UNIVERSAL
LIBRARY

OU_226074

UNIVERSAL
LIBRARY

رنگین ادای محمد و نخل پیرای گلشن ثنا لاق بی بخش رقص فکار ان کر

کتاب لاجواب مسما باصداقت خاتمی تاریخ بی نظیر مرغوب بی پیرایه کر دهخت مجلد هر هفت مجموع سیاره جواهر فلک جهان پای سای رفعت نوافز

امثی

روضة الصفا

جلد سیم خاتمه

تصنیف بهجت اندوز نظام محمد خاوند شاه هروی که در تدوین این نسخه جامع و داد موزی ما حق تاوانی بی اباست بمعرض شام وطن مرجع گردانیدان خیر قبول

در مطبع مجیدی بجوار نازما نولکشور بمطبع یین سی نشین دلهاشد

فہرست روضۃ الصفا

خلاصۂ مطالب	صفحہ
دیباچہ در بیان فوائد علم تاریخ و معنی آن	۲
بیان اول مخلوقات و ذکر جہان قصص انبیا	۷
ذکر ملوک و حکمای قدیم	″
گفتار در بیان آنکہ اول مخلوقات چہ چیز است	۸
ذکر شمۂ احوال حضرت آدم علیہ السلام	۱۲
حدیث قابیل و ہابیل	۱۳
ذکر استخراج ذریۂ آدم و اثبات رسالت و	″
ذکر انتقال حضرت آدم از خاکدان محنت	″
بہ ریاض جنت۔	
ذکر قصۂ حضرت ابو البشر۔	۱۴
ذکر طیبہ اولاد آدم حضرت ذبیح اسماعیل و	۱۵
وبیان جنت۔	″
ذکر شریعت و کتاب و علوم و صناعات	۱۵
الٰہی و یوم وفات و عدد اولاد و	
ذکر ادریس بن شیث و قتیان بن انوش	۱۶
و ہابیل بن قینان و زید بن مہائیل	
و ذکر اولاد ادریس علیہ السلام۔	
ذکر ظہور صنعت حیاکت و درس و تکلم	۱۷
ابلیس و تلبیس دوست اور پس رساختن	
صورت از سنگ۔	
ذکر قصۂ ہاروت و ماروت۔	۱۸
ذکر نوح نبی علیہ السلام۔	۱۹
ذکر احوال یافث بن نوح و قصۂ اصول	۲۲
ترکیہ و ترک کہ از نسل وے ظاہر شدند	
ذکر حام بن نوح علیہ السلام بن نوح۔	۲۴
ذکر ہود و دعوت او بقوم عاد۔	″
ذکر شداد بن عاد	۲۶
ذکر صالح و حضرت صالح پیغمبر و قوم ثمود۔	۲۸
قصۂ ذوالقرنین اکبر و صفت یاجوج و	۳۱
ماجوج و دیوار سد۔	
ذکر احوال ابراہیم خلیل اللہ۔	۳۰
ذکر صعود و فرود و ورود با سمان	۳۷
ذکر ہجرت حضرت ابراہیم علیہ السلام۔	۳۸
ذکر حالات لوط پیغمبر علیہ السلام۔	۳۹
ذکر تولد حضرت اسماعیل۔	۴۱
ذکر تولد حضرت اسحٰق۔	۴۳
ذکر قربان کردن ابراہیم فرزند خود را۔	۴۶
ذکر بعضی حالات و کیفیت وفات	۴۶
حضرت ابراہیم۔	
ذکر نزول فائدہ از آسمان۔	۱۴۹
ذکر مہاجرت عیسی از بیت المقدس	″
ذکر رفع حضرت عیسی از دار یہودان بر آسمان و	۱۵۱
از یہودان۔	
ذکر مقتل بنی اسرائیل بدفتن حواریان۔	۱۵۲
ذکر خطا صادق و اضلال پولس۔	۱۵۴
ذکر اصحاب کہف و صورت حال ایشان	″
ذکر ربیصا ے عابد	۱۵۸
ذکر جریج راہب۔	۱۶۰
ذکر اصحاب الخد و دو جریس پیغمبر۔	۱۶۱
ذکر خالدبن سنان و گفتار و رعد انبیا	۱۶۲
ذکر کیومرث۔	″
ذکر ہوشنگ	۱۶۹
ذکر طہمورث دیو بند۔	۱۷۱
ذکر سلطنت جمشید۔	۱۷۳
ذکر سلطنت ضحاک۔	۱۷۷
ذکر خروج کاوۂ آہنگر۔	۱۷۸
ذکر سلطنت فریدون فرخ	″
ذکر سلطنت منوچہر۔	۱۸۲
ذکر سلطنت نوذر و اسیدن او با فتن ذراسیاب و	۱۸۸
ذکر سلطنت افراسیاب ترک و ایران۔	۱۸۹
ذکر سلطنت [illegible] بن منوچہر	۱۹۰
ذکر سلطنت لہراسب	″
ذکر سلطنت گشتاسب۔	۱۹۶
ذکر مناظرہ دستم و اسفندیار	۲۰۱
ذکر بہمن بن اسفندیار۔	۲۱۰
ذکر غایت حال و دیعہ دار گزاشتہ شاے	۲۱۱
رستم و سنان و مال کار اولاد او۔	
ذکر سلطنت ہماے۔	۲۱۳
ذکر سلطنت داراے بن بہمن۔	۲۱۳
ذکر سلطنت داراے پسر داراے الاکبر	″
ذکر اسکندر رومی۔	۲۱۴
مصلحت و دیدن اسکندر با سطو حکیم در باب	۲۳۱
باد و تاراج گران فارس۔	
ذکر شیث علیہ السلام۔	۲۳۴
ذکر افلیمون و مسولون حکیم و فلاغرث حکیم	۲۳۵
ذکر دیو جالنس کلبی۔	۲۳۸

خلاصۂ مطالب	صفحہ
ذکر راسیل و شرح بعضے از حالات	۴۰
و بعثت او	
ذکر بعثت اسحٰق بن ابراہیم علیہ السلام۔	۵۰
ذکر قصۂ یعقوب اسرائیل اللہ۔	۵۱
ذکر قصۂ حضرت یوسف صدیق علی نبینا	۵۲
و علیہ السلام۔	
ذکر اقتباس نمودن حضرت یوسف از	۵۴
بہ برادفقت بنیامین و نخست یافتن	
و بردن اخوان انحضرت را و افگندن	
و جا و بیان قصہ از حالات۔	۶۱
گفتار در استیلاے والی مجت بر شہر حسان	
بدان آن فرماندہ و کشور و لاحت یعنی زلیخا	
و اتفاع نمودن صدیق امین از خیانت	
و حبس ماندن در زندان۔	
ذکر استخلاص یوسف صدیق از حبس و	۶۵
اعزاز او و پرستیدن و تخت جلوات۔	
ذکر توبہ یہودان یوسف و مصر۔	۶۹
ذکر یعقوب با جاہ و حشم و رفتن اسباط	۷۴
و عبدان مصر بسیمین و مجتمع و مطلوب	
ذکر وفات یعقوب و ایام مکث ان۔	۷۵
ذکر اخبار ایام یعقوب علیہ السلام۔	۷۶
بہ یعنی از اخبار متفرقہ دوران پیوستہ	″
علیہ السلام و زلیخا۔	
ذکر شمۂ از قصۂ یوسف علیہ السلام۔	۷۷
ذکر احوال یافث یوسف علیہ السلام۔	″
ذکر اسباط حضرت یعقوب علیہ السلام۔	۷۸
ذکر قصۂ حضرت ایوب پیغمبر علیہ السلام۔	۷۹
ذکر احوال حضرت شعیب پیغمبر علیہ السلام	۸۱
ذکر ہارون و حضرت موسی علیہما السلام	۸۳
ذکر ہجرت حضرت موسی از مصر و بہ مدین	۸۵
و شعیب۔	
ذکر مراجعت موسی از مدین و بر سالت نبوت	۸۶
فائز شدن۔	
ذکر رسیدن حضرت موسی بمصر و دعوت نمودن	۸۸
فرعون را۔	
ذکر مسرح فرعون۔	۹۱
ذکر خروج موسی و ہارون از مصر و کیفیت	″
خلاصی بنی اسرائیل و ہلاک شدن فرعون	
ذکر گاہاری یا مدن شگفتیہاں از رفتن بنی اسرائیل	۹۲

خلاصۂ مطالب	صفحہ
ذکر احوال سوختن لیدا از آلاک گرعون و قبطیان	۹۳
ذکر رفتن موسی بطور سینا۔	۹۴
ذکر توجہ موسی بکوہ طور و طلب رویت و	۹۶
فرمودن توبت۔	
ذکر احداث عندوق الشہادۃ۔	۹۷
ذکر توجہ بنی اسرائیل از بریہ سین بصورت	۹۸
قارون و خسف سال قارون۔	
ذکر رحلت بنی اسرائیل از بریہ قارن بیابان تیہ	۱۰۰
ذکر توجہ موسی بطلب حضرت	۱۰۲
ذکر وفات ہارون۔	۱۰۳
ذکر ایجاد روزگار موسی علیہ السلام۔	۱۰۴
ذکر اخبار مفرقہ کہ تمامی قصہ بران خواہد شد	۱۰۵
ذکر آسیہ بنت مزاحم زن فرعون۔	″
حکایت ثابت سکینہ و کیفیت آن۔	۱۰۶
ذکر کالوب بن یوقنا علیہ السلام۔	۱۰۹
ذکر الیاس النبی المسایح۔	۱۱۰
ذکر احوال الیسع بن اخطوب۔	۱۱۲
ذکر ذی الکفل پیغمبر و شمہ از احوال پیغمبر۔	۱۱۳
ذکر ہدایت حال داود بن ایشا و فتن	۱۱۵
او در بر ابر جالوت۔	
ذکر رسالت و خلافت داود علیہ السلام	۱۱۹
ذکر شمۂ از حکم داود۔	″
ذکر سلیمان بن داود علیہ السلام	۱۲۱
ذکر بناے بیت المقدس	۱۲۴
حدیث نمل۔	۱۲۵
حدیث بلقیس۔	۱۲۶
ذکر فتنہ سلیمان۔	۱۲۸
ذکر وفات سلیمان۔	۱۳۱
ذکر احوال لقمان حکیم۔	″
ذکر یونظ و حکمت حضرت لقمان	۱۳۲
ذکر صاحب الحوت یونس بن متی۔	″
ذکر توجہ اعداے بنی اسرائیل۔	۱۳۶
ذکر آمدن بخت نصر بہ بیت المقدس۔	۱۳۹
ذکر غزیر پیغمبر علیہ السلام۔	۱۴۱
ذکر احوال ذکریا و یحیی و سرگ علیہما السلام	۱۴۳
ذکر قتل حضرت ذکریا و یحیی علیہما السلام	۱۴۴
ذکر احوال حضرت عیسی بن مریم علیہما السلام	۱۴۵
ذکر افتن عیسی با حواریین و زنده	۱۴۸
شدن سام بن نوح	۱۹۰

خلاصۂ مطالب	صفحہ
ذکر نزول فائدہ از آسمان۔	۱۴۹
ذکر مہاجرت عیسی از بیت المقدس	″
ذکر رفع حضرت عیسی از دار یہودان بر آسمان و	۱۵۱
از یہودان۔	
ذکر مقتل بنی اسرائیل بدفتن حواریان۔	۱۵۲
ذکر خطا صادق و اضلال پولس۔	۱۵۴
ذکر اصحاب کہف و صورت حال ایشان	″
ذکر ربیصا ے عابد	۱۵۸
ذکر جریج راہب۔	۱۶۰
ذکر اصحاب الخد و دو جریس پیغمبر۔	۱۶۱
ذکر خالدبن سنان و گفتار و رعد انبیا	۱۶۲
ذکر کیومرث۔	″
ذکر ہوشنگ	۱۶۹
ذکر طہمورث دیو بند۔	۱۷۱
ذکر سلطنت جمشید۔	۱۷۳
ذکر سلطنت ضحاک۔	۱۷۷
ذکر خروج کاوۂ آہنگر۔	۱۷۸
ذکر سلطنت فریدون فرخ	″
ذکر سلطنت منوچہر۔	۱۸۲
ذکر سلطنت نوذر و اسیدن او با فتن ذراسیاب و	۱۸۸
ذکر سلطنت افراسیاب ترک و ایران۔	۱۸۹
ذکر سلطنت [illegible] بن منوچہر	۱۹۰
ذکر سلطنت لہراسب	″
ذکر سلطنت گشتاسب۔	۱۹۶
ذکر مناظرہ دستم و اسفندیار	۲۰۱
ذکر بہمن بن اسفندیار۔	۲۱۰
ذکر غایت حال و دیعہ دار گزاشتہ شاے	۲۱۱
رستم و سنان و مال کار اولاد او۔	
ذکر سلطنت ہماے۔	۲۱۳
ذکر سلطنت داراے بن بہمن۔	۲۱۳
ذکر سلطنت داراے پسر داراے الاکبر	″
ذکر اسکندر رومی۔	۲۱۴
مصلحت و دیدن اسکندر با سطو حکیم در باب	۲۳۱
باد و تاراج گران فارس۔	
ذکر شیث علیہ السلام۔	۲۳۴
ذکر افلیمون و مسولون حکیم و فلاغرث حکیم	۲۳۵
ذکر دیو جالنس کلبی۔	۲۳۸

خلاصۂ مطالب	صفحہ
ذکر اخلاطون ۔	۲۲۹
ذکر ارسطاطالیس بن نقوماجش ۔	۲۳۰
ذکر لقراط طبیب ۔	۲۳۱
ذکر اوبیرس شاعر ۔	〃
ذکر زینون بن طالوت فورس	۲۳۲
ذکر بطلیموس حکیم و ذکر بعضے از عنان باسلوس حکیم ۔	۲۳۳
ذکر جالینوس طبیب ۔	〃
ذکر انکساغورس و ذوی قرطاس الکاس و اقلیدس و ساقر طیس ۔	۲۳۶
گفتار در بیان احوال سلطنت اشکانیان	۲۳۷
ذکر سلطنت اشک بن اشکان و بہرام بن شاپور و بلاش بن بہرام و بہرام بن بلاش و ذکر حکومت توش بن بلاش و ذکر فیروز بن ہرمز و بلاش و ذکر حکومت اردوان و اولاد بن اشکان و بلاش بن اشکان نگودرز بن بلاش ۔	۲۳۸
ذکر بیژن بن گودرز بن بیژن و نرسی بن بیژن و اردوان بن نرسی ۔	۲۴۶
گفتار در بیان سلطنت ساسانیان	۲۴۷
ذکر شاپور بن اردشیر ۔	۲۴۸
ذکر فرخ خدیو خضر و سلطنت ہرمز بن شاپور ۔	۲۴۸
ذکر سلطنت بہرام بن ہرمز ۔	۲۴۵
ذکر مانی نقاش ۔	〃
ذکر سلطنت بہرام بن بہرام	〃
ذکر سلطنت بہرام بن بہرام بن بہرام ۔	۲۵۰
ذکر سلطنت نرسی بن بہرام ۔	〃
ذکر سلطنت ہرمز بن نرسی ۔	〃
ذکر سلطنت شاپور ذوالاکتاف ۔	۲۵۱
ذکر سلطنت اردشیر بن ہرمز ۔	۲۵۳
ذکر سلطنت شاپور بن شاپور بن الاکتاف	〃
ذکر سلطنت بہرام بن شاپور ۔	〃
ذکر ولایت بہرام گور ۔	۲۵۴
ذکر سلطنت بہرام گور ۔	۲۵۵
ذکر رفتن بہرام گور بہ ستان بجانب دیار منبعہ ستان ۔	۲۵۶
ذکر سلطنت یزدجرد بن بہرام گور و سلطنت فیروز و ذکر گشتن او ۔	۲۵۷
ذکر سلطنت بلاش ۔	۲۵۸
ذکر سلطنت قباد بن فیروز ۔	〃
ذکر اخذ و قید قباد و تخلص او ۔	〃
ذکر سلطنت کسری بن قباد	۲۵۹

خلاصۂ مطالب	صفحہ
ذکر مخالفت نوشزاد بن کسری ۔	۲۶۱
ذکر احوال بزرجمہر حکیم ۔	۲۶۲
ذکر بعضے از حکایات متفرقہ نوشیروان ۔	۲۶۳
ذکر سلطنت ہرمز بن نوشیروان ۔	〃
ذکر رفتن بہرام چوبین بجنگ سادہ شاہ ۔	۲۶۵
ذکر توجہ بہرام چوبین بجانب خسرو پرویز ۔	۲۶۳
ذکر سلطنت خسرو پرویز ۔	〃
ذکر چیزہا کہ خسرو پرویز داشت ۔	۲۶۷
ذکر نہایت حال خسرو پرویز ۔	۲۶۹
ذکر سلطنت شیرویہ ۔	〃
ذکر سلطنت اردشیر بن شیرویہ	۲۷۴
ذکر سلطنت شہریار ۔	〃
ذکر بادشاہی بوران دخت ۔	〃
ذکر سلطنت چشنیدہ ۔	〃
ذکر بادشاہی آذرمی دخت ۔	۲۷۸
ذکر فرخ زاد بن خسرو ۔	〃
ذکر سلطنت یزدجرد بن شہریار ۔	۲۷۵

جلد دوم

خلاصۂ مطالب	صفحہ
دیباچہ ۔	۲
گفتار در نسب حضرت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم	۳
ذکر سبب انباشتہ شدن چاہ زمزم ۔	۶
ذکر ملاقات عبدالمطلب با برسبہ ابن الصلت ۔	〃
وحی شدن توجہ او جملہ بہ بیت مخروب خانہ کعبہ ۔	۸
ذکر ہلاک اصحاب فیل فرشتگ ابابیل ۔	〃
ذکر رفتن صنعا و دیدن قریش تقصید عمدان ۔	〃
ذکر اضعاف عبدالمطلب چہ حق او صاف ۔	۱۱
ذکر وفات عبدالمطلب و در دن ابوطالب ۔	۱۲
محمد صلعم را ۔	〃
گفتار در بیان کتب آسمانی و اشارت ۔	۱۵
صحیفہ و نصب خانہ النبیین صلعم ۔	〃
ذکر سبب ان طبع بکہ شریفہ و مدینہ شود ۔	۱۶
ذکر خواب دیدن مرتد بن عبدکلاب ۔	۱۷
ذکر خواب ربیعہ ۔	۱۸
ذکر سطیح کاہن ۔	〃
ذکر ابوالہ عام کاہب ۔	19
ذکر صعود انبیا علیہم السلام ۔	〃
ذکر بعضے حکایات و علامات کہ قبل از تولد آن حضرت صلعم شہرت پیوست ۔	۲۱
گفتار در میلاد مسیح و دیگر خوادث ۔	〃
ذکر گفتار در بیان شمہ از کتاب فریب کہ آنرا	۲۳

خلاصۂ مطالب	صفحہ
امنہ و غیرہ مشاہدہ کردند در شب حلادت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ۔	۲۶۲
گفتار در بیان تسویہ البیوت و تصدیر الحج طالع ہمایون ۔	۲۶۳
ذکر ارضاع حضرت رسالت ۔	۲۶۵
〃 ذکر شق صدر آن سرور عالی مقدار ۔	〃
گفتار در بیان وقایع سال چہارم از ولادت	۲۶۹
گفتار در بیان وقایع سال سیزدہم	۲۷۰
〃 تلبیت و تبحیر ۔	〃
〃 ذکر وقایع سال بست و پنجم از ولادت	〃
رفتن بشام جہت تجارت و مقارن شدن خدیجہ بصحابت آنحضرت صلعم ۔	۲۷۸
〃 ذکر وقایع سال سی و پنجم آنحضرت صلعم را حین نبشت ۔	〃
ذکر واقعاتے کہ رسیان بعثت اتفاق افتاد	۲۸۱
گفتار در نزول وحی و آمدن جبرئیل ؑ	〃
ذکر کیفیت نزول وحی و انذارت بتعلیم اقسام آن ۔	〃
ذکر طائفہ کہ در جواب بعثت فائز شدند	〃
ذکر سبب متقدم و ترتیب آنحضرت علی رغمی را	〃
ذکر شروع شدن شیاطین از آسمان بعد از بعثت و تتبعہ خسرو پرویز و شاہ ایران	۸
ذکر دعوت فرمودن آنحضرت خلق را و فضیلہ و لعد از بعثت اشکارا کردن ان سرور	۹
تبلیغ رسالت خود را ۔	〃
ذکر آزار اشتر حضرت را ۔	〃
ذکر رفتن قریش از کلان حدث و طلبش نزد ابوطالب و بدار گشتن آن حاضر غالب ۔	〃
ذکر توجہ اہل توحید بحبشہ ۔	۱۲
ذکر سبب معاودت ارباب ہجرت از حبشہ	۱۵
حبشہ در دو بارہ توجہ نمودن آنان ۔	〃
ذکر کیفیت طالعات نرسا و کان قریش از ایشان	۱۶
و طلب کردن ایشان مہاجران را ۔	〃
ذکر اسلام حمزہ بن عبدالمطلب بن ہاشم ؓ	۱۷
و اسلام عمر بن الخطاب ؓ ۔	۱۸
ذکر اتفاق جمیع اہل زجود ظلوم و رفتن صحیفہ بنی ہاشم و بنی المطلب	〃
ذکر کفایت شکر ستمگران ۔	〃
ذکر وفات ابوطالب و خدیجہ ؓ ۔	۲۱
ذکر رفتن آنحضرت سلعم بطائف مع دیگر	〃
حالات و فوتی ۔	〃
ذکر عروج حضرت مقدس نبوی ؐ	۲۳

خلاصۂ مطالب	صفحہ
ذکر بیعت عقبہ اولی و رفتن مصعب بمدینہ ۔	۶۰
ذکر بیعت عقبہ ثانیہ و ہجرت اصحاب کبار ۔	۶۱
ذکر مشورت مشرکان در باب قتل آن سرور و ہجرت آن سرور از وطن بنیاد نور ۔	۶۳
ذکر توجہ حضرت بثنی بناہ از غار نور بجانب مدینہ و بیان قضایا را ۔	۶۵
ذکر وصول موکب ہمایون حضرت بمدینہ ۔	۶۷
ذکر شمہ از احوال سلمان فارسی ۔	۷۲
گفتار در بیان وقائع سال دوم از ہجرت سید ابرار ۔	〃
ذکر بیرون آمدن حضرت از عریش و انبا حضرت سنگ ریزہ بر کفار ۔	۸۸
ذکر تقسیم غنیمت بعد از ہزیمت کفار و مشورت با اصحاب در باب فدیہ و قتل اسیران و اسلام در آمدن عباس بن عبدالمطلب ۔	۹۲
ذکر سبب سلام عمیر و سبب علمی ۔	۹۸
ذکر غزوۂ بنی قینقاع ۔	۹۹
ذکر غزوہ سویق ۔	۱۰۰
ذکر وقائع سال سوم از ہجرت ۔	〃
ذکر قتل کعب بن الاشرف ۔	〃
ذکر قتل ابورافع در طرق حجاز ۔	۱۰۲
ذکر غزوہ بنی ظفیہ و غزوہ احد ۔	〃
ذکر قتل سید الشہدا حمزہ بن عبدالمطلب ؓ	۱۱۲
ذکر احوال نسیبہ بنت کعب ۔	۱۱۳
ذکر وقائع سال چہارم از ہجرت بحضرت	۱۱۶
ذکر رفتن عبدالله بن انیس و کشتن سفیان بن خالد ؓ ۔	۱۱۸
ذکر غزوۂ بنی النظیر ۔	۱۱۹
ذکر غزوہ بدر موعد ۔	۱۲۰
ذکر وقائع سال پنجم از ہجرت آنحضرت ؐ	۱۲۱
ذکر غزوہ دومۃ الجندل ۔	〃
ذکر غزوہ بنی لحیان ۔	۱۲۲
حدیث افک ۔	۱۲۳
ذکر غزوہ خندق ۔	۱۲۶
ذکر قتل عمر بن عبدود ۔	۱۲۹
ذکر جریمہ ابوسفیان و رفتن بحران بمدینہ	۱۳۸
بقصد قتل ان سرور صلعم ۔	۱۵۱
ذکر سریہ ابوعبیدہ بن الجراح ۔	〃
ذکر رفتن محمد بن مسلمہ بجانب کعب ۔	۱۵۳
ذکر غزوہ بنی نضیر ۔	〃
ذکر رفتن علی علیہ السلام بکاب بنی سعد	۱۸۰

خلاصۂ مطالب	صفحہ
ذکر مژدہ نبی فرودہ	۱۴۰
حدیث استسقا	۱۴۱
ذکر توجہ حضرت بجانب مکہ معظمہ بہ نیت عمرہ گذاردن و وقائع شدن مشرکان و صلح حدیبیہ۔	۱۴۲
ذکر آمدن ابوبصیر از مکہ بمدینہ۔	۱۴۸
ذکر ارسال رسولان بجانب ارباب حکم	۱۴۹
ذکر جرأت خسرو پرویہ و بیان انچہ از شمائل ملوک نساوسنید۔	۱۵۰
ذکر فتح حصار قموص و سائر قلاع	۱۵۶
ذکر مصالحہ فدک۔	۱۵۹
ذکر آمدن جعفر بن ابیطالب از حبشہ و وفات صفیہ و داستان جہت علی مرتضیٰ و غزوہ وادی القریٰ۔	۱۶۰
ذکر عمرۃ القضا۔	۱۶۲
ذکر وقائع سال ہشتم از ہجرت	۱۶۲
ذکر غزوہ ذات السلاسل۔	۱۶۳
ذکر غزاے موتہ۔	۱۶۴
ذکر بعضی از وقائع آں دو ایام تو قف بعضی از رکبۂ تقریع بافت	۱۷۸
ذکر غزوۂ حنین۔	۱۷۹
ذکر عطایاے رسول ثقلین و تقسیم غنائم حنین۔	۱۸۳
ذکر غزوۂ تبوک وقائع سالی نہم از ہجرت	۱۸۶
ذکر رفتن خالد بن الولید بجانب دومۃ الجندل	۱۹۱
ذکر قدنا بیلک کہ در سفر تبوک اتفاق افتاد و بعضی حالات۔	″
ذکر سرایاے وادی الرمل۔	۱۹۳
ذکر وفات عبداللہ بن ابی سلول۔	۱۹۵
ذکر آمدن وفود منزوآن عاقبت محمود۔	۱۹۶
ذکر توجہ امیر المومنین علی علیہ السلام بجانب کیفیت	۱۹۷
ذکر وقائع سال یازدہم از ہجرت حضرت و ذکر کیفیت غسل و تکفین و مغفرت و بعضی	۲۰۰
ذکر بعضی از حلیات تنفر فوہ۔	۲۱۳
ذکر رفتن معاذ بن جبل بجانب یمن	۲۱۴
ذکر بعضی از معجزات باہرہ	۲۱۵
ذکر خلافت حضرت ابوبکر صدیق رضہ۔	۲۱۷
ذکر بیعت امیر المومنین علی علیہ السلام۔	۲۲۶
ذکر رفتن اسامہ بجہاد و شام	۲۲۸
ذکر اسود عنسی و کشتہ شدن او بدست فیروز دیلمی۔	۲۳۳
ذکر مسائل ارتداد۔	″
	۲۳۴

خلاصۂ مطالب	صفحہ
ذکر توجہ خالد بن الولید بجوب طلیحہ۔	۲۳۴
ذکر دعوی نبوت کردن شجاح۔	۲۳۵
ذکر کشتن خالد مالک بن نویرہ را	۲۳۶
ذکر رفتن خالد بیمامہ و کشتہ شدن مسیلمہ کذاب۔	″
ذکر تزویج خالد بن الولید و دختر فجاءہ را	۲۳۷
بعبارت تغلب یمامہ۔	۲۳۸
ذکر خلافت عمر بن الخطاب رضہ	۲۳۳
ذکر فتح و عشق۔	۲۳۴
ذکر توجہ خالد بن الولید بجانب العلیک	۲۳۵
ذکر محاربۂ سپاہ اسلام با طارقہ روم	۲۳۶
ذکر فتح بلدۂ حمص۔	″
ذکر امرزدن عمر دن قیصر با ہان را	۲۳۷
ذکر رسیدن دمشق بہ حمص۔	″
ذکر محاربۂ مسلمانان و ترسایان	۲۳۹
ذکر تظلم مسلمانان و رجوع ہرقل بقسطنطنیہ	۲۴۲
ذکر فتح جابہ و فتن ملک استمر بجرد روم	۲۴۱
ذکر توجہ ابوعبیدہ بایلیا و فتح عمر رضہ بدیار شام۔	۲۴۲
ذکر توجہ خالد بن الولید از شام بمدینہ۔	۲۴۲
ذکر فتح شنی بن حارثہ بمدینہ۔	″
ذکر واقعہ جسر و شہادت ابوعبیدہ بقتلی۔	۲۴۳
ذکر فرستادن یزدجرد بن شہریار رستم را	۲۴۴
بمحاربہ مسلمانان۔	۲۴۵
ذکر محاربۂ قادسیہ و کشتہ شدن رستم۔	۲۴۷
ذکر واقعہ جلولا و استیلا عرب بر عجم۔	۲۵۰
ذکر محاربہ نہاوند و غلبہ عرب بر عجم۔	۲۵۱
ذکر شہادت عمر بن الخطاب رضہ	۲۵۳
ذکر خلافت عثمان بن عفان رضہ	۲۵۵
ذکر تبدیل و تغیر بعضی از احکام بلاد و امصار	۲۵۶
ذکر توجہ عبداللہ بن ابی العاص و عبداللہ عامر بجنگ یزدجرد و کرکیتن	۲۵۸
ایرج بجانب خراسان۔	۲۵۹
ذکر فتح خراسان و اسلط مسلمانان	″
و خشونج کہ بیان سعید بن ابی العاص	۲۶۰
و اطراف کوہ واقع شدہ۔	″
ذکر فتنہ گر در کوفہ رودی نمود و حکومت ابوموسیٰ اشعری۔	۲۶۱
ذکر حدوث ماہ نہ و رجعت جمیع کبیر از بیعت ابوموسیٰ اشعری۔	۲۶۲
ذکر آمدن اہل کوفہ نزد مغیرہ و خواستن نوبت بجانب مدینہ۔	۲۶۱
ذکر توجہ مصریان و محالفان بمدینہ۔	″

خلاصۂ مطالب	صفحہ
ذکر اجابت مخالفان و قتل عثمان رض	۲۶۴
ذکر خلافت حضرت علی ابن ابیطالب علیہ السلام	۲۶۷
ذکر امر فرمودن حضرت علی علیہ السلام محضہ صان خود الضبط مالک۔	۲۶۸
ذکر مخالفت حضرت عائشہ و موافقت زبیر و طلحہ با او و رفتن ایشان از مکہ بصرہ۔	۲۶۹
ذکر بعضی از قضایا کہ صادر شد و معول عائشہ بشتر روے خود۔	۲۷۳
ذکر رفتن امیر المومنین علی علیہ السلام بصرہ	۲۷۴
ذکر احوال مصر و صفرات و ریام مخالفت حضرت علی علیہ السلام۔	۲۷۵
ذکر بیعت سہل طلبان کوچہ بن ابی سفیان	۲۷۶
و تحریص نمودن ابوطلحہ خزن عثمان رض	۲۷۷
ذکر محاربۂ مالک اشتر با اہل نفاق۔	″
ذکر فرستادن حضرت علی علیہ السلام جریر بن عبداللہ البجلی را بسالت معاویہ بطلاعت	۲۷۹
ذکر رفتن عبداللہ بن عمر و شام و رسالت	″
مکاتبات سیاہ معاویہ بظاہر و معاویہ بن ابی سفیان۔	۲۸۱
ذکر نامہ فرستادن معویہ بجانب شاہ روم	۲۸۲
علی ابن ابیطالب۔	″
ذکر ما یہ مالک اشتر و الاعور بارد یگر	۲۸۳
ذکر الیاس گشتن فریقین از مصالحہ و تحریص شدن ہم بمحاربہ و مقاتلہ۔	۲۸۵
ذکر قتل عمار بن یاسر۔	۲۸۷
ذکر بعضی از وقائع صفین۔	″
ذکر بیعت آخرین صفین و قائع لیلۃ الہریر	۲۸۷
ذکر حیلہ نمرو عاص۔	۲۸۸
ذکر اجتماع فریقین در دومۃ الجندل و واقعہ واقع شدہ میان ابوموسیٰ اشعری و عمرو عاص از نزاع و جدال۔	″
ذکر فوت مالک اشتر و قتل محمد بن ابی بکر	۲۸۹
ذکر طغیان اہل نفاق و فرستادن معاویہ بن ابی سفیان	″
ذکر شمہ از حالات خوارج و بیان نبذے از مقالات ایشان۔	۲۹۱
ذکر واقعۂ بالۂ امیر المومنین علی علیہ السلام کہ در سال چہلم از ہجرت روے نمود	۲۹۱
جلد سوم	

خلاصۂ مطالب	صفحہ
دیباچہ و بعضی از کلمات حضرت علی علیہ السلام	۲
ذکر خلافت الحسن بن علی علیہ السلام	۴
ذکر ذات حضرت امام حسن علیہ السلام	۷
ذکر امام شہید نکلوم حسین علیہ السلام	۸
ذکر احوال حضرت علی بن حسین علیہ السلام	۹
ذکر احوال محمد ابن علی علیہ السلام	″
ذکر احوال جعفر بن محمد علیہ السلام۔	۱۱
ذکر احوال موسیٰ بن جعفر صادق علیہ السلام	۱۳
ذکر احوال علی بن موسیٰ الرضا ع	۱۴
ذکر قصۂ مامون آنست باہام رضا ع	۱۶
ذکر احوال محمد ابن علی موسیٰ الرضا ع	۱۸
ذکر احوال علی بن محمد بن علی۔	۱۹
ذکر احوال علی بن محمد بن محمد بن محمد ع	۲۰
ذکر احوال محمد بن حسن بن علی ع	″
ذکر حکومت معویہ بن ابی سفیان	۲۱
ذکر حجر بن عدی کہ از شیعہ علی بود۔	۲۴
ذکر ولیعہد گردانیدن معویہ پسر خود را	۲۵
ذکر بعضی از وقائع کہ بعد از بیعت یزید	۳۱
روے نمود تا بگام وفات معویہ۔	۳۲
ذکر انتقال معویہ از دنیا۔	۳۴
ذکر بعضی از سیرت و اخبار۔	۳۵
ذکر سلط و تغلب یزید بن معویہ۔	۳۵
ذکر مکاتبات امام حسین از امت بر سر رفتہ	۳۷
حضرت رسالت پناہ و صلعم۔	۳۸
ذکر بعضی از وقائع کہ بعد از وصول الہم حسین	۳۸
و ابن زبیر بر دے کہ روے نمود۔	۳۵
ذکر اسامی رسل رسائل کو نیان نزد امام حسین	۳۹
و فرستادن مسلم بن عقیل را بکوفہ	۴۰
ذکر توجہ الحسین از مکہ بجانب عراق۔	۴۰
ذکر توجہ لشکر کوفہ و شام بمحاربہ قرۃ العین	۴۹
حبیب الانام صلعم۔	۴۲
ذکر توجہ عمر سعد لعین بکوفہ و بردن الہبیت	۶۱
را باخود۔	
ذکر فتنہ استر آباد و شرح واقعہ۔	۶۳
ذکر خلافت و محالفت ابن زبیر فتنل	۶۴
و غارت در مدینہ منورہ	
ذکر حالات معاویہ ابن یزید۔	۶۶
ذکر رفتن عبیداللہ بن زیاد بجانب شام	۶۸
و حکومت مروان بن حکم۔	
ذکر احوال مختار ابن ابی عبید ثقفی و خروج ازادرکہ۔	۷۳
ذکر محاربۂ یزید بن انس با سپاہ شام	۸۲

خلاصۂ مطالب	صفحہ
ذکر خروج کوفیان بر مختار۔	۸۲
ذکر مقتل قرۃ العین حمید کرار۔	۸۴
ذکر اجمالی عبداللہ وزیر و محمد حنیفہ واقع شدہ بر مال حال او	۸۶
ذکر توجہ مصعب بن زبیر بجانب کوفہ	۸۷
ذکر توجہ عبدالملک بن مروان بجانب عراق۔	۸۹
ذکر مجاہدہ کردن عبدالملک زعفرا۔	۹۰
ذکر ولایت سیستان حلب واذارقہ وواقع شد	۹۱
ذکر توجہ حجاج بجانب حرم۔	۹۲
ذکر امارت حجاج بر ولایت عراق وفتن او وکوفہ۔	۹۳
ذکر خروج صالح بن مسرح۔	۹۴
ذکر فتن سبیب بکوفہ۔	۹۶
ذکر ملاک شبیب شیبانی۔	۹۷
ذکر اختلاف ازارقہ۔	″
ذکر قصد مہلب در ماوراء النہر خراسان۔	۹۸
ذکر مخالفت عبدالرحمن بن محمد اشعث	۹۹
ذکر واقعہ دیر الجماجم وکشتہ شدن طائفہ از	۱۰۰
ذکر عزل حجاج کوفہ۔	۱۰۱
ذکر نہضت حجاج بکوفہ۔	۱۰۲
ذکر مراجعت حجاج لشکریان را از عقب عبدالرحمن بن محمد۔	۱۰۳
ذکر بنائے واسط۔	۱۰۳
ذکر وقائع عبدالرحمن بن محمد بن اشعث	۱۰۴
ذکر وفات عبدالملک۔	″
ذکر سلطنت ولید بن عبدالملک بن مروان	۱۰۵
ذکر مقتل یحیی بن زید بن علی بن حسین۔	۱۰۶
ذکر وفات حجاج بن یوسف ثقفی۔	۱۰۶
ذکر فتح رتبیل سمرقند را	۱۰۷
ذکر وفات ولید بن عبدالملک	″
ذکر نہضت یزید بن مہلب بخراسان	۱۰۸
ذکر وفات سلیمان بن عبدالملک۔	۱۱۰
ذکر خلافت عمر بن عبدالعزیز۔	۱۱۱
ذکر ترک سب امیر المؤمنین علی علیہ السلام	″
ذکر تزلزل وحبس یزید بن مہلب	۱۱۲
ذکر سلطنت یزید بن عبدالملک	۱۱۴
ذکر محاربہ آل مہلب با مسلمہ بن عبدالملک	″
ذکر سلطنت ہشام بن عبدالملک۔	۱۱۶
ذکر قتل جراح در جنگ ترکان۔	۱۱۷
ذکر تغلب نارت خراسان بر نصر	۱۱۸

خلاصۂ مطالب	صفحہ
ذکر ظہور وقتل زید بن علی بن حسین۔	۱۱۹
ذکر ملاقات ہشام بن عبدالملک در	۱۲۰
غلطا رگاد با پیری۔	۸۶
ذکر وفات ہشام بن عبدالملک و بعضے از سیرتہا ے او۔	۱۲۱
ذکر سلطنت ولید بن یزید بن عبدالملک	″
ذکر مقتل یحیی بن زید بن علی بن حسین۔	۱۲۲
ذکر حملہ کردن سیاہ زمان ولید	″
ذکر بعضے از سیرتہا ے ولید بن یزید	۱۲۳
ذکر سلطنت یزید بن ولید بن یزید بن عبدالملک	″
ذکر اختلاف کردن سیاہ نظر بن سیاہ وخلع کردن ولید	۱۲۴
ذکر خلافت ابراہیم بن ولید۔	″
ذکر سلطنت مروان بن محمد بن مروان	″
ذکر مخالفت سلیمان بن ہشام با مروان	″
وحمایہ با انیشان۔	
ذکر تمرد زائدہ وحلولت الوسلم	۱۲۶
ذکر مقتل ضحاک خارجی ومآل حال سلیمان بن ہشام بن عبدالملک۔	″
ذکر دعوت ابی مسلم در ولایت خراسان	۱۲۷
ذکر کشتہ شدن ضبع کرمانی۔	″
ذکر استیلاء عبدالرحمن معویہ فارس	۱۳۰
وعراق عجم۔	
ذکر خروج ابی حمزہ والہ الجبل ودولایت یمن	۱۳۱
ذکر تعلق فرمودن ابوالوسلم اجازت	۱۳۰
جہت عرض ضبط دیگر کشیدن او بجانب بلوچ	
ذکر اخبار سیمان خط وسیر در روے سود۔	″
ذکر شہادت ابراہیم بن محمد بن علی۔	۱۳۱
ذکر مبارزہ عبدالصمد بن علی با مروان	۱۳۲
ذکر کشتہ شدن مروان بن محمد۔	۱۳۳
ذکر قتل بنی امیہ ونبش قبر یزید۔	۱۳۴
ذکر رفتن ابوجعفر منصور بخراسان	۱۳۵
ذکر رفتن ابومسلم بزیارت کعبہ۔	″
ذکر خلافت ابوجعفر منصور۔	۱۳۶
ذکر مخالفت عبداللہ بن علی بن عباس	″
ذکر قتل ابومسلم مروزی	″
ذکر خروج سنباد مجوسی۔	۱۳۹
ذکر خروج طالقہ وزدن بر ابی جعفر منصور۔	۱۴۰
ذکر طرح عمارت دارالسلام بغداد	″
ذکر وفات ابوجعفر وبعضے از کمالات او۔	۱۴۱
ذکر خلافت مہدی بن منصور۔	۱۴۲
ذکر اتباعے کہ لایق بہ بین داؤد۔	۱۴۳
ذکر وفات مہدی وشرح بعضے سیر واثار	۱۴۴

خلاصۂ مطالب	صفحہ
ذکر خلافت موسی بن مہدی۔	۱۴۴
ذکر وفات موسی بادی مقرون باسناف	۱۴۵
ذکر سلطنت ہارون الرشید بگہ۔	۱۴۸
ذکر مناصم رشید وخروج رافع بن لیث۔	۱۵۱
ذکر خلافت محمد امین بن ہارون الرشید۔	۱۵۲
ذکر عقد عبدالرحمن انباری باطاہر بکرکت شاہ	″
او وتوجہ خود الیہ نیز بجانب بغداد وکشتن	
او وغیرہ۔	″
ذکر خلافت عبداللہ بن ہارون الرشید	۱۵۵
ذکر وبعد گردانیدن مامون علی بن موسی	۱۵۶
الرضا منزلۃ عباسیان۔	
ذکر فوت مامون وبعضی از سیر شاہے او۔	۱۵۸
ذکر خلافت المعتصم باللہ ابوالوثق۔	۱۵۹
ذکر گرفتاری بابک خرمی وسیاست عمل سیہ۔	۱۶۰
ذکر وفات معتصم وبعضی آثار واخبار آن۔	۱۶۱
ذکر خلافت ہارون بن معتصم۔	″
ذکر وفات واثق وبعضے از حالات او۔	۱۶۲
ذکر خلافت متوکل ابوالفضل جعفر بن معتصم	
ذکر وفات متوکل۔	۱۶۳
ذکر خلافت ابوجعفر محمد بن متوکل۔	″
ذکر وفات منتصر وبعضی از سیرتہا ے او۔	۱۶۴
ذکر خلافت ابوالعباس احمد بن محمد۔	″
ذکر خلافت محمد بن جعفر متوکل۔	۱۶۶
ذکر قتل وخلع مستعین وبرنہاء امیر المؤمنین المعتز باللہ ابن	
ذکر خلافت مہتدی باللہ ابوعبداللہ محمد بن واثق باللہ	″
ذکر بعضے از سیر تہاے مہتدی۔	″
ذکر خلافت المعتمد علی اللہ احمد بن جعفر متوکل	۱۶۷
علی اللہ۔	
ذکر وفات معتمد۔	۱۶۸
ذکر خلافت المعتضد باللہ ابوالعباس بن	″
احمد بن الموفق۔	۱۶۵
ذکر ظہور ابوسعید جنابی قرمتی۔	″
ذکر وفات معتضد۔	۱۶۹
ذکر خلافت المکتفی باللہ۔	″
ذکر خلافت المقتدر باللہ۔	۱۷۱
ذکر قتل حسین بن منصور حلاج۔	۱۷۲
ذکر خلع مقتدر۔	″
ذکر کشتہ شدن مقتدر۔	۱۷۳
ذکر خلافت القاہر باللہ ابومنصور محمد۔	۱۷۴
ذکر خلافت الراضی باللہ ابوالعباس	۱۷۵
ذکر خلافت المتقی باللہ ابوالوفا ابراہیم	″
ذکر خلافت المستکفی باللہ ابوالقاسم عبداللہ	۱۷۶

خلاصۂ مطالب	صفحہ
ذکر خلافت المطیع باللہ ابوالقاسم فضل	۱۷۶
ذکر خلافت الطائع باللہ ابوبکر عبدالکریم۔	۱۷۷
ذکر خلافت القادر باللہ ابوالعباس احمد	″
ذکر خلافت القائم بامر اللہ ابوجعفر عبداللہ	۱۷۸
ذکر خلافت المقتدی باللہ ابوالقاسم عبداللہ	۱۷۹
ذکر خلافت المستظہر باللہ ابوالعباس احمد۔	″
ذکر خلافت المسترشد باللہ ابوالمنصور	″
ذکر سیرت مسترشد با سلطان محمود سلجوقی۔	۱۸۰
ذکر خلافت الراشد باللہ ابوجعفر منصور۔	″
ذکر خلافت المقتفی بامر اللہ ابوعبداللہ محمد۔	۱۸۱
ذکر خلافت المستنجد باللہ ابوالمظفر یوسف	۱۸۲
ذکر خلافت الظاہر ابونصر باللہ ابوالقہر۔	۱۸۳
ذکر خلافت المستنصر باللہ ابوجعفر منصور	″
ذکر خلافت المستعصم باللہ ابواحمد عبداللہ	۱۸۴
ذکر شمہ از احوال اکثر ملوک ذوات حضرت فلک منزلت	″

جلد چہارم

دیباچہ۔	″
ذکر ملوک طاہریہ۔	″
ذکر حکومت عبداللہ بن طاہر ذوالیمینین۔	۳
ذکر حکومت طاہر بن عبداللہ۔	۴
ذکر حکومت محمد بن طاہر۔	۵
ذکر دولت آل لیث۔	″
ذکر استیلاء یعقوب بن لیث بر مملکت	″
فارس ومحاربہ او با موفق۔	۶
ذکر حکومت محمد بن لیث واسمٰعیل	″
ذکر بن محمود بن لیث اصغر۔	۸
ذکر بیان بن احمد وامیر ناصر الدین سبکتگین	۹
ونیز روے مزد۔	″
ذکر مخالفت منصور ابن نوح سامانی با اسمٰعیل	۱۵
نصر بن احمد۔	
ذکر استیلاء سامیر سعید نصر بن احمد بر بلاد	۱۵
ری ونواحی آن۔	۱۷
ذکر سلطنت نوح ابن نصر۔	″
ذکر مخالفت ابوعلی با امیر نوح۔	۱۷
ذکر وفات نوح وجلوس عبدالملک	۱۶
بجاے او۔	۲۶
ذکر غدر فائق وگشتہ شدن نسبت بسامیر	
بن نوح وجلوس عبدالملک بجاے برادر	۲۹
ذکر حال ویران شدن شہر اسبیجاب وقابوس	
ابن وشمگیر۔	۳۱
ذکر واقعہ امیر نصر بن سبکتگین قابوس	

خلاصۂ مطالب	صفحہ
ذکر منع نسبت و اسباب اے دولت غزنویہ۔	۳۲
ذکر رفع قصد امرد و بعضی از غزوات سلطان الدین	″
ذکر سلطنت امیر اسماعیل بن ناصر الدین سبکتگین	۳۴
ذکر سلطنت یمین الدولہ محمود ابن سبکتگین	″
ذکر مخالفت ایلک خان با سلطان محمود سبکتگین	۳۵
ذکر توجہ سلطان بجانب قلعہ ہیم۔	۳۶
ذکر احوال ایلک خان و طغان خان۔	۳۸
ذکر فتح دیگر سلطان را در اقصے ممالک ہند	۴۰
سوے خود۔	
ذکر القاض ایلم دولت خوارزم شاہ و آمال	″
ملک بمین الدولہ۔	
ذکر فتح ہرہ و تنوج۔	۴۱
ذکر سلطان محمود بجانب سومنات۔	۴۲
ذکر امیر نصر ابن ناصر الدین سبکتگین و آمال	۴۵
حال او۔	
ذکر سلطنت مسعود ابن یمین الدولہ۔	۴۶
ذکر رسیدن سلطان مسعود بلنزیغین۔	۴۷
ذکر محاربہ مودود و بن مسعود۔	۴۸
ذکر وفات مودود ابن محمود۔	″
ذکر کشتن طغرل کاملہ خلیفہ عبد الرشید را	″
ذکر سلطنت طغرل ابن محمد ابن محمود	۴۹
ذکر سلطنت ابراہیم بن مسعود و وفات آن	″
و حکومت ارسلان۔	
ذکر سلطنت ارسلان شاہ بن مسعود۔	۵۰
ذکر سلطنت بہرام شاہ بن مسعود و خسرو شاہ	۵۱
بن بہرام شاہ۔	
گفتار در احوال سلاطین دیالمہ۔	″
ذکر سلطنت عماد الدولہ علی ابن بویہ۔	۵۲
ذکر حکومت رکن الدولہ ابن بویہ۔	۵۳
ذکر حکومت مؤید الدولہ احمد بن بویہ	″
ذکر حکومت عضد الدولہ ابن رکن الدولہ۔	۵۴
ذکر رفتن عضد الدولہ بجانب اہواز۔	۵۶
ذکر حکومت شرف الدولہ ابی الغوارس	۵۸
شیرزیل ابن عضد الدولہ۔	
ذکر حکومت ابو علی صمصام الدولہ بن ابی الغوارس	۶۲
ذکر حکومت ابو کالیجار بن سلطان الدولہ۔	″
ذکر قوام الدولہ بن الغوارس۔	۶۳
ذکر حکومت خسرو بن فیروز۔	۶۴
ذکر سلطنت ابو منصور فولاد سون و خاتمۂ	۶۵
سلطنت دیالمہ۔	
ذکر طبقہ اولاد اسمٰعیل بن الملم جعفر صادق	″
علیہ السلام کہ در مغرب و مصر حکومت کردہ اند	

خلاصۂ مطالب	صفحہ
ذکر خلافت القائم بامر اللہ۔	۶۶
ذکر خلافت المقتدی بامر اللہ۔	″
ذکر خلافت المستظہر باللہ۔	″
ذکر خلافت المسترشد باللہ۔	۶۹
ذکر خلافت المسترشد باللہ۔	۷۰
ذکر خلافت المستعلی باللہ۔	″
ذکر خلافت الآمر بأحکام اللہ۔	″
ذکر خلافت الحافظ لدین اللہ۔	″
ذکر خلافت الظافر باللہ۔	″
ذکر حکومت الفائز بنصر اللہ۔	″
ذکر خلافت العاضد لدین اللہ۔	۷۱
ذکر احوال صباح و بندی از حالات او۔	۷۲
ذکر استیلاء حسن بر قلعہ الموت	۷۵
ذکر اصطخر کان الموت بسبب تغلب محالفان	۷۶
ذکر حالات کہ بعد از قتل خواجہ نظام الملک	۷۶
روی نمود و فوت شدن ۔ شاہ ہمیلہ۔	۷۷
ذکر محاصرہ قلعہ رودبار۔ و التزام السکر۔	۷۸
ذکر حکومت کیا بزرگ امید۔	″
ذکر حکومت محمد بن کیا بزرگ امید۔	۷۹
ذکر بعضی از مقالات و حکومت ۔ ابن۔	″
ذکر ملاقات او با جماعت بے اسلاف۔	۸۰
ذکر حکومت جلال الدین حسن ابن محمد۔	″
ذکر حکومت علاء الدین محمد بن جلال الدین۔	۸۱
ذکر سلطنت رکن الدین خورشاہ۔	۸۳
ذکر حال خزر مان و متعلقان خورشاہ۔	۸۵
ذکر احوال طبقۂ سلجوقیہ و منشا و اصول سلجوق	″
و داؤد ابن دقاق و دو فات پسر کایل۔	
ذکر استیلاء قبر خان بر علی تگین و توجہ	۸۶
سلطان محمود سبکتگین بجانب ماوراء النہر۔	
ذکر آنچہ میان خوارزم شاہ و آل سلجوق	۸۸
واقع شد۔	
ذکر محاربہ والی جزر جلال ابن بیقو بیگ	۹۰
ذکر آل سلجوق بہ نیشاپور و جلوس طغرل بیگ	۹۱
ذکر سلطنت رئیس ارسلان ابن بیقو بیگ	۹۵
ذکر رفتن الپ ارسلان بہمرہ توجہ او از آنجا	۹۹
بخوارزم۔	
ذکر سلطنت قتلمش سلطان جلال الدین خوارزم	۱۰۰
ملک شاہ۔	
ذکر فتنہ و باغ سلطان ملکشاہ و فوت شدن او بغداد	۱۰۲
ذکر خواجہ نظام الملک ابو علی حسن ابن علی۔	۱۰۳
ذکر رنجش سلطان ملک شاہ از خواجہ شہید	″

خلاصۂ مطالب	صفحہ
باو فتنی خواجہ۔	۱۰۶
ذکر سلطنت برکیارق بن سلطان ملک شاہ	۱۰۸
ذکر حکایات نالیدن او مؤید الملک۔	۱۰۹
ذکر سلطنت محمد ابن ملک شاہ۔	۱۱۰
ذکر استیلاء احمد بن عبد الملک عطاش	″
و زر کوہ و ہلاک طائفہ از اہل اصفہان	۱۱۲
ذکر سلطنت سنجر ابن ملک شاہ و بنیاد و اولاد او	″
ذکر گرفتاری سلطان سنجر بست غزان۔	۱۱۳
ذکر سلطنت محمود ابن ملک شاہ۔	″
ذکر سلطنت طغرل ابن محمد و ذکر سلطنت	″
مسعود ابن محمد۔	
ذکر قضیہ عباس والی رے	۱۱۷
ذکر حرب او با سلطان مسعود۔	۱۱۸
ذکر سلطنت سلیمان شاہ۔	۱۲۰
ذکر سلطنت الپ ارسلان طغرل۔	″
ذکر واقعہ شیخ ابو اسحق کہ زان یاد اول۔	۱۲۱
ذکر صادرات اقوال شیخ ابو اسحق۔	۱۲۲
ذکر احوال وزیر ابو علی حسن بن علی	۱۲۵
کرد و آمدن۔	
ذکر کشتہ شدن مؤید حاکم نیشاپور۔	۱۲۶
ذکر رفتن سلطان شاہ بہیتی فرمانش	″
ذکر تسخیر شاہ دباج و جلوس تکش خان۔	۱۲۷
ذکر رفتن تکش خان بجانب عراق۔	۱۳۲
ذکر رفتن سلطان محمد خوارزم شاہ بجانب	۱۳۷
ماوراء النہر بمحاربہ با الشتر خانمہ	″
و استقبال ملک فرزند کو خنہ بن	
بلاد زمان شہر یار باز و تکین	۱۳۸
و کیفیت سبب و حشمت سلیمان خوارزم شاہ و	۱۴۰
با امیر ناصر الدین۔	۱۴۸
لشکر کشیدن چنگیز خان بتخریب ممالک سلطان	۱۴۹
و رفتن آن جناب از نراق بترکستان۔	
ذکر سلطان رکن الدین۔	۱۴۴
ذکر سلطان غیاث الدین۔	″
ذکر سلطان جلال الدین و بیان افعال	۱۴۵
او بر سبیل اجمال۔	
ذکر مخالفت سیف الدین با سلطان جلال الدین	۱۴۷
ذکر استیلاء سلطان بر بعضی از بلاد ہند۔	″
ذکر توجہ سلطان جانب گرجستان و قتلغ او کیا	۱۴۹
تمامی لشکر کشی سلطان جانب گرجستان۔	۱۵۰
ذکر جماعت فراخانہ کہ حاکم کرمان شدند۔	۱۵۲

خلاصۂ مطالب	صفحہ
ذکر سلطنت رکن الدین خواجہ جہان۔	۱۵۲
ذکر عصمت قتلمش برکان و محاربہ سلطان	″
ذکر سلطان مظفر الدین بن محاج سلطان	۱۵۳
ذکر قطب الدین شاہ جہان۔	″
ذکر ملک ۔ لاصر ناصر الدین۔	۱۵۵
گفتار در اخبار و آثار آل مظفر مسبوق۔	″
ذکر فتن امیر محمد مظفر با رودسے سلطان	۱۵۶
ابو سعید و رفتن مراد بر کشش۔	
ذکر فوت میرزا اسحاق جانب یزد و ملاقات	۱۵۷
امیر محمد با او۔	
ذکر توجہ غازیہ بابا و کرمان و استیلائے شاہ زادگان	۱۵۸
ذکر استخلاص ۔ ظفر و محاربہ امیر محمد با طاعم	۱۵۹
عرب کرد و عجم فساد میکردند۔	۱۱۸
ذکر رنجش امیر چوپان حسین از بہانہ الدین محمد	۱۶۰
و جلوسے او در فارس و انتقال آن ملک	۱۱۹
با امیر ابو اسحق۔	″
ذکر توجہ لشکر مخالفہ جانب نائین و استیلاء	۱۶۱
ملک اشرف از امیر مبارز الدین۔	″
ذکر توجہ شیخ ابو اسحق بکرمان بار اول۔	۱۶۱
ذکر محاربت اقوال شیخ ابو اسحق	۱۶۲
ذکر احوال ملوک و امرا و وزرا و اقران و اعوان و انصار	۱۶۳
امیر مبارز الدین و اتباعش۔	۱۶۴
ذکر اقدام امیر شیخ ابو اسحق بر نقض عہد و	″
پیمان۔	۱۶۴
ذکر احوال منوچہر جرمان و او خان و	۱۶۴
اعدام بعضی از اتباعش۔	
گفتار در توجہ امیر ابو اسحق بار دوم بسیزد	۱۶۵
و مراجعت او بشیراز۔	
لشکر کشی جناب سلیمانزی طرف شیراز۔	۱۶۶
ذکر فتح شیراز و فرار امیر ابو اسحق۔	۱۶۷
ذکر بعضی از احوال پادشاہ و استیلاء او بر ممالک	۱۶۸
بغداد۔	
ذکر تسخیر خوزستان و دوم نشستن تجاع	″
ذکر توجہ سیاوشی جانب اصفہان و وقوع	۱۶۹
گردن باجگے از بعضا سیان۔	
ذکر تسخیر شبانکارہ و دیگر قلاع امیر ابو سعید	۱۷۰
ذکر تسخیر اصفہان و گرفتاری امیر ابو سعید	″
و مآل حال شان۔	
ذکر قتل و جرائمیان و او غانیان و دیگر	۱۷۱
حالات۔	
ذکر گرفتاری امیر مبارز الدین و انفاق	۱۷۳
شاہ شجاع و شاہ محمود با ہمدگر۔	

فہرست روضۃ الصفا علیہ بہارم مجسم

خلاصۂ مطالب	صفحہ
ذکر اسہب سیر محمد از سیل گشیدن و بیان حال او تا مات -	۱۷۳
ذکر سلطنت جلال الدین شاہ شجاع	۱۷۴
ذکر فتنہ شاہ غازی و فترت الدین شاہ یحیی و بعضی از وقضایائے او با شاہ شجاع -	۱۷۵
ذکر اصول لشکر بغداد و لقب الدین شاہ محمود -	۱۷۶
وقضایائے دیگر کہ میان ایشان روے نمود -	۱۷۷
ذکر فتن ملک محمد فرود ولت شاہ بکرمان	۱۷۸
و عصیان و طغیان شان -	
ذکر محتصر شدن شاہ شجاع و فتن او	۱۷۹
شیراز و محاربہ او با دولت شاہ -	
ذکر لشکر کشی شاہ شجاع بولایت کرمسیر	۱۸۰
و اطاعت شاہ یحیی -	
ذکر توجہ جلال الدین شاہ جانب تکناباد	۱۸۱
حضرت سلیمان و گرفتن شاہ محمود	
جانب اصفہان -	
ذکر فتنہ خان سلطان و توجہ شاہ شجاع	۱۸۲
باصفہان -	
ذکر ایلچی فرستادن شاہ شجاع و شاہ محمود	۱۸۳
جہت خواستگاری دختر سلطان اویس	
و مراجعت رسول شاہ محمود و بیتا و مالی -	
ذکر منازعت شاہ شجاع و شاہ محمود -	۱۸۴
ذکر طغیان پہلوان اسد و کرمان و حیایت	۱۸۵
حال آن بے سامان -	
ذکر وفات سلطان اویس و جلوس شاہ محمود و	۱۸۶
و توجہ شاہ شجاع جانب اصفہان و	
آذربایجان -	
ذکر مراجعت شاہ شجاع از تبریز و محاصرہ	۱۸۷
کردن یزد -	
ذکر آمدن شاہ حسین بخیر از وفرفتن شاہ شجاع	۱۸۸
بسلطانیہ جہت تسلین فتنہ -	
ذکر چند قصیدہ کہ بعد از فتح واقع شد -	۱۸۹
ذکر جہل نشیدن سلطان شیخ و فتن	۱۹۰
شاہ شجاع بسلطانیہ و دیگر بلاد -	
ذکر وفات شاہ جلال الدین شاہ شجاع	۱۹۱
ذکر بعضی از مناقب شاہ شجاع -	۱۹۲
ذکر سلطنت مجاہد الدین یمین الملوک	۱۹۳
و ضبط ولایت فارس -	
ذکر فتن شاہ و نصرت الدین یحیی باصفہان	۱۹۴
و غیرہ -	
ذکر سلطنت عماد الدین احمد برکیان -	۱۹۵
ذکر انجیسیان سلطان احمد و مسیر جیش	۱۹۶

خلاصۂ مطالب	صفحہ
دست داده -	۱۹۵
ذکر فرستادن شاہ یحیی سلطان ابو یزید	
جانب رکنوہ -	۱۹۶
ذکر مخالفت شاہ یحیی با سلطان زین العابدین	
و محاربہ ایشان -	
ذکر فتن شاہ یحیی و آمدن سلطان زین العابدین	۱۹۷
جہان دیار و توجہ او آنان جانب نظنز	
جیش و قلع سلطان ابو یزید -	
ذکر گرفتاری شاہ یحیی و جانب شیراز -	۱۹۸
شاہ منصور و توجہ او جانب شیراز -	
ذکر توجہ شاہ یحیی بکرمان و محاربہ با خواجہ احمد	
ذکر خلاصی سلطان زین العابدین از حبس	
فرمتن باصفہان و محاربہ با خونیشان -	
ذکر سیل گشیدن سلطان زین العابدین	۱۹۹
و دیگر قضایا -	
ذکر مضمت صاحقرانی جانب فارس و وفات	
شاہ منصور -	
گفتار در قضایائے اتابکان و دگرگونی احوال	۲۰۰
ایشان -	
ذکر مجاد الدین زنگی ابن آقنقر	
ذکر نور الدین محمود بن عماد الدین -	
ذکر ملک صلاح الدین نور الدین -	۲۰۱
ذکر سیف الدین غازی و قطب الدین مودو	
برادران نور الدین محمود -	
ذکر سیف الدین غازی -	۲۰۲
ذکر عز الدین مسعود -	
ذکر اتابک نور الدین ارسلان شاہ	
ذکر عز الدین بن ارسلان شاہ	۲۰۳
ذکر اتابکان آذربایجان کہ اول این طبقہ	
ایلدگز است -	
ذکر جہان پہلوان اتابک محمد -	
ذکر اتابک قزل ارسلان -	۲۰۴
ذکر اتابک ابو بکر -	
ذکر قتلغ اینانج -	
گفتار در تاریخ سلغریان اتابکان فارس و	۲۰۵
ذکر زنگی بن مودود -	
ذکر اتابک مظفر الدین زنگی -	
ذکر اتابک مظفر الدین بکتکین -	
ذکر اتابک مظفر الدین طغرل -	
ذکر اتابک مظفر الدین اتابک -	
ذکر اتابک مظفر الدین قتلغ خان -	۲۰۵
ذکر اتابک محمد بن اتابک سعد -	۲۰۶

خلاصۂ مطالب	صفحہ
ذکر اتابک سلجوق شاہ بن سلغر شاہ -	۲۰۷
ذکر ابش بنت اتابک سعد -	۲۰۸
احوال اتابکان ارستان -	۲۰۹
ذکر حکومت ابو طاہر محمد بن عیسی	
ذکر اتابک نکلابن اتابک ہزار -	
ذکر اتابک شمس الدین الپ ارسلان -	۲۱۰
ذکر اتابک شمس الدین ایلدگز بن الپ ارسلان	
ذکر اتابک یوسف شاہ بن شمس الدین -	
ذکر اتابک نصرۃ الدین احمد بن شمس الدین	۲۱۱
ذکر اتابک یوسف شاہ بن نصرۃ الدین -	
گفتار در نسب ملوک خطہ و بعضی قضایائے	
شان -	
ذکر سلطان علاء الدین بن جہان سوز -	۲۱۲
ذکر ملک سیف الدین محمد -	
ذکر ملک غیاث الدین ابو الفتح -	۲۱۳
ذکر سلطان شہاب الدین -	
ذکر سلطان محمود غیاث الدین -	۲۱۴
ذکر سلطان محمود غیاث الدین محمود -	
ذکر سام بن غیاث الدین محمود -	
ذکر استرین علاء الدین جہان سوز -	۲۱۵
ذکر ملوک بامیان از طبقات غوریان -	
ذکر ملک شمس الدین محمد مسعود -	
ذکر بہاء الدین سلم بن شمس الدین -	۲۱۶
ذکر ملک جلال الدین ملی -	
ذکر ممالک سلاطین غور کہ سلطنت یافتند	
ذکر تاج الدین یلدز -	
ذکر قطب الدین ایبک -	
ذکر آرام شاہ بن قطب الدین -	
ذکر ملک ناصر الدین فتاح -	۲۱۷
ذکر ملوک خلج -	
ذکر محمد شیران خلجی -	
ذکر علاء الدین مردان خلجی -	۲۱۸
ذکر سام الدین عوض خلجی -	
ذکر شمس الدین و پیشش فیروز شاہ -	
ذکر سلطان غیبہ بنت شمس الدین -	
ذکر سلطان مغرالدین بہرام شاہ بن	۲۱۹
شمس الدین -	
ذکر علاء الدین مسعود بن رکن الدین	
فیروز شاہ -	
ذکر سلطان ناصر الدین بن التمش -	
ذکر ملوک ملک غیروز -	
ذکر ملک تاج الدین ابو الفضل -	۲۰۵
ذکر ملک شمس الدین ابو الفضل -	۲۲۰

خلاصۂ مطالب	صفحہ
ذکر سیف الدولہ بہرام شاہ -	۲۲۵
ذکر ملک رکن الدین خرام شاہ -	۲۲۶
ذکر ملک تاج الدین خوارزمی -	۲۲۷
گفتار در ذکر ملوک کرت علی الترتیب -	۲۲۱
ذکر ملک رکن الدین -	
ذکر ملک شمس الدین محمد -	۲۲۱
حال حال ملک شمس الدین	۲۲۲
ذکر جلوس شمس الدین بن ملک در ہرات	۲۲۳
ذکر ملک فخر الدین بن ملک شمس الدین -	
ذکر سلطنت غیاث الدین	۲۲۴
ذکر ملک غیاث الدین بن ملک شمس الدین	۲۲۶
ذکر ملک شمس الدین بن غیاث الدین -	۲۲۷
ذکر ملک حافظ بن ملک غیاث الدین	
ذکر ملک مغرالدین حسین بن غیاث الدین	
ذکر محاربہ ملک زین الدین و صیر جیش	
ذکر توجہ امیر قرمن بخراسان و محاصرہ شہرہ	۲۲۸
ذکر محاربہ ملک مغرالدین با شمس سیستانی و	۲۳۰
محمد خواجہ ابرو ہے -	
ذکر وفات مغرالدین حسین کرت -	
ذکر ملک غیاث الدین و محالفت	۲۳۱
برادرش ملک محمد -	
ذکر لشکر کشیدن ملک غیاث الدین طرف	
ولایت خواجہ علی مؤید -	
ذکر مصالحت ملک ہراۃ و پیر محمد بن غیاث الدین	۲۳۲
نسبت بحضرت صاحقرانی -	

جلد پنجم

خلاصۂ مطالب	صفحہ
ذکر اولاد الترک یافث بن نوح علیہ السلام -	۲
ذکر ترک بن یافث -	۳
ذکر زنب باتوے بہ جان -	
ذکر کمبوک خان -	
ذکر الخ خان -	۴
ذکر طبقہ تاتار و تاتار خان -	
ذکر توقتائے خان -	
ذکر بلنجر خان -	
ذکر ایلی خان -	
ذکر النسر خان -	
ذکر اغرود خان -	
ذکر بایدو خان -	
ذکر طبقہ منغول -	
ذکر نکوں خان -	
ذکر قوا خان -	

خلاصهٔ مطالب	صفحه
ذکر اغوز خان -	۵
ذکر صدور و القاب اولاد اغوز خان و نسب قوم ترک	″
ذکر مراحعت اغوز خان بمرکز اصلی -	″
ذکر کون خان -	۶
ذکر آسے خان -	″
ذکر لیلو ذو خان -	″
ذکر منگلی خان -	″
ذکر ایل خان -	″
ذکر الآن قاو او تولد سه پسر او -	۷
ذکر یوز سنجو خان -	۸
ذکر یوز قاخان -	″
ذکر وه یمن خان -	″
ذکر قادمر خان -	۹
ذکر بالیمقر خان -	″
ذکر توسنه خان -	″
ذکر روبای قاچولی بهادر و قتیغ زنخان	″
ذکر قبل خان -	۱۰
ذکر قوبلر خان -	″
ذکر میسو کا بهادر -	۱۱
ذکر ولادت چنگیز خان	″
ذکر احوال چنگیز خان بر سبیل اجمالی - و ترتیب استقلال او	″
ذکر سبب مخالفت چنگیز خان با ونک خان	۱۲
ذکر ترود و آمدن شدید میان اونک خان و چنگیز خان و محاربهٔ ایشان -	۱۳
ذکر نشستن چنگیز خان بر تخت سلطنت و مطیع ساختن اوائل و اواسط خوشنان	۱۴
ذکر محاربهٔ چنگیز خان و تاباتاگ خان -	″
ذکر محاربهٔ چنگیز خان با توقتا بیکی -	۱۵
ذکر لشکر کشیدن چنگیز خان بر سر قوم بوروق خان و ظفر یافتن او بر ایشان -	″
ذکر لشکر کشیدن چنگیز خان طرف اوزبک -	۱۶
ذکر توجه چنگیز خان جانب خطا -	″
ذکر رسالهٔ چنگیز خان با پادشاه خطا و نیابت کار التمغا خان -	۱۷
ذکر خواتین و اولاد چنگیز خان -	۱۹
ذکر صدارت چنگیز خان و فوائد عدد و رسم او که توجه وه یاسا یان اشتهار دارد -	۲۰
ذکر سلاطین و فرا خنگ و حال کوشوک خان	۲۲
ذکر تغلب کوشلوک خان و ظلم او	۲۳
ذکر فرستادن چنگیز خان جبه نویان را	۲۴

خلاصهٔ مطالب	صفحه
بدفع لشکر کوشلوک خان -	″
ذکر فرستادن چنگیز خان خواص خود را بسیاست محمد خوارزم شاه -	۲۵
ذکر فرستادن ناصر سلطان خلیفه قاصدے نزد چنگیز خان و جگر بعض نمودن بر قلع سلطان -	″
ذکر اسباب تنزل ملک سلطان محمد خوارزم شاه و لشکر کشیدن چنگیز خان -	″
ذکر لشکر کشیدن چنگیز خان جانب بخارا و فتح مدینهٔ بخارا -	۲۶
ذکر داستان جوجی خان که بموجب فرمان پدر جانب جنده و جمعی دیگر فتنه بود -	۲۸
ذکر توجه چنگیز خان جانب سمرقند و فتح کردن آن بلده -	۲۹
ذکر توجه چنگیز خان جانب بخشب و ترمذ و فتح آن -	۳۴
ذکر توجه قتلی خان جانب خراسان و استخلاص مرو بدست سپاه چنگیز خان و واقعه نیشاپور -	۳۵
ذکر واقعه سرات -	۳۷
ذکر شورت چنگیز خان با اولاد و نویناں و رباب مراجعت -	۳۸
ذکر مراجعت چنگیز خان بصوب اصلی او تخلگا قدیم -	″
ذکر وصایای چنگیز خان فرزندان را	۴۲
ذکر جوجی خان پسر بزرگ چنگیز خان و نشستن بالو فرزند وے بجای او	۴۳
ذکر احوال جغتای خان -	″
ذکر سلطنت اوکتای قاآن -	۴۴
ذکر هجرت اوکتای قاآن جانب ملاکت خطا -	۴۵
ذکر فرستادن اوکتای قاآن شاهزادگان را بالقبچاق و ولایات -	۴۶
ذکر توجلای و وفات قاآن	″
ذکر اقوال و افعال نادره او و کتای قاآن	۴۷
ذکر توراکینا خاتون -	۵۳
ذکر فاطمه خاتون -	۵۵
ذکر جلوس منکو خان بر مسند جهانبانی و	″

خلاصهٔ مطالب	صفحه
تصحیح کردن ملت نصاری بر دین مسلمانی	″
ذکر سلطنت منکو قاآن -	۵۴
ذکر سوانح بعضی شاهزادگان که نسبت منکو قاآن مکدر و خاطر داشتند	۵۸
ذکر مراجعت شاهزادگان برخصت منکو قاآن و توجه او باستظام ایران و توران -	۵۹
ذکر شرف الدین فراوزمی -	۶۰
ذکر التفات منکو قاآن بارباب مناصب	۶۲
ذکر استیلا و مستعد شدن آن حصار بعزیمت لشکر تاتار -	۶۳
ذکر مخالفت رالقو و بیان احوال وے	۶۴
ذکر کیفایات تمنار او قیدو نهایت کار او -	۶۵
ذکر وصول ارتن بوکا بارد وے قوبلا	۶۶
قاآن و خاتمت کار آن -	″
ذکر قوبلیای تو بدایل قاآن و بقیهٔ حوادث آن زمان -	″
ذکر جلوس تیمور قاآن بن جیمکیر -	۷۰
ذکر مخالفت دوا با تیمور قاآن و تسلط او بر ممالک ماوراء النهر و ترکستان -	″
ذکر مصارف تیمور قاآن با تبدد دودا و نهایت امر تبدیل او -	۷۱
ذکر وفات تیمور قاآن و بیان لطف و احسان آن -	۷۲
ذکر خان و دشت قبچاق و اجمالاً -	″
ذکر حکام نوران از اولاد چنگیز خان -	۷۳
ذکر هلاکو خان و توجه او جانب ایران -	۷۵
ذکر مشورت در مدینة السلام و استخلاص ولایت خلیفهٔ اسلام -	۷۶
ذکر قتل خزائن بغداد و دخائر قلاع طاحده بقلعه دریاچه بلماس و وصول ملوک بدرگاه پادشاه هلاکو خان -	۷۷
ذکر توجه هلاکو خان جانب شام و مغلوب شدن و فرار او -	۸۴
وصول شاهزاده منجوسار بیا فارقین و قتل ملک کامل و غارت آن سرزمین	۸۵
توجه منجوسار و انقلوت جانب بلاد روم و منهزم گردیدن آن لشکر -	۸۶
ذکر وفات الطان بدرالدین لولو و خاتمت حال پسر وے -	۸۷
ذکر حرب کسوقا نویان بصحرایان و تتار	۸۸

خلاصهٔ مطالب	صفحه
حال او -	″
ذکر توحش و شنایع برکه خان از هلاکو خان	۸۹
وجدال خویشان خلوات با سیاچنگیز خان	″
حالات ایلخانان و قضایای آخر سلطنت	۹۰
او وفاتحه وے -	″
ذکر توجه اباقا خان از ماوراء النهر بجلوس	۹۱
او بتخت سلطنت و پند نامه نصیر الدین طوسی -	″
ذکر اخلاص یافتن شاهزادگان و	۹۲
امرا بمتابعت و حکومت -	″
ذکر توجه بوقا بے با لشکر بقصاص خون	۹۴
خویش او مذمو خور -	″
ذکر آمدن سعود بیگ از پیش نجراق	۹۶
اعلان نمودا با قاخان بر سالت بسبیل	″
خدایت -	″
ذکر ترتیب لشکر براق و جلو بزم استیلاے	۹۷
خراسان و عراق -	″
ذکر مصاف تبشین با براق اغلان	۹۸
و شرح دیگر وقایع -	″
ذکر ترفع مجد الملک یزدی و ترا جع اقبال	۱۰۷
صاحبے -	″
ذکر وفات اباقا خان -	۱۰۹
ذکر جلوس نکو دارین بلاکو خان مردود	″
بسلطان احمد -	″
ذکر وحشت افتادن میان سلطان احمد	۱۱۱
و ارغون و حالات دیگر -	″
ذکر مذ شاهزاده و مقتول و بے دنیا ستار سعد زنا	۱۱۲
او بفرمان پادشاه	″
ذکر خلافت ارغون خان و لشکر کشیدن	۱۱۳
سلطان احمد جانب خراسان -	″
ذکر جلوس ارغون خان بن اباقا خان	۱۱۵
بمسند جهانبانی -	″
احوال خواجه شمس الدین محمد صاحب دیوان	۱۱۹
احمد سلطان احمد و رسیدن او کبیت مخلد	″
احوال سعد الدوله یهود و دسیسه بازی دولت او	۱۱۷
حالات بوقا و توجیح جاون ارغون خان	۱۱۹
اضافهٔ حصار بر بقعا -	″
ذکر مرض ارغون خان و کشته شدن بعضی	۱۲۱
امرا و سعد الدوله یهود و نهایت ان بکار -	″
ذکر جلوس گیخاتو خان بن ارغون خان -	۱۲۲
ذکر اسباب و منع جلوا بطال آن -	۱۲۴
کیفیت مال گیخاتو خان تا ارتحال -	۱۲۵

خلاصہ مطالب	صفحہ
مناقب نوذر غازی وسی او در وفق ملت شریف عالی۔	۱۲۷
ذکر توجہ شاہزادہ غازان خان جانب رے و طلب امراے عذار از پایہ دولت و جواب دے۔	۱۲۸
توجہ غازان خان ثانیاً جانب عراق	۱۲۹
دجلوس او بر سریر سلطنت۔	
اتفاق امرا بر قتل سلطان محمود غازان و امیر نوروز بیگ۔	۱۳۱
حرکت رایات ہمایون بہ بیلاق ہمدان و نہضت دشمنان بر امیر کلہ و ہزیمت سلطان مصر و کشتہ شدن او۔	۱۳۴
ذکر توجہ نمودہ اخول طرف خراسان و دفع فتنہ بلوہ سرات۔	۱۳۴
ذکر مبشر صادرات اجلال پادشاہ دشمن سوز بوقوع بعضی حوادث بعد از ظہور	۱۳۵
ذکر توجہ پادشاہ اسلام جانب مصر و شام۔	۱۳۶
لشکر کشیدن غازان خان جانب شام و شکست جستی حوادث انسانی۔	۱۳۹
ذکر وفات سلطان محمود غازان خان	۱۴۲
ذکر نہضت او طا بنو سلطان طرف او جان و دانہ بایجان و جلوس او بر تخت سلطان غازان خان۔	۱۴۳
احوال سلاطین مصر۔	۱۴۴
تتمہ احوال ملوک مصر۔	۱۴۵
بیاسا سیدن خواجہ علاء الدین بہ جہ کبیر و شرکت خواجہ علی در وزارت با خواجہ رشید الدین۔	۱۴۸
فرستادن سلطان محمد خدابندہ امرا را بولایت کیلان و توجہ رایات ہمایون جانب ارغب الشیان۔	۱۴۹
فرستادن او لجایتو سلطان و انشمند بہادر را بہرات و ذکر قتل شدن او و معظم ترین آفات۔	
معاصرہ بوجاے سرات و الفزان او و جایتو سلطان و قتل جمال الدین محمد سالم مصری حاکم خراسان۔	۱۵۳
ذکر رسیدن ملک و مسیور خنیدہ نہاد گان خراسان و کشتہ شدن بوجاے و دستور عین الکمال مشہور جہان او جایتو سلطان	۱۵۸
ذکر وفات پادشاہ زادہ سلطان ابو سعید بہادر خان خراسان۔	۱۵۹

خلاصہ مطالب	صفحہ
ذکر نشستے کہ میان شاہزادہ مسیور و ملک نیسر دوار خان رو نے نمود۔	″
ذکر مشاورت خواجہ رشید و خواجہ علیشاہ و مشارکت ایشان مجدداً الفراس باد شاد۔	۱۶۰
ذکر توجہ سلطان ابو سعید بہادر خان بیلاق	
و جلوس او بر مسند جہانبانی۔	۱۶۱
ذکر مخالفت شاہزادہ مسیور و شماوت امیر سیاول۔	″
ذکر مخالفت وزیران و شماوت یافتن	۱۶۲
خواجہ رشید الدین محمد صاحب دیوان۔	
ذکر ظہور بعضی فتن و شغولی پادشاہ بدین و تہور شدن و خسن۔	۱۶۳
ذکر شورب و لایت خراسان بواسطہ عصیان شاہزادہ و نصیحت مسیور با خواے بعضے امرا۔	″
ذکر لشکر کشیدن شاہزادہ مسیور جانب سیستان و مراجعت بگریسیور خراسان۔	۱۶۴
ذکر طغیان امرا سلطان ابو سعید بہادر خان	۱۶۵
بسبب تسلط امیر حوبان۔	
ذکر حرب سلطان ابو سعید با امرا سے بالعی و ظفر یافتن بر ایشان۔	۱۶۶
ذکر رفتن امیر حسین بگرد خراسان و عود دے گردان و دیار بسبب سیور یان رو	″
ذکر قتل عالی شاہزادہ مسیور۔	۱۶۹
ذکر وقایع متفرقہ از ایام دولت سلطان ابو سعید	″
تا بگاہ او بتہ مزاج بر امیر حوبان۔	
ذکر تغیر مزاج سلطان ابو سعید بہادر خان نسبت	۱۷۰
حوبان و حوبانیان و توجہ امیر شاہ الیہ جانب خراسان۔	
ذکر قتل امیر دشتی خواجہ دیر لیغ سلطان	۱۷۲
با امراے خراسان جہت دفع امیر حوبان و حوبانیان۔	
ذکر تفویض وزارت بخواجہ غیاث الدین محمد بن خواجہ رشید۔	″
ذکر اطلاع امیر حوبان بران امرا بالکل و کشتہ شدن وزیر صائن۔	۱۷۳
حرکت امیر حوبان جانب عراق بکیفیتی کہ مستقر از خسرو آفاق۔	″
ذکر انہزام امیر حوبان و پناہ بردن بملک غیاث الدین۔	۱۷۴
ذکر قتل امیر حوبان و توجہ ملک غیاث الدین کرت از خراسان بران۔	″
ذکر اولاد امیر حوبان و انجام احوالشان۔	۱۷۵

خلاصہ مطالب	صفحہ
ذکر ظہور ناری طغاری در دیار خراسان و عاقبت حال او۔	۱۷۶
ذکر وقایع متفرقہ از سنہ تلاثین و سبعمائۃ تا وفات ابو سعید بہادر خان۔	۱۷۸
ذکر وفات سلطان ابو سعید بہادر خان	۱۷۹
ذکر لشکر کشیدن موسی خان و امیر علی شلد	″
جانب اربا جان و گرفتاری او در سبب سعید غیاث الدین محمد بن خواجہ رشید و قتل السیان۔	۱۸۱
ذکر خروج محمد خان ملقب بہ خروج شیخ حسن بزیان۔	″
ذکر سلطنت طغا تیمور خان و لشکر کشیدن او جانب عراق و آذربایجان	″
ذکر خروج امیر شیخ حسن بن تیمور تاش بن امیر چوبان و جنگ شدن چوبانیان بر سلطان ابو سعید بگاہ او و محاربہ او با امیر حسن شیخ ایلکانی۔	۱۸۲
بار دیگر فتن طغا تیمور بعراق و مراجعت او از آنجا بخجالت۔	۱۸۳
ذکر سلطنت سلیمان خان و فتنہ انگیزی	″
ذکر دو با نبی باستی و ملک اشرف و رفتن شان پیش شیخ حسن بر رگ	۱۸۵
و کیفیتی از ادبروے او۔	″
کشتہ شدن امیر شیخ حسن بن امیر چوپان بن امیر حوبان۔	″
ذکر مراجعت ملک اشرف و باغی باستی باز فارس۔	۱۸۶
ذکر حکایت ملک اشرف۔	″
ذکر لشکر کشیدن ملک اشرف جانب اصفہان و حال حاصل خواجہ سعید الحی وزیر و دیگر وقایع۔	۱۸۷
ذکر بازگشتن جانی بیگ خان با قبیلہ و وفات ملک اشرف و برافتادن مردم او بر طرف۔	۱۸۸
وفات امیر شیخ حسن بزرگ و جلوس سلطان اویس لشکر کشیدن او جانب تبریز	۱۹۰
وفات سلطان اویس و جلوس پسر بن سلطان حسین	۱۹۲
حالات سلطان حسین و وقایعے کہ بعد جلوس او رو نمود۔	″
ذکر توجہ لشکر عراق و تبریز جانب بغداد و بعضے حوادث ازان و اقعہ شاہزادہ سلطان	۱۹۴

خلاصہ مطالب	صفحہ
ذکر قتل سلطان حسین و تسلسل سلطان احمد	۱۹۵
و کشتہ شدن طغاے تیمور خان۔	۱۹۸
ذکر استیلاے امیر ولی بر ولایت استرآباد	″
ذکر خروج امیر سید قوام الدین و رو بدار نہادن	۱۹۹
خروج دعوت سربداریہ و تسلط الشیان	″
بر دیار خراسان۔	
ذکر فوت امیر وجیہ الدین مسعود سربدار	۲۰۰
ذکر شیخ خلیفہ و وزارت شیخ حسن جوری	″
بآن جا بآب۔	
ذکر خلاص شدن شیخ حسن جوری از قلعہ بازدر اشتغال باوامر و نواہی الفراز خاط	۲۰۱
نہایت کار امیر وجیہ الدین مسعود سربدار	۲۰۳
جلوس محمد تیمور بجاے او۔	
ذکر حکومت کلو اخند بار سربدار۔	۲۰۴
ذکر حکومت شمس الدین سربدار۔	″
ذکر حکومت شمس الدین علی سربدار۔	″
ذکر حکومت خواجہ حسن کراوی	″
ذکر حکومت خواجہ ظہیر الدین سربداری	۲۰۵
ذکر حکومت حیدر قصاب سربداری۔	″
ذکر حکومت سید لطف اللہ عدیں امیر وجیہ الدین سربدار۔	″
ذکر حکومت سیورغتمش حسن و استخلاص سربداری	۲۰۶
ذکر حکومت خواجہ علی مؤید باتفاق و درگذشتن	″
عمر نیز۔	

جلد ششم

ذکر نسب امیر تیمور صاحبقران۔	
ذکر ولادت حضرت صاحبقران تیمور ان۔	۳
ذکر سلطنت غزان سلطان خان و مدت	″
امیر قزغن باو۔	
ذکر شمہ مآثر امیر قزغن و نہایت کار او۔	۴
ذکر محاربہ امرا با امیر زادہ عبد اللہ و مغلوبی او و سبب رجوع ملت و آمدن تولغتمور	″
ذکر وقایعے کہ بعد مراجعت خان در ماوراء النہر	۵
و تاج آن نشد۔	
ذکر توجہ تولغتمور خان جانب ماوراء النہر	۶
بقصد جہانگیری۔	
ذکر مراجعت تولغتمور خان بتمگاہ و نشیب	″
و توجہ امیر صاحبقران بطلب او بسرخین۔	
ذکر حالات بیگ بعد از آن علی بیگ و بستہ طاد	″
ذکر تقاضا کہ صاحبقران بعد مراجعت از خراسان	۸
و پیوستن او با امیر حسین و بیان بعضی وقایع	

خلاصه مطالب	صفحه
خواب دیدن صاحبقران و محاربه با الیاس خواجه و فائق شدن بر وی	۱۱
بیان جنگ لاوی و کشته شدن چیچی از سپاهیان	۱۲
توجه صاحبقران و امیرحسین جانب سرقند و اقبال بخود و امیرحسین بعد از تمکن بر ممالک تا بلند	۱۴
نزاع امیرحسین و صاحبقران	۱۵
توجه صاحبقران جانب بخشب و استیلا بر ماوراءالنهر	۱۷
فرستادن صاحبقران ایلچی نزد امیرحسین و فرستادن امیرحسین ایلچی نزد صاحبقران	۱۹
توجه صاحبقران جانب ماوراءالنهر	۲۰
بهم خوردن لشکر امیرحسین	
اختلاط صاحبقران با امیرحسین و کشیدن دو برادر جلاسر و لشکر در ستادن امیرحسین بجنگ آن حضرت	۲۱
توجه و انهزام مخالفان بار دیگر و وقوع مصالحه میان امیرحسین و صاحبقران	۲۲
رفتن امیرحسین جانب بدخشان و دعوات او بجانب لزم ملاقات صاحبقران	۲۴
توجه امیرحسین جانب بدخشان و وفات او	۲۵
مراجعت صاحبقران از بدخشان بسبب عصیان کجک و دو کس میان و مخالفت با امیرحسین نوبت ثانی	۲۶
نهضت صاحبقران جانب بلخ و انقراض دولت امیرحسین	۲۷
ذکر سلطنت صاحبقران و بیعت نمودن امرا با او	۲۹
لشکر کشیدن صاحبقران جانب سیستان	۳۰
واقعه قاض زنده و شکست یافتن دشمن	
توجه صاحبقران جانب بخارا و سمرقند و محاصره دربین کولاب و فتح بار دوم بالطوع	۳۱
فرستادن صاحبقران علیقه قواچی و مولانا جلال الدین کشی را مستقبل بجوانرم و فتح آن حضرت عقب شان بجوانرم	۳۲
توجه صاحبقران جانب خوارزم و مراجعت ثانی	۳۴
توجه صاحبقران بقلع و قمع لشکر جته بار سوم	۳۵
لشکر کشیدن صاحبقران نوبت سوم بخوارزم و مراجعت نمودن	
حسابات قرا دین با غوای بعضی نوروز	۳۶
توجه صاحبقران جانب جته بار سوم	
عرض کردن حیات امیرزاده جهانگیر و	۳۷

خلاصه مطالب	صفحه
طلوع نیر اقبال شاهرخ بهادر و ترقی صاحبقران	۳۸
ذکر یعنی وقایع و نهضت صاحبقران	
جانب جته نوبت پنجم	
آمدن توقتمش و اعلان بیگاه صاحبقران	۳۸
دیگر حکایات	
نهضت صاحبقران جانب خوارزم	۳۹
فرستادن صاحبقران توقتمش اغلان با یکلنگ تیمور ملک خان و کشتن توقتمش و سرکوفتن	۴۰
ایلچی فرستادن صاحبقران جانب خوارزم و اقدام یوسف سوفی بر حرکات نالایق و	۴۱
توجه آنحضرت بالجانب	
ارشاد و صاحبقران امیرحاجی سیف الدین را بطلب والی سرات و تقتل نمودن او	۴۱
و توجه امیرزاده میران شاه حسب فرمان	
لشکر کشیدن صاحبقران جانب ایران	۴۲
نهضت صاحبقران از توقیع بدار السلطنت سرات	۴۳
توجه صاحبقران جانب طوس و کلات	۴۴
و آمدن علی بیگ جوتی قربانی ببارگاه	
لشکر کشیدن صاحبقران جانب خراسان	۴۵
نوبت ثانی	
فتح قلعه ترشیز بسعی طازمان رکاب	۴۶
و آمدن ایلچی والی فارس	
نهضت صاحبقران از ترشیز بسمرقند	۴۷
و مراجعت ازراه	
فتنه غریبان و بیدران و انتهاض حضرت	۴۸
در ماوراءالنهر و شرح دیگر حالات	
لشکر کشیدن صاحبقران جانب ایران و	
نهضت از آنجا بطرف سیستان و فتح	
آن و رسیدن بهرات	
لشکر کشیدن صاحبقران بلزم رزم	۵۱
والی مازندران	
توجه رایات صاحبقران از استرآباد	۵۲
بدر و نیرو و معاودت بسمرقند	
توجه صاحبقران بار دوم بجانب ایران	۵۳
توجه صاحبقران جانب گرجستان و تخریب	۵۴
بعضی قلاع و راه و رسیدن بقبلیس و	
از انجا عزیمت قشلاق قراباغ	
نهضت صاحبقران جانب بدربع و	۵۵
رسیدن لشکر توقتمش خان جانب	

خلاصه مطالب	صفحه
ازدر بانگجان	
توجه صاحبقران بدفع قراجار ترکمان و تقدیر	۵۶
نصب رایات جانب وان و ذو سلطان	
توجه صاحبقران جانب اصفهان و تسخیر	۵۶
آنجا و رفتن بدار السلطنه شیراز	
ذکر گرفتار شدن یحیوم نکهان و معاودت بهرات	
و بیان سبب از فارس لبراق	۵۸
ذکر لشکر کشیدن حضرت صاحبقرانی	۵۹
نوبت پنجم بجوانرم و تسخیر آن مملکت	
ذکر مخالفت محمد که پسر شیخ ابراهیم مصاهرت	۶۰
صاحبقرانی مشرف شده و بود و داشته	۶۱
گفتار در لشکر کشیدن توقتمش خان بجانب	
ماوراءالنهر	
ذکر مبدء اعتبار و سبب عصیان جانی بیگ	۶۲
جوتی قربانی	
ذکر مراجعت امیرزاده میران شاه از آذربیجان	۶۳
بجانب طوس	
ذکر نهضت حضرت صاحبقران بجانب	۶۵
جته و مغولستان	
ذکر قرابلتای که فرمودن حضرت صاحبقران	۶۷
امرا و نوئینان را بطرف جته و قراقرم	
گفتار در عزیمت فیروزان فرمایی	
باستقبال ازدار السلطنه سمرقند بجانب	
دشت قبچاق	
ذکر قزاولان شاه منصور و قتل رسیدن	
ایدکو تمور	
گفتار در بقیه طبقات لشکر و محاربه	۷۲
حضرت صاحبقران و توقتمش خان	۷۳
ذکر مراجعت حضرت صاحبقران جانب	۷۴
از دشت قبچاق	
ذکر لشکر کشیدن صاحبقران بممالک ایران	۷۵
و فتح قلعه ماهانه سر بسعی سپاه خراسان	
ذکر رفتن حضرت صاحبقران بجانب	۷۷
فارس و عراق	
ذکر توجه حضرت صاحبقران بجانب لرستان	
و خوزستان	
ذکر نهضت صاحبقران از فارس	۷۸
بجانب عراق و اصفهان	
گفتار در توجه فرمانفرمای بلاد نوبت	
اول بجانب دار السلام بغداد	
ذکر بعضی از قضایای متفرقه	۸۱
ذکر مراجعت صاحبقران بجانب دیار بکر	۸۳

خلاصه مطالب	صفحه
واز آنجا بطرف ماردین	
ذکر بقیه قصه ماردین و متعهد شدن سلطان عیسی	۸۵
ذکر توجه بادشاه بجانب ماردین نوبت دوم	
ذکر توجه حضرت صاحبقران بجانب بلاد آن و	۹۶
وفرستادن ملطفه از شاهزادگان	
ذکر فتح قلعه اونیک	۸۸
ذکر مراجعت صاحبقران و فرستادن لشکر	۸۹
بجانب گرجستان و دولایت ابراپاسیم	
ذکر رفتن شاهزاده جوان بخت شانزده ساله	۹۰
بجانب سمرقند	
گفتار در لشکر کشیدن حضرت صاحبقران	۹۱
بجانب شمال و ذو قوع محاربه بسنگ	
با توقتمش خان	
ذکر ساخت قمر مودن جغتای	۹۳
صاحبقران بدست جوجی خان و شرح	
دیگر وقایع که در مغولستان روی نمود	
ذکر مراجعت حضرت صاحبقران از مغولستان	۹۵
و شرح بعضی از قضایا	
ذکر خروج سلطان محمد طغلبی صاحب کوهلو	۹۶
در سناوند و توجه امیرزاده محمد سلطان	
بر سر او	
ذکر مراجعت حضرت صاحبقران بمستقر	۹۷
شرف عزو جلال	
ذکر آمدن امیرزاده شاهرخ بمجلس	۹۸
خراسان و نهضت حضرت صاحبقران	۹۹
بحظیره شهر سبزوار	
ذکر خواستگاری و دختر خواجه اغلان زوج	
امیرزاده اسکندر	
ذکر اسباب یورش هندوستان و توجه	۱۰۰
حضرت صاحبقران بدالصوب	
ذکر فرستادن صاحبقران محمد اداوار اغیر	۱۰۱
حال امیرزاده اسکندر	
ذکر بازگردانیدن حضرت صاحبقران	۱۰۲
امیرزاده شاهرخ را بجانب هرات	
ذکر توجه حضرت صاحبقران بجانب قبلیه	۱۰۳
بر سالے و صبوح آنحضرت و از سنه	
ذکر شهاب الدین بسارکی شاه ملتی	۱۰۴
ذکر رسیدن چنود و فرخنده پر فضله علمی	
ذکر تسخیر مولتان	۱۰۵
ذکر تسخیر قلعه و شهر نیلاب و نظیر او استعمال	۱۰۶
ایالی انجا	
ذکر بعضی از توجه ایات صاحبقران بجانب	۱۰۷

خلاصه مطالب	صفحه
از دریا بسند و دفع و استیصال جد اوامان	۱۴۳
ذکر توجه امیان لشکر بجنب فرسان صاحبقران -	۱۴۴
ذکر ارمن الجیان روم از پیش قیصر -	"
ذکر نهضت صاحبقران از قراباغ -	۱۴۵
ذکر فتح قلعه ترقوم و حصار کماخ و تخریب عمارت او -	۱۴۶
ذکر عزم لشکر بدیار مراجعت فرستادگان قیصر	۱۴۷
ذکر توجه ایشان برگزیده خالق البریه بصوب انگلوریه و قصبه ریه -	"
گفتار در محاربه صاحبقران با قیصر -	۱۴۹
ذکر فرستادن صاحبقران با طرف اهل نزاع -	۱۵۰
ذکر احوال امیرارغون محمد سلطان -	"
ذکر چند فتیکه آخر احمد آغر نیده -	۱۵۱
ذکر ارسال الچیان باطراف -	۱۵۲
ذکر تعیین فرمودن خسوا گان مواضع قشلاق در ممالک روم -	۱۵۳
ذکر فتح قلعه اژیر کران -	"
ذکر دادن اولاد و حشم را بسیر خلافت سیر	۱۵۴
ذکر طول و عرض دشت تهارت -	۱۵۵
ذکر وفات الدیرم بازیده و امیرزاده محمد سلطان -	۱۵۶
ذکر خبر فتح روم و گرفتار شدن سید الدوله	"
با دشاه روم	
ذکر قتل عام خاص مغول با میرچکسر خان	۱۵۷
ذکر مراجعت با دشاه جمجاه -	۱۵۸
ذکر شیخ احوال شهریار و عزم جانب	"
اژرجستان -	
ذکر شیخ استیلاء قراپوسف ترکمان	۱۵۹
در عراق عرب -	
ذکر امدن رسولان بر گاه گیتی ستان	۱۶۰
ذکر توجه سلطان جهان پناه بصوب قلعه	"
اژرجیان -	
ذکر توجه صاحبقران بجانب انجازو	۱۶۲
مراجعت انها و دیدن نهضت زمانیه -	
ذکر ارسال صاحبقران امنار ابولایت	۱۶۳
جهت انهضتش از احوال پرد ستان	
ذکر توجه امیرزادگان نامدار بیاساریه	۱۶۴
اعلاء دولت سلیمان شاه -	
ذکر توجه محمد رمضان زاده و المیان شاهرخ	۱۶۵
بهادر بصوب گیلان -	
ذکر جنبش رایات ظفر پیکر و تفویض	۱۶۶
ایالت الوس بهلکو خان بامیرزا عمر -	

خلاصه مطالب	صفحه
ذکر نجسته داستان امیرزاده محمد سلطان و امیر	"
سلیمان شاه و رفتن امیرزاده اسکندر	
و امیرشاه ملک عقب ایشان -	
ذکر عرض امیرزاده ها بمالی مقدار	۱۶۷
و سیلو انان جز قطعه خیر و ذکره	
ذکر توجه رایات نصرت آیات بجانب	۱۶۸
اسکندریه و محاربه سلطان حسین -	
گفتار در ایلغار فرمودن صاحبقران بجانب	۱۶۹
مرکز دولت و وصول ان سیمرغند -	
ذکر بعضی از مقتضایات متفرقه	۱۷۰
ذکر تتمه احوال امیرزاده بایکر -	۱۷۱
ذکر مخالفت اولاد امیرزا عمر شیخ بهادر	"
ذکر توجه میرزا پیر محمد جانب کرمان -	۱۷۳
ذکر محاربه میرزا اسکندر بجانب اصفهان	۱۷۴
ذکر ناخیر سلطان علاء الدوله و توجه	۱۷۵
بجانب آذربایجان -	
ذکر ترتیب سباب طوی حضرت خاقان	۱۷۶
سعید -	۱۷۷
ذکر جلوس شاهزاده نامدار -	"
ذکر احوالات امیرزاده و سلطان ابراهیم	۱۷۸
در ملکات داری -	۱۷۹
ذکر وفات حضرت خاقان بجانب	۱۸۰
منوستان -	
ذکر اندختن پرتو التفات خاقان سعید	"
ملک قتمار بر احوال میرزا میرک -	۱۸۱
ذکر مراجعت شهریار آفاق بصوب	۱۸۲
دارالسلطنت هرات -	۱۸۳
ذکر گرفتار شدن لیسر فداوار بحبسه شیخ	۱۸۵
نورالدین -	۱۸۶
ذکر نهضت حضرت خاقان سعید	۱۸۷
بهرات -	"
ذکر وقایع حالات امیرزاده عمر -	۱۸۸
ذکر پناه بردن امیر شیخ نورالدین بمازندران	"
واستمداد و آن -	۱۸۹
ذکر وقایع حالات امیرشاه ملک و امیر	"
شیخ نورالدین -	
ذکر منسلخ ساختن ظلم و دولت از کاهل	۲۱۲
بملوک گذشته -	
ذکر فرستادن و والی بخشان قاصد سا	۲۱۳
جبش حضرت خاقان سعید -	
ذکر جواب مکتوب حضرت خاقان سید	"
میرزا اسکندر -	
ذکر نهضت فرمودن حضرت خاقان سعید	۱۱۴

خلاصه مطالب	صفحه
ذکر عصیان امیر جهان ملک -	۱۹۴
ذکر عاقبت کار بیر علی تاز -	"
ذکر احوال مملکت بتبریز -	"
ذکر لشکر سادوه در ستان -	۱۹۵
ذکر وصول میرزا بایکر به تبریز -	۱۹۶
ذکر زوال حال امیر بیان -	۱۹۷
ذکر محاربه میرزا میران شاه و میرزا بایکر	۱۹۸
و قرا یوسف ترکمان -	۱۹۹
ذکر بعضی از مقتضایات متفرقه	۲۰۰
ذکر تتمه احوال امیرزاده بایکر -	۲۰۱
ذکر توجه میرزا پیر محمد جانب کرمان -	۲۰۲
ذکر محاربه میرزا اسکندر بجانب اصفهان	۲۰۳
ذکر ناخیر سلطان علاء الدوله و توجه	۲۰۴
بجانب آذربایجان -	
ذکر ترتیب سباب طوی حضرت خاقان	۲۰۶
سعید -	۲۰۷
ذکر جلوس شاهزاده نامدار -	"
ذکر احوالات امیرزاده و سلطان ابراهیم	۲۰۸
در ملکات داری -	۲۰۹
ذکر وفات حضرت خاقان بجانب	۲۱۰
منوستان -	
ذکر اندختن پرتو التفات خاقان سعید	"
ملک قتمار بر احوال میرزا میرک -	"
ذکر مراجعت شهریار آفاق بصوب	"
دارالسلطنت هرات -	"
ذکر گرفتار شدن لیسر فداوار بحبسه شیخ	۲۰۹
نورالدین -	۲۱۰
ذکر نهضت حضرت خاقان سعید	۲۱۱
بهرات -	"
ذکر وقایع حالات امیرزاده عمر -	"
ذکر پناه بردن امیر شیخ نورالدین بمازندران	"
واستمداد و آن -	۲۱۲
ذکر وقایع حالات امیرشاه ملک و امیر	"
شیخ نورالدین -	
ذکر منسلخ ساختن ظلم و دولت از کاهل	۲۱۲
بملوک گذشته -	
ذکر فرستادن و والی بخشان قاصد سا	۲۱۳
جبش حضرت خاقان سعید -	
ذکر جواب مکتوب حضرت خاقان سید	"
میرزا اسکندر -	
ذکر نهضت فرمودن حضرت خاقان سعید	۱۱۴

خلاصهٔ مطالب	صفحه
بجانب رکن	
ذکر وصول ہمایات بجوالی اصفہان	۲۱۵
ذکر اطاعت اہل شیراز و تسخیر اصفہان	۲۱۶
ذکر اجرای امور بر پنج نہضت کووداد و تفویض مملکت محمد و آبستاد ایران خان فسخ ترکو	۲۱۹
ذکر توجہ بادشاہ بجانب شیراز و تعویض آن مملکت بمیرزا ابوالفتح ابراہیم سلطان	۲۱۴
ذکر بعضے از قضایاے ماوراء النہر و توقیان و اندن مرزا الغ بیگ	۲۱۸
ذکر فرستادن حضرت خاقان سعید استعانت نامہ بدربار اکبر پادشاہ و احمد جانیہ اندکان	۲۱۸
ذکر اعتصال و استقلال و توجہ حضرت برادران و اولاد بجانب	۲۲۰
ذکر مخالفت مرزا بابا قراخچر کہ بمرزا اسکندر	۲۲۰
ذکر توجہ حضرت خاقان بایمان و کامرانی	۲۲۱
بجانب تختگاہ سیاہان نوشتہ شاہی	
ذکر وقایع سفرتہ و تفویض ایالت عراق	۲۲۱
بمیرزا الیاس خواجہ	
ذکر توجہ رایات عالیات بجانب کرمان و مراجعت منودن	۲۲۲
ذکر صاحبیت مرزا میرک محمد و میرزا ملک	
ذکر فتنہ ایر شمس الدین بابی	۲۲۲
ذکر فتن شاہزادہ میرزا سیورغتمش بجانب بدخشان	۲۲۳
ذکر تمدن میرزا الغ بیگ گورکان بجانب ہرات	۲۲۳
ذکر توجہ رایات الغ بیگ گورکان بجانب ہرات	۲۲۴
ذکر فتن میرزا بایسنقر بطرف استراباد و توجہ حضرت خاقان	۲۲۴
ذکر شیرازہ ترتیب شاہزادہ میرزا بایسنقر و فوجات آنجناب و ایالت شباب	۲۲۴
ذکر متفقہ شدن بادشاہ عالم پناہ حضرت اعلی با خاقان اسکندر قیر گلان	۲۲۴
ذکر نضیہ جنت پیش انوتوجہ حضرت خاقان سعید بجانب شہر سبزوار	۲۲۵
ذکر توجہ خاقان سعید بجانب ہرات و مراجعت	۲۲۵
ذکر توجہ فرمان قرا بہ آنجا و زیارت امام مشتہم و معاودت آنحضرت و اندن بالیمصہ	۲۲۶
ذکر شکایت امراے فارس از شیخ ابوالخیر	۲۲۷
ذکر عصیان ملک کیومرث و توجہ	۲۲۸

خلاصهٔ مطالب	صفحه
خاقان بجانب ساوہ و عزیمت مرزا سلطان محمد بجانب فرمین بجانب عراق عجم	۲۲۹
ذکر شکر عرض بر دولت بادشاہ اسلام و بیان وقایع وفات میرزا میرانشاہ و دارائت امیر سلطان	۲۲۹
ذکر واقعہ نائلہ میرزا محمد جوکی	۲۳۰
ذکر احوال میرزا سلطان محمد در ممالک عراق	۲۳۱
ذکر جہت عساکر گردون مآثر بپایہ سریر خلافت مسیر باہر خاقان سعید	۲۳۱
ذکر اشتعال خاقان سعید	۲۳۲
ذکر عبور بوسس مرزا علاء الدولہ بر سریر سلطنت و گرفتاری میرزا عبداللطیف	۲۳۳
ذکر خبر واقعہ نائلہ خاقان سعید میرزا الغ بیگ	۲۳۴
ذکر بیرون آوردن میرزا علاء الدولہ و میرزا عبداللطیف زا از سبزوار بمعسکر اعلی	۲۳۵
ذکر صدور فرمان واجب الاذعان بانتصاف امراء عالیقدار جہت الزام والی ساری	۲۳۵
ذکر وقایع حالات میرزا علاء الدولہ و میرزا عبداللطیف	۲۳۶
ذکر مشکر کشیدن میرزا علاء الدولہ بلزم بر قرم زا الغ بیگ و عبداللطیف بجانب بلخ	۲۳۶
ذکر مخالفت میرزا عبداللطیف با برادر و عزیمت او بجانب ہرات	۲۳۷
ذکر توجہ میرزا الغ بیگ بجانب ہرات	۲۳۸
ذکر توجہ خاقان سعید بجانب ہرات و مراجعت	۲۳۹
ذکر وقایع حالات میرزا ابراہیم سلطان	۲۴۰
ذکر غزیمت سلطان سعید مجانب خراسان	۲۴۰
ذکر معاودت سلطان سعید و فرار و زوال خاطر ظہیر بر تقصیر	۲۴۱
ذکر غزیمت امیر خلیل بجانب سیستان	۲۴۲
ذکر وقایع حالات مرزا ابوالقاسم بابر بجانب مشہد	۲۴۳
ذکر واقعہ نائلہ شاہزادہ میرزا ابوالقاسم با برین میرزا بایسنقر	۲۴۵
ذکر مہلوس میرزا شاہ محمود	۲۴۶
ذکر حدوث وقایع متفرقہ	۲۴۶
ذکر وقایع حالات میرزا ابراہیم سلطان	۲۴۷
ذکر غزیمت سلطان سعید مجانب خراسان	۲۴۷
ذکر فتنہ و معاودت سلطان سعید از ہرات بجانب بلخ	۲۴۸
ذکر فتن میرزا ابراہیم بجانب استراباد و بازگشتن	
ذکر توجہ رایات بجانب ہرات و عود	۲۴۹
میرزا جہان شاہ بہران و ذکر باکمان	
ذکر محاربہ سلطان سعید با شاہزادہ جہان	
ذکر واقعہ نائلہ میرزا ابراہیم و وفات میرزا شاہ رخ	۲۵۰
ذکر بعضے از قضایا و احوال بر سبیل اجمال	۲۵۱
ذکر وصول رکب بے بدیل بجوار السلطنت ہرات و عبور دون بیر خلیل	۲۵۲

خلاصهٔ مطالب	صفحه
ووقوع محاربہ میان او و جناب میرزا بابر سلطان	۲۵۳
ذکر فتن علاء الدولہ بگرسیر	۲۵۳
ذکر قتل میرزا عبداللطیف و سلطنت میرزا عبدالعزیز	۲۵۴
ذکر توجہ شہریار کامگار بفرہرات بجانب بلخ و بدخشان	۲۵۵
ذکر محاربہ میرزا عبدالعزیز با بوالخیرخان و سلطان سعید	۲۵۶
ذکر توجہ آفتاب سلطنت از عراق بجانب خراسان	۲۵۷
ذکر نضت و تسخیر ولی الاطلاق بجانب قاس و عراق و معاودت آنجناب و تمکن بر تخت سلطنت	۲۵۸
ذکر نضت میرزا بابا برانخراسان بجانب عراق بہجت دفع و استیلاے قوم ترکمان	۲۵۹
ذکر غزیمت شاہزادہ و بجانب ماوراء النہر	۲۶۰
ذکر بعضے از معاودت سلطان سعید و فرار و زوال خاطر ظہیر بر تقصیر	۲۶۱
ذکر غزیمت امیر خلیل بجانب سیستان	۲۶۲
ذکر وقایع حالات مرزا ابوالقاسم بابر بجانب مشہد	۲۶۳
ذکر واقعہ نائلہ شاہزادہ میرزا ابوالقاسم با برین میرزا بایسنقر	۲۶۵
ذکر مہلوس میرزا شاہ محمود	۲۶۶
ذکر حدوث وقایع متفرقہ	۲۶۶
ذکر وقایع حالات میرزا ابراہیم سلطان	۲۶۷
ذکر غزیمت سلطان سعید مجانب خراسان	۲۶۷
ذکر نضت و معاودت سلطان سعید از ہرات بجانب بلخ	۲۶۸
ذکر فتن میرزا ابراہیم بجانب استراباد و بازگشتن	
ذکر توجہ رایات بجانب ہرات و عود	۲۶۹
میرزا جہان شاہ بہران و ذکر باکمان	
ذکر محاربہ سلطان سعید با شاہزادہ جہان	
ذکر واقعہ نائلہ میرزا ابراہیم و وفات میرزا شاہ رخ	۲۷۰
ذکر بعضے از قضایا و احوال بر سبیل اجمال	۲۷۱
ذکر وصول رکب بے بدیل بجوار السلطنت ہرات و عبور دون بیر خلیل	۲۷۲

خلاصہ مطالب	صفحہ
ذکر توجہ سلطان یکجانب ماوراء النہر	۲۹۶
ذکر فتن سلطان سعید بولایت خراسان	″
ذکر منضمت رایات ازجانب مازندران بطرف ہرات	۲۹۷
ذکر حوادث یوسیکہ در خراسان روے نمود	۲۸۹
ذکر بیرون آمدن میرزا محمد جوگی از قلعہ شاہرخیہ واستیلاے گماشتگان بادشاہ بران قلعہ	″
ذکر توجہ غسرو آفاق سیورت قشلاق	۲۹۰
ذکر آمدن امیر نوروز سعید از خوارزم	۲۹۱
ذکر عصیان میرزا پیر براق ابن میرزا جہان شاہ	″
ذکر وصول انواع اخبار بسامع جلال و یورت قشلاق و منضمت شہریار یکانہ عراق	۲۹۳
ذکر واقعہ ہائلہ بادشاہ عظیم الشان سلطان ابوسعید	۲۹۹
ذکر بیان حکایات ازہر باب کہ لائق بسیاق تاریخ ست	۲۹۷
گفتار در خاتمہ مجلد ہذا	۲۹۸
جلد ہفتم	
دیباچہ	۲
ذکر مجملی از اوصاف سلطان حسین میرزا	۳
ذکر بیان نشئہ از علو نسب سلطان سنجر	۴
و ذکر ولادت باسعادت او	
ذکر بیان بعضی از احوال خاقان منصور و رایا مرحومانی	″
ذکر آغاز جہانگیری خاقان منصور و مخالفت با میرزا شیخ	۵
ذکر بیان نشئہ از جلوس حضرت خاقان بجانب مازندران و خضم نظر یافتن	۶
ذکر توجہ خاقان منصور بجانب استرآباد و فتح نمودن آن ممالک	″
ذکر بیان جلوس خاقان منصور بر سریر سلطنت بریمان	۷
ذکر ملکوے کہ آنجناب دولت سلطان سعید از اتفاق دار الفتح استرآباد	۸
ذکر نشئہ از مواقعت و مخالفت خاقان منصور با یراق سلطان و مصلحۃ خان	″
ذکر توجہ محمد حسین میرزا بجانب استرآباد و شکست یافتہ بنظر حسین میرزا گورکان	۵۵
ذکر توجہ محمد حسین میرزا باسترآباد و ملوک ابوالمحسن میرزا در طرق عصیان	″
ذکر منضمت مذہب حضرت خاقان بہ تربیت گزاردن حج اسلام	۴۰
ذکر ملتمیان دامن خسرو شاہ کرامت و دیگرو بیان گشتہ شدن نظر بہا در وحید طہیر	۵۹
گفتار در بیان پیوستن محمد میرزا و الجوس میرزا بیبک و دیگر جہت مخالفت خاقان	۶۰
ذکر منضمت ہمایون خاتون و دلا کان بجانب جزیرہ جان و دسارعت او بمراجعت	۶۱
ذکر منضمت جلیہ الزمان میرزا بالزم تسخیر دار السلطنت ہرات و رفتن او بجانب مرغاب	″
ذکر انتقاض سلطنت بلخ بجلیح الزمان میرزا و باز آمدن محمد ابراہیم حسین میرزا	۶۲
ذکر بیان سلوک محمد حسین میرزا کرت	۶۳

خلاصہ مطالب	صفحہ
ذکر محاصرہ ہرات	۸
ذکر فتح شہر و بریہ	۱۰
ذکر بیان توجہ موکب ہمایون بعزم زرم ستیز و فتح محاربہ با امرائے سلطان ابوسعید و در ولایت ستیز	۱۱
گفتار در بیان رفتن خاقان جنت استمداد ابوالخیرخان	۱۲
ذکر بروز بیان سعادت رایات آفتاب شرق از فرخت قبچاق و مسخر شدن مملکت خراسان	۱۳
ذکر وصول آن شاہباز اوج سلطنت بمراتع زنان	۱۴
گفتار در بیان منضمت رایات خاقان منصور بہ تسخیر خراسان	۱۶
ذکر محاربہ خاقان منصور با یادگار محمد	″
ذکر وصول بعضی از امرا سوے میرزا جہانشاہ بہ یرگاہ خاقان	۲۹۶
گفتار در سبب تغیر یافتن نیت رزم و معاودت خاقان از جاجرم	۲۹۷
ذکر جلوس مرزا یادگار محمد بر سریر سلطنت خاقان	۲۹۸
ذکر در بیان توجہ خاقان منصور بصوب مستقر سریر عزت و کرامت	۲
ذکر منضمت رایات بجانب ہرات بر مسیل استعجال و کشتہ شدن میرزا یادگار محمد	″
ذکر جلوس خاقان منصور کرت دوم بر سریر سلطنت و استقلال یافتن بر بعضی از مساکان جادہ و جلال	۲۲
ذکر در آمدن بلخ بتسخیر مرزا سلطان محمود	۵
ذکر بیان منضمت رایت بجانب دشمن	۲۳
ذکر در وصول مرزا ابابکر و ولد سلطان سعید بملازمت خاقان منصور	۲۴
ذکر مخالفت میرزا محمد عمر با خاقان منصور و آمدن میرزا شاہ غریب بلخ	۲۵
ذکر کیفیت از ارکان دولت جاویدہ و کشتہ شدن امیر حسن بیگ تیمور	″
ذکر بیان منضمت رایت آفتاب اشراق جہت دفع فتنہ و فساد	۲۶

خلاصہ مطالب	صفحہ
ذکر توجہ خاقان منصور از ظاہر بیگلان	۲۸
آب مرغاب	۱۰
گفتار در عقد ازدواج خاقم سلطان بیگم بنت میرزا سلطان ابوسعید و مدبلیغ زمان میرزا	۱۱
ذکر آمدن میرزا ابابکر از بدخشان بجانب خراسان	۱۲
ذکر آمدن امیر ذوالقدر بیائیہ بہبہر دولت و تفویض نمودن خاقان منصور ایالت ولایت کھور و نیشن داور را	۱۳
گفتار در طرح بنیاد خاقان منصور مرقد اسد اللہ غالب را در قریہ جواجہ جہان	۱۴
ذکر بیج و فتن و آمدن محمد سلطان	۱۶
گفتار در سر از گردانیدن خاقان منصور و زیر علی شیر را بجکومت استرآباد	۱۷
ذکر وفات والدہ بدیع الزمان میرزا بعد از طلاق خاقان	۱۸
ذکر بیج رفتن خواجہ افضل الدین	″
ذکر خواستگاری نمودن مخدومہ پریدہ بعصمت نسبت میرزا الغ بیگ برائے تہنیت او	۱۹
محمد معصوم	۲۰
گفتار در عصیان نمودن امیر شوال	″
گفتار در تقریر مواعدہ کردن خواجہ مجد الدین محمد خواجہ نظام الملک را	″
گفتار در گشتن کردن امیر درویش علی	۲۱
گفتار در عازم شدن خاقان منصور بجانب حصار فلاوان و تسخیر ملک سلطان محمود از انجا و مراجعت نمودن بصوب قندز	″
ذکر سر انجام مہمات دیوانی را خاقان گرامی ناصر الدین در قضیۂ اقتدار خواجہ نظام الملک گذاشتن	۲۳
ذکر نژستادن خاقان منصور میرزا بدیع الزمان بما یالت و لایت جرجان و مہمات یافتن خواجہ فخر الدین احمد بیگی ارجسپی	″
گفتار در وفات سلطان احمد میرزا در سمرقند و عزیمت خاقان منصور بجانب بلخ و آنجا بصوب حصار بدخشان	۲۴
ذکر توجہ یونس خان خاقان بجا صرہ	۲۷
حصار شادمان	۲۸
ذکر محاصرہ نمودن شاہزادگان خسرو شاہ	۲۸
را در قلعہ قندز	
گفتار در مخالفت نمودن بدیع الزمان میرزا با پدر بزرگوار	″
ذکر وقایع مائیل چراغ و امنیت فراغ	۳۹
گفتار در منضمت نمودن رایات خاقان منصور بجانب بلخ و محاصرہ نمودن	۵۰
گفتار در گرفتار شدن محمد سوسن مرزا بدست ابوالمظفر حسین مرزا	۵۱
ذکر توجہ نمودن خاقان منصور بجانب قندھار	۵۳
ذکر بیرار محمد حسین مرزا بجانب عراق و آذربایجان	″
ذکر وصول خواجہ افضل الدین بہ پایہ سریر خاقانی و گرفتار شدن خواجہ نظام الملک	۵۴
ذکر دیگ مالک تشین و ظفر یافتن خاقان اردنگ نشین	۵۵
ذکر نشئہ از احوال اولاد امجاد سلطان محمد	۵۶
ذکر مصالحہ حضرت علی با سلطان بدیع الزمان میرزا	۵۷
ذکر توجہ محمد حسین میرزا بجانب استرآباد	۵۸
ذکر توجہ محمد حسین میرزا باسترآباد و ملوک ابوالمحسن میرزا در طرق عصیان	″
ذکر منضمت مذہب حضرت خاقان بہ تربیت گزاردن حج اسلام	″
ذکر ملتمیان دامن خسرو شاہ کرامت و دیگرو بیان گشتہ شدن نظر بہا در وحید طہیر	۵۹
گفتار در بیان پیوستن محمد میرزا و الجوس میرزا بیبک و دیگر جہت مخالفت خاقان	۶۰
ذکر منضمت ہمایون خاتون و دلا کان بجانب جزیرہ جان و دسارعت او بمراجعت	۶۱
ذکر منضمت جلیہ الزمان میرزا بالزم تسخیر دار السلطنت ہرات و رفتن او بجانب مرغاب	″
ذکر انتقاض سلطنت بلخ بجلیح الزمان میرزا و باز آمدن محمد ابراہیم حسین میرزا	۶۲
ذکر بیان سلوک محمد حسین میرزا کرت	۶۳

خلاصه مطالب	صفحه
دیگر در وادی طغیان و منفعت ربیت بست شتر آباد .	
ذکر انتقال مقرب حضرت سلطانی از منزل فانی بمنزلهای جاودانی و نزول رایت حضرت خاقانی -	۶۴
گفتار در بیان آنکه ابو المحسن میرزا بملازمت حضرت خاقان .	۶۶
ذکر توجه ابراهیم حسین میرزا بجانب سیستان .	″
گفتار در بیان احوال جوانی مذبوران گنبوستانی ابو الفتح محمد خان شیبانی -	″
گفتار در بیان بعضی از حوادث پسهر بوقلمون و در آمدن کابل بتحت تصرف اجمحمد مقیم -	۶۸
ذکر لشکر کشیدن بدیع الزمان میرزا بفرمان رزم خان عالیجاه و باز گشتن از کتاب آب آموه - بسبب نفاق امیر خسرو شاه -	۶۹
نگارنده گوید که از خواص بدیع الزمان میرزا الفهرور رسید .	″
ذکر طلوع سوانح نصرت خاقانی از افق مملکت بلخ و گرفتار شدن اهالی آن بلاد بدلیوش ناخدا شکراب و محنت بلخ	۷۱
ذکر شمه از احوال جمع الزمان میرزا -	″
ذکر حضرت خاقان منصور بجنال گرفتن شاهزاده مایعجناب	۷۲
ذکر توجه میرزا بدیع الزمان از اداله تمور لطایر تیر خان -	″
ذکر توجه ابراهیم سلطان بجایگاه بزم ملاقات امیر خسرو شاه -	۷۳
ذکر لشکر کشیدن سلطان محمود خان والجه خان جهت معاودت بادشاه بلندمکان -	۷۴
ذکر رسیدن امیر محمد باقر بملازمت حضرت بادشاه عالیجاه ظهیر الدین محمد بابر	″
ذکر دخول موکب شاهی بنطاق شهر بلده کابل -	۷۵
ذکر توجه بدیع الزمان میرزا بجانب هرات	″
گفتار در ترتیب نمودن مراتب فرزندان شاهزاده -	۷۶
بخشیدن خسرو شاه شاهزادگان	″
گفتار در مامور شدن شاهزادگان از خاقان بر فتن بکنار آب مرغاب	″
گفتار در رعیت نمودن میرزا بدیع الزمان	۷۷

خلاصه مطالب	صفحه
تباحث بلمی نیان -	″
گفتار در شکر ظفر ترجیع کردن بدیع الزمان میرزا بقصد مقابله و مقاتله با بهر میرزا -	۷۸
ذکر عبور نمودن بنود محمد خان شیبانی از جیحون و تعریب نمودن بمقصی از سرحد بهرا -	″
گفتار در عزیمت خاقان عالیشان بقصد مقابله محمد شیبانی خان -	۷۹
ذکر اولاد و احوال داد ذکور و اناث از اولاد خاقان منصور -	۸۰
ذکر در بیان ذکر جنبه که در ایام دولت خاقان جنت مکانی بمنصب وزارت رسیده بود .	۸۱
ذکر خواجه قطب الدین خلوتی سمنانی و خواجه شمس الدین محمد مروارید -	″
ذکر غاصه بین الدین محمد خواجه علاء الدین علی	۸۲
بیگاییل و خواجه نعمت الله شیخ رشید زین العابدین و خواجه معز الدین حسین و خواجه جمال الدین عطاء الله -	″
ذکر صدور خاقان مغفور بسید جلال الدین	۸۳
حمزه انه خودی و سید شمس الدین محمد و مولانا قطب الدین خوانی -	″
ذکر خواجه خیاث الدین عادل شاه	۸۴
ملاذ ولاعظم سریر جلال الدین قاسم	″
و سید میر غیاث الدین محمد و مولانا غیاث الدین	″
حمید خواجه شهاب الدین عبد الباقی	″
ذکر فضلا و کرام و علماء عظام طبقه فضیلا	۸۶
و ظرفا و اهل هنر و طائفه شعراء و مورخان	″
ذکر غیاث الدین افضل سید حسین	″
و مولانا شمس الدین محمد ناوکانی و میر محمد اصفهانی	″
ذکر قاضی شمس الدین عبد الصمد و مولانا نور الدین عبد الرحمن جامی و حافظ غیاث	۸۷
و خواجه صفی الدین احمد جامی -	″
ذکر مولانا قطب الدین احمد آدم و مولانا	۸۹
میر حسین معمائی -	″
ذکر امیر حاج و مولانا کمال الدین حسین	۹۰
الواعظ و مولانا فخر الدین علی و مولانا	″
عبد الجلیل مولانا نظام الدین عبد الحق	″
و مولانا میبدی -	″
ذکر شیخ صوفی علی و خواجه منصور شکیبی و	۹۱

خلاصه مطالب	صفحه
مولانا نظام الدین استرابادی و محمد خوشنی	″
و مولانا نور الدین محمد زیارتی کرمی و مولانا	″
معین الدین محمد اسفزاری و مولانا حاجی محمد	″
نقاش و خواجه میرک نقاش و مولانا شیخی	″
و مولانا سیف الدین محمد و میر مرتضی -	۷۸
ذکر مولانا عماد الدین عبد العزیز و مولانا	۹۲
فصیح الدین و امیر کمال الدین حسین صفا	″
محمد و خواجه ناصر الدین -	″
ذکر سلطان علی مشهدی و امیر حیدر الدین	۹۳
یوسف الحسینی و امیر صدر الدین ابراهیم	″
مشهدی و امیر عبد الجلیل و مولانا شیخ بیگ	″
و امیر برهان الدین عطاء الله و شیخ	″
جلال الدین ابو السعید بوزانی و سید	″
نظام الدین سلطان علی و سید افضل	″
و خواجه اصفی -	″
ذکر شیخ ضیاء الدین محمد و امیر نظام الدین	۹۴
عبد القادر و مولانا عبد الحی با لتی و امیر	″
رضی الدین بسارک و قاضی اختیار الدین حسین	″
و شیخ نور الدین محمد -	″
ذکر شیخ زین الدین و شیخ ابو الوجود و مولانا	۹۶
شمس الدین بردی و حاجی محمد نرسی و	″
مولانا عضاء الدین ابراهیم و مولانا قاسم علی	″
و امیر جمال الدین عطاء الله -	″
ذکر امیر نور الدین محمد و خواجه عبد الرحمن	۹۷
و مولانا صدر الدین محمد و مولانا از رکن الدین	″
محمود و مولانا شمس الدین محمد صفی و مولانا	″
علاء الدین ابی دردی و خواجه بهاء الدین	″
مربد و مولانا کمال الدین حسین شادکامی	″
و مولانا جمال الدین محمد کمنه -	″
ذکر حافظ علی و مولانا حسن علی و مولانا	۹۹
شهاب الدین احمد عقیری و مولانا بدر الدین	″
بلالی و مولانا زلالی و مولانا مجنون آشنا و	″
کمال الدین بنداد نامی میرزا بدیع الزمان	۹۹
گفتار در خطبه خواندن بنام نامی میرزا بدیع الزمان	″
و مظفر حسین میرزا در لشکر -	″
گفتار در سعادت نمودن کمرا بر پاس	۱۰۰
بموانده امیر محمد ولی بیگ -	″
گفتار در فرستادن محمد خان شیبانی فوج	″
بسیار از آذربیجان را بتاخت و تاراج	″
ایران و شهر سبزه یا غفن ایشان -	″
گفتار در رسول فرستادن محمد خان	۱۰۱
شیبانی بسلاطین خراسان و منضمت	″

خلاصه مطالب	صفحه
شاهزادگان بحدیث مغاذیه محمد خان -	
گفتار در قصد و عزم بهرا میرزا از کابل بجانب معاودت بدیع الزمان میرزا بدیع شیبانی خان	۱۰۲
گفتار در محاصره محمد خان شیبانی بلخ را -	″
ذکر مخضرت میرزا در آن و در بیان آوردن	۱۰۴
شاهزادگان و میبلان بادغیس حضرت وضع اعداد محاربه با شیبانی خان -	
ذکر تفرق و منهزم شدن بدیع الزمان و	۱۰۵
مظفر حسین گورکان و سائر امرا و لشکریان	۱۰۶
از محمد خان شیبانی -	
ذکر متوجه شدن ابواب دار السلطنت	″
سرایرت و آمدن فرمان عالیشان بادگاریان	″
گفتار در تحقیق نمودن جهات و تمکنات	۱۰۷
سرایرت بحکم محمد خان شیبانی -	
ذکر فتح کردن ملازمان خاقان گیتی ستان	۱۰۸
شیبانی خان قلعه اختیار الدین را -	
ذکر نبذت حال مولانا عبد الرحیم -	″
ذکر اتفاق کردن ابو المحسن نیز و محمد حسین میرزا	۱۰۹
بجنگ محمد ابرسنجر سلطان عبد الله	″
سلطان که در نواحی مشهد مجاز نمرده	۱۱۰
ذکر محاربه و مقابله ابن حسین میرزا	
با محمد تیمور سلطان و عبد الله سلطان -	
گفتار در ایالت تخشیش شیبانی خان	″
در ولایت خراسان و تقسیم نمودن ملاذ	
و شانه ضبط فرزندان و امیران را -	
ذکر سرحد شدن بدیع الزمان و مظفر حسین	۱۱۱
گورکان بجانب جرجان و اقدامات	
شاهزادگان در استرآباد و انشقال نمودن	
مظفر حسین میرزا -	
ذکر عبور نمودن محمد شیبانی خان از آب	۱۱۲
اموبه بعزیمت منتجع جریان -	
ذکر کیفیت حال و انتقال بدیع الزمان میرزا	۱۱۳
در اسلام بول و خروج میرزا محمود زمان	
ولد او -	۱۱۹

خاتمه کتاب

ذکر صنایع و بدایع ملک صانع -	۲
گفتار در غرائب و عجائب ربع مسکون -	۳
ذکر بشارات العظیم و بیان بر سه بالا رود	۸
الفاتحه کالبیرات و الخاتمات -	
ذکر تولد انسان و بیان آنها بسبیل ایجاز	۱۱
و اختصار -	

خلاصہ مطالب	صفحہ
ذکر معدن و آبادی سیوستان بکلہ چند کرمیست	۱۳
از سبب انفجار و دیگر احوال و آثار۔	۱۴
گفتار در بیان یعنی از خزائر منقول	۱۵
از منقولات ارباب الصدلہ۔	۱۶
ذکر خوانگہ جبال و کوہہا بر سبیل تفصیل و اجمال۔	۱۷
ذکر بعضے از برادی و معادنی کہ دال است بر یکانگی خالق۔	۲۰
ذکر ارباع الارض و اقدر المعمور منہا۔	۲۲
ذکر دیار نوبہ و نقرہ در اقلیم اول۔	۲۳
ذکر مکہ شریفہ و مدینہ منورہ و در اقلیم ثانی	۲۳
ذکر مسکنہ ریہ و مشق در اقلیم ثالث	۲۳
ذکر شیراز۔	۲۵
ذکر صفت بترنیز در اقلیم رابع۔	۲۶
ذکر آردبیل و صفت شہر ساوہ۔	۲۷
ہفت ہمدان و بلند او دساوہ و	۲۷
نیشاپور۔	
ذکر سمرقند در اقلیم الخامس۔	۲۸
ذکر بخارا و قونیہ و خوارزم در وصف	۲۹
کاخ و ذکر اندلس۔	
صفت شہرہ و تفلیس در اقلیم السادس	۳۰
ذکر تبریز۔	۳۱
ذکر احوال شیخ بر علی سینا۔	۳۱
ذکر طراز و قسطنطنیہ و اسنجات	۳۴
ذکر اماسیہ و کاشغر در اقلیم	۳۵
سابع۔	
ذکر شہر قرقر صوادن۔	۳۵
ذکر اماکن و لایاتے کہ خارج از اقلیم	۳۶
سبعہ است۔	
ذکر بعضے از بلاد عظیمہ و اماکن وسیعہ	۳۷
کہ ذکر آن مناسب این مقام بود و بیانچہ	
شہر ختا۔	۴۳
ذکر عجائب و غرائب شہر بیجانگر	۴۳
بیان بعضے از حکایات۔	۴۴
ذکر بعضے مناہی کہ اتمام بہ پرسیدہ	۴۴
دریں باب فرمودہ است۔	۴۵
ذکر شہرہ از غرائب دیار مغرب۔	۴۵
ذکر بناے دار السلطنت ہرات و	۴۷
ما تعلق بہا من المضافات والمنسوبات	
وجہ دیگر در ذکر بناے ہرات۔	۴۷
بیان در اختتام کتاب و شرح و تعریف	۵۰
بعضے خصائص و مناقب امیر روشن	
ضمیر ایزد علی شیر۔	
تقریظ و خاتمۃ الطبع۔	۵۲

ادای حمد و نعت پیمبر اگلشن ثنا لایق بلبل بستان رضا فکار کن

از کتاب روضة الصفا یعنی تاریخ بی نظیر مرغوب بقلم پیر ناکار در هفت مجلد هر هفت مجلد هم چو سبع سیار در ادای مرض فلک شاهد این مقاله است

روضة الصفا

یعنی

تاریخ روضة الصفا

جلد اول

تصنیف مصنف اخوند ملا محمد ویکی پیشه ور هنری که در دیوان این نسخه جامع داد سخنوری داده الحق قانونی بی بهاست کیست همچو خویش شاعر و فلک صحیح گوا باد این حدیث عنوان سه

در مطبع بحر بخار ما نو لکشور بمطبع ین سی نشین دلها شد

جلد اول از کتاب تاریخ روضة الصفا

بسم الله الرحمن الرحیم

زیب فهرست نخستین نامه که خامهٔ ابداع نگار عالی مکان و زینت دیباچهٔ مجموعهٔ مآثر سلاطین گردون توان شکر منعمی است که صدمات عالم نبات بخوان احسان او نوالهٔ اثبات در شجات
مستریحهٔ حیات نبخشد و بحر اعتنایش پیالهٔ تشنگی کدورات فصاحت آیاتش عاجز و الکن و زبان بافندهٔ عجم در وصف مقالات بلاغت سمات قاصر و ابکم است
قدیمی که اوائل قدیم بی خطبهٔ حمد و ثنای آلای او نظام نگیرد و توایخ اوایل بی تذکرهٔ اسامی حسنای او انتظام نپذیرد و لقب یا ایام دولت ملوک که مگاه و سلاطین نامدار دلیل ساطع حجت قاطع
دوام بادشاهی اوست و تبدیل شهور و اعوام شهادت خوانین عالیمقدار و جهانداران سپهر اقتدار آیت ظاهر و علامت باهر بقای آلهی او قهرمان راوات بی علتش مضمون من یفسد فیها را از فحوا
و ترجمهٔ برشکال جلالت بر سند خلافت بی چاعل فی الارض خلیفه متکمل بهاست و قبول سبحان بربن اعلی را کمال استعداد تعظیم از سر کرامات صفیر فضای ملکوت بر خاک ادا بوصاحت بوار فاخر خرج فرمها
فاک سحر انداخت که بیکه جنس انس و معشر پشر را بکرمت سوفور الاستقامت و لقد کرمنا بی آدم مفتخر و سر افراز داشت و در اطراف ربع مسکون و جهان بوقلمون بتمکک بهم کم فیها علم و دلیل ایشان را
رایت فتح آیت بادشاهان عالم را بدرده فرمان مالی و اوامر گیتی کشائی رسانیده و صفیر تیغ مجاهدان پر دل را مرات جمال نمای عروس فتح و ظفر گردانیده مقدر که در ایجاد و اکمال موجودات بالات
و ادوات محتاج نشده و در تحصیل و اکمال کونات بمظاهرت و معاونت متفقره نگشت مصور یکه بکلک تصویر و ترکیل منظور نظر عنایت خویش بر وجه حسن چهره کشائی نمود و لقد خلقنا الانسان
فی احسن تقویم و کمال حسن تقویم وجودت ترکیب و آیتی بین علائق متین منصب فرمود که صورکم فاحسن صورکم نظم مکارهٔ بیکر انس و جان + نویسندهٔ دفتر کن فکان + بشرا شرف افراد ملک
وجود بتشریف و لقد کرمنا و لباس فضل و وجود + زیبی حکمتی لطیف که چو اکی خانهٔ آفرینش بقالب وجود دنیائی تکمیل یافت از عین حکمت محض لطف صدر بارگاه شهود را بذوات ملائکه عظام تزئین داد و
و مرکز دایرهٔ هستی را بتکمل آدمیزاد رافراد بشر که مصدر خیر و شر بذوب زینت بخشید و بنا بر آنکه بر طبقهٔ ثانیه بحسب تباین قابلیات اصلی و تفاوت استعدادات جبلی بهاصناف متعدده منقسم گشتند و هر کس را
از برای علم و تحقیق آن نبوده که بتوسط اهتمام و کوشش بمبادی عالیه کشت نموده و معرفت حضرت الوهیت حاصل کرده بمقصود و وصول شود بجرد راهنمائی عقل شبانه روز سلوک مسالک
هدایت از ان جصد و ریافته گرد سراوقات عزت گردد، و حضرت مهیمن کارساز تعالت صفاته و توالت عطایاته هم از جنس ایشان از بنیای رفیع ایشان رسل معجزنشان که هر یک در دنیای اصطفا
و ترای برج اجتبا اند متسم بسمت تعلق بحجره و متصف بصفت تقید و تفرد بر انگیخته تا بمناسبت تجرد فیض از عالم قدس گرفته بملاقات تعلق سرگشتگان فیافی ضلالت و لب تشنگان بوادی
غوایت را بمنازل هدایت و شرعه عنایت و دلالت نمودند تا بمدد ارسال رسل متعاقب آثار ایشان متوصل بود تا آفتاب رسالت علیا از مطلع بطحا طالع شده نور نبوت عظمی از سر
هم قمری مشارق گشت یعنی حضرت سید ولد آدم و سند صفیا گذار زندهٔ سراسر غریب و رساننده اخبار لاریب نوباوهٔ بوستان کائنات فهرست کارنامهٔ مکونات سلطان تنگنای لی مع الله مشرف بتشریف لیغفر

دیباچه

لک الله شیخ محراب نبوت و امامت محرم حضله تخانه قربه کراست صاحب مکان قاب قوسین او ادنی خورشید آسمان رفت الی الارض قرایت شارق الارض تخار بها مصطفای مکی مجتبای مدنی
قرشی نقتدای هاشمی شرف دود مانج می ابن غالب محمد بن عبد الله بن عبد المطلب صلی الله علیه وسلم مای کلمه کنت نبیا و آدم بین الماء والطین گوشش قیمان خطه وخاک و ساکنان افلاک . سائید و صلای منقطع
الی الاسود و اللاحمر بن گنبد سیکلوی و مجمع خضر فگند مقدسیکه سبد اطرت مخلوقات نو چین چاولنش بود که اول ناطق الله نوری فرخنده مقدسیکه انتهای ظهور شرائع کریمش آمد و نکی . سول الله
و خاتم النبیین سر ریکه دیم سنان جانستانش پهلوی پهلوانان بیعه دصهر امنار گردانیده دیم حدت تیغ آتش فشانش تشنگان تن بی غالب آبشخه سار یقین منزل ایرار سائید همکر
باهرات قدر اداد اس گوهر افشان بر قوم یقام قوم ست آیات طاهرات امراد اساعت قیام وقیام ساعات بست وام موسوم بلند مقدار یکه در شب معراج از خط غبرا بر فرق نهاد مطار مختصر
جناح . رافت و عاطفت بر حال گونه نشینان حظائر قدس مبسوط ساخت شهوار یکه از زمان منزل پاک عنان عزیمت انطاف داده بر تربت ناظمان مرکز خاک پر دخت ره نورد یکه بر
بزرخش باقاق کلیل مفارق شهراف عالم علو بست جهان گرد یگر گردیدن سبارکش پختاق تو تیای دیدهٔ اعیان خاکدان ننگی ست شعر آن بر زمین قبله افلاکیان ✽ بر فلک اسید آخر کسمان
اظلم حسنے علی محمد و آله و عترته راصحابه و عشیرته صلوة لا ینقضی بانقضاء والد هور و الایام والا تقطع بانقطاع الشهور والاعوام وسلم علیه وعلیهم تسلیما دایما سبارکا کثیرا ما بعد بنیوی گوید داقم این حروف
واجاز فاظ هبرة المعانی و ناظم این عقود و عبارت رانح المبانی اقل عباد الملک لودود محمد ابن خاوندشاه ابن المحمود غفر الله تعالی سیات عماله و تجاوز عن عثرات زلاته که نبذه بهار جوانی و ابان
ایام زندگانی که بهترین اوقات دفتر شمرین اوان حیات ست خلاصهٔ تر ضمیر کریه بطالعه کتب تواریخ که سبب وثوق ست براوضاع اهل عالم و موجب اطلاع بر کیفیت سلوک طوائف امم اهل و سیوه
پیوه و محاجی که علائق کلیه شداغل جزئیه که هریک از زمانهای دراخر مرتبه دست تمید هر روی نظر بر صفحات حالات سلف هر روایات خلف گماشتی تاجان بلب رسیده دول آخرین رسیده دولت
بدان الفت و رشتاسی بهصول پیوستی و بعضی اوقات شمر از نوادر حکایات مجمع افاضل و محفل ادباب فضائل بر وجهی اتفاق کردی که تحسن اصحاب آن آب آمده بشرف ارتضا مقرون گشتی در خلال ایام اجداد
اگره بعد آخری جمع از اخوان اصفا تعلی بجلیه فضیلت مزیور و فائز اس نمودند بلم فرمودند که درین باب کتابی مشتمل بر فوائد و منتخ از زوائد محتوی بر سطفات وقائع رسل و انبیاء مجاری امور ملوک و خلفا
و منظوی بر شرح حالات صحابه ایام و ابطه و وقعات اکابر تا ام ساخته و پرداخته و باد وجود حرکت سلسلهٔ اتصال سحاف اتجاع التمس دستان عدیم المثال بنابر عدم رواج فقد بهنر و خلوه عصگیتی از وجود هنگام
بهنر پرور و سوانح تنوعه گیر مصول المقصود در تخیر تاخیر و تعویق میبود و الاکشاف جمال مطلوب بیچوجه روی نمی نمود زیرا که عمر ایامی راست و دل آسوده باید نه دستی در آرزوی مراد و دیده زیر نیخ سوده و دلی هر
اندیشه یا رام غنخ فرسوده چه در زمان پیشین طی الفاظ فضلا از کتاب این شیوه نمود ند و بامثال این انتقال تصور فائز شدند و با شاد ان عنایت ایزد بقدر راه بسر منزل مراد بردند نظم زمین بالاتر نه این
جنس گفتند ✽ بازوی کسان پن اهل تقتند ✽ بدولت واشتند اندیشه راپاس ✽ نشاید یعمل عشق جز بالماس ✽ پیاشند میها ✽ خص سخن آنکه چون اکثر روزگار
تا پاید از انفجت ✽ بطالت گذشت ع گمذشت چنانچه گذرد بد بدست ✽ علم صواب نعمت ملفیه زمانی داشته آرتفیع اوقات حیات ایام مزنگانی دقدان متعسی ایران گمدان امر فیقدان تاج نفس دل پریشانی و علی
مشوش حال خراب مساعدی ایاب سرگردیاب فکر فرو برده و بیای درد بهن غرلت کشیده لحظه در دریای اندوه و تحیر غوطه میخورد م گاهی در بیابان بی پایان اندیشه و تدبیر سر گشته سیگشتم راه بکیه مقصد نمودم
و مطلبی میبرون تیره روزگار تیره گذاران بود کنا گاه نسیم عنایت الهی در اهتزاز آمده ایام بی سامان فرجام گذشته زمان خجسته آغاز فرخنده انجام رسید شب اندوه اندوز جهال مرعب عدم متواری شد
وصبح طرب فزای فضل از شرق امید بدمید بیت صبح طرب از شرق امید بر آمد ✽ صحاب غرض راشب سود ابسر آمد ✽ تفسیر این ابهام و تفصیل این اجمال آنکه مسند خلافت و صدارت منصب
ریاست و ایالت رتبهٔ بلند سخنوری و مرتبه ارجمند هنر پروری بوجود پسندیده سمات ذات معالیهٔ الصفات حضرت عالی منزلت معالی منقبت ناصب رایات معدلت و رفعات شائع آیات
مظلت و اعتاف مقرب آستانه السلطانی مؤتمن الدوله الاخلاقی ملاذ کاه و آفرینش مردم دیدهٔ اهل دولت علی و علی دنیا مزسعادات ابدی محرز ازلی کاشف اثار مسارر قدم و اقبال
کنوز رموز حکم صوفی صفت صافی ضمیر صاحب حشمت صائب تدبیر نظام الدوله والدین امیر علی شیر شیع الله السلمین دام اقباله و رفع بالخیر جمیع مقاصده و اماله محلی و آراسته شده و بگلزار
حال ارباب انش از خار خار نامرادی تعالی پیرا سته آمده و مآمال اصحاب رایت از فیض عمام انعام او طراوت و تازگی یافت و شجرهٔ اقبال اهل فضل از نسیم ریاض امانش شمر بار گشت
و سن بنده که در تنظار اشراق آفتاب احسان و لتمندی چنین تیره شبهای ناکامی تا طلوع صبح صادق ستاره می شمردم ملتی دیر باز در دهنگام و در رود راز ضعف طالع بخت نا ساعد
بنا برا غوای طائفه بد آموز ناجنس اضلال شیاطین جن و انس از رستها آمد و شد مجلس خاص شرف ارتفاع تخصاص آن مرجی ارباب عالم و غیر هم مایوس محروم مانده و از غایت
مضطرب در صباع و مساز باد صبا که بجانب سپهر یکسان رسول مستمند نست التماس مینمودم که بعرض آستان بحر موهبت احسان مضمون این مقال سازساند که نظم بدست بوس تو دریا
ازان نمی آید ✽ که باد بجه دتو بخشش کمنت نثار نماند ✽ چنان سموع عطای تو غوطه خورد جهان ✽ که زان میانه بجز این بنده در کنار نماند ✽ مع ذلک سیدانم که مقتضای سیکه در تبدیل
فیض از سبد ا فیض واقع میشود از جانب سنفیض میباشد از قبل سفیض شعر نقصان ذاتی بل ست اگر ابر بست ✽ تا روزی بهام سعادت
بخش بسا عدت روزگار بلکه بعین عنایت پروردگار بهجت کامران عنان توجه گردنه کشان باستان فرخنده نشان آورده چون بموهبت بساط بوس فائز شده طریق

روی دیده مصور و ملکی یا تمام در صورت بشر گذارد که مرآت آیینش بفنون فضائل و آداب از اقران ممتاز بود و طبع سعالی صفاتش بمعارف و دقائق و حقائق معانی در نظر بصیرت سر آمد طبع نامل اقران و دوران میمود و سینهٔ کینه کیشش مخزن اسرار غیب و بان گوهر افشانش مرجان جان طالبان شعارش در کسوت عبارت چون رشحات انجوان در سیاهی مثال گرفته و نقوش بیات فصاحت و شارش طراوت مروف مانند زبرجد پیوسته و چشمهٔ سلسبیل سخنش ماوایافته شعر قبقه‌های معانیش مدلیا حرف و چون سیاهی شب و شنی پروین ست بعد از تمهید مقدمات صورت حال آنکه چون بندهٔ قلیل البضاعت حقیر الاستطاعت مشغول عالفت بیکرانه اوگشته و بحمت انصراف یافته بکنج محنت خانه مراجعت نموده این تمنا در سر او این اندیشه در خاطر پیدا شد که آیا باظهار کدام رسیده و پذیرد در سلک منتسبان عتبه علیه اکسس انتظام یابم و بعرض کدام بضاعت مزجات در قحط سال کرم آرکیل برد عاطفت آنحضرت محظوظ و بهره ور گردم در بین تقضیه وزتا شب آورد م و شبها را روز کردم عاقبت تموت طبع فکرت پیشه بعد از تمام اندیشه با پیر خرد که رهنمای خرد و بزرگ ست کیفیت واقعه در میان نهاده در استحصال مطلوب بادی مشورت نمودم و مرشد معقل که در اصابت تدبیر محتاج الیه بنا و بیرست دور گوش جان از شفقت گفت که چون قبلهٔ روزگار و آن مقبول قلوب روشندلان اخیار و ابرار با وجود آنکه در فن تاریخ و سیر اخبار و استحضار احوال اقالیم سالفه بر موجب فرمان خود رواج و رونق آمده ست با سماع وقایع و فضایای گذشته چنان مائل و در طلب آنکه عقول و اوهام حالات دوران دیران و تعجب ست اکنون و قبقه آنکه بتالیف مجموعه باید پرداخت که بینی باشد از مجاری حالات انبیاء و مرسلین و ملوک و سلاطین و غیر از روایات و صادرات افعال اعیان و اشراف و اکابر آفاق و اطراف بدو جیکه قلم منشی سپهر رقم لنج بر کلمات منفقه آن نتواند کشید و تند باد حادثات چرخ اوراق مجموعه آنرا متفرق نتواند گردید فظم بنا بای آبدار گردد خراب + زبانان واز نابسنی آفتاب، بمن رهنمای هیگفتن بلند که آباد و یاران نیاید گزند، چون بمن هدایت آثار عقل و معقول نموده بعد از استخاره معروض رای عالم آرای گشت این حدیث بمن و مطبوع طبع وقادش آمده بشارت عالی نافذ گشت که بر مقتضی صواب دید آن مجتهد صعبت بترتیب تاریخی سابقه در آید نمود که عبارات از خطا و خلل مجاز و استعاره خالی و از وصمت سرق و عاریه عاری باشد و از عیب ابهام و اغلاق دور و نزدیک بسر حد وضوح و ظهور بین الاکثر و الاختصار منسلم مقدمه و هفت قسم و خاتمه چنانچه هر قسمی را برابر کتابی توان خواند و نسخه علیحده اعتبار توان فرمود من بنده مطیع ایجابا لامره العالی انگشت قبول بر دیدهٔ طاعت نهاده مانند این قلم در تحریر همین کتابی کرم خدمت بتم و زبان سوال با سعاف انجه موقوف علیه این تعریر ست از کتب تواریخ و منتزلیکه بفراغ بال مرا جا قسمیده اوراق اشتمال توان نمود و غیر از لک کتاب دم فرو بست تعینات بمتوجوان آن سود تبا تیدات بجالی ای معرب آنحضرت السلطانی اقران یافته خاذ را که بمن مقدم فرخنده آثارش اختصاص داشت در خانقاه اخلاصیه بر کنار نهر انجیل در محاذی مدرسه اخلاصیه که سعادت عالی متعلق احداث فرموده است و ذکر این عمارت و سائر ابنیه رفیعه آن بلند مرتبه در موضع خود شرح بیاید ان شاء الله تعالی عمایت فرمود تم بهج سال بخوشدلی و بخشم + و الاوه ابروی او ندید چشم + تا نیاید ز سائلان تشویر + همه پیش از نیاز گوید گیر + ولی سبا لغه و تکلف و خوشامد و تصلف اگر در خاطر خطیر شش باغاز و در احترام علمای علام و فضلای نام مائل نشدی نقش علوم معقول و منقول از صفحات ضمایر و صحاب تحقیق و تقلید متصدم و زائل گشتی و خط و خال خراسان فرو دی نامدی که فارق بودی میان خط و سطر و اجزاء از بالا بچه مگر میتر آفتاب شیرین که پرتو انعکاس بر حال عاجزان و مستمندان نیفکندی گرد وجود اشتال ما افتادگان و خاکسارا ان ابدان مقدار که تو تیا در دیده کشند از دست تنگ چشمان و حاسدان مصنوع در اقلیم رابع که دیدی و چون تعداد اعمال خیر و اصناف بر و کثرت فضائل و عموم فواضلش را مجلدی علیحده باید ختم بر دعای بقای او لی همنا یه حضرت الهی جلشانه و جناب عظمت پناهی را حیات طیبی کرامت فرماید و ذوات مرضیه الصفات او را چو سته با فاضه خیرات داشا موسنات مقرون دارد او از طرق حوادثات و دهر بوقلمون محفوظ و مامون گرداناد و دهر سته فیبا غه عمره و ذریته و اهانا شرعت فی القدمة و المقصود به نایته و اهب الخیر و مفضل الکبر و بر مقتضی رای صواب نمای مالک ممالک الشن که چراغ سراچه آفرینش ست این کتاب **بر دو دسته اصفهانی** سیرة انبیاء و الملوک و الخلفا بر مقدمه و هفت قسم و خاتمه ترتیب یافته مقدمه در بیان فواعد علم تاریخ و جمیع ارباب فرمان بدان امر فرموده تالیف نسخ این فن بهجت **قسم اول** در بیان اول مخلوقات و ذکر جهان شرح تفصیل انبیاء و عدد ایشان علیهم السلام و بیان وقایع ملوک عجم و حکمای ما تقدم **قسم دوم** در بیان احوال و عزوات پیغمبر ما صلی الله علیه و علیهم اجمعین **قسم سوم** در بیان وقایع احوال ائمه اثنی عشر و بنی امیه خلفا و بعضی از امرای عشر و تابعین و بیان قضایای بادشاهان که معاصر عباسیه بوده اند **قسم چهارم** در بیان خروج سلطنت بادشاه جهانگیر چنگیز خان و حکومت اولاد او در ایران و توران **قسم پنجم** در بیان ظهور و جلوس حضرت صاحبقران گیتی ستان قطب الدنیا و الدین امیر تیمور گورکان انار الله برهانه بسریر سلطنت جهانبانی و بلیغت تسخیر اورعالم را و شرح حکومت اکثر اولاد نامدار ش **قسم ششم** در بیان پادشاه مرحوم کامگار و خلاصه نتایج هفت + چار شهریار زمین و زمان مغفر السلطنة الخلافة ابو الغازی سلطان حسین بهادر خان لازالت رایات اولیا و دولته عالیة منصورة خاتمه در بیان حکایات متفرقه و حالات متخصصه موجودات ربع مسکون و ضمه از غرائب آثار صنع و قدرت صنایع بجیب فی قادر کن فیکون مقدمه بر هوشمندان صاحب خبرت پوشیده نماناد علم تاریخ متضمن فوایدی است بر اینوجه مجموع آنها موجب اطناب و اکثار است اما بحکم مالا یدرک کله لا یترک کلا ازو ذکر بعضی ازان فوائد چاره نیست تا صاحبان فن کاملت مواکه سبیل مطالعه این فن شریف دارند رغبت و معرفت برین علم زیاده شود و شغف در اکتساب آن بیشتر گردد

Marked by Google

واکنون علم مشکین قبه و فائده درین نسخه از کتب معتبر بهادر تک تمیزی ده عبارت نقل میکند و غرض از تصریح بنقل آنکه اگر اعراضی دارد گرد او نگردد یا دانند که مسرد آن کیست فائده اول آنکه نبی آدم را معرفت اخبار طریق عقل و حسن میسر شود از جمله محسوسات بسمعی شنیدنیات و بعضی دیگر مسموعات ست و بر خداوندان عقول مزید روشن شده که احوال عالم را که بعضی بطریق عقل معلوم نتوان کرد و بغیر عمال ست که شخصی واحد از افراد بشری چند انکه مدت بقای عالم ست بقای عالم ست و حالات عالمیان را مشاهده کند و بغیر ازین طریق بمانده تو قف یا بدپس بطریق شنیدن احوال عالم و عالمیان و اوضاع و اطوار ایشان طریق تحامل باشد در علم تاریخ که مبنی بر مسموعات ست و هیچ علمی دیگر غالبا تسلط بمعنی نیست فائده دوم آنکه علم تاریخ علمی ست که خردی و دانشمند از و بے حاصل آید و زنگ سآمت و ملالت ازآئینه خاطر زداید و چون خرد فائده حاسه سمع و بصر از حواس انسانی مرتبه علیا دارد و بنا بر خمس حسه محفوظ و مشهود و مطول نیگردد و دس سمع نیز از تسلط اخبار و آثار ملول نیگردد بلکه هر لحظه او را بهجتے و مسرتے قوی افزاید چه اخبار و حکایات و جلیات بشری مرکوز ست و طباع بنی آدم بآن مجبول و در هر مثال و اشارت که رود بیشتر بین من نظر و اسامع من خبر و الارض من عطر فائده سوم آنکه فن تاریخ بنا بوجود کثرت فوائد سهل الفائده ست و بتحصیل آن زیاده بکلفت و مشقتے نیست و مبنی آن بر حفظ است پس چون کسے وقائع گذشتگان را محافظت نماید و بمطالعه آن مشتغل گردد و در تحصیل آمال دنیائی بر تمتع اوقات صرف کند زود تر بمطالب و مقصود فائز گردد و فائده چهارم آنکه چون علماء ستاین فن کسی را دست دهد و بر اقوال مختلفه اطلاع یابد و آنچه بآن موافق باشد مختار و صادق و هر چه مخالف بود مردود و کاذب خواهد بود لاجرم شرف و منزلت نزد اهل دول و ارباب احتیال گردد و فائده پنجم آنکه عقلا گفته اند که تجربه در امور از فضائل بنی آدم ست و آنرا سے اهل عالم بوسیله تجربه بکمال میرسانند و نیز تصریح نموده اند که نقل زمانے باشد و هر مرتبه بقطعه مسافت بروسے طلاق کرده شود و سے از آنچه عقل بتحامل بدست و حکما برای تجربه سه درجه اثبات کرده اند اول آنکه شخصے میباشد مرسے بود که نفع و ضرر آن عائد بوسے گردد و دوم آنکه دیگرے را در واقعه مشابه واقعه که نیک و بد بدان رسیده باشد بر احوال واقعه شود و سوم آنکه بر احوال متقدمان اطلاع پیدا کرده باسباب ناخص و عطایا و بلیات ایشان بطریق سمع معلوم گردیده از درجات ثلثه پنجم درجه سوگند تر ازان نیست که شخصے بنفس خود حاضر باشد و چون نقل اخبار سلف موثوق به و فنی شمرده بالاجمال و بدین وجه بالتفاصیل و بدین وجه جناب مناب جاری مجرای مرتبه اول بود لاجرم چون حکایت خرم و کار روائی طائفه گفته آید و نوع بطالب انواع کامرانی که بران مترتب گشته مسطور گردد و حسن عاقبت آن بیان کرده شود صاحب خرد سعادتمند بدان آسی زاید و در تحامل بر مشقت بدان اقتدا فزاید و بر مقتضی اولئک الذین هداهم الله فبهداهم اقتده کاری پیش گیرد که بغیر عاقبت بخیری عاقبت مسدود نباشد و چنین اگر ضعف رائے و سستی تدبیر قوی نبست اقتدا و غفلت و نادانی چیسے گرانش نباید و سود و انتظام آن در عبارت آید متذکر هر شیار بحکم فاعتبروا یا اولی الابصار ازان معنی اعتبار گیرد و متادب آموزگاران بصورت الفاظ بیاراید از مضمون فصل منهم و بین مانشتمل معصول و محروس ماند فائده ششم مسائل علم تاریخ را در واقعه که سانح شود در مرتبه مشورت بمقتضاے عالم دست داده باشد و علوم مرتبه این نوع مشورت نسبت باستشارت انبیاء عصر ظاهر ست چه اکابر پیشین در وقایعی که بایشان روے نموده مصالح خاصه خود را مرعی داشته اند و اهل مشورت این روزگار را در آئینه خاطر منافع خیر خود را نگاه میدارند و لطائف همم رجال بصواب احوال خویش بیشتر زانست که بحال دیگرے در حفظ امور خویش این بایشند از حفظ امور غیر پس معلوم شد که مشورت مذکور با بقاء مشورت حاسے اولی و انفع ست و لاجرم چون کسے را واقعه افتد طریق کشف آن ازین علم بتکشاف کند نتیجه عقل جمله عقلا بدو رسیده شود و بدین جهت دست خوشحالے شکر خدا و اداء تاریخ بفوائد مذکوره شکر نموده سواد و بیاض بیاراید و بمرتبه اتمام رساند و بعون الله و حسن توفیقه بمرتبه اکمال رساند و بهمت خود بر اسرار انجام فاید و در پیدائے صفحه حیرت و حیرت سرگشته نماند و مضمون کلا السعید من وعظ بغیره و سعید آنهمی ست و بشارت سلمان فارسی رضه بحضرت صدق و تصدیق حضرت رسالت پناهی صلعم و او درین امر برهان سالم و حجت قائم ست فائده هفتم آنکه شود بعلم تاریخ بسبب زیادتی عقل و وسیلهٔ زیادتی فضل و وسیله صحت رائے و تدبیر ست و بمدانه چه بسیار که ذوات شریفه بنا بصحت حکمت بود و میگوید که علم تاریخ مؤید و معین رائے صواب ست چه علما بحوال سلف و صحت رائے خلف شاهدی عدل و گواهی فضل ست فائده هشتم آنکه صاحب تاریخ بمقتدار خویش تواند وقوع قضایاے هائله حوادث مشکله بسبب مطالعه این فن مطمئن و برقرار مانده بآگاهی از مقتضیات فلکی صعوبتے روے نماید امید فتح و کشف منقطع نگرداند زیرا که در زمان سالفه بسیار بود ست که واقعه عظمی روداده و هیچ تدبیری دست نداده و از حصن عنایت کردگار باسهل وجهی گذشته است پس هنر نقش بر آرد زمانه و نبود و بکے چنانکه در آئینه تصور ست فائده نهم آنکه شخصیکه سلطنت را بنظر و تاریخ بود بحصول مرتبه صبور و رضا فائز تر بهره مند شود و این دو مرتبه شرف مراتب بهم بخشد و نهایات چه هرگاه که در حوادث روزگار تفحص و تامل نماید و داند که ذوات کرام مسل برانبیا علیهم السلام و صنوف بلایا که از ایام سالفه نسبت بدیشان تقدیم افتاده چگونه تحمل نموده اند و در طریق مصابرت بچه کیفیت سلوک فرموده هر گز چون واقعه عظمی رو نماید او نیز دست در عروة الوثقی صبر و جمیل تسلیم رضا زند و بدان اهتمام فرماید و از جاده مستقیمه ایشان عدول جائز ندارد و لاشک هر کرا این دو خصلت محمود و الزام نماید بسعادت دارین مستعد گردد و از شقاوت نشان محروس ماند فائده دهم آنکه فنی از فنون حقیقت عبارت ازچند فائده ست و ارباب تواریخ مجموع رایک فائده شمرده اند چنانکه از سلاطین و اولاد و شاهان یاد و دهند و از ارکان دولت و اعیان مملکت رانام و نشان غرائب اتفاقات عجائب تحولات که این فن شریف مخبر از انست بر قدرت قاهره و حضرت مالک الملک عظم شانه اطلاع زیاده شود بنا بر آنکه از تغیرات

حالات گذشتگان چون متذکر گردند که نعمت و نقمت و محبت و محنت را چندان بقائی نیست از تعاقب اقبال مغرور و از تواتر ادبار ملول و محزون نگردند چون سعادت تاجیان و عادلان و نشر درجات این طبقه را معلوم فرمایند و خذلان متمردان و ذمائم و خست مراتب این طائفه نصب العین ضمیر ایشان گردد ثمرات نیکوکاری و تبعات بدکرداری در سائر امور جهانداری برای اصحاب قدرت ظاهر شود هر چند در مبادی جهانگیری طریق جباری سپرده شیوه قهاری ظاهر سازند اکثر آن بود که از سیرت مذمومه که شیم اهل خسران و ضلال است عدول نمایند و از مهالک اشرار استبعاد جسته بمسالک ابرار گرایند تا بمواهب سنیه غایت منیه که حضرت الهی در دار عقبی و منزل اعلی برای این قوم عاقبت محمود مستعد و مهیا فرموده مشرف شوند تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ

ذکر زیادتی احتیاج حکام بفن تاریخ از سائر انام

باید دانست که هیچ طائفه درین علم محتاج تر از ارباب فرمان نیستند از چند جهت اول آنکه مصالح کلیه عالم برای و رویت ایشان مفوض است و خیر و شر که واقع میشود بتمشیت و دفع آن مامور و مکلف اند بنا برین ایشان را از معرفت حوادث و وقایع ملکی و مکائد حروب و تدابیر اصحاب رای چاره نباشد و مجموع این حالات ازین فن باستقصای تمام دانسته شود دوم آنکه چون درین فن تامل فرمایند و محصول مهمات و جریان امور ملوک سالفه و حکام گذشته بمسامع ایشان رسد در محاسن اخلاق و عدل و رافت و رعیت پروری و آنچه سبب بقای مملکت داری است کوشش نمایند و آنچه موجب محنت و آفت و زوال منصب و حکومت است اجتناب و احتراز واجب و لازم شمارند سیما دولتمندی بلند همت که چون در شیم رضیه و اخلاق مرضیه پیشینیان تامل نماید او را غبطه حاصل شود و خواهد که در باب نیکنامی بر قوم سابق فائق آید سوم آنکه حکام و امرا پیوسته بحفظ مصالح ملک مبتلا باشند و افکار ایشان باستغراق آن مهمات ملول و افکار بوده و استراحت و آسایش این طبقه رفیع المکان باستماع حکایات تواریخ تواند بود چه در اوقات سآمت و ملالت جهت نشاط خاطر و دفع کلالت هیچ علمی ملایم تر ازین علم نیست و اگر معترضی جاهل در باب تاکید و مبالغه که در اثبات شرف و فضیلت این فن تقدیم افتاده گوید که اکثر تواریخ مفتریات و موضوعات اساطیر الاولین است و اعتماد را نمی شاید در جائیکه صدق با کذب و غث با سمین و صواب بخطا امتزاج یافته بود تمیز دشوار است و فائده بران مترتب نمی گردد دفع شبهه او برین وجه کرده شود که ائمه سلف و اکابر خلف بنای این علم را بر راستی و صدق نهاده اند چه محال است که فضلای روزگار و علمای اخبار افترا و کذب را شعار خود ساخته بنقل مفتریات و موضوعات جرأت نمایند و آنچه از ایشان بحد تواتر رسیده باشد البته از خلل و زلل محفوظ خواهد بود و اگر چنانچه مفتری کذاب از ملقای نفس کذاب خبیث معاملات ناموجه بر اکابر سلف بندد نقلهای ساخته بر صفحات اوراق منقش کند نقادان علوم لاشک تالیف بی توصیف و ترکیب بی ترتیبش را هدف سهام طعن داشته رد سازند و علم افترا و بهتانش را دست مفتریان و کذابان برافرازند تا بر عالمیان وضوح یابد که تالیف فلان سربسر حشو است و تصنیفش سراسر قابل نسخ و محو آن کدام بدبخت بود که مرتکب این فعل ذمیم و اثم عظیم شود و صدرنشین مجمع بحر فنون الکلم من صنعه گردد و اگر عیاذا بالله بر تقدیر تسلیم که بعضی حکایات تواریخ از جمله موضوعات باشد متضمن فوائد معتد بهاست چنانچه حکایات کلیله و دمنه و غیرها که با وجود آنکه ساخته و پرداخته طائفه است که ایشان و مستمعان نیز اعتقاد دارند که یکی از انجمله در خارج بسر حد ظهور نرسیده منتج منافع و فوائد لاتحصی است والله اعلم

ذکر شرائطیکه در تدوین تاریخ از آنها چاره نیست

برای انور عقلای عالم روشن است که تصنیف کردن و بتالیف اشتغال نمودن کاری بزرگ و امری خطیر است بتخصیص جمع و ترتیب تاریخ چه نسخ این فن بنظر همایون بادشاهان ذوی الاقتدار و امرای با عظمت عالیمقدار و اکابر و اشراف و علمای و فضلای اقطاع و اطراف میرسد بلکه سوقیه و محترفه بجز آنکه سیاه از سفید و سفید از سیاه فرق نکنند بمطالعه و استماع کتب این علم رغبت نمایند و مصنف بیچاره بمقتضای من صنف فقد استهدف باندک تقصیری نشانه تیر ملامت طوائف عالم و طبقات بنی آدم گردد و اگر شرطی چند در تحریر تاریخ متحقق شود تا که خداوندان انصاف زبان طعن در کام کشیده سخنان مورخ را بسمع رضا اصغا فرمایند و آن امور مشروطه اینست که مسطور میگردد شرط اول آنست که تاریخ نویس باید که سالم العقیده و پاک مذهب باشد چه بعضی بدمذهبان چون طغات خوارج و غلات روافض قصص و آثار ناپسندیده بر صحابه و تابعین بسته اند و سخنان مشهور و مجهور و مردود و مقبول در تالیفات خود ایراد کرده اند و مردم را فریب داده و چون کسی را بر مهل خداع و کید ایشان اطلاع نبود چنان پندارد که روایات آن جماعت مقتبس از مشکوة نبوت و مصباح رسالت است و بواسطه این اعتقاد فاسد در ضلالت و گمراهی افتد شرط دوم آنکه باید مورخ هر چه نویسد بیان واقعه نوشته مجموع حالات را در قید کتابت آرد یعنی چنانچه فضائل و خیرات و عدل و احسان اکابر و اعیان را در سلک تحریر کشد همچنین مقابح و رذائل ایشان را ذکر کند و مستور ندارد پس اگر مصلحت داند قسم دوم را بسبیل تصریح بیان کند و الا طریق رمز و کنایت و ایما و اشارت مسلوک دارد والعاقل تکفیه الاشارة شرط سوم در مدح و ذم از افراط و تفریط احتراز واجب شناسد و الحاح جائز ندارد و اگر بجهت جلب منفعتی یا دفع مضرتی چاره نبود از مضمون خیر الامور اوسطها درنگذرد و لاشک چون مطمح نظر او بر صدق معامله و صحت واقع باشد مطالب و مآربش باسعاف و انجاح پیوندد شرط چهارم آنکه آنچه تاریخ نویس بکلک توفیق در سلک تعلیق کشد باید که از شیوه تکلفات و تصلفات خالی بود و جهد کند تا سیاق کلام موشح بکلمات دوانی و تقریرات ثانی افتد و صحائف حکایات و صفائح روایات بنقوش تلویحات ظریف و تصریحات لطیف منقش و مصور باشد و عبارات ملیس پاک سهل المأخذ قریب الفهم اختیار کند و از رکاکت کلمات و غرائب الفاظ و لغات نازله و عبارات سافله استبعاد و اجتناب لازم داند تا هر یکی از طوائف خواص و عوام که در عقول و افهام متفاوت اند بحظ وافر و نصیب وافی محظوظ و بهره مند گردند تا تالیفش در نظر بصیرت ایشان محمود و پسندیده افتد و کس را مجال رد و عیب نماند و این شیوه بفن تاریخ خصوصیتی ندارد بلکه در جمیع فنون

کرامات متعلقه مدون نیشود مرعی باید داشت تا مجمع قریبی که مدین نسق واقع گردد و آثار آن مشهور و مذکور معالم آن مندرس و مطموس نشود شرط اهم فهم که بحال مسعود اولیان منتسبی دارد رعایت کند سوابق تاریخ باید که باسامات و دیانت معروف بود و بصدق و گفتار و حسن کردار مشهور چه بسیار تواریخ عموماً و قضایای سلاطین خصوصاً اکثر آفات نکرده سبب آن اهتمام کلی بران توان کرد و از تعلق بکذب در شرح وقایع آن ایمن توان بود و چون مورخ متدین و امین باشد اطمینان قلبی حاصل شود که چنین تصنیفی بدین خود را مبنا عرض تهاجم کرد و وبال غفلت و سوء عاقبت کذب و ابهتان متوجه نگردد و مستحق نفرین نگردد و لاجرم از وفور رغبت و کمال اهتمام بتالیف رسالات و تدقیق مباحث و تحقیق حکایات و تدبیر پرسش سیادت منود و هستون کتب و مطبوعات بعضی از بیشتر بتجدید و از تغییر بتبدیل صیانت نماید چنانچه آثار آن و اسرار خزانان از صفحات روزگار محو نگردد و صولة انهی الکلام الذی کل الطالقه که بصفات مذکوره موصوف بوده امده بلغت تازی فارسی و رفی تاریخ کتب نوشته اند با وجود یکه از عهده ایشان بالهای قواوان برآمده است مولفان آن جماعت همین الناس مشهور بوده اند و بطول ایامی دراز در شهور و اعوام عمر وسترک گشته است عمر اکثر ایشان براوراق آن نوشته و از جمله مورخان عرب امام محمد بن سعد کاتب که در دولت محمدی اهل کیکه تصنیف مغازی و تواریخ پرداخت ابو بود و ابو بعد از وی امام و هب بن منبه و امام واقدی و اصمعی و محمد بن جریر الطبری و ابو عبد الله سلمان بن تقیه صاحب جامع المعارف و محمد بن علی بن عثم الکوفی صاحب الفتوح و عبد الله بن لهیعة و حکیم ابو علی مسکویه و فخر الدین محمد بن ابی الفوارس و ابو الفرج بن جوزی صاحب المنتظم و عماد الدین بن کثیر شافعی و سعد بن ثعالبی و ابو حنیفه دینوری و محمد بن عبد الله سروری و امام کمال عبد الله بن احمد الحنبلی الیافعی و ابو النصر التمیمی صاحب الیمینی که اکثر آن جماعت از ائمه تفسیر و حدیث اند و از اصحار روایات ایشان را حد تعریف افزونست از طبقه متوسط خراسان عجم کی ملک الکلام ابو القاسم حسن بن محمد بن علی الفردوسی الطوسی ست و ابو الحسن علی بن شمس الاسلام البیهقی و ابو الحسن محمد بن سلیمان که مولف تاریخ سروست و خواجه ابو الفضل بیهقی صاحب تاریخ آل محمود بن سبکتگین رحمة الله و سید عباس بن مصعب احمد بن سیار و ابو الحسن محمد بن احمد بن یوسف الوزیر و محمد بن اسمعیل الفقیه البلخی و ابو القاسم علی بن محمود الکعبی که تاریخ هرات و غزنین را منسوب بایشان ست و ابو الحسن محمد بن عبد الغافر الفارسی صاحب سیاق التاریخ و صدر الدین محمد بن حسن النظامی صاحب تتاج المآثر و ابو عبد الله منهاج بن سراج و ابو الحجاج صاحب طبقات ناصری و فخری ایراقی و ابو القاسم محمد بن علی الکاشی مولف زبدة التواریخ و خواجه افضل عبد الله بن ابو نصر محمد بن عبد الملک صاحب کتاب محزن الاسرار و علاء الدین علی الملک الجوینی برادر صاحب شهید خواجه شمس الدین صاحب دیوان که تاریخ جهانگشای مولف اوست و عماد الله مستوفی قزوینی صاحب تاریخ گزیده و نزهت القلوب و قاضی ناصر الدین بیضاوی مصنف نظام التواریخ و خواجه رشید طبیب صاحب جامع و حافظ ابرو علیهم الرحمة و الرضوان و علی غیرهم من ملة الموحدین که مجموع از معارف روزگار عهده بوده اند و مقالات ایشان مجمع الهیا و کلمات ایشان معول علیها بوده پس هر چند تصنیف این جماعت بتطویل انجامیده و توطیه این حکایات علاوة تثقیل گشته اما ارباب فضل و اعیان ست که لطف نیک مردین معانی رفت مقبول و تامل نیک مردین فحوای تصنیف مرغوب و تالیف مطبوع ست و بعد ازین یک بحر خام قلم در سیدان تحریر قیام بسعد کتاب جولان نموده امید وارست که بعون عنایت الهی و یمن التفات نامتناهی این امیر دولین نفس پاک اعتقاد مظلوم فوز ظلم کماز که لطف او مرهم جراحت دلهای ریشان و تدهر ش تریاق گزیده زهر نهی صفتان و بد اندیشان ست هفت قسم این نسخه که منتخب از کتب معتبره است موسوم گشت بروضة الصفا فی سیر الانبیا و الملوک و الخلفا و بشهر تی تمام بافته مقبول طبایع خاص و عام گردد انشاء الله وحده العزیز

قسم اول در بیان اول مخلوقات و ذکر جان و قصص انبیا علیهم التحیة و السلام و ذکر ملوک عجم و حکمای ماتقدم گفتار در

بیان آنکه اول مخلوقات جن ست

یعنی از نسخ معتبر مبنی ست از من خبر که جابر انصاری رضی الله عنه که در نهایت فضیلت و دانش از اهل مدینه اختیاری داشت پیش از ظهور ملت اسلام با احبار یهود و علمای نصاری و امثال این طائفه مصاحبت مینمود و از قضایای گذشته از ایشان استفسار و استخبار مینمود در باب یقین اول مخلوقات از امم مختلفه اقوال متبائنه شنیده خاطر او بهیچ یک از آنها قرار نمیافت و چون آفتاب سالت مهدی از افق دیار یثرب طالع گشت و جابر بدار اختصاصی بمجلس شریف خاتم الانبیا علیه من الصلوة اتمها رسید آثار پیوسته انوار عرفان از مشکوة نبوت اقتباس کرده از اتفاق خویش بر مدارج علیا بتاریخ حواس ستمودی متفوت که روزی گفت یا رسول الله اول چیز که باری بسحانه و تعالی خلقت خلقت مردی یهود ثانیه چه بود و آنحضرت فرمود که نور پیغمبر تو یا جابر و این نکته پوشیده نماند که بعضی از ارباب ملت احمدی را نیز در صورت خلافت منشا و خلاف ظاهر آنکه احادیث مختلفه در میان یاب مرادشده که قال صلی الله علیه و آله وسلم اول ما خلق الله نوری و اول ما خلق الله العقل و اول ما خلق الله القلم و اول ما خلق الله العقل فقال له اقبل فاقبل و قال الطبرانی فاده و قال الله عز و جل لک اعطی و بک اثیب لک اثنیت بک اعاقب و صاحب کتاب نوادر المعانی در جواب گوید که قال یا رسول الله اول ما خلق الله اللوح و قال ایضا و اول ما خلق الله الدر و علماء این احادیث را تاویلها کرده اند و مستنبط دلیلات آنکه جناب قدوة المحققین اسوة المتاخرین امام عبد الصمد بن علی بن سعد الحنبلی الیافعی در کتاب نجلی در المعانی آورده که بر تقدیر صحت احادیث مذکوره مراد حضرت رسالت ازین عبارت یک جوهر ست بنا بر تکلمان جوهر یکو ظاهر ست و مظهر فیوضات نبوی از سبع چون بتوسط وی واقع شده آنرا نور گفته نجوا اضافت

فرموده باعتبار آنکه نقاش جلوه ست بر لوح محفوظ یا بر صفحات نفوس مبرا گشت و ازین جهت که فروغ نقوش ذوات خود و سائر اشیا را بتقبل نموده موسوم شده و بواسطه آنکه محل نقوش اعیان ثابت ست بحسب گفتند و ازین حیثیت که می بالذات و هم غیرت بحوش هر اندو دهنی از اجل بدیهیات میدانند که تعداد اسامی حسب اختلاف مسمی نیست و غرض از تسمیه این مقدمه آنکه حضرت عزت بصفت جلال و جمال بر نور تجلی فرموده آن جوهر منقسم بدو قسم گشت قسمی در غایت صفا و روشنی و ضیا بود و قسم دیگر درین اشیا بنظر عقل و دون مرتبه اول میبود و اهل یزدان و دسته سوم را که گفتند از قسم اول اشخاص خزانه علویه و کواکب و اطباق سموات و ارواح انبیا و رسل و صفیا و اصحاب یمین آفریده شد و از قسم دوم ارواح اصحاب شمال و جان اولاد آدم و سائر اجناس مخلوق گشتند و ازین تقریر بوضوح پیوست که ماسوی الله بواسطه نور حضرت عزتی پناه از زاویه عدم بفضای وجود و شهود آمده اند چنانچه گویند که افلاک لما خلقت الافلاک تحریدا نمی دست لاجرم ذوات اقدس آنحضرت بشرف و فضل موجودات باشد و اگر بتجوز فی گوید در باب اول حکمی که بجلیه وجود تعلق گشته اخبار و گزیر آمده خوفا للتطویل رقم تحقیق بر نهاده آمد انشاء الله تعالی اظهر

سخن جمل بر تقریر کیفیت ثنا نماند ذکر جان بن الجان که بسان شرع ایشان راجن گویند و بر یاست ابلیس لعنة الله قال الله تعالی والجان خلقناه من قبل من نار السموم

انان عباس روایت کرده اند که اسم ابو الجن لهو است و جان لقب او و در اسفار آدم مسطور ست که جان را طارتوش نام بود و چون اولاد و اعقاب او در بسیار شده حق ذکره شر بحتی بدیشان ارزانی داشته همه را باطاعت خویش مامور گردانید و طارتوش و اولاد او را و اتباع او را احکام شریعت قبول نموده در صفحه عیش روزگار میگذرانیدند تا یک دوره و نوبت بانتها رسید بعد ازان تمرد و عصیان آغاز نهادند و از اطاعت و انقیاد سر باز زدند و استکبار پیرون گرفتند و مدت یک دوره نوبت که نزد حکمای اوائل سی و شش هزار سال ست بعضی مدت آن رایت و بخمار دولت یافته و بغی الدین بغی الی گفتند قول دوم نزد متاخرین همت ست و چهار هزار سال را بعد از آن هجرت همه را بعقبات معلوم هلاک گرفتار گردانید الا اصفهای این قوم را که در جاده وجود بیت استقامت دشتند ازان داور دو هم ازین طائفه شخصی را اهلیا یش نام پادشاهان والی گردانیده و شریعتی جدید عطا فرمود چون یک دوره و نوبت بر گذشت بحکم آنکه جلیت ایشان بر تجلیات قهری مغلوب بود و راه نافرمانی پیش گرفتند لاجرم حکم لایزال بعدم و فنای آن جماعت نافذ گشت و از نسل بقیه این طبقه که بواسطه استقامت بجاده اطاعت از سطوت قهر الهی امان یافته بودند شخصی موسوم بایقا نام حاکم ایشان گشت و چون دوره ثالث منقضی شد دیگر باره انجلوی مستقیم صرف شده بسخط جبار منتقم مبتلا گشتند و از صلحای ایشان که فوجی قلیل بازپس امده بودند هم بدایام خلقی کثیر پیوسته اند و موسوم بقبول فضل و رفق و صلاح و سداد آراسته بودند و الی گشته بمودت بهم ابرام معروف و نهی منکر و اجرای احکام شرع قیام نمایند بجوار رحمت رب العالمین منتقل شدند بعد ازان اشرار بنی الجان کفران فزونی کرده عصیان ورزیدند و بارتکاب اوامر رسولان فرستاده از نصایح و مواعظ ایشان مطلق تغبیه نشدند و دور دیگر را بدو نیز منتهی شده هلاک الهی تقاضای تجدد دیگر داد چون بر ایشان گشت از آسمان نزول کرد و بنا بنی الجان محاربه نموده اکثر ایشان را بقتل آورده و بقیه السیف در حزائر و جزایر متفرق گشتند و بعضی که پس تمیز رسیده بودند ملائکه اسیر کردند و از جمله اسیران یکی ابلیس بود و او با فرشتگان بر آسمان عروج کرده و در میان ایشان نشو و نما یافت و روز بروز قدم او در ترقی بود تا بمرتبه تعلیم ملائکه مشرف گشت صاحب کلة الطائف آورده که در مجلس وعظ او در پای عرش مجیدی منعقد میگشت و بزیری از یاقوت بر آمده علمی از نور بر بالای سر او نصب کردندی و چندان فرشته بمجلس او حاضر میشدند که عدد ایشان را جز علام الغیوب کسی نمیدانست و چون سالها از عبادت او منقضی گشت و نبی الجان عجب طول زمان بسیار رشده از جزائر و جزایر با موضع نا مسکون بیرون آمده بودند و بر ع مسکون را مستعمر گشته و از اطاعت آلهی و خدا شناسی دور افتاده و ابلیس هدایت و ارشاد ایشان را از علم الاشیاء التماس نموده و مسئول او اجابت مقرون گشته بجمعی از فرشتگان از آسمان بزمین آمد و فوجی قلیل از مطیعان بنی الجان بخدمت او مبادرت نمودند و خواندیل کی از صلحای ایشان را که بموضع سهلوب ملقب بود برسالت نزد عطای این طائفه فرستاد تا ایشان را باتباع ملت و دعوت فرا یدر رسول اجابت فرموده عمل نموده آن قوم از غایت طغیان و بیباکی رسول را شربت شهادت چشانیدند و ابلیس ازین قضیه غافل و چون مدت غیبت رسول استداد یافت عزازیل دیگر را نزد ایشان فرستاد او نیز همان طریقه عمل نمود و عزازیل متعاقب بهم ازابنای جنس ایشان فاصحان سفیر ستاده و آن ناپاکان شهید میکردند تا خبر الامر بیوسف بن یعقوب رسید ارسال نمود و او با قوم خویش ملاقات آن گروه نموده جان او شیشه عاقبت بطالف اجل فرشنگ مرگ امان نیافته مراجعت نمود و صورت واقعه را بتفصیل معروض نمود عزازیل بعد از رخصت از بارگاه عزت با نجیبی از ملائکه مقربان ایشان شتافت و اکثر ایشان را بقتل آورده بقیه السیف را در قطار عالم متفرق گردانید و در ایام حکومت و ریاست مستقل یافته لوای دولت و رایت سلطنت بر افراشت و دو عمود آنرا دو اژدها خیز آبا نگرده و جازم شد که اگر بارتعالی شخص دیگر را خطیر سلطنت را تفویض فرماید او در مقام ابا و امتناع در آید چه چند را در کمالات علمی و عملی منفرد و سید دیده و میدید که یاد او در خلوات از خود و شایسته تر نیست لاجرم بجلیه نجاب بپندار بکاخ دولخ او را بنا گاهی بر زمین بود و گاهی بر آسمان تفویض ملک + زناه تفاخر نفویض ملک + گهی بر زمین میگذر بر فلک + نبود آگاه از کار بد گردش چاه که خواهد غلطید بنجار خویش ۱۲ و اکثر اوقات بوساوس شیطانی و تخیلات نفسانی و مجالس خاص بر فضیلت خود دلائل و براهین اقامت نموده نفس سرکش خویش را بر طوائف ملک جلوه دادی در خلال این احوال یکروز جمعی از فرشتگان بشاهراه لوح محفوظ رفتند و بعد از مراجعت ابلیس خاصیه ایشان آثار حزن تفرس کرده از سبب

آن استفسار نمود جواب دادند که امروز در لوح بیان نوشتیم که عنقریب یکی از مقربان درگاه صمد بطرد و لعن ابدی گرفتار خواهد شد و ما هر یک از عاقبت کار خود ترسانیم ملتمس آنکه نموده دعای ما
آنکه حیطه ما هیچکس را از ما بدین داهیه کبری مبتلا نگرداند که بغایت هراسان و پریشانیم ابلیس گفت از ضعیفی و خدعه بخاطر راه نباید داد که این قضیه با و شما نسبت ندارد و من میدانم که
بدین صورت مطلع گشته و با کس نگفته ام و ابلیس از تکبر و تجبر که داشت التفاتی بسخن ملائکه نکرد و بخشوع و خضوع میل ننمود ولاجرم بهجران ابدی و خسران سرمدی مبتلا شد عیاذاً بالله منه و در
انتهای این حالات ندای که انی جاعل فی الارض خلیفة بگوش جانیان رسید طنطنه کوس خلافت آدم عرصه عالم را فرو گرفت و از استماع این خبر نتایج ذمیمه از باطن نامبارک
شیطان سر بر زده گفت چگونه شخصیکه از خاک مخلوق گردد بر من تفضیل جوید چه خاک کثیف و ظلمانی و آتش لطیف و نورانی ست و پیوسته نور بر ظلمت شرف دارد و ملائکه نیز حال
ایشان را بر وجه فعال بنی الجان قیاس کرده یا از ممر دیگر معلوم فرموده گفتند اتجعل فیها من یفسد فیها ویسفک الدماء ونحن نسبح بحمدک ونقدس لک حضرت علام الغیوب بعلم قدیم میدانست
که ملائکه نمیدانند که آدم محل ودیعت اسرار پادشاهی و مظهر صفات کمالات الهی خواهد بود بنابرین در جواب ایشان فرمود انی اعلم ما لا تعلمون بیت نه ملک است بسر
فلک را حاصل * آنچه در سر سویدای بنی آدم از وست * ملائکه این جواب شنیده بر برائت خویش متنبه شدند و بقدم اعتذار پیش آمده طریق استغفار سلوک داشتند
و ابلیس همچنان بر اعتراض و انکار خویش اصرار نموده بر ضمائر ارباب بصائر مخفی نماند که آنچه از احوال جان و جمع برین اوراق مسطور گشت از قول مترجم اسفار آدم اعنی حکیم فاضل
ابو علی جعفر بن یعقوب الاصفهانی نقل کرده آمد علم بحقیقة الحال عند الله ذکر شمه از حالات آدم صفی علیه الصلوة والسلام من الملک الوفی چون اراده بخشنده بی منت توالت نعماؤه
و تعالت اسمائه بمقدمات ظهور ریاست آدم و ارتفاع رایات خلافت او در اقطار عالم متعلق گشت جبرئیل امین را امر فرمود تا یک قبضه خاک ملون بالوان مختلفه و متصف بصفات متغائره
از روی زمین بردارد و بساحت قدرت و پنجه اقتدار رساند جبرئیل بر جناح تعجیل از مقام خود روان شد و طبقات سموات و کرات عناصر را طی نموده بصفحات ارض رسید
دست تصرف دراز کرد و خواست که بمقتضی فرمان عمل نماید از تهیب این حادثه بخارات که در بدن خاک مدتها محتبس بود در هیجان آمده زلزله عظیم بارکان و اجزاء او راه یافت
جبرئیل حقیقت حال را استعلام نمود جبرئیل گفت حضرت عزت میخواهد که از تو شخصی آفریند که فرقش را بتاج خلافت سرفراز ساخته قامت او بلباس کرامت بیاراید گفت
اعوذ بالله منک پناه میگیرم از تو بخداوند که سر این قضیه در گذری چه میشاید که از من شخصی آفریند که مانند بنی الجان بشیوه نافرمانی اقدام نماید و بدان سبب معذب و معاقب گردد
و من طاقت غضب الهی و عذاب پادشاهی ندارم جبرئیل استعاذه خاک را ملاحظه کرده در بیچارگی وی ترحم نموده بهمان طریق که آمده بود بازگشت و صورت واقعه را معروض ساخت
عزت گردانید آنگاه بامر حضرت خالق البرایا میکائیل نیز از آسمان بزمین نزول کرده میان او و خاک همان مقالات در میان آمده بدستور جبرئیل بازگشت کیفیت حال را بر حضرت
عالم الغیب والشهادة عرضه داشت بعد از آن حکیم علی الاطلاق عزرائیل را بتمشیت این کار فرستاد عزرائیل از سطح افلاک بکره خاک رسیده خاک باز پناه بخداوند پاک گرفت
و تضرع و زاری بنیاد کرد عزرائیل گفت اطاعت پروردگار اولی ست از ترحم من بر تو و یک قبضه خاک مختلف الالوان والصفات از تمامی روی زمین فراهم آورده و اجزای
آنرا بیکدیگر مخلوط ساخته در میان مکه و طائف ریخت و اختلاف بنی آدم در لون و صفت بواسطه اختلاف اصلی ست و تباین جبلی و چون عزرائیل ببارگاه جلیل رسید باری سبحانه و تعالی
از و سوال کرد که خاک این نوبت از تو بمن پناه جست یا نه گفت بلی خداوند جل ذکره فرمود که چون پناه بمن از تو گرفت چگونه بر وی نبخشودی عزرائیل گفت من فرمان برداری
ترا بر خود واجب تر دیدم از ترحم خویش بروی حق عز و علا فرمود که ترا ملک الموت کردم و قبض ارواح آدم و ذریات او در قبضه تو نهادم عزرائیل ازین سخن در گریه شد
و گفت در میان بنی آدم انبیا و اصفیا خواهند بود و لاشک ازین سبب مرا دشمن دارند باریتعالی فرمود که من چندان مرض و علل بر بنی آدم گمارم که از شدت آن محن بعداوت تو
نپردازند و امری از ایشان صادر نگردد که سبب تهمت تو شود فی الجمله چون آن قبضه خاک در میان مکه و طائف قرار یافت سالهای فراوان از سحاب عنایت ایزدی باران رحمت
بر وی باریدن گرفت و دران مدت حضرت واهب العطیه بید لطف و مرحمت بتخمیر طینت علیا پرداخت و آنچه مقتضی اراده قدیم بود موافق مزاج مظهر خلافت بود و طبیعت وی مخمر
ساخت مسطور کتب سابق باین خبر ناطق ست که خالق بیچون قالب آدم را از طین اسود متعفن متصور ساخته گذاشت تا خشک شد و مدت چهل سال در مرتبه صلصالی میان مکه و طائف
افتاده بود و فرشتگان بر وی گذر کرده میگفتند خداوند جل ذکره ازین خوبتر چیزی نیافریده غالباً این شخص ست که امر خطیر خلافت بوی تفویض خواهد شد و روزی ابلیس با ملائکه
در مرتبه صلصالی بر وی گذشت و دست بر شکم آدم زده آوازی از شکم آدم ظاهر شد چنانکه از فخار مسموع میشود و ابلیس گفت این شخص اجوف ست و سینه او متانت و استحکامی ندارد
زود باشد که ببلای شکم مبتلا گردد و با خود مکر کرد که اگر ایزد تعالی او را بر من تفضیل نموده برتری دهد مطاوعت وی ننمایم و اگر من بر وی مسلط شوم در هلاکش مراسم جد و جهد
مبذول دارم آنگاه از ملائکه پرسید که اگر حضرت باری جلت نعمته این مخلوق را بر شما مسلط گرداند و باطاعت او امر فرماید شما با وی در چه مقام باشید همه گفتند که ما شرائط
متابعت بجا آریم و کمر اطاعت بر میان بسته نعمت منعم را بکفران و عصیان مقابله نکنیم بعضی از مفسران کریمه اعلم ما تبدون وما کنتم تکتمون با آنچه ملائکه اظهار کردند از اطاعت

والیس در اخفا کوشید از معصیت تقدیر کرده اند چون هنگام آن رسید که بتاثیر صبح وجود خلیفهٔ اعظم از افق تائید و اهب بنجوم فیض الجود و میدان گیرد و شعشعهٔ خورشید معادت از مطلع فضل و عنایت درخشیدن آغاز نهد مفاتیح مقاصد مطالب بقبضهٔ قدرت و تصرف او رتبتش در آید و مغالید مفاتیح مناجح و مآرب بکف تملک کفایتش سپرده آید قصر مرادش از لمعهٔ حیات روشنی پذیرد و نسیم قبول بر گلشن جمالش وزیدن گیرد و روح مقدس بفرمان حضرت قدوس صحبت روح الامین برفعت کالبد آدم شتافت و بنا بر آنکه قالب آنحضرت در نظر روح لطیف نورانی کثیف ظلمانی نمود از نزول دران منزل ابا و امتناع کرد تا خطاب بالارباب رسید ادخلوها بسلام امرتم فرمان بدان جا بتابید و داخل روح از جانب سر بسایر گشت و واقع شده بر هر آنچه پرسیده بدن چون سفالش بگوشت و پوست تحول پیشه و قبل از سریان روح در تمامت اعضا و شریفترین خلقت پارب و انعام خلقت من پیش از ایشان شب تعبیل فرمای و لمعهٔ اقبال عزین قال خلقت الانسان من عجل و مناجات بامین حال آدم علیه السلام زبانی بزبان مقال متکلم نعمت و ذوالجلال گشاده گفت الحمد لله رب العالمین زمزمه قدس عظمتش بجواب پرتحمد ربک شرف یافت و درین حین حضرت باری تعالی گفت سبقت رحمتی غضبی چه دلم لی سابقة عبادتی اول حال شمول نظر عاطفت و احسان گشت بعد صدور جریمه گناهی که گرفتار محنت حرمان آمد و نخستین گوینده اول خاسر و گوینده اتفاق افتاد و در زمانیکه اول درجه جهدی بر اتفاق شرعی منطبق بود و زحل در جوزه و مشتری در رجوت و مریخ در حمل و قمر در اسد و آفتاب و عطارد در سنبله و زهره در میزان بود نخستین بعضی گفته اند که درین تصویر آدم علیه السلام بر کواکب برج شرف بود ند الا عطارد و سها اعلم بحقیقة الحال و ابن حدیث مخفی نماند که بعد از وجود حضرت ابو البشر علیه السلام جمیع اسما بخصوص گردانیدند علم آدم الاسماء کلها و او را بر ملائکه عرض فرمود که ثم عرضهم علی الملائکة سبحان آدم و ملائکه پرداخت چه ملائکه را بهدایت فطرت آدم باهم میگفتند که هر چیزیکه پروردگار ما آفریند و هر کرا بر سند خلافت نشاند زود او عرشانه از غایت غیرت خواهد بود و بر تقدیر تسلیم ما را زوی اعلم و اعلم و اهم چو ما صلاحیت که ملازمت بارگاه عالم الغیب و الشهادة نموده ایم و از خفیات علوم حقیقتش نقوش علوم برقعه آمده پیش از بنای مدرسه و دریره سوسنات ما با تو بوده ایم در اطوار کائنات . و بعد از آنکه ملائکه را از بنای اسما عاجز آمده آدم از عهدهٔ آن بقضی نموده فرشتگان بافضل آدم و تقصور خویش معترف گشته قالوا سبحانک لا علم لنا الا ما علمتنا انک انت العلیم الحکیم و چون آدم بکمال ظاهری و کمال معنوی آراسته گشت فرمود تا بهشت را بدو نمایند و بعد از آنکه بدیدار بهشت و بطالعه ملاعت جاویدان حوا فائز نبوده و بمنزلت مسند گشت از حوا پرسید که تو کیستی از بهر اچه آمده و او گفت من جزوی از اجزای توام که بارسی سمیاند تعالی مودعیت موانست تو آفریده و بمزاوجت تو تمام فرموده آدم ازین سخن بتبسم گشته سجدهٔ شکر تقدیم رسانید و بامر الهی عقد سناکت میانها منعقد شده و لمعهٔ که خطبهٔ نکاح ایشان از کریم سبحان بخواند و آن خطبه بقول صنع ایشان بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله ثنائی و الکبریاء ردائی و العظمة ازاری و الخلق کلهم عبیدی و اما بعد فان عبدی و حبیبی و رسولی ان قد تزوجت الاشیاء لیستدلوا بها علی وحدانیتی و اشهدهم املاکنی و سکان سمواتی و حملة عرشی انی قد تزوجت امتی حوا ببدیع نظرتی و صنیع قدرتی لادم علیه السلام بصداق تسبیحی و تهلیلی و تمجیدی و تقدیسی و هی شهادة ان لا اله الا وحده لا شریک له یا ادم و حوا اسکنا جنتی و کلا منها رغدا حیث شئتما و لا تقربا هذه الشجرة فتکونا من الظالمین علما را اختلاف ست که شجرهٔ که منع از اکل ثمرهٔ آن شد کدام ست مشهور و مشارف در میانه عامه مردم انجوره درخت گندم و در اخبار آمده که چون ریاض انس و مظار قدس بآدم و حوا معروض گشت و زمانجا اطلاق الامان شد شیطان لعین آهنگی گرفتار گشته از دخول بهشت ممنوع شد و ازمیان ملائکه بر کنار رفت و آن ملعون را در وقوع این حالت نامرده چند در صد بر بالمنی پاک متصال یافته پیوسته تزییری می اندیشه که خود را در بهشت افکنده و آدم بهنوعی بغوکند که از ان مقام محروم مانده اجرام منزل دیگر بسند و نخست از طاؤس زرینه اب اعانت طلبیده گفت مدیت که مرا بر تو تعشق محبت و مودت ثابت ست و یکبند در زمان سالق بحبت خازنی جنان همنان بوده ایم اکنون التمس آنکه مراد بر بنا و اضاع خود راه دهی تا بهشت روم و دشمن قدیم خود را بنوعی گزارم که از انعام هیرون افکنم و بمقام خود را حصل نمایم طاؤس انخنینی انتماع نموده او را باختلاط مار دلالت کرد و ابلیس بنا بر اشارت طاؤس بمنزل مار آمده بطریق اول بوسوسه مشغول شده حقوق سابق و ایام مصاحبت گذشته را تذکار نموده صورت واقعه را با او در میان نهاد و افسون شیطان در مار تاثیر کرده او را در دهان خویش جای داده و چنان در بهشت در آورد که خازنان بهشت را ازان حال خبر نشد و ابلیم

برد آدم و حوا رفته منادی گریه و نوحه کرد و ایشان آن ندا شنیده پرسیدند که سبب گریه تو چیست ابلیس گفت بزرگ مصیبتی مرا و شما رسیده که مقتضای آن شماها را از این بوستان اخراج فرماید و نعیم جنان را از شما باز گیرد و از نعمت حیات کبرت مملکت رسانند ابلیس این نوع سخنان گفته آدم و حوا از استماع این حکایت بغایت محزون و اندوهناک شدند و ابلیس چون دید نموده با تضرع و ابتهال آمده آدم را گفت اگر تو بر قول من اعتماد نمائی و از فرموده من انحراف جائز نداری ترا بدرختی رهبری کنم که اگر از میوه او بخوری جاوید به جنت بمانی و دست و زوال را بساحت اقبال تو راه نیابد قال الله تعالی یا آدم هل ادلک علی شجرة الخلد و ملک لا یبلی و هم گفت آن درخت که کدام است ابلیس شجره را که نهی از تقرب بدان صادر شده بود بنظر آدم جلوه داد آدم از قبول سخن او امتناع نموده ابلیس سوگند یاد کرد که من شما را از جمله ناصحانم و قاسمها ان لکما لمن الناصحین آدم از سخن شیطان مردود گشته و شیطان از پیش ایشان برخواست و آدم نیز بطرفی از اطراف جنت رفته ابلیس باز نزد حوا آمده چندان وسوسه نمود که حوا فریفته گشت و با بر صدق قول ابلیس ادای شهادت کرده چون آدم بمقام اول مراجعت نموده حوا با گفت مار که از جمله خازنان جنات بود بصدق کلام این سخن شفق این گواهی نداد و او را در این سخن هیچ نوعی فاسدیت اکنون سن اول ما ثمان ثمره شجره تناول نکنم اگر حضرتی روسے نماید تو بحث سن طلب آمرزش کن و الا تو هم بخور تا ملکت خلد و نعم ابدی بر ما مسلم باقی ماند آنگاه حوا ثمارهای از ان ثمره بخورده و مبالغه و الحاح آدم نیز قدری تناول نمود چون آن ثمره در معده آدم قرار نیافته بود و که حله های بهشتی از بدن ایشان فرو ریخت و برهنه مانده از برگ درخت انجیر عورت خود را پوشیدند و چون ایشان مکشوف عورتین شدند خطاب آلهی رسید که ای آدم مرتبه سیدانی که سبب این برهنگی چیست گفت بلی بار ب ازان جهت که از شجره ممنوعه تناول نمودم و لفظ اصیت نیز در این عبارت بنا بر اجرات حوا بود که ازین نوع سخت بدان جهت میرسد بجام این عصیه بسبب ترغیب و اکیدم و حوا ازین سخن مضطرب گشته گفت لعن الله ابلیس جنت بود و بر ان مرکت دلیر گردانید و سوگند یاد کرد که این شجره خلد است و الا از سر عصیان صادر نشدی لاجرم بتغییر صورت مار صادر شده جبار متقم او خطاب کرد که چون مشارا این گناه تو لی بقصور و فتور تحمل و نگونسار باش و زمین را بسینه و شکم بجر انش و غذا از خاک تیره مهیا سیار و مورد نگار بدین خواری سیگذار و قبل از این واقعه بسبب صورت ناخوشترین دواب جنت بود و عذاب حوا بدرد و تاج و ایمان حیض و اسقاط شوهر مقرر شده و ادب آدم بسبب بسه جوارد و اخ آنهاد عصیان گه دسی و تلاش در امر معاش و ایام حرارت خلقت طاوس نیز بدل گشت و بعد از صدور عصیان از آدم که آن بر جبایل نسیان بود فوان ببوط او را مگه در بن معضیت دخل داشت صدور یافت جلت قدرته قلنا اهبطوا بعضکم لبعض عدو و مجموع ایشان از ریاض جنان بمنازل مذلت و هوان افتادند و بروایت اشهر آدم بکوه سراندیب و حوا بجده و ابلیس بیسان و مار با اصفهان و طاوس بهرمز کابل فتاد و تا قیامت عداوت میان ابلیس و اولاد انسان و میان مار و بنی آدم برقرار ماند و آدم یک لیطه گندم و دسی نمال میوه با خود از بهشت بیرون آورد و بهنگام اسهبوط یک قبضه برق از انوار تجلی بهشتی نیز مصحوب او بدو جبرئیل از آسمان نزول کرده او را بزرع کشت و حصادتا آرد کردن و نیز ان بخبز آموخت از این عباس منقول است که آدم از هنگام عصر تا غروب آفتاب از روز های آبهائی در بهشت بود و بعضی یا نصد سال ایغمائی گویند که نیز در ایهمان باشد و چون بزمین آمد و بشقت و نیاز و فراق حوا مبتلا شد ندامت او مضاعف گشته چهل شبانه روز طعام و شراب نخورد و سیصد سال گریه و زاری و اعتذار و استغفار مشغول نمود تا از حضرت علام الغیوب گفتن این کلمات ملهم شد لا الله الا انت سبحانک و بحمدک ربی ظلمت نفسی فاغفر لی انک خیر الغافرین و بعد از چهل روز جبرئیل آمده و مژده عفو و غفران رسانید و آدم بتهنیت و شادمان گشته بجنت او بساحت و نعمت او بنعمت سبدل شده باوجود بشارت و حضرت از مشاهده جمالات و ملالات خالی نبود و چ گه گرانباری هیبت بنابرین باجبرئیل امین در الزام عبودیت پیشه نموده بشکوت فرمود تا باشد که بتقدیم آن عمل محو خجالت گناه و انفعال معصیت از صفحات ضمیر مبارکش زائل گردد و متعلمان ایخیال خطاب الهی عرشانه بنای کعبه معظمه شرفها الله تعالی نازل گشت و آدم عازم بهیس آن شده به صحبت جبرئیل از سراندیب روانه شد و بحکمت سهولت راه زمین و بیابانها در نور دیده گشت و بمیامن قدوم آنحضرت هر زمین که قدم او در آنجا منطبق شد لطراوت عمارت یا بجنت و فروغ آمده بلاد و بقاع معمور حادث گشت و چون بکاشر سید ند بسیاری جبرئیل و تعلیم و مدد گاری سائر ملائکه خانه کعبه را بانساس نهاد و حجر الاسود که با خود از بهشت آورده بود که عدد نامه بندگان با حضرت عزت دران دو در کنی از ارکان آن خانه منصب نمود و این بیت بر زمین بر مخاذات بیت المعمور آفرا که در آسمان ست و بعد از اتمام عمارت مناسک حج و طواف از جبرئیل تعلیم نموده بزیارت خانه کعبه بجای آورد و چون از مراسم طواف فراغت یافت باشاره جبرئیل بر کوه عرفات مرتقی شد و در طلب حوا مجد و ساعی گشت چه سالهای دراز فرقت ایشان مقتضی گشته بود و شدت آلام اشتیاق بر ضمیر انوارشان استیلا یافته و اتفاقا حوا نیز از طرف جده متوجه شده آدم را طلب میکرد و نیز بکوه عرفات برآمده نزدیک آدم رسید و آدم بحمت تمیز شبیه حوا از آفتاب اورا نشناخت و جبرئیل رسیده معرفت ایشان گشته آن جبل بمعرفات موسوم شده چون دران مقام شریف بشرف مصاحبت یکدیگر فائز آمدند بحمت سراندیب از حضرت غفار بسبب اجازت طلبیده و رخصت یافتند چه زمین مکه در غایت پوست و هوای آن در نهایت حرارت بود و از آنجا

در حرکت آمده بعد از طی منازل و مراحل بسراندیب رسیدند و آدم باخراج حبوب از معادن بعمل زراعت مشغول گشت و جبرئیل عطایای الهی بدیشان رسانید که در قبول احکام
پادشاهی و تکثیر نوع مجتهد و ساعی باشند تا شجره نامیه انسانی بثمرات مطبوع گرامی بار ور گردد چه قهرمانی اصناف موجودات و فرمان فرمائی انواع مخلوقات و تمتع از معقولات
و محسوسات نصیبه اولاد و اعقاب شان خواهد بود و آدم و حوا بعد از محنت مفارقت براحت مواصلت بهره مند گشته روزگار بفراغت و طاعت میگذرانیدند گاهی در ولایت هند میبودند
و گاهی در بادیه عرب اقامت مینمودند و غیر ایشان متنفسی در دار و دیار نبود و سوای خانه کعبه عمارتی موجود نه تا زمانیکه باریتعالی آن دو نفس کریم را از اولاد رشید سرافراز
نموده بتعمیر مواضع و بقاع عالم اشتغال نمودند و در باب ظهور خانه کعبه قولی دیگر وارد شده اما درین اوراق برهمین مقدار اختصار یافت حدیث قابیل و هابیل و مابعد من هذا
القبیل قال سبحانه تعالی واتل علیهم نبأ ابنی آدم اذ قربا قربانا فتقبل من احدهما ولم یتقبل من الآخر ناظمان درر سخن و راویان خبر نو
و کهن آورده که حوا هر بار که حامله گشتی پسری و دختری آوردی و اول فرزندیکه از وی متولد گشت قابیل بود با توام خود اقلیمیا و دوم هابیل با خواهر خود لبودا و چون ایشان بمرتبه بلوغ رسیدند
آدم بنابر فرمان ایزد تعالی خواست که لبودا را بقابیل نکاح کرده اقلیمیا را با هابیل دهد قابیل بواسطه آنکه اقلیمیا جمالی فایق داشت ازین معنی امتناع نموده گفت من توام خود را
نگذارم که در تحت تصرف دیگری در آید و تو ازان جهت که هابیل را از من دوست تر داری میخواهی که اقلیمیا را بدو دهی آدم گفت من اینکار را بنابر خبر جبرئیل میکنم نه بواسطه شدت محبت
چه فرمان برداری خداوند تعالی بر بندگان لازم است قابیل راه عناد و لجاج سلوک داشته هر چند پدر او را نصیحت کرد سود مند نیفتاد آخر الامر آدم گفت قربان کنید و قربان هر که
مقبول افتد اقلیمیا او را باشد و کیفیت قربان آن بود که چون خصمین در امری نزاع داشتندی هر یک قربان خود را از جنس ماکولات بر سر کوهی مینهادند و ناری بیضا از طرف
آسمان آمده اول صاحب قربان را استشمام میکرد و بعد از ان قربان او را اگر در ان نزاع نیز حق بجانب شخصی از ان دو کس بودی با قربان مساس فرموده آخر از جنس خویش ساختی چنانکه
اثری ازان باقی نگذاشتی و الا ازان قربان اعراض کرده بجانب قربان خصم او شتافتی و در ان تصرف نمودی و چون آدم اشارت بقربان کرد هر دو برادر بدان راضی شدند هابیل
که صاحب اغنام بود یک گوسفند فربه را از گوسفندان خاصه جدا کرد و قابیل که بزراعت اشتغال داشت یکدسته گندم نانیل آورده بر سر کوه نهادند و قابیل با خود مقرر کرد
که اگر قربان من پذیرفته شود فبها و الا هرگز بمناکحت هابیل و اقلیمیا راضی نشوم و توام خود را بدو نگذارم و هابیل در سر و علانیه بقضای آفریدگار رضا داده و سر تسلیم پیش آورده امتثال
بدعای حضرت آدم آتش از جانب آسمان آمده اول قابیل و قربان او را استشمام نموده هیچ تصرفی در قربان او نکرد آنگاه بجانب هابیل شتافته از قربان او اثری نگذاشت از جهت
ماده فاسد حقد و حسد بر قابیل مستولی شده هابیل را تهدید بکشتن نمود هابیل گفت خدا تعالی قربان از اهل تقوی پذیرد و اگر تو بکشتن من جهت مبادرت کنی من دست خود نگاه دارم
که از پروردگار عالمیان میترسم و در میان برادران عنادی پیدا شده آدم گفت با ایشان که خاطر مرا مشغول مدارید و مراجعت مرا منتظر باشید که خدا تعالی مرا بزیارت خانه خویش
امر فرموده و چون آدم بطواف بیت الله رفت قابیل فرصت نگاه داشت تا آنکه یکروز هابیل را بر سر کوهی در خواب یافت و بتعلیم شیطان سنگی چنان بر سر آن مظلوم زد که از حیات بیدار
گردد و این جریمه کبیره موجب شد که سیئات از خدمتش یادگار ماند جزاه الله شر الجزا و چند روز قابیل جثه هابیل را برداشته در اطراف طواف میکرد و نمیدانست که با او چه باید کرد که از چشمها
نهان گردد تا حق تعالی دو غراب با مخاصمت هم برانگیخت و یکی کشته قاتل مقتول را در زیر خاک مستوری گردانید و قابیل این صورت را مشاهده نموده گفت یا ویلتی اعجزت
ان اکون مثل هذا الغراب الایه آنگاه جسد برادر را او نیز در خاک پنهان ساخت و چون آدم از مناسک حج فارغ شده معاودت نمود عالم را بر قرار معهود نیافت چه از ظلام ظلم در ضمایر گشته
و طعامها متغیر شده و فواکه ترش و آبها تلخ در روی زمین بمیقات شده بود بنابرین دانست که واقعه عظیم روی نموده که این از جمله امارات و علامات است که بعد از قطع منازل
بوطن رسیده و پس چون قابیل بخدمت پدر آمد از و احوال استفسار نموده پرسید که هابیل کجاست گفت گویا که من کفیل و حفیظ وی بودم که او را از من طلب میداری غالباً
گوسفندان او مزروعات مرا خورده اند و از بیم آن گریخته است آدم ازین سخن فهم کرد که حال چیست و در بعضی از کتب بنظر رسیده که جبرئیل آنحضرت را از واقعه هابیل اعلام داد
و علی ای التقدیرین آدم بر فوت فرزند ارجمند جزع بسیار نمود چه هابیل ارشد و اعقل اولاد آدم بود و حضرت آدم با وی دلبستگی تمام داشت و کلمه چند بلغت سریانی در مرثیه قرة العین خویش
تلفیق و با سایر فرزندان سپرد و وصیت نمود تا اعقاب ایشان آن را بطنا بعد بطن خوانده مراسم مصیبت هابیل را بجای آرند و چون این کلمات بسمع یعرب بن قحطان رسید
همگی همت بنظم پیوستانید و اول آن ابیات اینست بیت تغیرت البلاد و من علیها ⁂ و وجه الارض مغبر قبیح ⁂ و بنابر اشتهار آن منظومات با ایراد یک بیت اکتفا نموده آمدیم و صمنی
بعد از فراق از تنظر اعزا بر قابیل لعنت کرده او از مردم متوحش گشته با هیچکس الفت نمیگرفت و هر کرا میدید توهم نموده میگریخت و در کوهها و بیابانها سرگردان میگشت و بزبان حال
با پدر خطاب میکرد ع که سر کوه و بیابان تو داده مارا و گویند بزخم سنگ سر آهو و بز کوهی را میگرفت و هلاک کرده گوشت ایشان را میخورد گفته اند که منشای تنفر وحوش از بنی آدم
اینست و در اکثر کتب تاریخ تحریر یافته که بعد از تقدیم مراسم تعزیت هابیل حکم الهی بقصاص قابیل نازل شده آدم مضمون فرمان ایزد بر وی عرض کرده از قبول آن امتناع

نمود از خوف آدم مفارقت جسته باراضی یمن پیوست و بقیهٔ العمر آنجا اقامت نموده بعبادت آتش و تعمیر آتشکده‌ها قیام نمود چه شیطان با او گفت که هیچ میدانی که چرا آتش از قربان تو اعراض
نموده قربان هابیل را بقبول تلقی نمود قابیل گفت نه شیطان گفت قبول قربان برادرت بنا بر آن بود که هابیل در خلوت آتش میپرستید و شرائط عبادت او بجای آورد و در دو قابیل
متابعت شیطان کرده و اولاد او در آن سرزمین بسیار شدند و بوضع مزامیر و طنابیر و شرب خمر و ارتکاب زنا و فواحش اقدام نمودند نقلست که بعد از کشته شدن هابیل
و رفتن قابیل بجانب یمن باندک فرصتی حضرت واهب العطیات شیث را بآدم ارزانی داشت چنانکه عنقریب مذکور خواهد شد ذکر اخراج ذریهٔ آدم و کیفیت سالت او در تاریخ هدایهٔ نهایه
مسطورست که آدم هر سال جهت طواف کعبه بمکه شریفه می آمد و مناسک حج بجای می آورد تا یکبار از مراسم زیارت فراغت یافته در پس کوه عرفات که آنرا وادی النعمان گویند بخواب
رفت و باری تعالی ذریت او را الی قیام الساعة از صلب وی بیرون آورد بر دست راست و چپ آدم قرار داد و آدم از حالت منام بمقام تیقظ و انتباه آمد و بجانب راست
نظر کرده اشخاص نورانی دید و جبرئیل را نیز در آن مقام حاضر یافت از جبرئیل کیفیت حال ایشان پرسید جبرئیل گفت این طائفه اصحاب یمین مقربان بارگاه احدیت اند از نسل تو در این
حین ندای الهی رسید که هولاء فی الجنة ولا ابالی و چون آدم نظر از آن طائفه برداشته بجانب چپ انداخت جمعی از ارباب ظلمت مشاهده نمود باز از جبرئیل پرسید که اینها چه
کسانند گفت این طبقه اصحاب شمال محرومان از رحمت الهی اند درین هنگام بار دیگر ندای خداوندی رسید که هولاء فی النار ولا ابالی منقولست که در وقت عرض ذریه نظر آدم
بر جوانی افتاد در میان اصحاب یمین حسین الصورت و موزون السریرة که میگریست آدم را از گریه خویش که بعد از اخراج از جنت روی نموده بود بیاد آمده از جبرئیل سوال کرد
که این شخص کیست گفت یکی از اولاد تست موسوم بداود و گریهٔ او بسبب صدور زلتی ست و پیغمبر مرسل خواهد بود و آدم از مدت حیات او استفسار نموده جبرئیل گفت
مقدر چنانست که شصت سال زندگانی کند آدم روی بجواب دعا آورده گفت یارب از عمر من چهل سال بردار و بعمر او بیفزای دعای او بمحل اجابت رسید و حیات داود
صد سال مقرر شد و چون عمر آدم بنهصد و شصت رسید عزرائیل بخدمت او آمد تا بحکمی که محاله او شده بود قیام نماید آدم گفت وقت قبض روح من نیست چه بنا بر
وعدهٔ الهی چهل سال دیگر از عمر من باقی ست عزرائیل گفت تو چهل سال از مدت حیات خود را بداود بخشیده آدم منکر شد و فی الواقع محل آن بود که آنحضرت انکار نماید عزرائیل صورت
واقعه را معروض سرادقات عزت نموده حکم شد که تا انقضای مدت مذکور آدم را زحمت رسانند بی آنکه از صد سال داود چیزی کم گردد و بعد از رجوع انکار آدم از عطای
خویش فرمان واجب الاذعان ملک منان شرف نفاذ یافت که من بعد بنی آدم در مواهب و عطایا و معاملات صکوک و سجلات مقرون باسامی شهود در کتب نمایند تا هیچ
آفریده را بعد از اقرار مجال انکار نماند و اگر طریق انکار سلوک دارند مقبول و مسموع نباشد و در تاریخ طبری و تاریخ حافظ ابرو چنان مسطورست که آدم را صورت مشاهدهٔ ذریت
بوادی النعمان در خواب روی نموده علی ای التقدیرین ملاحظه زیارت خویش فرموده میخواست تا بوطن مالوف مراجعت نماید که ناگاه وحی الهی رسید و فرمان پادشاهی نازل
که بجانب یمن رو در قابیل و اولاد و متابعان او را براه راست دلالت کند و از سلوک مناهج شر و فساد باز دارد و آدم بنا بر فرمان الهی قطع مراحل نموده بمنازل ایشان نزول فرمود
قابیل و متعلقان او را که مرتکب کیش آتش پرستی شده شرب خمر و فعل زنا را مباح میدانستند نصیحت فرموده معجزات و خوارق عادات چنانچه وظیفهٔ انبیا باشد بتقدیم
رسانیده فوجی از اولاد آدم و طائفه از فرزندان قابیل متابعت والد بزرگوار اختیار کرده از مصاحبت قابیل مفارقت کردند و باقی آن طائفه طریقهٔ عناد و جحود سپرده بر سر
عصیان بایستادند و در بیابان ضلال هائم و سرگردان ماندند ذکر انتقال حضرت آدم از خاکدان محنت بریاض جنت چون هزار سال از عمر آدم گذشت هنگام آن رسید
که منشور حیاتش بتوقیع فاذا جاء اجلهم لا یستأخرون ساعة ولا یستقدمون موقع گردد و مکتوب قضای مختوم بختام کل من علیها فان مختوم شود
مرضی بر ذات پسندیده صفات او عارض شده باحضار اولاد رشید و احفاد نجیب امر فرمود و بعد از اجتماع ایشان ایشانرا باطاعت رحیم رحمان وصیت کرده از متابعت شیطان
تحذیر نمود و شیث که اعقل و اجل فرزندان بود وصی و ولیعهد خویش ساخته بر ایشان والی گردانید و بتریت و زیتون جنت رغبت نموده شیث را بر طور سینا فرستاد تا
از حضرت اکرم الاکرمین آنچه مشتهی اوست در خواهد و شیث بموجب اشارت پدر آنجا رفته دست بدعا برداشت که یارب بندهٔ تو آدم مریض ست و خاطرش بتریت و زیتون
جنت مایل ست مقارن دعا آوازی بگوشش رسید که هات قصعتک شیث قدح چوبین خود را پیش داشته بعد از لحظه قدح را از آنچه مرغوب طبیعت آدم بود مملو یافت
و شیث از سینا مراجعت نموده آنچه مطلوب آدم بود بدو رسانیده و آدم از تریت مطبوع عرق مالیده و از زیتون مقداری تناول نموده و مرض آنحضرت زائل شد اما بعد از اندک فرصتی
معاودت نموده و در وقت اشتداد مرض او با فرزندان گفت اشتهای میوه‌های بهشتی باز بطبیعت غالب شده بروید قدری از آنها حاصل نموده بیاورید و ایشان بجهت انجاح مطلوب
پدر بزرگوار از پیش او بیرون آمدند و چون مقداری مسافت قطع کردند جبرئیل را دیدند با جمعی از ملائکه که کفن و تابوت همراه داشته می آمدند فرشتگان از مقصد بنی آدم استعلام نمودند
آن جماعت صورت واقعه را بیان کردند جبرئیل گفت باز گردید که بجهت آن آمده ایم که او را بمقصود و تمنی خویش رسانیم اولاد آدم مراجعت نموده نزد پدر آمدند و ملائکه را دیدند

پیش آدم نشسته و جبرئیل از حال او میپرسید آدم او را گفت شدت بر من چنان استیلا یافته که بعبادات قیام نمیتوانم نمود و حواریس پشت انوشه سیگیرمیت آدم او را گفت از نجا بیرون
برو مرا بر سولان پروردگار گذار که هر مصیبتی که بمن رسیده بواسطه توبوده و هست و حوا و بنات او بطرفی رفتند و عزرائیل بقبض روح اشتغال نمود و آدم بتسبیح و تهلیل مشغول شد
و جبرئیل در خان با ملائکه گفت که بطریق رفق و مواسا روح مطهر او را قبض فرمائی چه معلوم داری که آدم آنکسیست که ایزد تعالی بیده قدرت خویش آفریده و روح خود را
در و دمیده و ما را بسجود وی ما مور گردانیده و او را در جظائر قدس جای داده و ملک الموت از مهم خود فارغ شده به جبرئیل جامه بر آدم پوشانید و بعد از ان بغسل و تحنیط و تکفین او
قیام نموده و بقول مشهور بکوه ابو قبیس برادر احفر کرده ملائکه و حوا و بنین و بنات آدم صف زده و جبرئیل شیث را بروایت شهر تقدیم نموده بر وی نماز گذارد تا گاه او را در میان
خاک بر بدن سپارک او پیخکنند و بعد از ان جبرئیل اولاد آدم را گفت که اگر بوصیت پدر خود عمل نمائید هرگز گمراه نشوید و اینهمی را بدانید که هیچکس از مرگ چاره نیست و انچه از نشانه
فرموده بود بتقدیم غسل و تکفین و نماز بهمین طریق نسبت بعوتی خویش سلوک فرمائید که سنة الله بدین وتیره جاری شده و تا قیام ساعت دیگر این فرزندان را نخواهید دید و السلام
علیکم و ذیل قصهٔ حضرت ابو البشر و ذکر انچه بدو رسید از خیر و شر درین ذیل مستملت بر چند فائده که ذکر ان مکتب تواریخ از محنات و علم بیان نزد مورخان از قبیل و اجبالست بنها
بیان نسبت تسمیه القاب و کنیت صاحب لطائف الحارث آورده که چون پیکر مبارک آدم از ایوم زمین یعنی روی زمین فلق گشت سوسم آدم شد و بعضی گویند چون گاه گذشتن
گون بود از نجهت آدمش خوانند و بر ین تقدیر لفظ آدم ماخوذ از آدمه باشد و بعضی گفته اند که شاید لفظ آدم مشتق بود از ادمت بین الشین از انجهت که انها و هوا علم و چون بغایت پاکیزه
سیرت و صافی سریرت بود ملقب بصفی الله شد و از انکه نشانه افراد انسانست کنی بابو البشر گشت قال الله تعالی هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا و در صحف
اولین مکتوبست که قائل سبحان خواست در نشانه اول بر بسیط جسان بساط قدرت ظاهر گرداند نخست از اديم زمین شخصی آفرید که او را بزبان سریانی از انانوس خواندند انگاه هم از
نفس او زوجی بهیت از دواج او موجود ساخت و بواسطه امتزاج ایشان شیوه توالد و تناسل را انتظام داد و تا قیام ساعت دیگر این شانه خواهد بود اما صوفی و جزئی عالم و قدیمه اقتدا را ز
نتایج ایشان نهاد بعضی گویند ملائکه از آدم و حوا تسمیه حوا اعلام کردند جواب داد که چون حوا چزوی از اجزای مت دار خلق حی قدیم آفریده شد علاوه م الطلاق این اسم بر ونیقی بعضی
ذکر کنیه اولاد آنحضرت محمد بن اسحق گوید که آدم امرد بود اول شخصیکه از فرزندان او بزینت تحمل یافت شیث بود و آدم در ان بالا و جهد موی و گندم گون بود و از نکاه خلق عالم بوجه
حسن اختصاص داشت و مدطول قامت آدم اختلافست ما بعضی از ائمه از حضرت رسالت روایت کرده اند که درازی قد آدم شصت ذراع بوده و اهل کتاب زیاده ازین و کمتر ازین
نیز گفته اند لیکن قول الله سمیست و حوا در صورت بآدم مشابهتی تمام داشت و منها ذکر تعلیل الاسا بعضی از اهل تفسیر بر آنند که حق تعالی آدم را بالسما جمیع اشیاء عالم مطلع گردانید
حتی القصعه و القصعه و بعضی گویند و الشتن اسماء عبارت از اسامی ملائکه است و برخی از محققان گویند که باری تعالی او را لغات مختلفه داد تا کردیکی از ما بین گوید علم با سما عبارتست
از معرفت صحف منزله و آنچه مقصد و مطالعه گفته که عبارت از معرفت خواص اشیاست و بعضی از اهل تحقیق جهات دیگر گفته اند و بعلم عند الله و منها ذکر بلیات در برخی از تواریخ مذکورست
که چون آدم بتامل ثمره شجره ممنوعه بسادت نمود حضرت باری او را بدو بلیه مبتلا گردانید اول آنکه او را از جنان اهبطا عنها جمیعا و اقال انکما ان الشیطان لکما عدو مبین
دوم آنکه او را کشف عورت در میان اهل جنت شرمسار کرد سوم آنکه علاوت ظاهری او را تبدیل کرده چنانچه کی از ما بین بیفزاید که جلد آدم قبل از صدور معصیت در لطافت مانند
ناخن بود بعد از انکه بواسطه ارتکاب زلت متبدل شد قدری از ان بر سر انامل گذاشته آمد تا هر نوبت که شانه آدم شود نداست او را بدو گرد و چهارم انکه او را بعد هبوط
سوسم گردانید دیگر خروج از منازل جنان امر فرمود پنجم او را الفراق حوا و دیعت سال علی اختلاف الاقوال مبتلا ساخت بیت مثل نخان غم روزگار گرو بسی
ندیدیم کی صعب تر زو دوری یار ششم انکه میان او و حوا عداوت افگند و القینا بینهما العداوة و البغضاء الی یوم القیامة و شرین
خصلت منشا ایشان سرایت کرد هفتم انکه او را بمست عصیان سوسم گردانید و آوازه بعضی آدم ربه فغوی در بسیط جهان بسامع عالمیان رسانید منقول است که چون ابراهیم
خلیل بحضرت عزت مناجات کرده از سر انیعنی استغفار نمود و خطاب آمد که تا ملت ان مخالفت الحبیب علی الحبیب مرشد بدیشتم انکه شیطان و ذریات او را که اعدای حقیقی آدم
اند بروی مسلط گردانید و دست تعدی ایشان از بر آدم بنی آدم در از ساخت که اجلب علیهم بخیلک و رجلک نهم انگه دنیای دون را محل استحان فرزندان آدم ساخت و
او را و ذریاتش را به بلیات بیخیان مبتلا گردانید دهم انکه او را با ذیت انواع تعب تعذیب نمود و بعد از بخروج کاسات شدتهای ناگوار دنیای ناپایدار بدو هم فنا نمود نظم جهان
بر وفق نام خود جهانست ۰ خود و بر اکزات این نام نهاد ۰ خنک انکس که زمیدان ارزو ۰ قدم در خط احسام نهاد و منها بیان جنت و بعضی از کتب تواریخ ثبت است
که علمای ملت احمدی را در تعیین جنت آدم اختلافست جماعتی از صحابه قائل بعین چون ابو هریره و حذیفه یمانی و ابو هالک شهمی و غیرهم رضی الله عنهم بر آنند که جنت آدم جنت
الماوی بود و جماعتی دیگر چون عبد الله بن عباس و سفیان بن عتبه و غیرهم رضوان الله علیهم گفته اند که بهشت او غیر جنت الماوات نیز اگر دی درین بهشت او لا مکلف

شد باحتراز از تجربه ثانیاً آنکه ابلیس در آنجا راه یافت و این امور منافی آنست که جنت الماوا باشد و فحص کتب توریت که علمای یهود بلفظ بعد بلعین تا الکنون بحافظت آن قیام نموده اند موافق این قولست و در میان فرقه ثانیه نیز اختلاف شده که آن جنت در آسمان بوده یا در زمین طائفه اولی گفته اند که در آسمان بوده است چه او را آدمی بهبوط آدم نازل شده لاشک بهبوط از آسمان تواند بود و ابن عبی گفته که از کبار علماست باهمی دیگر گویند که در زمین بوده است زیرا که باری سبحانه آدم و حوا را نهی شجره معینه آنجان فرمود بر این تقدیر آن بهشت منزل بوده که حضرت عزت جنت ایشان مرد و را از مجاورت و ابتلا حمایا ساخته بعضی گفته اند که آن حدیث که از حضرت نبوت پناه در چین از رحال آدم نقل کرده اند این قول است و مضمون آن حدیث قریب بانچه سابقاً تحریر یافته است که چون آدم را هنگام رحلت نزدیک آمد از اولاد خود خوشه انگور بهشتی طلب نموده ایشان بهمت تحصیل آن مطلوب از نزد او بیرون رفته در اثنای راه یعنی از ملائکه مریشان رسیده در اثر سبب حرکت او سیر از ایشان پرسیده اولاد آدم گفتند والد ماجد ما را خوشه از انگورهای بهشت آرزو شده بهمت انجاح ماسول او در سپرده ملائکه گفتند باز گرد که حق تعالی انگور او را کفایت کرد اولاد آدم باز گشته تعجب نمودند و تفکر اشتغال نمودند این تقریر لازم آمد که اگر وصول بنی آدم بهشت میسر نشدی و طلب انگور بهشتی سعی نمودندی

امام ابوالحسن فاریابی در کتاب اصول جامعه آورده است که جنت آدم در دیار فلسطین بوده و بهی گانت بستانا گفته و دیوید نیز از انهار امور او منهاالامر و انهی لا یکون الافی الدنیا و از کتاب قاضی ناصر الدین بیضاوی از علمای متاخر در اوائل تفسیر در باب بهشت نقل کرده موافق این قول است و کتاب اخوان الصفا در رساله بست و یکم که رساله الحیوان موسوم ست مذکور شده که چون بسعیه مینه آدم باتمام رسید و ملائکه بحده او بجا آوردند فرمان الهی صادر شد که تحت جلال او را بهشت نقل کنند و آن بهشت بوستانی بود بر اعالی جبل الیاقوت بجانب شرق دار البقاع آن کره و بحدیست که بیمن آمزیده و از انواع انسان مومنین چون اصفیا عدیده نشده و از عقبات صعوبت مسالک طریق رفتن بران سد و آمده و آن بوستان دو فصول اربعه بر یک قسمت هوای او معتدل ست و در حضرت و لفرت بی بدیل و بی کیف فاضل شمرده اند صفت آن گوید نظم باغی خرم پدید آدم کز آنرا ۰ بهار بهشت ست مثل او دیگر ۰ درختانش از عود و بر گش زمرد ۰ بنایش زمینا و خاکش زعنبر بوی برگه زرف در عین بستان ۰ چو خمان خرد مند و طبع مخمور ۰ زپاکی چو روح و بخوبی چو دانش ۰ بصفوت هوا در لطافت چو آزر ۰ روان اندران ماهی سیم سیما ۰ چو ماه نو اندر میان سپهر و بعضی جماعت گفته اند که ارمینوطا اسمها جمیعا از مقوله اسطوانه مصرآن کلم ما سالتم باشد چه در کلام مصر ایین قبیل بسیار واقع شود از آنجاست گوید انچه این اقوال موافق عقیده اهل سنت و جماعت بدان اعتماد باید کرد که باعث رستگاری دارین ست و منهاذکر شریعت و کتاب شریعت و شکل بود بر خدا پرستی و صلوة و صیام و اجتناب از خمر و محرمات و امثال این سخن که شراب در زمان حضرت پیدا شده و چنان اعتباری ندارد و کتاب او محتوی بود بر چهل صحیفه در بست و یک صحیفه نیز گفته و مضمون و اسرار حکمت طبیعی و معرفت منافع و مضار ادویه کیفیت تسخیر جن و شیاطین و سحر و غیر ابوده و منهاذکر تعداد معجزات او و سابقاً مذکور شد که چون ابلیس از درگاه عزت مطرود و نومید گشت و از بهشت بیرون رفت و بآتش پرستی اشتغال نمود و در اثنای سیاحت وحی باو رسید که سیران ایشان رفته تا بیل و اولاد او را براه راست دعوت نماید چنانچه شمه از وذکر شد آدم بعین رفته مضمون رسالت او را بنوع فرزندان او رسانید و معجزه خواسته درخت از سنگ خارا بحکمت ایشان آب جاری گردد دیگر درختی را بنداد و بر زنوخ دعوت نموده و درخت اجابت نموده و نزد وی آمد و دیگر آنکه سنگ ریزه در کف او بر صدق نبوت او گواهی داد و آخر بعجز بحکمه پیش از ادای رسالت تابیل ظاهر گردانیده کی آن بود که وحوش سباع را از تعرض اولاد خویش منع کرد و مجموع نصیحت او را پذیرفته و گرد مزاحم نمی آدم نشدند و دیگر آنکه روزی اغره اولاد خود را نصیحت کرده هیزم مطبخ و فانمودند او دعوت مبارک در آتش داشت او را از اشتغال فروشنید و چندان توقف کرد که همه خاکستر گردانیده و دیگر از معجزات او طی صحاری بود و امثال اینکه شرح مجموع آنها بوجب طالبان و منهاذکر العلوم و الصناعات التی ظهرت فی ایامه از فنون علوم و صنایع آن حضرت ظاهر شد فن هندسه و علم طب و موسیقی بود و از ظرافت و دقت و شیرین دهانش گویند اینجا باتهام بوتیل قابلین بود که فرزندان لامخ اند که نسبت او بقابیل منتهی میشود باشتهار رسیده و هوالعالم بحقایق الامور و منهاذکر یوم وفاته و بعد داولاده وفات آنحضرت در روز جمعه در مکه شرفها الله واقع شده و هنا بعد از دو یکسال و نقصان بهفت سال رحلت نموده و در جنت آدم مدفون شد آدم رحلت نکرد تا چهل هزار نفر از اولاد و احفاد خود ندید فرزندان صلبی او بست پسر و بست دختر بوده و بقول اکثر نوزده دختر متفقه اند فلهذا مذکور ست که بست و یک پسر صلبی داشت بست و خمر مشهورست که شیث فرداً فرداً حیدا حیدا تسمیه کرده و شیث لفظ سریانی است بمعنی آن هبة الله است و آنرا در پارسی ادل و اردالبطه سریانی معلم گویند چه اول کسیکه تعلیم و تدریس مسائل تبریعت و حکمت اشتغال نمود او بود و منقولست که آدم بر فقدان هابیل جزع بسیار مینمود و جبرئیل جهت تسلی خاطر وی نازل شده گفت خداوند عنقریب فرزندی رشید بتو کرامت کند که سید اولاد آدم از نسل وی در وجود آید بعد از پنج سال از نسل هابیل جهت اکرام

نور طهری شیث تنها نسل توالد شد و معدودی از مورخان آورده اند که او نیز به آدم بود و مهدرس شمس نام است امادر دست محمد بن جریر طبری گوید که انساب جمیع اولاد انسانی امروز به دختر شیث پسر سائر اولاد آدم در زمان نوح انقطاع یافت و شیث بحسن صورت و کثرت فضائل شباهت تمام بآدم داشت و محبوب ترین اولاد نزد ابوالبشر بود و گویند مدتی پیش از انقطاع رشته حیات آدم انوار و محمد خویش شناخت و ساعات روز و شب او آموخت که خلق آدم در هر ساعت چه عبادت کند و او را از امتثال با و لاد قابیل نگذارند و از انحطاط خان منبر دارگردانند که اگر آن را بیابی عظام مرا محفوظ دار الا بفرزندان خود وصیت کن که شرالله بحفظ مرعی دارند و بر طاعت حق و انس سلسله شد شرح او بالجمله آدم موافق بود و حقتعالی به پیغامبر و فرستاد و حیبت و نه نیز گفته اند و صحف سی بود بر علوم حکمی و ریاضی و آلهی و اکسیر و غیره و اکثر وقایع از زمین شام اقامت نمود و در داریق هم قبله اهدان ولایت بود و منقول است که اکثر اولاد شیث شیوه تجرد و انقطاع اختیار کرده توجه بعوالمت علویات مینمودند و باداء وضائف طاعات مشغول شده در زمان شیث طوائف و فرقه شده گروهی بطاعت او نمود و طائفه مطاوعت فرزندان قابیل کرده شیث ایشان را نصیحت کرده بعضی براه راست آمده و جمعی بر طریق عصیان استمرار نمودند چون بر ولایت مشهور بنصد و دوازده سال از سن مبارکش گذشت روح او کبوتر گونه عرش طیران نمود از سخنان اوست که نسبت با دشاه با رعیت نسبت نفس ست با بدان همانکه نفس کیفیش از تفقد بدن تغافل نسبت با دشاه باید که یک لحظه از تفقد رعیت غافل نباشد تا رعایا مطیع او گردند و با دشاه بیکه کار او جنان باشد که تسلم مال جمع کند از طریق توانگر نخورد باشد که جمع مال بصور ازمعموری ملک صورت نبندد و اگر با دشاه گرد از حال رعیت و ملک غفلت ورزد چندان خلل زیاده که تدارک آن نتوان کرد و گاه باشد که چندان فساد ظاهر گردد که هرگز اصلاح نپذیرد و بر با دشاه لازم ست که در بارهٔ اهل دانش احسان بسیار دل دارد که اینمنی موجب با دانی اکتساب فضائل زیاده با دشاه باید که بکلام اخلاق موصوف باشد و در انواع شدائد و محن بصبور و بردبار و اهلیت آراسته اگر بعضی از اوصاف موصوف نباشد بر با دشاه لازم ست که خود را از اعمال ناشایسته خود صیانت نماید و دوست مخلص به از برادر ست که نمادر میراث تو کند ذکر انوشیروان بن شیث او را انس نیز گویند او را باب اخبار اختلاف کرده اند که مادر او از نوع جن ست یا از جنس انس و کتاب عرائس بر روایت که ماورا انوشیر حوری بود کنیز و تعالی او را بپوشاند پسر و مادر آنرا بپوشاند زنان دیگر چون شیث را هنگام رحلت نزدیک آمد انوشیر را وصی گردانید و زمام حل و عقد امور بنی آدم را در قبضه کفایت او نهاده در نظام التواریخ گوید که انوش شصت سال عمر یافت و بر عادت رعیت قیام نمود در طبری آمده که او نیز نهصد سال عمر یافت ذکر قینان بن انوش بنا بر وصیت پدر ریاست بنی آدم تحلق بود گرفت قریب صد سال بدان هم خطیر قیام نموده و طریق مستقیم او اجداد او نحراف جائز نداشت و تاریخ حافظه بر وسلطه ست که مدت عمر او شصت سال بود ذکر مهلائیل بن قینان بموجب اشارت پدر حکومت عالیان بدو قرار گرفت و در ایام مهلائیل کثرت خلق بمرتبه رسید که از هم در رحمت بودند لاجرم بتیاز او انتظار عالم متفرق گردانیده و خود با اولاد شیث با قلیم بابل آمده شهر سوسن ابنا فرمود و قبل ازان هرم در منار با و پیشه ها بر میرفتند بعضی گویند مدت نهصد و هشت سال زندگانی یافت ذکر بردن مهلائیل برا بهای موعده است و بیای سقوط بدو تقدیر سانیه نیز نقل کرده اند در ایام او بتان ساخته خلائق بعبادات اوثان مشغول شدند و بعضی گویند این رسم مذموم بعد از ادریس پیدا شد چنانچه تفصیل آن مقرب ذکر خواهد شد حضرت واهب العطایا بدو فرزندان رشید ارزانی داشت یکی از انخنوخ متوج بود و او مدت نهصد و شصت و دو سال در عالم زندگانی کرد و ذکر او در پس بنی سولد او ضیف ست از دیار مصر و او را بیای ثالث در کلام حکماء پارست او دست و او را بزبان عبرانی اخنوخ و خنوخ گویند و در میان یونانیان بطریمین و در سین مشهور ست و عرب او را بهرمس و ادریس الثلث بالتوخه انند ش و از کثرت درا ست و تدریس صحف آلهای بر دگوار خویش موسوم بادریس گشت و مراد از مرتبه عظما نبوت مقصود از نعمت مرین کلمهٔ نبوت و حکمت ست آورده اند که در بدایت عمر نزد خازنون مصری که کیمیا از نبهای مرسل ست بر اهل یونان و مصر تکمه مینمود و منتهی این تیکنت ست و خازنون را او را بیای ثانی گویند منقول ست که چون اولاد قابیل نابا بصلاح عزازیل از طریق مستقیم انحراف جسته بوادی کفر و شرک افتادند و در هم نکاح از میان ایشان برداشته شده بار تکاب محرمات جرأت نمودند انواع فسق و فجور در میان ایشان شیوع و ظهور پذیرفت حضرت باری جلت کلمه ادریس را علمت رسالت بدانشان مبعوث گردانید و بجز او را زمانی داشت تا بواسطه دلالت او بسی کثیر از جور و ضلالت باز آمده و بر سر منزل صلوح و سداد رسیدند و از مکس شقاوت خلاص یافته بمامن سعادت پیوستند گروهی دیگر بنا برشقاوت قلب بر هم معاند بر کفر مستمر بودند لهذا نصیحت ادریس بر ایشان تاثیری ننمود و مدت تابع حکما مذکور ست که خلائق را بر بعثت دو نوع دعوت کرد و صحف شهر نامادر و در پرتسلیمی مناسب طبع مردم آنجا بر سبی مهد ساخت و ساکنان ارض مسکونان جزائر مجموع اطاعت او کردند و چهار کس به نیابت او تارات او با بالت صابات و ربع مسکون اشغال نمودند ابلاوس و پدرش لاوس انطلیوس و اسوس و دعوت او بدین حق بعهده و قبول بتوجیه و عمل بعدل و عبادت او ترک مزخرفات که ستلزم نجات عقبی ست و امر میفرمود و میفرمود که مقتضای شریعت امروز صلاح امروز ست و فردا ازهم خبر ندارد و گویند که او را بهار در کوهی بسیکرد از هم خبر ندارد و کلب و خوردن باطلاع خبر نداشت که مضرور نوع ست مثل سکرات

و در اوقات مشهوره مقرر فرموده هنگام انتقال آفتاب و رؤیت هلال و رسیدن کواکب سیاره به بیت خود یا به برج شرف و امر بذایح و قربانیها فرمود و اول کسیکه اختراع علم نجوم
کرد او بود و وضع اسامی بروج و کواکب سیاره و اظهار شرف و وبال و اوج و حضیض و نظرات آنها از تثلیث و تربیع و تسدیس و غیر ذلک منسوب بآنحضرت است و نیز کتابت و صنعت خیاطت
نیز از نتایج طبیعت پاکیزهٔ اوست و سنت جهاد و سبی ذریات کفار و فجار از ادریس در میان آمده و قصص جهانی مذکورست که ادریس بغایت زاهد و عابد بود و هر روز و وانده بار تسبیح گفتی و بعلویات اشتغال
تمام داشت و افواج ملائکه پیوسته بمجلس و صحبت او متردد بودند و در ترجمهٔ کتاب اخوان الصفا از ادریس نقل کرده اند که آنحضرت گفت که من سی سال با زحل گرد سموات گردیدم و از دقایق حقایق
علم علوی خبردار گشتم و بر اسرار و رموز ملکوت واقف و مطلع شدم و در تاریخ حکما مسطورست که ادریس امت خود را از عدد پیغمبران که بعد از مبعوث گشتند اخبار فرمود و از واقعهٔ طوفان
نوح شرف اعلام ارزانی داشته و بزعم اکثر در خاندان جهت حفظ و صیانت قبور و دستان از تلاطم امواج سیلاب یکی از عظمای دولت را بر بنای اهرام مصر که گنبد هرمان اشتهار دارد تحریص
فرمود و خود از مصر بیرون آمده تمامت ربع مسکون را طواف فرموده و باز بمصر مراجعت کرده حضرت رفیع الدرجات او را برفعت مکان سرافراز گردانید و بقولی صحیح حیات ابد و جنت مخلد بدو ارزانی
داشت و کیفیت این واقعه چنانست که ادریس پیوسته حریص بود بلقای پروردگار خویش عز و جل و از طول انقضای ایام دنیا دلگیر در زیر زمین بعد از موت و امتداد زمان بعث و نشور و عهد
از صراط می اندیشید و رؤیت باری را بلا کیف در جنت آرزو میبرد و در ادای طائف طاعات و عبادات روز بروز می افزود و مشابه که اعمال صالحه او را مواضی افعال خیر تمامت خلایق زمین فرشتگان بآسمان
میبردند و عزرائیل را میمنی رساندنشه و اشتیاق ملاقات و آرزوی مصاحبت او پیدا کرد و باذن خالق اکبر بزمین آمد و بصورت بشر انیس و جلیس او شد و ادریس از عدم اکل و شرب ملک الموت معلوم شد
که خدمتش از جنس انس نیست لاجرم از حال او تفتیش نموده عزرائیل گفت من ملک الموتم ادریس پرسید که بقبض روح من آمده گفت نه بلکه بزیارت تو آمده ام آنگاه ادریس از عزرائیل التماس نمود
که او را شربت مرگ چشاند و عزرائیل بعد از رخصت از حضرت عزت روح او را قبض نمود و بعضی گویند که یک شبانه روز او را نیز رسانیده باز بقالبش در آورد و بعد از آن ادریس از او درخواست کرد که دوزخ را
بوی نماید عزرائیل بامر ایزدی ملتمس آنحضرت را مبذول داشته چنان کرد که دوزخ را دیده و ادریس بهمه را از مطلبه مقصود خویش ساخته از ملک الموت مسألت نمود که او را بتماشای بهشت برد عزرائیل
بامر ملک جلیل او را بر پر خویش نشانده و بآسمان هفتم رسانیده و در بهشت در آورد و ادریس بنعیم جنان و رضوان رضوان فارغ گشته ساعتی بتفرج انهار و اشجار و حور و قصور و ولدان و غلمان آن مقام کریم
مشغول شد بعد از زمانی عزرائیل خواست که ادریس را برفقت از بهشت بیرون خرامد این التماس که در میزان خرد ادریس که بر حقایق اشیا عارف و بر دقایق اسرار مطلع بود سنجیده نمود در تعلق
شجرهٔ از اشجار جنت گشته هر چند از آنجانب الحاح و مبالغه ظاهر شد ازینجانب ابا و امتناع روی داد ادریس گفت تا آخر یکبار بهشت و دوزخ مرا ازینجا بیرون نکند بیرون نروم و در اثنای این مقال
حضرت باری عز شانه ملکی بمحاکمهٔ ایشان فرستاد و آن ملک بعد از آنکه از عزرائیل صورت واقعه را معلوم فرمود از ادریس پرسید که توجیه سخن خود بگو گفت بمقتضای کلمهٔ کل نفس ذائقة الموت زهر
ممات چشیدم و بفحوای و ان منکم الا واردها بر دوزخ وارد شدم و اکنون بمضمون قول خداوند عز و جل که درباره بهشتیان فرموده که و ما هم منها بمخرجین ازینجا بجز و بیرون نروم بعد از گفت با خدا بجهت حکم کند بیرون
نروم و درین هنگام ندای رسید که باذن من داخل شد و باذن من فعل بگذارید که حق بجانب اوست و بعضی از ارباب اخبار چون کعب الاحبار و غیره گفته اند که اینست معنی و رفعناه مکانا علیا و جمعی دیگر گفته اند
که ادریس از بهشت بیرون آمده در آسمان ششم با ملائکه بعبادت مشغول است تا زمانیکه حکم ربانی بموجب اراده قدیم دربارهٔ او صادر گردد و طائفه گفته اند که چون ادریس بمعاونت فرشته بآسمان رفت
از حضرت مجیب الدعوات مسألت نمود که دیگر او را بدنیا نفرستند و هم آنجا قبض روح او نموده ملائکه را بنماز وی مامور گردانید و این مسئول عز قبول یافته جسد مبارکش در بیت المعمور موضوع است
والله اعلم بحقایق الامور **ذکر کلمهٔ چند از متممات قصهٔ ادریس علیه السلام** بعضی گفته اند که ادریس وقت وفات آدم صد ساله بود و برخی صد و شصت ساله گفته اند و در باب مدت عمر او اقوال دیگر نیز از مورخان
مذکورست که بعد از دویست سال از رحلت آدم مبعوث گشت و سی صحیفه بروی نازل شد و بعثتش با بعثت آدم موافقت داشت و صحف او مشتمل بود بر اسرار سماویات و تسخیر روحانیات
و علوم عجیبه و فنون غریبه و معرفت طبایع موجودات و غیرها و صد و پنجاه و بعضی گفته اند صد و هشت سال خلق را دعوت نمود اما امام شمس الحق و الدین محمد بن محمد شهرزوری که مؤلف تاریخ حکمات
و اکنون آن تاریخ بخط مؤلف در این کمینه موجودست در آنجا آورده که ادریس بعد از انقضای هشتاد و دو سال از عمر خویش بر آسمان عروج کرده رفعت مکان یافت والله اعلم **صفت حضرت
ادریس** او مردی بود خوبروی و گندمگون بزرگ محاسن و تمام قد مناسب اندام قوی استخوان و اندک گوشت و آهسته در سخن و بیشتر اوقات خاموش و در وقت مشی نظر مبارک بر زمین افگندی
و خود را از فکر خالی نگذاشتی و چون سخن گفتی انگشت شهادت را حرکت دادی از ادریس رسیده که حسن اعتقاد خویش در حق خلق بهیچ چیز حاصل نتواند کرد مگر به نیکوئی معامله و ملاقات با آنها بر وجه
احسن و امتنان اوست که بهترین نیکیها سه چیزست حلم در وقت غضب و بخشش در زمان تنگدستی و عفو در حالت قدرت و عاقل آنست که با سه طائفه استخفاف نکند اول نباید با شاهان
دوم با علما سوم با دوستان چه هر که با سلاطین بی احترامی نمود عیش بر خود منغص گردانید و هر که علما را خوار داشت دین خود را بزیان آورد و هر که با دوستان استخفاف ورزید نهال مروت از بیخ
بر کند و عاقل را سزاوارست که طالب حکمت باشد در مصیبتی که عام بود جزع ننماید و هر چند مرتبه او رفیع تر گردد تواضع بیشتر فرماید و بعیب شخصی سرزنش نکند و بکثرت مال تغیر بحال خود راه ندهد و
هر کرا کمال عفت نباشد او را اکمال عقل ستایش ننماید و هر کرا عقل کامل نباشد بعلم شامل و صف نکنی و ناداند در نظر بصیرت خرد نماید اگرچه بزرگ باشد و دانا بعکس آن و هر که در جاهلی

ستوطن گردد که در آنجا بادشاه قاهر و قاضی عادل باشد و تیر جاری نباشد و تضییع نفس کرده باشد و قوتا گری غریب را شهری در دریشی شهری را غریب گرداند و الحق الشرایع سعدی رح این سخن را در لباس نظم آورده گفته است قطعه سنعم کوه و دشت و بیابان غریب نیست + هر جا که رفت خیمه زد و بارگاه ساخت + و آنرا که هر مراد جهان هست دسترس + در زاد بوم خویش غریب ست و ناشناخت + الغاظ گوهر بار او در لباب سوغاة و حکمت بسیار ست اما از جمله این چند کلمه پیش تمین و تبرک سطور گشت و در ذکر وسوسهٔ ابلیس پر تلبیس در تعلیم دوست ادریس در ساختن صورت از سنگ و ابتدای عبادت اوثان در میان مردمان بعضی از نقلة اخبار آورده اند که ابلیس قبل از عروج برآسمان دو ملکی را دشت در زمین که هر گز از مجلس حضرت نبوت پناهی غائب نبودی ماننده عرض کرد لازم جوهرست از ملازمت آستان شریف او مفارقت نه نمودی و بعد از دریان شرف صحبت او وجوع بسیار کرده مخطاب الهی علیم نمود و ابلیس از سبب مصیبت و استغفار نمود و تشخص گفت که اینهمه حزن انروه من بواسطه سیاحت خدمت ادریس و فقدان علم و برکت مجلس اوست ابلیس گفت که اگر خواهی صورتی بر شبانه قالب او بتو نمایم تا بوسیلهٔ صورت آن قرة العینی حاصل شود آن دوست رضا داده ابلیس صورتی ساخت بر هیات ادریس و چون عجب قدیم آن صورت را ملاحظه نمود رحم در انروه او کمتر شد و آن صورت را در خانه خیان مضبوط ساخت که نظر هیچ احدی بروی نیفتاد و صباح و مساء شاهدهٔ آن زنگار غم از آئینهٔ ضمیر زدودی اتفاقا آن شخص در خانه خویش بعلت فجاه در گذشت و چون دو سه چند روز او را در ندیدند نزول دمی آمده و در باز کرده آن مرده را یافتند با صنعتی پرداخته خلق ازین صورت تعجب بسیار کردند در میان ثنا ابلیس بصورت انسان میان ایشان حاضر شده گفت که ادریس این مرد که بازرا دیدو این صورت را که ضدای تعالی سی پرستید نه از جهت عبادی ایشان بجناب هیشد اصنامی ابلیس مخلائق انگرده و هر کس شنا به آن صنم بت تراشیده بعبادت آن مشغول شد و کم کم بت شایع شد طائفه گفته اند که ابتدای بت پرستی از آنوقت پیدا شد که چون ذریه آدم جدا در اطراف عالم پراکنده گردیدند و گروهی گویند که بعد از وفات ادریس جمعی صلحای مستجاب الدعوات بودند که چون وفات یافتند ابلیس بصورت هر یک را بقبیله داد تا مسجود خود ساختند و در آن بتخانی گاه سوداع را بهذیل و او دیغوث را بمذحج و یعوق را بقضاعه و نسر را بحمیر پرستش کرد و این سه قوم مذموم تا زمان ارتفاع اسلام استمرار نیافت و در ابتدای عبادت نیز اقوال دارد شده یکی گفته است که در قصه قابیل مذکور شد و زمره گفته که رسم آتش پرستی در زمان ابراهیم ظاهر شد چه شیطان در خاطر ها القا کرد که عدم احراق نار ابراهیم بسبب آن بود که آتش را می پرستید و عقیدهٔ او طائفه آنست که چون ایزد تعالی مردم را بر السنهٔ رسل تکلیف بار کرده شیطان اشرار گفت که باید عبادت آتش بجای آرید تا در قیامت شمار السوز و دزاین تقریر معلوم میگردد که این مذموم در کدام زمان پیدا شده و طائفه گویند که چون زردشت در زمان گشتاسپ بدعوت بنوت کرد و کتابی بساخت و نام کرد بیان اعتقاد کند او را زندیق گویند خلائق العبادت ماترتیبی نموده گفت که هر که در دار دنیا عبادت آتش بجا آرد در ان جهان حق تعالی همه او را بدان عذاب فرماید و گر قصهٔ ماروت و ماروت بصحبت اصحاب اخبار گفته اند که چون ادریس بنبوت مخصوص و رفعانه مکانا علیا فائز شد و در عالم بالا مصاحب ملائکه گشت ملائکه او را قیاس بآدم کرده گفتند این خلقی در میان طائفه که هر گز عصیان از ایشان در وجود نیامده چه میکند حکیم علی الاطلاق این سخن را از زشتگان پسندیده خطاب عتاب آمیز کرد که اگر شما بنزد ایشان باشید هر آینه از شما نیز عصیان صادر گردد و بنا بر آنکه حقیقت این سخن شما به اعلا شود حکم فرمود که اختیار کنید از اخیار قوم خود یعنی را که بهمه از مه فرایض علم علوی سه تن از افاضل قوم خود انتخاب کردند عزا و عزرا و عزائیل آنگاه چشم امر فرمود که این سه تن فرود آیند و در میان بنی آدم بحکومت بر وجهی که مقتضی عدالت باشد قیام نمایند و در اکل و شرب و شهوات شارک ایشان باشند و در زشتگان مذکور را امر فرمود بعبادت خویش و نهی کرد از قتل بغیر حق و شرب خمر و ارتکاب زنا ملائکه مجموع را قبول نموده بر زمین فرود آمدند و بانی آدم اختلاط آغاز نموده روز بار حکومت استغال نمودند و شب با آسمان میرفتند و در سمات صفات بشریت از ایشان زائل شده و چون بر زمین نزول میکردند بصفات بشریت و انسانی متصف میگشتند یکی از ایشان ملک تصور فتنه کرده از حکومت ریاست استغفار نموده و مسئول او بعز قبول مقرون شده بآسمان رفت و در حضار قدس قرار گرفت و آن دو عزیز دیگر ملقب به ہاروت و ماروت بهمان در سند ایالت متمکن بودند و امر حکومت مشغول که در خلال این احوال روزی عورتی جمیله که در حسن و ملاحت فتنه دوران بود و او را بعربی زهره و بفارسی ناهید

ناهید و بفارسی بیدخت میگفتند جهت حکمی نزد این دو فرشته آمد و ایشان چون زهره را در غایت زیبائی یافتند باختلاط و مصاحبت او مایل و راغب شده از یکدیگر نهان عاشقش شدند و مقام نزول او را استفسار نموده گفتند تو بخانه خود مراجعت نمای تا ما در مهم تو بعد از تامل شرائط اهتمام بجا آریم زهره بمنزل خود رفته هاروت و ماروت بعد از آنکه از مجلس حکم برخاستند هر دو پنهان از هم بوثاق زهره شتافتند و بدر خانه زهره یکدیگر را دیده بحسب ضرورت مافی الضمیر خود را اعلام یکدیگر نمودند آنگاه از زهره اجازت دخول طلبیده بعد از رخصت بمسکن او درآمدند و اظهار تعلق و تعشق بدو و تقرب نمودند زهره گفت دین شما مخالف کیش من است تا صنم مرا سجده نکنید مطاوعت شما ننمایم فرشتگان گفتند این فعل ناشایست از ما بهیچ وجه نخواهد گرفت چه حق عز و علا از این معاصی شرک را نمی آمرزد زهره گفت اگر بت مرا سجده نمیکنید اسم اعظم را که برکت آن شما را بر آسمان عروج میسر است تعلیم کنید ایشان از این معنی نیز امتناع نموده زهره گفت کنیزکی خوبصورت دارم او را عوض خود بشما دهم ایشان گفتند مطلوب ما توئی ع بر بدل چگونه گزینیم کسی بدل ❊ زهره گفت مقداری شراب صافی مهیاست آنرا باری درکشید بمقتضای آن تساهل نمائیم هاروت و ماروت گفتند این صورت از همه آسان ترست چون قدحی چند تجرع کردند در غلیان سکر آنچه مسئول زهره بود از تعظیم بت و تعلیم اسم اعظم بجا آوردند در آن حال شخصی بمقام زهره آمده از حال ایشان وقوف یافت زهره با فرشتگان گفت این شخص بر فضایح اعمال شما مطلع شد اولی آن مینماید که او را بقتل آرید تا شما را نزد خلائق رسوا نکند هاروت و ماروت از مستی برخاسته سر آن بیچاره را از تن جدا کردند و زهره بقوت اسم اعظم که از ایشان آموخته بود بر آسمان رفت و بعد از صدور این افعال سیئه از هاروت و ماروت پادشاه علی الاطلاق با ملائکه خطاب فرمود که ملاحظه حال کسانی نمائید که همواره شما بودند ملائکه گفتند یا ربنا انت اعلم بعبادک و چون هاروت و ماروت از خواب مستی در آمدند بهلاک خود متیقن گشته گریه آغاز کردند در آن حالت جبرئیل امین از نزد جبار منتقم در رسید و در گریه با ایشان موافقت کرده گفت باری سبحانه و تعالی شما را مخیر گردانید میان عذاب دنیا و عقاب آخرت ایشان در جواب گفتند عذاب دنیا منقطع زائل و عقاب آخرت دائم و لازم است لاجرم عذاب این عالم اختیار کردند ایشان را در غار جبل بابل سرنگون درآویختند و در طرفی نهار امر حضرت الهی بتعذیب ایشان صادر شده تا قیام ساعت بدین دستور خواهند بود و اشد و اصعب عذاب ملکین آنست که گاهی چنان مغلوب شهوت میگردند که نزدیک است بران متصور نیست منقولست که جبرئیل ایشان را کلمه تلقین کرده که در وقت هیجان شهوت آن کلمه را گفته فی الجمله تسکینی مییابند و در بعضی از تواریخ مسطور است که شخصی در علم سحر مهارتی پیدا کرده بود و چون وفات کرد پسرش را هوس تعلم این علم دامنگیر شده او را به پیری ساحر دلالت کردند آن جوان پیش پیر رفته حال خود را عرض کرد پیر گفت تا با هاروت و ماروت ملاقات نشود علم سحر کمال نیابد پیر جوان را همراه گرفته بغاری که در میان کوه بود برد با جوان گفت که باید نام خداوند تعالی بر زبان تو نزد هاروت و ماروت جاری نگردد جوان قبول نموده پیر او را اشارت کرد تا در غار درآید جوان چون قریب بمقصد رسید غلغلی کرد و آوازی سنگین بگوش او رسیده در این اثنا چشم او بر دو شخص برافتاد که ایشان را سرنگون آویخته بودند و چشمهای ایشان بر مثال مشاعل افروخته در نظر او آمده عنان تمالک از دست جوان رفت و گفت لا اله الا الله محمد رسول الله ملکین از استماع این سخن بر خود لرزیدند و گفتند ای جوان مدتیست که این کلمه بگوش ما نرسیده مگر اکنون اهل زمین این کلمه را میگویند جوان گفت آری ایشان او را مرحبا گفتند و پرسیدند که سبب آمدن تو چیست جوان صورت حال را معروض گردانید فرشتگان او را نصیحت کرده از تعلم سحر مانع آمدند و باو گفتند که فرج ما نزدیک آمد زیرا که قیامت قریب گشت و جوان نصیحت قبول کرده از آن مقام خائف و نادم مراجعت نمود بنا بر غرابت این حکایت تقریر بتطویل انجامید ❊ **ذکر نوح النجی علیه السلام** راویان خبر در نام پدر نوح اختلاف دارند بعضی ملک گویند و طائفه ملکان و لامک و لامخ نیز گفته اند بعد از وفات آدم بصد و بیست و شش سال بطالع اسد متولد گشت و در سبب تسمیه او بنوح اقوال مختلفه استماع افتاده از انجمله یکی آنکه بعد از تسکین طوفان شیطان نزد نوح آمده گفت یا نبی الله حق من بر تو کاری کرده و مهمی ساخته که با الهامی دراز من با اعوان و انصار خود از اتیان بآن عاجز بودیم نوح گفت آن کدام است یا عدو الله ابلیس گفت دعا کردی تا حق تعالی همه کافران بیکبار هلاک گردانید و بدوزخ فرستاد و نوح از آن دعا پشیمان شده گفت کاش بر ایذای ایشان صبر نمودمی و بعد از آن متاسف شده چندان زاری و نوحه کرد که مسمی بنوح گشت و اهل فضیلت این وجه را در کتب خویش آورده اند و در حین تحریر این سخن شبهه روی داده که قلم به ثبت آن جرات نمود و شبهه اینست که ارباب عربیت اتفاق دارند که نوح لفظ عجمی است و نوحه کلمه عربی است و اشتقاق نوح از نوحه لازم می آید که نوح از کلمات عرب باشد نه از الفاظ عجم والله تعالی اعلم و عجمی نام مبارکش را ساکن خوانند و بعضی ساکب و سکب نیز گفته اند و نوح بقول مشهور اولوالعزم اول است چه اولوالعزم هم باین قول پیغمبری را گویند که شریعت او ناسخ شریعت سابق باشد و آنحضرت بعد از بعثت قلم نسخ بر احکام صحف آدم کشید منقولست که بعد از رفع ادریس در عالم کون و فساد فسق و افساد شیوع یافته شیوه تمرد و عصیان عموم پذیرفت و بنابر اصلاح حال عالمیان و انتظام کار ایشان نوح بعد از انقضای دویست و پنجاه سال از ایام حیات مبعوث گشت و مورخان بیشتر از دویست و پنجاه سال و بسیار کمتر از این نیز گفته اند چنانچه در ذیل این قصه مذکور خواهد شد ان شاء الله تعالی و همچنین مخفی نماند که ارسال رسل و وضع شرائع مبنی است بر مصالح عباد و مخلص ایشان از عقوبت و ندامت در معاد و میعاد و الا

بیت گر جمله کائنات کافر گردند ❊ بر دامن کبریاش ننشیند گرد ❊ و بالجمله در تاریخ طبری گوید که باری سبحانه و تعالی در ایام ضحاک و اتباعش که عبده اصنام بودند

در نظام التواریخ آمده که ابراهیم در عصر ضحاک مبعوث گشت و قول اخیر بصحت اقرب است چه بقول اصح که مرشد نبوت نوح ست و ضحاک بعد از چند قرن بر مسند که از اسباط کیومرث بود خروج نموده و در بعض نسخ مذکورست که حق عز و علا در ایام اولاد تا بیل که جمع مهائل شیعه و اعمال قبیحه از ایشان صدور یافت ارسال نمود و گویند او اول پیغمبر بود و که قوم را بر کفر پیم کرده و تحسین رسولیت کرامت بدعای وی هلاک گشتند و اول کسیکه در نشر ثانیه بعد از حضرت حق پناه و سرا از خاک برداشت وی خواهر بود و هیچ پیغمبری برابر او زنده گانی نیافت و چون قامت قابلیت نوح بخلعت رسالت آراسته و ایام دعوت عالمیان بسوت گرایند او ایام اسم رشاد و هدایت هزار پنجاه سال اشتغال نموده و قریبی قلیل بدو ایمان آورند و عدد اعوان دعوت در سالت الم بسیار نگرفته و فره دیدی بر سیدآنحضرت دران اذیت و بلیت صبر فرمود و زبان مبارک بدعای اللهم اهد قومی فانهم لا یعلمون میکشود و هر چند او سلاح در سداد قوم را از بارگاه بی نیاز سلمت میفرمود آثار کفر و فسق آن مرده ضلال روز بروز در تزاید می پذیرفت و مجلس مشقت بمواعظ و نصائح نوشید و دشمنان در ایام بر جنون حمل میکردند در ایذاء و عقوبت در تحقاق و سخریت وی آن گمراهان سالفه تمام بجای آورده تا در انفراد زمان خود نموده آنحضرت نسبت که در عهد قبول شریعت دولت وی هدایت نیفتاد و چنانچه در هنگام تبلیغ رسالت وی یکی از معارف قوم که نقیص موسوم بود با پسر خود و چار رو دنام به تزدیک نوح رفت و دست پسر گرفته وصیت آغاز نهاد که ای فرزند حاضر باش که این مرد را حرف کذاب ست زنهار تا از کیش ابا و اجداد خویش انحراف جائز نداری و کلمات دلفریب و التفات نمائی و آن مقدار که ممکن و متصور باشد در ایذاء و نه ی سعی نمائی که وصیت پدران باین منوال رفته است و در اشنای این نهایات آن پسر پدر را خنر کشی خاک برداشته بر روی مبارک نوح زد آنحضرت از صدمه و ایذال شکایت بدرگاه ذوالجلال برده خطاب آمد که منافع قلوب بندگان در خزانه قدرت ماست و هیچ آفریده بسالقه عنایت یا با تمام هیچ نعمتی نتواند ساخت اکنون تو نفرین سیاست که بعد ازین مدت طویل چنین طائفه که اقل من قلیل اند بشرف توحید شرف گشته دیگر کسی ایمان نخواهد آورد نوح پرسید که یارب از نسل این طائفه کسی ایمان آورند سبحانه تعلم تقدیر بدین تیره رنده ست که از عقاب این تیره روان موحدی پیدا گردد چنانکه گوید ادمی الی نوح انا بن یوسن بن توفک الاسن سوند پنجرست و حضرت نوح بعد از یاس از ایمان قوم بر ایشان دعا کرد و از انجمله یکی درخواست تا بقدر علی الارض سنی الکافرین دیارا برتو دعای آنحضرت بهدر نیامد اجابت سیده خطاب آمد که تو با پد تعمیر نیما و شعوبی که از این قوم خاکسار پا پیاده الطفیان آب که غایت سبب حیات ایشان بوده هلاک کرده بآتش دوزخ خواهیم فرستاد و پیش از وقوع طوفان نباید سکست نوح بلیت قحط و قلت غله مبتلا شدند و مدت چند سال از نتایج دعای آنحضرت رسم توالد و تناسل از میان ایشان برافتاد و منقول ست که جبرئیل چوب سایج آورده بنشاندن آن نوح را اشارت کرد و او نفر سوده عمل نموده بعد از بست سال یا چهل سال علی اختلاف الاقوال که درخت آن بتمامت و استحکامی پیدا کرد آنرا بریده و خشک گردانیده با سه فرزند دیگر کس دیگر در بربه بها از بیا نهای کوفته تعلیم جبرئیل تراشیدن کشتی آغاز نهاد و چون از ارشاد و سداد است مایوس شد بقول کوچک از سر دعوت ایشان درگذشت و کفره نیز دست از ایذای وی کرتاه گردانیدند تا گاه که بر سبیل هزل خاطر شریف حضرت بنوت پناهی را سیر نخاندند و در حین تراشیدن الواح کشتی اشراف قوم او را سید بدند تسخر میکردند که ای نوح بعد از منصب پیغمبری مرتبه درودگری یافتی و با هم میگفتند که ملاحظه این دیوانه فرمائید که بچه جهد تمام کشتی میتراشد و در هیچ جا آب سوجودی نوح در جواب میگفت شما از مجازی اعمال غافلید و ندانید که عاقبت کار اهل چون در دنیا بلیه غرق و در عقبی بعقوبت حرق مبتلا شوید بهر آئینه آسخرا و فسوس بر شما روشن گردد و چون از عمل کشتی فراغت یافت و مواقع الواح و سواضع ترکیب طبقات از اندرون و بیرون بقیر و قار مطلا کرد فرمان آمد که تا بوقتی از چوب شمشاد جهت محافظت جسد آدم ترکیب نماید تا بهنگام تواتر امطار و فوران آب عیون و بحار آسیب تفرق و تلاشی بقالب همایون او راه نیابد و چون این امر را حکم شد تا اجناس و حوش طیور و اصناف حیوانات را آنحضرت نوح مجتمع گرداند که بحیث تقاطع نوع از نوع جنس منفی تکشتی در آورده منتظر سیاره باشد و بعضی گویند که جبرئیل ایشان را جمع کرد اینه و نوح بر تقضی فرمان عمل نموده و در خلال آن احوال از موقف جلال پروانچه بسبد سیاره رسید مادر حرکت سارعت نموده بقولے در یک دیده بل در یک دقیقه سر طان که هیچ آبی ست و طالع عالم جمع آینه و با ظهار خاصیت که در جمیت ایشان ولیت نهاده شده سبادرت نمایند و کواکب سبعه بموجب فرموده روی بسرطان نهاده بعد از اجتماع ایشان با نمک فرستی آب از تنور موعود بالطلاع بست و کم هر جه در تنور آمد و درین حین یکی از اهل توحید پیش صفر دوس پادشاه آن قوم رفته از صورت واقعه اعلام کرد و شرائط نصیحت بکمال آورد از بلای غرق امد اتخویف نمود ملک فی الحال سوار شده برسم مشاهده آن صورت غریب نزدیک نوح آمد و از وقوع این حادثه تفتیش نموده او را گفت بیا الملک قد جاء امر ربک صفر دوس از هیبت جوشیدن آب توهم کرده ازان مقام گریخت و نوح متابعانش کمجموع هشتاد نفر بود در کشتی در آمده از بلیه طوفان ایمن گشته سالم ماند و هر چه بال از موج بحر آزاد که باشد نوح کنعانیان نهمت است که نکوئی نوح را علناً نام که در ملت بادی مخالفت داشت و همچنین پسر شش کنعان که در بعضی اقوال او را یام و ایلیم نیز گویند از دخول کشتی امتناع نمود ند و هر چند در نصیحت فرزند مبالغه فرمود گفت بانبی ارکب معنا و لا تکن مع الکافرین من الماء در این اثنا موجی رسیده او را از پیش چشم بربود

و نوح امین جلال ستار شده زبان سوال برگشاد که ای پروردگار پسر من از اهل منست و تو مرا در اهل را نجات عده فرموده و وعدهٔ تو حق ست راست خطاب الهی که او از اهل تو نیست چه عمل ناپسندیده و افعال ناشایسته ازوی موجود آمده و بر رای صواب نمای ارباب لب پوشیده نماند که شرف نسبت بی زیور دانش و حلیهٔ تمیز بحسن اعمال و مکارم اخلاق نزد خردمندان اعتباری ندارد و القصه مدت چهل شبانه روز آب عیون و چشمه ها از اندازه بیرون بجوشید و درین مدت بار انهای بزرگ قطره نیز ببارید چنانکه عالم سراسر دریا شده و آب از هر بلند ترین کوهها بمقدار چهل گز در گذشت ع چه کپی نیز چه صد آب چو گذشت از سر زده و جمهور مورخان گویند که آب بانیهٔ نعمت از آبانیهٔ نزاوی عوج بن عنق کوه بود بحداثت سن بود بنجار نرکره بود و شعر پیلا اگرچه دیرینه بود، آب دریا بش بالسینه بود و بعضی گفته اند که سبب نجات عوج بن عنق با وجود شرک بحضرت معبود حلت غلظت آن بود که نوح نرا مدد ترتیب کشتی معاونت مینمود آورده اند که از کوه کشتی در حرکت آمده و بکعبه نظر رسیده هفت نوبت گرد حرم گشت الحق اظهار آفاق بسیار کرده بعد از نیچ ماه بر قله کوه جودی که در ولایت جزیرهٔ عرب واقع ست قرار یافت و بگاه و بگاه بر سر آن کوه بماند و در مدت طوفان بواسطهٔ ابر و باران و بخارات سیاه که از سطح آب بر تفع میشد روز و شب تیرگی شب را بر عباس روایت کرده اند که بارتعالی دو مهرهٔ نورانی که بشکل آفتاب و دیگری بشکل شهاب بر دیوار کشتی تعبیه فرموده بود که بواسطهٔ حرکت آنها روز و شب و وقات معلوم و مفروض معلوم شدی و چون بامان تمکین یافت زمین آبها را فرو بردن گرفت نظر نوح بر قوس قزح افتاده دانست که وقت خروج از کشتی نزدیک شده عرایض را فرستاد از کیفیت حال و کیفیت آب معلوم کرده اعلام نماید آن پاکنفس بردباری دوچار شده مراجعت نمود نوح بر وی لعنت کرده دعا فرمود که روزی وی از چنبه سیاه باد بعد ازان کبوتر را رسال فرمود کبوتر پرواز کرده و احتیاط اطلاعت بجای آورده و شعاری ورق زیتون در منقار گرفته مراجعت نمود نوح دانست که روی اشجار از آب ظاهر شده است و بنیاد انفاد کبوتر را باعلام خبر فرح روی دعای خیر کرد که پیوسته مطبوع طبع خلائق باشد و نوح چند نوبت کبوتر را رستاد تا آنرمان که بقدار ی گل در پای وی ملتصق میشد آنگاه روز عاشور ابود و شعر خلائق از کشتی بیرون آمدند نزشادی چگویم که چون آمدند و در پایان کوه قریه بنا کردند و چون مجموع هشتاد نفر بودند آن موضع بسوق الثمانین موسوم گشت و بعد از اتمام آن بنا رحلت طاعون و وبا در میان ایشان پیدا شده تمام آن مردم بدار بقا پیوستند الا نوح و سه فرزند او سام و حام و یافث و ازواج ایشان که از آفت سالم مانده آمده اند که چون عز شانه بنوح وحی فرستاد که بنار گردان نعمت و عصیان قوم تو ایشان را هلاک گردانیدم و سوگند بخورد بعزت و جلال خود که دیگر بطوفان بندگان خود را عذاب نکنم و آنحضرت از بحر سر برگشته تمامت ربع مسکون را میان فرزندان معصوم تقسیم ساخت بلاد شام و جزیره و عراق و فارس و خراسان تا کنار مرو بعد و بسام که افضل و ارشد اولاد نوح و از زانی داشت و دیار مغرب و نیج حبشه و هند و سند و بلاد سودان و اجام داد و اقلیم چین و صقالبه و ترکستان را بپسر دیگر یافث سپرد و نسب تمامی عرب از روم و فارس و خلقی که در سط سمورهٔ عالم اند بسام منتهی میشوند و مجموع ترکان و صقالبه و خزر که اهل تحقیق نسبت ایشان بیافث اند نسل یافث اند و هند و سند و زنگبار و حبشه و بلاد سودان منسوب بحام اند مسئولست که در زمرهٔ نوح در خواب رفته بود و عورت او کشوف گشته حام را نظر بران افتاد و در خنده شده استخفاف استار بجای نیاورد و آن صورت بپدر باز گفت ایشان برادر را ملامت کرده بستر عورت پدر پوشانیدند و چون نوح بیدار شده از کیفیت واقعه خبر یافت از فرط غضب حام را سه رنش نموده و دعا فرمود که یارب اولاد و احفاد او فرزندان فرزندان سام و یافث گردان لاجرم بهمین دعای واجب الاجابتش اولاد آن دو برادر بلباس عزت و بزرگواری سرفراز گشتند و فرزندان حام بذلت و خواری و خدمتگاری متحمل و گرفتار آمدند و گویند بعد از دعای نوح و زوجه حام یک پسر دیگر بهزده سود مسمی در وجود آمد حام از شماتهٔ این مصورت محزون و ملول خاطر شده و از کیفیت واقعه پرادران راجع گردید و سام و یافث گفتند این واقعه متفرع از نتائج دعای پدرست و حام بنا بر این مرتبهای مدید از شکوه خویش دور می جست و بعد از چند گاهی بلوی مختلط نموده عورت او حامله گشت و بوقت وضع حمل و فور زند و گربیایت رسید این اولین ولدی متولد شد و حام دانست که قضای آسمانی حکم پادشاهی را بیچ وجهی نتوان دفع نمود از روی بن عنبه روایت کرده اند که چون آب طوفان کم شد و اشجار بر کنار جویبار سبز و خرم گشت و مردم بر روی زمین قرار گرفتند ابلیس بحدت نوح مبادرت نموده گفت که تو در بارهٔ من احسانی فرموده که نباید ان نهایت شاکم الکفون هر چه بخواهی بپرس که من در جواب تو خیانت نکنم و در دروغ نگویم نوح علیه السلام این حدیث بشنید اعراض کرده وحی بدو نازل شد که با او سخنگوئی و از وی چیزی بپرس که من در میان تو و او حکم و صدق و حق بر زبان آن ملعون جاری گردانم نوح از شیطان سوال کرد و گفت خلائق بتی دم که ابلیس معاونت بیش میکند تا ایشان را از عبادت حق منصرف گردانند و ضلالت و خسران ایشان ابلیس گفت حرص بخل و بد دلی و شتاب کاری مرا مور آنگاه نوح گفت یا عدو الله احسان من کدام ست با ره تو ابلیس گفت دعا کرد تی تا مال تو و ایشان را دیر بکساعت بدو فرخ فرستادی و الا در کاری در از مرا ایشان مشغول نیست بود نوح از دعای خویش نادم و پشیمان گشت و شمه از بن حدیث در سمع تسمیه نشنیده بنوح گذشت و نوح بعد از طوفان زمان طویل زنده گانی یافت و در آخر ساعات حیات جبرئیل یا عزرائیل از وی پرسید یا اطول الانبیاء عمر این جهان گذران را با زنده گانی بسیار چگونه یافتی گفت عالم را مانند خانه دو در دیدم که از یک در بدرون آمدم و لحظه توقف نموده از دیگر در بیرون رفتم نظم

در دو در دار دین بباغ آراسته * در میندار بهر دو در خانه مه * در آز در بباغ بنگر تمام * نه در و گر در بباغ

بیزدان خرام چون مریض گشته جان تا زمین بجوار رحمت ارحم الراحمین فرستاد فرزندان عالیمقدار قالب بزرگوارش را در بیت المقدس مدفون ساختند حلیهٔ مبارکش نوح گندم گون بود و بغایت
جسیم و عریض و رقیق الساقین و الساعدین و عظیم العینین و طویل القامة و محاسن کشیده داشت و بشدت غضب موصوف بود و نامی و القابش بزبان سریانی ویرا ابشکر خوانند و عرب
نوحش گویند و او را آدم ثانی نیز نامیده اند و لقبش شیخ الانبیا و نجی الله است و ذکر بعضی از صفاتش بقولی از اولوالعزم اول بود و بعضی او را اولوالعزم دوم گویند چه بزعم فرقهٔ اخیار اولوالعزم
پیغمبری باشد که واضع شریعت بود و اعم از آنکه شریعتش ناسخ ملت سابق باشد یا نه و بغایت عابد بود با آنکه اکثر اوقات خود را بدعوت قوم مصروف میداشت در هر شبانه روز زیاده از پانصد رکعت
نماز گذاردی و صبور و متحمل و شکور و متفضل بود و با وجود کثرت اذیت قوم انچه داشت با ایشان بذل و احسان مینمود مگر بدین سبب خاطری صید کرده بدانهٔ تفقد و احسان مرغ دل آن گمراهان در دام امن و ایمان
در آید صفت سفینهٔ آنحضرت بعضی از تفاسیر مسطور است که طول کشتی هشتاد گز و عرض آن پنجاه گز و ارتفاعش سی گز بود و سه طبقه داشت طبقهٔ اسفل مقام سباع و دواب بود و در طبقهٔ دوم وحوش و طیور مقام داشتند
و طبقهٔ علیا مخصوص نوح و متابعانش این روایت موافق قول اهل کتابست و بعضی گفته که در طبقهٔ اول طیور بودند و در اوسط آدمیان و در اخر وحوش و سباع و دواب والله اعلم بالصواب
و از عبدالله بن عباس رضی الله عنهما مرویست که طول کشتی ششصد و شصت گز و عرض آن سیصد گز و ارتفاعش سی و سه گز بوده است طبق بر طبق چنانکه مذکور شد و کسائی در تفسیر
خویش آورده که طول کشتی هزار گز و عرض آن پانصد گز و ارتفاعش سیصد گز بود بر صورت مرغی سرش مشابه سر طاوس و چشمش مانند کرکس سینه‌اش مشاکل سینهٔ کبوتر و ذنب او مانند
دم خروس اندرون و بیرونش بقیر و زفت تطلیه یافته بود و از امام ائمة الهدی حسن مجتبی سلام الله علیه منقولست که طول کشتی هزار و دویست گز و عرض آن ششصد گز
بوده است و این موافق روایتی است که از حام بن نوح نقل کرده اند در وقتیکه بدعای عیسی زنده شد ذکر عدد اهل کشتی قتاده گوید که اهل کشتی هشت نفر بوده اند نوح با منکوحه
و یافث و سام و حام با ازواجشان و اعمش گوید هفت تن بودند نوح و سه پسر و سه کنیزک و محمد بن اسحق بغیر از عورات ده شخص گوید نوح و اولاد ثلثه و شش کس دیگر از اهل ایمان
و مقاتل هفتاد نفر گوید بغیر از نوح و فرزندان او و عورات ایشان چنانچه مجموع هشتاد و هفت نفر باشند و ابن عباس گوید تمام اهل کشتی هشتاد کس بودند و هذا هو القول الاصح و گویند از
ارواث و انجاس متضرر گشته صورت واقعه را معروض نوح گردانیدند آنحضرت بدرگاه کریم کارساز مناجات فرمود امر الهی صادر شد که دست به پشت پیل فرود آورد و چون
بموجب فرمان عمل نمود دو خوک از پیل متولد گشته پلیدیها را خوردن گرفت سفینه پاک گشت آورده اند که ابلیس دست بر پشت خوک زده موشی از بینی خوک بیرون آمده در کشتی
خرابی بسیار میکرد و نزدیک بود که کشتی را سوراخ نماید نوح بفرمان واجب الاذعان خداوندی دست مبارک خود را بروی شیر مالید شیر عطسه کرده گربه از بینی آن بیرون
آمد و زحمت موشان را مندفع ساخت بیان کلمهٔ و فار التنور را از امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه نقل کرده اند که مراد از فوران تنور ظهور فجر و طلوع صبح است و بعضی
گفته اند که مقصود از و فار التنور جوشیدن آبست از روی زمین قتاده گوید تنور موضعی عالی بود از زمین که آب از آنجا بجوشش آمد و جمهور بر آنند که مراد از آن تنور نان پزیست
که زنی با خبر نوح در ان نان می پخت و حسن بصری گوید آن تنوری بود از سنگ که آدم در آنجا نان می پخت و بمیراث بنوح رسیده بود و آن تنور نزدیک بابل بود قریب
مسجد کوفه و نوح علیه السلام از آنجا در کشتی نشست مقاتل گوید در شام بوده بموضعی که آنرا عین الورده گویند قریب بعلبک که با راضی هندوستان نیز گفته اند و طائفهٔ گفته نوح بر دکان
خبازی ایستاده بود و خباز بر سبیل هزل گفت کجاست آن آبیکه ما را از آن بیم میکردی و آب از کجا خواهد آمد نوح گفت از تنور تو و همان ساعت آب از آنجا جوشیدن گرفت
ذکر معجزاتش و بعضی آنست که مذکور شد مثل طوفان وغیره و دیگر آنکه چون اهل توحید از کشتی بیرون آمدند ماکولات ایشان تمام شد بغایت گرسنه بودند نوح مقداری
ریگ از زمین برداشت و دعا فرموده بدیشان داد و آن ریگ از برکت دعای او گندم بریان شده بود و بعضی گویند بعد از خروج کشتی اشجار مثمره غرس کرد و فی الحال آنها
سبز شده و بالا کشیده اثمار بار آورده و مؤمنان مبدل براحت گشته از بلای جوع که اصعب بلاهاست خلاص یافتند و دیگر آنکه یکی از بنات نوح عقیم بوده دست مبارک
بر ناف او رسانیده آن عیب از وی زایل شد و معجزات آنحضرت بسیارست و ذکر همه موجب تطویل لاجرم بهمین قدر اکتفا نموده اند ذکر دعوت کریم و ایام حیاتش
قول مشهور آنست که ایام حیات عمر مبارکش هزار سال بود از انجمله نهصد و پنجاه سال بدعوت قوم اشتغال نموده و همان سال که از کشتی بیرون آمد بمقعد صدق خرامید و
اهل کتاب گویند نوح بعد از پنجاه سالگی مبعوث گشت و در زمان طوفان ششصد ساله بود و پس از طوفان سه صد و پنجاه سال دیگر عمر یافت باید دانست که جمیع امم الا
مجوس و اهل خطائی بوقوع طوفان معترف اند و بعضی از اهل تاریخ گویند که نوح دویست و پنجاه ساله بود که بدعوت قوم مامور شد و مدت نهصد و پنجاه سال دیگر عمر یافت
و برین تقدیر مدت حیاتش هزار و چهارصد و پنجاه سال باشد و مجموع زمان دعوتش پیش از طوفان و بعد از طوفان هزار و دویست سال بود و طائفهٔ دیگر عمر او را هزار و سه صد سال
گویند و هزار و چهارصد و هفتاد نیز گفته اند فی الجمله چون واقعهٔ طوفان بآخر رسید و ایام حیاتش و حیات جمعی که بنوح ایمان آورده بودند منقرض گشت تمام عالم بر اولاد
نوح قرار یافته و هر یک از ایشان متصرف ولایت خود گشته بعمارت اشتغال نمودند ذکر یافث بن نوح و المقصود اصول قبائل ترک که از نسل وی ظاهر

شدند بعضی گفته اند او پیغمبر مرسل ست و چون نوح یافث را در پای کوه جودی رخصت داده که بجانب شمال و مشرق که نامزد او شده بود توجه نماید یافث از پدر التماس
نمود که او را دعائی اموزد که هرگاه خواهد باران ببارد نوح ایجاباً للملتمسه درین معنی بحضرت عزت مناجات کرده جبرئیل اجابت دعوت او را اسمی بزرگ آورده
نوح آنرا بر سنگی نقش کرده بیافث داد و آن سنگ را یده و حجر المطر خوانند و ترکان سنگ جده تاش خوانند و یافث از سوق الثمانین بیرون آمده منازل
و مراحل طی کرده بحد مملکت خود رسیده بطریق صحرانشینان مدتی روزگار بسر برده رسمهای نیکو در میان آورد و چون نسل او بسیار شد درخت بسرای بقا کشیده و بعضی گویند
که یکی از شهرهای بزرگ اقلیم چین را هم در آن سرزمین او بنیاد نهاد آورده اند که حضرت واهب العطیات بدو یازده پسر ارزانی داشت چین و صقلاب و کماری و ترک و خلج و خزر و روس
و سدسان و غز و باریج و منسج و هر یک را از پسران با دختری از ذریه خویش در سلک ازدواج کشیده بتعمیر بلاد و تکثیر عباد وصیت نمود و نخست ترک بن یافث که ولیعهد وارث او اولاد او بود
و بغایت دلیر و مردانه و هنرمند و فرزانه بود و او را یافث اغلان نیز گفتندی و در آن نواحی سیر نموده بجایی رسید که آنرا ایسیکول خوانند و آنجا دریای مختصر و آب گرم و چشمهای خوشگوار و مرغزار
بسیار بوده و ترک را آن محل موافق طبع افتاده با اتباع رحل اقامت در آنجا انداخت و از چوب و گیاه خانه‌ها ساخت و بعد از چند گاه باحداث و اختراع خرگاه پرداخت و از پوست گوسفند
و سایر حیوانات قبا و طاقیه دوخت و او پادشاهی بود عادل و فاضل و در باب رعایت رعیت دقیقه مهمل و نامرعی نگذاشت و بندگان خدا تعالی در ظل حمایت خویش مرفه الحال و آسوده
داشتی و بخشنده بی منت او را فرزندان شایسته کرامت فرمود یکی از پسران آن فودک نام که شکار دوست بودی روزی در صحرا گوشت نخجیر کباب کرده میخورد ناگاه از دست وی
لقمه در نمکزار افتاد فودک آن لقمه بر داشته در دهان نهاد و بسیار لذیذتر از لقمه اول یافت و بعد از آن نمک را با طعام منضم ساخته تناول فرمودی و این رسم از آن روز معتاد طبیعت
مردم شد و اتراک اصلی فریه او را گویند اما خزر بعد از سیاحت مملکت شمال بکنار آل رسید و آن ساحل پسندیده خاطر او آمده در آنجا شهری بنا نهاده فرزندان او رسم روباه گرفتن در
جهان آوردند و باشارت پدر از پوست آن ملبوس ساختند در ایام حیات خزر یکی از فرزندانش را وفات رسید چند گاه بدر رسیده است که با وجه کنند آخر الامر چون یافث با بعضی از متعلقان
در دریا غرق شده بود آتش که ضد آب است برافروخته باحضار قوم فرمان داد طنبور و سایر آلات لهو مهیا ساخته سرود گویان جسد او را در آتش افگندند و گویند تا غایت این رسم مذموم
در آن بلاد باقیست منقولست که اولاد او تتبع زنبور نحل کردند تا در مغارهای کوه عسل یافته از آن حلوا ساختند و بعد از آن روس بحوالی بلاد خزر آمد و رسولی فرستاده از وی التماس
نمود تا در آنجا ساکن شود خزر رسول را بعد از نوازش بسیار نموده بعضی از جزایر آن نواحی را که هوای خوش و زمین پاکیزه داشت بدو تفویض فرمود و چون فرزندان یافث هر یک
بگوشه قرار گرفتند غز بن یافث بکنار زمین بلغار آمده در آنجا عمارت بنا کرده متمکن گشت و خدمتش بغایت مکار و حیله گر بود و او را با برادرش ترک بن یافث محاربات عظیم دست داد
و سبب آن بود که چون یافث در بعضی از بحار غرق شد سنگی که نوح جهت نزول باران او داده بود بدست غز افتاد و هر یک از برادران آن سنگ را طلب مینمود غز حیلتی اندیشیده
سنگی مشابه آن سنگ پیدا ساخت و همان اسم بزرگ را بر آنجا نقش کرده سرانجام مهم بر قرعه قرار یافت و چون قرعه بنام ترک بن یافث افتاد بالضرورت سنگ را تسلیم او بایست نمود
غز سنگ معمول خود را بترک داده و ترک صادق بی آنکه آن سنگ را تجربه فرماید مسرور گشته آنرا محفوظ و عزیز میداشت و بعد از چند سال که ترک را آب باران احتیاج افتاد سنگ
مذکور را بیرون آورده هر چند باران طلبید مفید نیفتاد و دانست که غز درین باب مکری کرده لاجرم لشکری که کوه و هامون گنجایش آن نداشت ترتیب نموده بمقابله و مقاتله برادر متوجه شد
تا آن سنگ اصلی را از ان باز ستاند غز نیز سپاهی سنگین آماده ساخته بیغو را که از اولاد او بود بزیور جلادت و مردانگی آراسته بمحاربه ترک فرستاد و بعد التقای فریقین جنگی
سخت اتفاق افتاده بیغو در آن حرب کشته شد و ترک بازگشت و گویند که تا اکنون میان بنی اعمام خصومت باقیست و صقلاب بن یافث عزیمت کرد تا موضع خوبی عمارت
کند چه عشیره او نیز بسیار شده بودند و در آن اوان او را پسری متولد شده مادرش مقارن وضع حمل وفات یافت اتفاقاً یکی از سگان شکاری بچه آورده بود آن پسر را
بشیر سگ پروردند و چون بزرگ شد بر عادت کلاب در مردم میجست پدرش عورتی را از قرابتان بدو داد و از وی پسری متولد شده او را نیز صقلاب نام کردند و بعد
از مدتی با اشیاع و اتباع عزیمت دیار روس کرده مقام لائق بحال خود التماس نمود و روس گفت اینجا بغایت تنگ است و شما را زمین وسیع باید چه بکثرت عدد موصوفید
ایشان از روس مایوس گشته از کماری و خزر نیز مطلوب خود مسئلت نموده همین جواب شنیدند بنابراین میان ایشان آتش محاربه اشتعال یافته صقالبه منهزم شدند
و بموضعی افتادند در عرض شصت و چهار درجه که آنرا ما ورای اقلیم سابع خوانند و از شدت برودت آنجا در زیر زمین خانها ساخته اقامت نمودند و کماری بن یافث مردی
عیاش بود و بصید شکار میل تمام داشت ناگاه در اثنای شکار بحدود بلغار صحاری خرم و مواضع با نزهت و هوای معتدل یافت همانجا مقیم گشته او را خداوند عز اسمه
دو پسر کرامت فرمود یکی را بلغار و دیگری را برتاس نام کرد و چون فرزندان بسن تمیز رسیدند هر یک موضعی اختیار نموده بعمارت مشغول شدند و روباه و سمور و قاقم
و سنجاب بدست آورده از پوست آنها ملبوسات مهیا ساختند و تا اکنون جماعتی که در آن بلاد اند از نسل ایشانند و چین بن یافث بغایت عاقل و با تمیز و پر هنر بود و پدرش

در مملکت خویش شهری بنا کرده بنام او موسوم گردانید چنانچه سابقاً مذکور شد و چون چین طبیعی بلند و غوری در امور داشت صورتگری و نقاشی دجامه ملون یافتن اختراع نموده بلفرزندان آموخت و ابریشم پیله بدست آورده اگر وه اصناعات که در میان اهل چین متعارف است از نتاج ذهن نقاد دست و در خلایل این احوال چشم جهان بینش غطلت پرستی فرخنده اختر روشن شده و اورا ماچین نام نهاد و چون ماچین بمرتبه رشد و بلوغ رسید سیل بازدواج نموده بمرور ایام نسل او بسیار شد و آن فرزند رشید با پدر حمید خصال خویش شورت نموده گفت اولاد و احفاد و اقارب و عشائر ما درین شهر از حد شمار بیرون اند و این موضع باقامت انسان وافی نمی گردد بیائید تا از گرد تا از گرد شهری بنا کنم تا از گرد شهر ما ماچین قریب بدار الملک چین شهری بنا فرموده آنرا باسم خود موسوم گردانید و در اندک زمانی مقدار یکی از عظیم و در دیرهٔ او ظاهر شد و ماچین از گوسفندان بتیم گرفته رشتن با دلاد تعلیم کرد و از ان جامه ها ساختن و بعد ازان بصید سیل فرموده و عنقا که یکی از طیور نیلوصورت است در اوان شکار بگرفت و پر او را از برای زینت حرب اختیار کرده و حکم فرمود تا در اوقات محاربه سپاهیان بر بالای خود با و ۴ نهاد آنرا نصب کنند و فریبی دیگر هم در شکارگاه آهوئی بگرفت چون او گرسنه آن پوست بیرون آورد و خون سیاوخشیوئی از نافش روان شد ماچین فرمود آنرا ضبط نموده خشک شده دیگر بار احتیاط کرده چون آنرا بآن باضعاف مرتبه اول بیتام او رسید حکم فرمود تا سن بعد هر جا شل آن اهوان نظر در آیند نافه آنرا محافظت نمایند و شک بدین طریقه بدست مردم افتاد و بعد ازمرور شهور و اعوام که اولاد و احفاد یافت بسیار شدند لغات مختلفه در میان ایشان ظاهر شد و ازا نها از سمت حکم معهود بانحراف یافت چنانچه تبتی و ششم نوع لغت بالسنه ایشان جاری گشت که هیچ فرقه فهم کلام فرقهٔ دیگر نمیکرد و ناچار جهت مجموع شعب متفرق گشته از هم مفارقت کردند و در اطراف دیار شمال بتعمیر بلاد و قصبات قیام نمودند و بعضی از ایشان که بصوابدینی معتاد شده بودند بر جان طریقه مستمر گشتند و اقامت و ذخائر جمیع اصناف اتراک مشغول و بآثار و تجاف و غیر هم منهمک یافت میشود و سلاطین ختان از ترکستان و بلاد شمال ایشان ذریه اند و برای صواب نمای ناقدان گوهر سخن پوشیده نماند که انچه درین اوراق از عدد اولاد یافت احوال ایشان مسطور گشت باقدمه نظر نامه مخالفتی تمام دارد و چون آن نسخه منظور نظر صحت اثر حضرت سلوات الله علیه ثابت الغفران نشده بود خانه شکین عامه عقل ختان او اقبال نمود و ذکر خام بن نوح و بعضی از تواریخ گشت سمت که از نزدیکی از انبیای مرسل بود و محمد بن کعب الغرضی در سبب تسمیه ایشان بآدم روده که فرمان باری تعالی چنان صادر شده که در کشتی نوح انچنان با شکوه خویش مجامعت نکند تا آنزمان که نعمان آب تسکینی پذیرد و تراکم سحاب و تلاطم امواج فرو نشیند و کشتی بر خشکی قرار یابد و در چنین طغیان آب آتش شهوت حام اشتعال یافته با جرم خویش خلوت نموده لون و تغیر شده بمعنی از ائمهٔ تاریخ این قول را ضعیف شمرده اند بلکه آن روایت را هم کنظر بر عورت پدر انداخت و آنرا بپوشید ضعیف انسته اند بر هر تقدیر از منزل نوح سفر اختیار کرده و منازل پیموده در ساحل بحر محیط و ناحیه جنوبی اقامت نمود و باری بسجانه و ارانه پسر کراست فرمود هند و سند و زنج و نوبه و کنعان و کوش و قبط و بربر و حبش و از ذریهٔ ایشان سودان مغرب سکان بلاد حبشه و زنگبار و هند و سندان و شعب گشته اند در میان زنگان حام بچهده نوع لغت پیدا شده و هر فرقه بنحوی مسموم و چون فرق فهم سخنان یکدیگر نمیکردند بضرورت دران نواحی پراگنده شده هر گروهی شهری بنا نهاد و چنین گویند که از جانب جنوب خط استوا تا بچهارده درجه عمارات و بقعها سات که بعضی از اولاد حام دران موضع سکونت اند و ذکر سام بن نوح مقدس و در تاریخ خود می آورد که سام بن نوح از کنعانا بنیای مرسل ست و حضرت نوح چون او را از دیگر فرزندان بفور خردمندی و کمال ارجمندی و کثرت دانش و فراست تمام و صلاحیت نفس بنجابت ذات مستثنی و ممتاز یافت مرتبه و بلیهدی بدو تفویض فرمود و اسرار نبوت و غوامض رسالت یادی در میان نهاد و سائر اولاد را بمتابعت او وصیت کرد و معمورهٔ عالم و وسط اقالیم را که بهترین مواضع ربع مسکون بعت بوی مخصوص گردانید و از حضرت عزت سلمت نمود که تا اکثر انبیا و اولیا و حکما و سلاطین عالم و طوائف صلحا و سعدا از نسل او باشد و سام مدت پانصد سال زنده گانی یافت و بعضی گویند ازمان یعقوب بپیغمبر و قید حیات بود اما قول اول اصح ست و قادر چون نه فرزند با و کراست فرمود بر ین ترتیب ارفخشد که ابو الانبیاست و کیومرث که ابو الملوک خواند فاسود و لیمن و لوج و لاود و عیلم و ارم و ثور و سام هر یک ازین فرزندان را قطعهٔ ولایت خود فرستاد و در بعضی از کتب تواریخ مسطور ست که بنا بر آنکه اولاد سام مختلف گشته بنوزده نعت سخن میگفتند رایج قومی سخن قوم دیگر را فهم نمیکرد و هر یک بناحیه اقتدار جسته بعمارت و زراعت اشتغال نمود و کیومرث بر تمام ذریه سام پادشاه شد و بر سوم سلطنت و آئین حکومت پرداخت و هر یک را از اعیان ملک سناسب حال و مرتبه نصبی مقرر گردانید و شرح قضایای او در طبقهٔ ملوک مذکور خواهد شد انشاء الله تعالی و چون اولاد سام در اقلیم بابل یمن و حضرموت و عمان و عراقین و فارس بسیار شدند بعضی از ایشان بطرف شرق و برخی بجانب مغرب رحلت نمود و با اولاد یافث و حام اختلاط نموده بعمارت و قصبات بنا کردند ذکر هود و لغت او و قوم عاد جمهور سوخان برآمده که بعد از نوح تا زمان ابراهیم که مدت هزار و دویست

سال بود و غیر از هود و صالح پیغمبری دیگر مبعوث نگشت و جمعی بر آنند که هود پسر عبد الله بن رباح بن حارث بن عاد بن عوص بن ارم بن سام بن نوح است امادر بعضی از کتب تفاسیر و تاریخ تواریخ آورده اند که عابر بن شالخ بن ارفخشد بن سام عبارت از ست و بر هر تقدیر حضرت بخشنده مهربان اورا بارشاد و هدایت قوم عاد مبعوث گردانیده محمد بن اسحق و سائر اصحاب اخبار و اهل تفسیر آورده اند که عاد قومی از عرب بودند که بضخامت جثه و طول قامت و عرض بدن و شدت بطش و کثرت قوت موصوف چنانچه بمقدار قد دراز ترین ایشان صد گز و کوتاه ترین آن جماعت شصت گز بود و بزیادتی قوت بر سائر ناس غالب می آمدند و قبائل عاد و فرزندان عاد بن عوص بن ارم اند و مجموع ایشان بت پیرستیدند و بسکی از اصنام آن قوم صمود نام داشت و آورده اند که باندازهٔ قامت خویش سنگ تراشیده و بر بالای آنها عمارات عالیه ساخته بودند و چون اینکی در غضب میشدند آن شخص را از بالای قصر بر زمین می افکندند و قال الله تعالی و اذا بطشتم بطشتم جبارین و روزگار عادیان بعبادت اصنام و ارتکاب فواحش و مناهی و منکرات مصروف میگشت و بعد از انکه فسق و فساد ایشان بسر حد افراط رسید هود بران قوم مرسل گشته مدت پنجاه سال آن فرقهٔ ضلال را براه راست دلالت کرد و باقرار و معدلت باری تعالی و ترک شرک ترغیب نمود و از ظلم و فساد و جحود و عناد ترهیب فرمود و آن جماعت بر جهل و قوت اعتماد نموده بمرتبهٔ غلظت و سفاهت گذشتند و شریعت او را قبول نه کردند الا فرقهٔ قلیلهٔ که متابع او شده بودند جهت دفع اضرار کفار ایمان خویش را پنهان میداشتند و از اشراف قوم انبیز شدن عفیر و لقمان بن الادیان نیاورده و در تاریخ طبری گوید که لقمان عادی از جملهٔ مؤمنان بود و چون سالهٔ هود نسبت بدان تمردان در قبول ایمان از مرتبهٔ احصا متجاوز گشت بقصد اوا تفاق نموده جازم ایذا و دفع او شدند و متابعان هود بدین قضیه مطلع شدند و معروض داشتند که هود بدعوت بد عابر آورده و از حضرت بی نیاز جهت سلامت اهل ایمان دفع کند لهذا هود بدعا مشغول شد و تیر دعا بهدف اجابت رسیده فیضان آب باران از جانب آسمان منقطع و آبهای کشت عیون و آبار و انهار بر زمین مفیض و رونق و دماتین و ریاض و حیاض القوم خاکسار شده آتش جوع در معدهٔ آن بادپیمایان اشتعال یافته مدت هفت سال سمت تحقق قرار آمد و در اثنای این واقعه از آنجا که کمال شفقت مرتبهٔ نبوت ست حضرت بطریق نصیحت با ایشان خطاب میفرمود که ای گمراهان ایمان آورید بخدای جل و علا تا این عذاب از شما دفع شود که ظهور این واقعه و بلیه بواسطهٔ طغیان و کفران شماست و ایشان امتثال این امر را خیال محال تصور کرده بر جادهٔ انکار راسی و راسخ و مواعظ هود را اساسی و نابع میبودند و بر شیوهٔ کفر و سلوک شیع فسق اصرار نموده میگفتند ما ترک عبادت آلهه خویش بقول تو نمیکنیم و چون در طلب آب فیضان کار ایشان بجان و کار و با استخوان رسید جازم شدند که طائفه اجهت دعای طلب باران بمکه فرستند تفصیل این اجمال آنکه در آنزمان هر کرا از مشرک و موحد و مومن و ملحد امری صعب و پیش آمد توجه بحرم خدا نمودند و بشرف اجابت دعا مشرف میشد و دعا کرده بشرف اجابت لاحق میگشت و سکان آوان ساکنان مکه مبارکه جماعتی بودند از فرزندان عملاق با عملیق بن لاوذ بن سام که ایشان را عمالقه گویند و شریف مکه در رئیس آن قوم معویه بن بکر نام داشت و مادرش معوضه بن بکر هم بنت هزیر از قبیلهٔ عاد بود و چون در میان عادیان بلاد محنت جوع شیوع یافت رؤسای قوم همچی راجون قیل بن عنز و لقمان بن عاد و لقیم بن هلال بن مرثد بن عفیر و سعد بن علیقه بن نجیری حال جلوین بکر و فوجی دیگر تا هفتاد تن که سردار ایشان قیل مذکور بود و فرمود که بمکه مشرفه روند و بتبرک آن دعای باران و استقسا دار ان موضع شریف قیام نمایند آن جماعت بموجب فرموده از منازل خود بیرون آمدند و مراحل پیموده بمکه رسیدند و در خانهٔ معاویه بکنباج خویشان خود را از طعام خمر شراب مهیا داشته و کنیزک مغنیه را فرمود تا در مجلس قوم عاد ملازمت نمایند فرستادگان قوم از محنت قحط و گرسنگی براحت و تنعم رسیده از رحمت و پریشانی عادیان و دعای باران فراموش کردند چنانچه مدت یکماه متصل بحوالی حرم در خانهٔ معویه بعیش و طرب مشغول بودند و عیوق را بصبوح و صبوح را بعیوق پیوسته ملطفه کوس عشرت بعیوق میرسانیدند روز نیک و بد روزگار و گردش لیل و نهار اندیشه نمود نه بیت

ملخورگرست در خانهٔ خالی برخوان عقل بادر نکند کز رمضان اندیشد

و چون مدت اقامت قوم عاد در منزل معویه امتداد یافت سیزبان از تنعیش پریشان خاطر گشته اخود گفت این جماعت بد دعای باران آمده بشرب شراب اقدام نمایند تواقرباو خویشان رسم بلا و زحمت قحط مبتلا مانده و اگر از تنعیش رسمی اظهار نکنم شاید که محل برخیال و خست من نهند که معاویه از ضیافت تنگ آمده است اخلال در جلسه گفت شتابر غلظت قلیل جباران مازاد حال قوم فروش و شعر تحریص ایشان در طلب باران و بنی از نجوز و در ماندگی عادیان و آن تطعمه را بکنیزکان مغنیه یاد داد تا در اثنای سرود بر آن گروه خوانند و ایشان از مضمون ابیات مطلع شده متنبه گشتند و از طول مکث تاسف خورده بگذگر را سر زنش نمودند و ترتیب مراسم دعا چون ذبائح و قربانیها اشتغال نموده خواستند که جهت استسقا بمقام معهود متوجه گردند درین اثنا مرثد بن سعد که اسلام خود را پنهان میداشت بایشان گفت که آبه پیغمبر خود ایمان میاورید فیاضی علی الاطلاق شمارا باران کرامت نخواهد فرمود و بران جماعت این بیت خواند که اول آن ابیات شعر عصت عاد و ثمود

ظهرا عطا تالا بعلم بسما ۰ واز کلام مرشد قوم عاد معلوم کردند که اوازمرهٔ مسلمان ست لاجرم ازو مفارقت نموده بموضع دعاستا افتقند و بدرگاه کریم کارساز پناه جسته مطلب باران کردند دران اثنا سه قطعه ابر پدید شد سفید و سرخ و سیاه از جانب آن محبّ آبدار می آمد که ای قبیل اختیار کن یکی ازین سه قطعه را قبیل بتصور آنکه سرخ ابر بسیه باشد فرقوانی بار آنها ۰ ازابر سفید و سرخ اعراض کرد و ابر سیاه را اختیار نمود و گفت حضرت سحاب السواد فانها اکثر الماء و الف بصری آواز داد که حضرت رسالت مآب صلی الله علیه و آله و اصحابه و ازواجه و ذریته خاتم پیغمبران می فرماید که ابر سیاه را اختیار نمودی که مهلک عاد باشد و ما از قوم عاد باقی نخواهد گذاشت و دمار از همه پیران و پسران خواهد برآورد و آن قطعه ابر سیاه را که مختار قبیل بود و نصفی باد عذاب و عقوبت و نکال و نقمت بجانب اهقاف ریگ قوم عاد روان شد و چون عاد یان آن ابر سیاه را دیدند که روی بجوانب منازل ایشان نهاده شادی و خرمی نمودند و یکدیگر را بشارت داده گفتند که این ابر بست که چون آمال و آثار شحات آن شاداب سرسبز خواهد شد چنانچه گویند علما را اراده عارضا استقبلا اودیتهم قالوا هذا عارض ممطرنا مود (یعنی ست) باری سجانه در رد قول ایشان میفرماید که بل هو ما استعجلتم به ریح فیها عذاب الیم یعنی چنان نیست که شما گمان میبرید بلکه این چیزیست که در طوفان تعجیل مینمودید (این بادیست که تضمن عقوبت سولم است چه عادیان در زمان دعوت هود و پیم کردن و اینباز از در عقوبت آلهی بسبیل هزل میگفتند که اگر تو در دعوی نبوت و رسالت صادقی بنامای عذابی که آن وعده میکنی و ما را از وقوع آن میترسانی آورده انطلاق تحقیقکه بیان قضیه با ملائکه مطلع شد از عادیان زنی نیود نام که چون چشم او بران ابر افتاد نعره زد و بیهوش گشت و چون بخود آمد او پرسیدند که چه واقعه شده که چنین از حال خود رفتی گفت چیزی می بینم چون آتش درخشنده و جمیع ما هیت شاهره میکنم که آنرا بطرف ما میکشد می آرند و از صعوبت بخیال فزع بر من غالب شده و عنان تماسک از دست رفته و چون هود نظر بران ابر مطلع انگشت دندان گشت که مقدمه عذاب ست انگاه بفرمان الهی از میان قوم عاد بیرون رفت و باجمار هزار کس بجانب منبوع آمده بر گرد وسایبان خطی بمثابه قلعه حصین از سنگ ساروج بر روی زمین کشیده فرمود که هیچکس ازین خط پا بیرون ننهد و سر از خط استابعت نپیچد تا از باد این عذاب منقوست که هود با متعوشش در عزیزه رفت باد خوش و نسیم معتدل بر ایشان میوزید آورده از که چون قوم عاد شدت حرکت و هوا و صعوبت بلا را مشاهده کردند بهیات اجتماعی از سایبان خود بیرون آمدند و هر یکی از شعاب اموال و اهالی خود را بر شکل ستد بمحض ساختند و مردان بر گرد ایشان دستهای بهم گرفته و دامن بر دامن یکدیگر بسته صف وند گفتند که باد هود هر چه خواهد گو بکن که ما بهیچ آسیبی با نخواهد رسانید و نخست آن صرصر عقیم کردکان و زنان و دواب و مواشی ایشان را از وجه ارض ربوده در فضای هوا پران ساخت و بعد ازان بشدت هر چه تمامتر بر زمین زده پاره پاره گردانیده و عادیان از شاهوا این واقعه هایله پناه بخانهای خود بردند و باد در عقب فته بنیاد وجود جمعی را در زیر دیوار شهدم ساخت و بعضی را از بیوت بیرون افگنده و آن محذولان اعتماد بر صلابت اجسام و قوت اجساد خود نمودند و پایها ما نقوز بر زمین فشرده برده بایستادند و باد مدت هفت شب بر ایشان می وزید تا مجموع را فانی و متهدم گردانید و گویند ایام عجوز که نخان آنرا در آخر زمستان در نقاویم پرشت میکنند عبارت ازین ایام ست و بعد تسمیه این اوقات بایام عجوز آنکه در حین هبوب ریاح پیره زنی از ان قوم در خانه بزیر زمین رفته قرار گرفت روز هشتم باد سخت در انجا وزیده و ادر ابیاران سیل لاق ساخت راوی گوید که چون قبیل و سایر فرستادگان عاد از دعای هود افتقاد فاعت یافتند شبی در حالی که جمعی سید استند که ناگاه شنیدند که از بر بر ابر ایشان پدید اشد و تهلیل میراند و عاگویان از مسکن مقصد او پرسیدند گفت که من یکی از امت هودم از دیار عاد می ایم و به ولایت مصر میروم قوم عاد را خود بشتاب خود بقتضا رفتند و جواب داد که خبر سن حیات ایشان از بادفا متفرق و متلاشی شده قبیل عادیان از استماع این خبر مهول و محزون گشته گفتند ای پیر در دگاران هست کریاران ما را چشانیدی ما را نیز نصیب بگردان که زندگانی با ایشان مطلوب و مرغوب بست و دعای ایشان باجابت مقرون آمد حقسبحانه تعالی با در افغان داد و آن عاصیان را نیز نابش و فنج رسانید و جمعی از روات اخبار گویند که قبیل بعد از استقناء و استماع هلاک قوم تمنای بقای ابدی کرده ندای الهی رسید که خلود در جهان از سیملات ست شما هم کدام مدت اختیار کنید تا بعد از انقضای آن مدت شما را بمرادتان مهمور قوم عاد گفتند یارب خضر چون عاقبت زهجت یاران بر دنست پیوند با سبب نگفته هر که عاقل ست ما را هم اکنون هلاک کرده بقوم خویش واصل گردان و آن جماعت آبزردی خورده بدرگاه الهی التضرع گریه شدند و گویند از خالق موت و حیات عمر عنف کرگس التماس نمود دعای او بعز قبول رسیده و لقمان بچگان کرگس را پای بسته گرفته بنگاه میداشت و هر یکی بشتاد سالگی بقدول مشهور رسیده می مردند و لقمان کرگس بهفتم البدنام نماند و بلبد بلغت ایشان دهر یا گویند و نسر بفتم سین مهمله شبیه رسیده یک صبای که نسور از قتل جبل بطریق صعود و بر پرواز آمد لقمان نرخرد را دران میان دیده و از بخت خراب یاور او یافته بر خاست تا از سبب عدم و الفت لبد با خبر شده معلوم فرماید و لبد با ذاکر کرده بر طیران تحریص نمود و لبد آهنگ بیرون کرد که ناگاه افتاد و بر پرواز نمود و همان ساعت مرغ روح لقمان از قفس کالبد خلاصی یافته بدار بقا شتافت سیصد سال مانی در سکے روزه بیاید رفت تا زین کاخ دول از نو

طایفهٔ از قبیلهٔ ایشان حدائق ذات بهجة الهی گرفتار شدند و منازل و مساکن ایشان خراب و منهدم گشت هود با جماعتی از صلحا و اهل ایمان که در ظل حمایت و حفظ و حمایت ربانی مانده بود در ناحیهٔ حضرموت عمارات و منازل ساخته اقامت نمودند و چون ازین منبار کش چهار صد و شصت و پنجسال منقضی شد حق را لبیک سمعنا و طاعة گفته بریاض خلد خرامید و بسیط زمین را از فضائل ذات و مکارم صفات عاری و عاطل گذاشت و گویند در عاری از مغارات جبال حضرموت گنبدی عالی ست و در پیشگاه گنبد تختی ست از سنگ رخام و جسد مبارک او را بران تخت نهاده اند و لوحی از ظلمات بران تخت ست و بر آنجا مکتوب ست که هذا قبر هود النبی المرسل الی عاد و هو خاتم الانبیاء بعد نوح و صلی الله علی محمد و آله و سلم و رسول رب الارض و السماء الی الملا من عاد و هو عهم الی الایمان و خلع الاصنام و الاوثان و انا هم بصوفی فابلهم الریح العقیم فاصبحوا کالرسیم و از در تفسیر علی کرم الله وجهه منقولست که قبر هود نبی بحضرموت و زمزمی از ریگ سرخ ست و بعضی گفته اند پیغمبر که از چنگ کفار خلاصی میبافت با اصحاب خود بکوهی آمد و تا آخر ایام حیات دران مقام شریف بسر میبرد و چون قوم عاد بقهر الهی گرفتار شدند هود با اتباع خود گفت کچون سکان این سرزمین بسخط حضرت رب العالمین مبتلا گشتند اولی چنان مبتلا یکه ازین دیار رحلت نمایند ایشان مجموع اطاعت نمود و احرام کعبهٔ بسته مجرم در آمدند و دران بلده طیبه ساکن گشتند تا اهل قرا سیده قبور هود و امت او در میان دار الدنده و باب بنی الله و الصد عالم حلیه او صباحت و ملاحتی بکمال داشت و تمام قد بسیار رسوی بمقدار شتا بود و آدم اهم او را بزبان عبرانی عابد گویند و بعربی هود و لقبش نبی ست صفاتش بسیار عابد و زاهد و رحیم و شفیق و لقمه بین بسیار نمودی و گاه گاه تجارت اشتغال مینمود و شریعتش موافق شریعت نوح بود و معجزاتش بسیار بود از انجمله یکی آنکه قوم عاد چون بمراسم اصنام و مواشی در حرمت بودند از و التماس نمودند که در حوالی این موضع که هست از سنگ خارا اگر چنانچه دعا کنی تا مرغزاری شود که دواب را آنجا آسوده باشند بدین سبب حضرت رسالت و باعث قبول ایشان شود هود دعا کرد و آن سنگ خارا تل خاک شده از آنجا چشمه ها و گیاه ها بسیار پدید آمد و باوجود اظهار معجزه چنین آن سنگدلان باو ایمان نیاوردند و دیگر آنکه وقتی باهمی اتفاق سفری فرمود در راه برف و باران بدیدن گرفت چنانچه اقامت و در دراز ان موضع متعذر بود آنحضرت دعا فرمود تا باوجنان کلوخ آورد و که از انها پناهی ساختند و چون هوا خوش شد از ان منزل کوچ کردند مدت دعوت و ایام حیاتش همه روایات تاریخ برآنند که مدت دعوتش صد سال بود و پنجاه پیش از هلاک قوم و پنجاه سال دیگر بعد از ایشان و مدت حیاتش بقول اصح چنانچه مذکور شد چهار صد و شصت و چهار سال بود و بروایت علمای انصاری سه صد و چهل و سه سال و بقول عامهٔ مفسران صد و پنجاه سال و بقولی چهار صد و هشتاد سال بود و الله اعلم ذکر شداد و شداد الله از اهل تاریخ که در خانهٔ آفرینش بسی پیش و در دانش و بینش بسیاری بیش از ما بوده اند شنیده شد و او و اویچ طبقه از طبقات ملوک و سلاطین ذکر نکرده اند بلکه حال ایشان بر نسابت که اشارت بدان خواهد رفت در ذیل قصه هود آورده اند لاجرم قلم شکسین رقم شرط متابعت سلف بجا آورده چنین تحریر مینماید که شداد و شدید از اولاد عاد و وسط برادر بزرگ سکون داشتند و ساکن در بلاد شام بودند و شدید اگرچه شریک بود اما از غایت عدل او میش را با گرگ همسری بودی و در کمال سیاستش بازار تعرض تیهو پهلو تهی کردی و گویند که در مملکت خویش قلعی منسوب ساخته مرسوم جبایت و تقریر گردانیده بود و آن قلعی یکسال در محکمه شصت من معین عرض یک حکم از صدر بار نشد و بعد از یکسال قاضی بارشاه را گفت که مرا روایست که اجرت قضا بگیرم چه درین مدت هیچکس قضیه بمن رفع نکرد و من حکمی نکردم که بدان سبب مستحق وظیفه گردم شدید گفت اجرت قضا را باید گرفت که انچه وظیفه این همه ست تو مان حمل نمود و بعد ازان هر شش ماه محکمه حاضر آمدندی یکی از ان دو کس بعرض قاضی رسانیدی که زمینی ازین مرد خریده ام و دران زمین گنجی یافته ام هر چند بالغ را میگویم که گنج را تصرف نمای چه من زمین را تنها خریده ام گنج از ان تصرف نمیکند بالغ جواب داده که زمین را با انچه دران بود بتمامی فروخته ام قاضی از حال ایشان تفتیش نموده معلوم فرمود که یکی از ان دو شخص پسر دارد و دیگری دختری آنگاه حکم فرمود که دختر را بزنیت به پسر دهند و گنج را بدینسان تسلیم نمایند و آن حضرت بسبب این حکم از سیان نمکحسین مرتفع شد شنود ست که هنوز مجلس شد بسیار رنگی دارد و این قوم دعوت فرمود ای اما شدید بدو ایمان نیاورد و هم از کفر و ضلالت بگردید و چون بعد از فوت برادر بر مسند سلطنت و ایالت استقلال یافت هود پیغمبر را بتوحید و ایمان و پرستش خداوند رحمن فرمود شد او امتناع نموده گفت اگر سن این قدر قبول کنم و پروردگار تر آگاهی و عظمت تا بحدی خداوند مدعو ض آن سن چه چیز دهد هود گفت خلد برین و بهشت جاوید آنگاه اوصاف بهشت را بیان کرد شداد گفت این سهل ست سن هزار زمین جهان برای خود بهشتی سازم و در ساختن آن جازم شد و رسولی نزد ضحاک تازی که خواهر زادهٔ او بود و دران چین بر مملکت جمشید استیلا داشت فرستاد تا دران دیار هر چه بسیم و زر و جواهر که یابد روانه سازد و ضحاک بموجب فرمان خزانه شگفین ترتیب نمود و بلاد شام فرستاد و تخمین رسولان بر اطراف راتطار و ولایات خویش امر فرمود تا نقره و زر و مشک و عنبر و جواهر ثمین و اوانی نفیس جهت گنج از شیا و مناسب که بدست آید بپایهٔ سریر حکومت مصیر آرند و بعد از حصول اسباب بهمت طبع عمارت موضعی اختیار نموده از نواحی شام که هوای آن از نسیم ریاض رضوان دم زدی و آب روانش از شیر و عسل انهار جنان نشان دادی آنگاه استادان

چابک دست شیرین کار را فرموده بنای آن عمارت را بحسن بنیان قیام نموده و دیوار چهار حد باغ و بستان را که طول آن از امثال مسلمان به پایان تر و خرمش مانند بهشت گردان پیشانه و در اطراف عرصت بلند گردون رسانید و قصری در ان باغ بنیاد نهادند که از سداد بنیاد عالم دیده گردون شبیه نظر آن ندیده بود و دیوارهای آن نقشی از زر و نقشی از سیم رقم و سقف قصر از صفحات طلای مرصع بیواقیت سائر جواهر و ستونها از بلور و ترنگ گشت و بجای سنگریزه در ترنگ جویهای آب روان گوهرهای قیمتی بخشند و در تختهای مجوف اطلسای احمر ساخته مشک و عبیر و عنبر در انها تعبیه کردند که چون باد بر دستان وزیدی بوی خوش بشتام ساکنان اطراف آن رسیدی عوض خاک زعفران و عبیر بود گویند و آذوه نوزده گز و گرد قصر از سیم ناب و زر خالص ترتیب داده یواقوت و لعل از مرمد و مایشه زلک ترتیب و ترصیع یافت و پانصد سر جنگ داشت که هر یک را فرد برتبه و تعداد خویش همان باغ گوشکی بنا کرده و با هر یک دلکش و پری رخان حور نشید و دش را از اقطار عالم جمع آورده فرمود که مجموع ایشان که در شکر پری و عبرت حریر و دستان قصور خیاط است مدت پانصد سال بایست که آن عمارت باتمام رسد و هر نقد که در عالم موجود بود صروف آن عمارت شد چون چنین بسیل باغ و بوستان در حضرموت بشد او رسید باسپاهی افزون از مور و ملخ عازم آن طرف شد و بیک منزلی بوستان مذکور رسیده آهوی بنظر او در آمد که پاهایش از سیم و شاخها از زبرد و سنبلهایش از یاقوت بود شاد او از خویش و از سپاهی آهو در تعجب مانده از عقب او بپا رفته تا شکر از شکر و در انار فاکه دران بیابان سواری بمیب دیده که روی بجانب او نهاده نزدیک رسید و با و گفت که با این عمارت که ساختی از مرگ امان یافتی شداد از مرکب افتاده پرسید که تو کیستی گفت من ملک موت ام شداد گفت این چه کارداری از من چیزهای عزرائیل فرمود که جان ترا شداد بنیاد اضطراب کرده گفت چندانم امان ده که یک نظر بعمارت بیکر ساخته ام انگاه گفت فرمان رب الارباب بی جناب چنین است آنگاه شداد از اسپ در گشته بیفتاد و روح ناپاک بقابض ارواح سپرد و سپاهی بدان عظمت آوازی از آسمان شنیده و رعقب شداد بدیگر ساعت بیفتادند و مقتول شدند که در عزرائیل پرسید که در این مدت که بقبض ارواح مشغول بودی بچکس چنین عمر نموده و خاطر تو از هیچ کار بیچارگی بر هیچ فردی متاثر گشته عزرائیل گفت بروح کس مرا رحم آمدی بطفلی که در کشتی متولد شد و همان لحظه از تموج امواج بیکران کشتی غرق گشته و آن کودک بر تخته پاره مانده بر دریای بی پایان بجهات مختلف از بهر حرکت آب در گردش بود که آنهمه رحمت در نظر کشیده بسالهای دراز عمارتی چنان با تمام رسانید و از زندان آن محروم شد و چون عزرائیل این سخن گفت ندای الهی در رسید که ای عزرائیل بعزت و جلال سوگند بنظر او آمد که بر تخته پاره دیدی شداد بود که او را از این درجه بدین مرتبه رسانیدم و اینهمه مال و مملکت بتجمل و اسباب بدو ارزانی داشتیم او کفران معصیان من نموده بقهر و خط ما مبتلا گشت نعوذ بالله من غضب الله و هم در تواریخ مذکور است که بعد از مرگ شداد عمارتی بدان نعمت و عظمت از چشم مردم نهان گشت و دیگر کسی را زاید که عبد الله بن قلابه که در زمان حکومت معویه بدانجا رسید و کیفیت آن واقعه چنان بود که عبد الله راشتری گم شد و او بجستجوی شتر در بیابانها می گشت که ناگاه بدان باغ و عمارت رسیده موضعی بنظر او آمد که هرگز در خیالش نگذشته بود و هر خشت جمد کرد که از دیوار آن بدستان خشتی برگندیا خود هری از جواهر که مدد لشکرها ی آن قصر ترصیع یافته بود بدست آورد و میسر نشد غایت چشم او بر جواهری افتاد که در تنگ جویبار نهفته بود ندانچه توانست از آنها بار گرفت و نیز رسداد به آورد و صورت آن حال را بمعویه عرض کرد و او عبد الله را طلب کرده شتر گم کرده را بدو رسید کیفیت آن عمارات و مخلوقات از آثار شداد است و بدانچنین رسیده که در این زمان بعضی از است احمد مرسل به انجا رسد و قیام ساعت بچکس نگذارد و انجا رسیده ذکر صالح پیغمبر و قوم ثمود و انچه در زمان نبوت او و سوی نمود و از اولاد قبیله ثمود بن عابر بن سام بن نوح ست و نوح را نیز ثمود نگفتند و ایشان بنو اعمام عابر بن عوث بن ارم اند و طبقه ثمود قبل از واقعه قوم عاد در ولایت حجر که واقع ست میان حجاز و بلاد شام مقیم بودند بعد از ان هلاک این طایفه بدان سرزمین رفته ابتداع و تناسل ایشان را عمارت نمود و بدستقلال تمام در سنه حکومت و ریاست ممکن گشتند و چون حضرت باری عز شانه نطول اعمار و کثرت اموال و بسیاری اولاد و دیعت ان کرامت نمود بمقتضای ان از راه استغنی مخالفت او امر الهی پیش نهاد ضمیر ساخته بطاعت اصنام و عبادت اوثان مشغول شدند و عصیان و فساد بر صلاح و سداد اختیار کردند لاجرم جناب حدیت از جهت تنبیه آن جماعت و دعوت صالح بن عابر بن ثمود را بر فور مال و کثرت ثروت سنال موصوف بود در عنفوان شباب و دیعت جوانی و بعضی گویند بعد از انقضای چهل سال از عمر او بعبودیت ایشان مبعوث گردانید و آنحضرت بشرائط نبوت و قواعد رسالت قیام نموده آن طایفه را بعبیه را نصیحت کرد و بصراط مستقیم دعوت فرمود از ارتکاب خلاف و شقاق تحذیر و تخویف نمود و بهر تی در از زمانی دیر باز اندکی از تصفیقان آن قوم بدو ایمان آوردند و باقی در احکام اساس تمرد استکبار کوشیده بسوء عاقبت نصایح آنحضرت التفات ننمودند و چون وعد و وعید صالح در باره قوم ثمود متوالی و متعاقب میبود و بخط بر حالات و سلامت ایشان می افزود و وضع آنچنان نمیدانستند کرد آخر الامر بسبیل اضطرار قرار بران دادند که زمره نفاق با اهل اسلام در روز عیدی که معهود ایشان بود بصحرا گاه روند و بدعا یاری استغاث نمایند تا حقیقت هر دین که باشد ظاهر شود و مجموع باتفاق آن ملت را اختیار نمایند و چون روز عید رسید نیکو کار و بد کار و صالح و طالح از شهر بصحرا

نرفتند و کفار از هم صنم خویش گفتند بزعم ایشان خدایان کوچک بودند و هر که دعای صالح را استجاب نگرد انند و آنچه خواهند گمان نبرند که خدای بزرگ متعال را سبب دل‌داری و چون قوم ثمود از دعا فارغ شدند و مهتر آن طائفه که او را جندع عمر گفتندی باتفاق قوم گفت ای صالح اگر تو در دین عمری صادقی و نخواهی که ما تصدیق رسالت تو کرده بوحدانیت حق قائل شویم باید که این سنگ خارا که در نواحی حجر واقع شده و در برابر ماست ناقه بزرگ شکم سیاه سرخی که بچه‌دار و ماهه و شکم داشته باشد بیرون آوری و هم در میان ساعت از ان ناقه شتر بچه مشابه و مشکل مادر متولد گردد صالح بعد از استخاره و مناجات هر گاه تمامی الحاجات و نزول وحی شعار با آنکه ما بیشتر از این زمانی طویل بهت اجابت دعای تو نشتری موصوف بصفات کذا در این سنگ آفریده ایم تو با قوم ثمود عهد و پیمان در میان آور که اگر این معجزه ظاهر شود جمیع آن طائفه ایمان آورند و هفتاد کان پیوسته با ایمان موکد گردانیده صالح دست نیاز بر آسمان برداشته روی بقبله دعا آورد و آن سنگ ساعت بساعت بزرگ‌تر مشتد تا بر صفات شکم شتر آبستن که وضع حملش نزدیک باشد در چشم مینمود بنوعی که قوم ثمود و نگران بودند که ناگاه پشته سنگ شکافته گردد که برطرفی از اطراف آن واقع شده بود در حرکت آمد و صخره ضمان بر شمال زنان مانند پرده در وقت وضع حمل برخاسته و ناگاه ناقه مذکور و چنان عظیم که بروایتی از یک طرف تا پهلوی دیگرش صد و بیست گز بود و بیرون آمد و فی الحال از ان ناقه نیز بچه شتری در نهایت جثه و قرب هموار که سجود آن عمر که معجزه چنان شاهد کرد با بعضی از اخواص و عشیره خویش بدولت ایمان مشرف گشته سخن جاودان شقاوت آثار اکفار دولتی خواهد داد و ناگاه از سنگ خارا بیرون آید و جمهور اشراف و اعیان ثمود خواستند که تا بعت صالح نمایند اما شیاطین انس مثل دواب زمین مجرمان که عابد اصنام و اوثان از معتبران قوم بودند مانع آمده و صالح را بهر نسبت که کردند گمراه شمردند که آن فرقه ضلال ابقای امر بادشاه لایزال نمایند و چون ناقه صالح در وضع حمل نمود و در علف زار اراک بچرد ون گیاه مشغول گشت صالح قوم ثمود را بر عایت ناقه وصیت نمود و از ایذا و ازار او تحذیر و تخویف بسیار نمود و قوم ثمود چاهی بنا نهاد فکر عقلا عمیق و رسانیدند که حمال اغنام و مواشی و دواب ایشان از ان چاه آب می آشامیده اند و بعد از ظهور ناقه چنان مقرر شد که بجهت یک روز ناقه از ان چاه و در روز دیگر تمام چهار پایان ایشان قال هذا ناقة لها شرب و لکم شرب یوم معلوم و ناقه در نوبت خویش چون بر سر چاه رسیدی اب هم از سنگ چاه بالا آمدی و ناقه مجموع آب چاه را در کشیدی و بعد از ان شود علی خلاف ریتهم سوازی آبیکه مشتر خورده بود تیر از دسید دشنیده اند و از شیم آن نیز تتبع میکرد تند و قوم ثمود در روز نوبت خود چهار پایان را سیراب کرده بجهت روز دیگر که نوبت آب خوردن ناقه بود آب چاه بر داشته ذخیره کردندی و بر وایتی مدت سی سال ناقه با بچه خود میان ایشان بماند و اشکلی عجیب و منظری سیب رصورتی غریب و هشت چنانچه کسانی که صفت او دیده‌اند وصف وی نیز صد گز و عرض وی نیز صد گز و مقدار درازی هر قائمه از قوایم او صد و پنجاه گز بود و ابن ناقه چون تابستان بر ظهر وادی بعلف خوردن مشغول گشتی مجموع چهار پایان ثمود از مهابت خلقت او گریخته بباطن وادی قرار گرفتندی و از شدت حرارت مضرت بایشان رسیدی و در زمستان ناقه در اندرون وادی و دواب ایشان بپشت وادی میرفتند از غایت سرما تخیف و لاغر شدند و بعضی راه عدم پیش میگرفتند و هلکت دریصورت احتمال و ابتلای قوم مزید تا ایشان بتنگ آمدگی همت بر عقر ناقه قتل او مصروف گردانیدند و در بعضی از کتب معتبره مسطور است که چون بالتماس قوم ناقه مذکوره ظاهر شدی وحی الهی بر صالح نازل گشت که ما این ناقه را بسبب دعای تو پدید آورده‌ایم و ازمانی داشته مسئول ایشان باجناح رسانیدیم اکنون طائفه را تنبیه فرمائی که خود را از تصدی ناقه نگهدارند و از قتل و وقع اویر حذر باشند که در ما این طائفه ما عدا لم ناقه باز بسته بهت لامر و لقضا و امهد و لا تعقب فکله و صالح کیفیت حال را بایشان تقریر فرمود گفتند هرگز نمیباد که از ما مثل این تعنیه صادر گردد و چنین جرأتی اقدام نمائیم صالح گفت از وحی ساماری چنان معلوم شده که آن کس که ناقه را قصد نماید پیرین ماه متولد شود و قوم ثمود اتفاق کردند که در ان ماه هر پسری که متولد شود بقتل آورند تا ناقه از مضرت او مامون و مصون ماند قضا را در پسر در ان ماه متولد گشته بمقتل گشتند و چون پسر و هم را اتفاق افتاد پدرش را که الفت داشت از کشتن او باز داشت تا چهت المعمر غزان فرزند زیده بود و او را اقدار نام کرده آن پشت باندک فرصتی بجوانی رسیده در فن تیر اندازی و غیره بر اقران خویش سبقت یافت و هر وقت که قصد ایران نه نفر که پسران خود را بقتل آورده بودند میگذشت ایشان را بر قتل ابنای خویش علامت مینمود و کمالات خود بر ایشان عرض کرده تحسر و ندامت بر ادشان می افزود تا کار بجای رسید که آن نه نفر صالح را بقتل رسانیدند و چون شب خواستند که بیرون آیند و بجوار بگاه صالح شتافته قسم او را کفایت کنند که ناگاه غار بر سر ایشان فرود آمد و هر نه تحت الثری رفتند و چون قوم از هلاک ایشان خبر یافتند تمامی همت بر عقر ناقه گماشته یاد و زنی که پیوسته درین آرزو و عمر بسر میبردند مهیا شدند تفصیل این مجمل آنکه در میان آن قبیله عجوزه بود از آل ثمود که نام او صدوقه نام که مال بسیار و دو دختران خوبصورت شیرین گفتار و مواشی بیشمار داشت دوست مقرب و مشارکت ناقه بار و دواب و در گیاه و آب بصالح عداوت می ورزید

و چنین در میان آن قوم زلی دیگر بود صدوف نام بغایت جمیله و مالدار و شوهرش ستایت صالح نموده قدری از مال زن در راه اسلام صرف کرده چون صدوف پیرزنی حال وقوف یافت از شوهر مفارقت جسته باقی اموال را تصرف نمود و بسبب آنکه صدع و شعیر ناپاک خود جای داد و این دو زن بیباک باتفاق بعضی از رؤسای آنقوم کفایت مهم ناقه را قرعه اختیار کردند و بنام قدار بن سالف و مصدع بن مهرج زدند و با حضار ایشان مثال داده ایشان جانگرفتند پس صدوف نفس شوم را بر مصدع عرضه کرده گفت کابمین سن قتل ناقه صالح است غیره نیز قدار بن سالف را بعد از ارتکاب عقر ناقه بترویج حسن نیات خود وعده داد و عجالة الوقت سبلغی از نقود و اجناس و اتحه تسلیم ایشان کردند و این دو ملعون هفت کس دیگر را از اشرار آن طائفه با خود یار گردانیده ناقه را در دره که بین دو کوه آب آمده بود کمین کردند و نخست مصدع تیری بجانب او انداخت و پای او را مجروح کرد و قدار که حرام زاده ازرق چشم کوتاه بالای فتنه انگیز بود و خود را بناقه صالح و شتر شیشه شتر یار کرد و آن هفت نفر دیگر سیصد ناقه را گشتند و قوم ثمود گوشت ناقه را مانند گوشت شتر قربانی از هم ربودند و بچه ناقه نیز بسبب آن واقعه ناگه گریخته بر قله جبل بالا رفت و در خلال این احوال صالح از بین جماعت شیعه و قوف یافته بمیان قوم آمد چون قوم او را دیدند غدر خود را بسی نمودند که ما از این حال خبر نداریم این صورت بی مشاورت و اتصواب ما از فلان و فلان صادر گشت دیر زمانی سوسنان از صالح التماس نمودند تا دعا کند که قوم ثمود از آفت عقوبت و عذاب موعود مصدر و محفوظ ماند صالح گفت جهد نمایید تا بچه ناقه را بمیان خود آرید چه بی شایبه که حق جل و علا بحرکت او شمار اعذاب نکند قوم ثمود در پی شتر بچه بجانب کوه رفته و کوه با مر ربانی چنان سر بر آسمان کشیده که مرغ را بر قله او مجال پرواز نبود صالح بر عقب قوم رفته چون شتر بچه را سر که و او را دیده نوبت بانگ کرد که یا صالح وا اماه و بعد از ان از چشمها ناپدید گشت آنگاه صالح با قوم گفت که بهر آوازی که بر آید از سی گیرد تا سه روز مهلت ست و در روز چهارم عذاب الهی نازل شده بجزای اعمال خود خواهید رسید قال الله تعالی فقال تمتعوا فی داركم ثلثة ایام ذلك وعد غیر مکذوب ایشان بزبیل نهال بر سر کوهی گفتند علامت عذاب چیست صالح گفت نشان آن باشد که فردا رویهای شما زرد و دیگر روز سرخ گردد و روز سوم سیاه روشوید و روز چهارم بعقوبت جبار منتقم گرفتار آئید و چون این سخن از صالح صادر گشت آن نه نفر که بقصد ناقه تکریسته او را از پای در آورده بودند بر کشتن صالح جازم شدند و بعد از ان روز بنزل او آمده در کمین بایستادند و در همان محله قوجی از ملائکه سرهای آن تمردان را بانگ کوفته و مار از تعاد شان برادر و ده و چون بقیه قوم از این حال خبر یافتند صالح را بقتل یاران خود متهم داشته بهمت بر دفع او گماشته بمنزل صالح شتافتند بجماع و عشیره صالح مطلع شده باقوم گفتند شما صالح بعد از سه روز وعده عذاب کرده اگر او در این باب صادق است مناسب بحال شما آن مینماید که از سرایهای او در گذشته در اریاض غضب و خط الهی نگوشید و اگر بعد از انقضای مدت معلوم که تابش ظاهر گردد هر یک بمقتضی وقت باشد نسبت باو بعمل آرید قوم را این سخن معقول افتاد و دست از صالح باز داشته بحاضر احبت کردند و آن شب را بصد هزار تخی و ناکامی گذرانیده چون روز شد چهره ها سیاه و مبارک خود را چنان زرد یافتند که پنداشتند که زعفران رنگ کرده اند و از سر شوخت و اضطراب باز بمنزل صالح اتفاق نموده بهیئت جماعتی متوجه منزل او شدند و صالح از قصد ستمکاران خبر یافته بخانه منتظر قوم شمود که موسوم بقبیل بود که او را ابو هدب نیز میگفتند پناه برده عبده صنمان این صورت را معلوم کرده شتابان بمنزل قبیل آمده داد با وجود کفر و شرک صالح را حمایت نموده و قوم ثمود را استظلط و استیلا دست نداده خائب و خاسر باز گشتند و در روز دوم از وعده که روز جمعه بود و قوم ثمود بلغت خویش آنرا عروبه میگفتند رویهای ایشان مانند خون سرخ گشت و بنزول عذاب متیقن گشته فزع و زاری دگریه و بیقراری در میان ایشان افتاده فریاد برآوردند که الآن قد مضی من الاجل یومان و روز سیم چهار شنبه خمار های گارنگ ایشان بنابه سیاه گشت که پنداری بقیر و قطران اندوده اند و در شب پنجشنبه صالح بنیت بطریق نهانی میان ایشان در آمد و اهل ایمان را مصحوب خویش گردانیده بدیار فلسطین رو بدیار شام توجه نمود و صالح میگفته که شام حیات و دولت اعدای دین و قوم ثمود و کفر منحوط مرتب ساخته دل از زندگی برداشتند و خود را بر زمین افگنده گاهی بطرف آسمان و گاهی بطرف زمین میگذاشتند ناگاه صیحه هائله بهیبت از علو بالا گوش قوم ثمود رسید که دلهای ایشان قطعه قطعه و جگرها پاره پاره گشت و مجموع سدوم و ناچیز شدند قال عز شانه فاخذتهم الرجفة فاصبحوا فی دارهم جاثمین مسعودی در کتاب مذهب الذهب می آورد که از قوم ثمود بسبب شدت آن صیحه مهلکه دران دیار هیچکس باقی نماند الا زن بطلوحی که او را دو ریمه میگفتند و آن زن صالح را بسیار دشمن میداشتی و بعد از دفع آن حادثه هیضلی او بحال صحت معاودت کرده دران دیار تحمیل جلت کرده بوادی القری آمد و شدت آن واقعه را با کنان آن موضع تقریر کرده مقداری آب طلبید و چون آب آشامیده فی الحال جان بمالک ارواح سپرده و روح رفت و تقضی قوم ابو رغال نام از ان قوم در حریم حرم شریف زنده ماند و از دران موضع منیف بود و آنچنان بدو رسید چون از مکه بیرون آمد و نیز را همیکه یارانش رفته بودند روان شد و او را با شانی از ظلما که مصحوب او شت دفن کردند مردیست که حضرت رسالت و صیص مدد از حوالی دفن او باصحاب خطاب فرمود که این قبر ابو رغال ست آنگاه کیفیت موت و دفن او را بیان کرد و اصحاب قبر بی رو غال را

شگافته آن شاخ طلا بیرون آوردند منقول است که چون قوم ثمود بموجب حکم مقدر و قضای مبرم بعذاب عاجل دنیا ماخوذ و مبتلا شدند صالح را تمنای مشاهدهٔ وطن مالوف در ضمیر آمده بعد از استخاره بدان موضع مراجعت نموده بر هلاک قوم و قبول ناکردن نصیحت و تخریب و تقلیب آن بلاد جزع بسیار فرمود و با ارواح آن جماعت مخاطبات روحانی کرده با فلسطین رفت بعد از مدتی از آن سرزمین ارتحال نموده بحرم شریف ربانی حفت بالمیامن السبحانی توطن فرمود و هم در آن مقام از دار فانی و سراچهٔ ظلمانی انتقال نمود سبحان من تقدس ذاته عن مضارعة الفناء والزوال کلما سواه به تغییر و تبدل من حال الی حال از ابن عباس رضی الله عنه منقول است که چون صالح از قبول ایمان قوم نا امید گشت مغموم شده مناجات کرد و گفت الهی مرا رخصت فرمای که سفر کنم که بنده از بندگان بزرگوار تر دریابم و لحظه بمصاحبت او موانست جویم حضرت باری سبحانه شرف اجازت ارزانی داشته صالح باطراف بلاد سیر کردن گرفت تا بشخصی رسید که بعبادت پروردگار خویش اشتغال داشت صالح از موجب تنهائی او سوال کرد آن شخص گفت درین موضع قریه بود که بدترین خلق خدا در آنجا اقامت داشتند و هیچکس از آن طائفه غیر من خدای عالم را نمی پرستید عاقبت از بارگاه جلال حضرت احدیت حکم بهلاک و دمار ایشان نافذ گشت و غیر از من احدی خلاصی نیافت لاجرم اکنون بجهت وجوب ادای شکر نعمت پیوسته بعبادت رب الارباب مشغولم صالح نیز شکر منعم بجا آورده از آنجا بجانب دریا نهاده سیر فرمود تا بجزیره رسید و در آن جزیره شخصی را دید که نماز میگذارد صالح بعد از فراغ ادای صلوة وی از سکون و اقامت وی در آن جزیره پرسید آن شخص گفت که من با جمعی از خبیث ترین خلائق در کشتی بودم و هیچکس از آن قوم غیر من به پرستش معبود بحق نمی پرداخت و اخر الامر باری سبحانه و تعالی غضب فرموده مجموع آن فسقه در دریا غرق شدند و اکنون من در مقابل نعمت ایزدی بعبادت دائمی اشتغال مینمایم صالح او را نیز وداع نموده و مراحل پیموده بشهری رسید که مردم آنجا کافر بودند و در تمام آن شهر دو مرد صالح یافت که روز بکسب اشتغال نمودی و شب آنچه زیاده از قوت ایشان بودی تصدق میفرمودند و صالح روزی نزد ایشان نشسته بود و چون قریب بشام شد آوازی هائله بگوشش او رسید و از کیفیت آن استفسار نموده گفتند که آواز دابه ایست که هر روز درین ساعت از بحر بیرون می آید و هر که را در مییابد هلاک میکند صالح گفت مردم شهر بمن چه میدهند تا این دابه را هلاک سازم و خلق را از بلای او برهانم آن دو شخص این حدیث را بخلائق رسانیده ایشان قبول کردند که اگر صالح دابه را هلاک سازد نصف مال خویش بدو دهند و صالح بعد استماع وعده نصف مال از بارگاه احدیت هلاک دابه را مسئلت نموده دعاش بشرف اجابت مقرون گشته آن دابه دو پاره شد مردم آن بلده بعهده خویش وفا نموده نصف اموال خود را بصالح تسلیم کردند و از ایشان و غیر خدا پرست التماس نمود که ما را قبول کنند ایشان بمعنی اعراض کرده گفتند آنچه از کسب خویش حاصل میکنیم ما را کفایت است آنگاه صالح اموال را بخداوندان رد کرده گفت الهی شکر میگویم ترا که از عباد عالیمقدار خویش جمعی را بمن نمودی متعاقب این حال وحی الهی نازل شد که ای صالح گمان میبری که مرا بندگانند که نظام دنیا بوجود ایشان منوط و مربوط است اگر در یکساعت من نباشند یک طرفة العین نظر بر حال عاصیان فیندازم و صالح بعد از استیفای سیر و سلوک بوطن مالوف مراجعت نموده بقوم او رسید آنچه نصیب ایشان بود حلیهٔ او بغایت صبیح الوجه بود و رنگ رخساره اش سفید و سرخ و سیاه موی و تمام قامت و عریض الصدر و کشیده محاسن و ضخیم البدن صفاتش بقول مشهور در صغر سن بشرف رسالت مشرف گشت و فصیح اللسان و ملیح الکلام بود هرگز کفش نپوشیدی و دائم پای برهنه تردد نمودی و گویند مدت العمر بعمارت مسکن و مقامی نپرداخت خطب و مواعظ بسیار از آن حضرت نقل کرده اند چنانچه کتاب نوادر الاخبار عبد الحاکم جوهری بر اکثر آنها مشتمل است شریعت او موافق شریعت نوح بی زیاده و نقصان صنعتش تجارت بود و چون از وظائف عبادت فراغت یافتی بدین مهم پرداختی مدت حیات او بقولی دویست و پنجاه و هشت سال و بروایتی بزعم مورخان دویست و هشتاد سال و بقول مشهور هشتاد و پنجسال و بروایتی دویست سال بود و هو اعلم بحقیقة الحال زمان دعوتش بقول صحیح دویست و شصت سال بود از آنجمله دویست و چهل و دو سال پیش از هلاک قوم و هجده سال بعد از ایشان مدفن همایونش بقرب حریم شریف در دار الندوه بود و بعضی میان رکن و مقام نیز گفته اند والله اعلم

قصهٔ ذو القرنین اکبر

سابقاً مذکور شد که زعم اکثر ارباب تاریخ آنست که بعد از نوح و پیش از ابراهیم بغیر از هود و صالح هیچ پیغمبری مبعوث نشده اما کلام بعضی از سلف مخبرست از آنکه ذو القرنین اکبر بعد از صالح و قبل از ابراهیم برتبهٔ رفیعهٔ رسالت و نبوت فائض شده و مجاهد از عبد الله بن عمر رضی الله عنهما روایت کرده که ذو القرنین اکبر از انبیای مرسل است و گفته که دلیل بر صحت این قول آنکه حضرت جلال احدیت او را بخطاب مستطاب خویش مشرف گردانیده میفرماید قلنا یا ذا القرنین و این خطاب مخصوص نتواند بود جز بذوات کامله و نفوس فاضلهٔ انبیاء علیهم السلام و بروایت صحیح این ذو القرنین غیر اسکندر رومی است که در تاریخ ملوک عجم مسطور گشته چه نسبت او بیافث بن نوح منتهی میشود و اسکندر رومی از اعقاب عیص بن اسحق است که ایشان از فرزندان سام بن نوح اند و امام اهل تفسیر عماد الدین بن کثیر در کتاب بدایه و نهایه بدین قول تصریح کرده و بر صحت نبوت او دلائل اقامت نموده و سنان بن ثابت الاصبحی در کتاب جامع لبس آورده است که ذو القرنین بعد از صالح مبعوث شد و محل اقامت او دیار فرنگ بود و سلطنتی عظیم و مملکتی وسیع داشت و پیوسته بجهاد کفار اشتغال مینمود تا زمانیکه همت همایونش بطواف بلاد و بقاع و تفرج امصار و اصقاع گماشته نخست عزم دیار مغرب کرد و چون در آن موضع اصناف کفره متوطن بودند بدالت

اولاد كفر و شرك را اعمال ناشايست و اعمال نابايست متمتع نشده مدت يكسال در آنجا اقامت نمود و با ايشان محاربات عظيمه كرده اكثر آن قوم را بتيغ بيدريغ از هم گذرانيد و نسل ايشان را برانداخت و طايفه را از مسلمانان كه همراه او بودند در آنجا ستوطن ساخته و خود مراجعت فرمود و زمين بيت المقدس آمد بعد از چندگاه از آنجا باقاصى ديار شرق توجه نمود و منازل و مراحل طى كرده بساكن ياجوج و ماجوج متقارب گشت و شهرى رسيد كه اسم عليم در آنجا بود و شخصى كريم حسن اخلق مطيع الصورت موزون السيرت بر ايشان والى و پادشاه بود و چون آن ذوالقرنين خبر يافت ساختگى تمام كرده بستقبال او شتافت ظرائف بيلاكات خوب و تحف و هداياى مرغوب پيشكش نموده بقبول ذوالقرنين و تلقى و استمالت برالطاف حضرت آلهى نموده رفع ظلم ظلمه ياجوج و ماجوج را مشكفل شده بترتيب مقدمات مشغول شد صفت ياجوج و ماجوج آورده اند كه يكى از فرزندان يافث كه اورا منج گفتندى و پسر داشت يأجوج و ياجوج نام چون هريك از اولاد يافث قطرى از اقطار زمين را گرفته بمهارت مشغول شدند ياجوج و ماجوج با قاصى اراضى شرق رفته قريب بحاليكه ما در زمند ذوالقرنين ست اقامت نمودند و از نسل ايشان خلق بسيار در وجود آمد چنانچه عبد الله بن عمر رضى الله عنهما گويد كه بنى آدم چون از بهشت بزمين آمدند از آنجمله شش جزو ايشان ياجوج و ماجوج باشند و ديگر ذوات اهل عالم از گنجين در اخبار آمده كه ياجوج و ماجوج دو گروه اند كه هريك از ايشان بچهار صد فرقه منقسم شوند و يك نفر از ايشان نميرد تا هزار فرزند از نسل خود نبيند و قامت ايشان متحد در سه صف باشد صف اول جماعتى اند كه هريك از ايشان را صد وبيست گز طول قامت بود و عرض بدن كه ميانه دو دست اوست هشتاد گز و اندكى كمتر و اين صف را فيلان گويند و صف دوم طول قامت ايشان صد و بيست گز و عرض بدن هم مثل آن بود صف سوم گاو پيكر اند كه طول و قصر قامت ايشان از يك شبر تا چهار ذراع كشد و صنف ديگر اغبر گليم گوش گويند و نيل و گرگ بالايشان مقاومت نتوانند كرد و از اجتماع ايشان و سلاح ضاره هر چه بر ايشان بازخورد خلاص نيابد و از محاذات مدمومه ايشان كسى كه از آن چون تخمى از ايشان نميرد جه اورا بخورند و طعام ايشان اكثر دانه خرنوب باشد و اين درخت در ولايت ايشان بسيار بود و ياجوج و ماجوج را دينى و شريعتى نباشد نه خداى را مى شناسند و نه ترك راه مذموم حيوانات معاش كنند صفت سد چون حضرت ايشان بغايت رسيد و ايام تسلط و تخت آن جماعت متمادى گشت و زبان شكايت بتى از دست جور و تعدى ايشان دراز شد ذوالقرنين فرمود تا ميان دو كوه را كه ممر آن قوم بود و خرنوب آب رسانيده بودند و سنگهاى عظيم در اساس آن نهاده بپرى زمين متصل بهم ساختند و بعد ازان ديوار سد بنياد كرد و قطعهاى آهن بوسن و روين و سرب برشال خشت بر يكديگر چيدند و كور ها برشال فوذان مرتب ساخته آتش در وسيدند تا مجموع الات سد بريكديگر گداخته يكپاره گشت و بدين دستور اهل نموده تا سر كوه متصل گردانيد نه مذاكه نوبتى ديگر مس و روين بهم ضم كرده گداخته بر روى آن ديوار ريخته بودند و سوراخها كه بهر جايى مانده بود فرو نشستند تا استحكام تمام يافت و چنين گويند كه طول سد صد فرسخ و عرض ديوارش پنجاه ميل و ارتفاعش دو هزار و پانصد ارش ست بدين صفت كه مذكور شد و هر چند اين قول محمد بن فرغانى و جماعتى از منجمان اين انكار كرده اند ظاهر طبلان آن دلالل گفته اند تا اگر چنين بدين نسق مسطور ست خانه تسكين شماره نيز مثابت سلف نموده بهمان دستور بى زياده و نقصان بتحرير صفت سد پرداخته طريق مخالفت را سد و دگر دانيد و العهدة على الراوى باكمل چون عمارت سد باتمام رسيد ذوالقرنين ضمار مذكور را بر نسق فتن آن چنين سجده شكر بجاى آورده با قوم خطاب كرده گفت هذا رحمة من ربى فاذا جاء وعد ربى جعله دكاء و كان وعد ربى حقا و بعد از فراغ زان مهم خطير ذوالقرنين با قصى بلاد شمال توجه نموده و منازل قطع كرده بشهرى رسيد كه بيع و پارچه آنرا از روميس و دس ساخته تمام زره بودند بحثيتى كه چون آفتاب بر اطراف آن افتادى شعاع آن چشم را خيره كردى و با آن سوء عين حمله سد و بود ذوالقرنين بحيله تمام شخصى را بر بالاى سور فرستاد چون آن شخص بر شهر شرف گشت بطرف لشكر ذوالقرنين نگاه كرده بمنديه و بران جانب فرو رفته باز نيامد پنجمين چند كس فته و خود را از سور بدرون شهر انگنده و اثرى از ايشان پيدا نشد ذوالقرنين عنان عزيمت از آنجا معطوف گردانيده بعد از طى منازل و قطع مراحل بدار بهند آمد و از آنجا باقاصى جنوب خطا ستوا و طاخان آن سواحع شتافته و بعد از شاهد احوال بيع سكون و ملاحظ ديار و آثار و جبال و بحار و مدائن و بصار از سوده و خراب آن باراضى اسكندريه نزول كرده شهر متعدد بنيا عمارت فرسود و در عجائب الاخبار آورده است كه مدت صد و پنجاه سال بايست كه آن شهر تمام شود و ديران شهر سورى از صارم كشيده بود و حصانى بمثل نرده و شغاف ساخته كه ساكنان آن بقدرت حق تعالت چشم مدانها برتفع و نقاب مى بستند و بريك گوشه آن شهر منارى ساخته بودند بارتفاع شصت گز و بران مناره آئينه طلسم كرده بودند كه از اطراف و اكناف عالم هر گاه لشكرى بقصد آن شهر عازم گشته متوجه شدى اهل آن شهر را بران وقوف افتادى و بدفع ايشان قيام نمودندى و چنين گويند كه آن شهر مدت هزار و پانصد سال معمور بود و هزار سال ديگر خراب و محال قريب بود و هزار سال ميشود كه اسكندر رومى هم بدان صفت كه از تواريخ اوايل معلوم كرده بود در آنجا شهرى بنام خود بنا فرموده تا اكنون كه بنا

از هبوط آدم ۱۰۰۸ احدی و ثمان مائه هجری ست از آن آن باقی ست چون همت ممالک ربع مسکون بر ذوالقرنین اکبر قرار گرفت و اشتغال دینی و دنیوی باتمام پیوست بر عزلت جهان اطلاع حاصل کرده سیاه را احاطت انصراف داد و خود متوجه وحدت بکمنزل شده و از سیاحت خلق گوشهٔ اختیار کرده بعبادت باری تعالی اشتغال نمود و بعد از زمانی قفیل نامی رب جلیل را شنیده و لبیک همگانه گفته از دنیای فانی رحلت کرد و لایت حیات بمقتضای اجل سپرد فظم اگر باور نکردی ای پسر * هم از گردش جهان بنگر * چون بر تمکن همی ماند و هم بدست * گه گهی نغزد بیاسم از گاه پست * حلیهٔ ذوالقرنین سرخ و سفید بود سیاه قامت و عظیم الراس و انحنین گیسوای سیاه داشت اسم و نقش در کتاب چهار الزمان سیگوید که نام عطش هرمس ست و چون پیشرو و مرشد عالم رسیده بلندی و بستی جهان شاهره فرمود ملقب بذوالقرنین شد صفاتش تخلق و تواضع بود در نظر و جهاد و تشفق تمام داشت صنعتش زنبیل بافی بود و قوت نفس و لقمه حلال از آنجا حاصل سیکرد و انچه از معیشت با فاضل آمدی تصدق نمودی مدفن مبارکش بعضی در جبال تمامه را گفتند و بعضی که را نیز گفته اند ذکر ابراهیم خلیل الله و بیان ولادت و بعثت او پدرش آزر که در تاریخ نیز گویند مردی بود از کفار یاکه قریه بود از قراء کوفه و باتفاق تاریخ در زمان ولادت حضرت ابراهیم نمرود بن کنعان بن کوش بن ارم بن سام بن نوح فرمان فرمای اقلیم بابل بود و جمهور سورخان برانند که نمرود بر تمام عالم استیلا داشت چنانچه در توارخ سلوت سه چهار کس بر تمامت ربع مسکون حکومت کرده و مومن و موحد و دوکافر و ملحد از سوخان ذوالقرنین و سلیمان و از کفار نمرود و بخت النصر اما قول قاضی ناصر الدین بیضاوی آنست که بخت ابراهیم پیغمبر در زمان ضحاک تازی اتفاق افتاده و این قول سنافی این سخن ست که نمرود با شاه تمام عالم بوده باشد و در روضة الاحباب بدین عبارت مذکور که محمد بن اسحق گوید که ملک تمام روی زمین را چهار کس از ملوک مذکور دو ذوالقرنین و سلیمان بن داود بعضی گفته اند بخت النصر بر حکومت تمام روی زمین کرده و لیکن این قول بصحت نرسیده تمام شد سخن کتاب و وضعه الاحباب و الله اعلم بالصواب منقولست که چون نمرود بر مسند سلطنت متمکن یافت روز بروز بر طغیان و نفاذ گشن و ضلالت و جهالت افزود و پذیرفت و ساعت بساعت اساس عظمت و قواعد حشمتش استحکام میافت و با طوائف رعایا و اصناف برایا طریق عدالت سپرد منصف سلوک سیداشت تا بعد از زمانی طویل و مدتی مدید شیطان که در سیدان اغوا و اضلال پهلوانی عدیم المثال ست بوسوسه او مستعمل شده بر تکبر و تجبر کشش تحریص نمود و خیالات فاسده بکاخ دماغ او راه یافته و از رتبه سلطنت در گذشته و دعوی الوهیت کرد و خود را شریک باری با حضرت احدیت پنداشت تعالی الله عما یقولون الظالمون علواً کبیراً چون تمهید و تصمیم ناپاکش رونق یافت مجموع خلائق را بعبادت خویش خواند و جمیع اصنام بصورت خود ساخته در معابد و مواضع نهاده و عالمیان را امر کرد تا به پرستش آنها مشغول باشند و غفلت این احوال روزی باعیان مملکت و مجمعی از کهنان و منجمان جهت مصلحت ملکی خلوت ساخته در این باب تدبیری می نمود که خلید بن عابر که بر ساحل جهان آن زمان تفوق و تقدم داشت بازدو گفت که از اوضاع اجرام علوی چنان معلوم میشود که درین سال بزوال ملک تو منجر عیب پسلطان عظیم مستولی گردد و بعد از چندگاه دینی تازه و شریعتی مجدد خلق را دعوت فرماید و مقدم او خلع اصنام و قلع اساس سلطنت این خاندان را متضمن بود و خلید بسابقه نمود که تدارک این مهم قبل از وقوع ممکن و امکان دارد و بقبیل استفسار فرمود گفت بسهل ساز یکم که گذاردند با عیار مردمان مجمعی را سوگل سازیکم که گذاردند با عیار مردمان خود در خلوت مصاحبت نمایند و گاه گاه نگذارند که با زنان بارور باشند که اگر دختری متولد گردد بجال خود گذاردند اگر سولد پسری بشتابش آورند و مجموع این رای را استحسان نمود و نمرود هر ده مرد یک کس سپرد تا از اختلاط از رواج ایشان مانع آیند و آزر پدر ابراهیم سوگل نداشت بلکه او سوگل دیگران بود چه او از خواص نمرود بود و وثوق و اعتماد کلی بروی داشت و مجمعی انذنان قابله را نیز بر زنا رحاله گماشت تا بی تحاشی در جمیع قباح و منازل آمد و شد کنند و هیچکس از طبقات خلائق از خروج و دخول ایشان را منع ننمایند و هرگاه که پسری از عدم بوجود آید باز نگذارند شش کسانی در تاریخ خود آورده و بعهدهٔ علی الاراوی که دران مدت که آن ملعون ضال تقبل اطفال اقدام نموده صد هزار طفل تقبل رسیده بود و هفتاد و شش هزار نیز گفته اند و چون قریب بدان شد که آن لطفه پاک در رحم بعضی از مطهرات قرار یابد کاهنان و منجمان ببارگاه گردون اساس نمرود دشتافته معروض داشتند که بعد از جد و جهد بسیار باین حقیقت تحقیق پیوسته که زبان سقوط نطفه موعوده فلان شب خواهد بود و لاجرم نمرود حکم فرمود که در روز یکه منتهی بدان شب باشد مجموع مردان از شهر بیرون روند و اعیان در دروازها باز داشتند تا هیچ مرد انگذارند که بشهر آید و هیچ زن نیز از شهر بیرون نرود و فرمود هم خواص خویش از بلده عزیمت بیرون رفتن نمود در اثنای این حال زنان شهر را خالی یافته بسم طواف از خانها بیرون آمدند و بهر طرف سیر نمودن گرفتند و قریب بشام مادر ابراهیم بدروازه رسید گذر با جمعی محافظت آن دروازه سیکردند چون آزر زنرا دید خود را بدیوار سیل نمود و آن شب در اگاهها نشسته بادی خلوت گزید یقضی الله امر کان مفعولا و مادر ابراهیم چندگاه حمل خود را از آزر نهان سیداشت و چون از مرتبه اخفا تجاوز نمود با او گفت که من حامله ام و اگر این فرزند پسر باشد بهمک تسلیم باید نمود چه معلوم نیست که احسان ملک در بارگاه مالیست و هرگاه باین خدمت بجا آورده باشیم منزل و انعام او در حق ما بیشتر از پیش ظهور نماید و آزر بر سخن مشکوحه خود اعتماد نموده خندان

وچون ماه ولادت قریب شد مادر ابراهیم با آزر گفت که ازین معنی بغایت ترسانم که ناگاه در وقت وضع حمل آسیب هلاک بمن رسد اکنون بحق صحبت قدیم که به بیت الاصنام رفته در انجا معتکف شوی و از آلهه اعظم یعنی فلان صنم خلاصی مرا ازین واقعه سؤالت نمائی و تا زمانیکه وضع حمل ننمایم ازان موضع بیرون نیائی آزر جواب داد که بنابر حقوق مرحمت تو هر آئینه این کار را اختیار دخاطر ترا از بار غم آزاد گردانم آنگاه آزر عزیمت بتخانه نموده چهل شبانه روز در انجا معتکف شد و در مدت غیبت آزر و اوان ولادت ابراهیم مادر او خانهٔ در زیر زمین مرتب ساخته آنچه باحتیاج صبیان باشد در انجا مهیا گردانید و ابراهیم را دران موضع پنهان کرده آزر را از وضع حمل و تخلص خویش اعلام نمود و آزر از بتکده بخانه آمده و از حال فرزند استفسار کرده مادر ابراهیم گفت بقای تو باد که فرزندی بغایت رنجور بود و همان ساعت درگذشت آزر تصدیق قول زوجهٔ خویش نموده بر صحت او شکرها گذارد و چون آزر از خانه غیبت نمودی مادر نزد ابراهیم رفته او را شیر دادی و اصلاح حال او کردی و چون آن بزرگ همت و بسیار دان فی الجمله سال و ماه شد مادر از شیر باز کردش از عبدالله بن عباس منقول ست که ابراهیم در روزی موازی طفلان دیگر که در یک هفته نشو و نما میافتند میبالید و در هفته برابر ماهی و در ماهی مقابل سالی و چون مادر در یتیمه بسر پسر رسیدی دیدی که ابراهیم انگشت ابهام خویش را میمکد و ازان انگشت شیر و عسل بیرون آمده در حلق مبارکش میرود و چنین گویند که اول مناظره که از ابراهیم صادر شد آن بود که از مادر خویش پرسید که پروردگار من کیست گفت منم گفت پروردگار تو کیست گفت پدر تو گفت پروردگار پدرم کیست گفت ملک ابراهیم گفت پروردگار ملک کیست مادرش گفت خاموش باش که ملک ب اعظم ست و هیچ احدی بر نمرود تفوق ندارد آنگاه باز ابراهیم از مادر پرسید که روی من بهتر ست یا روی تو مادر گفت روی تو ابراهیم گفت بشرهٔ تو پاکیزه ترست یا آزر پدرم گفت من گفت پدر من خوبصورت ترست یا ملک گفت پدر تو ابراهیم گفت ای مادر اگر پروردگار پدر من ملک ست چرا او را از خود بهتر آفریدی و اگر پدرم آزر پروردگار تست چرا ترا نیکوتر از خویش آفرید همچنین اگر تو آفریدگار منی هاشی چرا مرا احسن از خود آفریدی و آن عجوزه از جواب پسر عاجز گشته آشفته حال از پیش او بیرون آمد و چون آزر بخانه آمده تغیری تمام در بشرهٔ مادر ابراهیم مشاهده نموده از کیفیت الصورت استفسار بجا آورده مادر ابراهیم بمضمون این مقال مترنم شد که راز لیست در سینه که گفتن نتوانیم ه گفتن نتوانیم و نهفتن نتوانیم ه و بعد از الحاح و مبالغه بسیار گفت ای آزر آن شخص معهود که دین اهل روی زمین را تغییر و تبدیل خواهد داد پسر آزر از استماع این سخن متحیر شده گفت کدام پسر و چه خبر مادر ابراهیم شرح اخفای تولد و پرورش او را در زیر زمین و تفصیل مناظره که در نفی ربوبیت نمرود از و صادر گشته بود و همچنین سایر حالات ابراهیم را از بدایت ولادت تا غایت مناظره و اقامهٔ حجت با آزر تقریر کرد و آزر بعزیمت آنکه آسیبی بابراهیم رساند خشمناک درخانه که آنحضرت پرورش میافت در آمد و چون چشم آزر بطلعت همایون آن خجسته اثر فرخنده سیر افتاد حضرت مقلب القلوب والابصار محبتی از فرزند در دل آزر انداخت که بدان سبب از خود در نیافت که هیچگونه ضرری بابراهیم رساند و بعد از ان ابراهیم نیز مناظره با آزر فرمود چنانچه حضرت حق جلت کلمته میفرماید یا ابت لم تعبد ما لا یسمع ولا یبصر ولا یغنی عنک شیئا و آزر چون اعتراض ابراهیم را جوابی نداشت او را بامور نا ملایم تهدید نمود کما قال عز من قائل اراغب انت عن آلهتی یا ابراهیم لئن لم تنته لارجمنک واهجرنی ملیا و گویند که سبب مناظرهٔ ابراهیم با پدر آن بود که آزر بتان تراشیده به پسران دادی که ببازار برده بفروشند و ابراهیم اصنام را بدر سرای برده بینداختی و ریسمان در گردن شان انداخته بر زمین کشیده ببازار بردی و گفتی که کیست که بخرد چیزی را که نه نفع از و متصورست نه ضرر بلیت مردم از صورت بیجان چه تمتع جویند ه بلای آن بت بپرستید که جانی دارد ه و خلایق این سخن را از ابراهیم شنیده دست از خریداری اصنام باز میداشتند و بازار بتان کاسد و عقیدهٔ مردم دربارهٔ ایشان فاسد گشت و آزر صورت قصه را معلوم کرده با پسر خطاب عتاب آمیز نمود و سخنان خشونت انگیز گفت و ابراهیم جواب معقول گفته پدر را ملزم گردانید چنانچه شمهٔ ازین حدیث مذکور شده آورده اند که اهل بابل پرستش کواکب و شمس و قمر عقائدهٔ فاسده داشتند و ابراهیم شبی که قوم آن را احیا میکردند در میان ایشان آمده و نظر بر زهره و قمر و آفتاب بر سبیل تعاقب افگند و اول اسم رب بر هر یک اطلاق کرده و آخر نفی الوهیت ایشان بجا آورده گفت یا قوم انی بریء مما تشرکون تفصیل این سخن در ذیل روایت دوم در باب ولادت ابراهیم عنقریب مسطور خواهد گشت انشاء الله تعالی و چون قصهٔ ابراهیم فاش شد و سرزنش آزر و غیره در باب عبادت اصنام بگوش خاص و عام رسید ایشان ازین حدیث متعجب شده با ابراهیم گفتند این چه دین و مذهب ست که احداث کردهٔ او در جواب فرمود که ما هذه التماثیل التی انتم لها عاکفون یعنی چه چیز ست این صورتها که شما و ایشان را در عبادت مقیم آید و بر طبع نقاد صیرفی در سخن حقیقی نماند که آنچه در بیان کیفیت تولد ابراهیم و ما یتبعه مسطور گشت نزد مسوّد اوراق بقبول اقرب ست اما قول اشهر که جمهور فضلای انشور در کتب تواریخ ثبت نموده اند نیست که چون منجمان و کاهنان از نظرات کواکب یا از خوابی که نمرود دیده بود معلوم کرده با او گفتند که امسال در فلان شهر که دار الملک تست پسری متولد شود که رقم نسخ بر جمیع احکام ادیان کشد و بسبب مقدم او هرج و مرج در اوضاع سلطنت پیدا گشته قواعد قصر حشمت تو تزلزل پذیرد و نمرود پرسید که هیولائیکه قابل صورت بشریست در رحم مادر قرار گرفته یا نی گفتند آن نطفه هنوز از صلب پدر بانفصال بمحل پرورش انتقال نیافته است لاجرم نمرود همگی همت با ثبات خویش بر دفع قضایای مبرم مصمم گردانیده حکم فرمود که تمامت مردمان از شهر بیرون آمده زنان را در انجا اقامت نمایند و خود نیز با اعیان ارکان دولت بظاهر شهر به بارگاه

باوج مهر و ماه برافراشت و بعد از چند گاه آزر را که از زمرهٔ خواص و بمزید تربیت اختصاص داشت جهت کفایت مهمی بجانب شهر نامزد کرد و در حین ارسال نمرود با آزر گفت که بنابر وثوق و اعتماد تمام که بر تو داشتم ترا بر دیگران اختیار نمودم و بشهر میفرستم و معهذا سوگند میدهم که با زوجهٔ خویش بخلوت اقدام ننمایی و آزر سوگند خورده بشهر در آمد و بعد از سر انجام با خود اندیشید که دیریست که اهل و عیال را ندیده ام الکنون مناسب چنان میدانم که با ایشان ملاقات نمایم و بوثاق رسیده چون چشم بر منکوحهٔ خویش افگند آتش شهوت چنان اشتعال یافت که آب صبوری انطفا نپذیرفت بالضرورة با زوجهٔ خود لحظهٔ در بستر معاشرت و مباشرت غنود و نقدیکه همراه داشت تسلیم خازن امین نموده چون نزد نمرود آمد کاهنان با نمرود گفتند که شب گذشته حقیقت مولود موعود در رحم مادر قرار گرفت نمرود از استماع این خبر متغیر گشته حکم فرمود تا هر پسریکه در آن سال متولد گردد بقتل آرند و چون آثار وضع حمل بر مادر ابراهیم ظاهر شد خوفاً الاشتهار بصحرائی رفته در تجویفی بی آب چشم الطلعت قرة العینی که از بدو ایجاد عالم تا آن غایت شبیه و نظیر او از مادر گیتی متولد نشده بود در وجود یافت و او را در کرباسی پیچیده در غاری که قریب بدان موضع بود از چشم بدان نهان ساخته مضبوط گردانید و بعد از فراق بخانه مراجعت نموده پس از روزی چند بآن غار رفت تا ببیند که جگر گوشه از مدهشت یا مرده دید که فرزند ارجمندش از یک انگشت خویش شیر و از دیگری عسل میمکید مادر ابراهیم از مشاهدهٔ این حال غریب انگشت تعجب بدندان گرفته لحظه بتعهد آن پرداخت آنگاه بخانه مراجعت نمود هر گاه که فرصت یافتی بدان غار شتافتی و او را شیر داده از حیاتش تعجب نمودی تا زمانیکه مدت رضاع بسر آمده سن شریفش بزعم بعضی از ارباب تاریخ بیازده سال رسید اتفاقاً در شب هنگامیکه مادر بمطالع انوار جمال مبارکش آمده بود سوال فرمود که ای مادر مشفق غیر این بقعه که من میبینم جائی دیگر هست مادر گفت این مغاره تنگ جائی موحش و تار جهت دفع شر دشمنان درین مقام باز داشته ام و الا زمینی وسیع و آسمانی رفیع و عالمی بیکران و جهانی بی پایان هست ابراهیم در جواب مادر سکوت التزام نموده با خود گفت چیست از زمین درین غار صبر نتوانم کرد و اقامت درین محل فائده ندارد و هم الکنون ازین مضجع بیرون روم و بطلب خالق خود مشغول گردم و ببینم تا مهم من چیست و بعثت من از برای کیست و چون مادرش از نظر غائب شد همان لحظه از غار بیرون آمده اول بتفرج انوار ستارگان اشتغال نمود و زهره در نظرش آمد بر سبیل استفهام گفت هذا ربی و چون زهره بحد افول و غروب رسید فرمود که انی لا احب الآفلین آنگاه ماه را دید گفت این پروردگار منست و چون او نیز غائب شد از آن حدیث رجوع نمود و چون صبح ملمع نقاب چهرهٔ نورگستر پیکر آفتاب را از تتق قیرگون شب بیرون آورد حضرت ابراهیم عظمت هیأت و کثرت انوار و لمعان اشراقات او را مشاهده فرمود گفت هذا ربی هذا اکبر و همین که آفتاب نیز سر در نقاب غروب کشید طریق بطلان عبادت و پرستش کواکب بر ضمیر منیرش کالشمس فی رابعة النهار واضح و لایح گشت از التفات بجانب ایشان اجتناب نموده گفت انی وجهت وجهی للذی فطر السموات و الارض حنیفا مسلما و ما انا من المشرکین [illegible]

قطعه اگر در سر سودائی رویی بهر دل نظر کردم ها نگردم جز بدان وجهیکه هست آئینهٔ رویت ها بصورت گه که از روی بسوی غیر آوردم ها ز غیرت کی و بتابانز من که دارم روی خود سویت

آورده اند که بعد از خروج ابراهیم از غار مادر او را بخانه آورده بآزر گفت که این فرزند تست و تا غایت از خوف آنکه شاید که نمرود آسیبی باو رساند صورت ادراک مخفی میداشتم آزر از مشاهدهٔ طلعت فرخنده پسر مسرت و ابتهاج بسیار اظهار کرد و پیوسته ابواب تفقد و الطاف بر چهرهٔ امانی و آمال او مفتوح میداشت تا زمانیکه اهانت اصنام و طعن بت پرستان بر زبان فیضان او جاری گشته تبلیغ آن بآزر رسید و علی اختلاف الروایتین چون ابراهیم خلق را بملت حنیف و شریعت منیف دعوت فرمودن گرفت و اعتقاد او از کمون خفا بسر حد فشا رسید و نمرود کما هی الحال را اطلاع نمود کس بطلب ابراهیم فرستاد و ابراهیم ببارگاه نمرود رفته بخلاف اهل روزگار بسجود آن متکبر جبار قیام ننمود و نمرود از سبب اعراض او از سجود تفتیش نموده ابراهیم گفت من بغیر پروردگار خود دیگری را سجده نمیکنم نمرود گفت پروردگار تو کیست ابراهیم گفت پروردگار من آن کس است که زنده میگرداند و می میراند نمرود گفت من آن کسم که می میرانم و زنده میگردانم آنگاه فرمود تا دو مرد را از زندان بیرون آوردند یکی را بکشت و دیگری را رها کرد و روی با ابراهیم کرده گفت یکی را میرانیدم و دیگری را زنده گردانیدم ابراهیم بتصور آنکه از آن قاصره آن گمراهان شاید که بتلبیس نمرود زود مطلع نگردند دست در ذیل حجتی روشن تر از آن زده گفت پروردگار من آفتاب را از مشرق طالع میسازد تو از جانب مغرب برآر نمرود در جواب ساکت و متحیر شد قال عز سبحانه فبهت الذی کفر و چون نمرود از معارضه عاجز آمد ابراهیم از آن محفل بازگشته عامهٔ ضلال را از سر حد ابتهاج و تبعیت عز و ملت بیضا خواندن گرفت و بمیامن انفاس همایونش خلقی نامحدود و جمعی نامعدود بوحدانیت الهی اقرار نموده متابعت ابراهیم را اختیار کردند منقولست که بعد از آن ابراهیم را داعیهٔ آن شد که صورتی بر مردم ظاهر گرداند که متضمن عجز و انکسار اصنام باشد تا بیقین معلوم گردد که ایشان سزاوار پرستش نیستند و نفع و ضرر از بتان متصور نیست و درین باب تدبیری بصواب اندیشیده صبر فرمود تا عید عبدهٔ اصنام روی نمود و عادت قوم نمرود چنان بود که چون عید نزدیک آمدی ثیاب لطیف و جامه های قیمتی و ماکولات و مشروبات مرغوب ترتیب کرده به بیت الاصنام پیش بتان گذاشته روز عید بعیدگاه میرفتند و در وقت مراجعت به بیت الاصنام آمده آن ملبوسات و ماکولات را بر یکدیگر قسمت نموده میگفتند که اله اصنام ما پرتو برکت و عنایت برین چیزها افگنده و تا سال دیگر این معنی را سبب فرح و شادمانی و خیر و نیکوئی میپنداشتند و چون روز عید رخ نمود خلایق عزیمت عیدگاه کرده از ابراهیم التماس رفاقت نمودند و بهانهٔ عرض مرض برذات بی بدل عوض تا آخر تعلل جایز داشته پای رفتار باز کشید و آهسته با خود

گفت تا مقدّ لا کید ان اصنامکم بعد ان تولوا مدبرین یعنی بخدا تیکه جمیع صفات کمال بهت سوگند که نسبت با بتان شما کیدی دارم پیش از آنکه پشت کرده روید و بروید یعنی من بعضی از روز که تهتر بیرون بیگاه بروید و چون بیرون رفتید بت خانه خالی ماند خلیل الرحمن از ان خانه رفته بطریق استهزا بپای خطاب فرمود که چرا چیزی نمی خورید و چه شده شما را که سخن نمیگوئید آنگاه بر جمع بتان غرارت بزرگ حمله را و یکه یکه بر شکست و تبر را در گردن آن بت بزرگ گذارنیده از بتخانه بیرون آمد و قوم چون از عید گاه بخانه بتان نمودند بر مقتضای معمول بتخانه در آمدند بتان شکسته و تبر را بگردن بت بزرگ نهاده دیدند نفیر و فغان بر آوردند که هر که این کار با بتان ما کرده از زمره ظالمان است و بنا بر طریق بتپرستان و بت پرستان که از ابراهیم پرسیدند عقاب و نوالی صادر میگشت مشرکان بر اجزم شدند که این فعل از مجموع ایشان بسبیل اتفاق بدر گاه نمرود رفته صورت واقعه را مع وصف مذکور گردانیدند نمرود چون ابراهیم فرمان داد ابراهیم را بحضور آوردند گفت ای ابراهیم در باب کسیکه بتان ما شکسته و بدو زده حضور نخرد گویا ای مرد تو بودی ابراهیم گفت که نه کرده این فعل ابیعضو ان ما اسمه ابراهیم آن حضرت جواب داد که بل فعله کبیرهم یعنی بهتر بتان این کار کرده آنگاه گفت بپرسید از بتها اگر چنانچه سخن تواند گفت چون ابراهیم این سخن گفت مشرکان را تردد بسیار پیدا شد و مهر یکی بخاطر خود رجوع نموده و مدتی بتفکر و تأمل گذرانیدند که حق بطریق ابراهیم ست بعد از زمان با یکدیگر گفتند که شما را چه طاقت باید و صدور این سخن غالبا بتان بود که ایشان را گفته باشد که اصنامی را که میپرستید نه نفع از ایشان بتصور رسد و نه ضرر بلکه در نفع و ضرر خود نیز عاجز اند و نمیتوانند که با قصه شکستگان ما خیالات و شهرمندگی تمام بدو نمود و سر از اصل پیش افگنده و با ابراهیم گفتند تو صادق ای که ایشان را بر اهل نطق نسبت دادی ابراهیم فرمود که استعبدون من دون الله مالا ینفعکم و لا یضرکم تبّا لکم و لما تعبدون من دون الله افلا تعقلون و چون نمرود و سائر مشرکان این جواب بر ابراهیم ساکت شدند سرنگونی گشته و ابراهیم را دگر باره بحضرت خلق آشکال نمود بتدریج مجمعی بدو دایمان آوردند و نمرود چون این واقعه نادر شنید خلائق مشرکان را بحضور ابراهیم سیل کرد و فرمود که ای محمو گر ما دیده مرد ابر ابا بتان ما چه کردی و عصای بر سر ایشان زدی ابراهیم اتفاق نموده در دهن گذاشته که قریب بآن شهر بود بار مرد و محوطه مرتبی از خندقها آن حضرت گرد بر گرد و عرض چهل ارتفاع دیوار آن بیست گز بود و در فرزه فراوان او کرده بحدت نفت الهی اصنام خویش هر نفری خود را بخاطر رسانید و بعد از مدتی همه با خاطر رسانید و بعد از مدتی آن محوطه مملو گشته نفط و کبریت در انجا افگندند بدستور اشتعال آتش بدو رسیده گرد بانه او بفلک اثیر سر کشیدند چون ابراهیم را محاذی آن پرداز دست نهاد و مدتی دم گرد آن نتوانستند گشت بنابرین مشرکان بگمان افتادند که ابراهیم را چگونه در آتش اندازند در آتش ابلیس پر تلبیس بحیله مشورت آن جماعت خاطر نشد گفتند خلیل ایشان اعلم داد و بعد از فراغ از اتمام تخلیق جبت ظهور رستی عمل خویش گفت تا مکی دوان نهاده باشد تا آنگاه ابراهیم را مقید و مغلول در منجنیق نهاده از دهلیز این واقعه و حیانیان عالم علوی و سفلی در غلغله و خروش آمدند و ملائکه سماوات کرده گفتند الهی چگونه ست که چنین بیغمبر عارف موحد را بهلاک میکنند اگر اجازت فرمائی که در تخلیص او سعی نمائیم خطاب آمد که خصمت ست فاجبه ان اتفاق بعبادت شما کنند یا بدو گاری شما محتاج شود و بعد ازان دو فرشته که بر بادو باران مکمل اند نزد ابراهیم آمده گفتند اگر خدمت بهی نمکی ابر بادا بر ایرین آتش سلط گردانیم تا آنرا بکل فرو نشاند یا در اقطار عالم متفرق گرداند ابراهیم گفت نخواهم و در زیر بکه ابراهیم در منجنیق جدا شده نه زرد یک آتش رسید روح الامین بسیفطلبی هوا باد تقرب نموده گفت یا ابراهیم هل لک حاجة گفت ما الیک فلا جبرئیل گفت ترا با احتیاج نیست بآن کس گو ذاری امر و سلت نمائی که محلی آخرین صعبت تر و موثق تر این دشوار تر نیست ندا ابراهیم گفت علیه بحالی حسبی من سؤالی ربانی با سوز شش عشق اگر نیاز نم چگنم ✤ جان در ره عشق گر بنازم چگنم ✤ گو نیه چو پروانه ز پرای سوزی ما چون عاشق ان شمع چو طرز حال خطاب ملک متعال بر رسید که یا نار کونی بردا و سلاما علی ابراهیم این عبارت بگه که اگر در کلام ملک علام لفظ سلام نبودی ابراهیم از سر ما بلاک شدی منقول ست که ملائکه بانی قطر ابراهیم را گرفته بر زمین نشاندند و بیرحال بیوقفت رضوان خلقتی فاخر از حلل جنان در بر و در پوشانیده با حضرت آفرید گار بیت گذاشتند خلیل الله انواع ریاحین مبهجه و از هار و ضان مشکوفه و اظهار شهر چون چه آن حضرت شگوفه ها بر شد گویند خلائق چون آن کمال طلعت فرشته را چست سنوت مصور بصورت ابراهیم بصعبت او فرستاد و هر دو خلیل را در وحشت و مرارت آتش سفلی شدند مرد و در بستانی بر آمده شخص جمال ابر ابیم بسته و در خاطر ما بسا رک و میگذشت که ابراهیم حالتی عجب داشت تمکین که این آتش سفرتی با و متواند رسانید اگر بسلامت بیرون آید محکمت بر اشتر بدو گردد و چون آنجا بصفیر خویش بر زبان می آورد بی آنکه بنماد خاصیتش بسگفتند که در جنب مارا این آتش ابراهیم چگونه باقی ماند که اگر که خاکستر ده الیه در گذارد از آنجه در بگله از ان محل رفیع نمرود و اصحاب ان نظر بگله آورده ابراهیم را دید که در میان گل و ریاحین نشسته و چشمه آب در میان آن بوستان طاهر شده و نمی راه بنزدیک و دور از گرفته نمرود چون چله چنان که مذکور شد از باغ جنان بود ستاده نمود از کمال بیخودی و اضطراب فریاد بر آورد که ای ابراهیم ترا آتش بدین صعوبت چگونه خلاصی یافتی راز و ملک بما بین نازد بنیم چگونه رسیدی حضرت ابراهیم جواب داد که با من فضل رسل این همه قادر چون بت نمی آفریده و نمرود آنگاه نمرود پرسید که این شخص چه کس ست که پیش تو نشسته گفت فرشته ایست که خدای تعالی فرستاده که مرا نیز ابراهیم باشد نمرود گفت بزرگ خدائی داری ای ابراهیم که آثار قدرت او چنین

که مشتاق دیدار و دیدن گاه فرمود که ای ابراهیم تو انی که از نشیمان آتش بیرون آمده بتر جانی گفت چون متوانم و بهانم برخاسته و قدم بکره لے آتش نهاده نیز نمرود آمد و او را بار دوم دعوت و تصدیق نمود و دعوت فرمود و مراسم دعوت و عید بجا آورد گاه فرمودستے از ابراهیم طلبیده یاران و مهمانان که علم ابراهیم بود و منصب وزارت داشتے بخلوت مشورت نموده باران گفت بعد ازانکه پروردگار موجودات علی باشد بنده خالق مخلوقات علوی میشوی و از سند الوهیت بگرتبه عبودیت متنزل میگردی و چون هنگام مهمات منقضی شد ابراهیم مجلس را ترک فرمود و بعزت بسلام متقاضی فرمود و توضیح نموده گفت حالا قبول ایمان و وصول بتوحید مستعد نیست تقسیم کرد قربانی عظیم جهت پروردگار تو بتقدیم رسانم آنگاه ابراهیم فرمود که چون ایمان نمی آوری قربان هم من که قبول نیست نمرود از امر قربان ممنوع نشد و چهار هزار گاو و صد هزار گوسفند و شتر و غیر آن لنگ بندگی عظیم سیر و غیر آن بسیار بوده قربان نمود و بواسطه تسلطنت با دیان بهانه به بلال ابدی گرفتار شد بیچ فائده نکرد هر چند این حدیث تفصیل سخنی است که عنقریب گذشت اما چون و بعضی از بنی اسرائیل مسطور و مذکور داشته اند و ما هم بخیر و خوبی بر تحریر آن جرات و جسارت نموده تا دو اتفاق و تالی تلو بر کسالت و نسیان نه فرمایند مامول از لطف جامع و مانع آنکه هر جا این اوراق بتناقضی مطلع گردند از تامل از ترک غفلت حواله فرمایند و در بعضی نسخ مذکور است که چون حضرت ابراهیم زمان بابلیه آتش چون نمے از خمیر بیرون آمد فرمود و او را بمقابله فرا خواند چون آمد ابراهیم تمامی را قبول نموده رفتے بر استعین فرمود و از حضرت ذوالجلال مسئلت نمود که نمرود و اتباع او را بدست خود موجودات پاک گرداند و طے حضرت ابراهیم بشرف اجابت رسیده و در روز عذر نمرود با شکری افزون از سور و ملهم کمل و مسلح از شهر بیرون آمد و در میدان وسیع عریض مجموع سپاه صف زدند و ایستاده و حضرت عظمت پناهی تنها بر اسب نمرود و لشکر آمده قرار گرفت نمرود از تمیزی تعجب نموده پرسید که سپاه تو کجاست ابراهیم جواب داد که عنقریب که حضرت عزت جلشان خواهد فرستاد چون سوال و جواب قرار شد تیر بسیاب بفرمان الهی رسیده و در آن سپاه آن عاصیان آخر روزه بعد ازان بابل بحکم و انعام ایشان پرداخت چنانچه از آیات ایشان بلکه استشعار ذکر صعود نمرود و مرد و دبآسمان و معلوم شدن حماقت آن بابل زمان در بیان این محل که اکثر منطبق بار وایت محمد بن جریر طبری رحمة الله علیها اختصار نموده ای آید خلاصه سخن آنکه مردود بعد از تمکین آتش و ملاحظه نمودن مے آزار و مرد و با ندیان خالق سنان یا صحرا گردیده گلهای آتشین تماشای آن نمودند آسمان رود و بزعم آنکه جبار تنعم که شمه از آثار قدرت ایشان شاهد باشد نمود در بارهٔ خلیل الرحمن بعائن او گردد و در نیاب بغلاه شتوت آن گمنده عروج بر طبقات سماوات نماید بے پیادوی بران از مقتضیات نمرود استبعاد او نموده حکم کرد تا بسالهای دراز تا عالی خشت گیرند مرتبے تیر پرواز و هم طیران بر تفنگ آن از جمله محالات نمودند و بر بالے آن مناره رفته آسمان اینان را یکه در روے زمین دیده بود از نیستان خود را فراموش کرده بحکم نمود تا مناره را خراب نمودند چنانکه بفتاد و در زبان در میان ایشان پدید آمد و چون تبدیل السنه میان ایشان پدید آمد آن شهر را بابل گفتند آنگاه بعد از انقلاب زمانه نمرود سوگند یاد کرد که من فلانے آسمان نگذرم تا اربابیم در میان نباشد پدید آمد و چهار کرگس بچه را مدت دو سال گوشت خر دون و شتر آب نشاسیدن پرورش داد چنانچه در قوت بشاب رسید مذکر نیدیه یاران حکم کرد تا قفسے بشکل تابوت ساختند که آدمیان تنگ در آن میتوانند نشست بعد ازان حکم کرد تا قفس را بر پشت کرگسان بستند و یک پاره گوشت تازه بر سر چوبے دراز کرده بالاے قفس نهادند و خود با جمعے از خواص ان قفس بنشست و کرگسان چون گوشت بالاے سر خود میدیدند بجانب بالا پرواز آهنگ عالم علوی کردند و بعد مدت هر چه تمامتر بانه روزی پدید آمده بعد از انقضای بین مدت از دریا بالا آسمان گاه کردند چنان دیدند که از خط غبرا به نظرش در آمده بود آن هر دو را بسته و در بالا بین راکشاده و در زمین نگریست بین راه چهار یک دیدند و بهمان حال بر پرواز بودند و یک شبانه روزی دیگر گرسنگان بعالم علوی پرداز کردند پس دو چهار یک دیگر نیز گفتند تا دو آسمان گشاده نمرود آسمان را همچنان بحال سابق دید باز در زمین بگشادند بعد از تاریکی چیزی دیگر دیدند و از بیم آن هم بران استیلا یافته نمرود با رفیق خود گفت که گوشتها بخلاف سابق بطرف شمال محکم ساخت و کرگسان بطرف شمال میل نموده از پرده ایشان چنان آوازے بافرخ تسلط افتاد که پندارشتند بانگ حشیم از آسمان بر ایشان فرو گرفت و از صعوبت آن واز هاعالم بر زلزله آمده نزدیک بود که حبال از تزلزل آن بهم آیند و چون نمرود در زمین آمد از کار ابلهانه خویش ملول و شرسار شد و بزعم طبری چون چهار صد سال از سلطنت او منقضی شده بود شاه بادشاهان جلاله فرشته را بصورت بشر فرستاد تا او را نصیحت کند و کرامی نه ضعیف دست آرین محال بر دارد که بر تپه بلند پدیده است بود عدد نیست خالق خویش معترف شود و گمراهی و گمرهی از عهدهای که کرد و پشیمان شود که پیغمبر خدا ابراهیم را در آتش افگندی و او را زنده و بالوف مجهود گردانیدی و دیگر تا او را در زمین از نو فرا خواهد شد و بعد از ان جرات نمودی و طے توجه بآسمان آوردی شعر تو کار زمین را نکو ساختی * که با آسمان نیز پرداختی * بالا منهه خیال ناصواب * چنین قامتی را نیاید بدست * صد سال بادشاهی داد الکنون از خدا بترس که ملک سپاه و نهایت ندارد و تمام ممالک سپاه که تو داری هم از دست اگر خواهد تا یک ساعت از آسیب ضعیف ترین

خلق هلاک گردانند آنگاه نمرود گفت در رسید عالم گمان نمی برم که بغیر از من پادشاهی باشد اگر ملک آسمان را سپاهی هست بگو تا اگر قدرت دارند با لشکر من محاربه نمایند فرشته گفت لشکر خود را حاضر گردان که جنود و آلهی منتظر جواب تو نمذرود گفت سهلی میخواهم تا لشکریان مرتع شوند آن ملک العرش سه روز ما لهای او و مزدوران او تمام گرد آورده حاضر ساخت و در روز چهارم با خلقی بی اندازه از شهر بیرون آمد و بصوب صفوف نیام نمرود دل بکوچ نهاد آنگاه ابراهیم در برابر نمرود از در رسید که آن پشه که بینی کجاست لشکر تو برابر تو ایستاده است نمرود گفت که همین خط خضرای جهان پیمای اخوام من ساد لشکریان من است مقال چندان پشه هولناک بر بالای سر لشکر نمرود جمع آمد که فرمان آفتاب از نظر بینندگان نهان شد و سرو برگ لشکریان را گزیدن گرفتند هر یک از لشکریان مشغول بخود و تمام بر هم بهزیمت نهاد و نمرود حیران و متعجب بخانه خود آورد و حضرت عزت جل جلاله با ابراهیم گفت که ما بصورت آدمی زاد نمرود فرستادیم و آن ملک نصیحت نمرود نشنید و دعوی خدائی می نمود که باری تعالی ضعیف ترین مخلوقات لشکر تو هزیمت نمود آخر ترس بخلق عزوجل ایمان آورد که اگر همین یکی از ملائک گرد اندازد کلمات طیبات گرد سرش نمرود از تنگ در آید و الجرم پادشاه لم یزل حکم فرمود تا پشه که حقیر ترین همه بود بر لب بینی نمرود نشسته لب او را گزید و دوم کرده و بدان رسانید که دیگر بار آمده لب بالای او را نیز بگزید تا لب او گنیز آماس کرده و در گرفت بعد از آن بکاخ دماغ نمرود رفته مغز سرش را خوردن گرفت و نمرود را از ناقدانی دور دست علیم گرفت هر گاه چیزی بر سرش بزدند پشه از مغز سر او می ایستاد و دو سرش کمتر شد مرتبه مرتبه کار بجائی رسید که خایسکهای آهنین مرتع تب گردانیده بیش او بر زمین نهادند و هر کس بحال آن آهنگر بیش از قبیل از رصد خود متعجب آن بودی که کجا زهره خایسکهای آهنین بر داشتن و چندان بر سرش زدن کی طاقت و توان بودی و هر کرا بین خدمت بیشتر نام بردی از عنایت و عاطفت او پیشتر محظوظ و بهره ور گشتی تا بعد از چهل سال از عذاب چهل خلاص شد و بعقوبت چهل گرفتار شد و در حجرت حضرت ابراهیم صاحب تاریخ اخبار الزمان آورده که چون حضرت ابراهیم از آتش نمرود خلاصی یافت بمصر آمد از اهل بابل چون لوط بن هارون و سویل بن باجور و ساره بنت عم ابراهیم بدو ایمان آوردند و ضطراب در مملکت نمرود پیدا شده روز بروز مسلمانان زیاده میشدند و سخن ابراهیم در السنه افتاده اندک اندک قرار میگرفت از این جهت نمرود ابراهیم را خواهی تطلبیده و بالا رفت بوا سطه دعوت تو دایره دین محمدت که آورده خلل در ملک پیدا شده و وقتی تمام بر هم زده باشد اکنون برخیز و با همی بتا بعان خود از این دیار بیرون رو که این پروردگار که تو داری بحفظ جانب تو پروانه و کفیل مصالح تو گشته و همیشه ناصر و معین تو خواهد بود ابراهیم چنین را قبول نموده از اقلیم بابل هجرت نمود و بعضی گفته اند بعد از توقف نمرود بابر دهی سعادی جلای وطن اختیار فرموده و این چنین گوید که هجرت ابراهیم بعد از هلاک نمرود اتفاق افتاد علی اختلاف الروایتین و چون ابراهیم عزیمت سافرت تصمیم داد بهم زاده خود لوط بن هارون و دختر هم خویش ساره که قلیله ترین زنان عصر بود و پدر او تیر هارون نام داشت و همچنین گیر از وطن مالوف بیرون آمده منازل طی نمودند تا بقصبه حران رسیدند چند روزی در آنجا اقامت نمودند و ابراهیم در آنجا تیر توجه بسارة ساره رغبت نموده ساره را در سلک ازدواج آورد و از حران بنا بر خوفی که از پادشاه بت پرست آنجا داشت روی نمود بسارة عازم ملک مصر شدند و در آن چین لوط پیغمبر با زن دهی ملک قدیم و اشارت ابراهیم این عم خویش مفارقت نموده بجانب سدوم که ملکات رفته و قصد آنجا نمود چنانکه بیان خواهد شد انشاء الله تعالی چون حضرت ابراهیم چند روزی در ملک مصر قرار گرفت آوازه او شائع شد که مردی غریب باین شهر آمده است و فی الحال جلال دار و که در دنیا بخوبی او نشان نمیدهند و این من بوش حاکم مصر سنان بن علوان سیده را ابراهیم را طلب داشت و از و پرسید که ای عورت که با تو که همراه تو بدین دیار آمده چه خویشی با تو دارد و ابراهیم از خوف آنکه مگر ذوجیت مفرت شود و ملک قصد او کند و بالطلاق تکلیف فرماید جواب داد که خواهر من ست یعنی دختر عم اسلام و حاکم مصر متوهمی را با ابراهیم همراه کرد تا ساره را بمجلس حاضر آورده از ساره پرسید که این غریب چیست ساره بنا بر اشاره ابراهیم گفت برادر منست آن لعین از استماع آن سخن فریفته خدمت تا دست سازی کند ساره را گرفته بر دوش دست باز حرکت بازپس آورد پس گفت ای عورت بین چه دستان نمودی که دست من خشک شد ساره گفت این از قدرت خدمت ملک آغاز تضرع نموده درخواست کرد که از خطای او درگذرد تا دست مرا بحال صحت آرد که دیگر بدست از تو باز نداشته و ساره دست نیاز بدرگاه بی نیاز برداشته متمثل را راست کرد دست او بحالت باز آمد و ساره نوبت آهنگ ساره کرد دوش و بهای ساره از دیگ باز بانده و باز با تاس ملک را زساره و شفاعت ساره از حضرت عزت بحال اول باز گشت و آخر الامر ساره را کنیزکی بخشید و گفت ها ابرک علی و عائک و بدین سبب آن کنیزک موسوم بها جر گشت آنگاه یکی از سرهنگان آن معبود بسیار مگر را دیده بنزد ابراهیم فرستاد و علم کرد تا ابراهیم از مملکت بیرون رود و ساره بخدمت ابراهیم رسیده خواست که صورت حال را معروض دارد و ابراهیم خود پیش از صورت واقعه را تقریر کرد چون وقت حضرت عزت مجموع مجابات ابراهیم بر داشته بود تا آن حالات را بتمام شاهره سیفرمود آنگاه ابراهیم با سبب ضرورت از مصر مراجعت نموده بدیار فلسطین رفت که از توابع دشق ست بعضی گفته اند آب بونه آبادانی در آن موضع جاریست که آب آن بر یکدیگر زمین جاری گشت و ابراهیم قدحی طعام که همراه بود تمام شد تا آبادانی رسانی قطع بیابان کرد ابراهیم جوانی را دید داشت و طلب گندم میرون رفت و صاحب ده را آنجا بگذاشت و لقمه نداشت که بدان چیزی بدست آرد و در آن بیابان تحیر شده ندانست که چه کند عاقبت جوال را پر از سنگ ریزه و ریگ

بیابان گردد تا دل ساره و هاجر مسکین باید چون بنشان آمد اندرا نمود و شرسیاری بخواب رفت ساره و هاجر بر سر حوال آمدند پرگندم یافتند مقداری ازان گندم دست آس کرده نان پخته و چون ابراهیم بیدار شد و را بخوردن طعام تهدا نمود ابراهیم پرسید که چه خوریم ساره گفت ازان گندم که گاوروی فلان تخم ابراهیم ازان حال تعجب شده بر اکرام شکر نعم قیام نمود و حمد سے ازان بحیث قوت نگاه میداشت و باقی را بزراعت صرف نمود و این حکایت را بنوعی دیگر روایت کنند و چون حال هردو بر یک سنوال بود تعرضی بدان دیگر نرفت وچون فیاض علی الاطلاق که حکم او بر تمام کائنات روان ست بر کرسار ابراهیم آب بسیار ازان چاه برسے زمین جاری گردانید تشنه بسیار بنوعی که شیر از اطراف واکناف رو بدان موضع آورد و سبب بحیت خلائق آن شهر شده که اکنون بابراهیم آباد مشهور ست و بعد از چندگاه ساکنان آن سرزمین گردن نه تابعت ابراهیم پیچیده با او مخالفت آغاز کردند و داد بخیده خاطر از سیان ایشان بیرون آمده بموضعی که آنرا قسطل گفتند میان ملد و الیا ساکن گشت و بعد از رفتن ابراهیم ازان محل بقصانی فاسق یاب چاه را دیده نخالفان از نخال خویش نشان گشته بر عقبش روان شدند و با او ملاقات کرده بسیار الحاح و مبالغه نمودند که بولمن ملوف مراجعت نماید قبول نکرد بعد از زر دیدی صورت نقصان آب چاه را بعرض او رسانیدند ابراهیم هفت تیر بایشان داد که بسر چاه برند تا آب بقرار معهود بر بردن آید و وصیت فرمود که زن حالفش از سر چاه آب بدست خود برندارد و آن قوم باز گشته و بموجب امر عمل نموده آب چاه بدستور پیشتر در جریان آمد و مدتها میان و تیره جاری بود تا زمانے که ترنے حالفش برخلاف وصیت دست بآب کردنی الفور آن آب نمکین یافته دیگر از چاه بیالا نیامد و مردم از انجا بحیت تحصیل آب مذکور بر سیان محتاج گشتند و چون ابراهیم قسطل را گرفت و گریز بر قوم ولیج مکانی میسر نگشت و بار دیگر عزم خلد خاسید بوشیده نماند که اکثر آنچه در باب بحیرت ابراهیم مسطور گشت موافق قول محمد بن جریر طبری و قتیبی در معارف خود بدین بهیت ایراد کرده که چون ابراهیم با توابع بعزم سفر از حران بیرون آمده بصوب الاردن روانه شد در آوان حرکت و انتقال عبور شان بشهری افتاد که دار الملک یکی از جبابرة ان دیار بود نام او بود ان جبار از روی جهالت شقاوت بران داشت که متعرض ساره شود حضرت ملک حفیظ ساحت درا از تعرض آن جبار شکر محفوظ داشت او در عوض آن جرأت کنیزی تبطیه با و زانی بسار بخشید و ابراهیم از انجا سفر کرده و بصر رفت و چون برای جهان آرایش شتوطن آنجا سر وقت نمود و باز بیلاد شام تهدا فتاد و در انولا بهیمن کار سارق را از نصب ملکت عزل کرده ایالت آن ولایت بقبضه اقتدار ابراهیم آمد و بکثرت مال و منال و ثروت رجاه تخصاص امتیاز یافت و از جمله آن اموال نصفے بعبر زلوط خود لوط را زانی داشت بنصف دیگر بحیت اهل و عیال در قبضه خود آورده و از انجا بموجب امر سماوی لوط متوجه دیار سدوم گشت و هم دران ایام ابراهیم موضعی را که بمرز حدود موصوف بود و اکنون بسبط خلیل مشهور ست اختیار نموده و در انجا ستوطن گشت و لوط بغیر و فتن او بسوی گفتگاه و بیان انجا بقوم او سید چون مهور مورخان قصه رفتن لوط بغیر را بصوب سدوم گفتگاه و رسالے حکایات ابراهیم بنا بر سبقی که بر جزء جزوه شناس و اتفاق کنوند موده و اشارات مجوب بیشتر یاد کرده اند محرران کلمات نیز کر خوشه چین خرمن ایشان ست بشرط متابعت بجا آورده سیگوید که اکثر ارباب تاریخ بر آنند که سدوم گفتگاه تاریخ شهرست در نواحی اردن از بلاد شام و شرح زمره قلیلے از ایشان در نواحی کرکان گفته اند و الاول هو الاصح و اسامی آن موضع در تواریخ مختلفه یافته شد و انچه خاطر خاتر بدان قرار یافت برین وجه ست که مسطور سیگردد و صد و صد و سی و آذو ماه و صفر و در هر شهری ازان شهر با صد هزار مرد مقاتل سیاز بود و بیشتر ازین نیز گفته اند و ایشان با وجود بت پرستی بفعل شنیع لواط و قطع طریق و سهال آن قیام مینمود و گویند که اول توسیکه سالک سبیل غیر متعارف شدند اهل سوگفتگاه اند و سبب ظهور این فساد آن بود که ابلیس بصورت مردی بباغ یکے ازان مردم در آمده و بنیاد خرابی آن گذاشته و چون صاحب باغ قصد گرفتن او کردی بگریختی و بعد از بیرون آمدن شخصی از باغ ابلیس بر کار خود رفتی تا آنکه فقصان فاحش بر سے نمود آن مرد رفع او جاز گشت بر سے ابلیس گفت که چونی ای مرد گفت چه چلیسان سخن ست کاش قدم تو بهر گز بین موضع نرسیدی ابلیس گفت نالفض اورا تصرف خود نی آری فائده نیست و صاحب باغ رضی شده بلکه بست داشته بدان مرتفع قیام نمود ابلیس ما زباغ او بیرون آمده و بباغ دیگری رفته در اضلال صاحب باغ دوم مستعد سابق رسالت ملاحظه ساخته عدد سائر باغات طواف نمود و این عمل شنیع در میان بهت شان شیوع یافت از ابن عباس مرویست که در بعضے از بلاد شام بگلے قحط و غلاے نموده خلائق متوجه موتفکات شدند چه در ان موضع نعمت فراوان و از زان بود یکمان آن بقاع از غریبان بتنگ آمده بعضے با هم مشورت نمودند که چه حیله رحمت غیر بارا از خود منقطع سازند که ناگاه ابلیس بمجلس مشورت ایشان حاضر شده بدان فعل ناشائسته که صاحب باغات را معین داده بود دلالت کرد اهل شهر تسلیم نموده و عمل بنمودند و غیر از تمام از ان دیار فرار کردند و قرار دادند که هر غریبی که بآن شهر رسد بنوع معهود با دست برد نیابند و فرد دشمن فساد آن بلاد اقتدا دیافت و لوط بار شاد ایشان کمبوث گشته تنے از اقوام مرتکب آورد و آن جماعت را از مستقرات و فسادات منع فرمود بتوحید حضرت عزت و شریعت تصدیق رسالت دلالت نموده مراسم و عهد و عید و وظائف و فضیحت بقدیم رسانید ایشان بتصدیق کلمات او ناکرده و نصائح دلپذیر از و ناشنیده بقصد او گرد اجتماد بر میان بستند و شفق الکلمه گشتند و روے باو آورده گفتند ای لعد ب لهم

ان گفت سن انصاف دهید ما گاه لوط دیگر بار گفت ای قوم از غضب آلهی نمیترسید از نزول عذاب و عقاب آلهی نمیاندیشید از عقوبت خداوند عزوجل نمیاندیشید از عظیم بلای ستان قوم از سخنان لوط آشفته شده خشم زشت گفتن آغاز نهادند و لجاج و خصومت و عداوت در سینه خود برافروختند و غیرت خلوت سبارک برانگیخت و برگاشتند گاه لوط بحرکات نامناسب آنها ملتفت نگشته همچنان بر رسم دعوت قیام مینمود و بر نهج عرز گوار خود از هر دو طرف مراعات عامه لبنای سبیل از لوازم شمرده ابواب ضیافت و مهمان نوازی مفتوح میداشت تا نگاه که آن ایمان چند تن لوط عازم شدند و هر کس که بخانه او میرفت ابدا اسیکرد مزاحم ضیافت لوط نمیشد و از گرامی و صلات باز نمیگشت تا چند مدت بدین منوال بگذشت تا چون نگاه ملک تمار بر دستگاه لوط مضطرب گردید و قرار داد که بخانه لوط رفته بگفت و شنود اهل آن دیار مشغول شود و از گرامی و صلات باز نگشت تا چون نگاه بخانه لوط رفت و در آمد لوط از دیدن او بسیار شاد گشت و بنوازش او مشغول شد و بعد از تقدیم مراسم ضیافت و مهمان نوازی و تناول طعام و شراب از حال او پرسید و گفت ای برادر از کجا میآئی و بکجا میروی و مقصود از این سفر چیست ملک تمار گفت ای برادر من از ولایت دور دست میآیم و قصد من آنست که بشهر سدوم روم و در آنجا تجارت کنم لوط گفت ای برادر من در شهر سدوم مردمان بدکردار و بدکیش و بدگفتار و بدکردار و بی شرم و بی باک و ستمکار و ظالم و فاسق و فاجر و کافر و ناپاک و ناپارسا و بی انصاف و بی مروت و بی رحم و بی دین و بی ایمان و بی یقین و بی عقل و بی تمیز و بی فهم و بی ادب و بی حیا و بی وفا و بی صفا و بی مهر و بی محبت و بی شفقت و بی رافت و بی عاطفت و بی مودت و بی اخلاص و بی اعتقاد و بی اعتماد و بی اعتبار و بی اختیار و بی قرار و بی آرام و بی سکون و بی طمانینت و بی ثبات و بی استقامت و بی استقلال و بی استقرار و بی اعتدال و بی اعتلال و بی اعتزال و بی اعتصام و بی اعتکاف و بی اعتراف و بی اعتذار و بی اعتبار و بی اختیار و بی قرار و بی آرام و بی سکون و بی طمانینت و بی ثبات و بی استقامت و بی استقلال و بی استقرار و بی اعتدال و بی اعتلال و بی اعتزال و بی اعتصام و بی اعتکاف و بی اعتراف و بی اعتذار

حدیث آثار کرد جبرئیل فرمود که هذه اشاره بتو لوط بخانه تو آمده بان گفت که از بیای ضیافت ملعای تو بخانه تو آمده ایم و بخواهیم که امشب از شر مردمان کوشیار باسپیل مهمانی خانه آورده ایم و عزت لوط بمهمانان دوستی خانه بیرون آن مردمان قوم مرا از صورت واقعه خبردار کرده اند و تکمل و تمثال مهمانان رانزد ایشان تعریف نموده کفار بدی بخانه او آورده مزد همسری ایشان بیشه لوط این حال را شنیده نمود جبرئیل گفت بما در آمد خود بر و خانه ایستاده ایشان را بما نع می آمد و بعضی گفته اند که لوط او را دید و گفت که تو کیستی و چه میخواهی آن حضرت جواب داد که ما مهمانان کوتاه مدت بشر نیکان نفقه حق تعالی نقد طلب آنانی بنا نک من حق دانک سلم ما نیز بیا خوالا مر قوم غلبه کرده و دران خانه که جبرئیل بود آمد ند و خواستند که او را بیرون آرند جبرئیل بالهای مبارکش بر دیده هر دو گروه مشرکان دشمنگان را بسحر نیست کرده حضرت لوط را که لطف دیده بود نا بینا از منزل بیرون راندند و لوط از تخلیف قوم ترسیده او بنزد مهمانان برو که تو مهمانان خدا و ملائکه فرخ و خوف لوط را ایمن ساخته گفتند ترسان مباش ربک لن یصلوا الیک و ما اجرئیل حقیقت حال اطلاع داد نه لوط را از حد معنی شاد مان شد چون مقداری از شب گذشت جبرئیل لوط را با مهمان بر چوشش شبانه بیرون شهر سانید نا بجانب دیه سفر دوان گشت نوم لوط چنانچه مذکور شد سبب جبرئیل هلاک شدند در مجموع قصص و تواریخ آورده اند چنانچه فرقان الهی سویدا تعنی ست که در حین سرج لوط از سیان قوم جبرئیل با او گفت رحیت آنست که در اوان حرکت و قطع مسافت باید که پیچکس از شما بجانب سوء تفکات نظر نیفکنید و در عقب نگاه نکنید قال الله تعالی فاسار بالک بقطع من اللیل و لا یلتفت منکم احد الا امرأتک انه مصیبها ما اصابهم ان موعدهم الصبح الیس الصبح بقریب لوط با ستایان خود بموجب فرمود بجل نموده قطع منازل و طرح مراحل می کردند و نظر خویش محفوظ میداشتند بخلاف زوجه لوط نا بار قرابت و قربت که در کیش کافری اخلاق سوء تفکات داشت هر لحظه باز پس می نگریست و ترصد اخبار قوم میبود گاه گاه بر شتی نظرات سنگی تا فته بر سر او رسید و او را بکشت و دیگر دران شد چنین هر پیکس زان قوم که بسفر رفته بودند یا بهمی متوجه شدند بسنگی زان سنگهای تا فته بجانب جهنم شتافت قال الله تعالی تبارک و تعالی و بطرنا علیهم حجارة من سجیل منضود مسومة عند ربک للظالمین سنقولست که شهنی از ان جماعت در حرم حرام اقامت داشت ناگاه سنگی متوجه او رشد تا او را زیر و زبر گذارد برآورد و در بن اثنا ملائکه خطاب کردند که ای سنگ تعرض مرسان که او در حرم خداوندی از همه بلیات این ستان سنگ بازگشته در هوا توقف نمود تا زمانیکه آن شنگدل از حرم بیرون آید بعد ازان سنگ بسرش رسیده از پایش در آورد و نعوذ بالله من غضب الله و در روایت اصح لوط بی توقف بحضرت ابراهیم پیوسته نزدیک او اقامت نمود چون از هلاک قوم او مدت هفت سال منقضی شد روز چهارشنبه دوم ربیع الاول بجوار رحمت ایزدی پیوست و الله اعلم و چه تسمیه لوط و حلیه او سبز رنگ بود و سیاه و چشم صحیح البدن طویل الساقین و الساعدین سبب تسمیه او بلوط آنست که محبت او بدل حضرت ابراهیم آمیخته بود و بقلب جایگزین گشته قال الفیروزابادی تاهی لوطا لان حبه لقلب ابراهیم ای لصق بقلبه و ازین قبیل معلوم میشود که نام اصل آن حضرت غیر اینست بنابر عدم عرفان تعیین ثبت آن در نظر بصیرت محال نمود شرح تعیش سوانح تزیلت ابراهیم مختصر بنهایت عابد و زاهد و متوکل و مهمان نواز بود و در جمیع احوال ساعت حضرت ابراهیم میمود مختصر شرح تعیش مدت زراعت بود معجزه آتش کبی بامان بی حساب بود و دیگر بر سنگی بخواب رفت تر بدن سبارکش در انجا ماند بعضی گویند چهل سال را سنا بده نموده بود ندایان آورد ند و متابع او شدند مدت دعوتش بروایتی بیست سال دگری دیگر بروایتی سی و هفت سال و بنابر عدم وقوف بر اطلاع کیفیت ایام حیاتش بدان تعرض نرفت مدفن سبارکش بحوار رقه ابراهیم و ساره و اسحق علیهم جمعین قرآن و توله حضرت اسمعیل توقف او در حریم حرم شریف الله تعالی چون حضرت ذبیح الله نهضت فرزند شاهد بی سیکرد پیوسته می پیچید که درین باب چه چاره نماید عاقبت با ساره علیهم رحیم توفیق رب قدیم ساره را بر ابراهیم بخشید بنیت آنکه تمام آن حضرت بتمامی خود رسد و او را جز نهایت جمیله بود و فرزند سال و چون بشرف مصاحبت و منصاحبت ابراهیم مشرف شده و در همان وقت غالب مظهرش صدف در وجود حضرت اسمعیل شد و بعد از انقضای مدت حمل اسمعیل متولد شده آنچنان مقبول و مطبوع بود که هر گز دیده مادر و پدر بچه را چنان فرزندی باز نشده بود و قابله روزگار آن نوع طفل در معدود دامان پرورد او را بر سایر اطفال عمران اشمویل نام کرد و بعد ازان بکنیت اسمعیل گفتند و ابراهیم ما با وجنسی مفروض داشته الی زمان وقات بر دوی ساره و ازان حال ریشک آمدی و سوگند یاد کرد که سه عضو از اعضای هاجر را قطع نماید و اجرا ازین حال خبر یافته کرد از پر سیان بسته سواری شد آنگاه ابراهیم نزد ساره شتافت کرده التماس نموده که نرمهای گوش دو سوراخ کردن آزا لم نمائی او جزوی قطع سن تا سوگند تو راست شود و ساره آنهنی را قبول کرده هاجر را بدید کرد و او بالقبول ابراهیم عمل کرد و از نجهت گوش سوراخ کردن و حلقه در میان خلق زنان سنت شد و جوزین گونه قال خاطر ساره تسکین نمیافت و پیوسته از مزید شک او جود اسمعیل اندوهگین بود تا بحدی آن شد که ابراهیم را گفت که اسمعیل و مادرش را بصحرای بروند که آنها عمارت و زراعت دور باشد و انسان را در انجا فریاد و دیدگاه ندارد و مراجعت نمودن ابراهیم از کثرت محبوبی که ساره در دنیه او داشت مخالفت بکلی از حضرت

چون در نیاب بموقعت سارہ در بحولی او امور گشت سایگان را برای ابراہیم بہ بران برق رفتار گذشتہ با ہاجر و اسمعیل را بر چہار پا سوار کردہ بملازمت و عزیمت ابراہیم جبرئیل متوجہ گردید چون بعد از طی منازل چون بموضع زمزم رسید جبرئیل با ابراہیم گفت کہ امر الہی چنان است کہ در فرزند راھرین مقام گذاری پس ابراہیم ہاجر و اسمعیل را با شارہ جبرئیل در سایہ درختکہ قادر مختار در مکانی بے آب بقدرت خود بنگرد رانیدہ بود و فرود آورد و آن زمان طائفہ از عمالیق در خارج حرم قامت استند و در آن موضع شریف ہیچ دیار و سکنہ نبود و ہی الجملہ ابراہیم بشایستہ وقت مقام ایشان بسر بردہ آن موضع بود بغایت خشک و سنگلاخ و خالی از منظر و کاخ و حرارت ہوا بیش از گرمابہ آتشین و شعبہ بیوست آرایش آن معدن بر بیشہ عالی و غیر عالی و غیر گلی جز خاک سوختہ آن رنگ و بافوت اھد پذیرنہ چون ابراہیم عزم رفتن کرد دری ضعیف و فرزندی طفل و بیابانی چنین ہولناک چیز نگفتہ کہ را بگہ بسپاری و ما ایگذاری کہ ابراہیم با این سخن رفت آہ نگفت شما را بالطاف ازلی میسپارم کہ بعقد تمام تکفل ست و رعایت شما از الطاف ارحم الراحمین آید و ہاجر گفت رضیت بالله و علیه توکلت علی الله پس ابراہیم زمان مقام بدان شد و چون بہ نقطہ کہ سید نظر بہ ہاجر و اسمعیل افگند در ایشان رایی خانمان رای آب و نان دران بیابان بی پایان و بی گفت سبحان الله چہ نیکو گفتہ ایم معنی مرضیت چہ دران زمان خانہ کعبہ موجود نبود و ہیچ مرجع بسیار نبود و ہیچ مرجع بآب و خاطر محزون دری دیار شام نداد چون ہاجر اسمعیل آب و طعام شان کم شد و تشنگی بر اسمعیل غالب گشت و شیر در پستان منقطع شد تشنہ کہ بسیار دید شاہد حال فرزند علی طاقت شده بکوہ صفا بر آمد تا بدیدہ کہ ہیچ آبادانی بنظر او در می آید و خط بہ سر آن کوہ ایستاد و ہیچ فریاد رسی مزید از انجا فرود آمد بہ حالہ بہ رشید و تسہیل عام رفت و از انجا بمروہ رفت و از انجا نیز توقف نمود و از آب و آبادانی نشانی نیافت تا ہفت نوبت سعی نمود و بمقرر کہ حالا حاجیان محل منسایند بدان دره بر نوبت نیز از نگر گرفته خبر میگرفت کہ سبا حاجانوری قصد او کند عاقبت آوازی از کوہ صفا بگوش او رسید بدان طرف اقبال نمود و ہیچ چیز ندید بار دیگر بطرف مروہ صدای شنید بآن جانب توجہ فرمود ہیچ چیز مشاہدہ نگشت اسمعیل را گذاشتہ بود از ارتیاح استماع نمود نزد اسمعیل آمد و دید چشمکہ آب خوشگوار نزد او پیدا شده در زعم بعضی در آن حال کہ اسمعیل قدم مبارک بر زمین مالید از زیر پای مبارک او آب در جوش آمد و بقضی دیگر گفته اند کہ جبرئیل بہ پر خود زمین را شگافت و چشمہ آب پیدا شد غیر از این وجوہ چند دیگر نیز در ظہور آب مزم ایراد کرده اند منقولست کہ چون آب آشامیدند از غلبت تشنگی در خصت کرشمی خلاصی یافتند با ہاجر خواست کہ آب بیشتر برشک بر کنند جبرئیل گفت کہ بہ ہیت بگذارند شک نیست کہ این آب ہمیشہ خواہد بود آورده اند کہ ہاجر سنگریزه و خاک از ان چشمہ بر میداشت تا آن آب زیاده گردد بر گرد چشمہ می نہاد و بہ ہیت ہر کہ باشد مشان بدی و آنجا چشمہ خاک بہ ارادہ بر میخیزد آب آید بران و این امتیازی است ترا بالطفی ستنیده کہ از وہاب آب مترس کہ فیاض و وہاب بن چشمہ را بہت پسر تو دران گذرانیده فراخ تر ہمہ آفاق خواہد شد و بہ ہی بجاہ و تعالی و اولاد صالح ترا الشرف نبوت مشرف گردانیده تو نیز گراست خواہد فرمود تا درین وادی بالتفاق بر خود اسمعیل الرحمن خضاء الله تعالی خانہ بنا قواعد کہ خلائق از اقطار عالم بزیارت و طواف آن خانہ آمده از این آب بیاشامند اجر جزیل ثابت شود و حضرت حق سبحانہ و تعالی بر ایشان بخکایت ان بوشش شده بحضرت حق سبحانہ و تعالی نقل کرده اند کہ فرمود رحم الله اسمعیل لو ترکت زمزم او کانت عینا معینا و این جہت کند خدا یتعالی بر او اسمعیل کہ اگر سیحانہ نداشت زمزم را بہ آبچہ چشمہ آب بر روی زمین روان می بود و اگر آمدن قبیله جرہم بحرم محترم و محافظت نمودن اسمعیل را قبیله جرہم قومی بودند از نبی اعمام ابراہیم سکون در ولایت یمن داشتند طایفہ از ایشان بعد از پیدا شدن آب زمزم چون آمده بودند بحرم رسیدند دیدند کہ بعضی از طیور بر سر آب پرواز میکنند در پرداز آمده متوجه آن محل شدند چون بنا ہموار این محل بخلاف معہود بود و نظر از آب و ندانستند کہ آن حال بچہ سبب است چون ایشان بدان موضع رسیدند دیدند کہ عوسی بر سر آن نشسته اند چشم اعراب بر اسطه ستاده آن آب روشن شده از ہاجر پرسیدند کہ شما چہ کسانید از انس اوبا ایشان ہاجر صورت حال بیان کرده گفت این مکرمت حق سبحانہ و تعالی بین و این کرد کہ از زمانی فرمود بر آن دو نفر آب زمزم آشامیدند و بغایت عذب خوشگوار دیدند بعد ازان جہت تا بار دیگر پرسیدند کہ خبر شما را درین آب بیکبس گیر احقی است ہاجر گفت نے در نظر بصیرت ایشان پسندیده آمد آغاز ہاجر برای آمدن قوم بر سر آب خفت حاصل کرد و بطلب قوم خود رفت بعد از مدتی جماعت جرہم را از کیفیت حال اعلام کرد و ان جماعت بیمن رفته اہالی و اتباع خود را ہمراه ساخته مواشی خویش رانده با یک قبیله دیگر از نبی اعمام خود کہ ایشان را قطورا میگفتند منازل ہا کرده آمدند و سید نبی جرہم مضاض بن عمرو بن متر بطور اسمعیل بن عامری گفتند مضاض اعلامی کہ فرود آمده و سمع در محفل آن نبا ده نزول کرده دران مقام کرد عمارت ساخته بدو ملحق شد و بعد از ہاجر اسمعیل بن ابراہیم ان قبیله بر ان رابسبب اختلاط بنی جرہم جمیعی تمام بعضی از اسمعیل گرفتند و میان آن قبیله و اسمعیل مناکحت و مصاہرت واقع شد و بعد از ہاجر اسمعیل بن ابراہیم کار انتظام کار ہاجر و اسمعیل اعلام کرد و او ہر سال یک نوبت بر ایران سوار شده صبح الوشام سوار گشت و بجانگاہ کہ رسیده و اہل و عیال خود را دیده و دران نظم رجعت مینمود و بنگاہ کہ رسید و چون مدت پانزده سال از سن مبارک اسمعیل منقضی شد ہاجر کہ بالموی عصر بود تصریح ایشان از تولیت ولایت عمر متزلزل است ہمت بر عزم حج عالم علوی گماشت و بحق جرہم بالتفاق فرزند ارجمند خویش نضر را بجمع نمود و بمکہ فرمود تا مکہ را بقرب مجدد فون ساختند و اسمعیل از شدت حزن و ملالت از اندوه خواست کہ از آن سرزمین رحلت نماید اخلاص و اتحاد کہ بدید ار ہاجر داشت و انسی تمام داشتند مانع آمده بجہت دفع وحشت و تنہائی دختری اشراف از قبیله جرہم در سلک

از زواج او کشیدند و اسمعیل را بسواری و شکار میل تمام پیدا شده اکثر اوقات در کوه و صحرا طواف مینمودند اتفاقا روزی خلیل الرحمن بمکه آمده از حال هاجر و اسمعیل استعلام نمود و خبر وفات هاجره
و تاهل فرزند را شنیده بدر خانه او شتافت منکوحه اسمعیل از خانه بیرون آمده گفت اسمعیل بشکار رفته است و آن حضرت ابراهیم ناشناخته وز نشر الطاف مردمی قیام ننمود خلیل الرحمن دانست که آن عورت
از حلیه انسانیت و مردمی بهره نیست لاجرم بار گفت که چون اسمعیل بیاید سلام من بدو برسان و بگو که شخصی موصوف بدین صفات که آمده بود و وصیت نمود که عتبه خانه تو نامناسب است باید که آنرا تغییر
دهی آنگاه ابراهیم بشام مراجعت نمود و نماز شام که اسمعیل بخانه آمد خاطر صورت واقعه را در میان نهاد اسمعیل گفت آن شخص پدر من است و آستانه خانه عبارت از تو تغییرش عبارت از طلاق
است بعد از آن او بموجب وصیت پدر زن را طلاق داده از آن قبیله جمیله را که بمکارم اخلاق آراسته بود در حباله نکاح آورد و چون نوبتی دیگر که ابراهیم احرام حرم بسته بمکه رسید بدر خانه فرزند رسید
آمد از قضا اسمعیل باز در شکارگاه بود و عورت او بخدمت ابراهیم مبادرت نمود و ما حضری پیش آورده عذر خواهی نمود ابراهیم همچنان بر بالای براق بتناول اشتغال نمود چه از جانب ساره رخصت نبود
که چون بدین فرزند آید نزول فرماید پس حلیله اسمعیل سر و روی مبارک او را از گرد راه پاک کرده التماس نمود که موی سر حضرتش را بشوید ابراهیم ملتمس او را بسمع قبول داشته یکقدم مبارک
بر سنگی مرتفع که بر در خانه اسمعیل بود نهاد و پای دیگر در رکاب داشت و اثر قدم شریفش در آن سنگ باقی ماند و بار دیگر بر عکس سابق عمل نموده در محل معاودت با حرم فرزند خویش گفت که چون اسمعیل
بیاید از من بدو پیغام رسان و بگوی که آستانه خانه تو بغایت مناسب است زنهار که از محافظت آن غافل نباشی و تغییر و تبدیل بدان راه ندهی و بعد از رفتن آنحضرت اسمعیل از صیدگاه آمده حرمش بر
مشاهده گذشته او را مطلع گردانید اسمعیل گفت بشارت باد ترا ای یار شفیق و مونس موافق که آن پیر خلیل الرحمن پدر من است که بحفظ و حمایت تو وصیت فرموده سمعا و طاعة بعد و حلیله هر آنچه سابقا
و تا مرضیه در انجاح مطالب و حصول مآرب تو سبب الطاقة و الاجتهاد بتقدیم رسانیده آید و اسمعیل مدت الحیات بر مصاحبت آن حرم میمون مواظبت نموده تزوج دیگری رغبت
نفرمود و شرح بعضی از حالات آنحضرت در ذکر بعثت او باز نموده آید ان شاء الله تعالی ذکر تولد حضرت اسحق در کبر سن حضرت ابراهیم و ساره خاتون بقدرت خالق بیچون و چون
حضرت باری تعالی اسمعیل را با ابراهیم کرامت فرمود و هاجر از این موهبت عظمی بتفوق و سرفرازی گردید ساره آرزو میبرد که کاش مرا فرزندی بودی تا شرف نبوت در دودمان ما باقی میماند
و در آن وقت جبرئیل با فرشتگان باستیصال قوم لوط مامور شدند اول بخانه ابراهیم نزول فرمودند چنانچه سابقا شمه از این حدیث گذشت و چون ایشان بصور بصورت جوانان
صاحب جمال بودند ابراهیم بتصور آنکه آن جماعت از جنس بشراند گوساله بریان کرده نزد فرشتگان آورد ایشان گفتند ما بهای این ناداده چون نخوریم ابراهیم فرمود که در ابتدای طعام خوردن
بسم الله و در وقت فراغت الحمد لله بگوئید که بهای آن داده باشید آنگاه جبرئیل با فرشتگان گفت که بموجبی حضرت عزت جل جلاله او را بخلعت نبوت برگزیده است و با وجود مبالغه ابراهیم
ایشان دست بطعام دراز نکردند و در آن وقت رسم چنان بود که هر که میخواست که آسیبی بدیگری رساند طعام او نمی خورد از این جهت ابراهیم توهم نموده ملائکه گفتند مترس که ما فرشتگانیم
که بعذاب قوم لوط مامور شده ایم و در آن زمان که ملائکه در منزل ابراهیم نشسته بودند ساره مادر اسحق در پس پرده ایستاده بود قوله تعالی وامرأته قائمة فضحکت فبشرناها باسحق ومن وراء اسحق یعقوب
بعضی گفته اند که فضحکت ای فحاضت و اکثر بظاهر عمل کرده اند و در سبب ضحک ساره چند وجه گفته اند یکی آنکه چون سفره پیش بردند ملائکه دست بطعام دراز نکردند ساره بخندید که غریب مهمانانی
بخانه ما آمده که با جهت اعزاز و اکرام ایشان بریان ترتیب کرده ایم ایشان نمی خورند دوم آنکه چون دانست که ایشان بعقوبت قوم لوط آمده اند از شادی و فرح بخندید سوم آنکه چون او را بشارت
بوجود فرزندی دادند از غایت تعجب بخندید چه او و شوهرش ابراهیم هر دو در نهایت پیری بودند و برین تقدیر در آیه تقدیم و تاخیر باشد و تقریر چنین کنند که فبشرناها باسحق ومن وراء اسحق یعقوب
وامرأته قائمة فضحکت پس بخندید یعنی که او را شگفت آمد و گفت یا ویلتی االد و انا عجوز و هذا بعلی شیخا ان هذا لشیء عجیب ملائکه گفتند که تعجب میکنی از قادر بکمال قدرت کامله و حکمت شامله بی وسیله
آبا و امهات از خاک تیره آدم صفی آفرید و اگر از بطن عجوزی مولودی سلیم ظاهر گرداند چه عجب چون هفت روز گذشت ساره باسحق حامله شد و بعد انقضای مدت حمل کوکب سعد نبوتش از مطلع جلال طلوع
نمود و بعضی گفته اند که ابراهیم در وقت حمل اسحق صد ساله بود و ساره نود ساله و محمد بن اسحق بن منصور نیشابوری در قصص می آورد که در شب ولادت اسحق هزار ستاره بتمامه در نظر ابراهیم آمد از
از اجتماع کواکب متحیر شده کیفیت حال از جبرئیل پرسید جواب داد که این اشاره بآنست که از صلب این پسر هزار پیغمبر بیرون آید آنگاه ابراهیم مناجات کرده درخواست نمود که چنانچه باسحق این کرامت
فرمودی اسمعیل را نیز بدین نعمتی فاخر محظوظ و بهره مند فرمائی آنگاه خطاب آمد که از نسل اسمعیل پیغمبری در وجود آید که درة التاج مجموع انبیا بود و خاتم اولین و آخرین شفاعت او محتاج باشند ابراهیم بوظائف
حمد و ثنای الهی قیام نموده گفت الحمد لله الذی وهب لی علی الکبر اسمعیل واسحق ان ربی لسمیع الدعاء و جمعی دیگر گفته اند که ابراهیم در سن نود سالگی بسنت ختنه ملهم شد و اسمعیل را در سیزده سالگی و اسحق را
در یک سالگی ختنه کرد و گویند که اسمعیل در سن پنج سال از اسحق بزرگتر بود و چهارده سال نیز گفته اند بعد از نشو و نمای آن دو فرزند سعادتمند ابراهیم بذبح یکی از آن دو مامور شد ذکر قربان کردن
ابراهیم فرزند خود اسمعیل را اختلاف در میان علما و فضلا است در ذبح اسمعیل و اسحق که ذبیح کدام یکیست جماعتی از صحابه و تابعین چون امیر مومنان اسد الله الغالب علی ابن ابی طالب کرم الله وجهه
و عمر بن خطاب رضی الله عنه و از تابعین کعب الاحبار و سعید بن جبیر و مسروق و ابو الاحوص سعد و غیرهم بر آنند که ذبیح اسحق بوده و جمعی دیگر از صحابه کرام چون عبد الله بن عباس و ابو هریره و عبد الله بن عمر
و حامر و ابو الطفیل بن عامر و ام سلمه رضی الله عنهم و از تابعین چون امام الهدی جعفر بن محمد الصادق و سعید بن مسیب و یوسف بن مهران و مجاهد بر آنند که ذبیح حضرت اسمعیل بود

و هر یک از طائفتین بر اثبات مدعای خود دلایل اقامت کرده اند و شرح آن بنابر تطویل لایق بسیاق این کتاب نیست راقم حروف گوید که چون در ترجیح فریقین تامل نموده شد قول جماعتی که ذبیح اسمعیل را دانسته اند نزد این فقیر بی بضاعت راجح نمود لاجرم عنان خوش خرام قلم را بمیدان سخنان ایشان معطوف گردانیده مرقوم کلک بیان میگردد که ابراهیم نذر کرده بود که چون حضرت کبریای سبحانی او را فرزندی کرامت فرماید تقرباً الی الله او را قربان کند و بعد از نذر ابراهیم اسمعیل و اسحق متولد شدند و ابراهیم نذر را فراموش کرد تا شبی در قربان گاه مکه بخواب رفت در خواب دید که شخصی گفت که فرمان الهی نافذ شده که فرزند خود را قربان نمائی آنگاه ابراهیم از خواب درآمد و از همین متفکر شد که آیا این خواب رحمانی است یا شیطانی و در شب دوم بهمین دستور و در شب سوم نیز بهمین قاعده دید بعد از آن در خواب ندای شنید که ای ابراهیم شیطان ترا بطاعت پروردگار امر نمیکند برخیز و بانچه مامور شده قیام نمائی و چون صباح شد حضرت ابراهیم هاجر را گفت که سر پسر را شانه زده روغن در وی بمال و جامه نو در وی پوشان هاجر بدانچه فرموده ابراهیم عمل نموده آنگاه اسمعیل را گفت ریسمان و کارد بردار تا از شعب هیمه بیاریم آنگاه ابراهیم بر شعب روان شده از عقب وی اسمعیل نیز رفت در راه شیطان بصورت پیرمردی با ابراهیم رسیده پرسید که کجا میروی گفت درین شعب مهمی دارم آنگاه ابلیس گفت والله که شیطان ترا بذبح اسمعیل امر کرده حضرت ابراهیم او را شناخته گفت دور شو از من یا عدو الله که امضای امر پروردگار مینمایم شیطان از ابراهیم ناامید شده پیش حضرت اسمعیل آمد و گفت هیچ میدانی که پدر ترا کجا میبرد پدری دیده که پسر را قربان کند اسمعیل گفت آنچه خداوند فرموده است بجای می آورد و من مطیع و فرمان بردارم چون ابلیس از اسمعیل نیز مایوس شد پیش هاجر رفته گفت هیچ معلوم کرده که ابراهیم پسر ترا کجا میبرد گفت بجهت آنکه هیزم بخانه آورد آن ملعون گفت تو غلط پنداشته بلکه او را برای آن برده که ذبح سازد هاجر گفت که او از آن رحیم تر است که با فرزند خود چنان کند آنگاه ابلیس گفت او را گمان آنست که این کار بفرمان خدا میکند آنگاه هاجر جواب داد که ما فرمان الهی را گردن نهاده ایم آنگاه آن ملعون غائب و خاسر بازگشته ملک حفیظ ابراهیم و آل ورا از شر متابعت شیطان نگاه داشت و چون ابراهیم بشعب در آمد گفت یا بنی انی اری فی المنام انی اذبحک فانظر ماذا تری ای پسر بتحقیق که من در خواب دیده ام که ترا ذبح کنم پس نگاه کن که چه صلاح می بینی اسمعیل گفت یا ابت افعل ما تؤمر یعنی بجا آر آنچه مامور شده آنگاه ابراهیم فرمود که درین امر صعب چگونه تحمل توان نمود اسمعیل جواب داد که ستجدنی ان شاء الله من الصابرین بعد از آن اسمعیل از پدر التماس نمود که دست و پای مرا محکم به بند که مبادا در وقت کشتن اضطراب کنم و جامه تو خونین شود و چه مردن امری دشوار است و کارد را نیک تیز کن تا زود خلاص شوم و مرا بر روی بخوابان که می ترسم در آن وقت نظر تو بر چهره من افتد و سلسله شفقت ابوت در حرکت آمده از فرمان حضرت سبحان بی همال تعالی در مقام ذیل عفت بلوث معصیت آلوده گردد و پیراهن مرا بمادر رسان تا از استشمام رائحه من او را تسکینی حاصل شود آنگاه ابراهیم سخنان رقت آمیز اسمعیل را استماع نموده گفت الهی مجموع شکر و ثنا در زبان راجع بساحت کارخانه تست مرا در زمان شیب فرزندی ارزانی فرمودی و بلای مفارقت و ذبح او مبتلا کردی اگر شرف رضای تو باین مقرون است من چه کس باشم که از مقتضای آن سر کشم از مناجات ابراهیم ملائکه عالم علوی و سفلی بگریه آمدند بعد از آن ابراهیم کارد تیز بحلق اسمعیل کشیده هر چند در ذبح او سعی بیشتر نمود کمتر برید شعر اگر تیغ عالم بجنبد ز جای نبرد رگی تا نخواهد خدای، و آنحضرت سه بار کارد را تیز نموده بر حلق فرزند میراند هر بار روی کارد برگشت و نمی برید ابراهیم تعجب نموده درین اثنا از عالم غیب ندای شنید که یا ابراهیم قد صدقت الرؤیا بتحقیق راست گردانیدی خواب خود را دیگر باره آوازی شنید که در عقب خویش نگاه کن و آنچه مسطور است تو گرد ذبح کن که فدای پسر تست ابراهیم نظر کرده کبشی دید که از جانب کوهی می آید گویند که آن گوسفندی بود که چهل سال در مرغزار بهشت چریده بودی و بعضی گویند که آن گوسفند قربان هابیل بود که حق تعالی در ریاض جنت تا غایت پرورش داده بود و فی الجمله ابراهیم اسمعیل را همچنان بسته گذاشته متوجه گوسفند شد کبش از وی گریخته آنحضرت از عقبش روان شد بنزدیک هر جمره از جمرات که عبارت از اولی و وسطی و کبری است هفت سنگریزه بجانب گوسفند انداخته در جمره کبری او را یافت و هم در منا که قربانگاه مکه است آورده ذبح آن قیام نمود و درین اثنا جبرئیل دست و پای اسمعیل را گشود با او گفت مطلوبی که داری از حضرت قاضی الحاجات بخواه که وقتی شریف و هنگام اجابت دعاست آنگاه اسمعیل دست نیاز بدرگاه بی نیاز برداشته که یارب جمیع عباد خود را که مؤمن و موحد اند بیامرز و چون خلیل الرحمن بجانب فرزند خویش التفات فرمود بر گشادن دست و پای او که جبرئیل گشاده و بکیفیت دعای او واقف شد گفت که ای پسر تو مؤیدی بتائید ربانی و موفقی بتوفیق سبحانی در خلال این احوال ندای شنید که یا ابراهیم یا اصدق القائلین و یا اسمعیل یا اصبر الصابرین شما را در آنچه امتحان و آزمایش کردیم وفا نمودید و بدانچه شما را ابتلا ساختیم صبر کردید درجات شما در جنات عدن بلند گردانیدیم و در دو عالم لسان صدق شما را کرامت فرمودیم انا کذلک نجزی المحسنین ای ابراهیم تو خلیل منی از کائنات و ای اسمعیل تو صفی منی از مکنونات لاجرم پدر بزرگوار و پسر عالیمقدار حمد و ثنای پروردگار خویش بجای آوردند و از تاریخ طبری چنان مفهوم میشود که چون خلیل الرحمن ندای یا ابراهیم قد صدقت الرؤیا الی آخر الآیه شنید از هیبت خداوند سابق الانعام بخود بلرزید و کارد از دستش بیفتاد و جبرئیل که گوش گوسفند گرفته بود از بهشت آورده گفت الله اکبر و ابراهیم که نظر بر آن کبش انداخت گفت لا اله الا الله و الله اکبر بعد از آن پسر را گفت سر بردار که الله تعالی ترا فرج داد آنگاه پسر برخاست و جبرئیل را با کبش دید گفت الله اکبر و لله الحمد و در منهاج الطالبین مذکورست باین عبارت بی کم و بیش که صادق آل محمد میفرماید که چون حق سبحانه و تعالی ابراهیم را از قربان اسمعیل منع فرمود ملول شد حقتعالی فرمود که برای آن کارد تو او را مخالفت کرد

که حامل نور خاتم الانبیا محمد است و دران حال حجاب برداشته مراتب درجات حضرت خیر البشر و آل او بابراهیم عرض نمود و فرمود که این فرزندان اسمعیل اند دران میانه ابراهیم حسین بن علی را بدید و درجات بزرگوار او را مشاهده فرمود گفت یا خدایا در میان آل محمد این مرتبه کراست گفت فرزند زاده اسمعیل حسین است که دختر زاده رسول آخر الزمان محمد است گفت یارب حسین با او دوستدار او را اسمعیل حسبانه و تعالی فرمود که الحاق بده اسمعیل قبول کردیم پس بقبول صادق ذبح عظیم حسین علی ست صلوات الله علیهما و فدیه اسمعیل امت پاک کیش چه آن سنتی ست که اسماعیل داده اند ذبح را گوسفندی را این همه قدر و رتبه نباشد که حضرت حق جل جلاله در کلام مجید او را ذبح عظیم خواند تمام شد روایت منهاج الطالبین و مسعود ابران در نقل این حکایات زبان نسخه صادق است امین از سوق کلام سابق الانام آمده اول کسیکه بنیان کعبه و شیید ارکان او استعمال نمود حضرت آدم صفی بود و بعد از انقضای ایام حیات او شیث نبی بتجدید آن مبالغه فرمود و اهل عالم بطواف آن مشغول بودند و مناسک حج چنانچه آدم بفرزندان خود تعلیم داده بود بجای می آوردند و چون زمان طوفان نوح نزدیک شد ملائکه بامر ملک علام نازل گشته حجر الاسود و دیگر احجار بدان که آدم و جهت عمارت کعبه از کوه بهمان نقل کرده بود نهاد موضع شان قلع کرده و در غرّان جبال بود بعد نماند در روایت دیگر و بمناسب آنکه چون ابوالبشر از جنت الماوا و آنجا کدان دنیا نزول کرد و هبوط بران بگذشت بسیار ملول و سوخته شد پس بجبال بیهال نمالید و گفت آلمی بحرمت آنکه آواز ملائکه می شنودم و بوی خوش و پرستش ایشان مخاطب رب الارباب آمد که ای آدم خانه از آسمان بزمین فرستاده ایم که بحرمت طواف آن استغفال نمایند چنانکه اصناف ملائکه عرش مجید مر طواف می میکنند اکنون می باید که متوجه حریم حرم گردی تا سراچهٔ دل تو از التفات سوری غیر پرداخته بکلی خانهٔ قدس انس تمام گیرد شعر خانهٔ دل خالی از اغیار نیابی ۰ بام و در این خانه پر از یار نیابی ۰ و آدم بهمراهی یکی از فرشتگان که او را براه راست دلالت مینمود متوجه که شده و چون ما بین القدمین آنحضرت بجناه فرسخ بود بانگ درصوتی سنازل طی فرموده و بقصد رسید خانه دید از یاقوت هشتی که دود و داشت از زمرد سبز دری بجانب مغرب و باری بطرف مشرق و حضرت عزت ملکی را رسال نموده آهم را مناسک حج باو بیاموخت و چون آنحضرت از زیارت فارغ شد ملائکه خود را برو اظهار کرده گفتند ای آدم حج تو مقبول ملک غفور شد و در وقت طوفان نوح ملائکه آن خانه را باسمان بردند علی اختلاف القولین بعد از تسکین طوفان موضع بیت بر شمال طلق میمنه و خلائق از اقطار آفاق آمده بحریم آن مکان باحرمت تقرب نموده حج و عمرات قاضی الحاجات مرفوع میداشتند و علامات و آثار اجابت بر صفحات احوال انسان واضح و لایح میشد و حال مین متوالی جریان داشت تا زمان حضرت ابراهیم که اراده کافهٔ سبحانی دیگر بار بعمارت آن متعلق گشت خواست که شرف و فضیلت بنای آن خانه در خاندان ابراهیم بماند بنا بران جبرئیل امین باسمعیل اجازه داد و از شام یکره رود و بالقاء فرزند ارجمند اسمعیل خانه کعبه بر اکمال عمارت آورده و اهل عالم را بطواف و زیارت بیت الله دعوت فرماید ابراهیم اندیشه بنای کعبه در ضمیر منیرش سمت وقوع یافت از سر صدق و فرخی تمام بصوب مکه شتافت از دیار شام روان شد چون بعد از قطع مسافت بحرم رسید اسمعیل را دید که در بیای کوهی نشسته تیر راست میکند و پدر را پیش آمد و بعد از تقدیم مراسم ادب و تعظیم و تکریم و تفخیم ابراهیم گفت ای فرزند خدای تعالی مرا بامری فرموده است که در آن مطاوعت او می باید نمود اسمعیل گفت فرمان یزدان را بجای آر و از آنچه مامور شده ای تقاعد منما ابراهیم گفت خدای تعالی مرا فرموده است که خانه برای من بنا کنی اسمعیل گفت بسر و چشم ابراهیم گفت خدای تعالی مرا فرموده است که بر این موضع بلند خانه بنا کنم اسمعیل گفت بر کدام جانب از این بلندی ابراهیم بجانب جنوب اشارت کرد و اسمعیل بر آن موضع که اکنون بیت الله است دست نهاد و گفت بر این موضع بنا باید کرد ابراهیم گفت راست گفتی ای فرزند و بر آن موضع بنا کردن گرفتند و چون بدیوار رسید حجر الاسود را که جبرئیل از بهشت آورده بود بر آن موضع که اکنون است نهاد و بنا بالا برد و چون بمقام ابراهیم رسید آن سنگ نرم شد و پای ابراهیم در آن فرو رفت و بعد از آن سخت گشت و اثر پای ابراهیم بر آن سنگ ظاهر شد و تا امروز آن اثر باقی است و بعد از آن بنا بالا برد و چون بمقام حجر الاسود رسید اسمعیل گفت سنگی نیکو بیار تا نزد مردم نشانه باشد تا اسمعیل بموجب فرموده عمل نموده سنگی آورد و پسندیده نشد اسمعیل بطلب بهتر از آن سنگ رفته از طرف کوه ابوقبیس آواز می برآمد که ای ابراهیم مرا نزد من دلیتی هست که از آن آنجا که ابراهیم حجر الاسود را گرفته بموضع خویش استوار گردانیده و اسمعیل چون از طلب سنگ باز آمد حجر الاسود را دید پرسید که این سنگ را نزد تو که آورد گفت آنکه مرا و ترا بی سنگ باز نگذاشت و بعد از فراغ عمارت ابراهیم و اسمعیل بوظائف حمد شکرگزاری و مراسم دعا و زاری اقامت نموده گفتند ربنا تقبل منا انک انت السمیع العلیم و جبرئیل نازل شده بشارت قبول رسانید و شرائط طواف و مناسک حج و امور دیگر که در عرفات واقع میشود از سعی و قربان چنانکه اکنون متعارف است بلی زیاده و نقصان با یشان تعلیم نمود و چون پدر و فرزند بطواف بیت الله قیام نموده مناسک بجا آورده و ابراهیم از بیت آن بقعه شریفه را باسمعیل تفویض فرموده و خط آن صیغهای کلی نمود و هنگام آنکه میخواست که بوطن مالوف مراجعت فرماید بسر کوه عرفات فرشته بجانب شام نظر کرد بعد از زمان اطراف مکه ملاحظه فرمود و خاطر مبارکش نگران باسمعیل و اولاد امجاد او بود که بنور نبوت سیدانست که پدید خواهند شد چه آن ناحیه بغایت خشک و بی رنگ و

ریگ بود و کوههای آن موضع بی آب و گیاه و نظر کسیرا ازش در آمد بخلاف بلاد شام که زمین آن بلطافت اشجار و طراوت اثمار و طیبت هوا و عذوبت آب و کثرت اصناف نبی آدم محل و مسکون بود پس حضرت ابراهیم از مشاهدهٔ این حالات رقت تمام فرموده دست نیاز بدرگاه بی نیاز برداشته مناجات حال اسمعیل و ذریه او را بسکنت فرموده چون از ده فارغ شد عزیمت جزم فرمود که بای دولت در رکاب آورد بازوحی الهی و خطاب سماوی رسید که اهل عالم را بالطواف بیت خانهٔ دعوت کن تا بجانب کنای این خانهٔ تربت شرف تعمیت جهانیان نیز ترا باشد ابراهیم عرض کرد و آواز من تا کجا رسد خطاب آمد که از تو ندا کردن و از ما رسانیدن پس ابراهیم بمقام خود باز آمده بایستاد و آن مقام رفیع و تعلیم منیع تا بنشا بگرد شد و اولاد وی بجانب یمن آمده و باز بلده فرمود که ایها الناس ایزد تعالی از محض فضل و کرم خویش از برای شما بنا نهاد خانه مرا معهود و شما را بالطواف زیارت آن بخواند امر الهی را بالسرعت اجابت کنید تاج شما مقبول و سعی شما مشکور و شکر و جزاکم شما مغفور گردد و بعد از ان بجانب مشرق و سایر آفاق آورده این ندا در داد و از اطراف و جوانب بسمع سکون آن جواب دادند که لبیک لبیک لبیک از ان عباس منقولست که از کسانیکه در عالم موجود بودند و کسانیکه در ارحام امهات و اصلاب آبا مستقر بودند هفتاد الف که جواب دادند بدان سعادت عظمی موسومیت بحج یافتند و هر که از آن هفتاد هزار نفر که از طرف خانه خدا جل جلاله بقضیهٔ و اذن فی الناس بالحج آمدند هیچ کس نبود که در آن زمان مهر خانه موسوم بلب نهاده و مسکوت را لازم شمرده نگفته اللهم لبیک و بیست مجدد چون حضرت خلیل الرحمن از دعوت عالمیان بزیارت آن بقعهٔ مقدسه فارغ شد اسمعیل را در مکه گذاشته خلیفه ساخت و خود بدیار شام معاودت فرمود سال دیگر که سوم حج شد ابراهیم و ساره و هاجر که مطلقه آمده بودند اسمعیل و طائف همانی و حدقه گذاری بجا آورده و در رعایت سارهٔ تاکید و مبالغه بسیار نمود و سارهٔ از انجا خشنود شده در رفاقت ثقه با اتباع خود بجانب شام مرجعت نمود و در سال سوم حج آخر که توجه بیغمبر مسعود و عهد محبت با اسمعیل تازه کرده و حج گزارده بخدمت والدین بازمی گشت و چون عمر ساره صد و بیست سال و بقولی صد و سی سال منقضی شد طائر روح پر فتوحش بجانب گلستان قدس پرواز آمده مزرعهٔ حرون که بیشتر تصرف و تملک ابراهیم در آمده بود بدفن او تخصاص یافت ذکر بعضی حالات و کیفیت وفات حضرت ابراهیم آرباب اخبار آورده اند که بعد از وفات ساره ابراهیم زنی از کنعانیان در حبالهٔ نکاح در آورد و شش پسر از و در وجود آمد و نام ایشان اولاد و اخفاد در وجود آمده در اطراف آفاق متفرق گشتند و اولاد صلبی خلیل الرحمن غیر اسمعیل و اسحاق بتفصیل بثبوت نرسیده از گشت و همچنین اراده آن لی بکرت احوال آنحضرت تعلق گرفته چنانچه گفته اند و احمده علیهم که معاشی و انجام خلت پناهی بشتابه رسید که چهار هزار کلب گوسفندان او را از نگرگ نگاه میداشتند چون صد و پنجاه سال از عمر شریفش منقضی شد آثار شیب و بیاض در محاسن شریفش ظاهر شد و قبل از وی هیچ احدی بدین صورت روی ننموده بود آنحضرت جزع بسیار کرده گفت الهی این چه حالت ست که حقیقتش بر من مکشوف نیست خطاب آمد که این از تاریست از جانب من که بتوارزانی داشته ام از تتاع دین بخش آنرا و بفرح سیدل شد گفت اللهم زدنی وقارا منقولست که آن حضرت مسئلت نمود از خالق موت و حیات که تا طالب مرگ نشوم رشتهٔ حیات مرا بقرص اجل منقطع گردان و این حالت شش ماه بطول انجامید تا اجابت اقتران یافته چون وقت رحلت او قریب گشت و هنگام ضروری نزدیک آمد ملک الموت بصورت پیری فرو مانده مجلس شریف او تشریف حضور ارزانی داشت و ابراهیم بهیبت معهود و طلعای پیش او حاضر ساخته دست ملک الموت در حین بدیدن او لرزه آمده و آن لقمه در حلقش گلوگاهی بطرف بینی و گاهی بجانب دهان می برد ابراهیم گفت که ای پیر این چه نوع حالت ست که مشاهده میشود ملک الموت گفت که این همان پیر ست ابراهیم سوال فرمود که عمر تو چند ست گفت عمر تو در اید و سال زیاده از قوی نیز ابراهیم گفت تفاوت عمر و توانائی و سال پیش نیست و بعد از گذشتن این مدت عجز و ناتوانی سن باین مرتبه خواهد رسید ملک الموت جواب داد که ای ابراهیم انچنین حکایت نادیده شنیده نگشته گفت الهی این نوع لعبت حیات که بدین پسر دهٔ طلب فرمای که مراحمت زندگانی که مقرون باین عجز و ناتوانی باشد در کار نیست ملک الموت قبض روح او مامور شده ابراهیم بمالم بقا خواهد و بعضی گفته اند که چون بارتباطی متمسک بذیل عنایت بی زوال گشت و بعد از ان مدت عجز و ناتوانی نبود و بیغمبر مصدوب ابراهیم سهلی در میان نماند و بیغمبری تعین فرمود بگفتهٔ بعضی تمامت بنی و دنیوی که بر انجام امور دنیوی و بر اقامت مصالح خلق مشتمل شده دیگر باره بار دیار شام بعهد و خلیفه گردانید و چون بیغمبر آمد و ام الملمات که خدمتگاری بیغمبان بر تبه و ظیفه جان پاری بلکه جانستانی در میان آمده بود و مدعی توزیع مسلم ست که چون ملک الموت بقبض روح ابراهیم مامور گشته بنزد او آمد حضرت گفت ای عزرائیل هرگز دیده که دوستی قبض روح دوست خود را مرفه باید عزرائیل با آسمان شتافت و آنچه ابراهیم گفته بود معروض درگاه الهی نیاز دانسته ندای الهی رسید که با خلیل من بگو که تو هرگز دوستی دیده و وصال و لقای دوست خود را از جمله کمروهات شمرده عزرائیل پیغام خداوند خود را بخلیل رسانیده ابراهیم گفت که بیغام همین ساعت بکاری که ما مور شده اقدام نمائی ملک الموت روح مطهر او را قبض فرموده در حرث مزرعهٔ حرون در حرث ساره مدفون گشت مدت زندگانی او را بعضی صد و هفتاد سال و بعضی صد و هفتاد و پنج سال نوشته اند ذکر بعضی از اخبار متفرقه و بیان سنن و آداب چند که از ابراهیم بر صفحات روزگار باقی مانده منقولست که ابراهیم در آخر عمر مناجات کرده گفت که ای پروردگار نهای پرسن که چگونه تو زنده میکنی مردگان را خطاب آمد که مگر بدین کار ایمان نداری ابراهیم گفت بلی دارم لیکن خواهم که دل مرا اطمینان حاصل آید بعد ازین سوال امر قادر یا بزال نفاذ یافت که ای

ابراهیم چهار مرغ را از هر جنس که میخواهی بگیر و بکش و اجزاء و اعضای آنها را در هم آمیز و بچهار قسمت کرده هر بخشی را در قله کوهی گذاشته ایشان را بخوان که بسعی تو خواهند آمد ابراهیم بموجب فرموده عمل نموده بعد از آن ندا کرد و مرغان را دیده که ذره ذره از هر قسمی بهوا رفته در هم پیوست و هر مرغی را اندام و پر و موی جمع آمده بقدرت ایزدی پریدند و سرهای آن مرغان که در دست آنحضرت بود متصل گشتند چون ابراهیم این حال مشاهده نمود خطاب آمد که فردا باواز اسرافیل خلق عالم را از چهار گوشه عالم همچنان که امروز این چهار مرغ را از اطراف جبال باز میخوانیم زنده کنیم و مصداق این قول علی ما یشاء بعضی از ارباب تصوف آیه کریمه که در این باب نازل شده روایت دیگر کرده اند و بی ایراد آن مناسب سیاق این کتاب نیست آورده اند که ابراهیم روزی بطلب مهمانی بیرون رفت تا با هم طعام خورند چه عادت فرخنده اش چنان بود که بی مهمان چیزی نخوردی و بعد از جستجوی بسیار پیر مردی یافته بخانه آورد و در اطعام پیر تامل نموده او را از دین بیگانه یافت بنابران او را اطعام ناداده از خانه اش بیرون فرستاد چون پیر از نظر خلیل الرحمن غایب گشت خطاب عتاب آمیز از درگاه ولی النعم والاحسان رسید که یا ابراهیم این بنده نافرمان با وجود کثرت تمرد و عصیان در مدت عمر خویش از خوان افضال ما بی نصیب و مایوس نگشت که تو نومید شود امروز که یک چاشت او بتو حواله شد از خانه اش گرسنه و محروم بدر کردی شعر منش داده صد سال روزی و جان ・ ترا نفرت آمد از وی یکزمان ・ آنگاه ابراهیم از این حدیث متاثر گشته بتعجیل تمام از عقب آن پیر مرد بیرون آمده او را دریافت و مبالغه تمام او را بخانه باز آورد و آنگاه پیر از ابراهیم سبب رد و قبول پرسید ابراهیم صورت واقعه باز نمود پیر رقت کرده گفت زهی خداوندی که دوست را بجهت دشمن عتاب میکند آنگاه پیر شرک از دین خود تبرا نموده ملت حنیف قبول کرد و یکی از مخلصان حقیقی و مومنان تحقیقی گشت چنانچه شیخ سعدی فرماید بیت دوستان را کجا کنی محروم ・ تو که با دشمنان نظر داری ・ نقله اخبار گفته اند که صحیفه که با براهیم نازل شد مجموع آن مشتمل بود بر موعظه و حکمت و از جمله کلمات آن صحف یکی آنست که ایها الملک المسلط المغرور انی ما بعثتک لتجمع بعضها علی بعض ولکن بعثتک لترد عنی دعوة المظلوم فانی لا اردها و لو کان کافرا ولهذا طائفه حکما ذکر نموده اند که بر ذمه حکام ایام لازم است که قضایای مظلومان را بنفس شریف خویش تفحص و تفتیش بلیغ فرمایند شروط این امر ملکی بسر حد لازمست نکشد و چون رسیدن بتشخیص تمامی مهمات و معاملات محالست عملی را بنیابت خود تعیین نصب باید که ذات پسندیده صفات او از ارتکاب آرزوها و منهیات که شرعا ممنوع و نامحمود است معرا و مبرا باشد و بواسطه وعده مال و جلوه جمال فریفته نگردد و میل و مداهنه ننماید و صورت واقعه از روی راستی و عدالت بارباب اختیار و اقتدار رساند بلکه مخبران صادق امین را پوشیده و پنهان باید که فرمان دهد تا در اطراف ممالک سیر نموده اطلاع در جزئیات و کلیات پیدا کرده بشرف عرض رساند چه میشاید که بعضی از مظلومان بنابر عدم موانع متنوعه شرح حال خویش را نتوانند معروضداشت و در ضمن ارسال مخبران و اخبار ایشان فواید کثیره مندرجست و تفصیل آنها موجب تطویل میشود و هم در صحف مسطورست که عاقل در حین الانصاف باید که بهوش بود که حافظ لسان خود و عارف زمان خویش باشد و از جمله کلمات صحف دیگر آنست که عاقل مادام که بعقل خود بود چهار ساعت باید که نگاهدارد ساعتی با پروردگار خود و ساعتی تفکر در صنع قدرت بیچون و ساعتی که حساب نفس خود بجا آورد و در حین سر و ساعتی که جهت خوردن و آشامیدن حلال که ضرورست مصروف دارد و از آنجمله دیگری آنست که گفتار خود از کردار خود شمارد و سخن کم کند مگر سخنی که از آن چاره نباشد و هم در صحف ابراهیم مسطورست که عاقل باید که در تحصیل سه چیز باشد اول زاد آخرت دوم انتظام امر معاش سوم لذت غیر محارم و پیش از این مذکور شد که اول کسیکه بیاض در محاسن او پیدا شده حضرت ابراهیم بود و سبب ظهور این صورت آنکه قادر بیچون اسحق را در کبر سن باو ارزانی داشت کنعانیان گفتند عجیب حالیست که ابراهیم و ساره فرزند غیر را بخود نسبت میدهند و تربیت مینمایند لاجرم خداوند بیچون و مانند بجهت دفع تهمت ابراهیم اسحق را چنان شبیه بابراهیم بساخت که او را بعد از ظهور محاسن از پدر فرق نمیکردند بنابراین حکمت الهی اقتضای آن کرد که موی محاسن شریفش سفید شد تا خلائق را معلوم گردد که ابراهیم کدام است و اسحق کدام منقولست که شخصی حضرت رسالت را ندا کرد که یا خیر البریه آنحضرت فرمود که آن حضرت ابراهیم است و در حدیثی دیگر آمده که نحن احق بالشک من ابراهیم قوله تعالی اذ قال ابراهیم رب ارنی کیف تحیی الموتی قال اولم تومن قال بلی ولکن لیطمئن قلبی حلیه او علیه السلام رنگ همایونش سرخ و سفید و تمام قامت و اشهل العینین و عریض الصدر بود موضع ولادتش بعضی گویند که ولادت او در زمین سوس که از اراضی اهوازست اتفاق افتاد و بعضی در حدود کسکر گفته اند و بناحیه حران نیز گفته اند و اصح اقوال آنکه مسقط الراس او از اقلیم بابل موضعی بود که آنرا کوثی میگفتند و منقولست که در وقت تولد آنحضرت از عمر آزر بست و هفت سال گذشته بود و گویند که چون ولادت او نزدیک شد مادرش از حوالی آن دیار بجانب نهری عظیم که آب آن خشک شده بود در آنجا وضع حمل نموده و ابراهیم را در خرقه پیچیده بگذاشت و بخانه مراجعت نموده پدرش را از این حال آگهی داد آزر بدانجا رفته در زیر زمین در کنار همان جوی خانه ترتیب داد و از خوف ضرر سباع در آن خانه را بسنگی سوراخدار محکم گردانیده بازگشت و پیوسته مادرش بآن خانه رفته تعهد او مینمود تا بزرگ شد و بعضی گویند که چون آزر از حمل مادر ابراهیم وقوف یافت حیله خود را بموضعی برد میانه کوفه و بصره که آنرا اور میگفتندی و در آنجا اقامت نموده و در آنجا ابراهیم متولد شد و تا بزرگ شد بوطن مراجعت ننمود و قولی دیگر آنست که ولادت شریفش در غارے بود اما اصح آنست که در سبق ذکر یافته والله اعلم معنی اسم و ذکر لقب و کنیتش مراد از لفظ ابراهیم

اب راهام است یعنی پدر مهربان و نقش خلیل الرحمن و کنیت سیارکش ابوالضیفان و ابوالانبیاست و ابو محمد نیز گفته اند ذکر بعضی از خصائص و آداب شش حضرت محمد مصطفی صلعم سیفرماید ان ابراهیم خلیلی و انا حبیبه بالقدوم و مولود بثلاثین سنته و این حدیث نقیض قول سالق ست که ذبیحش سوخاق نقل کرده شد قالبًا آنست که این حدیث بایشان رسیده باشد که سال آنحضرت زاد حسین اختان یاوده ازین نیز گفته اند و بعضی از فضلا گویند که قدوم نام موضعیست در شام و بعضی گفته اند قدوم تریشه ایست که حضرت علت پناهی در سن شصتسالگی خود را بآن تیشه ختنه کرده و این سنت تا القرص عالم از آن پیغمبر بزرگوار بیادگار باقی ماند دیگر از شصتهای آنحضرت پرسیدند سر اویاست چه حضرت حقتعالی باو وحی فرستاد که تو کرم ترین خلقی نزد من باید که در وقت بجود زمین عورت تراش بپندار جوم ابراهیم برای خلیلش ترتیب سراویل نموده و هو اعلم مشهور ست که سنت ختنه یافت ازینجا مختونات است و ادرد چاشت و شام الیته طعام باهمان خردی و در مقبر ا تبرکش رسم ضیافت تا روز قیامت بود و لهسنه تخلق عالم تصدیق جمیل فکریم او گویاست هم در اول حال تشنگان بادیه حرمان را بدو چشمه عرفان و دلالت نمود و در عنفوان شباب و مبدا جوانی بر اثبات صانع عالم حجت گرفته مناز خان و خالیان خبر دوست را لرزم و مغلوب گردانید باری بحمانه و تعالی در قرآن مجید در فرقان حمید ذکر او را از دعوی ببود و نصاری بری ساخته باخلاص اسلام او گواهی داد و در سن سیزده سالگی یا بیست و هفت سالگی نمرود و متابعانش را بآتش خفیف دعوت فرموده اورا در آتش انداختند و اول کسیکه در راه حضرت خداوند سابق الاقدام مهاجرت اختیار فرمود او بود چه قیاست اول کسی را که جامه خواهند پوشانید او خواهد بود و هوالمام الاشهر نقله تعالی انی جاعلک للناس اماما قال الشیخ و قیمت خفیفت و قطع موی بر لب و مسواک و مضمضه و کندن موی بغل و ستردن شعر خانه و چیدن ناخن در دست و جا آب و تقدیم ضیف و طعام مساکین و بذل مال و اخراج اموال و غیره ذلک از جمله سنتهای پسندیده اوست حقا که جمله کائنات علیه افضل الصلوات با وجود کمال شرف و علو منزلت بتابعیت او مامور شده که ان اتبع ملة ابراهیم حنیفا بالخصوص چون آنکه مناقب کمالات حضرت خلیل الرحمن بسیارست و منبع آداب و بشمار و هر روز دولت محمدی و شریعت احمدی هر یک از اعمال حسنه او سنتی معمول بها و طریقه موثوق علیها ست و علم شکیبن قرن تعداد ماثر و مفاخر او بحر و تصور بمعرفت شده و بهمین قدر اختصار کرد ضعفعتش زراعت و حراثت بوده و پیوسته بدین شغل اشتغال میفرموده و در بنای قری و قصبات و تعمیر بلاد جدی تمام داشت و در ایام حضرت او لاد و اطاهرین او مدائن و اعمار بسیار عمارت یافت مدت ایام حیات و دعوتش اهل کتاب گویند که عمر مبارکش صد و هفتاد و پنج سال بوده و تتبع سر معارف رویت گفته اند هشتاد و سعودی در کتاب اخبار الزمان صد و نود و پنجسال گوید و محمد بن فرزادین بناکتی بصد و بیست و سه سال تصریح کرده و صد و بیست و نه سال نیز گفته اند و صح روایات قوم امام سعودی ست و بر این تقدیر مدت دعوتش صد و هشتاد سال باشد و در روضة الاحباب مذکور ست که در نجات در گذشت و در جامع الحکم سلوست که روز پنجشنبه نهم محرم بعد از نماز شام بست و پنجم ز صاحب فرمان بود از مدارحت و هوان بروضه رضوان انتقال فرمود صلوات الله علیه و علی جمیع الانبیاء و المرسلین ذکر اسمعیل و شرح بعضی از حالات و بعثت او و اولاد مبارکش چنانکه گفته اند حد و شام بود او را در صغرسن بلای هجرت متبلا شد و در اراضی مکه شود نما یافته برتبه رشد و حد بلوغ رسید و تیر اندختن و فروتیت تعلم نمود و قبیله جرهم که بدستوری با پدر در جوار ایشان اقامت نموده بود نه هفت گوسفند با اسمعیل مکرمت نمودند و حضرت نسل البکات در تتاج گوسفندان اسمعیل برکت ارزانی داشته تا کرت آخر بجای رسیده که محاسبان روزگار را ضبط شمارش عاجز شدند و مسعودی در کتاب اخبار الزمان سیگوید که اول قومی که میل بمصاحبت اسمعیل نموده بشرشیه زمزم آمدند اطاف نمودند از علایق و بعد ازان بنی جرهم از ولایت یمن آمده و بکلمه قاست نمودند و چون سالها قصه تزویج اسمعیل و آمدن ابراهیم بزیارت او صورت تحریر پذیرفته مذکور آن دیرین مقام خالی از شایبه و تکراری نیست اما بنا بر آنکه این خبر بتمامتر بسبیل اجمال مرقوم کلک بیان گشته و اکنون از تاریخی معتبر مبسوط داعیه بنقل آن پیدا شده قلم در زبان بذکر آن اقبال کرده سیگوید که بعد از اتمام عمارت بیت الله مراجعت ابراهیم اسمعیل را مشتی تمام دست داده موشی و اغنام او بسیار شده و قوم جرهم اتفاق نموده عود و خز استعدین سامدا که از قبیله عمالقه بوده و بعد و داده و بعد از جنگاه از مفارقت پدر و پسر ابراهیم راه واعیه دیدن اسمعیل در خاطر موسوخ یافت فربراق سوار شده عازم مرعم گشت و در حین خروج از شام ساره بنا بر وفور غیرتی که داشت ازا برا اسمعیل اتمام نمود که چون بگذرد در خانه اسمعیل نزول نفرماید و آنحضرت متس ساره را سپند دل داشته اورا وداع فرمود بعد از قطع منازل بگذشته رسیده بدر خانقاه اسمعیل آمده و پسر را حاضر نیافته زنی را دید که از خانه بیرون آمد ابراهیم از وپرسید که تو چه کسی گفت من منکوحه اسمعیلم ابراهیم گفت حال شما چونست و بر چه کیفیت روزگار میگذرانید عمره جواب او که بر وجه بیاراد او آلهی ست و آن عورت بی چگونه شکر نعمت خداوند عالم حسابی بجا نیاورده و بعد از زمان بر آن پرسید که اسمعیل کجاست عمره گفت به پیری از شکمی که مرخانه نیست بر آمد ابراهیم گفت اسمعیل اگر نانی خوراکی آورده باشد گفت نیاورده هر چه ابراهیم پرسید از ستر جواب داد و مطلقا از اجابت استه عای نزول نکرد و چون ابراهیم مردی و مروت پنداخت بر اهیم با گفت که چون شوهر تو نیاید سلام من بدو برسان و بگوی که عتبه خانه را تغییر دهد عمره گفت چنین کنم و ابراهیم بازگشته چون بخانه آمد را که بر خود حضرت ابراهیم استشام کرده و آثار بران را مشاهده نمود از سکوحه خود پرسید که ای چگونه ضیف من بدینجا آمد عمرت گفت پیری آمد و چنین چنان فرمود اسمعیل گفت آن شخص پدر من ست و چون او نیز نده او نفاقه او اشارت بطلاق تو کرده بنا بر وصیت پدر او را طلاق داده سیده بنت مصاص بن عمر و جرهمی را بخواست و چون بار دیگر ابراهیم بگذشته آمده بزیارت اسمعیل شتافت اورا بسقوط اول بگذشته رفته ابراهیم بدخانه آمد فرزند را نیافت و سیده عم مادر

دیده پرسید که تو چه کسی گفت دختر مضاض بن عمرو زن اسمعیل ابراهیم گفت معاش شما بر چه سانست جواب داد که شکر خدای را که روزگار با نیکو خوبی میگذرد ابراهیم
پرسید که شوهر تو چگونه کس است گفت بهترین ازواج است بعد از آن سیده التماس نمود که ابراهیم فرود آید تا وی بشرائط ضیافت قیام نماید ابراهیم فرمود که مجال نزول ندارم
سیده گفت موی سرت را ژولیده می بینم رخصت فرمای تا آنرا بشویم و روغن در سر تو بمالم ابراهیم اجازت داده سیده سنگی گذاشته و ابراهیم پای راست را بر سنگ نهاده و پای
چپ در رکاب داشت تا نصف سر او را بشست و بعد از آن سیده سنگ را بطرف ایسر او برده تا ابراهیم پای چپ را بر سنگ نهاد تا نصف دیگر از سر مبارکش شسته شد و اثر قدم
مبارکش بر آن سنگ ماند و بعضی از مفسران مقام ابراهیم را آن سنگ داشته اند و سیده چون از شستن سر ابراهیم فارغ شد مقداری پنیر بر طبقی نهاده پیش ابراهیم آورد و طبق بهر دو دست نگاهداشت
تا ابراهیم همچنان سواره پنیر را تناول فرمود پس با سیده گفت که چون شوهر تو بیاید بگو که ابراهیم چنین گفت که عتبه باب تو نیکو آستانه ایست زنهار که در محافظت آن تقصیر جایز نداری و نگام
رجوع خلیل الرحمن از سیده پرسید که هیچ نان در خانه شما هست گفت نمیدانم که نان چه چیز است گفت هیچ معین داری سیده همان جواب گفت باز ابراهیم پرسید که مقداری خرما باشد سیده
جواب داد که از اینها که می بینی هیچیک نمیدانم ابراهیم در گریه شده گفت ربنا انی اسکنت من ذریتی بواد غیر ذی زرع عند بیتک المحرم الی قوله تعالی وارزقهم من الثمرات و برین تقدیر احتیاج بتقدیر
لفظ موضع نیست که گوییم ای عند بیتک المحرم چه این قول بر زبان معجز بیان ابراهیم بعد از بنای کعبه مدتی جاری گشت چنانچه از سیاق کلام بوضوح می پیوندد و بالجمله چون ابراهیم
بشام معاودت نمود اسمعیل شب بخانه آمد رایحه پدر مهربان و براق را از آن استشمام کرده از حلیله خود پرسید که هیچ کس امروز بدینجا آمده سیده گفت بلی پیری تشریف آورد که هرگز مثل او
عزیزی ندیده ام در ملوک و سمت اخیار و نور انبیا داشت و اینک اثر قدم او درین سنگ مانده است اسمعیل فرزندان را جمع کرده بگریست و گفت این مقام مقام پدر ماست
و همه اتباع او در گریه افتاده و آن سنگ را تعظیم هر چه تمامتر بوسیدند ارباب اخبار آورده اند که حق تعالی ببرکت دعای ابراهیم جبرئیل و میکائیل را فرمان داد که رمله و طائف
را از موضع شان برداشته قریب بمکه آوردند تا اولاد او در وسعت عیش و رفاهیت روزگار گذرانند چه اطعمه و فواکه درین دو موضع فراوان میباشد قال الله تبارک و تعالی واذکر
فی الکتاب اسمعیل انه کان صادق الوعد و کان رسولا نبیا کلبی که یکی از مفسران مسلم است گوید که صدق وعده اش بمرتبه بود که با شخصی مقرر کرد که در مکانی معین اقامت نماید تا آن شخص
نزد او آید و آن کس را این حدیث فراموش شده بعد یکسال بدان مقام رسید و اسمعیل را در آن موضع حاضر یافت و بعضی گویند تا سه روز اسمعیل در آن مکان صبر کرد تا آن شخص نزد
او آمد راقم حروف گوید که قول اخیر بصدق اقرب است و مورخان آورده اند که اسمعیل بعد از فوت ابراهیم بشام رفت و زیارت مرقد منور پدرش دریافته و میراث او قسمت نموده بشرف
نبوت مشرف شده حق جل و علا او را بدعوت جمعی از فراعنه فرستاد که از مصر رحلت نموده در دیار یمن اقامت داشتند اسمعیل بدان سرزمین رفته طائفه عصاة طغاة را سالهای
فراوان بدین قدیم حضرت ابراهیم دعوت فرمود آن متمردان از قبول سعادت عظمی سر باز زدند و همچنان در بادیه ضلالت و غوایت سرگردان مانده بسر چشمه هدایت و عنایت راه نبردند گویند
اسمعیل را دوازده پسر بود و نسل او از نابت نام داشت و از جمله فرزندانش نابت و قیدار در حریم حرم مقیم شده باقی پسران در اطراف دیار عرب توطن نمودند و شعوب و قبائل بسیار
از نسل ایشان پیدا گشته بهر طرف که روی آوردند بر معاندان غالب آمدند منقولست که چون اسمعیل در آخر ایام حیات خویش آثار شیب و ضعف مشاهده فرمود قیدار را وصی و ولیعهد
خویش گردانید و بعد از اندک فرصتی از دهشت آباد دنیا بریاض جنت المأوی خرامید حلیه و علیه السلام بغایت مشابه بود با براهیم صفاتش امین و صادق الوعد و متحمل و صبور
صنعتش تیر تراشیدی و تیر را نیز نیکو انداختی روایت کنند که روزی عبور رسول خدا صلی الله علیه و سلم بجمعی از بنی اسلم واقع شد که ایشان در آن حال به تیر انداختن اشتغال داشتند
آنحضرت فرمود که ارموا بنی اسمعیل فان اباکم اسمعیل کان رامیا و او بصید و شکار میل تمام داشت کنیت و لقبش کنیت مبارکش ابو العرب و لقبش اعراق الثری است
و زبان سوداوراق در بیان معنی اعراق الثری بنابر عدم اطلاع بر آن لال است معجزاتش بسیار بود یکی از آنجمله گوسفندی را که پستان او خشک شده شیر نمیداد و سالها
برین گذشته بود نزد پیش او آوردند آنحضرت دست بابرکت بر پستانش مالیده بر فور شیر از آنجا در فوران آمد و دیگر آنکه جمعی بخانه او آمدند و طعامی حاضر نبود قدری آب زمزم
در ظرفی کرده سر آنرا بپوشید و دعا کرد چند لون طعام از آن ظرف بیرون آورد و این معنی موجب زیادتی تصدیق نبوت او گشت ایام حیاتش بقولی صد و سی سال
بود و بروایت اصح صد و سی و هفت سال زندگانی یافت و از آنجمله نود سال معاصر پدر بزرگوار خویش بود مدت دعوتش قریب بچهل و هفت سال گفته اند و بعضی پنجاه سال گویند
و بر تقدیر قول اخیر بعثت او پیش از رحلت ابراهیم بوده باشد و این سخن مخالف روایت طبریست والله اعلم مرقد همایونش حجر بقرب مرقد هاجر است و بعضی میان رکن و مقام گفته اند ذکر
کیفیت ظهور عبادت اوثان و اصنام در بیان اولاد حضرت اسمعیل بطون کتب و متون صحف مشحونست باین خبر که چون در ایام اولاد و احفاد اسمعیل بسیار شده کثرت دوده
نبوت بمرتبه انجامید که مکه شریفه دیگر گنجایش ایشان نداشت لاجرم بعضی از آن جماعت بعزم توطن باطراف دیار عرب از حرم بطریق بیرون آمدن گرفتند و هر کس از آن قوم که راه
سفر پیش میگرفت سنگی از احجار حرم مصحوب خویش گردانیده در محلیکه رحل اقامت می انداخت آن سنگ را در جای پاک نهاده بدستور زیارت بیت الله بگرد آن طواف میکردند و نیز

بآن شد که در نظر ایشان هر سنگ را سنگها که نیکو مینمود آنرا برداشته در مکانی مناسب نهاده بزیارت وطواف او میپرداختند آخر الامر صنعت براهیم را بر طاق نسیان نهاده باغوای شیطان عبادت اوثان اختیار نموده کیش بت پرستی را از جمله مستحسنات شمرده و با وجود ارتکاب این فعل سنگین بمقتضی بعضی قضایا بشریعت ابراهیم عمل مینمودند و بدستور معهود سنگ حج بجا آورده بتعظیم حرم خداوندی تجمیل و تکریم خانه کعبه را بخود واجب و لوازم سیادت دانسته و زعم باطل آنکه سبب ظهور بت پرستی در میان فرقه اسمعیل نیز است لهذا سایر قبائل که مردم ورنی بودند بقبیله بهم و قوی شهوت و بغضی چنان بر ایشان استیلا یافت که در نفس خانه کعبه با هم زنا کردند و حضرت قهار شدید الانتقام هر دو را مسخ نموده سنگ گردانیدند و مردم مکه آن دو جثه سنگی را از خانه کعبه بیرون آورده از برای عبرت خلائق اساف را بر سر کوه صفا و نائله را بر سر مروه نصب کردند و بتقادم دهر لاحضرت اسمعیل از زمین ابرهیم اعراض نموده به پرستیدن آنها مشغول گشتند و اول کسیکه ملت حنیف خلیل را تغییر داد و مردم را بعبادت اصنام و بت پرستی دعوت نمود عمرو بن لحی خزاعی بود و بعضی از کتب مسطور است که عمرو بن لحی اسمعیل را از شام نقل کرده بر سر کوه انشتب از زمین مکه نصب نمود و خلائق را فرمود تا عبادت آن بجا آورند و ذکر اسمعیل که عظم اصنام قریش بود در قرن دوم ازین کتاب خواهد شد انشاء الله تعالی و بعد از صدور این حرکت ناپسندیده از عمرو عبادت اصنام در عرب شیوع یافت چنانچه قبیله ازد و عنبان سنات ساکن در کنار دریا بر تجاره مشغوف بودند و انصار نیز در زمان جاهلیت به پرستش سنات اشتغال مینمودند و از برای عزی که از بنیان مشهورست در نخله خانه ساخته بودند که بنی خزاعه و قریش آن خانه را بسان کعبه زیارت کرده بخیال حصول عز دنیا و آخرت عبادت عزی بجای آورند و بنو ثقیف که از عظمای عرب بودند کاطاعت لات بر میان بسته عبادت او را وسیله حصول مقاصد خویش می پنداشتند و این سه اقسام عمده از آنان از قلاع لوای دولت محمدی در میان عرب اشتهار یافت و ذکر بعثت سیدنا ابراهیم علیها السلام آورده و انکه در زمانیکه ابراهیم فلسطین تحویل فرمود سیصد نفر از بنی نعمان فرستاد او در زمان حیات پدر خویش بسعوت گشته بارشاد و هدایت قوم مشغول گشت و در تقارب عمر خویش را بحالة النکاح درآورده عیص و یعقوب بیک بطن از و متولد شدند و چون در حین ولادت دست یعقوب بر عقب عیص متعلق بود بدین اسم موسوم گشت و آن هر دو فرزند سعادتمند در چهار سیزده سالگی عیص ادوست تر میداشت و رفقای یعقوب او اسحق در کهرسن بحار رضه رسیده مبتلا شده و دیده ظاهر بینش از ملاحظه بصوت عاجل مانده و در خلال این احوال روزی یعقوب با فرزند عیص که بشکار مشغفی تمام داشت مراجعت نموده و ظیفه آنکه شکاری بدست آری و بریان کرده بمن رسانی تا دعا کنم که باری تعالی درباره تو بمن برکت ارزانی دارد عیص تیر و کمان بر دوش نهاده بجانب کوه و صحرا شتافت و در فحا صورت حال را معلوم فرموده بنا بر وفور محبتی که با یعقوب داشت بر فور با او گفت که ای فرزند اسحق با برادر تو عیص خیر چنان گفت اکنون باید که من لحظه بر غالله که چندگاه است که آنرا پرورده گذشته بر بیان کرده پیش اسحق ببری و چون اعضای عیص نهایت پر سوی بود بر فقا اشارت کرده که یعقوب پوست بر غاله را بر ساعد شده و چنین تکلم باید آراخود را تغییر داده و در سخن گفتن تقلید عیص نماید و یعقوب بفرموده مادر مهربان عمل نموده بر غاله بریان را پیش اسحق برد و اسحق یعقوب را پیش خود طلبیده دست بر ساعد او نهاد و چون یعقوب با یعقوب در سخن آمده او نیز بتکلم فرمود اسحق گفت عجب حالتی که ساعد عیص بساس میکنم و لهجه یعقوب می شنوم انگاه بحق بریان را خورده موافق مزاج شریف او فتاده فرمود که بارک الدنی ولدک و جعل فیم النبوة و الکتاب ارباب تواریخ آورده اند که هفتاد و اند هزار کس از ذریه یعقوب بدرجه شریف نبوت فائز شدند و چون عیص از شکار مراجعت نموده و از گفت و شنود پدر و برادر با خبر شد آنچه از سمن طعام و اشتی آورده بود اسحق دانست که مدان باب حیله واقع شده عیص الاکفت که قرة العین یعقوب و اولاد او شدند لیک اکنون دعا کنم تا حضرت مجیب الدعوات نسل ترا بسیار گرداند از سیاق این سخن یعقوب بسیار و بسلاطین ذوی الاقتدار پدید آورد و از اولاد او تغییری صورت نگیرد و این سخن را خود بروایت آن کس وارد شده که ایوب را از عقاب عیص بشارت و بعد از وقوع این قضیه نامه حسد و عداوت در بالمن عیص اشتعال نموده و روی بقتل یعقوب آلفت مطلوب آنست که بخانه من تشریف آری که بحبت ضیافت طعامی مهیا ساخته ام یعقوب قبول فرموده قوای برادر نخست چون از طعام خوردن فارغ شدند عیص بدو یا سه تحف بسیار از اسب و شتر و گوسفند و غیر ذلک بیعقوب ارزانی داشته بر سم وداع او را در کنار گرفته بدندان گردنش را بگزید و خواست که بر او را هلاک سازد و دندان حال قادر نبود و بخلاف سنان مدان عیص را بر سان موم نرم گردانید و چون عیص دندان باب عاجز شد گفت استغفر الله و اتوب الیه و فرمود که ای برادر اکنون دانستم که بدان سبقت گرفتی بازین خدا پیغالی بوده و با ید که در خفا و امان الهی مراجعت نمائی که خیر و برکت نصیب تست و یعقوب سالها و غائبا بمنزل خویش برگشت و رنجه در تاریخ طبری و حافظ ابرو و غیرهما از سر فتن یعقوب بخدمت خال خود و اقامات او را بدار خویش عیص بعد از مراجعت در حلت عیص بجانب ملک روم مسطورست متعاقب این کلمات در قصه یعقوب مرقوم رقم بیان خواهد گشت انشاء الله تعالی و پس از مدتی طویل که بحق تبلیغ رسالت نموده بعد از رضه چند روزه بحق رالبیک اجابت گفت و بجوار رحمت رب جلیل پیوسته سرای ظلمانی را بمنزل نورانی مبدل گردانید حلیه او لحق تمام قد و سیمای چشم بود و رنگ سبزی مائل بصفائش عابد و صالح و شفیق و رحیم دل بود معجزش بسیار بود از انجمله که چون آنگه دست مبارکش را بر پشت گوسفندی فرود آورده دعای برکت گفت در الحال از آن یک گوسفند هفتاد گوسفند دیگر متولد شد نادیام حیاتش صد و شصت سال بود و در روایتی صد و بیست سال و صد و بیست و یکسال نیز گفته اند والاول هو الاصح مدفن همایونش چون از دنیا مفارقت کرد عیص بتجهیز و تکفین او قیام نموده چهار صد مبارکش را بصنعی که اکنون بقدس خلیل اشتهار یافته است در مغاره المعروف

مدفون ساخت قصهٔ یعقوب اسرائیل الله یعقوب علی نبینا و علیه السلام از کبار انبیای مرسل است و بیشتر انبیا که بعد از وی مبعوث گشتند از نسل آنحضرت بودند و در اکثر کتب تواریخ چنین ایراد کرده اند که اسحق یعقوب را وصیت فرموده که از کنعانیان زن نخواهد بلکه دختر خال خویش که در فدان از دیار شام مقام داشت تزویج نماید و چون بسبب تغیر مادرش رفتار اسحق در حق او دعا فرموده عیص با او در مقام عداوت آمد یعقوب بعد از فوت اسحق شبی و بعضی گویند هم دران شب بنابر استتار و خوفیکه از جانب عیص داشت باشاره والدهٔ خود از کنعان بیرون آمده متوجه فدان شد و آنحضرت بعد از هجرت از وطن مالوف موسوم باسرائیل گشت لانه اسری باللیل آورده اند که هم دران سفر در اثنای سیر ضعف تمام با او راه یافته بر سنگی قرار گرفت و همانجا بخواب رفت در واقعه دید که در فرازی هوا از روی زمین تا حد سقف سماء نردبانی وضع کرده و فوجی از ملائکه بران نردبان عروج و نزول میکنند و در اثنای این حال از سرادق عزت و جلال خطاب ملک متعال رسید که منم آن خداوند سزاوار پرستش که خدای تو و خدای پدران تو غیر از من نیست ترا و ذریات ترا بعد از تو وارث ایالت این زمین مقدس گردانیدم و ذوات فاضلهٔ اشعار ترا بکرامت و برکت هدایت آثار داشتم و بافاضهٔ کتاب و حکم نبوت مفخر ساختم و شما را بحفظ و حمایت خویش مخصوص دارم تا باین مکان معاودت کنید و خانه بنا کرده یعنی بیت المقدس تا مجموع ذریه و اعقاب خویش بعبادت آن سرفراز باشند و چون یعقوب از خواب برآمد استبشار نموده بدعای اسحق متیقن گشت و از انجا عزیمت نهضت مصمم نموده بعد از آنکه مسالک بعیدی سپری گردانید بساحت قربت خال اتصال یافت منقولست که در سال قحط یعقوب بمنزل خال خویش لیان نزول فرمود و لیان را چاهی بود که گوسفندانش از آب آن چاه میخوردند اتفاقا آب چاه کم شده لیان صورت واقعه را با یعقوب در میان نهاد و آنحضرت دلوی آب ازان چاه کشید و مقداری آشامیده باقی را دران چاه ریخت آب چاه بقدرت خداوندی از پیشتر بیشتر شد و خال او صورت حال مشاهده نموده بمصاحبت یعقوب راغب گشت و از وی استدعای اقامت کرده و حضرت یعقوب قبول فرمود و بعد از چند روز دختر کهتر لیان راحیل را خطاب فرمود و پدر دختر از جهت مال و اسباب سؤال که ابواب ضروریات بدان مسدود میشود تفحص نموده یعقوب گفت ازین مطالب مرا چیزی بدست نیست اما مدتی معین فرمای تا من اجیر و خادم تو باشم و بادای خدمت کلفت صداق مهیا دارم و لیان اجابت نموده خدمت هفت ساله جهت صداق راحیل معین گردانید و یعقوب ادای خدمت قبول کرده سر انگشت اطاعت بر دیده روشن نهاد و بعد از تعیین میعاد لیان با یعقوب گفت که این شرطیست که میانه جانبین قرار یافته در محافظت آن باید کوشید که از نقض این شرط عیب و عاری بر من و تو لاحق میگردد و بعد از آنکه یعقوب هفت سال برعی و رعایت اغنام قیام فرموده مدت مقرر منقضی گشت خالش دختر بزرگتر را که الیا گفتندی در عقد او عقد بستن آورد و چون شب زفاف بسر آمد و امواج ظلمانی لیل بدیباج نورانی نهار مبدل گشت یعقوب زبان بتشنیع خال بگشاد که مدت هفت سال مرا عملهای شاق فرمودی و آخر الامر بطریق حیله با نامزد مرا بدیگری بدل کردی خالش گفت عیب باشد که دختر بزرگتر درخانه مانده باشد و خردتر را بشوهر دهند اگر خاطر تو براحیل متعلق است هفت سال دیگر خدمت کن تا میوهٔ مراد از ان درخت دیگر چیده و شربت آرزوی از ان قدح دیگر چشیده آید و دران وقت جمع بین الاختین حرام نبود تا موسی مبعوث گشت این حکم انصرام یافت و چون یعقوب هفت سال دیگر برعایت اغنام قیام نمود لیان راحیل را نیز بوی داده دو کنیزک دیگر نیز بخانهٔ یعقوب فرستاد یکی بلهه نام و دیگری موسوم بزلفه و بلهه بلیا تعلق داشت و زلفه براحیل در جامع اعظم مسطور است که یعقوب را از لیا شش پسر در وجود آمد روبیل و شمعون و یهودا و لاوی و زبالون که او را زبولون نیز میگفتند و یشجر که یساخار و یشوخور نیز گویندش و از راحیل یوسف و ابن یامین متولد شدند و از بلهه دو پسر یکی دان و دیگر نفتالی نام و از زلفه نیز دو پسر کاد و اشر که مجموع دوازده باشند و اسباط در کلام مجید اشارت بایشانست و در معارف چنین گوید که چهار سبط از لیا متولد شدند روبیل و یهودا و شمعون و لاوی و از راحیل یوسف و ابن یامین و چهار آمدند از هر کنیزکی از ان دو کنیزک سه سبط و دیگر و چون یعقوب خواست که از فدان بکنعان مراجعت نماید لیان گفت اگر یکسال دیگر اینجا مقام کنی شاید که نفعی از من بتو رسد یعقوب پرسید که آن چه خواهد بود لیان گفت که گوسفندان خود را دو قسم راست میکنم و یک قسم را نامزد تو کرده هر بره نر که ازان قسم متولد گردد بتو ارزانی دارم یعقوب درخواست خال خود را اجابت فرموده اقامت نمود و جبرئیل نازل شده گفت ای یعقوب اوراق فلان درخت را آورده درین وادی متفرق ساز تا قسمی ازین گوسفندان که منسوب بتست آنها را خورده هر یک بره نر تولد نمایند و یعقوب بفرمودهٔ جبرئیل عمل نموده مجموع نتاج قسمی که نامزد یعقوب شده بود موافق قول جبرئیل بظهور آمد و لیان همین را موجب خسران عظیم شمرده بار دیگر التماس نمود که یعقوب یکسال دیگر اقامت فرماید تا هر بره که ازان نصف دیگر متولد شود تسلیم نماید و یعقوب بنابر التماس خال و خیال انتظام حال خویش راضی شد و باز جبرئیل بدستور سابق اقدام تعلیم داد و دو سال دیگر نیز نتاج گوسفندان لیان نصیب یعقوب آمد بعد از دو سال دیگر که بنابر درخواست خال خود دران سرزمین قرار گرفته بود با جمعی از اهل و ولد و اغنام و اموال از انجا بیرون آمده متوجه اراضی کنعان گشت و در وقت خروج زوجهٔ یعقوب لیا یکی از فرزندان خود را فرمود که صنمی را که بپرستش لیان آن را می پرستید دزدیده در بار نهاد و لیان بعد از رفتن فرزندان بخانه در آمده هر چند بت خود را طلبید نیافت و فی الحال بر اسپی تیز رفتار سوار شده در عقب آن جماعت روان شد و بایشان رسیده گفت ای یعقوب جزای احسان من این بود که قطع صلهٔ رحم کردی یعقوب متحیر شده از سر این حدیث استکشاف فرموده لیان گفت آلههٔ مرا دزدیده همراه آورده اید یعقوب فرمود که ای خال چه میگویی ازاله که دست درو بران برسد خدای من و تو آفریدگار زمین و آسمان است از خداوند تبارک و تعالی بترس و بوحدانیت او ایمان آر تا از سوال تو انچه گرفته همراه دارم بتو سپارم لیان گفت مطلوب آنست که آلههٔ مرا

ابن سپاری یعقوب گفت که من صنم ترا گرفته ام و نیز نمیدانم که از اصحاب من کدام یک باین فعل اقدام نموده است لیان گفت ای یعقوب بحق صحبت و قرابتی که میان من و تست که دعا کن تا سارق و مسروق ظاهر گردد در اثنای این گفت و شنید مرکبی که صنم لیان بران بود جستنی کرد و بسر یعقوب و آن بت از بالای مرکب بر زمین افتاد آنگاه یعقوب گفت ای خال ایمان آر بخدائیکه سؤال ترا باین سرعت بشرف اجابت مقرون گردانید لیان جواب داد که مفارقت دین خود اختیار نکنم و از خدمت معبود خویش بیزاری ننمایم و صنم خود را گرفته بآن راه که آمده بود بازگشت و یعقوب با تجمل و اسباب در قطع مسافت تعجیل نمود و هرچند بکنعان نزدیک تر میگشت نوایر اشواق بیشتر اشتعال مییافت بیت وعده وصل چون شود نزدیک * آتش شوق تیزتر گردد * و روزیکه یعقوب بیک منزلی کنعان فرود آمد بحسب اتفاق عیص که از فرط ملالت مفارقت یعقوب بر خاطر استیلا یافته بود جهت دفع حزن و اندوه بمراسم شکار بیرون آمده سیری مینمود که ناگاه بدان موضع رسید که حضرت یعقوب نزول کرده بود و عیص از ازدحام مواشی و اغنام و کثرت نساء و رجال مشاهده کرده متوجه شد تا از احوال ایشان تفحص نماید و چون نظر یعقوب بر عیص افتاد همان لحظه او را بشناخت و از غایت خوف و استشعاری که از وی داشت مخفی شد و اولاد و اتباع را تلقین نموده گفت اگر آن شخص آمده از شما بپرسد که این اموال کیست و سبب این جمعیت چیست جواب گوئید که عیص بن اسحق را بندهٔ بود یعقوب نام که پیش ازین بطرف اطراف ولایت شام رفته بود و سالها در انجا بسر برده و اکنون مراجعت نموده و این اموال تعلق باو میدارد و بحکم العبد و ما فی یده کان لمولاه مجموع جهات حالا فی الحقیقه متعلق بعیص است و بخدمت او میبریم چون عیص بسر وقت ایشان رسید از قافله سالار و از صاحب مال پرسید اولاد یعقوب بر نهج فرموده پدر جواب دادند عیص از استماع این سخن رقت بسیار نموده و جزع بیشمار کرد و گریه بر وی غالب شده فرمود که یعقوب بنده نیست بلکه برادر بجان برابر است و یعقوب بعد از ملاحظهٔ این حال نزد برادر شتافت و چون نظر عیص بر طلعت یعقوب افتاد بیهوش گشته از پای در افتاد و بعد از زمانی بحال خویش آمده برادران بعد از تقدیم مراسم مصافحه و معانقه بدیدار یکدیگر مسرت بسیار نمودند و آن شب در آن منزل بخرمی و شادکامی تمام بسر بردند و علی الصباح یعقوب و اتباع و اشیاع او بمرافقت عیص جانب کنعان آمده بملاقات احباب خالص و بهره مند شدند و گویند که چون یکسال ازین واقعه برآمد باریتعالی ابن یامین را بیعقوب ارزانی داشت و در حین وضع حمل مادرش راحیل بمنزل بقا خرامیده خالهٔ او لیا بتعهد خواهرزاده خویش مشغول گشت و بعد از آنکه یعقوب بهدایت و ارشاد اهل کنعان مامور شده عیص گفت ای برادر تو مدتها ببلای غربت مبتلا بودی اکنون نوبت من است ترا بحفظ و حمایت آلهی می سپارم و خود بدعوت بروم بروم باید که ترویج این بقعه سعی نمائی و از مراقد پدر و جد بزرگوار و غیرهما بر خیر بوده دقیقهٔ از رعایت مهمل نگذاری آنگاه او را وداع نموده باراضی روم رحلت فرموده گفته اند عیص را از دختر عم خود بنت اسمعیل پنج پسر متولد شد یکی از انها روم نام داشت که مجموع رومیان از نسل او پدید آمد و چون لون روم بن عیص در غایت صفرت بود اولاد او را که رومیان اند بنو اصفر گویند و تمامت ملوک از نسل عیص بن اسحق اند و عیص مدت صد و چهل و پنج سال زندگانی یافته در همان روز که یعقوب در مصر از دار فنا بدار بقا انتقال فرموده او نیز در روم از سرای محنت و ملال بملک بیزوال ارتحال نمود ع آنکه پاینده و باقی است خدا خواهد بود * و نعش عیص از روم بمزرعهٔ حبرون آورده قریب بمرقد آبای خویش مدفون گشت و باقی احوال یعقوب در اثنای گذارش قصهٔ یوسف مسطور خواهد شد انشاء الله وحده العزیز **ذکر قصهٔ یوسف صدیق علی نبینا و علیه السلام**

قال الله تعالی لقد کان فی یوسف و اخوته آیات للسائلین قصهٔ یوسف حکایتی عجیب و روایتی غریب است قصهٔ ایست که بدایتش مشیر بمودت و محبت و وسطش مبنی از شوق و هجرت و نهایتش مشتمل بر نعمت و رحمت و مغفرت است هر کلمهٔ از ان منطبق بر حکمتی و هر فصلی از وی متضمن وصلی است و چون افاضل متقدمین و اکابر متاخرین بحسب تفاوت مشارب و تباین مراتب ازین قصه حظها دیده اند و ازین شجره ثمرها چیده از هر یک در شرح مقاصد این حکایت عبارتی و در تعیین مطالب این روایت اشارتی صدور یافته و این فقیر قلیل البضاعت عدیم الاستطاعت که بمقتضی من تشبه بقوم فهو منهم به پیروی فرقهٔ خدام فضلای انام در زمرهٔ ملازمان فصحای ایام کرده خود را از جمله بیشمار رد و استمداد همت از ارواح پاک ایشان نموده اقتفا بسیر تهم و اتباع بسنتهم بدانچه بدیهه خاطر مساعدت و قریحه طبع مساعدت مینماید در ایراد این قصهٔ نفیس و حکایت شریف که بموجب نص احسن القصص است شروع میکند مامول و مسئول آنکه بموقع محمدت دار تقضای سعادت منذی الضال باید که بی تکلف و مبالغه منشیانه قبله فضلای روزگار و قدوهٔ فصحای زمانه و ما ذلک علی الله بعزیز **ذکر رویای یوسف و بدایت حالات آنحضرت** ع حضرت یوسف صدیق بالیقین و التحقیق از کبار انبیای مرسل و اعظم پیغمبران مکمل بوده است نسب پدر بزرگوارش منشعب از دوحه خلیل و گوهر نهادش مستخرج از معدن اسرائیل چنان مرویست که باریتعالی حسن را بده جزو قسمت فرموده از انجمله یک جزو بتمام عالمیان داده و نه جزو دیگر از جمال و پیرایهٔ کمال یوسف ساخت و ارباب صناعت نجوم گویند و العهدة علیهم که طالع فرخنده آنحضرت سرطان بود آفتاب در طالع و عطارد در دوم و زحل و قمر در نهم و مریخ در یازدهم و مشتری و زهره در دوازدهم لاجرم در غایت جمال و نهایت کمال افتاده در حسن و ملاحت نظیر و همتا نداشت و علما را در اسم مبارکش اختلاف است جمهور بر آنند که اسم شریفش عجمی است یعنی از لغت عرب نیست و زعم شرذمهٔ قلیلی آنکه عربی است ماخوذ از اسیف و اسیف غمزده را گویند و مملوک را نیز اسیف

تا سند مگر یوسف را بدین نام از پدر آن خواند که هم دل بندگی خشید و هم زهر اندوه و غم چشید راقم حروف گوید بحر و آنکه گویند که یوسف از یوسف ماخوذ است لازم نمی آید که این لفظ عربی باشد چه علمای عربیت اتفاق دارند که نوح اسم عجمی ست مع هذا ماخوذ از نوحست و حالانکه توجه نقطه عربیت و الله تعالی اعلم تفصیل این اجمال آنکه حکایت یوسف چنان ست که شبی در کنار مهد یعقوب غنوده بود و گل جمالش در گلبن حجرهٔ والد آسوده که ناگاه از خواب در آمده و بسان گلبرگ تری از جنبش باد بحری می لرزید و چون قطرهٔ سیماب از تاب آفتاب می طپید یعقوب که این حالت مشاهده فرمود گفت ای پسر تا چه افتاده و از حوادث فلکی تا چه دست داده یوسف گفت این ساعت خوابی دیدم که از غرابت متعجب آن ترسیدم و صورت واقعه آنکه خود را بر کوهی بلند دیدم که بجوالی آن کوه آبهای روان و سبزه‌های فراوان و تختهای بسیار و از هر پیشه‌ور انواع شقائق و ریاحین و اصناف شکوفه و ریاحین بود ناگاه در اثنای خواب یازده ستاره با ماه و آفتاب از آسمان فرود آمده در پیش من بسجده رفتند یعقوب گفت که آن کوه شاخ سر و دولت آسمان سائی اوست که روزی بدان تمکن شود چشمهای زلال آب تبال او بود که در چپ و راست تمکینش جاری گردد در ریاض باغ نهضت چمن سعادت او باشد که هر نقطهٔ گل مراد از بجا نگفته آید چنانک چون سر بر دولت ابد پیوندد بوجود عزیزش مزین گردد و یازده سبط اسرائیل که کواکب سمان جلالت و نجوم سپهر رسالت اند بشرف وی پیشانی اشکالت بر زمین نهند و آفتاب و ماه کنایت از دو شخص عالیمقدار وی اند حاصل تا مدار آمد با بساط موفقت نماید لاجرم از حوادث ایام و نوائب شهور و اعوام اندیشه او از انگفتن صورت واقعه یا پدر ادب همی فرمود چه سیدانست که اگر خوان انچه از غیب بر یوسف سانح شده بهست معلوم کنند بتباه انعوای شیطان در بارهٔ او مکری اندیشه فال عزیمت تامل یابی تا قصص و یاک علی افتوک نخیلید و الک کیدا ان الشیطن للانسان عدو مبین چون اندر ایام مصیبت فراغت یافت بتفقد خاطر یوسف شتافت گفت ای فرزند دانسته باشی که بخشندهٔ ملی ست قامت ترا بخلعت اجتبا شرف گرداند و بحریت بهرهٔ خویش ارزانی داشته نعمت خود بر تو وافر تمام سازد و پدر اب ملبند آباد اجداد ترا بسازد و از خواب یوسف بعد از ان که فرصتی برادران و قوف یافتند دواعی غیرت اخوان اشتداد یافته نوار بغضب شان زبانه زدن گرفت و مجموع پیش رویل که باصابت رای از سائر اسباط امتیازی داشت حاضر شده گفتند پسر ترا خیل خوابی عجب ساخته و بدان سبب خاطر انور والد را از محبت جانب ما برد اخته رویل از مقالت ایشان تعجب نموده گفت لی الاامی و جمعه وجه الکاذبین چون مخایل اقبال بر ناصیهٔ حال او پدید است چه عجب اگر نهال سعادتش بر جویبار آمال نشو نما یابد و هلال جمالش بر سپهر جلال بدر تمام گردد و اکثر اخوان از تتابع محن رویل بخواب یوسف بیتاب و در تحیر و تفکر آن واقعه شب و روز نمی غنودند تا بعد از انقضای کهسال باندیوسف در خواب دید که از سر اصابع جمالش آب می چکید و روی هموار اگر فته بر سر برادرانش میبارید و چون این واقعه را بعرض پدر سانیدند یعقوب دانست که این معنی نمود ار ایام مخاطست که در دریای بیخ شاخ دست حمالش بقبض مکارم و امتنان گشته دارا سید بهر اندران تشنه لب سیراب گرداند و تا اویل این خواب را موقوف داشته باخبای آن بصورت نیز وصیت فرمود و چون برادران یوسف را کیفیت واقعه دوم واقف شدند و مزید اختصاص او را به پدر مهربان ملاحظه نمودند وی حسد بر ضمیر شان استیلا یافته عزیمت بر قصد یوسف تصمیم دادند و در بعضی از تواریخ چنین آورده اند که دران زمان که راحیل مادر یوسف در ایام نفاس ابن یامین از مصاحبت روح نفیس جدا ماند یوسف دو ساله بود و یعقوب یکی از هر دو را ساخت نه حصانت و تربیت یوسف با دو حواله رفت و چون یوسف احسن و اجمل اولاد یعقوب بود و ملکه تمامت عالمیان تفوق و تقدم داشت چندان مهر و محبت او در دل پدر جای گرفت که لحظه بی وصلی صبر نمیتوانست کرد و نیز بدین انعوا هر التماس نمود که فرزند را بدو سپارد بر حجت آنکه عمهٔ یوسف برادر زادهٔ خود را از یعقوب دوست تر میداشت ملتی بهر بهانه تمسک می جست آخر الامر که هیچ بهانه نماند در الحاح یعقوب در ان باب زحمه گذشت حیله پیش آورد که برطلوع خویش فائز و قادر گشت بنیان این حال بتفصیل این اجمال آنکه از برادر ابراهیم کهری بر سبیل میراث باو محق رسیده بود و ازدی بخوابر یعقوب انتقال یافته و آن عورت عاقله در حین سپردن یوسف کمر ابراهیم را در حجت شواب بر میان برادر زادهٔ بسته خنجر ابی عظیم نمود و یعقوب را کار از برای بردن یوسف بخانهٔ او آمده بود از گم شدن کمر اعلام کرد و اطراف زوایای سرای خود را طلبیده نیافت حالت یوسف صدیق را بر بهنه نموده کمر در میان او پیچانده و بحکم شریعت خلیل الرحمن فرزند سعادتمند یعقوب را از دست مانع آمده پیش خود نگاه داشت چه حکم ملت حنیف ابراهیم چنان بود که صاحب مال اختیار داشت که سارق را تا یکسال نزد خود بازداشته عبودیت فرماید و بروایت دیگر تا دام که خداوند مال در حیات بودی در دار ذل و قید بندگی خلاصی نیافتی چون عمهٔ یوسف ولایت حیات بقا بیض ارواح سپرد یعقوب او را بنوعی تربیت فرمود که محسود اخوان آمد چه قصه که برای ابراهیم از بهشت آورده بود بیاکمر او جامه که واهب العطیات از خزانهٔ فضل بالحق ارزانی داشته بود این مجموع را بیوسف داد و از اسباب حسد برادرانش یکی این بود که یوسف نوبتی از خواب در آمده باخوانش گفت که این لحظه خوابی عجیب دیدم خواهر از کیفیت واقعه استفسار فرموده یوسف گفت که چنان بخواب دیدم که من با پدر و برادران بهنیم چندان مشغول شده هر یک پشته معین گرد انیدیم و مجموع پشتهای بهنیم برادرانم سیاه بود و از آن من سفید و در بین اثنا چنین بنظرم آمد که پشتهای بهنیم اخوان پشته بهنیم مرا سجده کردند بعد ازان شخصی را، گویا سر او بر آسمان میسود و پاهای او بر زمین قرار یافته بود و در بر جامهٔ سفید و در دست نیزه‌ای داشته و آن شخص مرا مظنون تحیل نموده سلام کرده پشته بهنیم

هیزم برادران موازنه نکرده هیزم من راجح آمد و برادران مرا سجود کردند یعقوب این خواب را شنیده و بر تعبیرش واقف گشته ازگریه و فکر برادران غمناک گشت و بعد دیگر بعد از یکسال این واقعه در خواب دید که سواری با لشکر عظیم بر یوسف بتاخت و تعصب خود را در زمین فشان و یوسف بفرموده او اعوان نموده دید که برادرانش تیر و عصاهای خود برگرفته تعصب یوسف در زمین نشاندند و بعد از آن یوسف دیده که تعصب او سر بر آسمان کشیده شاخها پیدا کرد و اغصان آن شجره رخشان نورانی بود که ماهین شرق و مغرب را منور گردانید و آنگاه از شاخهای آن درخت بر سر برادران یوسف میوه باریدن ایشان بخوردن آن مشغول گشته او را سجده میکردند چون یوسف بیدار شد پدر و برادران را برگرد خود نشسته دید و آن خواب را بایشان حکایت کرده یعقوب از استماع این واقعه اندوهناک گشت چه دانست که برادران تاویل تعبیر خواب او را معلوم دارند و سبب او را کما ازفرط حسد بیهی با و رسانند چون مدتی برآمد واقعه گذشت باردیگر شبی همچه خوابی دید که جز واخیر علت قصد اخوان گشت چنانچه قرآن مجید از آن خبر میدهد که الی ربت حد عثرة کباد انتهی القرآن الایه و معنی آنکه یوسف را بقا مذکور شد حاصل سخن آنکه چون برادران یوسف بر آن واقع اطلاع یافته زیادتی اختصاص او را بوالد بزرگوار ملاحظه نمودند و داعی حقد و حسد بر ضمیر شان استیلا یافته هگی همت بر قصد یوسف مصروف داشته و بعد از مشورت اقالا و لا و چاره جوئی بالاتفاق خلیش پدر داشته از حضرت یعقوب التماس نمودند که یوسف را همراه ایشان بتماشای صحرا فرستد و یعقوب از نیکی اباء و امتناع نموده دست در سینه التماس فرزندان نهاده و گوید سبب عدم اجابت مسئول ایشان آن بود که یعقوب شبی در خواب دیده بود که زمین میگریست و یوسف را بجانب خیبر خوانده می گفت یا اشرف المظلومین بجانب من بیا که اهلبیت تو بر تو ظلم کردند و زمین را از فرو بردن یوسف ناپدید گشت و چون حصول مقصود فرزندان یعقوب در حیرت اخیر و تعویق ماند ملول و محزون از نزد پدر بیرون آمدند و بگوشه رفته باز دران باب با هم مشورت کردن گرفتند و در اثنای این حال ابلیس لعین بصورت پیری در مجلس ایشان حاضر گشته از سبب اندوه و ملالت جوانان پرسید و خود را در لباس ناصح امین بایشان نمود پسران یعقوب گفتند ای پیر مدتی است که سر رشته تدبیر گم کرده ایم و روزگار بخست و اندوه تمام بسر برده اکنون غرض آنست که برادر کهتر را از نظر پدر دور انداخته تا بواسطه غیبت او لحظ بحضور خود پردازیم و این مطلب که یوسف را بصحرا برده در بارهٔ او حیله انگیزیم و از پدر سلمت نموده از عطای جواب و اجابت محروم گشیم شیطان گفت هماناتوقف و تاخیر در غیر محل خود واقع شده و صواب چنان مینماید که چندان صبر فرمائید تا ایام بهار و موسم نضارت گلزار در رسد آنگاه بر او را بر پدر وطواف ترغیب کرده او را بصحرا جلوه دهید چون او از پدر خواهش نماید شک چهرهٔ مطلوب از حجاب نقاب وی نماید برادران یوسف این رای را استحسان کردند و پیر باطل را عذر خواهی نمودند و از مجلس مشورت برخاسته متفرق شدند و دست در ذیل صبر زده چندان توقف نمودند که خبر و اخبر بر بیت الشرف خود دراسید و بعد ازان بمبالغات تمام نزد پدر آمده تمنا نمودند تا بواسطه غیبت او لحظ بحضور خود پردازیم و این مطلب که یوسف را بصحرا برده در بارهٔ او حیله انگیزیم و از پدر سلمت نموده از عطای جواب و اجابت محروم گشیم شیطان گفت هماناتوقف و تاخیر در غیر محل خود واقع شده و صواب چنان مینماید که چندان صبر فرمائید تا ایام بهار و موسم نضارت گلزار در رسد آنگاه بر او را بر پدر وطواف ترغیب کرده او را بصحرا جلوه دهید چون او از پدر خواهش نماید شک چهرهٔ مطلوب از حجاب نقاب وی نماید برادران یوسف این رای را استحسان کردند و پیر باطل را عذر خواهی نمودند و از مجلس مشورت برخاسته متفرق شدند و دست در ذیل صبر زده چندان توقف نمودند که خبر و اخبر بر بیت الشرف خود دراسید و بعد ازان بمبالغات تمام نزد پدر آمده تمنا نمودند تا بواسطه غیبت او لحظ بحضور خود پردازیم و این مطلب که یوسف را بصحرا برده در بارهٔ او حیله انگیزیم و از پدر سلمت نموده از عطای جواب و اجابت محروم گشیم شیطان گفت هماناتوقف و تاخیر در غیر محل خود واقع شده و صواب چنان مینماید که چندان صبر فرمائید تا ایام بهار و موسم نضارت گلزار در رسد آنگاه بر او را بر پدر وطواف ترغیب کرده او را بصحرا جلوه دهید چون او از پدر خواهش نماید شک چهرهٔ مطلوب از حجاب نقاب وی نماید برادران یوسف این رای را استحسان کردند و پیر باطل را عذر خواهی نمودند و از مجلس مشورت برخاسته متفرق شدند و دست در ذیل صبر زده چندان توقف نمودند که خبر و اخبر بر بیت الشرف خود دراسید و بعد ازان بمبالغات تمام نزد پدر آمده تمنا نمودند

نظاره نبات نبات و طبیعت شریفش همچنان یافت قال بعض الحکما سن الم یجد الربیع و ازیاره و الازهار میلا و تاره فهو فاسد المزاج و محتاج الی العلاج و چون یوسف درین قضیه با برادران همداستان شده موقوف برخصت پدر گردانیدند آمده گفتند کای والد بزرگوار یوسف را بگذار تا علی الصباح بیامن طلعت او متبلج شود و باتفاق بصحرا رویم و بکمال با و ربط و اطمینان دل بگذاریم که سفند چرانیم و شکار سازیم و تا وقت طعام خورد نش نگاه داریم و هر ساعت او را بلاعه مشغول سازیم و در محافظت و سعی بلیغ مبذول داریم چون یعقوب دیگر بار این التماس از ایشان استماع کرد جواب داد که حال دلبستگی سن باین فرزند چنان ست که اگر او را از پیش من ببرید حریف غم و اندوه قلب ضعیف و نحیف من که شود مع ذلک می ترسم که گرگ او را بخورد و شما از وی غافل بمانید بعضی از اهل تفسیر گفته اند که یعقوب پیش از محنت شب دیگر از فراق و خواب دیده که برفراز کوهی بلند نشسته بود و یوسف در بطن وادی سیر همود که ناگاه گرگی چند از اطراف و جوانب او در آمده قصد هلاکش کردند و چون یعقوب خواستی از بالای کوه بیاید آمده در خلاصی فرزند سعی نماید دیده که زمین شگافته شده یوسف ناپدید گشتی و چون فرزندان یعقوب عذر بدین صورتها در میان نهادند و گفتند ای والد بزرگوار گرگ را چه حمل و مقدار آن باشد که در حریم حرم گستاخی کند دسگی را چه مجال و اقتدار آن بود که در مقابله دوازده نفر جوان شیر دل پلنگ صولت جرأت نماید و کذلک التماس نمودن یوسف از پدر که او را در مرافقت برادران رخصت فرماید و اجازت دادن یعقوب و بیرون خواندن آنحضرت را و آنگفتن در چاه و بیان بعضی از حالات که صدیق را بعد ازین واقعهٔ هائله روی نمود در اثنای آنکه بیان یعقوب و ارباط قال و قیل بسر حد تطویل کشید یوسف در مجلس پدید آمده بر طبق مدعای اخوان از پیرکنعان اجازت طلبیده متقبل شد که در مراجعت سارعت نماید و یعقوب از استماع این سخن مکرده داشته خواست که بعذری تمسک جوید که ناگاه یوسف در گریه شده اضطراب عظیم نموده یعقوب با دل

بروی سوخته شرف حضرت ارزانی داشت و برادرانش را بر اطراف وی موجود ساخته خاطر فرزندان را باسمان و انجاح آن ماموول بتوجهات داخوان یوسف موفور اسرور
نزد پدر بیرون آمده بمنازل خود رفتند و از غایت فرح همه شب بچشم ستاره ی شمردند که کی چشمهٔ خورشید روی نموده طلعت ماه دلفروز جاه افول و غروب پنهان گردد و چون
سوزن صبیح ندای حی علی الفلاح برکشید اولاد یعقوب بخدمت پدر شتافته ایفای وعده را تقاضی گشتند و یعقوب یوسف اپیش خود خوانده وخلط در ریش همایونش
نگریست و ساعتی بر مفارقت رخسار فرخنده آثارش گریست بعد ازان آهی حاطر محزون بزینت آن تاست سوزن مصروف داشته جامه از صنوف سفید دروی
پوشانیده و عمامهٔ مجلی تبی را بر سر او نهاده صدای شیث وحی بردوش همایونش افگنده نعلین آدم صفی در پای قدرتش کرد و عصای نوح نجی بدستش داد و اولاد و اسباط را بر اطراف
سپرده بمشایعت ابیرون آمدچنین گویند که بر در شهر درختی بود سر بر آسمان کشیده که دوستان یکدیگر را خوشی آن درخت وداع کردندی چون یعقوب با اولاد بدان موضع
رسید توقف نموده یوسف را در کنار گرفت و با اضطراب و بیقراری تمام او را وداع فرموده و روی به یهودا کرد و گفت یوسف را بتوی سپارم و در محافظت جانش سعی
بتوسیدارم باید که از رعایت حال او تغافل نباشی و هنگام مفارقت چندین ساله از نجا بود که توقع مراقبت و حفظ یوسف از غیر ملک حفیظ نمود چنانچه در آثار آمده که خدای تعالی
وحی به یعقوب فرستاد که اندری لم فرقت بینک وبین یوسف قال لانک خفت الذئب لم تخف منی و نظرت الی غفلتک و لم تنظرانی و عدائی له
و اخترت علی محافظتی غیری و چون یعقوب عزیز خود را بیهودا سپارش فرمود توجه بیوسف فرموده گفت ای فرزند وصیت من بشنو چه میبایدکه ایام فراق انسانچه
در خیالی ست دیر نگذشد و اوقات هجران از انچه تصور ست بسیار تر اندا باید بایدکه پدر را فراموش نکنی و تا روی سن نبینی وظیفه آنکه بر روی کس نخندی که پدر
تا رخسار زیبای ترا نه بیند خنده نخواهد کرد و این کلمات با تمام پیوسته یعقوب سرشک بسیار از دیده بیارید و یوسف را وداع نموده و دیگر بار در کنار گرفته گفت جبی الله
خلیفتی علیک بعد از ان از هم جدا شدند فاریایی مرنوا در القصص آورده که چون یوسف و برادرانش گامی چند رفتند یعقوب نارونده بیهوش شد و فرزندان که صورت حال
را شنا بوده آن مجموع باز گشته بر گردا و صف کشیدند و چون بهوش آمد باز یوسف را در بر گرفت و تنبیتی دیگر روانج محبت از گلبرگ تری حمالش استشام نمود و در عقب او آه سرد
سینه پر درد بر آورده گفت ها ذا راحة الفراق و روی مبارک بر دوش ثمرة الفواد خویش نهاده چندان بگریست که پیراهن یوسف ترشد شعرای کاشان بمرثیه سن زیستن
تا از عجم بروم دست بگریستن ۰ بعد ازان یوسف را صحوبی و ادران روان فرموده خود بر سر ان راه بایستاد و در مفارقت فرزند ارجمند آب تحسر از دیده گشاده بمضمون
این مقال مترنم شد نظم دلم چگونه نماید قرار در صف عشق ۰ چنین که هجر تو شکست قلب لشکر دل ۰ دل صنوبر بی یار و من ز بار دیم فراق تو ای صنوبر دل ۰
تو ان نجسته همای بلند پروازی ۰ که در هوای تو پر میزند کبوتر دل ۰ چون اسباط یعقوب روانه شدند هر یکی از ایشان یوسف را احترامی مینمودند و مانند گلدسته از یکدیگر
میربودند و چون از نظر پدر غائب گشتند اسباط شقفت طلوع کرده طرح جفا و ایذا آغاز نهادند گاهی بطپانچهای مسلم یوسف را میزدند گاهی بدلت هر چه تمامتر در پیش
سید انیدند و چون از شدت حرارت گلبرگ یوسف بغرق عرق شده قطره قطره خونی از عارض لطیفش چکیدن گرفت ضعف تشنگی بروی استیلا یافت روی بغرور بیچارگی
بپروردگار آورده سعدا ری آب طلبید شمعون آب سار بر زمین ریخته و قطع صلهٔ رحم نموده باو گفت که از تشنگی چندین می نالی که همین لحظه بمقراض انتقام رشتهٔ حیات را خواهم برید
یوسف که حدیث کشتن اسماع نمود بان ریسمان باریک که در چاه بلرزد بر خود لرزیدن آغاز نهاده مناجات نمود که یا غیاث المستغیثین بضعف و بیچارگی من بخشای و مرا
از دست این پلاک خلاص کن اجابت دعای انگاه روی مبارک بر دلیل آورده فرمود که ای برادر تو شقفت از همه برادران پیشتری و در مردی و مروت از همه پیشتر تو قم
که الشتاب آتش عطش مرا بجز عرآبی بنشانی روئیل جواب درشت گفته شرمی نالگوار و در کام مجالش زخت و چون یوسف از روئیل مایوس گشته دیده بر ادران قتیل
او جازم شدند دست تظلم در داس ترحم بیهودا زده گفت ای برادر مرا بدست بسپرده و اعتماد بر اشفاق تو کرده است بگو تا گناه من چیست و تقصیر من کدام ست
و خواهش گفتند ای یوسف وجود ک ذنبا الا انک اعس به تو ذنب بیهودا را از در ماندگی یوسف عرق اخت در حرکت آمده و شیر حمیتش بپنجهٔ سیاست در کشیده او مروی بود
که بر هر گاه گل روئیش از آتش غضب سرخ گشتی موی اندامش چون پیکان خار بر تن گل راست بایستادی و هر وقتیکه آواز رعد کردا ز خروشش بر کشیدی از هیبت آن زنان
حامله بار بر زمین نهادندی و چون قصد برادران به یوسف ملاحظه نمود ایشان را زجر کرده گفت ای یوسف ساکن و لرزان باش که تا رمقی از حیات من باقی ست هیچکس

قصد جان تو نتواند کرد و خوان زبیم ہیو داست تعدی در آستین ادب کشیده از در قصد یوسف چاره جوی نگشتند یہود انگفت سن تقبل یوسف رضا ندادہم و گفتند ای پدر شان
نباشم چنین حق گناه بزرگ و معصیتی عظیم ستاگر موفقت سن نمائید باز گردیم و این امانت را بہ پدر سپاریم گفتند بردن یوسف نزد یعقوب مری محال ست چہ یوسف از سر ضمیر من
آگاه شده و از کمنون باطن باد توقف یافت و لاشک چون بحدیث پدر رسد جفا ہا را مشروح بعرض او رساند یہود اتامل نموده گفت صلحت آنست که او را در چاہے بیفکنیم و ظاہر حال
آواز دہ و صورت پیرون نخواہد بود تا دولیعت حیات را بمقتضای اجل سپارد دیگری او را بیرون آورده بطنی برد و بر پدر تقدیر بی مباشرت قتل او مقصود حاصل گردد و مجموع این رای را
پسندیده نموده در سر فرصتی کنعان چاہی پیدا کرد مکه عمق آن چہل قصد گز و بر دہانی ہفت قصد گز بود و چنین گویند که آن چاہ از اعمال سام بن نوح بود و آنرا جبّ الاخیار
میگفتند و چون یوسف را بسر چاہ آورده خواستند که آفتاب جمالش را بگل بپندایند چنگ در دامن او زده تمسک بحبل المتین خلق ایشان نمودگاه بند گی حال پدر را تشفع می آورد
و گاہی خود سالی خود را برای ایشان عرض میکرد و اخوان بدان سخنان التفات ننمودند و پیراہن از تن عزیزش کشیده دست و پای او را بستند یوسف آواز بر آورد که باری پیراہن
را بمن گذارید تا مدین ضرر پی درخت بر ہنه نباشم در جواب گفتند ستاره گانه احد عشر کوکبی تا او را تسبیح خود حامه اعزاز بتر از زانی دارند و آفتاب و ماه را یکجان تا او را چاه تاج عزو جاه بر فرقت نهند چو یوسف
گریان سر نشانشنید بیچاره گی خود گریان شد و دل محزونش با تش اندوه بریان گشت قطعه چنین سنگدلیہا که ازان قوم آمد ۰ ازہمه سنگ نباید نے سنگ چنین حادثه دردناک واقعه هولناک
جمع گردان فلک و شرح خورشید الورد آنگلمه اوران غیور یوسف را در چاه انداخته آزا لنگ گران بپوشیدند و یوسف بمیان چاه نرسیده بود که جبرئیل امین از مسدّه آسمان
خود را بوی رسانیده او را بر سر سنگ سفیدی که از میان آب سر برگشته بود بنشاندند و چون یوسف بر سنگی قرار گرفت حضرت چاه گویندگی بدانداده گفتند که برجای خود آرام گیر
که یکی از کملباء مصر عین بهانی ما آمده است و مجموع قصد ایشان دانسته تا یوسف در انجا بود از محل خود جنبش ننمودند و جبرئیل دعای قدح که در اخبار و آثار وارد شده بیوسف تلقین نموده بر
مداومت آن وصیت فرمود و از انجا باز گشت و چون ہنگام آن رسید که نیر اعظم در پرده ظلمانی شب ستواری گردد یہود ابران راشغول ساخته و فرصت نگاہداشته خود را بسر چاه
رسانید و ندا کرد یا اخی یوسف اجب اجب استام سیت قال انی الاصیار و لانی الاصوات تو کیستی که در اینجا گریان میپرسی و از مضرت برادر ایمن نمیتری یہود انگفت منم برادر تو بگو که حالت
چیست و روزگار بر چسان میگذرد یوسف گفت چگونه باشد حال کسیکه از مادر جدا مانده و از پدر دور افتاده و بقعید برادران گرفتار گشته و بہر تن بر هنه و لب تشنه و بنگم گرسنه بود
و در قعر چاه مظلم بے مونس یار و بی ہمدم و غمگسار بصد گونه بلا مبتلا باشد یہود ا از شنیدن این حدیث عنان تمالک از دست داده قطرات عبرات از دیده بیارید و باز یوسف
از قعر چاه آواز بر آورد که یا اخی تکل سیت وصیته و وصیتی لک ان لا تنظر الی شباب و لا الی ثیابی و لا الی تیمم الا فذکرت قیمی و لا الی غربتی الا و ذکرت غربتی از اتباع این کلمات دریا
و زنا و یہود ا بر آمده عنوخای گزیده و نفیر او بگوسفند سایر اخوان رسیده و مجموع ایشان نزد یہود آمده با عتاب گرفتند و بسنگ بزرگتر سر چاه را مستکم گردانیده باز گشتند یوسف گریان
حال را مشاہده کرد و طاق طاقش گسسته خاطر عزیز او تنگ تر از حلقه یتیم شد و اسید از حیات برداشته لوای حاجت و نیاز بدرگاه وہاب العطیات برافراشته و رسول ناله و آه بباركاه
آسمان فرستاد و چون آه درد آلود یوسف بآئینه زر اندود فلک سید ہای سدره آسمان را فرمان شد که از اوج افلاک بران تیره مغاک رود و ساحتی بندی آن شخص کریم پرورد لاجرم جبرئیل
امین از فراز طاق مقرنش اطلاک سبع سدسدخاک نزول فرمود در قعر چاه خود را بیوسف نموده تخت خوانچه کرامت پیش وی نهاد و بعد ازان شربت طلعت ارزانی داشت سپر اہنی که
یامر ملک جلیل بنگام آتش نمرود بقامت با استقامت ابراہیم خلیل پوشانیده بود و یعقوب را تعویذی ساخته و بر بازوی یوسف بسته بود از غلاف بیرون آورده بدن مبارکش
را بدان بیاراست و خاطر انور بحضرت او دان چاه تاریک بشارت فرح و سرور گرداند و گفت زده باش که بازار حاسدان تو کاسد شود و شب دجور محنت بروز سور فرح گراید
نشانه بجت سبدل گردد و تو پشت بسند سلطنت نهاده برادران جفا کار در صف خدمت بر فرش ذلت بایستند و نتائج اعمال آن جماعت را برایشان خوانی و اخوان
بخطاهای خود معترف آینه قال الله تعالی لتنبئهم بامرهم هذا و هم لا یشعرون و چون برادران یوسف را در چاه انگندند و از انجا مراجعت نموده بخیمه خود رود آمدند نزغاله بکشتند و پیراہن
یوسف را بخون آن ملطخ ساخته ساعتی تاخیر کردند تا بیگاه تر شد آنگاه بصوب خانه توجه نمودند و معهود چنان بود که قبل از غروب آفتاب سباط ہیچ نه از سیر و شکار بمنزل بازنمی آمدند
و چون رجوع ایشان این نوبت بعد از غروب شد خاطر یعقوب مشوش شد کنیزک صفرا نام را گفت دستم گیر تا باستقبال فرزندان روم و ببینم که موجب دیر آمدن ایشان
چیست و چون یعقوب از خانه بیرون آمده سافنی قطع فرمود و بر بالای تلی بر آمده بایستاد و دیده بر راه نهاد و بر دیده امید باستقبال جمال یوسف فرستاد و انتظار میکشید
که ناگه مردم دیده بینم آید و جان رسیده بجانب جسم گراید بعد از انکه انتظار از حد گذشت و تیرگی شب نہایت انجامید در اثنای غلیان ماده سودای یعقوب بصفرا
التفات فرموده گفت ای کنیزک فرزندان مرا مذکر باشند که بیش از ملاقات صدای ایشان بشنوم و بجواب روح افزا قسلی و بہره مند شوم صفرا بجسب فرمان فریاد
بر آورد که ای اولاد یعقوب اینک الدیزگوار در انتظار قدوم شما ایستاده بشتابید و خود را بوی رسانید و اسباط را نعره صفرا بگوش آمده مانند خروس سحری

در خروش و فریاد شدند و جامه ها پاره پاره کردند و خاک بر سر افشانده آغاز و ابر سفاه و واحسیاه و واویلا و وا ندبه یعقوب گفتا ای کنعان این چه فریاد است این ناله از چیست چرا فغان صفیر استخوان مقال ایشان اسمعوض داشته چون یعقوب بران حال مطلع گشت از نهاد قطعیل آه جگر من این ذل سوخته را + و وین جان به تیر هجر پر دوخته را + انصاف به سخت مشکل باشد بیتوته دل و جان با تو آموخته را + عتاب این حال فرزندان بر سیده پدر عزیز را بر خاک افتاده دیدند یهودا انگشت الدهر نکوار بسیار بودت نموده پیش رفت و سر پاک یعقوب را در کنار گرفته نبان بعتاب برادران برگشاد که این چه بود که با کردیم خاک بسر ما ولی بر فرق خود بیختیم و برادر را بچاه افگنده پدر را بباد دادیم و آبروی خویش را بخته نفس خود را باتش مجالت بگداختیم از کدام عاقل این نوع کار و کردار ظاهر شد و کدام منظن با مثال این افعال قیام نمود و پدر را از آنچه بر داشته بودند آگاه کرد و آن شب همه شب یعقوب بسوگواری و جوان نسیم سحر و روز بدل آمده و دندک لاقتی یافت بجانب فرزندان نظر کرده گفت ای فرزندان نور چشم من کجاست و مرد مک دیده چند شکر نا پدید است شبیح شفق الکل گفتند یا ابانا ما ذا تجد ینا المتبق ذکر سایر یوسف عند ستاعنا نا که الذئب یعقوب این حدیث استماع نموده باز بیهوش شد و بعد از زمانی فی الجمله بخود آمده رسید که ای فرزندان من کجایم و چنین بی هوش چرا یم گفتند در منزل کراست خود نزول فرموده اند و در مستقر عزت خویش آسوده گفت یوسف من کجاست گفتند غائب است یعقوب گفت چون غائب است پس خاطر کجاست نظم و درد من آن لطف دو تو کجاست ۔ اینها همه هیچ است او کجاست ۔ عالم همه چون بیشهٔ گلو بیاستی ۔ از گلبن وصل رنگ و بو بایستی ۔ واز میان براه ان مدمیل پیش آمده گفت ابها را لوالد العزیز نوال آمن یوسف خیر الجزا اما ی پدر بایشیر انداختن و راسب دوا نیدن مشغول گشته یوسف را نزد متاع خویش نشانده بود یم که گرگے قصد آن معصوم کرده تن نازنینش را بخورد یعقوب از سیاست این سخن فرو رفته و چون بصر و عان طپیدن گرفت بیت بچاره دل بسیر و سامان مرا ۔ از بهر چه ترسید همان خون آلود یوسف ۔ طلبیده بردی عرض نمودند یعقوب دران نیک نظر کرده و تعجب نموده فرمود که عجب گرگے بوده که یوسف را خورده و پیراهن او را پاره نکرده است و همانه در فرزندان را باحضار گرگ ماموور ساخت و ایشان بمجرد ا رفته گرگے بست آورده و دهنش را خون آلوده کرده بنظر یعقوب رسانیده و بخون یوسف در انتهم گردانیدند یعقوب بجانب گرگ توجه نموده و گفت تو کی که فرزند مرا خورده و قصد فرزند دیگر داری گرگ بزبان فصیح گفت السلام علیک یا نبی الله معاذ الله که من این فعل قبیح صدور یافته باشد و چون مادر مجال آن نیست که بجوابی گوید حقیقت حال خود را تمام بگوید تا فرزندان عزیزت نمودیم و بخرد دن و مبادرت جوئیم و حال آنکه طعمهٔ محرم انبیا و اولیا بر مادر مکان حرام دار احترام شریف شان اند مذهب ما گناهے عظیم و بطلانی فاحش باشد بعد ازان روی باولاد یعقوب آورده گفت شما دیده که یوسف را من خورده ام و چون قصاصت گرگ را ایشان ملاحظه کرده از نفسیحت خود اندیشیده گفتند ما ندیدیم که یوسف را تو خورده باشی دلیک چون التیم که او را گرگ خورده و در ان حوالی تو سیر سیر کردی گمان بردیم که این چیزی تو کرده باشی آنگاه گرگ زمین خدمت یوسید و گفت یا نبی الله من غریبم و از جانب مصر می آیم یعقوب فرمود که مراد تو از زمین سفر چیست و تو را چنین محنت و مشقت چرا می باید کشید گفت از برای زیارت برادر یکه در صفا دارم متوجه آن سرزمین گشته رنج سفر محنت غربت کشیدم و امروز چون بدین وادی رسیدم فرزندان تو مرا گرفتند و مرا دست و گردن بسته بحضور اقدس تو آوردند و قتل و اکل فرزند تو یوسف متهم گردانیدند یعقوب از این سخن متاثر شده روی بفرزندان آورد و گفت گرگے از بهر صحبت زیارت برادر احتمال صعوبتها نموده سفر صفا اختیار میکند شما بدست خود برادر عزیز را ضائع کرده اید و از راه نخوت او غافل شدید بعد ازان یعقوب از گرگ پرسید که فرزند من مرده است یا زنده گفت چرا از جبرئیل این معنی را نپرسیدی یعقوب فرمود که استفسار نمودم و اجوابی نشنیدم گرگ گفت که چون جبرئیل را بجال کشف این صورت نیست مراجعه زهره و یارای آن باشد که با فشای آن سر قیام نمایم و بعد ازین گفت و شنید یعقوب گفت شود ای گرگ که در جوار ما قرار گیری و بصحبت ما مونست جوئی تا من در فراق پسر زاری کنم و تو در جوان برادر بیقراری نمائی گرگ روی سکوت بر خاک توقع نهاده گفت یا نبی الله خدمت تو کجا سعادت ست اما مرا فرزندان اند که بے حضور من زندگانی و معاش نتوانند کرد و یعقوب او را جهت اداء گرگ از نجاران دران شهر دروی بصر نهاد صاحب تکلا اللطائف آورده که چون گرگ زبیش یعقوب بیرون آمد بر بالای نمی آمده فریاد کرد که ای اینای جنس اگر فرزند یعقوب را قصد کرده اید هلاک او کوشیده اید داد ای شما که بادای بیهوده ای از پیغمبران مرسل قیام نموده اید و اگر شما چه جانب شما را بین نعمت محروس ست زده باشید و بدگاه یعقوب شتابید و حجت عذر کرده اید تمید نموده ساحت احوال خود از غبار این حریمه پاک سازید راوی گوید که چنین از هزار گرگ بحوالی یعقوب جمع آمدند و خود را بستی زاری بر آورده زمین بدندان یعقوب از منزل بیرون آمده آن پیر یانان بر روی قدم حضرت افتادند و سر بار بر زمین نهاده بزبان حال گفتند حاشا کز ما نسبت بفرزند دلبند تو جسارتی واقع شده باشد یا بے ادبی بتقدیم افتاده و خود چگونه اینمعنی صورت بندد که حیات ما ببرکت وجود تست و معاش ما از آثار انعام و جود تست یعقوب عذر خواهان را بقبول داشته و توجه بفرزندان کرده گفت شما را نفس بد فرمائی کار می بصید فرموده است و خاطر خود را بر همی غریب تحریص نموده آنگاه دریک بیطوق آن دیه نهاده فریاد بر آورد که یا برسفاه و یا ولداه و یا قرة عیناه و یا قرة ظلیاه فی ای حب طرحک و فی ای بحر غرقک با ی سیف تملک فی ای ارض و فتک ربا عے زنی دل دل نفس خیال تو نرفت + از دیده نمیده هوای تو نرفت ۔ این عمر که سیر و تلخی اکنون ۔ افسوس که در رود تو وصال تو نرفت + و در اثنای این جزع و فزع جبرئیل

نازل شد خطاب فرمود که یا نبی الله صدیقان ملا اعلی را بگریه در آوردی و پاکان موقف عشی را بخونجه در آوردی صحبت بصبر میآید و مستعجل بسر میآید یعقوب گفت ای دل بعد از این در پناه صبر گریزم و شکیبائی از حضرت ارحم الراحمین علی ما یصفون جویم خضر جمیل والله المستعان + شاید که بکام تو نشود کار چه دانی + و دانی که بغیر از تو مراد دگر نیست + امید که روزی بمراد کس برسانی + القصه یوسف بروایتی سه شبانه روز در قعر آن چاه ماند و دران ایام هر روز جبرئیل امین می آمد و ملطفات غیبی رسانیده و از راز مآل حال خبر میداد و یوسف دران خلوت بسبب آن مقالات سکونی روی مینمود تا مدت مذکور منقضی شد روز سوم خلاص متقاب گشت و از اتفاقات حسنه که دولت عبارت از آنست جمعی بازرگانان که از مدائن بصر میرفتند و رئیس ایشان مالک بن زعر خزاعی بود در اثنای مسافت و مراحل بداه گم کردند و در فیافی حیرت سرگردان شدند ناخوالام قافلهٔ تقدیر عنان قافله را بسر آن چاه کشید و زمام کش قضا اتفاقا عزیمت شان را بجانب آن موضوع سعادت حرکت داد و چون بسر چاه رسیدند مالک فرمود که مردم نزدیل نموده رحت اقامت در منزل کرامت فرو گیرند تا اگر ایشانرا آب احتیاج افتد دران باب زیادت مشقتی نکشند و بعد از آنکه دران مقام فرود آمدند و از سر آسایش خلاصی یافته آن شب و روز بکاروان شام بسر آمده و قافلهٔ ظلام بدیار مغرب توجه نموده رخت بربست بامداد گاه مالک بر کنار چاه غلام را بسر آن چاه فرستاد تا آب برکشند بروایتی کیلی از ان دو نفر پیشتر نام داشت و بااتفاق ارباب تواریخ و دگری را بشری سوسوم بود و چون بنبشر لو فرو گذاشت یوسف پنداشت که برادران آمدند تا از چاهش برآورده میان قصر وجود شریفش را از پای در آرند درین اثنا جبرئیل رسید و فرمان حضرت عزت جلت کلمته رسانید که ای یوسف آفتاب لقا بر خیز و درین دولتشین که کاروان را برای تو سر گردان کرده ایم و خاطر جمع دار بدانکه این قافله را چندین الم و شقت بجهت استخلاص تو پریشان ساخته بنا بر فرمان ملک علام آن بدر تمام برج دولت تحویل کرده بکمال اطمینان عنایت در آویخت و جبرئیل البشیر را مامور و معاون گشته شتابان آن دلبر را بسبک گردانید بشتاب چون دلو کشیده چگونه یم که چه دیدا جرم از غایت مسرت و نهایت بهجت فریاد بر آورد که یا بشری هذا غلام هیت روزنی نگر که طوطی جانم سوی لبش + بر بوی پسته آمد و بر شکر افتاد + چنین گویند که برادران یوسف شخصی را از نزدیک آن چاه باز داشته و گماشته بودند تا اگر حالهٔ از زمین آنچنین تجسیمی ظاهر کند و بانشای سر یکدیگر در سینه او بودیعت نهاده اند بگوید ایشان را مطلع گردانیده تا بتدارک آن اشتغال نمایند و چون جاسوس بر آن حال اطلاع یافت تعجیل کنعان رفته خلاص یوسف باخوان رسانید و اولاد یعقوب که این سخن شنیدند مدهوش از اجای خویشتند و لطرفة العین آن مسافت قطع نموده بسر چاه رسیدند و با قافله مساحته کرده گفتند این بنده گریخته است و چند روز است از ما فرار نموده ناپیدا است و ما هر چند بطلب او شتافته ایم خبر او کمتر یافته ایم کار روانیان گفتند معاذ الله که این شخص بنده باشد چه این گوهر از معدن اکابر بسلطان مینماید و این خصم علامت روح اشراف دارد برادران گفتند نی این بنده البته فاراد خاندان شرف زاده است و دایهٔ کرم رود مان سلف شیر تربیتش داده چند روز است تا لوح محاله خود با ما گردانیده است و خط جفا در فهرست مجموعهٔ وفا کشیده و صدایق تمامت آن سخنان می شنید و هر خاموشی بر دهان نهاده و زبان عجز بیان را بلا و نعم حرکت نمیداد بعد ازان اخوان بکاروانیان گفتند که این بنده لما باین عیب سبق و شم اگر می خرید قدمی پیش نهید و الا ما تسلیم کنید تجار چون جرات اولاد یعقوب و خاموشی یوسف را ملاحظه کردند پنداشتند که درین قول صادقند مع ذلک از یوسف کیفیت واقعه را سوال کردند و صدایق اکبر جهت تصدیق مقال ایشان سر بسیار کج جنبانیده گفت آری من بنده ام و بنده زاده و بهر حال بر تبعه دیت رضا داده چه توهم نمود که اگر صورت حادثه را مکشوف گرداند امری روی نماید که از خیر تدارک بیرون باشد آنگاه مالک بن زعر یوسف را خریداری نموده از قیمت وی پرسید اسباط یعقوب گفتند ای مالک این غلام با لوث مضالقه نمیکنیم و هر چه سیدهی سماحت مینمائیم و مالک بدرمی چند ناسره که در کیسه داشت یوسف را از برادران تجرید و ارباب تابع گردانید آن دراهم اختلاف ست ازده الی صد دیست درهم گفته اند و الله تعالی اعلم آورده اند که برادران درهمای ناسره را از مالک اخذ کرده در میان یکدیگر قسمت نمودند و دست یوسف را گرفته بمالک سپردند و شتری بعبارتی آن خزر شید وش را طلبیده و شمعون دران باب حجتی نوشت و دران حجت قید کرد که مالک تا بمصر رسد مملوک را از قید عصیان اطلاق نه فرماید درین اثنا یوسف ببرادران بحسرت تمام می نگریست و از شدت بیرحمی دخت دلی ایشان سیگریست و در مفارقت اخوان و خلان حاصل این کلمات بر زبان می راند تقسم رفتیم و چنان باز نگشتیم بهم + و صلی که از دو چو گل شگفتیم بهم + در دا که از یکدگر جدا فتادیم + تا بار دگر کجا کی افتیم بهم + و گویند که برادران در عین بیع مالک را گفتند که این غلام با وجود گریبانی عیب سرقه نیز دارد از محافظت وی غافل نتوان بود بنابرین نوع سخنان مالک فرمود تا بندگران بر پای یوسف نهادند و غلای بدخلق را بروی موکل ساخته دوال انتقال بر طبل ارتحال کوفتند و چون کاروان روان شد یوسف از مالک دستوری طلبید تا فرو شدگان خود را یکبار دیگر بدرود کند بمراسم وداع به نزدیک مالک گفت ای علام چون ایشان را در باره تو هیچگونه مهر و شفقتی نیست چندین رغبت تو نسبت بآن جماعت از چیست یوسف فرمود کل سبق

باعنده شعر من تو انم که نگویم یکس باد گران ست بدونیک جهان گذران ست پس مالک ستوری داده یوسف را بغیر کنعان نزدیک برادران آمد و یک یک را در کنار گرفته بر دست و پای ایشان بوسها داد و هر چند تضرع نمود مطلقاً در رحمت بروی او نگشودند و لطیفه شقاوت در حق وی ببذول نه فرمودند و یوسف با دل شکسته و خاطر خسته باز گشت و بکاروان رسید و بر شتر سوار شده بمنزل تمام روی بصر نهادند و آن حضرت بدرخ و غربت و ذل عبودیت تن در نهاده در فراق پدر مینالید و قطرات حیرت از دیده بیالید و در اثنای آن حالت بخاطر آل یعقوب رسیده مرقد ماورای شاهره وی گشت و خود را از بالای شتر انگنده افتان و خیزان بر سر تربت مادر آمده خاک مداجل بر اندر کنار گرفت و با دل پر از این کلمات ترنم نمود و نظم ای رفته تو بر باد خود آبرو بریم * آشکده کرده این دل تو بریم * پیرزنم خاک بر سر و بگیوم * آن باد کجا کز تو رساند بویم * و غلامیکه بر یوسف نگهبان بود نگذارد او را بر بالای شتر زند بر خود سعادت نموده یوسف را گریه کنان بر سر تودهٔ خاک نشسته یافت پیش آمده از سر جهل طپانچه بر روی نازنین او زد و التصدیق قول برادر انش کرده در حق او جفا ها گفت و آن شه بخت نکبی بر جراحت تازه طل درد مند یوسف پاشیده تند یانمود و آن حضرت از این جرات و سوء ادب بطاقت شده روی بآسمان کرده بدرگاه احکم الحاکمین و کهف الظلومین تظلم نمود و همان لحظه رقعهٔ نیازی بتوقیع اجابت موقع گشته بادی صعب برخاست و ابرهای سیه فام پیدا شده شدت هبوب ریاح و تراکم سحب سنطلیه بمرتبه انجامید که قافلهٔ از حیات مایوس گشته یکدیگر را نمی دیدند مالک بن زعر چون این حال مشاهده کرده گفت ای مردمان نیکو تامل کنید که از شامه عمل ناپسند و کدام فعل قبیح صادر شده است که ازان توبه و استغفار باید کرد و هر آینه این تیرگی افعال و اعمال ماست که در هبوا اثر کرده است ان الله لا یغیر ما بقوم حتی یغیروا ما بانفسهم کاروانیان گفتند ما را خود گناهی نمیدانیم که مستحق این عقوبت باشیم اخ الامر غلام شوریده بخت گفت همانا این محنت بواسطه شومی معاملهٔ من بروی نموده و این صعوبت بتاثیر جسارت من دست داده چه تا ساعت طپانچه بر روی غلام کنعانی زدم دو آب در دیده گردانیده روی بآسمان کرده لب بجنبانید و زمین و زمان چنین که می بینید بهم بر آمد پس مالک و مملوک و سائر کاروانیان نزد صدیق آمده در پای افتادند و عذر ها خواستند یوسف معذرت ایشان قبول کرده روی بقبلهٔ دعا آورده از باریتعالی فرج ایشان التماس نموده و زمان بتموج هوا تسکین یافت و عروس آفتاب نقاب از چهره کشاده عالم بقرار آمد مالک چون آن کرامت مشاهده نمود دست غلام را گرفته نزد یوسف آورد و عذر خواست نمود و بتخلص خویش اورا ادب کند یوسف گفت چه جای این سخن ست ما از اهل احسان و اغماضیم و جزای بدکاران بغیر از عفو تجاوز چیزی ندانیم و از سر گناه غلام در گذشته رقم نسیان بر جریدهٔ عصیان او کشید از ظهور این خارق عادت از یوسف بندبر داشته بحشم تعظیم و احترام در وی نگریسته بجانب مقصد روان شدند و قطع منازل و مراحل نموده چون بنواحی مصر رسیدند مومنی تره پیدا کرده قریب بچشمه فرود آمدند و چون یوسف از تعب سفر ستاشر گشته و زنگار غبار بر آینهٔ جمال او نشسته بود بمالک فرمود که دران چشمه بر آمده خود را از گرد و راه بشوید و شود هد یوسف متوجه چشمه شده جبرئیل امین قبا آدم صفی را که قبل از وقوع زلت باو داده و انجا مسری بود آورده بر بالای چشمه نصب کرد تا مدین چاپونس از چشم اغیار مصون و از آفت عین الکمال مامون ماند صاحب عین المعانی گوید که چون یوسف زمانی نیکبخت ان منزل بماند مالک بن زعر را دل مشغول گشته قاصدان فرستاد تا از منبوع سعادت و کرامت خبری ارند و ایشان در آن صحرا متفرق شده هر چند طلبیده هیچکس از وی خبر نداد چه او در تتبع غربت ستتر و در پردهٔ عصمت محجب بود بعد از فحصی کاروانیان دیدند که یوسف می آید بسیاقی که دیده او اولوالابصار در سر شاهرهٔ جمالش خیره و خمار ماه در برابر عارض انورش تیره میشود مالک گفت ای یوسف کجا بودی که هر چند ترا بشتر طلبیدیم کمتر یافتیم و خود خورده شناس در جوابش فرمود که هر چشمه در چشمهٔ خورشید کی تواند که بگردد و هر دیده بصورت جهان کجا تواند که بیند و بعد از آنکه یوسف بکاروان ملحق شد از انجا رحلت نموده متوجه شهر گشتند و چون بیشتر آوازهٔ آن بدر منیر بلل شعشعهٔ آن آفتاب کشور گیری بسمات مصر پر تو انداخته بود اهل آن دیار جمله بتماشای جمال و تمنای وصال یوسف روی بدان قافله نموده و هر یک بزبان قابلیت مضمون این مقال را در دو خود ساخته میگفتند رباعی این شهر پر از حدیث این روی نکوست * دلهای جهانیان همه بسته اوست * بیکو شیم و دیگران میکو شند * تا بخت کرا بود کرا خواهد دوست * صاحب زبدة التواریخ آورده که باری یوسف را نوری داده بودند که از یکفرسخ راه می درخشید و هرگاه که آنحضرت بجای توجه فرمودی طلیعهٔ آن نور از یک مرحله مانند آفتاب می درخشید و اتفاقاً در ان روز هوای مصر را از آفتاب سحاب تیرگی روی نموده بود بدان جهت چهرهٔ آفتاب جهانتاب نمی نمود بلکه پیش از انکه خورشید رخسار یوسف نقاب بکشاید از تره شب شتال او عکسی دران دیار افتاده بود غرض از تمهید این مقدمه آنکه چون نور چهرهٔ تابانش از ورای حجاب لامع شد جهان را مانند ضمیر ارباب صفا و کیاست روشن گردانیده حدیث حسن یوسف در ملک مصر سمر شد و ملک مصر از ین صورت خبردار گردید دلهای مشتاقان در طلب جانهای صاحبدلان از اشتیاق مقدم همایونش بلب آمد و چون اهل شهر باستقبال کاروان از شهر بیرون آمدند سلطان مصر نیز ایمن عمال خویش را که عزیز مصر بود گفتند ی بخریداری یوسف بیرون فرستاد و بعد از انکه عزیز کاروان رسید و حدیث بیع و شرای یوسف را در میان آورده مالک

گفت چندان صبر باید کرد شهر یا سایم و سه روز از ریع راه و محنت سفر بیاسایم آنگاه بموجب فرمان واجب الاذعان قیام نمایم هرزه قبول کرده و ایشان بخدمت تمام در رکاب هر دو اکرام بمصر در آمدند و بعد از انقضای ایام ثلثه چنانچه معهود معصریان بود کرسی نصب کردند و یوسف بر فراز آن بنشاند منادی ندا کردن گرفت که سن بیستری هذا الانعام الحبیب سن بیستری هذا الانعام للطبیب یوسف اورا از گفتن این نوع سخنان منع فرمود گفت چنین گویی که من بیستری هذا الانعام للطبیب سن بیستری هذا الانعام الغریب و خریداران ساعت بساعت زیاده میشدند و نشتریان بلحظه بلحظه بر قیمت آن می افزودند صدیق که آن حال مشاهده کرد بطاق طاقش گنجه از زبرج دیده رشتهای مروارید بر صفحات رخسار او ریخت دامان قمیصه ملول و محزون گشته بر یعقوب فراز برد و در بر این شناجبر ئیل امین رسید و پیغام حضرت رب العالمین بگذارد که ای عزیز غم مخور و دل تنگ مدار که بعزت و جلال خود که ترا مکرم ازین شهر بیرون برم تا مراتع عبودیت و فرمان برداری تو بر ناصیه روزگاریان قوم که بنظارهٔ و خریداری تو آمده اند متهم و چون نوبت چهارم ندا کننده فریاد زد که سن بیستری هذا الانعام للطیف سر سلسلهٔ صبر یزدت یوسف نغمه دردی باد آورده گفت اگر راست میگوئی بگو چنین که من بیستری صدیق الله بن یعقوب صفی الله بن اسحاق ذبیح الله از استماع این سخن فریاد از نهاد مستمعان بر آمده مالک پرسید که معنی این سخن چیست و صفت عبارت از کیست یوسف فرمود که صدیق عبارت از آن کس است که بنده و اسیر تست مالک گفت ای یوسف چرا مر آنرا توبیخ و تنبیه نکردی تا مر او را توان گفت ذل رقیت مصئون و محفوظ نماند یم یوسف جواب داد که از بیم تصدیع او از خوف جان صورت و قیمت او را نمانی تا هم مالک گفت گویا تو بر آن پیر کرده رقت آمدن او را در نزدیک کنعان دیده که می گریست و میگفت رب لیت علی ولدی و فرقة فؤادی یوسف فرمود ای مالک آن پیر را چگونه گذاشتی گفت ای عزیز میت اهوال کیست چون تو هست باشد دور بود آواز بچه نوع در عبارت آرم یوسف از شنیدن این حکایت بیطاقت شده و گریه افتاد و گفت آن پیر اسرائیل الله و پدر صهبان سرست مالک رضا بوی نداد خنده گفت حالا چه جای گریست کار از لب خشک دیده تر گذشت چون چاره کم کسی نیاز سر گذشت الا کنون که تو اندوه صبر آورد م اگر اعتماد نمائم رسم که کجان تعرض نماید یوسف فرمود که ای مالک دل خوشدار که رضا بقضا از محاسن شیم ابرار و احسن صفات اخیار ست بیت خواه صلای شوق و خواه بشارت ازمان * هر چه بداد تو بود بوست مرا بجان ان حکم الا لله و هو خیر الحاکمین بر رای صواب نمای اذکیا پوشیده نماند که انچه درین سوره از قصه یوسف ثابت گشت منقول از کتاب جامع عشرت که از تاریخ اهل عالم نوشته و بسیاری از بیانهای زین حکایات و روایات محمد بن جریر الطبری و حافظ ابو بکر سیرازی و سائر مورخان مخالفت وقاحت و تعرض نموده اند چون سود اوراق از ناقلان و ائمهٔ اسفار و اتحاق در ایراد اقاویل مختلفه درین قصه طرفه رخصت یافته لاجرم اقوال جمهور ارباب تاریخ را در بیان سبب نزول این سوره و اصل این حکایت بسبیل اجمال با هم ضم کردم و تالیف نموده میگردد بتفصیل کلمات کل نقله بحر اکه در بیاض مسموع شده آنکه جمعی را زنهم و اقصود آنست که روزی عمر فاروق رضی الله عنه از یهود در باب تفصیل کتاب کریم پرسانی صحف سماوی حدیث پیغمبر ما نیز گفته که قصه صاحب جمال کمالی در میان امم از شایبه قصص و اخبار است و قرآن ناطق و از کیفیت آن مخبر و کتاب شما خالی از آنست پس بچه سبب قرآن مادر سائر کتب ترجیح و تفضیل میدهید و فاروق اعظم هفته امامی دین را بحر ضل سید المرسلین سانیده بران سرور پرمرات ضمیر انور شکه مظهر آیات رحمانی بود از استماع قول یهود غبار ملال نشست مقارن این حال جبرئیل امین رسیده این حکایت مطبوع را قرین آیات بینات مسامع همایونش رسانید و برخی را عقیده آنکه چون مهاجران از وطن مالوف مفارقت نموده بدینه آمده گاهی از غربت غربت و کربت فرقت متاثر شده میگفتند ای کاش قرآن تضمن حکایتی بودی که شامل بحالت اصحاب او دستی تا از مطالعه و خواندن آن دلهای حزین و خاطرهای اندوهگین را تسلی و سکونی حاصل آمدی و موجب جمعیت و سرانجام یابد چون این معنی مشار الیه شد آن سورهٔ یوسف وجود پذیرفت انکه ارادهٔ آن موجب تطویل میگردد و مخل ای اتقان دین چون گویند که چون از کثرت اتفاقات بقیه یوسف و استماع رویای صادقه صدیق تو از حسد و بال یوسف و استماع رویای صادقه صدیق تو از حسد و بال یوسف بالا گرفت و باید که برادران او مشورت کرده باهم گفتند که بکشید یوسف را یا او را بزمین دور اندازید تا خالص شما ماند و پدر را شما متوجه او باشد و اطاعت او را نمائید یهود گویند که اصل وجه ایکم آنکه اهل کنعان یهود اگر اهل ایشان بود یا شمعون یا روبیل علی اختلاف الاقاویل در کشتن یوسف بیچ چیز همداستان نشدند گفت کشید یوسف را و بیفکنید بر قعر چاه تا بردارند او را کاروانیان و اهل راه قال قائل منهم لا تقتلوا یوسف القوه فی غیابت الجب یلتقطه بعض السیارة ان کنتم فاعلین پس یکی از برادران جهت خصومت فردی در خلوتی که معبد یعقوب بود در آمده گفتند ای پدر چه شده است ترا که این نمیدهی مارا بر یوسف و حال آنکه ما را از بنکه ما نیم نهایت دوست داریم و ما جمعی تا بچه روز نعمت خورد و بازی کند و بدو دو تیر اندازی کند و ما در آنگاه هایم و حافظ او باشیم تا ما را مالک لا تامنا علی یوسف و انا له لناصحون ارسله معنا غدا یرتع و یلعب و انا له لحافظون یعقوب گفت که من غمگین شوم که شما او را ببریدی ترسم که او را گرگ بخورد و شما ازوی غافل باشید قال انی لیحزننی ان تذهبوه و اخاف ان یاکله الذئب و انتم عنه غافلون گفتند اگر گرگش بخورد و ما جماعتی باشیم بگرد وی محیط پس ما بیان تقدیر زیان کار باشیم قالوا لئن اکله الذئب و نحن عصبة انا اذا لخاسرون اخوان مقصود را بجانب صحرا و دیر اندران اورا برده در چاه انداختند و بهود گفتند اجماعی بیاوردند و داشت هر روز مقداری طعام برده در چاه فرو میگذاشت و یوسف را تسلی میداد که من ترا خان خواهش نمایم تا ازین شقت و بلیت ترا خلاص کنند و خلان ستر صد بود ند که مسافران او را از چاه بیرون آورده بطرف بردند یوسف

سه روز در همان چاه بود شعر چو چارم روز از زیر فرو زده چرخ گاه ۔ برآمد یوسف شب تنه از چاه ۔ که کاروانی راه گم کرده قریب بآن چاه فرود آمدند و مالک بن زعر بایک غلام جهت آب کشیدن بر سر چاه آمده دلو فرو گذاشت تنظم تا یکی شب آن خضر سیما فرود آویخت و دلو آب بجا ۔ یوسف گفت جبرئیل امین خبر ۔ نازلال حسنی بر تشنگان بیزبان و یوسف ماه رخسار از سر سنگ برخاسته در دلو قرار گرفت و مالک بود ملک آن دلو را کشید شعر چو آن ماه جهان آرا برآمد ۔ از آن چالش مالک یا بشری برآمد ۔ مالک اینکه یوسف پرسید که تو کیستی و دیدهٔ چگونه افتادی گفت من شخصی ام کنعانی که برادران از فرط حسد مرا درین چاه انگندند گاه مالک غلام خود را گفت که صورت حال را از اهل قافله نهان دار چنین باید گفت که جمعی بسر چاه رسیدند و این غلام را بما فروختند چاه کار و تا ایشان بر کیفیت حال خبردار گردند ما او را بمصر برده بقروشیم در بهای او ما را دعوی شارکت نکنند و مالک یوسف را بمنزل خود رسانیده برادرانش که دیدم شخص حال می بودند صورت تفصیل را معلوم فرموده همان لحظه قافلهٔ بیوسته و گفتند این بنده ایست که از مالکیتش است و حاجت او را بمالک بن زعر بگویند ناسره بفروختند و بعد ازان قافله ازان مرحله رخت بسته منازل و مراحل پیموده بمصر رسیدند مالک بلد سه روز که از بیخ راه آسوده حضرت صدیق را در معرض بیع آورد و بطلون کتب شئون ست باین خبر که قطفیر نامی که خازن بادشاه مصر بود او را عزیز میگفتند سکوه جمیله در خانه داشت راعیل نام شهر زلیخا و بعضی گویند نام او انجا بود بنت بنوس اما حضرت معارف پناهی حقائق دستگاهی مولانا عبد الرحمن اسحاقی طیب الله انفاسه انفیس در نسب آن در ثمین گوهر نظمی را بالماس طبع بدین سان سفته نظم چنین گفت آن سخندان سخن سنج ۔ که در مغرب زمین شاهی بنا موس ۔ بهیزقوس شاهی طمطموس ۔ زلیخا نام زیبا دختری داشت ۔ که با واز همه عالم سری سر داشت ۔ و یا جمله چون قیمت یوسف بسیلغ سنگین قرار یافت زلیخا که آوازهٔ حسن ملاحت صدیق را شنیده بود شوهر را بخریداری یوسف تحریص و ترغیب نمود عزیز گفت تمکنات من از نقود و عروض بقیمت او وافی نیست زلیخا گفت هر چه در گوش من ست از حلی زیور برو ارم و انچه در خزینه دارم مجموع را بمالک سپارم عزیز گفت بدین وجه میسر میشود اما ریان بن الولید یعنی ملک مصر در صدد شرای اوست و زلیخا این حدیث را شنیده بر خباث استعجال بجدت ملک شتافت و رخصت خریدن یوسف حاصل کرده بخانه باز آمد و انچه داشت از صامت و ناطق در بهای جانان از دل و جان نظم عزیز آورد ع گر سر طلبی بیش تو آریم بدیه ۔ عزیز مصر از مالک بن زعر یوسف را خرید و مالک در صدد نبوت و گوهر معدن رسالت را از دست داده و چون بر جلوب و کمال اوج دولت وقوف داشت در دست و پای افتاده عذر خواست حضرت صدیق سعادتیار او را قبول نموده قبالهٔ برادران را که در حین بیع نوشته بود ذلک قبل سعود تا او را بوقت حاجت حجت و خواران موجب خجالت و ندامت نبود مالک ملتمس یوسف را بسر دل داشت و او را وداع کرده از مصر راحت نمود و چون عزیز یوسف را بخانه آورد و بازلیخا فرمود که او را گرامی دارد بمنزل نیکو فرود آر شاید که از وی نفعت گیریم یا او را فرزندی پذیریم و قال الذی اشتراه من مصر لامرأته اکرمی مثواه عسی ان ینفعنا او نتخذه ولدا ۔ زلیخا چون فرمان اکرامی منوا و شنید و برای نزول یوسف هیچ منزلی گرامی تر از دل خود ندید لاجرم دران مقامش فرود آورده بخدمات او از میان جان کمر بست طرفه کاریکه برادران در گلشن انداختند و بیگانه در دلش جای داد و ایشان بثمن قلیلش فروختند زلیخا از حسیم قلبش خرید و چون یوسف بکمال صداقت و نهایت عقل و قوت رسید بجذبهٔ لی عوض ذات فرخنده صفات او را بزیور علم و حکمت و عصمت آراسته لوای احسانش را در میان فرقه کنعان بکمال لطف امتنان برافراخته و لما بلغ اشده آتیناه حکما و علما و کذلک نجزی المحسنین علما را در تفسیر کلیه اشد اختلاف ست فتاده و مجاهد گوید مراد از لفظ اشد سن سی و سه سالگی ست که غایت سن نمو انست و بعد ازان تا چهل سال وقوف باشتداد گاه سن انحطاط و عطا و شعبی بحالت حلم تشبیه کرده اند و ضحاک گوید که اشارت باین بیست سالگی ست اصح در شهر نزد همه شمندان باخبر این ست که یوسف صدیق در حین قصد اخوان هفده ساله بود و چون بکمال ازان حادثه نازله منقضی شد حضرت کبریای بسجانی او را بانواع الطاف و عنایات و اعطاف ملی نهایت متنوعت و ضمیر منیرو خاطر خطیرش را بجواهر اسرار علم و حکمت و ذوالهر انوار دانش و معرفت مزین گردانید و برین تقدیر مراد از کلمهٔ اشده در آیهٔ کریمه سن بجده سالگی باشد و علی اختلاف الروایات چون زلیخا از عزیز مصر بر باحات جانب یوسف و مراقبت او ما بهور شد و همت تظفیر را بهانه ساخته تفرج نمود تا هجت آرائیش قامت طوبای شمائل و رشک اعتدال پرورش پایته بود و بهتماجاره ملون بالوان مختلفه و رخشنده و اکلیلی مرصع که سزاوار شاهان گردن فراز باشد ترتیب نموده بر سر عزیزش نهاد و طوق از طلای احمر بجواهر ترصیع کرده در گردن آن سرور انداخت و چندانکه یوسف را در نظر خلق می آراست شعلهٔ عشق حسن او را در دل زلیخا جلوه میداد و هر چند جمال یوسف زیباتر مینمود دل حزین زلیخا شیداتر میشد ۔ بیت زاد جماله فی کل یوم ۔ ویزداد القلوب به افتتانا ۔ و همیشه همت زلیخا بران مصروف بود که آن رشک حور عین در خانه محصور و مقصور بود و پیوسته خاطر یوسف راغب بانگه در گلهر الوان نمایند از جانب پدر مهربان و مادر سالخوردان خبری یابد و چون زلیخا یوسف را بسیر و گشت مائل دید فوجی از بندگان خاص را بملازمت او مخصوص گردانید تا بهر طرف که آن شاه سوار خرامد چون رکاب در قدم

او خراسند و طارقة العینی از شرائط خدمتش غافل نگردند و هرگاه یوسف بطوف صحرا و گشت دشت رفتی و ملازمانش هر یک بطرفی تاختندی او بسر راه کنعان آمدی و با
صبا را مخاطب ساخته حدیث اشتیاق که انفس و آفاق تحمل آن نداشت با او در میان نهادی و گاه بودی که آتش تشوق چنان ملتهب گشتی که تسکین آن بآب صبوری
آسان دست ندادی راوی گوید که یکروز بعادت معهود بیرون آمده بود و چشم براه کنعان نهاده که ناگاه شترسواری دید که می آید و رجزی میگوید یوسف از وی پرسید
که از کجا می آئی گفت از کنعان گفت از کدام ناحیه از نواحی آن جواب داد که از اردن یوسف فرمود که از کدام مرعی گفت از مرعی آل یعقوب یوسف که نام یعقوب شنید
زمانی دیر باز بیهوش شده بر خاک افتاد و اعرابی از ناقه فرود آمده سر او را بر کنار نهاد و چندان توقف نمود که بحال خویش باز آمد آنگاه صدیق پرسید که یا صاحب الناقة
اسرائیل الله را می شناسی گفت آری فرمود که بدین دو نرگس جمال او را دیده و بدین دو چشم جهان بین سرمه معرفت او کشیده گفت بلی او ثمره شجره اسحق و میوه دل ابراهیم است
یوسف گفت بر چه سان گذاشتی او را گفت سوزان و گریان و غریق بحر بی پایان هجران صدیق آه آتشین باوج سپهر برین رسانید گفت یا لیت راحیل لم تلدنی و بعد از آن فرمود که
هیچ شود که پیغام من زهر فراق چشیده را بدان پیر محنت رسیده رسانی اعرابی قبول نموده یوسف گفت ای دوست شرط سفارت آنست که چون بزمین کنعان رسی در حوالی
منازل آل یعقوب فرود آئی و چندان صبر کنی تا از شب پاسی بگذرد و غوغای هنگامه اهل دنیا قرار گرفته یعقوب نیز از ورد خود فارغ شود آنگاه بدر صومعه اش روی
و حدیث تمادی ایام فراق و توالی آلام اشتیاق سر در صدا داشته بگوئی که ایها المغموم هذه رسالة من ولدک المظلوم ایها الکئیب هذه رسالة من ولدک الغریب ای اعرابی در روی من
نگاه کن و حلیه مرا بر صفحه ضمیر ثبت گردان و آنچه دیدی و شنیدی بعرض یعقوب برسان و والد بزرگوار را از احوال من واقف گردان و اعرابی مهماتش سرانجام نموده از مصر بیرون
آمد و قطع مراحل کرده چون بمنازل آل یعقوب رسید چندان متوقف شد که شب بیگاه گشت بعد از آن در بیت الاحزان یعقوب رفته پیغام یوسف بگذارد و یعقوب
از کلبه بیرون دویده گفت لبیک لبیک یا عبد الله من این قدمت بیت روضه خلدست یا ز دوست پیام ست * بوی بهشت ست یا ز یار نسیم ست * و ساعتی بیهوش
افتاده و چون بهوش باز آمد اعرابی بالمزد سعادت را دعای التماس نمود یعقوب دست نیاز برداشته گفت البسک الله لباس العافیة و جعلک من رفقائی فی الجنة
و چون یعقوب خواست که این سر با اهل خانه در میان نهد جبرئیل امین نزول کرده گفت مستوری نیست که من بعد حدیث یوسف را بر زبان آری و این راز سر بمهر را کشف
گردانی یعقوب که فرمان سیاست آمیز شنید زبان در کام خاموشی کشید و مهر سکوت بر لب نهاده با خود قرار داد که بعد ازین بساط حدیث طی فرماید و آن گنج شایگان را در کنج
دل نهفته دارد و روزی لحظه غنوده بود که یوسف را در خواب دید پنداشت که نسیم صبح وصل وزیده و شب تیره هجران روی در کشید و متعاقب آنکه خاطر خطیرش بخیال جمال
یوسف بیارمید خواب از دیده مبارکش باز رمید و چون چشم گشاده قرة العین خود را ندید فریاد وا یوسفاه برکشید یوسف را طلبید و همان لحظه عقل دوراندیش بانگ
بر طبیعت زد که بی فرمان ربانی سخن چرا گفتی و عهده عهد بپایان نبرده چرا شکستی پس مشتی خاک برداشت و بعذرخواهی آن جسارت دهان گوهرافشانش را بدان
انباشت و فی الحال جبرئیل نازل شده پیغام رسانید که باری تعالی میفرماید که بنا بر حرمتی که فرمان مرا داشتی بعزت و جلال خود که اگر یوسف مرده بودی بعالم حیاتش
باز آوردمی تا چشم تو بشمع رخسارش روشن و کلبه تو از قامت طوبی سعادتش گلشن گشتی یعقوب که مژده وصال پسر مفقود الاثر خویش استماع فرموده در سجده
افتاده و بمراسم شکرگزاری قیام نموده پیوسته ایام فراق و روزگار تلخ مذاق یعقوب بلعل و عسی درگذران میبود چه از هاتف غیب گوئیا مضمون این مقال
می شنود بیت یوسف گم گشته باز آید بکنعان غم مخور * کلبه احزان شود روزی گلستان غم مخور * تا محنت براحت و زحمت باستراحت معوض و مبدل گشت

والله اعلم سخن قبول و من بعد گفتار در استیلاء والی محبت بر شهرستان بدن آن فرمانده کشور ملاحت یعنی زلیخا و امتناع نمودن صدیق و امین از خیانت و محبوس ماندن او در زندان مدت چند سال و تمکن یافتن آن حضرت بعد از آن همه مشقت و ملال بمسند عزت و جلال

مهر این حکایت مودت آمیز و نشر این بشارت محبت انگیز بمسامع واقفان دقائق بیان و عارفان حقائق تبیان چنین میرساند که زلیخا که حجله نشین حریم حرمت
و مهر سپهر ملاحت و نور دیده اهل بینش و شمع سراچه آفرینش بود در شیوه محبت یوسف چنان راسخ و در وظیفه خدمت او چنان راسی گشت که بیان و
تبیان از تقریر و تحریر آن بعجز و قصور معترف شد چنانچه پرتو این خبر بر ضمیر انور قدوه ارباب تحقیق و زبده اصحاب تدقیق تافته در گزارش آن قصه میفرماید

نظم
بهر روزی که صبح نو دمیدی ** بدوشش خلعتی از نو کشیدی ** چو از زر تاج کردی خسرو شرق ** بتاج دیگرش آراستی فرق ** چو سر افراختی سرو روانش ** بآئینی دگر بستی میانش ** رخ آن آفتاب دلفریبان ** نشد طالع دو روز از یک گریبان ** دو بار آن تازه سرو گلشن راز ** بیک افسر نشد هرگز سرافراز ** نه بست آن لب شکر از یک گره ** میان خود دگر چون نی قند **
سخن کوتاه که چون آتش عشق یوسف در کانون ضمیر زلیخا اشتعال یافته

زبانه آن بفلک اثیر رسید لاجرم همت آن لاله رخسار مصروف بآن شد که در ریاض امانی و بهار زندگانی با یوسف بعیش و کامرانی اشتغال نموده حظی از عالم جوانی برگیرد و یوسف از تمنی وی وقوف یافته
از صحبت زلیخا احتراز و تجنب می‌بود و این صورت موجب ازدیاد مواد محبت شده بدر طلعتش هلال و سرو قامتش خلال گشت **نظم** امید کامرانی نیست در عشق ** صفای زندگانی نیست
در عشق ** بود آغاز آن خون خوردن و بس ** بود انجامش از خود مردن و بس ** و چون دایه مهربان حال او بر این منوال یافت از حقیقت مهم استفسار نمود زلیخا نیاز و افتقار خود و سرکشی و
استغنای یوسف را باو تقریر کرده دایه ازین خبر متعجب گشته گفت چگونه یوسف را بزلیخا میلی نباشد تمامت مصر در آرزوی دیدار او بیخواب و از لمعه رخسار با انوار او بیتاب اند زلیخا فرمود که با اینهمه لطافت
و زیبائی که مراست هرگز یوسف نظر بر طلعت من نیفکنده که حسن و جمال مرا ملاحظه نموده دایه درین باب تدبیری اندیشید و زلیخا بتعلیم و اشارت او بترتیب مقدمات مطلوب مشغول گشته نخست فرمود
تا قصری بنا کردند که دیده بینا در زیر گنبد مینا شبیه و نظیر او ندیده بودند و در آن قصر خانه را بنقوش غریب و صور بدیع منقش و مصور ساختند و صورت یوسف و زلیخا را بر در و دیوار و سقف و
جدار خانه متصل بیکدیگر باتصالات مختلفه تصویر نمودند و فراخور آن مقام اسباب و ادوات عشرت مهیا گردانیده بساطی مرصع بلآلی قیمتی و جواهر خوشرنگ مصور بصور محب و محبوب بگسترانیدند
و زلیخا فرصت نگاهداشته ابواب خروج و دخول مسدود ساخت و خود بر فراز تخت قرار گرفت و یوسف را ببهانه نزد خود طلبیده اظهار بیقراری نموده در باب جمعیتی که مقتضی طبیعت
بشری ست مبالغه و الحاح نموده یوسف گفت معاذ الله انه ربی احسن مثوای ای زلیخا چگونه دامن عفت و طهارت را بلوث شهوت و معصیت آلوده گردانم و فرزند اسرائیل و ثمره شجره خلیل الله
محرمات و منهیات بچه عذر دلیری نماید و عزیز مصر که ترا باعزاز و اکرام من وصیت فرمود عنایات و رعایات و احسانهای او را باسائت و خیانت مقابل کنم زلیخا این عذرها را مسموع نداشته و پرده
از روی کار برگرفته وابستگی و آشفتگی خود را بابلغ وجهی بر طبق عرض نهاد یوسف گفت ای زلیخا مپندار که بدین تسویلات شیطانی طاوس روحانی را صید توانی کرد یا باین تخیلات نفسانی سالک طریق
مستقیم را از راه توانی برد زلیخا گفت اگر ترا در تزویج مواصلت من اشکال و اشتباه است و شیوه عشقبازی در شریعت آبا و اجداد تو گناه است مرا ذخیره بسیار از نقود و جواهر و کالای و امتعه نفیسه از مفروشات
و اوانی هست چون ملتمس ما بحصول مقرون گردد آن مجموع اینها را بنیت کفاره این خیانت بر طبق عجزه و مساکین و اصناف فقرا و مستحقین مصروف سازم تا باریتعالی این گناه از من و تو
درگذارد و جریمه گذشته را بر روی ما نیارد و بعد از آنکه مفاوضه و مباحثه یوسف و زلیخا بحد اطناب کشید چنانچه در تواریخ مبسوط مذکور ست و در قصه یوسف و زلیخای حضرت مولوی مخدومی
مدظله العالی منظوم ست ابلیس خبیث که پیوسته کار او تدریس نسخه وسوسه و تلبیس ست خاطر نفسانی را بر یوسف جلوه داد فی الجمله قصدی در ضمیر او پیدا شده آورده اند که حضرت صدیق ع
در اثنای آن سوال و جواب نظر بر بساط انداخته صورت خویش و زلیخا را دید دست در آغوش یکدیگر کرده از دیدن اعراض نمود و چشم بر دیوار خانه افکند و همان دو صورت را دید و از آن
جهت روی بسقف آورد و باز صورت خود و زلیخا را دید متصل بهم و تا این صورت منظور نظر او نگردد روی توجه بجانب زلیخا کرد و زلیخا را ازین سبب قوت طامعه در حرکت آمده بحصول
مطلوب متیقن شده باز درخواست و زاری نمود و مجدد طرح مبالغه و الحاح آغاز نهاد و شیطان نیز مدد و علت شده مقدمات کاذبه را در صورت دلیل و شکل برهان در تزئین این کار و تحسین
این کردار بر آن حضرت القا کردن گرفت و نزدیک بود که امری که ملائم رتبه نبوت نبود واقع شود که عنایت ربانی دستگیری نمود قال الله تعالی و لقد همت به و هم بها لولا ان رای برهان ربه و ارباب
تاویل در باب قصد یوسف و سبب توقف مطلوب زلیخا که آن سبب برهان ربانی و حجت سبحانی بود تاویل منقول ست و از آن سخنان انچه بلفظ تاریخ الفی مینماید این ست که جمعی گفته اند که در آن
خلوت که یوسف صورت یعقوب را مشاهده نمود که باواز بلند ندا میکرد که ای فرزند نام تو در دیوان انبیا مکتوب و تو قرة العین یعقوبی زینهار تا صحیفه عمل نبوت که از ابراهیم خلیل میراث یافته
بخط خطا و خلل و زلل سقیم نگردانی تا دولت ندیم ندم نگردد و برخی گویند که در آن حین جبرئیل ع این نزول کرده گفت ای یوسف آیه عصمت بر لوح جبینت بکلک توفیق ربانی تعلیق یافته
و دیعت ست که چنان حکم محقق را بغبار چنین زلت نسخ کنی و در روایتی دیگر آنکه در میان یوسف و زلیخا صورت دستی پیدا شده و بر کف آن دست بخامه نور سه سطر عربی مسطور بود سطر اول
واتقوا یوما ترجعون فیه الی الله و سطر دوم لا تقربوا الزنا انه کان فاحشة و مقتا و ساء سبیلا سطر سوم و ان علیکم لحافظین کراما کاتبین قولی دیگر آنکه در آنوقت ندائی بگوش یوسف رسید که انت
مکتوب فی زمرة الانبیاء اتعمل عمل السفهاء و نقلی دیگر آنکه همان طفل بر طهارت یوسف گواهی داد و بزبان فصاحت شعار خطاب کرد که ایها الصدیق لا تزن و طائفه گفته اند که چنین گفت
که الصدیق لا یزنی و در بعضی از نسخ مسطور ست که در آن خلوت نظر یوسف بر پرده افتاد که در کنج خانه کشیده بودند صدیق از زلیخا پرسید که آن پرده از چیست و در آن پرده کیست
زلیخا جواب داد که معبود من در پس آن پرده است و پرده را بر روی وی ازان جهت کشیدم تا او **شعر** زمن آئین بیدینی نه بیند ** درین کارم که می بینی نه بیند ** و یوسف از زلیخا اعراض
کرده فرمود انت تستحیی من الصنم و انا لا استحیی من الصمد ** و در تاریخ طبری و غیره از تواریخ در تفسیر برهان ربانی وجوه دیگر مذکور ست که راقم حروف در ایراد آنها بعذر خوف امتداد سخن
معذور ست و چون یوسف جمال الهی را مشاهده نمود **شعر** الف کرد از دو شاخ لام الف در ** بماند از کار سیمین شمع کافور ** و خود را از دست زلیخا خلاص کرده از آن حجره خاص بیرون دوید
و از شش در بسته بیرون آمده بود که زلیخا به در بند هفتم که آخر همه در بندها بود خود را بیوسف رسانید و پیراهنش را از عقب گرفته کشید تا پاره شد آنگاه عزیز را بر در یافتند زلیخا
از غایت خجالت آواز برکشید عزیز را مخاطب ساخته گفت ما جزاء من اراد باهلک سوء الا ان یسجن او عذاب الیم چه باشد جزای کسی که باهل تو بدی اندیشد مگر آنکه بزندان

برده شود یا بعذابی الیم عقوبت کرده آید دعزیز درین قضیه تحیر ماند شعر کدام قاضی حکم عشق تواند کرد * که هم سیاچی و هم خصم و هم گواه اگرچه زلیخا بدیوسف نیز برای دفع تهمت دعوت زلیخا را بعزیز در میان نهاد قال الله تعالی یوسف راود تنی عن نفسی و عزیز از انجا که غایت حمیت و کمال غیرت او بود دست بشمشیر یازید و خواست تا یوسف را بگناهی که از دور هم نیسا ده بود بعقوبت فرماید که علم تقدیر کودک شیرخواره هفت ماهه را بلغتی بگفتار آورده بطهارت یوسف و افترای زلیخا گواهی داد و بچاک پیراهن رهنمونی کرده گفت اگر پیراهن یوسف از پیش دریده شده زلیخا راست گفته و یوسف از دروغگویانست و اگر پیراهن او از پس پاره گشته زلیخا در دروغ گفته و یوسف از راست گویانست و چون بعد از امتحان بینائی این و بائی آن ظاهر شد و عزیز مصر را محقق گشت که سبقت زلیخا در مضمار عقوبت یوسف بازیچه بوده لاجرم ساخته گری که خود پرداخته روی بیوسف آورده تلطف فرموده و عذر خواسته بتمهید مراسم شفقت استغفال نمود و وصیت کرده گفت یوسف اعرض عن هذا ترا نه کار این اقتدا بانگوئی و نه بایست که این حدیث نا شایست در مصر فاش شود و در زبان رفته و او بدین گردد آنگاه زلیخارا در لباس دب بصورت غضب گفت استغفری لذنبک چون مراودت را صاحب عمدتی بوده لقدوم عصمتی پیش پای بوده چون غایت قصد معاشرت از تو ظاهر گشته برای اسم استغفار قیام نمای و بعد از ملالی دیگر گرد زلیخا آفتاب جمال یوسف را در حجاب محافظت مستور داشت و نگذاشت تا اغیار بدان پایه اطلعت موح افزای غم فرسائی او سرور شوند زنان مصر که مشتاق مطالعه منصب جمال بیهمو و نظیر زلیخا حسد برده و بر یوسف حسرت خورده در مقام گفتگوی آمدند و کلمات بای پشت در وی گفتن آغاز نهادند نظم رنیک و بدش پرسی فتادند * زبان سرزنش در وی نهادند * که شد فارغ ز بهتنگی فنای * دلش مفتون عبرانی غلامی * عجب رکان غلام ازوی نفور است * ز دوسازی و همرازیش دور است * واین قال و قیل بمرتبه انجامید که قصه پنهان ایشان داستان خاص و عام شد شعر زلیخا چون شنید این داستان را * بفصیحت خواست آن نادستان را * جا نجست انطفای آتش حسد و ملامت ایشان خیز ان عزت نهاد و ضیافتی ترتیب داد و مخدرات اکابر و اعیان مملکت تخصیص عزیز تکیه در حبالهٔ ساقی دخان سالار و حاجب صاحب الدوابّ صاحب السجن بود مدعو حضار فرمود از برای هر یکی زین مستورات خمسه سندسی بدیباوج پر مزین گردانید و کرسی بجواهر آذین بست معین ساخت عالمه از غنیان مجلس آرائی و ورود سرائی طرب ساز از غنون نواز را در محفل جمع کرد و فرمود که در آهنگ عشاق سرود آغاز کردند چون زلیخا هر یک از زنان لعبت پرستان که مست شراب شوق یوسف بودند و بکشف راز ملامت زلیخا زبان میکشودند کاردی بدارد و ترنجی خونگلو را برگف نهاده نظم بدیشان گفت بسیکاری ز نادانی * بپرسم نیکوئی بالا نشینان * چه آرید از یسان نلخ کامم * بطعن عشق عبرانی غلامم * بحارت گرچه آرم بر دلش تیر * بدین اندیشه گردم پر خونش * چه گفتند از هر گفتگوی * بخیری نیست مارا آرزوی * بفرمانم برون آید خرامان * کشد بر فرق ما از ناز دامان * که ما زجان دل مشتاق ایم * خرش نادیده از عشاق ایم * بعد ازان زلیخا آن ماه تمام را که آفتاب از خجالت جمالش سر اضطراب بود بیرون آمدن از حجاب برید و شهن نقاب قبا بر قصود و چون آن رشک گل سندسی بفرمود و دستوری از پرده بدر آمد و بتاثیر صبیح جمالش از افق تسنیم سر بر زد شعر زلیخا گفت هست این آن نگار * که زدیم سر ز شهر ما را نشانه * بنگر ان زلیخا که نظر طلعت یوسف انگند بدان پیکر ترحم نمود و دغای خود مقرر و معترف شده چون خویشتن را ترنج پاره ساخته دستهای خود را بسر پنجه بدان یک نظر دیده دل از هم شمرده قناعت گزید گویند که چون عالم بهوشی بکری افاقت شتافت دستهای خود را بر زمین فتاده یافتند و سبب فرمایند که چند کس از حضار مجلس در شناهده آن طلعت بیهاجان افتاده و قول صحیح آنکه در دستها بجای ترنجها سکوئی بدید آمد بعد ازان باتفاق آوازها بدان شتافتند و دستهای خود را بریده یافتند و بعضی گویند که چون زلیخا بطریق سرزنش با زنان گفت و نیست آن فتنه که در ملامت منست قیامت بر سر من آورده و بوید و عزاست مارا در دل زان ساخته زنان گفتند ای زلیخا چه جای این سخن است که مارا از ان ملامت صد نوع غرامت ست و ترا با ما هزار گونه حق کرامت گزارده و بوده ایم که ترا در بن واقعه ببراه شمرده ایم و گنهگار ما بوده ایم که ترا در این صواب خطا کار می پنداشتیم اگنون زلیخا گفت ای یاران شفق و خواهران موافق در بن واقعه مرا عتابی نمایید و در بن حادثه مرا ملامتی کنید که در تشویش و تعلق این کنعانی زاده و حواس من از عمل معزول و انفاس من از آمد و شد ملول گشته هست و بعد از مختم رعونت آزنان با دستهای بریده و گریبانهای مصابت دریده دامن کشان و خون فشان بخانهای خود معاودت نمودند از انجمله دوستورهٔ شیرین سخن چرب زبان در منزل زلیخا اقامت نمود و تصمد شد که او را بوصلت میان محب و محبوب مفتوح ساخته فراش مباشرت بسوط سازند گویا غافل بود ند از بنکه یوسف باز سفیدیت چشم از محسوسات و شتیهات دوخته و با طلبهٔ مرغان روحانی آموخته دست آموز شکاریان قدس شده و در دام صیادان هوا و هوس گرفتار نیاید پس بکی از ان دوزن لوحهٔ تلطف بایوسف گفت کای پسر سعادتمند زلیخارا چنین در بند بجر و تعنت مبند و رضای او را موجب برخورداری دان و از خوان وصل خود مانهاید مگر وان چه او خورشته نیست دست ریسه یعفت پرورده و فرشته ایست که قائد شوق تواش آورده برده نه ذکر آن ماهرویان اقتالی ست و سه سیمان انجم در گلشن سمن بویان حوریست و در صورت مردم نظم بیرین فیروزگون سطح طبع * سازشیع جمال او متفع * نه تندگردون نثار آن سندی * نه همه رهای انجم در ترازوی * چو نیابد گهر از درج یاقوت * شود دل را مفرح روح راقوت * حدیثش گوهری در لعل نابی * دهانش قرة العین آفتابی * بباغ دلبری سرو خرامان *

گل نورسته از خویشتن نهان ۴ مبارک جبینی از طرفان نمودیده ۴ سراسر مردمی چون نور دیده ۴ ای یوسف بی تکلف تو آفتابی و ما چون تو جمع نیستیم از لوازم مست چه بهتر از آنکه عروس باشد و تو شاه یوسف فرمود که این مقارنت و تجمع حالی ست از غایده و از تفاوت چه تجاوز نکند ۴ چه موجب محاق ست و اتفاق موجبات دوستان مقتضی فراق همان بهتر که قرار اجتماع آفتاب ستارها چه جای بجانبی نماده نور رضیا گراید و نیز بالطبارت ذات بجاست خانهٔ شهوات نتوان رفت و بداشابت قدم در صومعهٔ عصمت نتوان نماده بهت را بجارت گذشت از دست نتوان داد و ایام طبع دو نوع توشه نزاد جنت نتوان برگرفت چون آن ضیفه از اصحاب این سخنان شنید خاموش گشته دم بر کشیدند زن دیگر زبان علاست دراز کرده و از شیوهٔ وحید سخن آغاز نهاد و گفت ای عزیز بازیخای ماه دیدار خورشید رخسار طریق تجرد استکبار مسلوک مدار و به نیت صحیح و نیت بقدم نعمت روزگار بسر آر که اگر چون فصل اجوف پیش ازین از قبول این کار سیان خالی داری در مثال این بهانه و عذر مضاعف گردد ولی بحقیقت از انتظام قمر غضب سالم نمانی و ترا الیف گمگاران معذور نزد انیان سازند یوسف گفت خیر مرتبهٔ نبوت بدو به بازی محبوت پرستان کفار صفت فریفته نشود و بهای بلند پرواز آشیانه قرب بصحبت مردم محتالان صعوبه سیرت کجا تک سیرت در نیابد گاه از شر کید زنان بحضرت ملک غیب این ستعانت نموده گفت یارب تنگنای زندان مرا خوشتر ازین دعوت شهرست که مرا بانم میخوانند و مضیق حبس بهتر از گلشن وسیع مقامات که مرا بر فتن آنجا تکلیف مینایند و آن دوزن که ضمانتهای وصال یوسف در ضمیر داشتند یکبارگی از دوی مایوس نومید شدند و نیز از زلیخا رفته صورت حال باز نمودند و از روی دو تحاهای عرضه داشتند که مصلحت چنان می نماید که یوسف را بزندان فرستی تا مردان زاویهٔ حرمان قدر ریاض جنان بداند و در ان گنج پر وحشت و تمالی گلشن بحبت زلیخا بایاد کرده از دل و جان طالب گردد و زلیخا را این حدیث سخن ا قتاد و با عزیز گفت کراین جوان عبرانی بنده کنعانی مرا در میان خلق رسوا ساخت و عیب مراودت که همین فیضت بود بساحت عفت من نسبت کرد اکنون او را بزندان محبوس سازتا مردم را ندانند که ذلیل طبارت من از لوث معصیت بریست و جرم گناهکار این غلام عبری عزیز با خاص خود مشورت نمود و مجموع رای زلیخا را صواب شمرند و بنا بر این عزیز فرمود تا طوق تسلیم در گردن آن سرفراز افگندند و بدان سیمش را بر بند آهنین مقید ساخته او را بزندان فرستادند و در زندان گورستان زندگان و کلبهٔ احزان بیکسان و دیلم سرای سیاحت و منزل تنگنای تجربت و عمارست بود این طلعت یوسف روضهٔ صورت و عبرت بوستان جنان شد جماعت محبوسان که در تنگنج نامرادی مرده دلان شرور شدند و زندگان بصورت در گور بودند بنور شمع جمال یوسف زندگی از سر گرفتند **نظم** چون آن دل زنده در زندان در آمد ۴ بجسم مرده گویی جان در آمد ۴ دران محنت سرا افتاده جشتی ۴ بر آمد از گرفتاران خوشی ۴ شدند از مقدم آن شاه خوبان ۴ همه زنجیریان زنجیر گویان و چون یوسف در زندان قرار گرفت زلیخا زندان بان را فرمود تا مغل از گردن و پنداز پای او بر گرفت و رسنش را با فرعت و قماش را بالباس کراست و جهت اقامت او در خانه حلوه و فرشهای گرانمایه انداخت و در و دیوار آن حجره را بعبیر و غیره گلاب و مشک اذفر معطر ساخت و یوسف در آنخانه آرام گرفت چون از عبادت مفروضه و اوراد نافله فارغ شدی بتفقد زندانیان پرداختی و بتعبیر خوابریشان که رتعلمنی من تاویل الاحادیث عبارتها نان ست توجه فرمودی و هر دو مانده را بانجات نوید سیداد و بکلمات دلکش وقت خوش شان خوش میداشت و دران مقام بکاری هریک را منسوب داشتی و بخواری نمیفرمود تا کران اهل زندان بصیرت طلعت غمزادی روح افزای او سرور گشتند و از نوائب ایام و محن صعب و آلام آن فراموش کردند و شمع جمال یوسف را که بواسطهٔ صحبت با ندان از تیرگی کم نسوزان رسته بود بانشان صحبت کرده در گرفت و روزگاری برایه عنایت ربانی و نوید عاطفت سبحانی گذرانیده روزی بشب دشمی اربر و رمی آورد شمع چو مردان در مقام صبر نشیست ۴ بشنگ انکه رنگ رنگ زنان نیست **نظم** چون آن مادروی کنعانی بسعادت زلیخا و حکم عزیز مصر زندانی شد دود و فراتش آتش شوق در حسرت جمش زلیخا زده نائره اشتیاق در کاشانهٔ حصیرش مشتعل گشت **نظم** چون آن سرو از گلستانش بدر شد ۴ گلستانش ز زندان تیره تر شد ۴ چه آسایش و دران گلزار ماند ۴ که گل خود رخت بندد خار ماند ۴ چو خالی دید زندان گل گلشن ۴ بپوشید از غم جاک ز دیبای بهمن خویش ۴ و چون آن کار خود کرده بود و آن تدبیر خود ازیده شیده بود چاره ندانست و راه بقصور و غیر دانان شهرهٔ آفاق در تلخی ایام فراق خاطر حزین را بمضمون این مقال تسکینی سیداد **نظم** جهان آن به که دانا تلخ گیرد ۴ که شیرین زندگانی تلخ میرد ۴ با کسی کو در جهان یار و رود داغ ست با یوقت مرگ مندان چون چراغ ست ۴ **ذکر استخلاص یوسف صدیق از مضیق حبس و استعلای او بر مسند عزت و رفعت و جلالت** چون این اقصه چنان بسمع پادشاه روم رسول ملک مصر فرستاده بود و حالی تنگاثره و مقدارے زهر هلاهل بصوب او گسیل داشته تا خواص ملک ابا موال وفیره بتجرع شربت مسموم ملک را مقتول گرداند و او والی رحبش را در تقویت مصر دلان معزول گرداند و رسول پادشاه روم بعد از تاکید قواعد صحبت و محبت بخوان سالار و شربت زار ملک صورت واقعه را بر سیاق اتمام و شربت زار از بین خدم مستعفار نموده خوان سالار را کشت زر و جواهر از راه صواب تحرف گردانیده و این امر خطیر را قبول کرده این خبر بسمع ملک سیده کنکی از بین دو کس نسبت با و قصدی در ضمیر دارند و چون هیچ یک از بین دو شخص معلوم رای شهریاری نشده بود که کدام یک مرتکب این امر خطیر گشته اند فرمان داد تا هر دو را

بزمان برند تا طالع از صالح و خبیث تا زطیب تمیز گردد بعضی از سمرخان گفته اند که بواسطه دور ظلم و سوء خلق بادشاه این مهر را از ارکان دولت و اعیان مملکت انگبخته بود و خوان سالار و شراب دار هر دو این خدمت را بار بطمع زهر هلاک دنیا قبول نموده و این چون با یکدیگر در مقام کینه و عداوت بودند هر یک با خود فخر کردند که وقت مقام آمد و فرصت مستطاب میسر گشت لیس با هم خلوت کرده مشورت نمودند که آن زهر را چگونه و چه وقت بکار برند و بعد از قرارداد و مصلحت غریمت چون از نزد برگ گیس سلطان منعقد شد و جمع خسروی مرتب گشت ساقی که مردی دوربین و صحبت بین بود و بمارست تجربه شرائط خرم کاری آفریده چون سران محفل و مطرب گردان شد پیاله را از آلایش زهر محافظت نمود و شراب صافی بسان آب زندگانی در جام عیش نمود و ملک چون خواست که کاسه دست و تاج خوان سالار فرید بر آورد گفت ایها الملک نخست این ساقی شناس دست ساقی که این جام جانگزاست نه طریق فرا و این قوم فرخ گاه بزمست نه مصر ساقیا قدح و ملک دست ایشان باز گشوده ساقی را تجرع شرابی که در دست داشت فرمود ساقی جام تمام در کشیده هیچ نگفت دی یا در نسید بعد ازان ساقی گفت که چون برات ساحت من مضمون نظر عاطفت پادشاه روشن شد و از مضرت خیانتی که بر سر نسبت کرده بود سلامت یافتم التماس مینمایم که خوان سالار را بتناول این طعامی که خاصه نموده است بیازماید و از مجاری قصد و غریمت او تفحص نماید تا امین از خائن جدا گردد و چون خوان سالار بخوردن طعام تکلیف کردند ابا نمود و ملک ازانا متناع او معلوم شود که آن طعام مسموم ست سالار جرم صلوت پادشاهی و صولت شهنشهی را متهم ریان این ولید را بران داشت که مسموم و محروم را بزندان فرستادند و ایشان را در ان منزل دلگیر که مقام اسیران بند و زنجیر ست در آمدند و بجاودت ماه روی کنعانی آن دیار و اغلام عجز انی نام کرده بود مجاورت ملک فرا آمد کردند و چون شاه روی که یوسف مضمون محبوس ست قوی دل میگرداند و یک یک را نوید فرج فرج سید بد و جواب خطاب هر کس بلباس تاویل می آمایند یا یکدیگر مشورت نموده گفتند بر ما واجب ست که این زرخالص را بخلاص نمایش و محک امتحان بریم و خود را از ورطه شک و شبهه خلاص داده با خلاص تمام کر خود شان بر سیان بنهیم و بر ین معنی جازم شدند و در خواب دیده از ملقای نفس راست و در دو معبر و ضرای صدیق گردانیده طالب تعبیر شدند قال جدهما فی ارانی اعصر خمرا و قال الاخر انی احمل فوق راسی خبزا تاکل منه الطیر نبئنا بتاویله انا نراک من المحسنین ساقی که سالک طریق نجات بود گفت در خواب چنان دیدم که در بوستان دلکشای و گلستان روح افزای طواف میکردم که ناگاه در گلبن خوشه انگور نظرم در آمد پس برنتم و آن خوشها را گرفته بدست شراب بفشردم و فی الحال شراب حاصل شد گنجور آن آبگینه را بمن سپرد و بخار آن نشاط انگیز مرا آن شراب خام را جای از آگینه شاهی که شعرای یمانی رنگ از دی گرفتی پیموده بحضرت ملک رسانیدم و او بخنده تمام قدح کرده در ان دست مرا تحسین فرمود و بعد از ان خوان سالار که تصور او بر آن گفت اقعد من آن بود از مطبخ ملک بیرون آمدم و دستخوان نان که هر یک از ان نانها رشک پروین خورد گرده قرص بود بر سر خود دیدم و ناگاه در ان حین از هوا مرغان گرسنه بر سن تاختن آورده قدری از ان را نابود بر بود و دفع نمود چنانچه بیچ از نانها باقی نماند و من مضطرب نموده از خواب برآمدم اکنون التماس آنکه ما را از تعبیر این دو خوابها بهره وار سازانی داری و چه خواهد بود یوسف متبادر کی ازان دو واقعه بر علوا دیگری بر بلا سید بدو رق ازان سبق کرد انید و گفت لا یاتیکما طعام ترزقانه الا نبا تکما بتاویله یعنی نرسد شما را طعامی که خواهید خورد و نه الا خبر دهم شما را پیش از آنکه در دن ایشان گفته دیگر کار صاحبان و دکانهان و توانیشان آنکه آنجا دیده و گذارم و قسمتی این فن از ایشان تعلیم نموده یوسف گفت حاشا که من تا بملت آن جماعت کرده باشم و این علم از ایشان آموخته باشم بلکه روح من موهبت ست تائید آسمانی و علم ست بالهام ربانی و این از عطوفت که بر بنده گان گماشته ست بر ایشان دارد و اگر نه بر ایشان دیگر چه بخشد یوسف صدیق از خاندان ابراهیم خلیل و اسحق و یعقوب و اسحق و ابراهیم و دحانیت حکیم علیم من گفت چون دیگر بار از حاج کرده بنده یوسف پیغمبر اشتغال نموده گفت ای یاران زندان یا یکی از شما کسی خواب دیده که شراب همی پرورد ملک خداوند اعیر آنست که ملک را بدار کشد تا مرغی از سر او بخورد و تفصیل این حال آنکه یوسف در تعبیر خواب ساقی گفت که آن بوستان که دیده نمود از معیشت او ست و خوشهای انگور ثلثة آنکه بایده روز دیگر در زندان ماند و آنگه از فتن حمام از دست او قبول ملک ست که در مرتبه اول رساند و به نسبت خوان سالار فرمود که سه خوان اشارت بآن ست که بعد از سه روز دیگر او را از بند بیرون کرده بدارش کشند چندان بگذارند تش که مرغان هوا منقار بر دنیا

نخورند یاران چون این سخن از یوسف شنیدند گفتند ما هیچ خوابی ندیده ایم بگمان این کلمات را در بیداری جهت امتحان تو بر هم بافته ایم یوسف جواب داد که قضی الامر الذی فیه تستفتیان تعبیر تغیر نخواهد یافت و حکم الهی تبدیل نخواهد پذیرفت پس یاران یوسف الماس نمود ساقی را گفت و از کرمی عنصر بک یاد کن مرا نزد ملک خود و حصل التماس یوسف آنکه روی توجه و شفع بسائی که نجات او را از ان بلیه سبب است آورده گفت چون بمنصب خود رسیده تقرب ملک او را حاصل گردد و بوقتی که صلاح دانی عرض داری که چند سال ست در زندان غلام عبرانی مظلوم محبوس ست داز معاونه و مواسم این جهانی محروم و مایوس ساقی اجابت ملتمس یوسف را گفت قبول نموده نهاد و چون ایام مملکه منقضی شد مدبران کار خانه تقدیر بکی را بدار شمار در آویختند و شیطان حدیث یوسف از ضمیر ساقی بیوشید گردانید فانسیه الشیطان ذکر ربه بعضی گفته اند که هر دو ضمیر را جع بیوسف ست یعنی در ان محل که یوسف این سخن میگفت شیطان ذکر پروردگار یوسف علیه السلام را از خاطر

او بیرون برد والا آن کلمه نگفتی والتجا بمخلوق نکردی آورده اند که چون یوسف این التماس زنانی نمود جبرئیل از بارگاه حی باقی فرود آمده گفت ای یوسف حقتعالی ترا سلام میرساند و میگوید که ازمن شرم نداشتی که پناه بمخلوق آوردی و بکی از نبیئے آدم را شفیع ساختی بعزت وجلال خود که چند سال دیگر ترا در حبس نگاه دارم یوسف از جبرئیل پرسید که مدت حبس حضرت پروردگار چند خواهد شد جبرئیل گفت بلی یوسف فرمود که چون حال بر بن منوال است زحمت حبس و محنت زندان باک ندارم و در گفتن نوع چنین آورده اند که چون جبرئیل بعد از التماس بسیار باز شد یا یوسف گفت ای یوسف آفریدگار عزشانه خطاب کرده باو تو میگوید که ترا از عدم که بوجود آورده و محبوب بدر گردانید یوسف جواب داد که حضرت خداوندی عز احسانه میداند که سود و فرمنشای آن مصیبت بنسبت زلیخا از آنکه رفع کرد یوسف گفت حضرت حق عز وعلا جبرئیل گفت که باری سبحانه وتعالی میگوید که چون ای عزیز اعتراف آوردی که اینهمه سن کردم چرا اکنون التجا و استشفاع از آدمی مثل خویش میکنی و این حکایت مصدق و مولده سخن یوسف شد که فرمود ما اهمنی احد قط الا ودخل علی من جهه بلاء اگر بقیه هفت سال دیگر در زندان بماند چون مدت محنت منقضی شد بادشاه مصر ریان بن ولید را در خواب دید که هفت گاو فربه از نیل بیرون آمدند و از منتجب الیان هفت گاو لاغر پدید آمده آن گاوان فربه را بخورد لاغران گاوان لاغر پدید آمده و همچنین هفت خوشه سبز و خوب که دانه آن منعقد شده بود و هفت خوشه خشک خراب شده سر بازده بر آنها پیچیده بخشکی که از خلاوت و سبزی آنها اثری باقی نگذاشتند و چون ملک بیدار شد ملول و متفکر شد رسولان و کاهنان و معبران را احضار نموده از تعبیر رویا استفسار فرمود مجموع گفتند که این اضغاث احلام ست و ما بتعبیه خواب شوریده عالم نیستیم ساقی را حال استماع این حکایت حدیث یوسف بر خاطر خطور کرده گفت من الحال کم شمار ا بتعبیر این خواب یعنی دلالت تمام شمار الحمدی تا دیدن تعبیر رویای ملک کند تا اینکه بتاویل فارسلون یا مم محمم الدین عمر تفسی در تفسیر این آیت بدین وجه تعبیر کرده که من آدم فتعبیرها و من ائم و جه تعبیر وی پس سنبله مرا بزندان چه آنجا ست اندوه آن چون شراب ار بیخ معبران و قوت یافت برای ملک بیان خواهد کرد تا قابل این عالیان سبل یا بالطیل ارد دکلمات ایشان خ آفات نیابد و چگونه خواب ملک اضغاث احلام تواند بود که خواب بادشاهان بای شبه قابل تعبیر باشد و البته از تالیف خواب خویش خواهد سالار و تعبیر یوسف خ نشانه بعرض ملک رسانید ریان از کیفیت احوال یوسف مطلع نموده شراب ارگفت قصه مطولی دارد و من کما ینبغی بران قوت ندارم اما بقدر میدانم که کریم زاده ایست که از نشاندان ابراهیم کمال صورت و لطف سیرت آراسته و عزیز بے تمیز نبوده زن خود او را بزندان باز داشته ملک ستحضار تعبیر تحمیل نموده شراب را بزندان فرستاد و ساقی بمضمون فرمان عمل نموده نزد یوسف آمد و گفت یا ایها الصدیق افتانی فی سبع بقرات الایه ملک خوابی چنین دیده و تا کسی از تعبیر آن عاجز آمده اند الحال تو باید که تاویل و تعبیر آن را بیان کنی تا من باز گردم و ما یران ترا اعلام نمایم شاید که اقدر و منزلت تو دانا گردد و ترا ازین حبس باکند یوسف گفت گاوان فربه و خوشهای سبز عبارت سالهای خصب است و گاوان لاغر و خوشهای خشک کنایه از سالهای تنگی و عسرت ست که اسباب معیشت مردم سفعد گردد و بعد از ان صدیق گفت که تا بیست سال بدستور سابق زراعت کنید هفت سال پیوسته و بعد از رفع محصول دانرا بخوشه گذارید مگر اندکے که در ان سال بخورید و پس از سی سال بیاید هفت سال قحط و شدت و شماری که آنچه ذخیره کرده باشید در ان سالها حاصل نمایید مگر قلیلی را که ستودار دایید جهت زراعت و بعد از سالهای تنگی سالی بیاید که از رحمت آسمان و برکت زمین در دم مرده آسوده گردند چون از زندان خلاص شود هر چه شنیده بود از تعبیر و تدبیر مجموع را نزد ملک عرضه داشت ملک گفت این عجب ست و خواب ہی غیر ازین محل ندارد و الحرم خلاصی یوسف از زندان و احضار او زمان دلو ساقی نزد زندان آمده حضرت اشتیاق ملک ابلاغ نمود یوسف التماس نمود که همراه او بدیار گاه ملک رود صدیق اجابت نفرمود گفت باز گرد ملک بیرس که چه بود حال آن زنان که دستهای خویش بریدند در اخبار آمده است که چون رسول صلے الله علیه وسلم فرمود بین آیه رسیدی فلما جاءه الرسول قال ارجع الی ربک الایه گفتی که خدای عزوجل برادر من یوسف را بیامرزد که اگر نجای او من بودی چون رسول ملک بیامدی همراه بیرون خواندی من نشتاب بیرون دویدمی و چون ساقی نزد ملک آمد عرضداشت که یوسف از زندان بیرون نمی آید یکباگاهی او در دشن نشود و زبان بن ولید از ین حال متعجب شده احوال یوسف کما ینبغی استفسار نمود ساقی گفت غلامی ست عبرانی که عزیز مصر از مالک بن دعر خریده بود تا بنهایت حسن و ملاحت و کیاست و فرمت ملک پرسید که موجب حبس او چیست مدتها این چنین نشاندند دستهای خود را ببریده اند از من احوال آن غلام چه از ایشان پرسید ساقی قصه یوسف را مشروح بوجیکه هم از وی شنیده بود معروض گردانید و زبان از استماع آن کلمات در شگفت مانده صاحب بمن الطلبیده زندان بان حاضر شده ملک پرسید که جوانی بدین صفت در زندان ست بگو تا هم که معلوم گردد که او را چه حبس کرده و حال او در ان مقام بر چه کیفیت ست صاحب بمن گفت عزیز مصر او را بزندانی ساخته و او بر در روزه میدارد و شب نماز میگزارد و اگر الوان نعمت پیش او می برند قوت از ان تناول نمی نماید باقی را بحتاجان مصروف میدارد ملک را از شنیدن این سخنان شغف بدیدن یوسف بیشتر شده با شخصار عزیز فرمان داد و اندرزی از حال یوسف و سبب حبس او تفتیش نمود عزیز از گمان نامانوس صورت واقعه را پنهان داشته گفت سن این غلام را اندک بنی عزیز خریده بود هم دلبر تدی قبول کرده بواسطه خیانتے که بوی بنسبت کرده اند او را محبوس گردانیده و تا غایت بدان سبب در زندان مذکور ست ریان بار دیگر

ساقی را بفرستاد تا یوسف را بیاورد و صدیق بانر تماع نموده فرمود که هرچند میان بادشاه و ما حرمت خاطر عزیز که مراحرمه است ولی ست وقتی این صورت پذیرفته که یعقوب از سر رضی گردد و خونهای او انگاه دست دهد که ازان زندان تفحص حال من نماید و ساقی این خبر را بالملک رساند و تعجب و بشر شده حکم فرمان زندان بست بریده را حاضر گردانند و از حال یوسف پرسیدن گرفت بشرائط استعلام استفسار بجای آورده ایشان گفتند سعادت اندوزی هیچ بدی ندیده یم و آن کیدی بود که ما ستم در لیخا تر بیچیم خود عزاف نموده گفت اکنون پدید آمد حق از باطل و صواب از خطا عزیز مصر باختیار خویش بادشاه از جمله راست گویان ست و گفتار خویش قبالت مراة العزیز الآن حصحص الحق انا راوده عن نفسه انه لمن الصادقین و یوسف بعد از شنیدن این حقیقت عرض میدارد که من التماس آن بود که عزیز بداند که من بخیانت در خیانتی نکرده ام تا بگاه فرموده ما ابرئ نفسی ان النفس لامارة بالسوء الا ما رحم ربی الآیه که هرچه نقل کنند از بشر در امکان ست نقلست که چون لیخا بحضور ریان بن ولید بحریه خویش عزاف کرد عزیز مصر از نفعال در اطلاق داده بعد از نجده سال یوسف را در انجوت بعضی گویند بعد از خروج یوسف از زندان با مدد مستی عزیز وفات یافته صدیق زلیخا را در حبالهٔ نکاح آورد و از ساعدت وقت ماسول ست که قصهٔ سوء حالت ایشان مشروح تر از این قوم رقم بیان گردد انشاء الله تعالی و چون برات ساحت و حصمت و مهارت صدیق علیه السلام بر رای مصر یان و دشمن شد ملک سوگند که یوسف را بیاورید که او را حاجت مهمات خاصهٔ خویش اختیار کنم و بنا بر فرمان یکی از ندمای زندان رفته پیغام ملک بدو یوسف رسانیده یوسف زندان بان را دعای خیر کرده بیرون آمد و بر در زندان نوشت که هذا قبر الاحیاء و بیت الاحزان و تجربة الاصدقاء و شماتة الاعداء و بعد از تغسل و تحمام و تلبس شریف فاخره بتمثل تمام در جنبت خاص ملک که از مرد اوگشته بود سوار شده متوجه درگاه ریان گشت و چون بیارگاه فلک اشتباه ریان تشریف حضور ارزانی داشته بچشم ملک ارکان دولتش بجمال یوسف افتاد گفتند این معنی ست مصور یا ملک ست بصورت بشر چرا چنین نبی آدم بیچ دیده نظیر او ندیده و بیچ گوش بشنیده و ملک یوسف را بکمال نشانشناخته در امتحان افتاد گفت آیا تاس مرا هم جهاد دیگامی آورده او الیفون که کمالات ما مطلع بر خفیات کار ما ست بانگاه گفت که بخواهم تمبیر خواب خویش را ز بیان گوید چون شنوا تمام صدیق فرمود که اگر خدمت باشد اول خوابی ملک بسبیل تفصیل بیان کنم آنگاه به تعبیر آن پردازم ریان را آن سخن موافق طبع افتاد صدیق گفت که ملک بخواب چنان دید که هفت گاو فربه سفید پوست سیاه چشم بسر شاخ خوش منظر کرد از پی آنها ایشان شیر ترش بمنهود بر شلیل پیدا شدند چنانچه حسن و لطاوت ایشان ملک را بتعجب آورد و درین اثنا آب نیل نقصانی فاحش پذیرفته بمرتبه رسید که غیر از گل و بوته هیچ نماند و ازان وصل هفت گاو سیاه و دیگر که تمام بر یک نهج منطبق شده بود بیرون آمدند و این دو جنس با یکدیگر برآمیختند چون گاوان سیاه لاغر بگاوان سفید نیکو نظر غلبه کردند و هفتا نهای ایشان درهم شکسته گوشت پوست و خون بهم آمیخته گاوان لاغر را بخوردند و هیچ اثر از ایشان ظاهر نگردید و تعجب نمود که ناگاه دید هفت خوشه سبز بر هفت خوشه دیگر که از نیک مقام و منبت سر برزده و در نهایت مجموع و آب و گل مستحکم بود و ملک فکر بسیار کرد که چون منبت همه یکی ست طراوت و سبزی آن و سواد و زبول و جفاف این از چیست که ناگاه بادی و زیدن گرفت که خوشه های تر خشک ست عسان در آغوش کشیده گرد و نداز خوشه های خشک و ده آتش به سنبلات خضر سیه آنها نیز سیاه خشک گشته و هیچ اثر بعد ازان تمییز ایشان درهم نماند ملک از تعبیر این مقال گذشت تقریر فرمود والده که شان وحال ازین اب اگرچه عجب ست اما گفتن آن بی فایده و نقصان زیان عجب تر ست آنگاه گفت که تمامی ابهاء الصدیق فی رویای و چون سنام مرا بی تغییر و بی تغییر در مجلس بیان کردی تمبیر قدر ادراک این حادثه را هم در حضور شرح فرمای یوسف جواب داد که طریق حشمت یا بن عم آنست که عمال اطراف را فرمانده تا دوجه و اعیان دیار تعیین نمایند تا ایشان در اراعت لانهایت تکلیف نمایند و اگر درین باب تشدید نکنند و ذاخیره ورزند مضرت آن عظیم باشد و باید که حکم شهریاری نافذ گردد که او ساط دا شراف از ارتفاعات بقدر کفاف قناعت نمایند و هرچه درین هفت سال حاصل گردد و بهمان با خوشه انبار کنند تا از تعرض حشرات محفوظ و مصون ماند و زبان صدیق با شمال این مقال گوهر افشان گشته ریان مژده داد که سنگ آیا نام آن از خلیج سیف و کفایت که دام عاقل امین بتوان نهاد و کیست تا از عهده این مهم کما ینبغی بیرون تواند آمد یوسف فرمود که ضبط محصولات و ارتفاعات هفت ساله را بمن حواله نمائی و بهر کاتب و محاسب که گوئی حساب خراج را بر تو کویم قال اجعلنی علی خزائن الارض انی حفیظ علیم چه مراد از خزائن ارض درین مقام محال جمع مدرکات و غلات ضیاع و عقارست و چون یوسف از زبان این التماس نمود ملک ریان موافق مزاج افتاده صدیق را تحسین و تحسر نمود گفت بهتر از تو که خواهد بود که بکار سازی مهمات کلی و جزئی قیام نماید و غیرت آنست که من بعد در اقامت رسوم بادشاهی از تو یاری خواهم و توان بطاعه خانهٔ و مستصرفان خانهٔ من باشی و بعد ازان فرق بابلون یوسف را با فسر تدگار و سپاهش را بکمر مرصع و یکو اختر تختی و در های شاهوار آراست مصنوعت عنایات خسروانه و عاطفت پادشاهانه بدرجتی وی سبنفل داشته منشیت این همه بزرگ را بدرین او عوض گردانیده عزیز را تیتر معزول کرده یوسف بجای آن حضرت ارتقای داشت و بعضی گویند این صحبت بعد از فوت عزیز روی نمود چه ایام حیات یوسف باین سنی هم استان نشده و ما جمله صدیق فرمان داد تا مادر حوالی مصر موضعی وسیع پیدا کردند که هوای معتدل داشت و پیرامنش از جیب نهم سالم بود و درمان موضع مسجد و باغها نهای عالی و بنا های رفیع چون سد سکندر و مانند گنبد بر مان بادیه بنیاد نهادند و ازبرای ضبط و رفع غلات امبان کارگزاران معین ساخت تا جمیع محصولات الاقطی جریان عمارت مضبوط ساختند و چون ایام ارزانی و درست بعیشت گذشت و قحط بهیبت صلابتی رسید که هرگز مردم مصر قریب بآن شدا به نکرده بودند و اول کسیکه

الم جمع امدار یافت ریان بن ولید بود آورده اند که بحقیقتی متاثر شد که در نیم شب فریاد برآورد که یا یوسف الجوع الجوع منقول ست که صدیق در ان ایام هر روز نصف انهار گرسنه بحمت ملک وملازمان اوطعام میداد و خود نیز سیر نه خوردی تا حال فرومانده گان گرسنگان از خاطر او بالکلیه فراموش نگردد و در ان مدت آنش قحط چنان بالا گرفت که دوسش از روزن خاص وعام واشراف وانام برآمد عنی وفقیر وصحیح وسقیم بیارآمدند نیاز شدند مردم از شدت مجاعت در خرسن گاه و انبار غله را نموار گندم سیدند اما دست بانشان بدان نمیرسید و در دست پیکر عزیز اگر سنبلکه گشت زار این حدیقهٔ بنانت نشان خوشه شاه و میکردند اما نوشه ازان نیتوانستند برداشت صورت گرسنگی همدرا از عمر پر کرده بود لیکن سیری که رفع گرسنگی نمی نمود وجله را بار منیائی بر دل بود اما ازان بار خورسندی روی نمی نمود نظم آن چنان تنگ شد بر ایشان کار * که دامی شد چو گرگ مردم خوار * نان نرو یک مرد حاجتمند * قرص خور بود بر سپهر بلند * بیش مرد غریب بر سر راه * خورش شام بذکر گاه * نه دل از نان انچنان بنظام * نه شکم را ازین خورش آرام * ملخص سخن انکه خلایق در سال اول انچه از محصولات ضیاع وعقار در خانه های خود ذخیره داشتند بر اهل عیال انفاق کردند و در سال دوم نقود صرف شد و انچه مجوهر در گنجینه داشتند بر اهل وعیال انفاق کردند و در سال سوم از حلی وحلل وفرش واوانی هر چه بود بهای خلود و در سال چهارم از عبید واماء ومواشی در زدایا وحوشی انچه بود از دست داده عوض آنرا دقایهٔ نفس و سرمایهٔ حیات ساختند و در پنجم سال اسباب واموال را در معرض بیع آوردند و گندم بضاعت پنداشته خریدند و در ین سال عزت غله بجائی رسید که یک ترازو را وداع کرده و سنگ او نسنجی و وزن را سنگی نماند و اعتبار مقاس و میزان الحق صاع مقرر گشت و در سال ششم زن فرزندان را که پیوند دل و مایهٔ جان اند در عوض جو گندم دادند و در سال هفتم نفوس نفیسهٔ ازیم جان بجون سائر متملکات و متعلقات بیوسف فروختند و چون غلا بر خلص و محنت براحت و زحمت باستراحت بدل شد یوسف روی بهمت بملک آورده لفت در ین اوقات خزینه نماده آمد و بکلی مرتب و آماده شده ملوک قدیم را بکوشش و جهد بسیار نیم آن بدست نیاده بلکه عشر ازان ذخیره نگشته و مع ذلک بجهت بتمامت از آسیب قحط و عسرت خلاص یافتند و روزگار بطریق اولی مال باز رفت الکنون مصلحت دولت بانمار آنست که مردم عزیز را که بذل رعیت گرفتار گشته اند آزاد کنی خاطرهای غمگین ایشان را بدین بهجت شاد گردانی که آثار و علامات آن بر صفحات روزگار باقی ماند تا قیامت ازان باز گویند ملک گفت خیر و شر این کار و حل و عقد این مهم مفوض برای تست و مفتاح فساد و صلاح رعیت بکف کفایت و تبضهٔ اقتدار تو حواله است چنانچه باید بتقدیم رسان و هر انچه بنا بدیدان عمل نمای که رضای من موافق مقتضی رای تست و رای من مقتضی رضای تو و چون یوسف درین باب رخصت یافت مجموع اهل مصر را که حلقه بندگی در گوش و داشتند آزاد کرده ضیاع و عقار و اسباب املاک و عبید و مواشی وخدم و دواب ایشان را علاوهٔ آن عطیه گردانیده بصاحبان باز داد و بدین فیض جهان مملکت تازه و دیان گشت و جهانیان را معلوم شد که نهایت گنجور این سبب نظام مملکت و موجب وثوق سلطنت ست نظم وزیر نکو رای نیکو منش * دهد هر زمان ملک را پرورش * طراوت پدید آرد از کار ملک * چنان کز پی آید بهای نیک * وزیر نکو ملک دارد نگاه * دگر زانکه نیکو بنا شد وزیر * ازان بادشاهی بر آید نفیر * نه سخت و زتاج و زملک و زگنج * ملک بی حضور و رعیت بریج * هر سبب فرمانده یی که ممالک بیکبار در هم شود * بران شه بشوید همین ورگار * که ظالم بود پیش او پیشکار نگر توجه برادران یوسف بمصر و لنوا در وقعات ایشان و دران عصر چون قصهٔ ازونیاز مردم بواسطهٔ تنگی مانند قصهٔ برعصهٔ حضرت یعقوب صدیق دراز شد و بلای قحط عام و غوغای استیلای آن قوم عاق عرب و شام رسید و خلل در معاش کرام و لئام پیدا فزایی باحوال خاص و عام راه یافت نظم غوغای بلا بسر آمد * قحط از در آهنی در آمد * نی قحط بگونه اژدهائی * بر هر طرفی از و بلائی * بستد بروی کودک و پیر * الواب فرح ز بند تقدیر * طائفه مردم کنعانی نیز در سیلاب بی نانی غرق شدند و آتش مجاعت خاک مضایقت برباد داد و اطفال را حمال صبر نماند و عورات عنان تمالک از دست دادند و در خلال این احوال اولاد یعقوب بنیز دو بدر حاضر آمده بسیاری اطفال و ستمندی اهل و عیال را معروض گردانیدند و یعقوب ایشان وقت لبفراق یوسف گرفتار گشته آتش اشتیاقش التهاب شده بود و از بنیامین فرزندان کمناری رفته خانه چون چشم موران و خرمی بیاران باریک و گوشبلان گور گشا هنگامی سکس سوگواران تاریک اختیار کرده و آنرا بیت الاحزان نام نماده در انجا نشریف بود و چون برادران را حال فرزندان راست ناید فرمود جراحت اقتانده و الم ابدی اندازه گشت و بر سبیل مشورت با ایشان گفت که شفای این جرح و دوای این درد چیست گفتند چنین مسموع میشود که عزیز مصر درین قحط سال در انبار گشاده است و ترازدی داده نماده و هر که متاعی ببرد در مقابلهٔ آن زودی انتفاعی میکند اگر دستوری بای مجوری اولاد و دوری اعتماد اختیار کنیم و بجهت او توجه نموده از بضاعت فرجات خود خدمتی بجا آریم باشد که ضعیفان را از موقف بیچارگی باز دارند این ناریدگان را که از غم نان جان ایشان بلب رسیده رومی بتن و قوتی به بدن رسانیم و یعقوب را هر چند مفارقت فرزندان

مطلوب نبود و چون استماع این کلمات نمود در باب غربت مصر رخصت فرمود اخوان یوسف خیز زنان یا مین بارسری تشتری گرفتند و بضاعتی فراخور گنجایش بار کرده روی بمصر نهادند و بعد از قطع مسافت و رنج آفت سفر و بیابان بمصر رسیدند روزی که اکابر و اعیان مملکت در مجلس یوسف حاضر بودند بدست بوس استعفا فتند و ایشان و نفر جوان خوبروی سیاه موی زیبا صورت سروقامت سیب خلقت غیب هیبت بودند اهل مصر که آن صور بدیع و هیاکل منیع مشاهده کردند حیران و متعجب شدند نقل ست که در ان روز یوسف بر سریر عزیزی و مسند عظمت نشسته بود و عصا یا مرصع بجواهر ثمانی بسته و بر طریق ملوک مصر چاهای دیباج پر پوشیده و طوقی از طلا در گردن و بر اطرافش بنا بر طول مدت ایام و لباس سلاطین انام او را اشتباه فتند و لقدم تعظیم پیش رفته بزبان عبرانی تحیت سلمانی گفتند و مصدق اهم بدان زبان جواب باز داد و از شکل و شمائل حرکات و سکنات ایشان راشتباه تعرفهم و هم له منکرون بعد از ان از ایشان سوال کرد که شما از کجائید بدین دیار چگونه افتادید و مقصود شما از ین آمدن چیست گفتند ما جمعی مردم بادیه نشیم از بلاد شام رنج و عنا و جور و جفای روزگار بسیار دیده آوازه بذل و احسان تو شنیده این دیار شدیم نامی اجمله قوت بسیار آریم یوسف علیه السلام گفت هان شما جاسوسانید که تفحص احوال آمده اید تا عدت لشکر ما را بینید و مملکت ما را در نظر آورده نزد والی روم و شام رویده ایشان را بزندان ما دیگر گردانید ایشان باتفاق آواز بر آورده روند که معاذ الله که ما جاسوس باشیم بلکه ما پیغمبر زادگانیم و از نسل یاکانیم و هر دوازده گوشه از یک درج و هر دوازده اختر از یک برجیم و پدر ما بر صدر سازان افلاک و منازل شناسان عالم پاک بوده اند در جهات تیسیر شهادت و یسار بر ضمیر منیر ایشان بی ارتفاع سطلاب معلوم و دقائق علوم مخزونه بی کلفت تعلم بر خاطر خطیر ایشان چون آفتاب روشن و مفهوم ست هان ما دعوت سر ائیل اتقی و معجزه ذبیح الصدق کرامت خلیل الله بسمع اشرف اعلی رسیده باشد بواسطه اکرم مالک ستوده خصال که در تنگنای این قحط سال مذکور الله و انواء نثار و بر جال گشته و خلائق از اطراف روی بدین جانب آورده اند ما نیز متوجه این دیار شده یم تا از موائد الطاف او بخط جمیل و از نوائد اعطاف او قسط جزیل محظوظ و بهره مند شویم و اولاد و اصحاب و شا بعان را از عذاب قحط و بلای عسرت و فاقه نفس خلاصی حاصل آید صدیق پرسید که پدر شما زنده ست یا مرده جواب دادند که در قید حیات ست یوسف فرمود که چگونه شخصی ست و اکنون چه کار میکند و بر چه رنج روزگار میگذراند و شما چند برادر بدید گفتند پدر ما مردی ست رفیع حال بزرگ سال از نسل ابراهیم خلیل و یعقوب اسرائیل آستان حضرت او آسمان جبرئیل ع در هوای مرتع او سپر جان جبرئیل ع خلعت فتوت و مروت بارث و استحقاق یافته در روی الفت از خجل جان آفرین با کلیه بر تافته و مادو از ده برادر بودیم و از میان با آنکه بصورت سیرت بهتر بوده و بمنصب بلند نبوت شائسته تر روزی جانب صحرا صحبت با شتابان بیرون آمده و ما را بحضرت او غیبتی دست داد و گرگ آهنگ دشمنی نموده او را بخجر و هلاک رسانید آن پیر بدید رسید آن پیر بدیدگ کرده بلا کش را قضا و تقدیر حوالت نمود و چون از استیلای عجز بشریت مراسم صبر را بوقوع آن الم مقابله کردن نتوانست ۵ چندین سال شد که در کلبه احزان تنگ ۵ چون گلوی نای و سینه چنگ ۵ از نوا اختیار کرده و طریق اتصال و اتوال مقال مسدود گردانیده نقشه مثال با قامت خمیده جامه سوگواری پوشیده و نیله فرار و فراق آن آفتاب بش سر در آب دیده خویش گشیده است بیت از دیده ز آب خون دل میبارد ۵ آن دل دیده از کدامین غم است دهم ازان مادر فرزند گم شده و پیری دیگر و ازان صدف گوهری دیگر دارد اکنون مهران ما مهری بروی نهاده و چشم جهان بین خود بروی او کشاده یوسف گفت نام آن پدر چیست گفتند ابن یامین پرسید که چرا نام او را اسم موسوم شده جواب دادند که پسر مادر گم شده را ابن یامین خوانند چه در زمان لادتش رحیل که مادر او بود طبل رحیل کوفت و پدرش او را بشیر داده پرورده ست و آن بشیر را صدف دار در کنار آورده بالای او را بآفتاب نمی نماید در زمین و آسمانی سایه اش امین نمی شمارد و صبح تا شام در سودای هوای آن پسر مفقود الاثر بر لب جیحون گریه نشسته و با خیال جمالش الفت و تیاس گرفته بغیر تمنای وصالش کاری ندارد و بحر عشقبازی با جمال او با مری و دیگرنی پرداز صدیق فرمود که درین ولایت کسی باشد بر صدق مقالات شما گواهی شهادت نماید و بر صحت نسب شما گواهی دهد روی دل گفت در زمین شام از اهل اسلام هیچ کس بشرف نسب معروف و ما را بدین معنی وقوف نبود که معروف را معرف باید و زر خالص را بتعریف سنگ ناقص احتیاج آید آنگاه صدیق با لهام حضرت الهی بر حکایت ناموس باشاهای کرده بکلمات ایشان را بالتفات نفرمود و گفت زبان این مقاله کوتاه مکنم دست ازین معامله باز ندارم تا بر ارادت ساحت شما ظاهر شود و واضح گردد که غرض شما دین و یا آمدن تجارت یا برادت یا ارادت عیار جنگ و یکبار اکنون مصلحت آنست که چون عزم مراجعت نمائید یکی از برادران در نزل رافت ما اقامت کند شما بآمده را در کمتر ازیابید بهمه و یقین از نقاب ارتیاب تنکشف شود برادران یوسف این سخن را قبول نموده صدیق ایشان را در منزل لایق فرود آورده در اخراز و اکرام ایشان مبالغه تمام اظهار کرد و الوقت یعقوب در دیگر که حجت بداری گندم آمدند یوسف پرسید که بضاعت شما چیست ایشان نامچه داشتند عرض کردند عزیز زمانه که هر چند بضاعت شما قلیله خزینه رانهی شاید اما چون مردم آمیدید و از راه دور آمده اید امتعه خود را بباز ار بریده آنها گندم و سن بما را آنها گذم تسلیم کنم بر موجب فرموده عمل نمودند و مجموع بضاعت ایشان را بدولیت دیبا تمیت کرده

و یوسف بعد از سه روز که برادران را همانی کرد بر یک راشتر واری گندم داد و زیادتی بهای غله را بدیشان بخشید و اخوان یوسف قرعه در میان هم عمل نموده شمعون را در مصر گذاشتند و در تاریخ طبری گوید که این قول ضعیف است چه اگر یوسف یکی را از برادران نگاه میداشت تا این یامین را بیاورند آن جماعت گمان میبردند که عزیز یوسف است در خرد و خرده شناس پوشیده نماند که اکثر مین طبری مدفوع است عالمتر از علم و چون یوسف تجهیز اخوان نمود ایشان اگفت برادر دیگر که از پدر تا نده همراه خود بیارید تا او را نیز یک شتر وار گندم و هم واگر او را نیارید بشما طعام ندهم و نگذارم که بمن تقرب طلبید ایشان گفتند ما از پدر درخواست کنیم و آنچه فرمودی بجا آریم و چون برادران شمعون را گذاشته روی توجه بکنعان آوردند یوسف بی توقف برادر را بضیافت سرای خاص فرود آورده هر روز بخن لطف و تفقد عاطفش را تسکینی میداد و ملازمان باعتظیم و احترام او مشغول میکردند و گاه گاه بزبان ترجمان پیغام فرستادی که ملک آشفته مزاج و سقیم الحال ست از تعنیاز ملک چاره نمی و والا خاندان شما این بساط جائز نداشتی اکنون روزی چند در جوار ما آسوده باش تا این نوبت ترا در صحبت برادران بنوعی باز گردانم که مزیدی بران متصور نباشد ستون کتب اطلاق ست باین خبر که در حین حیرت برادران یوسف دکیلان را فرمود تا بضاعتی که از کنعان آورده بودند بطریق اختفا در بار ایشان نهند و سبب آنکه صدیق را بامانت و دیانت خوان اعتماد تمام بود و میدانست که چون باهل و اولاد رسیده سرمای بار بکنار رسیدند و متاع خود را دیده تصور نمایند که مردم بطریق سهو آن بضاعت را در میان گندم نهاده اند ایشان از کمال عصمت بجهت رد آنها باز بصر آیند و درین باب حکمت رد بضاعت وجوه دیگر گفته اند و چون اولاد یعقوب بعد از طی مفاوز و مراحل بکنعان رسیده لقای اسرائیل اهل شرف شدند و گفتند ای پدر بدرگاه عزیز مصر اکرام و انواز بایجای آورد و از اشفاق و مرحمت آنچه متصور باشد بتقدیم رسانید و بالوان اطعمهٔ مصنوع شیرین مهمان نوازی نمود که یعقوب سخنان ایشان شنید و در میان فرزندان شمعون را نیافت شمع خیال آتش اندوهش بسر دوید از کیفیت واقعه و صورت حال با پسران و فرزندان مضمون سرگذشت را تمام و کمال معروض داشتند یعقوب گفت چرا پیش عزیز مصر خود را بمکشوف گردید و از خویش آنچه در میان نهادید گفتند چون او اول امر ابتدای ملاقات ما را بشیوهٔ جاسوسی متهم داشت و از مراسم بدگمانی دقیقه نامرعی نگذاشت ضرورت ندید که نسب خود را شرح معروض داشته گفتیم که ما از خاندان نبوت و در سایهٔ یعقوب ساکت شده و اولادش چون سرمای ما و باز گردند بضاعت خود را در میان میانه نهادند گفتند ای پدر ستم میکنید دروغ میگوئید ستم در مکاید اخلاق و مکر و نفاق عزیز مصر نامل فرمائی که آنچه برده بودیم در عوض طعام داده است و بضاعت ما را نیز در میان بار نهاده یعقوب عزیز را دعای خیر گفت امابواسطهٔ آنکه شمعون همراه نبود ملول خاطر و متوزع الضمیر بود لاجرم فرزندان جهت تسکین خاطر پدر باسخن آغاز کرده گفتند پیش ازین پریشان و مشوش میباش که عزیز مصر شمعون را بزبان ابن یامین نگاهداشته و میشاک چون او را بهمراهی ما روانه سازی ما شرائط محافظت بجا آورده برادر را بمصر بریم و یک شتر وار گندم زیاده بیاریم و اگر در سال امهال در زدیم یقین که عزیز مصر دیگر بار گندم ندهد و از طعام ما امتناع نماید یعقوب گفت من ابن یامین را در مصاحبت شما نفرستم و قول شما اعتماد ندارم چه خیانت و مکاری شما در بارهٔ یوسف ظاهر شده و تحقیق پیوسته ست و چون الحاح کردند و صلاح در ضمن آن سوال یافتند یعقوب گفت سخن شما را وقعتی استوار دارم که در میان آنها و پیمان را بایمان مؤکد سازید ایشان بی توقف در عهدهٔ عهد آمده دران باب سوگندان خوردند و یعقوب درخواست فرزندان را اجابت نموده گفت فاعتبر خیر احافظا و هو ارحم الراحمین و چون اولاد یعقوب بسان سرو سهی کشیده بالا و مانند آب صافی سیما بود و طول و عرض شان باندام و بنیه و خلقت شان تمام بود آنحضرت بموجب وحی سماوی و خبر آسمانی احتیاط این معنی را نمود که از آفت عین الکمال محروس مانند و چشم بد بمقتضای جمال شان نکند فرمود که در حین دخول مصر همه از یک دروازه داخل نشوید و از ابواب متفرقه بشهر در روید لاد خلوا من باب واحد و ادخلوا من ابواب متفرقة فلفت که اولاد اسرائیل درین نوبت التماس نمودند که یعقوب کتوبه در سفارش ایشان بعزیز مرقوم نماید تا بر عاکن بیت الحزن رقعه در قلم آورد و در دست یکی از برادران خلیل بر سبیل ارث بوی رسیده بود و بر سم هدیه مکتوب منقوم ساخته به یهودا و ابن یامین سپرد تا بعزیز رسانند و اولاد اسرائیل ثمرهٔ شجرهٔ خلیل را وداع کرده روی بمصر آوردند و بعد از قطع بیابان و راه بی پایان بمقصد رسیده و بنابر وصیت پدر متفرق گشته و چند نفر از دروازه در آمده مهمان سرای شمعون نزول کردند شمعون بعد از تمهید سفرهٔ ضیافت لطائف و کرامات و مشرالاعواطف عزیز مصر را تقریر کردن گرفت و آن شب را بدیدار یکدیگر بسر بردند بعضی ازین حکایات بپایان رسانیدند **بیت** شب رفت و حدیث ما بپایان نرسید ما شب را چه گنه حدیث مادیر دراز ما و چون روز شد و اوای فریضهٔ بامداد گفتند و او را فارغ شدند بار زده بر در بارگاه عزیز رفتند و صدیق را خبر شد که آن جوانان عبرانی آمده اند و ازان پیر کنعانی تحفه و تحیت آورده اند **نظم** زنادی برآفروخت رویش روان ها چو گل در بهاران بخندید ازان ها پیام پدر تازه رسیده گوش ها دل از خون برآورده نادیده جوش ها علی الفور فرمود تا باعزاز و اکرام ایشان را آورده بر جایهٔ اشراف و اکرام نشاندند و صدیق بعد از آنکه برادران را با انواع تلطف و اصناف تفقد نواخت از رنج و مشقت راه پرسش فرموده با شکستان حال یعقوب پرداخت

وازجریان امور آن بیخبر و بیست الاحزان تغص نمود اخوان جواب داد ند که قبل ازین سکوت او دران خلوت با ابن یامین بود ی واز ریخ شتیاق آن پسر مفقود و انجمن مطالعهٔ جمال این پسر آسود ی اکنون کاشفت وصالش بدان پیر صاحب حال نزول آمد ه ایم که چگونه بینا شد و برچه سان روزگار سپگذرا ند آنگاه دستار ابراهیم و ملتوب یعقوب را بنظر عزیز آورد ند یوسف ازان صورت بغایت متبع و شادمان شد و حصول آن هدیه را مقدمه دولت نبوت و رسالت دانست و بضاعت رد کرده شده را که برادران از کنعان باز آورده بود ند قبول نفرموده بدینان سلم داشت گفت مرا بآن احتیاج نیست چون وزیر پادشاه گاه است انواع طعام از مجلس عزیز حاضر آورد ند صد یق تعالی متوسل عفت شده فرمان داد که هر دو برادر را بر یک خوان نشانند و یک خوان پیش ابن یامین نهادند ابن یامین که خود را در ان محل تنها دید آبرو عزیز یاد آورده آب حسرت در دیده گردانید یوسف که ازین پرده اطراع شاهد فرمود رقت کرده شفقت برادری باعث بریان شد که ابن یامین را بخوان خاص طلبیده هر طعام خوردن شریک و همسفره خود ساخت و احوال او و حد فرزندان و اسامی ایشان پرسید گفت ای ابن یامین اگر خواهی من بکای یوسف گم گشته تو باشم و شرائط برادری بجا آرم ابن یامین گفت ابن مرتبه ازین بلند ست اما چه خوش بود کی عزیز امثالی بنام ابراهیم داشتی تا یوسف که ابن سخن شنید و دیگر مجال خویشتن داری را محال شمرده نقاب زردی برداشت و گفت منم برادر مهربان گم گشتهٔ تو یوسف اما یکه ابن برادر همه را نزد یدند او ران مکشوف نگردانی و ایشان را بدین سرگاه ها نمی چند الگر گناه خود اعتراف نمایند و بقدوم استغفار و اعتذار پیش آیند ابن یامین را فرح و شادمانی مفرط رو کی نموده گفت من دیگر از مصر بیرون نروم چگونه بعد ازین بفارقت تو رضا دهم یوسف فرمود که دربن باب فکری بصواب اندیشم و نقشی دلپذیر بقلم تدبیر برآرم بعد ازان دو کلاه از اطلس گردا آمال آن یعقوب را گرد انبار که دانیده مراسم تعدد و لوازم نفقه بتقدیم رسانیدند و هریکی را خلعتی مناسب حوالش و کسوتی فاخر حوالت قامت قابلیت ایشان کرامت فرمود و بادل پر درد و داع شان فرمود و یکی از خواص خود را که محرم اسرار بود گفت تا صاع خاص ملک را که بجواهر گرانبها مرصع کرده بود در جیل انخفاء بار ابن یامین نهاد ند و چون اسباط اسرائیل از مصر بیرون آمده روی بکنعان آورد ند مقتضای تعقب ایشان رسیده ندا کرد که ایها العیر انکم لسارقون ای کاروانیان شما دزد انید برادر یوسف را خبری تمام دست داده روی بدیشان آورد نه و گفتند چه میگوئید و اما چیزی جویید جواب دادند که صاع ملک اگم کرده ایم و هرکه آن را بما آرد یک شتر بار آرد یکی دینهم اولاد یعقوب فرمود ند که سوگند بخدای تعالی دانسته اید که ما درین سرزمین بفساد کردن نیامده ایم و ما دزدان نبوده ایم قالوا فما جزاؤه ان کنتم کاذبین قالوا جزاؤه من وجد فی رحله فهو جزاؤه کذلک نجزی الظالمین در باب سوگند یاد کردن و عهد یا خواستند از کیفیت سؤال کرد ند چون صفت او را استماع نمود ند گفتند ما درین دیار ستوران خود را دهن بسته ایم تا از زراعت این حوالی چیزی نخورند و هرگز حتی نخورد ه اکنون این چه امر نامناسب ست که بما نسبت می کنید فرستادگان یوسف گفتند اگر این صاع متاع کی از شما بیرون آید جزای آن کس چه باشد جواب دادند که در بار هرکس که بیرون آید جزای آن خیانت او کشد و وبال آن خیانت او بنده او صاحب مال شود مصریان نخست اهمال و تغافل برادران ابن یامین را نقص نمود ند و در آنها صاع را نیافته بتجسس ابن یامین مشغول شدند و صاع ملک را در متاع او یافتند و چون صورت حال شاهد او لاد یعقوب گشت از خجالت سر بار پیش افگندند و دیده از نظر روی یا بن یامین آورده گفتند ای پسر بدرت ابن ین و دیگران سامیان دست شرم مداری که دامن عصمت خود را بلوث چنین خیانت آلوده گردانی و خاندان صدیقان را لطخهٔ تهمت و قبیحت زند یقان سازی و هرچند ابن یامین سوگند یاد کرد که مرا ازین معنی خبر نیست قول او را مصدق نداشتند و عتاب نموده گفتند اگر تو سبا شر ابن عمل انکاره این صاع در متاع تو هیچ و اگر ابن عمل از تو بوجود نیامده حامل ابن قضیه کیست و ابن یامین گفت ابن صاع را در بار من همان کس نهاد که اموال و بضاعات شما طریق نهالی باز دار و وکیل گفت آری چنین ست تا غیر از مصر راه دیگر پیش ابن پرده چه شعبده بازی و در عتاب ابن نقاب چه نیرنگ سازی ست و بعد از تقبیل اقدام فرستادگان یوسف آستین ابن یامین پاکدامن را گرفته بحضرت عزیز آورد ند و در ان زمان رسم اهل مصر در باب سرقه موافق ملت ابراهیم بود که دزد را به بندگی گاه سید اشتند بحسب ضرورت برادران نیز حجت نموده در مجلس یوسف حاضر گشتند و گفتند که ان یسرق فقد سرق اخ له من قبل اگر دزدی کرده ابن یامین دزدی کرده بود برادرش یوسف پیش ازین در جامع اعظم مصر راست کرده متاع این سخن را غضب یوسف التهاب یافته بسیاست ایشان حکم فرمود و علما را در نسبت سرقت بیوسف اختلاف ست جمعی گویند که اصل این واقعه چنان بود که پدر اسحاق بتی از زر داشت که بعبادت آن قیام مینمود یوسف در آن ان کودکی آن بت از روی نهان کرده بوالدهٔ خود اسحاق داد تا بسان بت پرستی در اسحاق از تنگدستی باز برد و یعنی گویند جت آن بود که طعام او مضبوط بود یوسف را خوش نمانی نفقرا و مساکین تصدیق میفرمود و طالقدر اعتقاد آنکه سقدی از زمره برفت و بفقیری داده و درین باب روایات دیگر نیز وارد ست و چون کتاب مذکور ست که چون یوسف بسیاست برادران اشارت کرد او لاد یعقوب بسباب طعن و ضرب بیهوده دانسته و دست از جان شیرین شسته بتمامی بگردن نهاد ند و گفتند شمعون پیش آمده گفتا ای ملک ما کنون نفرو نکر که تمامت زنان حامله از هیبت آن بار بزمین نهند و سود آنکه شیران مردم گیر تر ا بسبب تجربهٔ قوت از سر قدرت در شکنم و ثروت پیلان را از دست دهان اژگاه سر بر کنم و دیگران گفتند دلیران سپاهت را تباه کنیم و در قدر و شن بر ایشان سیاه گردانیم و برادر خود را گرفته رد بر اه گفتند

وچون عزیز سورت غضب ایشان را مشاهده فرمود ولد خویش ابراهیم را اشارت کرد تا از عقب یهود و شمعون در آمده دست بر پشت ایشان مالید چه صدق معلوم بود که خاصیت آل یعقوب آنست که هر وقتیکه در خشم شوند دیگی از نشستن باز دومان ابراهیم دست بر پشت آن جماعت کشد تا ز غضب ایشان فرو نشیند و شعلهٔ آتش قهر آن طبقه انطفا پذیرد و الا دیگ یعقوب که بی ملاحظه جهت غضب خورد را ساکن دیدند تعجب نموده گفتند که بما ناظر احفاد ابراهیم آل یعقوب کسی در بن مقام ست که بر بن اطلاع دارد گر دشت بر بدن مار سانیده آتش خشم مار انطفی گردانیده ست بعد ازان ملازمان یوسف ملاحظه کرده همه را اگر همه چون خویشتن بساست گاه برنداشتند پیش آمده گفت ای عزیز پدر ما مدتی ست تا بواسطهٔ مفارقت یک فرزند مریخ تنهائی نشسته ست و سپر سیاه محنت دانده و گشته و مبتلای بلای هجران و حرمان شده اگر این بوه فرزند دلبند را سیاست کنی و دیگی را بسیری نگاه داشته چندگی فرمائی روز قیامت که مجمع ارباب انصاف و موقف اهل اعتساف خواهد بود جواب ابراهیم خلیل الله و سخن واسمعیل را چه گوئی و عذر ایشان مسموع خواهی دو گیر اگر ما را پدر پیری ست که با وعهد کرده ایم که این پسر را بسلامت بدو رسانیم و با دشاه علی الاطلاق را بر بن معنی گواه گرفته ایم اگنون اگر خلاص یافته بی از بخدمتش رویم بلکه اهیم در دی نگاه کنیم و بکدام زبان جواب سوال او باز دهیم امید که بلطف فرموده بر ما ببخشاید و از ما یکی را اختیار کنی تا در عوض او بشرائط نیکو بندگی قیام نمائیم هم عرض خویش بوفا رسانیده و هم عرض ما صیانت کرده باشی یوسف گفت شما در ذلت سن چه نا راستی دیده اید که در حق سن گمان بد برده اید و من آنرا در ابر بندگی داشتن بی جرم را بعلت گناه دیگری توقیف نمودن چگونه توانم بلکه رسم ملوک و شریعت نبیا آنگه گرفتن اجماع گناه میدارم و از سر جرم شما در میگذرم رهبه شما اکنون بر دید و سر خویش گیرید و حیات خویش غنیمت شمرده بیش ازین مرا دخود را آزمت ندهید و در تاریخ حافظ ابو جعفر همین سطور ست که چون فرزندان یعقوب در باب استخلاص ابن یامین هر چند تملق نمودند مفید نیفتاد برادر بزرگتر روبیل بدرشتی پیش آمده و هر گاه که او خشم گرفتی موی بها بر اندامش راست ایستاده از پیراهنش سر بیرون آوردی و دران محل اگر نعره زدی از هیبت و شدت آوازش ساکنان جان بیجی قسلیم کردندی و سورت غضبش آن آسان اسان تسکین نیافتی تا کسی از آل یعقوب دست بر پشت او نمالیدی و در اثنای آنکه خشم بروی بیشتر یافته بود پیش یوسف در آمد گفت ای عزیز غضب پدر من بیشتی مستولی گشته که اگر صبح نزدم شنوندگان و سر نوه مردگان تنظم شوند اکنون کرم فرموده برادر را بمن داده و الا از من امری صادر گردد که تدارک آن ناممکن باشد و صدق این سخن که روبیل دران قول صادق ست بنابرین چرب زبانی نمود تا روبیل بنشست آنگاه یوسف دانست که آهسته رفته از عقب عم خود در آمده دست بر پشت وی نهاد و چون یوسف دید که شعلهٔ قهر روبیل فرو نشست فرمود که سن برادرت را باز ندهم هر چه بتوانی بکن روبیل قصد کرد تا نعره زند آواز ش مطلقا بر نیامد حیرت بروی غالب گشته گفت چنان معلوم میشود که در بن خانه از آل یعقوب کسی هست بر بدن سن رسانیده نائرهٔ غضب مرا فرو نشانده ست و بهمدران تاریخ مذکور ست که در رکرت دوم که اسباط اسمائیل مصر رفتند یوسف مجلی را که در حین بیع بهای بن عم تسلیم نموده بود ند بایشان داده گفت این خلیست عبری که در مصر کس نمیتواند خواند ملتمس آنکه مطالعه کرده مضمون آنرا بمن بگوئید اولاد یعقوب چون دران کاغذ نظر کردند نامه اعمال خویش دیدند و ازین صورت عظیم منفعل گشته با هم گفتند آیا این خط بدست عزیز چگونه افتاده نه روی خواندن داشتند و نه رای آنکه گویند نخواندیم خواند مجموع سر از پیش افگنده زبان شان بکلمه باز نامد منظم یوسف صدیق گفت ای مردمان بها من خطی دارم همه عبری زبان ها رنیاز خواندن از خیلم کسی ها گر شما خواهید بان محکم بسی ها جمله عبری خوان بدند و اختیار ها شادمان گفتند شما خط بیار ها خط ایشان یوسف ایشان را بداد و لرزه بر اندام ایشان افتاد ها ی خطی ان خط تو انستند خواند ها ی حدیث نیز دانستند راند ها و همچنین حافظ مذکور نقل کرده که چون آن صلع را از بار ابن یامین بیرون آورده پیش ابن یامین نزد یوسف بردند ابن یامین گفت ای برادر من ترا بخدا سوگند میدهم که این صلع را بمن مده که من بدین صلع فال بد میزنم یوسف گفت ای برادر نترس و اندوهگین مباش که من ترا بهتر ازین صلع بدهم و پیمانه زر بر صلع نقش کرده بود و بایشان خطاب کرد که این صلع میگوید شما دوازده برادر بودید یکی را از شما گم کردید و عید ابن یامین این سخن شنیده رو بین یامین کرد و گفت ای ملک زوری بپرس که آن برادر تو زنده است یا نه یوسف دست بر صلع زده فرمود که میگوید زنده است و تو او را بینی باز گفت ابن یامین گفت ای عزیز الناس نمود که از ان بپرس که ترا که در زندگانی بود یوسف فرستی دیگر دست سیارک بر صلع نهاده گفت صلع خشم آلود است چنین میگوید که از من چه پرسی که ترا دزدیده بود چون دیدید که مرا از بار کردن بیرون آوردند چون فرزندان یعقوب را بدرون ابن یامین نا امید گشتند عزیمت کنعان نمودند روبیل که عهد و میثاق در عهدهٔ او بود گفت که لن ابرح الارض حتی یاذن لی ابی او یحکم الله لی ازین زمین فراتر نشوم تا اجازت ندهد مرا پدر من و یا دآور مطلق و حاکم برحق در بن باب ابرای من حکم نفرماید و برادران را بوسف محروم و محروم از مصر بیرون آمده و منازل قطع کرده بکنعان رسیدند و از صورت آن واقعه یعقوب را خبردار گردانیدند و ساکن بیت الاحزان را دیگر بار مادهٔ سودا وی ملاقات یوسف در حرکت آمده و آتش اشتیاق بالا گرفته دود فراق آن دو فرزند گرامی بر دل درد فرسودش محیط و دری از فرزندان برآنه بزاری زار نالید و زبان خطاب بعقبه یا اسفا

علی یوسف جای گردانید و در مفارقت قرة العینین چندان گریست که بتدریج همان بینش از حلیه نور عاطل ما نمیت از بسکه زجر و دست نالید ۱۲ چون اشک نامانده بارید ۱۲ گویند یعقوب اوقات دوست یگانه که یعقوب را از بطانخانه بود بهیادت او حاضر شد و پرسید که سر و قامت بلند بالا کدام محنت خمیده گشته فرمود که فراق یوسف چنین کرده باز سوال کرد که چشم جهان بین از جمله بینایان کدام بلیت غبار آورد و جواب داد که بگناه هوای این یا بینش باین مرتبه رسانیده و همان لحظ حضرت باری تعالی بوی عتاب کرده و خطاب فرمود که چرا با غیر من شکایت کردی و حکایت حال خود را با دیگری از چه در میان نهادی یعقوب بخطا اعتراف آورده از حضرت احدیت طلب آمرزش نمود و مستحق بخشیدنی وحی آمد که چون انصاف دادی و اقرار بحق بر اعتراف نهادی بعزت و جلال خود که بهر دو پسر ترا بسلامت بتو رسانم و مدت طویل مهلت دهم تا در ناز و نعیم باشید بعد ازان یعقوب دم در کشید و از یمم عتاب الهی دیگر گونه شد

غزل جانا دلم ببردی و جانم بسوختی ۱۲ رفتی و از وصال بسی وعده دادیم ۱۲ شبها چو شمع در غم آنم بسوختی ۱۲ گفتم که در فراق تو آسے برآورم ۱۲ آن آه در میان دل و انجم بسوختی ۱۲

ذکر مکاتبه یوسف و یعقوب و رفتن اسباط بعد ازان بمصر و رسیدن بمقصود و مطلوب چون مدتے از مفارقت ابن یامین برآمد حضرت یعقوب را داعیه ارسال مکتوبے بجانب عزیز مصر پیدا شده فارضن بن میود را که برزبان رامی و دشانت گویان سائر الناس و بکتاب یعقوبیا متیازی داشت طلب نمود و اشارت کرد تا نامه در قلم آرد مضمون آنکه عزیز مصر معلوم فرزند باد که حق سبحانه و تعالی بر شبانان دودمان نبوت و ولایت بالگماشت و ایشان را بانواع عقوبت آزمایش فرمود از انجمله جد ما که ابراهیم بوده ست یا بسته و بمنجنیق نهاده با آتش نمرود خواست و دران واقعه مالک الملک اسم صبر اقدام نمود حق جل و علا آن آتش را بردی و روح و ریحان گردانید و پدر ما اسحاق را شد و کرده کار و حلقش نهادند و اصبر کرد نا باریتعالی برای او فدا فرستاد و او را ازان بلیه خلاص گردانید و من پسری داشتم که او را دیده اولاد خود میپنداشتم و آن پسر قرة العین و میوه دل و نور بینائی من بود ناگاه از قضا برادرانش بصحرا بردند و پیراهن خون آلود پش را بنزد من آوردند که او را گرگ خورد و فرزندی دیگر داشتم که بآن پسر عشقبود الاثر از یک مادر متولد شده بودند و چون اشتیاق پسر گم شده بخاطر حزین مستولی میشد بدیدار آن فرزند تسلیه می یافتم و دل غمدیده را بدیدن او تسکینے میدادم و اکنون چند گاه است که برادرانش مصحوب خود گردانیده بمصر پیش من فرستاده اند انجا مراجعت نموده خبر آوردند که برادر مادری کرده و عزیز مصر او را بحبس کرده و در زندان بیکس را شک نیست که امر شنیع سرقت یا بلیت بنوت نسبتی ندارد و ملخص سخن آنکه از الم فراق و محنت اشتیاق فرزندان دل را حصوری دیده را نوری نمانده امید که فرزند محبوس را بجانب پدر یاوس فرستی و این پیر محنت زده را ازین اندیشه رهانی بخشی تا موجب سعادت ابدی و مخدم گرامت سروری آن عزیز گردد و در مظان اجابت دعوات اوقات مناجات بدعای خیر تراد نیام و از خلاف کنی فیتقن باش که بر تو دعای خواهم کرد که اثر آن تا هفت بطن در ذریت تو بماند و دفع آن هیچکس نتواند فارض این مکتوب را گرفته باشارت حضرت یعقوب روی بصحرا نهاد و در اندک زمانے بدان ولایت رسیده و فرصت نگاه داشته در وقت مناسب بمجلس صدیق تشریف آورد و نامه آنحضرت را مسرور و فرحناک صدیق گردانید یوسف که نامه را مطالعه فرمود تطرات عبرات از دیده باریدن گرفت و در جواب قصه پدر کلمه چند در قلم آورده مجلس آنکه کتاب شریف و خطاب منیف که از کمال حزن انذوه نوشته بودی شرف ورود یافت و بمحنت و زحمتی که بر ابا عظام تو رسیده بود اطلاع افتاد و بر بلای که تر از اولاد که منبز کرد روح اندر بدن ما تشکیک چشم اندر تن اندافت گشتم اکنون چاره بغیر از صبر و تحمل نیست صبر کن چنانچه آبای کرام تو صبر کردند تا مطلوب خود فائز شوی همچنان که ایشان بمقصود رسیدند و سلام و چون ازین کتابت فراغت داد فارض را تشریفات فاخره و انعامات متکاثره سرافراز گردانیده رخصت انصراف ارزانی داشت فارض از برق سرعت سیر استعاره نموده بعد از قطع مسافت دراندک زمانے بکنعان رسیده جواب مکتوب را بعرض پدر رسانید و یعقوب که در فحوای آن مکتوب تامل فرمود گفت که این سخن بکلام پیغمبران میماند و پیغمبر ازدگان شایبت دارد بعد ازان یعقوب با دلاد خود گفت برخیزید و بهر جانب مصر توجه شوید و تحقیق و تجسس احوال برادران خود کنید و از رحمت الهی نومید مباشید که نسیم وصال ایشان از مکتوب بدل مجروح و خاطر محزون میرسد لاجرم فرزندان اسرائیل دیگر باره ساختگی سفر کردند و مختصر بضاعتی که دست شان میرسید چون شپم و ادیم و روغن و دراهم و دیگر تحفه اوجوب صنوبر علی تمهلان الاقادیل مهیا گردانیده روی توجه بصر آورده و آن راه دور دراز پیموده چون بران دیار رسیدند بسعادت دست بوس صدیق فائز شده تکلمات نیاز زبان آوردند و گفتند ای عزیز از مذلت حال و کثرت اهل و عیال آل یعقوب گرفتار چنگ تعب و کرب گشته ایم و در ضیق این قحط سال انحمور زندگانی ملول شده اگر توانی بضاعت این سرگشتگان بیوادی حیرت و درماندگان فیافی بهجت را قبول فرمای و در عوض آن از فواضل انعام و وزهاید اکرام خود عطای کرامت نمای چنانچه کلام ربانی مؤید همین ست حیث قال عز و علا یا ایها العزیز مسنا و اهلنا الضر و جئنا ببضاعة مزجاة فاوف لنا الکیل و تصدق علینا ان الله یجزی المتصدقین یوسف که سخنان رقت آمیز برادران را استماع نمود پیش ازین طاقت خویشتن داری و خویشتن آرایش نمانده بود گفت له من چنین و نازنینم آسوده و بالیت من بر نج و محنت روزگار فرسوده از مقتضی مروت و جوانمردی دور ست که با برادران دشمن دار خطاب کرد که هل علمتم ما فعلتم بیوسف و اخیه و لقاب از رخسار برانداخته آیینه رحمت رحمان یعنی مصحف جمال خود را بدیشان نمود و چون دیدهٔ آدم بر اولاد خود روی نگاه کرده چشم شان بران جمال فتاد که یوسف را از جمله وجوه یعنی ساده و اسحق بوقت قسمت رزاق در قسم حسن و ملاحت میراث جلال رسیده بود در ملک

اخلاق از برای دفع عین الکمال در صحیفهٔ جمال او تعبیه فرموده بمشاهدهٔ آن نشان گفتند ءانک لانت یوسف یعنی با وجود آنکه علامت یوسفی دیدند در مقالت توزع و سرزنش او
را شنیده بودند هنوز ضمیر ایشان بران قرار نمی‌گرفت که امثال این روزگار چنین نقشی تواند انگیخت و ایام نیرنگ ساز چنین رنگ تواند آمیخت که یکی از بندگی مالک بی نسبت برایت و عدت
سلطنت مالک سریر سلطنت شود یا بدولت غربت کرسی تمکن تخت عزت مصر گردد تا بزبان فصیح و بیان صریح گفت انا یوسف و هذا اخی یوسف که شرف نفس و ذاتی و صفت حلم و کرمش مورد ولی
نهاده بود پیش از آنکه برادران جنایات گذشته را باقدام معذرت و استغفار اقدام نمایند سبقت گرفته زبان باداء وظائف شکر گشاده گفت خدای را بر ما منت فراوان است که انفصال ما با اتصال
مبدل ساخت و بنی اسرائیل را با استیناس یکدیگر خوشدل گردانید برادران که انصاف و مرحمت یوسف را ملاحظه کردند مجموع بفضیلت او اعتراف آورده گفتند تالله لقد آثرک الله علینا بخدا سوگند که برگزید
ترا خدا بر ما جفاکاران و یوسف مجموع آن کرده‌ها نابوده انگاشت و خطای رفته را درگذاشت و آمرزش جرائم ایشان را از حضرت عزت مسالت نموده و از مجاری امور مقیم بیت الاحزان علیه
صلوة الرحمن شرائط استفسار بجا آورده و چون کماهی حالات او را معلوم فرمود روی بجانب برادران آورده گفت علی الصباح پیراهن مرا که وسیلهٔ شفای رنجوران و سبب نجات مهجوران است
بر دیدهٔ پدر مالید تا بینائی چشم او بحال خود باز آید و دیدهٔ قرار او باز گردد و علما را در تعیین آن پیراهن اختلاف است جماعتی گویند که آن پیراهنی بود که علی الرسم میپوشید و بعضی گفته اند که همان پیراهن
بود که یعقوب از خلیل میراث یافته و تعویذ ساخته در گردن او حمائل کرده بود و بعضی گفته که بر بازوی او بسته بود و علی التقدیرین یهودا ابتدای آن خدمت مبادرت نموده گفت این کار من است چه روز اول
پیراهن خون آلوده نزد پدر من برده بودم و دل فرسوده‌اش را بدان الم آزرده کنم که برکت این خدمت وسیلهٔ کفارهٔ آن حیلت شود **ذکر رفتن یهودا از مصر بکنعان و خلاص شدن
مقیم بیت الاحزان از بلیهٔ هجران** بامداد آن که یوسف ترسمین پیراهن آفتاب سر از جیب افق بیرون آورد یهودا پیراهن یوسف را گرفته پای از دروازهٔ مصر بیرون نهاده عنان
توجه بکنعان بدست قائد قضا و قدر داد و چون از شهر بیرون آمد بوی پیراهن معهود را بنابر اشارتی که از یوسف صادر گشته بود افشانده حضرت باری تعالی عز شانه باد را که مهب عاشقان بهسائده کان است
فرمان داد که مصرع بوی پیراهن یوسف که کند روشن چشم ✦ کمتر از یک نفس از مصر بکنعان آرد ✦ و روزگار به پیک مشتاقان را مخاطب ساخته بزبان حال مضمون این مقال املا کرد که بیت بوی پیراهن تو
ز جهان گم شده بود ✦ عاقبت سر ز گریبان تو بیرون آورد ✦ فی الحال حضرت یعقوب آن نسیم استشمام نمود از آن لخلخهٔ حیات بخش خبر نضارت گلزار دیدار یوسف یافت در روی مبارک لطف و صفا
و ذریات آورده گفت ای عزیزان اگر مرا بغفلت نسبت نکنید و بخرافت موسوم نگردانید ازین نسیم صبحگاهی بوی یوسف بمشام جانم میرسد از گلستان رخسارش رائحهٔ وصال میآید
نظم که برگذشت که بوی عبیر می آید ✦ که میرود که چنین دلپذیر می آید ✦ نشان ز یوسف گمگشته میدهد یعقوب ✦ مگر ز مصر بکنعان بشیر می آید ✦ احفاد و اعقاب یعقوب متفق الکلمه گفتند نظم
بگفتند ای پدر والله تو دوری ✦ هنوز اندر هوای عشق پوری ✦ دماغت را نه از یوسف نسیم است ✦ دلی دل در ضلالات قدیم است ✦ خداوندا که چون شد حال یوسف ✦ تو هم در سیکتائی خال قالوا
قالوا تالله انک لفی ضلالک القدیم و چون روزی چند ازین صورت بر آمد ناگاه یهودا از در در آمد و بشارت حیات یوسف و تبلیغ سلام و تحیت صدیق را آورد و پیراهنش را بیرون آورده
و بر روی پدر انداخت در زمان بینائی رفته باز آمد و روشنائی چشم با مردم دیده همخانه گشت و حال یعقوب بطراوت گذشته معاودت نمود آنگاه از یهودا پرسید که یوسف را بر
چسان گذاشتی گفت بر ممالک مستولی و بر خلائق مستعلی یعقوب فرمود که از امر ایالت و حکومت نمی پرسم او را بر چه دین و مذهب یافتی گفت بر ملت ابراهیم و جادهٔ
متابعت تو مستقیم است گفت ای فرزند چنانچه خاطر من شاد کردی و دل مرا از غم آزاد گردانیدی خداوند عم احسانه سختی مفارقت و هول سکرات مرگ را بر تو آسان
گرداند و بعد از آن یهودا گفت ای پدر سفر مصر را آماده باش که لحظه فلحظه قاصد صدیق میرسد که مهما مرتب داشته بطلب اعزه و اهل بیت می آیند و اکابر و اعالی و عبید و موالی
باعزاز هرچه تمامتر بدیار مصر خواهند برد و روز دیگر فرستادگان یوسف رسیده صد و پنجاه شتر کوه پیکر فلک شکوه منظر باد پای بادیه پیمای و بر هر یک عماری از عود قماری تر
داده و بر بالای هر هودجی پردهٔ زنبوری گسترده و دویست راس استر بردعی که در هنگام سیاحت با باد صبا برابری کردندی و سی راس اسب تازی که نسبت با روشنی سیر
ماه را بازی دانستندی بنظر یعقوب رسانیدندی و اسرائیل در اختیار حرکت و استعداد رحلت نزول وحی را مترقب و مترصد گشت تا جبرئیل بر وجه تعجیل از دار
جلال که مقر اقبال صاحب دولتان با اجلال است نزول فرموده خط جواز ارتحال و انتقال یعقوب رسانیده سه روز تهیهٔ اسباب سفر کرده یعقوب و منکوحه‌اش لیا
که خالهٔ یوسف بود با اتباع و اشیاع در روز چهارم روی توجه بجانب مصر نهادند و اهل کنعان بعد از آنکه سالها بالطاف تربیت اسرائیل خوی کرده بر خوان احسان
و مائدهٔ دعوتش آسوده بودند ازین جوار و برکت روزگار فرخنده آثارش مایوس گشته در پای محمل وی می غلطیدند و روی خود در پای هودج شریفش میمالیدند و
یعقوب هر یک از ایشان را بلطف اصطناع وداع میفرمود و از بخشندهٔ بی منت جهت ترفیه حال آن گروه عاقبت بعافیت و خاتمت بسلامت و فراخی معیشت
و ثبات بر جادهٔ شریعت مسالت مینمود و قطرات عبرات از فوارگان دیده در مفارقت آن محبان می بارید و دموع حسرات در مهاجرت آن مسکینان بر صحیفهٔ رخساری افشاند
تا از نظر غائب گشت و خدمتگاران یوسف در هر منزلی مائده نهاده بودند و در هر مرحله خوانی آراسته و چون یعقوب با اهل بیت بعد از قطع منازل و طی مراحل نزدیک مصر

رسید مژده بهبود او فرزند گرامی خود فارض را به بشارت وصول یعقوب پیش فرستاد یوسف یعنی معلوم مفرموده از بیان بن ولید دستوری خواست تا در مرافقت برادران از مصر باستقبال پدر بیرون خرامد ملک فرمود که من نیز درین امر با تو هم رافقت مینمایم تا در آخرت از شفاعت این خبر باتو شریک باشم لاجرم رودر دیگر میان حکم کرد تا سران سپاه و معتمدان بارگاه و علمای دولت و امرای مملکت در سوکب او از شهر بیرون آیند و چون یوسف: چشمت تمام با استقبال والد بزرگوار نظر کرد بیرون از حد و تعین شمار سواران پای پیاده در رکابش تا جداران پای نهاد و غاشیه خورشید پرتو بر دوش پای رکابش گرد سر راحله بر گوش پای نفیر چاوشان از رود رشود و در پای زمین چشم بدار کرده مجرد پای یعقوب سایه نظر بران گروه انبوه افتاد از نیمود اپسر بیگریان بن ولید باد شاه مصر که می نماید گفت ای پدر فرزند سعادت مند عزیز مصر است که باستقبال تو می آید و یعقوب بی نهیب فرود آمده دست در گردن بیهود او در آورده روان شدند یوسف بدا که نظر بر بیهود افتاد پیری ضعیف در جنب او با قامت خمیده مشاهده فرمود وجود یعقوب متیقن گشته از نهیبت فرود آمد و پیاده نیز پیاده گشت و صدیق بر ملک پیشی گرفته تزد پدر رفت و چون خواست که ابتدا بتحیت و سلام کند ممنوع شد و معلوم نیست که حکمت الهی دران مرجع چه بود تا آنگاه یعقوب فرزند عزیز را مخاطب ساخت گفت السلام علیک یا مذهب الاحزان السلام علیک یا مزیل التعب المهوان و هر دو دیگر را در کنار گرفته چندان گریستند که بیهوش گشتند و چون بهوش آمدند یوسف دست پدر را گرفته پیش ملک آورد و دران بنا بر آنکه پیغمبر ابراهیم و اهلبیت او گرد یده بودند ناموس سلطنت بر طاق نسیان نهاده در روست و پای یعقوب افتاد و چون او را در یعقوب بملاقات پدر فائز شد بمنطاق خود اعتراف نموده از روی التماس نمود تا در مظان اجابت دعوات که اشرف ازمان و اوقات است از حضرت خاوند الذنوب طلب آمرزش کند بعد ازان یعقوب با عظمت تمام بشهر در آمده عزیز مصر و ابتدا پدر و برادران را بقصر خاص فرود آورد و حضرت یعقوب مسکوحه اش که ایام دانست و فاقا لیوسف بود بر سریر نشانیده خود با حرمت تمام بر بالای تخت پیش پای او نشست و درین اثنا یعقوب لیا را یاز ده برادر یوسف را گفته دادین سجده بحضرت بودند سجده عبادت و حضرت صدیق فرموده که با بت هذا تاویل رویای من قبل بعد ازان عزیز بذکر طوائف نعم الهی که متعاقب شدائد و محن روی نموده بود اشتغال فرمود و سر گذشت خود را شروع معروض پدر گردانید آنگاه بجهت هر یک از برادران و اقارب خویش موضعی و نکسی و منزلی روح افزا تعیین فرموده وجوه و دخول ایشان را مصر بسته خاطر اشرف را از انتظام مهمات ایشان جمع کرده از اتمام اشغال شان باز پرداخت و روز گار بنی اسرائیل بافراغ بال و رفاه حال گذران میبود والله تعالی اعلم بما قضی و امضی الی قریة ذکر ایة بالکلیة سال الاعنی و المنزل الاشی ذکر انجام ایام یعقوب علیه التحیة و السلام چون نبوت و رسالت و خلافت و جلالت یعقوب و یوسف استوا یافت و مدت هفده سال و بقولے بیست و چهار سال ازین حال منقضی شد ناگاه از جریان احکام قضا موکل اجل حلقهٔ دولت خانهٔ یعقوب را فرو کوفت و زنجیر بزرگ بر باب خلوت سرای او را در حرکت آورد و چون اسرائیل دانست که از آسیب دست قهر و ستم عزرائیل پای قرار و مجال فرار مقصور نیست فرزندان خود را خواند شرائط وصیت بجا آورد و یوسف را وصی و ولیعهد خود گردانیده گفت که چون ازین مرحلهٔ فانی بمنزل باقی رحلت نمایم مرا در مقدس ما بارد ابراهیم و اسحق هم بمثاق گردانی و بر تربتهٔ هم نشیقی صاحکان و حصد یقان رسانی و همچنین از امثال این مقال فارغ نشده بود که همای بلند پرواز روح مطهرش بجهت مقربان بارگاه متعال بجوار رحمت ذوالجلال خرامید و عالم تا پایدار بلا نضائل ذات و مکارم صفات خویش عالمی را عاطل گذاشت انا لله و انا الیه راجعون جنازهٔ مبارکش شیعه بود با بحق و خلائق بر صفحهٔ رخسار کثیر الانوار داشت و طویل القامت و نحیف البدن بود و صفاتش صدوق و تحمل مصبور بود و اندوه و حزن با فراط بر مزاج کریمش استیلا داشت صحنقش در اوائل حال بر عایت اغنام و مواشی اشتغال مینمود و فرزندان نیز بدین شغل مشغول بودند و گوسفند بسیار نگاهداشته باخذ فوائد و نتائج آن می پرداختند مدت دعوتش و ایام حیاتش قولی آنست که پنجاه سال برام دعوت قیام نمود و مدت صد و چهل و هفت سال عمر یافت و صد و پنجاه سال نیز گفته اند تعالی بگوید که عیص و یعقوب هر دو در یک روز وفات یافتند و سن هر دو موافق بود بی زیاده و نقصان مصرقة یوسف چون از دار دنیا رحلت نمود و بعد از شرائط تجهیز و تکفین جسد مبارکش را در تابوتی تگین نهاده در بوادی صعید ذی انجوب سلیع در آورده از مصر نقل کردند و مجموع علما و علمای ملت بر موجب وصیت مشایعت کردند در موکب یوسف باز گشتند و صندوق پدر صدیق یافرایم پسر خود سپرد تا در محاک ایلیا که خوابگاه انبیاست رسانیده لقرب مشهد ابراهیم دفن سازند و در روایت عوارف التعریف که چون تابوت یعقوب بزمین قدس رسید و بهمان ساعت نعش عیص از به انجا رسانیده بنا بر آنکه میان این هر دو برادر گرای بود مدت حیات و تیقات وفات موافقت بود صیبت یا فتگان این دو ماتم بهر دو گروه و سهر و گو بهر یک صعدت مستور گردانیدند اللهم صل علی نبینا و علی سائر الانبیاء و المرسلین و علی اصحابهم و اخوانهم من الشهداء و الصدیقین ذکر بعضے از اخبار متفرقه که شرح آن در اثنای این قصهٔ شریف موقوف مانده و معرفت آن از لوازمست از انجمله ذکر تعرس یوسف علیه السلام و زلیخا چون تظلم مهمات مملکت مصر بصدیق قرار گرفت و غیر ذخت اقامت از سرای اغنا بار بقا در میان بن ولید خواست که زلیخا را کام را بکام دل رساند و آن تشنه لب را بآب حیوان وصل گرداند لاجرم یوسف را هوایت و مناکحت او رغبت نمود و ران مبالغه فرمود و هر چند زلیخا را در ان اوقات پند گران بجران ضعیف و نزار ساخته بود و چشم امیدش بر راه انتظار افتاده یوسف سفید گشته طاؤس جمالش را رنگ صیاد محبت بر و بال و برهم شکسته بود دست تطاول روزگار نا سازگار

سناک تفرقه در هنگامه عیش انداخته اما همچنان بوصول این مقصود مترقب و مترصد میبود و از تمنای رشحات سحاب مکرمت ماه روی کنعانی شب و روز می آسود اگرچه از جهت یوسف دشمن کام شده بود اما چون بکام دوستانش میدید دهان را بشکر نعمت ملک منان شکرفشان میگردانید نظم اگر دلبر بجور از ما بزیست ؛ همانش در دل و در دیده جا نیست ؛ گر از ما دیر برآید بیادش ؛ حقوق خدمت ما باد یادش ؛ دلش را مهر با ما کم مبادا ؛ دل ما بی غمش خرم مبادا ؛ بکام دوستداران باد کارش ؛ دعای دلفگاران باد یارش ؛ و در خلال این احوال که ملک مصر اسعاف آن مامول الحاح میکرد و زلیخا انتظار میکشید وحی الهی نازل شد که ای صدیق وقت است که آن محنت زده از پای در آمده را دستگیری نموده در حریم حرم خود جای دهی چه خطبه مناکحت و فاتحه مزاوجت شما را در ملاء اعلی بمقتضای قضا و قدر خوانده اند و عقد مصالحت و موافقت شما را بستند و یوسف بعد از آنکه کیفیت احوال زلیخا را از ضعف و کدر معلوم فرموده از حضرت عزت معاودت ایام جوانی و سرسبزی چمن زندگانیش مسئلت نموده نظم جمال مرده اش را زندگی داد ؛ رخش را خلعت فرخندگی داد ؛ بجوی رفته باز آورد آبش ؛ وزان شد تازه گلزار شبابش ؛ ز کافورش بر آمد مشک تاتار ؛ ز صبحش آشکارا شد شب تار ؛ و چون دعای یوسف مستجاب شد گلشن جمال زلیخا یکبار دیگر طراوت و تازگی یافت و قامت او که از شست قضا بسان کمان انحنا پذیرفته بود مانند سرو سهی بر جویبار ملاحت بالا کشیده و بعد از چهل سالگی بسن هجده سالگی رسید بفرمان ملک قدیم و شریعت حضرت ابراهیم میانهما عقد مناکحت منعقد گشت نظم بقانون خلیل و دین یعقوب ؛ بآیینی جمیل و صورت خوب ؛ زلیخا را بعقد خود درآورد ؛ بعقد خویش یکتا گوهر آورد ؛ و بعد از آنکه قصر عزیز از وجود اغیار خالی گشت هر دو بحجره خاص خرامیده بر فراش ناز قرار یافتند نظم بجان و تن بپیوستند زانسان ؛ که جان از تن نشد فرق و تن از جان ؛ شد آنچه رفت و ما را استغنی نیست ؛ سخن بسیار هست و گفتنی نیست ؛ و چون شجره احوال زلیخا از ثمره اقبال بار گرفت حضرت خالق البرایا او را سه فرزند گرامی ارزانی داشت دو پسر که بمنشا و افراهیم موسوم گشتند و یک دختر نیک اختر که رحمه نام یافت و نسل ایشان در عالم منتشر شدند ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء والله ذو الفضل العظیم

خبر شاهد عصمت یوسف علیه السلام سعد بن جبیر و ضحاک گویند که شاهد عصمت صدیق طفل شیرخواره بود و پسر خاله زلیخا و عکرمه و قتاده برآنند که مردی حکیم مستقیم رای بود که از خواص عزیز را از وادی حیرت بیرون آورده بر سر راه رهبری برد و مجاهد گوید که شخصی ندیم صاحب سر بود هم از بطانه عزیز که در آن حال با او در سرای نشسته بود و اسدی فرماید که پسر عم زلیخا بود که بتحصیل فضائل و اوائل در میان افاضل قبائل شهرتی تمام داشت و جمعی دیگر گفته اند که شاهد عصمت یوسف برادر عزیز بود که بکتابت و محاسبه مصالح جمهور قیام مینمود و طائفه گفته اند که آن شاهد نه انسی بود بلکه ملکی بود و در رای فریقین آنکه شخصی بوده از بدائع فطرات سبحانی که بعد از ادای شهادت در آن مجلس نمی و زعم بعضی آنست که شق قمیص بنفسه گواه حال بوده بر خداوند بصیرت پوشیده نماند که اکثر این اقوال منافی ظاهر کلام مجید است حیث قال جل و علا و شهد شاهد من اهلها و علی الجمله اقوالی که علما درین باب ایراد کرده اند و بعضی از مورخان نقل آنها فرموده اند این است که درین اوراق مسطور گشت والله اعلم بالصواب

ذکر ارتحال حضرت یوسف از دار ملال بملک بیزوال چون ریان بن ولید را در ایام حیات صدیق بر ملت اسلام و توحید تخت سلطنت را وداع فرمود و مدت پادشاهی او متناهی شد کافری از بنی عماش که قابوس بن مصعب نام داشت بر سریر فرماندهی بجای او نشست و تجدید رسوم فراعنه و عمالقه که در عهد معدلت ریان از صفحات زمان محو شده بود فرمان داد و هرچند یوسف بنابر وحی سماوی او را از افعال ردیه نهی فرموده بارتکاب اعمال پسندیده امر کرد قابوس سر باز زده تصدیق نبوت صدیق ننمود با وجود کفر و شرک تعظیم جانب صدیق را بر ذمه خود واجب شمرده تقدیم او را سبب قواعد قصر سلطنت میدانست و یوسف از اسلام قابوس مایوس گشته و از اباء و امتناع او ملالتی افزوده از طول ایام حیات خود رشک تبری شد تا شبی از شبها که خلق از تکاپوی اشغال و گفتگوی هجر و وصال براحت تمام پرداخته بودند مناجات کرده گفت ای کریم کارساز و ای رحیم بنده نواز مرا از چاه بدولت جاه رسانیدی و از حضیض رقیت باوج عزت بر آوردی و بنور معرفت تعبیر و تاویل خاطر مرا روشن و منور ساختی و در مخزن ضمیر من اسرار گنج نبوت و رسالت ودیعت نهادی اکنون مرغ روح مرا که از قفس قالب بجان آمده رهائی بخشیده بگلشن جنان و روضه رضوان رسان و در مقام ابراهیم خلیل با اسحق و اسمعیل و عیص و اسرائیل مقیم گردان و بعد از تیقن اجابت دعا برادران را طلب داشته بیشتر خود بنشاند و خطبه وداع بر ایشان خوانده سوار را که بانوار فراست و آثار نجابت در ناصیه او مشاهده میکرد بامارت بنی اسرائیل و اتباع و اشیاع خاندان خلیل نصب فرمود و همه را بانقیاد امر و نهی و اطاعت فرمان او اشارت نموده اولاد یعقوب وصیت یوسف را قبول نموده پرسیدند که بعد از تو احوال منتسبان دودمان رسالت در رخاء و شدت و ضعف و قوت چون خواهد بود و کجا خواهد انجامید جواب داد که شما بر جاده ملت ابراهیم مستقیم باشید و متابعت آبای خود را لازم شمارید که باری سبحانه و تعالی در ذریت شما برکت فرموده مهام شما را بر وفق مرام باتمام خواهد رسانید اما از فوت من بمدتی و زمانی اندک جباری ستمگار ظالمی غدار از نتائج اسباط عملاق و قبط بر ممالک مصر مستولی شود و از غایت عجز بشریت گمراه گشته دعوی ربوبیت کند و مدت چهار صد سال خداوند ذوالجلال او را در فرماندهی مهلت دهد و مجموع بنی اسرائیل را در ربقه عبودیت کشد و علامت ظهور آن بدکردار آنست که هر خروس سفیدی که در خانهای بنی اسرائیل باشد آخر شب خاموش شود و صیاح او

سلطنت بگوشش اهل فساد وصلاح نرسد وچون ایام سلطنت آن ملعون تمام بالقصا متقارب گردد از بطن برادرم لادی پیغمبری موسوی نام پیدا شود وبوجود باکرمت او فخر
سفید باز درخروش آید وآن نبی مرسل بکلمات واضحه وآیات لائحه آن تهمتها رنقاب اعاجم سازد وچون موسی آن خاکسار بادپیما از طریق آب باآتش دوخ رود باید که فرزندان را
بطناً بعد بطن وصیت نمایند که چون آن پیغمبر پدید آید وقوم او بشمار درخت شمار آورده از مصر بیرون برصندوق جسد مرا از مدفن بیرون آرند وهمراه خود بدیار اقدس آبای کرام
رسانیده مدفون سازند نظم این گفت وباشک دیده تر کرد پاک آهنگ ولایت دلگرد پاک آئین ره چه گرچه در قرار ندپاک رهیت که چه پیش دارند چه پیش دارند
وسفید پوست ومعتدل القامت ودستوی الخلقت وصغیر السترة بود چشمهای مبارکش بزرگ وگشاده وچون تبسم فرمودی نوری از ثنایای لمعان شعاع
ازدهان معجز بیانش لائح گشتی وچنین گویند که صورت ما وشایه صورت آدم علیه السلام بود که پیش از صدور خطا وزلت داشت صفاتش صبور باوقار بود وعالم بتاویل
رویا وامور مخفیه وحوادث آتیه وساعی در احترام واکرام علما ولیس بلباس عزوثنا وهوالکریم ابن الکریم علی نبینا وعلیه افضل التحیة والتسلیم شریعت وملتش متابعت آباء اجداد
خود ومنهج ومسلک وجه از متابعت ومطاوعت ایشان انحراف نمیفرمود معجزاتش بسیارست ازانجمله یکی آنکه چون بدعوت قالوس بن مصعب مشغول شد ازدی عجوزه طلب
کرد ندوعاذ مود تا بگاهای مردخت بستر که بقرب تخت ملک بود حریر ملون گشت ودیگر آنکه طفلی نابینا را بحضرتش آوردند آنحضرت نقاب زردی بر داشته در دوی نظر کرد تا بینا شد
وهمچنین تا بحال ضعف پیری از زمین انفاس حیات بخش او بطراوت شباب جوانی معاودت فرمود چنانچه سابقا مذکور شد مصعقش گویند که در صغر سن بتجارت سیل رفت چند سال
مال خود را بامینان سپرد بود تا بحد وی رسید ومشرف شد وچون بر سریر عزت متمکن گشت بفرزندی لوازم ادای لوازم حکومت ورسوم نبوت بامری وگوشیام نمود ومقدار ایام فرمانروائی کلمی گوید
که زمان مفارقتش بیست وهفت سال کشید وعبدالله بن شوذب سی وهفت سال گوید وسه سال دیگر نیز گوید وشصت سال بود وحسن بصری ومحمد بن سیرین هشتاد سال گفته اند
در روایت سلمان فارسی واکثر علما رضی الله عنهم آنکه زمان هجرت فرقت آن حضرت سیصد سال بوده واین قول در میان مورخان اشتهار یافته اعتماد اواوقات حیاتش آورده اند که در مجموع
سطور است که مدت صدوده سال زندگانی یافت وهمام بن نبیه گوید که بصد وهشت سالگی رسید ومحمد بن سیرین صد وچهده سال گوید وشعبی صد وبیست سال گفته واحمد
بن یزید بن ابی حبیب بن قول ست مدفن هما یونش مستقل ست کچون خلائق جهانی را وداع فرمود تابوتش را بتسهیل زمامات مصر پرده بر رود نیل دفن کردند بنو علما واعلام واشراف و
اوساط الناس هر طبقه را تمنای آن شد که فیض ذرات پاک او در خاک آنها باشد وبدین سبب نزدیک بود که غبار فتنه بالا گرفته فساد در مصر ظاهر شود لاجرم ارباب عقول صواب آن دیدند
که جسد مطهرش را صندوق سازند تا برکت آن شامل خواص وعوام وکرام والئام گردد وچنانکه متعیان خاطر خاک را شاهد وگلبه حاجات ست سکان بلقعه آب را تیز مرقد مقدس
او قبلهٔ حاجات ومرادات باشد ومدتها آن صندوق در رود نیل مخزون بود تا موسی کلیم علیه التحیة والتسلیم زمان موضع بیرون آورده بزیر لحظه خلیل وشهداء اسرائیل رسانیده مدفون ساخت
چنانچه شمه از بین حکایت در قصهٔ موسی پیغمبر گزارش خواهد یافت انشاء الله وحده العزیز ذکر اسباط حضرت یعقوب مراد از اسباط در آیات بینات قرآنی اشتار بنی اسرائیل پسران یعقوب
علیه السلام ست وبنی اسرائیل پسران اسحاق علیه السلام اند وچون اولاد یعقوب را از اعداد پیغمبر مرسل داشته ودر جمله سه صد وسیزده نفر شمرده اند ودر هر یک از زنان ایشان بهدایت اولاد وعقاب خدا مامور بوده اند وبدین یک اندک اعتبار
وقلت آثار بتفصیل احوال اخوان یوسف صدیق نپرداخته اند وخبری زیاده بر آنچه مذکور شده ایراد نکرده واقم حروف تتبع کثیر تواریخ مهم نموده بنیاز از عداد والادعقاب اسباط یعقوب
در مصر بوج موسی بن عمران از مصر چیزی دیگر در نظر شش نیامد واچه سود واوراق بران اطلاع یافت بدین سبب است که سطور بسیار ودر امادر نیل فرزندان یعقوبی اوچهار نفر
وگشت ذریه ایشان بمرتبه رسید که صد شمارهٔ اول بفرمودهٔ موسی مانوق دست ساله وهادون پنجاه ساله چهل وشش هزار مرد مقاتل بودند وشریف این قوم دران وقت ایل صوکی
بن شدی بود اما شاخار اولاد صبلی ودیزه چهار عدد بودند لیکن اعداد بسیار واعقاب بیشمار از ایشان پدید آمد چنانچه در شمارهٔ اول مانوق بست وهادون پنجاه وچهل ویکهزار و
پانصد مرد مبارز بودند وسه ابن طالفه در وقت تعداد نشائیل بن صوعار بودند اما وآن دو پسر داشت واز نسل ایشان امتی عظیم پدید آمد چنانچه در شمارهٔ اول شصت دو هزار
وهفتصد مرد سپاهی به نحوه آمد ومیخ این قوم عمیر بن علی شدالی بود اما بانون سه پسر داشت واز نسل ایشان بوقت شمارهٔ اول شصت دو هزار وهشتصد وبعضی گویند پنجاه وپنج هزار و
چهار صد مرد ونسخه آمد ورای اطفال وشیوخ وزنان وکرتیان این فرقه دران روز آلاوین حیلوان بود اما نتیانی از اولاد صبلی چهار نفر داشت ودر ذریه ایشان در شمارهٔ اول پنجاه وسه هزار وچهار
صد مرد رسیده ورئیس این زمره دران وقت جیراح بن حنیان بود اما شیراو را نیز چهار فرزند بود ودر وقت شماره چهل ویکهزار ودویالصد مرد مکارزاری از ذریه ایشان بظهور
آمد ودر ایلغار نشان بود اما ایشان بوقت شمار چهل ویکهزار وششصد وپنجاه مرد در لشکر آمد وشریف این طالفه دران هنگام یاسین
بن عوئیل بود اما شعوان بن عقاب او که بست سالگی تجاوز کرده بود نه پنجاه ونه هزار سیصد دران شماره پنجاه ونه هزار سیصد مرد بودند ودر یاست دران خاندان مخصوص شلوی
بن صوری واولاد او بود ایوسف علیه السلام دو پسر دیگ دختر داشت از نسل ایشان انچه در شمارهٔ آمد هفتاد هزار ودویالصد نفر بودند ودر یاست آن خاندان میان شلوع

بن عمود و کملا بن بلاهور مشترک بود اما ابن یامین اورا نیزده فرزند بود در شمارهٔ اولی آنچه از ذریهٔ ایشان به نسخهٔ آمدی پنج هزار و چهار صد مرد بود و شرایف دو ده مان شان عمینود اما بهود اپنج پسر بسیاری داشت و از ذریهٔ او کثرت بمرتبه انجامید که در شمارهٔ اول هفتاد و چهار صد هزار و صد مرد مقاتل بدفتر آمد و حکومت این فرقه در خاندان بخشت بن عاد بود اما لاری از اولاد اوست و دو هزار مرد در نسخهٔ آمد و در شراف الیشان الساقان بن عرائیل و نکی بن صهوبا ئیل بن شجائیل بود و الله اعلم و گر ایوب پیغمبر شلوم و صبور علیه السلام ایوب صبور علیه الصلوة الملک الغفور مادرش یکی از نبات و مخدرات جملهٔ عصمت لوطیه بخشیده بود و پدرش بقولی اسو اولاد عیص بن اسحق ست و محمد بن جریر الطبری این قول را ضعیف شمرده گفته ست که هیچ کس از اولاد عیص بمرتبه ایچ بنوت فائض نشده و خاتونش که در ایام ناتوانی بخدمت او قیام مینمود زعم بعضی دختر منیک اختر یعقوب بود و دنیا نام اما اکثر مورخین را عقیده آنست که رحمه افراهیم بنت یوسف را در حبالهٔ نکاح داشت و بر هر تقدیر آن حضرت بوفور مال و کثرت منال موصوف بغایت و حمایتی بی نهایت دلیاری از انقاعات و منافع مستغلات و افر و لی اولاد رشید و انبوهی خدم و عبید از مقیمان دیار شام سفرش و سفر بود و علی الدوام با طعام مساکین بر عایت فقرا و تربیت یتامی و تعهد ضعفا اشتغال مینمود و پیوسته بوظائف شکرگزاری و قواعد سپاسداری حضرت باری قیام مینمود و چون سیاح منازل آسمانی بامر سبحانی هیزه خلوص عبادت و صدق نیت او را در ادای مراسم طاعت بر قطع طبقات ملائک جلوه میداد و وصفای عقیدهٔ کیش و راز کتاب او را زم عبادت بر افواه ساکنان حظائر قدس باز مینمود و فرشتگان حضرت عزت مناجات کرده گفتند الهنا و سیدنا بندهٔ ارجمند های خود را بنعمت و افر مخصوص داشته و باوجود تمول و استغنا دنیوی فرش راحتاج رسالت و قماشش را بخلعت نبوت آراسته و قلبی سلیم و خاطری فارغ و بدنی صحیح ارزانی فرموده چگونه این بنده بخدمت تو قیام نماید و بر تقدیر نهادن و قطعیت کیفیت از عهدهٔ عتاب تو بیرون آید و اگر در ایام حیات تمامی اوقات را بطاعات و عبادات مصروف دارد و هنوز شکر یک مکرمت ترا نگذارده باشد و اگر یک لحظه از وظیفهٔ عبودیت غافل بود نزد ارباب انصاف و معترض باخجالت سر بگریبان آید و ملائکه از مناجات فارغ شده خطاب آمد که چون شما بفعال حسنه و اعمال مستحسنه اولاد و نعم مال و فراغ بال شب و بید اربد و صفای عقیدت و خلوص طویتش را بسبب این جهات گمان میبرید که مجموع آنها از روی پاکیزه می و بلعوض جمعیت و فراغت تفرقه و محنت او بر اولاد را نمی شمارا یقین شود که چگونه در طریقهٔ عبودیت نا سالک و سالک بر جادهٔ طاعت ثابت و راسخ تر بعد ازان اصناف بلایا متوجه حال او داشته الواع زلزله بروی متواتر گشت و بعد از نهضت روز تمامت متملکات او از صامت و ناطق فانی و معدوم شد و انجنان بتسبیح و تقدیس معصوم و مملو او مشغول میبود و در ادای حمد و سپاس می افزود تا روز هشتم که فرزندانش بدو پیوستند تزلزل بقواعد خانه او راه یافت ان فرود آمد و برین واقعهٔ هائله پدر مهربان اطلاع یافته زبان لاتفنگی نمود و هماندم بمحل المتین صبر تمسک گسته زبان بمضمون کریمه انا لله و انا الیه راجعون بگشود و در محراب قرار گرفته بسر سنش سعیود لی هتا مشغول شد و در اثنای مناجات حرارتی قوی بر مزاج شریفش مستولی گشته بدن لی بدیل او را مضطرب ساخت تا آخر الامر آن حرارت بتب محرق بخرشده کار مرض بجای رسید که اطبای حاذق از معالجه آن عاجز آمدند و اقارب عشائر و محبان و دوستان از مصاحبتش متفکر گشتند و در بعضی از تواریخ معتبر صورت قضیه و وصول بلیه ایوب را بر وجهی دیگر ایراد کرده اند چنانچه تعریف بدان میرود و هر چند شهریاران ممالک سخن که دانقان نیک بد و عیب و هنر را شناسای نود کمن اندراقوم روف را از اطالهٔ دراز نفسی که نزدیک خرد و تهتا ایشان واجب ست منع میفرماید و بنا بر شفقتی که بر سود این صفحات و سکان این مقالات دارند بزبان حال میگویند که ع گر کسی را صبر ایوب ست عمر نوح نیست پس امادر بعضی اوقات عنان تمالک از دست رفته کیست خوشحال قلم در میدان تحریر روایات مختلفه جولانی نماید رجا ثق و یقین صادق که این سعادتمند موفق خالص صافی و ضمیر منیر او بانام این اوراق مائل ست بفتضی و اما یسمع الناس فیشک فی الارض بعبر نوح رسد و اعدای عتبهٔ حشمت و کبریا دالبطوفان بلا گرفتار شده در بحر حرمان غریق امواج خسران گردند و بعد از قضاء الله تعالی بهمین اعتماد و حسن اهتمامش اینکه جامع اخبار و آثار اشراف اقطار و اطراف مست بخیر و خوبی سمت اختتام یابد و منه التوفیق و علیه الکلان طائفه از ائمهٔ تاریخ چنین گفته اند که در زمان پیشین شیطان لعین بر آسمان عروج کردی و باملائکه تکلم نمودی گاهی گرد سرادقات گشتی و بر درگاه الهی نمازی ملتمسات مخدوم بعضی از آنها بشرف اجابت اقتران یافتی چون ایوب رتبه پیغمبری یافت و اندرونی ظاهر و باطنش بیمار و بلا مبتلا گشته تعبد و تصدق او از انبیای سلف در گذشت شیطان را نسبت با و هیچ باب مجال وسوسه و اغوا نماند نارهٔ حقد و حسد در باطن ناپاکش اشتعال یافت و بای عداوت آغاز کرده در دین او تاند الی از سر پرده بکر بارسیده گاهی لعین ایوب بنی عبدیت صالح و مخلص دستاکر تو بسطاعت و قدرت خود اغواء اهل اوندارای شیطان گفت یارب چگونه بروی دست یابم و چون شکر نعمت تو بجای نیارد که نهیه ثروت و مکنت بدو دار زانی دشمن و حسد اورا بدید ار او لاد رشید و روشن گردانیدی و اگر اینچه بال و اولاد او را دیوانه کرده بستانی تر ا یک سجده نکند و بکلی از عبادت تو تبرا کند خطاب آمی نازل شد که ای ابلیس دروغ گفتی و ظن تو در باب بر گزیدهٔ ما خلاف ست شیطان گفت سرا بر مال و اولاد او دست

مسلط گردان تا بمنی که حال او بعد از طاعت در معصیت چون ست پادشاه بی نیاز فرمود برو که ترا بر اموال و اولاد ایوب تسلط دادم ابلیس خرمی نموده ذریات و اتباع خود را جمع کرده و صورت حال بایشان رسیان نهاد و بعضی از ان جماعت را فرمود تا اغنام و مواشی ایوب را در آب غرق کردند و خود بصورت شبانان آمده از هلاک گوسفندان بیان حضرت سخن راند ایوب را شاخته فرمود که لشکر خدای را که آنها بفضل خدا داده بود بعمل خود باز گرفت و اگر تو نیز میبودی ترا با گوسفندان باری عزیمه هلاک میکردی شیطان غائب و خاسر باز گشته فوجی از یاران خود را گفت تا ضیاع و عقار و مزارع ایوب را از آتش سوختند و خود بهیات یکی از دهقانان او آمده گفت ای ایوب تو نماز نمیگذاری مگر آتش در مزروعات و در خرمنان سیوه دار تو افتاده تمامت را خاکستر گردانیده ایوب همان جواب سابق گفته باداء صلوة قیام نمودن گرفت ابلیس ملعون و محزون حضرت کردگار را صافا مسوال آن حضرت را فانی و منعدم گردانید و او را از حال یک یک خبرداری ساخت و ایوب بر وتیرهٔ اهل جواب سیداد و چون مقصود ابلیس از تلبیسات حاصل نشد بنیان خانه زاد را که اولاد ایوب پسندیده سمات بودند در انجا بتعلیم مشغول بودند تیز نزل گردانیده خانه را بر سرایشان فرود آورد و آنگاه بنزد ایوب آمده او را از ان واقعه نازله بیاگاهانید و آن بزرگوار در کمال رضا بعرهٔ وفق صبر و طاعت تغیر بحالش راه نیافت شیطان رجیم بار گفت الهی ایوب سید انکه انچه از اموال و اولاد او تلف شده از تو در برابر عوض بهتر خواهد یافت بنابرین جزع نمیکند مرا بجهد او تسلط داده تا بهر چه رای من باشد بدان عمل نمایم ندارسید که ترا بر بدن وی تسلط گردانیدم الا بر لسان و سمع و بصر و قلب و چه لسان او را در برای ذکر و سمع او را جهت استماع وحی و بصر او را در برای شاهدهٔ مصنوعات و دلش را بجهت شکر محفوظ میدارم ابلیس خبیث رفت یافته بصورت مرد ساحری آمد و با وی در بیتی ایوب دسیده حرارتی مفرط بر مزاج مبارک او مستولی گشت و خارشی در بدان او پیدا شده مجموع پوست و گوشت او فرو ریخت و آن حضرت مطلقا جزع و فزع نفرموده اظهار تالم ننمود علی اختلاف القولین چون مرض او اشتداد یافت و کرم در عضای سیار کرش افتاد متوسل بعفو عظیم از وی پدید آمد و ساکنان آن بقعه در بیرون قریه بنهای ساخته او را بدانجا نقل کردند و هیچ آفریده تعهد او قیام نمی نمود الا آنکه حرم شفیقش بود و باسیان جهد و اجتهاد کرد خلاص بسته بود چون قدرت موجود در باب تفقد ایوب صرف نموده از متملکات و مخزونات چیزی باقی نماند روزی بمزدوری آورده انچه بدستش افتادی نصفی بزینت صحت و اتصدق کردی و نصفی دیگر را طعام خریده باطعام شوهر صرف کردی و ارباب روایت گفته اند که هر نوبت که حرم ایوب بمزدوری رفتی ابلیس لعین سراه بر وی گرفته صنع کردی که ترا با چنین جمال و کمال چه مزدوری باید کرد و حاصل روزگار خود را در حق شخصی که مغضوب نظر خدا و مدت چند صرف باید نمود و با چنین کسی زندگانی را بعید و تمنی لاتحصی دانستن ترک این بیچاره ده و بقیمت سن گرانی و مفارقت او اختیار نمود بنزدیک من آی تا این محب صادق ترا در حبالهٔ نکاح آورد و بامر عزت و وزرهٔ رفعت رساند و حرم ایوب طلقا بکلمات نافرجام و مقالات بی سرانجام وی التفات نمیکرد و بکار خود مشغول بود و شب هنگام که بخدمت ایوب میرسید تا می آن گفت و شنید معروض میداشت و ایوب میفرمود که زنهار تا از راه تردی که آن بدبخت ابلیس ست و دشمن او فریفته نگردی که غرض آن ملعون از این سخنان تسهید اساس اغوا و تلبیس ست چون اغوای آن لعین موثر نیفتاد از طریق معالجه و طبابت برآمده سراه بر حرم گرفت و بعد استفسار تمام از کیفیت اصل و فرع آن مرض گفت بنابر انکه مدت رحمت امتداد یافته تهمت مشک گوشت خوک و شراب انگور نافع باشد و حرم ایوب بنابر امید صحت کوشش نموده انچه در ان روزها بدستش آمده مجموع بهای شراب و گوشت خوک داده و بخدمت ایوب آمده تمام چگونگی آن صورت عرضه داشت گفت حکیمی صادق بطبیبی حاذق که در علم ابدان مهارتی تمام داشت صلاح مزاج و علاج بلیهٔ ترا بتامل این گونه مجموع این شراب حواله کرده اگر بر حسب اشارت طبیب بر این مطعوم و مشروب رغبت فرمائی دور نباشد که بیمن ویت بعافیت بدل شود ایوب گفت بر ان حال مطلع شده و عتاب بنوده فرموده که ترا پیش ازین گفتم که آن شخص ابلیس رجیم ست آخر ندانی که عصر انگور و گوشت خوک بر جمله انبیا حرام و از شکایت آن از جملهٔ کبائر عظام ست بخدا سوگند که چون از مرض عافیت یابم ترا چوب زنم و انتقام این فعل از تو بازخواهم و در تاریخ حافظ ابرو مسطور ست که روزی رحمه در طلب قوت هر چند بر گردها نگاشت هیچ کس او را چیزی ندادی و عاقبت مایوس باز گشت در راه شیطان خود را بشکل زنی گوناه موی بر وی ظاهر کرد و گفت هر دو گیسوی خود را بریده و بین ده تا امروز در حق تو مکرتی نمایم که هیچ اطبای روزگار ان مرتب سازی رحمه بصورت چنان کرده و آن خرده زری از وی بستد و طعام داده پیش ایوب نهاد ایوب بمجرد چشیدن گرفتنه بالوب گفت که مشکوک ترا بر اقدام حرکتی ناپسندیده و منصوب کرده اند و هر دو گیسوی او بریده اند بنابرین سوگند خورد که اگر ازین مرض عافیت یابم ترا صد چوب بزنم آورده اند که رحمه بیچاره از تهمت شیطان دسوگند ایوب تنگدل بود و فاما همچنان بوظائف خدمت قیام مینمود و بواسطهٔ شفقت و تعهد محمد سید داشت و ایوب نیز در شدت آن بلیت بوعدی تحمل سفر مودکه مزدوری ایران مقصود نبود و حسب الطاقت از عهدهٔ ابطا حبادات و وظائف طاعات متقاعد نگشت چنان تمکن عالم پاک و سکان خطه خاک از حالت و تحیر آنداده زبان بادای آن ثنا نشی عجاب بر کشودند نظم در ساحت زمانه ز راحت انسان مخواه پاه ترکیب عافیت ز مزاج جهان مخواه پاه و در دت چنین نماند و نیکی شود یقین پاه صبرت کفیل قست علاج از کسان مخواه پاه و چون ابلیس لعین این حالات مشاهده میکرد بوعدت حقد و حسد نابرد بعینه و حاسد و حسد زنهاد آن بنهاد و بی بنیاد مشغول گردید و حصول مطلوب بچاره نمیدید لاجرم خود را بصورت اعیجب آراسته بر سکان آن قطعه

ظاهر گردد گفتای ذوالجلال بدانید که من یکی از فرشتگان نام دوم فلک چهارم مقام دارم و شمارا از امر گلی اخبار میکنم باید که بسمع قبول اصغا نمایید و آن آنست که ایوب پیغمبر خدا بود و منزلت و مرتبه در درگاه کبریا داشت و تعالی بر وی غضب فرمود و نام او از جریدهٔ انبیا محو کرد و اکنون وی را ازین موضع دور تر گفتند تا اثر سخط آلهی بشما سرایت نکند و ابلیس لعین شال ارخی لعنات گفتند باید شیطان رانده و لعین از رحمت شنیده از ریخ و مشقت خویش فریاد برآورد و بدرگاه کبریا دعا آورده تضرع نمود و ادای ربه انی مسنی الضر و انت ارحم الراحمین نطق اخبار دیده بینا گردانید و خدوران ایوب که رحمه را چوب زنند و گفتند این قول بچه مخلقه گفته اند و ذکر تفصیل آنها در کتب مبسوط بسیار است چون زمان محنت گذشته وقت عافیت رسید جبرئیل امین نزول کرد و دست از نوبتی که آن لعین نموده اخبار کرد و به تهنیت صحت بدن و سلامتی حال او گفت آنگاه دست او را گرفته از جایش برانگیخت و فرمود ارکض برجلک هذا مغتسل بارد و شراب ایوب پای راست خود را حرکت داده چشمه گرمی که بدان او بوده فرو نشست و از زیر قدم او چشمهٔ آب گرمی پیدا شده و باشارت جبرئیل در انجا رفته غسلی کرد و مجموع امرض و عاهای که بر ظاهر بدن او بود زایل گشت بحالت اول معاودت نمود بعد ازان بفرمودهٔ جبرئیل پای چپ را حرکت داده و چشمهٔ آب سرد از تحت قدم چپ او ظاهر گشته و مقداری آب نان شیشه مجمع نمود و هر علت و زحمتی که در باطنش بود بصحت تبدیل یافت و جبرئیل بساط در بهشت آورده بر سر او بران نشست رحمه که جهت تحصیل قوت رفته بود مراجعت نمود چون در عرایش ایوب را ندید فریاد بر آورد و زاری نمود آنگاه مژده جبرئیل و ایوب آمده از حالش پرسید که از مبتلائی که درین عرایش اقامت داشته هیچ خبری دارید جبرئیل گفت که اگر او را بینی نشناسی و ایوب از سخن جبرئیل در خنده آمده رحمه او را بشناخت بعد ازان جهت دفع سوگند صد چوب بار یک بر یکدیگر بسته بر حرم خود زده آورد و از عهدهٔ آن بیرون آمده بمنزل خویش شتافت و چون در منزل خویش قرار یافت حضرت قادر بیچون بدستور سابق تمامت خیل و حواشی و دواب و مواشی و مال استظهار و عدت بسیار بدو ارزانی داشت و بعضی گویند که حضرت حی قیوم فرزندان او را بحال حیات باز آورد و بعضی بر انند که اولاد محو شان گردانید و نمود تسلوت که چون بسرای خویش آمد از وقت عصر تا هنگام شام بفرمان خالق زمین و آسمان در منزل وی مگس زرین بارید و یکی از ان مغتنم کنار بام آمده نزدیک بان شد که در راه عام افتد ایوب آنرا برداشته مضبوط ساخت بعضی از ین حرکت تعجب نموده انکاری در خاطر گذرانیدند آنحضرت بفراست دانسته فرمود که این برکت خداوندیست و برکت هر چند بتیسیر بهتر تیسیری در معارف آورد و بدست که منزل ایوب در اراضی شام میان دمشق و رمله بود بوضعی که آنرا ثنیة الغدة می گفتند و آن شهر ستانی بود معمور و چشمه که از اقدام همایونش پدید آمد الی الیوم باقی است و اصحاب علل و امراض از اطراف آفاق بدان محل می آیند و منتفع و بهره مند گشته بمقام خویش باز میگردند و در مدت دعوتش تا کسی باو ایمان آورند باقی در سلوک طریق کفر و ضلالت اصرار نمودند و عاقبت آن سه نفر هم چون شدت بلیه او را مشاهده کردند مرتد شدند مجلس شریفش نیاماندند و چون از مرض خلاص یافت بدعوت اهل روم مامور شده روی توجه بدان دیار آورد و در آخر ایام حیات و وقت وفات حمول را که ارشد اولاد او بود وصی و ولیعهد خویش گردانیده بمهمات تجهیز و تکفین و صیت فرمود حلیهٔ همایونش قدی کشیده و چشمهای سیاه و جعد موی و گردنی کوتاه و سری بزرگ داشت و غلظة الساقین و السا عدین بود و رنگش بسرخ مایل بود صفاتش بر وفق در جم بسیا کین و ایتام و ارامل بود و اکرام ضیف و ابناء سبیل مینمود و در نصرت و نصرت در خاوشدت بر یک تیره و تکرگفت منعم بجامی آورد شیعتش موافق ملت ابراهیم بود معجزاتش بسیار است از انجمله یکی انکه در وقت ظهور دعوت فرمود تا مجموع عمور ی که اهل ذوق و شعف بآب صافی تبدیل یافت مدت ابتلایش بقول کعب الاحبار هفتاد سال بود و بروایت وهب سه سال و انس بن مالک ده سال گویند چنین آورده اند که هفت سال در مقابل از مزابل افتاده بود که بجکس پروای التفات نمیکرد و او را ازان موضع کسی برنمیداشت عاقبت حرمش رحمی نموده و از منزل مزدوری عرایشی ساخته او را ازان محل بدر انجا نقل کرده اوقات حیات زمان دعوتش یعنی چنین گویند که عمر مبارکش نود و سه سال بود اهل کتاب نود سال گفته اند و صاحب خلاصه چهل و دو یست سال آورده و در تعیین معارف صدر چهل سال آورده است مدت دعوتش بیست و هفت سال بود اما این قول مبانی آن روایت ست که گفته اند بعد انقلاب از بلا هفتاد سال زندگانی یافته ظالمان را بدین ابراهیم دعوت فرمود دعوتش عزو علا در بارهٔ او میفرماید که انا وجدناه صابرا نعم العبد انه اواب فذکر خطیب الانبیا حضرت شعیب علیه السلام علما اختلاف کرده اند که شعیب از اولاد ابراهیم ست یا از اعقاب صالح و بعضی گفته اند مادرش از سبط لوط پیغمبر بود و یکانام و شعیب پیغمبری بزرگوار و خالی آثار بوده و فصاحت بیان و طلاقت لسان او بدرجهٔ قصوی بوده چنین گویند که مدین اسم ولایتی ست که آنحضرت بحجت و ارشاد سکان آنجا مبعوث گشته بود و جمعی گفته اند که باری تعالی او را بدعوت روتوم مامور گردانیده یکی اهل مدین و دیگر اصحاب الایکه و طائفه بر انند که اهل مدین اصحاب الایکه عبارت ازیک گروه اند و ایشان با وجود عبادت اوثان عبادت اصنام در کمیال و موازین عدالت نکردندی و در راهها دونایر منشوش صرف نمودندی و قطع طریق امثال آن جائز شمردندی و چون شعیب آن قوم را از افعال ناشایست منع کرده بصراط مستقیم و شریعت ابراهیم دعوت فرمود جمعی که دنی العقل بصیرتی داشتند و بجانب خرد و دانش تمایلی بودند متابعتش نمودند ملت قدیم اختیار کردند و طائفه که جبلت ایشان بر شقاوت ازلی مقصور بود و بجهان بر ضلالت خود مصر بوده از اعمال و اشغال قدیم اجتناب جائز ندانستند و چون آوازهٔ دعوت او در اطراف

ساکنان دیار شام بدیدار ایشان رغبت کردند از اطراف بلاد روی توجه بجانب ایشان آوردند و ساکنان شریعت ساده که این حال مشاهده کردند بر سر راه‌ها بایستاده مردم را از مصاحبت و متابعت او منع شدند و شعیب بطریق عتاب بآن طائفه خطاب کرده گفت ای قوم چون شما در فیافی ضلالت و بوادی هلاک گرفتار گشته بنصیحت ناصحان و موعظت پیغمبران ساعتی گوش نمیگیرد و چون مانع دیگران نیشوید و چگونه وبال ضلال بروز عرصهٔ ضلال می افزائید چه سبب از حالات قرون خالیه و امم ماضیه اعتبار نمیگیرید و چه سبب در وخامت عاقبت قوم نوح و هود و لوط تأمل نمیکنید از خطا بپرهیزید و از عقوبت تیز روی حذر کنید و احکام الهی بسمع رضا اصغا نمائید و الا بشما همان رسد که بامم سالفه رسیده هم آن جمع که ایشانرا چنان دیدند شما را نیز چنان بینند بعد ازان چاره تلافی و تدارک امکان نماند ایشان در جواب شعیب زبان بتمخر و استهزا گشادند گفتند اگر چون مال و منال و عدت و استظهار خاصه ما است چه اندر زیادت و نقصان آن هیچکس فرموده متعرض جانب ما نیشود و چون قاعده بت پرستی در میان ما استمرار یافته هیچگونه نگزاریم که اقارب و عشایر ما طریق مخالفت و تفاوت گیرند جماعتی که سابقا با تو نموده اند تحقیق که علت جنون عارض طبیعت ایشان گشته چون بحال خود باز آیند اگر بدین آباء و اجداد مراجعت ننمایند از مساکن و بقاع خویش بیرون کرده با قامت اهل و اولاد ازین دیار اخراج کنیم و این مسافت که نسبت با تو بظهوری انجامد بواسطه حق قرابت و وجوب قضیت که در بدن تو مشاهده میرود الامر ای این تخیلات فاسده بنوعی میفرمودیم که مزیدی بر ان متصور نمیبود و شعیب که سخنان ایشان بشنید بجواب ایشان ساده درست نموده گفت همی را که حضرت کبریای سبحانی از محض عنایت کمال عاقبت خویش از راه دیگر نجات داده بواسن ایمان رسانیده باشد چگونه از دین حق بمذهب باطل رجوع نماینده و بعد از حصول معرفت توحید بچه تاویل جهالت کفر اختیار کنند قد افترینا علی الله کذبا ان عدنا فی ملتکم بعد اذ نجینا الله منها و جائز نیست که حق قرابتی می اندیشید چرا حق ربوبیت را ملاحظه نمیکنید الکنون نزدیک بآن رسیده که ستم تهار و فاعل مختار از فرط ضرر و غضب بلای عظیم نازل گرداند و آن زمان معلوم شود که تا چی کیست و با لک کدام است چون از وعظ و نصیحت کفر و ضلالت و یغی و جهالت ایشان امتداد یافت از سر نهر ل و تسخر تقاضای عذاب موعود کرد شعیب علیه السلام زبان مناجات بدعای ربنا افتح بیننا و بین قومنا بالحق و انت خیر الفاتحین گشاده منتظر جواب و مترصد عذاب و عقاب قوم گردید چه وحی سماوی باجابت دعا نزول یافته بود و مقارب نزول وحی نائرهٔ حرارت هوا مدت هفت شبانه روز بنوعی التهاب یافت که از شدت آن معاذان در بیوت و مساکن قوت اقامت و مجال توطن نداشتند لاجرم از خانها بیرون آمده و اهل و عیال و ذوریات و چارپایان خود را پیش انداخته بجانب درختانی که بر ظاهر شهر بود ند توجه نمود ند از ابن عباس منقول است که حقتعالی سمومی از جنوبت عقوبت طغاة فرستاد که هوای خانهای ایشان بسان گرم خانه حمام حارگشت و آبهای عیون و انهار آن نسقه شد ن گرفت آورده اند که آن جماعت چون بصحرا رسید ند از غایت حرارت زمین گوشت پایهای ایشان از هم ریخت و ابدان آن قوم سرکش از تاثیر شعاع آفتاب پخته شد در میان ساحت مظله ابری پدید آمد که سایه بسط بر سراط زمین نداشته بود و ان مردم از آفتاب بسایه الجا کردند چند انکه مجموع قرار گرفتند آتشی از ان ابر نازل شده و ضیع و شریف آن قوم جاهل را خاکستر گردانید و همچی از ضعیفان که در شهر مانده بود ند از اتساع صیحهٔ جبرئیل بنا بر سقر پیوستند و جهان از چرک شرک و لوث خبث ایشان پاک شد و شعیب و متابعانش از تعذیب آن طائفه و شر آن بلیه بسلامت و عافیت خلاص یافتند و لما جاء امرنا نجینا شعیبا و الذین آمنوا معه برحمة منا مقولست که چون گرد شعیب مینبود ند هزار و هفتاد کس بود ند و چون بقیهٔ قوم هلاک شد ند فرمان آلهی صادر شد که شعیب در مدین اقامت نماید و با اتفاق اهل ایمان بپیغمبری آن دیار اشتغال نماید و آنحضرت بموجب فرموده ران سرزمین مقیم گشته با امر و نواهی شریعت قیام میفرمود تا موسی بن عمران بخدمتش پیوست و چون میان ایشان مفارقت دست داد و هفت سال و چهار ماه عمر یافته بسا زل آخرت شتافت و همچی گویند که بعد از فرقت موسی بدیار مکه توجه نمود و هما نجا ستوطن گشته تا مراحل این جهانی طی کرد و بخطائر قدس خزامید حلیه سیاه رنگش گندم گون و میانه بالا بود و در آخر عمر در ناصیهٔ شرفیش ضعفی پیدا شده از رویت بصرات عاطل ماند صفاتش بغایت فصیح و طلیق اللسان بود و در فن مناظره و مباحثه نظیر نداشت و بکثرت استعداد و استظهار موصوف و معروف بود اسم و نقشش بزبان عربی شعیب نویسند و بفارسی شعیب گفتند و بلغت سریانی بروت خطیب الانبیا لقب مبارکش بود معجزاتش بسیار است از آنجمله یکی آنکه بوقت دعوت قوم دعا فرمود تا بعضی از تنگما که در حوالی آن دیار بود نه صافی شدند شرقیتش موافق ملت ابراهیم خلیل بود زمان حیات و مدت دعوتش چون سن مبارکش بدولت سال رسید قهران روح او از تولیت ولایت حیات معزول شد و مدت دعوتش بنجاه و هشت سال بود و مرقد همایونش بعضی بزمین شام گویند و طائفه از اهل خبر گفته اند که مسجی آنست که در حرم شریف میان رکن و مقام مدفون شد و گر اصحاب الرس قال الله تعالی کذبت قبلهم قوم نوح و اصحاب الرس یعنی از اهل اخبار گفته اند که اصحاب رس عبارت از اهل مدین اند که شعیب بدعوت او ارشاد ایشان مامور شده بود قدس عبارت از جای ست که در و اب و مواشی ایشان ازان آب میخوردند و فرقه گویند که اصحاب رس قومی بوده اند در ناحیه از نواحی شام ساکن که باری بجانه و تعالی پیغمبری بدیشان فرستاد و آن قوم ناپاک پیغمبری خود را کشته استخوانهای او را در چاهی مدفون ساختند و زمرهٔ از اهل تقصیر اعتقاد آنست

که چهل و دو یا سی و سه اقامت داشتند و بیمالی نمیخوردند بنابرین ایزد تبارک و تعالی پیغمبری بدیشان فرستاد و خطاب نام و در اثنای کلام نام مبارکش یاسین بوده و ان قوم پیغمبر خود را تکذیب نموده میگفتند در چاهی محبوس نمودند و سنگی گران که از بیم دستن آن زهره آرمایان عاجز بودند بر سر آن چاه نهادند بنده سیاهی که با ایمان آورده بود از بهای میزی که پیش میخورد هر روز طعامی خریده بر سر آن چاه بردی و از فرجهای سنگ بجهت آن فرو گذاشتی و چون مدت دو سال از ین قضیه گذشت جبار تقمم مار انبوز نگار گذار بر آنجا کرده فرشته را مامور گردانید تا سنگ از سر چاه برداشته آن پیغمبر را بیرون آورد و ایزد تعالی بدان پیغمبر وحی فرستاد که آن اسود که هر روز غذای ترا مرتب میداشت من فرا پیش جبان رفیق تو خواهد بود و گفتار هارون و حضرت موسی کلیم علیه التحیة والتسلیم حضرت موسی و برادرش هارون از اعاظم پیغمبران و کاربرقربان بارگاه حضرت الهی جل و علا بوده اند علو مرتبت و سموّ منقبت ایشان از حد وصف بیرون و از مرتبهٔ تقریر افزون ست و شرح حال فراخنهٔ مصر بعد از فوت یوسف صدیق و کیفیت ظهور این دو رزگوار بر روایت تفاسیر چنان ست که چون ریان بن ولید از دار و نیا بسرای عقبی خرامید شخصی از بنی اعمام او قابوس نام متصرف تخت سلطنت گشته در سنه ذمانهای بتقلال تمام نشست و رسوم کفر و ضلالت که در عهد ریان منطمس گشته بود اجرا کرده عامهٔ مصریان متابعت نموده و چون ملاحظه کرد که اولاد یعقوب یا زان شیوهٔ ناپسندیده استنکاف مینمایند و از ان طریقهٔ مذمومه استعفا مجویند بنی اسرائیل را به بندگی گرفته گفت شاخدم و مملوک اقارب ما بوده اید و بحسب عبودیت خاندان ما انتساب داشته و غیبت یوسف و برادرانش را که بموجب قضای الهی اقتاس معدوده روی نموده بود و غیبت شمرده بارتکاب اعمال شاقه و اشغال فوق الطاقه ایشان را مامور گردانیده و در روزگار ریبی اسرائیل در زمان حکومت قابوس بشدت محنت گذران بودند و چون از دار فنا و طرور بمقام ویل و ثبور نقل کرد دبیر اردش فرعون موسی را که ولید بن مصعب نام داشت مملکت مصر را تصرف کرده در ین اوقات خورشید سفید که یوسف صدیق علیه السلام خروش او بوده داده بود دم در کشید و چون این حالت مشاهده بنی اسرائیل شد تطاول ایام محنت را باطل قرار داده بتضاعف محنت و ملیت تیقن نمودند و خاطر بمصابرت و مقاسات نهاده با قدام تحمل و تسلیه پیش بازان بلا رفتند و این فرعون از فرعون آگهی لی نصیب بود و بمراتب از فراعنه سابقه ظالم تر و ستمگاره تر بوده بعد ازان که بنی اسرائیل را کارهای دشوار میفرمود و بر ضعفا و نسوان شان خراج نهاد و طریق تالین ملعون انگه تا مدت پنج سال در اوایل عهد سلطنت مردم را بعبادات و ثنای و عبودیت اصنام تکلیف نمود و چون جریان احکام نفاذ او امر و نواهی خود بمرتبهٔ اقصی و غایت قصوی میشاهده کرد چنین سانحه نفیر از بکم الاعلی در میان خلق ظاهر گردانید و اهل مصر را از پرستش تماثیل و بتها کامل بسجده و طاعت خویش خواند و هفتاد و پنج هزار بت آورده گفت بعبودیت من قیام نمایند تا از جمیع تکالیف آزاد باشند و اگر تمرد و ستمکاری نمایند شمار ازیاده بر سابق بعذابهای الیم معذب دارم بنی اسرائیل از قبول آن امر ابا نموده از شهر نیست آباد اجداد خود و تجارو تنگ کردند آنگاه فرعون اقربای ایشان را بقتل تنگ از حیال و عمل آینهٔ و تجارت و امثال این امور باز داشت و صفای قوم را در مرور ما مزوری کمند و بهر یک اجرت عمل خود را پیش از غروب آفتاب بخزانه فرود آرند و اگر ادای وجه مقرر بعد از غروب واقع شدی دست آن مزدور در دست و ملک بعلق مشغول گردانیدی و آن ملعون پیوسته بهمت تاسیار ک را با بانت و تذلیل بنی اسرائیل مصروف داشتی و در خلال این احوال شبی در خواب دید که آتشی از جانب دیار شام پدید شده تمامت حصون و قلاع و بیوت و بقاع صعید مصر را بسوخت و از شهر و قری اثری نگذاشت فرعون از رویت این واقعه چون خود لرزیده و بیدار شده و با استحضار معبران و کاهنان فرمان داده و صورت جواب را بایشان در میان نهاد و گفتند تعبیر آنست که قصبه از بنی اسرائیل بعوث گردد و کلمه از ایشان بقتل قطبیان پدیدنماید و در قلع قمع و دودمان سلطنت سعی فرماید بنابرین فرعون قابله ها را بر نسوان حامله گذاشت تا هر پسری که سر از دریچهٔ غیب بیرون آرد از پایش در آرند و اطفال نامعدود را در ان واقعه مقتول گشتند شصت هزار زان طفل سر بریده شد تا کلیم صاحب دیده شد و چون احوال بدین قصه بگذشت علت طاعون در میان بنی اسرائیل شیوع یافت خلقی نامحدود تلف شدند و اعیان و اهالی قبایل نزد فرعون آمده تظلم نمودند که جلیل بنی اسرائیل بزخمت طاعون هلاک میشوند پسران ایشان بقتل میرسند اگر حال بدین منوال باشد بزودی نسل آن جماعت منقطع گردد و کفایت مهمات و شوار و امر حرب بما عائد شود فرعون را این سخن معقول افتاده از غایت بی عقلی فرمان داد که کمیال بگذشته و بکسال بگذارند و در سال اطلاق هارون متولد شد و در سال قتل موسی بوجود آمد آورده اند که نجمان و کاهنان معبر و فرای فرعون گردانیدند که مولود موعود از شهر اسکندریه بیرون خواهد آمد گفت تدبیر این واقعه چیست گفتند مردان را شب از زنان جدا باید کرد که مار ایشان معلوم شده که در ین شب حقیقت آن شخص مرحم مادر قرار یابد بنابرین فرعون حکم کرد تا مادگان ندکه ای بنی اسرائیل مجموع از شهر بصحرا رویده کار ملکان از سر آرام شمار د گذشته عنایت بادشاهانه دعا لمفت خرواند در بارهٔ شما روزانی خواهد داشت بنی اسرائیل بشاشت و فرحی نموده صغیر و کبیر از شهر بیرون آمدند و فرعون را در میان انداخته آن شب بسکندریه رفته با منکوحهٔ خود آسیه بنت مزاحم که از قوم بنی اسرائیل بود مباشرت کند بامید آنکه آن مولود مبارک قدم بحیطه از صلب او در وجود آید و بامین عمران پدر موسی را که از مقربان وی بود مصحوب گردانید و باسکندریه رفت و در قصری فرود آمده عمران را بحجلهٔ فطنت در قصر تعین نمود چون شب زفاف در چین طوف بدر قصر فرعون رسیدند و مادر موسی درمان میان بود هامدم شهوت بر عمران استیلا یافته منکوحهٔ خود را گاه داشت و دران شب بادی مباشرت کرده و حرم عمران

بموسی حامله گشت ابن عباس گوید که هیچ پیغمبری از صلب پدر منفصل بزگشت که ستاره او بر آسمان ظاهر نشد و بعد از حمل مادر موسی بنجمان کوکب حضرت کلیم را دیده دران صحرا بنی اسرائیل مجتمع بودند فریاد برآورده غلغله و نفیر بلاوج فلک اثیر رسانید چنانچه آواز ایشان بگوشش فرعون رسیده و رعبی در دل او پیدا شد پس بدفعه آمده از عمران استفسا نمود که چه آوازست عمران گفت که گمان می بریم که بنی اسرائیل از اعزاز و اکرام تو خوش نگشته از غایت فرح و سرور نعره و فریاد میکنند فرعون بمقام خود بازگشته آن شب از خوابی که بروی مستولی شده بود در خواب نرفت منقول ست که چون مادر موسی بدان فرزند سعادتمند حامله شد از آثار حمل هیچ چیز بروی ظاهر نگشت و هیچ زن حامله را قابله از قبیل فرعون موکل بود و الا مادر موسی که بنابر عدم وقوف بر حمل او آزاده و فارغ بود و چون حضرت موسی متولد شد مادر شش منجاری را فرموده که تا بوی مرتب گرداند منجار سبب آن رسید او گفت طفلی داشتم فوت شده و الکنون بتابوت احتیاج دارم منجار گمانی برده بنزد قاتلان اولاد بنی اسرائیل رفت و خواست که ایشان را بمولودشان دهد از قضا بانش از خرقه باز بالستاد و مطلق نتوانست نمود هر چند اشارت کرد قاتلان فهم نکردند و منجار را رنجانیده از نزد خود شش اندند منجار باخود گفت غالبا این کودک آن پیغمبریست که قبطیان را بهلاک خواهد ساخت لاجرم سراچه دلش بنور توحید و ایمان روشن گشت و تابوتی تراشیده بمادر موسی سپرده و الهام کلیم فرزند خود را شیر داده و سر مکشیده تابوت را بر نهاده شاخت و در شش القیه و قار اندوده و موسی را در انجا نهاده در رود نیل انداخت ناطمان جواهر اسمار گوهر خرج اندر سلک نظم پیوستی کشیده اندکه فرعون دختری داشت مبتلا بمرض برص و جمیع اطبای کهانت شعار را بعرض فرعون رسانیده بودند که زوال این زحمت منحصر در لعاب دهان ذی حیاتی که بصورت انسان باشد آوان دولت آوازه رود نیل بپدید آید و فرعون در ایام سلطنت بر شط نیل بساط حشمت و عظمت تمهید نموده قبه بارگاه باوج مهر و ماه برافراشته بود و چون مادر موسی آن پیکر مکرمت را در رود نیل انداخت عنصر آب بفرمان ملک وهاب تابوت را در برابر منزل فرعون بمیان درختان آورد و چون چشم کنیزکان دختر فرعون که سترصد و عدهٔ گاهان بیهوده نگردد ان تابوت را فتاده مشاهده نمودند آنرا بدست آورده بنظر آسیه حرم فرعون رسانیدند آسیه ستر تابوت را کشاده نوری مشاهده کرد که از انجا ساطع شده و نظر او بر کودکی صاحب جمال افتاد که شیر از سر انگشت خود می مکید دختر فرعون قدری از لعاب دهان مبارکش را بر موضع برص مالیده از ان علت خلاص یافت و او را موسی نام کرده چه موسی بزبان عبرانی آب و درخت را گویند و حضرت عقب القلوب دوستی موسی را در دل مادر و دختر جای داده تابوت را نزد فرعون آوردند و فرعون نظر بر رخسار موسی افکنده بحر محبت او در زمین دلش سمت اصطبار تابت و فرهانی السماء گرفت اعیان دولت که باین صورت اطلاع یافتند بافرعون گفتند که این همان کودک ست که موجب انهدام قصر سلطنت خواهد بود در قتل او تاخیر نباید نمود تا لکت از زوال محفوظ ماند زن فرعون زبان خواهش بالتماس گشاده گفت قرة عین لی و لک لا تقتلوه عسی ان ینفعنا او نتخذه ولدا و فرعون از سر قتل او درگذشته او را بهشیره خود بخشید و آسیه زنان مرضعه را جمع نمود موسی حاضر آورده آنحضرت پستان هیچ یک را از آنها در دهان نگرفت و آخر الامر بدلالت خواهرش مادر موسی را احضار کردند و همان لحظه که موسی را در کنار او نهادند آرام گرفته در حجرهٔ والده بیاسود و بتمادل شیر او رغبت فرمود و آسیه الدهٔ موسی را باجری گرفته بالتماج و مصالحی که موسود ست ترتیب داد و مقرر فرمود که آن تمثال گلشن محبت را هر هفته یک نوبت در قصر سلطنت حاضر گرداند و جمعی گویند که مدت غیبت موسی از کنار والدهٔ اش یک شبانه روز نگذشته اند و آسیه بعد از یک سال موسی را بر دوش گرفته پیش فرعون آورد و فرعون او را از آسیه ستانده در کنار خویش بنشاند و او را نوازش بسیار فرمود که ناگاه آنحضرت دست تجلد دراز کرده محاسن فرعون را که عین مقارع بود گرفته بشدت تمام بکشید موسی چند از انجا باز کنده و بسرت بالا کلام بخندید فرعون ازین حرکت رنجیده و غضبناک شده بسیاست موسی حکم فرمود و آسیه که اعقل عقلای عالم بود گفت ایها الملک اطفال خردان در میزان خرد چندان وزنی ندارد و قلم تکلیف و زجر بر ایشان جریان نیافته رای من آنست که درین باب استعجالی باید کرد که اگر این افعال از روی عقل و قصد ازو صادر شده باشد در انتقام آن سعادتی و الا در سیاست او تاخیر و توقف اولی و انسب مینماید و بجهت آزمایش طشتی پر از یاقوت و طشتی پر از انگشت افروخته حاضر آورده پیش موسی نهادند موسی اخواست که دست بطرف طشت یاقوت برد جبرئیل مانع آمده دست او را بجانب طشت آتش سیل داد تا انگشتری بر داشته در دهان نهاد اندک از زبان مبارکش سوخته شد پیدا کرد و در بعضی از تواریخ مسطور ست که حضرت موسی جمیع حروف از مخارج ادا کردی الا حرف سین و چون صورت واقعه مشاهده فرعون گشت از سر انتقام تجاوز کرده فرمان داد تا قابله موسی را بخانه برده بر ملازمش بموجب فرموده همچنان بمحافظت او قیام مینمود تا سن شریفش به چهارده سالگی رسید و بعد ازان آسیه بترتیب اورداخته فرمود تا چهار صد غلام با ملایس رنگین و اکلیل مرصع و طوقهای سیمین و کمرهای زرین ملازم موسی باشند و هر روز که بار خدمت او باشند حشمت و تجمل مردم را منظور آن شد که پسر فرعون ست و چون سی ساله شد آسیه یکی از مخدرات عظامی قبط در حبالهٔ نکاح او آورد و موسی را ازان زن دو فرزند بوجود آمد و درین تقریس و تولید بدستور ملوک و سلاطین شهر مصر را آئین بستند و اکثر خلائق بعیش و عشرت می نشستند و موسی بمین اهتمام آسیه روز بروز مرسوم

شرف دعوت شمس تربیت یافت تا اعلی مقاد قبش از صحبت فرعون نزدیک شده میان ایشان جدائی افتاد ذکر هجرت حضرت موسی از مصر بمدین و شعیب و کیفیت آن برگزیدهٔ حضرت لایزیب در پایهٔ سلطنت که حضرت موسی علیه السلام در آوان دولت و اقبال که در تربیت فرعون بود بحکم جنسیت اصلی پیوسته بر اسباط اسرائیل ترحم میفرمود و از تکالیف و شقاوتها که قبطیان بر ایشان میگماشتند ملول خاطر میبود و چون از خوف فرعون امکان مساعدت ندیدند گاهی که ازدحام عموم متلاطم نباشد آنگاه فی غیر قاره و اخلاقی مرات خاطری را لخلخ بلحواف شهر و بیرون آمده خود را مشغول میداشت اتفاقاً روزی بسبیل تفریح برای میگذشت قبطی قالون نام که خباز فرعون بود با یکی از بنی اسرائیل در ایکیخه دیدند چون خاطر خطیر شش تحمل آن نتوانست پیش رفت قبطی را نهیبت کرده گفت دست ازین شخص بدار و او را باحوال دی باز گذار قبطی التفات بدان سخن نکرد موسی را طاقت مصابرت بر ایذای بنی اسرائیل نماند از انجا که کمال جرئت و بود دستی بر آورده بر قبطی زد و قبطی در حال جان بداد موسی را بشارت مسرت سمارک آن ملعون را با سائر دو زخیان در یک رشته کشیده بعد از آنکه از ان محل گذشته نائرهٔ غضبش منطفی گشت از صدور آن فعل پشیمان شده چه هنوز به نبوت مرتقا نیافته و دمی چاره کنار بود و نرسیده بود لاجرم زبان بمقال هذا من عمل الشیطان گشوده بخانه مراجعت نمود و روز دیگر که بطلوع کوی و بازار توجه نمود تا از معاملهٔ گذشته خبری باز یابد که موءم به تفحص آن امر پیشغول باشد ناگاه بان جوان اسرائیلی را قبطی دیگر در گفتگوی دید پیش آمده اسرائیلی را از جر کرده گفت آنچه شوم شخصی که هر روز ترا بایکی خصومت ست و هر لحظه با دیگری در کینه و عداوتی آنگاه بجانب ایشان توجه نمود که اسرائیلی را از چنگ قبطی نجات و خلاصی دهد اسرائیلی چون از بطشش و قوت موسی را زود پیش دیده بود تو هم کرد و گفت که بخواهی مرا بکشتی همچنانکه دی کی را کشتی قبطی این سخن را استماع نموده دست از اسرائیلی باز داشت و بنا بر آنکه شنیده که فرعون طالب آنست که قاتل قبطی پیدا شود تا او را بقصاص برساند چون خطه تبتر و فرعون آمده صورت واقعه را بعرض رسانید و فرعون را سلسله تقصد هلاک موسی که پیوسته نصب العین ضمیر او بوده در حرکت آمده و بحث دفع التماس آسیه آنرا در صورت قصاص مصور ساخته باحضار موسی فرمان داد تا بعد از ادای شهادت شهود نهال وجود او را از پای در آورد لشکر بسیار نمود مالا کشیده و بالجمله چون مهم موسی برسی انجام مقرر نشد شعیب فرمود که اراده کی از ان عصا بانگیرد و گوسفندان را رانده متوجه مرتعی گردد

شبان وادی ایمن گهی رسد بمراد ۰ که چند سال بجان خدمت شعیب کند

یعنی سور خان از ابن عباس نقل کرده اند که شعیب بسبع هفتاد عصا از عصاهای بهشتی بموسی داد و او را بخانه محفوظ داشت مدتها ان میان عصائی بود سرزده تر از همه آن بطول ده گز آن زمان که آدم صفی از بهشت همراه آورد و شعیب را معلوم شده بود که آن عصا حوالهٔ کیست از اولاد بنی اسرائیل که حضرت پروردگار جل و علا دی در عرش آید و کعب الاحبار گوید که عصای موسی از درخت عوسج بود و درخت عوسج بقول او درختیست که پیش از همه اشجار بر جریبار نمو بالا کشیده و بالجمله چون مهم موسی برسی انجام مقرر نشد شعیب فرمود که اراده کی از ان عصا بانگیرد و گوسفندان را رانده متوجه مرتعی گردد

وچون موسی بدان خانه در آمد عصای مذکور بجانب او حرکت کرد حضرت کلیم ما یه داشته بیرون آمد و شعیب شبیر گرد و در فوت باصرهٔ او مضیقی راه یافته بود بدست مبارک آن عصا را مماس نموده گفتای موسی این عصا را بگذار و دیگر پاره دار موسی امتثال نموده بخانه آمده هر چند سعی کرد غیر آن عصا چیزی دیگر بدستش نگشاد شعیب گفت ای موسی این صورت عجیب از آنست که موسی نبوت پوشیده و بشرف تکلم الهی سرفراز خواهد شد بعد ازان موسی را وصیت نموده گفت ازین عصا غافل مباش که از دی امری عجیب مشاهده خواهی کرد و جمعی از اکابر تاریخ افتاده ازین عصا با دست موسی در حین مراجعت برحمی دیگر نقل کرده اند چنانچه عنقریب مذکور میگردد و ذکر مراجعت موسی از مدین و بمرتبهٔ نبوت فائز شدن چون حضرت موسی مدت هشت سال برعی اغنام قیام نمود شعیب صفورا دختر خود را در حوزهٔ تصرف او آورده بعد از دو سال دیگر که بخدمت لالهٔ شعیب رامنمون گردانید رخصت انصراف طلبیده مسئول او بشرف اجابت اقتران یافت منقولست که چون از مدین کلیم الله بیرون گذاشته بصوب بنی آدم بنزدیک آمد عصائی پیش او بدویت نهاد حضرت غلیب الاهیا او را قبول فرموده چنانچه شرط امانت داریست در محافظت و صیانت کوشیده با عصاهای خود منضم ساخت و چون موسی عزیمت مصر نمود در حین وداع شعیب باو اشارت فرمود تا در خانه که عصا الهی در آمده یکی از آنها برگیرد و حضرت کلیم بموجب فرموده عمل نموده بحسب اتفاق عصای موضوع بدستش افتاده نزد شعیب آمد و شعیب بحس لمس معلوم فرموده گفتای موسی این عصا را در جا بگذار که امانت شخصیست بصوص دیگری برگیر موسی بخانه رفته آنرا بجایش گذاشت و دست در از کرد تا عصای دیگر بردارد باز همان عصا در قبضهٔ او افتاده بخدمت شعیب مراجعت نمود و آن حضرت این صورت را دانسته فرمود که ظاهر او تصرف این اولی و دلیل بینائی بر خیر و در زمان سلامت روان شود موسی با اهل و عیال و اغنام و اموال از مدین بصوب مصر توجه نمود و بعد از رفتن موسی همان لحظه شعیب از خیانت در امانت اندیشیده از دادن عصا پشیمان شد و در عقب موسی شتافته داد و بیداد یافته عصای مذکور را طلب داشت و موسی امتناع نموده مهم تقبیل و قال انجامید در اثنای مجادله فرشته در هیئت بشر بجانب ایشان ظاهر گشته گفت موسی عصے را بر زمین انداز و دیدهٔ بر گیر و از آن او باشد هر دو باین حکم راضی شده حضرت کلیم عصا را بر زمین انگند هر چند شعیب سعی نمود که عصا را از زمین برگیرد دستش نداد بعد ازان موسی دست دراز کرد و عصا را بر گرفته روی براه نهاد چون مسافت چهار روزه را قطع کرد در شب ششم بوادی طور سینا رسید ابری مظلم در هوا مستر الم گشته بر دو فی با فراط ریزی نمود بحدیکه در وقت و دران منزل توقف نموده هر دم خود را فرمود که آتشی بر افروزد تا بجان بر دوت هوا از لمعان حرارت آتش بسوزد و هر چند سعی کرد و آهن سنگ ابهمرزد از آتش اثری ظاهر نه شد حضرت موسی ازین جهت مضطرب شد و سر بجیب بر زانوی تفکر نهاد و بعد از لحظه چشم بصیرت کشاده بالطراف و نواحی آن بادیه نگاه کرد در روشنی عظیم از جانب طور سینا ملاحظه نمود لاجرم بوجود آتش و جدان آن یقین گشته عصا بر گرفت و اصحاب را باقامت دران منزل وصیت کرده متوجه آن جانب شد قال الله تعالی حکایة عن حال ذهابه

لاهله امکثوا انی انست نارا لعلی آتیکم منها بقبس او اجد علی النار هدی ظلم چو عده کرده بیمانه ارباب کرم ✤ هر حرفی زپی لطفی می آید ✤ هیچکس نیست که در کوی تو آتش کاری نیست ✤ هرکس اینجا بطریق هوسی می آید ✤ از آتش خواندگی ایمن نه منم خرم و بس ✤ موسی اینجا بامید قبسی می آید ✤ بعضی از نار فلان اخبار گفته اند که از زمین حضرت موسی تا جانب طور دو شبانه روز راه بود و مدت سال چهل و نه سال دسی و هفت روز علی اختلاف القولین چنین گویند که از منزل موسی تا محلی که سواد نظر فرخنده اثرش بر بیاض آن روشنی محیط گشت دوازده فرسخ بود و چون بواسطهٔ کمال نقصانی بآن روشنائی نزدیک شد آتشی عظیم دید که از درخت دخان از اغصان فروع شجر اخضر سر بالا بخ کرده اثیر کشیده بود و بخط بخط سطوع آتش بیشتر میشد و حضرت در نظارت شجره زیاده سیگشت موسی متعجب شده ساعتی در ان درخت سبز فرو خته نگاه کرد و ندانست که بچه کیفیت قدری ازان آتش فرو گیرد و آخر الامر چون چند بار یک و شاخ بر هم بست تا بدین حیله آتش گرفته بمنزل مراجعت نماید و چون موسی متوجه درخت شد آتش از موسی اعراض نموده بجانب اعالی شجره مائل گشت و موسی مایوس شده خواست که از همان جانب او میل نموده نزدیک شد باز موسی بطرف دیگر متوجه نموده آتش در دور تر رفت و چند نوبت این صورت تکرار یافته فکر در اندیشه بخاطر حضرت موسی راه یافت در بن اثنا آوازی شنید که هرگز مثل آن بسمع او راه نیافته بود که قائلی گفت یا موسی حضرت کلیم جواب داد که لبیک لبیک و هر چند بجانب راست و چپ نظر کرد هیچکس را ندید و این ندا مکرر شنیده بعد از نوبت سوم از مسموع آواز جواب داده فرمود چه کسی که آواز تو می شنوم و ترا می بینم آواز آمد که انی انا الله رب العالمین و انا ربک یا موسی حضرت کلیم بسجدهٔ افتاده گفت الهی این کلام تست که می شنوم یا کلام رسول تو خطاب آمد که کلام کلام من ست و دل و نور من ست و من پروردگار عالمیانم پس گفت ای موسی از این سخن هیچ ترس بر کلیم الله غالب گشته مجموع اعضای وی در لرزیدن آمد و بر لش از حرکت بازمانده جمع عقل از آشیان دماغ او پرواز نموده در عقب از خبات او بیش نگاه

فرمان جلیل دست بصحرا زد و بر پای خاسته حضرت ذوالقوة المتین فرشته نخستین را بمدد موسی روانه گردانید چون خویشتن نزدیک تر گردید و خطاب نامهٔ الهی شنید که ای نادان بگ طالع خذلیک انک بالواد المقدس طوی عجب حالتی است که حضرت رحمن در میدان کلیم را بخلع نعلین امر میفرماید و نعلین چیست ترک عرش می سازید اگر جناب عزت را اطلاق از قید و اعراض از ما سوی الله دست داده بود لاجرم در قطع منازل و سیر مراحل غبار نعلین سیار کش تاج سر افلاک آمد و گویا بهنوز جواب اضافات موسوی بمرتبهٔ منسوبات تمکن نگرفته بود که در طواف داری مقدس بخلع نعلین که اشارت باسقاط اضافات است مکلوم و مامور آمد خلع نعلین تنبیهی بود بآن سعی که هر جا بر سم بیگانگی دم آید غیرت وجود ستمکار نمایند نیستی است نمای باسرنیستی خود رود و هستی حقیقی را بخداوند بالا و بیچی گذارد و هیئات کمن جا بلود که خانهٔ وجود خویش گرفته نگذارد سایهٔ وجود بیان عجب تندست یکتا ترسم از دست من خان بخند یکتا و خصوصان فواق عوارف دانند که اشال این حقائق و معارف لائق بسیاق تاریخ نیست و در باب خلع نعلین و سبب آن اهل تنزیل و ارباب تاویل اقاویل بسیار گفته اند اطلاع بر آن اقوال حوالهٔ کتب ایشان ست و چون بر سبیل مشهور طور سینا که تمام شهود و بود موسی شهید غزهٔ شنا و حقیقی شده انسنتی مجازی خود خلاص یافته استعداد کارخانهٔ وجود و بادشاه ملائک وجود او را شمولیات الطاف اعطاف خود گردانیده خلعت بنوتش پوشانید و بزیور علم و معرفت خاطر انورش بآیات جلل عزوجل و تنا اعتنا مکمل فاتح لما یوحی لایه چون خواست که خلعت رشحات رحمت تکمیل فرماید بر سالت فرعون و متابعان او ماموز گرداند نخست آیات واضحه و معجزات لایحه کرامت نموده خاطر خطیرش را بر عایت او تمکین گردانید و ضمیر منیرش را بالهام آن مستاز ساخت مشغول ست که در اول امر بحیث اظهار معجزهٔ عصا یا آنکه موسی را در سخن گفتن دلیر گرداند باری سبحانه و تعالی پرسید که وما تلک بیمینک یا موسی آن حضرت در جواب بر سبیل تفصیل و اجمال گفت هی عصای و اتوکؤ علیها و اهش بها علی غنمی و لی فیها مآرب اخری یعنی این عصا رفعت که آنکه بر وی میکنم و بحمت گوسفندان باو برگ درخت حاصل میکنم و مراست در وی حاجتهای دیگر و ابن عباس خاصیتی چند از عصای موسی بیان کرده و غالب آن خاصیتها بعد از زمان بعثت اوست ظهور یافته و اکنون بتقریب بعضی از نهانها مسطور میگردد یکی از انجمله آنکه مایحتاج خود را بران بار کردی و عصا مانند حیوانات بمراهی آنحضرت طی مسافت کردی و بلسان انوار انسانی باوی حکایت کردی دیگر آنکه چون گرسنه شدی عصا را بر زمین زدی و قوت یکروزه او از زمین بیرون آمدی و چون میوه بخواست عصا را بر زمین بزدی و آن عصا سبز شده فرع بر و اغصان پیدا کردی و میوه مطلوب بار می آورد دیگر آنکه در وقت آب کشیدن عصا را بچاه فرو میگذاشت و عصا در آن چاه سر میرسید و شخصی او شکل دلوی گرفته پر میشد و دیگر آنکه در شب تاریک شمع شمال نور میداد و دیگر چون دشمنی روی نمودی اضاجع بمقاتله و مقابله حضرت موسی نمودی چه آن عصا بخود با دشمن محاربه کردی و باجمله بنا بر آنکه موسی از قضا بآن غافل بود یا بقضا مامور آمد چون بیگذشت اثر دهای عظیم هولناک شده یا تنین صورتی و بیابانی بر طرف گردن گرفت و موسی تو هم نموده روی بفرار آورد و مقاران این حالی خطاب آمد که مذعاو لا تخف سنعیدها سیرتها الاولی موسی از غایت خوف بآسمین جامه خود عصا را گرفته ندا رسید که ای موسی گمان آسمین جامه رفع کفایت از دست موسی گفت حاشا یارب ولیکن شرم ضعیفی که از ضعیف دیگر مخلوق گشته ام و حضرت قادر بیچون متعالب این معجزه دیگر بخش جهت اطمینان خاطر او ارزانی داشت و آن نوری بود از کف دست سیار کش میانت چنانچه در لمعان تابش ماه و ستاره با وجود آن هیچ نمی نمود لاکن در صباحت و اشراق بر نور آفتاب غلبه میکرد و چون نفس حضرت موسی بمطالعه آیات بینات و معجزات باهرات متمکن و مطمئن شد بر سالت فرعون مامور ساخته گفت اذهب الی فرعون انه طغی و موسی از انجا که در ترکیب است دلکال فراست او بود میدانست که امر نبوت کاری خطیرست و خطری عظیم دارد لاجرم همان لحظه زبان مسئلت در نظر حضرت عزت کشاده ضعف و ناتوانی خود شرح داد و طلاقت لسان و فصاحت بیان شارکت وزیر و معاونت نظیر و انشراح صدور و افتتاح طبع و انفساح ضمیر درخواست نمود خطاب آمد که ای موسی آنچه خواستی عطا فرمودیم و حاجات تو مقضی گردانیدیم و برادر تو هارون را شرف نبوت دادیم و در رتبه رسالت با تو انباز شریک و سهیم ساختیم و حضرت موسی دیگر بار به زبان سوال کشاده گفت رب ابی قتلت منهم نفسا فاخاف ان یقتلون نداء رسید که ترا از بهر رسالت اختیار کردم و بحمایهٔ اصطناع خویش مشرف ساختیم خاطر جمع دار و هیبت با تخلاص بنی اسرائیل گمار که فرعون و فرعونیان بر تو ظفر نتوانند یافت و بهیچ وجه بتعرض نتوانند شد و مستظهر باش که رسالت و نبوت ترا بهدایت مستعدند گردانم و قوتها بنشانی و زبانی دارم و بعد از انکه نبوت و رسالت علیهٔ تو حید و شریعت و موهبت معجزه و کرامت نسبت بحضرت کلیم صورت تمیز یافت باردیگر وحی الهی بنازل شد که تو برادرت نزدیک فرعون رویه و رسالت خود را اظهار کنید و ندای رسالت و مراسم دعوت بکمال متانت و وقار بتقدیم لین و ملاطفت بدو رسانید آورده اند که خلیص بنی اسرائیل سی نفر بوده گویند تا مدت سلطنت فرعونیان کوتاه گردانده و از سلوک مسالک ظلم متقاعد گشته و بآئین دین قویم و صراط مستقیم بروی عرضه کنید و بنهایت لوازم و عهود و وعید و مکاشفت نگاه دارید اگر متابع شود و السلام علی من اتبع الهدی و اگر از طریق رشاد انحراف ورزد از انقیاد و احکام الهی استنکاف جوید ان العذاب علی من کذب

و قوالی العقول از ارباب تاریخ گفته اند که حضرت نعمل الوکیل بگفتار تسلیم حال مستحقان موسی شده حقیقش از اینجا بخارا روی بصر نهاده تا آباد رسالت قیام نماید بعد از تسلیم حرم فرعون اهل و عیال سالما و غانما با پیوستند و طائفه گفته اند که موسی از طول سیاحت نموده هنگام هجرت خود رسید عزم موسی از آمد آتش سرد شده بر سیدکه آتش آمده ری گفت نار نیاورده ام اما نور نبوت آورده ام و در این محل تاویلات لطیف و اشارات شریف از محققان منقول ست اما چون بسنگفتاف حقایق و استطلاع دقایق آثار و سیاق قصص و اسرار آداب سور خان نیست استنباط آن معارف از مطاوی این کلمات و فحاوی این مقالات باذهان مستقیم و طباع سلیم حواله میرود بیت چه حاجت ست تو شتن حدیث عشق بدوست * که هر چه در دل عشاق بگذرد دانند * ولیکن آبرزی جان ازین همه آنست * که گوشه زدامن سری بجنبانند * ذکر رسیدن حضرت موسی علیه السلام بمصر و دعوت فرمودن او با تفاق هارون فرعون را و اصرار نمودن او بر معجزت در بعضی از کتب تواریخ مسطور ست که چون موسی بدیار مصر نزدیک گشت وحی الهی بر هارون شده بود از کیفیت برادر که مانعی و توقف یافته بصوب گشت که باستقبال موسی بشتابد و هارون ساز رفتن کرده از شهر بیرون آمد و بمنزلی رسید تل برادران بهم رسیده یکدیگر را بغایت شناختند و بعد از آنکه بخانه آمدند از همان منزل بدر قصر فرعون رفتند و در آنجا شرح بیرحمی مذکور ست که موسی قطع منازل و طی مراحل نموده بمصر رسید و شب هنگام بر سبیل استخفا بمنزل مادر خود نزول فرمود و دایه اش تا بدر طول مدت مفارقت موسی را نشناخته از احوال او استفسار نمود چون احوال پرسید موسی جواب داد که مردی عبرانی ام و از راه دور آمده ام داشت درین بقعه مهمانم تفقد مهمان بر وظیفه ارباب فضائل احسان مقدم تحمیل و جبات و مقولا مفروضات ست و مادر موسی وظائف مهمان نوازی بجا آورده هارون را بمجالست و مکالمت او اشارت فرمود و در اثنای حکایت هارون موسی را بشناخت و ماجرا را حال برادر اعلام نمود بعد از آنکه از مفارقت موسی متحسن و محزون بود بطالعه دیدار جانفزایش خرمی و مسرت نمود و بفشاندن نثار مقدم عزیز کوشش ابتهاج و عشرت افزودند و موسی در همان شب او امر نبوت و احکام رسالت بر هارون و اهلبیت عرض کرده برادر را بفوز مرتبه پیغمبری بشارت داد و آن جماعت بر حم دعوت او را بسمع رضا اصغا کردند و متابعت وی نموده از دولت اقتدار بشرف اهتدا رسیدند و بدایتی موسی بعد از سه روز گذاشتن استفار و کلفت انتظار آسودگی یافت صباح چهارم باتفاق هارون بدعوت فرعون شتافت مقبل ست که بهفتاد سور قصر فرعون را محیط بود و چون بدرخانه رسیدند که جثه شیران بود مجموعه از هیبت آواز موسی سهمزم شده هر یک بطرفی رفتند و حضرت موسی در قصر خاص فرعون رسید و عصای اقامت بر زمین انداخت و مرا بی انجلال از خوف و ترس آن ظالم خبر ایشان را بفرعون نرسانید و هب بن منبه گوید که در چهارم روز انجی موسی بباب قصر آمد و تا چند روز خبر او بفرعون نبود و محمد بن اسحق گفته است که حضرت کلیم بر در قصر فرعون مدت دو سال اقامت نمود که هیچکس را جرات آن نبود که شمه از حال او بفرعون رسانده آخر الامر شخصیکه در مجلس فرعون رتبه سحرگی داشت از جنبی از خصائص موسی و هارون معلوم کرده بود ایشان را دیده پرسید که این چه مقام ست و شما بجست که ام مهم بدین جا آمده اید گفتند آری این در قصر فرعون ست که او دعوی الهیت میکند مجموع خلق عالم بندگان خداوند زمین و آسمانند و مافرستادگان خدای عالمیم بجانب فرعون کفره بجلس فرعون در آمده گفت ای ملک امروز چیزی عجیب دیدم که صعوبت شیران مردم خوار را فراموش کردم فرعون از کیفیت واقعه استفسار نموده آن شخص گفت که بر در قصر تو دو کس دیدم که شیران از مهابت ایشان چون روباه از شیر گریخته اند و غالب آنکه شیران را کوچک کرده اند چون با ایشان حکایت کردم سخنی تعلیم شنیدم فرعون پرسید که چه گفتند گفته جواب داد که ایشان گمان می برند که ورای تو الهی ست که آفریننده زمین و آسمان و پروردگار عالمیان ست از استماع این حدیث غضب بر فرعون مستولی شده فرمان داد که موسی و برادرش را بتعجیل حاضر گردانند در مجلس او با یمان و عظمای قوم حاضر بودند و خلقی کثیر نیز بتماشا حاضر شدند و چون فرعون بجانب موسی نظر کرد و شیبه پوشی دید که نعلین در پا و عصا در دست داشت چنان لحظه اش شناخته پرسید که نام تو چیست گفت موسی ابن عمران فرعون گفت سوال من از این نیست موسی فرمود که بنده از بندگان خدایم که مرا آفریده و عاقبت باز گشت من خاک خواهد بود فرعون گفت اسم و نسبی که تو انسب و الیق بینماید بمنست که اعترافت کنی که بنده از بندگان تمام و پرورده نعمت ما توئی گفت مادی در میان ما بودی و بخانه ما تربیت یافتی و حاقت الامر کردی انچه کردی یعنی تخمیص از مرده ما کشتی و فکر نعمت بجا نیاوردی و از دیار ما فرار نمودی و بعد از آن بالهام و صیر بودی خیر دادی چیزی گفتی و اکنون آمده بعوی نبوت میکنی موسی فرمود که من شتی زدم آن شخص را دانید انم که بدان سبب هلاک شده باشد و بدین تقدیر قصاص

لازم نمی آید چون ترا بود سلسلهٔ عداوت اصلی تهمت بر قصد سن معروف بود بر آنست نه خوف فرار مفهوم و آن فرار از رس بود انفرار مطلق من سنن للرسل و ب
از دیار و شمار رحلت کردم و مشقت سفر و تعب خوف و حذر اختیار نمودم بارتعالی از خطای من تجاوز فرمود و بدرجهٔ نبوت و رسالتم سرفراز گردانید و بدعوت تو دنیا
و برادرم یاردان را در دین امر باسن مشارکت داد این چه حالت ست که مرا بقتل کافری سرزنش میکنی و حال آنکه مدت چهارصد سال ست که پیغمبرزادگان بنی اسرائیل
را بعقوبتهای گوناگون معذب داشته و بسابقهٔ عداوتی بقتل ایشان اقدام نموده و اوقات عشرت ایشان بزمان بلاعسرت مبدل ساخته اکنون وظیفه آنگونه وجدا نیست
عرب الارباب و نبوت ما اعتراف نمائی و بنی اسرائیل را بامن سپاری و ایشان را بحال خویش گذاری مقبول ست که چون در میان موسی و دیگون مناقات واقع شد پیغمبر
یذکر لبعضهم از آنها قرآن معجزه نمائی ست و حضرت موسی از روی حجت و دلیل غالب و خصم مغلوب گشت فرعون گفت ای موسی اگر غیر مرا عبادت کنی و بخدمت دیگری قیام نمائی
ترا محبوس سازم و از نیل رتبه نجات و خلاصت مایوس گردانم موسی فرمود که چگونه ترا بر من تسلط میسر گردد که حضرت کبریای سبحانی بر بالای قاهر و محتی باهر بمن ارزانی داشته
فرعون گفت فات به ان گنت من الصادقین موسی عصا از دست بیفگند فی الحال ثعبانی عظیم و اژدهائی جسیم شد و آتش از دهان او شعله زدن گرفت و دود از بینی وی
به بیرون آمدن آغاز نهاد و چنان او مانند و شعل افروخته منظور نظارگیان گشت و از دندانها که برهم می سائید آوازی مهیب بگوش خلائق میرسید و بسان شتر
در عرعر آن آمد و بهر چه نگذشت در هم شکست مدر هر چه نفس میدمید سوخته شد مردم بزنم در هم افتاده روی بانهزام نهادند و هیب بن منبه گوید که دران اردحام بست و پنج هزار کس
از پای درآمده ناچیز گشتند و بعد از زمانی ثعبان بر لب سریر فرعون نهاد تا فردا بر در فرعون که آن هیأت مهیب منظر غریب مشاهده نموده از تخت درافتاده دران وقت
نا یکشبانه روز طبیعت شوش چهل نوبت اجابت کرد و پشت در چهل روز یکبار بستر اج رفتی نقل ست که فرعون از صعوبت ان حالت دست در قوایم سریر زده فریاد اللغان
بر آورد و از حضرت موسی دفع بلیه را سئالت نمود بشرط آنکه شریعت او را متابعت کرده دست تطاول از بنی اسرائیل کوتاه گرداند موسی لفرمان خداوندی بدست مبارک
تر دها بگرفت و آن اژدها بحال اصلی عود کرده همان عصا شد که بود و مستقاب اظهار معجزهٔ عصای موسی فرمود که مرثبوت نبوت مجنی دیگر دارم فرعون گفت کدام ست آن
موسی دست در جیب کرده بیرون آورد و از شعاع آن چشمها خیره گشته جمله بر دوی در افتادند زیرا که طاقت مشاهدهٔ ید بیضا نداشتند و از موسی امان طلبیده زبان سئال
باخفای آن کشادند نظم عجب مدار که کوته نظر ندید جمالش ❁ که چشم مرغ شب انوار آفتاب نه بیند ❁ ولی که ملک یقین یافت گویا بسلامت ❁ که دید حسد این سلطنت
بخواب نه بیند ❁ بعد ازان فرعون با موسی گفت که امروز باز گرد تا در باب مسابقت تامل تمام آورده ایم گفته اند که چون حضرت کلیم مراجعت نمود فرعون او را بی قوم خویش طلبیده گفت ای موسی بست پیغمبر از نفرگشتی گویا بحث استال این قضایا بسعوت شدهٔ موسی جواب او که ایشان بحقیقت کشتگان نه توانند که بخدای تعالی
گافر شدی و آن قوم را بر کفر و شرک تکلیف نمودی آنگاه موسی او را نصیحت کرده بعبادت حضرت خداوندجلت کلمته دعوت فرمود فرعون پرسید اگر سخن ترا
اجابت نمایم جزای آن چه باشد موسی فرمود که یکدیگر بجای آری تا من در عرض آن چهار چیز بتو بخشم فرعون گفت بلتمس توازمن چیست موسی
گفت که مطلوب آنست که عبادت کنی خدای را که مرا و جدهای دیگر نیست باز فرعون پرسید که آن چهار چیز کدام ست موسی گفت دعاکنم تا خالق بحون جوانی بتو
ارزانی دارد که پیری در عقب آن نباشد و بادشاهی بتو بخشد که از دست تو انتزاع نکند و صحتی کرامت فرماید که از سقم بعید بود و بهشت مخلد در آخرت نصیب تو گردد
فرعون گفت که بالبعضی عقلا مشورت نموده جواب تو گویم آنگاه بخانه در آمده صورت واقعه را با آبیه در میان نهاده آبیه گفت هیچ عاقل دست ازین نعمت
باز ندارد و لی توقف بقول موسی عمل باید نمود فرعون از نزد آبیه بیرون آمده بامان را طلب داشته در بین باب با وی مشورت کرد هامان بی سر و سامان
گفت بعد از انکه سالها بربندگی عزالوهیت نشسته اکنون ترک فی العبودیت مشوی و پس از انکه تمام عبادت تو کرده اند حالا عبادت دیگری یکنی اما ملک ملک تست
هیچکس نتواند که از دست تصرف تو انتزاع نماید بقول اطبای حاذق اگر عمل نمائی همیشه تندرست باشی و چون موسی سر بجیب خود را از خضاب تو بحواله
اعتماد کند و اما قضیه بهشت من گمان نمی برم که بهشتی دلی این لباسها بین بیغمبر که در تخت و تصرف ماست باشد و فرعون بعد از استشاره و اضلال هامان
انقیاد موسی ابا و امتناع نموده ارکان دولت و اعیان مملکت را طلب داشت و گفت رای شما چیست در باب دفع این دو ساحر که بجوانمردی و زور
سر زمین بیرون کرده ملک را تصرف نمایند عظمای قوم با حضار سحره بهود دلالت کردند تا با موسی معارضه کنند و فرعون فرمان داد تا مدائن اقالیم روی زمین حشر نمودند
هر جا ساحری دانا بود حاضر ساختند و از ائمهٔ تاریخ و کیفیت احوال ایشان اقوال مختلف دارد صحیح روایات آنکه هفتاد و دو نفر بشمار آمدند و فرعون آن جماعت
را بالطاف پادشاهانه امیدوار گردانیده و بروز زینت که عید قبطیان بود قرار دادند که هر کس از هنر خود بنمایند تا غالب و مغلوب و حق از باطل جدا گردد و

چون مدت مهلت منقضی شد در روز شنبه که عاشورا و فیروز بود خلائق انبوه که هامان دکوه از کثرت ایشان بستوه می آمدند در صحرای عیدگاه مجتمع گشتند و ساحران جمعیت عظیم ساخته شنبه‌ها کهربکلد بکر با نه بودند بیاورند و مجدد از جانب فرعون لعین باتفاق گرانمایه شوشل گفته انتظار مقدم موسی و هارون می کشیدند که ناگاه حضرت موسی و هارون در آن صحرا حاضر شدند و موسی با عصا ملاقات کرده تخت و ظائف مواعظ و نصائح بتقدیم رسانیده و ساحران را از کیفیت حال و وضع اظهار او صورت ذی‌تکلفانه و هیبات صاحب‌جمع استانه آن سعادتمندان در بهمنی که ایشان ساحر باشند زده و پیدا شده از غایت تحیر و تفکر آواز برآورده اگر غلبه ما را باشد ما شا بعث کنیم و اگر ما غالب آییم فرعون خود داند که چه باید کرد و بصرت و عون فرعون چنان امید داریم که غلبه ما را باشد و از موسی دستوری خواسته تعبیه و خود را در آن صحرا انداختند که حرارت آفتاب عصاهای آنها را که مجوف ساخته پر از سیماب کرده بودند محرک شده مجموع در جنبش آمدند و خلائق آنها را حیات حقیقی گمان برده روبه‌زیلت آوردند و موسی آن قضیه مشاهده کرده از جهت تخت نسبت اندیشناک شد و با هارون خطاب کرده گفت نباید که این خلق ما را نیز از جنس خود پندارند و تلقین این خیال بصنعت خاطر نگارند و بنابراندک توهمی که از این حیثیت بدو راه یافته بود خطاب آمد لا تخف انک انت الاعلی والحق مائی بیمنک الآیه چون موسی عصا را بمنابعت اژدهای عظیم گشته تمامت عصاها و هیاکل و تمثالات ایشان را فرو برد و آهنگ قبه فرعون کرد و تا آن از نیز بلع نماید فرعون از هیبت این واقعه ذراریر قرار اختیار کرده خلائق بر یکدیگر افتاده روی بفرار نهادند و شورشی عظیم در آن صحرا پدید آمد بر وایتی شصد هزار سر از سران روز کلکه کوب محنت و بدگشته هلاک شدند و چون موسی اژدها را بدستور معهود گرفت عصاها و اسباب آلات سحره مفقود و منعدم گشت ساحران دانستند که کار حضرت موسی تا بدآسمانی چه اگر منشاء او سحر بودی با بستی که ادوات ساحران بکمال اصلی معاودت نمایند و موسی دران روز خلق را بشریعت الهی و ملت ابراهیمی دعوت فرموده بفتاد قبیله از قبائل قبط بدو ایمان آوردند و چون صدق دعوی نبوت موسی و هارون بر سحره واضح شد بلی توقف بحضرت کلیم شانه سعادت اسلام در یافتند فرعون را که ایمان سحره اطلاع افتاد با حضار ایشان فرمان داده خطابهای عنیف نمود و لقطع و صلب ایشان را بیم داد و از ملت بیضا بیزار شوند آن جماعت رتبه شهادت را مرجح دانسته دلی بر مرگ نهادند از حضرت عزت ثبات خاطر و مصابرت بر نوائب و شدائد نمودند و بعد ازان که فرعون بعقوبت آن مومنان فرمان داد آسیه بنت مزاحم نیز ایمان خود را ظاهر گردانید و با فرعون دران باب لجاج کرده در نبوت موسی و هارون احتجاج نمود و فرعون عداوتی که از دیرباز جهت تربیت موسی از وی در دل گرفته بود بسرحد اظهار رسانید چون عقوبت فرعونی در حق وی اشتداد تمام یافت آسیه از روی صدق و ساز در حضرت کریم کارساز زبان مسئلت بالتماس این عبیه جاری گردانید که رب ابن لی عندک بیتا فی الجنة و نجنی من فرعون و عمله و نجنی من القوم الظالمین پس فوجی از ملائکه عظام استقبال جان نازنینش کرده و روح پر فتوحش را در چهودجی از نور نشانده بمنازل روح و سرور و راحت و حبور رسانیدند و چون فرعون ملاحظه کرد که جمعی کثیر از قبائل قبط بموسی ایمان آوردند دبی اسرائیل بوجود موسی افتخار نموده شادی کردند حکم فرمود تا بقیه قبطیان بر بهی اسرائیل نشدد آغاز نهند و زیاده بعهود و تکلیفها گمارند و ازین جهت بنی اسرائیل استعانت بموسی آوردند گفتند یا بنی الله و یخل الظهور مقدم ما بودن تا بذیت این قوم مبتلا بودیم و تحکمات ایشان میکشیدیم لیکن بموجب اشارت آبا و اجداد خاطر بظهور دعوت و اظهار نبوت تو تشوش میداشتیم و فرج و خلاص خود ازان تصور میکردیم و اکنون که زمانه بفیروزی بعثت تو نزدیک گشت ما همچنان بابذای قبطیان گرفتاریم بلکه بر حسب عقوبت ایشان بر ما عظیم تر و دست تسلط کفره فجره قوی تر میشود و ازین معنی تحیر و اضطراب دست داده دیگر تحمل شقت فسانه باجازت فرمای تا فرار نموده بهر کجا بطرفی از اطراف عالم روی بنهیم و با ستوده که با ایشان حرب کنیم و الا به بیرون برگ اندیشی راحت ماگردد موسی ایشان را باب تسلی داده فرمود که عسی ربکم ان یهلک عدوکم و یستخلفکم فی الارض چون بعد از مواعظ و نصائح و اجاز حضرت کلیم از القیاد و تسلیم فرعون و ستابعانش مایوس شدند بران قوم طاغی و کافر دو بلا از حضرت خالق البریه بایشان متوالی و متواتر گشت و نخستین بلیه که بر آل فرعون بود که در سی سال و بعد ازان طوفان ظاهر شد که اکثر معارف هلاک شدند در کیفیت آن اختلاف ست بعضی گویند که طوفان آب بود و بعضی تگرگ و ژاله گفته اند و جماعتی بطاعون تفسیر کرده اند و طائفه بقروح و دمامیل تاویل نموده گفته اند که ظهور علت جدری در میان بنی آدم ازان روز باز دست داد و مدت این طوفان هفت روز بود آنگاه طوفان متوجه ایشان شد تا هفت روز بر مزارع ایشان بسط گشته تمامی اسباب جهات ایشان را نابود ساخت بعد از هفت روز دیگر بلای قمل گرفتار آمد بحیثیتی که مجموع جردت و اشجار و نباتات و ازهار و بیوت بانواع دوستی و آلائی و طعام و شراب و اعضای بدن آنان نفار عیون و ابصار ایشان را فرو گرفته بود و قرار و صبر از دل کفره ربوده و در قمل نیز اختلاف کرده اند و آنچه اشهار یافته چنان ست و بعد ازان بواسطه ضفادع مبتلا شدند و پس از کشیدن این محنت چون جحود و عناد ایشان متزاید شد بار تعالی آب نیل را بر

قبطیان خون گردانیده خانچه از یکطرف بنی اسرائیل آب صافی میکشیدند قبطی خونناب می‌چشید و هیچ وجه موافقت آن ممکن نبود و مدت هفت روز بدین منوال گرفتار شدند و در هر چندگاه که یکی ازین آیات ظاهر میشد قبطیان پیش موسی آمده التماس دفع بلیه میکردند مشروط براینکه بعد از رفع بلا ایمان آرند و بنی اسرائیل را بحال خود گذارند و چون حضرت موسی دعا بدفع آن محنت مرتفع میشد همچنان بر ضلالت خود اصرار مینمودند و در اذیت بنی اسرائیل می کوشیدند و چون نوبت هفتم موسی برایشان دعا فرمود و هوش معوا هجوم کرده هفت شبانه روز تعذیب شان فرمود و بعد ازان هفت شبانه روز دیگر و بادر مواشی و دواب ایشان افتاده پس ازان سه شبان روز دیگر بر هوا و چشمه آب های مخالف معذب شدند آنگاه وحی الهی رسید بموسی که قوم را بتقارب بیان در ملاک خصم بشارت دهد و تمامت ایشان را شمار کرده از مصر بیرون برد و در لب دریا متفاهد دهد تا کمال لطف و کارسازی حضرت بی نیازی ایشان را از تعبد بدیا عبور داده و فرعون و اتباع او را بهلاک گرداند و بعضی گفته اند که مدت مکث موسی در میان قبطیان بعد از اسلام هجرت بست سال بود و آیات تسعه در سه سال بظهور پیوست و روایت اهل کتاب آنست که نزول این بلایا بمدت یازده ماه اتفاق افتاد اول آن شهر ایار و آخر آذر بوده از قرار سال هشتاد و از سن موسی و قول اشهر سیان اهل تاریخ آنکه مدت ظهور این آیات سه سال و یازده ماه بوده آورده اند که فرعون باغوای هامان بر قتل موسی عازم شد چون آنحضرت ازین قضیه خبر یافت و عازم شد که بر درد گلهای الهامی ایشان مدارج گردان و الهامی آن قوم را سخت سازد و مهر بر قلوب ایشان نهد تا بعذاب دردناک گرفتار گردند و بعضی از تفاسیر مذکور است که چهار نفر دجنس که قبطیان دانستند متحول بلنگ شدند بچشیدن که زنی بنان پختن اشتغال داشت چون حضرت موسی این دعا فرمود ناگاه در تنور تبدیل بلنگ شد دیگر باره آل فرعون موسی آمده وعده کردند که اگر موسی دعا کند تا بار تعالی نعمتها را بر قرار سابق بر ایشان ارزانی دارد همه متابعت شریعت او نمایند حضرت موسی دعا فرموده بشرف اجابت رسید اما آن سنگدلان همچنان بر کفر و تمرد و عناد اصرار نموده و گفتند تا چند ازین آیات و علامات بما نمائی که ما را ازدینی که ترک داده ایم بگردانی یا تو را همان نخواهیم آورد و به تو تصدیق نخواهیم کرد و چنین گویند که فرعون هر نوبت که آیتی پدید عزیمت مینمود که بموسی بگرود الا آن ضال مضل یعنی هامان ازان اندیشه مانع گشته میگفت تریدان تکفر عبدا ان کنت معبودا و ان تکون مملوکا بعدان کنت مالکا و فرعون بسخن آن ملعون انحراط مستقیم انحراف نموده بهاویه هلاک سیل کرده سیروی بدی گشت و بحالهان چون دیگ تهی ست پاندرون خالی و بیرون سهی ست ذکر بنای صرح فرعون نقله آنکه چون کار موسی بالا گرفت و جمعی کثیر با ایمان آوردند فرعون گفت مرا با موسی کاری نیست و میخواهم که من بآسمان روم و بر حال خدای موسی اطلاع یابم و با او جنگ کنم چه معبودی که سخن عبودیت باشد نیفرستد در عالم نمیدانم و چنان گمان می برم که موسی از دروغ گویان ست و این اندیشه در ضمیر ناسپاسگزش وسوسه یافته هامان را فرمان داد تا مقصدی بنای قصر رفیع گردد که از انجا بآسمان رود و بدان بلندی عمل نموده از اطراف ولایات استادان ماهر جمع کردند و اسباب عمارات از سنگ آجر و غیر ذلک مرتب گشته مدتی طویل به بنای صرح مشغول بوده و یکی از متاخرین در تاریخ خود چنین آورده و العهدة علیه که قصر مزبور تا ارتفاع یافت که مدت یکسال و نیم بالیدند که روزه از تعریض بالای آن ریسمانی چون بنای صرح باتمام رسید فرعون بر بالای قصر رفته تیری بجانب آسمان انداخت و حضرت عزت فرشته را امر فرمود تا آن تیر را بخون آلوده سوی فرعون افگند و آن ملعون اظهار شاشت نموده گفت اینک خدای موسی را کشتم منقوست که بعد از نزول از بالای کوه شکم جبرئیل بفرمان ایزدی گوشه فجاج بران قصر زده بسه پاره گردانید و قطعه ازان بر لشکرگاه فرعون افتاد و خلقی هلاک شدند و باره بدریا افتاد و قسمی بدیار مغرب قرار گرفت دهر استاد و مزور که در ارتفاع آن سعی نموده بود مجموع براه عدم رفتند و در بعضی از تواریخ گفته اند که بنای قصر اثنای ظهور علامت تسع بود و آیات تسع را بدین وجه تفسیر کرده اند که یکی عصا سیوم ید بیضا سوم حل و عقده چهارم قحط پنجم طوفان ششم جراد هفتم قمل هشتم ضفادع نهم دم و الله اعلم ذکر خروج موسی و هارون از مصر و کیفیت خلاصی بنی اسرائیل و هلاک شدن فرعون و هامان با متابعان و ستمدران قبطیان چون حضرت موسی بخروج از مصر مامور شد روسای بنی اسرائیل را شراف را طلب کرده مضمون وحی الهی برایشان رسانید و مجموع آن قوم را جهة اسباب سفر امر فرمود و ایشان تا حوالی مدت سفر گشته تا مدت یکماه هر چند اسفار متقال ممتد نهر رود مائی پیدا شده و چهره مطلوب از نقاب تاخیر و تعویق روی نمود و موسی بار دیگر کار بنی اسرائیل را بالطبع دارای حضرت توقف تفحص نموده گفته همانا سبب این مواقعه آنست که یوسف در آخر ایام حیات میت فرموده بود که چون بنی اسرائیل از مصر بیرون روند صندوق جسد مرا بر دوش همراه ببرند و در جوار مقابر اباواجداد بزرگوار دفن کنند و مابنا بر طول مدت نمیدانیم که مدفن یوسف کجاست موسی فرمود که بهر حال دست تفحص بجستجو باز نمی باید داشت و بجد مطلوب را امید وار میبایه بود قوم بنی اسرائیل شرائط استفسار بجا آورده بعد از استفسار تمام پیرزنی فرتوت حال بموسی ایشان افتاد که بران اطلاع داشت چون ابن خبر بموسی رسید فی الحال باحضار او امر فرمود و نشان مرقد صدیق خواست عجوزه گفت که مرا نیز حاجتهاست و میخواهم که حالت شباب و طراوت جوانی بمن باز دهد تا ان انسان رفیق و هم عملیت باشم اگر حاجت مرا برشرف انجاح مقرون گردانی بمقبره یوسف راهنمائی کنم و موسی بموجب وحی سماوی اسعاف مطلوب او را مستکفل شده

ان زن نجمه جوانی بانه مرقد یوسف را بحضور موسی در میان نیل نشان داد و دیعه‌ای حضرت موسی آب انسان موضع وعده گشت چون زمین بانه‌گاه نشد تابوت صدیق کما
شگافتن او و با شیشه بنا علی اختلاف المقولین ظاهر شد و آن تابوت را از آن محل نقل کرده بموضع مامون در میان مصر نهادند و زود بجانب اهرام رحلت نموده با متعدد او سفر شغول
شد مدت جمع از ائمه تاریخ گویند که حصول تابوت تهم در شب رحلت بنی اسرائیل دست داد و با بکلچون بنی اسرائیل بشیده اسباب سفر مشغول نمود
بر خروج حاتم شدند و بموجب الامام ربانی که قول موسی بآن شیر بود اکثر اکابیل و ضلعالات و حلی و حلل قبطیان را بهانه عروسی بعاریت گرفتند و آنچنان بلی
خیر مرتحل شتند و تکلف نمتی بدست ایشان آمد و جهت علامت خروج هر یک از ایشان با بچه دست داد و ذبحی بجای آورده کفی خون بر در خانها کشیدند و این قربان را قربان فصح
گویند و هنگام نیم شب که محل سکون خلائق ست حرکت کرده از مصر بیرون رفتند و تمامت اهل عیال را مصحوب گردانیدند و بعضی گویند تابوت یوسف را نداده بودند حاضر نشدند چون
بنی اسرائیل اجتماع مجتمع آمدند موسی فرمود تا عرض لشکر کردند در عدد ایشان اقوال مختلفه در دو یافته یکی از ایشان اسحاق سلیم گشت و بعد از عرض طبقات چشم حضرت
موسی بارمان ما نده لشکر ساخته بسه دسته را بسرداران اسباط بهود اولادی پسر فرمود و دسته سیم بن نون و اشر ان سبط یوسف و این یامین را در قلب جاداده حرکت داد روان شدند
و این صورت بروایت اشهر در شب یکشنبه نهم محرم روی نموده و بعضی از اهل کتاب گویند که خروج موسی از مصر شب چهارشنبه پانزدهم نیسان بوده و بنابر تحویل کردانستند نان فطیر
پانزده روز خورده و دهم روز چشنه از سال که بمنصف نیسان اقرب باشد عید الفطر خوانده تعلیم و حرمت نمایند و عید اولی و اعظم بهود آن روز باشد و هر کدام روز عید از نان
فطیر یادگار آن کدر برابر کلیسو سلمانان پنجشنبه و جمعه روز بادی احسان کنند و چون در شب بنی اسرائیل از مصر بیرون آمدند بعضی گویند که آن روز این شمس خوانندی نزول کرده و از اخبار حرکت
کرده بمنزلی که موسوم بفجار بوده رسیده فرود آمدند ذکر آگاهی یافتن قبطیان از رفتن بنی اسرائیل و لشکر کشیدن فرعون بانتقام ایشان و از هم آب باز شدن
پیوستن چون صباح نهم محرم قبطیان از خواب برخاستند و از بنی اسرائیل هیچکس را ندیدند و بر حیله ایشان واقف شده از فقدان اموال نزدیک بود که دیوانه شوند پس
با لشکر و زنه تغیر و فغان بر آورد و ند و بمارگاه فرعون رفته صورت حال را معروض او گردانیدند و فرعون جمع لشکر فرمان داده خواست که بهان خلد عقب بنی اسرائیل شتافته
عالیوا سلطه اگر دران روز علت فجاة بدر محالات مصر پیدا نمده اکثر یکی مخدرات قبطیان بدار البوار پیوستند چهره مطلوب در تنق توقف ماند و با مداد و شنبه عاشر محرم که
شام نکبت اعدا بود فرعون با لشکری بیکران تجهیل تمام در پی موسی روان شد و چون از روز نشش ساعت منقضی گشت مقدمه لشکر فرعون بر کنار دریا نزدیک بسپاه
سپاه موسی رسید بنی اسرائیل که آن واهیه کبری مشاهده کردند فریاد بر آوردند یا نبی الله دشمن رسید بشک ما را نگر نتوانان و ایسر انیم را بفرمود پس آنش تشویر او آنش
آبی بخشم بین و بدل رحم کن که کار خراب ست یا موسی جواب او که آفریدگار تعالی و تقدس مرا بحضرت و فیروزی و عده فرموده و مواعید جمل ذکر می و صدق
شما اندیشه مکن سپاشید که هم اکنون فرج یابیم و معاران این حال جبرئیل امین نزول فرموده دعی رسانید که اضرب بعصاک البحر و موسی دست بدعا آورده گفت
اللهم لک الحمد و الیک المستکی و انت المستعان و الاحول و لا قوة الا بالله العلی العظیم و بعد از اتمام دعا عصا بدریا زند که الفلق یا با خاله با ذن الله تعالی فی الحال دریا
بدو فارزده که چه عدد اسباط بنی اسرائیل بشمار گشت و اجزای آب از مواضع خود برخاسته بر شال دوازده طاق در میان هوا بایستاد و نسیم لطف دو حرکت آمده و قطعات
حمایت بر قعر دریا یافته چهان زمان خشک شد و هر سبطی در که چه عدد آمده از ملاقات آب که میان هر دو سبطی حائل بود دیگر راهی چه بندد روا دیدی آنکه بنا بر اضطراب
بنی اسرائیل که تهمه رائی پیغم دارد حال اقوام و خوانشان خبری ندارم مه عای حضرت موسی آنها که میان هر دو طاق بود چنان بشک گشت که هر سبطی را بمثابی ملاحظه حال
سبطی دیگر توجه و موسی بر ساحل چندان بایستاد که مجموع بنی اسرائیل در قعر بحر آمدند بعد ازان بدلالت جبرئیل ادهم روان شد و مدت چهار ساعت تمامی قوم موسی
ازان بحر حائل بساحل نجات رسیدند و چون فرعون با لشکر بسیار در غایت دهشت بر هد لرزید و از قدرت پادشاه علیم و معجزه حضرت کلیم مجموع
از حص عرعر فی بکر شد و چون در سلوک آن مسالک تحیر گشته گاه اندیشه مراجعت بمصر میکرد و گاه عزیمت سالکت موسی می نمود در وین حال بوحی رسالت و
وتقضیه شایسته با یاران طریق مشورت سلوک داشته آن ملعون بدبخت فرعون را زبان نیت ملاقی آمده گفت مدت چهار صد سال بر عالمیان خداوندی و بادشاهی کرده
و بدرجة الالهیت در بوبیت سرافراز بوده اکنون شرم نداری که موسی بنی اسرائیل بجادوئی ازین آب بگذرند و تو خواهی که باز گردی جان جان بسلامت برند و
تا ابن عار بماند حدیث شایعت او خود چه عن ست که بر زبان توان آمد بلکه این آب از نهیب تو بدین ایستاده است و از فرط صولت تو چنین منشق گشته
چهد کن تا خود را بنی اسرائیل رسانیم و انتقام خود را از ایشان بستانیم و چون بکلمات ایمان عره گشته هذه آیات او در نیفته شده و از جاده صواب انحراف جسته
خبر ردا سپ بدریا افگند و مجموع لشکر بمثابت وی در آمدند بعضی چنین گویند که عدد سپاه فرعون در آن روز نه هزار یا دهزار و هفتصد هزار بوده محارب بیمانه

بوده آورده اند که دران حین جبرئیل بر اسپی مادیان سوار شده در مقدمه لشکر فرعون میرفت تا بدریا درآمد و دیگر اسپان بوی مادیان بقصد درآمدن دریا درآمد بحکم الهی اجزای آب در یکدیگر پیوستن گرفت و مجموع متصل و احد شده متموجان و طاغیان را هلاک گردانید فَغَشِیَهُم مِّنَ الْیَمِّ مَا غَشِیَهُمْ و اشکال فرعون و قومه و ماهیان در لباب التقاسیر مذکور است که در وقتی از اوقات آب نیل کم شد قبطیان بنزد فرعون آمده جریان آب را بدستور سابق سلسله نمودند فرعون فرمان داد تا مجموع خدم و حشم سوار شده بعبور آمدند و سران و ارکان دولت هر یک در محل خود قرار گرفتند و خود از میان قوم کنار گرفته و بگوشه رفته از اسپ پیاده گشته رخ بر خاک نهاد و بساط تضرع گسترانید بیچارگی خود را معروض درگاه حضرت عزت گردانید و التماس قبطیان را از رب الارباب مسئلت نمود بارتعالی اجابت فرموده جبرئیل را بزودی فرستاد که از فرعون بگوید فرای آن بنده بیاشکه در نخست پروردگار خود بزرگ شود و بعد ازان در دعوی عاصی و طاغی گردد و دعوی کبریای الوهیت کند فرعون در جواب جبرئیل صحیفه برین منوال نوشته تسلیم کرد که هذا ما یقول ابو العباس الولید بن مصعب من آل ریان ان جزاءه الخلود فی النار خالدا فیها و بئس المصیر چون فرعون این نوشته را بجبرئیل داد جبرئیل آن نوشته را زدی گرفته بازگشت و در هنگام غرق فرعون نوشته را با خود کرانبار یک فرعون بملاک خود تیقین گشته آمنت بانه لا الٰه الا الذی آمنت به بنو اسرائیل و چون ایمان یاس مقبول درگاه احدیت نیست جبرئیل کف خاک از گذر و بار بوده بر دهانش زد و خطاب کرده گفت الآن و قد عصیت من قبل و کنت من المفسدین شعر بیت کافر فرمان ایمان نامی ۔ نزد خرد مرد بود از خدای ۔ و ذکر حال موسیان بعد از هلاک فرعون و قبطیان چون فرعون و جموع سپاه آن پر فسون عاشور و از مرآب تاآبش دوزخ بپوستند و بنی اسرائیل که از ایشان خلاص یافته اند بدریا بیرون آمدند ساعت از روز نگذشته بود تا آن زمان هیچ نه خورده بود و نه بقیه یوم رابست مصوم کرده روزه داشتند و اساک در عاشوره میان یهود سنت شده الی الیوم بدان عمل مینمایند و فرعونیان بعد از غرق و هلاکت بر روی دریا افتادند تا بنی اسرائیل مشاهدهٔ حال دشمنان کرده اعتقاد ایشان به نبوت موسیٰ و کمال خالق الارباء رسوخ یافت و چنین گفته اند که مدت ده روز امواج دریا متلاطم بود تا فرعون و اتباعش بر اساحل انداخت و چون براجساد ایشان ملابس لسیار و تحلیت بیشمار بود بنی اسرائیل بر مقبطیان تاختند همه را غنیمت گرفتند و بعد ازینها موسیٰ قوم را تکلیف کرده گفت درگرفتن اموال حیرت منمائید و بدانچه لیلة الخروج گرفته اید قناعت کنید قوم التفات بسخن موسیٰ نکرده نه روز ازان فعل متوقع نه گشتند تا آخر آن مالها سبب ابتلای آن جماعت شده بشومی آن سامری بر ایشان دست یافته چنانچه در محل خود مشروحا خواهد آمد انشاء الله تعالی مسقول ست که حضرت موسیٰ در عرض چهل روز بعد از غرق فرعون و قومش بحرم از کنار دریا براق یوشع بن نون کرده ادا بالبست و چهار هزار نفر بدیار مصر فرستاد و ایشان چون توجه نموده بمان مملکت رسیدند شهر و مکانات قبطیان را تصرف نموده انچه از خزاین و اموال آن قوم مانده بود و امکان نقل داشت بحضرت موسیٰ فرستادند و بساتین مزارع و سایر املاک ایشان را ضبط کرده و بعضی را بفروختند و بعضی را بگذاشتند و بعضی را هم از قبطیان بر قبضهٔ آن جماعت بحکومت نصب کرده باز گشتند و بعد از مراجعت و وصول یوشع بنی اسرائیل از ساحل دریا بر خاسته روی براه آورده بفرود قطع منازلی در هموار پیده شده بر سر آن قوم سایهی انداخت و شب عمودی از نور در مقدمه ایشان می آمد تا بوساطت آن قطع منازل و مفاوز میکردند و چون سه فرسخ راه از کنار دریا طی نمودند بعضی رسیدند که آزار میرسد گفتند و آبی نمی داشتند بنی اسرائیل از موسیٰ التماس نمودند دعا کند که آب شیرین گردد آن حضرت بامر الٰهی اشارت کرد بانگیاهی در آب انداختند که مرارتش بعذوبت مبدل گشت و مدت اثنای قطع راه بمنزل فوجی از عمالقه عبور کردند که ایشانرا تعاقبی چند بود بر صورت گاو و گوساله و عبادت آنها مشتغل بودند بعد از مشاهدهٔ این حال بنی اسرائیل پیش موسیٰ آمده و زبان التماس گشاده گفتند که ما را نیز بر مثال این تماثیل بتی چند باید نمایه پرستش آنها قیام نمائیم و بوسیلهٔ اصنام بحضرت ملک علام تقرب جوئیم موسیٰ ازین سخن متاثر شده گفت انکم قوم تجهلون ان هؤلاء متبر ما هم فیه و باطل ما کانوا یعملون انا نبغیکم الها و هو فضلکم علی العالمین و از حد ذب عظیم صلحای بنی اسرائیل بگریه افتاده و جاهلان ایشان پشیمان گشته عذرها خواستند و موسیٰ آمرزش خواست حضرت ربانی زبان طائفه نافرمان منعقد نمود بعضی از ارباب تاریخ گویند که بنی اسرائیل بعد از حصول مغفرت الهی به موسیٰ گفتند که ما سوال آنست که چون جناب احدیت بدین درجه عقوبت نفرمود الکنون فرمانی از برای ما صادر گردد که بانقیاد آن حضرت بدست آریم موسیٰ مناجات کرده گفت فرمان چنانست که متوجه بلاد شام شوید و نخل آن مملکت کرده در وقت درآمدن بارجا که کبری در شهرهای شام ست سجده آورید و بخضوع و خشوع بجا آورده و حطة از ذنوب و خطایا از حضرت خافر الذنوب مسئلت نمائید بطریق استغفار سلوک دارید و حکمت درین امر آن بود که مردم آن شهر کربت پرست بودند چون طاعت و عبادت و تضرع و خشوع بنی اسرائیل را ببینند دست ازان شیوه ناپسندیده بازدارند و چون قوم موسیٰ بر دروازهٔ ریحا رسیدند صلحای ایشان بموجب فرموده عمل نموده فاستغفار حطی سمقانا گفتند و بهر طرف که نگریستند بلغت نبطی حنطی سمقانا گندم سرخ باشد اما بارتعالی بفضل آن جماعت

طاعونی بر ان طبقه گماشت و در کمتر از یک ساعت بست و چهار هزار نفر اعیان و اشراف ایشان بیماک گردانید و دیگر باره موسی باصلحا و زهاد و عباد بدعا و زاری اشتغال نموده بحرکت دعای مقرون الاجابت آن طبیبا از ایشان بشفا گشت و در بعضی تواریخ چنان مذکور است که این واقعه بعد از فتح اریحا روی نموده و ظاهر این قول ضعیف مینماید چه فتح آن بلده در زمان یوشع بن نون دست داده و در وقتی که بنی اسرائیل از بته خلاصی یافته بودند چنانچه در بین ادای عشر قریب کیفیت ایکا مرقوم قلمی گشت ان شاء الله تعالی و بنی اسرائیل مدتی مدید بر شایعت شریعت ابراهیم و ملت خلیل ستمر بودند تا زمانی که حضرت موسی با عمارت بنی سرائیل بطور سینا شد و شریعت مستانف مزبور و ذکر رفتن موسی بکوه سینا و مخاطب شدن بخطاب انی انا الله الروح توریت و اقامت بنی اسرائیل در زیر سینین و کیفیت اضلال سامری ایشان را چون بنی اسرائیل بکرات و مرات از حضرت موسی التماس نمودند که ما را شریعتی علحده می باید بکار مصداق آن عمل نمایم و بوسیله آن رضای حضرت الوهیت حاصل گردد موسی در بین معنی با جناب احدیت مناجات فرموده خطاب آمد که بجانب طور توجه نموده حق روز نهضه باید داشت تا آنچه خوابی میرسد و تمال بانجام پیوندد موسی با بنی اسرائیل گفت که مرا عزیمت طور سیناست و مدتی در انجا توقف خواهد شد شما نیز بجانب بریه سین حرکت نموده در ان نزل رحمت اقامت انداز به بعبادت حضرت سبحانی اشتغال نمائید تا زمانی که مراجعت نمایم و امید وارم که سبحانه و تعالی شما را دینی متالف و شریعتی مجدد کرامت فرماید تا موسی با برون را بر ایشان خلیفه گردانیده و میعاد آمدن متقرر نمود و چون بنی اسرائیل از موسی شنیده بودند که حضرت عزت وعده کرده است که بعد طور با وی سخن گوید التماس نمودند که از هر سبطی شش چند دران سفر مصحوب خود گردانند تا ایشان نیز بشرف استماع کلام الهی مشرف شوند و آن فضیلت در میان اعقاب یعقوب بطنا بعد بطن باند و موسی قبول ملتمس ایشان نموده از انقیاد حکمای اسباط اثنی عشر هفتاد نفر اختیار فرموده با خود همراه برد و در روایت دیگر آنست که این هفتاد نفر بعد از انکه قوم گوساله پرستیده بودند جهت شفاعت و استغفار همراه موسی شده بطور رفتند و در لباب التقاسیر مذکور است که سبب رفتن این هفتاد نفر آن بود که وقتی موسی با هارون جهت عبادت بکوهی رفته بودند ناگاه هارون در انجا وفات یافت و موسی بقدوم لطف شده و در ابقبل هارون متهم داشتند لاجرم برای برات ساحت خویش هفتاد نفر از ایشان اختیار کرده بدان کوه برد و دعا کرد تا هارون بحال حیات عود نمود بصورت واقعه خود تقریر کرد و دو ذیل عصمت الحضرت از لوث تهمت بری گشت و تقریر این روایات مختلفه بدین وجه میتوان کرد که در هر نوبت ازین سه واقع این هفتاد کس ملازم الحضرت بوده باشند و بالجمله چون موسی بجانب طور سینا توجه نموده قوم را وصیت فرمود که بصوب بریه سین حرکت نمایند تعالی گویند سبط بنی اسرائیل سایه ابری از موضع خود زائل شده متوجه بیابان سین شد و ایشان نیز بخرام بال تمام در ظل آن غمام روی توجه بدان طرف نهادند و بعد از طی منازل بآن سرزمین رسیدند درخت اقامت انداخته استقامت موسوی بودند و بعد از انکه موسی از قوم مفارقت نموده بروایتی در اول ذی القعده در سمت طور سینا مستکف شده و بکمال تمام شرائط اعتکاف بجا آورده بصیام نهار و قیام لیل و مواظبت تسبیح و تهلیل قیام نمود جبرئیل نازل شده وحی رسانید که دو روز دیگر بار دیف ایام گذشته گرداند و موسی با مهد به قیام نموده در وعده مراجعت تخلف واقع شد بنابرین سفهای بنی اسرائیل بسهولت اجتماعی نزد هارون آمدند و گفتند که ایام وعده آمدن موسی بر اورت منقضی شده تا غایت از وی اثر و خبری ندادیم و لیکن که موسی رو سای ما را هلاک ساخته یا بسازد اکنون تدبیر این واقعه چیست و چاره این حادثه چه باشد سامری که پر کمال عقل ایشان و وقوف پیدا کرده فرصت اضلال یافته گفت ای قوم من نمیدانم که سبب خلف وعده موسی چیست و چرا او نمی آید بنی اسرائیل استقرار نموده سامری گفت که موسی زنجیده خاطر از شما مفارقت نموده و سبب نخوش او انکه بعد از غرق قبطیان اموال ایشان گرفته مغانم آن جماعت را تصرف نموده بخیر غنایم جمع نشده حالا از میان شما کناره گرفته تا اگر بشاشت نا فرمانی قوم ملای نازل نشود در میان بنی اسرائیل نباشد و بتغلیب فرصت ایشان در نماند و اگر از سر اموال گذشته بتحمل گرانبار شاخوشنود گشته بزودی مراجعت نماید بنابرین سخن را از سامری باور کرده جای کنده بودند هر چه بیرحمت موسی از قبطیان گرفته بودند میان چاه انداخته سرخش استوار ساخته باز سامری بنیاد شیطنت کرده گفت موسی در میان شما نیاید تا آن اموال را نسوزید و تا با آن سخن آن سفتن بموثر افتاده قوم سر چاه باز کرده و انچه سوختنی بود آتش در وی زدند و انچه گداختنی بود بسامری که زرگری سیدانست تسلیم نمودند تا بگداخت و آن سر در قبر اهل ضلال مجموع طلا و نقره را بر هم گداخته گوساله از انها مصور ساخت و قدری خاک که از زیر سم اسپ جبرئیل بوقت هلاکت فرعونیان گرفته بود در جوف آن گوساله ریخت فی الحال از گوساله زرین آوازی پدید آمد و بدان اجزای آن صورت بتمامی گوشت و پوست و پی و استخوان شد و بعد از وقوع این صورت عجیب بنی اسرائیل را گفت که این گوساله خدای شما و پروردگار موسی است و بر ان عکوف کنید و از وی مدد خواهید تا موسی معارف الهیه با شما باز فرستد ایشان بدین قول طاهی فریفته گشته گرگوساله پرستی بر میان بستند الا دوازده هزار نفر اسباط که یوشع و ابن یامین ازان فعل مذموم استبعاد جسته قوم را ملامت کردند و بر اقدام آن عمل نامرضی سرزنش نمودند و هارون نیز چندانکه بساط موعظه تمهید کرد مفید نیفتاد

عاقبت چون او را بقتل و اخراج بیم کردند دست از نصیحت باز داشته خاموشی گزید و موسی که آن هفتاد نفر مرد سینا معتکف شده عبادت میفرمود مطلقا ازین حال خبر نداشت تا ایام اربعین از آغاز ذی القعده بودتا انجام عشر اول ذی الحجه یا از غره ذی الحجه تا عشر اول محرم علی اختلاف القولین که باتمام پیوست آنگاه در صبح چهل و یکم که باعتقاد اهل کتاب اول ماه محرم بود از خروج بنی اسرائیل پیش از موافقت رفیقان بجبل مناجات شتافت و ابری رقیق میان او و آن هفتاد تن حائل شده موسی از نظر ایشان غائب گشت و حضرت باری سبحانه و تعالی بی توسط کلام فرمان بادی تکلم فرموده الواح عشره که مشتمل بود بر امهات و اصول شرایع و اوامر و نواهی دینی اسرائیل برالشرح بجهد و سفر از گردانید و در بعضی از تواریخ مسطور است که موسی کلیم در سین نوبت که بکوه طور آمده بود بعد از تکمیل اربعین و اداء ان مناجات طالب رویت شده التماس نمود باجابت حضرت عزت اقتران یافت بیت این همه فریاد مشتاقان و استغنای اوست * کرچه حجاب رفع گشته موسی بر قوم ظاهر شد و مضمون الواح و تفصیل احکام ملت را بر ایشان عرض کرد گفتند مقصود ما از تحمل چندین مشقت و مطلوب جمهور بنی اسرائیل از فرستادن باآن بوده که ما نیز بشرف استماع کلام الهی مشرف شده باداء شهادت نمذ ایشان قیام نمائیم و موسی دران باب مناجات کرده ملتمس آن جماعت سید و اقتدا و همان لحظه باز ابری رقیق پدید آمده موسی و هفتاد نفر بیق را در میان گرفت و مجموع کلام الهی را شنیده باسماع کلمات که در الواح عشره پیشتر بود فائض گشتند و بعد از آنکه حجاب مرتفع گشت متقاعی موسی مجاوده آغاز کرده گفتند که بکرد شنیدن کلام تو ایمان نیاریم تا مشکر را معاینه نبینیم و چون این حدیث بر زبان ایشان جاری گشت ابر سیاهی پدید آمد و اهوال عظیمه و اخوال مختلفه و حوادث دهشت انگیز و زلازل وحشت آمیز و صاعقه ی نموده طالبان دیدار سالبه سالاجهان قدم بسر حد عدم رسیدند موسی از بداعتقادی ایشان تعجب نموده از سوء ظن بنی اسرائیل تحیر افزوده باز دعا کرد تا بحضرت جلال بطلب حیات پوشانیده بجمال اهل اموال معاودت داد و ایشان از کرده و گفته خود استغفار کرده بصدق موسی اقرار نمودند و دام و نواهی حضرت الهی را مطیع و منقاد گشتند و آنحضرت سه روز دیگر در انجا توقف فرموده مناجات سیکرد تا حضرت باری سبحانه و تعالی دو لوح دیگر از جوهر مشتمل بر آیات بینات که بقول اوزر مرقوم شده بود بوی فرستاد بعد از ان الواح را گرفته با آن هفتاد نفر متوجه قوم شد و چون حضرت علام الغیوب موسی را بدو گوساله پرستیدن بنی اسرائیل مطلع گردانید غضب با استیلا یافته بمیان قوم آمد عاجل به باردن عتاب کرد آنگاه با آن هیوفا و بعد ازان بسامری فتنه جو بغضب برمزاج سیارکش مستولی شده بود که الواح را چنان بر زمین زد که بعضی از آنها شکست و سر دریش برادر را گرفته بخود کشید باردن گفت ای پسر مادر بنی اسرائیل ضعیف شمرده نزدیک بود که بکشند موسی فرمود که چون دیدی قوم فرمان تو نبرند چرا از میان ایشان بیرون نشدی و به نزد من نیامدی باردن گفت یابن ام لا تاخذ بلحیتی و لا برأسی انی خشیت ان تقول فرقت بین بنی اسرائیل و لم ترقب قولی و لا شئت بل الاعداء و لا تجعلنی مع القوم الظالمین موسی ضعف حال او معلوم فرموده از باردن عذر خواست و او را در طلب آمرزش ردلیف خویش گردانیده گفت رب اغفر لی و لاخی و ادخلنا فی رحمتک و انت ارحم الراحمین چون بتیم موسی بر بنی اسرائیل اقتداء جمیع گوساله پرستان متحیر و شرمنده سر باردن افکنده بودند آنحضرت فرمود که خدا با شما وعده نیکوئی کرده و مرا بمناجات خوانده بهت شما کتاب فرستاد و باین اندک روزگار که از شما جدا شدم عهد و شما از شده و وعده مرا خلاف کرده بنی اسرائیل باتفاق گناه را بسامری حواله کردند و بتقصیر و خطای خود نیز اعتراف آورد ند موسی سامری را طلبیده از کیفیت واقعه استفسار نمود سامری گفت من جبرئیل را دیدم و قبضه خاک اثر سم اسپش گرفتم و مدتی بود که آرزو داشتم که بنی اسرائیل را گراه کنم و بهنگام فرصت آن خاک را در بدن گوساله ریختم آوازی پدید آمد و این الهام از طریق مستقیم نخرج شده بود در خاطر من گذرد فلهذا بر پیوست موسی گفت ای سامری ترا انگشم اما در دین جهان تازنده باشی همچنان آشنای سیاه و هیچ آفریده با تو مصاحبت نکند و ترا وعده عذاب است بدان جهان بعد ازان بنی اسرائیل نزد موسی بزاری نمود طلب آمرزش کرد ند چون موسی مناجات کرد حکم بقتل صادر گشت و در میان بنی اسرائیل اختلاف پیدا شد بعضی بدان حکم رضا دادند و برخی نمرد نمود گفتند چون عبادت گوساله نکرده ایم چرا بقتل راضی شویم و جدال و منازعت قائم شد تا موسی با مر حضرت احدیت آن گوساله را بسوخت مناکستر تا بدریا انداخت و فرمود تا جمله قوم از ان آب بیاشامند بر مطیعان علامتی ظاهر نشد و بزبان هر یک از عاصیان نقطه زرین پدید آمد هفتاد هزار نفر که بگوساله پرستان بر اقتل رسانده بودند ایشان کفن پوشیده و مراسم وصیت بجا آورده روی بقتل گاهها نهادند و زاری و فریاد بگریه و زاری از میان بنی اسرائیل بر آمد و آن دوازده هزار نفر شمشیر ا کشیده بنیاد سر افشانی کردند و شور رستخیز قیامت ظاهر شد متفق است که در ان زمان بخار سیاهی در میان ایشان پیدا شد تا مگر دریا نبیند و پیوسته بر پدر و پدر بر پسر اصلا ترحم نکنند و در اجرای حکم آلهی تاخیر جائز ندارند و در اثنای این حال موسی و هارون با جمعی از عباد قوم و صناعید و اطفال و شیوخ السن بهال سیاه پرستش کرده بگریه افتاده بودند و تضرع و زاری مینمودند و بر ولی آن بلیه از اصباح تا پیغروز و بلغوب تا سه شبان روز متواتری شد و چندان از ان جماعت

جماعت کشته شده که جویهای خون روان شد و بر روایتی اول هفتاد هزار کس بقتل دوم شصت و بست هزار نفر و راه عدم رفتند چون زمان معدد منقضی گشت دیگر تنهای را
کار کرد و هر چند سعی نمود هیچکس کفایت شده و آن جزو پوسی رسیده دانست که حضرتی شامل حال گنگاران گشته بنابرین حکم فرمود که تا تیغ از میان برداشته و بقتل کیفر سیاست نشانند
و بعد ازان موسی جهت اعتذار قوم در پیشگاه حضرت عزت راز و نیاز بسیار نموده و راه میان شفاعت برآورده باز میان قوم آمد و دیگر بار در مسجد خیمه آب ماه بطور رفته و بار دیگر بمیعاد
و عاکرده تا ایزد سبحانه و تعالی عوض دو لوح که در حین غضب بر زمین زده و شکسته بود دو لوح دیگر از نوای داشت و اعتقاد بایل کتاب نزول این الواح در روز دهم تشرین الاول بود که
آنرا یوم الکپور خوانند و آن روز را بغایت تعظیم کرده بصوم گذرانند و بعد ازان توریت در چهل مجلد نازل شد و واقع است که نزول توریت بعد ازین ارمینیات ثلثه بود و ارمینیا
اول را که آنحضرت جهت طلب دیدار بطور رفته بود اربعین میقات گویند و آنچنان گویند که دران چهل روز نه خواست و نه آشامید و اربعین دوم را اربعین شفاعت خوانند که ازو تا
تا آخر سجده بود و اربعین سوم را اربعین تفریع گویند که مجموع ان مدت را بقیام گذرانیده تا بار دیگر الواح را بوی کرامت فرمود و علاوه کلمات عشره که در الواح مسطور بود اختصاص
واقع شد اکنون سطور و متون نسخ کلمات عشره که در الواح توریت بود بسم الله الرحمن الرحیم هذا کتاب من الله الملک الجبار الی فرزند الحمار بعبده و نبیه موسی بن عمران سبحانی و دودی
فانه لا الا انا فاعبدنی و للاشرک بی شیئا و اشکر لی و لوالدیک جمیعا حیوه و لا تقتلوا النفس التی حرم الله الا بالحق متفتیق علیک السموات بالطراز و الارض بجهار و لا تحلف باسمی کاذبا فانی لا
اطهره و لا انی من لم یعظم اسمی و لا تشهد مالا یعنی اسمک و لم یحفظ عینیک و لم یقف علیه تهمتک فانی واقف بایل الشهادات علی شهاده تهم یوم القیمه فاحذر انم عنها و لا تحسدالناس علی ما اتیهم
من فضلی و مدرزقی فان اکاسد عدد و لعنتی ساخط لعنتی و لا تزن و لا تسرق فاحجب عنک و جهی و اغلق دون دعوتک ابواب السموات و لا تبغ بیتی فانه لا یصعد الی قربان الاماکر علیه اسمی و لا
تعذرن علیه جارک خانه کریمتا عندی و اجب للناس ما تحب لنفسک و اکره لهم ما تکره لنفسک و السلام علیک و رحمتی و برکتی این ست کلمات عشر و چیکه کثیلی در عرائس المقصر
آورده است و حضرت سبحانی مضمون این کلمات را در سه آیه در فرقان مجید بیان فرموده که قل تعالوا اتل ما حرم ربکم علیکم ان لا تشرکوا به شیئا و بالوالدین احسانا و لا تقتلوا اولادکم
خشیه املاق نحن نرزقکم و ایاهم و لا تقربوا الفواحش ما ظهر منها و ما بطن و لا تقتلوا النفس التی حرم الله الا بالحق ذلکم وصیکم به لعلکم تعقلون و لا تقربوا مال الیتیم الا بالتی هی احسن حتی یبلغ اشده
و اوفوا الکیل و المیزان بالقسط لا نکلف نفسا الا وسعها و اذا قلتم فاعدلوا و لو کان ذا قربی و بعهد الله اوفوا ذلکم وصیکم به لعلکم تذکرون و ان هذا صراطی مستقیما فاتبعوه و لا تتبعوا السبل فتفرق
بکم عن سبیله ذلکم وصیکم به لعلکم تتقون ذکر توجه موسی بکوه طور و طلب رویت و نزول توریت چون حضرت موسی چند نوبت بجانب طور سینا حرکت فرمود و
ارمینیات بر آورده بشرف مکالمه و نزول صحف و الواح مشرف شد و سعادت او در بارگاه حضرت احدیت مضاعف و تراید گشت در خاطر مبارکش خطور کرد که چون انسان حضرت
بانواع الطاف فائز و بهره مند گشته معنت رویت و علیه دیدار کامل دائم و قابل و اکرم نعم و عطیات ست سلطنت نماید و شرف دیگر بر تیه نبوت خود نسبت باسباب سائر انبیا و رسل
مضاف فرماید لاجرم عزیمت این معنی مصمم و لوخت طهارت صورت و معنوی چون تطهیر ثیاب و تطهیر اعضا و تهذیب اخلاق مهیا آورد و گفته اند بیست آب دیده و قطعه ساز دهم گرد
من مکه بی وضو نتوان گردیدن ۰ و بعد ازان از زبان مقال بادای تسبیح و تهلیل و تقدیس و تمجید گشوده روی توجه بجانب طور نهاد چون مسافت قطع کرده بوادی ایمن
رسیده چهانی ظلمانی بهت فریخ بجوالی او احاطه کرد و شیطان نفسانی که بر نفوس تمامی انبیا موکل ست از دور دشده و هوام و حشرات ارض بر زمین فرو رفتند ملکین موکلین موسوی
یافته از مراقبت او باز ایستاده پس ازان همت ملکوتی را از نظر بصیرتش بر تفع ساخته سکان سموات و حملهٔ عرش و خزنه کرسی و حفظه لوح بدو نمودند و طوائف عرش و حیه اسما
و اشکال الهیه بر آیینهٔ قابلیت او تابیدن گرفت تا هیبت و مهابت آنکه از مشاهده عجائب عالم افلاک و نظاره غرائب هیاکل و حانیان پاک فزاغت یافت و بکمالات جناب احدیت
و حضرت صمدیت شتافت از غایت غلیان شکر و غلبات شوق طالب دیدار بچون شد تکلم من فراموش کنم هر چه بود الا تو عشقبازی نکنم درد و جان چه یارا تو مکن دل
من بچاره تو باشی سهل ست ۰ هر مسافت که بود از من بدل یا تو ۰ در درون دل تکلم کرد بود خلوت انس ۰ راه هر پرده نشین نیست گفتوگو تنها تو ۰ ساقی از باده تو بیمانه ما
سازنوا ۰ که ز مستی نشناسم که منم این یا تو ۰ و چون موسی بآثار مانی الضمیر مبادرت نمود خطاب آمد که یا بن عمران ما مولی نیز گ خداستی و مرهوی عظیم سلطنت نمودی مذلی
کاهیم خانی جشم فانی جمال باقی متوان دیدیکن بنقدان محل این کمه بر دو نشین و میان جبل نظر میکن خان استقر مکانه فسوف تراتی و بعد ازانکه موسی بفرمان
الهی دران مکان قرار گرفت ملائکه سموات را امر شد تا بجانب طور نزول کنند نوبت دیگر عجائب اشکال و غرائب احوال خود بانواع مختلفه و صور متعدده بروی جلوه دهند
پس فوج فوج از ملائکه عظام وارد لوح کرام بصور عجیبه و هیاکل مفرحه نزول میکردند و تسبیحات متنوعه و تهلیلات مختلفه میگفتند و آوازهای مصعب گوش موسی رسیدن گرفت
و اشعهٔ قوی بروی ظاهر شدن آغاز نهاد و خوف و دهشت بران حضرت استیلا یافته از سوال خود پشیمان گشت و ملائک را سجده افتاد و کوه پاره پاره شد و موسی بیهوش گشت
مدت سه شبانه روز از خود رفته بود و صاحب حکم اطلاق می آمد که همان حالت که موسی بیهوش افتاده گرمی از ملائکه نگذرنده گفتند این الاثار الحسین لقد سالت ربک فی غیر قضیه امرایل

خطیم اما موسی کلیم بهوش افتاده دلش بپیچید بود باستماع آن کلمه از جای در آمده زبان اعتذار بر گشاده ازان جرأت ناهموار پشیمان گشت انس بن مالک گوید که آن کوه نشیب پانصد گز فرو رفت قطعه ازان بدینسان افتاد و آن احمد رفاد و ضوی مست و سه قطعه ازان بکه و آن ثور و زبیر و حرا پس چون حضرت موسی هم بهوش توبه و انابت اقامت نمود خطاب آمد که یا موسی انی اصطفیتک علی الناس برسالاتی و بکلامی فخذ ما اتیتک و کن من الشاکرین و بعد ازان فرمان شد که جبرئیل بفردوس اعلی تو رود بیاورد و نوح از هر دو حضر احضر کند و از غصان سدرة المنتهی نخل بگیرد و مجموع را بین یدی الغرت بیارد و چون بموجب فرمود عمل نموده آمد حضرت جلال احدیت بید قدرت دعنایت کتابت توریت فرمود و بر الواح تمام گردانید و حضرت موسی کلیم علیه التحیة والتسلیم و طائف شکر گزاری بتقدیم رسانیده چون بشرف حضرت مصطفا و اجتبا مشرف شد بسجانب قوم مراجعت کرده بمجمی ساخت و الواح تسعه اطاهر گردانید و امر و فواهی و احکام و عبادات و معاملات که بر صفائح آن نوشته بود بر ایشان خواند و بتسلیم و القیا و دعوت فرمود بنی اسرائیل را قبول کردند و بنا بر آنکه در خاطر شان می گذشت که بر گوه از بالاے سر ایشان دور شود باز قرو نمایند بیک نیمه روی بکوه نگاه میکردند و بیک نصف دیگر سجده افتادند و تضرع می نمودند والی الیوم در وقت سجده سجود بدین سنت گاهی می نمایند آخر الامر تن در نهادند و احکام شریعت را بقدم تلقی پیش آمده چون کوه از هوا ذی رؤس ایشان دور شد نبوت موسی آمدند و التماس تخفیف ساقه و اعمال فوق الطاقة نمودند و موسی دعا فرموده حق تعالی و شانه ارشاد کرد که توریت بود تا آسمان گردانید و تمامت احکام را بشتصد و سیزده حکم قرار آورد و بعد ازان موسی بنی اسرائیل را بجوانب مصر و اراضی شرقی مصر که از اراضی شام ست تا نواحی غربی مصر که زمین اندلس ست برآنها مسلم شد قال الله تعالی و اورثنا القوم الذین کانوا یستضعفون مشارق الارض و مغاربها التی بارکنا فیها و تمت کلمة ربک الحسنی علی بنی اسرائیل بما صبروا و دمرنا ما کان یصنع فرعون و قومه و ما کانوا یعرشون ذکر احداث صندوق الشهادة و استخلاص هارون و قصه بقره و وقایعی که در خلال آن احوال بظهور پیوست در راه تشریف الاول که ماه هفتم بود از سال هشتاد و یکم از عمر موسی فرمان ربانی صادر شد که صندوقی سازند و الواح که مشتمل ست بر کلمات عشره و در آنجا نهند و بر بالاے آن صندوق قبه در طول سی گز و عرض ده گز بر زنند بحوالی آن قبه سراوقی در طول صد گز و عرض پنجاه گز در کشند و بعد از اتمام و تکمیل آن تولیت مهمات و جهات صندوق و قبه و سراپرده را بهارون و ائمه هارونی تفویض کنند و موسی بموجب فرموده فرمان داد تا صندوقی از طلاے احمر ساختند و قبه را دیبای هفت رنگ نصب کردند و دیگر در آن سراپرده تر نگاه می افراشتند و مجموع آلات و ادوانی را از طلا و نقره ترتیب دادند و همه آنها را بجوا هر ثمین و لآلی نفیس مرصع گردانیدند و مزینه الواح را صندوق الشهادة نام کردند قبه را بکل خواندند و سراپرده را با توابع و لواحق بیت المقدس گفتند و مقام هارون و ائمه و خلفاے هارونی را اندرون سراپرده بحوالی هیکل مقرر کردند و همچنین مقام قربان و محل تغییر بخورات و عطریات تعیین نمودند و چون از اتمام بیت المقدس فراغت یافتند نوری ساطع از آسمان نزول کرده بدان سراپرده محیط شده و بر امون آن اری بر یقی صافی در آمد شعشعه و فروغ آن نور بمرتبه رسید که هیچ آفریده غیر موسی و هارون را دخول و خروج دران میسر نمی شد و نور اندرون قبه زیاده از نور سراپرده بود و در روز بست و سوم آذر حضرت موسی بنی اسرائیل را فرمود تا قربان کردند تا آخر ماه آذر بدان مهم قیام نمودند و چون صباح روز هشتم که غرة نیسان بود طالع شد حضرت موسی هارون را طلب کرده امامت و خلافت خود را بدو تفویض فرمود و آن شغل را بحسب وصایت در نسل او الی ان بعد بطن مقرر گردانیده و انا ره و تناویل و تغییر بخور و تولیت قربان و البسه مخصوصه جهت اصحاب مناصب و غیر ذلک برای او مفوض ساخت و تمامت بنی اسرائیل را بر امن معنی گواه گرفته مخالفت او و اولادش را بر ایشان حرام گردانید و خون کسانی که خلاف هارون و فرزندان او نمایند مباح گردانید و بعد از انکه قربانی نمودند آتشی از آسمان فرود آمده همه را بخور دو بعد ازین روز را تقلیم کنند و فضائل بسیار گویند چه روز یکشنبه است که ابتداے خلقت عالم در ین روز نهاده و اول هفته و غره ماه اول سال ست و اول روزیست که مردم اجتماع نموده بزیارت بیت المقدس حاضر آمدند و اول روزیست که جهت ولایت و خلافت هارون قربانی کردند و آتش فرود آمده بر همه قربانیها احاطه کرد و چون بنی اسرائیل درین روز فرح و شادی بسیار کردند و هارون بکمالے که غایت اینست و نهایت لعنتیت او بود متوصل شد لاجرم حادثه عظمی که موجب حزن و اندوه بیشمار بود روی نمود صورت واقعه آنکه دو پسر هارون که شائسته و لیعهدی بودند دران زمان که آتش از آسمان فرود آمده قربان را بر اب تمام پیش برده آمده و مستوری خواستند تا مجمر را بر پیچ نهند مجلس نشنه و بعد از حصول اجازت مکرر ی آتش غیر از آتش بیت المقدس بر او شتند و بر بالاے بخور بنهادند و چون خط زردی از ان مجمر بیرون آمده بدماغ ایشان راه یافت و در ظاهر اثر نکرده باطن آن دو بنی نادان بالتمام بسوخت و موسی و هارون و مجموع بنی اسرائیل از وقوع این حال

مضطرب احوال شدہ حزین و غمگین گشتند آخر الامر باذیال مصابرت تمسک نمودہ ہر دو اجا مہائے ملابس ایشان دفن نمودند و روز دیگر ہارون پسر دیگر خود را کہ بلعا نام موسوم بود و بہ یعمد گرد و انید و در ہمین روز عامیل بن راحیل مقتول شد و عامیل مروی بود از بنی اسرائیل بکثرت مال و منال موصوف و بر اولاد و اتباع خود بسیار مشفق و مہربان چنین بایشان نمیدادہ آن دو برادر زادہ اتفاق نمودند بر قتل او بحیلت اموال او در غلوتے بر تنہ کار او را ہلاک کردند چون شب در آمد جثہ او را در میان دو طائفہ از بنی اسرائیل بگذاشتند و علی الصباح قاتلان جامۂ سوگواری پوشیدہ بماتم نشستند و تفحص قاتل او مشغول شدند چون قضیہ را بموسیٰ رسانیدند بنا بر آنکہ قاتل معلوم نبود حکم بقسامہ فرمود چنانچہ در شریعت پیغمبران عمل می نمایند و بواسطہ این حکم اختلافی در میان قوم پیدا شدہ با موسیٰ گفتند کہ چون کشندۂ عامیل را غیر از عالم الغیب والشہادۃ کسی نمی داند دعا باید کرد تا ظاہر شود موسیٰ دعا فرمود و حی آمد کہ گاوے باید کشت و مقداری از گوشت آن بر مردہ زدہ شود قاتل را نشان دہد بنی اسرائیل در تفحص گاو مبالغہ نمودہ صفت گاو را پرسیدند تا کار بجاے رسید کہ جبرئیل نزول کردہ وحی رسانید کہ چون در صفت گاو مبالغہ دارند بفرماے تا گاوی پیدا کنند کہ نہ پیر باشد نہ جوان و در گلش زرد بود و در راعت نکردہ و آب نکشیدہ و گرد لش کار سخت ندیدہ باشد و در موضع ناپاک نچریدہ و از وقت تولد تا کنون ہیچ بسر شاخ تکلف نشدہ باشد بنی اسرائیل تعب بسیار کشیدہ گاوی متصف بدین صفات پیدا کردند چون صاحب بقرہ جوانی بود فقیر و عابد و طعام او ہمیشہ کشیدن ماہی قوم تصور آنکہ بنا بر احتیاج و فقر ماندگ بہاے خواہد فروخت در قیمت گاو او لحاح نمودند از سد درم ہزار درم و از ان بصد ہزار درہم رسانیدند و آخر الامر چنان مقرر شد کہ پوست گاو را پر از زر سرخ کنند و موسیٰ قوم را عتاب کردہ گفت کہ چون در مہمات الحاح می کنید چنین دشواری می شود اکنون زود باشید و بر انچہ مقرر کردہ اید بخرید و الا تا بقیامت این اختلاف در میان شما باقی ماند آنگاہ بنی اسرائیل بہاے آن تسلیم نمودہ گاو را بگشتند و مقداری از گوشت او بر عامیل زدہ مقتول زندہ شد و راست بنشست موسیٰ سوال کردہ گفت کشندۂ تو کیست جواب داد کہ برادر زادگان من و حضرت کلیم قاتلان را قصاص نمود و ہمان لحظہ عامیل افتادہ جان بداد و یہود گویند کہ آن گاو را سوختہ خاکسترش را تسلیم ائمہ ہارونی کردند تا ہر نوبت کہ مثل آن قضیہ دست دہد از ان خاکستر قدرے بر مقتول زنند قاتل دیگر مقتول ہر دو معلوم گردد و مدتے مدید این معجزہ در میان بنی اسرائیل باقی ماند ذکر توجہ بنی اسرائیل آبریہ سین بصوب قاران و شرح حال قارون و خامت عاقبت او و دیگر احوال کہ در اثناے آن امور واقع شد در تاریخ یہود آوردہ اند کہ حضرت باری تعالی در روز چہار شنبہ چہارم ماہ نیسان کہ سال دوم خروج بنی اسرائیل بود قربان فصیح بر ایشان فریضہ ساخت و در غرہ ماہ آذر دیگر یار امر شد تا عدد کسانیکہ شایستگی حرب دارند معلوم کردہ بر دفاتر ثبت فایند حضرت موسیٰ بفرمودہ عمل نمودہ عدد لشکریانی کہ از بست سال بیش و از پنجاہ کم بودند بشصد و سہ ہزار و پانصد و پنجاہ رسید و بعد ازانکہ این ہم فراغت حاصل شد ابرے کہ سایہ بر ایشان می انداخت از بیابان سین متوجہ بریۂ قاران شد چون حرکت و سکون بنی اسرائیل تابع تردد و وقوف سحاب بود ایشان نیز مستعد رحلت شدہ از انجا جنبش آمدند و بنا بر توقف سحاب در بریۂ قاران یہود نیز در ان سرزمین رخت اقامت انداختند و زمرہ یہود آنست کہ شعیب پیغمبر در ان اوان از مدین توجہ نمودہ در بریۂ قاران بزیارت حضرت موسیٰ آمد و بدیدار یکدیگر شادمان شدند و گویند کہ حضرت موسیٰ بحیث دے مہمانہاے عظیم ترتیب کرد و ہارون و عظماے بنی اسرائیل را حضار فرمود و خود تخلف نمود و شعیب از ین حال متفکر و متغیر شدہ موسیٰ بعد از اتمام ضیافت حاضر شدہ بسیار سنددت تمہید کرد و گفت کہ مراترتیب مہمات و تدبیر حاجات مردم مانع آمدن گشت چہ مصالح مجموع قوم بخود سر انجام می باید کرد بنا بر ین پریشان خاطر م و شعیب عذر او را قبول کردہ فرمود تا موسیٰ ریاست ہر سبطے را بشخصی کہ بکمال تدبیر دلیر و کیاست ورای وفراست متمازبا شد عرض دارد و در حل عقد ایشان طلق اللعنان سازد و سہم جیش و کار جہاد در عہدۂ او کند و موسیٰ با منصوصاب شعیب دوازدہ نفر اختیار نمود و بنقابت و ایالت ہر سبطے را یکی از ان رؤسا تفویض فرمود و اسامی آن دوازدہ نقیب در عرائس مذکور ست و از جملہ وقایع کلیہ کہ در ین مدت دست داد یکے ارتفاع غمام بود و کیفیت آن چنان ست کہ چون بنی اسرائیل در بریۂ قاران فرود آمدند مریم و ہارون مگر و غیبت موسیٰ سخنے گفتند و میان رتبۂ خود و موسیٰ مساوات می جستند و چیزی بوے گمان می بردند کہ ذلت او از ان میبر ابود لاجرم دیگر روز بوقت طلیعہ مصباح ازان غمامۂ مظلمہ آوازی بر آمد کہ ای بنی اسرائیل ہر چند ما بعنایت و مغفرت من منحصوص اید لیکن کجا بمرتبۂ بندۂ برگزید گان من موسیٰ رسید و چگونہ نبوی تشبہ تواند کرد کہ انجمد او را کرامت شدہ ہرگز بہیچ پیغمبر می بدان نرسید و چہ خطابی کہ با دیگر انبیا رفتہ است بواسطۂ ملائکہ یا الہام یا منام بودہ و باوی بطریق تکلم خاص بتقدیم میرسد چرا خود خود نگاہ نمیدارید و از مرتبۂ خود نمی نمائید و فی الحال غمامۂ مذکورہ از بالاے سر ایشان دور شدہ و خطاب مفصل گشتہ حرارت ہوا روی در شتاد دہا و ہارون ازان حال نادم شدہ طلب مغفرت کردہ و نیز نزدیک موسیٰ آمدہ عذر خواست و بجمت خواہر خود مریم شفاعت خود تا از گناہ او بگذارد و علت برص کہ بواسطۂ غیبت موسیٰ بر بدن او حادث گشتہ بود ہ عائد نا زائل شود موسیٰ عذر او را قبول و از برادر عفو فرمود و بجمت عرض مریم روی بقبلہ دعا آورد کہ مریم بعد از ہفت روز شفا خواہد یافت

و مریم را هفت روز متواری شدند بعد از انقضای ایام موعود مرض مذکور بصحت مبدل یافت و دیگر بنی اسرائیل را بر شرف مرتبه موسوی یقین کلی حاصل آمد دیگر از واقعه عظیمه واقعه قارون بوده بلغت عبری او را قارح گویند برادر یتی و دی پسر عم موسی بود بعضی عم و برخی خواهرزاده او گفته اند وعلی اختلاف الروایات چنین گویند که قارون بعد از موسی و هارون اعلم و افضل و از همه بنی اسرائیل بود و مرتبه حسن صوری داشت که منورش میخواند و بسته بقرأت توریت اشتغال می نمود حضرت موسی بایشان بجهت اوامتهام تمام بود و علوم غریبه و فنون عجیبه از موسی تعلیم می نمود و یکی از انها صنعت کیمیا بود که قبل از موسی بهیچکس بدان موفق نگشته اشتغال مینمود و چون این علم از موسی بیامونخت و در ممارست آن اوقات مصروف میگردانید تا ثروت مال او مرتبه رسید که چهل اشتر کلید صناديق خزائن او می کشیدند و بعد از چندگاه موسی او را برادای زکوة مال نرغیب کرد و بعشد یک دینار از هزار دینار مقرر فرمود قارون از بن سخن بتنگ آمده با موسی مجادله آغاز نهاد و از قبول حکم امتناع نموده سر از متابعت موسی باز کشیده طریقه جباران و ستمکاران پیش گرفت و نصری مرتفع بنا کرده صنایع آزر ابطلای احمر مزین ساخت و درهای زرین بر ایجا نشانده تختی مرصع ترتیب داده و در مراسم تکلف بنوعی مبالغه کرد که فریبی زبان متصور نبود و بعد ازان هر گاه که سوار شدی هزار نفر از رجال بنی اسرائیل که اقارب و متعصبان او بودند با خود سوار کردی و سه صد کنیزک ماه روی عنبر بوی با شباب فیستی و خلالت و اکالیل مرصع ملازم رکاب خود داشتی و چون بخانه مراجعت نمودی خانهای طعام کشیده سفره ها گسترانیده بنی اسرائیل را ضیافت کردی و با ایشان مراسم مسحک و مطایبه بتقدیم رسانیدی و در موسم تجملات او را مشاهده کرده میگفتند یا لیت لنا مثل ما اوتی قارون انه لذو حظ عظیم منقول ست پیش از انکه موسی او را بر زکوة داعون و دلالت نمود یکبار بحضرت وی آمده گفت ای موسی تو را رسالت ست و برادرت را ریاست و یا لیت لنا و مرا هیچ یک ازین اشغال نیست و حال انکه استعداد ظاهری من از شما بیشتر ست تا کی فروتنی کنم و بذلت رضا دهم اگر برای من شغلی خطیر معین فرمایند بمنازعت مشغول شوم و بقوت بازو و توانایی از بیت المقدس و صندوق الشهادة از هارون غصب کنم موسی گفت ای قارون ادب نگاهدار و مرتبه خود بشناس و بدانچه از حضرت الهی مخصوص گشته شاکر باش و بیش از رتبه خویش فزونی مجوی و خاطر را بطلب هر چیز بیهوده مدار که نعمت نبوت و رسالت عطای ربانی ست نه چنین ریاست هندوق الشهادة و مضافات ازانست مع هارون داده ام بلکه آنرا از بارگاه احدیت با حوالت رفته و هر که با هارون و اولاد او مخالفت کند بیشک بعذاب عاجل و عقاب آجل گرفتار آید و قارون گفت این سخن دردل گرفته چون از موسی بزکوة مال مامون شد عداوت خود اظهار کرده روی بجدال بنی اسرائیل آورد و گفت شما را بر آنکه باهیچ چیز اطاعت موسی نمی کنید فرمان او بر شما جاری ست اکنون می خواهم که بالهای شما را بهانه زکوة از شما بستاند و همرا نفیر و خود را غنی فرماید چرا خاموش شده اید جواب او نمی گوئید ان جماعت گفتند امر و زبزرگتر قوم توئی و آنچه از دین واقعه روی نموده بگوی و هر چه میتوانی در باب موسی بتقدیم رسان که اجابة متابع و مطاع فرمان و حکم تو ایم قارون در باب اهانت موسی باخواص مشورت نمود و عاقبت زنی فاسقه زانیه را که در میان قوم شهرتی داشت بخانه برد و طبقی زر دجواهر پوی داده بواعید خویش مستظهر گردانید و مقرر کرد که هر گاه بمجلس بنی اسرائیل برود و جمعیت ایشان را مستقر یابد و حضرت موسی بنصائح و مواعظ ایشان اشتغال نماید آن زن در ان محفل بفساد موسی و عمل زنا گواهی دهد و نفس خود را درین قضیه متهم سازد و تجمع بنی اسرائیل در بارهٔ موسی اعتقاد شان فاسد گردد و بادی بمقتضای حکم توریت عمل نمایند چنین گویند که حضرت موسی در هر هفته یک نوبت بنصیحت قوم اشتغال می نمود و چون موعد سخن گفتن رسید و مجلس منعقد شد قارون تجمل و عظمتی تمام بدان انجمن آمد و در مقابلهٔ موسی نشسته بنیاد دشمنی کرده آن زن فاحشه نیز در میان مجمع حاضر گشته در گوشه قرار گرفته بود و در اثنای آنکه ارواح بحار اسرار خاطر منور موسی در تلاطم آمده مجلس گرم گشت آنچنان برخاست و چنان خواست که بجیب مشرع طاهر افترا بهتان گوید و دامن حضرت نبوی را بلوث تهمت آلوده گرداند خدای تعالی و تقدس زبان او بگردانید تا بآواز بلند گفت ای بنی اسرائیل بدانید که قارون دشمن موسی ست و هر روز بخانه او برده یک طبق پر زنده جواهر بدو داده و هر گاه که در مجلس عام بر موسی افترا کند و بزنا کردن وی باخود گواهی دهد کس ترا از دست بنی اسرائیل خلاصی دهد و موسی را فرمایم تا سنگسار کنند و اکنون گواهی بسید هم که موسی پیغمبر خدا ست و انچه میکند و میفرماید بموجب وحی سماوی ست و دین او حق ست و هر چه می گوید راست است و الله اعلم و الله احکم و الله سبحان موسی کلیم الله در شدت عداوت و جهت عداوت بنی اسرائیل که این سخن را شنیدند زبان طعن بر هارون دراز کرده موسی از قصد قارون ملول گشته و غضب رفت در ایشان بخطه از منبر فرود آمده روی بر خاک نهاد و گفت الهی دشمن تو قصد ایذای من کرده بنحو است که مرا فضیحت کند اگر من رسولم از تو بیجانب این قوم بر وی غضب فرما و هر اکرم خود بدو سلط گردان در آنحال جبرئیل نازل شده گفت سر بردار که حضرت الهی دعای ترا باجابت فرمود و زمین را بفرمان تو کرد تا انچه خواهی چنان کند جناب موسی از مصیبت فرخناک شده با بنی اسرائیل گفت بارستمالی مرا بیچاره تا که بر جور ظلم و داد کنون بر قارون گماشت فمن صعقت مظلمته معه و من مشی ظلمته عنه نبی هر که بر او دست بجا اقامت تا فایده دهد گر جای نشست از وی جوید بنی اسرائیل از سخن موسی تو هم شده از قارون متبرا نمود ند الا دو کس که در بهمه اوقات با موسی معاون و مصاحب او بودند آنگاه موسی

بازمین خطاب کرد که یا ارض خذیه زمین تالکب اورا بگرفت قارون و خنده شد و گفت ای موسی ازین چه سحر است که اظهار میکنی موسی بار دوم گفت یا ارض خذیه زمین تا زانوی اورا بگرفت درین نوبت قارون بنهایت مترسید و هر چند تضرع نمود امان طلبید نپذیرفت و گفت تا هفتاد نوبت زمین را بفرمان قارون امر کرده و او نهار جست و هیچ فایده نداد و چون زمین قارون را فرو برد موسی بر شکر گزاری قیام نموده خطاب آلهی رسید که ای موسی چندین کرت قارون از تو امان طلبید و مطلوب خود فائز نگشت موسی گفت چشم داشتم که ترا نجاتی دهی آنگه گر یکبار پناه بمن آوردی ترا بردی مسلط نمی ساختم و پس بازمین تا قیامت زمین را فرمان بردار چه کس نکنم و بعد از خسف قارون حساد و فسقه بنی اسرائیل می گفتند که موسی بطمع اموال و اسباب قارون را امان نداد و موسی این حدیث را شنید و هاموده که حق تعالی زمین را امر کرد تا سراسری و اسباب و اثاثه و پلاس و دواب و انعام و آلات و ادوانی و هر چیز یکه متعلق بقارون داشت فرو برد و هر کجا مالی از وی بدست تاجری بود که باطراف عالم رفته بود فرو نشست تا از انواع مفقود و معدوم گشت اهل کتاب گویند که از عمارت و رؤسای بنی اسرائیل دران قضیه چهار ده هزار و هفتصد نفر تلف گشتند قال الله تعالی فخسفنا بهٖ و بداره الارض فما کان له فئة ینصرونه من دون الله و ما کان من المنتصرین نظم گر از دنیا رجوعی نیست در دست ✤ قناعت را سعادت یار کین ست ✤ ببین قارون چه بر سر گنج دنیا به نیرزد گنج دنیا پاره نان

ذکر رحلت بنی اسرائیل از بریهٔ خاران به بیابان فارش و مقاتلهٔ موسی با حبار بن شام و ابتلای قوم بلیغه تیه و حواد شکه دران ایام دست داد

صاحب زبدة التواریخ مے آرد که چون موسی و بنی اسرائیل هفتاد و نه روز در بریهٔ قاران اقامت نمودند در روز هشتم از راه آب فرمان شد که تهیه لشکر کرده بدیار شام روند و اراضی مقدسه را از دست جبابره و عمالقه مستخلص گردانیده بتصرف گیرند و مطلقا از بسطت جسم و ضخامت بدن و افراط قوت جباران نیندیشند چه حفظ ربانی و نصرت آسمانی عمده معاون اهل توحید خواهد بود حضرت موسی موجب وحی سماوی بکار سازی حرب عمالقه مشغول شد و بعد از ترتیب و تنسیق امور لشکر بالتفاق بنی اسرائیل روی بدیار جبابران نهاده استخلاص ارض مقدسه را نصب العین همیت گردانید و میان علما در تعیین آن سرزمین اختلاف ست بعضی گویند ارض مقدسه عبارت از بیت المقدس و ایلیا ست و جمعی حوالی طور سینا را گفته اند و طائفه بفلسطین و نواحی اردن قائل اند و قوم تمام دیار شام را ارض مقدس گویند و علی اختلاف الاقوال چون بنزدیک دیار آن قوم رسیده ببریه فارش نزول کردند موسی فرمان داد تا آن دوازده نفر که بنقابت قوم منسوب اند بر سم تجسس و تفحص ببلاد عمالقه روند و کیفیت اوضاع ایشان معلوم کرده نزد وی باز آیند و نقبای اثنا عشر متوجه دیار آن طائفه گشته چون بنزدیک دار الملک جبابان رسیدند بروایت اشهر عوج بن عنق که بضخامت جثه و قوت بدن امتیازی داشت بدیشان باز خورد و بیشتر و رسیان جبابره شهرت یافته بود که طائفه از مصر بجاریه ایشان می آیند همان ساعت عوج دوازده نقیب را گرفته در آستین خود نهاد و بقولی در دامن افگنده بحضور پادشاه آورد و پیش او فرو ریخته گفت ای ملک این جماعت از ان لشکر ند که بمحاربه و مقابله می آیند چنین گویند که طول قامت هریک از نقبای مذکوره ازده گز و عرض از پنج و شش گز کمتر نبود لیکن در چنب جثه هریک ازان عادیان کمتر از عصفوری نمود و نقیبان بفرار یا بزعمت بجانب بنی اسرائیل مراجعت کرده در اثنای راه بایکدیگر قرار دادند که بهابت و بیباکی عظم ابران جباران را نفیر از موسی و هارون باحدی نگویند و بنی اسرائیل را هم ضعیف و ابدان نحیف الرای قلیل الهمت اند و لالنک چون حال این طائفه را معلوم کنند از حرب تخلف نمایند و آن موجب ابتلای ایشان شود و چون نقبا بلشکرگاه آمدند هر نفر از ایشان انقضی عهد کرده شوکت ذات و بسطت جسم عادیان را با بنی اسرائیل در میان نهادند از نقبای اثنا عشر بغیر از کالوب بن یوفنان و یوشع بن نون دیگران اسرائیل نگریستند و لشکر موسی از عمالقه مستوحش گشته از حرب امتناع نمودند و هر چند موسی و هارون ایشان را نصیحت و دلداری نمودند و بنصرت و فیروزی وعده فرمودند بجائی نرسید و چندانکه یوشع و کالوب زمین شام را مع گفته ایشان را ترغیب نمودند بمحاربه جبابره راه بسهل انگاشتند مطلقا سخن آن دو صادق القول موثر نیفتاد و بنی اسرائیل متفق الکلمه گشته گفتند که مبادا گرفتاران شهرستان در آئیم و از قوت مقاومت با ایشان نیست و با موسی گفتند که اگر تراهیل حکومت و تصرف آن بلاد هست اذهب انت و ربک فقاتلا انا ههنا قاعدون موسی از تمرد قوم و غضب رفته سر بسجده نهاده گفت رب انی لا املک الا نفسی و اخی فافرق بیننا و بین القوم الفاسقین و یوشع سوگالوب نیز از غایت دلبستگی و بصرت که بر سلطه جالت و قساوت بنی اسرائیل بدیشان راه یافته بود جامها بر تن چاک زده سر بسجده نهاده بحضرت عزت نالیدند درین اثنا ابری در هوا پدید آمد و خطابی صریح از مکان نازل شد که ای موسی بنی اسرائیل تا کی عصیان ورزند و تا چند آیات و معجزه مرا نشان خواهند آخر نی امر شد که کمر بر قتل ایشان همه را هلاک کنم و جهت توجهی دیگر یا مضاعف بیشتر به پدید آرم موسی گفت یا رب اگر تو از کمال قهاری و نهایت انتقام خود این شعبه را هلاک سازی دولت قهر تو بهیچ نقصان راه نیابد اما هر امتی که بعد از سن اظهار عداوت این طائفه را بشنود بسبب عقوبت ایشان دعای هوا خواهند گویند چون موسی قوم خود را بحر نتوانست برد بعد از هلاک گردانید پس گفت یا رب صبرک طویل و غضبک کثیر و نقمت نعت الذنوب فاغفرلهم و لا تهلکهم نفسه و دیگر بار خطاب آمد که ای موسی دعای تو اجابت کردم و گناه ایشان بتو بخشیدم قارا چون ایشان را قاصدان خود اند می بفرست و جبابره

گروهی که ممیز از بندگان خاص خویش گردانند عبارت از تو و برادرت هارون و یوشع باشد تا مت بنی اسرائیل را درین بادیه تیه بر سر اسیمه نگاه دارم و نفیر و جزعی را که کردند در میان ایشان تفاوت سازم تا هر ساله اولاد ایشان بر فوات این قوم هیاک همان دستور جزع نمایند و بگذارم تا اجداد آن جماعت در همین بیابان بگذرند باشد ازان پس که روزگار ایشان بگذاری چرب تا مستر سپری شده باشد و بعد ازین مخاطبات اجزای آن ده نفر که خبر عالقه را افشا کردند از یکدیگر جدا شده و اجسام ایشان گداخته چون آب روان گشت و بنی اسرائیل دران بر یه بماندند در بلای جلا بفنا و فنا با خود و ستاقب آمدند و موسی و هارون و یوشع بن نون و کالوب متوجه عالقه گشته باندیاران فتند و بنی اسرائیل بجانب مصر باز گشتند و آنروز از هنگام طلوع صبح تا وقت ظهور روان چند انگه مسافت قطع کردند چون نیک تامل نمودند خود را در حلهٔ اول یافتند روز دیگر در عقب موسی روان شدند تا مگر خاطر شریف او بلطائف اعتذار بدست آورده میوافقت او بلاد عالقه را فتح کنند و چون سی ایشان در طی مراحل موثر نیفتاد و بوقت شام باز خود را در همان منزل دیدند لاجرم دل را بر بلای تیه نهاده رخت اقامت فرو گرفتند و چنین گویند که تیه بنی اسرائیل در صحرائی بود میان فلسطین و اردن و مصر طول آن دوازده فرسخ در دوازده فرسخ و چون موسی در فضای او بیاد عالقه در آمد بخشین کیکه قاصد ایشان گشت عوج بن عنق بود سے نزدیک موسی رسید آنحضرت جستن کرد و سر عصا را چنان بکعبش زد که از پای درافتاد و جان بمالک دوزخ سپرد و موسی با یاران بعد از قتل عوج بجانب بنی اسرائیل شتافت و ایشان را در منزل معهود یافت گفت ای قوم من رفتم و با ربتعالے نصرت فرموده مراچندان قوت داد که شخصے را که در روے زمین خدا نیز گستر ازان بنده بلند قامت جثه و صلابت هیکل بزرگتر نبود و اگر توقف می نمودم تمامی آن دیار مفتوح بدشمنا نخواستم کربی شما دران بلاد در آیم اکنون میرسید دول قوی دارید تا برویم و ممالک شام را بتصرف آوریم بنی اسرائیل صورت حال و شرح سرگردانی خویش را بعرض آن حضرت رسانیده موسی ازین سخن ملول خاطر شد و از وعدهٔ حضرت آهی که بزودی بر ایشان رسید عنیگشت و بر سیچارگی آن جماعت تاسف نمود خطاب آمد که فلا تاس علی القوم الفاسقین و چون دران بیابان قوت ایشان تمام شد و ذخیره که داشتند نماند شروع گرسنگی و استیلاج خود معروض حضرت نبوی گردانیده موسی دعا کرد و باری تعالے تنجمین یا چنبر که شاید آن را و مرغ بتان آن نواحی بسیار شد تا ازان بسیمید ند و بخورند و مرغانی بر شکل کبک کرامت فرمود که بنزد ایشان می نشستند و هر که خواستے از انها گرفتی و کباب ساخته تناول کردی و الی الیوم ازان جنس مرغان دران صحرا یافته شود و بعد ازانکه عطش بر ایشان غالب گشت و از موسیٰ آب طلب کردند بوحی آهی آن سنگے را که پیوسته موسی همراه خود میداشت بر دو بیت المقدس نهاده مشائخ و سرشاهیر بنی اسرائیل را جمع کرده دعا فرمود و عصا بر آن سنگ زده دوازده چشمه بعدد اسباط الات سنگ منفجر گشت و هر سبطے چشمهٔ جهت خود مخصوص گردانیده و بهود آن سنگ را جمراه گفتندی و در عرض ایشان سنگے بغایت بزرگ بود که بنزد بوت بر چهار پایان بار کرده از منزل بمنزل دیگر می بردند گویند که در وقت رحلت آب ازان سنگ منقطع شدی و چون بجائے نزول کردندے سنگ را نزدیک در قدس نهاده آب از انجا روان شدی و انقیای بساط و دارد جوی بزرگ جاری کرده بمنزل ایشان بردندی و بدین منوال روزگاری بعسرت میگذرانیدند و هر روز دو فرسنگ در آن بیابان سیر میکردند و موسی ایشان را بصراط شکر گزاری حضرت باری تعریص می نمود ع که بسیار بد باشد اندیشه بتر + و احوال بنی اسرائیل بدین نهج استمرار داشت تا زمانیکه بخلاف فرمان الهی جمیے را داعیه شد که از زمین مصر بیشتر از کفاف یکروزه برگیرند و حضرت موسوی هر چند بصیحت و دعوکرد قبول نکردند و بر بندار بدین برکت شما موجب سخط ایزدی ست نشنیدند و ذخیره یکماه و بیشتر ترتیب دادند و بنا بر فرمانی خشم حضرت ربانی شامل احوال شان شده برکات آن نعمت منقطع شد و چون از فقدان قوت آتش جوع التهاب گرفت پیش موسی آمدند و بساط اعتذار گسترانیده تضرع آغاز نهادند او ان کمال علم و لطف خدا یشان را قبول کرده و دعا فرمود که حق تعالے بر مقتضای سابق ابواب نعمت خویش بر آن قوم مفتوح ساخت آنگاه موسی بیانه معین گردانید که آن را مرزبان گفتندی و هر گز قاهر فروے در روزی بکی ازان زیاده نگیرد و للاره جمعه که حصهٔ شنبه را نیز در آنروز بردارند و بچنین فرمان داد که در وقت صبح بجمع آورد ون قوت اشتغال نمایند و هر کس که ازان بیعاد تخلف نمودی در چیدن مسارعت نمودے حق او دران فوت شدی و اگر زیاده ازمرزبان تصرف کردے البته بوی گرفته ضائع گشتے و چون نوبت دیگر از بهنگی خود عیال بنالیدند موسی دران باب دعا فرمود خطاب آمد که جاسای کشنده دار و آب چشمها که ازان سنگ منفجر شده لشویند تا بحالت اول دگر باره آیند و چون وسخ و چرک گیرد و رآتش اندازند تا سفید و پاک گردد و بعد ازان اراده ازلی متعلق بآن شد که هر طفل که از مادر متولد شود و باجاسه آید چند انگشته و نمایا بوجامه نیز موازی قامت او در طول و عرض بیفزاید و چون چندگاه بدین وطیره بسر برند باز بحضرت موسی شکایت نمودند که مدتی ست که طعام ما ازسن وسلوای معین شده ما بعد از وقات بدین مطعوم متنوع انیم و ما احدس و پیاز و بقول و نباتات ارضی مهرست و ما ازان نصیبی نیابیم و بدان خرسند نشویم موسی را ازان التماس ملالت روی نمود و هر چند استبدال ادنی بالذی هو خیر را بطریق توبیخ و سرزنش گفت که هبطوا مصرا فان لکم ما سالتم تعنیے اگر تو اند بمصر روید که این چیزها در آنجا بدست آید نهی قوم جاهل که نباشات ارضی را بر خوان آسمانی تفضیل می دهند طعام حیوانی را بر مائده روحانی مرجح میدارد و موسے و هارون از فرط جهالت بنی اسرائیل و قساوت

قلوب ایشان متعجب مشوده در خاطر آورند که از میان قوم بیرون روند و آن جاهلان بی عاقبت را بحال خود باز گذارند اما چون انبیا را صبر و تحمل از لوازم سمت بآن سمان موحش التفات ناکرده دست در عروه وثقی شکیبائی زدند و بخط الهی مبعود نه بانگ فرصتی حضرت قهار تعالی شانه نامرادی ذلت و خواری و مسکنت بر ایشان گماشت و در روز روز محنت و مذلت بنی اسرائیل متضاعف میگشت تا مدت چهل سال قهری تمامی آن جماعت کرد بر بریه قاریش بسر می بردند افوق بیست و دون پنجاه سال سن ایشان متجاوز نبود و بعد از انقضای آن مدت بی وفائی گفتند یک نفر از ایشان خلاص نیافت مگر یوشع و کالوب و چنین گویند که در این مدت آنچه از بنی اسرائیل بلاک گشتند همان مقدار از نسل ایشان پدید آمدند چنانچه در قصهٔ خروج از تیه شمارهٔ لشکر سوازی تعداد دخول تیه بودن زیادة و نقصان در آنجا مذکور شد تا موسی بطلب حضرت خضر چون حضرت آلهی نعم المؤنس موسی کراست فرمود و علو مرتبت و سمو منقبتش را بتمامی اظهار نمود و ادای مراسم شکر و سپاس را دیر چند روز مجلس ساخته بنصیحت و موعظت قوم مشتغال مینمود و وظائف محبت و تعالی و آلای ربانی را تشکر کرده بتکرار آن طیب اللسان میبود و نظر چون بارم نفس خود من شکر دوست بگه شکری ندارم که در خور دوست بعطائی ست هر سری از زبر و بم چگونه بر سری شکری کنم گر روزی در اثنای مجلسی از مجالس موعود شخصی بر خاسته گفت یا نبی الله آیا هیچ فرمودی میدانیم و شکر عواطف و احسانی که از حضرت احدیت نسبت باستعداد افاضه فرموده فرض نمائیم و به نبوت و رسالت تو اعتراف نمائیم لیکن خبر ده که اکنون در روی بسیط خبر حضرت صمدیت را بنده از تو عالم تر ست یا نه موسی گفت ظن من چنان ست که کامر مرد خدای را در روی زمین بنده از من فاضل تر و عالم تر نباشد چه مرا بشرف استماع بر اعالی مدارج و معارج فضل و علم مشرف گردانیده سعادت مکالمه حضرت خود و تدریع ملابس اصطفا و خلعت اصطناع ارزانی داشته و بنده که بدین موهبت مخصوص باشد بیشک اعلم و افضل جهانیان واقف و اکمل عالمیان خواهد بود و متعاقب این سخن جبرئیل نازل شده از حضرت حق خطاب عتاب آمیز رسانید که ای موسی چه وائی که ما علم خود در کجا ودیعت نهاده ایم و هر کس را از این بحر بی پایان چه نصیب داده و بانیک مرا بنده دانست از تو اعلم اگر چه مشوده بلاقات تو تقرب نائی و بهر یای علم او در آئی بر تو روشن شود که این صورت خطا بوده و این دعوی مقرون بسهو افتاده موسی بدان معنی اعتراف آورده مقام آن بندهٔ بزرگوار را از حضرت عالم الاسرار مسئلت نموده و ملاقات او را در خواسته از محل و مسکنش تفحص فرموده وحی آمد که منزل آن بنده قریب بمجمع البحرین در ساحل دریاست و اگر بدیدهٔ بصیرت تامل نائی مانند روح در همه جاست موسی گفت الهی مرا باو که رساند دلیل راه من کیست خطاب آمد که طعام تو در نهای تو باشد آنگاه موسی و یوشع چند نان دهای خشک سود و بریان برداشته متوجه مجمع البحرین شدند و سه روزه راه قطع کرده بسر حشمه رسیدند قریب بمجمع البحرین و خفته در آنجا آسوده زنبیل طعام را در آن موضع بر سنگی نهاد و در وقت رحلت فراموش کرده بزنبیل در ساحل دریا روان شدند و بهان نخله اثر نبض حضوری را زنده ساخت و آن خود را از زنبیل خلاص کرده بدریا انداخت و چون موسی مقدار یک روز و شب گرسنه شد یوشع را گفت طعام بیار تا بخوریم یوشع گفت دوش که صخره را برای ساختن نهای را آنجا فراموش کردم و از خاطر فرش شد بر دالا شیطان قال ارأیت اذ اوینا الصخرة فانی نسیت الحوت انسانیه الا الشیطان و موسی عذر یوشع را قبول کرده فرمود که باک نیست همران محل باز گردیم الاجرم مراجعت نموده بسر حشمه رسیدند خضر را یافته مشغول عبادت دیدند و بعد از آنکه خضر از وظائف عبودیت فراغت یافت از حال موسی تفتیش نموده موسی گفت مقصود آنکه از این سفر چند گاهی بلاقات عزیزت مشرف شویم تا از نسخات حشمت علوم تو چیزی آموال تازه و بریان گردد و از شیم التفات تو غنیمه مراد ما شگفته و خندان گردد و ان ربی قد رشدنی الیک لا تبک و اعلم من ملک فاحکم فانطلقا حتی فظهر اساس کار ایشان محکم افتاد و که موسی خضر را سکوه ساز و چون ممکن نیست رفتن بی دلیلی بپیمبر را بیاموزد جبر ئیلی بخضر جواب داد که التماس تو بندهٔ دل ست امر او فقت کار بر مشکل ست چه شاید که من از روی علم باطن امری قیام نمایم که بدایت آن از کرامتی خالی نه لیکن آل آن مشتمل بر شری که کراست باشد و چون تراصبر نباشد تا حقیقت آن لائح و حقیقت آن ظاهر گردد بفتدها کلا پیش آئی و بصورت اعتراض مبادرت نائی و بدین جهت عقد مصاحبت گسیخته گردد و طریق مرافقت مسدود و اندموسی گفت تجدنی انشاء الله صابرا و لا اعصی لک امرا خضر گفت اگر تو متابعت من کنی از هیچ چیز سوال مکن تا من ابتدا نکنم بذکر آن و بعد از ان خضر و موسی بر صخره بحر تو شوده بکشتی در آمدند و بقول جمهور یوشع با جازت موسی مراجعت مشوده بقوم بیرست خضر چون بر کشتی قرار گرفت سه تخته بر سبیل خفیه از موضعش برداشته در آب انداخت و فریاد بر آورد که ای قوم زود باشید و همت سفینه بجا آرید والا همه هلاک شوید موسی تمام بجاری حاضر ساخته و چوب پاره ها بران موضع دوخته کشتی را اصلاح نمود و آن کشتی معیب و خاطر صاحبانش مغموم شد موسی گه تغافل نمود و اشاره کرد باخضر گفت جماعتی را بشرف هلاک رسانیدن کشتی بدین متانت و استحکام سوراخ کردن چه فائده دارد خضر فرمود که الم اقل لک انک لن تستطیع معی صبرا موسی از ان قول اعتذار کرده صدور کار را بغیر او موشی حواله کرد چون از کشتی بیرون آمده بشهری رسیدند راه تماشای سیر و تردد کنجکی از خود زند خضر از میان ایشان طفلی با کودکان صباحت و حسن تمام بود گرفته بخواباند یدکاردی کشیده سرش از تن جدا کرد ایند دیگر بار موسی زبان اعتراض و سوال کشاده گفت مباشرت قتل نفسی پاک که هنوز بطلائع حسمانی و طوارق نفسانی گرفتار نشده فعلی کرموجب قصاص باشد نزدی صادر نگشته نیز عقل چون نمیاید این بتقضی کدام شرع درست آید باز خضر فرمود که الم اقل لک انک لن تستطیع معی صبرا

یا اگر چند مدت قیام نمود و شرط کرد که من بعد ازین نوع اعمال نپرسد و الا فصل اختیار کند و جوهر هر دو را عرض مفارقت لازم گردد و آنچه نیز ده سے پیغمبر آورده شب هنگام که بجزوت برجوا مستولی گردیده بود بقبول این عباس رض بقریهٔ انطاکیه رسیدند و اهل قریه طلب طعام نمودند ایشان از ضیافت خضر و موسی ابا و امتناع کردند خضر از ایشان روی بتاقه با موسی بجانبی رسید که دیوارش قریب بانهدام بود بتعمیل در عمارت آن کوشید و مستوی ساخت و علماء در بیان آن اختلاف کرده اند موسی گوید دست خود بر آن میمالید تا آنچنان باستواره مستقامت مبدل شد و بعضی گفته اند که مستوی بر آنچا نصب نموده و بدان جهت از انهدام محروس گشت و طائفه را عتقاد آنکه اجر اصل قلع کرده اساس جدید نهاد و در سوم آزار بتازگی احیاء دوعلی ای القاد و موسی با خضر گفت که چون اهل این دیار از طریقهٔ مهمان نوازی متجاوز کرده اند واجب چنان ست که اجرت این کار بستانی و اثواب نیز ان جمع بود اسفله آن بنشانی خضر فرمود که هذا فراق بینی و بینک مفارقت را آماده باش و پیش ازین در اندیشهٔ مفارقت مباش لیکن لحظه گوش و هوش بجانب یاد ار و حقیقت دانش از حقیقت اسرار افعال من بردار اما فرق کشتی راسب آن بود که چون از سفینه بر دیار ملکی جبار تعدگار ست که او را منذر گوید و براهی علند بود چون نیز گفته اند هر کشتی که صحیح الارکان بود صدر او را بطریق غصب بستاند و صاحب کشتی را از تملک آن بی نصیب گرداند بنا بران سفینه را معیوب ساخت تا پست آن مسکینان بماند و کسی متعرض آن نشود و نستاند بقوت کما بحقه ان بود تقریر امر معاش منحصر بود او را قتل کودک راحت آن بود که پدر و مادر را و از اهل توحید ند و بهر حال ازین کودک غیر از کفر و عصیان و فساد و طغیان در وجود نمی آمد و میترسیدیم که او شرفتی و عصیت او بوالدین رسد و ایشان بشر شر آن گرفتار شوند و ما خواستیم که بخشند گانرا بعنت و عوض ان طائع فرزندی صالح بدیشان کرامت فرماید انشاء الله چنانچه صادق منقول ست که بعد از قتل و هلاک آن فرزند باری تعالی دختری در عوض بدان مومن و مومنه بخشید که هفتاد پیغمبر از نسل وی مبعوث و مبعوث گشتند و اما اقامت جدار و تعمیر ش را فائده آن بود که دو آن دیوار ملک دو پسر یتیم کهایشان را حرم و حریم گویند پدر ایشان دو پسر صالح متقی بود گنج نام و زیر دیوار بهت فرزندان خود گنجی نهان کرده است و اگر آن دیوار منا قط بیفتد گنج بدست دیگران می افتاد و ایشان بی بهره میگشتند لاجرم بر حسب الهام ربانی باقامت آن اشتغال نموده شد تا آن دو کودک بحد تمیز رسیده گنج بانصرف نایند ائمهٔ اخبار گویند که ارتفاع آن دیوار بمقدار آن بلده در دیست گز و طولش پانصد گز و عرضش پنجاه گز بود و در قصهٔ گنج اختلاف ست بعضی گویند گنج جلدات از چند صحیفه بود که بر انواع علوم مشتمل بود و بعضی گفته اند صد و قیی بود بر از طلا و نقره و ابو محمد جعفر صادق گوید که لوحی بود از طلای احمر و بر آنچا نوشته بود که عجبت لمن یوقن بالقدر کیف یحزن و عجبت لمن یوقن بالموت کیف یفرح و عجبت لمن یوقن بالحساب کیف یغفل و عجبت لمن یعرف الدنیا و تقلبها کیف یطمئن الیها لا الٰه الا الله محمد رسول الله و بعضی از تواریخ بر نهج دیگر آن لوح این کلمات مرقوم بود که انا الله لا الٰه الا انا واحدی لا شریک لی خلقت الخیر و الشر فطوبی لمن خلقته طلقه و اجریته علی یدیه و الویل لمن خلقته للشر و اجریته علی یدیه و از حضرت ولایت پناه علی کرم الله وجهه منقول ست که چون آوان وداع میان موسی و خضر نزدیک شد کلیم الله التماس وصیتی نمود خضر گفت استمع وعک یا ابن عمران کن نقاعا و لا تکن ضیاعا و ارج من اللجاج و لا تشف فی غیر حاجة و لا تضحک من غیر عجب و لا تغر انا طمئن بخطیئة یا هم و انک علی خطیئة و لا تحزن علی الیوم الی الغد و بعد از آنکه خضر مواعظ بسیار بدیع موسی را وداع فرموده بازگردانید چنین گویند که مدت مصاحبت ایشان هجده روز بود و از حضرت خضی پناه منقول ست که اگر نبودے موسی را از شطے که با وی بود خضر گردہ بود حیاتش فی هر کرانه که از عجائب اسرار الٰهی و غرائب امور نامتناهی بسیاهده کردی و حضرت کبریای سبحانی مدار از تمامی آن اخبار غیر مهدی و جناب قطب العارفین شیخ محی الدین قدس سره در فتوحات آورده که در بعضی از بیابانها همراه خضر بودم و در اثناے محکمات کلام تغیر بر کار مصاحبت او موسی شد چون از کار های آن صورت تفحص نمودم و دیدم که از برای پسر عمران هزار مسئله میباید بودم چون بر سر مسئله صبر نتوانست کرد از اظهار دیگر مسائل منقاعد شده طریق مصاحبت او سد و نمود و میبایست ائمه اخبار اختلاف ست که ملاقات موسی و خضر قبل از ابتلای تیه متحقق گشته یا بعد از ان یاد ران اثنا و اضح قول آنکه در اثنای سیر و گذار ابتلای تیه این قصه واقع شده و چنین شنیده نماند که موسی و هارون و یوشع و کالوب از بلیه تیه این بود ند و الله اعلم ذکر وفات هارون در اکثر تواریخ چنین مسطور ست که هارون در سال سی امر از بلیه تیه وفات یافت و بعضی از نسخ مذکور ست که در غرهٔ شهر آب که چهل ماه از سال چهل از ابتلاے تیه وی میبوسی رسید که وفات هارون تر دیک دبلقان موضع این قضیه روی خواهد نمود و بعد ران آوان من موسی و هارون و بلعم باعور شیر و شبر کپسران هارون بود ند همراه گشته بصوع کوشریک تو جه بنود ند در اثنای سیر و صفی پیوسته که هوای عطر آمیز عنبر بوی دشت و در انجا خانه تعلب دیدند و تختی بلند که رخهای نفیس بران نخت گسترده بود ند و رخت عجیب مشاهده کردند آواز در جهان عدیل نداشت و هارون ازین صورت عجب نموده با موسی گفت که مرا آرزو دست که در اینجا استراحت نمایم و لحظه از کلفت راه بر آسایم اما بیترسم که صاحب خانه بیاید و بر من غضب فرماید موسی گفت که قدم از راه خود حاصل کن که اگر صاحب بیت پیدا شود من بلند خواهی او و قیام نمایم هارون گفت ای برادر خلم میگیرد و خلیفه ست که تو نیز مرا خلافت نمائی تا اگر خدا ندین رد عضه بیاید تحمل غضب و عتابش هر دو شریک باشم و موسی بالتماس او بر تخت تکیه کرد و چون هارون سر بخواب نهاد

اجل موعود رسیده روح پاکش بخطائر قدس خرامید و در اثنای آنکه موسی خواست که بتکلیف و تدفین او قیام نماید آن روضه باتخت و خانه ناپدید شد و آن حضرت بجانب قوم باز گشته صورت واقعه را با ایشان در میان نهاد بنی اسرائیل گفتند برادرمان حسد برده او را هلاک کرد و بنا بر آنکه هارون را ذوی الدوست تری و شفیع و حضرت کلیم این سخن را شنیده دعا فرمود تا سریر نعش هارون آن ساحت را زنده ساخت و بنی اسرائیل زبان طعن دراز کردند و اظهار آن سریر هارون را بخلافت وی نصب کرده بدان محل آمدند که آن روضه و تخت ناپدید شده بود و در آنجا عمارتی عالی بنیاد نهاده باتمام رسانیده بودند و بروایت ثانی حضرت موسیٰ بنی اسرائیل را بعد از انقضای چهل سال از تیه بیرون آورده بلاد شام مفتوح گردانیده و بقول جمهور زندگانی آنحضرت در سال سی و سوم از گرفتاری بنی اسرائیل هم در بیابان تیه بپایان رسید انجام ذوالقرنین موسیٰ و استخلاف ادیوشع بن نون و او ذکر بعضی از قضایای که در ان آوان دست داد و در کیفیت وفات موسیٰ اقوال مختلفه بنظر رسیده و ما قلم شکین رقم بر انچه اصح بحال انجیاست مبادرت مینماید ارباب اخبار آورده اند که چون بار کال موسیٰ نزدیک رسید فرمود تا بنی اسرائیل را نوبتی دیگر شمار کنند و از احوال جماعتی که در سین خروج از مصر راه بودند تفحص نمایند چون تفحص قیام نموده غیر از یوشع و کالب بنفسه را از ان قوم ندیدند و صورت قضیه را بعرض حضرت نبوی رسانیده موسیٰ فرمان داد که اولاد ایشان مجمع حاضر گشته توریت مجمعی عظیم ساخته احکام توریت و مضمون الواح بر ایشان اعادت کرده معانی الفاظ آن به بیان برایشان روشن گردانیده ایشان را بتلاوت و درس و بحفظ آن و تعلیم فرزندان بجانب و قرائی وصیت نمود کاتبان نصب فرموده حکم کرد تا دو سفر از نبی لیسند و در خزانه ضبط نمایند و بعد ازان بخط اشرف خود سفری تمام بنوشت و با جبرئیل مقابله کرده آن سفر را بالیه هارونی تسلیم نمود تا در صندوق الشهادة نهاده و چون کتابت دیگر اسفار باتمام رسید مجموع را بدین سفر مقابله و تصحیح کرده بر اسباط قسمت فرموده هر سبطی را سفری ازرانی داشت و در روز هفتم از روز قوم را احضار کرده مجلسی عظیم ساخت و یوشع را خلیفه و وصی گردانید و بنی اسرائیل را بعد از وصیان حفظ آنهی بوی سپرد و چند پیر در رعایت مهمات ایشان وصیت کرد و بسباط را بطاعت و انقیاد او وصیت فرمود که ام در روز هفتم از اول سال سی و سن بن بصد و بست سال رسیده و زمان رحلت نزدیک شده اکنون بنده از بندگان خدای که بخلوص نیت از شما ممتاز است بر شما خلیفه ساختم و خداوند تعالی و فرشتگان زمین و آسمان را بر من گواه گرفتم باید که در وصیت من تقصیر و تهاون نکنید و در راعتقاد خود سستی و خللی پدید نیارید و در راه دین شبهه بخاطر خود راه ندهید و حضرت جلال احدیت را شریک و انباز نگیرید و نفیرانه دیگر ان استماعت نخواهید و هر کس از شما خواهد که بروز قیامت در زمره من محدود باشد باید که وصیت مرا مرعی دارد و از محبت یوشع و اتباع احکام پیغمبران دیگر که بزبان وی مبعوث شوند روز نهارتا از خلاف انکار ورزد و اولاد را که امام اعظم امت اند بر حذر باشید و با نکار ایشان مبادرت ننمائید که موجب سخط و انتقام شما گردد و تمامت بنی اسرائیل وصایای حضرت موسی را قبول کرده در بین باب و تبقه با نوشتند و بخطوط خود موشح گردانیدند و موسی بعد از اتمام وصیت قوم را یکیک دیگر سپرده ایشان را وداع کرد و دست یوشع را گرفته از میان بنی اسرائیل بیرون رفت و چون مسافتی ببعید میان ایشان و بنی اسرائیل در میان آمد بادی نرم از جانب مغرب وزیدن گرفت چنانچه از اثر آن یوشع را بوفات موسیٰ شعور اتم دو بعد ازان موسی یوشع را در کنار گرفته توديع نمود و هم از میان پیراهن غائب شد قطعه شکین بارماکن اندرین کاخ ✤ برون پرین فقس شادمان و گستاخ ✤ بنی بینی کز قلب کاخ خاک ست ✤ خنک آن کز طلائق صفات و پاک ست ✤ و چون موسیٰ ناپدید گشت و پیراهنی ازوی بدست یوشع بماند از انجا تابوت سقف ملوان ظاهر بجانب خانه بنی اسرائیل مراجعت نموده صورت حادثه باز راندند و قوم و از انجمن موسی متهم داشته جماعتی بردی گماشتند تا بعد از ثبوت بقصاص رسانند موکلان شب بجوانب دیدند که یوشع میگفت که یوشع انجمن موسی بیگناه است و بامر تعالی او را بمقعد صدق جای داد و دیگر روز بلند خواهی یوشع قیام نموده او را طلاق فرمودند حلیه موسیٰ و هارون علیهما السلام حضرت موسیٰ گندم گون و دراز بالا و جعد موی بود و بر دی مبارک خالی داشت و قد هارون ازوی کشیده تر و لون مبارکش سفید تر بود و ازو موی بسته بسیار بزرگ و ضخیم البدن و عظیم الخلقه بود صفات شان بقولی آنحضرت اولو العزم چهارم ست و پیغمبر تعالی الشان و بنهایت غضوب بود و هارون صبور و متحمل بود و حلم بر ذات همایونش استیلا داشت اسامی و القاب شان چنانچه گویند موسی لفظ معرب ست و نام وی بزبان عبری سیه و چه اشتقاق این اسم دختر فرعون کرده بود در حالت کودکی وی در تابوت و طائفه گفته اند که بلغت قبطی آب باشد دسی درخت را گویند و چون تابوت او را در میان آب و درخت یافتند اسم موسی بر وی اطلاق یافت و القاب مشهوره او کلیم الله و کلیم الله و صفی الله و هارون بلغت عبری سرخ و سفید را گویند و چون آنحضرت بدین صفات موصوف بود در ضمن این لفظ اشتهار یافت و لقبش و زیده او علیه السلام صفت شان در اوائل حال موسی منصب اباالت قبطیان و بنی اسرائیل داشت و چون بخدمت شعیب پیوست داعی حق و بعد از انکه مبعوث گشته بغیر از تبلیغ رسالت و دعوت قوم هیچ دیگر نداشت و هارون در بعد حال تاجر بود و در شجاعتی اللام وزارت موسی کبیر و شریعت شان در بدایت بعثت متابعت ملت ابراهیم بود و چون توریت نازل شد حکم شریعت بعضی احکام و فسخ بعضی احکام صادر شده بعضه انچه پیش از بعثت حلال بود حرام شده و انچه مباح نبود حلال گشت و تفصیل آن در میان اخبار بسیار ست مدفن پاک یوشع

باتفاق مجموع اہل تواریخ قبر موسیٰ معلوم نیست و اہل کتاب گویند کہ قبر ہارون در بربہ سین کہوہ شویک واقع ست و اللہ تعالیٰ اعلم بحقائق الاحوال و صلی اللہ علی سیدنا و علیہا و علی سائر الانبیاء و المرسلین ذکر اخبار متفرقہ کہ ختم این قصۂ شریف بران خواہد بود و کیفیت قتل ماشطۂ دختر فرعون آوردہ اند کہ اینہا دختر فرعون را ماشطہ بود کہ بہ ترتیب مہمات او مشغول بود و بہ تنظیم حوائج وے قیام مینمود و این ماشطہ بر ملت موسیٰ زندگانی میکرد و روزے در وقت ترتیب شعر شانہ از دستش بیفتاد و بسم اللہ گفتہ آنرا از زمین برداشت دختر فرعون پرسید کہ این نام کیست و خاصیت این اسم چیست ماشطۂ مومنہ گفت نام آن کس ست کہ بدرست و نگاہ داشتن او ترا و پدر ترا و ہمہ خلق را و ہر چہ ہست وجود از فضل و احسان او بدست آوردہ اند و او مدبر مرکز خاک تا محدب افلاک برکشیدہ حکمت و آفریدۂ قدرت اوست دختر فرعون ازین سخن تعجب نمود و در غضب رفت و بہان لحظہ مضمون مقال ماشطہ را بپدر عرض کرد فرعون گفت بے استکشاف این حال سیاست گزاف راندن موجب ملالت باشد و لیکن کہ بذلت انجامد پس آن صالحہ را طلب کردہ از صورت قضیۂ تفحص نمود ماشطہ انچہ با دختر فرعون گفتہ بود بے دہشت بیان فرمود فرعون خشناک شدہ حکم کرد تا دست و پای او را بمسمار آہنین بدرختند و در شکنجہ اوانش بر سروی ریختند و آوان بیت را تکمل کردہ بہ الوہیت فرعون اقرار نکرد و از مذہب خود باز نگشت آنگاہ فرعون فرمود تا تنورے چون کورہ آہنگران تافتند و حکم کرد تا طفل سہ سالہ او را با آتش اندختند آن نارسیدہ معصوم بسوخت و مادر بلاکش بریان فصیح طریقۂ ثبات را می آموخت و میگفت اصبری یا اماہ فقد وصلت الی اللہ و ملت رضاہ و لیس الا ان نبیک و بین الجنۃ الا خطوۃ او خطوۃ تعین چنین گویند کہ جمعی کثیر از قبطیان بر روایت این معجزہ و حقانیت را اعتراف نمودند و از کفر و جہل باز آمدہ طریقۂ مسلمانی پیش گرفتند ذکر آسیہ بنت مزاحم زن فرعون و کیفیت قتل او و نسبت آسیہ بلوط بپیغمبر ما صلی اللہ علیہ و سلم و بعضے از نسائے عرب نسبت او بر تا نیان کنند و گویند کہ او از جملۂ اقارب فرعون بوده و علی الاطلاق بین مومنہ موحدہ بود و در شریعت موسیٰ عمل مینمود و ایمان خود از فرعون نہان میداشت تا بمرور قصۂ قتل و صلب سحرہ اظہار کردہ چنانچہ مسطور شد بعضی گویند کہ چون فرعون بقتل ماشطۂ دختر خود اقدام نمودہ آسیہ در غرفۂ نشستہ بود آن حال را مشاہدہ کردہ بے طاقت از نجا فرود آمد و بنزدیک فرعون رفتہ او را از ان جرأت و دلیری منع فرمود و از عذاب اخروی تخویف نمود فرعون چون این کلمات شنید آسیہ را بجنون منسوب ساخت آسیہ گفت و یوانہ تو ائی کہ با ہمہ عجز بشریت دعوی ربوبیت میکنی و ایمان خود ظاہر کرد و گفت آمنت باللہ تعالیٰ ربک و رب العالمین و فرعون او را طلبیدہ گفت دختر تو دیوانہ گشتہ ست ترا نصیحت کنم تا او را بدین موسیٰ باز گردد و الا بعذاری ہر چہ تمامتر شش ہلاک گرداند و چون از کفر او قطعا امید شد جسدش را بچہار میخ استوار کردہ عذاب میکرد تا بجوار رحمت الٰہی منتقل شد و چنین گویند کہ در اثنای وقایع و موسیٰ از انجا میگذشت آسیہ بسر انگشتان شکایت ایذای فرعون عرض کرد موسیٰ دعا کرد تا بر یتعالیٰ شدت عذاب را بنوعی بر آن آسان گردانید کہ مطلقا از الم آن واقف نشد و خندان خندان از مراحل فانی بمنازل باقی رحلت فرمود ذکر عصائے موسیٰ و صفات او شمہ از صفات عصا منقول ست از مناہج السالکین سابقا و درین اوراق مسطور شد و در جامع اعظم چنین آوردہ اند کہ عصای موسیٰ از چوب مورد بود طولش سی و ہفت گز قامت موسیٰ و بعضی سی ذراع گویند و چہل نیز گفتہ اند و از آدم بطریق توارث بشعیب رسیدہ بود و دو شاخ داشت و در پایان آن نیزۂ آہنین بود و بروایت سعید بن جبیر تا ہش ناساست بود و مقاتل نقل گفتہ و ابن جبان غیات گفتہ و برخے تلفیق گویند و چون موسیٰ را در قطع مسافات ضعف در یافتی بردی سوار شدی و او مانند اسپ تازی در رفتار آمدی و در لیالی مظلمہ چون چراغ درخشان بودی و اگر تشنہ شدی در چاہی برای آب گذاشتے و بمقدار بعد چاہ و دراز شدی و دولوے بر سر آن پدید آمدہ آب بالا آوردے و اگر گرسنہ گشتی ہر دو بار کہ اشارت کردی طعام پکردہ ظاہر شدی و اگر میوہ میخواستی بر زمین فرو ریزد و درخت سبز میوہ و نظر آمدی و اگر بوی خوش طلبیدی رائحۂ مشک و عنبر از وے فائح گشتی و اگر بحرب دشمن احتیاج افتادی اژدہا در روایت مہابت بودی و چنین گویند کہ ہرگاہ موسیٰ در بارز بر زمین انگندی ثبانی شدی بسیار سیاہ و دوست و بایش پدید آمدی و در دہان وی دوازدہ دندان بمحدت شمشیر و سنان ظاہر گشتی و از دہان وی آتش چنے و چشمان او بسان برق لمعان زدی و از منخراہ بادی سموم و زبان گرفتے و از حرکت وی صریری بگوش رسیدی چنانچہ از آتش بر لگام اشتعال ظاہر شدی و ابین الکتفین او ہشتاد ذراع بودے و بر تن او مویہا بسان خار ہیلمان راست بایستادی و ہر چند سنگ صلب بردی افتادی از صفحت بانحاء او رسیدی چون سر بر آسمان کشیدی مثل منارۂ سیاہ بنظر آمدی و ضخامت جثہ اش برابر شصت پختی بودی و علی الجملہ عظمت شان و خشت جان و لعنیت مار دردی جمع بود و حضرت کبریای سبحانی در فرقان مجید در محال مشدده اشارت باد میفرماید قال عزمن قائل فاذا ہی ثعبان مبین و قال کما نہا جان و قال تعالیٰ فاذا ہی حیۃ تسعی و غیر ہا انچہ مذکور شد صفات دخصائص دیگر داشت کہ شرح آن موجب اطناب ست حدیث الصخرہ آوردہ اند کہ حضرت موسیٰ را چندان حیا مانع بود کہ جسد مطہرش را ہیچ کس ندید و چون نزد بنی اسرائیل کشف عورت جائز نبود و از یکدیگر نیز حجابے نمیکردند جمعی از فساق بنی اسرائیل او را بطعنے از حلل قویہ منسوب ساختند و این امر در میان ایشان شہرتی تمام گرفت و تا بی بصیرتی او ظاہر گردد حضرت عزت تقدیر فرمود کہ چون در مغتسل در آمدہ جامہ ہا بر سنگ ما دی الحال آن سنگ از مقام خود

حرکت کرده با جامه یاران شده بعد از اتمام مراسم غسل از آب برنهر بیرون آمده هر چند میدوید بدان سنگ نمیرسید لطف که بران حالی نظر بدین همه بی‌تابی نکند و فحیر ظاهر
و لطافت چیزی ندیده بدین واقعه شاهد آن حی گفته شبهه نمود سر بطاعت خاطر بنی اسرائیل رفع کرد و قیامت قوم بر کمال صفای ظاهری و باطنی بوسه جانم شنیده و لذت عصا و
ناپسندیده استغفار نمودند و بعد از ان وحی نازل شد که موسی آن سنگ را بگذار که بدان احتیاج خواهد افتاد و چنین گفته اند که آن سنگ چهار سوراخ پدید آمد و از هر سوراخ آب
بضرب عصا از هر روئی ستر چشمه ظاهر شدی و در رابتدا از هر چشمه قطره چند نرشح نموده آنگاه الامر چنان آب روان گشته که دوازده سیلاب گاهیت کردی چنانچه تابوت
سکینه و کیفیت آن صاحب لباب التفاسیر گوید که چون آدم از نهایت سرای نهاد بجنت سرای دنیا نزول فرمود حضرت باری عز شانه جهت تسلیه خاطرش نازل فرستاد که
دران صورت جمیع انبیا موضوع بود و در آخر هم صورت پیغمبر ما بوده بحولی آن صید اهل بیت و اصحاب لشکر و مشاهده می افتاده تابوت از نهایت شفیعا بود و در طول سه
گز و در عرض دو گز و در ارتفاع نه ذراع بوده و منقش ساخته و آن تابوت بمیراث بشریت رسیده از وی حسب التوارث عصا غرهمن کابریا و عصا غرها بپسر خلیل
منتقل شده و ابا بعد سایر پیغمبر از وی به پرسش تیمار نقل افتاد و در بنی اسحق باو سے جهت تابوت نزاع میکردند قیمار یاشان نمیداد تا شبے از ناقی شنید که ابن تابوت را بپسر
عم خود یعقوب تسلیم نمای و فیدا تابوت را برگزین نموده در کنعان بدان حضرت رسانیده و تابوت بمیان اولاد اسرائیل مانده تا بوشی رسید و بعضی گوینه که تابوت سکینه و صندوق الشهادة
هر دو یکی ست و کیفیت آنچنان بود که چون هنگام رحلت موسی از دنیا مستقاب شد حضرت عزت مناجات کرده گفت بار پ بنی اسرائیل بندگان تو اند و ما ایام ارتحال نزدیک آمده
اگر برایشان کرامتی فرمائی که بعد از من حجت و نصرت ایشان بود هر آئینه بر دشمنان خود ظفر یابند یعنی موجب افتخار و مباهات قوم گردد و دعا مستجاب شده خطاب آمد که تابوتی بدین صفت
ترتیب باید کرد و آنچه فرایم در آنجا بود یعنی ما تقصود حاصل شود و بعد از ان بنی اسرائیل سلاح جنگ بیابند و بعد ازان موسی تابوتی از اطلاق فقره دوزی و آهن و غیر فلک ترتیب کرده و
زمین بروی زده و صخره که عیون اسباط از انجا منفجر گشته بود بر صاعه الواح و دو طوق دیگر که بعد از شکستن الواح کرامت شده باطشتے که ملائکه علیهم السلام بهبنیا را دران غسل میدادند و اسفار توراة
که بخط اشرف خود نوشته بود و دران تابوت نهاد و دست بتود بعد از وفات وی جامه های هارون را با ملابس و نعلین خود در آنجا نهاده و سر آنرا محکم سازند و بنی اسرائیل بموجب فرموده عمل
کردند چون حامد رومی بدیشان نمادی آن تابوت بیرون آورند و بی برکات آن شدت ایشان مرتفع گشتی و آن تابوت گاه و رخ از آن ملوک و گاه بدست ظفار اعیاد بنی اسرائیل
بیمود تا انگاه که بعضی از عمالقه معاربه آمدند و بنی اسرائیل را شکسته آن تابوت بیرون آوردند و بیت الاصنام بزیر اقدام تهان نهادند و علی الصباح عمالقه به بتخانه در آمده تابوت را بر سر
بتان نهاده و بیدند و از نهیبی متعجب مشوده تابوت را بر زمین افگندند و بعد از چند کرت که جای تابوت را بر خلاف مدعای خویش مشاهده کردند بقریه از نواحی شهر نقل فرموده نهادند و
بدان سبب مجمع اهل آن قریه بدرد گران گرفتار آمدند و باز از انجا برده داشته در محلے نامرضی دفن کرده سکان آنجا مجلت بواسیر مبتلا گشتند عاقبت تابوت را برگاوه گوسالہ بسته بدیار بنی اسرائیل
سرداده و فرشتگان قائد آن گشته میان یهودان رسانیدند و ایشان از بعضی استشاره نموده بگیرند و سلطنت را بطالوت مفوض داشتند اما در تفسیر سکینه اختلاف بسیار ست بعضی گویند
سکینه صورتی بود شبیه آدمی که چون امری حادث شدی از تابوت متکلم گردی بنی اسرائیل را بصلاح حال شان هدایت نمودی و بعضی گفته اند که ریحی باد بودی لطیف مشابهت داشت
و سائر اعضا مخالف بود و طائفه بر انند که سکینه جانوری بودی سردی مشابه سر گربه بر هم دو گفت دو بال داشت در هدایت دیگر انگه او را دو سر بود قولی دیگر انگه او را سه روم دبال بود و گاهی
بر سخ جفاذ و دفعت آلهی دلو ساطع و روح نیز تعبیر کرده اند و بعضی گفته اند که الواح عبارت از توریت ست فاما صح آنست که الواح غیر از توریت
است و آن ده لوح بود و مشتمل کلمات عشر چنانچه درین اوراق مسطور گشت و بعضی گفته اند که در وقت غضب حضرت موسی چون ده لوح را چنان بزمین نهاد که مجموع بشکست و بنا بر التماس موسی
باری تعالی آن کلمات را در دو لوح دیگر درج گردانیده بوی فرستاد و در جوهر الواح اختلاف کرده اند بعضی از زبرجد گفته اند و طول هر یک از ان ده باز ده گز و عرض شش گز
گفته اند و قولی را عتقاد نموده اند که الواح از صخره صما بود که حضرت احدیت آنرا از مکمن غیب بدست حکم فرمود تا جبرئیل آن لوحها را دزی بهر بید بدست خود شفاف و املس ساخته بقلمی که فرمان نوشته ایزد بخشد
او مداد بود شت و کلمات عشر کتب گردانید چنانچه بر قلم صنعتی میرسد صفت توریت نهم بود انست که توریت در نه لوح نازل شد که طول هر لوحی دوازده گز بود و بزرگ بن انس گوید
که توریت در چهل دفتر نزول یافت و ضخامت آن چندان بود که بهتا دشتر با بستی تا نقل میسر شدی و یک خروار دزی بالبای خانه گشتی و در دزی هزار سوره است و در سوره هزار آیت و از
انبیای سابقه غیر از موسی و هارون و یوشع بن نون و عزیر و عیسی کسی را حفظ مجموع توریت میسر نشده و بعضی گویند که دانیال و ارمیا نیز محفوظ داشتند و الحق حضرت علی ابن ابیطالب کرم الله وجهه
جمیع توریت را یاد داشت و گروهی از شیعه بحفظ امام ناطق جعفر بن محمد الصادق نیز قائل گشته اند صفت مجمع البحرین صاحب لباب التفاسیر گوید که مراد از مجمع البحرین محل اجتماع بحر
روم و فارس ست و محمد بن جریر الطبری گوید که مسافت سه منزل ست سه مقدار راه که بحر مشرق از آنجا بآن بحر مغرب از عدن بر آنجا متصل میشود و مقابل شهر اسوان بر کرانه گفته و الله اعلم بین
کسب گوید که مراد مجمع البحرین آن فریضه است و محققان بحر نبوت و بحر علم خواسته اند و بدین تقدیر مجمع البحرین محلی باشد که این دو صفت علی حسب تقدیر التقی فی احسن الوجوه کما ینبغی

در تفسیر لفظ حقب در کلام موسی باصطلاح اهل لغت هشتاد سال باشد و بمعنی هفتاد سال و صد سال و زمان غیر محدود روزگار متطاول نیز گفته اند تعداد معجزات موسی حضرت موسی را
اکثر از و فات اقبال او اعمال خارق عادات بوده است و آنچه از و بظهور می آمد خواهی چند اشته و معجزات بیشتر انبیا هم بزبان ایشان متعاقب حدوث آن منفصل گشتی الا معجزهٔ وی که مدتی طویل
بماندی و مفاد آن بعد زمان بگذشتی و آنچه از معجزات او در اثنای گزارش قصه او مذکور گشت بیست و هشت است بدین ترتیب اول عصا که آن مشتمل بود بر چند معجزه چنانچه بعضی از اژدها و برین ادارف
مستطاب گشت دوم ید بیضا سوم ابتلای آل فرعون بنقصان ثمرات در زراعات ایشان چهارم وقوع طوفان پنجم ملخ ششم جراد هفتم قمل هشتم ضفادع نهم آمدن ضفادع هشتم تبدیل آب بخون نهم تقلیب
جو هر دو در مهود دنیا برا حجار دهم صورت بنات ابکار یازدهم انفلاق البحر دوازدهم انشباک آب دریا خشک شدن قعران سیزدهم حدیث طفل ماشطه دختر فرعون و گواهی او بر صدق نبوت موسی
چهاردهم هلاک عوج بن عوق بدست او پانزدهم زنده شدن علمای بنی اسرائیل بعد از هلاک بصاعقه شانزدهم پیدا آمدن نقطهای زرین بر زبان گوساله پرستان هفدهم خاصیت خاکستر
گوساله که وصف اکسیر خاصیت هم بوده و چنانچه بر کتاب سوم صنعت صفت آن بیان کرده است هیجدهم اربعین میقات که چهل روز در یک محل قرار گرفته از جای برنخاسته نوزدهم اربعین که طاقت
چهل شبانه روز در یک سجده بوده بیستم اربعین تفرع که در آن مدت بر یکجا استاده بوده است و کم قصهٔ بقره بیست و دوم هلاک فارون بیست و سوم نزول من و سلوی بیست و چهارم انفجار آب از صخره
صما بیست و پنجم تجدید ملابس ثیاب قوم که در مدت اقامت تیه کهنه نگشته روز بروز بطراوت آن می افزود ببرکت توجه خاطر اشرف او بیست و ششم احیای ارزان بدعای او بیست و هفتم ظهور
عمامه مظله که تا تاثیر حرارت آفتاب را از بنی اسرائیل باز میداشت بیست و هشتم نزول الواح و توریت و دیگر از معجزات او مدینة الحکم بود که در میان بنی اسرائیل هزار سال باقی ماند کیفیت
آن چنان بود که موسی و شاحی از زر و صوف و کتان و مفتول ساخته و در نسج آن جواهر نفیسه تعبیه کرده و سه سطر بر آنجا نوشته بود هر سطری بلون بلونی و اسمای ابراهیم و اسحق و یعقوب و اسباط
بر آنجا نقش کرده و بسبب این اسامی تمامت حروف تهجی بر آنجا ثبت شده بود و چون در میان بنی اسرائیل مهمی حادث شدی و کیفیت آن را کس ندانستی بیامدندی پیش امام
اعظم هارونی بایستادندی تا آن امام جامه ای که خاصه وی بودی بپوشیدی و مدینة الحکم را بر بالای آن اثیاب در انگندی بعد از آن حادثه که بودی شرح کردی و همان لحظه
از مدینة الحکم جواب شنیدی و اگر سخن بسیار بودی کیفیت آن صورت بر حروف مفرده بر آن محال ظاهر گشتی و از ترکیب حروف چگونگی حال منکشف شدی و گویند که در زمان یوشع شخصی
سلیمی خطیر بدزدید و هیچکس راه بدان نبرد و یوشع بدان و شاح عمل نموده سارق پیدا کرد و بعد از اعتراف باستیصال او اشتغال نمود و نام سارق عاجار بن کرمی بن زندی بن زارج
بن یهودا بود و مسروق لباسی مرصع بجواهر و جامه منسوج بزر و یواقیت و قلاده منقوش بصور عجیبه بود و از بن سبب اشرار بنی اسرائیل توهم نموده بعد از آن هیچکس از ایشان بر آن عمل
شنیع اقدام ننمود و مرتکب آن امر قبیح نگشت و از جمله معجزات او یکی آنکه حوضی پر آب کرده بود و قفل و بند آن بدست هارون داده و چون شخصی را نسبت بمنکوحه خود شکی افتادی لختی از آن
حوض در کوزهٔ سفالین ریختی و مقداری خاک بر سر انگشت برداشته در آن آب افشاندی و دعایی بر آن دمیدی و صورت حال با نام زن بر آن خواندی و آب را بر آن زن دادی
تا بخوردی پس اگر زانیه بودی فی الحال سیاه و تباه شدی و همان دم هلاک گشتی و اگر صالحه بودی هیچ مضرتی بوی نرسیدی و همدران سال از شوهر خود بفرزندی رشید حامله شدی
و هر چند عقیم بودی البته بار گرفتی و این معجزه نیز تا مدت هزار سال در میان بنی اسرائیل باقی بود منقولست که در آن روزگار دو خواهر بودند بسیار شبیه بیکدیگر چنانچه فرق میان ایشان
دشوار روی نمودی اگر شوهر یکی را نسبت بمنکوحه خود گمانی بد پیدا شده صورت حال را با ائمه هارونی عرض کرد و ایشان کس بطلب زن فرستادند زانیه مکری کرده خواهر خود را فرستاد
و آن زن آب معمول را خورده چون عملی قبیح از و صادر نشده بود آسیبی بوی نرسید و بعد از آنکه آن ضعیفه بخانه آمد خواهر استقبال کرده او را در کنار گرفت و نفس این صالحه که آب خورده
بود به مانع زانیه رسید فی الحال سیاه گشت و هم آنجا ترقیده عبرت عالمیان شد و از غرائب حالات موسی یکی آنست که وفات او در ساعت ولادتش اتفاق افتاده بی زیاده و نقصان

قصهٔ یوشع بن نون قال الله تعالی و اذ قال موسی لفتاه لا ابرح حتی ابلغ مجمع البحرین او امضی حقبا باتفاق علمای سیر و تاریخ مراد از لفظ فتی درین آیهٔ کریمه یوشع بن نون است و او
از جملهٔ عظمای انبیاست و بروایت قصهٔ وی چنان است که چون بنی اسرائیل را وفات موسی بتحقیق پیوست مدت یکماه مراسم تعزیت بجا آورده عنان حل و عقد امور بدست نام قبض و بسط مصالح
جمهور بکف کفایت یوشع داده اوامر و احکام او را بسمع قبول تلقی نمودند و در روز ششم از ماه نیسان که سال اول بود از وفات موسی حضرت کبریای سبحانی بیوشع خطاب فرمود که بنی اسرائیل
را بردار و همت بر فتح اریحا و دیگر بلاد شام گمار که وعده که با موسی کرده ایم زمان آن رسید و متعاقب فتح قوم بدیار شام فتح دیگر روی خواهد نمود و یوشع اجابت امر حق را مسارعت
نموده بنی اسرائیل را از مخالفت فرمان الهی انذار کرده بحصول خیر بشارت داده و تجهیز لشکر نموده در دوازدهم نیسان متوجه اریحا شد چنین گویند که عبور لشکر او بر آب اردن بود و در آن حین اجزای
آب از هم جدا شده راهی خشک از میان آن پدید آمد تا بنی اسرائیل بفراغ بال بگذشتند و بعد از آن اجزای آب با یکدیگر متصل گشته بحال اول معاودت کرد چون این واقعه بظهور رسید
فرمود تا دوازده سنگ عظیم بر بالای هم نهاده در آن محل که محل لایق بود مناره ساختند تا موجب تذکر این معجزه باشد و هم این ماه قربان فصح کردند بعد از آن دو مرد از صناديد
بنی اسرائیل انتخاب کرده برسم جاسوسی بجانب اریحا فرستادند و چون ایشان مراجعت کرده بنی اسرائیل را از اوضاع و اطوار مردم اریحا اعلام دادند باسرع اوقات متوجه آن صوب شده

سه شهر را محاصره کردند منقولست که اریحا شهری بزرگ حصین بود فصیل و باروی متین داشت و امن خاک نیز نقش دست هرگز بدان باره نرسیده و بروج رفیعش با افلاک البروج دم همسری میزد ساحات بسیار و منازل
خانه های عظیم و آبهای روان در آنجا بسیار بود سواد معمور چون اساس آن در غایت استحکام و بنای آن در تشیید و انتظام بود که نظاره قوم را منع شهری چنان در آن نزدیکی ورود نمود
و یوشع آن معنی را بنور نبوت دریافته در روز هفتم از محاصره با بزرگان و عظمای بنی اسرائیل و ائمهٔ هارونی و صندوق الشهادة هفت بار طواف حوالی شهر بجای آورد و آنگاه دعا خوانده
بر آنجا دمید ناگاه باروی شهر شکافته از هم فرو ریخت و شهربندی بدان حصانت و متانت بی سببی با زمین یکسان شد و بنی اسرائیل باریحا درآمده آنچه خواستند از قتل و نهب بتقدیم رسانیدند
و غنائم بسیار بدست آورده یوشع حکم فرمود که هر چه لشکریان گرفته اند حاضر کنند و هیچ تصرف ننمایند چه غنیمت در آن زمان بر اهل توحید مباح نبود و در اوان بعثت حضرت ختمی پناه مباح گشت
چنانچه ذکر آن در دفتر دوم بیاید انشاء الله تعالی و چون غنائم را لشکریان حاضر کردند یوشع فرمود که بر آتش عرض نمودند اما مقبول نیفتاد و آنست که عدم تصرف در غنائم بنا بر خیانت
صدور امری نامناسب لاجرم به بدیهة الحکم رجوع نموده نام خائن پیدا آمد و باحضار او فرمان داده بگناه معترف گشت و سر گاوی که از طلا که به یواقیت و لآلی ترصیع کرده یافته و پنهان نموده
بیاورد و او را با آن ظاهر کرده بر سر غنیمتها نهادند و همان لحظه آتش قبول بر آن غنائم رسیده با خائن سوخته گشت و در حین دخول شهر یوشع حکم فرموده بود که بنی اسرائیل را باید که از حضرت
غافر الذنب مغفرت گناهان گذشته مسئلت نمایند و شکر خلاص از بلیهٔ تیه بجای آورند جمعی از زاهدان محسنان قوم بموجب فرموده عمل نمودند و طائفه از آن مردم بر آن حکم استهزا کرده گندم طلبیدند
گویند که مستهزیان هفتاد هزار کس بودند و همان دم صاعقه از آسمان نازل شده مجموع را بشهرستان عدم فرستاد و بعد از آن یوشع با ایلیا توجه نمود که عمالقه که در آنجا بودند اکثر را بقتل رسانید
چنین گویند که ضخامت اجساد و صلابت اجسام ایشان بمرتبه بود که بیست نفر و سی نفر از بنی اسرائیل بر یک شخص از آن طائفه گرد می آمدند و در جدا کردن سر او از بدن عاجز میشدند و بعد از
فتح ایلیا روی بشهرستان بلقا نهاد و آن نیز شهری حصین و عمارتی متین و قلعه رفیع بود و اهالی آن قلعه بت پرست بودند و ملکی داشتند بالق نام و بلعم باعور در میان ایشان بود
و او بزعم یهود ساحری بالادست و باعتقاد فضلای ملت احمدی مومنی خداپرست بود که اسم اعظم میدانست و ببرکت آن دعای او باجابت مقرون میگشت و چون یوشع ببلقا
رسید و بالق قوت مقاتله و مقابله در صحرا ندید بالضرورت در شهری متحصن شد و بعد از آنکه ایام محاصره متمادی گشت پادشاه و رعیت از بلعم که وی را بلعام نیز گفتندی التماس نمودند
تا دعا کند که بنی اسرائیل منهزم گردند بلعم اول مخالفت پیش آمده گفت یوشع پیغمبر خداست و بفرمان الهی لشکر بدین دیار آورده من این دعا نتوانم کرد تدبیر آنست که دین موسی را
قبول کنید تا از سخط الهی رهائی یابید آخر الامر بلعم بوعد و وعید از طریق مستقیم انحراف ورزیده انهزام بنی اسرائیل را از باری سبحانه مسئلت نمود و دعای وی مستجاب شده سپاه یوشع
انهزام یافتند و یوشع درین معنی مناجات کرده خطاب رسید که بنده از بندگان من در میان اهل بلقاست که مرا باسم اعظم میخواند و هر چه از من میخواهد باجابت مقرون میگردد و یوشع
گفت الهی چون این دعای او بموقع وقوع رسید آن اسم را بروی فراموش گردان التماس یوشع مبذول افتاد و اسم اعظم از خاطر بلعم محو شد و یوشع با بنی اسرائیل مراجعت نموده و بمحاربه
اعدای دین مبالغه فرمود ملک بار دیگر از بلعم التماس نمود تا درباره بنی اسرائیل التماس کند از خدایتعالی که ایشان را انهزام روی نماید بلعم هر چند دعا کرد باجابت اقتران نیافت
پس حیلهٔ دیگر اندیشیده با ملک گفت که زنان جمیله فاجره را بلشکرگاه یوشع باید فرستاد که اگر یک کس از بنی اسرائیل زنا کند خدایتعالی نصرت و ظفر از ایشان باز گیرد و ملک بنا بر اشارت بلعم
حکم کرد تا زنان فاسقه بمعسکر بنی اسرائیل روند و هر که هر چه طلب کند دریغ ندارند و آن زنان بلشکرگاه رسیده یکی از آنها خود را بمردی از اکابر و عظمای بنی اسرائیل نقیب سبط شمعون بن
یعقوب که زمری بن شلوم نام داشت جلوه داد و آغاز نهاد و زمری دست آن زن گرفته پیش یوشع برد و گفت ظن من آنست که تو گوئی که این زن بر من حرامست یوشع گفت بلی و زنهار تا
گرد این زن نگردی که هر گاه از بنی اسرائیل زنا کند علت طاعون از آسمان نازل گردد زمری گفت من فرمان تو نمیبرم و آن زن را بخیمهٔ خود برد در همان ساعت بلیهٔ طاعون در لشکر شیوع
یافت و چون فنحاص بن عزار بن هارون که یکی از عظما و اشراف قوم بود ازین معنی خبردار شده نیزهٔ خود را برداشته بخیمهٔ زمری درآمد و او را با آن زن بر سر نیزه کرده بمیان لشکرگاه رفت و زمانی
طویل توقف نموده گفت هر که بعد ازین گرد زنان فاحشه گردد جزای وی این باشد و بنی اسرائیل از آن کار ناشائسته دست برداشته عورات زانیه را از لشکرگاه بیرون کردند و حضرت
عزت بلیهٔ طاعون از میان ایشان مرتفع گردانید و از جهت این ارتکاب ناپسندیده باری سبحانه و تعالی تاج عرفان از سر بلعم برداشته لباس تقوی و ایمان از بدن او بیرون کشید و دیگر
یوشع فرمود تا مجموع لشکر متوجه حصار شد و طبلها فرو کوفتند و نایها دمیدند و خروش و افغان کشیدند و از صباح جمعه تا وقت نماز عصر بکار به اشتغال نمودند و قریب بشام برجی از حصار
بواسطهٔ زلزله از پای درآمده فتحی مبین روی نموده و قتل بافراط واقع شد و چون شب شنبه در روز آن امت موسی را امری جز عبادت رخص نبودند یوشع دعا نمود تا قادر بیچون آفتاب را
امر فرمود و خورشید جهانتاب بحکم رب الارباب از مغرب بمشرق حرکت کرده چندان توقف نمود که بنی اسرائیل از قتل عمالقه و جبابره فراغت یافتند و بالق و بلعم را بدست آورده بیاران ملحق ساختند
مشهورست که آفتاب جهت سه کس از افق مغرب طالع شد اول جهت یوشع بن نون دوم جهت سلیمان پیغمبر بوقت عرض صافنات جیاد سوم از برای مرتضی علی کرم الله وجهه چنانچه در موضع خود
مشروحاً ذکر خواهد شد انشاء الله تعالی و چون روز یکشنبه در رسید یوشع برفع غنائم فرمود و طلیعت بمسامع او رسانیدند که در حوالی آن ناحیه شهریست عای نام و اهالی آن نیز بعبادت اصنام مشغول الخ

لشکر کشیده بآن سرزمین رفت و پادشاه ایشانرا بدست آورده با دوازده هزار نفر از بیت پرستان بقتل رسانید و در عقب آن شهر و کوه بلوری را عاد دیگر را جبوری میگفتند و خلقی بسیار در میان آن طایفه بودند یوشع روی آوجه بایشان آورده با سلام دعوت کرد و جمله ایشان خبر رسته سلمان شدند و قریب بدان کوه کوری بود و سلم نام و صنمی بنیج دست و خلقی کثیر در آن قلعه اصنافات بسیار بود و با آن جماعت بسیار شد و یوشع بدانجا رفته بقتل رسانید و آن قلعه را خراب کرد و بعد از آن طایفه نیز اسلام قبول کردند و چون این فتحها عظیم بیوشع رسید لشکر باطراف مغرب رفت و بلاد و امانیان رسیده آن هیچ شهر بود و هر شهری ملکی داشت و ملوک خمسه از حصول یوشع خبردار شده با هم اتفاق کردند بحرب یوشع و بعد از مقابله و محاربه بغدار کرده بمناره کوهی در آمدند یوشع چند کس را از شجاعان و ابطال بنی اسرائیل فرستاده تا بر در آن مناره نشستند و خود با دلیران لشکر تعاقب ایشان نمود بسیاری از ایشان را بقتل آورده از غرائب قضایا آنکه ملک بقیه السیف باریدن گرفت بحیثیتی که شمار موتی بیش از حد و عقد بین بود و یوشع بعد ازین فتح ملک خمسه را بدست آورده انهای در آورده بطبل راحت کوفته فتح بقیه دیار شام اشتغال فرمود و سی و یک پادشاه آن ولایات گرفته کشت و تمامت آن بلاد را مستخلص کرده و باساط قسمت نمود و جمله این وقائع در مدت هفت سال روی نمود و بعد ازین حروب بست سال دیگر قبول خاطر اشرف را متوجه تهیه قوم و تعلیم توریت گردانیده روزگار شریف خویش را بران صرف داشت و چون زمام حلت نزدیک آمد مزاج او از حال صحت عدول کرده بمرض متحن شد صاحب فراش شد و در خلال این احوال خبر آمد که بارث ملک سلم از دین برگشته و تمامی آن دیار را متحد شده و چون یوشع بنا بر استیلای مرض بحرب نمیتوانست رفت برمندان دعای عقوبت کرد و کالوب بن یوفنا طلب داشته خلافت داد و او را وطنی امید گردانیده از جهان رحلت کرد حلیه مبارکش متسل القامت عظیم العینین واسع الجبین و اسم اللون و عریض الصدر بود و صفاتش مجاهد و غازی و شجاع بود و سکار حروب و فنون قتال نیکو دانستی مذهبش متابعت موسی و هارون مینمود و باحکام توریت عمل میکرد و الاعجز آنش یکی از شقاق آب اردن بود در وقت عبور بنی اسرائیل و دیگر رد آفتاب چنانچه مذکور شد و خیرین نیز گفته اند مدت دعوت و ایام حیاتش اهل کتاب گویند مدت زندگانی او صد و ده سال بود و زمان دعوتش بست و یکسال و شلبی در عرائس آورده که آن دعوت او بست و هفت و تمامی اوقات حیاتش صد و بست و شش سال بود و نظم مذکور است که یوشع چهل و دو ساله بود که موسی از دی مفارقت نموده بست و هفت سال خلافت کرد و بدین تقدیر تمامی عمر او صد و بست و هفت سال بوده باشد مدفن همایونش قریب بقبر پدر بزرگوار او افرایم بن یوسف است ذکر کالوب بن یوفنا قال الله تعالی قال رجلان من الذین یخافون انعم الله علیهما الآیه ائمه تفسیر و محدثین رجالان در آیه کریمه اشارت بیوشع و کالوب دانسته اکثر علما بر انند که این دو پیغمبر مرسل بوده صحت نبوت او از نص توریت دلائل بسیار آمده و چون یوشع بدار بقای رحلت کرد کالوب جمیع مهمات بنی اسرائیل را بحسب وصیت و صایت بر ذمه گرفته بترتیب اشغال ایشان اشتغال نمود قوم نیز بطاعت و انقیاد او کرده بر اینچه حکم میفرمود قیام مینمودند و از مخالفت اوامر و نواهی او محترز میبودند و چون کالوب از تنسیق مهمات شرعی و ملکی با نجا رسانید و قت فرمود تا لشکری عظیم ترتیب داده نوقف آیات بحرب ملک بارث نهضت داده عنان ممالک ستان بجانب دنواحی سلم معطوف داشت و چون موکب جاه و تمکن بدان دیار رسید بی تامل و تعلل باطراف و نواحی آن جبال آمده جماعتی مشغول بودند نه مرگ رسانید و چنان قلعه حصین و موضعی رصین را قهراً قسراً منفتح کرده قریب ده هزار از ان تهمتران را در رضائق و زوایای آن جبال بقتل رسانید و بنیان ثبات آن ملاعین را بباد حمله آتش آهنگ منتزلزل گردانید و بارث با جمعی از صنادید و اعیان بقیه بقتلا گشته بقیه السیف چون جراد منتشر راه دویه و جبال گریختند و اثر دعای یوشع بدیشان رسیده تمامی نزلعات و باغات و نخم و لات ایشان فانی شده هر کدام از ان طائفه جان بدر برده بقیه عمر بگدائی و خیمه کشیدن و غربت و ذلت افتاد و چنین گویند که در حبس ملک بارث هفتاد تن از ملوک بحرب بودند و جمله آنها را انگشتان بدقطع کرده بود و بقوت خود ان اصنام نهادن احضار فرموده نان بار ها پیش ایشان می افگند تا مثال کلاب حاویه در هم آفتاده از یکدیگر ربودندی و چون این خبر بسمع کالوب شد فرمان داد تا بارث هم بدان منوال عمل نمایند و از ان نوالها که بجز رودیگران داده بودند بنده شرع گرفته نشکنان میدان نیکبخت بتوانند عمر بخورند که بدبخت بخورند و چون این خبر نامدار از خزانه مواهب آفریدگار تعالی شانه بمیسر شد چنین اصرت ارجمند فیض موهبت خداوند عز سلطانه دست داد کالوب از انجا رحلت نموده بجانب مصر رفت و تمامی ولایات شام و نواحی مصر بنی اسرائیل برای دائمی و مسلم گردید و بست آمد و روزگار بکامرانی تمام بگذرانید و کالوب بر اهم اعمال نبوت و ریاست اشتغال مینمود تا زمانی که وقت مفارقت از دنیا نزدیک آمد و چون امارات انتقال مشاهده فرمود و حواس پیشتر خود را مختلف داده و دیعت حیات بمقتضی اجل سپرده گوناگانی تسلیم قابض ارواح نمود و نظم جهان پادشاه از جهان خلد بجهان و افسون جاودان بلا سپرد و چنین ست رسم سرای سپنج جهان گنج و شادی گهی در دو ریج مده و چون درکت توایج و اخبار طایفه مبارکش دیکست دعوت و مدت عمر و دفن او نیز تعیین نیافته بود در نظر بصیرت تعرض بدانها محال بود قصه خرقیل پیغمبر النبی العجوز یا بن العجوز قال الله تعالی ام تر الی الذین خرجوا من دیارهم و هم الوف حذر الموت فقال لهم الله موتوا ثم احیاهم ان الله لذو فضل علی الناس و لکن اکثر الناس لا یشکرون اختلاف ست میان علمای تفسیر که باعث احیای موتی یوشع بن نون ست یا شموئیل خرقیل و اصح اقوال آنست که خرقیل بود و او خلیفه دوم ست بعد از حضرت کلیم و سبب تسمیه او با ابن العجوز آنکه پدر خرقیل را و مشکو صد بود از یک زن ده پسر داشت و از دو دیگر سه که ما مجموع ایشان را العجوز نامیدیم چون خرقیل بوده از صلحای بنی اسرائیل بود و از مشتهای صاحب قربان بنی اسرائیل بود که هرگاه علامت قبول قربان ظاهر شدی مقداری آب طلائی

که برسر آن دو صورت کلب ساخته بودند و گوشت خوردی و هر آنچه از گوشت بآن دو صورت متعلق شدی صاحب قربان آن را جهت خود تصرف کردی روزی پدر حزقیل قطاری از گوشت قربان که نصیب او آمد بخانه آورده یازده بخش بام اولاد او دیک قسم بار حزقیل قسمت داد و ام اولاد اظهار شماتت کرده مادر حزقیل را گفت که خداوند تعالی مرا بر تو بواسطه فرزندان رجحان کرامت فرموده است این سخن بار حزقیل گران آمده چون شب شد تارو پنباز نشنول گشته تا هنگام صبح تضرع و زاری بسیار نموده از ارباب العطایا مسئلت نمود که او را فرزندی صالح که کرامت نماید تا بادی موانست گرفته وحشت تنهائی زائل گردد ذوالمنن اجابت دعا را از حضرت مجیب الدعوات خواهش نمود چون آفتاب طلعت آن عورت کسوف پیش ازین پنجبدین وقت حیض او الانقطاع یافته بود حامله گشت و حضرت قادر بیچون طراوت و نضارت جوانی بار حزقیل ارزانی داشت و شوهر او را نسبت بوی رغبت و میلی پیدا شده مباشرت کرد و بعد از چند گاه حزقیل متولد شد و آثار خیر و صلاح و رشد و فلاح در ناصیه او مشاهده گشت و خلق ازین صوب تعجب نمودند و ابن العجوز خواندند چون حزقیل بحد تمییز رسید پیوسته بنی اسرائیل را بمتابعت شریعت موسی و حفظ توریت و احکام ربانی رغبت میداد و از مخالفت اوامر سبحانی نهی میکرد و بعد از مدتی باراده تعالی او را بحلیه تبلیغ رسالت بالیدا فرستاده و جمعی گویند که برفرض شهری را مور شده که آزاد او الگفتندی و بالجمله چون مردم شهر خود را بر جاده تخریص نمودند ایشان تکاسل و اهمال در زیده حق سبحانه و علاعلت طاعون بر ایشان گماشت و آن جماعت از موضع خود روی بگریز نهادند چون مقدار یک میل از شهر دور شدند آوازهای هائل شنیده مجموع بعالم دیگر شتافتند ابن عباس میگوید که چهار هزار کس بودند و هب بن جنبه هشتاد و نه هزار گفته است و از ابن عباس منقولست که چون هفتاد و نه هزار تن قوم برآمد و اجسام ایشان متلاشی شد و بوی گرفت حزقیل از اعماق غیب بیرون آمده بر ان طائفه بگذشت و قتی در دل او پیدا شده گفت یارب قوم را هلاک کردی خطاب آمد که ایشان از طاعون گریخته بودند لاجرم قدرت خود را بایشان نمودم حزقیل مناجات کرد که یارب این گروه را زنده گردان دعای او مستجاب شده مجموع در زمره احیا منتظم گشتند یا آن را گفت که بر دوازان جمع مندفع نگشت بلکه بجسب آوارث بادوا و اطفای ایشان رسید و هب گوید که گوشتهای ایشان ریخته و استخوان با بوسیده شده بود که بدعای حزقیل بحالت حیات معاودت نمودند و الحق الله تعالی چون مردگان زنده شدند زبان بمقال کلمه سبحانک ربنا و بحمدک لا اله الا انت بگشادند و تا چهل روز بقیه العمر شریعت موسی عمل میکردند تا اجل موعودشان در رسید و بموت الصالحین بمنزلت سرای خلد خرامیدند چون حزقیل مدتی متمدد در میان اولاد ابن طائفه بماند و ایشان گاهی بمتابعت گاهی بمخالفت او میکردند خاطر شریفش از بعضی ملال گرفته از دیار ایشان بهجرت فرمود و بزمین بابل نضفت فرموده در انجا بدار بقا استقال کرد و چنین است رسم سرای غرور و بدگفتی تا مست اندرو گه سرور و بدرفتن همایونش گویند میان حلوه گه دیار و بیرون مقبره آنحضرت را تعظیم بسیار نمایند و چون بر حلیه شریفش وقوف یابند بر ذمه همت خود واجب شمارند و بنشر و منه التوفیق ذکر الیاس یعنی السائح فی الصحاری و الفقار از آنحضرت از اکابر انبیای مرسل ست و نسبت او ببهارون متصل میشود و بعضی گفته اند که الیاس ادریس بوده است که بصورت شخصیه او در میان الایام از نظر خلائق غائب شده حقیقت روحیه او با سمان مرتفع گشت و نوبت دیگر بزمین ازمنه و اوقات خاصه جهت تکمیل ناقصان بصورت شخصیه الیاسیه معاودت کرد تا مجموعان فلاح یابند و آنگاه از فشادی بصورت حیه راه می یابد چون فنای حقیقی نمیشود و بحقیقت روحیه که بحالیت معرفت و طاعت و خطاب و حساب بر دایت همچنان باقی میماند و نیز طائفه گفتار و جدال را تیقن حاصل شود که حضرت کبریای سبحانی قادر است که آن حقیقت، روحیه را کسوتی دیگر بپوشاند و بار دیگرش میان خلق فرستاد و حسب الارادة و المشیته بجانب ایشان فرستاد و حلولیان میگویند که مجموع افاعیل ایشان اکاذیب و اباطیل ست و علی کلا التقدیرین اهل توحید و اهل کتاب اخبار بدان قائل اند که چون حزقیل از میان بنی اسرائیل بیرون رفت احداث و وقائع بسیار پدید آمد و انواع فساد و عناد مظهور پیوست و بهریک از ملوک و بساط بنی اسرائیل که در اراضی شام و مصر متفرق بودند بعقیده و مذهبی نرسم متفرد گشتند و بحکام و ادوار مفروزیت را بالکل فراموش کردند و از جمله مشرکان بت پرست آن عصر باد شاه ابلبک بود و اهب تمام که در عبادت اهتمام و اطاعت بتان بمبالغه تمام میفرمود و مدتی در ثبات طول قامت بابت گز بعل نام و شیطان از تجاویف آن با مردم سخن گفتی و بر حسب مراد خویش امر و نهی تقدیم رسانیدی و چهارصد و پنجاه کس از سدنه آن بتخانه قیام مینمودند و در روایت بعضی انصافست آنست که بعل نام زنی خوشصورت موزون خلقت بود که در ان روزگار مدیل و نظیر نداشت و قوم بحسن عقاد بر پرستش گرده و امیر پیشه زنان و خصیان و خنثیان اهل ابلبک بنهایت رسید الیاس پیغمبر بهدایت و ارشاد ایشان امور گشت و قوم را از روی نصیحت و موعظت گفت که از مکر من ایمن مباشید و از شر خلق بر ان جماعت عرض کرد و حجت بر آن طائفه خوانده چند انکه در نصیحتی مبالغه فرمود بغیر از یک نفر که وزارت پادشاه داشت کسی باو ایمان نیاورده و بعضی گفته اند که باد شاه ابلبک در اول بشریعت موسوی و الیاس عمل مینمود و از نی داشت ابریل نام نبایت سفاک و بیباک که با انبیا عداوت می ورزید و در انروزها فتنه هفت کس از ملوک بنی اسرائیل را شهر هر یک را بدو بهره یک را بسیف علی الگاه ساخته و همتا دلسر رسیدان آورده این زن فاجره ملک را از راه برده و سکان آن دیار را بتکلیف معبود عبادت بعل میگماشت و در هر ایام آن سم نادم مناد اهیت ایشان شد و چون بعل جبل از حضرت الیاس خبر یافت نائره عداوت در اشتعال آمد و بقصد الیاس مشتعال مزود و الیاس از خوف کفره بشنوا جبل جبال توجه فرمود و مدت هفت سال در غار

کوہی فرو آمدیدا اقامت کردہ ہر چند ملک بعلبک بتحریک رفیقہ اش بطلب وی مشغول میبود و قاصدان باطراف و نواحی میفرستاد حضرت ملک حفیظ شہر آن ملاعین را الیاس بن یشبت و بکمال کرم و حفظ تا منتہای صیانت ادمیفرمود و بعد از ہفت سال مرضی قوی بر پسر پادشاہ طاری شدہ اطبا از معالجہ او عاجز آمدند ملک بتکلف طلب منادی عرض استغاثت را بصبا و بعل نقرب نمودند و چون بعد از تہا و بسیار سحر اثری بحصول نرسید حضرت ملک را بعل از شما بگذشتہ است کہ الیاس برازندہ گذشتہ آید از قصد ایذای او منتقا عد گشتہ و ادام کہ الیاس در حیات باشد بعل حکم نخواہد کرد و طریق نجات از حوادث نخواہد نمود ملک بعلبک گفت کہ مرا خاطر بعرض فرزند مشغول است و لحظہ قرار و آرام ندارم اگر بستر شود ہر آئینہ سبی نمایم و تمامت روزگار خویش مصروف بر طلب الیاس گردانم تا او را بدست آورده ہلاک سازم و رضای بعل حاصل کنم خدام تنجانہ گفتند حالا اصواب آنست کہ درین حادثہ التجا بآلہ ارباب اہل شام کنی و صحت فرزند از ایشان طلب نمائی تا نا گہ بعل از حالت غضب بحال رضا باز آید و در طریق مہمات آینده راہ مقاصد باز نماید بعد ازان ملک بعلبک باشارہ آن ملاعین چہار صد نفر از ان خرد و دان برگزیدہ بدیار شام فرستاد تا بحضرت شفای فرزندش شفاعت کنند و ازان اصنام و الہ آمد تا عجمیت خاطر او سلت نمودہ باز گردند چون ایشان متوجہ آن اطراف گشتند در اثنای قطع بیابان بیابان آن کوہ رسیدند کہ الیاس در آنجا مقیم بود و مقارن ایشان الیاس ابغران الہی از ما عالی کوہ بہ نزول کرده با ایشان آغاز مجادلہ نہاد و گفت ملک العزیز کہ خدا یتعالی میفرماید کہ ای اصحاب تو میدانی کہ من خدای ام کہ غیر از من خدای دیگر نیست خدای ابراہیم و اسحاق و یعقوب و سایر عالمیان منم و ایشان را من آفریدہ ام من روزی میدہم و زنده دارم و می میرانم و قوت عقل و کمال جہل بمن شرک می آری و غیر از سجدہ یکی و شفای پسر خود از ان مطلبی کہ نفع و ضرری از ایشان متصور نیست بلعزت و جلال خود کہ تراہجت فرزند دشمنم آورد و او را مقہور بسیرالم کہ بغیر از من کسی مالک ہیچ چیز نیست اصحاب بعلبک کہ مقالات الیاس استماع کردند از خوف آن خطاب بر خود بلرزیدند و بیتابی عظیم بر جمیع تمام بر قلوب شان طاری شدہ بحود باز آمدہ متوجہ دیار خود شدند و مقصود بہیچ نرسانیدند آن معین بدبخت ہمت بر قتل الیاس گماشتہ و بخاه نفر از صالیک قوم امتیاز کرده بدان کوه فرستاد تا بلطائف الحیل الیاس را بدست آورند و او را ہلاک نمایند باستیلای محافظت نموده قاصدان را بدعای الیاس بآتش بسوزانید و آن معین چند نوبت مردم را بآورد ن الیاس فرستاد و ایشان بر آتش سوخته گشتند تا نا گہ جمعی عظیم تجویز کرده و وزیر مسلمان را بر ایشان حاکم ساخته روانہ نمود تا الیاس بصعبت وی متمثل نموده ظاہر شود و ایشان او را بدست آورند چون بقریہ از قرائی کرمل رسیدند چون فرستادگان بر مقام الیاس رسیدند دحی مآمد کہ ہمراہ ایشان شوند از مقتضای حکمت الہی حجت سلامت نفس و دفع تعرض وزیر مسلمان نزدیک ملک رود کہ قدرت ربانی دست تسلط ایشان کوتاہ خواہد کرد و بہیچ گونہ مجال تعرض نخواہد داد و بنابران الیاس بہر صفت ملازمان ملک بعلبک را توجہ نمود چون بنزدیک ملک رسید قضارا آنروز مرض پسر اشتداد کلی پذیرفت و ہیچ آفریده فرصت نیافت تا از احوال الیاس بجانب کوه رفت و دیگر باره بتوجہ تازہ ائی کہ خاطر مبارکش از نوشن جبال و مناذل مألوف گشته بانجانب عزیمت ائل شده چون بکشر آمد اتفاقا در خانہ او در پلوس نزول کرده شمش ماہ در آنجا بسر برده یوشع آمد تا طفل صغیر بود و او را خدمتی تمام بجای آورد تا زمانی کہ الیاس را از مضیق آنخانہ باز بجانب صحرا شد و چون بیرون آمد حضرت کبریای یہوای رحم یوشع قبض فرمود و بلعدر از لگر بوہلہ الم مہاجرت الیاس و مفارقت یوشع خاطر آن ضعیفہ بیچارہ در پیچ مضیقہ سوزد و از خانہ بیرون جسته بطلب الیاس مشتاقانہ و بلعد از قطع مسافت ہفت روزہ بدیر ادیا فته و حال عجز فرزند خود با شرح داده التماس دعای فرزندگرد الیاس از تنہائی استماع حاجت گفت انا لله و انا الیه راجعون یا ما مرتی ربی و لم یا مرتی ربی و لم یا مرتی بعد از استماع این سخن ما در بیچارہ در خاک مذلت افتاده و بیہوش گشته و الیاس بر وی ترحم نموده مناجات کرد و نظر بقوی خلائق و صنائع کارسازی بیچ چیز از بیچ چیز بر تو عیان است سر ضعیفہ بیچارہ حاجت بیان تفصیل نگذیرد و ہم بر آنچہ با تمام اصطراب و در اقامت آن ضعیفہ مراعات نموده مرا حمت فرمود و بعد از انقضای ہفت شبانہ روز دیگر بامداد خانہ را بقدم شریف مشرف ساخت و از انوار دعای وی جبال اجابت پس از آنکہ چہارده شبانہ روز از مرگ پوشع گذشتہ بود زنده شد و دیگر باره الیاس بجانب کوه انصراف نمود و چون عصیان قوش تمامی شد بیچگونہ از ان افعال ذمیمہ بنی آدم زجر و خلاص حاصل نمی آمد بر خاطر شریف آنحضرت عرضہ داشت کہ ای الیاس این دلتنگی چراست و ضمیر منیرت خزینہ اندوہگین از بہر چیست انت امینی علی وحیی و محبی فی ارضی و صفوتی من خلقی سلمی علیک خالقی و رازقی و سلام الله تظهر بحکمتک کہ میخواہم از غیب آن ۴ کہ سر بردن روم زمین سرای جہان ۴ بتحکم اہم کہ میفرمود گردنی قوم ۴ کہ ستم پیشان ازین غوی قوم ۴ وحی آمد ای الیاس این چہ سوال است کہ میکنی من زمینی زمین را از برکت تو خالی نمیگذارم اگر بلعزت و جلال خود قسم نخورده بودم کہ ہیچ چیز زمین ہر چہ خواہد تو باشد بعلبک الیاس قحط سنت ساله سلمت نمود بگفتن باران بدعا نزول اجابت فرمود ندا رسید کہ ای الیاس مراعات فضل انسانیہ لزوم ست و گر نہ زین مدت طائفہ اطاعت بر ایشان محبوس نیز م خلق بسیار تلف گردند جمعی بشیدا ملاک شدند آنچہ بر جہ ایشان رفت بجود ظاہر گردند میکنند ما در پای حضرت ما ان جمیع برست کہ باشکال این جماعت تغیر و تغیر گردد و لیکن اجابت دعوت را مقرر نمودیم کہ تا مدت سہ سال خلائق جمل دعده مجابات و زمام تصرف بقبضہ نزول باران بگذارد تا کہ حجت تو باشد تا اذن فتوان گفتن کیفیه بر مواضع و بقاع و مزارع و ارتفاع ایشان ببارد و بعد ازان باران از نوم بالکلیه بازداشته و خاطر بعتب و عقوبت و ابواب عجائب و نشدت مفتوح آمد و قریب سہ سال در انجوانی بود تا الیاس بر خانہای بیوه زنی از بنی اسرائیل بسر میبرد و بہر خانہ کہ در آمد

ساختی ببرکت قدوم مبارکش سته وخصب ظاهر شدی ودرهم واشیی برجود استدلال کرده چون قصد آنحا نمودی بکرد فلذا بجانب قوهه بشتر فی ویگیر فت تا شب بخانه الیسع بن اخطوب در آمد الیسع با عائله بکل دست داده بود آن ضعیفه کهن سال التماس دعا نمود ه الیاس دعا کرد وران بلیه مرفوع گشت وچون از آنجا بیرون آمد الیسع موافقت نموده متابع الیاس شد وشبی در آن وقت الیاس را دریافته والیسع در عنفوان جوانی ودر بیان زندگانی بود ه ایشان بمیان قوم آمده اهل قبول اسلام را بمودعت نصب ورغایت نوید ه اند وچون بموشرفی آمد الیاس بران طائفه خطاب کرد که بمصیبت تا شا بعبادت اصنام مشغول شده اید لهذا از بجانب صحرا برید ه التماس نزول باران کنید اگر حاجت شما برآورد ه از لوازم دعوت ورسم رسالت متقاعد نشویم والا شما بوحدانیت باریتعالی ونبوت ما اقرار کنید تا دعا کنیم که کشت زار امید شما از رشحات فیض ملک وهاب تازه وریان گردد ه از جانبین بتعیینی قرار داده چون قوم از جانب اصنام بالیوس شد ند الیاس دعا فرمود ه باران خوست ودهان بخطه قطعه سحاب پدید آمد ه طول وعرض پدید آکرد ه باران عظیم بام ملک علیم نازل شده بلاد ودیاریان بسمال اول معاودت کرد ه چون از هلاک بزود وجوب شکایت کرد ند آنحضرت فرمود تا نک رالکو فتند وبجای جوب بزمین پاشید ند باریتعالی ازان زرع نخو دیا بشان کراست فرمود ه باوجود آنکه این معجزه پادید ند ودر چندین بلیت راکشید ند نهمچنان بر کفر اصرار نمود ند از نقض عهد باک ند اشتند آنگاه الیاس دعا کرد ودر خلاصی خود از مصاحبت آن قوم مسئلت نمود ه اجابت دعوتش را از حضرت باریتعالی میعادی معین شد ودر مقاربت آن اوقات با الیسع بکوه رفت ودر انجا بسیبی با آلات مرکوب بمخرج از آتش حراق ظاهر شد ه الیاس پای در رکاب آورد ه الیسع را بخلافت خود وصیت کرد وجبه صوف خود بردی پوشانید ه همان لحظه شهوات نفسانی ازان حضرت منقطع گشت وتعلق قلوب اعراض جسمانی فانی شد ه حضرت آلهی الیاس را بقاب عزت از نظر خلق محجوب گردانید بیت ۰ درد سرست محبت ورنج دل اختلاط ۰ دانا دلی کرا گوشه عزلت ازان گرفت ۰ حکایت دیگر در عزائس مذکور ست که شخصی از بنی اسرائیل گفت که وقت اضعف انهار در صحرای اردن بقطع مفاوز مشغول بود م وناگاه یکی در ان بیابان بمن باز خورد و بعد از مراسم تحیت وسلام پرسید م که تو کیستی و در بن صحرا چه میکنی فرمود که من الیاس پیغمبرم از استماع این سخن لرزه بمن افتاد و گفتم یانبی الله دعا کن که تا این حالت از من زائل گردد که سوال چنید ه بودم آنحضرت دعا فرمود ه ست مبارک بر ده وش من نهاد چنانچه اثر برد وتنکی آن در سینه من پدید آمد گفتم یانبی الله اکنون وحی بر تو نازل میشود یا نه فرمود که تا حضرت محمد مبعوث شد ابواب رسالت وحی مسدود گشت وبعد از وی سی پیغمبر بیچ پیغمبر بے وحی پیغمبر وحیات انداگفت چرا پیغمبر عیسی وداود پس در آسمان حضور من در زمین گفتم بدر الاسے است محمد چندین انداز مقام ایشان کجاست فرمود که ایشان شصت نفر اند نه چنانچه نفر از ایشان در حدود عرش مصر ثابت اطی قرارت ساکن باشند ودو نفر در صیصیه یکی در عسقلان دو هفت تن دیگر در تمامی بلاد وچون از ایشان فوت شود باریتعالی همان لحظه عوض او نصب کند گفتم چیگونه از حق مردان ودماریان او گفت مردان مومن طائعی وباغی بر خدای پیران آمده قاتل ومقتول در شاهد ومشهود در دماریان اهد سیر عذاب دو نفخ اند گفتم یانبی الله چنان اتفاق افتاد که در بعضی حمامات او حاضر بود م اما از طعن ومضرب هیچ ذکاک سمع نخلی از من صادر نشد خبر فرمای که عالم چه باشد فرمود نیکو کردی که با مثال این امور اقدام نمودی ودیگر دران مقامات حاضر نشوی بعد از ان دو ظیفه که بنید تراز برف او حاصل کرده دیا ید یگر تناول کردیم آنگاه باطراف وجانب صحرا نظر کرده دی ناگاه پدید آمد ویش دی بایستاد وچون خبر است که سوار شود گفتم ای پیغمبر خدای مرا مصاحبت تو منظور ست گفت متفدرست گفتم قطعه مثالی نیست گفت این مطلوب میسر نشود بعد ازان گفت مراد چیست گفت که بیت المقدس متکفف باشم در راه رمضان پس برنا قه سوار شد ه میان من واو درختی حائل گشته از نظر من غائب شد حلیه مبارکش گویند که شخص مبارکش نحیف ست وقامتش طویل وجعد موی ودوست بدن عریش درشت وپیوسته خرقه صوف پوشد شعر شعیتش موافق شریعت موسی بود ومضمون توریت عمل نمود ه تا قائمتش بیشتر صحاری وبیابانها شد ه سرگشتگان در ماندگان را بدایت نمود ه بسجاده که نجات آورد دگو ینده هر سال در عید اضحی با حضرت خضر در مسجد بنا طاقات نمایند ه تحصیل وتمشیت امور خلائق پرداز ند حال امتش گفت اند بعد از مفارقت آنحضرت پادشاه جباری بر ایشان مستولی یافت وقامت ان قوم را بپنج قهر بگداز انید دگوهر حیات آن قهرمان را بر خم شمشیر الماس گون بر شته فنا کشید وکان امر الله قدرا مقدورا چون مدت دعوت الیاس معلوم نیست واو قات حیات او متناهی یافته لاجرم دران ضمن شروع نمود م فذکر احوال الیسع بن اخطوب الیسع پیغمبر اسرائیل ست ودر عهد حضرت الیاس ودلبابت عظیم القدر بود ودر میان بنی اسرائیل مهابت تمام داشت میگویند که بدایت حال او چنان بود که بفلاحت وزراعت اشتغال مینمود ورضای الهی میجست روزی الیاس را دید که بخلافت خود بوی مفوض گردان تا الیاس اقام امر را در جائے که ابلیس بحرث مشغول بود بردی گشت ودر وائی براه افتاد فی الحال ناقتی عظیم دردی ظاهر شد ه پیش آمد گفت اگر اجازت باشد والدین را وداع کرده ملازمت آیم ودنبالت گیرایم الیاس فرمود کمن چه کردم که تو اینچنین میگوئی واز سینه چه دیدی ابلیس لاتشوق نجوست زیاده شده توری از انوار آلهی در سینه او درخشان آمد فوراً آلات حرث را بهم شکست وگاو را قربان کرده بهم اقتدا نمود ه بالیاس پیوست وهر جانب که آنحضرت توجه نمودی او نیز موافقت کردے تا بحدیکه الیاس مهمات بنی اسرائیل قیام مینمود وتوریت بایشان میخواند قواعد شریعت موسی مجدد داشته تجدید میکرد ه باحیای عزائم آن مشغول میبود ه چون ایام نهار وقیام لیل اقبال مینمود ه اوراد واذکار حاضر تر بسیار بود ه است ازانجمله یکی آنکه اهل ماریه از مجاعت آب شکایت کردند او تنگ گرفته در آب انداخت وگفت کن بامرالله تعالی فی الحال آن آب بسیار حاصل

شیرین شد و دیگر آنکه زنی بیوه از قلت مال شکایت کرده قصهٔ قرض شوهر و بگرو کشیدن قرضخواهان فرزندانش را تقریر نموده آنحضرت فرمود که در خانه چه داری زن گفت که بجز یک کاسه روغن هیچ ندارم الیسع گفت که آن روغن را در ظرفی کن و همچنین پیوسته از آن ظرف بظرفی دیگر و از آن اناء باناء دیگر نقل نماید و آن ضعیفه بفرموده عمل مینمود و روغن از ظروف فاضل می آمد بحیثیتی که اهل آن موضع تمامت ظروف خود را از آن روغن مملو ساختند و بدین جهت قرض او گزارده شد و وسعتی تمام در معاش آن فقیره پدید آمد و دیگر آنکه نوبتی در خانهٔ شخصی نزول کرد و آن شخص را زنی عاقره بود آنحضرت بالتماس صاحب بیت دعا فرمود تا حضرت باریتعالی پسری صالح بوی ارزانی داشت و چون آن فرزند بعد از چندگاه وفات یافت احیای پسر از آن حضرت التماس کردند باز دعا فرموده حی قدیم مرده را زنده کرده مدتی مدید حیات یافت دیگر آنکه وقتی جمعی از تلامذهٔ او طعامی ترتیب میکردند یکی از ایشان بطریق سهو مقداری حنظل در آن افگند فی الحال از آن طعام صدای بمسامع ایشان رسید که هر کس از این طعام بخورد بمیرد و چون آنحضرت از این صورت واقف شد قدری آرد با آب با آن طعام منضم ساخته دعا فرمود آنگاه خوردند و هیچ مضرتی از تناول او بدیشان نرسید دیگر آنکه ملوک بنی اسرائیل را پیوسته از قصد اعادی اخبار میکرد و بتدبیر و حیله جنگ می آموخت تا بفراغ تمام بحرب دشمن قیام مینمودند و در اثنای این حال یکی از ملوک عداوت بنی اسرائیل می ورزید با خواص خود گفت معلوم نیست که این طایفه را از قصد و عزیمت ما کی خبر میکند و اسرار ما در میان ایشان شایع میگرداند گفتند اخبار ما بواسطهٔ اظهار قضایای مخفیه کار الیسع پیغمبر است آن پادشاه در غضب رفته لشکری گران برداشت و بجنگ بنی اسرائیل آمد و بیک ناگاه الیسع را بگرفت و آنحضرت دعا فرمود تا دیدهای اعادی از حلیهٔ نور عاری مانده خود از چنگ دشمنان دین خلاصی یافت و دیگر آنکه جمعی مهمانان بخانهٔ او آمدند الیسع غلام خود را باحضار مائده فرمان داد خادم گفت که مهمان از صد نفر متجاوز است و نان بیست رغیف بیش نیست فرمود که همه از آن سیر شوند و آن نانها بحال خود باشد غلام نانها را حاضر ساخته هر چند تناول کردند چیزی از طعام کم نشد دیگر آنکه ملک دمشق را علت برص بود ملک رسولی بیکی از حکام بنی اسرائیل فرستاد تا طبیبی حاذق ارسال نماید و او حواله بالیسع کرد آنحضرت فرمود که ملک را باید که بجوی آب در رود تا علت او زایل گردد رسول مایوس و ملول بازگشته کیفیت حال را معروض پادشاه گردانید عقلا گفتند تجربه بسخن وی از لوازم است ملک در آب رفته اعضای خود را بشست و چون بیرون آمد آن مرض بالکل زایل گشت و ملک خرم شده ثیاب قیمتی و بدرهای زر بخدمت الیسع فرستاد و حضرت نبوی هیچ از آنها را قبول نفرمود مگر خادم را طمعی پیدا شده در عقب رسول رفت و دو بدرهٔ زر بگرفت و همان لحظه که الیسع را بر معنی وقوف افتاد بر خادم لعنت کرد و آن خادم بعلت ملک دمشق مبتلا گشت و دیگر آنکه غلا و قحطی عظیم در بلاد شام پدید آمد بنابر آنکه از اطراف و جوانب لشکری آراسته آمده بمحاصرهٔ بنی اسرائیل اشتغال مینمودند و در خلال این احوال الیسع قوم را بشارت داد که فردا غله چندان ارزان شود که مردم تعجب نمایند و مطعومات را قیمتی چندان نماند حاجب ملک استهزا کرده گفت اگر حق سبحانه و تعالی روزنها از آسمان بگشاید و غله بباراند گرده بدین ارزانی پدید نیاید الیسع فرمود که ترا از ماکل آن روز [illegible] دیگر صباح در مسامع دشمنان قعقعهٔ سلاح و صهیل اسپان و نعرهٔ مبارزان در افتاد و بی سببی ظاهر منهزم گشتند و بنی اسرائیل از تنگنای محاصره خلاصی یافته بیرون شتافتند و اطعمهٔ که اعدا از برای [illegible] آورده بودند بتصرف آوردند و کار بجائی رسید که هیچکس التفات بمطعومات نکرد و باتفاق بر سر حاجب که استهزا کرده بود جمع آمده او را بخواری هر چه تمامتر هلاک ساختند و دیگر دشمنان وفات خود و پادشاه مصر را خبر کرد که سه نوبت بر لشکر مصر ظفر یابی و بر وفق بشارت وی صورت واقعه روی نمود و در بعضی تواریخ مسطور است که بغیر از اینها معجزات جلیله وارد کرده که ذکر آنها موجب تطویل است و چون گاهی بنی اسرائیل متابعت وی بجای آوردند و گاهی مخالفت مینمودند خاطر عاطرش از این جهت ملول می بود و آخر الامر بحضرت عزت مناجات کرده مرافقت رفیق اعلی و مصاحبت معشر انبیا مسئلت نمود بعد از شرف اجابت ذی الکفل را طلب فرموده خلافت داد و روح نازنین بحضرت رب العالمین فرستاد ذکر ذی الکفل پیغمبر

اختلاف است میان علما که ذی الکفل کدام پیغمبر بود جمعی گویند حزقیل است و بعضی گفته اند که وی بشیر بن ایوب صابر است که نام اصلی او بشیر بوده و اصح اقوال آنکه او وصی الیسع است و برخی بشیر بن ایوب که او نیز بذی الکفل ملقب شده هر دو بر دین سابق بوده اند و در کتاب اسولا لامعه مسطور است که اختصاص او بدین لقب بواسطهٔ آن بود که وصایای الیسع را در باب ترغیب و ترهیب بنی اسرائیل و ارشاد و هدایت ایشان و عدالت و نبوت و احکام آن تکفل کرده بود و طایفهٔ دیگر گویند که تخصیص این لقب و سبب آنست که ذی الکفل مقرب یکی از ملوک شام بود و منزلتی تمام داشت و آن پادشاه را با بنی اسرائیل عداوتی عظیم بود و هر چند وقتی قصد دیار ایشان میکرد و جماعتی را گرفته بقتل میرسانید یک نوبت فوجی از ابطال رجال را بحرب بنی اسرائیل فرستاد و ایشان بعد از مقاتله و مقابله قریب صد نفر از علما و صلحا و عظمای یهود را اسیر کرده بخدمت ملک فرستادند پادشاه خواست که آنها را سیاست فرماید ذی الکفل از این معنی خبر یافته بخدمت ملک شتافت و عقوبت ایشان را در تاخیر افگند و گفت حالا بیگاه است و زمان سیاست گذشته این جماعت را بمن سپار در این شب تکفل ایشان نمودم که صباح همه را بوقت سیاست حاضر کنم ملک فرمود تا ایشان را بوی سپردند ذی الکفل بنی اسرائیل را بخانه برده سلاسل و اغلال از ایشان برداشت و تعظیم و تکریم بجا آورده مائده از طعام و نوازش و ترحیم شب اسیران را نگاه داشت و در آخر چون آن طایفه از بلیهٔ دشمن خلاص یافتند و ذی الکفل نیز بمطالبه و معاتبهٔ ملک را نگذرانید چند در عدل بریه سه لقب بذی الکفل مخصوص آمد مستانف این حضرت بر رتبهٔ نبوت ممتاز شده و از درجهٔ رسالت ترقی گشت و صدر الدین اصفهانی در منتخب المعارف گوید

که حضرت باری تعالی ذی الکفل را بسوی ملوک عمالقه فرستاد که دیار کنعان گفتند چون تا بقبول ایمان دعوت کند ملک گفت مرا معلوم است که از من خطاهای عظیم صادر شده و به جرأت و جسارت بسیار اقدام نموده ام اکنون چون دلالت میکنی مرا بایمان حجتے باید که بعد از وفات با من در گذارند تا علم شان مرا واجب شود والا چه دانم که ایمان من قبول است یا نے ذی الکفل آن معنی را قبول نموده رحمة الله علیه بازگشت و تسلیم نموده و ملک آن رقعه بوسیده در تنگ سلطنت کرده از میان کنار گرفت و بطاعت مشغول شد چند گاه اجل موعود فرا رسید و آن خط را با دی موفق کرد بذل وی تعالی که حالت ذی الکفل را مقبول داشته آن ملک را بصدر جنان و بجوار رحمانی گرد صدیقان و دفن آن خط را دیده بودند گواهی دادند و اقرار به نبوت ذی الکفل نموده مسلمان شدند و دیگر بار دیگر مجموع آن قوم را بنزول جنان و مصاحبت حور و غلمان که فایت هر موحد این لقب بود می بایستند اورنگ بار بود چون ایام رحلت وی متقارب شد در صحبت ملائکه عظام و ارواح کرام بصدر فراوین اعلی خرامید و طلعتی از بلاد شام بر فرق گشت نظر جهان را بگشود شد رسم وراه ✤ نمیداند آزرم کس را نگاه ✤ بپایان رساند چندین هزار ✤ نیاید بپایان هنوز این شمار ✤ و نگذارد محمود سلسلهٔ پیغمبر شرح قصهٔ اسمعیل و پدر آنست که چون ابراهیم علیه السلام مشغول و مألوف بود آن حضرت را بخوال بنی اسرائیل راه یافت و تفرقه و فرق در میان ایشان افتاده اعادی و خصوم غالب گشته هیبت برخلفا و اسباط ایشان گماشتند و تفرق و پراگندگی بیهودان واجب و دانسته اسرء فخارت و نصب و تاراج و قتل لازم دانستند و عمالقه ظفر یافته هیبت سکینه را با چار صد و چهل پیغمبر زاده دکه زاده بدار خود بردند و بقیة السیف خراج جزیه نهادند آن جماعت بحضرت عزت مناجات کرده بتضرع و زاری التماس نصرت و هدایت او برتن قوت خصمان و دفع شر ایشان مشغول شدند و با هادی ملت عرب و جبا دنموده شر و شر ایشان از خود و متبدع سازندران روزگار از خاندان نبوت کسی نمانده بود الا عالی امام و زنی حقیر که از اولاد حضرت اسمعیل و دختر عرش مسمی بود بلقان از بسط لادی بود چون اوقات زیارت و طواف بیت المقدس بود هر دو با اتفاق یکدیگر بقدس رفته و گاه و گاه در آنجا مسکلت و زندگی می رسانید که بلقان رحمت نبوت باشد مبالغه و الحاح بسیار نمودند در ان و لعالی امام بر کرسی اما مت تضرع و زاری ایشان استماع میفرمود در اجابت تمس ایشان نمادند و نموده و عاکرد حضرت کبریا سبحانی مستجاب گردانیده بلقان با مشکوه خود بخانه درفت در همان شب حمنه باشموئیل حامله گشت چون فرزند متولد شد درت رضاع بسر آورده و بدانچه مدت عالی امام آورده بلوغ رسانید بیت المقدس حفظ و تربیت و متابعت عباد بنی اسرائیل باز داشتند او ملازم بود و بشر انگذه نگاری عباد و نماز و قرأت توریت اشتغال می نمود و تا زمانی که نبوت بوی گفت چنین آورده اند که شبی از شبها در میان خواب بیداری ندائی بوی رسید و او گمان برده که عالی امام او را طلب میکند زود بخاسته بخدمت وی شتافت چون عالی امام را بدین وقوف اقتدا فرمود تا بجای خود مراجعت نماید و تا سه نوبت ندا باشموئیل رسیده پیش عالی امام می آمد آنگاه عالی امام گفت که اگر این بار همان ندا بسمع تو آید بر جواب خود قرار گرفته جواب ده و هر آنچه بشنوی مسارعت نموده بعرض من رسان و اشموئیل بر حسب گفته چون ندای چهارم بشنید لبیک سماعا طاعة گفته بجواب مبادرت نموده و عقیب ندا نظم خطاب آمد از حق سوی اشموئیل ✤ که ای بندهٔ خاص رب جلیل ✤ یقین دان که در دین چنین بے شگفت ✤ کلی چون تو دیگر نخواهد شگفت ✤ ترا دادم از فضل خود معنوی ✤ همان گنج و ناموس پیغمبری ✤ بعلم خود ترا ساختم ✤ و لایت بحرمت برافراشتم ✤ هم اکنون برو سوی عالی امام ✤ بگو پس ز من این سخنها تمام ✤ که حق گویدت کای غلط کرده رسے ✤ چرا غفلت آرمی بکار خدا ✤ و تو ملک و پیغمبری داده اند ✤ بدیگر کسان برتری داده اند ✤ که تا هر دو فرمان بجا آوری ✤ ز نیکو نهادی آن ز رستگاری ✤ بپوشی ره حق در احکام دین ✤ نباشی باحداث بدعت قرین ✤ کنون بجز و بخواهد فرزند خویش ✤ همان بهر ناموس و دین بند خویش ✤ رود بهر خدمت آخر بر پسر ✤ شود پیشوا ✤ پیغمبر حکم از بر که شنید ✤ چو گردان شان جلد شافتی ✤ بدیشان زهر چیز در ساختی ✤ که تا فاسد و باطل آمد ز میان ✤ بخواری شدند اهل حق و تبر ✤ نهان شد حق عنقا صلاح و سداد ✤ عیان گشت و شائع سفاح و فساد ✤ برفت از جهان شیوهٔ راستی ✤ پدیدار شد کژی و کاستی ✤ نبود ست حرمت ز من آنچنان ✤ که از بیان طاقت گفتی جهان ✤ جوامر را سهل انگاشتی ✤ فزودی و نقصان روا داشتی ✤ کرا نگرفتی ز فرمان من ✤ دلیری نمودی بعصیان من ✤ یکبارہ گذاردست بچین ✤ کشم سزائی ز تو بعد ازین ✤ که هر کس کرا دانشیده حکم ان ✤ شود گوش از هیبت آن گران ✤ بذات قدیم علای خویش ✤ بافعال زاد و صفات اسامی خویش ✤ بسے کز خطا هر شد از قدم ✤ بنیرو یکه طاهر شد از ستم ✤ بعز و جلالی که هستش بقا ✤ بلکی که این سلطنت بازگیرم ز تو ✤ و همان جان برآری بزاری ز تو ✤ گناهی که اولاد تو کرده اند ✤ و زین نام عصیان بر آورده اند ✤ نه بخشائم آن کرده از هیچ راه ✤ نه توبه پذیرم از ایشان نه آه ✤ ز تقصیر کرده شان نگذرم ✤ بزاری و قربان شان نگرم ✤ ز انسان بر ایشان سر آرم جهان ✤ که برخلق عزت بود جاودان ✤ بتبدار آن خطاب منقطع شد و اشموئیل پیش عالی امام رفته مضمون رسالت چنانچه شنیده بود شرح داد عالی امام رضا بالقضا داده گفت تسلیم الامر من قبل و من بعد و هو احد الحقایقین و هم در آن سال که چهل و دو ازین اشموئیل عالی امام را فتد از دار فنا بدار بقا رحلت کرد و حکومت و نبوت بنی اسرائیل بر اشموئیل قرار گرفت و چون سی و ده سال بتدبیر و سیاست قوم اشتغال فرمود قوم ثالث فرمود تا ایشان را بپیمبران خود بولیا ئیل و انبیا تفویض فرمود و بعد از آن که دوران ایام بضعف و نهایت رسید

و چون قوم در ترویج اعتقاد با جمعهم نزد اشموئیل آمدند و از وی حاکمی موفق طلبیدند که در دفع اضداد و معاندان معاون باشد و از اقران و اکفا بمزید شهامت و صلابت ممتاز بود اشموئیل بعد از لوازم عجلت و اشتد بمعبود دعوات مستجاب دعا کرده مأمول ایشان را از حضرت سبحانی مسئلت نمود و پس از تیقن اجابت امت را اخبار فرمود که بادشاه شما شخصی خواهد بود که نه از خاندان نبوت و نه از دودمان سلطنت باشد و او را شاول گویند چه در آن روزگار سبط نبوت مخصوص باولاد لاوی بود و سلطنت بفرزندان یهودا و طالوت کردی و شاول میگفتند و از سبط ابن یامین بود و بعضی از بنی اسرائیل را ازین معنی استنکاف نموده گفتند این چنین شخص چگونه بادشاه شود و بچه جهت سزاوار سلطنت بود که ما بمملکت از وی اولی ایم اشموئیل گفت باری تعالی عادل و عالمست و علی الحقیقت صاحب ملک اوست بهر کرا خواهد دهد و از هر که خواهد باز گیرد و ظاهر است که عطیات الهی بدون استعداد و استحقاق هیچکس نمیرسد تؤتی الملک من تشاء و تنزع الملک ممن تشاء و عاقبت قوم بدان معنی رضا داده از علامات سلطنت او استفسار کردند اشموئیل فرمود که نشان آن باشد که در حین ظهورش تابوت سکینه ظاهر شود و روغن قدس در قندیل بجوشش آید و بنی اسرائیل روز دیگر بجوانب صندوق الشهاده و هیکل القدس شتافتند و حدیث مملکت و سلطنت و اعداد و تهیه جدال و قتال دشمنان در پیوستند که ناگاه شاول در میان ایشان پیدا شد و همان لحظه روغن قدس که بدست انبیا میبود و در یکی از قرون البقره موسی مضبوط میداشتند جوشیدن گرفت اشموئیل او را طلبید سر عصائی که بطول قامت او بود بدست گرفته و بر قد او داشته و چون راست آمد از آن روغن قدری بر سر طالوت ریخته او را بپادشاهی بنی اسرائیل تهنیت گفت و مجموع قوم و تمامت اسباط تحیت سلطنت وی بجا آوردند و دیگر روز تابوت سکینه که کیفیت و صفت آن در قصه موسی تقدیم یافته است پدید آمد و دلها بر سلطنت شاول متفق گشته حکومت بنی اسرائیل بروی قرار یافت ذکر توجه شاول بمحاربه اکلیات اصل این واقعه چنانست که اهل فلسطین را در زمان نبوت عالی امام و اشموئیل دست تعدی بر بنی اسرائیل دراز شده بود و تسلط تمام یافته بودند و اکلیات که او را بعربی جالوت خوانند چند نوبت بر ایشان تاخت کرده غارت و تاراج نموده بود و بعد از قتل رجال و سبی نساء بر بقیة السیف خراج و جزیه نهاده لاجرم بنی اسرائیل در زمان سلطنت طالوت همت بر دفع شر او گماشته در جهاد و غزای کفار اشتعال رایت غضب العین ضمیر داشته بر صدد استیفای انتقام آمدند و هشتاد هزار نفر از جنگجویان پرخاش جوی در رکاب طالوت روی بدیار جالوت نهادند و چون جالوت از توجه لشکر خبر یافت نزد و اسباب جنگ مهیا کرده بمحاربه ایشان شتافت و بنا بر آنکه اشموئیل بطالوت گفته بود که ازین جماعت فوجی اندک با تو موافقت نموده و دیگر آنکه تخلف خواهند نمود و قصه بیابان و غلبه عطش و ابتلاء بتجرع آب نهر واده چون لشکر طالوت ببادیه در آمدند با ایشان خطاب کرد که شما را درین بیابان شدت حرارت آفتاب در تشویش دارد و تشنگی غالب خواهد گشت زنهار که چون بآب رسید زیاده از یک جرعه ننوشید که هر کس که از قدر کفاف بیشتر خورد و یا جهت ذخیره بردارد مورد عرض سخط باری تعالی آید و مهبط قهر الهی شود و قطعا عطش او تسکین نیابد و از فیض فتح عظیم بی بهره ماند قوم قبول آن نصیحت را لبیک سمعا و طاعة گفتند و روی براه آوردند و چون از بیابان بیرون آمدند در میان فلسطین و اردن بجوی که موعود بحضرت نبوی بود رسیدند از تشنگی خود را در آب انداختند و اکثر لشکر ضبط احوال خود نتوانستند و هر که جرعه تجرع نمود سیراب شد و آنکه بیشتر خورده یا جهت ذخیره تصرف کرده همچنان عطشان بود و طالوت با چهار هزار کس از مطیعان متوجه جالوت شد و هفتاد و شش هزار نفر که عصیان نموده بودند متخلف شده باز ایستادند و جالوت با صد هزار مرد تیغ زن در مقابله طالوت آمد و چون فئتین متقارب گشتند اصحاب طالوت فریاد لا طاقة لنا الیوم بجالوت و جنوده بر آوردند و اکثر از روی تخلف نمودند چنین گویند که از جمله آن چهار هزار نفر سه صد و سیزده کس بیش نماند بعدد اصحاب بدر و این گروه مضمون کم من فئة قلیلة غلبت فئة کثیرة باذن الله مصدوقه حال خود ساخته قاصد حیات جالوت گشتند و طالوت با آن دلیران صف نبرد که در شجاعت و جلادت سر آمد اهل روزگار بودند نیاز خویش بحضرت واجب الوجود مرفوع گردانیده گفت ربنا افرغ علینا صبرا و ثبت اقدامنا و انصرنا علی القوم الکافرین و چون جالوت لشکر سپاه طالوت را مشاهده کرد عار آمدش که در برابر سه صد و سیزده کس صف آرای گردد لاجرم بنفس خویش آهنگ جنگ ساز کرده بر اسبی ابلق نشست و سلاح جنگ بجز راست کرده میان میدان آمد و طالوت را بمبارزت خویش خوانده گفت اگر طالوت خود بیرون نمی آید دیگری را اختیار کند تا با و بخت آزمائی کنم و طالوت فرمود تا منادی از زبان او ندا در داد که هر که بمبارزت جالوت پای در معرکه نهد و شر او را دفع کند دختر خود را بوی دهم و دست حکومت او بر مملکت خویش منبسط دارم و هر چند این سخن را مکرر کرد هیچکس از بیم صولت و شوکت جالوت جواب نداد چه او کافری بود در نهایت جسامت و جلادت و در جرأت و جسارت نظیر و عدیل نداشت آخر الامر داود که کار هنگامه مقاومت جالوت را متکفل شده بمیان میدان آمده چون شیر ژیان بایستاد ذکر بدایت حال داود و بیرون رفتن او در برابر جالوت و سرخرو و سرفراز باز آمدن از معرکه پیروز داود از بنی اولاد یهودا ابن یعقوب پیغمبر است و ایشا پدر داود بقولی سیزده پسر داشت و داود پسین از همه خردتر و از روی جثه نیز کوچکتر بود و پیوسته خود بدر باشارت پدر بفلاخنی رفته سنگ و عصا که شبانی میکرد داشت آورده اند که روزی در مبدای امر با پدر گفت که سنگ فلاخن من

پیر چنے کہ میرسد آنرا زپای دری آورد و ایشا گفت چنان معلوم پیشود کہ ایزد تعالی روزی بر مقدار کہ نوحوالہ کردہ است موفق دیگر گفت کہ امر فرمود فلان حاضی را در عالم رؤیا تا شمیر
دیوم رام و یران شیر سار شدہ گوشمای آزار گرخم روی معاودت سوی خود پرش جواب دادہ حضرت خود العلن مرد می ضلیم مرتبہ را مستحق تو گوا ندیا زروزی تردد پیدا آمدہ گفت کہ چون ما
جبالی سیر نمودہ تسبیح میگویم کہ مہاران امر با من مراحمت فرمایند پیشا گفت بشارت باد تراکہ بخشیدہ و بہ نعمت خیر و کرامتے تو ارزانی خواہد داشت طالوت از باب تبع گرفتہ رد کہ چون
طالوت بیرنگ جالوت امر رشد حی الہی با شمویل رشید کہ تا قتل جالوت بکی از فرزندان ایشا باشد کہ چون قرنی را گرد بہ دشمن تعین سعدی ست پر سیدہ نومی روغن از محل خود
سیلان نمودہ مانند تاجی بر سر آنی نہ کہ مت بایستہ فلان چہ دشمن بر قامتش نہ در بایستہ نہ کوتاہ و شمویل بجای ایشان رفتہ پسران دریا جلا بسیار نہ شت و ایشان را از دیدہ پسر خدا
تردد شمویل حاضر گردانیدہ و بجمرع ایشان زیبا طلعت خوبصورت بودند دیکی از انہا بصباحت خدیو رشادت قد طول قامت و ضخامت جثہ علامتہا ظاہر را جز ان تہا دیگر
داشت شمویل بہ خاطر گذرانید کہ غالبا قاتل جالوت این جوان خواہد بود چون شمویل امتحان نمودہ علامت نسبتہ بہ پسر چہ دگرفت خطاب الہی تلقی گشت کہ یا شمویل
انک بمقتضا القیاس علی ما کمال وافی الاختبار النصاب العالی علما و القلوب اشمویل منا جات کہ دگر یا رب فرزندان ایشان را آزمودم بہ شخص مرد را در میان ایشان نیافتم فرمان
آمد کہ او را بدہ دیگر نیز درست کہ این امر خطیر حوالہ بہ دست اشمویل با یشا گفت کہ فرزند دیگر دارید یا نہ جواب داد کہ دیگر پسر ندارم اشمویل گفت کہ حضرت عالم امیب اشہادہ تو
مرا خبر دادہ کہ تراز فرزندے دیگر بہست با یشا گفت من یک پسر کوچک دارم کہ بنا بر قصر قامت و رقت تمیین و عدم مبال ملحا ہری او را در میان خلق نمی آرم و دانون در فلان موضع
گوسفند چرانیدن مشغول ست اشمویل روی تو بہ جانب آنجا نب آورده بود ای رسید کہ آب بسیار در آنجا میرفت دو او را دید کہ ہر نوبت دو گاہ سفید بر داشتہ از آب میگذرانید اشمویل بنہ
نبوت دانست کہ مطلوب موجود ست آنگاہ نزد او رفتہ سلام کرد و قرن مذکور را پر سر او نہادہ و زرع مصوب را بر داد و گفت زر و رعن از موضع خود ترشح نمودہ بسان تاجی بر سر آن ساختند
پایستاد و جوشن بزخامت ہمایونش راست آمد بعد از ان اشمویل انرو او را پر سید کہ در بین ایام ہیچ امری غریب مشاہدہ کردی گفت آری در بین اوقات بز غدی از رمگی شنیدم کہ
گفت ای دیوانہ من چہ میخواہی از من اگر فلان دشمن را بین قتل کردہ مرا بر گیر کہ مرا بکار خواہی آمد آنگاہ بر داشتہ بر توبرہ نہادم و از رمگی دیگر نیز مرا ای بگوشم رسید کہ من چہ میخواہی از من
کہ فلان دشمن را بین کشت و چنین از رمگی دیگر صدائی مسموع شد کہ من چہ خواہم کرد مرا چہ میخواہی از من قتل خواہی کرد و از رمگی دیگر آوازے آمد کہ مرا بہ قتل جالوت
معاونت خواہی نمود و سنگ گفت کہ ہر گاہ با جالوت ملاقات کنی مرا در فلاخن نہادہ بجانب وی بیانداز کہ من چہ جاذبت باد و بانہا ی در خواہم آمد بہ نشست چون آن سہ قطعہ
سنگ را در توبرہ خادم مجموع با ہم متصل شدہ یک سنگ گشتند اشمویل این سخن را استماع نمودہ گفت الحق دلہا خوش دارد کہ نبوت و سلطنت بنی اسرائیل نصیب
نسل باید کہ در کتمان این حدیث کوشیدہ در بھری از این اسرار خلق بہیچ گونہ حکایت نباید نمود بعضی از ثقات این حدیث ثبت نمودہ اند بدین اسلوب کہ ایشا
با دو ازدہ پسر خود در لشکر طالوت بودند داؤد چون بجبت ایشان چیزے از مطعومات می بردہ ناگاہ از سنگے ندائی بگوشش او رسید کہ ای داؤد بردار کہ بین ہمراہ کہ ای ام کہ فلان
دشمن خود را بدستیاری من ہلاک گردانیدہ و جالوت را بمن نیز قتل خواہم کرد داؤد آن را بردارد و چون قدمی چند رفت سنگے دیگر آوازے شنید کہ ای داؤد
مرا ہم بگیر کہ من بقتل کہ فلان فلان از اعدای تو را بمن کشت و مرا نیز بردارد و آن را نیز بر توبرہ نہادہ باہنجوال منضم ساخت و ایندفعہ از سنگے دیگر آوازے بہ سمع او رسید کہ ای داؤد
مرا بگیر کہ من جبرائیلم ہم کہ دشمنان خود را بواسطہ من بقتل رسانیدہ داؤد آن سنگ را نیز بر توبرہ نہادہ و چون بلشکرگاہ رسید منادی ندا کرد کہ ہر کہ بہ
مبارزت جالوت مبادرت نمودہ او را بقتل آورد دختر خود را باو میدہم داؤد را در ملک خویش شریک گردانم چون این ندا بگوش داؤد رسید با پدر خود گفت کہ مرا
یکے از نشانہ در برابر جالوت نمیدہد کہ او را بقتل رسانیدہ داماد ملک و شریک ملک وے شوید برادر انش گفتند کہ تو را بحمل چندین بدعہد قتل این سخن نگویند تا تو میدانی کہ
ہیچکس تاب مقابلہ و مقاتلہ جالوت ندارد داؤد گفت من بیمرگ جالوت رفتہ او را بقتل میرسانم اخوان گفتند خاموش باش کہ از طایفہ ما غیر تو قادر بدین امر عظیم نیست داؤد از ایشان
برادران نزدیک کہتر بود رفت و گفت من برای ملک عرضہ داشتہ ام کہ ہر کس کہ قدم در مبارزت نہد و داماد ملک گردد و دختر وے را بزنی گیرد او بر سپاہ ما ہجوم آورد و ہمہ را بکشد و ملک بہ
کہ ہمچکس محاربہ جالوت را قبول نکرد و لاپسری از بنی اسرائیل ملک با صحاب داؤد حکم دادہ ہر گاہ از حال آنحضرت استفسار نمودند داؤد گفت ای ملک اگر تو بر عہد وفا کنی بعون
جالوت را با لشکرش مقہور بسیگرد انم طالوت این حدیث را عجب نمود گفت ترا باین حقارت جثہ و ضعف بنیہ چگونہ قوت مقاومت جالوت باشد گفت ای ملک بعون
یکتا پرست و توجہ بدرگاہ حضرت او تعالی پیش کردہ جواب دادہ کہ ربوبیت ما اقتضا میکند کہ بسبب اظہار ضعف بندہ بہ نیروی خود تقویت فرماید و بہ نیروی خود
نیروی دشمن قہر سازد بعد ازیں راہ کہ میگویم ملاحظہ نمایند طالوت تیغ و خنجر حضانیش را بداؤد داد و گفت ای جوان طالوت را بمن نمودہ اند کہ ہر کہ او را بجرب جالوت
عاجز سازد دختر خود را باو میدہم داؤد را بجرب جالوت فرستادند چون جوشن جہان پہلوان جالوت بپوشید و بر کتف او سپر بزرگ نہادند و بر سر او خود

بدست وی بقتل رسد وجوشن مسادی قد داؤد آمده طالوت ازین صورت شادمان گشت وچون آن بلند مرتبه بر اسپ سوار شده قدمی چند پیش رفت مراجعت نموده و بر اسپ فرود آمده اسپ وجوشن را نزد ملک فرستاد وطالوت ومخصوصان او گفتند که این پسر از مبادیء حالت متهم شده از جنگ اذ پشیمان گشت وطالوت داؤد را طلب داشته اورا بسیار دلجوئی فرمود وسلاح پیغمبر حضرت نبوی فرمود که من مستاذ خیترم که با سپ وسلاح جنگ کنم اگر اشارت فرمائی برهم عادت خویش باشی در میدان محاربه نهم ملک گفت اختیار تست پسر داؤد باظاهر خن وتوبه وعصا در برابر جالوت رفت واز دوسه پیه یکه بچه جسته آمده جواب داد آمده ام که با تو محاربه کنم ومرا از نهاد تو بر آرم جالوت برسبیل استهزاء وسخریت گفت که بگرد سلاح جنگ خواهی گردید انگه قوت وتوان نیست این عصا را بر من بزن داؤد اشاره بغلاخن کرد وبعد از قیل وقال وجواب وسوال داؤد دست مبارک تبرزه برد وآن سه سنگ را که مجموع یک سنگ گفته بود از اسمانها بیرون آورد ودر وظلاخن نهاده بجانب جالوت انداخت وزبان بحمد ملک سنان بگشود ودر ان حال ملائکه وحوش وطیور وشجر ومدر ببوا نفخت او در بگیر آمدند چنانچه دلوله در زمین وزمان افتاده آوازهای هایبت بمسامع اصاغر واکابر لشکر جالوت رسید وفزع وخوفی قوی بر دلهای ایشان مستولی یافته یاوه صعب در وزیدن آمد وخود جالوت که بر داینی صد وبست رطل بود از سر اسما مبارکش در ربود وآن سنگ در هوا بسه قطعه متفرق گشته یک قطعه ازان بپیشانی جالوت رسیده بدفنع وی راه یافت وازقفای وی بیرون آمده اسپ از افتاده ودو قطعه دیگر بطرف یمنه ویسره متوجه شده ومخالفان دین منهزم گشته بنی اسرائیل تیغ بیدریغ در ایشان نهادند داؤد خود را بچیغهٔ جالوت رسانیده سر او را از بدن جدا کرد وپیش طالوت آورده بر زمین افگندند واهل توحید را فوج فوج دست بسیار افزوده مظفر ومنصور بدیار خود مراجعت نمودند وبعد از چند روز داؤد از طالوت التماس کرد که وعده راوفا فرماید وچون ملک گفته خویش شده بود این حدیث بروی گران آمده ومع ذلک بداؤد گفت که من بر سر سخن خویشم اما هم دختر من بخلاف مهر بانی دیگر نیمات ابنای روزگار است وچیز دیگر باید داد وکیفیت آن استطلاع نموده طالوت جواب داد که زبان سه صد نفر از اعدای دولت روز افزون را بریده حاضر باید گردانید تا دختر تو بهم وطالوت راگمان چنان بود که داؤد از وجدان مطلوب عاجز آید بلکه در اثنای طلب کشته گردد چون داؤد این سخن استماع فرمود بهیئت جاوران رامنهزم گردانید وهمی راه سنگ گیر ودر زبان سه صد نفر از ایشان بریده بطالوت رسانید وطالوت بهمچنان در قضیه داؤد متوقف بود تا مشائخ بنی اسرائیل ورخدمت شمویل تره طالوت آمده واورا ملامت بسیار کردند ملک طوعاً وکرهاً بکابین از مخدرات عصمت را در سلک ازدواج حضرت داؤد کشیده وذکر او در السنهٔ خاص وعام دائر وسائر گشته مجموع بنی اسرائیل در مقام اطاعت ومحبت داؤد آمدند ودولای او در رضائر اقاصی وادانی مستقر یافت وازین جهت تا کره حسد بر طالوت انتهاب یافته وتا شمویل در حیات بود مجال دم زدن نداشت وبعد از وفات آنحضرت انخوف انتقال ملک بایکی از پسران خود گفت گر داؤد بر ایکمشی چیره تر نیست که دولت وحکومت از خاندان ما بدودمان او انتقال نماید وپسر طالوت چون این گفت که با وجود حقوق داؤد چگونه نخیزد این صورت توان نمود منع موثر نیفتاد وپدر را همچنان در مقام غلظت وخشونت یافت لاجرم خود را آگاه کرد که ملک در قصد داؤد بحدیست باید که او را تنبیه کنی تا محافظت جانب خود کند بعد ازان طالوت در باب قتل داؤد باوزراء خاص خویش مشورت نموده ایشان گفتند که دفع او وقتی میسر گردد که دختر خود را در عصمت عادت نماید وطالوت بخانهٔ قرة العین خود آمده باو گفت که پدر تو مطلع بی دارد کر انگشاف احوال آن موقوف بریاری ومعاونت تست ودختر پسندیده آن کدام ست تا هر سعی وجهدی که بتحصیل مقصود تو مبذول دارم گفت قتل شوهر تو داؤد دختر جواب داد که ای پدر مبتر سم که داؤد ازین معنی واقوف یابد وکر عداوت بر میان بسته تر اهلاک گرداند طالوت گفت تو شوهر خود را از من دوست تر میداری وبدین سبب در دفع او با من موافقت نمی نمائی دختر گفت که تدبیر تو ان در اهلاک داؤد سعی نمودن ومن درین باب حیله اندیشیده ملک را مفهم فرست خبر داد که طالوت اذ استماع این سخن خرم وخوشدل بقصد سلطنت مراجعت نمود وان عفیفه شوهر را از قصد پدر اعلام فرمود تا از شر او احتراز واجب داند وبعد از انک فرصتی مناسب یافت داؤد را بقصد قتل بقصر طلبید وچون بمقام اهانت ومرا هلاک خواهند کرد بجای مقتل بر سر تلی که در نزدیک قصر بود رفته بر بالای آن تل بانگ بر آورد که ای بنی اسرائیل بدانید که من بیدالم که تو با خواسته شیطان بدین عمل اقدام نموده ای اکنون من از تو خشمگینم اگر خدای عزوجل جزای این فعل تو بتو رساند مرا دران تعللی نیست

بدست وی بقتل رسد وجوشن مسادی قد داؤد آمده طالوت ازین صورت شادمان گشت وچون آن بلند مرتبه بر اسپ سوار شده قدمی چند پیش رفت مراجعت نموده و بر اسپ فرود آمده اسپ وجوشن را نزد ملک فرستاد وطالوت ومخصوصان او گفتند که این پسر از مبادیء حالت متهم شده از جنگ اذ پشیمان گشت وطالوت داؤد را طلب داشته اورا بسیار دلجوئی فرمود وسلاح پیغمبر حضرت نبوی فرمود که من مستاذ خیترم که با سپ وسلاح جنگ کنم اگر اشارت فرمائی برهم عادت خویش باشی در میدان محاربه نهم ملک گفت اختیار تست پسر داؤد باظاهر خن وتوبه وعصا در برابر جالوت رفت واز دوسه پیه یکه بچه جسته آمده جواب داد آمده ام که با تو محاربه کنم ومرا از نهاد تو بر آرم جالوت برسبیل استهزاء وسخریت گفت که بگرد سلاح جنگ خواهی گردید انگه قوت وتوان نیست این عصا را بر من بزن داؤد اشاره بغلاخن کرد وبعد از قیل وقال وجواب وسوال داؤد دست مبارک تبرزه برد وآن سه سنگ را که مجموع یک سنگ گفته بود از اسمانها بیرون آورد ودر وظلاخن نهاده بجانب جالوت انداخت وزبان بحمد ملک سنان بگشود ودر ان حال ملائکه وحوش وطیور وشجر ومدر ببوا نفخت او در بگیر آمدند چنانچه دلوله در زمین وزمان افتاده آوازهای هایبت بمسامع اصاغر واکابر لشکر جالوت رسید وفزع وخوفی قوی بر دلهای ایشان مستولی یافته یاوه صعب در وزیدن آمد وخود جالوت که بر داینی صد وبست رطل بود از سر اسما مبارکش در ربود وآن سنگ در هوا بسه قطعه متفرق گشته یک قطعه ازان بپیشانی جالوت رسیده بدفنع وی راه یافت وازقفای وی بیرون آمده اسپ از افتاده ودو قطعه دیگر بطرف یمنه ویسره متوجه شده ومخالفان دین منهزم گشته بنی اسرائیل تیغ بیدریغ در ایشان نهادند داؤد خود را بچیغهٔ جالوت رسانیده سر او را از بدن جدا کرد وپیش طالوت آورده بر زمین افگندند واهل توحید را فوج فوج دست بسیار افزوده مظفر ومنصور بدیار خود مراجعت نمودند وبعد از چند روز داؤد از طالوت التماس کرد که وعده راوفا فرماید وچون ملک گفته خویش شده بود این حدیث بروی گران آمده ومع ذلک بداؤد گفت که من بر سر سخن خویشم اما هم دختر من بخلاف مهر بانی دیگر نیمات ابنای روزگار است وچیز دیگر باید داد وکیفیت آن استطلاع نموده طالوت جواب داد که زبان سه صد نفر از اعدای دولت روز افزون را بریده حاضر باید گردانید تا دختر تو بهم وطالوت راگمان چنان بود که داؤد از وجدان مطلوب عاجز آید بلکه در اثنای طلب کشته گردد چون داؤد این سخن استماع فرمود بهیئت جاوران رامنهزم گردانید وهمی راه سنگ گیر ودر زبان سه صد نفر از ایشان بریده بطالوت رسانید وطالوت بهمچنان در قضیه داؤد متوقف بود تا مشائخ بنی اسرائیل ورخدمت شمویل تره طالوت آمده واورا ملامت بسیار کردند ملک طوعاً وکرهاً بکابین از مخدرات عصمت را در سلک ازدواج حضرت داؤد کشیده وذکر او در السنهٔ خاص وعام دائر وسائر گشته مجموع بنی اسرائیل در مقام اطاعت ومحبت داؤد آمدند ودولای او در رضائر اقاصی وادانی مستقر یافت وازین جهت تا کره حسد بر طالوت انتهاب یافته وتا شمویل در حیات بود مجال دم زدن نداشت وبعد از وفات آنحضرت انخوف انتقال ملک بایکی از پسران خود گفت گر داؤد بر ایکمشی چیره تر نیست که دولت وحکومت از خاندان ما بدودمان او انتقال نماید وپسر طالوت چون این گفت که با وجود حقوق داؤد چگونه نخیزد این صورت توان نمود منع موثر نیفتاد وپدر را همچنان در مقام غلظت وخشونت یافت لاجرم خود را آگاه کرد که ملک در قصد داؤد بحدیست باید که او را تنبیه کنی تا محافظت جانب خود کند بعد ازان طالوت در باب قتل داؤد باوزراء خاص خویش مشورت نموده ایشان گفتند که دفع او وقتی میسر گردد که دختر خود را در عصمت عادت نماید وطالوت بخانهٔ قرة العین خود آمده باو گفت که پدر تو مطلع بی دارد کر انگشاف احوال آن موقوف بریاری ومعاونت تست ودختر پسندیده آن کدام ست تا هر سعی وجهدی که بتحصیل مقصود تو مبذول دارم گفت قتل شوهر تو داؤد دختر جواب داد که ای پدر مبتر سم که داؤد ازین معنی واقوف یابد وکر عداوت بر میان بسته تر اهلاک گرداند طالوت گفت تو شوهر خود را از من دوست تر میداری وبدین سبب در دفع او با من موافقت نمی نمائی دختر گفت که تدبیر تو ان در اهلاک داؤد سعی نمودن ومن درین باب حیله اندیشیده ملک را مفهم فرست خبر داد که طالوت اذ استماع این سخن خرم وخوشدل بقصد سلطنت مراجعت نمود وان عفیفه شوهر را از قصد پدر اعلام فرمود تا از شر او احتراز واجب داند وبعد از انک فرصتی مناسب یافت داؤد را بقصد قتل بقصر طلبید وچون بمقام اهانت ومرا هلاک خواهند کرد بجای مقتل بر سر تلی که در نزدیک قصر بود رفته بر بالای آن تل بانگ بر آورد که ای بنی اسرائیل بدانید که من بیدالم که تو با خواسته شیطان بدین عمل اقدام نموده ای اکنون من از تو خشمگینم اگر خدای عزوجل جزای این فعل تو بتو رساند مرا دران تعللی نیست

وسخنان بود از ثقات مرویست که چون طالوت جزم کرد که داؤد را بقتل آرد از خانهٔ دختر بقصد خویش رفته فارغ البال بنشست و در شب دوم ازین قضیه داؤد با بالین طالوت آمده یک تیر از ترکش های خود بیالای سر و یکی در پایان و دو تیر دیگر بر جانب یمین و یسار او فرو برده و بر فور باز گشت و چون صباح شد طالوت از خواب برآمده تیر ها را بشناخت و دانست که داؤد زنده است آهی سرد از دل پر درد بر آورده گفت ایزد تعالی داؤد را بیامرزد که او کریم تر و بستر از من ست چه چون بگمان آنکه او خفته است قصد قتل او کرد و او بعد از صدور چنین جریمه بالیقین بر من غالب گشته بسیاید نرسانید و او بعد ازان بوشیده و پنهان در شهر و بیابان طواف مینمود و چون آنحضرت آوازهٔ موت شموئیل مرحوم میان شایع گردانید منقول ست که روزی طالوت داؤد را در صحرا دید بر اسپ از تعقب او باز گشت تیز رو فلک در وقت رفتار بگرد او نرسیدی و در دیدن آمده از نظر آن چهار غائب گشت و بناری رسیده در آنجا مختفی شد و همان لحظه لشکریانرا بفرمان الهی بر در آن غار بر بستند و طالوت بعد از لحظه بر در آن غار آمده چون نسیج و اثر عنکبوت را دید مرحوم و مایوس باز گشت و پس از مراجعت جریمیس را مرحوم فرمود تا طلب داؤد مجدد اشده بواسطه امثال این افعال ناپسندیده علما و احبار یهود زبان بلعن و ملامت او طالوت در از کرده و از اقتراض داؤد مع میفرمودند و بنا بر ین غضب بر مزاج طالوت استیلا یافته بقتل اشراف مملکت فرمان داد و جمال که پیوسته اهل دانش فضارت و مباحثات می نمودند هر کجا عالمی بگمان پرو ند بسر پنجهٔ قهر بیاورند تا بحدیکه عورتی را نزد او بردند که از علما بره داشت و اسم اعظم حق جل شانه بر وی منکشف شده بود طالوت آن ضعیفه را بسرهنگی سپرد تا بقتل رساند سرهنگ صلاح در کشتن آن بیچاره ندیده او را در خانهٔ خویش پنهان ساخت و چون مدتی بر بن حال برآمد از طالوت کرده خویش پشیمان شده رو بتوبه و انابت آورد و هر شب در گورستانها گشته با فغان و زاری قیام می نمود و می گفت که داند که توبهٔ این [illegible] عاصی مقبول ست یا نه تا شبی آوازی غیبی که ای طالوت کردی آنچه کردی و دوازده هزار روزگار علما و احبار بنی اسرائیل بر آوردی و اکنون آمده و بیاداء استغفار پیمائی و نیکوکاری که مردگان نیز منخط آسایش نمودند آرام گیر ندارین چه حالت ست که زنده و مرده ازدست تو در زحمت اند طالوت را ازین حدیث حزن و اندوه زیاده شد و کار بر وی سخت گشت و سرهنگ مذکور را بر وی رحم آمده گفت ای ملک طالوت گفت ازین افعال ذمیمه خویش علیم و رنداشتم و می دانم که توبه من پذیرد اجابت اقتران می یابد یا نه و اگر میدانی که حالمی در قید زنده مانده ست رایتهائی کن تا حقیقت حال را بدوی سهنفار نایم سرهنگ جواب داد که حال تو مثال آن پادشاه می ماند که در اثنای حرکت به قریه رسید و چون بسی بینگام بانگ کردند ملک خشمناک شده حکم فرمود که هر چه خروس دران قریه باشد سرش از تن جدا کنند تا زمان بفرمودهٔ او عمل نموده و ملک در وقت خواب فرمود که چون خروس بانگ کند مرا بیدار سازید تا از بنجا رحلت نمایم یکی از خواص عرضه داشت که ای ملک این امر بست محال چه تو هنگام غضب یک خروس را نا کردی تا بوقت خروش او ترا بیدار گرداند طالوت را ازین حدیث اضطراب از دیاد پذیرفته سرهنگ بعد از اخذ عهد و میثاق ازو بے کہ من بعد بر امثال حرکات اقدام ننماید بحیات خویش سابقا بقتل وے مامور شده بود از اعتراف نمودن طالوت با آن چیزها که کرده از قبول توبه و عدم آن استفسار فرمود عجوزه گفت سن این معنی را نمی دانم اما بشهر قبه اشموئیل رویم که اسکان دارد این مشکل در آنجا حل گردد آنگاه طالوت و پیرزن و سرهنگ بر قدر اشموئیل حاضر شدند و آن عورت بعد از مناجات در رفع حاجات اسم اعظم را شفیع آورده گفت یا صاحب القبر اخرج باذن الله تعالی اشموئیل از قبر بیرون آمده خاک از سر و رو ے دیدن افتادن گرفت و چون آن سه کس را دید متعجب شده پرسید که مگر قیامت قائم شده است گفتند نے اما طالوت را فضیه دست داده و مشکلے روی نموده می خواهد که از قوم تو معلوم فرماید که توبه او را ے پذیرد یا نے اشموئیل فرمود که ای طالوت بعد از سن چه چیز از تو صادر شد گفت یا نبی الله تعالی افعال ناپسندیده بسیح مانده که بران اقدام ننموده و هر چه کرده بود مشروح باز نمود اشموئیل پرسید که چند پسر داری گفت ده فرزند دلیر مرد دارم اشموئیل فرمود که توبه تو منحصر در انست که تمامی مملکت کرده از سر اسباب جهانداری برخیزی و با پسران خورده بے بهاده غزاهی نامجوع اولاد پیش تو کشته شوند و شربت ناگوار مصیبت ایشان را بچرخ نائی و بعد ازان چندان حرب کنی که توبیز بدرجهٔ شهادت رسی و چون اینچه فرمودیم بجا آری شاید که حضرت باری تعالی بر تو ببخشاید و رحمت کند اشموئیل سخن بدینجا رسانیده در قبر رفت و بمثال اول معاودت نمود و طالوت بمنزل مراجعت کرده و از غم آن که فرزندان با وے موافقت ننمایند اندوه او مضاعف گشت و بپلو بستر ضعف و ناتوانی نهاد تا روزے از پسران پرسید که اگر دیر شمار ابدو رخ برنتابد کدام یک از شما باشد که خود را فدا ے او سازد همه گفتند که جانهاے ما نثار تو باد مقصود از ین سخن چیست طالوت از حدیث انابت خویش و اشارت اشموئیل شمه بیان فرمود فرزندان گفتند ملک مقتول گشت بیائید تا حیات خود را بعد از تو نثی خواهیم و برچه نمیخواهی از طیب نفس بجا آریم و طالوت از سماعت اطلاق غرض شده حکم فرمود تا ابواب خزائن مفتوح ساختند تهیئه اسباب حرب نموده روے بو جه بقا بلده و مقاتله کفار آورد و چون تلاقی فریقین دست داد اول فرزندان او یک بعد دیگر آماده خدمت شهادت نوش کردند و در آخر همه طالوت خود را بر قلب لشکر زده چندان محاربه نمود که شهید شد و بعد از طالوت سلطنت بنی اسرائیل بر داؤد قرار گرفته

اعالی و ادانی گرطاعت و متابعت او بر بیان پیوستند ذکر رسالت و خلافت داؤد بعد از انقضاء ایام اشموئیل و طالوت خلعت نبوت و قبای سلطنت بر قامت داؤد راست آمد و شمشت و کمت او بر تبه رسید که بروایت اول چهار هزار نفر حراست و محافظت او می نمودند و آن حضرت جالوت بوده میان رسالت و ایالت و قبل او نبی از بطنی بوده حاکم از بیضی قال الله سبحانه و تعالی یا داؤد انا جعلناک خلیفة فی الارض فاحکم بین الناس بالحق الایه و چون حرام خلافت مستقل گشت حضرت باری عزوعلا بنزول زبور بر مستنبر مواعظ حکم کو داد و امخصوص گردانید و حسن صوت او بمرتبه بود که هرگه آواز آن حضرت شنیدی شیفته و بیقرار گشتندی و گویند که از حلق سبارکش همتاده و دو نوع صوت مسموع می شد و هب بن منبه گوید که هرگاه بقرائت زبور مشتغال نمودی وحوش بطیور و بهائم و سباع در حوالی او مجتمع می گشتند و از هیچ یک بدیگری ضرت نمی رسید آورده اند که چون انس جن مطاوعت داؤد نمودند و استماع آواز دلنواز او بمحظه بلکه بهره وری گشتند تا مگر حسد و کاوش ضمیر ابلیس التهاب یافته در اضطراب آمد و شیاطین را جمع کرده پرسید که مرضت قلوب خلائق از داؤد بگدام حیله دست دهد و بچه تدبیر احتمال طرد مردم بوی کند گروه دیوانا نسری شیطان گفت و را اختراع صوتی باید کو شید که آواز و مشابهت داشته باشد و خاطر را بزیان معنی قرار یافته ابلیس بترتیب بربط و مزمیر و سائر آلات لهو مشغول گشت و متابعانش بنواختن آنها مشغول گردیده و مردم را از جاده مستقیم بوادی ضلالت و غوایت انگندند و هم و هب گوید که داؤد پیغمبر بسیار عبادت و کثیر البکا بود و شغفی بر ضعفا و فقرا و ایتام و ارامل و اکثر اوقات مصروف پراگنده و متفکر و در اطراف شهر و بازار سیر کردی و از آبیده و رونده استفسار نمودی که داؤد با خلق چگونه معاش میکنند و مردم از وی راضی هستند یا نه و صفات مرضیه و حمیده او کدام ست روزی فرشته در هیات مسافران بر وی ظاهر شد داؤد بر عادت معهود از وی کیفیت حال خود استعلام نمود و آن ملک گفت که داؤد بهترین داؤد بشر می بود اگر یک خصلت نمی داشت حضرت نبوی گفت که آن کدام ست فرشته جواب داد که خوردن او از بیت المال مرتب داشتن و با محتاج خود از آن مرا تجام کردن داؤد متنبه شده از حضرت عزت مسئلت نمود که او را بتعلیم حرفه سرفراز گرداند که قوت او و عیال از آن بحصول پیوندد و لهم توفیق داؤد را صنعت زره بافتن بیاموخت قال عزمن قال والبسناه الحدید ان اعمل سابغات یعنی از اهل علم گفته اند که داؤد بهمت طلب دنیا و تحصیل مال زره نمی ساخت چه انبیا از این صفت منزه اند بلکه آن معجزه او از معجزات وی نیز اگر آهن بدو دست سبارگش نسان موم زمگ گشته بی دستیاری پتک و سندان و غیر آن بساختن صنع اشتغال میفرمود غایتش آنکه ما یحتاج او بدان حرفه می گشت و از پنجه از معاش آنحضرت فاصل می آمد تصدق می نمود منقول ست که چون داؤد به گفتن تسبیح و تقدیس مشغول می شد جبال و دواب و طیور بوی موافقت می نمودند آورده اند که ایام حیات خود را بر چهار قسم مقسم گردانیده بود یک روز با علما و اهل دانش مصاحبت و رزیده بدرس و تعلیم شغل گرفتنی و روزه دیگر بر مسند قضا نشسته براستی در میان خلق حکم کردی و روزی بمناجات و عبادت خالق پرداختی و روز دیگر با زنان و اهلبیت خود در ساختی منقول ست که نوبتی معروض بارگاه احدیت گردانیدند که یارب در ملک تو چگونه معاش کنم که مرضی تو باشد خطاب آمد که بیار مرا یاد کنی و هر کرا مرا دوست دارد او را دوست داری و باید که حکم تو بر سائر خلق جهان چنان صادر گردد که بر نفس خویش و از فراش برود نائب خویش امتراز و اجتناب واجب شناسی و اخبار را دوست که حضرت ملک مختار سلسله بداؤد و محبت فرموده بود که یک طرف آن بچره آن همه آسمانها می خوانند اتصال داشت و جانب دیگرش چنان قریب بود بصعه منه جناب نبوی که دست مردم بدان می رسید و آن سلسله بشدت آهن و بلون آتش در نظر می آمد و هرگاه که حادثه از آسمان نازل شدی آن زنجیر در حرکت آمدی و صوتی از وی صادر گشتی سمع داؤد می رسید و کیفیت واقعه را معلوم می فرمود و هر صاحب درد که دست دران زدی اثر رنج و الم شفا یافتی و بعد از نقل آنحضرت بسالها آخرت بنی اسرائیل سلسله را حکم ساخته قطع و حوی خصومات بتوسط آن میکردند و چون صاحب حق و صدق دست و راز کردی سلسله در محل خود توقف نمودی بقضیه اش در آمدی و ظالم و دروغ گوی بنا بر انکه نخیه بجانب علو میل می نمود مساس او فائز نمی گشت و مدتها بود باین شیوه عمل می نمودند تا شخصی مکری اندیشیده سلسله از میان ایشان مرتفع شد و صورت واقعه چنان بود که یکی از عظمای بنی اسرائیل جواهری قیمتی با بینه سپرده بود و عند المطالبه این منکر شد صاحب ودیعت گفت که حکومت بنزد سلسله برم این مهلت طلبید و در عصای مجوف آن جواهر را تعبیه کرده روز موعود مدعی و مدعی علیه با اشراف اسباط نزد آن سلسله حاضر آمدند و صاحب ودیعت دست فرا نکرده سلسله را بگذشت و همه را معلوم شد که در عوی خویش محق ست آنگاه مدعی علیه عصای مذکور را بدست مدعی داد که لحظه این را نگاهدار تا من نیز دست در سلسله زنم و صاحب امانت عصا را ستانده آن پر مکر نزد سلسله رفت و رسمی آن گرده گفت یارب اگر تو می دانی که آنچه را مدعی بمن سپرده بود تسلیم او نمودم و حالا ذمه من از آن بری ست دست مرا بسلسله رسان این سخن گفت و دست و راز کرده سلسله را بگرفت و مردم از این قضیه متعجب شده پیچکس را در آن زمان بمرتبه و قربت نیفتاده و نیخ این عصای خود را بدست آورده بدین تدبیر جواهر ثمین را ببرد و چون صباح شد بهیو سر از خواب برداشته دیگر سلسله را نمیدید بعضی

از مفسران گفته اند که تشدید و تسدید ملک داؤد در کریمه و شددنا ملکه و آتیناه الحکمة و فصل الخطاب مشیر بآنست که حشمت آن حضرت بمرتبه رسید که شبی در محراب عبادت ملک و اصحاب بسر پرده هزار نفر پاس دوبه میدارشتند و مهابت او در خاطر ها بمرتبه استیلا داشت که زهره نداشتند که بایکدیگر سخنی گویند که مخالف شرع و عقل باشد بگویند و گردی گفته اند که منشاء تشدید ملک آن بود که شخصی یکی را از اشراف بنی اسرائیل بتزویر داؤد آورده بروی دعوی کرد که گاو مرا غصب کرده و مدعی علیه انکار نموده و داؤد مدعی گواه طلب و شته و آن مظلوم از اقامت بینه عاجز آمده حضرت نبوت پناه فرمود که شمارا دیدم تا سه دین قضیه تا یکی نایم و همان شب داؤد در خواب دید که گرینده گفت که مدعی راست می گوید و مدعی علیه واجب القتل ست او را بکش و چون داؤد بیدار گشت با خود اندیشید که بحکم رخوابی شخصی را چگونه توان کشتن و بعد از آنکه سه شب متعاقب چنین دید مدعی علیه را طلبید و فرمود که من ترا می کشم آن شخص اضطراب نموده گفت در کدام شرع جائز ست که مسلمانی را بی ثبوت جریمه بکشند داؤد جواب داد که من از جانب جبار مقتدر بدین کار مامور شده ام و چون آن مرد دانست که جناب نبوی بر قتل او جازم ست گفت یا نبی الله بواسطه غصب بقره مواخذه و معاقب گشتم بلکه در زمان سابق پدر صاحب بقره را ناحق بقتل آورده بودم و چون حضرت خلافت پناهی رجوع آن شخص رفیع المقدار را بامر کرد اصلی فرستاد بسیتی عظیم و ضمائر قرار گرفته پیچکس را سر آن و جرأت مجال مخالفت و عناد نمانده مراد حکمت نوآیه مذکور ثبوت ست و در باب فصل الخطاب اقوالی متعدده ملاحظه گشت برابر سه حرف انما نهاکه اقتصار بر سه داد اول آنکه مقصود ازین لفظ میان کلام اجرای احکام ست دوم آنکه غرض علم و حکمت ست و بصارت باحکام قضا سوم آنکه علی ابن ابیطالب کرم الله وجهه فرموده است که مراد از فصل الخطاب اقامت بینه است بر مدعی و توجه یمین بر منکر چه فصل قضایا مبنی بر یکی ازین دو طریق ست و الله اعلم ذکر فتنه داؤد و توکل الله تعالی بر انگ بنوشتن خصم او قسورا الحراب او خلوا علی داؤد ففزع منهم قالوا لا تخف خائفان آمدند که از بنی خلعای بنی اسرائیل در مجلس اوی گفتند که روزی بر پیکیس از بنی آدم نگذرد که نزد تو نیاید و داد خود نگوید که من در روز محراب یعنی هنگام عبادت چهل کس نامبرده اجرای ناحق من از من صادر شد و اراده اذلی متعلق بدان گشت که سوی از ان حضرت صدور یافت و چون این نقل اخبار آورده اند ابتلای داؤد آن بود که روزی سناجات مشغول بود که باب سن در ضعف تو خانده ام که پیش از من انبیا را بطلبا یاسی ارجمند مخصوص گردانیده و سن نبی دائم که بانکساب که ادام عمل مستحق عنایت گشته اند تا بدین لطف اقتدا نمایم و از مواهب بیدیه تو محفوظ گردم خطاب آمد که انبیای سابق را بانواع بلیات مبتلا گردانیدم و ایشان در ان حال بعروة الوثقی صبر تمسک نموده سزاوار عنایات الطاف من گشتند داؤد گفت الهی بلیه متوجه من گردان تا بر ان مصابرت نمایم و استحقاق اکرام تو پیدا کنم وحی خداوندی رسید که ای داؤد بلا را بر عافیت اختیار کردی حاضر باش که در فلان ماه و در فلان روز حادثه بر تو توجه خواهد نمود و بعضی گفته اند که روم موعود دو شنبه هفدهم رجب بود و در ان روز داؤد در محراب صومعه قرار گرفته بخواندن زبور مشغال داشت که ناگاه طائری سپیدتر از برف بزرگتر از کبوتر از دریا جسته متمثل بر دیوار صومعه قرار گرفت داؤد از مرغ پیاپا از ذیر وزنه داشت از وزن صومعه در آمده پیش داؤد بنشست داؤد از حسن و لطافت آن کبوتر متعجب شده با خود اندیشید که این مرغ را گرفته به پسران خود دهد تا موجب فرح و سرور ایشان گردد و چون دست بجانب او دراز کرد مانند گریزش آن کبوتر از اندک از دور شد داؤد استحضرت از جده لازم الوفا بالتی تاول شده بزبور خواندن را ترک داد و در خاسته متوجه بجانب کبوتر شد و آن طیر از روزن بیرون پریده داؤد بر بام رفته باطراف و جوانب نظر میکرد و تا سلیمان نمایند که آن طائر کجا رفته در بین اشنا دید که بجانب بوستان او دیا در پرواز ست و داؤد بر کنار بام رسیده نظر حیران بر بستان انداخته چشمه بارکش بر زنی صاحب جمال اتفاقا که بر کنار حوض غسل میکرده و آن مخیفه چون صورت مردی در آب دید موهای خود را پریشان کرد تا ستر ایشان کند و چون حضرت نبوی بصورت بازآمده میل در خاطرش پیدا شد دو کس را نخواص خود امر فرمود تا از حال آن جمیله استفسار نمایند و بعد از تفحص بعرض رسانیدند که آن مخدره منکوحه اوریا ست و اوریا در ان اوان در کناب ثواب خواهر ثاوه و الدین شب بلقا رفته بمحاصره قلعه اشتغال مینمود حضرت داؤد او را بثواب پیغام کرد که اوریا بابا تابوت سکینه بدر قلعه تو ستد تا با اعدای دین کوشش نموده قلعه را فتح نماید تا قاعده دوران اوان چنان بود که هر گاه تابوت سکینه در معرکه جنگ میرفت چندان محاربه مینمود که فتح دست میداد یا کشته میشد و چون ثواب مضمون پیغام داؤد را بادریا رسانیدند اوریا کاغذ جمله سپاهیان مقرر بود بقتل اهل قلعه نشانه چندان حرب کرد که آن حصن حصین مفتوح گشت و ثواب فتح نامه بداؤد فرستاد و داؤد باز پیغام کرد که اوریا را بدستور معهود بمحاصره حصنی دیگر فرستد و ثواب بنا بر فرمان واجب الاذعان او را بحرب قلعه دیگر نامزد فرمود اوریا قلعه دوم نیز مفتوح گردانید و در محاربه دیگر شهید گشت و در بعضی روایات آمده که او در جنگ لعل کشته شد و اهل تحقیق و تفسیر میگویند که فرستادن ثواب اوریا را بجنگ و قتال از جمله معجزات ایشان بود چه از حضرت رسالت پناهی انبیا ازین نوع حیله و قصد امنزه و مبرا اند بلکه زلت آن بود که بخاطر گذرانیده که اگر اورا بقتل رساند او را خلعه اصیار او در جمال کمال آورده و دو دختر دارد یکی را بحباله نکاح خود در آورد و دیگری را بزوجیت کوثر

ARCHIVE http://Archivebeta.Sakhrit.com

ماموران نبود که اورا بیاراطلبیده التماس نمود که نشکوه را طلاق دهد و او اجابت نکرده بعد از مدتی بر حسب خویش بر اهل عناد و شقاق در مقام مقاتله و مقابله آمده شهادت یافت و اکثر چون او بقتل رسید حضرت نبوی بعد از انقضای ایام عدت مخلفهٔ او را خطبه فرمود و آن سنوده پیغام فرستاد که بشطب رضا میدهم که اگر کسی از من متولد گردد و بسعید و خلیفه تو باشد حضرت داؤد بدین معنی هم‌دستان شده آن عفیفه را بنکاح آورد و سلیمان از وی تولد نمود بعد از داؤد پیغمبر و پادشاه گشت چنانچه در بین اوراق مشروحاً ذکر خواهد یافت انشاء الله تعالی چون مدتها برین واقعه برآمد داؤد خالی الذهن بود از این معنی که از وی خطیه صادر شده است حق عز و علا شرف تنبیه ارزانی فرمود و کیفیت آگاهی بر صدور زلت چنان بود که روزی آنحضرت بعبادت و قرأت زبور در صومعه خویش اشتغال داشت و چندین هزار کس بحراست وی قیام مینمودند و سوای پاسبانان معهود در اطراف و نزدیکی را حضرت در صومعه اقامت نمودی چگونه را گذارد که بخلوت خانهٔ او در آید در اثنای این حال جمعی را پیش خود حاضر یافته باخود اندیشید که دخول این جماعت بی رخصت بنا بر امر کردهٔ کیست تواند بود و ایشان گفتند مترس که ما با هم خصومتی ست پس حکم کن میان ما براستی و در حکم سبیل ستم کمن و ما را راه راست بنمای قالوا لا تخف خصمان بغی بعضنا علی بعض فاحکم بیننا بالحق ولا تشطط واهدنا الی سواء الصراط داؤد پرسید که خصومت شما در چیست یکی از ایشان گفت این برادر من است و نود و نه گوسفند دارد و من یک گوسفند دارم و نه گوسفند یک گوسفند دیگر بر من حیف بسته و خواهد که آن یک گوسفند را هم از من بستاند و مرا بخطاب بد درشت میکند و در سخن بر من غلبه مینماید داؤد گفت ان هذا اخی له تسع و تسعون نعجة ولی نعجة واحدة فقال اکفلنیها و عزنی فی الخطاب یعنی این برادر من نود و نه گوسفند دارد و من یک گوسفند دارم و نه گوسفند یک گوسفند دیگر بر من حیف بسته و در سخن بر من غلبه مینماید داؤد فرمود که صاحب نود و نه گوسفند راست که نصف آن یک گوسفند را بدو بخشد و بیاری از خطا یعنی شرکا بر یکدیگر ظلم میکنند الا کسانیکه بخدا و رسول ایمان دارند و باعمال صالحه قیام مینمایند و ایشان اندکی باشند قال لقد ظلمک بسؤال نعجتک الی نعاجه و ان کثیرا من الخلطاء لیبغی بعضهم علی بعض الا الذین آمنوا و عملوا الصالحات و قلیل ما هم و چون داؤد از حکم فارغ شد ملایکان در یک دیگر را نگذاشتند و ناپدید گشتند فضی الرجل علی نفسه این مرد بر نفس خویش حکم کرد و دانی الحال از حیثیات او غائب شدند داؤد دانست که این فرشتگان بودند که بزلت او تنبیه نموده ناپدید گشتند و چون آنحضرت متنبه شد بخطا اعتراف نموده باستغفار مشغول گشت و گویند چهل روز و شب سر از سجده برنداشت مگر برای نماز یا تجدید وضو و چندان گریست که از آب چشم مبارکش در حوالی سجده گاه گیاه روست و در اثنای گریه تضرع نداله رسید که یا داؤد فقال لبیک یا سیدی و مولای بخطاب آمد که زلت ترا عفو کردم و از خطای تو درگذشتم فغفرنا له ذلک وان له عندنا لزلفی و حسن مآب ارباب تواریخ چنین آورده اند و العهدة علیهم بعد از آنکه گریه و تضرع داؤد بغایت رسید جبرئیل آمده بشارت مغفرت رسانید و داؤد سر از سجده برداشته گفت الهی هرچند گناه من آمرزیدی و در قلم عفو بر جریدهٔ جریمهٔ من کشیدی اما باور یار در روز محشر چون کنم که بروی خلق کردم و او را در ملکه انداخته مخلفهٔ اش را در قید نکاح آوردم و تو حاکم عادل فردای قیامت که در حضرت تو با من خصومت کند حال من چون خواهد بود و هب بن منبه گوید که چون داؤد صورت قضیه را مسموع شده بسر قبر اوریا برود و تخلال نماز که کرنن او را حجت تو زنده گردانم داؤد بموجب فرمان بسر قبر آمد و ندا کرد که یا اوریا و یا اوریا جواب داد گفت کیست که مرا از خواب بیدار کرد و لذت را بر من سرآورد حضرت نبوی فرمود که منم داؤد گفت یا نبی الله سبب آمدن تو بر بن مقام از بهر چیست داؤد فرمود که آمده ام ترا از من بر نسبت تو صادر شده است درگذرم او را گفت آن که ام ست داؤد جواب داد که ترا بجرب فرستادم و بدان سبب کشته شدی او را گفت ترا بحل کردم چه بنابر آن نجوا دیس بنان قرار گرفتم و داؤد خرم و مسرور از مقر قدا و را باز گشته باز خطاب آلهی نازل شد که ای داؤد من حاکم عادلم و در استحلال بحرد کافی نیست تفصیل احوال را باو بشرح بایست کردن داؤد مراجعت نموده بسر قبر او یا آمد و ندا کرد او را گفت کیست که هر ساعت مرا از خواب خوش بیدار میسازد حضرت فرمود که منم داؤد گفت یا نبی الله دیگر بار از بهر چه آمدی گفت آمده ام از من معفوکنی او را بجواب داد که سابقاً ترا عفو کردم داؤد گفت ترا بخدا از برای آن فرستادم که شربت شهادت چشی و من روضهٔ ترا متصرف نائیم او را جواب نداده و داؤد سه نوبت طلب شتاب نمود و امتناع نمود آواز داده مسموع نشد چون یا لوس گشت بر سر بر خاک بر سر افشاندن گرفت و گفت وای بر داؤد در روز که دیوان عدل نصب کنند و وای بر داؤد از روزی که داد مظلوم از ظالم بستانند و وای بر داؤد از آنروز که در آنروز ذکر که او را باگناهکاران بجانب دوزخ کشند در اثنای تضرع و بکا قرائی رسید که ای داؤد من ترا آمرزیدم داؤد گفت یا رب تو غفار الذنوبی الاهو یا از من عفو میکنند خطاب آمد که ای داؤد چون ترا ای قیامت که او یا باو مخاصمت نماید چندان نخجلت و حسرت و قصه دیوی بخشرگ که از نور اعلی گشته دفع خصومت را بر طاق نسیان نهند داؤد گفت این زمان دانستم که مغفرت و آمرزش تو شامل حال من شد فیچ و ضد فرار حال او را بیاطر تا مدتی از ثقات گذشته اند که داؤد بعد از این قضیه سی سال دیگر زندگی کرد و در ایام نیز پیوسته خاطر خطیرش اندوهناک و ندیم ندم بود و طائفه را عقیده آنست که خطای سلسله مذکوره بعد از غفران زلت آنحضرت عقد دریافت داؤد آزاده یکی از جبال بیت المقدس استحکام داده توسط آن در میان است حکم پرستاری می کرد و در عین حیات نبوت پناهی جمیله که سبق ذکر یافت تطهیر پیوسته سلسله مرتفع شد و بعد از ارتفاع سلسله داؤد از حضرت باری بخشش و هدایت یاری می‌خواست نوشت که فارس شد سلیمان خائف و مظلوم و تخلی و مصیب و حکیم علی الاطلاق وحی فرستاد که بشاهد و مبین قضایای عباد را بالفیصل رساند ذکر شلوم بن داؤد و ناطقان سلف آمد و هاذکر لقد

آوان کہ حضرت داؤد بگریہ و انابت اشتغال داشت و سر از سجدہ برنمیداشت امور مملکت و احوال رعیت روی بخرابی نہاده و جمعی از سفهای بنی اسرائیل ظلم بر ایشان و داؤد را کہ نزد خلق الله متولد شده بود فریفته گفتند کہ پدر تو از سیاست و اجرای احکام سلطنت عاجز گشت و اکبر اولاد ضائع ماند این نبوت و احکام ضبط و ولایت تو ای ملکت را شرف باید نمود کہ مناسب گاه مهما امکن در معاونت و فرمان برداری تو تقصیر جایز نخواهیم داشت و اگر پدر بزرگوار با تو در این باب عتاب فرماید جواب آنست کہ گوئی من بنیاد بر آنکه اعدای دولت ملی و مملکت دینی نگذارند این مهم خطیر را اختیار نمودم و چندان ازین دمدمه و افسون بر پدر خواندند کہ سخن آن مفسدان همداستان شده و طرح اساس سلطنت افگنده داؤد ازین معنی خبر یافته و کما پسر خود را کرده و داشته باخبار زاده خویش ثواب و وزیر روشن رای کہ آن یک در جرأت و دلاوری عدیل نداشت و این یک در اصابت تدبیر بیشمار الیه زمان بود از میان بنی اسرائیل بیرون رفت و چون پسر از زجر پدر خبر شد در قصد گرفتن او سعی نمودن آغاز نهاد و آنحضرت وزیر صائب تدبیر را نزد سلیمان فرستاده وصیت فرمود کہ این مصیبت را مخفی دارد کہ ترا بسفارت ارسال نموده ام و از اینجا کہ کمال خردمندی تست شرائط نصیحت بجای آری تا سلیم از مقام شقاق بسر حد وفاق آید و نزد پدر خود آید چون سلیم آمده بلطف تمام و اقامت دلیل معقول او را از مخالفت داؤد باز داشت و حضرت نبوت بمقر شرافت و کرامت مراجعت نمود و فرزند عاق از مهابت خلیفه باستحقاق فرار نمود آنحضرت ثواب را فرمان داد تا قرة العین را بسلامت داده باز گرداند و با ثواب گفت کہ جان او و جمیع مرسان و اگر خلائق از توصادر گردد یقین کہ ترا بقصاص خواهم رسانید و ثواب سلیم را مستعد مشاهده نموده دریافت و از وصیت داؤد و غافل شده بقتل او دست تطاول فراز کرد و چون مراجعت نموده صورت واقعه را معروض داشت داؤد متاثر شده ثواب را بنیابت آن کرد و ناصواب بقصاص تهدید نمود و بواسطهٔ مصلحت سلطنت درگذشتن او تاخیر و توقف بجا آورد چه ثواب سرداری فیروزجنگ و پیرولی بانام و ننگ بود او را در معرض موت یا سلیمان وصیت کرد کہ در قتل تعلل جایز ندارد و سلیمان بعد از دفن داؤد بقصاص برادر وصیت پدر بدن ثواب را از بار سر بگرداند منقول است کہ در زمان داؤد کثرت بنی اسرائیل بمرتبه رسید کہ آنحضرت از بسیاری ایشان تعجب می فرمود و در این اثنا وحی آلهی نازل گشت کہ ای داؤد در اوان قصد ابراهیم بذبح فرزند خویش من با وی وعده کرده بودم کہ نسبش را بسیار گردانم و بعد از اینجا زیاده وعده ارادهٔ من بدان متعلق گشته کہ ایشان را به بلیه مبتلا سازم تا عدد ایشان کم گردد اکنون از سه حادثه یکی را اختیار کن و حوادث ثلثه یکی طاعون دوم استیلای دشمن سوم نزول طاعون بود داؤد باستخفار قوم فرمان داده از صدورت واقعه اخباری نموده ایشان را مخیر گردانید یهود گفتند پیغمبر و پادشاه ما توئی هر چه مقتضای رضای تو باشد ما را در آن مخیر مفرما کہ ملجای ما در هر مهمی تو هستی و ملجا در قطع ارحام ست و تسلط عدو شانی عظیم دارد هر گز ادراک جمعیتی باشد تا آن نیارد و نیز از وضیع و شریف اثر نگذارد و در خاطر چنان خطور نکند کہ خیر شاور است کہ در خانهای خویش بملت طاعون بمیرند و التفویض امور خود بخداوند عالم نماید کہ دوای ارحم الراحمین ست و بهود نصیحت داؤد را قبول نموده آنحضرت فرمود تا گفتند پاسخ شنیدند با بنی اسرائیل و جمیع مومنان و داؤد با علماء و احبار بنی اسرائیل بصخرة بیت المقدس آمده سر با سجده نهادند و بتضرع و زاری اشتغال نموده دعای آنحضرت و احبار در آخر همان روز باجابت مقرون گشت و آنحضرت سر از سجده برداشته علماء را بشارت داد و بعد از رفع بلیه طاعون شمار برد گان کردند از طلوع آفتاب تا هنگام غروب صد و هفتاد هزار نفر قالب تهی کرده بودند شعر سمان خالقے کہ صفائش ز کبریا ہا ۔ بر خاک عجز نیفگند عقل انبیا ہا ۔ چون اکثر قوم از غضب الهی خلاص شدند داؤد با ایشان گفت کہ شکر حضرت خداوند عالم احسانه بزنده همت شما واجب ست و هیچ شکری زیاده این نیست کہ سجده در دین پاک بنیاد کرده آید بنی اسرائیل کمر اطاعت بر میان بسته داؤد در شعبی مناجات نموده و خست یزدی حاصل شده آن حضرت و قوم تمامیس سجد اقصی از سر جد جهد تمام اشتغال نمودند آورده اند کہ آن زمین متبرک بود میان طالفه بنی اسرائیل و مجموع ایشان بطیب نفس از حقوق خویش گذشتند الا فقیرے کہ در آن باب امتناع نموده قوم بحشمت پیش آمده گفتند اگر حصهٔ خود را بسپردی بهاء سجد هم والا بجلاب رضاء تو داخل سجد دیگر دانیم و آن شخص بشکایت نزد داؤد گذشته حضرت نبوی فرمود کہ با رضای تو قطعهٔ زمین ترا ای خریم اکنون حصهٔ خود را بچند مقرر سے گفت بهر چه رای حضرت نبوت پناه اقتضا فرماید داؤد فرمود کہ اگر خواهی زمین ترا بگوسفندان پوشیده تبود هم اگر زیاده ازین خواهی آنرا نیز سر انجام نمایم آن شخص گفت کہ بمقدار قامت من در گور زمین کہ تعلق بفقیر دارد دیوارے باید برآورد و آن محوطه را پر دینار کرده بمن باید دادتا راضی شوم داؤد بنی اسرائیل در صدد داد ادای بهای آن قطعه زمین آمده آن فقیر گفت یا نبی الله عالم الغیب والشهادة کہ بر سر ائر ضمائر مطلعست میدانند کہ مغفرت جریمه از جرائم خود را دست نمیدارم از تمامت گنجهای دنیا و مقصود من ازین سخن تجرع قوم بود بنا خواستم کہ اکنون بحیرة سعادت بهبنای سجد مشغول باید شد کہ من از بهای آن بحقیر زمین گفته شده بعد ازان داؤد را خیاره اشراف قوم تا سیس سجد اقصی اشتغال نمود چون دیوار آن بمقدار قامت مردے ارتفاع یافت خطاب بدین الارباب رسید کہ شما مقبول افتادید اکنون دست ازین عمارت باز کشید کہ معبد عالیشان با همتمام یکی از اولاد دیلمند مکان داؤد تمام گردد تا در مناقب و آخر او در میان خلائق بر دوزگار باز ماند و مبانی آن بحشمل عمارت را نام گذاشته بعد از فوت داؤد سلیمان بامر ملک منان در تعمیر سجد اقصی سعی نموده بانام رسانید چون صد سال و بروایت صاحب معارف صد بست سال از عمر داؤد گذشته بود بعضی از اعزه

روح مطہر او یاد فرمائد و حیات بخش جان ستان بر ریاض رضوان خواهید و شد الامر من قبل و من بعد و بحسب بن بنه گوید که در روز رشید یا آنحضرت را برداشتند و مردم از شدت حرارت هوا استسقا رشده شکایت نزد سلیمان علیه السلام بردند سلیمان فرمان داد تا پرا چنان بر هم یافتند که بادرا مجال مداخلت نماند چون خلق ازین صورت حیرت تنگ آمدند باز سلیمان فرمود که مردان جانب آفتاب را بر حال خود گذارند تا باد بر خلائق وزیدن گرفت آورده اند که آن روز چهل هزار لشکر از پنهانان تابرت او دو راه راست ایستاده بودند و حد و عوام را بغیر از خالق الانام کسی نمیداند ذکر سلیمان بن داود علیهما السلام اصحاب سیر و اخبار گویند که ولادت سلیمان از نبوت حنانا نخلهٔ اورشلیم بعد از قبول توبه داود و اتفاق افتاد و در ایام عیسی و مبدا رانشوه نماز ناصیهٔ همایونش امارت اقبال لائح بود و علامات کمال ظاهر صورتی خوب و سیرتی مرغوب داشت و در زمان صغر سن با مداد و در امور ملکیه یاوری مشورت نمودی و هم در هنگام چند چیز عجیب زو صادر گشت که داود را عقیده شد که بعد از مرتبهٔ نبوت و سلطنت ارتقا خواهد یافت چنانچه در حسن ایراد این حکایات کمال فطانت او بوضوح پیوندد اول آنکه داود بنی شخصی را فرمود که باحکام قضا شتغال نموده مهمات برایا را بانقطع می رسانیده باشد و درین اثنا عورتی نزیبا که در حسن و ملاحت همتا نداشت بواسطهٔ دعوی مالی که بر شخصی داشت نزد قاضی آمد قاضی فریفتهٔ جمال او گشته چون زبان بخواهش مراجعت کرد مدعی را بر آن جمیله فرستاده خود استنکاری نمود و عفیفه دست رد بسینهٔ ملتمس قاضی نهاده جواب داد که مرا میل به تزویج نیست و قاضی بی دیانت او را بزنا دعوت کرده عفیفه پیغام فرستاد که من بمراحل ازین فعل شنیع دورم چون آن مستوره از جناب قاضی القضات نومید شد استغاثه پیش صاحب شرط برد و میان وی و صاحب شرط بدستور مذکور قیل و قال و طلب و امتناع روی نمود و بعد ازان لصاحب سوق التجار کرد امیر را از امر نیز طمعی فاسد در میان آورد آن عورت چون از مخادعهٔ ایشان مأیوس گشت التجا بجانب داود برد و حاجب را نیز بخواهش یاران سابق یافت و چون از تحریک هیچ حلقه نفع الباب بروی نمود راجع خویش گذشته در کنجی بنشست قضارا روزی قاضی و آن سه مفسد دیگر و مجلس مجمع گشته از هر باب حکایتی میگفتند تا سخن بمنجر شد کر آن جمیله شروع از خویشتن داری و استقامت او داستانها زده اتفاق نمودند که حیله باید اندیشید که مستلزم هلاک وی باشد تا از وی فراغت حاصل و سودای وصال او فارغ شویم عاقبت رای ایشان بران قرار گرفت که گواهی دهند که آن بیگناه سگی دارد و بادی مباشرت مینماید در ادای شهادت متفق الکلمه گشته نزد داود رفتند و این حدیث مستنکر را بمثابه نمودند که هر چه تمام تر معروض رای او گردانیدند داود بمقتضای سخن محکم بالطبع چنانچه در شریعت موسی مقرر بود حکم برجم آن مستوره فرمود و سلیمان در آن حین این حدیث شنیده از محکمه بیرون آمد و جمعی از کودکان و طائفه که بمراقبت و ملازمتش می پرداختند موافقت نمودند و بعد از خروج از مجلس پدر در محلی بنشست و کس فرستاد تا جماعتی که بر جرم آن مخبره مامور شده بودند در تنفیذ توقف ننمایند آنگاه یکی از صبیان را مامور فرمود که بشتابد آن عورت که در مجلس داود قرار گرفته بود بنشست و چهار کودک را فرمود که نسبت بوی گواهی دهند همچنان که آن چهار باطل در محکمهٔ داود بران عفیفه گواهی داده بودند بعد از ادای شهادت آن چهار کودک را از هم جدا کرد و یکی از آنها را طلبیده پرسید که رنگ آن سگ چیست جواب داد که سیاه است او را بگوشهٔ فرستاده دیگری را احضار کرده از رنگ سگ سوال فرمود گفت سرخ است و پنجمین ثالث و رابع را جدا جدا طلبیده استفسار نمود و چون اقوال کودکان را در بوته کلب مختلف یافت فرمود تا ی فسقه فجره را بیحرمتی تمام بکشتند و سلسلهٔ سگبانان منقطع گردانیدند بعد ازان بکودکان دیگر گفت که این گواهان در فن خود رشیدند و همان لحظه یکی از ملازمان داود صورت واقعه را بداود رسانید آن حضرت باستحضار شاهدان زود فرمان داد و هیچ یک از ایشان فرصت نکرده از یکدیگر بدون فوت دیگری طلب تعیین لون سگ نمود چون اقوال شهود با هم مخالف بود حکم واجب الاتباع شرف نفاذ یافت که بجزای کردار مفتریان راضی شوند دیگر آنکه دو عورت که هر یک لطفلی داشتند روزی بجایی شستن جانب صحرا رفته بودند نوزادان طفل شده یک طفل را گرگ خورده بود زن در طفل باقی مانده منازعت کردند یکی گفت ثمرهٔ خود من ست و دیگری نفیر برآورد که قرة العین مادر خود ست عاقبت بخاصمت نزد داود رفتند حضرت بمقتضی آنکه یکی متصرف بود و خصم گواه نداشت حکم فرمود که طفل تعلق بزد والده دارد و چون خصمین از محکمه بیرون آمدند سلیمان را چشم بر ایشان افتاده پرسید که پیغمبر خدا بهم شما را چگونه منقطع رسانیدیکی ازان دو عورت صورت واقعه را مسرد و عرض داشت سلیمان کماردی طلبیده که کودک را بگیرند تا بدو نیم کرده بهر یکی از شما نصفی سپارند یکی ازان دو زن بانقطع راضی شده و دیگری در گریه افتاد گفت طفل را تسلیم بفرق من نمای که من باین فضل حواستان نیستم سلیمان فرمود که فرزند خود ست که در گریه آمده تنصیف وی رضا نداده و این حدیث داود گشته از کیاست و دلیر شید خود تعجبها نمود و دیگر آنکه داود و سلیمان در سیر بودند که گذر ایشان بر قومی افتاد و کودکی در میان آن جماعت بود که او را بابن الدم خطاب میکردند داود از نام اصلی آن کودک پرسید جواب داد که نمیدانم از ین نامی دیگر دارد و سلیمان باید گفت که یا نبی الله من از مال این عیسی قفص خواهم فرمود داود فرمود که اختیار تیز است و چون مراجعت بمنزل نمودند سلیمان باحضار آن قوم مثال داد و بعد از تفریق از یکدیگر تاکید و تفتیش بسیار گفتند که این کودک بنا بر وصیت پدرش باین اسم موسوم گشت و چون حضرت سلیمان مبالغه در تفحص نمود معلوم شد که پدر این عیسی بواسطهٔ ضرب و شتم ما فریب بموت رسید شرط وصیت بجا آورده امراة حامله خود را گذاشت که اگر از تو پسری متولد گردد

ابن الدم نام کن دالابنت الدم وسلیمان پدر خود داود را از کیفیت واقعه اعلام نموده آنحضرت اموالی که از ترکه مقتول غصب کرده بودند و باعث بر کشتن همان بود از خویشان
ستانده بوارث داد و آن بیت المال تا بالکل بالقصاص رسانید و یکی از احکام سلیمانی که داود بدان عمل نمود حکمی بود که در باب یوحنا و ایلیا از وی صادر گشت تفصیل این اجمال آنکه
دو شخص در همسایگی یکدیگر بسر میبردند یکی را نام یوحنا بود و دیگری را ایلیا ناگاه شبی گوسفندان یوحنا در حرث ایلیا در آمده آفت تمام بدان رسانیدند قال الله تعالی وداود وسلیمان
اذ یحکمان فی الحرث اذ نفشت فیه غنم القوم وکنا لحکمهم شاهدین و نفشت در اصل راعی بی راعی است بشب و چون روز شد ایلیا یوحنا را نزد داود آورده بروی دعوی کرد که اغنام
او حرث مرا تباه کرده اند شب گوسفندان را بی راعی گذاشته و تقصیر بر یوحنا ثابت شده داود فرمود که مقومان زرع را و اغنام را قیمت نمودند و بنا بر فرمان داود همه حصص یوحنا بتصرف
باید نماید و گوسفندان را در عوض نقصان با ایلیا دهد و متخاصمین از محکمه بیرون آمده سلیمان از ایشان پرسید که قضیه شما بر چه تفصیل رسید و ایشان صورت حال را بعرض رسانیدند
سلیمان گفت پیغمبر خدای حکم پسندیده کرده است اما اگر مرا در میان شما حکم میگردانید حکمی میکردم که تراضی جانبین حاصل می شد این سخن بداود رسانیدند فرزند ارجمند را طلب داشت
واز وی واقعه را استفسار نموده سلیمان ادب نگاه داشته از جواب امتناع فرمود و بعد از الحاح و مبالغه گفت که اغنام بصاحب حرث باید داد تا از نتاج وی منتفع شود و حرث را بخداوند
گوسفندان تسلیم باید نمود تا بمرتبه اولش رساند آنگاه ایلیا برسر کشت رود و یوحنا اغنام خود را تصرف نماید داود ازین حکم مسرور گشته گفت لا ینزع الله عقلک یا بنی و هر دو خصم
راضی و شاکر مراجعت کرده باستصواب سلیمان از قضای داود عمل نمودند منقولست که چون حضرت سلیمان مبعوث شد از مالک الملک مملکتی طلب نمود که بعد از وی نصیب هیچ یک
از ملوک نباشد و مطلوب او بانجاح مقرون گشته صاحب تؤتی الملک من تشاء انس و جن و وحوش و طیور را فرمانبردار وی گردانید و باد را مسخر او ساخت و سلیمان بر مسند
سلطنت استقلال یافته شیاطین را امر کرد تا بساطی باندازه لشکرگاه او بافتند و چون عزم جائی نمودی فرمان دادی تا سریر او را با هر چه در کارخانه سلطنت محتاج الیه بود بر بساط نهند
و جنود ظفر ورود در پایه سریر اعلی صف کشیدی و باد را طلبیده مامور گردانیدی تا بساط برداشته بمقصد برد قال الله تعالی تجری بامره رخاء حیث اصاب ای اراد و ذلک ای الریح
مع قوتها لا تزعزع فلا تحرک که بعضی گفته اند که چون حضرت سلیمان صباح از شام روان شدی چاشت در اصطخر فارس خوردی و چون چاشت از اصطخر در حرکت آمدی شام در کابل
تناول نمودی و در طول و عرض مملکت او اختلاف کرده اند طائفه گفته اند که تمامت ربع مسکون را متصرف بود چنانچه در اخبار وارد است که چهار کس از ملوک مالک عالم گشتند
دو مومن و دو کافر از مومنان ذوالقرنین و سلیمان بودند و از کافران نمرود و بخت النصر و گروهی گفته اند که سلیمان در اوائل حال پادشاه دیار شام بود و در اواخر ایام حیات مملکت
فارس را بآن منضم ساخت **ذکر بنای بیت المقدس و عمارت مسجد اقصی** بعد از وفات داود حضرت سلیمان باتمام مسجد اقصی و بنای شهری در حوالی آن مائل و راغب
شد و هر یک از طوائف جن و انس را بامری لائق بازداشت و استادان چابکدست را فرمان داد تا اول بنیاد شهری نهادند از سنگ رخام مشتمل بر دوازده سور و هر سوری در عهده اهتمام
سبطی آورد و بعد از اندک زمانی که بیت المقدس تمام گشت فرمان داد تا دیوان بمعادن رفته لعل و یاقوت و فیروزه و زبرجد و زر و نقره و مانند آن آوردند و بعضی از ایشان را از
جهت تحصیل زر و لآلی بدریا فرستاد و فوجی را بسنگ کشیدن مامور گردانید و چون اسباب و آلات مهیا شد سنگتراشان را فرمود تا الواح و تختها را ترتیب کردند و بنایان
سنگهای سفید و زرد و سبز و فیروزه بر هم ترتیب می نهادند تا دیوارهای مسجد باتمام رسید و ستونهای آن را از احجار شفاف صافی نصب کردند و سقف و جدران مسجد را بانواع
گوهرهای قیمتی مرصع ساختند و از لمعان جواهر زواهر هوای آن معبد در شب تاریک حکم روز روشن داشت و بعد از فراغت از عمارت سلیمان جشنی عظیم ترتیب داده اخیار و اشراف
بنی اسرائیل را جمع فرمود و گفت این خانه آن خانه ایست که خالصا مخلصا بجهت عبادت ایزد تعالی و تقدس ساخته و پرداخته آمد باید که یک ساعت از علمای بابلی و طالبان
نعیم آن جهانی خالی نباشد و بیت المقدس و مسجد اقصی مدتهای مدید معمور و دائر بود و چون بخت النصر بر ولایت شام استیلا یافت شهر را خراب ساخت و مجموع جواهر و لآلی
را از سقف و جدار خانه برکنده بدار الملک خود برد آورده اند که چون شیاطین بامر سلیمان حصون و قلاع و بقاع در اطراف برافراشتند و از آن جمله در ولایت یمن حصنی چند
در غایت حصانت ساختند و از زر و نقره و صفر و شبه و آبگینه صور فرشتگان و پیغمبران و عباد و صالحین و کارفرمایان و صورتهای طیور و سباع در آن حصون ساختند منقولست
که دو صورت شیر ساخته بودند که سریر سلیمان بر پشت ایشان موضوع بود و طلسمی کرده بودند که هرگاه که آنحضرت خواستی که بر تخت رود شیران دستها برداشته باهم متصل گردانیدندی و
پای مبارک بر آن نهاده بر بالای سریر رفتی و بعد از سلیمان یکی از ملوک را این هوس در سر پیدا شد که بالای تخت رفته برجای سلیمان تکیه بکند چون قصد کرد که بر فراز سریر
رود آن دو شیر یکی جنبانیده دست بر پای ملک زد که ساق او بشکست ع تکیه برجای بزرگان نتوان زد بگزاف ✦ دیگر هیچکس را مجال آن نماند که گرد آن تخت گردد والعلم عند الله
آورده اند که شیاطین ظروف و اوانی مطبخ آنحضرت را چنان بزرگ می تراشیدند که قابلیت نقل و تحویل نداشت و چون آش پخته شدی معارج سکین بر کنارهای دیگ نهاده
آن را بیرون می آوردند و باری اسباب حشمت و عظمت سلیمان اندازه نداشت اعملوا آل داود شکرا و قلیل من عبادی الشکور و سلیمان پیوسته اظهار شکر

نصحت میکرد و عنایات ربانی را کہ شامل حال او گشتہ بود بر خلایق جلوہ و ادہ می گفت یا ایہا الناس علمنا منطق الطیر و آن اصوات طیور است کہ سلیمان از استماع آن بر احوال و مقاصد ایشان مطلع می گشت چنانچہ زرزری کبوتری در مجلس وی آوازی کرد او آنحضرت از قوم پرسید کہ میدانید کہ این کبوتر چہ میگوید گفتند خدا و رسول او بہتر و اعلمند فرمود کہ می گوید عاقبت ما بالتراب و ذو بعضی از انواع نخشب و مسطور است کہ تصحیح نقل باین فقیر رسیدہ کہ سلیمان بر دریا نوائی کہ در نخشت میدانی مسطح مستوی ساختہ بود دوازدہ فرسخ در دوازدہ فرسخ و ہر چند بیان اہل بمضمون این مقال مترجم میشد فرو این سرا کز تو باز خواہد ماند ۔ نشنید از سیم دخشنے از زندگیر ۔ تا آنچنان در نظر ہمتش بیان خشت زر و خشت گل بیچ تفاوتی نبود فرمان داد تا فرش ساحت میدان را خشتی از سیم و خشتی از زر انداختند و تختے و ہشت از طلای احمر مرصع بیاقوت و دُر کہ ہر روز از ایوان بیدان می بردند و چہار ہزار کرسی مجلس خود ش بحمل آوردند کرسی سیمین بر دست راست مجموع از طلا و نقرہ نصب میکردند و جناب آصف بر کرسی کہ پیش تخت او موضوع بود قرار گرفتہ بتنظیم امور مملکت و اصلاح احوال رعیت پرداختی و کرسی ہای دیگر چہار ہزار نفر از علما و احبار بنی اسرائیل می نشستند و در عقب سر ہر خلائق بصیر چہار صد کس از خواص با چہار ہزار دیو و چہار ہزار پری کہ فرمانبری بر میان بستہ می ایستادند و تا بدن ہیدیش متغیر نشدی و طیور در بالای سر مبارک او بسان سایبان حلقہ زدہ و با ہم بر ہم بافتہ تاثیر حرارت آفتاب را باز میداشتند و سلیمان ہر روز از زمان طلوع خورشید تا وقت زوال در مجلس حکم آرام گرفتے و بعد از ان بایوان مراجعت کردہ بعضی اوقات را بتمیل یافتن معروف داشتے و چون تحصیل وجہ معاش مئونہ ازان کار فراغت یافتی و در ازمان مخصوصہ بعبادت مقرر وضہ پرداختی و اکثر شب بتہجد و تلاوت زبور گذرانیدی نقل ست کہ ہر روز در مطبخ او ہفتصد گردون آرد نان می پختند و مناسب این مقدار مطعومات و دیگر مرتب میداشتند و خود با یکی از فقرا نان چون خوردی بطعون کتب سیر شنیدہ ست باین خبر کہ چون قدرت و مکنت و اسباب حشمت سلیمان بغیر نہایت قصوی و قصی تمنی رسیدہ خواست کہ طوائف الناس و جن و ورغ و ہامی و سائر مخلوقات الٰہی را یک نوبت ضیافت کند تا در میدان شکر منعم قدمی گزارد و با شد و بخشت از رب الارباب طلبیدہ اجازت یافت و جہت این جمعیت بیابانی اختیار فرمود در غایت وسعت کہ یکطرف آن بدریا اتصال داشت و دیوان را فرمان داد تا دو ہزار دہنہ مقتدر یک ششم کہ مسافت میان دو کنار ہر یک از انہا بہزار بدایت اول ہزار گز بود در تاریخ بنا کتی مذکور ست کہ دران دعوت از جملہ اصناف بست و دو ہزار گاو و نہ صد بز سیدہ بود بر تقدیر تسلیم بانی این اشیا و ہمہ او طوعی را بریں قیاس تا ید کہ دو چون دران صحرا طبقات مختلفہ مخلوقات از اقطار و آفاق آمدہ مجتمع گشتند و خوردنہا آمادہ و مہیا شد ارادۂ الٰہی تعلق بدان نپذیرفت کہ قدرت و عظمت خود را بتخصیص در قسمت ارزاق خلائق بسلیمان نماید لاجرم یکی از دواب بحری را زور دریا بساحل فرستاد و آن دابہ بدان انجمن رسیدہ با سلیمان گفت کہ پیش از توجہ بریں جانب ندائی مسموع منشد کہ تو مخلوقات را ضیافت میکنی و روزی امروز مرا بر مطبخ تو نوشتہ اند بفوری تا نصیب مرا بمن دہند سلیمان فرمود کہ مطبخ رود و انچہ نزد آشپزان است کند شاول نامی آن جانور متوجہ مطبخ شدہ دہ ہر چہ دران مدت برای دعوت ترتیب دادہ بودند ہمہ را بخورد و بنخدمت او باز گشتہ گفت اطعمنی یا سلیمان و حضرت سلیمان چون دید کہ طعامہا کہ طباخان چرب دست بچندین گاہ مرتب گردانیدہ بودند بیکے از مخلوقات تناول نمودند و ہنوز فریاد دل من مرتفع نمیگردد از ہر یک از اقمشہ ذوی و تجمل مردی اسپیلا با فتہ آن را بہ گفت کہ ای سلیمان از را تبہ ہر روز خویش تغذیے یا فتہ شادان و دیگر را بکہ حوالہ میکنی سلیمان فرمود کہ انچہ یک مخلوق خوردی از و بر باز مگرفت کشیدہ جہت ضیافت ہفتاد موجودات ساختہ و پرداختہ آمدہ بود و در بین بیابان از برکت قدوم تو خود بنہا بپایان رسید آن را بگفت کہ یک امروز کہ مرا خدای عزوجل بنیاز ماند تا ماس تو بہمانی فرستاد گرسنہ باز گردانیدن من از مروت نباشد اگر تو از طعام یک جانور مقدار ذرہ میسر نیست چیزے خود را بدین عرض بایدآورد کہ جن و انس و حوش و طیور و ہوام را طعام دہی سلیمان از ین حدیث متنبہ گشتہ بحضرت خداوند پناہ گرفت و با نابت و ہفتہ فرار شغول شدہ گفت بار خدایا التماس من بنا بر عدم وقوف بود و بر بے دقوفی من رحمت کن و از حضرت عزت لبغوہ و مغفرت مخصوص گشت حدیث نمل قال اللہ تعالی وحشر لسلیمان وجنودہ من الجن والانس والطیر فہم یوزعون حتی اذا اتوا علی واد النمل قالت نملۃ یا ایہا النمل ادخلوا مساکنکم لا یحطمنکم سلیمان وجنودہ وہم لا یشعرون وہب بن منبہ از کعب الاحبار روایت کند کہ چون سلیمان بر پشت باد سوار شدی ہشتم و خدم را بامر او پرشتاب داشتندی و تنور ہای آہنین و دیگہای سنگین ہمراہ او داشت و میدانی در پیش بساط برای چہار پایان ساز دادی و باد ایشانرا بر گرفتہ خوش خوش بحضرت رسانیدی نوبتی از صفاء فارس عازم ولایت یمن شد و چون بدینہ طیبہ رسید گفت نزہ دار بحرۃ النبی فی آخر الزمان طوبی لمن اتبعہ و ویل لمن اتبعہ و انا بحمد اللہ آمدہ فرود میایم و تجمیل بگذشت و در اثنای ذوقت خانہ کعبہ بملاحظہ او از بیان و بلند از غیبت سلیمان کعبہ اضطراب نمودہ بخدا بنالید یا ربہ تعالی بر وی گردید چہ چیز ترا بنالہ آورد گفت یا رب سلیمان پیغمبر ست از پیغمبران تو و متابعان ہمہ از توحید و اسلام اند از ین ناحیہ گذشتہ فرود نیامد و نماز نگذارد و از اصنام پاک نگردانید خطاب رب الارباب نازل شد کہ نالہ مکن و خوش باش کہ من ترا از سائر بقاع ممتاز گردانم و اطراف ساجدان معتبد کہ نوازندہ ہای ایشان لامع باشد سیاہم فی وجوہہم من اثر السجود و قرآنی کہ بر تو کتابی جدید دریں مکان نازل سازد از تو پیغمبری بر انگیزم کہ بہترین ہمہ پیغمبران باشد نزدمن و از عباد خویش معماران را بعمارت توفیق بخشم و یکی از مقربان خود را چندان قوت کنم کہ ترا از اصنام پاک گرداند

پرازشراف واعیان ومتمولان عباد طواف وزیارت تراذ فیضه گردانم وسالکان منهج قویم راچنان مشتاق لقای توسازم که بسان نسر که برآشیان خود پرواز کند من کل فج عمیق بجانب تو شتابند وبالجمله چون سلیمان ازنواحی مکه گذشته وقطع منازل کرده بوادی النمل رسیده که نزدیکی آن وادی ست وطایفه شاه موران سپاه خود رادر زمره شفقت پذیرفتهٔ مساکن امر فرمود تا ازسلیمان ولشکر او تقدیر بسیط ونزول بساط متصور نگردد وبا داین حدیث پایهٔ آنحضرت رسانیده ازحمایت ونصیحت موربنسبت بنیروستان تسبیحی فرمود وتقسیم ضعاف حکم من قولها وادای شکر نعمت وتوفیق باعمل صالح ودخول بهشت وحصول ابرار وصالحین ازحضرت وهاب بلی منت طلب نموده امر کرد تا باو بساط را در وادی النمل برزمین نهاد وفرمان داد که هیچکس بر زمری زمین حرکت نکند چندانکه موران بخانه های خود درآیند آنگاه همه ازپناز اطلبیده نوازش فرمود وبرگفت وبست خویش جایش داده منظور نظر عاطفت گردانید بیت

نظر کردن بدرویشان منافی بزرگی نیست ✤ سلیمان باهمه حشمت نظرها بود با موشی ✤ دانزدی بطریق رفق پرسید که تو دانستی که من پیغمبر خدایم وچنین همه مهری ودلپذیری برای من ازآزار باید شاه موران گفت انعنی راصلاح دشتم اما برهنران نصیحت وشفقت کهتران وواجب ست بنابرین این جرأت ازمن صادر شد وعذر دیگر آنکه شاید که فی شعره ازانواع قوابین صورت بوقوع پیوندی چنانچه کلاریه وهم الاشعرون تاطق بدین جواب ست وحضرت سلیمان راازین جواب پسندیده آمد سوال فرمود که مملکت وسلطنت من زیاده است یا ازتو گفت اکنون ازمن فرمود که چگونه شاه موران گفت یا نبی الله سریه تو برباد ست وتخت من کهف دست تو باز سلیمان پرسید که لشکر من بهتر ست یا سپاه تو گفت ازان من سلیمان گفت ازکجا میگوئی مور الناس شنود که چندان توقف نمائید که بعضی حشم خود را عرض دهم آنحضرت اجابت فرمود شاه موران بانگ برلشکر خود زد که بیرون آیید تا منظور نظر پیغمبر خدا شوید آورده اند که هفتاد هزار فوج پیرون آمدند که هردو بهریک ازانها نهایغیر واندهٔ غیب کسی نمیدانست سلیمان پرسید که پیش ازینت لشکر ست گفت یا نبی الله بدانکه اگر هفتاد سال هر روز بدین شتابه ظاهر گردند آخر نشود حضرت سلیمان تعجب نموده عزیمت استحلال فرمود شاه موران گفت که لحظه توقف کن تا نزلی فراخور پیش آورم که دیرست که گفته اند من نزل رجا دلم پذیرد شیا دکاما زار میتا دا آنحضرت استمالت را اجابت کرده شاه موران نصف پای لنگی حاضر گردانید بیت عیب ست ولیکن نه درست ازموری ✤ پای لنگی نزد سلیمان بردن ✤ سلا ابدت سلیمان یوم العرض نملة ✤ تاتی برجل جراد کمان فی فیها ✤ ترمت بقضیع القول واعتذرت ✤ ان الهدایا علی مقدار مهدیها ✤ حدیث بلقیس وشهر سبا آورده اند که سلیمان هر یک ازطیور را بمهمی بازداشته بود وبهر اجابت آنگاه خبر کنند که در کدام موضع آب بر روی زمین نزدیک ترست تعیین نموده چه اواب را در ارض چنان دیدی که مردم روغنها را در شیشه های صافی در اثنای بعضی اسفار باب احتیاج با قاده آنحضرت ازحال هدهد نقد نموده مکان اورا خالی یافت تفقد الطیر فقال مالی لااری الهدهد ویرچند پیرامنیشتر طلبیدند کمتر یافتند چون دران میان مجال یافته بملکت سبا رفته بود وفصل این مجمل آنکه نوبتی سلیمان در آوان جهانگیری وکشورکشائی متوجه دیار یمن گشته بشهر صنعا رسید وچون سرزمینی خوش ونزلی دلکش دید در دو هزار ای از مرغزار ای آن فرود آمد تا مگر گذرد بر لشکریان راطعام دهد هدهد فرصت جسته وسلیمان را مشغول یافته باخود اندیشید که پروازی نماید وطول وعرض آنمالک را بنظر درآورد ویه بساتین وانهار وکثرت اشجار وعمارات آنملکت نگریسته ازفضای هوا در بستانی برسرو درختی نزول کرده باکی ازانبای جنس خویش باز خورده واز حال آندیار تفحص نموده آن هدهد گفت که این شهر را شهر سبا گویند زنی برین دیار حاکم است بلقیس نام دوازده سرهنگ دارد که هریکی را صد هزار مرد مقاتل تابع اند وپادشاه وعیت وسپاه مجموع آفتاب می پرستند هدهد سلیمانی تمامت حالات ظاهر ومنافی آن بلده وطیبه مهم او کرده باز گشت وچون سلیمان هدهد را غایب یافت بمقرب طیور که یکی از نسور بود بحضور خود طلبیده از غیبت او استفسار نمود سر جواب داد که نمیدانم نگهبانی نرفت من اورا بجائی نفرستاده سلیمان ازینجهت که همه لشکر محتاج باب بودند وهدهد بهتر ازهمه بود که ایشان را دلالت کند عظیم خشناک گشته گفت هرآینه من اورا عذابی سخت کنم یا بقتل آرم یا بحجتی ظاهر بیارد والا عذبنه عذابا شدیدا او لا ذبحنه او لیاتینی بسلطان مبین ودبدهزان عقاب رایه پیدا کردن هدهد فرمان داد وعقاب پرواز نموده اورا در راه سبا یافت که می آمد با نفاق نزد سلیمان آمدند آنحضرت دست دراز کرده سر هدهد را بگرفت ودپیش خود کشید گفت لاعذبنک عذابا شدیدا او هدهد گفت یا نبی الله یاد کن ازرد حساب که تراورد حاکم عادل بر پای داشته بافتند سلیمان که این سخن را شنید دست ازوی باز داشته پرسید که کجا بودی تقال احطت بما لم تحط به وجئتک من سبا بنبا یقین سلیمان گفت آنچا چه دیدی گفت زنی را یافتم مالک ایشان یعنی دفتر ساز ملکیس نام که ازنسل یعرب بن قحطان ست گفت خدایتعالی زینتهای دنیوی باو ارزانی داشته واز آنجمله سریری دارد عظیم وسراسر پایه پادشاهی زود شوکت پرود ولوک اطراف بداده ای واشعف پنیوند وودی آهنین راقبول نیکرد که شاهم کهنرس نیستند ودختر هیچ یک را برانی اعتبار نمیفرمود عاقبت دختر سکن ملک جن ریحانه نام را بخواست وبلقیس ازریحانه متولد شده وسراسیل را بفیراز دی فرزندی نبود وبلقیس بعد ازفوت پدر خلق را باطاعت خویش خوانده ومردم سبن دو فرقه شدند زمره در مقام انقیاد بلقیس آمدند وفرقه قمر دنموده تمکاری را برای خود حاکم ساختند وعیت ازدان آن شخص بیجان آمده همت برفع او گماشتند بلقیس نیز در باب هلاک آن ظالم اندیشه ها نمود تا خرالامر رسولی بنزد ملک جبابر شاه پیغام داد که سن مصلحت چنان می بینم که هردو مملکت یکی شود وبا یکدیگر بیگانگی ببدال شود واین صورت وقتی روی نماید که هر دو عقد خویش با آدمی وخلل شفقت براحوال من ممد ودگردانی ملک ازین سخن عظیم خرم شده منتها داشت وبلعذار تر ضی جانبین در ساعتی که بر بلقیس سهد دبر ملک بخس بود عقد مناکحت بسته ورعب نزفاف بلقیس با آئین وتجمل تمام بجانه شوهر رفت ودوران شب شراب زیاده

بر ملک پیوده سر بر غرور ش راه یتخ فخر از بدن جدا ساخت و مملکت پدر را بے مانع و منازعی متصرف گشته بر سریر سلطنت تمکن یافت و در اندرون خانه همه اسباب عشرت بلقیس
داوده تخت جمشید تمام از طلای احمر مکلل بیواقیت و در و سایر جواهر تختی بدان نازدانی و پرداخته گویند که قوایم سریر او از یاقوت و زبرجد بود و سی گز طول و سی گز ارتفاع داشت و چون هدهد باز
احوال بلقیس شمه معروض گردانید سلیمان پرسید که او و قومش چه مذهب دارند جواب داد که وجده شاه و قومها یسجدون للشمس الآیه سلیمان فرمود که چرا سجده نمیکنند مرغ خدای را که خبا را بیرون
چیزهای که پنهان و پوشیده است در سموات و ارض و گویند که باران در آسمان نهان ست و نبات در زمین یعنی جایگاهی پرستند آن قادر می را که باران از آسمان میفرستد و گیاه از زمین
می رویاند بعد ازان سلیمان با هدهد گفت نیمه کتوب راست گفتی یا از جمله دروغ گویانی آنگاه آصف بن برخیا را فرمان داد که به بلقیس و اعیان او نامه بنویسد و ایشان را
باسلام و متابعت حق دعوت فرمایند و آصف بموجب فرموده مکتوبی در قلم آورد و چنانچه از دستور شاه میفرماید که انه من سلیمان و انه بسم الله الرحمن الرحیم الا تعلوا علی و اتونی مسلمین و
سلیمان نامه را مهر کرده بهدهد داد و او را بجانب سبا فرستاد و فرمود تا هر صباح بسبای فرصت پرواز کند و بنگرد که از کجا بگذرد و چه کند و آورده اند که از منزل سلیمان تا مقر بلقیس هفتاد فرسخ بود و در وقت
رفتن آن سلیمان نامه بهدهد گفت که این نامه را ببر و بر سر ایشان بگذر و بجانب من باز گرد و ببین که چه میکنند و بجانب من چه نظر دارند هدهد گفت چون فرمان تو است چنین و چون هدهد بسبا رسید
هفت در کوشک بلقیس را بسته یافت آنگاه از جانب دریچه قصر پرواز نموده بخلوت خانه در رفت و نامه را بر سینه بلقیس نهاد و چون بلقیس از خواب در آمده بر سینه خویش مکتوبی دید و
چون در را بسته بود و هیچکس پیش او حاضر نبود متعجب گشت که آیا از در زدگان این نامه که تواند بود و حیران بچپ و راست نظر کرد و هدهد را دید و دانست که حامل رقعه دست بعد ازان هر دو نامه
سلیمان را ملاحظه کرده از هیبت لرزه بر وی قتاد و نامه را گشاده با حضار ارکان دولت و اهل مشورت فرمان داد و حضور ایشان واقعه را بایشان در میان نهاد و مضمون مکتوب را
تقریر کرد و پرسید که رای شما درین باب چه صواب می بیند ایشان الهام قوت و شوکت کرده گفتند عنان امر و نهی بدست ست هر چه فرمائی گر مطاوعت و متابعت بر سبیل تبع
و محبت سلیمان در دل ملکه افتاده گفت شما شنیده اید که سلیمان چه نوع مردیست گفتند که پادشاه و پادشاه زاده ایست که خلق را بدین موسی نیخوانده و آدمیان و پریان و مرغان و
وحشیان و دیوان سخراو بند بلقیس گفت که ان الملوک اذا دخلوا قریة افسدوها جملا اعزة الهلها ذلة اکنون من بجانب ایشان هدیه بیفرستم و ببینم که اگر سلیمان قابل
سلطنت ست پس هدیه را قبول خواهد فرمود و اگر پرتبهٔ نبوت بآن مضمر باشد هدیه را رد کرده از ما چیزها سلام راضی نخواهد شد بتقدیر یکه پیغمبر باشد ما با او مخالفت و مقاتلت نتوانیم کردن
اسباب مشورت را این مشورت موافق طبیعت افتاده بلقیس صد غلام و کنیز ک از میان خدم برگزید و غلامان با کنیز کان در وجود و لیسو و عدم لحیه شریک بودند و با قوتی تا سفته و
حقه تعبیه فرموده قفلی از زر بران زده چهارشت مرصع بلآلی و جواهر و از نقره بسهم هدیه ترتیب داد و مندیل بر سر هر یک که بفرمایش است هدایت و رعایت از اقران امتیازی داشت
بسفارت و رسالت تمام فرموده این مجموع را بدو سپرد و طاقدار اعتقاد را مصحوب وی گردانیده با مندیل گفت که چون بدان بارگاه گردون اساس رسی از سلیمان التماسی نمائی گذشته نامه
از هردو ان جدا کند که اگر پیغمبر ست این مشکل بروی آسان باشد و از هدیه پرس که درین حقه چیست و آنچه در دوی ست سفتن آن چگونه تواند اگر قول و عمل بر مقتضی صواب بود اینها را نزد او
گذارد و الا پیش من آرد زودی سوال کن که آن آب که نه از آسمان نازل شده و نه از زمین بیرون آمده و چون بخورد نشنه اش بدید سیراب گردد کدام است و باز مندیل گفت که اگر سلیمان
بنظر کیمیا و تجرد در تو نگرد یا پادشاه است نه پیغمبر و بر ین تقدیر از نشوکت و هیبت او نیندیشی و با دلیر و جرات درخن آئی و اگر بطریق رفق و حشمت با شما ملاقات فرماید یقین دان که
پیغمبر ست آنگاه در سخنان آنحضرت نیک تامل نمائی از سر تواضع و تخشع جواب دهی و بعد از اتمام وصیت رسولان بموجب فرموده متوجه درگاه سلیمانی شدند چون بسرحد زمین عرب بلاد ارجاء
فرود آمد حضرت نبوت پناهی را از جمیع حالات و محل اشکالات خبر داد و حضرت سلیمان دیوان را احضار کرد و تا میدان وسیع و عریض هشت فرسخ در هشت فرسخ فرش کردند و در میان رسولان هوای
چهارشت خالی گذاشتند و خلقی انبوه چون در میدان مجتمع گشتند و بوی آدم علیحده و شیاطین جدا بقسمیه صفوف قیام نمودند و اطراف و جوانب آنمحفل و حوش و سباع درایز
و انهند و سر بر سلیمان را در میان میدان نهاده و آنحضرت بتخت حشمت بشست و چهار هزار مرغ دیگر بر بسار ترتیب داده اطیار بنی اسرائیل و خطاهای دولت قرار
گرفتند و اجناس طیور بر بالها بهم یافته سایه بر ایشان انداختند و رسولان بلقیس آمده از مشاهدهٔ کمال احتشام حضرت سلیمان بر هوش و تحیر گشته و چون نظر را تحاشی نمود بسیم افتاده از محتویهٔ عویش شرم داشتند و چهارشت خود را در میانی که دیوان عمد تحالی گذاشته بودند بیفکندند و چون بصف شیاطین نزدیک آمده فکلهای عجیب و سیب دیدند رعبی و هراسی
ایشان را یافت و متوقف شده یارای آن نداشتند که از آنمحفل بگذرند و شیاطین گفتند در رفتن تعجیل نمائید و خاطر جمع دارید که سیاست و معدلت سلیمان بمرتبه ایست که اشال ما
بشما بلکه بهیچکس تعرضی نتوانند رسانید و رسولان را بر انواع جن و طبقات انس و اصناف وحش و اجناس بهائم مجبور فرمود تا مجلس سلیمان راه یافتند حضرت نبوی ایشانرا غواز
فرمود تا بمشاهدهٔ عظمت و شفقت گرائید و مندیل پیش آمده نامهٔ بلقیس را که نزدی تواضع و نیاز نوشته بود بعرض رسانید و سلیمان از نوشتها پرسید و مندیل شمه از مجالت و هنگندن
آنها معروض داشت و چون از حالات ایشان مطرح رای صواب مآبی گشت بر نبوت و وفور حکمت مروان را زمان مسلم ساخت و فرمود که درین حقه مقفل یاقوتی ست تا سفته

و شما بخواهید که سفتن آنرا بیاموزید آنگاه بنا را بایجاب بتوسط دیوی را امر کرد تا بالماس او را مثقوب گردانید دیگر گفت که آن آبی که نه از آسمان نازل گردد و نه از زمین ظاهر شود عرق اسب
که تشنه از آشامیدن آن تسکین یابد رسولان تصدیق نموده و سلیمان هدیه بلقیس را رد کرده گفت شما را بمال مدد میکنید و آنچه خدای عز و جل بمن ارزانی داشته بهتر است از آنچه بشما داد
و منذر را گفت باز گرد و بدیشان بگوی تا ایمان آرند و الا با لشکری گران بیایم که آن قوم را طاقت مقاومت با ان سپاه نباشد و ایشان را از مملکت اخراج نموده دیار یمن و ملک سبا را
بستانم و چون منذر مراجعت نموده در پایه سریر بلقیس قضایای گذشته را بتفصیل تقریر کرد ملک سبا سوگند یاد کرد که سلیمان نه پادشاهست بلکه پیغمبریست مرسل که تشریف نبوتش بطراز
سلطنت مطرز ساخته اند و منشور رسالتش را بتوقیع پادشاهی موشح گردانیده و مرا طاقت مخالفت و مجال مقاومت او نیست و بمشورت ارباب خرد باز رسول چرب زبان بسیار دان
نزد سلیمان فرستاده پیغام داد که من با رؤسای مملکت بخدمت می آیم تا فرمان ترا انقیاد نمایم و متعاقب فرستاده بتهیه اسباب سفر فرمان داده حکم کرد تا سریر او را در هفتم خانه نهاده درها
مقفل ساختند و مفاتیح ابواب را خود برگرفت و جمعی از معتمدان و خواص را بحراست و محافظت تخت باز داشته خود با تجمل و حشمت تمام که دیده گردون از مشاهده آن خیره میگشت بجانب معسکر
سلیمان روان و منازل و مراحل پیموده در یک فرسخی لشکرگاه او فرود آمدند و چون سلیمان بامدادان از آمدن ملکه سبا خبر یافت جن و انس را احضار نموده پرسید که از شما کیست که قبل
از آمدن بلقیس مع من تبعه تخت او را نزد من آورد عفریتی از جن گفت من سریر بلقیس را پیش از آنکه از مقام خود برخیزی بیارم و سلیمان از صباح تا بزوال در مجلس حکم می نشست
چنانچه سابقا سمت گذارش یافت قال عفریت من الجن انا آتیک به قبل ان تقوم من مقامک و انی علیه لقوی امین سلیمان فرمود که زودتر ازین میخواهم قال الذی عنده علم من الکتاب
انا آتیک به قبل ان یرتد الیک طرفک یعنی من بیارم تخت بلقیس را پیش از آنکه چشم بر هم نهی و باز کنی و در معنی طرفک در کلمه قبل ان یرتد الیک طرفک وجوه دیگر نیز گفته اند که ایراد آنها
انسب آنست بکتب تفسیر است و نزد جمهور ائمه تاریخ قائل این عبارت آصف برخیاست که تخت بلقیس را حسب وعده حاضر گردانید آورده اند که آصف اسم اعظم میدانست و هرگاه
حضرت مجیب الدعوات را باین اسم خواندی دعای او مقبول و مستجاب گشتی و چون سلیمان دید که سریر نزد او استقرار یافت گفت این کرامت از فضل پروردگار منست و مرا آزمایش میکند
که شکر نعمت او بگزارم یا کفران وی می ورزم و هر که شکر کند فایده او بنفس تو عاید گردد منقولست که بعد از وصول بلقیس سلیمان فرمان داد تا مجلسی آراستند که غریب آن گردون سال
خورده نشان ندادی و فرمود تا تخت بلقیس را بنوعی دیگر آرایش کرده در برابر او نهند و چون بلقیس بپایه سریر اعلی رسید سلیمان رعایت ناموس او نموده بر کنار سریر نهضت آسایش
نشاند و بلقیس بعد از استقرار بر مسند سلیمانی هر لحظه بجانب تخت خویش نظر میکرد و سلیمان یا آصف علی اختلاف الروایتین از وی پرسید که آیا این سریر تست بلقیس گفت گوییا این همانست
قالت کانه هو نه نفی مطلق کرد و نه اثبات مطلق و سلیمان بخردمندی بلقیس اطلاع افتاد • و نزد خواهر خودش فرود آورد و بعد از چهل روز که خواهر سلیمان فضائل حمیده و شمائل گزیده
مهد علیا را معروض برادر گردانید آنحضرت جازم شد که درة التاج شاهی را در سلک ازدواج کشد خواتین سلیمان از خبر این جمعیت پریشان شده حسد برده بعرض رسانیدند که بر
ساقهای او موی بسیارست تا خاطر شریف نبوی از وی متنفر گردد و سلیمان خواست تا بعین الیقین مشاهده او شود که درباره ملکه سبا میگویند راست ست یا دروغ لاجرم دیوان
را امر فرمود تا بر روی آب صرحی ممرد ساختند که در نظر بیننده بعینه آب مینمود و آنحضرت در موضعی قرار گرفت که هر کس که نزد او آمدی بضرورت از آن موضع عبور بایستی نمود و بلقیس را
درین حال طلب داشته چون ملکه امتثال امر نموده بکنار صرح رسید بخیال آنکه آب ست ساقهای خود را برهنه کرد تا پای در آب نهاده پیش سلیمان رود سلیمان گفت این آب نیست
بلکه آبگینه است قدم بران نه و بیا بلقیس منفعل شده بتمهید معذرت مشغول گشت حضرت باریتعالی در فرقان مجید میگوید قالت رب انی ظلمت نفسی و اسلمت مع سلیمان لله رب العالمین
و سلیمان بعد از اسلام بلقیس او را در عقد تزویج آورده در باب ازاله شعر پای مبارکش مشورت نموده دیوان اختراع حمام کرده باستعمال نوره رهنما شدند و پیش ازان راحت حمام و ملک
نوره در میان بنی آدم مفقود بود و در بعضی از تواریخ مسطورست که سلیمان فرمود تا از برای بلقیس تختی ساختند از زر خالص و چهار شیر از نتائج افکار ارباب طلسمات پیوسته بپایه
آن سریر قریب بقوائم آن در دور آن بودند که آتش از دهان آنها شعله میزد و بر پشت هر شیری دو کرکس تعبیه کرده بودند که چشمهای ایشان از یاقوت و منقارهای او از مروارید آبدار
بود و هرگاه که سلیمان بر زبر تخت نزد بلقیس رفتی کرکسان بطریق اعتدال و قدر احتیاج گلاب بر ایشان بپاشیدندی و بر دو کنگره سریر دو مرغ جای داشتند که چون سلیمان
خواستی که او را با بلقیس کسی نبیند آن مرغان پیرامون تخت چنان بالها گسترانیدندی که چشم احدی بر ایشان نیفتادی و دو طرف سریر چهار طاوس منصوب کرده بودند که از دهان
هر یک از آنها بوی عنبر و عبیر فائح شدی گویند که بر کرسی که آصف برخیا می نشست شیری موضوع بود که هر کس پیش او گواهی دروغ دادی بر وی حمله بردی راقم حروف گوید
که هر که صدور امثال این وقائع و صور را از قضا و قدر مستبعد شمارد و در سلک جواهر انتظام دارد که در بحر قدرت الهی کما ینبغی غوص نکرده باشد بیت سلیمانی نکرده در حقیقت
زبان جمله مرغان را چه دانی ❊ ذکر فتنه سلیمان قال عز شانه و لقد فتنا سلیمان و القینا علی کرسیه جسدا در باب فتنه سلیمان و جسد ملقی بر کرسی اقوال مختلفه سمت ورود
یافته و زبان خامه مشکین شمامه بر ایراد بعضی از آنها که لائق بسیاق کتابت است اقتصار نموده میگوید که طائفه گفته اند جسد ملقی عبارت از بدن پسر او ست که بواسطه آن

سلیمان در فتنه افتاد چنانچه ابو هریره روایت کرده است که سلیمان علیه السلام صد زن در سرا داشت روزی گفت که میخواهم که با جمیع اهل حرم شرط طواف بجای آورم تا از هر یکی پسری متولد
گردد که در راه خدای تعالی با مشرکان جهاد کنند و قول خود را مقرون بکلمه ان شاء الله نگردانید و بعد از مباشرت یکی از ایشان بار گرفت و چون ایام حمل منقضی شد نصف انسانی از وی متولد شد
که یک چشم و یک گوش و یک دست و یک پای داشت قال النبی صلی الله علیه وسلم والذی نفس محمد بیده لو استثنی لرزق ما تمناه و لکانوا مجاهدون فی سبیل الله و چون سلیمان برین حال
مطلع شد بغایت ملول خاطر گشت و اندوهی تمام بر ضمیرش استیلا یافت آورده اند که آنحضرت و آصف و مادر آن فرزند روزی با هم نشسته بودند و سلیمان از مهمات اظهار حزن و اندوه
میکرد آصف گفت که بیائید تا هر کدام از ما بچیزی که در ضمیر دارد و جز عالم الغیب کسی بدان مطلع نیست اظهار کنیم و شفای این کودک را طلبیم شاید که قادر بیچون ملتمس ما را مبذول دارد و همه
را این حدیث مستحسن آمد سلیمان فرمود که بار خدایا تو میدانی که با این همه ملک و حشمت که من دارم کسانی که نزد من می آیند و یکی سیبی برسم تحفه می آورند و دیگری دست تهی می آید نظر
محبت من بر صاحب سیب بیشتر می افتد [illegible] آورده گفت الهی اگر تو میدانی که درین قول صادقم شفای خویش ازین کودک دریغ مدار و چون آرام
بود از فیض حضرت واهب العطایا چشم دیگر بدان پسر ارزانی داشت بعد از آن آصف گفت یارب تو میدانی که [illegible] از سلیمان التماس نمودم که مرا از شغل وزارت
معاف دارد و درین التماس دل من موافق زبان من نبود و اگر این سخن ناراست گفتم نظر رحمت ازین طفل دریغ دار و چون آصف این کلمه بر زبان راند باری تعالی دست دیگر آن
پسر ارزانی داشت آنگاه مادر پسر مناجات کرد و گفت یارب ترا معلوم است که با وجود آنکه حضرت سلیمان با من نیکی [illegible] ست هر گاهی بینم آرزو میشود
که [illegible] باشد اگر درین حدیث از جمله صادقانم فرزند مرا عافیت روزی کن و بعد از آن باری تعالی پای دیگر بدان مولود بخشیده او را صحیح الارکان گردانید و چون پسر
سلیم الاعضا گشت محبتی قوی در دل سلیمان [illegible] مستولی شد و خاطر خطیرش توجه بدان نمود که شخصی مشفق مهربان متکفل آن میوه باغ جنان گردد و بعضی از راویان گویند که جنیان
نزد سلیمان آمده التماس نمودند که فرزند را به ایشان سپارد تا بتعهد او قیام نمایند حضرت نبوی ملتمس ایشان را مبذول داشته قرة العین خود را تسلیم وی نمود و این معنی مرضی
درگاه واحدیت نیفتاد [illegible] ملک الموت مأمور شد که روح آن نورسیده را قبض فرموده بدن وی را بر کرسی سلیمان انداخت فذلک قوله تعالی والقینا علی کرسیه جسدا و جسد
ولد او میت منقولست که سلیمان بعد از فوت پسر بنیاد تعزیت نهاد و درین اثنا حکیم علی الاطلاق دو فرشته را بصورت انسان نزد او فرستاد یکی از آن دو ملک بر آن دیگر دعوی
کرد که در [illegible] تخمی کشته بودم و در حالتی که آن مزروع سبز و خرم گشته بود این شخص بر آن عبور نمود و زرع مرا از حیز انتفاع بیرون برد سلیمان از مدعا علیه پرسید که چرا چنین
کردی جواب داد که یا نبی الله روزی در سیر بودم که ناگاه بمزرعه رسیدم در میان راه هر چند بجانب چپ و راست نظر کردم هیچ طریقی نیافتم که از آن بمقصد رسم بنا بر ضرورت
پای در مزرع نهاده بگذشتم سلیمان روی بمدعی آورده گفت که تخم در راه مردم نبایستی پاشید تا فساد بدان راه نیابد مدعی جواب داد که چون دنیا طریق موت است تو هم بر طریق فرزند
نبایستی کاشتن تا بدین حزن و اندوه گرفتار نگردی سلیمان تصدیق قول او نموده از مجلس تعزیت برخاست و هم و اندوه فرزند از خاطر بیرون کرد و از ابن عباس و وهب بن منبه
مرویست که فتنه سلیمان عبارت از ملک اوست که انتزاع یافت و مراد از جسد دیوی است که مدت چهل روز بر سریر حضرت نبوی بتقدیر الهی نشست و کیفیت این واقعه چنان بود
که حضرت سلیمان شنید که در جزیره از جزائر ملکی است بت پرست صیدون نام و چون همگی اوقات همتش مصروف بر جهاد اعدای دین بود باد را فرمود تا بساط او را برگرفته بدان جزیره
برد و آن ملک بدست وی کشته گشت و دختر او را که جمالی فائق و حسنی لایق داشت تصرف نمود و محبتی از وی در دل سلیمان پیدا شد و شیطان اندیشید که فرصت غنیمت است
نوعی باید کرد که فتنه در جهان ظاهر گردد [illegible] بصورت [illegible] دختر [illegible] بر در قصر آمده بار خواست [illegible] بعد از طلب اجازت از سلیمان رخصت دخول
داده شیطان پیش وی در آمده بر زوال ملک پدرش نوحه نموده با دختر گفت که چگونه با سلیمان در مقام رضا و موافقتی که پدرت را کشت و ترا اسیر کرده مملکت شما را زیر و زبر گردانید
و دختر دیگر به خنده شیطان پرسید که در مفارقت پدر بچه کیفیت زندگانی میکنی دختر جواب داد که [illegible] غم بسوزم و دور از سعادت تو عجب زندگانی است
ابلیس گفت که [illegible] ست که وقتیکه سلیمان نزد تو آید دست از انگشت باز داری [illegible] و چون از تو پرسد که سبب گریه و نوحه چیست اشتیاق خود را بدیدار
پدر [illegible] التماس کنی تا [illegible] از سنگ بتراشد [illegible] نظر بر وی افگنده خاطر حزین تو فی الجمله تسلی یابد آن دختر نادان
بر طبق تعلیم شیطان عمل نموده سلیمان بعضی از دیوان را فرمود تا سنگی را بصورت پدر دختر مصور نموده تسلیم او کردند و دختر که قبل از مصاحبت حضرت سلیمان شیوه بت پرستی
داشت این صورت را بهیئتی عظیمی [illegible] بعبادت و پرستش صنم مشغول شدند و سلیمان را در آن مدت اصلاً ازین معنی خبر نبود و بعد از چهل روز از وقوع این قضیه
خبر [illegible] سلیمان آن [illegible] صادق کیفیت واقعه را بعرض آصف رسانیدند و در آن باب اضطراب نمودند آصف گفت که شما تسکین
دهید که من [illegible] سلیمان رسانم و [illegible] با سلیمان ملاقات کرد و گفت یا نبی الله [illegible] هست و پیش از انقضای ایام حیات [illegible]

گردد و صحیح خاص فضائل و مساعی انبیا را بیان کنم تا موجب ازدیاد عقیدت خلق گردد و سلیمان بنا بر التماس آصف همان لحظه بإحضار طوائف جن و انس فرمان داد آصف در آن مجلس فضیلت و شرف هر یک از پیغمبران گذشته بالقول الفصیح و البیان الصحیح بر شمردن گرفت و چون سخن بمعجزات سلیمان رسید مناقب او را بمراتب صفر و بیش از نوبت پدر رسید گردانیده تعدد او کرد و اینمعنی بر سلیمان دشوار آمده عظیم اندهناک شد و چون هر دو هم پرگانه شدند از آصف استفسار کرد که سبب چیست که خصائص ارزانی آن سابق مخصوص ساختی و اکنون خداوند تعالی بعد از نوبت او دیگران را نیز ارزانی داشته و از نفر مودی آصف جواب داد که سن نمیتوانیم که مع وجود شما کسی را بگویم که چرا بدرست که در خانهٔ اوبت پیدا شد ند سلیمان فرمود که در خانهٔ من تحفت گفت بلی و صورت واقعه را معروض داشت سلیمان زبان بکلمهٔ انا لله و انا الیه راجعون بگشود و از مجلس برخاست و بخانه رفت و بت را برهم شکسته خرد گردانید و بعد ازان جامه های پاک که دست ریشت بنات اسکار بود بپوشید و در مکان خلوتخانه خاکستر بخته در انجا نشسته گریه و استغفار مشغول شد و چون شب در آمد از معبد بیرون آمد و انگشتری خویش را بجاریه از جواری حرم بجاوه نام بسپرد و بقضای حاجت رفت و درین حین یکی از عفاریت موسوم بصخر و بصیات سلیمان بجزیره ظاهر شد انگشتری را زدوی ستانده در انگشت خود کرده بر سریر سلیمانی ظاهر قرار گرفت و چون دانش گرطاوعت و متابعت او بر سیان بستند و چون سلیمان از قضای حاجت فارغ گشت خاتم را از جاوه طلب داشت جاوه گفت خاتم را بصاحبش داده و تو که کسی که من ترا ای شناسم و صد در این حدیث از بر اراده بحجت آن واقع شد که اندک تغییری بصورت آستخر ته ماه یافته بود و در اثنای گیر و دار و طلب خاتم سلیمان نظر بر سر یر خویش فگنده شخصی را دید بر تخت نشسته همان لحظه دانست که بواسطهٔ کرداران بیباکان که در خانهٔ او بعبادت غیر خالق اقدام نموده اند قادر مختار تمام تسلط و اقتدار از قبضهٔ اقتدار او بیرون آمده و طلب خاتم دیگر کرده سر خویش گرفت آمده اند که سلیمان در ایام انتزاع ملک بطلبات سیوت اشتغال نمود و سوال کردی چون مردم ازوی میپرسیدند که تو چه کسی میگفت که سلیمانم خلق او را بسبب نسبت داده خاک بر سر وی میپاشیدند و میگفتند که تو دیوانه نه سلیمان و اینک سلیمان در غایت حشمت و سکنت بر تخت سلطنت نشسته است و طائفه را عقیده آنست که آن شخص دیوی بود که خود را بصورت سلیمان مصور گردانیده بود و حسن بصری گوید که حضرت نبوی روزی گرسنه و تشنه بر دروسرای یکی از بنی اسرائیل رسیده حلقه را بجنبانید صورتی از خانه بیرون آمده بپرسید که چه حاجت داری سلیمان گفت که مهمانم امشب ضیافت کنی ضیافه گفت تو مرد خوبی و شهر من در غایت نزدیست تو در بن بستان که متصل ست بسرای ما برو که آنجا هم آب ست و هم میوه و چندان توقف نمای که شهر من باز آید و شرط مهمان نوازی بجا آور و سلیمان بدبستان در آمده قدری آب آشامیده و مقداری میوه تناول فرموده در خواب رفت و درین وقت مار سیاهی از نزدیک او عبور نموده با مام رمانی حضرت سلیمان را بشناخت و چون دید که گمان او را نیز بدبستان شلنج یعنی بر هان گرفته آورد و گمان را از دی مبارکش راندن گرفت و درین اثنا صاحب بستان رسیده صورت آمدن مهمان بدبلوی در میان نهاد و آن شخص بدبستان در آمده دید که دو تمدی در خواب ست و ماری نجدمت او مشغول از شاهده این حال بتغیر گشت و صورت خود را طلبیده آن امر عجیب را بوی نمود و چون صاحب بستان نزدیک سلیمان رسید بار بگشت رفت و آن شخص سلیمان را بیدار کرده ولداری نمود و گفت ما قرب و منزلت تو از جزو خود او زد عزوجل دانسته ایم اکنون این منزل خاصه از آن تست و من دختر جمیله دارم میخواهم که با تو در سلک ازدواج کشم این بتمس را بنده دل هادر بفراغ بال در بنده خانه خود روند و بسر آیبلمان را مسئول او بنده دل افتاده دختر را در قید نکاح آورده و سه شبانه روز در آن منزل بسر برده روز چهارم با اصحاب سبای گفت که من طاقت آن ندارم که جهت تحصیل مئونت من بشما زحمت باشید این سخن گفته از خانه بیرون آمد و با حال بحیرت مانده با صیادان در آویخت تا زمانی که از ان جهت خلاص یافت و کیفیت این واقعه چنان بود که چون صخر تخی بر سریر سلیمانی بنشست بلا تکلف با نبی آدم اختلاط میکرد و اکثر اوقات مصاحبت او با نهای جنس خود بود و در ان چهل روز بخلاف عقل و شرع حکمها نمود می صادر میشد خلائق از امثال این حرکات تالاتی بدگمان شده صورت حال را بعرض آصف رسانیدند آصف فرمود که غالب ظن من آنست که این شخص سلیمان نیست و تا این معنی بر یقین نپیوندد و نزد او رجوع و سراری حضرت نبوت پناهی نرفته از جلال او تفتیش نموده و بعد از هفت سال ازین گفتگو چند گاه بست که سلیمان نزد حیاتیاده در آصف طلق ما آگاه کرد فرمود که این نجیبت نه سلیمان ست بلکه دیوی ست که بر جای او قرار گرفته ست و حضور و ثنای مجلس پر تخت فضلت باتماس سائر شیاطین بسخر و نجات نوابته و نجاح تمام سلیمانی مسخر کرده و در بیابانهای سریر اعلی بنیان کرده و بعد از وفات حضرت نبوی شیاطین آن عفریتات را بیرون آورده منسوب بسلیمان ساختند و در میان بنی آدم شیوع یافت تذکر قول تعالی و ما کفر سلیمان و لکن الشیاطین کفروا و یعلمون الناس السحر و چون اعیان دائره بنی اسرائیل را در قضیه صخر واقع شده پیدا شدن بهای کشف این امر مسهم پیش او تورات خواندن آغاز کردند آن ملعون طاقت استماع کلام الهی نیاورده از تخت غیبت نموده خاتم سلیمانی را بدریا انداخت ماهی یا مرآتی انگشتری را فرو برده و در ایام صیادی سلیمان معلوم او نمود و اتفاقا در صیادان در عرض راجرت سلیمان آن ماهی را بدو دادند حضرت نبوی طب حکام نجاحت نموده آن را بریان کنند و چون عورت شکم ماهی را شکافت خاتم یافته و دیدکه از همان آن خانه دو گشت و سلیمان انگشتری را گشت کرده همان لحظه طوائف جن و انس و طیر و وحوش و طیور بدرگاه سلطنت پناه جمع آمدند و باجرا مامور گشتند چنین بنجاه دیوی جنیان اقتدا و چندانی محفظ و

بہرہ ور نگشت پیست گرگشت سلیمانی نباشد و چہ خاصیت و دلش نگیرد ۔ از ابن عباس منقول ست کہ چون سلیمان بر سریر حشمت قرار یافت دیوان را فرمود تا صخر مارد را پیدا کردہ پیش او برند و از مواقعت جلال فرمان واجب الامتثال صادر گشت کہ او را با متابعان مقید و مغلول گردانیدہ پدر یا ندند قولہ تعالی عز من قال و آخرین مقربین فی الاصفاد و عن النبی صلے اللہ علیہ وسلم انہ قال یخرج فی آخر الزمان شیاطین و اقسم سلیمان بن داؤد فی البحر بحیث لو علم کم من رجل تقیلوا منہم بحیث لو ارباب بصائر مخفی نماند کہ با آنکہ حدیث فتنہ سیمان بتطویل کشید من نانگفتہ و خود تا سلسلہ دین باب لبیبا جا بیت سخن دراز کشید یم و بجہان باقی ست ۔ حدیث شد لبر فتان و عاشق مفتون ۔ و در بعضی از تواریخ مسطور ست کہ بنائے بیت المقدس و وصیت کردن سلیمان مخلوقات را و اتمام وی بہ بحری آن ہمہ مطعوبات را چنانچہ سابقا در ین اوراق مسطور گشت بعد از جلوس ثانی حضرت سلیمان اتفاق افتاد و واللہ اعلم بالصواب حدیث روآفتاب جہت حضرت سلیمان بفرمان رب الارباب کیفیت این واقعہ چنان است کہ نوبتی سپاہان قحبتی را بسلیمان عرض میکردند و در ین حین آفتاب فرو رفتہ نماز عصر ازان حضرت بے التفاتی رفت شد و سلیمان از ین صورت متاثر شد و چنانچہ در میان خلق مشہور ست شش شبانہ روز با تمام لشکر و ساز و گرد نہای اسپان را از بدن جدا کرد قال عز شانہ فعرض علیہ بالعشی الصافنات الجیاد و قال انی احببت حب الخیر عن ذکر ربی حتی توارت بالحجاب ۔ ردوا علی الصافنات فطفق مسحا بالسوق والاعناق آنست کہ سلیمان دست بر سر اسپان کشید ہمہ را بجاہدان و غازیان بخشید و حضرت باری ببرکت خلوص نیت او آفتاب را از مغرب طلوع گردانید تا سلیمان نماز خود را بوقت ادا فرمود ذلک فضل اللہ یؤتیہ من یشاء و ذکر وفات سلیمان علیہ السلام اہل اخبار گفتہ اند کہ سلیمان را محرابی بود کہ در انجا بہ عبادت باحتمال مشتغال می نمود و ہر روز در ان صومعہ درختے انجیب سر بر می زد تا روزی در ختے بدستور معہود در سجد او پیدا شدہ از وی پرسید کہ نام تو چیست گفت خروب فرمود کہ چہ صفات داری جواب داد کہ خرابی ملک و سلطنت تو قال سلیمان عرفت بعد از ان خالق موت و حیات وحی فرستاد کہ وفات تو نزدیک رسیدہ است باید کہ باستعداد سفر آخرت پرداری و سلیمان بشرائط وصیت قیام نمودہ انچہ شایستگی او شتن داشت در قید کتابت آورد آنگاہ با حضرت حق جل و علا عرض نمود کہ مرگ او را بر جن و شیاطین پوشیدہ دارد تا امور ی کہ مفوض بر ایشان شدہ باتمام رساند بعد از ان جاہے سفر نا گزیر پوشیدہ در سجدی کہ بہت او از آبگینہ ساختہ بودند در آمد و بر عصاے کہ در وقت ماندگی در قیام بر آن تکیہ میکرد و در ان حال نیز بر ان عصا تکیہ فرمود و قابض ارواح روح مطہر او را قبض کردہ بر ضوان رضوان رسانید و روزگار تا پایدار گاہی بطریق نصیحت با ہر یک از بنائے دہر خطاب می کرد شعر ملک سلیمان مطلب کان ہباست ۔ ملک ہمان ست سلیمان کجاست ۔ و گاہی از دے بصارت الامینود کہ شعر پیش صاحب نظران ملک سلیمان باد ست ۔ بلکہ آنست سلیمان کہ ز ملک آزاد ست ۔ منقول ست کہ چون سلیمان بصومعہ در آمد بے ایے دیر باز بعبادت بسر بردی و در ان اوان گماشتگان حضرت او بہمات مملکت می پرداختند و شیاطین از مہمات او در عین طاعت نظر بر روی مبارکش نمی انداختند و در نوبت اخیر کہ بصد و در آمد دولیت حیات بسر آمد و چون چشم ایشان بے اختیار انہ بیرون خانہ آبگینہ بردی می افتاد گمان می بردند کہ بحث او ای فریضہ بر پای ست و چون توقف سلیمان در ان مقام از درجہ اعتدال تجاوز نمود یکی از عفاریت ازدمون صومعہ در آمدہ از روزنے دیگر ہم از ان صومعہ بیرون رفت و بنا بر خلاف سابق آواز قرأت او را نشنید با سائر شیاطین گفت کہ ظن من آنست کہ سلیمان از عالم رحلت کردہ است و ایشان بر این معنی تیقن گرد و از اندیشہ کہ او گل کہ خدائے او ست مبادا ز ند تا بحث بردن عصائے کہ سلیمان بر ان تکیہ زدہ بر داشتغال نمایند و طائفہ گفتہ اند کہ از عرضہ خود بدون اشارت شیاطین عصائے آنحضرت را خوردن گرفتہ پس از یک سال از رحلت وے عصا بشکست و سلیمان بیفتاد و بعد از ان شیاطین را بر ان حال اطلاع افتاد و خبر موت او در عالم شائع گردانیدند و گفتہ اند کہ یکے از حکمتہای اختفای موت سلیمان آن بود کہ بنی آدم بنا بر اد عاے شیاطین چنین گمان میبردند کہ ایشان بر امور مخفیہ و قضایای غیبیہ اطلاعی دارند و چون سلیمان بسر اے آخرت انتقال فرمود و این واقعہ علمی یک سال از ایشان مستور ماند خلق را یقین شد کہ آن طبقہ در دعوی خود کاذب اند قال اللہ جل ذکرہ فلما خر تبینت الجن ان لو کانوا یعلمون الغیب ما لبثوا فی العذاب المہین و بعضی از مورخان گفتہ کہ غرض سلیمان از التماس اخفاے موت آن بود کہ دیوان در اتمام بقیہ عمارت بیت المقدس اہتمام نمایند و ہوا علم بحقائق الامور ۔ ذکر احوال لقمان حکیم با وجود انکہ اکثر از کتب تواریخ چنان مستفاد میگردد کہ لقمان پیغمبر نبودہ است بلازمت مجلس داؤد اشتغال مینمود و آثار غریبہ ازوی صدور می یافتہ و اورا حکیم گردانیدہ بلکہ در میان نبوت و حکمت ائمہ اخبار تقاضاے می اورد خلال احوال انبیاے عظام ایراد کردہ ازدہ را قم حرف نیز بعد از نصیحت مجلس سعادتمندی کہ باعث جمع این اوراق ست رعایت نمائے بنمہ از معاصر او رد بر جریدہ مفاخر پیغمبران مرقوم کلک بیان میگردانند و منہ العصمۃ والتوفیق قال اللہ تعالی ولقد اتینا لقمان الحکمۃ

امام محمد بن محمود شهرنذری در تاریخ حکما آورده است که لقمان مردی بود سیه فام نزدیک به دخول دلالت جثه است مملوک بعضی از اعراب بنی حبش که نزول شام و توطن داشتند و او هم در بین بلاد بتحصیل علوم و تهذیب اخلاق اشتغال نموده از انجا بسرای آخرت انتقال نمود و بشهر رمله از اعمال فلسطین مدفون گشت و هم او ترجمه الشکر گوید که مردی دیگر بنده بود سیاه غلیظ لب فراخ قدم که بر عی اغنام اشتغال داشت و بعد از عهدی بعید در زمانی قریب طویل شخصی که در اوان شبانی رفیق او بود دید که جمعی کثیر در مجلس لقمان مجتمع گشته با استماع مسائل حکمی بهره ور میگردند و آن رفیق ازدی پرسید که تو آن نیستی که در چراگاه گوسفندان با من شرکت داشتی گفت بلی پرسید که دام خصلت مرتبه تو چنین بلند شد جواب داد که بصدق حدیث و ادای امانت و احتراز از سخنی که مرا بکاری نمی آمد در گفتن آن سودی ندانستم و بقولی دیگر مردی از بنی اسرائیل لقمان را به سی مثقال طلا خریده بود و بحمت خواجه بنهر کشی میکرد روزی خواجه لقمان با وی از بهم نشینان نامناسب بر کنار رودی نزول باجت بران قرار که هر یک نوبت گیرد و آب رود را تمامه بیاشامد یا نصف مال خود تسلیم حریف غالب نماید اتفاقا خواجه لقمان مغلوب گشت و خصم او را بحکم بردن آب رود الزام نمود خواجه بنابر عدم قدرت از ان امتناع نموده بتسلیم مال راضی شد اما مهلتی از حریف طلبید که اگر جواب او بصواب و عذری مسموع نگوید از سر اموال بگذرد و خصم مهلت داد و خواجه بخانه آمده آن شب را در بهترین حالی بروز آورد و بامداد ان حضرت لقمان بدستور معهود بنشست و همچو بخانه آورده بسلام خواجه شتافت و او را غمگین و اندیشناک یافته پرسید که موجب اندوه چیست خواجه اندوهناک گشته از روی رودی گردانید لقمان سوال را مکرر کرد و گفت درین وقت اعراض نمودن وجهی ندارد چه می شاید که چاره مهم بدست من باشد خواجه صورت واقعه را بلقمان گفته حضرت حکمت مآب فرمود که سهل است با تو بکنار رود آیم خصم را مغلوب گردانم چون خصم بتقاضای مال آمد لقمان گفت با تو بموضع معهود می رویم تا خواجه من آب رود را بیاشامد و هر سه تن روان شده بعد از انکه بران محل رسیدند لقمان از خصم پرسید که اگر خواجه ترا تکلیف می کند که آب راکه در وقت فرو رفتن رود باختن درین رود جاری بوده بخورد تو آن آب را حاضر گردان تا حریف بر سر حرف رود اگر می گوئی که آبی که اکنون در میان رود کنار رود روان است سی با یه خورد این آب را نگاه دار تا بموجب فرموده عمل نماید اگر مقصود شرب آبی است که بالاتر ازین موضع ست تو آنرا محفوظ دار تا بدین آب مخلوط نگردد و خواجه با شاسیدن آن قیام نماید و این معنی مقرر ست که خواجه با تو شرط نکرده است که آبی که درین رود از اول دنیا تا آخر دنیا می آید بخورد لاجرم بیکی ازین دو طرف اشارت باید کرد و خصم غالب ازین کلمات متحیر مانده مغلوب شد و چندان جدل کردند که بطائفه اهل ازدست ایشان خلاص یافت و خواجه بشکرانه این خدمت لقمان را آزاد کرد و او اول چیزی که از عقل و حکمت او در میان مردم اشتهار یافت این نکته بود و طائفه گویند که سبب عتق لقمان آن است که روزی خواجه او را مکرر گفت گوسفندی را کشته بهترین اعضای او را پیش من آر لقمان بفرموده عمل نموده دل و زبان گوسفندی را نزد خواجه آورد و بعد از چند روز دیگر بار او را بهمان گوسفندی امر فرموده گفت بدترین اعضای گوسفند را بیار و لقمان بحضور او دل و زبان آن را بنظر خواجه رسانید خواجه از کیفیت این سبب سخن شناس نموده لقمان جواب داد که هرگاه دل و زبان از اعمال و اقوال ناشایست بری و پاک باشد خردمند آن را بهترین اعضا شمارد و الا بدترین اعضا داند و گردد بهم گفته اند که سبب آزادی وی آن بود که سالی خواجه او را گفت که در کشت کنجد بکار و چون مزرعه را رفته دید که فرد عه جست بالقمان عتاب کرد که نه من فرموده بودم که درین زمین کنجد بکار گفت بلی تو آن چنان فرموده بودی گفت چون چرا کاشتی لقمان جواب داد که بتصور انکه از تخم کنجد حاصل شود کشتم خواجه پرسید که مشار این تصور چیست لقمان فرمود که چون تراه دیدم که با وجود اعمال سیئه امید بسیاری که حضرت باری تعالی به برتو رحمت کرده در روز هفدهم رضوان جای دهد با خود اندیشیدم که اگر افعال ناپسندیده منج مغفرت و وصول بجنت ست بیتوانند بود که تخم کنجد بروید و هرگز حاصل نشده ثمر حریت بروی کشیده السنه و افواه دائره بستایش که حضرت قادر مختار لقمان را میان نبوت و حکمت مخیر گردانیده او حکمت را اختیار فرمود و مبنی از نقل و اخبار چنین گفته اند که او را میان دعوت بدین موسی و حکمت مخیر گردانیدند و خدمتش شق ثانی را اختیار کرد و مورد انواع فضلا نبوت او اعتقاد نمودند آنجناب را نبی پنداشتند و آورده اند که لقمان پیوسته بخدمت داود گسترده بود و بسی روز بمجلس او رسیده دید که آهن سرد را که غرض ازان حصول نرده بود بی حرارت آتش چون موم نرم گردانیده ازان حلقه ها ساخت لقمان ازین امر تعجب نموده اما از کیفیت حال استفسار ننمود و چون داود جوشن را با تمام رسانید بر خاست و در برافگنده بزبان سریانی گفت نعم الدرع یعنی نیکو زره ی ست اجرح روز جنگ و لقمان چون بمنزلت سوال حقیقت حال را معلوم خود بخلاف سابق خود را تدح نموده گفت بصمت خیر حکم و قلیل فاعله خاموشی بهترین حکمتها ست و اندکی از فرزندان قیام مینمایند روایت کرده که روزی طائفه از ملائکه در وقت قیلوله بخانهٔ لقمان در آمدند و بردی سلام کردند لقمان آواز ایشان میشنید اما ردی آنجماعت را نمیدید چون جواب سلام ملائکه باز داده پرسید که شما چه کسانید گفتند ما فرستادگان پروردگار توایم که ترا در زمین خلیفه گردانیم تا بر آن میان خلق حکم کنی لقمان جواب داد که اگر حضرت باری جامه تعالی بدین صفت

گذرانیدن خلافت قیام نمایم بغیر اطاعت و انقیاد تدبیری نیست و اگر برانچه میگوید اندعا فیت اختیار سیکنم فرشتگان پرسیدند که چرا منصب حکومت مکروه طبع تست جواب داد که طریق ریاست طریقی صعب المسلک ست و حاکم در معرض فتنهاست اگر سخن نشنیدند در آخرت خذول ست و اگر جانب راستی مرعی میدارد در دنیا مغبون میشود و هر که در دنیا ذلیل و حقیر و گمنام ست در آخرت از حاکم شریف عیب پوشتر ست و هر که این جهان را بدان اختیار کند خسران دنیا و آخرت نصیب او ست پیغمبر این جهانی بزودی زائل گردد و وبال آن در گردنش مانده در عقبی بدان معاقب شود و ملائکه از سخن بقال و لطف تقریر او متعجب شدند و این صورت تحمل مقبول بارگاه صمدیت افتاده لقمان را بتعلیم امور ریاست و پروری و آسیب فتنه حکومت معاف گشت و چون شب در آمد بنهایت آلهی ابواب حکمت بخمیر ضمیرش مفتوح گشت و ینابیع علم لدنی از خاطر خطیرش سر بر زد و صباح که از حجاله خواب بر فاست حکیم ترین ابنای زمان خود بود و بعد از آنکه لقمان از منصب حکومت استعفا نموده و خلافت حواله بداود شده جناب حکمت مآبی بزیارت حضرت نبوی بسیار آمدی گاهی داود باو خطاب سودی گاهی لقمان او بیت الحکمة و صدیق عنک ایلیه گوئیدا زعطا و از احسان خواجه که لقمان بآزاد کرد چندان مال بدست او افتاده بود که بدان تجارت میکرد و دلی فیل و در سرهن بمروم قرض میداد و یکی از پسران خود را جمع آوردن دیون تعیین فرموده بود تقوست که نوبتی پسر از بحث همین مهم بملازمتی فرستاده وصیت کرد که در راه بدرختی سبز و خرم رسی که در پای آن نعمت چشمه آب باشد یکدر و از انجا فرود نیائی و از آب آن چشمه تخوری و بهم در چین سلوک عبور تو بشهری می افتد که رئیس آن شهر و خرد و زیرک باشد و در آنجا نهالی خواهد کرد و زیر نارکه تبریز فیل دختر سیل تمائی و چون بفلان ولایت که رئیس آن مدیون ماست بپرسی قصری برلب دریا دارد البته بنا بر التماس او در منزل او بیتوته نکنی و شب در آنجا نمانی و بعد ازین وصایا فرمود که اگر در بین سفر شخصی بزرگ از تو سن مصاحب تو گردد و بامری اشارت نماید مخالفت او جائز نداری آنگاه لقمان پسر را وداع کرده گفت امید که بسلامت بدیر بشر مقصد توجه نموده بعد از قطع اندک مسافتی پیری دوتا پیش آمده التماس کرد چون ملتمس پیر را مبذول داشته باهم روان شدند بدرختی سبز و خرم رسیدند که در پای آن چشمهٔ آبی بود پیر جوان را گفت که درین موضع فرود آئی تا بوقت خفتی هموار از بنجا رحلت کنیم پسر لقمان جواب داد که پدر مرا از نزول درین منزل نهی فرموده بهت پیر گرفت آنها وصیت نیز کرده است که سخن بزرگتر از خود را بسمع اصغا نمائی پسر لقمان را این حدیث مقبول افتاده دران محل فرود آمد و لختی در خواب رفته پیر ادعا حراست نمود که ناگاه مارمی از درخت متوجه شده قصد پسر لقمان کرد پیر عصای بران مارزده او را بکشت چون جوان بیدار شد پیر از وی پرسید که هیچ سیدانی که لقمان چرا ترا از فرود آمدن درین موضع نهی فرموده بود گفت نمیدانم پیر گفت بجهت آنکه هر کس درین منزل تمرة فرود آمده با سایش مشغول بیشده این مار که کشته می بینی قصد او کرده و زخم زده آن شخص را هلاک میگرد انید و لکنون بلطف ایزدی شتر او را کفایت کردم آنگاه سر مار را از تن جدا کرده در کیسه نهاده و از انجا روان شدند تا بشهری رسیدند و در خانهٔ رئیس فرود آمدند و آن مرد با کمال بعد از اقامت لوازم ضیافت دختر خود را با مال بسیار بپیر لقمان جلوه داد تا در قید نکاح آورد و پسر لقمان آباد استماع نموده و پیر از وی پرسید که چرا دختر اخواست و اموال و خواسته را تصرف نمیشوی گفت پدر مرا ازین تزویج نهی فرموده پیر گفت مسلم اما این وصیت نیز نموده که با کلان تر از خود مخالفت نورزی جوان گفت آری پیر فرمود که سن چنان صواب می بینم که بین مناکحت رضای پسر بنا بر اشارت آن عزیز دختر را بخواست و پیر سر بار کشته را بکنار داد و گفت قبل از سیاشرت این را بر آتش نهی و آن عورت را نرهائی تا داس خود را بران محیط سازد چنانچه رود با سافل بدن او رسد پسر لقمان بفرمود او پیر عمل نموده و چون در دو موضع مخصوص دختر رسید فریادی هولناک زده بیهوش شد و کرمی بزرگ مرده از قبل وی بیرون آمد و عورت بعد از زمان افاقت بفراغت آن شب را صرف کرد پسر لقمان بر فور رسانید و صلح پیر با جوان ملافات کرده از کیفیت حال و دشتیه تفتیش نمود پسر لقمان صورت واقعه را بیان نمود پیر گفت نهی بدر مرا ازین تزویج بدان سبب بود که هر کس را درین دختر نفوذ عادت بادی مجامعت سیکرد در آن حال آن کرم عضو مخصوص آزار گزیده هلاک سیگرد انید و بعد از آنکه چند روز جوان در مقابله رئیس اقامت نموده رخصت طلبیده در مقابله پیر سر شب بجای که پدر شان مذکور کرده بود متوجه شدند و در ساحل بحر بقصر رئیس مدیون رسیدند پسر لقمان را احترام نموده گفت فرودآئی و شب درین بیغ راه بر آسائی تا فردا حق تعالی بگذارد هم چنان کردند پیر سر بار زده عاقبت به مستور سابق با شارت پیر فرود آمده و میزبان ضیافتی بسزا کرده و چند قرص را حاضر آورده باز پسر لقمان درخواست نمود که شب انجا توقف نموده صباح مال را بر جای خواهد برد و علامت آن غدار چنان بود که از زهر مخوفان و اشکال ایشان هر که شب در منزل او بودی سر بری بر کنار دریا هنگام خواب جسته و آمدی و همان بر سر بر چون در خواب شدی در ظلمت لیل آن تاریک دل با یکی از معتمدان آمدی آن بیچاره را در آب انداختی و پسر لقمان شب در بان مقام توقف نموده میزبان بر قرار معهود جست او سر بری آورده در کنار دریا نهاده برای پسر خویش تا سر بری حاضر ساخت چون پسر میزبان هر دو بخواب رفتند پیر بیدار دل جوان را از خواب برانگیخت و سر بر او را از میان موضع بر داشته بر محل سر بر پسر مدیون برد و باتفاق هم سر بر پسر رئیس را برداشته بجای سر بر پسر لقمان نهادند و در نصف شب آن بی دیانت با یکی از خواص خویش آمده پسر خود را گمان آنکه فلد لقمان ست بر گرفته در آب انداخت و شادکام بخانه خود مراجعت نمودند و بامداد که پسر لقمان برای اخذ مال بدر قصر رئیس رفت آن مکار تجیر و بهوت شد و خجل و شرمسار و اندوهناک و چه قرص

تسلیم نموده و پسر لقمان سالما و غانما باوطن رئیس اهل اموال بسیار بخدمت پدر مراجعت نموده بعد از قطع منازل به بیار هایون استسعاد یافت بعضی رموز خوش گفته که لقمان
در اواخر ایام حیات از خلق کناری گرفته در سیاح بادیه بیت المقدس بسری برد تا بجوار رحمت رب العالمین واصل شد و کرموخط حکمت حضرت لقمان لقمان پسر خود تاران را
گفت که پیوسته صبر در یقین و مجاهدت نفس اشعار خود سازد و چون وقت ارتکاب محرمات نه نگی و ننگ در دنیا و عقبی نیاورد و از مصائب اخوارداری و ضیع پرهیز نزد تو محبوب تر از وصول نعیم آخرت نباشد
و در دنیا باندکی رضی شود بر رزق مقدر قناعت کن و چشم پروری ایشان از ریختن نفرض و سلامت باشی و از طعام گرسنه و از حکمت سیر باش با مردم در شب گوئی و بسیار
و فکر باش خاموشی را شعار خود ساز تا از شر زبان ایمن گردی و اگر مردان چیزی که در ذات تو موجود نباشد تراستایش کنند بگفت ایشان مغرور مشو که بسخن جاهلان هرگز تحفه در نگردی
و باز بر دبستان سنا از عزت منهای و زیر دستان احقیر شمارد و با سفیهان از سکوت مدد و معاونت طلب کن و مون تضییع مال خویش و اصلاح مال دیگران گوش که مال توان بود که تضییع
تحفه سازی نه انگبه بیرات بدیگران گذاری و پسر از زنان بد و شر ایشان بخدای تعالی پناه آورد از زنان نیک پرهیز باشد که بسعادت ایشان همسوی شریاشد چون خواهی
باکسی عقد اخوت و رسیان آری و او را دوست سازی تا مدتی در خانهٔ سر او ضرر آنرا بجا آید و انجشم آن اگر دربحالت غضب بی مشفعت باطل بودتی و بعد ادای اوسیل کن و الا رجعت
باش و سوداو را برخود غالب مگردان که ترا بچ دوست جای صلح نه گذارد و کشاده روی و تبسم و افشای سلام و بسکوی در معاملت ترک عصبیت و اسطاحبت و رابطهٔ سودمند ست
و مرون پرسود ران از سر دری تا کسان آی سان نرست و چون پادشاهان بخیل مزنه تا ترا حریف و رحق ایشان بسیار گویند و حسن تدبیر را کفاف بهتر از بسیاری یا سراف ست
ذکر صاحب الحوت یونس ابن متی علیه السلام چون بعد از سلیمان مملکت بطنا بعد بطن براولاد او قرار گرفت اما چون اسای ایشان نزد راقم حروف تصحیح نپیوسته بود
و نیز تضایای تاسمات آن جماعت بتفصیل از کتبی که بنظر رسیده معلوم نمیشد لهذا بیان زتعرض احوال آنها اعراض نموده بجانب تعیین حالات یونس پرداخت قال الله سبحانه و تعالی
وان یونس لمن المرسلین اذ ابق الی الفلک المشحون و قال عز من قائل و ذهب مغاضبا الآیه یونس پیغمبر از مشاهیر انبیاست اما چون قوم او انگذیب کردند و وحی تحمل جفای گفار نیاورد
بی جهت صلابتی از سیان ایشان بیرون رفت قرئه که تعیم در معلوم کلمه و لو العزم کرده اند یونس را نام صد و سی سال از سیان معلوم شمرده از حضرت باری عز شانه در فرقان مجید خطاب
بجانم الانبیا کرده میگوید فاصبر کما صبر اولوالعزم من الرسل و چنین سفارش باید فاصبر لحکم ربک و لا تکن کصاحب الحوت و ارباب تفسیر در بیان کلمهٔ او ذهب مغاضبا چند وجه گفته اند یکی از بخیل
در آنسای گرفتن قضیه یونس مسطور گشته باقی وجوه حوالهٔ کتب تفاسیر میرود و جمهور ائمهٔ تاریخ آورده اند که چون پس از وفات سلیمان سلطنت بر اولاد او قرار گرفته بعد از مدتی که
در سیاح آنها سنا نخست تفاوت ملوک اطراف رابطهٔ مملکت سلیمان از خاطر سر بیرون دیگی از آنها پادشاه نینوا که از بلاد جزیره عرب ست لشکر کشیده پایبود ا تعاقد نموده در ایالت آن ظفر
یافته طالقان از سباط را اسیر گردانید و خدا تعالی بر یکی از انبیای بنی اسرائیل وحی فرستاد مضمون آنکه ملک بنی اسرائیل را بگو بدکه پیغمبری خود قوت را که در اجرای احکام الهی
در غایت صلابت باشد بجانب اهل نینوا فرستد تا ایشان را نصیحت کرده بدین قویم دعوت فرموده اسیران بنی اسرائیل را از چنگ محنت خلاص گرداند ملک بنی اباب اعتقاد
مشورت نموده قرعهٔ اختیار بر یونس فتاد و ملک عظای قوم از یونس این التماس نموده یونس گفت که حضرت ایزد تعالی تمام را بخصوص از شکاب این مهم برده گفتند تو
اما امر کرده که یکی از انبیا که قوی و صلب باشد و دین به نیوا رود و یونس حق اب داد که در میان بنی اسرائیل بپیغمبران ایستند از سن قوی تر و صلب تر طبقهٔ انگه دیگر
را اختیار فرمایند ملک و دین باب الحاح و مبالغه کرده یونس را این حدیث شاق آمد الناچار نصب اجاره ندید لاجرم متوجه نینوا شده بعد از قطع منازل بدان بلده رسید اهالی
شهر را بدین سوی دعوت فرمود و بعبادت و خشوع آلهی نوید داده از سخط و غضب پادشاهی بترسانید و مدتی دیانت نوی اقامت کرده بوعده و وعید حاکم تحکم کما ینبغی
اشتغال نمود چگونه فائده بران مترتب نگشت و کسی کر مثابعت و انقیاد او بر سیان نه بست و اسیران بنی اسرائیل را تخلصی روی نمود بلکه تحضرت بدست و زبان
رنجانیده از سیان خویش بیرون کردند و یونس بشهر سعادت نموده باز بهدایت و ارشاد قوم مشغول گشت اهل نینوی همان بر کفر و ضلالت خویش اصرار نموده و او را
در ادای رسالت مکذب داشتند و یونس با قوم خود گفت که ایمان نیاورید زود باشد که عذاب آلهی شما را دریابد گفتند این سخن از جمله مقدرات ست آنگاه یونس دست
دعا برداشته گفت یارب ان قومی کذبون فاتل علیهم فتشک و دلائل اجابت دعا بر یونس ظاهر شده با اهل و عیال خود عزیمت نمود که از سیان قوم بیرون رود و در حین خروج با قوم
نینوی گفت ان العذاب بائتکم بعد ثلثة ایام این حدیث بر زبان رانده عنان عزیمت را بجانب جبلی از جبال آن نواحی معطوف ساخت بنیت آنکه بعد از نزول عذاب
اگر اهل شهر در مقام اطاعت و انقیاد در آیند او را طلب کنند تا دعا فرماید که بلا مرفوع شود نیایند درین اثنا حضرت باری تعالی جبرئیل را بمالک دوخ فرستاد و پیغام
داد که مقدار شیری از سموم جهنم بجانب نینوا روانه گرداند و مالک بفرموده عمل نموده جبرئیل با سموم دوخ بدان شهر رسید و آتش اطراف و جوانب نینوی را احاطه
نموده و اهل شهر بعد از مشاهدهٔ آن حال سراسیمه و متحیر گشته و از افعال خود نادم شده هر چند یونس را طلبیده که بدو ایمان آورده نیافتند و از سر اضطرار اتفاق نموده و در ظاهر جامه

برپشته که بعد از آن به تل فریاد و تل توبه موسوم گشت مجتمع شدند و اطفال را از مادران و نتایج را از بهائم جدا ساختند و خاکستر بر سر پاشیده و بندهای خار بر زیر پای نهاده بتضرع وزاری و گریه و بیقراری اشتغال نمودند و چون مدت چهل شبانه روز بدین کیفیت بسر بردند آخر الامر حضرت بخشنده بی منت بشفاعت ملائکه عظام جبرئیل را امر فرمود تا عذاب را از ایشان مرتفع ساخت قال الله عز و جل فلولا کانت قریة آمنت فنفعها ایمانها الا قوم یونس آورده اند که بعد از نجات اهل نینوی از آن بلیه یونس از مسکن خود متوجه شهر گشت تا معلوم فرماید که حال قوم بکجا رسید و در راه شخصی را دید و از وی معنی استعلام نمود آن شخص صورت واقعه را چنانچه مسطور گشت تقریر کرد یونس تنگدل و غضبناک باز گشت بتصور آنکه اگر میان قوم رود شاید که او را کذاب خوانند و بعضی گفته اند منبع فساد یعنی ابلیس متشکل بصورت بشر گشته با یونس گفت که شهر مردم کموم ترا بکذب متهم داشته خواهند رنجانید فذهب مغاضبا ابن عباس گوید که هر که گمان برد که غضب او بتصور تکذیب قوم بود قال عز شانه فظن ان لن نقدر علیه یعنی ان لن نقدر البلاء و العقوبة منقولست که یونس بعد از دفع عذاب الهی از قوم با اهل و اولاد بکنار دریا رفت و در آن موضع سفینه یافت پر مردم که متوجه سفر بودند و از ایشان التماس نمود که او را با توابع مصحوب خویش گردانیده از دریا بگذرانند ایشان جواب دادند که سفینه ما گرانبار است اگر مصلحت باشد بعضی از مردم تو درین کشتی بنشینند و برخی در کشتی دیگر که از عقب متوجه است یونس طائفه از متعلقان را در آن کشتی نشانده خود با دو پسر منتظر کشتی دیگر بر کناره دریا بایستاد و بعد از لحظه نظر او بر سفینه افتاده متوجه آن جانب شد تا از ایشان التماس مرافقت نماید در حین پای یک پسرش بلغزیده در آب افتاد و غرق شد و گرگی رسیده پسر دیگرش را در ربود یونس که این دو واقعه را مشاهده فرمود دانست که بلای آسمانی نازل گشت و بعد از این مصیبت در سفینه در آمد تا با اهل خود که سابقا در کشتی نشسته بودند ملحق گردد و چون میان دریا رسیدند آن سفینه بامر قادر بیچون در وسط آب چنان خشک بایستاد که دیگر سفاین که از یمین و یسار آن کشتی میگذشتند می پرسیدند که حال کشتی بر جای مانده چیست اهل سفینه جواب میدادند که ما هم نمیدانیم یونس فرمود که اگر شما نمیدانید من میدانم چون این حدیث از آنحضرت مکرر صدور یافت مردم کشتی با یونس گفتند که اگر تو میدانی بگوی جواب داد که بنده از خداوند خویش گریخته و درین کشتی نشسته است تا او را بدریا نیندازید محالست که سفینه شما را مجال حرکت باشد پرسیدند که آن بنده کدامست فرمود که منم و چون ایشان میدانستند که پیغمبر خداست گفتند حاشا که ما ترا در آب اندازیم بلکه نجات خود را ازین گرداب فنا ببرکت وجود شریف تو میشناسیم یونس گفت که قرعه زنیم بنام هر که در آید وی را در آب افکنید و آن جماعت بقرعه عمل نمودند و بنام یونس بر آمد و حضرت نبوی باز از اهل کشتی التماس نمود که او را در آب افکنند ایشان ازین معنی ابا و امتناع نموده گفتند قرعه گاهی مقرون بصواب و گاهی بخطاست و در نوبت دیگر قرعه زدند هم چنان بنام همایون او بر آمده یونس ملتمس خود را مکرر میگردانید و قوم ابا میکردند درین حال آفریدگار بر و بحر ماهی را امر فرمود تا سفینه را احاطه نموده دهن باز کرده مردم بهر طرف که میرفتند آن ماهی را دهن باز کرده میدیدند عاقبت بیچاره گشته یونس را بدریا انداختند نظم بی بلا نازنین شمر او را * چون بلا دید در سپر او را * تا بدانی که وقت پیچاپیچ * هیچکس مر ترا نباشد هیچ و زمره گویند که آنحضرت خود را در آب افکنده و در آن حال خطاب الهی بماهی رسید که یونس را فرو بر و آسیبی بهیچ عضوی از اعضای او مرسان که ما پیغمبر خود را طعمه تو نساخته ایم بلکه شکم ترا زندان وی گردانیده ایم و یونس بقول بعضی مدت چهل شبانه روز سوای آنکه بلا را مشاهده کرده بود زحمت میکشید و قادر مختار حجاب از پیش دیده بصیرت او برداشته عجایب و غرایب بحر را ملاحظه نمود و بتسبیح و تهلیل آفریدگار اشتغال میفرمود قال الله تبارک و تعالی فنادی فی الظلمات ان لا اله الا انت سبحانک انی کنت من الظالمین طائفه گفته اند مراد از ظلمات تاریکی شب و تاریکی دریا و تاریکی شکم ماهی ست آورده اند که ملائکه آواز یونس را شنیده نشناختند و در گریه آمده گفتند الهی صوتی ضعیف از مکانی غریب می شنویم خطاب آمد که آواز بنده من یونس ست که زلتی از وی صدور یافته ببطن حوت را زندان او گردانیده ام و از عقوبت دوستان من عذاب دشمنان را قیاس کنید و ملائکه در باب یونس شفیع شده حضرت خداوندی جبرئیل را فرمان داد که برو با ماهی بگو که من از یونس راضی گشتم او را بهمان موضع که در کشتی نشسته است بیرون افکن و ماهی بامر الهی قریب بکنار دریا رفته یونس را از دهن بیرون انداخت مانند کودکی که در قماط پیچیده باشند و حق عز و علا فی الحال درخت کدو را رویانیده یونس بسایه آن شجره آسایش یافت و آهوئی از آهوان صحرای آن نواحی بشیر دادن وی ملهم گشت و چون یونس قوت یافته بحال اصلی معاودت فرمود حضرت باری عز شانه آفتاب را امر کرد تا درخت کدو را بسوخت و خشک شد و حرارت آفتاب بیونس اثر کرده از فقدان آن شجره در گریه افتاد حق جل ذکره جبرئیل را فرستاده پیغام داد که ای یونس این درخت پرکشیده و قدرت تو نبود که از اعدام و افنای وی اینهمه اندوه بخود راه میدهی و دیگر آنکه جهت فوت درختی که هیچ قیمتی ندارد اینهمه غم میخوری و از هلاک چندین هزار کس مطلقا اندیشه ننمودی و دعا کردی که یکبار بقهر و غضب ما مبتلا گردند یونس بتوبه و استغفار اشتغال فرموده بعنایت حضرت عزت پناه گرفت منقولست که بعد از صحت حضرت یونس باریتعالی و تقدس او را مامور گردانید که بجانب قوم مراجعت کن یونس گفت یا رب مرا نزد جمعی میفرستی که انکار کتاب و تکذیب رسول تو نموده اند باز وحی الهی نازل شد که ای یونس مگر خزائن رحمت من بدست تست که از بندگان من دریغ میداری و تو ندانسته که هرگاه که خواهم دلهای بسته را بگشایم و گوشهای ناشنوا را شنوا و چشمهای نابینا را بینا گردانم یونس بطرف نینوی معاودت فرمود در صحرا بشبانی رسید و از وی پرسید که چه کسی گفت من از قوم یونس بن متی ام حضرت نبوی فرمود که از یونس چه خبر داری و او با قوم خویش چه کرد جواب داد که یونس بهترین مردم بود و چون قوم تکذیب

او کردند ایشان را بعذاب عدده فرسوده غائب گشت و چنانچه گفته بود عذاب متوجه قوم شد و مردم بعد از یاس از وجدان وی از معاصی انابت نموده بخدا بازگشتند و حضرت ارحم الراحمین جراید جراثم عباد خود را بزلال مغفرت تشنه از بلای آتش نجات بخشید بعد ازان یونس از چهار پان بمقداری شیر طلب کرده شبان گفت ندارم و بدارت پاک خدا و ند سوگند یاد کرد که تو یونس از میان ما بیرون رفته باران نبارده است و گیاه رسته و این گوسفندان خار و خاشاک را سد جوع میسازند حضرت نبوت پناهی فرمود که چنان معلوم شد که سوگند بال یونس نخوری شبان گفت در شهر ما هر که سوگند بغیر خدای عالمیان خورد زبانش را از قفا بیرون کشند حضرت یونس گفت از کی این چنین رسم و بدنامی پیدا شده است گفت از ان وقت که بلاز قوم ما مرفوع گشته است آنگاه یونس از شبان گوسفندی طلب داشته دست بپستان وی فرود آورد و بر خور شیر از پستان آن گوسفند و فوران آمد به شبان گفتا ان کان یونس حیا فانت هو حضرت نبوی گفت برو و قوم ما را از آمدن من اخبار کن شبان گفت ملک مقدر کرده است که هر که خبر بروت یونس سلامتی او را بیاورد و ملکت خود را بوی داد و که حضرت را بر میان بندد اکنون اگر من بی حجتی این خبر را رسانم گوینده که شبانی طمع در ملک کرد است و در ا بکشت از دشمن مرده که گوسفندی کردی راد کردیم و این سنگی که بران نشسته ام بر صدق قول تو بگواهم حاجت گواهی دهد آنگاه شبان آنچه در حکایت ملاقات و مقالات خود با یونس تماما با اهل نینوی باز گفت و خلق جمع وی گردیده گذرب نمی دند که چه پان پچاره را بقتل آورند شبان گفت یا ایها الناس با من بهیچ آئید که بر صحت قول خویش دلیل واضح و حجتی لائح دارم و خلائق را بدان موضع برد که یونس او دیده بود و از گوسفند و سنگ ندای شهادت طلبیده است گوسفند بگفتار آمده گواهی داد که یونس از شیر من آشامید و سنگ نیز بر صدق قول شبان فاتحه شهادت کرد و خلق از مشاهده این صورت بتعجب و سرور گشته بطلب یونس مشغول شدند و او در بای درختی یافتند که نماز میگذارد و وچون چشم مردم بران بزرگوار افتاد در گریه و فغان آمده دست و پاش ببوسیدند و او را معزز و محترم بشهر در آوردند و از بس قدوم فرخنده آثار شش حمیت و رفاهیت همان دیار پیدا شد و او قوم را سنن دین و مسائل شریعت آموخته از حضرت عزت دستوری خواست که بسیاحت مشغول گردد و بعد از رخصت عزیمت سیر نمود و ملک نینوا را تسلیم شبان مذکور کرده و در موافقت یونس روان شد که بقال جبار گوید که یونس در اواخر ایام حیات با اهل نینوا اختلاط نا اهل نیا کرده جلیس عباد و در بهابان شد و در وقت وفات شمعون پیغمبر را که شاگرد او بود بجانب بنی اسرائیل فرستاد و در معارف شعیا و ابر یونس مصدر تصنیف نموده و الله اعلم **ذکر توجه اعاظم بنی اسرائیل و مغلوب شدن عصیان و ورزیدن ایشان بعد از غلبه بخرابی بیت المقدس** قال الله تعالی وقضینا الی بنی اسرائیل فی الکتاب لتفسدن فی الارض مرتین ولتعلن علوا کبیرا فاذا جاء وعد اولاهما بعثنا علیکم عبادا لنا اولی باس شدید الی اخر الایه چون ملک سلیمان بمیرکی از اولاد او صدیقه نام که در بای خویش قصوری داشت منتقل شد ملک اطراف بنا بر ضعف صدیقه طمع در مملکت کردند اول کسیکه لشکر بر سر او کشید ملک جزیره بود و نکن نام نبا بر آنکه از هیرامی پرستید نذر کرده که اگر به بیت المقدس مستولی شود بپرستش خود را جهت زهره قربان کند و برو اری بخت النصر کار تبا بین ملک بود و چون لنکن با لشکر جرار ظاهر بیت المقدس نزول کرد حضرت مرسل الریاح باد صبا را فرستاد تا مجموع سپاه او را هلاک گردانید و لنکن بخت النصر از بابل بخلاص یافته بولایت جزیره غائب خاسر باز گشته و پس ملک بوسیله آنکه نذر پدر را نشنیده بود بخدمت عبادت شروع پدر را بتقبل او رد و بخت النصر بحیله که دانست ملکزاده را از میان برداشته مملکت را بی منازع تصرف نمود و بعد ازین قضیه بادشاه موصل بحاکم آذربایجان بی وقوف یکدیگر لشکرها کشیده بصوب بیت المقدس بشتافتند و در ان نواحی تلاقی فریقین دست داده تیغ در هم نهادند و پادشاه حقیقی شهریاران مجازی و دشمن دین اسلام شد و ستان نیکان بر حسد عدم فرستاد و بنی اسرائیل اموال و جهات ایشان را در حوزه تصرف آورد و بعد از انکه عصیان مطیعان مورزیده بقتل انبیا اقدام نمودند بخاریب بادشاه بابل با سپاه بسیار بیت المقدس فتح آن بلده طیبه قهرا و قصرا گبرفت و در ان یار خرابی عظیم از دی سمت ظهور یافت و چون بخاریب بملکت خویش مراجعت نمود بنی اسرائیل مجتمع گشته باز بنیاد فسق و فساد کردند لاجرم حضرت عزت از سیاست ابتلاج نبوت سمر فراز ساخته بهمت هدایت ارشاد ایشان ما مور گردانید و آن تمرد ان پیغمبر خدا را بعد از شتم و ضرب بمقید و محبوس ساختند دحضرت جبار بنقم بخت النصر را بر بنی اسرائیل مسلط گردانید تا بتیغ بیدریغ در ایشان نهاد بیت المقدس را با آتش قهر ساخته و زرای بهودا را اسیر ساخته ببابل برد و این واقعه قتل یحیی ذکریا در موضع دمشق بوده و بخت النصر ملاکان بعده ملک اذ بابل الی موضع انشار الله تعالی حقیقة از رسول حدیثی روایت کرده ست مضمون آنکه چون بنی اسرائیل اظهار عصیان کرده بقتل انبیا مبادرت نمودند حق تعالی بخت النصر را مسلط ایشان گردانید و او بعد از محاصره بیت المقدس را مفتوح ساخت سبعین الف از بنی اسرائیل بکشت و از خلی و زیور بیت المقدس آنچه بهزار خروار و بیشتر گفته اند صد هزار خروار بر زمین بابل برد حذیفه میگوید اگر گفتم یا رسول الله غلمت و آرائش بیت المقدس بدین مثابه بوده است فرمود که ملک سلیمان آن شهر را بنا کرده بود از ذهب و زر و یاقوت که بنا طین بعفران او انجا زمین چنین چیزها بیخته است در ساعت حاضر میساختند بخت النصر رؤسای بنی اسرائیل را برده مدت صد سال در

مدت بست او ماند و بعد ازان ملک کورش نام بنی اسرائیل را بدانجا فرستاد حلی آنها مصحوب ایشان گردانیده باز آن شهر معمور شد و صد سال دیگر یهود اطاعت فرمان بجا آورده بار دیگر بنیاد عصیان کردند وحی عز اسمه بادشاه روم را بایشان مسلط ساخته حلی بیت المقدس را بردند و ایضاً ازان سرور مشغول شدند چون مهدی موعد آخر زمان بیرون آید حلی بیت المقدس را هم بازاورد مدت صد کشی بموضع صلی مستعد الله اعلم در روایت محمد بن اسحق صاحب مغازی چنان ست که خطاب تعالی بموسی بن عمران وحی فرستاده که بنی اسرائیل را نوبت در زمین دیگر دادخواهند کرد و بعد ازان زمانی دیر باز نمود و ازارتکاب معاصی ناشایسته خود و ساختند و دران آوان سنت مندرجهان جاری شده بود که در زمان هر پادشاهی پیغمبری مبعوث میگشت که او را تعلیم و ارشاد میکرد و مصالح و مفاسد ملک را بدو باز مینمود چون ملکت را بنی صدیقه که شهریاری صالح عادل نامدار بود رسید شعیا ابن موسی مبعوث شد و او را بظهور عیسی و محمد بشارت داد لوچنانچه زوی نقوست گفت البشری اوری مسلم یا تیک الکبار یعنی عیسی ابن مریم تم یا تیک بعد راکب البعیر یعنی رسول الله و بالجمله از زبان صدیقه طغیان و نافرمانی بنی اسرائیل از حیز احصا بیرون رفت و هر چند پیغمبر و پادشاه آن جماعت النصیحت کردند سفید سنگدل و در غفلت این احوال سنجارب ملک بابل باکشش عظیم بزمان هر مز و محارب بیت المقدس گشته بعد از قطع منازل بنطاح آن شهر نزول کرده و دران وقت صدیقه بزحمت پای مبتلا بود و چون شعیا صورت واقعه را بصدیقه باز نمود ازین استشعار و خوف بر وی مستولی یافته بر سیه یانی الله و درین باب هیچ خبری از آسمان بنزد سیده است یا نه شعیا جواب داد که ذوالنون در تعاقب آن وحی الهی بشعیا نازل شد که با صدیقه بگوی که شرایط حمیت بجا آورده از اهل بیت خویش بحبت ضبط مملکت خلیفه تعیین کند صدیقه ابن حیث راشنید علی در تنگ و با مدیر بقیام نمود و در نگاه بصلوات دعا و تضرع و بکا مشغول گشته از حضرت رب الارباب نجات بنی اسرائیل را از چنگال اعدا مسئلت نمود و مسئول و مبغرا جابت اقتران یافته بشعیا وحی آمد که با صدیقه بگوی که دعای ترا مستجاب ساختم و ترا بر دشمن ظفر دادم و بر عمر تو پانزده سال دیگر افزودم و با ستعمال فلان دوانج ترا شفا ارزانی داشتم شعیا این خبر با را بملک سابنده و صدیقه سجده بجا آورده بشکر نعمت الهی مشغول گشت و بر درد و ارو ی مخصوص پناهاده ازان علت نجات یافت چون صدیقه و قوم او صباح از خواب برخاستند بتفحص لشکر پرداختند همه را مرده یافتند الا سنجارب و پنج نفر دیگر از ستابعان وی محمد بن اسحق گوید که بعضی گفته اند که صدیقه بسنجارب محاربه نموده او را منهزم گردانید و او را با پنج نفر دیگر کیلی از انها تخت النصر بود اسیر کرده علی اختلاف الاقوال بین صدیقه فرمود تا ملک بابل را با آن پنج تن مغلول ساخته بهر دروازه شهر بیگرد انیدند و بهر یک را روزی دو قرص شعیر میرسیدند و چون بهفتاد روز برین قضیه گذشت ملک بابل بصدیقه پیغام داد که قتل نمودنا بهتر است ازین زندگانی و صدیقه ازین خبر استماع نموده خواست که بکشتن ایشان فرمان دهد امادرین اثنا خطاب ربانی بشعیا رسید که صدیقه بگوی تا سنجارب را نه کشد بلکه احسان و انعام در باره او مبذول داشته او را بملک بابل فرستد تا دیگران از سخط و غضب الهی عبرت گیرند صدیقه فرمان خداوندی را بقدم اطاعت پیش آمده سنجارب را معزز و محترم بابل فرستاد و او بدار الملک خویش رسیده بعد از مفت سال دیگر بهتر ناتوانی افتاده بخت النصر را بصحد ساحت و فرمان یافت چون پانزده سال سوگ و متقضی شد صدیقه جهان فانی را وداع کرده بجالم بقا خرامید و بعد از فوت او ملک بابل با هم مخالفت نموده تیغ در یکدیگر نهادند و هرج و مرج بحال ایشان راه یافت و هر چند شعیا قوم را بصحت فرمود سودمند نیفتاد و عاقبت مهم پنجه بدان شد که قصد قتل شعیا کردند و او ازان ظلم گریخته در راه درختی دید که اژدهم شگافته شده و او را گویا بانی الله بجانب سن بیا شعیا بسوی درخت رفته و چون دهنان گشت و شیطان گوشه جامه او را کشید تا در بیرون ماند و قوم عاصی در تعاقب رسیده بدالت شیطان او را در میان شجره بارّه دو نیم کردند مشهور آنست که پیغمبر متطوع نزکریا بود و چنانچه بعضی از شرح احادیث ذکر خواهد شد انشاء الله وجه و ذکر آمدن بخت النصر بیت المقدس خراب کردن و قتل و نهب بنی اسرائیل ائمه اخبار اختلاف کرده اند که در بانی اسرائیل چند نوبت و دو مرتبه چه چیز بود و بعضی گویند تکذیب رسل یا بود و جمهور برآنند که قتل یحیی بن زکریا بود و ما هر دو قول را بتوفیق الهی بیان کنیم اما قول اول آنست که در بنی اسرائیل شخصی بود موسوم بآساله ربانی که آنرا دانیال اکبر میگفتند او در روزی در اثنای تورات بحث باب سیه رسیده دلالت بدان میکرد که بعضی از ان نزدیک بیت المقدس خراب کند دانیال محزون گشته مناجات فرمود که یارب که باشد که بیت المقدس را ویران سازد و بنی اسرائیل را پریشان گرداند و او را در خواب اعلام دادند که خراب کننده بیت المقدس بیتی ست و رویار بابل بخت النصر نام دانیال چون بیدار شد اموال خود را با هم آورده عزیمت بابل نمود و بعد از قطع مفاوز و مراحل بدانجا رسید بنجارب که ام حکومت و سلطنت تعلق بدو داشت و دانیال را طلبیده بر سید که سبب آمدن تو بدین مملکت چیست گفت میخواهم که اموال خود را بر سبیل عجزه و ایتام این دیار متفرق سازم ملک شعب اجازت ارزانی داشته دانیال مدتی مدید از احوال ایتام تفحص نموده از بخت النصر پیچگونه خبر و نشان نیافت اتفاقاً روزی غلام بسیار نفیس که پسری را ماند مریض بر خاکستر افتاده غلام از حال او استفسار نموده جواب داد که من پسری یتیم که پیش ازین بحبت معاش خود با دیگران هم چیده میخورد و حتی الکنون بدین حال افتاده ام کرستاه سیکنی غلام گفت که نام تو چیست گفت بخت النصر غلام بر فور باز گشت و خواجه را ازین حال اعلام کرد و خواجه با غلام پسر را پیش بخت النصر آورده و دانیال خاوند را شناخته اشک شوق از لوبجانه بر رو و عارش فرو ریخت آورده دانیال بتعهد تربیت ایشان پرداخت و بعد از انکه بخت النصر صحت یافت وزیری دانیال یاد کی گفت که مکافات اعمال من کدام

طاقت درباره تو بجا آوردم چیست بخت النصر گفت که چگونه بمکافات تو قیام نمایم که بر هیچ چیز قادر نیستم دانیال فرمود که چنان گمان میبرم که عاقبت بمرتبه سلطنت خواهی رسید و بر بنی اسرائیل لشکر خواهی کشید
اکنون مطلوب آنست که برای من و اهل بیت من امان نامه بنویسی بخت النصر جواب داد که با من مطایبه و مزاح میکنی دانیال فرمود که لا و الله و در آن باب مبالغه و الحاح نمود و وعده کرد که اگر ملتمس مرا
مبذول داری بیست هزار درهم ترا دهم و بخت النصر بهمان سخنان او را بهزل حمل میکرد آخر الامر باشارت ماده خویش امان نامه نوشت و آن مال خطیر را قبض نمود آورده اند که بخت النصر قبل از عرض خبر
با کودکان بصحرا رفته هیزم میچید و آن کودکان را بر خود امیر ساخته متابعت وی بجای می آوردند و چون بیست هزار درهم را از دانیال گرفت بیاران تقسیم نمود مصروف داشته بصحبت ایشان اسپان خرید با جمعی جوانان رو
بدرگاه ملک آورد و شد آغاز نهاد و بخت النصر کاتبی بود ظریف و از خاندان اشراف اما محنت روزگار خوارش ذلیل گردانیده بود و سنحاریب پادشاه بابل در ناصیه او علامات اقبال مشاهده کرده روز
بروز تربیتش می افزود تا بمرتبه امارتش رسانید و بخت النصر بهر طرف که توجه مینمود مظفر و منصور و دوستکام بازمیگشت و چون سنحاریب بیت المقدس را همراه خویش برده با هم گشتند و بهنگام مراجعت
در خدمت ملک بابل چنانچه سبق ذکر یافت سراً و جهراً در ملازمت او بسر می برد تا ملک وفات یافته متقلد امر سلطنت گشت و در خلال این احوال حکومت بنی اسرائیل بر ناشیه بن اموص و نبوت بر
ارمیا قرار گرفت و یهود درین اوان فسق و فساد و جور و عناد آشکارا کردند و هرچند ارمیا قوم را نصیحت و موعظت میفرمود فائده نمیداد و بخت النصر از افواه دانسته حدیث عصیان و طغیان بنی اسرائیل
را شنیده بترتیب اسباب حرب و تجهیز ادوات طعن و ضرب می پرداخت تا بجانب بیت المقدس تاختن کند درین اثنا ارمیا بر صخره بیت المقدس برآمده پیراهن خود را چاک زده و خاک و خاکستر بر سر کرد
و در وی با قوم آورده گفت خدای تعالی میفرماید که دست از نافرمانی باز دارید و الا جمعی از آتش پرستان را بر شما مسلط گردانم که خوف از عقاب و امید بثواب من ندارند و ما را از نهاد شما برآورده
بیت المقدس را خراب سازند یهود گفتند تو بر خداوند عالمیان افترا میکنی چه هرگز حضرت معبود مسجد خود را خراب نگرداند و حاکم عادل بر دوستان خویش دشمنان را نگمارد و هرچند ارمیا در آن
باب مبالغه کرد التفات بسخنان وی نکردند بلکه ارمیا را گرفته مقید و محبوس ساختند و هم در آن نزدیکی بخت النصر با لشکر بر ظاهر بیت المقدس نزول کرد و بعد از آنکه بنی اسرائیل را
محاصره نموده مدت آن امتداد یافت اهل شهر بحکم او راضی شده مفاتیح دروب تسلیم نمودند و بخت النصر شمشیر خونریز را بر اهل قتال حکم گردانیده مرضی و عجائز را بجان امان داده دانیال
اکبر را طلب داشت گفتند که آنحضرت بعالم بقا خرامیده است و دانیال بن حزقیل که در حکمت خلف دانیال اکبر بود با اهل بیت او امان نامه بخت النصر را نزد او آوردند بخت النصر بوعده خویش وفا
نموده ایشان را از باس سطوت خود ایمن و مطمئن گردانید و عمارات بیت المقدس را کنده و سوخته بحرق توریت جرأت و جسارت کرد و از غضب او بتمامت بلاد و شام رسیده هشتاد هزار نفر از فرزندان
ملوک و اولاد و احفاد یهود را اسیر گردانیده با مالی که محاسب هم از ادراک آن عاجز بود نقل بدار الملک خود نمود و چون از قتل و غارت فراغت یافت بسمع او رسانیدند که پیغمبری از پیغمبران
بنی اسرائیل از جمیع این حادثه پیش از آمدن تو خبر داده بود و آن بزرگ از برگشتگان او را گرفته در فلان موضع حبس کرده اند بخت النصر باحضار ارمیا فرمان داده از وی پرسید که تو همچنین را از
بجا داشتی ارمیا گفت حضرت عالم الغیب مرا بنصیحت و انذار قوم فرستاده و از جمیع قضایا خبر داده بخت النصر گفت چه بد قومی باشند که پیغمبر خود را تکذیب نموده محبوس گردانند اکنون اگر با من باشی بغیر
اکرام و احسان مشاهده نکنی و اگر میل داری که در بلاد خویش ایمن و ساکن باشی باش ارمیا جواب داد که من همیشه در امان خدایم و اگر بنی اسرائیل مطاوعت من مینمودند هم امان خدا داشتند و از تو بغیر
تو ضرری بدیشان نمیرسید و بخت النصر ارمیا را رخصت انصراف داده خود عزیمت بابل نمود و دانیال بن حزقیل را با اهل بیت دانیال اکبر مصحوب خویش ساخته اعزاز و احترام ایشان را کما ینبغی
بجای آورد و بعضی گفته اند که عزیر ابن سرخیا از جمله اهل بیت دانیال اکبر بود و برخی را عقیده آنکه در زمره اسیران انتظام داشت که آخر الامر بسریر نبوت فائز شد و الله اعلم و ارمیا از بخت النصر
تخلف نموده پیوسته بر خرابی بیت المقدس میگریست و خطاطیف بادی موافقت مینمودند و گویند از این جهت است که قتل خطاف را منع کرده اند و چون بقیة السیف از حال ارمیا وقوف یافتند
از زوایای ناکامی بیرون آمده نزد وی مجتمع گشتند و گفتند صواب آنست که بجانب مصر رویم و در ظل حمایت حاکم آنجا بفراغت بسر بریم و آخر الامر برین قرار یافته ارمیا با ایشان درین
سفر موافقت نمود طائفه از نقله اخبار گفته اند که بخت النصر هنوز در ولایت شام که بقایای بنی اسرائیل در خدمت ارمیا بولایت مصر رفتند و این خبر بسمع بخت النصر رسیده مکتوبی بپادشاه
مصر ارسال نموده مضمون آنکه فوجی از بندگان من گریخته بدان ولایت آمده اند باید که ایشان را بدین جانب فرستی و اگر درین باب اهمال رود بمصر چنان خراب رسد که به بیت المقدس رسید
ملک مصر پیغام فرستاد که این جماعت از احرار بلکه از اشراف اند و پناه بما آورده اند در مذهب مروت جائز نباشد که ایشان را بتو سپارم و در اثنای این حالات ارمیا قوم را از روی
شفقت گفت که از جرائم و آثام توبه و استغفار کنید و الا بخت النصر باین دیار آمده از سخط و سطوت او بشما آن رسد که بیاران شما رسید بنی اسرائیل گفتند که این چه سخن است و بخت النصر
قوت معاودت با ملک کجا دارد و همچنان بر معاصی اصرار نمودند و ارمیا بقوم بکنار نیل رفته و چهار سنگ قریب بیکدیگر در موضعی نهان کرده گفت که چون بخت النصر برین مملکت
مستولی شود سریر خود را بدین موضع نهد چنانچه چهار قائمه سریر محاذی این چهار سنگ باشد و چون بخت النصر جواب حاکم مصر را استماع نمود متوجه آن دیار شده بر مخالفان غالب گشت
و بنی اسرائیل را اسیر کرده ارمیا را در آن میان یافت و با وی عتاب نموده گفت نه من با تو احسان کردم و ترا از آنچه بقوم رسید ایمن فرمودم ارمیا گفت بلی پس گفت چرا با دشمنان من معاونت
نمودی ارمیا فرمود که ایشان را نصیحت کرده گفتم که تو برین دیار استیلا خواهی یافت و علامت صدق این سخن چهار سنگ درین موضع مدفون ساخته ام و بنی اسرائیل را

اسیر

اعلام نموده که تو را هم تخت و علیق برین اعتماد ارزانی خواهد بود بخت النصر ازین حدیث شگفت شده بعد از تفحص و استیضاح چون صدق مستفتی را بدریافت روشن گشت متحیر و متحذر گردانید که بر حوالهٔ خواهد رفت و چون بخت النصر بغایت مصروف شام بازگشته ببابل آمد بر دانیال این مژده را داد دانیال از بهر بیت المقدس و اهل بیت او بغایت خرسند گشت چنانچه مجوس بر دانیال حسد برده گفته که شخصی را که دین نمی داند و از علم تو بهره ندارد بخت النصر دانیال را بدعوی طلبیده و معلوم کرده که مجوس در روساى مملکت درین تحول صادق نیست و بدین واسطه در غضب رفته و او را حبس فرموده دانیال محبوس بود تا آنکه بخت النصر خوابی هولناک دید و کاهنان و معبران را خواص خویش را طلبیده گفت من خوابی دیده ام هولناک و شما را تعبیر باید کرد و ایشان گفتند که ملک تعبیر نماید تا ما تعبیر نمائیم بخت النصر گفت من از غایت فراموش کرده ام ایشان گفتند که تصور کرده عبارت تو ازان خاصیت باشد تا آنرا تعبیر کنیم بخت النصر ازین سخن خشمناک شده گفت من بدانسته شما را بحبست آن تربیت کرده ام که سائل این مشکلات را حل نموده در عقده ابهام و اجمال ناخذ اکنون مدت سه سال را مهلت دادم اگر تعبیر خواب مرا بیان کرده نهاد والا همه را بکشم واین خبر در شهر اشتهار یافته بسمع دانیال رسید و از صاحب سجن التماس نمود که ملک بگوید که خواب تو را تعبیر آرزانی میدارند صاحب سجن گفت ازین حدیث در گذر چه بیم آن دارد که تو را از بخت النصر تهدیدی رسد دانیال سه ماهه را بدو رسان و ترس زندان بآن صورت واقعه را مرتفع راى ملک گردانید بخت النصر دانیال را طلب داشته از کیفیت خواب تعبیر آن استعلام نمود دانیال فرمود که صنمی عظیم در خواب دیدی که بر زمین ایستاده بود و سری از زر و گردن از نقره و میانه از مس داشت و ساقهای پای او آهن و قدمها یش مخلوط از آهن و گل که در دردی نظر میکردی سنگی از آسمان آمده او را چنان درهم شکست که توکلان بردی که گردن و اعضای مجتمع گردند اجزای آن بت را از یکدیگر جدا ساخته و زمین را بادی متفرق برده و آن سنگ چنان عظیم شده که بسیط زمین را فرو گرفت و بر زمین آسمان و آن هیچ چیز بنظر تو نمی آید بخت النصر گفت صورت واقعه همین ست لی زیاده و نقصان کنون تعبیر آن را بفرما دانیال تقریر کرد که صنم نمودار زمان و ملک ست و مردمان و اشکال ملک بدو گردن او اشارت بپادشاه و ساعدی که نمایانه از ملک دیگر راست و حدیه مثل مملکت فرس ست که بنیان نصرت دولت ایشان دماوسد حال آنچنان بشکند خواهد داشت فخار بمعنی برآمدن که امر حکومت و سلطنت در آخر ایام ایشان ضعیف گردد و سنگی که از آسمان آمده و مار از صنم برآورد عبارت از پیغمبریست که در آخر زمان مبعوث شود و ملوک را تصور کرده اند و ایمان را فسخ نماید و شریعت او تا قیام قیامت بماند بخت النصر گفت که دانیال هیچکار نمیکند الا حق گفت و دروغ نگوید و نمی داند که بیان فرمودی و من نمیدانم که مکافات تو بحالی تقدیر کنم که بیکی از پیغمبر نگر مطلوب توانست که ببلاد خود مراجعت فرمائی ترا رخصت هم که بروی دو هر لقعه از تو که فرمان دوران راه یافته است بحال عمارت باز آور سخی اگر خواهی برای تو دو اصحاب تو امان نامه و منشوری نویسم تا هر کجا که در ملوک و امامت نمائی ترا عزیز و محترم دارند اگر میل داری که نزد من باشی در بابل تو را بحد مقدور بود نیکوئی کنم دانیال جواب داد که اراده حق عزوعلا بخلاف این بحالی مشغول شده است و تحمل آن عهده عمارت آن پیرون نتواند آمد و من بامان نامه تو احتیاج ندارم چه در هر مقام که هستم در امان پروردگار خویشتم و آنچه موافق روزگار من نباشد از صحاب من توانست که در مقر عزت توطن باشم چون دانیال مصاحبت بخت النصر را اختیار فرمود ملک اطلاق مدار و امارت رفیع مقدار و حکمرانی قوم لمث بشرف ولایت خود راجع آورده گفت که دانیال مردی حکیم ست صاحب رای خود سنه که ایزد تعالی بواسطهٔ او امت عیسی را از ورطهٔ خطا بصیب کرد یم و فرا موش کرده نجات او و من تدبیر امور مملکت و نظم احوال لشکری و رعیت را بدو سپای صائب و فکر ثاقب او مفوض گردانیدم و اگر در امری از امور حکم من اشارت و صادر گردد باید که فرمان ما کان لم یکن انگاشته صواب دید وی را مرجح دارد و دانیال بموجب عزت و حشمت و کثرت و عظمت او تقا نموده بار دیگر کنون مشاهیر روساى بابل از مدرسه متفقل گشت و مجموع خواص تربیت یافتگان دولت بر رای بخت النصر معترض شدند که چنین نباید کرد که چنین نمود تو ازما عزیزتر بنمود و دشمنان ما را می نوازد و ما را می نوازد و ما را می نوازد که از ما بیت اسرائیل در امور مملکت و جزیه و خراج مادر زوایای خمول و گمنامی خللی فاحش بمهمات ملک راه یافته چه ملک اطراف طمع در سلطنت او کرده اند و اینهمه بنا بر ضعف رائی قصاص عقل سوء تدبیر تست بخت النصر جواب داد که چنین نیست که شما میگوئید بلکه نتائج تقدیر برای تدبیر من راه یافته است لیکن سن دانیال را مردی حکیم و شایسته دیدم و او را محقق خلاص دانستم که مرا از محنت خلاص داد که شما با این همه عقل و فطانت دران کار عاجز بودن دیدم و من بحکمت صلاح و صنیع و شریف زمام حل و عقد امور و عنان مصالح جمهور بکف کفایت او نهادم و باز عظامی قوم دسوسه پیش گرفته بخت النصر را گفتند که این امر اسیل گمان میبرد که او را الهی ست مطلع بر امور مخبیه و قضایای نهانی بخت النصر جواب داد که آری همچنین است و او نیست گفتند رخصت فرمای که از برای تو آلهی سازیم اعظم از آلاهٔ که از جمیع اشیا خبر دهد و در سوانح حمات سعادت تو تمامیت تقدیم گفت که اگر از عهدهٔ این امر بیرون نیتوانید آمد من مستحق آنم که ندارم و آن الهان رخصت یافته صنمی عریض طویل از معدنیات ترتیب داده و در تاجی از زمرد مرصع بجواهر آبدار بر سر او نهاده و در آتش بلند افروخته خلق را بحجابت تکلیف کردند و هر کرا ازین صورت امتناع نمود با آتش افگندند و همچنین کثیر از بنی اسرائیل که دران بلده بودند دران واقعه هلاک شدند و روزی از روزها راعید نام کرده بذبائح و قربانی ها مباهات نمودند و دران عید دانیال بن حزقیل را بقصد آن اهل بیت دانیال آگهی دهند که بیان رخصت بخت النصر در آتش انداخته و چون بخت النصر از بام قصر نظر دران آتش کرد چهار کس را دید دران آتش محو حسن نشسته که یکی از ایشان را بادیسکرد و از شاه بود این صورت غریب عجبی

علم بردی استعمال یافته آوازه دلیری او در همه جا بسلامت بیرون آمده نزد بخت النصر خاطر گشت بخت النصر از زبان پرسید که آن شخص که در میان آتش بتو برخاست و ایستاده است که بود و احوال گفت آن فرشته بود بامور و جانب پروردگار ما مصنت آتش را از بندگان خویش مانع و بخت النصر ایشان عتاب کرده که چرا امر ازین واقعه علام نفرموده تا قوم را ازین حرکت ناشایست که نسبت بشما صدر یافته منع نمایم گفتند یا اسطاد اگر قوم ترا قدرت باری تعالی چگونه بحراست و نشان خود نمی نمایند و بخت النصر ازین واقعه عجبی حاصل شده راکرام و احترام ایشان بیفزود و منقول ست که بار بخت النصر خوابی هائل دید چون بیدار شد عظمای قوم خود را که دعوی کهانت و تعبیر نمودند طلب داشته گفت خوابی پر ترس دیدم و فراموش کردم مرا از خواب حسن و تعبیر آن خبر کنید گفتند قبلا استاد ما حان مصاحبت میکنی و او را بهنگام نوم نزدیک خود میخوابانی تا بوقت تنظیم احساس ترا بما هی مشورت نموده در ترس می اندازد و بلوا سطه تعبیر تهاون نورزد بشرف نوازش اختصاص مییابد و مصدق اینمقال آنکه قبل ازین حالت بنیال اندر بر تعمات نعمیده بی بخت النصر رسید که در جواب حدیث من خبر اتوین سخن ندارید گفتند بخت النصر پادشاهان غضب فرموده از مجلس بیرون کرده باحضار و نیال شال داد و او انخواب خویش و نسیان آن او را اعلام نموده کشف واقعه خود و تعبیر از او می استد عا نمود و نیال از بخت النصر مهلت طلبیده بخلوتی رفت و دو رکعت نماز گذارده از علم صواب علم بکیفیت خواب و تعبیر آن استمداد حضرت می الایام بالهام چلوکی منهام او را موفق نمود و بمجلس بخت النصر مراجعت نمود و گفت آفریده کار عالم کشف واقعه ترا شرف اعلام ارزانی داشت که در خواب چنان دیدی که درختی عظیم سر بآسمان کشیده و طیور بسیار انواع مجتمع گشته در سایه اش آرمیده و تو در دی نظر کرده از حسن آن درخت چشمت آن طیور و سباع تعجب نمودی که دران حین ملکی آمد تبری بر دست و خواست که قطع آن شجره کند ناگاه فرشته دیگر نداکرد که بدرود گار عالم میفرماید که این شجره را عن اصلها ساتصال مگذران بلکه بعضی را ازو ببرند و بعضی را بگذارند و تو چنان مشاهده کردی که آن فرشته اغصان شجره را بدیده وحوش و طیور را متفرق گردانید و اصل و رخت مانده تغییر تمام در سن و طوارات آن راه یافت بخت النصر گفت واقعه را راست بیان کردی اکنون مرا اعلام کن که تعبیر ش چیست و نیال فرمود که شجره تو لی و طیور اهل و اولاد و جنود و حشم تو اند و وحوش و سباع که در سایه آن درخت قرار داشتند رعایا اند که در ظل رعایت تو بر مسند تو منصوب آلهی شده بواسطه آنکه ارکان دولت خود را ساخش منهم غرض گردانیدی ایزد تعالی بملکی فرمان داده که ترا هلاک سازد و بعضی از نسل تو را رودی چند بگذارد بخت النصر حضرت خداوند باهمه جوخواهد کرد و نیال جواب داد که تا مرا معرفت بکمال قدرت آلهی حاصل شود و بیار مرا در پنجوس هفت سال مصور بصور جمیع مخلوقات بر سبیل هدایت خواهی شد و بعد از گذشتن این مدت بهیات انسانی و صورت اول سعادت خواهی نمود بخت النصر گفت توبه و تصدق درین باب مفید هست یا نی و نیال جواب داد که در قضای ازلی بر سنگلو نجر بان یافته است بخت النصر بعد از استماع این حدیث منصب سلطنت را به پسر خویش مفوض داشته عزلت اختیار کرد و در اویه حرمان بگریه و فغان مشغول شد و چون هفته بدین قضیه گذشت بیام خانه برآمد تا استشاق هوا نماید که ناگاه به قدرت آلهی پر برآورده و مخلب و منقار پیدا کرده مصور بصورت عقاب گشت و جمیع طیور را زبون و مقهور خویش ساخت و این خبر درین دیار شائع شد که جانوری چنین پیدا شده ست و بعد ازان بصورت طیور ستده متمثل گشته برابنای جنس غلبه میکرد و در مدت هفت سال ع هر لحظه بشکل دگر آن یار برآمد ها پوشیده نماند که هر چند این تضییق معقل درست اما بکمال قدرت آلهی بعید نیست و ران او نیال بنیابت پسر بخت النصر بر عایت رعیت و لشکری پرداخته ایشان را ازرکاب امور نا پسندیده باز میداشت و عده میداد که عنقریب بخت النصر بدین جانب باز آید و چون تو التفات بحال شما خواهد نمود و هب بن منبه گوید که آخذ الامر بهیات پسته بخانه خویش نرود برآمد و تا پنجوس صورت مهملی بدستور داشته متمثل بجای مرد از منزل خاص با تمثیر کشیده بیرون آمده بصفه باز قرار گرفت و ارکان ملک و اعیان دولت در رعایا و حشم و خدم رامع آورده گفت ما بیش ازین جلادی نمی پرستیدیم که نفعی ضرری ازان متصور شود و اکنون بقدرت آلهی واثق شده ایمان بخدای بنی اسرائیل آورده ام هر که درین قوم مناسبت من کند در زمره مسلمانان معدود گردد و الا بتمشیر تیز ابودی حکم سازم و یک شبانه روز شما را مهلت دادم تا از سر صدق یا اتباع و اشیاع خویش موسن و موحد نزد من آیید و این سخن گفته بخلوت خانه مراجعت کرد و دو روز همان شب نقد حیات را تسلیم قابض ارواح نمود و چون قصه بخت النصر در تواریخ مشهوره بدین تفصیل و خواجه مسطور و مذکور زبان خامه از عجب اطناب بقلم تطویل انداخته نمود و هم از وهب بن منبه مرویست که چون بخت النصر بعد از وفات او در ارام سلطنت استقلال یافت فرود بکر را شعار خود ساخته و بظلوف و ادانی بیت المقدس که شیاطین بفرمان حضرت سلیمان پیغمبر آنها را ساخته و پرداخته بودند که تا وقت خوردن آغاز نهاد و هر چند و نیال او را از ین فعل منع نمود سود نداشت و هم نجردان شد که دولت النصر و نیال را از مجلس خویش نجور ساخت و مادر او را پسر گرفت که پدر تو بخت النصر است از تو قابل تر بود و نیال را مقتدا داشته مهمات را بامشارت و تصواب او قطع میرسانید و سن صواب چنان می نمود که در سوانح امور بادی مشاورت نموده از مقتضی رای و دور بین او تجاوز جائز ندارد بی پسر گفت ازین حدیث گذر که من بچکس را ردی زمین از دی دشمن ترنمیدانم و در اثنای این احوال پسر بخت النصر در روز عید با اعیان ملک

گشته بود که ناگاه لوحی پدید شد و بران لوح مکتوب بود و همان لحظه غائب شده و هیچ یک از حضار مجلس مذاکره آن ننوشته چه بود ازین جهت دهشتی عظیم و اندیشه قوی بخاطر ملایک النصر رسید و سای مملکت راه یافت و ماوای و ملیسه خود را گفت که اگر بخواهی که ازین غم و الم رهائی یابی دانیال را بطلب و شرائط عذر خواهی بجای آورده این مشکل را بر اساسی درین اد محرمین کن تا بفریاد پسر فرزان مادر آستحسن داشته باعتذار دانیال اشتغال نمود ازان امر مهم سوال کرد دانیال فرمود که بران لوح سه کلمه مسطور بود که وزن فخمت و وعده انجز جمع فرق پیغمبر النصر پرسید که معنی این کلمات چیست دانیال فرمود که مراد آنست که الله تعالی اهل ترا وزن کرد و نزدیک و سبک آمد و شمارا وعده ملک داد و بانجاز آن وفا نمود و داب جمعیت و عظمت شما رفع کرده متفرق گردانید ملک ترا ده بار سوال کرد که این تفرقه کی دست خواهد داد دانیال گفت بعد از سه نوبت دیگر تو کشته تلک بیت گری متقل بیشود و پیغمبر النصر بعد از استماع این اجمال بقصر آمد و یکی از حاضرین در اکبر وی اعتمادی تمام داشت طلب داشته امر فرمود که ملازم این ستاده باشد چون سحر نزدیک شد بر اثر دیدن خانه بینی سحر نزدیک چهارم از وعده دانیال پیغمبر النصر از قصر بیرون آمد و حارس را خواب بیدار شده تشویش دروی نهاد او هر چند فریاد زد که منم ولی نعمت و پادشاه تو پاسبان خواب آلوده گفت که دروغ میگوئی و زخمهای متعاقب بر اشهر سان عدم ملک بقصر هجوم نمود و بعد از فرصت پیغمبر النصر عروس ملک آخر گیری در آغوش گرفته در امر سیاست بنی اسرائیل باعتقاد مشورت نمود و ایشان گفتند آسیبی که بملوک ماریسید از سطوت تعرض و تجاوز این طائفه بود و حالا سلطنت آشت که بنی اسرائیل را رخصت فرمائی که بوطن خویش مراجعت نمایند ملک فرمان داد تا بنی اسرائیل در ملازمت دانیال باتخت پیغمبر النصر از حلی و زیور بیت المقدس بدار الملک بغداد آورده بودند یاد خویش معاودت نمودند اما در کتب معانی چنین مسطور است که چون ابو موسی اشعری در زمان خلافت امیر المومنین عمر رضی الله عنه بمدینه سوس مستولی شد در حین فتح ابواب خزائن حاکم آنجا خانه مقفل رسیده فرمان داد که در آن خانه را بکشائید اهل سوس گفتند که درین خانه از تمام و نیابیرنی نیست ابو موسی گفت پس در میان چه چیز است جواب دادند که تو بدان احتیاج نداری ابو موسی مبالغه نموده تا آنکه در را باز کردند و در آن خانه سنگی عظیم دیدند بر هیئت حضرتی که در میان آن مردی طویل و عریض مرده بر آستان افتاده بود و بینی او بقدر تیری مجسم مینمود گفتند ابو موسی ازو مرد سوس پرسید که این چه کس است گفتند دانیال حکیم است باز سوال کرد سبب آمدن او درین مملکت چه بود جواب دادند که بختی عظیم درین دیار روی نمود پادشاه ما از حاکم بابل التماس کرد که دانیال را بین صوب فرستد تا ببرکت مقدم او دعای او بابل این مملکت آخرت قحط خلاص شده و ملک بابل پادشاه ما را سبدل بهتری داد دانیال رافرستاد و بدعای او بارانهای متتابع باریده وسعت عیش و فراغ دلی معاد دست داده و شهریار ما دانیال را محمود آمد و چون وفات یافت درین موضع دفن نمودند و بر گاه بابلی که دانیال را زان مخاطبه بیرون آورد و کفنی جدید در وی پوشانیده بطریق سنت مدفون گردانید ابو موسی بموجب فرموده تکفین و دفن حضرت دانیال قیام نمود و گوید غیر پیغمبر علیه السلام بعضی از نقله اخبار گفته اند که عزیر از اولاد انبیاست و در حالت صغر بخت النصر او را با بنای جنس اسیر کرده ببابل برد و در ان زمان اعلم از ان بکتاب توریت کسی نشان نمیداد و چون از ید بخت النصر خلاص یافته بوطن مالوف مراجعت نمود و بعضی اجانی او را در زی سواری سوار شده بمصر میبرند که گذار او بقریه ویرانه افتاده و در آنجا سائبانی از بساتین آن قریه نزول فرمود و مقداری انگور و انجیر و شیره انگور داشت از پشت مرکب فرو گرفته پیش خود نهاد و مقداری از استوار بر بسته خود پشت برد درخت نهاد و بجانب آن سقف فرود آمده بر دیوارهای افتاده و استخوانهای بوسیده نظر کرده گفت خدای ایشان را چگونه زنده گرداند بعد از آنکه بمیرانده قال الله تعالی او کالذی مر علی قریة وهی خاویة علی عروشها قال انی یحیی هذه الله بعد موتها فاماته الله مائة عام ثم بعثه مشغول شد که امام موسی کاظم رضه در وقتیکه از اهد اگر گشته پوشیده و پنهان در اطراف جهان می گشت گذارش در قریه از قراری شام افتاد و در آن محل که رسید بغایت حالی که جمعی انبوه از نصارای متوجه قلعه آن جبل شده بودند از ایشان پرسید که جای ست و شما کجا میروید گفتند بدین کوه هیکلی ست و در انجا راهبی ست که هر سال یکبار بیرون آید و ما را از حلال و حرام شریعت عیسی آگاه کند و مشکلی که ما شد حل سازد امام موسی با ایشان مرافقت نموده بر بالای کوه رفت و چون بدر دیر رسید پیری معمر بیرون آمد و بر موضعی مرتفع بنشست و همینکه چشم راهب بر موسی بن جعفر افتاد و نوری دید که از فرق همایون تا گرد آسمان مرتفع شده ازین صورت متعجب شده از امام موسی پرسید که آشنائی یا بیگانه گفتم از شما نیستم گفت مگر تو از امت محمدی گفت بلی راهب باز پرسید که از علمای ایشان با زنجال موسی جواب داد که انجا بلان تیستر اهب گفت سالک مسالک موسی گفت تلک یک کتاب اختیار تراست راهب گفت سن چند مسئله از تو پرسم امام فرمود که هر چه خواهی بپرس راهب گفت ما شما میگوئیم که روح بهشت و حشتی هست که آنرا طوبی خوانند و ما میگوئیم که اصل آن در سرای عیسی ست و ترعه شما آنکه در منزل محمدست علی کلا التقدیرین در بهشت بقعه و عرفه نیست کنون بگوئی که شمال آن در دنیا چیست امام گفت شمال آن در دنیا آفتاب ست که چون بوسط السماء رسد بقعه نباشد که شعاعی از شعاع آن بانجا نیفتد راهب گفت راست گفتی دگر معنی را نیکو میگوئی و از جانب آواز تحسین در آمد باز پیر دیر پرسید که میان ما و شما اتفاق نیست که اهل جنت در بهشت طعام و شراب میخورند و از مطعومات و مشروبات کم نمیشود اگر سید انی بگو که شمال آن در دنیا کدام ست امام گفت شمال آن در دنیا کنایه است عن جهل که هر چند اهل تفسیر تاویل و بطون آن سخن گوئید در حقائق آن نکته پردازند باتمام رسد و همان بر حقیقت خود باشد راهب استحسان نموده گفت ما و شما سیگوئیم که اهل

بهشت طعام و شراب می خورند و ایشان را بول و غائط نباشد مثال او در دنیا چیست امام جواب داد که مثال آن در دنیا چنین است که در شکم مادر از طعام و شراب که مادر می‌خورد او را
نصیبی باشد و بول و غائط از وی صادر نگردد راهب گفت راست بیان کردی اکنون مرا خبر ده که کلید بهشت از زر است یا سیم امام گفت از هیچکدام نه بلکه زبان بنده مومن است
که در دهن بگرداند و بگوید لا اله الا الله محمد رسول الله راهب گفت اکنون مسئله دیگر پرسم در جواب آن فرومانی امام گفت اگر جواب با صواب بگویم به دین ما در آئی گفت بلی و برین عهد
کردند آنگاه راهب گفت مرا خبر ده از آن دو برادر که یک شب از مادر متولد شدند و بیک روز بجوار رحمت الهی پیوستند و در حین موت آن دو برادر یکی دویست سال عمر داشت و دیگر
صد سال امام در جواب گفت آن دو برادر یکی عزیر و دیگری عزرا بودند پسران شرحیا که بیک شکم متولد شدند و بعد از پنجاه سال که با هم بسر بردند عزیر روزی بهیمه سیر رفت و بوادی قدسی الخیر
وانگور و عصیر و شیر بود و گذر او بر قریه از قرای شام افتاد که خدای تعالی اهل آنرا هلاک کرده قریه را ویران ساخته بود و عزیر در خرابی آن نظر کرد و گفت یحیی هذه الله بعد موتها
پس در آنجا بخواب رفت و باری تعالی روح او را قبض فرمود و جسد او را از چشم مردمان پنهان داشته گوشت او را بر سباع و وحوش حرام گردانید و آن طعام و شراب همچنان
تازه بماند که هیچگونه تغییری بدان راه نیافت و مرکب او نیز هلاک شد و بعد از وفات عزیر بچندی سال حق عز و علا باهتمام یکی از ملوک آن قریه را آبادان ساخت و بعد از صد سال
عزیر را زنده گردانید و فرشته آمد و از وی سوال کرد که کم لبثت جواب داد که لبثت یوما او بعض یوم و تردید در جواب بواسطه آن بود که اول پنداشت که آفتاب غروب کرده است
بنابران گفت که یکروز متوقف بودم و چون ملاحظه نمود که خورشید فوق الارض است فرمود که بعضی از روز درنگ کردم و آن فرشته گفت که بل لبثت مائة عام فانظر الی طعامک
وشرابک لم یتسنه وانظر الی حمارک و چون عزیر نظر بر استخوانهای پوسیده مرکب خود انداخت دید که عظام آن با هم متصل شد و اعصاب و عروق و لحم بروی رستن گرفتن و بعد از آن قادر
مختار پوست و موی بر آن پوشانید قال الله تعالی وانظر الی العظام کیف ننشزها ثم نکسوها لحما فلما تبین له قال اعلم ان الله علی کل شیء قدیر آنگاه عزیر بحمار پای خود نشسته بخانه آمد و با برادر
خویش عزرا پنجاه سال دیگر زندگانی کرد و هر دو برادر در یکروز یکی در دویست سالگی و دیگری در صد سالگی وفات یافتند ؏ اگر صد سال مانی ور یکی روز * بباید رفت ازین کاخ دل افروز
و چون موسی بن جعفر سخن بانتها رسانید راهب گفت هرچه گفتی راست گفتی و من گواهی میدهم که خدا یکیست و محمد بنده و رسول اوست و حضار مجلس نیز بموافقت
راهب ایمان آوردند در آثار آمده است که چون حضرت نبوی یعنی عزیر حیاتی تازه یافت بمنزل توجه نمود و بقریه درآمد و هیچکس او را نشناخت چون بسرای خود در آمده بر هیات
اولش ندید پیره زنی کور را بدر سرای نشسته دید آنحضرت از وی پرسید که این سرای عزیر است گفت آری تو چه کسی که او را نام می بری و من سالهاست که ذکر او بخیر از کسی نشنیده ام
جواب داد که من عزیرم کنیزک گفت سبحان الله صد سال شد که عزیر گم شده است و از وی هیچکس نشان نداد و چون آنحضرت را در دعوی خود راسخ یافت گفت که من یکی از کنیزان او بوده‌ام و وی
مردی مستجاب الدعوات بود و اگر راست میگوئی دعا کن که چشم من بینا گردد عزیر دعا فرموده دست خود را بر چشمهای جاریه فرود آورد و خدای عز و جل آن ضعیفه را بینا گردانید
و مدتی در روی عزیر نگاه کرده گفت گواهی میدهم که تو عزیری چه هیچ تفاوت از حین غیبت تا آن زمان در بشره او مرئی نمیشد و بقول امام موسی کاظم چنانچه مذکور شد عزیر پنجاه ساله بود که بار
اول وفات یافت و چهل ساله و سی ساله نیز گفته اند و علی اختلاف الاقاویل با وجود آنکه از حیات جدید اثری از آثار شیب در بشره همایونش مشاهده نمی افتاد پسری معمر داشت صد و ده
ساله و پسران پسر او نیز پیران با صفا بودند و جاریه مذکوره بمجلس بنی اسرائیل رفته اولاد عزیر را که در آن محفل بودند ازین واقعه خبر داد و ایشان او را تکذیب کرده جاریه گفت که
من فلان کنیزک نابینای شما ام که بدعای حضرت عزیر قوت باصره بمن ارزانی داشت و پسران آن با قوم از آن انجمن برخاسته بخدمت عزیر آمدند و پسر عزیر باوی گفت که در میان
دو کتف پدر من خالی مانند هلالی بود عزیر پشت خود را برهنه کرده بدو نمود و پسر آن علامت را دیده پدر را در آن قول تصدیق نمود اما سائر قوم او را درین دعوی باور نداشتند
و با وی گفتند هیچکس توریت را بعد از یاد محفوظتر از عزیر نداشت و در زمان بخت النصر توریت ضائع شده است اگر تو درین قول صادقی توریت را از بر بخوان او بخواند آن جماعت
از قول او بتقیید کتابت در آوردند و چون کتاب توریتی که بعضی از عظمای بنی اسرائیل آنرا از دشمنان پنهان کرده بود بدست آمد و هر دو را با هم مقابله نمودند حرفی فیما بینهما تفاوت نبود
قوم در ضلالت افتاده گفتند عزیر پسر خداست قال الله تعالی عما یقول الظالمون علوا کبیرا قال عز من قال وقالت الیهود عزیر ابن الله وقالت النصاری المسیح ابن الله آورده اند که
اول کسیکه در قضا و قدر سخن گفت عزیر بود چنانچه از پروردگار خود سوال فرمود که یارب من عجب دارم از آنکه اهل شرک را بر عباد مومنین و فرزندان انبیای خود مسلط ساختی تا ایشان
را قتل و اسیر کردند و مسجد ترا خراب گردانیدند و کتاب ترا پاره پاره کردند خطاب آمد که ای عزیر کسانیکه مرا می شناختند عصیان ورزیدند لاجرم جمعی را بر ایشان گماشتم که با من معرفتی
نداشتند عزیر گفت یارب اگر تو میخواستی ایشان نافرمانی نمیکردند وحی آمد که ای عزیر قضا و قدر از جمله اسرار من است وای بر آنکس که از سر من سوال کند عزیر ازین سال مدتی خاموشی
گزیده و باز بر سر سوال خود رفت وحی منزل شد که ای عزیر بنی اسرائیل محرمات مرا حلال پنداشتند و انبیای مرا کشتند و بواسطه این معنی کسانی بر ایشان مسلط گردانیدم که طمع ثواب
و خوف از عذاب من نداشتند و این صورت ابلغ است در عقوبت که دوستان خود را بر ایشان بگماشتم عزیر گفت یارب تو حاکم عادلی چه حکمت بود که عامه را بجرم خاصه مصیبت رسید

بخطای عزیز مصیب عقوبت فرمودی خطاب آمد که نعلان بیابان بردند جواب شنودی چون عزیز دران بیابان رفت ملکی بهیئت ظاهر شد پرسید که متوالی کرده و ترک گذاشته را باز آری گفت آری باز گفت که مشک توست که یک میل اپاره نوشیدن سازی گفت از گفتن از دست قدمی آید که یک منقال باور کنی جواب داد که اینجا نمی تواند آنجا حاجتی نیست آن ملک فرمود چنانچه از انجا حاجتی این نیز قاصری که بر اسرار الهی مطلع گردی چون سوال عزیز بمنصه رسید در باب قضا و قدر کار دریافت از جانب حضرت تعالی ماموریت شد که بقصبهٔ دیگر رود عزیز متوجه آن جانب گشته عمارت هوا و دری اتر کرده و بنظر الهی هر دری راه یافت درین اثنا بشیر او دران محله در گذشت و بطبرت رحلت سیل نمود قریب آن جنازه آن جنازه شگفتی آمد چنانچه از حد و وصف بجذب خانهٔ سودان بود و گویی چنان او را بگیرد که از خواب جست از عزیز غضب آتش در بیت الغل و مجموع سودان را هلاک ساخت و شعاب این حال را بنی نبی رسید که ای عزیز چرا این سودان را کشتی جواب داد که کبی از ایشان در آرزو نیکو علی الاطلاق فرمود چنان بکی گزیده چرا بهر را شفی عزیز ساکت شد و دانست که مقصود ازین خطاب عتاب نیست بلکه مقصود ازین عقوبت دنیاست و استغفار مشغول گشت مقبول است که بعد از وقوع این حادثه وحی آمد که ای عزیز با من مناجات کردی که تو حاکم عادلی و جور نمیکنی چرا بیگناهان را بالجرم مجرمان عقوبت فرمودی بدان ای عزیز که اگر قومی را هلاک سازم در دار عقوبت صالحان را ولیف ملاحظه گردانم بنابر این عتاب نمی برسن متوجه نشود زیرا که نقیض الهی خود اقتضاص هم چنان ایشان را مشمول حیرت و عاطفت بی نهایت خود کنم این صورت عدل باشد نه ظلم چه در برابر این عقوبت نعمتی بایشان ارزانی داشته باشم که ملافی نماید و عزیز را هر چند دیگر مشکلات در باب قدر روی نمود از حیرت و سلوت یاد نشاه تمار بر زبان نمی یارست آورد و من چه سابقا این خطاب بگوش وی رسیده بود که اگر دیگر بار از قضا و قدر سوال کنی نام ترا از دیوان انبیا محو فرمایم و علانیه نبوت خود خان گفته اند که پیغمبری که حضرت خداوند جل ذکره او را بکیفیت هلاک قوم بعد از عذاب مامور گرداند را سیاه روی سازد و نه عزیز و اهل بحقائق الامور ذکر احوال زکریا یحیی و شمه از احوال مریم علیها السلام قال الله و جعل ان الله اصطفی آدم و نوحا و آل ابراهیم و آل عمران علی العالمین یعنی خدای تعالی اذ وقت امرأة عمران ربنا لک ما فی بطنی محررا متقبل منی و قال عز و جل ذکر رحمة ربک عبده زکریا الی سائر ما فی القرآن فی هذا الباب و دیگر قصص اخبار پیغمبران ما خبار ذکر دهاند که پدر زکریا موسوم بود یا دان پایه دان مرسلک و لاه و انبیای عظام انتظام داشت و عمران بن ماتان پدر مریم از اولاد سلیمان بن داود بود و زن عمران مادر مریم صالحه عفیفه و داود خترى و دیگر داشت بنزدیک تر از مریم اسباع نام که در فراش زکریا غنودی و چنانکه در کریس بنگام پاس تولد ولادت در سایهٔ درختی انشسته بود که مرغی را دوده که بچه مرغ را شگافته بچه بیرون آورد و مادر مریم را از مشاهده این صورت آرزوی تولد و تناسل حد باطل پیدا شده بود دعا کرد که وهب لی نسلا و افرزندی بخشد چهان زمان خالق متعال و بعد از انقضای حمل مشهور بادی سباشرت نمود و بار برگرفت بعد از ظهور حمل نذر کرد که اگر فرزند آید او را بسیی ترسد لطفل حرم او فرزند او عزیز باشد و معنی عزیز آنست که اشتغال بنیا شتغال داشته باشد و بخدمت عبادت ذات اقدس واجب الوجود و خدمت بیت المقدس بکاری دیگر نپردازد و زنان بنو اسلاف خدمتی کنند که دارند شاید و نیکی که دانند چون مریم متولد شد مادرش بتا برعدم قابلیت تحریر او حزین و اندوهناک گشت قال الله تعالی حکایة عن قولها انی وضعتها انثی و الله اعلم بما وضعت لیس الذکر کالانثی و انی سمیتها مریم و انی اعیذها بک و ذریتها من الشیطان الرجیم الی آخر الایات و حاقت حنه مریم را در خرقه پیچیده نزد احبار بیهود بسجد برده علما این صورت را مستکره داشته هی الی بزکریا نازل گشت که من دختر را بعوض پسر قبول کردم قال عز اسمه فتقبلها ربها بقبول حسن و دران زمان هیچ مرد متقدم و صاحب منبر نگذرانیدند بجهت قبول حضرت بی الارباب مریم را احبار بکفالت و تربیت او میلی تمام نمودند که من بتعهد او اولی ام زیرا که خدا بهروی در خانهٔ من ست علما جواب او ندادند که قرابت بسبی موجب اولویت نیست و آخر الامر بر قرعه اتفاق نمودند اسامی خود را بر اقلامی که بر آنها توریت می نوشتند کتابت کردند و همه جمع فرموده پرده بران پوشانیدند و مقرر کردند که کودکی نارسیده قلم هر کران ازان قلمها بیرون آرد صاحب قلم کفیل مریم بود از دند و کودکی از کودکان محرر دست مزبور پرده برد و قلم زکریا را بیرون آورد احبار سرانرا خط قرار پیچیده گفتند که اقلام خود را در آب روان می اندازیم که نهری در حوالی نشسته آب آنرا نبرد صاحب آن قلم حفظ مریم اولی باشد و چون اقلام را در آب انگندند قلم زکریا در آب فرو رفت و باقی را آب ببرد باز گفتند که قلمها را در آب می اندازیم هر کدام که آب نبرد خداوند آن مریم را حفظ نماید و چون بدین موجب نیز عمل نمودند قلم زکریا را آب نبرد فال جمعیت کلمه و مالکیت لدیهم اقلامهم ایهم یکفل مریم و احبار بعد از ثبوت قرعه زدند ضا بقضا داده و زکریا مریم را نزد خود آورد و بعد از شباع بخانهٔ خویش فرستاد و بهمت بر حفظ و حراست او مصروف میداشت فاضلیت عبادت و خدمت مسجد پیدا کرد و زکریا بجهت مکان کردن بزینه در انجا و اتقامی نمود و چون حضرت بنوی از حجره بیرون رفتی در غرفه را مقفل ساختی زکریا مادر بعضی اوقات که نزد مریم رفتی میوه های زمستانی در تابستان پیش وی نهاده و دیدی و با بالعکس از دیدی که ای لک هذا فی غیر حینه و مریم گفتی هذا من عند الله یرزق من یشاء بغیر حساب چون زکریا از مریم این صورت مشاهده فرمود گفت قادری که در غیر وقت ثمار بر مریم ارزانی میدارد میتواند که در غیر وقت نیز بمن فرزندی بخشد چه او در غایت پیری بود و زوجه اش نیز سترلک عجائز تمسک بعید الاجرم روی توجه بقبلهٔ دعا آورد و گفت رب هب لی من لدنک ذریة طیبة سمیع الدعاء و باری بجاز و تعالی دعای او را مستجاب گردانیده در وقتیکه نماز میگزارد و جمعی را از ملائکه فرستاد که بشارت آنکس را بوجود یحیی بدو رسانند قال الله تعالی فنادته الملائکة و هو قائم یصلی فی المحراب ان الله یبشرک بیحیی و قال فی موضع آخر یبشرک بکلمة من الله اسمه یحیی لم نجعل له من قبل سمیا و جمعی از علما گفته اند که مراد از لفظ ملائکه در بعضی از مواضع که در فرقان مجید واقع شده است جبریل است

و این موضع یکی از آن کلمه هست مصدقاً بکلمة من الله و سیداً و حصوراً ای حلیماً و حصور در لغت شخصی را گویند که از زنان اجتناب نمایند بر عفت نه بواسطهٔ فقدان شهوت یعنی حصر کننده و باز دارنده باشد
نفس خود را از اختلاط و مباشرت نسوان و نبیاً من الصالحین چون این بشارت بزکریا رسید با آنکه خود بدعا طالب فرزند گشته بود تعجب نمود و گفت رب انی یکون لی غلام و کانت امرأتی عاقراً و
قد بلغت من الکبر عتیا و بعد از آن علامتی زکریا حائض شد و پس از آن طهر زکریا با او مباشرت کرد و به یحیی حامله گشت و زکریا از زاد و بیرون آمد مدت سه روز قوت سخن گفتنش نماند الا تکلم الناس ثلثة ایام الا رمزاً و چون
ایام حمل انقضا یافت یحیی متولد شد و چشم ابوین بدیدار او روشن گشت و بعد از اندک زمانی خالق نور و ظلمت سراپردهٔ دل او را بانوار علم و معرفت منور گردانید یا یحیی خذ الکتاب بقوة و آتیناه الحکم صبیا
و ابن عباس میگوید که یحیی در سن چهار سالگی بر جماعتی از کودکان گذشت که بازی میکردند و کودکان او را آواز دادند که با ایشان موافقت نماید یحیی جواب داد که سبحان الله ما از برای بازی مخلوق نشده ایم و گویند
که بدایت حال حضرت یحیی از والدین التماس نمود که از برای او جامه های رهبانان ترتیب کردند و بلباس ایشان متلبس شده با آن طایفه در مسجد بیت المقدس آمدی و بعبادت مشغول گشتی و بطعام
و شراب اندک قناعت نموده بدر او مانند هلال و بدن او بسان خلال گشت پدر و مادر از روی شفقت التماس نمودند که باندازهٔ طاقت عبادت کند و طعام بیشتر تناول فرماید ملتمس ایشان مبذول
نیفتاد و از خوف و خشیت خدای تعالی چندان بگریست که اثر گریه بر رخسارهٔ آنحضرت مثال وجه دل صغیر ظاهر شده و مادرش دو پاره نمد در دو طرف رخسار مبارک او تعبیه کرده بود تا آب چشم یحیی بر آن
نمدها جریان نماید منقولست که هرگاه یحیی در مجلس وعظ پدر حاضر گشتی زکریا ذکر جهنم بر زبان نیاوردی زیرا که یحیی طاقت شنیدن آن نداشتی اتفاقاً روزی در مجلس پدر بر منبر بحیب تفکر فرو رفته بود
و زکریا از حضور وی ذاهل گشته بنیاد کرد که جبرئیل مرا خبر داده که در جهنم کوهیست سکران نام و متصل بآن وادیست موسوم بغضبان که غضب آن ناشی از غضب خداوندست جل ذکره و یحیی
این حدیث استماع نموده نعره زد و بیهوش شده بدر افتاد زکریا از مجلس بخانه آمده صورت واقعه را با مادر یحیی در میان آورد و گفت برخیز بینیم که فرزند ما چه حال دارد هر دو از منزل بیرون آمدند
و سه شبانه روز او را طلبیده نیافتند در روز چهارم بر سر چشمهٔ بدیدندش نشسته که واقع بود بر عقبهٔ از عقبات بیت المقدس که پای مبارک خود را در آب فرو هشته و بجانب آسمان نظر افکنده بود مادر
و پدر رقت بسیار کردند و بمبالغهٔ تمام یحیی را بخانه بردند و طعامی حاضر کردند تا مقداری تناول فرمود مادر خرقهٔ پشمین را از بدنش بیرون کرده شب جامهٔ خوابش بخوابانید یحیی در
خواب رفت چندانکه نماز و شب پدید داشت از وی فوت شد و چون بیدار گشت آواز بر آورد که ای مادر پشمینه در بشت مرا بیاور که من بستر نرم ترا نمیخواهم زکریا باز در جه خود گفت بگذار که یحیی
چنانچه خواهد زندگانی کند که من امید میدارم که به نیل مراد خود در آخرت فائز گردد و چون گریه از حد تجاوز نمود روزی زکریا گفت ای قرة العین من ای زندگی بدعا از خدای تعالی طلبیدم
که موجب سرور و سکوت دل من باشد و تو از کثرت بکا عیشش بر ما منغص گردانیدهٔ و سبب پریشانی خاطر ما گشته یحیی جواب داد که نه تو با من گفتی که جبرئیل مرا خبر داده که میان بهشت
و جهنم بیابانی ست پر آتش که اطفای آن نمی پذیرد آتش آن الا آب چشم زکریا گفت آری یحیی فرمود که مرا از گریه منع مکن چه میشاید که آب چشم من آتش آن بیابان را فرو نشاند زکریا در گریه
آمده گفت انک محق لک البکا آورده اند که چون عیسی صاحب شریعت بود یحیی اکثر اوقات ملازمت مینمود روزی عیسی با یحیی گفت که من دائم ترا ترش روی می بینم گویا که از رحمت
خدای تعالی ناامیدی یحیی جواب داد که من دائم ترا خندان می یابم گویا از مکر خداوندی ایمنی و بعد از این قیل و قال وحی حضرت ذو الجلال بر هر دو نازل شد که سخن آنست که عیسی
میگوید نه یحیی ذکر قتل حضرت زکریا و یحیی علیهما السلام روایات مختلفه درین باب بنظر رسیده اما کلک بیان بقول مشهور در مقتل این دو پیغمبر بزرگوار اکتفا می نماید تا سبب
درازنفسی موجب ملال مستمعان نگردد جمهور مورخان گفته اند که چون مریم حامله شد و غیر زکریا کسی بنزد او در نمی آمد یهود که طینت اکثر ایشان مجبور بر بهتان و افترا و عناد بود زکریا
را بزنا متهم داشته قصد قتل او نمودند و آن حضرت را این معنی معلوم شده از میان قوم بیرون آمد و قصد گریز کرد و در راه درختی دید و از آن درخت آوازی بسمع وی رسید که یا زکریا بنزد
من بیا و زکریا بطرف درخت گشته درخت از هم شگافته شد و زکریا را در جوف خود جای داد و باز اجزای وی با هم اتصال یافت شیطان در آن حین گوشهٔ جامهٔ او را بگرفت تا از
درخت بیرون ماند و طالبان زکریا شیطان را بصورت انسان دیده پرسیدند که پیری موصوف بصفاتی چنین درین راه بنظر تو آمده گفت من ساحری ترا از آن پیر ندیدم که بسحر خود
شجره را شگافته در جوف او پنهان شد گفتند تو دروغ میگوئی ابلیس گفت بر صدق دعوی من اینک گوشهٔ جامهٔ اوست که در بیرون مانده و قوم خواستند که آتش در شجره زنند
شیطان اغوای ایشان کرد که این درخت را با زکریا پاره دو نیم باید کردن آن گمراهان بقول شیطان بر فعل چنان اقدام نمودند منقولست که چون فرق همایون زکریا از اره
متاثر شد خواست که آهی بکشد ندای الهی رسید که دم در کش و الا نام ترا از دفتر انبیا محو میگردانم آه و واویلا که گاهی دوستان خود را در میان درخت اره بر فرق می بینند و مجال دم
زدن نمیدهد و دشمنان از ثمرهٔ اهل سیره مرادی چینند و شکر نعمت نمیگزارند و بحکم او را اشکال این ماجرا قوت گفتن چون و چرا نیست یفعل الله ما یشاء و یحکم ما یرید و وهب ابن منبه
گوید که شعیا پیغمبر برین کیفیت گشته شد و حضرت زکریا بر فراش خود وفات کرد چنانچه سابقاً درین اوراق مسطور شد اما سبب قتل یحیی بن زکریا بروایت اشهر آنست که در آن عصر
پادشاهی بود و زنی داشت که باطن نامبارکش با انبیا و اولیا صفائی چندان نداشت و این زن را دختری جمیله بود از شوهر پیشین و این مفسده بنابر کبر سن بتوهم آنکه مبادا
که ملک تبزویج بیگانه میل نماید و حرمت وی ساقط گردد از شوهر التماس کرد که دختر جمیله او را در قید نکاح آورد جواب داد که درین باب استفتا کنم اگر جائز باشد ملتمس تو

سبب دل افتد و زکریا پسر یحیی بن زکریا پسر حضرت نبوی جواب داد که این عقد باطل ست این نکاح فاسد و ملک باز زوجه خویشه خویش گفت یحیی پیغمبر خدا ست و این پیغمبر رغ میفرماید آن نا کار یحیی معصوم را در دل گرفته صبر کرد تا روزی که ملک ست بود دختر خود را آراسته فرستاد و ملک خانه را از اغیار خالی یافته مباشرت دختر سیل کرد و دختر متناع نمود و گفت من مطاوعت تو نمیکنم تا حاجت مرا روان گردانی ملک پرسید که ملتمس تو چیست دختر گفت قتل یحیی بن زکریا ست ملک در غلیان سگر و هیجان شهوت گفت اختیار تراست آن بدا ختر سفدی را فرستاد تا سر مبارک یحیی را از بدن جدا ساخته و در طشتی نهاده مجلس آورد و دو نوبت از ان سر آواز بلگو شش ملک سید که این دختر حلال تراست و بر وایتی زمین ملک با دختر بفرمان حضرت داور فرو برد و نزد بعضی قتل آنحضرت فساد اخیر ست از دو فساد بنی اسرائیل که قرآن مجید بذکر آن ناطق ست چنانچه مذکور شد آورده اند که بعد از وقوع این امر مستنکر ایزد تعالی ملکی را از فارس خرد و سس نام متوجه بنی سرائیل گردانید تا با نتقام زکریا و یحیی مهار از نهاد ایشان بر آورد و خود و لشکر کشیده مملکت شام را زیر و زبر گردانید و بنزدیکی بیت المقدس منزل کرده لشکر گاه ساخت سرهنگی را که موسوم بود بلغوز فرمان داد تا چندان بنود قتل آرد که خون ایشان بعسکر وی رسد فرود فرمود که از دروازه بیت المقدس چنان گندند تا لشکر گاه آنگاه دبشهر در آمده بجائی رسید که خونی دران موضع می جوشید فیروز از کیفیت آن استفسار نموده معلوم کرد که از زمانگاه کشتن یحیی تا این دم آن خون و غلیانست با جمله سر هنگ تیغ کین ان ایام انتقام بیرون آورده در سر افشانی آمد و چون عدد کشتگان بیعقاد هزار رسید خون یحیی آنچنان ساکن گشت باز ایستاد و فیروز صورت واقعه را معروض ملک داشت ملک فرمود که دست از کشتن باز گیرکه هنوز خون بشکر گاه نرسیده است و فیروز بر بقیه سیف ترحم نموده و داب و موالی ایشان را کشتن گرفت نامه های خردوس حاصل شد بر ای ارباب فطنت و درکا پوشیده نماند که در بن محل حدیثی بتقریب یاد آمده خامه شکسته زبان به بیان چسارت نمود قال الله صلی الله علیه و آله و سلم اشد الناس سن قتل نبیا او قتله نبی یعنی بدترین مردمان آن کس ست که پیغمبر را کشته باشد یا پیغمبر او را کشته باشد و قد اتفق المحققین شیخ صدر الدین قدس سره و توافق دقائق جهل رشته را احادیث مصطفوی بیان فرموده و این چهار سلک تمام بنظام در آورد و در تفسیر شق اول ازین حدیث کلام آن نگونسار راجع بر این ست که انبیای عظام در نهایت درجات سعادت و کمال اند و معنی شدید تحقق و اقعا کرد اصد و میباشد تحقق باید باید که آنان کما عدام و افنا پیغمبران جسارت نمایند در غایت شقاوت و جهل باشند و تبیین شق دوم گفته ست که انبیای بلند مکان مرتبت عالی یافتند و بر ای اصابت شعار ایشان مکشوف نیشود که در ذات شخص هیچ خیریت و نکوئی نمانده است بلکه مجسم شر ضرر محض ست بلکه از وجود او مبادرت نمایند و نزو راقم حروف شقاوت و شرارت تمام دوم بلغ ست چه میشاید که قتل پیغمبر از بدگوهری که مفهوم کلام خسر الدنیا و الاخره بروی صادق می آید بطریق غفلت و سهو واقع گشته باشد و چون انبیای ازین معصمت بیصانه اند هر چه از ایشان صادر گردد از سر تحقیق و کمال بصیرت بوده و مخفی نماند که حضرت پادشاه اسلام پناه که اطناب خیام دولتش با دا تا هلو دسد دو با دا ری بجا نه لغت فیوض از زبانی دشت تا جاحی از اشرار را که از در زمان پیغمبری میبودند آن پیغمبر جهان را از لوث وجود ایشان پاک سیگرداند و به تیغ تهر و سیاست بگذرانید و اسید چنان ست که تیلسی از ان طبقه کس نماند و اندیشه سابق با خوان گذشته لاحق گردند و ما دنک علی الله بعزیز و با جمله اکثر از مسوخان که بر قول ایشان و وثوق ست گفته اند که قتل یحیی بعد از رفع حضرت عیسی بود با آسمان و زمان ولادت ایشان با یکدیگر تقاربی داشته آن دو مولود فرخنده مقدم پسران خاله هم بودند و صلے الله علی نبینا و علیهما و علی سائر الانبیاء و المرسلین الی یوم الدین و گر احوال حضرت عیسی ابن مریم علیه السلام حضرت خالق البر ایام مریم را بامین از خلق عیسی بوجود او بشارت داد کما قال عز اسمه اذ قالت الملائکة یا مریم ان الله یبشرک بکلمة منه اسمه المسیح عیسی بن مریم وجیها فی الدنیا و الاخرة و من المقربین و یکلم الناس فی المهد و در آوان رضاع پیش از وقت تکلم سخن گفتن خارق عادت بود و از حضرت مریم روایت میکنند که گفت تفتیکه سر حامله بودم فرزند من عیسی در شکم بامن حکایت میکرد و من بدو بواسطه ادوم و چون کسی را مشغول گردانیدی دی تسبیح میکردی و من می شنیدم تسبیح او را و کمالا یعنی سخن کمن بامردم در حالتی که بسط بود و دو سوی این حالت بروی طاری شدی پیش از انکه او را با آسمان برد و سخن او در طفولیت بحد بلوغ و در کهولت دعوی نبوت تا چون اول خارق عادت دیده باشد بوقت دعوت انکار نبوت او نکنند و گفته اند که اولا ای جلیلا و عرب کهولت راجع گویند بحدیث آنکه احب اهل بیتی آدم ست و بعد از ان شیث و شیث بخفت چون انش باشد و در مفهوم کلام کمل علوم ملاحظه هست من قولهم اکمل الهیئت اذا طال و قوی و من الصالحین یعنی از نیکوکاران باشد مریم گفت ربانی نکون لی ولد و لم یمسسنی بشر ای توجع و این کلام بر سبیل تعجب گفت چه عادت نبود که فرزندی بی پدر متولد شود جبرئیل گفت کذلک الله یخلق ما یشاء و باری تعالی در سوره مریم میفرماید و اذکر فی الکتاب مریم اذ انتبذت من اهلها مکانا شرقیا و باد کن ای محمد در قرآن مریم را وقتی که منفرد شد از قوم خویش و بکناری در رفت بجانب شرق الانتباذ الافراد و من الناس من یخبر بعد فاکتفت من دونهم حجابا و کیفیت حمل او بعیسی چنان بود که مریم روزے در سرمای خواهر خویش شتاع پرده آبستنی نهاده است که شمل یحیی بجای آرد که جبرئیل بصورت جوانی الغرض بروی جسد موی نبکو قامت بروی ظاهر شد فارسلنا الیها روحنا تمثل لها بشرا سویا یعنی بر ذات انسان تمام خلقت قال ابن عباس شابا معتدلا ابیض الجسد قطط العین الشعر شارب و مریم چون دید که شخصی قصد او دارد گفت انی اعوذ بالرحمن منک ان کنت تقیا طائفه گفته اند که در ان زمان جوانے بود موسوم بنسوان که او را بر سبیل استهزا التقی میگفتند چنانچه هر علم مندنام نهنگے کافور و مریم گفت اذا را بالفظ تقیا چگمان برد که جبرئیل آن شخص ست و بعضی گویند که مریم او را بتخویف نموده فرمود که اگر تو پرهیزگاری از خجور پرهیز کن چه متقی از عقوبات خدا تواند

رسان باشد جبرئیل گفت لست بالذی تخافینه و انما انا رسول ربک لاهب لک غلاما زکیا یعنی مطیعا و طاهرا مریم گفت انی یکون لی ولد و لم یمسسنی بشر و لم اک بغیا ای زانیه جبرئیل گفت کذلک قال
ربک هو علی هین یعنی خلق او ولد من غیر محل و الازدواج و لنجعله آیة للناس ای عبرة و رحمة ای سبب رحمة منا و کان امرا مقضیا کائنا لا شک فیه و انه یعلمه الکتاب و الحکمة و التوریت و الانجیل
و رسولا الی بنی اسرائیل ای بجعله رسولا الیهم ابن عباس رض گوید که بعد از گفتگوی جبرئیل بمریم نزدیک شده بادی در وی دمید جمعی گویند در آستین او دمید و زمرهٔ در جیب و فرقهٔ در موضع ولادت
گفته اند و بعد از آن بحفظ شجرهٔ آمال مریم ثمرهٔ اقبال بار ور گشته بعد از نه ماه بر روایتی عیسی متولد شد آورده اند که اول کسیکه از حمل مریم وقوف یافت یوسف نجار پسر خاله او بود که در مسجد بیت المقدس عبادت
میکرد و گاهی بخدمت مریم اشتغال نموده از بیرون پرده با وی سخن میگفت و چون یوسف بر حال مریم اطلاع یافت بغایت حزین و اندوهناک شد و روزی با وی گفت که مرا بزهد و تقوی تو اشتباهی
روی داده است و میخواهم که آنرا بعرض رسانم مریم رخصت داده یوسف پرسید که هیچ زرعی بی بذری و هیچ بذری بی زرع بوده است مریم جواب داد که اگر میگوئی که خدای تعالی اول زرع
را آفریده بی بذر بوده است و اگر میگوئی که اول بذر آفریده آن بدون زرع موجود شده است و اگر میگوئی که هر دو را معا آفریده است هیچکدام از یکدیگر حاصل نشده است باز پرسید که هیچ درختی
بی آب نشو و نما یافته است مریم فرمود که اول خدای تعالی درخت را آفریده است و بعد از آن آب را سبب حیات وی گردانید و در نوبت سوم یوسف بما فی الضمیر تصریح کرده گفت هرگز هیچ
فرزندی بی پدر در وجود آمده است مریم جواب داد که بی مادر هم بوجود آمده چه آدم و حوا نه پدر داشتند و نه مادر یوسف تصدیق قول مریم نموده گفت سوال من بطریق حکمت بود و من از گفتار
خویش استغفار کردم و الکنون ملتمس آنست که مرا از حقیقت حمل خویش آگاه گردانی مریم گفت ان الله یبشرک بکلمة منه اسمه المسیح عیسی بن مریم الی قوله و من الصالحین و در معنی کلمه مسیح چند وجه
گفته اند قولی آنست که مسیح فعیل است بمعنی مفعول یعنی ممسوح القدمین بود بدان معنی که جمله کف پای او بر زمین نشستی و میان قدم او ارتفاع نداشت یا آنکه جبرئیل به پر خود او را بسود تا
شیطان را بر او دستی نباشد و قولی دیگر آنکه مسیح فعیل است بمعنی اسم فاعل و برین تقدیر زمرهٔ گفته اند که او را مسیح جهت آن میگفتند که دست بر بیماران میمالید و همه شفا می یافتند و فرقه
بر آنند که مسمی به مسیح بواسطه آن شد که سیاحت بسیار کردی و طائفتین که لفظ مسیح را بمعنی اسم فاعل و اسم مفعول گفته اند در بیان معنی آن وجوه دیگر نیز ایراد کرده اند که دانستن آنها موقوف
بر مطالعه کتب تفسیرست قیل انما سمی المسیح مسیحا لانه مسحه من الجمال آورده اند که چون ولادت عیسی نزدیک شد ندای بمریم رسید که ازین شهر بیرون رو که اگر قوم ترا بدین کیفیت ببینند
فرزند ترا بکشند و مریم ساز رفتن کرده جبرئیل او را رهبری کرده با یوسف نجار از بیت المقدس بیرون آمد و بعد از آنکه دو فرسخ قطع نمود بقریه از قرای شام رسید که آنرا بیت اللحم میگفتند و
بنا بر استیلای درد ولادت از مرکب فرود آمده پشت مبارک خود را بر درختی یابس نهاده فرمود یا لیتنی مت قبل هذا و کنت نسیا منسیا و درین اثنا باری تعالی فرشتگان را با آنچه محتاج
الیه این امر باشد فرستاد تا بگرد مریم در آمدند و از رشحات فیض بی نهایت چشمه آبی در آن موضع ظاهر گردانید تا ملائکه عیسی را بآب آن چشمه بشویند گویند که چون عیسی از مادر جدا شد ندا
کردند الا تحزنی قد جعل ربک تحتک سریا ای جدولا من الماء و قیل سیدا و بعضی گفته اند که منادی جبرئیل بود که از پایان پشته که مریم بر آنجا بود این ندا در داد و بعد از آن جبرئیل ع
بامر الهی گفت که و هزی الیک بجذع النخلة تساقط علیک رطبا جنیا مریم مناجات کرد که یا رب در آن زمان که تندرست بودم روزی مرا بی سعی و کوشش بمن میرسانیدی اکنون
که رنجورم میفرمائی که درخت را بجنبان تا خرما بریزد و من نمیدانم که درین چه حکمت است ندا آمد که ای مریم در آن وقت همگی خاطر تو متوجه بجانب ما بود و الکنون که فی الجمله محبت عیسی را در دل
خود جای داده دستی میباید جنبانید تا روزی حاصل شود فکلی و اشربی و قری عینا پس بخور ازین رطب و بیاشام ازین آب و چشم بعیسی روشن کن مریم از جبرئیل پرسید که اگر مردم از من
سوال کنند که فرزند از کجا آوردی چگویم جبرئیل گفت فاما ترین من البشر احدا فقولی انی نذرت للرحمن صوما فلن اکلم الیوم انسیا حاصل معنی کریمه آنست که اگر کسی را ببینی باشارت بگوی
که نذر کرده ام که از برای خدا حدیث نکنم و با بنی آدم سخن نگویم چه در آن وقت چنانچه صوم از طعام متعارف بود امساک از کلام نیز شیوع داشت و چون بنی اسرائیل از رفتن
مریم خبر یافتند در عقب او شتافتند و بعد از طی اندک مسافتی بوی رسیدند و جامها را چاک زدند و خاک بر سر کرده گفتند که الذی صنعت بنا لقد جئت شیئا فریا ای منکرا عظیما و باز
قوم ندا کردند که یا اخت هارون یعنی شبیه به هارون در عبادت و در معنی این کلمه وجوه دیگر نیز گفته اند که شرح تفسیر متکفل به بیان آنست و گفتند ما کان ابوک امرا سوء ای نبود پدر تو
مرد بد یعنی زانی و فاجر و ما کانت امک بغیا یعنی نبود مادر تو زانیه مریم اشارت بعیسی کرد که صورت واقعه را از وی بپرسید ایشان در غضب رفته گفتند که بر ما افسوس میکنی با کودکی
که در گهواره باشد چگونه سخن کنیم قالوا کیف نکلم من کان فی المهد صبیا و عیسی بقدرت خداوندی در تکلم آمده گفت انی عبد الله آتانی الکتاب و جعلنی نبیا الی آخر الآیات و بعد از ادای این
سخنان عیسی زبان در کام خاموشی کشید تا آن وقت که میعاد سخن گفتن کودکان رسید و چون این معجزه یهود دیدند دست از طعن مریم باز داشتند و دیگر بزبان او را نرنجانیدند و دانستند
که این آن پیغمبرست که انبیای سابق بوجود او بشارت داده اند طائفه از نقله اخبار گفته اند که مریم از بیت اللحم مراجعت کرده در بیت المقدس توطن نمود تا آن زمان که از عیسی معجزات
و خوارق عادات صادر گشته قوم قصد قتل او کردند آنگاه با مریم بامر الهی بجانب مصر یا دمشق رفت و فرقه از ائمه تاریخ گویند که هم در مبداء حال با پسر خویش و یوسف نجار عزیمت
دمشق نمود تا در آنجا ساکن گشت تا زمانی که انجیل بر عیسی نازل شد و چون سن شریف بسن پانزده سالگی رسید برفقای ثلثه بوطن مالوف مراجعت کردند منقولست که مریم و عیسی در

ورد دشق در خانه یکی از اغنیا بسر میبردند و آن شخص بتعهد خدمت ایشان می پرداخت و در ظل حمایت و رعایت او جمعی ضعیفان و مکدران و بر جای ماندگان نیز زندگانی میکردند و در اثنای سماع عیسی از خانه آن دولتمند بدر رفته بمکتبی نشست که آن سر نشار که صادر شد عیسی فرمود که متاع خواجه فلان کس را دزدیده اند بریم گفت ای پیغمبر خدا گمان امثال این سخنان نباید گفت عیسی جواب داد که این حدیث را از سر یقین میگویم و حضرت نبوی صاحب بیت را خبر کرده آن شخص چون ایشان را بسر قرت منسوب ساخت گرگفت من چشم ندارم که موضع رخت را بینم و مقصد جواب او که من پای ندارم که بخانه در آیم عیسی فرمود که این جمعی مقصد را بردوش گرفته ست تا او از رود دوست اطلاق خانه در از کرده بیرون آورده ست چون جمعی را بر پای کردند و شد و اهالی و روزنه یافتند و بعد از نگهبه آن دو شخص بدر دی خود اعتراف نمودند و خواجه مال خود از ایشان بستاند و چون عیسی بعوث شده بنبوت المقدس آمد یهود را بدین قویم دعوت فرموده قوم بر نسبت او سخنان ناشایست گفتند و بقدم تمرد و انکار پیش آمدند اما حواریین بدو ایمان آوردند قال الله تعالی فلما احس عیسی منهم الکفر قال من انصاری الی الله قال الحواریون نحن انصار الله جمعی از مردمان گفته اند که ایشان از گذاردن نماز در حالت غسل شتاب عیسی با آن جماعت گفت که اگر لوح نفوس خود را از جرایم خطایا بالتمهید شمار ابهتر باشد کسب الاحبار گردید که تخریج یعنی تبیض ست ایشان نابر دانکه جاهد ابا شستن سفید میباشند موسوم بحواریین گشتند و گروهی را مصیده آنکه ایشان رنگ زنان بودند و چون عیسی آن جماعت را بمتابعت و انقیاد احکام الهی دعوت فرمود از وی معجزه طلب داشتند و عیسی الثواب را در یک خم فرو برده هر یک از آنها را ملعون بلعوی مخصوص بیرون آورد و همه بدو ایمان آوردند و کانوا ثنی عشر رجلا فلما رآه ما کراول چیزی که عیسی بدعوت آن ماموز شد گفتار ست چنانچه بود بعد از ان اقرار به نبوت محمد صلی الله علیه وآله وسلم قال الله تعالی واذ قال عیسی بن مریم یا بنی اسرائیل انی رسول الله الیکم مصدقا لما بین یدی من التوریت و مبشرا برسول یاتی من بعدی اسمه احمد و الحضرت طاقیه از پشم در سر و جامه از پشمین در بر و عصای در دست بیوسته سیاحت کردی و در موضعی که شب بر آمدی بنیوته کردی سایبان او ظلمت لیل و بستر او بهین در و ساده او حجر نان خورش او حضرت بقول ارض بود و هرگز بوصدان و فقدان هیچ چیز در دنیا شادمان و اندوهناک نگشتی نان جوخردی و پیاده بسر کردی و یاران مطلقا از اختلاط و نفرسودی و با استشمام روائح طیبه مائل بگشتی و در ابواب تحصیل جاه تشبث نمودی و هرگاه که بنادلیان نشستی بفروتنی تمهید نمودی و از دنیا بقلیلی قانع بودی و گفتی که هذا لمن یموت کثیر و نوبتی حواریین از وی التماس کردند که مرکبی پیدا کنند تا از مشقت پیاده رفتن خلاص شود فرمود که از بهای آن عاجز الیتان ابزیای او بر سی خریده و آنحضرت روزی بروی سوار شده چون شب روی نمود حافظ شرایفش متعلق باب دهلیز مرکب گشته چهار پا را بایشان رد کرد و گفت من بدارم از این نوع چیزی که دل مرا بخود مشغول گرداند و روئی از وی التماس کردند که یا نبی الله حضرت فرمای تا حجت سکنای تو خانه بنا کنیم جواب داد که من چشم در سرای که اگر عمر من دراز باشد خراب گردد و اگر کوتاه بود دیگری مدتها نشیند و چون اصحاب در ان باب تاکید و مبالغه نمودند با ایشان بکنار رود یافت و گفت اگر میتوانید در بن موج سلام خانه بنا کنید گفتند هیچ بنائی با موج باقی نماند بلکه موجود نگردد و گفت نسبت دنیا با آخرت همچنین ست روایت کردند که روزی با سه کس برابای بیرفت که ناگاه چشم ایشان بر دو گنج زر افتاده و در رفیقان بتصرف او سیل نمودند و عیسی از یاران مخالفت گزیده فرمود حافظ باشید که این دو گنج موجب هلاک شما سه نفر گردد و چون عیسی غایب گشت یکی از ان سه نفر بیازار رفت تا طعامی آورد و آن دو شخص با هم قرار دادند که چون رفیق از بازار بیاید او را بکشند تا قسمت صحیح گردد و هر کدام مشتی بر گیرند و آرند طعام زهری در خورد نی تعبیه کرده تا یار آن فوت شده هر دو خشت او بماند و بعد از انکه از بازار مراجعت کرد رفیقان با تفاق او را کشتند و متاعب او به تناول طعام مشغول شده ایشان نیز بعالم آخرت رخت کشیدند و عیسی چون از مقصد مراجعت نموده آن اسیران تقدیر را بدان سان دید فرمود که بلکذا تصنع الدنیا بارباب وفای از معرفت روح الله آن بود که پاره گل را بصیات مرغی ساخته باد در وی دمید تا در طیران آمد و از نو اخفاش گردید و چون یهود این معجزه را مشاهده کردند گفتند هذا الا سحر مبین و دیگر آنکه ابرص را معالجه فرمود و آنکه آنرا گویند که اصلا بشم خانه نداشته باشد قال عز من قال الی اخلق لکم من الطین کهیئة الطیر فانفخ فیه فیکون طیرا باذن الله و ابری الاکمه و الابرص و در ان زمان این نوع بنهایت بود و فن طب رواج تمام داشت و دیگر آنکه مردگان را در زمره احیا انتظام داده و اذ قال بسجانه و اذ احی الموتی باذن الله متعلق ست که اول مرده که عین القاس ستبر که او زنده گشت ابن العجوز بود و کیفیت این واقعه چنان بود که در اثنای سیر و سیاحت بر سر قبری نشسته دید و از وی صورت حال پرسید عجوزه جواب داد که این قبر پسر من ست و من درین موضع مجاور م تا آن زمان که پیغمبر با پسر من زنده گردد عیسی فرمود که اگر پسر تو زنده شود از ین مقام مراجعت نمائی گفت بلی آنگاه حضرت نبوی دو رکعت نماز گذارد و بر سر قبر آمده ندا کرد که یا فلان قم باذن الله فی الحال قبر از هم شکافته شد و شخصی بیرون آمده خاک از سر افشاندن گرفت و گفت یا روح الله سبب این خواندن چه بود عیسی او را از احوال مادرش خبر داد ابن العجوز التماس کرد تا دعا کند که بمضجع خود باز رود و سکرات موت بروی آسان گردد و این ملتمس پذیرفته افتاد و این العجوز در قبر رفته اجزای خاک بر قرار سابق باهم

الفصال یافت و بمود خمود کیفیت این واقعه شنیده گفتند لم یسمع بمثل هذا و گزارش فتن عیسی صلوات الله علیه بنا حیه نصیبین و زنده شدن سام ابن نوح
[illegible] عامی انحضرت ارباب اخبار گفته اند که در زمان عیسی بادشاهی بود در ولایت نصیبین نهایت منکر و جبار و حضرت بنوی بدعوت او مامور شده متوجه نصیبین
گشت چون بحوالی آن رسید توقف نموده باحوار یین گفت که از شما کیست که باین شهر رود و ندا کند که عیسی که بندهٔ خدا و رسول اوست متوجه جانب شماست
ازان میان شخصی یعقوب نام گفت که من میروم یا روح الله حضرت عیسی فرمود که برو یا آنکه اول کسیکه ازمن تبرا نماید تو باشی و بعد ازان هر کس از مردمان که او را دشمن
میگفتند مرافقت یعقوب را التماس نمود عیسی او را نیز رخصت رفتن ارزانی داشته فرمود یا تو مان تقدیر چنانست که عنقریب بلیه گرفتار شوی آنگاه شمعون گفت یا روح الله
اگر اجازت فرمائی من ثالث ایشان باشم بنظر علیکه اگر در وقت اضطرار ترا بفریاد رسی خویش خواهم نظر التفات بازنداری او نیز مرخص گشته هر سه تفرر روان شدند
و شمعون از ظاهر شهر درنگ کرده گفت شما بروید و انچه عیسی فرموده بجای آرید اگر بشما گمراهی رسد من باب تدبیری اندیشم و پیش از رسیدن ایشان به
نصیبین حدیث مسیح و مادرش مریم را اعدای دین باتهم وحی دران شهر شهرت داده بودند و یعقوب و تو مان شهر در آمده یعقوب او را برآورد که الآن تو حاکم
عیسی روح الله و کلمته و عبده و رسوله و خلق بعد از استماع این حدیث روی بدیشان نهاده پرسیدند که قائل این سخن از شما دو کس کدام یک ست یعقوب او را نگذاشت خویش
تبرا نموده منکر شد و تو مان گفت که این قول از من صادر گشت و مردم او را بکذب متهم داشته در بارهٔ عیسی و مریم سخنان ناپسندیده گفتند و تو مان را نزدیک ملک
آورده یاد شاه فرمود که ازین قول باز گرد الا میدانیم که ترا بکشند تو مان از رجوع امتناع نموده ملک حکم کرد تا دست و پایش ببریده و میل در چشم کشیده و در مزبله اش
انداختند و شمعون این قضیه را شنیده بشهر در آمد و بعد از ملازمت ملک بعرض اور سانید که ما معمول از گرم شهر یاری آنست که بپرسیدن چنین چیز ازین مبتلا محنت
نایم ملک تعجب نموده شمعون را بنزدیک خود طلبیده از تو مان پرسید که سخن تو چیست گفت میگویم که عیسی روح الله و بنده و رسول اوست شمعون استفسار نمود که علامت صدق این
سخن چه چیز ست جواب داد که الکمه و ابرص و سائر امراض را علاج میکند شمعون گفت که اطبا درین فعل با و شریک اند گر چیز آیتی دارد تو مان گفت که از انچه مردم در حوالی
خویش بخورند و ذخیره نهند اخبار مینماید شمعون فرمود که این از افعال کاهنان ست دیگر هیچ علامتی در وی موجود هست تو مان گفت که از گل مرغی میسازد و با دو دمیده طیران مینماید شمعون گفت این بکردار ساحران میماند دیگر هیچ مصدقی در وی دارد گفت با ذن خداوند تعالی مرده را زنده میگرداند شمعون بعرض ملک
رسانید که این مسکین مبتلای امری عظیم با مام برد که از عیسی صدوری یابد و این کار جز از قدرتخدار یا رسول او صادر نمیگردد و فعل رسول هم درین باب ترتب با ذن
رب الارباب ست هیچ ساحری گذایی را حی قدیم درین باب ما دوم نمیگرداند اگر عیسی رسول خدا نباشد مرده را زنده تواند کرد اکنون مصلحت آنست که عیسی را طلب کنیم
و او را و انچه این شخص نسبت بوی میکند بما زنایم و اگر عیسی درین سخنان بقدم انکار پیش آید فرستاده او را بهر عذابی دیگر که متصور باشد تعذیب نمائی و اگر عیسی مرده را
زنده کند این صورت خود بعدی دارد و ما با ایمان آریم چه احیای صد تن دلیلی قاطع ست بر صدق نبوت و رسالت او و ملک احادیث شمعون سخن افتاد و
بحضار روح الله فرمان داد عیسی آمد و مجلس رونق و طراوتی دیگر گرفت ملک شمعون را امر فرمود تا با عیسی قتل و قتال کند و بجواب سوال اشتغال نماید و شمعون
با حضرت مسیح در حضور بادشاه گفت که این فرستادهٔ تو بتعصب بادشاه ما گرفتار گشته گواهی میدهد که تو رسول خدائی گفت راست میگوید یا شمعون گفت اگر
میدرک تو انکه ابرص را علاج میکنی و سائر بیماران را شفا می بخشی عیسی جواب داد که گمان دی مطابق واقع ست شمعون گفت مقرر چنان ست که اگر نجوم تو ان بتو نسبت
کرده بکاهنای ما تر او اصحاب تر اهلاک گردانیم قال عیسی نعم فعال شمعون فاند آبصاحبک قبل و قتال کند و بجواب سوال اشتغال نماید و شمعون
بران کشید و بقدرت ایزدی بچنان شد که اول بود آنگاه دست مبارک خویش را بر چشمهای او مالید تاروشن شد و شمعون گفت ای ملک این آیتی ست از آیات نبوت و با و از شمعون
از عیسی التماس کرد تا خبر دهد حضار مجلس شب چه خورده اند و چه ذخیره نهاده مسیح با یک یک بخطاب کرده دشمن تو فلان چیز نهاد فلان چیز را ذخیره نهادی و فلان چیز را ذخیره نهادی و دیگر باره
شمعون با عیسی گفت که فرستاده تو گمان می برد که تو از گل شبیه مرغ صورتی میسازی و با دو دروی می دمی تا در فضای هوا طیران مینماید ملک بخواهد که این صورت غریب را
مشاهده فرماید عیسی فرمود که صورت کدام مرغ مطلوب ست گفتند خفاش که از عجایب طیور ست قصوره و نفخ نیه فطار از سلمان فارسی رضه منقولست که بعد از انکه جمیع نجبرا
نصیبین شفا یافتند از وی التماس نمودند که مرده را زنده سازد انحضرت فرمود که هر چیزی که متعین شود با ذن حی لایموت او را زنده گفتند سام بن نوح پدر ما مدتست گذشته
بمکان اقناس شریفه تو زنده شود و در نبوت و عیسی قبول فرموده قوم او بسر قبری بروند روی بقبله و رکعت نماز گذارده دست بدعا برداشت و بعد از فراغ از دعا سام
[illegible] اند کرد زمین بفرمان خالق ارض و سما در حرکت آمده شق گشت شخصی بهمان الراس طالع از قبر بیرون آمد و گفت لبیک یا روح الله آنگاه با قوم خطاب کرده که ایها الناس این عیسی است

مریم صدیقه مبارکه روح القداست و کلمهٔ اوست که بموسوی وحی القا کرده است باید که نبوتش را تصدیق نموده متابعت او نمائید و عیسی از سام پرسید که در زمان شما معهود بنود که موسی مردم سفید شود این چه حالت ست جواب داد که چون اکثر تراشیدیم پنداشتم که قیامت قائم شده از هول روز رستخیز موی من سفید گشت باز عیسی سوال کرد که از فوت تو چند سال گذشته است سام گفت چهار هزار سال عیسی گفت که دعا کنم تا چنگاهی خدای تعالی تراعمر دهد سام گفت چون عاقبت شربت ناگوار مرگ میباید چشید زندگانی فانی را انچنان هم دوست نتوان داشت اکنون ملتمس انکه انباری تعالی درخواهی نام انجا را بجوار رحمت خویش واصل گرداند عیسی وحاضرین حاضر بوده اجزای خاک باهم اتصال یافت سلمان فارسی گوید چون این معجزه را مشاهده کردند ملک نصیبین با لشکر و توابع در عبادت عیسی ایمان آوردند و کرز ذوالمائدة از آسمان بدعای حضرت عیسی علیه السلام یکی از غرائب و قعات و بدایع معجزات عیسی ظهور و نزول مائده است و کیفیت این قضیه چنان ست که حواریین که همیشه ملازمت مسیح مینمودند همچو کثیر فرنجی در اثنای قطع مفاوز گرسنه شدند و عامهٔ خلق درخواستند از عیسی که دعا کند تا حضرت آفریدگار آسمان خوانی پر نعمت نازل گرداند و حواریین انچنین را بعید دانسته قوم گفتند که البته ملتمس ما را بر عیسی معروض باید داشت با ضرورت ایشان مسئول مردم را بعرض مسیح رسانیده مقابل جمل ذکر دو اذا قال الحواریون یا عیسی ابن مریم هل یستطیع ربک ان ینزل علینا مائدة من السماء قال ای عیسی القوا السمان گفتند مومنین حواریان از بهر آن قوم گفتند که قوت خداوندی را متکر نیستم لیکن میخواهیم که از ان مائده تجربه کنیم تا قلوب ما مطمئن گردد و یقین ما برصدق قول زیاده شود و تحقیق دانیم که تو رسول خدائی بحق و بحق سوگند و بعد از اکمال مائده گواهی بوحدانیت خدا و انکه قادر ست بر همه اشیا و بر رسالت و نبوت تو اقرار کنیم و معنی درمیان مفهوم کلمهٔ و تکون علیها من الشاهدین گفته اند که از جمله گواهان باشیم بهای توچون مراجعت کنیم با بنی اسرائیل و چون الحاح کردند در ان حال عیسی تضرع و تخشع نموده گفت اللهم ربنا انزل علینا مائدة من السماء تکون لنا عیدا لاولنا و آخرنا و آیة منک و ارزقنا و انت خیر الرازقین و چون عیسی از دعا فراغت یافت وحی الهی نازل شد که من مسئول ترا مبذول داشته مائده میفرستم لیکن هر کس که کفران نعمت نماید بعد از رویت آن از شما و از عذابی که هیچ یک از عالمیان را نکرده باشم و مراد از عالمیان مردم آن عصر اند و عیسی قوم را از ین معنی خبر داد و ایشان گفتند هر که کفران آرد و منزاوار عذاب باشد الگاه بهای عیسی مائده از آسمان متوجه زمین گشته بر فوق دکه آن دو قطعه ابر دوانجاب و بتدریج فرود آمده پیش مسیح قرار گرفت و از طیب رائحهٔ آن دماغها خوش شد و عیسی با حواریین سر بسجده نهادند و چون سر بسجده برداشتند عیسی گفت کی از شما کمال حسن و عقیدت الهی آویزه باشد بر خیزد و سر پوش گیرد و نعمت خداوندی را مشاهده نماید شکر آنرا بجا آریم حواریان گفتند تو اولی و احق بدین کار پس حضرت مسیح دو رکعت نماز گذارده و سر بسجده خیر الرازقین گفته سر پوش مائده را برگرفت و نظر مائل بمائده گشته خوانی از زر سرخ دیده چهل گرد و چهل پایه داشت و بر زبر آن سفره سرخ مشاهده کردند و بر ان سفره ماهی بود بریان که خار و فلوس نداشت و روغن از ان ماهی سیلان میکرد و در حوالی آن انواع بقول دیده ندالا سیر و گشنیز و قدری سرکه نزدیک سرماهی و مقداری نمک قریب بدم آن نهاده بودند و در اطراف ماهی پنج گرده نان بود و قدری زیتون و پنج انار و پنج خربزه بر هر گرده نان موضوع بود شمعون گفت یا روح الله ابن از طعام جنت ست یا از طعام دنیا عیسی فرمود له از هیچکدام ای بلکه از آسمان نازل شده است نقال المسیح کلوا از کر سم الله علیه حواریان گفتند یا رسول الله نخست تو بخور دن و مبادرت نمائی عیسی امتناع نموده فرمود که هر کس طلب آورده است بخورد و حواریان از اباعی عیسی دانستند که منزول مائده متضمن عذاب الهی ست لاجرم ایشان با روح الله موافقت کردند و عیسی صلا در داد جمعی از فقرا و مفلسان و اصحاب امراض بسیار بان خوان نشستند هر کسی که از ان طعام خورد بینا شده و هر بیماری که خورد شفا یافت و خلقی انبوه از ان مائده متناول شدند و طعام چنان بحال خود بود که چیزی از ان کم نشد و بر دانهای مدت چهل روز هر صباح آن خوان از آسمان فرود آمد و هنگام زوال بعالم بالا میرفت و عیسی هر روز بنوبت قومی را ان نشانده و غلامان این احوال وحی خداوندی نازل شده که از ان طعام هیچ یا تمام نگذارند بحیران کسی نخورد و این حدیث بر اغنیا دشوار آمده یعنی از ایشان گفتند که این مائده غذای تست و درخی گمان بردند که از آسمان نازل نشده است و درین اثنا خبر سماری بعیسی رسید که من اهل انکارم و کفران را بنا بر وعده که کرده ام عقوبت خواهم فرمود عیسی ایشان را از نزول عذاب اعلام داده بقولی چهار صد نفر صباح از جایگاه خواب بصورت خوک برخاستند و در گرد منازلها گشته قاذورات خوردن گرفتند و نزد عیسی آمده سر بر زمین نهادند و آب حسرت از دیدها روان ساختند و عیسی یک یک را نام برده میفرمود که تو فلان هستی و ایشان باشاره سر تصدیق قول او مینمودند بعد از انقضای سه شبانه روز نهاها نیج وحی سازد راه عدم گردند ذکر مهمات عیسی از بیت المقدس و ظهور بعضی از معجزات او دران سفر چون بهود حضرت نبوی را تکذیب نموده از شهر اخراج کردند عیسی با مریم روی براه نهاد و بقریه از قرای شام رسیده بخانه کسی انزال کرد آن خاوی نزول خود شد و آن شخص در بارهٔ ایشان احسان و اکرام بسیار داشته التماس فرمود که در منزل او مقام شود تا فتاوری صاحب بیت حزین و انده سناک بخانه آمد مریم سلام فرمود که سبب حزن او کاست گر ملک آن ناحیه که ظالمی ست جبار هر شب بخانهٔ یکی از بعلبای می آید و شراب می خورد و امشب نوبت بصاحب بیت رسیده است و او را قدرت توانائی آن نیست که ملک را باحشم خود ضیافت نماید و مریم از مضمون مشوش گشته از عیسی التماس نمود تا دعا فرماید که این مشکل بر ان کریم آسان گردد عیسی فرمود که این صعوبت ملتزم قدرت عظیم ست مریم گفت که حقوق این مرد

بزودی بیاراست ازفقه نیابها نذیشه طبیخ اشتمال مادر را قبول کرده فرمود تا بوقت ضیافت دلجوئی شما را بآب کرده و آبنبات از حضرت آفریدگار درخواست کرده که دلجوئی شما پرشراب ناب و اصل ناب و سفر با پستان گشت و ملک بعد از تناول طعام قوی آشامیده شراب مشاهده کرد بر فت و خوشحواری آن مدت العمر ندیده بود الجرم از میزبان پرسید که این شراب از کجاست گفت از فلان قریه آورده ام ملک گفت این شراب بشراب آن موضع نسبتی ندارد راست بایگفت دهنبان قریه دیگر انام برده ملک دیگر غضب رفت و آن بیچاره بنابر توهم جان تقریر کرد که جوانی مست بی پدر دوان دوان آمد بحضرت آفریدگار مسلت نمایه بشرف اجابت اقتران یابد و باین طعام و شراب از هلکت دعای او امر غیب آرای نموده است ملک بر تو عیسی را طلبیده درخواست کرد تا عاجز آید که و لیعهد بپسر او که دران نزدیکی وفات کرده بود زنده گردد عیسی جواب داد که اگر ملک داده بحال حیات بازآید ضرری بملک نرساند ملک گفت بعد از دیدن او از هیچ آسیب اندیشه ندارم عیسی فرمود که دعای من شروط بشرطی ست که اگر ملک داده در سلک احیا انخطام یابد از رفتن ازین دیار کسی را مانع نگردد ملک قبول نموده عیسی دعا کرد ملک داده حیات یافت و تعاقب ظهور این معجزه عیسی ازان سرزمین متوجه جانب دیگر شد و چون بسر ملک زنده گشت عامهٔ خلائق گفتند که از ظلم این تمگار بجان آمده بودیم اما امید داشتیم که چون بسر و جانشین روی نماید و هیچ شک نیست که پسر بعد از فوت پدر رسوم مورثه او را احیا خواهد نمود اکنون وظیفه آنست که پدر بپسر بفعل کریم تا از جور و تعدی ایشان خلاصی یابیم و بدین جمله متفق شده تیغ خلاف از غلاف بیرون کشیدند و بعد از آنکه عیسی و مریم از ان قریه بیرون آمدند بهودی بالایشان همراه گشت و آن جهود دو رغیف همراه داشت و با ایشان یک رغیف بیش نبود عیسی جهود را گفت که مطلوب آنست که هر زادی که با او و شما است مشترک باشد جهود قبول کرد و چون دید که عیسی رغبتی بیش ندارد و ازان معنی پشیمان شده است شب بنهان از ایشان یک رغیف خود را بکار برد و گل الصباح عیسی رفیق را نموده گفت خواهی حاضر سازد جهود یک قرص را حاضر ساخته عیسی فرمود که رغیف دیگر کجاست جواب داد که همین بیش نداشتم مسیح خاموش شد و با هم طی مسافت کرده بموضعی رسیدند که شخصی در انجا گوسفندان بسیار داشت عیسی گفت یا صاحب الغنم یک گوسفند مرا ضیافت کن این سخن موشر افتاده شبان گفت رفیق خود را بگوی تا گوسفندی جدا نموده نزد کند عیسی بهودی را امر کرد تا غنمی را گشته بریان ساخت و عیسی فرمود که شاگردان خود را بیایه خورد و استخوانش را نیایه شکست و چون ازان بریان خورده سیر شدند عیسی استخوانهای ناشکسته را در پوست جمع کرده عصائی بر آن زد و گفت قم باذن الله بفور گوسفند زنده شد آنحضرت سه رای گفت که بگیر شاخ خود را سرای متعجب گشته بپرسید که تو کیستی گفت عیسی بن مریم سرای گفت آن ساحری که وصف او را شنیده ایم تو لی و این بهتان گفته از پیش عیسی بگریخت و بعد از ظهور معجزه چنین عیسی از جهود بپرسید که تو در رغیف همراه داشتی بگو تا چه کردی جهود سوگند یاد کرد که از نیک کرده بیش ندانم عیسی باز خاموش شده تا ان منزل نیز روان شدند و در اثنای راه ایشان بر شخصی افتادند که گاو گوساله مستانه آواز داشته و چون بریان کرده گاو گشتش را تناول کردند باز بفرمان روح الله بصورت سابق بفره زنده گردانیده تسلیم صاحبش نمود و از جهود رغیف مفقود را پرسیده جواب اول را شنید باز باتفاق هم در حرکت آمدند تا بشهری رسیدند و بر کرانه شهر بر پشته ناتوانی تکیه داشت و اطبا از معالجه عاجز آمده بودند و بیاست رسیده و جهود و برین حال مطلع شده و عصای مثل عصای حضرت عیسی بدست گرفته و بر قصد ملک رفت تا تقلید عیسی کرده باشد و با خواص ملک گفت من بسیار شما را شفا بخشم و اگر مرده باشد زنده گردانم و ایشان او را بسر بالین ملک برند و جهود عصای چند بر بدای ملک فرود آورد و ملک وفات یافت و هر چند عصا بر وی نزد که قم باذن الله برنخاست و چون بحر جهود ظاهر گشت خواص ملک نخست با او گفتند که قبا و شاه ما کشتی و ادعا گرفتی نخست بر داری سر نگونش آویختند و عیسی الحقیقت قضیه واقف شده میان ایشان بصلح آمد و به که جهود را بسیاستان بر خلق گردند میخواهند که از بالای دار بپایان فرو گذارند عیسی با خواص ملک گفت که اگر مطلوب شما حیات پادشاه است با بر انگیزانید ایشان جواب دادند که غرض همین ست اما بعد از زندگی ملک رفیق ترا با کنیم عیسی آهسته در اثنای راه از حضرت عزت مسئلت نموده ملک حیاتی جدید یافت و عیسی جهود را ازان بلیه خلاص گردانیده با هم روان شدند و جهود چون از مرگ امان یافت گفت بعیسی که حق عظیم بر ذمهٔ من ثابت کردی که مرا از کشتن خلاص کردی و البته اگر بهر گزار خدمت تو مفارقت نکنم و مسیح فرمود که تا سوگند مسیحی بحق آن خدای که گوسفند و گوساله را بدان زنده بریان کرده بودیم و گوشت هر دو را خورده زنده گردانیده بودیان خصالی که ترک رفاقت نکنی و بعد از مرگ و حیات بخشیده تا از زاد و راحله در راه حال که مرا فقت مرا اختیار کردی چند رغیف همراه داشتی جهود باز سوگند یاد کرد که زیاده از یک رغیف مصحوب من نبود و عیسی مهر سکوت بر دهان نهاده با هم طی منازل و مراحل مینمود تا بحب اتفاق بجائی رسیدند که سباع از حد حصر فزون بود لیکن ظاهر شده بودند تا آنزمان هیچکس بر ان اطلاع نیافته جهود با عیسی گفت که این مال را گذاشته کجا میرویم عیسی فرمود که بگذار این سخن را که تقدیر چنانست که بر سر این گنج جمعی هلاک شوند و جهود چون بحال مخالفت نداشت در ملازمت روح الله روان شد و بعد از غیبت ایشان چهار تقر بر سر آن گنج رسیده و دو کس از ایشان جهت طعام و شراب و تهیهٔ اسباب نقل گنج بشهر رفتند و آن دو تن که در تفت نموده بودند با هم عهد کرده بودند که اگر یاران بر آیند ایشان را بکشند تا حصهٔ ایشان را نیز تصرف نمایند و آن دو بگرد هر یک بدین خیال شهری تقاتل دو طعام تعبیه کرده مراجعت نمودند بر زخم خنجر رفیقان هلاک گشتند و آن دو کشنده طعام زهر آلود را خورده همان بقاجل ازدان بپیوستند و آن

نه بیر صائب هر چهار کس خبر بصحرای عدم ندهند و در دیگار بر زبان حال همی بود و مخاطب ساخت و مضمون انتقال او اینبود ۵ رفتند رفیقان و رسید بمنزل ۵ در خواب غرور تو نهند ای دل غافل ۵ چون عیسی بالهام غیبی باز صورت واقعه خبر یافته بهمود، الگفت برخیز تا بر سر گنج رویم و آن حریص اسباب تصرف و نقل اموال ساز داد ۵ یا روح الله رو ان شد بدان موضع رسیده رفقای او را بدیده یافتند پس حضرت عیسی گنج را سه قسمت کرده یک بخش را بجود ی داود و بخش دیگر را موسوم و منسوب بخود گردانید چهود الگفت یا روح الله در قسمت عدالت باید مدعی داشت و اموال را بدو قسم باید کرد تا انصافی حاصل باشد و نصفی مر ما عیسی گفت یک قسم از من ست و دیگری از تو قسم ثالث از صاحب غریب مفقود چهود گفت اگر بصاحب غریب مفقود تر انشان دهم بخش او را عنایت فرمائی عیسی فرمود کی چهود گفت کی صاحب آن منم روح الله فرمود که تمامت اموال را بر گیر نصیب تو اند دنیا و آخرت همین ست و آن بی سعادت مال عالمی را بار کرده چون اندک مسافتی قطع نمود زمین او را با انچه داشت فرو برد و نعوذ بالله من غضب الله انغراب امد که از عیسی صد دینار یافت بی آنکه روزی حضرت نبوی با اصحاب بمزدوری رسیده بود و در محنت جوع همیاران استیلا یافته لاجرم النماس نمودند کی روح الله از ان زراعت قدری از ان زرع بکار برند وی نا ان گشت که عیسی انچه جماعت را دران امر رخصت دهد و در اثنای انکه ایشان بخود ران اشتغال داشتند صاحب زرع نعره زنان رسید که این مزرعه را از آبای خویش بمیراث یافته ام شما اکنون باذن کی منجر بدید حضرت عیسی مضایقه او را کرده شمرده و عاذر نمود تا جمیع کسانی کی در ازمنهٔ سالفه مالک و متصرف آن زمین بودند زنده شدند و هر یک خود مزدوری یافتند و بجمیع فریاد برکشیدند که مال ما را شما باذن کی میخورید و آن مزدهبوت گشته پرسید که صاحب این معجزه کیست گفتند عیسی ابن مریم است الگاه بعذر خواهی عیسی آمده گفت یا روح الله من ترا انشاء خود الگنون کردم زرع خود را بر یاران تو حلال گردانید مزدهبوت فرمود که در حقیقت ما این زرع از تو ست پیش از تو این جماعت بملکیت درین زمین تصرف نموده اند و بحسرت گذاشته اند و باشد که ایشان دار گشته بر تو نیز وارد گردد و منقول ست که روزی عیسی سنگی بر زیر سر نهاده بود که شیطان بیالین او رسیده گفت ای عیسی تو گمان می بری کی هیچ چیز از دنیا بتعلق نداری و حال انکه این سنگ از دنیا ست عیسی بر خاست و سنگ را بجانب شیطان انداخت و گفت هذا لک مع الدنیا و لعمری ان الدنیا و الهامنک ۵ غلام همت آنم کی ز هر چیز کی بوده ز هر چه رنگ تعلق پذیرد از است چنین بصحت روایت کرده است که حواریان با عیسی گفتند کی یا روح الله تو بهر دی آب میروی و ما ان عاجزیم سبب چیست عیسی فرمود یقینا بالله تعالی ایشان گفتند کی ما نیز از ان الیقین روح الله گفت کی اگر گوهری یا هجری در سراچه سینه بر گرفتن کدام یک سیل نهایت جواب دادند کی به برداشتن گوهر آنحضرت فرمود پس شما را باید یقین چند بود حسن البصری گوید کی عیسی دو سیزده سالگی بعبودیت گشت و در سی سه سالگی مرفوع شد مجمی گوید کی بعبشت او در سی و هفت سالگی بنبوت رسیده اند و بعضی روایت آمده است کی اهل جنت مجموع در سن سی و سه سالگی خواهند بود معنی این سخن نزد اهل حروف مشکل نمود اما در عین نحو بنظر کیمیا اثر گذشت کی شاید کی مراد از سن و قوت باشد چه بهشتیان بهیچ پیشه بهر یک حال مانده کمولت و شیخوخیت بدیشان راه نیابد و بعبارت عیسوی آورده است کی عیسی در سن چهل و دو سالگی مرفوع شد و در دوازده سالگی در شهر ناصره از اعمال اردن انجیل بروی نازل گشت و از ین جهت او را النصاری میگویند و الله اعلم ذکر رفع حضرت عیسی از دار ربهو و بر آسمان بحکم ایزد سبحان بعضی از ثقات گفته اند کی در زمان بهشت مسیح حاکمی تمکا گردن کش و طاغی جبار فرعون وش بنی اسرائیل داشت و عیسی را مامور شده کی او را باسلام و توحید دعوت فرماید و چون بمجلس او طاغی عاصی آمده شرائط موعظت و نصیحت دو صد و سی بقدیم رسانید او بیباک ناپاک از قبول کلمهٔ حق او امتناع نموده جهت بر قتل حضرت نبوی گماشت و عیسی کی از اعتقاد و عزلت گزیده حق تعالی بهود حی فرستاد کی ای متوفیک و رافعک الآیه حضرت مسیح با حواریان کی ساسای الیشان بقولی هیئت کرسی مدوری آیه چهی شمعون توئمان یوحنا نام پوس نطرس یحنس یعقوب اندراس فلیس بیحصرس سرس فرمود کی قبض راعی و تفرق رعیت نزدیک شده آن جماعت دانستند کی مقصود از ین سخن چیست و بر فراق عیسی گریان شدند مسیح گفت هر چند کی الگنون بر مفارقت من جزع و اضطراب مینمائید اما عاقبت بر مقتضی کی بر عمل نخواهید کرد و ضرر احداً را از من باز نخواهید داشت ایشان جواب دادند کی تا جان ما در تن باشد و دشمن بر تو دست نیابد آنحضرت شمعون را مخاطب ساخته فرمود کی با وجود آنکی سر دو مهتر این طائفه تو ای مدت سه نوبت از من بیزاری خواهی شد بعد از انقضای زمان موعود بهود بدلالت بودکی بعضی حواریان سه نوبه گرفته او را از ان جمع نیز گفته اندر فراری بسر عیسی آمده بر سر پا کرش بجای اکلیل خار نهاده و حضرت نبوی را بضرب و شتم آزرده گفتند اگر تو پیغمبر خدائی از مردم خواه تا مر ترا از چنگ بخت خلاصی دهد و شمعون را گفتند کی اگر عیسی نیز الگی تو بقتل خویش راضی باش و او را در سر جان خویش بفرمان ایشان عمل نموده دست از تعذیب وی باز داشتند ابن عباس منقول ست کی چون آیه کریمه الی متوفیک و رافعک بر عیسی نازل گشت آن حضرت اصحاب را اخبار نموده حواریان النماس وصیت کردند روح الله در میان باب کلمه الفاظ فرمود و ایشان پرسیدند یا نبی الله در زمان آینده هیچ پیغمبر افضل از تو پدید آید گفت ای نبی ای عربی از من فاضل تر خواهد بود پرسیدند کی از کدام دیار مبعوث گردد فرمود کی از مزین تهامه گفتند کی از کدام قبیله جواب داد کی از قریش اوصفات حضرت رسالت را بر شمرده گفت طلای امت بسان انبیا خواهند بود و الگنون وصیت من آنست کی با ولاد خود بطنا بعد بطن وصیت فرمایند سلام مرا بدو رسانند و از جمله وصایای عیسی یکی آن بود کی فدای تعالی مرا مر فرموده است کی شمعون را بر شما خلیفه گردانم و حواریان خلافت وی را قبول کرده عیسی گفت بعد از من ملاحکه او عیه و فرود آیند و بشارت دهند تا

وآن انوار بباطنها راه یافته هریک ازشاعالم ملبغت قومی گردد که بعزت ایشان مامور گردد وبعد از اتمام وصیت مخالفان ملت بر تهوری از متابعان شریعتش که متوشده بود بری نظر افتاده
وجمهور مومنان بر آنند که دران حین مریم در قید حیات بود در کیفیت رفع او اختلاف بسیار است طائفه گویند که چون آن حضرت را بچنگ آورده بقبیل مخالفت نمود علی الصباح ملک
بنی اسرائیل که بغیر از تمرد وعصیان صفتی نداشت حکم کرد که بجهت صلب عیسی داری زدند وخلقی کثیر از موسویان وسائر طاعنان صباح دراجتمع گشتند ودران اثنا آفتاب بکسف شد وچنان
ظلمت وتاریکی استیلا یافت که میدانستند ویدیدار نامه بیاری سبحانه تعالی ملائکه را ارسال نمود تا عیسی را از بنه خلاص دادند وبدواراهای او مقید گردانیده آن بلند مرتبه را بآسمان
بردند وچون عالم روشن گشت بودا بصورت عیسی در نظر یهودان آمده گفتند که این ساحر میخواست که بسحر از چنگ ما رهائی یابد نتوانست اکنون او را بتحمیل می باید کشت ناشبهه او دیگر
پیش نیاید ودو قصد صلب بودا کرده هر چند وی فریاد برکشید که من بودا ام که شما را بعیسی راه نمودم ودر اوقر شتگان بآسمان بردند مرا بجای او در بنه انداخته قوم باور نداشتند وبدار خلیش
آوختند قال سبحانه وما قتلوه وما صلبوه ولکن شبه لهم ودر مرقوم گفته اند که چون یهود بر عیسی ظفر یافتند ودر اربهان خانه مضبوط گردانیدند دران شب قطعه ابری تا نزل شد وسقف خانه شکوفته گشته ابر عیسی را بر داشت وبآسمان بالا برد وچون آفتاب طلوع نمود یهود شخصی را بدر دن خانه فرستادند که عیسی را از انجا بیرون آرد ودر آن شخص ودر خانه رفته وخود
بصورت عیسی مصور گشته بیرون آمد وبا قوم گفت که عیسی را چند انکه طلب میدم نیافتم ایشان گفتند که عیسی تو ئی ودیگر اهی که بدینسان ناحق بدار میزنی او در جواب چندسوگند یاد
کرد که من همان کسم که حالا از هر یاران شما دربن خانه رفتم تشویش ندهند همانا مرا بخلق بسپارند وچون زمان دیر باز انجامید بدر دن خانه رفتند ودیدند که عیسی نیست
گفتند که اگر این مصلوب عیسی بود بدار بالا بود عیسی کجا شد قال الله سبحانه وما لهم به من علم الا اتباع الظن وقوله تعالی بل رفعه الله الیه ودر معارف عیسوی مسطور است که سه ساعت
از روز گذشته بود که عیسی مرفوع شد وبعد از چند روز از آسمان نزول کرده حواریان را بهمات نامزد نمود وباز بآسمان رفته حق تعالی او را بمیرانید وبعد از سه ساعت که از فوت او گذشت
بازش حیات بخشید وصورت آنحضرت را مشابه صورت طائفه گردانید وکیفیتی از ثقات روایت کرده اند که عیسی دربیت المقدس مقیم بود واز حواریان شخصی از وی انتزاع
نموده است وطبع ملائکه کراست فرموده تا آنحضرت بایشان درسان مقام تا دامن آخر الزمان بعبارت قیام خواهد نمود وچون حضرت مهدی در آخر الزمان خروج کند عیسی با او در
عالم سیان از آسمان بگذه منظمه نزول فرماید ودر مسجد بیت المقدس مردم صفوف راست کرده باشند تا با مهدی فریضه بامداد بگذارند دران حال منادی ندا کند که این شخص
عیسی بن مریم بود است که از آسمان فرود آمده وخلائق متوجه عیسی شده از نزول او مسرور گردند ومهدی از وی التماس نماید تا امت احمد را امامت فرماید وعیسی گوید که تو پیش رو که ما
امور دینی متابعت تمایم ومهدی در محراب رفته وسائر مسلمین باو اقتدا نموده نماز گذارند که عیسی بعد از نزول از عالم علوی چهل سال دیگر زندگانی کند وبتدریج میل فرماید و
فرزندان از وی متولد گردند وبا عدای ملت احمدی محاربه فرمایند ومجموع امم مخلفه را که از دین بیگانه باشند بقتل آورده در زمان او غیر دشته دیلنگ باقی بگذارند وقریب
یکصد وکرور کان باعیت بازی کنند وچون بعالم بقا شتابد مسلمانان بر وی نماز گزارده در حجرهٔ عائشه که مدفن حضرت رسالت وشیخین است مدفونش سازند صلی الله علی نبینا وعلیه
وعلی سائر الانبیاء والمرسلین الی یوم الدین ذکر مقتل بنی اسرائیل ورفتن حواریان بدعوت خلق اطراف چون عیسی بآسمان رفت یهودا اصحاب او را گرفته بتعذیب
کشیدند وبادشاه روم که شامیان او را نیز باطاعت فرمان نمود از صورت واقعه خبر یافته قاصدان فرستاد تا حواریان را بچنگ محنت خلاص داده بدیدان سرزمین بردند وسلطان روم
از اداء مراسم شریعت عیسی استعلام نموده بدین مسیح درآمد ولشکری عظیم فرستاد تا جمعی کثیر وجمعی غفیر از بنی اسرائیل بقتل آوردند ودر بعضی از روایات آمده است که چون حواریان
از چنگ محنت خلاص یافتند شمعون الصفا که بواسطه صلابت دین او را شمعون الصخره مینیزی گفتند بنا بر اشارت وصیت عیسی هر شخصی را از حواریان بدعوت قومی
نامزد کردیکی را بروم فرستاد ودیگری را ببلاد مغرب وبعضی را بجانب دیگری را بارض هم بر دیچنین باطراف دیگر وملائکه ادعیه بر نوشته بودند بدینسان رسانیده شد
از حواریان عالم ملبغت طائفه شد که بدعوت ایشان ماموره شده بود وهب بن منبه گوید که شمعون یحیی دهقان را بانطاکیه فرستاد وبادشاه آنجا بتکبر وتجبر موصوف بود وبعد از
وداع شمعون بایشان گفت که خاطر جمع دارید که من ازحال شما غافل نیستم وهنگام احتیاج مدد من بشما خواهد رسید یحیی ودوتن دیگر چون بانطاکیه رسیدند بر دربارگاه ملک آمده
بارنیافتند وانتهاز فرصت ملاقات ملک نموده اورا در شکارگاه یافتند وشرائط موعظه ونصیحت بجای آورده ادای رسالت نمودند واز ان جهت که محل نگاه داشته بودند

بغضب بچه پادشاه استیلا یافت فرمود که هر یکی را صد تازیانه زدند و بزندان بردند و شمعون بوحی الهی کیفیت حادثه را دانسته متوجه انطاکیه شد قال الله تعالی اذ ارسلنا الیهم اثنین فکذبوهما فعززنا بثالث و چون شمعون بدان دیار رسید میل مصاحبت خواص ملک نموده در اثنای محاورات سخنان خوش و کلمات دلکش گفتن گرفت که انس و محبتی تمام میان شمعون و ارکان مملکت روی نمود و در مجلس ملک بمکارم اخلاق و محاسن اوصاف مذکور گشت و در اثنای این حال شمعون شبی قصد کرد که بزندان رفته با یحیی و تومان ملاقات فرماید و بواسطهٔ کثرت پاسبانان و متانت در زندان او را یاس از دیدن یاران حاصل شد اما حضرت مفتح الابواب ملکی را امر نمود تا در زندان گشاده و خواب بر حراس گماشته شمعون بزندان درآمد و نزد یاران رسیده بایشان عتاب فرمود که تعجیل در مهمات مستلزم ندامت است و حال شما بصورت عقیم میماند که خدای تعالی او را در سن یاس پسری کرامت فرمود و بعد از چندگاه مادر با خود اندیشید که بجز شیر این کودک عنقریب نمایشی نخواهد یافت تدبیر آنست که فرزند دلبند خود را نان و گوشت دهم و پیش از وقت آن طفل را طعام داد تا ممتلی شده درگذشت و اکنون من بدان جهت آمده ام که در باب استخلاص شما حیله اندیشم و ایشان را دلداری داده از زندان بیرون آمد و در زندان بفرمان الهی بحال اول معاودت نمود و چون ذکر شمعون در مجلس ملک تکرار یافت ملک باحضار او فرمان داد و حسن تقریر و کمال فطانت و اصابت رای او ملاحظه کرده بملازمت و منادمت مجلس خود او را اختصاص داد و در ایام تقرب شمعون روزی با ملک گفت که درین اوقات شنیدم که در زندان شهر ما دو شخص محبوس اند که گمان میبرند که خدای عز و جل ایشان را برسالت فرستاده است و آن دو کس با ملک ملاقات کرده اند و تا غایت ندانسته ام که ایشان با ملک چه گفته اند و ملک در جواب چه فرموده پادشاه گفت که در حین تکلم آن دو شخص چندان غضب بر من مستولی شد که مفهوم نکردم و اگر ترا میل باشد هر دو را حاضر سازیم تا از مدعا و مطلوب آن دو گرفتار استفسار کنی شمعون معروض داشت که مرا بدیدن و شنیدن سخن ایشان چندان رغبت نیست اما بنابر میلان خاطر اشرف بآن دو زندانی معارضه و مناظره نمایم ملک فرمان داد تا یحیی و تومان را از زندان بمجلس آوردند و شمعون از ایشان پرسید که شما را که فرستاده است گفتند آن کس که بر همه اشیا قادرست شمعون گفت که از قدرت و عظمت او مرا معلوم باید کرد یحیی و تومان گفتند که مرتبهٔ او از آن رفیع تر و درجهٔ او از آن بلندترست که زبان گرد تفسیر و تقریر تواند گشت لیکن با وصاف او باید بدو کلمه اختصار کنیم که یفعل الله ما یشاء و یحکم ما یرید شمعون فرمود که اگر مردعوی خویش بینه اقامت نماید من نزد ملک شفیع شوم تا دست تعرض از شما کوتاه گرداند و الا باز بزندان فرستاده بانواع عذاب شما را معذب گرداند یحیی و تومان جواب دادند که هر التماس که مستلزم ظهور عظمت پروردگار عالمیان بود مبذول ست شمعون گفت که من پسری دیدم که چشم خانه نداشت اگر بدعای شما بینا گردد من درین باب شما را شفاعت کنم و ایشان قبول کرده پسر را حاضر کردند و یحیی و تومان بحسب ظاهر و شمعون بحسب باطن بر پسر دعا کردند و بعد از فراغ از دعا و تضرع قدری خاک را گل ساختند و از آن گل بمقدار دو فندق گرد کرده پس در موضع عینین دو خط سیاه کشیده و آن دو فندق از گل را بر آن محل نهاده آن گل پاره ها دو دیدهٔ روشن گشت ملک متعجب گشته با شمعون گفت گوئیا این دو کس از جملهٔ ساحرانند شمعون گفت سحره بر امثال این افعال قدرت ندارند اما من از ایشان معجزهٔ دیگر طلب کنم اگر آن وجود گیرد بیشک معلوم گردد که یحیی و تومان از جملهٔ راست گویانند آنگاه شمعون خطاب کرد که اگر دعا کنید که مردهٔ هفت روزهٔ مدفون که از توهم سکته بعدی دارد زنده گردد ما شما را در دعوی خود تصدیق نمائیم و بخدا ایمان آریم ایشان قبول نموده بقول یکی از ملازمان ملک پسر حبیب نجار را که هفت روز از وفات او گذشته بود از قبر بیرون آورده به مجلس حاضر گردانیدند یحیی و تومان بر سبیل اعلان و شمعون در نهان حیات او را از ملک منان مسألت نمودند و همان لحظه کفن در بدن میت منشق شده پسر حبیب در حرکت آمد و بی آزار ملتفت بنشست و ملک از کیفیت حال او سوال کرده ولد حبیب جواب داد که ملائکه بعد از وفات بتفحص احوال من پرداخته مرا مشرک یافتند و هر روز مرا کشاکشان بوادی از آتش برده مرا بعذابی معذب داشتند که در وادی سابق مشاهده نکرده بودم و چون امروز مرا خدای تعالی نعمت حیات ارزانی داشت پیش از آنکه خود را درین محل یابم ندائی شنیدم که بجانب بالا نظر کن و من بطرف علو نگران شده جوانی را دیدم که دست در ساق عرش زده بود و این سه کس را که یکی پیر و دیگری کهل و سومی جوان ست یعنی شمعون و یحیی و تومان را شفاعت میکرد و باز خطابی بگوش من رسید که این شخص که قریب بعرش من ست درباره سه کس از اصحاب خویش که در شهر تو اند و حیات ترا از من التماس نماید و ترا شفاعت کرده از جهنم خلاص میکنند ای ملک این بود احوال من که بی زیاده و نقصان تقریر کردم و بروایتی ملک با معدودی چند ایمان آورد و سائر مردم مخالفت کرده قصد کشتن یحیی و تومان نمودند و دران حین حبیب نجار گفت که یا قوم اتبعوا المرسلین اتبعوا من لا یسئلکم اجرا و هم مهتدون

و کفار از ایشان پرسیدم که تو با ایشان دارمی گفت و مالی لا اعبد الذی فطرنی و الیه ترجعون الی آخر الآیات و چون ایمان حبیب معلوم کفار گشت او را گرفته معذبتی تمام گشتند و حضرت باری عز اسمه حبیب را فرادیس جنان مسانید حبیب گفت یا لیت قومی یعلمون بما غفرلی ربی و جعلنی من المکرمین حسن بصری گفت که آن کس که در حیات قوم خود را نصیحت فرمود و بعد از ممات چنین عاقبت ایشان را تماشا کرده حبیب نجار بود و منقول است که بعد از کشته شدن حبیب شمعون الصفا روی رسید که اهل توحید را باید که از شهر بیرون روند که این مشرکان را هلاک خواهیم ساخت و شمعون مسلمانان را در شب از اطاکیه بیرون آمدند و چون صبح بدمید جبرئیل بدروازهٔ شهر رسیده نعره زد که مجموع اشرار بدالبوار پیوستند قال عز شانه و ما انزلنا علی قومه من بعده من جندمن السماء و ما کنا منزلین ان کانت الا صیحة واحدة فاذا هم خامدون **ذکر خطهٔ صادق و اضلال یونس جهود امت عیسی** را آورده اند که بعد از رفع عیسی خنطلة الصادق بدعوت نعمان حاضر را کمه مدینه ایست از مدائن یمن مامور گشت و مردم شهر بضعف با و ایمان آوردند و بر ضد تکذیب نمودند عاقبت مشرکان خنطلة را بقتل آوردند و اصحاب خنطلة با کفار مبارزه نموده منهزم گشتند بعد ازان واحد قهار ملکی از ملوک بابل را برانگیخت تا بانتقام خنطلة نار از سماء بر آورد و آن ملک با لشکری گران کشیده بنواحی حاصور رسید و کفار تهیهٔ اسباب قتال و جدال نموده در برابر آمدند و از جانبین کوشش بسیار نموده آن قوم بی حاصل از ملک بابل منهزم گشتند و از وطن دل برگرفته روی توجه بجانبی دیگر نهادند ملاکه بآتش غضب الهی کشیده بدیشان رسیده گفتند که ارید ون الی اجهول الی ما ترکتم فیه و مساکنکم لعلکم تسئلون یعنی من قتل نیکو کاران از افعال خود باز آیید و گفتند یا ویلنا انا کنا ظالمین فما زالت تلک دعویهم حتی جعلناهم حصیدا خامدین ابن عباس گوید که امت عیسی بعد از رفع او هشتاد و سال بر جادهٔ شریعت مستقیم بودند و بعد ازان یونس یهودی ایشان را از راه بدر برده در وادی کفر و ضلالت افگند و کیفیت این قصه چنان بود که یونس جهود در لباس رهبانان در میان امت عیسی آمد و مدت چهار ماه در خانقاهی از خانهای نصاری معتکف شده پیچکس روی نامبارک خود را نمود و نصاری از کثرت عبادت یونس باو اعتقاد وی عظیم پیدا کردند و بعد از انقضای مدت مذکور به نصرانیان گفت که سه نفر از علمای خود را که وثوقی تمام بر قول ایشان داشته باشید نزد من فرستید که با هر یک جداگانه سرّی از اسرار الهی در میان خواهم نهاد و نصاری سطور او یعقوب و ملکا را پیش یونس فرستادند و با یکی از ان سه کس خلوت کرده گفت که من فرستاده مسیحم نزد قوم تا ایشان را بنبا پیغام او بازرون کنم گردد و آنگاه با وی گفت که تو میدانی که عیسی مرده را حیات می بخشید و چنین و چنان میکرد و آن عالم جواب داد که بلی یونس پرسید که این افعال بغیر از خدای تعالی از کسی دیگر صادر میشود گفت نی یونس گفت که اکنون بیقین بدان که عیسی پروردگار عالمیان ست که از آسمان فرود آمد و قضای ارضی را سر انجام نموده باز بآسمان رفت و با عالم لاهوت خلوت گزیده گفت که بتو روشن ست که از حضرت عیسی جز بفعل چنین عمل صادر نمیشد که بغیر از حضرت آفریدگار هیچکس بر انسانها قادر نیست و او تصدیق نموده و یونس گفت که تو میدانی که حضرت عزت از حرکت منزه است گفت بلی یونس گفت که بنابر اعتقاد تو عیسی پسر خدا ست که او را بزمین فرستاده باز بآسمان برده و با دانشمند سوم هم خلوت امثال این سخنان القا کرده گفت خدای زمین ست که چون مردم قصد قتل وی کردند متفق شدند و عنقریب بسیمان قوم خواهد آمد و عیسی بحمت رسانیدن این خبر مرا نزد شما فرستاده و بعد از اظهار این نوع پذیرائی در صومعه در آمده در را به بست و در همان شب بذبح خویش اقدام نموده راه جنهم گرفت چون صباح شد نصاری از علمای ثلثه تفتیش نمودند که یونس با شما چه گفت هر یک از ایشان سخنی مخالف حدیث دیگران گفته قوم گفتند که سخن آنست که ما خود از یونس بی واسطه بشنویم پس آمده در صومعه را باز کردند یونس را کشته یافتند و نصاری متفرق شده فرقه شدند و هر فرقه عقیده از عقاید مذکور را اختیار کردند قال الله تعالی فاختلف الاحزاب من بینهم الآیه پوشیده نماند که اینچه مسطور شد در باب فرق نصاری روایت مورخان ست که قول متکلمین مخالفتی دارد و الاطلاق یرشد لارباب کلام و الله اعلم بحقایق الامور

ذکر اصحاب الکهف و صورت حال ایشان قال الله تعالی ام حسبت ان اصحاب الکهف و الرقیم کانوا من آیاتنا عجبا ازمره از مورخان را عقیده آنست که اصحاب کهف پیش از بعثت عیسی بغار در رفتند و بعد از رفع او بآسمان بحال تیقظ و انتباه آمدند و فرقه را نصور آنکه مجموع حالات ایشان بعد از صعود عیسی بر آسمان روی نموده در سبب رفتن و چگونگی حال و عدد ایشان اختلاف کرده اند و ایشان اخبار گفته اند که اصحاب کهف در شهر افسوس بوده اند مدائن یونان و سبب اسلام ایشان را بطریقی چنین بیان کرده اند که چون بسمع جالینوس طبیب که دران بلده اقامت داشت

رسید که اگر دارد پس راچیسی علاج میکند گفت این افعال باطبیبان حاذق غیر مندوری باید و چون شنید که مرده را زنده میکند گفت این عمل از حیز قدرت پشر بیرون است اگر عیسیٰ احیای موتی میکند بواسطه دعوی نبوت سعدق باید داشت و بعد از تواتر این خبر ها بمسمع اشکاروان دود وستان خویش از راه دریا متوجه خدمت حضرت عیسیٰ گردید و در کشتی بزحمت شکم گرفتار گشته در نزع افتاد و نالانده با او گفتند که سبحان الله جمیع مرضے بمین انفاس متبرکه تو صحت می یابند اکنون چه سرست که در علاج خویش عاجزی جالینوس گفت انی اعالج بما اعلم آنگاه فرمود که کوزه پر آب نزد او حاضر ساختند واز داروے که جهت اصلاح بطن خویش ساخته بود دران کوزه قلیلے ریخت و بعد از ساعتے فرمود که کوزه پر آب را نزد او اورند و ندوے کوزه را شکسته آب آنرا دیدند که منعقد گشته بود چنانچه بهیچگونه سیلان نمیکرد جالینوس گفت که تدبیر انقطاع آب اینست اما مرض موت را علاجے نیست ؎ با قضا بر نمیتوان آمد ۞ با قدر در نمیتوان آویخت ۞ و در مرض موت جالینوس وصیت کرد که بعد از تکفین و تدفین وے رفیقان نزد عیسیٰ رفته بنبوت او اعتراف آورند و اهل کشتی چون از سفینه بیرون آمدند جالینوس را دفن کرده بملازمت عیسیٰ شتافتند و بدولت اسلام و توحید مشرف گشته بولایت خویش مراجعت نمودند و مردم آن دیار را از وصیت جالینوس فیلسوف مردم آن دیار افسوس بر حیات گذشته که در ضلالت صرف کرده بودند بنبوده همه ایمان آوردند و این روایت منافی قول محمد بن محمود شهر زوری است که او در تاریخ حکما آورده است که جالینوس بلیپوس پیش از بعثت حضرت عیسیٰ بدویست سال شربت ناگوار مرگ چشیده بود و برخرد و خرده دان و ارباب فضیلت دعوی ایمان نموده که حاوی اوراق آنگاه ؎ بروز درس ثنائے تو میکند تلقین ۞ بشب وظیفه مدح تو میکند تکرار ۞ و بر بیان شهر زوری قلیلے که غیر از انبیا اند ذکر ایشان در فرقان مجید مرور و یافته است اقوال مختلفه را بجهت آن تعرض میکند که بر منبع غیر روشن گردد که بنده کمینه هر چند اکثر ایام حیات را باعمال غیر مرضیه گذرانیده است و در تضییع عمر عزیز کوشیده و پیام ناگوار ملامت نوشیده اما دیباچه آمد و شد مجلس عالی و عرض بضاعت خود را بر ارباب متعالی پیوسته ملحوظ منظور داشته است و شبهها در مطالعه احوال امم سابقه و تتبع اقوال مختلفه بروز آورده و با وجود مشاهدهٔ التفات غیر خاطر کسیرا بن فقیر بتنزیه بر مزاج سودا وی مضمون این مقال استیلا دارد که ؎ همه بضاعت خود عرض میکنند آنجا که قبول خاطر اوناگذارم خود بود ۞ و بالجمله بعضے از روایات پیش منقول ست که اصحاب کهف و سائر اهل افسوس وقتے ایمان آورند که یکے از حواریین بفرموده شمعون الصفا بدان دیار رسید و در خلال دعوت حواریان خلائق آفاق را پادشاه جباره و قیانوس نام از بلاد روم یا زمین بابل طلب کرده بر سریر آیتے که ستولی میشد مردم را بکیش بت پرستی ترغیب مینمود و هر که ابا میکرد با سیاست میفرمود و چون بر بلدهٔ افسوس که اصحاب کهف در آنجا اقامت داشتند استیلا یافت و خلق را بمتابعت خویش خواند بعضے مطاوعت نموده و جمعے مخالفت کردند اهل توحید بالضرورت بر کس بطرفے رفت یا در گوشهٔ متواری شد و اشرار اخیار و ابرار را از زوایاے اختفا باز آورده بضعفهٔ باری آوردند و قیانوس بے تاموس بقطع اعضاے ایشان فرمان میداد و هفت کس از اولاد عظماے آن ولایت در خانهاے خود نشسته و در پا فروبسته بعبادت پروردگار عالمیان اشتغال مینمودند از حضرت مجیب الدعوات فتح و تشجیع مشغول و فرج شر و قیانوس را از و خواهش مینمودند روز عید که و قیانوس جهت سجود باطل خود بدایع و قربانیها اشتغال مینمود و حکم کرده بود که هر کس که دران روز بدیع حاضر نگردد و صنم را سجده نکند او را بقطع قطع سازند از حال آن هفت نفر فوقوف یافته باستحضار ایشان فرمان داد و چون اصحاب خلوت را دیدند که در انجمن حاضر نشدند قیانوس از ایشان پرسید که سبب تمرد شما از حکم واجب الاتباع و اجتناب از قربان و احتراز از سجدهٔ صنم چیست گفتند ایها الملک ما را پیرے ست که در ان سیاه برآمده ما را بپرستش مصنوعی نمیخوانی که نه سمع دارد و نه بصر و نه نفع از وے بمتصور ست نه ضرر بمادے چنین از مرتبهٔ پروردگارے بغایت بعید ست و با کدام روے پیشانی خویش بر زمین نهیم تو از سر این سخن در گذر چه هرگز از ما این فعل صادر نگردد و قیانوس گفت چون معبود مرا سجده نمیکنید پس معبود شما کیست ؎ الوارث بناء السموات والارض لمن مد عوا من دونه الماء وهو رب الخلق اجمعین ۞ چون آن جبابره این سخن بشنیدند عنان تمالک از دست داده بقتل ایشان اشارت کرده و گفتند آثار خوف و فزع در ناصیهٔ یاران خود مشاهده کرده گفت ایها الملک ما را بسر مهلت میکنان خود سپرده امشب مهلت دهد اگر فردا کیش ترا قبول کردیم بر پا پیشگاه والا بر جه مدعاے تست با عمل نمائے و چنانچه ابن سخن معقول افتاده اهل توحید را بحبس فرستاده ایشان رفته یافته همان شب از حبس گریخته در روایت دیگر آنست که چون نوبت سلطنت و حکومت شهر افسوس بدقیانوس رسید دعوی الوهیت آغاز کرده آن بدکیش هر روز را بعبادت خواندی اصحاب کهف که از اولاد و عظما و اشراف آن بوده ندی بعبادت و عبادت

وے اختصاص یافتند و آن جماعت بعد از فراغ از خدمت دقیانوس در یک منزل بسری بر دند و درین اثنا بگوش آن بدگهر رسید که یکے از اعدا با لشکرے کہ کوہ یا موج آنگ نمود ہ سیان بحاربت بستہ و دست تصرف بسوالی آن مملکت کشادہ است و دقیانوس از استماع این خبر مہموم و محزون گشت با آمرا وارکان دولت در باب دفع اعدا بمشورت پرداخت و جوانان مذکور خوف و رعب دقیانوس را از محالفان مشاہدہ کردہ یقین دانستند کہ وے نیز سان سائر مخلوقات اسیر پنجۂ تقدیر است لاجرم باہم مشورت کردہ اتفاق نمودند کہ بعد ازین خدائے را پرستیم کہ جزوے خدائے دیگر نیست و باہم گفتند کہ تا کے جمال مطلوب و قت ضائع نماید کہ ترک مدعائے این کذاب گرفتہ کنجے اختیار کنیم و زین شہر بجائے رویم کہ ہیچکس ما را نشناسد و چون ہر سہ جلسۂ جازم شدند از اموال پدرے خویش چند انگ نقل آن امکان داشت بسبیل خفیہ بردا شتہ شبے از شہر بیرون آمدند و در کمال خوف و خشیت برائے کہ از آمد و شد خلائق دور بودند روان شدند و در اثنائے قطع مسافت دوان دوان بیابان بشبانی رسیدند کہ در عالم فراست قدم سنگذار و پرسید کہ شما چہ کسانید کہ از شدت رعب و ہیبت شما شاہد ہ میکنم گفتند کہ ترا باین استفسار چہ کار ست اگر متوانی طعامے حاضر ساز شبان شیر آوردہ و متملق بسیار اظہار کردہ با استفسار نمود کہ مرا از احوال خویش خبر دہید کہ محبت شما در دل من پیدا شدہ نیست آن وارم کہ بقیۃ العمر در ملازمت شما باشم ایشان بعد از انکہ شبان را سوگند دادند کہ افشائے سر جائز ندارد و صورت واقعہ را تقریر کردند کہ شبان بوحدانیت باری تعالیٰ اقرار دہ و انعام را بصاحبان اموال بازداد ہ با سگے قطمیر نام در موافقت جوانان یک جہت گشت و یکے از آنہا بتصور آنکہ سباد ا بآواز سگ کسی بر حال ایشان اطلاع یابد یا ستصواب سائر اصحاب سگے بجانب قطمیر انداخت تا باز گردد و سنگ بر کلب خورد قطمیر بخشم در آمد کہ عجب حالتے ست کہ سنگ بجانب سن می اندازید و حال آنکہ من پروردگار عالمیان را پیش از شما شناختہ ام و اصحاب از کردار خویش منفعل شدہ بمراہی و مصاحبت قطمیر رضا دادند و بر ہمنہوئی شبان در غارے کہ موسوم بوہ بر نیم در آمدند تا بوقت فرصت از آنجا رحلت نمایند و بعد از دخول غار در کیفیت احوال ایشان اختلاف کردند بعضے را فہم آنست کہ اصحاب کہف بہ نیت لبث و قرار در غار آمدند و بعضے گفتہ اند چنین بود چہ ایشان را کہ فی الجملہ اطمینان حاصل شد تمامی را از بہن از ہمہ خرد تر بود و بسچاکی و حسن از سائر اقران امتیازے داشت بآوردن طعام و شراب و سائر ما یحتاج و تفتیش و جستجو مقرر فرمودند و تفویض باو ضاع خود براہ دادہ کہ مبادا کہ مرتکب کاری یا ران را بر سیان بست و چون دقیانوس از محاربہ با عدا فراغت یافت و بدار الملک خویش مراجعت نمود و اشرف ولایت و بدران ایشان را مواخذہ کردہ با حضار اولاد و خویش تکلیف فرمود ایشان برارت ساخت خود دار و شن ساختہ گفتند کہ ما درین قضیہ بیگناہیم چون بے وقوف ما سیلغے از نقود ما را گرفتہ گریختہ اند و دقیانوس دست از ان جماعت باز داشتہ بعد از انکہ معلوم شد کہ گریختگان بطرف غار رقیم رفتہ اند فرمان شد تا در شہر ندا کردند کہ ملک متوجہ فلان جانب ست و ظیفۂ آنکہ ہیچکس از ملازمت رکاب تخلف جائز ندارد و مقارن این حال تسلیما متفکر و از پوشیدہ از اغیار بشہر آمدہ بود و چون این ندا مسموع او شد بہ تعجیل باز گشت و یاران را از صورت واقعہ خبر دادہ آن موحدان از سر یقین کلمہ حسبنا اللہ و نعم الوکیل بر زبان راندند و چون از طعام خوردن فارغ گشتند ایزد متبارک و تعالیٰ خوابے گران بر ایشان گماشت تعالی اللہ تقدس ربنا علی الدوام فی الکہف سنین عددا و قال عزوعلا وکلبہم باسط ذراعیہ بالوصید باہی علی ہمر باب الغار و چون دقیانوس از شہر بیرون آمدہ بدر غار رسید مارنوس خازن را کہ در کتمان اسرار کوشیدہ ایمان خویش را از ان جبار پنہان میداشت آمدہ معلوم فرمود کہ ایشان در خواب اند ہر چند فریاد و زد از آواز وے بیدار نگشتند مارنوس دانست کہ حکمت در استیلائے خواب آنست کہ از خوف سیاست دقیانوس در امان باشند ع زہے مرتب خوابے کہ بہ زبیدا ریست ۔ و مارنوس از غار بیرون آمدہ معروض داشت کہ مخالفان درین موضع بر وحشت از گرسنگی مردہ اند و نقد حیات ایشان بقابض الارواح سپردہ اند اگر ملک صلاح داند مراجعت نماید و دقیانوس متہج و مسرور گشتہ حکم کرد تا در غار را مسدود گردانند و خازن بنا بر آنکہ ملہم شدہ بود کہ این مہمات از علامات قدرت آلہی ست کہ روزے بر عباد خویش ظاہر گرداند فرمود تا لوحے از رصاص ساختند و اسامی و القاب و انساب و تاریخ قرار صاحبان را در انجا نقش کردہ بدر غار پیش از انسداد تعبیہ کردند و بعد از چند گاہ کہ دقیانوس بامر حکومت اشتغال داشت بجانب جہنم شتافت و پس از وفات او چنانچہ رسم دنیاے بیوفاست طبقۂ ملوک متعاقب ہم بر سریر سلطنت گشتند تا نوبت ایالت و سروری بپادشاہی عادل و دیندار کہ بہ نبوت عیسیٰ اقرار داشت رسید و ہیجاے بیت الاصنام کنایش و معامع بنا نہادہ و در زمان دولت او اصحاب کہف کہ حق تعالیٰ اعضاء و اجزاے ایشان را

از تعرق و تفرق دفساد نگاه داشته بود بحال یقظه و انتباه معاودت نمودند تفصیل این اجمال آنکه در مدت سه صد و نه سال که دوران تمام خواب بر مزاج اصحاب استیلا داشت خدا و ند بے مانند هر سال جبرئیل را راه داری فرستاد که ایشان را از خواب گاه زمستانی بجا بگاه تابستانی از مضجع ضعف بمشتمل کروه از این پهلو بدان پهلو میگردانید تا زمین اندام خفتگان را تخمر و قال اللہ تعالی و تحسبهم ایقاظا و هم رقود و نقلهم ذات الیمین و ذات الشمال و تبین همین خداوند بخشاینده مهربان در ان مدت پاسبانی خود را مفتوح گردانید تا فساد بے باحداق اعیان روزگار راه نیابد قال جل ذکره و تحسبهم ایقاظا و هم رقود و متعول ست که پیش از بیداری اصحاب کهف باندک زمانے جبت ماوا بے گوسفند شبانی در غار راکشاده و از مهابت آن موضع بمطلوب خویش فائز نشده فرار را بر قرار اختیار داده بود و چون اراده ازلی باگاهی اصحاب نوم متعلق شده از خواب گران بیدار شده باهم گفتند که آیا از در نگ ما در خواب چه مقدار زمان گذشته باشد قالوا لبثنا یوما او بعض یوم و بعد از رکوع و سجود و عبادت خالق معبود تملیخا را گفتند که سوے شهر رفته طعامے بیار و در رفتن و آمدن احتیاطے تمام بجاے آور و تملیخا بدر غار رسیده آثار انسداد و انفتاح دید و از هر مردم و بدم آن که در دور تر بصور او وقوع یافته بود تعجب شده بجانب شهر روان شد و هیچ یک از علامات طریق که در وقت آمد و شد ملاحظه کرده بود و مشاهده و مے نگشته تعجب او زیاده پذیرفته بعد از قطع مسافت در حوالی انطاکیه بموضع بتخانه کنیسه دید که صورت عیسی ابر سقف جدار آن نقش کرده بود با خود گفت سبحان اللہ در یک شبانه روز بیت العمر او ایران ساخته اند و سماے آن بیت الصدر ترتیب کرده اند و چون بدروازه شهر رسید او ضاع بلد را متغیر یافت و با نطاکیه در آمده هیچکس او را نشناخت و خلائق را در لباس دیگر مشاهده نمود از ملاحظه این صورت نهایت تعجب گشته با خود اندیشید که ع این کدمی هیتم به بیدار یست بارب یا بخواب بنده و هر کس را دید که یکے بسیج و دیگرے بالا سوگند میخورد و پس از ایشان دکان فلسطی را دشان یافته بدان جانب شتافت و درهم را درم و قیانوسی بستاند داد که نان ستاند چون خباز بخلاف درا هم خویش درهمی بنهایت بزرگ دید که تا مدت طول زمان بر صفحات او پیدا بود از تملیخا پرسید که گنج از کجا بدست تو افتاده است تملیخا گفت که هیچ گنجے نیافته ام خباز در استفسار مبالغه نموده و چون از قیل و قال ایشان واقف گشتند تملیخا را گرفته نزد قاضی بردند قاضی کیفیت قضیه را معلوم نموده باو گفت که هیچ اندیشه مکن و ما را بگنجے که یافته رهبری کن تملیخا جواب داد که من از این تهمت مبرا ام قاضی پرسید که پس این درهم را از کجا آوردی گفت فلان از فائدهٔ پدر خویش بر داشته ام گفتند که پدر تو کیست جواب داد که فلان بن فلان قاضی گفت که ما نام و نسب این شخص را نمیدانیم تملیخا با ابی شهر را نام برد که مرا و پدر مرا می شناسند گفتند ما هیچ یک از این مردم مصر خبے نداریم تو میدانی که بدین حیله گنج را بری و قاضی دین قضیه متحیر و شده نزد ملک فرستاد و در راه تملیخا فتح نموده میگفت که قیانوس هم در زمان کامرانی بدین قتل آور د و مردم از وے تفتیش نمودند که قیانوس کیست گفت ما کر این شهر گفتند تو مگر دیوانه یا وسواسے دارا ست که صد و نه سال قبل ازین مرده است تملیخا از اتساع این حدیث تفاصیف پذیرفته چون اصلا پایه سر بر ملک حاضر آورد زندچوانے دید که بالاے تخت نشسته که بیاد خدا ے عزوجل ذکر تسبیح اشتغال داشت و تملیخا مبهوت شده بجانب تخت نظر کرده ملک را دید و پرسید که تو چه کسی و مقام تو کجا ست بعرض رسانید که فلان بن فلان ام و از مشاهیر شهر هم در کرد یده گذاه صحابه کبار ابصیاے فلان کس پدرین تیم است و هیچ کس از حضار هیچ یک از آثار و اخبار تملیخا بر نمیدانستند آنگاه ملک فرمود که تو دیوانه یا مکار که بدین مکر و تزویر میخواهی که ما را بگان ملک ما فلان شوے اکنون صورت راستی را باز نماے چون سخن بدین جا رسید تملیخا گذشت خویش و یاران را تفصیل سر و حدیث و ساسان و شگفت مانده ملک بنا بر رسم اشتباه حال نصاریٰ را جمع فرموده این امر مبهم را بایشان مستعلم گردانید گفتند که از بسیج سنقولست که در اول زمان دقیانوس طاغی همے چنین از دے و دے پنهان کرده و در زمین آوان ظاهر خواهند گشت و بعد از انکشاف حال مطلوب ملک از تملیخا پرسید که یاران تو کجا اند گفت که در کهف رقیم مقیم اند باد شاه با علما و لشکریان تملیخا را پیشوا ساخته بجانب غار روان شدند و تملیخا بر خصت ملک پیش از همه بدر غار رفته یاران را از آمدن اهل اسلام خبر دا د و آنچه مشاهده کرده بود اعلام نمود و ایشان در بحبوحه افتاده ملک با شاهان شعاقب تملیخا بدر غار رسیدند و لوحے را که اسامی و احوال اصحاب کهف با شارت مارنوس خازن دقیانوس بران منقوش شده بود ملاحظه کردند چون ملک بدر غار آمده بدان جماعت نزدیک رسید یک یک ندا کرده سر از سجده بر داشتند و شهر با روین دار دست و پاے همه را بوسیده نیاز بسیار اظهار نمود و خوان سالاران دعوتها حاضر ساخته چون ملک و اصحاب از اکل و شرب فارغ گشتند باران غار از باد شاه نیلو کردار بعد از دعا و ثنا التماس نمودند تا ایشان را بحال خود گذارد و ملتمس ایشان نزد پاد شاه سبذ دل افتاده اصحاب کهف بهیات اول در مضاجع خود تکیه داده و عزرائیل تقبض ارواح

شان مامور گشت و ملک جمله را اکفان ساخته بجهت هر یک از طلاے احمر تابوتے ترتیب داده و حضرت شهریاری دران تردد کی در خواب دیدکه اصحاب کهف
بدو گفتند که ایها الملک اخرجنا من توابیک والکفانک والکفن فی الاکفان الجنة وبنابرین پادشاه فرمود تا همه را از تابوتها و کفنها بیرون آورده ندوابدان ایشان را
بجامهاے که سابقا پوشیده و بغار درآمده بودند متلبس ساختند و باشارت ملک بر در غار کنیسه بنا کردند و روز ملاقات اصحاب کهف را عیدے بزرگ
اعتبار نمودند و هر سال خلق اطراف دران غار مجتمع میشدند و بباید دانست کاین روایت منسوب بجمعے از مورخان ست که گمان می برند که اختفاے اصحاب کهف
پیش از بعثت عیسی اتفاق افتاده است و قولے دیگر درین باب آنست که چون آن جماعت قبل از بعثت عیسی ابن مریم بغار درآمدند گفتند ربنا آتنا من لدنک رحمة وهیئ
لنا من امرنا رشدا ثم انهم طعموا من شئے کان معهم وضعوا رؤسهم فضرب الله علی آذانهم ثلثمائة وتسع سنین و بعد از انقضاے این مدت بیدار شده تملیخا را بشهر فرستادند
واو را بتهمت وجدان گنج گرفته نزدیک پادشاه عصر بردند و تملیخا صورت سرگذشت را تقریر کرده و ملک علما را حاضر ساخته از کیفیت این قضیه استعلام نمود
احبار گفتند که قضیه اصحاب کهف در انجیل مبین ست و عیسی فرموده که بعد از رفع من حق جل ذکره ایشان را خواهد برانگیخت تا به نبوت من قائل شوند و چون ملک این
حدیث را از احبار استماع نمود از روے دیدن یاران غار بر ضمیر وے استیلا یافته تملیخا را پیشتر از خود بغار فرستاد تا اصحاب را از توجه اهل اسلام خبر دهد و تملیخا
نزد رفیقان رفته چون گفت که ملک متوجه این جانب است ایشان تصور آنکه دقیانوس می آید در اضطراب آمدند و تملیخا قوم را تسکین داده گفت بعد از آمدن ما
بغار پیغمبرے مبعوث شده است که او را عیسی بن مریم گویند و قرنها از بعثت او گذشته و ملک و اهل شهر که متوجه این جانب اند بدو ایمان دارند. و ایشان نیز بعیسی ایمان
آورده دعا کردند تا بحال اول معاودت نمودند و ملک بغار آمده قوم را در خواب دید و از آنجا متحیر وار بیرون رفته فرمود تا در غار را مسدود کردند از ابن عباس نقل کرده اند
که این قول اصح اقوال است اما محمد بن اسحق بسیاقے چنین گفته است که چون از مرگ دقیانوس مدتے بگذشت و امر حکومت بپادشاهے عادل و مسلمان انتقال
یافت در زمان او اختلافے در میان خلق افسوس پیدا شده بعضے مطلقا انکار حشر و نشر کردند و برخے حشر اجساد را استنکار گشته بحشر ارواح اعتراف نمودند
و اهل توحید گفتند که ارواح باجساد محشور خواهند شد و ملک از وهم آنکه مبادا که اهل باطل بر حق غالب گردند در صومعه درآمده و پلاسے پوشیده و در معبد زار
بر سپاه و رعیت فراز کرده بتضرع و زاری اشتغال داشت تا باری تعالی این امر مبهم را بر موحد و ملحد عیان گرداند و دعاے شهریار عادل مستجاب شده در دل
او آن یکے از اهل افسوس را در خاطر افتاد که آب مسدود در غار اصحاب کهف را ویران سازد و غار را حظیره گوسفندان خود گرداند و آن شخص یکے را اجرت داد
تا خشتهاے در غار را بکند اما حضرت عزت چندان خوف و رعب بر اجیر و مستاجر گماشت که مجال دیدن آنطرف نداشتند تا بدر آوردن گوسفندان و بردن ایشان
چه رسد منقول ست که دلیران زمان بدان محل رسیده از مهابت غار فراری نمودند و چون بعثت ایشان برسید حیاتے تازه یافته از جا برخاستند و گمان بردند
که بدستور معهود خواب کرده اند و بیدار شده آنگاه تملیخا را بشهر فرستادند و او را چنانچه سابقا مذکور شد نزد رئیس و قاضی بردند اما در روایت منقول است
که میان تملیخا و قاضی مناظرات واقع شد و رئیس و قاضی از کیفیت حال وقوف یافته با جمعے کثیر بدان جا شتافتند و قریب بدر غار رفتند که آب آن را مسدود
گردانیده بودند و در خانه مفتوح ساخته دو لوح دیدند که جمیع حالات اصحاب کهف را در او محل نقش کرده بودند و چون مضمون الواح را قرائت کردند مسلمانان
از ظهور صنعت الهی و علامت قدرت پادشاهی فرحناک و مسرور گشتند و نواب پادشاه با اصحاب غار ملاقات نموده و از سرگذشت آن جماعت پرسیده
حالات ایشان را مطابق نقوش الواح یافتند و خبر بملک فرستادند که بتعجیل تشریف فرمائی تا آیتے از آیات خداوندی مشاهده نموده تا بتیقین تو بر صحت
بعثت بیفزاید و ملک برجناح استعجال روان شده بدان موضع متبرک آمد و چون نظر مبارکش بر اصحاب کهف افتاد سجدات شکر الهی بتقدیم رسانیده در
گریه شد و بر شاه و گدا و توانگر و درویش روشن گشت که حشر و نشر اجساد چنانچه انبیا از آن اخبار کرده اند حق و راست ست و درین اثنا اصحاب کهف بالهام الهی
بمضاجع خود رفته بروایت مشهور جان بجانان سپردند و ملک اکفان و تابوتهاے ایشان را از دیباو زر سرخ فرمود تا مرتب ساختند و چون در خواب دید
که آن مظاهر قدرت سبحانی گفتند لیس ملک ما از خاک آفریده شده ایم اکنون ملتمس آنکه ما را بخاک سپاری ملک حکم فرمود تا ایشان را از تابوتها بیرون آورده
در جوف زمین جاے دادند و بعد از آن بدانانے آشکاره و نهان آن سعادتمندان را با غار از عیون خلائق محجوب و پنهان ساخت منقول ست که معاویه
بن ابی سفیان در بعضے از غزوات بدان دیار رسیده با او گفتند که فلان جبل جبل اصحاب کهف ست و معاویه عزم دیدن ایشان کرد ابن عباس با او گفت
که این سعادت هرگز از قوه بفعل نیاید چه حضرت رب الارباب با بزرگ تر از تو خطاب میکند که لو اطلعت علیهم لولیت منهم فرارا و لملئت منهم رعبا معاویه گفت

اگر اصحاب کهف در تقویم تو بوده‌اند با مسیحیان علما الیشان شرف شهود و بعضی گفته‌اند که خلق موت و حیات قبل از قیام قیامت بوقت نزول عیسی اصحاب کهف از خواب بیدار گردند و با مسیح مدتی مصاحبت نموده دیگر
جامهٔ فنا از دست ساقی اجل نوش کنند جل علی و اثق و بوثوق صادق که اگر مؤمنان بالجمله میدانند بچه نام و حروف تحریر آن عبارت نموده و سیان محمد بن جریر الطبری و غیره از مورخان بر تاریخ مطلع گردند
بلکه حکایات را اصل بتمامت روایات نمایند و هو اعلم ذکر برصیصای عابد ابن عباس رضی الله عنهما گوید که بعد از رفع مسیح و پیش از بعثت محمد صلی الله علیه و آله و سلم در بنی اسرائیل عابدی بود برصیصا نام
مدت هفتاد سال بعبادت حضرت ذو الجلال قیام نمود و خلایق از دعای او شفا می‌یافتند و شیطان رجیم ازین معنی دل تنگ شده اعوان خود را جمع کرده گفت من از کثرت عبادت این شخص در رنجم توقع آنکه
یک کس از شما خاطر مرا از وی فارغ گرداند آنان میانه ملعونی ابیض نام که بوسوسهٔ انبیا خود را استاد میدانست گفت که من این خدمت بجای آورم بعد از آن ابیض بصورت رهبانان بدر صومعهٔ برصیصا
آمد و چون برصیصا بنماز اشتغال داشت جوابش نداد گویند که مشار الیه هر ده روز یک بار از نماز باز ایستاده افطار کردی و بعضی ده ماه ازین گفته‌اند و ابیض بدر صومعه توقف نموده بنماز مشغول گشت
و برصیصا بعد از ادای صلوة نظر کرده شخصی دید در لباس رهبانان که بعبادت مشغول و چون ابیض نماز تمام کرد برصیصا با او گفت که در آن هنگام که مرا آواز کردی خاطرم بنحوی مشغول گردانیدی
اکنون بگو که حاجت تو چیست گفت مقصود آنست که در مصاحبت تو بعبادت حق جل علا مشغول باشم و هنگام فراغت اوقات در بارهٔ من دعای خیر فرمائی برصیصا گفت که خاطر
من متوجه بارگاه صمدیت ست و بعد از ادای فرائض و طاعات دعوات و نوافل عبادات جمیع ارباب توحید و یقین را دعا میکنم اگر تو مومنی دعای من در حق تو مستجاب گردد
و اثر آن بتو رسد عابد این سخن گفت و از ابیض اعراض نموده بنماز ایستاد و ابیض نیز بدر صومعه کمر عبادت و طاعت بر میان بسته و برصیصا هر گه نظر کردی ابیض را در نماز یافتی
و چون چهل روز برین بگذشت باز برصیصا پرسید که حاجت تو چیست ابیض گفت غرض آنست که در صومعه در آیم و از تو اقتباس فوائد نمایم و رخصت دخول یافته قریب یکسال
با عابد در آن معبد بعبادت بسر برد و عابد جد و اجتهاد او در عبادت دیده بمصاحبتش نیک مائل و راغب گشت و چون ابیض یکسال کامل بشرائط عبادات پرداخت با عابد گفت که
من پاسی دارم که جدا و در طاعت بیش از تست و نیخواهم که باقی عمر ملازمت او کنم لاجرم عابد را مفارقت ابیض دشوار آمد و آن ملعون در حین وداع گفت ای برصیصا من اسمی از اسمای
الهی میدانم که هرگاه که خداوند تعالی را بدان نام بخوانی بیماران را شفا کرامت فرماید اگر خواهی تو بیاموزم عابد ممنون گشته ابیض اسم بدو آموخته از صومعه بیرون آمد با ابلیس ملاقات
کرده گفت عابد هفتاد ساله را در وادی ضلالت افگندم آنگاه گلوی پسری که منزل او قریب بصومعهٔ عابد بود افشرده و بصورت طبیبان بر پدر و مادر وی ظاهر گشته گفت که
فرزند شما را جنونی عارض شده اگر رخصت فرمائید بمعالجهٔ او پردازم ایشان منت‌ها داشته بعد از چند روز که ابیض بعلاج او اشتغال نمود گفت که برین قرة العین شما
شیطانی مسلط شده که او را خفه میکند و من قوت دفع وی ندارم اما برصیصا اسم اعظم میداند که ببرکت آن اسم خدای عالمیان درماندگان و رنجوران را شفا کرامت فرماید پس
پدر و مادر پسر بدر صومعهٔ عابد آمده ملتمس خود را معروض داشتند برصیصا دعا کرده ابیض دست از آن حرکت باز کشید و آن جوان بحالت صحت معاودت نمود و ابیض گلوی چند کس
دیگر از نواحی افشرده شفای ایشان را بدعای برصیصا حواله نمود و چون عابد دعا کرده ابیض دست از آن حرکت باز کشید و خبر اجابت دعای عابد در آن دیار شهرت یافته بعد از آن
ابیض حیله دیگر ساز کرد و دختر پادشاه بنی اسرائیل که اجمل نسای عصر بود و پیش برده بهیأت اطبا نزد برادران دختر رفت و التماس نمود که معالجهٔ دختر حواله بوی رود و بعد از چند روز معروض داشت
که شیطان این دختر را خفه میکند و من از دفع آن عاجزم لیکن خلاص ازین بلیه موقوف بدعای برصیصای عابد است و با پادشاهزادگان که برادران دختر بودند گفت تدبیر صواب آنست
که خود را چند روزی در صومعهٔ عابد گذارید تا مخلص کلی دست دهد و اگر برصیصا این معنی را قبول نفرماید قریب بصومعهٔ او خانه بنا کنید و دختر را در آنجا رها کرده و بوی سفارش نمائید
تا بعد از آن رنجور قیام نماید شاهزادگان خواهر را برگرفته نزد عابد بردند و چون ملتمس ایشان مبذول نیفتاد متصل بصومعهٔ او خانه بنا کردند و خواهر را در آنجا گذاشته گفتند که ای شفای
رنجوران مامول آنست که این ضعیفه روزی چند درین موضع باشد و تو در محل اجابت دعوات از باری تعالی درخواهی تا او را شفای عاجل کرامت نماید و از دست شیطان که بروی
تسلط یافته خلاصی یابد و ملک زادگان این سخن گفته خواهر را رها کردند و مراجعت نمودند و عابد بنماز و رفع نیاز خویش مشغول گشت و برادران دختر هر چند روزی یکبار بدیدن خواهر می آمدند و میگشتند
در خلال این احوال ابیض چند نوبت حلق دختر را افشرده بدعای برصیصا رها کرد تا روزی آن پری چهره را خفه کرده بعضی از اعضا را مکشوف ساخت و عابد بر بالین آن گل اندام آمده
جمال و کمال فائق مشاهده نمود که هرگز در خیال او نگذشته بود گویا که ملک الشعرا شیخ سعدی در بارهٔ آن خورشید رخسار گفته است *شعر* چنین صورتی را عابد فریب جهانی یک صورت طاوس زیب
که بعد از وی نیش صورت نه بندد * وجود پارسایان را شکیبی * و بعد از آنکه زاهد دل از دست داد شیطان وسوسه آغاز کرد که بدین ملعونی کی از دست خواهد داد و فرصت غنیمت باید شمرد *شعر*
از امروز کارت بفردا ممان * چه دانی که فردا نگردد زمان * ای برصیصا کام دل ازین شکر لب بستان و توبه و استغفار از سر گیر و عابد را داعیهٔ نفس بمنزل گشته کمر ازالهٔ بکارت دختر را بر میان بست
و باب مواصلت را بگشاد و خرمن طاعت چندین ساله را بباد داده بمواصلت و مباشرت آن پری پیکر پرداخت *شعر* غافل مشو که مرکب مردان مرد را * در سنگلاخ بادیه پی‌ها بریده‌اند
تو مسجد هم مباش که رندان باده نوش * ناگه بیک خروش بمنزل رسیده‌اند * و چون آثار حمل آن جمیله ظاهر شد ابیض بصومعهٔ برصیصا آمده بر سبیل نصیحت با وی گفت که

این دختر ستلزم فضیحت ست اکنون درین باب تدبیر آنست کہ او را بکشی و در جوف جنازہ پنہان بیسپاری و بعد ازان بخدائے باز گوئی و ازین فعل شنیع توبہ کنی بر صیصا باغوائے شیطان فریفتہ گشت و بمقتضی وسوسۂ او عمل نمود و در شب آن بیچارہ را کشتہ در دامن کوہے مدفون گردانید و شیطان گوشۂ جائمہ کہ از قرص نان گرفتہ تا از قرص دون ماند و بر صیصا ابعد ازین بصومعہ معاودت نمود و چون بدوران دختر بدستور معہود بدیدن او آمدند خواہر را نیافتند از بر صیصا استعلام نمودند بر صیصا جواب ایشان آنچہ شیطان ملقن کردہ بود تقریر نمود و شاہزادگان از استماع این حدیث مہموم و محزون باز گشتند بعضی نزد برادران دختر رفتہ گفتند کہ ہر چہ بر صیصا در باب خواہر شما گفت صحیح نیست چہ این فاسق با آن مخدرہ چنین چنان کردہ بعد ازان او خود فضیحت او را کشتہ در فلان موضع مدفون ساخت و آنگہ کہ از عبادت او بیرون تشریف خواہد آورد او را بقتل خواہد رسانید ما بمن بیائید تا محلہا بدان موضع برہم ایشان با بعضی بسر قبر خواہر رفتہ او را از خاک بیرون آوردند ناگاہ جسمے نازنین و منقا تیبا برداشتہ صومعۂ بر صیصا را ویران ساختند و صاحب صومعہ را چنان شکنجہ کردند کہ بگمان خویش معترف شد و این خبر خوش بسمع پدر دختر رسانید ملک بصلب او فرمان داد و بر صیصا را بیاسے دار عاقر ساختند و بمقتضای این حال بعضی خود را بروے ظاہر ساختہ گفتند اے بر صیصا رای شناسی گفت نے بعضی گفت من آن کسم کہ ترا اسم اعظم تعلیم کردہ تا مستجاب الدعوات شدے بعد ازان بر اعمال سیئہ اقدام نمودے و خود را بل سائر رہبانان را فضیحت ساختے و عاقبت بدین بلیہ مبتلا گشتے اکنون اگر در یک چیز فرمان من نہ پذیری ما ازین بلا نجات نیابی بر صیصا گفت آن کدام ست شیطان جواب داد کہ نہ پیش آنست کہ مرا سجدہ کنی تا من ترا ازین ورطہ چون موسی از خیمہ ہیرون آرم و بر صیصا بعضی از سجدہ نمودہ بعذاب عاجل و عقاب اہمل گرفتار گشت فذلک قولہ تعالی کمثل الشیطان اذ قال للانسان اکفر فلما کفر قال انی بریٔ منک انی اخاف اللہ رب العالمین و قال الشیطان لما قضی الامر ان اللہ وعدکم وعد الحق و وعدتکم فاخلفتکم و ما کان لی علیکم من سلطان الا ان دعوتکم فاستجبتم لی فلا تلومونی و لوموا انفسکم ما انا بمصرخکم و ما انتم بمصرخی انی کفرت بما اشرکتمونی من قبل فکان عاقبتہما انہما فی النار خالدین فیہا و ذلک جزاء الظالمین یعنی چون شیطان بر صیصا و ہم ابن عباس گوید کہ بعد ازو بر صیصا رہبانان مرزوبای گمنامی بسر می بردند تا جریج راہب ظاہر گشت ذکر جریج راہب از ابن عباس منقول ست کہ در زمان فترت یعنی بعد از عیسی و قبل از محمد صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم جوانے عالم و عاقل زاہد پیدا شد کہ او را جریج میگفتند در سن سیزدہ سالگی بعزلت و گوشہ نشینی میل نمود و بہ طاعت و عبادت از اقران در گذشت و او مادرے داشت بغایت صالحہ و صلاح و زہد و خلوص مشہور و آفاق کہ بحمیت و طعام و شراب صومعہ می آورد و اتفاقاً در شب باران بدر صومعہ جریج آواز او تا در صومعہ بگشاید جریج بواسطۂ آنکہ نماز مسیگذارد جواب مادر نداد و در را نیز نگشاد و آن صالحہ از طول مکث بدر صومعہ ملول گشتہ گفت اراک اللہ وجوہ المومسات یعنی بنماید خدای ترا در روسپاے زنان فاسقہ و فجارہ اشرار و از ظلمہ را متال سیئہ بر صیصا مردم بر رہبانان ولیر شدہ طغیان زشت میگفتند و ایشان از بیان و دست بر نمیداشتند مدتہا بنہایت کثرت و رنج و طاعت جریج با بدے عداوت می ورزیدند و در باب شکست او مکرو حیلہا می اندیشیدند و قصد ہا سیکردند عاقبت فاجرہ را سیخک آوردند و متقبل شدند کہ مال بسیار بوے دہند تا او جریج را بزنا متہم سازد آن زن را تعلیم نمود کہ چہ حیلت خود را در صومعہ جریج رسانیدہ خود در کمین گاہ غدر و مکر نشستند و فاحشہ مذکورہ کہ نہایت جمیلہ بود و علی الصباح صومعۂ جریج را حرکت داد و جریج پرسید کہ کیست جواب داد کہ ضعیفۂ بیچارہ ام کہ از موضع دور می آیم از خوف بیباکان و ترس سباع نمیتوانم کہ در شب در صحرا باشم اگر امشب مرا در ین صومعہ گذاری تفاوتی نطفت باشد جریج بران زن ترحم نمود و در را باز کرد و زن در صومعہ در آمد و نماز بایستاد و چون جریج از صلوٰۃ فارغ گشت زانیہ خود را بوجے دل پسند بر جریج عرضہ داد و استدعای مباشرت کرد و عابد گفت کہ من بعد از این کار نیستم و باز بنماز مشغول گشت منقول ست کہ شیطان چندان وسوسہ کرد کہ جریج قاصد مباشرت آن زن شد اما از آتش و نیخ اندیشہ مند گشتہ گفت اخر نفس اگر طاقت نار ندارد کہ آتش سوختہ گردی من کجا تراحمل کنم آنگاہ دست بسوی آتش برد چون انگشت او بسوخت آتش را مشتعل گشت و باز شیطان بخواندہ و نفس سرکش را تسکین داد و بہ مرتبہ اول دست بجانب آتش دراز کرد تا بوقت صبح حال او بدین منوال بود و چون صباح شد صومعہ را بگشاد از زانیہ بیرون شد و در بجای خود راست کرد و زن را بگفتند کہ از حال خویش و جریج ما را اعلام دہ فاجرہ گفت کہ مہ ساست کہ جریج با من بنا کند و از و سے حاملہ شدہ ام نزدیک بآن شدہ کہ وضع حمل نمایم ناچار بجریج افگندہ کشان کشان او را بیارگاہ ملک سنانیدند حال را بعرض رائے شہریاری گرانید ند ملک بقتل و صلب جریج فرمان داد و عساکر گاہ شدہ نزد پسر آمدہ گفت من سید انم کہ تو زنا نکردہ اما نہ تراپیش آمد بواسطۂ حاسدی بود از اسباب جزع دست باو شاہ شقاوت دلہا را تفرت پدید گفتہ ما و جریج گفت دریغا باب نجیل منماے کہ من تفرت بیگناہی فرزند خود بینہ دارم پادشاہ پرسید کہ آن کدام ست گفت بفرماے تا زانیہ را حاضر گردانند و ملک بامضاء او تمثال دادند زن فاجرہ حاضر گشت و ما و جریج دست خود را در گردن او نہادہ و دعا صادق یافتہ گفتند و مجرم از غیر مجرم تمیز کردند و بعد فراغ از مناجات نداء خود یا صاحب الطین بنین یا شکم ما و جواب او کہ لبیک چنانچہ حاضران مجلس آواز او را بشنیدند و جریج پرسید کہ بدر تو کیست گفت فلان شبان کہ در متعلقان نبی خلان ست منسوب بہ بنی فلان گفتہ ملک سلمان تعجب نمود دست از جریج باز داشتند آمدہ اند کہ چون از وضع حمل زانیہ بفرزند پسر فارغ گشت کبابان

وفتنه اجتماع نموده در باب قتل مریج سعی پیوست و بعضے استماع آواز او کرده کل را از شکم ماهی انکار نموده و مسنگر گشته و مادر مریج و دین مدیث نگاهی بایشه نزد ملک آمده معروض داشت که خدایے که طفلے را در شکم ماهی نطق کرامت فرموده و میتواند که در خانه قوت تکلم دهد استدعا نمود که مادر را با کودک حاضر گرداند تا آنگاه گفتگو ایشان را اعلام بدیگران کرده کودک آواز بدهد ملک فرمود تا دین مریج را حاضر ساختند و دست توسل از دامن مریج کوتاه کردند بعضے از رواة چنین گفته اند که شبانی قریب بصومعه مریج گوسفند چرانیده با زانیه اختلاط مینموده و صاحب صومعه شبان را ازین حرکت منع مینموده و چون این حامله گشت از ترسے که مبادا منع جریج خاطرش بهم رسد جریج را متهم داشت و ابن عبد الله بسمع والی شهر رسیده ملک بقتل و صلب باید فرمود و عابد در راه زانیه را دیده تبسم شد و مردم از سبب خنده او را سئوال پرسیده جواب داد که بواسطه دعاے مادر در حق من فرمود الراک الله بوجهه اسقاه بدین بلیه گرفتار آمدم و بعد ازان اسباب درمعنی لزکودک پرسیدند گفت ان ابوک فلان الراعی متی قال ثلثا و سمعه الناس فتحیروا و خلوا عن جریج و اعتذروا علما

ذکر اصحاب الاخدود و قال الله تعالی و قصل اصحاب الاخدود والآیات

اهل اخبار و تفسیر گفته اند که اصحاب اخدود در زمین تهامت و دیار یمن اقامت داشتند و ایشان را با دشاهی بود جبار و ستمگار و ذوالنوس نام و او را وزیرے عاقبت کار هن و ساحر که بسهیل اشتغال نمودے و چون ضعف و شیخوخت بر وزیر راه یافت ترتیب داد که پسرے تعلیم سحر نماید و چون پسر بان شد که آن ساحر فاجر رفت بدر ملک آمد کشد ان با دشاه التماس نمود که قابلیت تمام در شما پدید ساخته باشد بروید ساخته تا معلومات و تجربات خود را تتمیم نماید تا شایسته خدمت و نیابت گردد و ذوالنوس جوانے با طراوت و گیاست انامزد وزیر کرد طائفه گفته اند که آن جوان در ثنای تعلم سحر کرامات شبیه بمعجزات میکرد تا که آواز زیر زمین آوازے بگوش او رسید که شخصے گفت اسم عزیز آیا چیزیست که ما را از عذاب تو رهائی بخشد و عبرت تو کرده پشیمان من بصداقت و محافظت گردانیده شود نفس من توفیق معاونت تواند کرد باب شهوات باز ایستاد و این سخن موثر افتاده آن پیر زمان شب نخانه زیر زمینی را پیدا کرده در آمد و در اثنا نماز بپیسه پاس پوش دید که بتضرع و زاری اشتغال مینمود و راهب پیسر سر بسجده گذاشته که ترا باین موضع که آورده که من از خلق فراز نموده بودم گریا و پوشیدن پاس آنفقا نموده ام پسر قصه خود را بسر حکایت کرده گفت که بعد از شنیدن آن واقعه دیدن وحی تو را نخستین تمام بدین اسلام روے نموده است و راهب او را سوگند داد که کسے را از حال آگاه نکند که خوف جانست بعد ازان پسر عرض اسلام کرده آن سعادت مند مسلمان گشت و بهنگام رخصت راهب مژده داد که بزودے مستجاب الدعوات شده انواع خوارق عادات ازو بسجیه ظهور رسید چنانچه مبرص و اکمه را شفا میداد و بسبب آن پسر سبب جاه و مکنت او گشته از نظر خلق غائب گشت و نظران این کرامت بعهده او نهادند و همچنین مدتے بر آمد که در عقب مردمان از پیش آن سیاح گزران میافتند و پادشاه نزدیک سیده و در گوش او گفتند که شیر بازگرفته بجانب مسکن شما شتافت و بعد ازان باجاسے از مجانین و نواس که چشم او از قوت نور عاطل مانده و البته از معالجه و علاج عاجز آمده ملاقات نموده باو گفت که اگر قوه مقابلت من نمیکنی از حضرت عزت درخواست نما تا دیده ترا روشن گرداند و صاحب عهد و میثاق در میان آورده پسر دعا کرد و حضرت مجیب الدعوات چشم عمی را روشن گردانید و صاحب بقدرت و حدانیت باریتعالی اعتراف نموده و پسر وصیت کرد که بے ضرورت سر او را با اغیار نگوید و صاحب تقبل شده چون نزدیک ملک آمد ملک پرسید که سبب بینائی چیست و چه شده صاحب گفت که خدا یتعالی شفا داده و ذونواس گفت که کدام خدای آسمان و زمین که جز او خدائے نیست و بر همه شیا قادر بیست و ذونواس تکبر نموده صاحب را بعذاب مبتلا گردانید و بعد ازان پسر را احضار نموده و گفت که ترا بسحر چنین ضرور و فریفته گردانیده و صاحب صورت واقعه نهان داشته ملک حکم بقتل او فرمود و چون کارسیان رسید ملک از حال پسر که اند زیر تعلیم سحر چنین و اعلام داد و ذونواس با حضار پسر فرمان داد و از وے پرسید که انت روت علی هذا فعال کان بد عائے انگاه از وزیر استفسار نمود که تو این علم را سیدانی و چگونه این مسئله را تعلیم کرده که گوئیا بنیایی از بینا گردانیده و صاحب حق را بسحر گفت من چیزے را که ندانم چگونه تعلیم کنم ملک با پسر گفت که ترا باین مرتبه که رسانیده و ملت تو بیست پسر گفت اله ربی و اله ربک مختفی خواهشته بود او کفا الجواب ان الهی هو الذی لا الا الا هو رب السموات و الارض سجع بیست و فصل پاسیده و ملک بسیار تکلیف نمود که ازین قول رجوع نماید خوش نیامد و بعضی چنین گفته اند که پسر را چندان تخویف و تهدید نمودند که راهب آشکار ساخت و آن پیر و جود را سر سنگان بموقف سیاست آورده و ذونواس با راهب خطاب کرد که با آنکه منکب با فسادی چنین گشته از ملت خویش بیزار نشده اصرار میورزد و شامل حال تو گردد و راهب امتناع نموده و بفرمان ملک شهید گشت و صاحب انیز بشرع شهادت چشانیدند و ملک با پسر گفت که اگر حیات خویش میخواهی از اعتقاد خویش رجوع نمائے و پسر نیز از ذونواس سر باز زده هلاک گردانید چون پسر را بسیط سپرد انواع علوم و حیله ها بسیانش ساز نده چون پسر ابساحل دریا آورده دعا فرمود تا باوی بر خاست و گماشتگان خود و اهل ایمان را بگذرند و پسر سالم باز گشت و ملک از مشاهده آنحال خشمناک گشته از وی سبب پرسید که چه کیفیت از جنگ اجل را فتی تعالی آن جبار را بلکه هر متکبر ستمکار را هلاک گردانید و از سر کوه بلند بزیر انداخت و پسر را چون بر قله جبل برد ندا به صلب بر خاست و بشر کان را بپایان کوه افگنند پسر سلامت بپایان آمده و ذونواس فرمود تا هر دو را بدریا کردند و هر جزیره یا خشکی که رسیدند کار ملک را پیش نبرده و چند ان آتش افروختند که زبانه شرار بفلک سیر کشید و مالک دوسی و او را نسوخت بعد ازان ملک فرمود تا هر دو را در کوزه مسین نهاده در دریا انداختند و چون بموج شباننده رسیدند پسر گفت که ای مظلوم در خانه که آن ظالم را جلتے کثیر بپای در آمده و خطاب کرد که ایها الطاغی

تیر تو بوقتی از جوشن بدن من بگذرد که بهنگام انداختن گوئی که بسم الله رب هذا الغلام و ذو نواس این کلمه گفته تیر انداخت تیر بمقتل پسر آمده مرغ روحش همان لحظه بطرف کنگرهٔ عرش پرواز کرد
و خلقی که بجانب آن پادشاه جمع گشته بودند صورت حال را مشاهده کرده اکثر گفتند آمنا برب هذا الغلام و ذو نواس گفتند که از آنچه میترسیدی اینک پیش آمد ملک در خشم رفته فرمود تا در کوهها آتش زدند
که اثر شرارهٔ آن مشتعل بخورشید رسید و هر که از دین برگشت او را بآتش بیداد سوختند و گویند که آخر کسی که او را در میان سوختن و از دین برگشتن مخیر گردانیدند زنی بود که پسر شیرخواره همراه داشت
و مادر بیچاره را شفقت طفل دامنگیر شده خواست که بکیش ذو نواس در آید که ناگاه طفل رضیع را باری تعالی قوت نطق بخشیده ندا کرد که یا اماه از پروردگار خود بترس و کفر را بر ایمان اختیار مکن مادر
جواب داد که باعث برین امر شفقت من است با تو پسر کودک گفت که هیچ باک نیست که ارحم الراحمین ما را از عذاب این کافران نجات کرامت خواهد فرمود پس آن ضعیفه خود را با فرزند در آتش انداخت
و حق تعالی آتش را بر ایشان سرد گردانید و مادر و فرزند را از عیون و ابصار مختفی گردانیده از جانب دیگر بسلامت بیرون رفتند و بعد از احراق موحدان آتش مرتفع و منبسط گشت و کافران را
نیز بسوخت قال عزّ و علا فلهم عذاب جهنم و لهم عذاب الحریق یعنی تلک النار احرقتهم منقول است که در زمان عمر بن خطاب بعضی از اهل اسلام بامری باز بوادی یمن بر چوبی مصلوبی را یافتند
که یک دست خود بر زنخدان نهاده بود هر گاه که دست او را از آن محل دور میکردند باز بموضع خویش میگذاشت و ایشان ازین قضیه متعجب شده صورت واقعه را معروض رای عمر رض گردانیدند
آنحضرت کیفیت این امر مبهم را از کعب الاحبار استفسار نمود کعب قصهٔ ذو نواس و صلب پسر و اصحاب اخدود و آنچه مذکور شد بیان نمود و عمر رض پیغام داد تا مصلوب را از چوب فرود آورده
در تکفین و تدفین او قیام نمودند ذکر جرجیس پیغمبر و عجایب آثار او طائفه از ائمهٔ اخبار گویند که جرجیس از شاگردان حواریان بود و بعضی از تلامذهٔ ایشان گفته اند که در شهر فلسطین از عیسی ع
... است مینمود و چندان مال داشت که محاسب وهم از ضبط حساب آن بعجز اعتراف میکرد و جماعتی از نصاری که متابعت او را از لوازم می شمردند ایمان خود را بنابر استیلای کفار در آن نواحی
پنهان میداشتند و در آن زمان پادشاهی بود جبار و عاصی در موصل که اهل شام نیز شرائط متابعت او بجای آورده و بتی داشت افلون نام که مردم را بعبادت آن صنم دعوت مینمود و هر که
سجدهٔ افلون سر فرو نمی نهاد بفرمان ملک بعذابهای متنوع معذب میشد و در آن اوان بخاطر جرجیس این معنی رسید که اکثر اموال تحفه بنزد ملک موصل برد تا بقیة العمر در سایهٔ امن و امان
زندگانی کرده دست تطاول اغیار از دامن عرض و مال او کوتاه باشد لاجرم هدایای نفیسه مرتب ساخته عازم موصل گشت و بحسب اتفاق روزی بمجلس ملک رسید که باعظای دولت ...
و آتشی بلند افروخته خلائق را تکلیف مینمود که افلون را سجده کنید و هر که سر از فرمان وی نمیکشید نجات می یافت و هر که مخالفت میورزید میفرمود تا او را در آتش می انداختند و جرجیس ملاحظهٔ
احوال مجلس کرده با خود گفت که سکوت در امثال این محال و تقرب باصناف این رجال بد افعال بمذاهب شریعت و دیانت جائز نیست هم در آن دم از آن انجمن بیرون آمده باواز بلند
گفت ایها الملک کلمهٔ حق مرا استماع نمائی در صورت غضب را تسکین ده تا مفهوم تو گردد که من ترا ناصحی امینم و بعد از استماع مواعظ و نصایح آنچه مصلحت وقت باشد بر آن اقدام نمائی جرجیس
آنگاه گفت ای ملک تو مملوکی و ترا پروردگاری ست که زمین و سما را بنهایت آفریننده او ست و ترا و جمیع مخلوقات را از کتم عدم بصحرای وجود آورده و روزی داده و تو از طریق مستقیم انحراف نموده
سنگی تراشیده را که بر هیچ قادر نیست بخدائی اعتقاد کرده مردم را میفرمائی که آنرا بالوهیت می پرستند اکنون نصیحت مرا قبول کن و دست از کیش باطل خود باز دار و روی بقبلهٔ حقیقی آر ملک گفت تو کیستی و از
کجائی جرجیس جواب داد که من بنده از بندگان خداوندم که مرا از خاک ایجاد کرده و باز بخاک خواهد فرستاد و مولد من روم است و مسکن فلسطین و حضرت واهب العطایا مرا طی الارض کرامت فرموده است من از
خوف ظلمه و تابش آفتاب حوادث التجا بسایهٔ عاطفت ملک آورده متوجه اینجانب گشتم و چون دیدم که ملک عبادت مصنوعی میکند و مردم را تخویف و تعذیب مینماید و بکیش باطل ترغیب مینماید عنان
از دست اوهم و نطق سامر سکوت بتافتم ملک گفت ای جوان بواسطهٔ این مطایبت و مخالفت که با من کردی مستوجب عقوبت گشتی لیکن من ترا مهلت میدهم و نصیحت میکنم چنانچه تو نمودی از نصیحت
در آمدی وظیفه آنکه متابعت من بجای آری و مرا خلعه وزیر و وکیل و ملازمان من نمائی بهتر است از عزّ و سروری ایشان و ملاحظه نمائی که تو عمر در عبادت الهی گذشته که هیچ فائده از دین تو بتو نرسید و اگر خدای تو
موصوف بصفات مذکوره بودی با این همه ذل و حقارت از تو فانی گردانیده و ترا بر جمله خلائق رفعت و سروری دادی جرجیس جواب داد که نزد پروردگار خویش ذلیل و حقیر میشوم و کار من تواضع و تذلل
من از آنچه تو توهم کرده از نعمت و مکنت بی نیازم و بعنایت پروردگار خود توقع تمام دارم و جرجیس دو شخص را از نزد آن طاغی در رعایت تقرب دید و گفت ای ملک تو دشمنم تو سر و دلیل و حقیر
که هیچ چیز نتواند آفرید و رزق هیچکس نتواند داد و نفع و ضرر بکسی نتواند رسانید ... و کار من عکس است ... دلیل بر صدق دعوی من آنکه این دو شخص که نزد ملک
محترم و مکرم اند نمیتواند که یکی را بمرتبهٔ الیاس ع و یکی را بمرتبهٔ عیسی ع رساند ملک پرسید که الیاس کیست و عیسی چه کس است جرجیس جواب داد که الیاس بنده بود محتاج با اکل و شرب و حالا
بعنایت خداوندی بدرجهٔ ملائکه یافته است صفات فرشتگان پیدا کرده و احتیاج با اکل و شرب ندارد و حالا با ایشان در طیران است و آثار عجیبه از وی ظاهر میگردد و عیسی بنده بود از بندگان
خدا که او را بواسطهٔ پدر خلق کرده خلعت نبوت در بر افکند تا احیای اموات نموده معالجهٔ اکمه و ابرص مینمود و می صعود یافته حضرت مجیب الدعوات بعد از اظهار این معجزات او را بآسمان
چهارم ... عرش مجید جای داده ملک گفت سخن بدراز کشیدی و بیا ایراد حکایاتی که صدق آن بر ما روشن نیست جرأت نمودی اکنون اگر افلون را سجده نکنی ترا در آتش انداختم جرجیس گفت اگر
سموات و بسط ارض و تسخیر شمس و قمر و اختلاف لیل و نهار و انبات اشجار منسوب بافلون ست من او را سجده کنم والا فلا ملک گفت عجبا ازین جرأت تعذیب تو دفعه نماند پس حکم فرمود تا جرجیس را ...

انبیین یحوم و سوم اورا از هم متلاشی کردند و اجزای او را متفرق گردانیدند و این تعذیب جریس تنها بملک این حال بدیع الاشباه شهود حکم کرد و لذا قتا و صدید و قیح نهاد بر سر جریس کوفتند و این عذاب هم بجهت بلاک و نشد بعد از ان فرعون داد تا هر شب او را بر آتش افگنند و بعد از ان جریس را بر عرش ایران نماند تا شناس بدارد شرح و سوگشت چون سر پوش را برداشتند دیدند که جریس نمرده است ملک پرسید که این عقوبت چیست جواب داد که ملک گفت که جهت تشخیص تو چه چیز بود جریس گفت که من تراعلام نمودم که قادر است بر همه اشیا و سر از این مهالک نجات بخشد تا بوقت الزام تو حجت باشد بر ملک از زوال مملکت و سلطنت اندیشید و حکم کرد تا جریس را بزندان بردند و بگذاشتند و دست و پای او را بگشادند و بفتند و بر پشت وی باستوانه ان مقام نصب نمودند چون شب در آمد حق عز و علا فرشته را بسوی جریس رسالت نمود بتا پنج بتوش سر فراز ساخت و نیرو داد ان رفع کرده گفت از جانب خداوند صبور و شکور تو را مژده بعید و شکر حضرت ایزد متعال میگوید که مدت بخت سال ترا بپایان رسانیدیم و عصیان گرفتار خواهیم گردانید و تقدیر چنان است که ایشان را بکشتن تو چنان نوبت مبادرت ننمایند و بعد از هر بار بمن بقدرت کامله خویش ترا زنده گردانم و در نوبت پنجم فرود سی جبائی و قصر رضوان مقام و منزل تو گردد و دل قوی دار که در جمیع حالات عنایت من شامل حال تو خواهد بود و چون صباح شد جریس ناگاه او را در بالا ملک فرود آمد ملک پرسید که ای جریس نمازت کیست چون گفت که من ملک و سلطانه فوق کل ملک و سلطان آن کاذب غضب فقه فرمود تا جریس را بگرفتند و آنرا بر فرق سبارکش نماده و بدو نیم کردند و هر قطعه را بفیدین قسم ساخته در جائی که شیران را بدست بود نماند تا فقند و شیران بالها بر بالای قطعه های بدن جریس ابر شیت هموار گرفته گذاشتند که بزمین افتد آنگاه حضرت عزی قدیم جریس را زنده گردانید ملکه را بوی فرستاده آن فرشته گفت بارسی سیاه و بدیه تعالی سیگوید که حیاتی جدید بتو ارزانی داشتم تا بدشمنان من جهاد کنی من تراکه اشتی خاص خواهم داد و که پنج چشمه و کوشک آذر نمدیده و نشنوده باشد برای دیگر که ملک اسباب عیش طرب ترتیب داده بود خواص ندا نشسته نوعی بتلون سیکرد که پنج الهی اقوی از وی نیست و میگفت که محاسبت جریس که مارا از معبود خویش تخویف مینمود کجا گاه جریس انسیان مجلس سرمزد و ملک ارکان دولت او متیر گشته گفتند که این شخص بغایت شیوه ست بجریس آنحضرت فرمود که من جریسم که خداوند ما ملک بعد از قتل و صلبه نعمت حیات بمن ارزانی داشت و اگر شمارا اندک عقل و بصیرت باشد بر خدائی که جز بدین امور قادر ست ایمان آرید شرکان با یکدیگر گفتند که جریس ساحریست که بحال سحر بتا کسی دوبار کشد باجیان نمود و کشته شده است و حال آنست که سحره را جز مقاتلوا و مغلوب و معاقب گردانند و ملک این سخن پسندیده افتاد و حکم فرمود تا در ظرف هر چاگ ساحریست بیاورند سر یکی عالم گردد و بعد از اجتماع سحره ملک با ایشان گفت که اشتغلیست درین شهر که من از ان بتنگ آمده ام اکنون خلیفه آنکه شما را تمام خویش بمن نمائید تا مر اکه دار شما نموده نمی حاصل شود و نمیس سحره و مارا زخریطه بیرون آورد و آن هنیان بدادن طرق خلق دو گاه نموده و زمین را بشخار گردان گرفتند و نمیس قوم متعاریف تعجب زمین بیاشیده همان زمان بدرو رسید از انبعاد و خضوع آذر دکردن نمیر ساختند و بسجده بروی آفرین کرده گفتند که ما بالیقین معلوم شد که تو بر جریس غالب خواهی شد و آن سگ ساحر را بصورت اصوا عید ستظیر گردانیده و التماس نمودند که صورت جریس الشکل کلاب اسباد و ساحر ایمنی را قبول کرده قصد آب طلبید و افسون بران خوانده با ملک گفت که جریس را بخورد ان آب بگیلف نمایند و جریس بامر ملک قدح آب را تمام آشامید ساحر گفت ای جریس خود را چگونه میبابی جریس فرمود که بغایت خوشحالی زیرا که فایت تشنه بود و هم این قدح فورده سیراب گشتم بمنت خدای راست که مرا از شر ظالمان و شیطان مگاه داشت و ساحر از عدم تاثیر افسون سبهوت و متحیر شده گفت ای ملک اگر مخلوقی با تو در مقام معارضه نمیبود با مقدار وسع امکان معاونت تو بجای آوردیم اما تو سخواهی که باخدای آسمان زمین معاوضت کنی و ما در بن باب بجز تصور اعتراف دار یم یکی از ملازمان گفت که جریس از زمره سلطران هی شاید و بیچ ساحری قادر بر دفع سوت نیست و تعین سحره تصدیق این قول نموده آن شخص تقریر کرد که مادر ولایت شام بودیم آنگاه بمژده بدین دیار آمده از جریس التماس نمود که دعا نمایا بقوه او زنده گردد جریس عصای خود را بدان پیرزن داد که آنرا بر مرگاه دو دختر نابنده گردد پیرزن گفت از بخاتا ولایت من سافتی بعید ست و بکن تا رسیدن من بوطن عصای گاو از سر انفصال یافته پیوسته شود جریس در جواب او فرمود که اگر یک استخوان از ان گاو برجای باشد مطلوب حاصل ست و بمجرد بولایت خویش سلامت خواهد رفت و بقدر سحره عمل کرده گاو را زنده گشت آنگاه قائل این سخن از پیشوایان ساحران پرسید که سحره بر اجمالیه موقتی قادر هستند مرتبه سحره گفت لا الا الله الله ملک در خشم شد و فرمود تا بدین زودی بر فریفته گردانیده در غوائیت افگنده و آن صادق الاخلاص جواب داد که معاذ الله که من در ضلالت افتاده باشم لا الا الله الله ملک خدای عالمیان ایمان آورده امر و ملک نفوذ آنکه باد آنچنانی بقول آن موحد ستابعت جریس نمانید فرمود تا بدان الهی مومن ابریده او را هلاک ساختند و چون این خبر در شهر اشتهار یافت چهار هزار کس بدو گرویده و مسلمان شدند و آن طاغی باغی بر اسلام قوم اطلاع یافته فرمان داد تا همه را بقتل آورده بعد از ان باجریس گفت که چرا از خدائی خویش سئلت ننمودی تا مر از کشتن ایشان باز دارد آنحضرت جواب داد که خداوند بمنشا بند مهربان خواست که بندگان مخلص خود را به بهشت برد تا به جفای تو تحمل نمایند باید دید جبار عزت رب العالمین و اصل گردانیده تقول ست که بعد از وقوع این واقعه یکی از مقربان ملک گفت که ای جریس تو گمان داری که خدای تو بر همه چیز تواناست.

هر چه اراده او بدان تعلق میگیرد موجود میشود اگر دعا کنی که معبود تو این کرسی بار را کبران بشکند بحال اول برده اشجار شمره گردانند تا تو ایمان آوری جرجیس جواب داد که حضرت باری سبحانه و تعالی اگر این مسئول امیندل فرماید و مختار است والا چیکس را بروی حکمی نیست و سقاران این حال ملکه آسمان فرود آمده با جرجیس گفت که حضرت عزت با تو خویشی در مقام عنایت و مرحمت است که هر دعائی که از تو صدور یابد باجابت مقرون گردانند جرجیس ازین خبر لطف کرد گار مستظهر گشته روی توجه بقبله اورده آغاز دعا کرد و آن کرسی بار بهزار تضرع اوراق و اشجار برآمد ناظران خویش و ملک و نواب او این معجزه را برای الحین مشاهده نموده مقر بحق گردیدند و بعد از مشاهده این معجزه ایمان آوردند جرجیس گفت که من در مدت عمر خویش سامره باهر تر ازین شخص ندیده ام و در صدد عذاب و عقوبت جرجیس آمده فرمود تا از سی صورت راست ساختند و لفظ و کریت در وجوف آن تعبیه کردند و جرجیس را در درون گاو جای داده و بر بقره چندان آتش افروختند که هر چه در وجوف او بود گداخته شد و ملک آن شهر جرجیس بعالم دیگر نقل فرمود و متعاقب این واقعه عرصه ملک یاران دیو و دد بطلمت بران تیره دلان گماشت که چند شبانه روز شب از روز فرق نکرده و درین اثنا خداوند تعالی ملکی را مامور گردانید که صورت گاو را بر ایشان بر زمین زد که اد هیبت آواز آن مهموم مردم شهر بر دوی افتادند و صورت شکسته جرجیس سلیم الاعضا و صحیح الاندام بر وجوف آمد و ظلمت از مطلع گشته و جرجیس با مجلس ملک مشرف بود حضور از دانی داشته موعظت و نصیحت آغاز نهاد و ملک و ارکان دولت را حیرت افزوده مقر بحق گردانید و اطوار قلیطا مسخ ساختند با جرجیس گفت که درین نواحی خارسیت و دوران خار جاعل معفوره است در سنگ که در هر یکی از آنها ملکی از ملوک گذشته را نهاده اند اگر تو در دعوی خویش صادقی دعا فرما تا ایشان با ما سخن گویند و جرجیس متقبل شد مومنان و مشرک بخار متقدم جرجیس بر دره خار دقت نماز گذارده امر کرد تا عظام رمیم و رفات ملوک نساوا و اولاد ایشان را از جوفها ساختگی بیرون آوردند و بعد ازانها زندند آنگاه از ملک کار ساز مسئلت نمود که آن جماعت را در زمره احیا منتظم گرداند و عای او مستجاب گشته مردگان در بر یه که ۹ مرد و پنج زن و سه کودک بودند زنده شدند و جرجیس دران میان پیرے را دیده پرسید که نام تو چیست گفت قوتیل و آن حضرت از حال او سوال کرده از مذهب و عقیدش تفتیش نموده جواب داد که مدت العمر بت پرست بودم و الحال مرگ من چهار صد سال گذشته هنوز تلخی جان کندن از حلق من بیرون نرفته است و بعد از فوت مرا نزد حاکمی عادل بردند و وے از یکدیگر ما استفسار نموده مرا و اصحاب مرا مشرک یافت پس کرم باجساد و مدفن برارواح ما گماشته هر چند التماس نمودیم که ما را یکبار دیگر بدنیا فرستند تا بتلافی ایام گذشته مشغول شویم مقبول نیفتاد و تا این زمان که ارواح باجساد ما متعلق گشت عذاب سیاکشیدیم و قوتیل چون این سخن بدینجا رسانیده از جرجیس پرسید که ایا رجل الصالح تو چکسی که خدا تعالی ما را بدین انفاس شریفه تو زنده گردانیده و او جواب داد که من جرجیس پیغمبرم و قوتیل چون نام آن حضرت را شنیده و دست و در و آن وے بزد که ان الله داود نه دولت عظمته بر امر حمت فرموده تو به این مشت خاک بیچاره رقبول فرموده دست در بر سینهٔ مطلوب ما نهاده و طوطر قلیطا با قوتیل گفت که تو از مشاهیر ملوک بوده و مدتے دین آبا و خویش از رویج نموده اکنون شرف هدایت یافته بعبادت این منال مقبل سرفرود می آری قوتیل روی بازدی گردانیده گفت انا اعلم جارایت بعد الموت آنگاه جرجیس از جای خود برخاست پای خود را بر زمین زد و از زمین قدم آبے جوشیده ظاهر شده فرمود که آن جماعت بشرائط وضو و غسل قیام نموده کلمهٔ توحید بر زبان آرند و جرجیس پای خود را بر زمین زد خدا تعالی ایشان را بر زمین در بهشت جاوید جای گرفتند منقول ست که باوجود ظهور معجزه چنین از جرجیس ملک و متعلقان او هیچ یک بدین ایمان نیاوردند بلکه بعد از مشاهده این امر غریب گفتند که اگر جرجیس ما را در مدت حیات خویش سامرے انه تو گاه المنزه دیده ایم چه قوی مرده را زنده بما نمودی که هیچ یک از انها در خارج وجود و حیات نداشتند و اهل شرک و عداوت آن حد رفع جرجیس با هم مشاورت بسی آورده رای ایشان بران قرار گرفت که جرجیس اگر بشگی تعذیب باید کرد تا بحسب ضرورت از قول خود رجوع نماید بنابرین او را در خانهٔ محبوسه فقیره کوسے کور و کر و گنگ متعمده داشت چنان تقیید و محبوس گردانیدند که مجال جنبیدش نماند جرجیس ازان عجوزه علمے طلبید و بدو نرسانید یاد کرد که درین دو شبانه روز با تمام کار ما را تمام کن و ما را از گذرائی حاصل کرده ایم اکنون عزم آن داریم که بیرون رویم جواب سوال اینچه بدست آید جهت تو بیاریم و چون بیرون از مقام خود غائب گشت جرجیس شخوانی بدران خانه دیده دعا فرمود تا حضرت و نضارت پیدا کرده انواع اشجار سیاه آمده و آن ستون از تفاع یافته سر به شش پاکیزه بر زمین چون بنخانه بنا داد آمده و هفت چنان دیده گفت اشهد ان لا اله الا هو الملک الحق و بیت المجوس بر زبان او موس شفای پسر و منگر شده و او را عطف در قدم جرجیس افتاده التماس نمود که التفات خاطر دران باب دریغ ندارد جرجیس آب دهن مبارک بر چشم و گوش او مالیده شفا و شنوائی عجوزه گفت که چشم عنایت نیز از زبان بیاهی فرو نگذارد باز گشته گویا و روان گردد فضال آن بلدیک بوتا نور یعنی سخن گفتن خود را نگاه دارد بر زبان دیگر است آورده اند که دران ایام روزے ملک از در سرای عجوزه بگذشت دیشم او بران درخت افتاده دید که میوه ها تنوع بسیار دارد و از ان شجره در شگفت مانده از کیفیت آن استعلام نمود خواص گفتند که این سامرینی جرجیس بانبات کرده است پسر عجوزه را نیز شفا داده ملک گفت پدر و درین مدت بسیکس ما ازین حادثه اخبار نکرده جواب دادند که جهت آنکه غبارے بر خاطر شریف نرسد و ملک بر غضب رفته فرمود تا خانهٔ پسر

زال ساویران کرده آن درخت را از بیخ و بن برکندند و جرجیس حاضر بود آن درخت بحالت اصلی معاودت نمود و بعد از آن ملک حکم کرد تا جرجیس را پاره پاره کردند و پاره‌های بدن
او را سوختند و خاکستر جرجیس ثلثی از آن در بحر انداختند و ثلث دیگر را در بر پراگنده ساختند و ثلث ثالث را در جبل افگندند و هنوز آن جماعت باز نگشته بودند که آوازی شنیدند که ای بحر
وای جبل محافظت کنید آنچه بجانب شما القا کرده‌اند از اجزای بدن بندهٔ پاکیزهٔ روزگار من و جمع کنید تا کسوت نورانی بحال اول باز گردد و مقارن این ندا از سحاب باد وسحر حرکت آمد
و گروهی قوی برخاسته از میان غبار جرجیس ظاهر گشت و خاک از سر مبارک خویش افشاندن گرفت و قوم با جرجیس نزد ملک آمده واقعهٔ مذکوره بتفصیل معروض گردانیدند و آن کافر ازین ندا
بیمز مبهوت و متحیر گشته با جرجیس گفت که اگر یک امر با من متابعت کنی از دست تعرض من امان یابی و ناموس سلطنت بر جای ماند و در اعزاز و اکرام تو سعی بلیغ نموده جمیع امور متابع
تو باشم جرجیس گفت که آن کدام است ملک گفت مطلوب آنست که افلون را یک نوبت سجده کنی و بعد از صدور این خدمت من از تو هیچ چیز توقع نکنم و جرجیس ع هلاک صنم امیدوار شده
ملک را بانجاز مقصود وعده فرموده و ملک مسرور و مبتهج گشته گفت باید که امروز نزد من باشی و شب نیز بر فراش من استراحت فرمائی تا قدر و منزلت تو بر خاص و عام روشن گردد و جرجیس
آن روز با ملک بسر برده چون شب شد بنماز برخاست و زبور را بآواز بلند خواندن گرفت و از حسن صوت جرجیس و جودت قرائت کلام الهی زوجهٔ ملک در آن شب تاریک از ظلمت
کفر و شرک نجات یافت و چون خورشید جهانتاب از افق شرقی طلوع نموده جرجیس به بیت الصنم رفت و خلقی کثیر بنظاره بر در بتخانه جمع گشتند و عجوزهٔ مذکوره که سابقاً جرجیس در خانهٔ
آن محبوس بود از این صورت خبر یافت فرزند خود را بر دوش گرفته به بیت الصنم در آمد و با جرجیس عتاب آغاز کرد که ای جرجیس خدای تعالی و تقدس ترا بخلعت نبوت مشرف ساخته
برای اعلای امر شما بخشید و بعد از هر نوبت که ترا کشتند زنده گردانید و با وجود این همه الطاف تو جملهٔ انبیا منسیاً انگاشته به پرستش غیر او می‌پردازی جرجیس با او گفت که فرزند خود را از دوش بر
زمین نه که درین امر حکمتی است و عجوزه پسر را بر زمین نهاد و جرجیس با آن کودک گفت که برو و بتان را بگو که جرجیس شما را میطلبد پس پای پسر روان و زبانش گویا شده پیغام آن حضرت را
باصنام رسانید و بتان متوجه خدمت شده جرجیس پای خود را بر زمین زد و مجموع اصنام بزمین فرو رفتند آورده‌اند که ابلیس در آن زمان احساس خسف ایشان نموده از
جوف افلون که بزرگترین اصنام بود بیرون آمد و جرجیس او را باز داشته پرسید که غرض تو از اضلال مردم چیست که ایشان را بجهنم می‌فرستی ابلیس جواب داد که اغوای فریب
افراد انسان را از ملک سموات و ارض بنابر دشمنی که میان من و آدم و فرزندان او ست دوست‌تر میدارم و چون ملک دید که افلون و سائر اصنام بزمین فرو رفتند گفت ای
جرجیس مرا بفریفتی و معبود مرا هلاک ساختی جرجیس گفت چگونه جمادی را آله میگوئی که بر دفع امثال این اشیا از خود قادر نیست و درین اثنا ملک از اسلام عیال خود خبر یافته
فرمود تا او را با تبع و جمعی هلاک ساختند و جرجیس بعد از قتل آن موحده دو رکعت نماز گزارده مناجات فرموده که یارب مرا درین هفت سال بانواع شدائد و محن مبتلا ساختی
و اکنون مدت موعود منقضی شد مسئول آنکه بجوار رحمت خویشم واصل گردانی و مامول دیگر آنکه پیش از حلول اجل عذاب اهل عصیان مشاهدهٔ من گردد و چون از دعا فارغ گشت
از موقف قهر قطعه ابری نامزد هلاک کفار گشته بر سر ایشان آتش افشاندن گرفت و مشرکان چون بلا را بچشم سر دیدند آتش خشم ایشان اشتعال یافته شمشیرها کشیدند و جرجیس را
پاره پاره کردند و آتش آن شهر را با مجموع عبدهٔ اصنام بسوخت و مومنان از بلیه سالم ماندند گویند که طایفه که بجرجیس ایمان داشتند سی و سه هزار نفر بودند والله اعلم **ذکر
شمسون عابد** آورده‌اند که بعد از رفع عیسی پیش از بعثت خاتم الانبیا صلی الله علیه و آله و سلم عابدی بود در بعضی از بلاد عرب در غایت توانائی و قوت که بهر جا در
می‌بستند او میگسست و اکثر اوقات بجهاد کفار قیام می‌نمود و او را شمسون میگفتند و مشرکان در دفع او با یکدیگر مشاوره نموده گفتند که غلبه با بر وی مقصود است
بر اعانت و موافقت زوجهٔ او ما ملو بنابرین حاکم شهر نزد زوجهٔ عابد پیغام فرستاده گفت که اگر در قتل شوهر با ما همداستان گردی من ترا در حبالهٔ نکاح آورده مال بسیار بتو ارزانی
دارم و آن زن بیوفا عهد و پیمان شمسون را که با وی در میان داشت بر طاق نسیان نهاده در هلاک او ساعی گشت ع ای عهد تو و عهد دوستان سرپل ها از مهر تو کی
زائد و از غم تو دل ما پرشغل و میان تهی همچو دل ما ای یکشبه همچو شمع یکروزه و چو گل ه منقول است که آن خبیثه نزد ملک قاصدی فرستاد و پیغام داد که اشارت چیست
در باره شمسون و چه باید کرد تا شرط خدمت بجا آرم ملک قاصد را باز فرستاده گفت که او را برسنی محکم باید بست و ما را خبر باید گردانید و چون شمسون در خواب رفت
آن ناقص عقل شوهر را بریسمانی ببست و شمسون بیدار شد و قوت کرد تا رسن گسسته گشت و از منکوحه پرسید که چرا چنین کردی عورت جواب داد که زور ترا می‌آزمودم [illegible] شمسون [illegible] گشته
صورت واقعه را ضعیفه معروض ملک گردانید و ملک باتفاق سائر کفار زنجیر فرستاده گفتند که شمسون را در خواب بدین زنجیر باید بست [illegible]
ساخت و شمسون بیدار شد و زنجیر بگسست و از سبب این تفتیش کرد زن همچو جواب داد که بدان جهت این حرکت کرده‌ام تا صدق قول آن کس [illegible]
آنگاه شمسون گفت [illegible] است اگر سوی من به بند نتوانم که خود را خلاص کنم و شمسون در خواب رفت آن زن غدار موی چند از محاسن مبارکش [illegible] بسته
و کفار را خبر گردانید و ایشان تعجیل آمدند و شمسون را گرفته نزد ملک بردند ملک آن زمان بمنظره که بالای چهار استوانه ترتیب داده بود نشسته بود و چون شمسون نزدیک [illegible]

دیوان رسید با ایشان محاربه نموده بعضی را هلاک و برخی را منهزم گردانید و جمعی را مسخر کرده بکارهای دشوار باز داشت و در آن محل شهری بنا نهاد و در سولی
فرستاد تا از اولاد و اتباع او جمعی که قوت و استطاعت سفر داشته باشند بخدمت مبادرت نمایند و فرقهٔ در حدود طبرستان و دماوند توطن نمودند و کیومرث را
برادری بود در دیار مغرب که گاهی بدیدن او می آمد نوبتی بعزم ملاقات جناب اخوت پناهی نموده چون بدماوند رسید برادر را ندید و استفسار نموده گفتند که بحدود
مشرق به بنای شهری مشغول است برادر کیومرث از آنجا متوجه جانب مشرق گشت در حین وصول او کیومرث بر موضع مرتفع نشسته بود چون برادر خود را دید
از دور گفت آیا این شخص کیست که متوجه جانب ماست یکی از اولاد او گفت شاید که جاسوس اعدا باشد که بتفحص حال ما می آید و کیومرث سلاح برداشته با تیر
باستقبال او روان شد چون نزدیک بیکدیگر رسیدند کیومرث برادر را بشناخت و با ولد خود خطاب نموده گفت که بل اخی و از این جهت آن شهر مسمی ببلخ شد و هر چند
در آن زمان زبان سریانی مستعمل بوده چون گفته اند که بعضی الفاظ مشترک است میان سریانی و عربی چنان اعتقاد باید کرد که این کلمه از جمله کلمات مشترکه است
بر تقدیر صحت این روایت و فرقهٔ از اهل تاریخ بر آنند که بلخ را لهراسپ بنا کرده است و می شاید که این صورت در ثانی الحال بوده باشد و چون کیومرث از بنای بلخ فراغت یافت
جمعی از منتسبان و دودمان فرخنده را که فرقهٔ ذکور و زمرهٔ اناث بودند در سلک ازدواج بیکدیگر کشیده جشنهای عظیم فرمود و چندروزی بعیش و طرب بگذرانید و بعد از آن
با برادر خویش بجنگ طائفهٔ از دیوان که در شوامخ جبال مقام داشتند توجه نموده با ایشان محاربات نموده جهان را از لوث وجود اکثر آن ملاعین پاک نمود و بقدر
توسع و امکان در تعمیر عالم کوشید و خلایق در زمان او بسیار شدند و قاضی بیضاوی در بعضی از مؤلفات خود آورده که کیومرث دو شهر بنا نهاد یکی اصطخر که بیشتر آنجا
مقام داشتی و دوم شهر دماوند که گاهی در آن سرزمین بسر بردی و در تاریخ جعفری گوید که اردبیل و فلسطین و بابل و طوس و مکران و نصیبین و نسا و گرگان و حمص و
سجستان نیز از مستحدثات اوست و طائفهٔ از مورخان بنای بعضی از این بلاد را نسبت بدیگران کرده اند چنانچه ذکر خواهد شد و از تاریخ معجم و نظام التواریخ چنان معلوم
میشود که نام پسر کیومرث که بدست دیوان بکوه دماوند کشته شد سیامک بود و از تاریخ حافظ ابرو چنان مفهوم میگردد که چون کیومرث از بنای بلخ فارغ شد بعضی از اولاد خود را
در آن دیار بتوطن امر فرموده خود بجانب اصطخر معاودت نمود پس از چندگاه خاطر خطیرش مایل سفر حدود مشرق گشته بعد از طی منازل و مراحل چون ببلخ رسید چشم جهان بینش بطلعت پسرزاده
نجیب رسید که عبارت از سیامک است روشن گردید و کیومرث بتربیت و تعهد او مشغول گشت و چون سیامک بحد بلوغ رسید در رزم دلیر و مردانه و در بزم سخی و فرزانه آمد شعر
گهی بزم بخشنده بودی چو ابر ✽ گهی رزم در رزم همچون هژبر ✽ در او جمع مردی و مردانگی ✽ دلیری و رادی و فرزانگی ✽ و کیومرث زمام اختیار خویش عنان حل و عقد امور
و زمام رتق و فتق مصالح جمهور را بقبضهٔ اقتدار سیامک نهاد و در مهمات کلیه و جزئیه استطلاع از رای دوربین و فکر عمیقش نمود و هیچ قضیه را بی استصواب او فیصل نمیداد و در این اثنا
چون خواست که از میانه کرانه گرفته بگوشهٔ توشهٔ قناعت نماید زمرهٔ از خاندان سلطنت و فرقهٔ از دودمان دولت را جمع آورده فرمود که قرة العین من سیامک در اجرای جمیع امور نایب مناب و قائم مقام من است
قول من با قول او مطابق و فعل من با فعل او موافق است ارکان دولت و اعیان حضرت این فرمان را بسمع قبول اصغا نمودند و دلهای خاص و عام بهوا و ولای او قرار یافته باشارت جد بزرگوار سمت کفالت بلاد و
ممالک در مقام اعتناق آمده روزی چند در جملهٔ شادی مراسم دامادی بجای آورد و در تمهید بساط نصفت و تشیید مبانی قصر معدلت لوازم سروری و شرائط رعیت پروری مساعی مشکوره بتقدیم رسانید چون
از تنظیم امور ملک فراغت یافتی بدستور جد والاگهر در کمرهای کوه و کمر بپرستش ملک داور پرداختی تا روزی در اثنای آمد و شد با قومی از زمرهٔ عفاریت بازخورده بعد از محاربه آن جماعت منهزم
گردانید اما در اثنای کر و فر زخمی قوی بدو رسیده نالان بخانه باز آمد و پهلوی پهلوانی بر بستر ناتوانی نهاد و کیومرث از این واقعه خبر یافته ببالین آن نازنین شتافت و آن ماه منیر را منخسف و
خورشید سپهر را منکسف دیده و مانند ابر در خروش و گریان باو در اضطراب افتاد و سیامک چشم باز کرده باو در سخن آمد و فرزند خود را که هنوز سر از دریچهٔ غیب بیرون نیاورده بود به پدر سپرد و وصیت کرد
که انتقام از دشمنان او کشیده ایشان را معاقب فرماید و بعد از اتمام وصایا راه سفر آخرت پیش گرفت و کیومرث بر فوت جگرگوشهٔ خود جزعها کرد و مقارن این حال مبشران خبر رسانیدند
که دل و دیدهٔ حرم سیامک بطلعت فرزند ارجمند روشن و قوی شد شعر یکی گرد دیگر آمد بجای ✽ جهان را ندید کدخدای ✽ و چون نظر کیومرث بر جمال مولود فرخنده مقدم افتاد
ماهی دید بر سپهر مجد و جلال تابان و خورشیدی یافت بر آسمان حسن و کمال فروزان از ناصیهٔ همایونش امارات جهانبانی ظاهر و از جبههٔ میمونش آثار کشورستانی لایح و باهر شعر
ببوسید و تنگش ببر در گرفت ✽ ز سوگ سیامک غم از سر گرفت ✽ چو گردون بدو فر و فرهنگ یافت ✽ ز گفت نیا نام هوشنگ یافت ✽ و کیومرث بعد از ترتیب اسباب
تعهد هوشنگ همت بر اخذ ثار و قتل کشندگان سیامک مصروف داشته جاسوسان بهر طرف فرستاد تا خبر دادند او را که اعدای دولت بر کنار غاران بیشه در کمین گاه غدر نشسته اند
بر انتقام کمر بسته کیومرث با جنود نامعدود بصوب مخالفان نهضت فرمود و لشکر ظفر اثر بعد از قطع مسافات بدشمنان رسیده دائره وار گرد آن مخذولان احاطه نمودند و دیو
عفریت کریه هیاتی که قاتل سیامک بود و با تنی چند از شیاطین مقید و اسیر آورده در منظر شهر بیاسا رسانیدند و باقی آن طاغیان هر یک بگوشه فرار نمودند و چون چشم کیومرث بر آن

قیم منظر که قاتل سیاوش بود و افراسیاب فرمود تا او را آتش قهر بسیاست سوختند حاکستش را بباد فنا داد و در تاریخ عجم سطور است که بنای ملغ بعد ازین قضیه واقع شد یعنی او امر و نواهی بکلی مخالف آئین گذشته بانفاذ پیوست و باندک زمان او پدید شده بزرگ گشته که اهمیت علم خاصیت را از درس پیغمبر تعلیم گرفته بود و چون بعضی نمانده از این قبل بموافق بعضی روایات نیست که در نسب بیان کرده اند در بعضی از تواریخ معتبر است که زین العباد بن شهریار از مخدرات کیومرث چون قریب هزار سال از عمر او گذشت نزدیک بچهل سال بر عالمیان فرمان او روبراه بود و شیاعت هوشنگ مطلق گشت و فرق همایونش را بتاج شاهی مزین گردانیده خود دولت را باختیار فرمود تا آنروان که اجل موعود رسید که بشیخ الملک بقول شهر بشیخ نیز کیومرث است و ظاهر گفته اند که جمله این عبارت از پدر نامدارش کیومرث است اقوال دیگر در نسب او مورد ریاضه است که هر تعرض آنها زیاده فایده ستصور نیست و با وجود اختلاف بسیار در نسب هوشنگ نقله آثار سلف اتفاق دارند که بعد از کیومرث او وارث منصب سلطنت گشت و در آئین عدل و انصاف بشایبه سعی نمود که از پادشاه بران مقصد میسور بنی آدم خود و از وی جهانیان شگفت ظاهر یافت که نسبت بزیردستان مثل آن از هیچکس مشاهده نگشته و تا دنیا بر جهانیان او را بچشم تعظیم عادل اعدل و هوشنگ دادگر ملقب گردانیده اند و اجاوه دان خرد گویند چون پرادر فضیل بن سهل که چند وقت وزارت مامون الرشید تعلق بوده داشت شطری از ان شمه از سیر پادشاهی نقل کرده است و الوعلی مسکویه که از مشاهیر حکمای اسلام ست در کتاب آداب الفرس و العرب ترجمه بخشی را بتقریب آورده و از مطالعه آن کلمات و فور دانش و کمال فضل هوشنگ معلوم میشود و عجم دعوی کنند که او یکی از نبیرهای مرسل ست و در چین ثبت و ضبط تاریخ عجم از نظر خاریه عبرین شمامه جلوه نموده شمه از صفات و حالات هوشنگ و عمده وقایع شهریاران فرس تا کاه دادن کاوه دادگر بدست بانداک تفحص و عبارات بر صفحه این اوراق بنگاشت دری نهد ۵ چهاندار هوشنگ با هوش و هنگ + خدایچهانگیر فیروز جنگ + چو ملک کیومرث میراث یافت + عنان سوی آئین اسلاف تافت + همه رسم آئین نیکو نهاد + بیفزود بر عدل و احسان و داد + فرومایگان را ز در در کرد + جهان را بانصاف معمور کرد هوشنگ بن سیامک بن کیومرث بادشاهی بود صاحب شکوه و شهریاری حکمت پژوه و در تدبیر امور جهانبانی مشار الیه و در تحصیل اطراف اقاصی و اوانی معول علیه ۵ در گرفتن لعبه جهانیان خلایق بودی و خنجرش مرجع ارباب حقائق بودی ۵ در روزگار دولت او جمهور خلائق از ظلمات ظلم و اعتساف بانور چشمه آب حیات عدل و انصاف رسیده و طبقات اهم در پرتو امن و سلامت آسوده گشتند در تجدید معالم عدل و تمهید قواعد احسان بدان سان جده و اجتهاد نمود که انوار شواهد و دلائل آن بر وجنات عصر و صفحات و مهربانان دولت گشت و در تشیید ارکان دین و تاسیس بنیان شرع متین بنوعی شروع کرد که همام جهان و حصار کهروزگار بفر کرنا قبا و معطر و سرد ماند و طائفه اندوسای دیار فرس و دودمان ملک عجم صادرات افعال و واردات اقوال او را بصدق نبوت گواهی امین و شاهدی عدل ستاشند روزی طهمورث دیو بند او بود در خلوتی طلب داشت و بدو را لحاظ اعتبار و گوش هوش او گمارنا بر ساخته فرمود که احکام و اشارات پادشاه بنا زائله تقدیر بما نکه از محیط افلاک بجانب مرکز خاک گراید و از قبضه مشیت عزم عالم بشریت کند در وقت سنح آن بسیج سفر علمت و دو قایه موت در جهاز امکان نیابد پس شرط خدا یگان مملکت و رسم قهرمان سپاه و رعیت آنست که در کلیات امور بی حجتی قاطع و دلیلی ساطع با عتساف نرساند و بی تامل و ایقان و تدبیر و امعان بر وانه و فرمان ندهد که اماضل حکما گفته اند ۵ نباشد پسندیده عقل و شرع + که بی بینه شاه فرمان دهد + که بیچون قضای تفحص کند + حکم او بگمانی جان کسی گمیه جان دهد + شرط دیگر آنکه از مطالعت و موافقت اصحاب اغراض در امن اجتناب خراهم گیرد که صاحب غرضان از سر دعوی جمعی پیرامن الفت و صداقت نگردند تا فعل جمیل و حکم عادلانه بکمال درست و صورت درشت باز نمانند ۵ مده راه صاحب غرض پیش خویش + بناحق کمن سیئه خویش ریش + که آن جمله چون بیرنگ و مکر و فن ست + بدان ره مرو کان فکن ست + دیگر آنکه شریر و منفسد را نکوب و دار و ظلم و ستم را از مقاصد و مسالک خود گردان و تعیینی ستدی تثبیت امور و سبب انتظام ممالک احوال جمهور دان ۵ تا نکشی سیاست فشوی + و هرگز از ملک و سلطنت شادمان مشو + و مسالک زور و ستم این دار + اگر خواهی ممالک آباد دان + دیگر آنکه تا توانی دل را بخلعت مکر و خشم دار خود دسته دارد و از موجبات مکاید خصم بهر حال ایمن و غافل نباشد و بر دوستی و وفای او بهیچ وجه اعتماد ننماید ۵ مباش ایمن از دشمن که گیاه + مباش ایمن از دشمن که گیاه + و حدیث کیومرث و اهرمن او ست + که دشمن اگر دوست باشد دست + دیگر آنکه از هنام گرایانیدن خاندان عفاف و دودمان صلاح که موجب نکال و موزث وبال ست زبان کشیده دارد ۵ بیندای خاندان عفاف + اگر داوری انصاف نهندان مباف + و نخواهی که بگوید تو عیب جوی + بناچیکس تا توانی مگوی + و دیگر آنکه از بلعی و مکر و نقض عهد احتراز لازم شناسد ۵ سه فعل ست بد در نهاد بشر + که دان نفس رسیل باشد بشر + یکی نقض عهد ست اندر وجود + از و حیلتی نیست مذموم تر + دوم مکر کردن سوم خیانت یعنی + کزو دین و دانش بود بر حذر + گزیدن ست مردی و هوش و خرد + و این هر دو خصلت حذر کن حذر + دیگر آنکه بگمانی که روی نماید بیگناهی را و در تحقیق خطر نپندارد و در امور عظیمه بتغافل و تهاون نگراید و بر حضرت آفریدگار نازد ۵ مکن کس را بانک ظن بادل + عقوبت تا پشیمانی نیارد + که چون شک از یقین گرد بود پدید + پشیمان گردی و سودی ندارد + دیگر در بخشش و صرف اموال طریق اعتدال نگاهدارد و از افراط و تفریط که عبارت از اسراف و بخل ست اجتناب نماید ۵ فراخ دستی اندازه نگه دار چندان + که آفتاب معاشت بدل متعا

نه نیز پیرو مسلک بی نهایت باش ۰ چنانکه دامن همت کمتی نزدست رها ۰ نه پیرو فعل نکوهیده ۰ اشتراد اعلی ست ۰ پرهیش ال مروت بنیز از اهل صفا ۰ پس اختیار بر مطلعات و جمیع امور بدان دلیل کنیر الامور اسطها و گزیر آنکه خود را از پرصفات حمیده عاطل نگرداند و بزینت جمال ظاهر بی محاسن اخلاق باطن فریفته نگردد و اد حقیقت کاریکه فی الجمله لسانه لانی طلبانه باز اندیشد دیگر آنکه در هیچ آفریده بچشم حقارت نظر نکند چه می شاید که در پرستیدنی باشد و در سرشته زنده ۰ هرکس نفوض پیش بزرگ ست ازان قبیل ۰ هرچند که اعتبار کنی فوایت اکثر ست ۰ دیگر آنکه عمل و انصاف را شعار خود سازند و از برای جمع مال که پایمال هرکس و دست فرسود هرخس ست خدم و حشم را بطل الیات ناهموار نفرماید و در درد رنگ دانده ۰ هرچه آید صل سایه کند رخت دون منه ۰ کین سایبان طوبی اخفر نکوتر ست ۰ و آنچنان که عمل خیره زند نجوگاه ساز ۰ کان خیمه اسپهر مدور نکو تر ست ۰ و گیو آنکه بر صفوات اصحاب آل و اصحاب نجاوز و ذیل اغماض بگستر د و بمقتضا اذا قدرت علی عدو ک فاجعل العفو عنه شکر اللقدرة علیه عمل نماید ۰ چو قدرت یافتی تا گاه بر خشم بعفو پوش بند کن تا بنده گردد ۰ که ذنب کشنه افعال خویش ست ۰ چو بوسے عفو یابد زنده گردد ۰ و در خبر ست که اگر شخصے از کسے معاتبه بنماید و رقم عفو صفح بر اثبت بنیشک و شبهه ازان زمره باشد که نیادی یوم القیمة سن کان علی الله حق فلیقم فلا یقوم الا من عفی و نفس نفیس را بزیور این خصلت که و علم الناس و انجذب من لذت العفو لینتقر لوا الفیا بالجنایات محلی و آراسته دارد ۰ مجرم گر این دقیقه بداند که دانسته ۰ ما راچه لذت بیش زعفو گناهگار ۰ همواره از ارتکاب جریمت کند لبحر ۰ و ایم نبود و ما گنه آرد باعتذار ۰ و چون جواب ارقم بن کلیب سمن زائده را مناسب لبساط کلام بود ایراد آن در ین محل مستحسن نمود آورده اند که روزی سمن زائده و دون زاد قیصر ارقم به تبع سیاست بگذرانیده ۰ ارقم در هنگام خشم او بدربار گاه آمده با دخواست رخصت دخول یافته مجلس در آمد و از سمن توقع اکرام نمود ۰ سمن گفت ما الذی تعاول الفیا الوحش عفو تی یعنی چه باعث شده ترا بما مدن دمن آیا تر سیدے از عقوبت من ارقم جواب داد که مرا نزدیک و قلت مال شیار دره است و لیکن علو همت من مرا خصت نداد که جز در تلافی گردن نهم و از عقوبت تو چندان ترسان نیستم که هر چند گناه بزرگ ست عفو تو ازان بزرگ ست ۰ از تو اگر سیم بخشیدن جان و شوار نیست آنکه در قدرت بخشیدن جرم کاری مشکل ست ۰ کرنیغلیم ست از فرود ستان غار آورگناه ۰ از خداوندان قدرت عفو کردن اعلم ست ۰ القصه چون هوشنگ از بن نصایح و سوا عظ دیگر که تفصیل آن در کتب سیر بلطه مسطور ست فراغت یافت فرمود که اول چیزے که برین وصایا تقدیم دارد وعده و چند دست در کارها و عالی آنست که در تحصیل کمال نفس سرمایه قدرت و بضاعت استطاعت مصروف گرداند هر چند طبع ازان منفور و عیش بر او تنگ شود چه اگر دست آمالی بدامن کامرانی رسد بسعادت دارین فایز گردد و اگر مطلوب روی در پرده تعذر کشد عذر او باری نزد یک خداوندان فطنت مقبول افتد و چون هوشنگ سخن بدینجا رسانید ملهوف سعد رفیع داشت که مواعظ نافع و نصائح مشفقانه که طراز نامهٔ لباس نیکنامی و فراز نامهٔ رایت کامرانی ست آنچنان در صمیم دل جا گرفته است که با خلاف صلاح و سداد نقوش حروف آن از لوح فکرت ستردنی نبود ۰ یاد ایام وصال تو ز لوح دل من ۰ بر نرفلک دگردش دوران زود ۰ و بعد ازان ملهوف بمضمون این ابیات لب جان فرسود ۰ اگر باشم این بند پایے بند ۰ بدنیا و عقبی شوم ارجمند ۰ وگر سر بسیچم نگفتار شاه ۰ شود حال من در دو گیتی تباه ۰ مرا شهریاری همایون نظر ۰ ندید سیچ بخشید و تاج و کمر ۰ بدانش مرا در جهان شهره کرد ۰ ز آداب اخلاق با بهره کرد ۰ یکے قطره بودم چو دریا شدم ۰ یکے صعوه بودم چو عنقا شدم ۰ ز احسان خسروین آن رسید ۰ که بر گشت کشته ز باران رسید ۰ نهی فضل و بخشایش کردگار ۰ نه زهی لطف و بخشایش کردگار ۰ که شاه جهان سایه بر من فگند ۰ گه فتم ز دغفت بر چرخ بلند ۰ چو بصوبت از لشکر شاه جهان ۰ بپیرا خت مرج عقیق روان ۰ بدو گفت هوشنگ والا تبار ۰ که ای پرد در دنیا و دگار ۰ من اینگه گرفتم بکار خویش ۰ شدم منزوی در بن خانه خویش ۰ بپیرام جز تو کسے روی نه بود ۰ تو دانی اگر خانمی صد امین ۰ بگفت آن سخن از شتاف زود ۰ بکهار گپیرث راهای پرود ۰ و دران غار تاریک ماه اگرفت ۰ چو اجال سعدت بوری مدام ۰ شب سود نداد و در قیام صبح گه در مناجات بودی و ذکر ۰ گه خاموشی بر گزیدی ز فکر ۰ اجل تا بره در س رحلت بخواند ۰ دران غار فرد ا وحیدی بماند ۰ بفکندم که کارش چه خواهد شدن ۰ چو نزدیک شد جهان بر دگان ۰ از مرگ تاریک شد ۰ بر آورد فریاد و بگریست زار ۰ بنالید چون ابر در نوبهار ۰ که ای مونس روزه تنهائیم ۰ نه بیدادگر اکنون چه فرمائیم ۰ و درین دم که جهان آمده بر لیب ست ۰ تن ناتوان زیر تاب و تب ست ۰ روان از بدن رفتن آغاز کرد ۰ ز تن مرغ جان عزم پرواز کرد ۰ بگفت و بخندم زبان بسته شد ۰ دل سن ز نبع روان خسته شد ۰ از انجا که انعام و احسان تست ۰ و ز انجا که نفض فراوان تست ۰ برین خاک لب تشنه باری نمی ۰ برین خسته خاطر نمی مرهمے ۰ درین وادی از بهر راه معاد ۰ نه همراه دارم نه مرکب نه زاد ۰ و بخشای بر بستمند ذلیل ۰ که گم کرده راه و نادره دلیل ۰ چو تنها بیا لم درین تیره خاک ۰ تن اندر شیب و سر اندر مغاک ۰ و دران بستر خاک و بالین خشت ۰ بروبم درے بر کشای از بهشت ۰ کفن حلهٔ گردان و خاکم عبیر ۰ انامم دوه از منکر و از نکیر ۰ چو ناچیز شد صورت مستعار ۰ دلم را بجان دگر زنده دار ۰ دران نیستی هستی دوه مرا ۰ کزین هستی آن نیستی به مرا ۰ طائفه از ثقاة ان اسا گفته اند که هوشنگ در غاری بعبادت قیام مینمود که دیوان فرصت یافته ۰ گاه و حین بجوبر نعم سنگ گاه شقلم شاخه

طهمورث در لباس سوگواری بتضرع و زاری از حضرت باری درخواست که ادراک ندگان هوشنگ و آگاهی بخشد تا فحوی در طواب آن امر مبهم بروی کشف شد و چون بدیه شده باجمیع لجاریه دیوان سنشافته مجموع ما به تیغ سیاست در گذرانیده و دران مقام که هوشنگ به کشته بود شهرسے بنا کرده آن را تلخ نام نهاد و آخر الامر تلخاب سهل شده و هوشنگ را ایران نیز خوانند و فرقهٔ ایران را منسوب بدو دارند و ذمرهٔ پارچ بن فریدون آورده اند که اول کسیکه باستخراج آهن از سنگ پرداخت و آنرا گداخته اسلحه ساخت و از پوست سمور و روباه پوستین دوخت و سگان تازی را معلم گردانید و کلاب را بحمیت حفظ درسه باز داشت و جواهر زند و سیم از معادن بیرون آورد و بلقطع الحجارة و تراشیدن تخته فرمان داد و او بود و حفر جلوه بنای شهر سوس و کوله و بابل را بود و شصت و اند و هوشنگ مدت چهل سال پادشاهی کرد و بقول طائفهٔ ادریس معاصر او بود از خاندان اوست که بصورت پادشاه مغرور شود چون مقربان او با تو در مقام صداوت باشند و بر پادشاه حرام ست مستی چه اگر حارس ملکت ست و نزدا ران ست که گلبان دل پادشاه باشد که اورا بیدار دو هرگز بخواب از خطا نکند و عذر بندرا بسمو اخات او رغبت منمای تو از نگری در قناعت ست و سلامت در عزلت و حرمت نفس در ترک شهوت و صدق در دعوی تا در طبع و تخمی زنیا چار چیز ست بینوائی و شیخوخت و بیماری در غربت و فرض در وقت قلت و باز ماندن از رفیق در حلت و عاقل نطلبد چیزی که نتواند یافت و بشت چیز از نهایت سفل غضب کردن بی موقع و بخشش بے استحقاق و رنجور خوردن با طفل و مدم آمیزش دست از دشمن و راز با اهل نگفتن و حسن ظن نبست به بیوفایان و سخن بے سبب بیفائده گفتن و امید بنا آموده داشتن و اگر پادشاه بنزل شود بهشتی برود و اگر دروغ گو بود اگر دوده و بر قولش اعتماد نماند سلطان با یه که سه چیز را عادت کند درنگ در عقوبات و شتاب در خیرات و صبر در حادثات پنج چیز از دش بسیار ست درد و غم و مار و دشمنی دل بندگی و کمال محبت را در غیبت توان شناخت و اندازهٔ عقل مردم در حین غضب پیدا شود و حلم لشکر ست جواب هنر مند مهنا او توانگری نیکو تر ست و در ویشی ترسیدن بیشی مرد خرسند هرچند گرسنه و برهنه باشد تواگر بود و آنکه زیادت ست اگر همه عالم اوشان او ست و درویش سبع گدا اگر همه عالم او بود گدا ست و از کلمات حکمت آمیز آن پادشاه بزرگوار همین مقدار اختصار رفت و ذکر طهمورث دیو بند ملقب او نباو ند ست یعنی نام صلاح بعضے مورخان طهمورث را بر صیلیه هوشنگ دانسته اند و طائفه از احفاد او شمرده اند

بیت چو هوشنگ در فارشد منزوی ✤ و لیعهد در کرس تخت سریر ✤ جهاندار طهمورث دیو بند ✤ که والا گهر بود و اختر بلند ✤ بروزی که استاد اختر شناس ✤ گرفت از نجوم سعادت قیاس ✤ چو هر فروزان و بد رنمود ✤ بیارا ست گیتی بتاج و سریر ✤ زهر سو سران دلاور شتافت ✤ بدرگاه او رو بفرمان نهاد ✤ همان را بشارت بانصاف داد ✤ بفرمود تا اهل دیوان سه سال ✤ بدیشان رعیت نخواهند مال ✤ بحکمت که دیوان را مسخر کرده بود او را دیو بند گفتند ✤ باتفاق اخبار طهمورث دیو بند خسروی بود خردمند و شهریاری بعدل و انصاف موصوف جهاندار ی بر او هوش سر و ری بهمت بحری بود و موج زن که در کثرت نوال از قلت مال نیندیشید و تهور سیلی که و اگر ان که وقت مصادمت از فراز نشیب پرهیز ید هرگز عطا بخشش چنان بر یا زنده هم بلطف و گاه بزه دو کوشش چنان ببرد و زنده هم بعنف ✤ سموم قهر تو هر جا که گذر کرد ✤ - بساز نشش دوزخ طبیعت کافور نسیم لطف تو در هر گل زمین که وزید ✤ چو سبزه سر بر آرد خنگان قبوه ✤ سنت صوم در زمان او ظاهر و بسبب آن بود که دران ایام قحطے عظیم روے نمود چنانچه گرد ۵ مردم آب پشته اگر ده از تنور رزق میخوردند و بعضی چنوایان رزید بدین قرص خورشید شب می بردند و شب بشبانه کلیچه تمر بروز میرسانیدند ✤ غذای او ست که بنیذ و قرص در شب و روز ✤ بروز دین خورشید و شب ماه تابان ✤ و یاد شاه داد گر و رنسکین نامزه شود انطفای آتش جوع که در معده پا شیخ و دشت باعتقاد مشورت نموده حکم فرمود که مردم با قوت و کمت لقوت شام قناعت کرده غذای چاشت را بمحتاجان مصروف دارند لمع الشعر الشیخ سعدی گویند ✤ گسے را مسلم بود روزه دار ✤ که در مائده را دهان چاشت ✤ و گرنه چه حاجت که زحمت بری ✤ ز خود باز گیری دهم خود فروشی ✤ پرشیده نماند که سخن شیخ ناظر بروزهٔ نافله است و بس آورده اند که طهمورث را وزیری بود بحسن سیرت موصوف بلباس طریقت معروف و بشرف معدلت و بث رافت و حرمت را در نظر پادشاه جلوه میداد ✤ و دستور نیک خواه چنان باید که بدل ست ✤ عقد امور مظلم و حل شاکل ست ✤ از حسن اعتقاد وزیر امین شناس ✤ گر ملک امین ست و گرشاه عادل ست ✤ و چون لبون عنایت یزدانی حسن تدبیر وزیر پرورش شهریار سند حکومت جهانبانی بوجود شاه بزرگوار و طالع وزیر نیک کردار بمجال طلعت او آرایش یافت ✤ ایات صانع بانصاف از بسیط خاک تا محدب فلک الافلاک برافراشت و آیات علمایا و مهر ایشب فروتاب بر بساط مربع و کواکب تابناک لاجرم صیت بزه و احسان او در سرع جهان بپای صبا سابقت نموده از یک گیتی تا نود و شمال گوی سرعت در ربوده و بر هر روز عدالت و سیاست او در دلها ستکن تر و عرصهٔ ولایت و مملکتش عریض تر میگشت ✤ زمام خویش بتوفیق او سپرد قضا ✤ عنان خویش بتدبیر او گذاشت قدر ✤ نه از متابعت او تافت گیتی روی ✤ نه از موافقت او کشید گردون سر ✤ بکمال یافت بدوران فلک او دهیم ✤ و شرف گرفت بتائید عدل او فرسه ✤ امادر مقتح حال که هوشنگ از علالت جهان داری در دشن شید و درنج انقضا شیوهٔ انقطاع طریق انفراد گزید بحسب انفراد مدبران ملک و اعیان سپاه و امید بدرخنهٔ بحصن دولت راه یافت طائفه از ملغات و طبقه از عصات سلک جاده حقوق و اعمال جانب حقوق التزام نمودند و سر از خط فرمان کشیدند گردن از ربقهٔ پیمان بتافتند و همگی همت را بر ابطال حق ولی نعمت مصروف داشتند و از نحای الکفران نهاد اعدد و ذاک اشنان غافل شدند ✤ کمن کفران نعمت نزاک کفران ✤ چو نیکو بنگری باشد دو کفران ✤ درست ست این خبر گاندیشهٔ ✤ نباشد اهل کفران بری منران ✤ الحض عن

آنکه بجانب جمی که در اطراف آفاق رتبهٔ تقدیم و سروری یافته بود نه وشیوهٔ نفاق را شعار خود ساخته مکتوب ارسال نمود نه بنی بر عهد و میثاق و بنای انده فاق و خلاف نشیر بدانکه ضمیر که ما و ملکت و عمر ما دولت ست بواسطهٔ کهتر سن و ضعف نهیه چند رنجت از زیارت استعفا نموده و بقبول نپیوسته و نزدیک ست که بمقتضای که بشوت باز نگردد بدیار خانهٔ او آیه و تفضل که بنیاد عدم و زور و زاری روان گردد و بری نازل گردد و بر تقدیر بقای دو سه روزه در نشست که امروز یا فردا بنا بر هجوم سپاه شب و هم از شروع در کار مصالح و اهتمام مهمات عظام و احکام تقاعد نماید آنگاه بالضرورت سوت را بر حیات مقدم دارد و عدم را بر وجود راجح شمارد و خود را مگر است زجان بلال و جمال شادمان و متبع و سپاه و منفور و متاع و مسر سپر و مشاهگان هراوس صور آمال و آمانی عروس جاه و جلال را در نظر او جلوه داده از دیو شیاطین انس و جن شهوات نفسانی و لذات انسانی را مطریع اگر او را نیده اند شب همه با گلهٔ داران نشسته بر کنار جویباران و رشادی و نشاط باده نوشان و پنداز نده خرقه پوشان و ناشاک گریه تلخ مزاجی و شکر خنده و زود هستی مهاجی و شده در چار سوی محابل نواد منادی دف و چنگ خوش اواز و شراب بی که دل افروز و کراز عکسش شب بید شود روز و پر پروانی که زان مجره خورده و بافنون صدیری در شیشه کرده و می اندر سر جان خواص گردد و کراند سغر سر رقاص گردد و وچون از مجلس بزم باز به پردازد عرصهٔ صحرا و فکار کنند از غایت شور و شغف بعید شیر و گور و اصطیاد آهو و گوزن روز اخیه در صید گاه نخچیر زند و شبها مقام و کنام سباع سازد شبه این دو کار سکند از کار ما و بس و چند انکه می کنیم در ما حال او نظر و یاد در خراب خانه خورد باد چو اصل و یاد شکار گاه کند صید جاودند و وبه بدیه عقل معلوم ست که چون نگاهبان لشکر و قهرمان لشکر بضاعت عنفوان شباب را در شکار و شراب صرف کند کی بکفایت مهام قیام نماید چگونه از عهدهٔ وظائف ارزاق حزم و حقوق مواجب سپاه و حشم بیرون آید شبه چو خسرو کند میل مستی و خواب و شود دیگران خانه اش خواب و سقاسات بی نقاب کردن ست و ایالت بکاسات می خوردن ست و ازین نوع نمایات و عثرات لاتعده و لاتحصی در قید کتابت آورد نه و احدا را بر ضبط مملکت تحریص ننمود نه و بست قاصد ان بادپای که گاه سرعت آتش دار ا بر پشت بالا گیرند و آب را بر فراز نشیب آرند شبه سرعان رونده و چالاک و همه عالم لوز د چون افلاک و بجانب اعدا فرستاده و دشمنان دولت و نامان و خواهان سوخته رخت بنا بر آنکه در دار القضا بیقضی الله امرا کان مفعولا حاکم محکمهٔ آن مترخصات نامعقول را بسمع قبول اصغا نمود نه و بی اعتصام دستگی بحبل عشوه و غرور در چاه عجب و بلا و مغاک هلاک و فنا فرو رفتند و جنگ را ساخته و نبرد را بر داخته آماده گشتند و طهمورث چون از کمک مساعد و کیدا ضداد آگاهی یافت با وزیر که شیر لک و کفیل مصالح خلق بود مشورت کرد و وزیر جواب داد شبه چو مشورت طلبید پادشه زبندهٔ خویش و ضرورت ست که گفتار بنده پیشه شود و اگر موافق حال ست کار بندد شود و گر نیافت موافق به ترک آن کوشد و آنگاه گفت که اکنون خاطر اشرف مشوش نباید بود است که نمایش حاسدان بشتابه در سنه سنگ و طرفار دود و غرده بود که هر چند آتش دود بالا گیرد و ابر فرو فرو میرد شبه کمایش کردن بد خواه دولت و بصورت گرچه هیچ باشد و باجزای شرر مانند آتش و کشد بالا و لیکن هیچ باشد و با وجود این حال بی اهمال و اغفال تدبیر سپهر حرب و ترتیب اسباب طعن و ضرب قیام باید نمود که شروع ملک و دولت ست تا فرارت فتنه و فساد بصلابت شمشیر آبدار صافی شود و بفیضه دین و دولت از مخالفت اهل شرک و عناد بهابت تیغ بیدریغ محفوظ مانده و چون در امور سیاستی دین و خللی روی نماید کار ها از سنن صواب دور افتد و مانع آشوب و شورش بظهور آید شبه بنای ملک بیکباری گذاشتن ویران و اگر نبودی تیغ سیاست سلطان و طهمورث بر حسب صوابدید وزیر صایب تدبیر روی بتقدیم ابواب مراسم حرب و قیام بمصالح جنگ آورد و ظفر مرد تامل مخالف و لشکر حیاب که اهام و میران از صدد احصار آن عاجز آید و موجود مواجب و مایحتاج لشکر صرف کنند روزی چند ران شامل آنچه شرائط اجتهاد بود بجای آورد و بمصاف ران باشکرے مانند یگ بیابان و افزون از حساب محاسبان و سه صد عدد فیل کوه منظر عزیت پیکر شبه همه شده پیلان گردون شکوه و بتندی چو دریا سیکل چو کوه که صد سده جلوس او از هندوستان آورده بود ند و دی غیش نهاذ چون مسافت میان جانبین سقارب و آماده و وصول خبر دی بمقصود ایشان مناقب خدان مناذیل رعی علیم و فرق تمام در صمیم سینه متمکن و بقدر و از کرد پیشمان ماذا گفته ند و گشتند عاج آگاه قد بدست و له شفع الندم و بعد از تامل و استشاره سولان جریده زبان که سپهر بیان عقده و حشت از ضمایر کشا نید و بلطف جمل مرغ رضا را از هوای ابا بدیر شست آورد نه رسانه و استشند ه اند طغیان طوفان بزرگ خلاص بنا چشند شبه درشتی چو با نعم نوان نرمد و در رفق و نرمی بیا بد کشود و چه خوش گفت گوینده کاروان و که در سر هنر بود بسیار دان و درشتی و تندی نیاید بکار نه نرمی برآید ز سوراخ مار و در سولان بیا یه سر یرا علی حاضر گشتند بر حسب چنین مقال رد اب اتفاق و اتحاد و حمایت از جاب خلاف و استر شاد خلاصه شهر یار سے سے پیوستند رای پادشاه بر موافقت قرار گرفت و گفت من نزع اشوکت لم یحصد به غیر ناتم کاشتن درخت و فاچشم داشتن نهال خلاف نشاندن و ثمرهٔ مفاق چشتن کار بخیر دان و پیشهٔ دیو زدگان باشد شبه نه انسی بخیل بی مایه کز آنجا نشکر نتوان در و دن و باستظهار اندک مایه تر یاک و هلاک جان بود زهر آزمودن و شاه و امثال این کلمات بر زبان رانده فرستادگان را بخصت انصراف داده و در سولان تاب و خاسر یا گشتند و طهمورث از عقب ایشان با لشکر بیکران روان شده چون تلاقی فریقین نزدیک گشت شبه دو در بعضدان صف بکشیدند و همه سر سبز زمین لشکر گشیده ما نفرزا سے

خروش کوس لقمه بر دوبن رتبه سپهر برین رسید بازاران سبز که هنگام جنگ جنگ است درگرمیان نگاه زنند تیغ بیدریغ در کشیدند و از تلاطم امواج دریای نبرد صورت فرق اکثر
دیهیم مردان دلاور مشاهده افتاد و چون ماهچه رایت شاه که آیت نصرت من الله بود از افق معرکه طلوع نمود دست نه دلیران از بیاض لوای ظفر پیکر شاه نیروز شیعه گشت سپاه نصرت شعار
چون مرغ که انقطاع حیات کند اکثر اعدا را در دام صید استیصال گرفتار گردانیدند و نوعی در قید آوردند که قوت گریختن نداشتند و برخی از اشقیا ضعفا در کمال اضطراب از سر حد تیغ آتشبار
گریزنده راه فرار پیش گرفتند ؎ چو صبح خنجر خورشید بر کشیدند غرایب * نجوم ز انجمن دیو را بیشتر گریزند * در آن زمان تیرات سحاب * چه بجل * که بحر موج بر انداز دارد زیر تاثیر ما
بعد از وقوع این فتح نامدار ازل چنین حکم و تقدیر کرده بود که از کشف این ساحت راحت بزندان حرمان مقفل بر زندان ابقی گشته و طهمورث مرکب دولت از هیچ اعدا دو ران پاک ساخت
نامدار شهر بار عالیقدر بشیران باطراف عالم فرستاده ملوک آفاق و خسروان اقالیم روی بپایگاه گردون اشتباه آوردند و در سلک عبید و خدم انتظام گشتند و چون خاطر خطیر طهمورث
از جانب اعدا فراغت یافت بذات همایونش در فراش راحت و سکون روزی چند باستراحت پذیرفت مائل الطوف بلاد گشت و فرمود که غرض ما ازین سفر آنست که راه مقصی
از مظلومان را که بتظلم پیش ما نتوانند آمد بیتاما بر احوال ایشان واقف شویم بدهیم و در آن مدت که طهمورث با لشکر بسیار گرد معموره آفاق برآمد هیچکس در عرصه تحمل کلفتی و مقاسات
شدتی نیامد ؎ نه خاکی بخون کس آغشته شد * نه یک مور در زیر کس کشته شد * و بعد از چند گاه که بمستقر عزت رسید قحط و غلای قوی روی نمود و تدبیری که سابقاً مذکور شده بیش
محنت جوع را منطفی گردانید و چون سی سال از سلطنت او بگذشت رنج سفر آخرت بروی مستولی گشت چنانچه دست تصرف اطبا از دامن مداوا و معالجه او کوتاه گشت و چون او
آثارات و علامات موت ضعف در خود مشاهده نموده دانست که مرغ روحش از تنگنای قفس قالب بکنگره عرش پرواز خواهد نمود با خود گفت که وقت توبه و انابت است و بعد از
تیقن بموت خود جمشید را که ولیعهد بود طلبیده مراسم وصیت بتقدیم رسانید و عالم فانی را وداع نموده روی بمنزل باقی آورد و زمره گفته اند که ایشان او هر کرا عزیزی
در گذشتی از برای تسلیه خاطر حزین بصورت میت بتی ساختی و بمرور ایام مردم سبب ساختن اصنام فراموش کرده و ایشان را شفعا انگاشته بعبادت بران اشتغال نمودند
و در بعضی از تواریخ مسطور است که طهمورث مدت العمر متعرض امم مختلفه نشد و همیشه بمقتضای کریمه لکم دینکم ولی دین عمل نمودی بنای قندز و مرو و آمل و طبرستان و ساریه و بعضی از
مداین سبعه عراق عرب که اکنون خراب است و غیر ذلک منسوب باوست قیل فی بعض الکتب و هو من الاکو هو شنج و ملک اقالیم کلها و کان مطیعاً لله عز و جل و خضع له ابلیس و
جنوده و کان محموداً فی ملکه و انه اول من اتخذ الصوف والشعر للناس و اول من اتخذ زینة الملوک من الخیل والبغال والحمیر و اتخذ الکلاب لحفظ المواشی و حراستها من السباع
و کتب بالفارسیة در تاریخ حیفری مذکور است که طهمورث بدست خود یکهزار و چهار صد و هشتاد دیو بکشت و هشت صد سال عمر او بود و سی سال سلطنت کرد و در دیار بلخ متوطن
گشت و در بعضی کتب رام گردانیدن دیوان و کشتن ایشان را بتسخیر قوی سبعی و شهوانی و ازاله صفات ذمیمه تاویل کرده اند و ما یعلم الغیب الا هو از کلمات اوست که
اقنع بالقلیل النافع فان القلیل النافع خیر لکم من الکثیر الضار و هم او فرموده است که پادشاه صایب رای صاحب فکر باید که در حال غضب و استیلای خشم آن کند که در وقت
رضا تدارک آنچه از وی صادر شده باشد قیام تواند نمود ذکر سلطنت جمشید این کلمه مرکب است از اسم و لقب جم اسم اوست و لقب او شید و معنی لفظ شید شعاع است
قیل و من ذلک یقال الغلو الشمس و خورشید و بعضی گفته اند شعاع شمس را و ابو حنیفه دینوری گوید که جمشید پسر زاده ارفخشد بن سام بن نوح است که عجم ارفخشد را
ایران خوانند طائفه از راویان اخبار گفته اند که برادر طهمورث است و گروهی را اعتقاد آنکه برادرزاده اوست و روایت اشهر آنست که پسر صلبی و نسبت باو دارد ؎ چو طهمورث
از ملک بربست رخت * سفر بجمشید شد تاج و تخت * جهاندار جمشید فرخ سرشت * بیاراست گیتی چو باغ بهشت * نخستین که بر ملک بکشاد دست * در فتنه بر خلق
عالم ببست * ز اندرز طهمورث پاک رای * برون یکسر موی ننهاد پای * بهر کار و هر جا که آهنگ داشت * نظر بر وصایای هوشنگ داشت * چون جمشید بر تخت فرماندهی
بنشست اساس باس هیبت ممهد گردانید و مبانی عدل و نصفت مشید ساخت و بار عایا و زیردستان بر نهج شفقت و معدلت زندگانی کرد و ابواب تعدی و تغلب را
بر روی خلایق ببست و او بکمال عقل و حسن صورت و اصابت تدبیر و مکارم اخلاق از جمیع خلائق منفرد و ممتاز بود و فارسیان گویند که بر اقالیم سبعه فرمانروا گشت و طوایف
جن و انس را مسخر گردانید از خدای عز و جل مسئلت نمود که موت و مرض و هرم را از میان خلق برگیرد دعای او مستجاب شده سیصد سال هیچکس در ممالک او بیکی ازین سه چیز مبتلا
نگشت و در روز خرداد از ماه فروردین حکم کرد تا جمیع بتهارا بشکستند و طائفه از جهال فرس را عقیده آنست که سلیمان عبارت از دست و این سخن از چند وجه باطل مینماید
اول آنکه جمهور ائمه اخبار بر آنند که از عهد جمشید تا زمان سلیمان زیاده بر دو هزار سال بوده و دیگر آنکه جمشید در اواخر سلطنت خود کافر گشت و حق تعالی میفرماید که ما کفر سلیمان و دیگر آنکه
باتفاق مورخان حضرت سلیمان را بار تعالی هیچ دشمنی بر او مسلط نگردانید و ضحاک بر جمشید غالب آمد و چون جمشید دایره وار بر مرکز عالم سفلی محیط شد و امر و نهی او بر بحر و بر نافذ گشت بچشم
عبرت در فطرت عالم نظر کرد و بنور آفتاب بصیرت حقایق و غوامض اعلوم فرموده دانست که اجرام علوی و متقصات سفلی که طبایع متنافی دارند در وجود خویش محتاجند

بعنایت حکیم صانع را از قدرت و ارادت گریز نیست و هر چه حکیم علی الاطلاق کند از فائده و حکمت خالی نباشد لاجرم مسترشدان محققان را باکان و اطراف عالم فرستاد که از موجودات بحور بر هر چه یافتند بیاورند و فرمود که هر کیاهای نباتی و دوایی معین نشانند تا بعد از اجرای خاکی و آبی یا توسط هوا و اعتدال خاصیت آفتاب قوای نامیه و غاذیه و مولده و مربیه ظاهر گردد و چون یافتند بفرمود تا جمله را بر کنار بکشادند و نقاب حجاب از جمال عروسان باغ برگرفت و نبات نبات از نسیم عنایت حضرت مرسل الریاح بار گشتند آنچه در فوات ایشان مضمر بود ظاهر گشت چمشید بتجربه و استخان عقوبات و مرکبات ادویه و افعه پرداخت و طبیعت هر یک از آثار اشاعت و منافع از مضار جدا کرد همچنین فرمان داد تا معدن نبات و خلوات را که در بحار و معادن تستر بود بتجربه آن را که در دری بروت و میوست و حدت و صلابت بود تشویر و خجوزه و بخوش خود و مغز ساخت و از زر و سیم و لعل و یاقوت و مانند آن پیرایه عروسان آراستن شاهان کرد و باخراج فرو دار بشیم پرداخته آنرا برنگهای مختلف ملون گردانیده فرمود تا جاهای قبیح ازان بیافتند و عود و عنبر و انواع طیب باهتمام و التفات او سمت ظهور یافت و شهرهای عظیم بنیاد نهاد و بلاد و امصار ترتیب داد و اسباب انتظام تمام شده عالم رونق و از نظام یافت عنقای اختراع و احتیاج در انقطار پدید آمد مراتب مقادیر امور و مامور و رئیس و مرؤس ظاهر گشت و بقولی شراب انغوانی که قلیلی ازان چنانکه دانی مقوی روح حیوانی و محسن لون بشرهٔ انسانی ست دوران زمان روی نمود بیطفے گفته اند که سبب ظهور شراب آن شد که از انگور که لطیف ترین اثمار است بحکمت تغییر هوا و استیلاء سرما در زمستان و بهار چندان خلی نمی یافتند چمشید فرمود تا آب آنرا در پوست دوانه جلد کرده در انبانی انداختند و هر روزه خود بر روی ظروف آمدی و چیزی از آنرا بچمک مذاق عرصه کردی تا طعم مرارت ظاهر شد و طبیعت ازدی متغیر گشت و چمشید بتصور آنکه مار الصب زهری جانگداز ست اثار سقوط کرده بگذاشت چمشید انگبزی که بود در غایت حسن ملاحت و نهایت خوبی و صباحت اتفاقا آنرا دید و در خاطرش روی نمود که بیرگ خود رضی گشت و یا خود از چمشید که در رفع این الم صواب آنست که ازان زهر جانگداز که شاه و خرم را چندان تناول کنم که جان بقابض ارواح تسلیم نمایم و ازین جهان غلغله شوم ۵ بسخم که پیام مدار از میخانه تا بدانم که مرا بر نشود پیمانه ۰ و چون کنیزک برحسب اندیشهٔ خویش قدری ازان بیاشامید نشاط و اهتزازی بر اعضای او پدید آمد و صداع و کسر شقیقه و مقداری دیگر خورده ابدا از آن چند شبانه روز اصلا صواب خواب و خیال از نگذشته بود شبی و روزی نخفت و چون بیدار گشت خود را صحیح المزاج یافت حلاوت و لذت الم برش از خاطر برده و چشمها بکبود از این خبر ست فرح و سرور گشته بشرب مدام قیام نمود و در اکثر اوقات شراب را بکار برده بیماران شفا یافتند و آنرا شاه دارو خوانند ۵ شاه دارو و شراب دلی و مدام چو برصاعتدل خوری ۰ لیک با دو هر همسری دارد ۰ قوتا فزاط از زلال خوری ۰ و بطبعے تاریخ سلطنت سوم که چمشید در سیاه سلطنت ازبستان که دارالملک او بود بجانب فارس توجه نمود و بنائی بنیاد نهاد که سید آن صحرای خفرک بود و قبهی آن و سلطنه احجر که از اعمال شیراز ست چنانچه طول آن دو ازده فرسنگ در شمار آمد و در هیچ بقعه از اقالیم روند گان داخل سیاحت را دو هیچ عصری مثل آن مشاهده نگشته بود و امروز از سوم آن عمده در روستهای سیاحت ظاهر ست و در رسته و انواع اسم آن بچهل منار دوازده سار ست چون خسرو انجم طالع سر بر دوده شاهی از دنبال راهی باد کرده بگردن حمل بست چمشید فرمان داد تا اشراف و اعیان ملک بپایه سریر سلطنت مجتمع گشتند و خود در ان مقام تتویج و مسرور بر سر سریر سروری و مسند جهانبانی بگاه داشته فرش عیش و عشرت بگستر و این روز را نوروز نام نهاد و جهانیان را بفوز قبول و احسان و شمول عمل و داد و امثال و اجب الاتمثال امر موقف عنایت و عاطفت صادر گشت که سپاهی عیت کاناس کان بسباب آسانی آماده ساخته و ابواب شادمانی مفتوح داشته باستیفاء لذات و استحصال مسرات مساعدت نمایند تا بیاسایند و ایشان بی قرانه پای بکوفتند لاجرم مجموع خلائق بنیاز انگ خصتی شب و روز مجلس بزم آراسته با یکدیگر می گفتند که اکنون که ۵ چمن از دست گل پیمانه ۰ صبا نرلف سمن دانه ۰ و کان رجوی ازسبزه و چمن بست ۰ سیان که ابتدا به کریست جهان پیرانه سر گشته جوان شده ۰ زمین گوئی مزبره آسمان شده ۰ و در خلال این احوال حکیم مترائض ل محیط فیاض فیلسوف ربانی فیثاغورث یونانی که ملازمت چمشید نمودی و بتصفحات طبع نقش استقبال از صفحات دفتر ماضی و حال برخواندی و بر صناعت رای و رصانت اندیشه غایت و برا حاصل امروز ضم کردی ۵ وی خبر داری بفرکه بر شوق رای منیر ۰ هر چه فردا نقش کشتی بر الواح ضمیر ۰ فن سوسیقی را که بر ولایت از اجزای سیاسی استنباط فرمود و بعد از ظهور این علم مطبوع و لسبه مرطبان خوش آواز و خنیاگران بر بط نواز بر درگاه چمشید بوای خسروانی بصورت داودی و لحن بهرامی و اسکر فرود طبع شاهانه را زان اغانی نصاب شاه دانی مودایه ادراک ازانی حاصل شد و گفت ۵ گرچه چشم مست و روی خوب دیدن دلکش ست ۰ لیکن آواز خوش و قوت سحر انگیز ست ۰ از جمال روحانی گر خط جسمانی ست خوش ۰ و قوت روح از لحن داودی گر نغمه خوش ترست ۰ و چون از نوروز چند روز بگذشت و دران جشن منقضی شد روی با نتاق امور دیوانی و انتظام اشغال ملکی نهاد و بانضباط ممالک و حفظ اساس و اعانت اولیا و اهانت اعدا پرداخت و تولای و تدارک خللی چند که پیش از مجلوس او بسبب سوء تدبیر بعضے از شاهنگان روی نموده بود به نیکو تر وجهے و خوب تر شیوهٔ بجای آورد و چهره خلائق را بچهار قسم منتسم ساخته حکم فرمود که هیچکس در مهم دیگری دخل نکند قسم نخستین علما و ارباب قلم قسم دوم سپاه و حشم قسم سوم اصحاب حرث و زراعت قسم چهارم پیشه وران و اهل حرفت و گفت چنانکه عناصر اربعه سبب ابقای نوع مست این گروه موجب آبادانی عالم اند و نخست نسبت بابل علم فرمود که در تعظیم و تبجیل علما که چابک سواران مضمار فضلی

واختر شناسان بهمه دی اندر غایت جهد بمندول داده مطاوعت این جماعت درگوش کنیده که مراتبعت این گروه بر میان بندید که کیفیت اصول و فروع و بنی ملت ظاهر حل وحرمت و ذم آمدهٔ طریق مستقیم شریعت آخرت و کمال اسلام و شریعت نامی بوسیلهٔ علمای ملت و گفتار آن جماعت منوط و مربوط است ۵ دار نشان انبیا اندر اهل علم رشحهٔ اقلام ایشان کبیاست و قوتیائے جسیم ارباب یقین + خاک پای داران انبیاست + و به نسبت و بیان و نشان یافتن فصاحت بیان و اهل تحلل گفت که ذکر خانهٔ شهریار این طائفه عزیز بسیب هزار دستان بوستان پادشاهت ست کلاک غالیه بارشان بلبل انعمان بیراهت و طوطی شکرستان روایت ست و چون برنهٔ کافوری صبح اندر لعت مشک شام و بام عنبر فام کشند و کلاه مشکین قم خوبش بر صفحهٔ بیاض کافه آشنا فرایند رخسار لک وچهرهٔ دولت را بخط دوام رخال خلود آراسته دارند یاد دریا و کمنوخ از کان خزینهٔ قارون بیرون آرند و اندر برکت اقدام مشکفام آن جماعت اساس لک و مملکت و نظام حال سپاهی و رعیت انجام پذیرد ۵ چنانچه تیغ شهنشه اساس لک نشد و زبان خامهٔ دستور کار دین سازد و زنهار تا در حفظ جانب علما مکان و تعلیم شان ایشان انچه از مراسم تاکید ست تقدیم نرسانید و در تمکین و احترام و توقیر و احتشام ایشان انچه از شرائط مبالغه ست بجا آریه و صلاح عباد در شد اهم و در زمان تیغ ظلم و ستم نشنا سید و اگر بنا بر سخن حاسدان و تقریر پرهنران بر ایشان جنایتی دنیاتی ثابت شود بادشاه باید که بر مقتضی حق بتعدیه آن فرمان دهد پرسی چه ایشان بنا برتا دیبی که یافته باشند دیگر جرات ننمایند که خیانت اندیشند و نیز شهریار باید که بر اهل تعذیر و حسد اقبال ننماید و بگفتار این گروه فریفته نگردد و یقین نشناسد که حاسدان را اغراض فاسده بر ین فعل تا شالیست و قول تا بایست گماشته است زیرا که ایشان اند جماعت که بنا صایب علمیه آن جماعت فائز شوند و در لباس پارسائی و تقوی صفات خائنان و سجایای پادشاه تفرت نمایند و در بارهٔ لشکریان و اهل سلاح گفت زبان تیغ بید ریغ شان مفسر آیات فتح و نصرت ست و لسان خامهٔ ایشان جانشان اخبار نگاران برین دولت و لیران روزگار اند و جهان بانان کار زار جواب خصم به تیر و لوک سنان دهند و رقاب گردن کشان را بر بقهٔ عهد و پیمان آرند قطع اگر سوی فلک بازو کشایند + بتارک خوشه برین رسانیده و جهان گشیر کمین از کف برآرند + که در یا باز هیبت کف برآرند + و گفت که آبادانی مملکت خواطین از ثمرات اجتهاد و ثابت ست انچه بذیل آمال و نظام احوال خلق باز گردد و بدین قاعده نوع دوم رتبهٔ قوام عالم و واسطهٔ عقد معاشر بنی آدم باشد بسبب دو کوشش اهل حرمت منوط ست و تکثیر نفع تکثیر ریع و دو فرد حاصل و حصول آمال بمساعدت و معاضدت ایشان میسر گردد چه اهل سیاست از تحمل آن عاجز آیند و احتمال کنند و حملی که از شدت سرما قطعه آرد چون شهریار نفسے آب در دهن + ماهی عیش تابه گرم اندر آب گیرد + خواهد که واقع گردد تدبیر خویش + روباه حیله وی سراسیمه ظهر به + بازیاران بحضرا نماره تدبیر شد یا شتغال نمایند و از تعهد آثار زرع و مارا حرث بهیچ شغل دیگر نپردازند و در زمان کار حاجت گر اقطعه چرا هزار تشویش آفات دل کلان + گداز نگرد و آید بدران چو آب از سنگ + میان نیل تراثیر قوت گرا + چو مرهم نرم شود تاب در دران سنگ + مراقامت در دون گشت و مقامات فضل حصاده و غرائم همت باصطبار سانند زنهار که در اکرام مبرده و فراغ حال این طبقه مبالغه واجب شمایند اگر دشمان درکار حرست اهمال کنند و تکاسل و تغافل را در باب رعایت راه نهند قحط و غلا خود پدید آید + و آفت که سبب حیات خلق ست تقطیع گردد و در امثال گفته اند که پای برهنه بر خرده الماس تران فت و بر محنت جزع او نگونگ سنگ مبارت توان نمود و ابیات مستفوره رباعی شعرا خاصه شیخ سعدی شیرازی که شاعر جلیل و سخنوری مقال مبانیه ۵ گوش فرا نه که همه گوش و نشنود آواز دف و چنگ + دیده نگشید ز تماشای باغ بلبل و گل + در نبود باشل آگنده پر + خواب توان کرد بحجر و حریر + و نبود دلیر همچو بپیش پرست توان کرد در آغوش خویش + این شکم بے پنیر چیج پیچ + هیچ نیرزد که بسازد بهیچ + و گفت که مخزنه و صناع او بجوئی نمانیده و ایشان بمکالیف دیوانی و عوارضات سلطانی نه تعرض نرسانید هر یک را بمنصبے و موقعی گزینید تربیت بلیغ کنید تا دران پیشه اماهر شوند که بنده چهار انگشتری ساخته بود در بر نگین هر یک چیزی نقش هر دو در انگشته که بهنگام جنگ در انگشت کدوی نقش او دار العینی در محاربه تانی باید نمود از شتاب دوری که تحصیل در قتال آئین شجاعت نیست ۵ شجاع و دلاور سر شکست + خرد بر شجاعت مسابش گرست + تهور پسندیده عقل نیست + جنون و تهور یکیست + و در انگشتر دوم نقت بود که عمل و عمارت یعنی منافع آبادانی بی نصفت عدالت و رعایت عیت صورت نبندد ۵ از داد بادشاه بپیچید عقل نیز + که عدل اوشود مشی علی الدوام + و هم شرع را طراوت و هم نفس را کمال + و هم خلق را فراغت و هم ملک را انظام + و در انگشتر سوم که تعلق بدیدان و نهان داشت نقش کرده باید که راستی و شتاب یعنی تفحصان و تجسسان پادشاه باید که راست گوی باشند و در اعمال اشبار تحمیل نمایند ۵ زجاسوس منهی خبر باز دان + و که جاسوس و منهی بود راز دان + پشمی از کژدمی و جاسوس نیست + و یار ش زنگوش محروس نیست + و در انگشتر چهارم حجت ظالمان و تظلمان از سیاست و انصاف نقش بود ۵ از تو گر انصاف نیاید + در وجود + به که عمری در رکوع و در سجود + آورده اند که چون در مدت سلطنت جمشید کسی بیمار نگشت و خزائن رسیم و زر و گوهر بسیار معلوم نیافت و سپاه چشم را زدوات آفتاب طراز جیوب افزودن و بقضی ان الانسان لیطغی ان راه یافتن علی بے نیازی گیودن بر افراخت و صلاح اثار بکم الاعلی در بطاس نیلگون انداخت روشنائی از خاک عبودیت برداشته گردن بذعری الربیت برا فراشت و بصورت خویش تمثیل تراشیده بالطراف ممالک فرستاد و خلق را تکلیف خود نمایش نمود و بقضی تواریخ مسطور ست که سبب دعوی جمشید آن شد که شیطان بصورت بشر گفته + آگاه در خلوتی نزدوا و در آمد و بایستاد جمشید متوهم شد و پرسید که تو چیستی شیطان جواب داد که من یکی از فرشتگان سماویم آمده ام که ترا مطیع شم گردانم گفت

آن کدام ست شیطان گفت مرا بگوی که تو کیستی جمشید گفت یکی از بنی آدم گفت شیطان گفت که این خلاف واقع ست زیرا که از آن هشتگه تو بزمین آمده چندین هزار کس بیامد صد هزار تاریخی دالی بر تو نمود و از دولت و زوال محفوظ و مامون نماند ای نابکار دروغ میگوئی که تو خدای آسمانی و مدبّر امور بندگانی و نهنده خلق و آفریدگاری و احمد آسمان را بمقام راه بزمین آمده ای مهمات عالم سفلی را نیز متظلم گردانی و باز آسمان روی و اکنون تو خود را فراموش کرده من یکی از فرشتگان توام و بنا چار آنکه ترا بر سر حقوق بیاورم بتو میرسم تا آنچنان زبر تو روشن گردانم صواب آنست که فرمانی تا عالم بالمعبودیت تو قیام نماید پس مرا بدان برد بادی نیکوئی کرده تا آنرا فرمان بردار باشم و ترا آتش بسوزاند و مرا نسوزد ضحاک گفت نه که شیطان لعین ان علوت جمشید گفت که من رسول خدایم فرستاده ام و پیغام داده ست که بیائید تا من خدای آسمانم تو خدای زمینی باید که قدر خویش بشناسی و چون جمشید ابلیس بر صدق این حدیث دلیل طلبید جواب داد که حق تعالی بهشت را آدمی فرشته را نیافریند و تو مرکبی از ملائکه سماوی و مردمی یعنی شیطان بمثال این هر دو لغات گفته همان لحظه نظر جمشید غالب شد و او بقبول شیطانی جمع عمل نمود و باخلاق گفت که من بنده خداوند عالم علوی و سفلی و مدبّر امور بزمین و آسمان هم ایم و تا امروز بنام ایم و این مهمات انام بانفراد و استقلال دارم و در هیچ کاری و مهمی از امور مشارکت نخواهم کنون بر حسب فرمان تو خواهم آمد و بمعاونت و مظاهرت تو قیام خواهم نمود و بر هیچ امری از امور مخالفت نخواهم کرد ضحاک گفت اکنون که موافقت نمائی و بر یاری و اعانت و عاطفت ارزانی داری من کس که مخالفت و منازعت آید بآتش عقوبتش بسوزانم و بمجازت نفاق و عنودیتش برسولان اطراف جهان فرستاده مردم را باسیدیم و بر بادیه ضلالت افگنند و اکثر خلائق طوعاً و کرهاً بپرستش او قیام نمودند و طائفه ازال توحید که سر باز زدند بآتش قهر سوخته گشتند و چون جمشید تجبر و گردن کشی آغاز نهاد از سریر سیاسی که قصر مملکت بواسطه آن رفیع البنیان ست باز داشت و اوقات و ساعات ایام حیات را از کتاب ملاهی مصروف گردانید لاجرم نظام کار باگسسته و عقد امور سیخسته گشت و در زمانه سرو ناب الدولة زوال النعمة فی شراب العشیات و نوم العذوات آشکارا تجلی سخن آنکه چون رعایا را از طول ایام و کثرت بیداد او بستوه آمدند حاکم مرزمعاد شداد اهالی ایران دانست که برادر زاده او خود ضحاک تازی را باشد چنانچه خود نهیب گردون شکوه ۵ افزون دزده در عدد حفظه و شمار پیش از نجوم در فلک روح در کار + بگفتار قمع او فرستاد و مشهور آنست که جمشید با او در مقام مقابله و مقاتله آمده و انهزام یافت و در نهاوند و اطراف کائنات سر بسر یکدو چون سپهر دوار سکون دل خویش در حرکت بید و غایت اعداد او را فرگرفته نزد ضحاک آورد و ضحاک او را بدو نام بیاک فرمود نام یکی از ایشان رشابستی دارد جمشید را بدو نیم کردند ۵ جهان با همه نرفت و زیب او + نیرزد بدین بیخ آسیب او + و طائفه از بردة تاریخ آورده اند که مدت شاهنامه بگفته که جمشید بجهل و اگر دو عالم سیگردید تا در حوالی جیستان ساکن شده دختری از ان قوم بحبالهٔ ازدواج در آورد و فرزندان متوارد شدند که گویند شاهنامه ازان نسل ست و رستم ازان تخمه و الله اعلم و طائفه از عجم که جمشید را بنبوت اعتقاد دارند او را بسوم پیغمبر شمارند گفته اند که چون از صولت لشکر و صدمت سپاه ضحاک گاه شد دولت که قوت مقاومت و طاقت محاربت آن شمن زبردست ندارد تحیر و سراسیمه گشت و امارات بخت منحوس و طالع منکوس را شاهد کرده و بهر جانب که توجه نمود خود را در آسیب بلا و شدت رنج و عناصید دو دیدرست که گفته اند ۵ خدای که را چو بر بندهٔ فرو بندد + بهر چه دست زند هیچ دل بیفزاید + و چون بتعیین معلوم کرد که تمهید اسباب مقاومت نماید و حکم توقیع سنت بازدری اسنیت مسدوع نگردد لاجرم تن برضا در داد و دل بر قضا نهاد و با همه دیو بدان فرار بر قرار اختیار نمود و مدت اعصر و مقاومت کوهی تختی و مستواری بود و بآب و گیاه ای قانع بودی تا روی بشهرستان عدم آورد و نوزده را تمام حروف مضمون این ابیات مناسب قول اخیر می نماید ۵ شنیدم که جمشید گیتی خدیو + بخشت + ز دنیا بمقبل چه بر بست رخت + چنین گفت با سوء کاران + که ای پر هنر مرد بسیار دان + بهفصد رسید از جهان سال من + شد از درج دریا فرمون فال من + مقالید احکام را بود بر پری + و را نگشتری + چو بختم نگون گشت و آمد شکست کار + برین روز بنشستم از روزگار + فلک را خود این رسم و آئین بود + که در جو هر نیز همین گین بود + چو شاگرد صنعت گر حقه باز + بجشید چیزی که نگرفت باز + ولا حال جمشید گیتی پناه + عجب نیست اگر گاش سال و ماه + بلغت سخن شاه صافی روان + و را نجا براه عدم شد روان + که این کهنه سقف مقرنس نهاد + ازین گونه بسیار دارد بیاد + و در بعضی از کتب مزبور ست که بعد از صد سال از زوال ملک جمشید در بعضی از اسفار ضحاک او را در کنار دریای چین در میان درختی میان تهی یافت و لفم موده او مهم آن دو حرف چون خسروانی را بهمان لحظه باره مع ملک بشجوبه تقطیع رسانیده و طائفه عمرا و را بنزدیک سال دولت سلطنتش را بهفصد سال گفته اند و گروهی برانند که هفصد سال زنده گانی کرد و سه صد سال دیگر بر سریر جهانبانی نشست و بحسب نوبه که هر دو را دو سر اپای سلطنت و اقبوم عاد بسوخت گشت و زعم جمعی آنست که اول کسیکه صنعت خیاطت اظهار کرد او ال کسی که جامها و ثیاب را بمقراض بریده بدوخت و صحیحا پیدا ساخت جمشید بود دگر دین او را نی مرقوم قلم نگشته بیان نگشته که مناقض حکایات دینی بر خلاف روایات ست از غان اوست که انکحه مفتاح السعادة او ادراک الاضیات یعنی دانش کلید نیک بختی با ست و نیکبختیها را در یافتن آرزو او گفت اگر سعادت بجلاوت حاصل شدی در یاست بکیاست دست و دادی هر زور آوری دستور کشوری و هر کار داری ویرانی بودی ۵ ای بگوشش فتاده دیرا تخت + بخت و دولت بکار دانی نیست + هر کرا قدر و جاه و حشمت هست + حز بتایید آسمانی نیست + و گفت در نزول حوادث و حدوث نوائب نه سبب ظاهر غیر بود و منسوب تواند + واقع آید ۵ کرا باختر و نیست بیگانگی + نه تازه بیروی و فرزانگی + که چون پای دولت بلغزد بجای

نه مردی کند پا بمردی نه رسد ✦ و گفت مرد ثابت رای پای برجای بود که جهات برگ بیدنا شنکه بهزیدن هر بادی فرک قرار و سکون گیرد و نیز بایدکه از ایام بحطام دنیا که
[redacted] شد
ذخیرات او نیز هرآب اندوزد و ره صد اندیشه جا نگذارد بگنجور راه ندهد ✦ اگر خاهای پرسیا بآن طریق خرمن روزیدن و نمی باید بهر بادی چه برگ بیدرا زیدن
اساطین سلاطین بود که شرح حال او بطریق اجمالی واقع شد ذکر سلطنت ضحاک تازی مغنوی چو جمشید از رخشت آباد رخت ✦ برون برد بگرفت ضحاک تخت ✦ فضا کرد ولک
اقالیم سبع ✦ مقرر بضحاک بهرام طبع ✦ اساسی که آن دشمن دین نهاد ✦ نه بروضع شاهان پیشین نهاد ✦ در ایام وی این سخن عام بود ✦ چنین گویند که
ضحاک خواهر زاده و عجمشید بود خواهر او را کی از ملوک عرب در حبالهٔ نکاح آورده بود و طائفه را عقیده آنکه اولاد او احفاد و کوریاسک ست و عوس اورا نسب بشش طبقه
یکبو مرف میرسانند عجم ضحاک را بیور اسب دوده آگ نیز گویند و چون پیوسته ده هزار اسب تازی در طویلهٔ داشت مسمی بیور اسب گشت و چون متصف بده عیب بود
ملقب بده آگ شد زیرا که مبتنی آگ عیب و آفت بود و آن عیوب عشره و عبارت از قباحت و جه و کراهت منظر ست و قصر قامت و نخوت و قلب جبا و کثرت اکل و فرط
ظلم و امید بی زبان و تعمیل در امور و بلاهت و بد دلی و عجب لفظ دوآگ نگفتند آورده اند که در حالت طفولیت ضحاک تعلیم علم سحر اشتغال نمود چنانچه
کر یکی از ملوک حمیر بود و عجب اورا ملعون و عجم اورا مرداس خوانند شیاب خدا پرستی و صفائی نیت و پاکیزگی اعتقاد هرچند بعیر از ارتکاب این امر شنیع نهی میفرمود نمیشنید
نیفتاد ضحاک از ملامت و نصیحت بدد لمول دانه خشناک گشت و صورت حال را با استاد خویش که شاگرد باهرت و هاروت بود در میان آورد و آن ساحر جاهد ابهذار
تیز رنگ افسون بران داشت که پدر را بزندان بردا شته بضبط مملکت مشغول گشته بمعنی بیت شیخ نظامی اعاض الله سحاب الغفران در بن باده تخلط نمود که میفرماید ✦
پدر کش پادشاهی را نشاید ✦ وگر شاید بجز خویش نه شاید ✦ و می شاید که مقصود شیخ قدس سره خصوص مورد بوده باشد چنانچه خرج این سخن عنقریب در سر ضبط خود می آید
انشاء الله تعالی بالجمله مشهور ست که ضحاک پادشاهی بود بیباک و پرخاش جوی و شهریاری سفاک و در شت خوی که آب چشم او با بهوم را طبیعت آذر دادی و ژاله را
در کمین زهر پرشعلهٔ آهنگر ساختی و چون قضای مبرم بر پیر و جوان و قوی و ناتوان تخشودی و لبسان اجل عنقم بر ضیع و شریف و صغیر و لبیب الیفاکردی ✦ نه زیرکی
که از وه خاطرمی بیاسودی ✦ نه بصولت کسی دوستدار او بودی ✦ و چون روزگار نا پایدار جمشید و فانمود و ایام دولت او انقضا یافته سریر جهانداری و سراپردهٔ شهریاری
بوجود ضحاک ابناء بشر یرفت رسوم و قوانین محدث و رسیان آورد و روی از متابعت شریعت گردانیده احکام لمت درس پشت نماند و طریق مطاوعت نفس پیش گرفت و برمقتضی عادت ذمیم و خلق لئیم خویش چون تیک و سندان قساوت قلب و صلابت پیشانی پیشه ساخت و لقاب و فا پرده حیا برانداخت و بهتاک
استار و سفک دما راجرأت نمود لاجرم روزبروز آثار ظلم و عدوان و علامات بغی و طغیان او بصفحات روزگار ظاهر میشد و ذکر مطالبات و معاندات و مخاصمات و خیالات
ناصوابه او در اطراف آفاق گیتی انتشار می یافت و چون برین منوال مدت صد سال زر و مال امد و خت و دود و اهای سوخته سوز سینه های افروخته آتش تفرقه و محنت در
خرمن جمعیت و راحت او زد بفصل این مجمل آنکه ناگاه از کتفین او دو شعله برگشت مانند دو نعبان سر بر زد ✦ اگرچه در وقت سحر نالهٔ مظلوم کند ✦ بخدا گر اثر شبخون مردم کند ✦ و
ضحاک این علوان از حرب آن و اضطراب ایشان بیطاقت شد چنانچه حکما و اطبا بمعالجه و مداوای آن اشتغال نمودند تسکین وجع نزاز طلائی که از مغز سر آدمی
کنند حاصل یافتند و فرو نگفته اند که چون طبیبان از مداوی او معترف بعجز گشتند ضحاک در خواب دید که تسکین الم او میسر میگردانان نبی آدم سازند تصور ستعد
و در طلبی گرید که این علت از تفضیل شیطان بود و بعضا دان شیطان در گسوت اطبا آمده ضحاک را بدین معالجه دلالت نمود و علی التقاد و برادل زندانیان ممالک در
واقعه از تنگنای حبس خلاص یافته بمرکز اصلی معاودت نمودند آنگاه از محلات بلاد و امصار و رساتیق چنانچه مقتضای عدالت او بود سوت نگاه داشته دو جوان می آورد
و جوان سالاران می سپرد نداز مغز سر ایشان مرهم ترتیب داده در دو شهای نامبارک وی می نهاد و عدد ایشان از ان دو شخص یکی را گذاشته دیگری را کشته مغز سر
گوسفندان را با مغز سران قلیل مخلوط ساخته نزد ضحاک می بردند و هر چند گاه این مردم را جمع آوری کرده از شهر بیرون میفرستادند و وصیت میکرد که مبادا کسی از
خلق دعوه باشد تا بیشتر مردم بر شانیفتند و موجب وبال ما و سبب نکال او گردد و آن بیچارگان از بیم جان بقلال و جبال و مغارات که وه و صحاری پناه برده بمنافع انعام و دنگاه
میگذرانیدند و گویند که اگر او دانسل ایشان بودند و چون دو بست سال از این محنت و ابتلا بگذشت و قریب بآن شد که مردم از جور و تعدی ضحاک ناپاک خلاص خوهند و خواب بدید
که غلمه کس از در قصر او آمده بر او حمله کرد و مدتی با ان غلمه لغز گرسه بر سر شن زد و دو کس دیگر او را بینداخت و از بلیت خویش خود آگاهی یافت کروه و سپاهای او را احکام آبا و اجداد
در سینی مرگ بر فش افگنده بجانب دماوند روانه شد و ضحاک از مهیب این واقعه با مدیجان لغزه نزدکه پرستاران او که دران نزدیکی خفته بودند از خواب خویش برجسته و آن
بیباک ارقم و غضه نابوقت صبح مانند مار بر خود می پیچید و چون روز شد نجان و خمیران را طلبید و صورت خواب را بایشان تقریر کرده طلب تعبیر نمود و همه خاموش گشتند عاقبت

یکی از ایشان که دلیرتر بود گفت امکان آن هست که باطن شهر یا جهان خروج و ظهور کند شخصی از [redacted] جمشید فریدون نام مشوش و پراگنده گردد و او را بدین حیله [redacted] یا بدنماک [redacted] گذاشت و بعد از چند گاه خبر آورد که یکی از فرزندان جمشید که بدنخلان موضع تکمن ست پسر شجیر نوه دارد مسمی بفریدون که از نهان لک از اطلاع داده اند ضحاک نفس خبیث خویش قصد آن مقام نمود و بار دیگر فریدون از ایک پیش از رسیدن او آگاه شده و فرزند ارجمند را بگرفته در کوه تخت گشت و ضحاک در آن محل رسیده فریدون را نیافت الا از غایت غضب بدشتن انقیاد را نقل رسانیده بلاد گشت بعد ازان فرایک پسر را برداشته بکوه سجراهی گشت تا بمرغزاری رسید که شخصی گاوی چند در سلک زراعت منسلک داشت و فرایک ازان شخص التماس نمود که اندک مدتی او را در کشیدن گاو یاری کند و او قبول نکرد پس فرایک گاو را بگرفت و بر دوش خود نهاد و بان ستعد عاطفت فریدون شده آن گاو را هر روز سه بار بر دوش خود می برد و بر دوش او می داد و ازان گاو شیر همی بود و پنهان و دران آب گیره بعد از چند گاه با ضحاک از حال فریدون خبر یافته بقصد او روان گشت و فرایک ملهم شده فریدون را ازان موضع بجای دیگر برد و ضحاک بمقصد رسیده چون بمقصود خویش فائز نشده گاوی را که شاهزاده بشیر او تعیش مینمود از پادر آورده مراجعت کرد و فریدون چند سال با مهم و یاس و سیاست سلطان لعین ضحاک در مرز و ایالی نا کامی بسر برده تا آن زمان که بنایت بخشایندهٔ داد گر دسی گاوه آهنگر بدر دولت سپهر سلطنت سنطع گشت ذکر خروج گاوه آهنگر و رفتن ضحاک به بئس المهاد باتفاق ائمهٔ تاریخ سبب خروج گاوه آهنگر قتل پسران او بود اما در کیفیت ظهور و استطلای بر ضحاک در میان اقوال نقلهٔ اخبار اختلافی نیست و از انجمله بر وایتی که نزد عقل بقبول نزدیک تر مسموع افتاده آنست که چون زمان جور و بیداد ضحاک امتداد یافت گاوه اصفهانی که بفرسودگی آن ظالم دو پسر او کشته شده بود دوکان را بسته ابواب فتنه بر روی ضحاک منفتح گردانید و چرم پاره که آهنگران آنرا بر نصف اسفل بند نماز میان کشاده بر سر چوبی که در دوانقاع ظلم و کثرت جور او نصب کرده بودند و خلایق را بر مخالفت او تحریص داد اصفهانیان که جرأت و جلادت لازم ذات ایشان ست باشاره گاوه دار و غداصفهان بر آشفتند و خود آن سلاح برداشته در ظل رایت مشار الیه مجتمع گشتند گاوه اصفهان را ضبط نموده بجانب اهواز لشکر کشید و گاه لشکر ضحاک را بقتل رسانید و همچنین آن گروه تا بایات فارس و عراق را در حیلهٔ تسخیر آورد و درین مدت ضحاک هر چند لشکر بمحاربهٔ گاوه آهنگری فرستاد سهزم بازمی گشتند و بعد ازانکه گاوه چند نوبت بر اعادی غالب شد با سپاهی بی اندازه روی توجه بضحاک آورده و مخیم ضحاک دران ولایت رحل و حدود دیار مندوبود که بتهیهٔ اسباب و آلات حرب و ادوات طعن و ضرب اشتغال می نمود و چون گاوه با لشکر آراسته بولایت ری در آمد یاران دولت و سربنگان پاشمست گفت که نزدیک آن رسیده که هم بالخیر و خوبی اختتام یابد و الکنون صواب آنست که امر سلطنت بشخصی مفوض گردد که اگر بر ضحاک ظفر کنیم مهمات مملکت و استمالت لشکر و رعیت پرداز د و اعیان مملکت گفتند که ترا برا همه منت جانی ست چه حسن التفات تو از ظلم و جور این ناکار خلاص شده از چنگال مرگ امان یافتیم و غیر از تو کسی را شائسته منصب جهانبانی نمی بینیم گاوه جواب داد که من از خاندان سلطنت نیستم و استحقاق این امر خطیر را ندارم ۵ کسیکه پیشهٔ او آهن ست و کوره و دم + خط است گرز نماز ملک و پادشاهی دوم + و غرض من از تحمل این محنت ضحاک طلب حکومت نبود بلکه مقصود آن بود که رعایا کرد و نائح حضرت خالق البریا با نماز تعدی و جیف این ظالم بی اخلاق رهائی یافته در عهد و امن و امان زندگانی کنند و اکنون شخصی پیدا کنید از دودمان سلطنت که بدین منصب بلند فائز گردد و سرداران لشکر و شم بعد از تفحص و تجسس لسیع اورسانیدند که فریدون از اسباط جمشید بنابر قصد ضحاک از طبرستان گریخته در علایت ری مختفی شده است گاوه ازین خبر تبع و سر بگشته قرمود تا او را از دویهٔ استقبار بعظمه با بر آورند و خود با و ملک زاده پسر و طبقات سپاه و ارکان دولت بر سر سلطنت بیعت کردند پس باطمینان تمام دل بر حرب ضحاک نهاد و ضحاک نیز با لشکر بی حد و بیرون آمده سه روز بر سر مقابله و مقاتله آمدند و کوشش بسیار نمود و بعد از انکه دانست که ع چون سعادت نبود کوشش بسیار چه سود + پای در طریق فرار نهاد و طائفه از نامداران او را تعاقب نموده اسیر و دستگیر نظر فریدون رسانیدند و سرش را بگرز کوفته و از تنش جدا کرده تا خواب او را کوتاه نباشد و دست و پایش را بران بر بسته بر کوه دماوند بیاویختند و آفاق و جبل دماوند محبوس گشت و در تاریخ عجم آورده اند که پیش از فرمان فریدون گاوه با ضحاک همداستان بوده و او را جنگ کاوه میگفته اند چنانچه دیگر کسی از نوعی نشان ندادو چون گاوه آهنگر ضحاک بپرداخت فریدون را پیدا کرده بر تخت سلطنت بنشاند و بروایت اول مهم است جلد ذهب و سیاتی بذکر کتب ستعبد و سلطنت رست که فریدون روزی که ضحاک را بکوه دماوند محبوس گردانید سه جهان نام نهاد و ملک جملهٔ اعیان و اعتبار کرده همه را خلعت فرمود و الذهب ضحاک را در اوداست اسنسل فرس بن الصوت و چنین گفته اند که تا دیانه زدن و بر دار کشیدن و شکنجه کردن از اختراعات ضحاک ست و مدت هزار سال در ربع مسکون علم سلطنت برافراخت و ابراهیم خلیل در مذهب حکومت او مبعوث گشت و طائفه در ایام فریدون گفته ذکر سلطنت فریدون فرخ ۵ فریدون فرخ شه راستین

بدایه تخت و بخت نگین + چو ضحاک جام اجل نوش کرد + نعال نام گیتی فراموش کرد + بر فرخنده سر و مهر و ماه + بسر بر نهاد آن کیانی کلاه + بنائید یزدان و
تیر و سه بخت + خداوند کشور رشد و تاج و تخت + و رنج بگذاشد و شادی بخواند + به ایمن زره سیم و گوهر نشاند + و بر موج اللذهب گوید که فریدون پسر اثفیان بن جمشید ست
و ربعضی از قواریخ هشت حاسله سیان او و جم اثبات کرده اند والاول هو الاصح و بالاتفاق ابتدا اختیار فریدون بادشاهی بود در عمولت و شهریاری صاحب جشمت جهانبانی
در صورت جهانبانی و عالمی در کسوت سلطانی کمال فهمیدگی سیاست با جمال عقل حکیاست جمع داشت و در زمان سلطنت او قواعد مردی و مردمی تمهید یافت و سبانی
بذل و احسان رسنج پذیرفت ☜ فریدون فرخ سرشته نبود + ز شک دژ جز بر سرشته نبود + بداد و دهش داد آن نیکوئی + تو داد و دهش کن فریدون توئی + چون بر سریر
جهانبانی تمکن گشت کاوه اصفهانی را سپه سالار کرده بروم فرستاد و گرشاسف را کابلستان جمشید بود از اجداد رستم با زبان نامزد ترکستان نمود و کاوه بالشکریکه
در ظل حمایت او بود زیاده از حصول بروم قریب بهبیست سال گرد معمورهٔ آفاق برآمده بهر ملکه که رود آور د تسخیر گردانید و بهر ملک که محارب نمود غالب گشت و عرصه گیتی را از لوث
فلک و مخالفان دولت پاک ساخت و در جمیع حروب چرم پارهٔ مارک درین خروج بر سر چوبی تعلیه کرده بود و بعد ازان بر فرش کاویان اشتمال یافته همراه داشت و بنابر
اعلای آن در سارک تیمن و تعالی میدان مینمود و چون خدمات شایسته او بجان سپاریها سابق لاحق گشت مشورت حکومت عراق و مالک زاجی اصفهان تا حدود
آذربایجان بنام وی موشح شد کاوه با نظام مهمور و خزائن نامحصور و سپاه بیشمار و لشکر جرار بجانب اصفهان منعطف گردانید و ساکنان آن دیار با فاضت معدلت
و احسان و اقامت مراسم برد انسان او چون روزه دار بر دوست هلال و مستعلی بشرب آب زلال خرم و شادمان شدند و بعد از ده سال که دران مملکت حکومت کرد
ناکام کتاب عمرش بختام اجل مختوم گشت و مرکب زمانه گیتی از صدمات حوادث ایام لبسور آمد و چون خبر این واقعه هائله بمسامع علیه فریدون رسید غلغل گشت
و برفوات او حسرتها خورده با اعیان قوم و اشراف ملک و سران سپاه یکمفته بشرائط عزا قیام نمود و مثال با صفهان فرستاد تا تحلیفات و ستر و کات کاوه را بورثه او تسلیم و اگذارند الا درفش کاویان را طلب فرمود و اظهار بجوا هر مرصع گردانید و در خزانه نهاد و بوقت کارزار در معارک حشم را نظر بنیاه و دل ایشان بدیدن آن
روشن و قوی بود و ملوک عجم هر که بر تخت بنشست چیزی از جواهر بران اضافه کرد و این قاعده در میان ایشان مستمر ارد اشت تا بزمان عمر رضه در فتح قادسیه بدست لشکر
اسلام افتاد و فاروق اعظم آن چرم پاره را سوخته و جواهر را بر ارباب استحقاق قسمت فرمود و چون کاوه آهنگر جهان فانی را وداع نمود فریدون با استصفار پسران او
قارون و قباد فرمان داد و ایشان بموجب فرموده بپایه سریر اعلی حاضر گشتند و خدمت بوس حاصل کرده از خاص شاهنشاهی بمزید التفات و احسان اختصاص
یافتند و از آن الطبع که یکی از روایات انهار ملوک ست گویند که چون قریب پنجاه سال از سلطنت فریدون بگذشت دختر ضحاک را در قید نکاح آورده در مدت دو سال دو
پسر از وی متولد شد یکی را نوذر نام نهاد و دیگری را ارمئیل دیوی + غلط گفتم دو غول بی فضل دیوی + و از بدو تولد این دو فرزند فریدون از ایران دخت که یکی از مخدرات علمای فرس بود در وجود آمد چنان
شایع و ذائع است که در قبه مهد بهائی بافت و از منزل علو لیت رخت بگهد و بعضی گشید و مخائل تمیز در شمائل او ظاهر شد ☜ موضحتن تیر انداختن و تعلم آداب فروسیت اشغال نمود
و بادراک زمانی دران صنعت استاد حاذق کامل و ماهر گشت و با اختلاط با خداوند فضل و کمال بهذیبی و افر و حظی کامل بهره مند آمد و اکثر اوقات بر ملازمت پدر مواظبت
مینمود و مخرائط آداب در انقیاد و مطاوعت او تقدیم رسانید و بر اسم فرمان برداری و اقامت حق گذاری بمثال مهر بحبت بر دل او می نشاند و شاه عالم پناه
صادرات افعال سعادت و واردات افعال سپندیده او بشاهد و سکدر و آثار نجابت و شهامت در غرهٔ غرا و جبین سیمین او مینیافت و دلائل بین و سعادت و
مخائل بیدرنگ و سعادت از حرکت و سکنات او چون آب و آئینه معاینه می دید و کمالات نفسانی او را بنیا قاصی و اوانی جلوه میداد تا چون بحد رشد رسید آثار جوانی بر عنفوان
شباب و اوایل عهد زندگانی و اقتباس انظار اصحاب بود که اعیان ملک و مملکت و اشراف و ارکان دین و دولت و سرداران سپاه و ملازمان درگاه تقدیم و اولویت
او در متابعت رای و نور عقل و کمال مردمی و فرزانگی او معترف گشتند و در تصاریف امور مملکت و مقالید ابواب سلطنت او را دارای هدایت و انهار فضائل و مفاخر
او متقشی و معترف گشتند و چنین شاید تا تقیض مدت و اجلال حال او بے کوشید تا روزی با تفاق موبد موبدان و مهتر مهتران و اعیان و امراء و ارکان دولت بمجلس
ساخت و بعد از حمد و ثنای باری تعالی بر دی بجهان جهانیان آورده گفت بدانید و آگاه باشید که لشکر پیری و هرم بشهرستان وجود من هجوم نموده و خصمت غیر مقاومت
و مدافعت من اشکلی کرده و ترکیب هیئه کالبد که بچهار طبع ارکان بدن استوار بود و بنیاد هستی نهاده و استخوان که عماد سقف بدن و ستون خانه تن ست حکم گرمه
و هن و تسلم منی گرفته و داع که آلت معقول ست از تعلقات روحانی و مدرکات جسمانی باز مانده و جگر که معدن روح بهیمی و مسکن حرارت غریزی ست

از منافع و فوائد کمیوس محروم و مایوس گردیده ۵ زمان بیشتر که دست اجل رشت زندگی + بیرون برد زخانهٔ ناسازگار تن + طواجم گزین ستاختر برج شرف یکی + بر تخت مملکت بنشیند بجای سن + اکنون رای شما ازین دو زمان در ولایت عهد و منصب تاج و تخت بر که ام یک قرار می گیرد و سزاوار تحمل ولایت و ایالت و در خور تحمل سلطنت کیست حاضران انجمن مستفق الکلمه عرضه داشتند که شاهزادگان هریک کو کبی اند بر سپهر فضل و معرفت و اختری بر آسمان عدل و کرامت و پایهٔ سلم ملک و مملکت اند ائمهٔ و ملوک قدر پایهٔ برفرق فرقدین نهاده و رای ملک آرای تو در کمال اضاءت نور بامهٔ زمین ست ۵ چهرهٔ ملک از جمال سلم بخندد و چگل + فرشاهی از جبین تو ریتابد چو نور + ولیکن ما برج را بشاهی اعتبار نکنیم و خاطر ما بر امثال او امر و نواهی او قرار می گیرد که بصفت کمال موصوف و بسمت جمال موسوم و معروف است و باهتمام زیردستان راغب و باعتنای مصالح خلائق مشغوف و در جمع میان سیف صارم و قلم صائب و رای متین مقرون و ممتاز است شعر اصناف التحیة بفضله و شجاعته + و لا رای الا بالشجاع المدبر + اگر حضرت شهریاری بنا بر تقدس بندگان شاهزاده ایرج را ولیعهد کند شاید و خاطر خطیر خسرو را نیز باین استعداد که ارکان ملک و اعیان ملت خود مذعن و منقاد نمام در ظنی الکلام داشت رنگی تن راه گوش شده بود تا از زبان طبقات اهم چنین حدیثی دلپسند استماع نمایند ایرج ربع مسکون را بسه قسم منقسم گردانیده فواحی روم و دیار مغرب و مملکت فرنگ را با اعمال و مضافات آن بر سلم مسلم داشت و بلاد چین و ماچین و ملک تمام ترکستان زمین را به تور داد و ایران شهر را که عبارت از کنار آب فرات ست تا شط جیحون که وسط معمور عالم و خوشترین و بهترین مواضع عرصهٔ گیتی و واسطهٔ عقد دنیا ست نامزد ایرج کرد و آن دو فرزند را بجانب ممالک و بلادی که حواله بضبط و ربط ایشان شده بود با سازو اهبت و سپاه بهرام صولت گسیل فرمود ایرج را بر ایران تزجیح داده در مقر عزت پیش خود نگاهداشت و زمام امر و نهی و قبض و بسط و حل و عقد امور مملکت را در قبضهٔ اقتدار او نهاد و فریدون را از سلطنت جز نامی نداد و این صورت سبب پریشانی مملکت گشت و هم بقطع صلهٔ رحم انجامید چنانچه عنقریب بتفصیل مذکور گردد و الله اعلم سبحانه و تعالی و در بعضی از تواریخ چنین آورده اند که فریدون چون بر سریر جهانبانی متمکن گشت هر چه ضحاک از رعایا و برایا بالتعسف گرفته بود باز داد و بنفس نفیس آبهنگ قوم عاد کرد و ایشان را پراگنده ساخته بر ولایت چاچ و شاش و نرسیان و غرم دیگر مواضع نموده اکثر معمور عالم را در تحت تصرف آورد و در طالقان از مور خان گفته اند که چون فریدون از کار ضحاک بپرداخت گرشاسپ و نریمان را بترکستان و کاوهٔ اصفهانی را بروم فرستاد چنانچه سبق ذکر یافته و ایشان باطراف که نامزد شده بودند رفته همه را در حلقهٔ ضبط و تسخیر آورد و گرشاسپ از دیار مشرق معاودت کرده با شارهٔ فریدون بسمت مغرب توجه نمود و بقصد که گویند که چون ازان سرزمین باز آمد بزیر زمین رفت و در زمین اشنا فریدون قارن بن کاوه را با چین فرستاد تا گوش فیل دنان را گرفته مقید و مغلول بپایهٔ سریر ما مارت آورد و بعد ازان نریمان را بماز ندران فرستاد تا حاکم آن دیار گردد شاه را گردم از عصیان میزد و بجنگ بلاد محنت سپارد و نریمان بآن صوب رفته مظفر و منصور باز آمد آنگاه نریمان را بجانب هندوستان روان گردانیده والی سرای هندوان را که در مقام مخالفت زندگانی میکرد و در ذیل غل کشیده اما حاقبت الامر در آرزوی نریمان از دیار هند ساما فاما بدرگاه شاه عالم پناه آمد نامزد روم گشت بت پرستان را که در ان ولایت جمعیتی دست داده بود متفرق گردانید و چون اندرم ماجعت نموده پس از چندگاه در حصار سکاوند بدنگاه خواب اجل منتهز صحت بود و چنان سنگی بر سر او زد که دیگر بیدار نشده بعد از نوت نریمان فریدون جهان را بر پسران بخش کرده و درین اثنا مهراج پادشاه هندوستان از دیار هندوستان لشکرها ن فلم نموده فریدون سام را بمدد گاری او تعین فرمود و خاطر مهراج از معاضدت آن پهلوان فارغ شده و مملکت وی از مخالفان صافی گشت آنگاه فریدون گوش پیل دندان را بالتماسات خسرو از سنجد بر افکند و بجنوب و مغرب را بدو از زانی داشت و در خلال این احوال سلم و تور عنقریب قصد ایرج اتفاق نمودند ذکر عصیان و مخالفت سلم و تور و کشته شدن ایرج بدست آن ناجوانمردان از دل دور بعد از توجه سلم و تور بممالک روم و چین ایرج دیار ایران زمین صاحب اختیار لشکر و گنج شد چنانکه هیچکس را پارای مجال اعتراض و قدرت و طغیان نماند و با همه اقتدار و تسلط در خدمت پدر بغرور فریدون کمر مطاوعت و فرمان بری بسته بود و ابواب متابعت حق گزاری کشوده چون اخوان اخبار تسلط مجدد او رضایت و شفقت پدر نامدار و برادر کهتر که او را بعد از خدای استراق نمودند نقاوت رای الشوایب بغض و حسد منتشر شد ساخته و مورد صفای عقیدت را بنخاشاک عناد و کدورت مکدر گردانیدند بنا بر تخیلات شیطانی و تسویلات نفسانی پیرسه او نخالفت در پیش روی موافقت کشیدند و او نیز در نفس امارهٔ باطن ناپاک ایشان مضمر بود و ظاهر گردید بیان این سخن آنکه سلم نذر از راه دور بسلوان بیکدیگر فرستادند و مکاتبات ارسال کردند مبنی از انکه شاه را کبر سن و بزرگی سال فرونشانده است و از اختلال عقل سر اسیمه و بهوت شده و اند یشه و تمییز عاطل مانده و از نیک و بد امور غافل گشته و الا ایرج را که هنوز در بدایت کودکی و سن صبی ست برانگیزد یعنی و عوالت ایالت اقالیم جهان بلطفی [illegible] مزاج درشت و رزم جهان مطلع نگشته است

وچاشنی سرد و گرم روزگار چشیده و اکنون چون شفقت ابوت رعے در نقصان نهاد و بے تامل جریده از سر غفلت و نقصان و تهمد و عصیان این جانب گذه ورت باطن او بر ما ظاهر شد لهذا از این سبب او بدان خصومت جد بلیغ فصل شمشیر لقطع رشته و این داروی بے توسط تیغ آبدار و سیاچی رمح سنان گذار بر اعضای مقرون نگردد و در طے پکے از ان نامهاکه تقدیر سلم نوشته این کلمات مسطور بود که باید بستعد کار شوی و ساز حرب کار زار آماده داری که من اموال بسیار بر لشکر تفرقه کرده ام و سپاهی عظیم ترتیب داده ہمچون شیر درنده و مانند شمشیر برنده تا باتفاق تاختن کنیم و بقصاص ضحاک خون ایرج در قلع ریزیم سلم نامه تور را مطالعه کرده فرستاده را باز گردانید و در جواب نوشت که اینک لشکرے را که سلاح و هم بسر حد عدد احصای آن فرسد عرض داده ام و چشم انتظار بر راه کوکبه شاه نهاده ام لیکن اگر بے تاخیر و توقف بهم پیوندیم و بزخم تیغ خون ریز اعضا و مفاصل دشمنان را از هم منفصل گردانیم و چون از جانبین رسل و رسائل متعاقب و متواصل گشت و مبانی عهود و مواثیق استحکام پذیرفت آن دو بدگوهر که از نسل ضحاک سفاک بوده اند از مراتع اقامت و سکون خویش در حرکت و جنبش آمده و پس از قطع منازل و طے مراحل در حدود آذربایجان بهم پیوستند و بعد از تقدیم شرائط مشورت رسول نزد پدر فرستاده پیغام دادند که اگر شاه ایرج را ولیعهدی معزول کند و ملطرفی از اطراف و ولایات کسیل کند فبها والا باید که اسباب حرب را ساز داده جنگ را آماده باشد چون این خبر وحشی اسمع فریدون رسید و اسوه اضعافه فرزندان آگاه گشت آتش خشم جهان سوز زبانه زدن گرفت و سورت غضب بر مزاج او چنان استیلا یافت که شیوه عفو و اغماض ممنوع و مجال کظم غیظ محال نمود و بر قرار بستعضاء ایرج مثال داد و صورت واقعه را در میان نهاد و گفت همت بر تدارک این کار موقوف و عزیمت بر تلافی این حال مصروف باید داشت و با سپاهی کینه گذار مدافع این جباران بدکردار رسپار ت باید نمود که دو تیغ دریک غلاف نگنجد و راند اختن تیز از دو کمان صورت نپذیرد و الطفاء ثائرهٔ این فتنه جز بامتعمال شمشیر آبدار میسر نگردد و قطع مادهٔ این خصومت بے توسط تیغ خونریز در حیز امکان نیاید و ایرج بعنوف مواعظ و نصائح دراز الله الخشم پرسعی پیوسته معروض داشت که انچه بر دیدان گوهر افشان شهریاری می گذرد عین صواب ست اما اگر رائے عالی مصلحت بیند طریق صلح مسلوک داشته آید و من بنده را رخصت فرماید که بزودی بدرگاه رفته و تدبیر این کار را چنانچه مقتضاے حزم ست بجا آرم و انچه بخیر رضا و خرسندی خاطر ایشان بدان متعلق باشد قیام نمایم فریدون فرمود که سپیدانم مراد ترا ازین سخن اصلاح ذات البین در عایت احوال جانبین ست اما بعد از انکه ملک مورروث و مکتسب در معرض تلف آید و بر کاک راسی و مفارقت نفس رخصاست ذات نزد عقلا ملوم و معاتب گردم و چون الحاح ایرج در باب مصالحه از حد اعتدال تجاوز نمود بحسب ضرورت او را با جمعے مردم خردمند و لپند بزند برادران بیوفا فرستاد و چون بنزدیک باخوان ملاقات نمود آن سه کوکب در یک برج مجتمع گشتند و نحس بر یک سعد غالب آمده یعنی سلم و تور خاک همچو قی در دیده مروی پاشیده سراج برج تیغ کین او بدان تازه بن اوجدا کرده نزد فریدون فرستادند ۵ رغی کز برگ گل آزار ندیدست + تنے کو تا رگوئی یار میدانست + بشمشیر تیز گشتند ناگاه + بخاک و خون شده غلتان چو روباه + آن بدکرداران پدر را پیغام فرستادند که سرے را که باعتقاد شما بر سزا اورتاج شاهی بود نزد تو فرستادیم و چون فریدون ازین واقعه عظیمے و حادثه کبرے آگاهی یافت بجای جامه سینه را بگاف و عوض دستار سر بر زمین زرد و شب و روز قرین ناله و سوزش دران کس که سنوجهر قاتلان را بقصاص رسانیده چنانچه سنفر یب سمت گزارش می یابد و چون هر سه کس بسر فریدون بردایت اشهر و ما یام حمایت او گشته شدند عالک و خزائن را سنوجهر بهره دا اختیار کرد و بدر اقامت طاعت یزدانی و اعراض از انه احمد این جهانی اقبال نموده در وقت رحلت زبانش باشال این کلمات گردان بود که ۵ چو سن شاهی بزیر این کهن دیر + بشاهی میزدم لاف و لاغیر + زلف برق تیغم نامداران + سپر بر آب افگندے چو باران + چنانم تیره گردون بود در جنگ + کز آتشش شده سیماب آهنگ + کنون دست عجز بدان دارم آورده + چو زنبوران دلم غرغارا آورده + ندانم تا درین ماتم چه سازم + دل مجروح را مرهم چه سازم + الهی سخت مغتر سم لنهایت + که دارم پیش راه بے نهایت + چو در بندند در از خاک خشتم + درے بکشای بر روا بهشتم + برون برازده کو تم اے نکوکار + درون مقعد صدق فرود آر + همانا خود بسیم و هم از دو عالم + تو خواهم تراد الله اعلم + زبان را زین سخن چون آشنا ساخت + نسیم جان سرائے تن بپرداخت + برفت و نام نیکو یادگار گذاشت + جهان از معدلت آباد گذاشت + مدت سلطنت او پانصد سال بود بقیش مرویست و طائفه از یهود گفته اند که نمرود عبارت از فریدون ست و این قول را ابو الفدا که از کبار مورخین ست و جمعی دیگر از ارباب اخبار رد کرده اند و گفته اند که نمرود جبارے بود از نگاشتگان ضحاک در بلاد مغرب و ابو ریحان بیرونی در کتاب صور اقالیم آورده که حضرت باری تعالے فریدون را بوحی مؤتمر گردانیده و از جهت اصلاح حال عباد و بلاد و تکمیل ضحاک سفاک بر گزیده و گویند دل بادشاهی که بر فیل نشست و آلات حرب بروی تعبیه فرمود و دفاتی

وخواص علم نجوم را کبنرت فکر واندیشه استخراج نمود وطبیبان را گرامی داشت وبا ایشان از کیفیت مزاج بحث کرد وفریدون پرورد وامور اسطرلاب منسوب به نتایج فکر ثاقب اوست وازسخنان اوست که من عدل فی سلطانه استغنی عن اخوانه وقال آفة الامرا رسوء السیرة آفة الوزرا عجب النفس وخبث السیرة ودر کلام اوست که الایام صحائف آجالکم فاجهدوا باحسن اعمالکم روزگار دفتر آجال شماست جهد آن کنید تا بروی نیکوترین اعمال خود بنویسید یعنی بریاض روضه باغلام اعمال آیات محامد ومفاخر وصور محاسن وسکارم شبابت گرداند که آثار آن باقی ماند وازجرائد مجد وصحائف کرم محو نگردد ۵ کرم بکه ماند زما یادگار ما که او پایدار ست وبایر گذار ۵ آورده اند که جمعی عرضه داشتی باو دادند مضمون آنکه فلان برفلان حسن فیت وخلوص عقیدت خود را تغییر کرده اند ودر خاطر دارند که نقض عهد کنند اگر راسے عالی صواب بیند جزاسے آن جماعت را در کنار ایشان نهد تا دولت وملکت از آفت عین الکمال محروس ومصون ماند فریدون برپشت عریضه ثبت فرمود که پادشاه ملت ایم نه پادشاه ملت ومالک سیرت ایم نه مالک سریرت ودر مکتوبے که به تور وسلم نوشته بود در زمان خلافت وعناد ایشان این کلمه مندرج بود که هرکه حقوق بلوث وقرد آلوده گرداند از فرزندان خود همان آید لیعنے حقوق مساعی حمیده ایشان را باحسن وجوه باد رسانید در شرائط وفاداری وتعظیم ومراسم حق گذاری بجا آرید تا از فرزندان شما نیز برعایت حقوق شما قیام نمایند ذکر سلطنت منوچهر لیعنے از نسابان عجم گفته اند که منوچهر پسر زادهٔ ایرج ست وزعم بعضے آنکه دخترزادهٔ اوست وگروهی چندان واسطه میان او وایرج ثابت کرده اند که طبع تسلیم از قبول او امتناع مے نماید ودر روایت اصح آنکه پسر صلبے ایرج بن فریدون ست چنانچه در وجیه الاخبار ومروج الذهب این قول ورد یافته وچون فریدون را بسعیتے چنان رسید که مذکور شد همگی همت خسروانهٔ او بران مقصور بود که فرزندان بدگردار را در دام بوار وعثار افتاده وخود بواسطهٔ آنکه مردم اورا عیب کنند که در کهتر سن وشنیوخت بقتل اولاد خویش قیام نمود در مقام مقابله ومقاتله مسلم وتور برنمی آمد اما پیوسته بلعب العین ضمیر وی آن بود که شاید از نسل ایرج کسے ظاهر شود که ازان دو لئیم بدافعال انتقام کشد وچون این تمنا در باطن فریدون رسوخ یافت وایگان را امر فرمود تا شرائط تفحص بجا آورند که هیچ یک ازخواتین وسراے آن مظلوم شهید حامله است یا نے بعد از آنکه حمل کنیزکی از کنیزان ایرج ماه آفرید نام استماع نمود مراسم تنگ آلهی بجا آورده نذور وصدقات بارباب استحقاق رسانید وچون زمان حمل منقضے شد منوچهر متولد گشت وچشم شهریار بطلعت فرخنده فرقة العین روشنائی پذیرفت وبرتعهد وتربیت او اقبال نمود تا بسزا در منصب سلطنت وتقلد قلادهٔ ایالت آمده تاج وتخت الفرق وقدوم اورزین یافت ودر تاریخ عجم آورده که چون منوچهر بحکم وصایت واستحقاق وراثت بر سریر تخت شاهی نشست وسوار دولک از شوائب اضرار بعضے گرداند بقدے راسخ وعزمی ثابت حق گذاری دین ودولت بنیاد نهاد وبسیط بساط معدلت وتشیید مبانے بصفت نوعی کرد که اثر احسان فریدونی دراز اے آن مکتوم وصیت عدل نوشیروانی دربرابر آن معدوم منود وروزے سے سردران سیاه وناملایمان حشر را بهیات اجتماعی بصفحهٔ بارخوانده وعده هاے خوب داده بمزید التفاتها ومرسومات امید وار گردانید وهریک را بمکرمتے جمیل وموهبتے جزیل سرفراز گردانید ونگفت اگر بمدد وسعاونت شما سینه از کینه ایرج پهر دازیم ودار الملک اعلم را لکوب اکفار اقتدام سازیم شرائط قصاص حقوق شما کما ینبغے قیام نمائیم واز یاد فراموش شما تقدیے مے سوزند بیرون آییم مجموع ایشان بهشیانی مسکنت برزمین خدمت نهاده گفتند که درتحصیل مطلوب شهریاری مستغنیهٔ سطاوعت بر میان جان بندیم وعذر خصم دشمنان به تیغ جان ستان وسنان آتش نشان بخواهیم منوچهر چون گفتار ایشان را باکردار موافق یافت لشکرے فراهم آورد که باهون وکوه از گثرت استیغا آمده عزم انتقام مصمم گردانید وچون خبر توجه واجتماع جنود منوچهر بسلم وتور رسید واز کیفیت نهضت وصورت انتقامے که برخاطر خطیر تصویر کرده بود آگاهی یافتند سپاه فکر واندیشه برعرصهٔ ضمیر ایشان استیلا یافت وگرد حیل وتزویر برآمده گفتند که احتمال برمحاربه وکارزار که عواقب آن در پردهٔ غیب مستور ست نتوان کرد واکنون صواب آنست که ما در مقدمه طریق اتفاق وانبلاج پیش گیریم وبجانب مجانبت از خلاف استیناف نمائیم وبزبان سفیران چرب زبان تبلیغ رسالت کنیم که نظر ما در اصلاح این کار اصلاح طرفین ست وفراغ جانبین تا بواسطهٔ عبور ولشکرکشی خونخوار معموره خراب نگردد ودوخون بیگناهان ریخته نشود اگر ملتمس قبول افتد ماده نزاع منقطع گردد وحجاب گفتگوے که سبب قطع رحم وپیوندست مرتفع شود والا عذر ما نزد خلایق واضح باشد بنابران رسولان سخن سنج باموال فراوان وپیشکشها در صورت شفقت ومهر نزد فریدون ومنوچهر فرستادند وچون شاهزاده از وصول مقدم ایشان آگاهی یافت فرستادگان خاص خجسته بصحرائے زرنه که هوای آن رشک ریاض فردوس ورفضاے گلستان ارم بود خود در خدمت جهد بزرگوار قرار گرفت وچهار هزار غلام قبچاق از خواص ممالیک پیرامن بارگاه صف زده ودستهاے گوهر دار با قبضهاے زرنگار بر دوش نهاده ودر پیش مجلس مجلے از حجاب چون ماه وآفتاب بایستاده ودستها

بعلاقهٔ شمشیر و تیغ باندیدند و چشم و گوش براشارت و عبارت گماشتند و عاصهٔ لشکر بدر جایگاه سپاه خود مغفر بر سر نهادند و جوشن و زره در بر کرده صفوف بیاراستند
ه تو گفتی اختران لشکر کشیدند + زمانی تا به صف برکشیدند + و پس پشت جنود ظفر ورود را باقبول و قبول برگستوان آرایش دادند ه خیول کالریاح العاصفات + قبول کالجبال الراسیات + آنگاه رسولان را بار دادند ایشان از هیبت آن موقف با تشویشی تمام بیاپوس حاضر گشتند و ببلاکات را در محل عرض آوردند و بانهماء انچه ماموربودند زبان کشودند خلاصهٔ پیغام آن بود که سلم و تور از افعال سیئهٔ نادم اند از اعمال ناپسندیده خویش پشیمان و داعیهٔ آن دارند که باشاهزادگی منوچهر ملاقات نمایند و باعتذار و استغفار مشغول گردند و خدمات شایسته بجا آورند و ال و زر بلکه جان و سر فدای او کنند تا آن در صدف شهریاری و غرر شهسپار سپهر کامگاری از ایثار ایشان خشنود شود تا در روز جزا در معرض خط و غضب حضرت باری نباشند فریدون جواب داد که پسران عاق ناداران کاری چنان نکرده اند که آنرا بر طاق نسیان توان نهاد و سن ایشان مردم نیستم که خون ثمرهٔ فواد خود را بزر و شم و اگر سلم و تور را استیناف خلعت صدق ایرج ست او خود با لشکر بیکران اینک در عقب شما فرستاد گان سریر سلطنت منوچهر پیغام فرستاد و که با آنکه الدم مرهوم سن از سریر سلطنت و سوای حکومت و ایالت در گذشت و تواضع و تذلیل بجذست شما آمده و در برابر ادای اعدای بوتوع پیوست که تا انقراض زمان و انتهاز دوران ایشان باز نگردند و بمن که تیغ انتقام را از نیام کشیده ام و کار حرب را آماده ساخته توان یافت که بهجت چه کیفیت عمل خواهید بود و بعد از امثال این قبیل و قال رسولان را تشریفهای فاخره و خلعتهای گران مایه بجواهر شاهوار و اسپان راهوار بخشیده رخصت انصراف دادند و چون فرستادگان مراجعت نمودند بخدمت او تور و سلم رسیدند و از کیفیت حالات بزم و استعداد حالات رزم و فضیلت شخص و مروت نفس و جلال ظاهر و صفای باطن منوچهر حکایت کردند و بندهٔ از فضائل ذات و فوائد کلمات او باز گفتند ه سلم از سر راستی تور گفت + که تبار شادی نشاید نهفت + ازان بر هنر بی هنر چون بود + که آموزگارش فریدون بود + پس تاجار لشکر بیشمار از پیاده و سوار جمع آوردند و تور در مقدمهٔ سپاه روان شد و ازین جانب نیز شاهزادهٔ منوچهر ه لفرمود تا قارن رزمخواه + بدشت اندر آرد ز هر سو سپاه + سراپرده و فرش بیرون زدند و فرش همایون بهامون برند + بکام شهنشاه گردون شکوه + بجوشید لشکر چو دریا و کوه + و چون مسافت بین العسکرین تقارب پذیرفت سپاهیان بتسویه صفوف پرداختند و بدلالان قبل از انهزام و قتال راه گریز را در خاطر مخلص و سمین گردانیدند افواج لشکر و طبقات حشم از جانبین گرز و سنان و شمشیر و خنجر در یکدیگر نهادند و خون از تیغ لسان باران از میغ بارین گرفت و از جراح و اعضای کشتگان مجال عبور و طریق گذر پذیرفت و از هیاکل مردان سبارز و اجساد سواران دلاور هامون باگردون حکم تساوی گرفت و العدمات عساکر گردون آثار منوچهر لشکر سلم و تور را بکمال فتنه و فتور گشت و سلم و تور چون مردی دلاور سے سپاهیان مریخ صولت را ملاحظه کردند طاقت بشت و رنگ نیاورده عار و ننگ را بر جان خود خریده و از ان معرکه فرار و چون کوکب سترجع عنان بگران بجانب مشرق زمین انعطاف داده بعزم توران زمین مرکب براگیختند و عار فرار را شعار خود ساختند و پند استند که از قید قهر ایرانیان نجات یافته جان بدر برند و غافل از این معنی که ه سنان نیزه نمرد و شود اگر بگسل + حسام گیرد و خصمت میان دو پاره مار + و بعد از فرار سلم و تور لشکر ایشان از گریز و ارتجاع و قارن نامدار گروهی از مردان کارزار دنبال ایشان گرفته رجوم از عقب شما طلبن شتافتند و دشمنان را در حدود و بلاد و گرستان یافتند و از جانبین کشش و کوشش بی اندازه رفت و سپاه طرفین دست بتیغ و نیزه و خنجر و شمشیر برده بسلاطع طبع و فرشهٔ طلوان اژدهان مردان در عرصهٔ میدان و زمین بهجا گستر و مهد منوچهر نثاران این حال با سوالب قیاد و قارن انهزام یافت و نفس چون شهر یاران و سپر دمان حملهٔ آور و ه منوچهر برخاست از قلب گاه + و ایاوشن و تیغ و روی کلاه + سپه یکسره نعره بر داشتند + سنانها بر افراشتند + زمین شد بکردار آتشی بر آب + تو گفتی سوی جنگ دارد شتاب + برفتند از جای یکسر چو کوه + و باده برآمد ز هر دو گروه + بیابان چو دریای خون شد درست + تو گفتی ز دی زمین لاله رست + و از مطلع قلق تا مقطع شفق این جدال و قتال قائم بود و شب هنگام که هندوی طلام بر خیل قیصر ترک و تازکرد لقایای لشکر سلم و تور را در میان خستگان تیغ بیداد و زهر سنان بسیار کردند و فریاد + که ای شب گرنه روز رستخیزی + چرا آخر سکبر برنخیزی + و روز دراز گرنه سفینهٔ صبح از لجهٔ تاریکی شب بر ساحل افق افتاد و لشکر شکن صفها بیاراستند و چون زنبوران خشم آلوده در هم افتادند و بزخم خنجر سینه های یکدیگر شکافتند و در آن هنگام سلم و تور با صفحات احوال خویش امارات فتور دیده سنهاج قدم و طریق تفحص عهد سپردند و در زمرهٔ حشم منوچهر منظم گشتند و تور از ان حالت بغایت هراسان شده در نجات و خلاص بر خود اصعر من بیاض الیم و اعمق من صدر الیم یافت و خواست که تقدم ذات و کبر سن و اختصاص قرابت را وسیله و شفیع ساز د و بطریقه دنیون

بسری ازموافقت برروی مخالفت گشته ولهذا رسالهٔ معلول وعنان بامقبول تمسک ننموده است که اگر بدکردار سه زمانی مهلت یابد آخر دردم بلا افتد وگشنده اگرچه روزی چند زندگانی کند عاقبت کشته گردد ۵ عیسی برهه دیه یکی گفته فتاده ۰ چرا بن شد وگرفت بندان سرانگشت ۰ گفتا که را کشتی تا کشته شدی زار ۰ تا بازنگاشته شود آنکه ترا کشت ۰ انگشت کمن رنجه بدر کوفتن خلق ۰ تا کس نکند رنجه بدر کوفتن مشت ۰ ودر اثنای این مناظره بیک صدمه دست وضربه تیغ منوچهر سر قیه درپای سپه افتاد واز جانب دیگر قائل ندیم زمان سلم را دردم اسیر وقید خسلم گردانید واز فرط هیبت بادشاه ولوای ظفر پیکر او دلزلهٔ در اجزای کوه وعشه در اعضای آن لشکر انبوه افتاد وکار وبار آن مخاذیل حکم بیمار منثور آگرفت بود بسطهٔ یک نفس نقش وجود چندین خلائق ازجریده گا احیا محو شد وسعفی اذا راد اللہ بقوم سوءً فلا مرد له تحقیق پیوست وسپاه مظفر پناه از اثقال واموال بخطوظ وافر ونصیبی کامل محفوظ وبهره مند شدند ولقرب دولت بزار برده اد ظفا وجواری بدست حشم منصور افتاد ومنوچهر بعد ازین فتح مبین بجانب مقر عزت خویش مراجعت فرمود وچون کشندگان ایرج راقصاص فرمود وسیئه الکیئه او پیراخت شمشیر انتقام ودنیام نهاد وبر مصداق ۵ احسن الی الناس تستعبد قلوبهم ۰ وظالما استعبد الانسان احساناً ۰ بازبدهٔ احسان انوار الانسان راشتقاق کرد وبساط عوارف ولطف صنایع ولهاء بدست آورد ورسوم محدث وبدعتهای مذموم وقوانین جور را باطل گردانید وبیاس سعد لتش سالکان مسعور که آفاق دریاض فراغ ورفاهیت خرامان شدند وبجراست شمشیر ساکنان ربع مسکون درپناه امن وامان بادی گرفتند ودر تعقبی اقوال تاریخ مسطور است که قتل ایرج بردست برادران ظلم منوچهر دراریان ولشکر کشیدن بجانب ایشان بعد از فوت فریدون اتفاق افتاد وطائفه از مورخان این قول را رد کرده گفته اند که چون ایرج رخت زندگانی ازسرای آنجهانی کشید فریدون درفراق نور دیدهٔ خویش چندان بگریست که چشم او از دیدن باز ماند وتوز سلم تیغ کین در ذریات ومحضوصان برادر شهید مظلوم خود نهاد ند وکمی ازستوران حرم ایرج که پسر منوچهر حامله بود از دهم گریخته پناه بکوهسار آمرد کا آمرا ماز شان را توشهران نیز گفتند وچون خلعت صدق ایرج دران جبل متولد شد او لقاء چیر خواندند وبکثرت استعمال منوچهر استبدال یافت ودر سبب تسمیه آن فرزند قبیل سورخان سیب دیگر نیز ایراد کرده اند چنانچه در تواریخ مشهور ومسطور است وچون بسن تمیز رسید باسه صد وسی کس از ابطال رجال بر سر تور وسلم که در بعضی از بلاد خراسان بعیش وطرب اشتغال داشتند شبیخون برد وهر دو را بچنگ آورده از میان برداشت وبعد ازان متوجه ستقر عزت فریدون گشت بقدرسه که در انجا متوطن بود نزد جد بزرگوار در آمد فریدون پرسید که تو چکسی منوچهر جواب داد که پسر ایرج جمحقال سلم وتور فریدون فرمود که اگر درین قول صادق بپیشانی دوست راست خود بخشم من گذار تا نوازشی کرده منوچهر پیش رفت وسر فریدون را بوسیده دست خود را بر حدقهٔ او بمالید وحضرت بار دیگر چشم فریدون را روشن گردانید وشهریارعالم بعد از نعمت بینائی تاج شاهی بر سر منوچهر نهاده ملک را بدو تسلیم نمود وبالجمله چون امر سلطنت برمنوچهر قرار گرفت سروران وگردن کشان اطراف مملوء عت منوچهر گشتند ودران اوان مار ملک وعده کرد دولت واستظهار شاه وسپاه سام نریمان بود که او را بهلوان جهان میخواندند وسام در مروت ومردانگی درگیتی عدیل ونظیر نداشت وضبط ولایات بنیروزی زابل وکابل واکثر بلاد هندوستان بعرض رسانید ودر اندیشی او بود ودر هر چند وقت میلازمت منوچهر میسارعت نمودی وتجدید عهد عبودیت پرداختی یار الملک خویش یعنی سجستان معاودت میفرمود وپیوسته از بخشنده لای منت ورعایتی که چشم او بدیدار فرزند رشید سپهر منوچهر داشت در عین حیات قرة العین وقوت دل او باشد وبعد از سمات مرجع دودمان وذراری ملک اوگردد وپس ازچندگاه وحق عزوعلا سام عریان را بپسری که راست فرمود که مودی سر بدو سپرد وشرط او بجای آورد وچون قبل ازین هیأتی چنین مشاهده نگشته بود سام ازین صورت بغایت مشوش خاطر وپریشان ضمیر گشت ودر اندیشه آن بود که درکنج کوهی بسیری پرتسلیم نفس یا انچه محتاج الیه او بود تا پرورش دهد او را وبعد از آنکه کودک بهفت سالگی رسیده مقتضای العرق نزاع سام فرزندان سیمان قوم وغیره آورده زال نام نهاد وبعلم وبفنون حکایات نامعقول گوید چنانچه فردوسی شمهٔ ازان در شاهنامه ایراد کرده است وچون آن مدت سپری شده ونجابت در ناصیه زال پیدا شده وبکمال خرد وکیاست در عالم اشتهار یافت ازین خبر بسمع منوچهر رسید شاه جهانیان تحریت نامه بسام نریمان نوشت واشارت کرد که هرگاه که احرام بارگاه فلک اشتباه بندد فرزند ارجمند را همراه بیاورد تا بمشمول عاطفت پادشاه گشته بعز تربیت خسروانه اختصاص یابد وسام نامه را مطالعه کرده بر فور یازال جوان بخت خادم خدمت گشت وچون بمسیر بشرت پای بوس شهریار بجزو بر استسعاد یافتند زال مقبول طبع پادشاه آمده بتشریفات فاخره سرفراز گشت ومنوچهر خان را فرمود تا در انچه طالع زال اقتضا نماید واز انچه علم ایشان بدان محیط گردد سعی وافر نماید وآخر منشاسان بعد از تدبیر وامعان بعرض شهریار جهان رسانیدند که از اداء ضلع که لاکب چنین معلوم میشود که زال در مردی ومردی نمر شبه آباء واجداد رسیده در قلع وقمع اعدای دودمان پیشینا وساعی جمیله سبذل دارد واین معنی هم جبه مزید تربیت زال گشته در خدمت پدر

رخصت انصراف یافت وسام یل مالوف رسیده واز تیغ راه بمشقت سفر آسوده بعد از چند گاه عازم دیار هند گشت وزال را در بلاد نیمروز ایالت وخلافت باو گذاشت
وزر را در اقاصی عدل ورشاعت احسان یار مایاد صیت نموده واو در غیبت پدر بارتکاب اشتهیات نفسانی چنانچه لازم ایام جوانی ست مشغول گشت ۵ بیت
خویش که دست ده مغتنم شمار * کس را وقوف نیست که انجام کار چیست * بیان این سخن آنکه چون ازمصالح ملک فراغت یافتی گاهی بمجلس بزم آراستی وگاهی در صحرا
بمیابان وعقب نخچیر شتافتی نوبتی در ایام بهار بعزم طوف ممالک از جایگاه بیرون آمد واردی توجه بکابلستان نهاد وچون بدان سرزمین مقارب گشت مهراب
که حاکم وخراج گذار سام بود با پیشکشهای مناسب بخدمت مبادرت نموده ایلغرض رسانید ۵ بیت
همای اوج سعادت بدام ما افتد * اگر ترا گذری بر مقام ما افتد
وزال بنا بر تباین کیش وملت بمنزل مهراب نرفت چه اجداد اهل توحید بود ومهراب از جمله عبدهٔ اصنام اما دیار او شعار الیه نخارش فراوان فرمود ومهراب نخجسته زاده
نزد اهل وعیال شکر بسیار باظهار رسانیده شمهٔ از احتمال زال تقریر کرد ودایه دختر مهراب که بحسن ملاحت وکمال وجاهت شهرهٔ آفاق بود او را بدیدن زال فرستاد
گشت ع والاذن تعشق قبل العین احیانا * ودایه کنیزکان خود را بهانهٔ گل چیدن بکنار معسکر زال فرستاد وزال ایشان را دیده پرسید که شما چه کسانید واز
خاندان ایشان چه اسم داوند که ما از جمله پرستاران شاه خوبان ودختر مهراب رودابه نام میباشیم وچندان تعریف وتوصیف آن محدره کردند که زال نیز دل از
دست داده آنگاه کنیزکان را واسطه شده زال ورودابه باهم در خفیه ملاقات نمودند ازهر دو جانب قواعد محبت استحکام یافته وعهود ومواثیق درمیان آمده زال بجولانگاه
تهمتن مراجعت کرد وبعد از مدتی بتضرع زال وشفاعت سام منوچهر بواصلت آن دودل شیفته رضا داد وزال در ملازمت پدر خود سام بکابلستان رفته در ساعتی
خوش ودقتی دلکش رودابه را در قید نکاح در آورد وبرستم دستان که از تعریف مستغنی ست از رودابه دختر مهراب که از اخفاد جمشید بود متولد شد واز نجوم این کلمات
بوضوح میپیوست که پهلوان ایران رستم را کابلی خواهند وچون ذکر زال ورستم درین اوراق مکرر خواهد آمد غرض نبذی از احوال ایشان درین مقام مناسب نمود در تاریخ
عجم مسطور ست که چون مدت پنجاه سال روزگار بشرف منوچهر بسط جناح رافت بر ضعفاء رعیت مصروف شد ناگاه روزگار جفا پیشه که بر تقدم وفای او کیست متوجه
دولت وسپهر ستمگار که بر دوستی او پیچ جه اعتماد واعتقاد نتوان نمود منصوبهٔ برانگیخت وافراسیاب ترک را که از نژاد او تور بود در مقام معارضه وجدال ومقابله
وقتال پادشاه جهانیان آورد وشاه ترکان تبریدا واز کمان سعادت روان کرده دندان طمع در ملک موروث مکتسب منوچهر فرو برد وباسپاهی انبوه فیل نهیب
دریا شکوه عزیمت ولایات ایران نموده وچون منوچهر از توجه دشمن خبر یافت لشکر بسیار بعدد وقطرات امطار واوراق اشجار فراهم آورد ودر مرغزی مقابله ومقاتله
افراسیاب در آمد وترکان بزخم پیلک دیده دوز ناوک سینه سوز باسواران وپیادگان عجم کارے کردند که تصدیق آن جز بمعاینهٔ صورت نه بندد ومنوچهر بصحت
ضرورت از معرکه بیرون رفته پناه بحصار آمل برد وآن قلعه بود که دست متعاناش بسلسلهٔ برفلاک میرسید وگوش ساکنانش از مزعجهٔ ملک می شنید ودر استحکام وآبادی
آبرو سند سکندر برده وای کمال ارتفاع وبلندی جنگ در حائل ناهید وکمر بندی پیکر زده ۵ بیت
باساس بیستون در استواری توامان * باغبان آسمان را رامد بلندی همچنان
واشکر ترک اطراف وجوانب قلعه را فرو گرفته در داخل وخارج حصار را مسدود گردانیدند وافراسیاب مدتی دور ودراز عهدی دیرباز بمحاصرهٔ
منوچهر قیام نمود وعاقبت قوت قدرت او از نیل مراد وحصول مرام قاصر آمد وچون زمان وقوف اتراک امتداد یافت وسران سپاه الطول اقامت ملول گشتند منوچهر
نفائس اشیاء وغرائب تحفه واموالی بیسم ونذر مشحون بمشک اذفر وبیضهای عنبر سیمای لطیف وحلوهای لذیذ که متاع آن دیار بود در صحبت رسولان سخندان نزد شاه
ترکان فرستاد وپیغام داد که عرصهٔ این دیار که استاع ارکان واستحکام بنیان بر دیوان کیوان ورتبهٔ وجودان وارد ودر روندگان آفاق وسیاحان اطراف
را قلعه ازین گیرتر وساحتے ازین وسیع تر مشاهده ننموده واز استغفال تسخیر این حصار آب در دیدان سودن ست وآهن سرد کوفتن افراسیاب از استماع این کلمات ابرو در هم
کشیده دائرهٔ خشم از چشم وی مشاهده گشت وچند انکه امیر شیدانی که از دیرباز ملازم او بود وسلوک او را بحدی که ساحت او وباد وجود عجز وهم وهراس را بسنگ سارے زده
اعیان مملکت که در ملازمت او بودند خواستند که ماده کجاج را از طبع او علاج نمایند وبعوارض مستعیر بگذرانند لاجرم در صورت دولتخواهی گفتند که شاه را از عدم
دستیابی این حصار پریشان خاطر نباید بود که رضانت قلعه بهر دستان وحصانت ارکانش از دانع توست که بیچ کس را دران اشتباهی نباشد واگر یک ماه دیگر درین دیار
اقامت نمائیم راه آزاد وعلوفه بر ما سد گردد ناچار عنان عزیمت بصوب توران معطوف خواهد شد ۵ بیت
ای که با پیل دلی پا بشاهی مکن * هرکه از مقاومت دشمن عاجز شود و ضعیف دلست ماند و در میدان مردانه خویش نجست یا بم که در صدد

امور بے جز این راه وهم و خیالشان راه تغافل موسوم ساز هم فکرمن در تحصیل این مطلوب دیگرست واندیشه شاه در جنب آن دیگر ح فکر دارد دیگر وسوداى عاشق دیگر ست وچون سپاه شاه مزکان احرار او ار بود قف مقاومت مشاهده کرده جمله اتفاق نمودند که چون ظلمت شب عالم را فرو گیرد و لشت بگرداند وروى بمنزل معین آورند وچون افراسیاب از حقیقت حال وکمیتى احوال آگاهى یافته علیم اندیشناک شده وهرچند در مضمار فکرت جولان کرده گرد سر و پاے اندیشه گشت صلاح حال در مراعات لشکر و اهتمام بحال ایشان نشناخت که گفته اند ۵ ملک را بود بر عدد وست چیز + چو لشکر جز آسوده و باشنده سپر + عوانی ملک از دیده بدسگال پاسبان لشکر بحال + بقدر وقت براه وفاق پیش گرفت وکام وناکام بصلح رضا داد مقرر وشد ورد بر آنکه آرش از سر کوه دماوند تیرے اندازد هرجا که آن تیر فرود آید مقام میان دو مملکت آن محل بود وآرش بر قله جبل دماوند رفته وتیرے بجانب مشرق افگنده از شست رها کرد و آن تیر از وقت طلوع آفتاب تا نیم روز در حرکت بود و بمقام وستوا بر کنار جیحون افتاده هر چند این صورت از عقل بعید ست اما چون مردم این دیار ملقن بودند شب گشت را فراسیاب شاهنام الجدید ب ماه المنیر رفته بضبط وبازشتے آمده مایت غلغر آیت را بجانب ولایت رسی تحریک داد و بتجدید بیعت طبقات لشکر برایالت او انقیاد یافته خود این معنی بر سویدان ورزاوه لشکریان نازل فرموده و خلال این احوال باستحضار طوائف هم قرمان داد و مؤید موبدان را بحضرت نشانده خود بپلاے خاست و گفت اى قوم بنا نهاده که هر کارے را طریقے و هر دعوى را تحقیقے ست که جز بران نهج رفتن بر مقتضاے طبیعت رفتن سنت و سن مذے ست که در خاطر دارم که عند لیب زبان در مرغزار تکلم و طوطى لسان را در شکر و شکایت نیارد و زنگ حکیمان محقق و فیلسوفان مدقق جمع اند و آئینه نفوس ایشان بصیقل حکمت و معرفت مصقول ست امید آنکه جواهر کلام ما مقبول افتد اکنون برجاے خود آرام گیرید و گوش هوش بر سن دارید تا الفاظ ما هوار و در رشتا هوار بسماع شما رسانم ۵ حاضران از اشارت خسرو + پیرو برنا سخن نیوش شدند + پرسان بنفشه و نرگس + سرخوش جلوه چشم و گوش شدند + خطبهٔ منوچهر آنگاه پادشاه نخست زبان بستایش یزدان افتتاح کرده گفت سپاس بیحد و قیاس سبحدی را سزاست که خزینه دار مخلوقات را از معاون و نبات بملابست و مصاربت هیولا از حجرهٔ امکان بمجلهٔ وجود آورد و بسلسلهٔ موجودات را بواسطهٔ ترکیب کاف و نون انتظام داد و مقدرے که جرم سنور در جسم مدور براى نظام امور ممالک سماوى و انتظام آشیاء در سالک ارضى مرکوز گردانید و بعد از ادائے حمد و ثناء فرمود که چون ساعى اهل عالم مقصور ست بر طلب وجه معاش و در استحصال آن هریک را آلتے داده ایست که بوسیلهٔ آن بر مقاصد خویش و اصل گردند صور مطالب در کسوت ظهور نشانده و نمایند و هر کرا مزاج اصلى معتدل تر و ناحیهٔ طبیعت قوى تر ست هر آینه کمر اجتهاد و سعى مشمر بندد تا خود را بمقامى بلند و منزل ارجمند رساند پس برخردمند واجب ست که یک ساعت از اکتساب سعادت بر بستر کسالت نیاساید و بر هر چه رقم حدوث دارد التفات ننماید نجیب ترین پادشاهان آنست که بر معدلت اسعد الحاء من سعد به رعیته اوقات و ساعات خود را بر رعایت رعیت مصروف دارد و بهیچ وقت رخصت اهمال در قضاے حقوق ایشان جائز نشمارد و عوارف او بمرور و معاقبتى کند نتایج او بتواتر و دور روشن ماند گر دد و نصرت سلطنت و معاونت ملهوف را بر خود فرض داند و بایت جزء کمال معین و قانون مقرر خطاب نکند و رسمى نو آئینے محدث که مثال آن اندک و وبال آن بسیار باشد در میان نیارد و بداند که پادشاه را بر سپاه و رعایا حقوق ست و سپاه و رعایا نیز بر پادشاه حقهاست تا حقوق پادشاه بر سپاه آنست که اورا اطاعت نمایند و با دشمنان ملک محاربه کنند و در امور حرب بر مصلحتے که دانند و در هم حال بر اسم بندگى متقبل و بر شرائط حق گذارى متکفل باشند و پاى از طریق فرمان برداري بیرون ننهند و حق سپاه بر پادشاه آنست که علوفات ایشان را بے تاخیر و تعلل بر ایشان رساند و نسبت سپاه با پادشاه چون نسبت بدن بسر است با مرغ حیث الملک بمنزلة الرأس للجسد والروح للجسد وحق پادشاه بر رعیت آنست که نفس و مال را از دو برنج نگاه دارند و در امتثال اوامر و نواهى غایت جهد بمنصه ظهور رسانند و باصور نداعت و عمارت بقدر طاقت سعى نمایند و ممالک آبادان سازند و خراج شاه را بطوع و رغبت ادا نمایند و دران تقصیر و اهمال نکنند و بطاعت او از اقارن رضاى الهى شناسند و حق رعایا بر پادشاه آنست که نسبت بایشان دل و کند و مال و اهلى از رعیت برنج ستانند و ستمکاران را بر ایشان نگمارد و تکلیفات الا یطاق جائز ندارد و در خشک سال مؤنت خراج از ایشان برگیرد و اگر قوانذ سال دیگر هم معاف دارد تا هجر آن سال گذشته ننمایند پادشاه را باید که سه خصلت باشد اول آنکه هرچه گوید بر است گوید و قطعا بر اس دروغ نگرد دوم آنکه سخاوت و ردو از بخل اجتناب نماید که بخل از همه کس ناپسندیده است خصوصا از پادشاهان سوم آنکه باید که حلیم باشد و خشم نگیرد که خلایق زیر دست او نیند و هرچه خواهد با ایشان تواند کرد پس نباید که خشم را بر خود راه دهد که نتایج بدترین صفت مذموم پدان مترتب گردد و دیگر باید که پادشاه رعیت را از هیچ خود نے

و پرسید فلانی طبع کند یعنی فلان طعام نخورید فلان شراب منوشید و فلان جامہ نپوشید کہ من خصومتے دارد و دیگر آنکہ عفو و اغماض بر بادشاہ غالب باشد و عقوبت کم فرماید و اگر در عفو خطا کند بہتر کہ در عقوبت چہ وقتی کہ بجائے عقوبت عفو کند آنرا تدارک توان نمود و من نخیر علی عفو کشتہ را باز زندہ نتوان کرد + و اگر کسے از عامل بادشاہ نزد او تظلم کند بادشاہ باید کہ مدام بیشہ کند و گاہ گاہ خود را حاضر گرداند و باہتمام تمام بحرآن قضیہ برسد و نوعی حکم کند کہ تظلم کنندہ را حاصل شکایت فائدہ دہد و اگر ظالم چیزے از مظلوم ستاندہ باشد استرداد فرماید و اگر ظالم را قدرت آن نباشد کہ مظلوم را خوشنود سازد پادشاہ از خزینہ او آنرا بدہد و آن عامل را ادبی بلیغ فرماید تا دیگرے بر مثل آن فعل اقدام ننماید و اگر شخصے عمداً بکے را بکشد پادشاہ باید کہ قاتل را خود بعقوبت نفرماید بلکہ بورثہ مقتول بنماید تا ایشان او را بکشند یا عفو بستانند و نیست آنچون بسلم وصلح و داد و دہش شما اجنب ست انقیاد امر پادشاہ کردن و با دشمنان در مقام مقابلہ و مقاتلہ آمدن و بباید کہ حالا دشمنان ولایت ملک طمع کردہ اند و از حد یکہ مقرر شدہ بود تجاوز نمودہ می باید کہ با ایشان مراسم قتال بجا آرید و قرار خود را از اعدا برابند کہ شما را در ین امر ہرہ مش از دست و ہر کہ در ین باب سعی نماید یا او را سان کنم و اگر کسے را زین سعایت کنند کہ قران بر او ثابت نیست بدان سخن اعتماد تمام نکنید و شرائط تفحص و تفتیش بجا آورد تا صورت پیوندد کہ فرمان نبردہ است و از جملہ مخالفان شمردہ و عقوبت کنم و بدانید کہ در صعبتہا ہیچ چیز بہ از صبر نیست و بدین شناسند کہ نصرت بر راستی ست و دفع خذلان بر دروغ و ہر کہ در ین جہان بحرب دشمن کشتہ گردد و خدائے عزوجل او را بخود او بخدا سپارد و بلقمائے خدا رضی شوید و اگر نشوید چہ کنید و کجا گریزید از قضائے خدای تعالے و بدانید کہ خلق بسا قرانے بیاند کہ با بسیعہ اند و بیرون بسیرند و ہر چہ با ایشان ست عاریتہا جملہ از ایشان باز ماند و ہمراہ ایشان زود گرگ لقمت و تسلیم کردن بقضائے کار نیک کردن ہیچ حیلہ نیست جز تسلیم و خود را بسپردن بدان کس کہ از و گریختن نتوانی دہ و بر نیائی و چون او بحقیقت ہیکس را نداری و ہر گاہ کہ شما را خدائے تعالے بہ نعمت درست با شید خدائے تعالی شما را نصرت بدہد بر دشمن و بادشاہی نتوان کرد چنانچہ بارادہ حق تعالے و ہر گاہ کہ بادشاہ سلوک طریق مستقیم کند سپاہ و رعیت او را فرمان بردار باشند و او گنج بود و دشمن شکستہ و کرانۂ مملکت او را خالفان محفوظ ماند انچہ بدست شما ست فرمان بردن و رعیت و دشمن ساز دادن و نصرت از خدائے تعالے طلبیدن و از دست خزانہ و سلاح دادن و شمار آکہ رعیت و سپاہی بیابید این کہ گفتہ و شمار کار را رانید بر رعیت و او کنید و از ستم دور باشید کہ رعیت مملکت را باد دارد و اگر ظلم کنید مملکت خراب گردد و در اموال و خزانہ و علوفہ سپاہ نقصان ظاہر شود زنہار کہ رعیت را بیکے دارید و ہر جائے کہ آبادان باید کرد نفقہ از بیت المال بہ بیند بیشتر از انکہ خرابی زیادہ شود و انچہ اندک ست افزودن گردد انچہ خرد ست بزرگ شود و اگر رعایا را بسال احتیاج افتد کہ در عمارت و زراعت نفقہ کنند از مال خزانہ من بہ بیند و بوقت ارتفاع باز ستانید و اگر یک سال نتوانند دادن بدو سہ سال بستانید و با ایشان مدارا و مواسات زیادہ کنید کہ چون رعیت آبادان باشد خزانہ باد شاہ اند و چون منوچہر خلعتہ را تمام کرد تمام رعیت و سپاہ جواب دادند کہ سمعنا و اطعنا شنیدیم و در اطاعت چنانچہ رائے ممالک آرائی بادشاہ جہانبانی اقتضا کنیم آنگاہ منوچہر با لشکر بدو میدان گفت گواہ باش و سخنان ما بیاد دار و ہر چہ از من شنیدی و فائے آنرا در من بین پس بر تخت بنشست و فرمود تا خوان نہادند و خلائق را طعام دادند بعد از طعام خوردن مردم پراگندہ شدند آنگاہ با لشکرے چرار بجنگ دفع ترکان کرد و بسر حد مملکت او آمد بود بفرستاد تا ایشان را بہ رعیت دادند ملک مشرق و مغرب را مسخر گردانیدند و ملوک بین کہ فرمان بر داری منوچہر پادشاہی نکردہ بود نہ سطیح و منقاد گشتند و چون مدت صد و بیست سال پادشاہی کرد و آثار ضعف و انکسار در ذات خود مشاہدہ فرمود دانست کہ ہنگام رحلت نزدیک آمد بگرد بدو میدان و در رؤسائے لشکر را بخواند و نزد بسر خود اطلبید اسفندیار را بگرد انید و بزبان گوہر افشان بیان فرمود کہ عاقل باید کہ بامر و نہی مغرور نشود و بر ملک و مال اعتماد ننماید چہ من سرائے وسیع ساختم و قصرہائے رفیع پرداختم و از دشمنان انتقام کشیدم و بسیار شہرہا و ولایتہا آبادان کردم و عالم را از عیب فساد پاک گردانیدم و این زمان کہ وقت رفتن آمد با آنہمہ ملک بہنا نیامدہ اند بر ابر شدم و باتفاق مہر خان شعیب و موسیٰ در اربطا ایام سلطنت او بعوث شدند و بوی در آخر عمر او ریشہ بیخ بر آورد و بقبض خویش درست و لقب پدرش ایرج بود بر تخلص در مروج الذہب آوردہ است کہ نام کہ چک ترین پسر فریدون ایران ست بنا بر آنکہ لفظ ونون را بالعجم مبدل کردہ اند تا تم حروف گویند کہ مولد این قول آنست کہ مملکت کہ اول بدان منسوب بود او اذ ایران شہر گزیند و نہر فرات را منوچہر سفر کردہ آب البرقہ آوردہ الوانع انجا رود یاسین الدیلمہ با لکہ بہمانجا جمع کردہ بوستانہا ساخت و از جملہ ہای است کہ الدنیا اشبہ شیء بالظل النائم و حکم النیام و دنیا انچہ چیز ست بسایۂ ابر و خواب خفتہ یعنی دنیا چون ابر بستان و سراب بیابان ست کہ امید دوام و ثباتے نباشد مانند خواب نائم کہ اگر بخیال محبوب دو وصال مطلوب متمتع گردد تا بیدار گشت ہیچ نعیم نیابد و چنان بخطہ بزوال انجامد ۵ انما الدنیا کظل زائل + او کھشیف باث لیل فارتحل + او کنوم قد رایا نائم + فاذا انا بہ

النوم بطل ۰ و هم او گوید که عضد الملک تقی الملک عضد بادشاه از خداوندگار بنده تر بسیار بست ملک مالیتی حالیه جلو زیوره وقاد زیبا تسبیر است ملوک را زیبا که هر چند صاحب قدرت بکمال سخاوت موصوف باشند باصناف هنر و شجاعت معروف چون صفت طمش دارد از پیرایه وقار و حلیه حلم عاری بود و گوهر ذات او از خرم و سکون بر نهد و بوصمت سفه و سمت تهور موسوم باشد ملک او با دوام و ثبات قرین نگردد چه تهور بسیکباری و طیش و سفیزه کاری سیاه لے ست که قواعد شهنشاهی و دینه و مبانی ملکهای قدیم برانداخته و گفته اند که الحلم سجاب الافات و بحمد الله و منه که حضرت مملکت پناهی و معدلت شعاری بدین خصلت یعنی صفت حلم که بهترین خصائل و محبوب ترین فضائل ست پرامرای عرب و عجم رتبه تقدم دارد و ملک بدین صفت و شیمه بهر تبهیست که بندگار یاد او خطاب که دوه بیگ بدیه لے گرفته بسفیر سپهر تاج بشکنه خود پلیه سیزان ۰ و هر کجا صال تو فرود آید ۰ و برگشت ان جهنهاے ران ۰ ذکر سلطنت لوذر و استیلا یافتن او بر اقران و سایر عجم

مسطور ست که این القمع که مؤلف اخبار ملوک عجم ست میگوید که چون ایالت اقالیم عالم و کفایات مصالح بنی آدم بر لوذر که ولیعهد منوچهر بود مقرر شد و او از نهایت خوشدلی و داری و کم آزاری از عهدهٔ اتمام و صلاح حال رعایا و انتظام امور برایا بقضیهٔ خوانست نمود کما ینبغی بیفتاد و دنیای تمام و ظلی علیم بر عرصهٔ مملکت راه یافت و بسبب تقصیر دهاقین در گشادن این عقده و دلبستن این رخنه امارات ادبار و علامات زوال اقبال بر صفحات احوال او ظاهر شد و بر بان این قول لے نه شاه و نه سالار لشکر بود ۰ که نام زنگی نهاد بر بود ۰ تزا فسر و گنج و فرمان دهی ۰ حرام ست اگر سیر بالین نهی ۰ لابُدّ و هو بدّ اگشت حاظ آبرد در تصفح خویش آورده که چون خبر وفات منوچهر بتوران رسید پشنگ که پادشاه ترکستان بود فرزندان خود را جمع نموده در باب سلطنت با ایشان مشورت نمود گفت که ان

بلوغ الآمال فی رکوب الاهوال و الغرض قرم السحاب و الغوص دسن اخلاق العجائز و القناعة سن طبایع البهائم سر رسیدن بمراد با آمدن دست و خاطر با طمانیت اوقات و ساعات روندهٔ است چون ابرو باد و بهر کجا شستن کار عاجزان و پیرزنان ست و قناعت از طبع بهائم بود لقمهٔ ادراک آمال در اراکاب کارهای خطرناک ست لے کسی بگردن مقصود دست حلقه کند ۰ که پیش تیر بلا سپر تواند بود ۰ و چون پدر معاندان دولت و دشمنان مملکت دست و پا نمی فرصت غنیمت یابه شمرد و ایشان را از پای نیاورد که نجات تو مترتب بر هلاک مخالفان ست و ما احسن ما قیل لے چو بینی خصم را افتاده در آب ۰ نه گیرش دست و بر نه پای بر فرق ۰ همانا غرق فرعون آن زمان شد ۰ که موسی رسته گشت از آفت غرق ۰ و بر یکجا ماندن از صفات فرومانگان ست و سکون بحرکت از لوازم جمادات نه بینی که هیچ سایر و طایر بحرکت جنبش بمقصود و مطلوب نرسد چنانکه شمشیر هر چند روشن و آبدار بود تا باستعمال کف و قبض بنان تحریک نه نهند شش نبرد لے تیغ فولاد تا نه جنبانی ۰ نبرد گر چه آبدار بود ۰ و القانمودن بحر سندی از طبایع بهائم و انعام ست چه مرد قوی دست صاحب عزم هیچ وقت از طلب بخت و دولت و مجاهده و حرست بازنه ایستد و کاس یاس و حرمان از روی درد نوشد می تجرع ننماید و چون سالار ترکان یعنی پشنگ از امثال این نصایح با فرو داخت یا دلداده باد گفت که حالا وقت آنست که بخاطر جنگ و شعشعت سفر اختیار کنیم و فرصتی که دست داده ضایع نگذاریم و گفته اند از فرزندان منوچهر یکشمیه را و از جمله اولاد افراسیاب و ارشد ایشان بود و سابقاً به ایران آمده منوچهر را محاصره نموده بود لے پیش بید شد کشاده زبان ۰ دل آگنده از کین کهتر بسان ۰ که شائسته جنگ شیران نهم ۰ هم آورد سالار ایران نهم ۰ پس برخصت بدر لشکرے فراهم آورد که فضای جهان از کثرت ایشان تنگ آمد و گویند که با چهار صد هزار سوار و پیاده روی بایران نهاد و چون خبر توجه او بتواتر رسید اعیان ایران قاصد بجانب سجستان فرستادند تا قصد دشمن بی بضاعتی ملکت شمه بسام زنیان اعلام دادند سام بر جناح تعجیل متوجه خدمت نوذر شد و عهد ملاقات تازه کرده اورا بالفیچه پای شوق فرمود و بصحبت سامنگانی لشکر رخصت انصراف یافته بطرف نیمروز معاودت فرمود و چون بدار الملک خود قرار گرفت روز عمر او بشب رسیده بجانب دار القرار خرامید و افراسیاب خبر مرگ سام را شنیده بغایت شادمان شد و تجهیل روان گشته از راه ماذندران به بستان رسید و لوذر از دی درحرکت آمده متوجه مازندران شد و چون تقارب صفین دست داد و صفیر تیر بیام اجل بگوش دلیران رسانیدن گرفت و سواری از لشکران بعرصهٔ میدان در آمد یاران نام سوار خواست و از جانب لوذر قباد کاوه عازم جنگ یاران گشت و برادرش قارن هر چند او را منع کرد که مصلحت تو نیست که این ترک هم نبرد گری نشنیده و بعرکه در آمده بزخم تیغ یاران کشته شده بعد ازان آتش حرب بالا گرفته از طرفین کوشش بسیار روی نمود و قارن کاوه دران معرکه داد مردی داده نزدیک بود که افراسیاب شکسته شود اما ترکان باستعمال سنگ اشتغال نمودند بر سیاه سیاه پیدا شد بدینگونه که روز از شب تاریک تر گشت و ناچار بضرورت عساکر جانبین دست از جنگ باز داشتند و هر یک در محل خود قرار گرفتند و در راتشای این حال لوذر مجموع خویشان را ملاحظه نموده طوس گستهم گودرز و فرامرز و اویوذند با قارن بجانب فارس فرستاد که متعلقان را از انجا بالبرز کوه برند و افراسیاب این صورت آگاهی یافته قرا خان با یاران در عقب ایشان مرد گردنه

ودران راه با یاران بقارن رسیده میان ایشان جنگ سخت اتفاق افتاده وقارن با یاران را به تیغ کین بگذرانید وبعد از فتن طوس پسر شاهزاده نوذر را همچنان پیاده اسیر و دستگیر شده دعا فراسیاب خواست که مجموع اسیران را بسیاست فرماید اما برادرش اغریرث او را بسخنان معقول تسکین داده ازان مقام بگذرانید وافراسیاب تمامت سرداران را سقید گردانیده وحکم کرد که اغریرث ایشان را بقلعه سارک برد ودر محافظت آنجماعت دقیقه نامرعی نگذارد ودرین اثنا افراسیاب نوذر را بقتل رسانید وسبب قتل او بعد از قضای الهی آن شد که در سیاه رقجه شاه ترکان چون او چون عبور کردسی هزار کس را بادو سردار بجانب سجستان فرستاد تا آسان دلیران دیار نخیر و زر بدو نه پیوندند ودران حین سام وفات یافته بود ودزداں بطرفی از اطراف ولایت مهراب کابلی بخلافت نزال دران نواحی حکومت میکرد وچون لشکر ازاک بدان زمین رسیدند ومهراب دید که قوت مقاومت ایشان ندارد لاجرم از در صلح وآشتی درآمد وساوری با دشاهانه نزد سپاه افراسیاب فرستاد وگفت که من از نسل ضحاک وبنا بر ضرورت با ولاد فریدون درساخته بودم اکنون که پرتو التفات شهریاری شامل حال اهالی این دیار گشت بغیر از بندگی وفرمان بری از من مری ظاهر نخواهد شد وبتعجیل قاصدی نزد زال فرستاده او را از صورت واقعه اعلام داد وزال با لشکری که همراه داشت چون برق خاطف در رسید ومردم سیستان از شهر بیرون آمده ترکان را در میان گرفتند ومجموع سپاه افراسیاب بقتل رسید وآن دو اسیر با مدتی قلیل نزد با دشاه خویش رفتند وانچه خشم وغیظ بر مزاج پر آتش استیلا یافته باستحضار نوذر فرمان داد و در پیش خود فرمود تا سر او را از بدن بشمشیر خونریز جدا کردند ومدت پادشاهی نوذر هفت سال بود ولقب او آزاده است وبعضی از فارسیان او را کهخت خوانند ذکر سلطنت افراسیاب ترک در ایران چون افراسیاب دید که ملک ایران را ملکی نیست وساحت آن از قصد منازع ومعارض خالی است با لشکر زمانی غالب بلاد و اعمال آن نواحی را در تحت وتصرف آورد و در هر دم قواعد دین ومرسوم معاقد یقین ویقوس سیاسی عهد عدل وابطال سعاه ظلم انچه غایت جهد بود باقامت رسانید چنانکه از انواع ظلم وبیداد او اکثر ممالک ایران ویران شد ﷺ خداوند اخبار گزاری وجم ﴿ چنین کرد ذکر ملوک عجم ﴿ که بعد از منوچهر والانجناب ﴿ چو شد سلطنت حق افراسیاب ﴿ درشتی و بدخوئی آغاز کرد ﴿ و رفته بر مملکت باز کرد ﴿ اگر کینه ور دید اگر مهر داشت ﴿ نظر برخلاف منوچهر داشت ﴿ وچون ظلم وتعدی افراسیاب در ممالک ایران بمقدار اطراف رسید وقحط وغلا نیز آن منضم شد کشواد وباقی پهلوانان پیشنهاد با هم مشورت نموده گفتند که رفع این حادثه جز باستعمال سیف وسنان صورت نبندد ودفع این مادهٔ فاسد جز بحرکت شمشیر وخنجر خونریز کان نیاید وازان میان قارن که بواسطه تدبیر از سایر اقران ایشان امتیاز داشت گفت که حالا بصواب آن نزدیک تر مینماید که رسول نزد اغریرث که محبت ایرانیان ودهبید او راسخ ست وبسیاری ازایشان بواسطهٔ التقات وی از جنگ مرگ خلاص یافتند فرستیم واطلاق اسیران ایران را ازوی التماس وتسریح عزیمت حرب واندیشه جنگ باوی در میان نهیم تا از نتایج رای باریک بین وفکر دور اندیش او محروم نشویم در تاریخ عجم مسطور ست که ملوای ایران بن سخجر از قارن استماع نموده باتفاق رسالتی بتبلیغ کردند مضمون پرشکایت حقوق نعمت ومنطوی بر اظهار خلوص نیت وصفای طویت وصحت عقیدت مشعر بانکه مرز بحمد الله تعالی زوال ودر زایمان بر سریر شاهی متمکن ست وعمدهٔ آن ولایت لغبر وشکوه او مزین وجملهٔ امرای ایران زمین مانند پروین گرد او ظل رایت فتح او منتظم امد وملوک اطراف وسلاطین آفاق بمنهاج چاکری وعبودیت مستقیم ومستقر ﷺ نشسته مدت بر دست دستان سام ﴿ کمر بسته بر درگهش خاص وعام ﴿ همه زابلستان لغبران اوست ﴿ چه زابل که ایران زمین زان اوست ﴿ ولا محاله پور سام ابن ملک را بتصرف افراسیاب گذارد واینچه از وظائف حدود وخدمت در استخلاص و استصفای آن بجا آرد اکنون گذاری عالی مصلحت آن بیند اسیران ایران را باطلاق فرماید وبرقاب ما را باغلال ایشان در رقبهٔ عبودیت آرد ﷺ همه شکر گوئیم تا زنده ایم ﴿ که ما خود بشکر تو نازنده ایم ﴿ داغریرث بعد از وقوف بمضمون رسالت رسولان را رخصت انصراف ارزانی داشته مضمون پیغام داد که مقصود شما ازین التماس اظهار عداوت افراسیاب ست و اصرار نمودن بر مخالفت او وبشکست حال خلاف پادشاه منجر بحزن ونکال ومشعر بعذاب وویال بوده حکمای سلف گفته اند که مخالفت الملوک عارض العاجل وزارعی الاجل لیکن اگر زال خان عاقبت بجانب این صلح منعطف گرداند شاید که ایران از قید رقیت خلاص یابند ومرا از تبعات واهیه که بموجب مدگمانی وسبب ذهاب عرض ومال نفس باشد آسیبی نرسد وچون رسول باز گشت پیغام که درشت بگذار دستمان بر جستن بیر اغریرث آفرین کرد ند وبر فور قاصدی بجانب سیستان فرستادند وزال را از صورت حال آگهی دادند وحاکم سیستان مستبشر شده واحضار امرا وپهلوانان ایران الجهان نامزد فرمود وچون اشراف مملکت در کنار پاس گردون اساس او مجتمع گشتند گفت کیست از شما که لشکر بطرف طبرستان کشد ومتکفل این مرتبه گردد ازان جمع کشواد جواب داد که من متکفل این شغل وتقبل این مهم میشوم وقبول میکنم که در تحصیل این مطلوب هیچ گونه اهمال جائز ندارم زال را آنمعنی موافق افتاد وبا سپاهای نامعدود او را بجانب مقصد روانه گردانید وچون اغریرث از وصول او آگاهی یافت بمقتضی وعدهٔ که فرموده بود راه موافقت گشاده اسیران را با سراسیم اطلاق کرده روی بدان نهاد وکشواد اسیران را جمع کرده متوجه زابلستان گشت وبعد از قطع منازل ومراحل بیان حدود رسیدهٔ زال را خبر شد که کشواد بکام دستان باز آمده بنیان را زدوده

رهائی داده بمقام تربت آورد و بانبات خوشدلی گشته باعیان سپاه شرائط استقبال بجا آورده بعد از ملاقات ایشان اکثم توزر را از سر گرفت و حاصل این بیانات بر بندگان جهان گردانید ۵ و اینکه سلطان کشور نماند ۰ و اینکه شهزاده نوذر نماند ۰ و اینکه خالی شد از شاه و تخت ۰ و اینکه شملک غرور بدو بخت ۰ و اینکه کاو دباغ شاهنشهی ۰ بنالگام شکست سر و سهی ۰ و مقاران این احوال نهنیان لسبع زال رسانیدند که افراسیاب با برادر خویش غریرث بجرم اطلاق عیران و مضاعفهٔ او با کشاورز مقام غضب و سیاست در آمده اعضای او را چون حروف عجمی از هم جدا کرده بزال را بتازگی از استماع این خبر جوش آتش خشم و غضب مشتعل گشته بترتیب اسباب حرب و تکمیل آلات نبرد اهتمام فرمود و فکر سلطنت زاب بن طهماسب بن منوچهر چون فرزند ارجمند سام نریمان و اعیان ممالک ایران بر محاربه جنگ پور پشنگ اتفاق نمود نمودند گفت که اکنون هنگامی را از خاندان دولت دودمان سلطنت بر سریر شاهی و مسند فرمانروائی باید نشاند که در شوکت و ابهت یگانه باشد و در بلابست اعمال حکومت مردانه ۵ جهان را بنام شهریار گزیده خدیوی سزاوار تاج و سریر و کاردیده باشیم و گردن نهیم و افسر تهیم و زیور سنگساران برشمرد نه بیست و کدامیشان بشاهی فرا نرده گیست و توگوئی بی هاتف غیب دان و بدو گفت کای نامور پهلوان و رزم فریدون فرخ نوست و که شائسته تاج و تخت نوست و ازان فکر اندیشه چون گشت باز و جهان را طلب کرد بکشاورز و که ارزد عقل و فرهنگ خرد و سزد اگر بمشوری بر خورد و شمار اگر بست رای دگر و بباید زدن نیک باشد گر و سران جمله گفتند شائسته دست و که عهدش درست سخن نوئیش نکوست و پس انگه بحکم سران سپاه و بهی زاب الهماسب شد پادشاه و چون سران سپاه و امرای کاسیاب با زاب بیعت کردند زمام دخل و خراج و ملابست بیرون زدند بمردان کاره حافظان هشیار بر درو دیوار ملازمت زاب چون سیل کرازفزاز عزم نشیب کند و حرکت آمده بهتای نزدیک راهی و دور تقطع کرده ازان طرف افراسیاب چون از عزیمت زاب و بهضت زال آگاه شد با لشکری کوه پیکر غیرت منظر اهرمن دیدار که تعداد و آن در اعداد و هندسه فکر گنجیدی از دیار فارس بیرون آمد و چون محافات مضیق مواز ات طرفین اتفاق افتاد دیار زدان دهشت بر دآمد و دلیران رزم آهنگ جنگ مردان مردکرند از بوارق سیوف و صواعق سهام جویهای خون در میان سر که روان شد و عاقبت نسیم فتح و ظفر بر سپاه زاب زال وزیدن گرفت و افراسیاب را کال حال با خلل و اختلال کشید و چون مخاذیل ادبار بر صفحات رخسارش شاهد کرد لعرم انهزام عنان برگردانیدند و در تاریخ حافظ ابرهٔ مذکور ست که چون افراسیاب و زاب نزدیک هم رسیدند برابر یکدیگر فرود آمدند هر روز صف قتال بر آراستند و چون آفتاب غروب کردی بمقام خود معاودت نمودند مدت هفت ماه مقابله و مقاتله ایشان امتداد یافت و در ین اثنا قحطی عظیم و غلائی شدید روی نمود عاقبت طرفین عاجز شده گفتند که این قحط و تنگی بسبب ظلم و ریا ذاتی ست بیا یید تا ترک جنگ و نزاع کنیم لاجرم مهم بران قرار یافت که افراسیاب بولایت خود رود و چون سالها ترکستان عنان انصراف بدیار خویش معطوف گردانیدند در هیچ منزل لبث و مکث را مجال نمیدید ۵ بتوران زمین رفت افراسیاب و جهان جهانگی شد مقرر بزاب و تبعیتی گویند که مدت حکومت افراسیاب با یران دوازده سال بود و معنی لفظ افراسیاب جناح الطاعنه است یعنی پرهٔ اسپ و آورده اند که زاب که او را زود و زود انیز گویند چون بر ممالک ایران استیلا یافت هشتاد ساله بود و او بعد از فوت افراسیاب بلاد و شرقی خواست که تدبیر پیرانه هرخرابی که از لشکر بیگانه در مدتی ایشان بملکت راه یافته بود باصلاح فرا بد بنابرین انواع حیلت و صدقات بدامنگان رستغان رسانید و عوارف و مناهج بر ارباب فقر و احتیاج صرف نمود و مدت هفت سال مؤنث خراج از رعایا برگرفت و انهاری که افراسیاب مسدود گردانیده بود جاری ساخت و فتوانی که از دست جور او انبا شته شده بود بحال اصلی باز برده و اب ابراق آورد کآسیا آئین در آئین خوانند و طعامها لطیف اختراع نمود که هیچ کس مثل آن نشانده گرده بود اللهم از تقاوا و هر غنیمت که از غنوات حاصل شدی و هر خراج که از رعیت برگرفتی بلشکر بخشیدی و فلسی ازان ذخیره نکردی و چون سی سال امر خطیر سلطنت قیام نمود و آوان رحلت او نزدیک آمد اسکندر برادرزاده خود گرشاسب که او را بشش انجوان یا مین بن لعقوب بود دبیر و در رمقاتیح العلوم گوید که گرشاسب و زاب بشرکت هم سلطنت می راندند و در طبری گوید که گرشاسب وزیر زاب بود و در تاریخ مجمع مسطور ست که بعد از فوت زاب گرشاسب مدت بیست سال بر سریر جهانبانی نشست و یکی از ثقات گوید که در اکثر تواریخ چنین گفته اند که مدت حکومت پیشدادیان بکرشاسب منتهی گشت و بعد از ایشان سورخان کیان وارث منصب ایالت و سلطنت گفتند و الله اعلم ذکر سلطنت کیقباد و نخستین پادشاهی از کیان که بضبط عالم و عالمیان پرداخت کیقباد ست و کیلقب پهلوی جبارا گویند و او شهریاری بود بر خور تجرد و تنعم موصوف و بکمال عدل و سخاوت معروف و بکثرت خوان و سپاه و فضیلت عقل و کیاست مشهور ۵ جهاندار و اگاه گیقباد شمشی بود از قره آئین و داد و خدنش از اسباط نوذر بن منوچهر ست بعد از فوت گرشاسب بچندگاهی بنا بر استغاثهٔ ایرانیان و سعی زال تاج زر بر سر نهاده رقابت لشکر و سرداری سپاه را بر تمام دستان داد و هم در سیستان جلوس کرد عداوت و محاربت افراسیاب را بر میان بست ۵ سپاهی بحر موج و سیل رفتار و سپاهی ابر سیل کوه دیدار ۰ سپاهی از شمار خارج افزون ۰ جمع آورده رستم زابلی و مهراب کابلی و دلاوران ندیم خواه و کشاورز بن کلاه را در مقدم

تعیین نمود و خود با سایر پهلوانان ایران از عقب روی بحرب افراسیاب آورد و سالار ترکان نیز با لشکری زیاده از مور و فزون از ملخ به نیت محاربهٔ کیقباد در حرکت آمد ذابیح عجم
گوید که بعد از تعبیهٔ جیوش و تسویهٔ صفوف رستم دستان هژبر گیتی ستان دران معرکه دست بردی نمود که دیگر نقش چنان در آئینهٔ خیال متصور نشود و آن روز تا وقت آنکه
شاهباز زرین بال مشرق چنگ در پردهٔ هزیمت غروب آویخت مبارزان جانبین در کشش و کوشش داد مردی و مردانگی دادند و افراسیاب از مردانگی و گیرودار
رستم انگشت تفکر و تحیر بدندان گرفت و چون جرأت و جلادت پهلوان جهان پور دستان مشاهده کرده گشت نزد کیقباد پیغام فرستاد که ملتمس آنست که اکنون جنگ
از جنگ باز دوزند تا فردا بمقتضای وقت عمل نموده آید و افراسیاب آن شب با عقلا و اعیان سپاه در باب صلح و حرب مشورت نموده مجموع ایشان متفق الکلمه گفتند
که صلاح کار در صلح ست و امید فلاح در قبول نصح ؎ کنون از گذشته مکن هیچ یاد + سوی آشتی آی با کیقباد + و روز دیگر سالار ترکان بخسرو ایران پیام داد
که ذکر عهدنامهٔ منوچهر و پشنگ که در قسمت ممالک میان ما و ارش رفت و بشرائط ایمان تأکید یافت از ان واضح ترست که هیچ آفریده را دران اشتباهی باشد ؎
همانا که تا رستخیز این سخن + میان بزرگان نگردد کهن + اگر بر همان قاعده آئینهٔ اعتقاد از زنگار انکار زدوده آید و مشرب وفاق از شوائب نفاق صافی گردد از کنار
جیحون تا نهایت روم و تا اقصای بلاد هند بر شما مقرر و مسلم باشد و شاه باید که بجداشت رستم و مهراب و تخلیط قارن و کشواد التفات ننماید و بسخنان واهی ایشان مغرور
نشود و درست که گفته اند ؎ خصم تا بر فساد یابد دست + زو امید صلاح نتوان داشت + همت اندر محال نتوان بست + تخم در شوره زار نتوان کاشت + کیقباد
چون بر مضمون رسالت وقوف یافت خاطر خطیرش بصلح مائل شده گفت: انصاف آنست که من درین اتفاق نقض میثاق کرده ام و بیقین معلوم ست که ارباب مکنت
و خداوند قدرت چون در حال شوکت و استیلا و قوت جانب خصم مغلوب بد اهمل نگذارند و ملتمس دشمن مقهور را بسمع قبول ندارند و از منهاج مواسا و مدارا انحراف جائز
دارند واهیه روی نماید که تدارک و تلافی آن در حیز امکان نیاید ؎ چو دشمن ار تو بگفتار خوش شود خرسند + بلطف گوی سخن تا فزون شود پیوند + اگر برفق بگوئی
چو قند گردد زهر + وگر بعنف بگوئی چو زهر گردد قند + و با وجود آنکه رستم دستان بتعریض و تصریح ؎ همی گفت کای نامور شهریار + مکن آشتی جنگ را ساز کار + کز ایشان
نبود آشتی را نشان + بدین روزگار زمن آوردشان + اما پادشاه از انجا که کرم ذاتی و خلق جبلی او بود ملتمس افراسیاب را اجابت فرموده در اسعاف حاجت و انجاح مقصود
سعی موفور نمود و از جانبین کدورت بصفا تبدیل یافته قصهٔ عهد و پیمان بپایان موکد گشت و در بعضی از تواریخ مسطور ست که چون تقارب فئتین دست داد و صفها آراسته
شد رستم با یاران خود گفت که شما افراسیاب را بمن نمائید که چون چشم من بروی افتد از دست من جان نبرد و چون از محل و مکان او نشان یافت مانند شیر ژیان بر دمان
بجانب او حمله آورد و صفها شکافته قریب بخصم رسید و افراسیاب صولت رستم را دیده ناچار روی بگریز آورد و تهمتن او را دریافته از اسپ پیاده ساخت و پالهنگ در گردنش
افکنده بجانب لشکر خود روان شد و دران حین سپاه ایران او را تهنیت می گفتند و وی مشغول جواب ایشان بود که افراسیاب بسحر و نیرنگ بند خود را باز کرده ریسمان
را بر یکی از کشتگان معرکه بست و بجانب معسکر خویش شتافت و رستم کشته را کشان کشان نزد شهریار سعادت نشان آورد و چون معلوم شد که آن کشته غیر افراسیاب است
رستم خجل گشت و کیقباد اثر انفعال از بشرهٔ او مشاهده فرموده گفت که امروز این همه فتح و ظفر بقوت بازوی تو صورت ظهور یافت و صلاح دران بوده که افراسیاب بهزیمت
رود تا بعد ازین پای از حد خود بیرون ننهد و رستم مراسم خدمت بجا آورده معروض داشت که آنچه واقع شد بنا بر کودکی و عدم تجربه بود و من امیدوارم که بعد ازین مثل این
تقصیر از من صادر نگردد و چون خسرو انجم روی بدیار غرب آورد سالار ترکان برسم عزیمت عنان توجه ببلاد شرقی معطوف داشت و از انجا رسولان فرستاده التماس
صلح نمود و کیقباد ملتمس او را مبذول داشته بدستور سابق مهم مصالحه انجامید و بالجمله بعد از آشتی کیقباد سران سپاه و گردن کشان لشکر را بتشریفات فاخره و خلعتهای
گرانمایه بنواخت ؎ درم داد و دینار و تیغ و سپر + کز و بود درخورد کلاه و کمر + بیاراست پیلان گردون شکوه + تگاور چو ابر و تناور چو کوه + یکی جامهٔ شهریاران بزر + ز یاقوت
پر کرده و دیده و گهر + فرستاد نزدیک دستان سام + که بخشش مرا زین فزون بود کام + اگر باشدم زندگانی دراز + ترا دارم اندر جهان بی نیاز + و رستم زبان بمحمدت و ثنای
شاه گشاده گفت که من نهالی ام در زمین نعم آب کرم شهریار پرورش یافته و در چمن عنایت وجه یار او شعب و اغصان باوج ثریا و فرق فرقدان کشیده اگر از نهال
من ثمرهٔ خدمت بگذارد محمود و مشکور بود و اگر از هیچ برانداز دران معذور و معفو بود ؎ لبم بر لب زمین بوس حضرت شاه است + اگر چه سر ز تفاخر بر آسمان دارم
و گر چه پایه گردون فزود قدر من ست + چه بندگان سر خدمت بر آستان دارم + آنگاه کیقباد بدلی خرم و خاطری شاد روی بجانب فارس نهاده و اهالی آن حوالی
را از حرکات اعلام فتح بیکرا اعلام داد فردوسی گوید ؎ از انجا سوی فارس لشکر کشید + که در فارس بد گنجها را کلید + نشستنگه آنگاه اصطخر بود + کیان را بدان جایگه
فخر بود + جهانی بسویش نهادند روی + که او بود سالار دیهیم جوی + و بار دیگر بیعت طبقات لشکر بر سلطنت او منعقد شد و بسبب بسط بساط عدل و احسان در نشر صیت

وانتصاف اکثر اقالیم عالم در حکم امر و نہی رحل وعقد او انتظام یافت راہ بر لطائف انعم وعوائد کرم یزدانی شکر می گفت ورعیت را در ساحت امن وحرم امان جاے داد و مدت صد سال ویقولے صد وبیست سال در غایت حشمت وکامرانی روزگار گذرانید در تاریخ مسیحی گوید کیقباد چون دور دولتش بانتہا و ایام حیاتش بالقضا نزدیک شد اندرز رحلت از دار دنیا و نزول در سراے عقبیٰ ودصول بحضرت مولیٰ بضمیر او غالب گشت چنانچہ شیوۂ متبلان وسنت صاحب دولتان ست بر تضیع عمر گذشتہ تاسف تولمف نمود و دست درد امن عنایت ازل زد وبحضرت یزدان پناہ آورد و مدد توفیق ازوی خواست واز تضرع وانکسار بزبان اعتذار واستغفار بیان کرد ۵ ازدحوا خود ندیدم ہیچ سود + انچہ گفتم انچہ کردم ہیچ بود + چون تدانستم ندانستم چہ سود + چونکہ دانستم ندانستم نبود + انگاہ کیکاؤس را بخواند وفصلے بہ سبیل موعظت بادی خوانہ فرود دی گوید ۵ صد وبیست سالش چو نزدیک شد + زبان کند وچشمانش تاریک شد + بدانست کامد بنزدیک مرگ + بہ پژمردہ خوا ہد ہمہ نیز برگ + سراہ کاوس را بخواند + زداد و دہش چند باوے براند + بدو گفت با برنہا دیم رخت + تو بسپار تا بوت و بردار تخت + اگر داد گر باشی و پاک راے + بیابی بنکوئی ہر دو سراے + وگر آنگیزی و سرت را بدام + برآری یکے تیغ تیز از نیام + بگفت این و شد زین جہان فراخ + کزین کرد تابوت بر تخت و کاخ + لقب کیقباد او است وگویند کہ الیاس والیسع وشموئیل وحزقیل در زمان دولت او مبعوث گشتند و وی ملت ایشان را قبول فرمودہ در اعلای معالم شریعت غراحکم اجتہاد بر میان بست و در تاریخ گزیدہ گوید کہ دار الملک او اصفہان بود و بتعیین فراسخ او نمود و قاضی یغمادی در نظام التواریخ آوردہ کہ پیوستہ برکنار جیحون بودی و باترک محاربہ نمودے از سخنان اوست کہ سن لا ینفعک صداقۃ لا یفکر عداوتہ دوستی ہر کہ تو بقصد نرساند از دشمنی او ضرے بتو لاجرم نخواہد رسید و سیگوید آبادانی زندگانی ست و ویرانی مرگ یعنی چون بسیط عالم کہ ربع مسکون ست و منقسم ہفت کشور و ہفت اقلیم ست در برابر او ہفت اعضاے اصلی ست در تن آدمی و ہمچنانکہ اعضاے آدمی محتاج بتفقد و تعہد ست اقالیم گیتی نیز حاجتمند ست بعدل و عمارت از بہر آنکہ عرصۂ گیتی چون اعضاست کہ سر آن پادشاہ بود و چنانچہ قوام اعضا بقوت اغذیہ و تربیت اشربہ است نظام و انتظام کشور ہا بمزید عمارت و دوام عدالت ست ۵ عدل باشد دلیل ملک دوام + بر دوام تو عدل قسم گواہ + و سیگوید کہ بنا کل ملک علی قدر خطرہ بناے دولت ہر پادشاہی باندازۂ ہمت و بزرگی اوست یعنی چون پادشاہ عالی ہمت و قوی راے بود افعال او محکم و آثار او متین باشد و بر صحائف روزگار حمد او مؤبد و مخلد ماند چنانکہ دست تاثیر دوران و نفاذ تصرف اقران ازان کوتاہ شود و لباس رونق و طراوت او خرق و لمنہ نشود و آورد وہ اند کہ در ایامے بدان وقت کہ رعایا سے از مدران سر از ربقۂ طاعت و انقیاد کشیدند و در تمرد و عصیان و عناد و کساد ند علمے کہ آنجا رفتہ بود صورت حال را مفصلہ اعلام کرد و در دفع آن حادثہ ازراے دور بین کیقباد استعلام نمود آن شہریار آفاق فرمان داد کہ بجانب ایشان شتاں ارسال نمودند مشتمل بر وعد و تہدید و در ضمن ایں کلمات ایں سجع ساختند کہ باید کہ رعیت در معرفت حاجت بسرور و مہتر کمتر از زنبور عسل و کلنگ نباشد کہ ہمیشہ ایشان کہ را از خود برخولیشتن ایر کنند و ارا فرمان برند و بچنین واجب ست اقتدا نمودن بمور چگان و غافل نابودن از آمادہ کردن توشہ وقت یعنی نظام حال مردمان و قوام معیشت ایشان منوط و مربوط ست بعدل پادشاہ و رعایت راعی و سیاست حاکم زیرا کہ خلائق بر شتال بہائم اند کہ بہت ایشان بر اکتساب معاش و افتخار استحقاق مقصور باشد و ہمت ایشان بتحصیل متنع و لذات موقوف بود و بعضی از بنی آدم بر شتال ذباب باشند کہ غذا از قوت مردم سازند و این جماعت از خس ناس و لآم انام اند و اشخاص ایدان تبذیل و خواری و اہانت و سکساری مالوف و معتاد شدہ باشند ۵ مگس دگر بہ سوی خوان پونیہ + سگ و زاغ اندک استخوان جویند + و برخے چون ذباب اندک بے شرمی و قباحت ساخته در کمین فرصتے نشستہ باشند تا اندک غدر بر کمان کمر نہاد تا اندکی طعمہ یابند و لقمہ از دست کسی در ربایند و زمرہ چون کلاب اند کہ بر بزۂ نان و قدرے استخوان قناعت نمایند و این طبقہ نیز اندک ست چنان اند کہ بخدمت سفیہان و سفلگان رونمند کہ اطاعت و انقیاد ایشان بر سبیل بندند و بمذلت نفقہ و خواری مجاعت ہمداستان شوند و گرد وہی لسان آسودہ و قہر دا اند کہ طبیعت ایشان برایذاے جانوران و سختین خون حیوانات و ازراع فسادات مجبول و مخلوق بود پس این طوائف را کہ سایس و راعی مانع و داعی نباشد قصد کلید یگر کنند و از افعال سیئہ نظام کار ہا گسستہ شود و مصالح خلائق باختلال انجامد و قوانین جمعیت و وفاہیت از سمت استقامت و نہج صواب منحرف گردد و ہر کس بقوت بازو شوکت خویش التجا نماید و بزور دست ستم روا دارد و زبان شریعت مؤید این قول ست آنجا کہ میفرماید السلطان ظل اللہ فی الارض یاوی الیہ کل مظلوم و بزجر عنہ کل جبار ختم پادشاہ سایۂ رحمت آفریدگار ست و بسیط زمین کہ گشتگان بادیۂ حرمان و محنت گرداگرد تموز شقاوت از مشرق عذب و عدل و سہل زوال فضل او شراب نوال چشیدہ پس مقتضی این اشارت کافہ عباد و عامۂ مردمان را از سایسی عادل و راعی قادر چارہ نیست تا انتساق اعمال و انتظام اشغال ایشان بر سمت عدل و سنن استقامت مطرد باشد و السلام ذکر سلطنت کیکاؤس طائفہ گفتہ اند کہ وی پسر کیقباد ست

ربیعی گویند که پسر زاده او ست روی خوب و منظر محبوب و هیکل قوی و بدنی مستقیم داشت و هر مرکب اهوال رکوب او نبود روزی چه سه چو برابرش تند گشتی سوار ۔ بلرزیدی از هیبتش کوهسار ۔ چو کردی عنان نگاه در رکاب ۔ گرفتی غبار از سمک تا سحاب ۔ بهمت بر افاضت خیرات و اشاعت مبرات و افاضت و اغاثت ملهوف و مصروف سید اشت ایا بادشاهی بود که تلوثی در طبیعت و لکه گاهی در کار سجزی نداشت فضا و مسابقه بسیار نمودی و بسیار بودی که در مهمات کار که طریق رعایت آن برخرد مندان واجب ست مسلوک ندارشتی آورده اند که چون حاکم ماوراء النهر جانب دین بمروت فرو گذاشته سری از مخالفت در روی سوء فعت کشید هر چند او را با شکه و مخاطبات مشحون با نواع نصائح و مواعظ تنبیه نمود نافع نیامد و چون رسولی که با ستالت او را بپایه سریر اعلی فرستاده بود باز گشت و کیفیت حال را سمع عرض داشت آتش انتقام و کینه گذارے در سینه کیکاؤس زبانه زدن گرفت و امارات غضب در چهره او مشاهده افتاده با جماع لشکر و ترتیب سپاه و سلاح مشغول داد و سپاهی گران و لشکری بیکران که اوهام حساب داد با هم کتاب از ضبط شمار آن عاجز آید از عرب و عجم و دخل رایت فتح آیت او منضم شد و با سپاهی که عادت ایشان بر تهور و تسرع آشکارا یافته بود روی باز ندران آورده تا بهشیاری تیغ آبدار بادر غدر از داغ خصم بیرون کند و بتازندران از توجه او آگاهی یافته دانست که صعوه را با باز در مقام مقابلت آمدن تصور خطاب هلاک خود گذاشتن است لاجرم آبروے خویش نگاه داشته از گذرگاه سیل پرخاست و در تلوکه که در حصانت با سد سکندر لاف برابری زدی و در رفعت با گنبد خضرا دعوے همسری کردی متحصن گشت و کاؤس قلعه را مسکر ساخته چند گاهی بمحاصره و تضییق بسیار نصب فرمود و مبارزان بدر تے از اطراف و جوانب خنگ را در ساخته هر چند کوشش نمود نه امارات فتح الباب و علامات ظفر بهیچ باب ظاهر نگشت و روس سپاه و اعیان لشکر کاؤس از مدم تسخیر قلعه و ظفر بر اعدا دل تنگ شده رت و فصیل آن مهم تحریر بود آخر الامر اندیشهٔ شاه و جمهور سپاه بر آن قرار گرفت که چون غلبه جنود و اجتماع قوم و کثرت متحشم نافع نیست بلطائف شعبده و بدائع سوبهات اغرض رانند و دشمن را بحیل در چاه بلا افگنند ازین جهت آوازهٔ مراجعت شائع گردانیدند و اطناب خیام را کندند و از پیرامن قلعه کوچ کرده منزلے چند بازپس نشستند و طاقه را بر گماشتند تا در لباس تجار و شیوهٔ بازرگانان آمشته بسیار و اسعه فراوان بقندیر فرود باگندم و جو و سائر جوبات معاوده و خرد و شیے آسنی و انبارها زند و چنان نمود نه که بے اختیار و وقوف ما این صورت دست داده و چون در حصار ذخیره نماند بتاز کاؤس بیکناگاه معاودت کرده فلعه را مسخر گردانند و تیغ بیدریغ دران روز بر گشتگان نگذارند حصار ازندران باسمنان و صحرائے آن دیار چون گشت دمال آن ولایت بدیلان خاص تعلق گرفت و در اکثر تواریخ چنین مسطور ست که چون کیکاؤس بازندران رفت گرفتار گشت و رستم زال از راه هفت خان جریده عازم آن ولایت شده حکام آن مملکت را بقتل رسانیده کاؤس را از قید سیمون آورده سالما و غانما بدار الملک رسانید نگاه کاؤس بجانب هندوستان رفت و آن حدود را مسخر کرده از راه مکران معاودت نمود و بسیستان نزول کرد و رستم شرایط ضیافت بجا آورده فراخور حوصلهٔ خویش تکلفها نمود و شهریار عالم روزی چند در ولایت نیمروز بعیش و عشرت گذرانیده بمستقر خویش مراجعت فرموده بلد چند گاه قاصد و رسول از فخار پادشاه یمن شد هر خبد ارکان دولت او را از این سفر منع نمودند تهدید نفتاد و چون منازل و مراحل طے کرده بدان سرزمین رسیدند دوالاذ فخار مغلوب شده بلرزه افتاد و بیرون رفت و در بین اثنا بسمع کاؤس رسانیدند که حاکم یمن را در حجاز بحصت مخدره ایست عج که آفتاب بپردانه خواهر از دی نورده ۱۰ کاؤس نامه بدل از دست داده سخن صلح در میان انگند و خواستگاری دختر نمود پادشاه یمن ملتمس او را بجان و دل مستجاب داشت و دختر را که عجم او را سودابه گویند بکاؤس تسلیم نمود و شاه ایران و زمان دیار سر بر دهٔ عشرت باوج مهر و ماه برافراشت و حاکم یمن فرصت نگاه یافته بتشریک کیکاوس را با طوس و گستهم و بنین و سائر پهلوانان گرفته در قلعه محبوس گرد و رستم و ستان این خبر بوحش را شنیده با نزدیکان رجال عزیمت بین نمود و چون بدان دیار نزدیک رسید زواذ الاذخار بمقابله پیش آمد و کاؤس را بمجوسستان اطلاق کرد و سودابه را با تجملات فراوان و هزار گونه پری وش در خدمت شاه گسیل فرمود و دران ایام فراسیاب فرصت غنیمت شمرده لشکر بمیدان کشید و اکثر بلاد را در حیز تصرف آورده از تتل و غارت و دقیقه فروگذاشت نداشت و چون خبر استخلاص کاؤس را شنید با غمائم و سوفور تر بر ستان باز گشت و کیکاؤس چون از ملک خود رسید در باب رستم منشوری نوشت مضمون آنکه بارستم از پایه فرمان بردار ی بر تر نهد و ندی رسانیده سلطنت سیستان و کلاستان باو را زانی دارد و رجهان پهلوان و تهمتن لقب داده یکلاه زرین مرصع که جز بادشاهان عجم معهود نیست برفرق وی نهاده یم واجازت داد یم که بر تخت سیمین زرین نشیند و رستم در غایت گشت و عظمت بستعطاف الراس خویش بدوے نهاده و با تیغ و کابل بمن معدلت و انصاف جهان پهلوان آراسته و خرم گشته و چون کیکاؤس بار دیگر بر سریر سلطنت تمکن یافت سلاطین آفاق و گردن کشان اطراف بر سم تهنیت بخدمت مبادرت نمود ند از اقاصی و اقاصی گرخدمتگاری او بر میان بستند یکافهٔ رعایا و عامهٔ برایا در مهاد اسن و امان آسوده فارغ البال زندگانی میکردند و ولایت توران نیز بفرمان دولت سالار ترکان در غایت معموری و آبادانی بود و لشکر در عیش و عشرت و فرحة الحال بودند بنای نوش روند گانی میگذاشتند و در خلال این احوال

ابواب فتنه و محنت مفتوح گشت و طرف امن و راحت مسدود و آمد متصل این مجمل آنکه کاؤس را پسری بود از خاتونی دیگر غیر سودابه در کمال عقل و فرهنگ و نهایت حسن و ملاحت سیاوش نام که در حجر تربیت رستم پرستان پرورش می یافت و چون در آداب بزم و رزم مرتبه تقصی ارتقا پذیرفت و ذکر جمیل او در اقطار گیتی منتشر شد و اخبار شمائل و سیع کاؤس رسید اعدا ئ معاودت از بلاد چین که فردوسی ازان مقصد بهما دران تعبیر کرده است و پس از جلوس و تمکن او بر سریر حکومت مثال استقبال و ملازمت سعید بجانب سیستان اصدار نمود و رستم با غزانی هر چه تمامتر شتابزده را نزد پدر فرستاد و کاؤس شیفته بحرکات او گشته بچشم احترام و ذ اشفاق پدری در وی نگریست و چون خبر تناسب اعضای سیاوش بسودابه رسید سودای اختلاط و مصاحبت او بضمیرش استیلا یافت و آتش عشق و نائره شوق بالا گرفت و از کاؤس التماس نمود که شاهزاده را بحرم حضرت و خلوت فرمائی تا من شفقت ادری و پرورده او بجا آورم و لحظه بلحظه آن فرزند ارجمند محفوظ و بهره مند گردم شهریار سیاوش را بحرم بالیدن گرفت که محذرات مجلهٔ عصمت طالب انیقی باشند که از ملاقات قوم السفی استعمال نمایند اکنون وظیفه آنکه بحرم روی و شبستان شاهی را بنور طلعت خویش منور گردانی و هر چند سیاوش از نهیبی کاره بود اما جزء امتثال حکم واجب الاذعان چاره نداشت کام و ناکام بقصر خاص در آمد و سودابه چون از آمدن شاهزاده خبر یافت بر سبیل استقبال باستقبال شتافت و در لقیهٔ اول بقرار رد آرام گشت و بکنایت و اشارت چنان کرد که سیاوش برانی الفور اطلاع شد لاجرم همان لحظه عزم آن نمود که از حرم بیرون آید و چند انکه سودابه التماس کرد که لحظه توقف نماید سیاوش جواب داد که نوبت اول ست و مراحیا نماند مرا بگذار تا بروم و بحجالت از مجلس تو بسلامت نمایم این سخن گفت و از پیش او بیرون آمد و سودابه را در آتش هجران بگذاشت و سودابه از دیگر جهانیانه آنکه یکی از خدمات ملوک را در حبالهٔ نکاح سیاوش آورد با شارت و رخصت کاؤس اورا طلب فرمود چون سودابه عذرے واضح داشت یا وے خلوت گزیده انچه مکنون ضمیر او بود بطبق عرض نهاد و سیاوش را حلال آمد و حشمت پدر مانع آمده ازان فعل ناپسندیده اباء و امتناع نمود و سودابه بهر چندان باب مبالغه بگشاد و سودا بسیاوش شاهزاده ما ایدگشته او را بنیرنگ بخیانت در حرم سوم گردانید و هر چند سیاوش دا بر از ذمه باتمامت بیئهٔ تمسک جست مقبول کاؤس نیامد از آنکه آتشی بلند افروزد و آن امر دوم اتمام از آتش عبور نماید هر کرا ازو بوئے امتحان تمام عیار بیرون آرد لقدر وجود او از غل و غش خالص باشد و چون آتش افروخته گشت و شعلهٔ آن بشعل خورشید سیه سودابه چون برجه مدیه خویش یقین داشت پاسے دران مهلکه ننهاد اما سیاوش بسان سمندر از آتش سوزان نیندیشیده و از طرفی قدم در ناجریق نهاده از جای بر طریق که بود با بلاست بیرون آمد کاؤس او را نوازش فرمود و خواست که سودابه را بسیاست کند بنا بر شفاعت سیاوش آن حیله گر از چنگ مرگ امان یافت و در خلال این احوال نهیبان بعرض شاه رسانیدند که افراسیاب با لشکرے جرار از چین عبور نموده و ولایت بلخ را تخیم قاعت ساخته است و قشم جنگ و پیکار گشته کاؤس خواست که بجهت دفع آن فتنه بنفس خویش حرکت کند و بزخم تیغ آبدار اندیشه در میان قصر وجود دشمن خاکسار گرداند چون سیاوش از تهمت سودابه آزرده خاطر بود التماس نمود که او بدان مهم نامزد گردد تا رزمے چند از مخدمت شاه دور باشد و صورت واقعه از خاطر وے نمحی و منجو گردد لیکه کاؤس التمس فرزند ارجمند را بسندیدو دل در شته گفت انچه از خزانه و سپاه محتاج الیه بود آماده و مهیا ست سیاوش دوازده هزار سوار و دوازده هزار پیاده نامی گزیده معروض داشت که درین سفر از مدد رستم پرستان که پشت و پناه شاه و سپاه است چاره نیست و پادشاه را از هیچ نهیبی مواقع آمد مکم فرمود که شاهزاده اول به نیرنگ رود تا رستم درنیم روز بواقعت و مزاقعت او مگر بندد و سیاوش مقتضی الوطر از دار الملک پدر بیرون آمد متوجه سیستان گشت و چون آوازهٔ وصول او در ان دیار شیوع یافت رستم باستقبال شتافت و در رکاب شاهزاده اورا در سنرے لایق فرود آورد و بعد از انکه چهل روز بشادی و طرب گذرانید ندر وی توجه بلاد و شرقی نهاد و افراسیاب با دلیران توران لجزم کارزار و حرکت آمد و چون هر دو لشکر نزدیک هم رسیدند در دو منزلی یکدیگر فرود آمدند سالار ترکان سه شب تعاقب خوابهای هائل دیده اندیشه ناک شد و صورت واقعه را با قارب و خواص خویش در میان نهاد ایشان گفتند مصلحت آنست که با طمئنان از در صلح در آئیم و مال و طرائف استعداد خود را پیش نفس و عرض سازیم و افراسیاب پسندیده صائب ما گوش هوش استماع نموده برادر خود کرسیوز را با تحف و هدایا و نفائس و لپذیر که رستم را تعظیم تمام و ران نامه نام برده بود روانه گردانید و چون کرسیوز بخدمت سیاوش استسعاد یافت و صورت التماس مصالحه را معروض راے فرخ رشید سیاوش و قبول تن لشکر کش گشت باتفاق جواب دادند که این معنی وقتے روے نماید که انچه افراسیاب از ایران بتاراج برده است رد نماید و هر بقعه را که ازان دیار بو اسطهٔ عبور لشکر بیگانه خراب شده باشد بحال عمارت آورد و صد کس را از اقارب و عشائر ایران فرستاده نظر کردار طراز رکاب همایون باشند که سیوز بخدمت برادر مراجعت نموده کیفیت حال را معروض او گردانیدند افراسیاب جمیع مفترضات سیاوش و رستم را بانجاح مقرون داشته صد کس از گروه نزدیکان و مستوفیان و سپاهی مصالحه رسخ یافته زمانیان ایران موکد گشت انگاه سیاوش رسولے نزد کاؤس فرستاده پدر را از قضیه بوشعی اعلام داد و کاؤس

از استماع این خبر پریشان خاطر و آشفته و داغ گشته طوس تو ذرا بر سالت نامزد کرد و پنهان رفت که خاقبت فریب و مکر افراسیاب در نشناخت و بعد از معمول النسب که سر ایشان بمزد و جماعه نیز نزد و مغرور شده بدآری چون پیران کار بکودکان گذارند چه ایشان این باخبر و اجل پیغامها کاوس سیاوش این بود که آن صد کس را که افراسیاب نیز تو فرستاده است بند کرده بسوی سن فرست و تحف افراسیاب را در کن و لشکر تو ران کش و دران دیار دیار گمذار و اگر تو از عهدهٔ این مهم نقصی نتوانی کرد در فرش کاویانی و خزانه و سپاه را تسلیم طوس نود رنماے و خود نبزد سن آے و چون رستم و سیاوش بخشم و خشونت کاوس اطلاع یافتند رستم رخنیده خاطر بزابلستان رفت و سیاوش گفت که من نقش عهد و شکستن پیمان جائز ندارم فرمان الهی نزدن بر دست از حکم پادشاه آگاه صد کس مذکور را با عداد و احترام تمام نزد افراسیاب فرستاده سپاه را بطوس تسلیم نمود و خود با خواص عازم توران شد و در مصاحبت پیران و یسه کرا زعظماے دولت افراسیاب بود متوجه دست بوس گشت و افراسیاب باستقبال او آمده فرمود تا دو سریر در مجلس حاضر ساختند و بر یک تخت خود نشست و بر دیگر سیاوش را بنشاند و طومارهاے سنگین داد و مرسوماتِ ملاقات جهت او قرار کرد و روز بروز رتبهٔ سیاوش نزد افراسیاب در افزود یا بود تا هم او از معانی مدارا دی منجر شده و سالار ترکان دختر خود فرنگیس را بدو داد و مرتبه سیاوش بدانجا رسید که برادران و خویشان افراسیاب بردی حسد برند و در قصد او بکوشند تا آن زمان که بسعایت کیخسرو پدر او را فراسیاب تشنه پیکر جهی بر سر آن سر و چه یا سلطنت نهاده سرش را از تن جدا کرد و در سنه تاریخ حافظ ابره مسطور ست که بعضے گویند که مقام سیاوش از مقر افراسیاب بعدی داشت و سیاوس آنجا شهر ستانی ساخته بود و خانه هاے پادشاهانه بر قیب داده بود و کیخسرو باقی حاسدان او را نزد افراسیاب سعایت میکردند تا افراسیاب برادر را نزد سیاوش فرستاده گفت اگرچنین باشد که این جمع میگویند بیا و ما را هلاک گردان ۵ شاه ترکان سخن مدعیان می شنود + شرے از مظلم خون سیاوش باد + و در شبی که روز دیگر کیخسرو بدانجا خواهد رسید سیاوش خوابے دیده و چنان تعبیر کرده که او را زمان بسر آمده است و طالوش فرنگیس دختر افراسیاب، دران ایام حامله بود او را گفت که پدرت قصد کشتن من کرده است و عنقریب کسے از جانب وی برسد و مرا بکشد اکنون این فرزند را که در شکم تست نیکو محافظت کن که چون بزرگ شود از ایران الطلب او بیاید و او را بر مرکز خدایے او را توفیق دهد که مکافات ظلمی که بر من رفته کند و خون پدر کشد و خون پدر سیاوش دریں سخن بود که کیخسرو زاده شد و مادرش او را طلب کرده چنانکه مذکور شد و پیران بهانه سر اورا رشت زرین بر بینه و چون رستم ازین واقعه هائله آگاه شد با دلے بریان و دیدهٔ گریان بدرگاه کاوس شتافت و از خود سینه شکافته آتش بفلک اثیر رسانید و از فرار او دیده آب خونین بر خاک رخیت و چنین آورده اند که رستم قبل ازانکه با کاوس ملاقات نماید سوار شد و بر ارجرم بیرون آورده بقتل رسانید بنابرآن خبر کشته شدن سیاوش فاش گشته مجموع مردم پلاسهاپوشیدند و زنان سوگها با نگ زنان کاوس و ارکان دولت دران مصیبت جامهاے سیاه در بر کردند و تا غایت مردم ایران بدین عمل میکنند و دران وقت که افراسیاب قصد کشتن سیاوش کرد پیران ویسه غایب بود و چون ازین حادثه اوا خبر شد تاسف و تحسر بسیار خورد و دشمنان آمده اورا لوم و معاتب گردانیده چون کار از دست رفته بود پیچ گونه نافع نیفتاد ۵ وقت هر کار نگهدار که نافع بود + نوشدارو که پس از مرگ بسهراب رسید + بعد ازان فرنگیس را که کیخسرو حامله بود حاضر گردانیده اعادی سعی بسیار نمودند که چنین از ادر جدا گردد و اما پیران ویسه در مقام منع آمده ایشان را زنان فعل ناپسندیده باز داشت و در تحریر بابت خویش گرفت و چون هنگام وضع حمل رسید پسرے از فرنگیس متولد شد و رعایت لطافت و زیبائی او را کیخسرو نام کردند و پیران ویسه شاه را بر سر درد و بعضے چنین گویند که چون کیخسرو در وجود آمد پیران وی را بشبانان داد که در صحرا نگاه میدارند و آن زمان که گیو بن گودرز او را با ایران ببرد دستور ست که بعد از انکه کاوس بحبت سیاوش تعزیت سنگین داشت آن مقدار سپاه و سلاح که رستم میخواست بدو داد و پلتن را در فرش کاویان و لشکرے بے پایان بجانب ترکستان فرستاد و رستم را چون گذشته از افراسیاب از دوی روے گردان شده کیخسرو گرفتار شعبه بقصاص رسیده و بعضی از تواریخ معتبر ست که کیخسرو بعد از مدتها ازین تاریخ مشغول گشت و طائفه از مورخان گفته اند که چون رستم متوجه بلاد شرقی شما فراسیاب پسر خود شیده را با صد هزار مرد بمحاربه فرستاد چون بهم رسیدند حربی هولناک دست داد و قتلے از طرفین واقع شد و دران مصاف فریبرز کاوس بر شید حمله آورده او را از پشت زین در ربود و بر زمین زد تا گردنش بشکست ۵ چنین ست رسم سرائے درشت + گهے پشت بر زین گهے زین بپشت + و فردوسی در شاهنامه آورده است که شیده در نواحی خوارزم بدست کیخسرو کشته شده + الجمله از ارباب تاریخ درین مقام اقوال مختلفه منقول ست اگر همه مسطور گردد سخن بتطویل انجامد و ستمکاران را ملالت و سآمت افزاید لاجرم خامه بیان طریق اعتدال مسلوک داشت انشاء الله تعالی که چون رستم بجنگاه افراسیاب ظفر یافت و تمام خویشان او را دستگیر نمود و هر چند جستجو کردند و تفحص بر گماشت از فرنگیس و کیخسرو نشان نیافتند چه افراسیاب ایشان را بقصاکے ولایت ترکستان فرستاده بود و چون رستم کامران و کامیاب بدین جانب آمد کاوس او را تعظیم و احترام نموده در پیش خویش بر کرسی ننشانده در بارگاه او صنوف الطاف

واعطاء ارزانی داشته بولایت نیمروز رخصت انصراف داد ذمرهٔ از نقلهٔ اخبار گفته اند که شهریار ایران بنا بر خوابی که دیده بود گیو بن گودرز اصفهانی را الطلب کیخسرو جریده جوان فرستاد و گیو در مدت هفت سال هر چند در طلب او جد و اجتهاد نمود بی مقصد و بی خبر از آخر الامر کیخسرو را در مرغزاری دید که بشکار صید اشتغال داشت و شاهزاده را بالفطرت بشناخت و شائبهٔ بخت کیان نیز بر لوح محمد گیو رسم بجای آورد و هر دو بنزد فرنگیس رفته قرار یران دادند که از برق و باد در سرعت سیر استعاره کرده متوجه مقصد گردند و آن روز که سیاوش اسیبی داشت که در روز قتل او غائب شده بود تا این غایت در تخت تنهیر بیکس نیامده بود و چون کیخسرو گیو الطلب اسپ رفتند آن فرس را در میان رمه دیدند بکیخسرو پیش آورده اسپ بایستاد تا شاهزاده او را زین و لجام کرد و بنشست و مقارنان این حال سواره از چشم گیو ناپدید گشت و جهان پهلوان بتحیر مانده با خود گفت که امروز هفت سال که بجست و بحث کشیدم و بدر اطراف و اکناف رسیدم اطلاعت بحالت کیخسرو نیافتم و نگشتم و در بغداد دیدار او را از پیش من بربود و در این اثنا ناگاه آن گور هر گز ندانسته بر قاعدهٔ بحلی ظاهر شد و گیو مراسم شکر الهی بجای آورده باتفاق نزد فرنگیس فقند و او را مصحوب خویش گردانید و بتعجیل هر چه تمامتر بجانب ایران شتافتند و در این اثنا نهانیان سمع پیران رسانیدند که کی از ایران الطلب کیخسرو آمده و شاهزاده را با او در بدان جانب برده و پیران مضطرب گشته از مردم نامی سه صد سوار در عقب گرسیوزگان فرستاد تا هر جا به ایشان رسید باز گردانند و در نیم شبی که فرنگیس کیخسرو را در خواب بود و ندگیو باس سید اشت مخالفان بدیشان رسیدند و گیو رایت قتال و جدال برافراخته جمعی از معاندان بتیغ کین بگذرانید و بقیهٔ السیف طریق انهزام مسلوک داشته استغاثه نزد پیران بردند و او را بر صورت حادثه مطلع گردانیدند و پیران ولیسه ها بدیشان گفت که این حدیث را با کس نگوئید که عاری تمام باشد که سه صد مارا از یک سوار فرا نمایند آنگاه پیران بنفس خویش با لشکر گران حاضر آشت از پی کیخسرو گیو روان گشت و شب و روز از حرکت نیاسود تا بدامن کوهی رسید که فرنگیس و کیخسرو بر سر آن کوه برآمده بودند که از جانب دیگر فرود آیند و گیو در وسط جبل بر ایشان تمام راه درمی نوشت و پیران و یاران از اشتاب بجانب ایشان بهخت و کیخسرو با فرنگیس بر خلاف استعجال سبل بهامون کردند و گیو گاهی سریع و گاهی بطی سرفت تا پیران را هوش الخذ دری بر سر افتاده از مرد مم خود دور شد و گیو نزدیک رسید ناگاه گیو طلایهٔ بجانب او انداخته گرنه ای را که سراچه نیز گردون می کشید در قید کمند آورد و از پیش پیاده ساخته پیش کیخسرو برد شاهزاده چون پیران را دید در گاه به اقتداء مراسم تعظیم بجای آورد و گیو بقصد کشتن پیران دران باب شفیع شده رعایت گیو در تمامی اوراق پذیرفته شده برهم بست و بر باد گیش استوار ساخته سوگند خورد که از بخانهٔ خود نرسد کسی را نفرماید و گذارد که دستهای او را از هم بکاید چون کیخسرو گیو گفت که چون رسید مادر کشتی و کشتیبان نام و نشان نیافتند و فرنگیس خود فوج بطریق راه داده کیخسرو گفت که اگر یزدان نگهبان ست چه احتیاج بکشتی و کشتیبان ست آنگاه دست و جبل عنایت ازل زده بارهٔ ها مون نبرد چون افگندند و فرنگیس و گیو با دوی موافقت نمودند و بعد از لحظه از بیم هلاک بساحل نجات رسیدند و از پاس سلوت افراسیاب این سخن شنیدند چون کیخسرو از چون عبور کرد و منجمان باندک زمانی خبر دهند او را بکاؤس رسانند و شاهزاده بهر شهری که رسیدی خلایق استقبال کردندی و اطلاعت او استیشار نمودندی و بقصد فرود آمدند که مگر سیاوش زنده شده است و چون آن دُرج سلطنت بخدمت کاؤس رسید و شهریارا مارات فرزانگی و علامات مردانگی در ناصیهٔ حال او ظاهر و لائح یافت پسر را بر تخت نزدیک خود بنشاند و تمشیت امور مملکت و اصلاح حال لشکر بوی حواله کرد و گیو را بصنوف عنایات یادشاهانه از تاج زرد و کمر مرصع و طلعتهای فاخره سرفراز ساخت گویند که در مبدا حال که کاؤس زمام حل و عقد مصالح عباد را در قبضهٔ درایت و کفایت کیخسرو نهاد طوس نوذر برادر خواهری فریبرز که پسر صلبی کاؤس بود در آن باب منازعت آغاز کرد و نزدیک بود که میان او و گودرزیان هجوم مجادل و قتال انجامیده کار بایران سر سعاقبت الامر مقرر بران شد که از نبیرهٔ دشاهزاده بر گردانم که بهمن دستار پیل را که مبالهای دراز گشته بیچ بیچ بر سر نهاده بود بر سر سر سر شکافت فریبرز و طوس متوجه محاصرهٔ آن شدند چند که کوشیدند و مقدمات ترتیب کردند نتیجه بران مترتب نشد و اجابت نجاح دم بایوس بازگشتند و چون بر توهمایت شاهزاده کاسگار جوان بخت کیخسرو بران قلعه چیره شدند افتادگان آن که بسان بنیان هرمان راسخ و رآسی بود از تهم فرو ریخت و کیخسرو در سنگام نهر دکاؤس باز آمده او نگ شاهی را بوجود همایون خویش مزین گردانید و مرتبه وزارت و سپهسالاری ایران زمین بر گیو قرار گرفت و کیکاؤس گوشهٔ انزوا و انقطاع اختیار کرده باعتذار و استغفار مشغول گشت بقولی مدت سلطنت او صد و پنجاه سال بود و در مفاتیح العلوم آورده که بلقب او لفظ را لفنیر هم مبت کرده اند از پیغمبرانی که در ایام دولت او مبعوث گشتند یکی حضرت داؤد دست و دیگری سلیمان و یکی از امور نا پسندیده که منسوب بوی کنند قصد صعود او ست بر آسمان و این حدیث از وی نزدیک عقل نهایت و رفوع می نماید چه او پادشاهی با کیاست بود و مع ذلک طائفهٔ از افاضل حکما ملازمت او بسیاری مدد نموده اند بیقین میدانند که بتوسط جبرئیل و پای مرکب براق گام بر این اوراق فیروزه فام نتوان نهاد و در تحقیق و ثبوت این قصه شائبه شک و شبهه راه نمیدهد و الله اعلم عند او خنان ست که احسن الاشعار اصحها و ابلغها الاسن و الدها و اعز ها الاعتاد و اجزل ها الدین و اصفاها العدل و قال الاعمال بخار النیات کار ها ثمره از دیشه بهات

چنانکه سیاوش درخت موافق تخم تواند بود یعنی اگر استعمال نیت و اعمال فکرت در اشکال معالج و استصلاح مفاسد باشد بر مهمات برنهج صلاح و موجب فلاح و اختتام یابد هم او گوید که البر یزید فی البلیات والاعمار هو نه بالاوقات سولت تاریخ معجم در خلاصت لیکاؤس گوید ۵ بجاه اوچه برآسمان تخت برد + بناک لحد عاقبت رخت برد + اجل عاقبت بر و افتش + و زان تخت برتخته انداختش + جهان کاراز ین گونه بسیار کرد + و زمانه نخستین نه این کار کرد + یکی راز زیر سر افسر نهاد + یکی را بخاک سیه در نهاد + یکی را بعیرت فزاید همی + یکی را بگذاری گذارد همی + نه کس را مجال سخن گفتن ست + نه زین قصه یارای آشفتن ست + بباید بیزدان سپاکرد کار + که حکمت بود کرده کردگار +

ذکر سلطنت کیخسرو بن سیاوش بن کیکاؤس بن کیقباد

واسطه قلاوهٔ سلاطین روزگار بود تاج هفت و چهار هشتی داشت که باچنین اقبال و فلک تمکین برابری کردی و نفاذ امر سے که نمونهٔ قضا و نشانه قدر بودی و دران اوان که طنطنهٔ کوس دولت او بسامع جهانیان رسید ملوک اطراف و سروران آفاق و ظلال رایات ظفر آیاتش مجتمع گشته و او بحکم ارث و استحقاق مالک اورنگ جمهور و ناظم مناظم امور شد و رعایا که در پرتو عدالت او بمزید راحت و جزیحت رهائی و فراخور حال و لائق قدر هر کس لطف و کرامت و حسن رعایت لازم شمرند و در قاعده و رسم جهانداری عادت اسلاف خویش را متقدا ساخت و بلی مبالغه بر انکیزد که در ابواب مناقب و مفاخر ذات مکرمت آیات او تقدیم نمود و آید بنهوز زبان بیان بعجز و قصور اعتراف نماید و چون همات سلطنت و ملکت ساخته آمد و مصالح سپاه و رعیت پرداخته گردیده و اعیه انتظام و مطالبت خون پدر شش سیاوش از باطن او سر بر زد و تحریص کاؤس و تحریک رستم ضمیر آگاه گشته ارکان فلک و اعیان حضرت را جمع آورده بایشان گفت که هیچ چیز اولی و دانست مبادا از نظر در حال رعیت نیست تا اسباب معاش بر ایا مهیا باشد و احوال آن جماعت از آفات بسلامت ماند و بفراغ بال در طاعت خدای عزوجل و انقیاد اوامر او که هر آئینه موافق رضاے الهی بوده باشد کوشند و بدعای دولت روز افزون قیام نمایند بر شما معلوم ست که از افراسیاب ظالم به پدر مظلوم من سیاوش چه رسید و مرا از طریق حمیت و غیرت طلب خون پدر فرض ست رای شما درین باب چه اقتضا میکند سروری ارزان انجمن که بکمال عقل و فطانت متصف بود جواب داد که ۵ همه بندگانیم و خسرو پرست + سن و گیو و گودرز و هر کس که هست + بر بندیم بفرمان کمر خدمت میان + هر چه آن بود رای خسرو بران + و مجموع سپهسالاران و سرهنگان متفق الکلمه معروض داشتند که ما را در جهان همین آرزو دست که تیغ انتقام از دنیام بر کشیم و بلطنابت پردازی و فرد دولت خسرو را ع جهان بر بدانديش تنگ آوريم + و دمار از روزگار افراسیاب برآوریم که پادشاهی جهان را نشاید ۵ بتوبیل کز سیمرغ نا بکار + بر کند پر و بر و خ روزگار + و چون کیخسرو لشکر سپاه را بدین موجب شنید فرمان داد که فریبرز کاؤس و طوس لاذر با سی هزار کس همه شیر بیشه پیکار و نهنگان دریای و غا را روی توجه توران زمین نهند و در تخریب بلدان و تنکیل معاندان بقدر طاقت سعی و کوشش نمایند و آورده اند که دران اوان که سیاوش از دیده اعراض کرده بود بحسن حمایت حدراست افراسیاب تحصن نمود که بیمار از مخدرات دودمان پیران و لیسه را در قید تزویج آورده و ازوی پسرے متولد گشته بود که اگر درین زمان بودی بعقل و صورت زیبا باش آفرین کردی و برنهاد عضایش صعوبت و تمکین خواندی و پیدا و را فرود نام نهاده بود و چون خطبهٔ فرنگیس و اختر افراسیاب اتفاق افتاد بنا بر رعایت خاطر شاه الیها با شارت پیران پسر را با مادر بخانهٔ پدر فرستاد و کیخسرو معلوم داشت که برادرش فرود در مرتوران زمین بر قلهٔ از قلاع فران رود است و بدین جهت بهنگام وداع باطوس گفت باید که در وقت رفتن راهی روی که قلعهٔ برادرم فرود بر سر لشکر نیفتد و بالفرض اگر عزم سپاه بدان جانب واقع گردد طریق رفق و مدارا سلوک داری که او چون از وده اعی عزیمت ما آگاه شود معلوم کند که سبب ورود ایران بدان نواحی بجهت محاربت اخوت رامی دارد و در قصاص خون سیاوش هرگز عصبیت بجا آرد و بعد از اتمام وصیت فریبرز کاؤس و طوس روی براه آورد و چند روز از فضا عبور ایشان بر نواحی قلعه فرود واقع شده چون شاهزاده آگاه شد و وصول طوس را شنید از سر طیش جوانی با نوجه از دلاوران برعزیمت محاربه از قلعه فرود آمد و طوس را اندیشه که در مراعات جانب ادب و تقدیم رسوم تقصیر نماید و از زبردستی خوی خشونت ناک گشت اما بمثابت حزم و دزانت عقل عنان نفس از چنگ قوت غضبی باز نستانده در جنگ مبادرت ننمود و در سولان فرستاده پیغام داد که شاهزاده نهالے ست از بستان کیانی و شعبے ست از دوحهٔ خسروانی و برادر بر شایستگونهٔ بلاغ عیش و عدت ایام عمر ست و خلیفه آنکه از مقام مخاصمت برخیزد و اگر موافقت نمی نماید باری از مخالفت احتراز واجب شمارد که اگر از من غبارے بر دامن عرض او نشیند سبب تنغیر خاطر پادشاه گردد ۵ هنگام نهضت بدین رزم و مرز + بما عهد بسته شه و نورز + که ما جزره راستی نسپریم + نرنگ و فکر و ساو نگذریم + فرود از غایت غرور عنان آن پیکار دوان را روانی نهاد و بر مجادله و محاربه اصرار نمود و پند و نصائح او را قابل نگشت و بمشورت او در صف مصاف وقلب هیجا بایستاد و از تندباد حوادث آن گل نورسیده بر خاک فرو ریخت و چون خبر این واقعه علی السمع کیخسرو رسید بر فوت برادر اظهار اضطراب و زاری و شیوهٔ سوگواری نمود و بعلم خونش فریبرز نامه نوشت مضمون آنکه عزاست جیوش سرداری لشکر بے نزاع و اشتراک دیگرے بر تو مقرر ست و بایه که طوس را بقید گرفته و ایمنی از مخافظان

هشیار بهر زمان فرستی وخود با سپاهی که در عهده اهتمام تست روی بترکستان نهی ودل از کار افراسیاب فارغ گردانی ومن نیز عنقریب بالشکرهای آراسته عنان عزیمت بدان صوب
خواهم تافت وفریبرز بحکم شهریار دادگر طوس نوذر را در قید سلاسل واغلال کشیده بدرگاه فلک اشتباه فرستاد وکیخسرو طوس را در مقام خطاب وعتاب آورده گفت که ﴿ نژاد منوچهر وزرین کفش
نژاد از بر زندگانی نزید • وگرنه بفرمودمی تا سرت • بماندیش کردی جدا از برت • وچون فریبرز در منصب لشکرکشی مستقل گشت با اعطای آن فرس که یکی گودرز کشواد بود بحدود ولایت افراسیاب
درآمده سالار ترکان پیران ویسه را با مبارزان کاردیده باستقبال فرستاد وهر دو لشکر بهم رسیده تیغ وخنجر بر یکدیگر نهادند واز صباح تا روز دیگر از رواج تا صباح بکار خود مشغول بودند
آخر الامر سپاه ترکان ظفر یافتند وفریبرز روی بانهزام آورده هفتاد نفر از اولاد واهل بیت گودرز کشواد در عدم آباد قرار گرفتند وگودرز با بعضی از فرزندان از آن مهلکه بهزار حیله
جان بیرون برده بفریبرز ملحق شد وبقایای سپاه مجروح ومنکوب بجانب کیخسرو تاختند ﴿ همه تن چو پرویزن از زخم تیر • همه رخ نمانده برنگ زریر • یکی خورده بر فرق گرز
گران • یکی را شکسته زگوپال ران • یکی را شده خشک بر چهره خون • یکی خسته از خنجر آبگون • کیخسرو از مشاهده این حال پریشان خاطر وآشفته ضمیر گشت وزبان ملامت
بر عم خویش فریبرز دراز کرده خشونت آغاز نهاد که سبب وقوع این حادثه وحدوث این واقعه ناشنودن فرمان واهمال در امتثال امر من بود که با طوس موافقت کردی وبوصیت من
قیام ننمودی واهل خبرت گفته اند که چون بندگان از حکم پادشاه سرکشند واز فرمان او عدول جویند مزاج عالم تباه شود وکار جهانیان فساد پذیرد ونظام حال لشکر مختل گردد ومهام رعیت معطل
ماند وشکایت گودرز از عدم ثبات فریبرز در معرکه موجب ازدیاد عتاب گشت وپادشاه عالم پناه گودرز را بمراحم خسروانه مخصوص داشته وعده های خوب داد وحکم فرمود تا بار دیگر با گردان لشکر
متوجه توران گردد وانتقام خود از افراسیاب بکشد ودرین اثنا طوس شفیعان انگیخته از بند خلاص شد وفرمان واجب الاذعان صدور یافت که او نیز دران سفر مصحوب گودرز کشواد
وچون لشکری عظیم فراهم آمد سرداران ایران متوجه بلاد شرقی گشتند وچون افراسیاب ازین خبر آگاهی یافت پیران ویسه را با طائفه از بهادران که روز مصاف را شب زفاف
می پنداشتند بحرب گودرز نامزد فرمود وبعد از تقارب فئتین ولشکر یا نند بحر اخضر در جوش وخروش آمده وبسنان جان ستان داد مردی ومردانگی دادند وعاقبت ایرانیان بانهزام
گشتند ودر کوه هماون که به بیتر توتشهار دار متحصن شدند وتورانیان در پایان کوه فرود آمده اخذ وقتل ایشان را وجهه همت ساختند ودر خلال این احوال خاقان چین وشنگل هندی
با لشکری فزون از ریگ بیابان بمدد پیران رسیدند وسپاه ایران دل از جان شیرین بر داشتند وبعد از یأس رستم سیستان با بشارت نزول شاه در پای کوه بایرانیان ملحق گشت ورایت جدال وقتال
برافراشته کاموس که استظهار مخالفان بود بخم کمند در قید آورد وچند روز نائره قتال وجدال ملتهب بود تا آن زمان که خاقان نیز گرفتار گشت وباقی معاندان من بعد براه هزیمت
نهادند ورستم از معرکه برتافته وگلزار ولایت خراسان از خار کدورت اهل تمرد وعصیان پاک شد ورستم وگودرز مظفر ومنصور بپای بوس شاه جهانیان شتافتند وچون مدتی برین قضیه گذشت
کیخسرو حرکات ناپسندیده سالار ترکان برخاطر گذرانیده فرمان داد تا چهار سردار هر یک با چندین هزار سوار از چهار جانب متوجه تختگاه افراسیاب شوند وازان جمله گودرز را بدفع پیران
که هرگز پادشاهان آن زمان از خود جدا نکردندی در مقدمه بطرف بلخ فرستاد وعازم آن شد که خود نیز از عقب نهضت فرماید وچون خبر وصول گودرز بافراسیاب رسید پیران ویسه را با برادران خویش
ولشکری بشماره نجوم ودریا موج بحرب او نامزد کرد وغافل از آنکه هر وقت که اقبال بادبار بدل شد وسعادت بنحوست عوض گشت کثرت عدت وفراوانی عدت وبسیاری مال وانبوهی رجال فائده
ندهد سخن مردان حماسی است که اذا تمت المدة لم تنفع العدة وچون تلاقی عساکر وتقارب صفین دست داد دلاوران بیشه جنگ ودلیران میدان مصاف چون تشنه آفتاب مضطر
گشته بجنگ چهار پیر وخنجر سینه درد وگوپال تارک شکاف صحرای معرکه را از خون دلاوران بسرنگ طبرخون کردند وسه روز برین منوال قتالی عظیم واقع شد چنانچه از انداخته وکشته تعدادهای
حکم کوه وپشته گرفت ﴿ اگر بچشم تامل بخاک درنگری • بزیر پای خود اندر هزار سر یابی • اگر نه بر دل کوه است خاری از گردون • فسرده خون زچه در سینه حجر یابی • چو غنچه بر جگر بحر نیز
داغی است • وگرنه از چه لبش خشک ودیده تر یابی • گذر بلاله ستان کن چو باد تا در خاک • غریق خون همه سرهای تاجور یابی • آورده اند که درین رزم پیران ویسه بر دست گودرز
ویازده سردار توران بزخم یازده نامدار ایران اسیر وکشته گشتند وکرسیوز برادر افراسیاب بجزای عمل خود گرفتار وقریب صد هزار کس از لشکر افراسیاب بقتل رسیده باقی منهزم شدند
وبعد از ان فتح نامدار رایت کیخسرو از افق معرکه طالع شده گودرز فرمود تا اصحاب اعلام لوای خود را برافراختند وصاحب هر رایتی کشتگان واسیران خویش را در پای علمی که منسوب
بدو بود گرد آورده آنگاه باستقبال موکب کیخسرو شتافت وکماهی حالات را معروض داشت وکیخسرو بران علمها نظر انداخته دانست که هر کس چه کار ساخته است وچون بپای علم گودرز
رسید وپیران را کشته دید در گریه افتاد واز اسب فرود آمده روی مبارک خود را بر روی او نهاده فرمود تا بدنش را شسته در جامهای پاک قیمتی پیچیده در موضعی مناسب دفن کردند ودر پای علم
گیو چون کرسیوز را بسته دید افگنده دید از اسب فرود آمده بدست خود سر او را از مرکب بدن جدا ساخت وروز دیگر بار عام داده سران سپاه را بعواطف خسروانه ومراحم پادشاهانه خوشدل ومستظهر
گردانید کرمان ومکران بفریبرز داد وحاصل اصفهان وجرجان وقهستان با گودرز گذاشت وعلی هذا القیاس مجموع لشکر را راضی وشاکر ساخت وچون خبر کشته شدن پیران وکرسیوز
بافراسیاب رسید پسر خود شیده را با جمعی کثیر وجمی غفیر بحرب کیخسرو فرستاده در صحرای خوارزم هر دو لشکر بهم رسیدند وجنگی عظیم روی نمود وشیده بر دست کیخسرو بقتل آمد وکیخسرو گفت

خوارزمی بود این دو تا برین آن دیار بخوارزم موسوم گشت و شهریار جهانگیر از خوارزم شهان عزیمت بجانب کنگ دژ که دار الملک افراسیاب بود منعطف گردانید و اردان قلعه محاصره نمود و چون افراسیاب مضطر گشت او نیز که در آن حصار بحمت چندین سال روی بگریز آورد و کیخسرو قلعه را سفر ساخته متعلقان و پرستیدگان را بآن حرم او ادر حجر حمیت و عاطفت خویش پناه داد و نگذاشت که کسی بهیچگونه رنجانیدن ایشان التفات نماید و اشتهار عالم سرگردان نگشت تا آخر الامر او را و نواحی آذربایجان مستخلص گردانید نزد کیخسرو آورد و قدر بلقمه گردید بعد از سه روز بفرمود تا حضرت افراسیاب را بیدرنگ بر اندازند که چون کیخسرو او را بدید رقت نمود و گوهر از دیده بیم آنکه مبادا افراسیاب بجان ایشان یا بدیرا رخصت شاه مرکب دنش از دار بسر برگ و سبک گردانیدند و چون او را قصد و غدغه افراسیاب فراغتی دست کیخسرو از آذربایجان بجانب بلخ توجه نمود و در روز دراز آن روس لشکر و جوه سپاه و اعیان مملکت و متعینان رعیت را جمع آورد و فرمود که اکابر اهل عقلی و اساتید نقلی بر ثبوت پیوسته که هر کرا ذره ایه عدم بشارع وجود قدم نهاد بدایع و اعجوبهٔ صنوت ارشام یافت و هر که در ولایت هستی خلعت خلقت و لباس شد عاقبت در معرض فنا افتاد پس بر عهده که در عرصهٔ زوال ست چه اعتماد و بر حلقی که بحبال فنا و هلاک باشد کدام رصراط مستقیم منهج قویم پیوست که علاقهٔ تعلقات امور دنیوی را القراض توفیق منقطع سازم تا مگر بجذاب الهام غیبی و بوارق واردات قدسی قرین عنایات خطه لکوت و فیق مجاورات قدس شوم ۵ تا مراسودای این حال دامنگیر نشود و باتوشه نیم کام خویشتن بی خویشتن و خار امانی شم فرو نرود و فوذ فارغ کنم ۵ تا دولی یکسو شوم و بی من نوگردم آن توسن ۵ و چون از تقریر این کلمات پرداخت لهراسپ را دلیعهد خود گردانید و کاذ بار بار بامثال اوامر و نواهی او و تشیب و تحریص نمود و درین باب مبالغه علیم و تاکید بلیغ بجا آورد و در آخر همان روز بزرگان قدیم و پوشیده رویان سنی عصمت را وداع فرمود ۵ بوقت آنکه طاؤسان انجم ۵ بگذشت زمین بر رودم ۵ همان نوع بقرار نه بود و که دند ۵ و زمانهای تابه بر دوده که دند ۵ و آزسیان قوم بهران رفتند و دیگر کسی از وی نشانی نیافت و در بعضی تواریخ مسطور ست که سلیمان پیغمبر آهنگ گرفتن کیخسرو کرد و او از اصطخر گریخته بجانب بلخ رفت و در آنجا هلاک شده و فردوسی غیبت او را بگونه ظلم کرده است که خواننده را خشم بر آید و جگر کباب میگردد من او را و توقف علی حاله فی مطالع شدت بادشاهی کیخسرو نزدیک جمهور رایهٔ شصت سال بود و المولف تاریخ مجم گوید ۵ چو صد سال کیخسرو نامدار ۵ بهر چه آرزو کرد شد کامکار ۵ بدانست آخر چو فرزند گاه ۵ که گیتی سراسر بست و نا آشنگان ۵ همی تشنه بیند اندکه بی پیشتر ۵ نهند یا شد شش فشنگی بپشتر ۵ و لهراسپ را دافسر خسروی ۵ و لیعهد گردانید و خود بتاج خویشتن داری پرداخت و در تاریخ حافظ ابرو مذکور ست این عمارت که کیخسرو مسجدی و محرابی ساخته بود که در مقر و حضرت ادی بودی و آنرا بزرگ و اجل هرمز صنع کرده بود و بطراق پیغمبران پیشین نماز گذاردی و خدای را بگانگی میپرستیده و مردم را بپرستش خدای تعالی خواندی و بعضی از فرس گفته اند که او پیغمبر بود و هر چه پادشاهان پیشین دیده از رعایا گرفته بودند بدو رسید و بدیشان باز داد و اگر از رعایا بر دیگری ظلمی رفته بود یا مال مظلوم از ظالم باز ستدی و بمظلوم رسانیدی و تحقیقات در خراج پیدا کردی و لشکری را از خزانهٔ معموری گردانیدی و غیر لشکری را بهمه خوبی طلبیدی و رعایا بطیع و رغبت خود بر قفته و در مدتی که طلبیدی تکلیف ناکردی و در هر کاری که کردی شورت بسیار نمودی و در روز اول که بر تخت پادشاهی و کامگاری نشست بسالاران و امرای دولت و معارف و اعیان مملکت را که اصحاب تیغ و قلم در دایرهٔ خیل و حشم بر زند و رؤساء کافهٔ برایا را مراعات کرده استمالت داد و دل گرمی نمود به عدهٔ عدل و انصاف مستظهر گردانید و در نظام التواریخ قاضی بیضاوی آورده که از مشاهیر حکما که در زمان کیخسرو بودند فیثاغورث و دیگر بسی لقمان حکیم ست و درین سخن منافی آن قول ست که فیثاغورث در زمان جمشید قوانین فن موسیقی را استنباط نموده چنانچه سابقا مذکور شد و این سخن کیخسرو ست که اعلم ان قوام الملک والعشیة بالمال الذی جعله الله آلة لاستصلاح المعاش و المعاد و العمارة مبیوع الاموال و معدنها یا که پایدار ی ملک در عیت بمال ست که خدای تعالی آنرا وسیلهٔ حصول مقاصد هر دو سرای کرده و آیادانی و عمارت جمشید و معدن اوست یعنی مصالح عالم و مناهج بنی آدم بدو مال منتظم ست و هنگام معاملت و ملابست مهمات بی وجود آن غرض بشروع دران امور ممکن نگردد و اتفاق آن در مصارف و وجوب موجب رسیدن بثوبات اخروی و مستلزم رفعت مراتب آنجهانی ست و از نتایج آبادانی علوی و امهات سفلی نفیس ترین سعادات و عزیز ترین مواهب ست او را عزیز دارید و بجمل صرف کنید و مادهٔ اموال و معدن او بسطت علم و مزید عاطفت و تخفیف بر اصناف رعیت و ترفیه ساکنان ولایت پس هر صاحب دولت که خواهد قدم او در حریم مملکت کامگاری ثابت و محکم ماند از تغییر و تبدیل مصون و مسلم باشد این مراسم را مراقبت نماید و درین شرط و ناظبت نماید گویند که لقب او مبارک ست و بمبارک حدیث او باتمام رسید ذکر لهراسپ و سلطنت او در تاریخ مجم آورده است که لهراسپ نبیره برادر کیکاؤس ست و از نژاد کیان تا آن زمان پادشاهی بهتر و مردانگی و فرزانگی و فصاحت بیان و سماحت بنان و رزانت رای و صیانت تدبیر او بهمت ظهور نیافته بود لیکن با چندین خصال حمیده مناقب در شب خوی و کینه جوی بود و قطعا رحم الیفا کردی و تادیب تنبیه او جز بحد حسام قاطع و لوک سنان ساطع نبودی و در زمان زمان که شاه کیخسرو رقم سلطنت بر وی کشید عظمای ایران بر پادشاه اعتراضات کردند و زوال او را در تعرض لهراسپ حکایات گفت و کیخسرو زوال او

ازان سخنان منع فرموده بر بیت اورا تحریص نمود و زال از جرأت خویش سخنها رانده و بعضی گفته اند که زال مطلقاً با بالت و حکومت لهراسپ همداستان نگشت و بادی بیعت نکرد و این کدورت با ولاد و احفاد و جانشین سرایت کرد و چون پادشاهی بر لهراسپ قرار گرفت تخمی از تزرسانخته آزار بجوا شهرشین تزصیع داد و شهر بلخ را دار الملک گردانید و عم گویند که سلاطین هند و چین در سطوت و استیلا بقدر خدمت بستند و در ایام دولت خویش زیاده از حکام سابق و لاحق جهان استغلال نموده و تعیین مراتب دیوان از منشآت دستوری دوران او پیدا شد و بر هم گورتر اگه بعضی آنرا بخت النصر گویند با بالت عراق عجم فرستاد و با او گفت که بدیار مغرب رود و لایت عرب لشکر بهر دو چه ازان بلاد سخر کرده متعلق متوجه باشد و دیگری را در ان دخل نماند و هر چند سابقاً درین اوراق کلک بیان احوال بخت النصر و خرابی بیت المقدس را از کتاب غنیه و غیره نقل کرده امادرین تحریر احوال لهراسپ ضمیر کثیر تنخواست که این تنخواه در روایت طبری صاحب باشد محمد بن جریر الطبری گوید که بخت النصر متوجه دیار عرب شده بعد از قطع منازل و مراحل بحدود شام در آمد تا بدمشق رسید و با مردم آن بلده صلح کرده تا بیت المقدس فرستاده و بی از امرای خود را برین بیت المقدس فرستاده و آنجا ملکی بود از فرزندان داود و آن ملک با سر هنگ بخت النصر صلح کرد و آن سر هنگ بزرگان بنی اسرائیل را بگرد بستانده و با گشته و چون لطبریه که ادشهرهای شام است رسید خبر شنید که بنی اسرائیل بران ملک تخم کرده گفتند تو با خیانت نمودی و با سر هنگ بخت النصر حرب نکردی و عاقبت اورا بقتل آورده اسباب حرب را ساداده اند سر هنگ مذکور صورت واقعه را معروض بخت النصر گردانید و بخت النصر بادی پیغام فرستاد که تو جانجا نشین تامن بتوبرسم و با تفاق بحرب ایشان رویم و بخت النصر بقتل مردی که سر هنگ او بگرد از بنی اسرائیل مصروب داشت فرمان داد و بنفس خویش متوجه بیت المقدس گشت و از خرابی که از انجا کرد و باقی حکایات بخت النصر از استخلاص ارمیا و توجه او بمصر با قول سلف مخالفتی ندارد و لاجرم از تکرار آنچه نموده بر حذر است مقدار اکتفا رفت در تواریخ مسطور است که لهراسپ را دو پسر بود یکی گشتاسپ و دیگری زیر و گشتاسپ سروی بود در کنار جویبار دولت با فاکشیده و هوای بر ذروه و سپهر سلطنت بحد کمال رسیده و فر آگهی و شکوه پادشاهی از طلعت منیر او لائح و لسائم عبقری در رواح سروری از ناصیه مبین او فائح و چون لهراسپ فرزندان نیکاو س و اولاد ملوک ماضی را بر سپران خویش تعیین میفرمود و ایالت و لایات و سلطنت ممالک را بایشان حواله میفرمود گشتاسپ آزرده خاطر گشته جمعی را بخود متفق گردانید که بمساعدت و معاضدت ایشان در امور ملک مدخل سازد و پادر مخالفت آغاز نهاد و لهراسپ برین حال مطلع گشته و گشتاسپ را ازو قوت پیدا آگاهی یافته از بیم خشونت طبع و حدت نفس او از ملک پدر بدر آمده با فوجی از خدم قدم در راه نهاد و لبان با دعزمه آفاق را پیمود ن گرفت تا بممالک روم رسید و در ان بلاد آثار جرأت و جلادت او شهرت گرفته بر ات بلند و مناصب ارجمند فائز گشت تفصیل این اجمال آنست که دران وقت رسم قیاصره چنان بود که چون بنات ایشان بحد بلوغ و هنگام نکاح میرسیدند مجمعی میساختند و در ان انجمن وسیع و شریف حاضر میشدند و دختر قیصر سوار و ترنجی در دست بران محفل گذشتی و ترنج را بر هر کس که زدی دولت و اقبال دامادی قیصر او را دست داوی و دران ولا که گشتاسپ او روزگاری نیکاگاهی میگذرانید استماع نمود که مجلسی چنین منعقد شده و این صورت را غریب و بدیع شمرده بتماشای آن محفل حاضر گشت و اولاد و اشراف با حاجتها فاخره و ملبوسات گرانمایه بطبع فاسد خود را آراسته بود ند و چون دختر قیصر کتابون نام دران مجمع گذر کرد و بر یک یک نظر فرمود ترنج را بجانب گشتاسپ انداخت گشتاسپ بسیار نظر کرد چپ و راست دلم و چپ و داد بتان را و تراخواست دلم و چون گشتاسپ را هیچ کس نمی شناخت و کمتری حشمتی ندا شت قیصر از کتابون پرسید دختر را بشارت داد و طریق ملاقات با محذره خویش مسدود گردانید و بعد از وقوع این قضیه قیصر آن قاعده را برانداخت و گفت دو دختر دارم یکی پرده عورت دارم یکسانی مبادا هم کسی فلان از دودمان فلان مرتبع و فلان شیر را که در فلان بیشه پیدا شده باشد و دران ادان دو ملک زاده بودند در دم و هر دو را دعوت آن داشتند که با قیصر مصلحتی کنند اما برای کشتن آن دو جوانمرد نه شتند و از عقلا چاره این کار جستند تمهیر این جم را حوالت گشتاسپ کردند چه اوران وقت بقوت بازو و زور دست انگشت نما شده و بود و ملک زادگان دیگر باب رجوع بدو نمودند گشتاسپ اژدها و شیر را کشته می این را دو را با پس گفت و هر دو ملک زاده این دو هر شگرف را بخود نسبت کرده و اما قیصر شنیده و بعد از چند گاهی گشتاسپ در سیدان گوی با فتن نزد پادشاه حاضر شد و در استعمال چوگان بر همه فائق و راجح آمد قیصر از احوال او پرسیده و گشتاسپ شمه از قضایای خویش را معروض داشت و صورت کشتن اژدها و شیر را بسمع او جان رسانید که بر کمالهای حالات واقف شد و قیصر از گشتاسپ دامادی گشت و عذر خواهی بسیار نموده او را بزیادت عنایت و عاطفت خود مستظهر گردانید و در بعضی از تواریخ چنان نظر رسیده که شاهزاده دران مدت با ستظهار نسب خویش پیش قیصر دختر التفات نمود و خود را فارغ ننهاده بود آورده اند که پادشاه روم بمعاضدت و مساعدت شاهزاده بسیاری از معاندان قوی دست غالب آمد و با گیر گشتاسپ رسولی بلهراسپ فرستاده باج و خراج طلبید و لهراسپ از جرات و جسارت قیصر تعجب نموده آخر معلوم فرمود که این بی ادبی و بی باستظهار و اعتماد کردن او ی نهضت یافته بنابرین لهراسپ باج و سر بحرست استمالت گشتاسپ ببرادرش زیر داده و او را با نوجی از مردان میدان جنگ مجدد و روم نامزد فرمود و چون قیصر و اصل زیر دستان و یار شیوع یافت کفایت مهم او حواله گشتاسپ شد شاهزاده در قیصر خدمت حاصل کرد که اول جریده بحوضه ایرانیان گردد و آنگاه در قضیه جنگ و صلح بمقتضی وقت عمل نماید

وچون گشتاسب منجز برادر خود زریر را بسپاهیان اطلاع داد زریر ایشان را طلعت گشتاسب روشن گشت و بوصیت لهراسپ تاج شاهی بر گشتاسب نهاده او را بر تخت سلطنت نشانده بمدد گشتاسب نزد والی روم پیغام داد که حضور قیصر مطلوب ست تا هم حسب دلخواه قرار یابد و حاکم روم بعسکر ایرانیان آمده چون داماد را بر تخت نشسته دید ۵ بدانست قیصر گشتاسب است ۰ فرو فرزند تاج لهراسپ است ۰ و گشتاسب شرائط تعظیم و احترام بجا آورده قیصر را در پهلوی خویش جا داد و بعد از چند روز سور و وطی بر سر قیصر کنایان را بانجلوت و مکالمات لاقعده را لمقصود در مصاحبت گشتاسب گسیل کرد و شاهزاده روی بایران آورده در همان چند روز بتشرف دستبوس پدر اداء یافت و حضرت خماره اوشت را بکمال حضرت او تمکین داده کمر خدمت و ملازمت بر جهی بر میان جان بست که آثار نیک جنگی او بلوا حظ ارتقا قران یافت و از جمشید عز نلت باوج عزت رسید و لهراسپ هم در ان اوان مجمعی ساخته بحضور اعیان دولت و ارکان مملکت فرزند را بسپرده خود را فارغ مقام گردانید و رقق نتق مهمات جمهور بست او مطلق دست و خود در ایوان خلوت گنج انقطاع بتکمیل خصائل نفس و تحصیل مآثر ذات و اکتساب ذخائر خیرات و ارتفاع معارج درجات اشتغال نمود و مولف تاریخ مجمع ربیع باب گزیده ۵ چه پیری اشارت لهراسپ را بسعید محمود کرد گشتاسب راه باندرز گفتنهای سزاوار مرد ۰ نراده ورز سم نیا بر گزید ۰ چنان زندگانی کن اندر جهان ۰ که گردنپیش ارتو فرمان دهان ۰ مرا بود شاهی و گنج و سپاه ۰ بزرگان و دیهیم و تخت و کلاه ۰ بفرمان من بود گردان سپهر ۰ زایران سن تا فتح ماه و مهر ۰ کنون مرغ عیشم فرو ریخت بال ۰ فتاد اختر بخت من در زوال ۰ تو نیز ار کنی نام نیکو بهوس ۰ رهی نیکنامی بماند بکس ۰ همین بست و بس ۰ مدت سلطنت لهراسپ صد و بیست سال بود القصش المجمی ست چه اکثر اوقات دران ولایت بسر برده ی ذعر کاء الدهر خان گفته اند که از دیو سلیمان اصطخر را گذاشته دران دیار توطن نمود از سخنان اوست که بادشاه را بر عقوبت فرمودن گناهکاران و باز عفو نمودن شل طبیب دانای شفق ست که حاجتمند شود بانگاه فتن بمقصود از بهر دفع مضرت و چون بانگاه فت باز محتاج گردد بود حتی الچه دیده است و نیکو ساختن الچه تباه کرده یعنی صاحب دولت در تادیب مجرمان و تعذیب خطیان و پاداش اعمال نایسنیده انتظام کردار ناستوده ایشان شل طبیب ست حاذق و پزشکی عالم که خواهد عضوی معلول را سالجه و مداوا کند نخست دشت و حرق و قطع آنرا و اداء فاسده پاک شود و باز تلخیج گردد با نبات لحم و التیام قطع و استصلاح جرح نپیراکه چون صاحب قدرت از عدم وحشای گناهی سزا باید که کند و مکافات آنرا عقوبتی فرماید تا زیردستان و متعدیان را بر بارتکاب قبایح و جرائم دلیری و جرأت ننمایند بر تعدی جنایت گستاخ نگردند آنگاه بتدارک و استمالت که شود و جراحت عقوبت را بتشفی اقبال نماید و از سر آن در گذرد و قول عنصر در سعائب و مثالب ایشان بر شد چه حکما گفته اند که العفو عند القدرة من علو الاقدار آورده اند که روزی لهراسپ شهریاران یکی از خدمتگاران را بتادیب سی نمود شهریار عادل آزاد مرد پرسید که چه سخنی گفت او بش سکنم فرمود که اسپ نزدیک او بش بی ادبی کنی و در اکرام محسن انتظام بیش برجا دا و اسط شریعت روی از حدود اعتدال نجاوز نمائی تا مستحق ملامت و عزلت نگردی و ستاره از سر رشش و عتاب نخشوی و هم لهراسپ گوید که ریاضت الاحمام بالعمل بسا تنها که درست شود به بیار ریاضت بشریر و مفسد را نیکو نسازد و ازین جاست که گفته اند ۵ هر کجا دانع با دیت فرمود ۰ چون تو مرهم نهی ندارد سود ۰ ذکر سلطنت گشتاسب دست سیاست شکوه فرو نشاند از شجاعت باغ اقبال او چیده بود دیده ریاست روی استقلال در آئینه جلال او دیده آورده اند که گشتاسب بادشاهی عالیقدر صاحب فکر و افر عمل بلند همت بود اما گهر ابهرے ناصواب نشده که بدین زرد شت در آمد در تاریخ بناکتی و مجمع سطور ست که ندد شت حکیم در زمان او ظاهر شده او در سبد اُحال شاگردی یکی از تلامذهٔ اریای پیغمبر میفرمود تا علوم غریبه بیاموخت و گویند که عمارت علوم نجوم نموده از اوضاع کواکب معلوم کرده که مانند بوسی شخصی پیدا شود که او را بنیاد آتش مطلب تجلی خالق فرد و ظلمت روی نماید و این یعنی سبب دعوت او گردد و شیطان در خاطرش افگند که شخص موعود عبارت از تست و بدین سبب بخلوت و عبادت مشغول شده و بنا بر کثرت ریاضت روشنائی بردی طاهر گشت و بر اسطهٔ عدم پیر و مرشد که او را از عقبات نفس و تصورات باطل بگذراند شیطان آن روشنائی را در صورت آتش بدو نمود ن گرفت از زبان آن بادی سخن آغاز نهاد و در زرد شت خیالات ابلیس اجتماع کرده فرمود با زرد شت نام نهاد و خود را پیغمبر پندا شت و خلائق را بدین مجوس و کیس آتش پرستی دعوت نمود بدین گمان را بدین کتاب نسبت کرده زندیق گویند و چون خلق جهان فطرت انگور عوارف غرده باشد که ایشان مژده ظهور او داده اند و در صدد آزار یاران شجیه کشیر برآ و منقول شده سوگند او نهاد زد آن مضمون میگفت که من پیغمبرم و روح القدس مرا بر گشت نجیب مدد میدهد و از حضرت ایزد تعالی و تقدس پیغام من می آورد و چون این سخن شایع شد و ذکر زرد شت در افواه دائر و سائر گشت و سخنهای زنده و پاژند مجمد اسنده را فواه و رد و جریان یافت ستایش او در مجالس گشتاسب تکرار یافت گشتاسب رغبت بصحبت زرد شت نمود ملاقات او را غنیمتی بزرگ دانست از صدر مجلس با صدر مجلس نهاد و چون کار او غیبت بحضور منجر شد گشتاسب بسی تمام پسر خود اسفندیار را با لهراسپ مجوس در آمد و در اطراف ممالک آتشکده بنیاد نهاد و فرمود تا دوازده هزار پوست گاو را با غث آنها را مانند پوست آهو نگاه ساختند و مدونات مقبول و نتائج طبع مستقیم زرد شت را بر پوست دستبرد محلول بران اوراق که مزاوار احراق بود ثبت نمودند و چون گشتاسب بالطوع آمد حکم کرد تا دو خزانه ساختند و کتاب شد نداء تعلیم هر چه تمامتر در انجا نهادند و جمعی

بمحافظت کتاب نکوید برگاشت و عوام را از تعلق آن باز داشت و خواص را بحفظ و تذکره ترغیب نمود و خلق کثیری را که از ملت مجوس تبرا نمودند بقبول آورد و تدوم جمهور خلایق کیش آتش پرستی را قبول کرده از طریق خلاف اعتراض نمودند و در مقام کجمجی آمده گفتند که ما ظاهر و باطن مداخ اتحادت سوختیم + ما هم روان باتو یکی طاریم و هم پیرون یکی + و گران از و حکایات غریبه نقل میکنند و چنین گویند که ایزد تعالی روح زردشت را در وقتی آفرید که از اعلی علیین خلق کرده بودند بعد ازان حقیقت الخیر گاه آمیخته شده بدرندخشت آن خیر را سه بار سیاه شاسید و نطفه گشته در رحم مادرش قرار گرفت و چون شیطان قصد کرد که او را هلاک کند هادی درمادرش دمید تا بیاری شما آواز او از آسمان بسمع مادر او رسید که ازین رنج شفا خواهی یافت و بعد ازان زحمت او بصحت مبدل گشت و در رحم مادر شش متولد گشت بخندید چنانچه تمام حضار آواز او را شنیدند و چون بمنزل گشت بسبلی از جبال اردبیل بالا رفت و از انجا فرود آمد کتابی بدست وی گرفت که این کتاب از سقف خانه که برین کوه واقع است نازل شده آن کتاب را فرو نهاد و چون هیچ کس معانی آن را ندانست بر سوسمار فرو خواند و یکی ازان حکایات این است که آتشی را در دست داشت و دست او نمی سوخت و چون گشتاسب بمجلس او در آمد زباده دو داده دست او نیز نسوخت و دست دیگران نیز رسیده حرقتی ظاهر گردید ابن الیثم گوید که آتشی که تا اکنون مجوس اورا پرستش مینمایند ازان آتش ست و بزعم ایشان تا غایت نمود در ایران راه نیافته و گوید که زردشت بر آسمان نخواهید و وه رطل روی را فرموده تا در چهار بوته گداخته و برسینه او نهادند و هر چه ازان روی گداخته میشد دشت رسید و دانه دانه فشرده شد و چنگونه بدن زردشت بیحفظ گشته ماند که گرشتاسب او را قبول نکرد و هفت سال وی را در زندان باز داشت اتفاقا روزی سواره بحوالی سرخت ناگاه چهار دست و پای اسپش تا بشکم فرو رفت چنانچه از پای ازان ظاهر نماند مردم عاجز شدند گشتاسب چند دشت را از زندان طلبیده از سرین واقعه استفسار نمود او گفت که سبب آنست که فرمان سن که پیغمبر منی بری اکنون اگر طاعت سن نمائی و دعا کنم تا خدای تعالی چهار دست و پای اسپ ترا باز داده و گشتاسب متقبل شده نزد زردشت دعا کرده اسپ بحال اصلی معاودت نموده و گشتاسب براو گرویده و سال این سخنان بسیار گفتند و منقول ست که ایراد آن مقتضی باطناب بود و عنان را بر و در سایر تاریخ خویش آورده است که گشتاسب هر سال با بحی از فرزندان و دست و ارکان دولت آمده گفت چگونه باد شاهی که تقلد بقلاده دین حق باشد خراج کسی گذارد که بت پرست + پشاه و جوان گفت زنهار دست پیرو که در دین آن نباشد مرید + که قوله تعالی یا ایها الذین آمنوا من یرتد منکم عن دینه فسوف یاتی الله بقوم یحبهم و یحبونه + و اندر طریق دین ما باشد این + گشتاسب خراج باز گرفت و چون جمیع مردم ایران زمین دین او را قبول کردند زردشت بگشتاسب گفت که این نشان جنگ بیا بایکدگر که رخصت نیست در ملت ما که با کافران مواسا کنیده آنچنان مواسات را شیطان معاونت نماید و نصرت ما از خداوند عز و جل بود گشتاسب نخست بار جاسب بادشاه ترکستان که بنای پیمان میان ایشان بایمان تاکید یافته بود و رسولان فرستاد تا او را بکیش مجوس دعوت کنند و ار جاسب ازین صورت خشمناک شده کتابی بگشتاسب نوشت که اگر ازین دین که تجدید قبول کرده دست باز نداری و ملت با باو اجداد خود معاودت ننمائی لشکر بدان جانب کشم و ملک ایران را ویران سازم و چون نامه شهریار ایران رسید بسان دریا از خشم بجوشید و وزیر و فرزند خود اسفندیار را طلبیده رشته مضمون مکتوب را املا نمود ایشان رسانیدند + بدیشان نمود آن خبرهای زشت بود + که ازین خبرها شاه خوران زشت بود + و ایشان از حد بار جاسب برگذشته گفتند عاجز ست که بسان او بود باطل گشت و با تفاق نامه خشونت آمیز بجانب ترکستان روان کردند چون نامه بار جاسب رسید باحضار عساکر شمال داده با لشکری که فضای زمین از کثرت ایشان تنگ آمد روی توجه بایران زمین نهاد و گشتاسب نیز با لشکری عظیم متوجه ایشان شده با سفندیار وصیت کرد که اگر بر ترکان ظفر یابد تاج و تخت بدو گذارد و چون هر دو سپاه صف آرا گشتند جنگی روی نمود که هرگز کسی مثل آن نشان نداده بود و پسر و برادران ار جاسب از حلیه حیات عاری و عاطل مانده ترکان روی بهزیمت نهادند گشتاسب منظفر و منصور بستقر خود معاودت نمود و اسفندیار را آذربایجان و ارمینیه فرستاد تا بضبط آن ولایت کوشیده آتشکده ها را معمور سازد و در قضیت اسفندیار یکی از بزرگان دولت جنبت او کرد که در سر هوس مخالفت و تمنای سلطنت در سر دارد و این معنی موجب افتاده گشتاسب فرمان فرمود که او را بقید سازند چون اسفندیار از مقصد مراجعت کرده بآذربایجان بیدر بقلعه گرکوه از نواحی ری دربار مجوس گشت و در ین اثنا ار جاسب فرصت غنیمت شمرده لشکر بسیار بملک گشید و پیر فقیر لیفه اسب را که در ان ولایت بسر می برد بقتل آورده و دختران گشتاسب را اسیر کرده بترکستان فرستاد و فیشر کیز نیز با حشمت متوجه گشتاسب شده شهر بار ایران بعد از محاربه با ار جاسب و انهزام از وی با ضرورت در قلعه امتناع گزید و رعایت حصانت و رصانت نمود و از انجا رسولان فرستاد و گشتاسب را دلگرم گردانید که از ین مهلکه بسلامت بیرون توان رفت و خود با ار جاسب را بقلعه گرکوه فرستاد تا او را از قید حبس خلاصی داده و التماس نماید که بجرب ار جاسب قدم در میدان جلادت نهاده و چون ار جاسب بقلعه گرکوه رسید او را سفندیار نخست اباه امتناع نموده آخر الامر بر اجابت و نصایح عمو خود جاماسپ بدان معنی همداستان شده بندهای خود را بقوت بازو و تیغ شکسته متوجه خدمت پدر گشت و بعد دیگر از قلعه بیرون آمده با ار جاسب محاربه نمود و دران حرب چنین که آید بتوفیق آمده لشکریان روی بهزیمت نهاد و بعد ازان فتح نامه گرگشتاسب با سفندیار گفت که منصب سلطنت حق تست اما عاری عظیم باشد که تو تاج شاهی بر سر نهی و بر چار بالش

نام تکلیه کنی و خواهران اقدر دست دشمنان سپرد باشند ازین سخن عرق حمیت اسفندیار در حرکت آمد از سپاه ایران دوازده هزار سوار و دوازده هزار پیاده گزیده بشتوین برادر خود را مصحوب گرانبایه و بانقام ارجاسب روان شد و عجم در کیفیت رفتن اسفندیار بروئین و ژوطریق استیلای او بر مملکت ارجاسب کلیه چند نقل کرده و اند که چون خبر دخروه دان از قدوم آن امتناع مینمایند یا ما چون جمهور مورخین فرس در کتب خویش آورده اند راقم حروف نخواست که این حروف و اوراق ازان کلمات خالی باشد در بیاری از نسخ مسطورات که اسفندیار دران سفر بموضعی رسید که از انجا بروئین و شکر که دار الملک ارجاسب بود سه راه میرفت و حصول از یک طریق که هم آب فراوان و هم گیاه بسیار بایان داشت مدت شش ماه دیر میرسید و از راه دوم که دران طرف آب و علف کم بود بیکماه و از راه سوم که آنرا اشتوان سیگفتند یکهفته وصول ممکن بود اما درین طریق موانع متعدد بود از شیران و جانوران درنده و سرما و باران و غیر ذلک سود اسفندیار سپاه را با شتوین براه دوم روان فرمود و خود با طائفه از خواص و نفائس متعه و جواهر آبادر بسم تجار از طریق اشتوان عازم مقصد گشت و با شتوین قرار داد که شتا چون قریب روئین دژ رسید بدیدبان موضع آرام گیرد و در شبی از شبها که شعله های آتش ازان قلعه بچرخ اثیر رسیده باشد با لشکر بآرامستگه و طبلخانه بوق و کوس از اطراف و جوانب جنگ در اندازد چون اسفندیار از مخالف و ممالک بسلامت بگذشت و نزدیک بحصن ارجاسب رسید آوازهٔ او در شهر قلعه افتاد که بازرگانی فاخر با مالی وافر از جانب ایران می آید و بنا بر آنکه میان او و اسفندیار در سابقه مخالفت دست داده از وی روی گردان شده پناه بشاه ترکستان آورده است این خبر بسمع پادشاه رسیده تاجرا طلب داشت و اسفندیار با پای بوس نشانیده جوهر خوش رنگ آبدار که لائق تاج شهریاران بود و پیشکش نمود و ارجاسب ازگمان راز مشتمل سفر پرسیده والدرا بجا آورد و او اسفندیار نیز نقی تحفه های مناسب با فوز بردی و طرائف خسروانه سرافراز گشتی تحسین با امرا و ارکان دولت تقرب نمود و روز بروز بر منزلت و اعتبار او در افزود یاد تا ارجاسب جهت او قریب بقصر فرو دش ماهانی معین نمود و چون اسفندیار ایران سافت یکماهه را قطع کرد بمحل موعود رسیدند و دران موضعه نزدیک آمد اسفندیار با ارجاسب التماس فرمود که رخصت فرماید تا امرا و اعیان را دران حصار دعوت نماید و پادشاه ملتمس را بسند بذل داشته و رقعی که خسرو انجم بایران عزیل خراسید به بهانه آتش بختین آتش بسیار برافروخت و بشتوین مشاهده فرمود تا نهاد رسید طبلها فرو کوفتند و با لشکر آراسته روی بحصار آوردند تمام در شهر افتاد که لشکر بیگانه رسیده لاجرم تماست سواران از قلعه بیرون آمدند و اسفندیار فرصت غنیمت دانسته با لشکر از خواص که با او بودند بهب و تاراج مشغول شدند و از طرف روئین دژ آواز خروش بگوش نوریان رسیده تحیر و مدهوش گشتند و اسفندیار با خواص سر را گرفته بیرون از حصار قلعه در آمد بقتل سپرساندند و از جانب دیگر بشتوین تیغ در ایشان نهاده و دران تیره شب صبح دولت ارجاسب و برادرانش بشام محنت و ملیت رسید اسفندیار خواهران را بدست آورده و تخت زرین افراسیاب را بر فیل سفید بار کرده نزد گشتاسب فرستاد و خرابی بی نهایت بولایات ترکستان راه یافته بعد از تسخیر اکثر دیار شرقی پادشاهی آن بلاد بیکی از اولاد اغریرث که برادر افراسیاب بود و طرکان به نبوت او اعتقاد دارند مفوض گشت و فرزندان اغریرث الهانا بعد السلطین تازیان با مر حکومت اشتغال نمودند قیام مینمودند آورده اند که چون اسفندیار از مهم ارجاسب فارغ شده در ولایت چین و سایر آن سرزمین آتشکده ها ترتیب داده خلائق را بر التزام ملت مجوس تکلیف کرد و ازان حدود براه دریا متوجه هندوستان گشت و دران بلاد نیز کیش آتش پرستی را رواج تمام داد و بعد از معاودت گشتاسب او را بدیار مغرب فرستاد و او انجا نیز سالها فائما و از عهده بر آمد و بتقضی ده که بدیدش گشتاسب بوی کرده بود طالب ملک شد و گشتاسب در تفویض مملکت بدین بهانه تمسک جسته گفت که شهرهای دور دست را فتح کردن مهمات را قاصی بلاد مطیع و منقاد گردانیدن کار رستم است فرمان هائی بر دو کیش نا قبول نیکند و خاطر من ازان جانب جمع نیست و لیکنه آنکه بزبان روی دارد مخالفت و مغلول زند ا آری بعد ازان بشفاعت قوم عنقریب رجوع ایم اگر شیده شود تا از تو ممنون گردد و کار جمیل و آوازهٔ پهلوانی تو بیشتر از پیشتر در اطراف و اکناف عالم انتشار یابد اسفندیار گفت هر چند میدانم که در ایفای وعده مدافعه و مماطله بنیانی دلفرض سر بسم صواب نیست اما امتثال حکم تو از جمله مفترضات می نماید چه اگر خواهی نخواهی نام نزد خالق و خلق بد سعاقب گردم آنگاه با لشکری انبوه با گراه متوجه سیستان شد و چون بدان حدود نزدیک رسید فرزند خود بهمن را بطلب رستم فرستاده بهمن بفرموده عمل نمود و بمقتضی شتافت و از فراز کوهی در شکارگاه رستم را دید که گوری را دسیخ گنی کشیده و کباب میکرد از عظمت و شکل و جثهٔ او در تعجب شد و گفت عظیم از قتل جبل بجانب وی اناخت و سنگ نزدیک رستم رسید رستم سر بپای خویش آنرا طبرزنی انداخت بهمن از کمال قوت رستم اندیشناک شده با خود گفت مشکل ست که اسفندیار بر ین شخص ظفر یابد و چون بهمن از فراز جبل نزد رستم آمد پیغام گذارد و جهان پهلوان بی تعلل بخدمت بدارد و آنچه وظیفه تبجیل و تعظیم بود در تقدیم رسانید اسفندیار با و خطاب کرد که بدرم گشتاسب میگوید که تو از پادشاهی مملکت که در مدت دولت او بمنزلت نیابتی و شرائط اهتمام سلطنت بجا نیاوردی سیستم جاب داد که من به بندگی و فرمان بر مقرر و معترفم اما احداد شما از آباد که داده اند از ضدت در گاه صاف داشته اند مع ذلک اگر کیرن مانع نبود می خاطر گزار ملازمت رکاب همایون نمودی و ستم اجداد شهید سعدت از اسفندیار التماس نمود که منزل او تشریف قدوم ارزانی دارد

چون تمامی تاج شاهی بر سر نهاده بر تخت سلطنت ساخت آنان که بر گزیدگان حق بودند و یاران را در بند سیکروندگان دین را از راه می بردند این سخن را گفتن سیمرغ مرا بر داشته بر اوج عزت این بود موجب مفاخرت نمیشود بواسطهٔ آنکه من بی حمایت سیمرغ بشهرهای چین رفتم و دستبردی نمودم که تا حال از آن باز نگردیده اگر بلاد چین آنست که من دیدم هیچ اصقیلی چندین فسانه ندارد اگر پیغمبر زرا از دست ساحران خلاص کردم اگر فریبرز را از دست پادشاه برگزیده بود ساحران و دیوان بروی مسلط نشدندی ای رستم تو با قبائل ظالمان و جبابرهٔ مباحات میکنی و من اسفندیارم پسر گشتاسب که روی زمین را از وجود بدان پاک کردم و فتنه‌های که در عرصهٔ ربع مسکون پیدا شده بود ساکن و ساکین را دم جهان را از خباثت اهل فسق و شرک خالی گردانیدم و عباد را بعبادت باری تعالی مستقیم داشتم تو چون جرات و جلادت خود را از کردی مردی و دلیری مرا نیز گوش کن انسان جلد بکی آنست که چون پیغمبری یعنی زردشت از حضرت آفریدگار مبعوث گشت و معجزات نمودار منصبات خبرداد خلائق از روی قهر و عناد با گشتاسب گفتند که در اوائل که پیغمبران نزد بهر ملک و ملت برسند یعنی زردشت از حضرت آفریدگار مبعوث گشت و معجزات نمودار منصبات خبرداد خلائق از روی قهر و عناد با گشتاسب گفتند که در اوائل که پیغمبران نزد بهر ملک و ملت برسند یعنی آورد یم و بردیم و مثال ایشان از بادشاهان می آمدند و دین عرض سیکردند ایشان از قبول شریعت هیچ منفعت نمیدیدند و چون من این سخن شنیدم شمشیر انتیام بر کشیده گفتم هر کرد و دین طعن کند به تیغ تیز سرش بدار آن جد کنم آنگاه با رشاد پدر مشغول شدم تا ملت قوم را قبول فرموده و سوسه‌های شیطان را از دل بیرون کرد و چون این خبر ترکستان صیدار جاسب ارکان دولت خویش را جمع کرده گفت گشتاسب از ملت آبای خود اعراض نموده و بدین محدث آورده است و پیروی او چون خود کرده اگر این کار تمام شود و خلائق با او اتفاق نموده با ما مخالفت نمایند ملکی فراخ در مملکت راه نماید و حرج و مرج در تو ران زمین ظاهر گردد اکنون علاج این مقدمه آنست که اسفندیار را از هم آوریم و بردیم و مخالفان را از میان بر داریم امرا و اعیان این رای مستحسن شمرده بعد از تهیهٔ اسباب حرب و آلات طعن و ضرب با سپاهی که دیدهٔ روزگار عشر آن را ندیده بود روی با یران نهاده بدیار ما در آمدند و خلقی بسیار بقتل آوردند و چون گشتاسب را معلوم شد که سالار ترکان با لشکر گران قصد او را دارد بی توقف و تعلل با جمعی از تهمتنان دریای وغا برادران و فرزندان بجانب معاندان روان شد و چون هر دو لشکر بهم رسیدند گشتاسب در قلب جای گرفته پیرش اسفندیار در میمنه با لشکر بیشمار و برادرش نیوزر در میسره و اهتمام من در آمدن ایشان طرف ارجاسب با پهلوانان و گردان و دومان افراسیاب و فرزندان بیدرفش و فرزندان بیدرفش و فرزندان بیدرفش عفریته در قلب آسام یافت و یک برادر خود را در میمنه جای داد و دیگری را بمیسره فرستاد و بعد از تسویه صفوف نخست بر در پدرم زریر بر قلب لشکر زنگ حمله کرده جمعی نامعدود را بر خاک هلاک انداخت چون پی در پی آن حال را مشاهده نمود بگردانی که بادی بود نعره زده زریر را در میان گرفتند و آن پهلوان تیغ تیز را بگردن مبارزان گماشته نمود مردانگیها کرد اما عاقبت کشته شد و چون آن زمانه چیره بادست و بازو از نخست بانقلاب از رخ گل بهزیمت کشت پس از نهضهٔ در میان چون پرنیش سانجاک مذلت کشید چون این خبر موحش بسمع ایرانیان که در قلب بودند رسید شکسته دل گشته روی بهزیمت نهادند و مخالفان در قفای ایشان تا سه روز بی انقطاع تیغ بر فرق ایشان نهاده بر زمین افتاده بودند از میان معرکه بیرون بردند و برادرم فرشادر و بیسره آورده صورت آن واقعه با گله را بطن باز نمود و من بسان آتش افروخته متوجه قلب سپاه ترکان گشته و علم نصرت بدست آورده بر افراشتم و چنان حربی روی نمود که بچکس نماند که جراحتی بدو نرسید و از فرسان چندان بقتل آمدند که بهرام خون آشام آب دیده آورد و آخر الامر ترکان از میدان گریز را جاجز آمده روی بر تافتند و عساکر منصور شمشیر انتقام را بر ایشان حکم گردانیده چندان دلاور را از بالای اسپ بر خاک مغاک انداختند که پشت گاو و ماهی خم گرفت با وجود این همه کشش قناعت نکرده از عقب بقیة السیف بتر کستان در آمدم در روز و شب از طلب ایشان نیاسودم تا آن جماعت از روی اضطرار با هم گفتند که این شخص دست از ما بنا نمیدارد و اگر سال گریز با ما بسر سد یک تن از ما زنده نگذارد ره تدبیر آنست که با یستیم بادی مردانه جنگ کنیم اگر ظفر یابیم نعوا المراد والا بمردی کشته شده باشیم پس بر سر راهی توقف نموده چون نزدیک ایشان رسیدم بهیات اجتماعی بر من حمله کردند من نیز دست توکل در حبل المتین عنایت الهی زده بهمه واقعه مشغول شدم تا هر اسپ مخالفت انداخته در مقام عجز و تضرع آمدند و گفتند که ما فرمان بردار توایم دل من بر این سخن قرار نگرفته همه را بر انگیخت کردم و از انجا بولایت چین رفتم و شهرهای آنجا را مسخر کرده در آن موضع تجارتخانه با ساده ایران و بجای آنها عبادت خانه با بنا نهادم و چهل از مدرسان مقرر کردم تا در آن کتب دین و شریعت قیام نمایند آنگاه از چین بجانب ختا رفتم و مجموع آن ولایت را بعنایت خدا مفتوح ساختم و از راه دریا رخت بهندوستان کشیدم و قلعه بهندوان در مقام معارضه آمده مهم بمقاتله انجامید و چندان محاربه نمودم که بر ایشان غالب گشتم و سواران دیار هند را اسیر کرده از گردن و خرطوم پیلان آن غنیم دیگر هزار و سه صد فرسنگ از بلاد و مفاوز آن دیار در زیر قدم آوردم و شنیدم که در بعضی بیابانها جمعی ساکن اند که عیالی نمی خورند و بیگ در ختان و میوه آن قناعت مینمایند و کار بکس نمیدهند بنا بر آنکه از عبور سیاه آسیبی بدیشان نرسد شب ازان نواحی بر سبیل تعجیل گذشتم و در قصبی بلاد هندوستان معابد بسیار بنا نمودم پس از ان مراحل طی کرده لشکر مغرب زمین کشیدم و دران حدود حکما و عقلا را شتران در روی سای روم بخدمت مبادرت نمودند ما را بدرست و راست ساخته شد و بر رو و با جسر بابسته و کتابهای

گذشته دران وقت قسمت ممالک میان فرزندان نوشته بود معروض داشته الناس تعهد نمکه شاهزاده باید مستقلا باداء خود باعمل نماید درین ولایت هم شخصی را از خود حاکم سازد چه هرگز معمول نبوده که از اهل فرس کسی درین بلاد حکومت کرده باشد لهذا مجلس ایشان را مبنی دل داشته دانا نجانا عنان عزیمت بجانب ولایات عرب منعطف گردانیده و در حدود عظیم بران قوم سرکش نموده مردان جنگی ایشان را انهای درآورده و ازو دیار عرب باز مردم آمده و دران بلاد سعا بینیاد نهاده مترا مردم بعبادت خدای تعالی مشغول شده نداز انجا بایران زمین آمده لشکرها مرخص نمودم پس از چندی بسعایت یکی از مقربان حضرت گشتاسپ مرا در قلعه از قلاع محبوس گردانیده و خود بقطری از اقطار مملکت متوجه شده چون آنجبر بسمع ارجاسپ رسید با لشکریای توران بلخ آمده آتش سیه و دران ولایت زده لهراسپ را بقتل آورده و خواهران مرا اسیر کرده بترکستان فرستاد و اسلحه و خزائن گشتاسپ را که در بلخ بود بر لشکریان قسمت نمود گشتاسپ ازین واقعه طبعی آرام گشته روی بحاربه از جاسپ نهاد و بهر دو سپاه بهم رسیده حربی هولناک اتفاق افتاد و فوزندان لهراسپ دران رزم کشته شدند و مخالفان در فش کاویان را پاره پاره ولشکریان پراگنده شده و گشتاسپ بعد از وقوع این حادثه از معرکه بیرون رفته بموضعی حصین تحصن جست و بعضی ازین واقعه بشفاعت جاماسپ که نزد من بجا آورد و از مجلس بیرون آمدم و باجمعی از پهلوانان که بر ایشان اعتماد داشتم شب و روز نا رفتن نیاسودم و بسایانها واقطع کرده شبخون بر سر لشکریان بردم و بطائفه از ایشان را بقتل آورده باید نمحق گشته و باز بجنگ ایشان معاودت نمودم و خود را بقلب ایشان زده همه را منهزم گردانیدم و لشکر بسیاری از عطای ولایت توران بود در معرکه بگرفتم و او کسین کرده بود که مرا بگیرد چون براعه اظفر یافتم بخدمت پدر آمده گفتم که خاطر من بچه دارین فتح قرار نمیگیرد و باین قدر قناعت نمیکنم چه ارجاسپ دیوار مرا بران زمین آمد و خرابی بسیار رسم ستور بیگانه بخانه ناراه یافته دعاری تمام باشد که بولایت او تاخت نکنیم گشتاسپ ازین حدیث علیحضرت خرم و مسرور شده گفت اگر تو بملکت توران روی دارجاسپ را بانتقام لهراسپ کشته مدینه صفریه را بعوض بلخ آتش زنی و برادران ارجاسپ را بانتقام پسران لهراسپ بقتل رسانی هرچه تمامتر خواهی گفتا خواهران خود را از قید رقیت خلاص داده در فرش کاویان را بیاوری افسر خسروی بر سر تو نهاده خود در کنج عزلت نشسته و بقیه العمر بتلافی ایام گذشته اشتغال نمایم من گفتم که بعنایت قادر یچون بهرچه فرمان عالی شرف نفاذ یابد قیام نمایم و در ما موارث شهریاری توقف و تاخیر جائز ندارم آنگاه با سعاد اسفندیار را بخدمت ایشان بمنزله هیچ دیاری براه آوردم و گزاسپ را باخود بردم و چون بجدود ولایت رشتی رسیدم از گزاسپ استفسار مدینه صفریه کردم او جواب داد که آن شهر سه راه دارد و در یک راه که نهایت نزدیک است منتهی میشود که بواسطه آن موانع عبور محال مینماید من توکل بر خدا نموده بالا پست کرده از راه نزدیک بخطر جسته روان شدم لشکر را بپشت سر گذاشته دران راه دو گرگ دیدم که بهیچ عنوان جانوری مهیب تر از انها ندیده بودم گمان قصد من نمودند سه بار دو را بتیغ تیز از بدن جدا ساختم در منزلی دیگر دو شیر با صولت مشاهده کردم که بر من حمله آوردند من یک چوبه تیر بهر دو را بهم دوخته و دیگر سیمرغ دیدم که از بالای کوهی بر من حمله آورد و من بشمشیر آبدار جهان را از لوث وجود او پاک ساختم و در مرحله دیگر اژدهای هفت سر متوجه من شد که دو دیوی سیاه از دهان او بآسمان مرتفع میشد و بر چشمی از دیوی لبان مشعله افروخته در نظری آمد من بتوفیق یزدان فیروز شمشیر کشیده هم و سرهای او را از بدن جدا ساختم چون بکسر رسیدم بخاک آن زنده او را سه بدونیم کردم روز دیگر بیدرنگش بجا بودم دیدم که او بسعی علمای غریب میکرد که ساحر آنرا تصدیق نکند ناگاه خود را بپوزگ بیخ شتر در چشم بینده جلوه میداد و سنگهای گران از قبیل بجانب من میانداخت ناگهان بدیوی ظلمانیه دگاه غباری بانگیخت چنانکه آبچکس نمیدید که گرد را نمیدگاه در یافته دگاه چون ابر قطرات مطر و تگرگهای بزرگ از دی متصل میبارید القصه جستجوی کردم و بسه روز دشش را از هوا گرفتم و بر زمین نهاده سرش بخنجر بریدم و انا نجا گذشته بآبی رسیدم که از کران تا کران کوه را گرفته بود من بنهایت تشنه قوی منت انداز آب گذشتم و بکنار آب دیگر رسیدم و از دور مدینه صفریه را دیدم و در چشم من آن شهری بنهایت بزرگ و مستحکم آمد از کوهی که باحتیاط و تماشای شهر بر سر آن رفته بودم طول ظاهر بزیر آمدم سه کس را دیدم از شکان که در ان صحرا تیری انداختند بر ایشان حمله کرده هر سه را گرفته گفتم که حال روئین دژ را چنانکه واقع بامن بگویند والا تیغ تیز پرشما حکم رانم گفتند سواد این شهر بوده متصل ست و دور آنصد فرسخ ست عاوه متحقیق بسیار بسیار قلعه آن ترتیب داده و جمعی انبوه از مردم بهادر کاروان بحافظت حصار مشغول اند مدخل شهر یکی از دو دروازه که بر برج و باروی آن نشسته و از سعه چندان دران شهر اند که در شمار نیایند و اگر از نسل اوراسیاب اند من چون این سخنان از ایشان شنیدم و دران زمان بر ما دوم و پشترین بن کی شده و شمشاد قن از پهلوانان ایران اختیار کرده و دهیکی را در صندوقی نشانده هر دو صندوق را بر شتری بار کرده با لفاس قشمه و اسعه و جا آبها رو اسپانرا هموار بر سم بازرگانان متوجه مدینه صفریه شدم و در زمان توجه بدان جانب با همدم و پهلوانان سیاه گفتم که اگر تورانیان بجاربه شما آیند در جنگ تقصیر نکنید و خاطر جمع دارید که از حال شما غافل نخواهم بود چنانچه بدین منوال مدت سه روز بمنازل و شارسانات حرب بر افراخته گذشت و از کسی جنگ ندیدم چون قریب بدروازه صفریه رسیدم مردم که بارها از شتران فرو گرفته بطریق تجار تبسم ها و دران محراز نده مقالات این حال برادر ارجاسپ برده گذارده من بر خاستم و جای پرانجوره ابر باد تبر زنده و دو زده سه تخته بر دوم و دار اسپ و دیگر تعظیم فوم و داد آن هدیه ها را بزرگ شمرده و دران تبر را تعجب نظری انداخت و سیگفت که کدام استاد بنارا تراشیده است بعد از ان باسن خطاب کرده که راست بگوئی که توجه کسی و بدین ولایت بهای چه آمده و

و این تیرها را از کجا آورده که من مثل این سهام در ایران زمین دیده ام در زمانی که با گشتاسپ و اسفندیار جنگ میکردیم من بدل قوی جواب دادم که من مردی بازرگانم و پدرم شنیده ام از ترکستان بیاورم از ایران است گاه قمشه در جهت از مشرق بمغرب میبرم وگاه از آنجا بایبجا می آورم و من این تیرها را در فلان شهر از شهرهای ایران خریده ام و بنده ازین جنس بسیار داشتم که اسفندیار که در روز خوش بسیار با خوشی بود و ستم از من بستد چون برادر ارجاسپ این کلمات بشنید مرا همراه خویش بشهر در آورد و بسمع پادشاه رسانید که بازرگانی چنین از ولایت ایران آمده است و مال بی نهایت در آورده همه لحظه باحضار من فرمان داد و من با پیشکشهای مناسب بخدمتش شتافتم و در اثنای مکالمه پرسید که از اسفندیار چه خبرداری گفتم که لشکرها فراهم آورده عزیمت آن داشت که از راه هفتخوان متوجه این دیار گردد ارجاسپ ازین سخن تعجب نموده تبسم کرد و مرا برکاکت رای منسوب گردانید گفت اگر اسفندیار مرغ شود از آن طریق پرواز نتواند کرد و من در وقت بیرون آمدن از مجلس بعرض وی رسانیدم که زحمت من در بیرون شهر نامحفوظ است ارجاسپ حکم فرمود تا در اندرون حصار وثاقی وسیع جهت من مهیا ساختند آنگاه اموال و صنادیقی که برجال مشحون بود بمنزل خود آوردم و بعد از زمانی و مدتی قلیل غلغله در شهر افتاد که از جانب ایران سپاهی بفلان موضع رسیده است مثال داد تا شیران بیشه جلادت در ملازمت برادر او از شهر بیرون رفته بدفع مخالفان قیام نمایند چون قلعه و حصار از دلیران روزگار خالی شد من فرصت نگاه داشته هفتاد کس از خواص خود را که بحیله بشهر در آورده بودم بضبط دروازه ها فرستادم و گفتم که فریاد زنید که دولت اسفندیار باقی باد و خود با دو نفر بقصر ارجاسپ رفتم ارجاسپ از نعره ایرانیان متحیر و مبهوت گشته بود که ناگاه چون قضای مبرم بایوان او در آمدم و آن ظالم را که از تجبر سر بذروه کیوان میکشید از پای در آوردم آنگاه بمدد برادر خود پشوتن از حصار بیرون آمدم و بر لشکر مخالف حمله بردم و ایشان را شکسته برادران ارجاسپ را از میان برداشتم و آتش در حصار زدم و خواهران خود را بچنگ آوردم و مقیمان شبستان ارجاسپ را اسیر کردم و مظفر و منصور روی بایران نهادم و چون در مراجعت عبور من بر قلعه افتاد که بر قله جبلی رفیع ساخته بودند و مردم حصار آنجا بت می پرستیدند و در آن حصار صنمی بود بسیار قوی هیکل که مردم ترکستان نسبت باو اعتقاد عظیمی داشتند و از اطراف آن دیار هرساله درم و دینار برسم نذر بدان بتخانه میفرستادند چون قریب بدانجا رسیدم بر فراز جبل جمعی را دیدم مسلح با جثه های بزرگ در هیأتهای زشت که گوئیا دیوان بودند یکی از اهل بتخانه نزد من آمده گفت که صنم ما که بعبادت او مفاخرت مینمائیم مرا نزد تو فرستاده پیغام داده است که ای اسفندیار بقوت و شوکت و گنج و سپاه خویش فریفته مشو با اینکه بر ابنای جنس خود ظفر یافتی مغرور مشو و مفاخرت مکن بلکه پرستش مرا مایه رستگاری دان که هر کس مطاوعت من کرده بمرادات خویش فائز آمده و آنکه مخالفت من ورزیده مطرود و مخذول ازلی و ابدی شده دیگر درین قلعه جماعتی اند که یک با هزار کس برابری میکنند من چون این کلمات ناپسندیده استماع نمودم توکل بر خدا کردم و از اسپ فرود آمدم و فرمان دادم که سواران همه پیاده شوند و مانند پلنگ ببالای کوه دویدن گرفتند و بت پرستان سنگهای گران می انداختند تا آنکه نسیم فتح بر پرچم ما وزیدن گرفت و جمعی بیدینان بر دست ما هلاک شدند و قلعه را مسخر ساخته به بیت العبادت ایشان در آمدم و بت و بتخانه آن روز برگشتگان را منهدم ساختم و اموال نامحصور و نفائس موفور که سالهای دراز ذخیره نهاده بودند برداشتم و با دیگر تنسوقات نزد گشتاسپ بردم ای رستم مرا درین پهلوانیها که شنیدی احتیاج بسیمرغ نبود بلکه اعتماد و استظهار من بعنایت الهی و فضل نامتناهی او بود و چون فکر کردم و از احوال تو تفحص نمودم دانستم که استحقاق آن نداری که در صدر مجلس نشینی مگر در ولایت و خانه خویش و مرا هیچ احتیاج و طمعی بتو نیست لیکن غم آن دارم که دیگر ای خواهی مرد چون رستم این سخنان شنید از دلاوری اسفندیار اندیشه مند گشته خواست که از بارگاه او بیرون رود اسفندیار آن معنی را معلوم کرده بنیاد تلطف نمود و دست رستم را گرفته در پهلوی خود جا داد و گفت رسم ما آنست که مهمان را عزیز داریم رستم خرم و شادان بنشست و اسفندیار فرمود تا خوردنی حاضر آوردند و با رستم در یک طبق طعام خورده مدت نه شبانه روز با هم بنای عیش و نوش بسر بردند درین اثنا هر چند اسفندیار سعی نمود که رستم راضی شود که او را بند کرده نزد پدر برد او راضی نشد و التماس نمود که بی قید در رکاب او بخدمت گشتاسپ شتابد اسفندیار رویین تن بدان ملتمس تن در نداد و در اثنای قیل و قال مضمون این مقال ادا کرد بیت ببینیم که تا اسپ اسفندیار · سوی آخر آید همی بی سوار · و یا باره رستم جنگجوی · بایوان نهد بی خداوند روی · عاقبت الامر مهم بر محاربه قرار گرفت و رستم بایوان خویش شتافته آن شب را بتدبیر وجهی بروز رسانید صبح مسلح و مکمل قدم در میان میدان نهاد و اسفندیار نیز بزور بازوی خویش مغرور گشته روی برزمگاه آورد و آن دو صفدر در میدان نبرد چندان جنگ کردند که بهرام تندخوی اگر توانستی از طارم پنجم بزیر آمدی و ابواب آشتی بر روی ایشان برگشادی و هنگام شام رستم مجروح و نالان بایوان خود معاودت نمود و بمعالجه جراحات پرداخته روز دیگر بر سر بیشه خویش رفت و آن شیر بیشه هیجا را بیک چوبه تیر بر خاک هلاک انداخت و خرده بینان دانند که آنچه عجم گفته اند که تیغ و تیر بر اندام اسفندیار کارگر نبود و رستم بتعلیم سیمرغ تیری بر چشم اسفندیار زد تا هلاک شد از قانون صواب دور است چنانچه فردوسی رحمه الله درین باب فرماید شعر چو رستم کز اندر کمان راند زه · بدانسان که سیمرغ فرموده بود · بزد تیر بر چشم اسفندیار · سیه شد جهان پیش آن نامدار · خم آورد بالای سرو سهی · ازو دور شد دانش و فرهی · نگون شد سر شاه یزدان پرست · بیفتاد چاچی کمانش ز دست · چنین گفت رستم باسفندیار · که ای تیغ زن پهلوی نامدار · هم اکنون بخاک اندر آید سرت · بسوزد دل مهربان مادرت · تو آنی که گفتی که رویین تنم · بلند آسمان بر زمین برزنم · ز یک زخم برگشتی از کارزار · بماندی چنین بر زمین سوگوار · ز گفتار رستم دل رویین تن · به پیچید چون مار بر خویشتن · چنین داد پاسخ که گردون سپهر · ازین گونه بسیار ورزیده مهر · جهان یاد دارد ازین صد هزار · فلک را نخستین نشانست کار · بگفت این و رفت از تنش جان پاک · تن خسته افتاد بر تیره خاک · بعد از هلاک اسفندیار رستم پسرش بهمن را حسب الوصیت او در سیستان نگاه داشت و پشوتن تابوت برادر را با ناله و خروش و سپاه سیاه پوش از زابل بایران آورد از سخنان اسفندیار است که گفت الشکر افضل من بذل النعمة لانه یبقی و النعمة لا تبقی یعنی شکر منعم حقیقی بهمه الملک

افضل ست از نعمت و ادن چه آن پائدار ست و این برگذرنده هم گوید که لا تعمل عملاً فی السر تستحی ان یکذب فی العلانیة و در نهان بر کاری اقدام منمای که اگر آشکار شود شرمسار بری و هم از کلمات اوست که هر که با بنای کار به عداوت و دشمنی باشد چون نواب زمان عداوت دوران روی نبود نهد بالضرورت به دوستی میل نماید همین که اسباب ضرورت مندفع و مرتفع شود به طبیعت اصلی باز گردد و بعهد یداساس عداوت که شد پس بر جزم نماید و جانب که پیچاپوسی و شمن که از روی اضطرار باشد فریفته نشود و طریقه حزم را مهمل نگذارد آورده اند که چون خبر مرگ اسفندیار بگشتاسپ رسید از کرده پشیمان گشت و بر فرقت فرزندی مانند خود زاری و سوگواری نمود و لهذا از مهم تعزیت سپاه و بجاماند گان کشیده باز گشت و سیان جانبین کارزارے هولناک و پیکاری مهیب دست داد خلق بسیار و عدد بی شمار دران عرصه معروض تیغ مدید رنگ گشتند چون آتش جنگ ظفر منصور بازگشت بمن هفتصد یار را که مادرش از اعفاد طالوت بود از سیستان طلبید و صاحب عهد ملک و فرمان سپاه گردانید و او را در زمان اسفندیار بزرگ همت لشکریان اندک سال ۰ میگفته و معنی لفظ بمن در لغت یونانیان یکصد فیل باشد و چون گشتاسپ او را تعویض ملک و لیعهدی کرد بمن باز پرداخت لباختن زاد و سعادت اشتغال نمود و همگی همت بر عبادت حق مصروف داشته گفت ۰ مرا مرغ غاری دنان جوی ۰ + پیاز مرز بانی و کخیره وی ۰ + پے از آنکه رم چند بیچ ۰ + بدیدم بجز پیچ و تیمار هیچ ۰ + لب نان خشک و دم آب سرد ۰ + ازان به که از خوان سستان وی نبرد ۰ + مکن تکیه بر تخت و تاج و سپاه ۰ + مرو در پی دولت و مال و جاه ۰ + که دنیا بسے چون تو را دیده ۰ + بسے چون تو را داده ۰ + کنون تا چه خواهد بسے چون تو باد ۰ + از آثار او ولایت بیضا ست در مرغزارے واقع شده که طول آن دو فرسنگ ست و در نواحی محروسهٔ شیراز فضائی بدان نزهت و نزهتگاهی بدان طراوت کس نشان نمیدهد بر پیشستان و یادر مشارفضلای دهر و مستطاد الراس علمای عصر بوده است مانند ابو عبد الله که شیخ ابو اسحق فیروزآبادی نام او را در طبقات فقهای معتبر یاد کرده است و قاضی ابو بکر که در انواع علوم تصانیف متعدده دارد و قاضی ناصر الدین بیضاوی که مصنفات او در السنه و افواه سائر و دایر ست و غیرهم ازان فضلا که تعداد ایشان سبب اطناب میگردد و گویند شهرابه و سیسه نیز در مادر النهر از بنا های اوست و گشتاسپ اول پادشاه است که دیوان رسائل یعنی عبارات خوب و اختراع مکاتبات ابتدا مرغوب و در زمان او مستحسن گشت و حکایت کرده که مکاتیب در رسائل را در غایت فصاحت و بلاغت نویسند و بخست که سیاه آتشکده در بارهٔ سکه نقش کرد او بود بر یکروی سکه نقش آتشکده بود و بر یک جانب او صورت گشتاسپ که تاجی بر سر داشت مدت صد و بیست سال بر سریر سلطنت نشست و بعضی بنیشتر زین نیز گفته اند نقش بر سر ست لینے عابد نار و از سخنان اوست که اعز الناس بالقناعة من احسن الله تعالی الیه ابسط یده بالقدرة سزاوار تر کسی بقرونی از خلائق آنست که حضرت باری عز و علا در بارگاه عاطفت را حسان از زمان در شته است و دست تصرف او را بر عالمیان مبسوط ساخته ۰ تو تواضع کردن فرزان نکوست ۰ + گدا گر تو اضع کند خوی اوست ۰ + هم او فرموده که مرده و انکه دین ندارد در نظر بصیرت بیدار زنده و امانت نیست آزاد که دین نیست حقیقت این سخن آنست که هر کس حضرت پروردگار جل و علا را قادر و مختار نداند و شکر آلاء و نعماء او را چنانکه سزاوار بندگی اوست ادا نگذارد حشر و نشر و پاداش اعمال و جزای افعال را منکر باشد چنانچه از مرده اقامهٔ خیرات و اشاعهٔ حسنات و حسرت از معاصی و اجتناب از مناهی نزد عاقل متنع نماید از شخص بدین نیز صدور و بروز این حرکات بشیائبهٔ شک و فائده ریب محال و متعذر بود و از کلمات اوست که لیس الملک لاحد ان یحسد الملوک الا علی حسن السیرة و از اوست که اگر پادشاه حسد برد بر دیگر ملوک نگردد بر نیکوئی سیرت حسن سریرت و لفظ حسد در این کلمه بر غبطه و تمنی باید حمل کرد نه بر رذیلت حسد یعنی پادشاه باید که آرزو برد بر تحصیل نام نیک و انصاف باخلاق حسنه سعی نماید تا صیت عدالت او چون دیگر سلاطین عادل نیکوکار در اقطار عالم انتشار یابد و ذکر محامد مفاخر او مانند سائر خواقین فیروز مقدار بر صحائف سجل مهنار مخلد و موبد ماند و از نتائج طبع او ست که الملوک علی السوقیة انما هو لقدرته علی اصطناع الصنائع بفضیلت پادشاهان بر رعیت و ستان اهل سوق بدانست که او را قدرت بر نیکوئی کردن و ستائش اند و حسن یعنی پادشاه همایون رای آن بود که وسائط عقد مهمات و وصائل حصول اغراض را مقاصد و مطالب آن شناسد حسن عنایت و صدق رعایت در تربیت اولوالالباب و ارباب زمان که بهتمد او در استحقاق کمر ست دارند بپذیرد دل دارد چه ایشان قدر اکرام و قیمت احسان دانند و شناسند و شکر انعام کما ینبغی گویند چنانچه آثار آن از حاشی روزگار محو نشود و با بقای عالم برابر ماند هم گشتاسپ گفته است که هر که بنام فریفته شود نشان در ماند و هر که باین آنت کند بکان در ماند و سبب این سخن آن بود که او وزیری داشت رستم روشن نام که بنام وی فریفته شده بود و برادر اسفندیار کلی که وزیر سابق را بسعایت او معزول ساخت اما از کار رستم روشن آگاهی نداشت که در مرتع دلها و مصارع تعهد جانها تخم بدی میکاشت ناگاه پادشاه هندوستان سر بسکی خروج کرد گشتاسپ بال در حال احتیاج افتاد که لشکر را تجهیز کرده باجمع مقابله نماید بعد از تفتیش در خزانه هیچ نیافت با وزیر مشورت نموده وزیر گفت مال نزد رعیت ست باید تحصیل نمود پادشاه دانست که این حرکت موجب خرابی مملکت ست درین اندیشه بجانب محارف بجالی رسید دید که سگے بر دار کرده بود و نداند آن سبب آن پرسید چوپان عرض کرد که این سگ مستعد سن بود که ریه خود را بوی چون نقصانے فاحش در ریه سن پدید آمد تفحص کردم در یافتم که این سگ با سن خیانت کرده یا اده گرگی الفت گرفته چشم خود را بانها نگرسفندان یا

ماوه گرگ بقدر احتیاج می ربود گشتاسب ازین معنی متنبه شده تفحص حال رعایا و زیردستان نمود معلوم او شد که بسبب زیادتی منع غله از ایشان برده و مال او را کلی از میان برده است و زیردستان بسبب هر دو را بردار کرده و بخون حسن و حسین مرتع خود را نمناک داشته اند ذکر سلطنت آبهمن بن اسفندیار بن گشتاسب ملقب بدراز دست فارسیان بدین جهت او را دراز دست خوانند نکته دست تصرف وی بر اقالیم سبعه دراز شد اکثر ارباب اخبار گفته اند که بفضیلت و دانش او هیچ پادشاهی از ملوک عجم پیدا نشد او پادشاهی بود در غایت قوت و وضع و عدالت و شفقت و مرحمت حافظ ایران و میراث پدر خود بنده خاص خدا و خادم اهل و حامی رعایا و حاکم شماسات هم او گوید که دل کیکه نام خداوند تبارک و تعالی را در اوائل مکتوبات ثبت فرمود هم او بود و سبب تسمیه آبهمن باین اسم یعنی اردشیر گفته است که روزی اسفندیار نزد گشتاسب رفته بود که او را مژده داد تا مولد پسر او در آن هنگام هاتفی را دید که طرفی در دست خود داشت و میگفت خذ ایها ذی الهام یعنی ای پرسیده که چه نام داری خادم جواب داد که اردشیر در مفاتیح العلوم در ذکر گشتاسب ذکر آبهمن کرده میگوید که گشتاسب را در اصطخر پسری بوجود آمد که اسم او آبهمن بن اسفندیار بن گشتاسب دکان یعنی آبهمن الاسمین و لقبه طویل الید آورده اند که گاه که عالی بر لاتی فرستاده بر سبیل خفیه پنهانی برادر گماشتی تا از کیفیت معاش او و رعایا را علام نمود بی اگر عمل کردی پایه او را رفیع گردانیدی و اگر ظلم و بدرزیدی جزای اعمال او در کنار گرفتی نهادی در رسالهٔ یک نوبت با حضار رعایا فرمان داده از سخت فرود آمدی و بشکر و سپاس حضرت آفریدگار بر زبان راندی آنگاه گفتی که یک سال شدین پرشتا حکومت و سلطنت کردم اگر در امر بی انس یا از ثواب و عمال سن صادر شده است که رضای شما بدان مقرون نبوده اعلام کنید تا بفرمان رسم بعد ازان موبدان موبد بر پا خاسته گفتی که پادشاهی آنچنان مستدام باد که خاص و عام او را دعا گویند و شاکر نه و جمعی سلوک و سیرت او محمود و مشکور طایفه جمهور ست آنگاه شخصی را دیدکه او را گله مردی بود و با گله بگذر بطریق مواخات و موالات سلوک نمایند و زنهار خیانت نکنید و در هر حال باهم رعایت دوستی نمایید و از خدا ترسید و از طمع کاسته و بر باشید و با گوزمی گفت که هرگاه به بینید که گرگ سیل بر رمه ما نهد گرگ را نه و جمعی را از طریق سداد و انحراف نمایم مرا ازان کاری که خلاف رضای الهی ست باز دارید و منع نمائید و نگذارید که بدین جهتی بر اصحاب خشم گیرم و همواره مرا بر کارهای پسندیده ترغیب کنید آورده اند که چون تخت سلطنت بوجود همین نبیره آرایش یافت از اصابت رای و درایت فکر و اشاعت عدل و افاضه نوال و اعانهٔ قلوب کار عالم نظام رسیده امر مملکت بر منهاج استقامت منتظم گشت لجرم از اشتغال باستمالت خاطر و رعایت جوانب رعیت باز نماند و بانتظام مهمات خویش و ترتیم دستان و تخریب ایلستان مقصور گردانید و در انحطاط و انطماس آن دودمان کمر جد و اجتهاد بر میان بست و لشکر فراوان از پی او روان شد و بقدم بلان صوب شتافت و ذکر او بعقب ایشان رسیده دین اشتا بسمع حضرتش رسید که سلطنت تند بادست نهال حیات رستم را از چمن زندگانی از پای در آورده و شجرهٔ زندگانی او از صرصر قهر روزگار در بوستان حیات پژمردگی پذیرفته و اوراق پرشکوفهٔ پرسندیده پهلوانی نشسته و برشکای رایهبری پدر تکیه زده چون شهریار آفاق بدان دیار رسید و میان ایشان جنگی سخت دست داده و اطراف بین خلق عظیم و جمعی کثیر بقتل آمد چنانچه صحراها و ان از اجسام کشته پاشته گشت و در ان جنگ تمام اقارب و عشایر و پسر رستم و فرامرز کشته شدند و نسوان و بنات ایشان را همراه زال نر اسیر و دستگیر نمودند همین در زمان سلطنت خود پسر بخت النصر را از ولایت بابل معزول کرد و گوش را که یکی از اولاد الواسب بود و مادرش دختر یکی از فرزندان نبی اسرائیل بود بدان دیار روانه گردانید امر فرمود که اسیران بنی اسرائیل را بزمین بیت المقدس برگرداند و هر کس که ایشان خواهند بر ایشان والی گرداند کورش آن قوم را جمع کرده و ایشان را بحکومت بنی اسرائیل نصب فرمود و در بعضی کتب سطور ست که لهراسب در زمان حکومت و سلطنت خویش بخت النصر را از حکومت معزول ساخته اسیران بنی اسرائیل خصوصت انصراف داده بود تا مملکت شام را مصمم ساخته بمدد ایشان بموجب فرموده عمل نموده بودند در زمان دولت همین و ولایت بیت المقدس به نهایت آبادی و غایت معموری رسیده بود و همین رسولی بنی اسرائیل فرستاده بود در لک ایشان رسول را بقتل آورد و همین ازین واقعه متاثر شده بخت النصر را نفرستاد تا بار دیگر ولایت و مملکت آن جماعت را که طاعت خدا میکردند و بندهٔ طاعت بادشاهی نمودند خراب سازد و او لشکر کشیده تمام بیت المقدس را خراب و ویران ساخت و باصد هزار کوه کنا رسیده که برده و اسیر کرده بود بعراق عرب باز آمد و العلم عند الله تعالی و چون صد و دوازده سال از حکومت همین گذشته شغل مملکت و داراتی سپاه و رعیت را برای نبیره خود دختر هماییان اختر او بود تفویض نمود و بسپرغم و سایان را محروم گردانید بر سایان چشم سپید داشت که ملک او بدو انتقال یابد چون صورت واقعه برخلاف مراد وی روی نمود املاک پدر هجرت گزیده و بفنون رت انقطاع و انزوا اختیار کرده طریق زهد و عبادت پیش گرفت و بگوسفندی چند که شیر آنها را و شیدی و وجه معاش خود مرتب گردانیدی کفایت نمود و بمجلسی که همین رنجور شده و در زان آوان بسن آهنگ روی بدار البقا آورده بود پسر همین فرمود تا اکلیل بر شکم های نهاده سایان را درین جهت خاطر گرفته شاه سر و عالم نهاده و در تدبیر سلیمان شاهی مذکور ست که چون دارا از جهانگیر تولد شده جهانگیر گرفته پسر را باجواهر بسیار در صندوقی نهاده بر رودی ادرود های اصطخر بلغزه ادرود هایی بلغ آبخیز تا گاه آسیابانی آن صندوق را بر کنار رود گرفته بکشاد در انجا پسری دید با فر و بهی و حسن و جمال او را بخانه برده و نگاهی همت بر تربیت او مصروف داشته تا بحد بلوغ رسید و آنها

شاهان و بلندگوه شهریاری و چنین او ظاهر گشت و با جمله مدت ایشان جوانی بخدمت مادر مستعد شده و باشارت پدر وارث تخت و تاج گشت اما در تاریخ عجم چنان مفهوم میگردد که چون در آخر ایام حیات خود افسر فرزندی بر سر داران نهاد و جهانجو نوازش آن میفرمود چه بگمان مشت از عمر وی یکدو شمعت + و اما بنیاد ماگو چو ماهی شست + هنوز از چه دارالسیر بود خرد + و لیعهدی خود بدارا سپرد + بدو گفت لگی چنین نامدار + که هست از ملوک جهان یادگار + بقوت نگی کردم و داوری + و در آنگاشتی تو هم چه آنگشتری + و تو نیز آنچه این سپنج سرای + بجاگذاری بجای + مگر جز بدین طرز و آئین رسم + نیابد تراملک کیخسروی + و از اساطین حکما که معاصر بهمن بود یکی دیقرا طیس است و دیگر بقراط حکیم که پیوسته آن شهریار ایشان را سفر زود محرم دانشی و از انوار علوم و شعاع فضائل آن دو حکیم محقق اقتباس نمودی و بهمن مصاحبت و شرف محاورت ایشان نکته های بدیع و معانی غریب آموختی و کردی از جمله سخنان بهمن یکی آنست بالا فضال مبتلا الا قدار بسبب کرست نمودن و اکرام صنادید بزرگ بیمار یادت شود چه هر که در خداوت و باب کرست بسر برد از ارباب استحقاق و چهره اصحاب احتیاج بگشاید باید دانست که ابواب ارتزاق و درهای اقبال بروی مفتوح گرداند شعر المجد لکف و السماح بنانها + لا خیر فی لکف بغیر بنان + و دیگر آنکه حسن الذکر شرط العمر یعنی یاد کردن به نکوئی سپوخ درخت زندگانی سست بسر بردن و دور اندیشی ساکنان خطه فضل و دانش مخفی نماند که سالکان عرصه کون و فساد و تاج آباد و اهمات ازانبیا و اولیا و سلاطین و حکما هر چند در باب دفع البلیکی رای زدند بصیرت تدبیر دست رد بر پیشانی تقدیر نخواهد نهاد و میسر نشد که لحظه در اوقات محدود و افزایند چون این باب را مسدود یافته و طریق دیگر شروع نمودند بعد از تتبع دانستند که ذکر بایسته قائم مقام حیات نامی ست پس در نفسی که رشید و صالحت جرائد معانی و حواشی دفاتر هنر گواری را بنیاب گردیده و خصال حمیده موشح و مزین گردانیدند و در وای مجد و طیلسان شرف را بحامد و محاسن شیم معلم و مطرز ساختند لاجرم عمر ثانی و ذکر باقی یافتند دیگر آنست که الرفق مفتاح النجح چرب زبانی کلید باب امانی ست و سوء خلق بموجب انهدام اساس ولت و زهقاص قواعد حشمت و مکنت ست و رفق و مدارا و تسلم و سهاسار سائط نا کیدن اسباب عودت و وسائل تشیید بنیان حرمت و شعبی و تیزی دوستان را برماند و نرمی سخنان خوش دشمنان را دوست گرداند قال الله تعالی و لو کنت فظا غلیظ القلب لانفضوا من حولک پس هم فرماید بتجربه الحرب تضیع العمر آزمودن مر آزموده را شایع نمودن زندگانی ست + و اکملات دست که الانصاف احسن الاوصاف و داد دادن بهترین صفتهاست و بمقام مطایبه از ظالم کشیدن نیکوترین خصلتها پسندیده است ذکر خاتمت حال و بعضی از گذارشات رستم دستان و مآل کار اولاد و احفاد او و سود خان و نسابان عجم گویند که نسب رستم منتهی بحضرت شید میشود و در حسب بشابه است که از تعریف و توصیف مستغنی ست و احتیاج باظهار و ابراز ندارد و ابرار پدر بیک دشت شغاد نام بغایت مفسد و شریر بود متحکم حاکم کابل بالعقد خود آورده دران ولایت لیسری بر شاه کابل از ننگ خراج گذاری و شغاد از غایت حسد بکارزی و شقاوت باهم شکایت رستم نمود و بقصد او کمچت گشتند و با یکدیگر مواضعه کردند شاه کابل باخراج شغاد از دوا و الملک خویش فرمان داد و او از دیار بیرون آمد و بسیستان توجه نمود و شرف دستبوس پدر و برادر فائز گشت و رستم مقدم برادر عزیز را گرامی داشته استفسار نمود که چه واقع شده که میان تو و حاکم کابل محبت و مصاهرت بنزاع و مخاصمت انجامیده شغاد جواب داد که دران ولایت رسولی از سجستان لطلب خراج بملکت کابل آمد اتفاقا اهبت و اصابه کابل شاه ظاهر گردید و در ادای مال تعلل آغاز نهاد و چون من او را از مخالفت و تحذیر نمودم خشمناک گشته باسن عربده بنیاد کرد اگر تو در مرغزه شی آدم مخ طرطبوری بدیدار او پیش خویش نماند تا چند از رستم سخن گوئی و باقوت او بسیاهائی سن زور بیازمائی برادر نرم و ولایت سن از ولایت آن بی سعادت چون آن بی سعادت اشال این کلمات باخشونت گفت مرا از ملکت خویش عذر خواست و بپنجاب فرستاد رستم از استماع این سخن برآشفته باحضار لشکر مثال داد اطراف کابل ناحقی کنند شغاد بجهان بهلوان گفت که شاه کابل کیست که تو از این همه ساز و سپاه برسر او روی و این همه حساب از وی برگیری و غلیظه آنست که تو قف جائز نداری و چریده متوجه آن دیار گردی و سن نیز در رکاب تو بیایم لجرد استماع آواز ده توجه تو کابل شاه بشک در اطراف آفاق آواره گردد یا تیغ و کفن بخدمت شتابد رستم بسخن آن غدار فریفته شده با غدار بی وفا عزیمت کابل نمود رستم شغاد را قصد نمود کابل شاه از مزدکرده او را از توجه رستم اعلام داده و در نامه شرائط نگاشته که بجا آورد که شاه باید که در بدو بیرسی که با هم اندیشه دیرینه ایمان زرد و در مراسم اصطیاد بقدیم نمایند تا از قسطل رستم ایمن فراغ بالی و در جهاد فراغت و بسته استراحت روزگار گذرانی کابل شاه از عزیمت رستم آگاه گشت در راه چهار باغی که داعیه داشت که پیلتن را بدانجا برد فرمود تا چاه ها در دران راه بکنند و آلات حربیه در زیر خس و خاشاک پنهان دارند و چون آن مقصد فرمودند در چاه مارانجس و خاشاک بپوشیدند و خاک بسیار بر سر پوشیدند در جانب الترابع نگریست که چاه ها را در نگاه گاه کنده و بودند و چون رستم نزدیک کابل رسید حاکم آنجا سر پای خود را بدستار و موزه پوشش جواب او که چیستی حال ست با ملتس من سپند دل نفتند رستم گفت آن کدام ست کابل شاه گفت توام دارین مملکت از آن تست رستم گفت سر پای خود را بدستار و موزه پوشش جواب او که چیستی حال ست با ملتس من سپند دل نفتند رستم گفت آن کدام ست کابل شاه گفت اعتماد ار و مستغنا ز و رستم گفت از تو چنین بی سابقه امید نبود بر تقدیر وقوع او دست من جان نبری حاکم کابل سوگند آن خورد که آنچه بسمع اشرف رسیده و چنین واقع است و من بنده توام راین معاملت از آن تست رستم گفت سر پای خود را بدستار و موزه پوشش جواب او که چیستی حال ست با ملتس من سپند دل نفتند رستم گفت آن کدام ست کابل شاه گفت

سیخوار هم بباغ من تشریف قدوم ارزانی داری تا بلوازم ضیافت قیام نمایم رستم قبول نموده شاه کابل باعتبار تمام از پیش پیش رستم روی رفت دران سلیم دل از کید و مکر شاه کابل و سیاه در غافل خوش رایی و دشت پیمایی ایشان با فرو رفت و اکثر اعضای رستم از فوک سیف و سنان مجروح گشته خود را بالطائف الحیل بر سر چاه رسانید و در انجا شغاد به نهاد و شامت کنان خود را حاضر گشته رستم با او گفت که تیری و کمانی نزد من گذار تا اگر بسیعی تقصیر من کند تیر را بر او دفع کنم شغاد در آخر کار شرم مهری و دل برادری گذاشته آنچه طلب کرده بود پیش نهاد رستم با وجود ناتوانی تیری در کمان نهاده شغاد از بیم جان در پس درختی که بر ان نزدیکی بود از نظر پهلوان پنهان شد ۵ چون رستم جان را بدو لخت دست جفا خسته از پیکار بگذاشت و درخت و برادر بسیار بر او درخت و بهنگام فتنه و رنش بر فروخت و شغاد از پس خم او آواز کرد که تمهل کن براو قصه کوتاه کرد و چنین گفت رستم کز پهلوان سپاس و که بودم همه عمر یزدان شناس و کران پس که جائیر رسیده بلب و برین کهن من نا گذشته دو شب و مرا زور دادا و که از مرگ پیش و ازین بی وفا خواهر رستم کهین خویش را بگفت این و جانش بر آمد تن و برادار و گریان شدند بخمین و نقلهٔ اخبار سلف گفته اند که روزی دستان بر سفره با مرده دانیشسته بود که ناگاه کلاغی آمد و بر کنگرهٔ قصر نشسته آهنگی دزال جزع آغاز نموده و اردو دیده بهیاهای خوش بر درد و خار و روان گردانید رودابه مادر رستم در سیمکه تراجه واقع شد گویند سیمان شیر گشتی تزلل جواب داد که این جانور خبری بوش آورده است که بعد از محنت گرسنگی هیچ بمصیبتی ازان صنعب تر نیست رودابه گفت آن چه خبر ست زال گفت ابتر تم که اگر علم قهران محیط گردد سیل غم او انده قصور وجود تر ا زیادتا بد و حادثه دری نموده است که هر چند جزع کنی و فزیع بر خود راه دهی سودی نبخشد چون مادر رستم در استفسار الحاح نمود زال گفت که رستم فرزند را به شغاد خواست تا بزم صلاح فالی بمنزل او کشیده اند مادر رستم از مجمل این سخن چنان خود زد که زلزله در ارکان قصر راسخ البنیان دستان افتاد و آواز و ویلا بر کشید گفت ای پهر فروتوت و ای خوف بهموت ترا عقیدهٔ نیست که الم جزع عظیم حوالهٔ دین خیر همولناک ست بخدا سوگند که هیچ غم تو و دنیا شامم تا هلاک شوم و مدت هفت شبانه روز نوحه زاری کرد و چیزی نخورد عاقبت چون بی طاقت گشت بطبخ در آمد بنا بر انکه هیشم او از شدت گرسنگی هیچ نمیدید دست بدین ظرف و بدان ظرف می برد تا مقداری طعام بچنگ آورد که ناگاه ماری مرده بدستش افتاد بجانب دهن برده لقمه که در انجا بود مطلع شده فریاد بر آورد که انچه بدست آوردی زهر ناک نوعری که مار است مرده رودابه چون زال را تصدیق نموده طعام طلبید و چون لقمه بدهن تناول نمود بر وشنائی هیشم او بحال اول معاودت نمود منقول ست که بعد از چند روز خبر قتل رستم در ولایت نیمروز شائع گشته فرامرز پسر او لشکری صف شکن جمع آورده روی بکابل نهاد پادشاه بی عاقبت کابل نیز بصورت حادثه آگاهی یافته باشبیخون در رستم مقابله و مقاتله آمده بعد از انکه حربی هولناک دست داد واسطه فیلن جمعیت کثیر بقتل رسید عاقبت فرامرز غالب گشته شاه کابل را در اسنای کروفر گرفته و به تیغ قهر شجرهٔ وجودش را بریخ بر کنده و مجموع متعلقان و منسوبان او را از تیغ انتقام بگذرانیده و کابل بدست رستم ارسیستان آمد و در خمخانه سام نهاد و بر سبیل استقلال در حکومت زابل و کابل اشتغال نمود تا آن زمان که نهال و جودش از تندباد حوادث منقطع گشت چنانچه درین اوراق ثبت افتاد و عنان رستم ست که کل شیء علیه النفقة من الاموال الا الحرب فان النفقة علیها من النفوس یعنی هر جا دشمنی نمایه آنرا بصرف مال دفع توان کرد الا حرب که در ان از نفس نفیس جان شیرین باید برخاست ۵ دل برگنبد گردنده منه کین دوا لاب و آسیائی ست کز اخنان عبر بزان گردد و همی وگوید که الرای السدید من الآلاء رشید مرای راست یکی از لغتهای قوی ست و حکما گفته اند که مرشجاع باید صاحب تدبیر باشد چه اگر اعتماد کل بر قوت و شجاعت نماید ناگاه خمی خورد که تا قیامت التیام نپذیرد و دست طبیعت روزگار را در مداوای آن قاصر ماند و کلام سجز بیان امیر المومنین علی کرم الله وجهه است که در روز جنگ باعمرو بن عبد و رفرمود الحرب خدعة بتحقیق و ثبوت این دعوی گواهی عدل و شاهدی صدق ست و از کلمات اوست که من اصبر طبقة الخصم یعنی هر که با دشمن و دو دست بجنگ و مدارا معامله کند و در شدائد و مکاید طریق حلم و اصطبار سپرد شجره ثانی ثمرهٔ تمنی بار آورد و از مقولات وی ست ان المولی اذا کلفت العبد مالا طاقة له یفقد اقدام عذره فی مخالفته یعنی هر خواجه که از بنده کاری خواهد که مقدور او نباشد عذر بنده در مخالفت او ثابت و مقبول گردد و باشد ۵ یکی کار در زدیکی و روزگار ستزاوار هر یک پدید ست کار و چو این کار آن چو دید آن کار این و سر سریر آشوب گردد زمین و ای هوشمند نکته دان آفتاب در جنب صفای ضمیر آفتاب تابنده تیره نماید ازین نمودارات و امثال این استشهاد ای چه خاطر خطیر ز جام گیتی نمای اقبال ست مکنونات قضا و مخبات قدر در آئینه مکاشفه کرده و از صحیفهٔ خرد برخوانده ۵ و نصح چه پیش حزم تو الحکمال حادثات و آسان نبود عزم تو دشوار بندگار و رای تو ازدری در قهای آسمان بنگر که دفتر اسرار روزگار و ذکر سلطنت همای بعضی گفته اند که چون اورنگ خسروی وجود همایون ازو سه که او را خانی نیز گویند آرایش یافت جهانیان را بعدالت و انصاف نوید داد و ابواب شفقت و رافت بر روی عالمیان بگشاد و چون ماه جون از سلطنت و بگدشت پسر ازوی متولد شد بفراست خود معلوم کرد که چون شخص او علامات سروری و گیتی ستانی و امارات مهتری جهانبانی ظاهر و هویدا بود و بهمین وصیت کرده بود که اگر محمل همای بسر باشد تاج شاهی بر سر بارکش مزن اگر چه پسر باشد و بر مقتضای کلمة الملک عقیم همای وضع حمل را از خلق پنهان داشته و بعد از نفکر و تدبر رای او بران قرار گرفت که صندوقی سازند و با سباب پرده ش فرزند را در آب اندازد و فرزندی گویند

نهانی پسر داد و باو گفت و همیه داشت آن رسمی در نسفت و بدین سان بهی بود تا هشت ماه و پگشت مانده رفته شاه و یکی خوب صندوق از چوب خشک و بگرفتند پر و پر قیر و مشک و درون زدم کرده بدیبای روم و پیاوده بیرونش از مشک و موم و بزیر اندرش بهتر خراب کرد و سیانش پر از دُرّ و خوش آب کرد و بپستند پس گرد هم شاهوار و بیاد دوی آن کوک شیر خوار و وراگه که شد کودک از خواب مست و خود شان بشد و بر چوب دست و نهادش الصندوق بس زدم زدم و پهلوی حریرش پوشیده گرد سرتنگ تا بوت کرد مشک و بوم و العنبر بقیر و بمشک و بزد صندوق را نیم شب و یکی بر دکه گر بنکشادلب و نرمیش همایش برون تافتند و آب روان اندر افتاد و تفتند در تاریخ گزیده مسطور است که گازری آن صندوق را بگرفت و دار اپسر را نام نهاده پرورد و چون دارا بحد بلوغ رسید که گهر پادشاهی و شهریاری سر به پیشه گازری و قصاری فرو نمی آورد لاجرم باستعمال آلات حرب اشتغال نموده با لشکری که مادرش همای بجنگ سودیان سپفر ستاده در آن سخت ایرلشکر و براه علامات دولت و اقبال در رو مشاهده کرد و در روم نیز آثار جرأت و مردانگی از و ظهور آمد و چون این سیر فرکور بجانب همای آمد احوال شاهزاده معروض گردانیدهای را لعداد تفتیش و تفحص چون معلوم و محقق شد که دارا پسر اوست از سلطنت دست باز کشیده ملک و خزانه باو تسلیم نمود و لقب همای چهر آزاد دست و مدت پادشاهی او بقدر سی و دو سال بود از آثار همای شهر جهرادقان ست روستای اصفهان و از جملهٔ امارات او هزار ستون اصطخر بود که اسکندر رومی آنرا خراب کرد و ذکر سلطنت دارا بن بهمن بن اسفندیار و دارا بن بهمن جهانبانی بود صورت شوکت و کشورستانی صاحب قدرت و در مدت اندک بسیاری سرکشان را در تحت اطاعت و فرمان آورد و بادشاهان ذوالاقتدار خدمت آستانش را مادهٔ افتخار و سرمایهٔ استظهار انستند لاجرم فیلقوس حاکم روم که در روزی چند گوی سعادت درمیدان ستاقشا افگنده و چوگان مخالفت در پیش سیارنده نهاد دارا این معنی را معلوم کرده با جتماع عساکر منصوره فرمان داد و با لشکری آراسته که مهندس عقل و محاسب وهم در حصر و وصف عدد آن عاجزه و حیران شدی روی توجه بروم نهاد و قیصر اسباب حرب ساز داده از دارالملک خویش حرکت فرمود و بعد از ملاقی عسکرین و قوازی صفین تیر سفر جال گشت و تیغ قاطع آمال شد مرغ چو بین آهنین منقار، طائر پاک روح داشت شکار آشیانهٔ فام از دریا، گهر جان ربود و کرد نثار سرگران شد بلی که در خوردن، بادهٔ از کاسهٔ سر دشمن، آخر الامر نسیم عنایت حضرت ذوالمنن بر سیاه و ارث ملک گشتاسپی و بهمن وزیده و رومیان از ستیز و آویز عاجز گشته روی بهزیمت نهادند و فیلقوس با بقیهٔ السیف در قلعه امتناع روم که در رفعت پاچرخ چنبرین و دعوی برابری کردی متحصن شد و دارا قیصر را بعد از محاصره بوعده و وعید از آن حصار استوار بیرون آورد و ایران بزم را بر سیدان نرم گزیده دختر فیلقوس را بخواست و بر نفقهٔ ملک بگرفته و بسر تاز یانه بخشیده و مملکت روم را بقیصر ارزانی داشت اما مقرر چنان کرد که هر سال هزار بیضهٔ طلاکه هر بیضه از آن بوزن چهل مثقال باشد اناموال روم بخزانهٔ عامره وصول یابد و چون هم آن مرز و بوم بر بن نهج فیصل یافت دارا عنان عزیمت بسوی تسخیر هندوستان معطوف گردانیده فیلقوس را مصحوب گردانیده بایران آورد و بعد از آنکه پای حشمت در فراش فرجت دختر هنادری نا خوش از دهان ملکهٔ روم بشام شاه ایران و شهریار جهانیان رسیده دارا از دختر قیصر متنفر شده و ابرا بروم فرستاد و دران حین که زیبه فیلقوس با سکندر حامله بود و بنا بر رعایت ناموس قیصر صورت حمل را از مردم مخفی میداشت دو کتمان این امر سعی تمام بجای آورد و چون سه چهار ده سال یا دوازده سال علی اختلاف الروایتین از حکومت دارا بگذشت پسر خود را که از نهایت محبت باسم خود شوسوم گردانیده بود و لیعهد ساخته و وال انتقال بر جلال خود کرد و از سخنان اوست که مثل العدو الصاحک الیک مثل الحضرة و اوراتهاد القاتل مذاقها یعنی دشمن که با تو نشاشت و تازه روئی نماید مانند خطی است کاغذ تازه و طری باشد و اوراق آن با خضرت و نضارت بود لیس چگونه مرد عاقل بطراوت ظاهر اورا فریفته گردد و از باطن او که بزهر آشنده و تیشه برکنده مانند غافل نشیند و خردمند کامل آنست که هر چند از دشمن تملق و چاپلوسی و دلجوئی و تازه روئی بیش مشاهده کند گمان غدر و مکر زیاده گرداند و شرائط حزم و احتیاط مرعی دارد و از حوادث و آفات مصئون و محفوظ ماند از آثار دارا دارا بجمر داشت و حکما اقلا طون معاصر او بود ذکر سلطنت دارا بن دارا بن الاکبر و او را دارای اصغر خوانند بسیرتی مذموم و طبیعتی ناخوش و هشت اکثر اعیان و اشراف ایران ازوی آزرده خاطر گشتند و با سکندر رومی ناسه با نو شنیدند و اظهار مجبتی کرده او را بطلب باج تحریص نمودند اسکندر بعضه های زرین را که پدرش هر ساله بخزانهٔ دارامی فرستاد باز گرفت و چون صورت مخالفت قیصر مشاهده دارا بازگشت بخست رسولی نزد او فرستاد خراج معهود و طلب داشت اسکندر جواب داد که مرغ روح فرسندهٔ بیضهٔ ما قالب تهی کرده بجانب آشیان آخرت پرواز نموده دارا را زین سخن متاثر شده گوی دچوگان و رقعداری کنیز فرستاده پیغام داد که اسکندر هنوز کودک ست بحال او جهان لایق ترکه گوی بازد و پنجه در پنجهٔ مردان نیندازد دارا بن مقدار کبنی نمونه ایست که عدد لشکر و شمار سپاه مالک بهرزانه ازان هزار مرد موصف شکن و گرز خراب افگن و اریم اگر باعث کلی در تاخیر خراج تاکید عداوت ست و انگیختن فتنه و طلع مملکت خاطر ازین اندیشه فارغ گرداند که با بسر پنجهٔ دولت و زور بازو و اقبال چنانچه گوی در خم چوگان عاجز و سرگردان ست او را مضطر و حیران ولی بسامان کنیم اسکندر در جواب نوشت که مارا از صورت این حال فال نیک بخاطر میرسد چه امید وارتریم که

بتوفیق الهی چنانچه دایرهٔ صولجان گوی ست حکم باجمله مرکز مملکت او خواهد بود آنگاه در مقابله گنجه قدری خنظل ارسال نمود یعنی زود باشد که مذاق تو از چاشنی حنظل قهر تلخ گردد و زمین بارگاه تو از سیاه خیول ابا سریهٔ تو تیا برابری کند القصه هردو پادشاه بالشکرهای روم و ایران در حرکت آمده وطی مسافت نموده کار مقابله و مقابله انجامید و چون روزگار در استرداد دولت خود کوشید و پیک اجل با توقیع کل نفس ذائقة الموت کوشید بار دوی دارا رسید روزیکه از جنگ گاه بازگشته بود و در بارگاه قرار گرفته دو مرد همدانی از حاجبان او بودند و بمزید قربت او شرف امتیاز داشتند از کمین گاه قدم بیرون تاختند و بخنجر ستم سینهٔ او را بشگافتند و در میان لشکر اسکندر گریختند و شهریار روم ازین حادثه آگاهی یافته بتعجیل تمام ببالین دارا شتافت و وارث ملک کیان را که هنوز رمقی از حیات او باقی بود بصورت شماتت دشمن بمصداق

شعر
و ان حیوة المرء بعد عدوه ✚ و ان کان یوما واحدا لکثیر ✚ بر صفحهٔ حال خویش مشاهده کرده آهی سرد برکشید و اسکندر سر او را در کنار گرفته ببوسید و ایمان غلاظ و سوگندان کفارت بزبان آورد که من ازین حال غافل بودم و بدین قصد رخصت ندادم و او چون زخم خورده بود و امید از حیات منقطع کرده التماس نمود که قاتلان او را بقصاص برساند و دخترش روشنک را بحبالهٔ نکاح درآورد و بیگانه را بحکم ایالت بر ملوک فارس نگمارد و اسکندر وصایای دارا را بحسن قبول تلقی نموده انجاح ملتمسات او را متکفل و آخرین سخن دارا این بود

شعر
پذیرفتگاری کنون بیکنی ✚ که از ملک خویشم برون میکنی ✚ گر از گوهرم بر سر افسر نهی ✚ نه این ست آئین فرمان دهی ✚ مرا دست قدرت بر ایام بود ✚ چنینم زگیتی سرانجام بود ✚ پدر چون همی گرد از اید گذر ✚ مر الفت کای نور چشم پدر ✚ ترا مردن من نصیحت بس ست ✚ جهان یادگار فراوان کس ست ✚ این چند کلمه از تاریخ معجم منقول شد و آنچه از تواریخ مبسوطه درین باب مسطور ست در ذکر سلطنت اسکندر سمت گزارش خواهد یافت انشاء الله وحده العزیز مدت پادشاهی دارای اصغر چهارده سال بود از سخنان اوست که لا تطمع فی کل شیء تسمع طمع مدار که هرچه شنوی بیابی درهم او گوید که یا اخی انظر الی ملک الملوک و صاحب الاقالیم السبعه جریحا ساقطا علی التراب منفردا عن الاصحاب والاحباب قد زال ملکه دبان فاعتبر سماتری قبل ان تصیر عبرة للناظرین ای برادر نگاه کن در پادشاهی پادشاهان و خداوند اقالیم سبعه چهان مجروح گشته و بر خاک افتاده و در گشته از یاران و جدا مانده از دوستان ملک ازوی رفته و هلاک نزدیک آمده عبرت گیر بانچه می بینی پیش از آنکه عبرت بینندگان گردی یعنی بعقوبت و سیلای تعوق و استعلا بدین گنبد والا سوی و از طریق رفعت شمس سهیل و سها گردی و اگر این عرش مرفوع سقف قصر و ایوان تو گردد و این بساط موضوع جولان گاه بکران تو شود و اگر تیغ انتقام از نیام برکشی تیر اجل را حجاب نشود و ضرب شمشیر تو یکی را دافع و مانع نیاید

شعر
هر ذره که در هوا و در هامون ست ✚ کیخسرو و کیقباد و افریدون ست ✚ آن خیره کشی که گردش گردون ست ✚ این عالم خاک نیست طشتی خون ست ✚

ذکر اسکندر رومی

شعر
سکندر بر آفاق چون دست یافت ✚ پی دانش و نیکنامی شتافت ✚ بروز همه معدلت کار بود ✚ شبش تا سحر پیشه تکرار بود ✚ ببزم ار چه کوشش نمودی و رزم ✚ بدانش همی فخر کردی و حزم ✚ بفرزانگان سیم دادی و زر ✚ برافکندی فرومایگان را ز در ✚ هنرمند را همچو جان داشتی ✚ ز سر را نیش بر تر افراشتی ✚ نام اسکندر بلغت یونانی اخشیدروس ست یعنی فیلسوف و این لفظ مخفف فیلاسوفاست و یونانیان محب را فیلا گویند و حکمت را سوفا نامند و برین تقدیر معنی فیلسوف محب حکمت باشد و طائفه از ناقدان عیون هنر و جوهریان درر مکنون سیر او را ذوالقرنین اصغر خوانند چه باعتقاد این طائفه ذوالقرنین اکبر صاحب سد است که ذکر او در قرآن مجید و فرقان حمید شرف ورود یافته و شمه از احوال آن سعادتمند سالقا درین اوراق سمت گزارش پذیرفته و بالجمله از رواة ناقلان آثار سلف و ناسخان اخبار خلف بر لوح خاطر و صفحهٔ ضمیر مکتوب و منقوش ست که اسکندر مقدونی که او را ذوالقرنین اسکندر رومی و یونانی نیز گویند پادشاهی بود عالیقدر گردون جناب و شهریاری کامران و کامیاب که داستان شجاعت او در بسیط جهان مشهور و مذکور ست و ذکر سخاوت او بر صحائف زمان مزبور و مسطور در بیشهٔ مبارزت پنجه در پنجهٔ شیر زدی و در میدان محاربه بهرام دست شمشیر زدی

شعر
در صد هزار قرن سپهر پیاده رو ✚ نارد چو او سوار بمیدان روزگار ✚ لشکر منصورش از روم تا ختا و ختن و از ایران تا هند و سند تاختن کرد و حشم نامحصورش با طراف سهل و جبل و اکناف بحر و بر محیط گشت و از مهرهٔ فن تاریخ در باب نسب او اقوال متباینه وارد شده است و در سبب اطلاق لفظ ذوالقرنین بر وی روایات مختلف نیز صادر گشته طبقه از ارباب حسب گفته اند که اسکندر پسر دارای اکبرست چنانچه در ذکر دارا مرقوم بیان گشت و همین طبقه قائل اند باینمعنی که او روشنک دختر دارای اصغر را در تحت تصرف خویش آورد و راقم حروف گوید که نسبت کردن اهل ادراک پادشاه خداترس و دینداری را بازدواج دختر برادرزادهٔ خویش بغایت مستنکر و مستبعد مینماید مگر آنکه دعوی کنند که در ادیان سالقه ارتکاب این امر مجوز بود و این دعوی نیز خالی از غرابتی نیست و طائفه گفته اند که فیلقوس دختر خود را بآذر پادشاه اسکندریه داد تا میان ایشان قطع مادهٔ خصومت شود و بسببی از اسباب آذر بعد از مدتی مخدرهٔ قیصر را که باسکندر حامله بود بخانهٔ پدر گسیل کرد و آن دختر در راه وضع حمل نموده از خشم و خوفی که داشت فرزند را در قماطی پیچیده بصحرای که قریب بآن مراعی اغنام بود بگذاشت و بالهام خالق الانعام میشی از آن اغنام لحظه فلحظه بسر وقت اسکندر رسیده او را شیر میداد و پیره زنی صاحب فراست که مالک میش بود چون غیبت گوسفند را مرة بعد اخری مشاهده کرده دانست که آمد و شد این حیوانی متضمن امری غریب ست بنابرین میش را تعاقب نموده بدید اسکندر

فائز گشت و بلیغ سلیم دریافت که این تازه نهال از چمن مجد و جلال ست لاجرم او را بگرفته بخانه برد کما ینبغی بتربیت و تعهد وی قیام نمود و بعد از آنکه اسکندر بسن تمیز رسید او را با وی سپرده در اندک زمانی بزیور فضائل و آداب متحلی شد و در خلال این احوال حاکم آن نواحی از ادب اسکندر بغایه بخلای او فرمان داد و ادب و اسکندر در حرکت آمده اتفاق شهری رسید که مادر اسکندر دران بلده اقامت داشت ناگاه روزگار چشم مادر بر پسر افتاد بعد از سپاس یزدان بر دکان این همان پسر ست که بهنگام آمدن در فلان موضع گفته بشارت بران دختر پسر انزد فیلقوس برده صورت واقعه را معروض داشت و قیصر دلائل مردانگی و شمائل فرزانگی از هیئت اسکندر تفرس نموده او را مستقبل الراس و الفخیذ فرمود و اسکندر بهدایت حال خود را چنانچه از پیروزه فرس شنیده بود بعرض رسانید و دختر از درجه گمان بمرتبه ایقان انتقال نموده خرم و شادمان شد و فیلقوس چون پسری نداشت همگی همت بتربیت اسکندر مصروف داشت و قیصر را در اوان صبی اسکندر صبای شهریار از محاسن شیم کارم عادت او مستشمام رفته و در زمان بدایت سن امارات جهانداری در حرکات و سکنات او تفرس افتاده پیکر اختر فیروزی از طلعت میمون و مطالع همایون او کاشف فی الجمله پیدا دیده و تیاشیر صبح پیروزی از جبین مشتری سیمای او جبهه مهر آسای او هویدا و شاهد او سپاه با ادب و لایسبقه بالسخن و لفرونه باخر و بیکدیگر این باتهر بی شمار، باهمه عالم و اد از همه گیتی فرمود + در همه میدان تمام در همه دلخش سوار + یافته قائم مقام و دلپسند خود گردانید. و زبان روزگار را ملاکر ۵ بر ستایش حق نهاد و افسر ملک بر ناصیه دانست کوست در خور ملک + و چون تاج شاهی الفرق او تزئین یافت فیلقوس فرمان داد کما فواج حشم و طبقات خدم و عامهٔ رعایا و کافهٔ برایا و اعم و خواص اورا انقیاد و جب و لازم شمرد و گردن از ربقهٔ طاعت و سر از ربقهٔ مطاوعت او بر پیچند و پای از حد بندگی و قدم ایجاد او خدمتگاری او بیرون ننهند و بهر چه اشارت فرماید کمر آنرا موافق همت عالی و مطابق آئین پادشاهی خواهد بود کمر انقیاد بر میان بندند و از فرمود او هیچ وجه تجاوزی جایز نداند و چون فیلقوس آن جوان بخت را بسان خود قابل نقش صفت یافت فرمود که ای فرزند تو نیز رایه که بر وفق مراد الحق تقدیری با آنکه ایزد مرا بحکومت و رسوم ایالت و ولایت داری اقتدا یابی گزیده و خصال پسندیده آباد اجداد نمائی و عادات و سنن راتا هر وقت و ستور و تقنداسازی و قوانین معدلت گستری و رعیت پروری از قاعده و ضابطه اسلاف نگذری تا آثار محاسن انوار فضائل تو هر دم فضل ایزدی و توفیق آفاق جهان بشهود و نکو گردد و بنیان سلطنت و اساس عظمت روز بروز تشیید تمام تر ناکید مالا کلام باید و چون مقررست کما رکان سلطنت و پادشاهی و بنیان ابهت و شهنشاهی باظهار آثار معدلت و داد گستری و تنظیم امور نصفت و رعیت پروری رسوخ و قراری یابد بایه که از رکاب فیض انتساب تو نهال انصاف و انتصاف تازه و بر و منیر و سرسبز و شاداب گردد ۵ عدل کن زانکه در ولایت دل + در پیمبر ی زند عادل + و بآیه که بدانی که رایت دین اسلام و ضبط ملک و نظم امور و سرانجام مهام بی لطف و مرحمت و غضب و سیاست او فراخته نمیشود نگردد ۵ گه یار از نشاط تو بلبل شگفت روی + گه نرگس از نهیب تو بادشد فکنده سر + گاهی شود سمی تو نیکوگار گون تراب گاهی بود ز فعل تو مشجر گون حجر + و در تنفیذ قضایای شریعت و اعلای اعلام ملت سعی موفور و جهد مشکور بسندول داری و چون حفظ ممالک و دین مسالک مولی و پیاده و سوار بصورت خنبده و میسر گردد و لتقدم ارباب سلاح که زبان تیغ ایشان در دفتر روزگار بنگام پیکار ترجمان آیت ظفرست کما ینبغی بجا آری و با ولوالعزمان و ارباب کرامت ایشان کشاده و آماده داری و حرمت ارباب تعلم که نوک خامهٔ آن جماعت فهرست روزنامچهٔ ضبط و کفایت ست بر ذمه همت واجب شناسی و در رعایت علماء و ارباب فضل که اعزهٔ اوتاد محترم ایشان مقدمهٔ سعادات و فاتحهٔ کرامات ست تقصیر و اهمال ننوزی و صلحاء و ورعان و فقراء گوشه نشینان که بادای طاعات و اداء مهمات خزائن عبادات قیام می نمایند نوازش بی پایان و عواطف بیکران اختصاص دهی و از انفاس کیمیا خواص ایشان همتها نمائی و حسن التفات مصالح احوال و مناجح آمال خلائق مصروف سازی و بتعلیق نویسی معرفت آئینهٔ حال رعیت از غبار جور و ظلم ظلمه زدوده گردانی و در آخر آخر امور سیاسی سیان تقدیر غنی و فقیر و شریف و دنی و ترک و تازیک و دور و نزدیک و غنیم و گدری و رعیت و لشکری تفاوت مزینهی و در ضبط و نظم ولایت و حصون و قلاع مرزان کرده و سپاه مقرر فرمائی و شرائط تحفظ و تیقظ در رعایت حزم و عزم بایه که در جمیع احوال لنصب العین توباشد و در کلی و جزئی امور که رهگی نماید طریق اهمال و اغفال بجذب تحرز باشی و فرصت وقت فوت نکنی و بزخم خبرآبار و بخوش آمد اشرار عرصهٔ ولایت را از لوث نخالفان و خبث تمردان پاک گردانی چنانچه از سعالم عناد و مراسم فساد اثر و خبر نماند و ممالک و سالک از غوغ و خطر دزدو منعف خیال نماند و ارباب فسق و فجور که اعم دزدنگ و باری و صورت مطلوب و چهرهٔ مقصود هیچ سخن را در نقاب تعلل و محجاب توقف نگذاری و دست تطاول در اموال زیردستان دراز نکنی و از تیزآه سحرگاهی ستمدیدگان غافل و زاهل نباشی ۵ تگرگ اتباری به بیداد دست + که آباد گردد زبیداد دست + و دعوات خاص و عام بتقضی عدالت و نصفت بتقطع رسانی و رعایا و بیچارگان را که چون نبات النعش از نجم سنان عقاب حوادث متفرق شده و باشند و باطراف و اکناف مرگردان گشته باستحضار ایشان نشانها دستی و مانند عقد ثریا در سلک جمعیت انتظام دهی و لوالعزمی بخشش فراوان و فوائد بی پایان در سایهٔ لطف و مرحمت جای داده و پرورش نمائی و از شرب عذب عنایت و مورد خوشگوار مرشفقت سیراب سازی و دست تغلب

ستغلبان از دو سن ضعفا و عجزه که تاوه گردانی والبته خود را از پور فضائل شاهانه و شمائل خسروانه عاطل نگذاری ۵ ناصیت نام نیک شود از تو نشنیده تا ذکر فعل خوب بود
از تو یادگار * و چون فیلقوس از دواعظ و نصائح پیوواخت اسکندر را بر تخت نشانده و افسر شاهی بر سر او نهاده و در کتب تواریخ اقوال دیگر در نسب وی ثبت است که از مجموع
آنها موجب علل واکثار نمیگردد و در مرضی امام شمس الدین محمد بن محمود شهرزوری روح الله روحه از روایاتی که در شب اسکندر رو داده آنست که والد سکندر فیلقوس ست چنانچه
در موضعی الارواح کرامولفات اوست و در بیان احوال حکما و تواریخ نقطوا آورده است که چون هفت سال از حکومت فیلقوس بر سکندر بگذشت بارشیه کوین ناگاه کشته شد و فیلقوس
قتل وی آن بود که یکی از متعینان مملکت او فیلقوس نام بر مادر اسکندر حرم محترم فیلقوس عاشق شده و تملقی پیدا کرده بشانه که از خوردن و خواب کردن و سکون و آرام جدا مانده ۵
عشق بست که شیر از بدن آید از و * صد نوع مخالفت بر دن آید از و * گه دوستی کند که جان آسا * گه دشمنی که بوی خون آید از و * هر چند فلوس سباب مواصلت ساز داد و در
موقفه سکوکه و جواهر نفیسه و ثیاب فاخره بران مستولیه معروض داشت مفید نیفتاد و افسون او در نه فلوس بهیچوجه در نگرفت و از انجا که کمال عفت و صلاح او بود و امتناع عظیم نمود
لاجرم اندیشه کشتن فیلقوس و تسخیر ملک و تصرف او را در اسکندر در ضمیر مبارک فلوس مستکام یافته ترصد فرصتی می بود و در خلال این احوال فیلقوس کی از سرکشان را بانوی از ارمنیه
بجهت دفع پسر پادشاه فیلاطوس که عصیان می ورزید نامزد فرمود و اسکندر را برای تسخیر مدینه براقوس باطلاق عنان بیشه جلادت ارسال نمود و فلوس او چون تفرق لشکر از
دیر باز مطلوب او بود محقق گشت بجهی راکه در سر هوش فتنه و فساد داشتند باخود متفق گردانیده بر سر فیلقوس تاخت و او را از هیب راست بر خم شمشیر فرو گرفتند و اهل شهر
و بقیه لشکر بر آشفتند و بادشاه را بیم کشته ازان مهلکه بیرون بردند و از قضا همدران روز اسکندر بشهر رسید و صورت حادثه را معلوم فرمود بشتاب در قصر رفته مادر خود را دید که فلک
بدو شبیخون شده و چنگ دروی زده و اسکندر بنا بر آنکه مبادا از خشمگینی بمادرش رسد دست استعمال تیغ تطاول نمیبود که ناگاه آن ملکه فرا رسیده و تشنیع زد که اگر موجب تعزیتی و توقف
نیم مراجعات زیاده تعلقی نمانده هر چند زود تر شتران حرامزاده را ازین بازداری بهتر و اسکندر بیک ضربت فلوس را بهلاک نزدیک رسانیده بیالین پدر شتافت و آثار حیات
در او بر شرف زوال یافته فیلقوس را گفت برخیز و بدین شمشیر دشمن را بکش فیلقوس برخاسته بدست خود شمشیر را تمام فرو رسانید بعد ازان فیلقوس طبقات طوائف عالم الطلبیدن
فرمود تا بعیت اسکندر پردازند و باحضار ارسطو فران داده دست اسکندر را در دست او نهاده چیستی بلیغ در باب ترتیب پسر آغاز کرده و جهان فانی را پدرود کرد و چون اسکندر از تجهیز
و تکفین و دفن قیلقوس فارغ گشته در مجمعی خاص بر پای خاسته گفت بدانید ای مردمان که پادشاه شما باسباب حیات در نوشت دبر سنوال سلاطین سابق در گذشت و مرا در شما مقالات
و حکمی نیست چون کی از شما در سر امری از امور دنیا کرد شروع نمائید مدد و معاونت کنم و بجای خود را برضای شما مقرر دانم و در هیچ شغل مخالفت شما کنم سخن مرا بشنوید و مشورت مرا
قبول کنید و مرا بجای ناصحی امین شفیق شناسید و همچنان خود در زمان پدر شمرده و مسلم شما شده است اکنون کسی را بر خود حاکم و فران روا گردانید که پروردگار اطلاع تر و بمصالح امور
شفیق تر و در ضعفها مساکین رحیم تر باشد و قسمت غنائم در میان شما بعدالت و سویت کند و او را به تیغ شهامت از رعایت احوال لشکر بے درعیت شاغل نباید داشت و این بخیراد امید
دارند بودن و این خطبه ایست در دراکه سواد آن در کتب حکمت علی سرعه دست و چون حاضران محفل ازاسکندر این نوع سخنان شنیدند مذکه از هیچ پادشاهی نشنیده بودند تعجبها نمودند
گفتند که کلام پسندیده تر شنیدیم و نصیحتی که ذخیره دنیا و آخرت در آن متضمن گردانیده بر سالهای بے نهایت رضوان خود دولت در میان
ما ملک و سلط باش که ما بجکس را بپادشاهی رعیت پسندیده تر و سزاوار تر ندیده ایم آنگاه بر خاستند و از فور رغبت باد متابعت کردند و ایمان مؤکد گردانیده کلیل شهریاری بر
لفرق همایون وی تزئین دادند و اسکندر بهمه شمول عاطفت و احسان ساخته باطراف ممالک نامه ها فرستاد و خلایق را بتوحید و یگانگی ایزد تعالی بعزت فرمود و از پرستیدن اصنام
او ثان نهی کرد و باستحضار لشکر بافرمان داد و گفت هر کرا ملک گند و ترک و رزد بالضرب تیغ تیز و خنجر خون ریزد مارا از نهاد او برآرند و بحسب فرمود هٔ عساکر منصور از اطراف در حرکت آمده
و بر درکه یاس گرد و ان اساس مجتمع گشتند و اسکندر بسران سپاه را بانخلع و مشرفیات کرامانیه مختص و سرفراز ساخته باطلاق مرسومات و علوفات جنود و شمال فرمود و از انکه سخاوت
پادشاه و وفور رسالت بسموهمت و مرحمت بر ضعفا و زیردستان و خشونت و غضب او در بارهٔ مخالفان او امر بارسای الهی بے نهایت رضوان در خیال سهل تعدیر
گشته بود لاجرم در نفوس همه مقرر گشت که امر بے عظیم و خطبے جسیم ازو بظهور خواهد آمد و بگوش آنکه ملک عجم دارا بر سال او در پرش بر سم خراج هزار سفینه زرین در حصانه خزانه
می آورد و باسکندر آن مبلغ را رسولان فرستاده بعنایات معهود دارا طلب میداشت و اسکندر در جواب فرمود که ذائقهٔ آن خایها و دیرست که نمانده و هر چند دران اوان ملوک متعدد
عدیده زمین بودند که هر یک لات اتا و لاخیرے نزد ما سکندر بلطیف و تحف و عدده و عدید همه را مطیع و منقاد گردانیده بآیات الطف آیات بجانب دیار مغرب تحریک داده و تمامت آن
مملکت را در حیطهٔ تسخیر آورده و بظفر و نصرت باز گشت لهذا ازان اعلام مطفر اعلام بسوی مصر براز اخت و سه اره در غایت رفعت گذاشت بحر اخضر در هفتم سال پادشاهی خود بتها نهاد ازان مجمع
بطرف دیار شام توجه نمود و ازانجا بصوب ارمینیه رایت آسیده و دارا سلی مدارا زین خبر بے آرام شده بابل طهرس نامه نوشت که خبر خروج آن دزد طاغی که طلائفه از دزدان اهرمن جاثی

فراهم آورده است بسماع علیا رسید اکنون دلیفه آنکه اصحاب او در گرفته با اسلحه و ادوات ایشان بمیدانها آیند و رئیس آن قوم را سقید و مغلول نزد دسن فرستند که
و حلاوت شاه نه دران مرتبه است که از افاضت این جزئی خدمت حاجه آیند چون این دزد کوچک بست رومی و تعبیر و تحایر این جهم نزد دسن مسافت و مسور و نخواهد رسید بود که
از اریه ارتحال نموده کنار بحر اسطوخوس را بعسکر جرار پاین ساخت و از استماع تغیر اضطراب دارا زیاده گشته بعزت او نامه در قلم آورد و بدین مرجب که ازدا الملک الملوک زمانیکه
با آفتاب برابر اسکندر و در دنیا بدر الماضد جاند که پادشاه آسمان و زمین سلطنت و الوهیت عرصه ربع مسکون را بمن ارزانی داشته ملکه زینت و شوکت و قوت بسیاری اعوان و
انصار مرا مخصوص گردانیده بمن رسانیده که تو جمعی دزدان صحرانیان را گذرد راه داده بکثرت ایشان مغرور شده و باعتضاد آنجماعت طلب تاج و تخت در سر داشته تو سر بیخ
یافته و افساد در مملکت او بالک حرث و نسل بیشمار و ضمیر گرگ شده اشال این ذکر خردی رومیان غرب بیرع نیست می باید که چون بدین مکتوب اطلاع کردی اذکر ده خود پیشمان
شوی و دانی که رسیدن مراجعت نمائی و بدین حرکت ناشایست کار از قصد دریافته دو غدغه از سلوت و سیاست باخود راه ندهی که تو هنوز در زمرهٔ آنان که قابلیت خطاب عتاب
دارند منظم نشده و با یک تابولی پرزور و خرداری کنجه بنزد تو فرستاده تمامکاشرت مال و لشکر مرا ازان بهره دستد لال نمائی و گوئی نیز ارسال رکاب من از سر کودکی بلهوی باز
اشتغال کنی و با ادب شوی ذو القرنین چون نامه را مطالعه کرده بمضمون آن وقوف یافت فرمود تا رسولان را بگرفتند و جلد را احضار کرده بقتل آنجماعت فرمان داد و چون
این صورت از روی حقیقت خلاف اراده او بود ایشان فریاد برآوردند که ای شهریار این چه بدعت ست که باجیای آن سعی مینمائی و با باخ رسولان امر میفرمائی دیرا که
هیچ یک از سلاطین سابق بامثال ما طلب قدر یاران گذشته لاحق نگردانیده است ذو القرنین فرمود که خداوندگار شما مرا دوست میخواند و پادشاه نمیداند من باشما فعل و زدان
خواهم کرد پس بنمایید خداوندگار خود را ملاست کنید نه مرا که شما را بدست دزدان مبتلا ساخت گفتند ای پادشاه دارا ترا ندیده و نخدمت تو نرسیده و با پابوس تو سرفراز
نگشته و تربیت شناطیم و کرم ترا دانسته بم سلامت ده و جان ما بما بخش و دارا از فضل و عقل و صفات پسندیده و اخلاق حمیده تو آگاه گشته و بر استحقاق اشاق تو مر عروس
مملکت را گواهی دهیم اسکندر گفت که چون شما از تضرع و تخضع در آمدید شفاعت شما را اجابت کردم و از سر انتقام دارا گذشتم تا بر مقدار عفو و اغماض من اطلاع یابد آنگاه فرمود
تا رسولان را اطلاق کردند و بعبارت پادشاه نامه عواطف خسروانه خوانده خوشحال ایشان را زایل گردانیده در جواب نامه دارا گوید چندان ذکر کردیدین سابق که ذو القرنین بنزد آنکه
دعوی میکند که پادشاه پادشاهانست و لشکرهای آسمان از دو تیر سند و امارت اهل دنیا از دست ما ابعد چون لایق باشد یکسی که از ادنی ضعیف و حقیر بحر اسکندر تر سد و تقیه
ننماید نکته که ملک طلبه خدا تعالی در هر بدان کس که خواهد و هر گاه که انسان ضعیف خود را آله داند در جنود سموات غالب پندارد و هر آینه که خشم باری تعالی موجب زوال مملکت او شود و او
بیگانه و خدا تعالی متحد بود آن کس که بسیر و میرشد و بسلطنت از دی مسلوب گردد و دنیا را بدیگری گذارد و اینک من مقاتلت ترا اختیار کردم و بجناب مملکت تو توجه نمودم چون
خدا را بنده ضعیف و حقیر و نصرت از و التماس میکنم و او امری پرستم و در رکتولی که نزد من ارسال نمودی همه از خشمت خویش یاد کردی و پیش من دره و گوئی تابولی پرزور و خرداری
گنجه فرستادی مدان همه را برسعادت خویش حمل کردم و فال خیر اخذ نمودیم اما دره بدان دلالت میکند که بر شما سلوت عذاب ملک و سود و امام شما خواهم گشت و ما گوئی پرزور
دال ست که بسیط زمین و کرهٔ خاک بتمامت در تحت تصرف تابعان من خواهد آمد و تابوت پر زر که خزینه است از خزائن تو دلالت بر تحویل خواسته های تو میکند و نبسوی من ارسال
اگرچه صد دینار داشت لیکن در وقت سودن زهر ست واز جمله ماکولات و مرونه نکاتی ست و نمک از همه من نفیذی خورد ل فرستادم تا ذوق آنرا در پابی و مرارت یاس مرا
بشناسی و بدانکه در علو نفس خود غلو نمودی و بسلوت سلطنت مغرور و مشغول گشتی و دعوی خدائی زمین کردی و علم انا ربکم الاعلی بر آسمان زدی و بدانچه از عدت و نصرت
یاد کردی و مرا از خبر ساختی بدانچه ایزد جل جلاله امید میدارم که الملک لله و عده های ترا بثابته رب جالیان مقرون گرداند و بلقد رته قضی که نمودی تذلت و هزه مرا بر تو غالب گرداند
که اعتماد و توکل من براوست و السلام و نامه را سر مهر بر رسولان سپرد و آن نزدارا که دارا فرستاده بود بدیشان بخشیده رخصت انصراف ارزانی داشته وخود بجانب دیگر زیا یجان
متوجه شده و گماشته و ارادا ان اوباش بانگیزیانیده الکرشکر او بالنقل آورده و الکرشته های ما سوای شیعه ها مسارات زده و داو ولایت آذربایجان سیاه بجانب گیلان کشیده آن بلاد
را تسخیر گردانیده و در اثنای این تشتید کمارش بر ستر ناتوانی افتاده است بنابرین الطاف اقدس و نیا مراجعت کرد و بعد از صحت مادر با لشکر گشیده بر ظاهر شهر شوس دارا
نزول فرمود و اتان سبب که اهل شهر دروازه بالسبله طریق آمد و شد بسته و گوزانیدند حکم کرد که آتش دران بلده زنند و مردم خرد و کلان را بشمشیر بگذرانند و گفتند که موجب اخلاق
و روب خوف احراق ست از آتش خشم دارا نه عصیان و مقاتلت با تو اسکندر فرمود که دروازه با کشایند که مرا تا خدا تعالی بر دارا ظفر بخشد و شهر نزدم که وفای عهد و کرم
نیک مرا با جماعتی که سر در ربقه طاعت من آورده اند و پای در دائره محبت و اخلاص من نهاده شناخته و دو انسته انداز استماع این سخن فی الحال دروازه ها باز کردند
و انواع اطعمه و الوان میوه ها بسیر دان آورده و اسکندر ازان موضع در حرکت آمده بجانب فارس شتافت و دارا نیز با لشکری فزون از ادراق اشجار و بر بر آمده و

اسکندر فرمود تا قلب سپاه را بامیران سنگین دل آهن پرش بیارا ستند و بهر دو لشکر مانند دریای خضر در تموج آمدند لبسان دود کوه فولاد بر یکدیگر حمله بردند و هوای زمرگاه از انگیزش سپاه سیاه شده و از هیبت آواز کوس و دم‌های بدوین لحوای ارکی زلزله السافه شئی علیم جا بشبهه از پیل شیم جانیان برداشت و حیلت نگاه و کمرات تیغ‌طران بر لبهای کشاده دشت و سر و باران روم در روی مخالفان بانستطر بارنبرسن استد و تنع قرب در کوشش آمدند آتش حرب بالا گرفت و ابر و باد از برق شمشیر بردوان خون میبارید و خنجر زمرد پیکر از اجساد دشمن آب شنگرف می پالود ۵ لنک دناوک چو عقل در تنگ و پوی ۰ از درون دود دیده مردم جوی ۰ و ازان وقت که خسرو سیارگان برین قبهٔ زبرجدی خیمهٔ زنگاری بحد استوار رسیده بود تا جهان ساعت که سر باغ غربی کشیده پیکر فروزش روز دزد تاراج زلف عنبر شب نهان مرطفین نائره قتال التهاب یافته از زیانه بدر جه حکایت میکرد و زمین انکه بر پیاده و سوار نفیر اذا زلزلت الارض زلزالها می گفت و زبان تیغ بمیغی ضرباً بالسوق والاعناق بهر بان ساطع با دا سیر سانید و صحن صحرا از اجزاء و اعضاء کشتگان ناپدید گشت و یکسر طوفان بر پشت سمک روی سماک رسید ۵ چو دریای خون شد بهر و دشت دراغ ۰ چهان چون شب و تیرها چون چراغ ۰ از آن واقعه سپان بدگر و سیاه ۰ هوا گشت چون روی زنگی سیاه فرو رفت در برف روز زبرد ۰ بهای نم خون و برباد گرد ۰ آخر الامر بشیر سر داران لشکر و رو سا و اصحاب را راه و صنع تیغ و تیر و خنجر و شمشیر گشتند و چون خسرو عجم و دارث ملک فریدون از حال چنان منزال دیده باطلاقهٔ از خواص روی بهزیمت نهاد و همه آلت و عدت و خزائن بی نهایت که ذوالقرنین را بکثرت آن میتر سانید بازگذاشت و زن و دختر و پسر اش اسیر دستگیر پنجهٔ تقدیر شدند و دارا در میان هزیمت نهری که ظاهر آن از شدت برودت افسرده بود سر سید و تنها گذشت و بقیهٔ السیف در عقب او بمهدوی بیکران گشتند و نخ اب نقل ایشان نیاورده بیشتر غرق شدند و دارا چون بدار الملک خود سید بتدبیر کار خود اشتغال نموده اصحاب آن نزدیک تر دید که از در و تواضع و تذلل در آید چه میدانست که اسکندر باخلاق کریمه و اوصاف جمیله متصف ست و رای او برین قرار گرفت بسبیل استعطاف نامه نمود او فرستاد و در اطلاق زن و پسر و دختر خود را التماس نمود و مشروط بانکه انچه از خوانین آباء اجداد و گنجهای خاصهٔ او در فارس موجود ست تسلیم نماید و ذوالقرنین نامه را مطالعه نموده عنان عزیمت بطرف فارس گردانید و خسرو ایران انجا بشهر یار مملکت هندوستان نموده فور هندی سرداران آن زمین را با چند هزار سوار و پیاده هزیمت شکن مرد افگن بمدد فرستاد و میان فریقین محاربه واقع شده که جنگ اول در جنب آن لعب کودکان نمود عاقبت الامر دو کس را از نزدیکان دارا رأی مطیعت و قلت و فاداران دانست که قصد کشتن او کرده اند بدان تصور و خیال که نزد اسکندر ایشان تقرب حاصل شود شروع زیرا بتقصیر باطل زدی خیال محال ۰ و دارا قبل از استعمال سیف و سنان بر عزم آن بلا دشمنان قوت یافته باآن دو بدکیش دران باب عتاب فرموده پنجه چندین سال از احسان و انعامی که در بارهٔ ایشان بمنذل و دستگاه بود یاد داده گفت که قتل مرا وسیلهٔ تقرب ذوالقرنین ساخته اید که با دشاه است و ملوک هر چند دشمن یکدیگر باشند در قتل شهریاران اتفاق حاصل نمایند و بالجمله ۵ یارا را بهیچ برنگرفت ۰ هر چه گفتیم هیچ در نگرفت ۰ و آن بی فرجام شمشیر آبدار او را از پشت پا دپای بر دی خاک انداختند و پشت از او بر تافتند و اسکندر بسر وقت دارا رسیده از اسب فرود آمد سر بر سینهٔ او نهاد و گریست که چنگ اول و هر دو خوار و ذلیل افتاده دید آنرا بر دشت و بزرانوی خود نهاده گرد از روی وی بیفشاند و دست بسینهٔ دارا رسانیده بگریست و گفت ای ملک اگر دل هوس نداری و بر سر پرداری سوگند بخداوند آسمان و زمین که ملک تو بتو بسپارم و جمله ذخائر و اموال ترا باز دهم برخیز و از گذشته یاد مکن و در عاقبت کار تدبر نمای که ملوک را وقت نزهل حوادث از همه کس صابر تر باشند و مرا آگاه سازد که این حرکت در بارهٔ تو از کدام قصد و ریا بوده تا شرائط انتقام و اقامت مراسم دارا را دست اسکندر سر با بوسه داده بر دیگر گفت و گفت ای ذوالقرنین هیچ هیچ بجز و تکبر را بجز راه مده و با سباب شاهی مغرور مشو و چون دیدی که دنیا با کس بر نوش هم‌سان بخش و بر اقبال دنیا اعتماد نمای و از زمانه و روزگار و تقلب احوال غافل مباش که چو او شخص دیگر یک حال نگذارد و از فرط عاطفت و کمال مرحمت تو را معلوم گشت که والدهٔ ما بشانه او را بسنگ هرا میزد از خواهر دانی و دختر روشنک را در حبالهٔ عقد و نکاح آری اسکندر ملتمسات او را مبذول و داشته بعد ازان دارا ۵ دمی چند بشم و دو ناچیز شده بخندید جهان گفت کو نیز بخند ۰ و ذوالقرنین فرمود تا او را بشک و عنبر شسته و اجزای مسیح بیسم و زر کفن ساختند و در تابوت مرصع با صناعت جواهر نهاده و مدت حکم کرد تا دو هزار مرد شمشیر زن پیشه از پیش جنازه و دو هزار مرد از پس و دو هزار از یسار روان شدند و اسکندر با سپاه روان شد و اعیان فارس موافقت نمود و او را چنانکه فرا خور پادشاهان ذوی الاقتدار باشد بخمه بخاک سپرد و چون ذوالقرنین از دفن دارا فراغت یافت آن دو بدکیش را که بر قتل مخدوم خویش اقدام نموده بود زدن و بردار کرد و سر دو هم‌دست دارا و برادر بر یکدیگر زدند و از حلق بیاویختند و لشکریان و شکریان از میان برخاستند و در شکنک را در سلک از دواج کشیده فارس بدو ارزانی داشت و بر بلندی نفرازمکان که اشتان را ملک طوائف گویند مدارس و فرمان روا گردانید و کتب طب و نجوم و فلسفه را باشارت او از زبان فارسی بلغت یونانی نقل نمود و بلاد ولایت بر نداد نسخ مختلف مجوس را سوزانیده و آنکده ها را خراب ساخته علمای آن آتش پرستی مردم را از میان برداشت و در خلال این احوال از مادر شش ماهه بدنیا

مضمون آنکه اندوه قیاز مو اسکندر ضعیف که بقدرت باریتعالی بر دشمنان استعلا و بر مملکت ایشان استیلا یافت و در عقب این کلمات نوشته بود که ای پسر از عجب و تجبر و تنعم بپرهیز که این دو صفت حرارت آسمان بزمین آرند و انجیل و قبح هوا حذر نمائی که از صفات مهلکه اند و اهوالی را که دران ملوک و رعیت آورده اسصحوب یک سوار تیز رفتار گردانیده نزد زمین فرست و اسکندر چون نامه را بخواند مطالب را مفهوم کرده از ان امر مهم که در آخر مکتوب ثبت بود استفسار نمود و تمامت ارباب کیاست بعجز معترف شده اسکندر فرمود تا گاتی و رکیک علماء مفصل گفتار و محاسبه که دران موضع اموال را بود بیت نهاده بود بخوشت شخصی را فرمود تا بر پارهٔ تیز رنگ با همان نوزد سوار شده طومار مذکور را نزد خان نزده آورد شی سازنده مجموع فضلا و حکما از سرعت فهم و حدت طبع ذوالقرنین متعجب شده بودند و درین اثنا قریب بحیجون شهرے بعلیم نهاده از هر ولایت جماعتی را فران داد تا بآنجا رفته متوطن شوند آن بلده را مرجالوس نام کرده بمرو اشتهار یافت و گویند که هرات و دهم قندهار نیز از بناهای اوست و بعد از فراغ ازین امور عازم دیار هند گشت و چون از قلعه بهات صعب و کوه بهمای درشت قریب بدار الملک غزنه هندی رسید و نامه بسوی اودر قلم آورد و مضمون آنکه فران فرمائے ولایت هندوستان بمانند که مالک الملک تعالی و تقدس انواب اسباب رعیت پروری بر سریر روزگار گشاده و زمام احکام ملک و دولت بقبضه اختیار و اناملِ اقتدار نهاده و مقالید تقلید جانداری و مفاتیح خداوندی کامگاری بدین عنایت و حسن حمایت ما سپرده و درجهٔ طالع اقران زوری رفعت باوج سپهر برین اعلای علیین برده و گردن سرکشان گیتی را در ربقه مطاوعت ما آورده و بر اهل کفر و عصیان باب تجرد و طغیان را مستیلا دادو ما اکنون فرا دعوت می کنیم بصوبت آفریدگار عالمیان و پروردگار انس و جان و از پرستیدن غیر او جلت آلاءه و تواترت نعماءه منع می فرمائیم چه سزاوار پرستش غیر خداے بی همتا نیندیم و جزوی را لعالمت صفاته و تنالت عطیاته هیچ کس مستحق عبادت نمی شناسیم نصیحت مرا بگوش رضا شغنائی و بتبانی را که معبود ساخته و عمر و خزانه در خدمت ایشان در باخته و پرداخته نزد من فرست و تقبیل باج تنکفل خراج شود والا بصبوری کمی بر نتابیم که آتش خشم براز و زم در طلب و ایلس مملکت را تالی نیم و در استیصال دودهٔ تو سعی بلیغ بجا آرم و در تخریب بلدان قود قیقه نامرعی نگذارم سخن مرا بشنود و از جادهٔ صواب تخرف نشود و عاقبت را غنیمت شمارد هیچ لغتے در برابر این مدارد و چون نامهٔ ذوالقرنین بدارای هند رسید چنانچه عادت دولت برگشتگان باشد سر از خط فرمان پیچیده پای در بادیهٔ عصیان نهاده و جوابی مقرون بغلظت و شمون بی حیائی بزبان آورده فاصد را باز گردانید و ذوالقرنین بعد از استشاره و استخاره مستعد مقاتله گردیده پناه و بلتبانیات ملک غضنفر برده بجانب اوروان گشت و فرد لوفر پیلان جنگی و سباع مستاد بقتال از سراو بار بر محاربهٔ اسکندر اقبال نمود و از ستاره که آن مقام هولناک تغیری بخاطر پاک و آئینهٔ صاف اسکندر راه یافت که جنگ با هندوان بر هیچ وجه صواب نماند و صولت پیلان و صدمت سباع ضاره را بچه کیفیت ادفع شم سازند و درین باب با عقلاء و حکما و ارباب خرد و اصحاب تجربه مشاورت بجا آورده از هیچ کس جواب شافی نیافت عاقبت الامر صواب لغمت و توفیق را رزانی داشته او را بران داشت که صناع را جمع کرده امر فرمود که بیست چهار هزار تمثال بحرف آهن و مس و دیگر فلزات مرتب و آماده سازند و مجموع را بصورت مردان جنگی بیارایند و در اجواف آن هیاکل همه و لفظ پر داخته و در وقت تشتعال نائرهٔ قتال آتش در آنها زنند و فور یا سر و امان لشکر هندو پیلان کوه اندام و یوزه پلنگ و ضرغام بجانب ذوالقرنین حمله آورده اقبال و سباع و خرطیم و مخالب دران تماثیل مستحکم گردانیدند و چون حرقت نار بدان هیاکل از دیده روی بهزیمت نهاده سپاه روم بضرب شمشیر آبدار جمعی ناصعد و از مخالفان دین را از پشت زین بر روی زمین انداخته کشتند و فور دسور شهر تحصن نموده و روز دیگر اتمام اقران مملکت هندوستان خلقے بیکران بدو پیوستند و با هم اظهار و اعتضاد ایشان بار دیگر در مقام قتال و جدال آمده مدت بیست روز مبارزان طرفین باستعمال سیف و سنان سر از بدن و سینه های یکدیگر را بگسل فتند و چهی انبوه یونانیان دران زد و گاه بسفر نصرت افرشتافتند و ذوالقرنین صورت واقعه را مشاهده فرموده و متفکر و مشاور گشت و آخر الامر بتبانیین دولت و اقبال لبسوی فور پیغام فرستاد که چه نهضت و شرف باشد پادشاهی را که در حدود حادثه لشکر و خشم خود را در ورطهٔ سلامت و هلاک اندازد و حال آنکه او بنفس خود تنهائی معاونت بر دفع آن قادر باشد غرض از ین سخن آنکه اگر اتفاق نمائی سن تو بلے مظاهرت جنود این محاربه رد مقاتله را بقطع رسانیم و این چهار کان را از برای مصلحت سن و نفوس نفیسهٔ خود را در معرض فنا نه زنال مے آنمازین جا مرجع نهانیم فور از ین التماس تبسم نموده چه او سیکلے عظیم و خلقے جسیم داشت و اسکندر بجثهٔ صغیر و حقیر مینمود لاجرم خود بر فور ملتمس شاه روم را اجابت کرده فرد احید مانند شیر ژیان بمیان میدان شتافت و ذوالقرنین نیز چون بر دمان در برابر آمده و هر دو پادشاه اسباب محاربه را ساز داده بودند در اثنای گیرودار سمع فور از هجوم اهل لشکر گاه آتش و آسائل که بحقیقت نمای او بود رسیده فور بدان طرف التفات نموده معلوم کرد که سبب بانگ بی هنگام چیست و صدور آن از کیست و اسکندر غفلت او را غنیمت شمرده بیک ضرب شمشیر از پشت پا پایش در گردانیده و او را بسینه اش گشت و از تجوف کین سر بر کبر او را از مرکب بدن جدا کرده فریاد از نهاد هندوان باوج کیوان رسیده و از غایت تاسف و تحسر دل بر مرگ نهاده تمشر قتال و جدال گشتند ذوالقرنین چون از ایشان بر سید که چون سایهٔ طالعت فور را از سر شاه و رشد باعث برین حرکت ناشائسته چیست هندوان جواب داده ند که گمان میرکه ما بارا ده و اختیار تن بذل اسرو ده ایم بلکه

خواهیم نهاد و تا رمقی باقی ست چنگ از جنگ باز نخواهیم داشت و بران عزیمیم که روی از حرب هیچ وجه برنتابیم و بر پشت اسپ بدای اجل را لبیک نزنیم و تا ریز قتل خویش حاکم گردانیم اسکندر فرمود که سن بالیقای عهد و صحت پیمان دوجهان مشهورم تا خلعت و عده و نقض میثاق نهایت دور بر کرد ست ازحرب باز گشته و در مقام فرمان بری آید بجان و مال ازسن امن باشد مخالفان اعتماد بر قول شاه نمودند و بقدم ذلل و تملق پیش آمده بلسانیات پادشاه نامحترم سرافراز گشتند و ذوالقرنین فرمود که فور البنگت تمام بران سان که بالموک دیگر لطف و ترحم کرده بودا زروی زمین برگرفتند و در شکم خاک نهادند و سلاح اورا با انچه ازین دو جنس در ممالک هند بادست در حوزهٔ تصرف خویش آورده روی توجه ببراهمه نهاد که صیت کثرت علم و انقطاع ایشان از خارت دنیا بسامع علیه اسکندر رسیده بود و براهمه اقبال اسکندر بخبر بافته نامه نزد او فرستاده تهنیتی برانگیخته اگر غرض شهریار از توجه بجانب ما اخذ اموال ست ما همه فقرا و مساکین ایم چیزی که خوردن ما جز گیاه و برگ درختان نیست و اگر مقصود علم و حکمت ست در طلب آن این همه شوکت و حشمت بچه کار آید اسکندر نامهٔ ایشان را مطالعه کرده بتوقف عسکر فرمان داد و با طائفهٔ از خواص بزیارت ایشان رفته قومی دیدند مساکین که مساکن ایشان مداخل جبال و مغارات بود و در فدافن زنان آنجماعت در صحاری با نبات بقول مشغول بودند و چون اسکندر در مجلس براهمه حاضر گشت سیاه و آن طائفه مناظره و مباحثه بسیار واقع شد و از یکدیگر تفتیش قوانین علمی و مسائل حکمی کردند ذوالقرنین اطوار ایشان پسندیده و بفضیلت آن طبقه معترف گشته فرمود که هرچه براهمه خواهند از مال و اسباب سبدل ست ایشان گفتند که ملتمس ما از قدرت و سلطنت تو جز بقای سرمد و عمر مخلد نیست اسکندر جواب داد که ایجاد این مطالب مقدور بشر نیست کسی یک نفس بر نفس خود متواند فزود چگونه بقای سرمد بدیگری تواند بخشید براهمه گفتند که چون پادشاه را تحقق ست که هر کمال را زوالی و هر دولتی را تعاقبی ست از چه روی بتقلیل عباد و تخریب بلاد و جمع کنوز و اموال که عاقبت بنا کام باید گذاشت همت استیلا مبذول میدارد اسکندر جواب داد که سن مامور م از حضرت حق عز اسمه باظهار دین قویم و قمع صراط مستقیم و قتال اهل جحود و انکار و منع و زجر فجار و اشرار و اگر از جانب آفریدگار باین امور مرخص نبودمی پای از خانهٔ خود بیرون ننهادمی لیکن سن حکم باری تعالی را کطیع و فرمان او را جایت کلیهٔ ناوقت حلول اجل بنفاذ میرسانم و بدان سان که آمده ام از دنیا بیرون خواهم رفت و ذوالقرنین بعد از انتهای این محاورات براهمه را وداع فرمود و بلشکر خود باز گشت (بعضی از تواریخ آورده اند که چون ذوالقرنین بر فرق غالب آمد بسیج اورسید که در اقصای بلاد هند ملکی ست که اورا بحکمت و صیانت و انصاف و دیانت دلکی آباد ان و رعیتی معمور دارد چنانچه لشکر سی و رعیت را بسفر طاعت گرانیده قوای شهوی و غضبی را بزیور حکمت در ریاضت سخره و مامور ساخته است و قریب بسه صد سال از عمر او گذشته و اسکندر بجانب او قاصدان روان گردانیده پیغام داد که چون فرستادهٔ من تبور سند اگر ایستاده باشی قدمی و اگر در راه باشی تعجیل نمائی والا از اقرار غضب باقو همان رسد که ببسیار بلاد هندستان رسیده و رسولان بباز گاه شهریار دکشور هند و آمده که ایشان تمامی اقالیم هند و اسکندر را بعنوان ملک الملوک بر زبان بگذرانیده و قاصدان را تشریفات فاخره داده باز گردانیده و سوء ظن در خاطر او راه یافته است که در این مدت چیزها دست داده است که خزانه بخیال هیچ بادشاه متصور نگشته چه در شبستان من مخدره ایست که از حسن خداداد آفتاب مجمل و از لطف رفتار او سرو روان پای در گل ست و دیگر فیلسوفی دارم که از سر چه در ضمیر بی منت سوال بگذرانی تراز اعلام دهد دیگر طبیبی ملازم من ست که در حفظ صحت بدیعانا در ادائه مرض در رجوع علیا در دو دیگر قدحی دارم که اگر آب در او سازند مجموع خلائق ازان بیاشامند و همچنان بر حال خود باشند و انهمه را بیشکش کرده گفت التماس بنیام که شاه جهانیان بواسطهٔ کهتر ن ضعیف تا بیخوشت مرا از حرکت معاف دارد و اگر عذر من مقبول نیفته بالراس و العین بخدمت شتابم چون جواب اسکندر رسید تعجب نموده گفت اشکال این اشیا ماند عنقا و کبریت ست که در جهان نایاب ست جمعی از حکما و فضلای یونان را تعیین فرمود که نزد کیدر تدو شرائط التفحص بجا آورند اگر انچه ملک هند گفت مطابق واقع شده دروغ سخن او مکرر بگویدی نه کیدر از توجه بملازمت معاف داشته تنسوقات را بپایهٔ سریر اعلی رسانده حالا او را بعتبه و علیا حاضر گردانند و حکما عزیمت مصمم گردانیده متوجه دارالملک کیدر شدند و بعد از قطع منازل و طی مراحل بمقصد و صول راه یافته و بهر تخت گاه ملک هند رسیده در مجلس او حاضر گشتند و بکیدر ایشان رسوخ داشته بمنزلی لایق فرود آوردند و در روز سوم طوی سنگین ترتیب داده باحضار فیلسوفان یونان و حکمای بزرگ هندوان مرزوبوم فرمان فرمود و طبقهٔ اولی را بر دست راست نشاندند طائفهٔ ثانیه را بر دست چپ جای داد و چون مجلس منعقد گشت دانشوران هر دو کشور مسائل علمی از اصول فلسفه و حکمت در میان آوردند و مناظره و مباحثه بین الفریقین بحد تطویل کشید عاقبت الامر حدیث رسولان بنجر باشیای موعوده گشت و ملک بالیقای موعود قیام نموده همه تسلیم فرستادگان ذوالقرنین کرد و مطالبای آمال آنجماعت را از نفائس تحفه ظرائف همه بلاد هندگران بار گردانیده خجست اثر انصراف ارزانی داشت و حکمای روزگار متقضی الاوطار بباز گاه کیوان اشتباه ذوالقرنین مراجعت نموده و بملاقات رایگذار نهنده و اسکندر بعد از تماشای گلشن جمال دختر با استحان فیلسوف دانشور پرداخت و قدحی پر از زهر غش ساخته نزد او فرستاد و فیلسوف

دوران قحط تا مدتی بسیار در روغن فرو برده پیش اسکندر نهاده داشت و اسکندر فرمود تا سوزن بارگذاشته و کره ساخته بنظر فیلسوف رسانیدند فیلسوف بعد از تدبیر اشارت کرد که از آن کره آئینه ترتیب داده بجلس فی والقرنین برند و چون اسکندر آن آئینه را روشن بدید طشتی پر آب طلبیده و ران آنگذارد و فرمان داد تا طشت را با آب آئینه که در دست آن فرزانه گرفته منظور نظر حکیم گردانیدند و فیلسوف از آن آئینه مشرب پر آب طشت پر آب طلوع میکرد و آن طشت را با مشرب بنزد اسکندر رسانید و اسکندر فرمود تا مشرب پر از خاک کرده پیش حکیم بردند و فیلسوف را چون نظر بر خاک افتاد گریست جزع و فزع خود و اظهار جزن و اندوه کرده بالفعل در عتاب مدتی سوی آسمان کرده جویه و استغفار مشغول گشت و رسول را اشارت کرد که طشت و مشرب را بر گیرد و نزد ملک ببرد رسول بموجب فرموده عمل نموده آنها را در القرنین رسانیده اسکندر از صورت حال متعجب شده هیچکس را بر ریح مزاج اطلاع نیافتاد روز دیگر ذو القرنین باحضار حکما و فضلا و ارکان دولت و اعیان حضرت فرمان داده فرمود که فیلسوف هندی که بالغایت با و اطلاقات نکرده بود حاضر گردانیدند و اسکندر حکیم را بلند قامت و قوی ترکیب دیده در خاطر گذرانید که این صورت با حکمت نسبتی ندارد و اگر باینچنین شخص صورت ذهن و سرعت فهم یار گردد و یگانه روزگار باشد فیلسوف آینه‌ئی در دست انگشت سبابه خود گردانیده بر سر مینی نهاد و اسکندر از سبب این حرکت پرسید فیلسوف جواب داد که هنوز فصل صفای طبیعت پنج ملک بنسبت من در خاطر گذرانیده بود و در یافته و این فعل اشارت بر آنست که چنانچه مینی بر روی کل ست من بنز در عرصهٔ آفاق بی مثل و یگانه ام تخصیص دارد اسکندر فرمود که بگوی که غرض من از قحط پر روغن چه بود گفت چنان فهم کردم که ملک میگوید که ای من پشتیبان از علم و حکمت مملوست که دیگر گنجایش مسائل حکمی ندارد و چنانچه این قحط گنجایش چیز دیگر ندارد و من نخواندن سوزنها اشارت کردم که متیقن اند بودکه معلومات دیگر با بودنم نخزونه ملک جمع گردد و بصفحهٔ ضمیر انور من مرقوم شود و چنین که سوزنها بدقت خود را در قحط پر روغن جای دادند اسکندر گفت که مراد او از کره چه بود فیلسوف گفت مراد او از کره چنین معلوم شده که ملک دعوی میکند که من از سنگ و مار و اقوال بر سر سیاسی مانند این کره سخت و محکم شده است و قابل درود مسائل حکمت نباشد من از ساختن آئینه ملک را آگاه کردم که آهن هر چند صلب و مستحکم است با حیله چنان میشود که از صفحهٔ او مجموع جواهر و موجودات گردد باز خود در القرنین پرسید که مقصود من از آئینه نهادن در طشت آب و مراد تو از ان مشرب که بر سر آب طلوع میکرد چه بود فیلسوف گفت که مطلوب ملک بجز آن نبود که چنانچه آئینه دفعهٔ در تنگ آب سوب میکنند ایام زندگانی عنقریب بی نهایت میرسد علم کثیر و درمت قلیل نتوان آموخت و مقصود من از ساختن مشرب آنکه چنانکه بحیله چیزی را که در تنگ آب می نشیند بر بالای آب نیز نگاه میتوان داشت اکتساب فضائل کثیره در زمان اندک بمجد کد میتوان نمود اسکندر فرمود که مشرب را پر خاک کرده نزد تو فرستادم و از دو بر این چه جواب داشتی چون غرض من آن بود که فنای هر مملکتی از واجبات ست و بقای هر مملکتی از ممتنعات و عاقبت از نیه ضعیف عنصر بدین بادفصل که خاک ست ملحق خواهد شد پس اسکندر گفت صدقت و فائده از آمدن من بلاد هند حضور تو بوده و این تمامتر فائده ایست و بعد ازان ذو القرنین فیلسوف را بخلعتهای گرانمایه و تشریفات فاخره سرفراز گردانیده از مائل و اقران ممتاز ساخت مسعودی گوید که آن زمان که اسکندر در ولایت هند بود حکیم ملازمت موکب همایون مینمود و چون از آن دیار عزیمت مراجعت فرمود فیلسوف از اسکندر التماس رخصت کرده ملتمس او مبذول افتاد آورده اند که ذو القرنین قحوح را بر آب کرده استخوان نمود و هر چند خلائق از آن آب خورند تغییر و انفصالی بدان راه نیافت و طبیب لازم گردانیده از و در باب معالجه چندان امور غریبه مشاهده کرد که بتان بیان از ادای آن قاصر آمد و در تاریخ حکما نه کرست که اسکندر بعد از تسخیر بلاد هندوستان از انجا بازگشته و قطع مسافت نموده عنان عزیمت بجانب چین انعطاف داد و میان او و صاحب چین مناظرات دست داده آخر الامر بادشاه آن سرزمین بعز و القرنین را مطاوعت کرده و حکم او را انقیاد نموده بر سم هدیه و تحفه هزار من طلای احمر و هزار قطعه حریر بافیس و پنج هزار بعد از جامه و دیبا و صد شمشیر با قیمه مرصع بدر و جواهر که چشم بیننده از مشاهدهٔ آن خیره می ماند و صد اسپ از مراکب خاص که در رفتار بر باد پیشی میگرفتند و صد زرین تخت مجلا بجواهر ثمین و صد لوزه عنبر هر یک بمقدار شقال مشک و نه بغل عود و ظروف مصنوع بانواع تماثیل و نقشها و صورتها که ناظر را دل نمیداد که هیچ یک از انها را از دست دهد و پوست سمور و فنک و قاقم از هر یک چند هزار و سائر تحفها که بیشمار بود و اسکندر بعهد نامه نوشته بایشان داد که بر مقتضی امر فرخی آن چنانچه عمل نمایند و بعد از مراجعت از فراخ چین بسیاری از بلاد مشرق را مسخر گردانیده خراج و ولایات را بحسب دخل معین ساخت و در بلاد تبرستان شهرها بنا کرده بجانب مغرب شتافت مصلحت دیدن اسکندر بر اسطوحکیم در باب بادشاهزادگان فارس در تاریخ مسطور نیست که چون اسکندر بر ممالک فارس دست یافت جمعی از ابنای ملوک را گرفته محبوس گردانید بفصلی بحکم ارسطاطالیس امر قلم آور در دفع الیاس مملکت فارس بزدر باز و در مراتعانی دستی سیر و فرزانگی من بود بلکه بتائید آسمانی و بتوفیق ربانی این سعادت ساعدت نمود اهل صلاح را بر نهج مستقیم ترغیب کرام و ارباب جهل را بر اشراف مصالح هدی تحریص نمودم و در قانون سعیت غزاری و آئین خیر پرست پرورسی اشارت عقل را مقتدا ساختم و هر گز از همت خویشتن نیافتم که بر فعل نکوهیده و عقل ناپسندیده اقدام نمایم اکنون در فضیلت این چند ملک اده که در زندان مقید و محبوس مانده اند تحریر و مسترد نمانده ام اگر ایشان را از ذل قید خلاص سازم یکین که در حق حسین مملکت سن رضته

پیدا شود که مدارک و تلافی آن در حیز امکان نیاید اگر بکشم در دنیا ملوم و در آخرت معاقب باشم ارسطاطالیس در جواب نوشت که بحر و استعفار آن جماعت خوان نعمت بی دریغ خلق بنشاید و از گرد در و خصومت بهیچ وجه بلوک طاقت نیاورد اگر تو در ربقه طاعت ایشان نیائی و از کشی عن عزو علایی را بر گمارند بادی کافات آن در دست عمال خاندان قلع تخم تو در میان توسنی نماید پس صلاح آنست که هر یک را نامزد قطری سازد اقطار مملکت عجم گردانی و بطرفی نماند یا در فرس اختصاص دهی تا هیچ کس از ایشان مطیع و فرمان بردار دیگری نباشد و از عمر ضبط مملکت عاجز نماند ارسطاطالیس بهتر از شایست نیز داد و در اسکندر متمثل امر حکیم را از جمله سفر صفات شناخته مملکت ایران را بر ایشان قسمت کرده و هر یک را بطرفی فرستاده و آن جماعت را مسر خان ملوک طوائف خواند و ذکر این طبقه بعد از یاد داد حالات حکما بر موجب اشارت رای اعلی مدین باوراق مسطور خواهد شد انشاء الله تعالی و تا آخر ترجمه حکما مذکور پوست که اسکندر در اثنای طوفان باد گذار دو در قریه افتاد که رفت ساکن سکان آن قریه بر یک دیگر بود و در سلاری ایشان قوی آماده دید و در میان ایشان حاکمی نه قاضی اسکندر از بیست و بیوت و فجور و عدم رئیس و فرمان روا و حضور بر پرسید و جواب داد نکه ما را قاضی نیست و فرق ست بر کید یگر و ما از این صفت ابیات دور یم و گویند ما و بر ابر چشم خویش این آفات را آماده ساخته ایم که مگر ما را فراموش نکنیم و بحیات پنجروزه مغرور نگردیم گفت ست چون سعادات ما بر حد انصاف ست ما را قاضی و حاکم حاجت نیاید و ما از ظلم و فجور فرسودگان اگر بجهت خاطر خصمی خود را بین موضع نطلبیم کم نقل توانیم کردن جواب داد نکه بنفس ما از پادشاه آسانست که اهل محترم را از ما دفع سازد اسکندر گفت که اگر سلطان را با مقدور بشر پروی هیچ کس را بسلاح آن ادمن قادر نباشد گفتند چون پادشاه دین امر هیچ دیگران عاجز است بنفس آنست که ما را بحال خود گذارد و که اقامت مولده و منشاء دیگر دارد و نیز منقول ست که اسکندر در اثنای جهانگیری بشهری رسید که هفت پادشاه معتبر بطلبا لعبد بطلن ران بلده بامر حکومت قیام نموده و اهل آن شهر استفسار نمودند که هیچ کس از سلاطین سابق محمود دست یافتی گفتند از اطراف و اکناف ملوک جوانی ست در فلان گوشستان مقیم که از سلطنت اعراض کرده اسکندر با طائفه از خواص نزد آن جوان رفته او را بترک مملکت و اقامت دران موضع سرزنش نمود و بمباشرت امور سلطنت تحریص نموده ملک زاده گفت ای پادشاه موافق بکاری مشغولم که از ان غرضت نیاید بشغل ایالت و ریاست نخواهم پرداخت ذوالقرنین پرسید که اگر غیر از شاهد و عظام و غلام رغبتی نمی باشد با دنیای ملک زاده معروض داشت که چون در دنیا و بقبای آن تامل کردم از خلق دوری گزیده گوشستان را مسکن ساختم و چندین گاه است که میخواهم عظام ملوک عظام را از تخم انهای عبید صغار جدا کنم تا بنیه ایشان مرا در ایام مربرسی شکسته نسازد و لقد نظرت الی القبور فما تمیزت بین العبد و المولی ذوالقرنین فرمود که این امر سهمی که چه علاجی دارد اگر همتی داری از فرمان سن گذار تا مرا بر مرتبه آبا و اجداد رسانم جواب داد که همت رفیع تر ازین می باشد که طالب حیات ابدی بود و شباب ابدی هم رغبتی نمی نماید چون وجوب ابدی نکرده و صحت ابدی متعذر است اسکندر فرمود که این مطلوب را کجا جویم نزد من صحیفه ایست جوان گفت از ان کس جویم که نزد او باشد ذوالقرنین گفتند که ملکتی بسیط و عریض داری برای کثرت اولاد بزبان میل فرمای تا ملک بدست بیگانگان نیفتد اسکندر فرمود که سپندیه نیاید از کسی که پیوسته بر مردم غالب بوده باشد که مغلوب زبان گردد روزی شخصی با کسوتی ژنده و جامه که رحمت همی ببار گاه او در آمد و بفصاحت و بلاغت تمام سخن شروع نمود ذوالقرنین سوال او را بجوابی ناصواب مقرون گردانیده چنانچه ما فی الضمیر خود را و لباس خوب جلوه دادی ظاهر خود را نیز اگر بکبوت مرغوب می آراستی بهتر بودی آن شخص گفت که بنده را در سخن قدرت تمام ست اما شهریار جهان بر ترتیب کسوت ما رخن قادر تر ست اسکندر را این حدیث سخن آمده بخاطر گرانمایه او را سر فراز ساخت و در یعنی از معارک جمعی انبوه الشنوان بر قتال او اقدام نمودند و چون ایشان بمقابل شدند دست از جنگ باز داشته گفت که این لشکری ست که اگر بر ایشان غالب شوم مفاخرت خوان نمود و اگر عیاذاً بالله قضیه بعکس گردد عاری تمام بما لاحق گردد که تا ابد ازان باز گویند چون شاهنشاه روزی از اسکندر رده هزار دینار التماس نمود ذوالقرنین گفت که این سبلغ از قدر قوانند کی افزون ست زیتون گفت اگر از قدر سن افزون ست از قدر تو بسیار ست اسکندر را این سخن موافق آمده فرمان داد تا سبلغ مذکور را تسلیم او نمودند از حکیمی سوال کرد که با دشاه را بچه چیز باید عادت نمود گفت بر تفکر شب و مصلحت رعیت و مهمات کفایت ست و بنفاذ رسانیدن آن بروز و نیز از اسکندر پرسیدند که از جمله اشیا که دست قدرت ترا بآن میرسد کدام سپر ست گفت بردباری کردن قوت و عدوت کسی که در حق من احسانی کرده باشد ذوالقرنین را باقدام نفس خویش در معارک ملاست کردن گفت از انصاف دور باشد که دیگری بجهت من محاربه کند و خود در حصار ایمن باشم و من شرط موافقت بجا نیاورده خویشتن را سعاف دارم و وکیل زخواص او را با یکدیگر خصوصتی افتاده و ازوی در خواستند که بعض خود در میان آن منازعت را بفیصل رسانم جواب داد که هرآئینه حکم من برضای کلی بخط دیگری خواهد بود و سلوک طریق دیانت و جاده صواب شما هر دو را راضی گرداند و در وقت قصد محاربه بدار السنیان بعرض او رسانیدند که عدد مخالفان بیش از صد هزار مرد کار زار ست گفت نصاب حسابک و سلاخ جلد از بسیار گوسفند نترسانند روزی بر سم معهود و سنت مالوف سریر پادشاهی جلوس همایون را زیب و زینت بخشیده و دران روز نه کسی بر تظلم آمده نه چیزی از وی التماس کرده اسکندر با خود گفت بیت روزی کاز ما بهین نسق گذارم ما ایزد دانم که کار

زه عمر انکارم ۰ ازو پرسید ندکه چرا استاد نزد تو محترم تر از پدر ست جواب داد که ازان جهت که استاد سبب حیات باقی و پدر سبب حیات فانی ست و نیز پدر مرا از آسمان بر زمین آورد و استاد مرا دیگر باره بآسمان رسانید یعنی والده ام طفلیت مرا منعقد بود و علقه منعقد بوده ست که بتحریک او تا دو اعصاب از صلب پدر برحم مادر آمده و بعد از چندگاه بانی تفشیدن علقه بپرکاره اشکال مختلفه بپردای وارگشته و ازانجا بصحرای ظهور آمده و چون انفاس معدوده بسر آورید بالنکاس باز گردد و از عالم انفعال برای کون بخلوتگاه عدم رود و چون سبب حیات باقی ست که مادهٔ آن علم و حکمت ست و حکما عین الحیات نفس ناطقه اند و معقولات کلیه را دانند و خضر یعنی نفس اعالمه گویند که تاریکی ظلمات جهل را شناسند پس نفسی که از ظلمات جهل بعین الحیات حکمت اندر عیش جهل و جمق را بآب جود و حکمت تسکین دا حیاتی باقی دهد چاه و ادی یافت طائفهٔ از سران سپاه و ارباب شهنجون لشکر فرس تحریص داد و ندو جواب دادکه غالب شدن بر خصمان بطریق سرعت و عجلت از مقتضای همت من نیست از حکیمی سوال کرد که حیلت سلامت از دبان مردم چیست گفت گفتن چیزی را که از دقبول کنند از دهنان اسکندر دست که صاحب مروت پیوسته کرم بود اگر چه درویش بود خداوند خساست و بخل فارو بمقدار باشد هر چند تواند گفت چیز ست تکلف گفتن و ناکردن پرسیدند چه چیز ست گفت کردن پیش از گفتن و هم او فرماید که اصطباح آدمی بعقل و تمیز ست از دال ذکر وفات اسکندر رومیان و در آنچه طالع اسکندر علم کرده بودند که قریب بدولت آنحضرت در تخت او زمین آهنین و بر فرق وی آسمان زرین خواهد بود ذوالقرنین چون از تسخیر ممالک فراغت یافت آهنگ زیران زمین کرد و در نواحی خوش از اغروق خویش پیش افتاده رعائی سفوط او را روی نمود بنا بر ضرورت یکی از امرای لشکر خود را فرش او ساخته جهت دفع مضرت حرارت پیری زمین میان وی و آفتاب حائل گردانید اسکندر این صورت را ملاحظه کرده فرمود که زمین آهنین و آسمان زرین کنایتان ازان است دلال بموت من نموده بود نه من ست و پیش ازین زنده گانی نماند میت افسوس که نامهٔ جوانی طی شده خود هیچ ندانم که کی آورده شده آنگاه کاتب را طلبیده فرمود که بجانب ارسطو نامه نویسد و بنا بر اشارت شاه در اول مکتوب ثبت گشت که این نامه ایست از بندهٔ خدا بسر تو اسکندر که در مدت اندک و زمان قلیل با اهل زمین مخالفت نمود و زمانهای دراز در فرمهای هشیار مجادرت اهل آخرت خواهد کردن بسوی مادرش که در سرای غربت اورا وصلت ملازمت اجتماع نشده باشد و مادر عالم نبود کرامت و ادار سرور و بهجت از مجاورت او منقطع نخواهم شد و این نامه ایست طویل الذیل که مشتمل در تواریخ مبسوطه مذکور ست و چون بادشاه گیتی ستان لباس طاعات در نوشت و داعی حق را لبیک اجابت گفت بمقتضی وصیت او بعد از تکفین و تغسیل جسد همایون او را در تابوتی زرین نهادند و عظما و اشراف آنرا برداشته در انجمنی عظیم حاضر گردانیدند و صاحب قرم دران محفل بر بالای استاده گفت اگر کسی را تمنای گرسیدن باشد بر ملکی باری بین نگرد اگر هوای تعجب نبودن باشد در چیزی باری بین شهر یار تعجب ! باید بعد ازین روی بحکما آورده ازایشان درخواست کرد که چند که متمنن تعزیت خاص و عام باشد بتقدیم ایجاز و اختصار بگویند شخصی از شاگردان ارسطو برپای خاست و دست اسکندر را که بنا بر وصیت او بعد از فوت تابوت بیرون کرده بودند مطلق عالم دانند که بهیچ مال دست تهی بعالم آخرت رفته است بر سرش نهاده گفت که ای فخر پیر سخن و ای زبان آور فصیح چه تراچنین حرص و گفتگو گردانیده و بر آن بمه وسعت میدان علم و حکمت چون صید غافل درین دام تنگ جگونه افتادی و دیگر گفت که ذیروز اسکندر رزم سیم از چشم خلائق نهان بیکدم امروز روز گار ما در لسان زر سیم از چشم خلائق نهان کرد و دیگر گفت این آن کس ست که دیروز بر جهانیان بادشاه قابل بود و دیگران از بیم نزد او سخن نمیتوانستند گفت و امروز نزد او دیگران بر کلام قادر اند و او قدرت استماع و جواب ندارد دیگر گفت این آن بادشاه ست که از بسیط زمین از شرق تا غرب محیط او بود اکنون میان دو گز زمین محاط ست و دیگر گفت که دیروز اسکندر بتدبیر امر و ترتیب کار عالم و بالقوت نفس خود باقامت سیاسه و امور انجام مهام خود عاجز مانده مسبحان الذی کل شئی هالک الا وجهه و چون حکما بر یک فراخور علم و حکمت قابل سخنی چند بر زبان آوردند مخترف رحمت و غفران ذوالقرنین را بجانب اسکندر سبیل گردند و اهل شهر بابوت آنرا جلال تمام استقبال کردند و چون جسیم مادر بر بالوت پسر افتاد و بنالهٔ زار و آه از هایهای حزین بگریست و گفت ای قرة العین و قرة الفواد عجب سیدارم کدا کس که علم و حکمت تا آسمان رسیده باشد و عمر تا ربع مسکون را مالک فرمش کرده ملوک آفاق را مملوک خود گردانید چگونه دخمت که بیدار نیگردد و چون خاموش گشت که هیچ سخن نیگوید لیکت ازمن که مادر ذوالقرنین رسانم که مرا پندی دادی قبول کردم تعزیت فرمودی صاحب عوانشم و بصبر امر کردی شکیبائی را کار بستم درین اثنا جمعی از حکما فرزندان او حاضر شده رسم تعزیت بجا آورده و بوعظ و نصیحت قیام نمود و جنازهٔ همایون نفس را بخاک سپردند مادر اسکندر کناسات و محزون بخانه در آمده و بر نوالی که آنحضرت از نامه نوشته بود وصیت نموده طعام بهمام مرتب داشت و زمان مملکت را خاص گردانیده بر سر خوان نشاند در وقت تناول فرمود که از این مطعومات کسی بخورد که هرگز او را حرفتی و بلائی و تعزیتی نرسیده باشد مجموع دست باز کشیده و در اصطبار بطعام و منع کل تعجب نمود چون هر یک از ایشان فرمود که دود مرگ از دودمان او ارتفاع نیافته بود مادر اسکندر از موجب اباء و امتناع اکل طعام سوال کرده و ایشان صورت حال را معروض داشتند مادر اسکندر راست که غرض فرزند ازین وصیت آن بود که دران بلیه جزع نماید که شریک بسیار و حزینه بشمار دارد و البلیه اذا عمت طابت لاجرم فزع و تضجر ایشان

کم کرده و حکم الهی باذعان تلقی نموده گفت که دوام بے انتها و بقای بے انقراض و ملک بے زوال و حیات لم یزل و لا یزال آفریننده راست و بس هو الحی الذی لا یموت انما نحن مائتون و انا الیه راجعون در تاریخ حکما مسطور است که اسکندر را در روی صورت نه بها در شباهت درشت و نه بپیدر و لون او بصفرت مائل و یک چشمش سیاه و یکی ازرق و یکی پیوسته بالا نگاه کردی و یکے بزیر بودندانهای او دقیق و سر تیز بود و روی مانند شیر داشت و هم در عنفوان صبی و ابتدای نشو و نما بشجاعت و جرأت شهرت یافت و در فنون دوره سالگی بارشاه و فرمان روا گشت و مدت سلطنت او تا هفده سال کشیده و سال او قات خود را بمحاربه مصروف داشت و هشت سال با ملوک اطراف و اکناف عالم گذرانید و بر بسیط دوده ملک عظیم از شرق ممالک و غرب جنوب و شمال تسلط یافت و از اقارب و عشائر خود بر بیست و دو ملک فرمان روا گشت چنانچه در سفر دوم حضرت نوشته شود بالجمله بعد از مدت سی سال طواف کره خاکی آغاز در نظر آورد و دانست که از مشاهده فرسوده و اگر چه او خوش خرام قلم در میدان تفصیل آنها جولان نماید از تنگ و پای یاد نماید و با سه صد و بیست هزار مرد نامی تمامت مشرق و مغرب را مسخر ساخت و آخر الامر دنیا را بدیگران بنا کام گذاشت و از ان کنوز و رمال و فیول و رجال چیزی کم و پاس نبرد و لکل اجل کتاب بجز الله مالک الملک و مثبت و محنه ام الکتاب در قضیه آورده است که اختلفوا فی السنة ذو القرنین فقال قوم سمی ذو القرنین لانه کان ینبا الی قومه فکذبوه و ضربوه علی احد قرنی راسه فغشوه فاحیاه الله فسمی ذو القرنین روی ذلک عن علی و قال ابن اسحق بذلک لان الله بعثه نبیا الی قومه من الناس فکذبوه فاماتهم الله و بعثه الی قوم آخرین و قال ابن ذو القرنین لانه کانت صفحتا راسه من صفر و قیل من نحاس و قیل من حدید و قیل السن ذهب الله اعلم و قال وهب بن منبه سمی ذو القرنین لانه ملک الروم و العجم جمیعا و قال لا ینبغی قرنی الدنیا شر قها و مغربها و قال ابن اسحق انه تحت بقرنی الشمس فسمی المعمرین فتقاسموا ملک الارض کلها و قیل کان له صفیر تان فی راسه قد سمی بالصفیرة قوله انتهی کلام صاحب المنبه و التحقیق گوید که در اوایل حال جهت ذو القرنین گویند که مدت شصت سال کره عبارت از دو قرن ست پادشاهی کرده و برخی بر انند که ذوالنون سبب ملقب بدین لقب گشت که او گوش دراز داشت و اقوال دیگر نیز در بن باب آمده است که غرض بیان موجب کلام سمگدود بر ضمایر ارباب بصایر چو پوشیده و نامانده مطلق جامع این کلمات مستوره بود که حالات ارباب حکمت را در چگل اذیرباق و اوراق غیبت نمایه تا در نظر صاحبان بلاغت ناشناسب نمایه و بنا بر عدم رفع شبهتها و صورت حال را معروض رای آفتاب بشراق اسرار عالی مقدار پسندیده او اوصاف کریم الاخلاق که اگر اسکندر را سطور دین زبان ندبود نا یک در تربیت حکمای محقق و تربیت فضلای موفق قوی اقتدا بدو نمودی و دین یک از لطف طبع و سرعت فهم او انگشت بلعجب بدندان گزیدی گرد انیده آمد ولی توقف قتال پرزبان گوهر افشانش که سفر گریه حسرت جریان یافت که چون اکثر مشاهیر حکما مثل افلاطون و ارسطو و غیرهما معاصر اسکندر بودند و بعضے از ایشان نیز ملازمت او نمودند و ذو القرنین در شخصیت او سر در تاریخ حال این طبقه از ملوک ماضی امتیازے تمام و شرحت اگر در ذیل قضایای آن سعادتمند شود از صدارت احوال و افعال ایشان در سلک تحریر در آید می شاید و چون نقد این سخن بر محک خود و تمام عیار می نمود قلم مشکین رقم موجب اشارت عالی دران باب شروع نمود از ری جرأت بر آید و دو بیت که از نتایج طبع بنده است در وصف این ضمیر اقدام نمود و ابیات این ست قطعه در سکه گر چه بنیت دال نقش نام تست ۰ بر لوح خاطر همه چون سکه بر زر ست ۰ ذکر جمیل تست در اطراف بحر و بر ۰ بل منت خطیب که بر چوب بست رحا روانی و یقین صادق که ع بزرگان خورده بر خردان نگیرند ۰ و چون مولف تاریخ حکما امام شمس الدین محمد شهرزوری رحمه الله تعالی را در حکایت سنوحیت القدیمه راکه قضایای ارشلیان و دران ست معتقد بذکر آدم و شیث و ادریس گردانیده است راقم حروف نیز بنا بر همین مناسبت او نموده از شما بچه تکرار نیندیشد و اما هم مذکور گردد که در روز اول یعنی روز اول بعد از ربع مسکون بطوفان خراب گشته بود آدم ظاهر شد و اول کسیکه بتخریج صنائع و ترتیب آلات مرفق گشته و فروزندان خود را بیاموخت بود و هم او گوید که بعضے از مصنفات آدم علیه السلام دیده ام و مطالعه آن فائز گشته ام و عبارت شهرزوری که دماش آدم و هبر طور لا و کان رجلا فاضلا عظیم القدر جلیل الحال و انبیاء الله و رسله و ذکر شیث علیه السلام شیث پسر آدم و استاد ادریس ست و صاحبان جماعتے اند که خود را به منسوب داشته به نیز نقل اعتراف می نمایند و در سر شان ایشان کتابی ست مشتمل بر صد و بیست سوره که آغاز نبود اول خواندن سخنان شیث ست که بهترین شاد یهای فراخ دل ست و بلند همتی دهم اگویه که ظاهر شود اعلی و شریف ترین اقوال آنست که در دنیا بهتر از سخنان اوست که هر کرا خدا یتعالی بشربت و غنا مخصوص گرداند لایق بکارم اخلاق او است که نگهبر نماید و بر دیگران تفاخر نجوید و شکر نعمت را بتواضع و فروتنی و فقیر در سلک یک خدمت منظم اند و هم بعبودیت حق تعالی فسو دهم و فرمایه یکه بنگام غضب زبان را از کلمات فحش که مستلزم مار و نقصت و موجب عیب و هجنت و صورت بزه و معرفت ست نگاه دارید و گفت که بزرگترین مصیبتها عدم عقل و حکمت ست و قلت رغبت در تحصیل او و نیز از سخنان اوست که دلیل عیار کفایت مردم افعال ایشان تواند بود چنین ملابس و عظام اجسام و هم او فرماید که یاد شاه خردمند حاجات آن کس را که او را بر ایشان دسترس نباشد بر آورد و بر ایشان ظاهر نگرداند و هم او گوید که هر که بر مردم ظلم کند و بر ایشان ستم نماید و بر ایشان ستم نماید و بر ایشان ستم نماید

کرده اظهار خلاف بادشاه بے کرد غائبت مقاومت او نداشته باشد احتراز واجب داند نظیر اسفیلسوف از جلا لان زمان اهریس بود و همیشه مصاحب وے بود و شرایط خدمت باقامت رسانیده از معدن ثبوت فواید حکمت بلاد و اشخاص فرموده و چون اویس از بلاد هند مراجعت نموده بخطهٔ فارس رسید جهت ضبط امور شرع و قواعد احکام دین او را بایالت فارس و مدتے دران دیار در علماء اعلام دین سعی نمود تا آن زمان که وفات حیات بمقتضی اجل سپرد از سخنان اوست که عالم بے عمل و عابد بے معرفت شبیه بخر آسیا ست که روز و شب در تعب و دران سرگردان ست و نمیداند که چه حال دارد و گفت قوت حاجت و روا نا شدن مطلوب اظلب کردن مرنده کسے که از اینست گذر ندارد ناروا وی ست و بصیانت عرض محافظت آبروے لایق فرموده که شگفت سیدارم از کسے که بوا سطهٔ خوف مرض از اکل لذات رویه اجتناب می نماید از عقوبت آخرت از ارتکاب ذنوب اکتساب خطیات اجتناب نمی نماید و گفت مسولون حکیم مرو را پیشه که صورت ست بدیهیهٔ حکما دوے جدا و ارغلاطون ست و در فصاحت زبان و لطف گفتار سرحدے بود که روم کلام او را مفتاح قلوب گفتندے و حاجت از ست عوام گریخت و در خواست از جام کل نفس ذائقة الموت شربت هلاک چشیده از سخنان اوست که بهترین چیزے که کوک بران قادر باشند بجز باندن مرارت سیاست و حلاوت تخفیف مئونت عیست گفت چون حال کسے از تحلیل پذیرفت و کار بروے سخت شد باید که در باب اصلاح رود گار خویش با نفاس تگدست مشورت نماید که او را شارتے آگاه کننده از خیر و در باب زن یک با نشاند و سوال کرد ند که جواد کیست در جواب از شمشیر حدیث و حد عقوبت کشنده بدید که امر است جواب داد که جواد آن کس ترا ند بود که خواسته خود را بمذبل و ارد و بهال گران طمع نکند و به تازشتی زبان مصاب نظر م نشرست که مردے را بدی یاد کنند او پیوسته برگزند نرسد و گفت دور نظر من بنا یه که عقوبت او را تعیین کنم تر دے و جواب شنیدے از اغنیا که بروے کفرت مال و ثروت مغاخرت مینمود و گفت مال مرا بچکس ازمن بعنف و لطف نتواند ستد از تصرف من بیرون نتواند آورد و در چند اتفاق ازان مال بتشیع افتد موجب تمنا و تحسین آن نشود و چیز نقه ضمان در اصل آن را نباید لیکن مال تو روزی دیگران خواهد شد و بخرج کردن نقصان پذیرد و میان مال و انقلاب آن فرقے نسبت با انقلاب کهتین که سرمه سیل بجانب حریف کند و دو اهم موت و بقائے آخرت جز باستعمال حسن او به نجاوز از لذات و عفوات دوستان متمکن نتواند بود از علامات غایت تجرد و توکل او آن بود که هر چه از قوت یکروزه او فاضل آمدے او خار آنرا حلال ندانستے تنخصے باو گفت که پادشاه ترا دشمن میدارد جواب داد که کدام پادشاه است که از خود بزرگتر را دوست ندارد و ذکر فیثاغورث حکیم دے از شهر صور ست و او مورد بود بسیاحت مال و مردم را بعلم و عمل بعدل و احسان و فضائل دوست باز داشتن از خطایا و تحصیل موجبات طباع اشیا و محبت و مودت با کید گر و عصمت نفوس از نواحش و مواظبت جهاد با کفار و منشئون گرد سیاحت و تلاوت و قرات کتب و تعلیم زنان تحریص نمودے و مردان را امر فرمودے بقاے نفس بعد از مفارقت بدن و ادراک لذات دار الثواب و عقاب و هر گز فرح و حزن و بهجت و اذا کشیدے و کسب او را خندان و گریان ندیدند اول کسے که گفت مال دوستان و میان الیشان مشاع ست او بود و حکمت را مهر موزا کردے و دستور داشتے چون اهل صور را حاجت استیلاے اعدا بار و بے نمود بدید فیثاغورث با فرزندان و اصحاب ازان دیار بشهر سوس رفت و مدتے در آنجا کام و محرم زندگانی میکرد ما نند سوس با نطاکیه آمند و حاکم آن دیار فیثاغورث را بعزیزی قبول کرده بهمان سیرو علم لغت و ادب و علم موسیقی تعلیم او نمودند و چون بجدود شام رسید او را نزد فیلسوفان فرستاد که یکے از حکماے معتبر بود تا هندسه و نجوم بیاموخت و چون درین علوم ماهر گشت از محبت علم حکمت در خاطر او اختلال یافت بانطاکیه بشهرهاے دور و نزدیک متوجه شد بمصر رفته کاهنان آن سرزمین را ملازمت مینمود و تحصیل مسائل علمی کرد شیده بهر نوع خطا از ایشان بیاموخت خط عامه و کاهنان ملوک و عاقبت بهدایت اهرم پرداخته ایشان را از خطاء عصیان و اعتقاد نا صواب باز داشت و شهر سوس رجوع فرمود براے او منزلے خوب رمود مضحے خرم و جهت تعلیم ترتب ساخته و دوا طبیه و ملازمت نمود و در اندک زمانے بسیارے از اهل آن بلده در علوم حکمت مشهور شدند و در صبابه سازان و مرمر خرد و بزرگ از نصائح و سواعظ او انتفاعے میافتند و از ممالک زوال بسا حل نجات می نشاختند و چنین ملوک اطراف بزیارت او تقدند و گزیده و میت و نشانها منسوب و مزمون مختلفه تصنیف فرمود و راه و اخبر عرار و اسجاب بعضے از انا کن باتفاق سفرے افتاد و چون بمقصد رسید در خانه کے از خطهٔ شهر زوه آمده مجمع تجمع از جزش بسیار دیده مینمود ناگاه شخصے از معارف که بعلو نسبت و بسیاری مال از اعوان انصار از اقران خویش ممتاز بود بمجلس او در آمد و چنانچه عادت ابنهان و معتبران باشد ستایش نفس خویش نموده بحرکات ناپسندیده خود را و عرصهٔ اعتراض آورد و فیثاغورث او را از سمو نفسانیت نهی فرموده باکتساب مکارم اخلاق تحریص کرد چهل بار بر خاست بران شخص را باعث گشت که اقامت و اتباع خود را جمع آورده بر سر فیثاغورث رستا بجان چون بلاے ناگهان زوده آمد حکیم زبانی را بوسوسهٔ شیطانی منشا فهمه و شنام داده کلمات سفیهانه بزبان راند و طائفهٔ از تلامذهٔ فیثاغورث بجواب مشغول گشته آتش حرب بالا گرفت و چون نفر انبوه هواخواهان حکیم کشته شدند و باقی بر گشتند و اهل شهر بصد حیلهٔ آن بدات بے باک را با لباس ظلم از شهر بیرون آورده بعضے ناسزا و او کرده فیثاغورث را از شهر بشهر گریزنده اعداے وے تعاقب نموده و در قصبے از قصبات بنا بر ضرورت متحصن شد نشان از ظفر بروے و منع آن قصر ابریس گشته هیزم بسیارے و نفط جمع آورده آتش در قصر زده شاگردان او را در میان گرفته ایشان خود را انداے اکرد و نشان از افراط حرارت و ضعف چند روز حکیم را غشی روے نمود که دیگر امکان افاقت نداشت و کان امر اشد قدر امقدور از آن سخنان او ست که به نافع ست که در چیزے نفیس

جلیل القدر سخن گرید و اگر ایشان را قوت و مکنت آن نباشد از گویندگان بشنوند و گفت نفس طاهر و اوقات خلوات و وزیدن نسیم شهوات انفاس بشیر ضمیر او را دریابند و گفت جبدات کن که ناگوئی رسد الی نگذرانی و فرمود که متاب کردن با نفس خود از عتاب یا ملان مانع ترست و فرمود آن کس که ترا بعیب تو مطلع گرداند نزد تو از آنان کس دارد که ترا بمدح و دروغ مغرور ساخته و گفت بیا باید که بسیار آن کمی کرمی شایبه آنکه پیغمبر اسی و فرمود که مشبیه آیات که بر حیوانات لاحق شود عدم نطق ست و حدوث بلا انسان را موجود کلام رو زبے مرے و بے گفتار بر خود را خاطر آراسته بود و در وقت سخن گفتن از سخن او خطاے بسیار چنانچه از بعضے اشغال واقع نگردد و صدر دری یافت و چون حکیم جامه نفیس و کلام تعلیم را مشاهده نمود فرمود که ای فلان یا سخن لائق لباس گوے و یا جامه فراخور سخن پوش یکے از پیران که بحسب علم و دل اوغلوے نمود و در کسر سن شهم پیدا شت که بتحصیل آن مشغول شود گفت شرمت می آید که در آخر عمر عالم تر از اول آن باشی منقول ست که سکندر با دارا در زمین غربت سفر آخرت پیش آمد و اصحاب و ملازمان خدمتش در باب وفات او در حالت دوری از وطن سخن میگفتند و محمی خود نگفت ای برادران میان مرگ غریب و شهری هیچ فرقے نیست و طریق سعادت آخرت از جمله جهات مساوی ست بعد ازیں به جانب جوانے که در تحصیل علم تهاون مینمود و نظر کرده فرمود که ای جوان اگر تحمل عناء و مشقت تکمیلی اشعار نفس و دنیازی سهل گیر بر زحمت مدت جهل صبر باید تو از رنج عنان آست که محبوب جناب حق آن کس باشد که از فکر ارزیده اندیشه اے بتجربه را امتثال و مطاوعت نماید و سخن و زنات و صفات باری تعالی آن کس را رسد که بران سخن این اعمال افعال را که شایسته رشیده حق باشد مقدم دارد و ذکر سقراط را هم مولد او مدینه حکماست چون بحبت لقاے نسل اورا به تزویج حریص نمودند و دران باب شرائط اکید بتقدیم رسانیدند جواب داد که اگر ازین سنی چاره نیست رغبتے بدست آرم که در سفاهت بے نظیر و در سلاطت بے شبهه باشد تا بر جفاے زنے صبر کرده را احتمال جهل خاص و عام قدرتے پیدا کند و در باب تعظیم حکمت بحدے رسید نهاتے انجامید که کار بستاخرین و خوار گردانیده شاگردان را از اثبات مسائل حکمت در بطلان صحف منع میکرد و میگفت حکمت ظاهر ست و مقدس پس مستقر و مستودع آن جز نفوس زنده نشاید و تمیز آن از پوستهاے مرده و لهاے فسرده متعذر و واجب ست لاجرم هیچ کتابے تصنیف نکرد با فاوه او بهتر بسبیل املا و تصحیح لهجه نیز اتفاقات علم حکمت از آستا و خویش بدین منوال کرد روزے از استاد پرسید که مرا چرا نمیگذاری که مسموعات خود را مدون گردانم جواب داد که من هرگز نگویم که علم را از دل زنده بپوست بهائم مرده نقل کنی چنان انگار که کسے چیزے در میان راه از تو امتحان کرد یا از راصحاب مسئله پرسید تمحض نماید که از او مهلت خواهی تا بخانه رجوع کنی و در کتاب نظر اندازی پس آن گونه خوب نباشد تحفظ را ملازمت باید نمود و سقراط بفرمود و استاد عمل نموده در حکمت بدرجه رسید که بالاتر ازان ممکن نبود و علم را باتر بدرزخارف دنیا مروج داشت و از حضور صحبت زن سلیطه خانهٔ شکسته قناعت نمود در رسم ملوک یونان چنان بود که چون ایشان را ملاقات دشمنی بر حسب ضرورت محاربت حادث گشتے حکما ے آن عهد را در سفر با خود ببردے بحضور ایشان تبرک و تیمن جستندے دران آوان بحسب استمرار آن قاعدهٔ بادشاه وقت سقراط را در سفرے که رو بے نمود صاحب خود گردانیده بهنگام نزول خیمه او بر سر راه بادشاه را بر در خیمهٔ او گذر افتاد و او را چشمه خوشه براے رفع سر افشنده دید گفت ای سقراط ترا از آمدن پیش ما مانع کیست چرا الصحبت ما اقبال نمی نمائی جواب داد که اشتغال تو باسباب حیات بادشاه گفت اگر زود آئی آنچه مطلوب تو باشد مهیا دارم فرمود که اگر دانستے که مقصود من پیش بادشاهان موجود ست هرگز ترا نگذاشتے گفت از تو تمیز نمیدانم که اصنام را زیان کار میگوئی سقراط فرمود من چنین نمیگویم بلکه میگویم که عبادت چنان ملک را نافع ست چه اصلاح حال رعایا در استقراج اموال بارتکاب آن متوانبود و لیکن چون سقراط را معلوم ست که او را خالقے هست رهنده و قادر بر مکافات اساءت و احسان از عبادت چنین کسے به پرستش اصنام و جمادات نمی پسندد پادشاه سوال کرد که بمن حاجت داری گفت آرے عنان را معطوف ساختن و ازین موضع حرکت نمودن که سایهٔ تو شعاع آفتاب را از زمین بازمیدارد پادشاه فرمود که خلقے گرانبار حوائج بر سر راه میدارند سقراط گفت که در عهدهٔ بلا تهیه اسباب حیات بیش یافت و ازین زمان او را مات موت بمن دل میدارد و مرا بجاے خود گرم و هوا جاز بمن اعتیاج نیست چه اگر سقراط بدو محتاج ست و چیها فاقد و عموم ساعات با دست و از ان زمان که کلمات و نکات حکمت و نظم شناختم کرچون بیایم بنشستن یعنی آن کس که مقصود او حیات و بقاے مخلوق ست باید که از انا سارت نفس و مجموع افعال جسمانی بقدر قوت بشری دوری گزیند تا مقصود در سد گفت تا هیچ روزن را نه بندی مسکن تو رد شمن گردد یعنی تا هیچ حس را از تصرف کردن چیزے فیض ظلمانی نکنی نفس تو نورانی گردد و فرمود که از میزان در گذر یعنی از حق تجاوز مکن و گفت که در وقت وداع مرد چه مباش یعنی در هنگام بیری در جمع اوغار سعی و حرص مباش و فرمود که هیچ زمانے نیست که دران فصل بیع مفقود باشد یعنی اکتساب نقصان کامل در هیچ وقت ممتنع نیست آورده اند که چون سروران بت پرستان اطلاع یافتند که سقراط خلق را از عبادت اصنام باز داشته به بندگی خالق واحد دعوت میکند بر کشتن او فتوی داده و درین باب مبالغه اگر دند بر پنجه بادشاه را باد میل تمام بود لیکن از حکم قضات تجاوز نتوانست کرد بادشاه درین امر حیران شده سقراط را طلب فرمود و التماس نمود که دست ازان دعوت باز دارد و قبول نکرد بادشاه گفت قتل تو ناگزیر شده چه باسلطه محبت تو ملک را در معرض انتقال نمی آورد اکنون اینچه تر آسان می نماید اختیار کن سقراط اشارت بزهر داد ن نمود ملک مقدس او را مبتذل داشته دران وقت

کشتی را حاجت آوردن آنچه محتاج الیه بود بجانب بنگاه ارسال فرمود و دران زمان این قاعده را معمول میداشتند که کشتی را بوقت مکوث و درنگ رکابیان کسے شروع نکردندے و کشتی بسبب هبوب باد اے مخالف مدت دراز در بنادر فریطون که یکے از نظامهٔ معتبرے بود بگاه و شروت الصفا داشت معروض سقراط گردانیدند که وصول کشتی نزدیک شده اقوام و اقربا و اعدا و احبا و عدد او بیکم بدین قرار گرفته که تو شب از زندان فرو نرود بجانب رومیه روی و آنجا اقامت نمائی سقراط فرمود که تا قلت مال من معلوم ست بدان اسباب حاصل من بچه اندازه برسد فریطون گفت که بندگان را زیاده بر تمس قیمت اموال حاصل ست و از برائے نجات ذات شریف تو از زوال و جان باخلاص تمام تا دو ایام سقراط فرمود که این شهر مولد من ست و حاجتگاه این همه محنت و بلا از ایشان بمن رسیده و دشمنان و پیوندان او ده موجب این ابتلا جز مخالفت دین جور و منع ضلال نایسندیده و عبادت اصنام و اشکاره و اجب الوجود نیست دلین حال که مبتلا شده ام بهر شهر یا بر جاگه که بنیا پد اقامت کنم لازم من ست اهل رومیه آن مناسبت بمن ندارند اهل این شهر چون از قوابتان و خویشان خود این همه بلا مشاهده رفت اندرم رومیه چه توقع توان داشت افریطون گفت که از پریشانی عیال و فرزندان مبنیدیش خرد که ایشان بسیان شما نیائ نامند چون سفینه را حاجت نمود روز دیگر با هنان و بت پرستان نزد سقراط آمده و زمانے توقف کرده بنداز با ے و ابرد اشتند و بیرون رفتند زنان ایشان شاگردان را بس دسه مرتبه فرود سقراط ما از سر برخود آورده و ساق خود را کاز ثقل حدید مناذی شده بود میسائید و میمالید و میگفت که سیاست آلهی چه عجب ست که اضداد را بالعصف ن ساخت چنانچه بیچ لذتے را بدون لاحقهٔ الم نتوان یافت میان ایشان این سخن موجب بحث و مناظره گشت و مستفیدان شروع در سوال نمودند بعضے از شاگردان تعجب او را از احوال نفسانی چیزے پرسیدند بعضے آنرا بعد از مذاکره بسیار بروجهے ادا کردند که ایشان را در تحقیق آن هیچ شکے نماند و او همچنان در حالت سرور و لطف معهود بود و اندیشهٔ مفارقت دوستان او را متغیر نگردانیده بیم از موت خاطر جمع او را پریشان نکرد آن جماعت از فوت صبر و فور شکیبائی او و دران واقعه تعجب نموده از دقائق وفوات وے عبرت و خور و قرار گفت مراد در میان این حالت که شاهد هی کنید و حالات دیگر فرقے نمیست چه اگر این زمان میان من و اصحاب کرام فراق می افتد و لے بار دران دیگر که در سفر آخرت بخشی گرفته از اتصال خواهند چون سخن ایشان در بحث نفس بعد از تحقیقات صحیح منقطع شد بعد ازان از بهیات عالم و حرکات افلاک ترکیب عناصر سوال کرد و بعد ازا و بیضا میه مقرون داشته از علوم الهی و اسرار ربانی حکایات بسیار پریشان بے خاطر پریشان فرو خواند و چون ازان فارغ شد فرمود که هنا وقت آن آمد که سر و تن بشوئیم و نماز کسیم و تکلیف نشستیم را بعد از ان دردان اندرم بجا ے شلوے اهالی خود مراجعت نمائید انگاه بر خاست و در خانه رفت و باغتسال مشغول شده و در اثنا ے نماز شروع کرد و زمانے درنگ نمود و چون از فارغ شده بیرون آمده اصحاب و فرزندان خود را بخانه درآمد و صیت فرموده و داع را بعد ازان چیصے که در تمکن او سعی نموده بود فرمود آمده و کے از آنها شربت شاگرد ازین بهر را بیش او نهاد و بگریه عذر انها خواست و گفت مرا معلوم ست که تو حق تو ظلم میرود لیکن من دریں باب ما مورم و ما مور معذور و دین را زیر اضطرار نباید کرد و این سخن گفته گریست و بیرون آمد فراغ از بهر آنها تناول فرموده فریاد از نهاد شاگردان برآمد سقراط ایشان را ملامت کرده گفت زنان را ازبرائے آن باز گردانیده تا از رحمت گریه و جزعے که مقتضی طبیعت انسان ست فارغ خرم خود موفور ان راحتی میتیم یکبار زنان مشغول نامند بعد از تناول شربت ناگوار تردد و تمشیو قا ضعف بر افتد امر استقبال یاقت و از حرکت فرو نماند مشغول شد و قدم او را میمالید و اندازه را میخوانی بر زبان میگذرانید فریطون دران حالت از خود بیخود گشته اشک از دیده فرو میبارید و بر خود میلرزید سقراط فرمود که بر شما باد ذکر نصائح و مواعظ خاص که پیش ازین استماع میکرد بگذرید دوست او را گرفته بر پاے خاسته بشیر انکرده گفت جان بقابض ارواح تسلیم کردم انا لله و انا الیه راجعون مشغول ست که سقراط مرد ے بود بسیار جامه خلوت دوست قلیل المال الاکل والشرب و اکثر اوقات در اقوال و افعال هیچ تکلف نبود مدت صده سال عمر یافت و دو هزار شاگرد گذاشت اللهم ارحمه از دشمنان او ست که نفس فاضل شریف را بحسن قبول حق و نفس خسیس ناقص را بدین سبب بالطل زان شناخت و گفت اگر کسے در طلب کرد حقیقت آن اطلاع نماید از سخن گوید خلاف از میان مردم برخیزد و تارهٔ جدال و فرو نشیند و فرمود از کسے که دل شما را و شمن دارد پرهیز نمائید مفرمود و کال تمام معرفت کسے بود که دشمنان نود سے این زندگانی کنند تا کدورتان از دے ترسان باشند و فرمود که دنیا با آتشے ماند فروخته بر سر راه هر کس از ان آتش قدرے قدرے بر داشتن گیرد استفامت طریق خود بهتر میسازد از شر شرار آن سلامت ماند و هر که بتمیز زنان طلبد از احراق حرارت آن متاذی گردد و افلاطون آلهی از جمله شاگردان او بود و ناگاه او را بسفرے پیش آمد بدوست و ستارد رفت و شربت وداع بجا آورده و وصیتے التماس نمود سقراط فرمود که بسے کار و ارا بشناسی برگمان مباش و از سابقهٔ معرفت نباشد بگمان باش و پرهیز دار گرد طریق بیکار اتباع و خدم تو شود از ملالت دیده خوئی و دریغ گزین و در خنده فرود آئی باے از مقر خود بیرون منه و از چشیدن نبانے که علم تو شامل حال کیفیت طبع و مزاج آن نباشد اجتناب کن و کیوتاهی راههاے مجهول نپوشته مشو و از دادن شوارع اندیشه دار روزے یکے از شاگردان خود را فرمود اے بسیار گرد آصحبت زنان ناگزیرست بیا بیصحبت تو ایشان را بمثال خود دان مواظب و مراقب ضرورت بقدر حاجت باشد هر که را خود بیش از حاجت تناول کند بیمار گردد بلکه هلاک گردد و یکے از اسفار سقراط با تو آنگے بسیار مال همراه شد چیصے از طلاع طریق بدیشان رسید و معمول میگفت اے دوست که اگر ترا بشنا سند از سقراط ے دانے گفت اے دوست که چون آتش خشم ترا بالا گیرد آن زمان ما را از علم

شعار خود سازند چندان کنوران غضب منعدم گردد اگر بحوالت شود شاید و فرمود که دنیا صورتی ست که در صحیفهٔ نگاشته مذاز نشر بعضے طی برخے لازم آید گفت دوستان را بر که منبی تشاگوئی که سرمایهٔ صورت حسن ثنا ست و مادهٔ عداوت ذکر قبیح فلاطون از و سوال کرد که سزاوار رحمت کیست و کدام راے مردم اصالح اند و تلافی نفت حق تعالی بچه چیز بجای تواند آورد گفت سزاوار رحمت کس تواند بود که کار سے کند و مدت امید فاجر کند و همیشه شاد و بنید و شغول و چیزے را که بنا دید و شنید و ازین جهت دائم شمول باشد و ما تقلے که بر پای او جاے بود همواره بالتعب و غم گرفتار باشد و کریه که محتاج لیعنی احد از خضوع و قبول ذلت چاره نیست و صنایع گردد که بر نیزد کسے باشد که از و قبول نکند و صلاح کسے بر دارد که از استعمال آن عاجز نباشد و مال بدست کسے اندک رود مگر بآن بخل و تلافی نفت حق خواسته که بکثرت شکر و لزوم طاعت و اجتناب از معصیت ست افلاطون احوال شنیدند این کلمات ملازمت تعلم الاتصاد از ایشان صورت از وجود فشند و از و پرسیدند که از خدمت حکمت تر اچه فائده و منفعت حاصل شد گفت ازین فائده چو بهتر که خود رای منیر بر کنار دریائے دستانها وی لغو جا بالان را که چون غرقه شوند شخصے گفت که دوا کسی تواند زد بے پیش ظالان نام برد و او را نشناخت گفت او را زیان دارد با نشناختن من آن شخص را بیچ گریان مادر زیرا که من بطرفت حبس امور نمیتم و من کس نیز او محمول نباشد الا حبس منفرد بے گفت که هر اب از حرب فضیحت ست منفرد جواب داد که مرگ از هزیمت فضیحت تر ست گفت سزاوار مرگ آن وقت فضیلت تواند بود که نجات از مرگ سودی باشد بحیات شائسته لیکن چون تلقی بر تردد گاهی بد باشد سودن ازان زندگانی بهتر بود در مجلس شخصے از رو ساء شخصے از رو ساء دشمنان تفوق جست آن صورت مدرجب مخالفت او نشمرد گفتند بر بن بے ادبی چه خشم نگرفتی جواب داد شک نیست که دلیر که در برابر است از خاصان این مجلس بسیار بالاتر ست هر گاه که بالاتر ست هر گاه که بالاتر ست از ان دلیر خشمناک نیست غضب و تعقب لازم آمدے گر بهت از هبت من مرتفع تر بودے لیکن چون هبت من رفیع تر ست مجلس من اعلی و منزلت او ادنی باشد از الفاظ که بر او راست که از تقبول کردن حق از هر که باشد نوعی او را بر بهتر و حقیر یا شد شرم مدار که قیمت زر از خواری خواص نکاهد و نقصان نپذیرد و فرمود که هر که ترا برائے تو دوست دارد و ترا نیز لذتی مخصوص گردان و گفت گرانی مبر بس و اگر بدی ی پنهان گشتی دست بکیار گی باز دار و چون کار باز دارے چون بکسے نیکی خواهی کرد بدی او را بسخن خوب گسیل کن و گفت هر که طالب اتصال دوستان خواهان استقلا خواهان باشد با نفس خود مدارا و زمان و رعایت کار زو باید سوافق نماید و با یاران ایثار گیران صبر پیشه و از کرم عشرت او با انسان خوش باشد و الا وحدت و انفراد چو بدار شنان اوست که بچیز مردار سته خصلت معلوم گردد از خلت اتفاقات بصلح النفس و قلت مخالفت شهوت و قبول کردن سخن زنان و بچه میدانند که چیزے ندانند که نمیدانند زمیست که هرگز نداند بناک ندیدم گفت برائے آنکه مرا چیزے نیست که اگر فوت شود از فوت آن اندوه لازم آید از شنان اوست که خشم کس اندک هرگز نکابت از لایشان مفارقت نجوید مقصود تو نگر نومند و اندوه که از افتقر و در ریشی خالفت باشد طالب مرتبه که قدر او از ان تا سر نرود و جاهلی که با هل ادب و علم مجالست کند شخصے بد گفت که بسیار روزه حکمت بنمائی و مردم را در تحصیل آن ترغیب بسیکنی و خلت بر و نشینی سیگذرانی پس حکمت تر از چه بنیازی و او گفت از آن احسنه که تر ا برین ست از کلمات اوست که معرفت آدمی نفس خود را که شایستگی کدام کار را رود بدان مشغول شود از مکتسابے بزرگست ذکر دیوجانس کلبی اصحاب تواریخ گفته اند که او یگانه حکیم ترین اهل زمان خود بود و در زهد و تقوی و خلوت گزیدن بدرجه علیا رسیده بود و در تجرید بحدے رسانیده بود که دست از دنیا و انیها بکلی باز داشته او دن حق را بشست یازده نه مسکنے مقرر نه ماوائے معین ها شد جا ے نه جا ے تو تا کردی کنار یکی شب بسلو در آمد سے چون گرسنه شد سوراخ ما یافت از خوردن آن امتناع نمود سے از بلبوسات صوفی اختیار کرد تا وقت رحلت بر یک طریق رفت و بر یک نهاج ثبات نمود روزے با پادشاه وقت ما بر مقام و اتفاق مرور افتاد چون دیوجانس را بدید عنان عزیمت باز کشید و او را بر سیدنے گرم نمود و حکیم قیام تعظیم کرد فرخود ملوک باشد بجائے نیاورد پادشاه را سطوت بران داشت که از سر غضب گفت اسم دیوجانس تر بندازی که از من چیزے نیازمی مانعوانی نبود دیوجانس جواب داد که بندهٔ خود چه اقتضاء باشد پادشاه پرسید که بندهٔ کیستی گفت تو زیرا که من حرص و شهوت را در خانهٔ خود بنده آنی پادشاه را سودکه از ملک و مال و اسباب فراغت هر چه طلب داری مبذول ست گفت از تو چیز طلبم که از تو نگزیرم پادشاه گفت بدین بے نیازی که رسیدی گفت چون از اکتفاء من بقلیل مشیته ازان باشد که از اتفاقات نوبکثیر پس الزوتر نگزیر باشم از سخنان اوست که چون سگے را دیدی که صاحب خود را بگذاشت و دیگرے را تو روان شد بسنگهاے گران از عقب او باز گردان که روزے نیز تر ا گذاشته و دیگرے برود باجمله ی که رویش از پیلهٔ جمال مزین نقوشش بکمالے او ب بتجمل او خطاب کرد که اے فریب خوشائل نفس را محاسن روے ساعتی از و پرسید که شایسته ترین اکل و شرب که دام در وقت بست گفت جشمه را که در سترین جا سباب حیاست چون گرسنه شود طائفه را که نیست هر گاه طعام را بیندازد سوال کرد که در دستان چیزیست گفت یک نفس دو اجسام متفرقه را در یابد سید که چرا همه مردم را دشمن داری گفت اختیار را برائے سیرت نامحمود و اخیار بالجمله آنکه اشرار را ازین باز نمیدارند با او گفتند چرا گلبی چرا گویند گفت بجا سطه آنکه گله رعی را بدشتی در رهند اهل با طل میگویم هر جمال با تنگ میزنم و هر کمال را تلق مینمایم کسان بدو گفتند که چه بودی که برائے آسائش تو خانه بودے گفت آسائش من در راست که خانه نیست چون اسکندر را نتح شهرے که او را دیوجانس بود میسر شد بزیارت او رفت حکیم را حقیر یافت پاے بر سے زد گفت بر خیز که شهر و دست من فتح شده جواب داد که فتح امصار عادت شهریاران ست و لکن دلان کافران و دکس را که زبان بسپار د صحبت یکدیگر گزیدند سبب اسباب محبت میان ایشان استحکام تمام یافت و بود شاه نفرز

انعال ایشان پرسید گفته دوستانیم گفت راست گوی چراکه تو نگرست ویکی درویش روزے بر بلندی ایستاده بود آوازی گفت ای مردمان خلقے بنوه بنابر اعتقاد و بیاده او جمع آمدند گفت من مردمان را خواهم و شما را نه پسند نامنشوی چرا در انگشت راست داری گفت برائے آنکه مردم فضول را بشناسم روزے بر پیش اسکندر آمد شاه را دید که در عبادت ایستاده و قصیده در مدح وے بخواند حکیم از سر فراغت نان پاره در جیب داشت بر دران آورده شروع بخوردن کرد گفتند خود دان بر شنیدن مدح بادشاه اعتبار کلی گفت خوردن بهتر از شنیدن کذب بے حاصل ست روزے اسکندر بغواص و مغربان زر و سیم بخشش بسیار داد حاضر بود و از تیر حصه از دانی داشت سے قبول نکرد اسکندر از خشم فرمود که سنگ را گرسنه ذلیل باید داشت تا طبع تابع حکیم گفت آرے لیکن بشنا بهتر که دیگران بدان نان غوص نزدیک و بشنیده نماند که این اسکندر غیر اسکندر فیلقوس ست از دے پرسیدند که چرا بنفس خویش بمحاربهٔ اعدا سے دین قیام نمینمائی جواب داد که مرا از انچه آن سیان راست چه نفس عجوز نیست چون تضییع آن سعی نمایم برکدام امید اقدام نمایم اول برتر که تدبیح اعراض از خطبه خطاب کرد نگفت من صبر را بر کسر حدت شهوت آسان تر از احتمال مشقت در رعایت عیال یافتم روزے اسکندر از خلسای خویش پرسید که اکتساب ثواب بچه توان کرد دیوجانس فرمود که با نعال شیر که ترا قدرت آن ست و رعیت را و بهمه عمر ممکن نگردد روزے بر شماری و اگر نتوانی بر شماری اقتدا بر شما را دے پرسید که در ازدواج چیزے داری گفت آرے چون عشا بجسمین بکار آورد پیچ نیافت گفت انچه فرمودی کجاست دے سینهٔ خود را بداد و نمود و گفت خزانه پر مال من این ست که هیچ آفریده را از زندهٔ حرامی و عشار را برا و امکان دست رسن نیست فولا فلاطون الهی معنی افلاطون بلغت یونانی عام منفعت و بسیار علم بود پدر مادر شش از اشراف یونان و از نژاد غان مقلینوس بود و از زمان صبی الی حمد جوانی بتحصیل علم لغت و قواعد شاعری روزگار میگذاشت را نیچنانچه خود دران شیوه مهارے تمام شهرت یافت بلا کلام حاصل کرد تا روزے در مجلس سقراط حاضر گشت اتفاقاً او را مذمت جماعتے میکرد و او وقات خود را مصروف شعر و شاعری گردانیده و از سائر کمالات ردگردان شده او را این سخن موثر افتاده مدت پنج سال متوالی ملازمت خدمت سقراط می نمود و باکتساب علوم حکمی پرداخته و چون سقراط بدار القرار آرام گرفت افلاطون بدیار مصر رفته بملازمت تلامذهٔ فیثاغورث مستسعد گشته جملهٔ معلومات ایشان قوم را در ضبط آورد و از انجا بافیثه مدینهٔ حکما مراجعت نموده در انجا مدرسه بنا نهاده تا خلائق تتلمذ و تعلم مسائل حکمت پرداختند و از ان شهر را سقلیه نامند و او را بلند آوازه گردانید و از انجا بافریقیه رفته بملازمت ملوک آنجا مشغول گشت و بعد از مدتے بوطن خود مراجعت نمود و در انجا بخویشان کثیر الاحسان خلوت دوست داشتے و اکثر اوقات تنها در صحرا گشتے و چون مردم را طلب کردے بآواز بلند ایشان را نصیحت نمودے و بعد از مدت عمر بشادی و کمال بود مرگ او را تاریخ حکما گویند که اسامی شصت و پنج نفر از مصنفات او بدست رسیده و جمله علیه از سخنان اوست که کمال مرد بایمان توان شناخت که از زندگانی مصائب راے اگر چه بسیار صادر شود بدان اعجاب ننماید و در وقت ذمت او را غضب از جاے نبرد و در زمان مدح نخوت و تکبر بدو راه نیابد بافت عمل صالح بتکلف کند و نه فرمود که درویش از بین می دیدم که در بین مردم بسا فروتنی بردند و بین زمین را در می بوسیدند و راه که ایشان می شنیدند و بسیاری می چه خدا تعالے آدمی را دو گوش و یک دهن بسازے آن داده که ضعیف انچه گوید شنود و گفت عالم حکیم اگر از خلق گریزان باشد و اطلب کنند و هر وقت او شمار طلب کنند و از دے بگریزد گفت هر که دوست دارد عمل صالح فراید و خود نکند بدان کس ماند که چراغ بدیگران دروست دارد و خود از ان بے بهره بود و چون از دے پرسیدند که چیست آدمی گفت بدانکس نیست که شراب بسیار خورد و می خورد و هر شب دو بار بن زیت می سوزانیم و فرمود که بادشاه مانند چوبے بزرگ بسیار آب ست که چوب بهاے که بر چوب بزرگ خویش باشد آب بوے بهاے که بکنار باشد منفعل تر ان باشد که بزرگتر مردمان بر نفس خود کمیت گفت آنکه قدر خویش نشناسد تواضع کسے را نکند و سزا را اکرام ننماید و مدح کسے را گوید که از کرد فضیلت او بیخبر باشد و گفت که هر جا عقل تمام باشد حرص و شهوت ناقص بینی و فرمود که باوجود خشمگین تنیزه منمائی گران سنیزه و ابحال خویش متواضع تر و در بلا صبر زیادت بگیرد و گفت نفس من بسته کس سالم شود تو اگر بے بدو نشینی اندوهگین نباشی که دل و خواجگی گزیدار شود و عالمے که جاهلان برا فسوس کنند و گفت می باید که زندگانی بادشاه را دراز باد و او را بقای جاودانه باشد و میان آن ساکن کنا باید پیوسته از بلیه غرق عذاب نباشد و فرمود که اگر چیزے نشنفسے خواهی دادا و را و امتحان سوال گردان و فرمود فلت عقل آدمی بواسطه کلاست که بهر تعلق نماید و بروے مسلط واجب نیست خبر دادن از چیزے که زنده نپسندد و گفت که چون خواهی طبع کسے را بشناسی در بعضے کار با او مشورت کن تا بر جور و عدل و خیر و شر او واقف شوی باز فرمود که شمار سفیه تر فرمود که ضعیف ترین آدمیان آن کس باشد که از کتمان سر خود عاجز آید و فوی تر آنکه بر تسکین غضب قادر باشد صابر ترکسے که بر وقت بی صبر باشد و گفت که بروزی مقتدا ضی و شاکر باشد گفت چون از تو دو مصلحت ملکت سعی جمیل ظاهر شود بر بادشاه منت منه و نگر آن بر زبان گمنداران و سخن دشمن جوے

معروض بدارد که بدروغ منسوب نگردی و فرمود که چون کلام متکلم بانیت او مطابق باشد سامع را در حرکت آورد و اگر مخالف بود در گوش شنود و موقع قبول در قلب نیابد و گفت آنچه فرا دهی آن کس را ستا باش که ایشان را در بلای افتاده بینی بشرط آنکه فعل بد ایشان را در آن محنت نینداخته باشد و گفت که علامت کمال عقل آدمی آنست که دشمن را دوست خویش تواند داشت و فرمود که ملول شدن از دوستان و افشای سر ایشان آثار ضعف نفس است و فرمود که به بطالت شاد مشو و بطالع سعد مغرور مگرد و از اعمال پسندیده پشیمان مباش و گفت که رای کسی که با تو در علم و معرفت مساوی باشد صایب تر از رای تو تواند بود در حق تو که رای او از هوای نفس تو خالی است و از سخنان اوست که عدل را یک صورت است و جور را صورت بسیار و ازین است که جور آسان تر از عدل توان کرد چه این هر دو را بخطا و صواب تیر انداختن تصور باید کرد که صواب اندازی بتعلیم احتیاج دارد و خطا اندازی به هیچیک ازینها محتاج نیست و از الفاظ پسندیدهٔ اوست که شرف عقل بر هوای نفس آنست که عقل روزگار را بندهٔ تو میسازد و هوا ترا بندهٔ روزگار میگرداند و فرمود که هر که پندارد که باسپ خوب و جامهٔ قیمتی فضیلت حاصل کند جاهل باشد بجهت آنکه فضیلت هر اسپ بر اسپهای دیگر و جامه را بر جامهای دیگر است نه او را بر مردم از وی پرسیدند که چرا آدمی در حالت پیری حریص تر است گفت از برای آنکه میداند که مردن و بدشمنان گذاشتن بهتر است که در حال حیات بدوستان محتاج شدن گفت افراط در نصیحت موجب تهمت است از وی سوال کردند که کدام هنر است که بر شما حکما عیب مینماید گفت از سخنی که چون بگفتن او مضطر شویم اگر بگوئیم دوستان بخندند و اگر نگوئیم نقص ناموس غرابت باشد باز پرسیدند که کدام چیز بر شما خوار و آسان نماید جواب داد که ملازمت جهال و فرمود درویشی که خود را در سلک توانگران کشد بکسی ماند که خود را بورم فربه نماید و آن الم که سبب ورم است پنهان دارد و در حالت نزع از کیفیت زندگانی او در دنیا سوال کردند جواب داد که باضطرار بدرون آمدم و متحیر بزیستم و اکنون باکراه ازینجا بیرون میروم و این قدر معلوم کردم که هیچ معلوم ندارم و چون سایر نصایح او که هر یک از آن دری گران بهاست در آخر اخلاق ناصری که از مولفات خواجه محقق نصیر الدین طوسی است مسطور است و آن کتاب مشهور است بتکرار آنها درین اوراق کلک بیان اقبال ننمود ذکر ارسطاطالیس بن نیقوماخس معنی ارسطو در لغت اهل یونان فاضل کامل باشد و معنی نیقوماخس مجادل قاهر و او در علم طب مهارتی تمام داشت و ملازمت جد اسکندر یونانی می نمود و چون ارسطو بهشت سالگی رسید پدر وی او را از شهر اسطاغیرا که مولد او بود ببلاد اثینیه که معروفست بمدینهٔ حکما برده بخواندن نحو و لغت و تحصیل فصاحت و بلاغت نظم و نثر امر فرمود و مدت نه سال در تعلم آنچه مذکور شد اوقات صرف نمود و یونانیان علم لسان را محیط میگویند چه هیچ کس نیست که بدان احتیاج نداشته باشد و چون در آن علم مهارتی تمام یافت در فن اخلاق و سیاسات و طبیعی و الهی شروع نمود و بخدمت افلاطون تردد کرده در زمرهٔ مستفیدان او منخرط گشت و در آن علوم بمرتبه رسید که چون افلاطون در حوزهٔ درس چیزی پرسیدندی فرمودی که تا وقت حضور ارسطو صبر کنید و تا چون ارسطو حاضر نگشتی در سخن شروع ننمودی بعد از فوت افلاطون ببلاد حکمار رفت و در آنجا مدرسه بنا نهاده بدرس مسائل حکمت مشغول گشت تا فیلقوس او را با قدون دعوت فرموده بدان صوب رفت و مدتی آنجا توقف نمود و چون سلطنت باسکندر رسید او را سفری در دست اتفاق افتاد و هوای ماقدون مزاج ارسطو را چندان موافق نبود ببلاد اثینیه بازگشت و مدت ده سال در توقین مقیم شد و در آنجا شخصی بود از کاهنان ماورن نام بر مذهب او تشنیع و جماعتی از عبدهٔ اوثان را بر او اغوا نموده گفت او بتان را سجده نمیکند و تعظیم نمینماید چون ارسطو این معنی را دانست قضیهٔ سقراط را بخاطر گذرانید و از ایشان توهم نموده بطرف مولد خود توجه نمود و همت خود را بر تجدید عمارات مسقط الراس خویش و تنظیم مصالح مردم و تقویت و رعایت ایتام و اجابت ملتمسات ارباب علم مصروف داشت و از جوانب ملوک اطراف او صلات و انعامات متواتر و متواصل گشت و در عاقبت بعزم متفرج بجزیره از بحیرات که قریب بوطن او بود از مسکن خود بیرون آمده و داعیهٔ آن داشت که بعد از مشاهدهٔ آنجا نسخهٔ تالیف نماید و قضا بخلاف آن متمنی بود اجل مقدر آن فیلسوف یونانی را بجوار رحمت یزدانی رسانید شاگردان او را در موضعی مناسب دفن کرده مرقدش را مزاری ساختند و هرگاه که مسئله بر حکما دشوار می گشت بر سر قبر او آمده بالقاء بحث میکردند تا حقیقت آن مسئله بر ایشان کشف میشد و چنان اعتقاد میداشتند که زیارت تربت او موجب ذکای عقول و صحت افکار و صفای اذهان است از ملوک و ابنای ملوک شاگردان فاضل چون اسکندر و غیر او بسیار گذاشت و صد و بیست کتاب تصنیف کرد و مدت عمرش شصت و هشت سال بود و او مردی بود تمام قامت بزرگ استخوان سفید پوست انبوه محاسن اشهل چشم کوچک دهن فراخ سینه در حالت تنهائی رفتارش بسرعت مقرون بود و در زمان مقارنت اصحاب ببطی و تأنی آمیخته و کم وقتی از مطالعهٔ کتب و مباحثه فارغ گشتی و بر کنار رودبار و میان مرغزار طواف نمودی و استماع الحان و مجالست اهل ریاضت را دوست داشتی و در بحث و جدل میل بانصاف کردی و بخطا و صواب معترف گشتی و در ملابس و مآکل و مناکح تجاوز از اعتدال جائز نشمردی از سخنان اوست که عالم جاهل را می شناسد از برای آنکه وقتی جاهل بوده و جاهل عالم را نمی شناسد چرا که هیچ وقت عالم نبوده و

گفت قناعت در غنا مستغنی گردی بر دنیا شیفته مشو و حریص مشو که بقاے او را ندانک ست و گفت هر کار که نفس را برار تکاب آن رخصت دهی دیگرے را عقوبت ممکن و فرمود که رغبت نمودن بصحبت کسے که راز تو اعتراض نماید موجب ذل نفس ست و اعراض نمودن از کسیکه بصحبت تو مائل ست از قصور همت ست روزے بروے که دوست او را بریده بود ندگذرکرده گفت آدمی که نزنیست ادب آراسته باشد چرا بر حرکتے اقدام کند که نتیج این گونه صدبات باشد شخصے او را گفت که از تو سین سابقه الله غیبت گفته جواب داد که قدر تو نزد من آن مرتبه رسیده است که از اعمال تفکر در سیاست کردار تکاب افعال صالح دست باز دارم و به بگفتن تو اختغال نمایم اسکندر را گفت که آنچه مردمان را از تو شگفت می آید و چیزیست یکے بسطت مملکت دیگرے بلندی همت و آنچه ترا بسبب آن دوست میدارند هم و چیزیست یکے تواضع و دیگرے اسا الکنون جهد کن تعجب ایشان را بهیوسته با محبت جمع نمائی بدو گفتند که مال نگاه داشتن از حکما پسندیده نیست جواب داد که حکیمان مال را برائے آن نگاه میدارند که محتاج ایشان نشوند و در جائیکه لائق ایشان نیست بر پاے نایستند اسکندر را گفتند که چون خدا تعالی آنچه او را دوست میداری از ظفر و نصرت بتو داد تو نیز عفو را که محبوب حق ست بکار دار آورده اند که چون اسکندر از تعلیم فارغ شد او را در مجمع حاضر آورده از مسائل علمی و عملی از وے پرسیدند که اسکندر چرا جواب گفت ارسطو بجاے تحسین او را بانواع کروبات رنجانیده عاصیان ارسطو را تظلم نسبت کرده فعل او را از مملکت مستبعد شمرند و موجب او را از وے سوال کنند جواب داد که اسکندر بدایت عمر در شجو ملک و کنار مادر و ناز و نعمت پرورش یافته خواستم که علم ظلم با او بیشتر نماید تا رعیت جور من وے را از حیف و لقدی بر رعیت نافع آید و گفت راحت یاس و لذت ادراک برابر ند و فرمود که خوشنودی مردم غایت ندارد که هیچ کس آنرا ادراک نکند از و پرسیدند که بلاغت چیست گفت اخلاق لفظ بے اختلال معنی قوتی نامه نزد اسکندر فرستاد که مردم دو طبقه اند یکے از راه قهر و اجبار از راه بسبب خوف و طاعت احرار بواسطه حیا با یده هر یک ازین دو طبقه را بچیزے مخصوص گردانی که از باره فرقه اول لغزش و غلطت بجا آری و در حق زمره ثانی احسان مبذول فرمائی و میبایه که غضب تو از نخوت و شماست خالی باشد که آن شیوه سباع ست و بحد ضعف و فتور نرسد که آن از اخلاق کودکان ست و میبایه که امور سے که ملوک از ارتکاب آن گریزان اند منحصر و بسیار نیست اما بیاے سنن جمیل و فتح بلدان و عمارت بقاع ویران منقول ست که روزے ارسطو بایکے از ابناے ملوک که بهمت تعلیم ملازمت او مینمود خطاب کرد که اگر پادشاهے تو بسد مکافات تعلیم من چون کنی جواب داد که همه مهمات را بمن همه پرو صوابدید راے روشن تو مفوض دارم و همین معنی را از دیگرے استفسار کرده آن ملک زاده گفت که ترا در ملک خود شریک سازم و چون نوبت با سکندر رسید فرمود که ای خداوندها ی استاد مرا از چیزے بر پرس که فاعل آن من نخواهم بود من حکیم گفت پیوسته از حرکات و سکنات تو رواج سلطنت ربع مسکون بشمام من میرسد مرا از اقوال و افعال تو این معنی را تفرس مینمودم امروز با این جواب باصواب مبانی آن فراست مستحکم یافت امید ست که مقرب بتحقیق پیوندد ان شاء الله تعالی ذکر اقراط طبیب بضعفه گفته اند که بقراط ذوی مقراطیس در زمان بهمن بن اسفندیار بود ند و فرقه گویند که دو بقراط قبل از اسکندر رومی بصد سال بوده یا بعد مورخ تاریخ حکما اورا بعد از ارسطاطالیس ذکر کرده گویند که بقراط بن رافیس از تلامذهٔ اسقلیبوس ثانی ست از فرزندان اسقلیبوس کسیکه اول وضع صنعت طب کرد او بود و اولاد خود را وصیت نمود که غربا و اجانب را از تعلیم این صناعت بهمان موسوم سازند تا این عزیت و شرف مخصوص خاندان او باشد و راے اسقلیبوس اول درین علم همه بر تجربه مقصور بوده چه او را فن مذکور از ین هرمس اصل شده مدت هزار و چهار صد و شانزده سال قول حکما در مسائل طبی بر این منوال جریان یافت تا آن زمان که منوس طبیب ظاهر شده تجربه را خطا شمرده اعتقاد کرده قیاس را بران منهض ساخت و هشتصد و یازده سال اطباے تیج او را پیروی لازم شمرده تا برامنیدس طبیب ظاهر شده تجربه را خطا شمرده ابقیاس تنها عمل نمود و بعد از فوت او در میان شاگردانش اختلاف پدید شده بضعفه تیج تجربه را پیروی لازم شمرند و بر بطلان قیاس سخن گفتند و زمره بران شدند که علم طب عبارت ازان دانسته اند که بکار بردن حیله چند ست و این اختلاف در میان ایشان تا پدید شدن اغلاطون استمرار یافت و چون او را اقوال متقدمان اسمان نمود دانست که تجربه بقیاس خطا ناک ست و قیاس بے تجربه مستلزم هلاک لاجرم قیاس را بر تجربه منضم کرد و نسخ طوائف ثلثه را بسوزانید و کتب قدیم که مشتمل بر تجربه و قیاس بود بدان اعتنا نمود و بعد از هزار و چهار صد و بیست سال از فوت اغلاطون طبیب اسقلیبوس ثانی پدید آمد و راے او را صواب دیده بدان عمل نمود و بعد از فوت او در موت مستفید انش که مخالف او طبابت میکردند بقراط با کمال فضائل نزد او حیدا با ند و ضعف تجربه با هتمام او تقویت یافت و چون دیده که نبایر منع غریبان از تعلم علم طب این فن اندراس می یابد بجمیع مسائل طبی راتدوین نموده بتعلیم و تعلم بگانگان اجازت داد و در فرزندان را وصیت کرد که در اقارات اصحاب نگاه و قطعت سعی دریغ ندارند و بهرکت آن راے سدید و فکر جمیل این علم شریف در میان خلق انتشار یافت وصیت معالجات او بهمه آفاق رسید آورده اند که یکے از ملوک فرس رسولے نزد فیلقوس ملک جزیره

نوا کیه مولد و مسکن بقراط بود فرستاده استدعای حضور حکیم مشار الیه نمود و فرمود که صد و بیست رطل زر بهر طلی نزد شتقال جهت توشهٔ راه آن یگانهٔ زمان تسلیم نمایند
وچون فیلاطیس خراج گزار ملک فرس بود جسنا اطاعت چاره ندیده با بقراط گفت اگر از اجابت استدعای تو ای عدیم المثال خود را بلکه پادشاه و رعیت را در معرض هلاک
آورده باشی کما لا یخفی وجه ناصواب پادشاه عجم نیست بقراط از این حدیث امتناع نموده در رفتن مسامحه کرد و چون سوال و طلب کرنشد فیلاطیس در سیان
عدم اجابت بقراط و تکرار استدعای ملک فرس مضطر گشته رفتن و نه رفتن او را بصواب دید اهل ملک باز گذاشت و ایشان از خروج او امتناع عظیم نمودند و مقارن این حال
بر مفارقت او اختیار کردند رسول چون مبالغه یونانیان را در بارهٔ رفتن بقراط بحد افراط دید صورت واقعه را معروض ملک گردانید تا دست از طلب و بازداشت
بقراط مروی بود و بصورت سفید روی بزرگ سر میش چشم درشت بینی احمر و در رفتار بطی الحرکه صاحب العقول اندک الاکل بسیار صوم الوصال پنج سال عمر آن یگانهٔ اعصار
شانزده سال را در کوه کی در طلب علم گذرانیده و هفتاد و نه سال را در تصنیف و تعلیم صرف کرد از سخنان اوست که هر که خدمت و قربت سلاطین اختیار کرد
باید از امانت و افضال ایشان جزع نکند که اغراض را نرسیدن آب شور چاره نباشد و گفت هر کس دست دار و حسد را نفس او واسع نماند و او را پیش از
مردن ببرد و فرمود که محبت میان دو عاقل بسبب تشاکل عقل واقع شود و بدو دام و ثبات متصل باشد و در میان دو احمق هرگز دوستی پایدار نماند بجهت آنکه مقتضای
عقل همه یک لنسق و ترتیب است و بموجب طرین العقل واحد جائز باشد و هرگز دو جاهل را بر یک امر سازگاری روی ننماید و فرمود حاصل از فضیلت همین بس
که بر جمیل خود اطلاع یافته و گفت باید که آدمی در دنیا خود را چون کسی داند که او را برای ضیافت بسرای خوانده اند اگر قدحی بدو دهند تناول کند و اگر روی
بگذراند قصد طلب نکند پس بیاید که اهل و مال و اولاد را چندان قدر ننهند و دنیا را سرای مهانی و قضا را میزبان شمارند و فرمود که سه چیز موجب الاغری ست
شرب آب بر هوا و خواب و حسپیدن بر غیر بستر خواب و کثرت کلام و ترفع صوت و از کلمات اوست که معالجه بدن بر پنج وجه است مادهٔ فاسد که در رست
بفرغاند و انچه در قرص معده است بقی و انچه در معده باسهال و انچه در جلد ست بعرق و انچه در عروق ست بفصد و فرمود چهار چیز ست که زرا باصره را زیان کند
طعام گرم خوردن و آب سوزان بر سر گرفتن و در چشمهٔ آفتاب نگریستن و روی دشمن دیدن ذکر او میرس شاعر از قدما شعرای یونان ست و در میان ایشان
منزلتی تمام داشت چنانکه امری القیس در میان عرب و از زمان او تا بعثت حضرت موسی پانصد و شصت سال بود کلام حکمت آمیز و قصائد بجسته بسیار دارد و جمیع
شعرای یونان در شعر بعد از و متابعت او کرده اند از سخنان اوست که عاقل آن کسی ست که زبان خود را از مذمت نگاه دارد و گفت که مشورت راست تست
و تعب مخالفت تو از دیگر پسندیده که کی زبان خود را از مدح خلان و کام خواهی کشیدن جواب داد که پرگاه که او دست از فضال و انعام باز کشید بدو گفتند در وقع بسیار
در فلان قصیدهٔ تو یا فتم جواب داد که شعر عبارت از کلام موزون مرغوب ست و صدق سخن تعلق با نیا دارد و فرمود که کثرت خاموشی گواهی آورد و بسیاری سخن
قدر ناطق را نازل گرداند پسر ی خوب روئے را دید که عقل نداشت گفت این خانه آبادان ست اما دروے خداوند نیست هم او فرمایه که هر که در زمان خراب
جوانمردی کشد آن هنر شراب عائد شود نه بدان کس و از الفاظ او ست که نزد خواص خود رسول خدا ست هر که با خود آشنا نیست او را آگاه کنید بفرد اگی جاه دارد
کذب جائز نیست گر مقتضی که ضرورت بود و چنانچه استعمال دارو را در بود گرد رحدوث مرض ذکر کرتیون بن طالوغورس مروی بود احر الفون معتدل القامت
فراخ چشم بزرگ سر صریح الالتفات با ادب بسیار دان شیرین سخن خداوند حمیت و درباب نزدیکان و خویشان سخت متعصب و عنایت او در بارهٔ دوستان
بحدی بود که پادشاه زمان با او گفته که بصداقت و محبت او معروف بود بیسبب متغیر شده قصد هلاک آنها کرد چون این خبر بدو رسید آن طائفه را با مال
و اسلحه فراوان امداد کرده خود نیز متوجه آن طبقه گشت تا ایشان را از ضرر لشکر پادشاه حمایت کند پادشاه ازین معنی مطلع شده در عقب فرستادن رفت و او را
بدست آورده بقتل رسانید گویند مغضب داشت و منظور پادشاه همه آن بود که مقصود مخالفان را مفصلاً معروض دارد و دران تعذیب بعروة الوثقی صبر
تمسک جسته و گفت هیچ لبیه و محنتی مرا باعث بر سپردن راز دوستان و غازی یاران نگردد چون الزام و مبالغه محصلان از حد گذشت برای ایشان زبان
خود را بدندان بریده بیرون انداخت و هیچ کس را بجلاد نرسانید اخت عاقبت در اثنای شکنجه وفات یافت از مراحل عمر هفتاد و دو منزل قطع کرده بود منقول است
که پیوسته مستفیدان خود را گفتی که اگرچه بر از انچه در تصرف شماست بدیگرے نقل کند گو سئید که مال یا ملک ما از ما رفت بلکه گوئید که عاریتے که روزے چند
در ان متمتع و منتفع گشتیم رد کردیم که اگر آن بحقیقت ملک بودے از دیگران بشما و از شما بدیگران منتقل نشدے روزے جوانے را محروم و تیره بخت دیدند که بر
اسباب دنیوی متلهف و متحسر بگذشتن و یاد دیجون از کمال فراست دانست که موجب حزن او عدم فنا و رجوع و نقرست با او گفت ای جوان خویشتن را در تنگدلی

بدرجهٔ علیا قصور کن و با هزار کشتی پر متاع برسم تجارت خود را بر روی آب دریا روان شده گیرد و باسلهٔ آن رسیده ریاح مخالف امواج را شور انیده مال و نفس خود را بالتمام بر شرف هلاک یافته انگارد هر آئینه در چنان حالت رضا ده تو بر هلاک نفس و هلاک مال مقصور بود و همچنین اگر ملکه عظیم در تصرف تو بود ی و دشمن قوی با لشکر ی جرار تو روی آورد ی و نهایت امنیت تو بر وداع ملک بود ی ناچار آنرا وداع نمود ی امروز خود را آن بازرگان نشسته بیش و دریا رسته و آن مالک از دست و دشمن غالب جسته دان و صبور شکر کار فرا ی که بسیار بد باشد از تدبیر این موعظه غمخوران بشاد ی داند و بسیر و سبدل شد ذکر بطلیموس حکیم بطلیموس مرد ی بود در صناعت هندسه منفرد و در علوم نجوم متفرد و کتب بسیار در فنون علوم تصنیف فرمود ازان جمله کتابی ست در میان یونانیان معروف باماسطن یعنی این لفظ علم است و بلغت تازی آنرا مجسطی نامند مولد و منشاء او اسکندریه مصر بود و در زمان دولت ازریالوس که بادشاه آن نواحی بود در صدد بست و زعم طائفه آنست که پیر بطلمیوس ظاهری نیز لم یوجد او تزئین داشت و این گمان خلاف واقع ست مرد ی بود معتدل القامت سفید فام و بر سبت رخسار او خالی سرخ بود ابنوه محاسن کشاده دندان خوب لفظ شیرین گفتار شدید الغضب لطی رفتار اندک خوار بسیار صوم خوشبوی و لطیف لباس و هشت سال داعی حق را لبیک اجابت گفت از سخنان اوست که هر که علمی را احیا کند نیز و در فرمود که مرد عاقل فاضل در میان خویشان خود که بقدر و منزلت او جاهل باشند غریب ست تشبیه کرد در میان جهال بیگانه باشد گفت حکمت درختی ست که در دل روید و ثمره از زبان دهد و فرمود هر که بقای طول حیات را دوست دارد باید که دل صبور بر تحمل خندان و مهتمان آماده دارد و گفت هر که از وقایع دیگران پند گیرد دیگران از واقعهٔ او پند گیرند و فرمود چنانکه بدین آدمی را در حالت مرض تناول طعام و شراب نافع نیست امی را که بحبت دنیا غفلت مبتلا کرده باشد نصیحت و موعظت سود ندارد و گفت اعمال خوب در دنیا تجارت عقبی ست و فرمود مضرت ملکت در شش چیز منحصرست یکی قلت صبر بخشی روزگار دوم خالی شدن خزان از اموال سوم انقطاع باران چهارم مداومت بادشاه بخمر و کثرت معاشرت با زنان نساد آور د و در مملکت پنجم سوء خلق و مبالغه در عقوبت ششم کثرت خوارج و دشمنان و گفت هر که از خرد و بصیبی داشته باشد داند که ظل غمام و مودت عوام حجت اهل ریا و وضع قاعدهٔ ظلم جور را بقائی نباشد و گفت مرد عاقل صحبت ملک را اختیار نکند و اگر کند باید که اخلاق ناستود ه بادشاه را بقرب امثال و ایراد کنایات بطریقی که عیب و سرزنش به بادشاه راجع نگردد باطوار پسندیده مبدل گرداند ذکر بعضی از سخنان بارسلوس حکیم از سخنان اوست که چنانچه ملاح هوشیار سفینه را روان نگرداند مرد عاقل باید که بهر اندیشه که در ضمیر گذرد خاطر دران نسازد و فرمود که نفس را در دنیا غریب دان و غربا را گرامی دار و گفت ارزق نشان کشتی آن زمان اندیشه کن که خوش سیر رود و فرمود که از حال بادشاهان عجب میدارم که اگر غلامی نوعی از علوم صناعت مخصوص شده باشد بایسته که بر ازد نوع خویش تفوقی دارد و بر ایشان عرضه کنند بهای گران بخرند و اگر از اشخاص انسانی کسی بزیور فضل و ادب تحلی گردد و معروض ایشان شود بانگ بچیزی نخرند بلکه رایگان نیز قبول نکنند پس بسیار باید بادشاه که ملوک بحبت اندک فضیلتی بیفزایند موفور از شمن مستحق باشد و مالکان کمالات را بچیزی قبول نکنند و گفت بر جمیع اموال حریص نباشید و از مطعومات حرام و ناپاک بپرهیزید که روزگار اگر چه کیسه های شما را از مال پر کند لیکن دلهای شما را از ایمان تهی گرداند و فرمود هیچ حسرتی بزرگتر از حسرتی نیست که نفسی در بارهٔ خسیس بمیرد بدل دارند نتواند بود و گفت مرد عاقل از خدمت سلاطین و تکفل امارت جز حصول ثنای حسن و ذکر جمیل نباید که مراد دیگر داشته باشد ذکر جالینوس طبیب او هشتم طبیبی ست از طبیبان که در بن فن از اشکال و اقران ممتاز بود و اول سر دفتر ایشان اسقلیوس اول ست و دوم فوارس سوم سیدوس چهارم پرانیدش پنجم افلاطون ششم اسقلیوس ثانی هفتم بقراط هشتم جالینوس و او خاتم اطبای کبار ست و بعد از و هر که در فن تحصیل طب و دید گرد او نرسیده لاجرم بعد از بعثت مسیح بود و در علم طب چهار صد نسخ بزرگ و کوچک تصنیف کرد و در شرح و بسط مشکلات و دقیقه نامرعی نگذاشت و در تبیین غوامض و اسرار این فن طریق اطناب مسلوک داشت و انهمه بهمین عنایت پدرش راست داد که مال بسیار در حوایج پسر و معلمان او صرف کرد و اطبا حاذق را از بلاد و دور دست بحبت تعلیم فرزند ارجمند آورد و بجائزه و صلات ایشان را بی نیاز ساخت گویند مولد جالینوس فرغاس بود از ولایت سبا از انجا بطلب حکمت بجانب اشنه در میه اسکندریه رفت و از جماعت مهندسین و سحاة و خطباء علم هندسه و نحو و لغت بلاغت حاصل کرد و زنی را که در علم طب مهارتی تمام داشت سیار و معالجهٔ زنان در یافت و ازو به بسیار نفع فلیل الوجه بدست آورد و بعد ازان بطرف مصر سفر کرد مدتی برای تحصیل عقاقیر دران دیار بمکث فرمود از مصر بغزم دیلمان روان شده در کنار بحر خضر در شهری فرامنام فرمان یافت و او مردی بود اسمر الوان خوبصورت پهن کتف فراخ سینه و در ازا نگشت دماغی را دوست داشتی و در سماع الحان مفتون بودی و بر مطالعه کتب دژ اشتغ

ولوع تمام داشت سفر بسیار کردے و در نقاط خود را هر گز نیاسودے جامه اے پاک پوشیدے و پیوسته عطریات بکار بردے اختلاط با ملوک و روسا بسیار کردے و در مجالس خاموش کم بودے و در بحث منصف بنظر رسیده که جالینوس حکیمے بلند همت بود و اگر دم مردم و روسے بچشم تعظیم منگریستند و رسم سه از بلاد یونان مخالفت داشت و با دشاه آنجا که او را بنقاس میگفتند جالینوس را بعواطف خسروانه اختصاص داده پیوسته اظهار فضل و مدح او میکرد و در آن زمان با دشاهے بود دربار و مغرب که او را بازینوخواندند و جمیع ملوک آن نواحی در سلک مطاوعت او انخراط داشتند اتفاقاً یکے از نسوان او بعلت برص مبتلا گشته چون درمان علت بطبیبے حاذق نبود با زار زین جهت مغموم گشت و پریشانی خود را با یکی از وزرا در میان نهاد و وزیر با او گفت که در مملکت بنقاس حکیمے ست که بزبور خداقت مهارت تمام دارد باید نبزد او نامه فرستاد و مضمون آنکه چون نامه بتو رسد بے توقف جالینوس را بپایه سریر علا فرست و الا بخرابی مملکت خود و اثق باش با زار سالے وزیر مستحسن شمرده امر کرد تا نامه در تکلم آورده فرستادند و چون نامه بنقاس رسید و از فحواے آن مطلع شد اضطراب نموده جالینوس را در خلوت طلبیده و صورت واقعه را بیان نمود و گفت من مخالفت ملک را بر مهاجرت تو ترجیح میدهم و نفس نفیس در ملک غربت را فداے تو کرده اگر محاربه بر میان بندم جالینوس فرمود که امتناع تو از ارسال من موجب فساد مملکت گردد و سبب خونریزی و پریشانی رعیت شود ملتمس آنکه مرا بجانب او گسیل فرمائی و شمه از منزلتے که در ایام غربت علاج از زانی داری بنقاس نامه در قلم آورده و را بجانب نوشت که ملوک یونان اگرچه مطیع ملک با زار ند اما مانده اطبا اند که این جماعت بحقیقت مالک ابدان و خادم ارواح اند و جالینوس بر همه این طبقه ترجیح دارد و امول ان کام اخلاق شهریاری آنکه مشار الیه را بنظر احترام و احسان فرماید و چون از خدمت مرجوعه فارغ شود رخصت انبطرف ارزانی دارد چه هر چند مصاحبت او بر ما صعب ست و نامه را سر عجله کرده به جالینوس داد و تهیه اسباب سفر نموده بدیار مغرب فرستاد جالینوس بعد از طی منازل بمقصد رسیده باز را چاره سکه یافت که از افعال جمیله نهایت و در بود مدتے صباح در رواح آمد و شد کرده رخصت ملاقات نیافت و او را در منزل صیادان بامر با دشاهی فرمود آورده و بغیر گوشت صید غذائے نے یافت بعد از انقضاے اسبے او را بمجلس ملک بردند و در جائے با شدت از و پرسید که صنعت تو چیست جالینوس جواب داد که حفظ صحت و نفی علت قبل از استحکام اراده ملک گفت در جریم ما بیا بیست که سوا روے او به بیاض مبدل گشته هیچ نوائی که رنگ او بحال اول معاودت نماید جالینوس گفت که بعضے علل با شد که مدت ظهور و زمان استحکام و هنگام زوال آن معین نے با شد میخواهم که مرا معلوم گردد که چند گاه است که این مرض حادث گشته ملک فرمود سالے حادث گشت و در سالے استحکام یافت و امسال سال سوم ست از ظهور مرض جالینوس گفت من شنیده ام که حادث ملک آنست که هر که در رخے نظر کند چشم او را از علیه بینائی عاطل گرداند این مرض را بے آنکه چشم در و نظر کند معالجه نتوان کرد ملک جواب داد که سیرت ما نیست اگر تو از این معنی هبا ستانی در معالجه قیام نمائے حکیم فرمود که من حیله میدانم که بے آنکه چشم من بدان مستور افتد علت را مشاهده نمائم ملک تعجب نموده گفت اگر آنچه دعوی میکنی بجا آوری البته فضیلت تو اعتراف نمائم جالینوس جاریه معلوله را در قفاے خود بنشاند و آئینه را در برابر روے او چنان بداشت که روے او در آئینه گفت رنگ جاریه را بدیدم قابل علاج ست ملک با نخ ستدل شده هر روز نزدیک گروه از ائمه خود مقرر کرد که بجالینوس و هند بعد از ان معالجه مشغول شده مرض بکلی زائل گشت ملک اعتقادے عظیم در بارهٔ جالینوس پیدا کرده فرمان داد که پیوسته در شبانروز حاضر گردد و داد نبابر فرموده ملک هر روز بمجلس عزت حضور سازانی داشته سیدید که با از غدیه غلیظ میجوشد و حکیم ضرر هر یک از انها را بیان کرده او را از تناول آنها منع فرمود تا روزے ملک با شدائے خود گفت که من این مرد را از وطن مالوف را زرد و ستان و مصاحبان جدا ساختم و او میان من و مشتهیات نفس حائل میگردد و من بزعم او آنچه مرغوب و مطبوع طبیعت ست خواهم خورد یکے از ندمائے با زار جالینوس را نصیحت کرد که دگر با ملک اشارا این سخنان نگوید حکیم فاضل اندیشه مند گشته ترک اختلاط با دشاه گرد و میان غیفی که هر روز انها میخورد می آورد و نه قناعت نمود ملک بگاه و دواب بشکار رفته از جالینوس ذکر نبکر دنا نوشتے جالینوس بر خوان ملک حاضر گشت و او را از خوردن غذائے غلیظ منع کرد ملک پرسید که ام علت بر مداومت این غذا مترتب میگردد جالینوس گفت جذام ملک این سخن را نشنیده دست و سا ذکر د آنچه از ان طعام ما نذ ابود بخورد گفت ای حکیم علی رغم تو آنچه مقصد رس بود از من غذا خورم جالینوس گفت که حقوق ملک بزرگ من بسیار ست و اداش بعضے از ان حقوق آنست که رساله بنو سیم مشتمل بعلاجاتے که ملک را ضرور و بدان انسان قبل از عروض علت بیکسال یا بد و سال یا بسه سال و آن رساله دستورے بود ملک را و آن رساله محفوظ باشد در خزانه و عاده آن بعد از موت من ملاحظه اشرف بگمارند ملک رخصت داده جالینوس نسخه تصنیف کرد مشتمل بر اسباب علل و ادقات ابتدا و انتهاء استحکام آن و بیان فرمود آنرا مانے را که آفات در آن اوقات قابل معالجه بود و در آن رساله علل سلیمه و مملکه بیوح الدت علی الموت را تعداد نموده چون دانسته بود که بدان ملک بواسطه طعام علت

علت جذام پیدا کند و درین کتاب درج کرد که بعد از یکسال شهوت ملک ضائع شود و قوم و کسالت بروی غلبه کند و اعضای او ثقیل گردد مع ذلک اگر ملاحظه حال خویش فرماید و در تلطیف غذا سعی نماید ازین مرض برهد والا بعد از یکسال دیگر موهای ابرو و ناخنهای او ریخته گردد و تغیر وحشتانش پدید آید با وجود این حال اگر در علاج خود کوشد مخلص ممکن بود و اگر غفلت ورزد علت استحکام کرده معالجه متعسر گردد بعد از اتمام کتاب جالینوس آن را بخزانه بادشاه سپرد و بدان خود را بسیاهی رنگ کرده بجانب یونان گریخت و در شهر کرقلمر و نبقاس بود ساکن شد ملک باز بعد از مدتے از فرار جالینوس خبر یافته نبا بر کراهتے که از وے در خاطر داشت مفارقتش را نگفت بزرگ شمرده بعد از چند گاهے علت جذام را چنانچه جالینوس نوشته بود در نفس خویش مشاهده کرده از مخصوصان و نزدیکان پنهان داشت و چون ابرو و ناخن او ریختن گرفت سریر سلطنت را وداع کرده بپوشید و پنهان بطرف یونان روان گشت و چون بمقدونیه رسید از حال جالینوس استفسار نمود جمعے با و گفتند که در فلان شهر ساکن ست ملک باز بے توقف باز راه ببیرون گرفت تا بمقصد خود رسید و جالینوس را پیدا کرده که در میان خلق انبوه بافاده مشغول بود چون مجلس خلوت گشت با جالینوس گفت در خفا بنو اسم با تو سرے بگویم که از افشاران بیم هلاک ست جالینوس اخفای آن را قبول فرموده باز او را بر حال خویش واقف گردانید حکیم او را بمنزل خویش برده شخصے را بتعاهد او باز گذاشت و مدت یکسال بمعالجه او مشغول شده موهای ملک که ریخته بود سر شن آغاز نهاد و بعد از یکسال دیگر مرض بتمامت زائل شد و اخلاق سیئه ملک باز بصفات حسنه یونانیان مبدل گشته و جالینوس زاد راحله معین ساخت و یکے از تلامذه خود را که توقے بروے داشت ملازم ملک گردانیده او را بجانب دیار مغرب بگسیل فرمود و ملک باز از طرف ملک خویش باز گشت و ناگاه بدار الملک خود رسیده سپاه و رعیت او را سالم دیده مسرور گشتند و بسریر پدر متمکن گردید و چون بر تخت سلطنت متمکن شد بود حکومت را بعدل باز گذاشت ملک بارو گیر سریر سلطنت متمکن شده بدایاے بسیار و تحف بیشمار از اقمشه نفیسه و جواهر قیمتی و مراکب با دفتار و کنیزان خورشید رخسار بشاگرد جالینوس تسلیم نمود و تا زنده استاد خود برد و او را نیز برادر احترم خسرو اند سزاز ساحت مکتوبے بجالینوس نوشت مشعر بر شکر و سپاس و دوران نامه ذکر کرد که او را مولد چنان ست که جناب حکمت مآب و دیگر بدت غربت نکشد و بوطن الوف مراجعت نماید و آنجا متحفه و هدایا بحضرت ملک بنقاس مرتب گردانیده نوشته نیز برای او در قلم آورد و مضمون آنکه مرا با تو در ملک و مال هیچ مضایقه نیست و من برادر و دوستدار قوم و فرقے میان ولایت خود و مملکت تو نمیدانم و برا شارت تو هر چه فرمائی مترقبم سبب و موجب محبت آنکه تا بر سعی و اهتمام تو باجنان حکیم کرد عالم نظیر ندارد و انسانے بهجت دے فائز گشتم اکنون حاجت من بملطف تو آنست که بخدمت او دے و از آنجناب در خواهی که بوطن خویش آید و محقق که نزد همت او مقدار پیشکش علیم ندارد قبول فرماید اگر التمس تو مبذول نفتد من با طائفه از خواص متوجه آنصوب گشته این معنی از و التماس خواهم نمود و چون ملک باز از ین امور فارغ شد تلمیذ جالینوس را با غزاز و احترام بار گردانید و مکتوبات بپادشاه حکیم فاضل رسانید و هر دو بتبشر گشتند و جالینوس با بندهای ملک باز و بنقاس بوطن اصلی مراجعت نموده رسل و رسائل میان ایشان متواتر گشت تا ملک باز بیمار شده این خبر بجالینوس رسید عزم آنجانب نمود و ملک بنقاس با او موافقت کرده بجانب بلاد غربی روان شدند بعد از طے مراحل و منازل قریب بدار الملک ملک باز رسیده این خبر مسموع ملک باز شد و او و ران آوان از مرض خلاص شده بود و چون از وصول مهمانان آگاهی یافت بلادکان دولت باستقبال شتافت و هر دو را با غزاز هر چه تمامتر بشهر آورد و دو یک هفته از خدمت شان غلبت نموده بنقاس را چهل روز توقف داشتند و هر روز از جوائز و صلات ملک بهره مند میگشتند و باز بنقاس را شفیع ساخته یکے از فرزندان خود را بجالینوس سپرد تا با موختن علم او را زیاده فوائد بسر رساند و در وقت وداع باز پسر را با خدم و ممالیک و مال قرا وان مصحوب حکیم گردانیده بعضے بلاد را تسخیر کرده بود و بدار الملک بنقاس قرابتے داشت بدر زانی فرمود بنقاس نیز یکے از مخدرات خود را در حبالهٔ نکاح پسر آورده قواعد محبت افزود و باد شاه و اولاد او برکت فضیلت جالینوس طریق عدل پیش گرفتند غرض از ایراد این حکایات آنکه طلاب علوم را یقین معلوم گردد که ثمرهٔ شجرهٔ دانش از حساب و شمار بیرون ست و نتیجه مقدمات فضیلت از خیر تعداد افزون از شمار ست و دانا ترین مردم او تواند بود که یکے از زندگان را بر افعال خود موکل گرداند تا هر زمان خطا و صواب خود را از و سے صادر بیند او را اعلام کند و او را بر استعمال فعل جمیل و اجتناب از امر قبیح ترغیب نماید و گفت آدمی را از عقل آنقدر بس که سبیل رشد را از راه ضلالت و سعادت را از شقاوت تمیز کند و مبدیه است و فرمود که بهترین اعلام آنست که بے مقدمه سوال مستحقان وصول یابد فرمود تا کسے بر معرفت نفس خود قادر نگردد و حصول اصلاح او میسر نشود چه آدمی از افراط محبت بنفس خود گمان برد که در او نفس او بدان صفات آراسته است بحدیکه بسیلان خود را از شمار بندرند و بخیلان خویشتن را از کرمان شمار ندآرند و باب عقل هر کس گمان برد که اعقل زمان خویش ست و سبیل خفیف

عقل اوست واز کلمات اوست که انار در بهر بطن فاسدے که در آید آنرا صالح گرداند وخرا در بهر بطن صالحے که در آید آنرا فاسد گرداند فرمود بهر کرا رغبت دولت تست نیکی کند سزاوار احسن شناگردد وگفت همواره مصالحه دشمن را اختیار کن بهر چند بقوت وغلبه خویش واثق باشی وفرمود بهر دوستے که جانب نصیحت نامرعی گذارد وحق موعظه وتنبیه را اهمال شمارد دوستے را از چنیے که دارد آگاه نگرداند مستحق قطعیت ومستوجب مهاجرت ست وگفت مستحق ثنا ومحمدت آنکس تواند بود بالقوت حلم شدت غضب را مقهور گرداند وفرمود که شدت غضب وترک غرور سبب سلامتی مرد حازم ست ذکر ثالیس ملطی او از مشاهیر حکماے ملطیه است اول کسیکه در آن بلده مسائل حکمت فلاسفه بیان کرد او بود واز منقولست که گفت مبدع اول آبست وهمین آنست که وجود او سبب ارض مسکون گشت سحابها تخلال باد هوا پدید آمد واز صنوف آب آتش موجود شد واز دخان انجرؤ آن آسمان ترتیب یافت وحق عزوعلا از مشعلات کرهٔ اثیر کواکب ورد وجود آورد در سورهٔ اول توریته مذبورست که مبدا ر مخلوقات جوهریست که جناب باریتعالی آنرا خلق کرده دنظر هیبت دران نگریسته اجزاے جوهر مذکور گداخته آب شد آنگاه از آب دخانی مثل بخار متصاعد گشت پس باریتعالی سماوات را ازان ودخان آفرید دران حین بررو ے آب کفے پدید آمد مانند کف دریا ایزد تعالی آنرا ان کف زمین را موجود گردانید وبجبال را سیات مستحکم گردانید گویند ثالیس ملطی مذهب خود را از مشکوة نبوت اقتباس کرده است ذکر انکساغورس او منیز از شهر ملطیه است فرفوریوس گوید که مذهب وے آنست که اصل همه اشیا جسمی ست که جمیع اجسام وتواے جسانیه ازان حاصل ومتکون شده اما بیان نکرده که آن جسم از عناصر است یا خارج یا میان آنست وانکساغورس اول کسی ست که میگوید مجموع اشیا در اول بالقوه موجود بوده اند وازان جسم ونوع وصنف ومقدار وشکل ظاهر گشته همچنان که خوشه از یکدانه ظاهر میگردد وانسان با بن طول وعرض از یک قطره آب پیدا میشود وتنبیه باید دانست که مراد از ولیت جسم در کلام انکساغورس آن گفته جسم مبدع اول ست اولیت اضافی ست نه تحقیقی یعنی اولیت آن بسبب اضافت برادیاست نقطه نه مجموع مجردات ومادیات وهمچنین قول ثالیس ملطی که آب را مبدع اول گفته محمول براین معنی ست ذکر ذی قطاس او هم از ملطیه است ودر علوم حکمی سرآمد اهل زمان خود بود ومذهب وے آنست که اول مخلوقات هواست ومجموع اجرام علویه واجسام سفلیه از هوا متکون شده چنانچه سموات وکواکب وعقول ونفوس از هواے صافی مخلوق گشته اند جاد ونبات وحیوان و انسان از هواے کثیف در وجود آمده اند ذکر انکاس از کبار حکماست گویند که وے عهد بهمن بن اسفندیار بوده ار سطا طالیس قول او را بر قول خود وافلاطون ترجیح دادی از سخنان اوست که تراے تو مغلوب خشم تو باشد وتو متابعت شهوات کنی خود را از افراد انسان مشمار ودر وقت عزت نفس بایدکه آزمودنه هنگام خواری ومذلت وگفت عالم معاند بهتر ست از جاهل منصف وفرمود بر انسان واجب ست که دل خود را از مکروخدیعت پاک کند چنانچه جامهٔ خود را از لوث نجاست پاک میسازد وگفت چنان شیرین باش که ترا فرو برند وچندان هم تلخ مشو که از دهانت بیرون افگنند لقاشے اوراگفت که خانه خود را بهر چه بنیداے تامن در انجا تصویر نباکنه فرمود که تو اول تصویر کن تامن هیچ بنیدایم از کلمات اوست که شخصے که علم دارد ودر دبان عمل نمیکند بیمار یست که دارد ودوا رد ودبان مداوا نمیکند وزے اوراگفتند که گنوزبان دربست بازگفتند شنوگوش خود را سد دوساخت بازگفتند که بهمین چشم خود را پوشید چون گفتند ش که بدان گفت برین امر قادر نیستم واین سخن اشارت بدان ست که مدرکات عقل را باختیار فراموش نتوان کرد واز آنها قصد اعراض نتوان نمود بخلاف مدرکات حسی که همچنین ست ذکر اقلیدس او اول کسی ست که در ریاضی سخن گفته کتابے جامع تالیف او موسوم باسم اوست از سخنان اوست که خطاب روحانیت که ظاهر میشود بآلت جسانی شخصے اورا گفت که چندان جد کنم که حیات از تو زائل گردد جواب داد که من چندان سعی نمایم که غضب از تو زائل گردد وفرمود که میان دو برادر خصومت میفگن که ایشان باندک چیزے صلح کنند وتو اکتساب مذمت کرده باشی ذکر ساقر طیس از کبار تلامذهٔ ارسطا طالیس بود بعد از فوت استاد بر کرسی او نشست وبا فاده مشغول گشت تصانیف معتبر دارد از سخنان اوست که هر دو چیزی ست خاص بنفس که تعلق بجسم دارد ونفس را از مصالح خود شاغل سے آید چنانچه لذت اکول ومشروب مختص بجسم ست نه بنفس وفرمود که بر سلطان غیر عادل وبر متعلمے که حسن تدبیر ندا شته باشد وبر کسے که صدق کلامش معلوم نباشد وبر بخشنده که مال را در غیر موضع صرف نماید وبر صاحب فضیلتے که راے صائب نداشته باشد ایشان را غنی نشمارید ومحتاج تر از همه را نشمرید وگوید که چون شما از اقوال وافعال کسانیکه پیش از ظهور ملت احمدی بسمت حکمت ودانش امتیازے داشتند دین او را ثابت اعتقاد ننمایید کسیه خواست که سطرے چند در فضیلت علم وسنافع آن در سلک تحریر آورد ولازم دید که جنداز کتاب فوائد السلوک که یکی از فضلا در بارهٔ نسخ کلیله ودمنه نوشته است بانذک حذف وتغیرے ثبت افتاده دهی نهاد واخبار وراست که هر کس باقی از علم وفضلی از دانش تعلم نماید واز طریق بحث بر کیفیت آن وقوف حاصل کند

اگر مقتضی آن عمل کند با کمند بجز دانستن آن فاضل تر ست از هزار رکعت نمازی که متعبدے خاضع و متورع خاشع بگذارد و اگر بدان علم عمل ننماید یا بدیگرے آموزد ثواب عمل آنکس کہ آن علم ازوے آموختہ باشد تا روز قیامت در نامۂ اعمال معلم نویسند و امام محمد ادریس شافعی علیہ الرحمہ گوید ؎ صبرت علی الایام والصبر مفزعی و ورثت علماً انما العلم مفزعی ✦ بعقلا ظاہر ست کہ ہیچ چیز بعد از عقل شریف تر از علم نیست و پس از خود ہیچ نعمتی عظیم تر از دانش نہ فرود سی رحمہ اللہ گوید بہیت ہر آنکس کہ دانش نیابی برنج ✦ مکن تا زید گنبد در برنج ✦ و پیر فضلار و شن ست کہ فرق میان عالم و عقل آنست کہ عقل عزیزے ست کہ بکمترت تکرار و بکسب کوشش بران قادر توان شد گر یا نہ کہ کہ آموزا عقل میتشت گویند و اما علم کسبے ست کہ بکثرت تکرار و مشقت اسفار و مجالست علما و مذاکرت حکما و صحبت استادان و ملازمت دانشمندان بدست آید و عاقل آنست کہ دانستن علم را مستحکمات نماید و ازکسانیکہ بجاہ و مرتبہ دسن و حرمت کمتر از و باشند استفادہ کند و بنظر اغراز و احترام در والیشان نگرد بہیت ز آموختن ننگ دارد کسے کہ بہبود ندارد زدانش بسے ✦ اغلاطون آنہی میگوید کہ من لم یصبر علی تعب التعلم فلیصبر علی سفاہۃ الجہل آوردہ اند کہ وختے جالینوس در صحرائے میگذشت کہ مرغی کاروان بود دید کہ گاوبان سر زبان بدیدہ گاوے بردہ حدقہ اش را بزبان نمام رے لیسد حکیم آنصورت را بدیع شمرد گفت اے مرغ بے مبنیم کہ زبان در دیدۂ آن گنگ زبان بردہ ساوۃ آنتی بچشم این بیچارہ گاوبان گفت در راہے یکبار بیافتے و در مرد یک دیدہ این گاو بچہ مے رسد و شب کہ بگردون سر زبان در حدقہ آن بردہ مے لیسے تا آن حالت زائل بیشود جالینوس را این خدمت پسندیدہ آمد و در سے چند از کیسہ بیرون آورد و ببود و گفت این اجرت فائدہ ایست کہ در تن طلب من رسانیدی جالینوس باکمال علم از استفادہ گاوبانے باک نداشت حضرت علم را اگرچہ انک بود از والیان شمرد و تربیت دانش را ہر چند کم بسیار داشت مغتنمات کہ روزی مشعبدی خرد سر بدیہ آمد چنان مقدمانی کرد کہ مردمان دیدہ و دہم در میان انداراک سرعت دست او قاصر آمد اتفاقاً شہ چین در آن منزل حاضر بود از آن جا کہ مستی تعجبا نمودہ پاپیہ در گرفت کہ تو را بشاہ جہانی باید ہمہ جہانیان دانا تر باشی اکنون بگوئی کہ ترا این صنعت را بمدادی یا نہ خسرو از سر نزش دلارام خجل شدہ نتوانست گفتن کہ نیتم نانم لاجرم گفت سیدانم پس مشعبد را اشارت کرد کہ برود در خفیہ پیغام داد کہ بیا پیران شعبد حاضر گشت گفت بزودی این صنعت را بمن تو انائی آموخت مشعبد متقبل شدہ پرورید و دنیا بسیار دید و در مانک زمانے و رفن شعبدہ ما گشت و بہرو نہ کرد تا الوالعزم گردید بازی آغاز نہاد و با جملہ طینت آن بادشاہ راضی انشد کہ خود را نیا دانی موسوم سازد و بصحت جمل تن در دہ چہ ہیچ عیبے شنیع تر از نادانی نیست و منافع و فوائد علم لاتعد ولا تحصی ست و مویدین قول داستان بہرام و بہروز ست کہ یکے از سعادت دانش بر تخت عزت ارتقا کرد و یکے از شقاوت جہل در حضیض ذلت باز حکایت در کتب اصحاب تواریخ مسطور ست در صحف ارباب حکایات منقول ست کہ وقتے در طبرستان دو برادر بودند مشہور بگیلاست و معروف بفرست و مرصوف بکثرت مال و نکو بر بیساری منازل بہلو بزرگتر او حشمے بود و جوہر شہامت از ناصیہ حالش ظاہر و ہویدا مانند ماہ از آفتاب کسب نو کرد بہیت ز دانش خرد بود و تن جان پاک ✦ تو گفتی کہ بہبود نادر زخاک ✦ کہ بعد از وے پسر آمد او را بہروز نام بہروز بود و پسر زشت را نام بہرام ہر چند دو برادر را باہم مواسات عظیم بود اما طبع بہرام جز با مصاحبت او باش آرام نگرفتے و ہمیشہ با بدکیشان مجالست نمودے و بہروز ہمگی اوقات روز را بآکتساب علوم مشغول بودے و جمیع از شب باتحصیل اسباب سعادت تا کرا را نچہ آموختہ بودی زندہ داشتے و بدو رعم بہتر بہروز فضائل مینمود تا اطوار ناپسندیدہ بہرام اظہار ملال پیگرد و بہروز از آنجا کہ انتضائے حقوق اخوت او بود بہرام را بفضائل مشفقانہ بر سلوک جادۂ مستقیم و الات میکرد و پیگفت این ہنچ زدہ اقامت ماہ درین سرائے دو روزہ لائق آن نیست کہ بادبان مباخرت نافہم تا باعث بصدور اعمال ناستودہ گردد و پس از مفارقت روح عزیز عذاب الیم نہ نہیم بہیت گر امید ان باتمد ز تو نام زشت ✦ نہ خوش روز بہتی نہ خرم بہشت ✦ ای برادر کل باش کہ بیک ہفتہ حیات کوتاہ راست چند و قت بدی خوش در نگ خوب یاد گار میگذارد و ذکر او یادگار ماند شفقت مرحوم بہروز تا بحدے رسید و چون خار مباش کہ تا دست بپے بیرد رست نخلد و اگر جامہ در برش خلد نکند بدد الجرم غایت آگاہ را بانواع آزمش را بدو تیز نکنند و اگر ہرگز سر از خاک بزلہ خیاز مندروی او نشوند با بدان مجالست نکنند و بصحبت ایشان بپیوندکہ شومی اختلاط آن طائفہ ہر آئینہ بتو سرایت نماید چون دوستی ایشان موجب دشمنی اہل صلاح و تقوی بود دشمنی اہل صلاح منجر گردد بہ خشم خداوند نیک می اندیشم و بغایت می ہراسم کہ بصحبت این فرقہ و مودت این زمرہ تو آن رسد کہ بباغبان از دوستی بزنیہ رسید بہرام پرسید کہ چگونہ بود آن بہروز گفت حکایت آوردہ اند کہ مردم باغبانے بود جست و جالاک و در زراعت و حراثت بسیار زیرک ساحت باغ وے از تربت اشجار و طراوت از بار خاک و ربدہ و ارم کردہ بود و جمعے بستان وے از محاسن عرائس ریاحین داغ حسرت بدل عاکفین فردوس نہادہ قطعہ قطرات ژالہ بر اطراف گل بنگام صبح ✦ آنچنان آمد از اطراف گلستان در نظر کز براے گری باز ار صرافان بہار ✦ لعل و مروارید را مانستہ یا یکے گرما با این باغبان بوزنیہ صداقتے می ورزید میان ایشان محبت و مصافات بدرجۂ کمال رسیدہ بود و اتحاد و موالات از حد اعتدال تجاوز نمودہ و پیش از دستی بوزنیہ باغبان برائے زخمی زدہ بود و ار قرصت مے جست تا از باغبان بصد ان فنون و سیئہ سیئہ منتقم گشتہ باغبان از بہیبت مار عروس آسایش را طلاق دادہ اتفاقاً روزے از نقب حرکت میل آتش بدرے

مستولی شده خواب بر وی غلبه کرد بیل را بآسایش خود ساخته بخفت امربرین حال اطلاع یافته وزحمت نفیحت نخود بخود بیابان آمد با خود اندیشید که اگر من زنجی بزخم قتل او نکنم این ناپاک بخروزدستبرد نماید که بشاست آن از پای درآیم که حکما گفته اند چون بر دشمن دست یابی بردی چنان زنجی زن کز و دیگر حرکت نکند یا بعد از تامل تمام با خود گفت هیچ عضوی ناکرده از حد قدیده نیست صواب آنست که آهسته بر دی وی رود و بر چشم وی زنجی زنم بعد ازان دیده باز کند این بگفت و بجانب باغبان روان شد باغبان از آواز رفتار او بیدار گشته دست باز دیده بیل را بر داشت ماربزار حیله خود را بسوراخ انداخته ازان بلا بجست و با غبان جان ازان ورطه خلاص یافت گفت ای نفس اگر خواب خواهی جان را وداع کن و اگر جان باید حرمان خواب اختیار کن روزگاری ممتد با غبان خواب را بر خود حرام کرده از خوابی که ارش بجان رسید تا آنگاه بروز صورت واقعه با بلوز نیه که دوست مخلص او بود در میان نهاد و ازو بدو باب معاونت خواست بلوز نیه گفت تمارک این آسان ست هرگاه که ترا خواب آید با عتماد من بخسب که من بر بالین تو نشسته اگر مار بیاید چون ریسمان بینه از یکدیگرش گسلم و سر شتر آن نخست بسنگ بکوبم باغبان بدین سخن این شده جا شغنگاه بخواب رفت و چنان بخفت که تا نفع صور بر نخاست لحظه سخن از آنکه باغبان چون سر بالین نهاد مگس بسیار بروی جمع شده بلوز نیه گفت مگسان را مپراند و بعد از اندک زمان مجتمع می گشتند بلوز نیه ازان حرکت چنان درخشم شد که ازو به پرانداختن افتاد و گفت فارغ باش که من با شما کاری کنم که از روی زمین نیست گردید آنگاه برخاست و سنگی بدست آورده بهوا برد و بقوت هرچه تمامتر بر روی باغبان زد مگسان پریده جان بسلامت بردند و بیچاره باغبان بشهرستان عدم شتافت مدار کرد که دشمن دانا بود و گوید نیافت آنچه غباغبان از بلوز نیه کرد دوست نادان بود و آنچه بیت که دشمن چو دانا بود به ز دوست ۴ که نادان دوست دانش نکوست ۴ و این مثل بدان آوردم تا بدانی که مصاحبت جاهل عاقبتی ذمیم دارد و هر چند بهر دو زر نفیحت داده و حکمت داده امادر بهرام هیچ اثری نکرد که نیش کژدم هر سنگ خارا تاثیری ندارد و بهرام درجواب گفت ای برادر چون از من فعل بد بظهور نرسید بحر مصاحبت ایشان چه ضرر بروی رسد و بر تقدیر مصاحبت ایشان چه کرده حادث گردد و در صورتی که هر چه از دزدان و سیران بوجود آید از ما صادر گردد چون اصحاب سلطان را خبر نباشد بکدام جنایت متوجه ما گردند و ازانجا چه مطالبت کنند بهروز گفت ای سلیم دل شومی آن قوم تراازقبول نصیحت باز داشته انچه میگوئی که اصحاب سلطان را بما حوال ما قوت نیست خلاف واقع ست تو خود را خواب خرگوش میدهی چه ایشان از حال شما مطلع اند و شما خواب خرگوش مے بینند تا ناگاه از کمینگاه غدر کند حیله کیشانند و همه را اسیر و سنگیر گردانند همچون کز ازان روباه پیر کلنگان آمد بهرام پرسید که چگونه بوده است آن حکایت بهروز گفت شنیدم که برلب آبگیرے که حواشی آن با انواع ریاحین چون فردوس برین بشکوفه آراسته بود سطح آن با بتهای مرغان آبی چون آسمان بستاره پیراسته فوجے از کلنگان بشب آنجا مقام گرفتند و خواب گاه خویش حاشیهٔ آن غدیر ساختند چه آب آن از خاطر فرمندان صافی تر بود و سطح آن از آئینهٔ صیقلی روشن تر دو شمے که ناگاه قصد ایشان کرده بهیکل او در آئینهٔ آب منعکس گشته کلنگان بر قصد او مطلع گشته چاره کار جستند و مع ذلک پاسبانی داشتند که دیده او چون خواب اندیده بود و هرگز قدم زور بر کرپاس چشم او نرسیده بهیت چون چشم عاشقان هرگز نخفتے و همیشه با ستاره راز گفتے و اتفاقاً روباهے که لیث الغالب بود و کر و حیله با فعال او قالب از نها د آگاهی یافت چون آرزوے گرشت کلنگ بر دباه مستولی شد بعد از تدبیر بفکر کیناز رو آمده شاخے در سنه از زمین بر کنده و مجاری آب آنرا خشت آب آنرا بر ده تا نزدیک دیده بان کلنگان رسانید و دیده بان او را دیده تصور کرد که درشتے دیده اینان دارد نور مژه دیده چنانچه کلنگان مضطرب شده بر پرنده چون نیک نظر کرد آگاه دیده بان را جرم راز بان طعن بروے کشاده که آیا دیدهٔ تراچه افتاده است که گیاه انبوه فرق بیکدیگر و دارا از خواب خوش می انگیزی پاسبان خجل شده مهر سکوت بر دهان نهاد و دانست که ترقف خود کلنگان نخواب رفته و آن حال پاسبان فراموش شد بعد ازان روباه یک شاخ درسنه دیگر افراخته آمد و چون نزدیک پاسبان رسید بنا بر میل چنان نعره زد که شورش در کلنگان افتاده همه از خواب بر جستند و چون اضطراب کردند بفریب شاخے بهزم چیزے ندیدند ازین سبب پاسبان را رنجانیدند و شماتت دادند گفتند اگر دیگر این حرکت از تو صادر گردد ترا ازین محل معزول کنیم پیچاره دیده بان چون مهر خاموشی بر لب نهاده بانبوه گفت که این آب را مشعب چه رسیده و این گیاه از کجا می آید این بار بسخن آمدند گفت و اضطراب نکنید تا من خود باه ساعتے بکرده بعمل پاسبان مشغول گشت و پاسبان در معرض دیده بیچ گفته از نظرش غائب شد و گذشته از نظر ش غائب خد پاسبان با خود گفت که کلنگان از ملامت من اشعب زحمت بر دند و من در ان حرکت اکنون مخلی بما هیچ معلوم شد که باطنگیخته را در آب می افگنند و چون پاسبان از حیله کرد باه از حراست غافل گشت و مرتک احتیاط گردد باه بجاے و رمنه بر روے آب روان شد چون قریب بمنزل کلنگان رسید پاسبان بیچاره را در ربود و از گردن آویخته بآسمان رسانید و بسار کلنگان پرداخت عاجز بمثل بدان آورد م که اصحاب سلطان شما را غافل میکنند چنانکه روباه کلنگ را و بر اینه بشما آن رسد که از روباه کلنگ را رسید چنانکه بهروز نصیحت پیش میکرد بهرام باطل زیاده اصراری نمود بهیت جاہل نکند کار بگفت عاقل ۴ هرگز مشنو و بجمله مبر مقبل ۴ چون برین حدیث چند روز گذشت شبے کے از یاران بهرام از مجلس همایون مرخص یافته بخانهٔ رئیس شهر بر دند انچه از نقد و جنس و آلت بیرون آورده بود بطالبان اصحاب رسانیده طالبان رئیس پاسبان را بر دند بغیر از بهرام همه را دیگجا مجتمع یافتند چون بهرام را بنا بر انچه

و زمان وقت از ملازمت ایشان محروم بود چون عیاران و شکر شده جرائم بران جماعت ثابت شد بفرمان حاکم هر یکی را از درخت آویختند بهرام انسان مهملک جان گداز خلاص یافته از صحبت اشرار متنفر گشت بحدی که اگر نام دزدی شنیدی از هیبت او بر خود لرزیدی روزی با مادر خود گفت ای مادر بهرزنان گفته اند که صحبت اشرار مثل صحبت مار است و هیچ زنی از مار خلاص نیافته است تو از من بسوال شیره نمایاز روباه بهرزنی پرسید که چگونه بوده است آن تمثیل بهرام گفت آورده اند که شیری که گاه از زمین از نهیب پنجه او نفس نیارستی زد و بیل دمان از دهشت و دندان او بیرامن صحرا نخواستی گشت در بیشه مقام داشت گرگ و روباه را که از جمله مخصوصان او بودند رنجه نساخت شکار کرده بنشاط صید مشغول شدی و گرگ و روباه در صحبت او رنجه شدندی گفت طالب صید هر یک گوشه بیرون رود و محل اجتماع او فلان بیشه باشد پس هر یک از ما رفته و بعد از فرصتی هر یک شکار گرفته بمحل موعود مجتمع گشتند شیر گور خری را شکار کرده و گرگ آهوئی صید نموده و روباه خرگوشی بچنگ آورده شیر گرگ را گفت بیا و صید ما را قسمت کن گرگ بعرض رسانید که قسمت صحیح ست گور خر ملک راه آهو را وفور گوش روباه را خیر از بن قسمت و رقعه شده از روی خشم پنجه بزد و سر گرگ را از تن جدا کرد آنگاه روباه را گفت تو قسمت کن روباه گفت ملک گور خر را چاشت باید کرد و آهو را شام و فور گوش را بر سبیل تنقل نهار میل فرماید شیر گفت نکته بس درست ازکه آموختی روباه گفت از سر بریده گرگ که در پیش تخت ملک افتاده است ای مرد زمین این فرهنگ و ادب را از درخت چند آموختم که کمال سلطنت یاران من بود و ظلال این احوال روزی عم بهرام و بهروز برادر خود که بدر ایشان بود در خلوت طلبیده گفت چون عمر ما چندان بقائی نیست و بر زمان حیات اعتماد نه غرض از بن مقدمه آنکه پس از بروه خصمت مراد خویش ست که فیما و مرا در امارت نیست و مال و اسباب فراوان دارم نه پسر و نه دختر بجز تو و چه آن زمان مورث و مکتسب غیب و گیران گردد و دزدان توهم باشند و از روی حقیقت تو اند و تناسل از جانب متعلق بمن ندارد بلکه نسل من آن بود که از پسر بود نه از دختر و نام مرا فرزندی زنده دارد که از صلب من بود نه از پشت بیگانه پسران تو همگر گرشه گان من اند و چشم من بجمال ایشان روشن ست اندیشه کردم که دختر خود را در عبالة نکاح بهروز آرم و مال و ملک و محل را بدیشان باز گذارم و خود در گوشه منزوی شوم تا آن زمان که قدر داده خویش باز ستانده تمنا امانت خود باز طلبد برادر گفت که فرزندان مرا آن مقام نیست که در ملک اله الا تو منظم گردند اگر حضرت تو بدرجه عصمت نرسند آن مرتبه را شاید در اسه بایشان و اگر بهروز بشرف مصاهرت تو مخصوص شود جهل بر طینت بهرام غالب گردد و حسد بر طبیعت او استیلا یابد و در میان برادران بدین سبب خصومت پدید آید و مهر بجای منقضی شود که از نفاذ امر تو نفاذ امر خود بیند و بر تبه انجامد که دشمن دست یابد اگر بهرام را این قضیه دست دهد بهروز بیچاره را تا زنده دارد در خلد و در قواعد اخوت راه نیابد بهروز سعادت دانش که باکتساب آن مشغول ست منافع گذارد پدر چه هر از بن سخن در غضب شده گفت معاذ الله که من دختر بهرام بهروز را طلبیده و از صورت واقعه آگاهی داده گفت رضای خاطر من آن بود که این وصلت با بهرام واقع شود او را عقل و فطنت و ذکای نیست و از شرارت و اذیت ما مسلمانان بایجان دور است بهروز نیز راضی نشد و گفت اگر من و دختر با نخواهیم دادا گر تو بسبب برادری در بن امر احتراز نمائی بیگانگان پای در بن کاشانه نهند و در بن آشیانه تخشیس سازند بهروز گفت رضای عم خوشنودی پدر پیش من بر جمیع مهمات مقدم داشته بمجرد عقد مصاهرت پدر شفقت و چون بهرام از بن مناکحت آگاهی یافت جان روشن چشم او تیره گشت و از غایت رشک لرزه بر بدنش افتاده گفت من بدو نوشاع تیغ بهروز را سیاه گردانم و از عداوت شمشیر آبدار در دو حسرت از دل دو جان عم و پدر بآسمان رسانم و اگر چو هر دو را در درج عدم پنهان کنند بیرون آورم و اگر چون خورشید بآسمان رود بگمند قهرش بر زمین افگنم پس دران رنج و تعب و خشم و غضب نزد بهروز آمده دید بطالعه کتب اشتغال دارد بهروز بر خاسته او را چون دید دانست که تاثیر غضب در جان او متمکن ست با عزاز او را استقبال کرده بهرام گفت عقد نکاح مبارک باد بهروز گفت اگر صورت خشم تو نمی بود مبارک مینمود بهرام گفت اگر من در باطن این عمل کرده شیوه مکافات و رزیده کاری که خود دانم اندیشم باید مقدر داری بهروز گفت گر بر اعمال سابق خواهی رفت و مصاحبت دودستان گزیده اختیار خواهی کرد بیت گفتمت امسال شوی به زبار ده ره که همان احمق پارینه ۵ و در تمدید سه که ترا مینمائی از ان بیندیش که مرا چه گناه بوده بیش از بن نیست که عم ما را خسرو نام بود که در نکاح او بسبب مصلحت خاندان کیگانگان در ملک و مال او تصرف نمایند بمن رغبت نمودید بدین نوع بدین باب موافق شده و من دو سخن عم و پدر نتوانستم کرد که در دنیا و آخرت مواخذ گشتمی ترا از جهت ارتکاب اعمال زشت محل آن نمانده بود که آن مخدره را خطبه کنی و بر تقدیر وقوع عم چگونه متعرض تو را جابت مقرون نمیگردانید بهرام گفت سخن آرائی مکنی و با من از سر جدل و مشاغبه حدیث میراثی و خود را چون نامحی از بن بدین مناهی و نمیهائی بموعظه محبت نا تمام نبیشود و به نصیحت عشق با اهل نمیگردد فارغ باش و دل جمعدار که چنان سازم کز تو بیش از یکسیله باره دو سه جزو نماند چون دیگر طلاب علم دل خوش شده در سر سبک لقمه نان راضی باشی و چون ایشان کسی بصحبت تو نپردازد و بغیر از ان جماعت با پیچ آفریده مجالست

و مخالفت متوانی کرد بهرد گفت ایچه تو در حق من اندیشی غایت مقصود و نهایت مطلوب من ست و تجسس تو با من نیک مانند ابعاد ست عقاب با سمندر و اتفاق طیور بدکر که خواستند فوج سمندر آباتش تعذیب نمایند بهرام پرسید که چگونه بوده است آن تمثیل بهرد گفت آورده اند که وقتی عقابی که چون طالب صید گشتی مخلب او بنسر طائر چون غالب آمدی و از بهیبت منقار او ظلمت غار بروحوش و طیور آثار انوار بهشت نمودی بر قلهٔ کوهی بلند و زوره کرد بر تفع خانه ساخته بود و قتی آن عقاب از سر قلهٔ آن کوه بطلب صید بر رده بصحرا و بیابان نموده چندان طیران کرد که بزمین هندوستان افتاده بصحرائی رسید که نشیمن فوج سمندر بران نزدیک بود اتفاقاً دو سمندر از آشیانهٔ خویش بیرون آمده طلب طعمه میکردند ناگاه عقاب بدیشان باز خورد و بر حالتی که از گرسنگی چنان تافته بود که گر نظرش بر پیل افتادی از التهاب نار رجوع آرا مانند طیرابابیل آتش زدی چون نظرش بر ایشان افتاد بر ایشان حمله برد و انند قحطسالی عظیم و منقار در انها محکم گردانیده بهزار زحمت یکی از انها بجست خون آلوده مجروح و بلسوی نشیمن گاه آمد و دیگری در چنگال عقاب هلاک شد خیل سمندر که مشاهدهٔ آن واقعهٔ هولناک کردند جملگی ایشان بیرون آمده بر عقاب حمله آوردند و یار خود را کشته از چنگ او بدر بردند عقاب بار از مقاتلهٔ ایشان چند جراحت رسیده باخود گفت که با دشمنان تنها کوشیدن از جنون ست و خود را بتهور و مردی در چنگ حوادث انداختن از لهبی بود و حال در بن مقال گر نزیه از ستیزه و فرار به از قرار ست پس روی از کار زار بر تافته بمنزل خویش آمد و اجناس و اشال خود را جمع آورده صورت واقعه را در میان نهاد و گفت با این عار منقار بکنه و این ننگ چنگال را بکجا برم اگر شما معاونت من نکنید و انتقام من نکشید در میان بوران روم و از این ننگ چنگ در دامن استظهار ایشان زنم فوج عقاب گفتند که ما در مطالبت این زحمت که بتو رسیده و این خون که از منقار تو چکیده دست از انتقام نخواهیم داشت و این کینه ستان مکلب در سینهٔ دشمنان نشانیم تا هلاک اعدا گرد بر گردون نفشانیم دهم روز ساعت لشکر جمع آورده بر خیل سمندر تاخت کرد نه بر خی را کشته و بعضی را بدست گیر ساخته بوطن خویش رسانیدند بعد ازان جمعیت کرده سگالش نمودند که اسیران را بچه عذاب گشند و چگونه بلا هلاک گردانند پس از مدتی بسیار رای بر بران قرار گرفت که هیچ تعذیب سخت تر از احراق در آتش نیست جمله بر بن هم داستان شده اسیران را بیاورند و در معدن گوگرد آتش خود افروختند و بنداختند که ناگاه خیل سمندر بدان نزهت مکلف نه دیده بودند از غایت فرح آواز زدند که ای بدبختان این مرت ما را حیات ابدست و این عبس قتل احیای سرمدی ما را بر احوال خود قیاس کردید و ندانستید که آتش ظلمانی فسقه را سوزد و نار برد را زیان نکند فوج عقاب این معنی تا سفها خورند و ذات مفید نبود و تو نیز قیاس من در مجالست اهل علم و موانست اهل دانش بحال خود مکن و از غایت جهل بندیدای که مصاحبت انسان با من کیسکه سعادت ست و این از مروی و مروت و درست که شخصی را گرد نیاد که مادختر بتو ندهد هم از بیوند و یار و قرابت او را ننگ شمارد و بر من استحقاق را ضی شود بهرام گفت اگر عدم بدا دی من استکاک نمایدی رشتهٔ حیات او را منقطع گردانم و تا تیغ و بازوی من ست از هیچ آفریده نیندیشم و از هیچ کس هم و هراس بر خود راه ندهم بهرد گفت این تزویج را سیان تو و دختر عم قضا باطل میکند و این بیوند را سیان او قدر قطع میگرداند بدر دی و تهور قضای آسمان رفع نتوان ساخت و تقدیر فلکی را رد نتوان کرد لوا زان شیر صاحب شوکت ترتیبی کرد و او را از چنگال عقاب نتوانست باز راند چون عم و پدر زاد و عقد سخت اند از نفس خود ازان چگونه حمایت کنی بهرام پرسید که بگو تا چه بوده است آن تمثیل بهرد گفت که عقاب بر ننگ را از قعر دریا بچنگال کشیده و پیل را بمنقار از مخیض هامون بالوج گردون پرده رد با خود میخواست که از جهاز بر سر او فرود آید و چون صعود از روی نه زیبنده بود با پدید آمد از بهیبت او خود را بخاک رسانید و در انجا پنهان شد عقاب بر روی او نقطه گفت سایهٔ ملوک آفتاب سعادت ست که مظلومان از صدمات آفت بدان التجا برند و ملوک سایه آفریدگان نگذارند تا از صدمهٔ جباران بجضرت ایشان گریزند شیر گفت اگر غیر تو در سایهٔ حمایت مرتع رفیع باد صعبا با ران بیم سطوت من دست تطاول از دامن او کوتاه است روباه گفت دزدی را بجای پادشاه از من ضعیف تر بی نیست و ظل عنایت ملک طعمه می با تو هم دگذران کرد و دعای میگفتم اکنون روزی چند ست که عقاب عقبات جبال را بر من دشوار کرده است و زین سبب گام از خانه بیرون نمی تواند نهاد و از صولت او سراز نکاشا نه بر دان نتوانم کرد نمیدانم که مرا در پشت خود تا کجا خواهد برد شیر گفت از تو هم بر من دشواتر نیست و گر نه در ساعت چندین دست کی فطار نکرده ام و لطلب طعمه و راقطار نگشته ام اگر سنگی مرا از پای در آورده است شیر گفت بر پشت من نشین تا صید بچنگ آرم و طعمه چند خود هم کرتو نیز دعا بصفای تو بدید آید روباه بر پشت او نشست و بر بن حالت عقاب بر پرواز بود چون از اوج هوا بنگریست دو روباه را بر پشت شیر نشسته دید اندیشه کرد که از هوا متوجه گردد و زیر پدید دو راه را بر دو راه دو روباه فرو بزد گاهی ملک بفرو دآمد بر زمین حمایت تو میکردم که مرا بر آسمان دست رس نیست و این مثل بدان آورد تا مرا بدانی که قضای آسمانی را بحیلتی رد نتوان کرد و بشجاعت رفع نتوان ساخت و قوائع آسمانی صنایع قوی دست حوادث فلکی ملازم نهاد اعم بهرام گفت من از خصومت عم بدید گفتم هم ننزنای که مرا با هست با تو بر سلسلهٔ عداوت مرا تحریک آورده و در دایرهٔ با لمه افگندی و در جهان ازین شنیع تر مصیبت که مجبور باشد که از نجان عزیز زمینه اعتنم می بینم که با دیگری پیوند گرفته است و با غیر در طوبت گاه

معاشرت نشسته اکنون مصلحت آنست که از بطلان تزویج آب بما تعرض نفته ریزی وغیر این داهیه را بایلان فسخ نکاح فرو نشانی والا تباجا بهر نحو خشونت عروسی نومید گردانم و در انظار جهان آورده گوید مرا گاه نه سلطان مرا سیر تواند ساخت و نه شحنه از من قصاص تو انمخواست بهر و گفت معاذ الله که ایچنین اندیشی واقع گردد اگر بامر خان در میان کنی واگر با هیچیان در قصور یاری گردان به تیر تدبیر تراز جا بر نسبتی اندازه قدر شست حیله تراز قصور یا بیرون کشد یقین مرا معلوم ست که ایچه درباره من گمان می بری نصیب تو نگردد و بهر بدی که درحق من می اندیشی تو عاید گردد بهرام گفت من ترا از این گمراهی بجاده مصلحت رهنمونی میکنم و بمنزل سلامت اشاره مینمایم اگر سیان جانبین آشار نمیخواهی دین الطرفین موافقت می طلبی بهجران یار من اختیار کن و در شحنهٔ این مواصلت منقطع گردان بهرو گفت گواه میکنم که تو ناصح و بی غشی و بدیگت کسی که تو ناصح و بی غشی اگر من بدان راه نروم که تو دلالت میکنی بر دم من همان رسد که بدان کبوتر رسید که از زاغ راه راست طلب میکرد و نشان وطن خود می طلبید بهرام پرسید که چگونه بوده است آن تمثیل بهرو گفت شنیده ام که خلیفهٔ بغداد را کبوتری بود نامه برکه از غایت سرعت دانه نفرخانه طلبیدی و آب از رودنیل خوردی گاه سیاح بهم بودی گاه مسافر کشور هندوستان خلیفه او را از جمله ملوک زیاده دوست داشتی و اگر قادر بودی بجای دانهٔ آن قوانیت و سیاه زار و پاسی او بر نیزه تقصیر نفرمودی و وقتی از ملک او را النهر عزم کرده تا جزیره غداد رسانده بدان حال سیاه سرا بر جمع صدر زمین تا ختن آورده از غایت بردوت و بیوست هوا طبیعت مرگ گرفته جهان از سحاب پوستین سنجاب بر دوش گرفته از کثرت برف خطه و اشعاع را از هدقه مجال خروج و نفوذ نماند دران زمان کبوتر بهر چندین طرف و آن طرف پرواز کرد تا نشانی از وطن مالوف و مسکن معهود یا بد میسر نشد چه تیغ بصر او بر جوشن آبکار گرنی آمد بیچاره باخود گفت که در چنین حالتی که جهان چون نامهٔ مطیعان سفید دست و پوا از میغ مانند دل عاصیان سیاه ازین معابر گیچ نه جان بیرون برم و ازین مسالک صعب بچه طرف سوی مقصد شتابم را تتاسی این دشت و حیرت زائی دیدکه بر دوی برف چون خال مشکین بر عارض سیمین و لبران نشسته و لباس سیاه را با هبا نه پوشیده کبوتر نزدیک وی آمد و شرط مصافحه بجا آورد و چون گنه کاران پیش زاهد و فاسقان نزد عباد نشسته زاغ پرسید که از کجائی و چه حاجت داری گفت بدعاهای شیخ اصیتا چه هر چنان روی نموده است چه من از خراسان می آیم را اصل از بغداد م چون ناکام درین حدود گام نهادم جهان شوریده گشت و مسالک مسدود مانده راه گم کردم و زحمت بحضرت تو آوردم تا مرا بر صوب بغداد رهنمائی کنی و بر منهج کشور عراق راهبر شوی و اگر از من بی ادبی بوجود آمد معذورم دار م که غریب و گرا هم ست نشانخت زروی عیا و عیب کمن الغریب اعمی و آن زاغ از دیر باز با شاهین دوم از دوستی میزد و طریق اخوت مسلوک میداشت و از هر صید که شاهین بچنگ آوردی چشم او را نثار زاغ کردی و تحفه را خود بکار بردی و دران نزدیکی شاهین بر کنگره کوهی نشسته و داشت میان الشان مواضعه بود هر گاه که زاغ صیدی دیدی بانگی صعب کردی تا شاهین در تحصیل طعمه تعجیل نمایدپس زاغ آواز برکشیده شاهین سر بر آورد و در متصید شست زاغ کبوتر را گفت من از حضرت معبود مامور م بر آنکه درین جایگاه متوقف باشم تا هر کس که گمراه شود او را راه نمایم و او را وسیله احراز سعادت آخرت سازم اکنون آن کنگره را که در برابر نظر ست می بینی مسکین کبوتر گفت آرے اشارت کرد که هر خیز و بدان کنگره نشین چون بجانب او رسی نظر کنی زمین عراق را مانند بساتین فردوس با انواع ریاحین آراسته و بسان عارض خوبان بخط و خال بیاراسته کبوتر بیچاره بفرمان زاغ بر بیده بدان کنگره نشست همان دم شاهین جان و دان همان بیت بر انگوزاغ باشد رنهاییش ✤ گبوتر بستان او بد رهمراهیش ✤ اذا کان الغراب دلیل قوم سیلقیهم طریق الهالکینا ✤ تو نیز دعوات نمودن بمن کم از غراب نیستی در رهنمائی گبوتر بمن بهیچ چه در ابطال این مناکحت سعی نخواهم کرد چه مخالفت سخن پدر و عم از من نیاید جز بر جاده متابعت الیشان آذر نکنم و عم و پدر شیخین تو التفات نخواهند کرد و اندوه صد ساله تو بباد نخوا هند داد و گر براین تدبیر اقدام الیشان اندیشه اند راضی شوی قواعد اخوت بر باد رفته گردد و تزا در دین مخاصمت باعث میگردد تر انگوسفار خواهد کرد بهرام ازین سخن بی آرام گشته پرسیدان شد و بزبان آورد که انیک من بیرون رفتم و بیاد اش حیرت و بی لولبی مشغول گشتم اگر ما بپای و خصم بر زند تا سیاست کشنده تو بر مسند وزارت متمکن باشی نخواهم که تخلص من باشارت تو روے نماید امثال این سخنان گفته از مرغزم تهم بیرون آمده روے بمنزل جلوه اه باش نهاد و الیشان را در تصدد براو خود تفوق گرانیده بهر و زازین حال آگاهی یافت و نزد یک عم بدید آمده گفت من ازین مصاهرت غلیظ هم از ظلم او ازین مملکت برخاستم نخواستم بپای چوبد سبب چیست این نعمت که تراداوست داده و دولتی ست که تا بجاودان و بطلب او بندهٔ سرو نگفت قدر این دولت الا کسی داند که اندوه قیمت این نعمت اگر من نشناسم کرا شناسد اما بهرام با جمعی از دو در قصد من متفق گشته اند و درین عیش را تا قص تحا هند گردانید الامن ازین دولت چگونه گریزم و ازین کرامت جگونه روی برتابم صواب آنست که یک دو سال از وطن هجرت گزینم و از ستقر خویش مفارقت اختیار کنم و دختر عم و گروه شنوی تفحص نشنیده و آوازه او را نشنوده اند ازنکه هر دو نکوه خواهد گرفت ازین دیار بگریخته است و معلوم نیست که بکدام طرف روے نهاده و متوطن گشته تا ماده بسودای فاسد بدو مشغول گردد و از روزگار گوشمال بیند و بدیعش مجازی او روز و صال پذیرد و شحنهٔ روستی کمان بگشاید و بدیه منظر گردیده از عدم ملاقات بهد رنگ گسسته شود و از تاد و دین چرهٔ مطلوب انتقاص پذیرد اندول بر و هر انچه از دیده برفت و دیگر آنکه اگر سبب

انتعاش احوال و انتظام آمال من تکاسل ورزم و در طلب علم اعراض نمایم و ترک وطن نکنم از برای معاشرت یاران ملازمت دیار از تحصیل علوم باز مانم و عمر خویش ضایع گذارده باشم و سنگ
در کاسه نام و ننگ انداخته بیت عمر امسال کرد ضایع یار * هر که در بند یار ماند و دیار * عم و پدر درین سخن همداستان شدند و بهروز زاد بهتر بر راحله سفر نهاده در خت فصاحت بر ناقه
سیاحت بست و مدت ده سال در اطراف عالم طواف کرد و از هر شهرے بهرے از علم یافت و در هر اقلیمی تعلیمی از دانش گرفت چون انواع علوم جمع کرده اصول و فروع آن را در ضبط
آورد و در افانین کلام و قوانین کتابت و انشا ارتقی نمود داعیه حب الوطن من الایمان از دلش سر بر زد و چون نسیم اخبار دیار مالوف بر مشام او گذر کرد عنان انصراف بجانب مولد
معطوف گردانید و عزیمت مراجعت با مضا رسانید چون بمسقط الراس خود متقارب گشت در شهرے که دار الملک آن اقلیم بود نزول فرمود و پیش از وصول او بران بلده صیت
دانش او بمسامع وضیع و شریف رسیده بود آوازه فضیلت او شغف ملاقات در دلها انداخته لاجرم افاضل ائمه و نجبا و علما بزیارتش رفتند چنانکه آئین دانشمندانست مسائل علمی را
القا کردند و مباحثه بسیار واقع شده اندازه او بیش از آوازه یافتند آنگاه متفق الکلمه گفتند هرگز ازین کشور سروری برنخاست و ازین اقلیم چنین حکیمی برنخاست پس باتفاق
به بندگی پادشاه شتافتند و در شرح کمالات بهروز خوض نمودند و در وصف او مبالغه تمام بجا آوردند ملک بدیدار او چنان مشغوف شد که در حال باحضار او فرمان داد و چون
حاضر گشت چنان ثنای ملک را گفت که ملک از لهجه او بلسان نغمات غنون مدهوش ماند بعد از دعا و ثنا فصلی مشبع بر تحریص عدل و تحذیر ظلم تقریر کرد و موعظه در اشفاق رعایا و مرحمت
زیردستان بیان داشت و رخصت انصراف طلبید ملتمس او قبول نیفتاد و چه ملک فرمود که حضرت ما را با وجود فرخنده تو احتیاج ست و مجلس ما را الفضائل نامحصور تو افتقار در باب
این مراجعت مبالغه نمی بایدکرد و در التماس انصراف استعجال نشاید نمود و در باره بهروز انواع عاطفت بتقدیم رسانید و در جوار بارگاه خود جهت مسکن او مکانی مهیا کرد و فرش
و اوانی و آلات پادشاهانه ترتیب داد و ملک را از آلات و عدت پادشاهانه و خدم و گنج و حشم هیچ در نمی بایست جز آنکه فرزندی نداشت که وارث ملک گردد و همیشه ازین رهگذر ملول
و متوحش بود و بحسب اتفاق دران روز که بهروز بخدمت او مستسعد گشت بازی اشهب چون کواکب که از اوج آسمان قصد مرکز زمین کند از اوج هوا فرود آمد و بر کنگره قصر ملک
بنشست ملک ازین صورت مستبشر شده بهروز گفت باز دلالت کند بر فرزندی که دست شهریاری او را بر مسند تاجداری نشاند و انشاء الله بیامن انفاس ما فقران ملک را
طفلی روزی گردد و دران حین یکی از مستورات ملک حامله بود و ملک فرمود باز را در قید حراست آورند تا او را بفال فرزند بر دست جای دهیم با همای دانش بهروز چنین باز سے
صید کنیم چندان که بازداران و صیادان قصد گرفتن او کردند بهیچ حیله و دستان بر او دست نیافتند و چون از اخذ او نومید گشتند ملک را گفتند هر حیلت که دانستیم و هر صنعت که
توانستیم بعمل آوردیم چون باز وحشی ست نظر بطعمه التفات می نماید و نه در دام حیله می افتد اما باز هر روز آمده و زمانے بر بالای آن کنگره قرار گرفته و باز بنشیمن خود رفتے روزے ملک با بهروز گفت تدبیر این
کار چگونه سازیم این باز که بجلب هوس دل ما صید کرده است چگونه در دام آریم بهروز گفت آن کنگره که نشیمن گاه او ست و نشستن بر آنرا عادت کرده خراب سازند و بجاے
آن هیکل مرغی بنا کنند تمام خلقت پس استادان چابک دست بفرموده عمل نمودند روز دیگر باز از فضای هوا قصد نمود که بر مقر معهود نشیند چون هیات مسکن بر خلاف صورت معتاد
دید طپیدن آغاز کرد و بے آرامی بنیاد نهاد و زمانے متحیر بود و چون دران هیکل آثار حرکت حیوانی ندید و دران پیکر نشان حس انسانی نیافت بران موضع آرام گرفت بقصد معاودت
توقف نمود آنگاه بر پرید و روے بسوے نشیمن خود آورد و بعد از چند روز که الفت باز بدان صوب زیاده گشت بهروز فرمود تا برسم مرغان جامه بر آن هیکل پوشیده آن صورت را
بخلعت نو آرایش دهند باز بشیوه معتاد قصد منزل کرده شکلے نو دید که حادث شده روزے دیگر طاری گشته ازین جهت رمیدن آغاز نهاد و تحاشی بنیاد کرد تا بتدریج معلوم شد
که دران صورت حرکت حیوانی نیست پس ساکن شد و ایمن نشست و چون چند روز برین بگذشت و باز بدان هیکل انس تمام گرفته بهروز فرمود تا آن بنا را باطل کرده و وے بدان جا
بجاے صورت بایستد و خود را چنان نماید که گوئی حس و حرکت ندارد و باز بطریق معتاد و شیوه معهود از هوا فرود آمده بر دست مرد نشست آن شخص باز را گرفته نزد ملک آورد ملک
بهروز را ثنا گفت و بر خرد او آفرین خواند بهروز گفت که ملک را بقا باد باز را بآن حیله گرفتم که مادر مرغان را ملک پرسید که چگونه بوده است آن تمثیل بهروز گفت در کتب مسطور ست
که در ولایت عرب ریگستانی بود که از شدت حرارت هیچ مرغی در آنجا طیران نکردے و دران صحرا مارے صاحب مهم و شجاعے ارقم نشیمن داشت که از هیبت او هیچ جانورے را
خواب بگریده و نتوانستے گشت و تمهاد را انجا آرامگاهے ساخته بود و چون دران صحرا از شدت گرما هیچ حیوانے یافت نمی شد مرغان ضعیف و طفلان کوچک که در سلسله اقبال او بال
مار بستگاری میافتند مار بواسطه بے قوتی در نهایت سختی روزگاری می گذرانید آخر با خود گفت تا هر جانور را حیات ست آنرا از قوت گزیر نیست و اگر چه روزی معد و دست
بنسبت هر کس مقرون و مقسوم و جریان رزق بر وفق قسمت ست نه بر حسب مطالبت اما بپاے خود از در کس درون نیاید و در تحصیل آن تکاسل نباید و در تامین معاش
سر برانوے اندوه نهاده باشم روزے جز بدیده خیال نخواهم دید و بے طعم جز لشامه آرزو نخواهم شنید پس صواب آنست که نفس خود را چون دانه در تابه رنگ انداخته بنار
آتش جهانسوز صبر کنم با فقدان از دل مرغے بطعمه تیز گردانم یا جان و دانه در دانه یک بستگاری کردم لعدا ناستاده بیان یک رفته مثال خود سرنگ نمره و برو چون چوبے که از زمین

رسد باشد جنبش و حرکت را موقوف کو طیور و جراد کہ بدیگ گیم امکان آرام نداشتند گمان میبرند کہ ان ماحو بے ست کہ از زمین بر آمدہ لاجرم بے دغدغہ بر سر ماری انشتند اگر لخ بوسے بچمانی فرو برے و ایستادے و اگر رغ بوے نشیمن آوردے و بخوردے و بدین حیلہ مدتہا بسر بردہ ہرگز مرغان واقف نگشتند انیز این مدبیر از ما راخذ کردہ بکار بردیم پا غافل آمدہ گرفتار شد شاہ مدبیر مہر و زما ستایش می نمود کہ خداوند تبارک و تعالی ملک را خلعتے روزی کو کہ آفتاب مہر او را بر نگین خواہد نگاشت قطعہ گفتا را نمی چہ او ✤ بشادی بخندد دل از مہر او ✤ نفس ماہی بر بیش راہ نیست ✤ چو آن چہرہ در آسمان ماہ نیست ✤ از شیشۂ ہا یونش واضح ست کہ در سیدان شہریاری بر ابلق روزگار چابک سواری خواہد کرد اگر چہ او میمونش لایق ست کہ در زما جداری بر آفتاب حکم گزاری خواہد نمود شاہ بدین بشارت اشارت فرمود تا مفاتیح خزائن را بیاورند و ذخایر اموال غلیظہ جواہر سخن بذل فرمودہ در بخشایش باز باب نفوذ اصحاب احتیاج دیبضا نمود و آن عطیہ را کہ خدا از ازلی داشت از سیاس قدوم مہروز شمرد و از برکات ورود او دانست بنا بر این آن صاحب کمال را در مقام تلطیف طلبیدہ بوزارت خویش بنوید داد و مہروز نگفت اسم خداوند حضرت ملوک چون بر شمال در بست ہر کہ بدر یا نزدیک تر از ملاطم امواج نائمین تر و خشم پادشاہان صفت آتش دارد کہ ہر کہ با آتش نزدیک تر سوختہ تر از قربت ملک حقد و حسد آگہیختہ شود و خواص و مقربان کہ ملازم درگاہ پادشاہ اند امان او دوران با آتش غضب پادشاہ سفاہتمند دل شہریاران چون جواہر آبدیست کہ ہر صورت را نمایند قبول کنند و در بند حسن و قبح آن نباشند خنجر شاہ چون زمانہ نیک ست کہ نہار بدہ ضعف چون زخم ارقم کہ روان نپذیرد ہیبت ہر آن کس کہ با آب دریا بنوشد ✤ بجو بدیا شاد خرد مند مرد ✤ و ہر کس کہ شربت قربت پادشاہ تخصیص یافت و باین عمل کہ شاہ بندہ را می فرماید موسوم گشت بزیک دیدہ نفع و ضرر خنجر شاہ ملک برای و رویت او غرض گشت لا محالہ گستاخ رعبے گردد و در مصالح و مشاورت سخن بیہودہ و بسیار بود کہ این گستاخی بسیاریت مشاورت و غمازی خصوم ہلاک اتجاد عاقل آنست کہ خود را امثال این اعمال نگاہ دارد و از دنیا مخیب و مخذول نماند بنا بر این من ہوشیار باشم چون این سخن اصغا فرمود گفت کہ در حضرت من مدان مشتگاہان باشند کہ طینت ایشان مجبول بر حسد بود از پایہ خود قدم فراتر نہند و شغل و منصب خواص بتقریب عقل و خرد و فراغی ایشان باشد ہر ملک کہ حاسد و غماز خود داشت و ہر بنیاد و سلطنت را بدست خود خراب کند بیت ہر آن کس کہ باشد بد و بدسگال ✤ نیاید کہ باشد زمانہ را ہمال ✤ چو سخن بدگوے شاہ را بر ستم اغوا نماید صحبت حاسد او را بنظر غضب کند قطعہ از ایشان شود شاہ بیداد گر ✤ جہان زیر و زبر شود ✤ بروا ز بس مرگ نفرین برد ✤ بہین نام او شاہ بیدین برد ✤ غرض از تمہید این مقدمہ آنست کہ ہر عاقل تدبین سبب خطر نکند و ہر کہ بر ضمیر تو از ین جہت استیلا یابد خود را از ان فارغ دارد اگر اقبال با نظر سعادت بسوے تو انداختہ است و با ستماع نکوی سخنان غلطے در او راہ نخواہد یافت و دولت را سایۂ قبول آنچنان بر سر تو گستردہ کہ بآفتاب حوادث منظوری نگردد و در عدم قبول این شغل بہیچ وجہ من الوجوہ عذر را بجناب تو محل قبول نخواہد یافت و در تقلد این مہم تمہید بہیچ بہانہ مشغول نباید گشت کہ مسموع نخواہد آمد چون امتناع مہروز بر ملک شاہ بر بری نیکو دید او را بصلاح او در حضرت ملک فائدہ نمید او نا چار دست قبول بر دیدہ نہاد پس لطائف نجستہ و ساعتے سعد بر سند وزارت نشست و زبان روزگار بہ تہنیت آن صاحب سعادت دیرینہ زبہ و ستودہ وزارت او نمود و مہروز چنان کو بایے بایہ طور ✤ لاجرم مہروز بر ملک شاہ نافذ زمان گشتہ بموجب معدلت و نصفت کار گزاری میکرد روزے در ایام وزارت او پسر شاہ بر بام قصر با گوے سیمین بازی میکرد ناگاہ گوے غلطان شدہ بر ہاوہ تا ے کہ بر کنار بام کوشک گیتی و آبک استمکار مرد او بود سیدہ ہا ایستادہ و شاہزادہ بر انگوے رفتہ و از حاشیہ بام دور گشتہ بایستاد و در وسط او دان متوقف شدہ نیارا ے بازگشتن داشت و نہ امکان پیش رفتن پدگمان حرم ازین حال آگاہی یافتہ او شاہزادہ پردہ از روے بر داشتہ بیرون آمد و چون کو دک مایہ ناز او دان دیہ مانند بیہوشان شدہ ہر دو دست بالا و است تا گاہ آن خرقۂ او فرا فتند او را گیسو درین اثنا خادمے دیدہ و دست شاہزادہ را گرفت و بر ایام او را در سانید ارش ہمچنان بماند کہ اصلا بجانب تغیب حرکت نکرد و طبیبانے کہ ملازم بارگاہ پادشاہ بودند حاضر شدہ اند حوادث این حادثہ گفتند خاطر گشت و بہ مہروز رسانیدند او چون بخدمت استسعاد یافت از دے و دین باب چارہ جوے شد مہروز گفت اگر پادشاہ و دین و ا بسہ رشک و حمیت را کہ امر جزئی ست برای مصلحت او کلی ترک فرماید با سہل جہدے مرض او در توان کرد و الا بحال ے رسد کہ ہر گز علاج نپذیرد شاہ سخن مہروز را بسمع رضا مصغا نمود و بجمع در آمدند و فرمود تا رے دے دوسوے منشور را بر مہنہ گرداند ازان طلاج صحت او ے خود بعد ازان اشارت کرد تا جاسا ارتش ہیزان کردند ازین فعل نیز اثرے از صحت ظاہر نشد آنگاہ گفت بندا زارش کہ نشاند چون دست نا محرم بر ان موضع رسید ہر دو دست را فرو آورد و بند خود را استوار گرفت شاہ چون این حال را مشاہدہ فرمود مہروز را بعنایت باد شما مد سرفراز ساختہ از کیفیت این معالجہ استفسار نمود مہروز گفت اثر آن مرض از غایت اندوہ بود اندوہ مرضے ست نفسانی دران ساعت کہ دست بالا بر دہ تا ے خلیفہ بر مفاصل او نزول نمود و دستش از حرکت باز ماند معالجان دست بر موضع شنیع دے نہادند حیا غالب گشت و حرارت غریزی استیلا یافتہ آن مادہ را تحلیل دادہ مفاصل را بکشود شاہ گفت سپاس و منت خدا ے را کہ مجلس ما را بحضور چون تو صاحب کمال بیارا ست و بارگاہ ما را بوجود چون تو افسوے مزین گردانید ما شکر این نعمت را بچہ نوع گذاریم و عذر این موہبت بچہ کیفیت ادا نمائیم

بعد ازان تقرب بهروز روز بروز بر رتبهٔ او بیفزود تا شاه بار دوم از مقام کیدی زوان گرفت و چون برین قضیه چند روزے بگذشت شاه را عزیمت شهرے که مولد بهروز بود تصمیم یافته روے توجه بسقط الراس او نهاد و بهروز نیز کرهٔ اعت و موافقت بر میان بسته در خدمت شاه روان شد و چون بحوالی آن منزل رسیدند و فامی آن خطهٔ محیم اقبال ساخته آتش شوق بر کانون ضمیر بهروز انسیتیا یافته اشک بر روے او روان گشت بیت وعدهٔ وصل چون شود نزدیک ✦ آتش عشق تیز تر گردد ✦ چون بهروز بمقتضای سابق بر پایهٔ سریر اعلی رسید از وحشت و طلاسات منحرت از چهرهٔ اولایح بود ملک پرسید سبب دلتنگی و موجب انقباض هیبت بهروز احوال وطن مالوف و مسکن معهود و حکایت عم و پدر و کیفیت برادر او کرد و گفت چون بدین دیار رسیدم آتش اشتیاق عزیمان بر ضمیر کسیر افروخته گشت و حزین صبر را بباد داده حیثیهٔ آب گرم از فرار دیده روان گرداند شاه ازین معنی خوشدل شده گفت این جاے شادی ست نه محل اندوه و منزل طرب ست نه موضع تاسف همین لحظه چشم قارب و عشایر بکمال نور روشن شود و خاطر در زمرهٔ یک از ملاحظهٔ اقبال تو گلخن گردد بهروز شرط خدمت بجا آورده بالطف تمام دجاه و جلال الا کلام بمقام پدر رسان گردید چون باشهر آرام بحسب الفاق گذرد و بر سیاستگاه افتاد و مالی شهر را دید که در مقام تعذیب و تنکیل نشسته جمعے از دزدان و صیاد پیشگان را دید که متوجه اند سیاست فرماید از جملهٔ آنها یکجا بهرام بهرام بود چون بهروز را نظر بر و افتاد شفقت اخوت سیلاب اشک دیده او روان گردانید و مهر برادری قطرات عبرات از چشم او بزبان ساخت فی الحال زبان بشکایت اسیران و خلاص همپالگان بکشود و نظر مودهٔ او بهرام از جنگ مرگ امان یافته روان بهرام از جذبهٔ طناب رستگاری یافت و از ضربت شمشیر امین گشت و در رکوب زر بر سید بدید و دعا میکرد بے جز ازانکه این ملطفه قطعات بر برادر او داد و چون بدر سراے پدر خود رسیدند بهرام برادر را بشناخت و بردست و پاے وے افتاد و قدم اسپش را بوسه داد گرد گفته خود استغفار نمود و دیگر باره از پریشان کاری بهرام نهان بود نداز و صول بهروز آگاه شدند بلاقات او شتافتند از آفتاب دولت او بر ایشان تافته عمر گذشته باز یافته و دولت بر همان دولت او محکم گردید و جوهر خاتون بالتوے آن ذوامی شده بود همین قدر با بهرام گفت که یادداری آنچه گفتی که چون تو بوزارت برسی و مراد پاے بدرخت به بینی با ید استخلاص من سعی نمائی اکنون بنفس و انسنتی که ثمرهٔ علم و درایت مناصب ارجمند ست و نتیجهٔ جهل و خوایت دار بلند بدیر از کیا بجوب فائدهٔ علم را خوار مشمار و منافع دانش را تعداد نشاید نمود و بعنایت الله تعالی که در زمان بادشاه اسلام ایدالله تعالے ایام دولته علم علم علما را علام بقیه جوزا رسیده و طنطنهٔ کوس فضلاے ایام از اوج ثریا گذشته و لقمان گفت که در هیچ وقتے از اوقات حاصل موقوفات نزدیک بانچه اکنون بمعارف و جوب میرسد نرسیده است و دیده و گوش گردون نیز انظام احوال ساکنان مدرسه و خانقاه را بمشترگا اکنون مشاهده نموده و نشنیده و این همه تکلف و تصنع بمین توجه خاطر آفتاب آثار سعادت تمندے روے نمود که باعث بر تالیف کتاب و ترتیب این فصول و ابواب ست اگر روزگار مساعدت نماید بتفصیل این ذوات بے عدیل بر سائر ذوات و باقی مواد بر ابین قاطعهٔ اثبات نموده آید انشاء الله تعالی و حده الغزیز اکنون وقت آن شد که بخواهش خواهم نظم فرد احوال اشکانیان بردازد و بعد ازان تبذکار قضایاے سلسانیان کرد و طبقه اغاز طبقات عجم الغطات یاد و من الهدایة و التوفیق

گفتار در بیان احوال طبقهٔ از ملوک عجم که ایشان را اشکانیان گویند

بباید دانست که اشکانیان را ملوک الطوائف نیز گویند بنابر انکه اسکندر رومی بهر یک از ایشان را بر طائفه حاکم گردانیده مال خراج بکلیدگرفته باز میگشت و آن ممالک در دست این جماعت بماند از ایشان دست بدست بغیر فرزندان مرسید تا زمان خروج اردشیر بابکان بعضے گفته اند که از عهد اسکندر تا زمان اردشیر پانصد سال و کسری ست و اول ملوک طوائف بقول جمهور اشک بن اشکان ست و برخے که بقول ایشان نباید اعتماد ے نیست اورا اشک بن دارا گفته اند و طائفه را عقیده آنست که اشک یکے از نجبا بود که اسکندر او را مملکت داد و زمرهٔ بداشت که چون اسکندر از ایران زمین عزیمت نمود یکے از گماشتگان او از در جلد بدین طرف آمده تا حدود سے را قصر نمود اشک بروے خروج کرده ملوک طوائف او را مرده داد و تا مملکت را از ید گماشتهٔ اسکندر انتزاع نموده بدان مقدار ولایت که گماشتهٔ اسکندر متصرف گشته بود و باقی ملوک طوائف برقرار خود بودند و اشک را بواسطهٔ اصالت برخود تقدیم نمودند اما هیچ کس از ملوک طوائف اورا باج و خراج نمیداد و چون اشک بن اشکان از همه اصیل تر بود ملوک طوائف را اشکانیان گفتند و هر چند راقم حروف تتبع کتب کرد نمود احوال و اسامی این طبقه مفصلاً و ظفر نیاورد الا بچند مشاهده گشت مختلف فیه بود بر تبه که هیچ کس در تاریخ باهم موافقت ننماید چون همه الله مستغنی گردانیده است و حافظ ابرد که مولف تاریخ جعفریست از متاخرین مورخین و این چند کلمه در باب قضایاے ملوک طوائف و ذکر اسامی و القاب ایشان ازین دو نسخه نقل افتاد و من الله التوفیق و ذکر سلطنت اشک بن اشکان بعضے گویند او بعد از اسکندر خروج کرده باباد خاوران آفاق مقرر نمود که بجهة آنکه نام او در فرمان بالاے نام خود نبیند طاعت ننماید و خراج از ایشان نخواهد از دشمنان مدارا کردن او ست که با دشمنان مدارا کردن تا هنگام فرصت یعنی با دشمنان تو صلح باید کرد و مواسا با ید نمود و متربص فرصت باید بود تا سعادت مساعدت ننماید چون خصم رو ام آید آنگاه عزیمت خاطر را باید تصمیم داد و نیز گویند که با اصحاب دولت و خداوندان نعمت حاسدان و مخاصمت کردن

عالم تجدید رسم امرد و از کلمات اوست که عزم الملوک فی کثرة المالک هم او گفته از نکاب دوشه صد باد شاهان موجب حقارت عظیم است و زمان سلطنت او را دوازده سال گفته اند

**ذکر سلطنت شاپور بن اشک بعد از پدر بحکم وصیت پرسند زمانه بی نشست در تاریخ جعفری گوید که مشیر و قات و رسوم عرب اقامت داشتی و خاتون او از فرزندان یوسف صدیق بود و مولد ما این راهی نداخت و چیزی آبستن کنانان کسری بر سر جای بود او ساخت و لیکن او امین در زمان او ظاهر شد شاپور بار شد نه بود صاحب همت و با مروت و عاقل و عادل و همیشه توجه بر اکتساب فضائل علمی و تعلم مسائل حکمی مصروف میداشت و با فاده و استفاده مشغول می گشت تا زمانی که در گذشت مدت حکومت او بقول حافظ ابرو چهل و دو سال بود و بروایت حمد الله مستوفی شش سال زیاده تفاوت فاحش گوید میان این دو بزرگ ست نقبش زرین از سنخان او ست که نعالی صیتیست که مودع تراب ندارد بهم او گوید یکه بکوئی و حسن تدبیر بضعف معیشت ست بیفتی گوئید که عیسی در زمان او مبعوث گشت و ذکر سلطنت بهرام بن شاپور بعد از پدر بحکم وصیت او پادشاه شد و در نواحی سواد شهر انبار شهری بنا نهاده در موضعی که امروز دیه ایست شهری که اساس آن همه از سنگ خارا نهاده بودند طرح بانت و آتش خانه بزرگ ساخت ایام حکومت او پانزده سال بود بقبش گور زرست ذکر سلطنت بلاش بن بهرام بحکم پدر بقائم مقام او شد و مدت پانزده سال بادشاهی گوشهر ای عادل کامگار بود در زمان او جمعی از بنی اسرائیل بنابر عصیان بامر جبار مقهر مهبات بشری را گذاشته بصورت بوزینه مصور شدند و بعد از هفت روز جان بمالک سپردند ذکر سلطنت بهرام بن بلاش بن بهرام گوینده که بلاش در زمان حیات خود تاج بخدمت بدو تسلیم نمود و بهرمز نیک صورت پاک اعتقاد و شجاع مردانه بود آورده اند که روزی در شکار آهوئی را تعاقب نموده از همه بیحال بر فت بهرمز نیز از عقب او شتافت آهو در سوراخی غائب شده بهرمز از اسب پیاده گشت و بسوراخ در رفت چون مقداری تیر بر تاب ملکرد بهمان صفه رسید که در سر صفه نخی بود و بر سر بر نخی طشتی زرین بود که در سیان آن قرابه بود و بر قرابه گوهری تعبیه کرده بودند و در انجا لوحی مسین تعبیه کرده بودند که بران لوح بخط عبری نوشته که این گنج خانه فریدون ست هر که از ان موضع بیرون آمده لشکر را طلب نمود و تمامت گنج را بر سپاه قسمت کند از زمان سلطنت او تقریبا نوزده سال بود گوینده قاد سیه و نهروان از آثار او ست در تاریخ جعفری مسطور ست که یونس نبی در زمان او مبعوث گشت و بعدل و داد کردن چهل سال بادشاهی نمود و در زمان او حکومت اشتغال نمود و زبان او صادق و مصدوق با نظاکیه رفته تا علن را بنبوت عیسی دعوت کنند ذکر حکومت نوش بن بلاش او بادشاه بی رعیت پرور بود در تاریخ گزیده آورده اند که بعد از هرمز برادرش نرسی چهارده سال پادشاهی کرد در نظام التواریخ گوید که مدت بادشاهی نرسی چهل سال بود در تاریخ جعفری ذکر نرسی اصلا نیست بهمای او نوش بن بلاش را گفته اند چنانچه مسطور ست و خود اعلم بحقیقة الحال ذکر فیروز بن هرمز بعد از هرمز پادشاه شد چون مدت بیست سال حکومت کرد ظلم او از حد گذشت رعایا و بهیات اجتماع بدرگاه هرمز هجوم کردند و از تعنتش فریاد کشیده دیده جهان بین او را از طلیعه تدبر عاطل کردند بلاش را بجای آن بیچاره بنشاندند ذکر بلاش بن هرمز بر سریر جهانبانی نشست بر تخت از بلاد اسفر ساخته بر ممالک آبا و اجداد دستوری گزیده به بناب لاز اشتغال نمود و بعد از انکه مدت دوازده سال حکومت کرد عازم سفر آخرت شد در عین وفات کسی از بنی اعمام خود را قائم مقام ساخت ذکر خسرو بن بلاش بن نرسی بن هرمز بر امور ملک تدبیر صائب داشت اما بغایت شهوت پرست بود چنانچه از خواهر خود در گذشت گویند که قصری عالی ساخته بود که هفت طبقه داشت و خود بر طبقه علیا ساکن گشته شراب خورد و مجلسیان را از ان بزیر انداختی روزی بر ایشان خورده با سهال مدگشت بیفتاد و مرد مدت حکومت او نه سال بود ذکر سلطنت بلاش بن خسرو بن بلاش بن نرسی بن هرمز بر سریر جهان از نبائر ای اوست در تاریخ جعفری گوید که قصهٔ اصحاب کهف در زمان او واقع شد ذکر بلاش بن بلاش مدت بیست و چهار سال حکومت کرد و مادام از آثار او ست در تاریخ گزیده گوید که بلاش بن بلاش بوشجه و خواب دیده که خفته بود گفت که مرگ تو در دست است و پیوسته از ین جهت ملول بود بروزی در خیمه رفت و تکیه بر ستون کرد ستون افتاد و بر سرش بیامد جان بداد گفته اند که شمون عابد در زمان او بود ذکر حکومت اردوان در جعفری گوید که در زمان سلطنت او سه سال باران نیامد او باقوم قربکرده خدا استغاثی باران فرستاد و جهان معمور و خرم شد در تاریخ گزیده آورده که چون از سلطنت او سیزده سال بگذشت در جنگ اشکانیان کشته شد و همه از تاریخ گزیده معلوم میشود که اشکانیان طبقه دیگر از ملوک طوائف که نسب ایشان بفریبرز کاؤس میرسد بر ایشان هشت بادشاه اند و بین سیان که مذکور میگردد ذکر اولاد بن اشکان بادشکانیان جنگ کرده ملک از ایشان انتزاع نمود و امر حکومت بدو قرار گرفت و با ملوک طوائف چنان شد که او کرد اشک بن اشکان کرده بود مدت بیست و سه سال بحکومت اشتغال نمود در جعفری مذکور ست که در عهد دی تمامت طوائف بت پرستی آغاز نهاد و حق تعالی چهل و چهار پیغمبر را به پیشان فرستاد ذکر بلاش بن اشکان بعد از برادر بادشاه شد مدت دوازده سال در بادشاهی بسر برد و در تاریخ گزیده گوید که عیسی در زمان او متولد گشت و الله اعلم ذکر گودرز بن بلاش بعضی از معتمدین گفته اند گرین بحی را از بنی اسرائیل او با نفاق نموده زمان پادشاهی او سی سال بود و او را گودرز بزرگ گویند ذکر بهرام بن گودرز بعد از پدر بادشاه شد و مدت بیست سال سلطنت کرد ذکر گودرز بن بهرام پس از بیست و سال در بادشاهی نرسیت کرد ذکر نرسی بن بهرام و در زمان او در میان قصد ایران کرد و نزدیک از ملوک طوائف مدد خواسته رفع رومیان کرد و مدت حکمرانی

او یازده سال بود ذکر اردوان بن نرسی پادشاهی عظیم الشان و آخر ملوک طوائف شصت مدت سی سال در کامرانی بسر برد و عاقبت در رزم اردشیر کرد اول ملوک ساسانیان شد
نشته شد مستور او راق گوید که چند سطر از احوال ملوک طوائف بشصت گشت از کتب پارسی کرد زاده بران اضافه و بران افزوده از مفسّر که بران وفق بود و مجود اسامی و القاب ایشان
مسطور میشود که اقال فی المفاتیح هم الطبقة اشقانیه و سمونه بلک لا تعم و لا ماشک بن اشک لقب ملکان ثم امنه شاپور و لقبه زرین ای الذهبی ثم امنه بهرام و لقبه گودرز ثم امنه بهرام
و لقبه السالار ثم امنه بهرام و لقبه الروئین ای المضیئی ثم امنه نرسی و لقبه براد ای المجیب ثم امنه نرسی و لقبه شکاری ثم امنه اردوان و لقبه اخرو در مفاتیح آورده که اردشیر اول
پادشاه بود سبب لقب بشهنشاه گشت و اختراع کرده بر میان بست گفتار در بیان طبقهٔ چهارم از ملوک عجم که ایشان را ساسانیان گویند و ذکر سلطنت
اردشیر بابکان بعضی گویند مسیح در زمان او مبعوث گشت و رسول بدو فرستاده او را دعوت باسلام کرد شهریار کوخفیه بدین آمد و در آمد مجموع ارباب تواریخ بر انند و مورخین
بابک بن ساسان اصغر از نسل ساسان بن بهمن اسفندیار ست اما در مدار احوال و کیفیت ظهور او اختلاف ست اگرچه آنها مسطور گردد از مقصود باز نمانیم لاجرم بیکبار
از انها اکتفا نمود بعضی از مورخان گفته اند که اردوان آخر ملوک اشکانیان ست و تا بستان باصفهان مقیم بودی و زمستان در اهواز مقام کردی طایفه گفته اند
که تختگاه او سی بود تمام ولایت فارس را بیکی از امرای معتبر خویش داده و امر حکومت و اراب گودرز را بخواجه سرای خویش پیروز نام داده و تعهد آتش خانه ها را به پیدار و مشیر
بابک باز گذاشته دران و لوا و الی فارس شتابید که پسر کوچک تر بابک در غایت فرزانگی و مردانگی بود و از پدر طلب داشت پیدا و را نزد وی فرستاد چون بر خورد عقل و
شجاعت اردشیر مطلع شد حکم کرد که او بدار اب گردد و پیروز اور امور مملکت عمده و معاون باشد بهر گاه پیروز متکفل امر ولایت گردد و بحسب اتفاق هم دران چند روز
پیروز از تخت تخته نقل گردد حکومت و اراب کلی متعلق بار دشیر شد نیایا آنکه میخواهد تو با دشاه ربع مسکون خواهی شد و باستظهار آن در خواب دیده او را که ملکی با و گفت
بشارت باد و او را بتسخیر ممالک مکتوبی به پدر نوشت که فرصت انگاه داشته اردوان را که بر ملک فارس استیلا دارد بقتل آورد پدر با شارهٔ پسر خاطر ازان کار فارغ کرده دزد
بزرگ خود را که شاپور نام داشت بر تخت سلطنت نشانید و او را با بابک بجزار دشیر نیکی کرد مطاوعت شاپور بر میان بستند و دران چند روز بابک داعی حق را اجابت کرده شاپور بانصاف
او سر عیان و فتنه ار دشیر امتناع نموده شاپور بر ذنب رفته لشکر او را مرتب داشت و بهمراه او روان شد ار دشیر نیز سپاه فراهم آورده متوجه او گشت و چون تقارب فئتین دست
داد پدران و اقربا و طائفه از خواص با شاپور غدر کرده او را بگرفتند مقید و مغلول گردانیدند بار دشیر شرح سپرد مدار دشیر بر اصطخر استیلا یافته بعد از روزی چند بسوی اهواز و خوزستان
که با شاپور غدر روز به او بود نهضت فرمود و متواتر خود متوجه کرمان شد و میان او و بلاش حاکم کرمان حربی صعب دست داد و آخر الامر بلاش منهزم گردید و بسند اهواز باز گشت و بلاش سپر و او را از کرمان
رفته حاکم پارس را بقتل آورده و همچنین ملوک اطراف را گرفته بسلم امیر ساخت و در هر سر زمینی شهری بنامی نهاد چون این اخبار بار دوان رسید کتوبی خشونت آمیز بار دشیر فرستاد و جواب نوشت که زود باشد بر تو ظفر یابم درست را از بدن جدا کنم و آتشکده فرستم چه دولت امر بست عطائی و موهبتی ست خدائی خداوند دولت را با آن کس دهد ملک را بدان
ارزانی دارد که تبعیت بلاد و رفیه عباد از جمله امور بندگی بخشایش ست با کرام ملوک و جود و سخن در آسایش ست و چون اردشیر این التفات نموده بدستور معهود شهر
مفتوح میساخت و دران مدت میان آن دو پادشاه رسل و رسائل متواتر بود تا صدر از هر زمان بجهت مقابلهٔ مقابله مقرر شد اردشیر پیش از دی رسیده بدان موضع آمده و آب را
مضبوط ساخته فرمود تا گودر شتر حفر کرده اند و آن نیز بوعده وفا نموده با لشکر بسیار زیاده از مورد بوعده گاه آمد و بعد از تلاقی فریقین بسیار زیان جانبین در مقام قتال و
جدال آمدند تا گاه اردوان بقتل آمده دران روز گار اردشیر پادشاه خواننده شاه شاهنشاه خواننده چون اردوان فراغت یافت بفتح همدان پرداخت و از انجا بسابلاغ
جبل دامنه و موصل کشیده جمیع آن نواحی را بگشود و از انجا بحلوان آمد و بر کنار دجله بسمت شرقی شهری عظیم بنا نهاد و از سواد اصطخر مراجعت نموده از انجا بجانب نیمروز رفت و از سیستان
جرجان شده دیار جنوب فیشابور و مرو و بلخ و خوارزم تا توجه نموده بعد از تسخیر ممالک خوارزم بطرف فارس عود نمود و ملوک اطراف نزد وی تحف و هدایا فرستاده کمر مطاوعت او بر میان بستند
الا پادشاه جستر بن که از اقتضای او استنکاف نمود و میان سیمب اردشیر میان صعوب توجه کرد چون آوازهٔ وصول شهریار عالم مقارب گشت چندان خوف بر پادشاه مکران
دست داد که خود را از بالای قلعه بزیر انداخته هلاک گردید بعد از فتح بحرین اردشیر بجانب آمده و در زبان حیات خویش تاج شاهی بر سر فرزند خود شاپور نهاد و تمام رتق و فتق امور
عالمیان بدست او داد و مدت شاهی اردشیر بعد از اردوان چهارده سال بود و بیش ازان و اندازه سال گویند یازده سال و شاه نامه که تمامی ربع مسکون را در تحت تصرف خود آورد و
بکی از اجلوبه کی قطار علم را طوان کرده شهرهای عظیم بنا نهاد کلمات سنجیده و مقالات پسندیده فاروز از سخنان اوست که لا بقی ملک الا بالرجال و لا رجال الا بالمال و لا مال الا
بالعمارة و لا عمارة الا بالعدل یعنی پادشاهی نتواند داشت مگر بلشکر و لشکر نتواند کشید مگر بمال و جمع مال نتوان کرد مگر بآبادانی و عمارت میسر نشود مگر بعدل جهم او گوید که اسد طوم خیرین
ملک عشوم و ملک عشوم خیرین فتنه تدم خیر شکننده بهتر از بادشاه ستم پیشه ست و پادشاه ستمگار بهتر از فتنه های پیوسته چنانکه گویند که بجز ان خوردن جانوران موصوف باشد

مدتها بایکه ایزد نرا دیوان برسد و حضرت بادشاه عالم و لحظه بعد هزار مومن موحد تعدی بکند هم او فرماید که سلطان عادل خیر من مطر وابل بادشاه داد دهنده بهتر از باران بزرگ قطره است چه قائده باران نسبت بعضی بقاع را کن گفته صورت دارد باران عاطفت پادشاه بجزو بزرگ و قوی و ضعیف عائد گردد و از کلمات اوست کلاشر السلاطین من خافته الرعیة و اعتمد علیه الفجرة بدترین پادشاهان شهریاری ست که نیکوکاران ازو ایمن نباشند بدکاران آسوده و ایمن هم او گویند که الدین بالملک یقوی و الملک بالدین یبقی یعنی بشریعت بیاری شهریاران کامگار تقویت یابد و مملکت باجرای احکام ملت استوار و باقی ماند چه یقین ست که بهاء و زینت ملک باستواری دین و دانش ست و رونق دین بقوت شمشیر قائم ست و ملک و دین دو دانش توامانند و میگویند لا تزکنوا الی هذه الدنیا فانها لا یبقی علی احد و لا خیر کرده بدان آلا خرة لا ینال الا بها بدنیا میل نکنید که هیچ کس فانمانده و دست از دنیا باز دارید که آخرت بے او بدست نیاید یعنی بدین محبوب پر جفا چندان فریفته مشوید که امور آخرت مهمل ماند و بیکبار نیز دست بگذارید که ضعیفت و عبادت بے بضاعت و موجات میسور و صیانت مشود و پوشیده نماند که شاه اردشیر از ملوک فرس بوصایاے بالغه منفرد ست و از جمله وصایاے او نخست وصایاست موسوم بکلمانامه که مشتمل ست بر خروج و طوائف اورا و اطراف ربع مسکون و کتابے دیگر او را رکلمآ از احمد عوام تصنیف کرده آداب العیش نام نهاده و آن فسخه مشتمل ست بر خوردن و آشامیدن و با مردم زندگانی کردن منقول ست که اردشیر چنان ضبط مملکت خود نموده بود که انجور ملک آو حادث گشته صباح بواسطه منهیان مگر ما شته این کار بود نداور ا معلوم نبود ے و هر که در مجلس او حاضر گشته بار ے گفته که فلان دوش فلان کار را کرد ی و فلان سخن را گفتی و همچنین در اطراف عالم جمیع واقعین خود بوده چنانکه پیوسته قضایاے کل و جزئی را با وی رفع میکرد ند گو ینده هیچ چیز نمیتوانست از بادشاه خود چنان می خفیه چنانکه رعیت اردشیر از وے و آز جمله عادات او یکے آن بود که چون ایلچی بجائے نامه و کردے ایلچی دیگر از راه دیگر گرد ستادے چنانکه ملاقات یکدیگر نکردے و بعد از ان هر یکے را از ایشان که نامه آوردے مطالعه کردے اگر مضمون هر دو یکے بودے بر ان عمل نمودے و گفته شاید ایلچی را چیزکم و بیش سبب چیزاے غیر واقع شده بعرض رسد که مستلزم فساد گردد و هم او بادشاه گوید اے بسا شکر که شکسته شود و اسوال که بآ مدار نماند از شومی رسولان و از جمله وصایاے او ست که بادشاه باید خود را به چهار صفت متصف سازد یکے بزرگ منشی دوم خوشحوئی سوم استیلا بر شهوات چهارم مصون و دانستن عرض و مال غازیا باید بادشاه ! ملازمے بود که در حال عزت کیفیت ذلت را نصب العین خویش گرداند و هنگام شادی اندوه را بیاد دوے و در هر زمان قوت تذکار عجز و نادانی خود در نظر دارد تا هیچ چنین مشغفے باشد و دلش بآلام و رد عیش مشغول نگردد و از شیر و یه فیقت ذبح و ظهور او و نظمان جواهر اخبار چنین آورده اند که چون اردشیر بر ممالک ایران استیلا یافت نامه بروصیت جدش ساسان مشتمل بر وصایا و ملوک طوائف و کورآ و نا حیا و همه را از زیر زمین منعم گرد اینده بعضی گویند بعد از این حادثه آن بود که منجمان گفته بودند که ملک از قوباد و لادا و اشک منتقل گردد بعد از فراغ از قتل آن جماعت روزے در شبستان نخوابش دختر سے طور شید پیکر آفتاب منظر بیدار دشیر گفت تو چه کسی جواب داد که یکے از ضعفا ان حریم پرسید باکره یا ثیبه گفت باکره ! ام شهریار را میل تمام بآن دختر پیدا شده از ان کار کرد او نمود و بتدریج در میان ایشان صحبت در گرفت روزے دختر گفت که من از اولاد اشک بن اشکانم اردشیر از من یعنی آزرده خاطر گشته وزیر اطلبیده گفت ابن جاریه را برده در بطن زمین جاے ده و وزیر آن عورت را بخانه برده که او را بقتل آورد و بیچاره گفت من از ملک حمل دارم وزیر دایگان طلبیده از ان امر مبطن استفسار نمود همه گواهی دادند که خجسته آمال دختر شهر اقبالی بارو ست بنابران وزیر صائب تدبیر خانه در زیر زمین جهت مسکن دختر مهیا فرموده و آلت رویست خود را قطع کرده در حقه نهاده نزد ملک رفته عرض کرد که بموجب حکم بادشاه او را در جوف زمین جاے داده و در ین حقه امانتے ست التماس آن دارم که ملک با نگشتری مبارک آنرا مهر کرده بخازن خود سپارد ملک ملتمس وزیر پسندیده داشته زیر مطمئن خاطر گشت بعد از انقضاے مدتے که از ان دختر پسرے متولد شده که از نشانهاے آثار اقبال بوید او زیر از صورت حال آگاهی یافته گرد اهست عاشت کرد او را به اجازت شاه باسمے موسوم گردانید او را شاپور یعنی این ملک نام نهاد و همه وقت مترصد بود که در وقتے مناسب کیفیت واقعه را معروض دارد چون سالے چند از ولادت شاپور گذشت روزے در بازدها بنهایت اندوهناک یافت از سبب آن استفسار نمود ملک جواب داد که در ین نکام که اکثر ربع مسکون را در حیله تسخیر در آورده ام تا کنون فرزندے ندارم که پس از من بضبط مملکت قیام نماید بامر سپاه و رعیت بر دارد و زیر گفت شاه اندیشناک نباید بود که پسرے غیب در حجر تربیت من دارد و در ضمن حقه تعویذ شده از حقیقت این امر مبهم استعلام نمود و چون بر عرصه داشت گرد آن حقه زر مهر کرده بخزانه دار شاه سپرد شده است حاضر شود این راز نگشوف نیگردد و چون بفرمان اردشیر حقه را آورد ند بعد از احتیاط بسیار مهر و نشان یافتند بیت گوهر نهفتن اسرار جهان ست که بود حقه راز بدان مهر و نشان ست که بود و چون سر حقه را باز کرد ند بادشاه آلت حاصل و باقی در ضمن رازدان حقه دیدند شعبده بازی فلک حیران شد و از حقیقت این را استفسار نمود وزیر بعرض رسانید که دران آوان که شاه تقبل جاریه فرمان داد کنیز زمین را مقرار گردانم بندهٔ کمینه بنابر آنکه زرع طیب شاه ضائع نشود لهذا بعض الارض را بدین گونه مستقر آن گنیز ک ساخته م و آلت خود را قطع کرده بخزانه دار سپرد م تا کسے را مقام طعن نماند و اختر شناسان نیز مودهٔ سن طالع شاهزاده اصنیاط نموده گفتند از داد صانع فلک جهان معلوم میشود که این پسر شهریار ے بادولت خواهد بود و وارث ملک کیومرث بیشداد خواهد بود و خداے را شکر گفته تعهد شاهزاده مشغول گشتم بعد الله گمکنون پرتو تجلی

سروے ست برکنار جویبار سلطنت رسته و ساحت بوی بهبود استعلا یافته ارد شیر از استماع این حدیث مسرور شده فرمود تا شاپور را با هزار کوکبه همراه نموده بیاورند و لباس بشاشت و مسرت داشته بمجلس آورند چون چشم پادشاه از افتاد و زبان حاسش بدین مقال مترنم شد هیبت او هر دو شاه انجمن دلبر آن یکے ست و دلبر اگر سزا از بود و دلبر آن یکے ست ۱۲ آنگاه شاه فرمود که بدست چوگانے دادند و گرے در میدان کرتوب بایوان شاه بود انگندند و پسران را بگوے بازی مشغول داشتند ناگاه گوے در ایوانے که مقر شاه بود افتاد و از کدو کان کسے یارے آن نداشت که قدم در ایوان بادشاه نهد الا شاپور که بے دهشت آمد و گوی را بر داشت ازین حرکت ارد شیر الیقین شد که فرقها معین و فرخ الفواد و با وفا شاست لاجرم شاپور بمشمول عنایت و عاطفت بادشاها نه گشته بر سریر عزت و رفعت تمکن یافت و چون اهم سلطنت بروے قرار گرفت بادشاه عدالت داد کرده ذکر جمیل با و در اطراف گیتی انتشار یافت و اقاصی و ادانی محبت او در دل جاے داده روح و ثنائے او بر زبان آورند و مبدا سلطنت فرمود که هر گاه من قضیه حتم لابد بمنصهٔ ظهور رسد و بمقتضای حکم ما اعتراض نکنند و در معاملهٔ ما دخل ننمایند آورده اند که بعد از تمهید بساط عدل و احسان لشکر ما را جمع کرده با اعدای دولت محاربه کرد و مخالفان مغلوب و معاندان مقهور گشتند از جملهٔ متوجه آن دو بلاد شد و بے نهضت قلعه خضر بود ذکر فتح مدینهٔ خضر انشاء الله تعالی گفته آید که در محاذی غربیت میان دجله و فرات شهرے بود خضر نام و بے از حکام عرب که او را ضیزن میگفتند بدان بلده استیلا داشت و تمام مملکت جزیرهٔ عرب تصرف ضیزن بود و او لشکر بسیار جمع آورده و در زمانے که شاپور بتاخیر مقاتلے تجار سان رفته بود بسواد ولایت و آمده در حدود ولایت او خرابی بسیار نمود چون شاپور از خراسان عود کرد و بدین جرات مطلع شده لشکر بجانب ضیزن کشید و او مدت دو سال در مدینهٔ خضر محاصره فرمود و بهیچ وجه استخلاص آن حصن حصین دست نمیداد تا آنکه ضیزن راه خدعے پیش گرفته اظهار داشت که در حسن مطاوعت نظیره ام را بخدمت شاه میفرستم و در آخر ایام محاصره روزے نظیره در بالاے برج حصار بر کنار باره بادشاه عالیمقدار که از اهل روزگار یگانه و شیفتهٔ دیدار او گشته قاصدے نزد شاپور فرستاد و پیغام داد که اگر شاه مرا بخدمتگاری حریم حرم قبول فرماید من قفلے بر ابواب این قلعه دست دهم شاپور از استماع این خبر مستبشر گشته بیان را بایمان موکد گردانیدند اگر ملکا بخ قبول فرموده بجاے آورد من بیاوانش باین عمل اورا بانوے بانوان گردانم چون از طرفین مبانی شرائط بعهود استحکام یافت نظیره بیاد شاه پیغام داد که حامله سوخته بیدیا بیدیر بپاے آن بخون و خشت بر شکنج باید نوشت و کبوتر را باید گذاشت تا بر برج قلعه نشیند بنابرا شاره نظیره چنان کردند و بر برج از حصار افتاده شهر سخر شد شاپور ضیزن را بقتل آورده نظیره را بحرم فرستاد و مشغول ست که پس از چند روز نظیره شبے نار وزا زالم هلیله بخواب نرفت چون صبح شد احتیاط کرده نذر گل در بستر او بیفشاند شاپور ازین معنی متعجب شده پرسید که در خانهٔ پدر غذاے تو چه بود که اینچنین بے تاذک و داری نظیره گفت مغز استخوان بره و نبات مصری و بجاے آب خراب صافی گوسپند و صد من اوگفته اند بیست گرمابه پری شبے اندر شعاع آن ماه از چشم آدمی نهفته ماند شاپور گفت بابدے چنین کردی اگر چه کردی دیگر از تو چه خیزد لکوئی توقع توان داشت آنگاه فرمود تا کیسوے نظیره را ببرند و بابے اسپے تو سن بستند و اسپ بجنب و خیز و آید و خنجر غدار بجاے کرد او در سر اسپ زد و اسپ از فتح حصار خضر شاپور را لشکر بضمیمین کشیده آثار محاصره نمود و چون از تسخیر عاجز گشتند در خواب او را گفتند که طرق آنست که لشکر را فرمائی تا راه را از غل و غش پاک کرده متوجه قبلهٔ دعا شوند تا بلتجاء متصدد بر ضیزن امرے نماید شاپور متوجه لشکر شده ایشان را بر تضرع هدایت کرد پس ایشان بهمایت اجتماع سوزن تضرع در حال برجے از قلعه افتاده فتح روے بعد از تسخیر آنجا شاپور عازم روم شده بر اکثر آن بلاد و اسقبلا یافت و آنجا بگرفته شهرهاے نصیبین و رعینه ممالک خود بنا نهاد و در آخر سلطنت او امانی زندین که در فن نقاشی ضرب المثل بود ظاهر گشته دعوی نبوت کرد شاپور او را طلب داشته مانی از بیم گیومث مسعود گوید که شاپور اول ملت مانی را قبول فرموده آخر الامر ایشان بازگشت زمان بادشاهی شاپور بن اردشیر بی دیک سال بود آورده اند که چون کرم و سخاوت او بگوش رسید و زر او بخواب آن فعل را بنسبت به تدبیر کرده گفتند که مال بے زیرست و تحصیل آن بے فایده است لاجرم او گفت که لا صحة الا بتوفیق الله و لا علم الا بتائیده و لا صحة الا بالتوبة و لا راے الا بالمشورة ذکر سلطنت هرمز بن شاپور بادشاه نیک اختر و عادل بود و در ایام او رعیت بآسایش تمام داشت مورخان گفته اند که چون شاه اردشیر مهرک را بکشید از ملوک فارس بود بگشت و در قطع نسل او مبالغه تمام بجاے آورد چنانچه احدے از اعقاب مهرک را نگذاشت بود مگر دختر نوشین پیدا شود که سلطنت ایران زمین بدو تعلق گیرد ازین سبب دختر مهرک گرگینه از بیم سطوت اردشیر روے به بیابان نهاد و بناچار شبانی پیشه کرد و بدین اشتروزے شاپور بشکار بیرون آمده بگاه آن شبان رسید شتر تے آب طلب نمود و قدح بدست گرفته بدوشید و بشاپور داد و شاپور چون چهره دختر را دلکش و دلفروز دید پرسید که این دختر از کیست گفت از من ست شاپور او را مقصد در آورده بقصر خویش برد و شب زفاف دختر شاپور را نزد خود نگذاشت زیرا که آن دختر دانسته بغایت زور مند بود آخر الامر شاپور از سبب امتناع پرسید دختر جواب داد که من بچه از نبات مهرک ام میترسم که اگر زور و غیر صورت قضیه را معلوم کند تقتل من مثال حرم فرماید قبول نمود که این راز با کسی در میان نهند عاقبت دختر تن بتقدیر درداده با شاپور در یک فراش تکیه کرده چون چند گاه برین قضیه گذشت مهرجوی گشت و بدرگاه شد و

وهلا وهرمز را از اردشیر پنهان میداشتند تا روزے شهریار بیک ناگاه بخانهٔ شاپور آمده هرمز را دید شاپور شاهزاده را منظور نظر قبول داشت از شاپور پرسید که این شخص کیست شاپور جواب
قضیه را بعرض رسانید اردشیر از این ممر پسیار فرخ ناک شده گفت الحمد لله ازو غدغه عدیشه راباب یوم خاطرمن فارغ گشت و هرمز را بموجب خسروانه سرفراز گردانید و چون شاپور
بعد از اردشیر بر تخت سلطنت نشست فرزند ارجمند خود را بحراسان فرستاد و هرمز بدان ولایت رفته در اعانت اولیا و اهانت اعادی سعی جمیله مبذول داشت چنانچه شمائر ارباب جانب
بدو اعلا و اعوان گرفت طائفهٔ از حسودان که از الفت ارباب دولت را سوء بستے عظیم غمز بشاپور گفتند که هرمز هوس عصیان دارد و هرمز از حقیقت حال واقف گشته کیست
خود را بمجلد و نزد پدر فرستاد و پیغام داد که بجهت آن این حرکت از من صادر شد که معلوم شهریار گردد که دست تصرف من در بهمه اندوامن مملکت کوتاه است چه دران اوان رسم چنان
بود که شخصے که بادنیٰ مثال این عیوب گرفتار بودے بدربر فرمان روائی نرسیدے چون پیغام هرمز بشاپور رسید اضطراب بهمانمود و خسرو خود را پس مکتوبے نزد شاهزاده ارسال نمود مضمون
آنکه اگرچه تو را قلعه قلعه راهی کرده بسعد و قائم مقام من خواهی بود اگاه او را نزد خود طلبیده نوازش بسیار نمود چون شاپور وفات یافت هرمز بتاج شاهی بر سر نهاده جمیع عمال گرد نکشان
شاپور را بر سر عمل کما شتند و مدت یکسال و ده روز باهم حکومت مشغول بوده در گذشت از سخنان اوست که شخصے را که پنج خصلت نبود سزاوار مالمارت نباشد اوّل آنکه با مردمان
دوراندیش باشد که بداند اهل احوال خویش را بامثال و ثانی آنکه چندان مدرک باشد که از امور ناپسندیده متمتع گردد و سوّم چندان شجاع و دلیر بود که بر قهر رعایا زور آرد و سیم نادان باک ندارد و چهارم
آنکه لایقهای و عده از لوازم ذات او باشد و پنجم آنکه مزخرفات دنیا را نرنوازد و قدرے نباشد گویند که رام هرمز را بنباهای هرمز مست داد و ملقب بدولیو ذو کرم سلطنت بهرام بن هرمز و بلوشاسپ
بود بغایت حلیم و مشفق چون امر سلطنت بدو رسید قرار گرفت رعایا را جمع کرده باایشان خطاب کرد که ما را در جهت آن مال را از رعیت نگاه میدارید که اگر رعایا را باز احتیاج شود بایشان
بدهیم لشکر را با اطراف اقلیم برای آن میفرستیم که برایا از آسیب اعدا مصون و مامون باشند مردم گفتند که ما امید داریم که جمیع کارهای شایسته از تو صادر گردد و ما جواب داد که ان
شاء الله تعالے که امتداد کلی من برادوست مسالت مینمایم که نعمت توفیق ازدیاد دوام بساط مغفرت بگستراند و کرم من فقرو فاقه شما را بهیچ شائبه از غایت شفقتے که داشت اهل مملکت را
همدوست میداشت بعضے از اهل قوانیخ گویند که مانی صورت گرد زمان شاپور را دعوه کرده از ایران بهندوستان رفت و در عهد بهرام بایران مراجعت کرد و بهرام بن هرمز او را بکشت
ذکر مانی نقاش در بعضے کتب مسطور است که چون بسمع مانی صور نگر سے بے نظیر بود چنانکه گویند با گفت شیے که قطرآن پنج گز بود سے و چون با پرکار امتحان کردند سے اصلا تفاوت
و تباینے مانی تصور کرد که فارقلیطا عبارت از دست و حال آنکه این لفظ هابلون از سامی حضرت رسول صلعم ست لاجرم تصور باطل دعوی نبوت کرد و کتابے ظاهر کرد و انجیل و
گفت این کتاب از آسمان نازل شده است مسعودی گوید که شاپور بخشت بدین او در آمد آخر از مذهب وے رجوع نموده و مانی عتاب آغاز نهاد و او گریخته از راه کشمیر بیلاد هند و ساکن
رفت حالیا متوجه ترکستان و ختا شده و مانی صور نگر بے نظیر بود چنانکه گویند با گفت شیے که قطرآن پنج گز بود سے و چون با پرکار امتحان کردند سے اصلا تفاوت
و راجواے محیط دایرهٔ نیا فتند سے باجمله در بلاد هندوستان و ختا و اراد راج و در دقت تهام دست داد زیرا که صور تهاے غریب از و صادر میشد و پیوسته در اطراف بلاد شرقی تردد می نمود
منقول ست که روزے شاے که غارے و است مشتمل بفضائے خوش هوائے و دلکش و چشمهٔ آبے و آن غار از یک میل بیش نداشت پنهان از مردم توقف یکسال در آن غار
کشید با متابعان خود گفت که من با آسمان خواهم رفت و توقف من در سموات یکسال خواهد کشید بعد از یکسال از آسمان بزمین می آیم و شما را از خدا خبر رسید هم و آن از خدا بخبر آن
جماعت گفت که دو اول سال دوم در ظلال موضع که قریب لبقلان غارست چشمه پیدا شد بعد ازین وصیت از نظر مردم غائب گشت و بغار مذکور رفته مدت یک سال بتصویر
مشغول شد و بروے صور تهاے عجیبه و غریبه انگیخت و آن لوح را بالنگ مانی تعبیر کرد و بعد از یک سال قریب بغارے که در اطراف بود بر خلق ظاهر گشت و لوح مذکور را در دست داشت صور
بصور پدیده منقش بنقوش مختلفه و هر کس که میدید میگفت بیت مثل این نقش بر آرد زمانه نبود و نه یک چنانچه در آئینهٔ تصور راست و هر دم ازان لوح در خشکفت مانده مانی دعوی کرد که او
را از آسمان باخود آورده ام تا معجزه من باشد خلق دین او را قبول کردند و مانی متوجه ملک عجم شد تصور آنکه اهالی آن دیار را نیز بفریبد چون بایران زمین رسید بهرام ملاقات
کرده او را بدین خود دعوت نمود شهریار عادل اول بارسخنان او را بسمع رضا اصغا کرد تا مطرین خاطر گشته منادیانش جمع شدند آنگاه علماے مملکت را طلبیده تخت تا مانی در
مقام مباحثه و معارضه آمدند مانی از جواب ایشان عاجز آمده طریق گشت چون کفر ضلالت دے بر همه روشن گشت توبه براو عرضه کردند مانی از قبول آن امتناع نموده بهرام
مثال داد تا پوست تنش از بدن جدا ساخته بر دروازه جندیشاپور بیاویختند و متابعان و پیروان او را در عقب او روان گردانیدند مدت سلطنت بهرام سه سال و سه ماه بود
نقش شاه هندوستان یعنی نیکوکار گویند که در عهد او امراض مخیل و دواب سر آمد اصحاب بود و فکر سلطنت بهرام بن بهرام بن هرمز جهت تعلقے که بفرزندان جمشید و شت
او را موسوم بایشان نمود و بعضے گویند بر سبیل گفتگو اندکه در مبدأ سلطنت بکلی مائل بود و بامانت اعیان و اشراف مشغوف گاه بر شکار و از ین معنی ننگ آمده خواستند که او را
از میان بردارند موبدان را ازین صورت خبر شد با ایشان گفت که مصلحت وقت چنان مینماید که باتفاق ترک ملازمت بادشاه نمایند تا کار بصلاح آید امرا سے دولت و

متصدیان خدمت اژدر بان وفراش وخوان سال سالار خود را در گوشه باخود بنشاند علی الصباح بهرام یک یک از طازان ودگا مکیوان اساس را طلبیده هیچ کس را نیافت وهیچ ظهور بهرام نیافته نهایت طول دشکفر شد درین اثنا موبد موبدان انوذر در آمده تحیتی که متعارف ایشان بود بزبان آورد بهرام مسرور گشته اولا اعزاز واحترام نمود وچند انگه باوی سخن گفت موبد هیچ تکلف بهرام گفت که سلام تو بسلام سالفان مشابهتی دارد ووضع تو باوضاع مخالفان مناسبتی موبد جسارت یافت موبد گفت من متعجب میگردم ازین صورت زیبائی که خدا تعالی داده وازین سیرت رسوا که با خواهی ابلیس در ذات تو پیدا شده وبا این سبب دوستی تو از دل دور ونزدیک مرتفع شده اقاصی واداطی کرعداوت تو ازبیان بسته اند آنگاه موبد سیرت ملوک ماضی را بشرح ودین گرفت وگفت که سبب بقای ایشان در سلطنت افعال مرضیه وصفات پسندیده بوده داستان اسکندر وغیره قصه بهمن بن اسفندیار را تماما بر وجه تقریر بهرام منصفانه شده از اخلاق بیداد گشت وقبول کرد که من بعد از لغه آباد اجداد خود عدل پیش گیرد وازجاده مستقیم عدل انحراف ننماید چون سخن باینجا رسید امرا واشراف بدفعات مجلس شهریار آمده وفضائح موبد را تذکار نموده تبریک داده ندوا وهمه اعتقاد ایشان را در دل جای داده بوجه احسن زندگانی در پیش گرفت تا اجل موعود او را فرا رسید ومدت پادشاهی او اختلافست بعضی هفده سال گفته اند وبعضی بیست سال وپیش ازین نیز گفته اند نقش سکان شاه مست یعنی پادشاه سیستان از سخنان اوست که الدنیا فانیة والاحوال عاریة وادوار سپهر بهرام بن بهرام بن بهرام بن بهرام مشتمل عبارت از دوست دور بعضی تواریخ چنین آورده اند که این بهرام در زمان حیات پدر دائی سیستان بود ودر اکثر تواریخ بهرام ملقب بکرمانشاه مسطور نیست والله اعلم وبعضی گفته اند که بهرام بن بهرام دران روزگار بر تخت سلطنت نشست گفت استقبل بادشاهی بواسطه آنیم که از فضل بادشاه انیم وهمگی همت مقصور بران ست که رعایا در مهد آسایش باشند رعیت بدان بادشاه نازند وبادشاه گفت که اعتماد بامرکسی مبود ست وجمیع مهام بتوفیق او صورت می پذیرد واگر در ترک تاخیر بادشاهی بنوعی از زندگانی کنم که هرگز بشنود برما آفرین کنند اگر یک اجل گریبانم گیرد امیدوارم که خداوند شمار اضائع نگذارد وهم حافظ ابرد وگرد که مدت پادشاهی او را بعضی نه سال گفته وبعضی شاهنامه چهار سال ست بیست چو برگشت بهرام را روزبخت ۞ بنرسی سپرد آن زمان تاج وتخت ۞ ذکر سلطنت نرسی بن بهرام ۞ پسر بهرام ثانی بود وبرادر بهرام ثالث چون بر تخت آرام گرفت گفت انا نکره نغیر آلهی که آن عبارت از سلطنت وبادشاهی ست بعدل وانصاف خواهیم گذارد امیدوار یم بدان خدائی که خلافت خود را بما ارزانی فرموده که ملکت ما مصور گردد وبادشاه با رعیت خویش زندگانی کند در رعایا پایدار خدای بترسد ورعایا یزدان را بخدای بپرستند ورعیت بادشاه را بجان دوست دارند وبادشاه رعیت را بفرزندان مهربان باشد وبرعیت سیرت پسندیده سیرت نیکو بود ورعیت بادشاه را بچشم محبت بیند وبادشاه رعیت را بچشم محبوب میل تمام داشت هرکسب آن نمیشد میگویند که چون بر مملکت ایران صاحب فرمان گشت هر قطری از اقطار مملکت را در عهد خود عاملی کاردان کافی مقرر کرد ومردمان اصیل را نوازش فرمود وبذل طائفه ورزانرا بدرش سپاه شاه اعمال ودیوان بود بمثال معاد ودر تاریخ جم مسطور ست که در ایام حیات خویش تاج شاهی را بدرش سپرد وبدست خود برفرقا پسر نهاد ودست برقضا با قاتاه مصروف داشت هازمردمان حوادث زمان ودغل ریح احسان یزدان گفت یکی از فضلا در نهایت کاراگاه بدین بیت شنیدم که چون شاه تاب گرفت ۞ درخست سراگشت بر لب گرفت ۞ بد گفت وستوده لا تبار ۞ که ای از پدر روز نیا یادگار ۞ چه چیزست اندیشه بادشاه ۞ زتاج ومکلا زگنج وکلاه ۞ چنین داد پاسخ که راه دراز ۞ همی رفت باید بشب وبفراز ۞ ندانم بدین زادچون جان برم ۞ چنین راه را چون بپایان برم ۞ بگفت این سخن شه جهان در گذشت ۞ وزو ماند افسانه در گذشت ۞ مدت سلطنت نرسی بقول اصح شش سال بقیش بخیر گذاشت ازسخنان اوست که الجود فضل والزکاة افضل الغنی والمودت افضل المقر بخدکر سلطنت هرمز بن نرسی وداد وانصاف او هرچند مورخان ومحققان رودی بهبود چون ملک بدو رسید بکعبه کفایت دیگیسه منود ابود ازسوء اخلاق من کیسه جهد بیرسیدگفتند که سرانجام مهام عالمیان بمن محول شده بنابران عادت بدرا باخلاق نیک مبدل ساخته وهرزیردستان را در دل خود جای داده مهما چون این سخن بشنید ندیمی رفته سراسر خود را بدنما شنیده تا آن زمان که کس فرستاده رئوس ایشان از خاک برداشت بعد ازان در رعایت رعیت وحقیقه نامرعی نگذاشت گویند قریب بچهل هزار کیسان بود ودر طالع او عمارت موافقت داشت بدیر خرابه که نظر افگنده انا فرجه جوابه آبادان شده است آورده اند که هرمز خسرو پادشاه کابل را خطبه کرده که او حاکم آنجا دختر را بانبیفته تمام بدا بالملک هرمز فرستاد شهر یاران واراد قصر خویش جای داده هرچند سوگند یاد خلوت کند دختر نمیگذاشت روزی شاه از متاع اودر خشم شد روزی بزیر کسی فرستاده استفسار نمود که هرگز فرمان شاه نبرده بر عصیان عاصر نمایه سزاست ابوجه باشد چون قاصد بخانه وزیر رسید جناب وزارت مآب را در تجاذب یافت بزیر صورت مسئله را پرسید آن ساده لوح گفت شخصی چنین مستحق قتل باشد قاصد باز گشته جواب را بر سرای ملک معروض داشت چون این جواب بسمع هرمز رسید باد خشم بیل مباشرت خود دختر بعادت معهود کرگشی آغاز نهاد بهرام از خشم فرمان داد تا دختر را بقتل آورند ندیم از وقوع این قضیه ملک هرمز چنان حرکت پشیمان شد وحسرت بسیار خورده ندامت خود را بنهان میداشت تا روزی سئله گذشته را از وزیر پرسید وزیر گفت هرکه بحکم بادشاه عادل عمل نماید مستحق قتل ست

گم زن و کودک دست درازی نه ملک بار دیگر سؤال کرد که شخصی که خون بیگناهی را مباح گرداند با او چه باید کرد وزیر گفت او را باید کشت بنابران سخن پادشاه فرمود تا پسر وزیر را از حلق بیاویختند و از
دارش او بیختند و پادشاه شبیه را گفت که سختی را که وزیر در حق زن مرد را ز بلی وار بگوید بسمع او رسانند تو بتیه وزیر بدان موضع رسیده گفت چگویم با کسی که در دنیا و آخرت با او مقاومت نتوانم
در دنیا بسبب آنکه پادشاه است و در آخرت بجهت آنکه حق بجانب اوست چون این خبر بهرمز رسید وزیر را تربیت فرموده مثال داد تا پسرش را از دار فرود گرفته تجهیز و تکفین کردند مدت سلطنت او
بقول صاحب مروج الذهب هفت سال و پنج ماه بود و بقولی کمتر ازین بوده است یعنی صاحب جبل ذکر سلطنت شاپور ذوالاکتاف چون هرمز بدار البقا خرامید آثار فرزندی نماند که وارث ملک
باشد ایرانیان غمناک گشتند که ملک بدست بیگانگان خواهد افتاد مع ذلک امید قطع نکرده از حرمهای او استفسار نمودند که هیچ کس از مخدرات حامله است یا نه بعد از تفحص مادر شاپور گفت
که حامله است و چنان مینماید که پسر خواهد بود چه بنهایت سبک سیر و قرار نمیگیرد و از جانب راست تن حرکت میکند عقلاء فرس صورت حال را معلوم کرده تاج شاهی را بر بالای سر مادر شاپور بیاویختند
بدستور در ملازمت او کمر بستند بعضی گویند که هرمز از حمل خاتون خبر داشت و منجمان و کاهنان بدو گفته بودند که از صلب تو پسری ظاهر خواهد گشت که ملک بدو منتقل شود و پادشاهان و گردن کشان
مقهور سازد و دست مدید باحوال سپاهی و رعایت رعیت پردازد بنابران هرمز اعیان ملک را بمتابعت فرزند موعود وصیت فرمود بالجمله بعد از فوت هرمز بانک زمانی بیت
طالع شد از سپهر شرف کوکبی منیر ٭ خورشید روی و مه رخ و مشتری ضمیر ٭ باتفاق اکابر و اشراف مملکت آن جوان بخت بشاپور موسوم گشت و سکه و خطبه بنام او مقرر شد هر روز آن قوم از امرا
و اشراف و طبقهٔ سپاه و دو نوبت بر در قصر بملازمت می آمدند و وزرا بدستور معهود بتفصیل مهمات می پرداختند درین اثنا در اطراف عالم این خبر انتشار یافت که در عجم شهریاری نافذ فرمان نمانده
و اهالی فرس بخدمت کودکی مشغول اند که هنوز در گهواره است برین سبب ملوک آفاق طمع در ولایت ایران کردند از عرب و روم و ترک گردن کشان حرکت کرده بضبط و تصرف سرحدات
قیام نمودند و بیش از همان قبیلهٔ عبدالقیس بنابر قرب جوار دست بغارت و تاراج برکشادند و آتش فساد عرب در حدود عجم چند مدت اشتعال یافت و چون شاپور پنج ساله شد
صیت رشد و نجابت او در ممالک اشتهار یافت مفصل این مجمل آنکه شاهزاده در آن اوان شبی از آواز غلغلهٔ مردم بیدار شده پرسید که سبب این شورش چیست گفتند بواسطهٔ انبوهی
درونده بر روی جسر و ازدحام مردم شاپور گفت تدبیر این قضیه آسان است جسری دیگر بربندند تا آیندگان از یک جسر و روندگان از جسری دیگر عبور کنند مردمان که این سخن از شاهزاده
شنیدند حساب بها از وی برگرفتند و چون بشش هفت سالگی رسید میل سواری و چوگان بازی نمود و در هشت سالگی آئین تاج و تخت و رسم فرمان دهی ممهد داشت و در شانزده سالگی
هزار کس از مبارزان عجم و بعضی گفته اند چهار هزار کس برگزیده متوجه جمعی از اعراب شد که بحدود فارس آمده بقتل و غارت مشغول بودند مانند قضای مبرم ناگاه بر ایشان تاخت و در
دهر که از انها را بگرفت بقتل آورد و بقیة السیف گریخته بولایت خود رفتند و در کنار دجله و فرات از ایشان نشان نماند آنگاه کشتیها ترتیب داده از راه دریا بقطیف رفت و در ولایت
بحرین کشش بسیار نمود و از آنجا بهجر آمده و از بنی تمیم و بکر بن وائل و عبدالقیس و دیگر طوائف که در آنجا بودند چندان کشت که از کشش ملول شد پس فرمان داد تا شانه‌های اعراب را
سوراخ کردند و ریسمان در کتفهای ایشان کشیدند و بدین سبب او را شاپور ذوالاکتاف خواندند و در مروج الذهب مسطور است که در حینی که بنو تمیم از باس او میگریختند خواستند که عمرو بن
تمیم را که سیصد سال از عمر او گذشته بود با خود ببرند او امتناع نموده گفت مرا بحال خود گذارید که شما را از صولت این ملک که بر عرب استیلا یافته است خلاصی دهم بنو تمیم او را گذاشته
رفتند روز دیگر لشکر بنو تمیم رسید و غیر از عمرو کسی را در آن نواحی نیافتند او را گرفته پیش شاپور آوردند ملک آثار کبرسن در و مشاهده نموده با او خطاب کرد که ای پیر فانی تو چه کسی جواب داد که
عمرو بن تمیم بن مرام چنانکه مشاهده میکنی روزگاری بر من گذشته است چون بواسطهٔ کثرت قتل و شدت عقوبت تو قوم من فرار بر قرار اختیار کرده اند من نفس خود را فدا کرده از مرافقت
یاران باز ماندم امید میدارم که خداوند آسمان و زمین رحمی در دل تو افگند تا دست از سفک دماء بازداری و بر قوم عرب ببخشائی و اگر رخصت فرمائی بعرض رسانم سخنی چند که دارم جرأت نمایم
شاپور گفت هر چه خواهی بپرس ترا اجازت است عمرو گفت سبب این همه خون ریختن چیست جواب داد که قوم تو بولایت من آمده خرابی بسیار از ایشان برعیت من راه یافته عمرو گفت
در آن زمان تاج و تخت از حلیهٔ وجود تو عاطل بود و چون تو بر ذروهٔ سلطنت ترقی کردی دست از آن حرکت ناشایست باز داشتند مع ذلک بعضی از ایشان بسزای خود رسیدند شاپور
جواب داد که این همه مبالغه در قتل عرب بواسطهٔ آنست که ما از علمای خود شنیده ایم که روزی این طبقه بر مملکت ما استیلا یابند و دست تصرف بملک و مال ما دراز کنند عمرو گفت وقوع این
قضیه یقین است یا از سبیل ظنی که ترا حاصل شده با استیصال اعراب اقدام مینمائی شاپور گفت درین امر که عاقبت اعراب بر ممالک ایران غالب شوند و بر عجم استیلا یابند هیچ شکی نیست
عمرو معروض داشت که برین تقدیر واجب چنان مینماید که شهریار آفاق با ایشان احسان کند و طریق مرحمت سلوک دارد تا این طبقه نیز در وقت تسلط انعام و رأفت شاه را یاد آورده با قوم و عشیره
تو نیکوئی کنند و در رعایت آن جانب سعی را مبذول دارند و بر تقدیری که عرب بر عجم نصرت نیابد صواب آنست که ملک از خون ریختن بی جهت دست باز دارد که این صورت موجب
نکال آخرت و استیصال رعیت است شاپور عمرو را استحسان نموده گفت غرض نصیحت بجا آوردی و در سخن گفتن از جادهٔ مستقیم انحراف ننمودی رای راست و صدق قول تو بر ما
روشن شد آنگاه فرمود که منادی کردند که دیگر هیچ کس را بالتعرض نکنند و تیغ انتقام در نیام نهند و هم صاحب مروج الذهب گوید که عمرو بعد از ملاقات شاپور هشتاد سال دیگر زیست والله اعلم

بطون کتب باین خبر مشحونست که شاپور ذوالاکتاف بعد از طواف اطراف ولایات عرب عازم دیار روم شد چون بحدود آن ولایت در آمد خواست که به لباس جاسوسان بلاد الملک
قیصر رود و اطوار و صنایع ایشان را مشاهده فرماید لاجرم لشکر را در مقامی مناسب گذاشته و بجانب دیار قسطنطنیه که تختگاه قیصر بود توجه نمود و بعد از طی منازل بمقصد رسیده اتفاقا آن
روز که بشهر در آمد قیصر طوی سنگین داشت و از غرائب حالات آنکه پیش از خروج شاپور از لشکرگاه خود قیصر مصوری را بعسکر شاه عجم فرستاده بود تا صورت او را کشیده بقسطنطنیه رساند
مصور بموجب فرموده عمل نموده بپایه سریر اعلی معاودت کرده بود بعد از مراجعت مصور قیصر مثال داد تا صورت شاپور را در اوانی و کاسات زر و نقره نقش کردند و شاپور در روز طوی
برمائده آمد و قیصر در میان لشکریان نشست و دران مائده کاسه بود که مصور بصورت شاپور بعضی از مقربان قیصر را نظر بر کاسه مصور و صورت شاپور افتاده هر دو هیات را مشاکل
یکدیگر یافتند و فی الحال قیصر را از صورت حال اعلام دادند و بفرمان قیصر شاپور را خوابانیده در کشان نزد او بردند قیصر از حال او استعلام نموده شاپور جواب داد که من یکی از مخصوصان شاپور
بودم بنابر جریمه که از من صادر شد از او گریخته باین ولایت آمدم چون رایحه کذب ازین سخن بمشام قیصر رسید در تهدید مبالغه نمود و بشمشیرش بیم کرد شاپور صورت راستی در میان آورده
قیصر فرمود تا او را در خام گاو گرفتند و مدت یک سال در قلعه محبوس بود تا رایت قیصر بعزم استخلاص فارس و عراق در حرکت آمد و در وقت توجه فرمود تا او را از قلعه فرود آورده پیاده غاشیه
برداران در رکاب میدوانیدند و قیصر در ولایت ایران خرابی بسیار کرد چنانچه در سواد تیسفون رسید درختان را بیشتر از بیخ بر آورده و چون بظاهر جندیشاپور در ولایت خوزستان که بوه زر
دران قلعه متحصن شده بود رسید بمحاصره مشغول گشت و در شب عیدی که بحسب ظاهر عید رومیان و در حقیقت عید فارسیان بود قیصر و طبقات حشم بطرب مشغول شده موکلان از
محافظت شاپور غافل ماندند شهریار عجم به بعضی از اسیران فرس که در قرب او محبوس بودند اشارت فرمود تا بندهای همه را بر داشته بمقداری روغن گرم چرم را که بر تن او خشک شده بود
نرم ساختند آنگاه بدروازه شهر شتافت محافظان در و برج او را از شاه را شناختند دروازه گشوده او را باندرون بردند و طنطنه کوس بشارت باوج علیین رسانیدند شاپور فرمان داد
تا در خزاین سلاح را گشودند و بر شجعان و ابطال قسمت نمودند و از شهر بیرون آمده چون بلای ناگهان بر سر قیصر تاخت و دلیران لشکر قیصر را اسیر کرده نزد شاپور آوردند پادشاه مثال داد
تا والی روم را مقید گردانیدند آنگاه او را تکلیف نمود تا در مدت حبس او مردم را بروم فرستاده خاک از آن ناحیه آوردند و هر خرابی که در ولایت ایران از رومیان صادر شده بود اصلاح
کردند و بجای درختان خرما اشجار زیتون از روم آورده نشاندند چون مملکت شاپور بدستور معهود معمور گشت قیصر را رخصت انصراف ارزانی داشت و در بعضی تواریخ مسطورست
که شاپور فرمود تا پای قیصر را قطع کردند و بینی او را شگافته مهاری بدان کشیدند آنگاه او را بر دراز گوشی نشاندند و بروم فرستادند و در تاریخ معجم مسطورست که بعد از مراجعت قیصر بدیار روم
چون شخصی از قسطنطنیین که ملت قسیسان و مذهب نصاری داشت بر شهر قسطنطنیه و آن نواحی استیلا یافته اندیشه بر ضمیر او مستولی گشت و دانست که ایشان لشکر سپاه نبوده
و سپاهی صاحب شکوه اند اگر در مبدا احوال بمحاربه پیش آید در معرض تلف آید ناچار عنان اضطرار بقطرطسه از اقطار آن ولایت منعطف گردانیده و روی بجنب استظهار سپاهی که برو
پیوندد تعلل نمود و مکتوبات بملوک اطراف فرستاد و چون مدد انصار و اعوان باو رسیدند و مدد صفوف اتراک بالوث رسید بامدادی که طفل خورشید از مشیمه شرق در قماط افق افتاد روی
بخصم آورد و با لشکر مخالف کارزاری کرد که ذکر آن بر صفحات ایام تا قیامت بماند و چون بخت مساعدت نمود آثار فتح بر چشم او پدید آمد با معدودی چند راه انهزام پیش گرفت و مدتی
در صحرا و بیابان میگشت تا باز چرخ معاند مساعد شد و از چپ و راست سپاه رسید و در ظل رایت شاهی انتظام یافت و شاپور از سر قدرت متوجه روم شده در نهضت سفیران نزد قیصر
فرستاد که بار دیگر لشکری ترتیب داده ام و کلمه العود احمد برخوانده ام و بانتقام خلقی تمام که از ما کشته شده و برده فراوان که از کشور ما برده آستین بر زده ام و کمر بسته مستعد و آماده قتالم
اگر چنانچه ملتزم خونهای کشتگان میشوی و عوض مال خطیری که بعوض نهب و غارت رفته از خزانه میفرستی و ولایت نصیبین که از عهود سالفه مضافات عراق بوده داخل ممالک
محروسه ما کنی که بر قرار سابق باشد شمشیر خلاف در غلاف کنم و هم ازین مقام عنان انصراف معطوف گردانم والا بنعل ستوران لشکر نام روم از اقالیم گم کنم بعد از ادای رسالت
حاکم روم از بیم تن بصلح در داده از جانبین مواثیق بپیمان ایمان بی کفارت تاکید یافت و نصیبین بنواب شاپور تفویض یافت و وارث ملک کیان از فارس و اصفهان و سائر
ولایات عراق دوازده هزار مرد با اهل و عیال نامزد کرد که بدان شهر رفته مقیم شوند و بکار اسب و زراعت اشتغال نمایند و از روم خواسته بسیار و مراکب راهوار و اصناف غلامان ترک
قبچاق با اسلحه بسیار و نفائس نامعدود برسم تحفه و هدیه نزد شاپور آوردند و بعد از آشتی و صفا عازم مملکت خود شد و چون بدیار عراق عرب رسید بنیاد شهر مدائن نهاد و آنرا بیک سال
تمام کرده دار الملک ساخت و از اطراف اعیان و اشراف ربع مسکون روی بآستان او نهادند و هفتاد و دو سال که مدت عمر او بود بجهانبانی اشتغال نمود و قال فی المفاتیح لقبه هویه سنبه کتف
از سخنان اوست که من قال فی الناس ما لا یعلم قالوا فیه ما لا یعلمون هر که نسبت بامردمان چیزی گوید مردم نیز نسبت باو آن گویند یعنی هر که زبان طعن در عرض خلائق دراز کند مردم نیز عرض او را هدف
تیر مذمت سازند و هم ازوست که گفته طعن اللسان اشد من طعن السنان بیت پیکان ز تن بدر رود بی مشکل + بیرون نرود حدیث مذموم از دل + هم او گوید که ان من الکلام ما هو انفع
من الغیث و ما هو اقطع من السیف یعنی برخی از سخنان با منفعت تر باشد از باران و بعضی زیان کار تر باشد از شمشیر و تاثیر سخن در دلها عظیم است بعضی را قربان داخل ست

ورزمین آشفته چنانچه باران زمین عمارت احیانا خراب سخن مژده لماسه چهره ولی آب حیات علم زنده گردانده نبات زهد و شکوفه حکمت بار آورد و بعضی از کلمات مخاصمت سیف صارم و طبیعت قصیده قاطع دارد و این دو نوع صناعت یکی کلماتست محکم پایدار که از مشکلات و مستعربان را لازم آید و بگیرد و از ظلمت بالجمل بروشنائی حق رساند مگر حسن قبول و سبحان جان نهند و دیگری صنعت این کلمات بود و آن نهایت صاحب عمارات باشد که مردم را از گذرهٔ یقین بخصیص شرک و شک افگند و از قلال جبال راسخ و حصن جاه ابطلان و غوایت انظار دور و دنیا معاتب و در عقبی معاقب گردد و ذکر سلطنت اردشیر بن بهمن مژده تشش جبل ست چون بر سریر سلطنت نشست گفت بیت حیات زوان بادشاهی در قبضهٔ مشیت ایزد تعالی ست من بعارت سلطنت سکیم تا برادرزاده ام بزرگ شود و در حکومت از شیوه بلوم شاپور نخالفتی نکند و همچون مدت چهارسال با مر حکومت اشتغال نمود تمام حکومت ملک را بقبضهٔ اقتدار بازدرد و آنچه در روایت طبری نقیض این سخن و مخالف کلام سابق ست که در ذکر شاپور شست اتمام حاصل آن این ست که اردشیر بابکان چون شاپور را بدرجهٔ بلوغ رسانید و از کفایت و کیاست او بر احوال ملک و رعیت واقف گردانید و بر سر ملک استقلال یافت بواسطهٔ کینه و دیرینه بر خاست از کار فارس را بقتل آورد و باقی اشراف اعیان عجم را از سلطنت خلع کرد پسر شاپور بن شاپور را بجای او نشانند تا قول باین آخر یادایت طبری سوافقتی در رد و الله تعالی علم بالصواب ذکر سلطنت شاپور بن شاپور ذوالاکتاف بادشاهی شفقت عادل شکوه کار بود بار عیت احسان کردی استمالت نامها بالطاف نوشت عیش از رشیر مخالفت بمطاوعت او مفارقت جست بعضی گویند چون پنج سال بر کرسی از حکومت او گذشت و خزینه نشست بود و بر بستر گونیده خواب بود که بادی صعب بر خواست طناب خیمه را گسسته ستون بشکرش آورد و بدان در گذشت مثنوی نخفت او واز دست برخاست بادا گس راند گذران نماد باد ۲ بقوت ستون را نخیزد بکند ۲ بنا بر سر شهر یا بلند ۲ جهاندار شاپور جنگی بود ۲ گلاه شهی و گیے را سزد ۲ ابن خیرو محمد بن جریر طبری گوید که عظمای سپاه طناب های خیمهٔ را قطع کردند تا چوب آن بر سر او رسیده جان بقابض ارواح سپرد نقش شاپور الجنود ست راقم حروف گوید که شاپور بجب بادشاهی ساده لوح بوده که جرگاه را گذاشته در خیمه بسر میبرده است از سخنان او ست که لیس شئی احسن من المعروف الا شکر احسن منه نیست چیزی بهتر از احسان و الانعام و شکر نعمت نه تمام ست و هم او گوید الاحقاد و المخافة حیث کانت و اشد مخافة ما کانت فی قلوب الملوک یعنی کینه ها که در سر دلی جای گیرد از ان نماید تر سید از کینه ها که در دل بادشاهان باشد انشد نه ناک منشیه باید بود و هم از کلمات ست الاشکر کاین فی طبیعة کل واحد فان غلبت صاحبه علیه سمی بطن و ان غلبت علی صاحبه ظهر یعنی شرارت و دیعی در طبیعت هر یک از افراد بنی آدم سر رشته شده اگر صاحب طبیعت بران مستولی گردد و نفس را ازان باز دارد و آن شر پنهان ماند و اگر آن شر بر او مستولی شود استیلا یابد و صاحب آن مغلوب گردد ظاهر شود ذکر سلطنت بهرام بن شاپور ذوالاکتاف چون در زمان پدر بر اورد حاکم کرمان بود بلقب کرمان شاه شد گویند بغایت نیکو سیرت و پاکروسریرت بود بعد از بانزده سال که از حکومت او بگذشت سپاه بر وی هجوم کردند و خونخواهی عام تیرے بر قتل وی آمده بدان رگذشت و در تاریخ مجموع آورده که بر دست یکی از خویشان که بادی غرضی داشت بجوری کشته گشت و اما مثال این افعال از عادات دهر بدیع و غریب نیست قطعه چه آن کس که دامن فراهم گرفت ۲ آن کو شخبه عالم گرفت ۲ کس از کرد دستان حاسد نرست ۲ که بنیاد اهل حسد بادست و ذکر سلطنت یزدجرد اثیم و او را عجم بزه گر خوانند یعنی او مذنب گناه بعضی بزه دجرد اپسر بهرام و پرخنه برادر وی گفته اند قتل از سلطنت بار انش و تنسیه و محاسن اخلاق او لاکم اخلاق و حجر پسر یار اشتهار داشت و چون بر مسند حکومت بنشست خون بسیار بنجبت و غیار فتنه و فساد انگیخته با علما استحقاق و رزیدن گرفت و با سپاه و رعیت اهانت رسانیدن آغاز نهاد و بهر جا مذکر عفت بسیار فرمودی و فحشا سیچ کس را در بارهٔ گزندان قبول نمودی و از ارتکاب معاصی باک نداشت و استقبال مناهی از زبان اکثاث و تراث العجم آورده است که روزی چوپانی بر سر پرده دولت نهاده گفت قللت الجبل و الثار و السلطان یعنی چوپانان سه چیزند ان نیست و دریا و آتش و سلطان یعنی چون آتش در نیشه افتد درخشک و تر بسوزد و بحر چون در هیجان آید بصغیر و کبیر نپردازد و بادشاه چون در خشم شود بهیچکس نپردازد و بکشد و بر وضیع و شریف اجرای غضب فرماید هم او گوید یعلم الملوک من یوخر العقوبة فی حالة الغضب و یعجل مکافات المحسن عند القدرة حالا و مکانا و از امثال این کس ست که در حالت غضب تاخیر فرماید و عقوبت تعجیل نماید و در مکافات نیکی در هنگام قدرت دکست از کلمات اوست که دست چون از حلل خیر فارغ آید با فعال شگرف آید و دل چون از اندیشهٔ آخرت خالی ماند با تم و جرائم میل نماید با وجود این سخنان خوب و کلمات دلکش و مرغوب و کمال فطانت و درایت علم او بعمل مقرون نبود بمقتضای نفس خویش هرگز کار نکرد و از شراب خمر و استماع الحان بواسطهٔ آن هو اعراض کرده بود که بیست نفر کنیزک مقصود برده باشد پرانیدے خلائق دور از ذکیا مخفی نماند که مراد از تحصیل علم و دانستن حقائق اشیا نزد که نفس و تهذیب اخلاق ست نه آنکه بواسطهٔ اطلاع بر اصطلاحات چند بر خلق منت نهند و چون بمجالس درآیند از همه بالاتر نشینند و همه کس را از خود فروتر بینند اگر شخصے چه اتفاق با انکار استحقاق داشته باشد بر اقتدار او دل گیرند و بر جانب او مشغول شوند و بغیر از قتل او هیچ چیز را رضی نگردند و اگر کار او بجایه صادر گردد که بفتوی و دیه تادیل توان کرد و بیک محل غلط داشته باشند بعض او را حمل بر غلط کنند و مانند گرگ دریده در افتند و او را بسوے انجمن گردانند از نشانه شیاع قتل

که اخواص خود فرمود که بحسب تلمذ و تعلم من استاد ست پیدا سازید که چون دانشمندی را نفرمود ست آدمی سنان باشد و العنوان وقت آن شد که تیغ زبان از سر خون عالمیان بردارد و کسانی که بدانش خود عمل نمیکنند در گفتار نمودن صفات اوراق را بدرک ولادت بهرام گور زیب و زینت بخشد ذکر ولادت بهرام گور و پرورش یافتن او در ولایت عرب و فوت یزدجرد و اختیار رباب اخبار چنین گفته اند که یزدجرد را متولد شده ماند گل بقا بدرک نهال عمر او از تندباد حوادث در بهان چند روز منقطع گشته و چون بهرام سوله شد و چشمها بی از چشمگاه اجل امان یافت بدیدهٔ جود او امید دار گشته منجمان را فرمود تا زایچهٔ طالع او نظر کرده از مجاری احوال و اطلاع نمایند و ارباب نجوم بعد از تدقیق و تحقیق معروض رای ملک گردانیدند که از مواضع فلک چنان اقتضا میکند که مولود مسعود الابتداء محمود الانتهاء بود عزت منتوطها یابد و بشمار عظیم و حاکم و وارث ملک اردشیر گردد و شجاعت دمردانگی را با فصاحت و فراخ دستی جمع فرماید یزدجرد از استماع این حدیث شنوده گشته از موضعی که بطاعت بها و عبودیت مخصوص باشد استفسار نمود ران منجمان تجدد نمودند و بلبعد و قیام نمایند جمیعی در نظر بصیرت شاه ولایت عرب ست جلوه داد و نزدیک یزدجرد او دل بران قرار گرفته نعمان بن امرء القیس کز قبل او دای ولایات عرب مخاطب داشت بهرام را با موبده و صیت کرد که بمنصبی از تربیت آن بلاد مسکنی خوش و منزلی دلکش کز بعد دبت و اعتدال آب و هوا موصوف باشد اختیار کنند قطعه پرورش گاه جنیان آمد زمین سرسبز آسمان سایه بتاران اوج برکند پر و بال ۔ پرورش یابد باز قسم شمال ۔ نعمان بهرام را ولایت خویش برده از برای او سه دایه اختیار کرد چنانچه این اثیر در تواریخ آورده که نعمان بعد از رجوع از ممالک ایران تفحص راستاران حرفت بنائی کرده شنید که در نواحی روم مهندسی ست چابک دست غیرین کار و موسوم بسنمار که فنهای بدیع هم بر قماد و خته اند و مصالح این شغل بکار برده و فرخنه لاجرم وجود سنمار را مرتب لائحه صحیح قاصدان شیرین سخن ارسال نمود ند و او را بخدمت فتانه مشمول نظر عاطفت گشت و با بشارت نعمان موعظه گردانید عمارتی چنان بنا نهاد که در ساختگی کز انظار فلکی با بهرام مسود و شبست بآن عکوس رنگ و قصر دطرح دوصرح بلند اخت چون دیوار عمارت بمقدار قدر دوسه ارتفاع یافت سنمار مختفی گشت و بعد از مدتی بر سر کار آمده و عذر توقف که سبب مصلحت آن چنان عمارت عالی بود باز نمود چون سر دو عمارت با تمام پیوست یکی ببسدیر ملقب شد و دیگری بخورنق اشتهار یافت آن یک در بلندی و رفعت با سماک مقابل و این یک در صفا و نضارت با سمه سکندر بر ابر قطعه سپهر سبز فرخی نقوش مرگه آن ۔ بفرخی نقش بندی رخسار بستان بگل ۔ بنا آستانهای این چنان نمودی چرخ نا پدید محیط مرکز گل ۔ مدتها این عمارت بر سر زبانها بود و بیان حال ملوک عجم مقبول علیه است میگوید که صعبر یک قصر خاورنگاه میگفتند یعنی جای نشستن و طعام خوردن و دیگری را سدیر یعنی تخت بر گنبد بود و ستاخل یکدیگر ملوک عرب هر دو لفظ را معرب کرده یکی را خورنق و دیگری را حیدر گفتند و در بعضی از تواریخ معتبر مسطور ست که آن عمارت را سنمار چنان ساخت که در شبانه روزی بچند رنگ مختلف منمود و صبح دم از رنق دوقت استوا سفید و بعد از نهر نیز بنظر در می آمد چون تمام شد پادشاه او را خلعت و نعمت فراوان داد و بشارت که سنمار را آن مقدار گمان نبود آن ساده دل گفت اگر میدانستم ملک با من این همه لطف و احسان خواهد کرد عمارتی بدین طراز نامی ساختم خانکه بهر طرف آفتاب حرکت کردی آن قصر مسیحا آمدی نعمان منصور آنکه سنمار جهت دیگری از ملوک بنائی بهتر از خورنق طرح انداز د و او را بام قصر نیز پیدا نخواهند یافت تا هلاک شده و این قصد عرب مثل گشت آورده اند که نعمان بت می پرستید و روزی بکوشک سدیر در ایام بیع نعمان با دیر خویش بر بام قصر خورنق نشسته بود در اثنای سخن آنکه نظر بر انهار و بساتین هر غزار که در اطراف و جوانب قصر او می انداخته نعمان با دیر در نگاه آمد که از این موضع مطبع تر و دلپذیر تر موضع عیشی هیچ کس نشان نمیدهد دیر گفت که چنین ست اما یک عیب دارد و نعمان گفت آن کدام ست دیر گفت عدم بقا و عروض فنا نعمان تفتیش نمود که آن چیزکه با ما راست نکرد ست دیر گفت سیاحی رضوان دار و ادیس جنان و آن متر تب بر قبول دین قویم و طاعت فرمان رحیم و رحیم ست نعمان از این سخن متاثر شده بدین عیسی گرویده از تخت بزیر آمده بلاس در بر کرده ترک ملک و مال و اهل و عیال داده سر در بیابان نهاده جنان غائب شد که دیگر کس از و سه نشان نیافت بعد از غیبت او پسرش منذر بر تخت نشست و بر تنظیم امور خاص و عام اشتغال نمود و شاهزاده چون یمن از مبارکی شناخت منذر از چپ و راست طلبهای هر فن را جمع آورده فرمود تا تعلیم او پردازند که زمانی بهرام در حکمت علمی و عملی و استعمال آلات طعن و ضرب در جه کمال یافت بعد از فوت پدر انچه سلاطین ماضی کارست شاهزاده بجنگ و شراب و صید و طرب مشغول بود و در اثنای این حال بسیط ارض سیکه پدرش عالم فانی را وداع کرد و علمای عرب نرسی را نعمان نموده یکی از اولاد اردشیر بابکه مرکبی نام بر سریر فرمانروائی نشانده از بهرام از برای تحکم متغیر و متاثر شده از منذر بن نعمان التماس کرد که لشکر مرد شد او را بجنگ اعیان بربران آورد و منذر از گشت تهول رویه نهاده و بهران زنان فرزخه و نعمان را با لشکری گران بازیران فرستاد تفصیل این اجمال آنست که چون ظاهر غون ریختن یزدجرد بدان فواد رسید سپاه و رعیت را بقبیله دعا آورده از پاس و سیاست او خلاص خود را مساکت نمود ند تیره جای ایشان بر هبت اجابت رسید و آگاه شد که دیده قوس بر گردان و پیچ قرنی مثل آن نهاده باید برابت اصبح و فجر چون پدید شد ملک فرمود تا اسپ زین و لجام کرده منتظر او رسانند مردم چنان فرس شده آن اسب توسنی آغاز نهاد و هیچ کس را نگذاشت که گرد او گردد و اگر مطالبت نمایند ضرورت بندد چون فیلش نزدیک آن فرس رام شده شد تا آن فرس ستمگاران را بسیار از بین بر داشته بود وقت آنکه خواست بار دیگر بر زمین بایستد او محکم بر ساند چنان لگدی بر روی زمین زد که از آن لگد صدمه بیچ سنگی قرار نگرفت زنان سلطنت در حیات او سلل

پنج ماه بود خلق از بلاد و سرسته نذر و صدقات بفقرا و مساکین رسانیدند اعیان مملکت و ارباب سلطنت باهم مشورت کرده که اگر شیرین زنده و در میان عرب پرورش یافته است و خوی و خصلت ایشان یافته بطلبیم و ملک را بدو سپاریم یا نه ازان کمتر کسی که پرورش یکی بدو باشد استشاره خسرو نماید که عرب شود و اگر کسری گویند بدائن آورده بر تخت نشاند و گوهر زرد برسرش نشاند و مکر بتاج شاهی بر سر فرستش نهاده چون واقعه بدو استقلال کسری و راه جانبانی نگوش بهرام رسانیدند و همچنان که بایست خدمت شد ۴ که بنده قدیم و بروی دست پرورده دولت ابد پیوند است هر چه بخاطر اقدس رسد بفرماید ۴ بهرام گفت هر کس که از تو دعوی مقاتله و مجادله کند و آماده باش و در قتل و اسیر و غارت دقیقه نامرعی نگذارد و آمدن واقعه فلانه شیر سیاه را بخان بموجب فرمان بعد از طی منازل و قطع مراحل قریب بدائن آمده در حدود سواد بنشست شور شی از وضع عرب بر ضمائر اهل آن دیار مستولی شد هزار سوار متوجه مدائن شدند چون بدان دیار رسید اعیان و اشراف ملک ایران استقبال نموده کار عرب و عجم با هم بملاقات کردند میان بهرام و خلفای فارس مقاومات رفت بعد از قیل و قال بیهار مهران قرار گرفت که تاج شاهی را در میان دو شیر گرسنه نهند هر یک از کسری و بهرام که آن تاج را ازین سه بین بیابد منصب سلطنت مفوض باو گردد و بسپهبد خورشید قربان ما بفرمان در میان آورده بهرام گفت که قدم پیش باید گذاشت و تاج را برداشت کسری نامدار شیر دل بهرام صولت متوجه تاج شده شیر غیرے قاصد او گشت شاه شیر فکار بران سبع سوار شده سنگے که بر دست داشت بسر شیر فرود آمد چنان گرفت خیرے دیگر بجانب او آمده بهرام گرشاسپ آن شیر را گرفت و چندان سر بر سر او زد تا بکبارگی گونت که مغز او دماغ خیزان بیرون آمد از هر صدمت دست شاه شیر خیزان به بیشه صدمه شتافتند آنگاه تاج را بر گرفته بر سر نهاد و بدین شعر زبان بر گشاد روزگار ما ملوک بوده بیت ز چنگال شیران بدون کرو ملک ۴ چون این اخبار عرب از بهرام گور صادر یافت گردن کشان عرب و عجم را در آغوش عزیمت کار خود ساختند و سر از خط فرمان او نهادند و اول کسے که بر سلطنت بهرام گور در مفاتیح العلوم آورده اند که بهرام نابر آنکه بصید گور شغف تمام داشت و او بهرام گور نامیده شد و همان شیر گیرد که روزے بر شکار گاه تیرے بجانب شیرے که بپشت گورے بود انداخت تیر از پهره دانگه شده در زمین جاے گرفت بواسطه این بهرام گور اشتهار یافت و روایت طبری سازگار با این قول ابن اثیر است بالجمله چون امر خطیر سلطنت بروے قرار گرفت بشجاعت مستدرین نعمان از سر جریده لشکر جرارت خود کسری را بخود هراسان گردانیده بلبرد مذکر گذشت و سپاه و رعیت را استمالت داده میانی قصر معدلت را تاکید داد و قریب بده هزار تومان که نزد رعایا و زیردستان باقی بود بایشان بخشید بحکمت ارباب فضل و دانش هر سومات مقرر داشت بالجمله کدر ایام پرورش رود بویرانی نهاده بود معمور گردانید و مستدرین نعمان را بحضور خسروانه اختصاص داده راضی و شاکر خصلت انصاف ارزانی داشت و پسرش نعمان را از زمره مخصوصان خویش ساخت و در رعایت حمیه عرب که در سن کودکی ملازمت او میتوده و در قبیله تمیم تربیت یافته و دست انعام و احسان گشوده و لمعاے در قید و لوازم محبت خویش آورده و در سخت ظلم را از بیخ برکنده و بعدل نشانده در سر هر کار بدو هم مشاوره نموده و او را مشغول شده و او نیز در اندک مدتے از کثرت تبذل او تبتسم آمده عرضه داشتے رفع کرده مضمون آنکه اے اعلی را نموده می آید که بنیان قصر دولت خود را خراب نهاده ایم تهی آبادا ساس حشمت و سیان گردد بهرام بر ظهر رقعه نوشت که اگر لمعاے دلتنگان را بانعام و احسان صید نکنم بیم آنست که در دین جواب سلکت دیگر پیش گیرند لاجرم تمامه مشغول شد که رعیت اهل حرفه در زمان او در فراخ حال و فارغ البال زندگانی میکردند چنانچه تا حاشت سلطانی بکار کسب اشتغال مینمود و باقی اوقات بعشرت میگذرانید و بهرام روز مجلس اهل شراب گذاشته و یکه بیه مطرب لطرب مشغول شد ازین معنی تعجب نموده پرسید که چون مست کردن سخن آواز ده صاحب ساز ے نیست جواب داد که امروز مبلغ صد درهم بامران فرستاده ایم مطربے بنیا فتیم شهریارے زین سخن متاثر شده قاصدان بولایت هندوستان فرستاده هزار اژده هزار لگور نده قاصی آورد و عجم را ازین حالت مطلع ساخت و ازدواج نمودند گویند که جنان از نسل ایشان متعدد بهم رسید که اسمے نماند که یافت میشود و چون عیش و طرب و لهو و لعب بهرام بدان درجه رسید آوازه اعراض او از تنظیم امور ملک و ملت و عالم انتشار یافت بیگانگان را قوت طامعه در حرکت آمده خاقان چین با دو لشکر بسیار و چیزها از حد بیرون موجود و خلق بسیار متوجه ایران گشتند بقتل و غارت مشغول شده بعضے گویند که خاقان در دربند لشکر اقامت انداخت و بدین سبب ملک تا مدائن مسافت می پیمود تا بولایت اسے رسیده اکابر و اشراف عجم را نه توقع این حادثه مضطرب گشته هر چند که بهرام را باستماع لشکر جهت دفع خصم تشکر ترغیب و تحریص نمود مفید نیفتاد و در جواب ایشان همین قدر گفت که خدا یتعالی کریم و رحیم ست فاتر حمت او امید دارم که برابست دشمن فسیار و دعا یان حضرت از مجلس او بیرون آمده با هم گفتند که او را عقل نمانده و از صولت و خصم تر سیده در خلال این احوال بهرام با هفت نفر از امناے خود بشکار رفته و از همراهان جدا شده بود که ناگاه سر صد کس از میازان لشکر مذکور بر او هجوم آوردند و او بتنهائی شیر کام نهنگ بے اندیشه در رنگ قدم می نهاد و بلوز و باز بر سم شکار از دار الملک خویش بیرون آمده برادر خود نرسی را قائم مقام نموده و روانه آذربایجان نمود و خلائق را جریده شکر بهرام از سیم خاقان راه گریز پیش گرفته لاجرم مصالحان امور و ناقلان مصالح جمهور الفان نمود مکرر سے چرب بدیان نزد خاقان فرستند بالتزام باج و خراج خود را از اطراف مورد غضب او بساحل نجات رسانند چون

خاقان این خبر را استماع نموده با لشکر بسیار بود توقف نموده در رعایت اطمینان نشست و بهرام اناذر با یکجان بار یافته رفت و اناچا با هزار نفر از ابطال رجال کرجنگ پیل دمان و خنیزه بازان العصب کوهکان می آنگاه تختند و لیکه گرفته از طرف غیر مسلک متوجه لشکرگاه خاقان شدند و چون قریب بمقصد رسید جاسوسان خبر رسانیدند که خاقان فارغ نشسته است و بساط عیش و طرب تمهید یافته و آوازهای دلکش از منزل شاه بایوان مهد و ماه الصال دارد و بهرام فرصت غنیمت شمرده و لیکه مظلم که پناه داری صد و صف او گفته اند مدیت شبی چون خبار روی شست بقیه نه بهرام مبنه یکیوان منتیه بسواران خود را بهمراه قسم منقسم ساخت و مانند بلاء ناگهان بر سر خاقان فرود آمد نگهبانان از غفلت بانگ و صدای کرسی بلند ساختند که اسکندر فیل صور قیامت دمید و بهرام نفس خویش بیار بارگاه خاقان در آمده سر پرده بر دارگاه از معسکر گردون گردان می بیچیدا زدین جدا کرده در عقب اصحاب هزیمت انگار چون رفت و در تاریخ ابو حنیفه دینوری مسطور ست که چون قتل و غارت لشکر خاقان و خراسان شیوع یافت و این خبر به بهرام رسید هزار کس از دلیران روز بیجا گریخته بغرجستان رفته و اسپان را قتل کنید و فرمان داد که هر یک از ایشان بازی و کلبی با خود بردند و خود را که نام او در سی ابود بجای خویش گذاشت و بجانب آوزبا یکجان روان شد و خلق را تگفتند که از خاقان میگریزد و بعد از غیبت او سرداران عجم اتفاق نموده مکاسوال بسیار رود و بایا خاقان فرستاده زبده خضوع در آستانه بادشاه ترکستان این اخبار را استماع نموده بخارا رسیده و خود بملاقی اداه یافته در نواحی مواد آمام گرفت تا تحفه و پیلا کات بدرسید بهرام گفت تا هفت هزار گاو را گشتند و بدستیاری آنها را با رکرده با هفت هزار گاو اسپ یکساله از بطرستان و حرجان و شارا بشبا نقطع کرده قریب بلشکرگاه خاقان رسید و پرستاری گاوها تر ساخته بهیات اصلی بروند بعد ازان گذاشته تا خشک شدند پس شکنج بلسیار دران انداخته تدریجا سپان بستند و در شبیه تاریخ بجانب لشکر خاقان راه مه دران لیل مظلم آوازی مهیب بگوش ترکان رسیده نه دانستند که سبب آن آواز چیست چون خیل بهرام بهمسکر خاقان نزدیک رسیدند لشکر ترکان از صعوبت آواز جان گذار ماه انهزام پیش گرفتند بهرام سپاه منهزم را تعاقب نموده خاقان رسیده اورا بست خویش باز پاسی در آورد و بگشت و گرویدند بهرام از عقب لشکر شکسته تا بجیحون رفت و اجناد قوقف کرده یکی از سرهنگان خود را بسلاو دار انهر فرستاد تا آن حدود را در حیطه تصرف در آورده لملک دیار شرقی رسل و رسائل را متواصل گردانید و بعد از استماع این صلح و صفا سلک داشتند و بهرام روان نوای مدارس ساخت که مدتی باشد میان او و مملکت ناشکر جا نبین از حد خود تجاوز ننمایند و چون مهم بر صالح قرار گرفت بهرام سالما غانما بدار الملک معاودت نموده بعد از چندی بر سم تصفح روبجانب هندوستان نهاد و ذکر رفتن بهرام بکشور ستان بجانب دیار هندوستان و وقایع آن زمان و ارباب تواریخ رفتن بهرام بدیار هند و کیفیت معاش او را دلان دیار بچگونگی باز گشتن او بطرق مختلفه روایت کرده اند انچه ابن اثیر و محمد بن جریر طبری مروی ست عائد بدین میشود که چون بهرام بانتهی درجه ولایت خویش باز گشت بقلیلی مال کبر تو رعایا بود یشان تخشید زمام نظام مملکت را در قبضه اقتدار نرسی که از عقلای روزگار و از اولاد بهمن بن اسفندیار بود نهاد و بیک ناگاه هوس مطالعه احوال و اوضاع سلاطین هند تفرج عجائب آن دیار و غرائب آن شهر عظیم آثار در خاطر او پدید آمد استخاره جاسه گرفته جزئیات و کلیات مملکت را در باره بزیر خود مقرر نرسی گرد و پوشیده و بنیان عنان عزیمت بجانب هندوستان معطوف داشت بعد از طی مسافت بدار الملک هند رسید رخت اقامت انداخت پیوسته دران دیار بسیر و شکار اشتغال نموده و با اهالی هند از چابک سواری و تیر اندازی او تعجبها کردند منهیان بعرض ملک رسانیدند که سواری از عجم آمده است نیکو دو تیر قدرت دارد که دیده گردون و دریا بی و پهلوانی نظیر و شبیه او ندیده و چشم مادر گیتی بر چهره فرزندی مانند او نیفتاده و پیش از ملاقات ملک با بهرام آوازه و شهرت افتاد پیلی بغایت قوی جثه بهر دو از فلان جنبیه بیرون آمده در سر فلان راه می آید و مردم کاروان راه جمعی نمایند و را هلاک میکنند و چون این خبر بملک رسید دلیران کشور هند را بدفع آن جانور نامزد کرده هیچ فائده بدان مترتب نگشت و خلقی هلاک شدند آمد و شد خلق بان راه مسدود و منقطع گشت از بن واقعه عرق حمیت بهرام در حرکت آمده عنان باره باسوی تو زند اجار به پیل سطوت ساخت ملک از بن حدیث آگاهی یافته تخصیص را فرمود که ملازم بهرام باشد تا از کیفیت پیل دمان و آن شیر ژیان وی پیلوان زمان او را آگاهی دهد آن شخص در بیشه رفته بالای درختی برآمد دران جنگل بهرام را دید که متوجه پیل شده بانگ بر او زد پیل آهنگ او کرد شهریار نیزه بر دل پیل دمان گران زد صدمان نماند جنان بر پشانی آن پیل زد که ناسوفار نابدید گشت آنگاه از اسپ فرود آمده بهر دو دست خود بر دو گوشه پیل بگرفته پیش خود کشید چنانچه نزدیک آمد و نزدیک تر شمشیر سرش از تن جدا کرده بر گردن نهاد و از بیشه بیرون آمده بر گذارد و م ناظر بود مراجعت نموده بملازمان کشور هند اظهار داشت که بهرام تجهیا نموده از مردانگی او سابها بر گذشته و گاشته ملک صورت واقعه را بعرض رسانید ملک را حضار بهرام امر فرمود بهرام حاضر گشته ملک پرسید تو چه کسی جواب داد که یکی از اولاد و متعینان فارس بوده سی تخمیدت بهرام گور که والی ولایات عجم ست اختصاص داشته بخارج و وسعایت اهل حسد ملک بر خشم گرفت و من از غضب و سیاست او اندیشناک شده روبدین ولایت آوردم تا بظل حمایت و رعایت تو پناه برم و این گذران کنم ملک هندوستان را لطف گفتار و حسن مقال بهرام پسندیده افتاده و بالجمله ضیافت احسان حال کرام بهرام و سندگزاریده در سلک ندیمان خاص خود انتظام داد و آثار علامت بهرام روز بروز بر ملک معاینی دولت ظاهر می گشت و او با فزونی نظر عاطفت بادشاه نامبرده مشغول بود روزی بعضی از احوال خصمی قوی و بزرگ بدست بقصد این بادشاه کامگار بست ملک بهرام بادشاه را ترغیب و تحریص نموده ملک هند نیز بهمراهی قتال بادشمن بیرون رفت چون تقارب بعسکرین دست داده بهرام بصفوف آنجا بیده بهرام بسیان آمده دلیران لشکر هند را دیدند که از مضاقت معرکه من غافل نباشند تا خاطر جمع روی

بگاه ناموس آگاه روبه شمن نهاده بهر تیرے کہ افگندے سپار زے را بخاک انداختے و بہر شیکہ حملہ آوردے تن تا سر آوردے سپار بہ دو نیم کردے چون دشمنان قوت بازوے او را بدید ندداده
از هزام پیش گرفته بلک ملک هند مظفر و منصور بقرغ خویش مراجعت نموده و بهرام را باعزاز و اکرام تمام نموده و مخترخود را با مال فراوان بدو داده عراست او را بصعید و قائم مقام خود ساخت و بلاد ارمنیه حال آگاهی یافته اتحاد ته میدداد خفاے او میکوشید آشکارا گردگفت بهرام گور ترملک سیم و خوف برخود راه داده گفت مراجعه میفرمائی بهرام جواب داد کہ تو فارغ دل باش کہ ما بملک تو حاجت نیست اگر خلاف و مخالفت نمایند بقبضه از شهر با کر نزدیک مملکت من ست وہ زصرف نوبین باز گذارد رہم تو بران ملک فرمان روا باش بحجت اسم سالے مجلی خراج جلیوان الحاصل فرستد ملک تمن بهرام را قبول نمود و شهریار عجم با دختر بادشاه هندو مال فراوان ابعاد از ده سال بمملکت ایران مراجعت نموده بعد از عود از دیار هند مهتر نرسی را فرموده که با چهل هزار سوار بروم رود و با لشکر عجم تا قسطنطنیه رفته حاکم آن مرز و بوم را طاعت و انقیاد ی آمده ایشان باز گشته و چون از معسکر روم فراغت یافت بنفس خویش روی بجانب یمن آورده و ران بلاد قتل و غارت بسیار کرده عنان عزیمت بجزم خویش منعطف گردانید آنچه از ملک بهرام و آخر حیات خویش روزے در اثنائے شکار بچاه هلاک و مقام فنا افتاده تا بدید شده مادش جان موضع آمده و خبر خلافت او را داخت بادو دیگر خود جنان فال ان چاه کشیدند که اگر گلوخے در ان می افتاد بر پشت گاو ماهی می رسید و از بهرام نشان نیافت بیت کمند صید بهرامی بیفگن جام جم بتان کہ کین پیوسته ازین مجرم بهرام ست و نگورش با مدت سلطنت او بقول مشهور روایت جمهور نصف و سه سال بود و کر پادشاهی یزدجرد چون یزدجرد بن بهرام بر تخت نشست مهتر نرسی را کہ در ایام دولت پدرش از وزارت استعفا نموده بود دو آنش کدہ عبادت سیکرد وزیر و مشیر ملک گردانید و جهان را بعدل و داد معمور ساخت ملوک اطراف بهرام خراج سال بسال بخزانه او میرسانیدند یزدجرد بسیار بساط معدلت افتتاح نموده چون سالے بگذشت پادشاه روم خراج معهود باز گرفت سپاه ایران مهتر نرسی را با جمعے کثیر از ایران بان صوب فرستاد چون حاکم روم را جرأت و جلادت ایشان معلوم او بود باداے مال مقرر استرضاے وزیر سلطان هفت کشور نموده مهتر نرسی مقتضی الوطن باز گشت گویند یزدجرد او را بسیار بود مهتر نرسی نام یزدجرد بنا بر آنکه باوزنه کلمه نرسی مطابق بود یا بنرمی و نرسا نامزد کرد و هرمز را ولیعهد گردانید و گفت قطعه ازین بیت یزدجرد نابوبال ۞ نرسی نرزدن ست چندے بسال ۞ بهرمز نیز در نشست چندے بسال ۞ بهرامی نیز آهستگی ۞ خورد مندی و شرم و آهستگی ۞ چون شود سال بر سلطنت یزدجرد بگذشت و انیز برا نداخت قطعه تا به که با سیاست و با شرو خور بود ۞ با شد یزدجرد را زیرا ۞ بهرام گور بود و با جانش ۞ زان ترکیبوان و دشتری ۞ مقدر شش صد سال علام بهرام بهرمز بود بر بط بگذشت زین جهان ۞ بشد گر صید جان و جویان جوانمرگ چو صید بود ۞ قال فی مفاتیح العلوم لقب پیاده دست ازیرا کہ حبش ذکر سلطنت بهرمز بن یزدجرد لبعد مدت یزدجرد بهرمز لقب یافت ۞ اما امور عالمیان بر دشت اما ظالم و خلق بود و جهان پر شور فیروزبن را شنید برائے استعداد بسیار بها طلبه آرست و استعانت نمود کرد بدر حق من ظلم کرده بر اورد خود را و لیعهد کرده از مملکت محروم گردانید ملک هیاطله لبعد از انکه فیروز را بر صدق این قضیه گردانید داد سی هزار مرد را بمدد او تا مرو کرد و بشروان کہ از مدد با مضافات بتصرف او گذارد و فیروز لشکر کشیده بهرو غالب آمد بر غایت اصح از جریر او در گذشت و اهل هیاطله با نعام و احسان مرور مخصوص گشته ایشان را باز گردانید و از نفر بها حافظ ابرد و چنین معلوم میشود کہ هرو و ما عدل و داد و پسند بده سیرت و نیکو نهاد بود چنانچه میفرماید بیت هرز چو زید چو خداوند داد بود ۞ پاک استعفا خسرو نیکو نهاد بود ۞ با هیبت و شجاعت دهم سنه مدت با حکم حزم و مکرمت یکتا بود و آواز هیچ رعد سا افگند و در گفتن دروغ گفته نشد ۞ گوئی برشت و کو ۞ گرا بود یا بود ۞ قال فی مفاتیح العلوم لقبه فیروز نام او اگر چه بعضی از اصحاب تاریخ حنفری مدت پادشاهی او هرچهار یک سال بعد دسته تاریخ دیگر برین باب هیچ نظر نشد سیده ذکر سلطنت فیروز بن اشیگرد یکه فیروز بعد از قتل برادر خود بهرمز بر تخت ایران نشست و بر سریر حکومت بنشست و اظهار حسن سیرت و وفور معدلت کرد گویند بعد از انقضاے مدت یکسال از حکومت او مدت هفت سال باران از آسمان بایستاد و آب انهار و قنوات فاحش بیکار بلاے قحط استطلا یافت و شدت جوع استیلا پذیرفت اهل ریاضت در روز و شب بدین قرص خورد گرد فقر قناعت کردند از غنان کاربجان و از مهوس گوشت کار با استخوان رسید مجموعی جریر بزرگی گویکه و جهان و جامه مطلقا تمام نمانده بود و آب چشمه اداکار بزه از زمین فرو رفت و خوش و طیور جمله بلاک شدند هرچگونه دگیا ها از زمین نرست این اشیگرد یکه فیروز را مام جمیع اموال خزانه را بر ما یا بخنید و سر عان با طراف ممالک فرستاده تا مردم را اعلام داد فکه شاه میفرماید که تو انگران در رعایت درویشان بقدر طاقت و توانائی سعی نمایند گر کسے در شهرے با قرا از مدت جوع هلاک شود اهل آن موضع بسیاست پادشاه معاقب خواهند گشت لاجرم هر ان وقت هیچ یک فقیر را در شهر خود از بینوائی قالب تهی کرده نگذاشتند چه گر کسے را آفت نرسید چون نیازمند احتیاج عباد با علی درجه ارتفاع یافت فیروز را اهالی مملکت روے بدرگاه او نیاز آورده و بسیار دل و آب چشم تازه جمع خود را تسکین دادند و با آب بے منت ابواب زمت را مفتوح گردانیده ظاهر خصب و محنت براحت مبدل گشت و بلاد قری و قصبات بطراوت اول باز گرفت آب قنوات و عیون و انهار بر مقدور معهود قرار اول معاودت نموده و در گوش خلق با لفت غریب جرت شنا عت اعداے مملکت مضمون این مقال را بالفاظ و هیئت دشمن آتش پرست بار پیام را گو با خاک برسر کن که آب رفته باز آمد چون اهالی ایران از بلیه چنان خلاص شدند فیروز بقصد بلاد بیها طله بنا بر ظلم ظالمان کہ از جور ملک آن دیار بدرگاه او مجتمع شده بودند لشکر را جمع آورده از نقض عهد نیندیشید هر چند اعیان حضرت و مهربان مملکت او را منع کردند مفید نیفتاد و بشامت پیمان شکستن بشاه ایران و دیار ایشان رسید مفصل این اجمال آنکه چون خبر توجه فیروز را بها طله شنیدند لغایت پریشان خاطر گشت لکن از هیچگان باک

دین و دلال ورنامیه او مشاهده نمود و معروض داشت که طریق دفع شر فیروز آنست که دست و پای سپاه او بسته بر دوکان ماه کرفه فیروزان ماه مرهبود خواهد کرد انگاه تا من نهایت آنچی مهم اعدا کفایت کنم املاک بایه کیر بهادر باش بدین مقدمت دعا به بازگشتن من در حرمت خود را دیع نماز خوشنواز تلمس سرهنگ را مبعوث داشت مرقوم القبول باد عمل نمود چون فیروز بر راه سپید کوه سرهنگ را دانسته بود با او گفتند که دین محل شخصی سعد ست و با پرده فیروز با حضار آن مکار زبان داده از حقیقت احوال استفسار نمود سرهنگ جواب داد که من بکی از مخصوصان خوشنواز بوده ام بنا بر آنکه بورا نصیحت کردم که بر رعیت ستم نکند و با ملک مجبور و مقاوم معارضه مباش که طاقت مقاومت و مخالفت ندارند و دین معنی معاقب گردانیده و دین بیابان انداخت تا طعمه سباع گردم فیروز بدین سخن ترحم آورده بعد از لطف و محبت و عده داد و دلش سرهنگ مراسم محبت بجا آورده گفت اگر با شهریار خوشنواز در مقام قتال و جدال آمده طریق عقل آنست که از دین راه بیابان کیرند نزدیک است تخم شر و اراقت فتن کنی و من دلیل ماه تا شم فیروز کفتار سرهنگ فریفته شده آهنگ رایایان نمود عقلا هر چند مضمون حلیکر با بهادر و انطالت را بدو سه خواند نافع نیامد در بیابان معظم سپاه او از تشنگی هلاک شدند و فیروز با معدودی چند بزحمت بسیار جانی از آن مهلکه بیرون برده بملکت خوشنواز آمده با شامت جهل از خواص کار جنگ جاهد و خان یافته بود سر سوی هیاطله فرستاده امال طلبیده خوشنواز بپیغام فرستاد که با آنکه صنوف احسان و مکرمت نسبت بتو بجای آوردم و تو لشکر و سپاه او داده بملک مرو و طالقان و تودر بر اران همه خدمت بشکایت و اخماء جمعی از اراذل او و اباش اقتصد استیصال من مشکر کشیده ای و از روزگار دیری اینچنین اکر از بیابان را بایان سلطه کردانی که بعد ازین محاربه نفس خویش سپاه ترشوی و لشکر نیز نفرستی من تراسوزم و محرم ایران باز کردانم و بار دیکر تاریخ سر سلطنت نشانم فیروز نظر عاقبت کار کرده از دین باب سوکند بر زبان راند خوشنواز صنوف الطاف بجا و اعطاء انعامات داشته نصحت داد تا بملکت خویش باز کشت فیروز همیشه از غصه این عار چون مار بخود پیچید و شب و روز در فکر میبود که چه چاره سازد که خصم غالب را مغلوب کردانده لشکر بکشیدن فیروز بجانب خوشنواز دو انتهای کار او چون فیروز با غوای شیطان بر نقض پیمان خوشنواز جازم کشت سوکند نامه کهنه را کوالی سیستان بود از فرزندان منوچهر طلب داشت و ملکت خود با داده بسپرد بلاش و قباد با دو پسر بلاد هیاطله بجهت کشت هر چند مؤمنان و نیک خواهان از شامت کفران نعمت و نقض عهد و پیمان او را تحذیر نمودند جواب داد و کفت لشکر استماع ندارم لکن بقبول با لشکر بر خاش جوی بغیر مرا مستیصال خوشنواز روی برا نهاده ملک هیاطله نیز با استماع سپاه پرداخته و عقب لشکر کاه خود خندقها عمیق عریض ترتیب داده روی آخر آچو سپاه ضعیف پوشیده مستعد قتال و جدال شد و چون تلاقی فریقین روی نمود خوشنواز عهد نامه سابق را بر سر نیزه کرده و در بر ابر فیروز آمده فصلی از وفا و خامت عهد بر روی خوانده آبی شفی بران متر تب نشد بعد از لحظه از طرفین مبارزان اسب در میدان را نمودند ملک هیاطله روی کردان شده از راهی که در میان خندق کذاشته بود کذشت فیروز لشکر خویش را تعاقب نموده بیکبار روی بمعاف افتاد و کار خواص و ملازمان بادی موافقت نمودند خوشنواز با کذشته دست بقتل و غارت بر آورد و مال بسیار بچنک و اورد آمده و دختر فیروز را کرفته غلامی مورد کار بود با سیر کرد نمود چه با شاه عاقل کرسیان را از جنک معاف داشته دختر را بجرب آورد و چون خبر این واقعه عظمی و داهیه کبری بسمع سوخرا کان قبل فیروز در ایران حاکم و رسید لشکر عظیم فراهم آورده روی بلاد هیاطله نهاد آخر الامر میان سوخرا و خوشنواز معبر صلح انجامید و در مقابل آن خوشنواز اسیران ما اموال فراوان که از سپاه ایران کرفته بود باز داد و سوخرا دوستکام و ولایت عهد مراجعت نموده بلاش بن فیروز ابالسلطنت نشانده برادرش قباد را کرفته بناه بشاه ترکستان بردمدت سلطنت فیروز بقولی بیست و شش سال و بقولی بیست و یک سال بود بقیش مروالروذ ذکر سلطنت بلاش چون بلاش بجای برادر بر تخت مملکت زد و سوخرا را بانواع الطاف نواخت و شهر ساباط و مداین را انجای نهاد هر کس که از دولت خود جدا شده بود بلاش حاکم آن موضع را بعقوبت فرمود و کشت بجهت ظلم قباد آن بیچاره مهاجرت اختیار کرده و در بعد سلطنت بلاش قباد از مداین کریخته روی بهاوا الهر نهاد چون بحدود نیشاپور رسید بآزرمهر بن سوخرا که ملازم او بود از غلبه شهوت شکایت کرد آزرمهر دختر خوب روی مناسب اعضا از بنات عظماء آنجا پیدا کرده مادر و پدر آن محدوده را راضی کرد انید که دختر خود را بشکوفه ازدواج بدان بود بقباد و بهند شاهزاده شبی با دختر بسر برده و آبی بر آتش شهوت زده و در همان شب دختر نیک اختر بنوشیروان حامله کشت صلح قباد و دختر را بغایت جزیل داده نجانه او فرستاد و خود از آنجا متوجه ترکستان شد شاهزاده قطع منازل و مراحل نموده بدرکاه خاقان رسید و چهار سال در انجا بماند بعد ازان در مدت خاقان هیتالی بجنکی همراه او کرده با یران فرستاد چون بنیشاپور رسید بدختر اطلاع یافت و حال دختر استفسار نمود آن شخص شاهزاده را بمرحوم و خفته و مقدم او را بشارت داد قباد بخوشنواز رغبت داشت و در میان موضع خبر او در رسید که برادرش بلاش را از تخت بر کشته کشیده اند و از سمرای فانی بعالم باقی رفته قباد قدم در نوشیروان داز بخود مبارک و دانسته تاج پادشاهی بر سر نهاد و بتجلیل مهام جهانبانی پرداخت و ذکر سلطنت قباد بن فیروز چون قباد بر سریر پادشاهی قرار کرفت در باب سوخرا که ارباب تواریخ فارسی و اسوتر جمهای اند انواع مکرمت و احسان مبذول داشته بمقدمه معهود فیصل اقضایا باو رجوع فرمود و بتدبیر مهمات کلی و جزئی مشورت با سوخرا کردندی و جانب او را بر جانب قباد و مرجع داشتندی و زیاده شاه جزائی نماندی از آنجا که غیرت لازم سلطنت سعد قباد را این صورت ننمود همت بر دفع تسلط او کماشت شاپور سپید را که از معتبران صاحب خود بود و خلوتی خاص بالب داشت و اظهار مافی الضمیر خود کرده شاپور کفت که پادشاه دل جمع دارد که من فردا ساط او را ازین بر دفعه فارغ کنم روزه دیکر شاپور با سوخرا در حضور قباد دو سه مناقشه کرده کار بجائی رسید که شاپور کمند در

گردن موخوانده باشد او را از مجلس بیرون برده بزندان فرستاد و حکم کرد که بند بر پایش نهاده در همان چند روز بفرمان قباد دخترش از قفس قالب پرواز نموده و چون در سال از سلطنت قباد گذشت شخصی نزد انوشیروان آمده عرض کرد که مزدک کیفیت عجب در میان آورده تفصیل باین اجمال آنکه مزدک نزد قباد آمده دعوی پیغمبری کرد و در زیر آتشکده سردابی ترتیب داده سردابه متصل بآتش گذاشته فتحه راه را بنهان ساخت و بقباد گفت که میخواهم بیاد شاه بآتشکده حاضر گشته در حضور قباد تا چند خواست باتش گفت و شنوده کرد قباد فریفته مزدک شده مذهب او را قبول کرد و ملت آن جایش آن بود که اموال و زوجات خلائق بما بحکید که گروهی گرد بنده جمع شدند باهجوم از مستمندان گرسنه و زبح حیوانات ماکول کرده و هم آنها را با بر خلق حرام ساخت و گفت مردم باید خوردن نباتات و تخم مرغ و شیر و پنیر و مانند آن تناول نمایند و چشمه پوشیده بعبادت مشغول میبود و بدین واسطه از زوال جاه و باش و غلامان متابعت او کرده ندا تا بایش بسیار گشت و کار او بر تفع شده بدعات بنظر قباد قلع یافته سفلگان تنانی فضیار اتقویت کرده شد و اموال و اولاد ان بتاراج بردند و در آن چند وقت هیچ فرزند را پدر معلوم نشد هیچ کس با بر ملک و مال خود اعتماد نماند مستقل ست که روزی مزدک از قباد دار نوشیروان را طلب داشت قباد در نیاب بهلستان خلوت نوشیروان تفرج و بخشش بسیار نمود و دست دیبای مزدک داد بسیه تا از سر آن تصنیه گرفت و چون فساد مزدک بر عالم شیوع یافت اعیان و اکابر بحجر اتفاق نموده قباد را از سلطنت خلع کرده جاماسپ برادر او را بجای وی نشانیدند و قباد را اخذ و قید و تحلص از نبند و استعلاص او بار دیگر بر مسند جهانبانی بعد از آنکه علمای فرس دست تصرف قباد از ملک کوتاه ساخته و او را بزندان فرستادند میان موبدان و رباب قیود اطلاق قباد اختلاف ست چون داعیه آنست که عنقریب بتجریه فتوحات روم شروع نماید و خانه مشکین عاصه را بالبعضی از روایات اختصار کرده باز مینماید که چون بحجر فهما در آیگر فتنه خواست که مزدک را بکشند بنا بر گفت تا بعث بر پی دست نیافتند از ندیمه مزدک دل قباد بگشتند آگاه مزدک دزدو کیان پردازند قباد را خواهر بی بود در میان نسوان دیار فرس که نجوبی در میانی بنهاد شت و میان قباد و خواهر با مصطواب مزدک شدت اتصال دامتزاج دست داده بود آن جمیله خواست که بکرد حیله قباد را از زندان خلاص کند او را بحرم خود بیاراست و در مجلس بر در آمد و از زندانیان التماس نمود که رخصت دهد که میان او و قباد تجدید ملاقات روی نماید موکل قباد جهال آن پری وش حیران مانده با و گفت اگر ملک معاودت من نماید او را بقباد و سائر ملکه او را وعده داده رخصت حاصل کرد و کاه مجلس بر آید قباد را به بیند بعد از انکه با قباد صحبت مستقلی داشت او را پیش قباد بیرون آمده با موکل گفت که بنجوا ستر بوعده خویش وفا کنم او را شب هذه رسے تا انگاه با مصلحت باشد امر مباشرت را مسوقوف دارید تا میان آن دو چون نزدیکی باز گان حائض دران زمان نیز منکر نشدند موکل بدان راضی شده ملکه باز نزد قباد رفت و هنگام هجیع قباد او را در مفرشے جای داده بر سر خدمتگاری نهاد و از زندان بیرون آمده موکل پرسید که این چه چیز است خواهر قباد گفت که برادرم مرکوده میدارد که بر جانه خوابی زدن او نفس خفته باشد راست احت نماید لاجرم مرا فرموده که آمرا بخانه برده در دیگرے در عوض او بفرستم موکل تصدیق نموده و هم گشید قباد چون از حبس خلاص شده مدتے مختفی بود نامردم انجستجوی او باز ایستاده آنگاه با معدودے از خواص خویش روے بدریاے طالقان نهاد و او ضیفه دیوی گرو یکه قباد در بین سوخوجان میان ولایت اصفهان رسیده قریه از قراے آنجا بخانه دهقانے که از نسل فریدون بود فرود آمده او را در نوشیروان را نجوا ست دصه روز قرآنجا بوده در روز چهارم مقصد مسافت دو بعد از قطع منازل بدیار سیاطلد رسیده چند سال آنجا کام و ناکام توقف نمود و عاقبت ما کم آن دیار سی هزار کس مصحوب او گردانیده باران فرستاد چون قباد بحدود ارمینیه رسید و میان ایرانیان پیدا شده با هم گفتند که اگر میان دو پادشاه مقاتله واقع شود معلوم نیست حال بالمجا کشد لهذا خراج امر هم را بر تعلیت قباد قرار داده و بهمیات اجتماعی در ملازمت برادر قباد کاوه شاهش ساخته بود مدد بعسکر شاه نهاد مدد بعد از ملاقات بجاے خود اعتراف نموده باز شاه گفتار ایشان را نخشیده از سر حربه بزار نیز دگذشت و نام اصل و عقد مملکت را در قبضه اختیار آزاد مهر بن سوخرا نهاده و مجدا ملک خراب شده را بوسشغول ساخت اطراف ولایت را مضبوط ساخت در مجلس تابی مزدک کیان را فرمان داده و منتے نهاد او را و شاهی عدالت دوست بوده عمارات عالیه و شهرهاے متعدد و طرح انگنده گردید که بدیع و نظیر دیگر بسیار فارقین از جمله بناهاے اوست و در آخر ایام سلطنت بجانب روم رفته مظفر و منصور باز گشت چون چهل و سه سال از زمان پادشاهی او منقضی گشت متقاضی اجل یک لحظه امانش نداد و لقبش نیک رائیست برادر کهتر گزانمایه و برادر و گیرش جاماسپ نیکنام رین ملقب بوند ذکر سلطنت کسری بن قباد که مشهور بانوشیروان عادل ست اربابا خبار گفته اند که قباد در اوزندان بسیار بوده اند از نوشیروان از میان ایشان بحسن تدبیر و لطف تقریر و مکارم اخلاق و رعایت عادل امتیاز تمام داشت و بشد و نجابت او بر تبه بود که پدران کار دیده در صغر سن با وجود آنکه سر بملک بود بپیش مزین بود و در سر انجام مهمات بقبول دے عمل مینمود اند روزے قباد انوشیروان گفت که جمیع خصال مرضیه در تو جمع ست الا یک عیب داری و آن این ست که گمان بد در حق مردم بسیار میبری و من نمیگویم علی الاطلاق بلکه بسیاری از اوقات بجنبے مردم نیکو گمان باش که گمان بد در غیر موضع بسیار علماے نیک را در توقف انداز د انوشیروان از گفته قباد نهیب مهذرت کرده و وصیت پدر را قبول نموده گرد نهاد و در آخر ایام زندگانی خویش عهد نامه نوشت و بموبدان سپرده و از جانب تصریح کرد که بعد از فوت او نوشیروان بامور و مملکت قیام نماید چون قباد را حالت ناگزیر پیش آمد اعیان ملک عهد نامه را بر طبق صدق او خوانده اند نوشیروان از تقلد و لایت گردن پیچیده سر بازد و گفت که نظام امور مختل شده است و اختلاف در میان خلق پدید آمده هر کس که خود را بر عهده

براستی حکومت نماید ملالت نپندارد و هرگاه که در دین امر شروع نماید خاطر شما از من آزرده شود و بدین سبب خونها ریخته آید و استیصال خاندانها روی نماید این صورت مخالف طبیعت من است علما و اشراف مبالغه کرده بیان را بایمان مسلمه گردانیدند که سلاطین اوپنج صد سال بشارت او مقرون داشته بسر وبال او باز نمانند نوشیروان بعد از تاکید و الحاح ایشان تاج شصت بر سر نهاده بر تخت سلطنت نشست و ابتدا باجرای سخن کرد که حکمت ها بگل برا بسته است نه بر قلوب چه بر خاطر حضرت عالم الاسرار همچو کس را بر بزیت خلق وقوف و اطلاعی نیست یعنی تفحص ما بر اعمال شما خواه بر بود نه بر اسرار شما و هیچ کس از اصدر و ایراد مبنی بر عدل بود نه بر هوای نفس و چون امور اتر کیب فطرت انسان همین معدلت مالصلح باز آید و اعتقاد قصر دولت ما استحکام یابد و آثار ما آن بر صفحات ایام باقی ماند بحیث جزای حسن عمل همین که روزگار مهنوز بنا خراب نمی کند بارگاه کسری را بالبخشی از انقاذ آثار گفته اند که اول سیاستی که از مؤسف جلال صادر گشت قتل مزدک و اصحاب و اتباع او بود و در بلخ کشتن او مزدهان گفته اند که نوشیروان در بدایت بامزدک طالبیت آغاز نهاد و در مجلس خاص با او التفات می نمود تا روزی یکی از سابعان وی دست تطاول بمنکوحه شخصی دراز کرد آن بیچاره ببارگاه نوشیروان تظلم برد پادشاه هر چند التماس کرد که مزدک آن مفسد را گوید که دست ازان باز دارد و مزدک بسخن شاه التفات نکرد نوشیروان در غضب رفته حکم فرمود تا سر او را ببریدند لیکن از مدتی جدا گردند یاران وی خرخا گفتند فرمان جهان مطاع نفاذ یافت گرشنیف خون بزید رایشان نهاده آرگاه و روسائر یاران او بتخصص مشغول گشتند و بهر جا مزدکی یافتند کشتند و برخی را عقیده قائست که کسری بامزدک بنیاد محبت و زندیق کرده الناس علی دین ملوکهم اتباع خود را بمزدکیان و خرامیان دعوت و خلعت مرتب کردانید مزدک بدین فریفته گشته تفصیلیه نوشته معروض داشت کسری گفت که بایه فلان روز قوم اند بدرگاه آیند بالجمله طبقه خسروانیه بهره وافر شود آن جماعت بحسب فرموده بمجتمع گشتند و خوان سالار ایشان را فوج فوج بباغی که در اکنجا گوا کنده بود بند باسم دعوت خوردن میبرد و در سر منگان این طائفه را در کوهها سر نگون می انداختند تا آخر الامر نوبت بمزدک رسید و او را هم بدستور اصحاب ضیافت کردند و در کامل بالتواریخ مسطور است که منذر بن ماء السماء والی دولایت عرب را که بنا بر اتباع آئین مزدک اتحاد از حکومت عزل کرده بود چون پادشاهی بر نوشیروان مقرر گشت منذر بخدمت مبادرت نمود و روزی منذر در مجلس نوشیروان بود منذر گفت هرا پیش از تقلد بر سلطنت دو چیز متمنی بود مزدک را بانها استفسار نموده نوشیروان گفت یکی آنکه منذر را بحکومت فرستم دیگر آنکه ترا بخون زندیق بیالایم و از جهان برانم منذر گفت تو تمام عالم را چون توانی کشت بادشاه بر غضب رفته منذر را مورد قهر و انتقام ساخت منذر سیاسان را فرمود تا او را بند دریک چاه تاشگاه صد نیزه از زمین فرو برند و دهانه چاه را بسنگ گران بپوشند و دعوی این لفظ بدو الملک ست و چون نوشیروان از قتل مزدک و دستا بعانش فارغ گشت ملک کوه کسیان گرفته بود بار باب آن رسانید و زنان را بشبه سپران سپرد و حافظ ابرده تا بخ عویش آورده است که چون کشتن مزدکیان انعدد بگذشت نوشیروان ترسید که رعیت بکلی نیست شود مبدء جمعی از ان طائفه ابقا کرده اما از ایشان می ستاند و بخدمتان اصلی میدهد تا از ایشان فرزندان بهم نمانند و بر دوام بر حیات بودند الا وارث میرسانیدند و گرد وارث نمی گشتند و بعمارت موضعی صرف می نمود که در ایام سلطنت مزدک خراب شده بود بعد ازان امر فرمود که بزارعان آلات و ادوات زراعت و گاو تخم میدادند تا زمینها را معمور سازند و جمعی را که مهاجرت اوطان اختیار نموده بودند فرمان داد تا بلاد پدران خود را معاودت کردند فرمود تا عقبه ها را هموار ساختند و در بیابانها دور سرحدات قلعها حصین بنیاد کردند و بحبت امن طرق مرد مجلد را در ان موضع ساکن گردانید و دعاة ان و حاکمان بدستور زمان اردشیر بابک معین ساخت و حسبه را در بیابانها رعایت کرده تا حوال رعایا و اشان تفحص و واجب داشته کسیکه ظلمی در احوال او واقع یافته بود بتدارک آن پرداخت قال فی الحقیقة امر با عادة کل جسر قطع او نظرت کسرت او قریة خربت الی احسن ما کانت عاید بسهل سبیل الناس و چنین فرمود آورده است که کسری مملکت خود را چهار بخش ساخت و درین انسا خاقان چین اهل مملکت خود را جمع کرده بسمع جهانگیری از دار الملک خوشش بیرون آمده بفرغانه و سمرقند و بخارا کوشش بستولی گشت و این سخن بسمع کسری رسیده فرزند خود را که هرمز نام داشت با لشکری عظیم نامزد کرد و هرمز متوجه خاقان چین شد چون نزدیک بادر سید خاقان ولایات را که گرفته بود گذاشته با قصی ولایت ترکستان شتافت و مضمون این مقال مصدق حال او آنچه شنا مملکت گرفت و بگذاشت بدور خلال این احوال خالدبن جمیله عنانی بجانب ولایت منذر ثنائی گذاشته ام السباع سیلقمند و بر دولایت حیره از قبل کسری حاکم بود لشکر کشیده طائفه از اصحاب منذر را بقتل آورده اسیران و دستان و سائر اموال او را بغارت برده منذر صورت واقعه را معروض رای مشکل گشای حضرت صاحبقرانی گردانید و چون میان نوشیروان و قیصر روم طریق صلح مسلوک بود کتابی بادولت فرستاد که خالد را فرمایند تا بمنذر رد کند و باقی از اموال او برده تسلیم دی نماید چون خالد ان نگاشتگان قیصر بود قیصر مکتوب نوشیروان انفعات نموده درمان باب اهمال و در زمانی استماع این خبر نایره غضب کسری التهاب یافته لشکری جرار فراهم آورده بدو ترتیب بلادی که در تحت تصرف گماشتگان قیصر بود عازم گشت بولایت جزیره در آمد و بشهرها را و دیه های آنجا استیلا یافت و چنین حمص و طبرا و ولایات شام مفتوح ساخت و چون از انظار کیهر بتاخت بلاد شام بود سید نوشیروان را ضبع آن شهر مرغوب طبع افتاده فرمود تا صورت انطاکیه را کشیده فوج فوج از مهان مثل دو سیات بدون انفعات قریب بهاء آن شهر بنا نهاده و آن بلده بدو میه اشتهار یافت و بلعدا تمام آن کسری مثال داد که جمله مردم انطاکیه بدو میه رفته و گوچه او محلات و بیوت چنان بود که هر کس بامدد دروازه در آمدی بدان تامل بجانه خویش رفتی گویند تفاوت آن دو شهر از همین قدر پیش خود که کاری کرده شهر دیگر بدین هیئت بنا نهاده اند

داشت و بر در خانه شهر جویه آن درخت مقصود بود این صورت از غرایب صورت و چون به تواتر این خبر به پیشگاه خسرو پرویز رسید فرمود تا رسائل در رسائل جواب نوشتند و بلاد مذکوره را تهنیت نمودند طالب صلح شد نوشیروان به جمعی پیغام داد که صلح نمائی و دست گماشتگان او استوار کرد و ام طرح نکنند و سائر ولایات روم و مصر را که دست آمد تو اب او دست از من خریده بما تسلیم نماید تیصر در استرضای نوشیروان کوشیده مالی جلیل و هدایائی که یکسر ارسال داشته نگ شام و جزیره و جماعتی طائف و رسن سابا بجزئی همان را عید دیوان عسری قرار داده ابو حنیفه دینوری گوید که صلح مقرر بدان شد که قیصر هر سال نیلاد ی نوشیروان تقدیم کرده بود مالی بخواراج حامره فرستد سبب استیلای آن ملک عادل بر ملک یمن و دلدل و ذرود هم بیاید انشاء الله تعالی و حده العزیز فکر نیکی الفت نوش زادین کسری باید رو مآل حال او را و ایمان اخبار سلف چنین گفته اند که نوشیروان خاتونی داشت کحسن او صعود تقدیر بر ممالک قصور برد خاتونی که کنان چهره کشائی نداشت و بود او این دختر ملت عیسوی داشت بیت دختر ترسا ی روحانی صفت ۰ دررو روح الهیش صد منقبت هر چند کسری با او گفت که دست از نصرانیت بازدارد نافع نیامد و چون اشفینه بجمال خاتون بود بتقدیر ملکوم نیکدلی دین جلیل نموده ایمان نیاورد این صورت اسپکی ۱۲ خسار سید اشته و نوش نام پسری گشت و شاهزاده چون بسن تمیز رسید کرکش بدید رو دین مادر قائل نموده آن یک را قبول سلیم و این یک را مصر و دو ذهن ستیز یافت نبا بدین شیوه آتش پرستی را ناقد موم شمرده ملت نصاری را اختیار کرد و نهر چند نوشیروان او را بدین خود دعوت کرد پسر از جاده قویم انحراف نمود مزاج کسری بر او متغیر شده او را در سرای حبس فرموده چون کسری بولایات شام لشکر کشید دران دیار مریض شد نوش زاد این خبر استماع کرده و دوست نعمت شمرده از زندان بیرون آمده مردم متفرق در خدمت جمع آمدند و تحصیل انصاری و تا بعان ملت عیسی شاهزاده عزائین پدر را تصدیق نموده بالشکر تمش ساخت قطعه بسی انجمن کرد خونخوارتین ۰ سواران دشمن کش تیغ زن ۰ فراز آمد نوش سپهری نهاد ۰ همه آهنین چنگ نیزه گذار ۰ چو نوش زاد بعد از اجتماع لشکر گماشتگان نوشیروان را از ولایت فارس و اهواز بدید کرده آوازه مرگ پدر و دران دیار انداخت و لابزم تسخیر عراق روان شد کسری این حالت آگاهی یافته مکتوبی برام برزین که یکی از سرداران دیار بایران بود نوشت مضمون آنکه فرزند نوش زاد خبر وفات را بچند قسم مقسم ساخت و بر قسمی شخصی از معتمدان خود را کرد و غایت کلاست و شرافت بود نزد ال گرد انید یک قسم خراسان دهستان و کرمان بود قسم ثانی اصفهان و گیلان و آذربایجان و ارمنیه و قسم ثالث نواحی اهواز و رابع عراق تا سرحد روم بعد از انتظام امور مملکت لشکر بطلب ستان کشید و کامیابان و چنانیان و بلاد و بیا طلبه را مفتوح کرده وفات شاهنشه دشمن از تحقیق کرده است و بعضی از لشکریان جمعیس داشتم خلاص ساخته وظیفه آنکه از برای دفع طائفه شمارکه در پس پرده پنهان مانده اند کر نبود و از کثرت نصاری نیندیشد که ایشان زیاده شر نتوانند گرانوش زاد را افتاده بر آمد و طبقه کر مجوس ساخته بر سجالس ایشان فرستد و چون از ایمان و اخلاص راکه با او صورت گرفته تیغ تیز پاداش نماید و از زوال او باش را بگذاند بر جا که او نشسته بر فرق فرما و اگر نوش زاد عناد و مصر نماید به سرعت پیمان مهر نیاورد رام برزین با پنجه بر جنگ و تفرقه بلاهی نگذارد و سخن گرامی که خاری کنند آزرده بدانند یا عدا کردان او را زخود جویای اعتمادی بود گشته خوار ۰ که باشد گویی که نه کار زار از نرگستن او کمن بیچ باک ۰ که خون سر خویش ریزد بخاک ۰ سوی کیش قیصر شتابی ۰ و آئین ما سر تبابی ۰ و اگر چنانچه در جنگ کرفتار گردد برتن او یک مرسی نیازارند و اذر یا جمعی از پرستاران کسی ملازم داشته بمان سرای که محبوس بوده باز دارد و جرچه مفاح الیه او باشد بوا سازد و کسی از پیاده و اجاگر گوشه ۱۲ خطاب کند بیت دل ما برین راستی برگواست که آن نامهر مند از بیشت است ۰ و نامه را مهر کرده بقاصد سپرد تا بجیل تمام برام برزین رساند چون سپاه ایران بر نامه شاه اطلاع یافت با لشکر گران بجانب نوش زاد اشتافت شاهزاده نیز پا سپاهی آراسته باشماس روی کار کیه از نهاران معتبر بود و سپلوانان لشکر کرده برام برزین نهاده بعد از تلاقی عسکرین و تصویر صفوف آتش حرب بالا گرفت و نوش زاد بر سپاه برام برزین حمله آورده غالب شدند و چون فراوان ریختند رام برزین بقیه سپاه را بهیبت بفرمود تا بر ایران کنند ۰ سواران چو این اشتهار یافتند ۰ و دین اقتدار ناگاه تیر بی بقتل نوش زاد رسیده بر پای سر شد چون لشکر نوش زاد بر مرگ او آگاه شدند از هم فرو ریختند بر گشتند رام برزین گریان دزاری کنان بر بالین شاهزاده آمد و مگر فرزندا گر کسی را کشند و غنیمت نیز نگیرند از خاصان نوش زاد بود پرسید که شاهزاده چیز چیست گر جواب داد که همین قدر گفت که از مرا بگو یکدیگر را بر سر هیچ انگیزند و نگفتن که قطعه بر سر سامکنون او رش مکفن سازد و گور پوشد سرش ۰ مسیحی شهر اندرون هر کریود ۰ تا ندانم ترسا که مذهب نداشت و ۱۲ ابو حنیفه دینوری گوید که نوش زاد در جنگ اسپر و دستگیر شد آنچون نوشیروان ولایت عرب را بمنذرین ماء السماء داد بدان آهنگ سر بلندی را بالشکر ی عظیم بهندوستان فرستاد و ایشان نا سر امیدی و فتند ملک دیار هند بر سوی عرب زبان تاخت بی پایان نزد نوشیروان فرستاد و طلب صلح کرده بادی که بر سائل جان مت و قریب بایران نواب کسری گذاشت و شهر با عجم الهی فرستاده لشکر را از هندوستان بازطلبید و بقیه از ذخائر سیاسی مسطور است که سلطنت دیار ما و اهالی النهر و خراسان و طبرستان و جرجان و فارس و کرمان و بقیه از هندوستان و عراق تا جزیره عمان و بحرین و یمامه و یمن و سرحد مغرب بنوشیروان قرار گرفت ۱۲ بادانی جهان مشغول شد و در عمایل تمتع اراضی خانون عدالت برزمین نهاد و در چهل سال نزد یک بسبب عرب و بعد از مزاج نصف دشت و ربع خوش خشک بی شائبه و در سیوطا صاحبه مقرر کرد که سالمانه کر عمارات کم از صیت و بیش از انچه او بود از مونت دیوانی و مکالیف سلطانی مساف داشت و یک از سرشکان را تعیین فرموده بود

که در هنر و فروسیت لشکریان احتیاط نماید و در تفحص اسلحه ایشان که از دیوان مقرر شده تفتیش واجب شمارد آن سرهنگ در میدان نشسته و عرایض بر فرش گسترده فرمود تا منادی
کردند که مقاتلان باید درین میدان حاضر آیند و روز اول مردم چون نوشیروان در میان لشکر نبود عارض سپاه تمام هیچ یک را در دفتر ثبت نکرد روز سوم باز فرمود تا منادی کردند که
هیچکس از مقاتلان تخلف ننمایند بلکه آن کس نیز که خدای تعالی او را بتاج و تخت کرم داشته باید بیاید نوشیروان این سخن را شنیده او نیز مسلح و مکمل بیامد چون زره و کمان از اسبابی که نوشته
بود کم داشت عارض تمام او را ننوشت تا آن را مهیا گردانید آنگاه باسم هر یک از مبارزان چهار هزار درهم نوشته و بنام کسری چهار هزار و یک درهم بقلم آورد و بعد از فراغ عرض
از مجلس برخاسته بخدمت نوشیروان آمده حاشیه بساط را بوسیده گفت ای ملک در مبالغه و غلطی که از من واقع شد مرا معاتب مگردان که مقصود از آن ضبط سپاه و نظم و رعایت
جانب معدلت و انصاف بود کسری جواب داد که هر کس نسبت بمن خشونتی کند که متضمن مصلحتی از مصالح ملک باشد من در آن خشونت صبر میکنم مانند مریض که بر مرارت شرب دوا بامید
حفظ صحت بدان صبر مینماید در بعضی کتب معتبره مسطور است که چون استقامت تمام در سلطنت نوشیروان پیدا شد هیبت و حشمت او در دلها قرار گرفت ملوک اطراف رسل و هدایا بدرگاه
گردون اساس او فرستادند از آن جمله پادشاه چین قصری داشت بگوهر مرصع و در آن قصر دو جوی بود که از یکجا کافور و عود که لب آن دو فرسنگ مسافت آن آب میگشت هزار خم
در شبستان او خدمت میکردند سوی نزد نوشیروان فرستاد و از جمله تحف و هدایا فارسی زرین مصوب گردانید مرصع بدر که هر دو چشم فارس و فرس از یاقوت احمر بود و قائمه شمشیرش از زمرد که
بجواهر گرانبها آنرا آراسته بودند همچنین جامه حریری فرستاد که مشتمل بود بر صورت ملک بر وضعی که در ایوان نشسته جامه در بر و تاج بر سر داشت و خدمتگاران بر بالای سر او ایستاده بودند
هر یک جامه مذهب منسوج در بر کرده و کف زمین جامه حریر لاجوردی بود و آن را در صندوقی از ذهب نهاده و کنیزکی را در بر گرفته بود که در موی خود پنهان می گشت و اگر موی بر می گرفت
روی همچون برق در شب تار تابان بود و ملک هندوستان قصری از ذهب ارسال داشت که ابواب آن از یاقوت و در بود و هزار من عود هندی که در آتش چون موم میگداخت و جامی از
یاقوت احمر مملو بدر که از کنار جامه تا طرف دیگر یک شبر بود و جاریه که طول قامت او موازی هفت شبر و مژگان او بر رخسارش میرسید و فرشی از پوست مار که نرم تر از حریر بود بتحفه نزد نوشیروان
فرستاد و در زمان دولت کسری کتاب کلیله و دمنه و شطرنج را از دیار هند بایران آوردند و خضاب سواد را در زمان او از هند بعجم آوردند و آن خضابی بود که چون در موی سفید
میمالیدند بیخ موی را چنان سیاه میساخت که سواد از آن مفارقت نمیکرد و همچنین پادشاه تبت انواع تحف و هدایا بنوشیروان ارسال نمود و از آن جمله صد جوشن بود مذهب و مانند چهار هزار
نافه مشک اذفر بود منقول است که نوشیروان بفنون آداب از ملوک عجم منفرد بود و تقرب باهل علم و اصحاب حکمت می نمود و قدر ایشان را کما ینبغی میشناخت و در زمان او فاضل ترین علما و حکما
بزرجمهر بن بختکان بود **ذکر احوال بزرجمهر حکیم** بعضی از مورخان چنین گفته اند والله اعلم بالصحت که نوشیروان شبی در خواب دید که در پیش تخت او درختی رسته است که کمال ابیات شجر طوع
افتاده و شراب خواست و در حالتی که جام را بدست گرفته خوکی ظاهر شدی و جام را در کشیدی نوشیروان از آن اندوهناک گشتی و چنان دیدی که خوک بر بستر او نشستی و از کاسه کسری شراب
خوردی نوشیروان با معبران و کاهنان خواب را بیان فرموده از ایشان تعبیر آن را درخواست همه از تعبیر آن خواب عاجز آمده بنادانی خویش اعتراف نمودند چون خاطر نوشیروان از شغف آن
بدانستن تعبیر آن خواب بود جمعی را درم و دینار داده گفت مطلوب آنست که هر کس از شما طلب شخصی کنید که نقاب حجاب از چهره این امر مبهم بردارد از آن جمله مردی آزادسرو نام
نوشیروان بدره زری برگرفته باطراف ممالک جهت طلب معبری ماهر روان شده شهر بشهر میگشت تا بمرو رسید باتفاقات حسنه روزی آزادسرو را بر دبیرخانه معلمی گذر افتاد و در آمده از او پرسید که از
فن تعبیر مهارتی داری او جواب داد که کتاب ثرنا استاد پیش استاد خوانده ام لیکن علم تعبیر را هیچیک از شاگردان او بزرجمهر نام که بحدت ذهن و صفای قلب مخصوص بود با آزادسرو گفت که کیفیت
واقعه را تقریر کن استاد بانگ بر وی زد که خموش باش آزادسرو معلم را از خشونت منع کرده خواب نوشیروان را بیان نمود بزرجمهر گفت بیت نگویم من این راز جز نزد شاه * بدانگه نشانم به پیشگاه
آزادسرو را حدیث کودک معقول نموده بزرجمهر را اسپ و دینار داده هر دو متوجه بارگاه پادشاه شدند در اثناء طریق برای آسایش فرود آمده در سایه درختی نزول کردند بزرجمهر چادر شبی بر خود پوشیده
بخواب مشغول شد و آزادسرو دید که از جنبانی سیاه بیرون آمده ردای بزرجمهر نهاده و چادر شب را از روی حکیم در کشیده سر و پای حکیم را بوسید و بر فراز درخت رفت بیت
چو مار سیه بر سر دار شد * سر کودک از خواب بیدار شد * آزادسرو از این حال متعجب شده هر دو سوار شدند بتعجیل روز و شب میراندند تا آنکه ببارگاه پادشاه رسیدند آزادسرو قضایای
گذشته را معروض رای کسری داشته نوشیروان بزرجمهر را طلب نموده و مطالب تعبیر شد بزرجمهر در خلوتی معروض داشت که در شبستان پادشاه غلامی هست که با یکی از اهل حرم
در ساخته است و اگر شاه خواهد که حقیقت حال را روشن کند فرمان نماید تا کنیزکان یک یک از پیش پادشاه بگذرند نوشیروان فرمود تا جمیع جواری حاضر گشته یک یک از پیش او گذشتند چون آن
غلام ملتبس بلباس نسوان بود و آن از پیش منکشف نشد نوشیروان آشفته گشته بزرجمهر گفت که تدبیر انکشاف تعبیر آنست که کنیزکان برهنه شوند چون بامر شهریار پیراهن از ایشان در کشیدند نظم
غلامی پدید آمد اندر میان * میان سرو و سیم کیان * تنش لرز لرزان بکردار بید * دل از جان شیرین شده نا امید * آن غلام را دختر حاکم چاچ تبار که از خودی بمیان ایشان تعلقی
دوست داده بود از خانه پدر آورده پنهان داشت نوشیروان از غیرت بر سیاست ایشان امر کرد بزرجمهر گفت بادشاه راست که سپاه انداخت آورده ام و اگر لباس ام ... داشت

هیچکس باور آن نزد من نمیگذاشت آنگاه نوشیروان حکم کرد تا دختر و غلام هر دو را سیاست کردند قطعه بیاویخت شان در شبستان شاه • نگونسار و پر خون و تن پر زگاه • گذارنده خواب را بر سه دافعه و اسپ و نو پوشیدنی بهره داد • و روز بروز کار بزرجمهر در تزاید بود تا بمرتبه وزارت رسید سخنان حکمت آمیز او بسیار است و در مآل حال او ارباب اخبار اختلاف کرده اند اگر اجل تا خیرے بود و رای اشرف خاقانی اقتضا فرماید شمه از حالات آن حکیم دانشمند در دفتر چهارم بتقریبے گفته آید و درین محل بدوازده کلمه که در حضور کسری و موبدان گفته اقتصار میرود آورده اند که نوشیروان روزی مجمعی عظیم ساخت و حکما و موبدان را احضار فرمود و اشارت کرد که هر یک بقدر دانش خویش کلمه القا نمایند که متضمن مصلحت پادشاه و رعیت بود و از هر کس در آن باب کلمه استفسار نموده چون نوبت به بزرجمهر رسید معروض داشت که آنچه مطلوب پادشاه است بدوازده کلمه ادا مینمایم نوشیروان پرسید آن کدام است حکیم گفت اول پرهیز است از شهوات و غضب و هوای نفس دوم صدق است در گفتار و وفا بوعد با دشاه سوم مشاورت با دانایان در آنچه روے نماید از امور چهارم اکرام و احترام اشراف و علما و کتاب بقدر منازل و مراتب پنجم تعهد قضات است و تفحص عمال و جزا دادن محسن و مسیء بواسطه احسان و اساءت این دو فرقه ششم تفحص احوال زندانیان است هر چند گاه تا گناهکاران را بجزا رسانند و بیگناهان را رهائی بخشند هفتم تعهد سبل و سواق و بجار جهت ترفیه عباد است هشتم حسن تدبیر در تادیب رعایاست بر جرائم و اقامت حدود برایا بر مآثم نهم اعداد سلاح و جمیع آلات حرب است دهم اکرام اولاد و اهل و اقارب است و اصلاح حال آن جماعت یازدهم تعیین جواسیس است تا حوادث ملک را بپادشاه رسانند دوازدهم تفقد وزرا و ندما و خیل و حشم است فامر نوشیروان ان یکتب هذا الکلام بالذهب و قال هذا الکلام فیه جوامع انواع السیاسات الملکوتیة

ذکر بعضے از حکایات متفرقه و بیان برخی از توقیعات و شرح مجملی از کلمات نوشیروان

آورده اند که این ددی که پیشینیان ابو الشکال و اکنون شغال میگویند تا اخر ایام سلطنت نوشیروان از دیار ترکستان آمده در بلاد عراق ظاهر شده در بدایت حال که مردم آواز شغال می شنیدند در بیم و فزع افتادند نوشیروان متعجب شده از موبد پرسید که سبب ظهور سباع درین زمین کدام تواند بود موبد گفت که از اخبار اولین بگوش من چنین رسیده که چون در مملکتی ظلم بر عدل غالب شود سباع متوجه آن ملک گردند نوشیروان ازین حدیث متاثر شده سیزده کس از امنائی که بر قول ایشان اعتمادی تمام داشت در خفیه طلبیده فرمان داد که پوشیده و پنهان باطراف و اکناف قلمرو رفته از حال گماشتگان و عمال او تفحص نمایند آن جماعت بفرموده عمل نموده بعد از تفتیش و تحقیق سوء سیرت داروغگان و کارکنان دیوان را معروض پایه سریر اعلی گردانیدند آنگاه نوشیروان جمعی را بولایات فرستاد تا نود کس از عمال را که بر جور و ظلم اقدام نموده بودند گردن زدند بعد از ظهور این امر باز از تعرض بیهوده پهلو تهی کرده گرگ با میش خواهر خواندگی آغاز نهاد منقول است که نوشیروان بر سرهنگے خشم گرفته او را رخصت داد که هر جا که خواهد برود و دیگر بنظر او در نیاید و چون ملوک عجم را رسم چنان بود که هر یک عام یک روز بار عام میدادند از قضا در آن روز که جشن نوشیروان بود سرهنگ مردود بمجلس در آمده دستار خوان پیش اشراف می انداخت و آش نزد ایشان می نهاد و بتصور آنکه پادشاه از وی خشنود گشته هیچکس او را منع نمی کرد تا هنگام فرصت طبقے که از طلای احمر بود و هزار مثقال وزن داشت پس دست کرده بخانه خویش برد و برین راز هیچ کس جز نوشیروان اطلاع نیافت و چون مردم متفرق شدند خوان سالار تعداد اوانی زر و نقره کرده یک طبق نیافت شاگرد پیشگان را در شکنجه عذاب کشید پادشاه گفت دست ازین بیچارگان بدار که آنکس که طبق را برده باز نخواهد داد و آن کس که دیده نخواهد گفت بعد از یکسال در روز بار عام باز آن سرهنگ بیساط بوس پادشاه رسید چون چشم نوشیروان بروی افتاد او را نزد خود طلبیده در گوش او گفت که وجه پار باتمام رسیده که باز امسال بخدمت آمدی سرهنگ پای نوشیروان بوسیده تمهید معذرت نموده شهریار عادل از جریمه او گذشت و باز بخدمتی که در داشت برگماشت گویند [illegible] تحف و هدایا نزد نوشیروان آمد و طاق ایوان کسری نظر کرده بر حسن بنا و ترصیع و تکلف و رفعت آن عمارت آفرین کرد و بعد از آن باعوجاج میدانی که در پیش ایوان بود در انداخته پرسید که سبب آن چیست که طرح میدان کج افتاده گفتند عدم استوای میدان بسبب آنست که پیرزالی در مقام منزل دارد هر چند پادشاه از وی سؤال و التماس کرد که خانه خود را بفروشد تا آنرا از میان بردارند صحن مستوی گردد مطلقا قبول ننموده شهریار عادل آن زن را بحال خود گذاشته دست تصرف از ملک وی کوتاه کرد رسول گفت که اعوجاج مقرون بعدل به از استقامت مترتب بظلم است اکنون آن وقت آن شد که عنان کمیت خوشخرام بذکر توقیعات و کلمات نوشیروان انعطاف یابد بمنه العصمة و التوفیق راویان اخبار گفته اند که موبدے بعرض کسری رسانید که فلان سپهبد در فلان بیشه بخواب رفته جامهاے او را دزد برده است اکنون اجازت میطلبد که از عقب دزد رود شاید نوشیروان فرمود که ما سپهبدی برای آن میباید که پاسبان لشکر بود چون او خود پاسبانی دیگر احتیاج دارد ما از او بے نیازیم شخصے دیگر رقعه نوشته بعرض شاه رسانید که مال فلان کس از گنج شاه زیاده می باشد نوشیروان بر پشت رقعه توقیع کرد که اگر نه ایشان کسی را بخشش نیست ایشان و غیر ایشان بکار چنین گنج و مال است ده هزار دینار دیگرے بدو نوشت که مردم پادشاه را عیب مینمایند که در خزانه او هیچ گنج نیست زیرا که همه آنرا بذل نموده جواب نوشت که هر مال که در خزانه میآید حق ارباب استحقاق است اگر به ایشان نرسانم آن عیب من باشد شخصے بتو نوشت و معروض داشت که همواره پادشاه با معدودی چند آمد و شد نماید و اعدا منتظر فرصت میباشند مبادا چشم زخمے بذات همایون رسد نوشیروان بر پشت رقعه نوشت که نگاهبان ملک عادل داد است بیت اگر داد هر چند بے کس بود • همه راستی پاسبان بس بود • دیگری نوشته او رسانید که فلان خازن مبلغ سه صد هزار درم تصدق نموده بر پشت مکتوب نگاشت که چون باهل استحقاق رسیده بخرج ما محسوب است آورده اند که وزیری بر مسند فرمان نشسته مراد مردمان مخصّات

و داد و عطیه بان و تمنیدان سید او حکیمی ازدی بر سید که مترجم اسم کرام اعلام گردد که چه چیز پادشاه را بر ایین افعال و اعمال مرضیه راهنمون شد نوشیروان گفت وقتی در ریعان جوانی موصوف شب بالشکار رفته بودم ناگاه دیدم پیاده سنگی انداخت و پای یکی شکست چون گامی چند گذشت اسب او لگدی بر پیاده زد و پای او نیز شکست و از مقدار راه هلاک کرده پای آسیش بسیار و خ رنجش رفته لشکست مدت انصاف گریبان دل من گرفته پیوسته عدل جنگ بر دامن جانم زد و زبان روزگار بزبان حال با من گفت که هر چه بیدادی میکنند مستلزم بیدادان زمان متنبه نشدم و از نادانی او است که فاضل ترین پادشاهان از وزیر و عاقل ترین زنان از شوهر و رهبرترین اسپان از ستبق میمانند تبلاشده هم او گوید که روز باد بر سر اسب خوب و روز باید بر ای شکار و روز باران برای شراب خوردن و روز آفتاب شائسته گه زایندان عمارات باشد مثنوی خواب در روز باد خوش آید و روز سیخ ست عمر نیکوتر بد روز باران شراب لاشاید مبا شتان لطیف هر بیکر ۴ روز صافی گاه نشین ۴ کار با لابعدل پیرون بر ۴ آورده اند که از بیدلان او بغیر مزاحمتی از طرف ملک انصوبان سلطنت نبود چه او دختر اده خاقان چین بود و سار فرزندان از جمله رعیت و سوقیه بود نچون چهل و شش سال از حکومت نوشیروان منقضی شد رضی جان گذار بروی استیلا یافت پدر از نصائح گوش هرمز را گرانبار کرده تاج و تخت را بدو گذاشت قطعه شنیدم که بروقت نزع روان ۴ بهرمز چنین گفت نوشیروان ۴ که خاطر نگهدار و درویش باش ۴ نه در بند آسایش خویش باش ۴ و بعضی از تواریخ چنین مبنی و در وصف آن پادشاه عادل نظر رسیده بود دیدم مقام ثبت افتاد و مثنوی یقین میدان کو بن شاهان کامل مبنیاد کس چو نوشیروان عادل ۴ کریم و عادل و فیاض و فاضل ۴ حکیم و عاقل و بسیار فضل ۴ خوانش قوت جان و فان مغفور ۴ زبانش نور راے و سر قلم ذکر سلطنت هرمز بن نوشیروان چون هرمز بسلطنت فائز رسی و افراشت نوشیروان افسونی سال اولاد و دیگر را اعتبار نکرده او را ولیعهد گردانید و او در اوائل بادمنیع و شریف زندگانی بر وجه احسن میگذرانید امراء و نواب و گماشتگان نوشیروان را بحال خود گذاشته گفت رای قدیر بر تر از بلبود او مردم را به آزار نینداخت قطعه چنین بود تا شد و رکایش راست ۴ هر آن چیز بر یا دشمه شد که خواست ۴ بر آشفتن و خوی بد آوردنش ۴ بیک سو شد از رسم و آیین خویش ۴ اشراف و اعیان را کشتن گرفت و بر رعیت مردم دون همت آنچه خود را مقتضی گردانیده و قضاة را از منصب قضا معزول ساخت و گفت چه معنی دارد که بنده گان برای حکم کنند و آورده اند که در ایام سلطنت خویش که بقولی دوازده سال بود سیزده هزار کس از اشراف و اکابر و علمای عجم را بقتل رسانید لابوم تقیه علماء فارس اندی آزرده خاطر شدند و چون این خبر بسمع دور و نزدیک و ترک و تاجیک رسید ملوک آفاق بقصد هرمز از اطراف در حرکت آمدند از ان جمله قیصر روم با هشتاد هزار کس آهنگ ایران کرده و چون نعمیین رسید داعیه او آن بود که اگر بولایتی که نوشیروان از قیصر گرفته بود و هرمز مضاف نکرده باز گردد و اهل چرسانه و بنده گذشته بوسط ملایت آذربایجان رسیده از مینه را رعایت کرده و عباس احوال و همدان ارزق از عرب کنار نهروان آمده دست بتاراج گشاده و پسر خاقان چین کاما هزار کس از ایران همت بر گماشتن گماشتگان هرمز گماشته بهرات و باد غیس را لشکر گاه ساخت و الیمان نزد هرمز فرستاده امر کرد که چهل و اند هزار کس را و را بما راست سازد که مراد اجیه روم ست هرمز در دمائن از استماع این خبر تحیر و مدهوش شده از قتل اعیان ملک اکابر بپا پوشیان شده بتبدیل راسی و ولایت را حاضر ساخته بزرگان باب با الیشان مشورت نمود یکی از ایشان که اعقل زمان بود گفت ایها الملک دشمن حقیقی پادشاه ترکستان ست که هیچ مدت از مصروف تسخیر ممالک ایران همت فارغ نمیدارد اگر که مدعا آنست که بصلح از مالک او دست کوتاه کند نوشیروان در رشت تصرف خویش آورده بود با نگذاری او مردی ترسا و متدین ست اگر از ملک قدیم و گذری بسلاد محاربه فرود نیاورده باشد رود و اهل حرز و پرس بر سم غارت بولایت ما آمده اند و مالی چند بچنگ آورده اند اگر هرمز آذربایجان را بمینه پیغام کنی که بیت المقدس عسکر جالیقان مشغول آن ملاعنه نباشد تمکن شدن اموال بے آنکه بچنگ جهاد رت نماید تحصیل تمام متوجه بلاد خود گردند هرمز را خاطر برین قرار گرفته به ستوری که آنحضرت بهرمز فرموده بود عمل نمود چون خاطر هرمز از دشمنان خارجه فارغ شد در رفع خاقان باعطاء ارباب تجربه بشورت پیوست درین اثنا یکی از حاضران مجلس عرض داشت که بهرمن باب بر بصحبت تراز دیگران میباشد اما بنابر کهرمن از ملازمت باز مانده و عذر خواسته است هرمز گفت من بدو تراز انیکه میدانم مجهد زمان کسری ماورا از ترکستان با یران آورد اکنون غرض تو از ین سخن چیست آن شخص جواب داد که چون دوش پدر را من شنیده که ملک کسی را می خواهد که بجنگ خاقان فرستد گفت مراد ین باب عذری واجب العرض ست که بایه خود بسمع پادشاه رسانم هرمز این سخن سمع رضا بافته احضار او فرمان داد و او ان امر مخفی را مستلزم نمود پیرگفت دران زمان که کیرا بپادشاه عادل نکوسنگاری و ختم خاقان چه گرکتان فرستاد و خاقان را نسبت با من صنوف احسان و اکرام ارزانی داشت چون بر عضوان رسالت واقف شد زبان داد تا دختران او را بر سن عوضه کنند تا من یکی را نداد نگزیده و بدان آورم بنابر آنکه چه بهانه شاهی خواست که سر بدل او از دی جدا شود و فرمود تا دختران قهرمان را آراسته بر سن فرستادند خود در لباس آراستن دریمان آنها در دمن چون نظر بجانب آن پاکیزه گوهران افتاد و اوصاف بیغانون ظلمی دیده قرعه اختیار بنام وی افتاد خاقون بسیار چند اضطراب نمود فائده نداد و خاقان خزینه نمود تا هر چه طالب آن نیک بخت نظر انداخته از عواقب احوال دختر در ولایت عرب خبر دهد تا هم بدان حیله احتیاط بعرض او رساند که از اوضاع علوی چنین معلوم میشود که این محمد ره را نه شاه عجم بسر گردد تا چه تدبیر کند فرخ چشم نبود از پیر سلطنت بود و منتقل شود یکی از بنان دیگر

متوجه ولایت او گردد واین مولود فرخنده مرد بلند بالا پیشانی بزرگ جعد موی پگوشت روی گندم گون پیوسته ابرو خشک اندام بدشکل با جنگ روی فرستد تا آن منازع ملک را
بکشد ولشکرش را بتاراج برد چون خاقان از مسار فلکی آگاهی یافت دختر را بتعجیل بشاپانه همراه من گوناید تا همراهان رسانیدم و پس سال خورده سخن را به نیکو رسانیده
در مجلس هرمز کار اپدتهی کرده شاه و حاضران ازین صورت تعجبها نمودند چون از پایه سریر اعلا مامور شدند که تفحص وتفتیش ماصدق این مقدمات کلیه پرداخته و بعد از اتمام اعیاد الهوض ملک سانیه
کر شخص موصوف بدین شکل وشمائل بهرام چوبین ست واو یکی از سپهداران وملک زادگان ری بود واز عهد نوشیروان تا زمان هرمز حکومت ولایت ارمینه آذربایجان تعلق باو میداشت
واز سپاهیان عجم بغور شجاعت ومردانگی مشهور ومتمیز بود وبعد از اتفاق اعیان ملک هرمز بهرام را بحرب خاقان چین گسیل کرده شاه نام او را در دفتر فتوت بهرام چوبین بجنگ
ساده شاه وغالب آمدن بهرام وعصیان او ونسبت بولی نعمت وماآل حال هرمز بهرام چوبین راهرمز از اندیشه طلبیده فرمان داد تا لشکر بسرداری
وجنگ ساده شاه رود بهرام دوازده هزار مرد نامی کرا زعدد چهل سالگی تا بنجاه سالگی بودند برگزیده وهر مزرا واقف کرد تا با این سپاه اندک بحرب کسی نپردازد ومرد بهرام جواب داد
که زیان لشکر گران بیشتر از سود اوست ولیسیاری از سرداران سابق را بشمر دکه با دوازده هزار کس بر دشمنان ناهمدرد و سپاه نامعدود غالب آمده اند چون بهرام مراحل ومنازل پیموده
بکنار سان رسید ساده شاه نامه بها و فرستاد و بمال وملک نویدداد ش وبهرام از کفران نعمت استنکاف نموده مهر جنگ قرار یافت و بعد از تعبانین واقع شد نیک
چو به تیر بهرام یام حیات با شاه ترکستان باتمام رسید پس از قتل ساده شاه بیسار و سپاه آماده از مرقد خویش روی به توجه بهرام آورده و جنگهای مردانه کرده عاقبت گوتار گشت و بهرام
بیسار ساده را بقول صاحب غنیه العبدة علیه یاد نیست و پنجاه هزار شتر بار از نقود و اسلحه و اوانی سپهر و نقره و سائر اموال که از لشکر ترکان غنیمت گرفته بود بدا ین فرستاد و هرمز این احوال را
بعظیمه شمرده بهرام را ستایش نمود و الحق جای آن بود و نیز این بخش و نیز مبارز سوار حراجی که با بهرام داشت گفت که اگر او فرستاده گوشی از گاه و بیش نیست و این سخن موثر افتاده هرمز
بغلط و مغز لی نزد بهرام فرستاد و چون انعام پادشاه بسپهسالار رسید غل بر دل گردان و مغز ل را در پیش نهاده سپاه را با دو دار هاو و سوران این صورت را ستکه شمرده با بهرام بیعت کرد
و بمخالفت هرمز بحکمت شدند و بهرام حیلا انگیخته بنام خسرو پرویز که بسر هرمز بود سکه زده باطراف ممالک فرستاد و هرمز بنسبت پرویز بگمان گشت و پرویز نیز از پدر مخالف شده روی
بآذربایجان نهاد و بعد از فرار خسرو پرویز و بلسطام با کرخالان پرویز بود مغبوس گردانیده و الیشان فرصت یافته از نخلان بیرون آمدند و جمعی از لشکریان را با خود متفق
ساخته هرمز را گرفته بتهم جهان بین او را باغ نادیدن مبتلا ساختند و چون این خبر بسمع خسرو پرویز رسید مانند برق و باد بجانب تختگاه نوشیروان شتافت و بهائین در آمده پای بر
سماط دولت نهاد و نیز بقصد غدر خواهی نمود و ظاهر بر ادارت ساخت خویش کرد و هرمز او را مصدق داشته گفت مطلوب آنست که مرا و مرادان طایفه ظلما بستانی و خسرو متعهد شده گفت که آنچه شاه فرماید
بجای خواهد آورد و ان البعد از انکه ناظر خرمن از هم بهرام چوبین فارغ گردد توجه بهرام چوبین بحرب خسرو داشته از هم بپرویز و رفتن او بدیار روم و مراجعت وی و ران
هرز بوم و غالب آمدن شاهزاده بلاد اسلام و دولت چون خبر واسیه همت بر دفع خسرو گماشته بعزم محاربه او متوجه مدائن گشت و خسرو نیز با لشکر اسلام
راسته استقبال نموده برکنار رشط نهروان با هم ملاقات کردند بعد از تقدیم و تختم کمیه گیر رسیان الیشان محاربات دست داد و بنا بر غدر سپاه خسرو از معرکه روی گردان شده بدین سبب
و با شارت واستصواب هرمز عنان عزیمت بجانب روم معطوف گردانیده چون اندک مسافتی قطع کردند و بسطام با گفتند که مصلحت ملک در انست که باز گردیم و خاطر از غدر
هرمز این گردانیم و خسرو چنان گمان کرد الیشان را از ان امر شکر منع نموده مفید نیفتاد و الیشان سر دو مراجعت نموده هرمز را بزه کمان از میان بر داشتند و بعد از ان رو به ماهنه جبل نهاد
زاده چاشتگاه بگنجره رسیده محل شدند در روز شب از بیم لشکر دشمن بسرعت و تعب سیر افتاده بپرسه رسیده فرود آمدند که لحظه آسایش نمایند در بین اثنا از لشکر بهرام پیدا شد که الیشان را
تعاقب نموده بودند و بر کری اندیشیده و جامه های خسرو را ستانده اورا بجانب روم گسیل کرد خود آن شیاب فاخره را که مخصوص ملوک بود پوشیده بیام و بر آمد چون سرهنگان بهرام قرب
جوار رسیده ندویده را بان جامه ها دیده جزم کردند که خسرو است بر گردویز فرود آمدند پویه از بام بزیر آمده جامه های خود را پوشیده باز بام رفته ندا کرد که امیر لشکر یما یکه با او تعجب دارم بهرام
سیاوشان پیش آمده همه را نشناخته و پندویه با او گفت که ملک تراسلام میگوید و التماس مینماید که امروز ناوقت غروب او را مهلت دهی چه او سه روز است که لحظه یاسوده بهرام سیاوشان جواب
کرد ان بنده قدیم و المخلص شاه را بمدول داشتم و در تا هنگام شاه در بین دو گذاشتم و چون وقت وعده خویش رسید باز نپذیرد به بهرام آمده با بهرام گفت که پرویز سپرغا یکه ما بمن نکوئی کرد ای
دیگ بدزدی مراصلت داد ی اکنون مطلوب آنست که امشب دیگر الان دهی تا عالی الصباح باو قصد شتاب و بهرام این التماس را نپذیرفتن کرده فرمود که سپاه تا صباح باس داشتند چون
صبح دمید بهرام با لشکر سوار شده پندویه را آواز داد که وقت بیرون آمدن ست و پندویه تعلیل نمود و بهرام اضطراب میکرد تا آفتاب بلند گشت پندویه از در بیرون آمد و حیله خود را با بهرام گفت
مجموع لشکر از این خبر متحیر و مدهوش گشتند و بهرام سیاوشان پندویه را پیش بهرام چوبین برده صورت حال با نمود و بهرام چوبین او را بند کرده به بهرام سیاوشان سپرد و متعول ست که چون
خسرو پرویز از دیر بیرون آمد بر جناح استعجال بجانب روم روان شد و در راه بکنائه الیاس بن قبیصه طائی فرود آمد با یاس او را بر زاد و را حله و نموده و بدو داده اصناف مروت بتقدیم رسانید

وخسرو بعد از طی مسافت وخلاص از مس آفت جار الملک قیصر رفته بملاقات او فائز گشت وقیصر مقدم خسرو را معزز داشته صد ترک بچهٔ ماه روی وبیست کنیزک از بنات ملوک که برسم اسیری غارت
آورده بودند با کاکلی زر وصد عدد گوهر گران بها ودو هزار دینار زر سرخ ویک خوان طلا که آنرا مرصع کرده بودند ودر وسط آن جامی از جزع مملو از یاقوت ولعل وسائر جواهر نهاده وهزار جامهٔ دیبای
زربفت واصناف تنسوقات دیگر برسم هدیه پیش او گذرانید ومیان خسرو ومریم دختر قیصر عقد زن وشوهری منعقد گشت وبعد از یک ماه که خسرو در روم مقیم بود قیصر پسر خود بناطوس نام را با هفتاد هزار کس
وبقولی با صد هزار مرد وده شخص که هر یک از ایشان با هزاران مبارز محارب مقاتله نمودی فرمان فرمود که در رکاب او متوجه اعدا گرد عدو پرویز باشند تا خصمی تمام از ولایت روم بآذربایجان آمدند وبندویه
که از حبس بهرام گریخته بود در ولایت آذربایجان بسر میبرد با جمعی کثیر بخسرو پیوست وبهرام از استماع این اخبار بی آرام گشته از مدائن با لشکری کینه گذار بیرون آمده روی بپرویز نهاد وچون
مسافت میان هر دو لشکر نزدیک شد ومهم بتسویهٔ صفوف انجامید سه ترک دلاور از سپاه بهرام بیرون آمده در میان میدان بایستادند وپرویز را بمبارزت خواندند گفتند که بیرون آی تا یک
یک با تو میدان داری کنیم وپرویز عازم جنگ ایشان شد هر چند بناطوس منع کرد مقبول نیفتاد وآن ترکان پرخاش جوی یک یک در مقابل پرویز آمده بتیغ وی کشته شدند واهل عجم
وروم از جلادت شاه تعجب نموده وبروی آفرین خوانده همه پیاده گشتند ولب ادب زمین را بوسیدند وپسر قیصر بناطوس نیز درین باب با ایشان موافقت نموده از اسب پیاده گشت ورکاب
پرویز را بوسه داد واز آن ده شخص مذکور که هر یک از ایشان را هزار مرد گفتندی یکی گفت ای ملک ترا این همه دلیری از سرهنگ خویش چرا گریختی وخسرو ازین سخن مشوش شده در جواب
هیچ نگفت واین هزار مرد از پرویز پرسید که بهرام کدام است که من با او داعیهٔ مقاتله دارم وبهرام در پیش صف بر اسب ابلق سوار استاده بود پرویز او را به بهرام نشان داد وهزار مرد در برابر بهرام آمده
بقتال وجدال مشغول شدند وعاقبت بهرام بر فرق هزار مرد تیغی زد که اثر ضرب آن تا قربوس زین رسید خسرو بقهقهه خندید رومیان ازین حرکت غمناک گشته از سبب آن پرسیدند پرویز
جواب داد که او مرا سرزنش کرد که از سرهنگ خود گریختی وخسرو فرمود تا هزار مرد را با دو نیمه بسته خشک کرده از جنگ گاه بردند وکیفیت واقعه را معروض قیصر گردانیدند بالجمله چون شب شد جمعی کثیر از لشکر بهرام
که پیش از آن در ظل عاطفت هرمز بسر می بردند حق نان ونمک رعایت کرده بعسکر خسرو آمدند وبهرام منهزم شده تا ترکستان در هیچ جا قرار نگرفت وبملازمت خاقان اشتغال نمود وچون در باب
شجاعت امور عجیبه از وی ظهور یافت وآثار مردی او روز بروز بر خاقان ظاهرتر شده بمناصب ارجمند رسید عاقبت بتحریک پرویز خاتون خاقان بمکر وخدیعت آن پهلوان مرد را بقتل آورد
وخاقان از غصهٔ این قصه خاتون خود را طلاق داد ذکر سلطنت خسرو پرویز در کامل التواریخ از معنی لفظ پرویز بمظفر تعبیر نموده است اما صاحب مفاتیح العلوم خسرو پرویز را بملک عزیز تعبیر کرده او در میان
ملوک عجم بهیبت وسیاست واصابت رای ومتانت عزم وکثرت جنود وبسیاری خزائن ومعموری ممالک وامن مسالک ونفاذ قول وثبات عزم منفرد وممتاز بود وچون پس از بهرام ظفر یافته بر تخت سلطنت نشست رومیان را
باموال متکاثره که محاسب وهم بسر حد عد واحصار آن نتواند رسید باز گردانید وبهر شرطی که در حین وداع قیصر متقبل شده وفا نموده بضبط ممالک ومسالک پرداخت وسپاه ورعیت را بلطف
واحسان وبه امتنان نوید داد ووصیت پدر را نگاه نداشته خالان خود بندویه وبسطام را از میان برداشت وچون چهارده سال از سلطنت او گذشت رومیان با قیصر غدر کرده او را با پسرش
بناطوس کشتند وپسر دیگرش پناه بخسرو آورده پرویز سه کس از سرداران رفیع مقدار را با لشکری خونخوار در ملازمت قیصرزاده بروم وشام فرستاد وعجم ببلاد شام در آمده فلسطین وبیت المقدس
را وهر که در بیت المقدس بود از نصاری وغیرهم همه را اسیر کردند وصلیب را که در تابوتی زرین نهاده بزیر زمین دفن کرده بودند گرفته نزد خسرو فرستادند وهمچنین در شهر اسکندریه وبلاد نوبه تسلط
یافتند وتا نواحی قسطنطنیه رفته ودر ولایت روم خرابی بسیار از لشکر عجم سمت ظهور یافت وایرانیان هر چند جهد نمودند رومیان پسر قیصر را که او شاهزادهٔ کامل عاقل بود وصاحب تدبیر اطاعت
ننمودند بیت بخت ودولت بکاردانی نیست + جز بتائید آسمانی نیست + آورده اند که رومیان شخصی را هرقل نام بر خود حاکم ووالی گردانیده بودند واو پادشاهی عادل وخداترس بود
چون دید که خرابی عجم در ملک روم از قتل وغارت شیوع یافت دست در دامن تضرع وابتهال زده پناه بخدا برد واز حضرت مالک الملک خلاص رومیان را مسألت نمود وتیر دعای وی
بهدف اجابت رسیده چند شب متوالی در واقعه دید که خسرو را بزنجیری در گردن نزد وی می آورند شخصی در منام باوی گفت که بجهت پرویز بشتاب که ظفر ونصرت ترا خواهد بود وهرقل باستظهار
رؤیای صادقه لشکر را جمع کرده از قسطنطنیه بنصیبین آمد وخسرو یکی از سپهسالاران را با دوازده هزار مرد بجنگ قیصر فرستاد وهرقل بمحاربهٔ عجم شتافته شش هزار لشکر را با سرداران پرویز بقتل
رسانید قال الله تعالی الم غلبت الروم فی ادنی الارض وهم من بعد غلبهم سیغلبون فی بضع سنین الآیة وسبب نزول این آیه وشرح بعضی از حالات خسرو وهرقل در مجلد دوم مذکور
خواهد گشت ان شاء الله العزیز ذکر چیزهای بابهائی که خسرو پرویز داشت وبدان اسباب از ملوک عجم وغیرهم ممتاز بود مورخان گفته اند که پرویز را تختی بود که
آنرا طاقدیس گفتندی در نهایت ارتفاع ودر آن تخت هر روز صد وبیست استاد که هر استادی سی شاگرد داشت مدت دو سال بی تعطیل کار کردند وصد وچهل هزار سیخ نقره داشت
که هر سیخی از صد مثقال تا هشت مثقال وبچند قسم منقسم بود که در هر فصل بر طرفی از اطراف آن می نشست وآنرا بگوهرهای قیمتی مرصع ساخته بودند ویک هزار گوی زرین هر گوی پانصد مثقال
از آن آویخته وصورت دوازده برج وهفت کوکب را با اعمال ساعات وغیر ذلک بر آن مرتب ومصور ساخته وسی هزار زین مرصع وصد گنج داشت وهر یکی از آن موسوم باسمی ویکی از آنها را
گنج باد آورده میگفتند وسبب تسمیه آن بود که پادشاه روم بنابر مصلحت ملک نفائس اموال خود را در هزار کشتی بار کرده بموضعی حصین میفرستاد وباد آن کشتیها را رانده بسرحدی که در تصرف

گماشتگان پرویز بود آمد و ایشان متصرف شدند دیگر شبستان او دوازده هزار کنیزک ماه روی عنبر موی بودند دیگر اردو و بست فیل داشت صد مقدار سی طلاء دست افشار داشت که بی عمل آتش هر چیز سوختندی از سندان بساختند پنجاه هزار اسب و طویله او چهل خورندی و دوازده هزار شتر بارخانه خاصه او را میکشید و اسب شبدیز که بر او بیشی میگرفت مشهور و معروف است گویند همچون باد میکیسا ماشت که در همه آفاق قریب با آنها نستان نبیاوند و چندانی انا سباب سخت او در تواریخ بنظر رسیده که طبع سلیم از قبول آن امتناع مینماید از جمله سائر مخصوصات او در نکر شیرین اختصار میرود و بعضی از کتب تواریخ مذکور ست که شیرین دختری بود کرد سپاه حال خدمت یکی از اکابر فرس میکرد و دختر در عنایت جوانی گاه گاه بخانه آن بزرگ میرسید و با شیرین مزاح و ملاعبه میکرد و صاحب خانه شیرین بدان اختلاط خسرو منع میفرمود و شیرین متمنع می گشت نادر وزی خسرو آگاه شود و فرمان دهد تا آن جوان را بدرخانه بآن حال الملاء یا نفته و رعضب شده یکی از ملازمان خویش را گفت که او دختر را ببرد و آب فرات انداز و چون آن شخص او را ببرد آب رساند شیرین تضرع بسیار نمود که آن شخص گفت من نتوانم که با دل مخالفت کنم اما تدبیر سوء مضمر آنگفتم که ببروان توانی آمد شیرین رفت و آب افگنده باز گشت و شیرین از آب بیرون آمده بجدمت رسانید که دران نزدیکی بود رفته گفت من خود را بخدای تخشیده ام و اکنون آمده ام که خدمت تو کنم در پهلوان او را قبول نموده شیرین مرتها با و بسر برده و آوان سلطنت پرویز نوبه از شکاریان و پهلوان دیده سگینه شیرین آن جماعت را دیده اند که چون بخدمت ملک رسی عرضه داشت که شیرین کنیزک تو در فلان دیر ست و این انگشتری را بنشانی نزد او ببر آن شخص خبر شیرین را بخسرو رسانیده پرویز اتربیت کرده دو خواجه سرایان و کنیزکان را فرستاد تا شیرین را بگشتند تمام در محفه بدان آوردند این سخن مخالفت شاه نیامد طبع ست گویند که صاحب حسن و جمال باید که جهل چیز داشته باشد تا حسن او کمال بود و دران زمان بغیر از شیرین کسی جامع این اشیا نبود آورده اند که بعد از قتل خسرو پسرش شیرویه شیرین طمع کرده چون الحاح او در مطاوعت از حد گذشت بهانه از شیرویه التماس نمود که دو هفته پرویز را باز گردند آنگاه بدانجا رفته زهر قاتل خورد و فی الحال درگذشت و گر نهایت حال خسرو پرویز را خواهیم حیات بحث چنانکه علامت دولت برگشتگان باشد عداوت پسندیده او خود را بصفات ذمیمه مبدل ساخت تا مدت حضرت رسالت را صلعم چنانکه بعد از ین بتوفیق الهی مسطور خواهد شد پاره کرد و چهل کنیز از لشکریان را که انها زهم یافته زهد و روم بهائن آمده بودند در زندان کرد و اسباب قوی بر طبیعتش غالب گشت و بنا بر آن از نهان شنیده بود که عنقریب از صلب یکی از پسران او فرزندی متولد شود که ملک از دو بیگانگان انتقال یابد پسران را در سرای باز داشته از اختلاط صاحبت منسوان منع مفرمود و از امتزاج و مباشرت زنان محفوظ میداشت دنی پنداشت که پدر بر تخت خواهد نشست و ذکر سلطنت شیرویه چون شیرویه پرسر خدا نشست اعیان ملک معروض او گردانیدند که پرویز از ارتکاب امری چنین ناشایست کناره صادر گشت از شغل سلطنت معزول گردانیدیم اکنون مصلحت همه در آنست که او را از زندان بردارید و اگر دین باب تا خیری دست دهد آخر سر را از بیخ بر کنند و چون جراحتهای خسرو را ارکان دولت بشفا نمازیر خوان او در گذشت و رسول شیرویه نزد پرویز رفته اعتراضات را بعرض رسانید و جراحتهای صحت باز آمد و هیچ فائده بران مترتب نگشت چاره را در اخراف بر سر حرب خود دیدند تا خسرو کشته شد تفصیل این اجمال آنکه علمای عجم متعاقب بیارگاه شیرویه آمده سخن اول را کابر ابواب قتل پدر گفته بودند عاده که فرزند شاهزاده تفصیل پدر فرمان داده هر کس را می گفت ساباشران امر شود اتمناع می نمود عاقبت شیرویه مردان شاه را که پدرش بی تیغ ظلم خسرو کشته شده بود شارت کرد که بقصاص پدر پرویز را بقتل رسانند پسر مردان شاه بمجلس خسرو شتافته پادشاه با و گفت که من پدر ترا بے جهانتے کشته ام و هر که قاتل پدر خود را بکشد ولم زاده است آنگاه پسر مردان شاه کار شاه را تمام ساخته صورت حادثه را معروض شیرویه گردانیدند شاهزاده روے دموے خود آرائیده و جزع و زاری کرده با اکابر و اشراف رغب تاویت رفته بتدفین خسرو قیام نمود و چون از سر قبر باز گشت فرمان داد تا پسر مردان شاه را بقتل رسانیدند و گفت هر که کشنده پدر را نکشد هر آینه زاده است بعد از ان دی استمالت علما کرده سیاتی معدلت و احسان را استکمال و ادا با بدایت اقبال پانزده برادر خود را که همه با دانش و فرهنگ بودند بسیمی فیروزی بر ایران بر داشت و در ین اشنا مرض طاعون در میان عجم شیوع یافته تخمیناً نصد هزار انسان بسر حد عدم رفته منقول ست که در روز دوم از قتل اولاد کسری پوران دخت دآزرمی دخت خواهران شیرویه باو گفتند که بس ملک خواهان داشت که پدر و برادران را کشتی لامحاله خداوند انعام ایشان از تو خواهد کشید شیرویه این سخن شنیده بگریست و تاج بر زمین زده ملول و محزون گشت عاقبت بملک مهلک بدے استیلا یافته در ششم ماه از حکومت دے به پدر و برادران ملحق شد ذکر سلطنت اردشیر بن شیرویه شیرویه در هفت سالگی بر تخت بجای پدر نشست

یکی از اکابر عجم که شهریار نام داشت وضبط سرحد باو مفوض بود دانا قران و امثال بهزمیه شوکت اختصاص داشت این خبر را شنیده و خشم شد که بی مشورت او چرا لشکر بر ولایت پادشاه کرده اند لاجرم با لشکری آماده و ذخیره از میان برداشت و جمعی کثیر از متعینان را بهانهٔ آنکه در ضلع و قتل خسرو سعی نموده اند از پای در آورده چون از نسل خسرو پرویز قاهر خود و خود بخت جانبانی نشست زمان حکومت او و ذخیره مختلف فیه است در نزاة الذهب پنج ماه گفته است این اردشیر و کامل التواریخ آورده که کان ملکه سنة* اشهر و الله اعلم عند الله ذکر سلطنت شهریار او را در ایران و شهریار نیز گویند و در شاهنامه ازو بگذار تعبیر کرده اند بالجمله چون مستقل گشت سپاه ایران این صورت که پیش گذشت بر همت بسته روی بزمین نهند نگ داشتند بنابرین سه برادر لشکریان اصطخر بر قتل او اتفاق نموده در حین سواری به نیزه از پشت زمین برزمینش بانداختند مدت سلطنت او بقولی چهل روز و بروایتی بست روز اما ابو ضبیحهٔ دینوری گوید که چون یک سال از سلطنت شهریار بگذشت بعجم آمد که شخصی که از دودمان سلطنت نباشد بر ایشان حکومت کند لاجرم بروی هجوم کرده بقتلش آوردند و جوان شیرین بروز بر اکراز دمه خواهر بهرام چوبین متولد شده بود بر تخت بنشاندند بعد از یک سال که جوان شیرین فوت شد امر سلطنت بپوران دخت مفوض گشت ذکر بادشاهی پوران دخت بنت خسرو پرویز و ذخیره عاقلا بود و بتمهید بساط معدلت و نصفت نمود جسر یاد و بلیها را عمارت کرد و بکی از کشتگان شهریار را وزارت داد و خشیة الصلیب را گرد زمان خسرو از سر آورده بود بدر قیصر فرستاده پیغام داد که متعلقان شهریار را که در ان ولایت باشند بقتل آرند و قیصر از فرستادن خشیة الصلیب شاکر و ممنون شده و مقام محبت برآمد و پوران دخت جمعی را که در ان ولایت در خون برادر انش سعی نموده بودند بقتل رسانید بعد از یکسال و چهار ماه که حکومت کرد و آخرت شتافت و در گزیده گوید که پورانی منسوب باو ست ذکر سلطنت چشمیده بعضی گفته اند که از نبی اعمام پدر پرویز بود و ملازم پوران دخت و نیز نام داشت و چشمیده لقب او بود سرے بسیار بزرگ داشت چون تاج بر سرش نهادند گفت این تاج نهایت تنگ ست عقلا را اشراف نقصان گرفتند و گفتند مدت پادشاهی او اندک خواهد بود و این اخیر گویندگان ملک قلیل من الشهور فتقلد الجند لا انهم اگر در اسیرته دو بعضی تواریخ منظر سیده که چون آن لفظ بر زبانش جریان یافت اعیان مملکت گفتند که این سزاوار پادشاهی نیست چه لفظ تنگ و رجاحت حال از و ضد است پادشاه را جرم تاج شاهی را از سر او برداشته بر زن دیگرے نهاده اند و در تاریخ حافظ ابرو مسطور ست که بعد از چشمیده خسرو بن قباد بن فیروز بادشاه شد این قول مخالف روایت جمهور مورخین مینماید چه در اکثر تواریخ بعد از ذکر چشمیده آزرمی دخت مذکور ست ذکر پادشاهی آزرمی دخت بنت خسرو پرویز وے از عقلای زنان و جمیل ترین نسوان بود بسیار خویش استیلاء نموده در وزارت خود بهیچ کس نداد و در ایام دولت او فرخ زاد کاه از زمان سلطنت خسرو تا آن عهد امارت خراسان با او بود پسر خود رستم را بخلافت نصب کرده بدان توجه نمود چون این خبر بگوش فرخ زاد رسید بفرستادن آزرمی دخت پیغام داد که پادشاهان را شوهر کردن عیب باشد اگر سپهبد را محبت با حداث دست بدایه که او غلام دلی ناشیم که از تیر طالب او بیم دارد امیر جوبین را گفت که بر گاه فرخ زاد بگو تنگ آید مرا خبر کن و چون وعدهٔ وصل نزدیک شد فرخ زاد بحمام رفته بدان امصفا کرده معاودت مفرح یاقوتی که انواع ادویه بابسیه بدان منضم یافته بود تناول کرده بافرح و سرور در شب مقرر بوعده گاه شتافت امیر جوبین از آمدن آن خون گرفته لکد ما آگاهی داد آزرمی دخت فرمود تا سر آن شهوت پرست را بر گرفته تنش را برد و قصر انداختند چون امرا و اعیان سپاه این صورت را مشاهده نمودند در حیرت افتادند و از امیر جوبین پرسیدند که موجب این سیاست چه بود گفت تا سزاوار کشتن مفند لکه تقتل او فران نداد آنگاه مجموع را معلوم شد که جوبین اسیر خراسان چه بوده است در ستم پرستش از استماع این خبر آشفته شده لشکر بدان کشیده و بر آزرمی دخت استیلا یافته او را هلاک ساخت ذکر پادشاهی کسری ابن ارو شیرویه تاریخ حافظ ابرو مسطور ست که بعد از قصهٔ آزرمی دخت عجم تفحص شخصے مینمودند که او را بنای ملوک باشد شنیدند که در اهواز شخصے ست کسری نام از زمان اردشیر بابک آن بجاز را آورده و بر تخت نشاندند چون از مدبر ملک عاجز بود سپاه از وے نا امید گشته آن بے گناه را کشتند ذکر سلطنت فرخ زاد بن خسرو بعد از قتل کسری عجم تفتیش حال شاهزادگان مشغول گشتند معلوم شد که یکے از اولاد پرویز که از توهم شیرویه فرار کرده بود در تصیبین ست عجم این را سبب دولت خود دانسته او را بدان آورده بپادشاهی نشانیدند فرخ زاد چون بر تخت نشست مردم را بعد از تودد داد و خلائق امیدوار گشته چون گیاه از سلطنت او بگذشت بے گناهان از سر ے جان گذاشتند و بداد و دان سبب در گذشت ذکر سلطنت یزدجرد بن شهریار دوران آوان که خسرو پرویز پسران خود را در سرائے بازداشته نمی گذاشت که از صحبت زنان منع میکرد چنانچه شمه از ان سخن ذکر یافت شهریار بن خسرو شصے را نزد شیرین فرستاد و او را استیلاے شهوت تظلم نمود و بے کی از بنات اشراف را کبوا سطه جویه بنا گروی جان داده بود در لباس ذکور بهمان حجرات گردان نزد شهریار فرستاد شهریار با وی صحبت کرد آن عورت بیزدجرد حامله گشت چهار ده ضع حمل آن کودک دوهم باه شاه نسبتوانایافت تا پنج سال شد روزے جشن خسرو پرویز افتاد و پسید این چه پرسش ست گفتند پسر شهریار ست چون بخبان گفته بودند که آخر باد شاهان نبی ساسان کرملک از او فتقل به بگانگان شود برتن خویش بچشید و ذکر خسرو فرمود تا یزدجرد را بزنجیر گران نهاده آن عیب را بر زانوے آن وی به خواست نا او را سیاست کند شیرین مانع آمده خسرو گفت که این شوم را از قصر بیرون برند تا دیگر ان نظر من پرویز نیفتد شیرین اورا البرانے

از اطراف ولایت گسیل کرد تا از سخطه بروبحار مین گشت چون اهل اسلام بر صدود مملکت عجم غالب آمده فرخ زاد بشهرستان عدم رفت اعیان ملک یزدجرد را از اصطخر بدر آورده تاج شاهی برفرق او نهاده و بعد سلطنت او میان عرب و عجم محاربات بسیار واقع شد تا آنکه امر مسلمانان روی توجه بدر آئن آورده یزدجرد از نهیب تیغ سعد قاص بجانب خراسان رفت و از آنجا بخراسان رفت و اعلام کفر نگونسار گشته رایات اسلام ارتفاع یافت و تمامی حال یزدجرد در اثنای قضایای خلفای راشدین رضوان الله علیهم اجمعین در دفتر دوم بسمت گزارش خواهد پذیرفت انشاء الله تعالی برضمایر ارباب بصایر مخفی نماند که سبب ترکیب این حروف و ترتیب این کلمات و موجب اتمام این دفتر و انتظام این مجلد که مشتمل قضایای امم و محتوی بر وقایع سلاطین و حکماست بعد از ارادت الهی و عنایت پادشاهی توجه ضمیر منیر دولتمندی ست که در سر آوجه از سلوک منهج حق را التزام نموده و در شدت و رخاء از اختیار مسلک باطل اجتناب نموده و در اعوام معالم دین و ترویج شرع متین غایت سعی را بذل داشته و در قمع اشرار و فجار دقیقه از اهتمام مرعی نگذاشته ابواب فتوت بر روی عالمیان گشاده از حریم عدل و احسان و افضال شریعت خوشگوار بمذاق خاص و عام رسانیده و رایات ارباب علم و دانش را بر مفارق اصحاب فضل بفتح و فیروزی افراخته همای هر یک از این دو طائفه را حسب الاوساخته از پرتو خورشید عاطفتش شب فارغ بر فرق بر خورد و شمع فنا مبدل گشته و از نیض سحاب کرمش مشک خشک سال حرمان و نیاز بنشست بهذیت نهاده الحمد لله علی آلائه و الشکر علی نعمائه که بنا بر فور عنایت او در دیار خراسان عموماً و دار السلطنت هرات خصوصاً با وجود علماء اعلام و فضلاء کرام مزین گشته ذات عدیم المثالش از جمیع فنون و صنوف علوم به نصیب اکمل محظوظ و بهره ور آمده و بر هر مخطط که نقلاً از فواضل نقلی در میان آید فاضل روزگار از طبع وقاد و ش استفاده مسائل و تنبیه نماید و در هر انجمنی که از مباحث حکمی رود بحکمای عالی مقدار ذهن و قاد و ش استفاده معارف یقینیه نماید سینه اش محل ودیعت کنوز حقائق و صحیفه قلب سلیمش مهبط رموز دقائق هوالا بالاعدل الحاکم هادی المعالی الامور ولجلو الهم بانی المبانی المعدلة والانصاف بادم نواعد النظرة والاعتساف مقرب الحضرة سالما فی ظله الوارف المؤید بالعناءة الربانیة الموفق الدولة والخلافة الالهیة الذی اشتهر بالعدل و الانصاف و اعتلا بالعلم و الکرم نظام الملة الزاهرة و المشرعة الباهرة امیر علی شیر اعلی الله تعالی شانه و خلد زمان المجد و العلی بدوام ایاما سعد و آناء جاوده و افنی و رزق صادق کرستفیدان مجلس علی زادهم الله تعالی فضلا و کلمة الانسان مرکب من المسهود و النسیان راملا مخطط موده در اصلاح نظائر که بنیذ کر شیوه خطا کان لم یکن کشنده ذیل عفو و اغماض بر آنند و بعد از بن شروع در تسمیم دوم از کتاب و فصل از حکایات حضرت رسول و آل و اصحاب آن جناب صلی الله علیه و آله و اصحابه با سوانح وقت از فیض روانی مأمول ست و حسن قبول خاط قدسی حضرت سلطانی مسئول انه علی ما یشاء قدیر و بالاجابة جدیر و السلام علی من اتبع الهدی

خاتمة الطبع جلد اول

الحمد لله که جلد اول از جمله هفت جلد کتاب نایاب تاریخ روضة الصفا که مشتمل بهشت بهدایع اخبار و غرائب آثار تالیف مولانا خاوند شاه هروی رحمه الله العلی بساه مئی سنه ۱۲۷۰ هـ مطابق ماه رمضان المبارک سنه ۱۲۷۱ هـ بار سوم در مطبع منشی نول کشور واقع شهر لکهنؤ الطباع یافت

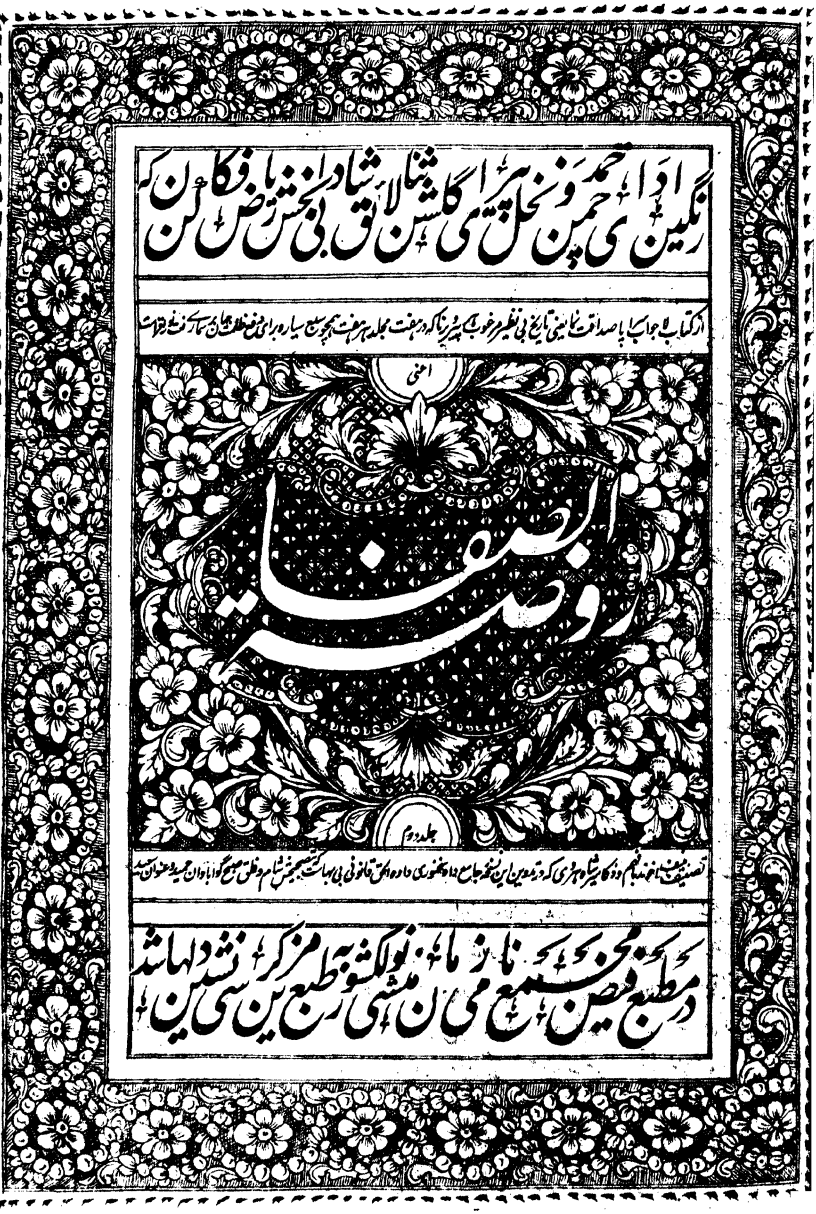
ادای حمد چمن پیرای گلشن ثنا لایق شاد بخش روض فکاری که
از کتاب لاجواب یا صداقت نما یعنی تاریخ بی نظیر مرغوب پیرنا که در هفت مجلد هر هفت مجموع سبع سیاره برای مرض طلبان سیاحت آرای
اعنی
روضة الصفا
جلد دوم
تصنیف بیمثل انجم دانش فهیم دوربین هنرمندی که در دیدن این نسخه جامع دانشوری ماهر و افق قانونی بی بهاست حسب جبر شام وفق موضع گوا باوان حمید مخلصان است
در مطبع فیض مجمع میمنت نوا لکشور بمطبع مین سی نشین دلهاشد

جلد دوم روضة الصفا

بسم الله الرحمن الرحیم

عنوان این صحیفهٔ مرادات و فهرست مجموعهٔ سعادات مبنی از حکایات ناقلان سیر عظام سلف و مبنی از روایات ناقلان خبر کرام خلف حمد و ثنای واجب الوجودیست که هستی جمیع
موجودات پرتوی از مقتضای جود و احسان اوست فایض الجودی که خلعت مجموع مخلوقات خلعتی از خزانهٔ تربیت و امتنان اوست دانائی که علم قدیمش محیط سطور دوائر افلاک و میان مرکز خاک
آمد توانائی که خامهٔ تقدیرش نقش مفردات و مرکبات را بترکیب دو حرف از فضاخانهٔ غیب بعرصهٔ شهود آورد و رحیمی که نزول آیهٔ نحن نقص علیک احسن القصص جهت انشراح صدر سرخیل مقربان درگاه
نشانهٔ ایست از وفور مرحمتش کریمی که مضمون کریمهٔ والذین جاهدوا فینا در اعلاء شان مجاهدان سبیل الله نمونه ایست از کمال مکرمتش صانعی که تیغ زبان را بصیقل توفیق انجلا داد کریکار گزاری
در میدان بیان قطع دعوی مدعیان و انکار منکران آیات بینات نماید مبدعی که جواد خوش خرام قلم را بابداع قوت جولان سرافراز گردانید که بمدد سیاهی آن در مضمار فصاحت عنان عزیمت
بتحریر مبدعات ضمیر معطوف سازد و قادری که از محض لطف پردهٔ رقیق عنکبوتی را که از برگ گل لطیف ترست در دیدهٔ سنگدلان شدید الخصومه نمودار سد سکندر ساخته تا نخچیر
مراد در چمن حمایتش معتکفان تنگ فضای غار ثور شگفت قاهری که از شرارهٔ عنف شمشیر مصقول غازیان که چهره نمای پیکر نصرت و ظفر است سر گردنکشان عرب و عجم را باندک مدتی در پای
مذلت و هوان انداخت و دود دمار از دودمان مخالفان ملت حنیف باوج فلک اثیر رسانید یفعل الله ما یشاء و یحکم ما یرید و گلدستهٔ تحیات طیبات که از نسایم انفاس مشام خرد و فهم
و دماغ عقل عبیرآمیز گردد نثار طینت اقدس و تربت مقدس و مشهد عطرسای و مرقد قدس آسای دوحهٔ چمن نبوت و گلبن گلشن محبت مقصود ایجاد قاطنان قبهٔ خضرا و مقصد تکوین
ساکنان خطهٔ غبرا صفوهٔ امکان و محرم خلوت سرای لامکان خیر البشر و شفیع یوم المحشر احمد مرسل که وجود خاک اوست هر دو جهان بستهٔ فتراک اوست صلی الله علیه و علی عترته
و اصحابه و عشیرته و احبابه ما دام ضیاء النیران و تجدد الملوان و سلم علیهم تسلیما و انعاما مبارکا کثیرا اما بعد چنین گوید اضعف عباد الله محمد خاوندشاه بلغه الله الی ماتمناه و جعل عقباه
خیرا من دنیاه که بر ضمیر فیاض غواصان جواهر اخبار پوشیده نماناد که اگرچه مخبران متقدمین و متاخرین در تحریر سیر آثار سید المرسلین و ترتیب مغازی و اطوار خلفای راشدین مصنفات
ساخته و مجلدات پرداخته اما هر چند پیکر دلکش موزون در لباس پاکیزه متعدد جلوه گر آید نور باصره را از مشاهدهٔ آن قوتی دیگر افزاید و مع ذلک اشارتی از مجلس اعلی موقف
اسنی نیرین بایست ظهور یافت چنانچه در دیباچهٔ کتاب ثبت افتاد لاجرم بعد از فراغ از مقالهٔ اولی در شرح مجملی از سیر حضرت مصطفی و ذکر شمه‌ای از مناقب ائمه هدی علیهم

من الصلوات اتمها همت قاصر را بتالیف مجلدی مقصور گردانیده که حکایات صفوا تش غمزدای خاطر اہل ملال و روایات حضرتش آیاتش نزہت افزای
اہل طالبان اسباب کمال ست بلغتے خلائق و عبارتے رائق کہ در بادی الرائے روے نمود قناعت کردہ است ۵ آن کس کہ زشہر آشنائی ست ۵ داند کہ متاع ما کجائیست
و عمدہ مجلی عنایات معانی و الفاظش کہ شرف افزائیست بنام نامی و القاب گرامی امیر عالی ہمت معالی منقبت عطارد فطرت مشتری ماہیت مظہر آیات رحمت الٰہی
و مخصوص بلنیات حضرت پادشاہی سالک مسالک ہدایت و رشاد ناسک مناسک خیار و عباد رافع آیات معدلت و احسان ناصب علامات مرحمت و امتنان
مقرب حضرت سلطانی ممزز بسلطنت سلیمان مکانے مستقدم اصحاب قلم و ارباب تمیز نظام الدولہ والدین امیر علی شیر بن اللہ تعالے زمان عدالتہ الی یوم القیمۃ بمحمد النبی
و آلہ و عترتہ الطاہرین و بآنا شرع فی الامر الموعود ہو الکافل لقبول المطلوب و المقصود گفتار در نسب حضرت رسولؐ بر سبیل اجمال و تفصیل صلی اللہ
علیہ و آلہ امالی سوا السبیل و ہو محمد بن عبد اللہ بن عبد المطلب بن ہاشم بن عبد مناف بن قصی بن کلاب بن لوی بن غالب بن فہر بن مالک بن نضر بن کنانہ
بن مدرکہ بن الیاس بن نضر بن عدنان نسب عالی حضرت سید کائنات علیہ افضل الصلوات تا بعدنان متفق علیہ است و ما فوق آن مختلف فیہ و باوجود کثرت اختلاف جمہور
علماء متفق اند کہ منتہی تن از ابنیاء سہ رسل اسمعیل و ابراہیم ہود و نوح و ادریس و شیث علیہم السلام و سلسلۂ آبائے حضرت خاتم با بوالبشر آدم منتظم اند و زبان بیان بنگر
احوال ہر یکے از آنہا بلکہ سائر پیغمبران بحسب تقتضاء ردفتر اول پرداختہ آمد و اکنون بنا بر رعایت ادب خاتمیت شخصے از اہالی حالات بعضے از آباء و اجداد آنحضرت کہ تعداد کردہ
اشتہارے نماید و منہا العصمۃ و الاعانۃ و التوفیق و گر اصول خاندان نبوت و اعیان و دودمان مروت اصل خاندان نبوت بطریق اجمال این بود کہ گذشت با تفصیل
مناقب و مآثر ایشان آنست کہ والد نجستہ آثار نخستہ اطوار محمد رسول اللہ علیہ التحیۃ انتہا عبد اللہ است او بکمال حسب جمال نسب لطف و حسن کردار و مکارم اخلاق و محامد اعمال
و شمائل مطبوع و محرکات موزون از جوانان قریش مستثنے و ممتاز بود و در خوبی و ملاحت یوسف وقت خویش بود نور کوکب نبوت محمدی از طلعت زیبائے او ظاہر شعاع آفتاب
رسالت احمدی از چہرۂ دل فروز او باہر ۵ آنرا کہ نشان عشق یارست ۵ بر ناصیۂ وے آثار سکینہ و وقار ست ۵ و در میان آوان از افواہ اخبار رہبود و اسنہ کاہنان حجاز چنان مسموع
می شد کہ در دین زمان پیغمبر آخر الزمان از صلب این جوان ظاہر خواہد شد و سبب علم علماے یہود بکمال عبد اللہ آن بود کہ عہد یوسف صدیق آغشتہ و خون یحیی معصوم نزد ایشان
بود و بر راے آن جماعت از کتب اہائل ظاہر بود کہ بر وقت کہ خون ازان جبہ متقاطر شود و عبد اللہ بن عبد المطلب والد خاتم الانبیا تولد نماید آورد اند کہ چون عبد اللہ بحد بلوغ
رسید خواہران فرخش و سیاہ چشمان عرب چنان شیفتہ جمال و طالب وصال او گشتند کہ لباطا بلساطے کہ باز واج خویش مبسوط داشتند زر پچیدند و دامن اختلاط محبت او
در چیدند ۵ زلوہ خاطر عاطا عیار غیر نشود ۵ تا کہ نشود عاشق بود و دل یکے و یار یکے ۵ بر منصۂ حسن و نمار جلوہ گری آغاز کردہ نفس نفیس خود را بآکرام اموال و غرائب نفائس
عرضہ کردن گرفتند و او بتوفیق ربانی و تائید سبحانی از امتزاج ہری چہرگان نا بیدہ بیگر و حور و شان حور رشید منظر محترز بجذب می بود و دل عفت خود را بلوث تہمت نمی آلود
و چون نزدیک شد کہ از سحابات فیض سحاب بکرت آن در یتیم و در صدف عزتیہ و ورش یابد و از پرتو آفتاب عنایت لم یزلی آن گوہر گرانمایہ مدعمان اقبال تربیت پذیرد
بمقتضاء کس ایزد بود و شام و دیدان خون آشام عبد اللہ بستند کہ بگرد و نہ و تا روز عبد اللہ را بشام مبذل نگردانند باز نگردند و بدین عزیمت قدم در راہ نہادند و از خوف شہار
بشب راہ قطع منازل می نمودند و در ہر منزلے راہ منحرف شدہ می آسودند تا بدین طریق بحوالی مکہ رسیدہ بودند کہ ناگاہ عبد اللہ را در عہد گاہے یافتہ بہیات تجارتی
بر سر او ناختند و بحسب اتفاق دیب بن عبد مناف نیز دران روز بکار کسکار و در آن صحرا اشتغال داشت چون دیہ کہ چہ شتر بسیار کشیدہ و باز و ہا کشادہ بجانب عبد اللہ متوجہ شد
حمیت عرب او را باعث شد کہ دران معرکہ بیاری دے از ملازمان کہ ہمراہ داشت قدم پیش نہادہ بمنع ایشان قیام نماید بلطفے گفتہ اند کہ داعیۂ او آن بود کہ از ایشان
درخواست کند و بہمراہ تفرید دران حین گردے مشاہدۂ ایشان شدہ کہ مشابہت بروے و بسیار ایشان ایلق سوار شدہ ازواج ہوا متوجہ مرکز خاک گشتہ و چون زمین سمند
بر بود عمل کرد و ندو آن جنود ریگستان و دران سر زمین تکستی فاحش یافتند ۵ خار کہ دار و زمین خشتیز ۵ ہم گلخیدن نگذشتند خشتیز ۵ و ہب بن عبد مناف ازین واقعہ متحیر شدہ و بنجانہ آمد
و آنچہ مشاہدہ کردہ بود با مشکوہ خود تقریر کرد و او را بخدمت عبد المطلب فرستاد تا عرضہ دارد کہ آن مجموعہ را بنا فرزند تو عبد اللہ در سلک
ازدواج کشیدہ ما در آمنہ صورت واقعہ بالعرض عبد المطلب سانیدہ و او چون خوبی صورت و بایگانی طلعت آمنہ را معلوم داشت ظلمتی بسیار انجمن قبول تلقی نمود و از
جانبین بتہیدہ یکدیگر سرور و ترتیب اسباب سرور اشتغال نمودہ در ساعتے مسعود کہ زہرہ را با مشتری ماہ بیمانہ قرین گرداند نہ
دلبر عروسی در کدخدائی سبب ماہ تابندہ چو قرب و وصلت خاتون تہیرین لب شکر گفتار از سوز عشق و محنت و مفارقت عبد اللہ بر سیر حسرت و نا امیدی خفتہ خون دل بجاے
باد دادند ۵ با چشم و دل سوختگان سوز فراقت ۵ آن کرد کہ یار دشتی شمع عبا کرد ۵ و بقیہ از اہالی شوق کہ در اجل الیتان تاخیرے یافتند از فراق گل رخسار و چون ہزار دستان

بصدر بان سر اسد نشست ۵ قتل این خسته بشمشیر تو تقدیر نبود ۵ ور نه بسیح ازل پیر حرم تو تقصیر نبود ۵ مرگ را بهر زندگانی تو بیم کرده از حیات بهره ندانستند آن مولیات این مقال قضیهٔ فاطمه شاسیه است بیان این سخن و تحصیل این فصل آنکه یکی از حکام بغداد شام را خدره بود در سرا پردهٔ عصمت که در عالم دلبری با خورشید قداری دعوی برابری کردی و در اوج خوبی با ماه تمام لاف همسری زدی ۵ با بره و کمان و بگیر کوبنده ببالا کبر از سر ده بلندتر ۵ و این دختر بمضمون کتب الهی و صحف سماوی اطلاعی داشت و از شیوهٔ کبر و نخوت بی نصیب بود و سید النست که وقت است که حقیقت خاتم الانبیا از صلب یکی از بنای عبد المطلب تصف بین صفات منصل گشته در شریعهٔ پاک قرار گیرد و بعد از روی شهور از حریم عزت بساحت گاه احدیت سر ایده بصور ت اسود را بدین قوم و صراط مستقیم دعوت فرماید بتصور آنکه شاید از نسیم عنایت ملک متعال شجرهٔ آمال او به ثمرهٔ اقبال بار و بر گردد و با نقود و جواهر و فضائل قسمت و افر الف امتعه و جنول و لبغول و انعام و احمال و اثقال عنان عزیمت بجانب مکه معطوف و از محنت و بیداری سحرگاه نیندیشیده همواره بیابان با سید و صال جانان قطع میکرد ۵ هوای کعبه چنان سید و اندم بشتاب پاکه خارهای مغیلان حریری آید ۵ چون بفضای مکه رسید رحل اقامت انداخته قبهٔ بارگاه با اوج مهره ساینده روز سه حدالله از مکه بارگشته نزدیک بمنزل فاطمه رسید چون نظر فاطمه بر جمال عبد الله افتاد و شخصی دید که از پرتو خورشید شارش زمین و زمان روشنی پذیرفت و علما میگفتند از صحف سالفه بمطالعه او در رسیده بود و در ما و معانقه و مشاهده کرد لی اجرم سراسیمه از سرای بیرون دوید و از التماس بمؤدی لحظه تشریف قدوم از بانی دارد و عبد الله بنا بر استدعای آن پری پیکر مجلس او را بنور حضور منور گردانید و ملکه شام لعبد از اقامه لوازم ضیافت نقاب حجاب از میان برداشته آنچه در خزانهٔ خیال مخزون داشت بر طبق عرض نهاده و از عبد الله التماس کرد که او را در حبالهٔ نکاح آورد عبد الله جواب داد که اتصال ملکه موجب مسرت و ارتباع منست اما این امر خطیر بی استصواب عبد المطلب شخصیت پذیرد فاطمه گفت آنچه مقتضی وقت ستة تقدیر رسان چون روز بدیگاه شد عبد الله از بارگاه فاطمه راجعت نموده بخانه رفت و بمقتضای قضای ربانی با آمنه در فراش مرتبه یکدیگر فیروزه و آمنه دران شب حاملهٔ با رامانت گشت ۵ آب حیوان که سکندر طلبش نمی فیروزه با روزی جان خضر گشت و خضر شد ۵ شعشعهٔ نور علی الصباح عبد الله بحضرت بدر شتافت و آنچه از فاطمه شنیده بود بعرض عبد المطلب رسانید و در الحال بفرمود تا عبد الله را بحضرت مشار الیها بردند و بمنزل فاطمه فرود آمد و حدیث موفقت بدر بیان مالکت بالا در میان نهاد و قرة العین حاکم شام و روز نامچهٔ عبد الله را از انوار نبوت بیاراست و بدیدهٔ دیده گلشن خسارش که بر لطائف کل طراوی طعنه زند بر بیطراوت یافت آهی سرد کشید و گفت ۵ ای حسن احوال تو دیگر شده ۵ آنچه از اول بدی اکنون نه ۵ بعد از شر الطاف استفساد دانست که تصاکار خود کرده و عبد الله گفت که خدای دانای آشکارا نهان گواه است که باعث بر بن ننگ و لوی نه وسوسهٔ شیطانی بود و نه هوای نفسانی بلکه مقصود از مواصلت تو مصاحبت سادت مندی بود کار زمر کز خاک تا فلک لما فلک را طی کرده بر عرصهٔ هست از خیر و شر و شک و تر مواهب غیر مغیض جود لطیف او در الیشان لباس وجود پوشانیده است و ما هر چند بواسطهٔ آبا و اقاطه حسرت و الم بدیار خود دیده یم روزگار ریشهٔ آثارت همیشه در طرب و خرمی گذران با و فاطمه بعد از اظهار مافی الضمیر عبد الله را وداع فرموده با خلوصی بر لیشان بجانب شام بازگشت و زبان حالش بمقال این مقال ترنم بود ۵ سنم امروز و دلی زندهٔ جانان بعد دیدم ۵ بیم هست ۵ نمی دانم چه بودم که بدینسان شدم امروز چون فردا نباشم هر چند عبد الله بمدینه رسید بادام الاثرات بعدم قواعد بنیان قصور جود او دیده افتاده و در سر الحکمه بدیدار او مشتاق بود و عنان گشت ۵ دریغ سراجهٔ فانی کفاف دود ۵ رست شمه لماس کینه و عمر یکه گذرست ۵ مدت العمر او بست و پنج سال و طاقت گفتهٔ آمدی سال بود و الله اعلم و چون عبد المطلب از مکه متولد شدی هوی سفید بر سر داشت و قوی بدست گرفته یک موی سفیدش نداشت و لهذا در شاهد این صورت بشعبه موسوم شد و لیکن از آنکه بس چه پیوسته از القاب فاخره بگذرند محامد خصائص شیبة الحمد خواندند و در فرد سبب شهار او بعبد المطلب گفته اند که چون بمدینه رسید بادام بعضی از اعمام خود که از قبیلهٔ بنی النجار بود در عقد آورده و بعد از زوالت شیبة الحمد بجانب شام رفت و دران دیار مریض شده از سر حسرت و دریا رغبت میکفت ۵ سفر نمودم و لشکست عهد و قرب راه مگر بخواب بینم جمال سلمی را ۵ و در وقت نزع با برادر خود عبد مناف گفت او را عبد الدی بنامید یعنی بنده خدا و در مدینه کار و بسط گردان و فوائل مهور دران با یکدیگر نوشت که بعد از فوت هاشم بحجابگاه شخصی ۱۱ از قریش گذر بمدینه افتاد کودک در میان همیان و بدر که تبرک می انداخت و میگفت انا بن الماشم آن شخص از مدینه بکه باز آمده در حریم کعبه با عبد المطلب گفت که سراوار زیادت نزاییدم که بیتیم از مادر مشغول بود و آثار رشد و تمیز از صفحهٔ حال لائح و اعلامات فخر از ناصیهٔ مآل واضح شد عبد المطلب سوگند یاد کرد که هیچ از آنکه بخانه

روم بهمدینه رفته برادرزادهٔ خود را بیاورد م آن شخص گفت انیک ناقه تمن مهیا ست مطلب همان دم برنشست او سوار شده بمدینه رفت و بی توقف مادر و خویشان شیبة الحمد را ردیف خود گردانیده بمکه آورد و بنابر آنکه شیبة الحمد جامهٔ نامناسب در بر داشت هرکه در راه او را میدید میرسید که این کودک کیست مطلب در جواب میگفت که بندهٔ منست ع آزاد بندهٔ که بود در رکاب تو چون مطلب بخانه رسید جامهٔ فاخر در تنیه پوشانیده بمجلس قریش آورد و از کیفیت حال در رفتن او بمدینه بطریق استجلال الشیئا فشیئا خبر داد چون آنکه در راه بمردم گفته بود کما و بندهٔ منست بعبد المطلب شهرت یافت و عبد المطلب بجلالت قدر و نهایت متانت و فصاحت نطق و حلاوت تقاریر و محاسن افعال و اخلاق صفات و حمید زمان خود بود و نزد سلاطین عرب و عجم معزز و محترم بود و از جملهٔ آثار او یکی حفر چاه زمزم بود **ذکر سبب انباشته شدن چاه زمزم و حفرت آن بالهام ملک منان جلت عظمته** از عین فیض بحر موهبت در زمان حضرت ابراهیم همین قدر و مرا اسمعیل آب زمزم در حریم حرمت ظهور یافت چنانچه تواریخ بتفصیل آن ناطق ست و بمضمون مردم از قبیلهٔ جرهم در عین عبور از حوالی مکه جهت استراحت فرود آمده بودند که ناگاه فوجی از طیور دیدند که بهیأتی و دوران منعودند که بر سر آب پیمودند باهم گفتند که ماچند نوبت ازین بیابان گذشته ایم و هرگز درین موضع آب ندیده ایم اکنون ناگهان چشمهٔ پیدا شده که مرغ بدین طریق دور گرد آب پیمودند پس هرکه چشمه را چنین یابد ۵ مردم و مرغ و حوش گرد آینده باکمال از تفحص و استخبار بر فیضان آب اطلاع یافته بدانجانب توجه نمودند و بچشمهٔ زمزم رسیده هاجر مادر اسمعیل بنی پرا دیدند بر سر آن چشمه نشسته اعراب را از مشاهدهٔ آن چشمهٔ چشم شان روشن شد و از بحصوصیت قضیه معلوم کرده و دانستند که فیاض علی الاطلاق لیس برابین کرامت مخصوص گردانیده است لاجرم از در خدمت طلبیده که در آن سرزمین رحل اقامت اندازند هاجر بنابر وحشتی که از تنهائی داشت بالتماس آنجماعت راقبول نموده مشروط بانکه تصرف آن جماعت در آن آب بطریق تملک نباشد و بانک فرصتی طلبند تا مجدد و بیجرد آن چشمهٔ مقیم شدند و جهت جمع شدن آب چندین خانه تاک ازان موضع آورده بر گرد چشمه کشیدند که آن چشمه چاه بمعنی گشت متقول ست که اسمعیل پیغمبر علیه السلام در سیان قوم جرهم نشو و نما یافته بایشان وصلت نمود و لهذا از چندگاه در قدم ابراهیم پرو بنای کعبه اشتغال نمود و تا اسمعیل زنده بود ایالت مکه و پیشوائی قبیله و تولیت خانهٔ کعبه متعلق باو بود است و چون از منزل فانی بجا منزل خرامید ایالت و حکومت برادر اولاد او ثابت قرار یافت و لهذا از نقل ثابت بدار پدر چون اولادش در صلب پدر بودند منصب ریاست و حکومت بعضاض بن عمرو پدر زن اسمعیل منتقل شود اعقاب ثابت در مجرد تربیت و تحقیقت او بفراغبال زندگانی میکردند و لهذا از انقضای ایام عمر مضاض اخلاف او بطنا بعد بطن بر سریر فرمان دهی تمکن گشتند و اول اسمعیل با وجود وعدت و شوکت بنابر ثبوت قرابت و حقوق تربیت مضاض در ارکان حکومت با ایشان نزاع و خصومت نمی نمود و چون کثرت اولاد اسمعیل بمثابه رسید که مکه را باجمال گنجائش نماند از حرم بیرون رفتند و در اطراف دیار عرب اوطان خود را بعد از تصرف قبیلهٔ جرهم و اخفار مضاض در مکه طرح ظلم و فساد و جور و بیداد انداختند و دست تصرف بذورات خانه کعبه کرا از اطراف و جوانب بلاد میفرستادند در ارکرد نذور و خیانات در اوقات بیت الله آغاز نهاده و اثر قدری ایشان بمقیم و مسافر رسیدن گرفت و اکابر و سرداران قبائل که در نواحی مکه بودند هر چند آن جماعت را سرزنش کردند مفید نیفتاد تا قصی بن کلاب بن مرة بن کعب بن لوی بن غالب از اولاد اسمعیل با فرقهٔ از شجعان و ابطال عرب رسولی بقوم جرهم فرستاد نه خلاصه آنکه ما چنین ازین بنا بر حسن معاش و ملاحظه اصلار حم و رباط حکومت که بجناب ارث و استحقاق بما میرسد مضایقه نمی نمودیم و الحال شما از طریق مستقیم آبا و اجداد آنحراف جسته جور و اعتساف که در بسیمه او قات در همه جا نه زوم ست بتخصیص در مکه شرفها الله خود ساخته اید و لیفه آنکه از دیار نامه بیرون رفته هرجا که خاطر خواه شما باشد مقام سازید قوم جرهم اول بستر نمود ه ازین سخن برنیازردند بلکه بکمال پیش آمدند و چون ملاحظه کردند که مقاومت با بنی کنانه نیست طالب صلح گشتند و لهذا از آمد و شد غیر قرار بران گرفت که قوم جرهم عموع از مکه بیرون روند و از سرداران قبیلهٔ عمرو بن حارث را بهنگام وداع حکومت سند و امن گردانیده جمالاسود را از رکن برکنده و صورت حجر پوره طلاکه یکی از ملوک عجم بر سم هدیه بخانهٔ کعبه فرستاده بود با چند دست سلاح از کعبه آورده در چاه زمزم مدفون ساخت و چاه را بانبن هموار کرده موضع چاه بر خلائق محفی گشت چشمهٔ آب زمزم مانند آب حیوان از نظرها غائب گشت و زمان عبد المطلب بدین منوال بر افلاک نیره انبانشته ماند و چون قریب بآن شد که چشمهٔ هدایت محمدی علیه التحیة والسلام بانواع آمال تشنگان هادیهٔ غوایت را تازه و سیراب گرداند عبد المطلب در خواب دید که قائلی باو گفت که حفر برة زمزم یعنی بکندن چاه زمزم مشغول شو عبد المطلب زان شخص پرسید که زمزم چه معنی دارد و از خواب در آمد و در بحر اندیشه فرو رفت که آیا مقصود از حفر زمزم چیست تا بار دیگر در منام شخصی باو گفت که زمزم مغاک آب است که در قدیم الزمان بر برکت قدوم جبرئیل پیدا شده و آب خورد اسمعیل و اباعش بوده عبد المطلب بیدار شده گفت الهی این خواب را بر من مکشوف گردان چه خصوص آن موضع بر وی منشبه گردید و بار سوم بهمان بشارت غیبی در خواب علامات مواضع آب را مشروح بالا و بیان کردند ع زهی مراتب خوابی که بر بیداری ست و تفصیل این اجمال آنکه عبد المطلب گفتند که موضع چاه زمزم قریب بود صنم قریش که آنرا اساف و نائله گویند و فرو اچون کلاغی ملون بلوئی چنین بیاید و منقار بر زمین زده آشیانه مور ظاهر گردانده آنموضع را حفر باید کرد روز دیگر علی الصباح عبد المطلب

متوجه محل معهود شده منتظر بهبود کار ناگاه کلاغی پیدا شده بهمان صورت که در خواب دیده بود نزدیک بآن دوحه شتافته بر زمین زده آشیانه سوظا برگردنه عبد المطلب
بایسر خود کرد آن زمان همان یک پسر را داشت بکندن چاه مشغول شدند و قریش بر چنین منازعت نمودند بمانعت پیش آمدند و گفتند ترا نمیگذاریم که نزدیک بآبادی چاه
احداث نمائی نافع میبادید و عبد المطلب بر قوم غالب آمده در آن روز نذر کرد که بعد از بهتر ثمره مقصود از ثمره مطلوب اگر حضرت واهب بی منت اراده کرامت فرماید یکی ازان جمله را بهوا نفقت بجد خویش خلیل الرحمن قربان کند و بعد از جد و جهد چهره مطلوب از پرده غیب روی نموده چاه قدیم ظاهر شد و انچه سرور قبیله
جرهم در انجا دفن کرده بودند بدست عبد المطلب افتاده و قریش بدین حال اطلاع یافته با او گفتند که این مطلبیه از جمله که بدان فائز شدی قسمت ما را مقرر گردان
چه منافع این چاه در زمان سالق تعلق بجد باد و تو اسمعیل سپرد اشته غایتش آنکه تجدید انجا بدست تو جاری شده عبد المطلب بانموده گفت اینها وقف بیت الحرم است
و قریش در طلب مال بمرتبه خصومت کردند که مهم بخصومت و نزاع انجامید عاقبت قرار بران دادند که نزد یک کاهنه بن سعد بن هرایم که در حدود شام واقع بود بروند
او در میان ایشان براستی حکم فرماید چه دران زمان هر کرا شکلے روی نمودی و بدین او عرض کردی بنا بر ین عبد المطلب سائر صنادید قریش بدان صوب جد خود بنو
و راکثر منازل آن راه نه آب بود نه گیاه و بعد از طی آن مرحله بآب تره رسیدند از آن مراحل عبد المطلب بعده گرسنه که از ان خالی نبود و اسب تهی ماند تشنگی بسرحدے رسید و اعتماد
غالب شده و بقدر طاقت و توان عبد المطلب بنو و چون کار با نظار رسید از سنان قدری آب خواست ایشان ابزوی مروت بر خاک ریخته جوابے سرد گفتند ملخص سخن
آنکه اگر تراآب و بهیمه شاید که درین زمین بکمال تو مبتلا نمیم عبد المطلب از حیات مایوس گشت و در آن حال خواست که ازان منزل بمنزلی دیگر نقل کند چون ناقه را
برانگیخت دید که در پای رحمت ایزدی در تموج آمده در زیر قدم مستر از چشمه آب خوشگواری که در لطافت و عذوبت طعنه بر آب حیوان و چشمه زمزم زدی ظاهر شد عبد المطلب تکه بر ناقه و دلب بجای
آورده فرمود تا مجموع ظروف را ازان آب پر کردند که قطره ازان بر لولوی آبدار عمان ترجیح داشت و مخالفان را گفت که آب خود را که دران حرارت هوا تغیر کرده بود بر خاک ریزید و ازین
چشمه کرامات زوال نیابد احتیاج بردا ریدا بالقصد متوجه شدند چون این صورت غریب را برای العین مشاهده کردند آفریننده آب
و خاک و پروردگار افلاک را که حاکی عادت سبحان ما و تو حکم مرسوم اکنون مارا با توجیح خصومت نیست التماس آنکه بچشمه خویش سماوت نمائی که سلوک با خواه اطاعت الهیه
نخواهد بود و از سهو و غلطی که از ما نسبت بتو صادر شده در مقام اعتذار و استغفاریم و تو شائبه چندین مثوبت و کرامتی ع دولت ندید خدای کس را بلطف و عبد المطلب از این سخن
مقتضی الرام او طن مراجعت نمود ۵ چنان رفتم کر سوی کعبه حجاج ۵ چنان باز آمدم کاحمد ز معراج ۵ جاه و شرف او نسبت بزمان سلف متضاعف شده از حکومت و ایالت یکے
بتجدید بر دری مفرد گشت و بقضیے گویند که چون چاه زمزم ظاهر شد آبهوره های طلا و اسلحه که حارث بن عمرو جرهمی دران موضع دفن کرده بود و تصرف عبد المطلب آمد قریش خصومت خود
برداشته عبد المطلب در جواب ایشان گفت با انگار و خفر چاه زمزم مراد و نمودید بلکه از جانب خدا منبع قوی دریدن باب معهود یافت من جهت ملاحظه خاطر شما دریدن قضیه بمقتضی آن
که در میان ما مستاخر نیست عمل بنیاثم قریش برین معنی راضی شده احوال باد و قسم ساخت و در قرعه آبهوره با نخانه کعبه تعلق گرفت و اسلحه بعبد المطلب موالله شد و بس میان
نصیب قریش آمد عبد المطلب بحسب نیت آبهوره بار ایجهان از در خانه کعبه باد یخت و آثار اغذال الکعبه خواندند و اسلحه را در ختند چون بر دار خانه صرف شد و آبهوره ها بدے
آویخته ماند تا حبے با تفاق الوالعزم بر زد آبهوره بار امرو گرفته و بجای نو در ختند چنانچه در این قضیه مشروح مذکور خواهد گشت چون پسران عبد المطلب از مرتبه احاد تجاوز نمود و بعد و عشرة
رسید نذر خواست که نوعی نماید و قرعه زده که کیے از ابنای خویش را قربان کند بطریقے که ع سود دران زمان مستاد و بود و بعد از استرضای فرزندان میان الیسان قرعه زد و
بنام عبد الله بر آمد و پدر قصد پسر کرده پسر بدین معنی رضا داده گفت ۵ جان شیرین گر قبول چون تو جانانی نبود ۵ کی بکامی باز مانم بر کرا جانے بود ۵ اما بنی مخزوم خویشان مادر
عبد الله عبد المطلب را از ین حرکت مانع آمدند و عبد المطلب صورت واقعه مفصلا برابر اے عقده کشای کاهنه شتافت و نظر بداشت عرضه داشت نمود که
بیت مروی درمیان تمام چنداست عبد المطلب گفت ده شتر بذبح فرمود میان ده شتر و فرزند قرعه بر شتر افتاد قربانها الازیاده کن ع تا تو فلک از زبده بر دون
عبد المطلب بموجب فرموده عمل نموده بار دیگر قرعه بنام عبد الله بر آمد و بهمچنین تا شتر بصد رسید و قرعه بشتر افتاد و عبد الله ازان مهلکه خلاصی یافته شتران بیگناه آماج قربانگاه گشتند
و از جمله اتفاقات آنکه دیت احرار شریعت محمدی موافق مقتضی قرعه است ع چو ا خر میگذد نشت ان فال شد است ۵ ذکر ملاقات عبد المطلب با ابرهه بن الصباح
در حین توجه او بمکه جهت تخریب خانه کعبه چون ابرهه بولایت یمن استیلا یافت و در عقب دردم ۵ بیت الله در آمده و رغبت مردم را نسبت بیت الله مشاهده
کرده در سر سیم حج با خود خیالی بست سست تر از سبت عنکبوت که بر بر خانه کعبه کنیسه سازد تا هیچ کس از طواف آن بزیارت خانه کعبه نپردازد و بنا بر ین بنایان مبانی ولایات دعلمان
معموره مملکت خود را طلبداشته حکم فرمود تا در ذکر زمانه بنیه صنعا کنیسه سا ختند در غایت تکلف و تزیین که دیده بینندگان در روی زمین مثل آن بنائی کم دیده و نشانشان

شیرین کار بر سقف و جدار آن عمارت که از رفعت سر بسپهر میکشید و نقوش غریب و صور بدیع نگاشته و آن نمائل نرانست که رضای حضرت واهب الصور بارتفاع عمارتی مقترن نیست چه خاکی پست چگونه سر بآسمان ساید بعد از اتمام عمارت عرضه داشتی بپایه سریر پادشاهی مالک بیچون تا در دوران زمان حکام بابا یرتن یمن کوک عنبر بو و زرد باقصای حبشه را نجاشی گویند چنانچه ملوک روم را قیصر و چین را خاقان و هند را رای نامند و مقصود عرضداشت آنکه بنام همایون ملک کرسایه دولتش تا انقراض عالم مبسوط باد خانه ساخته ام و کنیسه پرداخته تا اطراف حجاج و زوار از خانه کعبه مسدود و مانند جای دانش آجل بر روزگار فرخنده آثار ملک متواصل گردد و نجاشی شرف احداث را دانسته و ابرهه مردم را نزیارت کنیسه که قلیس نام داشت دعوت کرد و از اطراف بلاد و اطراف عباد بقصد زیارتی تقرب حضرت کردگاری و برنجه تماشا و تفرج خانه بترکاری روی باصفهان نهادند و چون این خبر در بلاد عرب شایع شد لفیل نامی از بنی کنانه عصبیتش در سر گرفته باصفهان رفته مخالفان کنیسه را تفریقه به بهانه آنکه نذری کرده ام که تشبیه روزین مقام متبرک بعبادت قیام نمایم با بن حیله خصمت بهیئتی حاصل نموده و مخالفان او را شب در کنیسه گذاشته در انعقاد کردند بجانهای خود رفتند و لفیل در آن شب مهمل خورده بفراغ بال در و دیوار آنخانه را بقاذورات خود مبتذر و خشیم بر دل نهاده منتظر فتح الباب میبود و چون محافظان بدستور معهود سحرگاه در خانه را باز کردند لفیل از کنیسه چون تیر از کمان جسته سر خویش گرفت و راه دیار و پیش و سلما بگذشت که ع هنوز لبوی آن آید از مغاک ناقل ماه صباح که شمه از این خبر بشام ابرهه رسید لبوی که این حرکت از شایع بلیت عربست لاجرم در غضب رفته و بدارندگان خود دشنام بر و زد و بکر رود و خانه کعبه را خراب کنند لعبد المطلب باحضار لشکر فرمان داد و سوگندی بسجانی فرستاده آن صورت حادثه و غریبت خویش را بآبا نکه کرد فیل سفید که کوهی مجسم بود از ظفر نصرت مسمی بمحمود از ملک طالبد آنکه مجموعه با سپاهی که همراه بودی فتح ظفر همنان دی لبودی و آن نهایت سفید لبود و بلندی بلون ابر و لسیر صبا و نخست چرنج با بشکل کوه و محل زمین و فیل زمان پیاشش بمرتبه که از نشستهای آن تو بهم جنان متفرق میشد که دیگر همیتش در سر پرده حیا مجال نمودی و رختش بمرتبه که حوت باصره از آئینه زالوی آن بهیچ وجه نجاذ نجیکرد نجاشی ملتمس را بهه امید دل داشته محمود را چند سر فیل دیگر که هیکر غضبیت منظر فرستاد و نذران یکی سخت شده در زل سریع خاطوم یکی حلقه زده گرد ثریا پرواله گرد انیدا بهه بامردان صف شکن و پیلبان رد افکن از ولایت یمن بیرون آمده متوجه مکه گشت و ذی لقیر که یکی از ملوک بنی حمیر لود بر عزیمت ناسبارک و اطلاع یافته با لشکری گران بقصد محاربه وی بروان شد بعد از تلاقی فریقین از جانبین فسیوب بصفوف قیام نموده نایره جنگ و جدال اشتعال یافت و ابرهه غالب و ذی لقیر بی نصیب و شکست گشت و ابرهه ذی لقیر را بقتل آورد و او را دو ذی لقیر بست و دامن تفرج زده گفت اگر ملک زمین من در گذرد مرده العرب نشر الطبیکو بندگی بقدیم رسانیم ابرهه چون او بخشید و لفیر مودع نابندگران در گذرن او نهاده ندبولایت مجاذ در آمده لشکر بایلش ست بغارت و تاراج بداد و در ندو مراعی و مواشی نواحی و حوالی آنرا طعمه تصرف نمود و از الحجاز و دست نشتر عبد المطلب را بنجابر و نزع و ر تخیر زمانه نشتر گرمابست و جمعی از قبائل عرب بقتل قریش و ذبیل خواستند که بمانعت پیش آیند و چون دیدند که تیر تدبیرشان بهدف مراد نمی آید بسر مقاومت بیندا فتند و درین اثنا ابرهه خناطه حمیری را نزد قریش فرستاد محصل رسالت آنکه من در بین ولایت بجنگ و خون ریختن نیامده ام بلکه غرض من آنهدام خانه کعبه است اگر شما مائل محاربه باشید سازو عدت آن نیز مهیا و باخناطه مقرر کرد که اگر قریش سر مصالحه دارند سر داران قوم را بپای رخناطه بلکه آمده پیغام ابرهه با ایشان رساند و قریش را در مقام صلح یافته عبد المطلب را با دو پلشکر گران نزد و عبد المطلب بنابر محبتیکه باو و لیقه داشت سلامات او استقبال نموده و لیقه گفت که من از صحبت ملک و رم او ما از مقابلش ایمن نیم باین دوستی و ارادت اگر مصلحت باشد سفارش تزا با و نمایم تا مقرر شود فصلی چیزیه و مثالی بنویسد تا ما نیز ملک رسانند عبد المطلب نیز خود طالب همین معنی بود آنگاه ذی لقیر از انفیس ایلچیان خود نمود تا وی ابرهه را بحال عبد المطلب تنبا کرد و او انفیس قبول نموده فصلی در باب علو رتبت و سمو مناصب عبد المطلب بملک تقریر کرد و بعد از خصوصت ملاقات وی حاصل نموده او را به مجلس عالی راست و عبد المطلب مردی بلند بالای نیکو منظر شکوه مند بود و چون ابرهه را چشم بروی افتاد و آیات مجد و جلال در ناصیه او مشاهده نمود از تخت فرود آمده بر بساط نشست و عبد المطلب را در پهلوی خود جای داد و بنا بر آنکه زبان هم نمیدانستند ترجمانی در میان معین شده از جانبین بحکایت مشغول شدند و ابرهه چنان شیفته عبد المطلب گشت که با خود قرار داد که اگر در باب خانه کعبه تنبیه خود از اندیشه کرد خاطر دار گذشته سر از آن منزل باز گردد و عبد المطلب دران انجمن طلب نشتران خویش که لشکریان بتاراج برده بود نمود و ابرهه از این التماس جنان پنجید که عنان تماسکش از دست ملک بیرون رفته بر سبیل عتاب با عبد المطلب گفت که تو سید و سرور قریشی و شرف عرب بتخصیص قریش بوجود خانه کعبه است و من آمده ام که این خانه را ویران سازم و تو حدیثی از آن باب بر زبان نیاوردی و از سویدای دل تو سودای شتری چند بر نزد که قیمت آن در نیشر ان فرو چندان قدری ندارد و این صورت از بیچون تو لی غریب بعید است عبد المطلب گفت اینجا نه از اخداوند مملکت توانا و بنیا و دانا که نگاهدارد آن را نگاهدارد و من خداوند نشتران منم نشتران بایدم گفت صدر شین رضا علیل و ذا علاوه لود و پس از آنکه سخن بلک مملکت

زکریا ؛ ابرهه نمرود ناشتران را تسلیم او نمودند عبد المطلب حدیث المود احمد بزبان آورده بکمر احمت نموده و اشارت کرد تا اهل حرم متفرق گشتند بعضی در جبال و بعضی در حجابهای تاریک و بعضی در زوایای غار جبال متحصن شدند و خود بمسجد الحرام آمده حلقه در کعبه را گرفت و لحظه بمناجات و رفع حاجات اشتغال نموده از تضرع شان ملک بی‌همتا و ذوالجلال بدده که ناگاه چشم او بر طیرابابیل افتاد که بتهیل بر سر اصحاب فیل میرفتند و بجزویت طیور عبد المطلب بنشاط و سرور واثق گشته اعتبار از فرع نیارد بر گاه مالک کارساز راه کوهها پیش گرفت و لصفادید قریش دران سر منزل ملحق شد ؛ ذکر هلاک اصحاب فیل بزخم سنگ ابابیل مباح که طائر زرین بال جهار افق شرقی طالع شده بصوب ولایت یمن و زبر و طیران آمد و فیل گردون جهت قلع و قمع حیات مخالفان خروطوم انتقام مورد از کرد ابرهه بن صباح مرصود تا فیلان را بلباسهای ملون بیارا استند و محمود را بر سائر افیال مقدم مفوده در مقدمه روان ساخت و فرمان داد تا لشکریان بهبود سوار شده چون دریای جیحون در حرکت آمدند چون فیل محمود نام محمت انجام بکجالی میرسید از خانه زین بر تافته بگروی آغاز نهاد و هر چند سوار و پیاده بامر میر و وزیر بهرق جحیمانی برافراخته او نیز و پیش میبردند چون اسب شطرنج بر عقب میسخت شاه و لشکر ازین بازی مات گشته بجای خود خشک ایستاد و در دین اثنا لشکر الهی که اعبارت از ابابیل بود پدید اشتند و هر یکی را سنگی در منقار و دو سنگ دیگر در دو پنگال که بر هر سنگی نام آن سنگ دلان بکلک قدرت رقم زده بود بجای ذات لشکر او با ماشر سیدند و سنگ باران کردند بر سر سواری که سنگی ازان در دندان فیل چهار باز بیرون رفت و بر فرق هر پیاده که آمد از ثقبه مقعد او بیرون رفتی و مجموع لشکریان با جهار پایان سوای محمود بقهر الهی و غضب پادشاهی گرفتار گشته از پای در آمدند ابرهه اگرچه ازان معرکه بیرون جست اما در همان چند روز مزغ روحش بپنگال عقاب اجل گرفتار گشت و صورت واقع چنان بود که در آن روز هولناک خود را از میان لشکر گاه بکناره کشیده بجناح استعجال متوجه جانب حبشه و دران مملکت وطیری ازان طیور طوق علامت او در گردن کرده در عقب آن خون گرفته بیرون آمده دو راه مرضی صعب بابرهه مستولی شده چنانچه دست قضا کر خواسی کریمه بدالبه فوق ایدیهم ناظر بدانست بندهای انگشتان او را از هم جدا ساخت و او نیز مرده و نه زنده بحبشه رسیده و در پایه سریر بنجاشی حاضر شده سرگذشت لشکر و حکایت مرغان بر سرای ملک عرضه کردن گرفت و ملک از استماع اینحدیث در مقام تحیر و تعجب بنده بود که ناگاه مرغیکه در راه شتر الطیر افتضت بجای می آورد و نیز بر راهی که بابرهه انداخت و او نیز بر راهی که رفته بود روان گشت آورده و انگه لعبد ازان واقعه عظمی که اصحاب فیل را روی نمود قریش از قلل جبال حرا بر جنید نظر بجانب آن لشکر انداختند و دیده بای دور بین بر ایشان گماشتند چون حرکتی مشاهده نفرمودند بنا بر ین خواستند که بر هیأت اجتماعی تو جه بآن جانب نمایند عبد المطلب که در مبادی احوال خواتیم اعمال ملاحظه نمودی بنا بر مصلحت خویش در لسکین قریش کوشیده بر هنجامت گفت که تا بداعد افکری از دیشیده باشد که سکوت ایشان مستلزم بیمناکی باشد که ازان ضرر بجا لاحق شود و مرا بر این مهمی الجا سالقه معرفتی هست صواب آنست که اول من بروم و کیفیت و اوضاع معلوم کرده خبر تحقیق سیاورم و قریش رای عبد المطلب را استحسن نموده او تنها بدان لشکر گاه رفت و انچه از لفقود بود در موضعیکه از نظر اغیار مصون بود مدفون ساخت ع دولت آنست که بیخون دل آید بکنار ؛ و چون ازان مهم فارغ شد جمیع قریش را از گاهی حالات اعلام نمود و ایشان علی الفور بر بردگان تاختند و متروکات را اعلی اختلاف مراتب هم در میان هم قسمت نمودند و هلاک اصحاب فیل باعث کثرت و زیادتی نهال و علو شان و رفعت مکان عبد المطلب گشت ۹ صد نفر از ان جان و دل تاراج رفت ؛ تا محمد بک نسیم سراج بافت ؛ ذکر رفتن صنادید قریش بقصر عدمان و بشارت دادن سیف ذی یزن عبد المطلب را از میان بنظهور پیغمبر آخر الزمان ذوی یزن از دو دمان ملوک حمیر و یمن بود و چون بر او استیلای شد مردم دو یزن را بنا بر شرف خاندان بچشم احترام و تعظیم می نگریستند و در آن زمان او را خاتونی بود که بهزیبائی او لشان نمیدادند و او بر به این معنی را تسنید و طعنه میزدند و او تا دو یزن آن خاتون جمیله را بگذاشت و دو یزن را بین قصد تظلم بر گاه قیصر برد و از انجا مایوس گشته رو بر گاه عدل پناه نوشیروان نهاد و او نیز بر تاعد بر دو مملکت و تابین بر دو ملت و راه دادا بحال و در زید جهاز مدائن تاوار الملک جنبته مسافت بعید بود و دو یزن را بقدر متابلت آن ملت را بر تبه داشت تا کیفیت قریش بر سی که نوشیروان بران عمل مینمود و تفاوت میش از بیش بود و دو یزن بعد از چند گاه که دریابن ماند بسلط زندگانی طی کرد و سیف بن ذی یزن در زمان حکومت مسرور بن ابرهه بعد از فوت ابرهه ملقبی سوشیر مان شده در سلک ملازمان منتظم شده و آخر الامر شهریار داد گستر بوی ترحم نموده فرمان داد تا شصت صد نفر از ارباب شجاعت و جلادت که بجرائم متنوعه محبوس بودند از زندان بیرون آورند و بهری سال خورده از سپه سالاران خویش هر نزانم کردرفن تیر اندازی نظیر خویش نداشت بر ایشان امیر گردانید و حکم فرمود تا مجموع در ظل رایت سیف بن ذی یزن از راه دریا که قصد نزدیک تر است متوجه حبشه و یمن گردند و غرض نوشیروان از فرستادن ذر نیان آن بود که اگر در بحبشه آسیبی رسد موجب ملالت و ندامت نباشد و ایشان بموجب فرموده از راه دریا متوجه حبشه شدند و بهر صد کس دشمنی نشسته لعبار انجنید مدت آن شخص بساحل نجات رسید و بهر فرد سیف بهمت آسایش و آرامش چند روز در حدود حبشه موضعی مناسب انتخار کردند و فوجی از دلیران آن سرزمین بهواخواهی سیف بدان

لشکر ملحق شدند و نهایان شما از احوال طالعیان ملک حبشه را بالعرض مسروق ابن ابرهه سانید مسروق از استماع این حدیث متاثر گشته قاصدی نزد ابرهه فرستاد خلاصهٔ پیغام آنکه ای پیر بیسیف تراو پادشاه ثانی نخواهیم گذاشت و اگر تو مرد و سپاه مرا بدانی در مقام اعتذار آئی و من ننگ میدارم که با تو محاربه کنم اکنون اگر باز گردی ترا بنزد و راحله مرد نخاهیم و اگر دین و ولایت باطنی مرتزازان خواهی بو که مرد ولایت عجم لو دی و چون قاصد نزد یک بر نزآمده پیغام رسانید ابرهه بر نزنکیاه و امان طلبیده و مسروق او را امهلت داده و خود بنگاه بسه از حمیر طوان بسیف پیوستند و بعد از انقضای آن مدت هم بر حرب قرار نگرفت و مسروق بیسخن خود دلداده و ابرهه هزار سوار بحرب مخالفان فرستاد و ابرهه نیز لشکر خود را نیز اراسته هزار سوار بجنگ مخالفان فرستاد و مرد و سپاه هم پیوسته عجم بر حبشه تیر باران کردند و لشکر حبشه منهزم گشته تا سر مسروق گشته شد و لشکر ابرهه بر عقب هزیمتیان رفته او نیز لقب سیف مسروق از دو و بیسر مزد دیگر را صد هزار سوار روی بهزر نهاد و جهان پهلوان نیز کشتیها را سوخته دل بر مرگ نهاد و با پنج هزار کس از مرد و حمیر و شصت هزار عجم در مقابل مسروق آمد و هزار عصا طلبیده با بر دوی خویش بست کموی ابرد و چشم و بر اسپوشید و بنا بر آنکه هیچ مرد با مرد اندک ضعیف داشت بر سید که مسروق کدام است و در چه مقام گرفته او نشان نمایند گفتند بر فیل نشسته و تاجی بر سر دارد و یاقوتی خونرنگ در آن تاج تعبیه است و بر ابر پیشانی او و بر هر آن یاقوت خوش رنگ مدلا زد و در دیده گفت فیل رکبی بزرگ است و در بن زمان قصد وی نشاید کرد بلد از لحظه از فیل فرود آمده بر اسب نشست و نزدیکان صورت تغیر رکب را بهز گفته او جواب داد که اسپ مرکب عزو شرفست زمانی تو قف باید نمود چون مسروق از اسپ فرود آمده بر استر سوار شد بهز گفت استر نتیجهٔ خر است و خر مرکب ذل حقارت است اکنون گمان بن برید که وقت کار است و گمان در دست گرفته فرمود که قبضه آنرا در برابر یاقوت که بر سر تاج مسروق تست دارید و مقارن این حال با خواص خویش گفت بعد از اندا خشن تیر اگر سیاه حبشه از جای خود حرکت کرده بگرد ملک در آیند مدانید که تیر کار گر آمده والا تا تعجیل تیر دیگر بمن رسید و با نخواهد چون بهوسید انگشت او بنه گذر داز مهرهٔ پشت او و بعقاب اجل که عبارت از تیر چهار پر ست از آشیانهٔ کمان پرواز کرده بشتابد رسید و در دماغ پر عزور پادشاه حبشه جای گرفت تا ترک چشم تو بهتر عزه کا مدرست بدرون سینه بنشست آنچنان که دل نجوا است جو مسروق بر استر کشته شد و لشکر حبشه منهزم گردیده بگرد او در آمدند سیف ذی یزن و بهر مزان صورت را معلوم کرده تیغ انتقام از نیام بیرون کشیده بر لشکر اعدا تاختند و سپاه حبشه روی بهزیمت نهاده در آن روز قریب با فراط واقع شد چنانچه تعداد قتیلان ز حبر احصا بیرون بود و سیف ذی یزن مظفر و منصور بصنعا آمده در قصر عمدان که دیدهٔ نظارگیان در زیر آسمان نظیر آن عمارت بنظر نیاورده بر سریر سلطنت متمکن گشت و اعیان اشراف از اطراف و اکناف بلاد و امصار جهت تهنیت و استماع عروس مملکت روی بدر گاه آن پادشاه نهاد و جمعی دیگر از گزیدان آفاق را که دست ادب بر سینه نهاده ایستاده بودند حاضر ساخت و قریش تحف و هدایا بگذرانیده عبد المطلب در آن محفل رخصت سخن طلبیده اول که فرمود که اگر تو از داب سخن گفتن غافلی ملوک پیرون توانی آمد مانیچ سنت عبد المطلب بعبارتی مرغوب تهنیت ملوس ملک بجای آورده بر وجهی تعریف و ثنای خویش نمود که آوازهٔ تحسین مازان انجمن باوج علیین رسید سپس گرچه بفیت تکرر کس تعریف باکمر اهیت پایه و مقدار سخن خود و مشرف نبوده چون نسبت پادشاه بجدود تو قف بر کمال حسب و از کیفیت نسبش پرسید عبد المطلب نسبهٔ از زان باب مروض داشت و سیف عنایات بادشاهانه بسندول داشته فرمود که و پسر خواهر مادر ابی جمادر ملک نیز از اشراف قبیلهٔ بنی النجار ست و ملک از قدوم ایشان اظهار فرح و سرور نموده ایشان را بدار الضیافت فرستاده فرمان داد که حاجیان همه را از ماکولات و مشروبات جهادار روز مدت یکماه نه اجازت ملاقات داد و نه رخصت انصراف چون مدت نذکور منقضی شد روزی عبد المطلب را بخلوتی خاص طلبیده شرف اختصاص ارزانی داشت و بعد از تمهید مقدمات فرمود که از امور مخفی و قضایای مختفی صورت واقعه بر او اظهار نماید و ظهار ان از وقوف اغیار ایمن باشد که چون تو مخزن اسرار حکم مجمع محاسن شیم و منظر سر موعود و اصل ثمرهٔ مقصودی خرد خرده دان تجربه پیمیفزاید که این صورت را از تو پوشیده و پنهان دارم سر است درین سینه که گفتن نتوانیم گفتن نتوانیم و درین سر خزانه اهل بصیرت و ارباب فراست اطلاع ندارند باید که مطلقا با آشنا و بیگانه حدیثی از ین باب بزبان نیاوری بلکه سایهٔ خود را دران راز سر بمهر محرم نشماری ملک با آنکه در اخفا مبالغه فرمود و راول بطریق اجمال بیان فرمود که عنقریب باز عرصهٔ غیب ابری لعالم شهود خواهد آمد که موجب شرف و مباهات اصحاب دنیا و سبب رفعت و درجات موتی در عقبی گردد و ساکنان ام القرای نزدیک و دور باختصاص آن موهبت عظمی اکثافه برایا مستثنی گردند بتخصیص و دمان خرافت ملک سخن بدینجا رسانید عبد المطلب را و رمقام طلب توضیح و تفصیل یافته فرمود که بر گاه که در حریم عظمت و کبریای کریم از نفحات غیب بارگاه شهود آید که در میان دو کشف او خالی باشد جز وحشت و انس پیدا نشود و بواسطهٔ ظهور آن صاحب سعادت تراز انرفعت تا بوج سموات رسد

عبد المطلب گفت الحمد لله والمنة که از خزانهٔ انعام ملک متعال بخلعتی گرانمایه و افسری قیمتی که موجب سرافرازی من و اعقاب منست بوطن مألوف مراجعت مینمایم و اگر مهابت و احترام مجلس عالی نبوی از حقیقت حال بروجهی استعلام نمودی که هیچ نوع شک و ریب در ان نبودی پادشاه فرمود که وقت آنست که نوح منزلتی خلیل خلتی موسی قدرتی عیسی دمی محمد اسم تولد نماید و شاید که متولد شده باشد و یکی از علامات او آنکه در بدایت سن از ابوین جدا مانده جد و عمش بکفالت حال خجسته مآل او اشتغال نمایند و از محض عنایت خداوند به منصب بلند و خلعت ارجمند نبوت فائز گردد و با وجود آنکه نانویسنده باشد قلم نسخ بر مقتضی صحف سالف و کتب سالف کشد و جهانیان را از متابعت شیطان بعبادت رحمان دعوت فرماید و بر طبقات امم که با او مخالفت نمایند غالب گردد و بتان را بشکند و بتخانها را ویران سازد و حرارت آتش پرستان را بتیغ آبدار متابعان خود فرو نشاند و با آنکه در مقام محبوبی مهیمن منان باشد دقیقهٔ از دقایق عبودیت نامرعی نگذارد عبد المطلب فرمود که امید براحم خسروانه آنکه از لفظ گهربار ملک این معنی بر وجه صریح مودی گردد سیف ذی یزن فرمود که برب العزت و خداوند کعبه که نزد ما بصحت پیوسته که جد صحیح او تو باشی و آنچه بالو گفته ام محض حق و عین صدق است و این حدیث از کتب الهی و اخبار سماوی که فهم هر کس بسر حد ادراک ان نرسد بکار رسیده عبد المطلب از سر خضوع پیشانی سکنت و خشوع بر خاک نهاده سجدهٔ شکر بتقدیم رسانید ملک گفت سر از سجده بردار و اگر ازین راز خبر داری شرف اعلام ارزانی دار عبد المطلب سر برداشت و تقریر کرد که پسری داشتم عبد الله نام که بسمت کیاست و فرزانگی با صفت مروت و مردانگی جمع داشت و دوست ترین فرزندان من بود بنا بر اهتمام حال و انتظام احوال آن فرزند عزیز آمنه بنت وهب بن عبد مناف که بحلیهٔ جمال و عفاف آراسته بود در سلک ازدواج او در آوردم و آمنه زوجهٔ او چون حامله شد قرة العین و ثمرة الفواد و حاصل الحیوة من عبد الله در عنفوان شباب و ریعان جوانی بساط زندگانی طی کرده رخت حیات بعالم بقا کشید و مرا بدست اندوه و محنت اشتیاق سپرده و بعد از حدوث این واقعهٔ هائله از آمنه فرزندی متولد شد محمود الخصائل بعلاماتی که ملک بیان فرمود و به محمد موسوم گشت تا اسم مطابق مسمی باشد و اکنون از حد طفولیت بمقام صبی انتقال نموده ارباب فراست و اصحاب کیاست آثار سیادت و انوار سعادت از بشرهٔ همایونش مشاهده میفرمایند و بنا بر موانستی که مرا با او واقع است تصور من آنست که عبد الله هنوز در قید حیات است

؎ زنده است کسیکه در تبارش ٭ ماند خلفی بیادگارش ٭

چون عبد المطلب حدیث بدین مقام رسانید سیف ذی یزن فرمود که صورت واقعه را از یهود پوشیده دار چه آن جماعت در نهایت عداوت اند با او و با قوم خود ازین حدیث هیچ مگوی که از حسد ایشان ایمن نیستم و بدانکه چون محمد صلعم مبعوث گردد و قریش با او مخاصمت نمایند و منازعت ورزند و در دفع او حیلها اندیشند و فتنها انگیزند و آنحضرت بحسب ضرورت از مکه بیرون آمده قدم در بادیهٔ هجرت نهد و با اهل مدینه که در متابعت او آمده باشند ملحق گردد و مهم دین مبین در ان سرزمین تمشیت پذیرد و من اگر بر حیات مستعار اعتماد میداشتم لشکر بر مرکب دانسته بیثرب میشتافتم و انتظار قدم او میکشیدم و در نصرت دین حق می کوشیدم و تأخیر درین امر از آنست که غالباً زمان دعوت خجسته آغاز فرخنده انجام او را در نخواهم یافت

؎ فرشته ایست برین بام لاجورد اندود ٭ که پیش آرزوی عاشقان کشد دیوار ٭

و بعد از بشارت ظهور صاحب دودمان طهارت و اتمام وصیت در محافظت این بشارت سایر صنادید قریش را که ده نفر میبودند طلب فرمود و هر یک را بانعام ده غلام و ده کنیزک و ده برد یمانی و پنج رطل طلا و ده رطل نقره و ظرفی پر عنبر و صد شتر سرافراز ساخت و موازی آنچه بایشان انعام کرده بود بعبد المطلب داد و از او التماس کرد که سال آینده بدار الملک صنعا آید و تجدید عهد ملاقات بر دارد آنگاه همه را دوستکام بجانب مکه واجب الاحترام باز گردانید و از قضای ایزدی در همان سال مرغ روح آن پادشاه حمیده خصال در شکارگاه بدام صیاد اجل گرفتار شد و تفصیل این کلام مناسب این مقام نیست و بعضی گفته اند که عبد المطلب را مرگ امان نداد که دیگر بملاقات ملک شتابد و عبد المطلب را امتحان سیف ذی یزن و وثوق بتعبیر خوابی که پیش از ولادت رسول صلعم دیده بود زیادت گشت

ذکر خواب عبد المطلب منصرف بمقدمهٔ مناسب

چون بدین اوراق مرة بعد اخری منامات صادقه در سلک تحریر مے آید ذکر شمهٔ از حقیقت خواب و تسلم آن شاید که نیز خردمندان معانی ضمیر چندان نامناسب ننماید بر رأی ارباب یقظه و انتباه مخفی نماند که خواب عبارتست از باز ایستادن حواس ظاهره از مشاهدهٔ محسوسات بواسطهٔ میل فرمودن روح حیوانی بباطن و اگر نفس درین حال ملاحظهٔ صورتی نماید آنرا نیز خواب گویند و خواب بمعنی ثانی منقسم میشود بدو قسم راست و دروغ خواب راست آنست که چون نفس بشری از مشاغل حسی فراغت یابد بنا برین مناسبتی که بملا اعلا و ساکنان عالم بالا و اتصال روحانی بر بعضی آن صور که در مبادی عالیه منطبع است مطلع گردد و چون این قضیه نزد فرقهٔ صوفیه و جمیع حکما مقرر گشته که مجموع صور حوادث عالم کون و فساد در نفوس فلکی مرتسم ست چنانچه در خیال صور اشیا ارتسام می یابد و چون نفس ناطقه قوی باشد و متخیله ضعیف آنچه از جواهر شریفهٔ عالیه در عالم خواب بر نفس فائض شده باشد متخیله دران تصرف نتواند کرد و آنرا بصورت دیگر منتقل نتواند گردانید بلکه همچنان بخیال سپارد و نائم بعد از بیداری نفسی را که از نفس فلکی بر نفس بشری انعکاس یافته باشد در خیال خویش موجود یابد و این خوابی باشد راست غیر محتاج بتعبیر و اگر متخیله نیز قوی باشد در صورتیکه از نفس فلکی بر نفس بشری انعکاس یافته باشد تصرفها کند و لباسهای مناسب در آنها پوشانیده بخیال سپارد و این خوابی باشد راست

اما محتاج به تصویر است ازین مقدمات لازم آمد که خواب راست بهم منقسم میشود و بدو قسم یعنی آنکه مطلق خواب منقسم است بدو قسم و بعد ازای ارباب دانش پوشیده نیست که رویای صادقه مخصوص بمتقلدان قلادهٔ شریفت و مطل میباشد و چون قوت متخیله قوی باشد و نفس ضعیف متخیله جبیعیهٔ نفس انبا پدر عایت قدیم در خواب بحرکات خویش از تشبیه و تمثیل تا بتفصیل مشغول گردد و نیده از مطالعهٔ عالم معقولش مانع آید نموی بر بدیهیه که نشست ؛ فرود نا بوقت مرگ از دست ؛ چه کار متخیلا آنست که بیوسته انتبا را باهم تشبیه و تمثیل متصل را بانگیزد بگریزد ملتهم سازد و گاه باشد که اجزای ملتقطه را از هم جدا گرداند و لقصور نفس ضعیف متخیله را برین وجه خالی باشرع زیبا لقصور باطل زیبا خیال محال ؛ و گاه باشد که خلط از اخلاط اربعه بر بدن مستولی گردد و متخیله در مقام مناسب آن خلط صور تها بنفس نماید چنان خون در بدن استیلا یابد نفس الطقه بهشیاری متخیله در بیداری او را کل صوری کرده باشد و آن صورت در عالم خواب در حس مشترک انطباع یافته مشاهده و ملاحظه کرد واز قوای این سطور لوضوح پیوست که رویایی که از وجه برشده و بیا شد و از جمله خوابهای است نصیب کرد و جمله عبارت و تحریر ی آید درین مقام کی خواب عبد المطلب بست و صورت واقعه آنکه روزی در حجره بخواب رفته بود و از خواب خاطر او سطری عجیب نگاشت و مرات نمیرش بصوریکه بر لوح نفس بذیر گشت بادی الصدر بیم نمود کاهنه رفت که در رفن تعبیر بیم المثال بود کاهنه آنرا خوف و عجب در بشره او مشاهده کرده از ان وجه بعبد المطلب گفت خوابی دیده ام که از مهابت آن خاطر پریشانست کاهنه از کیفیت واقعه استفسار کرد عبد المطلب آنرا مسموع کرد در خواب چنان دیده ام که از بیخ ری سفید از صلب من ظاهر شد متصاعد چنان طرف جانبی زدان بیخ ریا بیوسته و طرفی دیگر تحت الثراز رسیده و دیگر ان طرف بمشرق و مغرب و من بیشم تعجب در آن نگاه میکردم که ناگاه آن بیخ ریا متحول شده بدرختی تبدیل فرمود متشعب بر چهل اغصان که هر یک از آن درخت دیدم فرع اقطاع یا صفاد ریای آن درخت دیدم ایستاده و من از نام و نشان ایشان بیرسیدم که کی گفتند من کسی نوع ام و دیگری فرموده که نام من ابراهیم خلیل است آنگاه مرا گفتند ای عبد المطلب این درخت اصلی شریفست از آبا و اجداد تو رسیده مانظر او تحسن ظهور یافته و از فرع بفرع و از صلبی بصلبی بوجه بنیان انتقال یذیرفته کاهنه گفت اگر درین تقریر صادق نخفیفی از نسل تو ظاهر گردد که مقیمان صوامع ملکوت و ساکنان حظائر ناسوت غاشیهٔ طاعت او بر دوش گرفته و حلقهٔ طاعت او در گوش گشاده و زنجیر ذلیل ست پر استحکام قواعد دین و کثرت انصار و حلقهٔ باهی او مبنی است از اثبات امر و استحکام کار و علو شان آن هم صاحب سعادت هر که با او مخالفت ورزد ما نند قوم نوح بطوفان بلا و گرداب فنا گرفتار گردد و آن سعادت مند در احیای مراسم ملت ابراهیم شرط التفات و حسن اهتمام بجای آورد که تا انقراض عالم فصول انهم لقواعد قدیمه و اساس راه نیابد ذکر اتصاف عبد المطلب ببعضی اوصاف که میدان ممتاز بود و از دودمان عبد مناف آورده اند که در زمان عبد المطلب غلبه قریش بر گروه سیکه با ایشان منازعه و مجاوله و قتال می نمودند آن بود که ان نور نبوت بچهرهٔ او متشکل ستر بود که افضل اشکال ستاهر گشتی و از زدی تجربه بیکس ان اهل بکر دین قضیه نکی نداشت و هر گاه که دانستی صعب و روی نمودی سکانان الم القری بدت بر عاجز آمده و انیز حضرت تنفیع میساختند و آن هم بفصل طریق اسهل کفایت می نمود تصدق این مقال آنست که نوبت بقحط غلیه بر قریش رسید که مردم از تمنای نان تباهای ریاضی که نمودار بود از نزد ایشان نمی پرداختند و احسن فاضل ؎ چنان قحط سالی شد اندر دمشق ؛ که یاران فراموش کردند عشق ؛ و گرده خلایق بیشه تا بصد جان کندن گروه از تمنو رزرق بیرون بیکشید ندی ؎ گرده ام خون میشود و گرده ؛ از تنور رزق بیرون می کشم ؛ و گاهی خشک سالی بر تبهی نجامید که نرم بنشم بیوه زنان و یتیمان نمی ماند و چون از اشتیاق گوشت زنان جان بلب دل مرغان آمدی صنادید قریش همه زاران عرب در قدم عبد المطلب بکوه میرفتند و او وسیله ساخته تضرع و تشفع از بخشندهٔ بنیت مینمود بالتذات واسطه و سبب حیات عالمیانست سئلت منهوندر دعای انجاح از اسرع اوقات قرین اجابت گشتی و چندان باران آمدی که کشت زار امید کامران هر مشتاب فرم شدی و چمن آمال ایشان بتازگی و نضارت بذیرفتی و این اتفاقات حسنه بیرکت زمان ظهور سید المرسلین و خاتم النبیین صدور مییافت و از نتایج لطف ابتدای عبد المطلب بود چه در پسر خویش و خسرو دستر گشته و اعوال پسری از ایران اورا که خلعت هستی پوشیده حارث بود او در خرم جاه از زمزم با پرسی بلیغ نمود و ابو سفیان و منیره و نوفل از جمله فرزندان حارث بودند و ابو سفیان در رسائل فتح که مسلمان شده سید علم در باره او فرموده که ابو سفیان سید جلسای اهل الجنة و حالات امور و قضای او مطرد خواهد گشت انشاء الله تعالی و این نه ابو سفیانیست که پدر معویه است که دوم ابو لهب بست و او را ابو عتبه نیز گویند و از جمله اسارگان غزال کعب کیلی است و باحادیث درین قسم آن بود که چشمی ابو لهب با گرد بهی از قریش می خورند که کیر کان عینه سرودی گفتند ؎ اسباب طرب تا تمام رسید فقدی رایج تر از ان دو آهو بره ؛ ملاکه عبد المطلب از جاده زمزم بیرون آورده بود و منظر بیاورد و نداشت لا جرم آنها را مسترکرده بعوض بیع آورد و ندا تفاقا عبد المطلب از در سرای اهل عیش گذشته آواز کنیزکان عنیف را شنید که سرودی گفتند و ابیاتی که مشتمل بر آن بود که آن فعل منکر از ایشان صدور یافته میخواندند عبد المطلب قریش را زین تضیه مخبر کرده و قریش آن گروه را گرفته تا خود حال هر یک بادیه تبقدیم رسانیدند و از جمله فرزندان عبد المطلب ابو لهب عتبه اند که مادر ایشان ام جمیل بود عمه معاویه که محوای آیه حمالة الحطب بمین حال او دست سوم عبد دست که از کثرت خیر و احسان او را نجمل می گفتند و وی عتبه ذات چهارم متوسط کاه و حمزه اسد الشهدا از یک مادر اند از حال مقوم خبر ازین چیزی معلوم نشد تحقیق ضرر است و او از جمله سوا

عرلست وکنیتش ابوطاہر و اروا عقبی نبود شیم زبیر است و او نیز از جملهٔ شتر ای عرلست ہفتم ابوطالب و اروا شش فرزند بود چہار پسر علی و عقیل و جعفر و طالب و دو دختر ام هانی و جمانه که مادر ایشان فاطمه بنت اسد بن هاشم است که از مومنات مهاجر است و ذکر ابوطالب و کیفیت اہتمام او نسبت بجمال حضرت خیر الانام در بین اوراق سمت گذارش خواہد یافت انشاء الله تعالی ہشتم عبد الله است که زیباترین قوم و مقبول بود و بغیر از سیر کونین از دو فرزندی نبود ﷺ محمد درستی که ملک و ملت را تفاخر است بناشش چه جای القابت ہم حمزه که سر ہیلمانان عرب بست و کنیتش ابو عماره و یک پسر داشت عماره نام و دختری مسماة ام الملماد ہم عباس ست مکنی بابو الفضل متولد از عام الفیل بسی سال متولد شد و بعد از انکه ہشتاد و شش سال منزل از منازل زندگانی طی کرده بود در زمان خلافت عثمان در مدینه وفات نمود و عثمان بر وی نماز گذارد و عباش عش اسپ داشت عبد العزی ابو لهب قوسم و معبد و حارث و یک دختر ام حفیده جنبه نام و اشت و اما از ایشان ام فضل بنت حارث خواہر میمونه که از امهات مومنین ست و اسامی دختران عبد المطلب انبت صفیه عاتکه ارویه امیمه اروی و این قاطبه فرزند عبد المطلب نخواهین متعدده متولد شده بودند و پسر انش بغیر از عبد الله در حبالیت و برخی در اسلام در زمرهٔ اشراف و اعیان از نام انتظام فاشتند و از جمله آنها شش تن پسران و بنت فوت شده و چہار پسر که زمان نبوت احمدی دریافتند یکی عباس که رئوس منابر از القاب او و اولادانیان مزین است و دیگری ابو لهب که باتفاق ہمه کافر است چہارم ابو طالب که در ایمان او اختلاف است چه بعضی از علمای معتزله و کافهٔ امامیه او را محکوم بکفر دانسته و جماعت بر آنند که آخر عمر بر ملت پدران بود و مرده و طائفه بر اثبات اعتقاد او دلائل اقامه کرده اند و الله تعالی اعلم آورده اند که عبد المطلب نسبت بحضرت رسالت پناه محبت مفرط داشت و محبت و شفقت او نسبت با آنحضرت بمرتبه بود که آنحضرت را بر اولاد صلبی خود مرجح داشتی و گاه گاه بزبان راندی و بایشاره و ایماء سانیدی که این کودک را نشان عظیم و پیش بست و زود باشد که بمدارج سروری و معارج نیکو فخری ترقی کند و گویند برای عبد المطلب در سایه کعبه بساطی انداختندی و قوانش نزدیک آن بساط بسیط کردندی و اولاد او بر آن می نشستند و رسول ﷺ بر بران فراش بر آمدی و مربع نشستی تا تمکین تمام و احترام رسول آنحضرت را ازین حرکت منع میکردند و عبد المطلب او را دور خود از ان منع مانع آمدی و اگر عبد المطلب در خواب بودی بحر آنحضرت مکسی یارای آن نداشتی که او را بیدار سازد و اگر در خلوتی رفتی احدی را حد آن نبودی که در ان خلوت قدم نهد سوای آنحضرت پیوسته عبد المطلب از حرکات و سکنات مجوبه او یا نشان آثار سیادت و سروری و انوار جلالت و برتری مشاہده نمودی و بر سبیل تفاخر با شناوبیگانه آنرا تقریر نمودی و در آخر ایام حیات خویش کفالت آنحضرت را بابو طالب حواله کرد و ذکر فوت عبد المطلب و بیرون ابو طالب محمد را و چون مرض بر مزاج عبد المطلب استیلا یافت و طبیعتش از دفع و شش قوی عاجز ماند پسران خویش را جمع آورد و گفت حالتیکه باگذر بنخلو فانست نزدیک رسید و در خاطر هیچ دغدغه نیست گر اندیشه محمد که نه ما در دارد و نه پدر و خاطر من باین جهت پریشانست وظیفه آنکه فرزندان قبول نمایند که بعد از فوت من بتعهد او قیام کنند ابو لهب و بعضی از اخوان نقدم تلقی بهیچ نیامدند و ملتمس ایشان مبذول نیفتاد چون ابو طالب دید که مطلوب بر دل بایجاب مقرون نشد السنت سخن را روی با صاحبدلان ست لاجرم عرض بپدر نیز گوار رسانید که اگر رضای سرور قریش و دیار عرب بدین مقرون باشد که در اعلای شان احمد و اوار تقای مکان محمدی و اہتمام در تربیت نصرة الفواد و سمی در تشیع آن دوحه مراد اینچه مقدور و میسور باشد تقدیم رسانم و نگذارم که غبار ملال بر چهره احوال او نشیند عبد المطلب را باین التماس موافق آمده گفت بسمه تعالی و سوانح حالات هدوث و اتفاقات محمد با وجود صغر سن مستبشر بن بوده و در بواوازم این امر موقن آمده حال نیز در آن باب با او مشورت کرده او را حکم سازم تا چه فرماید و این سخن گفته روی بجوانب عالم آورد و فرمود که با داع فرقت و سوز مهاجرت تو از جهان فانی لجام جاودانی ہیرم لعبد از موت با محبت که ہم یک از برادران پدر خویش را با او در مراسم محافظت تو متر اکید بجا آورم خواجه عالم بر خاست و با ابو طالب معانقه کرده بر زانوی او نشست عبد المطلب گفت الحمد لله که رضای تو موافق اختیار تست مصرعه ہر چه او مراد تو بست رضای من همان ﴿ آگاه ابو طالب را گفت که محمد را بتو میسپارم باید در خزانه تحفظ لوازم تیقظ بجا آری بر وجهی که و فور سعی و کمال اہتمام تو مزید و در مراعات این فرزند عزیز دقیقه نامرعی نگذاری زود باشد که او سید قوم بلکه سید و سرور اہل عالم شود و اگر اقبال مساعد او نشود و زمان ظهور او را بر ایای معلوم تو گردد اناترین اہل عالم بر حال او من بوده ام ابو طالب وصیت پدر را از ہمیم قلب بقبول مقرون ساخت و بر آن جمله متقبل گشت و بر آن تقدیر حیوة را بپایان عمر اکمل الهم نرسانده اندوهمن کار خانه عمر الفکم کل من علیها فان نوشته روز شادی را نصب عین هم در پی و نصب وصال را روز فراق در قفا و هر کمالی را زوالیست و هر قرنی را دنبالی ترا مدت موت چشیدنیست و هیچ کس نمیدانی که او را شش عدم آغوش فنا است و اگان ثبات و لقا خطاست مدت صد و بیست سال زندگانی کرد و حضرت رسول صلعم در ہشت سالگی از وجدا ماند و در رعایت کفالت حمایت ابو طالب تا قرب زمان ہجرت در رکاب اقبال مقیم بود و ابو طالب مدت العمر بلوفای عهد و پیمان قیام

نمود و فضای امیر المومنین علی ابا بر سول در سلسلهٔ عبد المطلب ست علی بن ابی طالب بن هاشم که نامش عمر است و بنا بر تربیه که داشت او را عمران العالی گفتندی و عمران در سال قحط و عسرت بدار شام رفت فتاطان و بایذ نان به اندازه بر جهیدان جازه که تعداد آن در حیطهٔ بیان نیاید بار کرده بهم آورد و بر بزوده و شتر کشته می بخشته و نانهای خشک را شریده کرده روزی دو نوبت تقسیم میکرد نزد اول کسیکه در عرب عمان را بزیر ضیافت کرد او بود و از این جهت ملقب بهاشم گشت و بعضی از ناقلان سیر گفته اند که هاشم عبارت از شکننده نان ست در کاسه بجهت تریه و ثقاوت بین المنین مبین ست و هاشم در سخاوت ضرب المثل ست و در صباحت علی بدر التی شبهٔ انوار مصطفوی جبان و در شجاعت بوکه کرم بر سر قطار انگذندی ناب دیدن او نیاوردی و پیشانی بر زمین نهادی بعضی از سلاطین ترسایان که مقلد نصارا بود و ندانین معنی را از اخبار سماوی دانسته میل بعبادت او نمود نذر بجا هر قتل رسولی بود و نرستاده و محرره که در شبستان حرمت داشت بروی عرض کرد یا هاشم از قبول التماس و اعراض نمود آخر الامر بواسطه نواسیکه و پدر در مدینه سلمی ما کرا از اشراف قبیلهٔ بنی نجار بود و نیز بر او عقل دیگیاست محلی بجمال الکاح آورده مشروط باکه وضع حمل در خانه سلمی باشد و بعد از عقد خاتون را بکه برد چون بعبد المطلب حامله خدر نیا بر شرطیکه واقع شده بود او را بحد پثرب و چون عبد المطلب متولد شد با هم بجانب شام رفت و در غزه گرا نوالع و منتن ست مرلفن شده هنگام نزع وصیت فرمود که کان ابیجعین بنیز علم کلید خانه کعبه کسا نیز بران به پسران منتقل میشد بعبد المطلب سپارند هم و دایام جوانی عالم فانی را بدرود کرده قبر او در ان دیار معروف و مشهور ست و بعضی گویند هاشم مبتلا بعلات عبد المطلب بشام رفت و در مرض موت کمان و علم و کلید را بدو و خود مطلب حواله کرده حکومت خویش را نیز برای او عرض داشت و اشیای مذکوره از مطلب بعبد المطلب انتقال یافت و هوان مناف که نام و نهاد است و بکنیتش ابو الشمس و مناف اسم کلی از اصنام بود و از غایت حسن و جمال که داشت او را قمری گفتندی و حکومت کا نیز بدو انتقال یافت و شهرت اطراف بالجمان عبد مناف صادرت نمود و در اوایل بسر بود یکی هاشم که شمهٔ از احوال او مسطور گشت و عبد الشمس که بنوامیه از و منشعب آمد و نوفل که بد جبیب بن مظهر ست و مطلب که جد اعلی شافعی ست و او را شافعی مطلبی از ان گویند آورده اند که هاشم و عبد الشمس توام بودند و در حین الفصال از ماده پیشانی هر دو بهم چسبیده بود هر چند سعی نمودند میان اخوین افتراق روی نمود عاقبت بمجرد تیغ تیز بشر بهم الیشان فیصل یافت یکی از ارباب البصارت صورت واقعه را معلوم کرده گفت این علامتیست که اولاد هر دو برادر اظهار عافی الضمیر بشمشیر نمایند و صحات خود را بایکدیگر بمکومت تیغ تیز بقطع رسانند و عاقبت بچنان شد میان حضرت رسول و ابو سفیان در مرتفعی علی و معویه و امام حسین و یزید علوات قائم بود و اما عثمان که منسب او با بر سول متصل ست عثمان بن عفان بن ابی عاص بن امیه بن عبد الشمس بن عبد مناف و هوان قصی نامش زید است و لقب مجمع و قضاء او را زان مجمع گو بند که قریش بعد از پراگندگی بسبی او جمع شدند و صورت واقعه چنان بود که نوبتی بنی خذ یعه را از مکه اخراج کرده مدتها قریش راجع کرده منازل را با آنها قسمت نمود چنانکه بزیادتی شرف اختصاص داشتند در درون مکه جایی داد و بعضی را که در مرتبه نازل تر بودند ظاهری مکه جای نعین نمود و زمره اول از قریش را الطی گفتند فرقه دوم را ظواهره و ضعیفتر از هر دو طبقه را بطیحی از ین جهت سبب و بان تقریر معلوم میشود و در وصف قصی گفته اند ص ابو کم قصی کان یدعی بمجیا؛ و قد جمع الله القبائل فهری ؛ و قصی را بجهت خوانند ش که بعد از فوت پدر در ملازمت مادر بمعبد و شام رفته بود و دران دیار رحل اقامت انداخت و چون او را قصی یعنی ابعدی از قبیله و قوم حاصل گشت بقصی ملقب شد و دار الندوه که قریش قضای کلیه را در اینجا قرار داد و ندوی آنرا بنا کرده و دار الندوه مجلس قوم و جای سخن گفتن ایشان را گویند و قصی در ایام حیوة خویش ملبیت خود را جمع آورده بتقوی و پرهیزگاری وصیت نموده از غضب بخطا آمی تحذیر نمود و بر رعایت حقوق جیران امر کرد و عفت ذیل و امساک زبان و دست و دار باز داشتن از نا لایست و نا بایست در اسی سخا و کرم را وصیت نموده از غضب بخطا آمی تحذیر نمود و بر رعایت حقوق جیران امر کرد و عفت ذیل و امساک زبان و دست و دار باز داشتن از نا لایست و نا بایست در اسی سخا و کرم را وصیت نمود که بقرار عملی تناول کنند که موجب ملامت در نیا و مستلزم عقوبت در آخرت نشود و بعملی قیام کنند که ذکر آبا و اجداد در السنهٔ افواه سائر و دائر گردد و محمد و زیر کی بنایل خود یافت و در وقت ایجاد از اتمام نصیحت هر یک از پسران خود را بهمی نامزد کرد و ذقابت و ایالت را بعبد مناف داد و نواب حجابت بعبد الدار و رفادة که عبارت از ضیافت حجاج ست بعبد الدرا تفویض فرمود و سقایت زمزم و حجابت کعبه را فاده از اختراعات او ست و اسامی ثلاثی زبیر بن عوام بن خویلد بن اسد بن عبد العزی بن قصی بن کلاب که سرور فتر قریش و اشراف قبیلهٔ عذران بود و لعبد الدار تا که دیده کلاب بجمال قصی روشن گشت بشارت باد تجارا ای مشتر قریش که فرزندان مرا شرفی دست خواهد داد و او را بواسطه اصاحب ملت که از ایشان بظهور آید و اولاد شما نیز از ان شرف بی نصیب نباشند هر کرا مکافات او نما ید از آفات عاجل و آجل سالم آید و دا سے بر آن کس که طغیان عناد پیش گیرد و سر کشی کند اما حقیقت این سخن بر خلق پنهان بود تا ظهور اسلام و عبد الرحمن بن عوف بن سعد بن ابی وقاص در نسب بقصی ملحق آند عبد الرحمن بن عوف بن حارث بن کلاب و سعد بن وقاص بن مالک بن وهب بن عبد مناف بن قصی بن کلاب پس مره و قریش در جمیع امور بر رای او مجتمع بودند و بموجب فرمان او سر بر نمی کشیدند و مهمات معیشت فقرا و مساکین همیشه آماده داشتی و در سالهای قحط الوان اطعمه بر خوان ضیافت او مهیا بود و پیوسته فرزندان را بمراتب کمال اعمال خیر و احسان و طاعت خلائق و رعایت خلایق ترغیب نمودی و در حین سفر آخرت اهل بیت خود را جمع نموده گفت از آبا و اجداد چنین استماع نموده ام که پیغمبری از نسل ما ظاهر شود که عرب بملا متمت او میل نمایند

و کمر انقیاد او بر میان بندند ممالک بسیط ارض گشته ملوک روی زمین با او در مقام تواضع باشند و مخالفان او مقهور و مخذول گردند و صیت من آنست که نطفه نبوت را در بیت
سفید الا در ارحام طاهرات که از کفار و سفهانبا شند و معلوم شما باشد که هر که را اصلی کریم ست قلبی رفیع ست و هر که در کارها افراط کند در ورطه عنا افتد و هر که در عواقب امور اندیشه نماید
در مقام عزت باشد و هر که در امری شروع کند بر اصلاح و آزمایش نفس خود را فریب داده باشد و هر که نفس خود را در عرصه تهمت آرد سزاوار ملامت گردد و در فرمود عمرو بن یحیی و این پدران شما
ابراهیم و اسمعیل با تنیز داده و اولاد خود را آگاه نموده باید که بملت حنیف تمسک نمائید که پدر مرا چنین وصیت کرده است و عمرو بن یحیی و قمعه دو برادر اند پسران الیاس بن مضر بن ابوبکر
بن وراق بن ابو قحافه بن عثمان بن عمرو بن کعب بن سعید بن طلحه بن عبد الله بن سعد بن مره و هو ابن الکلاب و کلاب مرة الحیوة بکفالت امور و نظام مصالح جمهور قیام می‌نمود
و در آخر حیوة با پسر خود قصی گفت که منصب سیادت تعلق بمن داشت در رعایت زیردستان طریقه دیانت مرعی می داشتم و بر مقتضای وصیت اسلاف عمل میکردم و تکفل
مایحتاج ایتام و اداره اهل و ثوق شدم و سفهای قبیله را از افعال شنیع زجر کردم و مجالس قوم را از استماع علم مزین داشتم اکنون هنگام رحلت نزدیک ست امازد و باشد که از نسل تو
کسی ظاهر شود که سروری شرق و غرب ارض برد و تعلق گیرد وصیت من بتو آنست که پسر خود را وصیت کنی تا با فرزندان خود بطناً بعد بطن عهد و میثاق نماید که به بنان عمام و بنات
عمات که هم کفو اند وصیت نماید که بعقل و علم کار فرمایند که فلاح نیابد هر که بر مقتضای عقل و علم عمل نکند و اگر سیر حوادث جهت نوائبست و صدق مستلزم عز و شرف و فهم موجب مجد و بزرگی
وجود و قرین نیز بزرگی و حسن خلق مستوجب محبت خلق و رضای تعالی عز اسمه یار کسی باشد که معرفت ایمان دارد و دشمن کسی باشد که حامل لذات است عمر بن خطاب نیز در نسب با رسول
صلعم اتصال دارد و عمر بن خطاب بن نفیل بن عبد العزی بن ریاح بن عبد الله بن قرط بن رزاح بن عدی بن کعب بن سعد بن زید بن عمر بن لعل مذکور که جد فاروق است و هو ابن
لوی مرجع و ملجأ قریش حاکم و مطاع مقبول القول و هو ابن غالب از اشراف و صنادید قریش بود مرجع الیه در جمیع امور و هو ابن مره ابو عبیده عامر بن جراح بن وهب بن الحارث
بن فهر و هو ابن غالب مالک در مرض موت با پسر خویش گفت که یکی از صفات نفس زکی آنست که قبل از وقوع مصائب از آن حذر نماید چون بی اختیار حادثه روی نماید لجرعه انواع
صبر و تحمل تشبث شود من اکنون در زمره موتی ام و ظیفه آنکه آشتی را که بسبب فساد مفسدان در کانون ضمیر خویش مشتعل یابی آب شکیبائی تسکین دهی و این دولت وقتی دست دهد که
تعلق و اطفای بلیه را از اطراف و جوانب بدن بعید ندانی و هر ذی حیات را که مبنی از اهل ممات انگاری و باید تقلیلی از مال که بتصرف تو در آید قناعت نموده و ظائف شکر بجا آوری
که آن قلیل بهتر از کثیر است که قناعت بدان منتظم نگردد و به تخصیص که بدست دیگران باشد و هو ابن مالک که قریش عبارت از اوست و در اطلاق لفظ قریش بر نضر جهات مناسب
گفته‌اند و همان مناسبت اولاد او را قریش گویند اول آنکه در نهر دابه ایست که مستولی بر دواب بحر است و لقریش منسوب است و چون نضر بن قریش استیلای تمام یافت او را
قریش گفتند دیگر آنکه قریش ماخوذ است از تقریش و بمعنی تفتیش ست و چون او تفتیش حال مردم کما ینبغی مینمود آداب رعایت بجای می آورد بقریش ملقب شد و سبب دیگر آنکه
مشتق است از قریش بمعنی کسب و او چون متعلقان و مردم خود را بتجارت سفر ساد بقریش اشتهار یافت و این وجه مختار الیه همه و صحیح است و بعضی نیز گفته اند قریش بمعنی فراهم آوردنست
و نضر بنا بر آنکه اولاد و احفاد نای خود را فراهم آورد ملقب باین اسم شد و هو ابن النضر کنیتش ابو النضیر است آورده اند که شبی در حجره خفته بود آوازی شنید که یا ابو النضر ما تو را مخیر گردانیم میان
ملک ظاهری و عزت ابدی گفت کلا یا رب قد اخترت ما یبقی الی الابد در حین وفات اولاد را جمع فرموده بر صلاح و انصاف میان خلق ترغیب نمود و از بخل و حقد امتناع کرد و گفت ان الله
بمنزلة الآباء و با موالهم محاجة الانبیاء آبائکم و الائمة سوا یفترن به اعقابکم آخر الدهر فان ابی اوصی الیه و به اوصیکم و سیادت عرب تعلق با و میداشت و جناب او مرجع الیه بود و قبل
از رحلت بسرای آخرت قوم خود را گرد آورده گفت شما فرزندان ابراهیم و اسمعیل پیغمبر اید که مجد و بزرگی از آباء و اجداد بشما رسیده پس صیانت نمائید مراتب خود را و بشکر آنکه سروری
عرب بر شما قرار گرفته است احکام الهی را تعظیم نمائید و خالصاً لله تعالی باعمال صالحه و افعال زاکیه تقرب جوئید و از هر که مستلزم دنائت همت باشد اعراض رانرا بر نفس خود واجب
شناسید و عقود دائم در لیالی ایام در روح خود سازید و هر که از شما قطع کند با وی پیوندید و از کفای شایسته خود بواسطه قلت مال اعراض نکنید که مال باطل و زائل ست و هو ابن مدرکه
که نامش عامل ست و او را مدرک از آن گویند که ادراک شرف آبای خود کرده است و بعضی گفته اند روزی در عقب خرگوشی دویده او را دریافت بنا بر این او را مدرکه خطاب
کردند و این لفظ مشتق از یافتن است و قد بر این کلمه از برای مبالغه است بجهت آنکه در علامه و نساب و هو ابن الیاس آورده اند که دیده الیاس بعد از تامل بمشاهده چهره فرخنده او روشنی
یافت لاجرم بالیاس موسوم شده بعد از اکتساب فضائل و عروج بر معارج شرف ابنای اسمعیل را که از شریعت ابراهیم و طریق مستقیم منحرف گشته بودند و سلوک وادی ضلال
مینمودند باتباع ملت خلیل الرحمن دعوت فرمود و چون نور دانش و کمال فضیلت او رافت عرب بیت عرب و ضوح یافت اقاصی و ادانی کمر متابعت او را بر میان بستند
و سر انقیاد بر خط فرمانش نهادند شعرای عرب را در مدح او قصائد بسیار است در اواخر ایام زندگانی زحمت سل بروی عارض شده مادر فرزندان او خندف نذر کرد که بعد از موت
شوهر در سایه هیچ سقف قرار نگیرد و تا بقدر کسی در دنیا بود از تلبس بلباس طیب اجتناب نماید و چون الیاس در گذشت خندف بوفای نذر خویش قیام کرده در فیافی حیرت

و بولادی سر گردانی می گشت تا زمانیکہ روی در نقاب تراب کشید و ہو ابن نفیر در تقویت ملت حنیفہ سعی نمودہ شریعت ابراہیم را ترویج داد منقول ست کہ حضرت رسالت پناہ شخصے شنید کہ میگفت ۵ انی احرو وحیری عین تنسی ۵ لامن رسیۃ آبائی او نیصرہ ۵ آنحضرت فرمود کہ این معنی را از خداوند رسول و در گزیدہ نیمہ از سخنان اوست کہ بالیاس گفت ۵ بزرع خیرا یحصد ندامۃ ۵ و غیر الہا بالعجلۃ فاحمدہ فکفک کروہا و فیہا اصلہا ۵ راہم فرمودہ من طلب بہا فیہا اخذہا ۵ گویند کہ حدے شتر از مختصات اوست و ہو ابن نزار کنیتش ابو ربیعہ است و ابو ایاد و نیز گویند نزارش ہمان جہت خواندند کہ منگام ولادت او پدرش لبنگلہ نہ ہزار شتر قربانی کرد و مردم او را با سراف منسوب داشتند و می گفت در نقال چنین تعبیر کنند کہ خدا تعالی بمن ازرانی داشتہ من ہنوز این را اندک می شمارم گویند نزار مال فراوان داشت و در حال نزع وصیت کرد کہ نقود را بمضر رسند و جمیع دواب را بربیعہ و ایاد را مسلم ارند و سائر اموال بقزر دان دیگر و ہو ابن معد گویند نقل دختر نزار معد گویند او بمرتبہ نازہ روی بود کہ چون دلس از ان انگشت عجب بر دندان میگزند نشیش ابو قابوس است و قصہ اعرشناسہیر فزر دندان او بود آورده اند کہ چنو معد لنہایت شجاع و دلیر بود چنانکہ ضحاک ابن معد یا چہل تفر بر سر ہمچو کثیر از بنی اسرائیل کہ کمیت قلم از تحریر نہ تواند بیان عاجز ست و کمیت آنہا زیادہ از حصا ناخت و اموال آن جماعت را بتاراج برد و متعلقان یہود را اسیر کرد بنی اسرائیل استغاثہ بہ پیغمبر خود بردند کہ در حق بنی قدنان و عاد فرماید تا بلہ ابن الیتان نازل گردد پیغمبر وی بقبول کرده دعا آورده خواست کہ آن امر قیام نماید ناگاہ وحی الٰہی در رسید کہ حدت ازین طلب باز دار کہ خاتم النبیین فاضل ترین و آخرین الانبیا از جملہ اولاد احفاد او خواہد بود و ہو ابن عدنان گویند کہ روزی عدنان بجای نیز فت تنہا و ایستاد و سوار نبا بر عدا و تیکہ یا او و ایستند و عقب او فتہ در کوہ لوی رسید عدنان جندان محاربہ نمود کہ آہنہای زبا ہے در آمدہ او بقتل جبل تو حید نمود و دشمنان بوی رسیدند عدنان جندان محاربہ نمود کہ بیطاقت شدہ التجا بملک منان برده و درین اثنا دستی ظاہر شدہ او را بر دوش کوہ رسانیدہ صیحہ بگوش عدا رسید کہ سہ از ہول آن آواز ہلاک شدند ابن یکے از معجزات پیغمبر ما بود صلعم گفتار در بیان کتب آسمانی و اشارت سعادت مندان دو جہانی بنعت و صفت خاتم النبیین و سید المرسلین صلی اللہ علیہ و آلہ اجمعین در جزو زمانی از سفر خاص تورانکہ مضاد نفرا احبار یہود و جہت آن اتفاق نموده اند ایامی صریح رفتہ ظہور پیغمبری کہ اتصف باشد باین دو صفت و آن ہر دو مخصوص ست بحضرت رسالت پناہی آنکہ این پیغمبر از بنی اسرائیل باشد و دیگر آنکہ این بنی قبل موسی باشد و مراد ما ثالث آنکہ صاحب شرع باشد و دو شوکت و چون سرور انبیا دیگری با وجود این صفات مبعوث نشد و اعتراض نصاری کہ میشاید این پیغمبر عیسے باشد مرفوع ست باآنکہ در انجیل آمده است حکایت عن المسیح انی ماجئت لابدل شرع موسی بل شرع موسی این اعتراض را نیز بدجہ دیگر رفع کرده اند کہ مناسب تخریر این مقام نیست و ایضا توراۃ باین معنی ناطق ست کہ آفتاب نبوت از مطلع فاران کہ جبل مکہ ست طالع گردد و آن کوہ از مسکنین آل اسمعیل خواہد بود و عالمیان اتفاق دارند کہ بعد از نزول توریت از فرزندان اسمعیل آنکہ کملت نبوت و تشریف رسالت متشرف گشت پیغمبر ما بود و کتب الاحبار گویند کہ در توریت خوانده ام کہ محمد رسول اللہ ست نہ درشت خوے و نہ غلیظ القلب باشد در اسواق آواز بر ندارد و کلمات باسات نگفتہ ملکہ از جرائم آن در گذرد و است اولیا را بستاید باشد تیکبر خدا و ند بر بنتہ او گوید دراز نا خنہ ساق ہند و ضو بر چہار انام سازد یعنی سر و دست و پای و صفا دی ایشان در ہوا آواز دہد یعنی موزن ایشان بر بامہا بانگ نماز گوید و صف ایشان در نماز و غزا کیسان باشد و ایشان را در شب آواز تسبیح باشد چون آواز مگس عسل و در کہ متولد شود بہ بیت بحرمت کند بطول و عرض ملک او نام باشد عبد اللہ بن سلام گوید کہ او را صفت اورات توریت چنین یافتم ازما ارسلناک شاہدا و مبشرا و نذیرا الآیہ و آنکہ این محمد بنده و فرستاده منست و من او را متوکل نامم نہ ہ ام از دنیا بیرون نرود تا ملت کج را راست کنند خلق را بتوحید خوانند برکت دعی چشمہای نابینا و گوشہای ناشنوا و دلہای در غلاف را کشتا یہ ہم او فرا باد کہ در توریت خوانده ام کہ باری تعالی توریت بموسی فرستاد در طور سینا و انجیل را بعیسے در ناصرہ کہ قریہ ایست و زمایان را بنسبت بآن نصاری گویند و قرآن را بہ محمد در مکہ آورند و چون ابن سلام مطالعہ آیات توریت و مشاہدہ آثار صدق در ناصیہ جایون حبیب دیدہ بغیر سلام رسید و تصدیق حال او در آیہ کہ یعرفون ابناءہم الکتاب بغیر فون ابناءہم نازل شد فاروق حال خاتم او دی بر سید جواب داد کہ نبوت محمدی بیش من و صفت حال او از معرفت حال پسر بن زیاده است عمر گفت این صورت رو آن صورت کرد و این سلام گفت بتاراج احتمال خیانت مادر و فرزند در نسب و شبہہ پیدا میشود در حال محمد بن قال او قطعا شبہہ نیست فاروق این سخن را استحسان نموده سلمان سلام را بوسه داد و در انجیل مرقوم کہ عیسی با قوم خود گفت کہ اگر مرا دوست دارید وصیت مرا بکار آرید تا رسیدن پیغمبری کہ بعد از منده دین حق ست از باطل و دین او ابدی ست و این بشارت ست بر بخت پیغمبر آخر الزمان کہ دین او ناسخ ادیان ست و از تنزیل بر کران ہمچنین در انجیل آمده کہ چون فارقلیط یعنی محمد مبعوث شود و گواہی دہد کہ من عیسے ام بتبلیغ رسالت آگر بمن صدق کرده ام و بعد از ما سالفہ تکذیب نمایند تخصیص ہود کہ نفرات می کنند و از بیان گفتند و چون حضرت رسول مبعوث گشت و از نشہادت او نمود کہ آنچہ عیسی گفتہ و نشانہا ان نقل کرده اند صدق محض و عین صواب است و حکایت یہود و بارہ ایشان از ایشان می گفتند و چون حضرت رسول مبعوث گشت و از نشہادت او نمود کہ آنچہ عیسی گفتہ و نشانہا ان نقل کرده اند صدق محض و عین صواب است و حکایت یہود و بارہ ایشان گزرانیدہ ست گویند کہ خدای عزوجل وحی کرد بعیسی کہ تصدیق کن پیغمبر محمد و باو ایمان آر قال اللہ تعالی و مبشرا برسول یاتی من بعدی اسمہ احمد ۵ عیسی زمقدم آن

بایام مزده داد به وزمین مقدمت تقبیل نمود داد و در زبور داود آمده که رحمت بهبود دولت تو فالیق شده یعنی لطف با سخن تو آمیخته گشته بنابرین آنکه خداوند عالم خبر بوی رکت
مصطفی تو گردانیده مراد بپرستش خویش حمال کن و لجام اقدام کن که بر اعدا غالب خواهی آمد و سخن حق را مرکب خود سازگه ناموس شریعت ربوبیت و بازوی تو بوده ساخته ایم و دیگر در
لوح محفوظ پای نوردی بر زمین خواهند نهاد و تمکنی نیست که بر خلق راه تقلبت و بایه کرد و در کتاب شعیب پیغمبر حق تعالی فرموده است که یا احمد انا
و باد وحی فرستم تا حاصل دریمان عبودیت بیفکند و چشمهای کور دلهای در غلاف رفته بیرون آید و گشوده و خود بلباس من سنود و بهمه عالم خود و ترانیش از چهار حد عالم به دیر سد
تازه بنده او تو به بسبب آنکه پرتیه آنگیرند و یاد حق کنند و در میان خلق نوحق باشد که هیچ کس آنرا از تو نتواند ستد و هر نوقتی در میان بنده و اینهمه اوصاف حضرت شمتی پناه است
و عبدالرحمن زید الصفاری گوید که آدم گفت من در قیامت مهتر مجموع فرزندان باشم الا یک لغزه پیغمبر نام او احمد باشد وی برمن و همه پیغمبران است یکی آنکه همه پیغمبران خدیجه رد و فع شیطان بلا دیا
باشد بخلاف همه پیغمبران حوا که رد و دیگر آنکه خداوند او را یاری داده تا شیطان وی بر دست وی مسلمان شد و شیطان من بر کفر و عصیان بماند سبب من همه گوید که خدایتعالی بآدم
وحی فرستاد که منم خدا یکه مالک کل عالم منم و زوار کعبه بهمان من و این خانه را تهرت پیغمبری خواهم داد از اولاد تو ابراهیم نام که آزا عمارت کند و مراستی که از عشق یکدیگر
آینه نزا معمور دارند انوبت به پیغمبری رسد از فرزندان تو محمد نام که خاتم پیغمبرانست و او را از جمله ساکنان حرم و همه دگان و حجابت کنندگان و خدمتگاران کنم علم افتخار اندر کعبه
من لوی او صاف رسول او صحف ابراهیم یافته بود و لاجرم رد زحمه که در ان تاریخ فرزند گفتندی قوم خود را جمع کرد و بعد از حمد و ثنای خدایتعالی با ایشان خطاب کرد که بدانید و در دو رشن سرت
و شب تاریک در زمین بیشه و آسمان سقف دکوه مهاد نهای زمین دستارگان دلایل راههااند و حکم سلف و خلف یکیست که زمانه را باهیچ حجت گرده اند پس بکید بگیرد خویشان را نگاه
دارید و تربیت فرزندان بکنید که هیچ مرده باز نگشت با هیچ رفته باز نیامد خانه کعبه پیش شماست و در حفاظت آن بکوشید و انرا آرایش دهید و ملازمت این بقعه تشریف گیرید که روزی
باشد که تمکان محرم عظیم شود و پیغمبری مبعوث گردد و اسم مبارکش محمد باشد و بعد ازان گفت کاسی من و دران زمان بودمی نادر تقویت او کوشتنها نمودمی و هب بن منبه گوید که در
کتب آسمانی که بر بعضی از انبیای مرسل نازل شده بود و خوانده ام که بار تعالی فرموده که من بنی اسرائیل را بکرامت برگزیدم و تعجب بر ورش داده ام و الیشان چون گوسفندی الشتبان بودم
که الیشان را بانواع آورد و هم و همه الیشان را جمع کرده غرور نعمت در الیشان اثر کرد تا قوجان آن گوسفندان سرمارد یکدیگر بگریختند و ندای بریمن امت بیفا کار ستمگار سنگدل خداوندم در رو قرآن
آسمانها و زمینها حکمی حتوم کرده ام که دینی ظاهر کنم که بهمه ادیان غالب آید و آنرا رفتی معین فرموده ام اگر بنی اسرائیل علم غیب میدانند بگویند که کی خواهد بود و آن نبی عربی باشد که
گرد او نرم دامنه بود و در اسواق آواز بر نمارد و بمیوه دگوسپند دمی باو حوبر بر نیکوئی مدد کنم و نسبت بوی اخلاق کریمه ارزانی دارم و در زمان او سکینه نهم و تلقوی شعار او سازم
حق و عدل و هنر سیرت او باشد و ملت او بهمه ادیان راجع گردد و بعز و نعمت در الیشان اثر کرد تا قوجان آن گوسفندان سرمارد یکدیگر بگریختند و ندای بریمن امت بیفا کار ستمگار سنگدل خداوندم در رو قرآن
آسمانها و زمینها حکمی حتوم کرده ام که دینی ظاهر کنم که بهمه ادیان غالب آید و آنرا رفتی معین فرموده ام اگر بنی اسرائیل علم غیب میدانند بگویند که کی خواهد بود و آن نبی عربی باشد که
گرد او نرم دامنه بود و در اسواق آواز بر نمارد و بمیوه دگوسپند دمی باو حوبر بر نیکوئی مدد کنم و نسبت بوی اخلاق کریمه ارزانی دارم و در زمان او سکینه نهم و تلقوی شعار او سازم
حق و عدل و هنر سیرت او باشد و ملت او بهمه ادیان راجع گردد و بعز و نعمت در الیشان اثر کرد تا قوجان آن گوسفندان سرمارد یکدیگر بگریختند و ندای بریمن امت بیفا کار ستمگار سنگدل خداوندم در رو قرآن
آسمانها و زمینها حکمی حتوم کرده ام که دینی ظاهر کنم که بهمه ادیان غالب آید و آنرا رفتی معین فرموده ام اگر بنی اسرائیل علم غیب میدانند بگویند که کی خواهد بود و آن نبی عربی باشد که
گرد او نرم دامنه بود و در اسواق آواز بر نمارد و بمیوه دگوسپند دمی باو حوبر بر نیکوئی مدد کنم و نسبت بوی اخلاق کریمه ارزانی دارم و در زمان او سکینه نهم و تلقوی شعار او سازم
حق و عدل و هنر سیرت او باشد و ملت او بهمه ادیان راجع گردد و بعز و نعمت در الیشان اثر کرد تا قوجان آن گوسفندان سرمارد یکدیگر بگریختند و ندای بریمن امت بیفا کار ستمگار سنگدل خداوندم در رو قرآن

ملاحظه نموده با هم گفتند که از اکابر علما و دنیا بیر حکما چنین رسیده که این موضع مبارک دار الهجرة خاتم پیغمبران خواهد بود و روح مقدس او هم در بین بلده طیبه از قالب پاک بر دوشهٔ افلاک خواهد گشود و خلیفهٔ آنکه در بین دیار رحل اقامت اندازد یکی از اولاد او باشد و شرف پای بوس سعادت ملاقات او دریابد لهذا استشاره و استخاره نمودن از ملازمت متابعت تخلف نموده بر توقف جازم گشتند و چون بر تپهٔ رجمان حال تخلفان و صدق مدعای ایشان روشن گشت او نیز خواست که در اقامت موافقت نماید بتصور آنکه از این حلیه اعظامی نصیب نماند اما کثرت لشکر نصرت شعار و اعوان و انصار او را از این معنی مانع آمده پس اشارت فرمود تا از برای هر یک از ان زمره سهامی معین کردند و جمیع مایحتاج ایشان را آماده گردانیدند و نامه نیز در قلم آورد مشتمل بر شرح احوال خویش و اشتیاق دل ریش بملاقه حضرت خاتم النبیین و زبدهٔ الاتقیا سپرده در محافظت آن وصیت فرمود و گفت اگر قبال تر اسعادت نمود و شرف حضور آن صاحب ملت دریافتی این عریضه را تسلیم طلاز مالش نمای و الا آبا و اولاد خود سپارد و در وصایت این خط وصیت سجاهی آرد و لطفا لبعد لطین احفاد تو در رعایت این نامه کوشند تا آن زمان که نظر کیمیا اثر حضرت چهار اختیر سلسلهٔ وتیع لبدان دین و دعا یا متعلقان تهمتنان محبت را وداع نموده از مدینه رحلت کرده و اقفان اسرار کاشانهٔ آلهی دران دیار ساکن شدند و آن مکتوب چنانچه گفتیم بجمان نامبا بوایوب انصاری رسید گزیست دیگر از نوزدهمان شاصول یهود بود و چون خبر وصول تو حضرت خیر البرایا بجانب یثرب شیوع یافت صحیفه اضلاص مصحوب شخصی ابولیلی نام مرسل گشته در فصیلهٔ بنی سلیم بعرض آنحضرت رسیده شرف ارتقاء دار تقاع آنحضرت بدان لماح گشت و سه نوبت بزبان معجزبیان بنسبت متبع این کلمه جریان یافت که مرحبا بالاخ الصالح عرضی از برادران حکایات آنکه بر عالمیان واضح گردد که پیش از بعثت بهنر ارسال بلکه پیشتر شاصول و متبع بظهور خاتم الانبیا اشارت کرده تا متبع امثال مبالغت آنحضرت واسم گیر شده شرف اسلام دریافت و بنگنای از این جهان فانی بگذشت و بعضی رسیدن متبع را بمدینه وحی دیگر ایراد کرده و در کتب آورده اند والله اعلم بحقیقة الحال و فکر خواب دیدن مرثد بن عبد کلاب و تعبیر عفیرا و ازو اقوال رجال مسموع است که در صحیفه خورشید تقلم عطارد مسطور کرد مرثد بن عبد الکلاب سد مملکت عربیا و مدتی نوشوکت بود شبی از شبها خوابی هائل دید چنانچه از مهابت آن بر خود لرزید بعد از بیداری صفحه خیال را از آنچه در خواب مشاهده کرده بود خالی یافت بنابر بقای خوف بامداد خویش که از کلمات نفسیه واقفی دانست شه از پرستاران خود تقریر کرد و طالب تعبیر شد کاهنه از جواب این خواب متحیر و عاجز آمده سالکان عرب را بالفرود بیا هم آمده مرثد ماجرای گذشته را بایشان در میان نهاد جمله کاهنان متفق الکلمه گفتند اگر صورت واقعه را معلوم ما بنمود می در تعبیر آن خوض نمیدیم و چون خواب بکلی فراموش شده بود جواب آن چون توانستیم داد بعد از اعتراف عجز کاهنان متفرق گشته و انکشاف این مطلب بر ضمیر منور سرسنج یافت روزی از تنگدلی بر سر تلی سکار از شهر بیرون آمد و در صحرا و بیابان طواف میکرد ناگاه نظرش بر آهوی افتاد و خاطرش مائل صید آن شکار شده چندان در عقب آن آهو تاخت که مسافتی بعید میان او و لشکر حائل آمد از کثرت حرکت و شدت حرارت آفتاب مزید بیتاب شده سایه ی جست تا زمانی استراحت نماید در بین آنبار اس کوهی رسید و چشمها و بر و سه خانه که قریب بفناری ساخته بود و فقد او متوجه بدان جانب شده بر در خانه از ان خانها رفت سواره بایستاد و مقاران این حال محوزه از ان خانه بیرون آمد عرضه داشت که رواق منظر چشم من آشیانه تست بکرم نماز فرود آ که خانه خانهٔ تست بر مرثد بن عبد کلاب باشارهٔ آنزن در ایوان نزول نموده پهلو بر فراش فراغت نهاد و زمانی بخواب رفت و از رنج راه و گرمی هنگامگاه بیاسود و چون بیدار شد و چشم باز کرد بر بالین خود دختری نشسته دید که طراوت رخسار ش طعنه بر بهجت برین میزد و نسیم زلف عنبر بنیش از هوای اردی بهشت حکایت می کرد و در خدمتبار خود خطاب کرد که ای شهریار و صاحب تقلیم امید آنکه از اسباب تفرقه مصئون و محروس مانی هیچ آزرنی طعام داری مرثد از این سخن که مستلزم معرفت او بود اندیشناک شده تو هم نمود که مبادا دشمنی بردی مستولی گردد و از اوج سلطنت بحضیض ذلت افتد لاجرم از جواب تغافل نموده و دیگر جانب ملتفت نشد آنگاه دختر گفت ای ملک بیم مکن خاطر از شرف راه مدره و طریق اندیشه را بسد و دگردان که نیر بخت بلندت مرتفع است و کوکب طالع دولتت مستضفی طبق عالم آرزو آبا و دولت عین الکمال بپیشرفت جاهیت مساعد و مساعد و اتفق که از عطایای او رهنمون تو خصوص منتفع گردد و بعد از گفتن اشتمال این سخنان الوان اطعمه حاضر گردانید و چون ملک از تناول طعام فارغ گشت و فرقدی شیر خالص بر دو داد تا بیاشامد مرثد را لطف تقریر و حسن و دلپذیری دختر موافق مزاج افتاد و تمنای مناکحت او در ضمیرش رسوخ یافت پرسید که نام تو چیست جواب داد که عفیرا مرثد گفت آن کس که تو او را ملک روی زمین خطاب کردی مبدا نی کیست دختر گفت پادشاه با استقلال که جمیع کاهنان و منجمان عرب را حجت عقد و گره و حفاظ داشت جمع فرموده متشکل او از انیشان تمکن و مرتفع گشت از این واقعه و مبهم چیزی بر تو منکشف نشده عفیرا گفت بلی خوابگه دیده بودی هوش فراوان بر تو موجود شده بیار غالب شده بود و بدین سبب فراموش نموده بود اگر فرمان باشد تتمه از ان عرض کنم مرثد از استماع این حدیث منبهج و مسرور شده فرمود مطلوب آنست که حقیقت آنرا بیان نمائی عفیرا گفت ای ملک در خواب دیدی که گردباد پیدا شد متعاقب یکدیگر و متوجه آسمان گشته با فق رسید و در جوف آن آتشهای درخشنده و دودی ازان

میان بیرون آمد و بعد از آن جوی آب بچون طبع خردمندان روان و صاف مشاهده فرمودی مقارن این حال آوازی شنیدی که مردم را با آشامیدن آن آب دعوت میفرمود و می گفت هر که ازین آب بتدریج تجرع نماید یعنی هر که بعدل خورد سیراب گردد و آنکه دهن بر آب نهد یعنی بظلم مرتکب آشامیدن شود در حرص را استعجال سازد خسران و ضلال نصیب او گردد مرثد گفت صورت واقعه همین بود که بیان کردی اکنون در تقریر خواب صادق مرا بتعبیر موافق مقرون گردان عفیرا گفت گرد باد عبارت از ملوک ست و دود آتش مخالفت و موافقت ایشان و جوی آب عبارت از منهل شریعت بیضا و آنکه خلق را بآشامیدن دعوت فرمود پیغمبر بود شفیع که مبعوث گردد و مردم را بآب خوردن شریعت دعوت فرماید هر که صاحب اعتدال و انصاف باشد متابعت او نموده از تشنگی بادیهٔ غوایت خلاصی یابد و کسیکه مرتکب افراط بود با او مخالفت نماید و در غرقاب جهالت مبتلا گردد مرثد سوال کرد که این پیغمبر از چه قبیله مبعوث شود یا بحرب عفیرا جواب داد که بعزت فرازندهٔ آسمان که را خونریزیش که خلاف حکم الهی باشد بر اندازد و بنات ملوک را مانند کنیزان باسیری برده سازد هر که مخالفت او ورزد بذل و هوان گرفتار آید مرثد گفت خلق را بچه خبر دعوت فرماید عفیرا گفت بصوم و صلوة و صلهٔ ارحام و کسر اصنام و ارتکاب مراغبت رحمن و اجتناب از عبادت اوثان و تطهیر از ملاهی و مناهی مرثد گفت که از کدام قبیله باشد جواب داد از اولاد نضر بن نزار و با قوم مضر محاربات کند تا دمار از روزگار ایشان برآرد مرثد گفت چون در افنا و اعدام قبیلهٔ خویش سعی نماید نصرت و معاونت او که فرماید عفیرا جواب داد که اشراف و ابطال رجال که دیدهٔ بصیرت ایشان بنور معرفت روشنی پذیرد چون جواب و سوال از جانبین منتهی شد مرثد در اندیشه رفت که عفیرا از چه کیفیت خطبه فرماید عفیرا بفراست دریافته گفت ای ملک خواهندهٔ من غیور نیست بیباک و مبالغه درین باب موجب خسران و هلاکت ست مرثد را خوف جان بردل استیلا یافته و از سر دامادی درگذشته بر سبیل استعجال سوار و بسپاه خویش ملحق شد و صد بختی بکیسهٔ برسم هدیه نزد عفیرا فرستاد و این حکایت از آن شاه عالیجاه بر صفحات روزگار یادگار ماند

ذکر خواب ربیعه بن نصر و تعبیر سطیح کاهن و شق

از افواه رجال مسموع است و در متون کتب مسطور که ربیعه بن نصر که از حکام دیار یمن بود خوابی هولناک دید و معبران ولایت خود را جمع کرد و بی آنکه صورت واقعه را با ایشان گوید از تعبیر خواب خود استعلام نمود ایشان گفتند این امر در تحت قدرت و اختیار ما نیست که خواب نامعلوم را تعبیر کنیم ربیعه در غضب رفته گفت غرض از تربیت شما درین مدت آن بود که بحل مشکلی که روی و بدان اقدام کنید اگر این واقعه در ابهام بماند شما را سیاست فرمایم یکی از آن میان او را بسطیح و شق نشان داد گفت این دو داناترین اهل روزگار اند ربیعه اول سطیح کاهن را طلب فرموده از مافی الضمیر خود استعلام نمود سطیح جواب داد که چنان در خواب دیدی که آتش تاریکی بیرون آمد [illegible] بسوا و تمام خلق یمن را بسوخت و بعضی گویند سطیح گفت ای ملک چنان مشاهده کردی که چیزی سوخته باشد خاکستر از تاریکی بیرون آمد و مجموع اهل دیار تو از آن خوردند و بعضی گویند سطیح گفت اخگر سیاه از تاریکی بیرون آمد و آتشی از آن بر زمین تهامه یعنی یمن افتاد و تمام صاحبان استخوان را کاسه سر بسوخت بالجمله چون سطیح خواب ربیعه چنانکه دیده بود تقریر کرد ربیعه گفت راست گفتی اکنون تعبیر آن چیست سطیح سوگند خورد که از حبشه لشکری بیاید و مالک مملکت تو گردد ملک از استماع این سخن پریشان خاطر گشت و پرسید که این حادثه در زمان من ظهور خواهد یافت یا بعد از من سطیح گفت بعد از انقضای زمان تو بشصت سال سیف ذوالیزن بر یمن مسلط شود ربیعه گفت که ملک حبشه پایدار بماند یا نه سطیح گفت بعد از هفتاد و چند سال سیف ذی یزن دائم بماند سطیح جواب داد که بعد از حکومت سیف ذی یزن با اندک فرصتی ملک یمن به پیغمبری منتقل شود که او از خاندان بزرگ است ربیعه سوال کرد که آن پیغمبر از کدام قوم باشد گفت از اولاد غالب بن فهر بن مالک و مملکت بر او و بر امت او قرار گیرد تا روز قیامت ربیعه چون از ملت حنیف بیگانه بود و بقیامت ایمان نداشت ازین سخن تعجب نمود و گفت مگر قیامتی خواهد بود سطیح گفت آری قیامت روزی باشد که در آن روز خلق اولین و آخرین را جمع فرمایند و حساب افعال و اعمال ایشان نمایند نیکوکاران بپاداش کردار خویش جنات عدن یابند و بدکرداران بجزای بدیهای خود بدرکات جهنم گرفتار آیند ملک را تعجب زیاده گشت سطیح را سوگند داد سطیح گفت سوگند میخورم بسرخی آخر روز و سیاهی اول شب که بهشت و دوزخ حق است و آنچه گفتم صدق است چون سطیح از جواب سوال ملک فارغ گشت ربیعه شق را طلب نموده شق نیز جواب ملک را بوجهی تعبیر نمود که با قوال سطیح موافق بود و شمهٔ از هول روز رستخیز بیان نمود ملک را انتباهی حاصل شده بسیار بگریست و به نبوت ختم انبیا و بر انگیخته شدن او و سائر حالات روز جزا ایمان آورده اندیشه نموده اولاد خود را بجانب دیار عجم فرستاد و بیکی از اولاد ساسان که در آن زمان پادشاه بود سفارش نمود و شهریار عجم در مقام رعایت آن جماعت برآمده ایشان را در کنار فرات در مقامی دلکش فرود آورد گویند نعمان بن منذر از فرزندان ربیعه است و در روضة الاحباب این خواب را نسبت بلنضر بن ربیعه کرده است

ذکر سطیح کاهن

چون سطیح در خلقت غرابتی و در کهانت مهارتی داشت چنانچه بعضی از سخنان او گذشت و برخی مذکور خواهد گشت لاجرم در خلال این احوال ذکر او در نظر بصیرت لایق نمود ارباب اخبار چنین نقل کرده اند که ولادت سطیح کاهن که از بنی ذئب ست در ایام سیل عرم اتفاق افتاده بود تا زمان طلوع کوکب نبوی زندگانی یافت و عمرش تا ششصد سال رسید بعضی گویند

عرم نام سدیست که بلقیس حرم سلیمان در دیار سبا بنا کرده بود و این خبر بیقین مقرون است که بخشندهٔ بی منت اهل سبا را منظور نظر عنایت کرده مساکن لطیف و بساتین مرغوب و اشجار مشتمل بر فواکه متکثره ارزانی داشت و رسولان بدان جماعت فرستاد و ایشان قدر نعمت الهی را ندانسته از نصایح رسل اعراض کردند بنابرین دریای قهر الهی متلاطم شده سیل عرم روی بدیشان نهاد و منازل و مواطن آن قوم بی عاقبت را خراب ساخته جمیع اشجار ایشان را که سمت اصلها ثابت و فرعها فی السماء داشت منقطع گردانید و سطیح از آن دیار با جمعی بیرون آمده در شام ساکن گشت منقول است که در اعضای وی هیچ استخوان نبود الا کاسهٔ سر و دست و اصابع بعضی گویند روی او در سینه وی بود و قدرت بر قیام و قعود نداشت مگر وقتیکه متغیر شدی و نشستی و چون خواستندی که کهانت کند و از امور مخفیه خبر دهد او را مانند مشک پر روغن میجنبانیدند و لسان حالش پیچیده بمجالس می بردند و از وی مرویست که میگفت یکی از جنیان که در زمان تکلم حضرت عالم الغیب با موسی بر ذروهٔ طور استراق سمع کرده بر مغیبات واقف گشته مرا از آن قضایای نهانی خبر میدهد و من بر مردم میگویم در بعضی الکتب مسطور است که چون سطیح وفات یافت علم کهانت منقرض شد و این مخالف قول جمهور مورخین است و اصح آن مینماید که زمان بعثت خواجهٔ کائنات کاهنان از اخبار امور مخفیه باز ماندند **ذکر ابو عامر راهب و استماع نمودن او از جنیان اخبار غیر کاذب** از خزیمه بن ثابت منقول است که ابو عامر راهب پیش از آنحضرت از شرک و بت پرستی اعراض نموده متشبث بملت ابراهیم شد و پلاس پوشیده بهر طرف میگردید و از احبار یهود و علمای نصاری از خصوصیات شریعت خلیل الرحمن می پرسید و او را از بعثت پیغمبر آخر الزمان و احیای دین ابراهیم خبر دادند ابو عامر بعد از استماع این حدیث پیوسته مدائح بهتر و مهتر دودمان عبد مناف بر زبان راندی اتفاقا روزی در محفل سران اوس و خزرج بمدح آنحضرت اشتغال داشت ابو الهاشم خزاعی که او نیز یکی از موحدان بود گفت ای عامر تو اگر این پیغمبر را ببینی در تعریف و توصیف او بیشتر مبالغه کنی ابو عامر گفت من چندان وصف او را از آدمیان و پریان شنیده ام که تصور من آنست که او را می بینم یا که دیده ام ابو الهاشم متعجب شد گفت می شاید که علما وصف او را از کتب سماوی معلوم کرده باشند اما شنیدن وصف آن پیغمبر موعود از پریان خالی از غرابتی نیست مطلوب آنست که حدیث جنیان را بیان کنی ابو عامر گفت نوبتی شنیدم در ولایت یمن کاهنی پیدا شده در شیوهٔ کهانت بی نظیر آرزوی ملاقات او بر ضمیرم مستولی گشته در شهر حرام یعنی رجب که عرب شمشیر با در نیام کرده و سنان از نیزه کنده بودند متوجه یمن گشتم و در شبهای مهتاب در آن راه شتر میراندم و خواب بر من غلبه کرده بود چون بیدار شدم خود را در بیابان منکری دیدم پس باطراف نظر کردم آتشی چند مشاهدهٔ من گشت از دور که هر یک از آنها مانند ستاره میدرخشید من روی بدان آتشها نهادم چون نزدیک رسیدم بگرد آنها جمعی را دیدم با صور مهیب که با شکل انسانی تفاوت کلی داشتند ازین جهت هراسی عظیم بر خاطرم استیلا یافت و خوفی قوی بر شتر غالب گشت و بزانو در آمده لرزه بر اندام راکبش افتاد و در آن حال خود را از شتر بینداختم یکی از ایشان بر سر من دوید من فریاد بر آورده زنهار خواستم جمعی از آن قوم بر نفی بعضی که قصد من کرده بودند مشغول شدند و چهار نفر از آن طائفه تحیت گفته نزد من نشستند یکی از آن چهار از من گفت از چه قومی گفتم از قبیلهٔ غسان گفت از کدام بطن گفتم از بطن قیله و قیله نام زنیست که اوس و خزرج فرزندان اویند پرسنده گفت چون می بینی که بر غیر بزم و خوفت بر بزم گفتم آخر به پناه بشما آورده ام چون این سخن گفتم از مقصود و مقصد من استفسار کردند من صورت حال بعرض ایشان رسانیدم و گفتم ما در اخبار مغیبات اعتماد بقول کاهنان میکنیم که از شما میشنوند و بما می گویند اکنون حق وسیله ساخته که بعضی قضایای آینده را از شما بی واسطه استعلام نمایم سه کس از ایشان اشارت بچهارم کردند که داناترین ما اوست از و سوال کن من مقصود خود را از وی پرسیدم گفت یا ابا عامر فرا گیر علمیکه شمار کتاب باشد به برد ازنده در رویش و سائلان و فرود آورندهٔ قطرات باران که هر آینه زود باشد که بیایند شتران باریک میان که ببرند بتحریص کردن مردم بجنگ و هر آینه فرود آید از آسمان شخصی بر منی که بهار در دماغ هر بد خوی کند و خاموش گرداند ناکسان را و بت پرستی که ظاهر شود شخصی که شکنندهٔ روم و فارس شود ابو عامر گوید پرسیدم که این شخص پادشاه باشد گفت پیغمبری باشد از بنی هاشم با بحر و وقار و کرم باو استفسار کردم که صفت او چگونه باشد گفت درخشان روی باشد و میانه قد چون بنگرد بآرام نگرد دو گاه باشد سبک نگرد و اگر آزرده شود صبر کند و در انتقام تعجیل نکند و در چشمش کحل مطبوع باشد مهر نبوتش در میان دو کتف بود و نانویسنده بود و دینی مستحسن بیاورد نیکبخت آن بود که پیروی آن کند و گوش این سخن از فرشتگان می شنود که نویسندگان اعمال عباد اند ابو عامر گوید که چون سخن بدینجا رسید پیر برخاست و با آن سه تن روان شدند و از چشم من غائب گشتند و من آن شب در آن مقام توقف نموده علی الصباح بجانب وطن خود مراجعت نمودم و این حکایت را بعضی ارباب سیر بعبارات دیگر نقل کرده اند راقم حروف گوید با آنکه چنین قصه مشاهده کرده بود بایست که چون حضرت رسالت بمدینه تشریف آورد و دعوت آشکار فرمود بی توقف بملازمت شتافته غاشیهٔ متابعت آنحضرت بر دوش گرفتی و حلقهٔ مطاوعت او در گوش کردی اما شقاوت ازلی دامنگیر او شده از حسد ایمان نیاورد و کفار را تحریص بر محاربه نموده با بو عامر فاسق اشتهار یافت و ذکر او عنقریب مشروح شود ان شاء الله تعالی وحده العزیز **ذکر صور انبیاء علیهم التحیة و الثناء** هشام بن ابی العاص گوید که صدیق مرا با یکی از قریش برسالت پیش هرقل فرستاد تا او را باسلام دعوت کنیم چون در غوطهٔ دمشق بپایهٔ سریر جبلة بن ایهم غسانی که آخر ملوک شام است و باج گذار قیصر رسیدیم مانند پادشاهان رفیع مقدار او را بر تخت یافتیم و او شخصی نزد ما فرستاد تا

از حقیقت حال و کیفیت رسالت ما آگاهی یابد ملسوگند خورد یم که سخن نگوئیم الا باهمدیگر و اگر این سخنی بسر نشود و باز گردیم بالضرورت حیله یا مدارسخن آمدوشد و با سلام و صورت
کردیم او قبول کرده تمامت لباس و اسباب دیدیم از سبب آن پرسیدیم جواب داد که می بینید چو پوشیده ام و سوگند خورده ام که از تن بیرون نکنم تا خلاف سوگند و شام بیرون نکنم نا گفتیم عجب خیالی بخاطر خود راه داده اگر خدا نخواهد ما این مملکت را از تو انتزاع نمائیم ملک ملک تراشد ف کنیم پیغمبر ما و دین با بشارت داده حیله گفت شما نه آن طائفه اید که تملک این ملک تواند کرد زیرا که آن جماعت موعود بروز روزه دارند و لنجب فطار کنند گفتیم روزه ما نیز بدین منوال است بجان این سخن گفتیم نگ از دل او رفته گفت برخیزید و بقصد شتابید و شخصی را رفیق ما گردانید نزد بهرقل فرستاد چون بدار الملک قیصر رسیدیم شامی گفت شتران لالکی نیست که بران نشینند و بشهر در آئید مارا در ظاهر شهر موقوف داشته صورت حال را معروض قیصر گردانید که فرستادگان عرب تیز رکاب نمی کنند بر هل جواب داد که اختیار دارند بالجمله بشتران خود سوار شده با شمشیرهای حمائل بشهر در آمدیم چون بر در قصر قیصر رسیدیم شتران را خوابانیدیم و گفتیم لا اله الا الله والله اکبر و بدین معنی غره گوئید و بروایتی مجموع قصر مانند نخل تر تکان شدن گرفت قیصر دران حال از غرفه بجانب راه نظر داشت و این صورت مشاهده کرده کسی نزد ما فرستاد که اظهار حالت خود کنید و بر
مدعا که دارید معروض گردانید ما جواب دادیم که دستور از صدیق نداریم که بجز قیصر با دیگری سخن گوئیم قیصر این حدیث شنیده رخصت ملاقات داد چون بمجلس او در آمدیم
بر تخت نشسته و حشمی قوی هیکل در پای تخت ایستاده قیصر و مجموع ارکان دولتش کباس سُرخ پوشیده بلود نه چون چشم او بما افتاد بخشید بدر ترجمان را گفت ما زبان بسیه
که چرا چنین عادت شماست بر ما سلام نمکروید گفتیم تحیت ما بر شما حلال نیست چنانچه تحیت شما بر ما گفت تحیت شما نسبت بپادشاه چه باشد گفتیم السلام علیک گفت اگر
کیفیت جواب و بدر جواب دادیم که بهمین لفظ باز پرسید بزرگ ترین سخن شما چه باشد گفتیم لا اله الا الله والله اکبر چون این سخن گفتیم غره و کوشک بار دیگر بلرزه آمد و قل
گفت هرگاه شما در خانه لخود این کلمه بگوئید این صورت مشاهده میشود گفتیم ما هرگز در سکن خود مشغول بدین حال نبوده ایم گفت کاش در وقت گفتن این کلمه خانها بر سر شما
فرود می آمد و یک نیمه ملک من زائل میشد گفتیم چرا جواب داد فوت یک نیمه ملک بر من آسان تر است از اشکار شدن بنوت محمد و دین او در سیر گاه زانی منظر سیه کرده گفت
هرگاه این سخن از شما صادر گشتی خانها در غرفها بر لرزه آمدی دوست نداشتم که یک نصف ملک خود بشما دادی تا بر اکثر عموم این حال منبوت النسب است بخصوص تحیلها قریب شما گردید
که بر قل بعد ازین سخنان از ما حکایت پرسید و جوابها شنید و در آخر هر بیت سوال کرد که نماز در روزه شما چگونه باشد تا چنانکه واقع ست بیان کردیم آنگاه فرمان داد تا مارا در منزلی
دلکش فرود آورند و خدمات شایسته بتقدیم رسانیدند و بعد از سه روز ما را طلب داشته حکایتی چند پرسید چون از جواب فارغ شدیم فرمود تا صندوقی بزرگ از چوب
و فدّ سب آوردند مشتمل بلوح و برخانها و دری داشت آنگاه در یک خانه ازان خانها کشاده پارچه حریر سیاهی بیرون آورده نشر کرد دیدیم بران حریر صورت مردی بلوح سرخ
چهره فراخ چشم بلند گردن بهمان سن که دو گیسوی تا نافه داشت باحسن و هیأت و ملبوت و مهابتی تمام گفت میدانید که این صورت کیست گفتیم نی گفت صورت حضرت
آدم ست آنگاه در دیگر کشود و حریر پارهٔ نیز سیاه بیرون آورد ان صورت مردی سفید با موی مجعد و چشم سُرخ و سر بزرگ و محاسن نیکو گفت میدانید این صورت
کیست گفتیم نی مرده نوح ست و بهمین نهج در پا بازدیگر دو جواب و سوال واقع شد تا صورت مردی نمرود بغایت سفید روی سیاه چشم کشاده ابرو فراخ پیشانی بلند بینی تا
روی که گوئی در شکر خنده است گفت این صورت ابراهیم خلیل ست آنگاه در دیگر باز کرد و حریر پارهٔ سفیدی بیرون آورد که بران صورت پیغمبر با لود گفت میدانید این
صورت کیست گفتیم بلی این صورت محمد رسول الله ست در گریه افتاد یم چون این حال مشاهده کرد بجهت اکرام و احترام آن صورت بر خاست و بازنشست و گفت
شما را بخدا سوگندی دهم که این صورت محمد است گفتیم بخدا سوگند که چنین ست دگر بیا و احاضری بنیم پس زبانی بجانب ما نظر کرد و گفت این صورت پیغمبر است و سپس
بیرون آورد ان آزمایش شما بود آنگاه در دیگر باز کرد و حریر پاره سیاهی بیرون آورد که بران صورت مردی بلود گندم گون شکین موی با پشت پیکر نظر ش روی بسیوت
دندان سطبر که گویا در خشم است گفت این صورت موسی ست در جنب صورت موسی صورتی بود در غایت آن لیکن در نظر چنان می نمود که پندار می روغن مالیده اند
گفت این صورت اسحق ست پس صورتی بظاهر ساخت گفت این صورت یعقوب ست آنگاه صورتی نمود سفید مائل بسرخی نازوی خوب و درخشان که
تواضع در نهاد او لایح بود گفت این صورت اسمعیل ست چند پیغمبر دیگر بعد ازان صورتی نمود شابه صورت آدم گفت این صورت یوشع است پس حریر پارهٔ سفیدی
بیرون آورد و گفت که بران صورت مردی بلود سرخ روی با رک بینی خفته چشم با شکمی بزرگ و قدری میانه و تنیسی حمائل کرده گفت این صورت داؤد ست بعد ازان صورتی
نمود بر حریر سفید شخصی بزرگ سر پا سپی سوار گفت این صورت سلیمان ست آنگاه صورتی نمود بر حریر سیاه شخصی سفید روی و سیاه چشم لسیار موی زیبا خاصن
گفت این صورت عیسی است چون صورت انبیا را مشاهده کردیم از تیصر پرسیدیم این صورتها چه کیفیت حاصل شده در دست تو چگونه افتاده ما قیاس این صورت

پیغمبر خود گردانیم که هر صورتی ازین صور مطابق و موصوف است هر قبل جواب داد که آدم از حضرت واهب الصور سئوال نمود که صورت فرزندان او را که اشرف نبوت شرف بیشتر ندهد بوحی نماید باری تعالی ایکابا بالمثل صورت پیغمبران را باو فرستاد و این صور تها در بلاد مغرب در خزانه آدم محفوظ بود تا ذوالقرنین برا نکار سیده بیرون آورد و بدست اینال پیغمبر افتاده او برین حریر باکشیده ازوی بجزیره نادر شاهان منتقل شده بما رسید اکنون مراوتوق پیدا شد و خاطر تسکین یافت که صورت پیغمبر شما موافق ذو صورت آمد آنگاه گفت ای کاش مرا خدای تعالی توفیق ارزانی داشتی که دست تصرف از مملکت کوتاه میکردم و عبودیت کمتر کسی از شما را بقدم میرسیدم تا آن زمان که متقاضی اجل حلقهٔ استعابد در سرا پچهٔ عمر زند بنام گویند که در وقت خصومت ملک سهرقل مارا بلوارف خسروانه اختصاص داد چون مراجعت نمودیم مجدد ملعین رسیدیم صورت حال را مشروح بعرض وی رسانیدیم گبر لیست و گفت بیچاره سهرقل اگر مدتی تعالی خواسته بود که خبری بادر سیده دولت اسلام دریافتی آنگاه گفت که حضرت رسالت فرمود که اهل کتاب صفات ما خوانده اند چنانچه در توریت و انجیل حضرت عزت ازان خبر داده و کعب الاحبار روایت میکند که خلیل الرحمن در حالت تزویج فرزندان خود را جمع آورده بر وایتی تابوت سکینه و لیعبار تیه صندوقی را احضار فرموده و سر آنرا گشوده ایشان را گفت درین تابوت نظر کنید اولاد او چون درا نجا نظر کردند بعدد و بیست فرزند ان خانها دیدند و در آخر بیوت خانه حضرت رسالت پناه را دیدند که نور از پیشانی او چون آفتاب درخشان و بر جانب یمین صورت او را دیدند که بر پیشانی او مسطور بود که این اول کسی ست که استماع ملت این پیغمبر کند و در پیش آن سرور در رقص علی را دیدند شمشیری بدوش نهاده بر جبین همایونش مکتوب بود که این برادر و در رسول و لیعهد عرم اوست مؤید بتائید ربانی و گرد آنحضرت اکابر اصحاب بودند بر اسبان سوار که نور از پیشانی بر یک می تافت چون نور آفتاب در وجوه هوا دران سخن! قوال علماء که فرموده اند اول کسیکه ایمان آورده خدیجه بود و بعد ازان علی ابن ابی طالب آنگاه زید بن حارثه و بعد ازان صدیق تلفیق میتوان نمود چنانچه بعد ازاین بر محل خود بصحت گذارش خواهد یافت و اگر مستدلان مجلس اهل تناقضه درمیان صورانبیا که دران مقام صورت تحریر یافت درمیان حلیه فرخنده ایشان که در فصل اول ثبت افتاده بنظر مامل آنکه بر تعدد اوردایات حمل نمایند **ذکر بعضی حکایات و علامات که قبل از تولد آن محمل نشین قافلهٔ انبیا در مدت حمل بظهور پیوست** ازعباس منقول است که حقیقت نور محمدی چون بدرات آمنه منتقل شد تمام کاهنان عرب بران مطلع گشتند بیکدیگر پیغام دادند در شرق و غرب عالم وحوش و طیور اجناس خود را بشارت دادند و گفتند وقت آن رسید که دنیا بنور ظهور ابوالقاسم منور گردد و حیوانات قریش در تکلم آمدند که یا محمد آلبستن بست و امین زمین و سراج زمان خواهد بود آورده اند که در صباح حمل مجموع بتان عرصهٔ ربع مسکون سرنگون گشتند و تخت ابلیس منکوس شد و سریر بادشاهان نگونسار گردید و زمان ملوک و اهل فرقان از جهان بازایستادند و جبرئیل لوای سپهر محمدی را آورده و برپا کعبه نصب فرمود ند ملائکه خطاب کردند که بشارت باد شما را که نور محمد در رحم آمنه قرار یافت تا بهترین خلائق ازان نور بشکون گشته بدنیا رود و در زمان حمل مطلقا الی وضع حمل وی رسیدند از آمنه منقول است که از مبدا حمل تا نهایت شش ماه هیچ علامتی از علامات آن ظاهر نشد مگر انقطاع حیض و بعد از انقضای این مدت تخفیف میان خواب و بیداری مرا لفته از حمل خویش هیچ خواری نمیفهم گفت که هرگاه که نیمه این مدت حامله آنگاه ازین سخن بجمل خویش بتبقن گشتم و چون وضع حمل نزدیک رسید پیغامی کس آمده گفت بگوی اعیذه بالصمد الواحد من شر کل حاسد آنگاه گفت چون فرزند تو مولود شود او را محمد نام کن لیس من این کلمه را تکرار کرده یاد کردم صورت واقعه را بازنان گفتم دربشارت ایشان دو حلقه آهنین در بازو گردن تو بگشند افگندند بعد از زمانی شخصی آن حلقه ها را ازمن جدا ساخت و گفت اینها را دیگر باخود نگاه مدار هم ازآمنه روایت کرده اند که گفت در اوان حمل در خواب دیدم که نوری ازمن منفصل گشت که از عکس آن کوشک بصری شام را مشاهده کردم و غالب نگفته در ین روایت آنست که حضرت مقدس نبوی در حین مسافرت بصری که شهر بست در طرف شام قدوم ارزانی فرموده ازان موضع بگذشت **گفتار در سیلاد با اسعاد آن شفیع روز سعاد و بیان بعضی از حوادث که در آن شب و دست** داد چون بر وایتی از سیلاد و ولادت عیسی قریب بر بست صد سال گذشت دران مدت آلوالنزی مرسل نگفت تا بین نفس مبارک حاضر نشدند و نهای مرده زنده گردد و اشتغال مردم بهناهی و ملاهی و ترک و تباهی لبر حد اظهار رسید چنانچه جمهور خلایق را در طاعت معبود بحق کسالت روی نموده در بلاد عرب جز عبادت اوثان بدیگری نمیپرداختند و در دیار عجم جز متابعت شیطان طریق دیگر سلوک نمیدانستند تا نور معرفت بظلمت معصیت مبدل شد و ایام سعادت بتمام بلیاتی تفاوت نرخ ام متحول گشت و در خلال این احوال تسبیح رحمت از معدب مکرمت در زمین گرفت و صبح سعادت از مطلع سیادت دمیدن آغاز نهاد بدری منیر از افق عزت طلوع نمود و آفتاب جهانگیر از مشرق عنایت و لیمان آمد پرتو اسے اهل تمیز مخفی و متجنب نماند کیا ید مثال این تشبیهات و تمثیلات منیوه مترسلان ست و الا نزد محققان آنست که نیرے بر عالم علوی و سفلی پرتو نگند که ماه مهر با سیارات و ثوابت سپهر از مغرب فلک الافلاک تا قطه سر کوه خاک و از سطح عرش معلا تا محسن فرش غبرا بمین مقدم او از تاریکی عدم قدم بیرون نهاد

بر دشمنانی وجود فائز گشته اند خلاصهٔ این کلمات آنکه خواجهٔ کائنات دو واسطه ظهور ممکنات باشنده وجود هر هر دو بخشنده گوهر وجود محمد مصطفی در عام الفیل بعد از انقضای
بشتاد و دو سال از تاریخ اسکندری از آمنه بنت وهب بن عبد مناف زهری متولد گشت وطلعت عالم آرای خود لیالی نمود و مکان ولادت او متعفن علیه و زمان تولد
او مختلف فیه است چه باتفاق علمای سیر و مکه شریفه در یکی از سراهای شعب بنی هاشم بوجود آمد بعد ازان که آن سرا بحسب ارث بدان سرور رسید بقبیل بن ابی طالب
بخشید و فرزندان عقیل بعد از فوت پدر آن سرا را به محمد بن یوسف برادر حجاج یوسف ثقفی است فروختند و آن بقعهٔ متبرکه را بسرای محمد بن یوسف اشتهار یافت محمد مذکور
خانه که مولد آنجناب بود در داخل قصر خویش گرفت آنرا بیضای گفتند گردانید و بعد از انقضای دولت بنی امیه جون ایام مادر هارون الرشید جون ابطوا ذنبیت الله آمد
خانه را ازان قصر افراز کرده مسجدی ساخت تا صالحین عباد با قامت صلوات خمس دسان مقام فرخنده قیام نمایند آما در زمان ولادت حضرت ختمی تاب اقوال
بسیار است بعضی گویند که در روز واقعهٔ اصحاب فیل بن صورت جمیل روی نمود و نابر ظهور عدم او بلیه بدان کیفیت که درین اوراق مسطور گشت مندفع شد
بحقیقت این بیرنگی از بنجهات ست وجمعی بعد ازان حادثه پنجاه و پنج روز گفته اند و بعد از چهل روز بروایتی نیز هست و در عرف قرقه آنست که ولادت هما یون آنحضرت
بعد از گذشتن دو سال و دو ماه از ظهور این حادثه اتفاق افتاد و در روایتی بعد از چهل سال و سی سال نیز گویند و اصح روایات آنکه در همان سال حضرت رسول از دست
تباط نقما خلعت وجود پوشیده و بحد تواتر رسیده که ولادت مبارکش در شهر ربیع الاول واقع شده از امام محمد باقر منقول ست که دوازده روز از ماه مذکور گذشته بود
از محمد بن حسن مرویست که بعد از انقضای هشت روز از همین ماه در روز هفتم از سال قران علویین مطابق لشتم نیسان موافق صالیع عشر از دیماه که آن روز را
جنت سر یانی سروش گویند تولد نموده و بقولی در بیست و هم شهر مذکور گفته اند روز دوازدهم و اطلاع بر اقوال دیگر درین باب حواله بکتاب روضة الاحباب است
و از جمله حوادثی که دران شب وست داده مانند زهر بیمه کس در شش گشت منعدم شدن آب دریاچهٔ ساوه بود و فیضان رود ساوه یکی از رود خانهای دیار شام است
بوسیش ازان بمدت هزار سال آب دران وادی جاری نه شده بلود شاید که آب بحیرهٔ ساوه بزمین فرو رفته از وادی سماوه سر برآورده باشد چنانکه قدوة العارفین
شیخ کمال الدین حسین تبندی قدس سره فرماید ۱۵ روی بزمین برم ز رنقب ۵ از فلک مجمد سر برآورده ۵ و هم دران شب ترنزل در ایوان نوشیروان که استحکام آن در
ذکر خلافت ابو جعفر منصور عباسی بتقریب مذکور گردد ایا فته چهارده کنگره از شرفات او بر زمین افتاد و کسری ازین معنی خائف و اندیشناک گشته چند روزی
کسی را از نبای الضمیر خویش اعلام نکرد عاقبت روزی بخواص و ندمای خود راجع نموده خواست ازاین معنی حدیثی بر زبان آرد که ناگاه از جانب اصطخر خبر رسید
که آتش که فارس که در مدت هزار سال انفرگی بدان راه نیافته بود جون در تاریخ نمود آتش ملاحظه کردند بازمان سقوط شرفات موافق یافتند از اجتماع این
خبر درد و حیرت بدماغ و دماغ نوشیروان راه یافته اندیشهٔ او مضاعف گشت و هم دران مجلس موبدان یعنی قاضی القضاة مجوسان معروض داشت که من نیز دوران
شب در خواب دیدم که شتران تندرکش اسپان عربی رامی کشیدند تا از علبگذشته در بلاد فرس منتشر گشتند نوشیروان پرسید که نتیجهٔ این رؤیا چه باشد جواب داد
که تصور من آنست که در بلاد عرب امری حادث شده است کسری قاصدی بنجان منذر فرستاد که از قبل او حاکم دیار عرب بود و پیغام داد که دانائی نزد تو باشد
که از عهدهٔ جواب امری که از سوال کنیم بیرون آید نعمان عبد المسیح نامی را که دران زمان قول او در میان عرب موثوق بود روانه نمود چون بحضور کسری رسید نوشیروان
با و گفت که سوالی از تو خواهم کرد تو انی که از عهدهٔ جواب آن برآئی عبد المسیح جواب داد که اگر دانم بگویم والا کسی را نتوان دهم که کشف آن نماید مهموم دانا بود و نزد خردمند
صورت واقعه را با و بنمود و از سبب آن مقدمات استفسار کرد عبد المسیح گفت عالم را بین سوال سطیح کاهن ست که در دیار شام مقام دارد آنگاه عبد المسیح بنابر
فرمان کسری بجانب شام توجه فرمود و نقاب خفا از چهرهٔ مطلوب کسری بر اندازد و بعد از طی مراحل بمنزل سطیح رسید و بالین او نشسته فهرست دیباچهٔ رحال او
یافت هر چند سلام کرد و تحیت نوشیروان را رسانید جواب نشنید آنگاه زبان عبد المسیح بدین مضمون گشت که مشتمل بود بر ارسال پیغام نوشیروان او ادعدم
جواب جهت تحقیق تکلف جند چون سطیح ابیات عبد المسیح را شنید سر بر آورد و گفت عبد المسیح آمده است بستر من در زیانیکه نزدیک رسیده که بقعر دریای عبد المسیح
تر الملک بنی ساسان یعنی نوشیروان فرستاده جهت تنزل ایوان و سقوط شرفات و هم و نیران فارس و خواب دیدن موبد موبدان پس گفت بدان ای گاه
ظاهر خود و لادت یعنی خواندن قرآن مبعوث گردد محمد مصطفی جربان یابرد و سماوه و فرو رود بحیرهٔ ساوه و بپیرد آتش که فارس و نازل خود مقام فارسیان و
اهل شام و سطیح هم نماند یعنی سلطنت و حکومت عجم انقطاع یابد و سطیح جهان گذران را وداع کرده جانب دار القرار شتابد برود بعد و گفتگو که انا ایوان کسری
ساقط شده همارده کس از ساسانیان که رجال و نسوان باشند متقلد قلادهٔ سلطنت گردند بعد ازان محن و شدائد عظیم بینند و چون سخن را سطیح بدینجا رسانید

از تکلم باز ایستاد و روح از بدنش مفارقت نمود عبد المسیح از شام مراجعت نموده بمکان سابق رسانید کسری فرمود تا مغز آن بود و نگاه در زمان من آمده یا حادثه روی نماید حال مدتی طویل باید که چهارده کس از ایشان در حکومت نشسته باشند که سلطنت ده کس از ایشان در عرض چهار سال انقراض خواهد یافت و آخرین چهارده نفر پدر بن شهریار است که احوال او در زمان خلافت عثمان بمحل خود خواهد آمد از جمله حوادث منتب ولادت آنحضرت علیه السلام از قریش بنی نوشته اند که هر سال یک نوبت در انجا مجتمع گشته عید می کردند و در ان موضع دعوتها ترتیب ساخته اتفاقا شب ولادت حضرت نبوتی با شب عبد الله ان موافق افتاد و چون آن جماعت آن شب بخانه در آمده معبود باطل خود را از محل خویش افتاده و روی بزمین دیدند از ین صورت روی بر تافته آن بت را بجای نخستین بر وضع اول نهاده و بعد از لحظه باز ان صنم بر روی افتاد و مشرکان غمناک گشتند و بعد و جهد بسیار رجال اولش آورد ند و چون نوبت سوم نگونسار گشت اضطراب عظیم بمنود و بر وضع خویش استوار ساختند از جوف آن بت آوازی بر آمد که قائلی می گفت ۵ تردی بمولود اهانت شده بر جمیع مهاج الارض بالشرق والغرب با وفات لات زاد او را با دعوت قلوب ملوک الارض جمعا من الرعب گفتار در بیان شمهای غریب که از آمنه وغیره مشاهده کردند در شب ولادت و ذکر بعضی از اخبار روز دیگر از مولد آن صاحب سعادت آمنه گوید که چنین از وضع حمل یک لحظه لرزه بر اندام من افتاد بعد ازان خانه را بغایت روشن دیدم ترس دیگر بر من مستولی یافت و چنان احساس کردم که مرغی سفید بال و پر خود را بر من مالید آن وهم از من زائل شد و شگفتی بر من غلبه کرده شربتی در غایت سفیدی نزد من آورد نه چنانچه گمان بردم که شیر است چون بیاشامیدم از عسل شیرین تر بود و چند زنان بلند بالا را دیدم و چنان تصور کردم که دختران بنی عبد مناف اند و من تنگ بر ان زنان کرده مستعجب بودم که آیا انها را کجا خواهند نشانان مرا تسکین می نمودند درین حال دیبائی سفید دیدم طولانی و نورانی رسید که او را از چشم خلق پنهان دارند و چنین می نمود که تمامی مردم را دیدم در هوا ایستاده بود نه و ابر بقدر نیزه دور شده از گرفته و از من عرقی می چکید که بوی مشک از ان می شنیدم و من می گفتم ای کاش عبد المطلب حاضر بودی و مجموع دنیا را چون قطعه از انو دیدم و نوحه طیور مشاهده کردم که خانه در آنحدود بر ما قائل می زدند و هوا می باد موافق و حضرت حق جهانها را مطبق ساخته مشارق و مغارب ارض را معاینه دیدم و بر بام کعبه و موضعهای دیگر علمها افراشته بودند و در خانه حرکات بسیار محسوس می شد که حرکت کنندگان را نمی دیدم چون محمد متولد شد در حال بسجده رفت و مانند کسی که تضرع نماید دو عا کند بدستها بر آسمان برد است ناگاه دستی فرود آمده او را بخود نماید و در بر گرفته از نظر غائب شد ندائی رسید که او را دور حوالیه انبیا بدارید و تا شریف ملت حنیفش بپوشانید بر پدر شرک ابراهیم عرضه کنید و بدریا ببرید تا اهل بحار و انند کفر و ترک در زمان او مخو گردد و بعد ازان دیدم که در صوفی چهیده حریر پاره بجهت من بزیر آورده بودند و تعلیم او دست داشت که قائلی گفت این محمد است که مفاتیح نبوت و الفت و نائید در دست اوست بعد از لحظه قطعه ابر دیگر نازل شد ازو آواز اسب و جناح طیران مسموع می شد و محمد از نظر من غائب گشته و بعد از زمانی دیر باز ندائی از شرق و غرب شنیدم که او را در اطراف زمین بگردانید و بر رود خانیان جن و انس عرضه کنید بر ندائی سید او گر صفوت آدم و قوت نوح و خلت ابراهیم و سنت اسحق و فصاحت اسمعیل و لبشارت یعقوب و جمال یوسف و صوت داؤد و زیرکی و کرم عیسی بوی ارزانی دارید و او را در بحر اخلاق انبیا رسل غوطه دهید پس از زمانی او را با نعم آورد ند و او را بر حریر پاره سفید در دست داشت و ما معین از دور می چکید و قائلی می گفت که محمد مجموع دنیا را در قبضه خویش آورده هیچ کس از مخلوقات نماند که سلیح و سفار دوی نگرد و هم از آسمنه منقول ست که بعد از حضور غیبت محمد سه نفر بر من ظاهر شدند که ربهائی ایشان چون خورشید در ایمان بود و یکی از ان سه کس بر بقعه از نقره در دست داشت که بوی خشک از ان بمشام میرسید و در دست دیگر بود از زبرد که در هر گوشه آن طشتی بود از زر و بر آن طشت لولوی بیضا تعبیه کرده و از غیب ندائی رسید که چون او کعبه را اختیار کرد و بالذات جهت قبلا مسکن او ساختیم و شخوص هشتم حریر پاره سفیدی در دست داشت که خاتم وی دران بود آنگاه صاحب آنست محمد را در طشت نشانده آب بروی بخیت و تا هفت نوبت او را شسته پس آن سه نفر بپای او را بوسه داده ند در رضوان که صاحب حریر بود او را در ان حریر پیچیده و بشک از فرق طیب گردانیده لحظه او را در زیر پنجاح خود گرفت و چون او را از زیر بر بیرون آورد سخنان بسیار با گفت که مرا هیچ از ان سخنان معلوم نشد و تعویذی بروی خوانده دست بر پشت و سرش مالیده و گفت ای محمد بشارت باد که علوم انبیا را در دل تو بودیعت نهاد ند تو اعلم و اشجع انسان شدی و مفاتیح جنان در دست تست و مهابت تو چنان در دلها قرار گرفته که مردم مجرد استماع آوازه تو در زمان و مکان گرد ند ناگاه شخصی را دیدم که دهان بر دهان وی نهاده بمجانکه مرغ بچه خود را مینهد و هر دو محمد را بگفتند طلب زیادتی میکرد بعد ازان گفت ای محمد بشارت باد تو را که مجموع اخلاق حسنه را تو دارا زانی داشتند پس ثوبی بر من پوشانید و لیکن مالید مرد و سوی سر خس راشانه کرد و مدتی بر حریشش کشید مدتها او را در بر گرفته از نظر غائب گردانیدند آن زمان اندوه بسیار بر خاطر من استیلا یافت و متحیر ماندم و گفتم قوم من کجایند و چنین حالتی گویا نیست نشده اند چه جای چنین منتب ست که درین مقام بهاتم و وضع حمل گرفتار م و هیچ کس نزد من حاضر نمی شود درین اثنا محمد را بسان شخص بازآوردند

دو ماند ماه می تافت و بلوی مشک از وی مستشمام میرفت و گفت او را در هجوع ارض گذاشتیم و برآدم عرض کردم آدم او را بسینه خود گرفت و برو دی دعای برکت کرد و گفت بشارت باد ترا ای محمد سید اولین و آخرین و زندان من تو خواهی بود آن شخص این سخنان گفته از نظر من غائب شد و محمد با من بسر دوی گفت ای صاحب و سرور دین و غرب دنیا بشارت باد ترا که بعروة الوثقای دین تو به کس تشبث کرد و در فرمان تو بهرو در زمرهٔ تو منسلک گردد و آنگاه عبد المطلب بخانه در آمد و او را از این حالات اعلام کردم و گفت شب در خانه کعبه بنیاز و عرض حاجات مشتغال داشتم ناگاه دیدم خانه کعبه بمقام ابراهیم را سجده کرده بکمال اصلی معاودت نمود و گفت الله اکبر ای فرزند و محمد از عبدهٔ اصنام پاک گردان پس را که متبتل ست دیدم که بروی در افتاده و ندائی از سید که آمنه را بسر بلوجود آمد و سحاب ایزدی بر وی نازل گشت و بخشی از قدس آورند که او را الشونیه محمد خلق را از ظلمات ضلالت بروشنائی هدایت آورد و داد مبعوث گردد چون سراجی روشن و او رسول داعی و ناصح جمیع خلائق خواهد بود ای فرشتگان گواه باشید که مفاتیح خزائن نبوت را بدو ارزانی داشتیم پس از ولادت او را عبد خود سازید عبد المطلب با منه گفت که چون این سخنان بسمع من گشت از بیم زبان من در دهانم لال شد و تصور کردم که این حالات را بخواب می بینم پس دست بر چشم مالیده خود را بیدار یافتم و از باب بینی شبیه بجانب بطحا رفتم صفا را دیدم که تفع می نمود مرده در اضطراب بود و از اطراف زمانه سید که ای سید قریش این چه حالت ست که ترا بزنان در ترسان می بینم و چون این وقایع مشاهدهٔ من گشت متوجه خانه تو شدم ای محمد را بینم چون بدر تابناک تو سید مرعی سفید دیدم که بر در خانه تو جنگ گسترده که جبال که از نور بخش منور گشته دایری سفید بدور خانه تو او مرا از دخول منع میکرد پس نظر نشستم و با خود گفتم که آیا این نشانه من گشت در بیداری است یا در خواب و از کثرت بلوی مشک که بدماغ من بر سید طاقت بخانه در آمدن نبود و عاقبت تحمل کردم و بخانه در آمدم و ترا بدین حال دیدم منقول ست که چون عبد المطلب بخانه آمنه در آمد حلقه بدر زد آمنه با آوازی ضعیف جواب داد عبد المطلب گفت زود در بگشای که نزدیک ست زهرهٔ من شق شود آمنه تعجیل در باز کرد و عبد المطلب موضع نور مقدس نبوی را احتیاط کرده آن نور در چهرهٔ آمنه ندید بی طاقت شد چنانکه خواست جامه بر تن خویش پاره کند آنگاه گفت و اغوثاه آن نور از چهرهٔ تو کجا رفت که نمی بینم جواب داد که وضع حمل نمودم و مولود غریبه که دران حال منشا بود کلیک را مرور مدت عبد المطلب گفت من این سخن را باور نمیدارم که هیچ اجنبی از آثار وضع حمل در تو مشاهده نمی آید آمنه گفت والله راست می گویم و آن مرغ سفیدی که دیدی در تیزاب محمد بان منازعه و مخاصمه می کند و میخواهد که خود محمد را تبرد عبد المطلب گفت اکنون آن نور سیده را بمن نمای آمنه گفت بهیات او از کجا توانی دید چه شخصی طشتی از زر تو آورد و او را در ان طشت غسل داده گفت این طفل را سه روز بهیچ کس منمای عبد المطلب گفت او را بمن نمای که والله ترا یا خود را هلاک خواهم کرد آمنه چون حدت عبد المطلب را دید گفت در خلوتان خانه در صوفی بچیده است ببرد و او را بمن عبد المطلب چون در آن خانه در آمد که جمال جهان آرای خواجه کائنات را مشاهده کند شخصی مهیب دید که با تمیز قصد او کرد و گفت باز گرد که هیچ کس بجمال آن ندارد که او را به بیند تا مجموع ملائکه از زیارت او فارغ گشته او را نتوان دید پس لرزه بر عبد المطلب طاری شده خواست تا بیرون رود و قریش را از این حال خبر دهد چون از خانه بیرون آمد بالسنهٔ از کلم باز ماند بقولی تا هفت روز سخن نتوان ست گفت از فاطمه بنت عمرو لیث که گفت نزد آمنه حاضر بودم در شبیکه وضع حمل می نمود چون دران شب نظر بر آسمان کردم ستارگان را دیدم که میل بجانب سفلی کردند چنانکه گوئی بر زمین خواهند افتاد لبعد از وضع نوری از آمنه متصل گشت که سرای او سراسر منور شد بخدائیکه غیر از نور چیز دیگر بنظر من در نمی آمد آنگاه شفا مادر عبد الرحمن بن عوف که قابلهٔ آمنه بود منقول ست که چون محمد مصطفی متولد شد ندائی شنیدم که بر چمک ربک و از مشرق تا مغرب منور گشت چنانکه بقصرهای از قصرهای شام را دیدم و اطلاع بر سائر غرایبی که شنفادران شب ملاحظه کرده حوالهٔ بکتب سیرست و روایتی آنکه روزی بعد ولادت حضرت نبوی احبار یهود از عبد المطلب پرسیدند که در میان شما فرزندی متولد شد او جواب داد که از مردم مابکی را حملی هست اما وضع حمل معلوم نیست الشان گفتند که ما در تورات چنان یافته ایم که در وقت شب ولادت سید اولین و آخرین دست در وادی مقدس که زیارت گاه عرب و عجم خواهد بود و بر آئینه آن علم بلند و چراغ روشن شب گذشته بوجود آمده عبد المطلب مزده آمنه کس فرستاد تا صورت واقعه را باز پرسد آمنه گفت دوشن پسری خنثه کرده ناف بریده متولد شد که پندانستی او را شسته بود ند از آلایشی که اطفال را باشد و نوری از دو دیده رخشید که عالم از وی روشن می شد چنانچه در خواب دیده بود م و بی الم وضع حمل نمود و انگشت بر آسمان نهاده استبشار نمود چنانچه سر بسجده بر زمین نهاده و او را بنهان دارم و چون این خبر بعبد المطلب رسید علمای یهود گفتند الله اکبر حدیث توراة درست آمد پس عبد المطلب بخانه آمده استبشار نمود همان خبر سبابی شنید آنگاه در حجره بنشست نامردم او را تهنیت گفتند و شتر بے چند کشته خلق را دعوت نمود از روی بر سیدند فرزند خود را چه نام کرده جواب داد محمد گفتند از پدران تو هیچ یک این نام ندا شتند گفت خواستم تا در آسمان و زمین ستوده شود و بعد از سه روز بخانهٔ آمنه رفت و حضرت رسالت را بر گرفت و بکعبه آورده بایستاد

و آنحضرت را بر دوے دست بگرفت و گفت ۵ الحمد للہ الذی اعطان ؛ و نبذا العالم المطیب لاد وان ؛ و قد شاهدنی المهد علی العلمان ؛ اعیذه بالبیت ذی الارکان
من ذی اراة و ابغ الشیطان ؛ اعیذه من شر ذی شنان ؛ من حاسد مضطرب عنان ؛ و چون عبد المطلب ازین رجز فارغ گشت حضرت نبوی را بکنار آمنه برده در رباب محبت
او مبالغه ها نمود و گفت این فرزند را شان عظیم و پیش ست علی بن ابراهیم بن هاشم روایت کند که یکی از احبار یهود در مکه لوده او را یوسف گفتندے روز دیگر از ولادت
پیغمبر بانجمن قریش آمده پرسید که میان شما کسی هست که زود شو اورا فرزندی متولد شده باشد جواب دادند آن کس عبد المطلب ست یوسف گفت این مولود را بمن نمایید بعد از آنکه
رسول او را سه بار دل داشتند و دیرا بکنار آمنه برد و آنحضرت را در قماطی پیچیده نزد او آوردند در حشمان مبارک وبین الکتفین او نگریست ناگاه بر زمین افتاده تغیر تمام بحال
او راه یافت چنانچه از قریش که حاضر بودند روی خندید بر یوسف گفت برمن مخند بزدای مشتر قریش بخدا سوگند این پیغمبر ست صاحب شمشیر کشتها بالاک سازد و خزانه غالب شدن
او و فتوحات عشارق و مغارب عالم رسد و این زمان دولت نبوت از بنی اسرائیل انتقال کرد و این خبر ربکه انتشار یافت و حسان بن ثابت گوید که هفت ساله یا هشت بودم که
جهودی صباحی در مدینه فریاد کرد که ای مشتر یهود حاضر شوید یهودان همه پیش او جمع شدند و گفتند دیگ تراجه شد جواب داد که ستاره احمد که روشن متولد شده طالع شد
و حسان گفت آن جهود شرف حضور آنحضرت را دریافت و از شقاوت ایمان نیاورد ۵ که حاصل کند نیکبختی بزوره بسه که بنا کند چشمه کوثر ؛ توان پاک کردن زنگ تیره
آئینه ؛ ولیکن نیاید زسنگ آئینه ؛ هم حسان گوید یکروز گاهی پرنشته بودم که آوازی بگوش من رسید که زنان بلند قصری نشسته بودم چون نیک متوجه شدم یکی از یهودان
را دیدم که آتش پاره در دست داشت مردم بر وی جمع آمده داد و فریاد میکردند تراچه شده گفت که کوکب احمد طلوع کرد و این ستاره ایست که سبب ماندن او خروج پیغمبر
نباشد و از انبیا عزیز احمدی نمانده حسان گوید مردم بران سخن خندیدند و چون این خبر بابو قیس بن عدی که بت پرستی ترک کرده بود رسید گفت راست می گوید که شب
شکار انشدن دین احمد ست و مراد دین لباس آورده ست دوی بعد از ترک بت پرستی لباس سیاه پرشیده پس گفت امید که صحبت آنحضرت را دریابم و بوی ایمان
آورم و چون حضرت رسول او را که اظهار دعوت فرمود ابو قیس در سجده نشنید تصدیق نمود و چون آن سرور بمدینه تشریف آورد او بانبات پیوسته او را دید و گفت ای جهود
از عبد المطلب بپرسید که ای سید بطحا فرزندی که من پیش ازین خبر او می دادم و شش را مژده می دادم کجاست و بطلوع او مژده می داد او کیست عبد المطلب گفت آری یهود پرسیدند و راجه
نام نهاده عبد المطلب گفت محمد یهود گفت پیغمبر ست او سه دلیل ست اول طلوع ستاره محمد ست دوم آنکه نام شش محمد ست سوم آنکه بزرگ ترین دو دمان قوم ست که آن
نبوت تشریف نبست گفتار در بیان تسویه البیوت و تصویر آنکه طالع همایون آن محبوب حی لایموت چون در اثنای ذکر تصویر برج
طالع سرور کائنات مذکور خواهد شد که بعضے کواکب در کدام خانه و بر چیست در کدام مکانند نا بود ند و آنچه اصحاب توفیقے که باعث برین تنسیق و تلفیق ست از فن
ریاضی نصیبی تمام و خطے وافر دارد لازم مر مبتدیان خرد سنجیده بنماید که آنچه مهره این فن گفته اند در باب تسویه البیوت اکثر شنجمان ازین معنے غافل اند گفته آید و
منه الاستعصام و التوفیق و الهدایت بتصویر منیر اهل دانش و بینش کالشمس فی رابعة النهار روشن و پیدا ست که و اقعان دقائق کارخانه آفرینش فلک الافلاک
را بدوازده قسم متساوی قسمت نموده اند و برج اثنا عشر عبارت ازانست و هم ازین طالعه تقسیم هر بر جے ازین بروج بسی درجه انقسام یافته و ازدرجات فلکی
درین ولادت هر شخصے درجه که از افق مستقیم الراس موضع ولادت مولود از جانب مشرق طالع میشود آنرا درجه طالع مولود گردانند و هر بر جے را که ازان درجه باشد
آنرا برج طالع آن شخص نامند و بنا بر جهت تعین حال مولود استعمال نموده اند و آن تقسیم منطقة البروج ست بدوازده قسم دیگر بشکل دائره عظیم که کی ازانها افق باشد
و دیگر بے نصف النهار و باقی دوائر میلے است که هر یکے از نصف قوس اللیل خترے را دو طالع لیه قسم متساوی کنند و این طریقه مشهور ست و بابر دائره که بر نقطه شمال
و جنوب گذرد این دائره اول بموت نامند تقاطع این دو دائره بود و دائره افق را و نصف النهار بدوازده قسم متساوی کنند این طریقه را مرکز خفته خوانند و بنوائر از مرکز
که هر یکے ازان دو قوس از منطقه البروج که واقع باشد میان برج طالع و هر یک از بروج عاشر و رابع لیه قسم متساوی کنند این طریقه را اهل مغرب ست که دائره میل عظیم
بنقطه مغرب افق گذرد و دائره عرض عظیم که بر نقطه مغرب افق گذرد و این دوازده قسم را بیوت اخی عشر خوانند خانه اول تعلق بتن و جان و زندگانی مولود
دارد و دوم بمال و اعوان و انصار سوم بمذهب و ملت و سفر نزدیک و اخوان و اخوات و سائر اقربا چهارم بمقام عواقب امور و ضیاع و عقار پنجم باولاد و اجداد
و هبا یا و رسالت و سفارت ششم بصید و خدم و مرض چهار پای خود و هفتم با زواج و شرکا و خصمان که در برابر ایند هشتم بمرگ و میراث و خوف و خطر و مال غایب
نهم بسفر دور و علوم و قصه و خواب و خانه دهم بمنزلت سلطان و احوال مادر یازدهم اصدقا و دوستان دوازدهم خانه چارپایان بزرگ و دشمنانی که عداوت
در دلها نگاه دارند و بنوزدهم بر صفحه خاطر اهل بیات و بکوم مرقوم ست که منجمان و بقیه بحسب چیست تمیز بود مثل کوکبے که در برجیست تمیز در عاشر باشد

مسلّا تسویه در بیست یازدهم ماه نهم رقم حروف در زایچه طالع کسی نگاه کرده که بطفلی کوکب دریازده هم بوده و تسویه در نهم واین ازنوادر ست وآن شخص مظلوم عبد الصّاح نام داشت لاجرم در زمان پادشاه اسلام ابد الله سلطنته بنیاد عقوبت کرد که سزاوار او بود معاقبه گشت و یک دو شهریکی کرنالکنون مانده امید بدست که بهمان عقوبت گرفتار آید غرض از ثبت این کلمات آنکه بطفلی از راصدان مراصد تنجیم و حازفان دقایق تقویم بعلم تحقیق گفته اند که طالع فرخنده و حضرت رسالت پناه و در بیستم درجهٔ عدی اتفاق افتاده واز انطباق این برج که بیانش بنیاد انقلاب نیست براوج صریح ولادت معلوم میشود که چون طوبی بوستان قیامت بانقلاب زمان بر تنهٔ عالی ثابت و مستقیم گردد و بادوران صاحب طالع یعنی زحل بلند عمل با مشتری که منبوع سعادت ست در برج عقرب که بازدهم طالع همایون واقع شده مشیت بدانکه از اسباب دنیوی و اخروی و سعادات صوری و معنوی هر چه در قبضهٔ اصول و گذر دبیرنج انتظار مهیا و مهنا گردد و مقام این دو کوکب تسویه و عاشر که از مطالع مولود از فلک آنست کذلک فلکا آنکه از شرف و حرمت در دنیا و آخرت بحظی وافر محفوظ باشد و خورشید عالم افروز در حمل که چهارم طالع ست و شرف او مقام گرفته ناصیت مقامات علمیه اش سلطان عرب و عجم رسانده بودون بهرام با آفتاب دران موضع دلیل آنکه هر کس در مقام اطاعت حضرت نبوتی پای از جاده خویش بیرون گذارد بقهر آفریدگار گرفتار گردد و زهره در حوت که بیت الشرف اوست با عطارد کدبانوی فصاحت و بلاغت را از خواص و نتایج آن دانند در سوم طالع و ست در آغوش کرده دزبان فصیح و سرود آمده که ملت این صاحب دولت اشرف ملل و ادیان خواهد بود و ثمرهٔ که وصول آثار علویات و سفلیات بواسطهٔ اوست در اول بیزان که برج عاشر ست منزل اختیار کرده و بر بالینست بر آنکه آثار این دو بطون طول بعرض بسیط زمین برافروزد و ثمرهٔ که مادهٔ افزایش است در جوزا که شرف اوست و ششم برج اطلع متعلق ست بخدم و عبید چنانکه گذشت سرنهاده تا طوائف عبادالله از جمله خدمتگاران او گردانند و ذنب که کم کاست نسبت با دکندر و در ازدهم مسکن گزیده تا از اعدای صاحب شریعت عزاز برج مسکون دیاری نگذارد و اگر چیزی از بودن او کسب کند بر زایچه مسطور گشت زهرهٔ از ارباب سپر نسبت با بوستجیم کرده اند که در زمان دولت بعضی از خلفای عباسیه استخراج نموده و همین زهره با آنکه قاتل شده اند که طالع مبارک حضرت رسول برج عدی بوده در مصنفات خویش آورده اند که ولادت همایونش در عین طلوع غفر اتفاق افتاده و این سهوی ست ظاهر به غفر که یکی از منازل سوده و قمر است باتفاق علمای فن ریاضی در بیزان ست نه در عدی شاید که این خطا از نظم ناسخی نشده باشد و الله اعلم و در ثمرهٔ از اهل نجوم اعتقاد آنست که طالع فرخندهٔ آنحضرت در بیزان بوده و آفتاب و زهره و عطارد در برج عقرب بوده اند تسویه در طالع و بریج در سرطان و قمر در اسد سعود و اوراق از صاحب نفیلسه که در فن نجوم از نشانه بیه آفاق ست استماع نمود که طالع حضرت بنوئی نجوداً تسییر درست کرده اند چه نسب و لادت معلوم بوده بخصوصیت وقت عین نموده بیستم درجهٔ عدی اتفاق افتاده چنانکه سابقه مذکور شد و زحل و مشتری در سوم برج عقرب بوده اند در برج دلو بیستم درجهٔ سرطان و قمر در بیجهم هم در مرتبهٔ همین برج بوده و شمس و زهره در ثور و عطارد در حمل مقام داشته و بر رای منیر هر معانی ضمیر جام گیتی نما محاسبات لسان آفتاب روشن و هویدا ست که اینچنین زایچهٔ طالع همایون این طینت پاک و مخاطب بخطاب لولاک لما خلقت الافلاک ثبت افتاد و مبنی بر قول جماعتیست که احوال موجودات عرصه گیتی را مستولد و مرتبط باوضاع فلکی دانند و الا اهل تحقیق را عقیده آنست که ۵ آنرا که بود سابقهٔ الطف خداوندی و لطف پروردگار بهیچ رشی همگی کارگزار مرتبهٔ دعاگوی قدیم را بتی ست از ابیات جواب قصیدهٔ بحر الابرار که ایراد آن بیت در بین مقام مناسب نمود و آن بیت اینست ۵ هر کرا زاد ضاع علویات داند خیر و خیرش از نشت طبع است و بد اختر گرچه بد نعمت ست

ذکر ارضاع حضرت رسالت پناه و بدون حلیمه آن سرور را بقبیلهٔ بنی سعد و بیان غرائبی که از ان سرور مشاهده کرده عجوبه رائمهٔ اخبار آورده اند که اول کسیکه حضرت رسول را شیر داده آمنه بود و بعد از ان ثویبه کنیزک ابولهب که پسر او مسروح نام داشت و پیش از ان حمزه ابن عبد المطلب را شیر داده بود و بنا بر ین در زمانیکه دختر حمزه را بحضرت عرض کردند جهت تزویج فرمود که بر من حلال نیست چه او دختر برادر شیر خوار من است از ارضاع گویند که چون ثویبه خبر ولادت حضرت ختمی پناه را با بولهب رسانید ابولهب او را آزاد کرد و بواسطهٔ این مژده بر شب دوشنبه این اتفاق دران شب اتفاق افتاده بود در عذاب ابولهب تخفیف واقع میشود نقول ست که عباس بن عبد المطلب بعد از مرگ ابولهب او را در خواب دید بد بسیار بحالی بود که حالی بود ابولهب جواب داد که در جمیع روز شنبه عذاب من ساقط میشود بسبب آنکه در شب دوشنبه که اعتاق ثویبه دران شب واقع شده تخفیفی در عقوبتم میشود و مراد از میان دو انگشت سبابه و وسطی آب میدهند و کتب سیر نگویند که بعد از تزویج حضرت بنوئی ثویبه پیوسته آمد و شد میکرد و آنحضرت نیز زبارت او میرفت و بعد از هجرت نیز او را بیاد می فرستاد و چون فتح خیبر شد و بر روی از خلق نهان شد علماء او را در اسلام او اختلاف ست و بعد از انکه ثویبه چند گاه آنحضرت را شیر داد حلیمه نوبت بود و بدیب بدان دولت فائز شد و او را بقبیلهٔ بنی سعد برد و کیفیت این واقعه چنین ست که اشراف حرم و صنادید بنی سعد بهت حرارت هوا سبب آنکه از دواج تمامی اوقات را صرف ایشان گردانند اطفال را بر صفات دایه ها بأطراف قبائل میفرستادند تا در جائیکه طاقت

هو او عذوبت ما استعف باشند به پرورش نمایند و هر سال در فصلی ربیع و خریف بنابر آنکه فواید بسیار از اشراف قریش بمستحقان میرسید از اطراف و حوالی مکه عورات بحرم
می آمدند و اطفال اشراف و عظما را گرفته بمنزل خویش می بردند بسبق از آمدن زنان بنی سعد و حلیمه بمکه و اخذ اولاد قریش بجهت ارضاع در میان قبیله قحط و عسرتی عظیم روی
نمود چنانکه شیر در پستانها نماند و جمیع گیاه صحرا و مرعی تلف آمد و مردم از عدم قوت بیقوت شدند و شتران از شیر دادن باز ماندند حلیمه گوید در ان سال در صحرا طواف می کردیم
و گیاهی میخوردیم و شکر باری بجای می آوردیم اتفاقا درین اثنا سه روز هیچ نخورده بودیم و از گرسنگی بر خود می پیچیدیم ناگاه در ان شب درد زادن خریدم و در گرسنگی
شدید بسیار بستم از الم جوع بنالم یا از درد ولادت و گاه چنان بیهوش میشدم که زمین را از آسمان فرق نمی توانستم کرد و چون لحظه باستراحت مشغول شدم در خواب چنان
دیدم که شخصی آمد مرا برگرفته در آبی که از شیر سفید تر بود غوطه داد و گفت بسیار بیاشام تا شیر تو فراوان گردد و من چندانکه می آشامیدم او مرا زیاده تحریص می نمود و آن آب
از عسل شیرین تر بود آخر الامر گفت ای حلیمه مرا می شناسی جواب دادم که نه گفت من آن حمد و شکرم که در حال محنت و مشقت می گفتی ای حلیمه وظیفه آنکه به بطحا روی که
در ان مکان برای تو وسعت و رزق پیدا خواهد شد و نوری ساطع از ان سرزمین با خود خواهی آورد و بکتمان این سخن امر فرمود و دست بر سینهٔ من زده گفت خدا شیر ترا
بسیار گردانا و ترا روزی فراوان دهاد چون بیدار شدم پستان خود را پر شیر یافتم و الم گرسنگی تیز زائل شده بود اما خرد و بزرگ قبیله در شدت گذران می کردند و از فقدان طعام پشت
همگنان بشکم ملصق شده بود و از زاری گرسنگان گوش کر و بیان کر شده و این بیت مصداق حال هر یک آمده ۵ بغیر درد دل خستگان بخانهٔ خویش :: ندیده درد دگر سالها
با تشدران و بعد از ان خواب عجیب که مشاهده کردم تغیری در حال من راه یافته بود و روی من در نظر زنان قبیله با جمال و طراوت می نمود چنانچه هر زن که مرا می دید تعجب می کرد و میگفت
ای حلیمه عجیب حالتی تراست که دیروز در غایت ضعف و لاغری بودی و امروز به بنات ملوک و دختران شهریاران می مانی من چون با خفای این راز مامور بودم صورت قضیه
را پنهان داشته نمی گفتم درین اثنا من و مردم قبیله قصد بطحا و مکه نمودیم و بهنگام نزول و ارتحال از منازل آوازی از غیب می شنودم که هاتفی میگفت که خداوند امسال بر زنان
حرام کرده که دختری زایند برکت مولود فرخنده قدسیه در قریش متولد شده خوش آن پستان که او از ان شیر خورد ای زنان قبیلهٔ سعد بشتابید و هر یک مولودی را فرا گیرید لاجرم جمله
زنان قصد حرم کردند و من و شوهر هر دو با ایشان موافقت نمودیم و دراز گوشی داشتیم که از لاغری مجال گام زدن نداشت و شتری ضعیف مصحوب ما بود که قطرهٔ شیر بهیچ
تدبیر از وی حاصل نمی شد اتفاقا ما از ان در عقب کاروان میرفتیم و هر چند جهد میکردیم با ایشان نمیرسیدیم و من از اطراف و جوانب غرائب بسیار مشاهده می کردم چنانچه
بهر چه می گذشتم با من می گفت که خوشا حال پستان تو که آن نورتابان از ان شیر خواهد خورد و در حین رفتار شخصی سفید اندام بلند بالا دیدم که از فراز کوه ندا کرد که ای حلیمه
بشتاب که خدا تعالی مرا امر کرده که شیطان را از تو دفع کنم و در بعضی از کتب سیر مسطور است که حلیمه گفت ناگاه از شگاف کوه مردی بر من ظاهر شد قد او مانند نخل باسق و
بر دست او حربهٔ از نور بود دست بر شکم و راز گوش من کشید و گفت ای حلیمه خداوند کریم بشارت بتو فرستاده و مرا امر فرموده که شیاطین و متمردان را از تو دفع کنم
من با شوهر گفتم تو می بینی آنچه من می شنوم گفت نی چه بوده است ترا که مانند خائفان می بینم پس در رفتن شتاب کردیم تا بوادی مکه رسیدیم و در بعضی نسخ مذکور است که حلیمه
گفت در ان شب بخواب دیدم که بر سر من درختی سبز بود با اغصان بسیار و در ان میان نخلی مشاهده کردم که باصناف رطب گران بار بود و مجموع زنان قبیلهٔ بنی سعد
در گرد من مجتمع گشتند و می گفتند ای حلیمه تو ملکهٔ مائی ناگاه خرمائی از ان درخت بکنار من افتاد چون آنرا برگرفته تناول کردم از عسل شیرین تر بود و آن حلاوت
از من زائل نشد تا زمانیکه محمد از من مفارقت نمود و حلیمه گفت روز دوشنبه بعد از وصول زنان بنی سعد بمکه رسیدیم و طفل من در ان روز شیر نمی خورد و حرکت نمیکرد چنانکه
با شوهر گفتم مگر مرده است چون این سخن گفتم در حال چشم باز کرد و در روی من خندید من متعجب شدم و کودک را در ان منزل رها کرده باطراف و جوانب شتافتیم تا رضیعی
بچنگ آوریم هر چند بیش جستیم کمتر یافتیم چه زنان قبیله بر من سبقت گرفته و اطفال متمولان قریش را ستانده از ین صورت ملول و محزون گشتم و از آمدن پشیمان و نادم شده
با خود گفتم این چه آمدن بود و در عتاب بودم که ناگاه شخصی را دیدم که آثار عظمت از ناصیهٔ او پیدا بود ندا میکرد که هیچ کس باشد از زنان شیر دار که رضیعی نگرفته حلیمه گوید بعد
از تفحص نام و نسب او گفتند عبد المطلب سرور قریش است نزد او رفته شرط تحیت بجا آوردم و خود را بر وی عرضه کردم پرسیدم که تو چه کسی گفتم از بنی سعدم گفت نام
تو چیست جواب دادم حلیمه خنده کرد و گفت خوش دو صفت نیکوست سعد و حلم که موجب غنای ابدیست آنگاه گفت مرا کودکیست یتیم محمد نام او را بر جمیع زنان بنی سعد
عرض کردم همه گفتند پدر ندارد و هیچ نفعی از یتیم متصور نیست امید دارم تو بر وی بهرمند شوی من گفتم بروم و درین باب با شوهر خود مشورت کنم عبد المطلب گفت
اگر اینست چون پیش شوهر آمدم و صورت واقعه در میان نهادم حق تعالی سروری در دل وی انداخته گفت ای حلیمه بشتاب و آن کودک را قبول کن که
مبادا دیگری او را فرا گیرد و خواهر زادهٔ من گفت هیهات زنان بنی سعد اطفال اغنیا و اشراف را گرفته جمعیت و کرامت یافتند و تو کودکی یتیم با خود ببری که

او باعث زیادتی محنت ست حلیمه گوید ازین سخن ترازل بمن راه یافت و فی الحال الهامی بخاطر رسید که اگر محمد را ترک کنی هرگز فلاح و نجاتی نیابی لاجرم نزد عبدالمطلب شتافته طلب فرزند خود را بفرو گسیخته رفته سر برد داشت و گفت خداوندا این را به محمد مستعد گردان آنگاه مرا بخانهٔ آهسته برده نزنی راه دیدم روی او چون بدری تافت در زمان من شنیدم دمرا نزد فرزند خود برد و کودکی دیدم که چهرهٔ مبارکش چون آفتاب عالمتاب در لمعان بود و نور لقیهٔ حسن و جمال او شده در حال از گهواره بدنم شیر دوان شده آنگاه پستان راست در دهن او نهاده م شیر خوردن آغاز کرد و چون پستان چپ بروی عرضه کردم امتناع نمود آنرا عباس گوید که در ان زمان هم آنحضرت بعدل موفق بود که یک پستان جهت شریک خود بگذاشت حلیمه گوید در جمیع اوقات بدین وتیره از پستان راست آنحضرت شیری خورد و بهرگاه بعد از شیر خوردن می خواستم که لب مبارک او را پاک سازم از مغیب مراد بدین امر مسبقت می نمود تا خواجهٔ عالم فارغ نمی شد از شیر خوردن فرزند من پستان در دهان نمی گرفت القصه چون شوهرم جمال آنحضرت را دیده بود و را اعتقاد و گفت ای حلیمه در میان آدمی زاد پسر بخوب تر ازین ندیدم و چون شب شد او رسے دیدم که از جمال وے ساطع می شد روی سبز بوش مرا دیده مرا بدین وے ایستاده شو هر را از خواب بر انگیختم و او این صورت را ملاحظه کرده تعجب نموده و بگمان این را شتر الاطفال وصیت را بجاے آورد و گفت تا این طفل متولد شده احبار یهود و علمای نصاری شب و روز بے آرام و قرار مذ با نبوا نگیری بخانهٔ خود مراجعت خواهیم کرد و در ان هفت روز که در مکه بودیم هر روز بخانه آمنه میرفتیم و از غرائب ایام حمل و ساعات ولادت فرزند خود حکایت می کرد و چون عزیمت وطن نمودیم آمنه را وداع کرده بر دراز گوش سوار شدم و محمد را دیه پیش گرفتم زمام را بگوش دست و پا بے بر زمین نبرد و سر بآسمان می کرد و بنشاط تمام مکه شده سه بار سر بر زمین نهاده باز گشت و در رفتار بر تمام اکسب پیشی گرفتی زنان بنی سعد تعجب نموده گفتند ای حلیمه این همان دراز گوش نیست که در وقت توجه مکه قوت رفتار نداشت و از همه مراکب باز پس می ماند و درین سفری هست و تراخانی عظیم پیشتر شده و راز گوش در تکلم آمد و گفت و الله مرا خانی عظیم سکه زنده تر شدم و قوت گرفتم ای زنان بنی سعد شما غافل مانده اید که من حامل کیستم من حامل محمد رسول رب العالمین که فرمی دنیا و دنور عقبی از دست و در ان راه از اطراف و جوانب شنیدم که ای حلیمه در آخر عمر غنی شدی و بزرگ زنان بنی سعد گشتی و در ان طریق بر سه گوسفند گذشتم چون اغنام مرا دیده بجانب من آمدند قائلی درمیان بامن گفت چشم تو روشن باد ای حلیمه میدانی این ضبیع نو کیست محمد رسول رب العالمین ست حلیمه گوید در هر منزلے که نزول مے کردم آب و علف بسیار و اشجار میوه دار بقدرت خداوند انجا پیدا می شد چندان غرائب و عجائب در راه مشاهده من گشت که زبان بیان از تقریر آن عاجز ست چون بزمین بنی سعد رسیدیم آن زمین بغایت خشک و بی علف بود و گوسفندان بی نتاج و کم شیر بخانه مراجعت می نمودند و گوسفندان ما کم لاغر بودند روز بروز بصحت یافته فربه شدند و هر شام که از چراگاه می آمدند سیر و پر شیر بودند و گوسفندان آن قوم کم گوشت و کم شیر بخانه بازمی گشتند و اهل قبیله صورت حال را مشاهده کرده نزد گوسفندان ما پدر آب و علف ست و مراتع ایشان خشک و بے گیاه راعیان خود را می گفتند که مواشی ایشان را در مواضع اغنام ما چرا نید نزدیک او نه که برین سبب خداوند در اغنام قوم نیز برکت کرامت کرد و نا محمد و رسول ما بود انواع خیر و برکت از سین و جود او شامل قوم بود و حلیمه گفت محمد هرگز بول و غائط در جامه نکرد و در روز سے وقتی معین ست که بارا قبل از دفع فضله اقامت می نمود و هرگاه قصد نشستن بدن اطهار نمود می او را پاکیزه و طاهر یافتمی و آن مقبل هیچ چیز را چنان دشمن نمیداشت که انداختن نکشوف شدی هرگاه این صورت ظاهر گشتی فریاد کردی و در غضب رفتی تا آنرا پوشیدی و هرگز گریه نمی کرد و بهیچ خلقی نمیدانست دهر گز او را امید بدرد و محنتی میطلقت می گشت شبے از شبها بیدار شدم سخنے از وی نشنیدم که بهتر ازان نشنیده بودم این کلمات بر زبان می آورد که لا الله الا الله قدوسا و اسلاما و ایمانا و الرحمن لا ناخذه سنة و لا نوم این کلمات اول او بود از زبان وقت که در تکلم آمد دست بهیچ چیز دراز نکرد که نگفت بسم الله و بدست چپ هیچ نگرفت و بنا بر احتشام آنحضرت از شوهر پرا احتیاج بانفصال احترازی نمودم و در روزی چندان می بالید که دیگران در هفته و در هفته چندان که دیگران در ماهی و در ماهی چندان که دیگر اطفال در سال یعنی خواه و بنو و دیگر صبیان نسبتی نداشت و هر روز نوری چون نور آفتاب نازل میشد و او را پوشانیده بانجملی می گشت و برکت مقدم شریف او حضرت و اهل البادیه نعمت بسیار بکار زانی داشت و گوسفندان و زراعت ما بسیار گشت و خلایق محتاج ما شدند چون دو ساله شد و بسے از تمام قوت آنگاه او را برداشته نزد آمنه بردم چون بهمگی همت ما مصروف بران بود که در میان ما باشد باز درش گفتم کما زهوای مکه بردی این بیت همان بهتر که این کودک را مدتے دیگر بجای دیه در بنی سعد باشد و الحاح نمودیم چون ابرام ما از حد گذشت مسئول ما مبذول افتاد و آمنه فرزند خود را بما داده مقضی المرام بخانه مراجعت نمودیم فهم الهی در بدایهٔ حال مایه و مایهٔ فایده مآل تواند بود تا از سر امر قوم شنیدیم راقم حروف گوید که وقوف بر زمانی حالات آنحضرت تا زمانیکه شق صدر واقع شد حوالهٔ الکتب مبسوطه است که بعضے از متقدمین و بعضے از متاخرین تا زمان ما تحریر نموده اند و الله اعلم بالصواب **ذکر شق صدر آن سرور عالی مقدار** حلیمه گوید که او را در بادیه در خیمه خود

بجانب صحرا رفتندی و بر اغنام اشتغال داشتندی و چون آنجناب سه ساله شد با من گفت چگونه است که برادران خود را در روز نمی بینم گفتم روز با برادران اغنام مشغول اند گفت مرا از چه جهت با ایشان بصحرا نمی فرستی گفتم البته می خواهی که با ایشان موافقت کنی گفت آری روز دیگر صباح سرش را شانه کردم و سرمه در چشم مبارکش کشیدم و جامه در پوشانیدم و مهره جهت دفع اصابت عین الکمال گردن بندی که مشتمل بود بر جزع یمانی بر گردن مبارکش آویختم در حال او را کنده بینداخت و گفت آنکه نگاهبان منست با منست آنگاه با برادران بیرون رفته ایشان را بمحافظت وی وصیت کردم چون نیمه روز شد پسر خود ضمره را دیدم که باضطراب هرچه تمامتری آمد و عرق بر روی نشسته فریاد می کرد که ای مادر محمد را دریاب که گمان من آنست که بوی نتوانی رسید گفتم حال چیست گفت دو مرد سبز پوش از هوا آمدند و او را از میان ما در ربودند و بر سر کوه برده خوابانیدند و شکم او را بشکافتند و هنوز بآن مشغول اند حلیمه گوید من و پدرش با عورتی چند از قبیله سراسیمه بجانب کوه دویدیم و او را بر سر کوه ایستاده دیدیم که بجانب آسمان می نگریست شوهرم سوال کرد که ای پسر ترا چه شد گفت دو شخص از هوا آمدند و طشتی زرین پر از آب برف بیاوردند و مرا خوابانیدند و شکم مرا بشکافتند و سینه مرا تشریح کردند و نقطه سیاه از آن بیرون آوردند و اندرون مرا از آب برف شسته از نور آگنده کردند و دست بر شکم من مالیدند پنهان شد که بود و قولی درین باب آنست که حلیمه گفت چون از پسر صورت واقعه محمد را شنیدم بدین کیفیت که شخصی بجانب محمد آمد و او را بر سر کوه برده سینه اش بشکافت من و شوهرم سراسیمه بر سر وی دویدیم چون بر سر او رسیدیم بر قله جبل نشسته دیدیم که باطراف آسمان نگاه می کرد نظرش چون بر من افتاد تبسمی کرد در چشم او را بوسیدم گفتم جان من فدای تو باد ترا چه واقعه دست داد جواب داد با برادران خود ایستاده بودم ناگاه دیدم سه تن بر من ظاهر شدند و بروایتی دو مرد که لباسهای سفید داشتند و در دست یکی ابریقی از نقره بود و در دست دیگری طشتی از زمرد سبز مرا از میان اخوان بیرون برده بر سر کوه خوابانیدند یکی از آن دو کس سینه مرا تا عانه بشکافت و هیچ الم و درد بمن نرسید بعد از آن دست بجوف من در آورده احشای مرا بیرون کرد و بآب برف بشست و بجای خود نهاد و دیگری برخاست و با رفیق خود گفت تو دور شو که با نچه مأمور بودی قیام نمودی شخص دوم برخاست و دست بر شکم من زده دل مرا از محل خود برداشت و دو نیمه ساخت نقطه سیاه که ملطخ بخون بود از آن میان بیرون آورده بینداخت و گفت این حظ شیطان است آنگاه دل مرا از چیزی که همراه داشت پر کرده و بر گرد من چیزی از آن نرم تر و خوشبوتر ندیده بودم حلیمه گفت که خواجه عالم فرمود مرا با ده کس از امت موازنه کردند راجح آمدم و با صد کس وزن کردند راجح آمدم و با هزار کس وزن کردند راجح آمدم یکی از ایشان با دیگری گفت بگذار اگر او را با جمیع امت موازنه کنند راجح آید آنگاه مرا گذاشته بپریدند و بآسمان رفتند حلیمه گوید که چون محمد را بخانه آوردم جمعی با من گفتند که او را بکاهنی باید برد که مسوس جن شده است محمد گفت من خود را صحیح و سالم می یابم آنچه تصور شماست درباره هیچ واقعه نیفتاده قوم مبالغه کردند که البته او را بکاهنی باید برد که مداوا کند که جن مس وی نموده است لاجرم محمد را نزد یکی از کاهنان بردم در اثنای آنکه شرح حال او می نمودم کاهن گفت بگذار شرح حال خویش این کودک بگوید که بآن اعلم ترست از تو چون محمد صورت واقعه را تقریر کرد کاهن از جای برجست و او را گرفته بر سینه خود منضم ساخت و فریاد برآورد که ای معشر عرب او را بکشید و مرا نیز با وی بقتل آورید که اگر محمد بحد رسد عقلای شما را سفیه شمارد و کیش شما را باطل گرداند و شما را بخدائی خواند که عرفان آن نداشته باشید و بدینی دعوت کند که منکر شما باشد حلیمه گوید که چون این سخن از وی شنیدم محمد را از دستش کشیدم و گفتم تو دیوانه شده اگر دانستمی که امثال این حکایات از تو صادر میشود او را نزد تو نمی آوردم کسی پیدا کن که ترا بکشد که ما محمد را نخواهیم کشت او را برگرفته بمنزل خود شتافتم و هیچ خانه از خانهای بنی سعد نمانده بود که بوی مشک از آن فایح نمی شد بعد از وقوع این امر غریب پدر و فرزندان و سایر خویشان من گفتند که محمد را بعبد المطلب رسان قبل از آنکه آسیبی باو رسد بنابر آن چون عزیمت مکه تصمیم یافت شبانگاه ندائی شنیدم که خیر و برکت و امان از دیار بنی سعد بیرون میرود و خوشحال بطحا و مکه ای محمد که چون تو کسی در آنجا خواهد بود ای خیر البشر چون مکه مستقر تو گردد و اهل حرم از حوادث مصون و محروس شوند حلیمه گوید که بر مرکب سوار شده محمد را در پیش خود گرفتم و یک لحظه ازو غافل نمی توانستم بود که آوازهای عظیم از اطراف و جوانب می شنودم چون بدروازه مکه رسیدم از مرکب فرود آمدم بجهت قضای حاجتی محمد را نیز فرود آوردم درین اثنا قطعه ابر سفید نازل شده آوازهای عجیب شنیدم چون از قضای حاجت فارغ شدم هرچند نظر کردم محمد را نیافتم ناله و فغان نمودم که پیر و جوان را بر من رقت آمد در خلال این احوال پیری پیش من آمده گفت چه حال داری که این همه جزع میکنی صورت واقعه با او در میان نهادم و بخدای ابراهیم سوگند یاد کردم که اگر محمد را نبینم خود را از کوه بیندازم پیر گفت گریه مکن و بتخانه در آی و پیش هبل تضرع کن تا فرزند ترا باز رساند گفتم ای پیر فرتوت مگر نشنیده که در شب ولادت او بلات و عزی چه رسید عزی بی عزت و قدری یافت لات و پیر گفت ای عورت از غایت اضطراب هذیان میگوئی من در آیم و شفاعت کنم تا گم شده ترا بتو باز رساند پیر جاهل نزد هبل رفته بعد از تعظیم که عادت معهود بت پرستان است گفت این عورت سعدیه می گوید که محمد بن عبد المطلب را گم کرده ام اگر خواهی بوی باز رسانی که از فقدان وی گریانست چون از آن مغرور این سخن صدور یافت هبل بر روی در افتاده از جوف وی مسموع شد که مرا با محمد چه کار است که سبب هلاک ما و خراب بود و خدای عز و علی که معبود بحق است او را ضایع نگذارد و بت پرستان را بگوی که ذبح اکبر با وست یعنی همه را او بقتل

رساند بگمان کسیکه بمثابت او فائز گردد و علیه گوید که آن پیرک از تنهائی بسر زدن آمده گفت هرگز از همسر مثل این صورت مشاهده نکرده بود م فرزند خود را طلب کن که او را شانی خلیفت چون از دو جهان محمد مایوس شدم ناچار حقیقت حال را بعرض عبد المطلب گرانیدم عبد المطلب بر سر کوه صفا رفته قریش را جمع آورده الیشان و اعلی و اسفل مکه هر چند طلبیدند ازی نشان نیافتند بعد از دو جهان عبد المطلب تنها بمسجد الحرام در آمده هفت بار طواف نمود در بین اشنا آواز با لفتی شنیدم که محمدا خدای ترا دریابد که او را فاضل لفکر دانند عبد المطلب گفت ای با لف محمد در کجاست جواب داد که در وادی تهامه در زیر درختی نشسته است عبد المطلب سلاح پوشیده متوجه آنجانب شدند در راه و قت بن نوفل دو چار او شده با عبد المطلب جمت طلب محمد موافقت نمود آنحضرت را در پای درخت مورد دیدند نشسته بهت ره آیتی آنکه سر بر قفای و عرون نوفل حضرت شخی پناه را در پای درخت مورد دیدند نشسته بهت و اوراق او را بمی چیدند و از آنحضرت پرسیدند که به کسی فرمود محمد بن عبد التدبن عبد المطلب عم خود را در گرفته لبعد المطلب رسانید چون چشم عبد المطلب بجمال خواجه کائنات روشن شد طلای بسیار و شتر بیشمار استبقان رسانید و نفت فراوان علیه را زانی داشت و مقضی المرام بمقام خود شان بازگردانید بیاید دانست که در کیفیت شوع صدر این معنی چند بار واقع شده و این صورت که بعد از چند سالگی علیه آنحضرت بآمنه سپرد روایات مشهد ده در کتب سیر مسطور ست که این مختصر احتمال تعیین آن ندارد لا جرم بر شمه ازان چه علمای سلف در بن باب نقل کرده اند اختصار را قتصار گفتار در بیان وقایعی که در سال چهارم از ولادت حضرت نبوی روی نمود تا سال سیزدهم قولی آنست که آنحضرت بیش از نظام و لبعد از دو چهار سال در تبصیل یعنی سعد بن بکر لود و در چهار سالگی علیه او را نزد آمنه برد و آمنه گفت نکو او المعهد چه خویش تصیل خود بیکر از هوای مکه او نشینه دارد علیه را این صورت موافق مزاج افتاد و او را بمکانی که از همین مقدم او مشاهده کرده بود با آمنه تقریر کرد و چون چهار سالگی صدر واقع شد علیه نوبت دیگر جناب رسالت پناهی را بهمراه خود مکه آورد و آن حکایت را مرعوض آمنه گزارنده از آن سرور را لقبیله خویش برد و قریب بیکسال دیگر شهد او قیام مزد گاه گاه آنحضرت از نظر او غائب می شد علیه از مشاهده آن حالت خائف گردید و آنحضرت را بمکه آورده مکایت را لعرض آمنه رسانیده او را بمادرش سپرد آنجا و جازم گردید که آنحضرت را در پنج سالگی بمکه برد تا عبد المطلب را به بیند یکی از کاهنان او را دیده گفت ای منتر عبد این پسر را قتل کنید که چون بحد خود رسد بر ما حقرف کند و بلکه عبد المطلب او را از نظر خلق پنهان میداشت بهمه قریش از زدی ترسان بود نه وعذری کرد نده و رسال ششم آمنه جناب نبوتی را بامام ایمن بمدینه برد که بدیدار اقربای خود از زیارت کند و تا یک ماه در منزلی که بدار النابغه موسوم بود گذرانیدند و چون ام ایمن مراجعت نمود و بدار النابغه رسید مدآمنه در ان منزل از عالم فانی ارتحال نمود و در همان موضع مدفون گشت و چون ام ایمن با حضرت بمکه آمد عبد المطلب او را در بر گرفته از فوت آمنه بسیار متاسف گردید و بحسن تربیت او مشغول شد و گاه بگاه در خواب یا بیداری نزد او نغمتی گفت این فرزند حاکم و فرمان روا خواهد بود و رسال ششم فالفه از بنی مریح که در رفن قیافه ید بیضاء داشتند بعبد المطلب گفتند که در محافظت این فرزند کما ینبغی سعی فرما که با هیچ قدمی شبیه تر از ان قدمی که در مقام ابراهیم ست از قدم او نبوده ایم عبد المطلب با بوطالب گفت بلشتر که این جماعت چه می گویند هم با ام ایمن گفت در محافظت محمد شر الطا تیقظ بقدر قیم سان که اهل کتاب بر آنند که او پیغمبر این امت خواهد بود و در همین سال عبد المطلب او را با تفاق خود بجای باران برد و بمین مقدم او قریش بمقصود و خویش فائز گشتند و صورت واقعه چنان بود که از رقیه بنت ابی صیفی برادر زاده عبد المطلب منقول ست و قریب چند سال سنوالی در میان اشراف و اهالی مکه چنان قحط عظیم روی نمود که از زدوع جزئم و فروع غیر از لشان نماند چون فاقه و محنت نهایت انجا میدرسید در میان خواب و بیداری شنیدم که هاتفی می گفت که ای معشر قریش وقت ظهور پیغمبر آخر الزمان ست او پیغمبر یست که بسبب او عیش خوش و باران نافع روزی شما خواهد بود لو احتیاط کنید که در میان شما مردی بزرگ کشیده بالا سفید رنام بینی بلند کشاده پیشانی که مژه هاتی او در از باشد با فقر و نسب بلند بگوئید که او فرزند خود گرفته از میان خود بیرون آمد و از نبیله شخص غسل کرده خود را مطیب ساخته مجموع بهفت بار طواف کند و در مصاحبت او کوه ابو قبیس رود آن مرد موصوف دعای باران کند در حقیقت آسمان گریه ناباران نازل شود و عیش خویش یابند رقبه گوید صباح ترسان و لرزان از جامه خواب برخاسته با بسر که صورت واقعه را در میان نهادم بحق حرمت مردم که گفت آن شخص عبد المطلب ست چون این خبر شیوع یافت قوم نزد عبد المطلب گرد آمدند و از هر طرف مردی لطیف بنموده طواف بجای آورد و عبد المطلب آنحضرت را بدوش گرفته ست بدفا برد اشت و گفت ای برآرنده حاجات و کاشف بلیات و با زدارنده اندوه این جماعت بندگان و کنیزکان در حجاب حرم تو اند و شکایت از قحط و تنگی نمایند که اقتام و جمال بالشان بمه هلاک و تشرف زوال رسیده اکهی بارانی فرست که موجب رستن نبات و طیب حیات شود راوی گوید بخدا سوگند که هنوز قصد باز گشتن نکرده بود که باران بزران گشت و چندان بسیار بمه کردو خانها روان شد مقتد بر قریش مثل عبد الله بن جدعان و شهاب بن حبیره و غیر بسیاری لبعد المطلب آمده گفتند که یا ابا البطحا گرامی باد این نعمت تراه و رسال هفتم از ولادت حضرت رسالت عبد المطلب وفات یافت و هم درین سال نوشیروان عادل و حاتم طائی که هر دو از تبریف بهستند اند و لبعد حیات بمقتضی اجل بسرو ند لبعد از فوت عبد المطلب ابو طالب بکفالت آنحضرت قیام نمود و از غایت محبتی که با او داشت لحظه بلحظه قشش رضا میداد و نخسبید او را

در چهل سالگی خود می خورد یا نخورد و طعامهای لذیذ میداد و اهل و عیال ابو طالب چون بحضرت رسول می آمدند اگر به او طعام نمی آوردند طعام نمی خورد و تا وقتی که طعام با و نمی رسید و الشان بهمان گرسنه می ماند ابو طالب چون دانست که او را بر خود و سایر فرزندان مطلبی تمییز می نماید و حسن رعایت و فراوانی محبت ابو طالب نسبت با آنحضرت قبل از ظهور نبوت و بعد از ظهور بمرتبه رسیده بود که بیان آن در این کتاب محال است و بعد از ظهور نبوت و اعلان رسالت بمرتبه رسید که بیان آن در این کتاب محال است انشاء الله تعالی **گفتار در بیان وقائعی که از سال سیزدهم تا سال بیست و پنجم از مولد همایون دست داد و اهل اخبار آورده اند که در اول سال سیزدهم از ولادت همایون حضرت نبوتی ابو طالب** بی آنکه خواهد عالم را همراه برد و عزیمت تجارت جانب شام را مصمم داد بدو اتی در وقت رحیل آنحضرت زمام شتر ابو طالب گرفت و گفت ای عم مرا که بسگذاری که نه پدر دارم نه مادر ابو طالب را از این سخن رقت دست داد و گفت والله که ترا این ساعت برهم و مفارقتش جائز نتم م و روا نیست انگاه آن روز خواهد آگریان و دیدار سبب آن پرسید که کتابت ساکنان گشته ابو طالب گفت غالب این گریه برای آنست که ترا با خود نمی برم حضرت رسول گفت بلی ابو طالب سوگند باد کرد که والله لا اخالک یدا بلا ابو طالب و حضرت مقدس نبوتی بهوا نفحات کاروان قریش روان شده قطع منازل و طی مراحل نمود و بر وفق سخنی معبر رسیده قریب بصومعه شخصی بود از علمای نصارے و در زهد و عبادت در رتبه قصوی داشت و از کتب سماوی سید انست که خاتم پیغمبران علم لجلامات که او را موصوف بصفاتی چنین ست و وقتی از اوقات معین آن سرزمین را بقدوم شریف رشک خلد برین خواهد گردانید و در قریه که آنرا کفر گویند صومعه بود که هر قدوهٔ راهبین وقت بود وی در آنجا بطاعات مشغول گشتی و اسقوف رهبانان آن زمان بجز او بسید بشر طاقات خاتم انبیا آن صومعه را معهد خولیق ساخته بنا بر عدم وجدان نشانهای پیغمبر آخر الزمان بهیچ حال ملتفت قافله و ابناء السبیل نشدی و از کمال توجه بارگاه احدیت هیچ آینده و رونده بجالسه و مکالمه نپرداختی و پیوسته منتظر آن می بود که علامات معلومه راست یابد و بخدمت آنحضرت استسعاد یابد و در آن روز که قافلهٔ سعادت نشان از عقبه بالای آمدند بجیرا از بام صومعه نظر بجانب ایشان انداخت دید که در زمان شدت حرارت آفتاب مقداری بر سحاب سایه بآن کاروان شده باندازهٔ حرکت آن جماعت میرود و شجره مدر که در راه بود یکی از ابل قافله را سجده می کرد و روایتی آنکه چون از عقبه بالای آمدند بجیرا از بلندی گفتند السلام علیک یا رسول الله چون کاروانیان بپای صومعه فرود آمدند ابو طالب با حضرت جبت نزول بپای درخت نشستند و آن قطعهٔ ابر سیاه بر آن درخت انداخته آن شجره بر خرم گشت بجیرا بعد از مشاهدهٔ این حال جارم شد که حضرت نبوی در ان میان ست لاجرم ما حضری ترتیب نمود و با احکام اشراف و اعیان را در صومعه خود راه نمود و صلای عام در داد که یا بنی عبد المطلب شما را بخدمتی و پیغامی چه جوان این کاروان بر محوت حاضر گردند و هیچ احدی کالصبیان کان تخلف نیابد قرار دو تمامت قریش بمجلس راهب آمدند الا شرف و دو فرزند عبد مناف که بنا بر صغر سن با شارت ابو طالب در منزل توقف فرمود بجیرا بنظر احسان در چهرهٔ مهمانان بگشت پسر بطلوب خویش نیرد و بحجت کشف این امر بالای صومعه رفته نظر بر دو ظل مذکوره افگنده و آن قطعهٔ ابر را بر بالای شجره بدستور اول یافت و از بام بزیر آمده بحضرت قریش گفت که التماس آن بود که مجموع قافله قدم بخانهٔ تصور جان ست که بهیچ تخلف نموده از ایشان جواب داد که ذکر کنیز از جوانی خرد سال که او را برای محافظت اموال در منزل گذاشته ایم هیچ کس تخلف ننموده راهب گفت آرزوی من آنست که او نیز حاضر شود صد صد سفرهٔ دشمن نهند طالب مقصود نیابد تا لوکه یکی دوست بباید یافت حارث بن عبد المطلب با شتعفار آن بسر بسالت مبادرت نمود چون آفتاب طلعت فرخنده اش بران صومعه بر تو افگند اطراف آن بقعه از نور سایهٔ نشستگاه پذیرفت بجیرا تمامل تمام نظر بآثار و اوضاع مقدس نبوتی می کرد و از ذات مبارکش آثار و علاماتی که در کتب قدیم بصفات لاحقه او رسیده بود می دید و چون اهل قافله طعام خورده تصدی برخاستن نمودند بجیرا ابو طالب را باحضرت نبوتی نبا بر اختصاص که لشان را باکلیه گرمشا هده کرده بود بوستوقف اشارت کرد و روی با بو طالب آورده پرسید که این جوان چه کس تست جواب داد که پسر منست بجیرا گفت با بد که پدر یا مادر او در زمرهٔ احیاء نباشند ابو طالب گفت برادر زادهٔ منست راهب فرمود صدقت پس بجیرا توجه بحضرت خیر البریه نمود برای آزمایش او سخنان و مزید تعرفت و ایقان گفت بلات و عزی ترا سوگندی دهم که هر چه از تو سوال کنم بر وفق وقوع جواب گوئی حضرت رسول فرمود که سوگند مده مرا بدین لشان که هیچ چیزے را از ایشان دشمن تر نمیدارم راهب گفت من اندیشه ساتک از احوال مقدس نبوتی سوالات کرد و آنحضرت جوابها فرمود همه را بجیرا مطابق معلوم خود یافت چون از خواب آنحضرت استفسار نمود فرمود نیام یعنی ولا نیام قلبی بعد ازان نظر بر جشم مبارکش فگنده از ابو طالب و بعضے مخصوصان که بهمراهت آنحضرت بود مزید پرسید که این حرمت از جشم او زائل بشود یا نه گفتند که هرگز ندیدیم که مفارقت روی نموده باشد آنگاه از ابتدای اطمینان خواست که خاتم نبوت را که از علامات خاتم انبیین در کتب اولین تمرده بود ملاحظه کند تا بدین از حضرت مقدس نبوتی التماس کرد که بین الکتفین بر بر نهنه سازد آنحضرت از فرط حیا امتناع نمود چون رنجه بجیرا بسیار فراط رسید و شفاعت ابو طالب بآن منضم گشت بنوع لباس فرمود راهب خاتم نبوت را در میان هر دو کتف همایون آن سرور دیده از جهابت آن

سر بها بر بالش راحت بالیده و تقبیل موضع خاتم شرف گذاشت و گفت ندا سید العالمین و ندا الذی بعثه الله رحمة للعالمین قریش باین حال معلوم کرده گفتند محمد را نزد این راهب قدر و منزلتی عظیم ست و شرایطی تمکن نقل ست که بحیرا این گفت و شنید با ابو طالب گفت که آخر ترین پیغمبران این جوانست باسباط شریعت او در تمام عالم گشود و دین او ادیان سابقه را نسخ کند خلیفه آنکه او را بتمام نصری که بهود با وی عداوت دارند و اگر بدانند که مظنه موعود است شاید که آسیبی بنیافت بجانش رساند ابو طالب اندیشناک شده متاع خویش را در صحبت بکاروان فروخته بمکه راجعت نمود و قولی با نست که ابو طالب حضرت مقدس نبوی را بمکه باز گردانید و خود بهمت تمام امر تجارت بشام رفت آورده اند که طائفه از یهود بقصد قتل حضرت مقدس نبوی از روم متوجه شده در روز ضیافت بحیرا قافله قریش را بصومعه او رسیدند و بفلوت با وی گفتند که ما از کتب سماوی معلوم کرده ایم که محمد امروز با کاروان قریش در بین منزل نزدیل خواهد کرد و ما اکنون بقصد وی کمر بسته ایم و تا در بین سفر باما همراهی باید کرد بحیرا گفت اگر آن شخص همان کس ست که کتب سماوی بصفات او ناطق ست شما را یارا لقتل نبود اید رسانید و اگر غیر اوست شما را از کشتن او چه فائده یهود ان انصاف داده دست ازان سعی بیهوده بر داشتند گویند که ابو طالب در هیچ سفر حضرت محمد را بهیچ محصوب خود نگذاردی اینها ما در بعضی از نسخ مسطور ست که در سال هفدهم از ولادت همایونش زبیر بن عبد المطلب و لقولی عباس بن عبد المطلب را داعیه تجارت یمن پیدا شد و ابو طالب را گفتند ما را نیز آرزوی آنست که برکت محمد بروزگار ما واصل گردد و التماس نمودکه رخصت محمد فرماید که در بین سفر با ایشان موانست کند ابو طالب مقنص برادر مهربان دل داشته صید دلدار خود را بصحبت گروه ایشان مناسب ندیده و بهتر ین اصحابشان شاید هنوز دو در بین سال هر مرزبن نوشیروان از سلطنت منزل شده چشم جهان بینش را میل کشیده نزده و سال نوزدهم از میلاد با سعاد شش خسرو پرویز پسر هرمز بجای پدر نشست و در سال بیستم صدیق اکبر در ملازمت حضرت نبوی تمام تجارت تمام گشته جمعی دیگر با تفاق ایشان رفتند و در منزلی از منازل نزول کرده پیغمبر پای در خدمت سدر نشست و ابو بکر نزد راهب آن موضع بحیرا رفت تا طعام آورد راهب ازوی پرسید که آن کس کو پای درخت نشسته است کیست صدیق گفت محمد بن عبد الله بن عبد المطلب ست بحیرا گفت و الله که او پیغمبر ست و خاتم پیغمبران و جهان شنیده ام که بعد از عیسی هیچ کس بپای این درخت ننشیند الا پیغمبر آخر الزمان و صدق نبوت حضرت نبوی همان روز در دل صدیق جای گرفت و زبر لب اهل سیر گفته اند که این سفر همان سفر ست که حضرت رسول با ابو طالب همراه بود و از جمله وقائع این سال خلف الفصول ست و تفصیل این بر اجمال آنکه قریش میان آوازه بر کشیدند که بنی اعانت مظلومان زبیر بن عبد المطلب و عبد الله بن جدعان صنادید قریش را جمع آورده باهم سوگند خورده اند که دفع ظلم نمایند بسبب آنکه قبایل زبین تاریخ بمدتی در حرم امن و دیعه سوگند خورده و عهد بسته بودند بین سال طاکه بر آنحضرت ظاهر شدن گرفتند روزی حضرت ابو طالب گفت ای عم چنین شب شنیده که من شخص بر بن ظاهر شده نیز در سر خاطر کرده ندارد گفتند این او ست اما هنوز وقت ظهورش نرسیده است و من ازین مدتی بر اسرار نام ابو طالب گفت غم مخور که اسمال این امور را تو اند بود کرا اضعاف کل اعلام باشد و لو بیتی دیگر فرمود کرا ی عم از جمله آن سه نفر یکی بر من ظاهر شد و حمله کرده دست در شکم من در آورد چنانکه بر وده را حشا از ان دریا فتم ابو طالب گفت بر جسد او هیچ مرضی طاری نشده اورا نیز طبیبی که از نکبات نهیبی دانشت برده صورت حال او باز نموده مداوا اطبا طبیب کاهن بنی نفر لیش طلا خطه نموده و اعضای او را احتیاط تمام کرده و خاتم نبوتش را دیده و گفت ای ابو طالب این پسر تو را مبارک عیوب بسیر است و از دسوسه شیاطین مبرا و آنچنان خواهد بود که بر دی حکمت بیشتر مردمان را که از تفتیش او عاجز اند از بهرای نبوت و اگر بعد ازین منجر اطلاع یابند قصد قتل وی کنند و لهذا از تک زمانی آنحضرت فرمود که در خواب چنان دیدم که از سقف خانه چهار بیه بر داشته در هوا نه از نفره نه از دکس فرود آمد نزدیک از من در گذشت و دیگر که بپهلوی من آمد و استخوان پهلوی مرا بیرون آورد و گفت خوش دلیست دل مرصاف و بی غبار باید خود نماند بیدار شدم ذکر وقایع سال بست و پنجم از ولادت آن صاحب سعادت و رفتن او بشام جهت تجارت و فارغ شدن خدیجه بر مصاحبت آنحضرت صلعم خدیجه بنت خویلد رضی الله عنها میان خواتین قریش بکثرت مال و زینت جمال و علو کمال از سفرو و ممتاز بود و میان دلالان بهر امر و داوری تاجر تجارت رفتندی و همه سود و کسب حاصل شدی میان ایشان مناصفه تقسیم یافتی و فضلها این نوع شرکت را شرکت مضاربه گویند در بین سال ابو طالب از قلت مال و کثرت عیال با خواجه عالم شکایت کرد و گفت خدیجه بنت خویلد مال خود را به مضاربه بجمال مید هد اگر از وی التماس نمائی که ترا بتجارت فرستد بنا بر وفور امانت خلق که ملتمس تو مبذول خواهد شد حضرت مقدس نبوی که ضمیر انورش مخزن اسرار غیب و زبان منجر بانش ترجمان اخبار لاریب بود فرمود که تقبلها و ترسل الیه فذلک لها خیر گفت که می ترسم که دیگر بیمار بر گردد گفت نه ستوله این امر ساز و جواب و سوال و قیل و قال ابو طالب و سرور دو دمان غالب بسمع خدیجه رسید نزد حضرت رسول پیغام فرستاد که چنان استماع افتاد که ترا میل تجارت شده بواسطه صدق گفتار و حسن کردار و فور امانت و کمال دیانت تو مضاعف اجر بدیگران از قریش میدهم

بنو تسلیم نمایم تا آن بضاعت تشرف التفات تجارت بتقدیم رسانی حضرت رسول صورت حال را با ابو طالب تقریر کرد ابو طالب گفت ان هذا لرزق ساقه الله الیک این رزقیست که خدای تعالی بتواررزانی فرموده آنگاه حضرت مقدس نبوی را بترتیب سفر پرداخته خدیجه غلام خود میسره را ملازم او گردانید و در بعضی از کتب مسطور ست که خدیجه یکی از خویشان خویش را که او را خزیمه بن حکیم می گفتند بر قافلت آن قافله سالار روندگان راه شریعت امر فرمود بالجمله چون متوجه مصر شدند خدیجه تحمل بار نبوت نیاورده از رفتار باز ماند و خزیمه آنحضرت را از این عادثه اخبار کرد حضرت رسالت دستهای مبارک خود را بهای شتر نهاده و عنان شتران در حرکت آمده بر بطایای قافله پیش گرفت خزیمه چون این امر غریب مشاهده کرد گفت که محمد راشانی عظیم خواهد بود چون بحدود مصر رسیدند قریب بصومعه نسطور راهب که او را اقسطور نیز گویند کاروان نزول کرد حضرت پیغمبر در سایهٔ درختی بنشست آن شجره فی الحال سر بره خرم شده سایه بران دوحهٔ جویبار نبوت انداخت نسطور چون این حال را مشاهده کرد بیطاقت گشت و از بام صومعه بزیر آمد و با رسول خدا گفت که بحق لات و عزی که نامت بجمیعت حضرت مقدس نبوی فرمود که مادرت بی فرزند بادود و برشوار من که عرب بیچ سخن نگوید که آن برین گران تر نباشد از این سخن دو دست نسطور چون بر پای صفید بود و گاهی در دری گریست و گاهی در دری اهل انجیل را نیک احیا کرد گفت بحق آنکه انجیل را بعیسی فرستاد که این اوست خزیمه که دوستی حضرت خاتم الانبیا بردی استیلا داشت بتصور آنکه شاید که از راهب نسبت بآن سرور مذری ظاهر گردد دیگر شیره رفقا آواز داد و مردم متوجه شده راهب بصومعه در آمد و در ربوبیت و بر بام آمده آواز بر آورد که چه از زمن می اندیشید بخدا سوگند که هیچ کار دانی عزیز تر از شما بمن درین محل فرود نیامده و من در تورات حریری یافته ام که شخصیکه در بای درخت نزول کرده پیغمبر خدا است و خاتم انبیا و بهر که فرمان او بردر رستگاری یابد و هر که مخالفت کند بلاک گردد و بلعبازان از نزدیک پرسیدکه تراباو چه نوع نسبتی ست گفت من خدمتکار او یم و حکایت باز ماندن شتران در وقت یافتن جمله را مصروض راهب گردانید راهب گفت من سری تهی سیار م گفتمان آنرا از تو نیز پیدا کنم خزیمه قبول کرد نسطور فرمود که درین حریری یافته ام که این شخص بر جمیع ملل و فلیه کند و بر مجموع عبا و ظفر یابد هیچ کس با وی مقاومت نتواند نمود و فضایل بزرگی او نداند بزرگی پیغمبر خود نشان او بود باشد و از شتر ایشان بر دهدر کن خزیمه این سخنان شنیده بخدمت سید عالم آمد و گفت من صفحه چند در توشه داده میکنم که در دیگری نمی نویسم و تصویر آن نیست که پیغمبر موعود که از تهامه مبعوث گردد و تو می او را عجب محب توی باشم من نیز دوستان تراد دوست میدارم و دشمنان ترا دشمن میدارم آورده اند که حضرت مقدس نبوی را یکی از یهود مباحثه لبیب معامله دوران سفر واقع شد یهودی گفت که ترا بلات و عزی سوگند میدهم حضرت رسول فرمود که هرگاه بلات و عزی گذرم روی خود را از ایشان بگردانم یهودی گفت حق بجانب تست و سخن تو راست ست و ترک مباحثه کرد و باخزیمه گفت بخدا سوگند که این پیغمبر ست که علمای ما صفت او در تورات یافته اند و اجلا چون مهم تجارت بر حسب دلخواه باتمام رسید مراجعت نموده بعد از طی مراحل در گرمای روز بکدر سیده آن رهنمای اصحاب میمنه بر شتری سوار بود و میسره بر شتر دیگر و دو ابر جهت دفع حرارت آفتاب بر بالای ملازمت حبیب حضرت باری می نمودند و خدیجه کبری از زنان دریچهٔ خویش نشسته بود چون صورت حال را مشاهده کرد این امور غریب را بایشان نموده بمنتهای تعجب بر دند و چون میسره بخدمت رسید و از کثرت ربح که در ان سفر حاصل شده بود حکایت کرد خدیجه از سایه افتادن مرغان بر سر میسره گفت از وقت مفارقت معتبه علیا تا غایت در نزول و ارتحال حال بر ین منوال بوده بعد از ان میسره بشرح عجایب و غرایب که در رفتن و آمدن از حضرت مقدس نبوی مشاهده کرده بود بسیر داخت و حدیث یهودی و نسطور راهب را نیز بعرض خدیجه رسانید خدیجه که عقل تمام بود بعد از تراطحه این حال بتزویج سید کائنات راغب گشت و آورده اند که در ان ایام بنا بر و فور درایت و کمال فطنت و تمامی مکارم اخلاق و تحلی بحلی عفت و تجمل بصفات حمیده از جمیع زنان روزگار خود ممتاز بود و اشتهار تمام داشت و عرض و نقود بسیار داشت و بمناکحت بسیاری از متمولان عرب و بازرگانان اعجب و نسب راضی نمی شد چون در وقایع حالات حضرت رسالت تامل کرده مراودت او بر خاطرش استیلا یافته بانفیسه نام کنیزکی بود بلغایت جمیله و عاقله و اظهار رامانی الضمیر بخود نفیسه متهدان مواصلت شده نزد حضرت رسول رفت و از ان حضرت کمال درایتی که داشت استعلام نمود که میل کدخدائی داری یا نه و چون آنحضرت را بمصاحبت خدیجه راغب دید بمجرد آن صاحب سعادت را بحبالهٔ نکاح در آورد و بشارت رسانید و خدیجه ساعت سعود اختیار کرده عم خویش عمرو بن اسد و رقة ابن نوفل که خویش نزدیک او بود و یکی از علمای نصاری او مرد خدمت مقدس نبوی یا ابو طالب و بعضی دیگر از اعمام خود بتاریشارت خدیجه و دران ساعت بمنزل او رفتند ابو طالب دران مجلس خطبهٔ فصیح و بلیغ خواند مضمون آن خطبه اینست که حمد و سپاس خداوندی که ما را از فرزندان ابراهیم و اسمعیل گردانیده از اصل معد و مضر برگزیده و در و دما را محافظان بیت و پیشوایان حرم خویش ساخت و خانه را که مطاف و قبلهٔ خلق ست بما عرضه گردانید و ما را حکام زمانی داشت اما بعد برادر زاده ام محمد بن عبد الله بن عبد المطلب مردیست که او را با هیچ کس از قریش موازنه نکنند راجح آید اگر چه مال اندک ست باکی نیست چه مال سایه ایست بر تصرف زوال و او مردیست که صدد

مثقال و محمد کسی ست که قرابت او با من شمار معلوم ست و اکنون خواستگاری می نماید خدیجه بنت خویلد را بهر نسبت شرط باید از مال من که صداق مثل او همان باشد
یا آنکه خدیجه را به مهر چهار صد مثقال طلا بنزنی به محمد داد و گفت التماس من اینست که عم خدیجه عمرو بن اسد یا تو در این خطبه شریک باشد عمرو نیز در این مراد و قرار موافقت نموده گفت من نیز خدیجه را بزنی به محمد دادم و بهر روایت اصح دران وقت پدر خدیجه در حیات نبوده و چون عقد منعقد شد خدیجه فرمود تا کنیزکان او دف زده در هر گفتند و در همان روز زر بهره از میانه بشتری خورشید سیما اقتران یافت دیگی از افاضل متاخرین در بعضی از مصنفات خویش آورده بدین عبارات از خطبهٔ ابو طالب چنان فهم شده و که مهر چهار صد مثقال طلا بوده و در تاریخ نوفل چنان بفهم میرسد که مهر وی چهار صد مثقال طلا بوده و در کتب سیر روایتی هست که مهر او یا نصف درهم بوده و جمع میان این روایات ثلاثه بر تقدیر صحت جمیع بآن حاصل میشود که گوئیم مجموع امور مذکوره در مهر بوده و هر یک از راویان آنچه بر لسان رسیده نقل نموده باشند یا آنکه بهای بعضی شتر یا به دران زمان یا بنصف درهم یا چهار صد مثقال طلا بوده باشد و در روایات نقل بالمعنی کرده باشند و این اقرب است چه تحقیق میان روایات ثلاث و فی محقق نشود که یا نصف درهم که عبارت از سه صد درهم نقره باشد مثقال نقره است در بهار مواژان چهار صد مثقال طلا بوده باشد و این مستبعد است والا این تقریر یعنی توجیه اخیر هیچ وجه اصلاح پذیرفت **ذکر وقایع سال سی و پنجم از ولادت حضرت مقدس نبوی و بیان آنکه از امور یکه بعد ازان تا حین نگشت بظهور پیوست** در سال سی و پنجم از ولادت همایون حضرت مقدس نبوی قریش خانهٔ کعبه را مهندسان ساختند و بعد ازان دیوارهای آنرا بلند گردانیده بترتیب سقف آن پرداختند و در سبب تخریب و تعمیر این دو وجه گفته اند یکی آنکه بنای دیوارهای خانهٔ کعبه که لهلول و قامت مردی بیش نبوده و سقف نداشت نوبتی سیل آمد و دیوارهای آن منگافته شد و از هیبم آنکه مبادا بیت الله یکبارگی منهدم گردد دیوارهای پیشین را خراب ساخته بعمارت آن پرداختند دوم دیگر آنکه مخزن سیمان خانهٔ کعبه بشکل چاهی راست کرده بود و نذورات و اموال کعبه در انجا مضبوط گردانیده چون از مردان بیاک شبی آن مال را بزنند و دران اوان کشتی از ظرف روم می آمد و چون بجده رسید انکساری بران راه یافته و مقدم اهل کشتی بنائی بود و ما هر که او را با قوم گفتند بزبان ایشان شکستن کشتی خبر یافته ولید بن منیر را با زمره از صنادید قریش بجده فرستاده چوبهای سفینه را خریدند و با قوم بنا بر التماس ایشان با قوم قریش بمکه آمدند که بتعمیر بیت الله اشتغال نمایند فرمود تا سنگ جمع کنند و قریش بسنگ کشیدن مشغول شدند و حضرت رسالت پناه با ایشان موافقت نموده و قوم لنکوه تابله کون بر پشه سنگ می کشیدند و در این اثنا عباس بنا شفقت گفت ای محمد تو نیز ازار خود بر گردن افگنده و آن سنگ بکش آنحضرت بسخن عباس عمل نموده چون عورتش برهنه شد بیخود گشت و بلبدا از افکه بهوش باز آمد زمود که ازاری آری راوی گوید که دیگر هیچ کس او را برهنه ندید منقول ست که در حین اشتغال بر بنای کعبه جبات الربعه راتصت نموده فرمود تا رکن حجر الاسود تا رکن یمانی بنام عبد مناف و بنی زهره برآمد و از رکن عراقی تا شامی بر بنی اسد بن عبد العزی و بنی عبد الدار قرار یافت و از رکن شامی تا رکن یمانی نام بنی تیم گشت و از رکن یمانی تا حجر الاسود نصیب بنی سهم و بنی عدی شد و چون دیوار ها ارتفاع یافته بحجر الاسود رسید اختلاف در میان قریش پدید آمد و هر قبیله را داعیه آن شد که آن سنگ متبرک را کسی از ایشان از موضع خود نصب کند و بدین سبب قریب بآن شد که مهم بقتال انجامد آخر الامر قرار بران گرفت که هر کس که اول از باب بنی شیبه که دری از در های حرم است در آید و او را حکم سازند و هر چه فرماید تجاوز نمایند و از میان برخیزند و خلال این احوال حضرت مقدس نبوی از در مذکور در آمد قریش از دین متین بشتر گشته گفتند محمد امین رسید هر چه او در این باب فرماید آنرا مطیع میباشیم چون صورت قضیه معروض رای عالم آرای گشت ردای مبارک خود را بزمین گسترده حجر الاسود را در میان او نهاده از هر قبیله شخصی طلبیده عتبه بن شیبه و ابو زمعه و ابو حذیفه بن منیره و عدی بن قیس بقدمت مبادرت نموده و بانتارت آنحضرت هر یکی گوشه از ازار گرفتند و حجر الاسود را بر دوش نهاده بر موضع خویش استوار ساختند و حضرت مقدس نبوی از میان برخاسته بر موضع خود دوش استوار نموده و چون دیوار خانه بمقدار بیست گز ارتفاع یافت آنرا سقف ساختند و بر شش ستون بنا کردند و بعضی از رکن حجر الاسود را که عبارت از علامت سدیست از خانه بیرون گذاشتند و چون بنای قریش بخلاف قواعد ابراهیم واقع بود حضرت مقدس نبوی نوبتی با عائشه فرمود که لولا ان قومک حدیث عهدهم بالکفر لنقضت الکعبة و ردد تها علی قواعد ابراهیم و جعلت لها بابا شرقیا و بابا غربیا بنا بر این حدیث عبد الله بن زبیر در زمان حکومت خویش بنا، قریش را منهدم گردانیده و چنانچه داعیه حضرت نبوی بنا بود خانهٔ کعبه را بکمال عمارت باز آورد و چون حجاج بن یوسف از قبل عبد الملک مروان بجنگ ابن زبیر رفت و بدی ظفر یافت بامر عبد الملک بنای ابن زبیر را خراب کرده بدستور یکه در زمان حیات حضرت مقدس نبوی قریش بنا کرده بودند ساخت و چون در خلافت به ارون الرشید رسید خواست که در هدم بنای مروان که شبیه بدستور ابن زبیر کعبه را راست کند در این باب

با مام مالک منشورت فرمود امام گفت ای امیر المؤمنین گذار خانه کعبه را تا مدینه کعبه نگردی دیار دین سخن مالک را بسمع رضا اصغا نموده از سر آن واقعه درگذشت و در بعضی از کتب سیر مسطور است که فاطمهٔ زبیر رضی الله عنها در این سال متولد شده و در سال سی و ششم حضرت مقدس نبوی آواز پای تشنیدند و رشنایی مهابیه و حسن عاقبت انها قالت اول ما رأیت رسول الله من الوحی الرؤیا الصادقة و کان لا یری رؤیا الا جاءت مثل فلق الصبح آورده اند که قریب بابتدا و نزول وحی آنحضرت از جهت مهمی از مکه بیرون آمدی بر حجری در گذشتی آوازی از ان تشنیدی که السلام علیک یا رسول الله و بجنین پیوسته از نزول وحی چون تنها برای رفتی آواز تخصیص تشنیدی که اورا ندا کردی که یا محمد آنحضرت بر جنبین و یسار نگاه کردی هیچ کس را ندیدی و هم بر دی غالب شدی از انجا بگذشتی و هم دران اوان انوار الهی بتحقیق بر سراچهٔ دل روشنش استیلا یافت که آثار هوی الدار سراجه خاطر خطیرش محو گردانید و ضایع محبت حق چنان بر طبیعت همایونش غالب گشته که بر صحیفهٔ ضمیر منیرش آثار اغیار نشانی نماند ۵ بر که نگویا بتو خاموش بر بد و انچه نه ذکر تو در اخموش نیز بد از قطع علائق و عدم اختلاط ما خلایق مهم او بر تبهٔ انجامید که از کیای عرب گفتند که ان محمد آتش عراض در خرمن هوای بشریت زده صور خیال مخلوقات را بآب اغماض از لوح دل فرو شست و عنان عزیمت بصوب کعبهٔ وصال معطوف ساخت و در کوه حرا بستکاه م قواعد تفکر توجه و تعبد پرداخته در ین انتباه بحبت الفای مهم گاهی بحجرهٔ خدیجهٔ آمدی و اندک زادی بر گرفتی و باز بمعبد کوه حراخر امیدی و در ین ویزه مدتها بریاض عبودت را با آب اخلاص سرسبز و شاداب میداشت و چنر گو بر شب جزاع عرفان را در لیالی ظلمات ایام نورانی و در مخزن باطن روشن نیکذاشت اما ضمیر منیرش مورد آیات الهی گشته خاطر خطیرش محل ورلیت اسرار پادشاهی آمر روح الامین گوش و هوش او را بر رموز الفاظ و کلمات ترقانی تزیین و معلم و علمه شدید القوی لجلوم لدنی در سوز آسمانی سینهٔ بی کینهٔ ش را خود از لوح محفوظ گردانیده از آفتاب نبوت از مطلع لیلی طالع اشده و کوکب رسالت از دوحهٔ جبل حرا تشارق گشته انگشت مبارکش مکاتیح خنوت زینت پذیرفت و قباست قابلیتش بخلعت خاتمت آراسته یافت ۵ ای گهر تابان فرستادگان ۵ ای گهر تابان فرستادگان

تا زنده گو بر آزادگان ۵ مهر شد این نامه بعنوان تو پایان خطبه بر دوران تو ۵ ذکر واقعاتی که مقارن بعثت اتفاق افتاد و بعضی از آنها قبل از نزول وحی با بانگ فرستی روی نمود و برخی بعد از ان صورت بانداز مهلتی دست داد تخصیص از انصاف سابقه نامهٔ روایتی کند

گر جری از اخبار بهبود روزی در مجلس بنی عبد الاشهل ذکر بعثت و قیامت و حساب میکرد قومی پرسیدند که علامت صدق این سخن چه باشد گفت پیغمبری از عرب مبعوث گردد و در هنگام آن کی باشد اشارت بمن کرد و گفت این غلام عجم بابد و بجلاز مت او فائز گردد و سلسله گوید که والله روزی شب انتظاری کشیدم تا بحبت سید کائنات علیه افضل الصلوات والتسلیات رسید نمود از نخلت ایمان مخطوظ و بهره ور گشتم و آن جهود بران حسد ایمان نیاورد امن یا او گفتم ای فلان تو ما را از ظهور ما مدر رسول خبر دادی عجب حالتیست که خود را مصدق نمیداری جواب داد که آن شخص موعود نه اینست ۵ اگر چه شیخ دین و دودی نوارد ۵ چو چشم اعمی بود سودی ندارد عاصم بن عمر والنصاری گوید که سبب اسلام قبیلهٔ ما آن بود که قبل از نبوت اهل کتاب با ما داشتند با ایشان جدال و قتال می کردیم و ایشان بر سبیل وعیدی گفتند زود باشد که پیغمبری مبعوث گردد و ما بحبت او نموده بمحاربت شما کمر بندیم و ما را از شما بستانیم چون دعوت آنحضرت بقوم ما رسید ایمان آوردند و آن جماعت انکار کرده بگفتند و ضلالت اصرار نمودند و آیه کریمه ولما جاءهم کتاب من عند الله الایه در شان ما و ایشان نازل گشته پیغمبری از بنی قریظ گفت که سبب اسلام من و جمعی از بنی ذهبل خویشان بنی قریظه که با هم پسر عمی بودند آن شد که یکی از علمای یهود بدیار ما آمد و ان قحط فاحش مرتفع شده در عین سکرات گفت ای قوم باعث حلت من از وطن مالوف و اقامت در ین زمین قحط و عسرت آن شد که معلوم و محقق داشتم که مقترب بپیغمبری مبعوث گردد که این بلدهٔ مبارکه و بقعهٔ طیبه یعنی مدینه مکرمه دار هجرت و سرای مهاجرت او باشد و من بران بنت بدین دیار آمدم که شرف خدمت او دریابم فرزندم را ملازمان و شاگردان خود را بهم خود روزگار بسعادت نمود آن کنون رصیت من اشتیاق آنست که چون آن سعادت دستدهد شرف دیدار او را از من فرو نگذارید که اویقین نگردد که او بیشک و ما را عداد این و بسی ذریات و نسلها ما مور خواهد بود و چون حضرت مقدس نبوی لجهاد و جنگ احزاب محاصره بنی قریظه نمود من و آن گروه از بنی ذهبل که این سخن ازان پیرشنیده بود یم گفتیم و الله این آن پیغمبر است که وعده ظهور او بسمع ما رسیده لاجرم از حصار فرود آمده مسلمان شدیم و مال و اهل و عیال من و ایشان مصئون و محفوظ ماند طلحة بن عبد الله گوید که در بازار بصره بیع و شرا اشتغال داشتم راهبی که دران صومعه بسر میبرد از مرد م پرسید که بیچ کس از اهل حرم در نیجا هست گفتند یکی از انها نیم گفت احمد در مکه ظاهر شده است گفتم احمد کیست گفت پسر عبد الله بن عبد المطلب داود در ین ماه مبعوث خواهد شد و او خاتم النبیین ست و از حرم ظهور کند و بهجرت بزمینی نماید که نخلهای آنجا سفید بود و گل آن شور و درخت خرما در ان موضع فراوان بود طلحه گوید این کلمات در خاطر من جای گرفته چون بمکه مودت نمودم تفتیش کردم که در غیبت من بیچ امری حادث شده گفتند محمد بن عبد الله دعوی نبوت کرده و ابو بکر بن ابی قحافه بدو ایمان آورده من نزد ابو بکر رفتم و صورت واقعه معروض گردانیدم و مسلمان شدم و ابو بکر با گوید که نبی نفتم نزد نبی گرد انتند شتر ابو

و مرا خفته میگذارند و ران تنها ناگاه آوازی میشنوند که با لقبی می گفت ای رومان داود رسی و داوری پیش یزدان می بری از آنچه سن می بینی غافل مباش و از آنچه من بر تو علم شاهدان خاطر پیش خود روشنائی می بینم که ظلمت شب تاریک بزدود آن روشنائی پیغمبریست مبعوثی آدم و بالاترین مرتبه از قبیله بنی هاشم و نبوت و رکوتاه کار ای کند و کفر را باسلام مبدل میگرداند حق تعالی او را گرامی میدارد و کتابی شایسته است و چندان توقف نمود که این سخن را حفظ کرد و پس آنگاه قوم متفرق شدند و بعد از گذشتن سه روز جبرئیل بشارت دو دعوت حضرت رسول را بیاورید و برسید ند که تو نیز خبر است بت می کردی گفت بلی و لله الحمد و المنه که پیرت محمد رسول الله مرا از ان خطاوت خلاص داد و روایت ست که روزی شخصی بمجلس عمر در آمد و یکی بلغار و ق گفت که یا عمر این شخص سواد بن قارب است از اهل یمن که بنبوت ذکره فی مدت قدر امتیاز تمام دارد و یکی از جنیان که همزاد او بود او را از ظهور پیغمبر آخر الزمان خبر داده فاروق متوجه سواد شده پرسید که تو آن کسی که همزاد تو ترا خبر داده گفت بلی یا امیر و مسلمان شده ام هیچ همزادی بر من تسلط نداشته عمر متوجه سواد شده پرسید که اکنون بگوئی که آن خبر چیست گفت شبی خفته بودم ناگاه شخصی آمد و پای بر من زد و گفت برخیز و سوار شو که اگر مهمی داری در رباب که رسول از نبی باشم و لوی بن غالب رسید و نسیم دولت او فیوض خلق را گرفته بخود اندر و را پرستش او جل جلاله روشن گرداند و بتی چند بر من خواند را قم حروف گوید مضمون آن ابیات را بقدر یکه از قلان سیر بدین وجه ترجمه نمود ند شگفتی در دل ارجمندان ست که راه کعبه شان مقصود حالست ؛ بدان چون جن که از تیره مکان نباشند ؛ بری و آدمی کیسان نباشند ؛ بهر راه هدایت گشته طالب ؛ که تا بر گمرهان گردند غالب ؛ تو نیز ای سرو پیغمبر شتابی ؛ هران کاری که بیجوئی بیابی ؛ سواد گوید که چون این سخن را اعتباری نکردم و گفتم بگذار که تا خواب کنم که دوش بچوابی نکشیده ام چون شب دوم شد باز آمد و ابیات و کلمات شب پیش را تذکار نمود و من او را بیچ اعتبار نگذرم و شب سوم آمد همان مقاله را تکرار کرد و محبت اسلام در دلم جای گرفت لاجرم روز دیگر متوجه شدم و در راه شنیدم که حضرت مقدس نبوی بمدینه هجرت نموده است و سیم از ان طریق عثمان عزیمت بجانب مدینه معطوف داشتم و بعد از قطع مسافت چون بدان صوب رسیدم حضرت رسول را در مسجد یافتم که با صحاب نشسته بود گفتم یا رسول الله کلمات را که بتو گفت پیغمبر آری و در ایشان نزدیک گردانید ند گفت زنهار لوی پیغمبر نهادم آنگاه حضرت رسالت پناه فرمود که همان نگوئی که بزبان تو گفت بود م گفت بلی یا رسول الله کلمات را بنظم معروض داشتم و بطیفی از ارباب سیر محصل منظومات سواد بن قارب را بدین وزن او کرده اند ؎ تحقیق دیدم مکی خواب دوش ؛ که می گفت در گوش جانم سروش ؛ که آمد رسولی با بل زمین ؛ ز قوم لوی بن غالب یقین ؛ شب دیگر آمد همین دلگشا سوم شب بگاه دگر راز گفت ؛ چو تحقیق گشت آن سخن در زمان ؛ بجان آمدم سوی حضرت دوان ؛ گواهی دهم من که اینه کیست ؛ پرستش جزاو در سزاوار نیست ؛ رسولی بامت ز رحمان توئی ؛ گرامی ترین رسولان توئی ؛ مرورده نامی ای امام سبل ؛ بر اوامر شریعت زجد و ز کل ؛ ازان رو دی گشتم ترا من مطیع ؛ که تا روز خشرم تو باشی شفیع ؛ سواد گوید که چون حضرت مقدس نبوی را صحاب کرام رضی الله عنهم این کلمات از من استماع نمود ند از اسلام من خرم و شادمان گشتند نقل ست که چون کیفیت واقعه سواد عرض فاروق شد بر خاست و با سواد ملاقه کرده گفت همیشه آرزو مند آن بود م که این حکایت از تو بشنوم و امتثال این روایات در کتب پیشینیان ودرین موضع باید بعضی از انها اکتفا نموده آید گفتار در نزول وحی و آمدن جبرئیل و خواندن آیات بینات بر آنسرور و خواجه کائنات صلے الله علیه وسلم طائفه از نقله اخبار رحمهم الله آورده اند که در سیصد و سال چهل و یکم از میلاد با اسعاد آن شفیع روز دوشنبه هفدهم ماه مبارک رمضان جبرئیل بر سر کوه مراتکشف ظاهر شد و بقراءت سوره اقرا آنحضرت را مامور گردانید و باشنه خود را بر زمین مالید چشمه آبی پیدا شد و بحضرت رسول وضو ساختن و نماز گزاردن بیاموخت و قولی آنکه تعلیم وضو و نماز روز سه شنبه کرد و هم روز بعشت بود از جبرئیل محقق گشت و بعضی اتا قلان خبر چنین گفته اند که حضرت ختمی پناه در غار حرا خفته بود که جبرئیل بصورت مردی نزد او آمد گفت اقرا آنحضرت فرمود که ما نا بقاری نیستم من خواننده نیستم جبرئیل او را بفشرد و فشرد صعب بر او گران آمد که مقدمه موت ست و باز گفت اقرا و همان جواب شنید بار دیگر حضرت مقدس نبوی را بفشرد و چون سه نوبت این صورت واقع شد جبرئیل گفت اقرا باسم ربک الذی خلق خلق الانسان من علق اقرا و ربک الاکرم الذی علم بالقلم علم الانسان ما لم یعلم یکی از علما گوید که در نخستین اول صفات نفس اماره از ذات بالیدنش گفتگوست و در نخستین ثانی صفات نفس لوامه از سجد صباکرش سوری گزیده و در نقطه ثالث چون قلب محل صفات متضاده و مستقر ملکات متبانیه است و غیره و شرور ان مورد و ملهمات ایمان و ترات شیطان در ان مضیقه منوار و میشود و فجیت و حضور و اجتهاد و تفور مظهر میگردد و هر چند نفس قدسی و دل مبارک حضرت مقدس نبوی از ین صفات نه بنده و هو ارا بر حسب جبلت انسانیت و مقامات بشریت تلقی کلام حق را از تطهیر صفات بشری و تنزیه از لوازم ظلمانی چاره نباشد ؎ عروس حضرت قرآن نقاب آنگه بما نماز د که دار الملک عشقت را محرم بیند از غرفه تا ذره از راه سیر آورده اند که چون این صورت واقع شد

آنحضرت گمان برد که بمعنی از صفات ناملایم مثل کهانت و جنون متصف خواهد گشت بنابرین قصد قتل خود را از انجا بنداشت و چون بمیان کوه رسید ندائی شنید که یا محمد نظر بر جانب آسمان انداخته جبرئیل را بصورت مردی دید که بهر قدم بر افق نهاده بود روی گفت یا محمد انت رسول الله و انا جبرئیل و این معنی حضرت را بکمال یقین مستبدل داشت مانع آمده روی بهر طرف که آورد آن ملک مقرب را در برابر نظر خود یافت و بعد از وقوع آن قضیه عظمی و موهبت کبری بمنزل مقدس آمد خدیجه گفت یا ابا القاسم کجا بودی که بهر جنبه قاصدان بطلب تو فرستادم ترا نیافتند آنحضرت صورت واقعه را تقریر کرده فرمود که انی اخاف ان اکون کاهنا خدیجه گفت معاذ الله خدا و ند ذوالجلال هرگز با تو چنین خواهد کرد زیرا که تو خیر خواهی ارزانی مخلوق و امین اسرار ربانی و صادق القول و کامل العقل و محمود الخصال و مکارم الاخلاق و مرضی الاطوار و الافعال هستی و امید وارم که پیغمبر این امت خواهی بود و بهر آئینه قوم ترا نیز اکنند و اخراج نمایند و با تو در مقاتله آیند و من اگر آن زمان را درمی یابم معاونت تو می نمایم آنحضرت مطمئن خاطر گشته بمنزل مقدس مراجعت نمود و روزی در غار حرا تکیه کرده بود که جبرئیل از عقب او در آمده پای بر روی زد و بر سبیل راست بنشست و اطراف و جوانب خود را ملاحظه نمود هیچ کس را ندید باز تکیه فرمود و جبرئیل بار دیگر پای خود بر روی زد و گفت ای محمد برخیز آنحضرت برخاست شخصی را دید که از پیش بیرون رفت و بپیغمبر ربانی اورا دریافت و چون بمیان مرده و صفا رسید آن مرد پا بای خود را در زمین محکم کرد و سر را بسمان کشید و بالهای خویش گسترانیده مشرق و مغرب را احاطه نمود و گوئی بپایای او زرد و انبخ او سپهر بود و گردن بند از یاقوت احمر در گردن و بقولی از مرجان داشت و موی سرش بر نگ مرجان بود و پیشانی باصفاء رخسار نورانی و دندانهای سفید و براق داشت و در میان دو چشم او کلمة لا الٰه الا الله محمد رسول الله مسطور بود رسول خدا این شکل و شمائل مشاهده نمود از عظمت خلقت جبرئیل ترسان شده گفت رحمک الله لو کنت کی کردن هرگز از تو بزرگتر و نیکو تر کسی را ندیده ام آن شخص گفت من جبرئیل و روح الامینم که بجمیع انبیا و مرسلین نازل شده ام ای محمد بخوان حضرت مقدس نبوی فرمود که چه بخوانم که هرگز هیچ نخوانده ام و ندانم جبرئیل حریری از بهشت که بر در و جواهر مرصع کرده بود نزد او نیاز برد و بخلوت بیرون آورده بروی مبارک او انداخت و چنانش بفشرد که نزدیک بود که بیهوش گردد آنگاه آنحضرت را گذاشته باز گفت ای محمد بخوان حضرت متحیر شده جواب اول گفت جبرئیل او را بدستور سابق باز خود منضم گردانیده بفشرد و در روایت اشهر سه نوبت این قبیل وقایع واقع شد و در نوبت چهارم گفت اقرأ باسم ربک الذی خلق خلق الانسان من علق روایت دیگر آنکه نوبت سوم که جبرئیل فرمود اقرأ آنحضرت تمنای موت کرد تا بار دیگر صعوبت فشردن بدو نرسد زیرا که جبرئیل پاشنه پای بر زمین زده چشمه آبی ظاهر شد خود وضو ساخت چنانچه متعارف ست و رسول را تعلیم وضو ساخت جبرئیل پیش رفته حضرت رسالت اقتدا کرده دو رکعت نماز بگزارند و از وقت نماز بآنحضرت فرض شد و گاه گاه دو رکعت نماز گزاردی تا آن زمان که صلوات خمسه و اوقات مکتوبه معین گشت و چون بعد از ادای صلوات جبرئیل غالب شد حضرت مقدس نبوی بخانه مراجعت نموده در کوفت خدیجه در باز کرده با رسول خدا سالقه نمود و گفت پدر و مادرم فدای تو باد در روی تو نوری می بینم که هرگز مثل آن ندیده ام و بوی از تو می شنوم که هرگز مانند آن نشنیده ام حال خود باین بگوی حضرت رسالت پناه صلعم قضیه را با دریافتن نماز و دیدن جبرئیل عرض کرد که حق عز و علا تراگرامی داشته و بقولی انس و زیر آور خانه بتوقف امر فرموده گفت هرگاه جبرئیل بر تو متکشف گردد مرا اعلام نمای و چون جبرئیل بر آنحضرت ظاهر گشت خدیجه را اعلام شد حضرت رسالت پناه ابزار انوی چپ خود نشانیده پرسید که او را می بینی جواب داد که آری بعد ازان او را بدانوی راست خود بنشانده همان سوال کرد آنحضور همایون جواب داد آنگاه حضرت را در زیر جامه خود در آورده سر مبارک او را از گریبان بیرون آورد و دهنه از سر باز کرده بسته نمود که او را می بینی فرمود که خدیجه عرض کرد که بشارت باد تو را که این فرشته البته گرامی است بزرگ و مقدس آنگاه خدیجه حضرت را در خانه گذاشته نزد ورقه رفت که بهر آنچه پیش ازین تاریخ خانه دین قریش برگشته نصرانی شده بود و انجیل را نیکو میدانست گفت ای پسر عم مرا از جبرئیل خبر ده و ورقه گفت قدوس قدوس در شهری که خدا را نپرستند ذکر جبرئیل چیست خدیجه گفت محمد بن عبد الله بن عبد المطلب میگوید که جبرئیل بر من نازل شده است و ورقه گفت اگر جبرئیل در زمین نازل گردد و خیر و برکت عظیم ظاهر شود و اد ناموس اکبر ست که بر موسی و عیسی علیهما السلام فرود می آمد و وحی الهی بر سانید خدیجه گفت مرا خبر ده که در توریت و انجیل هست که در میان زنان پیغمبر مبعوث گردد که پیغمبر و قضیه باشد و خدای عز و علا او را غنی گرداند و زنی باو فخر و حسب متعهد او گردد و ورقه گفت بلی وصف آن زن صفت تست پرسید که آن پیغمبر صفات دیگر دارد و ورقه گفت که از جمله صفات او یکی آنست که همچو موسی بر روی آب رود چنانچه مرده باو عیسی

تکلم نمود باو نیز در سخن آید و سنگ بروی سلام کند و در خطاب به نبوت او گواهی دهند آورده اند که در روقه باو گفت محمد را نزد من فرست تا خود حکایت کند لوایح تحویش را چون حضرت مقدس نبوتی نزد در روقه آمد و صورت قضیه را باز نمود در روقه سه نوبت گفت شنوده باد ترا ای محمد بر بستیکه من گواهی میدهم که آن پیغمبر که عیسی بقدوم او البشارت داده و گفته بعد از من پیغمبر بمبعوث گردد و نام او احمد باشد و آن ناموس اکبر که بر موسی فرود آمد بر تو نازل شده است و سر خود تو دیک آنحضرت برده و با فوق خویش بلندی سرا در ابوسه داد و گفت عنقریب ماموز خواهی شد بقتال و جهاد الی و جهاد کفار کاش من آن روز در حیات بودمی که قوم تو ترا از دیار بیرون کنند تا تو النصرت و یاری کردمی حضرت حتمی پناه فرمود که آیا قوم مرا بیرون کنند در روقه گفت بلی هیچ آفریده این مقام نیافت الا که او را دشمن مدارا شتند و ایذا نرسانیدند و بعد از اندک فرصتی در روقه ابن نوفل وفات یافت و زمان دعوت در نیافت حضرت فرمود که لقد رایت الفضل فی الجنة علیه ثیاب خضر لانه آمن بی و صدقنی مراد از فضل درین حدیث در روقه بن نوفل ست نقل ست که خدیجه بعد از ملاقات باور روقه نزد عداس راهب رفت که پیرسی بود مسلمی خورده عداس خدیجه را تعظیم نموده از جهت تحسین و استفسار بخود خدیجه فرمود که مرا از جهیر پیل خبری گوئی عداس بسجده رفته گفت قدوس قدوس و تسبیح و تقدیس حق نیرداز ندز کر جبرئیل چه باشد چون بار دیگر گفت مرا از جبرئیل خبری گوئی عداس گفت بخدا سوگند که من تراجز نیز هم تا نگوئی که این سخن از کجاست خدیجه گفت بشرط آنکه این سخن را بکس نگوئی عداس برین جمله بیان کرده پیغمبر فرمود که محمد بن عبد الله بن عبد المطلب بگوید که جبرئیل یمن نازل شده است عداس گفت جبرئیل ناموس اکبر ست و وحی بموسی و عیسی آورده و اگر درین منزل نزول کند خبری عظیم درین دیار ظاهر گردد لیکن ای خدیجه ترا شاید که از مکر شیطان آسیبی و جنونی بر وی ظاهر نشده باشد این کتاب مرا بگیر تا نیز وی بتر از یارت کنند و از آفات شیطان سالم ماند و اگر حالی باشد از زیارت این کتاب هیچ مضرت بوی نرسد و چون خدیجه کتاب عداس را نزد آنحضرت آورده و جبرئیل در آن حالت سورهٔ مبارکه ن والقلم و ما یسطرون ما انت بنعمت ربک بمجنون بر آنحضرت می خواند خدیجه از استماع آیات بینات خرم گشته بارسول خدا گفت چون روا مدرم فدای تو باد بخیز تا نزد عداس رویم پس حضرت باخدیجه پیش عداس رفتند و عداس حضرت ختمی پناه را نزد خود نشانده جامهٔ از پشت مبارک او برداشت و خاتم نبوت را در میان کتفین او در نخستان و بدینه الحال عداس بسجده رفت و سر از سجده برداشت و گفت قدوس قدوس ای محمد والله آن پیغمبری که موسی و عیسی به بشارت داده اند و البشارت داده از تو ای والله اگر در زمان من زنده باشم در پیش تو شمشیر زنم آنگاه عداس بر سید که بانی الله ترا هیچ چیز امر فرموده اند و نهی کرده اند گفت نزد و باشد که بر عوت خلائق مامور گردی و مردم ترا به تکذیب متهم دارند و بالضرورت ازین شهر بیرون کنی عداس گفت الفرت و همند و در بعضی روایات آمده که چون جبرئیل سورهٔ اقرا بر آنحضرت خوانده غائب گشت آنحضرت بخانهٔ خدیجه آمد و گوشت شانه او می لرزید و میگفت زملونی و دثرونی یعنی پیوشانید مرا و چیزی بر سر آنحضرت پوشانیدند تا ترس او زائل شد نقل ست که چون حضرت مقدس نبوتی بعد از نزول وحی بخانه آمده با خدیجه فرمود که بر نفس خود می ترسم خدیجه گفت خدای تعالی ترا اندوهناک نگرداند که بصلهٔ رحم قیام می نمائی و به صدق گفتار موصوفی و بار عیال می کشی و شرائط ضیافت بجای آری و خلائق را در حین نزول حوادث و نوائب مددی نمائی آنگاه خدیجه نزد در قه رفت و صورت حال باز نمود و حکایتی که سابقاً مسطور شد از وی شنیدند آنگاه که بعد از نزول وحی و تعلم وضو و نماز مدتی منقطع شد و حضرت مقدس نبوتی از ین سبب ملول و محزون می بود چنانچه چند نوبت قصد کرد که خود را از قلل جبال بیندازد و هر بار جبرئیل حاضری شدی گفت ای محمد تو پیغمبر خدائی بحق و بدین سخن دل مبارکش تسکین می یافت و خاطر بحالیونش را طمینانی دست میداد و بخانه می آمد از جابر بن عبد الله روایت می کند که گفت رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود که در زمان فوت وحی براهی میرفتم که ناگاه از آسمان آوازی شنیدم سر بجنبش بالا کردم فرشته را دیدم که در غار حرا بمن نازل شده بود دیدم که بر کرسی در میان آسمان و زمین نشسته است خوف و وحشتی از وی بمن راه یافت و بخانه مراجعت کردم و گفتم زملونی و دثرونی مرا بپوشانید و حق تعالی وحی فرستاد که یا ایها المدثر قم فانذر و ربک فکبر و ثیابک فطهر و الرجز فاهجر بعد ازان وحی ظاهر شد

ذکر کیفیت نزول وحی و اشارت به بعضی اقسام آن

از جمل و مشکل چیزی نبوت ست و عائشه روایت کرده که اول مابدی بر سول الله الرویا الصادقه و دیگر آنست که جبرئیل بی آنکه متمثل شود بصورت غیر بصفات اصلی خود ظاهر شدی و پیغام الهی رسانیدی و دیگر آنکه جبرئیل بصورت اشخاص انسانی بر آنحضرت متکشف شدی و آیات قرآنی و کلام ربانی بر وی خواندی و دیگر از پی آنکه حضرت مقدس نبوتی جبرئیل را بر بعضی امور خفیه مدتی از دل مبارکش القا کردی قال الله تعالی نزل به الروح الامین علی قلبک لتکون من المنذرین و دیگر آنکه نزول وحی بر حضرت مقدس نبوتی شبیه باوازجرس بودی و این صورت اشد و اصعب صور وحی بودی چنانچه در ان حال اگر شتری که در زیر ران داشتی

برو دستش خم شدی عائشہ گوید کہ در سرمای قوی دیدیم کہ روی بوی آنحضرت فرود آمدی از غایت صعوبت عرق از پیشانی مبارکش منقاطر شدی آوردہ اند کہ در وقتے حضرت رسالت در فضاء خانہ کعبہ نشستہ بود کہ عثمان بن مظعون آمد و تواضعی نمود آنسرور فرمود کہ بنشین عثمان نشستہ سخن گفتن آغاز نمود کہ ناگاہ حضرت رسالت روے بالا کردہ نظر مبارک بآسمان بمیدانخت آنگاہ بطرف زمین نگاہ کردہ پہلوے راست خود گشت و از عثمان اعراض نمودہ مانند کسیکہ متعلم اشتغال نماید برابر استارت بسر کرد و بعد از زمانی نظر سوی آسمان انداختہ آنگاہ متوجہ عثمان شد ابن مظعون گوید کہ گفتم یا رسول اللہ ہرگز ترا بین صفت مشاہدہ نکردہ بودم کہ امروز دیدہ ام فرمود کہ رسول از حضرت رب العالمین آمد و پیغامی رسانید پرسیدم چہ بود آنحضرت فرمود ان اللہ یامر بالعدل والاحسان وایتاء ذی القربے وینہی عن الفحشاء والمنکر والبغی یعظکم لعلکم تذکرون عثمان گفت ازان وقت باز ایمان در دل من قرار گرفت و محبت حضرت رسول بر ضمیر من مستیلا یافت نقل ست کہ زید بن الثنہ در پیش رسول خدا نشستہ بود م آنسرور سر خود را نو بنزانوی من نہادہ و آیۂ کریمہ یا ایہا الذین آمنوا لا تتخذوا عدوی وعدوکم اولیاء تلقون الیہم بالمودۃ را بمن خواند من تو تختم در بن انما ابن ام مکتوم نا بینا بود آمد و گفت یا رسول اللہ اگر من بفزائم و نتوانم رفت و عذر من کوری چشم من ست فی الحال کلمہ علیہ اولی الضرر نازل گشتہ عثمان گفت بدن مبارک آنحضرت چنان از بار نزول وحی گران شد کہ خوف آن شد کہ رانم شکستہ شود و مخفی نماند کہ امثال این حالات در قسم پنجم از روی روی نمود ذکر طائفہ از سعادت مندان کہ در بدایت بعثت پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بدولت عرفان فائز شدند باتفاق علمای امت اول کسیکہ قاست قابلیت او تجلیت ایمان مخرت گشت خدیجہ بود و جمہور اہل تحقیق بر آنند کہ بعد از خدیجہ علی ابن ابی طالب بمنقبت ایمان استعداد یافت آگاہ زین حارث کہ آن مولای خواجۂ کونین بود باجرا ازین موہبت سرفراز شد بعد از ان ابو بکر قول نبی را تصدیق نمود و توفیق میان رو ایاتی کہ آوردہ شدہ کہ اول کسیکہ بہ نبوت سید ابرار اقرار کرد او بود و اول کسیکہ سید ابرار را اقرار کرد و علی مرتضی بود و سخنین کسیکہ با آنحضرت گرویدہ زید بن حارث آنست اولیت این سہ بزرگوار در تصدیق قول احمد مختار علیہ صلوات اللہ الملک الجبار اضافیست یعنے صدیق اکبر اول رجال ست در تصدیق پیغمبر و علی مرتضی اول صبیان بود در رسیدن بسر چشمۂ عرفان و زید بن حارث اول موالیست در قبول این دا تحہ و اولیت خدیجہ را احتیاج بتاویل نیست و بمین انفاس مبتر کہ ایشان عثمان بن عفان و زبیر بن العوام وطلحہ بن عبید اللہ و سعد بن ابی وقاص و عبد الرحمن بن عوف کہ از عشرۂ مبشرہ اند بمجلس حضرت منتبی پناہ آمدہ زبان بکلمہ طیبہ جاری گردانیدند گویند کہ چون صدیق مسلمان شد روز دیگر ابو عبیدہ بر رح دا بو سلمہ مخزومی و عثمان بن مظعون و ارقم بن الارقم را بخدمت سید الثقلین آوردہ تا موسن و موحد مسلمان شدند و آنگاہ عمار بن یاسر و مادرش سمیہ و بصیب بن حذافہ بن عبد المطلب و سعد بن نفیل ابن ام عمرو و بلال حبیب و جناب بن ارت و عبد اللہ مسعود الہذیلی و عامر بن فہیرہ و حبیس بن حذافہ و خالد بن سعید الحاص و عباس بن ربیعہ و عبد اللہ بن مخرش الاسدی و جمعی دیگر از رجال و نسوان کہ اسامی ایشان و کتب سیر مسطور ست بتدریج ایمان آوردند ذکر سبب تمہد و تربیت حضرت محمد مصطفی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم علی مرتضی را کرم اللہ وجہہ و اطلاع ابو طالب بر بعثت حضرت و اتباع پسر خویش ایمہ اخبار آوردہ اند کہ تو بتی در مکہ قحطی عظیم پیدا شد و در میان قریش غلامی غریب روی نمود و در زبان ابو طالب را اندک مال بود و بسیار عیال لا جرم حضرت مقدس نبوی با عباس کہ کثرت مال امتیاز از اقران داشت فرمود کہ ابو طالب صاحب عیال و فقیر حال ست مصلحت آنست کہ در ین قحط سال تخفیف وی کوشیم و ہر یک فرزندی از فرزندان او بخانۂ خود آوردہ ناگاہ در ایم عباس را این سخن موافق افتادہ در خانۂ ابو طالب آمد و صورت حال خود در باب اخذ اولاد باز نمود ند ابو طالب گفت عقیل را بمن گذارید و باقی شما دانید چون ایشان در ین باب مرخص شدند حضرت منتبی پناہ علی را اختیار نمودہ بمنزل مقدس برد و عباس جعفر را بخانہ آورد و علی در کنف رعایت سید کائنات نشو و نما یافتہ تا دہ سالہ شد و چون جبرئیل بر آنسرور نازل گشت و باداء صلوات و ورد کعتی مامور شد در خلال این احوال روزی علی مرتضی دید کہ آنحضرت دختر یکہ نمازی گزارند و بسیج خیر در بمارہ ایشان در حین سجود بود از ین معنی متعجب شدہ بعد از فراغ ایشان از ادای صلوۃ پرسید کہ ای محمد این چہ کار ست کہ می کنی حضرت فرمود کہ این دینی ست کہ اللہ تعالے برای خود گزیدہ و بمیخ انم ترا بسوے خدائی کہ شریک ندارد و بقول علی در ہمان روز ایمان آورد و بر وایتی گفت من مستعد بسیج امرے نیستم تا مشورت با ابو طالب نمی نمایم و بنا بر آنکہ حضرت رسالت پناہ مکروہ داشت کہ دران روز این امر فاش شود فرمود تا علی ان لم تسلم فاکتم علی یکتبی تلک اللیل فالقی اللہ فی قلبہ الا سلام وچون محبت اسلام در خاطر قدوۂ اہل عرفان جای کرد و روز دیگر علی الصباح یا سرور انبیا گفت ماذا عرضت علی حضرت فرمود کہ گواہی دادن باینکہ خدا یکے ست و ببزارے جستن از لات و عزے و ابراسودن ازارتداد فاسلم مکانہ در فضائل اہل بیت مسطور ست کہ حضرت

مقدس نبوتی در روز دوشنبه مبعوث شد و علی روز سه شنبه که دیگر روز بعثت بود بدولت ایمان استسعاد یافت و حال خود را از ابو طالب پنهان میداشت و با حضرت رسول در نمایای شعاب نماز می گذارد و اتفاقاً روزی ابو طالب ایشان را صحبت یافت و از فاطمه مادر علی حال پسر پرسید جواب داد که علی ملازمت محمد بسیاری می نماید می ترسم که التماس امری کند که در ملت آبا و اجداد خاری بمالا حق شود ابو طالب گفت پسر من در مثل این امور بی مصلحت و مشورت من خوض نمی نماید پس ابو طالب بجستجوی مشغول شده مصطفی را در شعبی یافت که آنحضرت نماز عصری گذارد و امیر المومنین علی با اطراف دجوانب نظر می کرد چون چشم پدر بر او افتاد از خوف لرزه در دست و پایش افتاد ابو طالب از پیغمبر پرسید که این چه دین ست آنحضرت فرمود که این دینی ست که خدای تعالی از برای ذات خود برگزیده است و از برای اظهار آن پیغمبران فرستاده آنگاه سرور کائنات عم خود را بحقانیت ملت حنیف و معاضدت خویش خواند ابو طالب گفت با نفس من نمی زنم که ترک دین آبا و اجداد کنم و از کیش بت پرستی و دین عبد المطلب اعراض نمایم لیکن تو در دین امر کنم مبعوث شده ثابت قدم باش که تا من در وقت حیات بهیچ دشمنی نرسد و معاونت تو می پردازم و تا زنده ام بدست هیچ دشمن نسپارم و از شر اعدا ایمن دارم انگاه روی بعلی آورد و گفت ای علی ترا باک نیست که مبادا ملت این عم خود را متابعت کنی چه حضرت خداوند جل ذکره حافظ و نگهبان و حارث تو باشد و در روایتی چنان است که روزی ابو طالب با پسر خویش جعفر شبی در آمد و دید که حضرت رسالت پناه امیر المومنین علی را نماز گذارد ابو طالب بجعفر گفت که برو بصف جناح این عم خود قیام نمای و جعفر بر اشارت ابو طالب در پهلوی پیغمبر بایستاد و با وی نماز گذارد و حضرت ختمی پناه در بار گاه دی دعا می نمود صلی الله علیک چنانچه از فحوای کلمه اجرم حق جل و علا دعای حبیب خود را باجابت مقرون گردانید و در عزای موته او را بالشهادت رسانید و دو بال با دو از رانی او داشت تا بدان در فردایس و جان طیران نماید و بواسطهٔ این همه آن سعادت مندر اجعفر نیاز خواند نقل ست که چون ابو طالب جعفر را بحقانیت پیغمبر امر فرمود آنحضرت خوش حال و مسرور گشت و ابو طالب بخانه مراجعت نمود فاطمه بنت اسد مادر علی مرتضی از وی پرسید که پسر تو در کجا ست گفت با وی چون میکنی جواب داد که گنیزکی مراجعه داده که او را دیده ام که در فلان شعب نماز میکند با محمد نورد امیدواری که علی فنائی کرد و ابو طالب گفت خاموش باش و دست از وی بدار و بالله که او احق ست در بارگاه محمود ابن محمد پسر عم او و اگر نفس من در ترک دین عبد المطلب مقاومت نمودی هر آئینه مثابت وی کردی و قریش این سخن را شنیده عظیم خشمناک و هراسان شدند یکی از ثقات گوید که نوبتی بر سم تجارت در موسم حج بمکه آمدم در منا از عباس شنیدم میخرید مرا گاه از خیمه بزرگ که نزدیک او بود شخصی بیرون آمد و احتیاطاً آفتاب کرده نماز شروع کرد و در عقبش زنی و پسری بسجده بلوغ بیرون آمده اقتدا بوی کردند من از عباس پرسیدم انها چه کسانند گفت این مرد محمد بن عبد الله است و برادر زاده من و آن زن منکوحهٔ او خدیجه بنت خویلد ست و آن پسر برادر زاده من علی علی ابی طالب ست گفتم این چه کار ست که می کند گفت نماز می گذارند و محمد دعوی پیغمبری می کند و میگوید که ممالک قیصر و کسری مرا خواهد شد و تا غایت دیگر غیر این دو شخص کسی متابعت او نکرده اند راوی این حکایت بعد از مدتی اسلام آورده می گفت که اگر در ان زمان بمیمنت اسلام و توحید فائز شدی بعد از علی و حید زمان خود بودی و از علی مرتضی منقول ست که گفت صلیت مع النبی قبل الناس بسبع سنین و ذکر اسلام ابو بکر صدیق رضی الله عنه در بعد از حال این نخبهٔ تال که آفتاب عنایت ازلی بر باطن او بر تو افگند اقوال متعدده منظر رسیده از انجمله یکی آنست که ابن حمدان در تاریخ خویش آورده که بعد از اسلام زبیر بن حارث صدیق در راه پیش رسول الله آمده پرسید که آیا راست ست انچه از تو بما رسانیده اند که نفی الهه ما کرده و عقلهای ما را از سفها و ستمرده و بتفهم آبا و اجداد ما اشتغال نموده حضرت مقدس نبوتی فرمود که یا ابا بکر من رسول خدایم و نبی او مرا فرستاده تا بتبلیغ رسالت کنم من ترا بسخنانی بخدائی که کلمت در تنگ ندارد دعوت بخدا سوگند که این سخن حق ست آنگاه آیت چند از فرقان بزبان مبجز بیان گذرانیده صدیق ایمان آورد و در مستقصی از قاسم بن محمد نقل کرده اند که رسول الله صلی الله علیه وسلم ما عرضت الاسلام علی احد الا کانت له عنده کنوة و تردد و نظرت الا ابا بکر فانه لم یتلعثم حین ذکرته له ما هی و ما ینبغی قبول ایمان و صدق بمکارم اخلاق و محاسن اعمال و خصائل پسندیده و صفات ستوده معروف بود و بلوازم مهمانداری و خبر الطعامی ضیافت در کمال تعدیل و تکمیل نگاه داشتی و قریش با او تمام داشتند و بمت بصاحبت او مصروف میداشتند و در عظایم امور از رای صائب و فکر ثاقب او استعانت می نمودند و چون اعلم همه در فن انساب و تاریخ بود از ما یان خلق بخدمت او مبادرت می نمودند و اخذ فوایدی می کردند لاجرم بعد از شرف اسلام با بسیاری از یاران سابق و دوستان موافق صحبت میداشت و ایشان را براه راست و طریق صواب دلالت کرد و با ثار و اخبار واضحه و علامات صدق لایحه قول حضرت نبوتی را بر رای ایشان جلوه داد تا جمعی از اکابر قریش رضا دادند عرصه بهین همت مبارکش از بادیهٔ غوایت بساحل هدایت رسیدند چنانچه اسامی ایشان در بین اوراق مثبت گشت ذکر ممنوع شدن

شیاطین از آسمان بعد از بعثت پیغمبر آخر الزمان و تبنیه خسرو پرویز پادشاه ایران آورده اند که قبل از بعثت شیاطین بجهات
آسمان صعود مینمودند و هر یک در مقامی معین قرار گرفته گوش بر آسمان میداشتند از فرشتگان کلماتی که مبنی بود از حوادث زمان می شنیدند و هر یک کلمه حق را با چند کلمه باطل مخلوط ساخته بخلق
میرسانیدند و چون بعثت و ظهور نبوت و شرف بعثت گرفت شیاطین بکواکب آسمان و استراق سمع ممنوع شدند و ازین منصب معزول گشتند و از طایفهٔ
کرانه جرم و منع ایشان آگاه شدند اهل طائف بودند و هر کس ازان جماعت بقدر طاقت و توان جهت ذبح اصنام گوسفندان و شتران کشتن آغاز نهادند تا هم بمرتبه رسید که نزدیک بود که از کثرت
ایشان نشان نماند آنگاه با هم گفتند که اموال را بهدر مسوز تلف آمد و از ستارهای آسمان هیچ کم نشد لاجرم باتفاق از ذبح و قربان اعراض نمودند منقول است که ابلیس این امر را مشاهده کرده
گفت در زمین و قعر دریا نمودهٔ است و بجهت کشف حقیقت حال جهان را امر فرمود تا از هر بقعه مقداری خاک آورند یک را لوئی میکرد و می انداخت چون نوبت بخاک تهامه رسید
گفت امری درین زمین حادث شده است و از بوی خاک آتش حیرت در دل بدنهاد آن زمین افتاده بود حسرت بدماغ او راه یافت و از حیله و قال که در زمان بعثت دست
داد تنبیه خسرو پرویز بود و بجعل این مفصل آنکه صیادی سراز خواب گران بر داشت دید که کسری بطاق ایوان راه یافته است ازین جهت حزین و اندیشناک نشسته کاسهٔ
دینجان را طلبیده فرمود که احتیاط کنید که این صورت علامت چه چیز بوده است و لوا ندید بود ایشان بعد از تامل و را وضاع فلکی گفتند که دانا خواهد است لیکن چنان
می نماید که ناقذ فرمان روائی اقتدر زمین تهامه و ولایت حجاز بیرون آید که ملت او شرق و غرب عالم را احاطه کند و عرصهٔ ربع مسکون از عدل او مامور گردد و سلس بنا بر د
وجود دنیا و در اطراف عالم باسم مبارک و القاب همایونش زیب و زینت پذیرد و اشرق خطبهٔ مدحش گفتند در عالم نهٔ بضرب سکهٔ نامش زنند بر دینار و حسن بصری روایت
کند که صحابهٔ کرام از حضرت خیر الانام پرسیدند که محبت خدا و رسول چه علامت دارد حق تعالی پیغمبری فرستاده بود حسرت بدماغ او راه یافت و قالع که در زمان بعثت دست
داد تنبیه خسرو پرویز بود و بجعل این مفصل آنکه صیادی سراز خواب گران بر داشت دید که کسری بطاق ایوان راه یافته است ازین جهت حزین و اندیشناک نشسته کاسهٔ
دینجان را طلبیده فرمود که احتیاط کنید که این صورت علامت چه چیز بوده است و لوا ندید بود ایشان بعد از تامل و را وضاع فلکی گفتند که دانا خواهد است لیکن چنان
می نماید که ناقذ فرمان روائی اقتدر زمین تهامه و ولایت حجاز بیرون آید که ملت او شرق و غرب عالم را احاطه کند و عرصهٔ ربع مسکون از عدل او مامور گردد و سلس بنا بر د
وجود دنیا و در اطراف عالم باسم مبارک و القاب همایونش زیب و زینت پذیرد و اشرق خطبهٔ مدحش گفتند در عالم نهٔ بضرب سکهٔ نامش زنند بر دینار و حسن بصری روایت
کند که صحابهٔ کرام از حضرت خیر الانام پرسیدند که محبت خدا و رسول چه علامت دارد حق تعالی پیغمبری فرستاده بود حسرت بدماغ او راه یافت و قالع که در زمان بعثت دست
داد تنبیه خسرو پرویز بود و بجعل این مفصل آنکه صیادی سراز خواب گران بر داشت دید که کسری بطاق ایوان راه یافته است ازین جهت حزین و اندیشناک نشسته کاسهٔ
دینجان را طلبیده فرمود که احتیاط کنید که این صورت علامت چه چیز بوده است و لوا ندید بود ایشان بعد از تامل و را وضاع فلکی گفتند که دانا خواهد است لیکن چنان
می نماید که ناقذ فرمان روائی اقتدر زمین تهامه و ولایت حجاز بیرون آید که ملت او شرق و غرب عالم را احاطه کند و عرصهٔ ربع مسکون از عدل او مامور گردد و سلس بنا بر د
وجود دنیا و در اطراف عالم باسم مبارک و القاب همایونش زیب و زینت پذیرد و اشرق خطبهٔ مدحش گفتند در عالم نهٔ بضرب سکهٔ نامش زنند بر دینار و حسن بصری روایت
کند که صحابهٔ کرام از حضرت خیر الانام پرسیدند که محبت خدا و رسول چه علامت دارد حق تعالی پیغمبری فرستاده بود حسرت بدماغ او راه یافت و قالع که در زمان بعثت دست
داد تنبیه خسرو پرویز بود و بجعل این مفصل آنکه صیادی سراز خواب گران بر داشت دید که کسری بطاق ایوان راه یافته است ازین جهت حزین و اندیشناک نشسته کاسهٔ
دینجان را طلبیده فرمود که احتیاط کنید که این صورت علامت چه چیز بوده است و لوا ندید بود ایشان بعد از تامل و را وضاع فلکی گفتند که دانا خواهد است لیکن چنان
می نماید که ناقذ فرمان روائی اقتدر زمین تهامه و ولایت حجاز بیرون آید که ملت او شرق و غرب عالم را احاطه کند و عرصهٔ ربع مسکون از عدل او مامور گردد و سلس بنا بر د
وجود دنیا و در اطراف عالم باسم مبارک و القاب همایونش زیب و زینت پذیرد و اشرق خطبهٔ مدحش گفتند در عالم نهٔ بضرب سکهٔ نامش زنند بر دینار و حسن بصری روایت
کند که صحابهٔ کرام از حضرت خیر الانام پرسیدند که محبت خدا و رسول چه علامت دارد حق تعالی پیغمبری فرستاده بود حسرت بدماغ او راه یافت و قالع که در زمان بعثت دست
داد تنبیه خسرو پرویز بود و بجعل این مفصل آنکه صیادی سراز خواب گران بر داشت دید که کسری بطاق ایوان راه یافته است ازین جهت حزین و اندیشناک نشسته کاسهٔ
دینجان را طلبیده فرمود که احتیاط کنید که این صورت علامت چه چیز بوده است و لوا ندید بود ایشان بعد از تامل و را وضاع فلکی گفتند که دانا خواهد است لیکن چنان
می نماید که ناقذ فرمان روائی اقتدر زمین تهامه و ولایت حجاز بیرون آید که ملت او شرق و غرب عالم را احاطه کند و عرصهٔ ربع مسکون از عدل او مامور گردد و سلس بنا بر د
وجود دنیا و در اطراف عالم باسم مبارک و القاب همایونش زیب و زینت پذیرد و اشرق خطبهٔ مدحش گفتند در عالم نهٔ بضرب سکهٔ نامش زنند بر دینار و حسن بصری روایت
کند که صحابهٔ کرام از حضرت خیر الانام پرسیدند که محبت خدا و رسول چه علامت دارد حق تعالی پیغمبری فرستاده بود حسرت بدماغ او راه یافت و قالع که در زمان بعثت دست
داد تنبیه خسرو پرویز بود و بجعل این مفصل آنکه صیادی سراز خواب گران بر داشت دید که کسری بطاق ایوان راه یافته است ازین جهت حزین و اندیشناک نشسته کاسهٔ
دینجان را طلبیده فرمود که احتیاط کنید که این صورت علامت چه چیز بوده است و لوا ندید بود ایشان بعد از تامل و را وضاع فلکی گفتند که دانا خواهد است لیکن چنان
می نماید که ناقذ فرمان روائی اقتدر زمین تهامه و ولایت حجاز بیرون آید که ملت او شرق و غرب عالم را احاطه کند و عرصهٔ ربع مسکون از عدل او مامور گردد و سلس بنا بر د
وجود دنیا و در اطراف عالم باسم مبارک و القاب همایونش زیب و زینت پذیرد و اشرق خطبهٔ مدحش گفتند در عالم نهٔ بضرب سکهٔ نامش زنند بر دینار و حسن بصری روایت
کند که صحابهٔ کرام از حضرت خیر الانام پرسیدند که محبت خدا و رسول چه علامت دارد حق تعالی پیغمبری فرستاده بود حسرت بدماغ او راه یافت و قالع که در زمان بعثت دست
داد تنبیه خسرو پرویز بود و بجعل این مفصل آنکه صیادی سراز خواب گران بر داشت دید که کسری بطاق ایوان راه یافته است ازین جهت حزین و اندیشناک نشسته کاسهٔ
دینجان را طلبیده فرمود که احتیاط کنید که این صورت علامت چه چیز بوده است و لوا ندید بود ایشان بعد از تامل و را وضاع فلکی گفتند که دانا خواهد است لیکن چنان

انی رسول الله الیکم جمیعاً ابولهب گفت بیاور زاده من دیوانه شده است گوش بقول او نکنید مردم متفرق شدند در فضائل اهل بیت از علی مرتضی نقل کرده اند که فرمود چون آیه کریمه وانذر عشیرتک الاقربین نازل گشت حضرت رسول مرا امر کرد که طعامی ترتیب کنم و قدحی شیر پیدا سازم و خویشان نزدیک تر او را که پیشتر جمع شده بودند جمع آورم و من چهل کس که از اقربا، آن سرور بودند بار سم ضیافت استدعا نمودم ابوطالب و حمزه و عباس را ابولهب ازان جمله بودند چون طعام حاضر کردم آنحضرت مقداری گوشت بدست مبارک گرفته بعضی را تناول فرموده و باقی را در جوالی طبیق نهاده فرمود خذوا باسم الله همه الیشان طعام خورده سیر خورده ندبان خدائی که جان علی در قبضهٔ قدرت اوست که یکی از الیشان آن مقدار طعامی که حاضر ساخته بودم تنها تناول نوانستی نمود و آن قدری شیر که یک کس را کفایت نبودی مجموع خورده نوشیده لهذا از اکل و شرب پیش از انکه حضرت رسول تکلم فرماید ابولهب روی بقوم آورده گفت ای قوم برخیزید و بمساوات آن کس که صاحب شماست بپذیرید محمد که سحر کرده است آگاه باحضرت پیغمبر گفت که قریش را طاقت مقاومت اتمام قبائل عرب نیست و سرانجام این مهم آنست که نبی هاشم را حبس کنند تا هرگز روی عیش و خرمی نه بینند این صورت بر طلاسان تر است ازانکه مجموع عرب بکبال و قتال با کمر بندند و هیچ کس با بنای پدر و قوم و عشیرت این بدی نپندید که تواند شنیدی حضرت رسول را این سخن از ابولهب دشوار آمده سکوت را التزام نمود و قوم متفرق گشتند حضرت مرتضی گوید که نوبت دیگر رسول خدا فرمود که ای علی این مرد پیش ابولهب در کلام سابقت کرد و کلام آن بود که شنیدی باز شمل آن طعام آماده ساز و من بموجب فرموده عمل نمودم و چون قوم و خویشان آنحضرت حاضر گشتند و از خوردن و آشامیدن فارغ شدند رسول خدا بعد از ثنا آفریدگار و شهادت بوحدانیت او فرمود دیگر اسوگند که گروهی بخلق در روی زمین باشند که شما را بهتر نگفته باشند مردان خدائی که جزوی دیگر خدائی ایشت و مرا بپاستی برانگیخته است که من رسول خداوندم لهذا بسوی شما و بسوی کافهٔ خلایق و الله که شما همه بر بستر خود در خواب میروید و بر انگیخته خواهید شد چنانکه بیدار می گردید و هر آنچه بدانچه عمل نمائید محاسب شوید و جزا احسان و یا داش بدی خواهد بود و امیر المومنین علی گوید که گفتم یا رسول الله منکه از الیشان بسال خرد ترام ترا تصدیق نمودم و بتو گرویدم و بجان و در خدمت تو کشیدم خاک قدم ترا به کحل الجواهر نفرو شم رسول مرا نوازش فرموده و فرمود که این برادر منست و وصی من سخن او بشنوید و از فرمان او بیچ وجه سر باز مزنید امیر المومنین علی فرمود که چون سخن بدینجا رسانید قوم برخاستند و همه زنان با ابوطالب گفتند ای دیدی محمد لبسیر تر ابر تو مهر ساخت و ترا ماموز گرد انید منقول است که در ان اوان که حضرت مقدس نبوتی خلایق را دعوت می فرمود در کل باصنام که قریش بنزا الانام نهاده بودند میکرد و مقرر آباو اجداد الیشان که بی زاد ایمان روی بسفر آخرت نهاده بودند یقین نبی خود قوم نیز متعرض آن حضرت نمی گشتند و چون بر محافل قریش میگذشت می گفتند ابن بسیزاده عبد المطلب است که از آسمان خبر میدهد و مقیمان عالم بالا با او سخن می گویند چون بدین مرتبه رسید گاه بگاه شعر و آیات فرقانی مشتمل بر مثالب اله باطلهٔ قوم و مبنی بر آنکه بدران الیشان که بی حلیهٔ ایمان از دنیا رحلت کرده اند جای الیشان در دکات جحیم ست و چون کتاب مجید نازل گشته بنیاد عداوت و دشمنی کرونده در آزار رسیدن ابرار و صحابهٔ کبار کوشیدن گرفتند ذکر آزار اشرار حضرت خیر الانام را صلوات الله علیه و ایذاء قوم بیدین صحابهٔ کرام را رضوان الله تعالی از جمله منکران که ملال بسیار با آنحضرت رسالت پناه میرسانید یکی ابولهب بود و دیگر عتبه بن ابیمعیط که همسایگی آنحضرت بسر بردند و این دو شر الناس بنجاس و اوهوث در راه رسول الله می انداختند و آنحضرت خار و رات را از طریق دور افگنده برفق و مدارا تلطف می فرمود که ای بنی عبد مناف این چه همسایگست که با من می کنید طارق بن عبد الله گوید که نوبتی رسول را در سوق ذی المجاز دیدم که آواز دلبندی می گفت ای مردمان بگوئید لا اله الا الله محمد رسول الله تا فلاح یابید و شخصی از عقب او میرفت و سنگ بلوی می انداخت و می گفت که گوش باین کذاب نکنید من پرسیدم که این شخص کیست که مردم را بتوحیدی میخواند گفتند محمد بن عبد الله است گفتم که این مرد کیست که سنگ بروی میزند جواب دادند که عم وی عبد العزی یعنی ابولهب ست اقارب کالعقارب فی ایذاء فلا تفرج بهم و بخال فلکم عم یکون الغم منه و کم خال عن الاحسان خال و رد است که حضرت مقدس نبوتی در موسم حج خود را بدر قبائل عرب عرض میکرد می فرمود کیست که مرا بجائی دهد و معاونت کند تا تبلیغ رسالت پروردگار خود پر دازم و هبشت او را بشارت دهم از اعدای دین در سر های راه باغرا باطلاقات میکردند و می گفتند زنهار که او محمد احتراز نمائید تا شما را فریب و خذلان متنوع بآنحضرت می گفتند و با سوری که مناسب مرتبهٔ نبوت بلند و چون کهانت و سحر و جنون و غیر ذلک منسوب می ساختند و حضرت ازین سخنان ناملایم بسیار ملول و محزون می شد و حق عز و علا حجت تسلی خاطر الورش آیات بینات که دال بر بدایت و ازین مفتریات می فرمود آن سرور بعنایت ازلی و الطاف گشته دست در دره و دفع صبر و تحمل زده همگی همت بر اعلای کلمهٔ حق و تخلیص خلق بر عبادت قادر مطلق و ترک اصنام و بتهای اوثان معروف میداشت و سرگشتگان بادیهٔ جهالت را بهر حیثیه معرفت و دعوت می فرمود و بر ایذاء انجار و کفار مصابرت می نمود و از جمله بی ادبهای قریش که موجب

وبال وزکال ایشان شد یکی آن بود که روزے حضرت مقدس نبوی قریب بکعبه نماز می گذارد ابوجهل بن ہشام وجمعی از قریش در صحبت او بودند که چشم ابوجهل بر شتر کرآزا اسلا گویند افتاده گفت کیست که برود واین بشمه را پر خون رایا سرگون بیجیان بیاورد ودر زمانیکه محمد سر بسجود نهاد او را در میان دو شانهاء او گذارد آن بدبخت دنیا وآخرت عتبه بن ابی معیط که در غایت شرارت بود بر آنحضرت این حرکات شنیعه را اقدام نمود خواجه کائنات علیه افضل الصلوات واکمل التحیات سر از سجده بر نداشت فاطمه زهره خمر ارشده آمد وشیعه را بر داشت چون آن مهتر کائنات از نماز فراغت یافت فرمود اللهم علیک بقریش لبعد از اجمال تفصیل اسامی بعضی از صنادید قریش بر داخت وگفت اللهم علیک بابی جهل بن ہشام وعتبه بن ابی معیط وعتبه بن ابی ربیعه وامیه بن خلف وعماره بن ولید ومجموع کسانیکه حضرت حتمی پناه به تفصیل نام ایشان بر دور جنگ بدر بقتل رسیدند الا عماره بن ولید هرچند بقتل نرسید اما پیشتر از کشتگان بدر بانواع وحوی بجانب دوزخ شتافت چنانچه عنقریب کیفیت آن درین اوراق گذارش خواهد یافت انشاء الله تعالے عتبه الله بن عباس گوید که قریش مجموع متفق گشته باهم پیمان بستند که چون محمد را دریابیم او را بقتل رسانیم فاطمه زهرا که این سخن بشنید گریان نزد پدر خود رفت وصورت حال معروض داشت آنحضرت بعد از استماع این خبر بمسجد الحرام توجه نموده کفار چون سید الابرار را دیدند بمجال حرکت شان نماند حضرت حتمی پناه مشتی خاک بر داشته بجانب ایشان پاشید وگفت شاهت الوجوه وآن خاک بهر کدام از ان جماعت رسید در روز بدر کشته شدند وبآتش دوزخ معذب ومعاقب گردیدند عروه بن زبیر روایت می کند که از عبد الله بن عمرو عاص پرسیدم که صعب ترین اذیتی که مشرکان بحضرت رسالت پناه رسانیدند چه او گفت روزے آن سرور در فضای خانه کعبه نشسته بود که ناگاه عتبه بن ابی معیط نزد او رفته ردا بر گردن مبارکش پیچید تا راه نفس او را بستند ناگاه صدیق بیامد ودوش آن ملعون را گرفته شرار او را از آنحضرت دفع کرد وگفت می کشید کسی را که آیات بینات آورده می گوید که پروردگار من الله است مشرکان متعرض ابوبکر نشده محاسن او را چندان کشیدند که او را اصداع عظیم روی نمود واگر مجموع بے ادبهای قریش مرقوم کلک بیان گردد از مقصود باز نمانیم لاجرم درین مقام بهمین قدر اختصار کردیم وبعضے از انها متروک شد وبرخی دیگر را مجاز میدانیم از سیاق کلام معلوم میشود منقول ست که ابا الوطالب در حیات بود وعبده او تان مجال آن ندداشتند که زیاده بر تمنی مکروه رسول رسانند واشراف واعیان صحابه بنابر حمایت قوم وعشیرت نمی توانستند که بروفق مراد خویش ایذا کنند وبر نجانند اما عجزه وفقرا اهل اسلام مثل بلال وصهاب وعمار یاسر ومانند ایشان را لبعد ابهای گوناگون معذب می ساختند چنانچه بعضے ازان سعادت مندان را در ریگ گرم می خوابانیدند وبرخی را در آفتاب تابستان بانه سپر انداشتند زره بگردن وقوه را بتشنگی تعذیب می نمودند وتکلیف می کردند که از ملت محمد برگردید وطوائف از مسلمانان که قوت مصابرت نداشتند انچه در دل داشتند بر زبان آوردند وچون مشرکان بود بر زبان گفتند وجمعی دیگر از صحابه کرام که قوت اعلام داشتند ثبات قدم ورزیده دران شدائد ومحن جمیلا صبر وتحمل شعار خود می ساختند آورده اند که مادر عمار یاسر سمیه راو میان دو شتر بسته تعذیب می نمودند که ناگاه یکی از مشرکان نیزه بآن موسنه زده بهلاکش کرد وشوهرش یاسر انبوعی دیگر هلاک کردند ویاسر رضوان خواسید نزد اول کسیکه از است پیغمبر مشرف بشهادت گشت یاسر بود ودر بعضے از کتب منظر رسیده بدین عبارت مذکور ست که اما عمار یاسر یا کراه انچه کفار می خواستند بر زبان گفت بنزد پیغمبر آمد ودر دنده که عمار کافر گشت حضرت فرمود که حاشا که وی کافر شود بدرستیکه مملوست از ایمان از سر تا قدم وایمان در میان گوشت وپوست وخون وی در آمده وعمار چون از کفار خلاص یافته نزد پیغمبر آمده می گریست از جفاکاری آن قوم حضرت دست مبارک بر چشمهای وی مالیده فرمود که اورا باک میکرد وی فرمود انا عاد ذلک فقل لهم ان عادوا لک فقل لهم بما قلت بعضے از مفسران بر آنند که این آیه من لبعد ایمانه الا من اکره وقلبه مطمئن بالایمان الآیه دران قضیه نازل شده والله اعلم ورآنم مروت گوید که عجب بود از مضادیه قریش که باوجود آنکه باعجاز قرآن اعتراف واشتند ولبعد مشاهبت فرقان بکلام مخلوق قائل بودند پیوسته در قصد ایذای حضرت رسالت بودند ودر ایذای صحابه کرام اتفاق می نمودند واز ابو طالب درینوا ستند که آنحضرت را بقتل رسانند وغرتا ایشان با اهل عرفان ناهمدی رسید که جلای وطن را که اصعب شدائد ست اختیار نمودند وبحبشه هجرت کردند وتفصیل این قضایا بر ین وجه است که مسطور میگردد ان شاء الله تعالے

ذکر اعتراف مشرکان باعجاز قرآن وباوجود آن اصرار نمودن بر کفر وعصیان

آورده اند که در ان زمان بفور عقل وکبر سن وکثرت مال واولاد از سائر اقران امتیاز تمام داشت وخطبا وشعرا از خطب واشعار بروی عرض میکردند ودر هر باب کلام او حجت قاطع بود وسے نوبت قریش نزد او مجتمع شدند ودر سید ند که سخنانی که بر زبان محمد هجر بیان می یابد داخل خطب ست یا سحر وکهانت تعلق دارد گفت جواب این سوال موقوف بر استماع کلام اوست آنگاه بر خاست ونزد حضرت مقدس نبوی که در حجره نشسته بود رفت وگفت یا محمد تعرض خود بر من بخوان حضرت رسالت پناه بر زبان معجز بیان راند بسم الله الرحمن الرحیم ولید چون لفظ رحمن شنید بر سبیل استهزا گفت که نام مردی پیر کی در یمامه است ورحمن نام دارد چه نسبت که کذاب مادر من

بایمامه می گفتند ی حضرت فرمود مرا نی نام خدائی بخوانم که رحمن و رحیم ست لجهار ان سوره حم سجده را خواندن گرفت و چون باین آیه رسید که فان اعرضوا فقل انذرتکم صاعقة مثل صاعقة عاد و ثمود سیاها بر اندام ولید راست با ایستاد و نزدیک بود که لب و دست او نشنق گردد و بی آنکه به مجلس قریش رود بی رخصت و نماند خود رفت قوم با ابو جهل گفتند که یا ابا الحکم عم تو دین محمد را پذیرفت از ان سبب نزد ما نیامد ابو جهل بخانه ولید رفت گفت ای عم چرا دین محمد را قبول کردی و ضال شدی ولید جواب داد که من بر کیش آبا و اجداد خود م ولیکن کلامی مصعب شنیدم که لبوست بر تنم منشق گشت ابو جهل پرسید که آن شعر است گفت نی گفت خطب ست ولید گفت خطب کلامی متصل ست و این کلام منثور ست بعضی بعضی مشابهت ندارد و آنرا بهیچ وذ با بهت ست که دیگر کلام را نیست ابو جهل پرسید که کلام ست گفت نے ابو جهل گفت پس چه چیز ست گفت بگذار تا درین باب فکرے کنم روز دیگر این معنی از وی سوال کرد با وجود آنکه میدانست که حضرت منکر نبوی از سحر و ساحری بیراست گفت اول بگویم که محمد از جمله ساحران ست چه حدیث آن چنان خوب بسلاطری گذرد که مرد یی میدان متصور نباشد و در میان آن و شهر بدر و فرزندجدالی می افگند تفاوت این حال خدای عزوجل در باب ولید آیه فرستاد که ذرنی و من خلقت وحیدا و جعلت له مالاً ممدوداً و بنین شهوداً الی آخره و این حکایات را در بعضی کتب سیر بنوعی دیگر ایراد کرده اند و چون مآل آن بهمین راجع می شد که ولید آنحضرت را بعد از قبول و فال و مشهور به افترای سحر نسبت نیکرد کلام خدا و ندرد بار هٔ او نازل شده قلم از تحریر آن خود را معاف و معذور داشت و در بعضے از روایات وارد شده که چون ولید نزد حضرت مقدس نبوی آمد استدعا نمود که از قرآن چیزی بر وی خواند حضرت آیه ان الله یامر بالعدل والاحسان و ایتاء ذی القربی و ینهی عن الفحشاء والمنکر والبغی یعظکم لعلکم تذکرون ولید گفت این سخن را اعلا و استوار گویست و طراوتی و فروتی دارد سخن مذدق و این سخن آدم مگو یه و نتواند گفت بعضی از ظائفهٔ اهل اخبار در مصنفات خویش آورده اند که چون شرکان قریش دیدند که اصحاب حضرت خیر الانام علیه التحیة والسلام روز بروز زیاده می شوند اتفاق نمودند که از میان قوم شخصی را که بعلم شعر و فن فکاهت و سحر و اما تر باشد نزد آنحضرت فرستند تا در انجمن مقال بهر حال که باشد از مقام دعوت و تبلیغ رسالت بگرداند قرعهٔ اختیار بر عتبه بن ربیعه که یکی از علمای قریش بود اتفاق افتاد و خود را بدان حضرت بتصور آنکه شاید در مدرسه و فسون وی موثر افتد نبز د سرور انام کرد رمسجد الحرام نشسته بود بر ین عزیمت آمد بچاره از ین معنی غافل که چراغ مرده کجا نور آفتاب کجا نقل ست که چون عتبه نزد حضرت خیر البشر رسید گفت ای محمد امری عظیم در میان قریش حدات نموده و الهٔ ایشان را بطلان موسوم ساختی و بتکفیر آبا و اجداد قوم بر داختی و ما را در میان عرب تفضیح ساختی و عقلای ما را از سفها شمردی اگر مقصود تو ازین کار دا عیه سلطنت ست ما باتفاق زمام حکومت بکف کفایت تو نهیم اگر باش بر این امر استیلا و شهوت ست هر جمیله که ترا باو رغبت افتد در نکاح تو آریم و اگر سبب فقر و فاقه است چندان مال بتو دهیم که دیگری در قریش بقبول عدیل و نظیر تو نباشد اگر منشای این دعوی مرض ست طبیبی حاذق پیدا کرده اموال خود با محتاج تو صرف نمائیم چون عتبه بن ربیعه از سخن آرای و تراژ خائی فارغ گشت حضرت مقدس نبوی فرمود که حدیث خویش را با تمام رسانیدی گفت آری پیغمبر فرمود که بسم الله الرحمن الرحیم حم تنزیل من الرحمن الرحیم روایتی آنکه حضرت مقدس نبوی این سوره می خواند و عتبه دست بر پشت دست گرفته استماع مینمود چون آنحضرت بآیهٔ سجده رسید بسجده رفت و لید از ان سر بر آورده عتبه را رخصت انصراف داد و انی داشت چون قوم عتبه را از دور دیدند گفتند ابو الولید بغیر از روی که رفته بود باز نگشته است چون عتبه نزد قوم آمد گفت والله که سخنی استماع نمودم که هرگز آن نشنیده بودم بالله که این سخن سحر و کهانت هیچ نسبتی ندارد ای قریش بصحبت محمد بسم الله و تعرض مباد و سر مپیچید که کلام او اعلی و نمائی عظیم در پیش ست اگر قبائل عرب بر وی مستولی شوند مقصود شما بحصول موصول شود و اگر او بر ایشان غالب آید ملک او ملک شما و عز او عز شما باشد و اسعد خلان باشد قریش گفتند ای ابو الولید بخدا سوگند که محمد بزبان خویش ترا سحر کرده است عتبه گفت رای من آنست که با شما گفتم دیگر اختیار پیش شماست و ذکر رفتن او از کمال حدت و طیش نزد ابو طالب و باز گشتن ایشان خاسر و خائب علمای سیر عجم الله آورده اند که چون قریش شنیدند که حضرت مقدس نبوی از اله باطلهٔ ایشان را طعن و قدح می فرماید بهیات اجتماعی نزد ابو طالب آمده گفتند که تو بزرگ و سید قریشی انصاف ما را از برادر زادهٔ خود بده و از سب خدایان ما منع فرمائی تا ما پیر محمد را بکدای خود باز گذاریم ابو طالب شرف رد و مان لوی بن غالب را بطلب داشته گفت همه قوم تو انصاف می طلبند که الهٔ ایشان را دشنام ندهی تا ایشان تراجدای تو رها کنند پیغمبر فرمود که من ایشان را باموری دعوت کنم که بهتر از ان باشد و عرب بدان سبب مطیع ایشان شوند و مالک عجم نیز گردند ابو جهل گفت آن کدام سخن ست ده تا بجای آریم آن سرور فرمود بگویید لا الٰه الا الله قوم گفتند غیر ازین چیزے دیگر التماس نمای ما را فرمود که اگر آفتاب از آسمان فرود آید و در دست من نهند غیر ازین چیزے نخواهم گفت و قریش این سخن شنیده خشمناک بر خاستند و گفتند ما ترا و خدای ترا تا تمام

دهیم و هرگز از آنرا نه خود اعراض ننمائیم قال الله تعالی و تقدس جل لا آلهة الها آخر و اصدا آن هذا الشیء یراد محمد بن اسحق گوید که چون قریش دانستند که ابو طالب در مقام حمایت و حمایت نسبت بحضرت رسول آن جماعت تدبیری اندیشیده عماره پسر ولید بن مغیره را که بر شادت قد و لطافت خد و حسن دیدار و لطف گفتار از جوانان عرب امتیازی تمام داشت مخصوص خویش نزد ابو طالب برد و گفتند این پسر بهترین و زیباترین جوانان قریش ست تو او را بفرزندی خود قبول کن و محمد را بما تسلیم نما تا او را بقتل رسانیم چه در دین و ملت ما تو به پدران تو مخالفت می نماید و تفرقه در میان جماعت ما انداخته و ما را دشنام میدهد و عقلای ما را سفیه می شمارد و مردم را در عوض مردیست ابو طالب گفت برادر نیکو نیست آنکه فرزند خود را بشما دهم تا قتل کنید و فرزند شما را تربیت کنم و لتهدینا بهم سبیل عاقل هرگز بمثل این اقوال و افعال قیام نمود و معظم بن عدی گفت والله که قوم انصاف ندادند و جهد کردند که مکروهی بتو لاحق نگردد ابو طالب گفت ترسیم انصاف در تو نیست کسی بکسی تا قوم فرصت یابند و هر فرصتی که خواهند بمن رسانند چون مشرکان را از تسلط بر سول بواسطه تعصب ابو طالب یاسی حاصل شد قواعد عداوت را تجدید داد و بیشتر از پیشتر در ایذای آن سرور اصحاب او شدند و خداوند جل ذکره بعنایت ازلی رسول خود را از قصد مشرکان و بت پرستان و فتر انسان محفوظ و مصئون میداشت و ابو طالب در باب حفظ و صیانت حضرت رسالت پناه نکته فروگذاشت نمی گذاشت چون رسول الثقلین متابعه فرمود که رحمت و محنت اصحاب از دست مشرکان بسر حد افراط رسید فرمود تا پای در طریق غربت نهادند **ذکر توجه اهل توحید بحبشه بطریق خفیه و خروج ایشان از مکه** چون حضرت رسالت پناه یازده نفر مرد و چهار زن پوشیده از مکه بیرون آمدند و روی بکناره دریا نهادند تا کنار دریا پیاده رفته آنجا کشتی آماده یافتند و از دریا عبور نموده در ظل حمایت نجاشی پادشاه آن دیار باز از نکبات اشرار ایمن و مطمئن بنشستند و بزبان حال با یکدیگر از دوستان که در مکه داشتند خطابه می نمودند سلام الله علینا و علی عبادالله الصالحین و از آیات بینات بر اهل عناد مشترک خواندی لاجرم بعد از نزول والنجم در مسجد الحرام این سوره را در محفل قریش آغاز خواندن گرفت و در حین قرائت آنحضرت بتیقظ و امتیاز فرصت نموده بجای آیه افرایتم اللات و منات الثالثة الاخری از زبان بیخبری این کلمه بگوش مشرکان رسانید که تلک الغرانیق العلی و ان شفاعتهن لترتجی و از استماع این کلمه تبعا و اتفاقا اصنام صورو و شادکام شده چون آنحضرت بعد از قرائت والنجم سر بسجود نهاد و اهل شرک و عناد که در آن مجمع حاضر بودند موافقت کرده سجده نمودند الا ولید بلید که بنا بر کبر سن و عظم جثه یک کف خاک از زمین برداشته پیشانی نامبارک بدان نهاد و گروهی ابن سخن را بامید بن خلف و طائفه دیگر نسبت کرده اند چون مشرکان از مجلس برخاسته با هم گفتند که ما می دانیم که مفاتیح اموات و احیا خلق و رزق بقبضهٔ قدرت اوست جل جلاله غایتش آنکه می گوییم که معبودان ما شفعاء اند نزد الله تعالی نسبت بما اکنون که محمد آلایارا با حسن وجهی ذکر کرد دین ما را ما موافقت نمودی و دست از ایذا و آزار او کوتاه گردانیدی آورده اند که ولید بن مغیره با آنحضرت گفت که ای محمد ثابت قدم باش در کار خود که قریش تابع و موافق تو اند و ما را قدرت و معاونت خواهی نمود تا بسیط شریعت در بسیط گیتی تمهید یابد و مبانی قصر ملت تو استحکام پذیرد نقل ست که چون حضرت مقدس نبوی بعد ازان بمنزل بالون خویش آمد جبرئیل آمد و از القاء شیطان آنحضرت را خبر داد و آنحضرت ازین واقعه ملول و محزون گشته حضرت بی نیاز جل منته بجهت تسلیه خواطر اشرف او این آیه فرستاد و ما ارسلنا من قبلک من رسول و لا نبی الا اذا تمنی القی الشیطان فی امنیته فینسخ الله ما یلقی الشیطان ثم یحکم الله آیاته و الله علیم حکیم و مشرکان قریش ازین معنی خبردار گشته گفتند که چون محمد از ذکر علو مرتبه الهه ما منع الله تعالی بتبیان شده ما نیز در نقض بیان خود کوشیده ایم صلح باز گردیم و با یاران بر کیشان بر سر حرف خود رفتند و ایذا و آزار مسلمانان را بوجه بمت خویش ساختند **ذکر سبب معاودت ارباب مهاجرت از حبشه و دیگر باره توجه نمودن بدان صوب** چون خبر مسالمت مشرکان بگوش عثمان و ابو حذیفه بن عتبه بن ربیعه و زبیر بن العوام و عبدالرحمن بن عوف و سائر رفقای ایشان که از جمله مهاجران بودند رسید مضمون تفنیه العود احمد بر خاطر گذرانیده بدار حبشه بیرون آمدند و بعد از مسافت بیشتابه محافظت بجوالی حرم رسیدند مشرکان که قوم از مصالحه نادم شده برانداد آزار اهل اسلام تاختند و چون مراجعت بجانب حبشه متعسر بود هر یک از اهل توحید پناه بشخصی برده بمکه در آمدند مگر عبدالله بن مسعود که به جوار و منزل خود قرار گرفت بعضی گفته اند که عبدالله بن مسعود از مهاجران نوبت دوم بوده باز آنکه ایذا و آزار کفار نسبت بصحابه یوما فیوما در تزاید بود درین نوبت جمعی کثیر از اصحاب بر خصت حضرت مقدس نبوی روی بحبشه نهادند مشرکان عمرو عاصی و عماره بن الولید را با تحف و هدایا نزد نجاشی فرستادند تصور آنکه پادشاه مسئول الیشان بمنزل دارد و مهاجران را بفرستادگان سپارد

آورده اند که میان عماره و عمرو عاص هنگام شراب خوردن در کشتی نزاع واقع شد عماره انتهاز فرصت نموده عمرو را بدریا افگند و عمرو دست در کشتی زده مردم او را ازان مهلکه خلاص دادند دابن کینه در دل عمرو لیوذ تا آن زمان که عمرو با قبیح وجهی نزد نجاشی سعایت نمود و مفصل این مجمل آنکه روزی عمرو عاص با عماره در مجلس نجاشی نشسته بودند و کنیزکی صاحب جمال از کنیزکان نجاشی دران محفل لحظ لحظ بجانب عماره که جوانی خوش منظر بود دسیکرد و چون بنجانه مراجعت نمودند عمرو با عماره گفت که فلان جاریهٔ ملک را نسبت تو مائل یافتم اگر تو دستی کنی چه می شاید که بتدبیر مطلوب ما امدادی نمایی و مقداری از طیب خاصهٔ ملک از و طلب نمای و عماره باشتیاق و دست موافق باجابه آغاز محبت کرده قدری طیب ازوی طلب داشت کنیزک مقداری باو داده و عمرو عاص آنرا بچنگ آورده نزد نجاشی برد و مدتی مقدار کرفیق من با کنیزک ملک در آمیخته است و او با عماره دست درداده است و اینک طیب خاصهٔ ملک که آن جاریه برای عماره فرستاده دست نجاشی ازین حدیث در غضب شد خواست که عماره را بقتل رساند اما اندیشید که خون کسی ریختن که با مان در ولایت من در آمده است مناسب نمینماید او را بنوعی دیگر تعذیب باید کرد لاجرم ساحرا زا بر عماره گماشت که تا زبیق و را حلیل او دمیدند عماره از مردم متنفر گشته با وحوش انس گرفت و مدتی در صحراوی گشت تا جمعی ازین قریش کهن کرده او را اگر فتند و مقید کرده او را دران حبس چندان اضطراب نمود تا بدرکات جحیم شتافت ذکر کیفیت ملاقات فرستادگان قریش با نجاشی و طلب کردن ایشان مهاجران را و سخن گفتن جعفر بن ابی طالب دران انجمن به نجاشی عمرو عاص و عماره بن ولید چون بحبشه رسیدند بوسیلهٔ مذبان و خواص ملک با تحف و هدایا که همراه داشتند در مجلس او حاضر گشتند و چنانچه رسم مردمان آن دیار بود بنجاشی را سجده کردند و وسیلاکات بگذرانیدند آنگاه معروض داشتند که طائفهٔ از جوانان قوم ما دین تو اختیار کرده اند که مخالف کیش ماست و با ملت ملک یعنی نصرانیت نیز مخالفت دارد و بی وقوف ما درین دیار آمده اند و مطمئن نشسته اند اکنون ملتمس آنست که ملک ایشان را احضار نماید تا بقبیلهٔ خود رسانیم و لطارقه که از مقربان نجاشی بود بواسطهٔ آنکه رشوتهای قریش گرفته بود عمرو و عماره را درین التماس امداد نمود و نجاشی در غضب رفته گفت بخدا که چنین نکنم و قومی را که پناه بمن آورده اند و در مملکت من قرار گرفته بدست دشمنان نسپارم و لیکن آن جماعت را بطلبم و سخن ایشان بشنوم که چه می گویند درین باب بعد ازان انجیل را حاضر ساخته باحضار نصاری امر فرمود و مجلسی عظیم منعقد گشت آنگاه لطلب مهاجران کس فرستاده چون پیغام نجاشی با هل اسلام رسانیدند باهم مشورت نمودند که اگر چنانچه ملک از دین ما بر سد جواب او بر چه نهج گوییم جعفر طیار که یکی از ارباب هجرت بود گفت اولی آنست که هر چه خداوند رسول گفته باشند مانیز همان ظاهر سازیم و بدین سخن اتفاق نموده جعفر را پیشوا ساختند تا با نجاشی بقبیل و قال و جواب و سوال مشغول شود باالجمله چون به مجلس ملک در آمدند سجدهٔ تحیت چنانچه رسم آن ولایت بود بجای نیاوردند اما خواص ملک از جهت عدم ایشان ازان امر سوال کردند جعفر جواب داد که بنا بر قول پیغمبر خود ما احدی را فیراز واحد حقیقی سجده نکنیم ازین سخن هیبتی در خاطر نجاشی استیلا یافته با جعفر خطاب کرد که رسولان قریش می خواهند که شما را بایشان بسپارم جعفر فرمود ایها الملک از فرستادگان بپرس که دعوی رقبهٔ ما می کنند عمرو بجواب سبادرت نموده گفت حاشا که این جماعت بنده باشند بلکه احرار و اکرامند جعفر گفت دیتی در ذمت ما دارند که مطالبت می نمایند عمرو گفت هیچ کس را از ما دامی نزد ایشان نیست جعفر گفت خون کسی ریخته ایم که بدان مواخذت کنند عمرو گفت هیچ ازینها نیست جعفر فرمود پس ازما چه می خواهید چون سخن بدینجا رسید عمرو عاص گفت ایها الملک این جماعت درین ما و اجداد ما خلاف کرده اند ما را دشنام داده و دین ما را عقاید جوانان ما فاسد گردانیده و جماعت ما بدین سبب پراگنده شده اند ایشان را تسلیم ما نمای تا همه را بسالبن عائد گردد و در اکثر کتب سیر مسطور است که نجاشی دران مجلس گفت با جعفر که عمرو عماره از قریش نقل می کنند که شما در ملت مخالفت ایشان می نمائید نه متابعت یهودی کنید و نه پیرو نصاری اکنون ما را ازین کیش خویش اعلام نمائید جعفر جواب داد که ما پیرو دین ایشان نبودیم تا زمانیکه حق جل و علا رسولی بما مرستاده که اشرف نسب و دولو حسب و صدق گفتار و حسن کردار و دیانت و صلاح و امانت و عفاف او را سید انبیم و او کلامی بر ما خواند که بسحر بشر مطلقا مانند ندارد و جلالت ظاهر و معجزات باهره بر مارد شن گشت که این رد را بحق دعوی کرد و صادق ست لاجرم تصدیق او نموده یم و نبوت وی اعتراف کردیم و ما را بتوحید دعوت فرمود و ازدین قوم و شائر ادیان منع فرمود و از سائر منسوخ و معاصی ممنوع ساخت و بصوم و صلوة و صله رحم و ادای زکوة و جمیع اخلاق حمیده و اعمال پسندیده ما مور گردانید و چون قوم بر حال ما اطلاع یافتند دست قطاول دراز کردند و چون تعدی در بارهٔ ما آغاز نهادند و مفاوت مصابرت و طاقت مقاومت نداشتیم شکایت بنزد پیغمبر خویش بردیم اشارت فرمود که بولایت تو هجرت نمائیم و در ظل شفقت و حمایت ملک از شر دشمن ایمن باشیم نجاشی گفت ازین کلام که بر پیغمبر شما

نازل شده هیچ باشما هست تا بر من خوانید جعفر سورهٔ کهیعص خواندن گرفت چون بدین آیه رسید نجاشی واخریان وزری عینا البکی پس نجاشی گریان شده آب جشم بر محاسن وی روان گشت واسافقه که صحف باز کرده نشسته بودند چندان بگریستند که محاسن دو فقیر هریک از آب دیده تر گشت نجاشی گفت ان هذا لهو الحق وبرواتی فرمود که والله این کلام باسخنی که بر موسی نازل شده هر دو یکیست وازمشکوة حق بیرون آمده آنگاه روی بعمرو عاص وعماره کرد و گفت والله که این جماعت راالبته بشما نسپارم و بشما راهم نگذارم ام سلمه گوید که چون فرستادگان قریش مایوس ومنفعل ازان محفل بازگشتند عمرو عاص گفت والله که فردا بنجاشی روم واینان مستاصل گردانم عبدالله بن ربیعه بر جنبانید وراضع کرد مفید نیفتاد عمرو عاص روز دیگر بانجاشی گفت شما سخن می گویند چه دعوی می کنند که عیسی بندهٔ خداست نجاشی قوم راطلبید وگفت شما در شان عیسی چه می گوئید جعفر جواب داد که آن می گوئیم که خداوند تعالی گفت هو عبدالله ورسوله وکلمته القاها الی مریم وروح منه نجاشی چوب پاره از زمین برداشت وگفت میان عیسی وانچه شما گفتید هیچ فرقی نیست مرحبا شما را وآن کس را که شما از نزد وی آمده اید من گواهی میدهم که او رسول خدا وبندست دوی آن کس ست که عیسی بمقدم او بشارت داده ست وصفت او در انجیل بخط یار سیده شما فارغ البال در ولایت من قرار گیرید وهر که از بتی بنشما رساند مکافات کنم اگر گفته زر بمن وبندگی از شما برایشان ندهم چون خدای تعالی ملک را بی رشوت بمن داد من رشوت نگیرم وگوش بسخن هیچ کس نکنم آنگاه فرمود تا تحف وهدایای قریش را رد کردند منقول ست که پدر نجاشی پادشاه حبشه بود ولیعهد نجاشی فرزند نداشت را در ایاورای بود که دولت پسر داشت اهل حبشه اندیشه کردند که پدر نجاشی را بکشند وبرادرش را بپادشاه سازند تا بواسطهٔ کثرت اولاد وملک در میان ایشان متوارث گردد واز تعرض بیگانگان سالم ماند چون این اندیشه در خاطر ایشان رسوخ یافت بر قتل آن بیگناه اقدام نمودند وعم نجاشی را شهریار بپادشاه گردانیدند ولبعد از مدتی که نجاشی پسن تمیز رسید بهمت برمذمت عم خویش مصروف داشت وبنا بر غفل وگمراستش ملک عثمان امور کلیه وجزئیهٔ ملک را بالقبضه تصرف در ایت او گذاشت وچنین گویند که درکشتن پدر او سعی نموده بود ند چون خصائل نجاشی وآثار رجاندازی در ناصیهٔ نجاشی مشاهده نمودند خائف واندیشناک گشتند که مبادا بعد از انقراض ایام دولت عم که سلطنت بادنتقل گشت بجزای اعمال خویش گرفتار آیند لاجرم این صورت را عرض رای ملک گردانیدند که از برادرزادهٔ تو بنا بر حرکتی که از مناسبت بپدرش صدور یافته هراسانیم اکنون شاهزاده را باید گشت ویا از مملکت اخراج باید نمود ملک گفت رای بر شما و پدر برسر راکشیده امروز می خواهید که این پسر را هلاک کنید چون مبالغه اهل حبشه را الزام احری الامرین از هدا عتدال گذشت بالضرورت بادشاه باخراج شاهزاده رضا داده اعیان ملک اورا بکی از سفاران دریا فرو فرستند ومقارن این حال عم نجاشی بصاعقه هلاک شد وچون از اولاد آن فقید سعید هیچ یک نماند از تقلد امر خلافت بنود مدار کان دولت از فرو خشن آن ملک یتیمان شده ند ودر مغصب تاجر فتند وشاهزاده را بالنجف از نشستی ستاندند وبدار الملک آورده بر سریر سلطنت نشاندند وکلام نجاشی که گفت که خدا تعالی بی آنکه رشوت از من گرفت ملک را بمن ارزانی داشت اشارت بآن قضیه است آورده اند که مردم تاجر بجهت مزید حرمت خویش نجاشی طلب داشت والیشان در ادای آن تعلل می نمودند تجار بازرگان معروض بادشاه گردانیدند که خواص لوقفلانی بمن فروختند بعد ازان بتغلب باز گرفتند ما موال از عنایت وعدالت ملک آنکه زمان دهی تا غلام را بمن سپارند یا بمن آن بمن دهند آن بادشاه معدلت شعار فرمود که اگر این سخن راست ست که ابن شخص می گوید یکی از دو کاری باید کرد و امرا و اعیان بنابر امتثال اینجا از بازرگانان در بهای نجاشی مستانده بودند تسلیم او نمودند اول معدلتی که از ان شهریار بیدار صدور یافت این بود رحمة الله علیه رحمة واسعة در بعضی تواریخ بیع نجاشی را بوهبی دیگر ایراد کرده اند

ذکر اسلام حمزه ابن عبد المطلب بن هاشم رضی الله عنه واسلام عمر بن الخطاب

در سال ششم از بعثت سید الشهدا حمزه بن عبد المطلب وعمر بن خطاب بدولت ایمان وحلیت عرفان فائز شدند وسبب اسلام ایشان آنست تخصیص حمزه که روزی ابوجهل لعنت مقدس نبوتی را در نواحی کوه صفا نشسته بدید از غایت جهل که آن شقی بی صفا داشت زبان بسفاهت در شتام حضرت خیر الانام برگشاده وحضرت رسول را دست در عرضهٔ وثقی صبر زده هر چند آن ملعون در حضرت او ایذا کوشید مطلقا حضرت متعرض او نشد وکنیزک عبد الله بن جدعان از بالای کوه صفا ملاحظه حضرت مصطفی می کرد چون حمزه از صید مراجعت نمود ولبعادت خویش لبطواف کعبه مشغول شد وجاریهٔ مذکور او را از صورت واقعه آگاهی داد حمزه در عقب آن ملعون رفته گفت طعام وشراب بر من حرام باد تا از ان کس که بر محمد تعدی کرده انتقام نکشم لبعد ازان نزد پیغمبر که در فضای کعبه نشسته بود رفت وگفت عم تو آمده تا انتقام از دشمن تو بستاند حضرت فرمود که بگذارید کسی را که نه عم دارد و نه پدر و نه مادر دشمن او نشده کار گزارد و زیاده از حمزه بلات وعزی سوگند خورد که

نامه را ام مگر برای نصرت و معاونت تو آنحضرت فرمود که یزدان خدائی که مرا بسوی مبعوث گردانیده است که اگر چندان شمشیر بکافران زنی که در خون ایشان فرو روی تو را از حضرت احدیت بغیر از دو روی نفیزاید و ام که نگوئی اشهدان لا اله الا الله و اشهدان محمد رسول الله حمزه زبان بکلمه طیبه جاری گردانیده به مجلس قریش رفت و سر ابو جهل را بضربت جانگاه بشکست و اظهار اسلام خویش کرد و در بعضی از کتب سیر چنین ست که اول سر ابو جهل را بشکست و بعد از آن بمجلس مقدس نبوی رفته سلام شد بالجمله حضرت سخنی بنا در ابا اسلام حمزه سرتاپ و بهجتی تمام روی تمام نمود و صحابهٔ عظام قوی خاطر و مستظهر گشتند و کفار دل شکسته دست و زبان خود را ایذا و اضرار آنحضرت کشیده داشتند و آما سبب اسلام عمر بروایت اشهر آنست که چون آیه انکم و ما تعبدون من دون الله حصب جهنم انتم لها واردون نازل گشت و انتشار یافت ابو جهل در انجمن قریش بر پای خاسته گفت ایها الناس محمد زبان طعن بالهٔ ما و شما می گشاید و عقلای شما را از سفاهای شما رد می گوید بر یدران شما با سجود ان خویش سیزم آتش دوزخ اند اکنون آگاه باشید که هر که محمد را تقبیل آرد و او را بزر ناقه احمر و منبر او را قبهٔ طلای احمر و بروایتی صد شتر سرخ موی سیاه چشم و منبر او را قبه نقره و بعضا برسن باشد عمر خطاب در آن محفل بود گفت یا ابا الحکم این وعده را ضمانی باید گفت چون بی تاخیر تسلیمی می کنم ضمان بچه کار آید عمر گفت بلات و عزی که زبان تو بدل موافق ست ابو جهل تعین سوگند یاد کرد که چون درین قول صادق تم و بنا بر اطمینان خاطر عمر خطاب او را با ندرون خانه کعبه برده اصنام قریش مبل نام را بدین قضیه گواه گرفت و عمر شمشیر خود را که عرض آن یک شبر بود و طول آن هفت شبر حمائل کرد و لبزم قتل حضرت رسول قدم در راه نهاد و بروایتی یکی از اصحاب که او را نعیم بن عبد الله ندی گفتند با وی دو چار خورده و بدو از گفت و شنید بنا بر مصلحت وقت عمر از اسلام خواهر و داماد ش سعید بن زید آگاهی داد و لبقصد آنکه سعد بن ابی وقاص در راه با و ملاقات نموده پرسید که ای عمر کجا میروی گفت بکشتن محمد میروم سعد گفت تو از زمان عاجز تری که محمد را توانی کشت چگونه ایمن توانی بود از بنی عبد مناف عمر گفت اول تو بهم تو لبقطع رسانم که تغیر ملت کرده سعد گفت دست تو لبقتل من نمیرسد و نه از آن محمد تو فرو تر از آنی که با متثال این امور سبارد رت نمائی عمر چون این سخن بشنید شمشیر بر کشید سعد نیز تیغ تیز از نیام بیرون آورد و مسلمانان دران وقت بی آلت جارحه از بیم کفار تردد نمی نمود ند رو چون نزدیک شد که مهم از سر عرضه و مکالمه بمجادله و مقاتله انجامد سعد گفت تو خواهر و داماد خود را لبقتل رسانی که ایشان نیز مسلمان شده اند زود دفع اقربای خود را وجهت ساز عمر گفت که دلیل بر صدق این سخن چیست سعد گفت آنکه از ذبیحه تو نخورند و عمر از سعد عرض نموده هم از راه بخانهٔ خواهر شتافت و بحسب اتفاق دران حین سعید بن زید منکوحه اخت خواهر عمر خباب بن ارث را بخانه برده بود و در دار بسته دید گوش بر در نهاده قرات ایشان می شنید و از لحظ حلقه بر در زد و چون معلوم فرمود که قارع عمر ست خباب در گوشه مختفی گشت و صحیفه که سوره طه بران مکتوب بود بنهان کرد و عمر گفت که کلامی می شنیدم ایشان گفتند که با هم حدیثی در میان داشتیم بعد ازان عمر بر غاله بدست خود ذبح ساخته امر کرد تا آنرا بریان کرده بنظر او در آوردند و گفت بنشینند تا با هم تناول نمائیم ایشان از خوردن آن امتناع نمودند عمر از سخن سعد بن ابی وقاص باور شد رلیش دا ما در از سر غضب گرفته در هم آویختند عمر سعید را بر زمین زده بر سینهٔ او بنشست خواهر خواست که شوهر را از دست برادر خلاص کند عمر طپانچه بر روی خواهر زد و بروایتی سر او را بشکست و روی او خون آلود شد خواهر ش گفت بهجت آن مار ایذا می کنی که مسلمان شده ایم عمر گفت آری خواهر گفت ما هر دو مسلمانیم و علی الرغم تو می گوئیم لا اله الا الله محمد رسول الله تو هر چه می خواهی میکن که ما بر دو مسلمانیم و دست از دین محمد باز نمیداریم و چون فاروق عبد ایشان را در اسلام و روی خواهر را خون آلود و دید رقتی در دل او پیدا شده از کردهٔ خود پشیمان گشته بر کنار صفحه بنشست و گفت صحیفه که بقرات آن اشتغال می نمودید سن و بدهید خواهر ش گفت حکم خداوند ست که لا یمسه الا المطهرون برخیز و غسل بر آو عمر از جهت غسل بیرون رفت جناب از گوشهٔ اختفا بیرون آمده بآن مومنه گفت که قرآن را بدست کافر میدهی گفت امیدوارم که مگر مسلمان شود و عمر از غسل فارغ شده بخانه در آمد جناب از بیم او باز بگوشه متواری شد خواهر ش صحیفه بدست وی داده خواندن آغاز کرد چون بدین آیه رسید که ما فی السموات و ما فی الارض و ما بینهما و ما تحت الثری گفت هر کس که این سخن دارد و منزاوار نیست که بعبودیت غیر او مشغول شود چون بر تجار سید که ان تجهر بالقول فانه یعلم السر و اخفی الله لا اله الا هو له الاسماء الحسنی بمضاعف هر آیه تقل غفلت از دل زدوده سینهٔ او مفتوح شد و گفت لا اله الا الله محمد رسول الله چون جناب بن ارث کلمه طیبه از زبان عمر شنید بحجره گویان از محل که پنهان شده بود بیرون دوید و گفت ای عمر بشارت باد ترا که دعای رسول که دوش می فرمود اللهم اعز الاسلام بابی جهل بن هشام او بعمر بن الخطاب در شان تو مستجاب شد عمر بجناب گفت که مرا نزد حضرت رسالت بر چون فاروق بدلالت جناب روی توجه بجانب که حضرت و اصحاب در انجا بودند نهاده بمنزل ارقم رسیده در را بکوفتند یکی از یاران عمر را از شکاف دریده که ناشمشیر حمائل کرده البسته است این صورت بر مجلسیان گفته پیچ کس را بیم عمر مجال در گشودن نداشت حمزه گفت

یا رسول اللہ بفرمای تا در را بکشائید اگر عمر بخیر آمده فبہا والا بہان شمشیر سرش از تن بردارم اصحاب در کشوده حضرت رسالت پناه باستقبال عمر شتافت ۵ گردنزه عاشقی قدم راست نہی ۵ مشتوق بادل قدمت پیش آید ۵ در وے است کہ حضرت مقدس نبوی بازوے فاروق را گرفته بیفشرد و فرمود ای عمر اگر بطمع آمده بگو تا دست از تو بدارم و اگر بجنگ آمده و ما راز نهاوت بر آرم عمر ترسان و لرزان گفت مسلمان شدم حضرت فرمود کہ بگو لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ چون عمر عرض کلمه طیبه کرد حضرت تکبیر گفت و یاران از شوق و بشاشت بآواز بلند تکبیر گفتند چنانچ غلغله تکبیر ایشان بگاهل قریش رسید بعد ازان عمر گفت یا رسول اللہ مناسب نمی نماید کہ مشرکان ملات و عزی را آشکارا پرستند و اہل اسلام در نهانخانه بعبودیت مولی قیام نمایند اظہار دین حق و ملت صدق بفرمای این سخن گفته بیرون آمدند بالتوحید خانه کعبه روان شدند و بر جانب راست حضرت پیغمبر صدیق بود و بر یسار حمزه و علی مرتضی پیش پیش حمزه شمشیر حمائل کرده عمر پیش پیش علی میرفت و سائر اصحاب رسول و حضب قدم میزدند و رسای قریش در جوش و خروش انتظار عمر داشتند کہ ناگاه او را از دور دیدند کہ فرخناک بار رسول خدا و یاران می آید گفتند ای عمر عقب تو کیست گفت لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ ہر کس از شما کہ حرکت کند بضرب شمشیر آبدار سرش از تن برداشته بدار البوار رساکم مشرکان تعجب نموده گفتند کہ ما عمر را فرستادیم کہ ہم محمد را کفایت بکند اکنون می بینیم کہ متابعت او کرده معاونت می نماید امری عظیم و حادثه قوی پیش آمده است کفار متوجه عمر شدند عمر بر دفع ایشان مشغول شده جمله را از حوالی کعبه دور ساخت و حضرت رسول بہ بیت اللہ در آمده با اصحاب کرام بادای صلواة قیام نمود ند و آیه کریمه یا ایها النبی حسبک اللہ و من اتبعک من المؤمنین فرود آمده بآسوده نماند کہ در کیفیت اسلام عمر اقوال دیگر آمده و چون اشارت بعدم انکسار صادر شده بود بهمین روایت اکتفا نموده آمد و لبعضی از بزرگان گفته اند کہ فاروق بعد از سی و نه مرد شرف اسلام دریافت و بر خی بعد از چهل کس گویند و بعد از چهل و پنج نفر نیز گفته اند بالجمله بازوی ملت بمعاونت او تقویت یافت و اہل توحید بموافقت او قوی خاطر و مستظهر گشتند ذکر اتفاق جمعی از جهود و ظلوم و مخاصمه بنی الهاشم و بنی المطلب و احوال این دو طبقه و شعیب ابی طالب و نزول الم غلبت الروم چون مشرکان قریش دیدند کہ جانب حضرت مقدس نبوی بمتابعت حمزه و عمر عزیمتی گشت و اعلام اسلام روی در ارتفاع و الویه کفر و شرک روی در انخفاض دارد نار حقد و حسد و کان ون عناد ایشان را فرو گرفت و بالجمله با یکدیگر گفتند کہ محمد را بما سپارد تا او را ہلاک سازیم چه او در نزد سب و شتم ما و تو مخالفت می نماید اگر دین باب با ما موافقت نمی نمائی محاربه و مقاتله را آماده باش و یقین بدان کہ تا ہر او در زاده و تو زبان طعن و سب از آله ما کوتاه نکنند دست از وی باز ندارید و چون عناد و عداوت قریش این کلمات خشونت آمیز با بوطالب گفتند از خانه او بیرون رفتند و ابوطالب حضرت مقدس نبوی را طلبیده صورت واقعه را مفصلاً بیان کرد و گفت زبان طعن و لعن از معبود ان این قوم کوتاه نمی شود تا ترسم ناگاه حادثه روی نماید کہ بهیچ کس طاقت آن نداشته باشد آنحضرت بتصور آنکه فتوری در حمایت ابوطالب پیدا شده فرمود کہ ای چچه من می دانم و می گویم ایمان آنهاست و سر زلف خوبتان و بیگانگان و تخویف و تهدید ایشان مرا بازنمی آید اگر سعادت یمانی تو را بهدایت رهنمون نشود والا نصرت و عنایت آسمانی مرا کافی ست این سخن گفت و برخاست تا از مجلس بیرون رود ابوطالب را ازین حدیث رقتی دست داده آنحضرت را بنشاند و گفت بجان تو خویش اشتعال نمائی و با بهتام مهمی کہ ماموری قیام نمائی و تا من در قید حیات با شم عمداً بر تو دست نیابند و این دو بیت از ابیات است کہ ابوطالب در ان باب انشا کرده ۵ واللہ لن یصلوا الیک بجمعهم حتی وسد فی التراب دفینا ۵ فاصدع بامرک ما علیک غضاضة ۵ وابشر بذاک وقر منک عیونا ۵ چون کفار حمایت ابوطالب در حفظ و حمایت حضرت رسالت مشاہده کردند در مخاصمت بنی هاشم یک بهت گشتند و از برای استحکام بنیان عداوت و شقاقت نوشتند از در کعبه آویختند محمد بن اسحق گوید کہ چون خسرکان مشاہده کردند کہ موحدان را مامنی پیدا شده مانند عبثه و قواعد شریعت بظاہرت حمزه و فاروق اعظم استحکام پذیرفت و طنطنهٔ کوس نبوت بسامع اقاصی و اوانی قبائل عرب رسید بهت بر ملاک حضرت مقدس نبوی معروف داشتند و این خبر به ابوطالب رسیده بنی هاشم و بنی مطلب را جمع فرموده در حفظ و حراست حضرت رسالت پناه از ایشان معاونت خواست مومنان برای رفع درجات عزت و مشرکان آن دو قبیله بنا بر تعصب و حمیت کہ عادت عرب ست کہ موافقت بر میان بستند و ابوطالب بنا بر کمال احتیاط با رسول و اصحاب شعب در آمد ند و سائر بنو هاشم و بنو مطلب در دخول شعب با وی اتفاق نمود ند الا ابولهب کہ از غایت شقاوت سر باز زد و چون مشرکان از صورت حال آگاهی یافته پیمان را بایمان موکد گردانید ند کہ با اولاد هاشم و اعقاب عبد المطلب مناکحت و مبایعت و مخالطت و مخالفت ننمایند و در نفضی کہ بر ایشان عائد شود دستی نگشند بلکه بقدر طاقت و توان نگذارند و در بن دیار بهیچ چیز منتفع نشوند و میان آن دو طایفه صلح و صلاح رخ ننماید الا بر قتل مصطفی و بر بینیاب عهد نامه نوشتند و چون کس از روسای قریش مهر بر وثیقه نزده آنرا بدر خانه کعبه آویختند نقل ست کہ بعد از دخول شعب کار بر مسلمانان صعب شده هرگاه از جمله یکی از اہل اسلام قدم از زان ما و من

بیرون نهادی اشرار در ابتدای ایشان می کوشیدند و احدی را مجال آن نماند که در غیر موسم حج و عمره ایشان موضع پیرون آیند و در موسم حج ابو جهل و نضر بن الحارث و عاص بن وائل و عتبه بن ابی معیط و امثال ایشان از غلظا و اشتکان بسر راه رفته با مردم که مسلمان جهت فروختن بکه می آورند می گفتند که هر که از شما به محمد و اصحاب او چیزی فروشد بیشک اموال و جهات او در موسم رفته آید و اگر احیانا در موسم زیارت و طواف غالفان می دیدند که یکی از سوداگران رسول چیزی میخرد ایشان او را افزون بها میکردند تا آن بیچاره مایوس می شد و متعلمان بازار بکر او خود زهره و یارای آن نبود که شتابی طعام با اهل اسلام فروشند و اگر کسی از اهل شهر که مقرر صله رحم بجای آورد و در سبیل صفیه طعامی نزد ایشان می فرستاد و عاملان تنگ چشم بصدوت چون بر ین حال اطلاع یافتندی او را منع و زجر و تخویف و تهدید کردندی و ابو لهب بن عبد المطلب بن هشام در تضییق اهل اسلام از سایر کفره بمرتبه سبالغه می نمودند و ابو طالب شبب استوار کرده در هیچ وقتی از محافظت حضرت مقدس نبوی غافل و نسائل جالز مذاشتی و چون آفتاب غلالت شب بخر پتوار گشتی تمیشر حمائل کردی و بکعبه خانه حضرت رسول آمد و را بحافظت بودی طواف نمودی و گاهی آنحضرت را در اثنای طواف در میان موضع باستراحت مشغول شدی بیرون آوردی و در خانه دیگر خوابانیدی و در روز پسران و پسرزادگان خود را می فرمود تا اصحاب سید ولد آدم صلی اللہ علیه وآله وسلم اشتغال می نمودند با وجود مخالفت و خدمتی چنین بعض گویند که ابو طالب کافر بود حاشا و چون مدت سه سال بر ین منوال گذشت و مشقت حضرت رسول ابو طالب و اصحاب و اصحاب بنهایت انجامید هشام بن عمرو بن الحارث که پدر ریش از جانب مادر فضل بن هاشم بن عبد مناف بود نزد زهیر بن ابیه مخزومی رفته گفت او در مذمت بدوت کوش نبوت کی جلوه باشد که تو طعام لذیذ خوری و آب سرد و خوشگوار آشامی و بر فاهیت و نعم روزگار گذرانی و اخوان تو در بدترین حالی روز با شب و شب با روز آرند زهیر گفت چیست کس بلا ایشان بیچ و شری نکنند و مدارا و مواسا نمایند و الله اگر تو ابو الحکم بن هشام یعنی ابو جهل را بنصبت او قادر بودی که تر بآن دعوت کرده استی از قطع صله رحم استحیا نمودی هر گز دوی ترا اجابت نمیکرد و موافقت نمی نمود زهیر در جواب گفت که بخدا سوگند اگر با بن دیگری بودی در نقض این صحیفه قاطعه می کوشید هشام گفت شخصی دیگر یافته ام که با تو در بن کار موافقت نماید زهیر گفت چه کس ست هشام جواب داد که منعم زهیر گفت ثالثی بباید کرد هشام نزد مطعم بن عبدی بن نوفل بن عبد مناف رفته گفت تو راضی می شوی که دو طایفه از بنی عبد مناف بمحنت فقر و گرسنگی هلاک شوند و تو شاد بحال باشی و در مخالفت ایشان با قریش موافقت تعالی مطعم گفت که از دست یک کس که منعم چه برآید هشام گفت من در بن کار با تو ام مطعم گفت دیگری باید جز موافقت زهیر او را خبر دادن و اگر دو اینه مطعم اشاره به بیدار کردن رفیق چهارم نمود هشام نزد ابو البختری رفته امثال این کلمات که گذشت با او در میان آورد ابو البختری از معاونان پر سیه هشام نام ایشان بر د ابو البختری گفت دیگری باید که در بن امر با ما موافقت نماید هشام با ربیعه بن اسود بن مطلب بن عبد العزی ملاقات کرده یادی در بن باب سخن گفت ربیعه گفت هیچ کس با یار در انجاح مطلب موافق تر هشت هشام اسامی یاران یکدل بر زبان گذرانیدند مقرر چنان شد که چون شب در آید ساعیان نیز جمع شوند و در نقض عهد خویش پیمان بندند چون خورشید عالم افروز زردی در لقاب تواند کشید و قفه منعقد موضع مذکوره اجتماع نمودند قرار بر ان دادند که روز دیگر در ابطال آن صحیفه ظالمه کوشیده آن وثیقه قاطعه را قطع کنند زهیر گفت فردا سر نخست در مجلس قریش سخن گویم و شما مرا دگاری نمایید و لهذا زان بمنازل خود رفته آمدند که عرصه گیتی از لمعات آفتاب مانند خاطر اهل عرفان روشنی پذیرفته آن پنج کس کرد را نجمن قریش حاضر بودند زهیر ایشان میان بعد از طواف ربی بقوم آورده گفت ای اهل مکه روا باشد که ما بر فاهیت روزگار گذرانیده طعامهای لذیذ خوریم و بناز و نعمت بسر بریم و جامهای خوب بپوشیم و ازدواج عشرت کوشیم خویشان ما بنی هاشم و بنی عبد المطلب با اهل و عیال بر عسرت و ملال زندگانی کنند و از غایت گرسنگی و مشقت بر صدد مرگ و هلاکت رسند و الله که از پای ننشینم تا این صحیفه قاطعه ظالمه را پاره پاره نسازم چون زهیر این سخن گفت ابو جهل فریاد بر آورد که دروغ گفتی تو آنرا پاره نتوانی ساخت زهیر بن الاسود روی با بو جهل آورده گفت والله که تو ازان دروغ گوتری ما خود زمان کتابت آن صحیفه بغصولش راضی نبودیم ابو البختری گفت هم اسوگند که زهیر راست گفت تر با کر رضای ما در آنچه در بن صحیفه مسطور گشته مقرون نیست مطعم بن عدی گفت که زهیر و ابو البختری در قول خود صادق اند و هر که فیلر تر ین گوید در قول خود کاذب ست و هشام بن عمرو سخن یاران را تصدیق نموده اکثر قریش جانبداری ایشان نمودند ابو جهل گفت بایدکه امری چنین شب ساخته و پرداخته باشد عملی سیر حرم الله آورده اند که بنا بر ابطال پیمان و ایقان میان قریش خصومت و نزاع واقع شد و در بن اثنا بحسب اتفاق ابو طالب با یاران بکوه ابو قبیس رود و سستان هم نفس آن شب قدم بیرون نهاده بملاقات قریش بکه در جمعه اجتماع داشتند توجه نمودند معاندان چون ابو طالب را دیدند تصور آنکه از حفظ و حمایت محمد صلی الله علیه وسلم جنگ آمده است او را تعظیم و تبجیل و اکرام کرده گفتند که گرول خود را بالقتل تخصیص صلاح ما و تو در آنست خوش کرده ابو طالب جواب داد که بیت

مهلا آمدام که صلاح جماعت متعلق با آنست اکنون صحیفه که در رباب عداوت ما نوشته اید بیا و بدید ابو جهل و تنی لعانش مسرور گشته گفتند که چون صحیفه

در نظر آید ابوطالب پیغمبر را بتسلیم ایشان نماید بر فور آن عهدنامه را فرود گرفته حاضر ساختند ابوطالب گفت ای قوم این عهدنامه بمهر شماست یا نه گفتند آری گفت که برادرزاده حال ارضه بران گماشته تا هر چه از جور و ستم و ظلم و قطع صلهٔ رحم دران جا مسطور بود خورده و غیر نام خدای که آنرا باقی گذاشته اگر محمد درین خبر کاذب است حال او را بشما سپارم تا هر چه مقتضی رای شما باشد بوی عمل نمائید و اگر صدق او روشن شود شما از مضمون صحیفه درگذرید و از عداوت و مخالفت احتراز و اجتناب نمائید قریش استحسان این سخن نموده گفتند انصاف دادی و چون صحیفه باز کردند بغیر از کلمهٔ باسمک اللهم که در اول آن نوشته بودند هیچ حرفی باقی نبود مخالفان شرمنده شده سرها در پیش نهادند و با وجود مشاهدهٔ معجزهٔ چنین آن بیحیا ابوجهل بهمان در مقام نزاع و عداوت ثابت قدم بود آنگاه ابوطالب با یاران خویش و ارباب وفا بمیان آستانهٔ کعبه در آمده و بر اهل عناد و شقاق نفرین کردند و مجموع بشعب مراجعت نمودند و آن پنج کس که اسامی ایشان مذکور گشت گفتند که ما ازین صحیفهٔ قاطعه بیزاریم مطعم بن عدی آن کاغذ کهنه را پاره پاره ساخته و دست کاتب آن صحیفه منصور بن عکرمه شل شده بود و بعد از ابطال میثاق اهل شقاق موافقان مصلح شده بدر شعب آمدند و محصوران را بیرون آورده بمنازل شان فرستادند و این صورت که متضمن خلاصی از محنت و مشقت اهل ملت بود در سال دهم از بعثت روی نمود و درین سال خبر بقریش رسید که لشکر فرس و روم در نواحی شام جنگ نموده فارسیان بر رومیان غالب آمدند مشرکان اظهار مسرت کرده با مسلمانان گفتند که چنانچه فارسیان که غیر اهل کتاب اند غلبه کردند ما نیز بر شما غالب خواهیم آمد چه ما و شما در امر عدم وجودی با اهل روم و فارس مشارکت داریم اهل اسلام از شماتت عبدهٔ اصنام اندوهناک شده آیهٔ کریمه الم غلبت الروم فی ادنی الارض و هم من بعد غلبهم سیغلبون فی بضع سنین نازل گشت صدیق اکبر آیهٔ کریمه را در مجلس قریش خوانده ایشان گفتند این کلام محمد است صدیق جواب داد که سخن خداست مشرکان گفتند تو گروی می بندی که رومیان بر فارسیان غلبه می کنند صدیق راضی شده ابی بن خلف با او گرو بست که اگر اهل روم بر لشکر فارس ازین تاریخ تا مدت شش سال غالب نیایند ابوبکر ده شتر بابی دهد و اگر غالب آیند ابی ده شتر تسلیم ابابکر نماید چون صدیق از مجلس قریش بیرون آمده صورت عقد مراهنه را با سائر ارباب تحقیق در میان نهاده ایشان او را ملامت کردند که تعیین مدت نمی بایست کرد چه لفظ بضع در لغت عرب شامل عددیست که از سه تا نه باشد و می شود که غلبهٔ رومیان در ثلث آخر سنوات تسع واقع شود کیفیت واقع معروض حضرت مقدس نبوی گردانیدند آن سرور بصدیق فرمود که برو و در مدت و در شتر بیفزای ابوبکر نزد ابی رفته شتر را بصد و زمان را به نه قرار دادند و بروایتی در حین صلح حدیبیه خبر بعرب رسید که رومیان بر لشکر خسرو پرویز غالب گشتند و چون ابی در جنگ بدر بدوزخ شتافته بود صد شتر را از ضمان او بستاندند

ذکر کفایت شر مستهزان و رسیدن مهم ایشان بخسران و زیان

بعضی از نقلهٔ اخبار چنین گفته اند که پنج تن از مشرکان هرگاه که حضرت رسالت پناه را تنها می یافتند نسبت بآن سرور استهزا میکردند و اسامی ایشان اینست که مسطور میگردد عاص بن وائل سهمی و اسود بن المطلب و اسود بن یغوث و ولید بن مغیره و حارث بن قیس الطلاطله گویند روزی جبرئیل نزد حضرت پیغمبر نشسته بود که این پنج تن از پیش ایشان در طواف بگذشتند جبرئیل اشارت بکف پای عاص و چشم اسود بن مطلب و سر اسود بن یغوث و ساق ولید و شکم حارث کرد و حضرت سوال فرمود که ما صنعت یا جبرئیل روح الامین در جواب عرض کرد که مهم ایشان را بکفایت کردم و در اندک فرصتی هر یک از ایشان بنوعی هلاک شدند مفصل این مجمل آنکه عاص بن وائل روزی سوار شده با دو پسر خود بگشت رفت و در شعبی از شعاب مکه چون از مرکب فرود آمده پای بر زمین نهاد خاری در پای او رفته فریاد بر آورد که مرا مار گزید پسران هر چند احتیاط کردند اثر مار نشان نیافتند و پای او چندان آماس کرد که موازی گردن شتری شد و او نعره میزد که قتلنی رب محمد تا آن زمان که بجانب جهنم رفت و اسود بن مطلب در خارج مکه در سایهٔ درختی نشسته بود که یکبار نابینا شد و جبرئیل آمده سر نامبارک او را بر درخت میزد و او استغاثه بغلامی که همراه داشت میکرد غلام گفت من هیچکس پیش تو نمی بینم این همه اضطراب از چیست او فریاد میکرد که مرا خدای محمد می کشد و بعد از زمانی در عقب عاص بن وائل روان شد و اسود بن یغوث را در بیرون مکه باد سموم دریافت و لون بشرش سیاه شد چون از منزل مراجعت نمود اصحاب خانه بنابر آنکه او را نشناختند در را بستند و راهش ندادند و او از خشم سر خود را بر در می کوفت تا بجهنم واصل گردید اما حارث بن قیس ماهی شور خورده عطش بروی غالب گشت و هر چند آب می خورد تسکین نمی یافت و می گفت مرا خدای محمد می کشد و چندان آب آشامید که شکم او بطرقید و ولید بن مغیره روزی دامن کشان بر تیرگری بگذشت که بصنعت خویش اشتغال داشت پیکانی در دامن وی آویخت و وی از غایت تکبر یا بسبب آنکه جماعتی از زنان دران موضع بودند از ایشان شرم کرده دامن بالا نکرد و پیکان را از جامه بیرون نیاورد و همچنان میرفت تا ساق او مجروح گشت و بعرق النسا منجر شد و از درد و الم فریاد می کرد که قتلنی رب محمد تا بجهنم رفت و آیهٔ کریمه انا کفیناک المستهزئین مؤید صدق قضایای مذکوره است

ذکر فوت ابوطالب و موت خدیجه رضی الله عنها

در روایت اهل بیت آمده که ابوطالب در مرض موت بنی هاشم را جمع آورده گفت یا بنی هاشم

انتم صفوت الله وقلب العرب واتم حرب الله وراس لحسب منکم سید السطاع وشکم المقدم الشجاع لم تبرکوا لعصبنا ماشرا الا اخرتموه ولا شرفا الا وکتموه فلکم علی الناس تفضل ولهم الیکم الوسیلة بعد از ان فرمود وصیت می کنم بتعظیم این خانه زیرا که حرمت واجلال آن سبب رضای پروردگار و قوام معاش خلق است مطلوب ست و دیگر گفت وصیت می کنم که صلهٔ رحم بجائی آرید متضمن زیادتی عمر و کثرت عدد ست و از متحقق و شبهه حذر کنید که بسیاری از امم پیش از شما بسبب ارتکاب آن بلاک شدند و با غائله عائل و اعطای سائل مبادرت نمائید که در بین هر دو صفت شرف حیات و فضیلت وفات مندرج ست و در صدق عدت و ادای امانت سعی فرمائید که این دو خصلت مستلزم نفی تهمت و جلالت منتابده است آنگاه فرمود که شما را وصیت می کنم بمتابعت و معاونت محمد که امین قریش ست و صدیق عرب ست و وی بار می آمده است که چنان قبول آن کرده و بصدق و لسان قائل شده و بجد اسوگند که من چنان می بینم که اشراف آفاق و مستضعفین اطراف دعوت او را متابعت واجابت نموده اند و تصدیق سخن او بجای آورده و دین مسبب شعب های موافقان و مخالفان از ایام بیرون آمده خونها ریخته شده است و در رؤس قریش اصحاب عبا و البشان ارباب عمائر گشته اند و غنی تر قوم محتاج تر او شده اند و نازل ترین جماعت تر او رفیع تر گشته و عرب بلا و خود را تسلیم او نموده اند و زمام حل و عقد مهام بدست وی افتاده است و محبت او در خاطر البشان جای گرفته ای بنی هاشم بر و تقرب جوئید و بغض مال او را معاونت نمائید فطالوا له و کونوا له ولا عانی حزبه تعالوا لله لیسلک احد اسلکه الا رشد ولا یاخذ احد بهدیه الا سعد فوالله لو کانت لی مدة فی اجل تاخیر کغضب الکوانی ولد فعت عنه الدواهی و در روضة الاحباب از محمد بن کعب نقل می کنند که در مرض موت ابوطالب قریش بعیادت آمده بعد از پرسش گفتند که از برادر زادهٔ خود التماس نمائی تا چیزی از طعام این بهشت که می گوید برای تو لفرستد که موجب شفای تو شود و ابوطالب شخصی را نزد حضرت مقدس نبوی فرستاده پیغام داد که عم تو می گوید که من پیر و ضعیف و ناتوان و بیمار قدری از طعام و شراب بهشت ارسال نمائی تا موجب شفای من گردد و آنحضرت در جواب فرستادهٔ ابوطالب هیچ نفرمود و صدیق اکبر که در ان مجلس حاضر بود جواب داد که حق عزوجل طعام و شراب بهشت را بر کافران حرام کرده قاعده بازگشته صورت حال تقریر کرد و کفار بازا ابوطالب رابران داشتند که نوبتی دیگر همان شخص را فرستاده التماس خود مکرر گرداند و در ین نوبت حضرت رسالت پناه فرمود که ان الله حرمهما علی الکافرین و فرستاده مزاحمت نموده جواب حضرت را رسانید و پیغمبر متعاقب قاعده بخانهٔ ابوطالب آمد و خانه را مملو از کافران دیده فرمود که مرا بهر من گذارید و بیرون روید ایشان گفتند که چنانچه ترا با و خویشی هست ما را نیز بست و در ین وقت از پیش او نمیرویم پس آنحضرت بر بالین او نشسته فرمود ای عم خدا ترا جزای خیر دهد در وقت صغر سن مر کفالت نمودی و در عین کبر حمایت بجای آوردی بعد ازان فرمود ای عم مرا یاری نمای بگفتن یک کلمه تا شفاعت کنم بان و سیلهٔ نزد خدای عزوجل در روز قیامت ابوطالب بر سیده که آن کلمه کدام ست پیغمبر فرمود که بگو لا اله الا الله وحده لا شریک له ابوطالب گفت تحقیق میدانم که تو نیک خواه منی و الله که اگر نه خوف آن داشتم که ترا سرزنش نمایند بعد از من گویند عم تو ترسیده و بهر آئینه چشم ترا بگفتن این کلمه روشن میگردانیدم و در ان باب این ابیات خوانده ✽ ولقد علمت بان دین محمد ✽ من خیر ادیان البریة دینا ✽ لولا الملامة او حذاری سبة ✽ لوجدتنی سمحا بذلک مبینا ✽ قریش چون این ابیات شنیدند از ابوطالب فریاد آوردند که ازملت پدران خود عبد المطلب و هاشم و عبد مناف بر میگردی جواب داد که ابوطالب بر ملت مشایخ خود میرود و بعضی از علمای سیر گفته اند که ابوطالب در مرض موت اینها را جمع آورده گفت مادام که منا بعث و معاونت محمد می کنید خیر خود را شد و صلاح نصیب خود یافته اید آنحضرت فرمود که البشان را بمتابعت من امر می کنی و خود مخالفت می نمائی ابوطالب گفت اگر در وقت صحت این معنی مسئول می شدم باجماع مقرون می گشت اما در ین وقت از خوف و لعین قریش که گویند ابوطالب در زمان تندرستی ایمان نیاورد در حالت نزع از بیم مرگ مسلمان شد مکروه میدارم که باسلام در آیم آورده اند که چون حضرت مقدس نبوی از ایمان ابوطالب مایوس شد انایین آیه خاسته گفت والله که از بهای ابوطالب آمرزش کنم تا آن زمان که مرا نهی کنند و بعد از فوت او چندروز در خانه نشسته و طلب آمرزش او استغفار می نمود چون صحابه را معلوم شد البشان نیز برای بیدان و خویشان که در گذشته بودند طلب مغفرت رسالت پناه شروع نمودند تا این آیه فرود آمد ما کان للنبی والذین امنوا ان یستغفروا للمشرکین ولو کانوا اولی قربی من بعد ما تبین لهم انهم اصحاب الجحیم منقول ست که چون مرض او شدت یافت و قریش و انشتند که او را از مرض ممکن نیست با یکدیگر مشاورت نموده گفتند که ابوطالب در حیات خود بکر است محمد با قصی الغایت کوشیده و الحال در تنبه از استحکام کار برادر زادهٔ او غافل نباید بود و چه حمزه که مردانه تر ی از و در عرب پیدا نمی شود مسلمان گشته و عمر بن الخطاب که صولت و سیاست او بدرجه منیع و شریف بلوغ رسیده نیست متابع او شده و در هر قبیله از قریش و غیر هم مردم بالاسلام در آمدند ازین نباید بود از انکه متابعان محمد بیشتر شوند و در امداد او زیاده سعی نمایند و بین او و قبائل عرب انتشار یابد آنگاه با او در مقام محاربه بر خواهند آمد

دو برکت متعول گشته ما را مطیع و منقاد خود گردانند اکنون مصلحت آنست که پیش ابوطالب رفته التماس نمائیم که محمد را پیش خود خواند و میان ما و او قواعد صلح را استحکامی دهد که بعد ازین نه او را بدین ما کاری باشد و نه ما را بدین او رجوعی چون رایهای ایشان برین نوع قرار گرفت عتبه و شیبه و ابوجهل و امیه بن خلف و ابوسفیان بن حرب و جمعی دیگر از معارف قریش بر بالین ابوطالب حاضر گشته گفتند که یا اباطالب ما همیشه بسروری و ریاست تو اعتراف نموده‌ایم و هرگز از حکم و امر تو استنکاف ننموده‌ایم و این زمان میترسیم که ازین دار فانی نقل کنی و میان ما و محمد نزاع و خصومت باقی ماند اگر مصلحت دانی او را طلب کن و قراری ده که بعد ازین او تعرض بکیش ما و ما بدین او ننمائیم ابوطالب حضرت مقدس نبوی را طلب داشته گفت ای فرزند اشراف و صنادید قریش از تو التماس میدارند اگر باسعاف مقرون گردد و ایشان در تحصیل مقاصد تو کوشند و بر وفق مراد تو زندگانی کنند سید عالم فرمود که مرا نیز از قوم التماس هست ابوطالب پرسید که ملتمس تو چیست آنحضرت فرمود ملتمس من بیش از یک کلمه نیست که چون آن گفته باشند بر قبیلهٔ عرب فرمان دهند و همه عجم مسخر و منقاد ایشان گردد ابوجهل گفت ای محمد بجای یک کلمه بالقصد بگوییم بفرمای که آن چیست فرمود که لا اله الا الله محمد رسول الله قوم چون این سخن شنیدند متغیر شدند و دستهای نامبارک خود بر هم زدند و گفتند ای محمد میخواهی که خدایان ما را از هزار یکی آوری این کار بس عجب است ما هرچند رعایت خاطر تو می‌کنیم و مراد تو می‌جوییم تو می‌خواهی که مهم تو بصلاح نیاید این سخن گفته برخاستند و متفرق شدند و چون از خانهٔ ابوطالب بیرون رفتند ابوطالب گفت ای محمد التماس تو از قریش دور از کار نبود و سخن تو مجمل واقع شد حضرت مقدس نبوی بایمان ابوطالب امیدوار شده فرمود که ای عم آن کلمه را تو بگوی تا فردای قیامت ترا بوسیلهٔ آن شفاعت کنم ابوطالب جواب داد که بخدای که اگر نه اندیشه از ملامت قریش بودی و ظن بردی که من از بیم مرگ ایمان آوردم از برای خاطر تو این کلمه می‌گفتم و دل ترا خرم و چشم ترا روشن می‌گردانیدم آنگاه حال وی تغیر یافته زبان در دهان جنبانید و چیزی می‌گفت عباس گوش نزدیک دهان ابوطالب برده سر برآورد و با پیغمبر گفت ای برادرزاده من آن کلمه که تو بگفتن آن امر فرمودی میگوید هرچند محمد بن اسحاق که از کبار مورخین و اهل سیر است روایت کرده که در آن زمان که حضرت رسالت پناه عرض کلمهٔ توحید را بر ابوطالب کرد اگرچه اول ابا نمود اما در آخر آهسته گفت چنانچه عباس شنید و این قول نزد سنت و جماعت و بعضی از مشایخ معتزله مقبول نیست چه باعتقاد کثیری از محدثین آیهٔ کریمهٔ ما کان للنبی الی آخره در باب استغفار پیغمبر نسبت با ابوطالب صدور یافت نازل شد چنانچه سابقا سمت تقریر یافت الغا این سخن مخالف بسیاری از روایت علماست که گفته اند که آیهٔ کریمهٔ انک لا تهدی من احببت ولکن الله یهدی من یشاء الی صراط مستقیم و هو اعلم بالمهتدین در شان ابوطالب منزل گشته و دیگر آنکه احادیثی که درین باب وارد شده با این مختصر گنجایش ایراد آنها ندارد و حاکی قول محمد بن اسحق در این باب ابوطالب ... والله اعلم پس حضرت رسول بیرون رفت و ابوطالب بریاض جنان خرامید و در بعضی از کتب سیر مسطور است که چون ابوطالب وفات یافت مرتضی علی پیغمبر را خبردار گردانید و گفت ان عمک الشیخ الضال قد مات آن سرور در گریه شد و فرمود برو و غسل ده او را به تجهیز و تکفین وی قیام نمای علی در جواب گفت که یا رسول الله او بر شرک مرده است باز آنحضرت فرمود که برو و او را غسل کن و هیچ حدیث مکن تا پیش من آیی علی تجهیز کرد و باز آمد که چون حضرت مقدس نبوی علی را دعا فرمود و از ابن عباس رضی الله عنه منقول است که پیغمبر پیش پیش جنازهٔ ابوطالب میرفت و می‌گفت ای عم صله رحم بجای آوردی و نکوئیها کردی جزاک الله خیرا جمهور علما بر آنند که در سال دهم از بعثت ابوطالب فوت شد و اندوهی عظیم ازین جهت بر ضمیر انور حضرت رسول استیلا یافت و بعد از سه روز یا سی و پنج روز از فوت ابوطالب هم درین سال خدیجه کبری رضی الله عنها بریاض جنان شتافت و اندوه آنحضرت از رحلت آن دو مشفق بنهایت انجامید بمرتبه که از منزل مقدس میل بیرون آمدن نمی‌فرمود و آن سال را عام الحزن نام نهادند و در بعضی از نسخ مسطور است که چون خدیجه کبری بیمار شد حضرت ختمی پناه با وی گفت که از مرض تو بوی کراهت می آید و حال آنکه خدای عز و جل درین مکروه خیر بسیار کرامت فرموده است و میدانی که خدای تعالی برتری داده است ترا با مریم بنت عمران خواهر موسی و آسیه بنت مزاحم زن فرعون و خدیجه در حین وفات شصت و پنج سال عمر داشت و او را در حجون دفن کردند و پیغمبر بقبر او رفت و در آن سال هنوز رسم جنازه و نماز میت فرض نشده بود و این سخن مخالف قول صاحب مستقصی است که پیغمبر بهنگام فوت ابوطالب علی را فرمود که ولا تقبل علیه آورده اند که چون ابوطالب رحلت فرمود مشرکان که خاک بر ... بالنسبت با آنحضرت دست تعدی دراز کردند بمثابه‌ای که از سفهاء اغوا کردند تا خاک بر سر و روی همایون آنحضرت پاشید و چون ابولهب بن عبدالمطلب شنید که پیغمبر بنا بر ایذای کفار بامر دعوت کما ینبغی قیام نمی‌تواند نمود با آنحضرت ملاقات کرده ای محمد در تبلیغ امر خود ثابت قدم باش و بدستوری که در زمان حیات ابوطالب مشغول می‌بودی اشتغال نمای بلات و عزی سوگند که تا من در قید حیات باشم اعدا بتو مضرتی نتوانند رسانید منقول است که یکی از سفهاء قریش پیغمبر را دشنام داد و این سخن بگوش ابولهب رسید آن سفیه را ادبی بلیغ نمود قریش گفتند که ابولهب بدین محمد در آمده جواب داد که من از ملت عبدالمطلب ... اما حمایت برادرزادهٔ خود می‌کنم تا ملال بدو نرسد و بفراغ بال زندگانی تواند کرد و بکار خود مشغول شود قریش گفتند که تو نیک می‌کنی که صلهٔ رحم بجای می‌آوری و چند گاه حضرت بدعوت خود مشغول بود و مشرکان از بیم ابولهب تعرضی بساحت عز او نمی‌توانستند رسانید تا روزی ابوجهل بن هشام و عقبه بن ابی معیط لعنهما الله با ابولهب

گفتند که برادر زاده تو بالو گفته که جای عبد المطلب کجاست جواب داد که نمی گفتند از وی سوال کن البالهب از آنحضرت پرسیده جواب شنید که با قوم خود مست و البالهب بانیان گفت که محمد جواب من این گفت گفتند معنی سخن او نیست که در روز رست و البالهب باز از آنحضرت پرسید که عبد المطلب بروز رستخیز خواهد بود یا نه جواب داد که بروز رستخیز خواهد بود و البالهب گفت که این سخن را شنید در خشم شده گفت والله که همیشه با تو عداوت ورزم آنگاه با قریش در ایذا و اضرار آنحضرت کوشیدن گرفت و دران باب چندان مبالغه نمود که حضرت رسول بالضرورة از مکه بیرون رفت ذکر رفتن حضرت مقدس نبوی صلی الله علیه وآله بطائف و مراجعت نمودن و رسیدن بجوالی حرم اندیشناک و خائف و ایمان آوردن فوجی از یثربیان و دخول در مکه بواسطهٔ تقویت یکی از هواخواهان حضرت سید ابرار بنا بر گشت اطوار و لی ادبی کفار و اشرار از مکه بیرون آمده بقبیلهٔ بنی بکر و ایل ثقیف رسیدند و مردم آن قبیله را السلوک جادهٔ مستقیم و دعوت نمودند و تنی چند از رفیق ایشان نگشت ناگاه بجماعتی دیگر توجه نموده اهل آن قبیله نگفتند بر نصرت او جازم شدند و آخر الامر نگفتند و ازان موضع بر دعوت اهل طائف و قبیلهٔ ثقیف روان شدند و چون بانجا رسیدند بقبولی ده روز توقف نموده اشراف و روسای آن قوم را باسلام دعوت فرمود هیچ کس ازان جماعت بقدم تلقی و قبول پیش نیامد و محمد بن کعب قرظی روایت میکند که دران زمان دو برادر بودند در طائف از روسای قبیلهٔ ثقیف عبد یالیل و مسعود و حبیب پسران عمرو بن عمیر حضرت رسالت پناه با ایشان ملاقات نموده آن جماعت را باسلام و دعوت فرمود و حجرات باهره نمود یکی از انها گفت اگر تو پیغمبر باشی در خانه کعبه را من دریده باشم و لقبولی نمیدانم در جواب او چه جگونه یم دیگری گفت که خدای تعالی کسی بهتر از تو نیافت که بر سالت بفرستد دیگری گفت من جواب تو نمی گویم زیرا که اگر تو پیغمبری شان تو بیشتر از انست که با تو سخن گویم و اگر پیغمبر نیستی چرا با تو سخن باید کرد حضرت رسالت پناه با ایشان گفت که اگر دعوت من قبول نمی کنید باری در اخفای این امر بکوشید و عرض خواجگان کائنات ازین التماس آن بود که مبادا قریش صورت واقعه را شنیده در ایذاء امرار دیر تر شوند و آن اشقیا دست رد بر سینهٔ ملتمس خواجهٔ هر دو سرا نهاده و شعارا اغوا نموده و نداسنگ بسیار بران سرور زنهفتند و سر زیر ا انگشتند و ساقهای مبارک آنحضرت را خون آلود ساختند و فریاد و فغان بر کبار ساحر یا مجنون آمده که افتنه در میان ما پیدا کنی و ساده و دلان ما را گمراه سازی و انسو رازان قبیله بیرون آمده بباغیکه ازان عتبه و شیبه بود و بر سر راه واقع بود در آمده و رسایهٔ درختی بنشست و درد بسیار بر خاطر انور ش استیلا یافته و از سنگ سفهای سنگین دل طائفه ناهموار پر نشیب خون آلوده و بادل خونین بدان مجروح دست دعا بدرگاه مقصود حقیقی آنکه بار خدایا از ضعف قوت خود در ساحت عزت تو شکایت می کنم و از قلت صبر و حیلت خویش در بارگاه عظمت تو حکایت می نمایم و خواری و ذلت خود را بر حضرت ارحم الراحمین و بر درد گار مستضعفین تو ئی تو بر و درد گار منی هم را کیر حوالی میکنی بدوستی که چون مرا بینند روی خود را ترش کنند یا بدشمنی که مالک امرمن کرده اگر بلای تو از خضب نیست ازان باک ندارم و لیکن عافیت تو واسع تر است من پناه بنور وجه تو آن نور که تاریکیها را روشن ساخته و امور دنیا و آخرت را برمن منتظم گردانیده از انکه غضب تو برمن نازل شود و سخط تو برمن متصل گردد و مرتراست عتاب تا آن زمان که راضی شوی و لا حول و لا قوة الا بالله آورده اند که عتبه و شیبه در آن روز در باغ خویش بودند در موضعی مرتفع نشسته و بلی ادبهای سفهار النسبت بآنحضرت مشاهده میکردند چون حضرت پیغمبر بباغ در آمده بسایهٔ تاک بنشست ایشان را عرق قرابت و حرکت آمده قدت نمودند و بدست غلامی نصرانی مینوائی عداس نام ملک عتبه مقداری انگور نزد پیغمبر فرستادند چون عداس طبق انگور بنظر کیمیا اثر حضرت خیر البشر رسانید آنحضرت بسم الله گفته دست بانگور دراز کرده عداس مدیر شده با یمان حضرت نگاه کرد و گفت والله که این کلامیست که سکنان دربن دیار از هیچ کس نشنیده ام حضرت فرمود که تو چه کسی و چه دینی و از کدام سرزمینی جواب داد که من غلامی نصرانی مینوائی حضرت فرمود که از قریهٔ آن مرد صالح یونس بن متی می با نمی عداس پرسید که تو یونس را چه دانی رسولی فرمود که او برادر من است وی پیغمبر بود و من نیز پیغمبرم عداس چون این سخن شنید در دست و پای حضرت افتاد و عتبه و شیبه این صورت را دیده گفتند غلام را فضاحت آورده و چون عداس نزد خواجگان آمد ازوی سوال کردند که آن شخص با تو چه گفت و چرا دست و پای او را بوسیدی و این همه تواضع نمودی عداس جواب داد که امور الانبیا را کسی خبر دار نکند کسی از انها نگفتند و یک تن از ایشان جواب نداده و دین خود را بدان آورده عداس گفت چنین نگوئید که در روی زمین بهتر از وی کسی نیست و چون حضرت مقدس نبوی از طائف مراجعت نموده ببطن نخله که از انجا تا مکه یک شب بلوان رسید و آخر روز بلوده در ریحان موضع قرار گرفت و هفت نفر از جن نصیبین در ان شب در ان موضع رسیده آواز قرآن خواندن حضرت رسالت پناه را در نماز شنیدند و چنان توقف نمودند تا آنحضرت از نماز فارغ شد و ایشان خود را بر آن حضرت ظاهر ساختند و پیغمبر آن طائفه را بدین قویم دعوت نمود جنیان ایمان آوردند و حضرت با ایشان گفت که چون بوطن خویش روید قوم خود را بملت بیضاء دعوت کنید قال الله تعالی واذ صرفنا الیک نفرا من الجن یستمعون القرآن فلما حضروه قالوا انصتوا فلما قضی ولوا الی قومهم منذرین و بعضی از کتب سیر مسطور ست که بعد از بعثت چون شیاطین از ان هر اق سمع ممنوع شدند بایکدیگر گفتند که امر

عظیم در عالم حادث شده است که بدان سبب میان ما و اخبار سماوی روی نمود و اکنون در شرق و غرب عرصهٔ ربع مسکون تفحص باید نمود که معلوم گردد که آن چیست طائفهٔ از ایشان برزمین نهامه در آمده و بطن نخله رسیده و بحسب اتفاق حضرت مقدس نبوی در زمان وصول جنیان بادای نماز بامداد مشغول بوده چون جنیان استماع قرآن کردند گفتند واللہ که حائل میان ما و خبر آسمانی جز این نسبت و بدولت ایمان فائز شدند بعد ازان که بقوم خود رسیدند گفتند انا سمعنا قرآنا عجبا یهدی الی الرشد فآمنا به ولن نشرک بربنا احداً القصهٔ چون جنیان در نوبت بحضرت رسالت پناه آمدند نوبتی این بود که سبق ذکر یافت و کرتی دیگر بسیاری ازان طائفه که اوصاف حضرت مقدس نبوی از ان هیئت فکر استماع نموده بودند بعد از واقعه اطین نخله در شب جمون که واقع شده در که بامید ملاقات آن سرور عالم گشتند و بتعاقب ایشان شب بمکان موضع رفته بود و عجائب و غرائب بسیار مشاهده نموده چنانچه تفصیل آن در کتب مبسوط معلوم میشود آورده اند که در همین مراجعت از طائف و توجه بجانب حرم بسماع علیه نخواهم گوئین رسید تفلین رسید که قریش از جهات و سوی ادبار بال طائف آگاه شده سفهای قوم را اغوا نمودند که بدستور آن عجزان پای از عهد عزت بیرون نهاده و دست عداوت از آستین وقاحت بیرون آرند بغبضی گویند که زید بن حارث در راه معروض داشت که ما از اینجا و مزر شرکان بجانب طائف رفتیم اکنون بصلحت مینت کدامی آنکه کسی ما را در جوار خود گیرد یکدیگر در آییم لاجرم حضرت رسول در کوه قرن توقف نموده شخصی را نبزد احنس بنی شریق فرستاد و پیغام داد که مرا در جوار خویش گیر احنس قبول نکرد و خبر بحضرت رسانید و او را پیش سهیل بن عمرو مطعم فرستاده التماس جوار کرد مطعم اجابت نموده پیغام داد که شریف قدوم ارزانی دارد که من تراد در جوار خویش جای دادم روز دیگر مطعم سلاح پوشیده او اولاد و اتباع خود را مسلح ساخته بمسجد الحرام در آمد ابوجهل این واقعه شنید بمسجد الحرام رفت بیرون دوید و تا مسجد الحرام هیچ جا توقف ننمود و مطعم با همان سان دیده بر سید که تابع شدی یا جبر مطعم گفت مجیر م ابوجهل گفت هر کس که تو او را امان دادی ما نیز امان دادیم بعد ازان حضرت بکدر آمد شب استلام حجر الاسود و طواف خانه بجای آورده و دو رکعت نماز بگذارد و بمنزل همایون خود رفت بعضی گفته اند که روز دیگر حضرت مقدس نبوی نزد مطعم رفته التماس رو جوار نمود مطعم از سبب آن پرسید فرمود که نمی خواهم پیش از یک روز در جوار مشرکی باشم مطعم تبسم آنحضرت را بفرزندان خود داشته و در رسال و هم از بلدت حضرت حتی پناه ابوجهل را بدیه خویش حکم عائشهٔ صدیقه ربیبه را در حبالهٔ نکاح آورد و با سوده که تتمهٔ بود زفاف نموده و بنا بر صغر سن عائشه آن امر را موقوف داشت و زفاف عائشه بعد از سه سال در مدینه مکرمه واقع شد گویند که عائشه در حین نکاح شش ساله بود

ذکر عروج حضرت مقدس نبوی و تشریف قدوم آنسرور بحظائر القدس و استماع کلام ربانی بی اسرار و جهانی

عمار اختلاف دست در آنکه معراج پیش از هجرت بچند گاه بود و در کدام ماه واقع شده و از کدام موضع زمین بای مبارک بر گرفته و روی بجانب سماوات نهاده و همچنین روایات مختلفه از کیفیت اسراء جناب ذوالمنن و سفر مشاهده حضرت مقدس نبوی گفته و کتب متعدده مسمت و رو یافته و بعضی از محققان گفته اند که در نوبت پیغمبر لجالم با لار فته و بملا اعلی پیوسته و بشرف خطاب حضرت رب الارباب بی توسط جبرئیل مشرف شده و شیخ بوعلی سینا در شرح معاج رساله ایست مشتمل بر نکات حکمی و حکایات لایقال و این مختصر احتمال آن نکند که مجموع اقاویل اهل علم و تحقیق که در بن باب واقع شده در مساکن تحریر پذیرد و تشتیق در آرد و لاجرم بر سبیل ایجاز و اختصار کلمه چند از ان قصه بدیه نقل کرده می آید و من الله التوفیق بعضی از راویان سیر ابراز چنین گفته اند که شبی آنسرور در سرای ام هانی خواهر علی ابن ابی طالب تنها سپاب نوم مشغول بود که جبرئیل مدر با میکائیل و گفت یا محمد قم فان الجبار یدعوک سحر گه پیچ نوبت کوفت بر خاک ۴ شتابناک چار بالش زرد بر افلاک ۴ بنشی رخ تافته زین دیر فانی ۴ بخلوت در سرای ام هانی ۴ رسید جبرئیل از بن بیت معمور ۴ براقی برق سیر آورده از نور ۴ نگارین چون پیکری چون صورت باغ ۴ سری خوش از گلام و راس از دماغ ۴ نه براز اسپ نیان در فشان تره نه باد از باد نیسان خوشتر تره چو دریای گوهر کرده زینش ۴ نگرده هم کس زور ق نشینش ۴ قوی الشت و گران فعل و سبک خیز ۴ بر فرق و دور بین و در شدن تیز ۴ و بعضی از کتب ایشان آورده که نخست جبرئیل از بالای سینهٔ آنحضرت تا ناحیهٔ شکاف و میکائیل عروق و حلق و درون سینهٔ مبارک او را آب زمزم بشست تا از هر صفتی که مناسب مرتبهٔ نبوت بنود مخلع گشت و طشتی زرین مملو از حکمت و ایمان آورده نزد او را ازان بر ساخته بموضع خویش نهاد نه آنگاه جبرئیل دست مکرم او را گرفته از موضع مکث بدر بیرون آورد و چون بمیان صفاء و مروه رسید مرکبی دیدار استاده از استری کوچک تر و از دراز گوشی بزرگتر و لیش شبیه بری آدمی و سینهٔ او گویا از یاقوت احمر بود و پشتش در رابعض و دو پر بر دو ران خود داشت که ساقهای دیرای او پوشیده جبرئیل گفت یا محمد سوار شو که این براقیست که سائر انبیا بر وی سوار شده اند جبرئیل رکاب گرفته میکائیل عنان گرفت حضرت رسول خواست که سوار شود براق تندی نمود فعال جبرئیل یا براق ما رکب نبی اکرم علی الله من محمد براق ازین حدیث منفعل گشته عرق بر وی نشست و خود را منقبض گردانید نا آنحضرت سوار شد و بجانب مسجد اقصی روان شدند در راه دو ظرف که در یکی شیر بود و در دیگری خمر بحضرت عرض کردند یکی را اختیار کن سرور اصلی شیر را اختیار نمود جبرئیل گفت که اگر خمر می اختیار کردی امت تو در غوایت می افتادند و همچنین شخصی از جانب یمین پیغمبر آواز داد که یا محمد توقف کن یکبار از تو سوالی دارم پیغمبر آن

و ذکر اول راعی یهود بود اگر جواب صواب دادی است تو لیت یهود عمل می نمودند و شخص دوم نصاری بود اگر جواب می گفتی است تو لیت نصاری می نمودند و آن زن آراسته دنیا بود اگر جواب می گفتی مجموع است تو دنیا پرستی اختیار میکردند و چون مقداری از طریق مطوی شد جبرئیل گفت یا محمد فرود آئی و غار گذار که این مرتبه علیه است که بهجرت گاه تو خواهد بود آنحضرت فرود آمده با دای صلوة قیام نمود و با براق سوار شده روان گردید و چون بطور سینا و بیت اللحم که مولد عیسی بود رسید فرود آمده با شارت جبرئیل بر آن موضع نیز نماز بگذارد و چون بمسجد اقصی رسید جمعی از فرشتگان مقرب که باستقبال آمده بودند گفتند السلام علیک یا اول یا آخر یا حاشر یا کریم یعنی این تحیت چیست جبرئیل جواب داد که تو اول کسی هاشی که روضهٔ رضوان بزیری و تو اول کسی نشی که شفاعت تو مقبول افتد و تو آخر پیغمبران و حشر خلائق روز موعود در تحت لوای تو خواهد بود آنگاه جبرئیل آنحضرت را از مرکب فرود آورده براق را بحلقهٔ در مسجد اقصی بست که انبیای سابق مرکب خود را بدان می بستند و آن در را باب البراق گویند و چون بمسجد در آمد جمعی از انبیا را دید که بانتظار جبرئیل ایستاده و انبیا را قدوه کرد و بعد از آن جبرئیل با در البصخره بر آورده و نزد بانی ظاهر شد که بخوبی آن چشم بیننده هرگز ندیده بود و ملایک آن صخره متصل بلوح و سمان با آسمان متصل حضرت رسالت پناه سوار شده بدان معراج بگذشت و بر وایتی جبرئیل آنسر در ابر ضوان خواننده با آسمان دنیا رسانید و در بزد گفتند که کیست جبرئیل گفت که تا هم پیغمبر که با او لیست جواب داد که محمد گفتند که او را طلبیده اند گفت آری گفتند نعم در باز کرد چون آنحضرت با آسمان دنیا بر آمد شخصی را آنجا دید تمام خلقت جبرئیل گفت این پدر تست آدم بر وی سلام کن آنسرور تحیت بجای آورده آدم علیه السلام جواب سلام باز داد و گفت مرحبا بالابن الصالح والنبی الصالح و در جانب راست او دری دید که بوی خوش ازان در رسید و بر جانب چپ او دری بود که بوی ناخوش ازان می آمد و آدم بهر گاه که نظر بدری که بر جانب او بود افگندی می خنده و چون چشم بدری که طرف یسار او بود افگندی گریان می شد حضرت مقدس نبوی از جبرئیل پرسید که مانا لباب جواب داد که اینچه بر یمین او بود در بست لبسوی بهشت که ارواح سعدای بنی آدم از ان ممر بجانب بهشت دری آیند و چون این صورت مشاهده او می گردد خندان می شود و دری که بر یسار وی ست در بست بجانب جهنم که ارواح اشقیای از انجا بدوزخ می برند چون این معنی ملاحظه وی میکرد و از آسمان دنیا خفته یا چنر جبرئیل با آسمان دوم بر آمد و بعد از استفتاح جبرئیل و سوال ملائکه دری گشوده شد در مجموع سموات با جرای جبرئیل و ملایک بریک وتیره واقع شده الواب مفتوح می یافتند و بالجمله در آسمان دوم دو جوان را دید از جبرئیل پرسید که اینها چه کسانند جواب داد که یکی عیسی بن مریم ست و دیگری یحیی بن زکریا علیهما السلام کن حضرت رسم تحیت بجا آورده عیسی و یحیی بعد از جواب فرمود که مرحبا بالاخ الصالح والنبی الصالح و در آسمان سوم رفته یوسف را دید و در آسمان چهارم ادریس را دید و در آسمان پنجم با هارون ملاقات فرمود و در میان آنحضرت و ایشان بهمان دستور جواب و سلام واقع می شد و در آسمان ششم موسی را یافت و بعد از سلام چون از وی در گذشت موسی بگریست ملائکه از سبب آن پرسید نه فرمود که جوانی بعد از ما مبعوث شده است که امت او بیشتر از امت من در بهشت در آیند و باین گریه از حسد ست بلکه بر غلبه امت خود می گریم و در آسمان هفتم ابراهیم را دید جبرئیل گفت این پدر تست آنحضرت بروی سلام کرد بعد از جواب حضرت ابراهیم فرمود مرحبا بالابن الصالح والنبی الصالح و در روایتی آنست که حضرت مقدس نبوی فرمود که مردی دیدم اشمط یعنی دو موی که بر یکدیگر افتاده بود بدری از بهشت در گرداو جمعی بسفید رویان بودند که رویهای ایشان در سفیدی مانند کافور بود و دو قوم دیگر دران موضع بودند که رالوان ایشان چیزی سیاه بود این قوم در جوالی غسل کرده چون بیرون می آمدند رنگهای آن جماعت مانند رنگهای ایشان سفیدی شد از جبرئیل پرسیدم که این شخص کیست گفت که پدر تو ابراهیم ست و آن قوم که در الوان ایشان چیزی سیاه بود قومی اند که عمل صالح و غیر صالح را باهم خلط نموده اند و توبه کرده و خدای تعالی توبه ایشان را بپذیرفته قولے آنکه سید کائنات فرمود که ابراهیم را دیدم که پشت به بیت المعمور باز نهاده و بود و آنخانه ایست در آسمان هفتم محاذی خانه کعبه که هر روز هفتاد هزار فرشته بزیارت و طواف آنخانه می آیند بعد از انکه بیرون میروند بواسطهٔ آنکه نوبت بایشان نیز رسد دیگر معاودت نمی نمایند و فرمود که بعد ازان سدرة المنتهی بر زند در ختی دیدم بار در که اشجار آن در بزرگی مانند ستو نهای مجر بزرگ و برگ آن چون گوشهای فیل و مقام جبرئیل در وسط آن درخت ست و در اصل آن چهار جوی دیدم دو ازان ظاهر و دو پنهان گفتم این چه جویهاست جبرئیل گفت این دو جوی پنهان در بهشت میروند و آن دو جوی ظاهر نیل و فرات است چون از سدره گذشت جبرئیل آنحضرت را بر خود تقدم نموده از عقب او روان شد تا بحجاب رسید و فرشته دست از زمام احجاب بیرون آورد و آنسرور را بداشت و جبرئیل از مرافقت باز ایستاده مفرت فرمود که درین مقام از من تخلف جرا نمودی جواب داد که و ما منا الا له مقام معلوم یعنی هر کس را مقامی معین و ارد که از انجا تجاوز نتواند کرد از ین مقام اگر تجاوز دهم بسوزم ۵ چنان گرم در تنبه قربت برانند که در سدره جبرئیل از و باز ماند

پرو گفت سالار بیت الحرام وحی حامل وحی بر تو حرام و بگفتا فوات مجال نماند چه سازم که نیروی بالم نماند از نیجا چو یک ذره بالا پرم چه فروغ تجلی بسوزد پرم حضرت رسول تنها سیر فرقت و جدا بها قطع می فرمود تا براق از رفتار باز ماند رفرفی سبز ظاهر شده که نور آن بر خورشید غلبه میکرد و حضرت رسول بر آن نشسته مسافت قطع می فرمود تا بسای عرش عظیم رسید ندا آمد که چیشتر آئی و از عرش قطره بر خلق مبار کش چکید که بواسطهٔ آن علم اولین و علم آخرین بر وی منکشف گشت و هر لحظه ندائی بر سید که چیشتر آئی و لحظه بلحظه قرب و مشرکت او بیشتر از پیشتر می یافت تا بمراج فتدلی عروج نموده بمجلو تخانهٔ قاب قوسین او ادنی در آمد آوازی شنید که کیست بر در گار خود بگوئی و ملهم شود فرمود که التحیات المبارکات و الصلوات الطیبات لله از حضرت عزت خطاب آمد که السلام علیک ایها النبی و رحمة الله و برکاته رسول فرمود السلام علینا و علی عباد الله الصالحین ملائکه چون این حدیث شنیدند گفتند اشهد ان لا آله الا الله و اشهد ان محمدا رسول الله بعد از انکه اسرار ربانیه در میان آمده گفت و شنید شد و سمت ظهور و وضوح یافت بپنجاه رکعت نماز در شبانه روزی بر آنحضرت واجب و فرض شد و بانواع عاطفت سبحانی متخاص و از نهایت انعطاف زبانی فرمود و چون بمنزل جبرئیل رسید روح الامین آلفرد رالبشارتها داد و لغزا دلیس جنبان برده حالات خصوصیات بهشت را بتفصیل مشاهده فرمود آنگاه دوزخ معروض حضرت نبوی گشته دوزخیان را و آلام و عقوبات آن طبقه را معائنه دید و در وقت معاودت بموسی کلیم الله ملاقات کرده کلیم الله از سر در انبیا پرسید که چه چیز برست تو فرض شد جواب داد که پنجاه رکعت نماز در شبانه روزی موسی عرض کرد که من پیش از آن تو خلق را شناخته ام و بنی اسرائیل را امتحان نموده است تو تنها ضعیف تر از امم سابقه اند و در وسع ایشان نیست که پنجاه رکعت نماز بگذارند برگرد بدرگاه احدیت باز گرد و طلب تخفیف نمای باز معاودت فرموده باز نزد کلیم الله آمده ناپنجاه نماز الصلوات خمس فرود آمده باز موسی حضرت رسالت پناه را اخلاص نموده که دیگر بار مراجعت نموده طلب تخفیف نماید آنحضرت جواب داد که راجعت الی الحق حق است حیث منزه لکن ارضی و اسلم بعد ازان رسول الله باز گشته نماز نام بانی آمد بقول محمد بن اسحق از بدایت رفتن تا وقت آمدن چهار ساعت از شب گذشته بود و راقم حروف گوید انچه قصهٔ معراج و در میان اوراق مسطور گشت برنج از دو قسم دوری از بصری و مجملی از مفصل ست که اهل سیر و مصنفات خویش آورده اند و یکی ازان افاضل آفاق علیه قضایای معراج را مشوش گشته چون آن روایت در نظر بصیرت برلیح منور و قرده کلک بیان گشت و الله اعلم بصحتها و هی نبذه چنین فرمود مهتر کائنات علیه افضل الصلوات و التسلیمات که شبی خفته بودم در خانه دوشی بود بارعد و برق و هیچ حیوان آواز نمیداد و هیچ پرنده صفیر نمیکرد و هیچ کس بیدار نبود و من در میان خواب و بیداری موقوف بودم که جبرئیل فرود آمده در صورت خویش با چندان فرو بهاء و عظمت که خانه روشن شد و او را دیدم سفید تر از برف باردی نیکو و جعد موی و بر پیشانی او نوشته بود که لا الله الا الله محمد رسول الله چشم نیکو و ابروی باریک داشت و او را بقامت زیبا نه از غایت سرخ و سفیدی و سرعت صعود بر آن براق بر خویش آب بود و بمن پرسید که مرا در بر گرفت و چشم مرا بوسه داد و گفت ای خفته چند چشمی بس تر سیدم و از جای بر جستم گفت ساکن باش که منم برادر تو جبرئیل گفتم ای برادر دشمن دست یافته گفت ترا بدست ندهم گفتم چکنم گفت برخیز و هوشیار باش دل باخود دار و در مثالبت من کن و من در رفتن بر اثر جبرئیل روان شدم تا براقی استاده دیدم از نوعی بزرگتر و از اسبی کوچک تر رو وی او مانند روی آدمیان و در از دست و در از پای بود و چون خواستم که بر وی بنشینم سرکشی کرد و جبرئیل در سوار ی مرا یاری نمود تا رام گشت و چون روان شدم و از کوهها می گذر گذشتم رونده تر از من آمد و آواز میداد که بالیست که تو بر سم جبرئیل گفت صبر بکن و در گذر و لو توقف منمای چون در گذشتم جبرئیل گفت اگر انتظاری نمودی تا بتو رسیدی حب دنیا بر دل تو راه یافتی میر فتم تا بیت المقدس رسیدم یکی پیش آمد و سه قدح پر من عرض کرد یکی شیر و یکی آب و یکی عسل من باشارت جبرئیل خبر نداشتم و بیاشامیدم و چون بیاشامیدم قصی رسیدم و در انجا در آمدم موذنی بانگ نماز کرد من در پیش شدم و جماعتی از ملائکه و انبیا بمن اقتدا کردند و چون از نماز فارغ شدم انبیا را دیدم بر چپ و راست سن ایستاده پس در من سلام کردند و نزد بانی دیدم پایه از سیم و پایه از زبرجد و لولو تعالی بدان پایه بالا خرامیدم و بآسمان دنیا رسیدم اسمعیل را دیدم بر کرسی نور نشسته و جماعتی پیش او ایستاده سلام کردم و چون بآسمان دوم رسیدم در آنجا دو فرشته دیدم یا جوج و ماجوج تمام و خلقی بیکران از آتش و یا بیکر بگر مخلوط ظاهر شده و با هم عداوت ندا استند مرا سلام کردند و گفتند بشارت باد ترا که بهمه چیز بالا ست و چون بآسمان سوم رسیدم ملکی دیدم که در جمال و حسن مثل او ندیده بودم و شاه و خرم نشسته بر کرسی از نور و ملائکه بگرد او در آمده و چون بآسمان چهارم رسیدم فرشته دیدم یا دشاه و با سیاستی تمام بر کرسی از نور نشسته سلام کردم جواب داد و تبسم کرد و با کسی از نزدیکان سخن نمیکرد و تبسم نمی نمود گفتند ای محمد همه خیر ها و دولتها در تو می بینم بشارت باد ترا و چون بآسمان پنجم رسیدم اطلاعی افتاد مرا بر دوزخ و ولایتی سیاه و دیدم با سیبت و ظلمت و مالک را دیدم بر طرف آن نشسته لهذا ب و در بخانه ان مردمان بر کرد او مشغول بود و بر وی گیسو ها داشت و چون بآسمان ششم رسیدم فرشته دیدم که بر کرسی بلند تر نشسته بر تسبیح و تقدیس مشغول بود و بر پیرامون گیسو ها داشت مرحبا بیا قوت و زمرد بمن سلام

کردم جواب داد و تحیتها گفت و بشارتها داد بخیر و سعادت و مراگفت که پیوسته بر تو صلواة می فرستم چون بآسمان هفتم رسیدم ملکی دیدم بر کرسی از یاقوت سرخ نشسته
بر کسی مانند و راه نبود تا هر که بدو رسیدی نوازش نمایانی سلام کردم جواب داد و صلوات گفت و چون بسدرة المنتهی رسیدم عالمی دیدم همه نور و ضیا و چندان رونقی داشت
که چشم خیره می شد و چپ و راست هر چند نگاه کردم فرشتگان روحانی دیدم بعبادت خالق بیچون مشغول گفتم ای جبرئیل دین قوم کیستند گفت اینها هر بیچ کاری نمکنند
بجز عبادت پیوسته بدرگاه و صومعها دارند که هرگز بیچ جانور مذدانسا الا لمقام معلوم چون درگذشتم چهار دریا دیدم که هر یکی را آب از رنگی و فرشتگان چند دیدم که بسیج
و تهلیل مشغول بودند همه در عبادت مستغرق و چون از انجا نیز درگذشتم بر بای رسیدم بیکرانه هر چند تامل کردم نهایت آنرا و ادراک نتوانستم نمود در پهلوی آن دریا جوی
دیدم بزرگ و فرشته دیدم که آب دریاران جوی میریخت و از انجا آب بهر جا میرفت و در برابر آن دریا وادی دیدم عظیم که از ان بزرگتر ندیده بودم هر چند تامل کردم
بهایت و نهایت آنرا درنیافتم و در پهلوی وادی فرشته دیدم با عظمت و فر و بهار انسر و خود خواند چون بدو رسیدم گفتم که نام تو چیست گفت میکائیل و من بزرگترین فرشتگانم
ام هر چه تراشکال است از من بپرس هر چه تراآرزو باشد از همه مسلمانان دهم گفتم تا بانجا رسیدم بسیار رنج و مشقت بمن رسید و عضو عضو من از آن
انجا آن بود که بر بوبیت و معرفت حق تعالی رسم و الت کن مرا بوی تا بمراد خود رسم و بفائدهٔ کلی بهره مند گردم و بخانه روم آن فرشته دست من بگرفت و مرا از چندین هزار
حجاب بگذرانید و بسر دلجالمی که از هر چه دیده بودم درین عالمها در انجا هیچ ندیدم و چون بحضرت عزت رسیدم خطاب آمد که دنی منی فراتر آی و در آنحضرت ندیدم جز حشمت
همه فراغت و هنا دیدم و فراموشش کردم آنسیبت خداوندی خویش چنانکه دیده بودم و دانسته و چندان لذت کشف و عظمت قرب حاصل آمد که گفتی هیچ چیز و چندان در دنیا
یا فتم که در زه بر من افتاد خطاب آمد که فراتر آی ترسیدم خطاب آمد که مترس و ساکن باش چون خواستم سلام خدا و ند بمن رسید بازدیکه هرگز مثل آن نشنیده بودم
خطاب آمد که ثنا بگوئی گفتم نتوانم تو خود چنانی که گفتهٔ خطاب آمد که هر چه بیخودی و هر چه بیچونی بگوئی گفتم اجازتی دهٔ که هر چه آید بر سرم تا نستکالما بر خیزد پس حضرت
رسول آن استکالماء عرض میکرد و دعوا ایمای ثنائی می یافت و برای مصلحت دنیا و دین و قواعد شرع مهمات میگزاند چون صوم و صلوات و مانند آن و فرمود که چون ابدان
همه شناسا بده بخانه بازآمدم از دوری سفر همچو زجاله خواب گرم بود صدق رسول الله است عبارت آن فاضل در روایت معراج و مسود اوراق بی زیادة و نقصان
آن کلمات راثبت خود و هوا علم بالصواب آنچنان کثیر در نوابیع خود آورده که چون حضرت مقدس همچوئی از معراج بگذشت و عاودت خود به بلوا سطهٔ آنکه میدانست که قریش اورا
دران امر تکذیب خواهند خود مغموم و محزون در مسجد الحرام نشسته بود که ابوجهل لعین نزد او آمد و بر سبیل استهزا پرسید که دوش هیچ استفادهٔ فرمودهٔ آنحضرت فرمود بلی
و صورت حال معراج را با و تقریر کرد ابوجهل لعین گفت این قضیه را بقوم خواهی گفت حضرت فرمود که لعم آنگاه ابوجهل فریاد برآورد که ای مستمر قریش و در آندیس
مردم همه جمع شدند فخر بنی فهم المبنی فهم مصدق و کذب واضع بیده علی راسه و ار بمن کان آمن به و صدقه تقل ست که ابوجهل با طائفهٔ مشرکان بنشستند ابوبکر رضی الله عنه
صاحب تو یعنی محمد چنین میگوید که مرا شب بهیت المقدس برده و حال آنکه دو شب در میان مابود صدیق گفت اگر او گفته البته راست فرموده است گفتند تو او را
درین امر مصدق میداری که در بعضی از شب از بخانه به بیت المقدس رود و پیش از طلوع صبح باز آید صدیق جواب داد که من او را در انچه بدین سخت مصدق
میدارم که میگوید که جبرئیل از بالای هفت آسمان در یک لحظه فرود می آید و پیغام باری تعالی میرساند و باز میگردد و ابوجهل بار فیقان خود جمل باز گشته و عقیده بعضی
آنست که ابوبکر آن روز ملقب بصدیق شد آورده اند که جمعی از مشرکان که مسجد اقصی را دیده بودند نزد حضرت رسالت پناه آمده پرسیدند امتحان از خصوصیات آن
استفسار نمودند حضرت می فرماید که من بوصف مسجد بیان می کردم تا بجائی بارسیدم که نزدیک بود که بدین ملتبس شود جبرئیل مسجد اقصی را آورده قریب خانهٔ عقیل در
نظر من داشت و من در ان نظر میکردم و هر چه می گفتند جواب مشرکان میدادم و چون حضرت رسول اوصاف مسجد اقصی را چنانچه بود بیان فرمود مشرکان گفتند که
اما وصف مسجد راست گفته در بعضی روایات آمده که حضرت مقدس نبوتی فرمود که در جمله نشسته بودم و فریش از کیفیت معراج سوال میکردند آنگاه از حالات
و امور بیت المقدس سوال کردند و بر خاطر نداشتم ازان اندوهناک شدم بمثابه که هرگز بمثل آن نشده بودم پس حضرت عزت بیت المقدس را در نظر من بداشت
تا جواب سوالهای ایشان گفتم و گفتند اندکی سبب ارتداد جمعی که اسلام نداشته اند این بود که میدیدند که قافلهٔ در مدت ده ماه از مکه بشام میرود و در مراجعت می نماید
نمود تا بدو تنها من الضلال لعبد الرشاد ایمهٔ سیر آورده اند که چون حضرت خاتم الانبیا آیت تلقین ملهم جواب بصفت مسجد اقصی چنانچه واقع بود بیان فرمود مشرکان می گفتند
که از حال قوافل قبائل ما که در صدد و طرف شام اند خبری ده که آن مهم تر ست حضرت فرمود که گذشتم بر قافلهٔ فلان قبیله در روحا و ایشان در بلی شتر گم شده می جستند
در منزل ایشان قدحی آب بود و من تشنه بودم آن آب را برگرفتم و بیاشامیدم که چنان بیاید پرسند که بعد از مراجعت قدح آب بود یا نه دیگر فرمود که کجا راند

بنی فلان بگذشتم و مرد و فلان و فلان بر دو دختر جوان خود سوار بودند و دختران ایشان از براق من رسیده و یکی ازان دو کس بیفتاد و دستش بشکست ازایشان سوال کنید که این واقع است یا نی از سوال کردند دختران خاص و قافله که بما اختصاص دارد کجا دیدی فرمود که در تیهم ازایشان گذشتم گفتند برگ و ساز ایشان چیست فرمود که آن و انیست و فلان و فلان در میان ایشان اند و دختری خاکستری گون که مهارهٔ مخطط در ان انداخته بود ند پیش میش کاروان می آمد و در وقت طلوع آفتاب بر سند حضرت مقدس نبوتی هر قافله را بیان فرمود قوم می گفتند که این نشان دیگر ست روز دیگر قریش در وقت طلوع صبح در نشیبه نشسته انتظاری بردند که آفتاب از افق بر آید و امید سعید داشتند که در آن زمان کاروان نماید تا زبانهای شموم خود را بالقدح وطعن حضرت مخبر صادق در اندازند که دروغ گفته یکی ازان میان گفت اینک آفتاب بر آمد و دیگری گفت اینک کاروان رسید بمقول ست که چون قوافل متعاقب رسیده ند و قریش از کاروانیان تحقیق اخبار حضرت مقدس نبوتی نمودند مجموع را مطابق واقع یافتند با وجود این همه آثارات و علامات و خوارق عادات آن تیره دلان زرایان و الیقان را در باطن خود راه ندادند گفتند ماهر گز این نوع سخنان نشنیده یم ما بذا الا سحر مبین نیست این الا سحری واضح ۵ تو آن نگین دلان را بین که دیده نه بتائید الهی نگریده اند نیست شرح شمه از سفر حضرت مقدس نبوتی بعالم قدس و الطاف عنان عزیمت جهت ارشاد متعلمان خاکدان سفلی راقم حروف گوید که اطلاع بر سائر حکایات معراج و وقوف بر فوائدی که متعلق باست حواله بتتبع کتبی ست که اهل سیر در بن باب نوشته اند و اگر مجموع آنهارا قوم کلک بیان می گذشت سخن باطناب می انجامید و بهر چند نزد اکثر علما معراج در سال دوازدهم بعثت روی نموده اما با تفاق اهل سیر در ابتدای اسلام الصاد در سال یازدهم روی داده اما تا عقد سخن بسیقه نگردد و در کلام از انتظام نیفتد قلم متمکین رقم بتحریر فصل معراج بر داخت و لهذا از تتبیس کیفیت اسلام اهل خیرب را وجه همت ساخت ذکر عرض کردن سید کائنات خود را بر ز و از حرم و آمدن اهل یثرب بمکه و ایمان آوردن آن قوم محترم در کتاب دلائل النبوة از زهری نقل می کنند که پیغمبر در موسوم حج و عمره خود را بر قبائل عرض میکردی و هر روسای قوم سخن گفتی و از ایشان التماس نمودی که او را در میان خویش جای دهند و از مضر انعدار نگاه دارند تا تبلیغ رسالت قیام نماید فرمود که من شما را باکراه چیزی نمیدارم هر کس از شما با یکی من او را دعوت بسکنم اگر بپسندد قبول کند من از شما در می خواهم که مرا از کشتن نگاه دارید تا کتاب خدای تعالی را بر شما خواندم و پیغام حق عز و جل بگذارم هیچ کس ازانحضرت این را قبول نکردی و مردم هر قبیله گفتندی که قوم او مرا در ابهنه راندند و چون موسم آن رسید که قادر مختار جل ذکره لباس شریعت خود بمهد گرداند و بندگان خویش را از ظلمت کفر و غوایت و ضلالت برهاند در سال یازدهم از نبعثت در هنگام طواف و آمدن خلائق بزیارت خانه کعبه شش نفر از اهل مدینه بموضع عقبه منظور نظر هدایت اثر حضرت خیر البشر گشتند از سر و از ایشان پرسید که شما چه کسانید جواب دادند که ما مردم مدینه ایم از قبیلهٔ خزرج و حضرت ایشان را بجلوس و استماع کلام خویش مستعد عانوده آن جماعت بنشستند و پیغمبر آن شش سعادت مند را باتباع دین قویم دعوت فرمود و قرآن را بر ایشان خواند و حزب جهان بنابر آنکه از یهود مدینه مرة بعد اخری دران اوان نشنیده بودند که در وقت ظهور پیغمبر آخر الزمان ست با هم گفتند که والله این پیغمبر ست که ما را از نبعثت او خبر میدادند اکنون بوی ایمان باید آورد تا کسی از اهل مدینه درین امر بر ما سبقت نگیرد و بدولت ایمان مشرف نشده گفتند یا رسول الله ما امر احبت می نمائیم و آنچه شنیدیم لعلهم خود میسلیم و با قبائل خود راجع خواهیم گذاشته ایم که در میان دو قبیله عداوت بدان مثابه ست که در میان قوم ما فعل الله بجلیل امرهم بک فان اجتمعوا فجمع فلا رجل اعز منک و اسلم ان شش سعادت مند انیست آسعد بن زراره عوف بن حارث بن عفراء رافع بن مالک بن عجلان تعلبه بن عامر بن جدیده عقبه بن عامره بن مالی جابر بن عبد الله بن رباب چون این شش نفر از ان سفر معاودت نمودند بواسطهٔ ترکاران ایشان بخدمت حضرت رسالت پناه در مدینه استشعار یافت و جمهور رایه سیر در تاریخ کیفیت ابتدا اسلام الصار را بدین نهج در کتب خویش آورده اند آما علی بن ہاشم روایت می کند که در زمانیکه میان اوس و خزرج مرتل واقع شد که آنرا الهات گویند اوس بر خزرج غالب آمده اسعد بن زراره و ذکران بن عبد قیس از خزرج در موسم حج بمکه رجب بکه آمدند از قریش استمداد خواهند و اسعد که دوست عتبه بن ربیعه بود در خانهٔ عتبه فرود آمده عرض ایشان خویش را با و در میان نهاده عتبه با وی گفت که میان ما و شما سافتی بعید است و ما را حادثه روی نموده است که بسبب آن بجنگ و تعنان نمی توانیم پرداخت اسعد از حدوث واقعه باز پرسید عتبه جواب داد که مردے در میان ما دعوی می کند که رسول خداست و عقلای ما را سفیهای ما خوانند و خدایان ما را دشنام میدهد و عقلا جوانان ما را تباه میکند سعد پرسید که چه کس ست که این دعوی می کند گفت محمد بن عبد الله بن عبد المطلب ست او نشریف ترین قوم ماست از روی مکنت و مکانت اسعد از زبان حضرت رسالت پناه آنچه شنوده بود عتبه گفت و درجهٔ نشسته است زنهار که با وی حدیث نکنی و سخن او نشنوی که او ساحر ست و بسحر خویش ترا الفریبد اسعد گفت من معتمر م از طواف چاره نیست عتبه گفت مقداری نبه در گوش خود طواف اشتغال نمای اسعد بقول عتبه عمل

نموده بمراسم عمره مشغول شدند و در شوطهٔ دوم با خود گفت که از من جاهل ترکسی نیست چه واقعه چنین در نظر وی نمود و من آنرا معلوم نکرده بوطن باز گردم و خبر لقوم باز نرساغم آنگاه پنبهٔ غفلت از گوش بیرون آورده نزد پیغمبر آمده سلام نکرد و تحیت جاهلیت بجای آورد حضرت فرمود که خدای تعالی مرا تحیتی داده است بهتر از این که آن تحیت اهل بهشت است و بر زبان معجز بیان گذرانید که السلام علیکم اسعد از حضرت پرسید که چه دعوت می کنی جواب داد که می خوانم تا شهادت ان لا الله الا الله محمد رسول الله دمی فرا ایم که هیچ چیز را بخدای تعالی شریک نگیرند و با مادر و پدر نکوئی کنند و فرزندان خود را بی جهت نکشند بعد ازان از سورهٔ انعام آیتها بروی خواند اسعد گفت یا رسول الله چه بر روما و درم فدای تو باد ما از اهل یثرب و خزرجیم و میان ما و بتان مارشتهاست که پاره شده اگر خدای تعالی از برکت تو آنها را وصل کند هیچ کس از تو عزیز تر نبود و در میان ما مردی که همراه ماست اگر دین تو قبول کند کار ما تمام شود و ملت تو آشکارا گردد و بخدا سوگند یا رسول الله کار ما از سیوط وصف تو لبسیار شنیده ایم و ما را آبدان تو بشارت داده اند و امید واریم که سرای ما دار الهجرت تو گردد و گمان ما چنین است باشد که خدای تعالی ما را بتو آورد و بخدا سوگند کز من بطلب نصرت قوم خود آمده ام اکنون خدای تعالی مرا چیزی داد و بهتر از ان دین را از تو آشکارا پیدا شده اسعد با او گفت اینک آن رسول است که پیوسته یهود ما را بقدوم او بشارت میداد و نذر کوات نیز موقف شده اسلام آورد و بالجمله چون خزرجیان بهمه مراحمت کرد ند روم را با سلام خواند و فضائل و شمائل حضرت مقدس نبوی را با خلق بیان کرد ند و ز کمیل خواجهٔ کونین و سید ثقلین را بر السنه و افواه دائر و سائر و نور ایمان با هر گشته بعضی از صنادید روم آن دیار بر تو انداخت ذکر بیعت عقبهٔ اولی و رفتن مصعب بمدینه و اسلام اشراف و اعیان آنجا در سال دوازدهم از نبوت و دوازده کس از مدینه بقصد طواف کعبه بمکه آمده بودند در عقبه با حضرت ختمی پناه ملاقات کرده بر ین جمله بیعت کردند که بخدای شرک نیاورند و دزدی و دروغ نگویند و از خوف در رشتی نقبل اولاد و معاذرت ننمایند و از فرمان رسول بیرون نروند حضرت رسالت پناه فرمود که اگر این عهد را بوفا رسانید بهشت ماتمار ا باشد و اگر بچیزی از انها چیز شرک و کفر اشتغال نمائید کار شما حواله بخدا باشد اگر خواهد معذب و معاقب سازد و اسامی ایشان این است سعد بن عباده اسعد بن زراره عوف برادران عفران و رفع بن مالک و نعمان بن صامت یزید بن عامر قطبه بن عامره عبیده ابو الهاشم بن التیهان عویم بن ساعده آز عبادهٔ بن صامت منقول است که گفت تا بضا رسول الله علی السمع و الطاعة و العسر و الیسر و المنشط و الکره آورده اند که حضرت رسول مصعب بن عمیر را همراه آن جماعت بمدینه فرستاد تا تعلیم قرآن و تقریر قواعد شرع روزگار فرخنده آثار را مصروف سازد و مصعب جوانی بود در خانهٔ پدر و مادر بنار بر دروه شده و چون مسلمان شد ابو الدین یا ابو حفا با کرد و در دو خوال شب با حضرت مقدس نبوی مواقفت نموده و سخنها کنسیده و انچه از قرآن دران زمان نازل شده بود بر و ذکر داشت و با بشارت حضرت رسول بر شرفت انصار بمدینه رفته در خانهٔ اسعد بن زراره فرود آمد و بخانهای انصار تردد می نمود و الیشان را بدین قویم و صراط مستقیم دعوت میکرد و بعضی شرف اسلام دریافتند و مسلمان می شدند تا روزی اسعد بن زراره و مصعب بن عمیره بمحلهٔ بنی عبد الاشهل رفتند مردم این دو محله نزد الیشان مجتمع گشته اکثر ایمان آوردند چون این خبر بگوش سعد بن معاذ که پسر خالهٔ اسعد بن زراره و راس و رئیس قبیله بود رسید اسعد بن حضیر را مخاطب کرده گفت ابو امامه یعنی اسعد بن زراره مردی غریب را آورده است و ضعیفان قوم را از طریق معهود و شیوهٔ مالوف باز میدارد و الله که اگر صلهٔ رحم مانع نبا دی من بهم او را کفایت میکردم اکنون باید که بروی هوا و را ازان حرکت زجر و منع کنی اسعد با حربه که بدست داشت متوجه الیشان شد چون چشم اسعد بروی افتاد گفت این مرد از اشراف و اخیار قوم است اگر او را ایمان آورد اجابتی کثیر از وی موافقت نماید و چون سعید بن حضیر نزد الیشان رسیده بایستاد و از غضب متبسم شده گفت چرا بمنزل ما می آئید و تصفیه عقول ضعفای قوم ما می کنید اسعد گفت ای ابو یحیی تو مردی هستی کامل العقل آراسته و نیز پیوسته الفت سماع ارزانی دار اگر رضای تو با مری مقرون گردد و قبول نمائی الا انچه مکروه تو باشد ما دور از اله او سمی نمائیم اسعد گفت انصاف دادی و حربهٔ خود را بر زمین فرو برده نشست و مصعب بعد از تمهید مقدمات مناسب بقرائت قرآن مشغول نموده اسعد را بقبول ملت دعوت نمود اسعد و مصعب گفتند بخدا سوگند که پیش از انکه اسعد سخن گفت نور اسلام در ناصیهٔ او مشاهده گشت و چون مصعب از ملاوت فارغ گشت اسعد پرسید که چون شما می خواهید که با سلام در آئید چه می کنید گفتند که غسل کن دجامهای پاک بپوش و کلمهٔ توحید بر زبان آورده دو رکعت نماز بگذار که ما چنین کردیم اسعد بر فور بجوب نموده عمل نموده کلمهٔ شهادت بر زبان آورد و گفت مردی هستی از قوم ما اگر مناسبت نمایند هیچ کس مخالفت نتواند کرد و بلعد از ان بر عادت و متوجه سعد بن معاذ شد چون سعد او را بدید گفت بخدا سوگند که اسعد بن حضیر بزبان و بچه که رفته باز آمد و سعد از وی پرسید که چه ساختی جواب داد که الیشان را زجر و منع کردم و لیکن بشنیدم که بتو عاد تی می خواهند که بسر خالهٔ تو الیعنی اسعد بن زراره را القبلی آرند و عمدتر انشکنند و غرض اسعد از ین سخن آن بود که

سعد بن معاذ پیش ایشان رود و حمایت پسر خالۂ خود نماید سعد تنہا تک بسر خاست و گفت ہیچ کاری نساختی و دست او گرفتہ روی با ایشان نہاد و چون اسعد بن زرارہ سعد بن معاذ را دید با مصعب گفت واللہ پیش از آنکہ اسلام قبول کند اسلام در روی او دیدم و گفتم کہ این شخص سید قوم ست اگر او را متابعت کند کسی مخالفت نماید و سعد نزد ایشان رسیدہ با ایستاد و مثل این سخنان کہ سابقاً آمد گفتہ بود و گفت اسعد ہمان جواب داد و سعد تشست و مصعب اسلام بروی عرض کرد و گفت کہ بسم اللہ الرحمن الرحیم حم تنزیل من الرحمن الرحیم مصعب گفت واللہ کہ پیش از آنکہ اسلام در روی او دیدم آثار اسلام در روی سعد ہویدا شد مصعب بسیار با او سخن فرستاد و ناحایۂ پاک آور د و غسل کرده کلمۂ توحید بزبان راند و دو رکعت نماز بگذارد و بمیان قوم و قبیلۂ خود آمد و گفت کہ بر کہ ہست امروز از مرد و زن با ید کہ از خانہ بیرون آید کہ امروز در پردہ و حجاب نیست و چون خلق جمع شدند گفت ای قوم حال من در میان شما چونست و مرا چگونہ می شناسید جواب دادند کہ تو از میان ما خود بہتر خود میدانیم مرا ی نزا لصواب مقرون میدانیم و ہر چہ می خواہی بگو فرمود کہ حکم تو بر ما روانست سعد گفت کہ سخن گفتن مردان و زنان شما بر من حرام ست تا بخدا ایمان نیاورید و بتصدیق محمد مصطفی نگویند راوی گوید کہ بخدا سوگند کہ در ان روز ہیچ مرد و زن از قبیلۂ بنی عبدالاشہل نماند الا آنکہ مسلمان شدند و لیکن مصعب از سر استظہار اہل مدینہ را باسلام می خواند و مردم فوج فوج مسلمان می شدند بتبشیر از اشراف اوس و خزرج خلعت ایمان پوشیدند و مصعب اخبار ہای آن دیار بفصلا معروض رای حضرت مقدس نبوی گردانید و خود نیز متوجہ دراک شرف آنحضرت گشت ذکر بیعت عقبۂ ثانیہ و ہجرت اصحاب سکینہ بمدینہ در سال سیزدہم از بعثت جمعی کثیر از مسلمان و مشرکان لمزم طواف بیت اللہ در موسم حج از مدینہ بیرون آمدند و شبی کہ رسید در شب دیگر شبی از شبہا فرقۂ اول با حضرت رسول عزیمت کردند از کعب بن مالک منقول ست کہ چون ہجرم رسیدہ بحضرت سید ولد آدم صلوات اللہ علیہ ملاقات کردیم و با آنحضرت مواعدہ نمودیم کہ در شب دوم از ایام التشریق در شب عقبہ حاضر شده با یکدیگر بیعت کنیم و چون از شعب وعدۂ ثلثی بگذشت بنا بر آنکہ اسلام خود را از عہدۂ اصنام نہان میداشتیم نہان و مستفرق از منزل بیرون رفتیم و در موعد جمع آمدیم لیعباز ان حضرت رسول با عباس عم خویش تشریف قدوم ارزانی فرمود و روایتی آنکہ مالک گفت کہ پیش از رسیدن ما او در کہ حضرت با عباس در آن مقام حاضر بود و ما جملہ کعب بن مالک گوید کہ ہفتاد کس بودیم از رجال و از نسوان دو نفر با ما موافقت کردند و عباس مسلمان نشدہ بود اما چون مردی صاحب تدبیر بود پیغمبر را با خود آورده بود تا قواعد پیمان را در میان او و انصار استحکام دہد و چون ہر کس در محل خود قرار یافت عباس آغاز سخن کرده گفت ای قوم خزرج شما میدانید کہ قرب محمد میان ما تا بکجاست و او در میان قوم خویش عزیز و منیع ست و او را تا غایت از مغز اعدا مصئون و محفوظ و محروس داشتہ ایم و اکنون نیز بر ہمان عزیمت سایم اما او می خواہد کہ از ما بیرون و بشما پیوندد و اگر شما در استدعا کہ او را بجانب مدینہ نمودہ اید وفا خواہد کرد از شداعدا و مخالفان نگاہبش خواہید داشت فعلوا لمراد بجانب شما آید و اگر بر خود اعتماد ندارید ہمین ساعت دست از وی بدارید کہ او در میان قوم و شہر خویش عزیز و رفیع ست و در عدد منعت محفوظ و مصئون کعب گوید گفتم ای عباس سخن تو فہم کردیم و قبول نمودیم آنگاہ گفتم یا رسول اللہ تو خود سخن گوئی و ہر شرطیکہ می خواہی از برای خداوند عزشانہ بیان فرماید و بعضی از روایات آمدہ کہ حضرت رسول و شب عقبہ با انصار در شب وعدۂ تکلم می فرمود کہ عباس عم رسول را آنجا آورد مبارک حضرت جنبی پناہ شناختہ بہ مجلس در آمد و گفت ای معشر اوس و خزرج محمد برادر زادۂ منست و دوست ترین خلائق ست بمن اگر شما تصدیق این نمودہ اید و ایمان باو آورده اید و داعیۂ آن دارید کہ او را بحضرت آورده بیرید می خواہم شیاتی در میان شما آید تا بدان سبب نفس را اطمینانے حاصل آید مقصود آنکہ مذلتی باو لاحق نشود و بزحمت در غرب بغیتہ چہ بہود کہ ہمسایگان شما اند باوی در مقام عداوت اند من از کمر ایشان نسبت باو ایمن نیستم و این سخن بر اسعد و زراره دشوار آمده گفت یا رسول اللہ رخصت فرمای تا جواب گویم بطوریکہ غبار ملال از ان برخاسته بر ضمیر انور تو ننشیند و مستعرض نشود ہیچ چیزی کہ موجب کراہت اشرف تو باشد حضرت رخصت فرموده این او را بحضرت آورده گفت یا رسول اللہ ہر دعوتی را صفتی ست خواہ لین و خواہ شدت تو ما را دعوت بچیزی کردہ کہ امروز قبول آن بر خلق دشوار می نماید چہ ما را بترک دین خود فرمودی و بمتابعت ملت اسلام امر کردی و این بار عظیم ست و ما بر غبت این سخن را قبول کردیم و در میان ما و جمعی عرب عہد جوار و صلۂ رحم پیوسته آنہا را شارت فرمودی و ما از سر اخلاص اجابت کردیم و این بر تبی ست در غایت صعوبت و دیگر ما جمعی پیوسته در دوار عزت خویش احدی را غیر از وی در ریاست بر ما نبوده و تخصیص کسی را کہ قوم دیگر تا کنون گذاشته باشند و اعماش و ست از ما حفظت و حمایت وی باز داشته باشند و ما از سن اعتقاد و طلب نفس خود قبول این معنی بر خود لازم و واجب دانستیم و پوشیده نیست کہ التزام این امور از خلق طرفه است و پیچ کس بر امثال آنہا قیام نماید مگر شخصی کہ حضرت خداوند جل ذکره از وود برشده ہدایت او تکرده در حسن عواقب امور وی

خواسته باشد و بین همه زمانهای ما و دلهای ما آنچه بر حسب اعتراف و تصدیق ست با هم موافق ست و بر بین جمله با قوم مناسبت می نمائیم و با خداوندی که پروردگار
تو و ماست نیز مناسبت می کنیم و میدانیم که دست قدرت خداوندی بالای دست هاست و عهدی کنیم که نفوس ما فدای نفس تو باشد و ابدان ما نیز بهمان طریق
فدای بدن تو باد از هر چه نفوس و ابدان و اولاد و نساء ما نگاه میداریم ترا از ان مخالفت نمائیم و اگر بدین پیمان و میثاق وفا کنیم با خدای تعالی وفا کرده باشیم
و بدین جهت در سلک سعداء منتظم باشیم و اگر عهد را بشکنیم عهد خدای تعالی را شکسته باشیم و بدان جهت از جمله اشقیا گشته باشیم و ما در بین سخنان صادق بیم یا رسول الله
و الله الستعان و لعبد از ان اسعد بن زراره روی لباس آورد و گفت ای آنکه مخیر از رسول خدا در سخن میباید ت نمودی حق عز و علا دانا تر ست که مقصود
تو از ان چه بود گفتی برادر زاده نرم ست و محبوب ترین مردم ست نزد ما و ازدو روز نزدیک و خویش و بیگانه گشته ایم و بحضرت او پیوسته گواهی میدهم که او را
پارسی تعالی براستی بخلق فرستاده و او دروغ گوئی نیست و کلامی آورده است که سخن بشر شباهت ندارد و اما آنچه گفتی که خاطر من قرار نمی یابد در آنچه
شما از شما اخذ بشاق و مواثیق میکنم این خصلتی ست که هیچ کس بر سئول آن را در نتواند کرد و از ان امتناع نتواند نمود و هر عهدی که می خواهی از ما بگیر و هر جا که
مراد تست برای پروردگار خویش از ما بستان و چون اسعد سخن باینجا رسانید حضرت مقدس نبوتی فرمود که اشتراط مسکنم از برای پروردگار خولیش که عبادت
او بجای آورید و هیچ غیری با او شریک مسازید و اما برای خود اشتراط مسکنم که از آنچه نفوس و ابناء و نساء خود را محافظت نمائید مرا نگاه دارید انصار گفتند
یا رسول الله آنچه فرمودید قبول کردیم و در بعضی از کتب معتمده مسطور ست که چون عباس از سخن گفتن فارغ شد آنحضرت در تکلم آمده آیت چند از قرآن بالفعل
خواند ایشان گفتند یا رسول الله با تو چه بیعت کنیم فرمود که بیعت کنید با من بر آنکه مشاقت و فرمان برداری نمائید در وقت نشاط و کسل و اموال خود را بهنگام خشت
و خلد صرف کنید و بامر معروف و نهی منکر اقدام نمائید و در القا کلمه حق از هیچ ملامت کننده بیم و خوف بخود راه ندهید و بر آنکه یاری کنید مرا و چون بمدینه شما آیم
محافظت از آنچه نفس و ابناء و ازواج خود را محافظت نمائید مرا نگاه دارید و بر دو ایتی اول کسیکه دست مبارک حضرت رسول گرفت و بدین جمله بیعت کرد بعضی
ابو امامه اسعد بن زراره گفته اند و بر تقدیر اول مراد از ین انصار در بیعت عقبه اولی ست و ابو الهیثم بن التیهان بود و الله تعالی اعلم بحقیقة آورده اند
که در ان شب ابو الهیثم گفت یا رسول الله میان ما و یهود مواثیق و عهدست اگر آنها را قطع کنیم عذای تعالی ترا ظفر و نصرت دهد شاید که بقوم خویش بپیوندی
و ما را بدشمنان بگذاری حضرت تبسم نموده فرمود بل ارم الدم و الهدم و الدم منکم و انا منکم محارب من حاربتم و سالم من سالمتم و لفظ هدم را تجویز کرده ال
و تسکین هم روایت کرده اند و بر تقدیر اول مراد از ین کلمه قبر ست یا منزل علی اختلاف القولین و مقصود آنست که قبر من در جائی خواهد بود که قبرهای شما باشد
یا منزل شما منزل ست و بر تقدیر سکون دال مقصود از ین لفظ ایدام ست یعنی ضائع گردانیدن قبیله عرب در میان معاهدت و نصرت بسیار گویند دمی دمک
و بدمی هدمک یعنی اگر خون ترا بازنخواستی خواهد بود خون مرا خواهد بود و اگر خون تو ضائع خواهد ماند خون من نیز ضائع خواهد ماند و چون قواعد بیعت انجکام
یافت حضرت رسالت پناه با تبارت جبرئیل نه نقیب از خزرج و سه نقیب از اوس جدا کرد اسامی نقبای خزرج بدین موجب ست برای بن معرور رئیس
بن حضیر بن مالک بن العجلان سعد بن عباده سعد بن خیثمه سعد بن ربیع بن عباده و صامت بن عبد الله و عمرو بن رواحه و عبد الله بن حرام و منذر بن
عمرو بن هیش و اسامی نقبای اوس انیست ابو الهیثم بن التیهان و اسید بن حضیر رفیع و اسعد بن زراره و حضرت مقدس نبوتی فرمود که شما
و کیلان و کفیلان قوم خود باشید همچنانکه حواریان کفیل عیسی بودند گفتند بلی هستیم متقبل ست که در شب بیعت عقبه عباس بن عباده و ابن فضل انصاری
گفت ای بنی خزرج با بد که بدانید که بدین مردم بیعت کردی میکنید بر چه وجه بیعت می نمائید گفتند بگو گفت حرب اسود و احمر بد بیعت اموال و انفس بیعت
می کنید و اگر دانید که چون اموال شما مفقود و شود اشراف شما بقتل آید از دی روی گردان خواهید شد همین زمان ترک او گیرید بر سواری دنیا و آخرت
نفسود و اگر از تلف شدن مال و کشته شدن عیال بر سواری خویش بنی انگشتید دست بر او نزنید و او را بدیگری بگذارید که بهتر ین دنیا و آخرت ست گفتند
که مال را بر قتل اشراف و مصیبت اموال فرا میگیریم ما را چه خواهد بود اگر بر ین عهد وفا کنیم یا رسول الله اگر بر ین عهد وفا کنیم جزای ما چه باشد فرمود که
بهشت بعد از ان التماس کردند که دست مبارک بگشائی تا بیعت کنیم دست مبارک بگشاد و ایشان بیعت کردند چون از بیعت باز
پرداختند شیطان بر سر عقبه بر آمده با واز بلند ندا کرد که ای اهل جباد یدکه مردم مدینه از دین برگشته با محمد بیعت کردند و بر حرب شما اتفاق نمودند
حضرت فرمود ای ادب عقبه یعنی شیطان نفسناسی دشمن خدا، الله که با تو پردازم عباس بن عباده گفت بار سول الله بدان خدائیکه ترا بحق بخلق

فرستاده اگر بفرمائی ما بامداد شمشیر با اهل مناکنیم آنحضرت فرمود که ما را بهنوز ارانیزا نکرده اند لیکن بمنازل خود باز گردید عباس گوید که ما بخوابگاه خود رفتیم روز دیگر صباح صباح دیدیم قریش آمده گفتند ای جماعت طرز جنین مسموع شده که شما پیش صاحب الینی محمد آمده اید و داعیه آن دارید که او را بمدینه ببرید و با او در جنگ ما الحاق نمائید والله که ما را با هیچ قبیله محاربه چنان دشوار نمی نماید که با شما جمیعکه در میان ما بود و ندوازان حال هیچ بلود ندا ز کار کردند و سوگند خوردند که ما را ازین واقعه خبری نیست قریش بعد ازان نزد عبد الله ابی سلوک رفته صورت بیعت با او در میان نهادند او گفت این امری خطیر است و قوم من شورت من برین کار اقدام ننمودند کز قریش این سخن را از عبد الله شنیده باز گشتند کعب بن مالک گوید که چون اهل مکه برخاستند و پای یکی از جوانان الیشان لغلینی خوب بود و ما الوجاء برگفتم که ما آنکه تو سید قوی استطاعت آن نداری که چنین لغلینی بدست آری آن جوان این سخن را تشنید و لغلین از پای بیرون کرده پیش من انداخت و بخدا سوگند داد که او را بهوش ابوجابر گفت که والله این جوان را بچل ساختی لغلین را لوی باز ده گفتم والله که باز نه دهم که این بقال بنگیو ترست بعد ازان مردم از منا متفرق شدند و چون دختر بعد از تفرق خلایق از منا در مقام تحقیق و تفحص بیعت انصار آمده نزد الیشان بر تعین پیوست که خبر شیطت مآبی که بر بالای عقبه برآمده بذکر وجنایه بسمع کریا فت ماهست لاجرم در عقب انصار روان شدند و بسعد بن عباده و منذر بن عمرو سعید بن منذر جهد و عبد منوده از میان بیرون رفت و شرکان سعد را بچنگ آورده با دست و گردن بسته بمکه آوردند بعضی از متفلا گفتند که ممر تجارت اصحاب ما بمدینه است مصلحت آنست که او را بگذاریم تا بدار خود رود و این سخن قبول نموده دست از سعد باز داشتند تا بمدینه رفت و چون صورت عهود و مواثیق اهل مدینه بر قریش ظاهر شد تجدید بدست بدایذا و اضرار اهل اسلام کشادند و دیگر اصحاب کرام حضرت خیر الانام را در مکه مجال توقف نماند نا بر بن حضرت مقدس نبوتی باز ماندگان را رخصت داد که بجانب مدینه هجرت نمایند و الیشان متعاقب یکدیگر بمقصد توجه نمودند و محنت کسیکه با در باده بهجرت نماده بر دو ابی مصعب بن عمیره بود و ابو سلمه بن عبد الاسد لیکه از هجرت حبشه مراجعت نموده بود و در مکه مجال قاقش نمی یافت و الله اعلم ذکر مشورت اشرار در باب قتل سید ابرار و هجرت آنسرور از وطن در عمان از نصرت حضرت ذو المنن و فرمن آنجناب بغار ثور روایت ست کریمبر با اهل اسلام فرمود که مرا در خواب چنان نمودند که جای هجرت تو نخلستانی باشد میان دو سنگستان و در حدیث دیگر وارد شده که فرموده در خواب چنان دیدم که هجرت کردم از مکه بزمین نخلستان و گمان بردم که آن یمامه است آن شهر مدینه یثرب بود آورده اند که از حضرصان حضرت خسته پاه خیزابو بکر و علی مرتضی کسی نمانده بود و مجموع اصحاب بمدینه رفته بودند و ابو بکر را در اجیه سفر مدینه پیدا شده از حضرت رسول رخصت طلبیده و آنحضرت اشارت بتوقف او نموده فرمود امید وارم که مرا نیز اذن فرمایند بهجرت لاجرم ابو بکر توجیه اسباب سفر پیدا خته دو شتر خریده یکی از برای حضرت بیچار صد درم و دیگری از بهبت خویش و شتران را علف میداد تا نیک فربه شدند و انتظار رخصت حضرت خسته پاه می کشید و درین اثناء ندا دیدند قریش بر قتل سید ابرار یک جهت گشتند و قبیل این اجمال آنکه چون منکران مشاهده کردند که اصحابه کرام بمدینه رفته اند و گمان بردند که حضرت رسول بالیقین بمکه خواهد شد هم در بلس بر ضمائر آن جماعت استیلا یافت در دار الندوه که مهمات کلیه در آنجا فیصل می یافت مجتمع گشتند و شیطنت مآبی بصورت پیری در خلوت قریش حاضر گشته الیشان ازوی پرسیدند که تو چه کسی جواب داد که من یکی از اهل نجد م شنیدیم که شما در باره محمد مشورت بست بر بجا آمده می نماید که مرا نیز درین باب رائی بخاطر رسد قریش با هم گفتند که چون این مرد از اهل نجد نیست از بودن او هرزی لاحق نخواهد شد آنگاه بنیاد سخن کرده با هم گفتند که کار محمد بکجائی رسیده که میدانید و در رعیت که چون او را متابعان پیدا شوند آهنگ جنگ ما کنند و با ما در مقام مقابله و مقاتله بر آیند اکنون درین باب فکری بصواب باید کرد هشام بن عمرو از ان میان گفت که او را در خانه مقید و محبوس باید داشت و از سوراخی طعام و شراب باید داد تا بجان و بلاک شود دیبرک بجدی گفت نه رائی ست این زیرا که متابعان او بیرانه و در اطراف متفرق اند چون این خبر شنیده بیایند و قوم وی یعنی بنی هاشم اتفاق نموده محمد را خلاص سازند میان شما و الیشان هم مقاتله اتفاق افتد و از الک اخراج باید کرد تا بر جا که خواهد برود و شتک بجدی گفت که این رای نیز صحیح نیست زیرا که محمد بحلاوت لغوت و لطف گفتار موصوف و معروف است وی شاید که هر دم بسخن او فریفته گشته متابع او گردند و با اتفاق بجنگ شما آیند و ما را از بلاد شما بیرون کنند و با اشراف عرب متابعت او را تحمیل و تعظیم او بجا آورند و بلاد ما را از ان ابو جهل بن هشام گفت رای صواب آنست که از هر قبیله جوانی جلد و دلاوری انتخاب کنیم و بهر یک شمشیری بدو دست گرفته بر سر محمد روند و بیکبار تیغ دروی کشند و چون او در قبایل پراکنده گردد و بنو عبد مناف را طاقت مقاومت یکجمع قبایل نباشد ناچار بدیت او راضی شوند و ما بدیت محمد بدیهیم و ازین دغدغه خلاص شویم پیرک نجدی گفت رای درست اینست که ابو الحکم بیان کرد و برین اتفاق نموده از مجلس برخاستند حضرت رب الارباب درین باب میفرماید و اذ یمکر

یک الذین کفروا الیثبتوک او یقتلوک او یخرجوک ویکرون ویکر الله والله خیر الماکرین ودلبعد از القاق معاندان جبرئیل امین نازل شده وصورت قضیه انکفار را استحضرت درمیان نهاد و پیغام باری تعالی رسانید که شب در محل مبهود که باستراحت مشغول می شد نخوابد و روز دیگر بتهیهٔ اسباب سفر پرداخته متوجه مدینه گردد و آن شب شد بر در سرای مصطفی بدستور یکه قرار داده بودند جمع آمده انتظار میبردند آنحضرت در خواب شود تا ایشان بقتل وهلاک آنحضرت پردازند گویند ابولهب گفت امشب اورا نگاه میداریم که چون هیچ شود و روشنی اول بقتل رسانیم تا بنی هاشم را معلوم شود که بهیات اجتماعی این کار ساخته ایم حضرت رسالت پناه چون این قضیه اطلاع یافته علی بن ابی طالب را فرمود که مشرکان قصد قتل من دارند تو برو و بر و مرا بپوش و در رختخواب من تکیه کن و دل قوی دار هیچ کردی تو نخواهد رسید علی مرتضی بموجب فرموده عمل نموده بردی که پیغمبر در خواب بود شبیهی برده وش خود کشیده و در زیر انداز خاص آنحضرت بفراغ بال تکیه فرمود و دشمنان لئام بر صریح نفس نفیس خود را هدای ذات مقدس او ساخت و آیهٔ کریمه من یشری نفسه ابتغاء مرضات الله والله رؤف بالعباد در ان واقعه نازل شد گویند که در ان شب که علی بن ابی طالب نفس آن دلیری نمود و از سر جان شیرین گذشت باری تعالی بجبرئیل و میکائیل وحی فرستاد که من در میان هر دو شما عقد مواخاة بسته ام یکی از شما را بیشتر از یکی گردانیدم که دام یک از شما حیات دیگری را بر خود بر حیات خود و دوست تر میدارید آن دو فرشته مقربه گفتند که ما حیات خود را دوست نمیداریم و اختیار نمیکنیم دیگر بر زندگانی خود نمی گزینیم باز وحی آمد که چرا بچو علی بن ابی طالب نمانید که میان او و محمد عقد مواخاة بسته و او جان خود را فدای نفس گرامی محمد ساخته حیات محمد را بر حیات خویش تقدم نموده اکنون از ین طارم خضرا بر خط غبرا رود و بدیدهٔ علی را از شر اعدا نگاه دارید ایشان بفرمان خدای عزوجل از طاق نیلگون در پرواز آمده بر حصهٔ رفیع مسکون نزول نمودند و میکائیل در پایین پای حضرت مرتضی قرار گرفت و جبرئیل در بالین او نشسته فرمود بخ بخ لیست مثل تو ای علی ابن طالب که خدای تعالی بتو مباهات فرمود بر ملائکه والله در سن قال ☜ سریکه داشتم انداختم چاپای توجیف ☜ که نیستم سر دیگر مرا بپای دگر ☜ و حضرت مرتضی در ان باب چند بیت فرمود نذکره اول آن بیت انیست ☜ وقیت بنفسی خیر من وطی الحصا ☜ ومن طاف بالبیت العتیق والحجر ☜ درکتب سیر مسطور است که چون مرتضی علی در مضجع حضرت مصطفی تکیه فرمود آنسو در از خانه بیرون رفت و از اول سورهٔ یس تا اینجا که فاغشیناهم فهم لایبصرون خواندن آغاز کرد و مشتی خاک برگرفته بر سر آن دیوانگان پاشید و آن خاک بر سر هر کدام رسید در جنگ بدر آب رویش ریخته و با آتش دوزخ پیوست و آنحضرت بسلامت از ایشان بگذشت و هیچ کس او را ندید و بعد از ان خواهد دیگر شخصی با مشرکان ملاقات کرده پرسید که موجب جمعیت شما در ین مقام چیست گفتند انتظار بیرون آمدن محمد می کشیم آن شخص گفت شما را خاک بر سر که محمد از خانه بیرون آمده بر شما گذشت و خاک بر سر شما پاشید و بحاجت خود بیرون رفت ایشان دست تاسبارک خود بر بر دس نهاده بر خاک یافتند و از سگاف در احتیاط نبودند دیدند که شخصی در خوابگاه حضرت رسالت ست و آنجا غنوده است گفتند اینک محمد ست که بر بستر خود بپاسیده و در خوابگاه خسبیده است چون بلزم و بستر پای در خانه نهاد و ندر قضی علی از خواب برجست و ایشان او را دیدند و دانستند که آن شخص در قول خود صادق بود و از علی سوال کرد که محمد کجاست فرمود که مرا بحال خود تعیین نکرده بود که دانم بکدام جانب رفته متفرقان متفرق و متحیر و خاکسار گشته زمانی علی را محبوس کردند و آخر بشارت الولهب دست ترحم ازو باز داشتند از عائشه صدیقه روایت کرده اند که گفت در خانهٔ پدر روزی نشسته بودم که بپدرم شخصی خبر رسانید که رسول خدا مستور الراس رسید و لبعد از ان متوجه این جانب ست و هر گو مسهود نمود که پیغمبر در آن زمان بخانهٔ ما آمد پدرم گفت ما در پیغمبر ما قد آورد ما کرین محل بخانهٔ ما تشریف فرما شد حضرت فرمود بجهت مصلحتی آمده ام و در عقب این خبر سرور کائنات فرمود را دستوری داد ند که بجهت کنم پدرم گفت یا رسول الله با هم باشیم حضرت فرمود که بلی و بر خصت در آمد و فرمود که هر کس در خانهٔ تست بیرون رود الا بکر معروض داشت که نیز از اهل تو یعنی عائشه و خواهر او در ین خانه کسی نیست آنگاه حضرت فرمود که مرا دستوری داد ند که بهجرت کنم ابو بکر التماس نمود که از ین دو شتر که دارم یکی را قبول فرمای پیغمبر فرمود که بقیمت فرا میگیرم بعضی گفته اند که ابو بکر شتر را بحت حضرت رسالت پناه تبهصد درم خریده بود و برخی بچهار صد درم گفته اند چنانچه سابقا گذشت عائشه گفت بتهیهش هر چه تمامتر مبادرت نمودیم و اسباب سفر ایشان مشغول شده سفرهٔ بر طعام ترتیب نمودیم و چیزی نبود که سفرهٔ را بآن محکم سازیم اسماء کمر خود کشاده دو نیم ساخت یکی بر بست ازینی دیگر سفرهٔ را استحکام داد و ازین جهت اسماء ذوالنطاقین اشتهار یافت و حضرت مقدس نبوتی با ابو بکر بغار رفته آرزوده اند که حضرت رسول در ان راه نعلین از پای مبارک بیرون آورده بر سر قدم میرفت تا اثر قدم بر زمین نماند پای مبارکش مجروح گشته ابو بکر آنحضرت را بر دوش گرفته بدر غار رسانید و ابو بکر پیشتر بدرون غار رفت و حضرت غار را بقطعای رخوت مسدود ساخت و یک سوراخی دیگر ماند که جامه بآن دوخت و فاکره یا تشنهٔ پای خود را بآن موضع نهاد و پای او را گزید بدعای آنحضرت

و برکت آب دہان مبارکش صحت یافت ۵ قریب دو دہان رسول آفریدہ حق ۴ صدیق راچہ غم بود از زبر جان گزاہ نقل ست کہ چون خاطر ابو بکر از منصور ساکن گزندگان جمع شد رسول را استدعا نمود تا بغار در آمد و شب در آنجا غنود و ند و بعد ازان کہ روز شد پیغمبر ابو بکر را دید از کیفیت آن پرسید ابو بکر بصورت حال سر رمض داشت و حضرت رسالت در بارہ وی دعا کرد و قولی آنست کہ حضرت رسول درختی را بخواند و درخت آمد و بر در غار بالستاد تا میان ایشان و مشرکان حجاب باشد و ہر دو ایمن آنگہ حضرت رحمن و رحیم از کمال عنایت درخت ہیلان را بر در غار بر دیانید و کبوتر صحرائی را ملہم ساخت تا در ہمان شب بر در غار آمد و آشیانہ ساختہ بیضہ نہاد و عنکبوت را فرمان داد تا از بر دہ خویش در غار را مانند سد سکندر استوار گردانید آوردہ اند کہ حضرت ختمی پناہ ۴ و ابو بکر سہ شب در ان غار توقف نمودند و مقرر کردند کہ عبد اللہ بن اریقط کہ جوانی خردمند و دلیر بود و بہ شب بنزد ایشان رفتہ اخبار قریش بر سانید و پیش از صبح بمکہ معاودت می نمود مشرکان می پنداشتند کہ در خانہ خود بیتوتہ می کند و عامر بن فہیرہ کہ مردی مسلمان بود و عتیق ابو بکر روز بر عی اغنام اشتغال نمودی و ایشب از شام خبر بغار تور بردی و در تاریکی شب مراجعت کردی و عبد اللہ بن اریقط دلیلی را اجیر گرفتہ شتر ان را باو سپردند و قرار کردہ کہ در صبح روز سوم شتر ان را بر در غار تور آورد و بلا فاصلہ بقیام نماید اسماء ذات النطاقین گوید کہ چون حضرت رسول و پدرم ابو بکر از مکہ بیرون رفتند روز دیگر بواسطہ آنکہ صداقت ابو بکر با حضرت سید انسان جمعی از قریش بمنزل ما آمدہ من بیرون رفتم و مشرکان از من پرسیدند کہ پدرت کجاست گفتم نمیدانم ازان میان ابو جہل لعین چنان طپانچہ بر روی من زد کہ گوشوارم از گوش بیرون افتاد و ابو بکر پنج ہزار درہم نقد در خانہ داشت در حین رفتن ہمہ را گرفتہ با خود برد و تجافہ کہ جد پدر من بود نا بینا گشتہ بود گفت کہ ابو بکر شما را در سختی گذاشت و از برای شما ہیچ نگذاشت من گفتم چیزی بسیار نزد من ذخیرہ گذاشت در موضعی کہ ابو بکر نقود را مضبوط ساختی سنگریزہ چند تعبیہ ساختم و جامہ بران انداختہ دست او را گرفتہ بآن موضع نمودم و گفتم این مالیست کہ برای من نہادہ ابو قحافہ گفت کہ عم مخور یرکہ اینقدر شما را کفایت کند منقوش ست کہ ردد دیگر از رفتن حضرت رسول بغار تور ابو جہل حکم کرد کہ ہاشمیان و داعلی و افضل ملکہ ندا کردند کہ ہر کہ محمد را یا ابو بکر را بیاورد او را صد شتر بدہیم و بچنین ہر کہ ما را بر سر آن دو کس برد صد شتر یا او دہم و جوانان قریش با شمشیر و چوب بطلب مال سرور کونہ نہاد ند و قائف ماکہ با بو بکر در مشہور ابو دیا خود ہمراہ بردند تا یکی بیرون برد ابو بکر زیبے را بر در غار تور رسانیدہ گفت کہ مطلوب شما ازین موضع تجاوز نکردہ یقینا ہم بآسمان بر آمدہ یا بہ زمین فرو رفتہ است و قولی آنکہ قائف گفت مقصود شما از یجا نگذشتہ است در ین غار ست مشرکان چون آشیانہ کبوتر و بر دہ عنکبوت دیدند با قائف گفتند کہ تو خرف شدہ گو یند کہ ترا پیش ازین علامات دیدہ ما ہم گفتند پیش از مبعث محمد عنکبوت بر در غار تنیدہ و در اعلام الوری مذکور ست کہ چون قریش بدر غار رسیدند فرشتہ بصورت آدمی بر در غار دیدند کہ ایستادہ با ایشان گفت کہ را ہیچ کس را بجانبیت محمد را در شعاب او یہا کہ در ین نواحیست طلب کنید آنگاہ خلایق با طراف و جوانب پراگندہ شدند آوردہ اند کہ مشرکان در جستجوی حضرت بیجاے رسیدند کہ از ایشان بقدر چہل گز مسافت بیش نبود قائف گفت واللہ کہ مطلوب شما از یجا نگذشتہ ابو بکر این سخن بشنیدہ غمناک شد حضرت فرمود لا تحزن ان اللہ معنا ابو بکر گفت یا رسول اللہ مشرکان اگر در پیش پای خویش نظر کنند ما را بینند حضرت رسول فرمود کہ ظن تو بدو شخص کہ خدای تعالی سوم ایشان ست چیست و چون باری تعالی آن قوم سہوت را بواسطہ بیضہ نہادن کبوتر و تنیدن عنکبوت مدفوع ساخت حضرت ختمی پناہ ۴ در شان کبوتر دعای خیر فرمود و حرم را مامن ایشان ساخت وار صید کبوتر است خود را نہی فرمود ۵ و گر بصید حرم تیغ بر کش ز نہار ۴ و ز انچہ با دل ماکرد و پشیمان باش ۴ و ہمچنین فرمود کہ عنکبوت لشکر یست از لشکر ہای اللہ تعالی و نہی فرمود از کشتن آن و چون حضرت رسالت پناہ را معلوم شد کہ اشرار بدر غار رسیدند کبوتران از آشیان خود در طیران آمدند و کفار بیضہ را دیدند و بر دہ عنکبوت را مشاہدہ کردند با یکدیگر گفتند کہ اگر کسی درین نزدیکی بر ین غار آمدہ بود بیضہ ہا شکستہ شدی و بر دہ عنکبوت نماندی بالجملہ عبدہ اوثان بعد از جستجوی تنگ و پوی فراوان خجل و منفعل از کوہ و بیابان بخانہای خویش باز گشتند ذکر توجہ حضرت ختمی پناہ ۴ از غار تور بمدینہ و بیان قضایا و وقایعی کہ در ان راہ روی نمود و رسیدن سراقہ نزدیک حضرت رسول ۴ و فرو رفتن دست و پای اسپ او بر زمین بفرمان رب العالمین و حالاتی چند کہ در ان اوان روی داد در شب سوم از توقف حضرت رسول ۴ در غار تور عبد اللہ بن اریقط دلیلی شتران را بر حسب وعدہ بر در غار آورد و عامر بن فہیرہ نیز در ان موضع حاضر شد و حضرت رسول ۴ و ابو بکر بر یک شتر نشستہ و عبد اللہ و عامر ہر دو یگر شتر نشستہ تبجیل از طریق سواحل بجانب مدینہ روان شدند و تا گرمگاہ روز بہیچ مکان قرار نگرفتند و در ان روز ابا بکر در سایہ سنگی تکیہ گاہی جہت حضرت رسالت پناہ ۴ ترتیب داد و آنحضرت در خواب رفت و ابو بکر قدری شیر از شبانی کہ در ان نواحی بر عی اغنام اشتغال داشت گرفتہ بعد از انکہ رسول بیدار شدند نوشانید

آنحضرت آورده بپیغمبر شیر را آشامید ابوبکر معروض داشت که وقت رحلت است و باز آنحضرت و ابابکر و آن دو رفیق در رفتار آمدند و یکی از غرائب واقعات که در اثنای بحر دست داد و در جمیع کتب سیر مسطور است قضیهٔ سراقه بن مالک ست مفصل این مجمل آنکه سراقه گوید که رسولان قریش بتعییر ما آمده گفتند که صنادید مکه می گویند که هر که محمد یا صاحب او یعنی ابوبکر را بکشد و بست هر یک که عبارت صد شتر باشد بدو تسلیم نمائیم و من در میان قوم نشسته بودم که شخصی در آمده گفت که ما جمعی را دیدم که براه ساحل میرفتند غالباً محمد و اصحاب او بودند سراقه گفت با آنکه میدانستم که ایشان اند اما بجهت تنبیه بر گفتم محمد و رفقای او نبود ند بلکه فلان فلان بودند که از پیش من گذشته دمن لحظه در میان قوم خود درنگ نمودم و بر خاسته بمنزل خود آمدم و گفتم که اسب مرا زین کردند و در پس تلی داشتند و نیزه را از زمین کشیده روان شدم تا باسب خود رسیدم و بدان سوار شدم و بجانب رسولؐ و یاران او تاختم و چون نزدیک ایشان رسیدم اسبم لبسر در آمده بزمین افتادم و از زمین برخاسته از لام از جعبه بیرون آوردم و بدان تفاول نمودم که مضرت من بایشان رسانیده و آنچه مکروه طبع بود ظاهر شد و من این اعتبار کرده بر اسب خود سوار شدم و در عقب ایشان بشتاختم و کیفیت از لام در جاهلیت آن بود که چون کسی در شروع مهمی مترددی شدی سه چوبه تیر بود و قیفه نصب فرمودی و بر یکی نوشتی امرنی ربی و بر دیگری نهی ربی و بر سوم چیزی ننگاشتی و تیرها در جعبه نهاده یکی از انها بیرون آوردی اگر امر بیرون آمدی دران کار شروع نمودی و اگر نهی بر آمدی ازان کار اعراض کردی و اگر سوم بیرون آمدی باز بر تفاول رفتی تا تیر امر یا نهانی ظاهر گشتی بالجمله سراقه گوید که چون در عقب ایشان راندم که آواز قرأت نبوی می شنیدم و آن سرور بجانب من ملتفت نمی شد اما ابوبکر الثفات می نمود ناگاه دو دست اسبم تا زانو در زمین فرو رفت و من از پشت اسب بر زمین جستم چنین ست رسم سرای درشت و گهی پشت بر زین و گه زین بر پشت ؎ و اسب را بسیار زجر کردم تا دو سنهای خود را از زمین برآورده راست کرد و از محل فرو رفتن اسب غباری بر آسمان برآمد و دیگر بار به تیر تفاول نمودم خلاف مقصود ظاهر شد و در سیر گازرونی از ابوبکر روایت کرد که او فرمود وقت رحلت پیچ کس از قوم که طلب ما بود ندیدند مگر سراقه بن مالک که سواره در عقب ما می شتافت من گفتم یا رسول الله طالب بما رسید فرمود که غمگین مشو که خدا با ماست چون سراقه از عقب رسید بمقدار یک دو نیزه بیش میان ما و ابوبکر من گیر لیستم و گفتم یا رسول الله طالب ما رسید فرمود که چرا می گریی گفتم یا رسول الله بخدا سوگند که نه از بهر خود میگریم بلکه گریهٔ من برای تست حضرت فرمود یا رضایا شتر او را ازما کفایت کن بهر نوع که خواهی قوائم اسپش سخت بر زمین فرو رفت و سراقه از اسب فرود آمد و ندا کرد که یا محمد دانستم که این منش کار تست دعا کن که خلاصی یابم که قبول کردم که هر که از عقب تو آید او را باز گردانم و تیری از جعبه من بگیر و در راه چون بشتران و گوسفندان من رسی انچه خاطر خواه تو باشد بستان آنحضرت قبول نفرمود گوید که چون سراقه التماس مخلص دست اسپ خود نمود حضرت مقدس نبوی فرمود اللهم ان کان صادقا فاطلق فرسهمان ساعت چهار دست و پای او بزمین بر آمد از سراقه منقول ست که گفت چون این حالت مشاهده نمودم دانستم که او بر رسولؐ بالا خواهد گرفت و بر احد اغالب خواهد آمد و از متاع بر ایشان عرض کردم قبول نفرمودند و گفتند حال ما را پنهان دار آنگاه از ان حضرت امان نامه التماس نمودم و عامر بن فهیره باشارت رسولؐ انچه مطلوب من بود بر پوست پاره نوشت و بمن داد و ایشان بسلامت رفتند و من باز گشتم و هر کس که در ان راه رسیدم که بطلب آن کار بر خاسته بودند هر چند که من در جمیع راهها تفحص نمودم از محمد و اصحاب او هیچ اثری ندیدم و مردم را از عقب رسولؐ باز میگردانیدم روایت است که سراقه بعد از غزاء حنین از قبیلهٔ خویش آمده بپابوس حضرت مقدس نبوی مشتاقانه و در منزل جعرانه بپابوس مشرف شده امان نامه بدست گرفته گفت یا رسولؐ الله این نامه ایست حضرت فرمود بلی امروز روز وفا و نکوئی ست و دران محل سراقه شرف اسلام دریافت و از جمله وقائعی که دران راه روی نموده یکی آن بود که حضرت مقدس نبوی را بخیمهٔ ام معبد عاتکه بنت خالد خزاعی عبوری واقع شد و او زنی بود سال خورده فهم و فرزانگی و عقل و یکپارگی تمام داشت و اکثر اوقات در خیمه نشستی و آینده و رونده را بر انچه مقدر بودی آش و طعام دادی و چون در منزل قدیم بخیمهٔ ام معبد رسید ند از و خوراکی و گوشت طلبیدند تا بخورند جواب داد که امسال باران نیامده و در میان ما قحط و عسرت است و الدکه اگر طعام بودی باز شمار اضافت میکردم که هیچ حاجت بخیمه دین نبودی سرمنزل در گوشهٔ خیمهٔ او گوسفندی دید پرسید که این چیست ام معبد عرض کرد که این گوسفند لیست که از غایت لاغری و ضعف از رمه باز مانده است حضرت فرمود هیچ شیر دارد گفت او ازان لاغر تر ست که شیر داشته باشد فرمود که مرا رخصت میدهی تا او را بدوشم ام معبد گفت بلی پدر و مادرم فدای تو باد حضرت دست مبارک بر پستان گوسفند فرود آورد و نام بزرگ خداوند جل ذکره بر زبان آورده دعا فرمود فی الحال پستانهای او سنگین شده پایهای خود را از لبساری شیر از یکدیگر باز میگرفت و در نهاد و حضرت از صاحب خیمه ظرفی طلبیده گوسفند را بدوشید و سخت بام معبد داد تا بیاشامید ناگاه بنشاط بصاحب

گرد نابیا شامید ند و یاران چندان خیر خورد ند که سیر شدند ودر آخر خود بیاشامید و بنظر فی که در خانۂ ام معبد بود دیدم را برا ز شیر ساخته نزد ام معبد نهاد و از ان منزل در حفظ الٰہی روان شدند و لبد از زمن آنحضرت با ندک فرصتی شوہر ام معبد از گوسفند چرا نیدن باز آمده در گوشۂ ذناق خود دید که ظروف پر از شیر است ازان حال تعجب نموده پرسید که این شیر از کجاست وحال آنکه گوسفند در ین موضع نبوده آم معبد جواب داد که مردی مبارک بر ما گذشت وصورت حال چنین وچنان شد ابو معبد گفت که شمۂ از اوصاف او بیان کن ام معبد گفت مردی دیدم خوبروی وخوشخوی وخوشنمای ونور الٰہی از جبین او پیدا از عیب لاغری وفربہی میرا و همچنین سائر صفات وباقی کمالات وحالات حضرت مقدس نبوتی را ام معبد بعبارتی دلپذیر بشوہر عرض کرد ابو معبد گفت والله که این شخص صاحب قریش ست که ایشان اورا می طلبند اگر من ملازمت او درمی یافتم التماس مصاحبت می کردم وامید وارم که بملازمت او بیوندم ام معبد گفت که آن گوسفند ضعیف که دست مبارک آنحضرت بر او رسیده بود قریب بہیجده سال نزلست وصبح وشام خیر میداد ودر زمان خلافت عمر بن الخطاب رضی الله عنه در عام الرماده هلاک شد آورده اند که روز دیگر از حلت حضرت واصحاب از منزل ام معبد ابل مکه در حرم شنیدند که با تقی یاد از بلند بی چند خوانند که اول آن ابیات انیست ؎ جزاک الله رب الناس خیر جزاء ؎ رفیقین حلا بخیمه ام معبد ؎ در سیر گذاری ابیات بدین وجه است ؎ خدا جزا دهد بہترین جزائی ؎ دو رفیق مبارک نهاد ؎ که در خیمۂ ام معبد شدند ؎ بدین جنبی موید شدند ؎ مراد را نمودند راه هدا ؎ از ایشان پذیرفت دین خدا ؎ کسی کو رفیق محمد بود ؎ بفیروزبختی موید بود ؎ زآل قصی بخت مهیو گشت ؎ چو نور محمد ازو در گشت ؎ بنی کعب را خوش گوارنده باد ؎ بزرگی ز فرخ نکو نهاد ؎ بپرسید از مجزش کان چه بود ؎ که در خیمۂ ام معبد نمود ؎ که او داشت یک گوسفند ضعیف ؎ زریخ استخوانش بغایت نحیف ؎ بیامالید دست مبارک بدان ؎ روان گشت از شیر بیم در زمان ؎ بهر کس یکی جرعه زان شیر داد ؎ بسی شیر انگه بدان پیر داد ؎ چو آواز ۂ معجزش شد بلند ؎ در ایثار را کرد آن گوسفند ؎ سعادت ابو بکر را زان ربود ؎ که از صحبت او عنان برنتافت ؎ و بعضی ازان ابیات مناقص سخن می نماید که در روضۃ الاحباب مصنف آن نقل نموده است چنانچه میفرماید و فی مختصر سیرۃ الهاشمی ثم ہاجرت لبعد ذلک وہی زوجها فاسلما وکان اہلها یرعون لبن الرجل المبارک واجتمعت قبائل کثیرۃ من بنی کعب یطلبون لبنه فلا یجدون عند احد منهم شیئا فکانوا یمرون بالشاۃ الحائل فیحلبها فتدر لبنا کثیرا فیشربون ویسقون حتی یروون وکانت تسمی قبل ذلک العضباء فسمیت بعد ذلک الدرۃ المبارکۃ یعنی ثم ہاجرت بعد ذلک وہی زوجها فاسلما وکان اہلها یرعون لبن الرجل المبارک واجتمعت قبائل کثیرۃ من بنی کعب یطلبون لبنه فلا یجدون عند احد منهم شیئا فکانوا یمرون بالشاۃ الحائل فیحلبها فتدر لبنا کثیرا فیشربون ویسقون حتی یروون وکانت تسمی قبل ذلک العضباء فسمیت بعد ذلک الدرۃ المبارکۃ و کیفیت این واقعه چنان ست که بریده دران اوان چون استماع نمود که حضرت مقدس نبوتی و ابو بکر صدیق از مکه بیرون آمده متوجه مدینه شده اند و قریش وعده کرده که قتل واسیر هر یک بآن کس که یکی ازین دو فعل ازان در وجود آید صد شتر بهند بطمع مال هفتاد کس از قبیله خویش برداشته لقصد ایشان بیرون آمد و حضرت رسالت پناه را دریافت حضرت ازو پرسید که تو کیستی گفت بریده بن الخصیب وچون حضرت از اسامی فال نیک می گرفت التفات با بکر کرده فرمود که کار ما نیک شد و بصلاح انجامید امر ما پس حضرت فرمود که از کدام قبیله گفت از اسلم حضرت فرمود که سلمنا سلامت یافتیم بار دیگر استفسار فرمود که از کدام قومی گفت از بنی سهم فرمود خرج سهمک بیرون آمد بخش تو بریده از جلالت وحسن مقال و گفتار رسید ابرار در تعجب مانده پرسید که کیستی حضرت فرمود که من محمد بن عبد الله رسول خدایم بریده گفت اشهد ان لا الٰه الا الله واشهد ان محمدا رسول الله و آن هفتاد کس که با او بودند مجموع مسلمان شدند بریده آن شب در خدمت حضرت رسالت پناه بسر برده چون روز شد گفت یا رسول الله در مدینه مرو بلی آنکه لوای مرا همراه تو باشد آنگاه دستار خود را کشاده و بنیزه بسته پیش حضرت رسالت روان شد و در مقتضی از ابو العلای همدانی نقل کرده است که بهیچ حدیثی در باب بلدان از حضرت رسول صعبت نه پیوسته الا حدیث بریده که فرمود تحقیق تو نزدیک خواهی کرد بلد را دمن در شهری از خراسان که بنا کرده است برادر من ذو القرنین و آنرا مرو گویند و تو لوا هل مشرق و قائد الشاکرین خواهی بود و در روز محشر صاحب مقتضی گوید که بریده بعد از وفات حضرت رسول با هل غزا بمرو آمد و در انجا بدار فنا پیوست و او را در محلۂ که اکنون بکلاتنوی گران شهرست در جوار حکم بن عمرو غفاری که امیر و قاضی آن شهر بود دفن کردند رضی الله عنهما و عن جمیع اصحاب رسول الله و طلحة بن عبید الله در وقتیکه از تجارت شام معاودت نموده در ان راه با حضرت خیمی پناه و ابو بکر و اصحاب ملاقات کرده حضرت رسول و ابو بکر را جامهای نو و سفید پوشانیده و نصف کرده در رکاب همایون مصطفوی با شتاب پیچیده فرمود که بمکه بروا ز انجا مهاجرت کن تا بحرت تمام باشد و بر بنی بکای طلحة زبیر بن العوام را گوئید روانه ست که بیرون رفتن حضرت و ابو بکر دربست و ششم صفر سنه اربع عشر از المبعث بوده و طائفه بر آنند که در غرۂ ربیع الاول همین سال واقع شده و این صورت در روز دوشنبه پنجشنبه روی نموده علی اختلاف القولین **ذکر وصول موکب همایون حضرت رسول مختار بمدینه و استقبال انصار و بیان وقائع سال اول از ہجرت علی سبیل الاختصار** مردم مدینه بعد از وقوف بیرون آمدن حضرت مقدس نبوتی از مکه کل یوم صبح

شرف ملاقات بهر روز بصبحگاهی آمدند و در سایهٔ سنگها نشسته انتظار مقدم اشرف حضرت می نمودند چون آفتاب بالیشان برسید باز بجاهای خود میرفتند و بدستور معهود عمل مینمود و معاودت کرده بودند و بحسب اتفاق شخصی از یهود جهت مهمیکی داشت دران روز بر بالای پشته ایستاده بود ناگاه از دور چشم او بر حضرت رسول و اصحاب افتاد که جاهای سفید پوشیده می آمدند دلی اختیار ربوده کرد که ای جماعت آن بخت و سعادت که مطلوب شماست اینک رسیده و چون اهل اسلام از آمدن خیر الانام وقوف یافتند اسلحهٔ خود برداشته باستقبال شتافتند و در بالای کوه بآن سرور ملاقات نمودند نقل ست که دران روز وف نیز ندوی گفتند که طلع البدر علینا من ثنیات الوداع و جب الشکر علینا ما دعی للداع و ایها المبعوث فینا جئت بالامر المطاع و فادمان و کودکان بمیدان ودف نیز ندوی گفتند الله اکبر محمد رسول الله آمد و چون بقبیلهٔ عمر و بن عوف بنجاری متوجه شد فوجی از جواری بمیدان دف نیز ندوی سرائیدند که سخن جواری من بنی النجاری ۵ و من جند محمد و من جارة و حضرت در جواب ایشان میفرمود که خدا میداند که شما را دوست میدارم و بالجمله چندان فرح و سرور بر خاطر صغیر و کبیر استیلا یافت که بیان از تحریر و زبان از تقریر آن عاجز و قاصرست و بالاتفاق ائمهٔ اخبار و صول سید ابرار بمدینه در روز دوشنبه شهر ربیع الاول بود و مادران اختلاف ست که از شهر مذکور چند روز گذشته بود و ابو بکر صدیق مروایست که اهل مدینه در گفتگوی آمدند که آیا حضرت رسول در خانهٔ کی نزول خواهد فرمود حضرت مقدس چنین فرمودند که امشب در بنی النجاری بخانهٔ جد مادر عبد المطلب اند چه هاشم بن عبد مناف زنی از ان قبیله خواسته بود سلمی نام و عبد المطلب از وی متولد شد چنانچه سابقا گذرین و اوراق سمت گذارش یافت بالجمله چون آنحضرت در ظاهر مدینه بالبعضی از انصار ملاقات فرموده میل بطرف دست راست کرده عنان عزیمت بجانب منازل قوم بنی عمرو بن عوف معطوف ساخته و روناق کلثوم ابن الهدی که پیر بود مسلمان و از روسای عرب فرود آمد و زره گفته اند که در منزل ابو سعد بن خثیمه نزول فرمود و بعضی از متاخرین روایات مختلفه گفته اند که وجه جمع بین الروایتین آنست که نزول در منزل ابن کلثوم بن الهدم بود اما محبت آمد و شد خلق و التقا و مجلس سرای ابو سعد بن خثیمه تعیین شد چه او علاقه که خدای نداشت نقل ست که حضرت رسالت پناه و دران چند روز که در محلهٔ قبا در منزل ابن الهدم اقامت داشت اساس مسجد قبا نهاده بعمارت آن پرداخت و آن مسجد ایست که خداوند جل ذکره در وصف آن فرموده لمسجد اسس بنیانه علی التقوی الآیه اول مسجدی که حضرت رسول در ابتدا بادای صلوة قیام نموده در مدینه مسجد قبا بود و چون حضرت رسالت پناه از مکه بعزم مدینه روان شدند علی بن ابی طالب سه روز در حرم توقف نمود تا ودایع مردم که نزد رسول بود باصحاب تسلیم نماید و بعد از ان بمدینه شتافت و بعد از سه روز در قبا بحضرت رسول ملحق گشت و از پیاده رفتن در ریاپاهایش آبله شده بود حضرت رسالت پناه دست مبارک بران می مالید و دعای شفائی خواند تا آن زمان آبله بصحت پیوست و دیگر حضرت علی در ریا نکشید طالقه گویند که حضرت رسول بعد از چهار روز که در مسجد محله قبا توقف نمود عازم مدینه شد و فرقهٔ بعد از چهار روز یا هفته روز گرو هی بعد از یکست روز گفته اند و گویند که روز جمعه از قبا متوجه نفس مدینه گشته وقت نماز بنی سالم عوف رسید از آنجا حرکت فرمود که میان آن قول که روز دوشنبه بقبا نزول فرمود و بین روز یا چهار روز در قبا توقف نمود و روز جمعه از آنجا روان شده تناقضی هست که باندک تاملی مردم خردمند ظاهر شود بالجمله چون وقت نماز جمعه از ان حاروان شد بمحلهٔ بنی سالم بن عوف از راحله فرود آمد خطبهٔ غرا بر زبان معجز بیان گذرانیده نماز جمعه را بگزارد و کلمهٔ چند ایشان خطب آنست که فرمود ستایش میکنم و ثنا می گویم خدای را و از وی یاری میخواهم و آمرزش می طلبم و ایمان دارم و دشمن آن کسم که ناسپاسی نعمت کند گواهی میدهم که خدای یکتایی نیازست و محمد بنده اوست که فرستاده براه راست و روشنائی بخشیده پند داد جهانیان را بعد از پیش چند گاه گذشته و دانش کم شده و گمراهی بسیار گشته و قیامت نزدیک آمده و هر که فرمان بردار خدا و رسول بجای آرد و بخفیق او راه راست یابد و هر که نافرمانی ایشان کند در ضلالت افتد پس وصیت می کنم شما را بخدا پرستی که بهترین چیزیست و مسلمانان را بدان وصیت میکنم و هر که آنچه میان او و خدا و ندست در آشکار و نهان بسامان دارد و هیچ زیادتی بدان مخلوط نسازد و سلامتی حال و فیروزی مآل یابد پس نکوئی کنید چنانچه خدای تعالی با شما کرده است و اعدای او را دشمن دارید و در راه او بجد قیام نمائید که او شما را برگزیده و شما را مسلمان نام نهاده و هیچ قول نمیشنود الا آنکه او بخشد یاد بسیار کنید و بدانید که خیر دنیا و آخرت درین ست بکاری اقدام نمائید که شما را بعد از من نافع باشد و توفیق از خدای تعالی طلب کنید و بدانید که توفیق از دست نقل ست که چون از قبا بشهر مدینه می آمد اشراف و روسای قبائل بنوبت مهار شتران حضرت گرفته استدعای نزول کرده یا رسول الله بما نزول فرمای آنحضرت فرمود که زمام ناقه را بگذارید که او مامور ست بهر جا که خواهد برود تا بموضعی رسید که امروز مسجد ست دران

موضع ناقہ بزانو در آمد و دران محل نضائی بود ازان دو یتیم بہل و سہیل نام کہ در حجر تربیت اسعد بن زرارہ بودند کہ چون خبر دران موضع جنبید حضرت رسالت فرمود کہ این منزل ماہست انشاء اللہ و طائفہ کہ از انصار یا رسول خدا گفتند کہ در منزل ما فرود آئی آنسر و فرمود و خوا الناقۃ فانہا ماموریۃ آنگاہ ناقہ از زمین برخاستہ چند گام دیگر رفتہ باز بزانو در آمدہ این نوبت تسکین یافت ابو ایوب انصاری بعرض حضرت رسانید کہ منزل ما بہ نجا اقربست از سائر منازل اگر حضرت فرمائی رخت و متاع ترا بخانۂ خود برم حضرت دستوری داد ابو ایوب بران خدمت قیام نمود و درین اثنا بعضی از اقربا در خواستند کہ چون رحل و بار ابو ایوب بخانۂ خود برد و اگر رسول خدا بخانۂ یکی از ما جہت سکنی قدم رنجہ فرماید شاید رسول خدا فرمود المرء مع رحلہ گویند کہ حضرت مدت ہفت ماہ در خانۂ ابو ایوب انصاری اقامت فرمود و درین سال آن زمین را کہ ناقہ در آنجا بزانو در آمدہ بود حضرت رسول از یتیمان مذکور بخرید و چون نامہا ایشان دریافت فرمود کہ اسم ایشان سنوی گردانیدند و در آن مسجد انداختہ و یاران بعمارت مشغول شدہ خشت می کشیدند و رسول خدا نیز بہان کار اشتغال می فرمود و می گفت اللہم لا خیر الا خیر الآخرۃ فارحم الانصار و المہاجرۃ نقل ست کہ روزی عمار یاسر خشت می کشید و رجزی می خواند کہ مشتمل بود بر عدم استواء معماران مساجد و غیر ایشان یکی از اصحاب کہ کار نمیکرد گمان برد کہ عمار یاسر است با و لنعرض میکند بنا بریں در غضب رفتہ گفت ای عمار خاموش باش و الا بصعالی کہ در دست دارم ترا بینم حضرت این سخن بشنید فرمود کہ عمار را دو بدہ و مشت پسیح کس او را نتواند زد گویند ہر یک از صحابہ یک یک خشت می کشیدند و عمار دو خشت و حضرت رسول خاک از سر او پاک می کرد و می فرمود کہ و یحک عمار یقتلہ الفئۃ الباغیۃ و عمار در حرب صفین کہ میان امیر المومنین علی و معاویۃ بن ابی سفیان حرب واقع شد شربت شہادت چشید و شرح این قضیہ ہم درین دفتر قوم کلک بیان خواہد گزید انشاء اللہ و عدہ العزیز و درین سال اسعد بن زرارہ وفات یافت یہود گفتند کہ اگر محمد رسول خدا بود یا پیغمبر کہ مصاحب او و خویشی دارد البتہ زنہار نمیرد و آنگاہ سید کونین کہ موسی و ہارون و داود و سلیمان و سائر انبیا علی نبینا و علیہم السلام کہ براستی مبعوث شدہ بود ندا از خاکدان دنیا بدار عقبی پیوستند این ہذیانات بر زبان می آوردند و در آن سال زید بن حارث و ابو رافع بفرمان حضرت رسالت بمکہ رفتند و بنات مکرمہ او سودہ بنت زمعہ بمدینہ آوردند و عبد اللہ بن ابی بکر نیز از رفتہ و رومان و خواہران عائشہ و اسماء را بمدینہ آوردند و در آن سال کہ از اسماء متولد شدہ بود مسلمانان بغایت مسرور شدند چہ یہود میگفتند کہ ما سحر کردہ ایم کہ ہیچ کس از اہل اسلام فرزند تولد ننماید و ازو قائع این سال یکی آنست کہ طائفۂ یہود نزد حضرت رسول آمدہ گفتند یا ابا القاسم ما چہ چیز از قومی پرسیم اگر جواب تو بصواب مقرون بود متابعت او و اگر بخلاف میگوئی تصدیق نمایم فقال علیہ السلام علیکم بذالک عبد اللہ بن صوریا قال لہم بعد ازان یہود پرسیدند کہ چون نطفۂ از مردان ست سبب مشابہت فرزندان بہ پدران چیست حضرت فرمود ند کہ سوگند میدہم شما را بخدائی کہ ہیچ میدانید کہ نطفۂ مرد سفید و غلیظ ست و نطفۂ زن سرخ و رقیق اگر نطفۂ مرد بر نطفۂ زن غلبہ کردہ فرزند بہ پدر ماند و الا بمادر یہود گفتند اللہم نعم باز سوال کرد ند کہ ما را خبر دہ از چیزی کہ اسرائیل بر خود حرام گردانید پیش از نزول تورات حضرت فرمود کہ شما را سوگند میدہم بخدائی کہ ہیچ میدانید کہ دوست ترین طعام و خراب ترین شراب نزد او گوشت شتر و شیر شتر ست و مرضی بدری عارض شدہ چون ازان بلیہ خلاص یافت ہر دو را بر خود حرام ساخت قبل از نزول تورات قالوا اللہم نعم باز سوال کرد ند کہ خبر دہ ما را از خواب خویش کہ بر چہ کیفیت ست حضرت فرمود کہ سوگند میدہم شما را بخدا کہ ہیچ میدانید کہ از صفات مردی کہ ظن شما آنست کہ من آن شخص نیستم آنست کہ حشیم او در خواب و دل بیدار بود گفتند بلی آن محبوب ما می لا ینام فرمود کہ خواب من بہمین ست نوبت دیگر استفسار نمودند کہ خبر کن ما را از روح الامین فرمود کہ شما را سوگند میدہم بخدا کہ ہیچ میدانید کہ آن جبرئیل ست یہود گفتند بلی و او آنست کہ بر تو نازل میگردد و دشمن ماست از انکہ سخن می آورد اگر این صورت واقع نبودی تو را متابعت میکردیم و آیۃ قل من کان عدوا لجبریل فانہ نزلہ علی قلبک باذن اللہ در شان او نازل گشت و درین سال عبد اللہ بن سلام کہ از جملہ علمای یہود بود باسلام در آمد و صورت حال آنکہ عبد اللہ بخدمت رسول مبادرت نمودہ چون نظر مبارک حضرت بروی انداخت و دانست کہ روی او بدروغ گویان نمی ماند فرمود ایہا الناس افشوا السلام واطعموا الطعام وصلوا الارحام وصلوا باللیل والناس نیام تدخلوا الجنۃ بالسلام عبد اللہ این سخن شنیدہ بخانہ مراجعت نمودہ بار دیگر در خلوتی نزد خواجۂ کائنات علیہ افضل الصلوۃ حاضر گشت و گفت ای محمد سہ چیز ترا نمی پرسم کہ جواب آن بغیر انبیا کسی نمیداند نخست آنکہ اول علامات قیامت چہ چیز باشد دوم آنکہ اول طعام اہل بہشت چیست سوم آنکہ چرا بعضی اولاد مشابہت بپدر دارد و بعضی بہ پدر حضرت تعلیم جبرئیل فرمود کہ نخست کہ علامت قیامت آتشی باشد کہ مخلوط بدود کہ خلائق را از مشرق بمغرب راند و اول طعام کہ اہل بہشت خورند زیادتی جگر ماہی ست کہ زمین بر پشت ولیست و آن قطعۂ منفرد از جگر آویختہ و در جواب سوم فرمود کہ اگر نطفۂ مرد بر نطفۂ زن پیشی گرفت یا بر آن غلبہ کرد فرزند بہ پدر ماند و اگر نطفۂ زن بر نطفۂ مرد غلبہ کرد و فرزند بہ مادر

یا بخویشان ما ورسے مانده عبدالله سلام چون این جوابها شنید از سر صدق و اخلاص گفت اشهدان لا آله الا الله و اشهد ان محمدا رسول الله بعد ازان معروض داشت که یهود قومی دروغ گویانند اگر از اسلام من ایشان را خبر باشد در باره من افترا کنند و دروغها گویند اکنون التماس آنست که پیش از افشای اسلام من احوال مرا ازان طائفه استفسار فرمائی حضرت رسول ایما بالملتمس عبدالله را در موضعی پنهان ساخته یهود را طلبید و بعد از نصیحت و تحذیر از عقوبت باری سبحانه و تعالی و دعوت بتصدیق نبوت خویش ازحال عبدالله بن سلام استفسار نمود یهود گفتند او بهترین ما و پسر بهترین ما است حضرت فرمود اگر او مسلمان شود چه گوئید شما مسلمان میشوید یهود گفتند حاشا که او مسلمان شود و خدای تعالی او را ازین امر در پناه خود گیرد حضرت سه نوبت این سخن فرمود و ایشان همین جواب دادند آنگاه فرمود ای عبدالله بیرون آی ابن سلام از زاویهٔ اختفا بیرون آمده گفت اشهدان لا اله الا الله و اشهد ان محمدا رسول الله یهود گفتند او شر ما و پسر شر ما است و اجهل و اجهل زادهٔ ماست ابن سلام گفت یا رسول الله من عرض کردم که یهود قومی بهتان گویند ازین صورت می ترسیدم در کتاب اعلام الوری مذکور ست که در سال اول از هجرت یهود بنی قریظه و بنی نضیر و بنی قینقاع و عکفان نزد حضرت مقدس نبوی آمده گفتند ای محمد خلق را بچه دعوت میکنی فرمود که بشهادت ان لا آله الا الله محمد رسول الله و سهم آن کس که شما در توراة صفت مرا میدانید دین آنچه که علمای شما خبر داده اند شما را آگاه کرده اند شما را آگاه بودن آنچه که در توراة است بر شما پوشیده نیست و کلیم بوشیدن بارهٔ از خود دست باز داشتن ام و پیمبری که مخرج او مکه و مهاجرت او ینجا باشد و آخرین پیغمبران و فاضل ترین ایشان بود و بر شر نشیند و کلیم بوشد و بنان باره قناعت کند و در دو چشم او سرخی باشد و در میان هر دو کتف او خاتم نبوت باشد و شمشیر خود بر دوش نهد و بکه رسد باک ندارد و خندان و کشیده بود و زبان او بدانجا رسد که اسب و شتر نرسد یهود گفتند هر چه فرمودی شنیدیم و بحجت آن آمده ایم که قواعد صلح را در میان خود و تو استحکام دهیم که نه ما تو با تو باشیم نه بر تو و هیچ کس را با تو یاری نه دهیم و از یاران تو کسی را ترغیب نرسانیم و نترا نیز با تعرض ما و یاران ما کاری نبود تا آنگاه که ما را معلوم شود که مهم تو و قوم تو بکجا رسد و حضرت پیغمبر ملتمس ایشان را اجابت فرمود که یاری ندهند بر رسول نه بر هیچ کس از اصحاب او نه بدست و نه بزبان و نه بسلاح و نه بشورو نه نهان و نه آشکارا و خدای را گواه گرفتند که اگر نقض عهد و پیمان کنند آنحضرت را حلال بود که خون نهانی ایشان بگرفتن مالهای ایشان و برده کردن اولاد و ازواج ایشان و بجهت هر قبیله صلح نامه در قلم آورده و آن کس که قبیلهٔ بنی نضیر سخن گفت حیی بن اخطب بود و چون او بمیان قوم خویش مراجعت نمود اقرباء و برادران ازحال پیغمبر سوال کردند گفت محمد آنست که وصف او در تورات می یابیم و علما و احبار ما بقدوم او بشارت داده اند ولیکن با او همیشه در مقام عداوت خواهیم بود چه بنوت از فرزندان اسحق یا اولاد اسمعیل منتقل شده و درین سال نماز خفتن دو رکعت بود مقرر شد که چهار رکعت گزارند و نماز بامداد و نماز شام بحال خود ماند و هم درین سال منصب مؤذنی بر بلال قرار یافت صورت این بحال آنکه مسلمانان در اقامت جمعه و جماعت محتاج شدند که اوقات صلوة را دانند و دران زمان بمسجد حاضر گردند و آن مقتدای همگنان باصحاب مشورت کرده بعضی گفتند ناقوس زنیم تا مردم جمع آیند و چون این سخن بیهود و حضرت رسالت نمود و زمره گفتند آواز ناقوس مردم را تنبیه سازیم و چون بانصاری درین امر مشارکت می شد این سخن را نیز قبول نمی فرمود و برخی گفتند یا رسول الله آتش افروزیم حضرت فرمود که این قاعدهٔ مجوس ست و در واقعهٔ الاحباب مذکور ست که عمر گفت یا رسول الله شخصی تعیین کنید که ندا کند که وقت نماز در آمده است پس باشارت آنحضرت بلو و بر صوابدید عمر بلال را در اوقات نماز ندا میکرد و که الصلوة و جامعه آورد و اتفاقا در همان حال عبدالله بن زید انصاری در خواب دید که مردی ناقوس در دست داشت عبدالله او را خرید ای کرده آن شخص از و پرسید که این را چه میکنی عبدالله فرمود میخواهم که مردم را دانا کنم بوقت نماز آن مرد گفت من نیکوتر تعلیم کنم و مجموع کلمات اذان با عبدالله بیان کرد و چون بیدار شد همه را ازبر و خاطر داشت بامداد مجلس همایون حضرت نبوی آمده کیفیت واقعه را بعرض رسانید حضرت رسول فرمود تا باین امر قیام نماید و بعضی گویند که جبرئیل نازل شده و حی رسانید که در دخول اوقات صلوة بموجب خواب عبدالله عمل نماید راقم حروف گوید که روزی در مجلس یکی از علمای بدایت ظهور اذان و قضیهٔ خواب عبدالله بن زید انصاری تقریر کرده شخصی متفقه که بهم اجزاء اعتراض بر قول اهل صدق و صواب بنود و تضعیف این روایت نموده گفت مناسب نمی نماید که انچه مدار اسلام ست بمجرد خوابی مقرر و ثابت شده باشد بنده در اول در جواب گفتم ای بیخبر این خواب را بنده نه دیده ایم و عمر و زید الصدق آن گواهی نداده اند بلکه یکی از صحابه کبار دیده و حضرت سید ابرار فرموده که این خواب صدق ست و ثانیا بآنکه این فقیر را از نزول جبرئیل و وقوفی در میان نباشد بلو در جواب گفتم میشاید که جبرئیل بعد ازان آمده باشد و وحی آورده که بر رویای عبدالله عمل باید نمود حاضران مجلس که رائی داشتند جواب فقیر را استحسان کردند و هم متفقه بر ایشان و مجهل سرد پیش افگنده

بغایت متغفل شد وہم درین سال ولید بن مغیرہ کہ عم ابوجہل بود از جملۂ بستہ زبان چنانچہ سابقاً گذارش یافت ازمکہ بجانب دوزخ شتافت واز جملۂ اصنافی قریش در وسطای عرب بود دو پیرا عدل قریش میگفتند و معنی عدل ہم سنگ باشد واطلاق این لفظ باو بنا بر آن بود کہ جمیع قریش یک نوبت خانۂ کعبہ را می پرشیدند واو تنہا یک نوبت متکفل شد کہ ولید پلید در ہنگام موت جزع بسیار می نمود ابوجہل پرسید کہ ای عم سبب این ہمہ اضطراب چیست گفت واللہ این جزع از بیم مرگ نیست ولیکن ازان می ترسم کہ دین ما ابی گیشہ در مکہ ظاہر وشایع شود ابوسفیان اورا دلجوئی کردہ گفت مترس کہ من ضامنم کہ ملت او درین دیار ہرگز ظاہر نشود وآخر الامر ابولہب از فتح مکہ اہالی آنجا بدولت اسلام فائز شدند وعنقریب ترجمۂ کلک بیان خواہد گشت وابوسفیان از عہدۂ ضمانت بیرون نیامد وہم درین سال عاص بن وائل سہمی کہ پدر عمرو ولید دو دوازجملۂ غلظاء کفار در مکہ بود چنانچہ سابقاً کیفیت موت او مذکور شد در سفر سقربا ولید موافقت نمود واز جملۂ وقائع این سال تخستین ہجرت یکی آنست کہ در مدینہ گرگے تنگلم آمدہ چنانچہ روایت کردہ اند کہ در ظاہر مدینہ گرگے از رمہ گوسفندی رابود وشبانیکہ از راعیان یہود بود در عقب گرگ دوید گرگ باراعی گفت کہ رزقی کہ خدای تعالی بمن ارزانی داشتہ تو از من باز ستدی شبان گفت واللہ کہ امری چنین مشاہدہ نکردہ بودم کہ گرگ سخن گوید گرگ گفت ازین عجیب تر آنست کہ مردی درین نخلستان کہ میان دو سنگستان ست شما را از آنچہ گذشتہ واز آنچہ بعد ازین آید سخن گوید وخبر دہد وشما ایمان نمی آورید شبان بجانب حضرت مقدس نبوی آمدہ مسلمان شد وقصۂ گرگ بعرض رسانید حضرت رسالت پناہ قصد این شبان نمودہ فرمود کہ این علامتی ست از علامات قیامت کہ مردم از خانۂ خود بیرون آید وسنبور نجانہ مراجعت نکردہ باشد کہ نعلین وتازیانہ آن کس راخبر دہد از آنچہ عیال اودر خانہ کردہ باشد وہم درین سال حضرت رسالت پناہ با عائشہ زفاف فرمود از عائشہ منقول ست کہ مادر مرا بخانۂ بردکہ حضرت مقدس نبوی درآن خانہ بر تختی نشستہ بود وآن خانہ تاریک بھامیہ داشت ومرا در کنار آنحضرت نشانیدند وگفتند یا رسول اللہ این اہل تست خداوند تعالی برکت کند در وی از برای تو ودر تو از برای وی ودلبدا از جہت زفتن مردم پیغمبر با سر زفاف قیام نمود ودران روز ہیچ طعام حاضر نبود الا کاسۂ شیری کہ از خانۂ سعد بن عبادہ بود واسماء بنت عمیس گوید کہ در روز عروسی عائشہ مطلقاً طعام ولیمہ نبود مگر قدحی شیر وحضرت رسول قدری ازان شیر آشامیدہ بجانب عائشہ دست دراز کرد تا قدح را بستاند وعائشہ شرم میداشت کہ بگیرد من گفتم یا ام المومنین این رسول ست بتو میدہد ردمکن ولبشرم تمام عائشہ قدح را گرفتہ مقداری تناول نمود آنگاہ حضرت فرمود کہ عائشہ شیر بتو نمیدہند بلکہ تو رغبت ندارم پیغمبر فرمود کہ گرسنگی ودروغ باہم جمع می کنید عرض کردم کہ یا رسول اللہ اگر کسی میل طعام داشتہ باشد وگوید کہ رغبت ندارم ازدروغ بود فرمود کہ دروغ را نیز اندک می نویسند واندک را اندک متقول ست کہ درین سال رسول خدا دید کہ یہود ان لصوم عاشورا قیام می نمایند از سبب آن پرسیدند ایشان گفتند کہ روزۂ امروز را فضیلت بسیار ست کہ درین روز فرعون غرق شدہ وموسی از قبط او خلاص یافت وموسی لشکر گاہ آن موجبت عظمی آن روز روزہ داشت وایشان خود را بران روز امر فرمود ودر بعضی از کتب سیر مسطور ست کہ چون روزۂ رمضان فرض شد ہمانا می کرد بجای روزۂ عاشورہ بود وکسانرا کہ آن روز نہ روزہ داشت کہ در ایام جاہلیت ہوای مدینہ بغایت پرعفونت بود وملت وبادران دیار شیوع یافت وبرغریبی کہ در آنجا بودی بیرون آمدی وماننده حمار بانگ کردی ناازان جہت یمن دسالم ماندی بالجملہ دران سال اکثر مہاجران بیمار شدند مثل ابوبکرؓ وعمر وعمار وبلال بن ہمزہ ودران بیماری ابیات دردآمیز میخواندند وبلال گاہی گفتی اللھم العن عتبۃ وشیبۃ وامیۃ بن خلف وایا جعل کما اخرجونا الی ارض لوبا وچون صورت حال کیفیت ملال یاران لبسمع مبارک آن برگزیدۂ حضرت ذوالجلال رسید روی توجہ بقبلۂ دعا آورده گفت اللھم احب الینا المدینۃ کحبنا مکۃ واشد حمّاً وصححہا وبارک لنا صاعہا ومدہا وانقل حماہا الی الجحفۃ وبرکت دعای رسول حضرت باری تعالی ہوای مدینہ را بامرجہ وطبایع سازگار وموافق ساخت وبرعفونت آنچہ مترتب بود از امراض بجحفہ انتقال یافت ودرین سال حضرت مقدس نبوی میان مہاجر وانصار عقد مواخاۃ بست ودرای مواخات مواخاتی دیگر ملحوظ کہ تعلق بہماجران میداشت وانصار را دران دخلی نبود ودران مواخات میان ابوبکر وعمر عقد برادری بست وہمچنین میان طلحہ وزبیر وعبدالرحمن بن عوف وعثمان بن عوف وعثمان بن عفان چون عقد اخوت مہاجران بست حضرت علیؑ عرض کرد یا رسول اللہ ازبرای من ہیچ برادری تعیین نمودی حضرت فرمود انا اخوک ولبعضی گفتہ اند کہ در جواب علی مرتضیٰؑ فرمود کہ انا اخوک فی الدنیا والاخرۃ نقل ست کہ درمیان مہاجر وانصار سید ابرارؐ درست علیؑ را گرفتہ فرمود کہ این برادر من ست آنگاہ میان ابوبکر وخارجہ بن زید انصاری وزید بن عوام وسلمۃ انصاری وطلحہ بن عبداللہ وکعب بن مالک ومصعب بن عمیر وابوایوب انصاری وابوحذیفہ بن عتبہ وعمار بن یاسر انصاری وعمار بن بشر وثابت بن قیس خزرجی وعبداللہ بن جحش وعاصم بن ثابت بن افلح انصاری وارقم بن ارقم وابی طلحہ انصاری وعثمان بن مظعون وابوالہیثم بن التیہان وسلمان

فارسی و ابو رداو عجمیین نامیان چهل و هفت کس از مهاجران و میان چهل و پنج نفر از انصار عقد مواخات بست مقرر آنکه در امور یکدیگر میعاونت نمایند و از همدیگر میراث برند و این قاعده مستمر بود تا بعد از غزای بدر آیهٔ کریمه اولوا الارحام بعضهم اولی ببعض فی کتاب الله نازل شده عقد مواخاة منسوخ گشت و میراث هر کس به نسبت خود سما و دت نمود چنانچه در کتاب مبین ست

ذکر شمهٔ از حالات سلمان فارسیؓ و رسیدن او بآستان حضرت مقدس نبوی و بعضی از حالاتی که او را پیش آمد

ابن عباس گوید که سلمان با من گفت که من در مهان بچه بودم از بلخی قرای اصفهان و پدرم مردی منعم و از آتش پرستان بود و دستگاهی تمام داشت و استعدادی مالا کلام و مرا از غایت محبت رخصت ندادی که از خانه بیرون روم و شب و روز در سرای پدر خویش آتش می افروختم و بعبادت آن اشتغال می نمودم و پدرم را مزرعه بود و هر روز بجهت زراعت و عمارت آنجا رفتی روزی بجهت مهمی که روی نمود مرا بعوض خویش بسر مزرعه فرستاده وصیت کرد که بسرعت هر چه تمامتر مراجعت نمایم من از خانه بیرون آمده متوجه ضیعت پدر گشتم و در راه بکنیسهٔ از کنائس نصاری رسیده آواز ایشان شنیدم و چون بکنیسه در آمدم چهی را دیدم که انجیل میخواندند و بعضی بنماز مشغول بودند الحق آنجماعت در نظم مستحسن در آمده مهم ضیعت را گذاشته و در آن موضع متوقف شده از ترسایان پرسیدم که این چه دین ست که شما دارید گفتند دین پیغمبر خدا گفتم اهل این ملت کجایند همی باشند جواب دادند که در ولایت شام پس هوس نصرانیت بر خاطرم استیلا یافته کیش آتش پرستی از دلم سرد شده آن روز تا نماز شام در آنجا بسر بردم بعد از آنکه بخانه مراجعت کردم پدرم را دیدم که در مفارقت من اندوهناک ست و سرعان با طراف و جوانب فرستاده مطلقا یافته بود ندو چون مرا بدید خرم شد و پرسید که جان پدر تا غایت کجا بودی که بر وصیت من عمل ننموده زود مراجعت نکردی گفتم در وقت رفتن عبور من بکنیسهٔ نصرانیان افتاد با نجا در آمدم و اوضاع نصاری مرا اعلا کم افتاد تا آخر روز در مصاحبت ایشان بودم پدرم چون این سخن بشنید عظیم متغیر شد گفت ای پسر از کیش پدرت دست مدار که این دین بهتر از دین ایشان ست و ملت ایشان چیزی نیست گفتم حاشا و کلا که هیچ هم برعکس ست پدر چون رغبت مرا در تقلد آن امر مشاهده نمود از خوف آنکه مبادا فرار نمایم بندی در پای من نهاد و من در خفیه کسی نزد نصاری فرستادم که هر گاه که قافلهٔ شام متوجه گردد مرا خبر کنید و من بحیلهٔ که دانستم خود را از قید خلاص کردم و در مرافقت قافلهٔ بشام رفتم و از افاضل ترین نصاری پرسیدم با سقفی نشان دادند که در کنیسه بسر میبرد من بصحبت او مشتاق شدم و موصوف آنکه مرا رغبت بدین عیسی شده بخواهم که در خدمت تو باشم و بفوائد علم شریعت فائز گردم اسقف ملتمس مرا بمنزل داشته در جوار خود راه داد و او شخصی بود که مردم را ترغیب بتصدیق می نمود و مستمولان و ارباب ثروت آنچه بدو میدادند که بمستحقان رساند هیچ کس فلسی نمیداد و درمیان رعایای خود ذخیره می کرد و بدین سبب عداوت وی بر خاطر مستولی گشته و چون اسقف وفات یافت ترسایان خواستند که تجهیز و تکفین وی قیام نمایند من کیفیت معاش وی با ایشان گفتم بر سبیل ندبه از اکجا این صورت معلوم شده من نصرانیان را بر سر بقعت بسوی زاویهٔ نقره بردم که اسقف در موضعی مضبوط ساخته بود انچنان بعد از اطلاع بدین امر گفتند والله که ما هرگز این میت را دفن نکنیم آنگاه اسقف را از دار آویخته سنگسار کردند و شخصی قائم مقام او گردانیدند که بسیار عابد و زاهد بود و محبت او در دلم جای گیرنده مدتی در خدمتش بسر بردم و در وقت رحلت او از ین جهان گذران گفتم ای فلان چندین وقت در ملازمت تو بودم اکنون که حکم الله تعالی بتو رسیده مرا بکرا حواله می کنی گفت والله که امروز هیچ کس را نمیدانم که بر جادهٔ عبودیت مستقیم باشد و از دنیا معوض دیگر آخرت راغب بود مگر مردیکه در موصل ست و نام و نشان او بمن گفته بعالم دیگر رفت چون از دفن او فراغت روی نمود بموصل رفتم و زاهد موصلی را پیدا کردم گفتم ای فلان فلان مرا بتو حواله کرده آن سعادت مند انگشت قبول بر دیده نهاده مرا بصاحبت خویش سرفراز گردانید و احوال او را مقرون بخیر و صلاح و فوز و نجاح یافتم و بعد از چندگاه که بملازمتش قیام نمودم مرض موت مبتلا گشت از وی التماس نمودم که مرا بکسی نشان دهد که در زهد و تقوی شعار و دثار او باشد گفت شخصی را در میان جزیرهٔ زابد گفت والله که هیچ کس را نمیدانم که بدین لسق زندگانی کند مگر فلان شخص که در نصیبین ست و من بعد از دفن وی روی بنصیبین نهادم و چون بدانجا رسیدم آن مرد صالح را پیدا کرده التماس نمودم که مرا بصحبت خود مشرف سازد ملتمس مرا بمنزل داشته مدتی با و بسر بردم و در وقت تزع پرسیدم که مرا بکرا حواله می کنی گفت به هیچ کس این گمان نمی برم که بر طریق ما سلوک کند اما ظهور پیغمبر آخر الزمان نزدیک رسیده او با حیا و ملت ابراهیم مبعوث شود و در بارعرب ظاهر گردد و از وطن خویش بنخلستانی هجرت نماید که در میان دو سنگستان باشد و از جملهٔ علامات او انکه صدقه نخورد و هدیه نشناسد و با دو شانه

گوید که من گاهی در عمورید به همی اشتغال نمودم و از ان چند سر گاو و گوسفند حاصل کرده بودم بعد از فوت اسقف باکاروان بنی کلاب در آن دیار

ملاقی شده از ایشان التماس نمودم که گاوان وگوسفندان که دارم بمملکت تصرف نمایند ومرا بدیار عرب رسانند ملتمس من بسبذول اقتاده همراه قافله روان شدم چون بوادی القرا رسیدم باسن عذر کرده مرا بعثمان بن اسعد یهودی فروختند در آن موضع نخلستانی دیده تصور کردم که بهجرت گاه مظهر موعود خواهد بود با خاطرم نیک برین معنی قرارنمی یافت وبخدمت یهودی قیام می نمودم درین اثنا ابن عم او از مدینه آمده مرا بخرید وبمدینه برد وچون بدان سرزمین رسیم ودانستم چنان تصور کردم که آن بلده را در زمان گذشته دیده ام ودران اوان حضرت مقدس نبوی از مکه بهجرت نموده بمدینه آمده اتفاقا من دران رفته بالای درخت خرما رطب می چیدم وخواجه ام در پای درخت نشسته بود که ابن عم او آمده گفت بلاکت باد اوس وخزرج را که در قبا نزد مردی نشسته اند که از مکه آمده ودعوی نبوت میکند من چون این سخن شنیدم نزدیک بود که از فرحی بر زمین افتم لهذا ازان درخت فرود آمدم واز وی پرسیدم که چه می گفتی سیّدم در خشم رفت وبا تیغ برمن زد که ترا باین فضولی چه کار است برمهم خود برو گفتم این اهل چیز لیست میخواهم که از نیک معلوم کنم که چه می گوید سلمان رضی اللہ عنہ گوید که چون شب در آمد نهاری خرما ترتیب نموده بقبا رفتم ودر مجلس حضرت مقدس نبوی در آمده گفتم شنیده ام که تو مردی موصوف بصلاحی وجمعی از غربا محتاج ومصاحب توانند این مقدار خرما صدقه نزد من بود وشمارا از دیگران اولی دیدم حضرت رسالت پناه اشارت بیاران کرد که بخورید وخود هیچ ازان تناول ننمود باخود گفتم که این یک نشانه است از نشانهای که از اسقف شنیدم واز مجلس منصرف بیرون آمده بخانهٔ خود رفتم وچون آنحضرت بقبا تشریف فرموده ماحضری همراه خود بردم وعرض آنحضرت گردانیدم که آن روز صدقه آوردم وتخرد دی امروز بجهت اکرام تو هدیه آوردم رسول خدا باصحاب بتناول اینچه برده بود دست فرا نمود گفتم این نشانهٔ دیگر است از سلمان روایت کرده اند که گفت در نوبت دوم بست وپنج خرما به مجلس حضرت مقدس نبوی بردم واهل مجلس هیژده بیست وپنج کس بودند هزار دانه خرما دیدم که ریخته آمد ومرتضی علی سرم مبوسید حضرت ختمی پناه فرمود که بجای سر ما ببوس شما مندوالو بکر اینچه بوسیده بود در بر من کرده سلمان گوید نوبت سوم که بخدمت حضرت شتافتم واو در گورستان بقیع با فتم که بتشییع جنازه یکی از صحابه رفته بود وچون بدان موضع رسیدم وبر ما بر وجه ما ایلون آوسیده سلام کردم ولهذا ازان بجانب پشت مبارک او میل کردم تا مهر نبوت را مشاهده کنم حضرت بفراست دانست که مطلوب من چیست ردا از پشت مبارک خود بینداخت چون چشم من بر خاتم نبوت افتاد خاتم نبوت را بوسیدم وبگریستم وگفتم اشهدان لا آله الا الله واشهدان محمد رسول الله لهذا ازان آنحضرت فرمود که باز گرد ودر مقابل روی مبارکش آمده سرگذشت خود بتفصیل معروض داشتم تعجب فرمود وی خواست که اصحاب صورت واقعه مرا بشنوند ومن حال خود می گفتم واصحاب استماع می نمودند نقل ست که سلمان بواسطهٔ قیمت دو غزوهٔ بدر حاضر نتوانست شد وازوی فوت شد سلمان گوید که روزی رسول خدا فرمود که ای سلمان خود را از خواجهٔ خود بخر فتم والتماس نمودم که مرا مکاتب گردانند لهذا بر مضامنهٔ وقیل وقال بران قرار دادند که برای او سه صد نهال خرما بنشانم وپرورم وچهل اوقیه نقره بدهم تا از قید وتصرف او خلاص شوم چون کیفیت خود معروض رای پیغمبر گردانیدم با اصحاب خطاب فرمود که مکاتب فارسی را مدد کنید ویاران امداد نموده یکی ده ویکی پنج نهال بمن داده تا سه صد نهال شد حضرت فرمود که بردو گوبا فرد برو چون تمام شود مرا اعلام تمالی من بفرموده عمل نموده پیغمبر را خبر کردم تشریف قدوم ارزانی فرموده تمام آنها را بدست مبارک خویش بنشانده وبدان خدائیکه جان سلمانان در قبضهٔ قدرت اوست که هیچ یک ازان نهالها خطا نکرد وباندک روزی سبز وخرم شود ودرختان تسلیم خواجه نمودم وچهل اوقیه نقره باقی ماند من هیچ ندانستم ونمیدانستم که از کجا او انعام یابم ودرین اثنا از مال غنیمت مقدار بیضهٔ مرغی نقره پیش آنحضرت آوردند آنحضرت فرمود که مکاتب فارسی چه کرد مرا به مجلس طلب داشته رسول خدا فرمود که ای سلمان این را بستان وبالیکه تراوفا نیست ازین بگذار گفتم یا رسول الله این چه قدر باشد وانگی ازان نیست اینچه او را بر هست رسول الله بر گرفته وزبان معجز بیان بران مالیده فرمود که بگیر این را بسبکت خدای تعالی اینچه بر تست برین ادا کند سلمان گوید بران خدائی که جان من در ید قدرت اوست که چون بیضه را بسنجید مهل اوقیه بود که بمشقالی کم وبیش نبود وهمه را بتمام داده از محنت بندگی خلاص شدم وبعد ازان در غزوات ودر ملازمت حضرت رسالت پناه بودم وبباید دانست که در کیفیت ملاقات سلمان با حضرت رسالت وسبب تخلص او از بند محنت بر قیت روایات دیگر ورو دیافته واطلاع بر آنها حواله بکتب مبسوط است ازسلمان منقول ست که تصرف هفده کس دست برست رسید م بعضی از ایشان اخبار گفته اند که سه صد ونجاه سال عمر داشت وهیچ کس بدت حیات او در دولست وپنجاه سال کم نگفته ودر سیر گارزانی منقول ست که در سنهٔ ثلث وثلاثین از هجرت سلمان بریاض رضوان وفراویس جنان خرامید مشهور ست که مهاجران می گفتند که سلمان از ماست وانصار با ایشان مناقشه میکرد می گفتند که از ماست وخواجه کائنات بر زبان گوهر فشان این کلمه بگذرانید که اسلمان رجل منا اهل البیت ودرین سال حضرت مقدس نبوی بر قبر برادره بن عمرو

کہ پیش از ہجرت بہ یک ماہ وفات یافتہ بود و باطائفہ از اصحاب نماز گذارد و فرمود اللهم اغفر له وارحمه وارض عنه وقدره و علمت فعلت واو یکی از دوازده نقیب انصار بود که اسامی ایشان در بیان بیعت عقبه مذکور شد و سیم درین سال کلثوم بن الهدم که پیش از قدوم حضرت ختمی پناه در مدینه مسلمان شده بود وفات یافت رضی الله عنها و گفتار در بیان وقایع سال دوم از ہجرت سید ابرار و شعبان این سال روزه رمضان فرض شده و صدقه فطر واجب گشت و در زوجیه حضرت رسالت پناه بصحرا بیرون آمده نماز جماعت بگذارد و دہم درین سال قبله بجانب کعبه متحول شد سلف را درین معنی خلاف ست که قبل ازین قبله کدام جهت بود بعضی گفته اند که حضرت مقدس نبوی در مکه روی به بیت المقدس می کرده و نماز می گذارد و برخی گویند که متوجه قبله خلیل الرحمن یعنی خانه کعبه شده باداى صلوات قیام می نمود و چون آن سرور بهمدینه آمد جهت تالف یهود با اسلام روی به بیت المقدس کرده نماز گذارد و چند گاه درین وجه بگذشت در اثنای این حال لیصیح بما لون نشید که یهودی می گویند عجب حالتی ست که محمد با ما در ملت مخالفت دارد و در قبله موافق ست این سخن بر ضمیر منیر ش گران آمد که اهل کتاب باوی در مقام عناد اند لاجرم همت عالی همتش اقتضا کرد که قبله او از بیت المقدس متحول گردد و مترصد آن بود که درین باب وحی الهی نازل شود و بحسب اتفاق آنجناب با اصحاب نماز پیشین در مسجد بنی سلمه میگذارد که جبرئیل آمده این آیه آورد قد نری تقلب وجهک فی السماء فلنولینک قبلة ترضاها فول وجهک شطر المسجد الحرام چون این آیه نازل شد حضرت در رکوع رکعت دوم بود فی الحال روی بکعبه آورد و یاران که اقتدا بحضرت داشتند موافقت کرده بجانب کعبه مائل شدند و نماز تمام کردند و آن مسجد را مسجد ذوالقبلتین گفتند و چون قبله تحویل یافت ازنا قبولان هر یک بزبانی برزبان آوردند سفهای یهود گفتند که محمد قبله ما ترک نکرده مگر بسبب و بعضی گفتند که محمد با وطن و مسکن خود کرده متوکان گفتند که آیا سبب چه بود که از قبله نخوانیش اعراض نمود در شان طائفه اولی از یهود که آنحضرت را منسوب بجحد کرده اند آیه کریمه سیقول السفهاء من الناس ما ولاهم عن قبلتهم التی کانوا علیها قل لله المشرق والمغرب یهدی من یشاء الی صراط مستقیم نازل گشت و در نصف شهر ستة اثنین هجری قبله تحویل یافت ابو سعید خدری گوید که ما در مسجد قبا آمده و دیوار را بسوی تنیسه داده و دیواری که اکنون بهشت بدست مبارک خود زده و قبله آنرا راست فرمود گوید که حضرت مقدس نبوی روزهای شنبه و سه قبا سیر فت بصفت پیوسته که بر زبان هیچ یهود نگذرانید که بر عکس و منقلب سازد و بسوی قبا آمده نماز بگذارد و ثواب عمره او را حاصل شود و سیم در سال دوم از ہجرت میان حضرت علی مرتضی و فاطمه زهرا عقد زوجیت انعقاد یافت نقل ست که قبل ازان وصلت بخدمت سید کائنات آمده فاطمه را خواستگاری کرد حضرت فرمود که انتظار وحی می کشم صدیق این سخن بفاروق تقریر کرد فاروق جواب داد که التماس تو را رد کرده بلکه از ان صدیق با فاروق گفت که تو درین امر شروع نمای عمر به مجلس حضرت نبوی آمده فاطمه را خواستگاری کرد همان جواب شنید که صدیق شنیده بود فاروق صورت حال صدیق باز نمود بعد از چند روز یاران و مخصوصان علی مرتضی را بخطبه سیده نساء العالمین ترغیب کردند فرمود بعد ازان که ملتمس ابوبکر و عمر را اجابت نرسید و دختر بر کسی خواهند داد و دستان گفتند که ترا از خصوصیت با آنحضرت بست که دیگران را نیست چه قرابت قریبه با آنحضرت داری شاید که خواستگاری تو قبول افتد در اعلام الوری مسطور ست که بعد از خواستگاری تخمین همی با علی گفتند که چرا تو خواستگاری فاطمه نکنی جواب داد که چیزی ندارم گفتند حضرت رسول از تو چیزی نمی خواهد آگاه مرتضی گشت حضرت رفت و از شرم هیچ نگفت و بازگشت روز دیگر بخدمت آن سرور شتافت و از فرط حیا کلمه بر زبان نراند روز سوم حضرت ختمی پناه فائز شد حضرت فرمود که مگر آمده که فاطمه را خطبه کنی عرض کرد بلی یا رسول الله پیغمبر الناس و اربحسن قبول تلقی نموده و اکثر کتب سیر و امیر المومنین علی نقل کرده اند که گفت چون بهای خطبه فاطمه زهرا نزد رسول خدا رفته سلام کردم و خاموش نشستم آنحضرت جواب سلام من باز داد و فرمود که ای علی حاجت تو چیست جواب دادم که فاطمه را خواستگاری می نمایم فرمود که مرحبا و اهلا و برین سخن مزیدی نفرمود و چون از مجلس اعلای نبوی بیرون آمدم همچنی از انصار با من ملاقی شده پرسیدند که حال تو چون ست و دختر پیغمبر را بنکاح خود در آوردی یا نه گفتم بیش ازین نفرمود که مرحبا و اهلا گفتند که یکی ازین دو کلمه که حضرت در جواب گفته ترا کفایت ست در اعلام الوری مذکور ست که چون پیل بر رسول خدا نازل شد و عرض کرد که یا رسول الله ان الله یامرک ان تزوج فاطمة من علی فقال النبی صلی الله علیه وآله لفاطمة ان علی بن ابی طالب ممن عرفت قرابته وفضله فی الاسلام فانی سالت ربی ان یزوجک خیر خلقه واحبهم الیه وقد ذکر من مرکک خطبا وتر بنی فسکت فقال رسول الله وهو خارج عندها الله اکبر سکوتها اقرارها از کریمه روایت ست که چون حضرت علی فاطمه زهرا خواستگاری نمود حضرت رسول فرمود که مهر او را چیزی سازی جواب داد که نزد من چیزی نیست حضرت فرمود که زره حطیمه او کجا ست عرض کرد موجود ست حضرت فرمود که آنرا صداق ساز گویند که حضرت علی آن زره را بچهار صد درم بعثمان فروخت و آن زره بزرگ بود فراخ و سنگین و پیچ شمشیر بدا کار نیکو و عثمان بعد از خریدن بحضرت علی بخشید و مرتضی علی زره بهای آن که چهار صد

ہشتاد درم بود بخدمت مصطفیٰ آورد و حضرت در بارۂ عثمان دعا فرمود روایتی آنست کہ دو دانگ وجہ مذکور را ببوی خوش صرف کرد مذو چہار دانگ دراہم مصرف داشتند و ازان جملہ دو جامۂ بردبود و دو بازو بند نقرہ و لحاف کتان و یک نہالی ازان جنس و جمعی دو نہالی گفتہ اند و بعضی از خزینات دیگر کہ محتاج الیہ بودند ازان زر مرتب ساختند آنس بن مالک منقول ست کہ گفت من نزد حضرت رسول بودم کہ آثار وحی در شرۂ مبارکش ظاہر شد و چون وحی تجلی گشت فرمود کہ ای انس پیچ سیدانی کہ جبرئیل از خداوند جلیل چہ پیغام آورد بود گفتم یا رسول اللہ پدر و مادرم فدای تو باد چہ پیغام ست فرمود کہ خبر آنست کہ ان اللہ یامرک ان تزوج فاطمۃ من علی آنگاہ فرمود ای انس برو ابوبکر و عمر و عثمان و طلحہ و زبیر و طائفہ از انصار را بگوی کہ رسول خدا شما را می خواند من نیز مود آنجناب عمل نمود بہ طلب ایشان فہم چون بصورت اجتماع دست داد حضرت علیؑ نیز حاضر گشت حضرت رسالت پناہ خطبہ در غایت فصاحت و بلاغت خواندہ فرمود کہ خدای عزوجل مرا امر کردہ کہ فاطمہ را بنزدیک علیؑ بن ابی طالبؑ و بہم داد را بزنی دادم بہمان چہار صد مثقال نقرہ ای علیؑ راضی شدی عرض کرد راضی شدم و در بعضی روایات آمدہ کہ خطبۂ نکاح را امیر المومنینؑ باشارت رسول خواند و آنحضرت در شان علیؑ و فاطمہ دعای خیر کرد و فرمود جمع اللہ شملکما و اسعد جدکما و بارک علیکما و اخرج منکما خلقا کثیرا طیبا و چون عقد منعقد گشت طبقی خرما حاضر ساختند و بفرمودۂ حضرت رسالت ہر کس از حاضران خرمائی چند بردند اسماء بنت عمیس گوید کہ چون فاطمہؓ را بعلی داد ندر خانۂ او بنیاز برنگ پختیم ذرش نیافتم و باشی دیدم کہ مشتمل آن از لیف خرما بود و کوزہ و سبوی نیز در انجا حاضر بود گویند کہ حضرت رسالت پناہ فاطمہؓ را بہ مصحوب ام سلیم بخانۂ علیؑ فرستاد و خود نماز مغفلت گذارده و کوزہ آب بر داشتہ نزد ایشان آمد و آب دہن مبارک در کوزہ انداختہ دعوات چند بران خواند و مقداری ازان آب بر سر و روی فاطمہؓ و پستان او پاشید و قدری دیگر بر سر علیؑ و میان ہر دو کتف او و فرمود کہ اللہم انہا منی و انا منہا اللہم کما اذہبت منی الرجس و طہرتنی فطہرہما و بعد ازان فرمود برخیزید و بجامۂ خواب روید کہ خدای تعالی میان شما الفت دہاد و برکت کتا دور زوجیت شما در عین مراجعت حضرت رسولؐ فاطمہؓ گریان شد و حضرت رسالت پناہ او شده فرمود کہ ای دختر من سبب گریہ چیست ترا نزنی بکسی داده ام کہ در اسلام ہمچو کس فائق ست و در معرفت کردگار بر ہمہ راجح و در بعضی از روایات آمدہ کہ خواہرؓ کائنات با فاطمہؓ فرمود کہ شخصی را شوہر نوگزیدہ ام کہ بہترین اہل بیت من ست و ہمچنین فرمود الذی نفسی بیدہ لقد زوجتک سیدا فی الدنیا و انہ فی الاخرۃ لمن الصالحین و بروایتی آنکہ فرمود کہ زوجتک فی الدنیا و الاخرۃ جابر الانصاری گوید کہ در عروسی فاطمہؓ با علیؑ حاضر بودم و سیچ عروسی بہتر ازان ندیدم و پیغمبر خدا و موبز و لبوہا طعام فرموده بودند ازان خوردیم گویند سعد کشی و طائفہ از انصار چند صاع ذرت آورده و طعام عروسی فاطمہؓ آن بود حسن بصری رحمۃ اللہ علیہ گوید کہ فاطمہؓ و علیؑ تعلیفہ داشتند کہ چون بر خود می پوشیدند وافی بود در ستر ایشان و در بیکار زمانی مسطور ست کہ نکاح و زفاف فاطمہؓ ہر دو در ربیع الاول واقع شده و در روضۃ الاحباب مذکور ست کہ در ماہ رجب سال دوم از ہجرت منعقد گشت و زفاف ہم درین ماہ و بقولی بعد ازان بود آورده اند کہ مہمات درون خانہ را فاطمہؓ بامر حضرت مقدس نبوی سرانجام می نمود و بیرون خانہ را علیؑ بن ابی طالبؑ می برد اخت و برد و ازین معنی متبنگ آمد ند فاطمہؓ باستصواب علیؑ بنزد پدر کائنات رفت تا حارثہ از جواری کہ دران فرصت آورده بودند طلب نماید چون حضرت در خانہ نبود فاطمہ صورت واقعہ را با عائشہ گفت و مراجعت نمود چون بعد از آن خواجۂ کونین بمنزل تشریف آورده ملتمس فاطمہؓ را بعرض رسانید سید ولد آدم دران شب بمنزل ایشان قدم رنجہ فرمود علیؑ و فاطمہؓ در جامۂ خواب بودند ازان فرمود کہ حرکت مکنید و برجای خود باشید حضرت بر زیر سر ایشان نشسته پای مبارک خود را در میان علیؑ و فاطمہؓ در آورد آنگاہ بقرۃ العین خود فرمود کہ بطلب حارثہ بخانۂ من آمده بودی مرتضی علیؑ عرض کرد کہ از محنت خدمت خانہ کہ بفاطمہؓ میرسد من او را بخدام مصطفیٰ فرمود کہ من شما را چیزی تعلیم کنم کہ بہ از خادم باشد باید کہ در ہنگام در آمدن بخانہ خواب سی و چہار بار اللہ اکبر و سی و سہ نوبت سبحان اللہ بگوئید کہ شما را بہتر بود از خدمتگار علی مرتضیٰ فرمود کہ ہمان لحظہ بگفتن کلمہ مشغول شدم و ہرگز از من آن در وقوف نشد ازوی بپرسید بدر کہ در لیلۃ الہریر نیز ترک آن نکردی فرمود در اول شب ترک شد و در آخر تدارک آن نمودم و شرح وقایع آن شب در ضمن محاربۂ امیر المومنین علیؑ و معاویہ بن ابی سفیان رفتہ و کلاک بیان خواہد گشت انشاء اللہ تعالی و درین سال آیۂ کریمہ اذن للذین یقاتلون بانہم ظلموا و ان اللہ علی نصرہم لقدیر بنزول یافتہ ابتدای جہاد روی نمود باید دانست کہ اصطلاح اہل سیر چنین ست کہ ہر سریہ کہ حضرت رسولؐ انجا حاضر بود و متوجہ اعدای دین گشته اعم از انکہ حرب واقع شده باشد یا نشده از توجہ وی باب آن را غزا و غزوہ گویند و اگر فوجی از اصحاب را کہ جہت منع و دفع اہل ضلال ارسال نموده آنرا سریہ خوانند و بعضی گفتہ اند کہ درین سال حضرت رسالت پناہ بعبیدہ بن الحارث کہ آنرا شیخ المہاجرین گفتند کہ با شصت کس از مہاجران و زمرہ گویند باشتاد نفر ہم از ایشان را بر سر طائفہ از قریش نرستاد کہ جہت مصلحتے از مکہ بیرون آمده بودند

و علی سفید از برای آن سریه مرتب داشته آنرا بمسطح بن اثاثه داد و همچنین بعضی برانند که اول علمی از اعلام اسلام که انعقاد و ارتفاع یافت آن بود و اهل آن نقطه منازل و مراحل کرده بمکه کان رسید نزد و الیشان دو لیست نفر بود ند در ریاست اهل شقاق و عناد و بعضی ازد و روایات دران سفر ابوسفیان تعلق داشت و چون با یکدیگر متقارب شدند تیر بکمان بهم انداختند و از لشکر اسلام اول کسیکه در روی ایشان تیر انداخت سعد بن وقاص بود و عبده اوثان بتو هم آنکه میان ما و اکر جمعی دیگر از لشکر اسلام تیر عبده و مدد کاری قرار نموده با شتر قرار نموده ند گویند سعد بن ابی وقاص دران روز لیست تیر همراه داشت و مجموع آن تیر با کاندخته بمشرکان رسید و خطا نشده و سعد گوید چون قریش روی بانهزام نهاد ند با عبیده بن الحارث گفتم مشرکان را تعاقب باید نمود که بایشان بیرسیم چه از ماتیر سیده است ابو عبیده را این سخن موافق نیفتاد لا جرم بمدینه باز گشتند و بعضی گویند که اول کسیکه حضرت رسول او را امیر ساخت حمزه بود و اول لوائی که بر لیست بست و لیست بسیه ارسال حمزه آنکه چون لشکر بسیار بایلوان حضرت مختی پناه رسید که جمعی از قریش که با هم تجارت شام رفته بودند مراجعت نموده عازم مکه اند علمی سفید ترتیب داده قربان داد که حمزه بن عبد المطلب با سی کس از مهاجران لبقصد کاروان خسته باز آورده اند که حضرت مقدس نبوی قبل از جنگ بیچک از انصار را بهمراه نفرستاد و نفرمود تا بدانکه بایشان یاری نخواهند داد مگر در وقتیکه اعدای دین متوجه نفس مدینه شوند بالجمله حضرت حمزه را بقصد کاروان روان فرمود حمزه با آن جماعت بجانب سیف البحر که از زمین خمینه است متوجه گشت و لعد از قطع مسافت با ابوجهل و کاروان قریش که قریب سه صد نفر بود ند رسیدند چون تلاقی عسکرین دست داد از هر دو طرف آهنگ جنگ کرد ند اما مجدی بن عمر جهنی که با فریقین هم سوگند بود در میان آمده سعی نمود که همچاره و مقاتله کاروان بهم نرفتند و حمزه و اصحاب بمدینه باز گشتند و حضرت رسول را از صورت واقعه مجدی خبر داده آن سرور رای مجدا را استحسان نموده نزد او بدینه فرستاد و در روضة الاحباب ذکر غزوه ابوا را کرده آنرا غزوه ودان نیز گویند بترین و دوسریه مقدم داشته می گوید که در سال اول و دوم تا آخر سه سال رسول خدا سعد بن عباده را در مدینه بخلافت تعیین فرمود و خود با جمعی از اصحاب بقصد قریش و بنی ضمیره از مدینه بیرون رفتند و چون بمنزل ابوا رسیدند پیشوای قبیله بنی ضمیره عشی بن عمر بصلح پیش آمده حضرت مقدس نبوی با او مصالحت فرموده و ازان موضع مراجعت فرموده و درین سال لوائی بحمت سعد بن ابی وقاص بسته او را با بیست کس بقصد کاروان قریش بحرا که قریب بجحفه است فرستاد و وصیت فرمود که ازان موضع در نگذرد و سعد با یاران توجه بمقصد نموده شب بسیر قتند و روز مخفی می گشتند تا روز پنجم بحرا رسیده معلوم کرد که قافله روز پیشتر گذشته لا جرم بمدینه باز گشتند و در مستقصی مذکور ست که آیه قتال در سال اول از هجرت فرود آمد و هم درین سال حضرت مقدس نبوی سرایای مذکوره را بیقای اهل عدوان و طغیان نامزد کرد و الله تعالی اعلم بالصحة و سیم در سال دوم از هجرت حضرت باد و لیست کس از اصحاب بقصد قافله قریش که هزار و پانصد شتر مصحوب و استند از مدینه بیرون آمده سعد معاذ را بمدینه استخلاف فرمود تا بوادیی که قریب است بجیلی که آنرا رضوی گویند رفتند و با مشرکان ملاقات ننموده بمدینه معاودت نمود و هم درین سال بمسامع علیه حضرت خیر البریه رسید که طائفه اعظیم از قریش با مال فراوان متوجه غزوه اند که آنرا از دیار شام تمار ند روایت ست که در آن هزار شتر و بلغ پنجاه هزار دینار زر سرخ بود و بهر یک اندک بمقوی داشت از مکه چیزی همراه آن کاروان کرده بود و بنا بر ین حضرت مقدس نبوی لوائی مرتب ساخته بحمزه بن عبد المطلب داد و ابو سلمه بن عبد الاسد مخزومی را باسم خلافت در مدینه تعیین فرمود و به روایتی باد و لیست نفر عنان عزیمت بلنبت کرمضی ست از البلن بقیع معطوف گردانید تا بدانجا رفته محقق شد که قافله گذشته است چون ادراک آن جماعت ستعدمی نمود از عشرت بمدینه مراجعت نمود گویند که علی ابن ابی طالب درین سفر کنیتی بابو تراب گشت کیفیت حال آنکه عمار با سر و علی علیه السلام در ریگستانی بخواب رفته بود ند که حضرت ختمی پناه بانوبت الیشان رسید و هر دو را بیدار گردانید و فرمود تم یا ابو تراب بعد ازان فرمود که یا علی تراخبر دهم که اشقی الاشقیا کیست علی مرتضی عرض کرد بلی یا رسول الله حضرت بر زبان همایون بگذرانید که بدبخت ترین و بدترین خلائق دو شخص ست یکی آنکه ناقه صالح را پی کرد و دیگری آنکه روی دحاسان تر اخون رنگ کند حضرت رسالت پناه این سخن میفرمود و دست مبارک بر سر روی و ولایت پناهی می مالید و درین سال حضرت رسول با هفتاد کس از مهاجران لمطلب کرز بن جابر بن فهری از مدینه بیرون آمد چه او شتران حضرت را رانده بغارت برده بود و حضرت رسالت زید بن حارث را بخلافت در مدینه نصب فرموده لوا را بدست مبارک علی بن ابی طالب داده تا وادی صفوان که نواحی بدر ست و عقب کرز رفته او را نیافت و بمدینه مراجعت فرمود و ابن را غزوه بدر اولی گویند و هم درین سال حضرت رسالت پناه لپسر عمه خود عبد الله بن جحش اسدی را با دوازده نفر و لعقولی ما نه نفر و برد آبی با هشت کس بطن نخله فرستاد و سعد بن ابی وقاص و عکاشه بن ابی محسن اسدی و ابو حذیفه بن عتبه بن ربیعه و عتبه بن غزوان ازان زمره سعادت نشان

بود روز عبد اللہ بن جحش گوید که سرور کائنات در شبی از شبها که از نماز عشا فراغت یافت با من فرمود که با مداد سلاح پوشیده نزد من آئی که ترا بجائی می فرستم و من همچنان بجا آوردم فرمود عمل نمودم و گروهی از قریش با من بود نامه بمن داد و فرمود که با صحاب خود بخوان تا قضای دو روز چون این مدت از رفتن تو بگذرد آنرا بکشای و با صحاب بخوان و بمضمون آن عمل نمای گفتم یا رسول اللہ بگذارم طاعت روم فرمود که بجانب نخله برو نقل ست که عبد اللہ با یاران روان شده بعد از دو روز نامه بگشاد و نوشته یافت بسم اللہ الرحمن الرحیم اما بعد سیر کن بنام خدای عزوجل و برکت وی با صحاب چون ببطن نخله رسی و از انجا سراغ صد قافله قریش باش شاید که ازان کاروان لفحی بتو رسد و باید یک هیچ کس را با کراه همراه نبری هر که سؤال باشد همراه تو بود و هر که خواهد باز گردد و عبد اللہ چون بمضمون کتاب اطلاع یافته بار رفقا گفت که ببطن نخله میروم و هیچ کس از شما را بر رفتن تکلیف نمی کنم هر که طالب شهادت باشد با ید و هر که را میل مراجعت بود باز گردد همه گفتند ببرکت نام خدای ما فرمان خدا و رسول را مطیع و منقاد یم ببرکت نام خدای سیر فرمائی که ما از تو نخواهیم کنیم و دران روز سعد بن ابی وقاص و عتبه بن غزوان شتری را که نوبت بدان سوار میشدند گم کرده و بجستجوی این جحش و پی شتر گم شده روان شدند و باقی اصحاب بعد از قطع مسافت ببطن نخله رسیدند و دران اثنا قافله قریش که از جمله اینان عمرو بن الحضرمی و حکم بن کیسان و عثمان بن عبد اللہ مخزومی و برادرش نوفل بن عبد اللہ بودند با متاع طائف در ببطن نخله دو چار لشکر اسلام خورده مشرکان توهم نموده خواستند که در رحلت سرعت نمایند عبد اللہ بن جحش با یاران گفت که مردم قافله تیز سیر ند با یک کس سر خود تیز شده اینان گمان برند که ما بهم گذاردن آمدیم و ایمن گردند عامر بن ربیعه عکاشه بن محسن تیز اشید و عکاسه با سر تیز اشیده خود را بمشرکان نمود و اینان او را دیده با هم گفتند که اینها جمعی معمر انند و خاطر اینان جمع شده شتران خود را بصوار باکرده ند و لفراغ بال بطعام خوردن اشتغال نمود ند و آن روز اگر چه غرهٔ رجب بود مسلمانان را تردد پیدا شده که آیا آخر جمادی الثانی یا اول ماه رجب است و در باب تعرض قافله متردد گشته و باهم مشورت کرده و آخر الامر بر قطع کاروان ضلال اتفاق نمود ند و اگاه بر سر کفار تاختند و از اهل اسلام واقد بن عبد اللہ تیری بر عمرو بن حضرمی زده او را بدوزخ فرستاد و عثمان بن عبد اللہ و حکم بن کیسان در پنجه تقدیر اسیر گشتند و نوفل بگریخت و تمامی اموال کاروان بدست مسلمانان افتاد و در مستقصی مذکور ست که اول کسیکه از اهل شرک و کفر بدست غازیان راه دین کشته شد عمرو ذو الحضرمی بود و دال بسیران عثمان و حکم بن کیسان و چون عبد اللہ بن جحش و غازیان مظفر و منصور از لبطن نخله مراجعت نمود ند و قریب بمدینه رسیده عبد اللہ اموالی جهت حضرت مقدس نبوی مقرر ساخته باقی را با یاران قسمت نمود ند با آنکه هنوز آیه کریمه که دال ست بر فریضه خمس غنایم نازل نشده بود چون مشرکان قریش از صورت واقعه آگاه گشتند مهم محمد مشکل گردید بنا بر وجه ماه حرام را حلال ساخت و بخون ریختن و تاراج درین ماه امر کرده و بسبب جمعی از مسلمانان که در رکاب بود ند زبان در از کرده ند و با یهود نیز سخنها می گفتند و مقالات مخالفان بسمع اقدس حضرت رسول رسیده فرمان داد تا اموال غنیمت را بهیچ نوع تصرف نکنند و حکم بن کیسان و عثمان را اسیر بود نمو توقف داشتند و با اصحاب سریه عتاب فرمود که من نفرمودم که شاید ماه حرام جنگ کنید و سائر اصحاب عبد اللہ بن جحش و یاران را سر زنش نمود ند و اینان ازین حرکت پشیمان گشته گمان بردند که خداوند بدین جماعت غضب خواهد نمود و در خلال این احوال آیه کریمه یسئلونک عن الشهر الحرام قتال فیه قل قتال فیه کبیر وصد عن سبیل اللہ وکفر به والمسجد الحرام واخراج اهله منه اکبر عند اللہ والفتنة اکبر من القتل نازل شده اصحاب سریه مسرور گشته حضرت نبوی آن اموال را بعد از غزوهٔ بدر قسمت فرمود چنانچه عبد اللہ بن جحش تقسیم نموده بود و بعضی گفته اند هم دران آوان قسمت نمود و نقل ست که قریش قاصدی نزد حضرت مقدس نبوی فرستاده التماس نمود ند که حکم بن کیسان و عثمان را بگذارند سعد کاناث فرمود که سعد بن ابی وقاص و عتبه بن غزوان را بجستجوی شتر رفته اند اگر اینان بسلامت بمدینه باز آیند مطابق دهیم والا در عوض آن دو کس مکشیم و بعد از ساعتی سعد و عتبه حضرت پیغمبر ایشان را بایمان دعوت فرمود اول اصناع نمود و بعد از آخر الامر حکم بن کیسان بشرف اسلام مشرف شد و در واقعه پسر سباویه شربت شهادت پشید بیاض رضوان خراسید و عثمان بن عبد اللہ را توفیق مساعدت نمود و بعد از اخلاص نشد بجانب مکه باز گشت و در کفر و شرار اصرار می نمود تا بدار البوار شتافت ذکر غزوهٔ بدر کبری درین سال غزوهٔ بدر کبری واقع شد بعضی گویند که بدر نام چاهی ست که شخصی موسوم بهمین اسم بود آنرا حفر نموده کیفیت این غزا آنست که اراده ازلی بر اقدام اعلام اسلام و اعدام مبانی کفر و ظلام تعلق گرفت جمعی از مشرکان مکه با مال و افر متوجه شام گشتند و قافله سالار اهل ضلال و طغیان دران راه ابو سفیان بن حرب بود و عمرو عاص او مراقبت نموده و بهم دران چند روز این خبر بسمع مخبر صادق و بهترین خلائق رسیده با عالم مهاجر و انصار بقصد قافله از مدینه بیرون آمد و بعد از قطع مسافت بمنزلت رسیده بکاروان نرسیدند و بنا بدین مراجعت نموده چنانچه سخن این ان رقمزده قلم بیان گشت و درین اثنا بخاطر خطیرش که مظهر انوار تنزیل بود خطور کرد

که تسکین حرارت کفار بی تحریک شمشیر آبدار صورت نه بندد و حصول این مطلوب در عالم اسباب بی اموال اهل عدوان که جواز تصرف غازیان در اوحی محفوظ مسطور است آسان روی ننماید لاجرم طلحة بن عبید الله و سعد بن زید نفیل را جهت تحقیق مراجعت آن تیره دلان بحدود شام نامزد فرمود ایشان متوجه آن جانب گشته بعد از طی منازل بیمار رسیده در منزل کشط جهنی فرود آمدند و کشط مراسم ضیافت بتقدیم رسانید و بعد از اندک فرصتی ابو سفیان و عمرو عاص با خالفان از شام مراجعت نموده بیمار رسیده استفسار کردند که درین فرصت از جانبوسوسان محمدی کس را دیدی کشط احوال آن دیار را از اغیار نهان داشته ازین معنی استبعاد تمام روی نمود و چون قافلهٔ از جانب اهل اسلام خوف لاکلام داشتند تعجیل بر حرکت نمودند و روز و شب راه پیمودن گرفتند و در حین رحلت ایشان سعید و طلحه بمدینه رسیده بگفته اموال و اثقال کاروان را مشاهده کردند و در زد دیگر متوجه مدینه گشتند و منازل و مراحل طی کرده چون بمقصد رسیدند مرکز نبوت و مستقر فتوت و از وجود حضرت رسالت خالی یافتند اکثر مخصوصان بر فوز اعقاب مجاهدان دین و شیران بیشهٔ یقین روان شده بعد از استیصال اهل کفر و مراجعت طلوع سعید بر ضمیر منیر آفتاب اشراق سعید عالم مضمون فضایل الفرصة تمر السحاب گذشته بر جناح تعجیل با اشراف مهاجران و انصار بجزم گوشمال اوسفیان و تاراج اموال کاروان در دوازدهم ماه رمضان المبارک سنهٔ هشتم و بقولی در سوم ماه مذکور علی اختلاف الاقوال از مدینه بیرون آمدند این اول غزوه بود که انصار بران فائز گشتند و لیسیاری از صحابهٔ عظام متعسر آنکه در بدر بین عزیمت بجهاد اخذ غنیمت سنت نه محاربه با اعدای ملت ازین سفر تخلف نموده در مدینه توقف کردند و در منزل بقیع که به بیوت اسفیا اشتهار یافته مضرب خیام لطفر انجام گشت حضرت بعرض لشکر اشارت فرمود و غرض ازین عرض آنکه جمعی که اصلاحیت قتال ندارند باشند رخصت انصراف ارزانی فرماید لهذا عرض کسانی که در لشکر بودند بواسطهٔ صغر سن باز گردانید ند لهذا از فراغ آن عبد الله بن عمر و البراء بن عازب گفت یا رسول الله ازین منزل عمالون بسیار مرور گشته و الحق شدم بدر انگر نصرت و ظفر مترادفا بجهاد بود چه ما در زمان جاهلیت زمانیکه جنگ خسرو میر فتیم درین مرحله نزول کردیم و سپاه را عرض نمودیم طائفه که منهزم از معرکه جنگ بعیدان شباب تخار امیده بودند رخصت انصراف یافتند آنگاه تیغ جلادت آخته و رایت فیروزی برافراخته بر دشمن تاختیم و آن قوم را بنوعیکه خاطر ما می خواست بقتل در دیم و اموال ایشان را غنیمت گرفته منظفر و منصور مراجعت کردیم و اکنون امیدواریم که تا با قرایش ملاقات دست دهد و اعدا را ازپا در آورده در زمان بتائید یزدانی متوجه عزوت شرف معاودت فرمائی چون لشکر از بیوت اسفیان در حرکت آمدند حضرت مقدس نبوتی قیس بن ابی صعصعه را فرمود که بر سر چاه ابی عتبه شمارهٔ سپاه ظفر پناه نماید بقول جمهور مجموع اصحاب با هشت نفری که بنا بر سر انجام مهمی تخلف نموده در چنین گاه حاضر گشتند سیصد و سیزده کس در شمار آمدند موافق لشکر طالوت که بجرب جالوت بیرفت و بر واحی درین غزوه هفتاد نفر از مهاجران بودند و باقی از انصار ابو حنیفهٔ دینوری در تاریخ خود آورده که مجموع سپاه سیصد و هفده تن بودند و بقولی سیصد و پانزده نفر بود رکاب فلک فرسای حضرت رسول زمدینه بیرون آمدند والله اعلم و از جمله هشت نفر یکی عثمان بن عفان بود گویند که برای بیماری زوجهٔ خویش دختر پیغمبر لفرموده آنحضرت در مدینه توقف نمود و لشکر اسلام هفتاد و دو شتر و سه اسپ یا دو اسپ علی اختلاف الروایتین و هشت شتر زره و شمشیر همراه داشتند و چون نظر فرخنده اثر حضرت خیر البشر بر قلت اصحاب افتاد روی توجه بقبلهٔ دعا آورده فرمود یا رب انهم احفاء فاحملهم فاستجیب دعاءه فاکسهم و رعاة فاغنهم من فضلک تیر تقدیر بر هدف اجابت آمده مجموع یاران ازان سفر ظفر و رحم و نوا نگر مراجعت نمودند چنانچه عنقریب مشروح و مذکور می گردد انشاء الله تعالی و دران غزوه سه چهار بر یک شتر سواری می گشتند رسول خدا و حضرت علی ابن ابی طالب و زبیر بن حارثه بر یک شتر سوار میشدند و بعضی از مورخان سیر گفته اند که در اول حال رسول خدا و علی مرتضی و ابو لبابه یک مرکوب داشتند و چون بوادی الروحا رسیدند بحکم حکومت و خلافت فرمان صادر شد که بمدینه رود و زید بجای او تعین یافت نقل است که چون نوبت پیاده رفتن بآن تنهسوار میدان نبوت رسید آن دو سعادت مند که در سواری با او شریک بودند التماس می نمودند که یا رسول الله تو از شتر فرود میا که ما بعوض تو پیاده میرویم آنحضرت می فرمود انتما یا قوم منی و ما انا با غنی عن الاجر منکما از رفاعه بن رافع روایت است که من با پدرم بر شتر یکجا سوار بودیم و چون بر وحا رسیدیم شتر یکجا از رفتار با ما ماند و پدرم گفت الهی بر ما مانده دست که اگر بمدینه باز گردیم این شتر بمجرد را قربان کنیم رفاعه گوید که مدتی بعد حضرت رسالت پناه را رسید چون بجا گی ما رسید مقداری آب طلبیده وضو ساخت و بشارت آنحضرت دهان شتر بجا باز کردیم و قدری از ان آب در دهان شتر بجا بچکانید و بمجنین بر کوهان و سرین و دم آن مقداری بچکانید آنگاه فرمود که سوار شوید و خود روان گشت و ما بران سوار گشته بلشکر اسلام بپیوستیم و در وقت بازگشتن بدان آن شتر بجا سواری نمودیم تا بمنطقای مدینه رسیدیم در آن محل شتر بجا از رفتار باز ماند و ما او را بگذاشتیم و بر فقرا و مساکین قسمت نمودیم و چون لشکر ظفر انجام از بدر بیت السفیان در حرکت آمدند حضرت مقدس نبوتی لیث بن عمرو و عدی بن ابو زغبه تفحص کاروان در مقدمه روان فرمود و ایشان بجانب بدر توجه نموده چون

بآن موضع رسیدند ازجایہ شنیدند کہ بایکی دیگری میگفت کہ فردا پس فردا کاروان قریش بدین مقام خواہند رسید ایشان برفور سعادت نمودہ این خبر بحضرت رسالت
و بعد از مراجعت ایشان ابوسفیان بدان موضع رسید بعد از تتبع از محمد بن عمر و سوال نمود کہ از جوانسیس محمد خبردار میگفت خبر ندارم اما دوشتر سوار دیدم کہ در نزدیکی
محل فرود آمدند و بخط توقف نمودہ بازگشتند ابوسفیان بدانجا رفت و در وثوث شتران لیث و عدسی را احتیاط نموده پرہزہای دانہای خرما دران یافت گفت انہما
حلف یثرب خورده اند و طن من آنست کہ این شتر سواران جاسوسان محمد بوده اند و توہم عظیم بر خاطر ابوسفیان استیلا یافت و از جادہ مستقیم منحرف شدہ از
راہ ساحل متوجہ مکہ شدہ و در خلال این احوال شبی عاتکہ بنت عبد المطلب رویای ہائل دید چون روز شد برادر خود عباس گفت کہ دوش خوابی دیدہ ام کہ دلالت می کند قوم
قریش را بمصیبتی مبتلا شوند و من باقومی گویم کہ بشنوند لیکن ہیچ کس را بران مطلع نسازی عباس التماس خواہر قبول نموده عاتکہ گفت چنین در خواب دیدم کہ شتر سواری
آمد در ابطح بایستاد و بآواز بلند گفت کہ ای قریش بکشتن خود شتابید بعد ازان بمسجد درآمد مردم از عقب او در آمدند آنگاہ بپشت بام خانہ کعبہ دیدم
و سہ نوبت دیگر بدستور سابق ندا کرد و بازاو را دیدم بر سر کوہ ابوقبیس کہ قریش را بمصارع شان میخواند بعد ازان از سر کوہ سنگی بر گرفت و انید چون آن سنگ بہ بالای مسجد
پارہ پارہ شد و بہیچ خانہ در مکہ نماند کہ قطعی از آن سنگ در انجا نیفتاد و مگر خانہای بنی ہاشم و بنی زہرہ عباس بوصیت عاتکہ عمل نمودہ صورت واقعہ بادوست خود ولید بن عتبہ
رسید و رمیان نہاد و در کتمان آن مبالغہ نمود ولید از افشای آن راز مذبذب گشتہ عباس شنیدہ بود بی زیادت و نقصان با پدر خویش گفت پدر کہ عبد عزیز بن منقلب
رسیدہ چگفت نیکی نصیحت من گوش کن تو جان پدر بدوست گرچہ عزیز ست راز خود دیگ شای پاکہ دوست نیز نگوید بدوستان دیگر ۱۲ و رده اند کہ این سخن بہان روز
بگوش ابوجہل رسید روز دیگر عباس بطواف کعبہ مشغول بود کہ ابوجہل در انجمن قریش خواب عاتکہ بر زبان راند و گفت یا ابا الفضل چند گاہ است کہ این عورت بمرتبہ نبوت
رسیدہ عباس گفت کدام عورت ابوجہل گفت خواہر تو عاتکہ کہ خوابی دیدہ چنان و چنین عباس گفت کہ من خبر ندارم باز سفاہت آغاز کرده گفت شما بدعوت نبوت مردان خود
را میستید کہ زنان شما دعوی پیغمبری می کنند یا ما سہ روز صبری کنیم اگر اثری بدین خواب مترتب نگردد صحیفہا نوشتہ بقبائل عرب فرستیم کہ در وغ گوترین عرب قبیلہ بنی
ہاشم خواہند بود بنی ہاشم حاضر شدہ زبان ملامت بعباس دراز کرده گفتند کہ این خبیث فاسق یعنی ابوجہل ہیچ مشتر از ین مردان ما را بدست و زبان اذیت میکرد و ہیچ کس منع او
را قیام نمی نمود اکنون بطعن زنان ما زبان دراز کرده سخنان چنین و چنان میگوید تو او را منع نگردی و دست انتقام از آستین غیرت بیرون نیاوردی عباس گفت
از رہبت لشکریان فتنہ ہیچ برزبان نیاورده ام اگر ابوجہل بعد ازین سخن گوید باوی تعرض کنم و متعرض گردانم و روز سوم عاتکہ شتابناک از خانہ بیرون رفتہ بہ مسجد الحرام در
آمد ابوجہل او را دید بتجہیل از مسجد بیرون رفت وی گوید باو گفتم غالباً از خشم از من مشاہدہ کرده فرار نمود اما ہمان روز دلشکر اضطراب او را مصمم بود عباس
گوید کہ بعد ازآمدن مصمم غفاری آتش فتنہ چنان بالا گرفت کہ بایکدیگر نپرداختیم و بیان این سخن آنست کہ شخصی از مشرکان در حدود شام بابوسفیان گفت بعد از تو بچند
جانب محمد یا اصحاب خود بفرم تاراج شما از مدینہ بیرون آمده بشترت رسید و چون شمار ا در نیافت بالضرورت مراجعت نمود و اکنون در انتظار شمار و زمی شمار د بایدکہ
شتر الطرخزم از آواز ہ کاروانیان دور نباشد از شنیدن این سخن خوفی بر ضمائر مخالفان استیلا یافت و مصمم را بلست متقال طلا باجرت گرفتہ تا خبر یقرلیش سانید
مصمم از برق سرعت سیر استعارہ نموده و بینی شتر خویش بریدہ و بالان بخلاف بر بالای شتر نہاده و بدین ہیئت در الابطح بایستاد و فریاد کرد کہ ای گروہ قریش
وای آل غالب الحوث محمد قصد کاروان شما دارد اگر دو امداد تا خیر نماید بحمل کہ غارتگر او را دریابید از مصمم متقول ست کہ گفت در عین انفصال از قافلہ رو بو تو بمکہ
چنان در خواب دیدم کہ بر شتری سوار م و دادی مکہ بر از خون ست و چون بیدار شدم و انستم کہ قریش را مصیبتی عظیم پیش خواہد آمد گویند کہ بنی ہاشم از
آمدن مصمم بسیار مسرور و خرم شدند و گفتند الحمد للہ کہ قصہ عاتکہ بر خلائق روشن گشت بالجملہ مردم مکہ تہیہ اسباب خروج اشتغال نمودند سہیل بن عمرو
و عکرمہ بن الاسود خلائق را برفتن ترغیب و تحریص می نمودند و چنان مقرر شدکہ از ہر دو کس فی الجملہ یعنی دارد یک کس بجہت قافلہ رود و محمولات ان بغلمان
را لباز و سلاح امداد کنند و آقدی گوید کہ مجموع قریش یا ابولہب گفتند کہ تو سیدی از سادات قوم و قبیلہ اگر یا ایشان اتفاق درین باب نمائی ہیچ کس دیگران
نیز تقاعد ننماید اکنون مصلحت آنست کہ درین سفر با ما موافقت نمائی یا شخصی بعوض خود بفرستی ابولہب سوگند بلات و عزی خورد کہ نہ خود باشم نہ آیم و نہ کسی را
می فرستم و مانع ابولہب از اتفاق با قوم و خروج از آنکہ بغیر از خواب عاتکہ ہیچ نبود و بعضی گفتہ اند کہ ابولہب چہار ہزار درہم در ذمہ عاص بن ہشام بن مغیرہ داشت
و این دین را از ذمہ عاص اسقاط نموده او را بعوض خویش فرستاد و آقدی گوید کہ پیش از جنگ بدر ولید از ہجرت سعد بن معاذ نوتی بمکہ گذاردن بگذارد بمدینہ
و در خانہ امیہ بن خلف نزول کرده بود ابوجہل از آمدن او خبردار گشتہ باو گفت کہ این شخصی ست کہ محمد را پناہ داده و در مخالفت ما یک جہت گشتہ است و

در مقاتلا ما بیمان بسته نواور ابیچ نمیگوئی و در خانه خود جای داده و میگذاری که از جنگ ما بیرون رود سعد با او اینها گفت که یا ابا جهل تو این سخن میگوئی هرچه میخواهی بگو سے و بر قصد کردن اصحاب ما مست امیه بسعد گفت که ابن ابو الحکم ست مهتر اهل وادی ما او بدین شتی سخن بگو سے سعد بن معاذ روی با میه بن خلف آورده گفت تو این سخن میگوئی و حال آنکه من از محمد شنیده ام که فرمود که یاران من امیه بن خلف را بقتل خواهند رسانید امیه گفت تو بواسطه شنیدی گفت آرے و این حدیث در خاطرش جای گرفته تا زمانیکه فریش تهیهٔ اسباب مشغول شده خواستند که بجانب بدر متوجه شوند امیه با قوم جزم کرد که از ایشان تخلف نموده و جان ازان مهلکه بیرون برد و در عدم موافقت با قوم کبر سن و عظم خطر را بهانه ساخت ابو جهل و عتبه بن ابی میعط بدین حال اطلاع یافته هر دو نزد امیه رفتند و عتبه مجمرهٔ پر آتش و بوی خوش با خود برده در زیر دامن او داشت و گفت چون از خانه بیرون نمی آئی بحال تو آن بهتر که خود را مطیب و خوشبوی کنی که از زمرهٔ نسوانی امیه گفت تمحک الله و قبح ما جئت و ابو جهل نیز همچنین سخنی القا کرد از سر خشم عرق حمیت امیه در حرکت آمده آهنگ رفتن کرد گویند چون خواب عاتکه در مکه اشتهار یافت طائفه از اهل وادی مثل حارث بن عامی و عتبه و شیبه و امیه و حکیم بن خزام و پسران سیف بن خلف و ابو البختری و عاص بن منبه متالم شده خروج از مکه و موافقت قوم را مکروه شمرده در رفتن تعلل می نمود ند این صورت معلوم ابو جهل و عتبه بن ابی میعط و نضر بن حارث شده آن جماعت را بیدل می موسوم گردانیدند و تشنیعها از دند تا آن خون گرفتگان بالضرورت با قوم موافقت نمودند و آنقدری گویند که قریش نزد سبل مجتمع شده و در میان ایشان عتبه و شیبه از برای خروج از مکه استیفال یا زلام کردند بیرون آمده ابو جهل گفت ما بموجب سخن عمل نمی کنیم و اغاثه قافلهٔ خویش نمائیم و اقدی گوید که زعمه بن الاسود بعد از خروج قریش از مکه روزی طوی استیفال کرده تیرهای از مخرج بیرون آمد زعمه تیر را شکست و گفت والله کنا امر و زد روغ گو تر ازین تیر ندیدیم و در ین حال سهیل بن عمرو لبسر وقت او آمده پرسید که یا ابا حلیمه چیه واقع ست که ترا خشمناک می بینم زعمه صورت واقعه باز را نه سهیل گفت ازین سخن در گذر که عمرو بن وهب مثل این سخنان با من گفت و من آنرا اعتبار نکردم لقال ست که در حین توجه قریش بهدر عتبه و شیبه زره های خود را از خانه بیرون آورده اصلاح می نمودند و عداس ملاحظه حال ایشان میکرد عتبه و شیبه گفتند ای عداس از حال آن مرد که در باغ طائف بدست تو انگور فرستاد یم هیچ می پرسی عداس گفت آری بگوئید گفتند ما بیرون میرویم که با او مقاتله کنیم عداس در گریه شده گفت که والله محمد رسول خدا ست و شما را مصلحت نیست که بجنگ او روید و شما را نده نمی شوید مگر بمصارع خود این سخن می گفت و اشک خونین از دیده میریخت ابو جهل بن حرام ارباب سیر نقل کرده اند که گفت منکه ابن سخنان از عداس استماع نمودم بارها گر قصد مراجعت نمودم اما توفیق رفیق نگشت و سعادت مساعدت ننمود و در ین حال عاص بن منبه بن حجاج نزد عداس رسیده پرسید که سبب گریهٔ تو چیست جواب داد که بحبت آن میگویم که این دو سعید من و این دو مهتر از اهل این وادی متوجه قتال رسول خدا شده بگمشتگاه خویش میروند عاص از روی سوال کرد که محمد رسول خدا ست عداس از ین سوال لرزه بر اندام افتاده باز در گریه شده گفت بخدا سوگند که محمد رسول خدا ست و بعوث بکافه خلائق حکیم گفت عاص با انکار ایمان آورد و با مشرکان در جنگ موافقت نمود تا بقتل آمد بعضی گفته اند که عداس در معرکه بدر حاضر نشده و برخی گویند که عتبه و شیبه بهر ب رفت و کشته شد و اقدی گوید که قول اول نزد ما اصح و انسب ست گویند که قریش بعد از اجماع بر توجه بجانب بدر از عدا دتی که میان ایشان و بنی کنانه بود اندیشناک شده با هم گفتند مبادا و شیبت ما از ان قبیله آسیبی با موال و عیال ما رسد و عتبه بیشتر از همه می ترسید و مقاتلان ابن حال اخبطان بصورت سراقه بن مالک مصور گشته با مشرکان خطاب کرده که شما بنا بهت قدر و فخامت ذکر مرا می دانید در میان قوم و من شما را امان دادم که هیچ نوعی مکروهی از بنی کنانه بشما نرسد و ازین سخن عتبه خوش وقت شده و خاطر مطمئن شده تجهیل هر چه تمامتر روان شدند و در ان لشکر صد و پنجاه مرد محارب بودند و هفت صد شتر و صد اسب همراه خود داشتند و مجموع اسب سواران و بعضی از پیادگان زره پوش بودند و آلات و اسباب عیش و زنان مغنیه همراه داشتند و بر سر هر آبی که رسیده فرودی آمدند جواری دفنیه دف نیز فرو گفتند و زبان بالحن اهل سلام در از میکردند و هر روز سے و نه شتر از مصادیر قریش لشکر را طعام میدادند و فرقه از اهل سیر و اخبار گویند که مطعمان بدر نه فریق بودند و زمرهٔ سیزده تن شمرده اند و باتفاق جمهور روات عباس بن عبد المطلب و عتبه بن ربیعه و امیه بن خلف و حکیم بن خزام و نضر بن حارث و ابو جهل بن هشام و سهیل بن عمرو و منبه و نبیه پسران حجاج در سلک طعام دهندگان انتظام و اشتهار آورده اند که روزی عتبه و شیبه از لشکر بان مانده با هم خواب عاتکه ذکر کردند و بر یک خوف و خطر خود را کا ازان عمرو اشتند با یکدیگر سے گفتند عداس وقت ابو جهل لبسر وقت ایشان رسید پرسید که چه می گوئید برادران صورت واقعه را بیان کردند ابو جهل گفت عجب دارم از بنی عبد المطلب

کہ ما ہنوز نشستہ بہ نبوت مردان خویش نسبت بما کرزنان ایشان نبرد دعوی پیغمبری میکنند بخدا سوگند کہ اگر بمکہ باز گردیم با ایشان چنان وچنین کنم عتبہ گفت صلہ رحم و قرابت توجیہ دربان بست اگر گاہ یکی ازان دو برادر بادیگر گفت کہ اگر جواب مبنی بمکہ باز گردیم ابو جہل گفت ابدا از انچہ باقوم خود موافقت نمودہ بخالفت می نمائید و دزخذلان ایشان مے کوشید شما گمان بیرید کہ محمد و اصحاب او با ما بجال مقالات داشتہ باشد حاشا و کلا دمن صد و ہشتاد کس از تبع خود ہمراہ دارم کہ اگر در منزل غرود می آیم فرود می آیند اگر از حملہ جلت می نمایم حملت می کنند و شما اگر میل مجادلہ دارید بہر جا کہ خواہید ببرید عتبہ بخشیدہ گفتند لو الله کہ خود ہلاک شدی و قوم خود را ہلاک ساختی آنگاہ عتبہ باشتاب گفت کہ این مرد یعنی ابو جہل مردی شوم ست ما را بامحمد خصوصیتی و قرابتی ست کہ او برانست با اگر پسر من ابو حذیفہ با محمد ست بقبول وی عمل نمائی تا باز گردیم شیبہ با پدر گفت یا ابا الولید اگر این زنان مراجعت نمینم مردم ما را سر از تنش کنند و عاری بما الحق شود و این سخن گفتہ طوعا و کرہا روی بقتل گاہ آوردند و چون مشرکان بجفہ رسید جہیم بن صلت بن مخرمہ بن مطلب بن عبد مناف در خواب دید کہ اسب سواری قشری ہمراہ داشت و بجانب معسکر قریش می آمد و چون نزدا و رسید بایستاد و گفت عتبہ و شیبہ و ربیعہ بن الاسود و امیہ بن خلف و ابو البختری و ابو الحکم بن ہشام و نوفل بن خویلد کہ ارادہ ازلی بقضای ایشان متعلق شدہ ابو ذمام بردکہ مقتل آمدند و سہیل بن عمرو اسیر گشتند و حارث از بدر فرار گرفت و بلعدا زان کارزمی بر شتر خویش نزدہ بلشکر گاہ آمد و ہیچ خیمہ از خیمہای مخالفان نماند کہ رشاشہ از خون وی بدان نرسید و این خواب خالع شدہ با بو جہل رسید ابو جہل گفت این پیغمبر دیگر ست از بنی عبد مناف فردا معلوم شود کہ ما از جملہ مقتولانیم یا محمد و اصحاب او و قریش بہیچیم گفتند کہ شیطان در خواب ترا بازی دادہ فردا بخلاف انچہ در خواب مشاہدہ فرمودہ بلوی خواہی دید چہ ما اشراف اصحاب محمد را خواہیم گرفت و عقبہ صورت واقعہ را تشنیدہ باشیبہ گفت این خواب موافق خواب عاتکہ ست و طالبن قول عداس و ما نہایت اندواس در وغ نشنیدہ ایم و چون می بینی کہ ازین لشکر تخلف کنیم و لقتال محمد نزدیم زیرا کہ اگر او در دعوی نبوت خویش کاذب ست در حق ہمی ہستند کہ ولی سعی ما ہم او را کفایت کنند و اگر صادق ست ما اسعد خلائق باشیم و شیبہ را این سخن معقول نمودہ با برادر خود عتبہ در مراجعت ہم داستان شدند و بن اشاء ابو جہل با ایشان ملاقات کردہ پرسید کہ چہ اندیشہ دارید گفتند ہی خواہیم کہ بمکہ باز گردیم و تو ہیچ ملاحظہ نمیکنی کہ خواب عاتکہ و جہیم بن الصلت قول عداس را و ابو جہل حدیث شیبہ را اعتباری نکردہ چندان وسوسہ نمود کہ آن دو خون گرفتہ راہ صواب گم کردہ باز گردیم و بادیہ عنایت و طغیان نہادند و در قتال حضرت منتہی پناہ با قریش اتفاق نمودہ روان شدند و اقدی گوید کہ چون ابو سفیان قافلہ را از محل خطیر بگذرانید قیس بن امرء القیس را از اہل کاروان نزد قریش فرستادہ پیغام داد کہ سبب بیرون آمدن قوم از عدم آن بود کہ آسیبی و آفتی باموال ایشان نرسد اکنون خدای تعالی کاروان را نجات داد باز باید گشت و منصور عن محمد و اہل یثرب بنا بدشد کہ اجتماع بآن نیست و قیس العدا از قطع مراحل بشرکان بخبت برگشتہ رسید مضمون رسالت بگذارد ابو جہل در جواب گفت کہ والله باز نگردیم تا بدر رنزدیم و سہ شبانہ روز در انجا توقف نمائیم و طعام بخوریم و خمر نزد ہیچ زنان مغنیہ برای ما غنیا گری نکنند و چون بدین مراد اقدام نمائیم صیت ما در اطراف قبائل عرب منتشر شود و ہیبت ما در دلہا قرار گیرد و ہیچ کس دیگر را اجال نماند کہ در صدد تعرض ما در آید و در بر روسای بود امور اسم عرب کہ ہر سال یک نوبت خلائق در انجا تجمع گشتہ دکانہا می کشادند و بیع و شری اشتغال می نمودند و چون قیس با داد امتناع ابو جہل مواقفت قریش با او محاربت ارباب ملت مشاہدہ نمود بر فور باز گشت و از رفتن قوم بجانب بدر ابو سفیان را خبر داد ابو سفیان گفت واقوماہ ابن کار عمرو بن ہشام ست یعنی ابو جہل کہ بنا بر ریاست قوم یعنی بادی کہ مغلوم ست مراجعت را مکروہ داشت و اللہ کہ اگر محمد با اصحاب ملاقات کند ایشان را ذلیل گرداند و ابو سفیان با وجود این عقیدہ چون قافلہ را بکنار رسانید از عرم بیرون آمدہ مسافت می پیمود ناگاہ قریش رسید و در معرکہ ابدر زخمہا او رسیدہ بگریخت و در حین انہزام می گفت کہ من بر کہ امری منکر تر ازین ندیدہ ام بخدا سوگند کہ ابن الحنظلیہ مردی نامبارک ست گویند کہ اخنس بن شریق کہ حلیف بن زہرہ بود معلوم کرد کہ کاہان قریش بمکہ رسیدہ با ایشان گفت کہ خدای تعالی کاروان شما را از نجات داد و اموال ایشان را از آسیب و تعرض نگاہ داشت و محمد بن نوفل را کہ صاحب شما ست خلاصی بخشید اکنون دست از جنگ محمد باز دارید کہ او برادر زادہ شماست اگر وی پیغمبر است شما نیک بخت ترین خلائق باشید و اگر پیغمبر نیست دیگری سبب شر قتال و شود بہتر کہ شما و اخنس درین باب مبالغہ نمودہ و گفت مصلحت آنست کہ باز گردید و بقول این ہر دو کہ عبارت از ابو جہل ست عمل نمائید کہ او در ہلاک قوم خویش سعی می کند و در فساد ایشان مسارعت می نماید بنوزہرہ نصیحت او را بسمع رضا اصغا نمودہ برسیدند کہ بکدام بہانہ باز گردیم اخنس گفت کہ چون شب در آید سن خود را بشتر بیندازم و شما فریاد زنید کہ ویرا مار گزیدہ و ہر چند قریش شما را بر فتن ترغیب نمایند قبول نکنید و بگوئید کہ ما را زی خدا نمی شویم تا حیات و حمات او مقرر نگردد بنوزہرہ بدین حیلہ بمکہ مراجعت نمودند و چون حضرت مقدس نبوی بر دو حار سیدہ با اصحاب فرمود کہ این افضل اودیۂ عرب ست در آنجا نماز نخفتن گذاردہ لمعدا زانکہ از کثرت آخذہ تر سیدہ داشت بر کفار نفرین نمود و ایشان را لعنت کرد و ابو جہل و زمعہ بن الاسود و سہیل بن عمرو و جمعی دیگر از قریش

را بدعای بخصیص فرموده گفت ای خدا سزای ابوجهل را که فرعون این امت ست بده یارب خدایا سرشک ابوزمعه اسوده گردان و سهیل را خلاصی بده علی هذا و بعد از فراغ از نفرین بر کفار فرمود که یارب خدایا نجات ده سلمه بن هشام و عباس بن ابی ربیعه و ضعفای اهل اسلام و هشام را مشرکان در مکه محبوس داشتند و در نفرین کردن یکی از ابطال سجعان نیز حبیب بن یساف نام و دیگری موسوم بقیس بن محرث و آنگه بر دو مشرک بودند بعد از ان بر اهل اسلام بیرون آمده در عقیق بمسلمانان رسیدند و در ان راه حضرت رسالت پناه حبیب را که مقطع بحدید بود از نخبت منفر شناخت بجانب سعد بن معاذ که در پهلوی آن دو میرانند استفسار فرمود که این حبیب بن یساف نیست سعد گفت بلی یا رسول الله حبیب بنظر آمد دست در نطاق ناقهٔ آن سرور زده حضرت رسالت از حال او و ابن محرث پرسیده فرمود که ما آمدیم چه چیز شما را بیرون آورد و جواب داد که تو پسر خواهر و همسایهٔ مائی و ما با قوم خود از جهت اخذ غنیمت بیرون آمدیم حضرت فرمود لا یکون همنا رجل لیس علی دیننا حبیب گفت جرات و جسارت و شدت و لکایت من قوم را معلوم ست و من در رکاب تو با اعدا از برای غنیمت قتال خواهم کرد حضرت رسالت فرمود که اول اسلام بیار و بعد ازان مقاتلت کن و چون بر دو حار رسیدند حبیب بخدمت میمادرت نموده گفت یا رسول الله به پروردگار عالمیان ایمان آوردم و گواهی دادم که تو پیغمبر و فرستادهٔ خدائی حضرت رسول از ایمان حبیب متهج و مسرور گشته و قیس پرکفر اجهت نمود و بعد از مدت اهل اسلام مورد نعمت او نیز شرف اسلام دریافته در غزوهٔ احد شهید گشت و چون حضرت مقدس نبوی لواوی صفرار سید معروض ضمیر منیر گشت که صنادید قریش آنکه بیرون آمده اند و میکنن که همه با الیشان بمقاتلهٔ ایشان بمقاتل حضرت بمقتضای و شاور هم فی الامر با اعیان صحابه بمشورت فرموده که مصلحت چیست صدیق از میان یاران برخاسته سخنان متین و مطبوع معروض داشت و بعد از ابوبکر فاروق برخاسته یا او در جواب مرافقت نمود آنگاه گفت یا رسول الله بخدا سوگند که این جماعت اغره قریش اند و عزت با الیشان راه نیافته ازان وقت که باز عزیز شده اند و ایمان آورده اند و بازگ فرشده اند و هرگز عزیزان قریش تصدیق تو نخواهند کرد و پیش قتال الیشان را آماده باش حضرت رسول در بارهٔ تحسین و دعای خیر فرمود و بعد ازان دو بار گرامی ابوالاسود کندی برخاست و گفت یا رسول الله با مرخدا و ند عمال مالی و ملغرمان او برد که ما با تو ایم و بخدا سوگند که ما با تو نمی گوئیم چنانکه بنی اسرائیل با موسی گفتند که فاذهب انت و ربک فقاتلا انا ههنا قاعدون لیکن چنان می گوئیم فاذهب انت و ربک فقاتلا انا معکما مقاتلون و بدان خدای که ترا بحق بخلق فرستاده که اگر ما را بیرکت العباد که شهر حبشه است ببری که ما با تو می آیم و مقداد نیز برخاسته حضرت رسالت سرفراز گشته فرمود که ایسروا و اعطی ایها الناس و مراد پیغمبر از ین سخن آن بود که از انصار استماع نماید که با او در چه مقام اند تا بر آنکه آن جماعت کرام در حین بیعت ثانیه یا رسول الله چنین گفته بودند که ما بیگانه ایم و ترا در مدینه معاونت ننمائیم و چون حضرت این سخن فرمود سعد بن معاذ بر پای خاسته معروض داشت که من از جانب انصار جواب می گویم و گوئیا که مقصود ازین مدعاست ما یم یا رسول الله آنحضرت فرمود که آری سعد گفت که ما با تو ایمان آورده ایم و تصدیق تو نموده گواهی داده ایم که آنچه آورده حق و صدق ست و با تو عهود و مواثیق بسته و الکنون ع بر همان عهد و وفائیم که بستیم بدوست ۴ هر جا که می خواهی برو یا نبی الله و بدان خدای که ترا براستی بخلق فرستاده که اگر ما را بدریا بیری با تو بدریا یم و هیچ کس از ما تخلف نمی کند و با ما هر کار می خواهی بپیوند و از ما هر که سخواهی قطع کن و بدان قدر که میل تو با شد از ما سوال ما بگیر که آن مالی را که تو منصرف گردی نزد ما محبوب تر ست از انچه باز گذاری و بدان خدای که نفس من در قبضهٔ قدرت اوست که من سلوک این طریق نکرده ام و نمیدانم که این چه راه است و الله که ما مکروه نمی داریم که فردا با اعداملاقات کنیم زیرا که بر شداند حرب صابر یم و شاید که خدای عزوجل از ما چیزی بتو نماید که روشن شود و چشم تو بان برکت خدای تعالی و حضرت مقدس نبوی از سخنان دلپسند سعد مسرور و خرم گشته بجانب مقصد روان شد و اقدی می گوید که چون سعد بن معاذ جواب سوال رسول را بدین صواب گفت آنسرور فرمود که برویدبرکت خدای عزوجل و بشارت باد شما را که حق سبحانه تعالی مرا یکی ازین دو طائفه نافذ ابوسفیان یا القوم قریش وعده فرموده است والله که گوئیا مصارع الیشان را می بینم و چون قریب ببدر نزول کردند پیغمبر با قاده بن النعمان و معاذ بن جبل دران نواحی جهت آنکه خبرے از قافلهٔ معلوم نماید در حرکت آمده در اثنای سیر و تردد با بیری که او را اسفیان الضمری می گفتند ملاقی شده ازوی پرسید که تو چه کسی سفیان گفت شما کیستید که چه کسانید حضرت فرمود که تو با ما خبری بگوئی تا ما نیز ترا خبری بگوئیم سفیان گفت این بگرد انست حضرت فرمود آری گفت ازبهر چه مقصود شما ست پیرسید جواب کائنات پرسید که از قریش چه خبرداری سفیان جواب داد که بمن رسیده است که آن جماعت فلان روز از مکه بیرون آمده اند اگر این سخن راست ست یا بد که الیشان امروز در فلان محل باشند و نام منزلے ببرد که قریش آن روز در انجا نزول کرده بود ند یا حضرت استفسار فرمود که از محمد و یاران او چه خبر دارے

گفت بمن رسیده که ایشان در فلان روز از مدینه بیرون آمده اند اگر این خبر مطابق واقع باشد باید که امروز در فلان موضع باشند و نام مرحله برد که اهل اسلام آن روز
در آنجا فرود آمده بودند آنگاه سفیان پرسید که اکنون شما بگوئید که از کجائید آنسرور در جواب فرمود نحن من ماء و چون در ان زمان مردم عراق را بجهت کثرت آب
آن ناحیه اهل الماء می گفتند سفیان گمان برد که ایشان از ولایت عراق اند واما مقصود حضرت نبوی از ان کلمه این معنی بود که ما از نطفه ایم بعد از سؤال وجواب
آن قدوهٔ اصحاب بمنزل خود بازگشت و واقدی گوید که حضرت رسول در شب هفدهم رمضان در وادی بدر علی ابن ابی طالب و زبیر بن عوام و سعد بن وقاص را با بعضی
از یاران دیگر بخبر گیری نامزد فرمود و اشارت بموضعی کرده فرمود امید دارم که نزد چاهیکه قریب بدان موضع است خبری بیابید علی مرتضی و رفیقان بعد از طی مسافت بر سر آن
چاه بشتران آبکش و جمعیکه بطلب آب آمده بودند رسیدند و اکثر آن جماعت گریخته دو غلام که یکی اسلم بود و دیگری عریض نام داشت بچنگ ایشان افتاد لاجرم غلامان
را اسیر کرده بمنزل رسانیدند در ان حین حضرت رسالت پناهی بادای صلوٰة قیام می نمود و اصحاب از اسیران پرسیدند که شما کیستید گفتند ما سقایان قریشیم چون
این سخن موافق مزاج اصحاب نبود بلکه ملایم طبع ایشان آن می نمود که گویند از ابوسفیانیم لت در غلامان بستند گفتند که شما دروغ می گوئید زیرا که غلامان ابوسفیانید
و غلامان بنا بر آنکه قوت لت خوردن نداشتند دانستند که چه می باید گفت به مملوکیت خویش و مالکی ابوسفیان معترف شدند تا از لت خوردن باز ایستند و چون حضرت
نبوت پناهی از نماز فارغ شدند روی مبارک باصحاب آورده فرمود که در اول راست گفتند و ایشان را لت زدید بالآخره دروغ گفتند و دست از ایشان
برداشتید آنگاه حضرت رسالت پناه متوجه عریض و اسلم شده پرسیدند که قریش کجا هستند جواب دادند که در پس این تل ریگ است که در نظر می باشند و آنرا عنقد و قصوی
و کثیب و عظفل مے گفتند قال واقدی آخذ فی الشفاء من علی القلیب یسار مولی سعید بن العاص و اسلم مولی عتبة الحجاج و ابو رافع مولی امیة بن خلف فاتی بهم النبی وهو
قایم یصلی فسالهم المسلمون فقالوا نحن سقاء القریش بعثونا نسقیهم من الماء فکره القوم خبرهم و فرحوا ان یکون لابی سفیان واصحاب العیر فضربوهم فلما اذلقوهم بالضرب
قالوا نحن لابی سفیان ونحن فی العیر وهذا العیر بهذا القوز فکانوا اذا قالوا ذلک یمسکون عن ضربهم فسلم رسول الله من صلوته فقال ان صدقوکم ضربتموهم وان کذبوکم ترکتموهم
فقال اصحابه علیهم السلام انهم یا رسول الله قریش یا قد جاءت فقال لقد صدقوکم خرجت قریش تمنع عیرها وخافوکم علیها چون خطاب آنحضرت با اصحاب منتهی شد متوجه غلامان
شده از قلت و کثرت قریش استفسار فرمود جواب دادند که بسیارند فرمود که بعدد چند باشند گفتند نمیدانیم پرسید که هر روز چند شتر می کشند گفتند روزی ده شتر و روزی
نه فرمود که از هزار کم اند و از نهصد زیاده بار دیگر استعلام نمود که از صنادید و اشراف چه کسان همراه اند جواب دادند که عتبه و شیبه و حارث بن عامر و ابو البختری و حکیم بن
الحزام و طلیعه بن عدی و نضر بن الحارث و ربیعه بن الاسود و ابو الحکم بن هشام و امیة بن خلف و نبیه و منبه پسران حجاج و سهیل بن عمرو و عمرو بن عبدود و حضرت رسول
روی مبارک بیاران آورده فرمود که مکه جگر گوشهای خود را بجانب شما انداخته باز پرسید که هیچ کس ازین لشکریان بازگشت گفتند آری ابی بن شریق یعنی اخنس
با بنی زهره مراجعت نمودند حضرت فرمود که ارشدهم وما کانوا برشید یعنی راه راست نمود قوم خود را با آنکه خود براه راست نیست باز سؤال فرمود که غیر ایشان دیگر
کسی مراجعت نمود گفتند آری بنو عدی بن کعب نیز بازگشت بعد از ان حضرت باخواص اصحاب خویش خطاب فرمود که اشیروا علی فی المنزل حباب بن منذر از ان
میان گفت که یا رسول الله اگر درین منزل بوحی و امر خدا تعالی فرود آمده ما را حد آن نیست که ازین مقام قدمی پیشتر و پس تر نهیم و آن منزل در حوالی چاه نخستین بدر
بود و اگر برای حرب و مکیدت نزول فرموده درین باب سخنی هست آنسرور فرمود برای حرب و مکیدتست حباب گفت که این مرحله نامناسب می نماید اینجا کوچ
باید کرد و بر سر چاه آخرین فرود باید آمد و من عذوبت آن چاه را میدانم و چون آنجا رسیم حوضی کنده آنرا پر آب سازیم و چاه ها را انباشته گردانیم تا ما را آب
باشد و دشمنان را نباشد ابن عباس گوید که مقارن این حال جبرئیل نازل شده وحی آورد که رای راست آنست که حباب بدان اشارت کرد بعد از ان رسول
فرمان داد تا از ان منزل کوچ کرده بموجب صواب دید حباب عمل نمودند و واقدی روایت کرده است که چون غلامان قریش که بطلب آب آمده بودند گرفتار
گشتند و طائفه که همراه ایشان بودند گریختند از گریختگان عمرو نامی اول بلشکر قریش رسیده فریاد بر آورد که ای آل غالب اینک پسر ابو کبشه و یاران او که غلامان
آبکش را اسیر کردند رسیدند ازین سخن فزع و اضطرابی بقریش راه یافت چنانچه حکیم بن حزام گوید که با جمعی در خیمه نشسته بودیم و کباب می کردیم که این خبر شنیدیم
از هیبت این واقعه نتوانستیم که طعام خوریم من از خیمه بیرون آمدم تا ببعضی دوستان ملاقات نموده غم دل خود گوئیم ناگاه عتبه بن ربیعه پیش آمده مرا گفت
که یا ابا خالد من مسیری عجب تر ازین ندیدم قافله ما نجات یافت و ما متوجه دیار قومی شده ایم که از طریق بغی تیغ بر روی ایشان باید کشید من گفتم لا اراک
لمن لا یطاع این قضیه از شامت ابن الحنظله است آنگاه عتبه گفت یا ابا خالد هیچ نمی ترسی از آنکه محمد و اصحاب او بر ما شبیخون کنند من گفتم مترس که

تو اینی ازان باز عتبه گفت یا اباخالد تدبیر چیست گفتم آنکه امشب پاس دارند تا روز شود عتبه گفت والله که تدبیر همین ست که ما را باس دارند ابوجهل این سخن را شنیده گفت که عتبه مکروه میدارد که با محمد و اصحاب او قتال کند آنگاه روی با سیارک لقوم آورده گفت ازشما عجب ست که گمان می برید که محمد و یاران او برسر شما تا اینده آمده تعرض بجمع شما توانند رسانید بخدا سوگند که ایشان بنابدانواحی قوم محمد مجال گذشتن ندارند باید که هیچ کس ازشما شب بجز است و پاسبانی نامشتغال تمامتر مشغول است که دران شب که اهل اسلام قریب ببدر رسیدند در رگستانی فرود آمدند که پای تا بزانو فرو میرفت فعاس تر ایشان غالب گشته وچون بمیان ایشان و آب مسافتی واقع بود شیطان لعین بنیاد وسوسه کرده در خاطرها افکند که شما مصحوب پیغمبر و موحد و نفیخ و ظفر بحدت کبری و نصرت ابتدا شده اید و از نماز محروم مانده پاکیزین خوئی تعلم بر ضمایر اهل ملت اسلام استیلا یافته ناگاه از سحب رحمت باران قوی نازل شده مسلمانان غسل کردند و وضو ساختند و سیراب گشته ازرمی که داشتند هیچ اثر نماند و زمین استکام پیدا کرد که بران آسان آمد شدی توانست نمود و منزل کفار برلای و گل شد که بمه ایتنکم الفاس امنه منه و ینزل علیکم من السماء ماء و لیطهرکم و یذهب عنکم رجس الشیطان و لیربط علی قلوبکم و یثبت به الاقدام مبین حال ارباب اسلام ست گویند که بعد از ناکامی غلامان آب کش اگر نقشه حضرت رسالت پناه هم دران شب عمار یاسر عبدالله مسعود را بسبیل تفحص و تجسس بجانب معسکر اهل شرک و عناد فرستاد ایشان بموجب فرموده عمل نموده گرد لشکر کفار بر آمدند و مراجعت نموده معروض رای حضرت نبوی گردانیدند که یا رسول الله اعدای دین را لبالغ خائف و هراسان یافتیم چه هرگاه که اساس ایشان بنیاد و شبیه کشیدن میکردند تا زبانه برانمانیده نمی توانستند تا ترک آن کنند وچون صباح شد نفیر بن حجاج که در پای یدون بصارتی داشت نقش پای آدو سعادت مند را دیده گفت والله که این اثر قدم این سمیه یعنی عمار یاسر است و مخبر باسفای قریش و سفهای شریب بجنگ ما آمده آنگاه گفت که لم ترک الجوع لنا شیئاً لابدان یموت او یهتدیا بعد ازان خطاب کرد که ای مشعر قریش چون محمد و اصحاب او ملاقات کنند جمع و راهل شریب نهید و بر جوانان قوم خویش القا کنید و ایشان را تحریص نمایید را باسلاسل و اغلال بکشید تا مخالفان از حال آن جماعت عبرت گرفته دیگر کسی ترک ملت آبای خویش نکند و چون حضرت مقدس نبوی بر سر جاده آخرین بدر که جنگ در انجا واقع شد نزول فرمود با طائفه از اصحاب دران عرصه گشته انگشت مبارک بزمین نهاده قتل گاه هر یک از صنادید لشکر کفار را که در روز معرکه کشته شدند بملازمان نمود چنانچه هیچ تفاوتی دران روی نمود چه مصرع هر که با شارت کرده بود در همانجا بالفعل بر آمد آورده اند که قبل از تقارب فئتین و تسویهٔ صفوف سعدبن معاذ معروض داشت که یا رسول الله بحبت تو عریشی مرتب سازیم در و احل ترا نزد تو مهیا و آماده داریم و بالفعل اشتغال نمائیم اگر بر دشمنان غالب آئیم فهوالمراد و اگر قضیه برعکس بود بر رکاب خویش شوار شده با طائفه از اصحاب که در مدینه مانده اند خود در ابر سان که آن جماعت در وفاداری و محبت گذاری کم از ما نیستند و اگر ایشان میدانستند که هم بمقاتله می انجامد از رکاب تو تخلف جایز نمیدانستند و بنیاد اطاعت و خدمت قیام می نمودند حضرت مقدس نبوی رای سعد را مستحسن داشته مراورا دعای خیر نمود و اصحاب تبرتیب عریشی پرداختند درین اثنا فاخلفان دین ظاهر شدند و پیش همه رسعین الاسود پیرامب خود و امجولان کنان متوجه شده و پیش در عقب او می آمد و آقدی گوید که چون چشم حضرت رسول بر قریش افتاد گفت ای خداوند منزای پرستش تخویش بمن کتاب فرستادی و امر بقتال فرمودی و بمن وعده نمودی و تو خلاف وعده خود نمی کنی بارخدایا اینک قریش باجلادت و تکبر خویش آمدند و جنگ با تو می کنند و رسول ترا تکذیب می نمایند الهی انتظار نصرتی می کشم که مرا بآن وعده فرموده و چون حضرت نبوی عتبه بن ربیعه را دید که بر شتر سرخ مولی سوار می آمد فرمود که ان یکون فی احد خیر من القوم ففی صاحب الجمل الاحمر ان یطیعوه یرشدوا یعنی اگر در یکی از قوم خیر هست در خداوند شتر سرخ ست اگر قوم اطاعت او نمایند رشاد یابند و در بعضی از کتب چنین بنظر در آمده که ان یکن عند احد من القوم خیر فعند صاحب الجمل و اقدی از اخفاف بن ایماء بن رحضه نقل کرده است که گفت پدرم رده شتر بر سم هدیه بمصحوب من نزد قریش فرستاده پیغام داد که اگر دست میدارید که شمار السلاح و در دان جنگی مرد کینه ما خود بحبت این مهم آماده ایم و همچنین خبر فرستاد که اگر قتال باخلق باید کرد هیچ ضعفی در بن امر از جانب ما مشاهده نخواهد رفت و اگر مقاتله باخالق باید کرد چنانچه هم محمد ست ما طاقت آن نداریم پس من شتران را بقریش رسانیده پیغام بگذاردم و ایشان آنها را در میان یکدیگر قسمت نمودند چون هیچ نزدیدرم از مصلحان بین الناس محبوب تر نبود و بر عقب من روان شد و با عتبه بن ربیعه که در قضیه مصالحت بغایت راغب بود ملاقات نموده پرسید که یا ابوالولید سبب این همه خصومت و نزاع چیست عتبه جواب داد که نمیدانم و بخدا سوگند که مغلوب شدیم آنگاه پدرم با و گفت که تو سید قومی هم سوگند خویش عمرو بن الحضرمی را و انچه در بطن نخلهٔ اصحاب محمد از کاروان برده انر قبول نمائی و قریش را با ذکر دان که سبب قتال باهم غیر ازین نیست و الله که قتال با وی و اصحاب وی چنان ست که بالنفس خویش کنند و عتبه هر چند در مصالحه سعی نمود مفید نیفتاد و او قدی گوید که کوهدبن جبیر بن مطعم روایت کرده است که چون نزدیکین و رقابل هم فرود آمدند حضرت رسول عمر را نزد قریش فرستاده پیغام داد که باز گردید چه هر که مقصدی جزات

نشود نزد من دوست تر ست انا نکہ شما شنوید من بلہ کرد رصد و جنگ دری آیم دوست تر ازان دارم کہ با شما کار زار کنم و چون حکیم بن حزام مضمون رسالت معلوم کرد گفت ای مخدر قریش محمد الصباح دادن این نصیحت از وی قبول نمائید و در معرض محاربت و منازعت او در میائید ابو جہل از قبول این سخن اعظم امتناع نمود و گفت ہیہات ہیہات بخدا سوگند یم کہ بعد از انکہ خدای تعالی ما را قوت و قدرت انتقام داد کینۂ خویش را ازین قوم باز خواہیم تا من بعد ہیچ کس متعرض کار روان ما نگردد و گویند کہ طائفۂ از تشکر ان قصد حوض مسلمانان کرد اصحاب بن المنذر مرتب شدہ بود کہ نگذارند ما از انجا آب خورند و چون ما زاہل اسلام خواستند کہ در مقام ممانعت آیند حضرت فرمود کہ نگذارید البتہ روایت کردہ اند کہ ہر کہ از ان آب خورد در جنگ بدست مسلمانان کشتہ شد یا اسیر گشت مگر حکیم بن حزام کہ بر اسپ خود سوار شد و روی با نہزام آورد و جان از مہلکہ بیرون برد سعید بن مسیب گوید کہ در ان زمان کہ رسول خدا القصد ہجرت از خانہ بیرون آمد و کافران بر در منزل مقدس منتظر او بودند و آنحضرت بقدرت الہی بس استغنال نمود خاک بر سر ایشان پاشید بر فرق ہر کہ از ان خاک رسید مقتول شد مگر حکیم بن حزام کہ گویند بعد از ہزیمت و خلاص از معرکہ بدر بر گاہ کہ سوگند یاد کردی گفتی ہر ان خدائی کہ مرا از معرکہ بدر نجات داد نقل ست کہ اسود بن عبد الاسد مخزومی را مشرکان سوگند یاد کردند کہ من از حوض مسلمانان آب خورم و آنرا خراب سازم چون اسود از میان لشکر کفار بیرون آمد متوجہ حوض گشت سید الشہدا حمزہ از میان اہل اسلام با تشمیری کشیدہ روی بوی نہاد و بنزدیک اسود رسید ہمچنانی بر ساق وی زد چنانچہ پہ پشت بر زمین افتاد آنگاہ بسینہ و پہلو بطرف حوض روان شد تا سوگند خود را راست گرداند حمزہ او را تعاقب نمودہ بر سر حوض آب کان خون را با آتش دوزخ فرستاد و چون قریش خویش در منزل خویش آرام گرفتند عمرو بن وہب را بجز لشکر اسلام نامزد کردند و او بر اسب خویش سوار شد و بر گرد مسلمانان گشتہ و اصحاب ملت حنیف را احتیاط نمودہ بمیان قوم آمد و گفت سہ صد کس کما بیش باشند اما رحلت دہید تا کما بینی شرائط تفحص و تجسس بجای آرم چہ میشاید کہ کمی دیگر در کمین باشند آنگاہ اطراف و جوانب صحرا را طواف کرد و کمین گاہ ہا را احتیاط نمودہ احدی بنظرش در نیامد و بلشکر گاہ خود آمدہ با قوم گفت ہیچ کس را در کمین ندیدم لیکن ای مخدر قریش شتران اصحاب محمد را دیدم کہ کجہا را برداشتہ و ناقہای اہل یثرب را مشاہدہ کردم کہ زیر ہملک و بار دادند قومی دیدم کہ ہیچ سلاح و ملاذی ایشان را بغیر از شمشیر ہا نیست گویا کہ ہمہ آخرس اند کہ زبان گفتار ندارند و آن جماعت لسان اقاعی در نظر من آمد کہ زبانہا از دہن بیرون آورند و چند سوگند کہ خلق من آنست کہ بعد دہر یک از ایشان کہ بقتل آید یکی از شما کشتہ شود و چون این ہمہ خلق مقتول شوند باز ماندگان شما را چہ عیش و زندگانی باشد و چون حکیم بن حزام ازین نوع سخنان از عمرو بن وہب استماع نمود نزد عتبہ رفتہ گفت ای عتبہ تو نزد بزرگ و مطاع قریشی ہیچ توانی کہ ترک لجاج گوئی کہ بسبب این مذکر خیر تو الفرض عالم بر زبانہا دائر و سائر باشد عتبہ پرسید کہ آن کدام سخن حکیم گفت ملتمس آنست کہ دیت خویش عمرو بن الحضرمی را دانچہ ازان قافلہ در بطن نخلہ ضائع شدہ متکفل شوی و این جماعت را بازگردانی چہ مادۂ نزاع قوم با محمد بیش ازین نیست عتبہ التماس حکیم را قبول نمودہ بر شتری سوار شدہ بمیان لشکر گاہ آمد گفت ای قوم سخن مرا بسمع رضا اصغا نمائید و بار درد محمد ست و اصحاب او مفاتلہ نکنید زیرا کہ با محمد جمعی ہستند کہ نسبت با شما قرابت قریبہ دارند و چون شما ایشان را کشتہ باشید میان اولاد و احفاد و سائر قرابای آن جماعت و میان شما بغض و عداوت مؤدی نمایند کہ ابد الدہر زائل نگردد و دون گمان نمی برم کہ قتل اصحاب محمد دست نخواہد داد تا بعد از ایشان از شما کشتہ نگردد و مع ذلک ایمن نیستم کہ از دست ایشان آفتی بشما رسد کہ تدارک آن دشوار باشد سہ خدائی کہ بالا و پست آفریدہ زیر دست ہر دست دست آفریدہ در اصل مست کہ مطلوب شما جز وزم قتیل خویش و جزدی مالی کہ در بطن نخلہ از قافلہ شما بودہ ہیچ چیزی نیست دین خونہای بن حضرمی و موازی آن مال را بر خود واجب گردانیدم کہ او انعام اگر محمد کاذب ست بزرگوار آن می نماید کہ شما تعرض باو نکنید و ہم و بال بدیگران و اگر راست گفتہ باشد ملک ست لائق بحال شما آنکہ از ملک برادر زادۂ خود محظوظ و بہرہ ور گردید و اگر پیغمبر ست بنا بر تخالف از جدال و قتال او نیکبخت ترین خلائق باشید نصیحت را قبول کنید و رای مرا صحیح شمارید و رویہای خود را کہ گویا شمع افروختہ اند در پرابر وجہ اضداد کہ گوئی وجوہ حیوان ست میارید ابو جہل این سخن شنیدہ حسد بردی غالب گشت با خود گفت اگر مردم قتل او را تحسین داشتہ باز گردند مرا ریاست و ما یتعلق بہا بر وی قرار گیرد و دیگران را زیادہ اعتباری نماند لاجرم منبا دخانت کرد گفت عتبہ بنا بران این سخن میگوید کہ پسرش در ملازمت ابن عم او محمد ست و وی قتل پسر و ابن عم خود را مکرر می شمارد آنگاہ روی بعتبہ آورد او را بہ بدلی موسوم گردانیدہ گفت اکنون در نظران ما سعی نمائی و بر جمع قوم اشارت میکنی ہر چہ از ننگ و بیم بالله تعالی سوگند کہ باز نگردیم و محمد حاکم کنند و صعبتہ از حدیث ابو جہل در غضب رفتہ زبان قدح و طعن بنسبت باو دراز کردہ گفت زود باشد کہ معلوم کنی کہ از ما بد دل تر و لئیم تر کدام ست و عنقریب خواہی دانست کہ جبان تر کیست زود رہبھی باز کتب سیر مسطور ست کہ چون حکیم بن حزام از عتبہ التماس کرد کہ دیت عمرو بن الحضرمی را قبول نمودہ لشکر را باز گرداند عتبہ

بعد از قبول ملتمس او گفت کرای حکیم تو دین الحنظله بروداز زبان من چنین وچنان بگوی وداور این امر با ما موافق گردان حکیم گوید بنا بر اشارت عتبه نزد ابوجهل رفتم وگفتم که عتبه می گوید که مصلحت آنست که لشکر را باز گردانیم و با محمد عرب بگذاریم ابوجهل جواب داد که عتبه رسولی بغیر از تو نیافت که نزد من این سخن بشنیده نزد و در اجابت کردم و بمنزل عتبه شتافتم واو را دیدم که تنگ کرده بود وه شتر از شتران خویش بسرکردان می فرستاد تا بچرند و مناقب من ابوجهل رسیده اثر شرارت از ناصیه ناصیه کشتی پیدا بود و با عتبه گفت که الغرض ریک پریاد شده است شش تو دین کله را نسبت بکسی الحاق کنند که بکین وبد دلی موسوم ومنسوب دارند عتبه گفت ای زرد کننده روی خود را سرزنش میکنی وسخن عتبه نزد اکثر اهل سپاه ناظر بآن بود که ابوجهل بر موضع مخصوص خویش برصی داشت که از اینجا عنوان رنگ میکرد از غایت خشم که از این سخن بر ابوجهل استیلا یافت شمشیر کشیده و بر پشت اسب خویش فرود آورد و ایاسی بن رحمه گفت که این بد فالی است و در بعضی از کتب مذکور است که حکیم بن حزام گفت که چون از عتبه التماس نمودم که بکجا باز گردد و سپاه را باز گرداند در جواب من گفت که ابن الحنظله در بن امر ما مخالف است اکنون بجهت موافقت او تدبیری باید کرد آنگاه نزد ابوجهل مرا فرستاده پیغام داد که من خاص خانه های عمرو بن الحضرمی وانچه از قافله اورده اند مشهوم صلاح ورأنست که دست از جنگ محمد و اصحاب او باز داشته شود ابوجهل این پیغام را نپذیرفت و گفت تا ما و من بنا بر صلاح خلق سوا شارت ابوالولید که سید قوم بود ترک قبیله است مقصدی این امر گشتم از استماع این کلام غضب ابوجهل سمت ازدیاد پذیرفته گفت تو عتبه را سید و رئیس عشیره و قبیله می گوئی من جواب دادم که شیوخ قریش در بن منی بامن شریک اند نه من سخن ابوجهل بثبات متاثر و متالم شده کسی نزد عامر بن الحضرمی فرستاد که من قصاص برادر تو می خواهم و عتبه که هم سوگند نست نمیگذارد و واعده دار که سپاه را باز گرداند اکنون وظیفه آنکه بر پای خیزی و فریاد و فغان از سر گیری و تذکار قتل برادر خویش کرده نالهٔ فیغر یا بر ج فلک اسیر رسانی و از قوم بن نابت استعانت نمائی عامر بنا شارت آن غائب خاسر سر خود را برهنه کرده در میان لشکر گاه داعر واه می گفت تا نائرهٔ قتال اشتعال یافت حکیم گفت که ابوجهل بعد از انکه با عتبه نزد عامر فرستاد گفت که دماغ عتبه از غایت گرسنگی فاسد شده او را سویق باید داد و قریش نیز بهمین سخن گفتند ابوجهل از سوء فقت مشرکان مسرور و فرخناک شد و من از گشته صورت حال با عتبه تقریر کردم غیظ و خشم بروی استیلا یافته گرد لشکر گاه بر آمد و هر چند مشرکان را از مجاربه نهی کرد مفید نیفتاد و آورده اند که در لشکر گاه اسلام سه علم بود یکی از مهاجران و دو از انصار حضرت رسالت رایت اصحاب هجرت را مصعب بن عمیر داد و لوای خزرج را بحباب بن المنذر و علم اوس را سعد بن معاذ عنایت فرمود و اخبار کرد که شعار مهاجران یا بنی عبد الرحمن و شعار خزرج یا بنی عبد الله باشد و بعضی گفته اند که حضرت منحنی پناه فرمود که شعار مجموع اصحاب یا منصور امت باشد مرا از شعار اینجا علامتی باشد که موافقان از مخالفان تمیز گشته یکدیگر را شناسند متصور از نکه را یا منصور امت آنکه ای غازی موحد و کیش دشمن جو و در او مشرکان را بر سر علم بودیکی بدست طلحه بن ابی طلحه بود و دیگری بابی عزیز بن عمیر و ثالث بنصب بن الحارث و نسبت این هر سه کس بعبد الدار بن قصی می برسد و چون هر دو فریق دل بر جنگ نهادند حضرت مقدس نبوتی جولی در دست مبارک داشت متوجه بصفوف اشتغال نمود و در ان حال نظر عنایتش بر سواد بن غزیه افتاد که از صف قوی جثه متغیر آمده ایستاده بود حضرت چوب بر سینه او زده فرمود که استوای یا سواد گفت یا رسول الله از ضرب چوب تو وجع والم بمن رسید و تراخی عزد علا بر استی فرستاده است تقاص من بده آنحضرت فی الحال سینه خود را برهنه ساخته فرمود که قصاص کن سواد روی نیاز بسینهٔ انور مبارک نهاده و تقبیل سر از نزد حضرت پرسید که چرا چنین کردی عرض کرد که در این مقام از قتال ایمن نیستم خواستم که در آخر ایام حیات مساس بدن مبارک تو کرده باشم حضرت رسول در شان او دعای خیر فرمود آنگاه باصحاب گفت کسی را چه حمیت من تیغ نکشید و بر کفار حمله نکنید و چون لشکر بنزدیک خسومند تیر باران کنید و در انداختن تیر صرفه نگاه دارید تا سهام شما تمام نرسد و چون صف راست شد حضرت با صحابه بعریش در آمده و سعد بن معاذ با طائفه از انصار بحفظ و حراست حضرت رسول الله تعیین شدند تا قتال ست که چون آنحضرت بعریش در آمد روی نیاز بارگاه یمین کارساز آورده دست مبارک بر عا برداشت و سه نوبت گفت ای خداوند سزای پرستش یا چه وعده داده و فا فرمای و بعد ازان فرمود که اللهم ان تهلک هذه العصابة من اهل الاسلام لا تعبد فی الارض ابدا گویند که حضرت حتمی پناه چندان مبالغه در تضرع و دعا نمود که ردا از دوش مبارک آنحضرت افتاد و مدت ردا الطهر او را بر داشته بر دوش مقدسش انداخت و باز دستهای آنسرور را در بغل گرفته گفت که بسیست انچه از خدای خویش مسالت نمودی وزود باشد که خداوند جل ذکره وعده خویش با تو راست گرداند بعضی چنین گفته اند که حضرت دست بر عا برداشته فرمود که الهی اگر لشکر اسلام را بین گروه غالب نخواهی گردانید دین حق قایم نخواهد ماند صدیق گفت یا رسول الله بجز اسوگند که حق تعالی ترا ظفر و نصرت ارزانی داشته سفید روی خواهد ساخت روایت کرده اند که حضرت حق لانام خوابی بیک

پیغمبر عرش بحبیب خویش گماشت وصدیق اکبر در رسیدار ساخت وعرض کرد یا رسول اللہ مشرکان بکاشانہ یک رسیدہ دوران خواب خداوند عزوعلا مشرکان را در چشم حضرت حق بیاہ
نمود کہ بیدار شدہ چون رسول خدا از خواب در آمد فرمود کہ ابابکر نصرت خدای تعالی رسید اینک جبرئیل آمد ومیکائیل اسپ خویش گرفتہ وبر اسپ دیگر نشستہ آنگاہ از عرش بر زمین
آمد واہل اسلام را بر حرب عبدۃ الاصنام تحریص بنمود وفرمود کہ ہر کس مشرکی را بکشد صلیب المقتول از آن او باشد وبدان خدائی کہ نفس محمد بید قدرت اوست کہ ہیچ مرد ایشان
بنگ نکند کہ چون او را بکشند جز الا بنیکو طالب ثواب ورضای خداوند تعالی بوده باشد وروی بگریز نیاورده باشد مگر انکہ بہشت جاوان او را باشد ودرین حال عمیر بن الحمام الجمحی
خرما مشغول بود چون این سخن استماع نمود گفت بخ بخ میان من وبہشت واسطہ همین ست کہ کشتہ شوم وبقیہ تمر را آنرا در دست داشت بینداخت وشمشیر خود برداشتہ بامداد لفان
وزبن مرب آغاز نہاد تا درجہ شہادت یافتہ بفردوس جنان شتافت گویند کہ چون تلاقی فریقین روی نمود ابوجہل گفت خداوندا ہر کدام از ما قطع رحم پیش میکنند وامری
درمیان آورده کہ کس معرفت آن ندارد او را ہلاک گردان وبحقیقت فردا در بارۂ خویش کرد وہیچ دشمن بر دشمن آن نکند کہ کند وفردا بجمور اہل سیر
بر انند کہ اول کسیکہ از مشرکان قدم در میدان جلادت ومبارزت نہاد عتبہ بن ربیعہ بود با برادر خود شیبہ ولیسر خویش ولید کیفیت واقعہ آنکہ عتبہ از سر زنش ابوجہل کہ او را
بجبن وبزدلی موسوم کرده بود دستاخر گشتہ دل بر محاربہ نہاد وچون پوشیدہ ہر چند بتفحص بنمود کہ خودی پیدا شود کہ بر سرش راست آید نیافت چہ سری بغایت بزرگ داشت
بنا بر این بمجامہ التفاکر دو پای پیاده با برادر وولیسر خود بر محاربہ یک جہت گشت ہر چند حکیم بن حزام از روی نصیحت در آمد مفید نیفتاد ودرین اثنا چشم عتبہ بابوجہل افتاد کہ
بر مادیانی سوار ودر صف کارزار ایستاده از غایت خشم شمشیر برکشیده اسپ او را پی کرد وگفت امروز روز سواری نیست چہ لبسیاری از قوم تو پیاده اند ابوجہل بہ نسبت
زین برزمین آمد وا قدری گوید کہ بعد ازان عتبہ وشیبہ وولید درمیان سرکہ آمده مبارز خواستند واز لشکر اسلام سہ نفر معاذ ومسعود وعوف از بہای عارت بغرم مقاتلہ بیرون
آمدند وبعضی بجای معاذ عبد اللہ بن رواحہ را نگاشتہ وبرخی از ناقلان سیر را عقیدہ آنست کہ حضرت مقدس نبوی مکرده داشت کہ در اول ملاقات کفار طائفۂ انصار
برامر حرب قیام نمایند وخواست کہ این شوکت در میان بنی اعمام واقربای او باشد لاجرم جوانان انصار را بمبارزت امر فرموده در بارۂ ایشان سخنان بمیگوفتہ اما جموسی
روات اخبار سلف گفتہ اند کہ چون عوف ومسعود وعبد اللہ بن رواحہ در برابر عتبہ وشیبہ وولید آمدند مشرکان از ایشان پرسیدند کہ شما چہ کسانید جواب دادند کہ فلان
وفلانیم از انصار گفتند کہ ما را بشما حاجتی نیست وما طالب بنی اعمام خود یم مسلمانان باز گشتہ یکی ازان سہ نفر ندا کرد کہ ای محمد ما کفار ما را بمحاربہ بیرون فرست خواجہ کائنات
حمزہ وعلی وعبیدہ بن الحارث را بمحاربہ مشرکان نامزد فرمود وچون این سہ کس قدم در میدان نہادند عتبہ انحضرت پرسید کہ تو چہ کسی جواب داد کہ من حمزہ ابن عبد المطلب
شیر خدای وشیر رسول خدای وعتبہ نیز خود را ستوده گفت تو کفو کریمی باز استفسار نمود کہ این دو شخص کہ با تو اند چہ کسانند حمزہ فرمود کہ یکی علی ابن ابی طالب ست ودیگری
عبیدہ بن الحارث بن مطلب بن عبد مناف عتبہ گفت کفو کریمانند واقدی گوید کہ بعد از مکالمہ حمزہ وعتبہ ولید با عتبارت پدر خود عتبہ با علی مبارزت نمود وعتبہ در برابر حمزہ آمد
وشیبہ متوجہ عبیدہ شد علی ابن ابی طالب ولید را نیز تیغ تیز از پای در آورده وحمزہ بشمشیر خونریز عتبہ را بدوزخ فرستاد وشیبہ ضربتی قوی بر پای عبیدہ بن الحارث
زد چنانچہ در میدان افتاده منقاز انخوان ساقش روان شد حمزہ وعلی بمدد عبیدہ شتافتہ شیبہ را بقتل رسانیدند وعبیدہ را از معرکہ بر داشتہ نزد حضرت رسالت آوردند
عبیدہ گفت یا رسول اللہ من شہید نیستم فرمود کہ بلی تو شہیدی وبہنگام مراجعت از غزای بدر در وادی صفرا بریاض رضوان خرامید وہم در انجا مدفون گشت
آورده اند کہ آبندان عصمان اشعصانی رہبر دشمان ابن بشمش کس نازل شد زبرہ گفتہ اند کہ مرتضی علی باشیبہ مبارزت کرده او را بقتل رسانید وعبیدہ در برابر
ولید آمد او نیز دمی زنعم خورد ودو فرقہ گویند کہ عتبہ را علی ابن ابی طالب کشت وشیبہ را حمزہ واللہ اعلم بالجملہ چون کفار مثلہ نابدوزخ شتافتند بنو مخزوم مجتمع گشتہ ابوجہل را
درمیان گرفتند از بسیاری نیزه داران کہ بگرد ابوجہل در آمده بودند چنان تصور میکردند کہ او در میان درختان ست بنو مخزوم اتفاق بنموده زره ابوجہل را
بعبد اللہ بن المنذر داده تا بپوشید وعلی عبد اللہ را ابوجہل بنیاشت متوجہ او شد ودر زمان می گفت کہ بگیر این مجلر را کہ منم پسر عبد المطلب وبتیغ تیز پیکرش را ریز
ریز کرده بجانب دیگر متوجہ شد بعد ازان قوم آن زره را در ابوقبیس بپوشانیدند وحمزہ بہمان تصور آہنگ ابوقبیس بنموده از پیش در آورده آنگاہ ہم بانصار
مشرکان حرملہ بن عمرو پوشیده بزغم حیدر کرار بجانب دار البوار شتافت دیگر ہر چند بنو مخزوم سعی بنمودند کہ زره شوم را خالد بن الاعلم پوشد خالد را با دا منع بنموده
در بر بگرد واکثر کتب سیر از عبد الرحمن بن عوف روایت کرده اند کہ گفت من در روز بدر وصف کارزار در میان دو جوان انصار بودم در اثنای این حال با خود گفتم
کہ بایستی کہ تو در میان دو کس کار دیده گرم وسرد روزگار نچشیده بودی کہ ناگاہ یکی ازان دو جوان جامہ مرا کشیده آہستہ پرسید کہ ای عم ابوجہل را می شناسی گفتم
ترا با و چہ مہم ست گفت شنیده ام کہ او در آزار رسول اللہ کوشیده وزبان نامبارک بر شتم وسب آنحضرت گشاده وبدان خدائیکہ نفس من در قبضہ قدرت

او دست که اگر جثیم با پدر ابو جهل لقمهٔ از دی بعد المشیم نایک تن از ما کشته نگردد و چون آن جوان سمن خود را تمام کرد جوان دیگر که بر جانب یسار سمن بود همین سمن گفت دمن از جرأت و جلادت ایشان مستظر و قوی خاطر گشتم و بعد از لحظه دیدم که ابو جهل در میان معرکه بر افته خویش سوار بود و جوانان می کردند من بجانب او اشارت کردم گفتند ایک مطلوب شما ست آن جوانان چون باز بر پرواز آورده آهنگ ابو جهل کردند و بضرب شمشیر آتشبار پای آن خاکسار باد و پیمار اقلم کرده از شتر بر زمین افکندند و آن دو کس معاذ و معوذ بودند و ایشان را گاهی بدر منسوب داشتند اما پای حارث گوینده گاهی بجاد نسبت کرده پسران عفران خوانند آن معاذ منقول ست که گفت در روز بدر زخمی بدا بو جهل زدم که ساقش جدا شد و هکر مه پسر او از عقبه بر آمده تیغی بدمن راند که دستم را جدا ساخت چنانچه بپوست آویخت که شمشیر قطع آن نکرده بود از پهلوی من آویخته شد و بدین سبب جنگ بسیکردم تا بتنگ آمدم و چون کار بجان و کارد با استخوان رسید دست آویخته را بزیر پای خود آورده از بدن جدا ساختم گویند که معوذ برادر معاذ زخمی دیگر بدا بو جهل رسانیده او را قریب بسر حد عدم رسانید و هبار در نزد پیغمبر آمد حدیث قتل آن ملعون را معروض داشتند حضرت رسول بایشان فرمود که کدام یک از شما او را کشته اید ایشان بهریک قتل او را بخود اسناد کردند و آنحضرت فرمود که شمشیرهای خود پاک کرده باید گفتند نی آنگاه حضرت رسول نظر در شمشیرهای ایشان انداخته فرمود که شما هر دو او را کشته اید اما اصلیب ابو جهل ابو معاذ بخشید و معوذ برادر معاذ از تو تیغ پیغمبر باز گشته بجنگ مشغول شد تا شهادت یافت و معاذ با وجود زخمی بچنان تا زمان خلافت عثمان بن عفان زیست و در بعضی از کتب سیر نظر رسیده که حضرت مقدس نبوتی نزد عکرمه بن ابو جهل فرستاد و پرسید که قاتل پدر تو کیست عکرمه گفت آن کس که آسیب تمیز تر بدست او رسیده بعد از ان آنحضرت صلیب ابو جهل را بمعاذ ارزانی داشت واقدی گوید که اصح اقوال آنست که معاذ بن عمرو بن الجموح ابو جهل را بسر حد هلاک رسانیده او را بدست و پای که عکرمه دستش را انداخت و پای که دست تا زمان خلافت ذو النورین بر جای یافت و هم واقدی روایت کرده که رسول بر صراع ابن عفران ایستاده فرمود که خدای تعالی رحمت کناد بر پسران عفران که ایشان شریک شدند در خون فرعون این امت و بر راس ایشان گواهان حضرت پرسید که دیگر کدام کس ایشان در ان امر شرکت نموده فرمود که ملائکه با ایشان شرکت کردند و ابن مسعود بر قتل آن جریح مسارعت کرده بر کشتن او شریک شد ند راقم حروف گوید که ابو خیره غائر که بحسب ظاهر و سخنان واقدی تناقضی می نماید و العلم عند الله و بر چند سعی نشکوا ابن عباس در قتل فرعون این امت بعد از فراغ محاربه بر روی نمود اما کلام از نظام منفقد کلک بیان اول تحریر یافت از الله من ابو جهل بر داخت بعد از شرح کیفیت نزول ملائکه و انهزام مشرکان را وجه همت ساخت نقل ست که در روز بدر بعد انهزام مشرکان رسول فرمود که ببینید که ابو جهل کجاست یاران دو بکوه و دشت نهادند و گفتند که ابو جهل کجا ست و کیست ابن مسعود گفت من او را بدست خود کشته ام و بر سینهٔ او نشسته پای بر گردن شوم ابو جهل نماد علی اختلاف الروایتین آن ملعون گفت ای شبان بر جای بلند برآمدی اکنون بگوی که ظفر و نصرت کراست ابن مسعود فرمود با عبد الله خدا و رسول را در بعضی از کتب سیر نظر در آمده که مسعود با ابو جهل گفت تو از رعونت بدتری زیرا که او در آوان غرق بگرداب زنا بلند بدهٔ خویش اعتراف نموده انصاف داد و تو در حالتی چنین بر ضلالت و غوایت اصرار می نمائی و در سیر گاو رانی آورده اند که رواییت آنست که عبد الله ابن مسعود گفت که در روز بدر بابو جهل رسیدم و او را بپای دیدم اقتدا نموده بود بپیشه ری و در دست او شمشیر که بدان مردم را از خود دور می کرد گفتم ای دشمن خدای الحمد لله که ایزد تعالی ترا رسوا کرد گفت مردی امم که قوم من مرا کشته اند بپس بالستد م و او را بانشمشیر خود م و دستش را قطع کردم و شمشیر او را بر گرفته سر شرا از تن جدا کردم و نهد حضرت رسالت بردم و سر او چنان سنگین بود که گویا از زمین برمی کشیدم و هم از عبد الله منقول ست که گفت بر چنه خنجر خود را با بو جهل زدم کار نکرد پس تیغ او را بر گرفته بدان سر شرا تن جدا ساختم و کشان کشان بنظر فرخنده نشان پیغمبر رسانیده عنداختم و عرض کردم یا رسول الله این سر ابو جهل ست فرمود که والله او ست آنگاه حضرت رسالت پرخاست و بزیر سر شرا بپا نهاد و نیک احتیاط کرده و فرمود که الحمد لله الذی اقتلک و فرمود که این شخص فرعون این امت بود و در واقعی دیگر آنکه سر آن ملعون را حضرت مقدس نبوتی دیده و در کیست تا از بگذارد و قولی آنکه سر آن ملعون را حضرت مقدس نبوتی دید سجده شکر بجای آورد و گویند حضرت رسول از عریش فرو انداختن سنگ بدر زده بر کنار

نقل ست کہ چون حضرت عیسیٰ بناواز عریش بیرون آمدہ شتی سنگریزہ بروداشت و بجانب کفار باشیدہ فرمود شاہت الوجوہ والقولی آنکہ پیش از انشاندن فرمود کہ سیہنم الجمع ویولون الدبر آنگاہ اصحاب پرسیدند کہ قتال بحر طیس بمود حکیم بن حزام گوید کہ در روز بدر آوازی شنیدم کہ از آسمان بر زمین می آمد چون آواز سنگریزہ کہ در طشت اندازند این حال در زمان رسول صلعم سنگریزہ بکجا بت ما باشید و بعد ازان تہنم شدیم از نوفل بن معاویہ کنانی منقول ست کہ گفت در ان روز از عقب خویش آوازی بسان سنگریزہ کہ در طشت اقتدی شنیدم و بیم خوف ما ازان بود و ما ریست او در میت و لکن ابتدری در ین باب نازل شدہ از بعضی علی روایت کردہ اند کہ گفت ستہ نوبت از معرکہ بیرون آمدہ بعریش عدد فتحہ کہ از سید عالم خبری گیرم در بدر با ما نخضرت را دیدیم کہ می گفت یا حی یا قیوم برحمتک استغیث بعد از ان کہ ثبت سوم باری تعالی فتح و نصرت ارزانی داشت و ہم از حضرت امیر المومنین علی منقول ست کہ در روز بدر بادی در روز میدان آمد کہ بصعوبت آن ہرگز ندیدہ بودم کہ بعد ازان بادی و دیگر مانند و پیدا نباشد و در عقب آن بادی مثل سابق بود زید اول جبرئیل بود و ہزار فرشتہ دوم میکائیل بود و ہزار فرشتہ سوم اسرافیل بود و ہزار دیگر از آبن عباس روایت کردہ اند کہ فرمود کہ چون صف راست شد حضرت رسول بدیشان در آمدہ انگ خوابی فرمود و چون آن حالت ازان سرور زائل گشت مسلمانان را بشارت داد کہ اینک جبرئیل با لگر وہی از ملائکہ بر جانب راست مردم ست و میکائیل با لگر وہی از فرشتگان بر جانب چپ و اسرافیل با لگر وہی دیگر در پیش رو گوینده کہ در ان روز شیطان بصورت سراقہ بن مالک مصور شدہ با قبیلش گفت کہ ہیچ کس شما غالب نخواہد شد و چون آن ملعون ملائکہ را دید پشت بکاوان آورده گفت کہ من از شما بیزارم زیرا کہ من چیزی می بینم کہ شما نمی بینید و حارث بن ہشام بصورت آنکہ او سراقہ است دردی آدو بخست شیطان چنان پرسینہ حارث زد کہ بر زمین افتاد و خود بدریا گریخت بعد از وقوع این قضیہ عجیب ابوجہل قوم را ترغیب قتال بعد از نمود و گفت ای مشرکان قریش قول سراقہ و عذر لان را شما مامنو د نگرد انده کہ او را با محمد و اصحابش سیاد بست و چون لشکر بازگردیم سراقہ را معلوم شود کہ با قوم وی چہ خواہیم کرد و با بگہ از قتل شیبہ و عتبہ و لبلد نلیشہ بخاطر خود راہ ندہید کہ ایشان برای خود معجب شدہ در جنگ تعجیل نمودند و بخدا سوگند خورده اند کہ از ینجا زوہ تا محمد و اصحابش را دربند کشیم و ظیفہ آنکہ ہیچ کس از شما با شرقتل محمد نگردد بلکہ ایشان را زنده بگیرید تا با انجا عت کاری کنیم کہ مردم دیگر مفارقت دین خود نکنند و از انچہ آبای ایشان پرستیده باشند اعراض نمایند و اقتدی گوید کہ از سہیل بن عمرو حکایت کرده اند کہ گفت تحقیق کرد در روز بدر مردان سفید پوش دیدم در میان آسمان و زمین کہ بر اسپان ابلق سوار بودند و بقتل واسر اشتغالی می نمودند ابو اسید انصاری کہ بقبیلہ غفار انتساب بخت روایت می کند کہ گفت من و پسر عم من در روز بدر بر فراز کوہی بر آمدیم تا بینیم کہ از قریش منہزم خواہد شد و حال آنکہ قطعہ ابر سیاہ را دیدیم کہ نزدیک بما شده از میان آن ابر شیہہ اسپان و قعقعہ حدید بگوش ما رسید و قائلی می گفت کہ اقدام حیزوم از ہوای این واقعہ پرده دل پسر عم من پارہ شده در گذشت و من نزدیک بہلاکت رسیده خود را بتکلیف نگاہ داشتم و چشم بران سحاب نہادم کہ کدام طرف میرود آنقطعہ بجانب رسول و اصحاب اور وان شد و بعد از لحظہ کہ با نگشت از اینجا استماع کرده بودم ہیچ مسموع من نشد در اخبار آمده است کہ رسول از جبرئیل پرسید کہ قتال کدام روز بدری گفت اقدام حیزوم چکس بلوده جبرئیل گفت ای محمد من مجموع اہل سوات را می شناسم لیکن گفتہ اند کہ اقدام بمعنی مقدمہ و کسر وال ماخوذ از اقدام ست و این گفتار اعراب از برای زجر فرس وضع کرده اند و در اینجا حرف ندا محذوف ست یعنی اقدم یا حیزوم و روایتی دیگر حیزوم نام اسپ جبرئیل ست از سالب بن ابی خیس منقول ست کہ گفت بدر سوگند کہ او در روز بدر ہیچ کس از بنی آدم اسیر نکرد پرسیدند کہ پس تو را کہ اسیر نمود جواب داد کہ چون قریش روی بانہزام نہادند ما بالضرورۃ با ایشان موافقت نموده می گرفتیم کہ ناگاہ گفتم دیدم بلند بالا صفیدہ اندام بر اسپی ابلق سوار در میان آسمان و زمین می آمد ہمین کہ رسیده مرا بست و در ین اثنا عبد الرحمن بن عوف رسیده مرا بسته یافت و ہر چند مذکور کہ این مرد اسیر کیست از ہیچ کس جواب نشنید بعد ازان مرا نزد پیغمبر بردند آنحضرت فرمود کہ ای ابن عبس تو را کہ اسیر کرد من بنابر آنکہ مکروہی داشتم کہ از حقیقت حال خبر دہم گفتم آن کس را نمی شناسم رسول فرمود کہ او را ملکی کریم از ملائکہ اسیر کرده آنگاہ فرمود کہ ای ابن عوف اسیر خود را بجز ابلو ہریرہ روایت کرده اند کہ گفت در روز بدر سہ مشرک را نزد حضرت مقدس نبوی بردند گفتم یا رسول اللہ دو کس را من کشتم و مردی سفید بلند بالا را دیدم کہ سیوم را گرفتن زد آنحضرت فرمود کہ ذاک فلان بن الملائکہ قد ورد ی عن سہیل انہ قال یوشد بنہ جبرئیل کسیود الریح کاذ وحیہ الکلبی انی نصرت بالصبا و اہلکت عادا بالدبور اگر قلم تشکین رقم بخصوصیات رقایق کرد رین باب وارد شده پردازد کتاب تطویل انجامد بالجملہ در روضۃ الاحباب مذکور ست کہ تشکران شبہہ اسپان ملائکہ می شنوده اند این سخن مخالف قول جمہور اہل سیرست چہ این جماعت تصریح کرده اند کہ بسیاری از مشرکان فرشتگان را دیده اند در میان آسمان و زمین بر اسپان ابلق سوار چنانچہ ثمہ از ان مسطور گشت مخالف سخن مولف ست کہ عنقریب خواہد آمد ان شاء اللہ تعالی گوینده کجا سماست ملائکہ در ان روز سفید پوده دستارہا سبز و زرد بر سر بسبیل تحقیق پوده علامتہا و گوشہ ہای دستارہا زلیں پشت آویخته و پارہ پشم از پیشانی وی نبالۂ اسپان در آویخته نباید دانست کہ جمہور اہل ملت را عقیدہ آنست کہ نزول ملائکہ در روز بدر بر سبیل حقیقت بود و چنانچہ اجسام از موضع عالی بمحل سافل فرود آیند و فرقہ از ارباب معنی این سخن را بر وجہی

دیگر بیان کرده اند که ذکر آن مناسب مقام نیست و بالطبقة اولی اختلاف کرده اند در آن روز در شتگان با کافران جنگ کردند یا نی جمهور طائفه نخستین بر آنند که مالک در آن سوگند چرا قدام نمودند و جمعی گویند که محاربه نکردند بلکه نزول ایشان بجهت آن بود که لشکر اسلام در چشم اهل کفر و ظلام بسیار نمایند و در یقین بر اثبات مدعی خود دلیل اقامت کرده اند چنانچه ستون کتب بران ناطق است و چون جواد خوش خرام قلم از قتال ملالگه باز پرداخت بر سر میدان جدال بنی آدم تاخت آورده اند که چون اهل اسلام و مشرک بر هم حمله کردند دلاوران شتغال یافت عاصم بن ابی عوصب السهمی چون بسبی ضارر صف کارزار آواز برکشیده می گفت که ای معشر قریش منم مدار بدار شخصی که قاطع ارحام ست و مفرق جماعات من نجات نیابم اگر او نجات یابد و مراد از این سخن حضرت رسول بود و عاصم در ین سخن بود که ابو وجانه انصاری بیک ضرب تیغ او را بدوزخ فرستاد در ین اثنا سعید بن وسیب ضرتی بر ابو وجانه زد که نزدیک بود او را از پا در آورد لیکن ابو وجانه نیز بهمچنان ضرب بر سعید زد که بیچاره از نها کار گر نیامد و سعید از ابو وجانه فرار کرده در گوی افتاد و ابو وجانه سعید را تعاقب نموده خود را بپلای او انداخت و در ربود بخانه پیچ وی قیام نمود زهری روایت کرده است که چون رسول خدا دانست که نوفل عدو به در لشکر قریش ست و دعا فرمود اللهم اکفنی نوفل بن خویلد و در روز بدر نوفل نعره زنان امروز روز رفعت و علامت ست چون دید که قوم بهزیمت رفتند فریاد برآورد که ای اهل انصار شما را از کشتن ما چه فائده شما را می باید که مارا اسیر کنید و خونها بستانید ناگاه جبار بن الصخر الانصاری او را اسیر کرده و در پیش انداخته بمنزل می برد که ناگاه حیدر کرار ایشان را ببیند آمده چون نوفل را بدید گفت علی مرتضی متوجه اوست بجبار گفت ای برادر انصاری بلات و عزی که من مروی را می بینم که قصد من دارد جبار گفت علی ابن ابی طالب ست نوفل گفت والله که در کشتن قوم خونین پیچ کس را شریف تر از ین شخص ندیدم مرتضی علی را سیره تینی بجانب نوفل انداخت و شحنه دیر سر نوفل فرستاد حکم شد آنگاه علی مرتضی تیغ خود را از سر او جدا ساخته بلساقهای او را زخمها قلم شد و لهذا یکی دیگر مهم او را تمام ساخت و چون بمجلس حضرت نبوی رسیده آنحضرت شنیده که می فرمود پیچ کس از حال نوفل بن خویلد خبری دارد مرتضی علی جواب داد که او را من کشتم حضرت رسول الله فرمود الحمد لله الذی اجاب دعوتی در اعلام الوری مذکور ست که نوفل مبتلی از حیرت طلحه و زبیر بآتشی بسته بود و عذاب میکرد و ام عمر زبیر بن العوام ست گویند که از مخالفان هفتاد و نفر کشته شدند و هفتاد نفر دیگر اسیر گشتند از انجمله لقوطی می گوش کس را مرتضی علی نکشت و در لسبت و چهار نفر اختلاف نیست زمعه بن الاسود و حارث بن زمعه و عبید بن عثمان بن کعب عثمان و مالک که هر دو برادران طلحه بودند از زمره قتیلان حضرت امیر المومنین علی اند از آنام محمد بن ابو حذیفه منقول ست که علی مرتضی فرمود که من عجب داشتم از دلیری قریش چه با آنکه دیدند که ولید بن عتبه را چگونه کشتم و مشاهده کردند که حنظله بن ابی سفیان را حضرتی زدم که هر دو چشم او از حدقه بیرون افتاد و بهزیمت نمی رفتند و بر حرب من اقدام می نمودند و یکی از ستاهیر کشتگان امیه بن خلف بود و عبد الرحمن بن عوف گوید که دایم جاهلیت من و امیه بر خلاف قواعد محبت استحکام داشت و مرا عبد عمرو میگفت و چون اسلام آوردم حضرت ختمی پناه مرا عبد الرحمن نام نهاد در ذری امیه با من گفت که ای سی که پدر تراعبد ان تسمیه کرده بود اعراض نمودی و من تراعبد الرحمن نمیگویم زیرا که در یمامه سلمه را رحمن می خوانند و من تراعبدا و نمی خوانم و چون ترا بعبد خطاب می کنم جواب نمیدهی اکنون میخواهم که ترا بنامی خطاب کنم که تو جواب گوئی من گفتم که یا با علی بر اسمی که خاطر تو قرار گیرد مرا بدان بخوان گفت ترا بعبد الاله بن من عبد الله خواهم گفت و من باز دی این معنی را قبول کرد م و مرا در حین مکالمه و مخاطبه بعبد الله خطاب کردی تا بحسب تقدیر آلهی در روز بدر چون معرکان مهنم شد ندو زره بقبضیت گرفتم و آنرا از سر کر بر داشته می بردم که امیه بن خلف را چشم بر من افتاد و لبسرش علی با من بود ند اگر دکه یا عبد عمرو جواب نگفتم چون بعبد الله خطاب کرد جواب دادم گفت مارا در یاب و از کشتن نگاهدار تا فائده بهتر ازین دز مهما تبو رسانم من در مهمار ابنید اختم و دست بدر بد و لبسرا گرفته می بردم که ناگاه چشم بلال بر ما افتاد و چون امیه در رکه بلال را بسیار نکانیده بود نا از ین بر گردد و فریاد برآورد که یا انصار الله و انصار رسوله امیه انیک راس و رئیس مشرکان امیه بن خلف من رستگاری نمیابم اگر او را بالی یابد چون اهل اسلام آواز بلال شنیدند با تشنه های کشیده روی بامیه نهادند و من هر چند گفتم که این دو کس اسیر من اند فائده نداد و عاقبت امیه را بپشت انداخته و من خود را بر بز بر او انداختم خباب بن المنذر یعنی او التمشیر قطع کرد و چون امیه یعنی خود را بدید یا قت گفتا ی عبد الله مرا با یشان گذار من دست از حمایت او باز داشتم در ین اثنا حبیب بن یساف انصاری امیه را بیک ضرب تمشیر بکشت و خباب بن المنذر حضرتی بر علی پسرش زد و پایش را از بدن جدا ساخت عبد الرحمن گوید که در ان حین علی بن امیه فریادی بر ذکه هرگز بطلاقت و نهیب آن آوازی نشنیده بودم بلد ازان غار یا سر او را به بر ریلی گردانیده نقل ست که عبد الرحمن بن عوف گاهی گفتی که خدای تعالی بر بلال رحمت کناد که در مهمای مراضائع ساخت و اسیر انم را بکشتن داد و دین معرکه عمر با خالی خویش عاص بن هشام بن مغیره محاربه کرده و او را از پای در آورد ازابو وجانه انصاری منقول ست که گفت در روز بدر تمشیر من بکلمت و

رسول برکیفیت حال وقوف یافته جوابی بمن داد و آن جواب متحمل دو شمشیر طویل بود بعضی گفتند و بدان شمشیر بالا عدا قتال میکرد م تا آن زمان که نهزم شدند همی از بنی عبدالاشهل روایت کرده اند که شمشیر سلیم بن اسلم در جنگ بدر بشکست و او بغیر ازان سلاحی دیگر نداشت حضرت مقدس نبوی چوبی که در دست داشت با دعنایت فرمود و آن چوب تنبی برنده شد و آن شمشیر یا و چو دنا در جنگ احد شهادت یافت گویند که از جمله هفتاد نفر که در روز بدر جنگ کردند و کشته شدند قریب سی کس از مشاهیر قریش بودند و باقی دیگر از اصنا دیلیشان در پنجه تقدیر اسیر و دستگیر شدند و از روسای اسارای عباس بن عبدالمطلب و عقیل بن ابی طالب بود و ابوالعاص بن الربیع و ابوالعزیز بن عمرو و ولیدبن الولید بن المغیره و ابوعزه عمرو بن عبدالله الجمحی و سهیل بن عمرو و عتبه بن ابی احیط و نضر بن الحارث و عتبه و نضر بعد از صبر بقتل آمدند چنانچه کیفیت آن مذکور شود انشاالله و از مسلمانان چهارده نفر بدرجه شهادت رسیدند شش تن از جمله مهاجران و هشت کس از انصار خلاصه سخن آنکه اعدای دین و اران مصارف دهشی عظیم شکستی فاحش روی نمود یکی از فضلا در لفت حضرت خاتم الانبیا گوید ۵ شاها بجان در نبوت بستی ۵ و از معجزه جان دشمنان راستی ۵ تنها نه مدد و هفته کردی نیم ۵ مردانه مصاف بدر را تنها بستی ۵ نقل است که در روز مصاف سرور دو دمان عبد مناف با اصحاب فرمود که من جمعی از بنی هاشم و غیر ایشان را اسیر کنم بکراه آمده اند از نکه بر کرام اثقال یکی از بنی هاشم خصوصاً لعباس بن عبدالمطلب سد باید کرد و انکشد و همچنین از قتل ابوالبختری که در ابطال عهد نامهٔ قریش که در عداوت بنی هاشم نوشته بود و بر گزیده بحضرت و اصحاب نرسانیده بلکه مشرکان را از ایذای آنحضرت باز میداشت و نهی فرمود و ابوحذیفه بن عتبه وصیت حضرت حتمی بناه نشنیده گفت با پدران و برادران و اعمام خود را بشمشیر و عباس البته کینم بخدا سوگند که اگر من دست یابم بشمشیر بر روی او زنم و چون سخن ابوحذیفه بسمع همایون سرور اصحاب رسید روی بعمر آورده فرمود که یا اباحفص شنیدی که ابوحذیفه می گوید که بشمشیر بر روی عم رسول خدا میزند کم گفت یارسول الله رخصت فرمای تا گردن وبرا بزنم که منافق گشت در تاریخ حافظ ابرو مسطور است که حضرت مصطفی در جواب عمر فرمود که او کافر و منافق نگشت و لیکن از درد پدر و برادر و عم این سخن میگوید و چون عمر الحاح کرد که رستوری فرمای تا او را بکشم پیغمبر فرمود که یا اباحفص او را نمکش که خدای تعالی او را نهادت داده و آن شهادت کفاره این سخن وی گردد و او در بیابان بهشت برود و بجوار حضرت و عمر یا ابوحذیفه شنیده از سخن خویش پشیمان و از سخط عزوعلا ترسان گشت و بعد ازان لبزدات رفته در معرکها محاربات عظیم نمود ی با میدآنکه شهادت یابد و عاقبت در جنگ مسیلمه کذاب بمقصود خویش فائز گردید آورده اند که ابوالیسیر بن کعب بن عمر انصاری عباس را اسیر کرده او شخصی صغیر الجثه بود و عباس مردی بلند بالا و قوی هیکل حضرت مقدس نبوی از ابوالیسیر پرسید که عباس را چگونه اسیر ساختی گفت دیرین امر شخصی مرا معاونت نمود که بیست تن ازان اند بدو مدد می بیامی لبس غریب و شکلی لغایت مهیب داشت حضرت فرمود که آن شخصی ملکی کریم بوده و اقدی گوید که ابوداؤد مازنی گفت که در معرکه بر بالا بوالبختری گفتم که رسول خدا از قتل تو مارا نهی فرموده گفت من نیز مصلحت او را رعایت نموده ام امازنان مکه میدانند که من دست به بند کسی نه نهم و مرا معلوم است که دست از تن بانگونه ای داشتن برچه خاطر تو نجواهد بدان عمل نمای آنگاه ابوداؤد تیری بجانب ابوالبختری انداخته بر قتل او آمد و بدان درنگذشت و در روایت ابن اسحق چنانست که مجذر بن زیاد در روز بدر با ابوالبختری دو چار خورده او را از نهی رسول خبر داد ابوالبختری التماس نموده که همراه من از نکه بیرون آمده و انیک باهن ست تو من رسان مجذر گفت که ما دست از دوست تو نا تمیداریم زیرا که وصیت رسول نسبت بتو تنها واقع شده ابوالبختری گفت زنان اهل مکه مرا سرزنش خواهند نمود که بنا بر حرص حیات ترک حمایت یار خود کردم و این رجز بزبان راند ۵ لن یسلم ابن برقاء سیلة ۵ حتی یموت او یری سبیلة ۵ بعد ازان مجذر و ابوالبختری بقتال اشتغال نمودند آخر الامر ابوالبختری بقتل آمد و مجذر بمجلس شریف حضرت نبوی آمده معروض داشت که بابوالبختری رسیدم و هر چند جهد نمودم که او را اسیر ساخته بخدمت آوردم ابا کرد و بر مقاتلت اقدام نمود تا کشته شد و همچنین از قتل حارث بن نوفل نهی فرموده بود و یکی از اصحاب ناد انسته مباشر قتل او شد نقل است که سعید بن معاذ در زمانیکه جهت حراست رسول بر در عریش ایستاده بود مشاهده می نمود که اهل ایمان عبده اوثان را اسیری کنند و این معنی موافق طبع وی نبود و حضرت پیغمبر از کراهیت در چهرهٔ او دیده فرمود که ای سعد گمان این صورت مکروه نست گفت بارسول الله خدای تعالی اهل شرک را منکوب ساخت و نزد من کشتن این جماعت از زنده گذاشتن ایشان اولی و انسب ست آورده اند که اهل اسلام اسیران را مضبوط ساخته ایشان را بدستها محکم بستند و چون شب شد عباس چهت الم که از بستن داشت ناله میکرد حضرت رسول از استماع نالهٔ او بخواب نمیرفت و اصحاب این معنی را معلوم نموده یکی ازان میان رفت و بند عباس را سست کرد و عباس در خواب شد حضرت فرمود که چرا ست که ناله اعم خود نمی شنوم صورت حال معروض داشتند آنسرور فرمود که نسبت بتمام اسیران همین عمل نمود ند و یکی از اصاحل زمان ما در بعضی از مصنفات خویش کیفیت حال را بدین عبارت آورده اند که مسلمانان اسیران را بند کردند و چون شب در آمد عباس نالهٔ میکرد و بجهت آنکه بندی گران

داشت و پیغمبر آواز وی می‌شنید و خوابش نمی‌آمد گفتند یا رسول الله چرا خواب نمیکنی فرمود بجهت ناله عم خود عباس مروی رفت و بند عباس را سبک نموده بجواب رفت معجز پرسید که چه شد که ناله عم خود نمی‌شنوم آن مرد گفت یا رسول الله بند او سبک گردانیدم فرمود که بند تمام بندیان را سبک گردان اگر مراد این فاضل آنست که مصحوب پسلمان سلاسل و اغلال سبک و گران بود با آهنگری جایک دست همراه داشتند که بدین صفت قیام می‌نمود خلاف واقع است و اگر مقصود آنکه سخن درلسان این معنی خلاف ظاهر است و غیر تنها در از عبارت با آنکه رسم نمی‌باشد که بند هر چند گران باشد بندی در وقت حرکت و رفتار ازان متضرر گردد و ناله کند علمای سیر گفته اند که بشارت حضرت مقدس نبوتی را جبار دلست نفرار صنادید قریش را در چاهای بدر انداختند و بواسطه آنشت و تفرق اجزای اجیر این خلقه در چین نزدیک از دو مشاهده کرد و مدتی همان موضع که افتاده بود گوری گنده خاک و سنگ بر بالای وی ریختند و چون حضرت ختمی پناه فرمان داد که صنادید قریش را در چاه انداختند عتبه بن ربیعه را در خاک مذلت کشیدن گرفتند تا بموجب فرموده عمل نمایند و پسرش ابوحذیفه بدر را بدان حالت دید آنرا مکروه داشت رنگ او متغیر شد و رسول الله این معنی را در لبشره ابوحذیفه مشاهده کرده با وی فرمود که گویا شکی بمخاطر تو راه یافته ازانچه بدید رتو رسیده ابوحذیفه جواب داد که بخدا سوگند یا رسول الله شکی در اسلام نا ورده ام لیکن پدر م عقل و شرف و اخلاق و حسن و اوصاف حمیده داشت و من امیدوار بودم که این صفات او را باسلام راه نماید و چون خلاف مقصود مرا خشناک و پریشان خاطر داشت و آن سرور دریشان ابوحذیفه دعای خیر فرمود آورده اند که حضرت مقدس نبوتی در روز سوم از فتح و نصرت بمراحلا خود سوار شد و با طائفه از اصحاب بر سر چاهی که مشرکان را در انجا انداخته بودند آمده بایستاد و ندا کرد که یا عتبه بن ربیعه و یا شیبه بن ربیعه و سائر مشرکان را که در آن چاه افگنده بودند بنام و نسب ذکر فرمود و لبعد ازان فرمود که اما وعدنا کم حقا فانی قد وجدت ما وعدنی ربی حقا و فرمود که بدرستی می‌بود شما که بخبر خود را نکذیب نمودید و دیگران تصدیق من کردند و شما مرا بیرون کردید و دیگران بناه دادند و بدران و فا کردند و شما با من قتال کردید و دیگران مرا نصرت کردند فلما آنکه عمر گفت یا رسول الله با اجساد بی ارواح سخن میگوئی در روایتی آنکه صحابه گفتند یا رسول الله قومی را ندا می کنی که مرده اند صاحب روایت دوم گوید که رسول الله در جواب اصحاب فرمود که لقد علمتم ان ما وعد ربی حقا محمد بن اسحق در کتاب مغازی آورده که ابن روایت عائشه است و صدیقه بر است که قول بعضی گفته انکه رسول الله فرموده که تحقیق که ایشان شنیدند انچه من گفتم مطابق واقع نیست زیرا که آنسرور عبارت را بایشان نسبت کرده نه استماع را و هم محمد بن اسحق از حمید طویل و او از انس بن مالک روایت کرده است که چون حضرت رسول مشرکان را بر سر چاه بدر آورد مسلمانان گفتند یا رسول الله با قومی سخن میگوئی که مرده اند و بوی ناخوش گرفته اند آنحضرت فرمود که نیستید شما شنوا تر از ایشان سخنی را که من می گویم قتاده گوید که خدای تعالی مشرکان را در ان زمان زنده گردانید تا او از حضرت رسول را بشنوند و حسرت و ندامت ایشان زیاده گردد ذکر تقسیم غنیمت بعد از هزیمت کفار و مشورت با اصحاب در باب فدیه و قتل اسیران و با سلام در آمدن عباس بن عبد المطلب عم حضرت خیر الانام و بعضی حالات که دران اوقات روی نمود

عباده بن صامت گوید که مسلمانان در روز بدر متفرق بسه فرقه شدند فرقه محافظت و حراست رسول در حوالی عرایش قیام می‌نمودند و زمره با اعداد ملت محاربه و مقاتله میکردند و گروهی با خذ اسیران و ضبط اموال و اسلحه میپرداختند و چون قریش منهزم شدند هر یک ازین سه فرقه دادعیه آن شدند که غنیمت بر ایشان انقسام یابد بعضی از اهل سیر روایت کرده اند که ارباب قتال گفتند اگر ما جنگ نمی کردیم حصول غنیمت بمکان نداشت لاجرم ما بتصرف آن اولی و احقیم محافظان رسول گفتند که یا رسول الله ما از جهت بی غنیتی در اجره و ثواب آخرت دست از جنگ باز نداشتیم بلکه ترسیدیم که ناگاه جمعی از مخالفان قصد او کنند و گروهی که غنایم متفرق شده راجع می نمودند خیال بست بود ندکه دیگران را دران مدخلی نیست و چون اختلاف در میان قوم پیدا شد آیه کریمه یسئلونک عن الانفال قل الانفال الله الی آخره نازل گشت و لبعد ازان آیه واعلموا انما غنمتم من شئی فان لله خمسه و للرسول الی آخره نازل شد حکم سر روایت کرده است که چون اهل اسلام در غنائم اختلاف کردند رسول امر فرمود که هر که هر چه گرفته بود بازدهد و مجموع اموال در موضعی جمع آوردند باناهل جرات و حراست را تصور شد که جمیع غنیمت مخصص بایشان خواهد بود و چون حضرت ختمی پناه فرمان داد که اموال بالسویت میان اصحاب قسمت نمایند سعد بن قاص گفت یا رسول الله اعطی فارس القوم مثل ما اعطی الضعیف حضرت مقدس نبوی فرمود ثکلتک امک و هل تنصرون الا بضعفائکم گویند که در وادی صفرا بر سر تلی نزول کردند غنائم را بر حاضران معرکه بدر و بران بیشت کس سابقا مذکور شد که بعضی از ایشان بنا بر عذری مقبول و بعضی بفرمان آنحضرت از ملازمت تخلف نموده بودند بسویت قسمت فرمود خلاف ابو جهل و شمیر عتبه بن الحجاج که انرا ذو الفقار خوانند رقم اختصاص کشیده و عاقبت آن شمشیر را با امیر المومنین علی ارزانی داشت زمره ازارباب سیر گویند که صح

بیان تجریر بهم بر دارد و کتاب بتطویل انجامد روایت دیگر آنست که چون حضرت رسول با خواص اصحاب مشورت فرمود که از اسیران فدیه بستانند و دست از ایشان باز دارند با آن جماعت را القبول رسانیم صدیق گفت که اینها قوم و عشیرت تو اند اگر فدیه ستانند ایشان را بگذاری شاید که بر اسلام آیند و نسل ایشان جماعت مومنی موجود پیدا شود و از مخرفدیه اصحاب قوایی نیازی و قوتی و ست دهد عمر گفت حکم خدای تا بمید راگردن زنند چه این قوم پیشوایان کفر ند و خدای عزوجل ما را مستغنی ساخته از فدا و از ایشان فلان خویشان مرا بمن ده و عقیل را بعلی سپار و عباس را بحمزه تسلیم عالی تا گردن ایشان بزنیم و از ایشان بیباست شوکت کفار شکسته شود و علوم گردد که صحبت مشرکان در دل ما نامذه قدره ارباب توفیق تصور ابد بدین صدیق میل نموده در باب سختی و نرمی دلها سخن گفت چنانچه گذشت و چون قضیه اسیران بدفدیه گذشت رسول اشارت فرمود که باران در بارهٔ ایشان همسان و نکوئی کنند و بعضی را کهتر مال و استعداد ندا شتند از اداء فرمود یکی از انصار ابو عزه شاعر را دید که علت حال خود معروض رای بهمایون حضرت مقدس نبوی گردانید فرمود که پنج دختر دارم اگر مرا من بخشائی هر یک بپنج مسلمان نیایم و هیچ کس برای عمار یه ایشان همت نمایم حضرت بروی منت نهاده رخصت داد که بوطن خویش باز گشت و لیقیه قضیهٔ ابو عزه در جنگ احد سمت گزارش خواهد یافت انشاء الله تعالی و طائفه که از اهل افلاس و صنعت کتابت مبدا شتند مقرر فرمود که هر یک ده کودک انصاری را خط نوشتن بیاموزند و بعد ازان آزاد باشند و بقدر مراتب بر متمولان فدیه قرار یافت و آن نزدیک ۴۰ از چهار هزار درم و کمتر از هزار درم بود و چون فدیه عباس التعین نمی فرمود گفت که من مسلمانم و قوم مرا کراه آورده اند حضرت فرمود که اسلام تا حضرای سید اند و بحسب ظاهر با ما محاربه میکردی و تر اصحبت دو برادر زاده خود عقیل بن ابی طالب و نوفل بن الحارث فدیه می باید داد عباس گفت من چیزی ندارم اینهمه مال از نجا دیدم حضرت فرمود که ازان طلبا که در وقت خروج بام الفضل زوجهٔ خویش سپرده گفتی که اگر مراد رین سفر قضیه روی نماید تو چندگیر و هر چیز از ما و اولاد چندی دارد عباس گفت تر اچون معلوم شد فرمود که خدای تعالی مرا بدین قضیه اطلاع داد عباس گفت راست گفتی چه دران زمان که زر را به ام الفضل داده بودم با وصیت میکردم فعالی غیر از حق عزوجل علا بدین حال اطلاع نداشت و بر زبان راند که اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمد رسول الله بعضی گفته اند که عباس و اهل بیت او از صحابه قریش که الزام کرده بودند که هر روز نبوت یکی از ایشان سیاه را طعام دهد بنا بدین بستار قبلا باخود آورده بود و پیش از انکه نوبت با و رسد مستر کان بهر حیلت رفتند و آن وجه را مسلمانان ازوی گرفته داخل غنائم ساختند و عباس در وقت الزام فدیه از حضرت رسول التماس نمود که بستاد و قبله طلا را از فدیه بحساب نگرد ازوی می طلبند حساب نماید حضرت فرمود که وجهی را بحبت کفار آورده بلوی در عقد حساب نتوان کرد و چون مسلمانان با فدیه استغفال نمود ند این آیه نازل شد و ما کان لنبی ان یکون له اسری حتی یثخن فی الارض تریدون عرض الدنیا والله یرید الآخرة والله عزیز حکیم و الیضا آیهٔ دیگر فرود آمد که لولا کتاب من الله سبق لمسکم فیما اخذتم فیه عذاب عظیم یعنی ان الله سبقت بحال هیچ پیغمبری که او را اسیران باشند از اعدای دین که فدیه بستاند از ایشان تا زمانیکه قتل بسیار کند از ایشان و شمار بسل بفدیه برخطام دنیوی خواستید و خدای عزوجل اجبت شما تو اب آخرت و عزت ملت منجا بود و خدا و نده غالب کننده و دستان خود سه دشمنان خویش و عالم ست با نچه لائق بحالی هر کسی بود مراد انرا آیهٔ اول اینست و مراد و مقصود از آیت دوم آنکه اگر پیشی بودی از خدای جل ذکره حاصل شده بر آئینه بشمار رسیدی در اخذ فدیه یا اسیران عقوبتی بزرگ نقل ست که روز دیگر فاروق نزد رسول رفته او را بصدیق گریان دید فاروق گفت یا رسول الله سبب گریه ما اعلام فرمای فرمود که بحبت آنست که بفدیه راضی شدیم و اشاره بدرختی کرده که دران نزدیکی بود گفت که عرض کرده اند که عذاب بصحابه ما بدیدین نزدیکی تر از شجره در روضة الاحباب مذکور ست که شیخ بن حجر در شرح بخاری خویش آورده که ترمذی و نسائی از چنین حکم باسناد صحیح کرده روایت کرده اند از علی مرتضی که چون نزد پیغمبر آمد و گفت مخیر ساز ما صحاب خود را میان کشتن اسیران بدرو اخذ فدیه از ایشان بشرط یکه سال آینده از مسلمانان بشمار اسیران کشته گردند حضرت اصحاب را مخیر گردانید ایشان فدا اختیار کردند مدتی گذشت هیچ حرفی گویده که انچه باسناد با میرالمومنین علی کرده اند از آمدن جبرئیل و مخیر ساختن اصحاب بصحت نزدیک باشد زیرا که تخییر چنین عزوجل اهل اسلام را میان قتل اسیران و اخذ فدیه از ایشان و عدم ترجیح یکی بر دیگری بمعنی ست از انکه بر دشمن مجوز و مرضی باری تعالی ست و چون حال بدین منوال بود هیچ حکیم علی الاطلاق از استقبح نشمارد و برار تکاب امر مباح بندگان خود را معاتب نگرداند و الله اعلم با صواب آورده اند که چون حضرت رسالت از مصر عبد بر مدینه مراجعت نمود با تبال رسید اسیران را معروض رای عالم آرای او گردانید ند چون نظر همایون بر نضر بن الحارث افتاد بنوعی در روی جگر لیست که نضر با شخصی که در پهلوی او بود گفت بخدا سوگند که محمد مرا خواهد کشت زیرا که در وقتیکه وی موت خود را ملاحظه کردم آن شخص گفت که این معنی بواسطهٔ استعلای ترس بخاطر تو میگذرد و نظر بحسب بن عمیر کرده گفت که ترا باین قرابت قریبه است بقضا حسب خود در باب من سخنی گوی تا مراد اخل اصحاب گردانند اگر ایشان مرا بکشند مرا نیز بکشند و اگر ایشان مرا آزاد

مرا اطلاق فرما یہ مصعب جواب داد کہ ترا یاد گیران بنسبتی نیست زیرا کہ تو یاران رسول را اندیب بسیار کردہ نفرگفت واللہ کہ اگر قریش ترا اسیر بسکردند تامن درحیات
ی بودم البتہ ان بر قتل تو اقدام نمی توانستند نمود مصعب گفت بخدا سوگند کہ تو راست می گوئی ولیکن من مثل تو نیستم چہ اسلام قطع عہود کردہ است واتقدی کو
کہ چون رسول خدا فرمان داد کہ گردن نضر بن الحارث را بزنند مقداد گفت یا رسول اللہ ابن اسیر من ست حضرت فرمود ای خدای سزای پرستش مقداد را از فضل
خود بدہ ای نگردان ای علی برخیز گردن او را بزن علی لغزیدہ عمل نمود سوابق این قضیہ در نزل مثل دست داد و چون خواہرو استماع نمود بیتی چند دران باب
گفت وآن ابیات بسمع ہمایون حضرت نبوی رسید و رقت نمود و دیگری از اسیران کہ حضرت ختمی پناہ بکشتن او فرمان داد عتبہ بن ابی معیط بود و عتبہ ہمین دران
فاطمہ مقدس نبوی می کوشید چنانچہ شمہ ازان گذشت و چون حضرت رسالت پیمت نمود عتبہ دران باب دو بیت بگفت وآن بہ تہا بسمع اشرف حضرت رسول رسید
روی بصحابہ و دعا آورد و گفت ای خدای سزای پرستش عتبہ را بنحوا و بیندازد و بلاکش سازد در معرکہ بدر اسپ و بیرا نداختہ عبداللہ بن سلمہ او را اسیر کردہ و در عرن
الطبیہ حضرت مقدس نبوی می فرمان داد کہ عاصم بن ثابت بن ابی الاقلح او را گردن بزند عتبہ گفت وا ویلاہ ای معشر قریش چرا باید کہ من از میان اسیران شما کشتہ شو
پیغمبر فرمود بنا بر عداوتی کہ با خدا و رسول داری عتبہ گفت ای محمد مست تو افضل ست ہاں چنان عمل کن کہ یا قوم عمل خواہی نمود اگر ایشان را ہی کشی مرا نیکوش
اگر بدین جماعت منت خواہی نہاد و بدین ہم منت بہ و اگر از ایشان مذبہ خواہی ستاند از من نیز بستان ای محمد چون مرا بکشی کہ متکفل اولاد صغار من خواہد شد پیغمبر
فرمود کہ آتش دوزخ آگاہ فرمود کہ ای عاصم گردن او را بزن و چون عاصم بفرمودہ عمل نمود حضرت مقدس نبوی او را فرمود مروی بودی کہ تو بخدا سوگند کہ من کافری
مثل تو ندیدم بخدا و بر رسول و بکتاب او و اینداکنندہ بودی پیغمبر پس شکری کہ منعم خدای را کہ ترا بقتل رسانید و چشم مرا بکشتن تو روشن گردانید نقل ست کہ عمر بن ابی
سفیان را امیر المومنین علی اسیر کردہ بود و عمرو در سہم حضرت رسول آمدہ و دختر زادہ عتبہ بن ابی معیط بود و مدتہا عمرو در مدینہ محبوس ماند و با ابو سفیان گفتند کہ فدیہ بسیار
تو بدہ بہ تا خلاص شود گفت یک پسر من حنظلہ کشتہ شدہ است من فدیہ دیگری نمیدہم تا ہم خون فرزند ضائع نشود و ہم مال بگذارید تا او را بیچنان محبوس ماند چون
خبر اسلمہ بن نعمان از بنی عمرو بن عوف کہ بہ پری سال خوردہ بود و بازوی خویش بجہت عمرہ گذاردن از مدینہ بیرون آمدہ متوجہ مکہ شد و ہیچ گمان نداشت کہ ابو سفیان
او را بی تعرض کند و حال آنکہ قریش عہد کردہ بودند کہ ہر کہ برای حج و یا عمرہ بیاید متعرض او نگردند و چون آن شیخ کبیر السن بدرہم رسید ابو سفیان او را گرفتہ بعوض پسر خویش محبوس
ساخت و سعد خزیمہ بقبیلہ خویش فرستاد و بنی عمرو بن عوف صورت واقعہ را معروض رای ہمایون حضرت مصطفوی گردانیدہ التماس نمود مذکر عمرو ابو سفیان را بدو بخشد
رسول قوم مبعوث را فتادہ بنی عمرو پسر ابو سفیان را بگرفتند و ناسد بن نعمان خلاص شدہ در بعضی از منہج سیر آوردہ اند کہ از جملہ منہزمان بدر کہ جان بسلامت ازان معرکہ
بردند یکی حکیم بن حزام بود و چون از لشکرگاہ بیرون آمد مقری می جست تا رسید بعبید اللہ بن الحوام و عبد الرحمن بن العوام کہ ہر دو برشتری نشستہ براہ انہزام میرفتند
از نفتہ بود ند عبد الرحمن پرادر خود را گفت کہ فرود آی و ابو خالد را بر شتر سوار ساز عبید اللہ گفت اعرج بود جواب دادکہ عذر لنگی من بر تو روشن ست چگونہ پیادہ ازین
مسافت قطع کنم عبد الرحمن گفت سوار ساختن این مرد متضمن فائدہ است چہ اگر بیرم بکفایت مصالح و ما یحتاج اہل و عیال ما خواہد پرداخت و اگر زندہ نیم عدالت
ما را وجیہ خواہد ساخت آنگاہ برادران بہ تعظیم حکیم فرود آمدہ او را بر شتر نشاندند و بنوبت ردیف حکیم می شدند تا بمکہ رسیدند و حکیم بن الحزام در عام الفتح مشرف
بایمان در یافتہ بصحبت رسولی مذاہ و زید و لوئی در عرفات صد بندہ آزاد نمود کہ ہر یک ازانیشان طوق نقرہ در گردن داشتند و در ہر طوق کندہ بود کہ ازین آزادست
و در ہر موسم از موسم حج در اسلام و جاہلیت صد گاو و صد شتر و صد گوسفند قربان کردی و لہذا در شصت سال مسلمان شد و شصت سال دیگر مسلمان شد و
شصت سال دیگر بر ایانت روزی از حضرت مقدس نبوی پرسید کہ یا رسول اللہ نکو بہا کہ در ایام جاہلیت کردہ ام آنرا ثوابی ہست علی سلف ک
ان فرمود کہ اسلمت علی ما سلف لک خیرات معدودہ خواہد بود و چون چند نوبت ذکر حکیم بن الحزام درین اوراق گذشت شمہ از احوال او و بتعریب درین مقام مذکور شد زیرا کہ ارباب روایت
اخبار گفتہ اند کہ چون مشرکان بیمانہ جدر توجہ نمودند جوانان کہ ازان سفر تخلف کردہ بودند ہر شب در ندی طوی مجتمع گشتہ اکثر لیل را بافسانہ گفتن و شعر خواندن می گذ
انیدند شبی ازان شبہا بیتی چند شنیدند دختر پنکبت قریش و قائل را ندیدہ دران ابیات ہست ؎ اذا والمنیون بدر را مصیبۃ ہستقص ہنا کرن کسری و قیصری و نعمہ
ان عمار یاسری گویہ کہ چون ابیات مسموع شد و گوینده آنرا ندیدند باخوف و فزع در طلب قائل ابیات بہ طرف شتافتند و چون از مجرد گذشتند پیری کہ فسانہ بسیار
زد داشت یافتند و از صورت حال او را اطلاع دادند پیر گفت اگر شما درین قول صادق اید مراد قائل از لفظ ہیفون محمد و اصحاب اوست چہ آن جماعت بہ نیفہ رسوم
نزد مجمدین عمار گویند کہ ناگاہ جوانان کہ آن شب در ندی طوی بلو و نذور تب شدند و چون ازین واقعہ دو شب با سر شب گذشت پشیز ازم گرگینگان حسان مزا

بکر رسید و مردم را از مصیبت قریش خبر داده و گفت عتبه و شیبه پسران ربیعه و ولید پسر عتبه و منبه پسر حجاج و ابو البختری و زمعه بن الاسود و ابو جهل و امیه بن الخلف و فلان و فلان کشته شدند و دوران عین صفوان بن امیه در حجره نشسته بود چون این حدیث شنید جلسای خویش گفت والله که صفوری ابتقل نیست عقل نمی کند که چه میگوید پرسید که حال صفوان چیست و چون از و استفسار نمودند گفت از صفوان چیزی ندانستم لیکن این سخن را از من نشنیده است و یقین و تحقیق بدو برداد و آن شبه و دیدم و سهیل بن عمرو و نضر بن الحارث را ما سوار دیدم که بدر دوار لیسیان بسته بود و ندو من حال بود ند که ابو سفیان بن الحارث بن المطلب از منگاه گاه گریخته بیامد ابو لهب گفت اسی پسر برادر من بیا که تو خبر تحقیق داری گفت ای عم چون ما باصحاب محمد رسیدیم تشنگ بر ما غلبه کرد یقین دانستیم که بسلاح از ما نجات نخواهد یافت ما بر شتران می بستند و میان آسمان و زمین مردان سفید جامه دیدیم که بما سیان ما طبق سوار بود و هیچ کس از ایشان پیچ نمی توانست کرد و ما قوم خزرج گوید ما نیست جهت کتابت روضة الاحباب در شباب و مناقب سیان این سخن و کلام سابق او که در بین او ران سبطور است که بشترکان خفیه اسیان ملائکه ی بخفیه خزاعیان را میدیدند ما من الشمس ست ابو رافع غلام عباس گوید که دران زمان که ابو اسید از ابو سفیان بن الحارث کیفیت حال قریش را استفسار می نمود من در حجره نشسته بودم و تیری تراشیدم ام الفضل زوجه ابو لهب نزد من نشسته بود چون ابو سفیان دیگر ابلق سواران بخدمت گفتم بخدا سوگند که آنها ملائکه بودند ابو لهب از غایت خشمی که داشت مشتی بر روی من زد و هر دو دست خود بر زمین انداخت و در لگد کشیدن من بنا بر ضعف بنیه و قلت قوت با دمی مقاومت نمی توانستم نمود ام الفضل این حالت را مشاهده کرده و برخاسته و چوبی چنان بر سر ابو لهب زد که سرش بر وجهی شکسته شد گفت ابو اسید ضعیف عباس با غلام او چنین میکنی و ابو لهب خوار و بیمقدار بجای نمانده خویش رفت و لیکن از غایت روز بزرگ عدسه بانگیشان خویش که پیش از و بجاه طی شناخته بود ند طی شد و چون عرب از عدسه آنچنان که از عون اعتنایی می نمود احتراز می نمود و لاد او گر دنگشتند تا بمقتضی گشت و مخصصی از قریش الیشان را سر زنش کرد تا حالی با جرت گرفتند و آن جمال او را برده در فضای افگنده و چندان سنگ بر زیر شرش ریختند که از جسیم روم پنهان گشت و در بعضی از کتب چنان بنظر رسیده که از ابو سی گندا بو لهب هیچ کس را جمال آن نبود که سر در ان خانه کند که مرده او افتاده بود لاجرم او لاد و لی خانه را بر سروی کو فتند و قالان اخبار آورده اند که چون حضرت قادر مختار زد دستان خود را بنصرت ظفر و نصرت خاص داد حضرت مقدس نبوی در وقت مراجعت از عرصه بدر با تیل رسیده عبد الله رواحه را نامزد فرمود که بمدینه رود و آن مژده را بمسامع ساکنان حوالی آن بلده طیبه رساند و بزید بن حارثه را اشارت کرد که بناقه قصوی که مخصوص جناب قدس نبوی بود سوار شده هم بدان صوب شتابد و بالصال این بشارت مطایای آمال فلان و فلان را از قوه فعل آن سرزمین بدار گرداند و آن دو سفیر بشیر بموجب فرموده عمل نموده بر خلاف استعجال روان شدند و عبد الله در عین اتزید مفارقت کرده بجانب اعلای مدینه شتافت و چون بقصد رسید پیش از انکه از راحله فرود آید ندا کرد که ای معشر انصار بالبشارت باد شما را بالسلامتی رسول عزاو قتل مشرکان و اسارایشان بدر این بشارت پسران حجاج و ابو جهل و عیسی الاسود و اسید بن خلف کشته شدند و نزد سهیل بن عمرو و شیری از اهل بحدان اسیر گشتند عاصم بن عدی گوید که من نزدیک عبد الله رفتم و گفتم ای ابن رواحه ایا میگوئی راست گفت بخدا سوگند که چنین است و اگر خدا خواهد باشد فردا السر در تشریف قدوم ارزانی خواهند موود سپران را هم فردا خواهند آورد گوید که عبد الله بن رواحه در دریای یکیک خانه انصار که در جانب اعلای مدینه بود مژده غلبه اهل اسلام را بسانید که کفار مکه در رکاب امیر قتند و اسرت و خواری میکشند ابو جهل فاسق ملعون بقتل آمد و در زمانیکه خلق از دفن او فارغ شده بودند و بنو زاز سر قلیب بازگشته که زید بر شتر حضرت خویش نشسته سوار بصحرا رسید و بچنین بشارت اعلا خویش فریاد برکشید که عتبه و شیبه و ابو جهل و فلان و فلان کشته شدند نام جمعی را از اضنادید قریش بر وی گرفتار شدند و ناقه ان بدیدار و این خبر تکذیب نمودند بنا بر آنکه کلی از اشقیا با اصحابه بن زید گفت که محمد و یاران او مجموع بقتل آمده اند اسامه گوید که زید در خلوت پرسید که ای پسر بگو ای حق ست او سوگند یاد کرد که در بین خود حاضر بودم و من قوی دل گشته نزدان منافق رفتم و گفتم تو ای که از رسول خبر های غیر واقع بگوئی فردا آنحضرت تشریف آورد و صورت حال را سوی من گردانم فرمایند که سر تراز الربدن جدا کنند و گفت تکذیب ما بامحمد من نیز از ین سخن را از دوم شنیده بودم و چنین شخصی بدزنا فقان بود ابو اسحاق بن المنذر گفت که اصحاب ما نهاوی متفرق شده اند که تا بامدادی متجمع نگردند و حالة یاران ما گشته شده اند محمد نیز بقتل رسیده و زید بر ناقه محمد سوار شده گریخته و آمده ایم اند که چه می گوید ابو لبابه فرمود که یکدیگر الله فوق کل و سهو و نیز گفتند که زید از سوء ادب ست او را نمود ایم است آورده اند که چون رسول مقدار در وقت مراجعت بآبار سیده قصد کرد که شب دران منزل اقامت فرماید و دران شب باز نفرمود که هیچ کس با شد که استعجب مراحی فظت فرماید شخصی از میان اصحاب برخاسته گفت ای رسول حق شد و حضرت از ان شخص پرسید که تو کیستی جواب داد که ذکوان بن عبد القیم حضرت فرمود که بنشین یا شخصت و حضرت اعادة جواب سایان نمود

شخصی برخاست که من بحراست اهل اسلام امشب قیام نمایم آن سرور فرمود من انت گفت ابن عبد القیس رسول خدا فرمود بنشین و چون حضرت ختمی پناه تکرار سخن گذشته کرده شخصی برخاست و گفت این کار من است رسول پرسید که تو چه کسی گفت الوسیع حضرت ساکت شده بعد از ساعتی فرمود که آن دو بار کجا اند ذکوان گفت که یا رسول الله هر سه نوبت من بودم که جواب تو دادم آنحضرت دوباره او دعای خیر گفت واقدی گوید که رسول خدا در تیل حرام نماز عصر بسته بود اینک رکعت که گذارده تبسم نمود چون از نماز فارغ شد اصحاب پرسیدند که سبب تبسم چه بود فرمود که میکائیل بر من بگذشت و بر جناح خویش غباری داشت و بر روی من تبسم نموده گفت که در طلب قوم تو بودم و جبرئیل بسوی من آمد و بر مادیان منصور الناصیه سوار و گفت ای محمد خدای تعالی مرا بجانب تو فرستاده و امر کرده که مفارقت نکنم تا راضی شوی اکنون راضی شدی گفتم آری بالجمله حضرت مقدس نبوی ع ملک در رکاب و فلک همعنان مظفر و منصور غانماً موفور بمقر عز و کرامت مراجعت فرمود و چون نزدیک بمدینه طیبه رسید بعضی از اعیان اوس و اشراف خزرج که از رکاب فلک فرسای تخلف نموده بودند باستقبال موکب همایون شتافته بشرف بساط بوسی فائز شده عذرهای مقبول معروض داشتند از الجمله یکی اسید بن حضیر بود که گفت یا رسول الله شکر و سپاس خدای را که نصرت و ظفر بتو ارزانی داشت و چشم مبارک ترا بمشاهده نکبت اعدا روشن ساخت بخدا سوگند که اگر من گمان میبردم که مهم بمحاربه خواهد انجامید تخلف جایز نمیداشتم حضرت ختمی پناه تصدیق او نموده عذرش قبول فرمود و عبد الله انیس بموضع تربان شرف دست بوس حاصل کرده معروض داشت که یا رسول الله در حین خروج رنجور شده بودم و دیروز تب از من زائل شده امروز بخدمت آمدم حضرت فرمود که خدای تعالی ترا مزد دهاد و چون شتران مولی رسول با اسیران در رسید موافقان که از آن اخبار متعجب بودند و منافقان که صورت حال را محال می پنداشتند بیقین دانستند که اخبار عبد الله بن رواحه و زید بن حارثه محض صدق و عین صواب بود از استماع این خبر خاطر نصاری روم و حکام آن مرز و بوم که بوقت بعثت پیغمبر آخر الزمان اطلاع داشتند دبیم و هراس بیرون از حد قیاس استیلا یافت

و از جمله اسیران بدر یکی ابو العاص بن ربیع بن عبد العزی بن عبد الشمس که از جمله تاجران مکه بود و بکثرت مال و وفور دیانت و کمال امانت در میان خلق شهرت داشت و قبل از بعثت خدیجه از حضرت رسالت پناه التماس نمود که زینب دختر خود را باو دهد ملتمس خدیجه مبذول افتاده ابو العاص زینب را در حباله نکاح در آورد و چون حق عز و علا حبیب خود را بنزول وحی مکرم گردانید خدیجه و بنات مطهرات آنحضرت ایمان آوردند ابو العاص مدتی دست از کیش آبای خود باز نداشت و عتبه بن ابی لهب که داماد دیگر آنحضرت بود قبل از زفاف باغوای مشرکان دختر آن سرور را طلاق داد و بدعای آنحضرت بزشت ترین وجهی بدوزخ شتافت چنانچه آن قصه مشروح مذکور خواهد شد انشاء الله تعالی و چون قریش بحمایت کاروان از مکه بیرون آمدند ابو العاص نیز موافقت نموده در روز بدر اسیر گشت و زینب در فدای ابو العاص مالی فرستاد و بجهت تتمه فدیه قلاده خود را که خدیجه در شب زفاف باو ارزانی داشته بود با آن مال ارسال نمود و چون چشم حضرت مقدس نبوی بران قلاده افتاد رقتی عظیم فرمود و با یاران فرمود که اگر مصلحت می بینید اسیر زینب و مالی را که جهت فدا فرستاده است باو روان کنید مسلمانان از طیب نفس ابو العاص را با اموال بجانب مکه سبیل کردند محمد بن اسحق گوید که حضرت رسول در حین اطلاق ابو العاص زید بن حارثه را از جهت آوردن قرة العین خویش بحرم فرستاد و ابو العاص کار سازی زینب نموده برای او هودجی مرتب ساخت و برادر خود کنانة بن ربیع را مقرر گردانید که زینب را از مکه بیرون برد بهنگام چاشت کنانه تیر و کمان برداشته و زمام شتر بنت رسول الله را گرفته بر سبیل علانیه از مکه بیرون آمد مشرکان ازین حرکت متاثر گشته با هم گفتند که می بینید که دختر محمد را بچه کیفیت از میان ما بیرون میبرند جمعی از قریش را عصبیت دامن گیر شده در عقب ایشان شتافتند و پیش از همه هبار بن الاسود بن اسد بن عبد العزی قصی و نافع بن عبد القیس الفهری در ذی طوی بایشان رسیدند و هبار بحمله نیزه تخویف زینب کرد و زینب از هودج افتاده حملی که داشت ساقط شد بنا بر ان حضرت مقدس نبوی خون هبار بن الاسود را در حین فتح مکه مباح گردانید و واقدی گوید که چون مشرکان خواستند که زینب را باز گردانند کنانة بن الربیع نشست و تیرها را از جعبه بیرون آورده در پیش خود فرو ریخت و تیری بر کمان نهاده سوگند یاد کرد که هر که تعرض زینب کند او را تیر دوز کنم ابو سفیان از میان قوم نزدیک وی رفته گفت ساعتی دست از تیر انداختن باز دار تا با تو سخنی گویم کنانه التماس او را قبول کرد ابو سفیان گفت مصیبتی که از محمد بما رسیده بر تو روشن است و درین حال که تو دختر او را بر سبیل شهرت از مکه بیرون می بری مردم این صورت را حمل بر ضعف و مذلت ما می نمایند و ما را هیچ احتیاجی بآن نیست که دختر را از پدر باز داریم اکنون طریق صواب آنست که زینب بخانه مراجعت نماید و چون شب در آید و خلق آرام گیرند اختیار تراست کنانه سخن ابو سفیان معقول افتاده زینب را باز گردانید و در میان شب او را از مکه بیرون آورده تسلیم زید بن حارثه نموده زید زینب را بمدینه برد محمد بن اسحق از ابو هریره نقل کرده است که رسول خدا

از اصحاب را با خانه کاروان قریش نامزد فرموده وصیت کرد که اگر با بیار بن الاسود و نافع بن عبد القیس ظفر یابید ایشان را بسوزانید و چون روز دیگر شد فرمود که مسافران اهدی را نیز از غذای خود میل کرده بسیار کنید پس اگر بر بیار و نافع ظفر یابید ایشان را بکشید و سوزید بال و دست کندید و تعلیم رسول خدا اسلاما باطراف می فرستاد و وصیت فرمود که اگر بر بیار بن الاسود ظفر یابید او را آتش نسوزید بعد ازان گفت که ایشان را بعذب بالنار الا رب النار آگاه فرمود که اگر بر وی دست یابید دو پای او را قطع کنید و بقتل رسانید و در ایام او ان بیار بجنگ سلاما نبفتاد و در روز فتح مکه فرار اختیار نموده بعد از انکه حضرت سید الثقلین از غزوهٔ حنین فراغت یافت ناگاه بیار در حجرهٔ ام هانی نظر سید ابرار رسید و لرزه بر تمامی لوس فائز شده گفت اشهد ان لا الا الله و اشهد انک رسول الله و آنحضرت اسلام او را قبول فرموده بجاریه انجواری حضرت رسالت پناهی زبان بمغفرت او کشاد رسول فرمود که انچه قبل از اسلام واقع شده است اسلام آنرا محو گرداند از سیدان الوام منقول است که گفت حضرت رب العزت را دویم که بعد از اظهار غلظت نسبت بیار از فرط حیا سر در پیش افکنده بود و بیار بجنگ در داس اعتذار زده آنحضرت نیز از وی عذر خواهی نمود و ما حسن ما قیل ساکن زیر لطف خدا وده گناه کرده است و او شد مسار دهٔ ذکر سبب اسلام عمیر بن وهب الجمحی محمد بن اسحق گوید که عمیر بن وهب در زمان جاهلیت شیطانی بود از شیاطین قریش و در روز بدر جان از بدن بدر برده پای در رکاب تقدیر سپرده و شکسته گشت و بعد از ان که بمکه فرستاد از مصیبت مشرکان روزی عمیر و صفوان در حجر باهم نشسته بودند و ذکر اکشتگان بدر میکردند و در ین اثنا صفوان بن امیه گفت بخدا سوگند که بعد از ایشان حیات ناخوش بود عمیر گفت والله چنین است اگر نه اقرض و دیون و سوخت بیع و متعلقان مانع نبودی بهانه آنکه پسر او در دست اصحاب محمد اسیر است بمدینه میرفتم و او را بالقتل میرسانیدم و این صورت آسان دست میداد بدرکی مشغوم که محمد در اسواق تنها تردد می نماید صفوان گفت تو میدانی که در ادای معاش و تهیهٔ متعلقان و زیر دستان و در کار تجارت نظیر و عدیل ندارم و من مشغل بایحاج توئی و ضامن دیون تو میگردم عمیر بر فتن عازم شده صفوان ترتیب اسباب سفر عمیر نموده نشتری بوی داد تا سواری نماید و عیال او را در ادای معاش شریک و سهیم عیال خود گرداند و ضامن قرض او شد و عمیر با صفوان گفت که تا هم بقطع نرسد باید که این راز سربسته را بهیچ کس نگشائی آنگاه شمشیر خود را نیز مسموم ساخته روی براه نهاد و چون بابطحا قطع منازل و مراحل کرده بمدینه رسید بدر مسجد رسول از شتر فرود آمد و قصد کرد که بمجلس حضرت نبوی شتابد و بحسب اتفاق دران زمان فاروق با طائفه از یاران نشسته بود نظر کرد بنگ بدر و غنایمی که ایزد سبحانه و تعالی دران روز اهل اسلام را بآن مخصوص گردانیده بود استغال می نمود ناگاه چشم او بر عمیر افتاد که شمشیری حمایل انداخته از مشاهدهٔ این حال بر عمی بخاطرش راه یافته مسلمانان را بر گرفتن او تحریص نمود و گفت این شخص عمیر بن وهب است و دشمن خدا که در روز بدر بر لشکر ما گرفته از قلت سپاه اسلام متشکران را انجا بر نموده و آن طائفه را بر محاربهٔ او دلیر گردانیده گفت که اصحاب محمد مددی چند نذر کرده اند و محسوس می شنوند و هیچ کس نمی بینند گاه هدار مسلمانان بلند مرتبه عمیر اگر بقصد و غارت بخدمت حضرت مقدس نبوی شتابانه معروض داشت که عمیر بن وهب که خبیثی است غدار مسلح آمده از خدا و ایمن نتوان بود حضرت رسالت فاروق را فرمود که او را نزدیک بیار تا عمر متوجه عمیر شده دست و دامن او را بگرفت و بدست دیگر قائمهٔ آخر گرفته بمجلس اشرف نبوی در آمد حضرت اشاره فرمود تا فاروق دست از و باز داشت آنگاه گفت ای عمیر قدمی چند پیشتر آی عمیر قدمی چند پیشتر آمده تحیت اهل جاهلیت را بجای آورد و رسول فرمود که حق عز شانه مکروه داشته است بر ما تحیت نزا و تحیت اهل بهشت بما ارزانی فرموده که آن سلام است لهذا ازان از عمیر پرسید که باعث بر آمدن تو چیست جواب داد که بجهت اسیر خود آمده ام تا دران باب احسان بجای آری حضرت فرمود که ای عمیر راست بگوی که سبب آمدن تو بجهت چیست عمیر گفت بخدا سوگند که جز بجهت اسیر خود نیامده ام رسول خدا فرمود که تو و صفوان در حجر با هم چه شرط کرده بودی و هم ازین سخن بر خاطر عمیر استیلا یافته التماس نمود که شرط من با او چه بوده آنرا مرقوم فرمود که از او تقبل قتل من نمودی بشرط آنکه او را دین تو نماید و صورت مجلس تا من اوله الی آخره بزبان مبین انسان گذرانیده فرمود که خدای تعالی میان تو و این امیه بردایتی میان من و تو حائل ست عمیر از استماع این سخن متاثر گشته گفت گواهی میدهم که تو رسول خدائی تو در گفتار خویش صادقی و گواهی میدهم که هیچ خدائی نیست بغیر از یک خدای یا رسول الله ما تا در تنزل وحی و در خبر که از آسمان نبوی آید تکذیب می نمودیم و اکنون یقین بیقین پیوست که آنچه میان راست ست ز ما که بر بین قضیه عمیر صفوان و من احدی اطلاع نداشت و تراجع باری تعالی بر بین مواضعه مطلع نگردانید شکری می گویم پروردگاری را که طریق صواب و راه راست بمن ارزانی فرمود و چون عمیر بدولت ایمان سرفراز شد اهل اسلام مستبشر گشتند فاروق گفت بخست که عمیر را دیدم خنزیر تر ازو نبود و محبوب تر ازوی نبود اکنون او را از بعضی اولاد خود دوست تر میدارم و بعد از اسلام عمیر حضرت خیر البشر با اصحاب گفت که برادر خود را تعلیم قرآن کنید و اسیر او را اطلاق نمائید عمیر گفت یا رسول الله پیش ازین در اطفای نور الهی می کوشیدم و اکنون که توفیق رفیق من شد مرا رخصت فرمائی تا بمکه رفته مردم را بسوی اسلام و دعوت نمایم شاید که خدای عز و علا ایشان را بدایت

نجیر و از با و به خوابیت خلاصی یابند و عمیر دستوری یافته با لبسر خویش بوطن مراجعت نمود و دران اوان که عمیر در مدینه بود صفوان پیوسته با قریش می گفت
ز زود باشد که خبری خوش بشمار رسد که از لذت و فرح آن مصیبت بدر از خاطر ها محو گردد و هر کس از جانب مدینه بمکه می آمد ازوی پرسید که هیچ حادثه ذر زمین نبوده
روی نموده است تا بدانی از مساقری حال عمیر استطلاع نمود آن شخص گفت که او مسلمان شد صفوان و سائر مشرکان بر عمیر لعنت کردند و صفوان سوگند
یاد کرد که دیگر با عمیر سخن نگوید و دیگر باز نضی بحیال او نرساند و چون عمیر بمکه رسید چمعی غفیر از عبدهٔ اصنام با او در قبول اسلام موافقت نمودند و درین سال
یعنی سال دوم از هجرت عصما زن یهود به بنت مروان بقتل آمد و عوریی بود از سخارفتان یهود که پیوسته غیبت مسلمانان کردی و زبان بلید خویش بهجو حضرت
نبوی گشادی و در زمانیکه رسول خدا متوجه غزه بدر بود چند بیتی از بذیانات عصما بگوش عمیر بن عدی اعمی که از قدماء اهل اسلام بود و بخلوص نیت و صفای
طویت و جود طاعت و محبت خدا و رسول او در مدینه اشتهار داشت رسیده نذر کرد که اگر باری بسلامت الهی حبیب خود را بمدینه رساند آن ملعون را بقتل آورد و
عمیر بواسطهٔ فقدان نور بصر دران سفر از موکب همایون تخلف نموده بود و چون حضرت رسالت پناه از معرکهٔ بدر منصور و مسرور مراجعت کرده بمقر خویش رسید
عمیر در شبی از شبها با قائدی متوجه منزل عصما شده در خانهٔ او در آمد محبس دست یافت که طفلی از پستان وی شیر میخورد و آن کودک را عمیر از عصما جدا ساخته بمکر شمشیر
چنان بر سینهٔ او فرو برد که از پشتش بیرون آمد و هم در شب باز گشته نماز صبح با رسول خدا بگذارد و چون حضرت از نماز فارغ شد نظر بجانب عمیر کرده بنور نبوت
صورت واقعه را دانسته فرمود که مگر دختر مروان را کشتی عمیر گفت بلی یا رسول الله عمیر از خوف آنکه مبادا این حرکت موافق طبع اشرف نبوده باشد از آنکسرور
پرسید که از ین فعل هیچ بدین چیزی لازم میشود رسول خدا فرمود که لا ینطح فیها غیران و این مثل دل از انحضرت مسموع شد عمیر گوید که رسول الله آنقدر بمجلسی کرد که در
گردا بلو دندرو فرمود که اذا اهتم ان ینظر والی رجل نصر الله و رسوله بالغیب فلینظر والی عمیر بن عدی در روضة الاحباب بدین عبارت مذکور ست که سیم در سال
دوم بیعت عمیر بن عدی شخصی را بفرستاد تا عصما بنت مروان یهودی را بقتل آورد و چون رسول کردی بقتل آورد و سود او را ق
گوید که قولیکه راوی آنصاحب متقصی ست بصحت اقرب می نماید زیرا که با وجود چندین هزار مبالغه که بجان و دل اشتغال فرمان حضرت مصطفی می نمود بعید
است که نابینا را فرمایدکه مباشر قتل شخصی گردد ذکر غزوهٔ بنی قینقاع چون رسول بمدینه تشریف قدوم ارزانی فرمود با یهود بنی قینقاع عهد کرد که بالاتفاق
قرضی نرسانند بشر طیکه آن جماعت نیز بر مقام عداوت نباشند بلکه اگر دشمنی متوجه اهل اسلام شود ایشان در رفع اعدای دین با مسلمانان موافقت نمایند
و نصرت و معاونت در پیش گیرند و این قاعده استمرار داشت تا زمانیکه حضرت ختمی پناه از بدر مراجعت نموده بمستقر شرف رسید و چون بنی قینقاع شنیده
کردند که طنطنهٔ کوس محمدی بالا گرفت گفتند که محمد با جماعتی محاربه نمود که در رفع قتال بصارتی نداشتند اگر با ما جنگ کنند معلوم او شود که حرب چگونه است
و بالآخره بسببی از اسباب که متون کتب سیر بآن ناطق ست پیمان بشکستند و حضرت مقدس نبوی از نقض آن بپیغمبران مطلع گشته روسای بنی قینقاع
را جمع فرموده فرمودای معشر قینقاع ایمان آورید و بخدا سوگند که شما را معلوم ست که من پیغمبر خدایم و بتر سید از خدای تعالی چه می شاید که مثل آن بنکبتی
که بقریش رسانید بشما رسانند یهودان گفتندای محمد تو پندار ی که ما همچون قریشیم مغرور و فریفته مشو بغلبه کردن بر قومیکه طریق حرب نمیدانستند و چون
با ما محاربه نمائی معلوم تو گردد که ما مثل دیگران نیستیم امثال این مهملات گفته از مجلس شریف نبوی بیرون رفتند و جبرئیل نازل شده این آیه آورد که و اما
تخافن من قوم خیانة فانبذ الیهم علی سواء آگاه حضرت رسالت آهنگ استیصال طغاة نموده الویه را بدر مدینه خلیف ساخت و علم را بحمزه داد
و گروهی گفته اند که علی بن ابی طالب تفویض فرمود از مدینه بیرون رفته و بقولی بعد از بازده شبانه روز که بیهود را محاصره نمود حق عزوجل رعبی در
خاطر ایشان انگنده پیغام دادند که ما را رخصت فرمائی که از حصار های خویش فرود آمده بر دیم حضرت رسول جواب فرمود که تنزول تحاربحکم من خواهد بود و
چون یهودان از محاصره بتنگ آمده بودند بالضرورة بحکم و تقدیر الهی رضا داده از قلاع فرود آمدند و ایشان بهفت صد کس بودند حضرت حکم کرد تا منذر
بن قدامه سدسهای آن جماعت بر کتف بیست و دران حین عبد الله بن ابی مانع بخدمت حضرت آمده گفت یا محمد در باره دوستان من احسان
فرمائی آنحضرت اعراض نمود و ابن ابی منافق التماس خود را مکرر گردانید و آنحضرت در بن نوبت گوش بسخن او نفرمود و ابن سلول دست گریبان
حضرت در آورده گفت یا رسول الله در حق خلفای و اعمامی من احسان نمائی آنسرور در غضب فته بر وایتی فرمود دیگر ارسلنی چنانچه در روضة الاحباب
مذکور ست و بقولی فرمود دیگر ارسلنی چاره دیگر نمیماند و این مقام بر راقم حروف گویند که استجلال کلام بلیغ نمودن خاطر در مقام سخط و غضب انسب می نماید

ازیراد لفظ دیگ عبدالله گفت والله که ترا نگذارم تا در شان ایشان احسان بجا نیاری و من دست از تو باز ندارم که سه صد مرد زره پوش چهار صد کس تیرانداز که مرا از اسود و احمر محافظت نموده باشند همه را در یک بامداد یقتل آرم پس وجون الحاح و مبالغه ابن سلول بهر نوع از حد گذشت حضرت رسید حضرت خشمناک شده فرمود که خلوهم والنعم الله ولعنة معهم اما حکم فرمود که از اوطان خویش جلا نمایند و عباده بن صامت را جهت اجلای آن طائفه مقرر گردانید و فرمان داد که زیاده از سه روز در میان دیار نباشند و عباده با آن جماعت ناچار با پاب که کوهیست در طریق شام رفته و باز گشت و چون یهود بنو قینقاع قرار رسیدند یک ماه توقف کرده از آنجا باز بزرات شام رفتند و ران سرزمین مقام کردند و بعد از اندک فرصتی بواسطه عدم و جاهب جهنم شتافتند و چون بنی قینقاع از سیوت و ابطال عزیمان جهان مطاع حضرت مقدس نبوی بیرون رفتند اموال و اسلحهٔ ایشان غنیمت مسلمانان شد و آنرا در میان غنائم مهاجرین و انصار قسمت کردند و سهم خمس اختصاص کشید و زریی بمحمد مسلمه و دیگری بسعد بن معاذ زرانی داشت و حکم فرمود که خمس غنایم را جدا ساخته و آنچه باقی ماند بر اصحاب قسمت کردند در روضة الاحباب باین عبارت مذکور ست که حضرت رسول عباده بن صامت را فرمود تا ایشان را جلا نماید ایشان را عبادة مهلت طلبیدند گفت تا سه روز مهلت میدهم و این نیز بفرمود و رسول ست و اگر با ختیار من بودی شما را مهلت نمیدادم پس عباده ایشان را از منزل خویش بیرون کرده همراه ایشان بودند تا بدیار و آنجا باز رعات که از اراضی شام بود رفتند و بعد از اندک زمانی هلاک شدند و اموال و اسلحهٔ ایشان غنیمت مسلمانان شد حاوی اوراق گوید که این عبارت نهم بیشود که اموال یهود بنی قینقاع بعد از هلاک ایشان در ازرعات غنیمت اهل اسلام شده باشد و حال آنکه اتفاق جمیع اهل سیر و اخبار در حین اجلای آن طبقه حامیان حوزهٔ دین عالمیان ایشان را در تحت تصرف در آوردند و چون از این غزوه مراجعت واقع شد نماز عید اضحی گذاردند و حضرت با قربانی صحابه قربانی کردند ذکر غزوهٔ سویق چون ابوسفیان از معرکهٔ بدر گریخته بمکه رفت نذر کرد که دو عرض برخود نماله و با زنان مباشرت نکند تا انتقام از مصطفی و اصحاب کرام او نکشد پس از چند گاه بروایتی باد و بست سوار از حرم بیرون آمد و بعد از قطع منازل بمحاکن بنی النظیر رسیده شبی متوجه بنی الخطب شده تا از وی استخبار حالات سید ابرار و اصحاب کبار نماید حی از ملاقات او احتراز کرده ابوسفیان از آنجا بمنزل سلام بن مشکم رفت و سلام او را بمحضور او استقبال نموده و اسباب ضیافت مهیا ساخته با هم شراب خوردند و در یک مانی الضمیر خود را در میان آورده ابوسفیان در وقت سحر از منزل اسلام بن مشکم بیرون آمده تا ناحیهٔ عرایض که در یک فرنخی مدینه است رفت و شخصی از انصار را که بر زراعت باو کمک میکند و چند درخت خرما را سوخته قصد کرد که از عهدهٔ نذر خویش بیرون آید و چون بر بن حرکات ناشایست اقدام نموده راه انهزام پیش گرفت و بعد از انکه رسول از صورت جرأت ابوسفیان آگاهی یافت ابولبابه را در مدینه بخلافت تعیین نموده باد و بست نفر از مهاجر انصار در عقب ابوسفیان روان شده و چون مشرکان از توجه آنحضرت خبر یافتند بجهت سهولت رفتن خود را بنا نهای سویق که برای تنعم دران سفر همراه داشتند بینداختند و مسلمانان آنها را برگرفته این غزوه را غزوهٔ سویق نام نهادند و بعضی از اهل سیر گفته اند که این غزوه در سال سوم از هجرت دست داده نوکر وقایع **سال سوم از هجرت** نزد بعضی درین سال غزوهٔ قرقره الکدر واقع شده و سبب این غزوات که بسمع همایون نبوی رسید که طائفه از بنی سلیم بعطفان دران موضع مجتمع شده اند لاجرم با جمعی از مهاجر و انصار متوجه ایشان گشت و چون بمقصد رسید هیچ کس را ندید و فوجی از اصحاب را نامزد فرمود که بجانب اعلی وادی رفته احتیاط نمایند خود با سائر یاران در اطراف وادی روان شد ناگاه چشم سیارگش بر سیار بانی چند افتاد که چرا نیدن شتران اشتغال می نمودند و ران گلشان غلامی بود یسار نام حضرت از یسار پرسید که بنی سلیم و مردم غطفان کجا نید یسار گفت نمیدانم که کجا بستند شاید بر اب رفته باشند آنحضرت فرمود تا شتران را با سیار بانان بصوب مدینه رانند و چون صبح بدمید بنماز با مداد مشغول شدند حضرت رسول بیک یسار با مسلمانان در قیام و رکوع و سجود و اوقات می نماید و بعد از فراغ از صلوة آنرا در فرمود که شتران را قسمت نمائید اصحاب گفتند یا رسول الله بعضی از دوم ما ضعیف اند قوت راندن چهار پایان ندارند اگر فرمائی در مدینه قسمت کنیم و بگمان معروض داشتند که یا رسول الله اگر تو با یمان این غلام یعنی یسار اعتقاد داری ما او را بتو تسلیم می نمائیم آنحضرت فرمود که اگر بخوش دلی بمید بمید قبول سلیم یاران در طلب نفس یسار و اپیشکش کردند آنرا در فرمود و چون قریب بمدینه رسیدند شتران را قسمت نمودند بعد از قرار قسمت بیک شخصی برادر و شتر رسید و بعضی هفت گفته اند والله اعلم ذکر قتل کعب بن الاشرف و اقدامی گوید که چون حضرت رسول و در مکه بدر منهزما فین غالب گشت هیچ منافق و جهودی در مدینه نماند الا آنکه ذلیل و خوار شد بعضی از یهود گفتند که محمد

بعد ازین بہر جانب کہ توجہ نمایند بر دشمنان غالب آیند کعب بن الاشرف کہ از عظمای یہود و دولتمند گشتہ گفت اکنون صنادید قریش و سادات مرحم گشتہ شدند بزیدین نزدیں مرجع است بر بالای آن دیر پرستش قریش بکر رفت و برای کشتگان اہل شرک دعا و مراثی انشا کرد و برو جہی کہ تحریص کفار بر جنگ سید ابرار از نحوای آن مفہوم میشود آنگہ مردم مکہ باستصواب و اشارت ابوسفیان بنابر توہم تمامت مسلمانان بر قتیل خویش نوحہ گریہ میکردند چون اشعار کعب بن الاشرف را شنیدند ندا لرافغان برکشیدند و مدت یک ماہ عزای سنگین برپا داشتند و این ملعون قبل از واقعہ بدر بتزویر زبان بہجو حضرت مقدس نبوی و دعوی پیوستہ با ہذای اہل توحید میانی عداوت تاکید دادی و بعد از آنکہ کعب از مکہ مراجعت نمود حضرت رسالت مآب از صورت و قایع و ایاب او آگاہی یافتہ فرمودا للھم اکفنی ابن الاشرف بما شئت فی علانیتہ و قولہ الاشعار آنگاہ یاران گفت کیست کہ شر ابن اشرف از ما کفایت کند کہ او محاربہ خدای تعالی و رسول او را ایذار سانیدہ محمد بن مسلمہ گفت یا رسول اللہ در دست مبارکی کہ من او را بکشم او را آزار فرمود کہ آری محمد بن مسلمہ بمنزل خویش رفتہ سہ شبانہ روز طعام و شراب نخورد و این خبر بسمع ہمایون حضرت نبوی رسیدہ از سبب آن پرسید محمد بن مسلمہ گفت با تو سخنی گفتہ ام و نمیدانم کہ بدان وفا خواہم کرد یا نی رسول فرمود کہ بقدر وسع و طاقت خود ران باک نیست محمد بن مسلمہ سر بزمین برداشت کہ چارہ نیست از انکہ در سقطت سخنی بر زبان آرم حضرت او را دران امر رخصت داد محمد بن مسلمہ ابو نائلہ و سلکان بن سلامہ را کہ برادر رضاعی کعب بود و عباد بن بشر و حارث بن اوس و ابو عبسی را در قتل ابن اشرف با خود متفق گردانید و گویند کہ محمد بن مسلمہ نیز با کعب بن الاشرف اخوت رضاعی داشت و روایتی آنست کہ ابو نائلہ پیش از رفتن خویش بمنزل کعب بن الاشرف رسید و کعب او را بتعظیم بنوازید چون بنشست کعب گفت من پیش از ین ہیچ وقت ترا بدین سخنان با قومی ندیدم و من پیوستہ ترا خویشتن و دشمنان خود میدانستم و ہنوز نجا ئید بجز اسوگند نخورید کہ شما طول دنادم خواہید شد بعد ازان ابو نائلہ گفت کہ جمعی با من و درین عقیدہ موافق اند و ما را احتیاج بر واقع شدہ و میخواہیم کہ مقداری طعام و تمر از تو بقرض بستانیم و ہر چہ بتوانیم باز دہیم تو باشد بسبیل رہن تسلیم نمایم کعب از لطف خدایی خود کردہ گفت کہ زنان خود را گرو نکنید ابو نائلہ گفت کہ چگونہ این صورت روی خواہد کہ مازنان خود را کہ نیکوترین عیالند در گرو نہیم کعب گفت اگر زنان گرو نمیکنید فرزندان خود را گرو کنید ابو نائلہ گفت کہ ایشان را سر زنش کنند باین معنی موجب عیب و عار ما گردد و اگر خواہی اسلحہ خود در گرو کنیم و چون شب شود آنہا را بنظر تو رسانیم کعب قبول نمودہ گفت کہ ہر گاہ خاطر شما بخواہد بیایید ابو نائلہ از منزل کعب بیرون آمدہ یاران را آگاہ کرد و با تفاق بنزد حضرت رسالت رفتہ صورت حال معروض داشتند و در شب چہارد ہم صفر محمد بن مسلمہ با چہار نفر کہ اسامی ایشان مذکور شد با ثارت حضرت خیر البشر روی براہ نہادند و آنرو را بتقیع ہیشا لیت ایشان قدم بخیر فرمود و چون بدان موضع رسیدند بزبان ہیچ یک از ایشان نگذرانید کہ انطلقوا بسم اللہ اللھم اعنہم آنگاہ حضرت رسالت پناہ باز گشت و آن پنج سعادت مند بر حصار کعب رسیدہ التماس نمودند کہ فرود آیند و چون کعب آواز ایشان شنید بزبان خواست کہ خود را بیاران دود ستان جانی رساند زوجہ او کہ دران نزدیکی در تحت تصرف کعب آمدہ بود گفت کجا میروی و درین ساعت جواب دادہ کہ برادران من محمد بن مسلمہ و ابو نائلہ آمدہ اند میروم کہ با ایشان ملاقات کنم آن ضعیفہ عاقلہ گفت مرد کہ آوازی بسمع من رسید کہ پنداشتم کہ خون از دہن چکد کعب گفت کہ غیر از ایشان کسی دیگر نیست ضعیفہ دست در دامن شوہر زدہ او را از ملاقات ایشان منع کردہ گفت بخدا سوگند کہ سر نبی خون ازین آواز مشاہدہ می کنم کعب گفت بگذار کہ برادر من ابو نائلہ است کہ اگر مراد رخواب بیند بیدار نمکند زن گفت واللہ کہ بوی خنجر ازین آوازی شنوم کعب گفت ان الکریم یودی اذا طعن لاجاب آنگاہ جامۂ خود از دست زن کشیدہ از حصار بیرون آمدہ و بوی خوش از وی استشمام میرفت ساعتی با ہم بسخن مشغول ہشتند و ماجرائی کہ میان او و ابو نائلہ واقع شدہ بود مکرر شد بعد ازان محمد بن مسلمہ رفقای او با کعب گفتند کہ اگر میل داری ساعتی درین ماہتاب سیر کنیم و تا شب عجوز بر دو یم و لبقیۃ اللیل بخانہ برو زر سانیم کعب با ایشان موافقت نمودہ در اثنای سیر ابو نائلہ گفت کہ ای کعب عجب بوی خوشی از تو استشمام میکنم کعب جواب داد کہ زیباترین و خوشبوی ترین زنان عرب در حبالۂ نکاح من ست ابو نائلہ گفت کہ رخصت نمای کہ موی سر تا سویم کعب بجو زیمنودہ ابو نائلہ بعد از انکہ موی او بدست گرفتہ بوی کرد و بیش دماغ یاران تیز داشت تا استشمام نمودند موی او را بر اکردہ چون لحظہ گذشت ابو نائلہ التماس خویش مکرر ساختہ باز رخصت یافت و این نوبت موی کعب محکم گرفتہ یاران گفت کہ بزنید بشمشیرہا و دشمن خدای را و مسلمانان بشمشیر حملہ بوی کردند تیغ ہیچ کس از ایشان کار گر نیامد آخر الامر محمد بن مسلمہ تیغ بری بر ناف کعب نہادہ تا سینہ او را شق گفت و کعب دران زمان بانگی بامہیبت کرد چنانچہ از مہابت او اہل ہر حصاری کہ آن آواز شنیدند در حصار خویش آتش افروختند و اہل اسلام سر آن تا سر را از بدن جدا کردہ رو بمدینہ

نهادند و باتباع و یاران کعب از عقب مسلمانان شتافته راه غلط کرده بدانشان نرسیدند آورده اند که در آن وقت که صحابهٔ کرام قصد کشتن کعب کرده تیغ بروی نیز دند بخطا شمشیری بر حارث بن اوس سعیدهٔ زند ارشد و زدران بازگشتن بواسطهٔ آنکه خون بسیار ازوی رفته بود بالپش را مجال حرکت نمانده رفقا را وصیت کرد که سلام او برسول برسانید یاران حارث را برداشته متوجه مقصد شدند و چون بقیع عرفر رسید ندبه آواز بلند تکبیر گفتند و حضرت مقدس نبوی بتکبیر ایشان تنبیه معلوم فرمود که کار بن الاشرف بقتل آمده است و چون اصحاب بملازمت حضرت رسالت رسیدند آنحضرت فرمود که افلحت الوجوه در جواب گفتند که وجهک یا رسول الله و سر آن بی سامان بر خاک مذلت و هوان افتاد آنحضرت شکر الهی بتقدیم رسانیده آب دهن مبارک بر جراحت حارث رسانیده فی الحال شفا یافت ذکر قتل ابو رافع در طریق حجاز کیفیت این واقعه آنکه چون بعضی از قبیلهٔ اوس بر خدمت شایستهٔ پیشان اقدام نمودند و مردم خزرج را این وقدر غیرت بر سر این اندیشه در خاطر پدید آمد که ایشان نیز یکی از اعدای ملت را که عدیل کعب بوده باشد بقتل آورند تا بخدمات سابق لاحق گردند و لهذا از استشاره و استخاره رای ایشان بدان قرار گرفت که بر رفع ابو رافع که برادر کنانه بن ابی الحقیق بود و شوهر صفیه بر دازند و ذکر کنانه در جنگ خیبر خواهد آمد و ابن ابو رافع مشرکان را بامال اعانت می نمود تا بحضرت مقدس نبوی در مقام قتال و جدال آیند و نزدیک بزمین حجاز در نواحی خیبر حصاری داشت و از خزرجیان عبد الله بن عتیک و عبد الله بن انیس و ابو قتاده و دو نفر دیگر از اصحاب دین امر متفق شده از حضرت دستوری خواستند که متوجه جانب خیبر شوند و لهذا از خصوصیت پنج نفر کریم روی براه نهادند و روان شدند و در حین غروب آفتاب که بهار پایان ایل حصار ابو رافع از چراگاه باز گشته بقلعه می رفتند بآن موضع رسیدند و عبد الله بن عتیک یاران گفت که شما در این موضع توقف نمائید تا من بروم و باد بان تملق نمود رخصت دخول حاصل کنم و چون ریاست اصحاب بنابر فرودهٔ آنحضرت رسالت مآب در آن سفر تعلق با بو عبد الله میداشت رضای اربعه قول او را قبول نموده در بیرون حصار قرار گرفتند و عبد الله قریب بدروازهٔ حصار آمده دربان جامه بر سر افگنده و نشست بهیات کسیکه بقضای حاجت می نشیند و در آن زمان مردم قلعه از حوایج خود فارغ شده بر ستور بر در بدرون میرفتند و ابواب حصار تا عبد الله از مردم حصار ست با او گفت که در آمدن تعجیل نمای که دروازه بگاه شده در رای بندم عبد الله بحصار در آمد و دربان در را مقفل ساخت عبد الله مترصد بود که کلید را کجا خواهد نهاد و دربان بنابر رسم معهود کلید را بمیخی بیاویخت و چون دربان بخواب رفت عبد الله کلید را از میخ فرو گرفته در را بگشاد تا اگر احتیاج بفرار شود خود را بسهولت از حصار بیرون اندازد و عبد الله تخصص ابو رافع نموده معلوم کرد که در بالاخانهای خویش بیدار ست و قصه خوانی پیش وی قصه میخوانند عبد الله چندان توقف نمود که قصه آخر رسید و ابو رافع غافل از انکه قصهٔ عجیب در پیش دارد بخواب رفت عبد الله آهسته بر پای بالاخانه بار آشاده از اندرون می بست نار سیده خانه که ابو رافع در آنجا خفته بود بنابر آنکه اهل و عیال ابو رافع نیز در آن خانه تاریک تکیه داشتند و خواب گاه وی را بیقین نمیدانست ندا کرد که یا ابا رافع او بیدار شده گفت چه کسست این و عبد الله بطرف آواز بینی بر دی زد از غایت دهشتی که بر ضارب استیلا داشت شمشیر کارگر نیامد و عبد الله این مسئله را دانسته از خانه بیرون رفت و لحظه باز در آمده آواز خود را تغییر داده گفت ای ابو رافع این چه آواز بود جواب داد که وای بر مادر تو در این خانه شخصی شمشیری بر سر زد و عبد الله این نوبت نیز شمشیری بروی زد و چون مهم او بدین ضربت کفایت نشد سر شمشیر را بر شکم او نهاده چندان قوت کرد که از پشتش بیرون آمده و در وقت مراجعت عبد الله از زینه افتاده پای او بشکست و پای شکسته را بدستار بست و پیای دیگر جستن میکرد تا از حصار بیرون رفته بیاران ملحق شد و چندان در بیرون حصار توقف نمود که آواز مردم قلعه را شنید که می گفتند که ابو رافع تاجر را کشتند آنگاه عبد الله را برداشته روی براه نهادند و چون بلوطن رسیدند بخدمت حضرت مقدس نبوی مشافهت و حضرت را از کشته شدن ابو رافع اعلام دادند آنسرور مستبشر شده دست خجسته خود را بر پای شکسته عبد الله نهاده مالید خدای تعالی شفای عاجل کرامت فرمود و عبد الله بر پای خاست و چون قبایل جهود که در اطراف مدینه بودند بر این حال مطلع شدند و هم بسیار بر ضمائر ایشان استیلا یافته گفتند اینچه مرد مانند که تتابع محمد شده اند که خلق را بادر پای کسبه در قلعهای استوار می گشتند بوشیده نماند که اکثر ارباب سیر و تواریخ قصیه کشته شدن ابو رافع را بنوعی دیگر نقل کرده اند و آنچه درین اوراق مسطور گشت یعنی بروایت صحیح بخاریست و العلم عند الله

ذکر غزوه بنی لحیان این غزوه را غزوهٔ ذی آمر نیز گویند و باعث برین غزا آنکه بسمع همایون حضرت نبوت پناهی رسید که جمعی از بنی ثعلبه و غیرهم در نزدی آمر از قرای بخدا اجتماع نموده اند و قصد آن دارند که بر حوالی مکه تاخت کرده دست تاراج کشایند و حضرت مقدس نبوی فرمان داد تا یاران کارسازی نموده با چهار صد و پنجاه نفر از اصحاب متوجه ایشان شدند و چون بذی القصد رسید شخصی را از مخالفان گرفته نزد آنسرور آوردند و سؤال از احوال عدهٔ ایشان

استفسار نمودہ آن مرد گفت کہ ایشان با تو در میان مقابر و مقاتلہ نخواہند آمد زیرا کہ چنان مقرر کردہ اند کہ چون موکب ہمایون تو نزدیک رسید در قتال جبال اعتصام نمایند و مسلمانان بقصد رسیدہ مشرکان بسرہای کوہ پناہ برند و فریقین یکدیگر را نبینند و درین اثنا یاران باریدہ جامہ ہای حضرت رسالت پناہ و اصحاب ترشروی از لشکرگاہ دور رفتہ حمالہ خود را بیرون کردہ در رختی افگندہ خاشک شود و خود در پای ہمان درخت باستراحت مشغول شود و اعراب از فرز جیل ملاحظہ این صورت نمودہ مادر عثمر بن الحارث کہ سرور قوم بود و شجاعت موصوف گفتند اینک محمد در پای درختی تکیہ کردہ و میان او و یار انس مسافتی و رسیان ست و اکنون وقت است کہ بروی ظفر یابی و رعثمر فرصت غنیمت شمردہ با شمشیری آبدار مانند شعلہ نار آہستہ آمد و بر بالین حضرت رسالت پناہ بایستاد و گفت کیست آن کس کہ ترا امروز از من حمایت نمودہ شمر ا از تو کفایت کند آنسرور فرمود کہ حق عز و علا بر تو جبرئیل دست بر سینۂ عثمر چنانچہ شمشیر از دستش بیفتاد و عثمر نیز بر زمین افتاد و حضرت تیغ او را برداشتہ بر بالای سرش بایستاد و فرمود من بمنک منی عثمر از سر عجز و ناتوانی مرو ض گردانیدہ کہ اشہد ان لا الہ الا اللہ و اشہد انک رسول اللہ و اشہد انک کہ دیگر خلق را بمحاربۂ تو جمع نکنم و آنحضرت شمشیر عثمر را بدو داد و عثمر گفت بخدا سوگند کہ تو بہتر منی و جون بجانب قوم خویش مراجعت نمود گفتند کہ با شمشیری کشیدہ بر سر محمد رفتی و با آنکہ ہیچ مانعی نبود دست بر وی نمودی عثمر گفت مردی عظیم القامت را دیدم کہ چنان دست بر سینہ من زد کہ بر لشت افتادم و الہنم آن فرشتہ است و محمد رسول خدا و ندست آنگاہ قوم را باسلام و صحبت نمود بر آنچہ مروف گوید کہ مولف روضۃ الاحباب گفتہ کہ صحیح آنست کہ نام شخصیکہ مشرکان را در وی آسر جمع آورده غورث بود نہ عثمر و در سیاق کلام از ان شخص بر عثمر تفسیر یافتہ و بنا عند البلغای لا یخلو عن مرارۃ و ہم در سال سوم از ہجرت حضرت مقدس نبوی استماع فرمود کہ صفوان بن امیہ با جمعی از مشاہیر قریش از راہ عراق بر سم تجارت متوجہ شام ست لاجرم زید بن حارثہ را با صد سوار تباخت ایشان نامزد فرمود زید بجانب ایشان شتافت و رؤسای مشرکین گریختہ از جنگ مرگ امان یافتند و اموال آنجماعت کہ موازی صد ہزار درم بود بدست مسلمانان افتاد و ہم در سال سوم دختر خود ام کلثوم را بنی عثمان بن عفان و دختر عمہ بن الخطاب و زینب دختر حمیمہ را در حبالۂ نکاح آورد ذکر غزوۂ اُحد از جملۂ معظمات وقایع سنۂ ثلاث ہجریہ غزای اُحد ست بتفصیل این اجمال آنکہ مشرکان لبعد از انہزام معرکۂ بدر بمکہ آمدہ کاروان خویش را کہ ابوسفیان آورده بود در دار الندوہ بنا بر عیت ارباب آن مضبوط ساختہ و منادیہ قریش چون اسود بن مطلب بن اسد و حو لطلب بن عبد العزی و صفوان بن امیہ و عکرمہ بن ابی جہل و غیرہم با ابوسفیان گفتند کہ این اموال اہل مکہ است و مصیبتی کہ بایشان در روز بدر رسید بر ہمہ کس روشن شدہ و اکنون میسر اہند کہ بر یچ آزاد بر نجیر سیاہ صرف کردہ و لشکر جرار فراہم آورده بجنگ محمد رویم و در ای تو در بن باب چیست ابوسفیان گفت رضای جمیع قوم باین امر متفق ہست بانہ گفتند آری ابوسفیان گفت اول کسیکہ لاف عداوت زند منم چہ ہمہ اوقات فہیلہ و فرزندم منتظر دران جنگ بقتل آمدہ اند و بنو عبد مناف درین کار باس اتفاق دارند بعضی گفتہ اند کہ دران کاروان موازی پنجاہ ہزار مثقال طلا و نقرہ بود و شصت راس المال بود و چون آنہا را فروختند ہر دینار یکی سود حاصل شد راس المال را بخداوندان تسلیم کردند و مر انجر او را و مایحتاج لشکر صرف نمودند و بعد از مشاورت رای اشراف قریش بران قرار گرفت کہ چہار کس بمکہ بچرب زبانی انصاف دادہ شتابند بقبائل عرب فرستند تا کما یعنی شرائط استمداد و مہمات قیام نمایند یکی از انہا عمرو بن العاص بود و دیگری پسر ابولہب و سوم ابو الجنری و چہارم ابو غزہ جمحی شاعر و ابو غزہ دست رد بر سینۂ ملتمس قوم زده گفت کہ محمد دیر و زبی خدا از سر من گذشت من با او عہد کردہ ام کہ من بعد اعدا را بر قتال وی تحریص ننمایم صفوان بن امیہ با و گفت کہ درین لحظہا موافقت نمائی اگر از تو مکرر سالم مراجعت نمودی جہنان مال تو بدہیم کہ دلخواہ تو باشد و اگر قضیہ بر عکس بود مدت الحیات از عہدۂ اہل عیال تو بیرون آریم ابو غزہ سر باز زد صفوان نا امید بمکہ آمد و روز دیگر با اتفاق جبیر بن مطعم بخانۂ ابو غزہ رفت و التماس خود را مکرر گردانید و او امتناع نمودہ جبیر چندان مبالغہ کرد کہ ابو غزہ راضی شد و این چہار نفر باطراف رفتہ سیاہ فراہم آوردند و چون اخبر قریش بمحاربہ قرار یافت صفوان بن امیہ گفت زنان را با خود باید برد تا بر تشنگان بدر نوحہ کنند کہ ہنوز جراحتہا تازہ است و این معنی موجب آن می نمود کہ داعیۂ جدال و قتال موکد گردد و درین باب عکرمہ بن ابی جہل و عمرو بن العاص با صفوان موافقت نمودہ رای او را ستحسن داشتند و نوفل بن معاویہ زبلی گفت آزنہا زنہار بیرون نباید برد کہ مبادا غیرت و ننگ نامی بر باشد و نوفلی با بوسفیان رای یاران و خلاف خود را بر بیان نہادہ ہند مادر معاویہ در رفتن نسوان مبالغہ بسیار کردہ شوہر وی ابوسفیان گفت کہ من مخالفت قریش نمی کنم لاجرم ہر دو منکوحہ خود را کہ یکی ہند بن عتبہ بن ربیعہ بود و دیگری سعد بن وہب مصحوب خویش گردانید و ہمچنین صفوان بن امیہ و عمرو بن العاص و عکرمہ بن ابی جہل و طلحہ و حارث بن ہشام و جمعی دیگر از مشرکان کہ ذکر ایشان موجب تطویل میشود جہاتر تیب دادند و از مکہ بیرون آمدہ ابو عامر

راهب کرا و را ابو قاسم فاسق نیز گویند بانجا کس از اتباع خویش بالیشان ملحق شده وچون عرض لشکر و استعداد و سپاه کردند سه هزار مرد که از انجمله بصفت صدمرد زره پوش بودند و دویست اسپ و سه هزار شتر و بانزده هوبج در شمار آمد و اشراف قریش قدم در بادیهٔ خلاف و شقاق نهاده روان شدند و آوازی گویدکه ابو عامر راهب پیش از بیرون رفتن مشرکان از مکه بجنگ بدر بالیشان پیوسته مخالفان را بمحاربهٔ اهل اسلام ترغیب و تحریص می نمود و خود در ان معرکه حاضر نشد اما در ین نوبت باعبدهٔ اصنام متفق شده گفت اگر من در میان قوم خویش یعنی مردم اوس میبودم دو کس از ایشان باتمام مخالفت نمیکردم و در وقتی آنکه بقریش وعده میکرد که اگر با محمد ملاقات میکنم دو کس از قبیلهٔ اوس با و نمانند و انگه پنجاه تن از ایشان بجماعت با من آمده از قریش تصدیق ابو عامر نموده بمجاونت اوستظهر گشتند و چواری سفینه با خود همراه گردانیدند تا بمنزل سرود گفته تذکار قتیلان بدر میکردند و قواعد عداوت را تأکید میدادند و عباس بن عبد المطلب که در ان زمان ساکن مکه بود شخصی را از بنی غفار باجرت گرفته مقرر کرد که در مدت سه روز بمدینه رود و مکتوب سر بمهر او را که مشتمل بود بر قصد مشرکان و کیفیت لشکر ایشان بحضرت مصطفوی رساند و آن شخص بعد از قطع منازل بمدینه آمده آلفور را نیافت و به قبا رفته مکتوب را برسول خدا داد حضرت رسول مکتوب کشاده بابی بن کعب داد تا بخواند و چون پیغمبر مضمون نامه آگاهی یافت اُبَی را وصیت نمود تا این راز مسلبته را پیش هیچ کس نگشاید بعد ازان بنمائ سعد بن الربیع کشرف برده صورت حادثه را بادی در خلوتی در میان نهاد و در کمتمان آن سر مبالغه نموده بمدینه باز گشت و زن سعد استراق سمع نموده بر انچه حضرت ختمی پناه بشنو هرش می گفت مطلع میشد و بمقتضی کل سر حاذوا التنین شاع آن خبر در مدینه شیوع یافت و آقدی گوید که چون مشرکان بالوار سیدند گفتند که قبر او محمد را نبش می باید کرد چه اگر او پیغمبر است با ما چه خواهد کرد و اگر نه ایشک رمیم و ما در تو باما ست و بالضرورت بعوض آن زنان را تسلیم ما نماید و اگر دست نیابد بمال کفایت آن از اما باز ستاند در ینباب با ابو سفیان مشورت نمودند او گفت البته از سر این حرکت درگذرید و این سخن بمسامع یاران برسد اگر بخونکرد خدا که خلفان و دودستان محمد اند برین فعل اطلاع یابند مردگان ما را تمام و کمال از قبر بیرون آورند بالجمله چون مخالفان بذو الحلیفه رسیدند سه روز در ان منزل توقف نمودند در ین اثنا حضرت مقدس نبوی انیس مونس اولاد و فضالا را بتجسس اهل عدوان و ستاد و ایشان بسپاه قریش رسیده مراجعت نموده معروض داشتند که مشرکان شتران خود را در مزرعه عریض سرداده اند برگ سبزی در ان موضع نخواهد ماند بعد ازان حضرت ختمی پناه بشباب بن المنذر را نامزد فرمود تا بجاسوسی رفته آنگاهی حالات قریش خبر یاورد و شباب بفرموده عمل نموده باز گشت و از عدد لشکر و زره و جاریای مخالفان آنحضرت را مطلع گردانید و خبر شباب با نوشتن عباس موافق افتاده سرور اصحاب فرمود که حسبنا الله و نعم الوکیل اللهم بک احول و بک اصول و در شب جمعه که روز شنبه آن بود ملاقی فریقین دست داد مشابیر انصار بکمل و مسلح بحراست رسول تا روز قیام می نمودند و بعضی از مسلمانان مدینه نیز باس داشتند و حضرت دران شب بخواب دیدکه زهی مستحکم بلوشیده و رخنه چند در شمشیر ذوالفقار پدید آمده و گاوی را کشته در عقب آن قوچی بیچ آمد و بر و اتی بعد از کشته شدن گاو و چنان در خواب دیدکه در عقب قوچی رفته و روز دیگر حضرت بعد از حمد و ثنای حق سبحانه تعالی اصحاب را وصیت بصبر و ثبات و تهیهٔ اسباب قتال و جدال فرموده صورت واقعه را باصحاب تقریر فرمود و یاران پرسیدند که تعبیر این چه باشد آنسرور فرمود درع حصین مدینه است و رخنه شدن شمشیر عصیبت است که بنفس من خواهد رسید و گاو نیز لوح شتی که بر اصحاب من واقع شود و کبش کشته قریش ست که خدای تعالی او را بقتل رساند اگر خواسته باشد و بر و اتی فرمود که در عقب رفتن من کبش کشتهٔ قریش ست که بقتل رسانیم او را انشاء الله تعالی و باتفاق رسول رای بیرون آمدن نداشت و جنگ صحرا در نظرش صواب نمی نمود یاران را الحاح و اصرار بسیار نمودند تا بمنزل سرود رسیده اکثر اعیان مهاجر و انصار در ین رای با حضرت موافقت نمودند عبد الله بن ابی سلول گفت یا رسول الله تا غایت بر مدینه هیچ کس دست نیافته است و در ایام جاهلیت هر دشمنیکه قصد ما نمود ما در برابر او بیرون رفته جنگ کردیم مغلوب شده ایم و چون صبر و ثبات در زبده مرکز اطاعت انگذاشته غالب آمده ایم اکنون صواب چنان ست که از مدینه بیرون نرویم لیکن اهل و عیال را بحصار ها فرستیم و حضرت بر رای عبد الله اقبال فرمود اما حمزه بن المطلب و سعد بن عباده و جمعی دیگر از اوس و خزرج گفتند که یا رسول الله اگر ما در مدینه متحصن گردیم دشمنان این معنی را بر ضعف حمل نموده سبب جرأت ایشان شود تا در روز بدر خدای تعالی بر اعدا غالب گردانید با وجود آنکه زیاده از سه صد و پنجاه کس همراه نبود ند و الله الحمد که امروز لشکر ما بسیار ست و مدد تمام شده که ما در آرزوی چنین روز بوده ایم و مالک بن سنان پدر ابو سعید خدری گفت یا رسول الله بخدا سوگند که ما در میان احد الحسنین ایم که آن ظفر ست یا شهادت و هر دو صورت مطلوب و مرغوب ماست حمزه گفت یا رسول الله بدان خدائیکه قرآن تو فرستاده است سه من

روز دہ بگشائیم تا با مشرکان بشمشیر خویش جنگ کنیم نعمان بن مالک گفت یا رسول اللہ کشته شدن گاوی که در خواب با دنمود ند قتل من ست از جمله اصحاب تو دبخدائی که ترا و خدای دیگر نیست که در بهشت خواهم در آمد حضرت پرسید که بچه سبب جواب داد که بحبت آنکه خدا و رسول او را دوست میدارم و در معرکه از مشرکان روی نمیگرداند آنحضرت فرمود که راست گفتی و نعمان در حرب احد شهادت یافت و همچنین جمعی از جوانان صحابه رسول به بیرون آمدن ترغیب و تحریص نمود ند و بنا بر آنکه در جنگ از کباب فلاک فرسای تخلف نموده بود ند درین باب الحاح و مبالغه تمام بجای آورده حضرت مقدس نبوی بکراهت عزم آن کرد که از مدینه بیرون آمده با مشرکان قتال نماید و چون روز جمعه بنماز عصر گذارد بجره همایون تشریف برده صدیق و فاروق با آنسرور موافقت نموده و دستار بر سر مبارکش راست کرد ند زره بر تن مقدس او افگنده دران زمان خلقی کثیر و بیرون حجره صف کشیده انتظار مقدم شریف میبرد ند سعد بن معاذ و اسید بن حضیر گفتند که شما مبالغه و ابرام نکنید که رسول از مدینه بیرون آید و او این معنی را کاره است و مال آنکه امر از آسمان بروی نازل میگردد زنهار اختیار بقیضهٔ اقتدار آنحضرت گذارید و قدم از دایرهٔ اطاعت و متابعت بیرون نه نهید درین اثنا حضرت رسول از خانه بیرون خرامید زره پوشیده و یکی از اد بیرسان بسته و شمشیری حمائل کرده و نیزه بدست گرفته و سپری بر شانهٔ مبارک انداخته و چون اصحاب پیغمبر را بدان هیئات و بدنداز استعدای خروج پشیمان و شنستند و اظهار ندامت کرده گفتند یا رسول اللہ حد ما نیست که ترا در ارتکاب امری که مکروه طبع تو بوده باشد اصلاح کنیم هر چه خاطر مبارک تو خواهد بدان عمل نمائی حضرت فرمود که گفت این حدیث با شما گفته نشنیدید و نمیدانید پیغمبری را که چون سلاح پوشد آنرا وضع کند تا آنکه خدای عزوجل حکم فرماید میان او و اعدا و اکنون هر چه گویم چنان کنید برو بدنهام حق سبحانه و تعالی که حضرت شما راست اگر صبر کنید گویند که دران روز مالک بن عمیر بخاری مرده بود و نایلوت او را آورده نهاده بود ند که نماز بر وگذارند حضرت چون از حجره بیرون آمد نماز بگذارد و آنگاه سه نیزه طلب داشته لواء فرمود و لوای اوس را بسعد بن عباده و لوای خزرج را بحباب بن المنذر و لوای مهاجر را که باو تعلق اختصاص داشت بعلی بن ابی طالب تفویض فرمود و بروایتی بمصعب بن عمیر داد و عبد اللہ بن مکتوم را در مدینه خلیفه ساخته متوجه احد شد و آنقدری گویند که در عین توجه جبرئیل بن سلمه بمجلس مبارت نمود و گفت یا رسول اللہ تحقیق با بن گفته اند که فرد اکشته خواهی شد و بهنگام این سخن گفتن آهی سرد از سینه پر درد بر کشید حضرت دست مبارک بر سینهٔ او زده فرمود الست الله بکلمه خداوچون سپاه اسلام قطع مسافت نموده بنزدیک شعبین رسیدند نظر کیمیا اثر حضرت خیر البشر بر کمینگاه افتاد که در میان ایشان غلغله و فریاد بلند بود حضرت پرسید که اینها چه کسانند گفتند خلفا، و سهم سوگندان عبد اللہ سلول اند حضرت بزبان معجزبیان گذرانید که لا تنظروا اباهل الشرک و دران منزل عرض لشکر کرده کودکان صحابه را بابر صغر سن رخصت انصراف ارزانی فرمود و شب دران منزل توقف نموده محمد بن مسلمه با نهاد کس بحراست مسلمانان قیام نمود و سپاه اسلام از انجا روان شده و در وقت طلوع فجر با هار سیده نماز بامداد گذارد ند حضرت زرهی دیگر بالای زره پوشیده خود بر فرق همایون نهاده عبد اللہ با سه صد کس از منافقان خویش از ین منزل باز گشت و عبد اللہ بن عمرو بن حرام از عقب رفته هر چند نصیحت کرد مفید نیفتاد ابن ابی سلول گفت ما در نصیحت و شنوت شرط امانت بجای آوردیم و محمد سخن ما نشنید سخن جوانان و کودکان قبول نموده ما وقتی نصرت و معاونت کنیم که در شهر ما باشد چون عبد اللہ ابی سلول منافق باسائر اهل نفاق کیوچه های مدینه در آمد عبد اللہ بن عمرو گفت خدای تعالی شما را هلاک گرداناد زود باشد که خدای تعالی رسول را از نصرت تو مستغنی گرداند ابن سخن گفته باز گشت و بلشکر پیوست و رسول خدا چون از نماز صبح فارغ شد بشیوه صفوف قیام نمود و چنان بالسناد ند که مدینه در برابر و جبل احد در پشت واقع شد و تنگنای عین بر میسار افتاد و کوه عینین تنگنائی داشت که بهم آن لشکر کیمین کرده از انجا بر سر مسلمانان آیند حضرت مصطفی پناه عبد اللہ بن جبیر را با پنجاه تیر انداز تعیین فرمود که آن راه را نگاه دارد و تا کسی جرأت ننماید و البتان را وصیت فرمود که بهیچ حال از منزل خود حرکت ننمائید خواه مسلمانان غالب و خواه مغلوب گردند و الحاح فرمود تا حبر بن اشمار سد راه های خود حرکت نکنید و میمنه را بوجود حکاشه بن محصن اسدی تزیین داد و میسره را بابو سلمه بن عبد اللہ مخزومی تفویض نمود و ابو عبیده جراح و سعد وقاص را در مقدمه بداشت و مقداد بن عمرو را بر سائقه لشکر گماشت و قزیش نیز صفها راست کرده میمنه را بخالد بن ولید داد و میسره عکرمه بن ابی جهل را گماشتند و عبد اللہ بن ربیعه را بر تیراندازان که صد نفر بودند سردار گردانید و لوار الطلحه بن ابی طلحه که او را کبش می گفتند داد و چون او هم نام طلحه بن عبد اللہ بن العزی بود لهذا چون حضرت نبوی معلوم فرمود که لوای اهل شرک مفوض به بنی عبد الدار ست فرمود که راحیتها تو تنا نگاه لوای خود بمصعب بن عمیر داد و چون از جانبین صفوف آراسته شد اول کسیکه پای در میدان نبرد نهاد ابو عامر بود که پنجاه نفر از یاران خویش بتیر باهل اسلام انداختند و قوم را اندا کرد و که منم ابو عامر الشان گفتند لا مرحبا و لا اهلا گب یا فاسق و غلامی چند از قریش آمده بود ند و سنگ

بجانب مسلمانان انداختن گرفتند مجاهدان دین بتر بجانب ابو عامر انداخته ابو عامر با یاران خود روی بنزیمت نهاد آورده اند که چون رسول خدا از کله پیروان ابو عامر از آنحضرت پرسید که انچه دین ست که آورده حضرت فرمود که ملت حنیف ست ابو عامر گفت که چیزی چندوان درج کرده اند که ایشان بنیست آنحضرت فرمود که اهل جهت بها علی وجهایا کاذب و دعای حضرت مستجاب شده آخر الامر آن بدبخت فاسق در روم متهاد بسکین جان بمالک دوزخ سپرد بالجمله دران روز نزدیک بسیصد صنعا آمده دف بنزدند و طبلها فرو کوفتند و ذکار کشتکان بر کرده مردم خود را بر محاربه تحریص میکردند آنگاه در عقب صف رفته بایستادند و لشکر اسلام را تیر باران کردند و سواران که در برابر تیر اندازان بودند همه پشت داده ندرو درین اثنا طلحه بن طلحه که علم دار کفار بود پای جلادت در میدان مبارزت نهاده درخواست شد پیشه همچو اعلم ترقش کار ایم تیغ خونریزش شیر فلک بیکبارگی آرام و قرار نداشتی و این بیت فردوسی وصف الحال اوست که ۵ بیت زنده پیل ژیان جهنده چو شیر ژیان بکف ابر بهمن بدل رود نیل ۱۰ مانند سیل بهاری که از قرار زعزم نشیب کندروی می برد نهاده بیک ضرب که بر سرش زد طلحه از پای در آمد و علی مرتضی باز گشته وصف خویش با یاران ایشان بر سید ندکه چرا کار طلحه را تمام نساختی فرمود که چون بمیغاد عورتش ظاهر شد عطوفتی که مقتضای آن صله رحم است مرا مانع آمد و حال آنکه دانستم که بعنقریب خدای تعالی او را بهلاک گرداند و قولی دیگر آنست که امیر المومنین علی الطلحه رسید ضربتی بروی زد که پایش را قطع کرد و از علی زنهار خواست آن شیخ کرم از مسخرون او در گذشت و یکی از مسلمانان همم او را با تمام رسانید حضرت رسول از کشته شدن طلحه مسرور گشته بآواز بلند تکبیر گفت مسلمانان بآن سرور موافقت نموده بر مشرکان حمله های بیپایی کردند و صفوف اعدا بهم بر آمد و آقدی گوید که چون طلحه بقتل آمد علم قریش را عثمان بن ابی طلحه برداشته پیشتر آمد و زنان مخالفان در عقب او دف زنان عبیدهٔ اوغان را بر حرب تحریص می نمودند درین حال حمزه بن عبد المطلب آهنگ جنگ عثمان کرده تیری بر جبههٔ آن شقی زد که زبانش مانند زبان سگ از دهنش بیرون افتاد و راوی آنکه سعد بن ابی وقاص گوید که بعد ازان ابو سعید ابی طلحه علم را برداشت من قصد قتل او کرده دست راستش را بینداختم ابو سعید علم بدست چپ گرفته و بضرب تیغ دیگر دست چپش از بدن جدا کردم علم را بصینه خویش منضم ساخت و زخمی دیگر بروی زدم تا بلاک شد و چون خواستم که سلب او بگیرم دیدم که جمعی از بنی عبد مناف با تهیای یمانی آهنگ من کردند و نگذاشتند که بدان جرأت اقدام نمایم و آقدی گوید که قول اخیر اصح ست و چون ابو سعید بدوزخ رفت منافع بن طلحه رایت بر گرفته عاصم بن ثابت تیری بوی زده منزدیک بهلاکش رسانید مشرکان منافع را بر گرفته نزد سلافه مادر ش بردند از پسر پرسید که این تیر بتو که زد گفت عاصم سلافه نذر کرد که از کاسهٔ سر عاصم شراب خورد و هر کس که سر عاصم را نزد او آورد صد شتر بوی تسلیم کند و بعد از کشته شدن منافع برادرش حارث بن طلحه علم بر داشت و هم بتیر عاصم بن ثابت براه عدم شتافت و بعد از کشته شدن حارث برادر او کلاب بن طلحه لوا بر داشته بدست زبیر بن العوام بقتل آمد تا آنگاه خدش بن طلحه علم بر گرفته طلحه بن عبد الله اورا بکشت بعد ازان البطاة بن شرحبیل بن حسنه قیام نموده علی مرتضی او را با یاران ملحق گردانیدند آنگاه مسیح بن قاصد متصدی این امر گشته بدست علی از اهل اسلام کشته شد و زمره گویند که علی مرتضی نیز او را بالقتل رسانید و بعضی بن فعل را بسعد بن ابی وقاص نسبت کرده اند و قول اول اصح ست و آقدی گوید که قربان که بشیوهٔ نفاق اتفاق داشت از رکاب همایون مصطفوی تخلف نموده در مدینه بایستاد و روز دیگر از توجه آلدر زنان جامه او را سر زنش کردند گفتند تو مانند نسوان در خانه بنشین قربان را غضب دامن گیر شده متاکل و مشرب رسانید و احد نهاد و در زمانیکه حضرت مقدس نبوی بشیوهٔ صفوف قتال داشت بلشکر اسلام ملحق شد و خود را بصف اول رسانیده اول کسیکه از جانب مسلمانان تیر بر مشرکان انداخت ابو لود و چندان مقاتله کرد که هفت کس از مشرکان بکشت و در زمانیکه زخم بسیار خورده قریب بسر حد عدم رسید قباده بن نعمان با او رسیده گفت یا با الفیداق خوشگوار باد ترا منزلت شهادت گفت برای خدا قتال نکردم ملکه سبب آن بود که تخم اسلام که قریش برگ محلی از نخلستان ما بگیرند چون ازان جراحات آبتی بوی می رسید بر مشیره بر سینه ما خود زده نهاده زود تر قتلا شده بر گاه که رسول الله باد او کردی فرمودی که قربان از اهل نار است و حدیث آنست رونا نظر با کسی که ان الله لیؤید هذا الدین بالرجل الفاجرة نقل ست که حضرت رسول در روز احد شمشیری بر دست همایون داشت که بران مکتوب بود که فی الجبن عار و فی القتال کرمة و کل جبان لابحجو من القدر و در اثنای جنگ و جدال فرمود که این شمشیر را از من بگیرد و بحق آن قیام نماید طائفه از اصحاب خواستند که بآن مبادرت نمایند حضرت همچنین از انها میزدل نیفتاد و لاجرم ابو دجانه انصاری که از تعریف مستغنی ست طلب شمشیر کرد آنحضرت باو را زانی فرمود و ابو دجانه بحمایت کنان روی بمیدان نهاد و حضرت خود که این رفتنی ست که خدای تعالی دشمن میدارد و مگر درین موضع یعنی صف جهاد و قتال ابو دجانه انصاری دران رفتار دامردی و مردانگی داده بابکر بن

غالب آمد و در پایان کوه بالنده مادر معاویه رسید که با جماعت نسوان وقت میغرید و سرود می گفت و نالهٔ و تغیر با اوج فلک رسانیده خواست که تیشه بر فرق او زند و دست باز کشیده گفت حیف است که شمشیر بخون زنی آلوده کنم در این اثنا چشم زخمی بکامیان حوزهٔ اسلام رسید تفصیل این اجمال آنکه خالد بن الولید در اثنای کوه فرجه نوبت قصد آن کوه کرد از کمین گاهی که عبد الله جبیر و جمعی دیگر از تیر اندازان آن کدرشت را دیدهٔ مورد مار برهم میدوختند بحافظت آن تعیین شده بودند بر سر ارباب اسلام تاختن آورده دست بردی نمایان بر هر کرت از تیر باران اهل قبضه دست در گردن مقصود نا کرده مایوس باز گشت سه کس بازگشتن مقصود دست حلقه کنندهٔ که پیش تیر بلا جان سپر توانند کرد چون عبیدهٔ اصنام روی با نهزام نهادند و صحابهٔ کرام با غنیمت مشغول شدند و یاران عبد الله جبیر چون این معنی مشاهده نمودند عنان تمالک و تماسک از دست داده بجهت جمع غنائم روی بلشکر گاه نهادند و هر چند عبد الله الیشان را نصیحت کرد و وصیت پیغمبر بیاد ایشان آورد مفید نیفتاد و با عبد الله پنج شش کس بیش نماند خالد بن ولید که انتهاز فرصت می نمود با عکرمه بن ابی جهل و گروهی دیگر از مشرکان بر سر عبد الله تاختند او را با یارانش شهید ساختند و از تشگاف غبیب سر بیرون کرده پای در میان جلادت نهادند و دور ایستادند و اضطراب عظیم در میان اهل اسلام افتاد و شیطنت تا بی فریاد کرد که محمد را کشتند زین خبر خللی و اضطراب شدید در لشکر اسلام پدید آمده صفوف الیشان بهم بر آمد و از غایت دهشتی که بران سعادت مندان استیلا یافته بود شمشیر در یکدیگر نهادند کفار که سراسیمگی و پریشانی الیشان ملاحظه نمودند موجب زیادتی جرأت آن طائفه گشت و قتل اهل اسلام را وجه همت ساختند و شیطان بصورت ابن سرا قه گشته قصد قتل او کرد بسبب آنکه سه مرتبه ندا کرد که الآن محمد را قتل رسانیدم قصد قتل او کردند بنا بر آنکه خود طلب جبیر و ابو هریره گواهی داده بودند که در ان زمان که ندا کننده ندا میکرد او در پهلوی ما خاموش ایستاده بود از جنگ مرگ امان یافت نقل ست که چون حمله های مشرکان از هم متواتر شد بعضی از مسلمانان منهزم شده و برخی مقتول و حضرت مقدس نبوی قدم ثبات فشرده روی از معرکه بر نتافت در کشف الغمه مسطور ست که چهار ده کس از اصحاب نزد آن قدوهٔ احباب ماندند هفت تن از انصار و هفت نفر از مهاجران امیر المومنین علی و ابو بکر و عبد الرحمن عوف و سعد بن ابی وقاص و طلحه و زبیر و ابو عبیدهٔ جراح و از انصار حباب ابن المنذر و ابو دجانه و عاصم بن ثابت و حارث بن صمیل و اسید بن حضیر و سعد بن عباده و محمد بن مسلمه و هر یک از الیشان بدفع جمعی از مشرکان قیام می نمودند و با وجود کثرت اعداء ابتدایت حق عز و علا اسیبی بجانب هیچ یک از انها نرسید و ران روز اگر چه ملایک تشریف حضور از زانی داشته بودند اما عادهٔ آنها جنگ نمیکردند و گویند که جبرئیل و میکائیل بهیات دو مرد سفید پوش بر مین و بلسار ایستاده آنحضرت را صیانت میکردند حضرت رسول گاهی بلنگ و گاهی به تیر دشمنان را دفع میکرد و از امیر المومنین علی منقول ست که فرمود که چون مشرکان بر اهل اسلام غلبه کردند و به برج و مرج مسلمانان راه یافته هر چند نظر کردم حضرت رسول را ندیدم با خود گفتم که او از ان قبیل نیست که از صف اعداد کار زار فرار نماید و در میان کشتگان نیست غالباً حضرت عز و علا بواسطهٔ امتحال نا شائست ما غضب فرموده حبیب خود را بآسمان بر دسیج چه از ان نیست که با مخالفان مقاتله کنیم ناگشته شویم آشمشیر برکشیدم و بر مخالفان حمله کردم و الیشان را متفرق ساخته رسول را در میان مشتگان دیدم در گوی افتاده دانستم که خدای تعالی او را صیانت نموده گوید که چون عبیدهٔ اصنام از کمین گاه بیرون آمدند و بر سر اهل اسلام ریختند و از شدت آن واقعه مسلمانان روی بهزیمت نهادند حضرت رسول در غضب شد و هر گاه که در غضب فتی عرق از جبین همایونش مانند در خوشاب فرو دیدی در ان حال نظر کرده علی مرتضی را در پهلوی خویش ایستاده دید فرمود که ای علی چونست که بدیگران نه پیوستی قدوهٔ او لیا جواب داد که آن لی یک اسوهٔ پیغمبر ستکه مرا بتوا قتدا ست و در بعضی از نسخ بنظر رسیده که علی گفت که کفر بعد الایمان در ین اثنا طائفه از مشرکان متوجه حضرت رسول شدند فرمود که یا علی مرا نگاهدار حیدر کرار بضرب ذوالفقار فوج کفار را که چون ژاله مجتمع بود مانند نبات النعش متفرق گردانید باز گروهی دیگر آهنگ مصطفی کرده جناب ولایت مآب باشارت آنحضرو ایشان را متفرق ساخت و ران حال جبرئیل گفت این کمال مواسات و جوانمردی ست که علی در بارهٔ تو بتقدیم رسانیده پیغمبر فرمود که ادنی و انا منه بدرستی که او از من ست و من از او پس جبرئیل عرض کرد که انا منکما من آنحضرت و دو رجین مبارزت امیر المومنین علی شنیده متذکر که قائلی گفت لا فتی الا علی لا سیف الا ذوالفقار و در کشف الغمه مسطور ست که چون مسلمانان از هجوم کفار منهزم شدند رسول خدا نظر کرد علی را در پهلوی خویش ایستاده دید فرمود که ای علی چرا یاران نرفتی علی مرتضی جواب داد که جگونه نروم تا منا گذارم بخدا سوگند که قدم از نیجا فراتر نتهم تا گشته شوم یا خدای تعالی ایجا کند آنچه تراو عده کرده از نظفر و نصرت آنحضرت فرمود که ای علی خدا وفا کننده است بوعدهٔ خود در ین اثنا چشم او بر گروهی از مشرکان افتاد که

قصد او داشتند فرمود که ای علی شر این جماعت را از من کفایت کن شمشیر خدا شمشیر کشیده روی بایشان نهاد و ازان جماعت بشمشیر آبدیده عمرو بن امیه ضمری را قتیل آورده باقی منهزم شدند بعد ازان فرقه دیگر آهنگ رسول کردند علی مرتضی بار دیگر با شارت رسول خدا متوجه آن اشقیا شد عمرو بن عبد الله الجمحی را ازان میان بدوزخ فرستاد و باقی از بیم شمشیر جناب حیدر کرار روی بفرار آوردند آنگاه نمرهٔ دیگر خواستند که آسیبی بذات مقدس حضرت خیر البشر رسانند امیر المومنین علی برایشان حمله کرده بشمشیر بن مالک عامری را از پای در آورد و باقی قوم روی بگریز نهادند و دیگر کسی جرأت ننمود که قصد حضرت رسالت نماید از عکرمه روایت کرده اند که گفت از علی ابن ابی طالب شنیدم که فرمود چون اصحاب حضرت رسول روی از معرکه بر تافتند چندان حزن و فزع بر من استیلا یافت که عنان تمالک از دست بدادم و در پیش روی آنحضرت بقتال اشتغال ننمودم و چون در عقب خود نگاه کردم آنحضرت را ندیدم گمان بردم که بآسمان رفته یا شنودم از رحمان مفارقت او خلاف مشیت خود شکسته دل بر مرگ نهادم و بر لشکران حمله کردم و ایشان پراگنده شدند رسول را دیدم که افتاده بود و نظرش بر من افتاد چون بر سید که مردم چه کردند گفتم از صف قتال روی گردان شدند و تر انها گذاشتند درین اثنا گروهی از مخالفان رسیده فرمود که ای علی شر ایشان از من باز دار از یمین و یسار مشرکان را میزدم تا روی بانهزام نهادند گویند که درین کارزار شمشیر علی مرتضی از شکست حضرت نزد پیغمبر آمده صورت حال را معروض داشت حضرت بنوعی ذوالفقار را بابا وار زانی فرمود در کشف الغمه مسطور ست که چون علی مرتضی بدفع کفار مشغول شد حضرت رسول فرمود که ای علی می خشنوی صبح خود را که ملکی رضوان نام نزد آسمان می برود می گوید لافتی الا علی لاسیف الا ذوالفقار حضرت امیر فرمود که من ازغایت مسرت و شادمانی گریه شکر نعم الهی بجای آوردم و در بعضی کتب بنظر رسیده که دران روز سهولناک خالد بن ولید از کمینگاه بیرون آمده نزدیک بلشکر اسلام اصحاب را گرد حضرت بنوعی ندید بانگ بر مشرکان زد که بگیرید ابن شخص را که طالب اوئید کفار باتیر و نیزه و شمشیر آهنگ جنگ کردند اصحاب روی بگریز نهادند و در خدمت آنسرور بغیر از امیر المومنین علی و ابو دجانه و سهل بن حنیف دیگری نماند و حالت عشی بر آنحضرت طاری شده چون اندک افاقتی روی نمود از علی پرسید که مردم چه کردند گفت نقض عهود نموده فرار کردند حضرت فرمود مهم جمعیکه قصد من دارند کفایت کن اسد الله تیغ کشیده و روی بر مخالفان نهاده ایشان را قهر ساخت و بگذشت سید رسل و بادی سبل معاودت نموده دید که جمعی دیگر قصد آنحضرت دارند آهنگ آن فرقه کرده ایشان نیز روی بگریز نهادند و در ان زمان که حضرت امیر با کفار مبارزت می نمود ابو دجانه و سهل بر بالای سر آنسرور ایستاده بودند و آنحضرت را حافظت می نمودند و در بعضی روایات آمده والله اعلم بصحته که زید بن اسعد و سهل از عبد الله بن مسعود پرسید که چنان شنیده ام که در روز احد بغیر از علی و ابو دجانه و سهل بن حنیف کسی نزد پیغمبر نمانده بود بعد از ساعتی عاصم بن ثابت و طلحه بن ثابت آمده در خدمت خیر البشر کمر بستند آیا این خبر بیان واقع هست گفت بلی پرسید که ابو بکر و عمر کجا بودند گفت ایشان نیز بگوشه رفته بودند و در روز سوم از جنگ بخدمت آنسرور فائز شدند حضرت رسول فرمود که بدرستی که درین واقعه بعضی رفته اند و در بعضی از اخبار آمده که عثمان بن عفان با دو کس از جنگ گاه بیرون رفته راه گم کردند و بعضی رسیده بعد از سه روز بخدمت حضرت رسالت پناهی آمدند حضرت فرمود لقد ذهبتم فیها عریضة محمد بن اسحق گوید که چند کس از مشرکان در روز احد بدست علی بقتل آمدند که یکی طلحه بن ابی طلحه ابو ملقب بکبش بکشته که رسول الله جزوی از اجزای خواب خود را بقتل او تعبیر کرده بود و دیگری پسرش عبد الله بن ابی جبل و ابن ابو الحکم و ولید بن ابی حذیفه بن مغیره و برادرش جهل بن جبل و هشام بن امیه و عمرو بن عبد الله جمحی و مالک بن بشیر و صواب مولای بنی عبد الدار حافظ ابرو و ابو محمد بن العزیز در کتاب معالم الغرة والبهجة روایت کرده از رفوع بن قیس بن سعد و او از پدر خویش که از امیر المومنین علی شنیدم که در روز احد شانزده ضربت بمن رسید چنانکه از اثر آن ضربتها بر زمین افتادم و هر بار که افتادم مردی خویش روی خوشبوی مرا بر پای می کرد و می گفت متوجه کافران شو که رحمت خدا و رسول اولی و ایشان بهرد از تو راضی می باشند و چون جنگ بآخر رسید این حکایات لبعض آنحضرت رسانیدم آنحضرت فرمود که تو او را می شناسی گفتم نه اما دیده کلبی مشابهت دارد حضرت فرمود که خداچشم ترا روشن گرداناد که آن جبرئیل بود و محمد بن الحبیب در آمالی آورده که چون معظم سپاه اسلام روی بانهزام آوردند افواج لشکر کفر مانند موج دریا متوجه رسول خدا شدند ازانجمله قریب پنجاه سوار از بنی عبد مناف متفق بر یک مجحفت رسیده پیران صفوان عوف و خالد و ابو العباد و ابو الحمراء و شش کس دیگر از اولاد ابو سفیان علی مرتضی این جمله را بزخم تیغ آبدار بدار البوار فرستاد و در روی بعضی علما، السیر قال جبرئیل بعد ذلک لرسول الله وما ینبغی ان یومی وانا منکما وسمع فی ذلک الیوم صوت من قبل السماء لا سیف الا ذوالفقار ولا فتی الا علی

مناد الا فتی الا علی لا سیف الا ذو الفقار فقیل لرسول اللہ من فقال ہذا جبرئیل فقال الراوی اقول وقد روی ہذا الخبر جمع بین الحدیثین وہو من الاخبار المشہورۃ وقد تکلمت
علیہ فی بعض شیوخ المغازی محمد بن اسحق ورواتہ بعضہا خالیۃ عنہ وسالت شیخ عبد الوہاب رحمہ اللہ من ہذا الخبر فقال خبر صحیح فقلت فما بال الصلح فقال ما وکل ما کان
صحیحا ویشتمل علیہ کتب والصحاح من الاخبار الصحیح از حضرت امیر علی مرتضیٰ منقول ست کہ گفت در روز احد من وابو دجانہ وسعد ابی وقاص ہر یک بطرفی بدفع کفار
مشغول بودیم تا خدای تعالیٰ فرج روزی کرد و درین اثنا فرقہ از قریش را دیدم کہ عکرمہ بن ابی جہل دران میان بود و در آمدہ بقتال اشتغال نمودم و حرب کردہ
سیر فتم تا بآخر صف کفار رسیدم و از میان ایشان بیرون آمدہ یا ہیکہ طی کردہ بودم باز گشتم و از صفوف آن جماعت بسلامت بیرون آمدم و چون در راہ اصلا تاخیر
بود دران معرکہ آسیبی بمن نرسید آوردہ اند کہ قبل از ہجرت ذکوان بن عمرو قیس الفہاری از مدینہ بمکہ رفتہ بود و بخدمت حضرت مقدس نبوی استسعاد یافتہ
چون آنحضرت بمدینہ ہجرت فرمود ذکوان شرط رافقت بجای آورد و بوطن خویش آمدہ در غزوۂ بدر حاضر شدہ چنانچہ سابقا اشارت بدان رفت و آن منظور
نظر کیمیا اثر خیر البشر نبوی بزلیست کہ در شان او فرمود کہ ہر کہ دوست دارد کہ مردی را مشاہدہ کند کہ در سبزہ زار جنت قدم نہادہ میرود لہو لہوی ذکوان نگاہ
کند بالجملہ چون اہل اسلام متوجہ احد شدند ذکوان زنان و دختران را وداع کردہ ایشان گفتند ای ذکوان دولت دیدار کی دست دہد گفت روز قیامت و جنت
ملاقی فریقین دست دادہ چندان محاربہ بنمود کہ شہید شد دران روز حضرت مقدس نبوی فرمود کہ از رجال ذکوان پیچ جواری ہست امیر المومنین علی عرض کرد
یا رسول اللہ من سواری دیدم کہ از عقب او میرفت و می گفت کہ ارکبات او میرفت تا بجات یابی آنگاہ شمشیری بر دوش او فرود آوردہ گفت بگیر این ضرب را
از من و من او را تعاقب نمودہ تیغی بر ران او زدم کہ از بدن جدا ساختہ و از اسب انداختہ کار او را تمام کردم و چون در روی نظر کردم اخنس بن شریق بود
و مقتول ست کہ چہار کس از مشرکان در روز احد با ہم عہد بستند کہ حضرت خاتمی پناہ را بقتل رسانند عبد اللہ بن قمیہ و عتبہ بن ابی وقاص و عبد اللہ شہاب
زہری و ابی بن خلف و زمرہ گفتہ اند کہ عبد اللہ بن حمید اسدی در یہاب اتفاق نمودہ بود و ابن قمیہ چندان سنگ بر آنحضرت انداخت کہ رخسار مبارکش مجروح
گشتہ و حلقہای خود در روی ہمایونش شکست و خون از ناصیۂ فرخندہ اش روان شد بحیثیتی کہ بر محاسن و دیدن گرفت و حضرت رسول بر دای اطہر پاک میکرد
و میفرمود چگونہ رستگاری یابد قومی را کہ با پیغمبر خویش چنین کنند و حال آنکہ او ایشان را بخدا و ندجل ذکرہ دعوت میکند جبرئیل نازل شدہ این آیہ آوردلیس لک
من الامر شیٔ او یتوب علیہم او یعذبہم فانہم ظالمون و بعضی از روایات آمدہ کہ در جنگ احد چون خون از جراحت رسول روان گشت آنحضرت بر دای مطہر خویش
پاک کردہ نمیگذاشت کہ قطرہ از آن بر زمین چکد بعد ازان فرمود کہ اللہم اغفر لقومی فانہم لا یعلمون نافع بن جبیر گوید کہ یکی از مہاجران بامن گفت کہ در روز احد از اطراف
وجوانب عبدۂ اصنام تیر بر رسول می انداختند و حق عز و علا حبیب خود را صیانت می نمود و در ان زمان عبد اللہ شہاب می گفت کہ محمد را بمن نمائید کہ کجاست
دیگبات نیابم اگر او نجات یابد این سخن می گفت و رسول در پہلوی او ایستادہ بود و چون از و در گذشت صفوان بن امیہ از و پرسید کہ چون خدای ترا بمحمد مسلط گردانید
بادی چہ کردی ابن شہاب گفت بمحمد اسو گند کہ نظر من بروی نیفتاد و از اسب آسیب ما محفوظ و مصئون بماند آورد اند کہ عتبہ بن ابی وقاص سنگی بجانب حضرت انداخت
در لب زیرین آنسرور آمدہ و دو دندان پیش او بشکست و ہر چند برادرش سعد دران معرکہ او را طلب کرد نا انتقام کشد او را نیافت فرقہ از ارباب سیر گفتہ اند کہ ابن
قمیہ ملعون دران روز شمشیری بر آنحضرت زد و او را ضربت بشمشیر آن ملعون دو لفقار و در زرہ کہ در بر داشت آنسرور گلوی افتاد و از چشم مردم پنہان شد و شیطان در
معرکہ ندا کرد کہ تحقیق کہ محمد کشتہ شد بنا گہ این خبر بمدینہ رسید و مسلمانان متحیر و سراسیمہ شدند و ابو سفیان سخن شیطان باور کردہ گفت ای مشرکان قریش کہ امر یک
از شما محمد را بقتل رسانیدہ ایم ابن قمیہ گفت من او را کشتم ابو سفیان گفت ما سوار در دست تو نگذیم چنانچہ اہل عجم مبارزان خود را سواری سازند آنگاہ ابو عامر
و ابو سفیان فاسق جہت تحقیق سخن ابن قمیہ در معرکہ می گشتند و بر سر ہر قتیلی کہ میرسیدند ابو عامر ابو سفیان را بر حال آن قتیل آشنا سا میکرد کہ این فلان
کس ست از اوس یا خزرج و چون بسر خویش حنظلہ غسیل الملائکہ را کشتہ یافت بر بالای سرش بایستاد و گفت ابن شخص عزیز ترین خلق ست نزد من و
ابن پسر من ست حنظلہ و آحدی گوید کہ حنظلہ دران نزدیکی جمیلہ بنت عبد اللہ ابی سلول را خواستہ و در شب یکہ روز دیگر شش تلاقی فریقین واقع می شد
حنظلہ بستور حضرت خاتمی پناہ باغالن خود بسر برده باد مباشرت نمود و چون حنظلہ خواست کہ در عقب لشکر اسلام بآحد رود جمیلہ او را چہار کس آورد
تا از زبان حنظلہ گواہ شدند کہ از آن بکارت جمیلہ نمودہ و چون از سبب آن پرسیدند جمیلہ جواب داد کہ دوش بخواب چنان دیدم کہ فرجہ در آسمان پیدا
شد و حنظلہ از ین فرجہ بآسمان رفت و آسمان بحال اول رفت و تعبیر چنان کردم کہ حنظلہ شہادت خواہد یافت لاجرم بنا بر مصلحت خویش حجبی را از

زبان او گواه گرفتم که باسن دخول کرده بالجمله علی الصباح حنظله سلاح پوشیده در عقب مسلمانان باحد رفت و در زمانیکه حضرت منسوب بصفوف مشغول شده بود حنظله بمرکه رسید و هم دران ساعت بمرتبهٔ شهادت فائز شد و حضرت فرمود که من دیدم که حنظله بن ابوعامر را در میان آسمان و زمین می خوشیدند آب ساعدی گویند نزد حنظله رفتم و دیدم که آب از سر او متقاطر بود باز گشته این صورت عجیب را معروض رای حضرت نبوی گردانیدم و چون بدینه مراجعت واقع شد حضرت کسی نزد جمیله او فرستاده این صورت استفسار نمود جمیله جواب داد که از غایت عرصی که بغزا داشت بی آنکه رفع جنابت کند بمرکه شتافت ازین جهت حنظله غسیل الملائکه شهرت یافت و چون ابوسفیان تحقیق قتیلان احد کرده پیغمبر را در میان نیافت دانست که ابن قمیه در قول خویش کاذب ست و در کتب سیر آورده اند که آن ملعون سنگی بجانب حضرت انداخت رسول صلعم در حق آن پنج کس که عهد بسته بودند که پیغمبر را بقتل رسانند دعا فرمود که بدان نرسند بعضی از ایشان در معرکهٔ احد کشته شدند و چندتن هم دران سال بصدر جهنم شتافتند و عبدالله بن حمید اسدی در روز احد بقصد حضرت می تاخت که ناگاه ابو دجانه بیک ضرب تیغ آبدار او را بدو ارا البوار فرستاد و لهذا در مراجعت مشرکان بمکه روزی ابن قمیه بر سر کوهی بگوسفند رفته قوچی بالهام الهی بر سرش رسیده و شاخها بر تشکیش نهاده زور کرد که از ملقش بیرون آمد چنان یکالکان و درخ سپرد ما کیفیت حال ابن خلف چنانست که در اظهار ایمان هر لبود و چون فدیه قبول نموده رخصت یافت که بمکه رود و باداسی وجیه مقرر قیام نماید آن بیچاره روسے خاتم الانبیا گفت که چیزی دارم آن مقدار زدرت بدان خواهم داد که فربه شود و بدان سوار شده بجنگ تو آیم و بر قتل تو مبادرت نمایم حضرت فرمود که بلکه من ترا خواهم کشت در هالیکه بران اسب سوار باشی اگر خدای تعالی نخواسته باشد در روز احد بایاران فرمود که ازابی بن خلف ایمن نیستم مبادا که بیخبر در آید چون او را ببینید مرا اعلام دارید در آخر حرب ابی بن خلف بر اسب خود سوار پیدا گشته حضرت مقدس نبوی را دید بخنان نامناسب گفت اصحاب گفتند یا رسول الله اگر خاطر شریف خواهد بر وی حمله کنیم حضرت ایشان را منع کرده تا آن ملعون نزدیک رسید و حربه از دست زیر گرفته بجانب او انداخت و دگردن آن شقی رسیده اندک خراشی کرد و بر فور عنان بگردانیده بقوم خود ملحق شد و خود را از اسب بیفگند و مانند گاو فریاد میکرد مشرکان گفتند این جزع از بیست و ازین زخمیکه بر گردن تو رسیده اندک خراشی بیش نیست ابن ابی گفت هیچ میدانید که این اثر ضربت کیست من ازین جراحت جان نخواهم برد زیرا که محمد با من گفت که من ترا خواهم کشت و سخن او خلاف نیست بچنان فریاد میکرد و می نالید تا پیش از رسیدن مشرکان بمکه در مرار الظهران روح خبیث را تسلیم هاویه نمود و نقل ست که ابن قمیه تشیری حواله حضرت نبوی کرد و طلحة بن عبدالله دست پیش داشت که آسیبے بذات مقدس نرسد تیغ بر دست او رسیده دستش از کار رفت و روایتی آنکه از طلحه پرسیدند که سبب باز ماندن انگشت تو از حرکت چیست گفت در جنگ احد مالک بن ظهیر که تیروی خطائی شد تیری بجانب حضرت رسول انگندند من دست خود را سپر آنحضرت ساختم و تیر بخنصر من آمده از حرکت باز ماند و چون حضرت نبوی در گوی افتاد چنانچه مذکور گشت پای های مبارک خراشیده شده بواسطهٔ ثقل بدن بر قیام قدرت نداشت لاجرم طلحة بن عبدالله آنحضرت را در آغوش گرفت تا از زمین برخاست و چون بواسطهٔ جراحات و گرانی زره بی حد بالا آمدن اتکالی داشت طلحه بنشست و انگشتر و پای مبارک بردوش طلحه نهاد و علی مرتضی دست مبارکش گرفت تا از گوه بیرون آمد و آقدمی گوید که طلحه در روز احد قتالی عظیم کرده انچه غایت وسع و طاقت او بود بجای آورد و چون مشرکان پیغمبر را در میان گرفتند از زمین و یسار تیغ در کفار نهاد تا منهزم گشتند و حضرت مقدس نبوی در شان او فرمود من احب ان ینظر الی رجل یمشی فی الدنیا و هو من اهل الجنة فلینظر الی طلحة بن عبدالله و آقدمی گوید که در روز احد از جملهٔ تیر اندازان سعد بن ابی وقاص و ابوطلحة انصاری و عاصم بن ثابت و صائب بن مطعون و مقداد بن عمرو زید بن حارث و خاطب بن ابی بلتعه و عتبه بن غزوان و حراس بن الصمه و قطیبه بن عامر بن حدیده و بشیر بن براده و ابولبابه مالکه و قتاده بن نعمان گویند که در اثنای قتال و جدال تیری بر چشم قتاده آمد و چشم او از حدقه بیرون آمده بر رخسارهٔ او افتاد و بخدمت سید کائنات مبادرت نموده معروض داشت که در خانه صاحب جمالی دارم که مرا بدی محبت بسیار ست و او نیز مرا دوست میدارد می ترسم که آن جمیله چشم خانه مرا بد بنیان دیده بکرده شمار حضرت سید ابرار بر حال او ترحم نموده بدست معجز آثار دیده او را بجای خود نهاده بحالت اصلی معاودت نمود آزقتاده مقول ست که در کبر سن و آوان شیخوخیت آن چشم من روشن تری نمود آورده اند که در معرکهٔ احد جمعی از مشرکان پایے نیز بجانب اهل اسلام می انداختند و خان بن العروه و مالک بن زبیر بمادر ابوسامت بیش از همه دران باب مبالغه می نمودند و ازان ممر اذیت باهل اسلام میرسید لاجرم حضرت مقدس نبوی

اشارت نمود کہ سعد بن ابی وقاص در برابر تیر انداز ان تیر انداز ی قیام نماید سعد بموجب فرمودہ عمل نمودہ و آنحضرت می فرمود کہ یا سعد فداک ابی و امی
درین اثنا جبان بن العرقہ تیری انداخت و بحسب اتفاق بر دامن جامۂ ام ایمن حاجبۂ رسول اللہ کہ در ان ساعت باب دادن مجروحان مشغول بود آمد و
او از یم تیر افتاد و عورتش منکشف گشت و جبان خندہ باو اظہار کردہ این معنی ملایم طبع حضرت نیامد تیری بی پیکان بسعد داد کہ بجانب جبان اندازد سعد کمان
نہادہ بر سینۂ جبان زد کہ بر پشت افتاد و موضع مخصوص او بر ہنہ شد گویند کہ رسول ثمر تبسم خندید کہ نوا جد مبارکش را دیدم و نوا جد جمیع ناجد ست و اہل لغت
و ندان عزد را گویند و ہر کہ از خرد بہرہ دارد و اندکہ مراد سعد مبالغہ است زیرا کہ حضرت منتہی پناہ بآن مثابت نمی خندید کہ نوا جد مبارکش ظاہر گردد بالجملہ آنحضرت
در شان سعد فرمود کہ اجاب اللہ دعوتک و تیرو عا بہدف اجابت آمدہ سعد مستجاب الدعوات گشت آوردہ اند کہ ابو طلحۃ الانصاری در فن تیر انداز ی مہارتے
تمام داشت و آواز ی بلند و در سر کہ خود را سپر حضرت منتہی پناہ ساختہ تیر ہای خود را از معبیہ بیرون آوردہ بر زمین ریخت و بر تیری کہ بجانب مخالفان انداختے
نعرہ زدی و گفتی یا رسول اللہ نفسی و لفسک جعلنی اللہ فداک و آنحضرت در پس سر او ایستادہ ملاحظۂ تیر او کردی کہ کجا منتہی میشد اگر بر ا قوم عروہ مران مخالفان
بودی بصدد نہ بان معروض رای پیغمبر آخر الزمان گردانیدی کہ سہ خواہم کہ چوب تیر شوم تا لوگاہ گاہ با بر عال من بگردشہ جنگی کنی آنگاہ با چون سہام ابو طلحۃ تمام
رسید حضرت چوب از زمین بر گرفتہ بدست او میدارد و چون در خانۂ گمان می نہاد آن چوب تیری پسندیدہ شدہ بجانب اعدای انداخت و آنحضرت دران
روز می فرمود کہ آہ از طلحۃ و از شکر از چہل مرد شمشیر دست و آقدری گویند کہ در روز احد تیری بر ابو دجانہ غفاری رسید و آنحضرت دہن مبارک بر جراحت او افگندہ
فی الحال شفا یافت محمد بن شرحبیل روایت کند از پدر خویش کہ چون مسلمانان در روز احد روی بہزیمت نہادند مصعب بن زبیر کہ لوای مہاجران داشت
ثبات قدم نمودہ در ین اثنا ابن قمیئہ متوجہ او شدہ بضرب شمشیر دست راستش بینداخت مصعب علم بدست چپ گرفتہ گفت و ما محمد الا رسول قد خلت من
قبلہ الرسل آن ملعون بضرب دیگر دست چپ او بیفگند و مصعب بار دیگر آیۂ مذکورہ بر زبان آورد ہر دو بازو لوا را بر سینۂ خود منضم ساخت آن سگ
نجس روی نیزہ بر سینۂ او زد تا از پای در آمد گویند کہ این آیہ ہنوز نازل نشدہ بود کہ تبشیر الٰہی بر زبان او جریان یافت چون لوا بر زمین افتاد و کسی از
مسلمانان یکی سویط بن خنیس و دیگری ابو الروم برادر مصعب قصد کردند کہ آنرا برگیرند ابو الروم برادر مصعب سبقت نمودہ لوا را برداشت و در بعضی از
روایات آمدہ کہ چون مصعب بمرتبۂ شہادت فائز شد جبرئیل عزد علیہ السلام بشر فرستادہ تا علمدار رسول شود و در آخر روز کہ از حرب فارغ شدند حضرت فرمود کہ
تقدم یا مصعب آن فرشتہ گفت کہ من مصعب نیستم حضرت دانست کہ او ملکی ست بصورت بشر کہ یا مر خالق خیر و شر مامور گشتہ تا حفظ علم می نماید بعد ازان ابو الروم
مبادرت نمودہ و در حین مراجعت پیش پیش رسول اللہ بمدینہ رسیدند و آقدری گویند کہ دران روز عبد الرحمن بن ابی بکر بمیدان مبارز طلبید
ابو بکر صدیق تیغ کشیدہ روان شد تا باو مبارزت نماید حضرت منتہی پناہ فرمود کہ شمشیر خود در نیام کن و بمقدام خود باز گرد و مارا بنفس خویش متمتع گردان نقل ست
کہ در زمانیکہ رسول خدای خواست کہ بشعب صدر رود و عثمان بن عبد اللہ بن منیرہ مخزومی مکمل و مسلح بر اسپ ابلق سوار در عقب آنحضرت ستاختہ فریادی کرد
کہ لا نجوت و لا بقیت گاہ پای اسپ آن ملعون در کوہی از کوہہای کہ ابو عامر فاسق بجہت ایلام سپاہ اسلام کندہ بود فرو رفتہ از پشت زین بر زمین افتاد و حارث
شمشیری بر ساقش زد کہ از پای در آمد و او بالسان گوسفند ذبح کرد و زرہ و خود عثمان کہ در غایت جودت بود بر گرفت راقم حروف گوید کہ مسموع نشد کہ کسان
روز سلیحی از مشرکان بغیر سلب عثمان بدست مسلمانان افتادہ باشد و رسول چون معلوم کرد کہ عثمان مخزومی کشتہ شد فرمود کہ الحمد للہ الذی اہانک شکر مر خدا ے
را کہ او را خوار گردانید بعد از عثمان عبیدہ بن باجر عامری مانند سبع ضاریہ روی بقتال حارث آورد ابو دجانہ عبیدہ را بر زمین افگندہ گلوی او را چون حلق
گوسفند بریدہ بمعنی الحق بعلو او الیلی الظاہر شد آوردہ اند کہ دران روز مالک بن زہیر شمشیر تیز با او پیش سنگی بجانب مسلمانان می انداخت و بسیاری از ایشان بتیر
آن نابکار کشتہ و مجروح گشتند و درین اثنا سر مبارک خود را از پس سنگ بر آورد و سعد و قاص تیری بر چشم او زد کہ از قفایش بیرون آمدہ جان بمالک
دوزخ سپرد و اہل اسلام از ضرر آن لعین خلاص شدند و آقدری گویند کہ عمر و بن ثابت در اسلام تمسکی داشت و ہر چند قوم او بصحبت میکردند مفید نمیفتاد و دران
آوان کہ مقربان درگاہ احدیت روی باہد نہادند مفتح الابواب قفل غفلت کہ بر در سراچہ او بود بکلید عنایت و ہدایت کشود تا زمرۂ ایمان بکلمۂ توحید گویا
گردانید و سلاح خود برگرفتہ روی بجنگ گاہ نہاد و چندان محاربہ نمود کہ مجروح و ناتوان گشتہ و میان کشتگان افتاد و در آخر حیات مسلمانان بر سر او رسیدند
پرسیدند کہ سبب آمدن تو چہ بود گفت دوستی خدا و رسول الحمد للہ کہ ایمان آوردم و لبغز نہادت فائز گشتم و چون این خبر بسمع پیغمبر رسید فرمود کہ انہ من اہل

واقدی گوید که در آن روز که سید ابرار را حمزه بجنگ کفار اشتغال داشت مجرین که از احبار بنی اسرائیل بود با قوم گفت ای معشر یهود بخدا سوگند که شما بتحقیق و یقین میدانید که محمد رسول خدا و نبوت و نصرت و معاونت او بر شما لازم ست و شما را دشمن میدارید و این سخن گفته قصد کرد که از مدینه بیرون آید و بلباس اسلام ملحق گردد یهود ان گفتند و بحک امروز روز شنبه است التفات بسخن ایشان نکرده سلاح خود را برداشته و صیت کرد که اگر مرا اتفاق دست و اموال من از حضرت رسول ست و هر که خواهد بدهد و چون بمعرکه رسید بجرب مشتغل شد تا شربت شهادت چشید حضرت فرمود که مجرین خیر یهود است مقتول که عمرو بن جموح انصاری اعرج بود و چهار پسر داشت که در معارک بدولت ملازمت فائز می شدند و چون خواست که در غزوهٔ احد بقصد اسلام باشد قوم او را منع کرده گفتند تو مرد اعرجی و چهار پسر تو ملازمت حضرت رسول می نمایند عمرو گفت خوش خبری میدهید ایشان به بهشت رونده من پیش شما بشتابم نکوهه او هند بن عبد الله بن حرام گفت در نظر نیست که او گرسخته آمد و عمرو چون این سخن بشنید سلاح برگرفته دعا کرد که اللهم لا ترد فی علی اهلی بعد از ان که از منزل بیرون آمد اطاقه اعذار یاران با و گفتند که باز گرد و در پای در دامن عافیت کشد عمرو قبول نه نمود تا نزد حضرت رسالت پناه رفته منع قوم را گفته معروض داشت که امید وارم بپای تنگ عرصهٔ بهشت را بگردم حضرت فرمود و فقد عزک الله والجاد علیک عمرو التماس خویش مکرر ساخته حضرت فرمود که قوم دست از منع او باز دارند و او طلب گوید که عمرو در جنگ گاه خرامیدنی گفت بخدا سوگند که من مشتاق بهشتم و پرسش نیز در عقب پدر شتافت و هر دو جنگ می کردند تا شهید شدند و اقدی گوید که دران روز عائشه با جمعی از نسوان متوجه جنگ گاه شدند تا از کیفیت حال آگاه گردند و هنوز زنان از مردان مجوب نمی شدند در راه هند زوجه عمرو اعرج را دید که شوهر و برادر و پسر خود را بار کرده بمدینه می آورد و عائشه از و پرسید که خبر چیست جواب داد که رسول الله بصحت و سلامت است و هر مصیبتی که بعد از ین بود سهل ست صدیقه استفسار نمود که اینها چه کسانند گفت شوهر هم عمرو و برادر و پسر عبد الله و پسر هم علاوه ست که بمدینه می برم تا در خاک نهم دران حال شتر هند بزانو در آمده عائشه گفت از گرانی بار شتر از رفتار باز نمانده هند گفت که سبب این امری دیگر بوده باشد زیرا که پیش ازین گاه بود که چندان بر ین شتر بار سے کردم که مردم بر دو شتر بار کنند و هیچ سستی و روی نمی نمود آنگاه هند شتر را بزجر بر انگیخت چون عنان شتر بجانب مدینه معطوف ساخت باز بزانو در آمده بجهت و لهذا از انکه بار دیگر او را بر انگیخته متوجه احد شد شتر در رفتار آمده و هند بخدمت حضرت رسول آمده صورت حال معروض داشت آنحضرت فرمود که ان الجبل یا مور گویند که رسول فرمود ای هند عمرو پسر سخنی گفته بود عرض کرد که درین توجه باحد روی بقبلهٔ دعا آورده این کلمه بر زبان راند که اللهم لا ترد فی آنحضرت فرمود درین جهت شتر تو زانو زد باز فرمود ای هند شوهر و برادر و پسرت در جنت باهم موافقت کردند هند گفت یا رسول الله دعا کن تا حق تعالی مرا رفیق ایشان گرداند

ذکر قتل سید الشهداء حمزة بن عبد المطلب رضی الله عنه

نقله سیر سلف چنین آورده اند که سید الشهداء حمزه بن عبد المطلب در جنگ بدر طعیمه بن عدی را کشته بود و با برین جبیر بن مطعم برادر زاده طعیمه با ملوک حبشی وحشی که حربهٔ او کم خطا شدی درین توجه بجانب احد الحاح نموده گفت اگر تو حمزه را بقتل رسانی آزاد باشی و در روایتی آنکه هند بنت حارث بن عامر بن نوفل که پدرش در جنگ بدر بقتل آمده بود با وحشی وعده کرده بود اگر از ین سه کس یعنی محمد و علی و حمزه یکی را بکشی نوعی سازم که آزاد باشی فرقا قول اخیر را صحیح دانسته اند بالجمله وحشی در جواب گفت که بر قتل محمد قادر نیستم و اگر حمزه را در خواب بینم بیدار نتوانم نمود اما اگر علی را به بینم شاید که حربه بوی تواند انداخت منقول ست از وحشی که گفت در روز احد چون آتش حرب بالا گرفت در میدان علی را دیدم که ناگاه پیدا شد چون در رجال او تامل کردم دانستم که در حرب مهارتی تمام دارد و در وقت قتال و جدال نظیر ندارد زیرا که از اطراف و جوانب خود با خبرست و از کید و مکر دشمن محترز و هر که در جنگ بچنگ او افتد رهائی ندارد دانستم که حریف او نیستم دوست تر دین من ازدادن حشمت او گوناه است درین اثنا حمزه را دیدم که مانند شیر مست بمیدان آمده و صفوف مشرکان را بر هم زده متفرق ساخت سباع بن عبد العزی خزاعی در برابر مسلمانان آمده مبارز طلبید حمزه سر راه بر سباع گرفته بشتمل مادرش که در مکه باحشان نسوان اشتغال داشت سر زلش کرده آنگاه بقوت تیغ جسد سباع را طعمهٔ کلاب ساخت و من در پس سنگی کمین کردم تا حمزه نزدیک آمد حربه بجانب او انداختم اتفاقا بناف او آمده از پشتش سر بدر آورد و حمزه متوجه من شده روی بگریز آوردم و او بیفتاد و همان لحظه جماعتی از اهل او آمده هر چند گفتند با یا عماره جواب نه دادم و دانستم که مهم حمزه با تمام رسیده لاجرم چندان صبر کردم که مردم از وی دور شدند آنگاه رفتم و حربهٔ خود برداشته و شکم حمزه را شگافته جگر او را بیرون آورده

نزد ہند مادر معویہ برده گفتم این جگر قاتل پدر تست ہند آزاد در دہن گذاشته بجائید و چون نتوانست که فرو برد بینداخت و ہر جامه و حلی ذر لوری که با خود داشت بمن داود وعده کرد که چون بمکه رسیده و دینار زر سرخ بمن دہد والتماس نمود که مصرع حمزه را بمن نمای و چون ہند بالسر حمزه بردم گوش و بینی و آلت رجولیت او را قطع کرده با خود بمکه برد و بجهت مقنع جگر حمزه ہند را اکلة الاکباد میگویند و آقدمی گوید که وہب بن قابوس مزنی دہ برادر زاده او حارث بن عتبه بن قابوس از خیل مزاینه بمدینه آمدند و مرکز اسلام را از رسول الله خالی یافتند از حال آنحضرت استفسار نمودند و چون دانستند که رسول با اصحاب در احد اند جهت غنوبات اخروی و دفع کفار متوجه احد گشتند و در اول که مسلمانان غالب گشته باشد غنیمت اشتغال نموده بمعرکه رسیدند و چون سپاه مسلمانان دست بتاراج برآورده بودند درین اثنا خالد بن ولید و عکرمه بن ابی جهل چنانچه مذکور شد از عقب مسلمانان در آمدند وہب و حارث ثبات قدم ورزیده داد مردی و مردانگی دادند در خلال این احوال فرقا از اشرار متوجه وسید ابرار گشته آنحضرت فرمود که من لهذه الفرقة حارث گفت انا یا رسول الله آن خیریه را شجاعت و ست به تیر کشاده عبده هشام را انهزام ساخت باز گردو هی دیگر از مخالفان پیدا شد ندا آنحضرت فرمود که من لهذا الکبشه وہب همان سخن گفته شمشیر بر ایشان نهاد تا از ستیز و آویز عاجز شدند و بار دیگر روی بگریز آوردند باز طائفه دیگر توجه نمودند حضرت فرمود که من یقوم لهؤلاء آوسیب گفت انا یا رسول الله آنسو رفرمود که قم ابا الشر یا البته آن بود و دولت مند سرور و شادمان در میان آن جماعت در آمد از چپ و راست قتال آغاز کرده حضرت رسول نظاره جنگ او می نمود تا از صف کفار بیرون رفته بازگشت بالاخره گذره بجره او را در میان گرفته بزخم شمشیر دنیزه او را از پای می در آوردند و با قبح وجهی وہب را مثله کرده گویند که بسبب زخم نیزه در بدن او دید ند و ابعد از کشته شدن آن غدیر بمنیه بشجاعت برادر زاده اش حارث بمقتضای شجاعتیکه در جبلت داشت دست بشجاعت از آستین جلادت بیرون آورده پای در میدان مبارزت نهاد و چندان کوشش نمود که بمرتبه شهادت فائز شد از فارقوق منقول ست که من آن دلاوری و مردانگی که در حرب احد از وی دیدم در هیچ معرکه از هیچ کس ندیده بودم زیرا که در آن روز بعد از انهزام اهل اسلام که مشرکان رسول را با بعضی از اصحاب در میان گرفته ہر گروهی از مخالفان که پیدا می شدند آنحضرت می فرمود که من لهذه الکبشه مزنی می گفت انا یا رسول الله و بدفع ایشان قیام می نمود تا در نوبت آخرین که وہب گفت انا یا رسول الله حضرت فرمود قم ابا الشر یا البته مزنی روی بطعنات آورده من در عقب او روان شدم و جنگ و جدال آغاز کرده از میان کفار بیرون رفت و بعد از بازگشتن و کشته شدن دیدم که رسول در بالای سر او ایستاده میفرمود که رضی الله عنک فانی عنک راضی بعد ازان دیدم که آنحضرت با آن الم جراحت بر پای خاسته و او را در قرنهاده و بمیردی که پوشیده داشت علمهای سرخ بران بود و برا پوشانیده من آرزو کردم که کاش مرگ من بدان سان بودی روایت کرده انس بن مالک که در روز احد عمر را با طائفه از مسلمانان در مقام تحیر نشسته دیدم از سبب آن پرسیدم گفتند که رسول الله بقتل آمد پرسیدم که اکنون شما چه خواهید کرد و از حیات خود چه می جوئید پیش رویده باز بدشمنان مقاتله کنید تا بجوار او کشته شوید آنگاه شمشیر کشیده بر اعدا تاختم و انس با اعدای دین جنگها مردانه کرد و زیاده از شصت زخم خورده بر بیاض رضوان خرامید و آقدمی گوید که مالک بن الوحشم بر سعد بن ربیع گذشت در حالتیکه دوازده زخم بر سعد رسیده بود و بر فارجه بن زید بگذشت و فارجه سیزده زخم مهلک داشت با او گفت آیا تو شنیدی که محمد را کشتند فارجه گفت اگر محمد را کشتند خدای عزوجل کشته نشده تو بر برای دین خود مقاتله کن و ہم او گوید که مالک بن الوحشم بر سعد بن ربیع گذشت که دوازده زخم خورده در معرکه افتاده بود مالک با و گفت علمت ان محمدا قد قتل سعد در جواب او گفت اشهد ان محمدا قد بلغ رسالات ربه فقال نبت علی دینک وان الله حی لا یموت مروی است که حضرت مقدس نبوی فرمود که من نظر رجل ما یفعل سعد بن ربیع فی الاحیاء و ما ہو فی الاموات یکی از انصار بتفتیش حال او مشغول شده سعد را در میان کشتگان یافت که بسنوح رمقی از حیات باقی داشت و آن مرد لفظیکه از زبان معجزبیان آن سرور شنیده بود با و رسانید سعد گفت که من از جمله اموات سلام من بر رسول خدا صلعم برسان و بگوئی که سعدی گوید خدا ترا از جزای خیر باد بهترین جزائی و همچنین قوم را سلام من برسان و بگوئی که اگر در قید چشمکی پیغمبر خود تقصیر نمائید پیچ عذر نزد پیغمبر حضرت عزت از شما مسموع نخواهد شد و سعد نفحه حیات تا بفرق روح تسلیم نموده آن مرد باز گشت و صورت حال را معروض سید عالم گردانید آنحضرت فرمود که اللهم ارض عن السعد الربیع فانی عنه راض صحت پیوسته که در جنگ احد هفتاد تن از مسلمانان بقتل آمدند چهارتن از مهاجران و شصت و شش نفر از انصار و کیفیت قتل سائر مشاهیر اصحاب و فضائل شهدای احد رضی الله عنهم حواله بکتب مبسوطه ست ذکر احوال نسیبه بنت کعب که او را ام عماره نیز گویند و بعضی از فضلا یاکه از ایراد آن چاره نیست ناظمان جواہر اسمار در سخن را در رشته نظم چنین کشیده اند که نسیبه بنت کعب شیر زنی بود و در

وبردلی با تمشیر و بالتفاق شوهر خود و پسران خویش عماره و عبد الله در غزوهٔ احد طلبا لمرضات الله با سائر مجاهدان دین و شیران بیشهٔ یقین موافقت نمودند نسیبه گوید که در جنگ احد مشکی داشتم که از آن مسلمانان را آب میدادم و چون دیدم که ایادی کفر و ظلام بر ماوای اهل اسلام دراز شد دست از آب دادن بردم و متوجه قتال گشتم و در آن باب بمرتبهٔ جد و اجتهاد نمودم که سیزده زخم بمن رسید از آن جمله جراحتی بود که مدت یک سال بران می پرداختم از وی پرسیدند که چنین زخمی اثر ضرب که بود گفت در روز احد ابن قمیه را دیدم که می گفت محمد را بمن نمائید مرا خلاصی مباد اگر او خلاص یابد مصعب با طائفه از مسلمانان در برابر او آمد و من نیز در آن میان بودم ناگاه ابن قمیه ضربتی بر من زد و من نیز ضربتها بر وی زدم اما چون آن دشمن خدا دو زره در بر داشت یکی از آن ضربتها کارگر نیامد چون از وی این زخم هولناک یافتم پیغمبر پسرم را ندا کرد ای ابن ام عماره بجانب مادر خود بشتاب و زخم او را ببند نسیبه گوید که من با اولاد خویش نزد رسول الله مقابله میکردم و اصحاب منهزم شده از پیش او میرفتند و من سپر نداشتم در آن ساعت نظر مبارک حضرت بر یکی از ارباب هزیمت افتاد فرمود که ای صاحب سپر سپر خود را بکسی ده که مباشر قتال است او سپر انداخته من برگرفتم و بر گرد حضرت رسول گشتم و حملهای مردانه میکردم تا سواری از کفار تیغی بر من زد اما کارگر نیامد و من تیغی بر اسپ او زدم اسپش بیفتاد و سوار از وی جدا شد و پیغمبر ناظر حال من بود پسرم را ندا کرد که ای ابن ام عماره بجانب مادر خود بشتاب پسرم عبد الله بفرموده عمل نموده باتفاق آن مشرک را بقتل رسانیدم عبد الله بن نسیبه گوید که در آن روز کافری زخمی بر من زد مادرم جراحت مرا بسته گفت برخیز و بقتال مشغول شو در آن حین رسول خدا مشاهده ما میکرد و چون رسول دید که مادر مرا بجهاد بر تحریص می نماید آنحضرت فرمود که ای ام عماره این آن کس بود که زخم بر پسر تو زده نسیبه گوید که شمشیری بر ساق آن کافر زدم که از پای در آمد رسول خدا چنان بخندید که نواجد مبارکش ظاهر شد و فرمود که قصاص خویش کردی و آن مشرک بدوزخ رفته حضرت فرمود که شکر مر خدای را که ترا بر دشمن ظفر داد و از عبد الله مذکور منقول است که گفت در آن وقت که مادرم گرد حضرت رسالت پناه می گشت ضربتی بروی آمد که خون بسیار از وی میرفت آن سرور مرا مخاطب ساخته فرمود مادر خود را دریاب آنگاه فرمود که بارک الله علیکم من اهل بیتی مقام امک خیر من فلان و فلان رحمک الله اهل البیت پوشیده نماند که نسیبه عبد الله را از زید بن عاصم داشت که پیش از عدد او را خواسته بود مادرم گفت یا رسول الله دعا کن تا در بهشت از رفیقان تو باشم آنحضرت دست مبارک برداشته گفت اللهم اجعلهم رفقائی فی الجنة ای خدای سزای پرستش ایشان را رفیق من گردان در بهشت مادرم گفت بعد از آن هر مصیبتی که بمن رسید از آن باک نداشتم گویند که نسیبه در معرکهٔ یمامه نیز حاضر بود چنانچه از وی منقول است که گفت در روز یمامه بنیت قتال و جدال با مخالفان در میدان آمدم پسرم نیز با من بود چون سپاه مسیلمهٔ کذاب از سپاه اسلام منهزم شده پناه بحدیقة المؤمنین که قبل از آن حدیقة الرحمن می گفتند بردند مسلمانان ایشان را تعاقب نموده بر در حدیقه حربی صعب اتفاق افتاده بود ابو دجانه انصاری شهادت یافت عاقبت رایت خالد بن الولید که امیر لشکر بود ارتفاع یافته اهل اسلام خود را در حدیقه انداختند و من بآن دولتمندان اتفاق نموده مسیلمه را می جستم ناگاه یکی از اهل شقاق شمشیری بر من زده یک دست مرا بینداخت و بخدا سوگند که با وجود آن زخم باز نگشته و لحظه‌ای از او را کشته دیدم و پسرم عبد الله بر سر او ایستاده دیدم که شمشیر خود را از خون پاک می کرد آنگاه سجدات شکر الهی بتقدیم رسانیدم و بمداوای جراحات خویش مشغول شدم و بعضی از ارباب تواریخ گفته‌اند که در زمان خلافت فاروق کسوتی فاخره بمجلس آوردند یکی از حضار گفت ای امیر این کسوت بصفیه زوجهٔ ولد خود ده که نو عروس است عمر گفت این جامه را بکسی فرستم که از جملهٔ خواتین بان سزاوارتر باشد بعد از آن کسوت را بام عماره فرستاده با اهل مجلس گفت که از رسول الله شنیدم که فرمود در روز احد که سپاه اسلام متفرق شدند و اندک آسیبی بذات مقدس نبوی رسید شیطان ندا کرد که محمد کشته شد مسلمانان سراسیمه و حیران شدند و جمعی منهزم گشته بمدینه آمدند و این خبر نیز در مدینه شیوع یافت مردم مدینه بمرتبه هولناک گشتند که اکثر آن مردم بران شدند که خود را بکشند و بعضی روی باحد آوردند در اثنای راه اول کسیکه حضرت را بشناخت کعب بن مالک بود گوید که چشم های آنحضرت از زیر خود مانند ستاره می درخشیدند ندا کردم که یا معشر الانصار هذا رسول الله حیا سویا و رسول الله اشارت فرمود که خاموش باش واقدی گوید که حضرت زره خود به کعب پوشانیده و زره کعب را پوشید و کعب جنگی عظیم کرده چنانچه هفده زخم باو رسید چون اصحاب دانستند که حضرت رسول در قید حیات است از اطراف و جوانب نزد او مجتمع گشتند و رسول الله متوجه شعب احد شده از آنجا خواست که بجبل رود سنگی بزرگ پیش آمده بنا بر ضعفی که داشت نتوانست که بران صعود نماید گوید که طلحه بنشست و حضرت پای مبارک بر دوش او نهاده ببالای سنگ بر آمد و فرمود که واجب گردانید طلحه بهشت را بر خود و چون میدان از دلیران روزگار خالی ماند بمقتضی آنکه ع چو بیشه تهی ماند از نره شیر

انتقال اندر آید بہ پیشہ دلیر و ہندو باسائر زنان اہل خفاق بمیان کشتگان اہل اسلام در آمدند و بغنیمت خطہ کہ ذکر آن سعادت مند گذشت ہمہ را مشغول ساختند بر سر ہر قتیلی کہ رسیدند تفکش را بکنار افکندند و جگرش را بیرون آوردند و گوش و بینی شہدا را بریدہ قلادہ دست و گردن گردند و چون مخالفان را داعیہ باز گشتن بمکہ پیدا شد خواستند کہ یقین معلوم کنند کہ خواجہ کائنات در زمرۂ احیاست یا از جملۂ اموات ست ابوسفیان نزدیک بکوہ آمدہ فریاد برآورد کہ آیا محمد در میان شماہست صحابہ بغرمودۂ سرور اصحاب جواب ندادند بالذرہ نزدک کہ بسبب ابی قحافہ در میان قوم ہست این ملامت نیز جواب نگفتند و چون نوبت سوم از فاروق پرسید ہیچ جواب نشنید روی بہم کیشان خود آورد و گفت جمعی را کہ نام بردم ہمہ کشتہ شدند چہ اگر زندہ می بودند جواب میدادند ازین سخن عمر بی طاقت شدہ گفت ای دشمن خدای دروغ گفتی چرا نہا کہ تراز احیات ایشان کراہت می آمد زندہ اند بعد ازان ابوسفیان نوازش بت آغاز کردہ گفت اعل ہبل اصحاب باشارت حضرت مقدس بنوعی در جواب او گفتند کہ اللہ اعلی و اجل ابوسفیان گفت العزی لنا و لا عزی لکم یاران بفرمان آنحضرت جواب دادند کہ اللہ مولانا و لا مولی لکم ابوسفیان گفت یوم بیوم و الحرب سجال یعنی امروز در برابر روز بدر ست و امر حرب بنوبت می باشد گاہی ظفر شما را و گاہی ما را نصرت ست و ہمچنین گفت کہ قتیلان شما را مثلہ کردہ اند و این حرکت باامر و فرمودہ من نبودہ و لیکن زمان مرا بدنیا مدہ و وعدۂ ملاقات میان ما و شما سال آینده در بدر ست و یاران بفرمان آن سرور گفتند کہ ہمچنین باشد آنگاہ ابوسفیان نومید و منکوب بی آنکہ دست تمنا در گردن مقصود کند لشکر ضلال را سوار کردہ روی بمکہ نہاد و اما در خاطر مبارک آنحضرت و یاران خطور نمود کہ مبادا مشرکان بمدینہ رفتہ دست بغارت و تاراج بر آورند بنا برین حضرت رسول قُتلین ابو البرکاتین علی ابن ابی طالب را فرمان داد کہ از عقب رفتہ خبر تحقیق بیاورد و در ان حین بر زبان معجز بیان گذرانید اگر بشتران سوار شدہ اند و اسپان را جنیبت کردہ عزم مکہ دارند و اگر بر اسپان نشستہ شتران را جنیبت کردہ اند قاصد مدینہ اند و الله کہ اگر بمدینہ رونداز بی ایشان بروم و جزای ایشان بدہم علی بموجب فرمودۂ عمل نمود و چون بکنار کشتگان بکہ رفتند نقل ست کہ چون آوازہ کشتہ شدن رسول در مدینہ شیوع یافت فاطمۂ زہرا جمعی از زنان بان بیت تجمیل تمام روی بجنگ گاہ نہادند و قرۃ العین مصطفی چون پدر خود را با دندان شکستہ و مجروح و متالم دید در گریہ شد و آنحضرت را در بغل گرفت حضرت رسول نیز رقت بسیار نمود و علی ابن ابی طالب ابریق آب آورد و فاطمہ خون از روی آن سرور شست گویند کہ فاطمہ ہر چند جہد کرد کہ چون از جراحت رسول بالا یستہ میسر نمی شد عاقبت قطعہ حصیر پیدا کردہ بسوخت و خاکستر او را باشیدہ در دم انقطاع یافت آورده اند کہ چون مشرکان بکہ باز گشتند مسلمانان بتفتیش کشتگان و مجروحان پرداختند دران اثنا حضرت مقدس نبوی فرمود کہ حال حمزہ چیست کہ او را نمی بینم علی بتفحص مشغول شدہ ناگاہ بلسر حمزہ رسید و او را بدان سان مشاہدہ کردہ دگر گریہ شد و بر فور رفته حالت نمودہ رسول را بصورت واقعہ خبر داد حضرت بنفس نفیس ہمایون متوجہ شدہ بر سر حمزہ ایستاد و او را چون کشتہ و گوش و بینی بریدہ دید نہایت ملول و محزون گشت و قسم یاد فرمود کہ اگر بر قریش دست یابم ہفتاد کس از ایشان را مثلہ کنم جبرئیل نازل گشت و این آیہ آورد کہ وان عاقبتم فعاقبوا بمثل ما عوقبتم بہ ولئن صبرتم لہو خیر للصابرین رسول فرمود کہ صبری کنم و از سر آن عزیمت در گذشت و کفارہ سوگند داد و بعضی از اہل سیر و حدیث گفتہ اند کہ حضرت بر حمزہ نماز گزارد و ہر شہیدی را کہ می آوردند پیش حمزہ می نہادند و نمازی گذارد تا ہفتاد و نوبت بر حمزہ نماز گزارد و باتفاق علمای خبر و ارباب سیر شہدا را غسل ندادہ فرمود تا ایشان را با جامہای خون آلود بردا شتند و دفن کردند و فرمان داد کہ ہر قتیلی در ہر موضعی کہ یافتند دفن نمایند و ہر کہ قتیل خود را بجای دیگر نقل کردہ بود باشارت آنحضرت باز آوردند و ہر دو کس را کہ میان ایشان محبت و مودت بود فرمود کہ در یک قبر نہادند و در آخر روز بمدینہ مراجعت نمود و در راہ بہر قبیلہ کہ میرسید مردان و زنان قبیلہ بیرون آمدہ بر صحبت ذات مقدس آنحضرت بر اسم شکر تقدیم میرسانیدند و می گفتند ہر مصیبتی کہ سوای مصیبت تست سہل آسان ست و حال آنکہ اکثر ایشان مصیبت یافتہ و ماتم زدہ بودند و چون رسول در مدینہ نزول فرمود از اکثر خانہ ہای انصار آواز گریہ بنسوان شنیدند و چون از خانہ حمزہ آوازی استماع نمود گفت مگر حمزہ را بنجا زنان گریہ کنندہ نیست سعد بن معاذ و اسید بن حضیر و سائر انصار این سخن شنیدہ عورات خود را گفتند اول بخانہ حمزہ روید و بر دی بگرید آنگاہ بخانہ خویش آیید و بر عزیزان خود بگرید زنان انصار میان شام و خفتن بخانہ عم رسول رفتند نا قریب بہ نیم شب گریستند درین اثنا حضرت از خواب در آمدہ پرسید کہ این چہ آواز ست و چون از حقیقت حال آگاہ شد فرمود رضی اللہ عنکم و عن اولادکم و عن اولاد اولادکم ذکر غزوہ حمرا الاسد چون مشرکان از احد مراجعت نمودند باز گشتن خویش پشیمان شدہ باہم گفتند این چہ کار بود کہ ما کردیم لشکر فراہم آوردیم و زحمتی کشیدیم و لیعضی از اشراف یاران محمد را کشتیم ولی اگر محمد و اصحاب او را بالکلیہ متاصل سازیم دست از ایشان باز داشتیم اکنون باز باید گشت و در استیصال ایشان کوشید و خاطر از ہم آن جماعت

فارغ باید کرد عکرمه بن ابی جهل در بن باب از همه پیشتر مبالغه می نمود صفوان بن امیه گفت بنا بر مصلحتی که محمد و اصحاب او رسیده بغایت اندوهناک اند و در مقام غضب و انتقام بکمل که اگر مراجعت نمایم بقیه لقبیله اوس و خزرج که از حرب تخلف نموده اند اتفاق نمایند و به هیئات اجتماعی و در مقام مقاتله آیند پیش که بعد از مغلوب شدن غالب آیند و مهم ما بر عکس شود و چون خبر هزیمت مخالفان در معاودت بمسامع علیه رسید سرور عالمیان خواست که رعب و خوف در دل دشمنان اندازد و دانند که اهل اسلام را شوکت باقی است لاجرم در یوم الاحد که روز پسین واقعه احد بود فرمود تا بلال منادی کرد که رسول خدا ندای شما می کند که بطلب دشمنان بشتابید و باید که غیر از حضار معرکه احد بیرون نیایند اشراف مهاجر و اعیان انصار که فرمان رسول خدا شنوده بودند با آنکه اکثر جراحات متنوع داشتند کمر انقیاد بر میان بستند و حضرت مقدس بنبوی سلاح پوشیده بر سر رای ایستاده تا اصحاب حوزه اسلام باوملحق شدند و در شان سالکان طریق این آیه نازل شد که الذین استجابوا لله والرسول من بعد ما اصابهم القرح للذین احسنوا منهم واتقوا اجر عظیم و نیز از جابر بن عبد الله انصاری که در تخلف از حرب غدری مسموع معقول گشت هیچ کس از موافقان رخصت نداده علم خود را بحضرت علی داد و تعیین گوئید که ابو بکر تفویض فرموده تا بحمد الله سر رفت و فرمود تا در لشکرگاه و در پای نصب موضع آتش افروختند و عبد خزاعی اگرچه هنوز با اسلام در نیامده بود اما مدام از دوستی حضرت رسول میتر زیر اکه قبیله خزاعه هم سوگند آنحضرت بودند و در حمایت و اسلام و ظل حمایت او می غنودند و دران اوان که میرفت با رسول الله ملاقات نموده حضرت را تعهد به اصحاب گفته متوجه مقصد شد و با ابو سفیان و سائر مشرکان رسید ابو سفیان پرسید که از محمد چه خبر داری معبد گفت که محمد با جمعی کثیر و جمعی غفیر از حضار مکه احد را قصد انتقام از مدینه بیرون آمده اند و من ایشان را در حمراء الاسد گذاشتم کفار گفتند که این چه سخن ست که میگوئی گفت بخدا سوگند که راست میگویم و تصور من آنست که پیش از آنکه ازین منزل رحلت کنید اسپان نواحی لشکر اسلام را ببینید صفوان گفت از آنچه می اندیشید مظاهر شد مصلحت آنست که از نجا کوچ کنیم مبادا بعد از غلبه مغلوب گردیم و مخالفان را نیز از ین خبر و همی عظیم بر خاطر راه یافته تعجیل بر چه تمامتر روی بمکه نهادند و معبد فی الحال قاصدی فرستاده صورت حال را معروض حضرت گردانید آورده اند که ابو سفیان جمعی را دران اوان دید که بمکه میرفتند بایشان گفت که بسمع حضرت خیر الانام رسانید که ابو سفیان می گوید که ما باز بزم قتال تو متوجه ایم و آن قوم بحمراء الاسد رسیده پیغام او بگذرانید ما با سلام پیغام او را شنیده گفتند حسبنا الله ونعم الوکیل چنانچه آیه کریمه الذین قال لهم الناس موید این حال و مولد این مقال ست گویند که در حمراء الاسد مسلمانان دو نفر از مخالفان را گرفته بکی ابو عزه شاعر بود از جمله اسیران بدر که مخلص وی بی فدیه و عهد او که دیگر بحرب مسلمانان نیاید گذشت و بنا بر نقض عهد بقتل او فرمان داد و هر چند تضرع و زاری نمود که یک نوبت دیگر مرا آزاد فرمای مفید نیفتاد و بر زبان گذرانید که لا یلدغ المومن من جحر مرتین یعنی گزیده نشود هیچ مسلمان دو بار از یک سوراخ و همچنین در جواب ابو عزه فرمود که بمکه نخواهی رفت که در حجره بنشینی و دست بر ریش تا مبارک خود فرود آری و گوئی که محمد را دو بار بازی دادم آنگاه عاصم بن ثابت بموجب فرموده آنحضرت تیغ بر ابر روی حکم ساخت و آن دیگر معویه بن مغیره بود و عثمان در باب او شفیع شده حضرت فرمود که برای خاطر تو از جریمه او گذشتم بشرط آنکه بیش از سه روز در مدینه توقف ننماید و اگر بعد از سه روز او را در مدینه ببینند بقتل رسانند و از قضایای ایزدی آن خون گرفته در مدینه ماند تا سه روز منقضی شد و در روز چهارم از بیم جان مختفی گشت حضرت رسول عمار یاسر و زید بن حارث را فرستاد و معویه بن مغیره را از کنج مختفا خواجه دایه بیرون آورده بقتل رسانید ذکر وقایع سال چهارم از هجرت حضرت رسول صلعم واقدی گوید که در اوائل این سال حضرت رسول صلی الله علیه وآله وسلم ابو سلمه بن عبد الاسد مخزومی را با صد و پنجاه کس از اصحاب که ابو عبیده جراح و سعد بن ابی وقاص و اسید بن حضیر در ان میان بودند بزمین بنی اسد فرستاد و سبب این سریه آنکه بسمع علیه رسید که طلیحه و سلمه پسران اسد متابعان خود را بر محاربه آنحضرت ترغیب و تحریص می نمایند و بکین که بنواحی مدینه دست بغارت و تاراج برآورند ابو سلمه را وصیت کرد که پیش از آنکه جزوا را گردند و لشکر جمع کرده بر سر تو آیند بدان سرزمین رود و ایشان را غارت کن ابو سلمه و لیدین زهیر طائی را دلیل خود ساخته تا نزدیک رفته بر سر آبی از مر آبهای بنی اسرائیل رسید و هر چه دران موضع یافتند از غله و چهارپایان تمام غارت کردند و بعضی مردم که در آنجا بودند اسیر گردند و بعضی گریخته اقوام خود را خبر شدند و آن جماعت را از کثرت و حدت اهل اسلام اعلام دادند و قیس بن حارث طلحه بن خویلد را از مقابله با مسلمانان تحذیر نمودند و آن جماعت توهم نموده از منازل خویش بیرون رفتند و مسلمانان در مساکن ایشان در آمده با فراغ غنیمت اشتغال نمودند و روایتی آنکه بنی اسعد بر ابر ابو سلمه آمده وصف کشیده بایستادند و

یکی از مشرکان را بدو فرخ فرستاده بانگ بر سپاه اسلام زد که موجب توقف چیست ابوسلمه و سائر مسلمانان حمله کردند و کفار منهزم گشتند ذکر واقعهٔ رجیع چون نام آمیست از آبهای نزدیک مدینه که در نزدیک او مصیبتی باهل اسلام رسیده تفصیل این اجمال آنکه بعد از مراجعت مشرکان از احد سفیان خالد بن یکی از جمعی از عضل و قاره بگفتند و بنا بر مصیبتی که مسلمانان را در روز احد رسیده بود تهمتی نگفتند و شنیدند که سلافه بنت سعد که زن طلحة بن ابی طلحه بود و شوهر و پسران او در جنگ احد کشته بودند نذر کرده که هر که سر عاصم بن ثابت بیاورد و صد شتر خوب بوی دهد و قوت طائفهٔ سفیان بن خالد در حرکت آمده منصوبه بر انگیخت و هفت کس از اشرار قوم بدو فرستاد و ایشان بجد دست خواجگانیت آمده اظهار اسلام کردند و معروض داشتند که جمعی کثیر از قبیلهٔ ما مسلمانان شده و ملتمس آنیکه طائفه از یاران خود بفرستی تا معالم قوم تعلیم قرآن و احکام شرایع فارائ کردند گویند آن منافقان در خفا بدر عاصم فرود آمده بنیاد محبت کردند و او را صباح و مساء غریب می نمودند که قبیلهٔ ایشان رود و بعد از انقضای روزی چند رسول وده کس از اصحاب نامزد فرمود که بآن هفت تن بروند از جملهٔ اسامی هفت کس از انها بر نجیکه در سیر مسطور ست در این مقام ثبت افتاد عاصم بن ثابت مرثد بن ابی مرثد حبیب بن عدی عبد الله بن طارق خالد بن الکبیر معتب بن عبیده و زید بن دثنه و نام آن سه دولت مند دیگر در هیچ نسخه بنظر نیامده ازین جهت مرقوم نگشت باجمله مسلمانان صلاح بر داشته قدم در راه نهادند و روز مختفی گشته شب طی مسافت می نمودند تا قریب بهذیل رسیدند شخصی از آن هفت منافق که با مسلمانان همراه بود نداز ایشان جدا شده روی بقبیلهٔ نهاد و سفیان بن خالد را از آمدن یاران خبر داد آن بدبخت منافق با دویست مرد مسلح روی بمقصد نهاد و در زمانیکه آن ده سعادت منزیکوه بالا بر فتند مشرکان رسیدند و آن هر بد کیر اصحاب لبسفیان برده بود پیش کفار می آمد و اهل اسلام صورت حال مشاهده کرده خالد بن الکبیر با عاصم گفت همانان تو را فریب دادند عاصم تصدیق نمود به یاران را بر قتال اهل اظلام تحریص کرد و چون مخالفان دیدند که مسلمانان در صدد مقاتلند نصیحت آغاز کردند که خود را بکشتن مدهید عاصم بن ثابت که سروری رفقا بر دی مقرر بود دل بر شهادت نهاده جواب داد که ما از کشته شدن باک نداریم زیرا که بر اصیر تم از دین خود سفیان گفت ای عاصم در تضیع خویش و سائر رفقا کوش که ما شما را امان دادیم و مهد بسیم عاصم گفت که من متذر بخدا کرده ام که امان هیچ مشرک قبول نکنم و دست بدست هیچ کافر نهم این سخن گفته بنیاد تیر اندازی کرد تا سهام او تمام شد آنگاه بنیزه مقاتله کرد تا نیزه اش بشکست لبید ازان تیغ برکشیده روی لقبلهٔ دعا آورد گفت بار خدایا در اول روز دین ترا حمایت کردم تو آخر روز جسد مرا از شر دشمنان محفوظ دار زیرا که شنیده بود که سلافه زن ابی طلحه نذر کرده بود که از کاسهٔ سر عاصم شراب بخورد و چون عاصم شهادت یافت مشرکان قصد نمودند که سر آن سعادت مند را از تن جدا کرده نزد سلافه برند و باخذ شتران مطلای اموال خود را گرانبار سازند باز قادر بچون زنبور لبساری گرد بدن عاصم آمدند و هر که نزدیک میرفت زخم جانگداز میزدند با هم گفتند صبر باید کرد تا شب شود و زنبور یا از و دور گردد و چون شب شد خدای عزوجل سیلی فرستاد و تا برآن عاصم ببرد و مشرکان خائب و خاسر شدند و انچه واقعه از غرائب حالات است منقول ست که ازان ده نفر سبعت کس مشرکان مقاتله کردند تا شهید شدند حبیب بن عدی و عبد الله بن الطارق زید بامشرکان رضا داده از کوه فرود آمدند و مخالفان بنقض پیمان کرده دستهای ایشان را بریسمان کمان بسته ابن طارق چون عذر ایشان مشاهده نمود نهنوی از انواع دست خود را خلاص کرده شمشیر بر گرفت و براعدا حمله کرد و عاقبت بضرب سنگ کافران ابرار لیس جان فرزانه حبیب و زید را مشرکان بگرد بده بفروختند و قریش ایشان را محبوس کرده تا ماههای حرام بگذشت آنگاه در موضع تنعیم بردار زدند و حبیب را مشرکان التماس نمودند و او را امان داده دو رکعت نماز بگذارد و بعد از ادای صلوة بر مشرکان که در بای دار مجتمع بودند نفرین کرد و دعای او مستجاب شده اکثر بجا علیکه در ان مجلس حاضر بودند در اندک فرصتی بلای مبتلا گشتند و حبیب انبوعی بردار آویختند که پشت او بقبلهٔ بود گفت گرد انیدن روی از کعبه مرا مضرتی نیست چه حق عزوعلا میفرماید انما تولوا فثم وجه الله گفتند از اسلام رجوع کن تا ترا بگذاریم اشتای عظیم نمود گفتند دوست نمیداری که محمد بر جای تو باشد گفت نمی خواهم که خاری در پای محمد رود گفتند بلات و عزی که اگر دست از دین محمد باز نداری ترا بکشیم جواب داد که قتل من در راه خدا مرا نزد که آنگاه گفت الهی نبیرا از دشمنان کسی نمی بینم ازدو دستان کسی نیست که سلام من بحبیب تو رساند زید بن الدثنه گوید که با جمعی از اصحاب در مجلس رسول بودیم که ناگاه علامت وحی در ریشهٔ مبارک آنحضرت ظاهر شد بعد از ان فرمود رحمة الله علیه قریش حبیب را کشتند و این چنین ست که آمده سلام او بمن رسانید و چون حبیب بن عدی از اسلام باز نگشت یکی از مشرکان نیزه اش در سینه اش زد که از پشتش بیرون آمد زبان بکلمهٔ توحید گشاده جان داد و گویند اول کسیکه در وقت کشتن دو رکعت نماز گذارد او بود و چون زید را برای دار آوردند در ادای صلوة با حبیب اقتدا کرد و کفار رهنمایی کرد بحبیب گفت بود نداد و نمیدانست همان شنیده بود نداز حبیب شنیده بود ند آنگاه غلام صفوان بن امیه قیطاس نام بقتل او مبادرت نمود آورده اند که چون حبیب بن عدی شهادت یافت همچنان او را بردار گذاردند تا خبر قتل او در قبائل منتشر گردد و صورت واقعه را معروض رای سیه کائنات گردانیدند فرمود که کدام یک از شما حبیب را از دار فرود می آرد تا بهشت

نصیب او باشد زبیر بن العوام و مقداد بن الاسود متعهد این امر شدند و روی براه آوردند و روز نخفی گشته و شب قطع مسافت می نمودند تا شبی به تغیر رسیده بچهل کس را از اطراف دار خمته دیدند حبیب ما آهسته ازدار فرود آورده لهذا از چهل روز دیدند که جسم حبیب تازه است و دست بر جراحت خود نهاده خون ازان می چکید زبیر او را بر اسب خود بار کرده و هر دو رفیق روی براه آوردند و چون روز شد قریش از صورت حال آگاه شده هفتاد سوار از عقب آن دو یار شتافتند تا بایشان رسیدند زبیر او را از پشت زین بر زمین نهاده بر فور زمین او را فرو برد و آن دو سعادت مند بر بلیع الارض ملحق شدند و چون کفار نزدیک رسیدند زبیر دستار از سر گرفته نام و نسب خویش و مقدار بر زبان آورده اظهار جرأت و جلادت می نمود تا بر آنکه مشرکان صرفه در جنگ ندیدند باز گشتند و ایشان بعد از مسافت بخدمت سید ابرار فائز گشتند گویند که جبرئیل در حین وصول ایشان حاضر بود و روی بحضرت آورده گفت ای محمد ملائکه باین دو مرد از صحابی تو مباهات می نمایند ذکر رفتن عبد الله بن انیس و کشته شدن سفیان سفیان بن خالد سفیان بن خالد نهلی با آنکه بعضی از معصیه را ساخته بود و مهم برخی ازان در دولت مندان پرداخته چنانچه مرقوم کلک بیان گشته بجمع آوردن سپاه مشغول شد تا بار رسول الله در مقام جنگ و مقابله آید و چون بر لوای جبر بمنتهای ضمیر نواز تافت عبد الله بن انیس را بدفع اشرار نامزد فرمود و عبد الله چون سفیان را می شناخت از حضرت التماس نمود تا صفت او بیان فرماید آنحضرت زبان معجز بیان بوصف او کشاد و شکل و شمائل او را بیان فرمود و گفت چون او را ببینی از دور ترسی و شیطان در دمین ملاقات حاضر شود عبد الله از خدمت رسول بر ستوری خواست تا هر چه خواهد بگوید و مرخص شده شمشیر خود بر داشت و لهذا از قطع منازل بیابان غربت رسید دید که شخصی با حشمی بسیار و هیبتی از دور دل عبد الله پیدا شده او را بالبداهت باو خود گفت که صدیق رسول الله چون نظر سفیان بر عبد الله افتاد از حال او استفسار نمود عبد الله گفت من از عزاعه ام بستم و چنان شنیدم که تو لشکری از برای قتال با محمد آماده می سازی و من میخواهم که در رکاب تو باشم سفیان گفت آری چنین ست و عبد الله بسیاهای هلای نموده شمر با بروی خواند و خوشامد با گفت تا آن خون گرفته مطمئن گشت و بخیمه خود رسیده در منزل خود قرار گرفت و چون شب در آمد و یاران سفیان متفرق شده هر یک در گوشه بخواب رفتند عبد الله بخیمه در آمده بر تیغ تیز سران بر ستیز را از بدن جدا کرده بر داشته روی بمدینه نهاد و در راه بغاری رسیده بنهان گشت و حضرت الهی عنکبوت را فرمان داد تا بر در آن غار بتنید و چون قوم سفیان از حقیقت حال آگاهی یافتند در تعقب عبد الله شتافتند و بمرتبه او رسیدند تا قصد اجرم میران و تا امید باز گشتند عبد الله از غار بیرون آمده روی بمقصد نهاد در روز نخفی می گشت و شب سیری می نمود تا بمدینه رسید و آنسرور را در مسجد یافته سر مبارک سفیان را در قدم مبارک آنسرور انداخت حضرت رسول و اصحاب بقتل آن دشمن خدا مسرور گشته تعبیری از ارباب بصیرت قضیه را از خمار سوم شمرده اند ذکر پیر معلوم به صورت این واقعه چنان بود که ابو عامر بن مالک کراعلی الاسنه نیزی گفتندی از قبیله بنجد بمدینه آمده چون مجلس مجالیون حضرت نبوی رسید آنسرور را باسلام دعوت نمود اگر چه مسلمان نشد اما امتناعی کلی نیز ننمود و گفت ای محمد مرا معلوم شد که دین تو دینی شریف و ملتی حنیف است اگر همی از اصحاب خود با من بفرستی تا ایشان بنی عامر را باسلام خوانند شاید که قوم در دائره متابعت قدم نهند حضرت رسول فرمود که از اهل نجد ایمن نیستم ابو عامر گفت خود نه بخاطر انصراف خود راه مده که ایشان و پرناه منند و من نخواهم گذاشت که تعرضی با ایشان رسانند آنگاه حضرت هفتاد کس از یاران کبار را بنام کشیدن و میزم کشیدن اشتغال داشتند و شب بعبادت با اهل نجد فرستاده گویند که عامر بن فهیره و عمرو بن امیه ضمیری همدان جبان بودند آنحضرت منذر بن عمرو ساعدی را بر ایشان امیر گردانید و مکتوب با کابر بنجد بنی عامر در قلم آمد و چون مسلمانان به بئر معونه رسیدند فرود آمده شتران را بعرد ابن امیه داده تا بچرا گاه بردند و مکتوب حضرت را بحرام بن مجان تسلیم نمودند که بعامر بن الطفیل که برادر ام ملاعب الاسنه بود رسانند و حرام مکتوب را برده بادو دو بدین مکلم بنابر مقتضای یا شارت عامر لبیز تنها دست فائز شده عامر از بنی عامر امداد خواست که با منذر بن عمرو قتال نماید ایشان چون معلوم داشتند که ابو عامر مسلمانان را در جوار خود گرفته التماس او مبذول نداشتند و آن ممذول از قبیله سلیم و عصیه و ذکوان جمعی فراهم آورده بجانب بئر معونه روان شدند و چون بآن موضع رسیدند کفار اهل اسلام را دایره وار در میان گرفتند و ارباب توحید چون گرداب بلا بر خود محیط دیدند گفتند الهی هیچ کس از ما نمی بینم که سلام با رسول تو رساند بالجمله در آن معرکه جانگداز از جانبین دست بقتال دراز کردند و چندان کشش کردند که اصحاب رسول شهید شدند و عمرو بن امیه و حارث بن قیصری در وقت فرصت از زمرهٔ دیدند که طیور گرد لشکرگاه بر آمده و گرد و غبار آن موضع برخاسته سر بمحل مرتفع بر آمدند تا بینند که احوال یاران چیست چون حالی بدین منوال مشاهده کردند عمرو گفت صلاح آنست که بمدینه باز گشته رسول را ازین واقعه خبر کنیم حارث ابا نموده و متوجه کفار شده با ایشان مقاتله نمود و دو نفر بدو فرستاده

مشرکان ہر دو را دستگیر کردند و بعد از انکہ از سر خون او در گذشتند حارث آغاز جنگ کردہ دو کس دیگر بقتل آورد آخر الامر شہید شد و عامر بن طفیل عمرو بن امیہ را از قید اطلاق کردہ رخصت داد کہ بمدینہ رود و او را چون از عذر براور زادۂ خود وقوف یافت چندان الم بر باطن او مستولی یافت کہ بیمار شد و ہم دران بیماری روی بسفر آخرت نہادہ و بر وایتی چون خبر قتل اصحاب بحضرت رسید چہل روز در قنوت نماز بعد از بر مردم قبائلی کہ عامر بن طفیل ایشانرا مہیا نمودہ بود ند نفرین نمود و در شان عامر بن طفیل فرمود کہ اللہم اکفنی عامرا و آن شقی در خانۂ زنی سلولیہ طاعون مانند طاعون شتر بدآورد و از غایت اضطرار گفت عذرت کذۂ العجیر الموت البیت السلولیۃ آنگاہ اسب خود طلب نمودہ سوار شد و بر پشت اسب روح خبیث او بدوزخ رفت لعنۃ اللہ علیہ آورد اند کہ چون عمرو بن امیہ ضمیری از قید خلاص شدہ متوجہ مدینہ گشت در راہ بدو مشرک از بنی عامر رسید کہ در ایام حضرت بود ند عمرو از آمدن ایشان خبر نداشت چون آن دو نفر بنشست بر گشتہ بخواب رفتند عمرو بگمان تدارک ہر دو بالقتل آورد و بعد از ظی حسابت بمدینہ رسیدہ بمجلس حضرت مقدس نبوی آمدہ صورت حال اصحاب و کیفیت قتل آن دو مشرک را بعرض رسانید آنحضرت رعمرو را بسہو خطا منسوب فرمودہ دو در صدد آن شد کہ دیت دو نفر را بورثۂ ایشان برساند ذکر غزوۂ بنی النضیر چون عمرو بن امیہ ضمیری آن دو شخص را از بنی عامر نادانستہ بقتل آورد و بمدینہ آمد معروض رای ہمایون گردانید حضرت رسول فرمود کہ دیت ایشان بر من واجب است بنا بر آنکہ بنی النضیر ہم سوگندی بنی عامر بودند با آنحضرت نیز عہد و پیمان داشتند حضرت عمر با صحاب را مثل ابو بکر و عمر و علی و طلحہ ہمراہ خود گردانیدہ روی توجہ بمسکن بنی النضیر آوردہ تا در باب دیت آن دو قتیل استعانت نماید چون رسول اللہ بمقصد رسیدہ اظہار رافی الضمیر نمودہ ایشان گفتند یا ابا القاسم آنچہ مطلوب ماست چنان کنیم لحظہ توقف نمائی تا شرط ضیافت بجای آوریم رسول خدا بی التفات بدیوار خانہ کہ جماعت باز نہادہ باران در برابر آن سرور آرام گرفتند و رین اثنا حی بن اخطب گفت ای مشفر بود بر گزہ صحبت چنین میہمان شما و محمد دست نخواہد داد ہیچ بہ ازان نیست کہ شخصی از ین بام سنگی بر سر او فرو ریزد تا از زحمت او خلاص شویم عمرو حجاش گفت کہ من باین امر قیام نمایم بر بام برخیزید سلام من سنگم الیشان را تحذیر نمودہ کہ بر ین حرکت اقدام ننمائید کہ ہمین لحظہ از آسمان اوامر خبر دہند و این صورت موجب نقض پیمان ما و محمد خواہد بود قوم نشنیدند رود ہمان لحظہ جبرئیل آمدہ حضرت را از مکر و غدر ایشان آگاہی داد بی آنکہ یاران را خبر کند بہانۂ حاجت شود از مجلس برخاستہ متوجہ مدینہ شد چہ میدانست کہ ذات مقدس او در میان اصحاب متعرض کرام نخواہند شد چون بہود از غیبت حضرت آگاہی یافتند گفتند ای قوم میدانید کہ چرا محمد از مجلس برخاست گفتند ما نمیدانیم بخدا سوگند کہ تو نیز نمیدانی گفت بحق تورات کہ من میدانم کہ خدای تعالی محمد را از مکر و قصد ما آگاہ ساخت خود را غریب مدینہ کہ محمد رسول خدا و خاتم الانبیاست شما پندا شتید کہ خاتم النبیین از بنی اسحاق ہارون باشد و حضرت واہب المنعم این دولت بہر کہ خواست دادہ و در این سعادت بر روی ہمگر سزاوار بود کشادہ ما ہر چہ در تورات خواند یم از صفات او محمد را بآن صفات متصف یافتیم بی زیادہ و نقصان و ما چنان بخاطر رسیدہ کہ حکم کلیای شما خواہد کرد و شما بآن راضی نخواہید شد و صبیان شما ضائع و دشمنان شما خالی و خانہا ی شما متلف خواہد شد اکنون مصلحت آنست کہ بہ محمد ایمان آوریدتا اموال شما و اولاد شما ضائع نگردد گفتند ما مفارقت تورات اختیار نمیکنیم و دست از دین موسی باز نمیداریم گفت دیگر است کہ چون فرمان دہد کہ از این دیار بیرون روید قبول کنید چہ بر تقدیر اجابت استحلال دماء و نہب اموال جائز نخواہد داشت بہود گفتند صبر کنیم چہ بر ما جلای وطن آسان ترست از ترک دین موسی و چون حضرت رسول با صحاب در بنی النضیر گذاشتہ بمدینہ آمد اصحاب ہنوز نا تمام مقدم شریف کشیدہ بعد از انکہ از اجابت مایوس گشتند بہ خاستند و روی براہ نہادند و بمدینہ بخدمت آنحضرت فائز شدہ گفتند یا رسول اللہ سبب باز نیامدن و بیرون رفتن ما در استیم فرمود کہ بہود قصد غدری داشتند و خدای تعالی مرا بیران مطلع گردانید بعد از ان محمد بن مسلمہ را نزد بنی النضیر فرستادہ پیغام داد کہ از دیار من بیرون روید بہ نسبت پنجاہ روز شما را مہلت دادم و بعد از ین در بنا یہ پنجم روز ما یتم گردش زنند بہود دل بر جلا نہادہ بکار سازی مشغول شدند ناگاہ فرستادۂ عبد اللہ بن ابی سلول شما بایشان رسیدہ پیغام رسانید کہ ترک وطن منمائید و در قلاع خود محکم گردید و مطمئن باشید کہ من با دو ہزار مرد جنگی کارد یدہ ایران روز گار بر محمد و شما ہی آیم بہود و بنی قریظہ و حلفای سنے غطفان معاونت از شما دریغ نخواہند داشت بنا بر ین حی بن اخطب روز دیگر بحضرت حضرتی پناہ کس فرستادہ پیغام داد کہ ما از خانہ خود بیرون نمیرویم ہر چہ ارادۂ تو باشد در بارۂ ما بتقدیم رسان مقارن این خبر حضرت خیر البشر آواز بلند تکبیر گفت و اصحاب موافقت نمودہ اہل اسلام

باشارت خیر الانام تهیهٔ اسباب غزا مشغول شدند حضرت رسالت ابن ام مکتوم را در مدینه خلیفه ساخت و رایت نصرت آیت باسد الله الغالب داد از مدینه بیرون آمدند و نماز دیگر در فضای بنی النظیر ادا نمودند چون یهود سپاه اسلام را دیدند در حصار ها خزیدند و از بارهٔ حصار دست به تیر و سنگ کشاده تا بوقت عشا جنگ کردند و اصحاب با توحید نماز خفتن گذاردند و حضرت با ده کس از اصحاب بمنزل نشریف آوردند و سائر اصحاب که سرداران ایشان علی یا ابو بکر بودند علی اختلاف الروایتین تا صبح بحراسهٔ بهود اشتغال نمودند تکبیر میگفتند گویند که خیمهٔ آنحضرت را در فضای خیمه نصب کردند یکی از تیر اندازان یهود که بغرور موسوم بود تیری انداخته بخیمه رسید لاجرم خیمه را از آن موضع برکنده در محلی دیگر برپا کردند چون شب در آمد لشکرگاه را از حضرت علی مرتضی خالی یافتند این صورت را معروض گردانیدند فرمود که می بینم که بحیث کفایت بعضی مهمات بیرون رفته باشد و چون حضرت علی مرتضی حاضر شد سر عزور را پیش حضرت افگنده گفت یا رسول الله این سر آن ملعون ست که تیر بخیمهٔ تو انداخت حضرت از کیفیت آن پرسیده علی مرتضی گفت من او را مردی شجاع و دانسته بخاطر مگذشت که شاید شب بیرون آید و بر کرا غافل یابد بر باید من در کمین او بودم که ناگاه با شمشیر برهنه بانگ سر از بیرون آمد و من حمله کرده سر و را از بدن جدا ساختم و یاران او چنان نزدیک اند که اگر بعضی را بامن بفرستی امید وارم که بر ایشان ظفر یابم حضرت ابو دجانه سماک بن حنیف را با هشت نفر دیگر از ابطال رجال مصحوب علی گردانید چون بر کرانهٔ باده نفر از اعیان انصار در عقب رفقا غرو رشتافتند و آن جماعت را بر دو حصار یافته همه را بقتل آوردند و سر های ناسبارک یهود ان بر در سرای بنی خطمه بیاویختند و در ایام محاصرهٔ حضرت رسالت عبد الله سلام و ابو لیلی مرزبان را فرمود تا قطع نخلات بهود کرده نهال آمال ایشان را که در بواطن ما پاک نشانده بودند از بیخ برکنند ابو لیلی اجود اشجار خرمه را که موسوم بعجوه بود می برید می گفت این صورت بر بهود بغایت صعب و دشوار است و ابن سلام از دار آنرا قطع کرده می گفت مرا معلوم ست که عنقریب تملکات یهود نصیب اهل اسلام خواهد بود بنا بر آن در خان پسندیده جهت ایشان میگذارم و در بن باب آیهٔ کریمه ما قطعتم من لینة او ترکتموها قائمة علی اصولها نازل شده چون عبد الله ابی منافق در معاونت بنی النضیر دایجا زوعدهٔ خویش نادرست آمده و از هیچ جای و دیگر نرسیده بود نداشتند از کرده خود پشیمان گشته کسی نزد حضرت فرستاد و درخواست نمود که دست از ایشان باز داشته پای در دائرهٔ غربت نهند حضرت فرمود که امروز ملتمس شما هیچ دول نیست مگر اینکه چهار پایان شما را طاقت حمل آن باشد سوای اسلحه بردارید و از دیار من بیرون روید و بر بن قرار گرفته طائفه اطرف شام رفته و زمرهٔ بجانب یمن رفتند و سائر اموال و ضیاع و عقار بجانب اقدس نبوی اختصاص یافته بمرتبه که رقم تحسین بر ان نکشید و اسلحه بنی نضیر بنجاه زره و پنجاه خود و سه صد شمشیر بود بهر که خواست داد و اسباب و املاک ایشان چیزی بمسلمانان نبخشیده از محصول ضیاع و عقار آن بخت برگشتگان قوت یک ساله عیال خویش مرتب گردانیده آنچه فاضل آمد در حوائج اهل اسلام مصروف داشت و در بن سال عبد الله بن عثمان که بسبط رسول الله بود وفات یافت و زینب بنت خزیمه زوجهٔ آنحضرت بریاض رضوان خرامید و هم در بن سال ابو سلمه بن عبد الله اسد که شوهر ام سلمه بود و فاطمه بنت اسد مادر امیر المومنین علی بفردوس جنان خرامیدند و هم در بن سال حضرت رسول ام سلمه را در حبالهٔ نکاح آورد ذکر غزوه بدر موعد که آنرا بدر صغری نیز گویند سابقا نگاشته گشت که ابو سفیان در وقت مراجعت از احد با مسلمانان گفت که وعدهٔ جنگ سال دیگر در بدر ست بعضی گفته اند که آنحضرت فاروق را فرمود که بگوی آگر خدای خواسته باشد و چون هنگام وعده متقارب گشت ابو سفیان تهیهٔ اسباب حرب مشغول گشت و قریش را بر خروج تحریص میکرد اما دلش باز بان موافق نبود و اظهار تجلد بنا بر آن بود که مردم نگویند که خلاف وعده از جانب او بود معاویه ابن حال انکه نعیم بن مسعود اشجعی که بعوه گذاردن آمده ابو سفیان با او ملاقات کرد گفت در روز احد وعده با محمد چنین کرده ام چون احوال در میان قحط و غلائی واقع ست مکروه میدارم که لشکر بجانب او بکشم اگر تو بمدینه رفته محمد و یاران او را تبر سانی تا خلاف وعده ازانجانب نشود من متقبل میشوم که بست سه ساله تو بدیم و آنچه قبول می کنم سهل بن عمرو هنام می گردد که وصول یابد نعیم بمدینه رفت و اهل اسلام را از خروج لشکر ضلال و کثرت و شوکت خبر داد از قتال و جدال ایشان تحذیر نمود گفت مصلحت انست که پای در دامن عافیت کشید و بهیچ وجه از مدینه بیرون نیائید و مسلمانان نعیم را مصدق دانسته رفتن را کره شمردند چنانچه حضرت را گمان شد که هیچ کس اختیار آن غزوه نخواهد نمود اما ابو بکر و عمر بخدمت آنحضرت تقرب جسته او را بر خروج ترغیب و تحریض بسیار نمودند و سخنان دل پسند گفته او را مسرور و خرم و سرور گشته فرمود بآن خدائی که نفس من در قبضهٔ قدرت اوست بیرون

ردیم اگرچہ اعدی باما من موافقت نماید واز این سخن خوف زیادہ گردد باب بصائر دل شدہ بہ خروج عازم وجازم شدند حضرت مقدس نبوی رایت نقرت آیت خود بہ علی مرتضیٰ دادہ بانہزار و پانصد کس از شجاعان و ابطال بقصد استیصال ابوسفیان و لشکر شیطان از مدینہ بیرون آمدند و ده اسپ در میان اہل اسلام بود اما منابع تجارت بسیار ہمراہ داشتند در شب غرۂ ذیقعدہ در بدر نزول کردند و امتعہ را بہ بہای تمام فروختند چنانچہ ہزار بہ ناری سود کردہ بعد از بہشت روز بمحبت و سرور و رفاہیت و حضور روی بمدینہ نہادند و دران سفر مسلمانان را با مشرکان اتفاق ملاقات نیفتاد و زیرا کہ ابوسفیان با دو ہزار مرد از مکہ بیرون آمدہ و بوادی الفرا رسیدہ باز گشت بیان این سخن آنست کہ چون مخالفان بدان موضع نزول کردند ابوسفیان با یشان گفت کہ امسال سال قحط است و تنگی و مستران شیر ندارند مصلحت چنان ست کہ ہم از نجا باز گردیم اہل بطلان را نصیحت ابوسفیان معقول افتاد بمکہ مراجعت کردند و شوکت و مکنت ارباب ملت حنیف بسمع قریش رسید صفوان بن امیہ با ابوسفیان گفت کہ با محمد و اصحاب او وعدۂ جنگ کردی و نتوانستی کہ بآن وفا نمائی تا ایشان بر ما دلیر گشتند انگاہ باستعداد لشکر و تہیۂ اسباب حرب خندق مشغول شدند چنانچہ عنقریب رقمزدۂ کلک بیان خواہد شد انشاء اللہ تعالی و چون در سفر پدر رحمود مخالفان خبر سلامت ہمراہ نداشتند کہ بآن مستندی گردند مردم مکہ آن سیاہ را جلیس السوئی نام نہادند از جملہ وقایع سال چہارم یکی آنست کہ حضرت مقدس نبوی مردی و زنی یہود بیرا کہ از بنا بر ایشان ثابت شدہ بود بحکم تورات کہ موافق شریعت عزا بود سنگسار نشان کردند و یہود بشکست در مقام فریب در آمدہ معروض داشتند کہ مقتضی توراۃ آنست کہ مرد زانی و زانیہ سیاہ کردہ و واژگونہ بہ شتر نشانند گرد شہر گردانند و بسبی و اہتمام عبداللہ بن سلام کہ ذکر اسلام او درین اوراق ثبت گشت ہمہ ظاہر شد کہ یہود دران قول کاذب اند حضرت مقدس نبوی بتصور آنکہ شاید کہ از یہود تحریف و تبدیل در کلمات توراۃ بالفعل آید امر فرمود کہ زید بن ثابت بتعلیم آن بپردازند زید بموجب فرمودہ عمل نمودہ در مدت پانزدہ روز از ان امر خطیر فارغ شد و ہم در بن سال طعمہ بن ابرق زرہی از خانۂ قتادہ بن نعمان انصاری دزدیدہ در منزل یکی از یہود کہ او را زید بن ابہین میگفتند پسر قتادہ ببسیبی از اسباب زرہ را یافتہ چون زید را مواخذہ کردند گفت من بیگناہم و طعمہ این زرہ بخانۂ من آوردہ بود و بعد از ان نہادہ و قوم طعمہ با آنکہ میدانستند کہ در زمان جاہلیت طعمہ لیرقت اشتغال می نمود نزد حضرت رسالت پناہ آمدہ گواہی دادند کہ طعمہ ازین خیانت مبراست آنحضرت قصد کرد کہ زید یہودی را بعقوبت فرماید امامقاران اہمال آیہ کریمہ انا انزلنا علیک الکتاب بالحق لتحکم بین الناس تا آخر نازل شدہ لاجرم حضرت دست از ان بمین برداشتہ بقطع ید طعمہ امر فرمودہ طعمہ از مدینہ گریختہ بمکہ رفت و عاقبت حال در سفر کار دزدی کرد و ہم درین سال آیہ تحریم خمر فرود آمد و کیفیت آن در کتب سیر مسطور ست ذکر وقایع سال پنجم از ہجرت بعضی از ان باب سیر گفتہ تذکر غزوہ ذات الرقاع در محرم این سال واقع شد سبب آنکہ شخصی گوسفندی چند جہت فروختن بمدینہ آورد اہل اسلام را اعلام داد کہ بنی انمار و ثعلبہ لشکری جمع آوردہ قصد شما دارند چون رسول اللہ بر صورت قضیہ اطلاع یافت ذوالنورین را در مدینہ بخلافت تعین نمودہ با چہار صد کس و بروایتی با یانصد نفر در شب شنبہ دہم ماہ مذکور از مدینہ بیرون آمدہ قطع مسافت می نمود تا مسکن اہل شرک و کفر کہ آن را ذات الرقاع می گفتند رسیدہ مسلمانان دران موضع بغیر از نسوان ہیچکس را نیافتند چہ تمامت مردان بکوہ رفتہ بودند صحابہ کرام خالف شدند کہ غارت کنند مبادا کہ مشرکان فرصت غنیمت شمردہ از کمین گاہ بیرون آیند حضرت دران موضع نماز خوف گذارد و این اول نماز خوفی بود کہ گذارده شد طائفہ گفتہ اند کہ سبب تسمیۂ این غزوہ بذات الرقاع آنست کہ قریب بمسکن اہل عناد و شقاق کوہی بود کہ مقداری ازان رنگی داشت مانند رقعہای مختلف الالوان کہ بر جامہ دوزند مدت غیبت آنحضرت درین سفر از مدینہ پانزدہ شبانہ روز بود و بعد از مدت مذکور بہ مدینہ رسید تا ربیع الاول بہیچ طرف لشکر نکشید زمرہ گفتہ اند کہ غزوۂ ذات الرقاع بعد از غزوہ خیبر واقع شد ذکر غزوۂ دومۃ الجندل در مستقص مذکور ست کہ دومۃ بضم اول و فتح جیم نام موضعیست کہ از ایجا تا کوفہ مرحلہ است و تا دمشق نیز مرحلہ و بفتح دال نام مادر مختار بن ابوعبیدۂ ثقفی ست و چنین گفتہ اند کہ دومۃ الجندل قلعہ ایست کہ تا سیس آن بر سنگ واقع شدہ و محصول آنحضرت ہمہ از جوی باشد سبب این غزوہ آنکہ اکیدر بن عبدالملک حاکم آن موضع کہ نصرانی بود و در تحت اطاعت قیصر لشکری جمع کردہ میخواست کہ بجنگ حضرت شتابد جرأت نماید چون این خبر بسماع علیہ حضرت خیر البریۃ رسید در روز دوشنبہ از ماہ ربیع الاول با ہزار کس وی تو جہ بقلع و قمع ارباب طغیان آورد و دلیل بید اکرده شب سیری نمود و روز دوازدہم بطریق نزول می فرمودہ چون میان رایت نصرت آیت و دومۃ الجندل یک شبانہ روز مسافت باقی ماندہ معروض حضرت گردانیدند کہ مواشی مخالفان نزدیک ست آنحضرت باخذ و ضبط چہار پایان و انسان امر فرمود رعات باطراف گریختند و خبر با ہالی حصن دومۃ الجندل رسیده مردم متفرق گشتند حضرت بدومۃ الجندل نزول کرد و چند روز

بانجا اقامت فرموده باطراف سرایا فرستاد محمد بن مسلمه شخصی را از مخالفان گرفته بمجلس همایون آورد حضرت رسول خبر قوم ازو پرسید جواب داد که آواره توهم رسیده در فرار ستعجال نمایند بعد ازان آن شخص مسلمان گشته و حضرت رسول بمدینه مراجعت فرموده مدت آن سفر زیاده از یکماه بود ذکر غزوه بنی المصطلق غزوه بنی المصطلق نیز گویند در کازرونی مذکور است که بریع بروایت مرتع نام جاییست که بنی مصطلق بر سر آن نزول میکردند و در مستقصی مذکور است که بین ماوالجماعة بین المکة والمدینة من ناحیة قدید الی الساحل ولیسی الیضا غزوة بنی المصطلق بن عروبن ربیعة بن خارجة باعث برین غزوه آنکه حارث بن ابی ضرار پیشوای آن قوم بعضی از قبائل عرب را استمالت نموده که با وی اتفاق کرده بجرب حضرت رسالت پناهی روند و طائفه نزد او مجتمع گشته تهیه اسباب محاربه و مقاتله مشغول گشتند و حضرت رسول بریده بن الحصیب را بجانب مخالفان فرستاد تا خبری بتحقیق بیاورد و بریده بمیان ایشان رفته ازوی تفتیش پیغمبر نمود او بر مقتضی وقت جواب داد و گفت شنیده ام که شما داعیهٔ حرب با محمد دارید آمده ام که اگر این خبر مطابق ست شمار اعانت نمایم بنی مصطلق شرائط تعظیم بجای آورده گفتند راست ست انچه شنیدی بریده گفت بیرون میدهم واین سخن گفته ازمیان قوم بیرون آمده بمدینه شتافت وصورت واقعه معروض داشت و حضرت رسول کارسازی سپاه کرده رایت مهاجران را بحضرت علی بن ابی طالب داده وعلم انصار را بسعد بن عباده تفویض نموده و فرمود تا عرب بقصد لشکر بوان شدند و بمیمنه زید بن حارث و بمیسره عکاشه بن محصن را فرا داشت و دران لشکر بست اسپ مهاجران داشتند و بست اسپ انصار و بسیاری از منافقان دران غزا بطمع افتاده غنیمت با مسلمانان اتفاق نمودند و در راه جاسوسی گرفته نزد فاروق که پرمقدمهٔ لشکر بود آوردند و بعد از تهدید جاسوس اقرار کرد که مراسم داری از بنی مصطلق تجسس حال اسلام فرستاده تا از سر بصیرت قدم در میدان مبارزت نهند و عمر جاسوس را بمجلس اشرف حضرت مقدس نبوی رسانیده تا صورت واقعه را معروض داشت و حضرت آن مشرک را عرض کلمهٔ توحید کرده او را بمحمود و عهد بدستوری حضرت روح اورا از تربیت و تجسس بدان منزوی گردانید و چون خبر کشته شدن جاسوس مخالفان رسید و بهمی عظیم و خوفی قوی بر ضمائر ایشان مستولیا یافته مردم اطراف که نزد حارث مجتمع گشته بودند بهر طریق متفرق شدند و با مصطلق کسی نماند و حضرت غنی پناه بعد از طی منازل و مراحل بر سر چاه بنی مصطلق نزول فرمود و دران سفر از مهات مومنین عائشه وام سلمه همراه بودند و کفار رایت مکسوفه خویش بدست صفوان نامی داده بپای در میدان مقابله و مقاتله نهادند و چون از جانبین صفها راست شد رسول فرمود که عمر روی بمشرکان آورده ندا در داد که لا الٰه الا الله محمد رسول الله بگوئید تا انفس و اموال شما محفوظ و محروس بماند و ایشان امتناع نموده حضرت اشارت کرد که اهل اسلام بیکبار حمله کردند و ابو قتاده گل آورده صاحب رایت مشرکان را بقتل رسانید و باری سبحانه تعالی بملائکه عظام امداد اهل اسلام نموده خوف و رعب در دل کافران انداخت لقل ست که شخصی از بنی مصطلق بعد از انقضای حرب مسلمانان گفت دران روز مردان سفید پوش که بر اسپان ابلق سوار بودند در میان لشکر اسلام دیدم که هرگز مثل آن ندیده بودم جویریه دختر حارث بن ابی ضرار گوید که چون رسول الله بجوالی ما رسید پدرم گفت سپاهی روی بما نهاده اند که طاقت مقاومت ایشان نداریم و چند اسپ و سلاح در لشکر اسلام دیدم که زبان از بیان قاصر ست و چون مسلمان شدم و حضرت رسالت مرا در حبالهٔ نکاح آورد شوکت و عظمت مسلمانان بمثابهٔ اول در چشم من نمود داشتم که آن رعب و خوفیکه بود باری سبحانه تعالی در دل مشرکان انداخت ملخص آنکه از مشرکان دران جنگ ده کس بقتل آمده شکست بر ایشان افتاد و سائر جماعت ازدو روزان در پنجهٔ تقدیر اسیر و دستگیر گشتند و جویریه بنت حارث بن ابی ضرار در سهم ثابت بن قیس شماس افتاد و زنی بود که ثابت جویریه را بحضرت بخشید و بعضی گویند که ثابت او را مکاتب گردانید جویریه نزد حضرت خیر الانام آمده کلمهٔ شهادت گفت و اظهار اسلام خود کرد و معروض داشت که مرا ثابت مکاتب بچیزی گردانیده که از عهده آن بیرون می آیم ملتمس آنکه این اسیر را در کتابت اعانت نمائی حضرت رسول التماس او را مبذول داشته او را بازدوی خویش امیدوار ساخته جویریه بگفت که کدام دولت بهتر ازین باشد و آنرا در پنجم کتابت جویریه را ادا کرده او را بخود است صحابه که کرام چون این کیفیت حال اطلاع یافتند باهم گفتند که نشاید که اقربای حرم سید ولد آدم بذل اسیر و رقیت گرفتار باشند لاجرم رقم اطلاق بمجموع سایا و سبایای آل بنی مصطلق کشیده شد عایشه گوید که تا نیامد ندانستم که خیر و برکت بهیچ زنی با قوم خویش عظیم تر و زیاده تر از خیر و برکت جویریه بوده باشد و نام بنت حارث بن ابی ضرار در اصل برّه بود و حضرت سید ابرار او را جویریه نام نهاد و درین سفر بعد از فراغ از حرب بنی مصطلق چون جهنی دشتی بے تقریب بدروے سنان زده بود و سنان نشد یاور آورد که یا معشر الانصار و جهنی فریاد زد که یا معشر المهاجر و هر دو طائفه با تمیز های کشیده روی بیکدیگر نهادند و نزدیک بآن شد که فتنهٔ قوی روی نماید و عاقبت طائفهٔ از مهاجر جهت تسکین فتنه بامسنان در مقام دلجوئی آمده درخواست کردند تا سران درگذشت و کیفیت منازعت

بگوش عبداللہ بن ابی سلول منافق رسیده در غضب شد و با جمعی از منافقان که در مجلس او بودند گفت قوت و مکنتی که مهاجران را پیدا شده بواسطهٔ ماست و بخدا سوگند که مثل ما و مثل ایشان همچنان ست که گفته اند سمن کلبک یاکلک و گفت لئن رجعنا الی المدینة لیخرجن الاعز منها الاذل یعنی اگر به مدینه باز گردیم هر آینه بیرون کند آنکه عزیز تر ست خوار ترازان موضع و مراد او از مدینه از لفظ اعزدات ذلیل خود ش بود و از کلمهٔ اذل نفس عزیز حضرت مقدس نبوی آنگاه روی با کابر قوم خود مالک و سوید و منقب بن قیس و غیرهم آورده گفت اینهمه از نتایج افعال شماست که ایشان را در بلاد خود راه داده و اموال خود را بایشان تقاسم نموده اگر مال خود را ازین جماعت باز میدهید باشتند بر قاب شما سوار نمی شدند و زید بن ارقم انصاری که در مجلس ابی بود باز جود داشت سخن او را شنید و برخاست گفت و بلعه ازان بخدمت سید عالم صلعم در آمد و آنچه از معروض داشت و جمعی از رؤسای اصحاب شامل فاروق و صدیق و ذوالنورین و سعد ابی وقاص و محمد بن مسلمه و عباس بن بشیر در مجلس بحالیون حضرت مقدس نبوی حاضر بودند و آنسرور قول زید را در بنیاد منصوبه بتمامه عرض داشتند قسم یاد کرد که آنچه بعرض رسانیده ام از عبداللہ ابی شنیده ام رسول فرمود تا باید که سمع تو بر سبیل خطا استماع نموده باشد زید بر صدق قول خویش اصرار نموده فاروق گفت یا رسول اللہ بگذار تا گردن این منافق را بزنم فرمود که ای عمر اگر قتل او جائز دارم لرزه بر بسیار کس از سادات یثرب افتد عرض گفت اگر مهاجرین را بفرمائی محمد بن مسلمه را بعاصده بن بشیر یا سعد معاذ را و مامور تا او را بکشند رسول فرمود که مردم گویند که محمد اصحاب خود را می کشد ولیکن حلق را آزاد کن تا کوچ کنند و با وجود شدت حرارت هواعمر لبغ نموده عمل نموده و مردم مدانستند که سبب ارتحال دران هوای گرم چه چیز ست و حکمت آن بود که هیچ کس با متال آن گفتگوی نپردازد و حضرت مقدس نبوی برناقهٔ قصوی سوار شد و سعد بن معاذ پیش آمده گفت السلام علیک یا النبی و رحمة اللہ و برکاته چه شد تراکه درین ساعت متفکر علت فرمودی آنحضرت فرمود که مگر بشما نرسیده است انچه یار شما گفته سعد سوال کرد که کدام یار و چه گفته است حضرت جواب داد که ابن ابی گفته که اگر بمدینه باز گردد آنکه عزیز تر ست ذلیل تر ازانجا بیرون کند سعد گفت یا رسول اللہ اگر خواهی تو او را از مدینه بیرون کنی زیرا که وی ذلیل و تو اعز خلائق و عزت خاص بخداوندی تو و بموجب سنت طائفه از علمای سیر گفته اند که این سوال و جواب میان اسید بن حضیر و حضرت مقدس نبوی متحقق شد لیکن ازان سعد بن معاذ یا اسید بن حضیر علی اختلاف الروایتین عرض کرد که با ورفق و مدارا کن که پیش از مقدم همایون تو در مدینه اتفاق نموده اند که زمام امر خطیر امارت و حکومت در قبضهٔ اختیار و اقتدار او نهند و تاجی مرصع بیاقوت و لآلی و جواهر بنفیس کرده بودند ران اکلیل پرداخته و اتمام آن بیک روز یا سه روز موقوف مانده بود که یوشع یهودی و اشت و بنابر احتیاج قوم از آگران بها میکرد و بقیمت وقت نمیفروخت و درین اثنا حضرت باری سبحانه و تعالی دیدار ابو جود همایون تو مزین و مشرف گردانیدتاج ابن ابی در دکان زرگر بماند و او در سلب ملک از خویش سبب تراميداند و بس لاجرم از میطانی اشتمال این حکایات بیگو بد لقل ست که حضرت رسالت مخصی نزد عبداللہ فرستاده پیغام داد که از تو چنین بمن رسانیده اند که قائل این سخن تو فی الجمله گفته اند که طائفه از انصار با عبداللہ گفتند که از تو بسمع اشرف نبوی سخنی چند رسیده که اگر این سخن مطابق واقع ست بخدمت آنسرور حاضر شود تا در حق تو استغفار نماید و دست در دامن تو بستاند تا دل تا برای تو طلب آمرزش کند و باید که دران کار اصرار نمائی چه میشاید که در شان تو آیه نازل گردد و حق سبحانه و تعالی تراتکذیب نماید و اگر مطابق واقع نیست بعذر خواهی مشغول شود تا خود بالسوگند ازین تهمت بیرون آید و بهر تقدیر ابن ابی منافق بمجلس حضرت مقدس نبوی نیامده سوگند خورد که ازین سخن هیچ یاد نکرده است و هیچ کس مسموع حضرت رسول نشده بجاری نگشته و زید بن ارقم در قول خویش کاذب ست و بعضی از حضار مجلس نبوی رالگمان شده که زید عمدا آنچنان سخن بی و فی نسبت بوی تصور کرده اند که این حدیث بنا بر صداقت سن پر سهو و خطا از وی صادر گشته و چون عبداللہ نزد قوم خویش شرف و منزلت داشت [illegible] کریا رسول اللہ سخن کودکی را در شان شیخ و بزرگ ما تصدیق نتوان نمود و رسول خدا عذر عبداللہ را پذیرفته انصار در ملامت زید بر روی زید باز کرده در زبان طعن بروی دراز بستند تا بحدی که عم زید با او گفت که تو زیاده کاری نکردی مگر آنکه رسول ازعذر عبداللہ تراتکذیب کرده منافقی را الصدیق نمودی و خلقی تراخشمگین داشتند و لشکر اسلام آن روز تا آن شب میرفتند و روز دیگر چون آفتاب بلند گشت فرود آمدند و از غایت ماندگی هر کس بگوشه بخواب رفتند و مجال التفات نماند که سخن عبداللہ ابی و زید پرداز ند و زید از شرم خویش ازین واقعه قریب بموکب آنحضرت میراند و بعد از ظهور این قضیه از غایت خجالت و ملالت در برفت روآیتی ست که زید بن ارقم گفت که بر مرکب خود سوار شده و رکمال اندوه و ملال سیرمی نمودم که ناگاه رسول رسیده گوش مرا تاب داده تبسم کنان در روی من نظر فرمود و گفت بشارت باد ترا ای زید که حق سبحانه و تعالی تصدیق تو و تکذیب عبداللہ نمود و سورة المنافقون را تا آخر

آیه که یقولون لئن رجعنا الی المدینة لیخرجن الاعز منها الاذل بخواند و بعد از ظهور صدق زید بن ارقم و عباده بن الصامت و اوس بن عبد الله بعبد الله بن ابی گذشته سلام نکردند و ابن ابی ایشان را معاتب گردانیده آن دو سعادت مند او را بنا بر خشم گفته و دران باب سوگند دروغ خورده بود سر فرو کردند و اوس گفت ما بتو ملاقات نمی کنم تا نابت و توبه نکنی و عباده گفت نزد آنحضرت بیا تا از برای تو استغفار کند آن سست پیمان بیهوده سامان گردن خود پیچید و از عباده اعراض نمود عباده گفت والله در شان تو و گردن بپیچیدن تو قرآن خواهد آمد که آنرا در نماز با قرائت کنند و آنگه بیمه اذا قیل لهم تعالوا یستغفر لکم رسول الله لووا رؤسهم و رایتهم یصدون و هم مستکبرون مؤید این حال و موکد این مقال ست آورده اند که عبد الله بن ابی پسرے داشت هم عبد الله نام بر جاده اطاعت خدا و رسول او ثابت و راسخ و دو راز اطوار پدر بمنازل و فراسخ چون شنید که فاروق از رسول التماس نمود که محمد بن مسلمه یا دیگری از انصار را بقتل ابی عبد الله بن ابی را بقتل آرد نزد آنحضرت آمده معروض داشت که اگر پدر را خواهی کشت مرا بدان کار مامور گردان و بخدا سوگند که بمیزان آنگه از مجلس خود برخیزی سر او را پیش آورم و الله که مردم خزرج میدانند که هیچ کار تر بنسبت پدر منم و از فلان و قت از طعام و شراب نمی خورد و نمی آشامد مگر از دست من و من می ترسم یا رسول الله که اگر دیگری بر قتل وی اقدام نماید و من او را ببینم موافقت نفس مرا بدان دارد که انتقام از وے کشم و بآن سبب شایسته آن شوم که در دوزخ در آیم ولیکن عفو افضل و منت تو اعظم ست رسول فرمود که ای عبد الله من قصد کشتن پدر نکرده ام و هیچ کس را بقتل او امر نفرموده ام و ما دام که در میان ما باشد در شان او احسان کنیم و عبد الله بن عبد الله بن ابی چون دست اجل از گریبان پدر خود کوتاه دید بیتی چند گفت که ترجمه اش اینست ۵ آفاق بر عجائب و زمانها عجیب تر ۵ قولیست کان شنیده ام اگفته عمر ۵ گوگفت بدرسول که فرمای نابکی ۵ زابن ابی بپیش تو آرد بریده سر ۵ من بارسول گفتم اگر کشتنی بود ۵ فرمائی نا سرش ببرم هر چه زودتر ۵ ساعد ما سعد و جان بدبخت سخت ۵ دل بانبات سخت تر از آهن و پره ۵ در مستقصے ندکو رست که چون ابن ابی نزدیک بمدینه رسید و خواست که دران بلده طیبه در آید پسرش عبد الله عنان توسن او را گرفته باز داشت و گفت بخدا سوگند که ترا نمیگذارم که بابن شهر در آئی مگر آنکه رسول الله رخصت فرماید زیرا که عزیز ترین بنی آدم ادست و ذلیل ترین اهل عالم تو ائی و از حضرت رسول رخصت طلبید که پدر خویش را بقتل آرد حضرت فرمود بگذار او را و با وطن نکوئی مسلوک دار منقول ست که در عین مراجعت از غزوهٔ بنی مصطلق بادی عظیم وزیدن گرفت و بعضی مردم گمان کردند که اعدا بجانب مدینه تاختن کرده نهب و غارت مشغول شده اند حضرت مقدس نبوی فرمود تر سید که مدینه جای من ست و هیچ گوشه و بقعهٔ آن از ملکی خالی نیست که بجهت حفظ و حراست مشغول ست و لیکن امروز منافقی عظیم النفاق مرده و زید بن رفاعه بروایت محمد بن اسحق دران روز بدو نرخ رفته بود و چون ابن فجر عبد الله بن ابی رسیده خونی عظیم و اندوهی قوی بر ضمیر وی استیلا یافت چه با او محبتی مفرط داشت حدیث افک اذ عائشه مروی ست که گفت چون رسول خواستی که بسفرے بیرون آید میان ازواج خویش قرعه زدی و بنام هر که قرعه بیرون آمدی همراه خود بردی و در ین غزوه قرعه بنام من در آمد و بدولت مرافقت وی فائز گشتم و چون دران اوان آیهٔ حجاب نازل شده بود بجهت من هودجی ترتیب کردند که من در آنجا بنشستم تا بر راحله سوار میکردند و فرود می آوردند و چون از جنگ فراغتی روی نمود مراجعت نمود و منازلی و مراحل قطع کرده قریب بمدینه رسیدیم در سحرے از اسحار ندای الرحیل در دادند و من بقضای حاجت از لشکر گاه بیرون آمدم و چون بمنزل مراجعت کردم دست بر سینهٔ خود مالیدم گردن بند خود را نیافتم و بجستجوے آن بحر رفته بودم رفتم و زمانی بجستجوے قلاده مشغول شدم تا آنرا یافتم و در غیبت من جمعیکه هودج مرا بار میکردند آمده بودند و بهم خود قیام نموده و دران زمان زنان لاغر و سبک بودند زیرا که از طعام بسیار جوع و رمقی قناعت می نمود ند و حالی نکه من دختر بودم اندک سال یعنی چندان گران نبودم که ثقل و خفت بر من محسوس گردد و چون از موضع قضاے حاجت مراجعت نمودم هیچکس را در منزل ندیدم با خود گفتم که چون مرا نه بینند بطلب من بیایند و در همان موضع نشستم تا خواب بر من غلبه کرده بخوابیدم و صفوان بن معطل سلمی کنایه مصلحتے بر ساقهٔ لشکر بود صباح بآن منزل رسیده مرا دید زبان بکلمهٔ انا لله و انا الیه راجعون بر گشاد و من از آواز او از استرجاع او بیدار شده روے خود را بچادر پوشیدم و صفوان شتر خویش بخوابانید و خود از دور ایستاده مراگفت که سوار شو و من بر شتر نشسته صفوان زمام شتر گرفته می شتافت تا وقت گرما روز کرد م فرود آمده بود ند بر لشکر گاه رسیدیم و ارباب نفاق انچه خاطر ایشان میخواست در شان ما گفتند و از جمله اهل نفاق یکی عبد الله

بن ابی بود و از مسلمان حسان بن ثابت و مسطح بن اثاثہ و غیر ہما دران افک بابا و موافق بودند صدیقہ گوید کہ چون بمدینہ رسیدم بیمار گشتم و حدیث اہل افک میان مردم شائع شدہ بود و من ہیچ خبر ندا شتم امامزاج رسول اللہ را دران بیماری باجود متغیری یافتم چہ لطف و مرحمت او را بدستور سابق کہ در بیماریہای دیگر مبذول میداشت مشاہدہ نمیکردم و سبب آنرا نمیدانستم تا در ایام نقاہت شبی از شبہا با مادر مسطح بقضائے حاجت در مدینہ مقرر بود و حال آنکہ ہنوز در خانہ مستراح نساخته بودند سر فتم کہ پای مادر مسطح در چادر شش پیچیده پسر را فتاد و پسر خود را دشنام داد من گفتم شخصی را دشنام میدہی کہ در غزا بدر حاضر بوده و این افتادن و قیل و قال سہ نوبت دست داده آخر الامر گفت ای عائشه تو شنیدہ کہ او چہ گفت پرسیدم کہ چہ گفته آگاہم مسطح بہ حقیقت حال و کیفیت احوال افک مرا مطلع گردانید و بیماری من روی در تزاید نہاد و بخانہ باز گشتم و چون رسول اللہ پیش من آمد گفت بار سول مرا دستوری دہ تا بخانہ پدر روم و مقصود من این بود کہ از ایشان استفسار اقوال اہل افک نمایم و چون رخصت یافته بخانہ پدر رفتم از مادر پرسیدم کہ اینچہ حکایت ست کہ مردم در شان من میگویند مادر مرا گفت کہ غم مخور و کار بر خود آسان گیر واللہ کہ ہیچ زنے رفیع قدر خوب روی محبوب شوہر کہ سوتی او زنان دیگر داشته باشد نبوده کہ در شان او امثال این سخنان نگفته باشند گفتم سبحان اللہ این سخن گفته اند و آن شب تا روز بسر نجوا نہ فتم و اشک از چشم من منقطع نشد صدیقہ گوید کہ حضرت رسالت پناہ علی ابن ابی طالب و اسامہ بن زید را طلبیده اختہ در فراق من با ایشان مشورت فرمود و اسامہ گفت یا رسول اللہ ما در اہل تو جز خیر و نیکوئی گمان نمی بریم و علی ابن ابی طالب گفت یا رسول اللہ لم یضیق اللہ علیک النساء سوا ہا کثیر و خدای تعالی کار بر تو تنگ نگرفته و زنان بسیار دوا ز بریده کنیزک عائشه سوال کن کہ او را ست خواہد گفت و آنرا در بریده را طلبیده استفسار حال من کرد بریده گفت بآن خدائیکہ ترا براستی مبعوث گردانیده کہ من ہیچ عیبی در عائشه ندیدم مگر آنکہ گاہی در خواب میرود و ناگوشفندی آمده آرد و خمیر کرده می خورند اسحیل بن نظام الملک در خلاصة السیر آورده کہ در ان ایام روزی حضرت مقدس نبوی در خانۂ خویش ملول و محزون نشسته بود کہ فاروق در آمد و رسول را زوی پرسید کہ درین واقعہ چہ میگوئی گفت یا رسول اللہ من یقین میدانم کہ منافقان دروغ می گویند فرمود چہ دلیل گفت بآن دلیل کہ خدای عز و علا را مینماید کہ گفت سبحانہ و تعالی ہان نشنیدند و سبب آنست بلیدی قراری گیرد و باہای آن آلوده می گردد و پس چگونه نماز کسیکہ بہ بدترین پلیدیہا آلوده گردد بتاگاہ نزارد و حضرت را سخن عز مقبول سخن ان فتاد بلجد ازان ذو النورین در آمد و آنحضرت با او نیز ازان باب سخن گفت ذو النورین جواب داد کہ من جازم کہ ان منافق دروغ میگویند و اقرار میکنند آنحضرت فرمود بکدام دلیل ذو النورین گفت بآن دلیل کہ خدای تعالی روا نمیدارد کہ سایۂ تو بر زمین افتد و سبب این آنست کہ بہادران میں باشد یا آنکہ شاید کہ کسی قدم بر موضع سایۂ تو نہند و چون ایزد سبحانہ و تعالی ہان نشانہ بر سایۂ ترا صیانت می نماید چگونہ حرم محترم ترا از نشانہای پنہان گاہ مادر و دادار کہ بیگانه دامن عزیز تو بر تابلوث خیانت آلوده گرداند از سخن ذو النورین خاطر اشرف نبوی ساکن تر شده آنگاہ علی ابن ابی طالب در آمد حضرت مقدس نبوی کلام سابق را اعاده فرمود علی مرتضی گفت کہ این حدیث افترا و بہتان و از جملۂ اکاذیب منافقان ست و دلیل بر صدق من آنست کہ ما روزی با تو در نماز بودیم او تو در اثنای صلوة فلیلین از پای خویش بیرون کردی و باینیز با تو موافقت ننمودیم و چون از نماز باز پرداختیم سوال فرمود یکہ چرا النعلین از پای خویش بیرون آوردید بنماز موافقت تو نکردیم من از سبب آن بیرون کردم کہ جبرئیل امین اخبار داد کہ نعلین تو بلی نماز ست و چون باری سبحانہ و تعالی وحی میفرستد کہ نعلین بے نماز را از پای خویش بیرون کن اگر این صورت واقع بودی تراہر آئینه خاطر شریف جبعدار کہ برات ساحت عائشه راحق سبحانہ و تعالی ظاہر خواہد گردانید و آنحضرت ازین سخنان خوش دل شده روی فرخنده بنماز صدیقه نہاد و صدیقه گوید کہ من در خانۂ مادر بودم و میگریستم کہ زنے از زنان انصار در آمد و با من در گریستن موافقت نمود و الدین نزد من نشسته بودند کہ ناگاہ رسول اللہ مقدم شریف ارزانی داشته در آمد و سلام کرده پیش من بنشست و از ان زمان کہ مردم حدیث افک بر زبان نشنیده بودند نزد من نمی نشست و مدت یک ماہ بود کہ وحی نازل نشده بود و آنحضرت بعد از جلوس زبان مبارک بسپاس حق سبحانہ و تعالی کشاده کلمه الشہادتین گفت آنگاہ فرمود کہ اما بعد ای عائشه از تو چنین و چنان رسیده اگر ذمه تو بری بریست خدای تعالی عنقریب برات تو خواہد و اگر گناہی از تو صادر شده بخطا عادت تو بود استغفار کن و بجذا باز گرد کہ بنده چون بگناہ خویش اعتراف نماید و بانابت مشغول گردد حق سبحانہ و تعالی توبه او را قبول کند و مغفرت ارزانی دارد عائشه گوید کہ چون سخن رسول باتمام رسید اشک من منقطع گشت و پدر را گفتم کہ جواب حضرت رسول را بگو پدرم گفت واللہ نمیدانم کہ در جواب چہ بگویم با مادر ایام جاہلیت کہ بت پرست بود و بطریقه معبودیت نمیدانستیم بچگونه نسبت خاندان با امثال این سخنان گفت حالا اگر خانه ما از نور اسلام اضائت نیذیرفته و سراچه دل بچراغ توحید و عرفان روشن گشته مردم در باره ما چنین سخنان میگویند من با رسول اللہ چه تواند گفت آنگاہ با مادر خود گفتم کہ از جانب من جواب گوئی مادرم گفت من نیز متحیرم کہ در جواب چگونه گویم آنگاہ من خود در صدد جواب بر آمده گفتم چند اسوگند کہ این سخنان کہ بسماع شما رسیده در خاطر شما قرار یافته و شما آنرا تصدیق نموده اید اگر بگویم کہ ازان

کار بسرانام وخدای میداند که بیگناه بهم باور نخواهید داشت واگر بامن نبود اعتراف نمایم تصدیق خواهید نمود والله که من ازبرای خود وازبرای شما مثلی نمی یابم بغیر از قول یوسف علیه السلام که می گفت فصبر جمیل والله المستعان علی ما تصفون واز غایت خوف وحیرت که داشتم بقول یعقوب قول یوسف ودر بعضی کتب مسطور ست که یعقوب فرمود که گفتم کجا سوگند بحیات خود وشما مثلی نمی یابم مگر قول پدر یوسف که دران گفت فصبر جمیل الی آخرها وبهر چند خواستم که نام یعقوب بر هم بخاطرم نیامد لیکن این بگفتم ودر وی خود گرد انیده که گویم وبجز اسوگند که چون بیگناه بودم میدانستم که حضرت اظهار براءت ساحت من خواهد کرد ولیکن گمان نمی بردم که در شان من قرآن نازل شود که تا قیامت در مساجد ومحاریب خوانند از آنکه جلالت وعظمت حضرت کبریائی من شناخت ودر حقارت حال وبیچارگی خویش نظر می انداختم وخود را حقیرتر ازان می یافتم که حضرت حق ورباب من تکلم نماید اما امید وار بودم که حضرت مقدس نبوی بعنایت آلهی خوابیکه ببیند که دلالت بر طهارت ذیل من کند وبجز اسوگند که رسول سخنوز از مجلس برنخاسته بود وهیچ کس از خانه بیرون نرفته که آثار وحی بر آنحضرت فرود آمد وبرگاه که وحی فرود آمد خلقیکه در خدمت او بود ندمید انستند که چه گوید که ملدرم دران حال بالشی ازاد یم در زیر سر آنحضرت نهاده وبر دیبای بُردی پوشیده وچون وحی منجلی شد بر در ازروی خود دور کرد وعرق ازروی مبارکش دانه دانه چون در خوشاب میریخت وتبسم کرده اول سخنیکه فرمود این بود که بشارت باد ترا ای عائشه که حق تعالی ترا مبرا گردانید وبطهارت تو گواهی داد وما در مرگفت ای عائشه برخیز وبپیش رسول رو ومراسم حشمت بجای آر گفتم لا والله دربن قضیه منت از غیر خدای نمیدارم وهیچ کس را بجز احمد ومنانمی گویم که برائت من ازوده آیه در باب عائشه نازل شد ومیدانم این آیات نیست که ان الذین جاؤا بالافک عصبة الی آخره ومنتهی انیکه الخبیثات للخبیثین والخبیثون للخبیثات والطیبات للطیبین والطیبون للطیبات اولئک مبرّون مما یقولون لهم مغفرة ورزق کریم گویند که قبل از انکه درباب برائت صدیقه وحی نازل گردد دستوره ابوایوب انصاری باو گفته هیچ نشنیده که مردم در حق عائشه چه میگویند ابوایوب گفت مالنا ان نتکلم بهذا سبحانک هذا بهتان عظیم واین کلام متحسن بارگاه احدیت افتاده وکریمه اولا اذ سمعتموه قلتم ما یکون لنا ان نتکلم بهذا سبحانک هذا بهتان عظیم فرود آمد منقول ست که مسطح بن اثاثه قرابت ابوبکر بود واز متاع دنیوی هیچ نداشت وبواسطه خویشی ودر ویشی صدیقه مایحتاج اورا مهیا میداشت وسالیانه گذارش یافت که مسطح بن اثاثه درین قضیه با منافقان موافق بود وچون آیه برائة نازل گشت ابوبکر سوگند یاد کرد که دیگر مسطح چیزی ندهد وخداوند جل وعلا این آیه فرستاد که ولا یأتل اولوا الفضل منکم والسعة ان یؤتوا اولی القربی والمساکین والمهاجرین فی سبیل الله ولیعفوا ولیصفحوا الا تحبون ان یغفر الله لکم والله غفور رحیم یعنی باید که تقصیر نکنند ارباب مال وفراخ دستی که عطا بخویشان ومهاجران راه خدا دهند عفو کنند واز جرائم ایشان درگذرند آیا شما نوا نگذ سید دوست نمیدارید که خدای تعالی شما را بیامرزد وخدای تعالی آمرزنده ومهربان ست وصدیق این آیه شنیده گفت بلی دوست میدارم که حق سبحانه وتعالی مرا بیامرزد ونفقه وکسوه مسطح برقرار سابق مهیا داشت وقسم یاد کرد که مدت الحیات وظیفه بوی رساند ودر خلاصة السیر مسطور ست که چون آیات براءت عائشه نازل شد حضرت مقدس نبوی چهار کس را حد قذف زد چنانچه هریک بهشتاد تازیانه اختصاص یافتند عبدالله بن ابی سلول منافق وحسان بن ثابت ومسطح بن اثاثه وحمنه خواهر زینب بنت جحش که از امهات مومنین ست بعضی از نقلا اخبار گفته اند که دربن سفر آیه تیمم نازل شد کیفیت حال آنکه چون رایت نصرت آیت حضرت مقدس نبوی قریب بمدینه رسید فلاده عائشه گم گشت حضرت رسول دران منزل توقف نمود تا گم شده را بازیابند وبنا بر آنکه اصحاب دران منزل ودسترس بآب نداشتند ضرورت بود که نماز فوت شود ومسلمانان نزد صدیق رفته شکایت کردند که بواسطه فقدان گردن بند عائشه وختر تو رسول را درچنین موضعی بی آب متوقف شده قریب بآنست که نماز فوت شود ابوبکر بخیمه عائشه رفت ودوران زمان رسول سر مبارک درکنار عائشه نهاده بخواب رفته بود باصدیقه عتاب آغاز کرده سخنان خشونت آمیز گفت وچون حضرت رسول از خواب درآمد آب نبود که وضو سازد وبنماز گذارد حق عزوعلا بلطف بیکران خویش آیه تیمم فرستاد از عائشه منقول ست که چون شتر را برانگیختند قلاده در زیر شتر بود ذکر غزوه خندق که آنرا غزوه احزاب نیز گویند چون رسول بنی النظیر را از حوالی مکه بیرون کرده در اطراف آفاق متفرق گشتند طائفه از ایشان مثل حی بن اخطب وسلام بن ابی الحقیق وکنانه بن ربیع با توابع بخیبر رفتند ودر انجا متوطن شدند وشب وروز درین اندیشه بودند که از اهل اسلام بچه کیفیت انتقام کشند آخر قریب بست نفر ازین طائفه با ابوعامر راهب بمکه رفتند ودشمنان قریش را بر مقاتله اهل اسلام ترغیب وتحریص نمودند وابوسفیان از آمدن ایشان استفسار نموده گفتند که آمده ایم که با شما تقلع وقمع محمد عهد کنیم وقواعد پیمان بایمان استحکام دهیم ابوسفیان گفت مرحبا وابلا محبوب ترین خلایق نزد ما کسی ست که در عداوت محمد ما را یاری دهد وبدین باب طریق نصرت ومعاونت کما ینبغی مسلوک دارد وچون ابوسفیان التماس نمود ند تا بنباه کس از قریش برگزیده در میان استار کعبه رفتند چنانچه سینه های ایشان به پروردگار بیت الله مکعص شده با یکدیگر عهد بستند که در عداوت

حضرت رسول ﷺ یک جہت باشند و جنگ از جنگ او باز ندارند تا وقتی کہ در حیات باشند و ابو سفیان با مشارت قریش با یہود بنی النظیر گفت کہ ما در عمارت کنیسہ
می نامیم و شتران بزرگ کو بان برای مہمان می کشیم و حاجیان را طعام و شراب میدہیم و صلہ لا رحام بجای می آریم و لبوادت اصنام کہ طریقۂ آبا و اجداد ماست
قیام مے نمائیم و محمد و بنی او آوردہ و رسمی محدث نہادہ اکنون شما کہ از جملۂ علما و اہل کتابید بگوئید کہ ازین دو ملت کدام اقرب بصواب ست و یہود از غایت
حسد و شقاق کیش بت پرستی و شیوۂ مشرکان قریش را بر ملت حنیف و شریعت غرا ترجیح نمودند و از حضرت عزت شرم نداشتند لاجرم باری تعالی در بارۂ
ایشان این آیت فرستاد الم تر الی الذین اوتوا نصیبا من الکتاب یومنون بالجبت والطاغوت ویقولون للذین کفروا ہؤلاء اہدی من الذین آمنوا سبیلا اولئک
الذین لعنہم اللہ الی آخرہ بعد از آنکہ قریش خوشامد یہود و شنیدند بتہیۂ اسباب حرب مشتغل نمودند و بنی النظیر با عبدہ اصنام ہنگام اجتماع تعیین نمودند و خاطر از من
ایشان جمع کردہ بقبیلۂ غطفان رفتند و بوعدۂ خرمای یک سالہ جمعیت ایشان قبیلہ را با خود متفق ساختہ با دیگر قبائل یمن عمل بجای آوردند و ابو سفیان بالجملہ
لشکر قیام نمودہ با چہار ہزار کس و پانصد شتر روانہ صدا سب از نکہ بیرون آمد لوائے کہ در دار الندوہ بستہ بود عثمان بن طلحہ بن ابی طلحہ داد و خود در
میان انظران جمعیت بن حصین فزاری سردار قبیلۂ غطفان و طلحہ بن خویلد پیشوای بنی اسد و روسای دیگر قبائل مثل حارث بن عوف و سعد بن بریدہ و غیرہم بلشکر
آراستہ بقریش ملحق شدند و از کثرت مخالفان کوہ و دہا مون بمت تضایق پذیرفتہ ہیأت اجتماعی متوجہ مدینہ شدند و چون بہ تواین خبر بہ پیشگاہ منیر انور حضرت
خیر البشر نافت باستحضار اعیان مہاجر و انصار فرمان دادہ در وقع شرار باب عناد و شقاق منشور فرمودہ عبد اللہ بن ابی سلول مصلحت ندید کہ از شہر بیرون رود
و اکثر اصحاب رای و اور اسقرون بصواب دیدند و مسلمان فارسی معروض داشت کہ در بلاد عجم ہرگاہ کہ لشکر انبوہ متوجہ شہری گردند ما ہالی آن بلدہ طاقت
مقاومت با ایشان نیاشد در گرد شہر خندق کنند و این سخن مقبول افتادہ بتہیۂ اسباب حرب مشغول شدند و حضرت رسول ابن المکتوم را در مدینہ خلیفہ ساختہ علم
مہاجران را بسعد بن عبادہ و رایت انصار بسعد بن عبادہ دادہ از مدینہ با سہ ہزار کس بیرون آمدہ دامن کوہ را کہ قریب بشہر بود لشکر گاہ ساختند و بعضے
از اطراف مدینہ بعمارت و سور مسدود بودند و درین جانب کہ نزول فرمودہ بودند احتیاج بخندق داشت لاجرم از موقف بنوت فرمان واجب الاذعان
صادر گشت کہ مسلمانان بحفر خندق بپردازند و اول خط بر موضع خندق کشیدہ بر اصحاب قسمت فرمود و بر وایتی ہر دہ کس را دہ گز رسید و چون میان آنحضرت
و بعضے از قبائل طریق مصالحہ مسلوک بود بسبل و غیرہ ازان طائفہ بلاریب گرفتند و ارباب اسلام بجد و جہد تمام بکندن خندق و کشیدن خاک مدد گاری
می نمودند گویند کہ مسلمان دران ایام بر ابر دہ کس کار میکرد در روایت ست کہ روزی قیس بن ابی حازم صحابہ مسلمان را چشم رسانید و او بیہوش گشتہ بیفتاد و
چون صورت واقعہ معروض رای انور حضرت خیر البشر گشت فرمود کہ قیس را برای مسلمان وضو سازند و آب وضو را در ظرفے جمع کردہ مسلمان را بآن بشویند
و ظرف را در پس پشت مسلمان سرنگون نہند و چون بموجب فرمودہ عمل نمودند فی الحال مسلمان ازان بہیت خلاص یافتہ آوردہ اند کہ در اثنای کندن خندق بتلے
بزرگ صلب پیدا شد کہ بیل و متین بران کارگر نبودی و ما از نگستن آن عاجز آمدیم لاجرم صورت حال بعرض سید رسل رسانیدم آنحضرت فرمود کہ من خود
بیایم در حالتیکہ از گرسنگی سنگ بر شکم مبارک بستہ بود و چون رسول اللہ بر سنگ رسیدہ اجزای آن از ضرب متین فرشق و متفرق گردانید و مستقصی از عہدہ
بن موقف مذکور ست کہ گفت رسول خدا امر فرمود کہ من و مسلمان و خذیفہ و نعمان و شش کس دیگر از انصار بکندن چہل گز زمین قیام نمائیم ناگاہ صخرۂ پیدا شد
کہ تمام آلتہای ما از کندن انکسار یافت با مسلمان گفتیم کہ حضرت رسول را ازین حال اعلام نمای مسلمان کیفیت واقعہ را معروض داشت و حضرت رسول
قدم رنجہ فرمودہ بخندق در آمد مسلمان نیز موافقت نمودند و ما نہ کس بہ کنار ایستادہ بودیم و حضرت متین از دست سلیمان گرفتہ چنان بر سنگ زد کہ فرشق شدہ
پرتے ازان صخرہ جست کہ تمام مدینہ را روشن گردانید مانند چراغیکہ در اندرون خانۂ تاریک بر افروزند حضرت مقدس نبوی بتکبیر فتح گفتہ مسلمانان موافقت
نمودند متین دیگر زد همان برق بر جست و آنرا نیز بتکبیر گفتہ اصحاب نیز موافقت نمودند و در نوبت سوم کہ ضربت زدند مانند برق سابق پرتے جست و آنحضرت
بار دیگر زبان بمژبیان بتکبیر گذرانیدہ یاران نیز تکبیر گفتند آنگاہ مسلمان گفت پدر و مادرم فدای تو باد یا رسول اللہ این چیست کہ ما دیدیم کہ مثل این ہر گز
ندیدہ بودیم رسول روے بقوم آوردہ فرمود کہ شما دیدید آنچہ مسلمان دید گفتند بلی یا رسول اللہ بعد ازان فرمود کہ ضرب اول کہ زدم و برق جست من

بروشنائی آن کوشکهای صفا دیدن مشاهده کردم جبرئیل مرا اعلام نمود که آن دیارا راست من خواهند گرفت و در بعضے روایات بنظر رسیده که چون رسول
حضرت بدان زرد و در بر لوبت برسید ظاهر شد از اصحاب پرسید که شما آن روشنائی دیدید گفتند بلے یا رسول الله فرمود که در وقت روشنائی اول شهور
شام و در ثانی قصرین و روشنائی سوم قصر ابیض کسرے را مشاهده کردم آنگاه مسلمان را مخاطب ساخته به مخصوصات کوشک مدائن پرداخت مسلمان
گفت بدان خدائی که ترا براستی مبعوث گردانید که آنچه از اوصاف آن قصر فرمودی بیان واقع ست و من گواهے میدهم که تو رسول خدائی آنگاه حضرت
یاران را خبر داده که ملک امت من بدان موضع خواهد رسید و بعد از من اهل اسلام این ممالک را مفتوح خواهند نمود و مسلمانان ازین سخن خرسند و مستبشر
گشته گفتند سپاس و ستایش خدا و ندی را که وعدهٔ نصرت ارزانی داشته مسلمان گوید که بخدا سوگند که بعد از رسول همه را بدان نهج که فرموده بود مشاهده
کردم چون ابوسفیان معلوم داشت که یهود بنی قریظه با رسول الله شرط و عهد کرده اند که دشمنان او را نصرت ننمایند مشروط آنکه تعرض ایشان بر
نرسد لاجرم در عین توجه بجنگ مسلمانان ازمی بن اخطب التماس نمود که برود و نوعی سازد که پیشوای الیشان کعب بن اسعد نقض پیمان کرده با مخالفان
سرور انبیائی موافقت نماید و می بن اخطب بسعی ابوسفیان و اغوای شیطان قدم در بیابان غوایت نهاده بر در حصار کعب رسیده حلقه بر و زد کعب چون
دانست که حی بر در حصار است گفت چگونه از در آمدن حی که او مردی مکار ست و مرا بر نقض عهد و عوت خواهد کرد و لباب را گفت که تا دست از فتح باب کشیده
دار و چون حی الوناب آمال و آمانی بر روی خویش بسته دید ندا کرد که ای کعب درحصن بگشای که منم حی کعب جواب داد که ای حی تو مرد نامبارکی ای ام الطامات
تو بنی النظیر بدیشان و آواره شده اند اکنون آمده که قلع و قمع ما کنی باز گرد که ما با محمد عهد بسته ایم و پیمان را با پیمان موکد گردانیده درین مدت جز صدق
و راستی و صحبت مشاهده نکرده ایم حی گفت در رابگشای تا با تو سخنے بگویم مگر طعام خود را از من دریغ میداری و نمیخواهی که مرا ضیافت کنی کعب روی بن
نمی کشائی چون تو عرب بسیج خصلتی شنیع تر و قبیح تر از بخل نسبت ناچار در بگشاد و چون در آمد گفت ای کعب نامهٔ اقبال برای تو آورده ام روسای
عرب و صنادید قریش با جمعی کثیر در مجمع الآصال نزول کرده اند و عطفان و غیر الیشان از سرداران ازدو اسد تا بجانب احد احاطه نموده با هم پیمان بسته اند
تا استیصال محمد و اصحاب او نگذارند کعب گفت بخدا سوگند که بذل و بهتان آمده و ابرے آورده که آب ازوی منفک نمیشود و بجز عدر و بهتان
دران نیست مرا با محمد گذار که از وی جز وفا و احسان و بر و امتنان مشاهده ننموده ایم بر چند کعب سخت امتناع این سخنان گفت اما با آخره آن بی ماهیت
با فسون و افسانهٔ حی از جادهٔ مستقیم منحرف گشته بر زبان آورد که از ان می ترسم که بے آنکه قریش دست بر محمد یابند بدیار خود روند و تو نیز بوطن خود باز گردی
و ما بجزای عمل خویش گشته شویم حی بتورات سوگند یاد کرد که اگر قریش و عطفان بے استیصال مطلوب باز گردند من در دخول حصار با تو موافقت کنم تا هرچه
بتو رسد بمن نیز همان لاحق گردد آن رفیق لشکر ابلیس چندان تلبیس کرد که رئیس قریظه بقول او فریفته گشته عهدنامهٔ حضرت مصطفےٰ را پاره پاره کرد
و خاطر ناپاک آن لعین شوم لعینی حی بهیاک از جانب بنو قریظه جمع گشته مراجعت بنود و قریش را بصورت واقعه مطلع گردانید و چون خبر نقض پیمان
یهود بمسامع علیا رسید بر خاطر همایونش گران آمد و بجهت تفتیش این خبر زبیر بن العوام بر خصت حضرت خیر البشر در میان بنو قریظه رفت و بیان
آمده معروض داشت که الیشان بجمع و دواب و مدت قلاع مشغول اند لهذا ازان با شارت رسول سعد بن معاذ و سعد بن عباده و عبد الله رواحه بجانب بنی قریظه رفتند تا اگر این خبر مطابق واقع باشد شرط النصیحة بجای آورند فقاذا بموجب فرموده یهود را در مقام خصومت و عداوت
یافتند سخت با کعب بن اسد در صدد موعظه در آمده مفید نیفتاد و عاقبت سعد بن عباده و کعب سخنان خشونت آمیز گفتند و سعد معاذ و سعد بن عباده
را دشنامین داده باتفاق روی بمدینه نهادند و از کیفیت حال حبیب متعال را خبر دادند آنحضرت فرمود حسبنا الله ونعم الوکیل چون خبر نقض عهد آن
قوم بے ایمان در میان مسلمانان اشتهار یافت خوف و بیم الیشان سمت ازدیاد پذیرفت درین اثنا خیول مشرکان پیدا شده مالک بن عوف و نهم
بن حصین با بنی اسد و عطفان و بنی قراره از بالائی وادی که بر شرقے مدینه واقع ست در آمدند و قریش و بنو کنانه در آخر وادی پیدا شدند و از
عدت و الهت و کثرت و شوکت مخالفان دلهای ضعفاء مسلمانان از جائی رفت و چشمهای الیشان خیره گشت قال الله تعالی اذ جاءوکم من
فوقکم و من اسفل منکم و اذ زاغت الابصار و بلغت القلوب الحناجر و تظنون بالله الظنونا هنالک ابتلی المؤمنون و زلزلوا زلزالا شدیدا حفیظ بن قرصة که از جمله
منافقان بود در ایام محاصره می گفت که محمد ما را وعده میدهد که گنجهای قیصر و کسرے نصیب شما خواهد بود و حالا مجال آن ندارید که بقضای

حاجت روے نیست وعدہ کہ خدا و رسول با ما کردہ جز غرور و فریب قال اللہ و ان یقول المنافقون والذین فی قلوبہم مرض وما وعدنا اللہ و رسولہ الا غرورا و طائفۂ از منافقان مسلمانان را بر بردا شتند کہ بخانہ ہای خود رفتہ دست از متابعت حضرت رسول باز دارند و زمرہ ازان جمع نزد حضرت آمدند و خصوصت طلبیدند کہ بمنازل خود روند و عرض داشتند کہ سبب آنست کہ منازل ما خالی ست مبادا مخالفان بر اینجا رفتہ دست بغارت و تاراج برآورند حق تعالی درین ایات آیہ فرستاد واذ قالت طائفۃ منہم یا اہل یثرب لا مقام لکم فارجعوا و یستاذن فریق منہم النبی یقولون ان بیوتنا عورۃ وما ہی بعورۃ ان یریدون الا فرارا و چون مشرکان بکنار خندق رسیدند و تجہا کردند تریا کہ آن رسم در دیار عرب بود آگاہ شدند کہ اہل اسلام مشغول گشتند و از جانبین گاہے سنگ و گاہے تیر بہم می انداختند و کفار بنوبت بقتال و جدال اشتغال می نمودند و قصد خیمۂ حضرت رسول می کردند و نمی توانستند کہ از خندق بآن طرف روند چہ ارباب جرأت و جلادت بدفع صدمات ایشان می پرداختند نقل ست کہ یکی از مواضع خندق بنابر تحیلی کہ مسلمانان داشتند کما ینبغی راست نشدہ بود و حضرت چنان پنداشتہ کہ مخالفان مبادا از انتہاز فرصت یافتہ ازانجا بگذرند ہمیشہ بنفس نفیس بر ذات مقدس خویش بحراست آن قیام می فرمود و چون بر ودت دران اوقات اشتدادی داشت آنحضرت ہرگاہ کہ از سرما بتاب شدے نزد عائشہ رفتی تا جون بسیار کش گرم ساعتی و باز متوجہ شدی تا آن موضع را محافظت نماید و در ہیچ غزوہ آن مقدار زحمت و مشقت بحضرت نیامد کہ در غزاے خندق چہ دوران ہنگام بلا، غلا و محنت جمع درمیان اہل اسلام شیوع داشت و ہوا در غایت سردی بود و از برای تزیید حال اصحاب حضرت منعمی مآب صلاح دران دید کہ شخلی از شمار مدینہ بمخالفان و قرارہ دہد تا ایشان باز گردند و تفرقہ درمیان سپاہ مشرکان پیدا شود و عتبہ بن حصین و حارث بن عوف کہ سرداران جماعت بودند بصلح راضی گشتہ و بجہت اتمام این امر بہ مجلس اشرف حضرت مقدس نبوی حاضر گشتند و آنحضرت ذو الذوبین را فرمود کہ نامدران باب وثیقہ نوشت و سید کائنات پیش از ثبت شہادت باسعد معاذ و سعد بن عبادہ در باب صلح مشورت فرمودہ سعدین گفتند یا رسول اللہ اگر صورت مصالحہ مستند بوحی ست بسمعنا و اطعنا و اگر مبنی بر امرے دیگر است ما را اعلام فرمای حضرت فرمود کہ ہیچ امر در بین باب بموجب ایجاب الٰہی نیست لیکن چون دیدم کہ قبائل عرب از یک کمان تیر بجانب شما می اندازند خواہم کہ باسترضای طائفۂ ایشان بر لوازم تالفت و دمان کفار افتد و شوکت ایشان کم شود سعدین گفتند یا رسول اللہ در زمان زمان کہ ما و ایشان مشرک بودیم آن جماعت یک زمان از نخلستان ما طمع میدا شتند مگر بطریق مہمانی امروز کہ بسعادت اسلام فائز شدیم و بعزت متابعت تو سرفراز شدیم چرا ذلت بکشیم و باین خواری بمدد ستان شویم بدرا سوگند کہ در ای شمشیر چیزی بایشان ندہیم تا آن زمان کہ حق تعالی میان ما و ایشان حکم کند حضرت رسول اشارت بسعد معاذ فرمود تا عہد نامہ را پارہ کردہ و بغطفان و فزارہ مایوس و حیران از مجلس بجالوں بیرون آمدند و اقدمی گوید کہ عتبہ و حارث جہت سرانجام مصالحہ بہ مجلس اشرف نبوی آمدہ نشستہ بودند کہ اسید بن حضیر سلیح تمام پوشیدہ و عمر آہن فولاد گشتہ بخدمت حتمی پناہ ممارست نمود و دید کہ عتبہ در حضور آنحضرت پای دراز کردہ نشستہ است و نمیدانست کہ در عہد نامہ چہ نوشتہ است اسید از بے ادبی عتبہ خشمناک شدہ با او خطاب کرد کہ یا عین بن العرس یعنی ای پشیم ولد روباہ پا بہای خود را جمع کن نزا نمیرسد کہ در مجلس رسول پای دراز کردہ بنشینی و اللہ کہ اگر نہ حرمت مجلس رسول ابو دی ہر دو پہلوی ترا بیک تیر منضم میساختم و باقی کلمات اسید در عدم رضای مصالحہ سخنانیست کہ از سعد معاذ منقول گشت و اسید بن حضیر تن بصلح و رندا د حضرت فرمود تا عہد نامہ را پارہ ساختند و عتبہ نومید شدہ برخاست و گفت ترک بعضی ثمار مدینہ شمار ابہتر بود از ارتکاب صعوبت حرب زبرا کہ ما را در مصاربت و قوت محاربت با قوام ما دارای امید گفت ای عتبہ ما را از شمشیری ترسانی نرود باشد کہ معلوم شود کہ ما کو کدام یک جز عناک خواہیم بود بیق، سوگند کہ اگر رعایت ادب در مجلس رسول طائر نبودی و صول شما بلزم نزدیک بودی آنگاہ حضرت مقدس نبوی آواز بلند کردہ بارد سای عطفان گفت باز گردید بقوم خود کہ بیان ما و شما جز شمشیر نیست گویند از شہادہ یک جہتی و ثبات قدم انصار تزلزلی در احوال طاعنان ثمار مدینہ پیدا شدہ با تو برہ ہای تہی بقریش ملحق شدند ذکر مقتل عمر بن عبدود و بیان آنکہ حال او چگونہ منجر شد ناقلان اخبار سیر ابرا چنین روایت کردہ اند کہ عمرو بن عبدود در قبائل عرب بفرط جرأت و کمال شجاعت و استکمال آلات طعن و حرب مستثنی و ممتاز بود نی بمثل اگر رستم دستان بمنازعت آوا آمدی کار بر و می تنگ شدی و اگر سہراب قدم در میدان مصاف او نہادی بیتاب و توان گشتی شہرت او در شجاعت بمرتبہ بود کہ دیلمان عرب او را در مقابل ہزار مرد مقاتل عید انستند را نام معروف از سید علی بخطی برخ کہ صاحب وقوف اخبار سلف بود استماع عہدہ کہ او گفت در نسخۂ دیدم کہ چون عمرو بن عبدود در غزاے احزاب از خندق گذشتہ مبارز طلبید چنانچہ درین اوراق گذارش یافتہ بارہا یاران در قتال با او متامل بودند حضرت رسول فرمود کہ سبب تامل ہیبت عمرو بن الخطاب ہال سلام زبان با عتذار کشادہ معروض حضرت نیز الام گردانید کہ قریش بہمراہی طائفۂ از قریش کہ عمرو بن عبدہ و در ان میان بود بر سم تجارت با مالی وافر و متاعی متکاثر متوجہ شام بودیم ناگاہ قریب ہزار نفر

ناطعان طریق سرراه برما بگرفتند اهل کاروان از مال بگذرند جان خویش مایوس گشتند عمرو بن عبده چون صورت حال بدانسان دید شمشیر از نیام برکشید و تیغ بیکدست و بوده بجای سپر پیش خود نهاد اشت و چون شیر ژیان و پیر دمان بر مخالفان حمله کرده و آنچنان عاجت بواسطهٔ توجه او روی بپناه نهادند و فاخلیسا امن گذشت آنچه امد که عمرو در روز رجعی گران یافته فرار نمود و در معرکهٔ احداث حاضر نشده و در غزوهٔ خندق بوده می خواست که قدمی در غایات نهاد تا صیت او بار دیگر در بلاد عرب انتشار یابد و آوازهٔ او مجدد بسمع اقاصی و ادانی برسید لاجرم در روز یکشنبه کابن مستهد مقتل و جدال گشتند چون بکنار خندق آمدند عمرو بن عبده و باظافر از دلیران مشل ضرار بن الخطاب و عکرمه بن ابی جهل و نوفل بن عبدالله و هبیره بن وهب که مجموع بمقدم عمرو اعتراف داشتند مضیقی از خندق پیدا کرده اسب بجاندند و در روضة الاحباب مسطور ست که خالد بن الولید و ابوسفیان بن حرب با کفاره قریش و کنانه و بنی غطفان براب خندق صف کشیده بایستاده تا عمرو با ابوسفیان گفت که شما در عبور با ما موافقت نمی نمائید ابوسفیان گفت اگر احتیاج بگذشتن باشد ما نیز نگذریم و چون عمرو از خندق عبور نکرده پای در میدان شجاعت و پیدلی نهاده مبارز خواست لشکر اسلام که تهور و مردانگی او میدانستند از خوف چنان شدند که گویا خون در بدن ایشان نمانده سر ها در پیش افگنده خشک بایستادند کانما علی رؤسهم الطیر و این کلمه ناظر باین گفته روایت عرب و شرکب بسیار پیدا میشود و کلاغ از هوا فرود می آید و سر به شتری نمی نشیند تو آنها را بقدر چند چیز می بینند و در ان هنگام شتر از ترس آنکه کلاغ بپرد و کشد و رسواو بماند مطلق سر خود نمی جنباند و حرکت نمی کند بالجمله چون عمرو بن عبده و از اهل اسلام مبارز خواست هیچکس در برابر او نیامد حضرت مقدس نبوی فرمود که هیچ دوستی هست که شر چنین دشمن خدای را کفایت کند امیرالمومنین علی گفت یا رسول الله انا با ازره حضرت در جواب علی هیچ نفرمود و بدو ایتی فرمود که این عمرو بن عبده دست یار دوم عمرو مبارز طلبیده علی مرتضی رخصت جسته مرخص نگشت باردوم عمرو گفت در میدان شما هیچ مردی نیست که بمیدان در آید باز امیرالمومنین علی دستوری خواست تا با آن مهتور روزگار مبارز آید حضرت رسول در این نوبت فرمود ان یا علی و چون امیرالمومنین علی نزدیک رفت پیغمبر شمشیر خود را که موسوم بذوالفقار بود داود نوزده خاص در او پوشانیده تا بدان فرخنده اثر اد از سهام حوادث و ضوارب نوائب مصئون و محفوظ ماند و بحبت و نفع اصابت عین الکمال عمامهٔ خویش بسر علی نهاد و در مستقلی آورده گفت اللهم اعنه علیه کما ای خدای سزای ده علی را بسر عمرو در روایتی آنکه دستهای مبارک برداشته گفت بار خدایا عبیده را در روز بدر از من گرفتی و حمزه را در روز احد از من جدا ساختی الهی این علی هست برادر من و دین عم من آنگاه فرمود قاتلتنی فردا نانت خیر الوارثین چون سخن حضرت رسول بپایان رسید امیرالمومنین علی پیاده روان شد و در معرکه که عمرو را سواره دید فرمود ای عمرو چنین مسموع من شده که تو گفته که هیچ کس ترا بسه کار دعوت نکند مگر آنکه یکی از ان با سر سه را قبول کنم علی ای التقدیرین عمرو گفت بلی چنین ست علی فرمود که من ترا می خوانم بشهادت ان لا الٰه الا الله و با عبادت خدائیکه پروردگار عالمیان ست عمرو گفت ای برادر زاده من چهرهٔ این مطلوب را در حجاب توقف گذار امیرالمومنین علی فرمود که امری دیگر ست اگر مباشر آن نباشی ترا میکو باشد عمرو گفت که آن کدام ست امیرالمومنین علی فرمود که دست از محاربهٔ اهل اسلام بازداشته بدیار خود روی اگر هم محمد متشی گشته بود دشمنان غالب آیند تو شرط امداد بجای آورده و اگر کار برعکس باشد بی مخاصمت و منازعت تو اینچه مقصود ست حاصل آید عمرو گفت زنان قریش این گویند که من بر القاء اندر خود قادر گردم و دست ازان بازداشته روی بوطن نهم و حال آنکه عمرو بعد از فوار معرکه بدر تذر کرده بود که تا انتقام از حضرت نبوی نکشد رخ من در خود نسازد امیرالمومنین علی امتناع عمرو مشاهده کرده فرمود که در اینجا فضیحه دیگر ست عمرو بپرسید آن کدام امیرالمومنین فرمود آنکه از اسب فرود آئی تا محاربه کنیم عمرو ازین سخن در خنده شده گفت این فضلتی ست گمان نمی بردم که کسی از دلیران عرب این راز من التماس نماید باز گردکه تو خود لطافت سنی و هنوز خواندن زمینه گه بامردان مرد در میدان نبرد آئی بر وایتی آنکه گفت باز گرد تا بکی ازان و وشیخ قریش یعنی ابا سفیان و عکرمه عوجا میدهند و قول آنکه گفت در میان اعمام تو بزرگ هستند تو بسلامت باز گرده بروایت اهل سیر آنکه عمرو گفت من دوست نمیدارم که خون تو بدست من ریخته شود و خال تو گفت میان من و پدر تو قاعدهٔ محبت مسلوک بوده امیرالمومنین فرمود اگر تو دوست نمیداری که خون من بدست تو ریخته شود من دوست میدارم که خون تو بدست من ریخته شود عمرو ازین سخن برآشفته از مرکب فرود آمده اسب خود پای کرده با شمشیر کشیده با خشم روی با امیرالمومنین علی نهاد و امیرالمتقین برایمن دفع ضربت سر کشیده آهن متهور و عدیم باک تیغی جهان بر سر حضرت امیر زد که اگر بر کوه خارا زدی و نیم ساختی واز شدت ضرب شمشیر سه شعبه شد فرق مبارکش اندک خراش یافت آنگاه حیدر یک ضرب ذوالفقار بدین ثقیلت ان نابکار را از بار سر سبک گردانیده بر شیبه نمانده که اینچه قبل عمرو عبده در بیابان قتل عمرو در شب افتاد و متقول ان کتب سیدست

و در بعضی از تواریخ بنظر رسیده که حضرت امیر عمرو در حین مقاتله با هم قرار داده بودند که اشجعیین بمجرد نیاید از بدایت تا بوقت زوال با استعمال آلات حرب اشتغال نمود و بعد از آن هر کس که کافر را قتل نماید مجاز باشد و اثبات علی را نفی نماید با عمرو گفت نه چنان مقرر بود که از اشجعیین کسی سیاه شود و نشود عمرو گفت اکنون چه واقع شده علی فرمود که ابن عبد ود بر من غالب شده خواست که سر از بدن جدا کند بناگاه عورت از من منکشف شد و چون آن ملعون از بدن جدا شد عمرو گفت ای پسر ابو طالب چنان دانستم که تو مرد جوانمردی هستی اکنون ترا معلوم شد که تو نیز مثل دیگران مردی علی فرمود که ای عمرو چون ملازمت کفر کرده و از جاده ایمان و اسلام بیفتادی و بدوزخ گرائیدی بر تو چه جوانمردی باقی ماند و چون از بدن عبد ود جدا شد عمرو گفت ای پسر ابو طالب قسم بخدا که ضربت تو بهتر از عبادت ثقلین است و این روایت بسیار مشهور است و بعضی از محدثان عمرو ران بن بریده نوشته اند که چون علی سر او را از بدن عبد ود جدا ساخته روی بدیگران نهاد روایت ست که چون عمرو بن عبد ود بقتل رسید علی رضی الله عنه بآواز بلند تکبیر گفت و حضرت رسول آواز علی شنیده معلوم فرمود که صورت حال چیست منقول ست که بعد از قتل عمرو ضرار بن الخطاب و سعید بن ابی وهب قصد علی کردند امیر نیز متوجه ایشان شده چشم خود را بر که بر حیدر کرار افتاد فرار بر قرار اختیار نمود و لذوبه سعید مذکر سبب سرعت هزیمت چه بود جواب داد که در آن حال بصورت مرگ را معاینه دیدم اما بهیره ساحتی در مقابل امیر ایستاده عاقبت روی بگریز نهاد و نوفل بن عبد الله مخزومی در حین انهزام از پشت زین در تزلک خندق افتاده مسلمانان سنگسارش کردند او فریاد زد که بهتر ازین می توانست کشت حضرت امیر ترحم نموده در خندق رفت و یک ضربت شمشیر او را دو نیم ساخت گویند چون امیر المومنین علی عمرو بن عبد العزی را بکشت جودت بود و نکر و خواهر عمرو بسر وقت او رسیده جامه و سلاح او را از بدن خود بیرون کرد گفت ما قتلة لا کفوا کریم نکشته است او را مگر همسری کریم و گرامی خلاصه این کلمات آنکه امیر المومنین خرین حیات مخالفان را با آتش تهور خود شعله افروخته و شراره فرخنده اثر مانند شمع فلک بر افروخته بخدمت حضرت رسالت پناه مبادرت نمود و سر عمرو بن عبد ود را در پای مبارک آنحضرت افگند زبان فصاحت بیانش بدین چند مصرع ترنم شد که آخر ان ابیات اینست ۵ عبدة الحجارة سفاهة رایه وعبدت رب محمد بصواب ۵ لا تحسبن الله خاذل دینه او ناصر یا معشر الاحزاب ۵ مسطور کتب سیر و مذکور السنه اخبار چنین خبر ناطق ست که رسول الله صلی الله علیه وآله در شان اسد الله و سول مبارزة علی یوم الخندق افضل من اعمال امتی الی یوم القیمة نقل ست که چون امیر المومنین علی بخدمت حضرت رسول آمد ابو بکر و عمر بر خاستند و سر او را ببوسیدند و عبد الله مسعود میخواند که کفی الله المومنین القتال بعلی و کان الله قویا عزیزا چون فرار نمودن ضرار بن الخطاب و عکرمه بن ابی جهل از معرکه و فرار نموده بسپاه خویش پیوستند و از قتل عمرو بن عبد ود و نوفل بن عبد الله یکان را خبر دادند ابو سفیان با قریش و قبیلهٔ غطفان روی بانهزام نهادند و تا منزل عسفق در هیچ مکان قرار نگرفتند و کس فرستاده جسد عمرو و نوفل را خواستاری نمودند حضرت فرمودند که ما را با جسد خبیث ایشان کاری نیست بگذارید تا بریزند و در همان روز یا روز دیگر مشرکان از منزل عسفق بهیات اجتماعی رو می بمدینه نهادند و یهود بنی قریظه که عهد شکسته بودند اظهار جرات کرده با اتفاق باطراف و جوانب جنگ و راندا فتادند و هیچ چیزی جز تیر و تفنگ در میان فریقین آمد و شنید و از ظهور قلق تا خیوب شفق در کنار خندق بقتال و جدال اشتغال نمودند ابو سفیان جمعی از مشرکان را در برابر خیمه رسول بداشت و اهل سلام را مجال آن نماند که از موضع خویش حرکت کنند آورده اند که در ان روز نیزان قتالی بمرتبه اشتغال یافت که از مسلمانان نماز ظهر و عصر فوت شد و چون حرب منقضی شد بلال باشارت تعین قوانین شریعت بانگ نماز گفته اهل اسلام باداء صلوة ظهر قیام نمودند و از برای دو نماز دیگر بنوبت قامت کشیده بترتیب قضا کردند امام المومنین فرموده ست که رسول خدا در ان هنگام فرمود که ملاء الله بیوتهم و قبورهم نارا کما شغلونا عن الصلوة الوسطی و صلوة العصر حتی غابت الشمس در خلال این احوال از عنایت ربانی نعیم بن مسعود غطفانی بخدمت رسول آمده اظهار ایمان و انقیاد خویش نموده بیک تدبیر او سلسله جمعیت مشرکان و یهود بنی قریظه از هم گسیخته شد و چراغ اقبال ایشان که بسبب ظاهر او فروشنگی داشت از مصر صر قهر الهی فرو نشست مفصل این مجمل آنکه در غطفان نعیم بن مسعود شخیکه با قریش لباس محبت ممهد داشت و با یهود بنی قریظه نیز قاعدهٔ محبت و مودت موکد در دل و محبت اسلام پیدا شده میان شام و فتن بهوقوف غیار بخدمت سعید بار آمد رسول از سبب آن پرسیده معروض داشت که باعث تصدیع آنست که تصدیق رسالت تو کنم و در تحصیل مراد تو سعی مشکور بجای آورم فرمود گوا بی میدهم که آنچه تو میگوئی حق ست و راست یا رسول الله قوم از اسلام من خبر ندارند من هر چه بگویم تصدیق می نمایند بخدا که با نجیر فرمائی اندام خاص حضرت فرمود که تو انی که تفرقه در میان لشکر کفار انگنی و اتفاق ایشان را بر هم زنی گفت تو انم و لیکن رخصت فرمائی تا هر چه خواهم بگویم حضرت او را رخصت فرمودند گویند فرمود که اصحاب خدعة آگاه نزد یهود بنی قریظه رفت و گفت صفای طویت و کمال محبت مرا نسبت بخود در می شناسید گفتند بلی نعیم گفت قریش و غطفان بجنگ محمد آمده اند و شما ایشان را نصرت و معاونت می نمائید و شعار ما آن جماعت نسبتی نیست زیرا که بلاد ایشان دور ست اگر بر محمد غالب آیند بمقصود خود فائز گردند و الا بموطن خود باز گردند و منازل شما نزدیک ست و اهل و عیال و اموال اینجا ازین معنی اندیشه کنید

که میان اهل مکه و قبائل عرب از جنگ طول گرفت و هیچ محمد فیصل نداده باز گردند و شمار اور جنگ محمد و اصحاب او بگذارند و بنابر نقض عهد و عدم مقاومت با مسلمانان بالکل متاصل شوند پیهود گفتند شفقت نمودی و شرط محبت بجای آوردی اکنون تدبیر این کار چیست نعیم گفت راسی صواب آنست که نخست از اعیان قریش و غطفان جمعی برهمن استانید آنگاه با محمد حرب کنید و من قضیه آنکه اگر مهمی که ایشان در پیش دارند ناساخته بدیار خویش مراجعت نمایند قصد شما کنند ناچار بجهت محافظت رؤسای خویش امداد شما ننمایند و ضرر او را از شما باز دارند پیهود گفتند که آنچه گفتی محض صدق و عین صواب است ما باشارت تو عمل خواهیم کرد نعیم چون خاطر از هر پیهود دینی قریظه فارغ ساخت باصنادید قریش ملاقات کرده منسوبه دیگر پرداخت و اظهار یک جهتی و نیک اندیشی آن طبقه را بطبق عرض نهاده گفت بنقض و عداوتیکه میان من و محمد و اصحاب اوست میدانید و بر شما روشن ست خبری از جانب قریظه بمن رسیده باشما خواهم گفت بشرط آنکه در کتمان آن کوشیده بهیچ کس از ایشان نگوئید قریش این معنی را قبول کرده از کیفیت خبر استعلام نمودند نعیم گفت معلوم شما باد که پیهود از شکستن عهد و نقض پیمان محمد پشیمان شده اند و به محمد پیغام داده اند که با بار سر رضا آی تا زمره از اشراف قریش و اعیان غطفان بیهانه گرو گیریم و بنزد تو فرستیم تا بهمراه گردن بزنی و لعبد ازان با تو اتفاق نمود و بحاربهٔ باز ماندگان بپردازیم و محمد راضی شده که مهم مصالحه بین نهج باتمام رسد قولے آنکه نعیم با مشرکان گفت در مجلس بنی قریظه بودم که قاصد ایشان از نزد محمد مراجعت نموده خبر آورد که محمد رضای او بصلح مقرر است و روایتی آنکه باعبدهٔ اصنام تقریر کرده که شما میدانید که محمد دروغ نمیگوید من ازو شنیدم که میان من و بنی قریظه مهم مصالحه بدین وجه مقرر شده که بامنی النظیر از دستوری دهیم تا بمنازل خود آیند و ایشان رسنی کمان قریش ستانده بما دهند و علی ای التقدیر بین نعیم مبالغه نمود که اگر ایشان از شما التماس نمایند که جمعی را بر سبیل رهن بما دهید ملتمس ایشان روا مدارید و آن صاحب رای و تدبیر از مجلس قریش بیرون آمده بجانب غطفان رفت و بایشان همان گفت که با سائر مشرکان گفته بود و بحسب اتفاق روز جمعه بود که آن دلسوزی از نعیم بر ایشان ظاهر شد و رعی ازین حدیث بر خاطر ابو سفیان راه یافته کسی نزد پیهود بنی قریظه فرستاده گفت مکه مادرین دیار بطول انجامید و چهار پایان ما ضائع شدند وظیفه آنکه شب تهیهٔ اسباب حرب بپردازیم تا باتفاق فردا جنگ کنیم شاید که مهمی از پیش برده پیهود جواب داد ندکه فردا روز شنبه است و ما در روز شنبه هیچ کار نمی کنیم و شما میدانید که طائفه ازما در زمان سابق بسبب مهمات اشتغال بکوه ندبنا بر ین بلیهٔ عظیم بایشان رسیده و در سائر زمان وقتی باتفاق شما با مخالفان ما رنه نمودیم که تنی چند از اعیان قوم خویش تسلیم ما نمایند یا ذریه می ترسیم که چون ایام محاصره امتداد یابد و شمار از طول اقامت ملالت افزاید کلهٔ الیوم داحمد برزبان خویش رانده مراجعت کنید و ما را بدست محمد و اصحاب او بگذارید و اگر لعیذ از رفتن شما اشراف قبائل شما پیش ما بایستند و محمد یا مقام ما کمر بندد یا بضرورت نصرت و معاونت ما بجای خواهند آورد چون پیغام پیهود بگوش اهل حجور رسید بهم گفتند آنچه نعیم بن مسعود گفت بار دیگر پیهود دینی قریظه کس فرستاده پیغام دادند که هیچ کس از مردم خود بشما نخواهیم داد اگر بیرون آئید و بجنگ کنید فبها والا بدیار خود روید ما آنگاه شما دانید و محمد پیهود گفتند بخدا سوگند که آنچه نعیم گفت راست گفت ما را هیچ وجه با محمد کاری نیست و جنگ با دو تخم ابراهیم کردن ما را زیبا نیست و تدبیر نعیم بن مسعود غطفانی تزلزلی بحال مخالفان راه یافته از حوالی مدینه مایوس و محروم باماکن و مساکن خویش باز گشتند حابر بن عبد الله انصاری گوید که حضرت رسول در سه روز متصل بر احزاب دعا فرمود به نهج اجابت ایشان از حضرت احدیت مسئلت نمود و بین الصلاتین روز اخیر چهار شنبه بود که حاسنا با گشته حضرت وهاب بی واسطه آثار تزلزل و تفرقه در لشکر ایشان افگنده چنانچه سیمای خیمهٔ اهل نفاق و عناد برکنده و دیگر مایحتاج ایشان سرنگون ساخته مرخیال خانیکه و اشتند ناچیزه بماند و دست ایشان بدامن مقصود نرسید و خائب و خاسر بدیار خویش مراجعت کردند بعضے گفته اند که حق عز و علا ملکی را فرستاده تا بهمای خیام اهل طلام را بر کند و آتش هاى ایشان کشته آن جماعت بفرار چاره ندیدند و کریمه یا ایها الذین آمنوا اذکروا نعمة الله علیکم اذ جائتکم جنود فارسلنا علیهم ریحا و جنودا لم تروها و کان الله بما تعملون بصیرا گویند این حال بست معنی آنست که امثال این آثار از ما بهما صادر شده و هم از ملائکه محمد بن اسحق روایت کند که جوانی در مسجد کوفه با حذیفه الیمانی گفت یا اباعبد الله خوشا حال شما که پیغمبر خدای را دیده اید اگر ما را ملاقات آنحضرت دست میداد خاک راه اوی گشتیم تا پای بر ما می نهاد و حذیفه ازین سخن در غضب رفته گفت دروغ میگوئی چه پیشتر ازین بهتر از شما در خدمت پیغمبر بودند بدین موجب عمل ننمودند آنگاه حدیث شب احزاب آغاز کرده گفت بخدا سوگند که در ان شب چندان مشقت و گرسنگی بما رو یافته بود که نعیذ از حق عز و علا کسی نبیند الست و در آن شب حضرت مقدس نبوی از خواب گاه برخاسته و چند رکعت نماز گذارده فرمود که هیچ مردی هست که خبر قوم ما بیاورد تا خدای تعالی او را در بهشت رفیق من گرداند حذیفه گفت والله که هیچ کس از ما از استیلای جوع و خوف سر با جواب آنحضرت نداد یم و با

بنماز مشغول شده بعد از فراغ فرمود هیچ کس هست که از قوم ما خبر به رساند تا خدای تعالی درجنت او را رفیق من گرداند و درین نوبت نیز هیچ کس جواب نداد سه نفر دیگر نام پنج اصحاب کبار کرمی شنید نه جواب ایشان بود که پناه می گیریم بخدا و رسول او ازین مشقت که ما را از جای خود برانگیخته بجای فرستد چون نام من برد گفتند لبیک یا رسول الله فرمود که تو الی که شب بخیر است ما قیام نمائی تا قوای قیامت با من باشی گفتم بلی یا رسول الله سمعا و طاعة و بعضی روایات آمده که خدایفه گفت تخست که رسول الله اصحاب را خطاب کرده هیچ کس برنخاست و حال آنکه من داخل مخاطبان بودم در آخر چون مرا خواند و اجابت کردم فرمود که ای خدایفه چیزی مانع شد تا که سخن ما را نشنیدی و برنخاستی گفتم چون ترا و سرما یار رسول الله و آنحضرت ازین سخن متبسم شده فرمود پیشتر آی و من نزدیک آنحضرت رفتم و او دست مبارک بر سینه و میان بر دو کتف من مالیده بر زبان معجز بیان راند اللهم احفظه من بین یدیه و من خلفه و عن یمینه و عن شماله و من فوقه و من تحته و بخدا سوگند که خوف سرما و جوع از من زائل شد بعد ازان حضرت اشاره کرد که بمیان قوم رو و از حال ایشان مرا اعلام نمائی که در چه کارند و باید که هیچ امری از تو صادر نگردد تا پیش من برسی حذیفه گوید که بسلاح خویش برگرفته از خندق بگذشتم و چنان گرم گشتم که پنداشتم که بحمام در آمدم و چون نزدیک مشرکان رسیدم در پس درختی پنهان شدم و دیدم که برای ابوسفیان هزار جیله آتشی افروخته و باد و طوفان در ان لشکر پیوسته و قیاس بود و ابوسفیان گاهی این تنی گاه و گاهی آن تنی گاه با آتش گرم میکرد و من در آن هنگام خوستم که تیری بر تنی گاه او زنم اما قول رسول مرا ازان حرکت مانع آمد و علقمه بن علامه را دیدم که ردای آل حاص با دو سر ما میکشد بعد ازان لشکر آلهی رسید که سنگهای بزرگ می انداختند و مشرکان پیرامن سنگها را از خود دفع میکردند و آتشهای مشرکان را تند باد حوادث مرده و دلهای ایشان از نزول نوائب فسرده گشت و ابوسفیان که صورت حال مشاهده کرد گفت ای معشر قریش مدت اقامت ما درین دیار دیر شده و چهارپایان ما هلاک شدند و بنی قریظه با ما مخالفت کردند و اسلحه ما از کار باز مانده و این باد بی نیازی هیچ ما را بقرار نمیگذارد و الیک من رفتم پس بجانب شتر خویش آمده و از غایت تعجیل زانوی شتر نا کشوده بران نشست و دران حین عکرمه بن ابی جهل فریاد کرد که ای ابوسفیان تو پیشوای قومی ایشان را در بلا گذاشته بکجا میروی و ابوسفیان از خجالت و شرمندگی فرود آمده زانوی شتر را بکشاد و زمام شتر بدست گرفته روان شد و در میان لشکر گاه ندا کرد که در رفتن تعجیل نمائید و تمامت قریش و غطفان و کنانه و تهامه با قوافل یاس و حرمان روی براه نهادند و دران دیار از مشرکان و عبده اوثان که بقصد مال جهان مسلمانان کمر بسته بودند و باری نماند خدایفه گوید که چون مخالفان بهمه کار روی متوجه شدند من مراجعت کردم و در اثنای راه بلست سوار دیدم که عمامهای سفید بر سر داشتند و دو کس از ایشان با من گفتند که بصاحب خود بگو که الله تعالی شر لشکر دشمن از تو کفایت کرد و چون بلشکر و منزل خویش رسیدم بدستور سابق از سر ما متاع گشتم و آنحضرت را در نماز یافتم بدست اشاره فرمود که بنشین و چون از نماز فارغ شد فرمود که اعلی من بموجب فرمود عمل نمودی و آنحضرت را کسائی ابو دو اسع الطول و العرض دگوته ازان کسا بمن پوشانید جنان گرم شدم که بخواب رفتم چون از نماز فارغ شد فرمود قم یا نومان یعنی برخیز ای بسیار خواب و از خطاب رسول الله بیدار شده قضایا را معروض گردانیدم نقل است که بعد ازانهزام مخالفان حضرت مقدس نبوی مشتمل باصحاب شده فرمود که بعد ازین ایشان بجنگ شما نیایند ولیکن شما بجنگ ایشان خواهید رفت و دیگر قریش مجال و فرصت آن نیافتند که بمحاربه مسلمانان توجه نمایند تا مدت رسول الله با لشکر اسلام روی بمکه آورده آن بلده مبارکه مفتوح و آن زمره را مغلوب گردانید چنانچه درین اوراق سمت گزارش خواهد یافت انشاء الله تعالی

ذکر بعضی از حکایات و شمه از معجزات که در ایام حرب خندق دست داد

از جمله قضایائی که درین جنگ خندق روی نمود قصه سعد بن معاذ و بود بیان این سخن آنکه عائشه رضی الله عنها گفت دران ایام روزی مخالفان در برابر رسول الله آمده بقتال اشتغال نمودند من در آن زمان با مادر سعد معاذ در حصن حارثه که حصین ترین حصون مدینه است بودم ناگاه چشم من بر سعد معاذ افتاد که میگذشت و زره کوتاه در بر داشت که دست پای او را وافی نبود و حال آنکه او مردی عظیم الجثه و طویل القامه بود و من از کوتاهی زره ش اندیشناک بودم مادرش گفت ای سعد زود تر برسول خدای ملحق شو که دیر ماندی از آنحضرت و در اقتدای من گفتم که ای ام سعد چه بودی که پسر تو زره ی داشتی که اندام او پوشیدی مادرش گفت بقضای الله ماهو قاض حکم میکند خدای عزوجل انچه حکم کردنی ست و قضا چنان رفته بود که زخم تیری شهادت یابد و چون سعد کنار خندق آمد جنان بن العرقه تیری بسوی او انداخته گفت خذها و انا ابن العرقه بروایتی حضرت رسول و بقولی سعد گفت حرق الله دجک فی النار یعنی بسوزاند خدای تعالی روی تراد آتش و آن تیر بر اکحل سعد معاذ رسیده بریده شد و او چون دید که جراحت قویست روی بقبله دعا آورده گفت الهی اگر دیگر رسول ترا با قریش جنگ و اقتان خواهد افتاد مرا از جنگ مگر گردان زیرا که هیچ پیغمبر خوشتر ازان نمی آید که با قومی مقاتلت نمایم که تکذیب رسول تو نمودند او را از حرم مکه اخراج کردند

والا اینقدر مرا مهلت دهد که بنی قریظه را بکام دل خویش در نکبت بینم و دعای او مستجاب گشت بر فور خون از جراحتش باز ایستاد و در تا زمانی زنده ماند که در باب یهودی قریظ حکم فرمود بعد ازان جراحت او منفجر گشت و در گذشت چنانچه عنقریب مرقوم کلک بیان خواهد گشت و چون طبرانی آورده که در اوان حرب خندق جوانی بود نوماد و بهنگام نصف النهار ازان سرور ابهار و قدره اخبار و دستوری خواست که پیش عیال خود رود و در رسول اجازه فرمود که سلاح خویش بردارد و بر وی آن جوان بموجب فرموده عمل نموده روان شد و چون قریب بمنزل خود رسید عورت خود را در میان مردم ایستاده دید بر و فور غیرت حمله بران مستوره کرد و ضیفه گفت دست از حرکت باز دار تا ببینی که در خانه تو چه چیز است و چون از قتل مشکوه اعراض نموده بخانه در آمد دید که ماری بر فراش او حلقه زده است آن مار را بر سر نیزه فکرده بیرون آورد و مار بر سر نیزه لحظه اضطراب کرده مرد و در ساعت جوان نیز بمرد و هیچ کس ندانست که مار پیشتر مرد یا جوان صورت واقعه معروض حضرت مقدس نبوی گشت یا اصحاب فرمود که از برای صاحب خویش آمرزش بخواهید بعد ازان فرمود که در مدینه جمعی از حیات هستند که ایمان آورده اند اگر شمل آن چیزی بر شما ظاهر شود تا روز گرد آن مگردید و بعد از سه روز اگر خود را بشناسد نماید بکشید که شیطان ست برآمی ارباب تمیز پوشیده نماند که این مختصر گنجایش تمام حکایات و حالات تیکه و غزوه خندق دست داده مذار دنا بناچار بین قلم شکین رقم بر تحریر دو سه نمونه که دو شاهد صدق دو گواه عدل اند بر ثبوت دعوی حضرت مقدس نبوی اعتصار می نماید و منه المسئلة والتوفیق منجمله اول اینست که ناقلان سیر نبوی چنین روایت کرده اند از جابر بن عبد الله انصاری که در آن ایام که بکندن خندق مشغول بودیم روزی از انشاء اسرار حضرت رسول آثار گرسنگی مشاهده کردم بخانه رفتم و زنخانه داشتم گرانمک طعامی از ان ترتیب بتوانست داد و هیچ کرده و گوشش را بنیت ضیافت رسول و دیگ انداختم و یک من جو را آرد کرده گفتم تا نمیر کنند و از خانه بیرون آمده بخدمت آنحضرت مبادرت نمودم و معروض داشتم که اندک طعامی ترتیب داده ام ماموال آنکه تشریف قدوم ارزانی داری حضرت فرمود که طعام چه مقدار ست کیفیت معروض گردانیدم آنحضرت گفت کثیر و طیب آنگاه فرمود برو و بازوجه خود بگو که تا دیگ از آتشدان بر ندارد و نان در تنور بر نبندد از تنور بیرون نیاورد چنانچه در روضة الاحباب مذکور ست که جابر گوید بعد ازان اهل خندق را ندا در داد که جابر برای شما شور بائی ترتیب داده بیائید و من بخانه خویش آمده با منکوحه خود گفتم که وای بر تو که رسول خدا ئی با مجموع مردم خندق می آید گفت که معلوم آنحضرت گشت که طعام چه مقدار ست گفتم آری گفت الله و رسوله اعلم و چون رسول خدا بخانه ما رسید اشارت فرمود که خلق باز دحام بخانه ما در آیند و بذات مقدس قدم رنجه فرموده برسر دیگ و تنور رفت و آب دهان کوثر نشان در هر یک افگند و از حضرت عزت برکت مسئلت نموده فرمود که خلق باز دحام بخانه ما در آیند و بذات مقدس قدم رنجه فرموده برسر دیگ و تنور رفت و آب دهان کوثر نشان در هر یک افگند و از حضرت عزت برکت مسئلت نموده فرمود نانان در تنور بستم و چون بخانه شدم نان تنور بیرون آورده در کاسه می شکست و آش و گوشت در کاسه ریخته بود که سه کس را می نشاند تا سیر می خورند و بدین نهج قریب هزار گرسنه خراب را معمور ساخت و چون از سر تنور و دیگ دور میشد میفرمود تا سر پوش دیگ و تنور را می انداختند و بعد از مرور تنور از نان و دیگ از گوشت بحال خود بازگشت آنحضرت سیر خوردیم و بهمسایگان فرستادیم و چون رسول با اهل خندق باز خانه بیرون نهادند طعام نیز باتمام رسید و قبضی از هر یک چنین روایت کرده اند که گفت بفرموده آنحضرت نان از تنور گوشت از دیگ بیرون گرفتم و بردم سیدام تا همه سیر شدند و مراجعت کردند و گوشت و نان بحال خود باقی بود معجزه دوم نسبت که از واقدی و محمد بن اسحق روایت کرده اند که دختر بشیر بن سعد گفت که مادر من بنت رواحه یک من خرما بمن داد که این را نزد پدر و خال خود برنا باشت سازند و من طلب ایشان میرفتم که دران اثنار سول خدا را بر نظر من افتاد و زد که ای دختک من بیاور من نزد آنحضرت رفته پرسیدم که با خود چه داری گفتم قدری خرما که نزد پدر خود میبرم و رسول خدا دست پیش داشته من او را در کف مبارک او نهادم بعد ازان فرمود تا جامه بسط کردند خرما را دران جامه پچیدند و مروی را امر کرد تا ندا کند که مجموع اهل خندق بیایند و آن شخص بموجب فرموده عمل نموده مجموع آن مردم حاضر شدند و چندانکه خاطر ایشان بود ازان خرما خورد و ندند و هنوز آن مقدار خرما باقی بود که از اطراف ثوب میریخت بر اهل خرد مخفی و متعجب نماند که عمامه و غرائی که دران اوقات سمت ظهور یافت بسیار ست و اطلاع بر مجموع آنها حواله بر کتب سیر اشارت بعضی مدت محاصره را لبست و هفت روز گفته اند و در سیر گازرونی مذکور ست که لبست و چهار روز بوده و در نسخه معتبر نظر رسیده که لبعد از لبست و نه روز از مصاصلا خان از حوالی مدینه آواره شدند گفته اند که در غزوه خندق شش نفر از انصار بشرف شهادت فائز گشتند و در بعضی از کتب سیر اسامی پنج تن از ایشان بنظر رسیده سعد بن معاذ و انس بن اوس و عبد الله بن سهل و طفیل بن النعمان و کعب بن زید از خزرجیان سه کس بدر و زخم رفتند عمرو بن عبد ود و نوفل بن عبد الله مخزومی و عثمان بن عبد الله از بنی عبد الدار که در بین غزوه تیری بدو رسید و چون بگور رسید بهمان زخم جان بمالک دوزخ سپرد ذکر غزوه بنی قریظه چون نسیم عنایت از مهب الاجابات من مرجع الکرم و زیدان گرفت و طبع اقبال از مطلع آمال و امیدمان آفتاد زنان و اهل حصنیان و عصیان کرداس و رئیس ایشان ابو سفیان با دو سه کس دیگر بمکه معاودت نمودند و باز گشتند چنانچه عنقریب ذکر آن گذشت حضرت مقدس

با اصحاب کرام بمدینہ مراجعت نمود و بروایت ابن عباس آنحضرت بخانۂ سیدۃ النساء العالمین فاطمۂ زہرا در آمدہ سر و تن بمالیدن از گرد و غبار شستہ باداے نماز پیشین قیام نمود و چون از نماز فارغ شد جبرئیل امین دستماری سفید بر سر بستہ و بساتری نشستہ باسرہ روی غبار آلود بر سید عطرت رسول بر خاستہ روی او را از گرد پاک کرد جبرئیل گفت یا محمدؐ خدای تعالی ازتو عفو کناد کہ سلاح از خود باز کردی و ہنوز ملائکہ سلاح از خود باز نکردہ اند برو اپنی گفت یا رسول اللہ سلاح را نہادہ جواب داد کہ اے جبرئیل گفت خدای عزوجل ازتو عفو کناد کہ چہل شبانہ روز است کہ ملائکہ سلاح نہادہ اند آنگاہ گفت کہ ای محمدؐ بخیال قصد زدن منکران از اہل کتاب یعنی بنو قریظہ والنضیر می روم قائلہ ایشان را بگو ہم خود گرد ایم چنانچہ بیفتد مر فیکہ بر سنگ زنند و رسول فرمود تا بلال در مدینہ ندا کرد کہ ہر کہ فرمانبردار است نماز پسین نگذارد مگر در بنی قریظہ و علی ابن ابی طالب را طلبیدہ لوا را بدست او داد و باطائفہ از مہاجران در حقد سنہ ستاد و صحابہ عظام را فوج فوج از عقب او روانہ ساخت و مجموع بنی ہبلا ل بنی النجار سوا فقت نمودند و طائفہ از اصحاب نہی حضرت حتمی مآب را از نماز پسین عمل بمبالغہ کردند و نماز دیگر را چون وقت شد در راہ گذاردند و فرقہ کلام آنحضرت را محمول بر ظاہر دانستہ در بنو قریظہ فضا کردند و بیک از طائفتین معاتب و معاتبت نگشتند و بعد از رفتن علی حضرت مقدس بنوئی زردہ پوشیدہ خود بر سر نہادہ و سپر بر دوش انگندہ نیزہ بر دست گرفت و بقولی بر مادر خاصہ موسوم بسیفور و بروایتی بر اسب خویش بخیف نام سوار شدہ فرعون نام و اسب دیگر بخیت کردند و سائر اصحاب تہیۂ اسباب قتال مشتغال عنودہ و رکاب فلک فرسای روان شدند صدیقؓ بر میمنہ و فاروقؓ بر میسرہ و پیش آنسو ر اعیان مہاجر و انصار و خالد بر ابو بلالؓ ہم نیزہ بدست گرفتہ نیزہ وار پیش اسب آنسرور میرفت و حضرت رسول دعا میکرد و قرآن میخواند و مجموع سپاہ اسلام ہشت ہزار نفر بود ندوی پیش اسپ داشتند و در اثنای سیر قبیلۂ بنی النجار را دید ند کہ مکمل و مسلح صف زدہ ایستادہ اند حضرت رسول از ایشان پرسید کہ شما را کہ فرمود کہ سلاح بپوشید جواب دادند کہ حیۂ کلبی بر استری سوار و قطیفہ مرصع بجواہر بران انداختہ بما رسید و گفت مسلح شوید کہ بہمین سمت رسول خدائی بر شما اطلاع خواہد شد حضرت فرمود کہ آن جبرئیل بود کہ رفت تا زلزلہ در حصار بنی قریظہ اندازد و رسولؐ و اصحابؓ بر فتند تا میان شام و خفتن بمقصد رسیدہ از علی مرتضیٰ منقول است کہ گفت چون بنزدیک حصار بنی قریظہ رسیدیم شخصی از ان قوم کہ بر بالای قلعہ بود مرا دید و ندا کرد کہ قد جاءکم قاتل عمرو شنیدم کہ دیگری گفت کہ قتل علی عمروًا و احیا علی صفرًا من گفتم الحمد للہ الذی اظہرنا علیہ و قمع الشرک آوردہ اند کہ چون علی مرتضیٰ بپای قلعۂ بنی قریظہ رسید علم را بر زمین نصب کردہ و جہودان از بالای حصار زبان بسب و دشنام حضرت خیر الانام کشادند علی مرتضیٰ ابو قتادہ را بحفظ رایت گماشتہ و بر سر راہ مصطفیٰ آمدہ معروض داشت کہ یا رسولؐ اللہ نزدیک حصار جہودان مرو کہ شاید کہ خدای تعالی ایشان را رسوا کند آنحضرت فرمود کہ گمان می برم کہ چیزے از ایشان شنیدہ اے کہ بموجب ایذای من باشد علیؓ عرض کرد آری فرمود چون ملعونے بسیند آن سخنان نگوید چون رسولؐ اللہ نزدیک حصار رسید فرمود یا اخوۃ القردۃ والخنازیر و نزلنا بساحۃ قوم اصبح المنذرین و بروایتی فرمود کہ آسوا اصحاب اللہ بنی قریظہ و سوف یدہ کہ خدای تعالی شما را در کنار رحمت خویش جہودان گفتند یا ابا القاسم ما کنت جہولاً و لا فاحشا ہرگز تو بر جہل و دشنام نبودی چہ واقع شد کہ امروز چنین شدی آنحضرت مقدسؐ بنوئی سعد بن شنید از غایت حیا ما پس رفت گویند بر تبہ متاثر شد کہ نیزہ کہ در دست داشت از کف مبارکش بیفتاد و ردا از دوش مبارک او بر زمین آمد و سعد بن عبادہ فقیہ گفت اے دشمنان خدا ما از درین حصار بر بنی خزیمہ تا شما از گریستگی بمیرید و حالا شما آن روباہ ای مانید کہ از سوراخ سر بیرون نتواند آورد و بہود گفتند اے ابن خفیر ماد دستداران تو ایم نه از خزیمہ و ما از تو این طمع نداشتیم اسید جواب داد کہ میان من و شما عہد است و نہ محبت و اسلام قطع ہمہ عہود کردہ است بعد ازان حضرت مقدسؐ بنوئی سعد بن ابی وقاص را فرمود تا بجانب ایشان تیر اندازد سعد گوید آن روز تا شب تیر انداختم و ساعتی از شب نیز آن تحمل بودم و رسول بر اسپ خود سوار ایستادہ بود و اصحاب خیل بگرد آن سرور صف زدہ بودند و چون حضرت مقدس نبوئی رحمت انصراف ارزانی داشت بلشکرگاہ باز گشتیم و دران اوقات طعام ما جز یابو کہ سعد بن عبادہ بہ پیشکش خویش بارکردہ میفرستاد و ما می خوردیم و رسول اللہ میفرمود کہ نیکو طعامی است خرما و از بدیت محاصرہ و مقاتلہ پانزدہ شبانہ روز و بقولے بست و پنج شبانہ روز بگذشت حق عزوعلا خونے در دل یہود انداختہ دست از قتال و جدال باز داشتند و بنائش بن قیس را فرد رسول خدا فرستادہ پیغام داد ند کہ ما چون بنی النظیر جلا و وطن اختیار می کنیم خون ما مریز تا بایمال و اطفال و انچہ کہ شتران بردارند سوای سلاح از ین دیار بیرون رویم حضرت راضی نشد باز خبر فرستادند کہ از سر اموال و امتعہ گذشتیم رخصت فرمائی تا دست زن و فرزند گرفتہ بجای دیگر رویم و متمسک ایشان بنو قینقاع فرمود الان تتبرلوا علی حکمی و بنائش مراجعت نمودہ صورت واقعہ را بسمع رسانیدہ بہود در کار خویش سراسیمہ و حیران شدہ کعب بن اسید کہ پیشوا ی آن جماعت بود باستصغار رؤسای بنی قریظہ فرمان داد و حی بن اخطب بنا بر عہد یکہ با کعب بستہ بود بمجرد در آمدہ دران مجمع حاضر شد آنگاہ کعب گفت ای معشر یہود بخدا

سوگند که شما همه سیاه اید که محمد رسول خداست و ما ناغایت از حسد باو ایمان نیاورده ایم و بشرط متابعت وی قیام ننموده ایم اکنون سه کار بر شما عرض میکنیم یکی را قبول کنید گفتند آن کدام ست گفت نخست آنکه بمقتضی علم خویش به نبوت او که از تورات استفاده نموده آید ایمان آرید و دست و دامن متابعت او زنید تا اموال و اهل و نفوس و امتعهٔ شما از هجوم روزگار محفوظ و مصئون ماند یهود گفتند ما هرگز از دین خویش جایز نمیداریم و کتابی دیگر به نورات اضافت نکنیم کعب گفت اگر این معنی بر شما دشوار ست وظیفه آنکه زنان و فرزندان خویش را بدست خود بقتل رسانیم و از معصر بدر آمده دست از آستین قتال و جدال بیرون آوریم اگر مغلوب گردیم بار سی ایشان بعد از ما مذلت و خواری نه بینند و اگر غالب آییم زن و فرزند کم نخواهیم بود و بنو قریظه جواب دادند که قتل این بیچارگان بیگناه بچه تاویل توان کرد و کدام مرد بر زن امریداری دهد و بعد از ایشان ما را زندگی بچه کار آید و بالجمله این جماعت چون از حیات توان یافت گفت اگر رضای شما بامر مقرون نیست رضای شب شنبه است و غالبا محمد و اصحاب او در بن شب خاطر جمع دارند پیاید تا بایشان شبیخون زنیم شاید که دست در گردن مقصود کنیم و کار سی از پیش برده بنو قریظه گفتند حرمت شنبه چگونه باطل کنیم و حال آنکه پیش ما زجمی از بنی اسرائیل حرمت این روز نگاه داشته اند و بار سی سبحانه تعالی ایشان را مسخ گردانیده و در بعضی از کتب سیر مسطور ست که این آسیه یا قوم گفت که فردا روز شنبه است و اهل اسلام از ما ایمن ہستند مصلحت آنکه بیک ناگاه بر سر ایشان رانده دستبردی نمائیم بنو قریظه گفتند که چگونه روز شنبه بر خود تباه کنیم و عذر سابق تقریر کرده ابا و امتناع نمودند و چون یهود در تنگنای حیرت افتادند ابو لبابه بن المنذر اوسی را که در دست و بهم سوگندان ایشان بود از حضرت طلب نمودند تا در مهم خویش با او مشورت نمایند ابو لبابه با عیال بصحرا در آمده یهود او را استقبال نمودند زنان و کودکان نیز او و مجتمع گشتند و از شدت حال ناله و نفیر بر روه فلک اثیر رسانیدند چنانچه ابو لبابه را بر ایشان رحم آمده آنگاه اشارت بنو قریظه با دی گفتند که چون می بینی بر حکم محمد فرود آییم یا نه ابو لبابه گفت آری و اشاره بر حلق خود کرد یعنی بغیر از کشتن نیست ابو لبابه گفت همان لحظه پیمان گشتم و استرجاع کردم کعب بر سید که تا چه میشود جواب دادم که کجا در رسول خیانت کردم و از حصار فرود آمده گریه بر من مستولی یافت چنانچه محاسن من از آب دیده تر شده و من از خجالت بی آنکه بار سول اللہ و یاران ملاقات کنم بمدینه رحمت و بمسجدی که بر در خانه ام سلمهؓ بود در آمدم و خود را بر استوانه بسته و گفتم تا هیچ کس مرا نگشاید و تا توبه من مقبول حضرت عزت افتد گویند چند شبانه روز بهمان بسته ماند و دخترش می آمد و خرما در دهان او می نهاد و چون بوحی خدا بر حال او اطلاع یافت فرمود اگر نخست پیش من آمدی ابرای او آمرزش میکردم و اکنون او را انگشایم تا الله تعالی توبهٔ او را قبول نکند و بر وایتی بعد از پانزده روز ایشان قبول توبه ابو لبابه وی نازل شد و چون یهود بنی قریظه عاجز و مضطر گشتند بر حکم حضرت مقدس نبوی فرود آمدند و حضرت فرمان داد تا محمد بن مسلمه و سهای را ایشان را محکم بسته و عبد الله بن سلام بضبط لشکر و ذراری و اموال و اسلحه و امتعهٔ ایشان تعیین فرمود و دران حصار چهار بزار گوسفند و پانصد شمشیر و پانصد زره و سیصد سپر و ثلث و افری بسیار یافتند و اغنام و احمال و دواب و مواشی از حیز عد و احصا بیرون بود و درین اثنا شتران و اعیان اوس بخدمت سید عالم مبادرت نمودند و گفتند یا رسول الله تو نظر لطف و احسان و صنع پرداشتانی در باره بنی قینقاع که حلفای عبد الله بن ابی بودند رحمت ارزانی داشتی و هفت صد کس را که چهار صد کس از ایشان زره پوش بودند بخشیدی اکنون در شان بنی قریظه که حلفای ما اند و از نقض عهد پشیمان شده اند رحمت ارزانی داری و از سر جرایم و اعمال ایشان در گذری حضرت در مقابله اوسیان هیچ نظر نمود و چون مبالغه از حد گذشت رسول خدا فرمود راضی ہستید که یکی هم از شما در باره ایشان حکم کند گفتند آری یا رسول الله فرمود که آن سعد بن معاذ ست هر چه گوید درین باب بآن عمل نمایم و رسول الله کس بمدینه فرستاد و سعد را بیاورد و بنا بر تحمیلی که داشت ازان غزوه تخلف نموده بود و در اثنای راه سعید رازگونی نشانده رعایت خدمت رسول شد و پیش از آنکه بمجلس شریف حضرت نبوی حاضر گردد طائفه از اوس بالو گفتند که یا ابا عمرو رسول خدا حکم بنی قریظه را مفوض برای تو داشته ایشان حلفای تو اند در مواطن و محارک ترا امداد و معاونت نموده اند و از همه اعراض کرده روی امید ایشان بسوی تست اپن ابی را دیدی که در باب اخلاص هم سوگندان خویش بنی قینقاع چگونه مساعی مشکور بجای آورده ملتمس آنکه تو نیز در شان بنی قریظه مراسم شفقت و مرحمت بتقدیم رسانی و نوعی سازی که ایشان از بیم قتل خلاص یابند سعد چنین پاسبان گفتند سعد جواب ایشان بنهاد و آخر الامر که الحاح آن جماعت از اعتدال تجاوز نمود گفت وقت آن نیست که بسعد در راه حق عزو علا ملامت و سرزنش بالمت کننده رسد خضاک بن خلیفه که این سخن شنید گفت وا ویلاه دعنب بن قشیر فریاد بر کشیده آه احباء و حاطب بن امیه نفیر بر آورد که تا آخر روز از قوم من اثری نماند چون سعد بن معاذ قریب بمجلس همایون حضرت مقدس نبوی رسید رسول الدروی بحضار مجلس آورده فرمود که از برای سید خود برخیزید و چنین از

بنی عبد الاشہل کہ از قوم سعد بودند برخاستند و او را از مرکب فرود آوردند چون نشست دقۂ از اوس کہ در مجلس حضرت مجال سخن نداشتند گفتند یا ما عمرو رسول خدا را حکم کن تا قریظہ را در قبضۂ اختیار تو نہاده حقوق سالفہ آن جماعت را بخاطر گذرانیده و رشتۂ ایشان طریق شفقت و احسان سلوک دارد سعد با اوسیان گفت عہد و میثاق مضاعف و مؤکد بر شما است کہ بہ آنچہ حکم کنم راضی ہستید و از فرمودۂ من تجاوز نخواہید دانست ہمہ جواب دادند کہ آری آنگاہ روی تو بہ جضرت نبی پناہ آورد و از غایت توقیر و تبجیل از خطاب اجتناب کرده گفت ہر کس کہ در اینجا بہ است بحکم من راضی ہست رسول خدا فرمود حکم تست کہ تو کنی سعد گفت حکمی کنم کہ مردان ایشان را بکشند و غل رقیت بر قبۂ زنان و کودکان ایشان نہند و اموال آن جماعت را مسلمانان در میان یکدیگر قسمت نمایند رسول خدا فرمود کہ ای سعد در بارۂ ایشان حکم کردی کہ خدای عزوجل و بارۂ ایشان از بالای ہفت آسمان حکم کرده بود بعد ازان حضرت مقدس نبوتی فرمان داد تا رجال بنی قریظہ را دستہا بگردن بستہ بہ مدینہ برند و در سرای اسامہ بن زید محبوس گردانند و زنان و کودکان ایشان را در خانۂ رملہ بنت حارث کہ ضعیفہ بود بازبنی النجار مضبوط و محفوظ ساختند و چند خرما بر خرما پیش اسیران بردند و چون دستہای رجال یہود بحبل المتین شریعت مسدود بود بر روی در افتاده خرماہا بدہان بر گرفتند می خوردند و در شب آن روز کہ بواۂ عدم رفتند تا صبح بہ درس تورات اشتغال نمودند و یکدیگر را بر صبر و ثبات وصیت کردند و رسول خدا فرمود تا در موضعی مناسب خندقی کندند و فوج فوج از خانۂ اساسہ بیرون آورده علی مرتضی و زبیر بفرمودۂ حضرت رسول الضرب اعناق ایشان می پرداختند چنانچہ خون آن بخت برگشتگان در خندق روان بیشہ نقل ست کہ طائفۂ ازان قوم در زمانیکہ ایشان را بقتل گاہ می بردند از کعب بن اسید سوال کردند کہ بہیچ صیدائی کہ مارا کجا می بری گفت در موضعی بیقلی می کنید می بینید کہ ہر گروہی کہ بر دند باز نگشتند و اللہ کہ نمیدانم از قتل چیزی نیست من شمارا بکاری غیر ازین دعوت کردم قبول نکردند ایشان گفتند ای کعب این وقت ہنگام درشتی و عتاب نیست و چون می بن خطب را با دست بستہ نزد حضرت رسول آوردند فرمود کہ باعدو اللہ عاقبت حق عزوجل ترا بدست من انداخت و ترا بقہر حاکم ساخت می گفت من نفسخود را در عداوت تو ملامت نمی کنم و لیکن من عزنفس خویش طلب کردم خدای تعالی ترا ظفر داد باکی نیست امتثال این بلیات بر بنی اسرائیل بسیار آمده گویند در ان زمان کہ حیدر کرار را برای قتل وی ذوالفقار برکشید می گفت قتل شریف بہ شریف علی گفت اخبار را اشرار بقتل میرسانند و اشرار را اخیار می کشند و ای بران کس کہ اخیار بدست ایشان کشتہ شوند و خوشا حال آنکہ اشرار او را بکشند می گفت ایکہ گفتی راست ست التماس آنکہ جامۂ مرا از تن بیرون نکنی علی گفت این معنی آسان تر ست از کشتن تو بر من می گردن بر کشید امیر المومنین می تیغ تیز بر وی حکم ساخت بعد ازان کعب بن اسید را دست برگردن بستہ نزد حضرت رسالت آوردند فرمود تا کعب را بقتل رسانیدند و آن روز تا شب علی و زبیر بقتل بنی قریظہ اشتغال نمودند و چون شب شد در روشنای مشعلہ چراغ حیات بقیۂ ایشان را فرو نشانیدند گویند کہ زنان بنی قریظہ در آنولا امید صیاح شنیدند کہ حضرت مقدس نبوتی بالطریق عہد بیا فداء ترا بنو ظن بنی قریظہ بسیاست رسیدند مخلفات آن جماعت گریبانہا دریده گیسو با بریده و سر با کشاده فریاد و فغان بآسمان رسانیده قیامتہا انگیختند و زبیر بن باطیا را بنی قریظہ کہ پیر جہان دیده بود و سرد و گرم روزگار چشیده بتلال موعظت و تسکین حرارت آن جماعت مسی نمود و روایت ست کہ ثابت بن قیس بن شماس انصاری در روز حرب اسیر شده بود و زبیر بن باطیا او را از ظل اسلام اطلاق کرده در شان وی مراسم شفقت بتقدیم رسانیده بود و در واقعۂ بنی قریظہ ثابت نزد زبیر رفت و گفت مرای شناسی زبیر گفت مگر مجنونی شل تو کسی را چگونہ نشناسد ثابت گفت کہ من اکنون میخواہم کہ لطف و احسان ترا بہ بود احسان مقابلہ کنم زبیر گفت کہ بر آئینہ کرم تست کہ سوال فرمودی لکن کوئی را بر لواحق مرحمت و دلجوئی مقابل کند آنگاہ ثابت نزد رسول اللہ آمده معروض داشت کہ زبیر را بمن منتی ثابت ست و میخواہم کہ شمار حق گذاری او بجای آورم اگر رای جہانگیر بنوازی زبیر را بمن بخشید حضرت فرمود کہ او را بتو بخشیدیم و ثابت زبیر را بشارت داد زبیر گفت بپیری کہ اگر زان بود فرزند مجدا گردد از حیات چہ متمتع داشتہ باشد و ثابت بمذمت سیر کائنات معاودت نمود و التماس کرد کہ عیال و اطفال زبیر را از قید رقبہ اطلاق فرماید و متمول و منعم دل افتاده بپیرک بہودی از بخشش ثانی و وقوف یافتہ باز ثابت گفت کہ اہل بیتی کہ مال نداشتہ باشند چگونہ زندگی کنند و از ایشان چہ لذت کسب توان کرد ثابت بار دیگر در مجلس اشرف فائز گشتہ و باب بخشش اموال ستد عالمود حضرت بدو بخشید ثابت زبیر را فرده داد زبیر از ثابت پرسید کہ چشد حال کسیکہ روی مانند آئینۂ چینی بصفا داشت و در و خیمگان ماہ رخسار خود شید دیدار قبائل مشئوم نظارۂ او بودند یعنی کعب بن اسید ثابت جواب داد کہ کشتہ گشت باز گفت کجا شد بزرگ شہر و ولایت کہ مردم را بر محاربہ تحریص کردی و ایشان را در محل امتیاز طعام دادی و غم فقرا و مساکین خود را یعنی می بن خطب ثابت گفت او نیز بقتل آمد زبیر گفت چون ست حال آن مدعی

تدبیر تأنی تصویر کردی تو چون بر تصویر که آوردی متفرق ساختی و بر عقده که خاطر گماشتی مفتوح کردی یعنی بناش بن قیس جواب که آنهم بباد عدم رفت و همچنین حال یکیک از روسای و اشراف و علما و اخیار بنی قریظه بر سبیل اجمال بشنیدند بر گفت ای ثابت بخدا سوگند که مفارقت اصحاب و مباعدت احباب بر تو از مرگ سخت اکنون بحق سابقه خدا و بحق که ما را بست که باین خویشی که داری مرا بیاران جاهلیق گردانی ثابت در غضب رفته ملتمس او را تقدیم رسانید و گفتی گفته اند که ثابت زبیر را بزبیر العوام سپرد تا سرش بازتن برداشت گوینده که مقتول آن نبی قریظه هفت صد مرد بود و بیشتر و گفته اند چون رسول خدا از قتل بنی قریظه باز پرداخت جراحت سعد بن معاذ رضی الله عنه متورم شد و در حالت سکرات آنحضرت ببالین سعد حاضر شد و سر او را بدامن خود مبارک نهاده گفت الهی سعد در راه تو زحمتها کشید و تصدیق رسول تو نمود و بر حقیقت و راستی اسلام او می بود او را کرامت بر تو و بحق او بر تو واجب تر و بحق ارواح دو فرزندان سعد او را بر حضرت نبوی بشنید چشم باز کرد و گفت السلام علیک یا رسول الله من گواهی میدهم که تو رسول خدائی و چنانچه می بایست تبلیغ رسالت و بجای آوردی و سخن خود را از زبان وحی خویش مراجعت فرمود و بلند از ساحتی سعد بر حمت ایزدی واصل گشت و جبرئیل نازل شد و عملهٔ استبرق بآسمان گفت ای محمد کیست از اصحاب تو که وفات یافت و ابواب سموات برای او مفتوح شده و عرش رحمن بحرکت آمد و در زلزله آمده حضرت رسول فرمود حال پیش او بودم و او را در سکرات گذاشتم بعد ازان حضرت حق بناء قدم بخرمی فرموده انشارت کردنا او را غسل داده و جنازه اش را صحابه برداشته بجانب بقیع بردند یاران از پیغمبر شنیدند که سعد مردی بلند بالا و جسیم بود و ما جنازهٔ او را در غایت خفت یافتیم آنحضرت فرمود که ما میدیدم که نعش سعد اما الکه بر میداشتند ذکر جریدهٔ ابوسفیان و رفتن بخبران نادان بمدینه بقصد تسخیر آخر الزمان صلی الله علیه وآله نقل اخبار روایت کرده اند که ابوسفیان بعد از مراجعت و معاودت از حرب خندق با جمعی گفت که هیچ کس در میان شما باشد که بمدینه رود و وضعت نگاه داشته اقدام ما از محمد بکشد که در بازار ما تهاند و میکنده و چنان مشغوف بتبلیغ رسالت ست که بحالی دوست و دشمن نمی پردازد این سخن اعرابی بشنید و بمنزل ابوسفیان رفت و در خلوت با و گفت که اگر تو در القوم بنی کنی من مهم همدم را کفایت کنم چرا بهمار انیکو میدانم و خبجر و غایت جودت و نهایت حدت دارم و از هیچکس اندیشه ندارم ابوسفیان مراسم دلجوئی او نوازش کجای آورده شتری و زاد راه باعرابی داد و گفت باید که این راز را بهیچکس نگشود اعرابی گفت خاطر جمع دارید نیز از من بتو احدی ببین حال اطلاع نخواهد یافت و اعرابی شبی از مکه بیرون آمد و منازل و مراحل پیچیده و راندک فرصتی بمدینه رسید و خبر حضرت رسول بپرسیده شنید که آنحضرت در قبیلهٔ بنی عبد الاشهل ست آنگاه شتر خود را مضبوط ساخته پیاده بطلب رسول الله شتافت در آن زمان که اعرابی بمقصد رسید حضرت حق پناه با جمعی از اصحاب بر در مسجد ایشان نشسته بسخن مشغول بود و چون نظر مبارکش بر مستاده ابوسفیان افتاد فرمود که این شخص اندیشه بدی دارد اما بلطف الهی میان من و او حائل ست و آن شخص نزدیک آمده بپرسید که ابن عبد المطلب در میان شما کدام ست حضرت فرمود انا ابن عبد المطلب و اعرابی بر فور متوجه رسول الله شد و بهیأت مشفقانه که سخن در سر دلکی گوید که در بین اثنا اسید بن حضیر او را کشیده گفت ای ملعون دور شو از پیش رسول الله و دست در گریبان او زده معلوم کرد که در زیر جامه خنجری دارد گفت یا رسول الله بخدا رجل فادر اعرابی در پای اسید افتاده فریاد بر آورد که خون مرا بیخشید اسید او را محکم گاه داشت و حضرت مقدس بنوبتی روی توجه باعرابی آورده فرمود که راست بگوئی که تو بچه کسی و از برای چه بهم آمده اگر راست گوئی صدق تو انفع رسانند والا مراخود خدای تعالی بر اندیشهٔ تو مطلع ساخته اعرابی امان طلبیده حضرت او را ایمن ساخت و وی صورت حال را معروض داشت و باشارت حضرت مقدس بنوبتی اسید او را بخود سر گردانیده و روز دیگر رسول خدا اعرابی را طلب داشته فرمود تا امان دادم که بهر جا که خواهی برو و بر تو از هیچ چیزی هست اعرابی گفت ان که ام ست سیکه کائنات فرمود آنکه بوحدانیت خدای تعالی گواهی دهی و بر رسالت من اعتراف نمائی اعرابی گفت اشهد ان لا الله الا الله و اشهد انک رسول الله آنگه بیکبس هر گز نترسیدم و از تیغ نیندیشیدم و چون ترا دیدم عقل از من زائل شد و ضعف بر نفس من مستولی یافت و تو را بر مائی الضمیر مطلع افتاد و غیر من و ابوسفیان بیکبس بر ین سر وقوف نداشتم که ملهم و حافظ تو ملک منان ست و خرب ابوسفیان بخرب شیطان اعرابی این سخنان می گفت و آنحضرت تبسم بر فرمود و اعرابی روزی چند اقامت نموده رخصت طلبید تا برود و مسئول او بشرف اجابت اقتران یافته از مدینه بیرون رفت و چون بحریه جنین بتجدید از ابوسفیان بمکه ظهور یافت حضرت مقدس نبوی عمرو بن امیه ضمری و سلام بن مسلمه را فرمود تا بمکه روند و انتهاز فرصت نمود ابوسفیان بن حرب القتل رسانند و ایشان بموجب فرموده روی بره م نهادند و بهر اطی منازل و مراحل بقصد بر سیدند و در حین طواف خانه کعبه یکی از مشرکان را دیده فریاد بر آورد که ای اهل مکه ابن عمرو بن امیه است ازدی قاتل ما باشد عمرو گوید که چون مردم مکه از حال ما آگاه شدند از هیچ گونه گزندی بما نرسانیدند

ابن سلمہ بر شتر خویش سوار شدہ بطرف مدینہ گریخت و من بجانب کوہ روان شدم و دران حین عثمان بن مالک مرا بدید آمد خنجرے بر سینہ او زدم عثمان چنان فرو
زد کہ مجموع خلق نعرہ آواز در انداختند مردم با دشنوں شدہ از طلب من باز ایستادند و من فرصت یافتہ خود را بغار رسانیدم و ما بغار در آمدیم و دیگر رفتم و
دران غار شخصی را دیدم اعور کہ اغنام خود را از آفتاب چاشت بسایہ آوردہ بود و در وقت تکیہ کردن گفت فلست بمسلم مادمت حیا و لست امین المسلمین
و در شان حضرت رسول اللہ نیز ناسزا بر زبان راندہ و چندان صبر کردم کہ او در خواب رفت آنگاہ گوسفندان بر چشم صحیح او نہادم و چندان زور کردم کہ بدماغش
رسید و چون از غار بیرون آمدم دو جاسوس قریش پیش آمدند یکی را بہ تیر زدم نماند و بزخم رفت و دیگرے گریخت و ماہرد و بسلامت بشتر ہای بوسس
رسول اللہ مشرف شدیم و چون ابو سفیان بر حقیقت حال اطلاع یافت در محافظت نفس خویش مبالغہ آغاز نہاد و ذکر سریۂ ابو عبیدۂ جراح در زمی الحجہ
سال پنجم از حضرت مقدس نبوی ابو عبیدۂ جراح با جمعے بجانب سیف البحر فرستادہ زاد ایشان دران سفر خرما بود و روایت ست کہ ہر کس از ما زیان
تحت نفذی بخرمائی قناعت میکرد و در آخر بنیم خرما قرار یافت و چون کار بر ایشان صعب شد حق عزد علا ماہی ازدریا بساحل افگند کہ نہ صد نفر
یک ماہ از گوشت او محفوظ گشتند و در منتقصے از جابر رضی اللہ عنہ نقل کردہ است کہ من باشتر خویش از زیر ضلعی از اضلاع آن گذشتم و آقدی گوید
کہ چون توشہ دران سفر روی در نقصان آورد قیس بن سعد بن عبادہ گفت کہ کیست کہ شتران بخرما فروشد شرط باکہ شتر اکنون تسلیم نماید و خرما در مدینہ بستاند عمر بن الخطاب
گفت عجب ست ازین جوان کہ بمال پدر دست درازی میکند و حال آنکہ ہیچ چیز از خود ندارد و قیس در مقابلہ فاروق اعظم سخنان درشت بر زبان آورد و گفت
پدر من پیادگان را سواری سازد و گرسنگان را سیر مے سازد قرضی کہ من از جہت مجاہدان دین کردہ باشم چگونہ در ادای آن تاخیر و تسویف جائز دارد
و بعد ازاں قیس نزدیک پنج شتر بہ دو سہ خرما خریدہ و بوقت احتیاج آنرا صرف کردہ و چون ازاں سفر را جعت نمودہ و بمدینہ رسیدند سعد بن عبادہ
بجہت احسانی کہ قیس کردہ بود خرما و اشتر ہا گفت و جہار نخلستان بوی بخشیدہ بایع شتران چون بمدینہ آمد سعد بہای شتران را تسلیم نمودہ آن شخص
را بوشانید و حضرت چون از مروت قیس آگاہ شد فرمودہ اند من بیت جواد ذکر رفتن محمد بن مسلمہ بعرب بنی کلاب در ین سال حضرت مقدس
نبوی محمد بن مسلمہ را بجانب بنی کلاب فرستادہ فرمود کہ شاید کہ بر ثمامہ بن اثال الحنفی ظفر توانی یافت و در مستقصی مذکور ست کہ چون رسولی خداوند رسالت
ششم از ہجرت طالعۂ از اصحاب را بسوی نجد فرستادہ و ایشان شخصی از بنی حنیفہ کہ او را ثمامہ می گفتند اسیر کردہ نزد حضرت رسالت پناہ آوردند و
بار رسول اللہ او را بر ستونے از ستونہای مسجد بستند پیغمبر از خانہ بیرون آمدہ بآن مسجد رفت و فرمود ما عندک یا ثمامہ گفت نزد من خیر ست ای محمد
اگر مرا بکشی خونی را کشتہ باشی و اگر انعام کنی متاکری را انعام کردہ باشی و اگر مالی مطلوب تو باشد بطلب و بروند پگر رسول اللہ اعادۂ سوال کردہ
ہمان جواب داد و بوقت سوم کہ سوال و جواب بر وجہ سابق واقع شد حضرت مقدس نبوی فرمان داد کہ ثمامہ را بگشادند و او بر فور او مسجد بیرون رفت
و غسلی بجای آورد و بعد ازین بمسجد در آمدہ گفت اشہد ان لا الہ الا اللہ و اشہد انک رسول اللہ ای محمد پیش ازین در روی زمین ہیچ دین ازین تو
پیچ شہر از شہر تو مرا دشمن تر نبودہ اکنون ہیچ چیز پیش من محبوب تر ازینہا نیست یا رسول اللہ من بگمہ میرفتم تا عمرہ گذارم کہ مردم تو بر من دست یافتند حالا
فرمان چیست حضرت ثمامہ را بشارت دادہ و اشارت فرمود کہ بمکہ رود و عمرہ بگذارد گویند کہ چون ثمامہ بمکہ در رفت شخصی باو گفت کہ صابی شدی ثمامہ جواب
داد کہ من بدین اسلام در آمدم و سلک طریق حق اختیار کردم بخدا سوگند کہ از ثمامہ یک دانہ گندم بشما نرسد مگر اینکہ محمد رسول اللہ دران باب فرمان دہد و چون
ثمامہ بولایت خود رسید مردم را گفت کہ دیگر غلہ بمکہ نبرند و قریش ازین صورت بتنگ آمدہ مکتوبے بمدینہ فرستادند و ازان حضرت التماس کردند کہ ثمامہ را
وا بنماید کہ سابق عمل نماید و حضرت مقدس نبوی از غایت فضل و احسان و بردباری تشریف نصحت ارزانی داشتہ ابالی عرم از بلیۂ عرت خلاصی
یافتند گویند کہ محمد بن مسلمہ را دران سفر با بنی بکر بن کلاب محاربہ اتفاق افتاد و از کفار و نفر بقتل آمدہ دیگران منہزم گردیدند و صد و پنجاہ شتر و سہ ہزار
گوسفند از شرکان نصیب اہل اسلام آمد محمد بن مسلمہ گوید کہ دہ شب از محرم گذشتہ بود کہ بیرون آمدیم و یک شب از ماہ مذکور ماندہ بود کہ بمدینہ رسیدیم و ہیچ
کس نبود یم کہ شب قطع مسافت می نمودیم و روز مختفی می شدیم ذکر غزوۂ بنی طیبان گفتہ اخبار چنین روایت کردہ اند کہ چون واقعہ عاصم ثابت
و حبیب بن عدی و رفقای ایشان روی نمود چنانچہ سابقا گمت گزارش یافت حضرت رسول ملول خاطر و متاثر می بود و انتہاز فرصت می نمود کہ تا از
بنی طیبان کہ عذرے چنان کردہ بودند انتقام کشند بنابرین در سال ششم از ہجرت با دو لست سوار از مہاجر و انصار متوجہ آنجانب گشت و بعد از قطع مسافت

بموضعی رسید که مسلمانان در انجا اسیر و قتیل شده بودند و آنحضرت دران موضع بجهت عاصم بن ثابت و رفیقان او از بارگاه احدیت استغفار آمرزش طلبیده و بنوطیان از توجه رسول الله آگاه شده در راه هزیمت پیش گرفتند و بر رؤس جبال تحصن نموده جان از مهلکه بیرون بردند پنجیر یک روز دران محل اقامت نموده سرایا باطراف و جوانب فرستاد و چون بموضع غسفان رسید بر وایتی ابوبکر و بقولی سعد بن عباده رضا جمعی بعیم فرستاد و چون هیبت لشکر اسلام بقریش رسیده از ترس احوال ایشان پیاشده و ایشان تا عسفان رفته و هیچ کس از مخالفان اتفاق ملاقات نیفتاد و ازان موضع باز گشتند و بر رسول الله پیوستند بر یده رجع گویند که دران غزوه ملازم رکاب فلک فرسای حضرت نبوی بودم گویند که آنحضرت چون بغسفان رسید یمین و یسار احتیاط فرمود و غیر مادر خود را بدید و وضو ساخته بر سر قبر فرقد و در رکعت نماز گذارده ناگاه درگریه افتاد و ما هم بگریستیم و باز برخاسته دو رکعت نماز دیگر گذارده و دعا کرد و در گریه شد و ما نیز موافقت آنحضرت بگریستیم و چون از سر قبر باز گشت بجانب اصحاب التفات نموده سوال فرمود که سبب گریهٔ شما چه بود جواب دادند که موافقت تو کردیم پرسید که مغلبهٔ شما چه بود گفتند گمان بردیم که امت بتکلیف مالایطاق مکلف خواهند شد فرمود که چنین نیست اما چون بر سر قبر مادر رسیدم و رکعت نماز کردم و از حضرت احدیت رخصت طلبیدم تا زیارتی بردی استغفار کنم مرا زیارت کردن ازان جهت بگریه افتادم و بار دیگر و رکعت نماز گذاردم و دستوری خواستم که طلب آمرزش کنم و باز مرا زجر کردند و من در گریه شدم و در بیکاری زنگ آورده که چون رسول الله از ین سخن فارغ شد راحلهٔ خود را طلبیده و بران سوار گشت و لهذا ازان کریمهٔ ماکان للنبی والذین آمنوا ان یستغفروا للمشرکین الی آخره فرود آمد لهذا ازان حضرت رسالت پناه با اصحاب خطاب فرمود که شما گواه باشید که من ازان بیزارم چنانچه ابراهیم از پدر بیزار شد و روایت ست که درین حال حضرت مقدس نبوی عمر بن الخطاب را القرار فرستاد و ایشان بجبل اعتصام نموده عمر بجانب آن جماعت هم بدست راست و بدست چپ تیر باندانخت و بالحارث المزنی را بجانب مالک فرستاد و آن طبقه راه فرار پیش گرفته مسلمانان دران منازل بغیر از یک اسب پیش نیافتند و هم درین ایام لشکر بنو سویدالجمی را بر سر حارثه کنانه فرستاد و شکران خبر دار شده بلوند پناه بهیبنه بردند بشیبا آشتی دران بیشه زده همه را بسیوخت و حضرت ازین معنی وقوف یافته فرمود تا بلس ماعتعتم ذکر رفتن امیر المومنین علی بجانب بنی سعد بتسهم علی ابن ابی طالب را با صد کس بقبیلهٔ بنی سعد که بجانب فدک بودند فرستاد و بسیب آنکه بسمع همایون حضرت نبی پناه رسیده که ایشان در صدد جمع آوری لشکر بند و اعداد اند که امداد بیهود خیبر نمایند تا باتفاق متوجه مدینه شوند و آن هنگام دریای و نماشب قطع مسافت میگردد و در روز مختفی می گشت تا بدان طریق بموضع مجنون رسیده و در انجا امیر المومنین با یکی از مشرکان اتفاق ملاقات افتاده ازوی تفتیش احوال مخالفان نموده و آن شخص گفت من شما را بر سر ایشان برم الشرط بلکه در امان باشم و ملتمس و مبذول الفتاد و بخیر مسلمانان را بر سر آن قبیله برد و بنو سعد بغیریت غنیمت شتره یافته شتره و دو مرد را کشته و ایشان بدست مسلمانان افتادند علی بن ابی طالب چند شتر خوب بهت فاطمه حضرت رسالت پناه از میان شتران انتخاص نموده جنس را بیرون کرده باقی را بحضرت فرمود و در زمان صحت و نصرت مراجعت بمدینه فرمود ذکر غزوهٔ بنی قرده که آنرا غزای بکانه گویند ابن سلمه بن الاکوع روایت ست که گفت من در بیابان حوالی رسول الله از مدینه بیرون آمدیم و حال آنکه من بر اسب ابوطلحهٔ انصاری سواری بودم که ناگاه بوقت طلوع فجر عبد الرحمن بن عیینه بن حصین فزاری بغرای شتران شیر دار حضرت رسول الله رسیده شتربان را بکشت و شتران را بیغما ببرد و من اسب را بر بالای تپه رسانیده رو در رسول خدا آرزین و اقعه فریاد کردم و از معبد از بر بالای تپشته بر آمدم و سه نوبت نعره زدم که یا صباحاه آنگاه با تیغ تیز و جعبه که همراه داشتم از عقب کفار روان شدم و چون بنزدیک ایشان رسیدم تیر بجانب ایشان می انداختم و بهر تیری یکی از ایشان را مجروح میگردانیدم و دران صحاری رخت بسیار و بهر گاه سواری قصد من میکرد در پس درختی می نشستم و او را بزخم تیر از خود ملازمیداشتم و گاهی بر فراز کوه میرفتم و سنگ بجانب ایشان می افگندم و تیر بطرف ایشان می انداختم و میان من و مخالفان حال بدین منوال بود تا کار ایشان بجان و کار با استخوان رسید تا دست از شتران رسول الله باز داشتند و من شتران را بصوب مدینه رانده باز آنجماعت را تعاقب کردم تا بزخم تیر همه را سر انجام ساختم و ایشان نیز با بروبهای خود می انداختند تا من با نها مشغول شده دست از جنگ باز دارم درین اثنا جمعی از کفار بمدد قوم رسیدند و فزری چند از ایشان متوجه شد ناگاه دیدم که حزام اسدی و ابوقتاده و مقداد اسود کندی و غیر هم از سواران که رسول الله در مقدمهٔ لشکر تعیین فرموده او در میان درختان ظاهر گشتند مشرکان را چون نظر بر اهل اسلام افتاد روی در گریز نهادند و حزام از عقب ایشان روان شد و من از کوه فرود آمده عنان اسب او را گرفتم گفتم که چندان صبر کن که رسول الله و اصحاب برسند حزام گفت ای مسلمه اگر تو ایمان بحضرت و قیامت داری و میدانی که بهشت و دوزخ حق ست میان من و شهادت حائل مشو و من دست از و باز داشته حزام خود را بعبد الرحمن بن عیینه رسانیده نیزه بروی زد اما کارگر نیامد بعد ازان عبد الرحمن نیزه بر حزام زده

او را شہید ساخت و از اسب خود فرود آمدہ بر اسب او سوار شد و درین حال ابو قتادہ انصاری نزدیک او رسید و عبید الرحمن نیزہ بر ابو قتادہ انداخت او را مجروح گردانید ابو قتادہ بیک ضربہ نیزہ مہم عبد الرحمن را کفایت نمودہ بر اسب او سوار شد و چون عبید الرحمن کشتہ شد از عقب کفار روان شدیم و مخالفان چشمہ و در آمدند کہ اصحاب آبی بود کہ آنرا ذی قردہ می گفتند مشرکان نخست میل کردند کہ از آب چشمہ بیاشامند و چون ما قریب بایشان بودیم از سر آب میل بر گذشتہ روی بانہزام آوردند و من بہ تنہا آن جماعت را تا غروب شمس تعاقب کردم و دو اسب دیگر از ایشان گرفتہ باز گشتم و چون بذی قردہ رسیدم دیدم کہ رسول اللہ با لشکر اسلام دران موضع نزول جلال فرمودہ و بلال شتر ہے از ان شتران فرج نمودہ کباب میکرد و معروض داشتم کہ یا رسول اللہ دستوری دہ کہ من با صد کس از ممتازان من باشند از پے مخالفان بروم و یکی از ایشان را زندہ نگذارم آنحضرت فرمود کہ چنان مکن گفتم بدان خدائی کہ ترا معزز و مکرم ساختہ کہ چنین کنم حضرت چنان تبسمی کرد کہ دندانہای ولوالہ جمالیش در روشنائی آتش بود و فرمود ای پسر اکوع از ملکت ما نیچ دیقال از اسالت و تسخیر ای اسہل الفاضل وارفق و بتر و ایتی رسول اللہ فرمود حالا ایشان را در قبیلہ غطفان مہمانی می نمایند و بعد ازان شخصی از قبیلہ آمدہ معروض داشت کہ آن جماعت را یکی از غطفان باز داشتہ و شتری ذبح کردہ و در تنگیکہ شتر ابو سلمہ میکندند غبارہای ساطع شدہ و ایشان بتصور آنکہ گرد لشکر اسلام ست روی بگریز نہادند سلمہ گوید کہ چون صباح شد حضرت مقدس نبوی فرمود کہ بہترین سواران ما امروز ابو قتادہ است و بہترین پیادگان اسلمی و ابو قتادہ را ہمراہ کردہ تا مرا در لیف خویش گردانیدہ بمدینہ باز گشتیم مسعود اوراق گوید کہ از کلک بیان متعرض بر سریہ و ہر قضیہ خود سخن بانطاب کشد و این مختصر مطول گردد بنابرین رقم تکثیف بر بعضی و قائع و سرایا کشیدہ آمد و بعد ازین نیز بہمین طریق مسلوک خواہد شد و در اکثر اوقات بر منظم وقائع اختصار خواہد افتاد و انشاء اللہ تعالی حدیث استسقار روایت ست کہ در سال ششم از ہجرت قحطی عظیم و غلائی ہائل در مدینہ روی نمود و مسلمانان بخدمت سید عالم مبادرت نمودہ گفتند یا رسول اللہ ابواب فیض مسدود شدہ و باران رحمت منقطع گشتہ و نقصان قوی باشجار ثمرہ راہ یافتہ و دواب و مواشی در مرعی تلف آمدہ و مردم از راحت بمشقت و از فراغت بمشقت افتادہ اند ملتمس آنکہ فیاض علی الاطلاق مسئلت نمائی تا از رشحات غمام موہبت و احسان خویش چمن آمال تشنگان بادیۂ حرمان را تازہ و سیراب گردانند رسول خدا فرمود کہ در فلان روز بیرون آئید و صدقات با خود بیرون آورید بالصحرا رویم و طلب باران کنیم و چون روز موعود رسید حضرت علیہ السلام ہای کہنہ پوشیدہ و از سر وقار و خشوع با خلائق بجانب مصلی تشریف بردو بالای ازان و اقامت دو رکعت نماز بگذارد در رکعت اول سورۂ سبح اسم ربک الاعلی و در رکعت دوم اہل اتک حدیث الغاشیہ را بلند بخواند و چون از نماز فارغ شد رو بسوی اصحاب کرد و بنا بر تقال ردای مطرخود را منقلب گردانید تا عسرت و تنگی منقلب بیسر و فراخی گردد و دستہای مبارک خود برداشتہ یک تکبیر گفت و بعد ازان دعای باران بر زبان معجز بیان راند آنروی گویند کہ ہنوز دران مقام بودیم کہ قطعہ ابر در آسمان پدید آمدہ منبسط گشت و قطرات مطار متواتر شد چنانچہ ہفت شبانہ روز باران بارید بعد ازان کہ یک ہفتہ باران آمد اہل سلام معروض گردانیدند کہ یا رسول اللہ اموال ما ضائع شد و خانہای ما رو بخرابی نہاد و آمد و شد خلائق منقطع گشت دست بدعا بردار تا حضرت آفریدگار باران ازما باز دارد و خورشید عالمتاب روی نماید حضرت مقدس نبوی از سرعت ملال آدمی زاد تعجب نمودہ تبسمی فرمود کہ نواجد مبارکش ظاہر گشت آنگاہ روی تضرع بقبلہ دعا آورد و گفت اللہم حوالینا و لا علینا اللہم علی ظہور الآکام و بطون الاودیۃ و منابت الشجر و چون حضرت از دعا فارغ گشت فی الحال سحاب متلاشی شد و از ہا خورشید جہانتاب مدینہ اضائت پذیرفتہ و در حوالی آن بلدۂ طیبہ باران می بارید و در نفس شہر یک قطرہ نمی چکید روایت ست کہ رسول اللہ مشاہدہ فرمود کہ باران در اطراف و جوانب مدینہ مبارد چنانچہ بگنبد یکہ دنباہای آنحضرت ظاہر شد و فرمود کہ خدای تعالی مکافات ابی طالب کناد کہ اگر در حیات بودی از ان ابیات کہ انشاء کردہ بود چشمش روشن گشتی کہ باشد کہ آن اشعار بر ما خواند علی ابن ابی طالب گفت یا رسول اللہ گویا این ابیات را میخوانی ابو تہای ابو طالب را خواندن گرفت و بعضی از اہل سیر گفتہ اند کہ ترجمہ آن اشعار اینست ؎ خداوندا و باران بانشتگان ؎ بتنظیم پیغمبر السنوح جان ؎ ازان یافتہ روزی ایتام ما وزان گشتہ سیراب انعام ما ؎ بنو ہاشم اند بناہ و بنا ؎ ہمہ طالب عز و جاہ و بنا ؎ بنصرت زبیدہ ان موید بود ؎ ندارم مادست از دامنش ؎ دگر گشتہ گردیم پیرامنش ؎ و درین سال بالقول جمہور اہل سیر و اخبار طواف خانہ کعبہ فرض شد و این جماعت برا ثبات مدعای خویش دلیل اقامت کردہ گفتہ اند کہ آیہ کریمہ واتموا الحج والعمرۃ للہ در سال ششم نزول آمد و مراد از تمام اقامت ست نہ اکمال و زمرہ بر آنند کہ در سال نہم فرض شد و ایراد تفصیل کلام فریقین مناسب مقام نیست ذکر توجہ حضرت ختمی پناہ بجانب مکہ معظمہ بنیت عمرہ گزاردن و مبالغ شدن مشرکان

وصلح حدیبیه وحالات آن راوی گوید سبب بیرون آمدن رسول الله از مدینه به نیت گذاردن عمره آنکه در خواب مشاهده فرمود که بزیارت کعبه رفت وعمره گزارد و کلید خانهٔ کعبه را بست مبارک خویش گرفت واز اصحاب بعضی موی تراشیدند و بعضی چیده شدند و در عرفات توقف کرده چون صورت واقعه را یاران تقریر نمودند مستبشر گشته گمان بردند که این سعادت عظمی هم درین سال دست خواهد داد و درین سال پیشتر بن سفیان الکعبی که در زمرهٔ ایمان آورده بهود و ناغایت قدم دربادیهٔ هجرت ننهاده ببسعادت یابوسس آنحضرت فائز گشت مقرر چنان شد که شتران هدی و نگری را جمع کنند و بهفتاد هدی در عیر شتاب آمد و شتران ابوجهل که در جنگ بدر بتملک آنحضرت سمت اختصاص یافته بود در سلک آنها انتظام داشت و ناجیه بن جندب را لضبط و تعهد شتران مامور داشت و بعضی یاران که مکنتی داشتند شتر قربانی کردند مثل ابوبکرؓ و عمرؓ و عبدالرحمن عوف وطلحهؓ و هیچ سلاحی همراه مسلمانان نبود مگر شمشیر و روایتی آنکه مردی عمر بن الخطاب گفت یا رسول الله الحاجه همراه باید برد که از ابوسفیان و اصحاب او ایمن نمیتوانیم فرمود که لست اجب ان احمل السلاح متعمداً و سعدبن عباده معروض داشت که یا رسول الله اگر سلاح بردارم بهتر باشد چه حال ازدو بیرون نیست قوم نقوض خواهند کرد یا نخواهند کرد بر تقدیر اول از سلاح چاره نیست و بر تقدیر دوم هیچ زیان ندارد و حضرت فرمود که سلاح برنمیدارم زیرا که برای عمره بیرون می آییم و ابن مکتوم را در مدینه بخلافت تعیین نموده در خانهٔ خویش غسل کرده جامه بپوشید و بر در منزل مقدس بر ناقهٔ قصوی سوار شد و روی مبارک بقبلهٔ آورده احرام بست و کلمات تلبیه بر زبان گوهر بار آورد بدین نهج که لبیک لاشریک لک ان الحمد والنعمة لک والملک لاشریک لک و جمهور اهل اسلام موافقت نموده همانجا احرام بستند و طائفهٔ از مشعر محرم شدند و در کیفیت سیاه ظفر انجام علما را اختلاف ست و صحیح روایات نزد اکثر ارباب سیر آنکه هزار و چهار صد نفر دران سفر ملازم رکاب فلک فرسای حضرت مقدس نبوی بودند و از امهات مسلمین ام سلمهؓ بصاحبت رسول الله دران سفر شرف اختصاص یافت و بقول جمهور اهل سیر در غرهٔ ذیقعده از مدینه بیرون آمد و ناجیه بن جندب را با شتران هدی از پیش روان کرد و فرمان داد تا عباده بن بشیر با لست نفر طلیعه لشکر باشند و براه بیابان روی بجکه نهاد و روایت ست که چون رسول الله بغسفان رسید بشیر بن سفیان که تجسس احوال قریش نامزد شده بود بجانب مکه رفته باز آمد و گفت یا رسول الله قریش توجه تراجم محرم معلوم کرده اند و جلوه پوشیده با ناقه های قربه الفتح بیرون آمده اند و اینک مردی طوی نزول کرده با هم عهد میکنند که نترا از دخول مکه مانع آیند چون خبر توجه حضرت بمنتهی پایهٔ اسمع اهل مکه رسید یکدیگر مشورت نمودهٔ رأی صواب نمای ایشان آن قرار گرفت که آنحضرت را بهر نوع از زیارت بیت الله منع کنند بنابرین از قبائل عرب که در نواحی حرم اقامت دارند استمداد نمودند و لشکرے فراهم آورده از مکه بیرون آمدند و در منزل یلملم نزول کرده خالد بن الولید و عکرمه بن ابی جهل را با دویست سوار طلیعهٔ لشکر ساخته اند و چون بر تواین خبر بر پیشگاه ضمیر انور حضرت افتاد با عیان مهاجر و انصار مشورت فرمود اصحاب گفتند صلاح نیست که ما بر سر اسلاف و ذریهٔ آن جماعت که قریش را نصرت و معاونت می نمایند تاختن آریم و ایشان را غارت کنیم اگر ایشان را شکستی روی نماید و الکان دارد که بحمیت حمایت اهل عیال خود از تعرض ایشان چاره نتوانند آنگاه با قریش بمسالمه محاربه تو انیم کرد صدیق رضی الله عنه گفت ما امسال در زیارت عمره و زیارت خانهٔ کعبه بیرون آمده ایم و با کسی داعیهٔ مقاتله و مقابله نداشته ایم اگر تا قریش از زیارت کعبه مانع آیند آن زمان با ایشان قتال کنیم حضرت رسول صلعم را سخن صدیق رضی الله عنه پسندیده نمود گفت برویدبنام خدای عزوجل علما فرمود که خالد ولید با جمعی بر سم طلیعه و عیم ست از ایمن طریق بمرتبهٔ بیخبر بر سر ایشان رویم گویند اهل اسلام براهی صعب و دشوار افتادند چنانچه مجهور و مرور ایشان بر شتاب واقع شد و سپاه از ین معنی تنگ آمدند حضرت فرمود این دره کیست از دره های بهشت و چون آنجا بیرون آمده بزمین نرم رسیدند آنحضرت فرمود بگویند استغفر الله و اتوب الیه راوی گوید بخدا سوگند که خالد بن الولید از توجه مجاهدان دین واقف نشده تا آن زمان که غبار سم مراکب ایشان را دیده و از بیمیت سپاه ظفر انجام روسے بانهزام نهاده قریش را از حقیقت حال اعلام داده چون حضرت بر ثنیه که قریب بحدیبیه است رسیدند ناقه قصوی که حضرت بران سوار بود بزانو در آمد و اصحاب هر چند زجر کردند بر نخاست خلق گفتند خلأت القصوی یا ناقه قصوی از رفتار ستیز عالم فرمود قصوی از رفتن باز نماند و را خود این عادت نباشد ولیکن حابسها حابس الفیل یعنی باز دارندهٔ فیل ناقه قصوی را باز داشت و قصهٔ باز ایستادن فیل دران اوان که ابرهه صباح قصد تخریب خانهٔ کعبه داشت درین اوراق بتفصیل گذشت اگر چون ناقهٔ قصوی بزانو در آمد حضرت فرمود آن از قضای خدائی که نفس محمد بید قدرت اوست که قریش هیچ امری از من مسئلت ننمایند که تعظیم حرم دران باشد مگر آنکه باجابت مقرون گردانم آن امر را بعد ازان تا سازجر فرمود تا بر خاست و از راه منحرف شده بر سر چاهیکه در اقصای حدیبیه بود آن آبی اندک داشت منزل اختیار کرد و در عرض اندک مدتی که آب چاه باتمام رسید خلایق از تشنگی و قلت آب نزد آنحضرت شکایت کردند آنجناب تیری از ترکش خویش بیرون آورده فرمود تا آنرا در تنگ چاه فرو بردند راوی گوید

گرچندان آب در حوض آمد که نهصد و چهار صد کس با جمیع چهارپایان سیراب گشتند و در بعضی از روایات آمده که در لوای حدیبیه اصحاب از تشنگی و قلت آب شکایت کردند آنحضرت برکنار آمده ظرفی پر آب طلبیده وضو ساخت و مضمضه نموده آن آب را در چاه انداخت و لحظه بلحظه جندان آب در ان چاه پیدا شد که همه اصحاب سیراب شدند و چهارپایان خود را نیز سیراب کردند طایر بن عبداللہ گوید که روز حدیبیه مردم از بی آبی شکایت نزد رسول برده گفتند یا رسول اللہ هیچ آب در بن منزل نیست الا در سر کوه و حال آنکه در پیش آنحضرت قدری کوه بود که از انجا وضو می ساخت و چون آنحضرت این سخن شنید دست برکوه نهاد و آب از میان انگشتان مبارکش فوران آمد چنانچه از جمیع چاهای چشید جابر گوید که ما از ان آب خوردیم و وضو ساختیم از ما بعضی پرسیدند که چند کس بودند که از ان آب خوردند و وضو ساختند گفت بخدا سوگند که اگر صد هزار کس بودیم بس می آمد و چون راضی و لوای حدیبیه بشرف نزول حضرت معدن بنوی و صحابهٔ عظام سرافتخار و مباهات باوج سموات رسانیدند بدیل بن ورقا را خزاعی با جمعی از قبیلهٔ خویش که دمار از سواد و لا و حضرت خیر البریا علیه التحیة والثنا امیزدند و سینهٔ ایشان محل ولیعت سید ابرار بود بدولت تقبیل رکاب فلک فرسای آنحضرت استسعاد یافته معروض داشتند که بنو کعب بن لوی و عامر بن لوی با چند قبیلهٔ از قبائل عرب اتفاق نموده بر سر جا بهای حدیبیه فرود آمده بقصد آنکه ترا از زیارت خانهٔ کعبه منع کنند و اگر ممتنع نگردی قدم در میان قتال نهند سیّد کونین فرمود که ما نه بر ای قتل و جنگ کسی نیامده ایم بلکه مقصود طواف خانهٔ خدائی و گذران عمره است و قریش مبان بسیار دارند بجرب و این معنی ایشان را مضرست اگر خواهند مدتی تعیین کنیم تا در آن ایام بایگدیگر محاربه می نمائیم و مرا با سائر مشرکان بگذارند اگر غالب گردم مطلوب ایشان بحصول موصول شده باشد و اگر غالب آیم و میل داشته باشند چون سائر خلائق متابعت من نموده والا در مدت مصالحه باری فراغتی از جنگ و جدال و هرب قتال روی نموده باشد و اگر قریش از ین سخنان که بیان کردم ابا و امتناع نمایند بآن خدای که نفس محمد بید قدرت اوست که با ایشان مقاتله کنم تا آن هنگام که بقتل آیم و هر آئینه حق عز و علا فتنهٔ خویش را نصرت خواهد داد و امر خود را انفاذ خواهد رسانید بدیل گفت من سخنان ترا همین لحظه بقریش رسانم و این سخن گفته از مجلس شرف برخاست و بلشکرگاه مشرکان رفت و قریش را املا قات نموده گفت من سخنی از محمد شنیده ام اگر میل دارید معروض دارم حکم بن ابی العاص و سائر سفهای قوم گفتند که ما را احتیاج باستماع حدیث او نیست اما عقلا و اصحاب رای گفتند اگر چه از روی شنیدی بگوی و بدیل مسموعات خود را در میان آورده گفت ای معشر قریش شما در باب قتال با محمد استعجال می نمائید و نیارت خانهٔ کعبه آمده و کفار بتصور آنکه بدیل با مصطفی مواضعه کرده می خواهد که ایشان را فریب دهد اعتراض کردند و در بن باب عروه بن مسعود ثقفی برخاسته گفت ای معشر قریش نه شما بمنزلهٔ پدر من و من بمثابهٔ فرزند شما یم جواب داد و گفت که بلی چنین ست عروه گفت مرا نسبت بخود بخیانت و عداوت متهم مدارید گفتند نه آنگاه عروه گفت کار حقوق سابق که بر ذمهٔ قریش داشت نموده گفت امر کیه محمد بر شما عرض میکند بنابت سخن او پیشنهاد است از او قبول کنید و مرا از خصومت دهید بدیل برد و با این مردم سخن گوید گفتند هیچ مانعی نیست عروه بکلمات شگافته بآن سعادت عظمی فائز شد حضرت با عروه همان سخن فرمود که با بدیل تقریر کرده بود عروه گفت ای محمد اگر تو قلع و قمع قریش کنی چگاه کرده باشی آخر ایشان نه قوم تو اند و اصل تو هیچ نشنیده که احدی از عرب پیش از تو بر مثل این حرکت اقدام نموده باشد اگر چنانچه مغلوب گردی وای ازان حالت و من همی مردم بی سامان می بینم که نزد تو مجتمع گشته اند چون روزگار و هنگام نسکار شود روی بگریز نهاده متفرق گردند و ترا تنها گذارند صدیق این سخن از عروه شنیده زبان بسب و دشنام گشاده گفت ما از روی خواهیم گریخت و او را تنها خواهیم گذاشت عروه گفت گوینده این سخن کیست گفتند که ابو بکر تو گفت ای ابو بکر بآن خدائی که نفس من بید قدرت اوست که اگر حق که بر ذمت من نهاده و من بگذاشت مشغول نبودم قیام ننموده ام مانع نمی شد جواب تو می گفتم و سزای تو در کنارت می نهادم و اقدی گوید که حق ابو بکر آن بود که در ایام جاهلیت دینی بر عروه لازم گشت و بنا بر التماس او بر کس که از روی دستان و یاران بود ندر و گاری نموده دروگاه و وسه گاه دیوی داده ندو صدیق دو لقه بعروه ارزانی داشت او در اندک عرصه نزد یک حضرت رسول نشسته بود و بهنگام تکلم دست بجاسن مبارک آنحضرت می رسانید و مغیره بن شعبه خودی بر سر و تیغ شمشیر و روست و پیش آنحضرت ایستاده بود و هر گاه که دست عروه بذیه مبارک حضرت میرسید نعل شمشیر بدست او زده می گفت که ادب نگاه دار و دست خویش را از محاسن مبارک حضرت رسول اللہ دور گردان و چون روده منع مغیره مکرر شد عروه پرسید که این شخص کیست گفتند مغیره بن شعبه است عروه متوجه مغیره شده گفت ای غدار من در تخلیص امر و صلاح غدر تو سعی می نمایم و تو بر بن نهج مکافات می کنی و اقدی گوید که مغیره باسیزده کس از بنی مالک نزد پادشاه اسکندریه رفته بود و با دشاه بنو مالک را بر مغیره تفصیل داده ترجیح نموده و ایشان را بعطایای گرانمند مخصوص گردانیده آن جماعت چون از اسکندریه مراجعت کردند شبی در راه بشرب خمر اشتغال نموده و چون مست و لایعقل بخواب رفتند مغیره از غایت رشک و حسد که بر نفس و استیلا یافته بود بر قتل ایشان اقدام نموده و اموال و امتعهٔ آن طائفه را در تحت تصرف

آورده بمدینه آمده مسلمان شد و حضرت بامغیره فرمود که اسلام تو مقبول ست اما مرا بمال تو هیچ حاجت نیست و جنس زنان نمی گیرم و چون خبر این واقعه در مکه بابوسفیان رسید عروه بن مسعود ثقفی را ازین حادثه اعلام داد و عروه چند بار پیش بنو مالک رفته با عروه در بنی آب سخنی گفته ملزم آن شد که دیت سیزده نفر که مقتول شده بودند بورثه ایشان دهد و بنو مالک خود را بر قصاص راست گرفته با قوم و عشیرهٔ مغیره در مقام نزاع آمدند بملاطفت موعظه و نصیحت آن فتنه را تسکین داده چندان سعی و کوشش بنو مالک بهدیت راضی شدند و عروه متقبل دیت سیزده نفر گشته مادهٔ خصومت و نزاع انقطاع یافت و سخن عروه که بامغیره گفت شعر باین قضیه بود و منقول است که عروه بن مسعود دران مجلس بگوشه چشم در اصحاب رسول الله نگریسته ملاحظهٔ حال ایشان می نمود از غایت تعظیم و اجلال و کمال توقیر و احترام که در اقوال و افعال آن زمره سعادت نشان نسبت بحضرت مقدس نبوی مشاهده میکرد انگشت تعجب بدندان تحیر میگیرد چنانچه بعد ازمراجعت با گروه مشرکان گفت ای معشر قریش والله که من بمجلس ملوک رسیده ام و کسری و قیصر و نجاشی را دیده ام و از ملازمان سلطان هیچ کس را ندیده ام که اکرام و خدمت دوری بادشاه خود چنین کنند که اصحاب محمد را بجا آورند سوگند که چون آب دهن بینداختی و بر کف یکی از یاران او آمدی بر رخسار خود مالیدی و زیور طلعت خویش ساختی و چون کاری فرمودی که بدست دلی کسی کفایت شدی بزرگترین قوم بدان مبادرت نمودی و چون در حضور او سخن میگفتند بجهت تعظیم آواز پست میکردند و بر او بسر آب وضوء او نزدیک بود که کشته گردند از و فور احترام و تجیل در رویی او نگاه میکردند و آنگاه میگویند که اگر تشریف خواهد بتشریف میزنند و از گشته شدن خویش اندیشه نکنند و تا یکی را ازان جماعت در جان رمقی باشد دست از حمایت یار خود باز ندارند و رفیق خویش را تسلیم دشمن نمایند و این لشکر روی از شما نگرداننده تا سه نهند و داد دل خود از شما نستانند لطف سخن آنکه محمد بر شما مرا عرض کرد که متضمن رشد و صلاح شما ست بلقمه تلقی پیش آمد و دست رو بر سینه ملتمس او نهید و در سوابع حالات پیروی و رو اندیش او کنید و من ناصح شما هم و می ترسم که نسیم فتح و نصرت بر مخالفان وزیدن گیرد چه محمد مرولیست که بتعظیم بیت الله آمده قریش گفتند که بنا بر این سخنان مگوی که ما امسال نمیگذاریم که زیارت خانه کعبه کند و داعیه ما آنست که حالا باز گردد و در سال آینده بیاید و طواف کند و لهذا از معاودت عروه شخصی از رؤسای جاهلیس که او را جلیس می گفتند تمنای ملاقات حضرت مقدس نبوی کرده از قریش دستوری حاصل نموده عازم لشکر اهل اسلام شد و چون قریب بمسکر همایون رسید رسول الله فرمود که این شخص از ان قوم ست که بتعظیم شتران قربان می نمایند و را استقبال نمایید و یاران بفرموده عمل نموده شعار الله استقبال بجای آوردند و جلیس چون حال بدین منوال دید دانست که ایشان اهل زیارت اند نه اهل قتال با خود گفت سبحان الله سزاوار نیست که کسی این قوم را از طواف خانه کعبه منع کند نه الحال بی آنکه بخدمت رسول الله مستسعد گردد باز گشت و با قریش گفت که ای یاران من اصحاب محمد را دیدم که شتران را قلده و شعار کرده قصد زیارت بیت الله دارند و من مصلحت نمی بینم که ایشان را از زیارت خانه کعبه منع کنید قریش گفتند خاموش باش ای جلیس کم تو نیستی مگر اعرابی و وقوفی بر امور ملک نداری جلیس خشمناک شده گفت ای معشر قریش من با شما موافق نیستم در بن معنی اگر کسی بزیارت کعبه آید و تعظیم بیت الله نماید او را منع کنیم بدان خدا که نفس جلیس در قبضهٔ قدرت اوست که اگر محمد را از طواف کعبه باز دارید من و تمامت احابیس از شما مفارقت کنیم قریش عذر خواهی نموده گفتند بگذار ی جلیس را که برحسب الوفاء خود با محمد صلح کنیم و در سحیفه الصحابه بسطور ست که حضرت مقدس نبوی در حین توجه خراش بن امیه خزاعی را شتری داد و لقب نام و بجانب مکه فرستاد تا ایشان را از داعیه حضرت رسول الله آگاهی دهد و خراش بمکه آمده قریش شتر او را بی کرد ند و بر قتل او یک جهت گشتند و احابیس او را از جنگ مشرکان خلاص ساخته بجانب رسول الله گسیل کردند و چون خراش بخدمت حضرت ختمی پناه رسید یافته آنحضرت عمر بن الخطاب را طلبیده اشته فرمود که ترا بمکه می باید رفت و قریش را اعلام باید نمود که ما داعیه جنگ نداریم و بزیارت خانه کعبه می آییم عمر گفت یا رسول الله برای صواب نمای تو روشن ست که عداوت قریش با من در چه مرتبه است و شدت و غلظت من با ایشان بچه شابه هر گاه که آن جماعت بر من دست یابند بهیچ گونه مرا زنده نگذارند و دیگر از بنی عدی هیچ کس نیست که از شرارت شر ایشان مراصیانت و محافظت نماید اگر عثمان بن عفان را بفرستی دور نیست زیرا که نزد قریش بسیار عزیز ست و عشائر و عقارب او در مکه بسیارند سخن فاروق مقبول و مستحسن افتاده ذوالنورین را رخصت فرمود که بجانب ابوسفیان و سائر صنادید قریش رود و از مافی الضمیر آنسرور ایشان را اعلام نماید و عثمان بموجب فرموده قدم در راه نهاده در منزل یلدرخ بمشرکان رسیده تبلیغ رسالت بجای آورد و گفت حضرت رسول میل بزیارت خانه کعبه دارد نه عزم مقاتله با آشنا و بیگانه کفار بر منع طواف قدوهٔ وود مان قصی و شرف خاندان عهد مناف احرار نموده گفتند این امر لیست که هرگز بمشیت پذیرد و کار لیست که در خیال ما هیچ نگیرد که بمکه در آید و بزیارت بیت الله قیام نماید لهذا ازان ابان بن سعید بن العاص عثمان را تعظیم

و تجلیل نموده بر مرکب خویش نشاند و خود در ردیف او شده بمکه رفتند و ذو النورین پیغام رسول الله را با بوسفیان و جمعی از اشراف قریش که با قوم بیرون نیامده بودند رسانید
و ایشان را در عدم انجاح مسئول حضرت رسول الله متفق الکلمه یافت و قریش با عثمان گفتند که اگر خاطر تو مائل ست برخیز و بمراسم طواف خانه کعبه قیام نمای عثمان جواب
داد که من طواف نمی کنم تا رسول الله طواف نکند و مشرکان ازین سخن در خشم شده عثمان را رخصت انصراف دادند گویند که چون عثمان بجانب مکه رفت اهل اسلام در
مجلس حضرت خیر الانام گفتند که خوش وقت عثمان که بحرم رفته زیارت کعبه خواهد کرد رسول الله فرمود که با وجود آنکه از طواف ممنوعیم عثمان باین امر قیام نخواهد نمود و
درین اثنا ده کس از مهاجران باجازت حضرت مقدس نبوی بمکه رفتند و اسامی ایشان اینست جابر و عبد الله بن سهیل و عیاش بن ربیعه و هشام بن عبد العاص
و حاطب بن ابی منیعه و حاطب بن عمرو و عمیر بن وهب الجمحی و عبد الله بن ابی خزامه و عبد الله بن امیه و چون عثمان را اقامت در مکه زیاده از متوقع دست داد بسمع همایون
حضرت مقدس نبوی رسید که عثمان را با ده نفر از مهاجران کشتند ابن عباس گوید که شیطان در حدیبیه این ندا در داد که عثمان را بقتل آوردند بالجمله چون خبر قتل عثمان
در لشکر اسلام شیوع یافت رسول الله پشت خود در الشجره نهاد که ایزد تعالی ذکر آن در قرآن مجید می کند چنانچه می فرماید لقد رضی الله عن المؤمنین اذ یبایعونک تحت الشجرة
آنگاه اهل اسلام را به بیعت دعوت کرده بر قتال عبده اصنام ترغیب و تحریص نمود و بروایتی درین اثنا سهیل بن عمرو با جمعی از مشرکان جهت استخلاص اسیران قریش
بخدمت سید رسل و هادی سبل سرفراز گشته بیان این سخن آنکه رسول الله در منزل حدیبیه اویس بن خولی و عباده بن بشیر و محمد بن مسلمه را تعیین نموده بود که بنوبت هر شب
از ایشان با طائفه از اهل اسلام در شبها بحراست سپاه ظفر انجام بجای می آوردند و دران زمان که عثمان بمکه رفته بود و هنوز نیامده قریش شبی پنجاه کس را بجانب معسکر
همایون فرستاده بامید آنکه از اصحاب پیغمبر کسی بجنگ ایشان افتد و محمد بن مسلمه که دران شب بحراست لشکر قیام می نمود مجموع فرستادگان را دستگیر کرده بلشکرگاه برود
حضرت مقدس نبوی همه را حبس نموده فرمود در وقتیکه خدای تعالی مرا به بیعت امر فرمود اول کسیکه مبادرت نمود ابی سنان الاسدی بود عبد الرزاق که یکی از جمله نقله
سیر و اخبارست روایت کند که پیش از آمدن سهیل بن عمرو مکرز بن حفص از قریش رخصت طلبیده بلشکرگاه مسلمانان آمده و چون حضرت او را از دور دید با اصحاب
فرمود که این شخص مردی غادرست شما با وی سخن مگوئید و خود با وی بحدیث آمد درین اثنا سهیل بن عمرو با جمعی پیدا شد رسول الله فرمود که قد سهل لکم امرکم و بقولی آنکه
فرمود سهل امرنا یعنی آسان شد امر ما عبد الرزاق گوید که چون سهیل شرف مجلس حضرت را دریافت گفت ای محمد حبس اصحاب تو برضای خداوندان رای و تدبیر نبود بلکه
طائفه از سفها بران امر اقدام نموده اند و جمیع عقلا آنرا کاره بودند ملتمس آنکه جمعی از یاران ما که بقید اسر گرفتار شده اند اطلاق فرمائی حضرت فرمود که من ایشان را
نمی فرستم تا اصحاب مرا نفرستند سهیل عرض کرد که سخن تو عین صوابست و چون این سخن بسمع قریش رسید عثمان را با آن ده نفر که اسامی ایشان مذکور شد ارسال
نمودند و حضرت نیز زمره را که محمد بن مسلمه دستگیر کرده بود اطلاق فرمود گویند که بعد از بیعت چون خبر رسید که عثمان در قید حیات ست رسول خدا فرمود که عثمان برای
کار خدا و رسول او رفته است و نمی خواهم که از فضیلت این بیعت محروم ماند پس دست راست خود را اشارت کرده گفت این دست عثمان و دست چپ
خویش دست منست آنگاه دست چپ را بر دست راست نهاده از قبل عثمان با خود بیعت کرد قتاده گوید که زهی شرف عثمان که دست خواجه هر دو جهان و رحمت
عالمیان دست اوست و اصح اقوال آنکه بیعت برین جمله بود که از معرکه نگریزند از جابر روایت کرده اند که از بیعت الرضوان هیچ کس تخلف نکرد مگر جد بن قیس منافق و رسول الله
فرمود که کل من بایع تحت الشجرة یدخل الجنة الا صاحب الجمل الاحمر جابر گوید که دران صحرا جد بن قیس طلب شتر گم شده خود میکرد هر چند گفتم که بیا و با حضرت رسالت پناه
بیعت کن گفت که من شتر خود را دوست تر از بیعت میدارم و چون سهیل بن عمرو و یاران او دیدند که مسلمانان از سر وفور رغبت مسارعت نمودند بیم و هراس بر ضمائر
ایشان استیلا یافت و بجانب قوم باز گشتند و ایشان را از اتفاق اهل اسلام اعلام کردند و قریش نیز از استماع این خبر اندیشناک شدند و سهیل بن عمرو و حویطب
بن عبد العزی و مکرز بن حفص را بجهت تمهید بساط مصالحت نزد رسول خدا باز فرستادند سهیل معروض رای صواب نمای حضرت مقدس نبوی گردانید که قریش با تو
صلح می کنند بشرط آنکه امسال ازینجا باز گردی و سال دیگر اگر عمر باشد آمده بقصد عمره قیام نمائی و حضرت باین معنی همداستان شده مهم مصالحه برین نهج قرار یافت که
تا مدت ده سال میان مسلمانان و مشرکان قریش ماده قتال و جدال مرفوع باشد و البته محاربه و مقاتله موضوع بود و در بلاد و دیار یکدیگر آمد و شد نمایند و بنفوس
و اموال یکدیگر در سر و علانیه تعرض نرسانند و هر یک از مشرکان که بعهد و ذمه پیغمبر در آید قریش متعرض او نگردند و هر که خواهد که هم عهد قریش گردد مسلمانان مزاحم
او نگردند و چون مسلمانان امسال باز گشته سال دیگر جهت گذاردن عمره بمکه آیند اسلحه ایشان در غلاف باشد و زیاده از سه روز در مکه نباشند و در آن وقت آشکارا و نهان
با مخالفان حلفای یکدیگر در باب ایذا و اضرار ایشان موافقت ننمایند و از عبده اصنام هر که بی رخصت ولی خود به پیش حضرت آید با آنکه از کیش خویش تبرا نموده

فتح کرد دست دهد و با وجود فقدان مطلوب بجمیع مدعیات مخالفان شرف قبول یافت و اگر خاطر اشرف تواند بآنست که یاران بخرند و خلع کنند برخیزد و بیرون رود تا بهر چه میکنم سخن نگوئی تا مشرکان بدی خود را بخود نبینی و سر تراشی و چون ابن امر از نوصادر شود اصحاب را غیرت مثابت چاره نبود و حضرت مقدس نبوتی با بشارت ام سلمه عمل خود را و چون صحابه صورت حال بدین منوال دیدند شتران خویش را خر کردند و بعضی سر تراشیدند و برخی موی چیدند ولیکن از کثرت غم و اندوه که بر ضمائر ایشان مستولی یافته بود نزدیک بآن شد که یکدیگر را بکشند و دران روز حضرت فرمود اللهم اغفر للمحلقین یعنی گفتند و المقصرین خواجه کائنات باز فرمود اللهم اغفر للمحلقین یاران گفتند و المقصرین تا بار چهارم آنحضرت نیز گفت و المقصرین پرسیدند که یا رسول الله سبب چه بود که در شان محلقین مکرر دعا فرمودی و در بارهٔ مقصرین یک نوبت اختصار کردی جواب یاران بر زبان معجزبیان گذرانید بجهت این معنی که ایشان شک نیاوردند لقل سنک شتر ابو جهل از میان شتران بدی جسته بگردنت و بلبسری او در آمد و سایر یاران حضرت از عقب شتر بطلب شتر رفتند سفهای قوم را و الحیه شد که آن شتر را ندیدند اما سهیل بن عمرو ایشان را ازین حرکت منع و زجر کرده و گفت اگر خواهید که صد شتر عوض بدهید و این شتر را نگاه دارید قریش قاصدی فرستاد و صد شتر عوض حضرت مقدس نبوی گرفتند گرفتند که صد شتر بعوض شتر ابو جهل میدهیم رسول الله فرمود که اگر آن شتر مسمی بهدی نمیشد الناس شما را اجابت میکردم گویند که رسول الله نیست شتر که از بخل شتر ابو جهل بود و بنا حیه بن جذب و او نا بحکم او در مکه کمین بدو گوشت آنها بر فقرا و مساکین قسمت کنند و حکمت درین که بفرموده او شتر ابو جهل را در مکه بر دور انگشته تا آنکه مشرکان شکسته خاطر شوند و سائر شتران بدی را و حدیبیه قربان کرده مارباب استحقاق داده اند و بعضی گفته اند که شتران را در مدینه نحر کردند و چون از مهم قربانی و سر تراشیدن و موی کوتاه کردن فراغت یافتند حضرت هادی تند فرستاد و ماموبهای مسلمانان بکعبه برده در حرم پراگنده ساخت و حضرت موی سر مبارک خود را بدر دختی که نزدیک آنحضرت بود انداخت اصحاب از دحام نمودند موها را از یکدیگر ربودند اما عاقبت گوید که بسیار رجحان کردم تا از موی مبارک حضرت رسول نادی بدست آورد و بدو بیست آنرا شسته عنایت آنرا بهر مریضی که داده شفا می یافته نقل ست که فاروق اعظم گفت که در حین انصراف از حدیبیه همراه رسول الله شده سه نوبت از وی چیزی پرسیدم جواب نداد باخود گفتم که تکلک امک یا عمر رسول الله را مکرده شمردی ازان جهت جواب ترا نداد و بعد ازان شتر خود را بخیبل راندم تا پیشتر سبقت گرفتم و ترسان بودم که مبادا از جهت گرانمایه شان قضیهٔ صلح و اعتراض بر رسول خدا در شان من قرآن نازل خواهد کرد و چون اندک مسافتی قطع کردم آواز شخصی شنیدم که می گفت یا عمر بن الخطاب رسول خدا ترا می طلبد خوف من ازین طلب سمت ازدیاد پذیرفت و بجدت آنرو رشتافتم و سلام کردم و جواب داد و اثر سرور بر ناصیهٔ همایونش واضح و لایح بود آنگاه فرمود که ازمن چیزی پرسیدی و جواب نو ندادم زیرا که بوحی مشغول بودم و امشب سورهٔ فرود آمده است که آزاد دست تر میدارم ازبرچه آفتاب بران طلوع میکند پس ازان بقراءة سورهٔ انا فتحنا لک فتحا مبینا اشتغال نمود و اصحاب را تهنیت نمود و یاران نیز زبان بتهنیت آنحضرت بکشادند و زمرهٔ از اهل تفسیر گفته اند که مراد از فتح مبین صلح حدیبیه است چه ابن فتح مقدمات فتوحات کثیره بود زیرا که بعد ازین صلح بعضی از سعادت مندان که ایمان خود را در مکه پنهان میداشتند مطلق العنان شدند و با مشرکان مصاحبه و مخالطه نمودند آیات بینات بر ایشان خواندند و باین سبب جمعی کثیر از مشرکان بادیهٔ ضلالت بسلوک طریق هدایت فائز گشتند چنانچه سابقا مذکور شد و در ان ایام صلح فتح خیبر که از معظمات فتوح اسلام ست روی نمود چنانچه درین اوراق مشروحا مسطور خواهد یافت انشاء الله تعالی و طائفه دیگر از مفسرین فتح مبین را از فتح خیبر یا فتح مکه دانسته و الله تعالی اعلم ذکر آمدن ابو بصیر از مکه بمدینه و باز گشتن او و بشارت حضرت رسالت پناه چون سید کائنات علیه افضل التحیات از منزل حدیبیه براحت نموده بمدینه رسید ابو بصیر که هم سوگند ابو سفیان بود و بدین اسلام آورده از مکه فرار نمود و در بیست هفت روز پیاده منزل قطع کرده بمدینه آمد و احسن بن قریض و ازهر بن عبد عوف مکتوبی برسول الله نوشتند و آن مکتوب را بفرموده ایشان شخصی از بنی عامر که مردی کوثر نام ملازم داشته بمدینه برد و الی بن کعب نامه مشرکان با آنحضرت رسانید مضمون آنکه ملتمس چنان ست که محمد بر مقتضی صلحنامه که در حدیبیه قلمی شده ابو بصیر را باز گرداند حضرت مقدس نبوی ابو بصیر را تسلیم ایشان نمود ابو بصیر گفت یا رسول الله مرا بسوی مشرکان میفرستی که لا اله الا الله گروه عذاب و بلا بر من خواهند ریخت و در دین من فتنه ها خواهند انگیخت آنسرور فرمود که قد علمت انا اعطینا القوم عهدا و لا یصلح فی الدین الغدر یعنی تو دانستی که ما با قریش عهدی کرده ایم و در دین ما نقض پیمان نمیشود چون از عهدهٔ عهد اگر بیرون آید مرد باید از هر چه گمان بری فرمود آیه مرقومه و بجنین فرمود فان الله یحبهم و یحبونه و بعد ازین فرمود که ابو بصیر برو که خدای تعالی ترا و سائر مسلمانان که در مکه اند بزودی خلاصی داد و صحابه کرام نیز ابو بصیر را دلداری داده و او و آن دو مشرک او را گرفته بجانب مکه روان شدند و چون بذوی الحلیفه رسیدند از هر آسایش متوقف شدند و ابو بصیر بسوی درآمد

و در کعبت نماز گذارد و توشہ ہای مصوب خود داشت پیش خود نہاد و آن دو عیال را امر می کرد کہ با ہم چیزے خورند ایشان نگفتند کہ ما را حاجت بطعام تو نیست ابوالبصیر از سر رفق و لطف گفت اگر شما را بطعام خود دعوت میکردم ایشان شرمندہ شدہ و سفرہ خود پیش آوردند و با ہم طعام خوردند و با یکدیگر انس گرفتند ابوالبصیر نام و نسب عامری پرسید گفت بشیر تو در نظر من خوب می آید عامری تیغ از نیام کشیدہ گفت آری بسیار بشمشیر سے پسندیدہ است و من آنرا بارہا بکار کردہ کہا فرمودہ ام ابوالبصیر گفت شمشیر را بمن نمای تا آنرا احتیاط کنم عامری از غفلت و قلت تدبر بیش تیز را پدست ابوالبصیر داد ابوالبصیر یک ضرب مہم او را کفایت کرد و کوفتہ جان بگور و پای بیرون بردہ ہنگام نماز دیگر روز بمدینہ بمجلس آنسرور رسید حضرت کہ او را از دور دید فرمود ندا رجل قد رای فزعا آورد بروایتی دیگر فرمود لقد رای ہذا رعبا نرسی یافتہ و چون نزدیک تر آمد معروض داشت کہ یا رسول اللہ من نیز در عرض قتلم و ابوالبصیر ثم شمشیر خاصی را حمائل کردہ و بر ما حملہ آورد شتہ ہمان لحظہ بمدینہ رسید و متوجہ مجلس ہمایون حضرت نبوی شدہ گفت یا رسول اللہ تو از عہد و عہد پیمان آدمی و مرا باز گردانیدی حق عزوجل مرا از ایشان خلاصی بخشید حضرت فرمودند ویل امہ مسعر حرب لو کان معہ احد حاصل این کلام آنکہ ابوالبصیر عجب فوج زندہ جنگ ست اگر او را کسی امداد و معاونت نماید و این سخن مشعر بلود بر فرار ابوالبصیر و مشعر آنکہ باید کہ جمعے از اہل سلام کہ در مکہ محصور و ممنوع اند با و ملاحق شدند چون ابوالبصیر بین راہ در توقف یافت بیتوقف روی بگریز نہاد نا دفعتہ بساحل دریا ابو جندل بن سہیل جانیا ستاد و فارق لطائفہ از در باب توحید کہ در مکہ ممنوع بود ند پیغام داد کہ حضرت رسول و رشان ابوالبصیر چنین فرمود و چون این سخن بگوشش ابوجندل بن سہیل بن عمرو رسید نوار بر قرار اختیار کردہ با ابوالبصیر پیوست و مسلمانان بگان بگذشت مبادرت می نمودند تا ہفتاد کس بروایت اقل نزد او مجتمع گشتند و چون آن موضع ممر کاروان قریش بود انتہاز فرصت نمودہ دست بقتل و غارت قافلہ ہا آوردند و مشرکان کہ از این حرکت بتنگ آمدند ابوسفیان بن حرب را نزد حضرت رسول فرستادند تا خدای را بشفیع آورده از حضرت درخواست نماید کہ ابوالبصیر و یاران او را بمدینہ طلب فرماید و ابوسفیان ملتمس مشرکان را مرعوض داشتہ گفت قریش میگویند کہ ما از سر این شرط در گذشتیم ہر کہ از نزد محمد رود در امان باشد و ما را با او درین باب ہیچ مضایقہ و مناقشہ نیست آن مظہر رحمت عالمیان سہل مخالفان مبذول داشتہ نامہ با ابوالبصیر نوشتہ ارسال نمودکہ یاران خویش بجانب مدینہ توجہ نماید و مکتوب بہمایون حضرت در سکرات موت با و رسید او را در دست گرفتہ ہر دمی خویش می مالید و از شدت نکایت فراق می نالید تا بجوار رحمت یزدان و او لیس خبان خواہید و ابوجندل و سائر اصحاب تجہیز و تکفین ابوالبصیر بنا مزد او را دفن کردند و روی توجہ بجانب مدینہ نہادند و بعد از قطع مراحل بخدمت سید اول و آخر رسیدند و کرارسال رسولان بجانب ارباب حکم و فرمان و قضا یا نیکہ دران اوان دست داد چون رسول اللہ را داعیہ آن شد کہ بسلاطین آفاق مکتوب فرستادہ ایشان را باسلام دعوت نماید جمعی معروض داشتند کہ عادت ملوک آنست کہ نامہ کہ مہر ندارد اعتباری نمیکنند لاجرم سید عالم و بہترین سید اولاد بنی آدم فرمان داد تا انگشتری ساختند از طلا و بر کرا از صحابہ کرد سترس بود انگشتری طلا ساختہ و پرداختہ بجوا ہفت آنحضرت در انگشت کردند و ہم دران اوان جبرئیل آمدہ پیغام ملک علام رسانید کہ این فعل بر رجال اسلام حرام ست و بر فور حضرت رسول اللہ انگشتری را از انگشت بیرون کردہ اصحاب نیز مواتفت نمودند و بعد ازان حضرت مقدس نبوی امر فرمود تا از نقرہ انگشتری ساختند کو بند کہ حلقہ انگشتری و محل نقش خاتم تمام از نقرہ بود و فرمان دادتا کلمہ محمد رسول اللہ در سہ سطر بران نقش کردند سطر اول کلمہ اللہ بود و دوم لفظ رسول و سوم نام محمد بعد ازان فرمود تا شش کس از ملوک اطراف شش نامہ نوشتند و ہر یک ازان مکاتب بدست یکی از اصحاب دادہ فرمود کہ بمقصد شتافتہ مکتوب بنجاشی پادشاہ حبشہ رالبرون ابرید ضمیرے تسلیم نمودند و نامہ ہرقل حاکم روم را بدحیہ کلبی و مکتوب فرمان فرمای عجم خسرو پرویز را بعبد اللہ بن حذافہ سہمی و رقعہ بلقوقس والی اسکندریہ بحاطب بن ابی بلتعہ و مکتوب حارث بن ابی شمر اکہ پادشاہ شام بود بمشجاع بن وہب اسدی و نامہ مہود حنیفی کہ والی یمامہ بود بسلیط بن عمرو عامری و او را چون عمرو بن امیہ ضمیری نیز آنحضرت را نزد نجاشی برد و پادشاہ حبشہ از سریر سلطنت فرود آمدہ بخاک مسکنت نشست و فرمودتا در مجلس نامہ نامی را خواندند و آن مکتوب مشتمل بود بر محمد و ثنائے اللہ تعالی و شمہ از حال عیسی و منطوی بود بر دعوت بنجاشی باسلام و بعد از اطلاع بر مضمون کتاب شریف حضرت مقدس نبوی نجاشی بر فور ایمان آورده جواب مکتوب برد و جہی جمیل نوشتہ بجانب مدینہ ارسال نمود و چون نجاشی وفات یافت رسول اللہ فرمود و صلوا علی صاحبکم تہیہ صلوۃ جنازہ امر فرمود و در مدینہ غائبانہ بنجاشی بچہار تکبیر نماز گذارد و مردم کہ بر ایمان او وقوف نداشتند گفتند کہ چگونہ بر شخصی غیر مسلم کہ در حبشہ فوت شدہ نماز میگذارد حق عزوجل در علا در بین ما پیغام آورد و ستاد کہ و ان من اہل الکتاب لمن یؤمن باللہ الی قولہ سریع الحساب اما وحیہ کلبی بنا بر اشارتے کہ حضرت کردہ بود کہ نخست بہ بصرے شام رود و از حاکم آن موضع التماس نماید کہ نا شخصے را مصحوب او گرداند نامہ ہمایون بہرقل رساند و چون بفرموده عمل نمودہ دران حین کہ بہ بصرے رسید والی آن دیار در حمص بود و چون بحمص رفت و حاکم بصرے

شخصے مصوب او ساخت نامۂ بجستہ آغاز فرخندہ انجام حضرت رسالت پناہی را بہرقل پادشاہ روم کہ دران زمان بزیارت بیت المقدس آمدہ بود رسانند آوردہ او بہرقل نذر کردہ بود کہ چون دست تصرف خسرو پرویز از بعضی ممالک روم کہ در حیطۂ تصرف ایشان آمدہ بود کوتاہ گشتہ رومیان بر فارسیان غالب آیند از قسطنطنیہ پیادہ پای برہنہ بہ بیت المقدس رود و در مسجد اقصی عبادت خدای تعالی بجای آورد و چون بعنایت ازلی اہل روم بر فارسیان غالب آمدند چنانچہ تفصیل آن در تواریخ مسطور است و قیصر خواست کہ از عہد بیرون آید فرمود تا در راہ بساطہای انداختند و بر روی آن گل ریاحین بسے ریختند و او پاے بر آنہا نادہ بدین طریق بہ بیت المقدس رفت و بوفای نذر خویش قیام نمودہ و دران شہر مقدس روزی قیصر جلوس و مکدر بر سریر سلطنت نشستہ و لب از گفتار بستہ بود بعضی از حواص و نزدیکان با او گفتند کہ ما اثر حزن و ملال بر صفحات احوال تو مشاہدہ می کنیم موجب آن بہ بیت جواب داد کہ دوش از اوضاع فلکی چنان معلوم کردم کہ پادشاہ ختنہ کنندگان ظاہر شد و عنقریب دست تطاول ایشان بریں نواحی و مملکت ما دراز گردد آیا کدام قوم اند کہ طریق ختان مسلوک ایشان ست گفتند غیر یہود و النصاریٰ دیگر بایں امر قیام نمایند مصلحت آنست کہ بکلام او ملایات خود نامہ نویسی کہ بر جاکہ جہودی یابند بقتل رسانند در خلال این احوال بسمع قیصر رسید کہ قاصدی از حرث بن ابی شمر غسانی از زمان دہ شام آمدہ و شخصی از عرب با خود بہمراہ آوردہ حکایتے غریب و قصۂ طرفہ از حوادث ایام کہ در بلاد عرب بسمت ظہور یافتہ نقل می کند قیصر فرمود تا اعرابے را حاضر کردہ از وی صورت واقعہ استفسار نمود جواب داد کہ در میان ما مردی ظاہر گشتہ کہ دعوی نبوت می کند و جمعی تصدیق وی نمودہ کم مطاوعت بر میان بستہ اند و زمرۂ او را بر قول خویش کاذب شمردہ سپر مخالفت بر رکشیدہ اند و میان فریقین ہم بقتال و جدال نیامیدہ و لیکن از ہر دو جانب لشکر جمع ملتف آمدہ قیصر فرمود کہ این شخص را بگوشہ بریدہ احتیاط کنید کہ مختون ہست یا نہ و چون تفحص کردند او را مختون یافتند قیصر از وی پرسید کہ عرب بنسبت خنان قیام می نمایند جواب داد کہ آری ہرقل گفت اگر از دلائل نجومے بریں منکشف شد کہ ظہور ملک این جماعت ست منقول ست کہ چون دحیہ کلبی با فرستادۂ حاکم شام بپایگاہ قیصر رسیدہ او را خواص او گفت کہ مکتوبے از جانب مدینہ آوردہ ام با و گفتند کہ چون ملک را بہ بینی سجدہ کن الا نامۂ تو قبول نخواہد افتاد و حیہ گفت من غیر پروردگار کسی را سجدہ نکنم و ازین سخن بسیاری در خاطر رومیان افتاد بالجملہ دحیہ را بہ مجلس قیصر در آوردند نامۂ نامی را بدست او داد و چون دید کہ عنوان مکتوب عربی ست ترجمانی را طلب کردند تا مضمون نامہ را معروض گردانند و آن کتاب مرغوب مشتمل بود بر ترغیب قبول دین مسلمانی و احتراز از وساوس شیطانی و در آخر این آیہ نوشتہ بود کہ یا اہل الکتاب تعالوا الی کلمۃ سواء بیننا وبینکم الا نعبد الا اللہ ولا نشرک بہ شیئا ولا یتخذ بعضنا بعضا ارباباً من دون اللہ فان تولوا فقولوا اشہدوا بانا مسلمون چون ہرقل بر مضمون مکتوب اطلاع یافت با خواص و ارکان دولت خود گفت احتیاط کنید کہ دریں ملاد ہیچ کس از قوم این شخص کہ دعوی نبوت می کند نباشد از وی بہ کلماہی حالات محمد استعلام نمایند مردم بحجاز مشغول شدہ ابوسفیان بن حرب را جمعی از قریش یافتند کہ در آن ولا بتجارت آمدہ بودند و ایشان را بحسب ہرقل بہ بیت المقدس بردند ابوسفیان گوید کہ در روز یکہ ہرقل بر سریر سلطنت نشستہ بود و ارکان دولت و اعیان و اشراف مملکت و اصحابہ در پایین بر یک در محل خویش قرار گرفتہ ما را بہ مجلس او در آوردند قیصر چون ما را دید ترجمان را گفت کہ ازین جماعت بپرس کی از شما کدام یک اقرب ست بایں مرد کہ دعوے نبوت می کند و ترجمان از ما استفسار نمودہ من گفتم کہ نزدیک ترین این قوم ما از روی نسب منم پرسید کہ میان تو و او چہ نوع خویشی ست جواب دادم کہ او ابن عم من ست و پدر او و پدر من در یک درجہ اند و ہر دو از اعمام یکدیگر یم بعد ازان ہرقل گفت او را نزدیک من آرید و ہر رفقای او را در پس پشت او بنشانید تا اگر وی دروغی گوید او را زودی او شرم ندارند و تکذیب نمایند لعبد ازان ترجمان را گفت کہ بایں قوم بگوئی کہ من حدیثی چند از اوصاف و حالات این شخص کہ دعوے پیغمبری میکند از ابوسفیان خواہم پرسید اگر دروغی بر زبان او جریان یابد بدروغ او مطلع گردانید ابوسفیان گوید کہ ہرقل با دل پرسید کہ اصل و نسب این مرد در میان شما چگونہ کیفیت ست گفتم کہ او در میان این قوم بشرف نسب منسوب ست پرسید کہ پیش ازوی ہیچ کس از قوم شما این دعوی کردہ گفتم نہ گفت از آبا و اجداد او کسی بایں امر خطیر و سلطنت قیام نمودہ گفتم نہ گفت اغنیا و اتباع قوم مناسبت او می کنند یا ضعفاء و فقرا گفتم بیشتر ضعیفان و فقیران اند گفت متابعان او رو بزیادہ میگردند یا کم میشوند گفتم در تزاید اند گفت ہیچ کس مانند او را مکروہ شمردہ گفتم نے گفت عذرے کند و عہدی شکند گفتم تا غایت این حرکت ازوی صادر نشدہ اما این زمان میان ما و او مصالحہ واقع شدہ و پیمانی در میان ما آمدہ ندانم کہ وفا بعہد خویش خواہد کرد یا نہ ابوسفیان گوید کہ در میان تکلم این بندہ سخن کہ مشعر بر منقصت محمد باشد بیش نتوانستم گفتن و بعد ازو سوگند کہ قبط در انتقاص این حدیث بکوشد آنگاہ پرسید کہ میان او و شما مقاتلہ و محاربہ محقق شدہ گفتم آری پرسید کہ حال حرب او گاہی ما را بر ما غالب آمدہ و گاہی ما را بر وی غلبہ کردہ ایم گفتم در روز بدر و جنگ احد گفت شما را چہ چیز امرے کند گفتم بعبادت خدا و ندب ما نمودہ میگوید کہ ہیچ چیز را و در صدد شرکت حواریہ و از اقوال و افعال

آباد اجداد خویش دست باز دارید و بمیزبانا یہ کہ صلوٰۃ و صوم و صدق و صدقہ و عفاف و صلۂ رحم بجای آرید ابوسفیان گوید کہ چون سخن بانجا رسید ہرقل ترجمان را طلبیدہ گفت کہ با او بگوی کہ اول از نسب این مرد پرسیدم و تو گفتی کہ او در میان ما نسبتی شریف دارد و ہمانا کہ انبیا در سل شریف النسب می باشند و از مخالفت الشان عار تنگ و عار بر دامن عرض کسی نشیند و پرسیدم کہ ہیچ کس پیش ازوی در دیار شما این دعوے کردہ گفتی نہ اگر پیش ازوی کسی این دعوی کردہ بودی می گفتم متابعت دیگری میکند و بتقلید غیرے این سخن میگوید و پرسیدم کہ از پدران او ہیچ کس پادشاہ بودہ گفتی نہ اگر کسی از آبا ہای او بامر سلطنت قیام نمودہ بودی می گفتم کہ دعوی نبوت ما وسیلہ ساختہ طلب ملک پدر خویش می کند و پرسیدم کہ از پیران او ہیچ کس بادروغ بودہ گفتی نہ اگر کسی از آبا ہای او بامر سلطنت قیام نمودہ بودی می گفتم کہ دعوی نبوت ما وسیلہ ساختہ طلب ملک پدر خویش می کند و پرسیدم کہ اشراف اتباع او می نمایند یا ضعفا و فقرا گفتی بیشتر از ضعفا و فقرا اند و ہر آئینہ پیروان انبیا بیشتر چنین مردم باشند و پرسیدم کہ متابعان او در تزاید اند یا در تناقص گفتی در تزاید اند و ایمان چنین باشد و بتدریج زیادہ گردد تا بحد کمال برسد و پرسیدم کہ ہیچ کس شریعت او را مکروہ داشتہ از دین او برگردد گفتی نہ ایمان درست چنین ست کہ ملاوت آن بہا برآید و بجانہا آمیختہ گردد و پرسیدم کہ ہرگز بدروغ بیان شما متہم بودہ گفتی نہ ازین سخن معلوم شد کہ شخصیکہ از افترای خلق وحشت بازداشتہ نخواہد کہ بر خدای تعالی در دروغ بندد و پرسیدم کہ قتال میان شما و او چگونہ بودہ گفتی گاہی او بر ما غالب آمدہ و گاہی ما بر وی غلبہ کردہ ایم حال انبیا و رسل چنین باشد کہ در بعضی اوقات بغلبۂ دشمن مبتلا شوند تا عاقبت النظر و نصرت مخصوص گردند و پرسیدم کہ غدر می کند گفتی نہ چنین باید کہ عہد نشکنند زیرا کہ مطلوب الشان نیل سعادت آخرویست و ہر کہ طالب حظ دنیا باشد از شکستن پیمان باک ندارد و پرسیدم کہ شما را چہ چیز امر می کند گفتی بعبادت خدای تعالی او بصلۂ رحم و صوم و افشال آن این حالات را صفات رضیہ و عادات مرضیۂ انبیاست آنچہ گفتی از اوصاف محمد اگر مطابق واقع باشد عنقریب بر زمین ممالک خواہد فرمان او در زمین دیار ما نفاذ گردد و من یقین میدانستم کہ پیغمبر چنین مبعوث خواہد شد و لیکن گمان نمی بردم کہ از قوم شما باشد اگر معلوم من میبود کہ بدولت پایوس سرفراز خواہم شد سعی بے نمودم تا بدان سعادت فائز می شدم و بملازمت او فائز گشتم و خلعت متابعت وی می پوشیدم و حلقۂ طاعت وی در گوش کردہ غاشیۂ فرمانبرداری در دوش می افگندم بعد ازان ہرقل فرمود کہ مکتوب رسول اللہ را آوردہ در مجلس خواندند و دیدم کہ از سبعیت آن آب از پیشانی او روان گشتہ آنچہ در خاطر داشت تقریر کرد و قیل و قال و بحث و جدال در میان پدید آمدہ اصوات ارتفاع یافت و فریاد و فغان الشان متواتر شد و ما را از مجلس بیرون آوردند ابوسفیان گوید کہ چون از بارگاہ ہرقل بیرون آمدم یارانم تقاضای خویش گفتند کہ کار ابن کبشہ بجای رسید کہ ملک بنی الاصفر از وی مہتر سند طائفہ گفتہ اند کہ ابوکبشہ شخصی بود از خزاعہ کہ بمخالفت قریش نمودہ و از عبادت پرستی اعراض نمودہ و شعرای یمانی کہ سارہ است بے پرستید و گاہے قریش حضرت مقدس نبوی را بسبب مخالفت دینی کہ با آن شخص نسبت کردہ این لفظ را بروی اطلاق میکردند و زندہ را عقیدہ آنکہ نام یکی از اجداد او آکثر را ابوکبشہ بود و عرب عادتے دارند کہ چون شخص را بطریق عیب و منقصت نام پدر مشہور و گم نام باشد نسبت کنند بر ضمیر منیر فرقہ از سعادت مندان کہ بر کلیات و جزئیات احوال کائنات کما ینبغی اطلاع دارند مخفی و محجوب نماند کہ در روایات متعددہ در کیفیت اختلاط وحیہ کلبی و قیصر در کتب سیر نظر رسیدہ اگر مجموع اقوال نقلہ آثار در قمرۂ خامۂ بیان گردد بتطویل انجامد و ارباب استماع را ملال افزاید لاجرم درین مقام از افراط و تفریط احتراز نمودہ آمد و لبعد ازین نیز طریق اعتدال مرعی داشتہ بمکمت خوش خرام قلم اطالہ و اکثار عنان خویش نگاہ خواہد داشت ومنہ الہدایۃ والتوفیق ذکر جرات و جسارت خسرو پرویز و بیان آنچہ از سائر ملوک صادر شد بعد از مطالعۂ مراسلات ہمایون کہ مشتمل بود بر تعجب تصدیق نبوت حضرت مرسل و اقرار بوحدانیت کردگار عزوجل عبداللہ بن حذافہ چون بدار الملک خسرو رسیدہ مکتوب اشرف بمطالعہ او رسانید و خسرو را بمضمون آن اطلاع حاصل شد دریدہ کہ حضرت رسول نام مبارک خویش پیش از نام آن نوشتہ ازین جہت برآشفت و مکتوب را پارہ پارہ ساخت و گفت کہ از بردہ کہ با ابن اجرم تولیسد نام خود بالای نام من و انواع بذیانات دیگر بزبان راندہ الثقفی لعبداللہ بن حذافہ نمودہ جواب مکتوب بنوشت و این خبر بمدینہ رسیدہ حضرت خداوند عزوجل مکتوب خسرو را پارہ پارہ ساخت خدای تعالی مملکت او را پارہ سازد و خسرو از غایت شقاوت و خسران بباد ان کہ از قبل او والی ولایت یمن بود پیغام داد کہ دو مرد بنزد ما فرستد کہ از قبل او بحجاز رود و دیار عرب و عوے نبوت میکند بازگردان خویش بفرستی نا او را مضبوط ساختہ نزد تو آرند باذان کہ از قبل خسرو بآن کسرے نمود خازن خود را بابویہ نام کہ بزور و شجاعت مزین بود با شخصی دیگر خرخرہ نام کہ او نیز بکمالات ظاہری اتصاف داشت و ہر دو را فرمود تا بنزد کردگار عزوجل عبداللہ بن حذافہ را نزد خسرو پرویز برند و در نہایت نامہ در قلم آوردہ نزد رسول اللہ فرستاد و بابویہ را بتحقیق و تفتیش حالات حضرت مقدس نبوی وصیت کرد الشان بمجرد خرد و رای عمل نمودہ قدم در راہ نہادند و چون بطائف رسیدند طائفہ از صنادید قریش مثل ابوسفیان و صفوان بن امیہ و غیرہما کہ در انجا بودند ملاقات نمودہ از مقر سیکائنات عین فضل التفات استفسار نمودند مشرکان قریش مسرور و خوشدل شدہ گفتند کہ ہم

محمد تشفیت پذیر عزا بد شد که بادشاهی چون کسری در مقام مداوت او آمده و فرستادگان بادان لبهاز ملی منازل و مراحل بمجلس سیما و اخلاق و اثل حاضر گشته و بابلوه
آغاز سخن کرد که شهنشاه یعنی کسری نامه بهادان که از قبل او والی و لایت یمن ست نوشته مضمون آنکه ترا مصحوب بمعتمدان خویش نزد او فرستاده و ملک بادان را از جهت
آن فرستاده که ترا بدار الملک خسرو پرویز بریم اگر انقیاد نماید و نمونه با بیائی بادان مکتوب بملک الملوک نویسد که ترا نافع بود چنانچه رقم عفو بر اثر تو صادر گشته و اگر ابا
و امتناع کنی صولت و سطوت کسری ترا معلوم ست و میدانی که او چه نوع کسی ست ترا با قوم تو بلاک گرداند و بلاد و دیار ترا خراب و ویران سازد و انیک بادان نامه بتوزشتاق
کرا مثال زمان نمود و روی بر اه نهی آنگاه مکتوب والی یمن بالا فور زمن داد و چون حضرت مقدس نبوی استماع کلمات ایشان نموده برمضمون نامه نیز اطلاع یافت
منتسبیم شده رسولان را باسلام دعوت کرد گفتندای محمد برخیز تا پیش ملک الملوک رویم اگر تحکمت جابر و اری شهنشاه یک عرب را زنده نگذارد و از دیار خود شان را اخراج
کند و طریق سلیم پوشیده نماند نقل ست که بادیه و خرخره با وجود آنکه از جرأت سخنان بی ادبانه می گفتند و در کلام لیسر می نمودند چنانچه از حضرت مجلس همایون صادر شده
بود و ندکه اندام هر دومی لرزید بلکه نزدیک بود که بنداز بندشان جدا گردد و بهم دران مجلس از حضرت مقدس نبوی التماس کردند که اگر خود نبائی مکتوب در جواب بادان بنویسد
آنسرور خود که امروز بمنزل خود رویدو فردا بیائید بپیغم که مصلحت چیست و چون رسولان از پیش پیغمبر بیرون آمدند یکی با دیگری گفت که اگر بیش ازین با دان مجلس
خود باز داشتی خوف آن بود که از جهت هلاک گردیم آن دیگر گفت مدت العمر شبانه این هیأت بر من مستولی نشده بود که امروز در مجلس این مرد استیلا یافت معلوم میشود که پیغمبر
بتائید آلهی ست و کار او کار خدائی گویند بالبه و خرخره اسوری زرین بر صاعد داشتند و حاجبهای دیباج پوشیده مکرهای یمین بسته و رشها تراشیده و بستلها گذاشته و
چنانچه لبهای ایشان رای پوشیده حضرت چون ایشان را باین شکل و شمائل دید فرمود و بلکه من امر کما ابهذا یعنی هیأت شما را مرا چه ضرر اگر مرا امر شما کرد
کسی بیش نیز شنید و مشاورت بگذارید جواب داد و ندکه پروردگار ما یعنی خسرو پرویز سؤال خدا فرمود لیکن پروردگار من امر کرده که سبلت را قطع و لحاسن بگذارم کلمه چون
رسولان بادان روز دیگر بخدمت آن بزرگوار ملک خندان مشرف شدند فرمود که لبهاصاحب خود یعنی بادان خبر بپیغمبر که پروردگار من شب ربا و اراکه عبارت از کسری ست
بقتل آورد و هفت ساعت که از شب گذشته بود پلسرش شیرویه را بدو می گماشت تا شکم و پهلوی او پاره ساخت آن شب شب سه شنبه بود و سیم جمادی الاول سنه سبع من الهجرة
و بجمین آنحضرت بفرستادن بادان گفت که لبهاصاحب خود بگوئید که عنقریب دین من در ملک کسری ظاهر شود اگر تو مسلمان شوی الخ در سخت نصرف نست بتو گذارم ایشان گفتند
ما این سخنان را می نویسیم و از تو در شان ملک الملوک کتر ازین سخن گفتند که سبب انهمه نزاع و خصومت گشت چه سال این کلمات البته منبع نقمات خواهد بود و حضرت مقدس
نبوی فرمود که نبو سید آورده اند که بحضرت کسری بخشید که بر در سیم دیه بود و سید رسولان بی مکتوب رخصت انصراف یافته از
مدینه بیرون آمدند بعد از قطع مراحل بیمن رسیده الخ از رسول خدا شنیده بودند لهذا در ساعت گفتند ای ملک بالجمله بسیار سرے از ملوک رسیده بود یم
و الله که در هیچ مجلس بدان شافت نه ترسیده یم که در مجلس آن مرد بادان گفت او را جاسوسان و نگاهبانان هستند گفتند نه بلکه تنها در بازار تنها تردد میکند بادان گفت
بخدا سوگند که از گفتار و سے نقل میکنید بکلام ملوک نمی ماند و لصور من آنکه او پیغمبر ست و میان ما و او شرط همان ست که خبر داده اگر سخن او مطابق واقع باشد بیگمان از
ملوک در ایمان و اطاعت فرمان بردن من مسابقت نماید و در خلال این احوال نامه شیرویه بپسر خسرو پرویز بیادان رسید مضمون آنکه من کسری را بقتل آوردم بنابر آنکه
اعیان و اشراف فارس را به جور و بیدانشی که موجب سفک و دما باشد می گشت و سنگ تفرقه در میان جمعیت عظمای این دیار می انداخت و ظیفه آنکه اطاعت من نمائی
و مردم یمن و سائر ممالک و بلادی را در تحت و تصرف نبست بمثابت من دلالت کنی و بیعت من از ایشان بستانی و متعرض آن مرد که در زمین عرب دعوی نبوت میکند و کسری
درباره او مکتوبے بتو نوشته بود و مشوقا آن زمان که فرمان من در شان او بتو رسد بادان را ازین قضیه وقوف یافته بی تاخیر و تسویف از سر صدق و اخلاص کلمه شهادت
بزبان آورد و جمیع مردم یمن و فارس که در ان سرزمین بود ند در قبول اسلام با او موافقت نمود ند نقل ست که خرخره را که حضرت مقدس نبوی با دکر فرستاده بود از خود
گفتند و منجره لبخت میریان منطقه را گو بیند و اکنون بر فرزندان او یمین کلمه نیز اطلاق می کنند و چون حاطب بن ابی بلتعه نامه همایون حضرت رسول الله در اسکندریه
بقوقش رسانید حاکم اسکندریه شرائط تعظیم و تبجیل بجای آورده در جواب سخنان نیکو گفت و مکتوب را در حقه از عاج نهاده و حاطب را در خلوتے طلبیده اشت
از احوال و علامات آنحضرت را استعلام نمود تا حاطب صفات ذاتی ملک سمات حضرت مقدس نبوی را بیان کرده قوقش گفت که اینهمه وصف رسولیست که عیسی بن مریم
بمقدوم او بشارت داده و لبهاز ین غالب خواهد گشت و اصحاب او بدیار ما نزول خواهند فرمود و جواب مکتوب برو جهی جمیل نوشت و چهار کنیزک و استری مقبله
و دلدل نام و یک خواجه سرای دلست جامه دار و هزار مثقال طلا و پنج جامه بحاطب اعطا کرده روان نمود و چون حاطب مراجعت نموده بمدینه رسید و تحفه قوقش مکتوم

اور سانید حضرت مقدس نبوی فرمود کہ نجیبت بملک خود خیلی کرد و ملک او تعالی نخواہد داشت آوردہ اند کہ قوقش در زمان خلافت فاروق اعظم فوت شد و ازان چہار کنیز کہ یکی ماریۂ قبطیہ نام داشت کہ حضرت او را بہ سہم اسیری نگاہ داشت و ابراہیم از وی متولد گشت و دیگر سماۃ بشیرین یود و خواہر ماریہ و شیرین را کسان بن ثابت بخشید و بہجت سواری خولیش بزدلدل دلغ اختصاص نہاد و بعد از نقل خواجہ کائنات علی کرم اللہ وجہہ او را سواری بمکرود دلدل در زمان معاویہ ہلاک شد و چون شماع بن وہب اسدی بہ عدستام رسید شنید کہ والی آن دیار حارث بن ابی شمر غسانی در غوطۂ دمشق ست و بترتیب ساوری و پیشکش ہرقل کہ متوجہ مقام انبیا یعنی بیت المقدس مشغول ست لاجرم شماع بجانب غوطہ رفت و بعد از چند روز بولایت حاجبی از حجاب حارث کہ محبت اسلام در دل او جای گرفتہ بود مکتوب آنحضرت بدست حارث داد و حاکم شام مکتوب را خواندہ بر زمین انداخت و دشنام ناموجہ بر زبان راندہ بہ نسبت آنکہ بچہ حضرت شتابد فرمود کہ اسپان را نعل بندند و عرصہ را شتی پایۂ سریر ہرقل فرستاد و بنی از آمدن شماع بن وہب و مشورہ او آنکہ عزیمت جنگ محمد دارم ہرقل خبر فرستاد کہ از مسلمین داعیہ بگذرد و بخدمت مبادرت نماید تا بہ مقتضی وقت عمل نمودہ آید آنگاہ حارث شماع را مرخص فعال طلا داد و بہ رخصت مراجعت داد و شماع بمدینہ آمدہ کما ہی حالات را مسموع گردانید حضرت فرمود کہ ہلاک باد ملک حارث در سال فتح مکہ حادث و فات یافت و ملک بر جایلین ہم غسانی قرار گرفت و حدیث جلاد و آمدن او در زمان ایمان آوردن او مشروح مذکور خواہد گشت انشاء اللہ و چون سلیط بن عمرو عامری مکتوب بخجستہ حضرت نبوی را بہودہ بن حنفی رسانیدہ بود و بر مضمون نامہ اطلاع یافت سلیط را اعزاز و احترام نمودہ جائی خوش و منزلی دلکش برای او تعیین کردہ شرائط ضیافت بجای آوردہ در جواب مکتوب نوشت کہ چہ نیکو روشنی ست کہ تو خلق را بآن دعوت میفرمائی امامن شاعر قوم خولیش و خطیب ایشانم و در دل عرب از من بہ ہابتی ہست حل و عقد بعضی از دیار خود را بمن گذار تا مثابعت نمایم آنگاہ سلیط را جامہای قیمتی پوشانیدہ بلواطف خسروانہ مخصوص گردانیدہ روانہ ساخت و او بمدینہ آمدہ کیفیت حالات را با مکتوب معروض داشت حضرت مقدس نبوی فرمود لوسئلنی نسابۃ من الارض ما فعلت بہا یعنی اگر یک خورمہ خرما کہ بر زمین افتادہ باشد و بطلبید بوی ندہم ملک باد او و ممالک او آوردہ اند کہ چون رسول خدا مکہ را فتح نمود و مراجعت فرمود و جبرئیل خبر موت ہوذہ بسمع اشرف حضرت رسالت پناہ رسانید و آنحضرت فرمود کہ بعد از من در یمامہ گدائی پیدا شود کہ دعوی نبوت کند و پس از من بقتل رسد و در ان ایام کہ ہنوز رحلت نفرمودہ بود مسیلمہ کذاب در یمامہ دعوی پیغمبری نمود و در زمان خلافت صدیق اکبر کشتہ شد چنانچہ درین دفتر بتفصیل تفصیلہ و ست گذارش خواہد یافت اگر خدای تعالی خواستہ باشد و درین سال آیۂ کریمہ قد سمع اللہ قول التی تجادلک فی زوجہا و تشتکی الی اللہ نازل گشت و سبب آنکہ میان خویلد بنت ثعلبہ بن قیس و میان شوہر او اوس بن صامت ظہار واقع شدہ و خویلد بعد از شوہر از من قضیہ نزد رسول اللہ رفتہ پرسید کہ در میان این در رجعیت و چون تا غایت حکم الہی در ان باب ظاہر نشدہ بود از رسول اللہ جواب شافی نیافت و از غایت اضطراب ہم در مجلس سر بسجدہ نہادہ گفت اللہم انی اشکو الیک وحدتی و وحشتی و فراق زوجی و محرقتی و خویلد ہنوز سر از سجدہ بر نداشتہ بود کہ آیات ظہار کہ در زمان جاہلیت طلاق بود نازل گشت و حضرت مقدس نبوی اوس را طلبیدہ و آیات منزلہ بر وی خواندہ فرمود کہ بندہ آزاد کن و لعبد از ان با خویلد مباشرت نمای اوس گفت بر اعتاق دست مدرس ندارم فرمود کہ دو ماہ پیوستہ روزہ دار معروض داشت کہ یا رسول اللہ اگر دو روزی دو سہ نوبت طعام نخورم چشم من تاریک میشود فرمود کہ شصت مسکین را طعام دہ اوس گفت تو در نیاب مرا اعانت نمائی آنگاہ حضرت پانزدہ صاع طعام با و داد تا از کفارۂ آن کفارہ بازمن خود گفتہ بود انت علی کظہر امے پیرون آمدہ و ہم درین سال حضرت مقدس نبوی رخصت فرمود کہ میان شتران و اسپان مسابقت نمایند گویند کہ از ضرر و اشتر سے بود کہ آنرا غضبا ہای خواندند و سبیح شتر دو دندان بالا و بیشی بگرفت روزی اعرابی شتر ضعیف خود را بانا قہ رسول اللہ و ہمہ از غضبا بگذرانید و این صورت بر اصحاب دشوار آمد حضرت حتمی بنا در تسکین ایشان اہتمام نمودہ فرمود حق علی اللہ ان لا یرفع شیئا الا وضعہ آری ہر کمالی را زوالی و شرفی را و بالی و از موجودات این حال و معلومات این مقال محنت اہل خیبر ست کہ بدست ایشان رسید و ذکر فتح خیبر از جملہ عظمات و قایع این سال فتح خیبر و صورت این حال و تفصیل این اجمال آنکہ چون حضرت مقدس نبوی از صدیبہ مراجعت فرمود و بعد از چند روزی کہ در مدینہ توقف نمود بار و سای جہاد و انصار فرمود تہیہ اسباب لشکر قیام نمایند کہ بجانب خیبر میرویم و خود لاجرم حتمی اھدا اللہم اھدا یعنی ہیچ کس با من بیرون نیاید مگر بہ جہاد و مقصود از ین سخن آن بود کہ ہر کہ را میل بطعام و نیا باشد و بہت او مصروف بر اغذ غنیمت بود با من بیرون نیاید و توجہ حضرت بطرف خیبر بدان ارباب نفاق و جہود انی کہ در مدینہ اقامت و استقرار نہایت دشوار آمد و پیدا شد کہ اہل اسلام با یہود ان خیبر ہمان معاملہ خواہند کرد کہ بہ یہود بنی قریظہ و بنی النظیر کرد و بودند و بنا بر کمال خشم و غضب ہر کرا از یہود کہ فرصتی بزدند مسلمانی داشت مضمحلی غلیظ شدید میرسانید گماشت گویند کہ ابو شحم یہود بر پسر عبد اللہ بن ابی حدرد سلمی پنج درہم بود و چون عرض لازم چوبرست از دی دفعار فت نمی نمود و بہت این معنی را تشدید بن صید اد نوبتی عبد اللہ را با و گفت کہ حق عز و علا وعدہ فرمودہ کہ اموال اہل خیبر در حوزۂ تصرف اہل اسلام خواہد آمد و ادرین

قضیه چندان مهلت نداده که فتح خیبر روی نماید و چیزی از غنیمت بدست آید ابوشحم گفت که جنگ بهود خیبر با دیگر جنگها قیاس نکنند بحق تورات که در هیچ موجود دست عبدالله گفت یا عدو الله ما را از کشت و دشمان تخویف می نمائی و حال آنکه تو در امان ما زندگانی میکنی عبدالله گوید که تبسم غایر تبه رسیدکه هر دو بجد دست حضرت رسالت پناه رفتیم و من کیفیت ماجرا معروض داشتم حضرت با وسیح نفرمود و دعا بهای مبارک خود بکبنا نیز و سخنی گفت بر تبه که من نشنیدم یهودی گفت یا ابا القاسم این شخص حق مرا گرفته و حبس کرده حضرت فرمود که حق او را بده عبدالله گوید که من دو جامه و اشم یکی را بسه رم فروختم و دو درم دیگر بآن منضم کرده تسلیم یهودی نمودم و سلمه بن اسلم جامه یمن بخشید و باو دو جامه بفیروزه خیبر رفتم و یاری سبحانی دران سفر نصیب بسیار بمن ارزانی داشت و بلطایف الهی زنی از زنان مسابا که خویش ابوشحم یهودی بود در روزی من شد و چون بمدینه باز گشتم آن زن را بهای تمام باو فروختم و بالجمله بعد از تهیه اسباب غزا رسول خدا اسلع بن عرفطه غفاری را در مدینه بخلیفه گذاشته با بیست و چهار صد مرد سوار کاتا فرکش از مستقر عزو کرامت بیرون آمد و بگاشه اسدی را بر مقدمه تعیین نموده و نشیت مهم سبیه را بیهود بن خ الخطاب حواله نمود و بعضی از فاضل مناخرین گفته اند که سبیه را بعهده دیگری از اصحاب گردانیده و در بعضی از کتب سیر ست که بر سبیه امیر المومنین علی رض تعیین فرمود این سخن اصلی ندارد زیرا که آنچه در روایات صحیحه دلالت میکند بران است که علی مرتضی در اول حال دران لشکر نبود و چون بلشکر ملحق شد حضرت رسول علم بدست وی داد و فتح بدست وی واقع شد چنانچه بعد ازین معلوم خواهد شد انشاء الله تعالی اگر قول ست که عبدالله بن ابی سلول منافق خیبر بیهود خیبر فرستاده که محمد عزم استیصال شما دارد و فلیعه آنکه جانب حزم مرعی دارید و بایده کرد رحصن متحصن نشوید و با در صحرا جنگ کنید که شما بکثرت عدد عدت از وی ممتاز بید و با اهل خیبر چون بر عزیمت حضرت خیبر البته وقوف یافتند کنانه بن ابی الحقیق را با شخصی دیگر بزد غلطای خویش بعنیفه قبیله غطفان فرستاده استمداد نمودند و قولے آنکه مطلق ایشان را اجابت نکرده التماس آنها قبول نکردند و روایتی آنکه چهار هزار مرد جنگی ازان قبیله بیرون آمدند و در منزل اول آوازی از آسمان شنیدند که غارت روی بشما آورد و بتا بیرون مراجعت نمودند و در بعضی از کتب مسطور ست که آواز حس و حرکتے از عقب خویش شنیده گمان بردند که اهل اسلام بمنازل ایشان آمده اند و دست بغارت و تاراج بر آورده ازین جهت خود نیز باز گشته و این صورت معجزه یود از معجزات رسول و دران اوان حاکم ایشان سلام بن سکن عارضه داشت روسای یهود بمنزل او رفته مشورت نمودند که مصلحت چیست بیرون رفته با محمد جنگ کنیم یا در حصون و قلاع متحصن شویم سلام گفت رای راست رای عبدالله بن ابی سلول ست البته بیرون روید و خود را در بلای تنگنای محاصره نیندازید و بر مقتضی اذا جاء القضاء عمی البصر دیده البصیرت ایشان پوشیده گشت ناما از اشارت سلام سر باز زدند و در حصار های خویش توقف نمودند و دل بر محاصره نهادند تهیه اسباب قلعداری مشغول گشتند سلم بن الاکوع گوید که چون در رکاب همایون حضرت مقدس نبوی از مدینه بیرون آمده متوجه خیبر شدیم شبی از شبها در اثنای رفتن عامر بن لسان بن الاکوع بالحاس یکی از یاران همنا و در رخ خواندن کرده حدی شتران آغاز نهاد و اصحاب را وقت خوش شد و شتران بسرعت هر چه تمامتر در حرکت آمدند حضرت رسول پرسید که حدی کننده کیست گفتند فلان کس گفت رحمه الله و حضرت در شان هر کس که این دعا گفتی البته شهید شدی فاروق اعظم این کلمه را شنیده گفت یا رسول الله جداد عا کردی تا عامر عمر دراز یافتی روایت ست که چون عامر از حدی گفتن خاموش شد حضرت اشارت فرمود تا عبدالله بن رواحه حدی آغاز کرد رسول خدا نسبت باو گفت اللهم ارحمه و عبدالله در غزای مونه بدرجهٔ شهادت رسید چنانچه رقوم ملک بیان خواهد گشت انشاء الله تعالی و چون سپاه اسلام بمنزل صهبا رسیدند حضرت بعد از ادای صلوة عشا و اطعام طلبیده که ما را از راهی ببر یه که میان غطفان و خیبر باشند ناگذارید که ایشان بمدد یهودان خیبر روند و با منصوب اب چیل که راهبری ذو بصیرت بود از طریق مرحب منتوجه خیبر شدند و رسول الله عباد بن بشیر را بر سم خبر گیری با سی سوار فرستاد و آن شخص را که اهل خیبر بجاسوسی فرستاده بودند گرفت و ازوی پرسید که چکسی جواب داد که مردی شتران ایشان در عقب شتران خویش گرد دان عباد گفت از بهود خیبر چه خبر داری جاسوس جواب داد که ایشان کنانه بن ابی الحقیق و سه هزار قیس طایی را بجانب خلفا و بهم سوگندان خود یعنی قبایل غطفان فرستاده طلب مدد کرده ند و ایشان بمباعث اغترار یکه ایشان بکثرت جمعی کثیر از دوان مرد و دلیران صف نبرد بقلاع خیبر در آمده ند و حالا دو هزار مرد مبارز که مجلس بزم و میدان رزم نزد ایشان یکسان ست منتظر اند که با محمد مقاتله نمایند عباد گفت که تصور من آنست که تو جاسوس مخالفانی و تا زیانه چند محکم بر او زد با بهانه اخت چنانچه جانش بیاسود و گفت راستی پیش آر و اگر خلاف واقع گوئی بجان رستگاری نیابی اعرابی گفت امان ده تا راست بگویم چون امان یافت گفت آن قوم از شما اندیشناک اند از احوال معاملک با بهود و شرب مثل بنی النظیر و بنی قریظه کرده و عربی قوی و خونے عظیم بر ضمار ایشان استیلا یافت و مناقفان مدینه با اهل خیبر خبر فرستاده اند که متوجه شما ست و لیکن اندیشه و قدغه بهیچ نحو راه ندهید و در محاربت و منازعت اثبات قدم باشید که سپاه شما نسبت بلشکر او بسیار ست و سلاح او در جنب شما کم بضاعت و چون قاصد عبدالله بن ابی سلول و منافقان آمده پیغام رسانیدند کنانه بن ابی الحقیق بجهت تحقیق کمیت لشکر شما فرستاده عباد جاسوس را نزد خواجه کائنات آورد

گماہی حالات معروض داشت وغازی قوی اعظم در قتل جاسوس مبالغہ نمود عباد گفت من اورا امان دادہ ام اگر مرگ جاسوس را بجہاد سپردہ و ایشان گفتند اگر اہل یافت چون حضرت بر خبر مرتبہ شدہ ہنوز قصہ مجملہا باشارت کردہ این کلمات را بخواند اللھم رب السموات السبع وما اظللن ورب الارضین السبع وما اقللن ورب الشیاطین وما اضللن اسئلک خیر ہذہ القریۃ وخیر اہلہا واعوذ بک من شرہا وشر ما فیہا واین دعا در وقت رویت بلدان قومی بر زبان میچ پیغمبر نگذرانید و بعد از خواندن دعا الجلو بے روے مبارک باصحاب کرد و فرمود کہ ادخلوا علی برکۃ اللہ و بروایتی فرمودند سموا باسم اللہ وسیاہ نظفر انجام بفرمودہ رسول اللہ علیہ التحیۃ والسلام در حرکت آمدند و لبعد از قطع مسافت حضرت رسالت پناہ در منزلگہ موسوم بمنزلہ بود نزول فرمودہ و موضعی جہت ادای صلوٰۃ معین ساخت نقل ست کہ چون آواز ۂ لو جہ حضرت مقدس نبوی بگوش اہل قبیر رسید کمال خرم و ابتہاج طاری رعایت مکمودہ شب روز سواران آراستہ بیرون می آمدند شخص حال میبودند و دران شب کہ حضرت نبوی بخیبر رسید خدای تبارک و تعالی خواب غفلت بر ایشان گماشت چنانچہ ہیچ کس از ان جماعت نا روز بر خود نجنبید حتی مرحبان سخنور ایشان با تنگ نکرد و ندو چوپانان ایشان دست از حرکت باز داشتند و قریب بطلوع آفتاب کہ یہود از خواب و در آمدند با خاطر مضطرب و پریشان بیلہا و زنبیلہا بر گرفتہ بیرون خواہند آمد بر سر مزارع خود رفتند و چون لشکر اسلام را آنجا دیدند باز گشتہ گفتند واللہ محمد و الخمیس حضرت مقدس نبوی بعد از مشاہدہ این حال فرمود اللہ اکبر خربت خیبر اما انا نزلنا بساحۃ قوم فساء صباح المنذرین و چون یہود خیبر محصن شدہ خبر لشکر اسلام بسلام بن مشکم رسیدہ با قوم گفت اگر چہ در صدد احوال بر سخن من اقبال نکردید باری اکنون در محاربہ نہایت جد و اہتمام بجای آرید کہ در جنگ کشتہ شدن ہزار بار بہتر کہ در اسیری و بیہودی بر قتال نہادہ اہل و عیال خود را در قلعہ کتیبہ محفوظ ساختند و نیم گوناگون در حصار امن و حصن حصین مطمئن گردانیدند و دلیران کارزار در قلعہ نطاۃ مجتمع گشتند و سلام با آنکہ ضعیفی قوی داشت در ہر روز نخ قلعہ در دروازہ می بر روی او باز شدہ حضرت مقدس نبوی اصحاب را تحریص بر حرب نمودہ باحراز مثوبات اخروی نوید داد و فرمود کہ اگر صبر کنید ظفر یابید و سپاہ اسلام جنگ آغاز نہادہ دست بہ تیر کشادند و محمد بن مسلمہ برادر محمد ابن مسلمہ دران روز کہ نہایت گرم بود جنگ بسیار کرد و از کثرت حرب و حرارت ہوا ماندہ کوفتہ شد و در سایہ حصار ناعم نصور آنکہ ہیچ کس از اہل قتال در انجا نیست بخواب رفت و کنانہ بن ابی الحقیق با مرحب یہودی علی اختلاف الروایتین سنگی از بالای حصار القصد او بینداخت و آن سنگ بر سر محمد در سیدہ خود بر سرش بشکست پوست و جبین او در رویش افتاد اہل اسلام او را بدان حال نزد رسول اللہ آوردند و حضرت پوست پیشانی او را بر دست مبارک بر موضع خود جا بنیدہ سرش بایکدیگر بہ بست و محمد و دران اوان بزمینگ یافتہ بود بلغزید پس جنان خرامید و درین روز خباب بن المنذر معروض داشت کہ این منزل کہ معسکر سپاہیان شدہ مناسب ست یا کہ نزدیک حصار یا نبی امیر سدید دیگر آنکہ میان نخلستان ست و ہوا لتعفن دارد و مع ذلک اگر شبیخون خالفان ایمن نسیم سخن او محل قبول افتادہ محمد بن مسلمہ مامور گشت کہ منزلے مناسب پیدا سازد و محمد اطراف و جوانب را احتیاط نمودہ موضع رجیع را لائق لشکرگاہ دید و این صورت معروض رای حضرت مقدس نبوی گشتہ فرمود کہ امشب بآنجا رویم و لبعد از غروب آفتاب آنسو رو با اصحاب بآن منزل رفتند و بضبط و ربط امور مسعکر عثمان بن عفان مقرر شدہ و ہر روز مناقب مسلمانان بپایان قلعہ رفتہ جنگ میکردند و آوردہ اند کہ در قبلی از شبہا کہ عمر بن الخطاب بحراست سپاہ اسلام قیام می نمود یہودی با گرفتہ نزدیک او آورد و خود را کشتند آن شخص گفت مرا نزد پیغمبر خود ببر یہ کہ با وسخنی دارم عمر او را نزد رسول نظر برده صورت حال را معروض داشت آنحضرت با یہودی فرمود کہ چہ سخن داری یہودی گفت از حصار نظارہ می آیم و مصالح اہل قلعہ را مہیا ست تا قتال امروز نہایت پریشان ست و از صولت مبارزان این لشکر ہراسان و اعیہ دارند کہ امشب بعض شق انتقال نمایند و آلات حرب و جبوبات در موضعی پنہان کردہ اند کہ من محل آنرا میدانم و چون فردا حصار مفتوح گردد آن موضع را بنمایم حضرت گفت انشاء اللہ تعالی یہودی گفت اہل و عیال من در حصن اند ایشان را بمن بخشش رسول خدا فرمود بخشیدم و روز دیگر نظارہ فتح شد و حصار شق نیز مفتوح گشت و یہودی با قوانع خود ایمان آورد و فاضل ست کہ روزی مسلمانان بجنگ و محاورۂ حصار صعب مشغول بودند مرحب یہودی از قلعہ بیرون آمدہ در میدان مبارزت جولان نمود عامر کہ در حین صدی گفتن حضرت جہت استفتاح کردہ بود و آمد رزش طلبیدہ در برابر مرحب آمدہ آن کافر تیغی بر عامر حوالہ نمودہ در سپری محکم شدہ عامر نیز تیغی بر مرحب انداخت و بحسب اتفاق بر زانوی عامر آمدہ بزخم شمشیر جوزانوی او مجروح گشت و بآن زخم درگذشت و چون باز خیبر اجہت نمودند در اثنای طریق حضرت مقدس نبوی مسلمہ بن الاکوع را کہ برادر زادہ عامر بود طلوع و محزون بدید از سبب آن پرسید و بتوسط آنکہ سلمہ بن الاکوع گریبان نزد حضرت رفتہ گفت یا رسول اللہ حبشی از یاران تو نیکو بندہ کہ عمل عامر باطل شد زیرا کہ شمشیر خود بخش کشتہ شد آنحضرت انگشتان خود بہم صم کردہ فرمود کہ نہ چنان ست کہ در ایام محاصرہ فلاع خیبر بواسطہ قلت طعام مسلمانان در سختی و زحمت بودند روزے از حصار صعب بست گوسفند بیرون آوردہ و در میان نزدیکی میچ اندیشند حضرت فرمود کہ ہیچ کس باشد کہ ازین گوسفندان چیزے بدست آورد

تمام روز طعام ماشود ابوالیسر کعب بن عمرو الانصاری پیش رفته گفت یا رسول الله من باین خدمت قیام نمایم بعد ازان و امن خود در میان زره پسان تا سه روز و سه شب هر روز آن
چون سرعت رفتار او مشاهده کرد گفت اللهم تصاحبه و ابوالیسر بدرسه رسید و دو گوسفند از میان ربوده و در زیر بغل گرفته نزد حضرت خدمتی بنهاد آورد و رسول الله تکلم فرمود تا آن دو
گوسفند را گشته طعام پختند و در ان مسکر پیچ کس نماند کزان خورد نی محظوظ نگشت و ابوالیسر همین نفس جان به در حضرت خیر البشر عمرے و راز یافت و ازو می نفع و راحت
بسیار یافت و ابراز رسید رضی الله عنه نقل ست که در ایام محاصره حصن صعب مهم طائفه از اهل اسلام بنا بر عدم وجدان قوت صعب بصعوبت گشته قریب بهلاکت رسید ندواز
قلت زاد و شکایت نزد شفیع روز معاد آورد ند و التماس کرد ند که دعا فرماید تا حضرت ایشان بسلامت و صحت البنان براحت مبدل گردد و حضرت ازیارگاه احدیت مسئلت نمود
که حصن مذکور در ان طعام شیرین باشد بدای مسلمانان فتح فرماید بعد ازان رایت بهرت پناه بن المنذر داده و اشارت فرمود تا سپاه نصرت انتباه بکبار حمله کرد ند و آن گروه که
شکایت از گرسنگی کرده بخست خود را بهر حصن صعب رسانیده بقتال مشغول شدند تا سنگر گشت و اقتضوه استعوه و طعمه کثیر از ان قلعه بیرون آورد ند و خمر بسیار در انجا یافتند
یکی از آسمانی بر زمین ریخته و شخصی از مسلمانان موسوم بعبد الله بن مکارک که از شرب خمر شرعی تمام داشت بر بوے چند کشیده و آن خمر را یاران پیش رسول الله آورد ند و بنزدیک حضرت
گفته و بطیبت همایون صاحب شریعت آمده بنعلین مبارک خویش او را تادیب نمود و حضار مجلس نیز باشارت رسول الثقلین صلی الله علیه وآله بنعلین خمر بنمود ند و از میان لهم بهت
عمر گفت یا رسول الله بعضی کس ناچند این شخص را بنا بر ارتکاب این امر شنیع منع و زجر کنند تا موجب تنفر خیشود حضرت مقدس نبوتی فرمود ای عمر چنین مگوے که او خدا و رسول
را دوست میدارد و ذکر فتح حصار قموص و سائر قلاع باتمام و سعی کنندهٔ و خیبر امیر المومنین حیدر علیه السلام دران اوان که سپاه
اهل اسلام بحصار قموص اشتغال داشتند حضرت مقدس نبوتی را دو سه روی نمود و بیان واسطه در معرکه با قدر نخ نمیفرمود لیکن هر روز چنانچه ضمیر منیر و
خاطر آفتاب نا پرش اقتضا میکرد ملتفت اعیان مهاجر و اشراف انصار شده رایت نصرت آیت بدست یکی از اصحاب داده بجنگ میفرستاد و چون آن قلعه بود و نهایت
حصانت و نهایت رصانت زیاده کاری از پیش نمیرفت و از مو یدات این مقال آنکه روزی فاروق اعظم تصدی امر محاربه برگشت و علم بر داشته بالطالقه از حصار ان
بیضه اسلام بیاے قلعهٔ اهل شرک و ظلام رفت و بر منهد دست پاشے زده چهرهٔ فتح و ظفر را آئینهٔ مراد روی نمود و روز دیگر صدیق اکبر را بهمین منوال گرفته تا جمعی از شجاعان و ابطال
بمقاتلهٔ اهل ضلال شتافته و محاربات عظیم در میان فریقین واقع شده بے حصول مقصود باز گشتند و در نوبت سوم باز عمر مرتضی العقاب با زره از اصحاب روی جنگ
بقصور ان قلعه قموص آورده و کوشش بسیار نموده بمشورت سابق مراجعت فرمود و لهذا از انکه خسرو انجم با علم زرنگار متوجه تسخیر دیار مغرب شد آنسرور و طبطبا و نیز بزبان
گوهر نثار معجز آثار بگذ ارانیده که لاعطین الرایة غدا رجلا کرارا غیر فرار یحب الله و رسوله و یحبه الله و رسوله الفتح الله علی یده گویند که علی کرم الله وجهه تا بر عادت همه
در سیدهٔ حال از ین غزوه تخلف نموده و در مدینه توقف فرموده بود و درین اثنا مفارقت آنحضرت بر ضمیر منیرش دشوار آمده با المیکه داشت متوجه او شده بمسجد رسیده
یا بعد از وصول بخیبر علی الروایتین بر رسول الله بیوست سهل بن سعد ساعدی گوید که دران شب که حضرت رسالت این سخن فرمود خلقه در میان اصحاب افتاد و
گفتند یا رایت بکدام یک از ما خواهد بود بعینه آنچه گویند هر که بر رسول الله قرب داشت امید داشت که صاحب علم او باشد و جمعی از قریش گفتند مقرر است
که مراد ازین مرد علی ابن ابی طالب است چه او را چشم چنان در درد میکند که موضع قدم خود را نمی بیند و چون گوش امیر المومنین بدر الفاظ آبدار حضرت سید ابرار گرانبار
شده گفت اللهم لا طائع لما اعطیت ولا معطی لما منعت یعنی خداوندا هیچ کس نتواند چیزے را که منع تو بآن تعلق گیرد و هیچ کس باز نتواند داشت چیزے را که عنایت
تو بخشش آن تعلق پذیرد و چون روز دیگر از انور طلعت خورشید عالم فروز چشم عالمیان روشنی پذیرفت و از لمعات انوار جهانتاب عرصهٔ گیتی اضائت پذیرفت
سعادت مندان فیروز جنگ که در بیعهٔ وفا چنگ در کار پلنگ زده بدی و در بر سیما قدم و بکام نهنگ نهاده بدی بر در خیمهٔ مقدس حضرت رسالت پناه مجتمع گشتند و بر یک
بار التصور آن بود که این سعادت عظمی و موهبت کبری نصیب او گردد و سعد بن وقاص گوید که در بر ابر چشم رسول الله بزانو در آمدم و لبعد ازان بر خاستم با بعید آنکه صاحب
رایت من باشم از فاروق اعظم منقول ست که گفت من امارت هرگز دوست نداشتم مگر دران روز و چون حضرت مصطفے از خیمه بیرون آمد فرمود که علی بن ابی طالب
در کجاست مردم زبر طرف آواز بر آورد ند که چشم او چنان در درد میکند که پیش پای خود نمی بیند فرمان داد که او را بیا و بر دست علی را گرفته حاضر ساختند حضرت
سر او را بر دان مبارک خویش نهاده آب دهان مبارک در چشمانش افگند و لبوے آب دهن در کف خود بگرفته در چشم علی مالید و گفت اللهم اکفه الحر و البرد و علی مرتضی
گوید که دیگر هرگز سرما و گرما نیافتم ابن ابی لیلی گوید که علی در گرمای تموز جامهٔ بر پشمینه می پوشید و ازان باک نمیداشت و در سرمای عظیم جامهٔ تنک
در بر میکرد و ازان متضرر نمیشد گویند که بعد ازان علے از رمد چشم و درد چشم ایمن شد و چون مرتضی علی از بلیهٔ رمد خلاصی یافت رایت را با و داد و فرمود تا

انتفات نکنند تا آن زمان کہ خدای عزوجل خبر بایشان فرستد و ایشان را بر دشمنان نصرت دہد و علی را بر ایشان مسلط گرداند و علی از کرد کار خود آواز بہ آواز شنود کہ یا رسول اللہ علی را فاما قاتل حضرت رسول فرمود کہ فاہم متی لشہدہ ان لا الہ الا اللہ وان محمد رسول اللہ فاذا فعلوا ذلک فقد منعوا منا دماءہم واموالہم الا بحقہا وحسابہم علی اللہ و بدین آیتی چون امیر المومنین علی علیہ السلام گرفتہ براہ در آمد گفت یا رسول اللہ با ایشان مقاتلہ کنم تا مثل با شتر نہ یعنی مسلمان گردند حضرت فرمود با علی در مقاتلہ تعجیل منمای و در دنا آن زمان کہ بر احسانات ان ذوالمنن آگاہ گردانیدہ ایشان را باسلام دعوت کن و اخبار خدای از حقوقیکہ خداوند را بر ایشان واجب ست و بخدا سوگند کہ اگر یک کس را خدای تعالی بواسطہ تو ہدایت دہد بہتر ست ترا از شتران سرخ موی کہ در راہ حق عزوجل تصدق کنی بعضی گفتہ اند کہ رسول خدا زرہ خود یعنی ذات الفضول پوشانید و ذوالفقار در میان او بستہ رایت نصرت بدست او داد و علی مرتضی قدم در راہ نہاد و نزدیک حصن قموص رسید علم در زد و از سنگ ریزہ فرو بست و در ان حین یکی از اخبار یہود بر بالای حصار آمدہ بر سید کہ ای صاحب رایت تو کیستی و چہ نام داری حیدر کرار جواب داد کہ منم علی بن ابی طالب یہودی با قوم خویش خطاب کرد کہ غلبتہ و ما انزل علی موسی اینک بشورات سوگند کہ مکتوب گشتہ و در بعضی از کتب سیر مسطور ست کہ تخمین کسیکہ از حصن حصین با قوم خویش بیرون آمد حارث یہودی بود و چون حرب بلند و حرب آغاز کردہ مسلمانان را شہید گردانید امیر المومنین علی متوجہ حارث شدہ بیک ضربتیغ او را بدو نیم رسانید مرحب چون کشتہ شدن برادر خویش واقف شد بلاحائم از سال شجاعت سلاح پوشیدہ بکین برادر پای از دروازۂ حصار بیرون نہاد و مرحب مبارزی بود بالا بلند و تنومند کہ سنان نیزۂ او سہ من وزن داشت و در شجاعت و مبارزت از قوم خیبر نظیر نداشت و زرہ پوشیدہ و دو شمشیر حمائل کردہ و دو عمامہ بر سر بستہ و خودی بر بالای آن نہادہ و در میان میدان آمد و رجز ہا می خواند کہ اوشش این بود کہ قد علمت خیبر انی مرحب و بیح کس از سپاہ اسلام متوانست کہ با او در مقام مقاتلہ آید لاجرم شاہ مردان و شیر بندگان علی بن ابی طالب بجانب او روان شد و در زبان مبارکش رجزے جاری گشت کہ انا الذی سمتنی امی حیدرہ و مرحب خواست کہ تیغی با امیر المومنین علی زند امیر پیشدستی نمودہ ذوالفقار بر سر آن ملعون نابکار فرود آورد چنانچہ از سر خود و دستار و زش گذشتہ بند زانہای او را بگذاشتن قرار گرفت امیر از مالیدن و کشتن یہودان باز نگشتہ ذوالفقار بدست گرفتہ بر ایشان حملہ آورد و ایشان را از پای در آورد و ایلغار کشتہ شدند و سائر یہود روی بہزیمت بقلعہ نہادہ علی در عقب ایشان روان شد و در ان اثنا یکی از مقاتلان خیبر بامیر المومنین علی زد و بضرب تیغ دو دستہ او را بیک ضربت از بند بگسست و ہر دو دست او بیفتاد و بگریخت و سپر خویش ساخت از امیر المومنین منقول ست کہ فرمود کہ من در خیبر را بقوت روحانی کندم نہ بقوت جسمانی از امام محمد باقر روایت کردہ اند کہ چون علی کرم اللہ وجہہ در حصن را گرفتہ بجنبانید نماست حصار بجنبید کہ صفیہ دختری از سرخست بیفتاد و روے او مجروح شد و بعد از انکہ بآب ولایت بینائی را از جنگ رضی روی نمود آن در را مقدار ہشتاد و چہ از پس پشت خویش دور انداخت و ہفت کس از لشکر اسلام کہ در غایت قوت بودند ہر چند خواستند کہ بالتفاق یکدیگر را از پہلوی بہ پہلوی دیگر بگردانند نتوانستند و در بعضی از کتب سیر نظر رسیدہ کہ وزن در خیبر شصت صد من بود و زمرکا از شصت سہ ہزار من گفتہ اند و ہمہ از ایشان گفتہ اند کہ ہفتاد تن از برداشتن آن عاجز بودند و العلم عند اللہ تعالی چون اہل حصن قموص و روم سائر قلاع خیبر چنان امر غریب از امیر المومنین حیدر شاہد کردند فریاد و الامان برآوردند و علی بن ابی طالب بعد از رخصت از حضرت رسالت پناہ ایشان را امان داد مشروط بر آنکہ ہر مردی یک شتر بار طعام بردارد و از ان دیار بیرون روند و اسلم و سائر اموال با اہل اسلام گذارند و ہیچ چیز پوشیدہ و پنہان ندارند و اگر مالی ظاہر شود کہ نگفتہ باشند چنانچہ ایمان ندارند امان نداشتہ باشند و چون خبر فتح بسمع ہمایون حضرت رسول رسید بغایت مسرور و شادمان گشت و در حین توجہ علی بمالزمت از خیبر باستقبال او قدم مبارک بیرون نہادہ و در برگرفتہ سر و چشمش ببوسید و فرمود قد بلغنی بنا تک الملک و سیبلک اللہ کور قدر رضی اللہ عنک و رضیت انا عنک یعنی سی لشکر و کردار ندکور تو بمن رسید خدا از تو راضی ست و من از تو راضیم و چون از تو راضی و خشنود م پیرا ازین سخن رقت دست داد و در گریہ شد حضرت فرمود کہ ای علی این گریہ شادی ست یا گریۂ حزن جواب داد کہ گریۂ فرح ست و چگونہ ترسناک و شادمان نباشم کہ تو از من راضی باشی رسول اللہ فرمود کہ نہ من تنہا از تو راضیم بلکہ خدای عزوجل و فرشتگان و جبرئیل و میکائیل از تو راضی اند گویند کہ در حصن قموص کہ والی آن کنانہ بن ابی الحقیق بود صد جوشن و چہار صد شمشیر و ہزار تیر و پانصد کمان یافتند و اثاث و اثمتہ فراوان جمع کردند و بغنیمت گرفتند و حضرت سبحانہ اموال خمس فراز نمود و در آورد اند کہ چون حصار نطاط مفتوح شد کنانہ یک پوست شتر کہ پر از زر و زیور بود و میراث یافتہ بود بنا بر خوفیکہ از اہل اسلام بر خویش داشت بزمین مدفون ساخت و بواسطہ آنکہ مردم مکہ در وقت جنگ و ہنگام عروسی مرصعات فرستادہ بعضی از ان الحیلہ بغارت می گرفتند و حضرت سبحان صورت اطلاع داشت و بعد از فتح قلعہ قموص آنرا سر و بقبط در آمدہ و کنانہ را طلبیدہ پرسید کہ آن گنج در کجاست کنانہ

ومنا بعالنق جواب داد مذکر یا ابا القاسم در تهیهٔ اسباب حرب و پیکار محتاج روزگار معروف گشت و هیچ ازان باقی نیست رسول الله فرمود که اگر مخالفت سخنی که میگویند راست ظاهر شود و خون شما مباح باشد و شما را امان نباشد گفتند آری حضرت مقدس نبوی صدیق و فاروق و علی مرتضی الله علیهم بر این قضیه گواه گرفت و همچی ازیهود در آنجا حاضر بودند فرمود یکی از مردم خیبر باکنانه گفت بس اگر آنچه محمد طلب نماید پیش تست با بیدانی که کجاست محمد را اعلام نمائی والا بمذاب سوخته گردانم که حق عزوجل علا و ما یدان اطلاع دهد و تو را گردنی کنانه یهودی را استخوان خشونت آمیز گفته ملتفت نصیحت او نگشت و خدای تعالی حضرت را آگاهی بخشید که آن کجاست و رسول خدا کنانه را طلبیده فرمود که زبیر سماوی تو را روغ گویبرون آمدی و کفتی از لقاء اخبار گفتند اند که حضرت مقدس نبوی از ثعلبه پسر سلام بن ابی الحقیق پرسید که هیچ خبرداری ازان گنج گفت هیچ نمیدانم مگر اینقدر که بارها دیده ام که کنانه بر گرد فلان ویرانه طواف میکرد و میتوانند بود که دران ویرانه گنجیکه مخصص آن میکنی مدفون باشد و بنابراین حضرت نبوی فرمان داد تا زبیر ایالها لمنفذ از مسلمانان بفرستادتا بمقتضی من طلب شیئاً وجده حبس گنج را دران ویرانه طلب کرده یافتند و خون یهودی بنا برعهد یکه ذکر آن پیش رفت مباح گشت و ایشان را بقتل حضرت مقدس نبوی کنانه تسلیم محمد بن مسلمه نمود که بعوض برادرش در القبل آورد و انا زنان سائر یهود و اموال ایشان را گرفت و از سر آن جماعت در گذشت و گفت تعم و وجواب و الغلام لا کلام از خیبر بیان پرست اهل اسلام افتاد و صفیه زوجهٔ کنانه در سهم دحیهٔ کلبی افتاد و بو حضرت مقدس نبوی در عوض چیزی معتمد بدحیه داد و او گذاشت آزاد کرد و عتق صفیه اصداق او ساخته در حبالهٔ نکاح آورد و نقل است که صفیه پیش از فتح خیبر در خواب دید که ماه در کنار او افتاده صفیه این خواب را با شوهر خود کنانه در میان نهاد کنانه گفت بهوس آن داری که زن این ملک شوی که لباحت مانود و آمده و طپانچه بر روی صفیه زد چنانچه حمرهٔ آن پنج انگشت او کبود گشت و در شب زفاف بنوعی از لطمه کنانه بر روی صفیه موجود بود و حضرت از سبب آن پرسید صفیه صورت واقعه را تقریر کرد و چون قلاع خیبر مفتوح شد زینب بنت حارث بهود مخالفت اسلام را کفر و زاده مرحب بود بعد از انکه دانست که رسول الله گوشت دست و شانه دست میدارد بز غاله مجروح ساخت و زهر در دست و کتف آن تعبیه کرده هنگام شام بر سم هدیه نزد حضرت رسول آورد و رسول یاران را فرمود که حاضر شوید تا طعام تمام تناول کنیم و بز غاله را زبهم جدا کردند و پیغمبر لقمه از گوشت دست و بازو نهاده در دهان مضغ با اصحاب خطاب فرمود که دست از خوردن طعام باز دارید که این ذراع با من میگوید که مرا زهر کرده و ساخته اند بشرین البراء که لقمه ازان خورده بود گفت یا رسول الله من در وقت مضغ کراهتی و تنفری در خود احساس کردم نخواستم که از دهن بیرون افکنم که مبادا از خوردن طعام منغص گردی و لون البشر بیش از انکه بر خیزد سبز و سیاه شد و بعد از یک سال در مرض بسر برد و فات یافت و روایتی آنکه همان لحظه وفات یافت رسول الله فرمود که زینب را حاضر گردانید زنده و با الیشان خطاب فرمود که من از شما سوالی میکنم راست خواهید گفت گفتند آری آنگاه از الیشان پرسید که پدر شما کیست گفتند فلان و فلان فرمود دروغ میگوئید که پدر شما فلان شخص است یهود و تصدیق آنحضرت نمودند حضرت فرمود که دربن بز غاله هیچ زهر کرده زینب در جواب گفت آری من برین جرات اقدام نموده ام آنحضرت فرمود که باعث برین امر چه بود زینب گفت که پدر و عم و شوهر و برادر مرا کشتی یا خود گفتم اگر مرد دعوی نبوت کاذبی خلق ازو خلاص شوند و اگر صادق حق عزوجل خواهد از برین حال آگاه سازد و مضرتی بتو لاحق نگردد بعضی گفته اند که رسول الله از زینب عفو فرمود و زنرا گویند که او را بقتل آورد و بعد ازان صلب کردند با آنکه مصنف روضة الاحباب آورده است که بشریک سال مریض بود بعد ازان وفات یافت باین عبارت بهمران کتاب میگوید که دربن محل در روایت بنظر رسیده یکی آنکه زینب عفو فرمود و هیچ نگفت و روایتی آنکه او را اعتقول ساخت و بعد از قتل فرمود تا بر اصلب کردند و جمعی از علماء حدیث بترجیح روایت عفو کرده اند و جمعی دیگر بترجیح روایت قتل نموده اند و الله و بگر تو فیق بین الروایتین کرده میگویند که احتمال دارد که از برای خود قتل نکرده عفو کرده باشد چه ذات و عادت آنحضرت ترک انتقام از برای نفس خویش بود لیکن چون بشرین البراز ان سبب مرد از جهت او قصاص فرموده باشد انیست عبارت صاحب روضة الاحباب در زینب باب براذکیا اینست نمایندگه گفته اند که حضرت زینب را قتل فرمود گفته اند که او را بحبس فرموده و بعد از یک سال بقتل او فرمان داد بلکر روایت کرده اند که او را بر لواحی خیبر بقتل آوردند و دستور نمی باشد که صاحب شریعت پیش از آنکه شخصی بفعل بگری بمیرد بقتل او فرمان دهد و اگر کسی گوید که سخن مولف روضة الاحباب آن روایت ست که بشرین البراز فی الحال بمرد جواب اینست که بر این تقدیر لاحق سزاوار آن بود که او را نیز مذکور گردانیدند و در روضة الاحباب مذکور شده که مردان مسلمانان بقتل آمدند و نود سه کس از یهود بدوزخ فرستادند و سائر یهود و پیغمبر منت نهاده از سر خون الیشان در گذشت حکم فرمود تا ازان دیار بیرون روند اما بلی خیبر خضرعه و زاری معروض داشتند که اهل اسلام را همی بباید که بنهند باغات و مزارع قیام نمایند و عجز و زاری آن بجائی رسانیدند که ملتمس آنکه ما را باجرت بگیرند تا در نیاب مساعی مشکوره بتقدیم رسانیم در اصل ملک هیچ دخل نداشته باشیم حضرت مقدس نبوی بر ان جماعت ترحم نموده حکم فرمود که بذر گیری ضبط و کردم که دران مزروع او و خلق یهود داشته باشد مقرر و مشروط آنکه نصف محصول را به بیت المال مسلمانند و نصف دیگر بجهت خویش تعرض نمایند

ناطان بسر دریا دیان خیبر آورده اند که در اوان فتح خیبر حجاج بن علاط سلمی که بار فوربال و کثرت استعداد اشتهار داشت بسم تجارت از قبیله خویش بیرون آمده بخدمت حضرت رسول مشرف شده و بصلاح و بصلاح هر اینه قبل غفلت کرده رسالهٔ اول او بود و مفتوح گشته ایمان آورد و در سلک ملازمان مجلس همت انتظام یافته معروض داشت که من نزد مردم مکه و زوجهٔ خویش اسم شهید مال فراوان دارم اگر از اسلام من خبر بایشان فلسی از ایشان حاصل نشود و ملتمس آنکه شرف رخصت ارزانی فرمائی تا مسارعت نموده بآن دیار روم و جمع خواهم گویم که دائم و توانم اموال خویش بدست آرم رسول الله شرف قبول اقتران یافته فرمود برود هر چه خواهی بگوی حجاج گوید چون از خیبر بیرون آمده بعد از قطع منازل بر ضیه بیضا رسیدم جمعی دیدم از قریش که استخبار حال رسول الله کنند می نمود ند نظر ایشان بر من افتاده گفتند که انیک حجاج آمد آگاه باهم گفتند که ما شنیدیم که آن قاطع متوجه خیبر شد هیچ خبرے از حال او داری گفتم خیر ے دارم که منضمن فرح و شادی شماست گفتند آن چیست گفتم محمد و اصحاب او شکستی فاحش یافتند و یاران وی بعضی کشته گشتند و بعضی اسیر شدند و محمد نیز اسیر شده داخل خیبر گشتند که او را بایمانی گشیم بلکه بمکه میبریم تا دران موضع قریش او را بانتقام مقتولان خویش از و بگیریم و من اکنون بر سبیل استعجال بهم آمدم تا این خبر را بشما برسانم تا اموال خود جمع کنم و بخیبر روم پیش از رفتن تجار یکان دیار نفاق الفتهٔ یاران محمد را که پرست اهل خیبر اقتداده و در صدد جمع آن آمده بخوانم و از جمله کسانی که مرتب بآن بشود مخلوط او بیره و در گروم حجاج گوید که چون آن طائفه این خبر از من استماع کردند بمجرد آمدند و فریاد کردند که با آل غالب محمد اسیر و دستگیر شده و او را بمکه می آورند تا بزای تشفی صدور بقتل رسانند لقلت که چون این خبر میان قریش انتشار یافت حجاج از نشکان التماس نمود که در جمع اموالیکه در پیش مردم داشت او را مدد و معاونت نمایند و قریش بسیار گشته در تحصیل مطلوب او اتفاق نمود ند تا حجاج اموال متفرقه را بدست آورد و بدان بهانه آنچه در پیش خود نهاده داشت بگرفت گویند که مسلمانان در مکه از شنیدن این خبر بلاس ماتم نشسته دل و محزون و ملول گشته خاطر گشتند و آثار خستگی و پریشانی بر صفحات احوال ایشان ظاهر گشت و عباس بن عبد المطلب را حال بر حرکت نماند ما از بیم آنکه مبادا دشمنان از بن حال آگاه شده اظهار شماتت کنند سر از خود باز گذاشت و فرمود تا قسم که بحسن صوت مشهور بود آواز بلند بخواندان رجز مشغول شد اهل اسلام که از سرای عباس آواز قسم شنیدند بمجرد آمدند و حیا دست نموده نزدیک مجمع گشتند و او را در غایت سرور و حضور دیده خاطر ایشان اندک تسکینی یافت و بهم دران اوان عباس غلام خود را نزد حجاج فرستاده پیغام داد که اگر خبر خوش که از تو نقل ے کنند و بیشک و عده حق عز و علا بهتر است از آنچه ے گوئی حجاج بغلام گفت سلام من بعباس برسان و بگوی که مهمات بر حسب دلخواه و کامران است و من نیم روز بخانهٔ تو آمده خبرے خواهم گفت که ترا مبهج و مسرور گرداند باید که خانه را از آشنا و بیگانه خالی گردانی و در بن راز سر بسته هیچ کس را محرم ندانی عباس در عرض این بشارت غلام را آزاد فرمود و نذر کرد که بنده دیگر آزاد کند و بدان تقرب بحضرت عزت جوید و حجاج بموجب وعده بخانهٔ عباس رفت و او را از اسلام خویش و شکست محمد و اصحاب او مژده داد و گفت افشای این خبر موجب بنا بر رخصت حضرت رسالت پناه بود تا اموال خود بدست آرم گویند که گفت حجاج عباس را سوگند داد که بعد از رفتن او از مکه تا سه روز این خبر پنهان دارد و در بهیچ کس نشمارد از ان رنز گوید و حجاج عباس را وداع نموده بهمان شب روی بمدینه نهاد و چون سه روز از رفتن او منقضی شد عباس جامهٔ خوب پوشیده دلبوی خوش بکار برده بدر خانهٔ حجاج رفت و زن او را از کیفیت حالات خود را گردانیده آنگاه بمسجد الحرام آمد و بلند و سرور تمام رسم طواف بجای آورد و مشرکان چون عباس را بهان هیئت دیده با یک دیگر نهاده تفاخر کرده ند و از تجلد او اظهار تعجب نمود ند قریش باو گفتند که یا ابا الفضل این تجلد بنسبت اظهار مسکینی و بیچارگی است که آنش مصیبت محمد که در کانون ضمیر تو اشتعال یافته پوشیده داری عباس جواب داد که چنین نیست بخدا سوگند که خود خیبر را فتح نموده و گردن آل ابی الحقیق زده و اموال یهود را بالتمام گرفته و نساء و ذریات ایشان را باسیری برده و حجاج بنا بر اخذ اموال خویش شتابان را قریب داده قریش گفتند که تو این سخنان از کرا شنیدی گفت از زبان مخبر که شما بخبر او فرخناک و مسرور بید کافران از بن سخن متحیر و ملول و محزون گشتند و اهل اسلام غرم و شادمان گشتند و چون پنج روز از رفتن حجاج گذشت فتح خیبر بعد تواتر رسید و قریش از کیفیت و تدبیر حجاج تعجبها کرده نه و از رفتن او سالما غانما تاسف خورده نه و از ارتفاع اعلام اسلام غربی تمام و خونے لاکلام بر خاطر مخالفان استیلا یافت **ذکر صلح فدک** چون حضرت مقدس نبوی مذنک بخیبر رسید محیصه بن مسعود را بجانب فدک که از اقطای قلاع خیبر بود فرستاد تا اهالی آن موضع را دعوت کنده اگر بمرتبه نامند شرط تخویف بجای آورده محیصه بیکه نموده ایشان گفتند که عامر بن یاسر و حارث و سعد بهود رنطاط مقیم اند و ده هزار مرد مقاتل دارند و گمان نمی بریم که محمد با ایشان مقاتله تواند کرد محیصه چون دو یک از اهل فدک سر مصالحه ندارند لهذا دو روز خواست که مراجعت نماید بهود گفتند چندان مهلت نکنیم که کما رُوسای خود مشورت نمائیم و جمعی را مصحوب او گردانیده پیش محمد فرستیم تا بساط صلح ممهد گردد و قواعد مصالحت استحکام پذیرد و در بن اثنا خبر قتل اهل نامع بسمع آن جماعت رسیده بغایت برآسان گشتند و بمحیصه گفتند که انچه در باب اهل خیبر و محمد با تو گفتیم پوشیده دار تا ما جمیع علی المنوال خویش بتو بفهمیم و چون ملتمس ایشان قبول

افتاد یکی از رؤسای خویش که لون بن یوشع نام داشت باطلاع یهود نزد حضرت بنوی می فرستاد و ناهم مصالحت را قرار دهند بعضی گفتند اگر صلح بدین وجه مقرر شود که جانبای خود نصف خیبر را از سر اموال و رگذر شتند اما جمهور اهل سیر در مصنفات خویش آورده اند که بعد از قیل و قال و گفت و شنید مهم مصالحه بهمان قرار گرفت که نصف اراضی خود را بر سول الله مسلم دارند و نصف دیگر از آن ایشان باشد و لهذا عمر بن الخطاب در ایام خلافت خویش باجلاء الیشان حکم فرمود و مقرر کرد فرستاد تا نصف زمینی که تعلق بآن جماعت داشت بهاء آن را صد و هفتاد هزار درهم قیمت زمینها بود فرمود تا از نصیب المال تسلیم ایشان نمودند و مدت منقضی این عبارت مذکور ست که بعضی می گویند که حضرت رسالت پناه پسوی فدک امیر المومنین علی را فرستاد و مصالحه بر دست امیر واقع شد همان نهج که امیر قصد خرابی ایشان نکند و حوالهٔ خاص ایشان رسول الله باشد پس جبرئیل فرمود آمد که گفت حق تعالی میفرماید که حق خویشان بده رسول الله فرمود که خویشان کیانند و حق ایشان چیست جبرئیل گفت که فاطمه است حوالهٔ فدک را بدو داد و این از آن خداوند رسول ست در فدک هم بدو داد پیغمبر فاطمه را گفت اندر برای او مجتی نوشت و آن وثیقه بود که بعد از وفات رسول الله پیش ابوبکر آورد و گفت این کتاب رسول خداست که برای من و حسن و حسین نوشته است ذکر آمدن جعفر بن ابی طالب از حبشه و وفات صفیه و رد آفتاب جهت علی مرتضی و غزوهٔ وادی القری چون فلاح خیبر مفتوح شد جعفر بن ابی طالب رضی الله عنه با بعضی از اصحاب که از حبشه هجرت کرده بودند آمدند پیغمبر فرمود که نمیدانم که بکدام یک ازین دو چیز شادمان تر م بفتح خیبر یا بقدوم جعفر و چون حضرت مقدس نبوی از غیبر مراجعت نمود میل بشب وادی القری کرده بمنزل صهبا رسید و دران موضع با صفیه زفاف فرموده ازوی بر سید که چرا در منزل پیش نگذاشتی که زفاف واقع شود صفیه جواب داد که یهود نزدیک بود در رسیدم که آسیبی بتو رسانند و این معنی ملائم طبع همایون حضرت آمده موجب زیادتی محبت او گشت و بهم در منزل صهبا حضرت باری سبحانه و تعالی آفتاب را باز گردانید تا علی مرتضی باداء صلوة عصر قیام نماید و بیان این سخن آنکه روزی حضرت مقدس نبوی سر بسار بر کنار حضرت امیر المومنین علی نهاده بود که آثار وحی بر آن نور ظاهر شد و زمان نزول وحی چنان امتداد یافت که آفتاب بسار غرب شتافت و چون وحی منجلی گشت رسول الله از حضرت علی کرم الله وجهه پرسید که نماز عصر گزارده گفت نه یا رسول الله پیغمبر مناجات کرد و گفت الهی علی در طاعت رسول تو بوده آفتاب را بحجت او باز گردان تا باداء صلوة عصر قیام نماید از اسماء بنت عمیس پرسیدند که آفتاب غائب شده بود دیدم که طلوع نمود و بر بامون و کوه نافت چنانچه لمعان جبهه خورشید را خلائق بای الیقین مشاهده کردند علی نماز بگذارد و این معنی یکی از علامات نبوت بود و چون بهود وادی القری از توجه رسول الله خبر یافتند بمظاهرت بعضی از مشرکان عرب نهایه اسباب قتال اشتغال نموده از منازل خویش بیرون آمده صفها بیاراستند و آنحضرت نیز متسوی صفوف امر فرموده لوای خویش را بیکی از زبردستای اصحاب داد مخالفان را بقبول اسلام دعوت فرموده اعلام کرد که ایمان آرید تا بنفس و مال در امان باشید و حساب شما بر خدای عزوجل باشد ایشان ازین نصیحت سر باز زده مبادرت بجنگ ساز کردند شخصی از مشرکان از صف بیرون آمده مبارز طلبید زبیر به تیغ تیز بیکبار او را دو نیمه کرد و دیگری نیز جرات نموده پای در میدان ستیز نهاد و زبیر او را هم بهمان ضرب فرستاده لاوری دیگر بیرون آمد علی در برابر او رفته هم او را بفیصل رسانید و دو کس دیگر را ابو دجانه بقتل آورد و دران روز یازده نفر از مخالفان بقتل آمدند و چون شب شد هر یک از فریقین در منزل خود قرار گرفتند علی الصباح که سپاه شام از خرو روم متهزم گشت مبارزان هر دو لشکر متهما از میان برگشته روی بهگدیگر نهادند چون آفتاب بمقدار یک نیزه بلند شد و هنی تمام بحال اهل شقاق و نفاق راه یافته روی بگریز نهادند و نصفی وافر و غنیمتی منکاثر بدست اهل اسلام افتاد و این فتح علاوهٔ فتوحات دیگر گشت و چون بهودیان آوازهٔ نصرت و ظفر سپاه اسلام شنیدند از غایت خوف و هراس طریق مصالحه و مسالمه مسلوک داشتند و جزیه قبول کردند **ذکر عمرة القضا** چون حضرت مقدس نبوی از قضای ربانی و تقدیر سبحانی مظفر و منصور از غیبر و وادی القری مراجعت بمدینه فرمود بر سر طواف برایا که از نواحی مکه و مدینه بودند سرایا فرستاده بصدایشان فرمان داد که یاران نهبه اسباب سفر عمرة القضا مشغول شوند و فرمود که مجموع اصحاب که در صلح حدیبیه همراه بوده اند در سفر موافقت نمایند و هیچ کس از ایشان تخلف جائز نمارند و ازان جمع هر که در قید حیات بود کار سازی خود کرده ملازم رکاب فلک فرسای گشت و صد نفر دیگر غیر اصحاب بیعت الرضوان کمر بر میان جان بستند و جان کمر وار بر میان جان بستند و کمر بر میان جان بستند بالجمله آنحضرت با دو هزار غازی راه مدینه منجلا قصیبن فرمود و با نهصد هزار کس و صد اسب نهبیت و سلاح لبسیار از خود زره و شمشیر بارشعت با هفتاد شتر هدی در راه ذیقعده سنه سبع از مدینه بمدارک و فرخی و خوبی بدینت گذاردن عمره از مدینه بیرون آمدند نقل ست که رسول الله اسباب نهبیت را به محمد بن مسلمه داد و اسلحه را به بشیر بن سعد تفویض فرمود و جمیع را مصحوب هر یک ازان دو سعادت مندگردانید از پیش روان فرمود بعضی گفتند یا رسول الله یکی از شرط صلح آن بود که هیچ سلاح بمکه در نیاورند

مکر نشود در خلاف فرمود که اینها را در حرم دربی آورم لیکن بنا بر احتیاط صلاح چنین دید که اگر قوم خلاف کنند و عهد بشکنند اینها نزدیک باشند و چون بشیر بن سعد و محمد بن مسلمه پر اندازند و سعد بن عباده جمعی از قبایل که در اینجا بودند صورت حال مشاهده کرده دانستند که حضرت در عقب ایشان میرسد آن جماعت به جناح استعمال بگذرانند قریش را از صورت واقعه خبر دادند ایشان بقبال جبال رفته مکرزین خفص را فرستاده نزدیک ایشان سردیدند که حکمت در آوردن سلاح چیست و حضرت بمکان جواب داد که یاران فرموده بود و مکرز را جهت مژده خوشی کسان رسانیده لختی خاطر ایشان جمع شود آنگاه رسول الله فرمود تا شتران بدی را پیش برده و رزی طوی توقف نمودند و چون حضرت خود لوا نام بعضی پیاده و برخی سوار شمشیرها حمایل کرده روان شدند و تلبیه کنان از راه مدینه چون بکدر آمدند آنحضرت بمکان مسجد الحوام تشریف آورد و عبد الله بن رواحه زمام ناقه قصوی را گرفته بود و انور رزبان مبارک به تلبیه گشاده بمکه درست داشت استلام حجر الاسود نموده و سواره طواف نموده یاران نیز باشارت حضرت بمکه تیم رسانیدند و فرمان دادکه اصحاب در سه شوط اول بشتاب روند و در چهار باقی بر ستور معهود قدم نهند و غرض در سرعت مشی آن بود که دران مبین مشرکان مکه می گفتند که یا محمد طائفه آمده اند که حمی یثرب و خفوت هوای مدینه ایشان را سست و ضعیف و بقوت و نحیف گردانیده و چون قریش از قتل جبیل دیدند که اهل اسلام چابک و سبک و با قوت و تندرست اند با یکدیگر گفتند که جمعیکه ما گمان بردیم که تب زمین یثرب ایشان را زار و نزار گردانیده بارسی عجب صحیح المزاج و سالم البدین اند و جلادت و قوت بسیار دارند لقل ست که چون حضرت مقدس نبوی از احرام فارغ گشت جعفر بن ابی طالب را نامزد فرمود تا میمونه بنت حارث بلالیه را که خواهر زن عباس بود بجهت او خواستگاری نماید میمونه رای خود را مفوض بر رای عباس بن عبد المطلب گردانیده عباس او را بحضرت عقد کرد سعد بن سیب روایت کرده که چون رسول الله از مناسک عمره فارغ گردید بمنا که بدر آمد بلال را فرمود تا بر بام کعبه برآمده بانگ نماز پیشین گفت عکرمه بن ابی جهل که آواز بلال را شنید گفت لقد اکرم الله ابی جهل ان لم یسمع هذا العبد بالقول و هریک از مشرکان عدی بن ربان را اندر بعضی گویند که حضرت کسی نزد قریش فرستاده و خصمت طلبیده که بمکه کعبه در آیند بجز بنفوذ نکرد که در صلحنامه مذکور ان امر واقع نشد لهذا زان رسول الله بلال را امر کرد تا بر بام کعبه رفته بانگ نماز گفت اما بلال دران سه روز که اهل اسلام در مکه بودند پیش از یک نوبت باین امر ما مور نگشت و چون سه روز از تشریف قدوم حضرت بگذشت در روز چهارم سهیل بن عمرو و خویطب بن عبد العزی نزد آنحضرت آمده گفتند زمانیکه تعیین یافته بود منقضی شد از دیار ما بیرون رو رسول خدا فرمود چه شود اگر بگذارید تا در میان شما عروسی بصورت کنم از جهت شما طعامی مرتب سازم ایشان گفتند ما را بنو وطعام تو احتیاجی نیست ای محمد تراجعت سوگند میدهیم که بنا بر عهد یکه میان ما و تو واقع شده که از زمین ما بیرون روی سعد بن عباده که یکی از حضار بود از غلظت سهیل و خویطب و خشونتی که در رشت ایشان بکار میرفت باسهیل خطاب کرده گفت کذبت لا ام لک لیست بارضک و لا ارض ابیک بل ورع گفتی ما در ما و تراکه این زمین نه زمین تست و نه زمین پدر تو از بنجا نخواهیم رفت الا بالطوع و رغبت رسول الله متبسم شده سعد را تسکین داد و حکم فرمود تا ندای رحیل در داده ندند و فرمان داد که هیچ کس از یاران شب در مکه نماند و حضرت بجانب مدینه توجه نمود و مولای خود ابو رافع را و رحم گذاشت تا میمونه را که حرم او بود از عقب بیاورد آورده اند که عم عماره دختر حمزه سید الشهداء را با مادر خود ام سلمه بنت عمیس در مکه شریف که سقط الراس بود لبسر پیر و حضرت علی را حضرت رسول در باب او سخن گفت که ما چرا دختر عم خود در میان مشرکان گذاشته میرویم سزاوار نیست که او را در بوج فاطمه نشانده بمدینه بریم و چون حضرت رسول علی مرتضی را رخصت دادن ام عماره ما مور گردانید او را در بوج فاطمه نشانده بمدینه برد لهذا از آنکه بمدینه رسانید میان علی و جعفر در زمین عماره نزاع شد و هریک را در آنوقت زیادت او بچه بسمک می جستند زید بن حارثه که وصی حمزه بود گفت او را در زاده من ست زیرا که میان حمزه و زید برادرین مواخات مهاجرین عقد اخوت برقرار بود و عماره مولای حمزه بود جعفر گفت ام عماره دختر عم من ست و خاله او در خانه من ست و خاله بمنزله مادر ست و در میان مادر و خاله فرق نیست علی گفت او دختر عم من ست و فاطمه بمکه گوشه حضرت رسول الله در خانه من ست و او را بمنزله مادر عماره و حال آنکه سبب بیرون آمدن او آواز بلند کردن او بود و آواز بلند کردن از قباع اصوات آن سه دولت مند در بین مباحثه حضرت مقدس نبوی از خواب برآمد و چون بکیفیت قضیه موقوف یافت فرمود که من در میان شما حکم کنم و نخست هریک را فراخور مرتبه خود نوازش فرمود که انت منی و انا منک و جعفر را فرمود که شبیهت خلقی و خلقی در عماره زید فرمود انت اخونا و مولانا بعد ازان با جعفر فرمود که تو سزاوار تری بحال فلعت ام عماره تا بر آنکه خاله او در خانه اوست و خاله بمنزله مادر ست و در میان خاله و مادر فرق نیست علی عمتها و لا فی امها جعفر از بن سخن بهیچ و مسرور گشته بر خاست و بیک باس گرد رسول الله برآمده حضرت از کیفیت این حرکت استفسار نموده جعفر گفت یا رسول الله چون بخویشی کسی را از خود خوشنود ساختی آن کس بر مثل این فعل اقدام نمودی و در بن سال یعنی سنه سبع از هجرت حضرت غنی پناه کیلیوان بهیم که از آخر ملوک غسان بود در شام مکتوبی نوشت و او را باسلام دعوت فرموده و حیله بر مضمون نامه نامی مطلع شده ایمان آورده جواب مکتوب و رقیه کتابت او را

جهت آنحضرت بدادا فرستاده نازمان خلافت فاروق اعظم برعادهٔ مناسبت مستغنی بوده دران ایام بطواف کعبه آمده بعضی از اسباب که هم درین دفتر قلمی گشته بیان خواهد گشت ازمدینه فرار نموده مرتد گشت وبپادشاه روم پیوست ودهم درین سال توده بن عمر وعدائے که از قبل بادشاه روم بمدعان ازدیار بلغار والی مسلمان شده ومکتوبے بحضرت نوشته بمسعود بن سعید داد که یکے از علمای اولیود و تحفه عنبر مصطکی بسادگرد انیده بمدینه ارسال نمود وچون نامه بمجلس همایون رسید حضرت فرمودند امر را بکوا ندند مضمون این بود که بمحمد رسول الله نوشته میشود از قوده جنابے مضمون آنکه من ایمان آوردم واقرار بوحدانیت تو کردم وبیدائم که تو همان پیغمبر هستے که عیسی بن مریم بر مقدم تو بشارت داده والسلام علیک وچون رسول خدا بر مضمون نامهٔ قوده واقف ومطلع شد مسعود را عزازه اکرام نموده فرمود تا بلال او را بمنزل خود برده ضیافت نماید وبدایای قوده که اسرے سفید وقبائے سندس طلا دوزے وغیر ذلک بود قبول فرمود ومکتوب را بجواب نوشت بدین نهج که از محمد رسول الله نوشته میشود بقوده بن عمر اما بعد فرستادهٔ تو رسیده آنچه فرستاده بودے بما رسانید واز اسلام تو ما را اعلام نمود بحقیقت که مرضای تعالی بتواطریق صواب نموده اگر تمکوئی کنی ومتابعت نمائی واطاعت خدا ورسول او را بجای آری ونماز بر پای داری واداء زکوة مال نمائی وبلال را فرمودتا یا نصد درهم نقره فرستادهٔ قوده داده او را گسیل کرد تو رسیده نماند که ارباب تواریخ گفته اند که قوده بعد از فوت حارث بن ابی شمر غسانی بر ولایت شام حاکم شده وحارث در سال هشتم از هجرت وفات یافته وبدین تقدیر چنان می نماید که قوده در سال هشتم بالبداز ان مسلمان شده باشد چون ارباب سیر اسلام قوده را پیش از قضای سال هشتم ثبت کرده اند ما نیز بشرط متابعت بجاے آورده ودرین مقام ایراد کردیم آنکه تو بیه وتو نسیق را محل گنجایش منیت والله تعالے اعلم ودرین سال حضرت رسالت پناه عبدالله بن رواحه را باطائفه امارت داده بجانب اهم فرستاده او البوقتاده ومحلم بن خشامه دران سریه بودند وعامر بن الاصوت الانجمی بایشان را درراه بپیش آمد وعامر ایمان آورده بخدمت رسول الله میرفت ودرعین ملاقات با اصحاب تهنیت اهل اسلام گفت مسلمانان جواب نداده ومحلم او را بقتل رسانید وچون این خبر مسموع رای حضرت خیر البشر گشت ومحلم بشرف یابوس استسعاد یافت آنسرور با او عتاب فرمود که مسلمانی را بچه گناهی محلم گفت عامر بنا بر غرار از موت اظهار مسلمانی کرده حضرت فرمود که دل او را بتشگافتی تا بر قصد وارادت او واقف شوی زبان مبشر ومترجمان دلست آنگاه رسول الله در بارهٔ محلم دعای بد کرد ومحلم بعد از ساعتی جان شیرین بلقای ارواح مسلم داشت واو را چون دفن کردند زمین بیرون افگند وسه نوبت صرفون گشته بیرون انداخت وعاقبت او را درمیان سنگها بنهان کردند این خبر بسمع مبارک حضرت رسیده فرمود زمین بتر از محلم خود ی برد اما خدای عزوجل خواست که حرمت شهادت بجا نمایند وذکر وقائع سال هشتم از هجرت حضرت رسالت پناه درین سال خالد بن الولید وعمرو بن العاص وطلحه بن طلحة العبدری بقبول جمهور اهل سر بجلبه ایمان تعلی شدند خالد گوید که مدان زمان که رسول الله بر بنیت عمره گذاردن متوجه مکه شد وبغسفان رسیدم قریش بکمیت دفع ومنع او از حرم بیرون آمدند وبآن قرار رسیدند من روزے دیدم که رسول الله با اصحاب نماز خوف میگذارد ودر چندخواستم که دران عین مفرتے بایشان رسانم نتوانستم که حضرت همین حفیظ نگهبان رسول ویاران اوست وزود باشد که بر مخالفان غالب آید ولطف ولفرت اختصاص یابد در روضة الاحباب آورده که از خالد بن ولید مرویست که چون اراده فدیه حق تعالی متعلق شد باتکه من مسلمان شوم ودستی اهل اسلام را در دل من القا فرمود خصوصاً آن روز که بر پیغمبر در سفر هر چهار موضع غسفان نماز خوف را میگذارد وهر چند خواستم که بر دوست یا بم نتوانستم دانستم که لطف الهی نگهبان اوست وزود باشد که بما غالب گردد وچون صلح میان ما وداقع شد باخود اندیشیدم که قریش را قوت وشوکت نماند ومن پیش نباشی نمی توانم رفت زیرا که تابع محمد گشته خیال می بستم که نزد هرقل رویم فدهب نصاری یا بهود را اختیار کنم مسعود او ان گوید که باتکه خالد بن الولید صیدانست که هرکلمه قوحید بدزبان راند لطف خدا ورسول او شامل حال او گشت ودر قدم عفو واغماض بر جریده او کشیده آمد پس مرا واز آن بلوی که بعد از استیلای محبت اهل اسلام ودل او نور رسول الله رفتی وزبان بکلمه شهادت بگشادی نه آنکه میل بمحمد مت بر قول کردے وبدین نصاری یا بهود گشتی وبدان برین آن روایت اودے می نماید که بعضی از اهل سیر غرض بمحبت اسلام ودر زمان جاهلیت نکرده اند والعلم عند الله باتجمله خالد گوید که دران حین مرا وعجب پیدا شد که نیز بمنزل روم باز اندیشیدم که در دیار خود قامت تمام تا به بینم که از پیش پرده غیب چه روی خواهد نمود ودران اثنا رسول الله بحجت عمره اخفاء اردی بگه نماد ومن الطرفه بنه غیبت محمد بن ولید بن الولید همراه رسول الله بمکه آمده بود وبگفتگوے من پرداخته وهرانیا فته مکتوبے بجانب من ارسال کرد مضمون آنکه حضرت مقدس نبوتی تر ابیاد کرده وفرمود که خالد صاحب کمال وضداوند شرف وجلال است ودر مثل او امر ما پوشیده نماند اگر بجانب ما آمدے جانب او را عزیز میداشتم ومهمت بر ارتفاع درجات او مے گماشتم واو را بر غیروی تقدیم میکردم وبالطاف واعطافش بمجد ریم ای برادر من متعجب نباشد که نوسلمان

نمیشوے و پیش ازین بارہا ضلالت پیمالے و بتبارک مافات قیام نمای و در تبدیل این معاوت خود را معاند دارید تا این دولت از دو ریاب که خیر بسیار از نوفوت شده والسلام خالد گوید چون پر مضمون ناسه وقوف یافتم بعجت اسلام بر خاطرم مستولی گشته بر عزم رحلت بجانب مدینه یک جهت شدم و در تعتنی کلا الفریقین ثم الطریق نزد صفوان بن امیه رفته گفتم یا اباوهب نمی بینی که مارا کلبه واقعه بیش نمانده و لقمه بیش نیاشده و طعمه کوس محمدی عرب و عجم را فرو گرفته اگر مصلحت باشد بخدمت او بشتابیم که شرف او شرف ماست صفوان دست در دست من نهاده ابائی عظیم نمود و گفت اگر غیر از من هیچ کس از قریش نماند ضالعت محمد نمایم باجود گفتم ازین شخص هرای نباید که پیر و برنا و در و زید کرشته شده اند بعد ازان با عکرمه بن ابی جهل طاقات نمودم و او را بسلوک طریق مستقیم دعوت کردم عکرمه نیز سماز قبول نصیحت باز زد و چون از موافقت ایشان نومید شدم عثمان بن طلحه را دیدم و صحائف موعظه پدری خود از دست عثمان التماس نمودم عثمان صحیفه تلقی نموده برا فعت من روی بمدینه نهادم و چون بیهره رسیدیم عمرو بن عاص را در آنجا یافتیم و عزم استفسار حال ما نموده از سبب رفتار بر سفر صورت واقعه را با او در میان نهادیم وی گفت من نیز از جهت همین عزم ازحبشه بیرون آمده ام پس بالاتفاق بگذیگر قطع مسافت نموده بمدینه در آمدیم و حضرت رسول از وصول ما آگاه گشته با اصحاب فرمود که مکه گوهای خود را بجانب شما انداخته خالد گوید چون بمدینه در آمدم جامه های سفر را به ثیاب حسنه مبدل ساختم و بقصد ملازمت رسول الله شتافتم و در راه برادرم ولید بن رسیده گفت در رفتن تعجیل نمای که خبر آمدن تو از رسول الله استماع نموده بتبجیل و مسرور گشته منتظر ملاقات تست و من از عقب برادر در رفتن مسارعت نمودم تا بمجلس همایون حضرت رسول رسیدم و چون چشم مبارک آنسرور بر من افتاد تبسم فرمود و بر وی زنی لشکر شنده قتل مردم کرده چون تبسم مرا هم بکیش تبسم کرده یافتم گفتم السلام علیک یا رسول الله از روی شگفتگی جواب من بازداد و گفتم اشهدان لا الا الله و اشهدان محمدا رسول الله فرمود حمد و سپاس خدای را که تو را بدین و ادای خالد مشاهده میکردم که ترا عقل و فردے هست و امید میداشتم که ترا بطریق سلوک خیر و رشاد دلالت کند گفتم یا رسول الله دیده ام که من در مواطن کفر چه مقدار با حق عناد و ز میدم از خدای عزوجل مسئلت نمای تا مرا بیامرزد و جرائم گذشته مرا عفو فرماید گفت ای خالد اسلام محو گناهان ماپیشین میکند گفتم ع ذلک توشفیع من باش فرمود که آلهی در گذر از گناهان خالد ولید را که سابقا از وی بظهور پیوسته و بعد ازان عمرو بن العاص و طلحه بن عثمان بن ابی طلحه عبدری ایمان آوردند ذکر غزوهٔ ذات السلاسل و بیان آن واقدی روایت کند که عمرو بن العاص گفت که چون بشرف ایمان مشرف گشتم عرض کردم که یا رسول الله مرتے و بردم قصد تغییر اسلام کوشیده ام و اکنون دوست میدارم که از اسلام من ترسے ظاهر گردد آنسرور فرمود که من ترا بجای خود هم فرستاده ام انشاء الله تعالی گوید دران اثنا که عزم انتظار مارت می بردخبر بساحت علیه رسید که جمعی از بنی قضاعه اتفاق نموده اند که بطرفے از اطراف اسلام تاخت کنند و بنابرین عمرو بن العاص را با سه صد نفر از مسلمانان نامزد فرمود که بقلع و قمع مخالفان کمر بندد و فرمان داد که عمرو بران جماعت امیر بوده بناحیهٔ وادی القری رود و بعد ازانکه مهم بسلاسل ست فرود آید و چون از مدینه بیرون آمده متوجه مشرکان شد شنید که جمعے دیگر از اعراب بطارفه بانی قضاعه در مخالفت نموده اند عمرو ازین خبر از نهنگ شره قاصدے نزد حضرت فرستاده صورت واقعه را معروض داشته استمداد نمود و رسول الله جماعتی را که صدیق و فاروق داخل ایشان بودند مقرر فرمود که بمدد عمرو عاص توجه نمایند و بطالعهٔ ثانیه ابو عبیدهٔ جراح را امیر کرده و در وقت وداع حضرت مقدس نبوی با ابو عبیده گفت که باهم اختلاف نکنید و چون فرقهٔ دوم بعمرو بن عاص پیوستند همه متفق با ابو عبیده گفتند که چون بهمدن آمده سزاوار آنست که در عقب من نمازگزاری ابو عبیده جواب داد که امارت قوم سابق تعلق بتو می دارد و حکومت مردم لاحق بمن و عمرو درین باب مضائقه آغاز نهاده ابو عبیده وصیت رسول الله بیاد آورد و ترک مخالفت نموده در عقب عمرو نماز گزارد و چون عمرو بمدد ابو عبیده مستظهر گشت فرمود تا لشکر اسلام در وبار مخالفان دست بغارت و تاراج برآورند و مواشی را بیاپا چنگ در آورند و با حصول مقصود بمدینه باز گشتند و بیاپوس حضرت ختمی پناه مستعد یافتند اول سخت که چون عمرو بحضرت سید کائنات علیه افضل التسلیمات رسید حضرت از کیفیت مناسبت و موافقت سپاه اسلام با سوال فرمود عمرو مساعی جمیله ایشان را کما دران سفر مشاهده کرده بود بیان نمود و از سپاه اسلام نیز سوال فرمود که عمرو با ایشان چگونه معاش کرد ایشان همه از عمرو شکر گفتند اما کبیسع همایون آنحضرت رسانیدند که روزی در حالت جنابت باذای نماز با عمرو قیام نمود رسول الله از چگونگی این حرکت سوال فرموده گفت یا رسول الله دران روز سرمای مفرط بود و من از بیم آنکه نفس خویش تر سبیه بغسل نه پردا ختم و حضرت حکیم علی الاطلاق فرمود که و لا تقتلوا انفسکم بیکبار الی النهایه رسول خدا از سخن عمرو متبسم شده فرمود که نظر کنید و روی که بچگونه مخلصی از برای خود پیدا کرده آورده اند که چون دران سفر عمرو با جماعتی امارت داشت که صدیق و فاروق داخل ایشان بودند بر صحیفه خاطرش منقش گشت که حضرت مقدس نبوی اورا انسان دوست مند دوست نیز

سیمار رد با بعد آنکه نصرتی در بنیاب از ان سرور اصحاب صادر گردد نوبتی سوال کرد که یارسول الله محبوب ترین ظلائن نزد تو کیست فرمود که عائشه عرو گفت سوال من از رجال ست فرمود که پدر او باز پرسید که بعد ازوی کیست فرمود که عمر و بچنین سه بار سید نا رسول الله اُساسی مجیه از یاران بنز بان بخر بیان گذرانیدند عمر و دانست که امارت و ریاست لشکر موجب فضیلت و زیادتی محبت حضرت پیغمبر نیست ذکر غزاے موته و بیان آن ما صحب مستقصی گوید که در اسامی مواضع مسموع شده که موته بهمزه قریه ایست از قراے بلقار بزمین شام و بغیر همزه علنی مانند جیحون یا انمار و در شرح ابن حجره مسطور ست که اکثر راویان موته بغیر همزه روایت کرده اند و در بعضی روایات مهموز آمده و الله اعلم گویند سبب فرستادن این لشکر آن بود که حضرت مقدس نبوی مکتوبی بحکام بصری نوشته بحارث بن عمیر ازدی داد تا نزد او برد و حارث بموجب فرموده روے براه آورد و بعد از قطع منازل و طی مراحل چون بموته رسید شرحبیل بن عمرو غسانی که از امراے قیصر بود او را پیش آمده پرسید که عزم کجا دارے گفت بشام شرحبیل فرمود تا او را گرفته کشتند و از سولان بهترین انبیا و رسل پیغمبر ازدی کسی کشته نشده بود چون پرتوان خبر بر پیشگاه ضمیر انور حضرت خیر البشر افت بر خاطر همایونش گران آمده مردم را از کشته شدن حارث و کشنده او آگاه ساخت و فرمان داد تا مسلمانان بجنگ مخالفان متوجه شام شوند و بفرموده آنحضرت بعد از تهیهٔ اسباب حرب در موضع جرف جمع شدند و عدد لشکریان بسه هزار رسید و چون مهم سپاه اسلام سرانجام یافت حضرت بعد از ادای نماز پیشین در میان ایشان نشسته فرمود که زید بن حارثه را امیر شما ساختم اگر او بقتل آید جعفر بن ابی طالب امیر شما باشد و اگر جعفر کشته شود عبد الله بن رواحه امیر بود اگر او نیز بقتل آید اهل اسلام کسی را بامارت تعیین کنند و دران مجلس سهیل ازدی حاضر بود گفت یا ابا القاسم اگر تو در دعوی نبوت صادقی هر کرا بامارت نام بری ما بیرکه کشته گردد زیرا که انبیای بنی اسرائیل چون لشکر سے بجانب اعدای فرستاد و فرمانده آن لشکر هر که راهبین نهج تعیین مے نمود بقتل مے آمد بعد ازان یهودی باز پرسید گفت ای زید من با تو عمدی می کنم اگر محمد پیغمبر ست تو ازین سفر با جمعیت نخواهی گردید و اگر نه من و تو هر دو سیر هم که او پیغمبر ست و راست گفتار نیکو کردار است و چون لشکر اسلام روان شد حضرت مقدس نبوی تا ثنیة الوداع قدم رنجه فرمود و در انجا توقف کرده و بسپاه اسلام بنز دیک گردد و صف کشیده با ایستاد ند آنحضرت فرمود که غزا کنید بنام خدای عزوجل و بکشید دشمنان خدا و دشمنان خود را که در شام اند و در انجا همچنین خواهید یافت که در صوامع از خلق عزلت گزیده باشند ایشان را تعرض نکنید و هیچ زن و کودک و شیر خواره و کشیش و نخیل و اشجار را سر بمیده و برهم هبوت اقدام ننمائید نقل ست که عبید الله رواحه گفت یا رسول الله مرا کارے بما فرمائی که بجا نظرف آن قیام نمایم فرمود که تو شهری میروی که بسجود و پرستش مشغول باشند که بسجود و بسیار کنی و بجای آوردی عبد الله گفت یا رسول الله زیادت کن فرمود خدای را بسیار یاد کن که او معاون تست و در نیل آنچه طلب میکنی زیبنده ترا رقم گوید که در ظل حمایت و رعایت عبد الله بن رواحه زندگانی میکردم و در پرورد ان ایتام هیچ کس را عدیل او نمی شناسم و چون بجانب موته روان شدم موانقت نمودم و در قطع منازل ردیف او بودم و در اثنای سیر شبی از شبها انشاے شعرے کرد که بوی شهادت ازان ابیات بمشام من رسید و در گریه شدم دی مرا تسکین داده گفت تراچه زیان دارد ای فرزند که خدا بتوالے مرا سعادت شهادت روزے کند تا از دنیا و حوادث آن فراغت یابم و بعد ازین قیل و قال از راحله فرود آمده سر بسجده نهاد و دعای بسیار کرده چند رکعت نماز بگذارد و چون از مناجات قاضی الحاجات فارغ شد گفت ای فرزند غالباً خدای عزوجل دعای مرا اجابت فرمود و مرا شربت شهادت خواهد چشانید و این نعمت خونخوار روزی من کرد و گوشه چون شرحبیل که قاتل حارث بود خبر توجه سپاه اسلام یافته بقبیلهٔ اسباب تقاتلی و جدال اشتغال نمود و لشکرے فراهم آورد که از کثرت او کوه و هامون بستوه آمده و مسلمانان بعد از طی مسافت بوادی القرے رسیده دران موضع نزول کردند شرحبیل برادر خود سدوس را با پنجاه کس از پیش فرستاد تا خبر بها معلوم کند و مسلمانان بی خبر در انجا رسیده مهم بقاتلا انجامید و سدوس کشته شد شرحبیل چون از واقعهٔ برادر آگاهی یافت بر اسان شده از غایت خوف و قلق منحصن شد و بر ادر دیگر خود را نزد قیصر گسیل نمود و فرستاده استمداد نمود و قیصر جمعی کثیر را بمدد و شرحبیل نامزد کرد و از مشرکان قبائل عرب جمعی با و پیوستند چنانچه عدد مخالفان از صد هزار تجاوز نمود و چون خبر بسمع ارباب اسلام رسیده در منزل مغان توقف نمودند و با یکدیگر مشورت کرده گفتند که مابنیز صورت احوال معروض رای همایون رسول الله گردانیم یا مال الامر بمدد فرستند عبد الله رواحه مردم را دلیر گردانیده گفت ای قوم چیزے را که بجهت احراز آن از دیار خویش بیرون آمده اید یعنی شهادت حاصل گردد بکثرت عدد و قلت نیا فته ایم و در روز بدر لشکر ما بسیار کم بود و از دو اسب بیش نداشتیم چون عزم علانیت ازما دریغ نداشت و حالا بر محاربه یک جهت یا بد شد که کار از دو بیرون نیست یا ظفر یا شهادت بر تقدیر غلبه خود بیچ کس را سخن نیست و اگر کشته شویم در بهشت با یاران خویش که بعز شهادت فائز شده اند ملحق گردیم مسلمانان عبد الله را تصدیق نموده روی بمخالفان نهادند و الفریضه موته رسیدند ناگاه گویند که در موته نظر من بر لشکر سر بفلک افتاد از کثرت عدد و مخالفان و آراستگی ایشان چشم

من خیره گشت ثابت بن اقرام انصاری گفت ای ابوهریره مگر از مشاهده کثرت عدو و عدد دشمنان خیره گشته گفتم آری گفت تو در بدر حاضر نبودی که خدای تعالی و تقدس
ما را بکثرت عدد و نصرت نداد بلکه با وجود قلت ما ظفر بخشید آورده اند که چون تلاقی فریقین روی نمود و تسویه صفوف دست داد و دریای مصاف گشت جوشان گشتند
سبازان خروشان زید بن حارثه علم گرفته پای جلادت و جرأت در میدان مبارزت نهاد و چندان محاربه کرد که بزخم نیزه شهید گشت و بعد از وی جعفر بن
ابی طالب علم برداشته اسب خود را پی کرد و دست از آستین جلادت بیرون آورده بقوت بازو روی به مخالفان نهاد و دشمنان غالب آمده دست راست او
بینداختند و جعفر علم بدست چپ بگرفت چون دست چپش بینداختند علم را بهر دو پای خویش نگاه داشت تا یکی از دشمنان شمشیری بکمر او زد که بدو نیم شد آنگاه
عبدالله بن رواحه علم برگرفته بجنگ مشغول شد تا شهادت یافت بعد از آن ثابت اقرام انصاری علم برداشته گفت ای مسلمانان بر امارت یکی اتفاق نمایید اهل اسلام
خالد بن الولید را بامارت اختیار نمودند بعد از کشته شدن ثابت و امارت خالد بن الولید مسلمانان روی به هزیمت نهادند خالد هرچند ایشان را بر ثبات تحریض نمود
مفید نیفتاد شخصی از انصار دران اهل اسلام گفت یا معشر المسلمین در معرکه کشته شدن بهتر است از فرار مسلمانان ازین سخن قوی دل شده بازگشتند و تا شب دست از
کشش و کوشش باز نداشتند چون روز دیگر شد بعد از تسویه صفوف خالد تغییری در اوضاع لشکر نمود و مخالفان پنداشتند که مگر ایشان را مدد رسیده از این جهت
خوفی بر ضمایر ایشان استیلا یافت و روی بگریز آوردند خالد با سپاه از عقب گریختگان رفته مراسم مردانگی بجای آورد از خالد بن الولید منقول است که
دران روز نه شمشیر در دست من بشکست و یک شمشیر یمانی در دست ماند چون خالد از عقب دشمنان بازگشته روی به مدینه نهاد و به مصاحبه غنائم استقبال نمود
کردند و توجه بمؤته اهالی آن قلعه یکی از سپاه اسلام را کشته بودند بعد از فتح حصار جمعی کثیر از اشرار که دران موضع اقامت داشتند بدست [illegible]
نقل است که چون فریقین یعنی سپاه اسلام و لشکر شرحبیل در برابر هم ایستادند حجب مرتفع شد و میدان جنگ مشاهده حضرت مقدس نبوی شد و حالات
اهل مؤته یاران را خبر داده فرمود اخذ الرایة زید فاصیب ثم اخذها جعفر فاصیب ثم اخذها ابن رواحه فاصیب یعنی علم را زید برداشته شهید گشت بعد از آن
جعفر برگرفته درجه شهادت یافت و بعد از آن ابن رواحه برداشته شربت شهادت چشید سید ابرار حکایت می کرد و از چشمه مبارکش قطرات عبرات بر رخسار
مبارکش روان بود آنگاه فرمود که بعد از ابن رواحه شمشیری از شمشیرهای خدای عز و جل علم برگرفته فتح بر دست او واقع شد و مراد از مشار الیه خالد بن
الولید بود و دران روز خالد ملقب بسیف الله گشت حضرت در شان جعفر بن ابی طالب فرمود که او در بهشت درآمد و حق تعالی او را دو بال از یاقوت سرخ عوض
دو دست وی ارزانی داشت که هر جا که خواهد طیران نماید بدین جهت او را جعفر طیار خوانند عبدالله بن عباس گوید که روزی اسماء بنت عمیس [illegible]
رسالت پناه نشسته بود آن سرور فرمود ای اسماء این جعفر بن ابی طالب است که با جبرئیل و میکائیل آمده سلام می کند و خبر می دهد که چون با دشمن ملاقات [illegible]
تو در علم بدست راست برگرفته دست راست بریده شد بدست چپ برداشتم آن نیز مقطوع گشت و خدای تعالی در عوض دو دست دو بال بمن ارزانی فرمود [illegible]
جبرئیل و میکائیل هر جا که خاطر خواه من باشد طیران می نمایم و از اثمار جنت آنچه آرزوی دل من است می خورم اسماء گفت گوارنده باد جعفر را آنچه پروردگار [illegible]
اندیشناکم که اگر این واقعه مردم را خبر دهم تکذیب من نمایند اگر تو یا رسول الله ایشان را اخبار نمایی البته تصدیق خواهند نمود و بفضل او اعتراف خواهند کرد چون یاران در حضور
حضرت جمع شدند بنا بر التماس اسماء آنحضرت فصلی در باب فضیلت جعفر بیان فرمود گویند که بعد از سه روز یا چهار روز که رسول الله حالات معرکه مؤته با اصحاب بیان فرمود خبر
جنگ مخالفان و مسلمانان بمدینه رسید و چون از جمله غازیان مؤته یعلی بن منیه بمجلس همایون حضرت سید عالم رسید آنحضرت فرمود که ای یعلی من ترا خبر دهم یا تو خبر میدهی
یعلی گفت تو خبر ده یا رسول الله حضرت مقدس نبوی از کماهی حالات اعلام داد یعلی گفت بحق آن خدایی که ترا براستی بخلق فرستاده که از حدیث قوم هیچ چیز ترک نکردی آن سرور فرمود
که خدای تبارک و تقدس زمین برداشته در نظر من آورد تا معرکه اصحاب را مشاهده کردم و هم از اسماء مخلفه جعفر روایت است که دران روز که بشهادت جعفر رسید من پوستی دباغت
آن را دباغت کردم و بعد از آن سر و روی فرزندان خود محمد و عبدالله را شستم و تدهین کردم بعد از لحظه رسول الله بخانه ما آمد و از اولاد جعفر استفسار نمود ایشان را پیش
رسول الله آوردم هر دو را بوسید و بویید و در کنار گرفت و بمراسم لطف و مرحمت ایشان را بنواخت و آثار ملالت و رقت در ناصیه مبارک او ظاهر بود گفتم یا رسول الله
مگر خبری از جعفر بتو رسیده فرمود آری برادر من و ابن عم من جعفر شهادت یافته و جمعی از یاران با وی کشته گشته اند اسماء گوید که من برخاستم و از غایت بیطاقتی و اضطراب
فریاد برآوردم تا اکثر زنان مدینه در خانه من مجتمع گشتند رسول الله فرمود یا اسماء لا تقولی هجرا و لا تضربی صدرا یعنی ای اسماء هذیان و ناشایست مگوی و دست
بر سینه مکوب و خود با سینه پر درد و چشم پر آب بمنزل فاطمه زهرا تشریف برد و دید که فاطمه میگریست و در فراق جعفر نوحه میکرد و اعماه می گفت رسول الله آنگاه [illegible]

اذا آب چشم قرۃ العین بہست ازدیا و پذیرفتہ گفت اگر کسے گرید باید کہ بمثل جعفر بگرید ۵ آخر ای چشم ما بین جوی خونینت کہ است ۵ تا نگویند بر جعفر نگریستی ۵ بعد ازان فرمود اصنعوا الال جعفرا فانا قد شغلنا الشان صانعہم یعنی از برائے آل جعفر طعامے مرتب سازید کہ ایشان بتمنائے صاحب خود چنان مشغول اند کہ بطبخ طعام نپردازند عبد اللہ بن ابو بکر گوید کہ این قاعدہ در میان مردم مدینہ ماند کہ از برائے مردم مصیبت طعام فرستند بنا بر اشارت آنحضرت ۵ چون باب نسبت بہ آل جعفر کردہ در ستقصے مذکور ست کہ در صحیح بخاری آوردہ کہ ہر گاہ کہ ابن عم آنحضرت پسر جعفر گفتی بر زبان راندی کہ السلام علیک یا ابن ذو الجناحین و اقدے گوید کہ رسول خدا اہل و اولاد جعفر را تسلہ روز مہلت دادتا ہر تفرجت قیام نمایند آنگاہ بخانۂ ایشان تشریف بردہ فرمود کہ بعد ازین بر برادر من گریہ نکنید و فرمود تا ان جعفر را پیش ازین فرنجا یند از عبد اللہ جعفر مرویست کہ گفت ما از نزد رسول اللہ آمدہ بودیم چوں او چشمہ چشم ما کشادہ و چون مرغ تیم بسمل لرزہ بر اعضائے ما افتادہ و از شاہد ہر اے حال ما جراحت خاطر خطیر ش تازہ و پریشانی ضمیر منیر ش بے اندازہ شد و حلاق را طلبیدہ تا سر اے ما را تراشید و محمود محمد بن جعفر نعم سن ابی طالب شبیہ است و عبد اللہ از روے خلق و خلق و از راہ سیرت و صورت بین سیما ماند آنگاہ دست مرا گرفتہ بر داشت و گفت خدا و ندا ازآل جعفر خلفے صالح گذار و بر کسانے روزی گردان بعد ازان ما و مانزد حضرت رسالت پناہ آمدہ ذکر ہیچے و بیکسی ما و سوء حال داشت و آنسرور را بگریہ آورد و رسول خدا ما و خطاب کرد کہ از غلبۂ رحمت و نکہت بر ایشان مے ترسی و حال آنکہ سن و الی ایشانم ہم در دنیا و ہم در آخرت عبد اللہ گوید کہ روزے رسول اللہ مرا دید کہ ہیچ گوسفندی اشتغال مے نمود م فرمود اللہم بارک لہ فیہ بعد ازان در بیع و شرے برکت بسیار یافتم بالجملہ گذارش یافت کہ یکے از شروط صلح حدیبیہ آن بود کہ مسلمانان تعرض جمیعہ در عمدہ قریش باشند نہ نمایند قریش نیز ہم برین موجب عمل نمایند دران حین خزاعہ کہ آبا و اجداد عبد المطلب بود ند عہد نامۂ او را سوء حضرت گردانید ند آنسرور را سعادۃ الثان باعبد المطلب آگہی داشت و بنا بر التماس خزاعہ را رسول اللہ در امان خویش در آورد و ہر عہد یکہ در ایام جاہلیت استحکام پذیرفتہ باشد در زمان اسلام مستحکم تر گردد و زیادہ شدت می پذیرد ہم دران اوان نبیو کر مہد قریش در آمدند و حال آنکہ میان این دو قبیلہ منافرہ بکر و خزاعہ پیش از ظہور سلام قواعد عداوت و خون ریختن استمرار و استحکام داشت و بعد از بعثت چندان بقضیہ رسول اللہ مشغولے و داشتند و بنزاع خویش نے پرداختند چون مصالح حدیبیہ روے نمود و مشرکان را از جانب مسلمانان فراغتے دست داد و بر سر عداوت قدیم رفتند مؤید این حال و موکد این مقال آنکہ روزے از بنی ذئبل کہ فرقہ از بنی بکر ند مرو بزبان بہجو سید کائنات بگشاد و این صورت سموع غلامے از بنی خزاعہ شدہ آن شخص را سنع کرد و آن گرامتحن نشد از غایت خشم و غیظ کہ بر غلام خزاعی استیلا یافت بر خاست و سر و روے آن بیباک را بشکست و فزیلی استخوانے تہ بنی بکر بر دہ بنی بکر و بنی نفاسہ کہ طبقے از بنی بکر ند جزم محاربہ و مقاتلہ با بنی خزاعہ بکہ جمعیتے شدہ از بنی مدلج درین باب استمداد نمود ند ایشان اباو امتناع نمود ہ دست رد بر سینۂ ملتمس ایشان نہاد ند آنگاہ نبو بکر رجوع بقریش نمود ند آن قوم عہد حضرت رسالت پناہی را بشکستند و نبو بکر را بسلاح و اسباب حرب اعانت کردند بالجملہ از اعیان قریش بنفس نفیس مثل سہیل بن عمرو و عکرمہ بن ابی جہل و صفوان بن امیہ و مکرز بن حفص تعیین سیاست خود کردہ و نقاب با بر روے بستہ با استمدان خویش عبر اقطہ و مکر شبخون بر سر خزاعہ بردند و میان ہر دو فریق قتالے فاحش دست داد و زمان محاربہ امتداد یافتہ جنگ کنان بزمین حرم در آمد ند و بست کس از خزاعہ بقتل آمد نمازیان ازنہ اضطرار پانوفل بن معویہ کہ رئیس نبو بکر بود و گفتند اے نوفل از خدائے عزوجل تبرس و حرمت حرم او نگاہ دار نوفل گفت این حق عظیم و صدیقے واجب التعظیم ست اما حال بپروائی ترس خدا ندارم و حال آنکہ شما در حرم متاع حاجان می دزدید و این جزائی آنست کہ اکنون بشما رسیدہ و چون خزاعہ از ستیز و آویز عاجز گشتند خود را در سرائے رافع و بدیل بن ورقاء خزاعے افگندند و تہو یکر و صنادید قریش بمنازل خویش رفتند و گمان کر دیچ کس ایشان را نشناختہ باشد و چون این حرکت شنیع از مشرکان بمصدور یافت نادم شدند و از نقض عہد و پیمان پشیمان شدند چنانچہ حارث بن ہشام و عبد اللہ بن ابی ربیعہ نزد ابو سفیان حرب آمدہ باو گفتند کہ حادثہ واقع شدہ کہ آن را عنوان پو شیدو فساد صادر گشتہ کہ در اصلاح آن باید کوشید و اگر در تدارک این امر سعی نہ نمائیم محمد بہ مخالصت ما بر خیزد و با مقام قتیلان خزاعہ خون ما نریز د ابو سفیان گفت زود چہ بر سن ہند خوابے دیدہ کہ ازان بغایت ترسانم پرسیدند کہ آن کدام است جواب داد کہ در خواب چنان مشاہدہ کردہ کہ خون از جانب حجون یکہ در آمد تا بحرم رسید و در آنجا زمانے توقف نمود ہ ناپدید گشت و ازین واقعہ عجب سامان سمت اندیشہ پذیرفتہ ابو سفیان گفت بخدا سوگند کہ با شرت این قتال ہیچ حال مقرون برضا و مشورت من نبود ہ و لیکن محمد و اصحاب او خواہند و نست کہ منشائے این امر نامحسن و این صورت نا پسندیدہ ستم نابرین بالضرورت مراجعت باید رفت تا در تجدید مراسم صلح سعی نمایم پیش ازانکہ این خبر بگوش محمد رسد نومے سازم کہ مدت صلح زیادت شود القصہ دود حیرت دحسرت بکاخ و دماغ مخالفان راہ یافتہ ابو سفیان تہیۂ اسباب سفر مشغول گشت آورد ہ اند کہ در صباح آن شب کہ خزاعہ را زینی بکر آسیبے چنان رسید حضرت مقدس نبوے با صد یقہ خطاب

فرمود کہ ما عایشہ قصہ حدیبیہ ثانی خزاعہ امر مرتی امری در خزاعہ واقع و حادث شدہ عایشہ گفت یا رسول اللہ ترسے قریشاً یجری علی نفس الصدد وقد انھم السیف گمان می بری کہ قریش بر شکستن پیمان جرأت و دلیری نمایند و حال آنکہ شیر ایشان را فانی ساختہ رسول خدا فرمود یقضون العدد الا مر بید اللہ بہم پرسید آن امر چیست و بامر سید کائنات فرمود فیر خواہد بود از نمونہ منقول ست کہ گفت رسول اللہ در زمانیکہ از طہارت خانہ بیرون مے آمد فرمود نصرت نصرت سن پرسیدم کہ یا رسول اللہ تا کجا حدیث می کنے فرمود کہ این رجز گوید بنی کعب ست از مزعم کہ طلب نصرت می نماید از من می گوید کہ قریش نمود بکر یاری دادہ اعتبار بر فشنجون آوند گویند کہ این حدیث بگذشت عمرو بن سالم خزاعی با پہل نفر از یاران خویش بہ مدینہ رسید در زمانیکہ حضرت مقدس نبوی با اصحاب در مسجد نشستہ بود بسعادت پابوس فائز گشتہ در برابر آنسرور ایستادہ قصیدہ مرفوض داشت کہ مشتمل بود بر نقض عہد قریش و قدمی نمود بکر و ضعف حال خزاعہ بعد از خواندن قصیدہ رسول اللہ فرمود بسبک یاعمرو و دیگران بر خاستہ در وادی مبارک مدینہ می کشید و می فرمود نصرت داده شوی اگر نصرت ندہم نمی کنم را در انچہ نفس خود را نصرت نمیدہم و ہم دران اوان رخصت فرمود کہ خزاعہ باز گشتہ در ابوہ یتفرق شوند و در بعضی از کتب سیر سلورست کہ چون خزاعہ مرفوض راے حضرت حتمی پناہ گرفتند کہ انس بن دیم تراجو گفتہ بود و ما غضب کردیم انحضرت فرمود کہ چون او پدر باشد دین خبر باشر رسیدہ با نوفل بن معویہ تو جہ مدینہ گشت و در مجلس ہمایون حضرت مصطفی تصیدہ مبنی از افتخار و اعتذار خویش مرفوض گردانید کہ آگاہ نوفل گفت یا رسول اللہ تو از ہمہ خلائق نمونہ و تجاوز از سیات سزاوار تر ے و کیست از ما کہ با تو معاملت نورزیدہ باشد و ایذاے تو نیاہ نمودہ و در حالیت بود یم کہ پوجود تو ہدایت یافتیم یا رسول اللہ تو ہم بر انس فخر کردہ اند رسول اللہ فرمود کہ تو بر قوم افترا ممکن کہ از تہامہ از قریب و بعید و دور و نزدیک بنکو نظارہ تر و راست گوتر یافتہ ایم نوفل خاموش شد حضرت فرمود کہ از انس نمونہ کردم یا مرد مان خدا ے تو باد راقم حروف گوید کہ بر بن روایت اعتراضات متوجہ است و چون خاتمہ بیان در مقام اختصار ست تصدی تحریر آنہا نگاشت نفعلہ اختیار گفتہ اند کہ پیش از آمدن ابوسفیان بہ مدینہ حضرت فرمود گویا می بینم کہ ابوسفیان آمدہ سیگوید کہ آنچہ بہ عہد کن و بر مدت صلح بیفزاے و حال آنکہ او محروم و مایوس باز خواہد گشت و چون ابوسفیان بعد از قطع مراحل و منازل بہ مدینہ رسید بر وایتے بخانہ منتقل دختر قریش ام حبیبہ کہ در سلک امہات مسلمین انتظام داشت در آمد و قصد کرد کہ بر فرش مخصوص حضرت مقدس نبوی نشیند ام حبیبہ فرا رسیدہ فرا رش را در نوردید ابوسفیان گفت اے دختر این فرا رش را از من دریغ داشتی یا پدر از ان ام حبیبہ جواب داد کہ این فرا رش سید اہل نظافت و طہارت ست و تو مشرکون بشرک و نجاست من تر اسزاوار آن ندیدہ کہ بر آن فرا رش نشینی ابوسفیان گفت اے دختر بعد از مفارقت من شرے بتو رسیدہ است کہ اخلاق مستقیمہ تو متغیر شدہ است دادہ صاف کردیہ تو مبدل شدہ ام حبیبہ گفت نکہ بر جدہ اے را کہ اسلام روزی من گردو نعمت ہدایت ارزانی داشت و من از تو متعجب دارم کہ سید قریش و رئیس قوم خویشی و با آنکہ صاحب مجد و ریاست و عقل گویا ستی مسلمان نمیشوی و بعبادت سنگے اشتغال می نمائی کہ نہ بصر و سمع دارد و نہ ضرر و نفع ابوسفیان گفت با بجو دین بے حرمتی می فرمائی کہ دست از پرستش آبا و اجداد خویش باز دارم و شرک بیہودہ ان پشان کردہ متابعت دین محمد نمایم پسر وی او گفت این سخن گفتہ خشنماک از منزل دختر خویش بیرون آمد با حضرت ملاقات نمودہ ہر چند در باب تجدید عہد و زیادت مدت صلح سخن گفت جوابے شافی نشنید آنگاہ نزد ابوبکر رفت و از وے التماس تجدید پیمان کردہ طلب جواز نمود ابوبکر گفت کہ مرا اختیاے نیست و انپیش صدیق طالب وفا سہ نزد عمر رفتہ مدعا خود را سر عرض داشت و عمر در جواب او سخنان خشونت آمیز گفتہ ابوسفیان ناامید و حیران بمنزل علیا سیدۃ النساء عالمین فاطمہ زہرا التجا بردہ گفت التمس آنست کہ مارا در پناہ جوار خویش در آوری جواب داد کہ سن عورتے ام امان سن نہ زادہ اعتبارے ندارد ابوسفیان گفت خواہر تو زینب ام ابو العاص شوہر خود را امان دادہ محمد آن را اعتبار نمود فاطمہ فرمود کہ سن ہیچ مہمے بپیغمبر رسول خدا شدہ ع نے کنم ابوسفیان گفت حسن و یا حسین را فرمائی تا ورا نجاح مطلوب من سی نمایند فرمود کہ فرزندان سن کوچک اند و بے رخصت آن حضرت کارے نتوانند کرد ابوسفیان نزد علی رفتہ گفت یا ابو الحسن تو از ہمہ رحم سن نزدیک تر ے از دیگران باید کہ نزد محمد شفاعت کنے تا مرد مقام تجدید و زیادت صلح بیفزاید علی فرمود اے ابوسفیان واے بر تو کہ را طاقت آنست کہ در اے کہ حضرت رسول آن را کردہ تمارد صد چشم مردمان آرد ابوسفیان گفت کار من بتنگ آمدہ و طریق صواب سدود گشتہ مرا راے راست نمائی کہ در بیرون شدہ بہم خویش سلر بہمہ و عاجزم علی مرتضی فرمود کہ تو مستر قوے ہیچ بازار نیست کہ در میان قوم بپر خیزے و با آواز بلند گوئی کہ من از ہمر و طرف قوم را پناہ خود آوردم ابوسفیان گفت کہ اگر تو فرمودہ تو عمل نمایم ہم سن بخشیت پذیرد مرتضی علی جواب داد کہ بجز این سخن معلوم نیست کہ چہرہ مطلوب از نقاب حجاب بیرون آید لیکن بغیر از ین چارہ نمی دانم آنگاہ ابوسفیان در مجلسی خاص بر خاست و فریاد بر آورد کہ اے قوم بدانید و آگاہ باشید کہ من از ہمر و جانب مردم را پناہ خویش در آوردم و ظن من آنست کہ محمد جوار مرا رد نکند بعد از ان بمجلس خواجہ کائنات رفتہ صورت واقعہ را عرض داشت و گفت اے محمد گمان نے برم کہ رد جوار سن کنی حضرت بپیش از ین نفرمود کہ اے ابوسفیان تو این

بنمائی گوئی آنگاه ابوسفیان بمکه مراجعت نمود و چون مدت غیبتش متمادی شده بود قریش را گمان شد که او متابعت دین حنیف کرده و از کیش برگشته
اعراض نموده ابوسفیان بعد از قطع منازل و طی مراحل بمکه رسیده شب بخانهٔ خویش آمد زوجه او هند گفت بسیار دیر ماندی قوم ترا بمتابعت محمد تهمت میکنند
مع ذلک اگر برفتن تو فایده مترتب شده خوب است ابوسفیان سرگذشت خود را بهند باز گفت هند پای خویش بر سینهٔ او زده گفت زشت فرستاده که تو بودی
علی ترا بازی داده است و چون صباح شد ابوسفیان نزد دو بت که آن را اساف و نائله می گفتند رفته ذبح کرده و خون قربانی بر سر آن دو بت مالیده گفت تا در قید
حیات باشم از عبادت شما اعراض ننمایم از این حرکت قریش دانستند که ابوسفیان بر کفر و ضلالت ثابت قدم است آنگاه مشرکان از وی پرسیدند که چه کار
ساختی و در چه کیفیت مهم را قرار دادی ابوسفیان تقریر سرگذشت زبان کشاد قوم گفتند که هیچ کار نساختهٔ و هیچ مهم نپرداختهٔ نه جنگ آوردهٔ که بجنگ در تهیهٔ
آن زده آماده و مهیا باشیم و نه آشتی که در خانهای خویش ایمن و فارغ نشینیم علی ابن ابی طالب با تو هزل کرده و تمسخر نموده که با تو گفته که مردم جانبین را امان
داده و در خانهای خویش در آور ابوسفیان چون بعزم رفتن مکه از مدینه بیرون آمد حضرت رسول بکارسازی توجه حرم مشغول گشت و این صورت با صدیق اکبر در میان نهاد و
گفت که هیچ کس نگوید و بزبان عجز و نیاز نسبت بقریش گذرانید که اللهم خذ علی ابصارهم حتی لا یرونی الا بغتة و بقبائل و احیای عرب که قریب بحرم و زمین یثرب اقامت
داشتند رسولان فرستاده که هر که بحضرت عزت و روز قیامت ایمان دارد باید که در اول رمضان مسلح و کامل در مدینه حاضر شود و همچنین فرمان داد که یاران ترتیب
اسباب سفر و تهیهٔ ادوات حرب پردازند و بضبط طرق مکه امر فرمود تا خبر توجه ارباب اسلام بمشرکان قریش نرسد درین اثنا حاطب بن ابی بلتعه مکتوبی بصنادید
قریش نوشت مضمون آنکه حضرت مقدس نبوی بجمع لشکر و ساختگی مایحتاج سفر مشغول است و ظن غالب آنست که مقصد آنحضرت غیر مکه جایی دیگر نباشد و خواستم که
مرا بر شما حقی ثابت شود بنابرین این نامه در قلم آوردم والسلام و حاطب مکتوب را بزنی داد تا در موی خود پنهان کرده روی بمکه نهاد و در خلال این احوال جبرئیل حضرت
رسالت را اعلام داده آنسرور علی ابن ابی طالب و زبیر بن العوام و عمار یاسر را طلبیده فرمود بروید تا بروضه خاخ و در آن موضع زنی را خواهید یافت که مکتوبی
مصحوب اوست آن زن را گرفته مکتوب را بیاورید و چون امیرالمؤمنین و سایر اصحاب در روضه خاخ بآن زن رسیدند مکتوب را طلب داشتند انکار نمود ایشان
هر چند تفتیش و تفحص نمودند نامه را نیافتند لاجرم قصد مراجعت کردند علی ابن طالب گفت بخدا سوگند که رسول الله با من دروغ نگفته آنگاه تیغ از نیام
برکشیده و بر سر آن زن رفت و او را تهدید بقتل نمود آن ضعیفه از بیم جان مکتوب را از محلی که پنهان کرده بود بیرون آورد و بعلی داد و علی مکتوب را بنظر
کیمیا اثر نبوی رسانید حاطب را حضرت طلب داشته پرسید که باعث برین امر چه بود حاطب جواب داد که یا رسول الله بخدا سوگند که بخدا و رسول
او ایمان دارم و در دین و اعتقاد خویش تغییر و تبدیل نکرده ام و مرتد و منافق نگشته ام اما مرد غریبم از حلفای قریش نه از زمرهٔ ایشان و هیچ کس را در حرم
ندارم که متعهد اهل و عیال و بهانهٔ و اموال من پردازد بخلاف سایر مهاجران که در سلک یاران منتظم اند که هر یک از ایشان را خویشی در آن دیار هست که بمحافظت
اموال و متعلقان آن جماعت قیام می نماید و غرض ازین کتاب آن بود که مرا بر قریش حقی ثابت شود تا بملاحظهٔ آن خط از حفظ و رعایت اهل و عیال من
غافل نشوند حضرت مقدس نبوی با اصحاب فرمود بدانید و آگاه باشید که حاطب با شما راست گفت اما عمر بن الخطاب با حاطب خطاب کرد که قاتلک الله با آنکه
می دانستی که رسول الله بحفظ طرق امر فرموده تا خبر عزیمت او بمکه انتشار نیابد مکتوب نوشتی تا قریش آگاه شوند آنگاه فاروق معروض حضرت ختمی پناه گردانید که
یا رسول الله بگذار تا گردن این منافق بزنم آنسرور عمر را تسکین داده فرمود او از اهل بدر است و ان الله قد اطلع علی اهل بدر فقال اعملوا ما شئتم فقد غفرت
لکم و بروایتی فقد وجبت لکم الجنة و در سورهٔ کریمهٔ یا ایها الذین آمنوا لا تتخذوا عدوی و عدوکم اولیاء الی آخره درین باب نازل گشت و در بعضی از کتب
سیر بنظر رسیده که فرمود تا او را از مسجد بیرون کنند مردم بر سبیل مذلت دست بر پشت حاطب می نهادند تا از مسجد بیرونش بردند و درین حال بامید
آنکه حضرت در شان او ترحمی فرماید از پس باز می نگریست و نظر بر روی مبارک آنسرور می افگند درین اثنا حضرت فرمود او را باز گردانید و فرمود که من از جرم
تو در گذشتم و تو از خدای عز و علا مغفرت خواه و دیگر مثل این حرکت مکن گویند که حاطب از کبار صحابهٔ مهاجرین بود و از ارباب دانش و اصحاب بینش بود و از سر
غفلت این ذلت از وی بوجود آمد و حضرت او را نزد مقوقس حاکم اسکندریه فرستاده بود چنانکه سمت گذارش یافت از حاطب مرویست که گفت چون بشهر
اسکندریه رسیدم شبی مقوقس مرا طلبیده و امرا و ارکان دولت خود را جمع کرده از من پرسید که صاحب تو پیغمبر است گفتم بلی رسول الله است گفت در آن
اوان که قریش قصد اخراج او کردند چرا بر ایشان دعای بد نکرد تا خدای تعالی آن جماعت را هلاک سازد گفتم عیسی بن مریم پیغمبر بود جواب داد که رسول بحق بود

گفتند پس چرا بر قوم خود دعاے بد نکردی در آن وقت کہ او را گرفتہ آوردند و خواستند کہ او را بکشند تو فرمودی کہ راست می گوئی تو نیکیے واز تو دیگر آمدہ تقلد فیا آورده اند کہ چون غزیت حضرت رسول کاب کہ تقسیم یاخت جہت استجماع سپاہ ایشاں را بن رخصہ و کلثوم بن الیمین را بجانب بنی غفار و ضیبہ فرستاد و قتل بن سنان و ضیم بن مسعود را بطلب اشجع نامزد فرمود و عبد اللہ بن عمیر مزنی را باستدعای قبیلہ مزینہ تعیین نمود و حجاج بن غلاط سلمی را بجانب بنی سلیم روان نمود و عباس بن سایم را فران داد تا بہ قبیلہ بنی کعب رود و ابن مکتوم را در مدینہ بخلافت نصب فرمود و از مجاز نشیان تحقیق صحت ام سلمہ را بصحابت خویش شرف ساخت و بقولے در دہم رمضان از مدینہ بیرون آمدہ بہ سرحاہ ابوصیدہ بہ نزول اجلال فرمود و دران موضع اشارت کرد تا عرض سپاہ نصرت پناہ اشتغال نمودند ہفت صد مرد از مہاجرین و حصین شمار یافتہ آمدند و سہ صد اسپ و صد سیان ایشان بود و سہ رایت علمی اسد اللہ الغالب علی بن ابی طالب و اشت و رایتے زبیر بن العوام و دیگرے سعد بن وقاص تفاص یافتہ بود و از انصار چہار ہزار مرد جرار ملازم رکاب فلک فرسای بودند و پانصد اسپ داشتند و از منزہ ہزار مرد آمدہ بودند کہ صد زرہ و صد اسپ داشتند و از مزینہ سلیم چہار صد کس بسعادت جہاد استسعاد یافتند و از بنی کعب پانصد مرد سپار زدہ شمار آمدند و بر ردائے آنحضرت در منزل قدید ترتیب رایات نصرت آیات انفاذ نمود و در سیان مہاجر و انصار قسمت فرمود و ہم درین منزل از بنی سلیم قریب ہزار مرد نیزہ وار کہ اکثر ہم اسپ سوار بودند بہ لشکر اسلام پیوستند و جمعی کثیر از قبائل دیگر کہ ذکر ایشان موجب تطویل می شود بسعادت مرافقت حضرت رسالت پناہ موافق گشتند و عباس بن عبد المطلب از مکہ با اہل و عیال و اسفار و اموال بنیت ہجرت بیرون آمدہ در بیوت السقایا رذی الحلیفہ بہ تقبیل انامل متبرکہ رسول اللہ سرفراز گشت و آنحضرت از ملاقات او مسرور گشتہ متاع خود را بمدینہ فرستادہ خود ہمراہ پاشد و با عباس خطاب کرد کہ ہجرت تو آخرین ہجرت باشد چنانچہ نبوت من آخرین نبوت باشد و در اثنائے طریق ابوسفیان بن الحارث بن عبد المطلب و عبد اللہ بن ابی امیہ المغیرہ کہ آن یک پسر عم رسول و این یک پسر عمۂ حضرت بودند بنظر کیمیا اثر آنحضرت رسیدہ خود را بروی عرض کردند حضرت اول از ایشان اعراض نمود و سیراکہ در مکہ ابن پیش از پیش در ایذا رسیدہ بود چون خویش بآن سرور رسیدہ بود چون طبیعت با یونش مجبول بر کرم و سماحت بود آخر الامر دلش بحمایت و مرحمت خویش ایشان را جاے دادہ نقل ست کہ ابوسفیان بن الحارث ہم پسر عم و ہم برادر رضاعی حضرت بود و چون آنسرور بہ بعوث گشت ابوسفیان قواعد عداوت را استقامہ داده اظہار دشمنی کرد و بزبان بہجو رسول اللہ و اصحاب کرام او بگشاد و لوثیتے در مدینہ مسلمانان از حسان بن ثابت التماس کردند کہ تو نیز او را بہجو کن حسان جواب داد کہ من بے رخصت رسول اللہ این کار نتوانم کرد چون ازان حضرت دستوری خواست فرمود کیف اذن لک فی امی و ابن عمی با وجود این مرحمت و احسان در جمیع معارک ابوسفیان بن الحارث با ابوسفیان بن حرب و سائر قریش مواخفت نمودہ ہیچ دقیقہ از دقائق مخالفت فرو نگذاشت و بعد ازان بروم رفتہ در مجلس قیصر در آمد قیصر از وے پرسید کہ تو کیستی گفت ابوسفیان بن حارث بن عبد المطلب قیصر گفت کہ اگر تو در گفتار خویش صادق پسر عم محمد بن عبد اللہ بن عبد المطلبی ابوسفیان با خود گفت با آنکہ از اسلام گریختہ ام و این ہمہ راہ قطع کردہ ام و بروم آمدہ ام ہیچ کس مرا نمی شناسد و نسبت ہی کند مگر محمد داز سخن قیصر در دستی اسلام در دل ابوسفیان جاے گرفتہ از روم مراجعت کردہ با اہل و عیال در منزل ابوالاسود لشکر اسلام لمی گشت و چند نوبت در بارہ رسول اللہ آمدہ آنحضرت او ذی اعراض نمود و چون مسلمانان ازین معنی وقوف یافتند او ذی اعراض کردند بلکہ بعضے بایذاے او مشغول گشتند و عالم وسیع بر ابوسفیان تنگ آمد نزد حضرت تضرع زاری بر آمد آنسرور بروی ترحم نمود بہ لشرف قبولش مستظہر و سرفراز ساخت و بقولے گفتہ اند بشفاعت ام سلمہ حضرت مقدس نبوی از سر جریمۂ ابن الحارث و عبد اللہ بن امیہ درگذشت روات ثقات آورده اند کہ چون حضرت قدس نبوی بر ابرالظہران کہ در بہار فرسنگی مکہ است رسید نزول فرمود ران داد تا دران شب تبدا و رؤس در لشکرگاہ آتش افروختند و بروایت اقل دہ ہزار مرد دران غزوہ ملازم رکاب فلک مآب حضرت مصطفی بودند و قریش از توجہ حضرت بیخبر نداشتند اما از کردار خویش نادم و از انتقام آنحضرت خوفے مالکلام داشتند درین اثنا ابوسفیان بن حرب و حکیم بن حزام و بدیل بن ورقاء بہم بہت عزم بر ہی آمدہ بیرون آمدہ بودند در روضۃ الاحباب باین عبارت مسطور ست کہ چون لشکر اسلام بر ابرالظہران فرود آمد دہ ہزار مرد بود اتیے دوازده ہزار مرد در لشکر حضرت جمع شدہ بودند از ہر سو بے شب دران منزل آتشی بر افروخت و تا آن ہنگام قریش از احوال سپہ خبر نداشتند و لیکن خائف می بودند چہ میدانستند کہ آنحضرت قصد مکہ خواہد کرد ابوسفیان را گفتند تو بیرون رو و تفحص اخبار نمائی و اگر با سمع ملاقات کنی امان از وے بگیر سو و اوراق گوید کہ لولے آنست کہ باین شرطہ توقع نگاہ دارند زیرا کہ ہم در روضۃ الاحباب و ہم سائر کتب سیر مسطور ست کہ بعد از رسیدن ابوسفیان بمکہ در آوردن مژدۂ امان صنادید قریش مثل عکرمہ بن ابی جہل و صفوان بن امیہ بالشکر اسلام بیکے عظیم کردند چنانچہ درین اوراق مسطور خواہد شد انشاء اللہ تعالے و بر تقدیر وصیت مشرکان ابوسفیان را و التماس امان و ابتہاج ماموں ایشان خود مژدہ دادن محمد بہ آن جماعت را باسیاہ ظفر پناہ مستبعد

می شمارد و با آنکہ بہ نجوا و فصح سیر خطاب این بندۂ احقر سیدہ ازان بشر لیہ خالی ست ؛ اللہ تعالے اعلم ناظمان جواہر اخبار و محرران الفاظ راہ و سلک تسبیح بنین کشیدہ ماند کہ چون عباس بن عبد المطلب در برابر اللہ آن کثرت آتش ہاے افروختہ را مشاہدہ نمود گفت وای قریش اگر حضرت رسالت پناہ بے آنکہ ایشان را امان دادہ باشد ازین طرف تہ گیرکہ در آید و اگر این صورت متحقق شود خویش و قبیلہ ہاے شما بکل گردند و از ایشان ہرسے نماند و این اندیشہ بر خاطر اندیش استیلا یافتہ ہمراہ ترخاص حضرت مقدس نبوی سوار شدہ تا بہ موضع اراکہ رفت بینیت آنکہ اگر بخیر مرکشی یا شیر فروشی را دریابد کہ بہ مکہ می رود اعلام نماید کہ بہ صورت حال چیست و متوجہ حضرت گشتہ تا مطیعان آن حدود را از استلام امواج بحور بخت بہ ساحل نجات گردانیدہ و زبان بہ کلمۂ الامان برگشادہ انا سیب تیغ اہل یمان این گردند بن ثمنا ابو سفیان در خبثان او کہ تیرگی سیر دان آمدہ بود بر سر پشتہ مرا الظہران رسید نداز مشاہدۂ آتش ہاے اہل اسلام و وحیرت بر وزن ملمع ایشان متصاعد شدہ ابو سفیان با بدیل بن ورقا گفت کہ ما ہرگز چنین آتش ندیدہ ایم و چنین لشکرے نشنیدہ بدیل جواب داد کہ اینہا قوم خزاعہ اند کہ لشکر جمع کردہ اند و نیران قتال را مشتعل دادہ ابو سفیان گفت کہ بخدا سوگند کہ بنی خزاعہ ازان قلیل تر و ذلیل تر اند کہ این لشکر و آتش ازان ایشان باشد و در خلال این قیل و قال عباس آواز ابو سفیان بشناختہ مذاکرہ کرد یا اباحنظلہ ابو سفیان نیز آواز عباس بشناختہ گفت ابو الفضل ست عباس گفت آرے ابو سفیان گفت پدر و مادرم فدائے تو باد این چہ واقعہ است عباس جواب داد کہ واے بر تو این رسول خدا ست با دہ ہزار مرد وای بر قریش اما ۹ بشادکامی دشمن کسی سزاوار ست ۹ کہ لشنو و سخن و دستان نیک اندیش ۹ ابو سفیان گفت ۹ ستیز بند و بلارا چہ چاے سر نیش ست ۹ گرت معاونتی دست می دہد دریاب ۹ اکنون چارۂ این کار چیست و درمان این درد کیست عباس گفت واللہ کہ اگر رسول خدا ظفر یابد با وجود آن حلم و کرم و عفو کہ او راست بضرب عنق تو ام فرماید بنا بر آنست کہ بدین ستور و عقب سن چہارشنبی تامن تر بہ مجلس حضرت رسالت پناہ برم و کیفیت تو الان سرور طاب امان کمتر ابو سفیان در پس برا ستر سوار شدہ بذیل و حکیم مکہ مراجعت کردند عباس ببیان لشکر گاہ در آمد و ہر آتشی کہ می گذشت مردم برمی خاستند و می گفتند کہ آیا این چہ کس ست کہ بر بن بگاہ می گذرد و چون احتیاط کردہ او را می شناختند می گفتند کہ عم پیغمبر ست کہ بر استر آنحضرت سوار شدہ می رود تا بمحل عباس بر جنیہ عمر بن الخطاب افتاد و حال آنکہ او را تشی عظیم افروختہ بود بمجرد بخست عباس را دید بیچ نگفت چون عباس بگذشت نظر ش بر ابو سفیان افتاد و ایشانرا بخست برجست و گفت ای دشمن خدا الحمد للہ کہ بی عہد و امان بر تو دست یافتم این سخن گفتہ از بنام شمشیر برکشیدہ و عقب ایشان بتعجیل روان شد و عزم ان داشت کہ پیش از عباس بحضرت ملاقات کردہ رخصت قتل ابو سفیان حاصل کند عباس مقصود عمر را دریافتہ بشتاب ہرچہ تمامتر خود را بخیمہ رسول اللہ رسانید و فاروق بر نوار عقب او رسیدہ عرض داشت کہ یا رسول اللہ اینک ابو سفیان بی ایمان و بی امان بچنگ ما افتادہ و دستوری دہ کہ سر او را از تن جدا سازم عباس گفت یا رسول اللہ من ابو سفیان را امان دادہ ام و در پناہ خود گرفتہ ام پیش از تقاریر گوش آنحضرت سخنی گوید عباس بسیارت نمودہ سر بسیار کرد رسول اللہ را دل گرفتہ گفت ما با او اسلوب سر کوبی نمیکو سیم و چون در خصومت قتل ابو سفیان مبالغہ و الحاح نمودن گفت ای عمر اینہمہ اضطراب در کشتن او از جہت آن میکنی کہ از بنی عدی ست و اگر از بنی عدی بودی ہرگز نمی گفتی ای عباس آہستہ باش و چنین مکن کہ دران روز کہ تو مسلمان شدی اسلام تو نزد من محبوب تر بود از اسلام پدرم خطاب بر تقدیر بر وقوع آن چون ما جرای عمر و عباس بتطویل انجامید حضرت مقدس نبوی ایشان را تسکین دادہ فرمود ای عباس امشب ابو سفیان را بیش تو باشد چون صباح شود او را نزد من بیار و در روز دیگر کہ خورشید عالمتاب عرصۂ ربع مسکون را مانند سراپردۂ سیمین موسنان روشن و نورانی ساخت عباس ابو سفیان را بمجلس حضرت رسالت پناہ رسانید آنحضرت فرمود کہ وای بر تو ای ابو سفیان ہنگام آن نیامد کہ بدانی پیچ معبودی سزاوار پرستش نیست مگر خدائے واحد و عزو علا نیست ابو سفیان گفت پدر و مادرم فدائے تو باد چہ حلیمی و کریمی و خوش خویندی کہ با آن حفا با وی او میبا کہ از من صادر شدہ چنین و چنان لطف و احسان و بر و امتنان در شان من مبذول داری و انستم کہ بیچ خدائے بغیر باری تعالی خدائے دیگر نیست کہ اگر بودی ما بالکنون نفع رسانیدی حضرت فرمود کہ وقت آن نیامد کہ بدانی کہ پیغمبر خدا ام ابو سفیان جواب داد کہ تا الکنون شایبہ شک در خاطر من نبود عباس گفت ویلک یا ابو سفیان سخن دراز مکش و زبان بکلمۂ توحید بکشای و الا ہمین وقت محمد آید و ضرب تیز ابر تو بیارد ابو سفیان طوعاً و کرہاً کلمۂ شہادتین را الہ الا اللہ و اشہد ان محمدا رسول اللہ بزبان آورد و در روایت واقدی چنانست کہ دران شب ابو سفیان را اذون دخول مجلس دادہ ابو سفیان در پیش و با برستاد حضرت فرمود کہ ویلک یا ابو سفیان وقت آن نیامد کہ گواہی دہی کہ خدا یکیست و من رسول و یم ابو سفیان گفت کہ چہ کریمی تو یا ابو القاسم و چہ حلیمی و چہ خوش پیوندی ما آنگہ خدا یکیست چنین ست کہ گویا او خدائے دیگر بود ہے در روز بد شمار فائدۂ رسانیدی ؟ اما آنکہ تو رسول خدائی ہنوز سوگند کہ در نفس من چیز یست عباس گفت وای بر تو ای ابو سفیان کہ رسول خدا ہمین ست و ہمین ساعت بقصد تو فرمان دہد مگر آنکہ گواہی دہی کہ خدا یکیست و محمد رسول اوست آنگاہ ابو سفیان مسلمان شد ہم او را دی گوید کہ دران شب عباس ابو سفیان را بفرمودۂ حضرت مقدس نبوی بمنزل خویش برد و چون صبح بدمید بلال بانگ نماز گفت و سپاہ اسلام در بن امر موافقت

بابے کردند ابوسفیان غلغلہ شر را شنیدہ متوہم شد و از عباس پرسید کہ این چہ آواز دست عباس گفت از برائے نماز ست ابوسفیان گفت در شبانہ روز می چند وقت نماز می گذارند عباس گفت پنج وقت ابوسفیان گفت بخدا سوگند کہ بسیار ست و در بعضی روایات آمدہ کہ چون صباح شد بلال بانگ نماز گفت مردم در حرکت آمدند ابوسفیان را گمان شد کہ خلق او را ی طلسم نماز عباس پرسید کہ این چہ حالت ست عباس گفت کہ این حرکت از برائے نماز ست و چون اہل اسلام با رسول اللہ نماز گذارند ابوسفیان گفت ای عباس ہر چہ محمدی کند قوم ہمان مے کنند عباس گفت آرے دین می بینم کہ قوم ترا فردا ہلاک خواہند کرد عباس گوید کہ چون ابوسفیان این شنید رو کرد دین و منوی ساخت رسول خدا اسلمان و ستنا بزیدست آنحضرت می داشتند و از براے تبرک آب وضوی آنحضرت را بر سر و روی خود می مالیدند گفت بخدا سوگند کہ من ہرگز قیصر و کسرے را این عظمت ندیدہ ام با کمال چون ابوسفیان مسلمان شد عباس گفت یا رسول اللہ ابوسفیان مرد لیست کہ جاہ و شرف دوست می دارد او را بمرتبہ مخصوص گردانید کہ در میان قریش مفتخر و سرفراز باشد فرمود من دخل دار ابی سفیان فہو آمن من القی السلاح فہو آمن و من اغلق بابہ فہو آمن و من دخل المسجد الحرام فہو آمن محمد بن اسحق گوید کہ حضرت فرمود کہ من دخل دار ابی سفیان فہو آمن ابوسفیان گفت سراے سن وسعتے ندارد اگر سر فرمود من دخل الکعبۃ فہو آمن ابوسفیان گفت کہ کعبہ چندان انساعی ندارد کہ حضرت فرمود کہ من اغلق بابہ فہو آمن ابوسفیان گفت ہزہ واستہ و چون ابوسفیان نا بر رخصت حضرت مقدس نبوی بجانب مکہ باز گشت عباس از شرف عرض رسول اللہ رسانید کہ ابوسفیان سیاہ اسلام را بتمام و کمال ندید تا جہات ایشان بر خاطرش قرار گیرد و من ایمن نیستم از دو سہ می ترسم کہ چون بمکہ رسد طریق طلیعان پیش گرفتہ مرتد گردد صواب آنست کہ او را این جا نگاہ بداری تا سپاہ ظفر قرین را باین ساس و آئین مبین و ہیئت حامیان بیضۂ اسلام و رول او نشنید حضرت سخن عباس را تحسین و استحسن فرمود کہ ابوسفیان را در یاب و او را در تنگنائے باز دار تا جنود و آلہی بروی بگذرد عباس بتعجیل از عقب ابوسفیان شتافتہ ندا کرد کہ یا اباحنظلہ ابوسفیان ستوہم گشتہ گفت اے بنی ہاشم مگر غدرے در خاطر دارید عباس گفت اہل ثبوت غدر نمی کنند اما مقصود آنست کہ در محلے توقف کنی و لشکر خدای را با اسلحہ و ادوات حرب و آلات طعن و ضرب کہ بحیطہ وصف طاقت انسان و احاطہ بشر کان ترتیب و اداۂ نشاید با کمنی آنگاہ عباس ابوسفیان را در محلے تنگ توقیف نمود حضرت فرمان داد کہ لشکر یا آراستہ شدہ چنانچہ از مدینہ بیرون آمدہ بود متوجہ جوق جوق ایشان گذرگاہ بسپوند نمایند و از سپاہ اول کسیکہ با و رسید خالد بن الولید بود با ہزار نفر از بنی سلیم کہ سیدان رزم را مجلس بزم می پنداشتند و روز میدان را شب زفاف تصور می کردند و در میان آن فوج دو علم بود یکے بدست عباس بن مرداس و دیگرے بدست یکے از اصحاب و چون چشم ابوسفیان بر ایشان افتاد از عباس پرسید کہ من ہولاء عباس جواب داد کہ اولہ خالد بن الولید ست ابوسفیان از روے استہزا گفت این پسر نورسیدہ عباس گفت آرے و خالہ با بنی سلیم و بر ابر ابوسفیان رسید و سہ نوبت بآواز بلند تکبیر گفتند چنانچہ گفتہ شد و بر ابر خالد بن الولید زبیر بن العوام با پانصد کس از ابطال عرب پیدا شد کہ علمی سیاہ داشتند و این فوج نیز و بر ابر ابوسفیان رسیدہ بدستور یاران سابق تکبیر گفتند ابوسفیان از عباس سوال کرد کہ سردار این طائفہ کیست گفت زبیر ابوسفیان گفت اسپ خواہر تو عباس گفت آرے و در عقب زبیر سہ صد کس از بنی غفار ظاہر گشتند و لواے این طائفہ را ابوذر غفاری در دست داشت و چون و بر ابر ابوسفیان رسیدند بستور تکبیر گفتہ گذشتند و ابوسفیان از حال آن جماعت استفسار نمود عباس تعریف ایشان نمود آنگاہ نوفل بن عمر کہ در میان ایشان با پانصد سوار نامے بود رسیدند و علم این فوج را بشیر بن سفیان در دست ابوسفیان از ہم و نسب این طائفہ تفتیش کرد عباس گفت کہ خلفاے محمی اند نوفل نیز تکبیر گویان از پیش ابوسفیان گذشتند آنگاہ نزد کس دیگر از قبیلہ مزینہ کہ سہ لواو در میان ایشان بود رسیدند ابوسفیان چون دانست کہ آن طبقہ قبیلہ مزینہ اند گفت مرا با ایشان کارے نیست بعد ازان قوم جہینہ رسیدند و بر اثر این قوم سہ صد کس از شجع گذشتہ علم در داشتند آنگاہ بنو لیث و بنو حمزہ و بنو عصیہ بن بکر رسیدند عباس چون ابوسفیان را بحال شجع شناسا گردانید گفت و شن ترین عرب بحمد این قوم بود عباس گفت خداے عزوجل عامت اسلام را در دل ایشان جاے داد و این معنی از فضل و احسان ملک منان ست آنگاہ ابوسفیان پرسید کہ یا اباالفضل کو یا محمد ہنوز نگذشتہ است عباس گفت نہ و اگر تو آن کو کبہ کہ حضرت رسالت پناہ در میان آنست بہ بینی یقین بدانی کہ ہیچ کس طاقت مقاومت با لشکری چنان ندارد و در بعضی از روایات آمدہ کہ ہر قبیلہ از قبائل کہ می آمدند می گذشتند ابوسفیان از عباس تعرف حال ایشان می کرد و عباس جواب داد من ابوسفیان می گفت کہ مرا با ایشان کارے نیست و چون افواج حشم و طبقات قبائل از پیش ابوسفیان بگذشتند کہ ناگاہ کوکبۂ چہارمین حضرت مقدس نبوی پیدا شد و قریب پنج ہزار مرد نامدار از اعیان مہاجر و انصار در کتاب ملک فرسائے بودند بر رہوارہائے دادودی و بر ہر تنہائے خارا شگاف برگستوان ہمہ ابار ہا بحلقہ ہائے مثقل و جوشن ہائے محکم و با سیوف ہندی کارزار دیدہ و بر اسپان تازی و شتران عربی سوار و ہر یک از ایشان در روز نگارو صف کارزار صد بہادر رستم و اسفندیار بر یک دست آنحضرت

ابو بکر صدیق و بهر دست دیگر اسید بن حضیر بوده آنحضرت با ایشان تکلم می نمود ابو سفیان که لشکر اسلام را بآن ابهت و عظمت دید چشم او خیره شده و از غایت حیرت و دهشت که بروی استیلا یافته بود با عباس گفت که هرگز با ساس این گروه لشکری ندیده و نخفته ام ای عباس ملک پسر برادرت قوی و عظیم شده عباس گفت اے سفیان این رسالت و نبوت ست نه ملکت و سلطنت نقل ست که دران روز سعد بن عباده که رایت انصار در دست او بود با تبختر و غرور از پیش پیش حضرت مقدس نبوی می رفت چون بر ابو سفیان رسیدند آواز دادند یا ابا سفیان الیوم یوم الملحمة الیوم تستحل الحرمة الیوم اذل الله قریشا یعنی امروز روز کشتن و خون ریختن ست و امروز روزیست که حرمت اهل حرم نگاه داشته و الحمد و امروز روزیست که خدای عزوجل قریش را ذلیل و خوار سازد و آنگاه روی بیاران خویش آورده گفت ای گروه اوس و خزرج کینهٔ روز احد امروز باز خواهید ابو سفیان با عباس گفت که جنا یوم الدما چون سعد عباده ابو سفیان را وعید داده بگذشت حضرت رسول با خواص اصحاب بمحاذات ابو سفیان رسیدند ابو سفیان فریاد برآورد که یا رسول الله قبل قوم خویش فرمان داده حضرت فرمود نه ابو سفیان مرو و بر دشت و گفت سن خدای تبارک و تعالی و قرابتی که ترا با قریش ست تضیع می سازم که از سر خون ایشان در گذری و در باره اقربا و خویش عاطفت و احسان مبذول داری چه نیکو کارترین و رحیم ترین مردم تو ای حضرت فرمود که سعد این سخن را بر سبیل سهو و خطا گفته امروز روز لطف و مرحمت ست امروز روزیست که حق سبحانه و تعالی قریش را عزیز گرداند امر و نهی خدای عزوجل علا تعظیم خانهٔ کعبه را زیاده گرداند و مر آن خانه را جامه پوشاند عثمان بن عفان و عبد الرحمن عوف گفتند که یا رسول الله از سعد امین تر سلیم تر باک تر بقریش آسیبی رساند رسول الله فرمود که قیس بن سعد لولا انه یدنه خود بستاند و در بعضی روایات آمده که آنحضرت فرمود که علی مرتضی را از سعد بن عباده بگرفت و چون مجموع مسلمانان از پیش ابو سفیان گذشتند با او گفتند که اکنون ترا همگی باید رفت و قریش را تخویف نمود تا مسلمان شوند و از چنگال مرگ امان یابند ابو سفیان تجمیل هر چه تمامتر متوجه جانب حرم روان شد و آن روز را سهم اکلب سپاه نصرت پناه چندان غبار سالم شده بود که از دلال و جبال تخاوه نموده بود و زمین و زمان بهن دشت و زمین شش شد و آسمان گشت هشت نه در روضة الاحباب و رانشاء گذارش رفع نکته این عبارت آنکه چون قریش را از آمدن آنحضرت خبر نبود چون ابو سفیان را دیدند که او را استقبال کردند و گفتند در عقب تو کیست و این غبار از سم کیست گفت وای بر شما محمد با لشکری که کشیدن غرق آهن و فولاد رسیده کس را طاقت مقاومت با ایشان نماند و گفتند هر که در خانهٔ من در آید امن باشد هر که سلاح بیندازد و هر که در خانهٔ خویش در بندد و هر که به مسجد الحرام رود در امان ست گفتند قبحک الله این چه خبر ست که برای ما آورده هندزوجهٔ دے باستقبال پیران آمد شنید که شوهرش این نوع کلام میراند تحمل نیاورد لیکه شوهر را گرفت و بدو سے خوار بها کرد و گفت یا آل غالب بکشید این پیر احمق را ما این نوع سخنان گمو بد ابو سفیان گفت هر خواری که خواهی با من کن سوگندی خورم که اگر مسلمان نشوی گردنت خواهند زد دو در خانهٔ خویش در آئی و در را به بندی بیشتر ازین سخن نه گوئی و در روضة الاحباب سطور ست چنانچه ساقها ست گذارش یافت بنابه غرض دیگر یعنی این کلمات هم درین اوراق گذارش یافته که چون سپاه اسلام هزار الطهران رسید ندکه از آنجا تا چهار فرسنگ راه است فرود آمدند و هزار مرد بر و اسپے و دوازده هزار مرد در لشکر حضرت نبوی جمع شده بودند بغیر موتا هر مرد سے شب و ران منزل آتشی برافروخت تا آن زمان قریش از احوال پیغمبر هیچ خبر نداشتند لیکن خائف می بودند چه می دانستند که آنحضرت قصد مکه خواهد کرد و ابو سفیان را گفته تو بیرون رو و تفحص اخبار نماے و اگر ملاقات کنی امان از برای ما بگیر پس ابو سفیان بن حرب و حکیم بن حزام و بدیل بن ورقا از مکه بیرون آمدند تا به رشحهٔ مرا الظهران رسیدند دیدند که تمام آن وادی از آتش فروزگرفته مهد زاد اے گفت چندان این باب مؤلف کتاب روضة الاحباب گوید که از عباس بن عبد المطلب مرویست که گفت چون آن شب در منزل مرا الظهران آن انتشار را دیدم با خود گفتم که اگر پیغمبر با این لشکر بمکه در آید پیش از آنکه قریش خبر یابند و از دوی امان طلبند کار ایشان مشکل شود و دستاصل گردند پس بر استر خاصهٔ حضرت سوار شدم و راندم تا بموضع اراک رسیدم و مقصودم آنکه شاید که پیغمبر کسی یا شیر فروشی یا اهل حاجتی به بیند که بکرده و صورت حال را بگوید تا اهل مکه را خبر دارد که نه کاری و کارزاری خویش نمایند ناگاه آواز سخن گفتن ابو سفیان و بدیل شنیدم و بشناختم و گفتم یا با حنظلهٔ وی نیز آواز سن بشناخت و گفت ابو الفضل ست گفتم آری بر سید که این آتشها چیست و این جماعت کیستند گفتم وای بر تو رسول خدای ست با ده هزار مرد گفت چاره کار ما چیست گفتم بر پس این استر سوار شو بدیل و حکیم بگردند ابو سفیان چون هنوز مسلمان نشده بود امان حاصل نکرد تا توقف نمود و اقم مروت گوید که عجب می آید از مؤلف کتاب روضة الاحباب که با وجود آنکه اعتقاد کرده و در مصنف خویش ثبت نموده که حکیم بن حزام و بدیل بن ورقا از عباس بحیثیت لشکر اسلام کیفیت توجه خیر الانام را معلوم کرده بگه باز گشته می گوید که قریش را از آمدن آنحضرت خبر نبود چون ابو سفیان را دیدند که از دور استقبال کردند و گفتند از عقب تو کیست و این غبار از چه جهت سود و بعد از ان عقیده آنست که عدم انتباه قریش از توجه رسول الله بآن روی

کہ بعضی گفتہ اند کہ نہیل و حکیم نیز بمرتبہ فقہت ابوسفیان در مرار الظہران بشرف بساط بوس حضرت مقدس نبوی فائز شدہ اند واللہ اعلم بحقیقۃ الحال آوردہ اند کہ چون طلایع قبایل بر ابوسفیان عبور کردند ہیجمان می رفتند تا بہ بطوی رسیدند دران موضع توقف نمودند تا رسول اللہ با اشراف مہاجر و انصار رسید چون نظر مبارک آنحضرت بآن سپاہ بادیہ افتاد کہ در تحت ظلال رایات فتح آیات مجتمع گشتہ بودند از تمنای دیدکی خود در وقت ہجرت یاد آورد و تا عینہ جا بونش بر بالان شتر نہادہ در حالیکہ سوار بود سجدۂ شکر تقدیم رسانیدہ و سہ بہ مرتبہ سر خداوندی را کہ بعد از اندک فرصتی او را چنان سپاہی جرار و لشکری نامدار از طریق غلبہ و استیلا بکامہ می برد و بعد از ان فرمان داد کہ زبیر با صاحبان مستوکہ گشتہ از اسلم بگذرد و آنرا بہ رایتے کہ با آنحضرت شرف اختصاص داشت و چون بر ندوا از انجا قدم بگذشتہ نہند تا آنسر و را بابو بیوندد و فرمود کہ تا خالد بن الولید با افواج اسلم و غفار و سائر قبایل ایشان روز بگاہ از اسفل مکہ در آید و لواے خود را در منتہی ہوت نصب کنند و خود با طائفہ از خاص از راہی دیگر بقصد شناعت واذ موقف نبوت فرمان واجب الاذعان شرف اصدار یافت کہ جمیع فروی از افراد خشم نسبت بمکیان حرم پاے در مقام جدال نہ نہند و دست از تعرض قتال ہیچ یک باز ندارند مگر کسی از سفہاء رنبا بر قلت حیا و در مقابلہ با سپاہ نصرت انتباہ آیند بایشان از روی قتل و قتوی شمشیر دفع صولت مخالفان خود را معاف و مسدود نمایند نقل ست کہ عکرمہ بن ابی جہل و صفوان بن امیہ و سہیل بن عمرو با طائفہ از دلیران بنی بکر و بنی الحارث و طبقہ از اہل جون از توجہ خالد بن الولید خبر یافتند بہ تہیہ اسباب مقاتلہ اشتغال نمودہ بمقابلہ با او بستادند و بموضع جدیدہ کہ بتراقی فرابقین واقع شدہ بنیاد محاربہ کردہ بدنگ کمان تا بحدورہ کہ نزدیک بمسجد الحرام ست رسیدہ بودند و ہشت کس از ارباب عنیان از ضربت تیغ تازیان بدوزخ شتافتند و دوہ نفر از سپاہ خالد شربت شہادت چشیدند ابن حنظلہ کہ نام کی مشہور بود از اہل ذیل ہا نمود و چون بر بالاے پای سوار شدہ بسان کوہ آہن روی بلشکرگاہ خالد بن الولید نہاد و چون بموضع جدیدہ رسید و بشمشیر او بر سپاہ اسلام اقدام می کرد خاطرش استیلا یافت و لرزہ بر اعضاے او طاری شدہ از شب پیادہ گشت و چون از خود بیرون کردہ و خود را بر انداختہ می رفت تا در تحت استار خانہ کعبہ در آمد و طائفہ از ارباب شقاق روے بزبیت بزبوں جبال نہاد و مسلمانان ایشان را تعاقب نمودہ درین اثنا ابوسفیان و حکیم بن حزام فریاد برکشیدند کہ ای معشر قریش بیہودہ خونہا ریختن و سبب بیہودہ کشتہ شدن چہ فایدہ خواہد بود آیا ہمین ست کہ ما با محمد صلح نمودہ ایم ہمین ست آنکہ با شما کردہ ایم ہمین ست سلاحہا کہ افگندہ و خانہا کہ خراب کردہ اند و ارباب اسلام اسلحہ ایشان را بود و بیطہ تصرف آوردہ اند و ما را عنقریب خواہند ساخت و خلال این احوال بسیاری از اہل ذیل با او ملتحق شدند چون بمسجد رسید گروہ عنایی دید کہ بر خاستہ از سبب آن پرسید معروض داشتند کہ خالد بن الولید ست کہ با مشرکان کہ در صدد محاربہ او آمدہ اند جنگ می کند چون مخالفان منہزم گشتند خالد دلیدشرف بابوس مشرف شد آنسرور بنی خزاعہ را از مقاتلہ بنیاد او آوردہ و دران اثنا بازو خالد جواب داد کہ آنحضرت ایشان را بقتال نبودند و بحسب ضرورت این امر از ما صادر و یافت حضرت فرمود کہ فقی اللہ خیرا و بعضی از روایات آمدہ کہ رسول اللہ چون بکہ در آمد فرمود تا بونش برسانیدند کہ خالد بن الولید تیغ از نیام انتقام بیرون آورد و بقتل مردم مبادرت می نماید آنحضرت بکی را از یاران فرمود کہ بر و با خالد بگوی کہ ارفع عنہم السیف یعنی شمشیر از اہل مکہ بردارد ایشان را بقتل مرسان فرستادہ نزدیک خالد آمد گفت کہ رسول اللہ می فرماید کہ ضع فیہم السیف یعنی شمشیر در ایشان نہ ہیچ کس را مصلت مدہ تا بر ین خالد آن مرد بفتا دکس از مخالفان بقتل آورد و گویند کہ چون خالد بہ قبیل بساط اشرف اعلی استعلا یافت حضرت مقدس نبوی را بوحی خطاب فرمود و آنگاہ پیغام داد کہ دست از قتل بازدار چہ خلاف کردی مثال گفت یا رسول اللہ فرستادہ تو آمد گفت ضع عنہم السیف حضرت خاصہ را طلب داشتہ فرمود کہ می نزد آنکہ شخص جواب داد کہ فرمودہ بودی کہ با خالد بگوی کہ ارفع عنہم السیف و من می خواستم کہ ہمین کلمہ با او بگویم کہ ناگاہ شخصے را دیدم کہ سر او بآسمان متصل بود و بالایش ہمہ بین متصف و حربہ در دست داشت و در برابر پرسیدہ من آمد و گفت با خالد بگوی کہ ضع فیہم السیف اگر چنین نگوئی باین حربہ دمار از روزگار تو برآرم رسول اللہ فرمود صدق اللہ و صدق رسولہ دران روز کہ حمزہ عم المقتل رسانیدند من گفتم کہ اگر بر قریش ظفر یابم بمثلہا در کس از ایشان بکشم و عوض آن روز حق عزو علا مرا نہی کرد اما امروز خواست کہ آنچہ بزبان رسول او جاے گفت بلا حضور آورد و گویند کہ آنحضرت فرمود بو کہ خیمۂ خاص را در مجون نہند اصحاب بفرمود عمل نمودند چون آنسرور نیمہ در آمد سر و تن را از غبار شست بعد از ان غسل کرد زرہ بوشید و خود بر سر نہاد و بر راحلہ خویش سوار شدہ روی توجہ بمسجد الحرام نہاد و بر دست راست او صدیق اکبر بود و بر دست چپش اسید بن حضیر و بلال بن رباح و عثمان بن طلحہ ملازمت رکاب فلک فرسای کردہ محمد بن مسلمہ زمام ناقۂ خاصہ گرفتہ و بقرائت سورۂ فتح اشتغال نمود و چون در آمد بمسجد الحرام را بنور حضور خویش منور گردانید و حجر الاسود را بمین خویش استلام نمود زبان بتہلیل بگشود ملک سنان کشودہ سپاہ اسلام با او موافقت کردند و از غلغلہ تکبیر لرزہ بر اعضاے برنا و پیر قریش کہ بر قلل جبال بمشاہدہ سپاہ اسلام مشغول بودند افتاد چون مراسم طواف تقدیم رسانیدند از راحلہ فرود آمد و کعبہ را از وجود اصنام باز پرداخت ستون کتب سیر شہرہ ست باین خبر کہ سہ صد و شصت بت در اطراف و نواحی کعبہ بودند و سبل کہ اعظم اصنام بود در بیرونے نصب کردہ بودند و بر بیرونے نصب کردہ بودند و بر بیرونے نصب کردہ بودند

وشصت صنم را که در نواحی کعبه بود بر صاص در زمین مستحکم گردانیده بود رسول خدا نیزه را چون یکدرست داشت بآن بتان میرسانید و می فرمود جاء الحق و زهق الباطل و آن بتان بجبر و رسیدن چوب با ایشان بر روی در می افتادند و میگونید که در آن حین هر بتی که در خانه مشرکی بود از اهل مکه سرنگون افتاده و قولی آنکه حضرت رسالت پناه امیر المومنین علی را فرمود تا هبل را بیندازد و او نائله بشکست و بر و اسیفی اساف و نائله بر صفا منصوب بود و نائله بر مروه و اساف بن عمرو مروی بود و از جرهم و نائله بنت سهیل هم قبیله از جرهم هر دو در خانه کعبه زنا کردند و خدای عزوجل ایشان را سنگ گردانید پیش از کمال جهالت و فرط ضلالت پرستیدن آن دو بت استغفال مے نمودند چون آن صنم شکسته شد از یکے زنی سیاه بر هیئت بیرون آمد حضرت مقدس نبوی فرمود که اینست نائله و نالید در بلاد شما و اوپر سر سنبد ابن هشام از عبد الله عباس روایت کرده که در آن روز رسول خدا باشارت بجانب روے سرخ بت نگرد مگر آنکه بر روے افتاد و بصحت رسیده که بتے چند بزرگ در موضعے چند بلند نهاده بودند که دست بآنها نمی رسید حضرت رسول دعلی مرتضی چون بخانه کعبه آمد آن بتان را دیدند علی بعرض رسانید که یا رسول الله پاے مبارک بر کتف من نه و این بتان را فرود آور حضرت مقدس نبوی فرمود که یا علی ترا طاقت حمل نبوت نیست تو پاے بر کتف من نه و باین امر اشتغال نمای علی مرتضی بموجب فرموده عمل نموده و در آن حین که پای کتف رسول الله بود آنحضرت از دے سوال فرمود که ای علی خود را چگونه می یابی گفت یا رسول الله چنان می بینم که چون مرتفع شوم سر من بساط عرش رسیده و هر چه دست و راز می کنم در پنجهٔ تصرف من می آید آنسرور فرمود که ای علی رسیدی بآنچه مطلوب تو بود علی گفت بآن خدائی که ترا بحق مبعوث گردانیده که چنان می بینم که اگر خواهم دست بآسمان توانم رسانید گویند چون بتان را بزمین انداخت خود را از دوش آنحضرت بزمین افگنده تبسمی فرمود آنحضرت از موجب خنده پرسید جواب داد که حیرت آنکه خویش را از جای بلند انداختم و الحمد بآسمان نرسید حضرت نبوی فرمود که ای علی چگونه الم تبور رسد که محمد ترا برداشته بود و جبرئیل فرود آمد و دران روز که هبل را شکستند زبیر بن العوام با ابو سفیان گفت بت سبل که در روز احد بآن می نازیدید و افتخار می نمودی شکسته گشت ابو سفیان جواب داد که دست از من باز دار و در امر سر زنش کمن که اگر بار خدائے محمد خدائے دیگر در آن وقت هیبت شرکت در داشتے آنینه نیز بدین صورت ظاهر گشتی نقل ست که کلید خانه کعبه نزد سلافة بنت سعد بود که چند سال در جنگ احد گرفته شده بود چنانچه سابقاً گذارش یافته حضرت در سجد الحرام توقف نمود و بلال را امر کرد تا با عثمان بن طلحه که سلافه مادر او بود گفت که کلید را بیارد عثمان مذکور نزد مادر رفته کلید را طلبید سلافه در تسلیم کلید تاخیر می کرد و می گفت که اگر کلید از شما گیرند دیگر بشما ندهند عثمان با مادر اصحاح می نمود و چون زمان معاودت عثمان بن طلحه استدعا نمود و اقامت صدیق و فاروق را بحضرت کلیدبخانهٔ سلافه فرستاد ایشان نفرموده عمل نمودند مدتے او آمد و عمر فریاد کنان که ای عثمان بیرون آی که رسول خدا بانتظار می کند سلافه چون دانست که ابو بکر و عمر بجه کار آمده اند با عثمان گفت که اے پسر کلید را گرفته هر که نزد سن گرفتن تو بهتر از تیم و عدیست که کلید خانه این سخن سلافه ناظر بآن بود که سلافه نسب صدیق بتیم منتهی می شود و از آن فاروق عدی و چون عثمان مفتاح را از مادر گرفته بسجد الحرام آمد و رسول خدا دست در آن کرد کان را از دے عباس بن عبد المطلب برخاسته گفت یا رسول الله چنانچه سقایه را زمزم بمن تفویض فرموده محبابت کعبه را نیز بمن ارزانی دار عثمان که این سخن بشنید در تسلیم کلید متوقف شد آنحضرت فرمود ای عثمان کلید را بمن ده عثمان متوقف بود عباس التماس خود را مکرر گردانید و عثمان بازد یگر دست خود بازکشید حضرت مقدس نبوی فرمود ای عثمان اگر خدائے عزوجل و پیغمبر را ایمان داری کلید را بمن ده عثمان گفت اینک میگویا آنکه ایمان دارم بخدا و رسول او آنحضرت فرمود در خانه را کشادند حضرت شیخ بناء در انجا رفته نماز گذارد و در بعضے از کتب سیر نظر رسید که چون در خانه کعبه را کشادند رسول خدا تشریف آورده بعد از ادائے دو رکعت نماز بر عتبه خانهٔ بایستاد و عضادتین باب را بهر دو دست گرفته دران زمان کلید خانه برست مبارک و اشت امیر المومنین علی قدمے چند پیش آمده گفت یا رسول الله حجابت خانه را با اهل بیت تفویض فرمای چنانچه سقایهٔ زمزم را ارزانی داشتهٔ حضرت عثمان را طلب نمود و فرمود که کلید را گیر هر روز بروز و فاست و بیخ گفته اند که حضرت چنین فرمود که خذوها یا بنی طلحة خالدة تالدة لا ینزعها منکم الا ظالم ارباب تفسیر و اهل سیر را عقیده آنست که آیت ان الله یامرکم ان تؤدوا الامانات الی اهلها در بن باب فرود آمده بنضے از ارباب سیر و تفسیر قضیهٔ اخذ کلید خانه کعبه و دران با نوے دیگر روایت کرده اند چون سود اوراق در مقام اختصار ست بایراد یک روایت قناعت کرد علماے سیر روایت کرده اند که دران حین که حضرت مقدس نبوی دست در عضادتین باب نهاده بود اکثر صنادید قریش و علماے که در حوالی کعبه صف کشیده انتظاری بردند که در باب ایشان چه حکم واقع خواهد شد چون حضرت فرمود در آن حال بر زبان گوهر افشان بگذرانید که الحمد لله الذی صدق وعده و نصر عبده و هزم الاحزاب وحده الا لله ما کان قبله جار من مکة الفضل و سقایة و سدانة الا لعثمان بن طلحة الیوم یوم بر و وفاء ای گروه قریش بعد ازین با اهل مکه خطاب کرد که ما تقولون و ما تظنون یعنے چه می گوئید و چه گمان می برید ازین نسبت

بونیتین ارباب مکہ جواب دادند کہ نقول خیرا و نظن خیرا آخ کریم و ابن اخ کریم قدرت علینا فعلینا یعنی می گوییم خیر و گمان می بریم خیر برادر کریم و پسر برادر کریم کہ بر ما قدرت یافتہ چون قریش در جواب اشارت بقصۂ یوسف و اخوان داشتند آنحضرت فرمود کہ انی اقول بالقائل انی یوسف لا تثریب علیکم الیوم یغفر اللہ لکم و ہو ارحم الراحمین و پسچنین خطاب فرمود کہ اذہبوا فانتم الطلقاء یعنی بروید کہ شما آزاد کردہ اید انگاہ خطبہ خواند در غایت فصاحت و بلاغت و بآنانی نویسندہ بود قلم نسخ بر عادات و رسوم جاہلیت کشید و احکام قصاص و دیات ضلالت و تمنعہ بیان کرد و بیطلان دعوتہا کہ پیش از اسلام بود حکم فرمود و گفت ہم خون دمالی دو دعوی کہ در جاہلیت بود در زیر قدم من موضوع است بنے آنہا را اہل کہ در وم الاسدانت یعنے خدمت خانۂ کعبہ و سقایۂ حاج بعالیان فرمود ای عزوجل و در ساخت از شما قبح جاہلیت و تکبر و تعظمی کہ بر مردم می گردید یعنی مجموع آن را ترک کنید زیرا کہ ہمہ مردم از ذریت آدم اند و آدم از خاک ست و بکے را بر دیگرے فضیلے و مرتبے نیست الا بتقوی و پرہیزگاری و این آیہ خواند کہ یا ایہا الناس انا خلقناکم من ذکر و انثی و جعلناکم شعوبا و قبائل لتعارفوا ان اکرمکم عند اللہ اتقکم ان اللہ علیم خبیر و چون وقت نماز پیشین در آمد حضرت مقدس نبوتی بلال را امر فرمود تا بر بام کعبہ رفتہ بانگ نماز گفت چون مشرکان آواز بلال شنیدند بعضی از ایشان مثل ہشام برادر ابی جہل و حکم بن العاص سخنان نامناسب گفتند ابو سفیان بن حرب کہ در میان ایشان بود گفت من بارے ہیچ نمی گویم و گمان نمی برم کہ از گفتن سخنے بگویم این سنگ ریزہا محمد را خبر بہ ہند جبرئیل نازل شدہ از مقالات آن طبقہ رسول اللہ را خبر دار گردانید حضرت رسول آن جماعت را طلبیدہ ما بہر یک بیان فرمود کہ تو چہ گفتی ایشان منفعل شدہ در زبان بکلمۂ توحید گویا گردانیدند ابو سفیان گفت اما انا فما قلت شیئا یا رسول اللہ فضیحک الہی بثبوت پیوستہ کہ چون حضرت مقدس نبوی سپاہ نصرت انتظار از قتل اہل مکہ یعنی فرمودہ در بارۂ ایشان مراسم لطف و امتنان بجاے آورد و انصار ہا یکدیگر گفتند این مرد یعنی رسول اللہ مہربانی و شفقت قوم و عشیرت خویش در بافت و بشہر خویش رغبت نمود مقارن این حال و قریب این مقال آثار وحی در پرتو ہمایون آنحضرت ظاہر شد و چون وحی تجلی گشت با انصار خطاب فرمود کہ شما چنین گفتہ اید و ایشان اعتراض نمودہ آنحضرت فرمود کہ کلا و حاشا کہ چنان و چنین کنم من بندۂ خدا و رسول وے ہجرت بسوی خدا و تعالی کردہ ام حیات من حیات شما و ممات من ممات شما انصار در گریہ افتادہ معروض داشتند کہ واللہ کہ این سخن از جہت آن گفتیم کہ علت بخدا و رسول دارایم از نگاہ ایشان می خواہیم حضرت رسالت پناہ فرمود کہ خدا ے تعالی و رسول تصدیق شما می کند و عذر شما می خواہد ثقات روات گفتہ اند کہ رسول اللہ پیش از انکہ بمکہ در آید حکم فرمود کہ یازدہ مرد و شش زن را کہ نام ہا ایشان برد خواہد و جریمہ و خواہد در ہیر دن حرم یکے از جملہ مردان عبد العزی بن خطل بود و سبب ابدار دم آنکہ پیش از فتح مکہ مسلمان شدہ معنی را بی جرم کشتہ بود و بعد از ان مرتد گشتہ بمکہ گریختہ تفصیل این اجمال آنکہ ابن خطل چون بمدینہ آمد مسلمان شد حضرت او را مسوم بعبد اللہ گردانید شخصے را از خزاعہ با وی جہت اخذ زکوٰۃ بقبایل از قبائل فرستاد و آن مرد خزاعی در راہ بشرط خدمتگاری او قیام می نمود روزی ابن خطل با خزاعی گفت کہ جہت من طعامی مرتب ساز کہ چون بیدار شوم کنجر مہ خزاعہ در آن باب مسابقہ کردہ چون ابن خطل بیدار شد بپخ طعامی نیافت و خزاعی را دید کہ بفراغ در خواب رفتہ است از بن حرکت آتش غیظ و خشم تا آنش جوع منضم شدہ نفس امارہ او را بر آن داشت کہ آن بیچارہ را بقتل آوردہ از مدینہ شبیخون کند اگر بمدینہ رود رسول اللہ او را قصاص فرماید بیابان را زدین برگشتہ چہار پایان صدقہ را رانندہ بمکہ آمد و در فتح مکہ مسلح شدہ در برابر خالد بن ولید رفت و از سوے کہ فرار نمودہ پناہ بکعبہ و چنانچہ ذکر آن رفتہ کلک بیان گشت در اثناے طواف کہ حضرت مقدس نبوی بے نوبے از ایران او را دیدہ معروض داشت کہ ابن خطل ست و خود را متعلق باستار کعبہ ساختہ است آنحضرت فرمان دادند او را ہمانجا بکشید و دیگرے از ان جملہ برادر رضاعی عثمان بن عفان بن ابی السرح کہ در مدینہ ملازمت مے نمود و بشارت عالی کتابت وحی می نمود و در نوشتن قرآن مجید خیانات و تبدیل کلمات را شعار خود ساختہ نوبتے از وے ظاہر شدہ کہ محمد جز عبد اللہ ی داند کہ چہ می گوید و من ہر چہ می خواہم می گویم و جہت او می نویسم بلکہ وحی ہا بچہ بروے فرو می آید بر من نیز نازل می شود و چون دانست کہ حضرت ختمی پناہ بر خیانت او مطلع گشتہ است بلکہ گرد خت و در روز فتح مکہ پناہ بعثمان برد او را شفیع ساخت تا از رسول کہ بخون او بر آید خواہد عثمان بعد از چند روز او را بہ مجلس ہمایون برد او را بنسبت خویش کردہ التماس نمود کہ وی را امان دہد حضرت اعراض فرمودہ در جواب عثمان ہیچ نہ فرمود چون عثمان چند نوبت التماس خود را معروض داشت جوابے نشنید نزدیک آنسرور رفتہ سر بسار کش را در بغل گرفت و گفت یا رسول اللہ عبد اللہ را امان دادی و در ین باب تضرع بسیار نمود رسول اللہ فرمود کہ آرے و چون عثمان و عبد اللہ بن سعد از مجلس بیرون رفتند با حضار مجلس خطاب فرمود کہ چہ مانع شد یکے از شما را کہ برخیزد و دو ین این سگ را بزند عبادبن بشر گفت یا رسول اللہ آن خدائی کہ ترا بحق فرستاد کہ مقتطر آن بودم کہ بگوشۂ چشم اشارتے فرمائی و اگر اندک یمائی فہمی نمودم او را بشمشیر می زدم آنحضرت فرمود سزاوار نیست پیغمبری را کہ بچشم خیانت کند گویند کہ عبد اللہ چون امان یافت باز یمان آورد و بمدتے از حالات عبد اللہ در زمان خلافت عثمان سمت گذارش خواہد یافت انشاء اللہ تعالی

دو دیگر ایشان زمرہ حویرث بن نقیذ بود کہ زبان او بسیار کشودے در روز فتح مکہ چون شنید کہ بہ طلب او مشغول اند بہ ایوان حصن [illegible] علم کہ بطلب او بدر قاق اورفتہ بود از خانۂ خویش بیرون رفت تا در کوشہ پنہان شود امیر المومنین علی در راہ او را پیش آمدہ بموجب فرمودہ سید مختار علیہ السلام او را بقتل رسانید دیگر از ایشان زمرہ مقیس بن سبابہ بود سبب اہدار دم او آنکہ برادرش ہشام بدینہ آمدہ ایمان آورد و در غزوہ بنی مصطلق شخصے از انصار بگمان آنکہ ہشام یکے از عبدہ اصنام ست او را بقتل آورد مقیس صورت حال معلوم کردہ بطلب خون برادر از مکہ بیرون آمد چون برادرش کشتہ شدہ بود حضرت فرمان داد تا انصار دیت باو دادند و مقیس مسلمان شدہ بعد از گرفتن دیت اغتنام فرصت می نمود تا قاتل برادر خود را کشتہ مرتد شد و بمکہ گریخت در روز فتح مکہ با جماعتی از مشرکان در کنجے شراب می خوردند کہ یکے از اصحاب او را بمقیس مجسس معلوم کردہ بہ سر او رفت و بتیغ خونریز تعذیر آن مدبر بسزاے آورد و دیگر از ایشان زمرہ سیار بن الاسود بود او را حضرت مقدس نبوی را بسیار رنجانیدی و از جملۂ اہمال رویہ او یکے آن بود کہ بہ نسبت زینب بنت رسول اللہ واقع شد چنانچہ شمہ از ان سابقا بسمع گذارش یافت در روز فتح مکہ مسلمانان سیار را نیافتند و چون آنسرور بدینہ مراجعت فرمود سیار بمجلس ہمایون آمدہ زبان بکلمۂ توحید بگشاد و بہ نبوت آنحضرت گواہی داد و ایمان آورد و دست در دامن اعتذار زدہ حضرت از سر جرایم او در گذشت و دیگر ایشان زمرہ صفوان بن امیہ بود کہ در عداوت رسول اللہ علمی نمود و چون شنید کہ حکم بقتل او کردہ و در روز فتح مکہ بگریخت و عزیمت نمود کہ از راہ دریا خود را بساحل نجات رساند عمیر بن وہب جمحی صورت واقعہ را سر عرض رای عالم آرای خواجہ کائنات گردانیدہ التماس نمود تا او را امان دہد حضرت صفوان را امان داد و عمیر در عقب صفوان شتافتہ مژدہ امان بگوش جان او رسانید صفوان ازین قضیہ متعجب گشتہ گفت بحدا سوگند کہ بازنگردم تا از محمد نشانہ امن بیاری عمیر مطلوب صفوان را بعرض رسانید و آنحضرت عمامہ یار داد خود بعمیر داد تا نزد صفوان برد عمیر چنین کرد چون صفوان رسید او را بر اشتر پالوس رسول اللہ و قبلہ قلاوہ اسلام در غیب ملاکلام نمود و صفوان بہ [illegible] چہار ماہ امان دادم صفوان باد چون شرک در غزوۂ طائف و حنین ملازم رکاب فلک فرسای بود بعد از مراجعت حضرت مقدس نبوی چون بموضع جعرانہ رسید نظرش بر شیبی از شہاب کہ مطلوب او را دو اب افتادہ صفوان بچشم خریداری نظر در جمال و اعضای او کردہ نظر از انہا بر نداشت حضرت این صورت مشاہدہ کردہ فرمود ای صفوان این ہمہ را نیکو چشیدہ صفوان گوسفندان و شتران در حیطۂ تصرف آوردہ گفت ما طابت نفس احد بمثل ہذا الا نفس نبی و در ہمان موضع ایمان آورد و دیگر از ایشان زمرہ کعب بن زہیر بود کہ حضرت مخاطب بہجا و را بجوار کردی و در روز فتح قزاح خود جان بکنار رسید آخر الامر دوستی اسلام در دل او پیدا شدہ بابراد خویش بجیر بن زہیر متوجہ خدمت آنسرور گشت پیش از وصول بمقصد برادر را بحجیت استمراج بخدمت حضرت فرستاد بجیر با مراز سعادت بالبوس سرفراز شدہ ایمان آورد و بعد از استمراج چون دانست کہ ایمان کعب مقبول خواہد افتاد او را از کیفیت حال اعلام داد و او بدر سال نہم بمدینہ آمدہ مسلمان شدہ قصیدہ غرا در مدح حضرت غیر البرایا گفتہ بر آنسرور خواند حضرت کعب را بصلہ کرامت مخصوص گردانید دیگر از ایشان زمرہ عبد اللہ بن الزبعری بود کہ پیوستہ مسلمانان را ہجو کردی و مشرکان را بر حرب ایشان تحریص نمودی و چون شنید کہ حضرت مقدس نبوی در شان او چہ حکم فرمودہ در روز فتح مکہ گریختہ بجانب نجران رفت و عاقبت محبت اسلام در خاطر او جا دادہ از گفتار و کردار خویش پشیمان گشت و بقصد تقبیل آستان نبوت از نجران روان شدہ چون بقصبۂ رسید و رسول خدا او را دریافت فرمود کہ این زبعری ست کہ می آید و با آوردی ست کہ نور اسلام را بدان زبعری چون پیشتر آمد گفت اشہد ان لا الہ الا اللہ و اشہد انک رسول اللہ شکر بسپاس مر خدای را کہ مرا ہدایت باسلام نمود یا رسول اللہ بے ادبی بسیار از من نسبت تو بوجود آمدہ و اکنون از ہمہ پشیمان شدہ در مقام اعتذارم ع ہر چہ حکم کنی بروجود من حکمے چہ حضرت فرمود الحمد للہ الذی ہداک اے الاسلام بدانکہ اسلام تدارک جرائم سابق می نماید و دیگری از ایشان زمرہ حارث بن الطالعہ بود و سبب اہدار دم او آنکہ در آیذا و اضرار آنسرور بسیار می کوشید امیر المومنین علی در روز فتح مکہ بر حارث دست یافتہ او را بپایش در آورد دیگر از ایشان زمرہ وحشی قاتل حمزہ بود و مسلمانان بقتل وحشی میلی تمام داشتند و از بیم جان در روز فتح مکہ بطائف بگریخت بعد از چند وقت بالطائف از مرحوم آن ولایت بشرف بساط بوس حضرت رسول فائز شدہ گفت اشہد ان لا الہ الا اللہ و ان محمدا رسول اللہ حضرت فرمود کہ تو قاتل حمزہ ہستی گفت بلی فرمود کہ نشنیدہ و کیفیت قتل عم من حمزہ را تقریر کن وحشی چون صورت واقعہ را معروض داشت حضرت فرمود دیگر در برابر ما بعد از ان وحشی از غایت [illegible] رسول اللہ گریزان بود و در زمان خلافت صدیق اکبر با لشکر خالد بن الولید بجنگ مسیلمۂ کذاب رفت و در حدیقۃ الموت بر مسیلمۂ ظفر یافتہ بگمان کہ حمزہ را

گشتہ بود او را بکشت از وحشی منقول ست کہ گفت بہترین مردم را در ایام جاہلیت کشتم و بدترین ایشان را ہنگام اسلام قبل آوردم بعضے از اصحاب سیر اسلام وحشی را بنوعی دیگر در کتب خویش ایراد کردہ اند و تفصیل آن موجب تطویل می شود و دیگر سے ازان جماعہ عکرمہ بن ابی جہل بود و سبب ابدار وم او آنکہ در ایام حیات پدر خود در ایلے آنحضرت با او شرکت ورزیدے و بعد از وفات او با ابوسفیان و دیگر مشرکان بقصد حضرت مقدس نبوی بر مسلمانان لشکر کشیدی عبد اللہ بن زبیر روایت کردہ کہ در سال فتح مکہ عکرمہ بن ابی جہل از بیم سطوت اہل اسلام گریختہ بجانب یمن رفت و او مردے عاقل داشت ام حکیم نام دختر حارث بن ہشام و حارث برادر ابی جہل بود و ران آوان کہ زنان مکہ با حضرت مقدس نبوی بیعت کردہ مسلمان شدند ام حکیم بعرض آنسرور رسانید کہ ابن عم من از خوف تو گریختہ بطرف یمن رفتہ ملتمس آنست کہ او را امان دہی فرمود کہ او را امان دادم ہر کس کہ بوے رسد باید کہ تعرض ننماید چون ام حکیم در عقب عکرمہ رفت و او را در قریب ساحل دید کہ کشتی نشستہ عزم رفتن دارد ام حکیم از کنارہ دریا ندا کرد کہ ای پسر عم از پیش رحیم ترین و بہترین خلائق آمدہ ام باز گرد باز گرد کہ ترا امان دادہ ام گویند کہ عکرمہ امان نپذیرا آخر الزمان بگوش جان بشنید و با ام حکیم گفت ای خواہر خود امان خواستی با آن بہ ایذا و ضرر کسے از تو بوے نرسیدہ مرا امان دادہ ام حکیم گفت آرے کرم او زیادہ ازان ست کہ توصیف و تعریف توان نمود مراجعت نمای و در تسکین نفس خویش سعی نمای عکرمہ کلمۃ العود احمد گفتہ باز گشت و در اثنائے طریق شہوت بر عکرمہ غلبہ کردہ خاتون خود را بمباشرت دعوت نمود ام حکیم التماس او را رد کردہ گفت من مسلمہ ام و بکلمۂ ایمان محلی دو تو مشرک و از نور عرفان مجلی و تا ما نیکہ مسلمان نشوی نخواہم گذاشت کہ از من محظوظ گردی عکرمہ گفت اکنون کہ پای بند اسلام شدی مرا ہم بدین عظیم ست چون عکرمہ قریب بمکہ رسید حضرت پہ آمدن او ملہم شدہ با یاران فرمود یا ستقبل عکرمۃ بن ابی جہل مومنا مہاجرا فلا تسبوا الابیہ فان سب المیت یوذی الحی و لا یبلغ المیت یعنے عکرمہ پسر ابی جہل مومن و مہاجر بسوے شما می آید باید کہ پدر او را دشنام ندہید کہ سب میت آزندہ را ایذا می رساند و مردہ را متضرر می گرداند و چون آمدن ام حکیم تقارب یافت بسوے خویش باشور خویش بدیہیہ حضرت مقدس نبوی آمد بھذا طلب خدمت کنیہ در آمدہ گفت یا رسول اللہ عکرمہ را آوردہ ام آنحضرت از نہایت فرح چنان از جاے خود برجست کہ ردائے مبارکش از دوش مبقیا و اذان فرمود کہ عکرمہ تقبیل الماہل فیہ فاضل فائض گردد چون عکرمہ در آمد آنحضرت بنشست او در مقابل آنحضرت بایستاد و گفت اے محمد این زن می گوید کہ تو مرا امان دادہ و از سخط خویش ایمن گردانیدہ فرمود راست می گوید و تو را امانی عکرمہ گفت اشہد ان لا الہ الا اللہ وحدہ لا شریک لہ و اشہد انک عبد اللہ و رسولہ آنگاہ از کمال شرمندگے سر خویش در پیش افگندہ گفت یا رسول اللہ تو راستگو ترین و با وفا ترین مردمی و ما از نہایت شقاوت و نادانی تراز انچہ دعوے می کردی تکذیب می نمودیم حضرت فرمود کہ سر بر دارد مسئول تو با شد و ما آن دستور نباشد بخواہ کہ ترا بخشم عکرمہ گفت ملتمس آنست کہ از حضرت عزت درخواہی کہ ہر عداوتیکہ با تو ورزیدہ ام و ہر جفا کہ ترا بجہت اعلاے اعلام کفر و تقویت اہل شرک در راہ دشمنی تو نہادہ ام و ہر بے ادبی و جراتی کہ از من نسبت بتو در حضور و غیبت صدور یافتہ ہمہ را مرزوہ و معفو فرماید آنحضرت دست بدعا برداشتہ از حق عز و علا طلب غفران عکرمہ کرد و انچہ تعداد کردہ بود و او گفت یا رسول اللہ من راضی نشدم و چند سوگند کہ ہر دمی کہ در زمان جاہلیت در منع کردن از راہ خدای تعالے صرف کردہ ام می خواہم کہ ضعف آن در راہ او حجابت کلیہ مصروف دارم و ہر قتالے کہ با دوستان خدای تعالی و ایام کفر بجاے آورده ام و چندان با دشمنان او بجاے آرم گویند کہ عکرمہ چون بخجالت ایمان مشرف شد در اثنای نماز ۂ کفر و فساد غایت اجتہاد بجاے آورد و ہر آزمان کہ در مرورہ انجا دین در ایام خلافت فاروق شربت شہادت چشید نقل ست کہ عکرمہ در روز فتح مکہ یکی از مسلمانان را کشتہ ہزار مزد و چون این خبر بسمع حضرت خیر البشر رسید تبسم نمود حاضران تعجب نمودہ گفتند کہ یا رسول اللہ حکمت چیست کہ درین محل تبسم می فرمائی جواب داد کہ چنان خبر یافتم کہ قاتل و مقتول دست بگریبان گرفتہ بہشت خواہند رفت تعجب اصحاب ازین معنی زیادہ گشت زیرا کہ عکرمہ در کفر علوی تمام داشت و اسلام او نزد ایشان مستبعد می نمود سعد بن ابی وقاص روایت کند کہ چون عکرمہ در روز فتح مکہ فرار نمود بعزم رفتن یمن در کشتی نشست امواج دریا متلاطم گشت اصحاب سفینہ باہم گفتند کہ بنشینید کہ آلہتہا باز نخواہند بجز عکرمہ روے نیاز بدرگاہ ملک کارساز آوردہ گفت بار خدایا باتو عہد می کنم کہ اگر ازین ملیہ نجات یابم نزد محمد روم و شرط متابعت بجای آورم چون متوجہ دریا گشتم یافت عکرمہ بمجلس حضرت مقدس نبوی رسیدہ ایمان آورد و بعضے گفتہ اند کہ چون دریا بنیاد آشوب کرد کشتیبان نزد عکرمہ آمدہ گفت اخلص آور بپرسید کہ چہ باید کرد و چہ باید گفت کشتیبان گفت بگو لا الہ الا اللہ کہ درین محل جز خداوند عالمیان ہیچ کس بفریاد کس نرسد عکرمہ گفت خدائے را می گوئی کہ محمد ما را بتوحید او دعوت می کند و سن مگر نخواستہ آدم مگر جست آنگاہ این کلمہ نگویم و در بعضے کتب سیر مسطور ست کہ در زمانیکہ عکرمہ از راہ دریا متوجہ یمن بود چشم او بر چوب کشتی خلا

برانجا این کلمه نوشته دید وکذب قومک وهو الحق وهیچ نتوانست که یک این حروف بالا تاک کند نتوانست بخندید گویند که چند نوبت این کلمه را چه تراشید و باز همچنان مکتوب دید آنگاه گفت که این امر الهی است و التماس خود کرد تا کشتی را باز گردانیدند و کشتی بیرون آمده روی بمکه نهاد و بها بوسفیان خواجه کائنات مستعد گشته ایمان آورد و گویند که چون عکرمه مسلمان شد بهر تره که در سر ایساف اهل مکه کمان بر دو جمله را بشکست الا مانیکه از موقف بنوت حکم بقتل ایشان صادر شده بود یکی هندست مادر سویه که در روز احد حمزه را شهید ساخته بود و جگر او را مضغ کرده و بعد از روز فتح مکه با چهار از نسوان که بهیئت رسول الله می رفتند موافقت نموده و نقاب بر روی انداخته پناه خانه ام هانی بنت عم رسول الله صلی الله علیه وسلم آورد و چون بمجلس همایون حاضر شد و اظهار اسلام خویش کرده نقاب از روی برداشت و گفت سلم هند بنت عتبه حضرت رسالت پناه فرمود که چون مسلمان آمدی خوش آمدی هند اظهار محبت و اخلاص بجای آورد و حضرت مقدس نبوی زبان مبارک بملاطفت او بگشاد و اسلام وی قبول افتاد و نیز از جمله آن شش زن دو کنیزک بودند ملوک ابن خطل که بسرود استغنای نموده هجو رسول الله می خواندند یکی از ان دو کشته شد دو یگر گریخته بعد از مدتی امان یافته ایمان آورد و آنکه مقتول شد قرینه نام داشت و آنکه مسلمان نشد می تقرنا بود و دیگری از ان زمره هم مولای ابن خطل بود که در ان سوره بقتل آمده و دیگری سارة مولاة بنی المطلب بود که بقول صاحب کامل التواریخ در روز فتح مکه علی ابن ابی طالب او را بکشت و ساوس ایشان را هم سعد می گفتند که در ان روز مقتول شد ذکر بعضی از وقایع که در ایام توقف آنحضرت در مکه وقوع یافت نقل است که در روز دوم فتح جندب نامی از هذیل بمکه در آمد و فراشش بن امیه کعبی شمشیری در دست او فرو برد چنانکه پنجه و سر دو پای او بهر دو طرف دیوار نهاده روی سوی عالم آخرت نهاد و چون بدین طریق بیگانه ضمیر او نوا فت خطبه در کمال فصاحت و نهایت بلاغت بگواند بنی بر آنکه خدای تعالی گردانیده است خونهای اهل مکه را روزی که سموات و ارض و خورشید و ماه را آفریده تا روز قیامت حرام است هم بنده سوی کسی خدای عزوجل ایمان دارد و رانیست که در مکه خون ریزد و هیچ مسلمان را روا نیست که در مکان مکه بهر دو یگاه آن را بکند و بعید آن تعرض رساند همچنین فرمود که اگر کسی گوید که خون رنجیدن در مکه حلال شد است زیرا که رسول خدا در آنجا بقتال اشتغال نموده و خون رنجته شما را او گوئید که قبل از ین هیچ کس حلال نموده و بعد از ین هیچ کس حلال نخواهد بود و بدین حلال نموده مگر یک ساعت از روز و بعد از ان حرمت حرم بحال خویش باز گشت اے حضار شاهد باشید و اقوال باز گشید و بعلم گردانید که دیت این مقتول بدهید و اگر کسے را بعد از ین بکشید و ان مخیر باشند میان دیت و قصاص پوشیده نماند که لفظ در را بسیدا گفته فرمود که بدین خون رنجیدن حلال نموده مگر یک ساعت از روز و ناظر آن حکایت ست که روایت کرده اند که در روز فتح مکه او باش قریش با خدام صفا دیدند خواستند متعرض گشته بتاراج قتال را احتمال می دادند بفرمان حضرت مقدس نبوی سپاه نصرت انتما بحمت قتل ایشان دست قوت از آستین جلادت بیرون آورده بعد از ساعتی تمام بود آنها دست از کشتن باز داشتند روایتی آنکه دین باب چون عرض رای عالم آرا گشت که تریش هلاک شد حکم فرمود که دیگر قتیما نیام نکنند و دست از کشتن باز دارند و گفت که آن قبیله مختار اند که بر هر کس از بنی بکر دست یابند قصاص را که در ایام توقف فتح مکه واقع شده ان لیوه که خالد بن الولید باسی سوار بموجب فرمان جهت تخریب نخله عزی بجانب نخله روان شد و چون بعد از قطع منازل بآن دیار رسید دار از نکبه بر آورده مراجعت نمود و صورت واقعه را معروض داشت رسول الله از وی سوال فرمود که در ان موضع هیچ چیز دیدی گفت نی فرمود که عزی را هنوز معدوم نساخته خالد خشمناک باز گشت و چون بآنجا رسید از سر غضب شمشیر کشید و قفص جال عزی سوده ناگاه زنی سیاه اندام برهنه پراگنده موی در نظر او آمد خالد با شمشیر آخته بطرف او تاخته گفت کعزانک لا سبحانک انی رایت الله قد اهانک و از غایت غضب تیغ تیز آن زن را بدو نیم ساخت و از ان موضع معاودت نموده صورت حادثه را بعرض رسانید حضرت فرمود که آن عزی بود و دیگر در بلاد شما عزی را نپرستند و دیگر آنکه سعد بن زید اشهل را بتخانه منات فرستاد تا آنرا خراب سازد و منات بنی هذیل بود که در ایام جاهلیت اوس و خزرج و دسان اورا می پرستیدند سعد چون بتخانه منات رسید زنی برهنه تره لیده موی دید که از آنجا بیرون آمد و دست بر سینه میزد و نوحه میکرد سعد بیک ضرب او را بکشت و بتخانه را ویران کرده بخدمت سید کائنات مستبشر گشت و دیگر آنکه خالد بن الولید را در مراجعت از نخله مامور بآن شد که توجه بعلم نماید بتحقیق قبیله و خزینه نماید و حال آنکه ایشان در زمان جاهلیت عم خالد را که موسوم بود بنانک بن سفیره عوف بدر عبد الرحمن القتل آورده بودند و سبب آنکه ایشان از تجارت یمن باز گشته با علم رسیدند و بنی خزینه بطمع مال بر دو را قتل آورده اموال را تصرف نمودند و چون خالد بن الولید با صد و پنجاه کس از مهاجر و انصار و بنی سلیم نزدیک بمنازل بنی خزینه رسید آن جماعت خبر وارشد ند و از غایت حزم و احتیاط سلاح پوشیده در برابر خالد آمدند خالد از ایشان پرسید که شما چه کسانید جواب دادند که ما جماعت مسلمانیم که باوامر شریعت محمدی قیام می نمائیم خالد گفت چرا سلاح پوشیده اید و در برابر من آمده اید گفتند میان ما و طائفه از عرب عداوت ست و ما گمان بردیم که مگر ایشان طائفه اند این عذر بر محل قبول نیفتاده خالد گفت که

مالا زخود و در سایند ایشان بموجب فرمودہ عمل نمودہ خالد اشارت کرد تا دستہای یکدیگر را بکتف بستند و ہر یک از اسیران را بیکے از یاران خود سپرد و سبحی فرمان داد تا اسیران را بقتل رسانند چون آن فقیران اقدام نمودند صحابہ و انصار دست ازان جماعت باز داشتند یکے از بنی خزیمہ بمجلس ہمایون حضرت مقدس نبوی آمدہ صورت حادثہ را معروض داشت و رویے آنکہ چون بنی خزیمہ بطرف خالد تیغ در ایشان نہاد و قریب سی کس ازان قبیلہ بکشت بالجملہ چون حضرت رسول صلعم فرمود کہ خالد بن الولید جمعی را کہ در مساجد خویش باد اے جمعہ و جماعت قیام می نمودہ اند کشتہ است بر خاست و روے فرخندہ بقبلہ دعا آورد و سہ نوبت گفت اللھم انی ابرأ مما صنع خالد آنگاہ مالی خطیر مصحوب امیر المومنین علی جہت دیت قتل و عوض اموال تلف شدہ بنی خزیمہ فرستاد کہ تا سہو یکہ از خالد بن الولید صادر شدہ تدارک نماید و بر جراحات آن بیچارگان مرہم نہند و علی مرتضے بموجب فرمودہ عمل نمودہ بنی خزیمہ را خوشنود گردانیدہ رسول خدا بعد از مراجعت علی مرتضی از تعلیم و استماع استرضاے خاطر بنی خزیمہ بشفاعت یکے از یاران از کردار خالد در گذشتہ بر سر رضا آمدہ گوینده کہ عبد اللہ بن ابی مذاہر اسلمی دران لشکر بود و جوانی از اسیران بنی خزیمہ را ہمسپردہ بود تا آن جوان التماس نمود کہ او را کینچہ از خیمہ ہاے زنان قبیلہ برد کہ حاجتے دارد عبد اللہ التمس جوان را بہمدردی برداشتہ چون جوان بآن خیمہ رسید کہ مطلوب او بود بانگے چند گفت و بنی چند بر سے خواند و آن عورت جواب آن جوان داده عبد اللہ او را بلشکر گاہ خالد آورد و چون جوان بفرمان خالد مقتول گشت آن زن آمد و خود را بر بالاے او افگند و نوحہ میکرد تا جان را بحق تسلیم نمود ہ این صورت را اہل سریہ بعد از معاودت بر عرض رای ہمایون گردانیدہ حضرت با ایشان خطاب فرمود ما کان فیکم رجل رحیم ذکر غزوۂ حنین و اقدی آورده کہ چون رسول اللہ کہ رافع فرمود اشرف ہوازان و ثقیف با یکدیگر گفتند کہ محمد قریش را طعمہ باخت و چون خاطر او انجم ایشان فارغ شد تحیل کہ متوجہ ما گردد و صلحت آنست کہ پیش از انکہ بشکر ما رسد بر سر او رویم بعد از اتمام مرشورت ہوازان بزمام اختیار و قبضہ اقتدار مالک بن عوف النصری کہ در عنفوان شباب بود و بجلیہ جود و سخا محلی بود ند نہادند و بفرخی و ہمایون بخیم و ہمسد بن بکر و مسعود و سے چند از بنی ہلال کہ بسطاعت او بسیار ان بستند الاکسب و کلاب از ہوازان کہ ایشان تخلف نمودند رؤسای ثقیف نیز بشکر با مرتب ساختہ بمالک بن عوف پیوستند بقولے گفتند آنگاہ کہ زنده ان فرمانے ثقیف دران زمان قارب بن الاسود بود پیرے بود کہ سرور ایشان کنانہ بن عبد شمالیل ثقفے بود و بالجملہ سی ہزار مرد جنگی با یکدیگر مقدم نبوی را مقام نمودند و او بنی نشیم و زید بن الصعد کہ پیری بود صد و شصت سالہ و نابینا اما باصابت راے و تدبیر ازیمان ہر نار پیر تقدم و امتیازی داشت رسیدہ صحبت گردانیدند و چون ہاوطاس رسیدند و ریدگریۂ اطفال و آواز زنان و اصوات حیوانات شنیده پرسید کہ این چہ آواز است کہ بگوش من می رسد گفتند کہ مالک بن عوف اہل و عیال و اموال لشکریان با خود آورده است و ریدمالک را طلبیده استفسار نمود کہ سبب آوردن ایشا چیست مالک گفت تا سپاہ دل بر حرب نہند و برائے حفظ متعلقان و بیم مفارقت ایشان در ام جنگ و القار نام و ننگ اہتمام تمام نمایند چون اموال در میان باشد بجنگ حریص باشند نابود و ط تصرف بیگانگان نیاید و بابن وسائط را گریزو طریق انہزام بر ایشان مسدود ماند و ریدگفت این رای ناصواب و این اندیشہ بس خطاست نیز اگر چون زمان انتقام گریزکند مرو ید را صد انہزام باشد ہیچ چیز او را ازان مانع نیاید و اگر روزگار ظفر و نصرت قرین روزگار تو باشد بسبب مرد شیر زن و بیچه گذار خواہد بود پس اگر مهم برعکس بود بغیر از فضیحت و عار از تو یادگار نخواہد ماند آنگاہ پرسید کہ کعب و کلاب کجایند گفت بلشکر گاہ اند گفت خاب فیکم الجد و اسجد بتیتے بحث و کو سفش او شما غائب است اگر امروز روز نعمت و شان و علو مکان شما بود می کعب و کلاب از شما غائب نبودند کہ تنگے شما ایشان را متابعت نمود ہ بمقصد می این امر می گشتید باز استفسار نمود کہ از روسای قوم کہ حاضرست گفتند عمرو بن عامر و عوف بن عامر گفت این دو گوسفند چہ حاصل در اثنائے قیل و قال وریدبا مالک گفت صواب چنان می نماید کہ زنان و فرزندان و اموال لشکریان را در حصنی حصین و قلعہ متین محفوظ گردانی و خود با سواران جرار و سپاہ زران شمشیر زن نیزہ گذار روے بمیدان جنگ آری مالک سر از بن نصیحت باز زده گفت ای وریدپیر مرد شده و فعلے بجہل تو راہ یافته و خزانت بر تو مستولی گشته و بیچ نمیدانی کہ چہ می گوئی وریدگفت ای معشر ہوازان مالک شما را نصیحت خواہد نمود عورات و اطفال و استعمال شما را بدست دشمن خواہد انداخت و گرد خسران و خذلان بر شما خواہد بیخت و شما را گذاشتہ بحصن طائف خواہد گریخت اورا گذارید و باز گردید ازین سخن مردم در صدد فسخ عزیمت آمده مالک گفت ای گروہ ہوازان متابعت من نمایند و بقبول بیچ کس عمل نمائید آنگاہ تیغ انیمام برآورد و سر شمشیر بر سینۂ خود نہاده گفت اگر طاعت من بجاے نخواہید آورد بکینہ بریں شمشیر می کنم تا از پشت من بیرون آید ہوازان گفتند کہ اگر طریق عصیان مسلوک داریم او خود را از غیرت بکشد و در بدکہ پیرے نابینا سست و عاجز لائق امر ریاست نیست و کسی دیگر را ہم نمیدانیم کہ سزاوار این کار باشد تا بریں از وریدبعرض

نمودند و با مالک اتفاق کردند و متوجه حنین شدند و چون حضرت مقدس نبوی از توجه مخالفان آگاهی یافت عبد اللہ بن ابی حدرد اسلمی را بجانب ایشان فرستاد تا خبری تحقیق بیاورد و فرمان داد تا سپاه نصرت انتباه بتهیهٔ اسباب قتال اشتغال نمودند عباس بن اسید را در نگاه غلامان تعیین نمود و بقولے یا دوازده هزار کس که ده هزار لشکر خاصه بودند دو هزار از طلقاء مکه بر دو اسپه باشانزده هزار روسے بهمین نهاد و درین اثنا صد زره از صفوان بن امیه طلب داشت صفوان گفت اے محمد منصب سپاهی یا بجایت آنحضرت فرمود که بجایت و صفوان زره بسیار با رفتران خود کرده نزد آنسرور فرستاد و عبد اللہ بن ابی حدرد بموجب فرمود همسکر مخالفان رفته باز آمد و پنج مشاهده کرده بود از کثرت رجال و بسیاری اسلحه و اموال ایشان سر و رخ راے همایون گردانید حضرت تبسم کرده فرمود که اسید چنانست که مجموع آن اموال غنیمت مسلمانان گردد و نقل ست که مالک بن عوف بکسے راه تجسس حال لشکر اسلام نامزد کرده ایشان بموجب فرمود عمل نموده ترسان و لرزان پیش او آمدند مالک سبب آن پرسیده جواب دادند که چون بلشکر محمد رسیدیم مردان سفید پوشش دیدیم که بر اسپان ابلق سوار بودند و تا غایت مانند ایشان کسی نظر بنا مادہ اکنون سلامت جان می نماید که باز گردی که اگر این سپاه با آن جماعت ملاقات کنند همین حالت کذا را بر ایشان را روی نماید و این صورت سبب انهزام گردد مالک زبان تشنیع و سرزنش جاسوسان کشاده ایشان را پیش خود نگاه داشت تا این واقعه را با دیگرے نگویند و دیگری را بجاسوسی فرستاد آن شخص باز آمده همان سخنان گفت که یاران او گفته بودند با وجود استماع این خبر غریب مالک بر مخالفت و عداوت اصرار نمود تا غایت که رسید گویند که صدیق اکبر بعد از ملاحظهٔ کثرت لشکر اسلام گفت امروز ما از قلت سپاه مغلوب سخن خواهیم شد بعضے از ارباب سیر بر بلند که این سخن راد یگری از اصحاب گفته و با لجمله این حدیث را حضرت مقدس نبوی شنیده مکروه داشت و فداء و علا بو اسد این سخن در سپهر احوال لشکر اسلام را تنهزم گردانید تا بر عالمیان روشن شود که فتح و نصرت و ظفر بعنایت ملک آبرست نه بکثرت لشکر و آیهٔ کریمه لقد نصرکم اللہ الی آخرها درین باب نازل گشت و مالک بن عوف پیش از وصول لشکر اسلام بوادی حنین در آمده سپاه را در کمین گاه باز داشت و ایشان را وصیت کرد که چون مسلمانان را به بینید یکبار بر ایشان حمله کنید و چون تلاقی فریقین نزدیک شد پیغمبر چهار سپاه را سلام پرداخته علی و عمر بن الخطاب را داده بلوای دیگر بطلحه و دیگرے بسعد بن وقاص سپرد و همچنین هر قبیله را از قبائل عرب بلوائی مخصوص گردانیده متوجه مخالفان شد و چون گذرگاه تنگ بود سپاه اسلام نوبتی فوجی از طریق متفرقه بوادی حنین در آمدند مخالفان انتهاز فرصت نموده بیکبار بر مسلمانان حمله کردند و تنزل و رعبی بحال ایشان راه یافته روی بفرار نهادند و اول فوجی که روی بگریز آورد بنی سلیم بودند گروه خالد بن الولید که اکثر ایشان سلاح نداشتند و انهزام سپاه بمرتبه رسید که پیش از سه روز دیگر پیش حضرت رسول نماند نماز جملهٔ دلاوران که ثبات قدم نمودند علی بود و عباس و عبد اللہ بن ابی سفیان بن الحارث بن عبد المطلب و اولاد جعفر و ربیعه و پسران عباس قثم و فضل و اسامه بن زید و برادرش و پدر او در ایام این حضرت مقدس نبوی چون دیده که اصحاب بر تقضی الفرار مما لا یطاق من سنن المرسلین عمل می نمایند خواست که ایشان را بغوغای ناصبر کما صبر اولوا العزم من الرسل تسکینی دهد تا بر محاربه مصابرت نمایند لاجرم بر زبان گوهر افشان چند نوبت بگذرانید که یا انصار اللہ و انصار رسوله ین بنده و رسول خدایم و بر دایته چنین فرمود تا لا یمانا الناس و هر چند حضرت اشارت بصبر و ثبات می فرمود از غایت دستپاچگی که بر مسلمانان استیلا یافته بود هیچ کس روی باز پس نمی کرد درین اثنا رسول اللہ تیر یک شتر یکه بران سوار بود می گرد تا بجانب مخالفان رود ابو سفیان بن الحارث عنان اشتر و عباس بن عبد المطلب رکاب فلک فرسا را گرفته بودند مانع می آمدند و آنحضرت می فرمود کذا ابنی لا کذب انا بن عبد المطلب جابر رضی اللہ عنه گوید که مارا فتیم تا وادی حنین و مخالفان در شعاب وادی کمین کرده بودند ناگاه سپاهی دیدم مجموع آهسته و خفیه راه مینوده ما بر دشته بیکبار حمله آورد مردم ما فوراً بر قرار اضطرار گردند چنانچه هیچ کس بدیگری نمی پرداخت و رسول اللہ بجانب راست وادی میل کرد و یکس از بنی عبد المطلب به پیرامن شتر آنحضرت در آمده محافظت می نمود و درین اثنا مالک عوف گفت محمد را بمن نمایید و چون نزد او شخص شد که پیغمبر کدام ست متوجه آن جانب شده و این بن ام ایمن سر راه بروی گرفته جنگ می کرد تا شهادت یافت بعد ازان مالک هر چند عدد و جمد نمود تا خود را بر رسول اللہ رسانده اسپ وی از حرکت باز ایستاد آورده اند که چون مسلمانان منهزم و متفرق گشتند شتر کان قریش و جمعی از مردم که طوعاً و کرهاً که بعد از فتح مکه مسلمان شده بودند هیچ و مسرور شدند و نائره حقد و حسد ایشان اشتعال یافته سخنان نامناسب بر زبان آوردند چنانچه ابو سفیان بن حرب گفت که اصحاب محمد تا شبانروزی بگریزند نهاده اند که تا کنار دریا و بیچ جاے توقف نخواهند کرد دیگری گفت بشارت باد ترا ای صفوان که محمد و یاران روی او مگر که برتافتند و کلدة بن حنبل برادر مادری صفوان بن امیه گفت امروز روز آنست که جادوی باطل شود صفوان در جواب هر یک از قائلان می گفت اسکت فض اللہ فاک لان یربنی رجل من قریش احب الی من یربنی رجل من هوازن یعنی خاموش باش گفتگو

دران تراشکناد اگر مروی از قریش مالک دستولی امر من باشد مرا خواهد کشتن مرا آیدا دانکه طلحه از هوادان حاکم شود محمد بن اسحق از شیبه بن عثمان بن ابی طلحه روایت کند که چون لشکر جنیبر بطرف حنین روان شدند سوا نقت نمودم بنیت آنکه مرد و جنگ و صرت یا غنیمت بدست آرم و براو غدر و اگر حمله کشته بود نداز وی بگیرم چون تلاقی فریقین دست داد مسلمانان منهزم شدند رسول الله با ندانان مختصر فرود آمد بشمشیر از نیام برکشیدم و قصد کردم که از طرف دست راست او در آیم عباس بن عبد المطلب را دیدم که با ندک سی سیند چون نعره ایستاده بود و گرد او ان سرد باک میکرد با خود گفتم که این عم محمد است و بنا بر صیانت و محافظت او مهمی از ین جانب تشی نخواهد شد پس خواستم که از طرف دست چپ بر سروی رویم دران جانب دیدم که پسر عم او ابو سفیان بن الحارث بر لب اش ایستاده گفتم از ین جانب نیز کاری نتوان برد اخت الگاه از عقب او در آمده خواستم که تیغ تیز را کار فرمایم ناگاه مشاهده کردم که زبانه آتش لبان برقی سیان من و او در لمعان آمد و قریب آن شد که مرا بسوزد از کمال خوف دست بر دیده نهادم درین اثنا آنحضرت بجانب من التفات نموده فرمود یا شیبه پیش من آی چون سر بدو نمودم دست بر سینه من فرود آورده گفت اللهم اذهب عنه الشیطان بخدا سوگند که در ان ساعت آنحضرت محبوب تر بود نزد من از گوش و چشم الگاه باشارت آنحضرت با کفار متقاتله آغاز کردم و اگر ان ساعت بدمدم در حقیقت جان بودی و بعد ازوت رسول الله با من در مقام قتال آمدی البته شمشیر را بر روی حکم می ساختم آورده اند که چون مسلمانان در صباح روز جنگ حنین متفرق شدند حضرت مقدس نبوی با عباس که آوازی بلند داشت فرمود که یاران را ند اکن باین وجه که یا معشر الانصار یا اصحاب السمرة یا اصحاب سورة البقرة و عباس بوجب فرموده آواز بر کشید اصحاب که ندای او را استماع نمودند از اطراف و جوانب لبیک گویان بمدت سیده کلمات شافتند و آنسرور را بسلامت یافتند و اول گروهی که بتقبیل رکاب فلک فرسای فائز شد طلحة الطلحات عصابه بود نداز انصار حضرت از ایشان پرسید که با شما دیگر بست گفتند نی لیکن اگر بر ک عاد سیروی از عهدت تو بازنی مائیم و جان نازنین و قدم تو افشانیم بعد ازان نصرت و ظفر قرین سپاه نصرت پناه گشت چنانچه ایزد تعالی در قرآن مجید و فرقان حمیدی فرماید که ثم انزل الله سکینته علی رسوله علی المومنین و انزل جنودا لم تروها الآیه علمای سیر ماورده اند که چون اصحاب ظفر انتساب بواسطه ندای عباس قریب صد نفر نزد رسول الله مجتمع گشتند از سر وثوق حمله بر مشرکان آورد ند حضرت فرمود که الآن حمی الوطیس یعنی اکنون تنور حرب گرم شد و میزان قتال اشتعال یافت در اثنای جنگ رسول الله از شتر فرود آمده مشتی خاک برداشت و بسجانب محاربان پاشیده فرمود که شاهت الوجوه یعنی چشمها نماند که قدری ازان خاک دران نرفت بعضی از روایت گفته اند که دست های ایشان پر خاک شد بعد ازان برشتر سوار شده او حضرت عزت طلب نصرت نمود و نسیم فتح و ظفر بر لشکر اسلام وزیده کفار در نهایت خسارت روی بهزیمت نهاد ند و روایتی آنست که حضرت اشارت بمرکب خویش کرد تا جهت و چنان بخفتند که آنسرور بدست مبارک خاک ازمین برداشت قولے آنکه برگرفتن خاک بامر جبرئیل بود و بر وی گفته اند که امیر المومنین علی بوجب فرمان یک کف خاک برگرفته سوی عالیان داد چنانچه ایزد تعالی در قرآن مجید فرماید که ثم کر رسول الله و جنگ حنین بر روی مشرکان انداخت بگوشم چنان رسید که بمثابه شکم که یک از آسمان در خشتی میریزد و آیه کریمه و ما رمیت اذ رمیت ولکن الله رمی دلیلے المومنین منته بلاد سمنا ناظر باین قصه است روایتی آنکه بر سنگ و در خیتیکه دران جنگ گاه بود در نظر مخالفان سوارے نمود که طلب ایشان می کند از جبین مبارک نور ذوات کرده اند که گفت دران حین که لشکر اسلام تنها از نیام بیرون آورده روی بکفار نهاد ند لبان سیاهی سیاه چیزی مشاهده من گشت که از آسمان فرود آمده میان ما و مخالفان افتاد و چون نیک نظر کردم بوجه های سیاه دیدم که در حوکر پر آگنده شده بود و بنا بر لبسیار بود ند که طول و عرض آن وادی پر گشت مقارن این حال اصحاب نصرت انتساب برا رباب شقاق و نفاق غالب آمد ند دمن شک نکردم که آن سور چگان فرشتگان بود ند سعید بن جبیر گوید که خدای عزوجل بمدد فرستاده خویش پنج هزار فرستاد و ابو مالک بن اوس منقول ست که گفت چند کس که از مردم سن در جنگ گاه بود ند حکایت کردند که دران زمان که حضرت مقدس نبوی مشت سنگ ریزه بکتائب مالا نخدمت پیچ فروی نهاد ند اگر بشمار اوازان سر بدو دلهای مادر طپیدن آمد و قلق و اضطرابی عظیم بما استیلا یافته در میان آسمان و زمین همی مردان سفید پوش دیدم که بر لبسیان بلقین سوار بود ند که علاقه با میان بود و کتف گذاشته بود و ما را قدرت و مجال نبود که از غایت دهشت در ایشان نظر کنیم گویند که چون جنگ آخر شد کی از منهزمان گفت کجا اند آن مردان سفید پوش که بر اسپان ابلق سوار بود ند ما کشته نشدیم الا بسی ایشان چون این سخن مسموع رای جهانون آنحضرت گشت فرمود که ایشان فرشتگان بودند نقل ست که در وادی حنین شخصی از مشرکان ابو جرول نام بر اشتری سوار روی مسلمانان نهاده او شجاعی بود سفاک بیباک عظیم الجثه طویل القامت که هیچ کس از سپاهیان عرب پای در سر کرد او نهاد ی دو بر بر دی دست جرات از آستین جلادت بیرون نیاورد ی و این ابو جرول مذکور متوجه عزور رجزی سیخواند و مبارز می طلبید و اصحاب نصرت انتساب در محاربه او توقف می نمود ند ناگاه خیر بشه بسیجا و این عم مصطفی متوجه ابو جرول شد و زخم تیغ آبدار او را از روز گار آن بد کنار

برآمده وهر سه چون آشام را مشاهده این حال انگاشت تحیر بیدلان تفکر گرفت واهل اسلام از بلاغظ این صورت مستظهر و قوی دل و مشرکان خوارو خجل گشتند و چهار کس از سپاه نصرت انتماء ابوشهادت فائز شدند و هفتاد کس از مخالفان بدرک شقاوت رسیدند و بعضی از ثقیف مانع وجبهی روی از معرکه برتافتند و دران روز بیشش هزار برده و بست و چهار هزار گوسفند و چهل هزار اوقیه نقره و زیاده از چهل هزار گوسفند بدست اصحاب توجیده و غنایم فراوان فتح بسیار از باب ایمان و مشاق بجمله ایمان تحلی شده و در دائره متابعت حضرت مقدس نبوی درآمده سر بخط مطاوعت نهادند و چون تجدید عنایت الهی درین سفر قرین حال اصحاب نصرت انتساب گشت مخالفان متفرق بسر فرقه گشتند طائفه با مالک بن عوف روی بجانب حصن طائف نهادند و گروهی بطرف بطن نخله گریختند و جمعی جهت صیانت اموال که در اوطاس داشتند بآنجانب شتافتند حضرت حقی پناه که ضمیر انور ش مورد آیات بینات بود ابو عامر اشعری را با جماعتیکه زبیر بن العوام و ابوموسی اشعری برادرزاده ابو عامر دران میان بودند در عقب گریختگان بجانب اوطاس فرستاد و لشکر اسلام بعد از طی مسافت بمخالفان رسیدند طلبا لمرضات الله تعالی دست بتیغ و شمشیر برده نائره قتال و جدال اشتعال یافته ابو عامر که امارت لشکر ظفر انجام باو تفویض واهلت بتوشمشات فائز گشته ابوموسی در کار حرب و استعمال آلات لمعن و مضرب سعی جمیل بسذول داشته کاران راستنهزم گردانیدند ابن الصمه که سرور لشکر آن بود با ابن الدغنه علی اختلاف الروایتین روی بجنبه نهاد و این فتح عظیم علاوه فتوحات دیگر گشته سپاه نصرت قرین بزیب و آئین پاپوس سیادتین و آخرین مسابورت و مساورت نمود و بعد از انهزام مالک بن عوف حضرت مقدس نبوی فرمان داد که غنائم را در موضع حنین جمع کنند تا بوقت فرصت و هنگام فراغت بالقسام یابد زمام ضبط اموال و سبایا و قبضهٔ اختیار عباد بن بشر انصاری نهاد از جمله سبایا یکی اسماء بنت حارث بن عبد العزی بود و اصحاب نصرت انتساب در زمان سبی باد خشونت نموده وی هر چند گفت که من خواهر رضاعی صاحب شما یم یعنی محمد یاران او را درین قول مصدق نداشتند تا آن زمانیکه او را بر شتری نشانده نظرگیهای اثر آنسرور رسانیدند اسماء گفت من خواهر رضاعی تو ام یا رسول الله آنحضرت فرمود که درین باب علامتی هست اسماء یعنی لثان نشانها را که بر خاطر داشت بیاد رسول داد پیغمبر او را شناخته جهت اعزاز و احترام اسماء فی الحال از جای برخاست و ردای مقدس گسترانیده او را بر آنجا نشانده قطرات عبرات بر رخسار رها یون رانده از حال جلیه و شوهرش استفسار نمود اسماء گفت مدت هاست که ایشان از دار دنیا بسرای عقبی نقل کرده اند بعد ازان حضرت مقدس نبوی با او فرمود اگر میل داری نزد ما موزه و محترم اقامت نمائی و اگر می خواهی ترا بجنبی بخشم تا بدیار خویش روی اسماء بر مقتضی حب الوطن من الایمان اختیار رفتن کرد و رسول الله او را با انعام یک کینک و سه غلام و جمال و انعام مخصوص گردانیده گسیل فرمود و روایت ست که چون اسماء متحلی بحلیهٔ ایمان روی بجانب وطن نهاد و بمقصد رسید قوم و قبیله وی باو گفتند که چرا خواهش نمودی تا رسول الله ترا جرم بجاد در گردن و این بجاد شقی بود از سبط حلیمه و جریر یوی آنکه روزی یکی از مسلمانان را پاره پاره ساخته و سوخته بود و چون پیغمبر لشکر ظفر مآل نصرت انجام را از عقب گریختگان حنین می فرستاد وصیت فرمود که اگر بر بجاد دست یابید او را محفوظ گردانده تا گرد و بنزد سیاه اسلام بیاورند فرموده عمل نموده و در پی مشرکان روان شدند و بظفر و منصور باز گشته بجاد را نزد حضرت آوردند و او بمحبوس بودن از بابت آنکه اسماء بالتماس قوم و عشیرت بظفر سیما اثر خیر البشر رسید و ملتمس خویش معروض داشته حضرت گناه بجاد را باسماء بخشید و از بقایای اثر باب او استفسار نمود اسماء مومن رسانید که برادر و خواهر دعم من در سلک احیار منتظم اند حضرت فرمود که تو باز گرد و با بقیهٔ قوم خویش در جزیرهٔ اقامت نمای که من بطائف خواهم رفت و در جزیرهٔ باشما ملاقات نموده و اسباب بیشت شما را میسا و مترتب خواهم ساخت و چون حضرت نبوی در جزیرهٔ باسلام و قوم او ملاقات نمود و اموال و مواشی بسیار بوی و خویشان وی از رانی داشت و ذکر غزوهٔ طائف سابقاً بمسامع گزارش یافت که چهل از مشرکان با مالک عوف غائب و غاسر و سوکر روی برتافته بجانب طائف رفتند و بعضی ازان گروه بمتاب قبیله هوازن بودند و بعضی ثقیف و قبل ازانکه با نهزام باستظهار و قوی داری و استحکام برج و باره و غیره از الک پرداخته قوت یکسالهٔ آماده ساخته بودند و چون بحصار رسیدند داخل آمدن امحافت نموده دل برجنگ نهادند و بر ابن خبر پیشگاه ضمیر انور نبوت فاخر خطیر حضرت کرخطه آیات رحمت بود مائل بران شدند که بران نواحی عبور نموده آن قلعه مانع تامین این حریمت تصییر یافت رایت فتح آیت ایل ابن ابی طالب ازانی داشته ابو عبیده جراح یا خالدین الولید را با نزار مرد زرم آزمای علی اختلاف الروایتین مقدمهٔ لشکر ساخت فوس مبارک را مرکب الهیشان بالوکوب تمام متوجه دیار طائف گشت و در راه گزارش بقصر مالک بن عوف افتاده فرمان داد تا آتش دران زدند و بعد از طی مراحل و منازل بمقدار سه روز بحصار نزول اجلال فرمود اهل قلعه چون بران عظیم گروه بسیاری از مسلمانان را مجموع گردیدند بجای خود نیاوردند و بجای خود باز نگشتند و بنیاد آمدی بر نهادند و بنیاد آمدی بر نهاد نگاه قلعه مخالفان بلشکرگاه مبدل گردید موقف نبوت قرین فرمان صادر شد که سپاه نصرت پناه از ان محل کوچ کرده و موضعی مرتفع را که کنون مسجد طائف است معسکر جایون گردانیدند و در نیولا الطفیل بن عمرو که بحرکت تحیر تجنانه ذوی الکیف رفته بود با چهار صد نفر از قوم و قبیله که اسباب قلعه کشائی همراه داشتند بلشکر ظفر قرین پیوستند و حضرت مقدس نبوی فرمان دادتا اصحاب نصرت انتساب

قطع تعلق و کروم دست برآورند مردم حصار چون ازین واقعه آگاهی یافتند زبان بتضرع و زاری برکشاده از ان حضرت التماس نمودند که از برای خدا و از برای رعایت رحم رحم بفریاد و بفوای تا لشکریان ترک قلع این درختان کنند آنحضرت فرمود که انی اوصا اللہ بارحم و در مدت محاصره که بقولی پنجاه روز و بروایتی چهل روز جنگ سامی عظیم اتفاق افتاد و لشکر یاری از اصحاب نصرت انتساب بجرح و زخم ارشد نمودند و دوازده نفر از ان جماعت شربت شهادت چشیدند و یکی از شهدای طائف عبد اللہ بن ابی بکر صدیق ست و در آوان محاصره روزی حضرت فرمان داد تا شخصی ندا کرد که هر که از حصار فرود آمده بجانب ما آید آزاد باشد قریب پانصد مملوک از قلعه بزیر آمده سعادت مجاورت دریافتند و حضرت رحمتی بناه آن همه غلامان را آزاد فرمود در قاب ایشان را از رقبه عبودیت مطلق گردانید و هریک از ایشان را یکی از ملازمان سپرده تا بموت آن جماعت پردازند و بعد از ده نیکه اهل طائف بخدمت سید عالم مبادرت نمودند ایمان آوردند و مفتاح قلعه تسلیم کردند و گفتند یا رسول اللہ بندگان ما را بما باز ده فرمود که ایشان آزاد کردگان خداوند عالمیانند هرگز بعبودیت شما معاودت ننمایند نقل ست که در اثنای محاصره طائف حضرت مقدس نبوی علی بن ابیطالب را طلب داشته اسرار بسیار با او در میان نهاد و مرموم ازین متعجب شده با هم گفتند که پیغمبر خدا عجب راز دور و دراز با ابن عم خویش گفت آنحضرت این حدیث را استماع نموده فرمود ما انجیته و لکن اللہ انجاه یعنی من نجوی با او راز نگفتم خدای تعالی با او راز گفت یعنی راز نگفتن با علی بامر خداوند بود سه درس آئینه مطلع مفتم داشته اند و انچه استاد ازل گفت چنان می گوییم که آورده اند که در آوان محاصره طائف حضرت مقدس نبوی نوبتی در خواب دید که قدحی عظیم پر از شیر و بقولی از مسکه میش لبو بود قبل ازانکه بدان دست دراز نماید خروسی حاضر شد و منقاری در ان قدح زده و آن قدح را اندانته هرچه در ان قدح بود بخست حضرت صورت واقعه را با صدیق اکبر در میان تعبیر بسیار نهاد صدیق گفت یا رسول اللہ این واقعه مبشر است از انکه تو امسال مرخص نیستی کز این حصار فاتح فرمائی حضرت تصدیق صدیق ستوده فرمود که راست گفتی من هم خواب خود را چنین تعبیر کرده ام نقل ست که خوله دختر حکیم عثمان بن طعون از رسول خدا التماس نمود که چون حصار طائف مفتوح فرمائی علی را زبور بنت عیلان یا بنت سهیل را بمن ارزانی دارد تا بیان دو عورت بود مذکور بود چون مال و کثرت جمال از سایر زنان اهل طائف امتیازی داشتند حضرت در جواب خوله فرمود که بگوئه پیرایه کی ازین دو کس را تو بود هم که مانوان نیستم بفتح قلعه و اصورت حال را بفاروق اعظم در میان نهاد و عمر از رسول استطلاع قول ستوده پرسید که یا رسول اللہ البته فتح میسر خواهد شد آنحضرت فرمود که فردا از ان حضرت ندای کوچ در داده اهل سلام اظهار ملالت کرده چگونه مراجعت نمائیم پیغمبر فرمود که پس جنگ کنید یاران بپای قلعه رفته بنیاد مجادله نمودند و مراجعت بسیار یافته بازگشتند حضرت فرمود که فردا کوچ خواهیم کرد انشاء اللہ تعالی سپاه نصرت انتماء مسرور شده روز دیگر از بالای قلعه بر ما شستند یعنی از اهل سیر آورده اند که در ایام محاصره طائف حضرت مقدس نبوی مرتضی علی را با جمعی از اصحاب نصرت انتساب نامزد فرمود که در اطراف آن دیار سیر فرمایند و هر چه گیرند بلشکر حضرت رسول برند حسین طائفی انتظار قدوم والا میکشید چون سرور اولیا ازان کار فراغت یافت بسمر جایون رسید چشم مبارک خاتم الانبیا که بر وی افتاد تبسم گفت و الا مجلوی رفته را گفتن آغاز نهاد و چنانچه در نشمه ازین باب بتقریب گذشت جابر گوید که در ایام خلوت بنی روئی تمر آمد و گفت یا رسول اللہ علی را می گوئی آنحضرت جواب بسیاقت گذاردش یافت تا عمر گفت فاروق از گفتار خویش پشیمان شد و باز گشت و با وجود گفت می ترسم کز این اعتراض چون اعتراض حدیبیه باشد شخصی از حاضران فرود طائف گفت که در عین انصاف سهلوی رسول اللہ دیده نفتم و تغلیبی غلیظ در باب داشتن ای اختیار هر دو تا فتیان نزدیک شدند که فضل بن عباس مبارک او رسید آنحضرت تا زیانه بر پای من زده فرمود که دور تر رو که ساق من در کرد و چون روز دیگر شد کس بطلب بن فرستاده با خود گفت که دیروز از فضل بن عباس او در نک شده شاید که امروز هم مرا بزند پس رفته و چون حضرت پای بوس در یافتم فرمود که ای تازیانه بپای تو رسید امروز ترا طلب کردم تا عوض آن تازیانه دهم و بخشایش داد و دیگری از اصحاب گوید که رسول چون بتنزل قرن رسید ناقه مقصوی گشت و دست بر جنب ناقه میسر فتم آنحضرت خواست که تازیانه بر شتر زند از اتفاق دسته آن تازیانه بمن رسید رسول خدا بجانب من ملتفت شده فرمود که مگر تازیانه من بتو آمد گفتم بلی یا رسول اللہ پدر و مادرم فدای تو باد و چون در جزانه نزول کردیم صد و بست گوسفند در عوض آن بمن عطیه دادند از ان گوسفندان ابن السبال صاحب فروت و مکنت شدند ذکر عطایای رسول ثقلین و تقسیم غنائم حنین چون رسول اللہ جزانه را لشکر گاه سایون ساخت

دست مبارک پیدل سوال برگشاده چون مسلمانان را کیفیت قلوب موسوم بود ند عطایای او چنان داد که گویند در زمانیکه نفقه و غنیمت را نزد آن حضرت جمع کرده بود ند ابوسفیان بن حرب که با صارک انصاف ده شت فرصت یافته شمرده در مجلس او بن حاضر گشت و گفت یا رسول الله تو امروز متمول ترین قریشی آنحضرت تبسمی فرموده ابوسفیان تحریک سلسله طمع نموده گفت ازین اموال چیزی بمن ارزانی دار حضرت فرمود تا چهل وقیه نقره باو داده ند و صد شتر دیگر بدو بوجب حکم نبوی آن منضم گردانیدند ابوسفیان گفت پسر من یزید را بطالبای سرفراز گردان رسول الله اشارت کرد تا سوادی تمام ابوسفیان بدو بخشید تسلیم کرده شد و هنوز او را تسلی حاصل نشده بود و عروض داشت که نصیب پسر دیگرم معویه کجاست حضرت مقدس نبوی فرمود تا معویه را چهل وقیه نقره و صد شتر داده ند ابوسفیان گفت بدر و مادرم فدای تو باد بخدا سوگند که تو کریمی هم در زمان جنگ و هم در آوان آشتی اینچه غایت کرم و مروت بود بجای آورده خدای تعالی تراجزای خیر کرامت کناد و چهل من نقره خالص را صد شتر داده بالناس او صد شتر دیگر علاوه آن گردانیده هریک از رؤسای عرب مثل سهیل بن عمرو و صفوان بن امیه و خویطب بن عبد العزی و اسید بن حارثه ثقفی و حارث بن هشام برادر ابوجهل و قیس بن عدی و اقرع بن حابس تمیمی و عیینه بن حصین فزاری بانعام صد شتر مسرور و خوشدل شدند و چون دیگر ماندند هشام بن عمرو عامری و مخرمه بن نوفل و سعید بن مربوع که در طبقهٔ اولی او بودند پنجاه پنجاه انعام فرمود و علما را در بن باب ده قول است نبیره گفته اند که این عطایا افسوس بود و دیگری را عقیده آنکه از مجموع غنائم تحقیق پذیرفته نقل است که در آن روز عباس بن مرداس اسلمی را چهار شتر داده عباس زبن صورت ملول و محزون شده و از سر غضب بیتی چند گفت و چون آن ابیات بسمع حضرت گشت ملتفت بجانب علی ابن ابی طالب شده فرمود که ای علی برخیز و زبان او را از من قطع کن علی برخاست دست عباس را گرفته روان شد عباس از وی پرسید که زبان مرا خواهی برید آنجناب فرمود با پنجه رسول الله فرموده بود تا مکطع نبل رسید ند آنگاه علی عباس گفت که استعطا کن ازین شتران تا صد عباس گفت بدر و مادرم فدای تو باد چه گوید شما و سلیم و چه نیکو گوید که علی و ران ران عباس گفت رسول خدای چهار شتر بتو از زانی داشته و تو از جمله مهاجرین و انصار انگاشته و از ارباب اخلاص گمان برده و از جمله آن طائفه شمرده اگر خواهی که اهل هجرت و نصرت باشی بچهار شتر آنچنان کن و اگر سیل وادی را که در سلک مولفهٔ قلوب منتظم گردی صد شتر بگیر من با علی گفتم که تو در بن باب چه میگوئی علی گفت تر آن بهتر که بباده خدا و رسول قانع خرسند باشی و مجال دنیا که ظلی ست زائل فریفته دنیای بندگردی ؎ همت بلند دار که مرد خدا و خلق ✻ با شد بقدر همت تو اعتبار تو ✻ عباس گوید که با علی گفتم که هرچه تو فرمائی رضا دهم در امتثال حکم تو که ثانی رسول ست منت بر جان خود نهم روایت ست که چون سپه کامات آن نوع عطایای از بند بصناید قریش و سائر وسائر عرب و اوباش و اوباش لهای ایشان را الفتی با سلام و مسلمانی پیدا شود اخراف و اعیان انصار را بکار سیچید از ایشان را نیاورد و قوت و اعتمادی که بران فرقه داشت چیزی ندادیعنی از ایشان نه باندکمال غیظ و خشم و حزن مانده با هم گفتند که این عوالم در شان قریش و سائر قبائل ازانی میدارد و در بارهٔ ما انعامی نمیکند در روایتی آنکه گفتند که این مرد مال قومی عم خود را رسیده و غیر ایشان بیچاره و بهره بکار منتفع نه و حال آنکه خون این سشرکان از شمشیرهای ما چکیده این سخن بسمع همایون حضرت مقدس نبوی رسیده و زمان دادتا انصار در خیمه مجتمع شوند و غیر ایشان هیچ کس نباشد و بعد از حمد و ثنای باری سبحانه و تعالی فرمود ای انصار این چه سخن ست که از شما بمن رسیده و شما قائل باین حدیث هستند بانی عطما آن جماعت جواب داده اند که یا رسول الله اکابر و رؤسای ما هیچ نگفته اند اما جوانان مثل این حکایت بر زبان آورده اند حضرت فرمود که من آمده ام شما را در حالتیکه شما در گوی آتش بودید پس خدای تعالی شما را از ان رهائی داد و انصار گفتند بلی و لله و رسوله امین و الطول و بر و ایتی فرمود من شما را یافتم گمراه خدای تعالی بسبب من شما را هدایت کرد چون زبان انصار بتصدیق خبر مخبر صادق گویا گشت آنسرور خود گفت که نشاید شمن کید یکدیگر دید و خدای تعالی بسرکت من میان شما الفت داد و اندک بودید و خدا و ند شما بسیار گردانید و نه شمار و پیش بودید و خدا سبحانه و تعالی طمارا تو اگر گردانید حضرت این سخنان گفته انصار تصدیق می نمودند و چون پیغمبر از القای این مقوله فراغت یافت فرمود ای معشر انصار چرا جواب من نمی گوئید گفتند جواب تو چه گوئیم پدر و مادر ما فدای تو باد بفضل و منت تو برماست و عالم الاسرار بمین سخن گواه است رسول الله فرمود که اگر خواسته بگوئید و دران گفتن صادق و مصدق باشید گفتند که بجانب ما آمدی و حالتیکه قوم تراکذبیب می کردند و ما ترا راست گوی میدانستیم و کسی بر تقدی پرداخت و ما نصرت و اعانت تو بجای آوردیم و رانده شده بودی از وطن فریش و ما ترا جائی دادیم و فقیر و درویش بودی ما جوا مزوی نسبت تو کردیم و خائف آمدی و ما ترا امین گردانیدیم حضرت فرمود که ما بنا کرمی گوئید هم صدق ست حضرت چون این سخن با بخا رسانید انصار بگریه شدند و پیران ایشان بر خاسته بتقبیل دست و زانوی پیغمبر فرو زر شدند و گفتند یا رسول الله ما از خدا و رسول او خوشنود گشتیم و اموال خاصه ما را گرخواهد قسمت فرماید که ما را نظر بر متاع دنیا نیست ما را اندیشه و بیم از مفارقت تو بود و نه از قلت مال حضرت مقدس نبوی فرمود که فریش قریب العهد اند بجاهلیت و سن خواسته تا ترک سمیت ایشان نمایم قلوب آن جماعت را الفت دهم با یمان و تقوی فرمود که ای گروه انصار شما را خشم مرده که من مال بمولفهٔ قلوب می دهم و شما را بایمان شما

بعد ازین مراجعت فرمود و از وقایع این سال یکی آنست که چهار کس از بنی ثعلبه بخدمت سید عالم استسعاد یافته معروض داشتند که ما فرستادگان قوم خویشیم مسبوق ما دین شما از اسلام و هجرت تمامی نشود آنحضرت فرمود که هر گاه که شما شد تقوی ورزید که اسلام شما تمام شود از عدم هجرت ضرری بدین و دولت شما راه نیابد ایشان را الفرمود حضرت قدس نبوی در غایت رشد و نهایت استحکام ظهور فرود آورد و چند روز مهمانداری کردند هر یک را چهار اوقیه نقره داده بسبیل فرمود و در ین سال زینب بنت رسول الله از دار قناد الی الجاهلیه نمود و از برای او تا بوقتی مترصد گردانید و چون او را سلامت ساخته شد آن بود او منکوحه ابو العاص بن ربیع بود و او را زوجه دو فرزند داشت یکی موسوم علی که حضرت مقدس نبوی او را در حجر تربیت خویش ساخته بآن بلده ملقبه در آمد و او قریب به بلوغ رسیده همان فانی را وداع کرد و دیگری مسمی با مامه که امیر المومنین علی بعد از فاطمه زهرا او را در حباله نکاح آورد و این تزویج تا بر دو میت او واقع شد و در ین سال ابراهیم بن النبی متولد گشت و این بشارت ابو رافع تابع همایون حضرت رسانیده آنحضرت ابو رافع را غلامی بخشیده و کنیتی از برای آن نور دیده عنایت فرمود و چون سر از پا ابراهیم از اشیده بند بوزن سوی او نقره تصدق فرمود و فرمود تا موی سرش را وزن کردند و ذکر غزوه تبوک

و وقایع سال نهم از هجرت ابو سعید سمنانی رحمه الله در بعضی از مصنفات خویش آورده است که رسول الله بعد از غزوه حنین و تقسیم غنائم عنان عزیمت بجانب مدینه معطوف گردانیده و طی منازل و قطع مراحل پیوده روز جمعه بست و هفتم ذیقعده بمقر عز و شرف خویش قرار گرفت و چون اهالی محروسه سنه تسع روی نمود همی را مقدر فرمود که جهت اخذ زکوة بقبایل عرب که مسلمان شده بودند بروند و آن اموال را جمع کرده بمدینه آورند از زمره عمال صدقات یکی بریدبن الحصیب ست که او را انتقاد و اسلم فرستاد و بعضی بجای او کعب بن مالک را گفته اند و عباد بن بشیر را بنی سلیم و مزینه نامزد فرمود و عمرو بن العاص را بقبایله و ضحاک بن سفیان را ببنی کلاب و رافع بن مکث را بجهینه و بشیر بن سفیان کعبی را ببنی کعب فرستاد و دران آوان که بشیر بنو کعب را دریافت ایشان بر سر آبی با بنی تمیم محتبی بودند بشیر مواشی ایشان را در شمار آورده بر اخذ زکوة اقدام نمود و از غایت شدت و دنائت آن اموال در نظر ایشان بسیار آمده با بنو کعب گفتند که چرا چندین مال بدیشان داده بنو کعب گفتند که ما مجتمع که شما بودیم محمد کرده ایم و بدین او در آمده در ین ملت اوای زکوة از جمله واجبات است بنو تمیم دست به تیر و شمشیر برده گفتند که سخن اسوگند که عامل صدقات یک شتر از ما بجا بیرون نتواند برد و با بشیر گفتند اگر این شتران نگردی بشیر چون صورت حال بدین منوال دید بضمون من تجارب اسه فقد ربح قرار بر قرار اختیار کرده بر نهاج استعجال عازم مدینه گشت و چون بدراک مجلس سامیون سرور ارشد انجا از بنی تمیم سخن رانده او گشته بود جرس رسانیده آنسرور با یاران فرمود که کیست از شما که بر دو د از بنی تمیم انتقام کشد عتبه بن حصین فزاری سوگند یاد کرد که من از عقب بنی تمیم روم و مراجعت ننمایم تا ایشان را گرفته نزد تو آرم چون حضرت شاهد فرمود که عتبه دران امر مائل در اغب ست و فرمان داد که پنجاه سوار با او مرافقت نمایند و این پنجاه سوار غیر مهاجر و انصار بودند عتبه با ایشان بجانب مقام مخالفان روان شد شب سیری نمود و روز از نظر اغیار مختفی می بود و باین طریق منازل و مراحل پیمود بدیار بنی تمیم رسیدند دران زمان خانهای اهل عناد را از کثرت مال خالی یافتند دست بغارت و تاراج بر آورده بسیاری از زن و مرد و سی کودک برده و اسیر گرفته بمدینه مراجعت نمودند و بفرمان حضرت ختمی پناه اسیران را در محلی رائق ضبط کردند و طائفه از بنی تمیم مثل اقرع بن حابس و عطارد بن حاجب و زبرقان بن بدر و قیس بن سعد و عمرو بن الاهتم و قیس بن سعد طلب سلامتی نموده بمدینه گشتند و چون بآن بلده مبارک رسیدند اول باسیران قوم و قبیله خویش ملاقات کرده آنگاه روی بمسجد رسول الله نهادند دران زمان پیغمبر در حجره عائشه بود و نوم و استراحت اشتغال داشت و آن جماعت را معلوم نبود که رسول خدا در کدام حجره است از نهایت اضطراب بر در حجره که میرسیدند فریاد میکردند که ای محمد بیرون آی و هر چند بلال و اهل مسجد ایشان را تسکین می دادند نافع نمی افتاد تا حضرت از خواب بیدار شده از خانه بیرون آمده فرمود که این قوم را چه واقع شده است که مرا از خواب بیدار کردند و چون فریضه نماز پیشین به جماعت گذارده متوجه حجره گاه ایشان گشت بنی تمیم بر سر راه آن سرور آمده معروض داشتند که اصحاب تو بی آنکه از ما تحقیق احوال صادر گردد زنان و فرزندان ما را اسیر کرده آورده اند آن حضرت در جواب ایشان زبان بلاغت ترجمان نکشاده بحجره مبارکه در آمده و سنت مبین بگذارد و بعد ازان از خانه بیرون آمده در مسجد بنشست و از میان بنی تمیم اقرع بن حابس در تکلم آمده گفت ای محمد دستوری ده تا خطیب گوییم که مدح ترین باشد و ذم ما شنیدنی تر باشد و آرایش بود و نکوهش خواری حضرت خیر الانام فرمود که در وغ گفتنی کار آن خصالی ست که مدح او زشت باشد و ذم او نه دلست بود غرض ازین حدیث ایشان تنفیر الکلام گشته گفتند که ما شاعر و خطیب قوم خویش همراه آورده ایم که جز او تو مفاخرت کنیم حضرت فرمود که با بیت با شعر و لا با نفخار امرت ولیکن اگر خواهید بگوید و بشنوید تا زبرقان بن بدر با عطارد بن حاجب که خطیب و فصیح ترین ایشان بود گفت برخیز و خطبه بگوی عطارد برخاست و زبان بحمد و ثنای باری تعالی بگشاد راست آنگاه کلمه چند بزبان راند مشتمل بود بر شرف و بزرگواری بنی تمیم چون عطارد از خواندن خطبه فارغ شد آن آفتاب فلک رسالت که

مشتری اقتباس سعادت از ناصیہ بہایونش کردی ثابت بن قیس بن شماس انصاری را فرمود تا در جواب او خطبہ خواند ثابت خطبہ در نہایت فصاحت و نہایت بلاغت بر زبان آورد و مشتمل بر سپاس و ستایش حضرت آفریدگار و مشیر بہ خصائص و مناقب حامد و محمودی سرا پچہ مقتضی وقت و روزگار بود و چون ثابت از جواب خطاب فراغت یافت شاعر بنی تمیم و رقار بر خاست تا بتنی چند انشاد کرد حسان بن ثابت بدو اشارت کرد حضرت مرخص نہ چہ است کلمہ نیست و در سلک نظم کشیدہ کہ عطارد بر فلک دبران بتحسین او بکشود و ازین جانب اقرع بن حابس نیز چند بیت گفتہ حسان بموجب فرمان متصدی جواب او شده بر بدیہہ ابیات غرا گفت و چون معارضہ تمام شد بین جماعت حاضر حابس گفت بخدا سوگند کہ محمد را از عالم غیب نصرت و تائید داده اند چہ مدتی کہ من از دور بمن نداشتہ اند خطیب او فصیح تر از خطیب ماست و شاعر وی بلیغ تر از شاعر ما و قوم بنی تمیم انصاف داده قدم در دائرہ متابعت و مطاوعت نہادند و سراپہ فلوب ایشان با نور ہدایت روشنائی و نورانی گشت و آیہ کریمہ ان الذین ینادونک من وراء الحجرات اکثرہم لا یعقلون الی آخرہ در شان ایشان فرود آمده حضرت مقدس نبوی در بارہ قیس بن عاصم فرمود کہ این مرد بادیہ است و آن جماعت را بطباع ای ارجندہ فتحوہ سرفراز ساخت و باطلاع ایشان فرمان داد و از جملہ وقایع این سال یکی آنکہ حضرت خیر الانام علی ابن ابی طالب را با صد سوار بقبیلہ بنی طی فرستاد تا بتخانہ فلس را کہ در دیار ایشان بود خراب سازد و اصحاب در رکاب جناب ولایت آب رودی بر راہ آورند و بعد از طی مسافت صباحی بنجد بقبیلہ طی رسیده دست بغارت و تاراج بر آورند و بتخانہ را کنده و سوخته غنیمت بسیار از برده و شتر بدست اہل اسلام افتاد و در اس و رئیس قوم عدی بن حاتم طائی کہ بنا بر کمال اشتہار از توغیر و توصیف مستغنی است فرار نموده بولایت شام رفت امیر المومنین علی بعد از فراغ خس غنائم را بر اصحاب قسمت انصاف بقسمت نموده دختر حاتم را کہ زنی بود با ملاحت در داخل قسمت نگردانیده بمدینہ آورد و او را در سرا پہ کہ جہت نزول و محافظت سایا مہیا بود جای داد و در وقت عصر بمسجد نبوی رفت بنت حاتم از خانہ بیرون آمده بر سر راہ آنسرور ایستاده گفت یا رسول اللہ ہلک الوالد و غاب الوافد قاصی علی من اللہ علیک رسول اللہ فرمود کہ وافد تو کیست جواب داد کہ برادرم عدی فرمود آن گریزنده از خدا و رسول ست این سخن فرموده بمقصد شتافت چون سر در دیگر شد باز دختر حاتم در عین عبور آنحضرت التماس خود را تکرار کرده ہمان جواب شنیده و در روز سوم بر در آن سرای می گذشت دختر حاتم با وجود یاس و نومیدی بر خاسته عرض داشت کہ یا رسول اللہ دختر اس و رئیس قبیلہ غوث پدرم بدار عقبی نقل نموده و برادرم بدیار شام گریخته بدین منت نہ و رہا آزاد فرمای تا مورد عز و علا بر تو منت نہد و دین تو بلتمس آمین منیفہ مبذول افتاده و قرار بر آن یافت کہ با طاق اعداز آنحضرت او را با ایشان گسیل فرماید بعد از چند روز مرہبی از قبیلہ طی بمدینہ آمد دختر حاتم این صورت را بعرض رسانید فرمایش رفت کہ چون بتبیر گردانید آنحضرت او را بلباس کرامت ملتبس گردانیده و با نواع عاطفت و احسان سرفراز ساخت و رخصت داد کہ با آن جماعت بہر جا کہ خواہد رود و دختر حاتم متضمن الزام ملاقات برادر بشتافت در روی توجہ بدیار شام نہاد و بعد از طی منازل چون بآن بلاد رسید عدی بن حاتم را دید بصنوف عتاب او را معاتب گردانیده کیفیت واقعہ را تقریر کرد و عدی در باب ملاقات حضرت فخر پناه با خود هر شورت نموده تحاشا جرجواب داد کہ محمد را پیغمبر ست یا بادشاه و بہر تقدیر از ملازمت و ملاقات او چارہ نیست نا بر بن عدی روی توجہ بجانب مدینہ نہاد و آن مرتبہ قبیلہ طی بعد از قطع منازل و طی مراحل چون بقصد رسید در زمانیکہ حضرت مقدس نبوی در مسجد بود بمسجد شتافت و چون بمسجد در آمد حضرت پرسید کہ چہ کسی جواب داد کہ عدی بن حاتم طائی و بنا بر آنکہ مسجد بمقابل شرک نیست آنحضرت برخاست و بجانب منزل مقدس روان شد و عدی سوافقت نموده در راه زنی سال خورده عاجز پیش آمد و سخنی چند داشت سرو ض رای جہانگرد ایشد و بپیر زنانی ممتد بایستاد و با آن ضعیفہ تکلم نموده حاجت او بر آورد و عدی چون این خلق عظیم از حضرت خاتم الانبیا مشاہده کرد با خود گفت کہ این صفت باری از صفات انبیا و رسل ست چون رسول اللہ از عجز مطلوب آن ضعیفہ باز پرداخت بمنزل اقدس روان شده بخانہ در آمد و ساده از دیم کہ آن را بلیف خرما آگنده بود بنزد او نشست و بجہت جلوس عدی بر زمین افگنده فرمود بین موضع مبین عدی اول امتناع نموده بنا بر الحاح رسول اللہ بر آنجا بنشست و آن مخاطب بخطاب لولاک بر روی خاک قرار گرفت عدی با خود گفت این امر نه از عادت ملوک و سلاطین نیست بلکه از مکارم اخلاق انبیا و مرسلین ست بعد از جلوس حضرت رسالت فرمود کہ ای عدی تو فلان مذہب و ملت و اشتی و فلان کار می کردی کہ در مذہب و ملت تو جائز نبود از این سخن بر عدی روشن گشت کہ آنسرور پیغمبر ست مرسل آنگاه فرمود کہ ای عدی شاید کہ مانع تو از قبول ملت اسلام قلت استعداد و کثرت احتیاج مسلمانان باشد بخدا سوگند کہ عنقریب مال در میان ایشان بنشاہ بسیار گردد کہ ہیچ کس بنا شد کہ بر قبول اقدام نماید و شاید کہ مانع قبول تو مرا این دین را بسیاری دشمنان و قلت ارباب ملت باشد بخدا سوگند کہ از حیاتی تمام در عمری دراز بیابی و ہیچی کہ اہل اسلام بسیار شوند و اعدای ملت قلت پذیرند بدینجا رسیده کہ زنی از قادسیہ بر شتر نشست تنہا بطواف کعبہ آید و از ہیچ کس خائف نباشد گر از خدای عز و علا و رسول او و شاید کہ مانع نباشد ترا از آمدن دین دین آنکہ شاہده میکنی کہ امر حکومت و سلطنت با اعدای این ملت ست بخدا سوگند گزرد و باشد کہ بسمع تو رسد کہ قصر بنای

بعد از ارض بابل بدست مسلمانان منتزع گردد و آنرا عدی مستقبل ست که چون رسول اللہ این سخنان بر زبان مبارکش گذرانید و مرا با سلام و حرمت فرمود و من بگریه در آمدم و متحیر گشتم بعد از نقل آنحضرت دو واقعه ازان وقایع که بمن تقریر فرموده بود مشاهده کردم یکی فتح قصر عدی و دیگری رفتن زبن تنایکه و شک ندارم که آن واقعه دیگر نیز بمسمع ظهور خواهد یافت بر تقدیر که یاد پوسشیده نماند که استیلای عدی پانوس حضرت نبوی در سال دهم از هجرت واقع شد اما تا کلام در انتظام یافته مالک بیان در میان مقام تجویز آن نداشت و بنا بر وقوع فتحی و قضایای این سال یکی آنست که حضرت مقدس نبوی قسم یاد کرد که یکماه با زنان خویش اختلاط و مصاحبت ننماید و سبب این سوگند چنانچه پیشتر گفته آمد یکی از زنهای حضرت که رسول روزی بحجره حفصه بنت عمر بن الخطاب قدم رنجه فرمود و حفصه در ان روز بزیارت رسول اللہ از خانه بیرون آمده بود بدین رفت و چون خانه خالی شد آنحضرت بسیرت خویش ماریه قبطیه را طلبیده با او در آنجا بمباشرت مشغول شد و در این حین حفصه از خانهٔ پدر باز گشته دید که در حجره بسته است با خود گفت نبود تا حضرت در را باز کرده بیرون آمد و حفصه بر حقیقت حال اطلاع یافته گریه آغاز کرد و گفت یا رسول اللہ در خانهٔ من در غیاب من با کنیز کی مباشرت میکنی چون آنحضرت حفصه را مشاهده کرد فرمود ای نیکی نیستی که مارا بر خود حرام سازم و او گفت هیچ حرام گردانید و بحفصه در اظهار آن امر محکم فرمود و او از در دوستی وفق قبول کرد با بعد از غیبت حضرت رسول اللہ از غایت فرح و سرور با عائشه آن راز در میان نهاده گفت ای عائشه بشارت باد ترا که پیغمبر کنیز ک قبطیه را بر خود حرام گردانید چون عائشه بشنید حضرت مقدس نبوی آهسته و یافت بسبیل توبیخ گفت یا رسول اللہ در اوقات نوبت من با جاریه قبطیه صحبت داری تا باقی اوقات مرا زوجه ترا خالص و سالم ماند خلاف این احوال جبرئیل با آیات سورهٔ تحریم نازل گشت و آنحضرت خطاب با حفصه فرمود که ترا ملکفته بودم که بیچ کس را بدین حال مطلع مگردانی روا باشد که با فشاء این راز زبان بکشائی حفصه گفت که ترا بدین حال که اطلاع داد حضرت جواب داد که خدای دانای باریک بین چون این صورت از سمعی از دوان بر خاطرش گران آمد دیگران را بنیوت یک ماه از صحبت خویش محروم ساخت تا سبب تادیب دیگر دون سبب دیگر دین باب آنست که امهات مومنین اد حضرت رسول رب العالمین چیزی چند از نفقه و کسوت می طلبیدند که بسهولت ترتیب آنها میسری نشد مؤیدان حال و مصدق این مقال آنکه روزی ابوبکر صدیق بعد منزل مقدس نبوی آمده دید که جمعی از یاران آنجا نشسته اند و بیچک بذیل ملاقات فیض بخش مرخص نگشته صدیق دستوری حاصل کرده در آمد بعد از وی عمر بن الخطاب بحجرهٔ همایون رسیده استیذان نموده بشرف دست بوس مشرف شده و ران زمان چندان حزن و ملال بر خاطر اشرف حبیب ایزد متعال از نیست پیدا مخلفه زنان که امهات مسلمات بودند استیلا داشت که با هیچ کس سخن نمی گفت فاروق کیفیت حال دانسته خواست که آنحضرت را بخنده آورد لاجرم عرض داشت که یا رسول اللہ دین ایام زوجه بنت خارجه زن نفقه طلبید بر خاستم و بگردن او میزدم و کاشکی این صورت مشاهده تو می گشت رسول اللہ از سخن عمر متبسم شده فرمود که اینها در گردن من نشسته اند چنانچه می بینی از من نفقه می طلبند و چیزی نمی خواهند که ندارم صدیق اکبر زبن سخن متاثر گشته بر خاست و سختی بر گردن عائشه زد فاروق مواقفت نموده بر گردن دختر خویش خفیف مشتی زد و پدران با فرزندان عتاب کردند که از رسول اللہ چیزی طلب میکنید که در وسعت او نیست عائشه و حفصه سوگند یاد کردند که دیگر از پیغمبر چیزی نخواهیم که مالک آن نباشد و بنا بر تکلیف مالا یطاق ازواج حضرت مقدس نبوی از زنان بحرت گزیده در بالاخانه مسجد خویش یکماه معتکف شدند و غلامی ریاح نام را تعیین نمودند که بیچ کس را بدستوری نزد او نگذارد و این خبر در مدینه شائع گشت که پیغمبر ازواج مطهرات را طلاق داده و بسبب هر از اصحاب این حدیث که میرسید بمسجد حاضر میشد و فاروق منقول ست که گفت چون ازین معنی وقوف یافتم بمسجد شتافتم دیدم که طائفه از اصحاب نزد منبر نشسته بودند و میگریستند لحظه پیش ایشان نشست و اندوهی عظیم بر خاطر من مستولی شد ازانجا برخاستم و بمسجد رفته مسجد را پر آدم و از ریاح التماس نمودم که رخصت ملاقات حاصل کند ریاح ملتمس مرا چند نوبت معروض داشته جوابی نیافت آخر الامر آواز بلند گفتم که ای ریاح طمن من آنست که رسول اللہ را گمان شده که من آمده ام تا حرمه حفصه را زنهار دهم بخدا سوگند که اگر فرمایدکه گردن او را بزن از فرمان او تجاوز نمایم این سخن گفته برگشتم ناگاه آواز ریاح شنیدم که میگفت ای عمر بیا که دستوری یافتی من مراجعت کرده نزد آنحضرت رفتم عبدا سلام پیش از انکه بشنیدن گفتم یا رسول اللہ ازواج را طلاق داده فرموده ما آواز بلند تکبیر گفتیم اسلم گوید که چون آواز تکبیر در خانه خویش بگوش ما رسید دانستیم که یا رسول اللہ گفته و پوشیده با تجار چون از مهاجرت حضرت شش یا بست و نه روز بگذشت مغفره مسجد پیرون آمده بخانه عائشه رفت حدیقه استقبال آنحضرت نموده پرسید که یا رسول اللہ سوگند خورده بودی که مدت یکماه پیش ما نیائی امروز تاریخ بست و نه روز میشود گفت آنحضرت فرمود که گاهی چنان ست که ماهها بست و نه روز میباشد راقم حروف گوید که اطلاع بر وجوه دیگر در کتاب مبسوط است و درین سال رجم سبیعه حامله واقع شد تفصیل این اجمال آنکه قبل ازین ثمانیه سال عورتی حامله بمجلس همایون حضرت مقدس نبوی اعتراف بزنا کرده التماس فرمود که برمن اجرای حکم شرع کنی تا از گناه پاک شوم

رسول اللہ فرمود کہ باز گرد و از خدائے تعالے آمرزش طلب نمائی و از سر توبہ و انابت بدرگاہ او گرائی سبیعہ گفت یا رسول اللہ می خواہی کہ مرا باز گردانی چنانکہ نمودن زن را باز گردانیدی و حال آنکہ من آبستنم از ناحضرت فرمود کہ تو آبستنی از زنا گفت آرے حضرت فرمود کہ صبر کن تا وضع حمل نمائی و سبیعہ از شنیدن این انصار سپرد ند کہ تکمیل او قیام نمایند تا مدت حمل و بسر آید و چون آن مدت منقضی شد و رسول اللہ را خبر دار گردانیدند فرمود کہ دین او قوات او را استگار نتوان کردن و فرزندی را صیغہ گرفتن کہ شیر کس نیست کہ او را شیر دہد بعد از مدتی سبیعہ بچہ خود را از شیر باز کرد و مقداری نان بدست آن طفل داد و مصحوب خویش بمجلس ہمایون آورد و صورت حال عرض گردانید حاضران مجلس حکم شرع نمود حضرت کودک سبیعہ را بیکے از مسلمانان دادہ فرمان دادتا گوے محاذی سینۂ آن زن فرو برند از موقف بثبوت اشارت صادر گشت کہ وحی راست گمار کینہ خالد بن ولید از پیش روی سبیعہ سنگی بر سر او زدہ و قطرہ چند خون از زخم سبیعہ بر روے خالد آمدہ سبیعہ را دشنامی داد حضرت خالد را تسکین دادہ فرمود کہ آن خدائی کہ نفس من بید قدرت اوست کہ سبیعہ توبہ کردہ کہ اگر تنہا چی این توبہ کند البتہ مغفور گردد و چون مرغ روح سبیعہ بجانب فردوس جنان پرواز کرد حضرت خشتی پناہ بر قفس قالب او نہاد بگریہ و مرثیہ دیگر بدفنش پرداخت ذکر غزوۂ تبوک بسبب آنکہ تبوک اسم موضعی ست کہ در میان حجرہ اول نا حیۂ شام واقع ست و در فحی بران اند کہ نام حصنے ست از حصون و زمرہ را عقیدہ آنکہ نام چشمہ ایست و چون لشکر اسلام در آن سفر بان موضع منعی شد این غزوہ بغزوۂ تبوک اشتہار یافت و سبب آن بود کہ تنا فلہ از شام بمدینہ آمد ند و غن زیت و آرد سفید از آنجا بمدینہ آوردند این خبر از ایشان شائع شد کہ والی روم و حاکم آن مرز و بوم لشکری فراہم آورد ہ کہ صحرا و کوہ گنجائش آن ندارد و جمعی کثیر از نصاری و عرب با رو میان متفق شدہ متوجہ مدینہ اند در روضۃ الاحباب سطور ست کہ اراب سیر آورد ہ اند کہ باعث بر غزوہ تبوک آن بود کہ درین وقت قافلہ از شام آمد ند و روغن زیت و آرد سفید از آنجا بمدینہ آوردند و با اہل مدینہ گفتند کہ پادشاہ روم لشکر بسیار جمع کردہ و قبائل نجد و خرام و غسان و غیرہم از عشرت عرب با ایشان موافقت نمودہ قصد مدینہ و ماندہ مقدمۂ آن لشکر بلقا رسیدہ و بر روایتے آنکہ نصاری عرب بہ نقل نوشتند کہ این مرد کہ دعوی نبوت می کرد قحط و تنگی درمیان اصحاب او افتادہ اموال ایشان ناچیز گشتہ و مملکت او را بسہولت بدست توان آمد پس مردی از خطامی روم تنہا دہ ہزار با چہل ہزار کس نام مزد مدینہ کرد و این خبر بسمع پیغمبر رسیدہ و بروایتے آنکہ یہود گفتند کہ اراب ابو القاسم اگر راست می گوئی کہ پیغمبر ے بشام رو کہ ارض محشر و مہبط انبیا ست علی اختلاف الروایات پس حضرت رسالت پناہ یاران را فرمود کہ کار سازی نمایند کہ بجانب روم میروم و نامہ بالطراف و قبائل کہ شرف اسلام دریافتہ بودند فرستاد کہ مہیا گردند و با آنحضرت ملحق گردند و دستور آنسو و چنین بود کہ بہر غزوہ کہ توجہ نمودی توریہ کردی و تصریح نگفتی کہ کجامی روم تا دشمن آگاہ نگردد و الا غزوۂ تبوک کہ بجہت مسافت بعید و شدت گرما و کثرت دشمن و قلت زاد و وقوع جدب و قحط تصریح نمود تا مسلمان مہم ملاحظہ این امور نمودہ ساختگی تمام بجائی آرند و لہذا این لشکر را جیش العشرت نام شد حتی کہ اہل سیر و تواریخ چنین آورد ہ اند کہ عسرت درین لشکر بمرتبہ بود کہ ہر دہ تن را از فقرائے اصحاب یک شتر بیش نبود کہ نوبت سواری می کردند و اکثر اہل لشکر جز خرمائے میتہ خوردہ و جو دو جو پختہ و جو پی پوسے گرفتہ نمی یافتند و آب دران سفر چنان دشوار یاب بود کہ با وجود قلت مرکب شتری کشتند و بر طوبت آن افواہ مزمی ساختند و مردم نہایت کارہ بودند در بیرون رفتن از مدینہ چہ وقت رسیدن میوہ ہائے ایشان بود می خواستند کہ در سایہ با باشند و از اثمار محظوظ شوند منقی شد عبارت مولف کتاب روضۃ الاحباب را قلم حروف گوید کہ در عبارت مشار الیہ دغدغہ ہا ست واقوی از ہمہ آنکہ با وجود شدت گرما و صعوبت قحط و بلائے غلہ و قلت آب و کراہت اصحاب بغایت مستبعد می نماید کہ حضرت مقدس نبوی بمجرد قول یہود اختیار این سفر فرمودہ باشد و بی آنکہ بولایت شام در آید از تبوک مراجعت نمودہ باشد بنا بریں لائق بحال ارباب فضل و دانش جنان می نماید کہ رقم نسخ بروایت ثالث بگشادہ و در صفحات خویش ذکر آن نمودہ و الصلوۃ و السلام علی من اتبع الہدی باکمل چون عزیمت ہمایون بر فتن دیار شام تصمیم یافت خواجہ کائنات بجہت استجماع لشکر بریدہ بن الحصیب را و نبی سلیم و مستورد و ابو ذر غفاری را بجانب بنی غفار نامزد فرمود و ہمچنین بعضے دیگر از صحابہ اہر سالت قوم و قبیلہ کہ منتسب بایشان بودہ ہمچنین گردیدان را بر تجہیز سپاہ و تصدق بر فقرائے عساکر نصرت قرین ترغیب و تحریص فرمود و اصحاب دران باب بقدر وسع و امکان شرائط جد و اجتہاد بجائے آوردند چنانکہ ابو بکر صدیق کہ از سرتاپا مت اموال خویش بر خاستہ و راہ ایزد تعالے و تقدس صرف نمودہ بایں فعل جمیل بر ہمگنان ہمت بست گرفت و عمر بن الخطاب بتصدق نصف متملکات خویش استسعا یافت نقل ست کہ چون رسول خدا بر منبر آمدہ اغنیا را بر تجہیز جیش عرب و دستگیری درماندگان دلالت فرمودہ بشنوبات آخر وی اسپید و از گرد و انبوہ عثمان کہ بر تو ہمال و کثرت استعداد از اصحاب نصرت انتساب امتیاز داشت بر پاے خاستہ قبول نمود کہ صد شتر جہاز بسته بکمل بفقرا

لشکر بود چون حضرت مقدس نبوی باری دیگر بحرف تحسین زبان بگشاد عثمان صد شتر دیگر اضافه آن کرد و در نوبت سوم به سه صد شتر رسانید زمره از اصحاب سیر گفته اند که آن نکو محضر هزار مثقال طلای احمر بران شتران منضم گردانید و فرقه را عقیده آنکه با حتیاج ثلث آن لشکر که مجموع آن سه هزار بودند قیام نمود حضرت خیر الانام دران فرمود لا یضر عثمان ما عمل بعد هذا و در بعضی از کتب نظر جیان رسیده که چون عثمان بن عفان هزار مثقال طلا در مجلس فرخنده رسول الله آورده آنسرور فرمود اللهم ارض عن عثمان بن عفان فانی عنه راض روایت کنند که عبد الرحمن بن عوف مبلغ چهار هزار درهم نزد رسول الله آورده معروض داشت که هشت هزار درهم داشتم آنرا طلبا لمرضات الله آوردم ونصف دیگر جهت اهل وعیال خود گذاشتم آنسرور بزبان معجز بیان بگذرانید که خدای تبارک وتعالی برکت کناد در انچه دادی و در انچه نهادی دعای رسول مستجاب شده کثرت مال او بمرتبه رسید که چون از دار فنا بدار بقا انتقال کرد یک زن از چهار زن که در مرض موت مطلقه گشته بود و مدت منقضی گشته از ربع ثمن که حصه آن عورت بود به مبلغ هشتاد هزار مثقال طلا صلح کردند و همچنین سایر اشراف مهاجر وانصار بذل اموال خطیر دست کشودند و بعضی از نسوان حلی و زیورهای خود صرف آن لشکر کردند و چون مهم سپاه مرتب گشت حضرت مقدس نبوی فرمان داد که بر ظاهر مدینه در ثنیة الوداع مجتمع گشتند و درین ولا ابو بکر صدیق رض پیشوای سپاه ساخته فرمود تا بشرایط امامت قیام نماید و جمعی از منافقان و چه کس از مسلمانان با لشکر اسلام موافقت ننمودند گویند که عبد الله بن ابی سلول منافق با هم نوکران خویش از مدینه بیرون آمده در مقابل ذباب فرود آمد و چون حضرت مقدس نبوی از ثنیة الوداع رحلت فرمود عبد الله باطایفه از منافقان و یهود که ملازم او بودند بازگشت و گفت محمد بغزای بنی الاصفر میرود و پندارد که جنگ با ایشان آسانست بخدا سوگند که می بینم که اصحاب او را مقید و مغلول باطراف واکناف عالم نقل و پراگنده ساخته اند و چون خبر مراجعت او بسمع همایون حضرت مقدس نبوی رسید فرمود که اگر خیری در وی بودی از ما تخلف ننمودی و طایفه دیگر از ارباب نفاق بر جمع غنیمت دران سفر اتفاق نمودند و در رفتن وآمدن و سخنان نامناسب از ایشان صادر شد چنانچه شمه زان رقمزده کلک بیان خواهد گشت انشاء الله وحده العزیز

نقلست که چون رسول خدا از مدینه بیرون رفت علی بن ابی طالب را در آنجا گذاشت تا از حال امهات مسلمین با خبر باشد و منافقان مدینه گفتند که محمد از آن جهت علی را با خود نبرد که ثقل بار مصاحبت او در خاطرش پیدا شده امیر المؤمنین علی چون حدیث اهل شقاق و نفاق شنید از عقب آن حضرت روان شد و در موضع جرف شرف ملاقات حاصل کرده صورت واقعه را معروض داشت والتماس نمود که دران سفر مرافقت نماید حضرت در جواب فرمود که اما ترضی ان تکون منی بمنزلة هارون من موسی الا انه لا نبی بعدی یعنی ای علی تو راضی نیستی که نسبت تو بمن همچون نسبت هارون بموسی باشد مگر آنکه هیچ کس بعد از من پیغمبر نخواهد بود و بعضی نوشته که در ثنیة الوداع حضرت رسالت بعقد و ترتیب رایات نصرت آیات پرداخته لوای عظیم را بابو بکر صدیق رض داد و لوائی بزبیر بن العوام تفویض فرمود و علمهای اوس و خزرج را باسید بن الحضیر و ابو دجانه انصاری تسلیم نمود و چون دران منزل بعرض لشکر فرمان داد سی هزار کس در شمار آمدند چنانچه سابقا مذکور شد و بعضی چهل هزار و برخی صد هزار گفته اند که از آن جمله ده هزار اسپ سوار بودند و دوازده هزار شتر مصحوب داشتند و درین غزوه خالد بن الولید را مقدمه لشکر گردانید و میمنه را با طلحه بن عبید الله و میسره را بعبد الرحمن بن عوف تزئین داد و چون از ثنیة الوداع روان شدند در هر منزلی جمعی از لشکریان تخلف می نمودند و یاران صادق و دوستان موافق می گفتند که فلان کس بازگشت آن سرور می فرمود بگذاریدش اگر چیزی در وی بود روا باشد که خدای تعالی او را بشما رساند والا حق عز و علا شما را از صحبت او خلاصی کرامت فرمود و چون لشکر اسلام بعد از قطع منازل وطی مراحل بتبوک رسیدند بفرمان حضرت مقدس نبوی در آن منزل دوماه توقف نموده از رنج و محنت راه شام و سحرگاه بیاسودند و در خلال این احوال تحقیق پیوست که انچه در مدینه مسموع شده بود از قصد رومیان و توجه ایشان بدیار اهل اسلام اصلی ندارد و از قیصر و لشکر روم جنبشی صادر نشده آنگاه حضرت رسالت پناه با اعیان مهاجر وانصار در باب رفتن ولایت روم و شام و محاربه با اهالی آن مرز و بوم مشورت فرمودند از میان اصحاب عمر بن الخطاب رض گفت یا رسول الله اگر بدین باب ماموری عنان عزیمت بآن جانب معطوف فرمای که همه ملازم رکاب فلک فرسای تو ایم حضرت جواب داد که اگر مامور می بودم مشورت نمی نمودم عمر گفت یا رسول الله پادشاه روم را لشکر بسیار و سپاه جرار با ادوات و آلات طعن و ضرب در ظل رایت سلطنت مجتمع است که مسلمان را در میان نیست و تو امسال قریب بایشان رسیدی آواز هیبت و شوکت تو در آن دیار شیوع یافت و خوف و رعب بر ضمایر رومیان استیلا پذیرفت اگر امسال باز گشته بار دیگر متصدی این امر گردی اولی و انسب می نماید چون رای فاروق اعظم مقرون بصواب بود حضرت مقدس نبوی عنان عزیمت بجانب مقر عز و کرامت منعطف گردانید نقلست که چون هرقل والی روم شنید رسول الله بحدود شام رسیده در تبوک توقف نمود شخصی را از بنی غسان نامزد کرد که بلشکرگاه مسلمانان رود و از صفات و سمات حضرت رسالت مثل حمرت چشم و خاتم نبوت و رد صدقه و قبول هدیه بذلک معلوم کند آن شخص

بموجب فرموده عمل نموده به تبوک آمد بعد از تفتیش و تفحص تمام بخدمت هرقل مراجعت کرده اوصاف و حالات و علامات رسول اللہ را مرقوم قیصر گردانید هرقل میان ممالک و اشراف و یاران خود جامع کرده فرمان داد که از ملت نصرانیت اعراض نموده اضافیار شریعت غرا نمایند روایان از ترس قیصر سر برگشته هرچه که از زوال ملک هرقل اندیشه مند شد لاجرم از بین قضیه در گذشت اما در قلب ایمان آورده بسعادت دارین مستسعد گشت ذکر رفتن خالد بن الولید بجانب دومة الجندل در زمانیکه حضرت مقدس نبوی در تبوک مقیم بود خالد بن الولید را فرمود که با چهار صد سوار بجانب اکیدر بن عبد الملک که حاکم دومة الجندل بود سر برود خالد گفت یا رسول اللہ مرا میان بنی کلاب با قلیلی از اصحاب میفرستی آنسرور فرمود بزبان معجزبیان گذرانید که زود باشد که آهو را که در صید گاه وحشی است جنگ بجنگ آوری خالد بموجب فرمان روی بحصار دومة الجندل نهاده روان شد و قطع منازل نموده در شبی که بمدینه نزدیک از طلوع خورشید عالم را منور گردانیده بود قریب بحصار اکیدر رسید و بسبب اتفاق اکیدر بر بام قصر خویش با دو چه خود بخورد و شراب اشتغال داشت درین اثنا از قضا ربانی گاو کوهی بر در حصار آمده شاخ بر در حصن زدن گرفت زنوچه راب راب بر کنار بام رسید بصورت واقعه را مشاهده نمود و خبر با اکیدر رسانید گفت مگر چنین شبی دیده گفت نی راب گفت هرگز صید چنین از دست داده گفت نی در حین اکیدر به صید گاه کوهی شتافتن تمام شب تا سحر گاه در آمده فرمود تا اسبی را که سزاوار آن گاو کوهی بود زین کردند با برادر خویش حسان صد سوار از حصار بیرون آمده بصید گاه کوهی شتافتند و خالد که مشاهده این حال میکرد و منتهز فرصت بود قصد گرفتن اکیدر کرد یکبار به و مصاف پیش آمده در جنگ گشته و اکیدر را اسیر و دستگیر کرده و ملازم نشش فراز نموده بناه بحصار برده و برادر او را که مرقوم نموده بود موسوم به صفایا ضبط حصار قیام نمود چون حضرت مقدس نبوی صلی اللہ علیه و آله وسلم خالد را وصیت فرموده بود که اگر برادر اکیدر ظفر یابی او را نزد من پیش من آری مگر آنکه او را بجاهد خالد با وی گفت که اگر خواهی ترا بجان امان داده پیش حضرت رسالت پناه صلی اللہ علیه و آله وسلم برم بشرط آنکه مفاتیح قلعه را بمن سپرده در حصار نگشایند و هزار شتر و هشت صد اسب و چهار صد زره و چهار صد نیزه و تسلیم خالی و حکومت قلعه بدستور سابق بر تو مقرر باشد اکیدر متمسک خالد را قبول کرده او را بپاسای قلعه آورد و چون حصار بگشاد و هر دو برادر در ملازمت خالد بن الولید بیایه بوسی حضرت رسالت صلی اللہ علیه و آله وسلم فتاده قبول آنکه برادران چون بمدینه رسیدند بحضرت ایمان استوار یافتند و بروایتی آنسرور جزیه بر ایشان مقرر گردانیده فرمود انصراف از زانی داشت والسلام علیه و علی آله ذکر قضایائی که در سفر تبوک اتفاق افتاده و بعضی حالات دیگر که سیر سطور است که یکی از همراهان قضایا آنکه قریعه بن ثابت جهنی در اثنای راه اتفاق داشت تند روزی در ان سفر پیش رسول اللہ صلی اللہ علیه و آله سیر میفتند و باهم میگفتند که چه میبینند که این مرد میخواهد که قلاع و بقاع دیار شام را فتح نماید بغایت دور است که این معنی از خیر قوه بفعل آید شبی که در ان میان بود گفت بخدا سوگند که در دست میدانم که بعد از بین من و تو بمدت این کلام هر یک از ما صد تازیانه بزنند و در بیان احوال وقایع اقوال ما قرآن نازل گردد مقارن این حال سید کائنات صلی اللہ علیه و آله وسلم از علم غیب بر گفتار خاسته فرمود که فلان شخص که سخن چنین و چنان میگفت بر ما سعایت کرد و سخن چنین و چنان گفت و از ایشان بپرس که آنچنان چه می گفتند اگر انکار کنند بگو بلی که چنین حکایتی می گفتید و عمار بموجب فرموده عمل نموده آنچه حضرت مقدس نبوی فرموده بود بآن قوم گفت ایشان بخجل و منفعل نزد رسول اللہ آمده و عذر خواهان بالاعتذار کشاده و ندر بودن ثابت معروض داشتند که حکایتی بر سبیل هزل و بازی با یکدیگر می گفتیم درین اثنا آیه کریمه و لئن سألتهم لیقولن انما کنا نخوض و نلعب نازل شد و سورهٔ که تمام بر تسبیح و ن نازل گشت گویند که محسن در سلک جمیکه از ایشان عفو فرموده انعام داشت و او را خداوند در خواست که عز شهادت یابد و بعد قلیل معلوم نباشد تیری رهاب او بهدف اجابت آمده در جنگ یمامه شهید گشت و او را جسدش هیچ کس نشان نیافت سجود دیگر اینکه لشکر اسلام در ملازمت رکاب فلک مرتبه حضرت خواجه کائنات بوادی القری رسیدند و در محوطهٔ نخود نزول فرمودند آنسرور قدر مود که از آب آن موضع نیاشامند و وضو نسازند و از آنجا نشتران را ببندند مسلمانان بموجب فرموده عمل نمودند اما بعضی از جنی ساعده تنها حاجت بیرون رفت و دیگری هم ازان قبیله در پی شتری گم شده قدم از خیمه بیرون نهاد هر دوی که بمقتضای حاجت رفته بودند بجلت فنا ق گرفتار گشت و صاحب شتر گم شده بباد او را بکوه طی انداخت چون در آن شب باد صبی صعب در وزیدن آمد و بوحشت فنا ق را بنظر کیمیا اثر حضرت خیر البشر رسانیدند و بدعای آنسرور رفع عزو علا او را اعلام فرمود و چون رسول اللہ بمدینه آمد صاحب جمل را سالکان طی بر سم تحفه آوردند معجزه دیگر آنکه چون مسلمانان از محجر مگذشتند زلزلی آمد شکایت نزد حضرت کردند حضرت روی بقبله دعا آورده دست های مبارک بر داشت دران هوای صافی و گرمای سخت از اطراف آسمان سحاب پیدا شده و بهم پیوسته چندان باران بارید که همه اصحاب سیراب گشتند و مشکها پر ساخته و رسول

از غایت فرح و سرور تبسم گفت و هم دران زمان سحاب متلاشی شد و آفتاب ظاهر گشت آنحضرت فرمود که گواهی میدهم که من رسول خدایم فضل ست که عباد را دعوتی باین صورت مسلمانان باشخصی که در رشیوهٔ نفاق شهرتی داشت گفتند که بیا و از سر اخلاص ایمان آور که دیگر هیچ عذر خانه آن نیابی جواب داد که ازین چه شد که ابرے در گذار بود و بارانی آمد معجزه دیگر آنکه شتر رسول الله در منزلی از منازل گم شد و یاران در طلب او در بیابان و صحرا رفتند شخصے از یهود بنی قینقاع که بعد از اسلام منافق شده بود و زید نام داشت در منزل عمار بن خزیم که یکی از اهل عقبه و اصحاب بدر ست گفت که چون ست که محمد خبر از آسمان میدهد و میگوید که من پیغمبرم و نمیداند که ناقه وی در کجاست هم سعید ولد آدم خود بنبوت این معنی را معلوم فرموده با عمار که دران حین در مجلس هم با یکدیگر بیان کرده بود و یا حق چنین سخنی گفت و الله که من نمیدانم مگر چیزی که الله تعالی مرا بران اطلاع دهد اکنون خدای عزوجل علامرا گاه ساخت که شتر من کجاست برو بدیفلان وادی که شتر من در آنجاست و زمامش بدرختی محکم شده یعنی از اصحاب بموجب فرموده بآن وادی رفتند و ناقه را دران موضع بهمان هیات که حضرت فرموده بود یافتند چون عماره بوثاق خویش باز گشت صورت قضیه با اهل منزل در میان نهاد یکی ازان میان گفت که پیش از آمدن تو زید چنین و چنان گفت فی الحال عماره برخاست و سختی بر گردن زید زد و گفت ای مسلمانان در منزل من چنین واقعه کبری و شری عظیم بود و من ازان غافل و دیگر بعد ازان زید را از خانه بیرون کرده و دیگر با وے مجالست ننمود و از مصاحبت وی و امن در پیغمبر معجزه دیگر آنکه حضرت مقدس نبوی روزی دران سفر فرمود که فردا آبچشمهٔ تبوک خواهیم رسید هر کس که بآنجا رسد باید که دست باب چشمه نرساند معاذ رضی الله عنه گوید که چون روز دیگر وقت چاشت رسیدیم دو کس برما سبقت گرفته بودند و آب برداشته و چشمه بآن واسطه می ازید حضرت ازایشان پرسید که دست باین آب رسانیده اید گفتند آری پیغمبر آن دو کس را تهدید فرموده دشنام داد و بعد ازان فرمود که از چشمه اندک آب برداشته و ظرفی کرده و دست و دهن و روی فرشتهٔ خویش را بآنجا شسته آب را در چشمه ریخت ببرکت این حرکت آب چشمه که در نهایت قلت بود چندان افزون گشت که مجموع سپاه شاداب گشتند معجزه دیگر صدقی است که در شان ابوذر غفاری فرموده بوقوع انکه ابوذر از غضب حضرت مقدس نبوی بجانب تبوک روان شد و شتر او از رفتار بازماند ناچار آنچه ضروری بود برداشته خود گرفته روی بمقصد نهاد و رسول الله در منزل تبوک نزول فرموده بود که ابوذر را از دور پیدا شد اصحاب عرض داشتند که پیاده می آید حضرت فرمود که باشد که آن مرد ابوذر ست و چون نزدیک رسید یاران او را شناخته گفتند که بخدا سوگند که ابوذر ست چون بمجلس در آمد آنحضرت دیده بر وی خاسته مرحبا گفت و فرمود که خدای تعالی بر ابوذر رحمت کناد که تنها باشد و تنها بمیرد تنها برانگیخته شود از آنکه احوال و استقصا نموده ابوذر بعرض رسانید که سبب تاخیر چه بود گفت شتر من درزمان خلافت خویش بنا بر مصلحتی که درین اوراق مرقوم خامه بیان خواهد گشت الله تعالی ابوذر را از مدینه حذر فرموده بریزه فرستاد و او جدا از یاران و دوستان دران مکان تنها نشستگانی میکرد تا بمرض موت مقبل گشت و دران وقت هیچ کس پیش او نبود مگر شکوه وی و یک غلام لاجرم با ایشان گفت که چون از عمل تکفین فارغ شوید تابوت سر بسر راه بنهید و بالطاف مختصر سوار کرده نخست بشخار سند بگویید که این ابوذر ست صاحب رسول خدای آن جماعت در دفن استعانت نمایند و بعد از فوت ابوذر سنگ بر وی غلام او بموجب فرموده عمل نموده اول طائفه که بآن موضع رسید از مسلمانان عبد الله بن مسعود بود با جمعے از اهل عراق که برای گذاردن عمره بمکه میرفتند و عبد الله از احوال تابوت استفسار نموده غلام صورت واقعه را بیان کرد ابن مسعود بهمای بای بگریست و گفت صدق یا رسول الله تمشی وحدک و تموت وحدک و تبعث وحدک و بعد ازان متعاقبان ازراه حلقه فرود آمده بدفن او پرداختند رضوان الله علیهم اجمعین معجزه دیگر آنکه خبر عبد الله بن الهادی و الیهادین سبب واپسی بود یتیم مانده که از متاع و منوی هیچ نداشت و در چهرش در حجر تربیت عم خویش روزگاری میگذرانید تا بزرگ شد و صاحب جمال و انعام و کنیزک و غلام گشت و در ایام جاهلیت لوا و علم افزے میگذشت و همیشه این آرزو در سر و این تمنا در خاطر داشت که زبان بکلمهٔ توحید گویا گردانیده در سلک ملازمان عتبهٔ علیا و نبوت انتظام یابد اما از بیم عم خود که مشرکی غلیظ القلب بود صبر و شکیبائی را شعار و دثار خویش ساخته و چون حضرت مقدس نبوی از غزوهٔ حنین باز بر دایرهٔ بدینه مراجعت نمود عبد الله یاعم خود گفت که من مدتها انتظار اسلام تو می کشیدم و تا غایت اثری ازین معنی ندیدم و دریغ میاید استظار پیش ازین اعتماد ندارم اکنون متوقع آنکه رخصت فرمائی تا بآن بگانه شهادت بگشایم و چهرهٔ دل را بنور توحید و معرفت بیارایم عم بش گفت بخدا سوگند که اگر تو مسلمان شوی و ملازمت محمد گائی انچه تو بود انه ام باز ستانم ترسید که مبادا از او تو گرفته تراز بر خود و عریان گردانم ذوالجلال دین گفت که والله که من ترک بت پرستی نموده مسلمان میشوم و بخدا و رسول او ایمان می آورم و از مال و متاع دنیا که عاقبت باحظ اری باید گذاشت بیزارم انچه هر چه دارم از نقد و قطعه بگیر عبد الله ازین سخن گفته از تملکات خود بر خاسته رو از ایران بدین نهاده و بخانه مادر آمد و شغف و عزم خویش نسبت بملت اسلام بیان کرده ازوی کسانی طلبیده و در گهی محفظه که در عرب آنرا بحاگویند بپسر داد و عبد الله آنرا در دیم گرفته نهضت راه دادند

نفس را از اهل گرویده از سر صدق و صفا روی باستان حضرت محمد مصطفی نهاد و هنگام سحر بمدینه رسیده در مسجد رسول الله آرام گرفت و آنسرور از نماز فارغ گشته بدستور معهود بتفحص مردم پرداخته در اثنای این حال نظر فرخنده اش بر عبد الله افتاده پرسید که تو کیستی گفت مرا عبد العزی می گویند از فلان قبیله ام حضرت فرمود که نام تو عبد الله ذو البجادین باشد نزد ما منزل بگیر عبد الله در میان مهمانان آنسرور بسر میبرد و بتعلیم قرآن اشتغال می نمود و در مسجد بآواز بلند قرآن می خواند روزی عمر بن الخطاب معروض داشت که یا رسول الله این اعرابی بآواز بلند قرآن میخواند و مزاحم قرائت دیگر خلق می شود پیغمبر فرمود که دعه یا عمر فانه خرج مهاجرا الی الله و رسوله و دران حین که مردم بتهیه اسباب غزوه تبوک مشغول بودند این عبد الله بمجلس همایون آمده گفت یا رسول دعا فرمای تا در راه خدای عز و جل شهید گردم حضرت در جواب فرمود که برو پوست درختی بیار و عبد الله پاره از پوست درخت سمره بیاورد و رسول آن پوست را بر بازوی عبد الله بسته گفت بار خدایا من خون او را بر کافران حرام ساختم عبد الله گفت یا رسول الله غرض من این بود حضرت مقدس نبوی فرمود چون در راه خداوند تعالی بنیت غزا بیرون آئی و محموم گردی بآن حمی از دنیا رحلت کنی شهید باشی و عبد الله در ملازمت رکاب فلک فرسای حضرت رسول متوجه تبوک شده چون سپاه دران منزل نزول و آرام گرفتند عبد الله ذو البجادین بعارضه تب گرفتار آمده بعد از چند روز وفات یافت در شب دفن عبد الله بلال موذن چراغی بدست گرفته خواجه کائنات بقبر وی درآمد و صدیق و فاروق او را در گور نهادند و حضرت ختمی پناه بعد از دفن عبد الله فرمود بار خدایا شبانگاه از وی راضی بودم تو نیز از وی راضی باش عبد الله مسعود این سخن شنیده گفت کاشکی من صاحب این لحد بودم راقم حروف گوید که آیات ظاهرات و معجزات باهرات که در غزوه تبوک از حضرت مقدس نبوی صادر شد بسیار است و این مختصر گنجایش آن ندارد هر کرا میل اطلاع بر مجموع آن باشد باید که رجوع بمطالعه کتب سیر نماید

ذکر سرایای وادی الرمل

در کشف الغمه مسطور است که بعد از غزوه تبوک اعرابی نزد رسول الله آمده معروض داشت که قومی از عرب در وادی الرمل مجتمع شده داعیه آن دارند که بر سبیل شبخون بجانب مدینه توجه نمایند و چون پرتو این خبر بر آئینه ضمیر انور تافت فرمان داد تا یاران جمع شدند و صورت این حال را با ایشان درمیان نهاده فرمود کیست که متصدی دفع شر آن جماعت گردد طائفه از اصحاب صفه و غیرهم دران امر رغبت نمودند حضرت خیر البرایا لوا بصدیق داد و او را بر آن طائفه امیر گردانیده برسر اعدا فرستاد و مقام مخالفان وادی بود کثیر الحجارة والاشجار چنانچه اخذ ایشان دران وادی دشوار می نمود بالجمله صدیق بموجب فرمان روی بمخالفان آورد و بعد از قطع منازل قریب بمنزل ایشان رسیده خواست که پای در وادی نهاده دست درازی نماید که ناگاه ارباب نفاق بهیأت اجتماعی از وادی بیرون آمده دست بشمشیر و نیزه بردند و نیران قتال اشتعال یافته عاقبت چشم زخمی بسپاه اسلام رسید و مسلمانان بعضی بعز شهادت فائض شده و برخی منهزم گشته مراجعت بمدینه نمودند و بعد از اطلاع رسول الله برای اهل اسلام رایتی ترتیب کرده بفاروق داد و او با طائفه از مسلمانان بانتقام ارباب ضلالت و شقاق نامزد فرمود و عمر سپاه را سر کرده بجانب مقصد شتافت و دران حین که میل درآمدن وادی کرد مشرکان از پس احجار و اشجار که موضع کمین ایشان بود بیرون آمده روی بمسلمانان نهادند بعد از کشش و کوشش لشکر اسلام بطریق انهزام معاودت بمدینه نمودند و بعد از وقوع این قضیه عمرو بن العاص که بشیوه مکر و حیل اختصاص داشت التماس نموده گفت یا رسول الله مرا بر سر ایشان فرست تا بمقتضی کلمه الحرب خدعة عمل نموده اعدا را فریب دهم بنابر درخواست عمرو حضرت مقدس نبوی او را بامارت جمعی از مسلمانان سرفراز ساخته بجانب دشمنان روان گردانید و او نیز متوجه معاندان شده و با ایشان در مقام مقابله و مقاتله آمده منهزم بازگشت و بعضی از مسلمانان نیز شهادت یافتند و بعد از چند روز از مراجعت عمرو عاص حضرت مقدس نبوی جهت امیر المومنین علی لوائی بسته و دست بجانب آسمان برداشته در شان او دعای نیکو بزبان معجز بیان بگذرانید و تا مسجد احزاب بتشییع علی مرتضی قدم رنجه فرمود و فرمان داد که صدیق و فاروق و عمرو عاص دران سفر با علی مرافقت نمایند و از صوابدید او تجاوز جایز ندارند و مرتضی علی از طریق وادی الرمل اعراض نموده متوجه عراق عرب گشت بعد از طی چند منزل عزیمت محاربه مخالفان تصمیم داده از راهی که منتهی بفم وادی می شد بجانب مقصد شتافت شب سیر می نمود و روز از راه بیرون رفته بآسایش و استراحت می غنود و چون نزدیک بمساکن اهل خلاف رسید فرمود تا سپاه بآهستگی در حرکت آیند و خود پیش لشکر روان شد و چون از حرکات و سکنات امیر المومنین علی نسیم فتح و ظفر بمشام عمرو عاص رسید خواست که آن قضیه بزبان آرد لاجرم با فاروق و صدیق گفت که درین راه انواع وحوش و سباع خطرهاست اکنون مصلحت وقت آنست که از اعلای وادی بر سر دشمنان شبخون بریم و شیخین درین باب با مرتضی علی سخن گفته مبذول نیفتاد عمرو عاص گفت ای مسلمانان ما نفوس خود را ضائع نمی توانیم کرد باید تا از طرف اعلای وادی برویم سپاه اسلام جواب دادند که پیغمبر ما را از مخالفت علی نهی فرموده اکنون چگونه سخن ترا شنیده پیرامون خلاف گردیم علی رای عمرو را خطا شمرده همچنان سیر راند تا در وقت طلوع فجر بر سر ارباب عدوان رسیده بطریقی که خاطر او می خواست از آن قوم بیباک انتقام کشید و مولف کشف الغمه گوید که سوره والعادیات درین باب نازل گشته حضرت رسول اصحاب را بفتح بشارت داد و چون علی مراجعت نموده نزدیک بمدینه رسید آن سرور یاران را باستقبال امیر المومنین حیدر امر فرموده و خود پیش ایشان روان شد و دران زمان که چشم مبارک جناب ولایت مآب بر روی فرخنده حضرت نبوت انتساب افتاد از اسب پیاده گشت آنسرور فرمود ای علی سوار شو که خدا

رسول خدا از توهم امنی انداسیر المومنین علی از غایت فرح در گریه شده رسول الله فرمود اگر اندیشه آن نبودی که طوائف امت در شان تو گویند آنچه در باره مسیح عیسی ابن مریم گفته اند هر آینه درمیح تو سخنی می گفتم که بهیچ گروهی نگذشتی مگر آنکه خاک از محمت سر و قدم تو برداشتندی و گرد آمدن و فود دین سال یعنی سال نهم از هجرت بعد از آنکه حضرت مقدس نبوی از تبوک مراجعت فرمود گروه گروه از قبائل عرب می آمدند و بساوت اسلام و ملاقات رسول الله استسعادی یافتند و کثرت این طائفه بمرتبه رسید که این سال را سنة الوفود گفتند و قاعده حضرت رسول چنان بود که در آمدن هر وفدی جامهای فاخره پوشیدی و اصحاب را فرمودی که خود را بلباسهای پاکیزه و جامه های گران یا بلبس و مزین سازند تا وفود آن حضرت و خود را بانعام فاخره مشرف گردانند و بلطایف ضیافت و مهمانداری می کوشیدند و در وقت انصراف ایشان را بجایزه و صلات لائقه مخلوط بهره و رسیگردانیدند و آن جماعت شاکر و طلب اللسان بمنازل و اوطان خویش باز می گشتند از جمله وفود که درین سال بسعادت دست بوس فائز شدند وفد بنی مره بودند تفصیل این اجمال آنکه سیزده کس از قبیله مره آمده مسلمان شدند و عرض داشتند که یا رسول الله ما از خویشان و اقربای قوم و قبیله تو ایم چه نسبت ما بلوی بن غالب اتصال ست بحضرت مقدس نبوی از حسن ایشان متبسم شده استفسار نمود که حال بلاد شما چون ست آن جماعت از تنگی و قحط شکایت کرده التماس دعا نمودند آنحضرت روی مبارک ببقیله دعا آورده گفت اللهم اسقهم الغیث و فوران دادتا بلال هر یک از ایشان را بده وقیه فقره مخلوط گردانیدند پیشوای قوم را که موسوم بحارث بن عوف بود بطاعی دوازده وقیه فقره سرفراز ساخته چون آن گروه بمقتضی الوطن مالوف باز گشتند و بقبیله خود رسیدند مجدداً تحقیق معلوم کردند که در روزهای باران که از حضرت رسالت پناه در مدینه مسلت نموده اند بلدان نواحی و دیار ایشان آمده بوده و دیگری از ان جمله وفد عامر بن مصعصعه بود و حال آنکه عامر بن الطفیل بن مالک بن جعفر بن کلاب و اربد بن ربیعه یا اربد بن عبیس علی اختلاف الروایتین با طائفه از بنی عامر درین سال از مدینه آمده بودند عامر با اربد قرار داده که در زمانیکه سن محمد را بسخن مشغول گردانم باید تو از عقب او در آمده تیغ تیز خاطم از مغز وی فارغ سازی چون ایشان بمجلس همایون رسیدند عامر گفت ای محمد اگر مسلمان شوم مرا نصیب چه باشد حضرت فرمود آنچه مسلمانان را باشد عامر گفت که بعد از انقضای زمان خود خلافت را بمن ارزانی دارحضرت فرمود که این کار بقوم و قبیله تو نیرسد عامر گفت اگر چنین نی کمی امارت دریاست صحرا النشینان را بمن تفویض گردان رسول الله دست رد بر سینه این التمس شهاده فرمود من تراحاکم و سردار طائفه از سواران سازم تا در راه خدا بجهاد اشتغال نمائی عامر گفت من خود اکنون سرداری جمعیتم از ایشان مستجم و تهذا سوگند که بر وم و لشکر جرار از پیاده و سوار که سحاب دهم از عقب دارایشان عاجز باشد بر سر تو آرم عامر این سخن گفته با اربد از مجلس همایون بیرون رفت و از روی عتاب با اربد خطاب کرد که چرا ابو صبیت من عمل ننمودی اربد گفت بخدا سوگند که کمی خواستم تیغ تیز بر محمد زنم تراد میان خود و او حائل می یافتم بعد از غیبت این دو شریر حضرت مقدس نبوی صلوات الله علیه و آله زبان نفرین ایشان گشاده دو عا بشرف اجابت اقتران یافته هم دران اوان عامر را در بستر ای قبیح نسبت وغل بدخویش گرفتار گشته اند مفصل این مجمل آنکه اربد چون بحسب قضای ربانی بصاعقه از صواعق آسمانی سوخته شد و عامر بر گلوی عامر بن الطفیل طاهر گشت و در راه بخانه زنی سلولیه فرود آمده منزل ساخت لحظه بلحظه خود گفت غدة کغدة البعیرة الموت فی بیت سلولیة آنگاه از خانه آن ضعیفه بیرون آمده بر اسب خود سوار شده در اثنای رفتن بحجاب تنحیم تشاقت و دیگر ان جماعت فدنبی اسد بود بصورت تعجب آنکه ده نفر از ان قبیله بحدیه آمده مسلمان شدند و اظهار نسبت کرده گفتند که در سال عدب و قحط شقت راه اختیار نموده مسافت بعید پیموده ایم زنی آنکه لشکر بسیار آید بطیب نفس و آرزوی دل بدین دیار آمده در حوزه اهل اسلام در آمده ایم و گریه یمنون علیکم ان اسلموا قل لا تمنوا علی اسلامکم بل الله یمن علیکم ان هدیکم للایمان ان کنتم صادقین نازل شد و دیگر از انجمله وفد بنی البکا بودند که معویه بن نور بن عباد بن البکا که صد سال عمر داشت با پسر خویش لبشر در ان میان بود و معویه عرض رای عالم آرای حضرت مقدس نبوی صلوات الله علیه و آله گردانید که ملتمس من آنست که دست فرخنده بر بعضی از اعضای لبیر م بشر سانی که نسبت بمن طریق پدر و فرزندی مسلوک داشته انواع شفقت و محبت بجای آورده و آنسرور روی او را مسح فرمود و بزی چند بوی ارزانی داشت و دعای برکت بران بزان خواند نقل ست که قحط و عسرتی که در دیار بنی البکا روی نمودی قوم معویه بن نور آفات ایمن بودندی و دیگر ان از جمله وفد نجیب بودند تفصیل این اجمال آنکه سیزده نفر از ان قبیله آمده زکوة اموال و مواشی خود همراه آورده نزد حضرت مقدس نبوی آمدند و چون حضرت ایشان بمستبشر بشادمان گشت و فران داد تا آن جماعت را در منزلی بسنیده فرود آوردند و چون بمجلس همایون رسیدند که آنچه حضما می شود از زکوة با خود آورده ایم رسول الله فرمود که از ما بدیار خویش برید و هر اباب فقر و احتیاج که در ان سرزمین می باشند قسمت کنید قوم جواب دادند که ما نیاورده ایم مگر نیزی را که از فقیران ملزیله آمده گویند که قدنجیب از ترفیه و سنت و سائر احکام شریعت سوال نمودند حضرت نبوی را بدین جهت بایشان محبت زیاده شده و در تقبیل اکرام آن قوم مبالغه فرموده و بیش از انکه بدیگر وفود داده بود بآن جماعت انعام فرمود و از ایشان پرسید که هیچ کس از شما مانده که صله و جائزه بآن نرسیده باشد گفتند جوانی مانده که بحسب سن از همه ما کم خرد تر ست و او را بحجت محافظت استعه و دواب در منزل گذاشته ایم حضرت فرمود که چون بمنزل خود مراجعت نمایید آن جوان را پیش

من فرستد آن تو مرا بنزل یابر گشته اینجا رسول اللہ فرموده بود بیکبای تو و نه و جوان بجلس بیایون حاضر شده گفت یا رسول اللہ من مردی ام از یمن گروه که حالا در خدمت تو باینه احاجات ولتمسات ایشان بشفاعت اجابت افتران یافته حاجت مرا نیز برآور استغفار فرموده که حاجت تو چیست جواب داد که بخدا سوگند که بجز ان من از وطن و مقصود باز آمدن آن نیست که چیزی از مال و متاع دنیا بمن دهی بیچ بدیگران عطا فرموده ی غرض ازین تصدیع آنست که از جمع غرو علماء مرتو اسپ که جرائد جرائم مرا بآب مغفرت بشوید و با فاضه اطایب غفران بدن خاکی مرا از آتش دوزخ رهائی بخشد و دل مرا از متاع دنیائی بنیاز ساخته استغنای فقر کرامت فرماید حضرت مقدس نبوی صلوات اللہ علیہ و آلہ چون علو همت او را بسامی مشاهده فرمود بر تو التفات بر حال وی انگنده بزبان فرخنده که ترجمان اسرار غیب بود جاری گردانید که اللهم اغفر له و اجعله و اهل خطا فی قلیب بدر از ان موازی هر چه بهر یک از بدریان او انعام فرموده بود وی ازانی داشت و آن جماعت بقبیله که فرموده بود نقل ننمود ند چون از وداع حضرت مقدس نبوی علیه السلام مهنی از ایشان باو وضع شنا دیده از حال آن جوان پرسید گفتند یا رسول اللہ قط تر و بلند همت تر از ان شخص هیچ کس ندیده و نشنیده ایم و جموع دنیا و ما فیها مقدار ریشه وزن ندارد و آخر تا میل ۹ چون چهر سنجری رخ دشمن سیاه باد و با فقر آگاه و هوس ملک بخرچه ۴ اگرچه نوفد ما سعد و دیرین سال بمدینه مکرمه آمد اما در ین مقام بر تعین قدر آگفتا نمود تا سخن تبویل نه انجامد و السلام ذکر وفات عبد اللہ بن ابی سلول در شوال سال تمام از هجرت عبد اللہ بن ابی سلول منافق بیمار شد و روز بقعده همین سال وفات یافت حضرت مقدس نبوی در ایام مرض او بعیادت او قدم رنجه فرمود و در حین نزاع آنسرور را گفت که من ترا از محبت یهود منعی کردم و تو بقبول من عمل ننمودی عبد اللہ جواب داد که سعد بن زراره را آنکه ایشان را دشمن می داشت عداوت آن جماعت مرگ را زودی باز نداشت یا رسول اللہ این زمان سر انرا نیست اکنون وقت ارتحال مست لمتمس از مکارم اخلاق تو آنکه بعد از فوت من بجنازه من حاضر شوی و پیراهن خود عنایت فرمائی تا کفن من سازند و دران روز رسول اللہ دو پیراهن پوشیده بود آن یک را که ملاصق بدن بود بعبد اللہ داد و این ابی پیراهن زیرین را التماس نموده وی سبب طلب افتاده باز خواهش نموده گفت یا رسول اللہ امید وارم که بجنازه من نماز گذاری بوازی خدای تعالی مسلمت نمائی تا گناهان مرا بیامرزد آن حضرت قبول نموده ارباب سیر رحمهم اللہ آورده اند که رسول اللہ و شمل و تلفین ابن ابی حاضر شد و پسر او که موسی صافی عقیده بود پرسش فرموده و چون جنازه عبد اللہ را بموضع منایر بردند حضرت برخاست تا بر دوی بر دوی نماز گذارد عمر زجای خود جست و دست در دهن پیغمبر زده گفت یا رسول اللہ تو خواهی که بر دوی نماز گذاری و او در فلان روز این سخن گفت حضرت مقدس نبوی فرمود که ای عمر دست خود ازین باز دار و عمر پیچیان الحاح می نمود حضرت فرمود که مرا مخیر ساخته اند میان طلب آمرزش ایشان یا نقاد و بر و میان عدم طلب آمرزش و من اختیار استغفار کرده ام و اگر می دانستم زیادتی استغفار مقتضا باز میشود هر آینه بران زیاده می کردم و این سخن شصت بار یا سبعین مرة فلن یغفر اللہ لهم بالجمله رسول اللہ بر جنازه او نماز گذارد و دقدم مبارکش بنوزاد موضع صلوة رائل نشده بود که رب تعالی این آیه فرستاد و لا تصل علی احد منهم مات ابدا و لا تقم علی قبره الآیه در روضة الاحباب مسطور ست باین عبارت که بثبوت پیوسته که بعد از ان ابی را دفن کرده بودند حضرت پسر بر قبر وی رفت و فرمود تا او را بیرون آورده و سر وی در کنار مبارک خود نهاده آب دهن مبارک خود در دهن وی انداخت را قم حروف گوید که میانه این روایت و آن روایت که آیه و لا تصل علی احد منهم پیش از دفن عبد اللہ نازل شده نوع تباینی هست تا آنکه بکلام روضة الاحباب نیز مشعر ست تا آنکه نزول آیه مذکوره قبل از دفن ابی فرود آمده نقل ست که چون شافقان نیازمندی ابن ابی را در حال نزع نسبت با حضرت رسول مشاهده کرد ند جمعی کثیر از ایشان باعادت ایمان استعداد یافتند هر کس که طالعه نسخ مبسوط کند معلوم خواهد کرد که سبب عیادت و موجب الیاس دادکرام حضرت رسالت پناه ابن ابی را که در ریشه و نفاق عدیل نداشت چه چیز بوده که امر ان سرور را بر ین لطف و احسان داشته ذکر رفتن صدیق و امیر المومنین علی بجانب مکه معظمه درین سال ابو بکر فرموده حضرت رسول تتوجه مکه شده علی مرتضی نیز از عقب او روان شد علامی سیر آورده اند که مدت اداخر قعده سال نهم از هجرت حضرت رسالت پناه اراده آن شد که حج بگذارد و چون بسبع جا بوان آن حضرت رسید که مشرکان بر سم جاهلیت در موسم حج بمکه می آیند و بر هنه و عریان طواف بیت الله می نمایند از غایت اختلاط با ایشان در حال زیارت آن عزیمت را مسوق داشت اما صدیق اکبر را با مارت ربع نفر از اصحاب موسوم ساخته فرمان داد که بمکه رود و خلائق را مناسک حج بیاموزد از اوائل سوره برائة تا چهل آیه بر مردم خواند و ابو بکر از موضع ذوالحلیفه احرام بسته بجانب مکه فرموده روان شد مقارن این حال جبرئیل فرود آمد پیغام حضرت عزت بآن سرور رسانید که یا سید سیچ کس تبلیغ رسالت نکند الا تو یا علی و بر است تو یا مرد یگر از تو یا شد و چون امیر المومنین علی از میان قوم و عشیرت بزیادتی قربت و قرابت به رسول اللہ اختصاص داشت آن سرور جناب ولایت مآب را از کیفیت واقعه آگاه ساخته فرمود که از عقب ابا بکر بروا و اوائل سوره برائة را بزوی بستان و در موسم حج بر مردم بخوان و این چهار کلمه را بخلق رسان یکی آنکه در بهشت نیاید مگر نفسی که کلمه ایمان تحلی بود دوم آنکه هیچ برهنه طواف کعبه نه نماید سوم آنکه بعد از امسال هیچ کس از اسباب شرک و شکل حج نگذارد چهارم آنکه کفاره مشرکان هر که عهد موا فخت بعداد

رسول داشته باشد تا انقضای آن وقت بر عهد خود ثابت باشد و اگر عهد او موجل نبوده تا چهار ماه و رامان باشد و بعد از انقضای این مدت اگر مسلمان نشود چون مال او بدست گردد و جابر بن عبد اللہ انصاری که با صدیق اکبر رضی اللہ عنہ حج گذاردن آمده گوید که چون بحرم رسیدیم وقت نماز بامداد در آمد ابو بکر صدیق پیش رفت که امامت کند و هنوز در نماز نشسته رو ع نکرده بود که آواز ناقهٔ خاصهٔ حضرت رسالت پناه بگوش او رسیده و او را امامت تو قف نموده گفت این آواز ناقهٔ حضرت رسول ست و گویا که آنحضرت امور فتنه که رخ گذارد و بیائید تا نماز با او بگذاریم و چون لحظه گذشت علی برناقهٔ آن حضرت سوار به رسید ابو بکر از دوی پرسید که امیر آمده یا ما مور جواب داد که ما مور هم لیکن اوائل سورهٔ براة را بمن وه که فرمان واجب الادخان چنین صادر شده که آن ایات را سن بر خلائق خوانم و این کلمات اربعه را بسمع مردم رسانم صدیق آیات بینات تسلیم فرمود و نماز گذارده جابر گوید که چون بمکه رسیدیم یک روز پیش از ترویه ابو بکر خطبه خوانده خلق را تعلیم مناسک حج کرد و علی برخاسته سورهٔ براة بر مردم خوانده و کلمات اربعه مذکوره با ایشان رسانید و در هر موقفی از مواقف که ابو بکر خطبه خوانده احکام بیان کردی علی نیز از پی او ما مور شده بود قیام مینمود و آورده اند که چون امیر المؤمنین علی کلمات اربعه بسمع مردم رسانید یکی از ان میان آواز داد اگر بر ما نشدی از پدر میان ما و پسر عم نسبت از سوگند بر آمدیم اقتدا می کردیم تو علی فرمود که اگر نه بر رسول اللہ دشوار آمدی که مرا گفته ست که هیچ نگوئی تا بدانی که آیینه بر گشتن تو اقدام می نمودم گویند که چون امیر المؤمنین علی بمکه رسید شمشیر بر گشیده گفت بخدا سوگند که هیچ بر هنه طواف نکند مگر آنکه او را تابیغ تا دیب نکنم آنگاه هر که بر هنه بود جامه بوشیده زیارت خانه کرد یا از زمان احرام خود فسخ ست که چون صدیق و علی از قضای آن فارغ شدند بهینه مراجعت نمودند ابو بکر از ان سرور پرسید که یا رسول اللہ از من چه صادر شده که مرا از قرأت سورهٔ براة منع کردی حضرت فرمود که ای ابو بکر هیچ امر اے از تو بوجود نیامده و هیچ منقصتی بحال تو راه نیافته و صاحب سنی و نماز به صاحب خویش در ان زمان که بر لب حوض کوثر ایستاده باشم از پیش آمده گفت که هیچ کس با ین کار قیام نماید الا تو یا کسیکه از تو باشد در اعلام الوری مذکور ست که علی در راه بابو بکر رسید ابو بکر پرسید که ای علی چه واقع شده مگر در شان من چیزے نازل گشته علی گفت نه ولیکن رسول خدای مرا فرموده که سورهٔ براة از تو بستانم و من بر شرکان خوانم ابو بکر از راه برگشته به نزد رسول اللہ آمد و بعرض رسانید که ای کاش مرا طالب الاعتان نمیدانی خلعا تو جست تردد تنی عنه مالی انزل فی القرآن فقال النبی لا و لکن الامین جبرئیل عن اللہ عز و جل انه لا یودی الیک الا انت رجل منک و علی منی و مواخی و وصیی و وارثی و خلیفتی فی اهلی و امتی من بعدی تقضی دینی و تنجز عدتی و تودی الاعلی فذکر آمدن و محو و تمر آن غایت محمود دین سال نیز از اطراف و جوانب وفود متوجه مدینه شده پایبوس حضرت مقدس نبوی فائز گشته ازان جمله چهل و اند کس از غاندآمده در بقیع رحل اقامت انداختند و بعد از ان بمجلس سید عالم شتافته شخصی غیر من جهت محافظت اشتر در منزل باز داشتند و چون شرف بساط بوس دریافتند بعد از سلام اظهار اسلام کرده آن سرور فرمود تا از برای ایشان کتابی نوشتند که مشتمل بود بر احکام شریعت و اوضاع ملت و چون این معنی فراغت دست داد ایشان قوم استعفا فرموده که در منزل خویش کسی را بلند داشته ایم جواب دادند که کسی در منزل گذاشته ایم که بسال از ما همه خرد تر ست حضرت فرمود که بخواب رفته و در در منزل شما در آمده عیبه یکی از شما بدزدیده شخصی ایشان گفت که هیچ کس ازان گروه عیبه ندارد الا من آن حضرت فرمود که نگهبان منزل شما عیبه بدست آورده در محل خود مضبوط ساخت و چون وفد غاد از مجلس همایون برون آمد و بمنزل خود رفتند از جوان نگهبان پرسیدند که در غیبت ما چه واقع شده جواب داد که بعد از رفتن شما من بخواب رفتم شخصی انتهاز فرصت نموده و عیبه را در ربوده من از خواب جسته در عقب او شتافتم دیدم که در رمنا که در دون رفته عیبه را مدفون ساخت و من او را بیرون آورده به منزل رسانیده م آن جماعت بآن جوان گفتند که رسول ما را این حال خبر داده و ما بر صدق رسالت او گواهی می دهیم این سخن گفته باز بخدمت سید کائنات آمدند و صورت واقعه را معروض رائے همایون گردانیدند و آن جوان نیز بقبیل لسباط بشرف مشرف شده بیگانگی خداوند عز و جل و نبوت حضرت رسالت پناه اعتراف نمود و دیگر از جمله وفود این سال وفد جریر بن عبد اللہ البجلی بود و صورت واقعه آنکه جریر بن عبد اللہ با صد و پنجاه کس از قبیلهٔ خویش بسعادت ملاقات حضرت مقدس نبوی استعداد یافته اظهار اسلام کرده مدتی پیش از وصول آن جماعت حضرت رسالت پناه با یاران فرمود که ازین راه مردے طلیع خواهد شد که بر روے اثر بسیط ملک باشد بعد از اندک جریر بن عبد اللہ با قوم خویش آمده مسلمان شدند و حضرت باو فرمود که تا بعبادتی کمنی باس نانکه گواهی دهی بیگانگی خدای تعالے و بر رسالت من و با قامت صلوة و ادا ز کوة و صوم رمضان و نیک خواهی جمیع مسلمانان و اطاعت والی من اگر چه بنده حبشی ست جریر بن همه بیعت کرده حضرت ازوے احوال قبائل که باو قرب جوار داشتند استفسار نمود جواب داد که یا رسول اللہ ملت اسلام در میان ایشان شیوع یافته و بتخانه ها انهدام پذیرفته ضلائع در ساجد و معابد باقامت جمعه و جماعات می پردازند آن سرور پرسید که حال بتخانه ذو الخلیصه چیست جریر گفت که بتخانه ذو الخلیصه بحال سابق ست رسول اللہ فرمود که اے جریر مرا خاطر این فارغ نمی سازے جریر گفت یا رسول اللہ پیوسته تمنای من آن بود که آن مهم بر دست من کفایت شود و غیرے بدان مهم آن استقلال نه نماید رسول اللہ فرمود که بیرود آن بتخانه را خراب گرداند جریر گفت یا رسول اللہ

مردے طالع فرخ پیشہ بود یا بیتی اثر بسزا ملک باشد بعد ازاں اخبار رسید اخبار جریر بن عبد اللہ بالوقوم خویش آمد مسلمان شد نزد حضرت باو فرمود کہ تا سہ لعبت یمنی باہن بانگہ گواہی دہی بر یگانگی خدای تعالیٰ و برسالت من و بقامت صلوٰۃ و ادا ازکوٰۃ و صوم رمضان و نیک خواہی جمیع مسلمانان و اطاعت والی من اگر چہ بندہ حبشی ست جریر بن عبد سعیت کرد و حضرت ازوی احوال قبائل کہ باو قرب و جوار داشتند استفسار نمود جواب داد کہ یا رسول اللہ ملت اسلام در میان ایشان شیوع یافتہ و بتخانہ با اندام پنج پرستہ خلائق در مساجد و صحابہ باقامت جماعات می پردازند آن سرور بر سید کہ حال بتخانۂ ذو الخلیصہ چیست جریر گفت کہ بتخانہ ذو الخلیصہ بکمال سابق ست رسول اللہ فرمود کہ ای جریر ترا غاطر از ان فارغ نمی سازی جریر گفت یا رسول اللہ پیوستہ تمنای من آن بود کہ آن مہم بر دست من کفایت شود و غیری بر ہم آن استقلال ننماید رسول اللہ فرمود کہ برو و آن بتخانہ را خراب گردان جریر گفتند اسپ اللہ از بتخانۂ ذو الخلیصہ مسافتی بعید ست و بر اسپ سوار نمیتوانم شد کہ بسرعت طی مسافت کند و بر بر اسپ کہ سوار شوم مرا می افگند و اگر بحمت سواری شتر اختیار کنم مدتی مدید در زمانی ممتد باید کہ آنجا رسم چون جریر باین سخن گفت حضرت مقدس نبوتی فرمود کہ اللھم اجعلہ ہادیا و مھدیا از جریر منقول ست کہ گفت بعد از رخصت و دعای آنحضرت از نزد او بر خاستم و روان گشتم و بآن خدای کہ محمد را براستی مخلق فرستادہ کہ ہرگز ہیچ سرکشی ندیدم و قصد نکردم کہ آن اسپ در زیر ران من ایستان گوستند کہ یک و روز زیر اندم تا بمقصد رسیدم و آتش بتخانہ زدہ آنرا بخاک ہمسان ساختم و قاصدی بمدینہ فرستادہ حضرت را ازین حال آگاہ ساختم گویند کہ اہل ذو الخلیصہ بعد از عرف و اندام بتخانہ نقرہ فراوان و مقدار سہ ہزار مثقال زر بنا فتند و در خزینہ آن بتخانہ مال و متاع و لوہای خوش لبسیار بدلو و بمدینہ آوردند حضرت مقدس نبوتی چون از صورت حال و اندام بتخانہ خبر یافت بتبسم و سرور گشت و در حق جریر و قوم او دعای خیر کرد و متعلق ست کہ طول قامت جریر بشش گز بود و چون بر اسپ نشستی پای او بر زمین رسیدی و در حسن و جمال آیتی بود چنانچہ عمر بن الخطاب او را بیوسف امت خواندی و دیگر ازان جملہ وفود بنی خلیفہ بود ایشان چون بمدینہ رسیدند در سرای رملہ بنت الحارث با شارت رسول اللہ نزول کردند و بتقبیل بساط اقدس مستعد یافتند ایمان آوردند و مسیلمہ کذاب در سلک آن جماعت انتظام داشت و قبول احکام شریعت با یاران خویش موافقت نمود و چون بیمامہ باز گشت باغوای شیطان مرتد گشت و دعوی نبوت کرد و گفت خدائے محمد مرا با خود در امر نبوت شریک ساخت و چہل کثیر از ربابطبنان و عمدہ ان باو ایمان آوردند و وی بر شکایان خود و ضع سلوۃ و شرب خمر و اخذ ربا و ایشان مباح گردانید و در برابر قرآن مجید ہذیانی کہ از فصاحت و بلاغت بعید بود و ترتیب داده دو کس را از نگرایان قوم خویش بسفارت نزد خواجۂ دنیا و آخرت فرستاد و بایشان نامہ ارسال کرد و عبارت نامہ بروایت صاحب مستقصی اینست من مسیلمہ رسول اللہ الی محمد رسول اللہ اما بعد فانی قد اشرکت فی الامر معک و ان لنا نصف الارض و لقریش نصفھا و لکن قریشا قوم لا یعدلون یعنی من از مسیلمہ رسول اللہ بسوی محمد رسول اللہ اما بعد من شریک کردہ شدہ ام در امر نبوت با تو و ما را نصف زمین است و نصفی دیگر از آن قریش و لیکن قریش قومے عدالت نمی دانند و چون فرستادگان مسیلمہ بمدینہ رسیدند مکتوب را بمحضر حضرت مقدس نبوی در غضب رفتہ چوب پارہ مسواک بدست گرفتہ فرمود کہ اگر ایمن را از من طلب نکنند با و نہ بہم آگاہ رسول اللہ ازان فرستادہ پرسید کہ شما چہ میگوئید گفتند کہ آنچہ مسیلمہ گفت ما نیز ہمین میگوئیم حضرت فرمود کہ اگر گشتن رسول نہی نبودی گردن شما را میزدم و فرمان داد تا جواب مسیلمہ کذاب باین عبارت نوشتند کہ من محمد رسول اللہ الی مسیلمہ الکذاب سلام علی من اتبع الھدی قد بلغنی کتابک و الکذب و الافک و الافتراء علی اللہ فان الارض للہ یورثھا من یشاء من عبادہ و العاقبۃ للمتقین یعنی این مکتوبیست از محمد رسول خدا بمسیلمہ کذاب سلام بر آن کس کہ اتباع ہدایت کند بدرستیکہ رسید کتاب تو بمن کہ مبنی بود بر کذب و افترا بر خدای تعالیٰ زمین از آن خدا و نسبت او عز و علا ہر کہ خواہد وارث زمین گرداند و حسن عاقبت و نعمت عافیت اہل تقوی ست منقول ست کہ این ہر دو نامہ را یکی از قصحای عرب عرضہ گردانید فصیح گفت کہ نامۂ دوم بنامۂ پیغمبران می نماید رسالتہ چہ وقوف گویندہ کہ از تو زمین خویش گردد و ہفتہ بدہمین او راق کیفیت رفتن خالد بن الولید بیمامہ و تحریص کشتن مسیلمہ کذاب بیست و السلام و در سین سال فیروز دیلمی کہ خواہر زادۂ نجاشی بود آمدہ مسلمان شد و این فیروز آن کس ست کہ اسود عیسی را کہ دعوی نبوت بیمن کرد بقتل رسانید چون جمعی کثیر از اہل یمامہ بواسطہ قتل اسود در زمان خلافت صدیق اکبر ملول و نہ و زمان حیات پیغمبر لاجرم کیفیت این واقعہ در ضمن فضایای آن اوان در قلم مرقوم مالک بیان خواہد گشت انشاء اللہ تعالیٰ و در سین مذکور ایمان حاکم یمن کہ ذکر اسلام و سمت گذارش یافت از دار فنا بسرای بقا انتقال کرد و چون بہ ذوانبر پرستگاہ ضمیر انور او نافت از موقف فرمان و اجب الاذعان محل عصمت مملکت وی صادر گشت و ضبط گوشہ از مملکت باذان را بہ پرسش ارزانی داشت و عنان اختیار بعضی از ان در قبضۂ اقتدار عامر بن شہر ہمدانی نہاد و بہ قطری از اقطار آن ممالک ابو موسی اشعری را مالک گردانید و ناحیہ بہ یعلی بن امیہ و بعضی را بمعاذ جبل داد و کرتوجہ امیر المومنین علی بجانب یمن و شرح حالات آن امام زمن در ین سال حضرت مصطفی علی مرتضی را مفرز کرد کہ بجانب یمن رود و فرمان داد کہ در موضع فیما شکر گاہ ساز د از مجموع عربی کہ از مرد ملازمت او شوند از خزان محل مجتمع گردند و بصحبت ایشان عدد فزود و سیصد بیاورد فرخندہ خویش برسر او بسہ دو علاقہ گذاشت یکی قریب بذرہی از جانب پیش و دیگری قریب لشری از طرف قفا و از اہل شماعت سہ صد نفر ملازم

او گردانیده فرمود ای علی تراز فساد مردم بعد از مفارقت در دین می خورم و فرمود ای علی بر و با لباس احت ایشان و قتال کن تا ایشان با تو مقاتله نکنند و آن قوم را بر قول لا الله الا الله تحریص کن اگر قبول ایمان کنند اقامت صلوة را بر ایشان مفروض گردان و اگر در مقام اذعان و القیاد و بفرمانی ناصد قات اموال خویش را بر فقرای خود صرف نمایند اگر قبول کنند هیچ وجه دیگر متعرض ایشان مشو گوید که در حین توجه بجانب یمن علی مرتضی گفت یا رسول الله مرا بد یار جهی از اهل کتاب تا من درستی و سن جوانم و جهندان و فوت بر علم قضا یا و احکام شریعت ندارم آنحضرت دست خجسته بر سینهٔ علی نهاده فرمود اللهم ثبت لسانه و اهد قلبه لا جرم در علم قضا بمرتبه رسید که حضرت مقدس نبوتی بر زبان خویش جاری گردانید که اقضاکم علی مرویست که رسول خدا در ایوان وداع با علی مرتضی فرمود ان الله تعالی یهدی الله علی یده یک رجلا و احداً خیر لک مما طلعت علیه الشمس و غربت یعنی بخدا سوگند که اگر مردی را خدای تعالی بر دست تو بر ساند بهتر است از انچه آفتاب بر ان طلوع کند یا غروب نماید. باجمله امیر المومنین علی با سه صد کس از مردم مهاری عازم دیار یمن شد و چون نزدیک بمقصد رسید افواج سپاه نصرت انتمار را باطراف و جوانب نامزد کرده غنیمت بسیار در حوزهٔ تصرف ایشان آمد از بنا ابن غارب منقول است که گفت چون بحوالی یمن رسیدیم از لشکر مخالفان دیدیم و مرتضی علی بعد از صلوة و فراغت از امامت ناصف کارزار بر آراسته و در میدان آمده نوشتهٔ رسول الله بر ان قوم خوانده ایشان را بالقبول ملت قویم و دین مستقیم دعوت کرد بیکبار قبیلهٔ همدان از جملهٔ ارباب یمن شرف اسلام دریافتند و علی مکتوبی بحضرت ختمی پناه نوشته صورت حال با ایشان از آنسو را زین خبر ملتبع و مسرور شده سجده شکر بجای آورد و در تصفی کتب مسطور است که چون سپاه ظفر پناه که همراه امیر المومنین بودند بهر طرف رفته تاخت کرده غنیمت جمع کردند امیر المومنین علی بریده بن الحصیب را بر سر غنایم گذاشته متوجه مخالفان گشت همدان تلافی فریقین جناب ولایت مآب بهمت بدرقهٔ عنایت ایشان گماشت آن طائفه با دل قوی نمودند و دست به نیزه و سنگ گرد ندا بر محظ توقف فرمود و بحکمت و موعظت حسنه ایشان را براه حق دعوت کرده مفید نیفتاد و چون دیدند که چاره نیست مدتی لشکر بر آراست و لوا بدست مسعود بن سنان سلمی داد و بعد از انکه فریقین متبوئهٔ صفوف بر داشتند از طرف اعادی شخصی بدان نام از قبیلهٔ مذحج بمیدان در آمد اسود خراعی مانند شیر ژیان روی بمحاربه او آورده بیک ضربت شمشیر آبدار آن باده پیمای خاکسار را بآتش دوزخ فرستاد بعد از ان امیر المومنین علی قدم در میدان نهاد و چون آن مرد شکار بدست کس کشته نشد بقیهٔ السیف روی بانهزام آورد ند حضرت امیر المومنین علیه السلام بیشتر رفته باز آن جماعت را بقبول اسلام دعوت فرمود ایشان بمه مسلمان گشته و معروض داشتند که اشارت فرمای تا با طائفه که رایحهٔ اسلام را نریب رقبهٔ خود نساخته اند و در پیای استسلام را بر دوش القیاد ننهاده اند بمحاربه قیام نمائیم انیک اموال ناحق الله ازان اوزار کن ناز عهدهٔ صدقات بیرون آمده باشیم ملتمس ایشان را بمنه دل داشته بتقسیم غنایم پرداخت و خمس ازان افزایمنوده ابو رافع را بر محافظت آن گماشت آنگاه بمکان که بر جناح استعجال روان گشت زیرا که حضرت مقدس نبوی بجانب حرم متوجه شده بود و چنانچه بمقرر است رمزه فلک بیان خواهد گشت متون کتب سیر سخنان ست باین خبر که رسول الله پیش از توجه علی مرتضی خالد بن الولید را بمن فرستاد آنگاه جناب ولایت مآب را بجای خالد روان فرمود و بعضی گفته اند که علی را بحج آن فرستاد که خمس غنیمتی که نزد او حاصل جمع شده بستاند از بریده بن الحصیب منقول ست که گفت من در ان لشکر بودم و عداوت علی بر خاطرم مستولی بود و چون خمس غنائم علی کنیزکی که بحسن و ملاحت از سایر کنیزکان امتیاز داشت مرقوم رقم اختصاص گردانیده باوی صحبتی داشت و غسل کرد با خالد بن الولید گفتم که می بینی که این مرد یعنی علی چه میکند آنگاه با علی گفتم که یا ابو الحسن این چیست جواب داد که نمی بینی این کنیزک را که در خمس واقع شده در سهم آل محمد داخل شد بعد ازان بنصیب آل علی گشت با وزدیک کردم بریده گوید که چون بخدمت سید کائنات فائز شدم صورت واقعه را معروض داشتم فرمود ای بریده علی را دشمن داشتی جواب دادم که آری آن مرد را دشمن دارم و او را دشمن مدار و اگر او را دوستی دوستی بیفزای که نصیب علی از این خمس بیش از این جاریه بوده و بعضی از بریده چنین نقل کرده اند که گفت چون صورت حال را معروض رسول الله گردانیدم رخساره مبارکش برافروخت و فرمود که در بارهٔ علی گمان بد مبر که او از من ست و من از اویم و او ولی شماست و بعد از من بر کس که من ولی او هم علی ولی او ست بریده گوید که بعد ازان علی بن ابی طالب را زیمه کس در ست تر ندیدم و بعضی از کتب مسطور ست که بعد از غدیر خم بنوک عمرو بن معدی کرب الزبیدی بحمد بن آمده در مجلس حضرت ختمی پناه حاضر گشت آن سرور شمهٔ از حالات روز فروغ اکبر با عمر و گفت عمر و مسلمان شد و جمیع از قوم بادی موافقت نمودند و بن انا عمرو قاتل پدر خویش ابی اشجت لشمی را دیده و گریبان او را گرفته نزد حضرت مقدس نبوتی آورده نا بفرمان آن سرور انتقام از وی کشد رسول الله فرمود که اهدا الاسلام یا کان نه حالیته عمرو بن معدی کرب ازین جهت مرتد گشته روی بدیار خود نهاد و در راه طائفه از بنی الحارث بن کعب را غارت کرده بقوم خویش پیوست چون این خبر بمسمع همایون سید کائنات رسید علی ابن ابی طالب را بر طائفه از مهاجران امیر گردانیده پرچمی بدست او داد و فرمود که قوم عمرو را بود ند مستاصل سازد خالد بن الولید را بر مرتفعی از اعراب بدوان ساخت و از موقف نبوت فرمان همایون صادر شد که چون خیل علی و خالد بهم رسند علی امیر بر دو فرمان باشد بالجمله

مرتضی علی خالد بن سعید العاص را مقدم لشکر ساخت و خالد بن الولید ابو موسے اشعری را و ہر یک ازین دو گروہ بمقصد شافتند چنین کہ خالد با نبل خود متوجہ ایشان شد بود متفق ہر دو فرقہ شدند فرقہ یمین رفتند و فرقہ یسار چون امیر المومنین علی از صورت حال آگاہی یافت رسولی تند خالد ولید فرستادہ پیغام داد کہ ہرجا کہ رسیدہ باشد من بتو رسیدہ باید کہ بمانجا توقف نمائی خالد التفات باین سخن نکردہ امیر المومنین علی خالد بن سعید را فرمان داد کہ او عقب خالد بن الولید رود و ہرجا کہ او را یابد ہر دو را لگام بار دنا امیر باز پیوندد و خالد بن سعید بموجب فرمودہ عمل نمودہ چون امیر نبیل خالد ولید پیوست او را بواسطۂ مخالفتی کہ کردہ سخنان سخت گفت آنگاہ امیر متوجہ قبیلۂ عمرو بن معدی کرب شدہ قوم گفتند کہ یا اباثور چون می بینی جوان قریشی را اگر توجہ این جانب نمودہ ناز تو باج و خراج بستاند عرو جواب داد کہ ہرجا لگاہ کہ ترا ببینند معلوم او گردد بعد از نلافی فریقین عمرو بن معدی کرب پای در میدان نہادہ مبارز طلبید امیر المومنین آہنگ جنگ او کردہ خالد بن سعید معروض داشت کہ یا اباالحسن ہر دو مادرم فدائے تو باد مرا رخص فرمائی تا سزای عمرو را در کنار او دہم امیر فرمود کہ اگر اطاعت و انقیاد مرا برخود واجب میدانی برجای خود ثابت باش تا من با مبارزت کنم خالد در محل خود قرار یافتہ و امیر برابر عمرو آمدہ بانگی بر وی زد و عمرو بگوش استماع آواز جناب ولایت مآب روی بہزیمت آورد و سپاہ نصرت اشتمانیخ در قفاش نہادہ بدرہ زیارت زادۂ عمرو را کشتند و منکوحۂ او را با جندزن دیگر اسیر کردند و بعد از انکہ خاطر اشرف امیر المومنین علی از جانب اعداد فراغت یافت خود مراجعت نمودہ خالد سعید را ہمانجا بگذاشت بہمت اخذ صدقات و فرمان داد کہ ہرکہ از گرد نیکنان باز گردد و مسلمان شود او را امان دہد سعید چون علی بن ابی طالب را معاودت فرمود عمرو بن معدی کرب نزد خالد بن سعید آمدہ مسلمان شد و التماس نمود کہ اہل و عیال او را از ذل رقیت خلاصی دہد خالد التماس عمرو را مبذول داشتہ ازحبس زن و فرزندی درگذشت و در ان سفر قلعہ از امور فتح امیر المومنین علی جاریہ از جواری حسن بحمت خولیش اختیار کردہ بود و خالد ولید برین معنی اطلاع یافتہ بریدہ را تعجیل پیش از لشکر و ستادہ نامہ رسول خدا را از رقعہ علی کردہ آگاہ سازد و بریدہ بموجب فرمودہ خالد نزد حضرت رسالت رفت و نامۂ خالد کہ مشتمل بر شکایت علی بود بآن سرور داد و چون آنحضرت بر مضمون مکتوب وقوف یافت متغیر شد و رنگ روی مبارکش از غضب فروختہ شد بریدہ گفت یا رسول اللہ اگر مرخص فرمائی مرا در انکتاب این صورت رخصت دہی تا سخن مسلمانان ضلال شود حضرت مقدس نبوی فرمود و دیگ یا بریدہ احداث نفاق کردی نسبت بعلی بن ابی طالب را حلال ست از غنیمت آنچہ مرا حلال ست علی ابن ابی طالب را بہترین مردمانست مزاوقوم مرا و بہترین کسانی ست کہ پس از من باشند کافرامت را با بریدہ پرہیزکن از انکہ دشمن داری علی را کہ خدای تعالی نراد شمن دارد بریدہ گوید تا زنده بودم در ان زمان زمین شکافتہ شود تا من در آنجا فرو روم آنگاہ گفتم اعوذ باللہ من سخط رسول اللہ یا رسول اللہ از بہای من آمرزش خواہ کہ بعد ازین ہرگز دشمنام عداوت علی بنی ہاشم و اورا دشمن ندارم و در شان وی بد نگویم پس رسول اللہ از برای من استغفار کرد بریدہ گوید کہ بعد ازان علی محبوب ترین خلائق بود نزد من مؤلف کتاب اعلام الوری گوید کہ این حکایت را احمد حنبل در مسند خود آوردہ ست و ذکر اسلام کعب الاحبار بہ برکت کلام حیدر کرار در ان دوایت ست کہ در ان ادوان کہ امیر مومنان علے علیہ السلام در یارمین اقامت داشت خطبہ ہا می خواند و تعلیم احکام اسلام می پرداخت چون کعب الاحبار را از بلاغت و فصاحت او اخبار کردند جامہ لپوشیدہ و بر راحلۂ شتر سوار شد بمجرد ملاقات شخصی از علمای یہود کہ ہم کیش او بود و بمجلس امیر در آمد و امیر در اثنای خطبہ فرمود کہ من الناس من یبصر باللیل ولا یبصر بالنہار یعنی بعضی از مردم شب می بینند و روز نمی بینند کعب الاحبار گفت راست می گوید بار دیگر جناب ولایت مآب فرمود کہ من یخط بالید القصیرۃ یخط بالید الطویلۃ یعنی ہرکہ بدست کوتاہ خرد خط بدہد بدست دراز عطا دادہ شود کعب باز تصدیق امیر نمودہ آن جرگہ رفیق کعب بود او گفت چگونہ تصدیق سخنی میکنی کہ معنی آن بر تو نوشتہ است کعب جواب داد کہ آن شخص کہ شب می بیند و روز نمی بیند کسی ست کہ بکتاب اول ایمان می آورد و بکتاب آخرینہ و آنکہ شب می بیند و روز شخصی ست کہ بہیچ کدام ایمان ندارد و قول ثالث بمبین آنست کہ خدای عزوعلا قبول صدقات می کند و زیادت بران صدقہ چیزے کہ کرامت می فرماید در این اثنا سائلی از کعب چیزے طلبید کعب حلۂ خود را از بدن بدرون آورد او داد چون ہود از ین حرکت رفقا پیش از کعب ملامت کردند بعد از رفتن او عورتی پیش کعب آمدہ گفت کیست کہ راحلۂ خود من و بدہد تا راحلۂ مراد عوض بستاند کعب گفت اگر حلۂ بران زیارت کنی من راحلۂ خود بتو دہم آن زن سخن کعب را اجابت نمود کعب حلۂ آن ضعیفہ ستاند و بپوشید سوار شد و از عقب مردان شد چون باو رسید گفت من یخط بالید القصیرۃ یخط بالید الطویلۃ کعب بعد ازان باز بمدینت امیر مبادرت نمودہ از اوصاف و شکل و شمائل حضرت مقدس نبوی استفسار نمود و امیر المومنین علی ایجا باکلمتہ بعد ادا و صاف و اخلاق آنحضرت آغاز نماد و کعب بنا و قسم نمودہ امیر المومنین علی از سبیکان سپید کعب گفت جہت آنکہ ما در کتب سالفہ صفات محمد را ما بچہ تو بیان میکنی موافق می یابم بعد ازان کعب الاحبار ایمان آورده بقدر وسع و امکان از امیر المومنین علی احکام اسلام بیاموخت و بہم در بین اقامت نمودہ بتمہید قواعد و قوانین شریعت غرا پرداخت و در ایام خلافت امیر المومنین عمر بمدینہ آمد و ہمیشہ از ما خوذ ملازمت

حضرت خیر البریا مناسف وتحسر بسیار بود آما در تاریخ ابن حمدان مسطور است که دران زمان که عمرو بن الخطاب متوجه ایلیا یعنی بیت المقدس شام اقامت داشت چون رایت نصرت آیت فاروق بآن بلاد رسید کسب بوسی مشرف شده ایمان آورد والله تعالی اعلم ذکر نشر قبل آیه کریمه مباهله و در آمدن اهل نجران از در مصالحه و مساهله درین سال میان حضرت مقدس نبوی و میان نصاری نجران صلح واقع شد بتفصیل این اجمال آنکه رسول الله نامه بترسایان نجران نوشته ایشان را باسلام و دعوت فرمود نصاری لجوج از مشاورت ازمیان قوم جماعه کس انتخاب کرده بمدینه فرستادند تا حالات سید کائنات تحقیق معلوم نموده خبر بایشان رسانند و درمیان این وفد سه کس بسمت تقدم موسوم بودند یکی عبد المسیح نام که حاقمت لقب داشت و این عبد المسیح امیر و صاحب مشورت و زبان قومی نصاری نجران بود و دیگری صاحب رحال و پناه و مجتمع الیشان لوذ موسوم بایهم و ملقب بسید و دیگری ابو الحارث بن علقمه که صاحب مدارس و عالم آن جماعت و درمیان ترسایان شرف و منزلت بسیار داشت و ملوک روم بحشمت وی کنیسها بنا کرده و او مرادات معین نموده و ابو الحارث برادری داشت نام او کرز بن علقمه که او نیز از جمله آن جماعه کس بود و در راه اشتر ابو الحارث بهم رسید و آمد کرز گفت بسوار آیید آن کس که السید ست یعنی محمد ابو الحارث گفت بلکه تو بپرو آی کرز گفت ای برادر چرا چنین میگوئی ابو الحارث جواب داد که بخدا سوگند که گفته رسول خدا در نسخ کتب ما انتظار ظهور او می کشیدیم کرز گفت چون حال بدین منوال ست چرا قبول دین محمد نمیکنی و چه منع میکند ترا از متابعت او ابو الحارث جواب داد که موانعت باحکم مستلزم مخالفت قوم نصاری ست اگر این صورت از مادر وجود آید اعتبار ما نزد این طائفه نماند و آنچه باداده اند از نفائس امتعه و کرائم اموال بلاد ستاند از ین سخن محمت اسلام در دل کرز پیدا شده شتر خود را تعجیل رانده و چون بسعادت دست بوس فائز گشت ایمان آورد و نقل است که اهل نجران چون بمدینه رسیدند انگشترین طلا در دست و اشتر و حامه های سفر از بدن بیرون آورده حلل های ابریشمین پوشیده رو بمسجد رسول الله در آمده بر آنحضرت سلام کردند آن سرور جواب سلام ایشان باز نداد و التفات بحال نصاری نفرمود و بخز انیان بمقتضی گیش خود روی بجانب مشرق آورده باداء صلوة اشتغال نمودند و باشارت حضرت مقدس نبوی هیچ کس از اصحاب متعرض آن جماعت نگشت و چون باز نماز فراغت یافتند پیش رسول الله آمده هر چند سخن کردند جواب نشنیدند لاجرم ملول و محزون از مسجد بیرون آمده عثمان بن عفان و عبد الرحمن عوف را پیدا کردند چه با ایشان سالفهٔ معرفتی داشتند با آن دو کس صورت حال در میان نهادند و گفتند اکنون مصلحت چیست بدار خویش باز گردیم یا رونی چند توقف کنیم عثمان و عبد الرحمن یا امیر المومنین علی کرّم الله وجهه گفتند یا اباالحسن رای تو در باب ما هم این جماعت چیست جواب داد که صواب آنست که انگشترین طلا از دست بیرون کنند و بجای جامهای قیمتی و اثواب فاخره آنچه در راه پوشیده بودند بپوشند و بلوعی جامه های رهبانان در بر کنند و بمجلس ما بیایند در آیند قوم نصارا بسی چون فرمودهٔ امیر المومنین علی عمل نموده متوجه خدمت سید رسل شدند و بمجلس اشرف اعلی در آمده سلام کردند آنسرور زبان مبارک بجواب ایشان بکشاد و فرمود بآن خدائیکه مرا براستی آفرید و مبعوث گردانید که سخنست این جماعت که پیش من آمدند شیطان مصحوب ایشان بود و آنگاه آنحضرت ایشان را بنواختن مخصوص سرفراز گردانیده بدعوت باسلام فرمود نصاری ابا و امتناع نمودند حکایات پر لیشان بزبان آوردند درین اثنا اسقف گفت ای محمد چگونی در شان سید ما مسیح حضرت جواب داد که او بنده خدا بود و پیغمبری اسقف گفت هیچ میدانی که عیسی را پدری نبوده که از وی در وجود آمده حضرت فرمودند اسقف گفت پس چگونه گفتی که او بنده خدا ست و حال آنکه هیچ مخلوقی را نمیبینی الا آنکه او را پدری باشد حضرت فرمود که امروز جواب سخن شما نمی گویم درین شهر باشید تا جواب سوال خود بشنوید روز دیگر این آیات نازل شد که ان مثل عیسی عند الله کمثل آدم خلقه من تراب ثم قال له کن فیکون الحق من ربک فلا تکونن من الممترین فمن حاجک فیه من بعد ما جاءک من العلم فقل تعالوا ندع ابناءنا وابناءکم ونساءنا ونساءکم وانفسنا وانفسکم ثم نبتهل فنجعل لعنت الله علی الکاذبین آنگاه حضرت ختمی پناه اهل نجران را طلبیده و آنچه درین باب نازل شده بود بر آن قوم خواند الیشان باعتقاد خویش اصرار نمودند و مضمون قرآن را انکار کردند حضرت مصطفی دست تمرد بر ترسایان مشاهده کرده فرمود بیائید تا مباهله کنیم یعنی در باره همدگر و عاکنیم که لعنت خدای عزوجل بر اهل الحاد و افتراء باد بر ترسایان گفتند که امروز ما را مهلت ده تا بره و یم و بعد از تامل و استخاره فردا آمده با شما مباهله قیام نمائیم حضرت رسالت پناه با مقدس الیشان را مصدول ساخت نصاری بمنزل خود رفتند و با عاقبت کرکه صاحب مشورت و حذاو تدبیر بود گفتند مصلحت وقت چیست و ما را چه باید کرد بهیچ صورت دیدن ست عمل نمائیم عاقبت گفت ای مترنصاری بخدا سوگند که شما را بسبیل تحقیق و یقین معلوم ست که محمد پیغمبر ست مرسل و در شان عیسی دلیل روشن آورده تر ک مباهله کنید والله که هیچ فرقه با هیچ پیغمبر مباهله نکرد مگر که بعد از ان زندگانی یافته و اگر شما با وی مباهله کنید جمله هلاک شوید و چون دست از کیش خود باز نمیدارید بقدر در مقام مصالحت نباشد تا بقبول جزیه در تراضی خاطر او کوشید مهم بر بن جمله قرار گرفته روز دیگر صلح و فد نجران متوجه منزل مقدس شدند و دران حین حضرت ختمی پناه از حجرهٔ بمایون بیرون آمده دست حسن بن علی را در دست و حسین بن علی را در بغل داشت و علی و فاطمه در عقب او قدم میگذاردند و رسول الله با یشان

می نمود چون من دعا کنم شما آمین بگویید مترصد انصاری که بیخ کس ببین نبیج دیده و حدیث دعا و آمین استماع نموده خوف و رعب بر ضمائر ایشان مستولی یافته ابو الحارث که عالم و صاحب هارس ایشان بود گفت ای یاران روی چندی بنیم که اگر خواهند کوه را از مقام خود زائل گردانند البته بتوانند کند وظیفه آنکه با او مباهله نمائید والا در هلاک و بوار خود سعی نموده باشید و ما را عقیده آنست که اگر با وی مباهله کنید یک تن ما در ربع مسکون زنده نماند چون آن انصاری تو هم نمود ند معروض رای اشرف رسول الله گردانیدند که ما با تو مباهله نمی کنیم آن سرور ایشان را باسلام و دعوت فرمود آن گروه اباو امتناع نموده حضرت فرمود که پس محاربه و مقاتله را اماده باشید جواب داد ند که ما را قوت مقاومت عرب نیست ولیکن با تو صلح می کنیم که هر سال دو هزار حله در ماه صفر و بنهزار در ماه رجب که قیمت هر یک از ان حله یا چهل درهم باشد به پیهم شرط با تکه تعرشت بدین خویش در زنهار و امان تو زندگانی کنیم حضرت باین مصالحه رضا داده و میان باب صلحنامه نوشته تسلیم انصاری نمود و در بعضی از کتب نظر رسیده که چون آیه مباهله نازل شد انصاری با هم مشورت نموده فرار بران داد ند که فردا بیایند و مباهله کنند و از مجلس بیامبون بیرون آمده بمنزل خود رفتند اسقف با ایشان گفت که اگر محمد فرزندان و اهل بیت خود را بمباهله حاضر کند شما از امر احتراز و اجتناب نمائید که یقیناً از عقب آن بر انصاری نازل خواهد شد اگر یاران و اتباع خود را بمباهله بیارد و با مباهله کند و چون مبلغ رسول الله از حجره بیرون آمد و سبط حسن و حسین بن علی در دست و علی و فاطمه در عقب آنحضرت میرفتند درین اثنا عاقب و سید و ابو الحارث که روسای انصاری بودند بیدند که پیغمبر اسقف را پیش خود خوانده و با او مشورت می نماید اسقف پرسید که اینها چه کسانند که با محمد می آیند گفتند این جوان پسر عم و داماد او علی ابن ابی طالب ست و این زن دختر او ست مادرین حویلیه که عزیز ترین و گرامی ترین مردمانند پیش او اسقف گفت بحق انکه جان من در قبضه قدرت اوست که من مجمی را می بنیم که اگر از حق عزوجل مسئلت نمایند که جبل را از جای بر کند بر کنده خود با او مباهله بکند که بحقانیت خود آمده و بخدای تعالی وثوق دارد اگر با او مباهله کنید زمان شما تغییر شود و بلای شما فرود آید و در بهم روی زمین یک نصرانی نماند اگر از بهر دل قیصد لوی من از تخت مسلمانان شده لومی و لیکن با او صلح کنید بر انچه رای شما و ایشان قرار گیرد و چون پیغمبر نزدیک آن جماعت رسید بزانو نشست و ایشان را بمباهله خواند اسقف گفت بخدا سوگند که او بزانو در آمد چنانچه پیغمبران نشینند بمباهله و حق بجانب وی ست انصاری که سخن اسقف بدینسان شنیدند گفتند یا ابا القاسم ما با تو مباهله نمی کنیم ولیکن مصالحه می نمائیم آنگاه صورت صلح بر وجیکه مسطور شد میان آنحضرت و نصاری انعقاد یافت بعد از مصالحه حضرت رسالت پناه با اسقف فرمود که گویا تو را می بنیم که بمنزل شوی و بخفتی و بالان بر شتر نهاده پس نماز پیش گروانی اسقف چون بمنزل خود رفت بخفت بعد از ان بر خاسته از غفلت بالان را مغلوب بر شتر نهاده و چون بر صورت حال مطلع شد گفت اشهد ان لا الا الله و اشهد ان محمد رسول الله منقول ست که در ان اوان رسول الله بر زبان معجز بیان بگذرانید که بان خدای که نفس من بید قدرت اوست که عذاب بر اهل نجران متعلق می شد اگر مباهله میکرد ند و خدای تعالی صورت ایشان را بصورت قرده و خنازیر مسخ می گردانید و ازین وادی آتش بایشان می بارید و خدای تعالی نجران و اهل آنرا نابود می کرد چنانچه روشن تر بدو نمسا صل میگردانید پیش از گذشتن یک سال نصاری هلاک میشدند قال فی کشف الغمة عن عائشة ان رسول الله خرج و علیه مرط من شعر اسود فجاء الحسن فادخله ثم جاء الحسین فادخله ثم فاطمة ثم علی ثم قال انما یرید الله لیذهب عنکم الرجس اهل البیت و طهرکم تطهیرا ذکر حجة الوداع درین سال حضرت مقدس نبوی حج گذاردن تفصیل این اجمال آنکه رسول الله بعد از تمهیم عزیمت بجانب مکه بقبایل عرب کشرف اسلام دریافته بودند خبر فرستاد که تو جه بجانب مرتب تصمیم یافته هر کس که داعیه حج گذاردن دارد باید که از منزل خویش بیرون آمده بما بپیوندد و چون این اشارت بسمع دور و نزدیک رسید خلق بسیار که محاسب وهم از تعداد آن عاجز آید اطراف و بادیه عرب روی تو جه بجانب مدینه نهاد ند و روان مجتمع گشتند تا ملازم رکاب فلک فرسای بوده آداب و مناسک حج بیاموزند و چون جمعیتی چنان دست داد آنسرور بروایتی روز شنبه بست و پنجم ذیقعده و بقولی روز دوشنبه از مدینه بیرون آمده بروایتی هم در اول ماه در مدینه غسل فرمود و روغن در روی مبارک مالیده و سر فرخنده شانه کرده و بدن بابی بدیل را مطیب ساخته از ثیاب خیط بنوگشته و رداء ازار بلوشیده از چوبه بما بیرون آمد و چهار رکعت فریضه ظهر را در مسجد مدینه بگذارد و بطرف ذو الحلیفه روان شد و چون بان منزل رسید نماز عصر را بقصر گذارد و در شب بعد بر به جهت خاص خویش سوق فرمود و یکی بدست مبارک خود اشعار و تقلید کرده ناقه بن جندب را بضبط شتران گماشت ناقه گوید که از حضرت مقدس نبوی پرسیدم که اگر بتری از ین شتران بار حد هلاک رسد چه کنم فرمود که نر اخر کن و قلاده اش خون آلود ساخته بر صفحه یمنی سنام او بزن و بایکه تو و هیچ کس از رفقای تو از ان گوشت نخورد و در ان زمان فاطمه علیها السلام با جمیع امهات مسلمین را در ربود و جهاز شانده بشرف مصاحبت اختصاص داشتند بروایتی در ان راه صد و چهارده هزار کس ملازم رکاب فلک فرسای بوده ند و چون نماز دیگر در ذو الحلیفه بگذارد بر ناقه قصوی سوار شده احرام انحضرتی گو بید که در ملازمت رسول الله چون بذو الحلیفه رسیم محمد بن ابی بکر را اسماء بنت عمیس متولد شد و اسماء از آنحضرت پیغام داد که من با نفاس چه کنم آن سرور فرمود که عورت را چیزی محکم به بندد و بر احرام خویش ثابت باشد و تلبیه گوید پس آورد تلبیه باین طریق بود لبیک اللهم لبیک لبیک لا شریک لک لبیک ان الحمد و النعمة لک لا شریک لک بعد از قطع منازل وطی مراحل بذی طوی رسیده نماز صبح در ان

موضع بگذارد و از انجا روان شده از جانب اعاسک که در آمد بمسجد الحرام تشریف برد و استلام حجر الاسود نموده طواف خانه بجای آورده و در طواف اول بالشتاب و در چهار بار دیگر بدستور معهود یعنی آهسته رفت و در ان حین رداء مقدس از زیر بغل راست بیرون آورده بدوش چپ انداخته بعد از طواف روی فرخنده بمقام ابراهیم آورده آیه کریمه واتخذوا من مقام ابراهیم مصلی بزبان معجز بیان گذرانید و میان کعبه و مقام ابراهیم دو رکعت نماز بگذرانید و در رکعت اول بعد از فاتحه قل یا ایها الکافرون و در رکعت دوم سورهٔ اخلاص بخواند و متوجه الاسود شده آنرا مس فرمود از در صفا بیرون آمده چون نزدیک بآن موضع رسید آیهٔ کریمه ان الصفا والمروة من شعائر الله بخواند یعنی صفا و مروه از نشان های عبادات حج ست و فرمود که ابتدا کنم که خدای تعالی ابتدا بان کرده در میان صفا و مروه سعی نمود و چون بالصفا برآمد روی مبارک بقبلهٔ دعا آورده در خانهٔ کعبه نظر کردی و فرمودی لا اله الا الله وحده لا شریک له الملک وله الحمد یحیی ویمیت وهو علی کل شئی قدیر لا اله الا الله وحده انجز وعده ونصر عبده وهزم الاحزاب وحده پس دعا کرد و سه نوبت کلمات مذکوره را بزبان مبارک راند آنگاه متوجه شده در میان وادی تهلیل رملان شد چون بوادی بگذشت آهسته گشت و در مروه نیز همان امر اقیام نمود که در صفا بجای آورده بود و چون از سعی فراغت یافت فرمان داد که هر که قربانی ندارد احرام بیرون آمده حلال گردد و در روز نوبه زمان توجه بمنا احرام حج بندد و آنکه بهدی داشته باشد بر احرام خود ثابت باشد تا روز نحر و فرمود که انجا میان زمان معلوم من شما گفت قبل ازین میدانستم بهدی با خود نمی آورده م اما در مکه می خریدم و احرام خود بلبیه منصرف می ساختم چنانچه شما حلال شدید من حلال می شدم ولیکن چون بهدی مصحوب من است حلال نتوانم شد ناچار کنم و چون فاطمه زهرا و بعضی امهات مسلمین بهدی همراه نداشتند از احرام بیرون آمدند و بچنین طائفه از اصحاب که قربانی نداشتند حلال شدند و حلال بر احوال ایشان علی از یمن رسیده و شتری چند بنیت هدی حضرت مقدس نبوی با خود همراه داشت آن سرور از وی پرسید که چون احرام لبیی چه نیت کردی جواب داد که بار سول الله احرام نمودی که چه نیت دارم گفتم بار خدایا بهمان احرام بستم که رسول تو احرام حج بسته ام و هدی با خود آورده ام تو نیز احرام خود ثابت باش و در هدی خبر من شو در بین اثنا مرتضی علی فاطمه را دید که جامهٔ مصبوغ پوشیده و سرمه در چشم کشیده بر وی عرض کرد که چرا حلال گشتی سیدة النساء العالمین جواب داد که ابو رافع بامن چنین امر فرمود از احرام پیرون آمدم و رسول خدا از یک شبانه تا چهار شبانه روز در مکه توقف فرمود روز چهارشنبه هشتم ذی الحجه که چهار روز باشد توقف فرمود روز پنجشنبه مذکور را بمسلمانان روی توجه بجانب منا نمود و در ان موضع نماز گرفته نماز پیشین و پسین و شام و خفتن بگذارد و شب بهمانجا بسر برده بادای صلوة بامداد قیام نمود و بلب اطلوع آفتاب متوجه عرفات شد و در خیمه که بامر آنحضرت در موضع نمره در عرفات زده بودند نزول فرمود و در انجا چندان توقف کرد که آفتاب از وسط آسمان زائل گشت آنگاه ناقهٔ قصوی سوار شده ببطن وادی آمد و بچنان سوا انجطبهٔ رفیع فصاحت و بلاغت بخواند و در اثنای خطبه گفت که دماء و اموال و اعراض شما بر یکدیگر حرام ست بچنین حرمت این روز در بین شهر و فرمود که بدانید و آگاه باشید که هر دعوی جاهلیت را در زیر قدم در آوردم و هر آن خونی که در زمان جاهلیت پیش از اسلام واقع شده و ارباب آن در مقام انتقام اند نا موجه و باطل ست و اول خونی که بطلان آن حکم کردم خون ربیعة بن الحارث بن عبد المطلب ست پسر او پدرم در بنای جاهلیت را برانداختم و بخست ربا را بکلیه برهمی اندازم عباس بن عبد المطلب ست تا ابتدای ترک خون و مال بخود کرده باشم بعد از انکه سخنی چند در باب نگاه داشت نسوان و انچه تعلق بایشان دارد بزبان معجز بیان گذرانید که من در میان شما چیزی می گذارم که اگر دست در پیروی آن زنید گمراه نشوید و آن قرآن ست و بچنین فرمود که شما مسئول خواهید شد از من یعنی فردای قیامت از شما خواهند پرسید که محمد را بشما چگونه شناختید و بر چه وجه تبلیغ رسالت و احکام قیام نمود شما چه جواب خواهید گفت جواب دادند که دران روز گواهی دهیم که پیغام رسالت و لوازم امانت بر داختی و از قواعد ارشاد و مراسم نصیحت و قبعه نامرعی نگذاشتی آن سرور چون این سخن بشنید انگشت شهادت بجانب آسمان برداشت و بسوی زمین فرود آورد سه نوبت فرمود اللهم اشهد بعد ازان بانگ نماز و اقامت گفتند و نماز پیشین بگذارد و باز اقامت گفتند و نماز دیگر بآن جمع فرمود آنگاه بر شتر خویش سوار شده بموقف در آمد و روی باقبله البسنا بدعا اشتغال فرمود و رباب دعا الحاح و مبالغه نمود و دران محل چندان متوقف شد که آفتاب غروب کرد ابن عباس گوید که دران حین که رسول الله در موقف توقف داشت و میدم که دستهای مبارک برداشته بود و کف های دست بذو یک روی فرشته آورده می فرمود فاضل ترین دعای من دعای پیغمبران پیش از من بود اینست لا اله الا الله وحده لا شریک له الملک وله الحمد و هو علی کل شئی قدیر و بعضی از کتب سیر مسطور ست که علما را اختلاف ست که در روز عرفه افطار روزه داشت یا نی و مشهور قول فرقه که اعتقاد دارند که روزه نداشت امنیت که امام افضل مادر عبد الله عباس گفته است که دران زمان که رسول الله در موقف ایستاده بود من قدحی شیر نزد او دستادم ازان شیر بیاشامید چنانچه خلائق آنرا دیده و دانسته که صائم نیست و درین روز آیه کریمه الیوم اکملت لکم دینکم واتممت علیکم نعمتی و رضیت لکم الاسلام دینا نازل شده آورده اند که دران روز چندان در عرفه بایستاد که قرص خورشید از نظرها غائب شد آنگاه اسامه بن زید را در پس خویش سوار ساخت و زمام قصوی را چنان کشیده

سیداشت که سرناقه بر وساده که پیش رحل آن سرور نهاده بود ندید رسید وچون به بلندی رسیدی مهار شتر را بکردی تا بآسان بآنجا برآید وچون بزرلفه رسیده هلهله عظیم و هتاف را بیک اذان و اقامت بگذارد و شب در مزدلفه اقامت فرموده نماز جمیع را در آنگاه بمشعر الحرام آمده روی بقبله ایستاده و تکبیر و تهلیل و توحید اشتغال نموده چندان توقف فرمود که نیک روشن گشت و پیش از طلوع آفتاب از مشعر الحرام حرکت فرمود و قریش بعد از ظهور شمس ازان موضع روانه می شدند و در زبان نهضت فضل بن عباس را که پسری صبیح الوجه بود ردیف خود گردانیده و فضل بر لحظ لطوف زنان بحیرین کرد عجب را بود ندنظر میکرد آن سرور بدست مبارک روی او را از جانب الیشان بسوی دیگر می گردانید وچون بمطن محسر رسید شتر خود را بتعجیل میراند و براه میانه که تنهی بجمرة العقبه گویند می بود روان شد وچون بجمرة العقبه رسیده در میان وادی ایستاده و هفت عدد سنگ بمقدار نخود برچین انداخته هر یک از انها تکبیری گفت و درین روز در مناخطبهٔ خواند مشتمل بر حرمت خون و مال و عرض و ما نند خطبه روز عرفه و منطوی بود بر خروج و حال و شمائل و شمائل او محتوی بود بر نصایح و اشیای دیگر چون از خطبه فراغت یافت بجانب منحر شتافت و شتران قربانی رسول الله با پنج علی آزمین آورده بود و قریب بعدد رسیده بود از ان جمله شصت و سه عدد را بدست خویش نحر کرد بعد ازان ما بقی را بعلی مرتضی داد تا نحر کند و نیز چهل بقیه جمال علی را مامور گشت آنگاه سر مبارک تراشیده موی مقدس را میان اصحاب واز واج قسمت فرمود یاران بعضی سر تراشیده و برخی موی چیدند و درباره محلقان سه دعا فرمود و مقصران یکبار دعا فرمود برحمت و غفران و دعا فرمود و فرمان داد تا از هر شتری از شتر های هدی خاصه مقداری گوشت گرفته در دیگی بپزند و شرف و دومان لواو بن غالب الفاق علی ابن ابی طالب ازان گوشت و شوربای آن تناول فرمود چه او را در هدی شریک و سهیم خویش گردانیده بعد ازان امیر المومنین علی باشارت آنحضرت گوشت و پوست و جلهای شتران بر خلق قسمت کرد و اجرت سلاخ را از محلی دیگر سر انجام نمودند وچون از احرام بیرون آمده سوار بمکه در آمده طواف خانه کعبه کرده و نماز پیشین گذارده بر سر چاه زمزم رفت و فرمود بکشیدای بنی عبد المطلب آب چاه زمزم را اگر بیم آن نمیبد اشتم که خلق بر شما غلبه کنند با شما آب می کشیدم آنگاه یک دلو آب نزد حضرت آوردند تا مقداری ازان بیاشامید وچون حضرت مقدس نبوی از نماز مسک حج فارغ گشت چند روزی در مکه اقامت فرمود عثمان عزیمت بجانب مدینه منوره طوف گردانیده لهذا از قطع منازل بعد بر خم که از نواحی جحفه است رسیده دران مرحله نزول فرمود و در ان موضع نماز پیشین گذارده روی با صحاب آورد و فرمود است اولی بالمومنین من انفسهم آیا نیستم من اولی بمومنان از نفسهای الیشان و بقولی فرمود که گفتند بلی یا رسول العالم بقا است عالمنود من اجابت کردم معلوم شما باد که من در میان شما دو امر عظیم میگذارم که یکی از دیگری اعظم ست قرآن و اهل البیت من به بینید که بعد از من چگونه بامن کیفیت بآن دو امر سلوک خواهید کرد و در عایت آن دو امر بچه نوع بجای خواهید آورد و آن دو امر از هم متفرق نخواهد گشت تا در کنار حوض کوثر کهبن رسند بعد ازان برزبان معجز بیان گذر انید که بر رستیکه خدای تعالی مولای من ست و من مولای مومنان آنگاه دست علی را گرفته فرمود من کنت مولاه فعلی مولاه اللهم وان من مولاه و عاد من عاداه و اخذل من خذله و دار الحق معه حیث کان راقم حروف گوید که محصل این دو کلمات اعلام الوری و رسیع الابرار دین با ب مسطور و مذکور نشده انیست که حضرت مقدس نبوی در وقت مراجعت از مکه چون بغدیر خم رسید فرمود تا زیر درختان آن موضع را صفاداده اند و بالا ی انهای شتران را جمع کرده بزیر یکدیگر نهاده اند آنگاه باشارت آنحضرت بلال موذن ندا کرد که الصلوة جامعة بر دواتی نداکرد که می علی خیر العمل علی مجتمع گشته رسول الله بالای آن پالان بابر آمد و علی نیز بامر آن سرور بر آن موضع بر آمده در پهلوی راست او بایستاد و حضرت ختمی پناه زبان بحمد و شکر و سپاس حضرت عزت کشود و خلایق را بفصیحت فرمود و از مرگ خویش الیشان را خبر داده فرمود که مرا بدار بقا میخوانند زود باشد که اجابت کنم و از میان شما بیرون روم و در میان شما دو چیز میگذارم که اگر بدست بدان زنید گمراه نشوید و ان دو چیز کتاب خدای ست و عترت من و این هر دو از یکدیگر جدا نشوند تا بر لب حوض کوثر بمن رسند آنگاه فرمود که ای گروه مردم کیست اولی بشما از نفسهای شما جمیع جواب دادند که خدای عزوجل و رسول او فرمود که بر که من بر و اولی ام از نفسل او علی بر و اولی ست از نفسل و دست علی را گرفته از بالا ی انهای شتر بر داشت چنانچه قدم امیر بر سر زانوی پیغمبر رسید و فرمود هر که را من مولای ام اوست یار خدایا دوست دار آنرا که او را دوست دارد و دشمن دار آنرا که او را دشمن دارد و یاری ده آن کس را که او را یاری دهد و مخذول گردان آن کس را که او را مخذول دارد و فوگذارد و پس فرود آمده و در خیمه خاص نشست و فرمود که امیر المومنین علی را در خیمه دیگر بنشینند بعد ازان طایفات خلایق را اذن داد که بخدمت علی روند تهنیت دریابند و چون مردم ازین امر فارغ شدند امهات بفرمود تا خوانچه کامنات نزد علی رفته او را تهنیت گفتند از جمله اصحاب عمر بن الخطاب گفت خوشا حال تو ای علی که صباح گردی مولای من و مولای جمیع مومنین و مومنات نقل ست که چون حضرت مقدس نبوی از بعد از قطع منازل بحر بمدینه رسید و چشم بسار کش بدان بلده طیبه افتاد فرمود که لا اله الا الله وحده لا شریک له له الملک و له الحمد و هو علی کل شئی قدیر آتبون تائبون عابدون ساجدون لربنا حامدون صدق الله وعده و نصر عبده و هزم الاحزاب وحده و درین سال ابراهیم بن رسول الله در صغر سن فوت شد عبد الرحمن بن عوف گوید که رسول الله دست مرا گرفته بر سر این

ابراهیم برد و فرزند را بر کنار خود نهاد و او در حالت نزع بود و چون رسول الله ابراهیم را بدان سان دید به دیدهٔ مبارک او گریان شد گفتند یا رسول الله گریه میکنی و تو ما را از گریه نهی فرمودی رسول الله فرمود نهی کردم از نوحه و فریاد و دزدن بر روی و جامه پاره کردن اما گریه کردن از ترحم هست و هر کس که ترحم نکند بدو سه ترحم نکنند ای ابراهیم گریه ام حق و وعدهٔ صدق بودی و آنگه راهی ست رفتنی و زندگان خواهند رسید هر آئینه از این اندوهناک ترشدمے با وجود آنکه در فراق تو محزونم و چشم اشک میریزد آنچه رضای حق تعالے بدو مقرون بنیست نگویم پروردگار ابراهیم در شانزده ماهگی وفات یافت و پیغمبر بروی نماز کرد و فرمود که ابراهیم را در بهشت دایه ایست که تمیر او تمام کند و در روز رضعت او آفتاب بگردن مردم گفتند بواسطهٔ این واقعه کسوف واقع شد حضرت مقدس نبوی فرمود که آفتاب و ماهتاب دو نشانه اند از نشانهای حق و هیچ کس هیچ کس گرفته نمیشوند چون بمیرند گرفته شده باشند یا شد بر شما باد بدعا یعنی بنماز ناکشاده شود

ذکر وقایع سال یازدهم از هجرت و انتقال حضرت سید المرسلین

علمای سیر رحمهم الله گفته اند که حضرت مقدس نبوی چون از حجة الوداع بمدینه مراجعت فرمود مریض شده تا بحمیت یافت و خبر بیماری آنحضرت بدور و نزدیک رسید و طائفه دعوی نبوت کردند مثل مسیلمه بن ثمامه حنفی و اسود بن کعب عیسی و طلحه بن خویلد اسدی و سجاح بنت حارث بن سوید تمیمی و چون قتل مسیلمه بالنفاق اهل حدیث و سیر گشته شدن اسود بروایت اهل تاریخ و زمان صدیق واقع شده قلم تسکین رقم در وقایع آن زمان بتفصیل حالات ایشان خواهد پرداخت و چون ظهور این دو شخص یعنی طلحه و سجاع در ایام ایوان ازدوقهٔ بفضل آمد قضیهٔ ایشان نیز در ضمن قضایای آن ایام مذکور خواهد شد انشاء الله تعالی از جمله وقایع این سال آنکه رسول الله در روز دوشنبه سادس عشر صفر فرمان داد که طائفهٔ از مسلمانان تهیهٔ اسباب مقابله و مقاتله لشکر روم بردارند و روز دیگر اسامه بن زید الطلیعه فرمود که ترا امیر این لشکر ساخته ام برو نا نواحی موته که پدرت راکشته اند و بر سر آن جماعت تاخت کن و آتش در ایشان زن و در پرتو نصرت و تجمیل نمای تا بیش از وصول خبر بر سر آن قوم رسی و اگر خدای تعالی ترا بر ایشان ظفر دهد زیاده از نقض نمای زود و باز آی و جاسوسان از پیش روان کن و راه بران همراه خویش گردان و در روز چهارشنبه هژدهم عشر صفر آن سردار لشکر روم بنوت فرمان واجب الاذعان صادر گشت که صدیق و فاروق ذوی النورین و غیرهم از اعیان مهاجر و اشراف انصار در آن سفر با اسامه مرافقت نمایند این معنی بخاطر بعضی از یاران گران آمده زبان طعن دراز کردند رسول الله این غلام را بمهاجران اولین و جماعتی این چنین حاکم گردانیده سخن طاعنان بسمع حبیب ملک منان رسیده عظیم خشمناک شد و عصابه بر سر مبارک بسته باوجود صداع و تب از منزل مقدس بیرون آمده و بر منبر رفته بعد از شکر و سپاس فرمود که یا معشر الناس این چه سخن ست که در باب امارت اسامه از شما بمن رسیده اگر امروز طعن در امارت می کنید البته طعن در امارت پدر وی یعنی در سریهٔ موته طعن کرده آید بخدا سوگند که زید شایستهٔ امارت بود و بعد از او پسرش نیز شایستهٔ امارت ست اکنون وصیت مرا در شان او بنیکوئی قبول کنید که او از جملهٔ اخیار شماست و چون حضرت مقدس نبوی از این حدیث فارغ گشت از منبر فرود آمده بخانهٔ مبارک رفت و بیماران مشتاقانه و این قضیه در روز شنبه غاشر ربیع الاول دست داده و در بن روز طائفه که ما مور گشته بودند که با اسامه بروند فوج فوج بمنزل اقدس می آمدند و آنحضرت را وداع کرده بلشکرگاه میشتافتند و در آن روز مرض بر رسول الله سمت تزاید پذیرفته روز یک شنبه یازدهم ماه مذکور اسامه لواء نصر را بدست خویش بسته بدو داد و بر لشکرگاه آمده بنماز مغرب مشغول گشت و بعد از فراغ از نماز بلشکر فرمود که بامداد روز دوشنبه بجانب موته کوچ کنند و بر ذی خشب فرود آیند و بانتظار رسیدن لشکر بمانند و چون شب در آمد نوافل گذاشته بخانهٔ رفت و بعد از ادای نماز عشا بلشکرگاه آمده بر اسب سوار شد و بر در خانهٔ اسامه رفته او را بیدار کرد و گفت که بامداد بلشکرگاه نیامدی و تأخیر نمودی و بر من گران آمد اسامه گفت که بیمار بودم و بسبب بیماری نتوانستم آمد اکنون بر اسب سوار شو و بدرش ام ایمن را بپیغام داد که رسول الله در حالت نزع است لاجرم اسامه باز گشت و اصحاب نیز مراجعت کردند و رفتن اسامه لشکر را در زمان خلافت صدیق عنقریب رقمزدهٔ کلک بیان خواهد گشت انشاء الله تعالی اکنون باز گردیم در اکثر کتب سیر چنین روایت کرده اند که رسول الله در شبهای ماه صفر از حجابهٔ خواب برخاسته عزم رفتن کرد گفتم یا رسول الله پدر و مادرم فدای تو باد بگیها میروی فرمود که ابطلب آمرزش بگورستان بقیع مامور گشته ام ابو موبیه را که آزاد کردهٔ آنحضرت بود با خود ببرد و بر وایتی آنکه ابو رافع را که حکم ابو موبیه داشت با خود ببرد همراه ساخت ابو موبیه گوید که چون بقبرستان بقیع رسیدیم مدتے در پای آن جمعیت اهل آن موضع استغفار نمود و در شان ایشان چندان دعای خیر فرمود که من آرزو بردم که از زندهٔ موتے آن موضع بودمی تا ادراک شرف دعای آن سرور کردمی آنگاه در خطاب اهل بقیع گفت گوارنده باد شمنیکه بعطای الهی یافته آمده و مبارک

بادنقاسی کہ بغیض نامتناہی جانب آن منتافتہ ابید وباز رستہ ایدانان فتنہ ہاکہ چون قطع ہای شب تاریک بعضی خلق روی آورد کہ بعضی تابع بعضی است و آخر آن
پیوستہ باول و نہایت بدتر از بدایت آن و در کبضی کتب سیر باین عبارت مذکور ست کہ فرمود خوش گوار باد نانرا آن نعیم کہ در آئید و در بدایزان فتنہ ہاکہ مرد در آخر زمان دراقتد
شما را خداوند تعالی باز انچہ روی بورم دارد فتنہ باچون قطع ہای شب تاریک کہ آخر آن متصل ست باول و آخر آن فتنہ بابد تر ست از اول بالجملہ ابوموسیہ گوید کہ چون حضرت مقدس
نبوی ازین سخنان فارغ شد روی بمن آورد و فرمود کہ ای ابوموسیہ دنیا و خزائن آن بمن عرض کردند و اختیار کردند میان بقای در دنیا بعد ازان در بہشت و میان لقای حضرت
مولے گفتم یا رسول اللہ پدر و مادرم فدای تو باد خزائن دنیا و بقا در ان و لیعد ازان بہشت اختیار کردی فرمود پروردگار و لیعد ازان بہشت اختیار کردم یعنی خزائن دنیا و بقا در انی
است بہم را بہشتم از صدیقہ پرسیدم گفت سئوال ست کہ گفت من در ایام صحت از رسول اللہ استماع نمودہ بودم کہ پیچ پیغمبرے از دنیا نرود دگر آنکہ پیش از رفتن وی او را در میان دنیا و آخرت مخیر سازند و
چون در مرض موت بدرات پنجدیدہ حمات او عارض شد گاہی فرمودی کہ مع الذین انعم اللہ علیہم من النبیین و الصدیقین و الشہداء و الصالحین و حسن اولئک رفیقا بعد ازان گفتی مع الرفیق
الاعلی از کلمات او در انتظام او آنحضرت را تحیر ساختہ انداد و عالم بقا اختیار فرمود تحیر مرا بست کہ رسول اللہ در شبی از شبہا ما مور شدہ کہ بہ بقیع رود و از برای موتی آن موضع استغفار نماید من ہم در
پی او آمی قیام نمودم از بقیع باز گشتہ بخانہ آمد و در خواب رفت باز یاد گفتند کہ بر رود بہت اہل بقیع طلب آمرزش نمای حضرت بار دوم چنان کرد و بحجرۂ ما بلون از آمد و بتوم و استراحت
اشتغال نمود بار دیگر گفتند کہ بر رود برای شہدای اُحد حاکن آنحضرت بجانب اُحد شتافتہ و باز بخانہ شہدای آن موضع دعای خیر گفت و از انجا باز گشتہ در روز سہ روزی عارض شدہ مرا رحلت
خود در بالصحابہ بر بستر گفتہ بنید کہ چون از طلب آمرزش اموات بقیع باز پرداخت یاران را از انتقال و ارتحال خویش اعلام فرمود در مقصد الوری مذکور ست کہ در روز چہارشنبہ کہ در روز سہ شنبہ
از ماہ صفر باقی مانده بود در خانۂ میمونہ حضرت مجموم گشتہ ثقیل شد و چون گاہ کہ مرض خفیف تر گشتی بیرون آمدی و با قوم نماز گذاردی و اگر مرض اشتداد پذیر فتی فرمودی کہ قوم را بگوئید کہ
نماز گذارند و چون مرض مفرط گشتی غیر منقطع بیوشی در بدن مبارک او تاثیر کرد کہ بیہوشی باز آورد در اعلام الوری باین عبارت مذکور ست کہ چون پیغمبر مبتلا بیماری یافت آن روز شنبہ بود
یا یک شنبہ از او اخر صفر دست علی گرفت و جماعتی از اہل او امیر فضل از یاران او تا بقیع رسید پس گفت السلام علیکم یا اہل القبور گوارنده باد شما را آنچہ در آئید امر فتنہ باچون
پارہای شب سیاہ کہ اول آن باخر آن باز بستہ است و از لیس یکدیگری در آید پس گفت ما شنید کہ جبرئیل ہر سال یکبار قرآن بر من عرض کردی و امسال دو نوبت عرض کرد و
گمان برد اجل من نزدیک آمدہ است پس گفت یا علی مرا تخیر کردند میان خزائن دنیا و خلود در دنیا و میان بہشت و من اختیار کردم لقا، حق تعالی
و بہشت راچون من در گذرم ازین جہان مرا بشوی و عورتین من بپوش کہ ہیچ کس عورت من نہ بیند الا کہ نابینا شود و چون مرا شستہ باشی آبیکہ در گہ من و گوشچین باشم
از آب یاشام تا بحیات باقی علم اولین پیغمبران تا آخرین پیغمبران پس لبعد ازان بجبرئیل خود آمد و بیمار بود سہ روز پس روز چہارشنبہ بیرون آمد بمسجد نشست و سر خود بسته بود و تکیہ
کرده بر برادر المومنین علی بر دست راست و عباس بر دست چپ و بر منبر نشست و ثنای خدای تعالی را بگفت و در روی نہاد گر پس گفت ای مردمان بدانید بدرستیکہ نزدیک آمد
کہ من از میان شما بیرون روم پس ہر کس کہ او را نزد یکمن وامی ست باید کہ نزد من آید و مرا خبر کند تا بدرود سانم پس مردی بر خاست و گفت یا رسول اللہ در ما نزدیک
تو وعدہ ایست کہ فرموده بودی بمن نزد یکی پیغمبر فرمود کہ ای فضل آن سر وقیہ بوده کہ چون سیر ده بودم آنگاہ فرود آمد بامداد روز چہارشنبہ و پنجشنبہ و آدینہ بر منبر شد
و خطبہ کرد و گفت ای مردمان بدرستیکہ میان خدای تعالی و ہیچ کس چیزے نیست کہ او را بآن چیز در بدابدان از روی شری دفع کند مگر بعمل ای مردمان ہیچ کس نیابد کہ بدعوی باطل کند و بسیچ نماند کہ تمنای غیر حق کند و بدان خدا نیکہ ایمنی خلق فرستاده گانرا کہ کفایات ند مگر بعمل یا بمرحمت و جل جلاله و اگر من کہ پیغمبرم معصیت کردی ہلاک
شدی آنگاہ سر بر داشت و گفت بارخدایا تبلیغ رسالت کردم یا نہ نوبت بگفت و بعد ازان فرود آمد و نماز گزارد بر وی نشسته و بخانہ ام سلمہ شد و روز دیگر بار دوم بر منبر شد
صدیقہ بیاید و استدعا نمود کہ بخانۂ وی رود و پیغمبر ما بخانۂ خود بر ہر یکی از حضرت زیاده شد راقم حروف گوید کہ سخن مولف کتاب اعلام الوری اینست اما جمہور علمائے
سیر ارباب تواریخ از صدیقہ چنین روایت کرده اند کہ گفت ابتدای مرض رسول اللہ در خانہ میمونہ بود و در روز نوبت از انجا بحجرۂ من تشریف آورد من نیز در سر آغاز
گفتم الاماء فرمود چہ زیان دارد کہ پیش از من پیری و من تیمار و دفن تو قیام نمایم و بر تو نماز گذارم من از روی غیرت گفتم یا رسول اللہ مطلوب تو انیست و نظنه من آنکہ
چون از دفن من فراغت یابی ہم دران روز بانانی دیگر در حجرۂ من بر ایم عروسی خیام نمائی آن سرور تبسم نموده فرمود کہ بل انا و ارا ساه این سخن شنو بود و با نگاه در صدیقہ
بصحت مبدل گردید و آنحضرت در مرض ہمان مرض از دنیا رحلت فرمود چنانکہ صدیقہ گوید کہ بعد ازان رسول اللہ بخانۂ میمونہ نقل ساخت و در خانۂ ممونہ مرض سخت بر ذات ہمایون حضرت استیلا یافت امہات مسلمین بخدمت آن سرور مداومت نمودند تا شب الطب بیماری قیام نمایند آنحضرت بخدمت نوبت فرمود کہ من
فردا کجا خواہم بود ایشان دانستند کہ مقصود در سول حجرۂ صدیقہ است لاجرم بہ رضا دادند کہ بخانۂ صدیقہ رود و قولی آنکہ پیغمبر تصریح باین معنی فرموده از انجا بیشان دانستند کہ بحجرۂ

وستوری طلبیده که در منزل صدیقه باشد و علی ای التقدیر چون رضای ازواج مطهره بدین صورت مقرون گشت حضرت از خانهٔ میمونه بیرون آمد و دست بر دوش عباس و دست بر دوش امیرالمؤمنین علی نهاده پای مبارک بر زمین می کشید تا بمنزل صدیقه تشریف آورد و در بستر نازنینی بخفت ابوبکر آن سرور را در ردای پرده اشتر بگرفت و همانا سوئین می پرسند چنانچه در ایام مرض حضرت عبدالله عمر گوید که صدیق مرا در مرض وفات خود دستوری داد که در بین بیماری بخدمت تو قیام نمایم و بر اسم بیمارداری پدر دارم حضرت فرمود ای ابوبکر اگر من در مرض غیر از ازواج خویش را نرنایم که بیمارداری کنند مصیبت ایشان صعب تر گردد و مرا خوش نیاید و هم علانیت آنکه گوید که رسول الله در حین مرض عصابه بر سر مبارک بسته بر بالای منبر رفت و سخت چست شهدای اُحُد آمرزش طلبید و بعد ازان فرمان داد که ابواب بیوت اصحاب را که بطرف مسجد مفتوح بود مسدود گردانند الا در خانهٔ علی و فرمود که مرا از صحبت او گزیر نیست و او را از صحبت من چاره نیست و هم گفت یا رسول الله مرا رخصت فرمای تا آن مقدار سرور اغی بگذارم که بیرون آمدن نزد ازواج و زنان شگاف پیغمبر حضرت تجویز این معنی نفرمود یکی از یاران گفت یا رسول الله درد و مرض چه بود و سبب مسدود ساختن آنها چیست پیغمبر فرمود که نه کشادن بلوهان نه بلوه و نه بستن صدیقه گوید که رسول الله در شدت مرض گاهی بر پهلوی غلطیدمن گفتم یا رسول الله اگر شل این حرکت از یک کدام از اصاغر و شرور الامم بظهور پیوستی فرمانی جواب داد کسای عائشه مرض من در غایت شدت ست بر سر تیکه حق عزوعلا بر مسلمانان و نیکوکاران بلاهای صعب و دشواری فرستد و پیچ مومن نبود که او را بلای نرسد حتی خاری که در پای رود مگر آنکه خداوند تعالی درجه او بدان سبب رفیع گرداند و هم از صدیقه روایت کرده اند که پیچ مرضی از مرض رسول الله شدیدتر و اصعب ندیده منقول است که یکی از اصحاب گفت که ما بعیادت پیغمبر رفتم و در ان حین قطیفه بر بالای خویش پوشیده بود دست بر بالای قطیفه نهادم شدت حرارت بمرتبه بود که از بالای قطیفه حرارت همی کردم و طاقت نداشتم که دست من بواسطهٔ میدان او را سدازین صورت متعجب شده گفتم بسیمان الله بر زبان میرانم حضرت فرمود که هیچ کس را بلا اصعب تر از آنچه ما نیست چنانچه محنت ایشان مضاعف ست اجر ایشان نیز مضاعف ست و بعضی از ان زده اند راحق عزوعلا فقر و احتیاج جنان مبتلا گردانیدی که قدرت نداشتی بر غیر یک عبا که پوشش او در شب و روز بودی و سرور بعضی از ایشان بلای بادت لودی از سرور شما بطحاء در بشرین براء میگوید که مرض موت بر بالین رسول الله حاضر شدم و آنحضرت تب محرق داشت گفتم یا رسول الله بر گز تب هیچ کس را چنین ندیدم فرمود که چیست ازانست که اجر ما مضاعف ست آنگاه فرمود ای ام البلا خلق در باب مرض من چگونه بیند گفتم مردم عقیده کرده اند که بر جسد مبارک رسول الله مرض ذات الجنب ست فرمود که لا الی بلطف و احسان خدای عزوجل نیست که آن رحمت را بر رسول خویش گمارد و چه آن علت از معجزات شیطان می باشد و شیطان بر بدن استیلا ندارد و لکن این از اثر گوشت زهر آلود یست که در خیبر با پسر لونا تناول کردم و در چند گاه آن الم در رگ و پی بدن تازه میگردد و اکنون زمان آنست که رشتهٔ حیات انقطاع یابد عبدالله بن مسعود روایت کند که حضرت مقدس نبوی قبل از رحلت بیک ماه اصحاب را در حجرهٔ صدیقه جمع فرمود گفت خدای تبارک و تعالی شمارا سلام گوید و رحمت خویش فرین تمنا سازد و بگاهداشت و چیر نقصان شما پرداز د و در روزی شما وسعتی پدید آورد و شمارا بمنافع دین و دنیا منتفع گرداند و در ظل عنایت خود شمارا وادی دهد و از جمیع بلا و فتنه حمایت نماید وصیت می کنم شما را که پرهیزگاری پیشه گیرید و از سوی خائنت بپرهیزید که بیند پرسیدن سئالت نکنید زانکه ترسم که شما را حراست فرمایند و او را اهل حمالا به شما خلیفه می گرداند و شمارا از حوض مزاحمه میترسانم و من نذیر بین و مبلغ رب العالمینم زیادتی بر خدای تعالی روا ندارید بظلم و فساد در بلاد و عباد و بدرستیکه حضرت الهی مراد شمارا خبر داده که تلک الدار الآخرة الآیه آنگاه فرمود الیس فی جهنم مثوی للمتکبرین و چون از وصیت فراغت یافت گفتم یا رسول الله وقت رحلت تو کی خواهد بود فرمود نزدیک آمده است و مفارقت اصحاب قریب گشته بملاقات ربالارباب و وصول بدار الثواب بشارت میدهم که یا رسول الله ترا که شوید بر چوب داد که دوائی که نزدیک ترین اهل بیت من اند گفتم گفتن تراز چه سازیم گفت اگر خواهید در همین دو جامه پیچیده کرد بوشیده ام یا در ثیاب مصری یا حلهٔ یمانی گفتم که بر تو نماز گذارد و ازین طاقتی بگریستیم و رسول خدا نیز بگریست و گفت ساکن باشید و اضطراب منمائید خدای تعالی بر شما رحمت کند و بدرامرون از برای رسول رب العالمین نمونه ابراهیم خلیل خواهد بود و از غسل فارغ شوید مرا در کفن بپیچید و بر سریر نهید و سریر مرا در کنار قبر گذارید ساعتی دور شوید که اول کسیکه بر من نماز گذارد و بر من نماز گذارد جبرئیل خواهد بود و بعد ازان بمکائیل و بعد ازان اسرافیل و بعد ازان عزرائیل با لشکرهای ملائکه بعد ازان بگذارید که فوج فوج از درون در آیند و نماز گذارند و باید که ابتدا بنماز من مردان اهل بیت من کنند بعد ازان زنان اهل بیت من بعد ازان شما اسلام مرا بیاران غائب من رسانید و بخویشان بیطاقه تبلیغ کنید که در ملت متابعت من خواهند بود از من روز نامزد قیامت ابوسعید خدری گوید که رسول الله در ایام مرض موت روزی از حجرهٔ عائشه بیرون آمده بر منبر رفت و خطبه خوانده اصحاب را نصیحت فرمود و در اثنای آن گفت که حق عزوعلا بنده را مخیر گردانید میان دنیا و آنچه نزد اوست از ثواب و این بنده اختیار چیزیکه نزد اوست کرد این سخن بدرگریه شد و ما تعجب نمودیم که چرا ازین حد نشست باید گریست آخر بر ما ظاهر شد که او بکمال درایت و فطانت فهم کرده بود که مراد از ان بنده خود پیغمبر است و پیچنین دران خطبه فرمود که اگر بودمی فراگیرنده خلیلی را فراگیرنده پروردگار

خویش ہر آئینہ فرامی گرفتم ابوبکر را خلیل خویش ولیکن بامحبت اسلام فضیلتی تمام ست و او رسیدہ بایں مرتبہ و مقام از صدیقہ منقول ست کہ گفت ہیچ احدی را در حرکات و سکنات و حسن سیرت و سریرت و اخلاق حمیدہ و اوصاف پسندیدہ از فاطمہؓ زہرا مشابہ تر بہ رسول اللہ ندیدم و ہر گاہ کہ فاطمہ بخانۂ پدر آمدی پیغمبر برای تعظیم او بر خاستی استقبال نمودی و بر جبین خویش بنشاندی و چون رسول اللہ بہ بیدن او رفتی فاطمہؓ نیز نسبت بآنحضرت ہمین طریق سلوک داشتی و در عرض سوت نوبتی آن فرزند ارجمند را طلبیدہ فاطمہؓ چون نزدیک حضرت آمد رسول اللہ فرمود مرحبا بابنتی و بر پہلوی خویش جای دادہ سخنی در گوش او گفت فاطمہؓ از آن حدیث در گریہ افتاد و چون بار دیگر رسول اللہ بر سبیل نہان با او سخن در میان نہان نہاد فاطمہ مسرور و خندان شد عائشہ گوید بانا فاطمہؓ گفتم من ہرگز ہیچ شادی را بہم ہیچ فرحی را بہم نزدیک تر ازین کہ اکنون مشاہدہ کردم ندیدم آیا سبب چیست فاطمہؓ از کشف حال امتناع نمود گفت با فشای سر پیغمبر زبان نگشایم و چون رسول اللہ از دار فانی بجوار باقی رحلت فرمود از وی پرسیدم کہ آن سخنان چہ بود کہ پیغمبر با تو فرمود جواب داد کہ در نوبت نخستین فرمود کہ جبرئیل ہر سال یک نوبت پیش من بر ترتیل قرآن بہ داشتی و امسال دو نوبت بر من خواندگمان می برم کہ اجل موعود نزدیک رسیدہ من ازین سخن گریان شدم در نوبت دوم فرمود کہ اول کسیکہ از اہل بیت من ملحق شود بمن تو خواہی بود ازین بشارت خندان شدم بعضی گفتہ اند کہ ہر دو سخن را در یار اول سید عالم بفاطمہؓ گفت و در کرت ثانیہ فرمود کہ راضی نیستی کہ سیدۂ نسوان اہل جہان باشی و در روایتی آنکہ دفعہ دوم فرمود کہ جبرئیل ہر اجرہ داد تا آنکہ ہیچ زنے از زنان مسلمانان را در بہشت عظیم تر از زیبت تو نباشد علمای سیر روایت کردہ اند کہ در زمانیکہ مرض رسول اللہ اشتداد یافت و اصحاب در حجرۂ او مجتمع بودند فرمود کہ دوات و صحیفہ را بیاورید تا از چیزے شما را وصیتے بنویسم کہ بعد از من ہرگز گمراہ نشوید ایشان اختلاف کردند بعضی گفتند کہ آنچہ فرمودہ ہمان جمل ما بہ در کردہ برخی گفتند کہ نہ ایں سخنان محل آن سخنانیست کہ از شدت مرض میگوید باز سر جدی گوید عرضہ گفت در دالم بر رسول اللہ مستولی شدہ قرآن در میان ماست کہ ما را پسندیدہ است و جمعی باو در ین باب اتفاق کردند زدرہ بر مخالفت اصرار کردند کہ آنچہ فرمودہ حاضر باید کرد و مہم مخصومت و نزاع ایشان صورت گرفت و اختلاف از حد اعتدال تجاوز نمود پس حضرت مقدس نبوی فرمود کہ بر خیزید از پیش من کہ لائق نیست منازعت در حضور پیغمبر و مع ذلک فرمود سہ وصیت میکنم شما را یکی آنکہ مشرکان را از جزیرۂ عرب بیرون کنید و دیگر آنکہ وفود عرب کہ نزد شما آیند ایشان را چنانچہ من بآن جماعت میدادم شما نیز بدہید سوم آنکہ از سعید بن جبیر روایت کردہ وی گوید کہ نمیدانم کہ وصیت سوم را سعید بن جبیر مصلحت نگفتن ندید یا آنکہ گفت بعمداً کتمان نمود یا ابن عباس فرماید مصیبت عظیم آن بود کہ بعضی از اصحاب نگذاشتند کہ رسول اللہ وصیت نامۂ سہ را بنویسد و در حین علیان مرض حضرت مقدس نبوی فرمود از جہت تشنگی سر ما کشودہ کہ مرا از جہت چاہ بر کردہ باشند آب بر من ریزند کہ شاید سبک شوم و از غایت بیرون رفتہ دردم را وصیت کنم و چون بفرمودہ عمل نمودند آن سرور را نفسے روی نمودہ از منزل بیرون آمد و باخلائق نماز گذاردہ بخواندن خطبہ اشتغال فرمود و بعد از سپاس و ستایش باری تعالی از برای شہدای احد آمرزش طلبیدہ و آنگاہ فرمود کہ بدرستیکہ مہتر انصار خاصۂ من اند یکان ایشان را گرامی دارید و از جہان ایشان درگذرید و بآن خدای کہ نفس من بید قدرت اوست کہ من ایشان را دوست میدارم آنچہ بر ایشان بود بجای آورده اند و طریقہ مروت و جوان مردی بتقدیم رسانیدند و بعضی از روات اخبار گفتہ کہ چون انصار دیدند کہ بیماری حضرت مقدس نبوی روز بروز در تزاید ست قلق و اضطراب کردہ اکثر اوقات بادل اندوہناک و چشم خون فشان گرد مسجد آن سرور می گشتند چہ طاقت آن نداشتند کہ در شمار خویش آرام گیرند و فارغ دل در دامن اصطبار کشند و عباس بن عبد المطلب و پسرش فضل و علی بن ابی طالب مستعاب یکدیگر را بحجرۂ بیماران در آمدہ آنحضرت را ازین حال اعلام دادند رسول اللہ بمجرد بیماران برفراش نشستہ استفسار نمود کہ انصار چہ میگویند علی ابن ابی طالب جواب داد کہ انصار بگریہ بند کہ ما خائف و بیمار سانیم از آنکہ رسول خدا از دنیا رود و معلوم ندارید کہ حال ما بکجا رسد و چون کیفیت حال انصار بسمع اشرف سید ابرار رسید بر خاست یک دست بر دوش علی و دستی دیگر بر دوش فضل از حجرہ بیرون آمد و ہان شد و بہ نبی پیغمبر پایہ نخستین منبر نشست و مسلمانان ازین حال آگاہ شدہ بمسجد در آمدند بعد از ادای حمد و ثنا و ستایش و سپاس خداوند مجد و علا فرمود آیا الناس چنین شنیدہ اید کہ شما گمان می برید کہ پیغمبر در میان امت خویش جاوید ماند کہ من در میان شما جاوید ماندم معلوم شما باد کہ باز گشت من و شما بخداوند عزت و علا وصیت من بشما آنکہ بمہاجرین اولین احسان کنید و وصیت میکنم مہاجرین را کہ باہم طریق نیکوی مسلوک دارید و سورۂ والعصر را فرو خوانده و فرمود کہ جریان امور منضبط و مربوط باذن خدای تعالی ست با یکدیگر پیچ چیز با عیش شما نسازد و شما را بہ استعجال کاری نرسد آنکہ خداوند تبارک و تعالی تعجیل پیچ کس و پس کس کرد بر مقدار آن آیدکہ بر قضای الہی تعالی غالب آید منقلوب گردد و ہر کس کہ باخدای تعالی خداع نماید خود فریفتہ و منکوب شود و آنچہ کریمہ فہل عسیتم ان تولیتم ان تفسدوا فی الارض و تقطعوا ارحامکم را بخواند آنگاہ فرمود ای مہتران مہاجرین شما را وصیت میکنم در بارۂ انصار چہ احسان چہ ایشان کسانی اند کہ آماده داشتند و از بیوت و سرای مہاجرت جنی مدینہ از برای شما و قبل از آنکہ شما بایشان پیوندید ایمان

اوردند و اثمار بساتین خود را با شما مناصفه کردند و در منازل و مساکن خود جای دادند و با وجود احتیاج شما را بر خود ترجیح نهادند و نفس خویش ایثار کردند هر کس از شما
که بر ایشان حاکم شود با نیکوکاران ایشان نکوئی کند و از بدکرداران آن گروه درگذراند و بعد از آن فرمود که ای گروه انصار پس از من جماعتی را بر شما ترجیح خواهند
داشت انصار گفتند یا رسول الله با ایشان بچه کیفیت سلوک کنیم فرمود صبر کنید تا در لب حوض کوثر بمن واصل شوید چون سخن بدین مقام رسید عباس التماس نموده گفت
یا رسول الله در شان قریش نیز وصیتی فرمای آنحضرت فرمود که وصیت میکنم باین امر یعنی بخلافت که قریش متصدی آن شوند و خلق پیرو قریش باشند و اهل بر و احسان
تابع ارباب بر و احسان و اهل شر و اسارت تابع اهل شر و اسارت ایشان بعد ازین کلمات دلاویز سخنی چند در باب وصیت قریش گفته بحجرهٔ همایون مراجعت نمود فضل
بن عباس گوید که در زمان مرض رسول الله عصابه بر سر بسته و دست مرا گرفته از خانه بیرون آمد و بمسجد تشریف برده بر منبر بالا رفت و فرمان داد تا بلال مردم را جمع کند و
با او گفت که می خواهم ایشان را وصیت کنم و با مسلمانان بگوی که این آخر وصیتی ست از رسول الله نسبت بشما بلال بموجب فرموده عمل نموده در اسواق مدینه
ندا کرد و چون مردم آواز بلال و استدعای او شنیدند ابواب بیوت و دکاکین خویش را همچنان بهمین گذاشته بخدمت سید عالم مبادرت نمودند صغیر و کبیر و زن و مرد
متوجه مسجد گشتند و کثرت مردم بمرتبه بود که مسجد رسول را جای دو کس نماند و آنحضرت بعد از شکر و سپاس ایزد تعالی فرمود که نزدیک ست که من از میان شما بیرون روم
هر که را از من ایذای بدنی یا عرضی رسیده باشد باید که برخیزد و طلب قصاص نماید و اگر مال کسی گرفته باشم باید که حق خود را از مال من بگیرد و نگوید که بیم آن دارم که اگر قصاص
بستانم رسول الله با من در مقام بغض و عداوت آید که این شیمه از طبیعت من نیست و من ازین معنی بیزارم و محبوب ترین شما نزد من کسی ست که استیفای حق خویش از من کند یا
حلال کند تا من پاک و طیب النفس بجوار ملک غفور واصل شوم و ظن من آنست که شما را گفتن این یک نوبت بسند نخواهد فضل گوید بعد از گفتن این سخن از منبر فرود آمده
نماز پیشین بگذارد و باز بمنبر رفته آغاز کلام سابق نمود از میان خلایق مردی برخاسته گفت یا رسول الله مرا بر تو سه درهم است آن سرور فرمود که ما ترا دروغ گوی نمیدانیم
و هر که این نوع سخن گوید او را سوگند نمیدهیم لیکن بگوی که ترا این درهم از چه وجه است جواب داد که یا رسول الله روزی مسکینی بسر وقت تو رسید مرا امر کردی که سه درهم بوی
ده حضرت فرمود ای فضل سه درهم بوی تسلیم کن آنگاه حضرت مقدس نبوی فرمود ایها الناس هر کرا در ذمت وی حقی ثابت شود باید که امروز ادا نماید و نگوید که از فضیحت
دنیا می ترسم که فضیحت دنیا آسان ست و فضیحت عقبی مشکل درین اثنا مردی برخاسته که سه درهم از غنیمت خیانت کرده ام در ذمت من ست استفسار نمود که چرا چنین
کردی جواب داد که بآن احتیاج داشتم فرمود ای فضل آنرا از وی بگیر باز فرمود هر که متصف بصفتی ست که آنرا مکروه می شمارد و از آن بدمی برد باید که بگوید تا در شان او
دعا کنم مردی برپای خاسته گفت یا رسول الله من دروغ گوی و فحاش و بسیار خوابم فرمود الهی راستی نصیب او گردان و خواب وی زایل ساز بهر وقت که اراده بیخوابی
کند دیگری برخاست و گفت یا رسول الله من دروغ گوی و منافقم و هیچ امری نابایست و کاری ناشایست نمانده که از من صدور نیافته عمر گفت ای مرد خود را رسوا کردی
حضرت فرمود که فضیحت دنیا از فضیحت آخرت آسان ترست بار خدایا او را صدق و راست گوی گردان و ایمان روزی کن و دلش از شر بخیر مایل گردان بعد از آن عمر
خطاب کلمهٔ گفت که از آن تبسم نموده فرمود عمر با منست و من با عمرم و حق با عمرست هر جا که باشد امیر المؤمنین علی گوید که پیغمبر در مرض موت وصیت فرمود و چون از آن امر فارغ گشت سورهٔ اذا جاء
نصر الله نازل شده گفتم یا رسول این وصیت بوصیت وداع کنندگان می نماید فرمود آری ای علی دل من ازین عالم تنگ آمده آنگاه تکیه کرده لحظه چشم برهم نهاد و چون
بیدار شد گفت ای جبرئیل مراد رباب و لو بود که نمودهٔ و فا نمای بعد از آن مرا بپیش خود طلبیده سر مبارک در کنار من نهاد و رنگ در رخسار همایونش متغیر گشت و جبین
مبینش عرق عرق شد فاطمه که این حالت مشاهده کرد از بی طاقتی بر جست و دست حسن و حسین گرفته افغان بر آورد که یا ابتاه بعد ازین بر حال دختر تو فاطمه نظر رحمت
که اندازد و بر تیمار فرزندان تو حسن و حسین که پردازد و متعهد تربیت علی که شود و لعیانت طبقات امم که از اطراف آفاق بیایند که اهتمام نماید یا ابتاه جان من فدای
تو باد وای بر گوش من که گفتار شیرین ترا نشنود و چشم من رخسار رنگین ترا نه بیند حضرت مقدس نبوی چون نوحه و زاری فاطمه بشنید دیده ها بگشاد و او را نزد خویش
آواز داد و دست مبارک بر سینهٔ فرزند ارجمند نهاده فرمود خدایا فاطمه را صبری کرامت فرمای بعد از آن فرمود ای فاطمه بشارت باد ترا که پیش از همه بمن خواهی پیوست
ای نور دیدهٔ من پدر تو در کشاکش مرگ ست فاطمه فریاد و زاری و نوحه و بیقراری از سر گرفت علی گوید گفتم ای فاطمه خاموش باش و نمک بر جراحت رسول الله مپاش آن
سرور فرمود که بگذار که آب چشم خود بر پدر خویش بریزد بعد از آن دیدهای خجسته برهم نهاد و فاطمه با حسن و حسین گفت برخیزید و پیش پدر مهربان خویش آئید تا بینکه شما را
نصیحت کند و بروایتی چنین گفت که نشاید شما را چیزی دید که موجب آرام دل شما گردد و قرة العین بفرموده ما در نزد رسول آمدند حسن گفت ای جد بزرگوار مصابرت بر
مفارقت چگونه توان نمود و بانرد خاطر پریشان پیش که توان کشود و بعد از تو براسم مهربانی من و مادر و پدر و برادرم که پردازد و باسا ست و از ورایع تو بدان مکارم اخلاق ٦

کرده است که زندگانی نماید و جمال ایشان که پروانه وامهات مؤمنین که بر بالین آن سرور حاضر بودند ناله و نفیر باوج فلک اثیر رسانیدند و علی ابن ابی طالب گوید که من از
بی طاقتی گریان شدم و عائشه از اصحاب که بر در حجره حلقه وار ملازم بودند فریاد بر آوردند که یا محمداه من لا اختک بعدک یا رسول الله بعد از تو که غمخواری است کند و زاری آغاز
نمودند و گفتند ای علی در بگشای که یک نوبت دیگر روی فرخنده رسول الله را ببینیم و نظر بر جمال جهان آرای او افگنیم رسول الله ناله و افغان اصحاب را شنیده فرمود ای
علی در بر روی یاران من باز کن و چون در باز کردم اشراف مهاجر و انصار در آمدند آنحضرت ایشان را بالصبر و سکون وصیت فرمود که شما زبدهٔ امم و خلاصهٔ اهل عالمید اگرچه
ظهور شما در جهان بعد از همه امت اتفاق افتاد اما دخول شما در جنت پیش از همه خواهد بود بر اقامت فرائض الهی ثابت و راسخ باشید و قرآن را امام خود سازید و از احکام شرع
غافل مشوید آنگاه فرمود اللهم بلغت بعد از آن چشم های مبارک بر هم نهاده قطرات عرق بر روی مبارکش پدید آمد من اشارت باصحاب کردم تا بیرون آمدند صدیقه التماس نصیحتی
کرده فرمود که ای عائشه بر شما باد که کنج خانه های خویش نشینید و دست در عروهٔ وثقی صبر و ستر و صیانت زنید چنانچه حق تعالی می فرماید وقرن فی بیوتکن این سخن گفته چنان بگریست
که از آب دیدهٔ آنحضرت آتش مصیبت در کانون همگنان اشتعال یافت ام سلمه گفت چون مجموع جرائم تو مغفور است سبب این گریه چیست فرمود که انما بکیت رحمة لامتی یعنی
گریهٔ من جهت امت منست بعد از آن فاطمه را بشارت داد فاطمه پرسید که در روز فزع اکبر ترا کجا یابم آنحضرت جواب داد که بر در جنت در زیر لوای حمد مرا دریابی در آن زمان
که من از رحمت رحمان باستغفار جرائم امت مشغول باشم گفت یا ابتاه اگر در آنجا نیابم کجا طلبم فرمود که در پیش صراط در آن هنگام که متفرع الیشان ایستاده باشم و طلب سلامتی
ایشان کنم گفت اگر در آنجا نیز نبینم کجا طلب نمایم فرمود که پیش میزان که بدعای سلامتی مشغول باشم گفت اگر در آن محل نیز ملاقات دست ندهد چه کنم فرمود در کنار دوزخ که
ایستاده باشم تا شعلهٔ آتش را از امت خویش منع کنم فاطمه شادمان گشت بعد از آن چشم های خجسته بر هم نهاد و صباح عقد ثریا از جبین او طالع می شد و چون صبح صادق بدمید
بلال بانگ نماز گفت آن سرور فرمود برو تا هر که خواهد نماز بگذارد و سه نوبت این سخن گفته بلال بآواز بلند گفت الصلوة یرحمک الله آنحضرت فرمود که بگذار مرا که بکشاکش و
شدائد موت مشغولم نقل است که در ایام مرض چون وقت نماز در آمدی آنحضرت را بلال اعلام کردی تا بیرون آمده با مردم نماز گذاردی و در آخر مرض بنا بر شدت صعوبت
آن سه روز نتوانست که قدم از منزل مقدس بیرون نهد و قولی آنکه در آخر مرض هفده نماز بجماعت از آن حضرت فوت شد و بعضی گفته اند که بلال هنگام نماز خفتن بر در حجره
رسول الله در آمده فریاد کرد که الصلوة یا رسول الله آنحضرت بنا بر استیلای مرض که مانع بود از آمدن نتوانست اهل سنت گویند که فرمود که با ابوبکر بگوئید تا با خلق نماز گذارد
عائشه گفت که ابوبکر مردی تنگ دل و بسیار اندوه است چون در مقام تو بایستد و قرائت آغاز کند گریه بروی غالب شود و از این جهت نتواند که بر ادای صلوة قیام نماید
اگر بگوئی که عمر باین کار قیام نماید چه شود عائشه این سخن را مکرر می کرد حضرت همچنان می فرمود که ابوبکر را بگوئید تا نماز بگذارد والعهدة علی الراوی عائشه چون دید که ملتمس
وی مبذول نیست حفصه بنت عمر را بر آن داشت تا با رسول الله گفت که عمر را فرمائی تا با مردم نماز بگذارد فرمود ابوبکر را بگوئید تا با مردم نماز بگذارد و چون حضرت مقدس نبوی اشارت فرمود
که ابوبکر نماز بگذارد دو شخص نزد بلال آمده از آن صورت خبر داده بلال گریان بازگشت و ناله و فغان باوج آسمان رسانیده گفت ای کاش پیش از این واقعه مرده بودمی تا رسول الله
را باین حال ندیدمی و شتابان بنزد ابوبکر رفت و گفت از موقف نبوت فرمان چنین صادر شده که تو بامامت پردازی ابوبکر بنیت ادای صلوة برخاست و چون نظرش بر محراب
افتاد و آن موضع را از وجود سید کائنات خالی یافت چندان بگریست که از هوش برفت و ناله و زاری از انجمن بحیثیتی برخاست که محراب و منبر را دل بدرد آورد و ما احسن ما قیل
در نماز خم ابروی تو تا یاد آمد حالتی رفت که محراب بفریاد آمد چون غلغلهٔ اصحاب بسمع همایون رسید از فاطمه زهرا پرسید که این چه فریادست جواب داد که یا رسول الله یاران تو اند که از اندوه
فراق تو گریانند آنحضرت علی ابن ابی طالب و عباس بن عبد المطلب را طلب داشته و تکیه برایشان کرده بمسجد رفت و از نماز فارغ شده فرمود که ایها الناس شما در پناه حفظ خدائید جل جلاله
و خداوند تعالی خلیفهٔ منست بر شما باد که پرهیزگاری و خوف حضرت خداوند را لازم دارید و اطاعت و فرمانبرداری حق بجای آرید و من از دار دنیا مفارقت خواهم نمود و در بعضی از روایات
والعهدة علی الراوی چنان وارد شده که بلال رسول الله را از رسیدن وقت نماز اعلام کرد آنحضرت عبد الله بن ربیعه را گفت تا مردم را بگوید که نماز بگذارند عبد الله از حجره بیرون
آمد و با عمر ملاقات کرده گفت با مردم نماز بگذار عمر در محراب رفته بنیاد امامت کرد و قرائت بجهر آغاز کرد حضرت مقدس نبوی که استماع قرائت عمر نمود فرمود که این آواز عمر نیست گفتند
هست فرمود یابی الله ذلک والمؤمنون آنگاه سر از دریچهٔ خانه بیرون آورده بزبان معجز بیان سه نوبت بگذرانید که نی باید که ابوبکر با خلائق نماز بگذارد و این قول اهل سنت ست آنگاه
عمر ترک امامت کرده از عبد الله بن ربیعه پرسید که حضرت ترا نگفته بود که عمر با مردم بادای صلوة قیام نماید عبد الله گفت نام هیچ کس را درین باب بر زبان نبرده بود اما من بنا بر آنکه ابوبکر را
در میان یاران ندیدم ترا گفتم که امامت مردم کن چه من ترا درین امر شایسته تر از دیگران دیدم عمر گفت من صورت واقعه ندانستم که چنین ست و الا باین امر قیام نمی نمودم نقل ست که
در ایام مرض موت رسول الله روزی علی از پیش آن سرور بیرون آمده اصحاب باو گفتند که یا ابوالحسن حال رسول الله امروز بر چه وجه است جواب داد که شکر رضای را که بر وجه احسن

عباس دست علی را گرفته آهسته با آن گفت که بعد از سه روز پیغمبر ما بجوار رحمت رب العالمین و اهل میشود و چون علامت مرگ او مشاهده می کنم اکنون مصلحت آنست که تو دوی رفته پرسی که امام خلافت بعد از آن سرور کیست مفوض خواهد بود و اگر کسی را نامزد فرموده باشد ما را با او سفارش نماید علی از این معنی سر باز زده جواب داد که اگر ما را مارا دین خلافت دخل ندهند و بگیرند نگیرند بما نزدیک سهل خواهد بود و اگر ما را طلب نمایم آورده اند که تو بی رسول الله در بعضی اوقات مرض بیهوش گشت و از روی اضطرار آنحضرت دارو در دهان مبارکش چشانیدند چنانچه از آن حال باز آمد صورت واقعه را معلوم فرموده پرسید این چه دارو بود گفتند مقداری عود هندی و قدری ورس و قطره روغن زیت پرسید که این عمل بفرموده کیست گفتند اسما بنت عمیس ما را بدین کار دلالت نمود که از حبشه با او شنیده حضرت فرمود که خوش شما از کرده ام مرض او بود بدین گریان دوا استعمال نمود نگفتند از ذات بالجنب ترسیدیم فرمود که آن مرض از شیطان ست و حق عز و علا شیطان را بر من مسلط نگرداند و بر کدام از زنان خانه دار و در دهان او چکانید مگر عباس که او را از این معنی معاف دارید بنابر فرمان آن سرور مجموع زنان دار و در دهان یکدیگر چکانیدند تا آنکه میمونه روزه دار بود او را نمود ندا در آورده آنرا پیش از وفات حضرت مقدس نبوی لیه رفیق پیغمبر جبرئیل نازل شده گفت ای محمد پروردگار تو سلام میرساند از تو چیزی می پرسد که او داناتر است بآن چیز از تو می پرسد که خود بر احسان و چگونه می بینی حضرت فرمود که ای امین خدای خویشتن را کرب و غرغرون و شدائدی با هم رفتن دیدم و سوم خود آمده میان الشان جواب و سوال بمیکرد روز اول واقع شد روز سوم جبرئیل با فرشته دیگر و سوم با میکیل که حاکم هفتاد هزار فرشته بود با عزرائیل بدر خانه او فرشته حاضر گشت جبرئیل چون از پرسش فارغ گردید مرد من داشت که ایشک ملک الموت بر در ایستاده و او از تو دستوری می طلبد اگر اذن دهی پیش از تو نسبت باحدی این امر از ان صادر نگشته و بعد از تو صدور نخواهد یافت حضرت فرمود ای جبرئیل رخصت ده تا در آید و بعد از آنکه ملک الموت مرخص گشت در آمد و سلام کرده عرض کرد ای محمد خدای عزوجل مرا مامور ساخته تو را مامور کرده که از تو مان تو سر بپیچم گر حضرت فرمای روح مطهر ترا قبض نمایم و بعالم علوی برم و الا مراجعت کنم رسول الله بجانب جبرئیل نگریست تا چه فرماید جبرئیل گفت ای محمد خدای تعالی مشتاق دیدار تست رسول الله با عزرائیل اشارت کرد تا بهیچ کار ما مامور گشته مشغول شود و جبرئیل با حضرت گفت که ای احمد علیک السلام من بعد از این در جوار رحمت حق تعالی خواهم بود و بر سانیدن پیغام حق تعالی بر تو نخواهم آمد و مقصود و مطلوب من از دنیا تو بودی و بس بیت سفر برای تو لیم خضر راه تو جویم سخن برای تو گویم خشت برای تو باشم ای عبد الله عباس گوید که هنوز حضرت رسول الله سخن عزرائیل را تمام فرمود که از طارم خضرا بجانب زمین محمود و جانب نهای از تکلیف دستوری در آمده بروی و روح او را بی رخصت او کشی ملک الموت با هزار فرشته از انصار خویش بهمه بر اسپان ابلق سوار جامه های منسوج بهوا بر آبدار پوشیده بر دوش نهاده در بعد از قطع مسافت عزرائیل بصورت اعرابی بر در حجره بهمایون رسول الله بایستاد و گفت السلام علیک یا اهل بیت النبوة و معدن الرسالة رخصت می فرمائید که در آییم که رحمت خدای بر شما باد و در آن حین فاطمه زهرا بر بالین آنحضرت نشسته بود جواب داد که رسول الله کمال خود مشغول ست و اکنون ملاقات با او میسر نیست بار دیگر ملک الموت رخصت طلبیده جواب او شنیده در بار سوم او را خویش چنان یافته برداشت و رخصت طلبیده که بر کدر منزل مقدس او در آید بهیبت آن بر خویش بلرزید دران اثنا حضرت رسالت پناه که بیهوش شده بود بحال خود باز آمده چشمهای مبارک باز کرده استفسار نمود که چه میشود شما را صورت واقعه معروض داشتند فرمود ای فاطمه دانستی که ما که سخن بسیار می گوید جواب داد که الله و رسوله اعلم فرمود که این ملک الموت ست هادم اللذات و قاطع آرزوها و متمنیات ست مفرق جماعات یتیم کننده زنان و بیوه کننده زنان ست فاطمه که این حدیث استماع نمود گفت یا ابتاه خربت المدینة اذا فقدناک رسول الله دست فاطمه را گرفته بر سینه مبارک خویش نهم فرمود در زمانی ممتد چشمهای خود گشود چنانچه حاضران تصور کردند که دیگر فرغ روح خواهد فرمود بگنبد گردش عرش پرواز نموده فاطمه سر در پیش گوش آن سرور برده گفت یا ابتاه پیچ جوابی نشنید گفت ای پدر جان من فدای تو باد بحال من نظر کن و یک سخن با من بگوی حضرت مقدس نبوی دیده ها باز کرده فرمود ای دختر من گریه را موقوف دار که عمله عرش از بکار دیگر بنده بدست مبارک قطرات عبرات از رخسار آن فرزند ارجمند پاک کرده و در تسکین خاطر فاطمه کوشیده او را بشارتها داد و گفت بار خدایا بر او در وقت من صبر کرامت فرمای و بادی فرمود جان روح را قبض کنند بگوئی انا لله و انا الیه راجعون ای فاطمه هر مصیبتی که کسی را رسد در برابر آن عوض خواهد یافت فاطمه گفت یا رسول الله کدام کس و کدام چیز ترا عوض تو اند بود و بعد از آن حضرت بازدیده های مبارک بر هم نهاد فاطمه گفت و ابتاه رسول الله فرمود که هیچ کرب و غم بعد از این بر پدر تو نخواهد بود و بدین مژده و بر بشارتی که بر او داد انسانی روی می نماید بر او سلام الملاقات سبحانی ست و اکنون قبض علائق پیوسته است و دیده ندای مالی رب العالمین خوانده بر شتاب همه روح و بدن و جنت نعیم مشاهده گشته هیچ حسرت نداشته و الباقی نخواهد ماند بالجمله چون خطاب رسول الله یا فاطمة زهرا منقضی شده عالمیان پیش رفته التماس نمود که وصیتی فرماید آنحضرت فرمود ای عائشه وصی رد ترا وصیت کرده ام سخن ست همان ست وظیفه آنکه بموجب فرمود حق عز و علا عمل نمای

شد بجانب خانۂ بجای آری عائشہ مقال آنحضرت سابقدم اقبال تلقی نمود و حضنصہ پیش آمد بر نہجیکہ با عائشہ تکلم نمود بود سخن گفت بعد ازان با قرۃ العین و ثمرۃ الفواد خویش فاطمہ زہرا علیہا السلام بہمین خود را بیاراست بہمو جب فرمودہ فاطمہ حسن حسین را نزد رسول اللہ آورد و ایشان زبان بسلام گشودہ در برابر آنحضرت بایستادند چون چند بار گرد رخود را بدندان گرفتند و بدہن گریہ جوانان او بح آسمان رسانیدند و ہر یکے بزبان حال مضمون این مقال ادا کردند ؎ من از تصور دیدنش می میرم ؎ نعوذ باللہ اگر روی در نقاب کشد چندان بگریند کہ اہل مجلس بالمرۃ تمام دست داد حاصل باین کلام آنکہ روز بان ہر یک از حاضران شدہ بود است ہنوز سرور دائم از چشم ماشدہ و در دل از تصور دوری چہ بیدار است ؎ امام حسن روی خود را بر روی مجسمہ حضرت نیر البشر و امام حسین سر خود را بر سینۂ آن سرور نہادہ و بنظر رحمت و شفقت در ایشان نگریست و روی ہر دو را ببوسید و در باب تجہیل و محبت و مودت ایشان وصیت فرمود بعد ازان ما حضار علی ابن ابی طالب را بر ان داد علی آمد و ترتیب بفراش آنحضرت بنشست و سؤل سر از بستر برداشتہ جناب ولایت انتساب در زیر بغل فرخندہ اش در آمدہ سر خستہ او را بر بازوی مبارک خود نہاد و حضرت ختمی پناہ گفت ای علی فلان یہودی در دست من مبلغ گدا دارد کہ حیف تقید بسباب بجہیز و تکفین و لشکر اسامہ بر سبیل قرض ازوی گرفتہ ام ز نہار کہ دست ازان بہی علی اول کسیکہ در لب حوض کوثر بمن رسد تو باشی و لبہا ازین بسیار سیراب کردہ و بآب خوابہ رسید بابد کہ دلتنگ نگردی و دست در برد و باقی عمر بہ طریق صبر پیش گیری و چون مشاہدہ کنی کہ دنیا رضی و مختار خلق گردد و بابد کہ تو آخرت اختیار کنی و در بعضی از روایات آمدہ کہ حضرت مقدس نبوی از علی وداع و کتابت طلبید امیر المومنین علی بتو ہم آنکہ مبادا کہ پیشتر از سرانجام این مہم رحلت فرماید گفت یا رسول اللہ سر بر لبستی کہ دل تو می خواہد بجای آرم کہ من از ما خلقت می تو اسم کردا آنحضرت فرمود کہ الصلوۃ الصلوۃ ما ملکت ایمانکم از جابر بن عبد اللہ انصاری نقل کردہ اند کہ در ایام علالت عمر کعب الاحبار را وی استفسار نمود کہ یا عمر رسول اللہ در آخر حیات بکدام کلمہ تکلم شد عمر جواب داد کہ از علی بن ابی طالب سوال کن کہ سر بر سینۂ او گفت در زمانیکہ آنحضرت بر سینۂ من تکیہ کردہ بود سر بر دوش من نہاد و فرمود کہ الصلوۃ الصلوۃ کعب گفت کہ آخرین عمدہ وصیت انبیا این باشد و باین امور اندوہ بہشت ایشان برین باشد علی گوید کہ رسول اللہ این سخن میفرمود و آب دہان مبارکش بر من میرسید کہ ناگاہ حال آخرین بانوی دون تحمل آن نداشتم کہ او را بدان حال بینم لاجرم عباس را گفتم کہ مرا در پناہ عباس نزدیک آمدہ با تفاق یکدیگر آن سرور را بر بستر بگردانیدیم و در بعضی کتب سیر نظر رسیدہ کہ چون عزرائیل بصورت اعرابی بمنزل مقدس در آمدہ گفت السلام علیک یا النبی حق جل و علا ترا سلام میرساند و مرا زمان داد کہ بی رضوری تو قبض روح تو نکنم حضرت فرمود من مشتاق لقای پروردگار خودم باشم الا محظور صبر کن تا جبرئیل بیاید آنگاہ حضرت عزت با ملائک دو نوع خطاب فرمود کہ روح پاک دوست من محمد را بآسمان خواہند آورد و آرد آتش دو نوع را بمیدان دوی آمد بحور العین کہ خود را آراستہ دہید کہ روح محمد میرسد و ملاء اعلا و متوطنان عالم بالا ما مور شدند کہ وصف رصف بایستند بروح الامین و رضوان آمد کہ بزمین رو نزد بمیب من محمد و جبرئیل بہمو جب فرمودہ عمل نمود کہ یکان پیش پیغمبر حاضر شدہ حضرت مقدس نبوی را یاد و فرمود کہ ای دوست من درین حال مرا تنہای گذاری جبرئیل گفت ای محمد بشارت باد ترا کہ بخیری آورد و ام کہ مرغوب و مطلوب تست آن سرور بر سیکہ چہ بشارت آورد ہ جواب داد کہ آتش دو نوع الطفا بہ برفت و فردوس جنان آراستہ یافتہ و حور العین آراستہ گشتہ و فرشتگان صف راست کردہ انتظار قدوم روح تو می کشند حضرت ختمی پناہ فرمود کہ این ہمہ نیکوست اما خبرہ مرا بجنبانید کہ نفس بدان سرور و تسلی گردد جبرئیل گفت بہشت حرام است بر جمیع انبیا و امم الیشان تا وقتیکہ تو امت تو در انجا در نیایند رسول اللہ فرمود کہ بشارت مرا زیادت گردان جبرئیل گفت ای محمد خداوند تبارک و تعالی میگوید کہ امت خود را ہمہ را بہشت گردانیدم مگر آنکس کہ از بہشت ابا نماید و بدوزخ رود رسول اللہ گفت الان جان من خوش و چشم من روشن گشت بعد ازان روی تو جبرئیل آورد و فرمود کہ نزدیک ترا ای دایجہ ما مور شدہ قیام نمای و چون ملک الموت ازان حضرت دستوری یافت بقبض روح پاک او مشغول شد و سکرات موت بر آنحضرت چنان غلبہ کردہ کہ رنگ و روی مبارکش گاہی زرد گاہی سرخ و گاہی سپید می گشت درین زمان قدحی آب پیش خود نہادہ بود کہ دست فرخندہ در ان میکرد و بر روی بمالید و می گفت اللہم اعنی علی سکرات الموت و عرق بروی خجستہ اش تشنہ گاہی دست راست و گاہی دست چپ می نہاد تا آن زمان کہ والی شہرستان حیات دست از تصرف و تدبیر بدن بی بدیلش باز داشت گویند کہ در حین نزع آنسرور در سقف خانہ نظری انداخت و دست خود را بر زد و می گفت الرفیق الاعلی درین اثنا دست مبارکش مائل شدہ مدارا تبا پوست و زبان او در فغان از حملہ تشنیان تتق عصصت بر آمد فاطمہ زہرا گفت کہ وای ای پدر کہ دعوت حق را اجابت کردی وای پدر کہ بہشت فردوس جای تست وای پدر کہ خبر مرگ تو بجبرئیل گویم وای رسول خدای وای نبی رحمت دیگر بار او می نباشد و جبرئیل بسوی ما نیاید یا بخدا یا روح فاطمہ را بروح او رسان یا بر خدا یا مرا نبظارۂ روح رسول خویش فرمان گردان و مرا از ثواب جبیب خویش بی نصیب مدار و در روز قیامت از شفاعت او محروم مگردان صعصعۃ فریاد بر کشید کہ حیف از ان پیرہنے کہ فقر و فاقہ و درویشی بر تو نگری اختیار فرمود ؎ ای دل اگر بر دیدۂ تحقیق بنگری ؎ درویشی اختیار کنی بر تو نگری ؎ اسد رضی اللہ عنہ از ابن دین بہ در رسید کہ یک شب نمام از عزم جمادم و انعام است بر بستر راحت و منام نخفت و دو اسم بای ثبات در میدان اضطرار تفتوی و از مجاہدہ بنفس دوی گردان

نشستی و بهر گرد بیدهٔ التفات بجانب مهمات نگران نگشت و بهر گونه عنبار سامت و ملالت بر ضمیر انور نبنشست و ابواب بر و احسان و تفضل و امتنان بر روی اهل و فقرا صیلح بیست و دندان آبدار او از ضرب سنگ دشمن خاکسار شکسته شد و پیشانی فرخندهٔ او نار و لبصار جاحات لیل و نهار نسبه آمد شکم مبارکش از ادرو زنبلی دریای انواع جوهری روی نمود آورده اند که چون روح مقدس آنحضرت دست از تدبیر بدن پاک بدیلش بازداشت رجال اهل البیت یکی بعد دیگری در آمده بر ده در میان زنان و دو ان گریستند دران حین آوازی بگوش ایشان رسید بدین آنکه قائل را ببینند که گفت السلام علیکم اهل البیت و رحمة الله و برکاته کل نفس ذائقة الموت و انما توفون اجورکم یوم القیمة بر بنید و آگاه باشید که ثواب مصائب و بازیافت نوائب و عوض مافات نزد قاضی الحاجات ست بعنایت ربانی و کرامت سبحانی و الثق باشید بر جوع و فزوع کنید و بر جوع یاد نمایید که بحقیقت مصیبت رسیده آن کس بود که از ثواب محروم بود و چون ندای تعیسی انقطاع یافت علی ابن ابی طالب از اصحاب استفسار نمود که چیست و انتهید که این گوید کیست جواب داد ند که خضر بود که تعزیت بما رسانید گویند جمعی از اصحاب که در مسجد بودند چون ندبه و نوحهٔ نسوان شنیدند که بر فوت حضرت ختمی پناه از ایشان صادر شد سراسیمه و پریشان گشتند چنانچه زبان بعضی از تکلم باز ایستاد و برخی بخیال و اندیشه گرفتار شدند و بعضی بالجمله اگر قدرت یافت نقل ست که عمر خطاب بعد از انتقال حضرت رسالت مآب در میان مردم فریاد بر کشیده قسم یاد کرد که رسول خدا فوت نشده و الا و اورا صعقه روی نموده چنانچه موسی را روی نموده بود و بعد از سه روز در دار دنیا چند ان باقی ماند که زبان اهل کنفه و نفاق را ببرد و قولی آنکه طائفهٔ از منافقان مدینه بزبان آورده اند که اگر محمد پیغمبر بود وی بالبتی که فوت نشدی عمر که این سخن بشنید شمشیر از نیام کشید و بر در مسجد ایستاده گفت که هر کس که بگوید که رسول خدا از سرای فانی بمنزل باقی نقل کرده من او را بدو نیم کنم بعضی از اهل اسلام را از سخن عمر در موت آنحضرت در خاطر شبهه پیدا شد و برین اشارا سما بنت عمیس دست در میان زد و کفتهٔ پیغمبر نماد به مهر نبوت را بنمود گفت علی الیقین حضرت رسالت جهان فانی را وداع فرموده که مهر نبوت مرفوع گشته آرین سخن نزد بعضی محقق شده که آنسرور از ین عالم رحلت کرده گویند که در زمان وفات حضرت مقدس نبوی ابو بکر در محلهٔ خویش بود و چون ازین واقعه با و خبر دادند تعجیل ران شتر دوی بمجرهٔ عائشه نهاد و می گفت و امحمداه و انقطاع و انظهر او دگر به کنان بیرفت تا بمسجد رسید مردم را پریشان احوال دید التفات بیچکس نکرد بخانهٔ عائشه رفت و رداء زری مبارک رسول الله بر دوش داشت و بعضی از اعضای آنحضرت را بر سینه گفت بابی انت و امی طبت حیا و میتا آنگاه از منزل مقدس بیرون آمده عمر را دید که در میان انجمن ایستاده می گفت که رسول الله فوت نشده ابو بکر چند نوبت باو گفت ای عمر بنشین و استماع نمود ابو بکر گفت ایها الرجل بدرستیکه پیغمبر فوت شده و اشیع کریمه ازی در کتاب خویش بدو خطاب نموده که انک میت و انهم میتون همچنین در قرآن مجید و فرقان حمید ست که و ما جعلنا لبشر من قبلک الخلد افان مت فهم الخالدون بعد ازان ابو بکر بمنبر خیره البشر بالا رفت و فضائل عمر را نهاد گذاشته متوجه ابو بکر شد ند ابو بکر خطبه خواند ستایش حمد و سپاس باری تعالی و متعالی بر درود رسید کائنات آنگاه گفت من کان یعبد محمداً فقد مات و من کان یعبد الله فان الله حی لا یموت یعنی هر کس که محمد را میپرستید بدرستیکه او وفات یافت و هر که خدای عزوجل را می پرستید بدرستیکه او فرزند مات هرگز نمیرد بعد از ادای این کلمات آیهٔ کریمه و ما محمد الا رسول قد خلت من قبله الرسل افان مات او قتل انقلبتم علی اعقابکم تا آخر بخواند و آیهٔ انک میت و انهم میتون بر زبان راند عمر گوید که بخدا سوگند که گویا این آیه را نشنیده بود تا از ابو بکر استماع نمود و مرد از مدینه مستولی گشت و بیقین مردم روایت ست که بعد از فراغ ابو بکر از خطبه بر دوم اعتقاد که در خدا که رسول الله وفات یافته لا جرم زبان بگریه و انا لله و انا الیه راجعون بگشادند آنگاه ابو بکر بر اسم تعزیت و تسلیه اهل بیت پرداخته گفت که از غسل و تکفین و تجهیز مدفن آنحضرت متعلق نشباست و خود با عمر و ابو عبیدهٔ جراح بجانب سقیفهٔ بنی ساعده شتافت و دران حین شنید که اعیان انصار در سقیفه مجتمع شده اند دمی خواهند که مراخلافت را تواری دهند و این حکایت رفته رفته ملک بیان خواهد گشت ذکر کیفیت غسل و تکفین آنحضرت و بعضی حالات علمای سیر چنان آورده اند که چون ابو بکر بسقیفهٔ بنی ساعده رفت عباس و فرمود تا در حجرهٔ همایون ببردند چون خواستند که بامر غسل قیام نمایند از بیرون حجره آوازی بسمع اهل بیت رسید که شوید او را که پاک ست و احتیاج بغسل ندارد متعاقب این آواز آوازی شنیدند که نشوئید او را که قاتل اول ابلیس علیه اللعنة بود و من خضر م و بعد ازان علی و عباس فضل و قثم او را عباس و اسامه بن زید و صالح آزاد کردهٔ حضرت رسالت پناه که شقران لقب داشت و دران خانه از دران غیر ایشان دیگری نبوده بر دهٔ از بیرونی همی شنیدند و آن سرور را برداشته بامر درون بردند و میان ایشان اختلاف واقع شد که رسول را در جامهٔ غسل دهند یا مثل سائر اموات ثواب از میان مبارکش بیرون آورند بشنیدند ندائی که از میان قبیل و قال ملک متعال نداسی برایشان غالب گردانید چنانچه دفتن بامر سینه نهاد ند آنگاه بالتفی از گوشهٔ حجره آوازداد که رسول خدا را برهنه مسازید او را در پیراهن خودش غسل دهید اهل بیت چون و اشنیدند این ندا از غیب می آید برخاسته بامر اغتسال بفرمود ند و آقدری روایت کنند که چون عباس فرمود که مرا در بردی خلق بپوشند انصار از پیرون حجرهٔ همایون آواز بر آوردند که یا اهل البیت ما را خوان رسولیم و حق قرابت خدمت ما نسبت بآن سرور معلوم و مقرر ست و حسن عقیدت

رضائے علویت مآب اعلام شریعت غرابر ہمگنان روشن و سبزہ بست شوقع آنکہ یک کس از بیش تماشائے تا مانیز شربت حاصل گردد و از سعادت شاہد حضرت رسالت پناہی نصیب تمام بنصیب گفتہ اند کہ اوس بن خولی الانصاری آواز برکشید کہ ای علی بخدای عزوجل سوگند میدہم ترا کہ مرا رخصت فرمائی تا در آیم و علی ای التقدیرین اوس دستوری یافتہ و مغسل حضرت مقدس نبوی حاضر گشت، اما ہیچ کس در امر غسل مدخل نداشت بصحبت پیوستہ کہ آنحضرت را بدروی تعشق بخوا بانیدند بر وجہیکہ سر مبارکش بجانب مشرق بود و علی ابن ابی طالب علیہ السلام بغسل آنحضرت مباشرت نمود و او را بسینہ منضم گردانیدہ و خرقہ بدست بچہیدہ در از ررون پیراہن بیالایش در آورد و فضل پیراہن از بدن بی بریدش چہ دانگاہ میدانشت، امیر المومنین علی بر بسیل سہولت جسد فرخندہ اش را ای شست و اسامہ بن زید شقران آب بر میختند عباس و فضم ذات القدس آنحضرت را از بین پہلو بان پہلوی گردانیدند و بدین امر اغریب نیز معاونت واقع مے شد چنانچہ با ندک تحریکے از دستی بدستی دیگر مے گشت و چون امیر المومنین علی ہیچ و سنج و بیرک در ذات مقدس آنحضرت مشاہدہ نمیکرد چنانچہ سائر اموات را میباشد در ان حال مے گفت ہا بی و ائی ما طیبک حیا و میتا یعنی بپدر و مادر مرد ای تو با چہ چیز تراخوشبوی گردانیدہ در حین حیات و ممات و در روایتی آنکہ لوبت اول آنحضرت را بآب خالص غسل کردند دوم با ریاب برگ کنار و سوم کرت بآب کافور گویند کہ بعد از اتمام غسل چند قطرہ آب در گوشہ چشم و گوناہ رسول اللہ جمع شدہ بود و علی آنرا بیاشامید و این معنی موجب زیادتی علم و حفظ او گشت، امام ناطق جعفر الصادق روایت کند کہ در زمان غسل آبکہ در بدن مبارک پیغمبر جمع می شد علی آنرا می آشامید و روایتی آنکہ علی در چشم مبارک رسول خدا خاشاکی دید آنرا بزبان بیرون آورد نقل ست کہ از امیر المومنین علی پرسیدند کہ سبب کمال قوت حافظہ تو چیست جواب داد کہ چون رسول اللہ را غسل کردم در چشم ہای مبارک او مقداری آب باقی بود من از دل خود رخصت نیافتم کہ آن بر زمین ریختہ شود لاجرم آنرا بزبان بیسیدم و این معنی سبب زیادتی حفظ و علم من گشت و در بعضی از کتب سیر مسطور ست کہ شخصی از ابن عباس سوال کرد کہ پیغمبر را چگونہ غسل کردند جواب داد کہ شست از جملہ آنچہ بنی کلثوم بستند و آن سنت بر ما بماند بر سبیل ارصالحین بعد ازان عباس مژدان بنی ہاشم را فرمود تا در پیرون خانہ بستند و شخصی را از انصار طلب کردند تا در مغسل آنحضرت حاضر باشد و اوس بن خولی انصاری کہ یکی از عفاریت سوگند بدر بود حاضر شد آنگاہ عباس با ندرون کار فرمود و علی و فضل ابو سفیان بن الحارث و اسامہ بن زید را طلب داشت و چون این جماعت آمدند بایشان و بر ہر کدام پیرون کار بود خواب استیلا یافت چنانچہ مجموع سر در پیش فگندند آنگاہ از غیب ندائی رسید کہ رسول اللہ را غسل نکنید کہ او طاہر ست عباس گفت بلی و او را غسل میدہیم اہل خانہ گفتند او را غسل نمیدہیم عباس گفت بجز و آوازی کہ قابل آن معلوم نیست ترک سنت پیغمبر نمی کنیم آنگاہ عباس و علی بر سر تخت رفتند و آنحضرت را در کنار نشانند ندائی غیب ندائی رسید کہ رسول اللہ را بپشت باز خوابانیدہ او را غسل کنید بعد ازان ہر دو برخاستند و آنحضرت را باز خوابانیدند چنانچہ سر مبارکش بجانب مشرق بود و باہا یش بطرف مغرب و چون میخواستند کہ حضرت را از پہلو بہلو گردانند فی الحال جسد و اعضای فرخندہ اش مے گشت و بر بدن مبارکش در پیرہن دیگ نیم تنہ بود و آنحضرت را آب خالص غسل دادند بعد ازان آب کافور طیب گردانیدند و بر بدن و نیم تنہ آنحضرت را بپشتند و ندو خوط بر سجدہ گاہ و مواضع فرخندہ اش زدند و در کفن چہیدہ بمراسم بکوز قیام نمودند و از مغسل بر داشتہ بر تختش نخوا بانیدند و چون ازین امر فارغ شدند ندائی غیب بگوش ایشان رسید کہ پیغمبر خود را بپوشانید ناضراے تعالے شما را بپوشاند و بموجب اشارت غیبی آن سرور را بپوشانیدند صدیقہ روایت کند کہ رسول اللہ را در سہ جامہ سفید کہ ہیچ یک از انہا قمیص و عمامہ نبود کفن کردند و بروایت ابن عباس آنحضرت در قطعہ ثوب سفید بود و یک برد یمانی و سر بری کہ رسول اللہ را بران نہادہ بودند از آن ام سلمہ دو پیراہن حبیبہ و انرا بچہار قرار دریم خریدہ بودند و در بعضی نسخ متاخرین مذکور ست کہ آن سر بری عبارت بود از بیش ایشان ست نقل ست کہ آنحضرت را بعد از مغسل و مکفن بر سر بر نہادہ در خانہ مدتی تنہا گذاشتند تا ملائکہ بروے نماز گذارند و این صورت بنا بر وصیت آن سرور بود بعد ازان افواج مسلمانان آمدہ بر یکی نماز علیحدہ می گذاردند بی آنکہ کسی امامت کند زیرا کہ امیر المومنین با اصحاب خطاب فرمود کہ در نماز جنازہ رسول اللہ ہیچ کس امامت نکند چہ آنحضرت در زمان حیات و زمان ممات امام جماعت طائفہ گفتہ اند کہ حضرت مقدس نبوی چنین وصیت فرمودہ و نوزدہ فرقہ بابن سبب تاخیر و تعویق در دفن او صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم واقع شد و در بعضی از روایات وارد شدہ کہ نخست امیر المومنین علی و عباس و طائفہ از خواص بر آنحضرت نماز گذارند و بعد ازان سائر مہاجر و انصار آنگاہ صبیان و نسوان از علے التوالی منقول ست کہ در روز سہ شنبہ کہ دیگر روز وفات رسول اللہ بود از جانب آسمان شنیدند کہ ہاتفی می گفت کہ در ابتدا گروہ مسلمانان بر پیغمبر خود نماز گذارند و ارباب سیر و اخبار آورده اند کہ در میان اصحاب اختلافی پیدا شد کہ در کجا رسول اللہ را دفن نمایند فرقہ گفتند کہ مناسب چنان می نماید کہ مدفن او جایی باشد کہ در آنجا مسجد و پیش گردہی گرد سنان بقیع عمران داشت ابو بکر گفت از رسول اللہ شنیدم کہ پیغمبر ہیچ پیغمبری مدفون نگردد و در موضعیکہ روح او را قبض کردہ باشند و بروایتی علی ابن ابی طالب گفت کہ در بسیط عنبر ہیچ بقعہ نزد خدای تعالی گرامی تر از جای نیست کہ روح پیغمبر او را در انجا قبض کردہ باشند و علی ای التقدیرین چنان مقرر شد کہ جسد مقدس آنحضرت را در موضعیکہ روح قدسی از انجا بجنت المادی خرامیدہ دفن فرمایند نقل ست کہ در مدینہ دو حفار بودند یکی ابو عبیدہ جراح کہ از برای مہاجرین لحد طریق شق حفر میکرد کہ آنرا میان حفر گویند و دیگری ابو طلحہ

انصاری که بحجت انصار لحد مسکنه و هر یک از نزدیکان او را وصیت چنان بود که قبر مقدس نبوی بطریق ایشان باشد و عباس بطلب ایشان دو کس فرستاده هم قرار بر آن یافت که هر یک ازان دو جفار که بیشتر بمانند حجت حضرت ختمی پناه بطریق خویش بگفر قیام نماید عباس دران زمان گفت یا رعدا یا هر کدام وجه که بهتر مصلحت برای پیغمبر خود قرار دهند راضی ازان دو کس یکی ابو عبیدهؓ را یافت و دیگری ابو طلحه را همراه آورد و او بدستور خویش لحدی کند و بروایتی در شب چهارشنبه آنحضرت را بر کنار قبر گذاشته لحد از لحظ از زیر پایش او را در خاک نهاد ند ۱۲ کجائی ای ترا فراق تو جانها رجان چاک ؛ بجان رسید بجان تو این دل غمناک ؛ تو سرو باغ بهشتی چه میکنی در گل ؛ تو عین آب حیاتی چه میکنی در خاک گویند که عباس و علی و عقیل بن ابی طالب و شقران و بروایتی فضل و قثم پسران عباس و بقولی عبد الرحمن بن عوف بر نزد قبر حضرت مقدس نبوی لبود و شقران قطیفه را که در فتح خیبر بآن سرور رسیده لبود بر تبه قبر انداخته گفت بخدا سوگند که بعد از تو هیچ کس این را نپوشد و طائفه از ارباب ملت گفته اند این صورت از جمله مخصوصات حضرت سید کائنات لبود و در روایت ست که آخر کسیکه از قبر رسول الله بیرون آمد امیر المؤمنین علی لبود و فرقه قثم بن عباس را گفته اند و آنچه از منیره بن شعبه نقل کرده اند که گفته که من آنگاه خود را معتمد او ترا گذاشتم و باین بهانه چون همه بیرون آمدند بقبر در آمدم و انگشتری را گرفته بیرون آمدم ضعیف و مردود ست و بعضی از کتب معتبر نظر رسیده که چون این سخن را نزد علی از منیره نقل کرد نذر مود که او را حد آن بنود که بدان مثال این جرات اقدام نماید و در روضة الاحباب باین عبارت مذکور ست که از منیره بن شعبه گفتند این خود را در قبر انداخت و باین بهانه بقبر در آمده قدم آن سرور را مس نموده بعد ازان بیرون آمده گفت عمدا من قرب ست بر رسول خدا از شما نزد محققان این حدیث چندان اعتبار ندارد نقل ست که چون خصوصان حضرت ختمی پناه از قبر بیرون آمدند خاک بران قبر بیختند و صورت قبر شور ش بروایتی مسطح و بقولی مسنم ساختند آنگاه جبلا یاران زر خاک بار گشتند و بسخت بدر خانهٔ فاطمهؓ زهرا آمده ضرا لطه نعرت بجا آوردند فاطمهؓ زهرا گفت یا رسول الله از لسان پریسه که پیغمبر را دفن کردید جواب دادند که از لسان زر خاک یافتید که خاک بران حضرت پاشیدید آخر دنیا لرتجه لبود گفتند ای مخدره صورت حلول و محزون ست الا نسبت بحکم بارسی سیما نه و تعالی جزا القضاء ما رتصور نمیکرد و در مقصد اقصی مذکور ست که چون رسول خدا در خانه که لبا لشه منسوب لبود دفون گشت و چراغ برفروخته از تندباد حوادث فرو نشست فاطمهٔ زهرا بی خانمان مانده روز و شب می گریست و چون شمع الم التهاب دل خود می سوخت و هر ساعت در روی حسن و حسین نگاه میکرد و بیتابی خود و نامرادی فرزندان خویش تالها آه میکرد بنوعی که آتش بزل خویش می انگیخت و خون دل از دیده مردمی ریخت و همه اصحاب و اصحاب به لوفت لیسان می گریستند و در رخانه فاطمهٔ موجودات این لبیات بی خواندند ۱۲ ای خواجه زین شکسته دلان تا چه دیده ۱۲ کرنا دیده جای گریست دیدهٔ ۱۲ بنشناختیم قدر تو ای سایهٔ خدای مازان روی سایه از سر ما در گذشیدهٔ ۱۲ این تمکنای و شش جهه در خور تو نبود ۱۲ مسکن فرخ ترش معلی گزیده ۱۲ بلی هر قفه بکوی وصالش گذشته ۱۲ بواسطه بحضرت خاصش رسیده ۱۲ تو رخ آشیانه قدسی غریبیست ۱۲ گرازان قفس سوی گلشن پریده ۱۲ مارا شما نه لبوسه زان شه که ریاض خلقا شنیده ۱۲ در کام جانان شه دلان حرفه پریزه زان حریف نمارک که ازحق چشیده ۱۲ در کتاب لا لال النبوت مسطور ست که چون حضرت مقدس نبوی را بر لحاد خاکی لبرای دادند و لحد را بر روی او تاریک شد بنا چار پنجم ماه مکه گریان امید بند و هر چند که دست و پا بر هم میزدند آن روز ضعف و تاب نداشتند بعد ازان ابو بکر و بعضی از بنات عبد المطلب که عمات رسول الله لبودند و بنا گفتند و در اثنای مراثی بعضی از لسان زبان بر لحسیت فاطمهٔ زهرا کشادند و بنوعی تحریص بر گریه و زاری کردند و زاله و بیقراری او را معذوره داشتند راقم حروف گوید که در کتب سیر اهل بیت و اصحاب و در رشحه رسول الله ابیات مالا تحصی بنظر در آمده در بین مقام بنا بر خوف تطویل بکلام پذیرا نشد و سبب که از فاطمهٔ زهرا نقل کرده اند اختصار می رود و آن بنا بست ۱۲ ای آشنا ستوفی زدرت فرگ بگیا ؛ الوح و اشکوا الا راک محمدا بی ؛ قیاسا کن البطحی علمتنی جمیع المصائب ؛ فانی گنت عینی فی التراب غمینا ؛ فاکنت عن طلعة الرئیق بغائب ؛ صلوات الله علیه علی ذریته و جهابه و اصحابه و سلم علیهم تسلیما ذکر بعضی از حکایات متفرقه و بعضی از حالات اکثر اهل سیر اعتقاده آنست که رسول الله در روز دوشنبه دوازدهم ربیع الاول وفات یافت و بعضی گفته اند که این مصیبت عظمی در دوم ماه مذکور بوده و صدیقهٔ گوید که ماند لبیتم که رسول الله کی مدفون گشت تا سخن گاه و شنبه که آواز بیل شنیدیم که خاک بر قبر میریختند اما امام جعفر صادق از پدر خویش روایت می کند که دفن آنحضرت در شب چهارشنبه واقع شد از ابن عباس منقول ست که پیغمبر در روز دوشنبه متولد شد و در روز دوشنبه مبعوث گشت و در روز دوشنبه رسیده و در روز دوشنبه وفات یافت و در روز دوشنبه هجرا لاسود فرو خرد شد و در روز دوشنبه ناخر دفن آنحضرت و دیگر گفته اند یکی آنکه اختلاف واقع شد که جسد مبارکش را در بر یه دفن کنند یا بمکه بر نزد دوم لبعد از تعیین شق اول بعضی اختلاف کردند که در مدفن آنحضرت بقبع عرفه باشد یا موضعی دیگر که آن عبارت از مسجد مکرم مجرهٔ همایون ست و آنچه سبب گفته اند که سبب توقف آن لبود که جمهور مهاجر و انصار بر تعیین امر خلافت استقلال داشتند زعم اهل سنت نیست آنست بن مالک روایت کند که دران لبود زکه رسول الله زیکه بدینه تشریف آورد سه شنبه شهر گشت و دران روز که لبعالم آخرت خرامید آن بلده طیبه تیره و تاریک شد و منور دست از خاک بر نداشتیه لبود بر که انکار یکه پیغمبر را بدینه دفن کرده اند آنحضرت در گلیمی بنده وفات یافته لبود گوید که عائشه گلیمی بنده و از ناری غلیظ از خانه بیرون آورده گفت که رسول الله درین هر دو وفات یافته ۱۲ گو بیکه پیغمبر حلت فرموده بود سخت برسینه مبارک و نهادم

بوی مشک از دست من دمیدن گرفت و چند جمعہ بر من می گذشت کہ طعام نمی خوردم و دست می شستم و بوی مشک از دست من زائل نمی گشت و قول جمہور انست کہ حضرت مقدس نبوی در سہ سال زندگانی یافت و چون چہل سال از عمر گرامی آنحضرت گذشت بدرجہ بلند نبوت مرتقی گشت بعد از انکہ سیزدہ سال خلائق را بہ اتباع ملت بیضا دعوت فرمود از مکہ شرفہا اللہ بہجرت کردہ روی توجہ بجانب مدینہ نہاد و دہ سال و ران بلدہ رحل اقامت انداختہ بتبلیغ ما انزل اللہ و شرائط شریعت عزاقیام نمود چنانچہ بتہذیب از احوال آن سرور بر سبیل اجمال در بیان معراج رفتہ کلک بیان گشت و اگر عمر و فا کند و این نسخہ باتمام رسد و خاطر ہمایون این بزرگوار علی مقدارہ کما ینبغی مستمکن بال و بال باشد بشرح حالات و کیفیت واقعات حضرت مقدس نبوی بر سبیل تفصیل و تعیین در مجلدی علیحدہ ایراد کردہ آید ان شاء اللہ تعالی اکنون از ین فقیر بے بضاعت مناسب نماید کہ بعد از ذکر قضیۂ معاذ بن جبل کہ خالی از غرائب و سوزی نیست و بیان شمہ از معجزات سید کائنات در بحر ایام خلافت خلفای راشدین و ائمہ محدثین شروع رود منہ التوفیق وعلیہ التکلان ذکر رفتن معاذ بن جبل بہ یمن و باز آمدن او و علمای سیر رحمہم اللہ چنین روایت کردہ اند کہ بعد از فوت بادان حاکم یمن روزی رسول اللہ از ادای نماز با مداد فارغ شدہ روی مبارک باصحاب فرمود کہ ای مہشر مہاجر و انصار کیست از شما کہ بجانب دیار یمن رود ابو بکر گفت یا رسول اللہ بندہ را دران خدمت سعادتی تو باد من بر دوم آنحضرت سکوت گزیدہ و جواب آن شخص نگفت بعد از لحظہ باز بر سر حرف اول رفت و ہم معروض داشت کہ یا رسول اللہ من بر دوم و آنسرور رد جواب او بلا و تحیر زبان معجز بیان نگشود و در نوبت سوم کہ اعادۂ حدیث نخستین کرد معاذ بن جبل برپای خاستہ گفت اگر حضرت باشد من برین مہم قیام مینمایم بندہ و مادرم فدای تو باد و جان من نثار راہ تو یا رسول اللہ چون معاذ این سخن گفت حضرت نبوی فرمود کہ آری برای این مہمی و مہم برای لشت بعد ازین فرمودای بلال اعمامہ مرا بیار بلال بموجب فرمودہ عمل نمودہ آن سرور عمامۂ متبرک خود را بدست مبارک خویش بر سر معاذ بست و او را بر راحلہ سوار ساختہ خویشتن باجمعی دیگر از مہاجر و انصار کہ بہمہ پیادہ بود ند تشییع معاذ روان شدہ و پیشتر پیادہ پہلوی معاذ میرفت و او را وصیت می فرمود و ین اثنا معاذ گفت یا رسول اللہ من سوار و تو پیادہ خجلت فرمائی نمود و ایم رود پیادہ رفتن یاران تو موافقت نمایم حضرت جواب دادکہ من چنان تصور ے کنم کہ این گام ہا در راہ رضای خدای تعالی می نہم ای معاذ تو از وصیت می کنم پرہیزگاری و صدق گفتار و حسن کردار و ادای امانت و ترک خیانت و امر بمعروف نہی منکر و محافظت حقوق جیران و لطف فقیران و نیت در کلام و صدقت در سلام و ترسیدن از روز حساب و جزای اختیار آخرت بر دنیای معاذ ہیچ مسلمان را دشنام مدہ و ہیچ دروغ گوی را باور مدار و ہیچ راست گوی را تکذیب مینمای و تا توانی با نیرداری امام عادل ممکن ای معاذ زینہار تا آن دو دست میدارم کہ از برای خود دست میدارم و آنچہ مرلفس خود را کردہ میشمارم مرتو را نیز اکردہ می شمارم ای معاذ عیادت مریض بجای آر در حاجت از پی دل و ضعفا رابتعجیل برگزار یتیمان نزدیکی گزین و مجالست کن با فقرا و مسکین از نفس خود مردم را انصاف دہ و پای از دائرہ راستی بیرون منہ بایکہ کردہ را حق ملامت ہیچ کس ملامت کنندہ در تو لا تخشکنندای معاذ گریبان من تو ملاقات بعد ازین ممکن بودی ہر آئنہ وصیت کو تاہ کردمی اکنون نا روز قیامت ہم نخواہیم رسید و در وفراق سہل بود ہر امید وصل باشد لیکن درین فراق امید وصال کو چون معاذ از حضرت مقدس نبوی شنوای سماع این سخن بگذاشت دران آتش دل دود حسرت بدماغ او رسید با دلی حزین و خاطری غمگین آن سرور را وداع نمودہ روی توجہ بجانب دیار یمن نہاد بعد از طی منازل بصنعا کہ دار الملک مذکور ست رسید ہر دم چند مرتبہ بمبارت نمود و او بر منبر خطبہ خواند مشتمل بر سپاس و ستایش حضرت آفرینگار و حیت و در رود احمد مختار آنگاہ عہد نامہ رسول اللہ را در میان آورد و چون ازین امر فارغ گشت اعیان و اشراف معروض داشتند کہ بجہت تو طعامی مہیا ساختہ ایم و منزل پرداختہ از فرش و لباط انچہ مناسب قدر و منزلت تو باشد در ان مسکن اندا ختہ ستوقع و ملتمس آنکہ در انجا بسر برے معاذ گفت ای صنادید صنعا معاذ اللہ کہ چنین کنم زیرا کہ جمیع مہاجر و انصار وصیت کردہ کہ عیادت بیماران بجای آرم و حاجت بیوہ زنان و ضعیفان برآرم و یتیمان را بخود نزدیک گردانم و با فقرا و مساکین مجالست نمایم و از نفس خود را انصاف دہم و از خلق ست باخلق بگویم در راہ خدای عزوجل از ملامت ہیچ ملامت کنندہ نیندیشم و سخن او را شنوم بلد ازان معاذ جہت سکنی محقر زاویہ اختیار کردہ و از کسب خویش قوت لایموت حاصل کردہ روزگار می گذرانید و باہر بالات آن ولایت اشتغال می نمود تا شبی از شبہا در خواب آوازی شنید کہ ای معاذ تو در بستر استراحت مشغول و حال آنکہ محمد رسول اللہ در سکرات موت است معاذ گریان و ہراسان از خواب بر جستہ تصور کرد کہ مگر قیامت قائم شدہ است و چون آسمان و ستارگان را بحال خود دید پنداشت کہ این سخن از تسویلات نفسانی و تخیلات شیطانی ست بالا جرم گفت اعوذ باللہ من الشیطان الرجیم در شب دیگر باقی آواز ادکہ ای معاذ ترا بجا گہ نہ عیش خوش باشد کہ محمد رسول اللہ در میان خاک بود معاذ از خواب بر جست و با آواز بلند نوحہ و زاری بنیاد کردہ و احمدا ہ گفتن گرفت و چنان فریاد بر کشید کہ مردم زن از خواب بیدار گشتہ و از خانہا بیرون آمدہ و گرد او مجتمع گشتند و گفتند ای معاذ ترا چہ حال پیش آمدہ و در ین شب چہ خبر شنیدہ کہ این ہمہ افغان می کنی معاذ ہمہ شب تا صباح بچنان زاری و بیقراری بسر برد چون آفتاب عالمتاب سر از افق خاور بر آورد معاذ بر راحلہ خویش سوار شدہ گفت درین راہ فرود نیایم مگر از برای نماز و قضای حاجت بعد از ظی منازل چون بسہ فرسخی مدینہ رسید شبی از جانب دست چپ خویش آوازی بگوش او رسید کہ ای حذای محمد معاذ را اعلام نمائی کہ محمد سر بتراب خفتہ و از دنیا دور ی گزیدہ معاذ گفت ای آواز دہندہ در ین شب تاریک چہ کسی کہ نگویم کہ بر تو چہ باد و جواب داد کہ منم عمار یاسر پیشتر کہ بجا یرموی گفت بجانب یمن و نامۂ ابو بکر یامن ست کہ بمعاذ نوشتہ مشتمل بر انکہ محمد رسول اللہ رحلت کرد

پیوست ❁ آن مطلق با گاه نبوت فرو نشست و وان قصر با شکوه و رسالت خراب شده آن حصر حرمت که شنیدی خراب گشت و وان نیل مکرمت که تو دیدی سراب شده معاذ چون بیاورد
و اضطراب کرده گفت ای پشت و پناه اهل ملت و ای خم گشته بار رسالت ❁ بیچارگان کنون بکه آرند التجا و درماندگان کنون زکه خواهند یاوری و بعد ازین گفت ای عمار یاسر
که اصحاب رسول را بر چه سان گذاشتی جواب داد که چون رخت بشبستان بر سیدیم و مرنبر را چگونه نهاد یکروی گفت از کجا بیرون آمدم و در حالتیکه آن شهر بر اهل خویش تنگ تر از حلقهٔ انگشتری
بود معاذ دست بزانوی خویش نهاده فریاد بر کشید که وا اجداه و چنین گفت زنان مدینه نوبک شدند زان حوالی بیرون آمدند و آن ضعیفه چون نوحه و فریاد معاذ
را شنید گفت ای بنده خدای من محمد را ندیده ام اما دختر او فاطمه را دیده ام که در مصیبت پدر می گریست وی گفت وا ابتاه و خبر آسمان را منقطع گشت یا ابتاه بعد ازین وحی کجا فرود
نیاید و امیر المومنین علی را دیدم که می گریست وی گفت ای ملجا و ملاذ از اهل بیتم بعد از تو غم میتوان که خورد و بحال سوختهٔ زنان که پردازد و حسن و حسین را دیدم که می گریستند وی گفت
ای خواجهٔ بهر دو سرای عنایت و عاطفت چگونه از ما یاد نخواهی داشت و ما را با عتماد و تعهد و مرحمت که گذاشتی معاذ گریان شد چون ازین سخن با شنید لعل و مرجان از دیده خونبار فرو ریخت و با خاکدان
گوهر اندام بیامیخت و شب بمدینه آمده نخست بدر خانهٔ صدیقه رفت و حلقه بر در زد صدیقه گفت کیست که در ین نیم شب در خانهٔ ما بیگانگان میزند معاذ جواب داد که منم خادم رسول الله
معاذ فرمود جبل عائشه کیست که را فرمود تا در را بگشود و معاذ گریان در آمد سلام کرد عائشه بعد از جواب گفت ای معاذ ندانسته که حبیب من از دار فانی رحلت فرموده و در طبقات
زمین مأوی گرفته عائشه امثال این سخنان گفته بسیار بگریستند آنگاه معاذ گفت یا ام المومنین مرا از کیفیت مرض رسول الله خبر ده عائشه گفت ای معاذ من چون طاقت
مشاهدهٔ ریخ رسول الله ندا شتم گاهی از بالین او نخلفی نمودم این سخن را از فاطمه شنیدم پرسیدم که از اول رحمت تا آخر رحلت آنحضرت حاضر بود معاذ از خانهٔ عائشه بیرون آمد
روی بمنزل فاطمه نهاد و بمقصد رسیده دست بر در زد امیر المومنین علی گفت کیست که درین شب بیگاه بدین درگاه آمده گفت منم بندهٔ این آستان رفیع و چاکر این بارگاه بلند خدا
رسول الله بندهٔ خدای تعالی معاذ بن جبل چون فاطمه آواز معاذ شنید امام حسن را فرمود تا در خانه باز کرد معاذ در آمده بعد از رعایت مراسم تعزیت از خاطر تازه زهرا استفسار نمود که پیغمبر را
در حالت شدت مرض چگونه یافتی و حال آن سرور دران زمان بچه سان گذران بود فاطمه گفت ای معاذ اگر تو را چه کائنات را در حالت سکرات موت مشاهده میکردی که در گذگ
رخسارهٔ ذات مرضیه الصفات گاهی رنج و گاهی زرد میشد و بحفظ نظر بر آسمان دوخته می گفت ای علی سلام من بیاران برسان و ایشان را
مدت الحیوة عیش بر تو خوشگوار بنودی ❁ تا دیده دیدار تو قرین صعب تر ندیده و دل کمین خبر شنیدن کشن با خبر ندیده ای معاذ من دران زمان بر سبیل بیماردار ی بر بالین او
نشسته بودم ناگاه شخصی بر در خانه آمده گفت السلام علیکم یا اهل بیت النبوة السلام علیکم یا معدن الرسالة و الرحمة اجازت هست که بخانه در آیم گفتم ای بنده خدای حضرت
رب العالمین تر ادرین عبادت اجر دهاد که حالا رسول الله را بروای کسی نیست ملک الموت بانگ بر من زد که ای فاطمه مالی مباش که مرا زود تر آمدن چاره نیست و درین اثنا خروج آنحضرت
کمتر شده پنجم بشنبه دو گفت ای فاطمه عیدانی که یکا حدیث شنی کنی یا دم الذات عباد ات و سیوه کننده زنان و یتیم کننده اولاد و در خصت از پیچ کس طلبیده و بای در خانه یکه نهاده
تا جان الجبوة نستاند ر احت نخاید او را قابض الارواح و ملک الموت خوانند ای فاطمه دستوری ده تا در آمد گفت السلام علیک یا رسول الله
آنحضرت جواب داد که علیک السلام یا امین الله ملک الموت گفت بجان آن خدای که ترا بر استی بخلق فرستاده که پیش از تو بدر خانهٔ هیچ پیغمبر نرفته اذن فاطمه ام و بعد از تو نیز
از هیچ احدی رخصت و دخول نخواهم جست حضرت فرمود که بقبض روح من آمده گفت آری فرمان بر در دگار ین چنین ست حضرت فرمود ندر ا حاجتی هست ملک الموت
پرسید آن چیست یا رسول الله فرمود که را بفرزندان خود مهلت داده که دست من جبرئیل بیاید تا از وی خبر بپرسم عزرائیل گفت بان خدای که بر سالت و کرامت ترا شرف داده
که را با آستان تو بدان اجازت ندهی در دنیا یکدم رخصت نفرمای لقبض روح تو اشتغال تمام آنگاه ملک الموت از پیش رسول الله بیرون آمده بر در خانه
با جبرئیل و میکائیل ملاقات نموده با هر یک هزار فرشته بود و محفوظ و کفن بهشتی همراه داشتند جبرئیل و ملک الموت را دیدند رسیدای عزرائیل حبیب من چه کاری بقبض روح و اشتغال نمودی
یا نه عزرائیل جواب داد که محمد از من مهلت طلبید تا زمانیکه ترا بفرزندان خود سپارد و از تو سوال کند جبرئیل بگریست و گفت ای ملک الموت باز گرد و نبی که در بهای آسمان گشاده
و ملائکه بقدوم روح او بگذ بگر بشارت داده و بهشت آراسته شده و حور عین بجلال و جمال بپیاسته گشته بقدوم روح محمد باجبت و سرور و راحت و حبور نظاره می کنند بعد ازان جبرئیل و
ملک الموت بحجرهٔ که بر در آمدند جبرئیل گفت السلام علیک یا رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم حضرت عزت ترا سلام میرساند حضرت رسول فرمود که او است سلام و از دست سلام
و هم بر دو نمی گردد و سلام خدا و رحمت و برکاتش ای حبیب من ملک الموت لقبض روح من آمده است پیغمبر بشارتی داری که بمن رسانی جبرئیل گفت ای محمد بشارت
بحق آن خدائی که ترا بر سالت و کرامت بخلق فرستاده که چون آدم را بواب سموات مفتوح بود و فرشتگان بگدیگر را لقدوم روح تو بشارت میدادند و فرود سرا علا را زین و حلی
دیدم حور عین در انتظار تو بهیج و سرور بودند حضرت مقدس نبوتی صلی الله علیه وسلم فرمود سوال ازین نیکوتر ای جبرئیل بشارتی ده که خاطرم بدان قرار گیرد که سوال امت ازین جهت

گفت ای محمد مفاتیح جنان و مقالید ابواب غرف و قصور رضوان بدست تو خواهد بود و هیچ کس پیش از تو بجنت در نخواهد آمد فرمود سؤال من ازین نیست گفت ای محمد لوای قیامت لوای حمد در دست تو خواهد بود
و آدم و هر که از اولاد وی بوجود آمده اند گویندگان لا اله الا الله محمد رسول الله در تحت آن لوا خواهند بود فرمود مقصود من این نیست جبرئیل بگریست و گفت ای حبیب من سؤال تو ازین چیست و کدام بشارت طلبی
فرمود از غم و اندوهی که از جانب ضعیفان امت و مساکین ملت خویش دارم سؤال می کنم که چندین تعب و زحمت جهت ایشان کشیده ام بعد از من تعهد ایشان که قیام نماید و در قیامت حال ایشان چگونه باشد جبرئیل گفت
بهشت بر جمیع انبیا و رسل حرام است پیش از آنکه تو در آن آیی و همچنین بر جمیع امم حرام است پیش از آنکه امت تو در آنجا درآیند ای محمد بمرتبه ای که ترا نزد باری سبحانه و تعالی حاصل است و از این عز و کرامتی که امت را بسبب تست عنایت
و رحمت قرین حال خواهد بود حضرت فرمود ای جبرئیل اکنون جان من تازه شد و فرح و نشاط بی اندازه گشت و بدین بشارت که رسانیدی چشم من روشنی یافت بعد از آن فرمود ای ملک الموت پیش آی و بآنچه مأمور شده ای قیام
نمای و ما احسن ما قیل ﴿بیت﴾ بدین مژده گر جان فشانم رواست ٭ که این مژده آسایش جان ماست ٭ چون ملک الموت نزدیک آمد حضرت مقدس نبوی با جبرئیل فرمود که ای حبیب من تنها می گذاری از خدای عز و جل در خواه تا سکرات
موت بر من آسان گرداند فاطمه زهرا علیها السلام گفت در آن حین آواز قایلی شنیدم که می گفت لبیک لبیک ای حبیب من شاد باش که بحضرت ما خواهی پیوست و عرق خوشبوی تر از مشک از فراز جبین آنحضرت روان
شد و نغمه شنیدم که در مدت العمر خویش از آن نغمه احلی و اطیب نشنیده بودم و تا نفس آخرین هیچ تغییر در عقل رسول الله راه نیافت [illegible] راقم حروف گوید که هر چند ایراد ذکر قضیه معاذ بن جبل مستلزم
شائبه تکراری بود اما بنابر زیادتی تفصیل تحریر این در نظر بصیرت مناسب نمود ذکر بعضی از معجزات باهره و دعوات ظاهره آنحضرت محمد بن اسحق روایت کند که ابو العاص بن
ربیع بن عبد العزی بن عبد شمس که خواهرزاده خدیجه بنت خویلد بود زینب دختر اکبر رسول الله را در حباله نکاح آورده بود و میان خواهر اعیانی زینب رقیه و عتبة بن ابی لهب عقد مناکحت
دست داده بود و چون عداوت قریش نسبت با رسول خدا اشتداد یافت و نایره حقد و حسد در کانون ضمیر ایشان اشتعال پذیرفت در مقام ایذا و اضرار آن سرور آمده ابو العاص و عتبه را گفتند
که شما دختران محمد را خواستید و خاطر او را از غم تعهد ایشان فارغ ساختید اکنون وظیفه آنکه بنات او را طلاق دهید تا او در محنت و مشقت افتد و ما در عوض ایشان دختر هر یک از صنادید قریش را که
خواهید بشما دهیم ابو العاص گفت بخدا سوگند که من هرگز از زوجه خویش مفارقت ننمایم و هیچ زنی را بر منکوحه خود ترجیح ننهم اما عتبه علیه اللعنه فاسق گفت اگر شما دختر سعید بن العاص را در حباله
نکاح من درآرید بنت محمد را طلاق دهم قریش دختر سعید را با عتبه در سلک ازدواج کشیدند و حال آنکه تا آن زمان میان رقیه و عتبه خلوت صحیحه واقع نشده بود عروة بن الزبیر گوید که عتبه نزد رسول الله آمده
گفت که این دامادی را [illegible] که فرزند آمد ایمان ندارد و بقرب جبرئیل بالوا (?) اعتراف نمی نماید آنگاه آب دهان پلید خود را بجانب حضرت مقدس نبوی افگند و رقیه را طلاق داد و سخنی چند ناسزا گفته
بازگشت ﴿بیت﴾ مه نور می فشاند و سگ بانگ می کند ٭ مه را چه جرم خاصیت سگ چنین بود ٭ آورده اند که در آن حین که عتبه علیه اللعنه این جرأت نمود رسول الله بر وی دعا فرمود که اللهم سلط علیه کلبا
من کلابک یعنی ای خدای من بر وی سگی از سگان خود را مسلط گردان ابو طالب که نزد رسول الله حاضر بود با عتبه گفت ای برادرزاده من بکدام حیله و چه تدبیر از گرفتاری این دعا رستگاری توانی
یافت و در روایتی آنکه ابو طالب از دعای آنحضرت اندوهناک شده بپیغمبر گفت ای برادرزاده من ترا ازین دعا چه منفعت بالجمله عتبه بخانه خویش بازگشته پدر خود ابو لهب را از صورت واقعه آگاه
گردانید ابو لهب با وجود اتصاف بکفر و عناد یقین داشت که دعای آن حضرت خیر العباد مقرون باجابت است بنابرین چون بر کیفیت حال مطلع شد ملول و محزون گشت بعد از اندک فرصتی ابو لهب
و عتبه با طائفه دیگر از قریش برسم تجارت عزیمت دیار شام تصمیم داده از مکه بیرون آمدند و بعد از قطع مسافت بمنزلی رسیدند نزول کردند راهبی که در آن حوالی بود بدیشان گفت که درین مرحله
سباع ضاریه بسیار است زنهار که از محافظت خویش غافل مشوید ابو لهب روی برفیقان آورده گفت ای معشر قریش مراسم جان سپاری و مددگاری بجای آرید که من از دعای محمد ایمن نیستم
پس باتفاق بارها بر یکدیگر نهاده فراش عتبه را بر بالای آن انداختند و چون شب درآمد عتبه بر فراش خود تکیه کرد و مجموع قافله در گرد رخت های عتبه آرام گرفتند و در جوف لیل شیری شیان (?)
بر سر کاروانیان رسیده یک یک را که در حول رخوت خسپیده بودند بوی کرد و بیکبار از [illegible] برجست و بر بالای رخت جست و بسر پنجه قدرت عتبه را پاره پاره ساخته آن بیباک بی‌ادب (?) را
شقاوت و خسران دنیا و آخرت شامل حال او شد ذلک هو الخسران المبین نقل است که ابو طالب بمرضی مریض شد حضرت مقدس نبوی بعیادت او قدم رنجه فرمود ابو طالب از آن حضرت سؤال
نمود و التماس کرد که در شفای او دعای فرماید تا باری سبحانه و تعالی او را از آن مرض شفا دهد حضرت دعا [illegible] فرمود اللهم اشف عمی ابا طالب و همان لحظه ابو طالب از آن
مرض شفا یافت گفت ای محمد پروردگاری که بعبادت او قیام می نمایی اطاعت تو می کند آنحضرت [illegible] رسول الله در جواب [illegible] ای عم من اگر تو نیز او را
پرستی هر آینه ترا اطاعت کند روایت است که زنی [illegible] پسری [illegible] نزد رسول الله آورده التماس نمود که صحت او را از باری
سبحانه و تعالی مسئلت نماید حضرت دست مبارک [illegible] دعای فرمود فی الحال موی سر آن
[illegible] از مرض [illegible] یافت [illegible] دست مبارک [illegible] بر سر کودک [illegible]
نقل است از امیر المؤمنین علی که گفت من ملازم رسول الله بودم که جماعتی از قریش نزدیک وی آمدند و گفتند ای محمد تو بر کاری عظیم دعوی می کنی که هیچ کس از پدران تو این دعوی نکرده اند و ما
[illegible] که تو پیغمبری [illegible] حضرت فرمود که مطلوب شما چیست گفتند که این درخت را بخوانی تا از بیخ برآید [illegible] اشارت کردند

بدرخشکید در آن نزدیکی بوده رسول الله فرمود که خدای تعالی بهمه اشیا قادر است اگر این کار کند شما با و ایمان می آرید و بوحدانیت او گواهی میدهید خسکان گفتند آری حضرت فرمود که شما آنچه
طلب می کنید و میدانم که در شما خیر نیست و در میان شما است آنکه در قلیب افکنده شود یعنی ابوجهل کسی از کشتگان معرکه بدر که در آن روز بفرموده رسول الله در چاه پس انداختند و در میان شما است
کسیکه احزاب را بر من جمع کند یعنی ابوسفیان بن حرب آنگاه خطاب کرد که ای درخت اگر بخدای عزوعلا و بروز جزا ایمان داری و میدانی که من رسول خدایم با جمله ریشه های خود از زمین برآ
در پیش من بایست باذن خدای تبارک و تعالی علی گوید بآن خدا که محمد را بحق بخلق فرستاد که آن درخت از بیخ برآمده متوجه رسول الله شد و آوازی سخت و حرکتی از وی صادر میشد چون حرکت مثل
مرغ تا آن زمان که پیش سید پیغمبر رسید بایستاد و شاخ بلند ترین خود را بر آن حضرت سایبان ساخت و بعضی از شاخ های خود را بر دوش من افکند و من بر جانب یمین آن سرور ایستاده بودم چون
مشرکان صورت حال بدینسان دیدند گفتند که ای محمد بفرمای تا نیمه درخت بجای خود رود و نصفی دیگر در پیش تو بایستد حضرت مقدس نبوی اشارت کرد بدرخت تا یک نصف او
بجای خود شد بقوتی و صورتی سخت یک نیمه دیگر پیش سید پیغمبر بایستاد دیگر بار التماس کردند که نیمه که ایستاده بود بجای خود رود و نصفی که بموضع خود رفته بیاید آنحضرت اشارت فرمود تا نصف
ایستاده برفت و نصف رفته باز آمد پس گفتم لا اله الا الله محمد رسول الله من نخست مومنی ام بتو یا رسول الله و ایمان آوردم که این درخت آنچه کرد بفرمان خدای تعالی کرد بجهت تصدیق
نبوت تو من این کلمات بر زبان راندم مشرکان قریش گفتند که محمد ساحری است دروغگوی و سبک دست جادوگر تصدیق او نکند جز چنین کسی و مقصود ایشان از آن کس من بودم
روایت است که جمعی پیش رسول الله آمده از شوری آب شکایت کردند و گفتند که آب خوش از ما دور است آنحضرت برخاست و با طائفه از اصحاب بر سر چاه ایشان رفته آب دهن مبارک خود را
در چاه افکند فی الحال آن قلیب شیرین شد و امروز آن چاه معروف است و اهل آن قبیله بر سبیل ارث از یکدیگر میگیرند و این معنی را از اعظم مفاخر خویش می شمارند و چون قوم مسیلمه کذاب از این
صورت آگاه شدند از روی مثل این معجزه التماس نمودند مسیلمه چون آب دهان نامبارک خویش در چاه ایشان انداخت آب آن چاه شورتر گشته مانند بول گردید و در بعضی از کتب چنین مسطور است که
طائفه از قلت آب چاه خویش بحضرت رسالت پناه رفته شکایت کردند آنحضرت بر سر چاه تشریف برده آب دهان معجز نشان خود را در چاه افکند و چندان آب از آن چاه بر فور برآمد که [illegible] ایشان
می خواست و در زمان مسیلمه کذاب فرقه از قوم او که بر این صورت اطلاع داشتند از قلت آب چاه خود نالیده گشتند و گفتند که از محمد چنین امری صادر گشته اکنون التماس آنست که آب دهان خویش در چاهی که منسوب بما
افکنی تا خاطر ما از بی آبی فارغ گردد مسیلمه ملتمس ایشان را مبذول داشت چون آب دهانش بدان چاه رسید آن مقدار آب که در آن قلیب بود براه عدم روان شد و چاه بنوعی خشک گشت که دیگر در آنجا قطره
آب پدید نیامد نقل است که چون حضرت مقدس نبوی از غزوه بنی ثعلبه بمدینه مراجعت فرمود روزی شتری نزد او آمد آن سرور از اصحاب پرسید که هیچ میدانید که این شتر چه می گوید جابر انصاری گفت الله و رسوله
اعلم حضرت فرمود که این شتر مرا خبر میدهد که خداوند من مرا از خرد تا پیر شدم کار فرمود تا پشت من ریش گشت اکنون می خواهد که مرا بکشد و گوشت مرا بفروشد آنگاه رسول الله با جابر گفت که بهمراه این شتر نزد خداوندش
برو و او را نزد من بیار جابر گفت بخدا سوگند که من مالک این شتر را نمی شناسم حضرت فرمود که این شتر ترا دلالت کند جابر گوید من با شتر برفتم تا نزدیک بنی حنظله رسیدم و گفتم کدام یک از شما خداوند شتر است شخصی از
ایشان گفت منم گفتم رسول الله ترا طلب فرموده آن شخص اجابت نمود و من و شتر و او متوجه گشته پیش پیغمبر آمدیم آن سرور با صاحب جمل گفت که شتر تو چنین و چنان می گوید گفت سخن او راست است
یا رسول الله حضرت فرمود که او را بمن بفروش گفت بی بها از آن تست گفت نخواهم مگر بها لیکن پس رسول الله آن شتر را خرید و در نواحی مدینه سر بصحرا داد تا چرا میکرد و اگر کسی او را خواستی که بجای نزدیک رفتی
بر حضرت ختمی پناه بران شتر سواری نمودی جابر گوید که بعد از اندک فرصتی دیدم که جراحت آن شتر اندمال یافته بود و بحال صحت آمده روایت است از امیر المؤمنین علی و ابن عباس و ابن مسعود
و غیرهم از اصحاب بزرگوار رضوان الله علیهم که مشرکان قریش نزد رسول الله مجتمع گشتند و گفتند اگر در دعوی نبوت صادقی چنان کن که ماه در آسمان منقسم بدو قسم گردد حضرت ختمی پناه فرمود که اگر چنین کنم ایمان
می آرید جواب دادند که آری آنگاه بانگشت مبارک اشارت بطرف ماه کرد فی الحال قمر بدو نیم شد نصفی بجای خود ماند و نصفی در پس کوه مخفی گشت حضرت مقدس نبوی بعد از چنین نشان گفت که ای فلان
و فلان گواه باشید و بروایتی آنکه قمر چنان منشق گشت که جبل حرا در میان دو شق مرئی می شد عبده اصنام گفتند که محمد سحر کرد و بعضی از آن طائفه گفتند که این امر نسبت بما از وی صادر شد ممکن نیست که نسبت بجمیع
خلق شایع باشد صواب آنست که از مسافران استفسار نمائیم اگر ایشان نیز بهمین صورت خبر دهند مشاهده کرده باشند باید گفت که محمد صادق است و الا فلا و چون ارباب سفر از اطراف آفاق بمکه رسیدند این جماعت
او الکار شرائط تفحص و تفتیش بجای آورده ایشان گفتند که در فلان شب دیدیم که قمر بدو قسم شد نقل است که اعرابی صیادی سوسماری صید کرده بجانب خانه خویش می برد که قوت عیال و اطفال سازد و در
راه ناگاه نظرش بر گروهی انبوه افتاده پرسید که سبب این اجتماع چیست گفتند محمد بن عبدالله صلی الله علیه و آله در این جا است که دعوی پیغمبری میکند اعرابی صیاد در میان جمع درآمد و روی بحضرت
آورده گفت ای محمد تا این سوسمار تصدیق تو نکند من بتو ایمان نیاورم و آن سوسمار را در پیش رسول الله بینداخت سوسمار گریزان شد حضرت مقدس نبوی فرمود ایها الضب اقبل سوسمار
مراجعت نموده پیغمبر فرمود که یا ضب سوسمار بزبانی فصیح و بلیغ و بیانی صریح جواب داد که لبیک و سعدیک حضرت پرسید که عبادت که میکنی گفت خدای را که در آسمان است عرش او
و در زمین است سلطنت او و در بحر است قدرت او و در جنت است رحمت او و در دوزخ است عقوبت او پرسید که من کیستم گفت تو رسول رب العالمین و خاتم النبیین رستگار گردد هر که تصدیق تو
کند و زیان زده شود هر که تکذیب تو کند صیاد چون این سخنان از سوسمار استماع نمود انگشت تحیر بدندان تفکر گرفته گفت که صدق نبوت تو [illegible] اشهد ان لا اله

الا الله و اشهد انک عبده و رسوله یعنی شهادت ظاهر و باطن من با تو موافق است بعد از آن گفت یا رسول الله بحضرت که پیش تو رسیدم در روی زمین هیچکس دشمن تر از تو نزد من نبود و اکنون ترا از چشم
و گوش و پدر و مادر و اولاد خویش دوست تر میدارم حضرت مقدس نبوی فرمود که شکر و سپاس مر خدای را که ترا راه راست نمود و روایتست از ابن عمر که با رسول الله در سفری بودیم اعرابی در
راه پیش آمد آن سرور از وی پرسید که بکجا میروی جواب داد که بمنازل خویش پیغمبر فرمود که بهتر از آن میخواهی اعرابی استفسار نمود که کدام است حضرت فرمود آنکه بگویی لا اله الا الله وحده لا شریک له و ان محمدا
عبده و رسوله اعرابی گفت بر صدق دعوی تو گواه کیست گفت این درخت که بر کنار رود ایستاده چون رسول الله این سخن گفت آن درخت از محل خویش بیرون آمده متوجه شد و زمین میشکافت
و می آمد تا پیش روی آنحضرت آمد و بایستاد آنحضرت سه نوبت از درخت طلب ادای شهادت نمود و آن شجره هر نوبتی بر صدق دعوی حضرت مقدس نبوی گواهی داد و بریده روایت کند که اعرابی از حضرت
مقدس نبوی طلب معجزه میکرد حضرت فرمود که آن درخت را بگوی که رسول خدای ترا می خواند اعرابی بموجب فرموده عمل نموده آن درخت میل بجانب کرده و ریشها از زمین بیرون آورده روان
گشت تا نزد پیغمبر رسید گفت السلام علیک یا رسول الله اعرابی گفت فرمان ده تا آن درخت بجای خود رود آن شجره باجازت حضرت ختمی پناه بمحل خویش شتافته بر جای خود بایستاد اعرابی گفت
مرا رخصت ده تا ترا سجده کنم حضرت فرمود که اگر کسی را رخصت دادمی که سجده مخلوق کردی زنان را بسجده شوهران کردندی نقلست از ابوذر غفاری که رسول الله در محلی نشسته بود و ابوبکر و عمر
و عثمان در ملازمت بودند آنحضرت هفت سنگ ریزه از زمین برگرفته در کف مبارک خویش نهاد و آن سنگریزها تسبیح گفتن گرفتند بمثابه که آواز آن برسان آواز زنبور عسل بگوش من رسید
آنگاه سنگ ریزها در زمین افگند و ساکت شدند بعد از آن بر داشته آنچه مست را نعم این که در کف ابوبکر نهاد و بدستور اول تسبیح گفتن آغاز کردند و از کف ابوبکر گرفته در کف عمر نهاد همچنان
تسبیح میکردند و از کف عمر در کف عثمان نهاد و همچنان تسبیح می گفتند و در تمهید ابوشکور سالمی مسطور است که علی نیز در آن مجلس بود حضرت سنگ ریزها در کف وی نهاد و تسبیح گفتند بر این وجه که سبحان الله
والحمد لله بعد از آن ابوذر بفرمان رسول الله سنگ ریزها در کف خود نهاده هیچ صدائی از آن ظاهر نگشت ابوذر از آن حضرت سوال کرد چه سر است که در کف ایشان بتسبیح اشتغال داشتند و در
من خاموش شدند حضرت مقدس نبوی فرمود که تو می خواهی که با ایشان مساوی باشی روایتست که ابوجهل شتری خریده بود و از شخصی هراتی بهای آن تعلل می نمود آن شخص مضطر گشته بمجلس قریش
حاضر شد و تظلم نموده صورت واقعه را با ایشان گفت قریش بسبیل استهزا گفتند که با محمد بگوی تا وجه ترا از ابوالحکم بستاند بالضرورة نزد رسول الله رفته بجهت اضطرار خود را معروض داشته التماس کمک داشت مرفوع
کرد انبیه حضرت اعرابی را همراه خود کرده بدر خانه ابوجهل رفت و حلقه بر در زد ابوجهل از خانه بیرون آمد نقل است که هوش از وی زایل شده گفت بلی یا ابا القاسم سبب رنجه شدن تو چیست آن سرور فرمود که حق
این مرد را بدو رسان ابوجهل گفت سمعا و طاعة همان لحظه بفرموده عمل نموده قریش چون از صورت حال آگاه شد تعجب نموده از ابوجهل پرسیدند که سخن محمد را بسمع رضا اصغا نمودی گوئی [illegible]
جواب داد که در آن زمان که سخن می گفت بر بالای سر او اژدهائی دیدم ایستاده و دهن باز کرده که اگر ابا و امتناع نمودمی فی الحال مرا فرو بردی نقلست که جمعی از بنی مخزوم اتفاق کردند که آنحضرت را در وقتیکه
بنماز مشغول باشد بقتل رسانند و در میان ایشان ابوجهل و ولید بن مغیره بودند و بهنگامی که آن سرور در میان رکن عراقی و رکن یمانی بوده باداء صلوة قیام می نمود ولید متوجه گشته که بر آن اتفاق
عمل نماید چون بآن موضع رسید آواز قرآن خواندن پیغمبر بشنید و ذات مقدس آنحضرت را نمی دید لاجرم خائب و خاسر بازگشته قوم را ازین حال اعلام کرد بعد از آن ابوجهل با تنی چند بر آنجا رفتند
و ایشان نیز قرائت رسول الله شنیدند و ذات مقدس آنحضرت را ندیدند و چند نوبت بجانب آواز رسول رفته از موضع صلوة تجاوز نمودند چنانچه قرائت آنحضرت را از عقب خویش می شنیدند در
چون دانستند که عنایت ربانی و حمایت سبحانی شامل حال خواجه کائنات است متحیر و مایوس بخانهای خویش بازگشتند قال الله سبحانه و تعالی و جعلنا من بین ایدیهم سدا و من خلفهم سدا فاغشیناهم
فهم لا یبصرون روایتست از امام حسن که مردی نزد حضرت مقدس نبوی آمد معروض داشت که مرا دختری بود و مدتی شد که او را در فلان رود خانه انداختم چه عادت عرب در جاهلیت آن بود که
دختران خود را هلاک می ساختند آن مرد التماس نمود که رسول الله دعا کند تا آن دختر زنده گردد حضرت با آن ملتمس بکنار رود خانه رفته دختر را بنامی که داشت ندا کرد و فرمود که زنده شو بقدرت
خدای تعالی آن دختر از رود خانه بیرون آمده گفت لبیک و سعدیک یا رسول الله پیغمبر او را خطاب کرد که پدر و مادرت مسلمان شده اند میخواهی که ترا بایشان بازدهم دختر جواب داد که مرا حاجت بایشان و امثال
نیست چه اکنون خدای خویش را نسبت با خود به از ایشان یافته ام روایتست از نعمان بن بشیر انصاری که شخصی در مدینه از اهل اسلام وفات یافت و او را بجهت تکفین خوابانیده بودند شنیدند که زبان
بگو آمده [illegible] بزبان فصیح و بیان صریح گفت محمد رسول الله النبی الامی و خاتم النبیین کان ذلک فی الکتاب مسطورا بعد از آن گفت صدق صدق بعد از آن گفت آنگاه
اسامی بعضی از صحابه کرام بر زبان راند و گفت السلام علیک یا رسول الله و رحمة الله و برکاته بعد از ادای این کلمات بحالت نخستین عود نموده وفات یافت نقلست از عثمان بن حنیف که نابینائی
برسول الله گفت دعای فرمای تا الله سبحانه تعالی روشنائی چشم من باز دهد آنحضرت فرمود که برو وضو ساخته دو رکعت نماز بگذار بعد از آن این دعا بخوان که اللهم انی اسئلک و اتوجه الیک بنبیک محمد نبی الرحمة
بتو تشفع می آرم بحاجت شفاعت نزد پروردگار خود برم که حاجت نابینای من برآید اللهم شفعه فی و عمل نموده و بعضی از اصحاب گفتند
روایتست از قتاده بن نعمان که گفت شبی نماز خفتن با رسول الله گذاردم و حال آنکه آن شب ابر بود و باران می آمد و بغایت تاریک بود چون خواستم که بمنزل خویش باز گردم آن سرور چوبی
بمن عطا فرمود و گفت که این چوب در پیش تو روشنی دهد و چون بخانه در آئی سیاهی را ببینی او را بزن که شیطانست تا بیرون رود قتاده

گویند چون بجانب وثاق روان شد چنانچه رسول الله فرموده بود از تیغ و لبس من بسته و چراغ روشن شد هر قسم با خانه رسید و دو اینجا شخصی با او بود و بالشارت آنحضرت او را نهدم تا بمرد رفت و از جمله معجزات دیگر آنحضرت آنست که خبر از دست از وقایعات داد که با یکدیگر مخالفت کنند وری خواهد بود دیگی آنکه از قتل اهل بیت خویش خبر داد و نسبت با امیرالمؤمنین علی فرمود که برترین خلق قاتل تو باشد و فرمود که علی بخش کننده بهشت و دوزخ باشد و دوستان خود را به بهشت برد و دشمنان خود را به دوزخ فرستد و خوارج با او دشمنی ورزند و دیگر فرمود که با ناکثین و قاسطین و مارقین جنگ کند و او بر قرآن خوانده باشد و خون وی بر آیه فسیکفیکهم الله و هو السمیع العلیم آید و دیگر فرمود که مادام که عمر زنده باشد فتنه ظاهر نشود و دیگر از جنگ امیرالمؤمنین علی و زبیر بن العوام خبر داد چنانچه در سیر ایراد افتاده و از عثمان بشهادت گذارش خبر یافت و دیگر در زمانیکه مسلمانان بخندق کندن مشغول بودند فرمود که گروه باغی عمار یاسر را بکشند و دیگر با عبدالله زبیر گفت وای بر مردمان از دست تو و وای بر تو از دست مردمان و دیگر در حق امام حسن علیه السلام فرمود که این پسر سیدی باشد که در میان دو گروه صلح کند و دیگر فرمود اهل من از زنان من کسی بود که دست او دراز تر باشد و آن زینب بود که دستش بصدقه دادن از همه دراز تر بود و دیگر فرمود که میان دجله و فرات شهری بنا کنند که خانهای او روی همه آنجا کشند و مرادش بغداد بود و دیگر با ابی کعب فرمود که بشارت ده این امت را به بلندی و بزرگواری و نصرت و تمکین در زمین پس هر که از ایشان عمل آخرت برای دنیا کند او را از آخرت نصیب نبود و راقم حروف گوید که اطلاع بر سایر معجزات و باقی قضایا و حالات و عدد ازواج مطهرات و موالی و متعلقات و مخصوصات و مخلفات حضرت سید کائنات علیه افضل التسلیمات حواله بکتب مبسوطه سیر است که افاضل متقدمین و متأخرین بجمع و ترتیب آنها پرداخته اند چه این اوراق گنجایش مجموع آن ندارد شمه از معجزات بر سبیل تیمن و تبرک درین مقام ثبت افتاد و جای وثوق و ثوق صادق که ارباب دانش و بینش عمل بدان تفصیل نمایند اکنون بنا بر وعده که سابقاً در صدر کتاب واقع شده وقت آنست که قلم مشکین رقم بتحریر و تسطیر شمه از واقعات و حادثات از منه خلافت و ایالت اصحاب برد از مشغول شود امید که بمنت آنکه نعمت توفیق و قوت تمیق و تلفیق ارزانی دارد این مجلد مقصور بی زیاده و نقصان با پایان رسیده مجلد ثانی ختم پذیرد و منه التوفیق **ذکر خلافت ابوبکر و ذکر بعضی از وقایع که دران اوان روی نمود** ائمه اخبار رحمهم الله آورده اند که چون حضرت مقدس نبوی رخت حیات از محنت سرای دنیا بفردوس اعلی کشید مقربان و مخصوصان آنحضرت در منزل همایون او مجتمع گشته در کیفیت غسل و دفن جسد مطهر و قالب منبر شریف با یکدیگر مشورت آغاز کردند درین اثنا مغیرة بن شعبه آمد و با عمر بن الخطاب گفت که اشراف انصار در سقیفه بنی ساعده که هنگام سوانح مهمات کلیه دران موضع حاضر گشتندی اجتماع نموده قصد دارند که زمام امر خلافت و ریاست را قراری داده زمام حل و عقد مهام خود را در کف کفایت و قبضه درایت سعد بن عباده نهند عمر این سخن را با ابوبکر رسانیده و تا خللی در اوضاع شریعت و رخنه در قصر ملت راه نیابد بروفق اتفاق آن مهم را تنها گذاشته روی بجانب سقیفه بنی ساعده آوردند و ابوعبیده جراح در عقب ایشان روان شد و تبیین این مقال و تفصیل این اجمال آنکه چون حضرت مقدس نبوی از این خاکدان پر محنت عنان عزیمت بدار الملک آخرت معطوف گردانید منقلان قلاده شریعت بواسطه کثرت مخالفان و قلت انصار و اعوان بمقتضی طبیعت بشریت خائف و اندیشناک گشته تحیر و پریشانی بخاطر ارباب نفاق راه یافت و اندوه مسلمانان و دلسپاری بر ضمائر اعدا غلبه کرده استیلا یافت و نائره حقد و حسد در دلهای اهل نفاق و شقاق زبانه زدن گرفت منافقان و مخالفان هر یک بنوعی در گفتگوی و جستجوی آمدند و در هر گوشه از مدینه مخفلی ظاهر شد و هر طرفی مجلسی انعقاد یافت و جمعی از مهاجر و انصار با ابوالهیثم بن التیهان که از نقبای اثنی عشر بود در باب خلافت سخنی چند در میان نهادند مشهور آنکه خلود در دنیا از جمله محالات و عقود ممتنعات است اکنون بواسطه رحلت حضرت رسالت پناه خللی فاحش در حواس ما پدید آمده و عقول ما مختل گشته و دشمنان دین که گردن های ایشان نرم شده بود با مصیبت ماتم سر بر آوردند مسیلمه کذاب در یمامه و طلیحه بن خویلد در بنی اسد بتحریک مخالفت در مدینه منازعت با وی و دو دارند و در حدیبیه بر خود دست اعدا چند بشماتت ما نرسد اما از فرد ما یا بدانید شبه و دروی فرزند رسانیده امروز باید بر سبیل یقین و از روی ظن و تخمین بیاید که اگر یکی از صنادید قریش متصدی امر خلافت نگردد و ملوازم این کار قیام ننماید امت محمدی در ضلالت ترا شند خود را بی شبان در بیابان اند و من امید وارم که علی مرتضی یا ابوبکر صدیق یا دیگری از ارباب تحقیق بتکفل این خطب جسیم پردازد درین اثنا ابوبکر صدیق حاضر شد گفت ای زمره مهاجر و انصار اگر کسی از شما محمد را میپرستید او بجوار رحمت پیوست و بجانب باری سبحانه و تعالی انتقال نمود و اگر معبود شما رب الارض والسما است وی تعالی و تقدس بری از نقصان و منزه از فناست و لکن میتوان آیا التوسل ایمان نگرد و خللی بتقصیر ملت راه یابد خلیفه آنکه در تمشیت این قضیه مشورت نمائید و بر کسی که شایسته تقلید قلاده ریاست باشد اتفاق نمائید اهل اسلام گفتند که شرائط استخارت و مشاورت بتقدیم رسید بر سابق برای تو قرار گرفته و مفروض گردانیم انصار در سقیفه بنی ساعده جمع آمده و شهادتین خزیمه بن ثابت که حضرت مقدس نبوی او را بجای دو شاهد تنزیل شهادت او داشته مردم مدینه را ترغیب و تحریص می نمودند در زمام رتق و فتق خویش به کف کفایت یکی از انصار نهند و گفت قریش چند نفر از جمهور ایشان اند گفتند صدقت و بالحق نطقت ما امارت سعد بن عباده راضی شدیم و امر دینی را با گردن نهادیم اما سید بن حضیر از بنی جشم سر از رد در فضیلت اصحاب هجرت فضیلت تقدیم جز قریش بن ساعده سخن او بهم تقریب کرده فی الجمله آرای آن طائفه اختلافی پدید آمد و مقارن این احوال ابوبکر و عمر و ابوعبیده در آن انجمن حاضر شده دیدند که سعد بن عباده بواسطه عارضه کربی استیلا یافته در سر گلیمی پیچیده است و طائفه از انصار گرد وی در آمده می خواهند که با او بیعت کنند چون اشراف مهاجر بسقیفه رسیدند لحظه نشستند ثابت بن قیس بن شماس که خطیب انصار بود در مناقب و فضائل انصار کلمه چند گفته بیان کرد که سزاوار آنست که امر خلافت و حکومت مفوض برای یکی از ایشان باشد طائفه

ابوبکر رجوع نمایند عمر گفت یکی از انصار گفت نامه بدو نویسیم تا هشت کس بدوند و ما هر دو شخص را یک نیام دهیم تا ممتنع نشود فارق خواست که گوید آید تا صدیق آید و بشنود و بشناسد گفت ای عمر زبان در دهن خود گردان و مکن شیطان ترا بر انصار بفضل و سابقت شما اعتراف داریم و مساعی جمیلهٔ شما را که در تشیید قواعد نصرت و تمهید مبانی ملت بتقدیم رسانیده ایم و شما را بر خود مقدم میداریم و بر هر امر خطیر که پیش آید با شما مشورت کنیم و بدیگران راه ندهیم و هرگز طاقت دوری شما نداریم و بقا بی یکدیگر ممکن نیست و چون شما صلاح چنان می نمایید که عمارت در میان ما باشد نوزارت در میان شما از خدای عز و علا تمنا میکنیم که ائتلاف ما اسلام را پدید آرد و رخنه در سد شرع شریف راه یابد و غلال این احوال معین عمری برپای خاست گفت ای زمرهٔ مهاجر خدا شما را سوگند میدهم که شما نخستین کسی باشید از دین برنگردید و صورت روی ننماید که خلاف مقتضی عمل باشد عمر گفت ای گروه انصار شما را بر سول خدای نشنیده اید که فرمود الائمة من قریش الا الامراء فیهم خلاف و عمارت جز بقریش نزوار نباشد بشیرین سعد گفت بخدا سوگند که این حدیث را از رسول شنیده ام گو بسهیل لیکن میدانم که این معم بر یکی از ایشان قرار گیرد و صدیق گفت که راست میگوید و هم ازین جهات نیکو گفتی دو رمعنی بالماس خورد معنی من این کار را بجهت خویش می طلبم و طیفه آنکه یکی ازین دو کس یعنی عمر خطاب یا ابوعبیده جراح که مصلحت مسلمانان و اهل اسلام در بیعت ایشان گفتند ما نیز بدان رضا دهیم و کلا لشانه عمارت بر صفحات احوال او توظاهر است و علامات آن بر وجنات روزگار تو باهر یار غار و صاحب اسرار رسول آلهی تو و یار وحید و فضیلت و سبق اسلام تو چگونه این امر جسیم اختیار کنیم و چون این جماعت دریار غلافت قبول مقال کسی را شنیده اند که اکثر یاران بخلافت صدیق اکبر رضی نشنیده اند نخستین سعد چیزی گفت بعد از سوگند که چیز کس در بیعت بر من سبقت ننماید پس از من کسی بیعت نکند این سخن گفته دست بدست صدیق نداده بخلاف و ریاست او رضا داد و بعضی گفته اند که اول کسی که با ابوبکر بیعت کرده خارجه بن زید بود و بعضی محمد بن بشیر را گفته اند و ما اخبار رواست که چون بشیر بن سعد بیعت کرد و جناب بن الملتدر گفت ای بشیر ترا چه باعث شد که جانب سعد بن عباده ضایع کردی و در تفضیح حق او کوشیدی گفت ای پسر برادر حسدی ست که با او داری بشیر گفت تو دنیا الله کرد من نسبت بسعد بشیر عرض خویش این مقام باشم ما را بمیدارم که حق مسلمانان را از دست ایشان بیرون نکنم جناب بن صخر گفت دم خوش دیوانه ایست و هم از انصار و بدست جناب را گرفت و از انگشتر من چه فائده که کار از دست رفت و گویند از نزدان و اولاد ان شمار امی نگرم که بر پرده رای این طبقه لعینی مهاجران ایستاده اند و شریعی آیه ی طیلسان پسر بشیر بسعد گفت ای جناب این افعال از من و از بنهای جنس من متوقع نیست و تصور نرفته جناب از نخالفت سرور پیشین آگاه نگشته گفت لا والله تا من و فرزندم زنده ایم در مقام مروت و حیا باشیم لیکن چون دور دیگران رسد احوال بدین نهج نماند و غیر از راه وضاع و اطوار سیدا شود و الله المستعان و علیه التکلان جناب بن صخر گفت دم خوش مهاجران و فضیلت اوس بر غیر تمام عدیل بیعت کردن خزرج را نجائی تمام روی نمود و اعیان انشان چنان بود که هم خلافت بر مقتدای خزرج سعد بن عباده قرار گیرد و روایتی آنکه از رحام خلائق دران روز زمره تر سعد که سعد بن عباده با تامل شده دست از زندگانی باز داشته بطبع بعضی گفته اند که او را زنده بردند و بخانه بردند و مرده او را بدان اخبار برآنند که سعد خلافت جمهور کرده با صدیق بیعت کرده از مدینه بیرون آمده بجانب شام رفت بعد از مرتی بتحریک یکی از عظمای ملت مقتول شد و بعضی از تواریخ چنین مسطور ست که چون حضرت مقدس نبوی وفات یافت انصار الفاق نمودند سعد بن عباده را در حالتیکه مریض بود در خانه بیرون آورند و با وی بیعت کنند سعد دران مجمع لعبد الرحمن بن عوف ثنای باری سبحانه و تعالی گفت ای حشر انصار شما را سابقه افضلی ست که هیچ احدی را ازدواعراف نیست محمد در میان قوم خویش نیاورده سال تو قف نمود و انشان را باسلام دعوت فرمود آن جماعت ایمان نیاوردند مگر قلیلی عاقبت با راه خدای تعالی آمخضرت پر توالتفات بدیار شما انداخت و شهر شما را بهجرت و سرای مهاجرت ساخت بلخمت ایمان بجهاد نفوس ملک سنان نصیب شما آمد محمد و اصحاب او را از شهر و شما در میانه نمود در راه خدای تعالی جان و مال خود را در باختند و بدین سبب کار اسلام نظام یافت و عرب طوعا و کرها مطیع و منقاد گشتند اکنون که آن سرور رحلت فرمود لوا سط و مساعی جمیلهٔ شما را نمی توان بدنیا بدین امور خلافت و امامت سزاوار انصار ست انصار گفتند که آنچه بیان فرمودی عین صدق و محض صواب ست بهتر و بهتر از تو کسی را نمیدانیم که سالست بدین خلافت باشد و اگر مهاجر دین باب مضایقه گفتند بانشان گوئیم زنا امیری و از شما امیری سعد گفت این اول سستی ست که از شما بوجود آمد و چون عمر این صورت واقعه آگاه شد حکایت واقعه را با ابوبکر در میان نهاد و باتفاق یکدیگر تعجیل و بجانب سقیفه بنی ساعده که مجمع انصار بود روان شدند ابوعبیده جراح با انشان موافقت نمود عمر گفت ابوبکر من با خود تحکم کرده بودم که دران انجمن سخن بگویم چون ابوبکر دم در بست و شروع کرد من هم آغاز سخن کردم و هر چه در خاطر من گذشته بود بگفتم ابوبکر گفت ای عمر صبر کن تا سخن خود بگویم آنگاه سخن تو بشنوم و جواب گویم عمر گفت من با خود تحکم کرده بودم که هر سخن که ابوبکر گوید من از آن سخن نیکوتر بگویم چون ابوبکر دم فرو بست من آغاز سخن کردم و هر چه در خاطر من گذشته بود بگفتم همان رای زیاده و نقصان بیان فرمود محصل سخن ابوبکر آنکه مهاجرین اولین را در قبول دین بر انصار سبقت ست و در خلاص طاعت و فنا بدروی کرده و در ملازمت عدم خویش و کثرت مخالفان نیز شنیده و از زبان وی اضرار کفار بارک نداشته و از حالت انشان مروی ست که خدای عز و علا را در زمین پرستیده بر رسول او ایمان آورده و از دین جماعت هم با بلوا و غیره او بود و نه و ازتر مردم مهاجر خلافت را بعد از رسول الله دین طبقه زیبا و طالبتر نشان نیست و عمر گفت ظالمی که از ظالمتر نیست تقدیم منحرف باشد ای گروه انصار شما و مساعی جمیلهٔ شما بر کسی پوشیده نیست و هم از بخانه شما در تقویت دین و نصرت غزوات و ملت بیضا ما را تقاعی نبوده و هم جایی و امروز احکام صادر شده چنانکه

روشن است و نظیفه اگر امارت بنام ما باشد وزارت بنام شما می شود شما هیچ نمی گفتید و جواب این سخن از زبان شما نشنیدم حالا چنان است که می بینید و می دانید حضرت رسالت پناه صلعم دیگر روز بمسجد رفت و بر منبر نشست و بعد از حمد و ثنای الهی فرمود که ای گروه مهاجران و انصار شما را بخدا سوگند می دهم که آیا در وقتی که من از مکه بیرون آمدم و بمدینه هجرت کردم شما در دل خود نگفتید که محمد پسر عبد الله پسر عبد المطلب پسر هاشم پسر عبد مناف پسر قصی پسر کلاب پسر مره پسر کعب پسر لوی پسر غالب پسر فهر پسر مالک پسر نضر پسر کنانه پسر خزیمه پسر مدرکه پسر الیاس پسر مضر پسر نزار پسر معد پسر عدنان است و از اولاد اسمعیل پسر ابراهیم خلیل است و از نسل قریش است و از قبیله بنی هاشم است و از مکه بیرون آمد و بمدینه هجرت کرد تا بر ما مستولی شود و ما را از خانه ها و شهر و دیار خود بیرون کند و خود بر ما حکومت کند و ما را بزیر دست خود گرداند و ما را بندگی خود وادارد و ما را بخدمت خود مشغول گرداند و ما را بر خلاف میل خود بکارهای خود بدارد و ما را بر خلاف رضای خود بر مراد خود مجبور گرداند و ما را بر خلاف خواهش خود بر مقصود خود مقهور گرداند و ما را بر خلاف اختیار خود بر اختیار خود مختار گرداند و ما را بر خلاف ارادت خود بر ارادت خود مرید گرداند و ما را بر خلاف عقیدت خود بر عقیدت خود معتقد گرداند و ما را بر خلاف طریقت خود بر طریقت خود سالک گرداند و ما را بر خلاف ملت خود بر ملت خود ملت گرداند و ما را بر خلاف دین خود بر دین خود دین گرداند و ما را بر خلاف شریعت خود بر شریعت خود شارع گرداند و ما را بر خلاف کتاب خود بر کتاب خود کاتب گرداند و ما را بر خلاف سنت خود بر سنت خود سنی گرداند و ما را بر خلاف جماعت خود بر جماعت خود جمع گرداند و ما را بر خلاف فرقه خود بر فرقه خود فرقه گرداند و ما را بر خلاف امت خود بر امت خود امت گرداند و ما را بر خلاف ولایت خود بر ولایت خود ولی گرداند و ما را بر خلاف وصیت خود بر وصیت خود وصی گرداند و ما را بر خلاف خلافت خود بر خلافت خود خلیفه گرداند و ما را بر خلاف امامت خود بر امامت خود امام گرداند و ما را بر خلاف اسلام خود بر اسلام خود مسلمان گرداند و ما را بر خلاف ایمان خود بر ایمان خود مؤمن گرداند و ما را بر خلاف توحید خود بر توحید خود موحد گرداند و ما را بر خلاف عبادت خود بر عبادت خود عابد گرداند و ما را بر خلاف طاعت خود بر طاعت خود مطیع گرداند و ما را بر خلاف معصیت خود بر معصیت خود عاصی گرداند و ما را بر خلاف ذکر خود بر ذکر خود ذاکر گرداند و ما را بر خلاف شکر خود بر شکر خود شاکر گرداند و ما را بر خلاف صبر خود بر صبر خود صابر گرداند و ما را بر خلاف رضا خود بر رضا خود راضی گرداند و ما را بر خلاف توکل خود بر توکل خود متوکل گرداند و ما را بر خلاف تسلیم خود بر تسلیم خود مسلم گرداند و ما را بر خلاف تفویض خود بر تفویض خود مفوض گرداند و ما را بر خلاف تواضع خود بر تواضع خود متواضع گرداند و ما را بر خلاف خشوع خود بر خشوع خود خاشع گرداند و ما را بر خلاف انابت خود بر انابت خود منیب گرداند و ما را بر خلاف اخبات خود بر اخبات خود مخبت گرداند و ما را بر خلاف زهد خود بر زهد خود زاهد گرداند و ما را بر خلاف ورع خود بر ورع خود ورع گرداند و ما را بر خلاف یقین خود بر یقین خود متیقن گرداند و ما را بر خلاف حیا خود بر حیا خود حیی گرداند و ما را بر خلاف کرم خود بر کرم خود کریم گرداند و ما را بر خلاف حلم خود بر حلم خود حلیم گرداند و ما را بر خلاف علم خود بر علم خود عالم گرداند و ما را بر خلاف حکمت خود بر حکمت خود حکیم گرداند و ما را بر خلاف رحمت خود بر رحمت خود رحیم گرداند و ما را بر خلاف رأفت خود بر رأفت خود رؤف گرداند و ما را بر خلاف عدل خود بر عدل خود عادل گرداند و ما را بر خلاف قدرت خود بر قدرت خود قادر گرداند و ما را بر خلاف عزت خود بر عزت خود عزیز گرداند و ما را بر خلاف غنا خود بر غنا خود غنی گرداند و ما را بر خلاف جود خود بر جود خود جواد گرداند و ما را بر خلاف سخا خود بر سخا خود سخی گرداند و ما را بر خلاف عطا خود بر عطا خود معطی گرداند و ما را بر خلاف نعمت خود بر نعمت خود منعم گرداند و ما را بر خلاف احسان خود بر احسان خود محسن گرداند و ما را بر خلاف امتنان خود بر امتنان خود ممتن گرداند و ما را بر خلاف فضل خود بر فضل خود فاضل گرداند و ما را بر خلاف کرامت خود بر کرامت خود مکرم گرداند و ما را بر خلاف هدایت خود بر هدایت خود هادی گرداند و ما را بر خلاف عصمت خود بر عصمت خود معصوم گرداند و ما را بر خلاف توفیق خود بر توفیق خود موفق گرداند و ما را بر خلاف نصرت خود بر نصرت خود ناصر گرداند و ما را بر خلاف حفظ خود بر حفظ خود حافظ گرداند و ما را بر خلاف کفایت خود بر کفایت خود کافی گرداند و ما را بر خلاف ولایت خود بر ولایت خود ولی گرداند و ما را بر خلاف محبت خود بر محبت خود محب گرداند و ما را بر خلاف مودت خود بر مودت خود مودت گرداند و ما را بر خلاف رحمت خود بر رحمت خود راحم گرداند و ما را بر خلاف رأفت خود بر رأفت خود رؤف گرداند و ما را بر خلاف عدل خود بر عدل خود عادل گرداند و ما را بر خلاف قدرت خود بر قدرت خود قادر گرداند و ما را بر خلاف عزت خود بر عزت خود عزیز گرداند و ما را بر خلاف غنا خود بر غنا خود غنی گرداند و ما را بر خلاف جود خود بر جود خود جواد گرداند و ما را بر خلاف سخا خود بر سخا خود سخی گرداند و ما را بر خلاف عطا خود بر عطا خود معطی گرداند و ما را بر خلاف نعمت خود بر نعمت خود منعم گرداند و ما را بر خلاف احسان خود بر احسان خود محسن گرداند و ما را بر خلاف امتنان خود بر امتنان خود ممتن گرداند و ما را بر خلاف فضل خود بر فضل خود فاضل گرداند و ما را بر خلاف کرامت خود بر کرامت خود مکرم گرداند و ما را بر خلاف هدایت خود بر هدایت خود هادی گرداند و ما را بر خلاف عصمت خود بر عصمت خود معصوم گرداند و ما را بر خلاف توفیق خود بر توفیق خود موفق گرداند و ما را بر خلاف نصرت خود بر نصرت خود ناصر گرداند و ما را بر خلاف حفظ خود بر حفظ خود حافظ گرداند و ما را بر خلاف کفایت خود بر کفایت خود کافی گرداند و ما را بر خلاف ولایت خود بر ولایت خود ولی گرداند و ما را بر خلاف محبت خود بر محبت خود محب گرداند و ما را بر خلاف مودت خود بر مودت خود مودت گرداند و ما را بر خلاف رحمت خود بر رحمت خود راحم گرداند و ما را بر خلاف رأفت خود بر رأفت خود رؤف گرداند

[illegible] بعضی گفتند اگر بعد از چهل روز بیعت کرد و زمره بران نکند بعد از وفات حاضران را فرا و قبیله را مستشفاه گفتند اگر چون علی استوای محمود که مسلمانان به بیعت ابوبکر اتفاق نمودند بتعجیل از خانه بیرون آمد چنانچه سبق در بند داشت بهمان نزدیکی راه از رده نزدیک بود بیعت نمود بعد از ان فرستادند تا حاجه بحلیس آورد و بعضی روایات دارد و شده که ابوسفیان چون خبر بیعت با امیر المومنین علی گفت که تو راضی هستوی که شخصی از بنی تیم قصدی کار حکومت شود بخدا سوگند که اگر تو خواهی این وادی را پر از سوار و پیاده گردانم علی گفت ای ابوسفیان تو همیشه در ایام جاهلیت فتنه می انگیختی و حالا نیز همچنان می خواهی که فتنه در اسلام احداث کنی ما ابوبکر را شایسته این کار دیدیم که تو بخوبی صدیق و فاروق او را معلوم شده که ابوسفیان دائم در پی فتنه است و ابوسفیان چون حال علی را بدین منوال یافت بخانه فاطمه رفت و گفت ای دختر محمد تو می دانی که پدر تو در حق پسر عم خود چه ظلم کرد و او را از حق خود محروم گردانید و بر مسند خلافت نشست و ما را بندگی خود وادار کرد و ما را بر خلاف میل خود بکارهای خود بداشت و ما را بر خلاف رضا خود بر مراد خود مجبور گردانید و ما را بر خلاف اختیار خود بر اختیار خود مختار گردانید و ما را بر خلاف ارادت خود بر ارادت خود مرید گردانید و ما را بر خلاف عقیدت خود بر عقیدت خود معتقد گردانید و ما را بر خلاف طریقت خود بر طریقت خود سالک گردانید و ما را بر خلاف ملت خود بر ملت خود ملت گردانید و ما را بر خلاف دین خود بر دین خود دین گردانید و ما را بر خلاف شریعت خود بر شریعت خود شارع گردانید و ما را بر خلاف کتاب خود بر کتاب خود کاتب گردانید و ما را بر خلاف سنت خود بر سنت خود سنی گردانید و ما را بر خلاف جماعت خود بر جماعت خود جمع گردانید و ما را بر خلاف فرقه خود بر فرقه خود فرقه گردانید و ما را بر خلاف امت خود بر امت خود امت گردانید و ما را بر خلاف ولایت خود بر ولایت خود ولی گردانید و ما را بر خلاف وصیت خود بر وصیت خود وصی گردانید و ما را بر خلاف خلافت خود بر خلافت خود خلیفه گردانید و ما را بر خلاف امامت خود بر امامت خود امام گردانید و ما را بر خلاف اسلام خود بر اسلام خود مسلمان گردانید و ما را بر خلاف ایمان خود بر ایمان خود مؤمن گردانید و ما را بر خلاف توحید خود بر توحید خود موحد گردانید و ما را بر خلاف عبادت خود بر عبادت خود عابد گردانید و ما را بر خلاف طاعت خود بر طاعت خود مطیع گردانید و ما را بر خلاف معصیت خود بر معصیت خود عاصی گردانید و ما را بر خلاف ذکر خود بر ذکر خود ذاکر گردانید و ما را بر خلاف شکر خود بر شکر خود شاکر گردانید و ما را بر خلاف صبر خود بر صبر خود صابر گردانید و ما را بر خلاف رضا خود بر رضا خود راضی گردانید و ما را بر خلاف توکل خود بر توکل خود متوکل گردانید و ما را بر خلاف تسلیم خود بر تسلیم خود مسلم گردانید و ما را بر خلاف تفویض خود بر تفویض خود مفوض گردانید و ما را بر خلاف تواضع خود بر تواضع خود متواضع گردانید و ما را بر خلاف خشوع خود بر خشوع خود خاشع گردانید و ما را بر خلاف انابت خود بر انابت خود منیب گردانید و ما را بر خلاف اخبات خود بر اخبات خود مخبت گردانید و ما را بر خلاف زهد خود بر زهد خود زاهد گردانید و ما را بر خلاف ورع خود بر ورع خود ورع گردانید و ما را بر خلاف یقین خود بر یقین خود متیقن گردانید و ما را بر خلاف حیا خود بر حیا خود حیی گردانید و ما را بر خلاف کرم خود بر کرم خود کریم گردانید و ما را بر خلاف حلم خود بر حلم خود حلیم گردانید و ما را بر خلاف علم خود بر علم خود عالم گردانید و ما را بر خلاف حکمت خود بر حکمت خود حکیم گردانید و ما را بر خلاف رحمت خود بر رحمت خود رحیم گردانید و ما را بر خلاف رأفت خود بر رأفت خود رؤف گردانید و ما را بر خلاف عدل خود بر عدل خود عادل گردانید و ما را بر خلاف قدرت خود بر قدرت خود قادر گردانید و ما را بر خلاف عزت خود بر عزت خود عزیز گردانید و ما را بر خلاف غنا خود بر غنا خود غنی گردانید و ما را بر خلاف جود خود بر جود خود جواد گردانید و ما را بر خلاف سخا خود بر سخا خود سخی گردانید و ما را بر خلاف عطا خود بر عطا خود معطی گردانید و ما را بر خلاف نعمت خود بر نعمت خود منعم گردانید و ما را بر خلاف احسان خود بر احسان خود محسن گردانید و ما را بر خلاف امتنان خود بر امتنان خود ممتن گردانید و ما را بر خلاف فضل خود بر فضل خود فاضل گردانید و ما را بر خلاف کرامت خود بر کرامت خود مکرم گردانید و ما را بر خلاف هدایت خود بر هدایت خود هادی گردانید و ما را بر خلاف عصمت خود بر عصمت خود معصوم گردانید و ما را بر خلاف توفیق خود بر توفیق خود موفق گردانید و ما را بر خلاف نصرت خود بر نصرت خود ناصر گردانید و ما را بر خلاف حفظ خود بر حفظ خود حافظ گردانید و ما را بر خلاف کفایت خود بر کفایت خود کافی گردانید و ما را بر خلاف ولایت خود بر ولایت خود ولی گردانید و ما را بر خلاف محبت خود بر محبت خود محب گردانید و ما را بر خلاف مودت خود بر مودت خود مودت گردانید و ما را بر خلاف رحمت خود بر رحمت خود راحم گردانید و ما را بر خلاف رأفت خود بر رأفت خود رؤف گردانید

نوشته بعضی دیگر بر گذشتن من اتفاق علماء بوده باشد که بعد از ان مدبر روزگار شما را اصل گردد و قانون حکایات اسود سرگذشته باشد که کردکان این صورت را تغییر داده است بعد از ان چنین مسطور بود که بیاران گفت که اسود چنین چنان گفت و ما را از وی خلاف نباید بود که ما کنان دارد که در سر سے قوی بجا رسانده و در خلال این احوال مکتوب حاکم بر تهیه فروی الکلاع و غیره بما رسید مضمون آنکه شما در قلع و قمع اسود و مساعی جمیله مبذول دارید که مادر نصرت و معاونت شما ثابت قدم و فیروز گوید بعد از ان یعنی دو قتل اسود تفحص الکلاع نشسته من پرسش نرده بود که در حضرت عمر بن ابو وسلمانی نیکو اعتقاد بود و نخوه و ریاب قتل و سخن گفتم آن مومنه گفت من شخصی را بین مرد بتر ندیده ام شبیه به شب شتر بانچی نرود تا چنستگاه بر خواب بیاشد و غسل جنابت نکند کنون من حیل انرشیده ام با یکه در خلال وقت بخلال بستان بیاید و من علامتی خواهم که رکه شما معلوم گردد که اسود شب در خانه نباشد بنا برآنکه از مدار او بخصوصان مسموم است مقرر از بامسلمان مخصوص و وظیفه آنکه نسبه بیاید و دیوانه خانه را که در ایام پیرسه روی شخص آورده مهم او را با تمام رسانند نیز گوید که چون شب شدن مرد او بدیه قتن من علیه نوبت شب نشینی گیرن شده بود قتیبه و چون از خانه را سوی خانه کرد یا هم گفتیم که ام یک را بقدم در این خانه نی نهد او به گفت من پیرم و شاید که در نیمه شب کار گر نیاید قتیبه این کار است جواب دکه مرا در وقت قتال از غم شمشیر گیرد شاید که اسود بیاید اگر زود سخی ما خلاف نوع عرض ما فوت شود و چون از رفقان او بگیرند تا آرام هوازه شنی که من متوسل شده بود تشخیر را فراموش کرده بود بدان گفتم با زگرم و تشخیر خود را بیا و رم با زگفتم که آوردن تشخیر شاید که اسود بیاید اگر زود و از تنبل مقصود با نا نیم و من مردی قوی ایکل ام سرو ریش و بگرفتم و جان گوش نشا ما بداوم کرد رهم شکست اسودان محل عزیده داد گی عظیم کرد که پاسبانان آواز ما بسار کرش بشنیده و اضطراب کرده در بر در خانه جمع گشتند از زبان او پرسیدند که چه بود جواب داد که شما ساکن باشید که هنگام نزول حق است و انتقال آن بنا لد فرو گرفت که چه بود از ان قبیل نگذارد که بیرون آید یکم و بنا زل خویش رفته باستراحت مشغول گشتم چون هنگام نماز گفتم همی گذرید نماز تمام ابان تنبیه زند سلاح با برگرفته بجانب ما روان شدند و ما نیز سوار و ادرین اثنان من از خیمه خالقان چون سر سرور خود بدین برگشته شده بر یک گوشه بیرون قتیبه بداشت اسلام ابشی تنهی با قوی و گذشتن شما بن جبل مسافر عیان ملت تمرگرد که گوشها بنان بلند بیرون آمده و چنان فتح عظیم خلیفه رسول خدای فرمنده یم گوید که عزت اسلام و اسود بر دلایت یمن سایه بود و اول وقتی که در اسلام واقع شد رت آن مون بود ذکر سائر اهل ارتداد و شرح بعضی قضایا را مسبوق بخط بعضی ارباب تاریخ آورده اند که چون خلافت بابی بکر صدیق قرار یافت و مجمعی خاص ابعد از ستایش و سپاس حضرت باری جلت عظمته چنین گفت که ایها الناس مرا نیدم و گاه باشید که عهده ولایت شما گران من ثابت و لازم است اگر زندگانی برنج عدالت و درست باشد ثبت و تربیت ما نصرف کنید و اگر بسبب اسهو و نیان مدری از من بصادر گردد و تنبیه کنید و از سبیل و صراط دور نباشید که راست گفتن نجات یقین دانید که ضعیف ترین مردم نزد من قوی است تا داد او بستانم و قوی که پیچ خورده در مقابله ضعاف بیان تمکان سلسل گفتند تا گر کذ ذلیل و خوار نشود هیچ طالفه بترک و فشار جرات و طیری ننماید که بواند زبان و بلای ناگهان گرفتار آیند و من با دریا لیت آفرید گار رجهان و جهانیان با تمام القیاد و اطاعت من بجای ریسه و اگر به خلاف حکم از وی امری از من صادر گردد شما نیز از متابعت بنطاعت من تخلف نمائید و السلام و چون مجلس از خطبه فارغ گشت از منبر فرود آمده بمنزل خویش مراجعت فرمود و از سر عید اجتهاد با مرخطیر خلافت مشتغل نمود و بعد از اندک مدتی از اطراف و جوانب عرب خبرهای وحشت رسید که طالفه از اعراب سر کشی آغاز نهاده اند مرتد شده فرایض باین الکتفا نموده دعوی نبوت کرده اند و بعضی حقوق بیت المال را در توقف داشته اند و گروهی تن آسانی اختیار نموده صوم و صلوة را بگذاشته اند طلیحه بن خویلد اسدی دعوی پیغمبری کرد و بنی اسد طایفه او گرد او جمع آمدند و در دعوی نبوت اصرار نموده مجموع آن یاران رطل رایت کذب آیات او مجتمع گشتند و جمعی کثیر از عرب بدعوی باطل سجاح بنت منذر که عورتی بود در موصل و قبیله تغلب او را پیغمبر خود انتخاب کرده بودند و شمه از گرایان در خدمت او شمه عصیان در نهاده را جعت همت ساخته لکر بستند و چنین بنی عامر خطفان و بنی سلیم و بنی تمیم و سائر قبائل عرب که ذکر ایشان طویل دارد پای از دایرهٔ طاعت بیرون نهاده از گمیت خود تجاوز نمودند و قبایح اعمال ایشان بعضی مجموع و قبایح قضایا بعضی از ایشان اتفاقات را طی کرده و در اختصار ایشان کوشیده بر مقتضی خیر الکلام ما قل و دل عمل نموده آمد اگر تفصیل طول یابد چون اخبار رویت اهالی عرب بسماع صدیق رسید بگی همت خود را مقصود و مصروف بدان داشت که بالطاف و جوانب آن بلا مبارزان صعب شکن مدینه را از مدد ایشان محروم و منکوب گشته قواعد شریعت غرا بتجدید استحکام یابد و از جمله سپه سالاران که جهت خالقان نامزد فرمود یکی خالد بن الولید بود که با سه هزار مرد بجنگ طلحه بن خویلد اسدی و بعضی دیگر از اهل ارتداد فرستاد و گر توجه خالد بن الولید بحرب طلحه بن خویلد و قتل سلمی بنت مالک چون اسامه بن زید از شام مسرور و مظفر و منصور مراجعت نموده و صدقات بعضی از قبائل که در اوائل دوم از مخالفت نمیزند نا اهل اسلام و اصل گشت ابو بکر در سید او سال دوازدهم از هجرت تجهیز و ترتیب لشکر نصرت شعار قیام نموده بر عزم قتال طلحه بن خویلد از مدینه بیرون آمد چون بذی القصه رسید که از مدینه تا آنجا یک مرحله است امیر المومنین علی را مام احمد ادار گردنه بنا بر مصلحت وقت از ذی القاس نموده که خود از سر آن عزیمت در گذشته دیگری را بجنگ طلحه فرستد و خالد را فرستاده خود در احت نموده در ان اوان در حوالی نزاخه که بیست از مدینه های نجد فرود آمده بود آن موضع لشکر گاه ساخته و ابن طلحه را با مام حیات حضرت مقدس نبوی ایمان آورده بود و شرف صحبت دریافته گویند که طلحه در زمان رسول الله از مدینه بقبیله خود باز گشت و شمه از روت و جهت ساخته دعوی نبوت کرد و مردم را از نماز و روزه معاف داشت و زنا را مباح انگاشت بنا بر این آسانی و تسهیلات شیطانی مجموع بنی اسد بسیار

وی آورده که چون بانی فزاره و عمرو بن معدی کرب باو پیوستند بعد از وفات حضرت رسالت پناه مهم او قوی شد بالجمله چون خالد بن الولید به لشکرطلحه نزدیک رسید عکاشه بن محصن و ثابت بن ارقم که از کبار صحابه بودند حجت تجسس احوال مخالفان نامزد کرده این دو نیز رگ ار بنابر فرمود که خالد بجانب لشکرگاه طلحه روان شدند در اثنای راه بحسب اتفاق طلحه برادر شان سلمه را دیدند خویش بیرون آمده بودند تا خبر خالد معلوم کنند با عکاشه ثابت دو چار خورند مسلمه بر ثابت حمله آورده بے توقف او را شهید ساخت و عکاشه با هم بجنگ مشغول شدند طلحه از نشستن آویزان عاجز گشته از مسلمه معاونت طلبید و مسلمه بکاری برادر نکرده او را شربت شهادت چشانید نزد به لشکرگاه خود باز گشتند سپاه اسلام قتل گاه عکاشه و ثابت رسیده ایشان را گشته دیدند بقدر رضا و تسلیم چاره ندانستند و چون مسافت میان فریقین بحد تقارب بذیرفت خالد مناقب هم نزد طلحه سرداران فرستاده او را نصیحت نمود که از سر خیالفت برخاسته از سر این معنی بگذرند و رو آنا و رسنگ خاره قطره باران اثر نکرد و چون خالد از موافقت طلحه مایوس گشت به تسویه صفوف قیام نمود میمنه را بابو جوره عدی بن حاتم طائی زینت داد و میسره را به پسر زبیر الخیل مفوض گردانیده خود در قلب ایستاده طلحه یا قبائل بنی اسد و غطفان و فزاره در برابر لشکر اسلام صف کشیدند و خود کسانی در سانداخته در موضعی نشست و به سپاه چنان می نمود که انتظار نزول جبرئیل میبرم و بهر دو لشکر چون بحر خضر در جوش و خروش آمد نزدیک ۵ فروش سواران و گرد سیاه ۵ بپوشید رخسار خورشید و ماه ۵ عکاشه بن محصن با هفتصد کس از سواره در مقابله لشکر خالد آمده کوشش نمود فیما بین و چون شکست سپاه اسلام را مشاهده نمود از غایت اضطراب ترک جنگ کرده نزد طلحه آمد می پرسید که جبرئیل نازل شد یا نے طلحه جواب داد که نه مهتر زنباع عبسه طوعاً و کرهاً با یاران روی بجهار به نهاد و لیکن ساعتی نوبتے دیگر پیشین طلحه آمده استفسار نمود که جبرئیل رسید طلحه گفت نه عبسه بار دیگر بصف خویش پیوست و بقتال اشتغال نمود و چون از ستیز او نیز عاجز گشت باز مراجعت کرد و از طلحه پرسید که جبرئیل آمد گفت آری عیسه پرسید که چه فرآورد و جواب داد که جبرئیل با من خطاب کرد که ان لک رجالا کرجالک و حدیثا کاحادیثک مترجم تاریخ اعظم گوئی این کلمات را چنین ترجمه کرده که امید تو با خالد آن نشود و میان شما حالتی مستحکم تر آن فراموش نگردد عیسه گفت این سخن نشنیدند گفت بخدا سوگند که چنان گمان می برم که عنقریب تراحالتی دست دهد که هرگز یاد تو نرود آنگاه روی بقوم خود آورده گفت ای بنی فزاره قدم در بادیه ضلالت نهادید که این بدبخت کذاب دروغ گوی است عیسه این سخن گفت و با جمیع بنی فزاره روی از سمرکه برتافت در بعضی از تواریخ مسطور است که چون بعد غلبه لشکر اسلام مشاهده کرده از کوشش عاجز گشته آهنگ گریختن کرد طلحه دران حین از وی پرسید که یکی مهتری عیسه گفت نوبت جنگ ما به نهایت رسید اکنون جبرئیل را نگوئی تا درست از آستین مجاری بر قتال بر آرد که نوبت اوست چون بنی فزاره منهزم گشتند خالد بن ولید بر یک جوانب مصفوف بنی اسد و غطفان از هر طرف شکافت ایشان نیز قرار قرار اختیار کرده نزد طلحه چون دیدند که با دولت و ظفر برابر نمی تواند گرفت او نیز با زن خود نوار بر ابر اهلیتر رفتار سوار شده از معرکه بیرون رفت و راه شام پیش گرفت و خالد تتبع اهتمام از نیام بیرون آورده بر قتل طائفه از مردان عرب که در حین ارتداد جمعی از مسلمانان را در شربت شهادت چشانیده بودند اقدام نمود و بعد از انتقام تتبع غنایم و انعام فرمان داد و چون از این مهم فراغت یافت در عقب گریختگان شتافت و در موضعی که آنرا بزاخه می گویند عرب تیهان رسیده با دیگر ارهٔ قتال اشتغال بذیرفت و چون مخالفان روی مقاومت ندیدند پشت بر لشکر نموده فرار کردند عیینه فزاری که ذکر او چندین نوبت گذشت و قرة بن مسلمه که او نیز از جمله سرداران اهل تزلزل بود بسیر و شکیب شدند و طلحه تا بگ بابای جان بیرون برده و بدیار شام در آمده روی التجا بملک عثمان آورد و آخر الامر مردود ایمان استعداد یافته در زمرهٔ اهل ایمان انتظام یافت و چون خالد بر خاطر خود از کار طلحه فارغ ساخت عیینه و قرة را مغلول و مقید بجانب مدینه فرستاده ایشان را بر شت ترین وجهی بمنزل صدیق برده و چون چشم صدیق بران دو شخص افتاد زبان توبیخ بایشان دراز کرد و ایشان در مقام نایت و اعتذار آمده صدیق تو بیخ بر دو را بقبول کرد و از سر جرائم و آثام ایشان درگذشت و در تعقیبی از تواریخ چنین مسطور است که خالد بن الولید بفرمان صدیق تا کبر نخست بجنگ طلحه که یکی از مردان ناپاک و خونخواران بیباک بود متوجه شد چون خاطر از قتل وقمع او فارغ ساخت بدفع طلحه و اتباع او پرداخت نقل است که بعد از طلحه سلمی بنت مالک بن حذیفه بن بدر را بهوس حکومت در ربود بعد قبر پاک و ناپاک پیوسته مشغول شدند و در زمان روزنامهٔ قتال بنوی اشتغال یافت که فلاک شیر و حرب آن حکم کرده مر میگرفت آخر الامر از ضرب تیغ اهل اسلام خالفان روی بنا هزیمت آورده و جمعی بهزار دائره کرد از شتر سه اگر سلمی بران سوار بود در میان گرفتند عاقبت شتر او را پی کرده او را بدار البوار فرستادند و این فتح عظیم علاوهٔ فتوحات دیگر گشت ذکر دعوی نبوت کردن سجاح و کیفیت حالات او و مسیلمه کذاب و ذکر حالات او سجاح بنت الحارث بن سوید زنے فصاحت بیان و طلاقت لسان موصوف و معروف بود نبوت عیسی مشرف و باو ضاع تشریعیت ادعا نمود و بنا بر جریاست علم فصاحت پیوسته تمنای آن در داشت که دعوی رسالت و نبوت کند مادامے که آنحضرت مقدس نبوی در قید حیات بود این معنی از وی سر نزد و چون آن سرور از خالقان دنیا نبود دمل خیال خرما میدید تهیه کرده سخنان سجع گفتن گرفت که این دعوی با کی دشوار ساده ست مجموع نبی تغلب که وی از ان جمله بود در بن دعوی او را تصدیق کردند سجاح متابعان خود را بصوم و صلوة امر نمود و گوشت خرک بر ایشان حرام گردانید و چون کار بی اساط متابعت بنی تغلب فی الجمله قوت یافت با اکثر قبائل عرب نامه ها با نوشته ایشان را بگیس خویش دعوت کرد و جمعی کثیر دی عقیده او در آمدند

قول مصدق داشته بجد تمام کمر بستند و چون مهم او قوی شد بمالک بن نویره که رئیس بنی تمیم بود و شعار اسلام داشت نامه نوشت و او را بمتابعت خویش خواند مالک از غایت سخافت رای قول
تدبیر با سجاح همداستان گشته مرتد شد اما هر چند سجاح سعی نمود که بنو رباب سر در خط اطاعت در آورند مفید نیفتاد و چون بعضی از سرداران عرب در ظل رایت او مجتمع گشتند معروض داشتند که مخالفان
مال بسیار اند نخست دفع کدام فرقه وجهت سازیم سجاح کلمه چند مسجع برایشان خواند که این کلمات از آسمان نازل شده است و این مهملات مبنی بر آن بود که اول بحرب بنی رباب باید رفت و رأی
لشکر ضلال بر رای الصواب سجاح قرار گرفته متوجه بنی رباب شدند و تیغ در آن قبیله نهادند و اکثر آن جماعت را بقتل رسانیدند بعد از فراغ و جمعیت خاطر ارباب رای و تدبیر معروض سجاح گردانیدند که
ما از تکبر ابری عظیم شده ایم مخالفان مال بسیار اند صواب آنست که اول بمحاربه متابعان ملت محمدی و قلع و قمع لشکر ابوبکر پردازیم و چون این امر خطیر متمشی شود سایر اعراب طوعا و کرها انقیاد ما نمایند
سجاح گفت انتظار وحی میکشیم و در همان شب کلمه چند مسجع بهم بافت مشتمل بر آنکه نخست بجانب یمامه باید رفت تا هم مسیلمه فیصل یابد علی الصباح آنچه شب ساخته بود بر سرداران سپاه خوانده باتفاق
روی بیمامه آوردند و در خلال این احوال شرحبیل بن حسنه و عکرمة بن ابی جهل از مسلمانان باشارت ابوبکر جهت دفع شر مسیلمه متوجه یمامه شده بودند خالد بن الولید بفرموده ابوبکر داعیه آن داشت
که بایشان ملحق شود ناگاه خبر لشکر کشیدن سجاح بسمع خالد رسیده مصلحت در توقف دید و شرحبیل و عکرمه نیز کیفیت حال معلوم کرده بمدینه مراجعت نمودند تا ببینند که کار مسیلمه و آن زن کذاب بکجا
منتهی شود و چون مسیلمه شنید که سجاح بالشکری گران متوجه او است طایفه از مخصوصان خود را برسم رسالت نزد سجاح فرستاد تا غرض او معلوم کرده نزد وی مراجعت نمایند رسولان چون نزد سجاح
رسیده مضمون رسالت ادا کردند سجاح گفت خداوند عز و علا بمن وحی فرستاده و مرا بقتال شما مامور ساخته است بعد از آن کلمات بر ایشان خود را که در آن باب فراهم آورده بود بر ایشان خوانده رخصت
انصراف داد و رسولان بر فور بازگشته آنچه از سجاح شنیده بودند بعرض مسیلمه کذاب رسانیدند مسیلمه هر چند دانست که سجاح در دعوی مانند او کاذب است اما چون خوفی از لشکر اسلام بر خاطر ما استیلا
داشت صلاح در آن دید که با وی دم از مصالحت زند لاجرم بار دیگر رسولان نزد سجاح فرستاده پیغام داد که حق عز و علا نصف ارض را بقریش داده است و نصف دیگر بمن ارزانی داشته و مرا در نبوت با محمد
شریک ساخته اکنون اگر تو عدل کنی حق عز اسمه نصف قریش با تو کرامت فرماید و حالا بنابر آنکه وحی سماوی بتو نازل میشود چاره غیر تصدیق و انقیاد نیست و چون رسولان بشرف مجلس شریف تو مشرف
شوند ملتمس آنکه با خواص متوجه جانب ما شوی تا گفتار ترا بسمع رضا اصغا نمایم ✿ زان لب شیرین تکلم یک سخن گر بشنوم ✿ تا قیامت آن سخن ورد زبان من شود ✿ و چون رسولان بخدمت سجاح رسیدند
در باره ایشان اکرام بسیار مبذول داشته گفت خداوند بر من وحی فرستاده است و شمارا ستایش نموده آنگاه کلمه چند بر ایشان خواند مضمون آنکه چون حسن طلعت و زیبائی چهره و لطف گفتار ایشان را
مشاهده کردی در باره ایشان گفتی که نه بزنان جمع میشوند و نه خمر میخورند و لیکن آن جماعت نیکوکاران اند که عبادت پروردگار خویش میکنند و روزه میدارند پس پاک است خدای تعالی ایشان در
مدت حیات بوجه حسن زندگانی می کنند و بادشاه آسمان را عبادت می نمایند و خدای عز و علا گواه حال شما است و میداند آنچه در دلهای شما است و از سخنان سجاح که در باب مسیلمه گفته بود که لا بالنساء یأتون
و لا الخمر یشربون بنابر آن بود که مسیلمه خمر را بر قوم خویش حرام گردانیده بود و گفته بود که حکم الهی چنان است که زمره عباد بعد از وقوع ولد با ازواج خود مباشرت نکنند بالجمله چون رسل از پیش سجاح بازگشته سخنان
مسجع او را بمسیلمه رسانیدند مسیلمه گفت هیچ شک نیست که سجاح مرسله است بعد از آن با رسولان خود گفت که خدای تعالی در وصف شما نیز سوره بمن فرستاده است و این کلمات بر ایشان که در وصف فرستادگان
خویش تلفیق کرده بود نزد سجاح فرستاد و سجاح بتعجیل تمام با ده کس از خواص خویش روی توجه بمسیلمه نهاد و چون آوازه قدوم او نزدیک شد مسیلمه فرمود تا در حدیقه که بر در حصار بود خیمه زدند و خود از
حصن فرود آمده با سجاح در آن خیمه ملاقات کرده در اثنا خدمت سجاح گفت ای مسیلمه خدای تعالی درین اوان هیچ آیتی بتو فرستاده است مسیلمه گفت بلی گفت آن کدام است مسیلمه گفت حق عز و علا
فرموده است الم تر کیف فعل ربک بالحبلی اخرج منها نسمة تسعی من بین صفاق و حشی سجاح گفت بعد از این پروردگار تو چه فرستاده مسیلمه کلماتی سجع آمیز که متضمن اختلاط و امتزاج مردان و زنان بود
بر وی خواند سجاح آن کلمات را بر طبق مراد خود یافته گفت و الله که تو پیغمبر مرسلی مسیلمه چون میل سجاح نسبت بخود مشاهده کرد طمعی که داشت مضاعف گشته لاجرم حجاب حیا از پیش برداشته گفت
بر دو پیغمبریم در نبوت برابر چه شود که از سر مضایقه برخیزی و با من چون شیر و شکر در آمیزی و در حباله نکاح من در آمده زمام اختیار بکف اقتدار من نهی چون سجاح مسیلمه را مردی نازک اندام
شهوت انگیز یافت مضمون این مقال در آن حال بر زبان آورد ✿ سر بار ندارم مشتاب بتو کار دارم مشتاب ✿ تن نازنین خود را بتو می سپارم مشتاب ✿ اما چندان صبر کنیم که وحی الهی نازل شود
چون شهوت مسیلمه قوتی تمام یافته بود فی الحال اضطراب آغاز کرد و با سجاح چنان نمود که محل نزول وحی است بعد از لحظه سجعی چند که طبع سخیفش فراهم آورده بود در اینجا تحریص جماع سجاح کرده
بر وی خواند و در آخر آن سجع این کلمه مذکور بود که ان شئت جمع سجاح گفت بلی بجمع در همان دم بوس و کنار به بنداز رسید و سه روز در حدیقة الرحمن که آخر بحدیقة الموت موصوف گشت
مسیلمه داد مردی و مردانگی داد و بعد از انقضای مدت مذکور سجاح از یمامه مراجعت کرده بقوم خویش پیوست و روسا عرب مثل مالک بن نویره و زبرقان بن بدر و عطارد بن حاجب و غیرهم که
در آن لشکرگاه بودند استفسار نمودند که ملاقات تو و مسیلمه چسان روی نمود جواب داد که او را هم چو خود پیغمبر یافتم و بحکم الهی با زدواج او رضا دادم پرسیدند که مهر تو مقرر چه کرد گفت هیچ گفتند
عیب تمام است که همچون تو سلسله بی مهر شوهر کند اکنون بیمامه بازگرد تا مسیلمه مهر تو مقرر سازد و چون سجاح از معسکر خویش بیرون آمده و منازل طی کرده بدر حصار یمامه رسید مسیلمه فرمان داد
تا در بستند و بنفس شوم بر بالای دروازه آمده سوال کرد که سبب آمدن تو چیست سجاح صورت حال بیان کرد مسیلمه پرسید که موذن تو کیست گفت شبث بن ربعی مسیلمه گفت او را بخوان چون

مجاعه

مؤذن حاضر گشت مسیلمه گفت که در میان قوم خویش ندا کن که مسیلمه رسول خداست و نماز را که آن نماز بامداد و خفتن است و با دین محمد موافق بود از شما برداشت سجاح باز مراجعت نموده بسپاه خود پیوست در آن موضع چند روز لشکر اقامت انداخت مسیلمه توهم نموده نصف خرمای یمامه باسم مهر تسلیم نمود و در تواریخ مسطور است که چون مدت اتصال و خلوت صحیحه سجاح با مسیلمه روساء عرب را که بمتابعت سجاح کرده بودند معلوم شد مجموع ایشان از کردار خود پشیمان گشته باهم گفتند که ما خطا کردیم که از قبایل خود بیرون آمده دین این زن قبول نمودیم و او را بحصار یمامه آوردیم تا مسیلمه با او جماع کرد اکنون تدارک این کار چگونه کنیم و بکدام روی با خالد ملاقات نمائیم و بچه جرأت و کدام جلادت سپر مخالفت بر سر کشیم ٥ با تو نتستن بکدام آبروی ؛ ز تو بریدن بچه مردانگی ؛ و روساء عرب بعد از تقدیم مشورت متفرق گشتند بقبایل پیوسته در منازل خویش آرام گرفتند و در باب اعتذار با ابوبکر نامه‌ها نوشتند و سجاح چون حال بر این منوال دید با چهار صد نفر از خواص خویش عنان عزیمت بجانب منزل خود معطوف گردانید در بعضی روایات وارد است که سجاح آخر الامر بحلیهٔ ایمان متحلی گشته در زمرهٔ اهل اسلام انتظام یافت **ذکر کشتن خالد مالک بن نویره را** مالک بن نویره که ریاست بعضی از اعراب تعلق باو میداشت از جملهٔ احباب عمر بود و منکوحه داشت که در لطافت خد و رشادت قد شهرهٔ آفاق بود و مالک بعد از افتراق از سجاح در موضع بطاح مقیم شد تا آن زمان که ایام حیات او منقضی گشت تفصیل این اجمال آنکه ابوبکر در حین وداع خالد با او گفت که جاسوسان بقبایل عرب فرستد و از هر قبیله که بانگ نماز بشنود حکم باسلام آن قبیله کرده تعرضی نرساند و اگر بانگ نماز نشنود ایشان را باسلام دعوت نماید اگر قبول نمایند فبها والا آن جماعت در حیطهٔ تصرف درآورده تیغ تیز بر ایشان حکم سازد و چون خالد بن الولید استماع نمود که سرداران عرب از متابعت سجاح پشیمان شده بقبایل خود باز گشته‌اند بنابر وصیت ابوبکر جواسیس باطراف و جوانب قبایل عرب فرستاد تا از کماهی حال اتباع و اصحاب او وقوف تمام [یابند] جمعی را بقبیلهٔ مالک بن نویره فرستاده بود تا از صورت اسلام و کفر ایشان را اعلام نمایند و ایشان بموجب فرموده عمل نموده بخدمت خالد مراجعت نمودند و بعضی از اهل تفحص و تجسس معروض داشتند که از آن قبیلهٔ مالک بانگ نماز نشنیدیم ابو قتادهٔ انصاری که در آن میان بود نزد خالد گواهی داد که من از میان ایشان بانگ نماز شنیدم و چون مالک با خالد ملاقات کرد در اثنای تکلم لمحه لحظه بخاطر خالد میگذشت که این شخص مرتد است و مالک بتقریب چون سخنی از حضرت نبوی روایت کردی گفتی قال رجلکم کذا و چون نوبتی این سخن بر زبان مالک گذشت خالد بر سر آورده گفت ای سگ پیغمبر مرد ما بود و مرد شما نبود آنگاه اشارت کرد تا سر او را هم در مجلس از مرکب بدن جدا کردند و در بعضی از تواریخ مسطور است که چون مالک بن نویره با قوم او را گرفته نزد خالد آوردند و خالد ایشان را محفوظ داشته و چون شب درآمد بحسب اتفاق برودتی مفرط بر هوا استیلا یافت خالد از غایت مرحمت فرمان داد تا ندا کردند که نگهبانان نوعی سازند که اسیران از شر ما متضرر نگردند و بمقتضی کلمهٔ اذا اراد الله شیئا هیا اسبابه ندا کننده بعبارتی دیگر ندا کرد و لغت بنی کنانه که عبارت از قتل بود و حارسان مالک و قوم او که بیشتر از بنی کنانه بودند چون سخن منادی را شنیدند دست بقائمهٔ شمشیر بردند و مجموع اسیران را بقتل آوردند و خالد بر حقیقت حال اطلاع یافته گفت اذا اراد الله امرا اصابه بعد از قتل مالک خالد منکوحهٔ او را در حبالهٔ نکاح آورد بالجمله چون خبر قتل مالک و کدخدائی خالد بسمع عمر رسید اضطراب بسیار کرد و بعرض ابوبکر رسانید که خالد با وجود آنکه ابو قتاده گواهی داد که مالک و قوم او در زمرهٔ اهل اسلام انتظام دارد قول و را اعتبار نکرده ابو قتاده سوگند خورده که بعد از این با لشکری که خالد سردار و حاکم ایشان باشد بهیچ غزائی نرود اکنون مناسب چنان می نماید که خالد را از امارت عزل فرمائی ابوبکر در جواب عمر گفت که زبان از طعن خالد باز کش و از اندیشهٔ عزل او در گذر که شمشیری را که خدای تعالی در روی کافران کشیده در غلاف نکنم آخر الامر بسبب مبالغهٔ عمر قاصدی بجانب خالد فرستاده او را جریده طلب داشت تا از قتل مالک استکشاف نماید خالد بنابر فرمودهٔ خلیفهٔ رسول خدای روی توجه بمدینه نهاد و بدان بلدهٔ طیبه نزدیک رسیده دو دینار زر سرخ برسم تحفه پیش بواب ابوبکر فرستاده التماس نمود که او را تنها در محلی مناسب پیش ابوبکر گذارد و دیگری را در دخول با وی شریک نگرداند دربان مبلغ مذکور را گرفته ملتمس او قبول کرد گویند که اول رشوتی که در اسلام صدور یافت آن بود و چون خالد بن الولید بمسجدی رسید که قریب بمنزل ابوبکر بود عمر از در مسجد برخاسته بجانب او روان شد و دو تیری را که برسم مبارزان عرب بر سر خلانیده بود از دستارش بیرون کشیده بشکست و گفت مسلمانی را کشتی و زن او را خواستی بخدا سوگند که ترا سنگسار کنم و خالد بتصور آنکه ابوبکر با او در مقام عتاب و خطاب است در جواب عمر هیچ نگفت و با یکدیگر روان شده خواستند که بمنزل ابوبکر در آیند دربان دست بر سینهٔ عمر نهاده گفت بغیر از خالد هیچکس را رخصت دخول نیست عمر بنا بر جرأت ساخته خلافت باز گشته دست بر هم زد و گفت دریغا که خون مالک هدر شد و چون خالد بمجلس ابوبکر رسید ابوبکر با او خطاب کرد که قتلت مسلما و عرست امرأته خالد گفت ای خلیفهٔ رسول خدای ترا بخدا سوگند میدهم که از رسول نشنیده‌ئی که فرمود خالد شمشیر خداوند است ابوبکر گفت شنیده‌ام گفت شمشیر خدای نزند مگر گردن کافری یا منافقی را ابوبکر گفت که ارجع من فوزک الی عملک خالد مسرور و فرحناک از پیش ابوبکر بیرون آمده عمر را دید بر در مسجد نشسته گفت هلم الیّ یا ابن ام شمله در تاریخ طبری مذکور است که چون خالد از نزد ابوبکر بیرون آمد عمر را بر در مسجد نشسته دید دست بقائمهٔ شمشیر برده گفت یا ابن الالیسر محمد بن جریر طبری گوید که خالد عمر را الیسر بجهت آن خواند که مردم بدست راست کار میکنند او بدست چپ میکرد و چون عمر صورت حال بدین منوال دید دانست که خالد در باب قتل مالک عذری مسموع گفته و ابوبکر ازو خوشنود گشته است **ذکر رفتن خالد بیمامه و کشته شدن مسیلمهٔ کذاب** چون ابوبکر از خالد بن الولید راضی شد فرمان داد که بعد از این بمحاربهٔ مسیلمهٔ کذاب پردازد و دفع شر او را وجهه همت سازد و خالد بر جناح استعجال از مدینه بیرون آمده و مراحل و منازل پیموده بسپاه خویش پیوست و از سر جد و اجتهاد به تهیهٔ اسباب حرب پرداخته با جمعی از مهاجر و انصار و غیره از دلیران روزگار بجانب یمامه روان شده در آن غزا زمام اختیار انصار در کف کفایت ثابت بن قیس نهاد و فرمان داد تا مهاجر و انصار از صحابه ابو حذیفه بن عتبه بن ربیعه و زید بن الخطاب تجاوز جانبین ندارند و در آن اثنا خالد جمعی را دید که عنانهای اسبان خویش بدست گرفته در خواب رفته بودند و ایشان طائفه بودند از اهل یمامه که

بطلب شخصی بیرون آمده بودند که خون یکی از اعیان یمامه ریخته بود و از بیم جان گریخته اصحاب خالد آن جماعت را گرفته پرسیدند که شما چه کسانید و کجا میروید ایشان کیفیت واقعه بیان کردند ایشان را
نزد خالد بردند خالد از اعتقاد آن گمراهان سوال نموده جواب دادند که از شما پیغمبری و از ما پیغمبری لاجرم خالد بضرب اعناق مربران اشارت کرد و چون نوبت بساریة بن عامر و مجاعة بن مرارة
که مهتران یمامه و ارکان دولت مسیلمه بودند رسید ساریه گفت ای خالد اگر خواهی که زمام حل و عقد و رتق و فتق مملکت در قبضهٔ اقتدار تو آید از سر خون مجاعه در گذر بنا بر وصیت ساریه مجاعه
را نگاه داشتند و باقی را گردن زدند خالد بن الولید موضع اباض را که قریه از قرای یمامه بود لشکرگاه ساخت تا از سر تامل و تبصر بامر کارزار قیام نماید چه دران حین کار مسیلمه قوی شده بود
بنا بر گواهی دروغ نهار الرجال که در بعضی تواریخ برحال بن عنفوه تعیین کرده اند قریب بچهل هزار مرد محارب در ظل رایت او مجتمع شده بودند منقول است که نهار الرجال در زمان حضرت
مقدس نبوی بمدینه آمده با تحضرت ایمان آورد و سورة البقره بیاموخت و چون بیمامه مراجعت نمود از شریعت غرا تبرا کرده در سلک خواص مسیلمه منتظم شد و بتحریک و تحریض مسیلمه در مجلس
اهل یمامه گواهی داد که من از محمد رسول ﷺ شنیدم که فرمود مسیلمه در امر نبوت شریک و سهیم منست و بنا بر شهادت زور او بنی حنیفه مسیلمه را در دعوی پیغمبری مصدق داشتند گویند که یکی از خواص مسیلمه
در خفیه از حقیقت حال استفسار نمود مسیلمه جواب داد که در ظلمت لیل شخصی پیش من می آید و میگوید که اشهد انک کاذب و ان محمدا صادق بصحت پیوسته که نهار الرجال با مسیلمه گفت باید که
تو نیز چو محمد دست بر سر اطفال فرو آورده انگشت بکام و دهان ایشان رسانی تا بیمن و برکت دست تو برکتی بروزگار اولاد بنی حنیفه واصل گردد مسیلمه باستصواب آن ضال
مضل عمل نموده آما بر کودکی که دست نامبارکش بسر رسیدی قرع شدی و هر طفل که انگشت شومش بکام او رسیدی الکن گشتی و این صورت بعد از هلاک مسیلمه سمت ظهور یافت و در بعضی از کتب
معتبره مذکور است که چون خالد از مهم بطاح فراغت یافت روزی چند در دیار بنی تمیم و زمین بطاح لنگر اقامت انداخت و منتظر اشارت ابوبکر بود تا چه فرماید و در خلال این احوال جمعیت مسیلمه روز
بروز سمت ازدیاد می پذیرفت و مردم یمامه را استمالت داده میگفت باید که با من کسی نگوید که قریش بچه استحقاق از شما احق اند بامامت و نبوت نه بعدد و عدت از شما زیاده اند و نه بقوت و شوکت
از شما رجح شهر شما از شهر ایشان معمورتر است و اموال شما از اموال ایشان بیشتر و هر وقت که بمهمی معروف میدارم جبرئیل امین نازل میگردد و بتشرف وحی مرا سرافراز میگرداند چنانچه بمحمد ﷺ می آمد و پیغام
الهی میگذارد و اینک نهار الرجال و محکم بن الطفیل که از معارف سادات یمامه اند ادای شهادت می نمایند که محمد بن عبد الله بشرکت من در امر نبوت اقرار کرده در رضای او بر اینصورت مقرون بود
جمعی از اشراف بنی حنیفه نزد آن دو پیر عاصی رفتند و گفتند مسیلمه دعوی نبوت میکند و میگوید که شما بر این دعوی از زبان محمد بن عبد الله گواهید و از حقیقت این حال آگاه اکنون صدق و کذب او
منوط و مربوط به سخن شماست آن دو پیر بی دیانت گفتند که مسیلمه راست میگوید و ما بر این سخن او گواهیم و بنا بر شهادت ایشان خرد و بزرگ آن دیار بمجلس مسیلمه شتافتند و ایمان آوردند و مسیلمه ضلالت
او اقرار نمودند تا آن زمان که خالد بن ولید با سپاه جرار بدیار آن پلید توجه نمود و چون خبر حرکت خالد ولید بسمع اهالی یمامه رسید محکم بن الطفیل معارف آن دیار را طلبیده گفت ایها الناس بهراسید و آگاه باشید
که خالد روی بتخریب بلاد و بقاع شما آورده و شما را با طایفهٔ محاربه دست خواهد داد که جان عزیز خویش خوار دارند و مرگ را بر استحصال رضا و حیات ابدی اختیار کنند اعیان یمامه گفتند روز معرکه بنوعی دست
از آستین جلادت بیرون آریم که خطای فاحش خالد ولید معلوم او گردد و اگر از جنگ اجل خلاص یابد پای از بادیه هزیمت نهاده تا بمدینه روی باز پس نکند محکم بن الطفیل گفت احسنتم نعم الرجال انتم و چون
خالد بن الولید بدیار یمامه رسید دویست نفر از لشکر جدا کرده با ایشان گفت که بید عذرغه و دهشت باین ولایت در آیند و هر که بدست آید پیش من آرید ایشان بموجب فرموده روان شدند و در اثنای
تک و پوی بجماعتی باز خوردند که مهتر ایشان مجاعة بن مرارة بود و شخصی دیگر از اشراف یمامه بادی بود که او را ساریة بن عامر گفتندی مسلمانان از وی پرسیدند که کیستید جواب دادند که ما از بنی حنیفه ایم
اهل اسلام گفتند که چشم شما روشن مباد ای دشمنان خدا آنگاه همه را اسیر و دستگیر کرده نزد خالد آوردند خالد از آن قوم پرسید که اعتقاد شما نسبت بمسیلمه چیست جواب دادند که سخن سخن مجاعه است
خالد بجانب مجاعه توجه نموده استفسار کرده مجاعه گفت من و ساریه در زمان حیات حضرت مقدس نبوی بمدینه رفتیم و بشرف ملازمت آن حضرت استسعاد یافته با و ایمان آوردیم و عهد بستیم اما از بیم تفضیح
مال و فقدان اهل و عیال با این کذاب ساخته نتوانستیم که بحسب ظاهر مخالفت وی نماییم بعد از آن ساریه گفت ای میر اگر داعیه آن داری که دیار یمامه در تحت تصرف تو آید مرا و مجاعه را از سیاست
خویش ایمن گردان خالد بر دو را با مجافغان سپرده بقتل باقی اسیران فرمان داد و در سیر مسارعت نموده بمنزلی که آنرا عقربا میگفتند نزول فرمود مسیلمه از حقیقت حال آگاهی یافته با سپاهی جرار از حصار
بیرون آمده در سیر مسارعت نموده در برابر معسکر خالد نزول کرد روز دیگر بتعبیهٔ لشکر پرداخته میمنه و میسره را بمردان کار و دلیران روزگار سپرده خود با طایفه که بر ایشان اعتماد داشت در قلب
بایستاد و خالد چون جرأت و جلادت او مشاهده فرمود زید بن الخطاب را بجانب میمنه فرستاد و زید بن الحارث را بطرف میسره نامزد فرمود و مبارزان از جانبین در جوش آمده روی بیکدیگر نهادند
اول کسیکه از مخالفان بقتل آمد نهار الرجال بود و او بضرب تیغ زید بن الخطاب بدار البوار رفت در بعضی از روایات وارد شده که نخستین سعاد تمندی که از صف مسلمانان بیرون آمده و پای
در معرکه نهاد خالد بن الولید بود و رجزی میخواند و آتش از شمشیر یمانی می افشاند و زمانی ممتد با اعدای دین برآویخته و از خون ایشان ریخته بمقام خویش معاودت نمود و پوشیده نماند که این سخن مخالف
روایت طبری است و بعد از خالد بن الولید عمار بن یاسر در میدان آمده رجزی میخواند و بهر حمله مبارزی می افگند تا جمعی از نامداران را باتش دوزخ فرستاد و در این اثنا یکی از مشهوران بیباک شمشیری باد
حواله نموده پوست سرش با گوش بدوش رسانید عمار با وجود زخم سر آن مدبر را بر خاک مذلت انداخت و بجای خود باز آمد آنگاه حارث بن الهشام المخزومی چون گرگ گرسنه روی بمیمنه نهاد

وجمعی را کشته وبعضی را زخم دار کرده بموقف خویش باز گشت و دران معرکه زید بن الخطاب پنج کس از معارف سپاه مخالف را از پشت زین بر روی زمین انداخت اما عاقبت زخمی گران یافته بروضهٔ رضوان خرامید وسالم مولی ابی حذیفه که صاحب رایت بود هم دران روز بدرجهٔ شهادت فایز گشت بالجمله قریب سیصد کس از حامیان حوزهٔ اسلام شربت شهادت چشیده گویند که از مبدا ظهور اسلام تا آن زمان اهل اسلام را چنان واقعه روی نموده بود چون جمعی از اعراب بنا بر طول رحیل کوفه ضعفی بکار مسلمانان راه یافته طایفهٔ ازیشان روی از معرکه برتافتند و مخالفان در لشکر خالد در آمده خیمهٔ او را بضرب تیغ پاره پاره ساختند باندرون خیمه رفتند و خواستند که اجزای ام تمیم را که بعد از قتل مالک بن نویره در حبالهٔ نکاح خالد در آمده از هم جدا سازند اما مجاعه که دران خیمه محبوس بود مخالفان را ازان حرکت مانع آمد و گفت من ازین زن تا غایت بجز رحمت و شفقت امری دیگر مشاهده نکرده ام درین اثنا خالد شمشیر انتقام از نیام بیرون آورده بر صف اعدا تاخت و جمعی از اهل طغیان را بر خاک ادبار انداخت و تا شب نایرهٔ قتال ملتهب بود و بهرام خون آشام از شدت این جدال سنجر مانند و سماک از فریقین بواسطهٔ توهم شبخون و استیلای خیال آنکه فردا کار چون خواهد شد عنان اسپان بدست گرفته تا روز دیده بر هم ننهادند ؎ بگرد دیدهٔ خود خارلستی از مژه کردم * که نی خیال تو بیرون رود نه خواب می آید * بامدادان که خسرو اقلیم چهارم با خنجر زرنگار از افق شرقی طالع شده بتسخیر ولایت نیمروز علم بر افراشت اول کسیکه پای در میدان نهاد سپه سالار یمامه بود و صاحب سر مسیلمه محکم بن الطفیل چون محکم در برابر اهل اسلام در آمده رجزی میخواند که مبنی بود از تعریف مسیلمه و خواص او باوصاف کمال ثابت بن قیس انصاری که در شیوهٔ دلاوری عدیل نداشت مشاهدهٔ آن حال کرده اسپ در میدان راند و حمله های متعاقب بر محکم آورده آخر الامر ؎ یکی نیزه زد بر کمر بند او * که بگسست خفتان و پیوند او * و جمعی کثیر از مورخان گفته اند که قاتل محکم بعد از انهزام سپاه مسیلمه و دخول بحدیقة الموت ابن مالک یا عبد الرحمن بن ابوبکر بود رض و عنقریب از سیاق کلام معلوم خواهد شد که غرض مسود اوراق از اظهار تخالف اقوال آنست که اگر جمعی از ارباب حقد و حسد که در کمین خطای این کمینه اند تناقضی در تالیف این بیچارهٔ ضعیف پیدا سازند مستعدان مجلس علما و مفیدان عتبهٔ علیا حمل بر تعدد روایات نمایند و چون خود پسندان را که بنور چشم ایشان عیب نماید قبول نفرمایند ؎ چشم بد اندیش که برکنده باد * عیب نماید هنرش در نظر * اکنون باآنکه عنان سخن بشدت جنگ رها نموده برسر سخن رویم راوی نخستین گوید که ثابت بن قیس بعد از قتل محکم اسپ در معرکه جولان میکرد و بچپ و راست می تاخت تا آن زمان که جان شیرین در باخت بعد از شهادت او خباب بن ثابت العوام برادر زبیر بمعرکه شتافت و بعد از کوشش بجنات عدن عزیمت نمود آنگاه براء بن عازب که شمهٔ از حالات او عنقریب سمت گذارش خواهد یافت بر صف کفار حمله آورده بضرب تیغ آبدار جمعی کثیر را بدار البوار فرستاد و بعد از آنکه داد مردی و مردانگی داد بسلامت بیرون آمده در موقف خویش بایستاد اعدای دین ازین صورت اندوهناک شده یکبار بر اهل اسلام حمله آوردند و دست تغلب و تسلط بر آورده سپاه خالد را از جای بر داشتند اما خالد پای ثبات فشرده آواز بر آورد که ای مسلمانان از خدای تعالی بترسید و از روز جزا بیندیشید مبادا که عار فرار بر دامن ناموس شما بنشیند و دیگر ایزد تعالی شما را بنظر عاطفت نه بیند اگر ملت محمدی دارید جای خود بدشمن مسپارید اهل اسلام که آواز خالد شنیدند صلاح دین و دنیا در مراجعت دیدند و کلمهٔ الحمد لله گفته باز گشته بر مخالفان حمله های متواتر بردند و از صدمات سپاه نصرت انتما تزلزل بحال اعدا راه یافت گویند که چون آتش قتال و جدال ملتهب شد شخصی از آن بیباکان شمشیری بر ابودجانه زده و ابودجانه حملهٔ او را رد کرده بر فور آن ملعون را بدو نیم زد و چابک سواری دیگر ازان تدابیر خواست که از ابودجانه انتقام کشد آن شیر بیشهٔ پیکار روی توجه بدو نهاد و رعبی از ابودجانه در خاطر خصم پیدا شده گریزان بجانب صف خویش شتافت ابودجانه از عقب او رفته دست از وی باز نداشت تا سر و بالیش قلم نکرد آنگاه ابودجانه از اطراف تاخت آورده و بهر حمله مبارزی را انداختن گرفت و راشد کرد مسلمانان را بر جنگ تحریص نموده آواز بر آورد که ای یاران داد شجاعت بدهید و روی بهزیمت منهید و این مفسدان را که بکثرت عدد مغرور اند از یکدیگر دور اندازید جمعی از لشکر اسلام که دل بر انهزام بسته بودند بسخن او قوی دل شده باتفاق بر ارباب نفاق حملات پیاپی کرده آواز تکبیر بگنبد فلک اثیر رسانیده تیغ بر مخالفان نهادند و اهل خلاف نیز کوشش های مردانه نمودند القصه بطول یا دران معرکه هر یک از فریقین زیاده از بیست نوبت در کر و فر خالی گذاشته باز بموقف خویش آمدند رافع بن خدیج انصاری گوید که دران روز چون حرب بنی حنیفه مشاهده کردیم سر آیهٔ ستدعون الی قوم اولی باس شدید ظاهر شد برما و از شدت ستیز و آویز خصمان نزدیک بود که شکستی فاحش بحال مسلمانان راه یافته صورتی روی نماید که تدارک پذیر نباشد اما بتایید حضرت رب الارباب مشاهیر بدر و احد و احزاب و طایفهٔ دیگر از عظمای صحابه همت بر قلع و قمع آن ملاعین مقصور ساخته بیکبار رفقای او حمله کردند نسیم نصرت الهی بر اعلام اهل اسلام وزیدن گرفت و رایات کفر نگون سار گشت و خلقی نامحدود بقتل آمد و مسیلمه با بقیة السیف پناه بباغی برد که آنرا حدیقة الرحمن میگفتند روایتی آنست که چون خالد بن الولید دید که طایفهٔ از اصحاب رسول کشته شدند گفت من [illegible] بر نبرد باشدت نزدیم و چون دانست که غبار فتنه فرو نه نشیند الا بکشتن مسیلمه آواز بلند کرده لشکر نصرت انتما را بر محاربه تحریص نمود و ایشان دل بر مرگ نهاده شمشیر انتقام از نیام بیرون کشیدند و مخالفان حمله بجانب ایشان بیاورده روی از معرکه برتافتند و چون محکم بن الطفیل آثار ضعف بر صفحات روزگار سالکان طریق جهنم مشاهده کرد فریاد بر آورد که الحدیقه الحدیقه بقیهٔ اشرار که در معرکه آسیبی از تیر و شمشیر نیافته بودند در رکاب مسیلمهٔ کذاب بآن موضع پناه بردند و در حدیقه محکم بستند و بسعی براء بن مالک در حدیقه مفتوح گشته مسلمانان در آمدند و صحت پیوسته که براء برادر انس بن مالک را در حین حرب استفراغی لاحق شدی و طبع چون قعقعهٔ سلاح بگوش رسیدی لرزه بر اندام او افتادی و بخفتی و مردم باطراف وی نشستندی و بول کردی و پس از بول کردن برخاستی و مانند شیر ژیان که در مرغزار بصید شکار مشغول باشد بکارزار مشغول شدی و درین معرکه نیز او را بمقتضای عادت وی این حالت پیش آمد و چون از بول کردن فارغ گشت متصدی محاربه شده از ضرب تیغ آبدار جوی های خون در معرکه جریان نمود اعدای ملت بحدیقه در آمده باب دخول و خروج مسدود گردانیدند براء بن مالک گفت یا معشر المسلمین مرا برداشته در حدیقه اندازید تا باب فتح البابی روی نماید و بامداد یاران بحدیقه در آمده اعدا القتال و جدال

اشتغال نمودند مسلمانان بفتح باب قیام نموده خود را در حدیقه افکندند و بار دیگر تنور حرب گرم شد و تیغ تیز سرافشانی آغاز نهاد و از دست ترکش سپاه ظفر انجام قریب سی هزار نفر از نابکاران در آن روز بجهنم رفتند
از آن جمله یکی محکم بن الطفیل بود و در اثنای آنکه لشکر ضلالت اثر از حرب مرعوب می نمودند تیری از شست قضای عبدالرحمن بن ابی بکر گشاد یافته بمقتل او آمد و چون برادر مسلمانان بحدیقه الرحمن درآمده قتل باطل از
ایشان بصدور یافت و مسیلمه نیز بقتل آمد آن موضع بحدیقة الموت موسوم گشت از وحشی منقول است که گفت بعد از قتل حمزه بمجند گاه متوجه مدینه گشت و بخدمت رسول الله استسعاد یافته ایمان آوردم بنابر آنکه حضرت
طاقت دیدن مرا نداشت روزی چند بنا کامی گذرانیده در نظر مبارکش نمی آمدم و چون رسول الله از دار فنا بفردوس اعلی خرامید و لشکر اسلام متوجه یمامه شد حربه که بحمزه انداخته بودم برگرفتم علی الغفلة
مرافقت نمودم تا بآن دیار رسیدم و در آن زمان که مخالفان منهزم شده بحدیقه پناه بردند مسلمانان از عقب ایشان درآمدند من نیز در آن موضع درشدم و در اثنای آن گیرودار مسیلمه را دیدم که با شمشیر کشیده ایستاده بود
و مردم را بر جنگ تحریص می نمود و چون چشمم بر آن ملعون افتاد متوجه او شدم و او نیز توجه بجانب من نمود در این اثنا ابن عم عماره انصاری از جانب دیگر درآمده روی بمسیلمه نهاد و من حربه خود را لرزانیده بجانب
آن کذاب انداختم و حربه بر عانه او آمده ابن عماره نیز شمشیر بسر وی فرود آورد و بدو برضای عز و علا پوشیده نیست که قاتل آن ملعون از ما دو کس بیرون نیست باری اگر فرضا بدست من کشته شده باشد زهی تقدیر
الهی که در ایام جاهلیت بهترین خلائق که بعد از رسول که حمزه است بدست من کشته گشته و در اوان اسلام بدترین که مسیلمه است بضرب من مقتول و چون مسیلمه بدوزخ رفت بنی حنیفه دیوار حدیقه را سوراخ
کرده بیرون گریختند جمهور مورخان گفته اند که مخالفان هفتاد هزار کس در بیرون حدیقة الموت و هفتاد هزار نفر در اندرون حدیقه براه عدم شتافتند نقل است که یکی از مردم یمامه راجشم برکالبد مسیلمه افتاده گفت
اشهد انک نبی و لکن من الانبیاء اشقی و از مشاهیر کشتگان اهل اسلام عباد بن بشیر انصاری بود که در زمره حضار معرکه بدر انتظام داشت و بعضی از مورخان ابودجانه انصاری را از زمره شهدای یمامه شمرده اند
و جمعی دیگر از ایشان گفته اند که او در جنگ صفین ملازم امیرالمؤمنین علی بود و بروایتی از هزار و دویست کس یا سیصد و پنجاه نفر علی اختلاف القولین از ایشان مهاجر و انصار بودند در معرکه یمامه بدرجه علیا شهادت ارتقا یافتند
و بسیاری از حفاظ و قراء در این واقعه بالله یا دثار رفتند مصداق این مقال آنکه اکثر بعد از استماع این خبر از خوف آنکه مبادا بتدریج کلام ربانی و آیات سبحانی از خاطرها محو گردد بجمع و ترتیب کلام مجید چنانچه
که اکنون در میان مردم متداول است دستور فرمان داد چون خالد بن الولید را تحقق شد که مسیلمه رخت بجانب سقر کشید خواست که معلوم گرداند که آن سرور مخذولان در میان مقتولان کدام است
لاجرم مجاعه را پیش خوانده با او در میان کشتگان گشتن گرفت و در اثنای جستجو چشم خالد بر کشته که بغایت خوش محاوره و عظیم الجثه بود افتاد از مجاعه پرسید که صاحب شما این مرد است مجاعه گفت نی و لیکن
این شخص بهزار مرتبه بر صاحب ما رجحان داشت و محکم بن الطفیل عبارت از این قتیل است آخر الامر مردی زرد چهره لاغر اندام منظور نظر ایشان گشت مجاعه گفت مسیلمه اینست که نه با خود نیکی کرد و نه با ما
خالد گفت وای بر شما که بواسطه این مرد حقیر دین اسلام را از دست داده در بادیه عنا افتادید مجاعه گفت ایها الامیر حالا مصلحت آنست که با بنی حنیفه از در مصالحه درآیی که از این جماعت که بحرب تو آمده
از ارباب شتاب و تعجیل بودند و هنوز این قلعه ها بمردم جنگی مملو و مشحون است خالد از این سخن در گمان افتاده مجاعه در خفیه کسان بقلعه فرستاده پیغام داد که تقنعوا وقت آنست که ارباب فروج
خود ها بر سر نهاده و جوشن ها در بر افکنده با تیغ های افراخته بر بروج آیند جمعی از نسوان بموجب صوابدید مجاعه آراسته بر بروج ها آمدند خالد که این صورت مشاهده کرد اندیشید که اکثر سپاه مجروح اند
اگر بجا سره قیام نماید مهم منجر بصعوبت شود بنابر این بمصالحه مایل شده با مجاعه گفت که قضیه مصالحه را فیصل باید داد مجاعه گفت من از احوال اهل قلاع خبر دارم که بر این وجه صلح میکنند که مجموع زر و سیم و سلاح
و ثلث مواشی و نصف حصون و ممالیک را بشما دهند خالد باین سخن همداستان شده نزدیک حصاری رفت که منظم ترین آن قلاع بود و بر بالای برج زنی را دید که بر رجال کشتگان یمامه نوحه میکرد مجاعه با وی
گفت خاموش باش که خالد را فریفته در مقام صلح آورده ام اکنون باین زمان بگوی که بر حال خود باشند تا مهم مصالحه سرانجام یابد مجاعه این سخن گفته بازگشت و بعرض خالد رسانید که مردم قلعه در قضیه نصف راضی
نا شده اند اگر بتسلیم ربع آن راضی میشوی صلح میکنند و الا فلا خالد حدیث مجاعه را باور داشته تن بمصالحه داد و چون در روب قلاع بگشادند خالد در آن بقاع بغیر از نسوان و صبیان هیچکس ندید در مقام
عتاب آمده خطاب کرد با مجاعه که دروغ گفتی و مرا فریفتی مجاعه جواب داد که بیشتر مردم هلاک شدند و من در خدمتگاری و امداد بقیة السیف چاره جز این ندانستم ذکر تزویج خالد بن الولید دختر مجاعه را بعد از
تسخیر یمامه چون مهم صلح بر نهج مسطور قرار یافت خالد بن ولید دختر مجاعه را خطبه کرده مجاعه گفت ایها الامیر در این اوان که چندین خون ریخته شده و در هر سرای ماتمی برپاست چه جای تزویج و عروسی است
... از این صورت چاره نیست مجاعه معروض داشت که دختر من داعیه دارد که هزار درهم مهر او باشد خالد متقبل مبلغ شده بلکه وجه را تسلیم نموده دختر مجاعه را در حباله نکاح آورد و در تعظیم اقربای دختر افزود
... و کار اعیان مهاجران و انصار را بآن مرتبه بلند نشست و صحابه کرام از این معنی رنجیده و حسان بن ثابت قطعه گفته نزد ابی بکر فرستاد مضمون آنکه که خلیفه رسول خدای روا میداری که خون برترین شهیدان
... نشسته خالد با عروس نو در حجله عشرت آسوده و فارغ نشیند و اعضا و جوارح یاران ما در صحرا و بیابان تا غایت پراگنده مانده و او بر بالای حریر و دیبا استراحت گزیند خویشان و اقربای آنکه خود را
... بمیدان جواب سلام ما را بتکلف میدهد اگر بنو حنیفه خون یک کس از اصحاب را ریخته بودی در نظر بصیرت واجب چنان نمودی که احدی از مردان با آن جماعت دم از تزویج و مهلت نزدی اگر تو که
صدیقی باین افعال که از خالد صادر میشود رضا داری اعلام فرمای تا ما نیز راضی و شاکر باشیم چه رضای ما تابع رضای تست والا او را بیدار ساز که در خواب غفلت خفته است چون قطعه حسان بسامع
علیه رسید در غضب رفته با عمر خطاب بکرد که عزل خالد را در کار شهوات و قلت مبالات و التفات او بمصیبت اهل اسلام مشاهده میکنی عمر گفت اخباری از خالد بگوش ما رسید که موجب پریشانی خاطر و تشویش ضمیر
شد ... بعضی گفته اند که چون خبر شهادت زید بن الخطاب و سائر اصحاب بمدینه رسید ... ابوبکر اگر چه خالد را معزول نساخت اما نامه بخشونت تمام

اوسا بر مواعظ و نصایح گران بار گردانید چون عمر دانست که سبب طلب او چه چیز بوده از تقلد آن امر خطیر استعفا نموده معروض داشت که مرا بخلافت حاجتی نیست خلافت را بچون تو کسی حاجت است یعنی
خلافت را بوجود تو زینت و کمال خواهد بود و از تو بر عظمت و جلالتش خواهد افزود و قولی درین باب آنست که چون ابابکر دانست که وقت رحلت نزدیک رسید کاغذی سربمهر بیکی از مخصوصان خویش داد که پیش جمعی از
مهاجر و انصار فرستاد و پیغام داد که هر که مسلمان است و در مقام اطاعت و فرمان برداری است باید که بآن کس که نام او درین قرطاس نوشته شده بیعت کند اصحاب بموجب فرموده عمل نموده و چون او به اسد الله
الغالب علی بن ابی طالب رسید فرمود که بایعت لمن فیها و ان کان عمر آسود اوراق گوید که ارباب فطنت دانند که این قول خالی از تعصب نیست طایفه از علمای اخبار رحمهم الله از اسلم مولای عمر روایت
کنند که عثمان بن عفان در زمان اشتداد مرض ابوبکر باشارت او این کلمه در قلم آورد که خلیفه بعد از ابوبکر و در آن حین ابوبکر از هوش رفته و عثمان لمحه توقف کرده نوشت که عمر خواهد بود و چون ابوبکر بهوش باز آمد
صحیفه را طلبید و نوشته نام عمر در آنجا ثبت دید پرسید که این نام را که نوشت عثمان جواب داد که من در قلم آوردم ابوبکر فرمود که رحمک الله و جزاک الله خیرا اگر نام خود را نیز می نوشتی محل آن بود و امیر المؤمنین علی
فرمود که ما بغیر عمر راضی نمی شویم که خلیفه باشد ابوبکر در بارهٔ مرتضی علی دعای خیر بر زبان آورد و مجملاً وظیفه ثنا بتقدیم رسانید با و خطاب کرد که ما همه کارگزارانیم و سرور و پادشاه و امیر تو ئی و ما همه محکوم
ملکیم و تو بر همه سری بعد از آن فرمود که من عمر را بر شما والی و خلیفه ساختیم باید که هیچیک از شما پای از دایرهٔ مطاوعت و متابعت او بیرون ننهید و گردن از فرمان واجب الاذعان او نکشید و بوجود حسن
تدبیر او حال شما منتظم و مهم شما تمام خواهد بود و قبل از وصیت ابوبکر اعیان روزگار که بر بالین او مجتمع بودند گمان می بردند که ابوبکر بنابر قرب قرابت مسند خلافت را بوجود طلحه زیب و زینت دهد و طلحه نیز
این طمع میداشت و در این مجلس طلحه و جمعی که خلافت عمر را کاره بودند گفتند ای خلیفه رسول خدا ص درین امر خطیر تاملی بسزا فرمای زیرا که در قیامت خلفا از حال رعایا و زیردستان مسئول خواهند بود
علی گفت ای طلحه با هیچکس سوای عمر اطاعت نمیکنم بخدا سوگند که تحمل این بار گران جز او را کسی نمیدانیم و شمه از اوصاف او بیان کرده بخدمت ابی بکر توجه نموده گفت ای خلیفهٔ رسول خدا پسندیده شما
پسندیده ماست رضای ما مقرون برضای شماست بر همگنان معلوم است که مدت الحیات بر وجه احسن زیستی و پیوسته بنظر مرحمت در حال امت نگریستی باری سبحانه تعالی ترا جزای خیر دهاد و بلطف و عنایت
خود مخصوص گرداناد و عایشه رضی الله عنها گوید که چون اصحاب از پیش ابوبکر برخاستند ما از پس آستان بیرون آمده او را بخوابانیدیم و در میان نوم و یقظه از درخانه غلغله بگوش او رسیده چشم باز کرد و بپسر خود را گفت
که ببین بر در سرای کیست داد و فریاد از بهر چیست برادرم بیرون رفته باز گشت و بعرض او رسانید که جماعتی از اهل اسلام و یاران رسول اند و داعیه آن دارند که باحراز ملاقات سرفراز گردند ابوبکر رخصت
دخول داده ایشان در آمدند ابوبکر پرسید که سبب اجتماع چیست جواب دادند که چنین شنیدیم که عمر را سزاوار خلافت پنداشته یا او را بر مسند ریاست برگماشته و وی مردی تندخوی و سخت گوست و امر ریاست بی رفق
و لینت تمشیت نمی یابد در روز قیامت که روز حساب است رب الارباب را چه جواب خواهی داد و بکدام عذر تمسک خواهی جست و چون درین باب مخاطب و معاتب کردی چه حجت خواهی گفت عایشه گوید که ابوبکر از
استماع این سخنان بمرتبه غضبناک شد که من هرگز او را بدان حال مشاهده نکرده بودم و چون صورت غضب او فی الجمله تسکین یافت فرمود که شما امروز مرا از پروردگار عالمیان می ترسانید اگر فردا از من سوال کند
که زمام حل و عقد بندگان مرا بدست که دادی جواب دهم که بهترین امم و متقی ترین بنی آدم را که در روزگار خود بود بر عباد تو والی و خلیفه گردانیدم و کسی را متصدی این منصب ساختم که رضای ترا بر رضای خلق مقدم دارد
و از برای خوشنودی ایشان دست از خوشنودی تو باز ندارد منقولست که ابوبکر باین سخنان اکتفا نکرده چندان از اوصاف حمیده و اخلاق پسندیده عمر بر شمرد که آن جماعت زبان بثنا و ستایش او بر گشادند و
برغبت صادق وصیت ابوبکر قبول نموده بخلافت عمر رضا دادند گوئیا که شراره نار بودند که از الفاظ آبدار او حرارت ایشان منطفی گشت و بواطن همه مشحون بولای عمر شد و بمواطن خویش شتافتند و چون مردم
از پیش ابوبکر بیرون آمدند عمر را طلبیده بعد از تمهید مقدمات مناسب که مقتضی از عهده امانت و حسن معاشرت با رعایا که دال بر حضرت خالق البرایا اند حدیثی طویل الذیل بر زبان آورد و بعد از آن فرمود که ای عمر اگر تو
بفرموده من عمل نمائی هیچ چیز پیش تو محبوبتر از مرگ نبود و از آمدن او چاره نیست و اگر در تضییع وصیت من کوشی هیچ چیز نزد تو مکروه تر از موت نباشد و تو بر وی غالب نخواهی آمد عمر گفت وصیت تو
قبول کردم و نصیحت ترا در دل جای دادم و بر محافظت آنچه فرمودی قیام نمایم و در مراقبت آنچه اشارت کردی شرط مواظبت بجای آرم و چون سخن باینجا رسید عمر برخاست و با چشم پر نم از حجرهٔ ابابکر
بیرون آمد و در همان شب ابابکر نقد حیات بقابض ارواح سپرده نقد زندگانی را از سرای فانی بیرون برد و در بعضی از تواریخ مسطور است که چون مرض ابابکر اشتداد یافت با عایشه گفت ای دختر که من
[illegible] وام دار گردن او را از آن وام ادا خواهی کرد یا نه عایشه گفت چرا نکنم پس با وی خطاب فرمود که ای دختر اجل نزدیک رسید و از عمر چیزی باقی نماند و چون حالتی که ناگزیر مخلوقات است
[illegible] و شربت فنا چشیده آید و از تجهیز و تکفین فراغت دست دهد تابوت مرا قریب بروضه حضرت رسالت پناه ص برید و بگوئید که یا رسول الله ابوبکر بر در است و دستوری میخواهد اگر رخصت یابید مرا
به قبر منور او دفن کنید و علامت رخصت آنکه در روضه بی آنکه کسی متصدی کشادن آن شود مفتوح گردد و اگر دستوری نیابید مرا در قبرستان بقیع دفن فرمائید آنگاه بر زبان راند که انا لله و انا الیه
راجعون این کلمات روز یکشنبه از وی صادر شد و دیگر روز بجوار رحمت رب العالمین انتقال فرمود و چون خبر فوت او انتشار یافت اضطرابی عظیم در میان قوم مدینه پدید آمده آواز نوحه بلند شد و فریاد
و شیون [illegible] باوج آسمان رسید و چون از تکفین و نماز فارغ گشتند بموجب فرموده عمل نمودند و چون جنازه او را قریب بضجیع حضرت رسالت پناه رسانیدند در روضه [illegible] آنگاه جسد مبارک او را
در [illegible] مرقد سعادت سرای خواجه هر دو سرای دفن کردند گویند که عمر و عثمان و طلحه و عبد الرحمن بن ابوبکر بقبر وی در آمده بسنت دفن کردند و قبر او را مسطح ساختند [illegible] بنظر رسیده که سبب
وفات [illegible] دیگر آن بود که یکی از یهودان طعامی زهرآلود نزد وی آورد و حارث بن کلده [illegible] از آن طعام که مسموم بسم بود خوردند و بعد از انقضای یک سال هر دو بیکبار در گذشتند و بعضی روایات [illegible]

و آخر کلامی که ابوبکر بدان تکلم نمود این بود که توفّنی مسلماً و الحقنی بالصالحین و در مختصر منتظم ابن جوزی مسطور است که کانت خلافة ابی بکر سنتین و اربعة اشهر الا اربع لیال و قیل فی الغنیة و کانت خلافته مدت سنتین و ثلاثة عشر و عشر لیال و کان مولده بعد عام الفیل بثلاث سنین ثم توفی رسول الله و هو ابن ثلاث و ستین سنة و کذلک ابوبکر و کذلک عمر و نام ابی بکر عبدالله بن عثمان بود و عثمان مکنی بابو قحافه و حضرت مقدس نبوی در شان ابوبکر فرموده بود که انه عتیق من النار و او را عتیق نیز میگفتند بصحت پیوسته که ابوبکر زاهدترین و متواضع ترین امت محمد بود و در ایام خلافت عادلة شیمت بوشیدی و بسیاری از عظمای عرب و ملوک یمن حله های قیمتی و جامهای زرنگار پوشیده پیش او میرسیدند و چون لباس هر دو تواضع و وقار او را مشاهده مینمودند ترک تجمل و تکلف خویش کرده در طریق تقلید او میکردند یکی از مؤیدات این مقال آنکه ذوالکلاع حمیری که در آن اوان حکومت حمیر تعلق باو میداشت با قبیله و عشیره و هزار نفر از ممالیک خویش بمدینه آمد و اثواب فاخره در بر و تاج قیمتی بر سر داشت و چون اطوار و اوضاع ابوبکر مشاهده کرد از سر آن تکلفات و تجملات درگذشت و کار او بمرتبه رسید که روزی در بازار مدینه خویشان او را دیدند که پوست گوسفندی بر کتف خود افکنده میگذرد گفتند ای ذالکلاع ما را در میان عرب فضیحت و رسوا ساختی این چه شکل و هیأت است که اختیار فرموده جواب داد که اراده شما آنست که من در اسلام همچنان ملک جبار باشم که در جاهلیت بودم حاشا و کلا باید معلوم شما گردد که در طاعت پروردگار تکمیل نمی یابد الا بتواضعی که برای رضای خدای تعالی باشد هرچند مفاخر و مناقب ابی بکر بیش از آنست که قلم و زبان متصدی شرح و بیان آن توانند شد اما باید دانست که چند از سخنان امیرالمؤمنین علی که بعد از وفات و قبل از دفن او در توصیف و تعریف و تلقین نموده در مجمع مهاجر و انصار بر زبان گوهرافشان و لسان فصاحت بیان گذرانیده بود جرأت مینماید که آن کلمات این است که از مصنفات ارباب مهارت باندک تغییری در عبارت و اندکی تقدیم و تاخیری در ترتیب و تقریر نقل کرده میشود و با طول مدت صحبت کلام او از همه ابلغ بود و سماحت او امنع و رای او از همه انور و عطا او از همه اکثر و خاطر او از دقایق امور اعرف و عمل او در تنظیم مصالح جمهور اشرف باری که دیگران گران انگاشتند او برداشت و کاری که دیگران در آن اهمال کردند او ضایع نگذاشت جلیس صادق و انیس موافق موجب راحت ما بود در حالت شدت صحبت رسول الله اختیار کرد و هرچه داشت در خدمت آن سرور ایثار نمود و آخر الامر فضائل دینی از خصائص ذات او و ادراک معارف یقینی از لوازم صفات او شد تیغ حجتش قاطع و نور بصیرتش ساطع نفس او از دهشت بر دلی تیز او دل او از عیب نفاق مبرا در اجرای احکام شریعت قوی و ضعیف نزد او برابر و هر که بانزدیک او از همه زمانش دورتر خلیفه بود که هیچکس او در خلافت او خلاف ننمود و با وجود او هیچ احدی را در تصدی این منصب مجال الاف نبود و زبان آوری کردی وقتیکه مردم دم درکشیدند و با مقتضای امر روآوردی از وزیانی که غالب مصلحت در توقف دیدند کلامش اگرچه قلیل بود اما هر کلمه از آن شفای جان علیل حال و مصداق مقال رسول بود که میگفت و در صفات می سفت که ابوبکر ضعیف بدن است اما قوی است در امر الله و متواضع و فروتن در نفس خویش اما عظیم است عند الله و بزرگ در چشم مؤمنان و کبیر در نفس ایشان و در شمائل او هیچکس را مجال بدگوئی و غمازی نبود و در غوائل او هیچ فردی را امکان همازی نه نشان او حق و صدق و رفق بود و قول او حکم و حتم و امر او حلم و حزم و رای او علم و عزم ای خلیفه رسول خدای تو از آن برتری که سزاوار تو گریه ما آید و از آن بلندتری که آه لائق از سینه ما برآید نه تنها تمام خطه خاک مصیبت تو گرفتار اند بلکه ساکنان خطه افلاک در این مصیبت با ما یارند انا لله و انا الیه راجعون و بخدا سوگند که اهل اسلام را بعد از واقعه رسول واهیه از این صعبتر روی نخواهد نمود و هیچ ماتمی از این ماتم دشوارتر نخواهد بود اما پیش تیر قضا جز سپر رضا نتوان رفت خدای عز و علا بر تو رحمت کناد و از اجر محروم مگرداناد

ذکر نساء و اولاد او قتیله بنت عبدالعزی و ام رومان دختر عامر بن عمیر را در ایام جاهلیت بفراش خویش اختصاص داد و عبدالله و اسماء ذات النطاقین از قتیله در وجود آمدند و عبدالرحمن و عایشه از ام رومان متولد شدند و در اسلام اسماء بنت عمیس را در حباله نکاح آورد و محمد از بنت عمیس در وجود آمد و محمد را علی تربیت نموده چندان بعبادت اشتغال کرد که او را عابد قریش گفتند و شمه از حال محمد بن ابی بکر درین اوراق سمت گذارش خواهد یافت ان شاء الله تعالی گویند که ابوقحافه پدر ابوبکر در ایام خلافت عمر که مدت بود و نه سال از عمر او گذشته بود بجوار رحمت ایزدی پیوست

ذکر اسامی عمال و قاضی او عمر بن الخطاب بود و کاتبش عثمان بن عفان و زید بن حارثه و عامل او در مکه عتاب بن اسید بود که بعد از فتح آن بلده حضرت مقدس نبوی او را والی آنجا گردانیده و ابابکر عتاب را تا آخر حال بر همان منوال گماشت و در روز وفات ابی بکر عتاب نیز توشه سفر آخرت برداشت و گماشته او در طائف عثمان ابی العاص بود و در صنعا مهاجر بن امیه و بر حضرموت زیاد بن لبید و بر بحرین علا حضرمی و بر نجران جریر بن عبدالله البجلی و بر سواد عراق مثنی بن حارث و بر دیار شام ابوعبیده بن الجراح و شرحبیل بن حسنه و یزید بن ابی سفیان و [illegible] و در وقت امارت تحت خالد بن الولید روزگار را بسر میبردند

ذکر خلافت عمر بن الخطاب چون خلافت بعمر قرار گرفت فرمود که ابوبکر را رسول خدای گفتند اگر مرا خلیفه رسول خدا گویند سخن دراز گردد پرسیدند که از ذات حمیده تو بچه لفظ تعبیر کنیم جواب داد که چون شما مؤمنانید و من امیر شمایم لفظ امیرالمؤمنین بر من اطلاق کنید قال فی مروج الذهب و هو اول من سمی امیرالمؤمنین سماه بن عدی بن حاتم و قیل بغیره والله اعلم نقل است که چون خلافت بوجود عمر زیب و زینت یافت نامه در قلم آورده بجانب امرای شام که در آن حین بمحاصره اشتغال داشتند ارسال نمود مبنی بر فوت ابوبکر و خلافت خویش و عزل خالد بن الولید و نصب ابوعبیده جراح بجای او و در رقعه دیگری بابوعبیده فرستاد مضمون آنکه چون نوشته من بتو رسد معارف حشم و سرداران سپاه را طلب و از امارت خود و عزل خالد ایشان را آگاه گردان تا بدانند که ترا متابعت و مطاوعت بباید نمود و دیگر در آن صوب لشکر اسلام بسیار اند هرگاه احتیاج بایشان نه باشد بدین طرف کسیل گردان و هرگاه دانی که محتاج الیه است پیش خود نگاه دار و یکی از کسانیکه تو با او خواهی شد خالد ولید است باید که از رضای تو مفارقت او مقرون نگردد و چون [illegible] فرستاده عمر بود بظاهر دمشق رسید هر دو نامه را بابوعبیده داد و در کتمان سخن کوشیده بجماعت خالد نماز میگزارد و از غایت حیا نمیخواست که خالد را از امارت خویش و عزل او خبر دهد و خبر این قضیه امارت ابوعبیده انتشار یافته در اثنای محاورات مردم او را امیر میخواندند و خالد خبردار شد با ابوعبیده را بر نهج مسطور [illegible] از افواه بشنید دانست که مرا امارت تعلق باو گرفته نعمت خدای عز و علا ابوبکر را [illegible] در حیات [illegible] عزل بر صحیفه حال من [illegible] آنکه [illegible]

ابوعبیده رسید آنرا پنهان داشته خالد بقرار سابق بامر و نهی اشتغال مینمود تا آنزمان که نامهٔ دیگر از موقف خلافت بنام ابوعبیده رسید مضمون آنکه طائفهٔ از سپاه را که بمحاصرهٔ دمشق قیام توانند نمود در پیش خود نگاهدار و دیگر
سرایا را بجانب حمص بفرست و از کسانی که ایشان را میباید پیش خود نگاهداشت یکی خالد بن الولید است که ترا از معاونت و مظاهرت او چاره نیست و قاصد این مکتوب را آورده بدست خالد داد و کیفیت استماع خالد
عزل خود را بر وجهی دیگر گفته اند و بنابرین دو روایت چون خالد از صورت حال آگاهی یافت با ابوعبیده خطاب کرد که چرا درین مدت مرا از کماهی حالات آگاه نساختی ابوعبیده گفت خواستم که درخاطر تو گرد
انکسار این معنی کنم چه امارت و حکومت نزد ارباب بصیرت و بصیرت این قدر ندارد که دو برادر بر سر آن نزاع کنند شعر دنیا آن قدر ندارد که برو رشک برند یا بود و عدمش را غم بیهوده خورند ای خالد ترا
بر جمله سواران سپاه امیر گردانیدیم برای قوی و امل فسیح بمهم محاصره قیام نمای در بعضی تواریخ مسطور است که عمر بعد از تصدی امر خلافت بامراء شام نوشت که از خالد بن الولید استفسار نمایند که قتل مالک
بن نویره بخطی بوده یا بصیب اگر بخطا اعتراف کند تعرضی باو نرسانند والا در میان آن انجمن دستار از سرش بردارند و نصف مالش بستانند و چون مکتوب عمر بامراء رسید از خالد پرسیدند خالد گفت
امشب مرا مهلت دهید تا درین باب تاملی نمایم و دران شب با خواهر خود فاطمه که از عقلاء روزگار بود مشورت نمود فاطمه گفت غرض عمر آنست که تو معترف شوی که قتل مالک ناموجه بوده آنگاه متمم بدیشان
را تمکین نماید تا شرط دعوی خون برادر بجای آورده ترا بقصاص رسانند روز دیگر خالد بن الولید جوابی مقرون بصواب گفته امرا بموجب فرموده عمر قیام نمودند ذکر فتح دمشق چون منصب امارت با بوعبیده
جراح قرار گرفت خالد بن الولید و سائر امراء در باب محاصرهٔ دمشق سعی بلیغ نمودند و کار بر اهل حصار بغایت دشوار گشت بعد از تقدیم مشورت والی دمشق با لشکری جرار از شهر بیرون آمده در برابر اهل اسلام
صف کشیدند مسلمانان بنابر مواضعه ساعتی بر مجادله و مطارده قیام نموده روی بهزیمت نهادند مخالفان بتصور آنکه اصحاب نصرت انتساب از مرکز خویش رفته روی باز پس نخواهند کرد ایشان را تعاقب
نموده لشکر اسلام بعد از آنکه مسافتی قطع نموده بودند مراجعت فرمودند و میان هر دو فریق قتالی فاحش دست داده در اثنای جنگ نظر صفوان بن معطل سلمی بر یکی از ارباب شقاق افتاده که خودی زراندود
بر سر و جوشنی قیمتی در بر داشت و صفوان فرصت نگاهداشته بروی حمله کرده بزخم نیزهٔ سندان گذار او را از پشت زین بر روی زمین انداخت و منکوحهٔ مقتول با اسلحه نیکو بر صفوان حمله نموده
صفوان را چون معلوم شد که خصم او زنیست با خود گفت که غیر جهدی بود که زنی کم بود آنگاه تیغ از نیام کشیده روی باو نهاد و شمشیر را نزدیک آن عورت رسانیده دست خود نگاهداشت تا قیمت
آن زن از بیم جان گریخته بصف خویش پناه برد شعر دران زمان که بود بیم جان شگفت مدار که زیر چادر ناهید گر خزد بهرام و چون آن ضعیفه بازگشت صفوان از اسب فرود آمده جامه و سلاح
شوهرش را بیرون کرده بر اسب خود سوار شده بموقف خود مراجعت نمود و سپاه اسلام از جلادت صفوان قوی دل گشته یکبار بر مخالفان حملهای پی در پی کردند و ایشان را از جای برگرفتند تیغ کین
در آن جماعت نهادند و کشتگان اعداء دین در آن معرکه بمرتبه رسید که محاسب وهم از تعداد آن بعجز و قصور اعتراف کرده بقیة السیف بلطائف الحیل نیم جانی از جنگ گاه بیرون برده خود را در حصار دمشق
انداختند و لشکر نصرت انتما عنان ریز دشمنان را تعاقب نموده هیچ جا متوقف نشدند تا بظاهر شهر رسیدند و از سر جد و جهد بمهم محاصره باز سر گرفتند و دران ایام نرخ حبوبات در شهر بمرتبهٔ اعلی ارتفاع
داشت شعر چنان قحط سالی شد اندر دمشق که یاران فراموش کردند عشق و چون مدت محاصره متمادی شد اهالی دمشق عرضه داشتی بپایهٔ سریر هرقل که در انطاکیه بود ارسال کردند مضمون آنکه
قریب یکسال است که از تسلط و تغلب لشکر عرب در تنگنای محاصره بمحنت گرسنگی و الم جوع گرفتاریم و درین مدت چند نوبت از شهر بیرون آمده در راه جنگ و القاء نام و ننگ سعی و کوشش بسیار نمودیم
اما هیچ فائده بران مترتب نشد اگر شهریار عالیمقدار دلبستگی باین دیار دارد در امداد مسارعت فرماید که از بی قوتی هیچکس را قوت نمانده و اگر درین باب تغافل خواهد رفت بالضرورة با ایشان مصالحه خواهیم نمود
چه آن جماعت ما را امان داده با اندک چیزی از ما قانع میشوند هرقل تیره رای جواب محصوران دمشق را برین وتیره نوشت که مکتوب شما رسید مضمون آن معلوم گردید وظیفه آنکه در محافظت شهر مبالغه نمائید و
چندانکه ممکن است با عرب بکوشید که عنقریب لشکری ساخته و سپاهی آراسته بمدد شما میرسد و باید که معلوم شما گردد که عرب بوعدهٔ خویش وفا ننمایند و بقول خود عمل نکنند زنهار بگفتار ایشان مغرور مشوید که بعد از
صلح و تسخیر شهر اموال و جهات شما را غارت کرده عیال و اطفال شما را اسیر خواهند برد البته حصار را بایشان مسپارید و منتظر وصول مدد باشید و چون خطاب قیصر بسمع اهل دمشق رسید تسکین تمام یافته مسرور
و خوشدل شدند و بقدر وسع و امکان در محافظت حصار سعی نمودند و چند وقت دیگر باسهل وجهی روزها بشب رسانیدند و شبها بروز آوردند و چون دانستند که قوت و شوکت سپاه اسلام روز بروز
در تزاید است و از جانب قیصر مددی متصور نه والی دمشق طائفهٔ از معارف را نزد ابوعبیده فرستاده التماس صلح نمود و ابوعبیده نیز مصلحت در صلح دیده مقرر بران شد که صد هزار دینار زر سرخ نقد
تسلیم نمایند و هر مردی هر سال چهار دینار و هر زنی دو دینار جزیه دهند و برین نهج صلحنامه نوشته اعیان و اشراف اسامی خود بران نوشتند و والی دمشق مال مصالحه تسلیم نموده مفاتیح دروب تسلیم سپاه
اسلام نمودند ابوعبیده خمس مال بمدینه فرستاده از کیفیت آن فتح عظیم امیرالمومنین عمر را اعلام داده باقی مال بلشکر تقسیم نمود و چون دمشق مفتوح گشت ابوعبیده عمرو عاص را با سپاهی آراسته
بجانب دیار فلسطین و اردن نموده فرمود که اگر مخالفان سر مصالحه دارند صلح کنند والا دست بغارت برآورند عمرو عاص بموجب فرموده عمل نموده روان شد و چون اهالی آن دیار شنیدند که خطهٔ دمشق
بتحت تصرف مسلمانان آمده و عمرو متوجه ایشان است رعبی تمام و هراسی بیشمار بر ایشان استیلا یافته از رومیان هر کس دران دیار بود همه در یکجا مجتمع گشتند و بتهیهٔ اسباب قتال و جدال اشتغال نمودند و عاملان بجانب
انطاکیه فرستاده قیصر را اعلام دادند و در طلب مدد الحاح آورده منتظر وصول فرمان میبودند و درین اثنا بطارقه با بیست هزار سوار نیزه گذار بموجب فرمان قیصر بمعاونت سپاه فلسطین و اردن
[illegible] بیرون آمده بعد از قطع منازل و مراحل بایشان پیوستند و چون عمرو عاص از وصول سپاه روم آگاهی یافت و شنید که بیست هزار سوار دیگر در طلب لشکر مخالفان فراهم آمده اند و

بیان جماعتی که بجنگ شام نامزد گشته بودند واقعه سالار قشون آورده معروض ابو عبیده گردانید که چون خالد بن الولید بجانب حلب و انه رام خالقان و پیوستن ابو عبیده بمسلمانان چون بایشان
بر اجتماع لشکر بدوم اطلاع یافته است عزم عاص طاقت ایشان ندارد و با خالد بن الولید صلاح وقت آن دانند که بصوب عاص سالار اطراش قبر جبل بن حسته روند
بن ابی سفیان که در فلسطین بود نامه فصاحت لسی که در عبارت آن عجز بسیار شده بود بجانب حلب فرستاد خالد از مضمون آن مرزبان عرب گشته بود فلاطر جم مخالفان آن مرزبوم گشت و مقام امراء اهل فلسطین از جمع سازند و
با مردان دلیر و قلع و قمع باقی عدای دین دست جلادت از آستین بیرون آورده ابو عبیده این رای را استحسن نموده قاصدی نزد ستاده پیغام داد که عزم توجه تسخیر ملک شام دارد و چون تنگ تعویل نکند خالد با سپاه بیکران بجانب ابو عبیده حرکت نماید
سواران بجانب حلب فرستاد خالد بعد از طی منازل قریب بسپاهان اهل خلاف رسیده مخالفان چون از قدوم او خبر یافتند در مقام مقابله و مقاتله آمده هفتصد سپاه بدوم کاری سپاه را مستعد و مبارزان فریقین دست بتیغ
و نیزه برده روی بیکدیگر نهادند و زمان قتال از طلوع آفتاب تا هنگام زوال امتداد یافته چون تهور خالقان بمرتبه اعلی رسید که با معشر المسلمین من برین جماعت حمله آورم که شما سلوت
نتوانید نمود شاید که با طاقت و ظفر با اعلام لشکر اسلام روز دیگر مجموع سپاه با خالد موافقت نموده بر سپاه دوم حمله آورند و تیشه های بیانی بنیاد دین اسلام را از بیخ و بن بر اندازند لاجرم
از مهابت غایت ایزدی نسیم الهام سلوان بر روح اشتر بیابان نصرت آیات وزیدن گرفت چنانچه مردان رفته بعضی روی قهقرا نهاده رو بسوی بجانب فلسطین نهادند و فغانها محصور
بر سپاه منصور افتاده خالد مجموع آنها را با فتح نامه بحضرت ابو عبیده فرستاده ابو عبیده لشکر آنرا تعبیه بر سیاهه مکتوبی بخالد نوشت که چون بر ایل حلب غالب گشتی و خاطر از آن امر فارغ شد
بر مقتضای مصلحت که کرده باید بجانب فلسطین روی دوری مظاهرت یاران خود ساعی جمیله بذول داری خالد بموجب فرموده عمل نموده عنان عزیمت بصاف نصوب معطوف گردانید چون روبیان رو میان شام
گردانید ابو عبیده از اهل اسلام را مدد رسید ساعت بساعت قوت و شوکت ایشان بحدت زیادتی پذیرفت و لشکر خویش بدان موضع مرتبا بازگشت نشدند و در روشنی کار آنرا اجمل گویند نزول کرده فاصله خندق
و در خیال این احوال ابو عبیده بنا بر مقتضای وقت شخصی بنیابت خویش بود ستش گذارده بنفس خویش بصوب فلسطین شتافت و بعد از ایام رود بر سپاه اسلام رسید و عمرو بن العاص
بیوست و چون رومیان از آمدن ابو عبیده خبر یافتند نامه یاوه فرستادند مضمون آنکه باید که از زمین ولایت بیرون روی والا این لشکر جرار و مار ازور و نگار شما بر آورده دیاری از مسلمانان در زمین شما نگذارد
گردانست ابو عبیده جوابهای مسکت و طرفه گفته رسولان را رخصت انصراف داده چون سخنان هیبت آمیز ابو عبیده بسماع بطارقه روم رسید خوف و رعبی تمام بضمایر ایشان استیلا یافته قاصدی دیگر
ارسال نموده التماس نمودند که یکی از صلحای امت محمد را نزد ما فرست تا از وی حلوم کنیم که مقصود و مطلوب شما از اقامت درین ولایت چیست باعث مبالغه بجانب ابو عبیده فرمود تا معاذ بن جبل نزد
مخالفان رفته با ایشان ملاقات کند معاذ زرهی خراج پوشیده و حریر در بر کرده و ستاری مرصع بر سر بست و بر اسپی سیاه سوار شده عنان عزیمت بجانب لشکر معطوف گردانید و چون مسافتی قطع کرد
نزدیک بلشکر رسید از اسپ فرود آمده عنان بدست گرفت و بطرز ایشان روان شد امرای دو رزمای چون این صورت مشاهده کردند یکی از غلامان خود را امر کرد تا بر دوش اسب آن شخص اشکاله دار غلام نزدیک
آورد تا بحرمت قیام نماید معاذ در را زان حرکت مالئ شده گفت من بگاه و استن اسب خویش ولی اعظم آن دیگرم بچنان عنان بدست بجانب آن جماعت میرفت و چون اندوه نزدیکتر رسید جمعی را دید از
اعیان و اشراف عساکر که بر زر و مرصعها و سادهای قیمتی نشسته اند و در دراز بین شخصی دیگر با معاذ گفت اسب خود را بمن سپار تا نزد یکی این قوم که امرا و ارکان دولت قیصرند برد و تشنیعی بما ایشان سخنی بگوئی که
گفت که بر اسپ تا آن جماعت قدم نهم و با ایشان تشنیعی سخنی گفتنی سزد بر پای ایستاده تقریر خواهم کرد و ترجمان گفت که ایستاده باشی والیشان نشسته باشند تا تو در تکلم آیند معاذ جواب
داد که پیغمبر ما از ایستادن بر پیش خلوق نهی کرده است من پیش آن جماعت بر پای ایستاده و لیکن کراهت میدارم که بر این لباط کار زمینت بنشینم چون از نشستن چاره نیست بر زمین نشستم
نشست معاذ بن سخن گفتنه گوشه لباط را در گردانید و بر خاک نشست ترجمان گفت رومیان شما را زر بسیار و درع است و سپاه بسیار و لشکر بی شمار و ما را تو ایستاده باشی والیشان نشسته باشند تا تو در تکلم آیند معاذ جواب
داد که پیغمبر ما از ایستادن بر پیش خلوق نهی کرده است من بر پیش آن جماعت بر پای ایستاده و لیکن کراهت میدارم که بر این لباط کار زمینت بنشینم چون از نشستن چاره نیست بر زمین نشستم
نشست معاذ بن سخن گفتنه گوشه لباط را در گردانید و بر خاک نشست ترجمان گفت رومیان شما را زر بسیار و درع است و سپاه بسیار و لشکر بی شمار و ما را تو ایستاده باشی والیشان نشسته باشند تا تو در تکلم آیند معاذ جواب
ممالک در گذر که نشستن بر خاک از کارهای ایشان است معاذ گفت من بنده ام و بندگان رب الارباب را نرسد که بر بساط بوسگاه خود بر نشینند ترجمان گفت چنان مباش معلوم میشود که تو پیغمبر
قوم عرب معاذ جواب داد که اندیشه زنان دارم که بدین ایشان باشم ملخص سخن آنکه میان معاذ بن جبل و بطارقه روم چندان مشاجره رفت که این مختصر گنجایش آن ندارد آخر الامر امرای روم از معاذ پرسیدند
که شما را بچه چیز دعوت میکنید معاذ گفت مقصود ما آنست که بکتاب خدای جل جلاله و بدین رسالت محمد مصطفی علیه السلام آورید و بشرائع اسلام و ایمان آوردن بنماز و روزه و غیر آن قبول کنید و از خوردن گوشت خوک
و فرو دیگر محرمات که لسان شرع تحریم آن ناطق است دست باز دارید اگر ایمان نمی آرید جزیه بپذیرید و گرنه بزم بیکدیگر نزدیم و داوری شود میان ما و شما حاکم شمشیر است و میان چون معاذ میان
بدین نمط سخنها نیاز مطلوب خویش بالوس گشته گفتند که میان ما و شما چیزی نیست جز آنچه شما میگوئید تفاوت فاحش است اما یک سخن مانده که خواهیم گفت اگر قبول افتد فبها والا هم بطول انجامد معاذ گفت که هم است
گفتند ولایت بلغار را که نصف ولایت ماگرفته اید بشما مسلم دارید و شما صلح دوستی ما قبول کنید معاذ بن جبل عهد و میثاق میان آید شما را در عار و ننگ است که از نصف ولایت خود بگذرید و بنا بر صلح
با لغار و دیگر مواضع که تعلق بشما میدارند که اکنون در تصرف ماست و برعای ما آنست که سایر بلاد ان و قلاع و حصون که در میان شما و ایشان است از تصرف شما خلاص شوند و مردم شما دست از مخالفت بدارند
عاشق دیگر است و بالجمله چون سخن بدینجا رسید و عید کشاده شد و او را رخصت انصراف دادند معاذ بنزد یاران آمد و آنچه از جلالت الشان و ریاست و میان و عقل و
نزد ابو عبیده رسولے فرستاد و پیغام داد که ما را قوت مقاومت شما نیست و مدت زمانی مهلت خواهیم تا بعضی از ولایت خود را بگذاریم و بیرون رویم ابو عبیده جواب داد که ما را با شما جز شمشیر کاری نیست

به چند با سخن مصالحت گفتیم اما حدیث محاربه در میان آورد و ما ندانستیم که آنچه گفت باستصواب تو بود یا نی اکنون ملتمس آنکه دیگری را فرستی تا چند کلمه که متضمن صلاح ما و تو باشد با او بگوئیم و الا رخصت فرمای که تا نزد تو فرستیم تا آنچه گفتنی باشد بعرض تو رسانند ابو عبیده دمشق دوم را اختیار فرموده رومیان مردی با نهایت سخن گوئی چرب زبان را برسالت فرستادند و آن رسول نزد ابو عبیده آمده هر چند ملایم از صلح در میان آورد و نیافت چه آن مصالحه که ملتمس رومیان بود موافق شریعت و بر طبق سنت نبود و رسول رومیان مایوس مراجعت کرده ایشان را از صورت حال خبر داد ذکر محاربه سپاه اسلام با بطارقه روم چون از ارسال رسل چند روز گذشته صورت مصالحه در نقاب حجاب ماند صباحی که آفتاب عالم افروز از مشرق سر بر آورد ابو عبیده جراح تعبیه لشکر منصور پرداخته خود با خالد و لید و جمعی از دلیران عرب در قلب ایستاده و جای یزید بن ابی سفیان در میمنه مقرر ساخت و شرحبیل بن حسنه را بر میسره گماشت و بطارقه روم نیز بتسویه صفوف قیام نموده علمها برافراختند و صلیبها برافراشتند و از هر دو جانب مستعد قتال و جدال گشته فوجی از پردلان روم بر یزید بن ابی سفیان حمله آوردند و هر چند سعی و کوشش نمودند او را از جای بر نداشتند و نتوانستند برداشت و گروهی بر شرحبیل بن حسنه حملهای متعاقب کردند و هر چند در آن باب مراسم جد و اجتهاد بجای آوردند شرحبیل از موقف خویش قدمی باز پس ننهاد و ده هزار کس دیگر از اهل جرأت و جلادت فدائی وار متوجه قلب شدند و بقدر طاقت و توان با خالد بن الولید و طائفه از مسلمانان که در حوزه حمایت او بودند در مقام مقابله و مقاتله آمدند خالد پای ثبات افشرده فرمود تا اهل قبضه را تیرباران عظیم کردند مخالفان چون صولت نهنگان دریای معارك العین الیقین دیدند لاجرم از پیش ایشان روی گردان شده از کمال تثبت و تجلد آن جماعت تعجبها نمودند ابو عبیده جراح چون مخائل نصرت در شمائل سنت و ملت مشاهده فرمود آواز برآورد که یا معشر المسلمین عنایت حضرت واهب العطایا بیشک در شامل حال مجاهدان دین و سالکان طریق یقین است با وجود حملهای متعاقب ارباب نفاق و شقاق که اگر نسبت بکوه آهن واقع شدی از جای رفتی روی از معرکه برتافتند و مکان خود بشما گذاشتند اکنون مصلحت آنست که بهیئت اجتماعی حمله کنید و یقین دانید که هر کدام که در معرکه شهادت یابید بجایگاه بهشت شتابید و اگر زنده مانید بنام نیک و حسن قبول و وسعت عیش و کثرت غنیمت مخصوص گردید خالد و سائر مسلمانان این را مستحسن شمرده گفتند اشارت امیر متضمن فوائد دین و دنیاست و چون ابو عبیده از قلب بجنبید میمنه و میسره نیز در حرکت آمدند و بزخم تیغ و رمح و سهم و استعمال نیزه و خنجر صفوف رومیان را از هم شکستند و ایشان را از یکدیگر جدا ساختند و جمعی را به دوزخ فرستادند و ارباب عناد بعد از انهزام باز گشتند و طبلها فرو کوفتند و نایها دمیده ناله و فریاد بعیوق رسانیدند و بزبان رومی مهملی چند با هم گفتند و همگنان بر مسلمانان حمله آوردند و فریقین با هم مختلط گشته از کثرت کشتگان در آن صحرا اسپان ایشان را مجال جولان نماند و بعد از ساعتی لشکر روم دست از جنگ باز داشته در موقف خویش صف زده بایستادند در این اثنا قیس بن هبیرة المرادی که از جمله ابطال سپاه ظفر مآل بود روی توجه بصف دشمنان نهاد و چندان کوشش کرد که نیزه او بشکست در این نوبت که مراجعت نمود شمشیری بقبضه اقتدار آورده بار دیگر بمیدان آمد و تا آن زمان محاربه نمود که زخمها بتیغ وی راه یافت نقل است که در آن معرکه ده نیزه قیس شکسته شد و دو شمشیر او رخنه گشت و چهل و هفت زخم بذات بی بدلش رسید و چون در اجل آن نهنگ دریای وغا تاخیری بود از اصابت عین الکمال محفوظ و محروس ماند و چون قیس از کثرت جراحات تاب حرکات نماند رسید خالد بن الولید و هاشم بن عتبة بن ابی وقاص با فوجی از شجاعان قدم در میدان نهادند و بر رومیان حمله آوردند و صف های ایشان را بر هم زده بعضی از مخالفان را کشتند و بعضی را مجروح ساخته بمحل خویش آمدند و بعد از مراجعت خالد و هاشم دلیران روم بتعبیه لشکر قیام نموده هشتاد صف مرتب گردانیده و تیرهای زهرآلود در کمان نهاده آهسته آهسته روی بسپاه اسلام آوردند در این اثنا خالد بن الولید باستمالت سپاه مشغول شده ایشان را بر محاربه تحریص نموده باواز بلند گفت هر گاه که آواز تکبیر من بشنوید بر انید که من حمله کردم و وظیفه آنکه شما در این امر با من موافقت نمائید و امیدوارم که عنقریب نسیم ظفر بر اعلام اسلام وزیده مخالفان بیکبارگی مستاصل گردند و بعد از ساعتی خالد سر بتکبیر کرده باواز الله اکبر ضمیر لشکر روم مستوی شده فرار بر قرار اختیار کردند و عساکر گردون مآثر تا آن جماعت رسیده دست بخون ریختن بر آوردند و در آن معرکه یازده هزار کس از مخالفان بقتل رسیده طعمه کلاب و دواب گشتند و زمره از بقیة السیف پناه بحصار فحل برده و فرقه بجانب انطاکیه گریخته بدرگاه قیصر رفتند و غنایم لاتعد و لاتحصی بدست سپاه نصرت انتما افتاده و ابو عبیده خمس اموال را با فتح نامه بسوی مدینه فرستاد و مابقی غنیمت بر طبق حکم شرع میان لشکر قسمت فرمود و بروایت اهل تاریخ عدد سپاه هرقل در آن معرکه شصت هزار مرد بود و مسلمانان زیاده از سی و هفت هزار نبودند و آوازه این فتح ارجمند بسمع قاصی و دانی رسید تجدید هیبت اهل اسلام در خاطر انام قرار گرفت ذکر فتح بلدۀ حمص بر هوشمندان صاحب بصیرت پوشیده نماند که فتح حمص بعد از تسخیر این روی نموده اما کلک بیان میخواست که در میان محاربه لشکر اسلام و سپاه روم فاصله بعضی وقایع نشود بنا بر این نکته تسخیر حمص تقدم ذکری نیافت ارباب اخبار گفته اند که بعد از فتح مداین اهل حمص در استحکام حصار خود کوشیده عرضداشتی بپایه سریر قیصر فرستادند و مدد خواستند و قیصر بیست هزار سوار بمدد ایشان فرستاد و چون این خبر بسمع بلند رسید تکبیر گفته متوجه ارباب عدل آن گشت و سائر سپاه اسلام با او موافقت نموده آواز برکشیدند و باتفاق روی بایشان آوردند از غلغله تکبیر و تهلیل مسلمانان رعبی تمام و خوفی بسمع ابو عبیده رسید نامه با امیر المؤمنین عمر نوشت و او را از جمعیت رومیان اعلام داد عمر فرمان داد تا ابو عبیده بمحاصره شهر حمص اقدام نماید ابو عبیده بموجب فرموده بجانب حمص روان گشت چون بعد از قطع منازل و مراحل بمقصود رسیده اشارت کرد تا سپاه ظفر شعار دائره کردار حصار حمص را در میان گرفتند و نگذاشتند که هیچ چیز از قلیل و کثیر باندرون شهر برند از این جهت بمیان مخالفان حصار غله نایاب شد و اقامت ایشان در آن مقام دشوار گشت بنا بر اضطرار بمرگ خویش راضی شده بهیئت اجتماعی از شهر بیرون آمدند و در برابر لشکر ظفر قرین صف آرای گشتند و از جانبین تیغ و خنجر در یکدیگر نهادند و داد مردی و مردانگی داده عاقبت خالد بن الولید عمامه از سر انداخته بر آن مخاذیل حمله کرد و جمعی از مسلمانان تیغها برکشیده با او موافقت نمودند و ابو عبیده و یزید بن ابی سفیان تیغ در مخالفان نهاده خلقی نامحدود از آن ملاعین بدوزخ رفته و طوائفی چند از معرکه روی برتافته بحصار در آمدند و فریاد الامان برآورده زنهار خواستند ابو عبیده

از انطاکیه بیرون آمده بعد از طی منازل بحمص رسیده آن ملعون اهل آن بلده را جهت آنکه با ارباب اسلام مصالحه نموده بودند سرزنش بسیار کرد و ایشان جوابهای معقول گفته او را ملزم ساختند و باهان از حمص روان شده بعد از قطع مسافت بکنار آب یرموک رسید و آن محل را مناسب نزول دیده لشکرگاه ساخت و سه امیر دیگر که بمعاونت او مقرر شده بودند متعاقب هم در عرض سه روز بوی ملحق شدند و چون اهل اسلام از این معنی خبر یافتند پریشان خاطر گشتند و ابوعبیده نامه در قلم آورده به پیکی تیز رفتار داد تا آنرا بمدینه رساند و آن مکتوب مشعر بود بکثرت و شوکت مخالفان و ضعف و قلت مسلمانان و این پیک باندک فرصتی بخدمت عمر رسیده فاروق چون مکتوب ابوعبیده را مطالعه کرده بگریست و در جواب نامه سخنان دلپسند تحریر کرده ابوعبیده را بمحاربه ترغیب نموده با قاصد گفت سلام من با ابوعبیده رسان و بگوی که عمر میگوید که دل قوی دار که اگر خدای تعالی خواسته باشد قبل از آنکه مصاف واقع شود مدد من بتو رسد و پیک را رخصت انصراف داده سوید بن صامت انصاری با سه هزار کس از دلاوران روزگار بمدد مسلمانان نامزد گشت در مقصد اقصی مذکور است که بعد از رفتن قاصد ابوعبیده سعد بن عامر و ابوسفیان بن حرب را با هزار نفر بمدد او فرستاد و در تاریخ اعثم کوفی مذکور است که سوید پیش از وصول نامه عمر بلشکرگاه ابوعبیده رسید و مسلمانان بقدوم او خوشدلیها کردند و در خلال این احوال باهان بعد از تقدیم مشورت رسولی نزد ابوعبیده فرستاده پیغام داد که چنان بسمع ما رسیده که شخصی که پیش از این تنظیم امر امارت و لشکرکشی منوط برای و رویت او بود بر حسب و جاه و حلیه النسب آراسته اکنون ما را بملاقات او احتیاج است تا ما فی الضمیر خود با او در میان نهیم و از آنچه مطلوب شما است از وی استطلاع نمائیم ابوعبیده ملتمس باهان را مبذول داشته زمان داد تا خالد روز دیگر بمسکن او در میان رود و چون بامداد شد بموجب فرموده خالد بلشکرگاه مخالفان رفته فرمود تا قبه حمرا را که به سه صد دینار خریده بود قریب بخیمه باهان نصب نمودند و باهان بمنزل خالد آمده نخست سخنی که با او گفت آن بود که این قبه تو بغایت مطبوع طبع من افتاده ملتمس آنکه خیمه را بمن بخشی و هر چه مطلوب تو باشد ما از سر وفور رغبت عوض بتو دهیم خالد از سر قبه در گذشته فرمود که ما را بمتاع شما احتیاج نیست گویند که مقصود باهان از آن مباسطت آن بود که الفتی میان او و خالد پدید آید و در بعضی از تواریخ مذکور است که باهان بتجملی تمام در خیمه خویش بنشست و خالد را نزد خود طلب داشت و خالد چون پیش او رسید باهان بر پای خاسته بشرائط دلجوئی قیام نموده سخنان دلپذیر گفت و بعد از تشبیب مقدمات مناسب با خالد گفت که اگر مقصود شما از این همه محاربه و منازعه تحصیل مال است ما قبول کردیم که والی ولایت عرب یعنی عمر بن الخطاب را ده هزار دینار بدهیم و ابوعبیده را پنجهزار و ترا نیز پنجهزار دینار بدهیم و بصد کس از معارف سپاه شما صد هزار دینار تسلیم نمائیم بشرط آنکه وجوه مذکوره بشما واصل گردد از دیار ما بر روید و دیگر متعرض این مملکت نگردید و بر ضمیر فهیمان رسته سخن مخفی نماند که مراد از لفظ دینار که در امثال این محال اطلاق میباید یک مثقال طلای احمر است و مقصود از درهم نقره اسفید است و چون باهان حدیث خود را تمام رسانید خالد بن الولید کلمات مسجعه منتظمه بزبان گوهرافشان آورده کلام خویش را مدلل گردانید که اگر امیر را اراده آنست که غبار فتنه و منازعت که بالا گرفته فرو نشیند و قواعد مصالحت و مودت که روی بانهدام نهاده استحکام پذیرد سراچه دل بنور تصدیق روشن باید ساخت و تیغ زبان را بصیقل اقرار و گفتار چنانچه لسان شرع بدان ناطق است جلا باید داد اگر توفیق رفیق رهبری طریق نگردد باری جهت محافظت اموال و اسباب و اهل و عیال مرتکب مراسم جزیه باید شد و الا قاطع کل خصومات میان ما و شما تیغ تیز و شمشیر خونریز خواهد بود باهان گفت ای خالد رومیان هرگز دست از دین خود باز ندارند و بمحمد که پیغمبر شماست ایمان نیارند و باداء جزیه که مستلزم اهانت و مذلت است تن در ندهند و همداستان نباشند و ما را از قتال مترسان که بجان و سر خود که من این سپاه با شوکت که می بینی بجهت محاربه آورده ام بر خیز تا از پیش من بیرون رو و با تسوید عرب مشغول شو که ما خود مستعد این کار و آماده کارزاریم خالد بن الولید که این سخن بشنید دست بر دامن افشاند و از مجلس بیرون رفت و بلشکرگاه خود رسیده آنچه میان او و باهان گذشته بود بعرض ابوعبیده رسانید و چون باهان از مصالحه مایوس گشت با بطارقه و ارباب رای و تجربه در کیفیت محاربه عرب مشورت فرمود بعضی گفتند که عدد لشکر باضعاف و آلاف سپاه خصم است صواب چنان می نماید که هر روز صد هزار کس با ایشان مقاتله کنند اگر چهره ظفر در آئینه مراد مشاهده افتد نعم المطلوب و اگر عیاذا بالله چشم زخمی رسد سه صد هزار مرد دیگر که برقرار باشند تلافی آن توانند نمود باهان از این سخن اعراض کرده دیگری گفت که مصلحت آنست که مجموع لشکر روم در برابر سپاه عرب صف آرائی کنند و در مقابل هر شخصی از آن مقام که پای در میدان نهد ده کس از رومیان با او در نبرد آیند و بر این تقدیر لا محاله خصم مقتول شود یا در پنجه تقدیر اسیر و دستگیر گردد باهان گفت سخافت این اندیشه ظاهر است چه هرگاه ده کس از لشکر ما برابر یک نفر منازعان رفته بخون ریختن او کمر بندند ایشان بدین معنی همداستان نگردند و یار خود را در معرکه تنها نگذارند رای متین آنست که مجموع سپاه ساخته و آماده شده یکبار روی بدشمنان آریم و بقدر طاقت و توان در قلع و قمع ایشان سعی نمائیم ؎ با مرد او بر سر گردون نهیم پای ؛ با مرد دار بر سر دست کنیم سر ؛ اعیان روم رای باهان را مستحسن شمرده مهم پیکار بر آن جمله قرار گرفت و در اثنای این حالات باهان عرضه داشتی بپایه سریر قیصر فرستاد مضمون آنکه چون در کنار نهر یرموک اتفاق نزول افتاد خالد بن الولید را که بعضی از زمانه و خصایص او بمسامع شریف رسیده است طلب داشتم بنا بر این معنی که آنحضرت بهمه حال محترز از جنگ است تحفه مالی خطیر بروی عرض کردم تا بر زخارف دنیا فریفته گشته بولایت خود باز گردند مفید نیفتاد و بعد از آن از کثرت عساکر منصوره چندانکه تخویف نمودم فایده بران مترتب نگشت و چون لشکریان دانستند که همت اعراب بر استیصال ایشان مقصور است و بجز قتل و نهب و اسیر از هیچ چیز راضی نخواهند شد دل بر مرگ نهادند ؎ مرد مرده بزیر سنگ اندر ؛ به که زنده بزیر ننگ اندر ؛ اکنون چنان مقرر شد که در فلان روز جنگ سلطانی واقع شود امید بعنایت حضرت سبحانی آنکه نصرت و ظفر عنان ما و اولیای دولت روز افزون باشد اما دی از شب ما در خواب دیدم که شخصی با من خطاب کرد که ای باهان با لشکر عرب محاربه منمای و الا شکسته و کشته شوی و از این واقعه هائله اندیشناک گشته بیدار شدم و با خود قرار دادم که این منام از جمله اضغاث احلام است اکنون بخاطر فاتر میرسد که شهریار عالم پناه حرمها و خزائن خود را باستنبول ارسال نماید و بنفس شریف در انطاکیه توقف فرماید تا خود فلک از پرده چه آرد بیرون ؛ نقل است که چون موعد جنگ نزدیک رسید یکی از بطارقه باهان را گفت که دوش خوابی عجیب دیده ام اگر رخصت فرمائی تقریر کنم باهان گفت بیان کن بطارقه گفت چنان در خواب دیده ام که مردم دراز بالا با جامه های سفید و دستارهای سبز از آسمان

بزمین می آمدند و دست ما را بسته سنان از نیزه ها می کندند و تیغ های ما را از نیام بیرون آورده می شکستند و ما را بر اطراف رانده میگفتند کہ بگریز و جز احمد بلا ک خواهید شد و ما سیگفتیم و ای بر شما کہ گرسنہ
بعضی از یاران درمی آمدند و چیزهے را حائل دست میدادو کہ قدری قوت می توانستند نهاد و طوائف سیاه خویش را میدیدیم کہ چون چوق متاقب ہم حاضر میشدند و غالب میگشتند چنانچہ از اخبار یاران تربتی ما بدو
اثنای انہزام بیدار شدم یاران را از استماع این واقعہ طول عمل تنگ شد گفتای شوم نحوست شوم راحت بینا و دوگوش خبر بشارت رسانا و مرا از خواب نا خوش خویش پرسیدند خاطر گرانیدی جمعی کہ آنجا بودند
قناعت ورزیدند راکہ مشابہ کردی کہ ایستاده بدیده کہ شته خواهد گشت و تمنای من آنست کہ چنین شکنجگان تو بدشمن ما رزبلاک بوار اختیار کردی از غرائب اتفاقات آنکہ ابو عبیدہ بغوابی دید کہ دران بود کہ طبلہ مسلمانان
بابل هلال چنانچہ در تاریخ اعشم کوفے بتفصیل مذکور است ذکر محاربہ مسلمانان و تر سایان و انہزام نصرانیان یاران آن کہ خورشید جہانگرد از روی زمین آفتاب عالم افروز فارغ از آنکہ ظلمات را بر گشاید
تاهم پیشتر اوردلہ مرم فرح سپاه خاص از افق مشرق طلوع نموده در میدان میدانہا ساحت یاران بتهیہ لشکر پرداخته فرمان داد تا بست صف کشیده چنانچہ در هر صفی بیست هزار سوار بود و هر صفی لطیر یکدیگر را
موکل کردند الیشان را بجز بہ استمالت دہند و تحریص نمایند و میمنہ را القضاعہ و جمیعہ و میسرہ را بالحلقہ بن مندر بدانی سپرده و خود تاجے مرصع بر سر نهاده در برابر کشاده دیبای زربفت کشیده
و نشستہ کہ در وقت آن کہ بجوار همہ قیمتی بافته لود و حمائل گرده بر اسپے سیاه زین و لجام آن مملی بدر و یاقوت لود و سوار شده و در پیش صفوف بالیستاده مسلمانان از آرائستگی سپاه و روم تعجب ماندند و ابو عبیده
تیز چوا لتفات بر عساکر ظفر مآل نداخته میمنہ را بعبد الرحمن بن ابی سفیان داده و میسرہ معاذ بن جبل و سوید بن صامت انصاری را گماشت و جناح میمنہ الیزید بن حسنہ تفویض فرمود
و جناح میسرہ را بابو جود و سعید بن عامر مستظہر گردانید و سعید بن زید بن عمرو الثقفی را فرمود تا چهار هزار سوار در کمینگاه باشد و خود بنفس شریف خویش در قلب مقام گرفته فرمان داد کہ سواران سپاه اصلا
خالد بن الولید بگذارند جانب راست رندو پیاده گان لشکر در تحت لواء ابو عبیدہ بن ابی وقاص باشند و علم را بدست سویہ صفوف اهل سلام و ال زجان شیرین برگرفته و از حیات نا امید گشته آهسته آهسته جانب مخالفان حرکت
نمودند چون گامی چند نماند صلاح در توقف دیده خالد بسواران گفت کہ خاموش راشتار خود ساخته باید کہ یکدیگر سخن نگویند من خصمت افروز ایم پر دشمنان حمله کنیم سپاه گران روم علم ها برافراشته چهلیها بر زده
از هم خویش جستہ آمدند و علمدار یاران انصاری بگذاردن انجیل مشغول نبوده هرم را بر قتال و جدال ترغیب نمودند و او از جمیع الیشان ماندۀ آواز تر عدی آمد و در میان نا امیدی زندان عرب کہ درین تنگنا
قضا کرده بود بیاری در صیدان نداده میان هر دو صف بالبسا و پهنا نے چند بر یزبان آورده مبارز طلبیدند و چند کس از مسلمانان خواستند کہ فرو فرستاده دست در کمر زنند ما خالد بن الولید بالنفس آمده از اسپ فرود آمد
و بیره المراری را بجای آن خداوند نامزد فرمود قیمتی ها و در برآمده تمنیے بر فرق او زده از سپش سرنگون بنداخت و بر فور سران مرتدان را بزمین حواله کرده بر سر نیزه نصب نمود و زبان بصورت
گردن مبارز حرب روی نمود و میان تنگدل و مسلمانان خوشدل شده آسوده خاطر گشتند مقاران این حال فوجے از شجعان الطال بالمشارت خالد بصفوف روميان تاختند و صفهای الیشان را بهم زده قوت
نبرد کس بر زبان نداشتند بعد از وقوع این حال گروهی انبوه از خالقان برگ بگذیر بیعت کردند و مانند کوه آهن کہ در حرکت آید از جای خود نجنبیدند و میل لشکر ظفر مآل کردند خالد و لیه بالشارت الیشان
باده هزار سوار نامی کہ بوک نیزه کلف از روی ماه رلبودندی و بر خم تر فرقین را بر هم زدند و هنگامی استقبال الیشان را دو مرکه نهاد زدند و جنان کوشش نمودند کہ مجموع آن لاعین ما
بر زدند و فرخ فرستادند کی کس از ان گروه جان بیرون نبرد و اتفاقا بهمین حال ظلمی تمام بر پیرفته انزلته ناگ گشتند و چون چاره دیگر غیر از جنگ ندانستند پای ثبات فشرده دست بتیر و کمان
بر زدند و لشکر اسلام را تیر باران عظیم کردند و تیر بر تیر بر شیم مالک بن حارث سیه مالک دو دیده شد و آن روز لفظ اشتر بری الطلاق یافت و چون چشم رحمی چنین بدیده مالک رسید از سر غضب شتر انتقام از نیام
بر زد و لشکر اسلام را تیر باران عظیم کرد و تیر بر تیر بر شیم مالک بن حارث سیه مالک دو دیده شد و آن روز لفظ اشتر بری الطلاق یافت و چون چشم رحمی چنین بدیده مالک رسید از سر غضب شتر انتقام از نیام
پیران آورده و سپر مناعت بر سر سیه بر صف اعدا تاخت و چند کس از سیاران زبان کرد شجاعت همتا ندانستند بر خاک مذلت و بهوان انداخت و نه پیرین بلی سفیان و عمرو بن العاص بر حمله یاران متواتر کرده
در فرخ دشمن کوشش بسیار کردند پیران تا ناگاه پیرین ابی جهل کہ در شیوه شجاعت همتا رستمے داشت اسپ خود را بالی کرده پیاده بکار پدر تاخت خالد چون او را بدید بگفت مرد خود را و ربوطه هلاک میدرک
قوت و نوعیت بیرشانی خاطر غازیان دین خواهر بود در جواب گفت کہ در ایام جاهلیت از من حرکات ناشایست در وجود آمده و کبائر آن در حضرت مقدس نبوی از من رجعه نیافته شاید کہ امروز بر ادای قدم نهایم
کہ مستلزم غفران بعضی از گناهان من گردد و این سخن گفته بصف اعدا بپیوست و بسیاری از الیشان را بخون فرو ستاده آخر الامر بزخم شهادت فائز گشت بعد از وقوع حکم صحابه یاران دین و یاران بابلیت یقین همه جمعیت
نموده خالقان را بزاری بسیار شکستند آن سیه مرگ کہ آب لبس عظیم بود در سایه نیزه سیاه زین شتر آبدار خود دار در رود خانه افگند نزدیک آن آب بآتش فروغ چو سیمرغ چون هم نرسایان بحلقه الیشان بگاه
یکی از یاران قرعه بر ده الماس نمود کہ یکبار حمله کنند تا خواشین را از گشتنای گروه اب قبائل بعضای صحرا انداز مهابت حمله بر فاش دهی روی بابل سلام آورده بسی تمام الیشان را گاهی چند
تا از پرتو خورشید بن الولید و سائر سران سپاه مردم خود را استمالت داده بدو عبارت سخن لطیف نموده گفتند کہ از خود یاران کار و دلیران روزگار کہ یاران با الیشان استظهار داشت کشته و عمر گشته اند و از بقیه السیف کہ مانده اند
میکنند سبابه بر دارید و بدهیان اجتماعی بر این سر بران حمله کنند تا خاطر ها بالکل از این دغدغه فارغ گردد و سپاه را فرصت استظهار از استیلای این کلمات مستظهر قوی دل گشته یکبار حمله آورده و روندو مخالفان را مهلت
و مهلت مسلمانان روی نگریز نهاده و لشکر ظفر مآل بر عجب و میان تاخته تیغ کین در الیشان نهاده و ار صیلع ناشایم قابل اوراق یاران نشده و بلوی اشتغال نموده و چون شب در آمد جمعی نامعدود از
گریختگان بنی الاصفر در جوی ها و چاها افتاده جان بمالک بن زرگوشان بگوشه ها نده سر آب سیه فرو بردند نقل است کہ از اعیان و مشاهیر بیلایت روم هفتاد نفر کس بعرکه قتال آمده بود و در میدان نبرد
یاران زنده یا قتل نرسیده بودند بعضا مراکز شان نیامده قضا میم خورد و اموال و مصور در تحت تصرف سپاه منصور آمد و مجموع شده آن خیمه بزرگ کہ یاران از خالد گرفته بودند که انتاجون بن تعجم

علاوه فتوحات دیگر گشت ابو عبیده خمس غنایم را با فتح نامه بجانب مدینه فرستاد و چون قاصد بآن بلده طیبه رسید مکتوب ابو عبیده را بعمر داد فاروق و سایر اصحاب سعادت انتساب که در مجلس شریف حاضر بودند بعد از اطلاع برین واقعه مسرت افزای غلغله تکبیر باوج فلک اثیر رسانیده مراسم شکر نعم الهی بجای آوردند و زبان بثنای نامتناهی گویا گردانیدند **ذکر غلبه مسلمانان و رجوع هرقل به قسطنطنیه** نخست کسیکه از گریختگان معرکه یرموک و نیم بسملان مغلوک به پیش تخت هرقل رسید شخصی بود از اهل عموریه که هرقل او را می شناخت و چون چشم هرقل بروی افتاد پرسید که از لشکر چه خبر داری جواب داد که مردم منهزم شدند قیصر گفت که کدام مردم آن شخص در جواب گفت که یاران ما قیصر تغافل نموده استفسار نمود که یاران ما لشکر عرب را هزیمت دادند یا ایشان یاران ما را او در آن زمان چندان دهشت بر آن مرد کاستیلا یافته بود که در جواب قیصر هیچ سخن نتوانست گفت هرقل با ایستادگان پایه سریر خود خطاب کرد که این شخص ترسیده است و زبان او از حکایت باز ایستاده دیگری را نزد من بیارید که سخن تواند گفت و بر قول آن اعتمادی شد سرهنگان از مجلس قیصر باستقبال اهل هزیمت بیرون رفته جمعی را دیدند که بر پشت شتر جهی (?) می آمدند و چون بآن ایشان رسیدند که از بابان و سایر اعیان چه خبر داری جواب داد که لقای شما باد که مجموع بطارقه و طبل رحیل کوفتند سرهنگان بخدمت هرقل بازگشته او را از حقیقت حال اعلام دادند قیصر سرپرده (?) آغاز کرد و گفت این چه خبر است که میگویند من شخصی از مضار (?) مطلبم که شرح مصاف بتفصیل باز گوید مقربان بموجب فرموده عمل نموده خزیمه بن عمرو التنوخی را که از معرکه گریخته بود و بر مجموع حالات اطلاع داشت حاضر کردند قیصر از وی پرسید که از حال لشکر ما چه خبر داری جواب داد که خبری دارم که از آن تیرچه (?) شنوانند بود قیصر گفت از سیمای تو علامت بشارت و بری مشاهده می افتد آنگاه از امرا و اشراف که از اطراف جمع آمده بکین لشکر عرب کمر بسته بودند پرسیدن گرفت و از ایشان هر کرا نام برد خزیمه گفت لقای او موقوف ملک تو باد که او از معرکه جان بیرون نبرد و هرقل روی با امرا آورده فرمود که جزاء سوء عمل رجل سوء العمل بعد از آن گفت تو خزیمه گفت بلی قیصر گفت نه خاطر داری که در آن زمان که محمد عربی نامه بمن نوشته بود و مرا بقبول دین خود دعوت فرموده و من میخواستم که متابعت وی نمایم تو بیش از دیگران بر من انکار کردی خزیمه زبان باعتراف و اقرار گشاده بعنایت خسروانه و عاطفت پادشاهانه امیدوار شد قیصر بسایر اهل مجلس فرمود که تن خزیمه را از بار گران سر سبک گردانند ۵ سر که نه در پای عزیزان بود ۵ بار گرانیست کشیدن بدوش ۵ و چون بر قیصر روشن گشت که مقام او در ولایت شام از مقوله ممتنعات است با خواص خویش سوار شده بر کوهی بلند که مشرف بشهر انطاکیه بود برآمد و بچشم حسرت در آن دیار نگریسته بآواز بلند بگریست و از سر درد گفت السلام علیک یا ارض المقدسه سلام بر تو باد ای زمین پاک سلام بر تو باد ای زمین پر خیر و برکت و نعمت سلام بر تو ای بهشت دنیا سلام وداع کننده که نزد او یقین باشد که بعد از وداع دیگر صورت اجتماعی هرگز روی نخواهد نمود آن شهریار مقید بملک و مال از انتقال این کلمات زدلتنگی و ملال بمنزل جان آورده بعد از آن بر جناح استعجال بجانب قسطنطنیه روان شد **ذکر فتح حلب و رفتن مالک اشتر به حد روم** چون ابو عبیده جراح از جنگ یرموک باز پرداخت عنان عزیمت بجانب حلب منعطف گردانیده بعد از طی منازل بمقصد رسیده ظاهر شهر را لشکرگاه ساخت و اهالی حلب از در مصالحه درآمده جزیه قبول کردند و دروازه ها گشاده مسلمانان آن بلده را که راسخ البنیان است در تحت تصرف و تسخیر آوردند و ابو عبیده بعد از استیلا بر حلب فرمان داد که مالک اشتر قریب بدربند روم برود مالک بموجب فرموده روی براه نهاد و چون روزی چند برین قضیه بگذشت میسره بن مسروق مامور شد که با هزار نفر دیگر بمدد مالک بر جناح تعجیل توجه نماید و چون مالک اشتر قریب بدربند رسید چنین معلوم شد که از مخالفان قریب سی هزار کس در آن موضع مجتمع گشته مستعد کارزار اند و چون مالک بر کثرت اعدا اطلاع یافت عنان توجه کشیده داشت تا میسره با او پیوسته و با یکدیگر مشورت کرده رای ها بر جنگ قرار گرفت و از طرفین بترتیب قلب و میمنه و میسره پرداخته صفها راست کردند مبارزان هر دو لشکر مانند بحر اخضر در جوش و خروش آمدند درین اثنا دیری از لشکر روم که بمهابت صورت و طول قامت و عظم جثه و قوت بنیاد از اقران خویش امتیازی داشت پای در میدان نهاده مبارز خواست هر چند مالک ابطال لشکر را بر جنگ تحریض نمود هیچکس در برابر او نرفت مالک اشتر چون مشاهده کرد که ارباب نجدت و بسالت در محاربه اهمال می نمایند تازیانه بر اسب خود زده از صف بیرون آمده نزدیک رومی رسید و هر دو پهلوان دلیر شمشیر از نیام بیرون کشیده بر یکدیگر حمله کردند مبارز رومی تیغی بر مغفر مالک فرود آورده و خود نگافته نزدیک بآن رسید که شمشیر در استخوان سر او جای گیرد و مالک هم تیغی بر گردن خصم زد اما چندان اثری بر آن مترتب نشد و هر دو پهلوان یکی تیره دل و یکی روشن روان دست تعرض از دامن هم کوتاه کرده اشتر بیاران خویش آمده و جوی خون از سر او روان بود و بر شمشیر خود نفرین کنان میگفت بخدا سوگند که اگر با آلت حرب احتیاج نمیداشتم این تیغ را چندان بر سنگ میزدم که پاره پاره میشد یکی از لشکریان مالک با او گفت که شمشیر ملامول (?) نیست مگر بقطع شاید فرمان صادر نشده از آن جهت کار نکرد مالک گفت راست گفتی لیکن بیدار (?) بر جراحت سر پنبه زخم او را بست و مالک با یکی از بنی اعمام خود گفت که تیغ مرا بستان و شمشیر خود را عاریت بمن ده تا بمعرکه رفته بدفع این مدبر قیام نمایم ابن عم اشتر جواب داد که لطف فرمای و شمشیر مرا بمن ارزانی دار که بآن محتاجم مالک فرمود که مسئول مرا مبذول فرما ام النعمان دختر خود را بزنی بتو دهم آن شخص شمشیر خود را بمالک داد و چون مالک قصد کرد که بجنگ خصم شتابد اقربای او مانع شده گفتند خود را در ورطه هلاک میفگنی دست از محاربه این ملعون کوتاه کن مالک بخدا سوگند خورد که تا رمقی در بدن باشد با خصم جنگ خواهم کرد و شهید گشتن (?) عار نخواهم پوشید اقربای مالک چون دیدند که اشتر بقول خود عمل خواهد کرد دست از نصیحت او باز داشته زبان در کام کشیدند و اشتر تیغ جلادت آخته بجانب دشمن تاخت و مبارز رومی تیغی بر اشتر زد کارگر نیفتاد و اشتر تیغی بر سر رومی زد و آورد چنانچه مغفر و سر او بدو نیم شده شمشیر بسینه وی رسید و دلیری دیگر از صف رومیان بیرون آمده با مالک اشتر در آویخت و اشتر شمشیری بر بازوی او زد و آن مبارز کمر بند اشتر را گرفته اشتر بدفع او مشغول شد تا هر دو از اسبان درگذشتند و دست در میان هم استوار کرده از کنار رودخانه که جنگگاه ایشان بود غلطیدن گرفتند تا میان آب درافتادند که زمینی مستوی بود و در آن زمان خالی از آب جائی توقف نمودند اشتر خود را از وی جدا کرده بیکضرب مهم او را باتمام رسانید و پیاده از رودخانه بیرون آمده بیاران خود پیوست و در آن روز

صباح نام پیشوای اہل مدینہ کہ خشم و کوشش لشکریان روی بنمود عاقبت بخشم خلصان حقیقی بانکشاف جمال مطلوب دشمن گشت و از خلافان بہرکہ از چنگال ابوعبیدی امان یافت راہ فرار پیش گرفتہ بگوشہ شقاوت و مسلمانی بانگ برابل عدد ران غالب شدہ دران شب ناطلوع صبح پاس داشتند و چون از صلحنامہ فراغ شدند قاصدی از پیش ابوعبیدہ آمد فارسا کہ ورد کہ سلامت بمنزل از اہل اسلام نزد من مجبوب تر از اموال و ارباب کفر نعمت و ظلمۃ اگر چون الکنوب بن بالک رسد بخور بازگردد و بیار فرمودہ سپاہ اسلام را جہت نمودہ لبعد از قطع منازل بابوعبیدہ طی شدند و ابوعبیدہ حبیب بن مسلمہ فہری را بر جلیہ قیصر بن برد با مضافات و منسوبات آن والی ساحۃ عمان مرکبت بجانب دمشق مسطوف گردانید و چون بدمشق رسید مکتوب در قبالہ آوردہ عمر نامہ دستور او را کیفیات حالات اطلاع دادہ فاروق در جواب نوشت کہ ابوعبیدہ بباید کہ بکمک آن رسید و از مضامین برود بر جعت قید بطلیطلیہ و انہزام سپاہ روم و معاودت بر دمشق اطلاع افتد بر ایران اتفاقات حسنہ و فتوحات مبینہ و غنم جسیم و فتح عظیم و خالف شکر ابی بقدیم آورد شدہ تو کہ ابوعبیدہ بیدانی کہ بفنور و روایت شماہ قلاع و حصون بسیار ماندہ کہ بفتح آن کہ جدو اجتہاد میباید بست امامحال مصلحت وقت انست کہ روزی چند در دمشق اقامت نمائی تا لشکر فیروزی اثر از مشقت حرب و ریخ غزا آسایشی یابند و مگر کہ حلوم باد کرد بنیوا از نام سعد عنایی و قاص سعید عنی از نا کہ لشکر قوم مدد رضی کہ آنرا غلوا فوانند زا ہم آمد ند و جمعیتے تمام الیشان را دست دادہ اکنون بسید از کرم محمدی سالار آن کہ مدد ابران آن طبقہ و دیگر فرقہ کفار و اشرار غالب گردانا زد چون نامہ عمر بابوعبیدہ رسید در دمشق اقامت نمودہ بضبط بلاد شام کہ بجہت تسخیر اہل اسلام در آمدہ بود پرداخت و چون رافت و آن دیار موافق و ملائم آمد بافت ذکر توجہ ابوعبیدہ بایلیا و رفتن عمر بدیار شام و ذکر بعضی حالات در آن ایام بعضی از روایت اخبار آوردہ اند کہ چون لشکر اسلام چند گاہی در دمشق بر راحت و فراغت اقامت کرد نداز موقف خلافت فرمان واجب الاذعان صدور یافت کہ بعد از بین ابوعبیدہ بایدکہ بفتح ایلیا کہ اکنون بیت المقدس اشتہار یافتہ قیام نماید ابوعبیدہ چون از توجہ خود عمر و عاص را بالشکر گران بدان صوب نامزد فرمود عمر و بموجب اشارت ابوعبیدہ روی براہ آورد و بعد از قطع مسافت بظاہر ایلیا رسید و اہالی آن بلدہ مہارکہ در شہر متحصن شدند و در اثنای محاصرہ کی از علمای اصحاب شخصی را نزد عمر فرستاد و اسم او را مقصار نمود و چون قاصد بازگشتہ مجہول آن عالم معلوم گشت عمر و را خبر دادکہ دست از محاصرہ باز دار و زیادہ سعی مکن کہ این شہر بدست دو تہمتی مفتوح گردد کہ نام دو سہ حرف باشد و اسم تو باو دے کہ فرق است میان عمر و عمرو چہار حرف است در خلال این احوال ابوعبیدہ از دمشق بیرون آمدہ بالشکر جرار بارون نزول کرد و از آنجا مکتوبے بدین مضمون بنام ابوالیلیا ارسال نمود کہ مضمون آنکہ اگر مسالمت ملت ما عینا نیدیا جزیہ قبول میکنید دست تعرض از دمن عرض متمالوتا و مسلکم و الا طاقت بر شماری گمارم کہ نزد الیشان کشتہ شدن بردہ این مجبوبتر از آن باشد کہ پیش شما گوشت خوک خوردن و شراب خوردن و ابوعبیدہ چندروزی در آنجا توقف نمودہ چون استماع فرمود کہ اہل ایلیا بر شیوہ مزبور عصیان مراودار نمودہ توجہ آن جانب نمودہ و بعد از طی گشت اجاد و صول ابوعبیدہ لشکر عظیم از شہر بیرون آمدہ در برابر سپاہ اسلام صف آرا گشتند و در یک ساعت از خلافان جمعی بسیار بقتل رسید بقیۃ السیف چون از ستیز و آویز عاجز آمد ند روی گریز بحصن نماندہ باری دیگر متحصن گشتند و مسلمانان آنجا امکان سعی و اہتمام نبود در باب محاصرہ تبقدیم میرسانیدند چون احیان بیت المقدس بدیدہ القین دیدند کہ لشکر اسلام از روی آسان از دو شہر بخواہند خواست رسولے نزد ابوعبیدہ فرستادہ پیغام دادند کہ ما را با یران قرار یافتہ کہ با شما صلح کرده شہر بسپارند و ما بر قول شما وفق دہیم اگر سرور اصحاب یعنی عمر دلی الخطاب بدین لواح عبور فرموده عهود و پیمان در میان آورد و در اطاعت و القیاد و تسلیم مضائقہ نخواہد بود ابوعبیدہ کیفیت حال را بسمع رضا رسانید و چون عمر حقیقت قضایا باطلاع یافت با معارف و مہاجرین انصار و اکابر و اشراف مشورت فرمود عثمان بن عفان صلاح در توقف دیدہ گوش زد ابرکلیات دلاویز جرکت رجحان داد و عمر در دین باب از جناب ولایت مآب علی بن ابی طالب استطلاع نمود علی مرتضی بدلائل ساطعہ جانب توجہ را برتوقف ترجیح کرد عمر در بدایت احوال خواتیم اعمال مشاہدہ فرمودی رای ثانی را مرجح داشتہ فرمان داد کہ عباس بن عبدالمطلب بظاہر بدین جزیہ دہ لشکر گاہ مقابل اقدس مکاتب دران موضع نزدیکی مجتمع گردند و بعد از اجتماع سپاہ عمر عنان عزیمت بجانب بیت المقدس منعطف گردانیدہ امیرالمومنین علی را بمدینہ خلیفہ خود گذاشت و بعد از قطع منازل و طی مراحل چون بوالیت شام در آمد ابوعبیدہ از این صورت آگاہی یافتہ اسپ تازی و جامہ ہای سفید جہت پیشکش ترتیب کردہ باستقبال روان شد و بتاریخ اختر لوی نسطوریہ چون ابوعبیدہ بخدمت عمر رسید او را دید بوضع خری سوار شدہ جامہ اش پشمین و شمار خویش ساختہ و تشریف حمائل کردہ و در برابر او افگندہ و در رجوع استعجاب فرمود و ابوعبیدہ بخدمت عمر رسید و دیدہ کہ راکب فاتم مرکوب بدست گرفتہ و غلامے میران سوار شدہ ہمی آمد ند ابوعبیدہ و معارف سپاہ کہ بابو نوازشہا بدہ این حال تعجب نمودہ سوال کردند کہ موجب چیست عمر در جواب فرمود کہ این شرف بے نہایت بیت بسیار ماندہ کہ بفتح آن کہ جدو اجتہاد میباید بست امامحال مصلحت وقت انست کہ روزی چند در دمشق اقامت نمائی تا لشکر فیروزی اثر از مشقت حرب و ریخ غزا آسایشی یابند و مگر کہ حلوم باد کرد بنیوا از نام سعد عنایی و قاص سعید عنی از نا کہ لشکر قوم مدد رضی کہ آنرا غلوا فوانند زا ہم آمد ند و جمعیتے تمام الیشان را دست دادہ اکنون بسید از کرم محمدی سالار آن کہ مدد ابران آن طبقہ و دیگر فرقہ کفار و اشرار غالب گردانا زد چون نامہ عمر بابوعبیدہ رسید در دمشق اقامت نمودہ بضبط بلاد شام کہ بجہت تسخیر اہل اسلام در آمدہ بود پرداخت و چون رافت و آن دیار موافق و ملائم آمد بافت ذکر توجہ ابوعبیدہ بایلیا و رفتن عمر بدیار شام و ذکر بعضی حالات در آن ایام بعضی از روایت اخبار آوردہ اند کہ چون لشکر اسلام چند گاہی در دمشق بر راحت و فراغت اقامت کرد نداز موقف خلافت فرمان واجب الاذعان صدور یافت کہ بعد از بین ابوعبیدہ بایدکہ بفتح ایلیا کہ اکنون بیت المقدس اشتہار یافتہ قیام نماید ابوعبیدہ چون از توجہ خود عمر و عاص را بالشکر گران بدان صوب نامزد فرمود عمر و بموجب اشارت ابوعبیدہ روی براہ آورد و بعد از قطع مسافت بظاہر ایلیا رسید و اہالی آن بلدہ مہارکہ در شہر متحصن شدند و در اثنای محاصرہ کی از علمای اصحاب شخصی را نزد عمر فرستاد و اسم او را مقصار نمود و چون قاصد بازگشتہ مجہول آن عالم معلوم گشت عمر و را خبر دادکہ دست از محاصرہ باز دار و زیادہ سعی مکن کہ این شہر بدست دو تہمتی مفتوح گردد کہ نام دو سہ حرف باشد و اسم تو باو دے کہ فرق است میان عمر و عمرو چہار حرف است در خلال این احوال ابوعبیدہ از دمشق بیرون آمدہ بالشکر جرار بارون نزول کرد و از آنجا مکتوبے بدین مضمون بنام ابوالیلیا ارسال نمود کہ مضمون آنکہ اگر مسالمت ملت ما عینا نیدیا جزیہ قبول میکنید دست تعرض از دمن عرض متمالوتا و مسلکم و الا طاقت بر شماری گمارم کہ نزد الیشان کشتہ شدن بردہ این مجبوبتر از آن باشد کہ پیش شما گوشت خوک خوردن و شراب خوردن و ابوعبیدہ چندروزی در آنجا توقف نمودہ چون استماع فرمود کہ اہل ایلیا بر شیوہ مزبور عصیان مراودار نمودہ توجہ آن جانب نمودہ و بعد از طی گشت اجاد و صول ابوعبیدہ لشکر عظیم از شہر بیرون آمدہ در برابر سپاہ اسلام صف آرا گشتند و در یک ساعت از خلافان جمعی بسیار بقتل رسید بقیۃ السیف چون از ستیز و آویز عاجز آمد ند روی گریز بحصن نماندہ باری دیگر متحصن گشتند و مسلمانان آنجا امکان سعی و اہتمام نبود در باب محاصرہ تبقدیم میرسانیدند چون احیان بیت المقدس بدیدہ القین دیدند کہ لشکر اسلام از روی آسان از دو شہر بخواہند خواست رسولے نزد ابوعبیدہ فرستادہ پیغام دادند کہ ما را با یران قرار یافتہ کہ با شما صلح کرده شہر بسپارند و ما بر قول شما وفق دہیم اگر سرور اصحاب یعنی عمر دلی الخطاب بدین لواح عبور فرموده عهود و پیمان در میان آورد و در اطاعت و القیاد و تسلیم مضائقہ نخواہد بود ابوعبیدہ کیفیت حال را بسمع رضا رسانید و چون عمر حقیقت قضایا باطلاع یافت با معارف و مہاجرین انصار و اکابر و اشراف مشورت فرمود عثمان بن عفان صلاح در توقف دیدہ گوش زد ابرکلیات دلاویز جرکت رجحان داد و عمر در دین باب از جناب ولایت مآب علی بن ابی طالب استطلاع نمود علی مرتضی بدلائل ساطعہ جانب توجہ را برتوقف ترجیح کرد عمر در بدایت احوال خواتیم اعمال مشاہدہ فرمودی رای ثانی را مرجح داشتہ فرمان داد کہ عباس بن عبدالمطلب بظاہر بدین جزیہ دہ لشکر گاہ مقابل اقدس مکاتب دران موضع نزدیکی مجتمع گردند و بعد از اجتماع سپاہ عمر عنان عزیمت بجانب بیت المقدس منعطف گردانیدہ امیرالمومنین علی را بمدینہ خلیفہ خود گذاشت و بعد از قطع منازل و طی مراحل چون بوالیت شام در آمد ابوعبیدہ از این صورت آگاہی یافتہ اسپ تازی و جامہ ہای سفید جہت پیشکش ترتیب کردہ باستقبال روان شد و بتاریخ اختر لوی نسطوریہ چون ابوعبیدہ بخدمت عمر رسید او را دید بوضع خری سوار شدہ جامہ اش پشمین و شمار خویش ساختہ و تشریف حمائل کردہ و در برابر او افگندہ و در رجوع استعجاب فرمود و ابوعبیدہ بخدمت عمر رسید و دیدہ کہ راکب فاتم مرکوب بدست گرفتہ و غلامے میران سوار شدہ ہمی آمد ند ابوعبیدہ و معارف سپاہ کہ بابو نوازشہا بدہ این حال تعجب نمودہ سوال کردند کہ موجب چیست عمر در جواب فرمود کہ این شرف بے نہایت بیت بسیار ماندہ کہ بفتح آن کہ جدو اجتہاد میباید بست امامحال مصلحت وقت انست کہ روزی چند در دمشق اقامت نمائی تا لشکر فیروزی اثر از مشقت حرب و ریخ غزا آسایشی یابند و مگر کہ حلوم باد کرد بنیوا از نام سعد عنایی و قاص سعید عنی از نا کہ لشکر قوم مدد رضی کہ آنرا غلوا فوانند زا ہم آمد ند و جمعیتے تمام الیشان را دست دادہ اکنون بسید از کرم محمدی سالار آن کہ مدد ابران آن طبقہ و دیگر فرقہ کفار و اشرار غالب گردانا زد چون نامہ عمر بابوعبیدہ رسید در دمشق اقامت نمودہ بضبط بلاد شام کہ بجہت تسخیر اہل اسلام در آمدہ بود پرداخت و چون رافت و آن دیار موافق و ملائم آمد بافت ذکر توجہ ابوعبیدہ بایلیا و رفتن عمر بدیار شام و ذکر بعضی حالات در آن ایام بعضی از روایت اخبار آوردہ اند کہ چون لشکر اسلام چند گاہی در دمشق بر راحت و فراغت اقامت کرد نداز موقف خلافت فرمان واجب الاذعان صدور یافت کہ بعد از بین ابوعبیدہ بایدکہ بفتح ایلیا کہ اکنون بیت المقدس اشتہار یافتہ قیام نماید ابوعبیدہ چون از توجہ خود عمر و عاص را بالشکر گران بدان صوب نامزد فرمود عمر و بموجب اشارت ابوعبیدہ روی براہ آورد و بعد از قطع مسافت بظاہر ایلیا رسید و اہالی آن بلدہ مہارکہ در شہر متحصن شدند و در اثنای محاصرہ کی از علمای اصحاب شخصی را نزد عمر فرستاد و اسم او را مقصار نمود و چون قاصد بازگشتہ مجہول آن عالم معلوم گشت عمر و را خبر دادکہ دست از محاصرہ باز دار و زیادہ سعی مکن کہ این شہر بدست دو تہمتی مفتوح گردد کہ نام دو سہ حرف باشد و اسم تو باو دے کہ فرق است میان عمر و عمرو چہار حرف است در خلال این احوال ابوعبیدہ از دمشق بیرون آمدہ بالشکر جرار بارون نزول کرد و از آنجا مکتوبے بدین مضمون بنام ابوالیلیا ارسال نمود کہ مضمون آنکہ اگر مسالمت ملت ما عینا نیدیا جزیہ قبول میکنید دست تعرض از دمن عرض متمالوتا و مسلکم و الا طاقت بر شماری گمارم کہ نزد الیشان کشتہ شدن بردہ این مجبوبتر از آن باشد کہ پیش شما گوشت خوک خوردن و شراب خوردن و ابوعبیدہ چندروزی در آنجا توقف نمودہ چون استماع فرمود کہ اہل ایلیا بر شیوہ مزبور عصیان مراودار نمودہ توجہ آن جانب نمودہ و بعد از طی گشت اجاد و صول ابوعبیدہ لشکر عظیم از شہر بیرون آمدہ در برابر سپاہ اسلام صف آرا گشتند و در یک ساعت از خلافان جمعی بسیار بقتل رسید بقیۃ السیف چون از ستیز و آویز عاجز آمد ند روی گریز بحصن نماندہ باری دیگر متحصن گشتند و مسلمانان آنجا امکان سعی و اہتمام نبود در باب محاصرہ تبقدیم میرسانیدند چون احیان بیت المقدس بدیدہ القین دیدند کہ لشکر اسلام از روی آسان از دو شہر بخواہند خواست رسولے نزد ابوعبیدہ فرستادہ پیغام دادند کہ ما را با یران قرار یافتہ کہ با شما صلح کرده شہر بسپارند و ما بر قول شما وفق دہیم اگر سرور اصحاب یعنی عمر دلی الخطاب بدین لواح عبور فرموده عهود و پیمان در میان آورد و در اطاعت و القیاد و تسلیم مضائقہ نخواہد بود ابوعبیدہ کیفیت حال را بسمع رضا رسانید و چون عمر حقیقت قضایا باطلاع یافت با معارف و مہاجرین انصار و اکابر و اشراف مشورت فرمود عثمان بن عفان صلاح در توقف دیدہ گوش زد ابرکلیات دلاویز جرکت رجحان داد و عمر در دین باب از جناب ولایت مآب علی بن ابی طالب استطلاع نمود علی مرتضی بدلائل ساطعہ جانب توجہ را برتوقف ترجیح کرد عمر در بدایت احوال خواتیم اعمال مشاہدہ فرمودی رای ثانی را مرجح داشتہ فرمان داد کہ عباس بن عبدالمطلب بظاہر بدین جزیہ دہ لشکر گاہ مقابل اقدس مکاتب دران موضع نزدیکی مجتمع گردند و بعد از اجتماع سپاہ عمر عنان عزیمت بجانب بیت المقدس منعطف گردانیدہ امیرالمومنین علی را بمدینہ خلیفہ خود گذاشت و بعد از قطع منازل و طی مراحل چون بوالیت شام در آمد ابوعبیدہ از این صورت آگاہی یافتہ اسپ تازی و جامہ ہای سفید جہت پیشکش ترتیب کردہ باستقبال روان شد و بتاریخ اختر لوی نسطوریہ چون ابوعبیدہ بخدمت عمر رسید او را دید بوضع خری سوار شدہ جامہ اش پشمین و شمار خویش ساختہ و تشریف حمائل کردہ و در برابر او افگندہ و در رجوع استعجاب فرمود و ابوعبیدہ بخدمت عمر رسید و دیدہ کہ راکب فاتم مرکوب بدست گرفتہ و غلامے میران سوار شدہ ہمی آمد ند ابوعبیدہ و معارف سپاہ کہ بابو نوازشہا بدہ این حال تعجب نمودہ سوال کردند کہ موجب چیست عمر در جواب فرمود کہ این شرف بے نہایت

که با خود قرار داده ام که بعد از مفارقت رسول بابی انت و امی قیام ننمایم الا جهت اطاعت امر خلیفه از جمله واجبات است از ایجاب آن خود را معاف نمیدارم و چون بلال برخاست و شروع در اذان کرد اصحاب بسعادت انتساب از مجلس حضرت مقدس نبوی یاد آورده نوحه و زاری و بیقراری کردند ع باز نوای بلبلان عشق تو یاد میدهند و بشنیدن آنکه از همه یاران رسول الله که سوختگان آتش فراق و محنت و خستگان بادیهٔ اشتیاق و محبت بودند ابوعبیدهٔ جراح و معاذ بن جبل بیشتر میگریستند و چون بلال از ادای بانگ نماز و قد قامت الصلوة فارغ گشت عمر رض بر عزم اقامت قوم قد قامت راست کرده پیش صف رفت و هر یک از معارف مضمون این مقال را در زبان خویش ساختند ع من اقتدا با تو در هر نمازی بهمین بسته ام نیت من و چون از قیام الصلوة مکتوبه بپرداختند زبان بحمد و ثنای باری سبحانه تعالی بگشادند الله تعالی و تقدس که شهر بیت المقدس که از معظمات امصار ربع مسکون است بی کلفت آویختن و مشقت خون ریختن در حیطهٔ تصرف و تسخیر متابعان ملت سرور کائنات علیه افضل الصلوة و التسلیمات درآمد و هادی توفیق رفیق باشد تا در مسجد اقصی که از وصف و تعریف مستغنی است بر نماز جماعت که رکنی است وثیق از ارکان مسلمانی اقدام نمودیم و چون خاطر خطیر از مهمات ملکی که در دیار شام روی نموده بود فراغت یافت ابوعبیده را بمجموع آن بلاد حاکم علی الاطلاق ساخته بمستقر عز و کرامت خویش مراجعت نمود و ابوعبیده رض و معاذ بن جبل و بعضی دیگر از اخیار و ابرار بعد از انقضای مدت سه سال از فتح ایلیا بمرض طاعون که در ولایت شام شیوع یافته بود بروی بجنت الماوی نهادند رضی الله عنهم ذکر توجه خالد بن الولید از شام بمدینه درین باب روایات متعدده بیکدیگر امتزاج یافته سمت گذارش مییابد که چون بیمن اهتمام و حسن اعتنای خالد بن الولید اهل اسلام و سپاه عظیم شام بر عظمای روم دو سه سال آن مرز و بوم غالب آمدند و صیت آوازه در دیار عرب منتشر شد بسمع قاصی و دانی رسید یکی از شعرای بلاغت شعار در مدح آن یگانهٔ روزگار قصیده انشا کرده و مسافت بعید طی کرده بخدمت او پیوست و چون خالد را بر سلاست الفاظ و جودت معانی قائل ابیات اطلاع یافت مبلغ ده هزار درهم برسم صله باو بخشید و طائفه از اهل حسد که مگر بهنگام مرگ از آن صفت مذمومه توان رست این خبر بسمع عمر رض رسانیده تقریر کردند که خالد در بیت المال مسلمین تصرف کرده گاهی بشاعری ده هزار درهم میدهد و گاهی صد هزار درهم وجه کابین عورتی مینماید عمر رض را از هلاک مالک بن نویره و نکاح بنت مجاعه بمبلغ مذکور بر خاطر گذشته بابوعبیده نوشت که خالد بن الولید اسراف در اموال اهل اسلام جائز داشته و خاطر بر تضییع حقوق ایشان گماشته باید که نصف متملکات مشار الیه را گرفته او را بمدینه فرستی و چون فرمان واجب الاذعان حضرت خلافت پناهی بابوعبیده رسید چندان در آن باب مبالغه کرد که یک نعل خالد را گرفته دیگری را باو گذاشت و خالد از سر وفور رغبت و طیب النفس نصف اموال خویش تسلیم نموده گفت من از آن زمره نیستم که متابعت هوای طبیعت نموده مخالفت امیرالمؤمنین کنم و چون ابوعبیده نصف اموال خالد را اضافهٔ بیت المال کرد خالد بجانب مدینه روان شد و بعد از آنکه بآن بلدهٔ مکرمه رسید و بسعادت خدمت عمر استسعاد یافت باری دیگر از موقف خلافت بتنصیف اموال او حکم صادر شد و چهل هزار درهم دیگر از وی گرفته اضافهٔ بیت المال مسلمین کردند و در سال پنجم از خلافت عمر بمرض موت گرفتار گشت و در شدت این حالت میگفت که سالها بجهاد و غزا قیام نمودم و در آن امر اسم جد و اجتهاد بجای آورده تمنای آن داشتم که بعز شهادت فائز گردم و با وجود آنکه چندین طعن و ضرب بمن و بر اعضای من رسید آن دولت دست نداد اکنون متأسف و متحیرم که بموت چنین از عالم میباید رفت و در آن مرض وصیت فرمود که اسب و غلام و سلاح مرا در عدت اهل محاربه صرف نمایند که هیچ چیز نزد من محبوب تر از اعلاء کلمة الله نیست و چون بعد از وفات تفحص متروکات او کردند غیر همان اسب و سلاح چیزی دیگر نیافتند و این معنی بر عمر سمت وضوح یافت گفت خدای عز و علا بر ابوسلیمان رحمت کناد که ما حال او را بر خلاف آنچه ظاهر شد تصور میکردیم و چون جنازهٔ خالد برداشتند خواهر او فاطمه بنت ولید بن مغیره در مفارقت برادر عزیز بسوز و زاری میگریست و با وجود آنکه عمر رض گریهٔ مصیبت زدگان را مکروه میشمرد بر فوت خالد بسیار گریست و گفت نساء بنی مغیره را هیچ باکی نیست که از جهت خالد آب از دیده ریزند و جیب پیرهن چاک کنند و فریاد و فغان بر زبان رانند و لطمه بر رخسار زنند و بحکم فعل طاعت اولو الامر پیروی او نمیتوانند کرد نقل است که روزی عمر رض والدهٔ خالد را دید که در وصف قرة العین خویش ابیات می سرائید و اشک محبت از دیده می بارید پرسید که این کیست و گریه او بنا بر چیست گفتند مادر خالد بن الولید است که در فراق پسر عزیز خویش میگرید فرمود که هیچ زنی ندیدم که مثل خالد از وی پسری متولد شده النعمة مجهولة ما دامت موصولة فاذا فقدت عرفت ذکر رفتن مثنی بن حارثه بمدینه و نامزد شدن ابوعبیدهٔ ثقفی بمحاربهٔ اهل شقاق و ذکر بعضی حکایات چون خبر وفات ابوبکر رض بسمع فارسیان رسید بتهیهٔ اسباب قتال و جدال اشتغال نموده خواستند که لشکری بر سر مثنی بن حارثه شیبانی که مدتی بود که از طریق مسلمانی در معادات ایشان سلوک می نمود و در آن اوان که در عراق عرب استیلا داشت بفرستند و مثنی درین اثنا خوابی دید که شخصی علمی باو داده گفت که سلطنت ملوک عجم بنهایت انجامیده هنگام زوال دولت ایشان رسیده نزدیک عمر برو و از وی در قلع و قمع اعدای ملت معاونت طلب نمای مثنی که از خواب بیدار شد معارف حشم را طلبیده با ایشان گفت که خوابی چنین دیده ام و اکنون حکم از امیرالمؤمنین عمر طلب نمایم یا نه رای شما درین باب چیست همه جواب دادند که توجه بحضرت سلطنت منصور و مثنی بعد از تقدیم مشورت با خواص خویش بجانب مدینه روان شد و در اثنای سیر راه گم کردند و بر جای خود متحیر بماندند مقارن این حال آوازی شنیدند که بیتی چند میگفت مبنی از اعلای اعلام اسلام و انحطاط رایات کفر و ظلام مثنی و یاران بر عقب آن در حرکت آمده راه باز یافتند و بتعجیل هر چه تمام تر مراحل مفاوز قطع میکردند تا بمدینه رسیدند و چون بدان بلدهٔ طیبه نزول کردند مثنی از مکان عمر پرسید گفتند با طائفه از مهاجر و انصار و تابعین و اخیار در مسجد احمد مختار نشسته است مثنی بمسجد در رفته چون بمجلس درآمد زبان بسلام گشاد فاروق رد جواب نموده استفسار نمود که من انت گفت انا مثنی بن حارثة الشیبانی عمر فرمود که مرحبا بک و اهلا اخبار و اوصاف تو بسمع ما رسیده اکنون از کدام جانب می آئی و سبب آمدن تو چیست مثنی گفت ما در ایام خلافت خلیفهٔ رسول خدا بمقابلهٔ فارسیان اشتغال نموده ایم و انتقام از دشمنان دین کشیده و بعضی مرادات خود رسیده و بعد از فوت آنحضرت معلوم شد که اهل فرس بتجهیز لشکر و ترتیب اسباب جنگ مشغول اند و من بالتماس مدد آمده ام که

طایفه از ارباب اسلام و فرقه از اصحاب رسول الله بموافقت و معاونت ابطال مسلمین که در عراق عرب اند بامن تا مزد فرمائی تا بموافقت ایشان تختگاه ملوک عجم و سلاطین فرس را مسخر گردانم عمر گفت سخن تو شنیدم و التماس
تو بسمع دل داشتم شمه از خصایص عراق عرب باز نمای مثنی گفت زمین عراق زمینی ست موصوف بخیر و برکت و مقرون بکثرت زراعت و مملو از امتعه و اموال و مشحون بانعام و جمال و خاک آن دیار زرست
و زر آن از بسیاری بی اعتباری با خاک برابر است فاروق پرسید که مردم آن مملکت بر چه هیأت و چسان اند مثنی عرضه داشت که اگرچه قوی هیکل و عظیم البنیان اند اما بسیار بد دل و ترسان اند عمر چون از
مراسم تفحص باز پرداخت بر منبر برآمده بعد از حمد و ثنای ایزد تعالی و درود بر محمد مصطفی خطاب کرد که ایها الناس خدای عز و علا حبیب خود را وعده فرموده که ولایت ملوک عجم و مملکت قیاصره روم بسعی
و اهتمام امت او مفتوح خواهد شد و خزائن و دفائن این دو خاندان بر ایشان بسمت قسمت خواهد یافت اکنون وظیفه آنکه بدلی قوی و املی فسیح مفارقت مهاجرت اوطان اختیار نموده روی توجه بممالک
بنی ساسان آرید چه بی نعمت سعی نعمت غنیمت دست ندهد و بی تحمل شداید سعادت روی ننماید و در این امر تغافل و تساهل ننمائید که جهاد و غزا مستلزم نیل مرادات و مستتبع ثبوت دار خیرات است و چون هیبت و شوکت
و عظمت و کثرت عدد و افزونی عدد عظمای فرس بمسامع صنادید قریش رسیده بود و الصنادید المستند که مراد از کلمه اولی باس شدید در قرآن مجید ذوقان حمیت آن طبقه از استماع سخن عمر اندیشناک شدند حامیان حوزه
مسلمانی و عنادل روضه قرآنی زبان در کام خاموشی کشیدند و جواب ندادند بعد از لحظه ابو عبیده بن مسعود ثقفی والد مختار که شمه از مآثر او در اول دفتر سوم مرقوم خواهد شد ان شاء الله گفت ای امیر المؤمنین اول کسیکه
قول و فرمان ترا اجابت کند و حکم ترا اطاعت نماید منم با قوم و عشیرت خویش هر گاه که فرمائی از سر وفور رغبت و صفای طویت کمر جد و اجتهاد بر میان بندم و مجهود خویش در مراسم غزو و جهاد مبذول دارم و بعد از وی
سلیط بن قیس انصاری که از حضار معرکه بدر بود باجابت اشارت عمر موفق گشت و بعد از قبول این دو سعادتمند جمعی کثیر مستقبل این امر خطیر گشته از عمر التماس نمودند که زمام امارت ایشان را در قبضه اقتدار یکی
از مهاجر یا انصار نهند عمر فرمود که ریاست شما بآنکس تعلق میدارد که در شیوه اطاعت طریق مسابقت پیموده یعنی ابو عبیده بن مسعود و او از قبیله تابعین خیار است گفته اند که در ان اوان که عمر مسلمانان را بر مجاهدت
فارسیان ترغیب نموده ابو عبیده را از ان میان بامر خطیر امارت اختصاص داد عمرو بن حزم و مثنی بن حارثه در سواد عراق بتعرض ارباب عناد و شقاق مشغول بودند چنانچه در زمان خلافت ابو بکر بآن کار اشتغال داشتند
و علی التقدیرین چون منصب سپه سالاری مفوض با بو عبیده گشت عمر با او گفت که من سلیط بن قیس را که افضل از تست بجهت آن امیر لشکر نساختم که عادت او در قتال و جدال سلوک طریق استعجال است ترسیدم
که از تعجیل او در جنگ ناگاه سپاه اسلام متنکب آیند غرض از این سخن آنکه وظائف تعظیم و احترام سلیط بجای آورده در اموری که سانح گردد با وی مشورت نمائی و از رای او که مرآینه مقرون بصواب خواهد بود
تجاوز جائز نداری و چون عمر از نصیحت ابو عبیده باز پرداخت او را وداع نموده با سپاهی آراسته بجانب عراق عرب روان ساخت ابو عبیده بدان ولایت درآمد بالاتفاق عمرو بن حزم انصاری و سلیط بن قیس و مثنی
بن حارثه بجنگ جابان که رستم فرخ زاد سپه سالار لشکر خراسان و عراق او را با ده هزار کس بضبط سرحد تعیین نموده بود شتافتند بعد از تلاقی فریقین و تسویه صفوف بروایت اعثم کوفی نخست کسیکه پای در میدان نهاده
مبارز خواست جابان بود و چهار هزار کس از مهاجران متعاقب هم در برابر او آمده شهادت یافتند و ابو عبیده با سلیط گفت که انصار امروز هیچ کار نخواهند کرد که عظیم ترسیده اند سلیط قوم انصار را بر
تعریف و توصیف نموده با ایشان خطاب فرمود که از شما کیست که در معرکه رفته کار این عجم کفایت کند مردی از انصار نام او منظر بن فضه که منسوب بمادر بود بمحاربه جابان از صف خویش بیرون رفته هر دو نیزه
باهم در مطارده آمدند عاقبت منظر بزخم رمح جابان را از اسب در گردانیده بر زمین انداخت و بر سینه او نشست تا سرش از مرکب بدن جدا سازد و جابان در آن حالت گفت لا اله الا الله که منظر در قتل متامل شد
جابان گفت دست از کشتن من بازکش که ترا غلامی و کنیزکی دهم که هیچکس از یاران ترا نباشد منظر از سینه جابان برخاسته او را ردیف خویش ساخته بیاران خویش پیوست قبیله ربیعه با او گفتند که اسیر خود را می شناسی
منظر گفت این شخص یکیست از این لشکر گفتند او جابان سردار این سپاه است و حاکم این ناحیه از تو چه قبول کرده است که وی را زنده گذاشتی جواب داد که غلامی و کنیزکی گفتند اگر صد غلام و کنیزک میخواستی
بتو میداد منظر گفت اکنون چون بر این جمله قرار داده ام عدول نتوانم و عذر بسیار آوردم جابان در مقام اعتذار آمده دو غلام و دو کنیزک و ده هزار درهم بمنظر داد و در زمره مسلمانان در آمده درجه بلند در تربه
ارجمند یافت از سیاق کلام اعثم کوفی چنان معلوم میشود که این واقعه در ایام حکومت یزدجرد شهریار روی نموده اما در ترجمه مستقصی کیفیت حال لشکر اسلام بعد از فراغ از مهم جابان باین عبارت مذکور است
که پس از آن بسوی حیره روان شدند تا کار آراستگی ملک عجم کنند و حال آنکه اختلال در احوال مملکت ایشان راه یافته بود چنانچه یکی را امیر میساختند و روز دیگر عزل میکردند تا نهایتی که نوبت مملکت بیزد
جرد رسید و ملک بهلاک انجامید مسود اوراق گوید که روایت اعثم کوفی درین باب خالی از ضعفی نیست چه در کتب معتبره چنان بنظر رسیده که اسلام جابان بلکه واقعه جسر و قتل ابو عبیده بن مسعود
ثقفی در زمان حکومت توران دخت بود از آنکه یزدجرد بر مسند سلطنت نشیند دست داد

ذکر واقعه جسر و شهادت ابو عبیده ثقفی و ذکر بعضی حالات

در بعضی از تواریخ مسطور است
که چون خبر اسیری جابان و اسلام او بسمع رستم که امیر الامرای فرمان فرمای ممالک فرس بود رسید جالینوس را با جمعی کثیر بمحاربه مسلمانان فرستاده خود با لشکری گران که از ولایت فارس و خوزستان
و مملکت خراسان جمع کرده بود در مداین توقف نموده مترصد میبود که آیا از کدام جانب عروس فتح و ظفر بر مسند ظهور جلوه گر آید و چون ابو عبیده از توجه جالینوس خبر یافت بمقابله او شتافت
بعد از تلاقی فریقین و تسویه صفوف میان ایشان قتالی فاحش دست داده جالینوس منهزم بمداین بازگشت بعد از انهزام جالینوس زمره گفته اند که مهران حاکم آذربایجان و فرقه زنند
کردان شاه و حاجب با فیل سفید قوی هیکل با رستم روی بحرب مسلمانان نهاد اما در غنیه مذکور است که جالینوس چون مخذول و منکوب از معرکه روی برتافت نزد رستم آمد رستم از او ماجرا
بحرب پرسید که شما لشکر عرب کیستان امرا و اعیان عجم ایشان در جواب گفتند که بهمن جادو سزاوار این کار است و بنابراین رستم فرخ زاد فرمان داد که بهمن با طایفه از عظام امرا

وسرداران فرس بدفع لشکر عرب قیام نمایند و امر کرد که جالینوس مقدمهٔ سپاه باشد و اگر جالینوس این نوبت منهزم گشته نزد بهمن آید بهمن تیغ خونریز بغدر خواهی او نماید و علی اختلاف الروایات
چون بنی ساسان قریب بفرات رسیده در برابر مسلمانان نزول کردند ابو عبیده که امیر لشکر اسلام بود ابن الصلوبا صاحب قیس الناطف را امر فرمود که بر فرات جسری ترتیب سازد که عساکر نصرت
انتما از پل گذشته جزای بد اندیشان در کنار ایشان نهند و هرچند سلیط بن قیس ابو عبیده را ازین عزیمت نهی کرده دلائل معقول اقامت نمود که مصلحت نیست که لشکرها از آب بگذرند
مسموع نیفتاد و عاقبت جسری بر فرات بسته سپاه اسلام را از آب بگذرانیدند و چون سپاه عجم جرأت و جلادت اعراب را مشاهده کردند تعجبها نمودند و تعبیهٔ قلب و میمنه و میسره بپرداختند و در آن معرکه فارسیان
درفش کاویان که بدرفش کاویان اشتهار یافته برافراشتند در غنیه مذکورست که وهی رایت کسری وکانت من جلود النمر عرضها ثمانیة اذرع وفی الطول اثنی عشر ذراعا و چون هر دو فریق از ترتیب لشکر
فارغ گشتند اول کسیکه پای در میدان مبارزت نهاد قیس بن سلیط انصاری بود در رجز با میگفت و بر صفهای دشمنان میتاخت و در حمله مبارزی می انداخت تا از کثرت جراحات سست و ناتوان گشته روی
بیاران خویش نهاد و درین اثنا فوجی از مخالفان بخشم آمده فیلی همراه داشتند بغایت سفید که قبهٔ دیبا بر پشت او زده بودند و یکی از سرهنگان عجم شهریار نام با جمعی در آن قبه نشسته بود و آن فیل بعضی را بخرطوم هلاک ساخت
و بعضی را در زیر پای انداخته جوشان و خروشان بهر طرف حمله می آورد از مشاهدهٔ این صورت رعبی بر ضمائر لشکر اسلام استیلا یافته ابو عبیده این معنی را دانسته پرسید که مقتل این دابه کدام عضو از اعضای اوست
گفتند که مقتل فیل منطقهٔ طویل اوست سلیط بن قیس غرض ابو عبیده معلوم کرده بر سبیل نصیحت با او گفت که بجانب دیگر توجه نمائی و دست بخون نکشی العین میالا ابو عبیده سخن سلیط را السمع مبارکمنا اصغا ننمود
و گفت علی قبر محمد منی السلام و علی صحابته منی السلام آنگاه از اسپ فرود آمده بران فیل حمله کرد و نطاق او را بضرب شمشیر قطع فرموده جمعی کثیر که بر پشت پیل نشیمن داشتند سرنگون بر زمین افتادند فیل بجانب
ابو عبیده خرطوم دراز کرده و آن شیر بیشهٔ شجاعت بیک زخم شمشیر خرطوم او را بدو نیم ساخت و چون خواست که قدم باز پس نهد تا بصف خویش پیوندد پایش بلغزید و فیل بر زبر او افتاد و ابو عبیده حیات طبیعی را وداع
نمود انا لله و انا الیه راجعون نقلست که پیش از روز مصاف عفیفهٔ ابو عبیده در خواب دید که شخصی از جانب آسمان نازل شده ظرفی مملو در دست داشت و ابو عبیده و طائفهٔ دیگر از اهل اسلام که آن صالحات
رای نشاخت از آن ظرف می آشامیدند و چون آن عورت بیدار شد صورت واقعه را با شوهر خود تقریر کرد ابو عبیده گفت تعبیر این خواب آنست که من و جماعتی که با من در شرب موافقت نمودند شربت شهادت
چشند بعد از آن با اعیان سپاه گفت که اگر من درین معرکه کشته شوم فلان کس امیر باشد و اگر او بقتل رسد فلان شخص بامارت قیام نماید و بر سبیل تعاقب مجموع آن سعادتمندان که رقم شهادت بر صفحهٔ حال ایشان
کشیده بود نام برده فرمود که بعد از قتل همهٔ ایشان مثنی بن حارثه امیر لشکر باشد و چون ابو عبیده و طائفهٔ از اشراف عرب که بعد از هلاک او بر سبیل تعاقب رایت برگرفته سعی و کوشش مینمودند بفرادیس جنان
شتافتند مسلمانان را قوت مقاومت نمانده روی گردان شدند و مثنی بن حارثه که امارت لشکر بدو تعلق گرفته عروة بن زید حنظلی را بکنار جسر فرستاد تا در آن موضع توقف نموده نگذارد که اصحاب هزیمت
در عبور تزاحم نمایند و مثنی با زمرهٔ قلیل میان لشکر فارس و گریختگان حائل شده چندان که ممکن بود کوشش نمود که مردم از پل عبور کردند و زمرهٔ از رواة اخبار گفته اند که چون سپاه اسلام انهزام یافته روی
بجسر نهادند شخصی از مسلمانان بتصور آنکه عساکر نصرت شعار اگر مجال عبور فرات نیابند بالضرورة طریق فرار را مسدود ساخته با کفار مقاتله نمایند جسر را خراب ساخت و گریختگان چون بکنار آب رسیده جسر
ندیدند خود را در فرات می انداختند تا خلقی کثیر که از زخم تیغ آتشبار جان بکنار آورده بودند در آب غرق گشتند و فرقهٔ گفته اند که چون مثنی بن حارثه والی امور سپاه شد با بقیهٔ لشکر نصرت آثار دیگر
بلشکر عجم آورده چندان جد و اجتهاد نمود که اعادی در مفاوز و بوادی متفرق شدند بروایتی در آن روز چهار هزار نفر از اهل اسلام ببلای قتل و محنت غرق ممتحن گشته سفر آخرت اختیار نمودند
و بعد از زخم که بجامیان حوزهٔ اسلام رسید مثنی بن حارثه شیبانی با همه عساکر از آب عبور نموده در موضع ثعلبیه نزول فرمود و مکتوبی مصحوب عروة بن زید ارسال کرده عمر را از کماهی حالات اعلام
داد و فاروق باواز بلند گریست و عروه را گفت بتعجیل مراجعت نمائی و با مثنی بگوئی که در مقام خویش آرام گیرد تا مدد من باو رسد عروه بفرموده عمل نموده بازگشت و عمر باستحضار قبائل عرب فرمان داد و در
اندک زمانی مخنف بن سلیم ازدی با هفتصد کس از قبیلهٔ خویش و حصین بن معبد بن زراره با هزار نفر از بنی تمیم و عدی بن حاتم طائی با جمعی کثیر از قبیلهٔ خویش و منذر بن حصین با جمع غفیر از بنی عتبه و
انس بن هلال با گروهی انبوه از نمر بن قاسط بدرگاه خلافت پناه مجتمع گشتند و چون در مدینه جمعیتی تمام دست داد جریر بن عبد الله بجلی را که بزیور کیاست و حلیهٔ شجاعت متحلی بود بامارت
آن سپاه جرار موسوم گردانیده ببلاد عراق فرستاد و جریر روی براه آورده بعد از قطع منازل و طی مراحل بثعلبیه رسید و در لشکرگاه مثنی بن حارثه نزول کرد باتفاق یکدیگر در حرکت آمده
بدیار حیره رسیده دیر هند را معسکر ساختند و لشکریان را در اطراف سواد متفرق ساخته ایشان را در امر غارت و تاراج مطلق العنان گردانیدند و این خبر بمدائن رسیده توران دخت باستصواب
رستم فرخ زاد بروایتی مهران بن مهرویه را با دوازده هزار نفر از شجاعان و ابطال رجال بجنگ جریر بن عبد الله نامزد کرد و چون معارف مسلمین ازین قضیه خبر یافتند لشکرهای پراگنده
را جمع کرده منتظر ظهور لطیفهٔ غیبی میبودند و چون مهران بنواحی حنین رسید جریر بن عبد الله با لشکری مستعد کارزار متوجه او شده بعد از تقارب فئتین و تقارب فریقین مثنی
بن حارثه با طائفهٔ از دلیران که موافق ایشان میمنه بود بر میسرهٔ مخالفان حمله کرده نائرهٔ قتال اشتعال داده سپاه عجم دست محاربه باز از آستین جلادت بیرون آورده در مقام مکاوحت
آمدند و از صدمات فارسیان اقدام لشکر اسلام متزلزل گشته روی باز پس نهادند و مثنی قلق و اضطراب آغاز کرده فریاد برآورد که ای مسلمانان عار فرار بر خود میپسندید و نزد من
بیائید که مثنی بن حارثه منم مجاهدان دین مستظهر و قوی خاطر گشته در ظل رایت او مجتمع گشتند و عدی بن حاتم مردم میسره را بر حرب تحریص نموده و جریر بن عبد الله ترتیب قلب سپاه

نزال و جدال داری بتقدیم رسانیده مجموع لشکر ظفر مآثر در جنبش آمده دست بشمشیر و خنجر بردند و مهران بن مهرویه که در رمی سهم و استعمال سیف از مشاهیر آفاق بود بنفس خود مباشر قتال شد و بروایت صاحب غنیه منذر بن حسان بزخم نیزه او را از اسب بر زمین انداخت و جریر سرش از بدن جدا کرد و بقول ابوحنیفه دینوری مثنی بن حارثه بدفع آن مدبر پرداخت و چون دلاوران عجم مهران را در معرکه افگنده دیدند دل از فتح و ظفر برکنده اختلال عظیم بحال ایشان راه یافت و هزیمت را غنیمت شمرده روی بگریز آوردند و عروه بن عبدالله بن سلیم الازدی و عروه بن زید الطائی گریختگان را تعاقب نموده بیکبار بعضی را بتیغ تیز ریز ریز کردند و برخی از ایشان اسیر و دستگیر شدند و زمره با قبح وجهی روی بمداین نهادند و چون مهران با عظمای فارس بدار البوار پیوستند مسلمانان دست بغارت و تاراج مملکت عراق عرب برآوردند و دقیقه از نهب اموال و سبی نامرعی نگذاشتند و درین اثنا بعضی از اهل حیره مثنی را بعرض رسانیدند که قریب بولایت ما قریه ایست موسوم ببغداد که بهر ماهی یکروز در آنجا اجتماعی عظیم واقع میشود و از اطراف و اکناف ولایات تجار و ارباب معاملات بدان موضع می آیند و ببیع و شری اشتغال مینمایند اگر لشکر اسلام بر غارت سوق بغداد قدرت یابند مدت العمر بمرفاهیت و توانگری روزگار گذرانند بعد از استماع این حدیث بجانب دیار انبار رفته اهالی آن سرزمین در قلعه تحصن جستند و بعد از تحصین مثنی حاکم قلعه را امان داده طلب داشت و والی انبار نزد مثنی آمده بدولت دستبوس مستسعد یافت و مثنی در خلوتی با او گفت که داعیه آن دارم که بازار بغداد را غارت کنم توقع آنکه طائفه از دلیلان را مصحوب سپاه اسلام گردانی تا برهنمائی ایشان بروز بازار آن جماعت دست یافته روز بازار را بایع و مشتری را کاسد گردانند و ملتمس دیگر آنکه بر رود فرات جسری ببندی تا من همعنان سپاه منصور عبور نموده در امر غارت مدد و معاون ایشان باشم و حاکم انبار بموجب اشارت مثنی عمل نموده عساکر نصرت شعار در روز معهود بعد از قطع مسافت ناگاه در سوق تاختند و بازرگانان فارس و اهواز و خوزستان و سائر بلاد که بامید سود مفارقت اوطان اختیار کرده روی بفرار آوردند و نقد و جنس بسیار که بیک تیر زر و سیم بسر حد احصای آن نتوان رسید بدست لشکریان افتاد و تجار غارت زده بمداین رفتند و بدرگاه بنت کسری مجتمع گشته تظلم نمودند مقارن این حال از جانب دیگر خبر رسید که سوید بن قطبه العجلی و عطبه بن غزوان باشارت عمر بسیاری از دیارها که ازان ملوک عجم را در تحت ضبط آورده متصرف شده اند و از استیلای اعراب اضطراب عظمای فارس پریشان گشته بنت کسری که در آن اوان تخت سلطنت بوجود او ملوث بود فرمان داد که رستم فرخ زاد که ابوحنیفه دینوری در تاریخ خود از وی برستم هرمز تعبیر کرده بحرب سپاه عرب کمر انتقام بر میان بندد و تیغ انتقام از نیام بیرون آورد و رستم این معنی را مکروه داشته در خلوتی با اعیان و معارف عجم گفت که اینهمه اختلاف و پریشانی که بمملکت ما راه یافته بنابر آنست که زمام اختیار و اقتدار ما در کف کفایت زن نیست ؎ شکوهی نماند دران خاندان ✽ که بانگ خروس آید از ماکیان ✽ و این سخن موثر افتاده عظمای فارس همت بران مقصور داشتند که یکی از اولاد و احفاد خسرو پرویز را پیدا ساخته بر سریر سلطنت بنشانند و بعد از تفحص و تجسس بسیار دو جاری کسری ایشان را به یزدجرد بن شهریار که در ولایت اصطخر فارس متفکر وار روزگار میگذرانید نشان دادند و چون این معنی سمت وضوح یافت مشاهیر ولایت عجم و جماهیر طبقات امم مستبشر و شادمان گشته بطلب یزدجرد مسرعان فرستادند و او بر جناح استعجال روان شده بعد از قطع مسافت بلی لاعت بمداین رسید و بر سریر سلطنت جهانبانی متمکن شده و بر مسند نوشیروان عادل تکیه زده

ذکر فرستادن یزدجرد بن شهریار رستم را بمحاربه مسلمانان و توجه سعد بن وقاص بقادسیه

چون امر سلطنت بر یزدجرد بن شهریار قرار یافت باستحضار لشکر فرمان داد و در اندک زمانی چندان خلق روی بمداین نهادند که از کثرت ایشان کوه و هامون بستوه آمد و چون طبقات حشم بدرگاه پادشاه عجم مجتمع گشتند رستم فرخزاد بامارت جیش موسوم شده بفرمان یزدجرد امر کرد تا ابواب خزاین که در قرون سالفه و ازمنه ماضیه در مداین جمع آمده بود بگشادند و وضیع و شریف و ادانی و اعالی فراخور حال بجوائز و صلات محظوظ و بهره ور گردانید و باهالی سواد عراق نامه ها نوشت مبنی بر آنکه بر هر فردی از افراد اعراب که دست یابند از پای در آرند و دهاقین و مرزبانان آن ولایت که از کیفیات حالات خبر یافتند بعد از مصالحه و مسالمه شیوه تمرد آغاز نموده دست بقتل مسلمانان دراز کردند و کار عجم قوت گرفته حال سپاه عرب اندک ضعفی پذیرفت لاجرم جریر و مثنی قاصدی بجانب مدینه فرستاده کماهی حالات را معروض رای عمر گردانیدند و چون درحین قدوم قاصد عمر عزیمت سفر مکه کرده بود مکتوبی بمثنی و جریر ارسال نمود مضمون آنکه عرایض شما رسید و بر حقیقت قضایای آنجا اطلاع افتاد اگر خدای عزوعلا خواسته باشد بعد از مراجعت از سفر حجاز بقدر وسع و امکان در معاونت و امداد مسلمانان و جماعتی که در عراق عرب متصدی مقاتله عجم گشته اند سعی و اهتمام خواهم نمود و چون عمر بمکه رسیده از مناسک حج فارغ گشت بر سبیل تعجیل بجانب مدینه بازگشت و در باب شر مخالفان با ارباب تجربه و یقین مشورت فرمود که خود بنفس شریف لشکر بمداین کشیده باشیرگله ذی قدرت را که در امر حرب بصیرتی داشته باشد بدان جانب فرستد عباس و علی و طلحه رضی الله عنهم که در بدایت احوال خواتیم اعمال مشاهده کردندی شق ثانی را اختیار فرمودند و هم باستصواب ایشان از میان اصحاب سعادت انتساب سعد بن ابی وقاص بامارت جیوش مسلمین نامزد گشت و عمر درحین وداع سعد را نصیحت ها فرموده گفت که بهر منزلی که نزول کنی و از هر مرحله که ارتحال نمائی باید که از حقیقت حال مرا اعلام فرمائی و چون بقادسیه رسی آن موضع را لشکرگاه سازی که آن سرزمین محلی خصیب حصین است سعد بموجب فرموده بروایتی با چهار هزار نفر و بقولی با شش هزار مرد روان شد و منازل و مراحل پیموده بقادسیه رسید و بعد از توجه سعد وقاص عمر نامه با بوموسی اشعری که در بعضی از ولایات بحکومت اشتغال داشت نوشت که سعد را مدد فرماید و او مغیره بن شعبه را با هزار سوار بقادسیه فرستاد و همچنین قیس بن هبیره را با هزار نفر بامداد سعد ارسال نمود و هاشم بن عتبه بن ابی وقاص و اشعث بن قیس و مالک اشتر مصحوب قیس بودند نقلست که در لشکرگاه سعد بیست و نه نفر از اصحاب بدر بودند و از سعادتمندانی که در روز فتح مکه بملازمت حضرت مقدس نبوی اختصاص داشتند سیصد کس و از ابنای صحابه کرام رضوان الله علیهم نهصد نفر بشمار آمدند گویند که پیش از رسیدن سعد بقادسیه مثنی بن حارثه الشیبانی جهان فانی را وداع کرده برحمت حضرت ربانی پیوسته بود و سعد وقاص بعد از انقضای عده مخلفه او را که سلمی نام داشت در حباله نکاح

آورده‌اند و اکثر ثقات روایت چنین گفته‌اند که چون یزدجرد شهریار از نزول لشکر اسلام در قادسیه خبر یافت رسولی نزد سعد ابی وقاص ارسال داشته التماس نمود که طائفه از اعیان خود را بمداین
فرستد تا آنچه گفتنی باشد بایشان بگوید آنجناب ملتمس او را مبذول داشته نعمان بن مقرن و حنظله بن الربیع تمیمی و فرات بن حیان و عدی بن سهیل و عطارد بن الحاجب و اشعث بن قیس و عاصم بن عمرو و مغیرة
بن شعبه و عمرو بن معدی کرب را با جمعی دیگر که ذکر ایشان بتفصیل موجب تطویل میشود فرمود که بمداین روند و آن جماعت بموجب اشارت سعد روی بتختگاه کسری آوردند بعد از قطع منازل بمقصد رسیده بدرگاه
یزدجرد حاضر گشتند و شهریار عجم بعد از اطلاع بر حقیقت حال رخصت دخول داده ایشان را در مجلس خویش نشاندند و اشراف عرب بردهای یمانی در بر و تازیانه‌های باریک در دست و نعلین‌های جید در پای
داشتند و بروایت اشهر ترجمان بنا بر فرموده یزدجرد از مغیرة بن شعبه که منصب ترجمانی دران مجلس از جانب سعد حواله باو شده بود پرسید که نام کسوت تو چیست گفت برد یزدجرد گفت برد جهان را و این
سخن را بر زبان مکرر آورده رنگ رخسارهٔ عظمای فارس که دران انجمن حاضر بودند تغییر تمام یافت بعد از آن یزدجرد استفسار نمود که آنچه در دستهای ایشانست چیست گفت سوط و سوط در لغت
عجم حریق را گویند یزدجرد گفت فارس را سوختند خدای عز و جل ایشان را بسوزاند و در بعضی از کتب مغازی مسطور است که بعد از آن یزدجرد از اسم نعلین پرسید ترجمان گفت بفارسی نام این نالاست
یزدجرد گفت در ملک ما نال افکندند آنگاه یزدجرد گفت ای معشر عرب خداوند تعالی ما را بعنایت خویش سرافراز گردانید و بر عالمیان سروری داد و گردنکشان اطراف ربع مسکون سر از خط فرمان ما نهادند
و پای از دایرهٔ متابعت ما بیرون ننهادند و شما از مجموع امم نزد ما خوارتر و حقیرتر و ذلیل‌تر بودید و بعضی از شما بتجارت و جمعی بسفارت و زمرهٔ بگدائی و حقارت بنا بر قحط و عسرت و قلت معیشت که در میان
ایشان مستمر بود بمملکت ما آمد و شد مینمودند و چون بادیه‌نشینان عرب سوسمارخواران بودند بعجب طعامهای لذیذهٔ ما خوردند و آبهای عذب ما آشامیدند و جامه‌های لطیف ما پوشیدند با وطان خود بازگشته باقی
اعراب را خبر کردند اکنون بهیأت اجتماعی بولایت ما در آمده میخواهید که بساط شریعتی جدید تمهید کنید و ملک و نعمتی که حضرت واهب العطایا بما ارزانی داشته در معرض هلاک آورید و مثل عرب بمثل آن روباه است
که در باغ شخصی در آمده بخوردن انگور خود را خوش میداشت صاحب باغ از آن معنی تغافل و اعراض نموده با خود میگفت که یک روباه باین باغ که انگور فراوان و میوه‌های بسیار دارد چه نقصان خواهد رسانید
تا عاقبت آن روباه از باغ بیرون رفته ابنای جنس خود را از نعمتی که نصیب او شده بود اعلام کرد و باقی ثعالب را رهبری نموده بباغ در آورده خرابی آغاز کردند چون خداوند حدیقه را این صورت
مشاهده گشت طرق خروج و دخول باغ را مسدود گردانیده جزای اعمال سیئه روباهان را بر ایشان رسانیده همه را هلاک ساخت و من لیکن از شما شقی‌تر و بعیدتر و کمتر و بی‌ادب‌تر ندیده‌ام اگر خواهم با شما
آن کنم که صاحب باغ با ثعالب بتقدیم رسانید لیکن بر این فعل اقدام نمی‌نمایم چه میدانم که شما را محنت جوع و بلیت فقر و فاقه بران داشته که امثال این جرأت از شما صدور یافته اکنون وظیفه آنکه عزیمت
دیار خویش نمائید تا من بفرمایم از روی ترحم آن قدر گندم و خرما بشما دهند که مطایای آمال همه گرانبار گردد و از صدقات خویش مجموع برهنگان عرب را کسوت بخشم و تمامت سپاه را رطب اللسان بالشکر گردانم
و اگر مردم شما ازین معنی ابا و امتناع نمایند اثر قهر و غضب ما چنان بایشان رسد که یک از ایشان جان بسلامت ازین دیار بیرون نبرد چون یزدجرد سخن خود با تمام رسانید مغیرة بن شعبه گفت بخدا سوگند
که شدت حال و قلت مال عرب بمرتبه بود که گوشت سوسمار میخوردند و از بیم برسه دختران خود را زنده دفن میکردند تا از بلا مؤنت ایشان خلاص شوند و بعضی از ایشان بخوردن مردار و آشامیدن خون
روزگار میگذرانیدند و اگر کسی ازین طبقه بر ابن عم خویش مثلا دست یافتی همت بر قتل او گماشتی و اموال او بر داشتی و این صورت را دولتی عظیم و موهبتی جسیم انگاشتی طعام ما ازین جنس بود که بگوش
شهریار عالم رسید و لباس ما از پشم شتر و غنم و حلال از حرام نمیدانستیم و تمیز حق و باطل نمیتوانستیم حال ما برین منوال بود تا حضرت ایزد تعالی از دودمان اهل رفعت و جلال رسول کریم با کتابی واجب التعظیم
بر ما مبعوث گردانید بعضی از ما اهل مردم تکذیب او نمودند و برخی بتصدیق وی موفق گشتند و هر دو فرق مدتها با یکدیگر سخن بر تیغ و خنجر میکردند عاقبت اهل حق و صدق بر اعدا غالب آمدند و خلقی
که در اجل ایشان تأخیر بود متابعت فرقهٔ ناجیه نمودند و بانحضرت ایمان آوردند و فرمان آن سرور که مستند بفرمان الهی بود بر این موجب صادر گشته که با مخالفان ملت مقاتله کنیم و بر زبان معجز بیان
گذرانیده که هر کس از ما در راه دین کشته گردد ماوای او خلد برین باشد و اگر زنده ماند مالک خزائن روی زمین گردد ما ترا بقبول شریعت بیضا دعوت میکنیم اگر قبول فرمائی هیچکس بی رخصت
قدم در ولایت تو ننهد و بغیر از زکوة و خمس فلسی طلب ننماید و اگر توفیق رفیق تو نگردد جزیه را ملتزم شو و الا محاربه را آماده باش و در ترجمهٔ اعثم کوفی مسطور است که مغیرة در اثنای تکلم با یزدجرد
گفت که اگر از قبول ایمان و ادای زکوة و خمس ابا نمائی جزیه ده و لیکن در ان حالت صاغر باشی یزدجرد از معنی کلمهٔ صاغر استفسار نموده مغیرة گفت صاغر آن باشد که در ان حالت که جزیه
میگذاری بر پای ایستاده باشی و تازیانه بر سر تو داشته باشند یزدجرد ازین سخن در خشم شده گفت هرگز گمان نمی بردم که چندان زیستم که از امثال شما این سخنان بشنوم اندیشهٔ آن داشتم
که دربارهٔ شما شفقت و احسان مبذول دارم حال که در روی من چنین میگوئید شما را نیست در نزد ما غیر خاک پس غلامی را فرمود تا مقدار خاک بمجلس حاضر کند غلام زنبیلی پر خاک بمجلس آورد
یزدجرد گفت این خاک را بر سر آنکس که بزرگتر و فاضلتر ایشان باشد بنهند و گفت با سرور خویش بگوئید که عنقریب لشکری و رستم نام ترا و یاران ترا کشته در خندق قادسیه دفن کنند عاصم
بن عمرو التیمی زنبیل را برگرفت و مغیره و سائر اصحاب از قصر یزدجرد بیرون آمده متوجه لشکرگاه خویش گشتند و آنچه از یزدجرد شنیده بودند بعرض سعد بن ابی وقاص رسانیدند و در غنیه مختصر
ابن جوزی مسطور است که این سوال و جواب میان نعمان بن منذر و یزدجرد بن شهریار واقع شد و از ترجمهٔ مستقصی تاریخ ابوحنیفهٔ دینوری چنان معلوم میشود که امثال این مقالات
میان مغیرة بن شعبه و رستم فرخ زاد روی نمود و بعضی از ارباب تواریخ بهر دو روایت متعرض شده‌اند و ابوحنیفه دینوری و جمهور مورخین در تواریخ چنین آورده‌اند که چون یزدجرد از مصالحت

مایوس شد رستم فرخ زاد را با صد و بیست هزار نیزه دار خونخوار بمحاربهٔ ایشان نامزد کرد در تاریخ ابو حنیفه مذکور است که چون رستم بر براعور رسید آن موضع را لشکرگاه ساخت سعد طلحه بن خویلد را که شمهٔ از احوال
او درین اوراق سمت گذارش یافت با جمعی از دلاوران عرب بجهت کسب خبر فرستاد ایشان بموجب فرموده عمل نموده چون مسافتی قطع کردند سواد لشکر رستم را مشاهده کردند یاران با طلحه گفتند که ما ازین محل
مراجعت میکنیم تو هم موافقت نمای طلحه گفت البته من بلشکر عجم خواهم رفت تا خبر بار اعلام کنم رفیقان گفتند گمان ما آنست که تو با سپاه فرس در خواهی آویخت و برین تقدیر عاقبت کار معلوم است
طلحه گفت خوف و رعب بر ضمایر شما استیلا یافته هرجا که میخواهید بروید آن جماعت بازگشتند و چون شب درآمد طلحه بلشکرگاه عجم درآمده در لشکرگاه میگشت تا بشخصی رسید که از شجاعان فرس بود و او را
در برابر هزار مرد دلاور میشمردند و آن پهلوان در خواب رفته اسپ خود را نزدیک خود بسته بود و چون طلحه این صورت مشاهده نمود از اسپ فرود آمده اسپ آن شخص بگشاد و مقود اسپ پهلوان عجم را با دنب اسپ
خود بسته سوار شد و چون از معسکر رستم بیرون آمد صاحب اسپ از خواب بیدار شد و دانست که حال چیست لاجرم بر اسپی باد رفتاری سوار شده با معدودی چند از ملازمان خود روان گشت و بعد از
طلوع فجر نزدیک بطلحه رسید و طلحه با او در مقام مبارزت آمده پای ثبات بیفشرد و بیک زخم تیغ طلحه پهلوان عجم رخت بجانب جهنم کشید سواری دیگر که همراه او بود دست بشمشیر برده او نیز از خنجر اجل امان نیافت
و سوار ثالث را که از عقب او بطمع خام باز میگشت طلحه او را دستگیر کرده ردیف خود ساخت و چون بلشکرگاه خویش درآمد اهل اسلام او را سالم و غانم دیده باواز بلند تکبیر گفتند و طلحه کیفیت واقعه را بعرض
رسانید نقل است که رستم فرخ زاد در انجمی بود و ماهر و از دلائل نجومی و از اوضاع فلکی میدانست که وقت آنست که امر خطیر ایالت و سلطنت از خاندان عجم بیرون رفته بعرب انتقال یابد بنا بر این در جنگ تأخیر
نقل مینمود و مدت چهار ماه از آمدن او بر براعور بگذشت و چون بغیر از محاربه چاره ندید بتعبیهٔ لشکر پرداخت **ذکر محاربه قادسیه و کشته شدن رستم بن فرخ زاد و انهزام سپاه عجم** ناقلان اخبار
و راویان آثار چنین گفته اند که در آن آوان که عرب و عجم در مقابله و مقاتله بهم آمدند سعد بن ابی وقاص جهت خراج یا عرق النسا داشت فرمان داد که عمرو بن معدی کرب و سایر مبارزان که بفصاحت بیان
و طلاقت لسان اتصاف داشتند بگرد قبائل و رایات برآمده مردم را بر حرب ترغیب و تحریص نمایند و خود بنفس شریف بواسطهٔ عرض مرض مذکور با اهل و عیال در قصر قادسیه اقامت نموده منتظر وزیدن نسیم
اقبال میبود و در آن روز ابو محجن الثقفی که اسفندیار در ستم را به نیزه داری خود نمی پسندید بواسطهٔ شرب خمر بنا بر امر سعد در قصر قادسیه محبوس بود رستم فرخ زاد بتسویهٔ صفوف لشکر قیام نموده فرمود تا سپاه عجم
منقسم بسیزده قسم شده در عقب یکدیگر صف کشیده ایستادند و مسلمانان زیاده از سه صف نبودند و دلیران هر دو لشکر دست از جان شیرین شسته دل از حیات طبیعی برگرفته بقضای ربانی و تقدیر یزدانی
تن در دادند و در آن معرکه هیچ سپری جز تیر آمد و شد نبود و در آن هنگام سیف صارم را در اجرای حکم احتیاج برخصت نبود: تیغ ترا چه حاجت رخصت بخون ماست * بر حلق تشنه حکم روان ست آب را
گویند سی و سه فیل در لشکر رستم بود و در آن روز همه را آراسته و قریب بیست مرد مبارز بر پشت هر یک از آنها قرار گرفته فیلان چون بجولان درآمدند مخلفهٔ مثنی مسمات بسلمی که در آن حین بر بالای قصر پیش
شوهر خویش سعد بن ابی وقاص نشسته بود و نظارهٔ جنگ میکرد گفت مثنی از برای چنین روزی میبایست سعد طپانچه از روی غیرت بر رخسار وی زد و از صدمات آن قتال جمعی از مسلمانان در آن معرکه
پایمال شدند و از فیل سفیدی که در جنگ کمالی داشت آفت بسیار بمسلمانان رسیده و آن فیل از زمان شاپور ذو الاکتاف در سلک افیال ملوک عجم انتظام داشت راقم حروف گوید که این سخن بتصحیح نقل
غیر واقع است که در اسکندرنامه میگوید: سه چیز است کان در سه آرامگاه * بود هر سه کم عمر گردد تباه * بهندوستان اسپ و در پارس پیل * بچین گربه زینسان نماید دلیل * و زمان شاپور تا
یزدجرد شهریار قریب بدویست و پنجاه سال است پس چنین معلوم میشود که فیل عمر بسیار دارد و در هندوستان شاید که بهزار رسد و در پارس دویست سال والله اعلم بحقیقة الحال نقل است که
چون مبارزان بجد و قرابی در حرکت آمدند فارسیان دست به تیر و کمان برده تیرباران عظیم کردند و بزخم پیکان و خم کمند خلقی را زخمدار و اسیر کردند و قیس بن هبیره که آن حال را مشاهده نمود با خالد بن
عرفطه القضاعی که امیر الامرا بود گفت مقتضی وقت آنست که بیکبار بر اهل ادبار حمله آوریم خالد بن عرفطه این رای مستحسن داشته اشارت کرد تا سپاه اسلام باتفاق روی با اهل شقاق آوردند و بعد
از استعمال نیزه دست بقوائم شمشیر بردند و نائرهٔ قتال اشتعال یافته زید بن عبد الله نخعی صاحب رایت منصور مقتول گشت برادرش رایت علم برگرفت و او نیز شهادت یافت و عاصم بن عمرو و عمرو
بن معدی کرب و جریر بن عبد الله بجلی و سایر ابطال عرب از اطراف و جوانب حمله آوردند و میمنه و میسرهٔ مخالفان را از جای برداشته چندان تعاقب نمودند که بقلب ملحق شدند عرق شجاعت رستم
فرخ زاد در حرکت آمده از اسپ پیاده گشت و عظما و اشراف عجم با او موافقت نموده متوجه لشکر عرب شدند و اقدام ایشان را متزلزل ساختند اندک اختلالی بر احوال ایشان راه یافت و درین اثنا
ابو محجن ثقفی که زنجیر بر پای داشت و در گوشهٔ بام کوشک نشسته بود از استیلای فارسیان متأثر گشته با برام ولد سعد گفت تمنی من آنست که زنجیر از پای من برگیری و مرا مطلق العنان گردانیده
اسلحه و اسپ ابلق سعد بمن دهی که بر این کافران جنگ دستبردی نمایم که تا روز قیامت از آن باز گویند بخدا سوگند که اگر زنده بمانم باین قصر آیم و بند بر پای خود گذارم و ابرام چون بر سخن او اعتماد داشت
بند او را برگرفته اسپ و سلاح سعد بوی تفویض نمود و ابو محجن روی خود را بسته بر اسپ ابلق سوار شده روی بمعرکه آورد و جنگهای مردانه کرد گاهی بمیمنه و گاهی بمیسره میتاخت و از راست و چپ تیر
می انداخت و هیچکس از مسلمانان او را نمی شناخت لشکر نصرت اثر از طعن و ضرب او تعجبها نموده ناگاه از بام کوشک چشم سعد بن ابی وقاص بوی افتاده پرسید که این سوار کیست گفتند هیچ ندانیم که تو میدانی
ما نیز ندانیم سعد گفت که اگر معهود بودی که حضرت رسول در امثال این معارک حاضر شده بمحاربه اقدام نمودی من اعتقاد میکردم که این شخص آنحضرت باشد و در اثنای تاختن و مرد انداختن بدر قصر قادسیه
نزدیک رسید سعد چون نیک نظر کرد فرمود که این فرس ابلق که این شخص در زیر ران دارد اسپ من است و جوشن و نیز از آن من و حرکات و شمایل حرکات ابو محجن اگر ندانستمی که ابو محجن در بند محبوس است

میگفتم آرین رو ابو الجعیدست و چون سعد زنهایت بجامید ابو الجعید بن زاد شخصی که مرسعد قدوم او بود در یکشبانه ابو الجعید را بر اسب پیاده شده و سلاح پیروان کرده بنزد یاکوفه نهاد و بعد ازان زین اسپ بر پسر سعد کهال اسم ابو زبر بود زبر کپینه گذشت چون باو در کرد بنزدیک آن شده و بگفت ای سلمان کشتی تمثال یا نیند لا اخذای عزو علا پیاده شده سوای بمعد و نشاد و ند استم آن سوار از تو دلا جین باز اخذ از ان زبن بود ابو اسطه و سلمان لعبد از تکلیف و عاجز گشته بودند قوی دل و مستقیم گشتند زین سعد بر سعد کرد ابر نسبت ابیع موفق حاصل شد گفت تا ما فرس اسلوا او باب سلاح بر من شابت و دست زن قضیه ابو الجعید زین بود ابو اسطه و سلمان لعبد از تکلیف و عاجز گشته بودند قوی دل و مستقیم گشتند زین سعد بر سعد کرد ابر نسبت ابیع موفق حاصل شد گفت تا ما فرس اسلوا او باب سلاح بر من شابت و دست زن قضیه ابو الجعید زین بود

ای خرد سعد و من ای ای نور سعد گرد و میدو ان جناب نزد ابو الجعید آمد او را و رسانیدش گرد و خان داد که تا ببند از ابای و بر د شتند گاه بزبان خجسته بیان گذرانید که ای ابو الجعید یا خود قرار داده ام که بگیرا خر سپاه حدر نزد ابو الجعید گفت من نیز بر خود قرار کرده ام دیگر بهتر ست خرد قدم تمام بیضی گفت اندر ابو الجعید در خانه ای فیهم محبوس بود و چون آواز طبل و نفیر کرنای بالا گرفت از کنیسه بر سید که حال سپاه اسلام چست گفت بانذر گشتی مقروض ست ابو الجعید ازین سخن اندوهناک گشته همان ساعت کشتی را شیقصه کرده ما سیب سلاح سعد از سلمی تنگ و طا و ستاده نبذ ابای و بر گرفتند نقل ست که دران روز سعد بن ابی وقاص مرا در حمی مقرر کرده بود و چون از نام قعقاع آوازه بگوش میرسید بار ست کرده و بر کرسی موقف خویش ایستاده آماده قتال شود و چون بگرد و مم الشنوید دست به تیر و کمان و سیف و سنان برده و تکبیر سوم هر بار حمله آور و بر الیشان بلغزده عمل نموده آتش جنگ فروخته شد و عالب بن عبد الله نزوی میان میدان در آمده مبارز طلبید یکی از لوک در نبرد هزنام کرتاجی گرانمایه در برداشت در برابر آمده خالد را بر اسپر کرده نیزه سعد آور د و عاصم بن عمرو بجمادة رستم دست یافته او را بخلعت جلاده که مصوب داشت نزد سعد آورد و سعد آن بدعت های نالذیذه ایجاب معفوف سپاه و هنا دناتاول نمایند الله اکبر از قادسیه تا شاع و بین مصدی کریب بکیلان فرامید و خطمی از ان معدودان فرس در مقام مجاربه آمده و تیری بجانب عمار انداخت چنانچه زه کمان عمر بریده شد و عمر دست بکمر بند قصم زده از نشست نشیش بر دشت و بنوعی برنشیش زده که گردنش اشکست و چون آن خذوان امن منکسر و خست بر و زخ کشید عمر بر و ستار و منطقه و قبای دیبای او متصر خ شده با اهل سلام خطاب کرد که بذا الفوز بن یستطیع ان یصنع الا قصنع و دران روز فیلان هیجده و سپاه مسلمین حمله ای آور د و ندو اسپان سپاه منصور زدم میکرد و ند عاصم بن عمر با اهل بایه متوجه قتال شده بقدر بتیغ السنان نطاقات فیلان مقطوع گردیده مروه راکه بر بالای آن جانوران میب استقرار نام بر قالوا قدم میمنو ند تقبل سانیدند و از نماز پشین تا وقت نماز خفتن آسیای حرب بچون دوست و دشمن گردان بود و دران روز از اصحاب صفا زی روزیارات گو نیند بر و ایتی در بن روز بالصد کس از مسلمانان شربت شهادت چشیدند چون مقداری از شب بگذشت بر و فراق لباط حمار به در لوزیده نزدای آسیا بش فرو آمد و چون مار و روز دوم که از اثنا خوات خوانند نسر و اجم با لباس خویش علم طلوع بر فراخت سعد رایه تردین شهداء اتحاد سیاه ساخت و در بن آثار بروایت کثیره از علمای تاریخ که اقوال بسیار تا قضی دارد فوج خیول از جانب شام منظور نظر جامیان حوزه اسلام بگشت تفصیل این اجمال و تبیین این مقال آنکه چون نوشته عمر در باب امداد سعد بن ابی وقاص بابو عبید جرار سیده او چنین لشکری مصمم قیام نموده فرمان داد که مالک بن ربیعه و عفر و فوجی از دیار ان حجاز و یمن بمعاونت سعد و مراقبت نخوست و یمن متوجه جانب قادسیه گردند زعام سپاه نصرت آیت را در قبضه درایت با شهم بن عتبه بن ابی وقاص نهاده فرمود که تا جمی از اعیان عرب مثل قعقاع بن عمرو و قیس بن ماربن عبید غوث المازنی و حارث بن عبد الله بن العباس رمراقفت وی مکرا تهاد بر میان بندند و با شهم با شش هزار کس بروایت عنم گوئی باده فرار کس زد یارتام روان شده منازل و مراحل پیمودن گرفتند و در صباح روز دیگاه رسیده بقعقاع بن عمرو بهم اگر گرو ار دکه دیده ام اتهاده ممازار طلبیده از عظمای عجم دو الحاجب و همن حاضر و بر ابر قعقاع آمدند و قعقاع چون دانست که یکی از بن دو کس همن است ندا کرد که یا نارات ابی عبیده و سلیط بن قیس و ابو محجن ثقفی و اصحاب یوم آخر با نگاه و دست از آستین جلادت بیرون آورده همن را بخصم فرستاده و الحاجب نیز از ضرب قعقاع بنزل فریق خویش متماع کشیده و از گشته شدن این دو رزم آزمای آهن گسل لشکر عجم گوفته خاطر و شکسته دل شدند و قعقاع بچمنان در رسید بن الیساده فریاد دیگر کرد که بال من مبارز عاقبت دو کس از مخالفان یکی از نورزان نام و دیگری موسوم بهبندوان عصابه و قاحت بر پشانی اینان روی بقعقاع نهاد ند و حارث بن هشام بن المغیرة و ابو محجن ثقفی از صف مسلمانان بیرون آمده بقعقاع پیوسته بندوان اقتتال آورد و قعقاع نیز فرزنان را برابر سفر روان ساخت گو نیند که دران روز قعقاع بی نوبت حمله کرده و بهر حمله او یک کس از صنادید عجم روی بجهنم نهاده تا آخرین همه بزرجمهر همدانی بود و صاحب مجنیه لعبد از تقریر مبارزت قعقاع گو ید و باز قطبة الاعور شهر یار سجستان تقتل کل و احد منهما صاحبه تقتل ست که در روز اغوات نهر ار کس از موصلان نشهارت یافتند و ده هزار کس نگاران بلاط ف مجیم ستا فتند و چون شاه انجم سپاه مائل بار غریمت شده و جهان نورانی ملبس بلباس آل عباس تشکیک نصفه نشب ظلمانی بگذشت هر دو گروه از نشیند از آونیز عبار گشته و بستوه آمده دست از جنگ باز داشتند و بمنازل خویش فرود آمده هر یک از دو سپاه فوجی بار ابام حراست گماشتند با دو روز سوم که از آثار اعماص گو نیند از تعیین پنجمیه لشکر قیام نموده گردان دو کشور و دلیران هر دو لشکر تمیز فرنجر در یکدیگر فتاده و خم سنان سندان گذار روز بار سر اجره و لهای هم کشاند و مضمون این مقال مصدق حال آمد ۵ هزار نیزه که دلها را بهلها را باشد و که جوی های خون در فضای معرکه روان شده آسیای حرب بدم صنادید عرب و عجم گردان گشت ۵ دل بنیان گیند گردند مرتعین دو لاب و آسیا ثبت که بر خون عزیزین گردد و تا شاعر اشدت قتال و جدال که فیلان بر طرف عمار آمد و ند و از صدمات ایشان اهل اسلام متفرق میگشتند سوقعقاع و برادرش هیثم بر سار که بهر طرف شر فیل سفید که عظیم ترین فیلان بود بر د از نزد آن دو دو لا و رد و چشم فیل سفید را از نور باصره عاطل بیاختند و بچنین دو شخص دیگر از سپاه منصور ابر سد نیزه و تیر و ما را نزد روزگار فیل بگریز آورد و ند و آن دو فیل زخم دیده روی گردان شده و فیلان دیگر و عقب ایشان گرنیزان گشته مصفوف عجم از تعیب این و آن هم

برتافته و اہل جوش و خروش از طرفین چنان سخت کوشش بودند که در شب چهارم محاربه که آنرا لیلة الهریر خوانند دست از انداختن باز کشیدند صاحب مختصر منتظم ابن جوزی در اثنا التقریر واقعه یوم الاغماص گوید که فعلا
اشتد القتال فاقتتلوا الی الصباح و هذه لیلة تسمی لیلة الهریر لترکهم الکلام و کانوا یهرون بر و کان جنه مسلمین بغیر اذن سعد و دران شب روز قبائل عرب مثل بنی التمیم و نخع و بخیله و کنده بنوبت حملهای متعاقب کردند
و چون آفتاب طالع شد قعقاع بن عمرو سپاه را استمالت داد و گفت ساعتی بر شدت معارکه مصابرت نمایند زیرا که صبر و ظفر توامانند و تحمل و نصرت همعنان و در اثنا قیس بن هبیره و اشعث بن قیس و عمرو بن معدی کرب
و ابن ذی السهمین الخثعمی و ابن البرد بن الهلالی بگرد رایات بر آمده میگفتند که مناسب چنان مینماید که فرس در ایثار نفس سخت تر از ما نباشند و عجم بر موت جسورتر از عرب اظهار حرص نمایند و چون تقویت سرداران سپاه بنهج
مسطور سمت ظهور یافت جرات و جلادت اهل اسلام متضاعف گشته تا زوال روز چهارم تا نماز پیشین مراسم کشش و کوشش بجای آوردند و دران هنگام باد صبا درو زیدن آمده غباری تند برخاست و باد
سایبانی را که بر سر رستم فرخزاد نصب کرده بودند بینداخت و رستم از تاب حرارت آفتاب پناه آورد از سریر برخاست و در سایه استری که از نقره و فضه مملو که گرانبار بود نشست مقارن این حال قعقاع بن عمرو با فوجی از لشکر نصرت
مآل قریب بسریر سالار عجم رسیده از آن میان هلال بن علقمه تیمیر شمشیر بر نطاق استری که رستم در سایه آن نشسته بود زد و نطاق منقطع شده تنگ زیر نشیب رستم افتاد و رستم از درد کمر و بیم جان خود را در جوی
آبی که قریب بآن سمت جریان داشت افگنده چون هلال دید که شخصی با تاج گرانمایه و سر و کمر مرصع بر میان و جوشنی وسیع زرانداز در بر خود را در آب انداخت دانست که او کیست لاجرم بر فور از اسب فرود آمده
رستم را تعاقب نمود و پای او را گرفته از آب بیرون کشید و سرش را از مرکب بدن جدا ساخت و بر سر نیزه کرده بر سریری بالا رفته فریاد بر کشید که قتلت الرستم برب الکعبه جمهور مورخین را عقیده آنست
که رستم را هلال کشت اما ابوحنیفه دینوری گوید که بعضی گفته اند که رستم در نهر قادسیه غرق شده جان بمالک سپرد و در ترجمه مستقصی مذکور است که چون هلال بن علقمه رسید و رستم را دید در معرکه متوجه او گشت
رستم تیری بجانب هلال افگند بر رکاب وی آمده و هلال بیک ضرب رستم را هلاک ساخت و سلب وی برگرفت و آنچه هلال تصرف کرده بود سعد بوی ارزانی داشت از آنجمله تاج رستم بصد هزار دینار و سلاح زیده و بعضی
از روایات وارد شده که زهرة بن حویه در عقب گریختگان رفته بجالینوس رسید و با یکدیگر در مقام مبارزت آمده جالینوس بضرب تیغ زهره آبدار زهره هلاک شد و زهره سلب او را که بهای آن هفتاد هزار درهم بود
نزد سعد آورد و آن جناب همه را بزهره ارزانی داشت و حکم کرد که هر کس فارسی را بکشد سلب وی ازآن وی باشد گویند که دران معرکه دو سپر مرصع بدست زرار بن الخطاب افتاد و زرار نادانسته آنها را بسی هزار درهم
بفروخت و بهای آن دو سپر دو هزار و دویست هزار درهم بود و در مستقصی مسطور است که بعد از قتل رستم و جالینوس لشکر خصم روی بفرار نهاد و اهل اسلام در عقب ایشان افتاده قتل و اسیر میکردند تا صد هزار نفر
از سپاه عجم کشته و اسیر گشت و از عساکر منصوره سه هزار مرد شهید شدند و گفته اند که چندان اقمشه و امتعه و زر و نقره بدست مسلمانان افتاد که محاسب وهم از تعداد آن بعجز و قصور اعتراف نمود گویند که بعد از
انهزام سپاه فرس عربی را دیدند که میگفت کیست که صفرا را بستاند و صفحه بیضا در عوض بدهد یعنی طلاء احمر را بنقره بیضا معاوضه کند و دو خروار کافور بدست اعراب افتاده گمان بردند که آن نمک است لعدا از آن
چون بر حقیقت حال اطلاع یافتند کافور را میدادند و هم سنگ آن نمک میگرفتند و بصحت پیوسته که یزدجرد در ان اوقات فرمان داده بود که از باب قصر او تا لشکرگاه فرس و عرب مردم در پهلوی هم صف کشیده
باشند و هر چه حادث گردد بترتیب یکدیگر گویند تا در همه لحظه خبر بوی رسد و چون عظماء فرس کشته شدند و لشکر عجم اسیر و قتیل گشتند در اندک زمانی یزدجرد شهریار از این واقعه آگاهی یافت ابوحنیفه گوید قبل از وقوع
قتل رستم و انهزام لشکر عجم یزدجرد تخارجان را که بشجاعت و کیاست از اقران امتیاز داشت با سپاهی گران بمدد رستم فرستاد و چون بدیر کعب نزول کرد بعضی از اهل هزیمت بوی رسیده صورت این واقعه
معروض داشتند تخارجان دران منزل توقف نموده هر یک از گریختگان را که میدید توقف میفرمود بعد از چند روز لشکر ظفر قرین برین معنی اطلاع یافته متوجه مخالفان گشتند و چون دو فریقین بهم تلاقی
پذیرفته تخارجان بترتیب صفوف اشتغال نموده در برابر مسلمانان صف آرای تخارجان از غایت تهور پای در میدان نهاده فریاد بر آورد که مرد مرد زبیر بن سلیم الازدی از صفوف مجاهدان دین بیرون تاخت
و در مقابل تخارجان آمد وی خصم را دید از اسب بر جست و زبیر نیز پیاده شد و دست در کمر یکدیگر زدند و بکشتی گرفتن مشغول شدند تخارجان زبیر را بر زمین افگنده و بر سینه او نشسته خنجر خود را کشید و درین
اثنا انگشت تخارجان در دهان زبیر آمد چنان بخائید که خصم از درد بیتاب شد و زبیر او را بزیر انداخت و بر جسته خنجر او را بدست آورده بهمان خنجر مهم او را باتمام رسانید و اسپ و درع و قبا و کمر وی را در حیطه ضبط
آورده نزد سعد برد و آن جناب فرمود که زبیر ملبس بلباس تخارجان شده بر اسب سوار شد گویند اول کسی که از عرب سوار در دست کرد زبیر بود و قیس بن هبیره بر میمنه سپاه عجم حمله کرده جلوس بلکه سرور سردار
ایشان بود ازپای در آورد و مسلمانان از اطراف و جوانب دست بقتل کافران بر آورده که تمام مجال سپاه کسری راه یافت ارباب هزیمت جان خود غنیمت شمرده در هیچ موضع تا مدائن توقف ننمودند
چون بعنایت الهی و عاطفت پادشاهی اعلام اسلام ارتفاع یافت و رایات اهل کفر و ظلام انخفاض پذیرفته همای ابلقان بر ارباب بطلان غالب آمد و معنی کلمة الحق تعلو و لا یعلی سمت وضوح یافت
سعد بن ابی وقاص شخصی را با فتح نامه بر جمازه سوار کرده بجانب مدینه فرستاد و دران ایام هر روز عمر پیاده قریب بفرسخی بر سمت عراق میرفت و از مجاهدان و مسافران دین استخبار مینمود و حسب اتفاق
یکروز در هنگام سیر او بر سواری افتاد که تعجیل میراند و عمر آن شخص را ندا در داد و بآواز بر آورد که ما الخبر بشیر گفت مسلمانان مظفر و منصور و مشرکان قرین ذل و ثبور شدند عمر مستبشر و منصور همراه شتر سوار بمدینه بازگشته
از کیفیت جنگ استفسار مینمود و بشیر جوابها میگفت و نمیدانست که پرسنده کیست چون بمدینه بازگشت دانست که سائل چه کس است منفعل شده گفت یا امیرالمؤمنین چرا مرا بنسبت خود شناسا نگردانیدی
عمر فرمود که لا باس علیک بعد از آن فتحنامه از بشیر گرفته و بر مسلمانان خوانده وضیع و شریف زبان بحمد و ثنای باری تعالی گشوده سجدات شکر الهی بجای آوردند و اغنیا صدقات بمستحقان رسانیدند ذکر

رفتن سعد ابی وقاص بمدائن و اخذ خزائن بعد از انهزام لشکر عجم و کشته شدن رستم یزدجرد آنچه توانست از نقود و نفائس امتعه مصحوب خویش گردانیده از مدائن بیرون رفت و خزائن را

بجانب نهاوند و ارض جبال ارسال نموده خود بطرف حلوان متوجه گشت چون پرتو این خبر بر پیشگاه ضمیر انور سعد بن ابی وقاص تافت فرمان داد تا تمامت لشکر نصرت قرین بکنار دجله آمده بتفحص گذرگاه مشغول شدند و دران زمان مخالفان سفائن را احراز کرده بودند تا سپاه ظفر انجام آسان از دجله عبور نتوانند نمود و درین اثنا بعضی از سعادتمندان که بشرف صحبت حضرت مقدس نبوی افتخار و مباهات یافته بودند گفتند چون نیت ما مقصور بر اعلای کلمة الله و تحصیل مرضاة حضرت اله است شاید که آب که بحکم سماوی بروی جاریست قهری بما نرساند یکی از صحابه بقوت انتساب اسپ خود را در آب راند دیگران متابعت او کردند با وجود طغیان دجله و عمق وادی آب بسینه بند اسپ رسید و جمله سپاه عبور نمودند الا یک نفر که بر اسپ اشقری سوار بود و چون مردم عجم دیدند که لشکر عرب بر جریان از آب بگذشتند فریاد بر آوردند که دیوان آمدند و دران اوان خورزاد برادر رستم فرخ زاد که یزدجرد او را بنیابت خویش در مداین گذاشته بود با سپاهی آراسته در برابر لشکر اسلام آمده قریب معبر صف کشیدند و مسلمانان در مقام مقاتله تلبیسان آمده فارسیان انهزام یافتند و خورزاد از معرکه بیرون رفته در مداین متحصن شد و چون دید که بغیر از فرار چاره نیست در جوف لیل از باب شرقی شهر با اتباع خویش بیرون آمده متوجه حلوان گشت و چون این خبر بسمع سعد رسید عیاض بن غنم الفزاری را از عقب گریختگان فرستاده خود متوجه مداین شد چون بمقر سریر سلطنت بنی ساسان رسید و قصرهای زرنگار و بناهای استوار و الوان اطعمه و اصناف اغذیه آن دیار را مشاهده فرمود کریمه کم ترکوا من جنات و عیون و زروع و مقام کریم و نعمة کانوا فیها فاکهین کذلک و اورثناها قوما آخرین را بر زبان گوهر افشان گذرانید و در ایوان کسری انوشیروان زبان بتحمید حضرت باری تعالی گشاده هشت رکعت نماز فتح بگذارد و روایت است که در مداین از النفائس متعه و بدایع امتعه چندان بدست مسلمانان افتاد که عشر عشیر آن در ضمیر ایشان نگذشته بود اکثر مورخین گفتند که در قادسیه و مداین خروارهای کافور بدست عربان افتاد و آنرا نمک پنداشتند و همت بر معاوضه صفائح طلا بالصفائح نقره گماشتند و در فتوح سیف مذکورست که از جمله غنائم مداین بساطی زربفت در خزینه کسری یافتند شصت در شصت گز که استادان ماهر بیواقیت و جواهر آنرا مرصع ساخته بودند و بحذاقت طبایع اشکال ازهار و ریاحین بران پرداخته چون در ایام زمستان هوس شراب نوشانوش و ذوق و انبساط برخاطر کسری استیلا یافتی بران بساط نشستی و در نظر بیننده چنان نمودی که آن فرش بگلهای بنجار آراسته است و باصناف ازهار پیراسته سعد بی آنکه دست تصرف بران بساط دراز کند آنرا بمدینه فرستاد عمر فرمود تا آن بساط را قطعه قطعه کرده بسویت بر مهاجر و انصار قسمت نمایند از آن جمله باندازه کفی بدست امیرالمومنین علی افتاد آنرا به بیست هزار درهم یا دینار بفروخت چون سعد بن ابی وقاص در مداین نزول نمود خبر تریبز دجرد رسید بعضی از سپاه را در جلولا گذاشته خود بجانب حلوان روان شد

ذکر واقعه جلولا و استیلاء عرب بر عجم بفرمان ایزد لم یزلی

صاحب غنیه گوید که چون یزدجرد شهریار بجانب حلوان روان شد مهران بن بهرام رازی را با سپاهی جرار در جلولا گذاشت و حکم کرد تا از آذربایجان و شیروان و اهل جبال جمعی کثیر باو پیوستند و مهران خندقی عظیم در گرد لشکرگاه کنده خار و خسک بحوالی آن بپاشید چون خبر تجمع عجم بمسامع عرب رسید سعد وقاص برادرزاده خود را که هاشم نام داشت با دوازده هزار مرد شمشیرزن شیرافگن که میدان رزم را مجلس بزم پنداشتندی بمحاربه مهران نامزد کرده هاشم بموجب فرموده از مداین بیرون آمده روی براه نهاد و در مقدمه سپاه قعقاع بن تمیم بود و بر میمنه سعد بن مالک بر میسره عمرو بن مالک و ابو حنیفه دینوری گوید که خورزاد برادر رستم فرخ زاد که بعد از توجه یزدجرد بجانب حلوان با لشکر گران در جلولا اقامت داشت قاصدی نزد یزدجرد فرستاده مدد طلب داشت درین اثنا سعد عمرو بن مالک را بامارت سپاه موکل گردانیده بجنگ خورزاد فرستاد و عمرو بن مالک بعد از قطع منازل بجلولا رسیده قریب بخندق فارسیان لشکرگاه ساخت چون اهل اسلام دانستند که هر روز از عراق عجم فوج فوج بخورزاد ملحق میشوند مصلحت دران دیدند که در محاربت مسارعت نمایند و چون عمرو بن مالک صورت حال را معروض امیرالمومنین عمر گردانید آن جناب قیس بن هبیره را با هزار و چهارصد سوار و ششصد پیاده بمعاونت او ارسال نموده بعد از وصول مدد جانبین و تلاقی فریقین بتهیه اسباب مقاتله و مجادله اشتغال نموده در برابر یکدیگر صف کشیدند عمرو میمنه سپاه را با وجود حجر بن عدی زیب و زینت داده بر میسره زبیر بن حویه را گماشت و فرمود تا مجموع سواران از فرموده عمرو بن معدی کرب تجاوز جایز ندارند و تمامت پیادگان قول طلحه بن خویلد اسدی را بسمع رضا اصغا نمایند و سپاه عرب و عجم با هم به تیر و کمان در آمده مجموع سهام از شست بیرون رفته با تمام رسانیدند بعد از آن دست بنیزه برده چندان کوشش نمودند که رماح انکسار یافته آنگاه بشمشیر بران و عمود گران داد کارزار دادند و در وقت اصفرار شمس مخالفان زرد روی گشته قدم در بادیه فرار نهادند و عدد کشتگان فرس بمرتبه رسید که هامون با کوه دم مساوات زده سطح تختی دران نواحی نماند و قال فی الغنیة و قتل من المشرکین فجللت القتلی المجال وسمیت جلولا بذلک و در معسکر عجم آن قدر مال یافتند که فقرای لشکر از کثرت نقود و امتعه و دواب و مواشی توانگر شدند منقول است که جاریه بن الصلت در خیمه از خیام ارباب انهزام در آمده صورت ناقه یافت از ذهب که مرصع بود بدر و یاقوت و گوهر و بر زبر آن تمثال مردی دید از طلای احمر خارج صورت مذکور را بآنکس که متصدی جمع غنائم بود سپرد و بعد از وقوع این فتح عظیم سعد خمس اموال را با فتحنامه بمدینه فرستاد و در ترجمه مستقصی باین عبارت آمده که در فتوح سیف مذکورست که عمر بعد از وصول غنائم تدوین دواوین کرد و خواست که اموال غنیمت را بحسب طبقات و بقدر درجات بر مومنین قسمت کند بعضی گفتند یا عمر بر صدر دفتر نام خود ثبت فرمای گفت با وجود عم رسول چگونه بدایت بنفس خود کنم پس اول از برای عباس و امیرالمومنین علی و حسن و حسین بقدر نصیب مقرر کرد و بعد از آن اهل بدر را پنجهزار و اهل حدیبیه را چهار هزار درهم که بعد از ایشان ایمان آورده بود سه هزار و آنکه در قادسیه ایمان آورده بود هزار ربع بالفصه و دیگران را مراتب تعیین کرد و هر که صاحب منقبت بود بالفصه بار بر نصیب او زیادت کرد و حسن و حسین و سلمان و ابوذر را داخل اهل بدر ساخت اگرچه ادراک بدر نکرده بودند و عباس را الف و پنجهزار دینار داد و هر یک از ازواج رسول را ده هزار و عائشه را دوازده هزار دینار داد و عائشه بر ترجیح و تفضیل رضا نداد عمر گفت بسبب آن که من در جمیع منزلت ترا در نزد حضرت رسول میشناسم و از روح رسول

فرستاده بود ایراد نمود که تا بادیگران پیمان شکنی زیاده از بسیار نباشد کار عبارت مصاحب ترجمه مستقصی یعنی جناب کمالات انتساب مولانا اشرف الدین حسین خوارزمی دین مقام چون
بزیور شهریار دانسته جلوه لوا و قوف یافت سه طلاق بر گوشه چادر عروس مملکت بسه جانب زده شانست و آن بهمه عدو مردان کارزار دیده لیان بشیار هیچ نفسی بروز گار او نرسانید و مضمون اذا
انتهت الدوله لم تنفع العدة بحال بوی سمت وضوح پذیرفت و بعد از سی یوم از خود چنین منازعه بدین کس و تا چشم بهم نزنی یعنی که پایان در رسد و در خلال این احوال نوشته
عرایض سعدیه فاضل سعید که حال بتصرف سواد عراق عرب و خرسند باش و سپاه عرصه دار خصمت مرکاز عقبه بحلوان بگذارند که اشکی بسان ما فوصم جبال تاش حاصل شد تا حاصل بحقائق نیفتادی یکه
نموده افراد و حالی مجهوله تذکار احمال و اثقال است سعد رحل قاصت در و یار انبا رانداخته بهوای آن موضع سایگاه زیانه دوستی و در میان لشکر شیوع یافت عمر را از ان حال خبر داد آنحضرت پیغام فرستاد
که زمینی پیگاه که لایق و مناسب لشکرگاه تواند بود پیدا سازد و لهذا در تفحص و تجسس فرو افتاد و سعد دران موضع نزول فرمود از عمر حضرت خواست تا دران محل بعمارت مشغول شوند
انا عمر اجازت نداد و باز عرضه داشت که اگر مصلحت بداند در فنه باسازیم التماس نمود لیکن افتاده ایم مطلوب بود بتقدیم رسانید نداگاه آتشی دران منازل افتاد و بشتاد و سه خانه یکباره خاکستر
گشت دران مصوبت راسعد و قاص بعرض داشت و باز دیگر حضرت بناء التماس نمود موقف خلافت فرمان صادر شد که اهل اسلام بعمارت اشتغال نمایند مشروط باینکه سنگ سیمین یازده ذراع از سه خانه نسازند و
سنت فرو نگذارند تا سبب دوام دولت و اجلال و موجب زیادتی عظمت و اقبال باشد و مسلمانان از و فور رغبت طرح شهر انداخته بامارت اشتغال نمود ند مقاران این حال بعتبه عرفان پناهی
خلیفه دوران بنا بالبد مشغول شده در اندک زمانی آن دو شهر معظم از کثرت عدم الصیری وجود آمد گویند که در سال شانزدهم از هجرت فتح جلولا بود و در همین سال تخم بشورت امیر المؤمنین علی فرو نیخ
تاریخ هجری استنباط از میان ست رفع نمود ذکر محاربه نهاوند و غلبه عرب بر عجم لبنایت حضرت خداوند چون واقعه جلولا روی نمود شهریار یزدگرد عرب و عجم زمین شهریار چیپچ
مکان حال توقف ندیده با جمعی از مقربان و خواص از پیچ فارپان گریزان و دنان از قطع مسافات کرده بمملکت وی در آمده و دران موضع چند گاه با شدت سفر و محنت راه بر آسوده و حوال این
احوال ابو موسی اشعری باشارت فاروق لشکر بخوزستان کشیده این بلاد را از لوث وجود خسروان پاک گردانیده و بر مرزوالی آن دیار را اسیر کرده بمدینه فرستاد چنانکه در تاریخ بسوط تفصیل اینمعنی مسطور
و چون خبر فتح دیار مذکور بسمع یزدجرد بن شهریار رسید دانست که عرب دست تصرف بسائر بلاد عجم دراز خواهند کرد لاجرم باصبهان و قم و کاشان و طبرستان و قومس و ماهان و سایر آن
دیار تصرف آن شهریار زادگان بوده سجان بود سجان فرستاده و پیغام داد که خصوم و اضداد دست تصرف بمالک دینی ساسان دراز کرده از مقر سریر سلطنت تخت گاه آباد اجداد ما اخراج نموده بتصرف در آن
مقام اندراکه قصی و الایات مارا در حیطه تصرف آورده چون رفع صائل بزدست اکابر بوده از جمله واجبات است بایدکه طوائف اعم و طبقات حشم و رعایای نمانده تن در فیروزان که از ملوک جبال و
اصاحب وجود باستقلال است مجتمع گردند من و او بمجموع لشکرهای خراسان و عراق سر و ساخته و در لباس عمارات جیوش و در فع خصوم در رقبه وی انداخته چنانکه بتایید الهی بسط تفصیل اندکی بیان
از خدای عزوجل و جوه اعدا را از مابار گردانده رسوا، و ملوک اطراف و اعیان و اشراف اکناف فرمان یزدجرد را بسمع رضا مقرون داشته ساخته و از و فور غربت
روی براه نهاده در اندک فرصتی صد و پنجاه هزار سوار و پیاده در حوالی نهاوند در ظل رایت فیروزان مجتمع شدند و فیروزان با وصف شجاعت و غریدگی است و شوکت در السنه مذکور و مسموع
و لیکن مشهور بود چون آوازه جمعیت مخالفان بسمع قاصی و دانی رسید عمار یاسر کعبد از غزل سعد بمدائن رسال نمود و صورت اجتماع اهل اصفهان و همدان
موافق عمر گردانید دگر از فرستاده عمار پرسید که نام تو چیست جواب داد که قرمیین ظفر خطاب حضرت اهی تیقن گشت و فرمود که ظفر قرین روی خواهد نمود انشاء الله تعالی بعد ازان مکتوب عمار یاسر بدست
گرفته بالای منبر آمده خدای را حمد و ثنا گفت و درود کای مستر سر بحضرت ذوالجلال و الاکرام نهاد القبول اسلام توفیق تائید داده مهد ازان تمار ابر اعداء مظفر و منصور ساخت و علم دولت تمار
لباطعت خود بر افراخت اکنون از نوشته عمار بر وضوح پیوست که اعیان عجم لشکر عظیم آراسته اند و بقتال و جدال مسلمانان برخاسته و اعده اند که بکوفه و بصره آیند و چون آن ممالک در حوزه تصرف
آرند بیکبار بنه در مین خربطین توشه نمایند ای تمار دین باید چیست و متصدی دفع شر الشان در میان من تمار کیست از زمره اشراف و اعیان صحابه تجست طلحة بن عبید الله رضی الله عنه آمده و تکلم عمار یاسر را بر صائب
فکر تائب تعریف و توصیف نموده اظهار متابعت و مطاوعت خویش کرد بعد ازان عثمان گفت که زبیر من آنست که با حضار عساکر مجموع دیار یمن و شام فرمان دهی و خود با سائر ارباب اسلام
مرافقت نموده بسائر دیار نهاند زبیر عمر الخطاب عثمان ملائم طبع نیفتاد و اظهار کرد که امیر المؤمنین علی استطلاع نموده فرمود که یا ابا الحسن اندیشه تو در بن اجمعیت بنیاد ولایت ما
و اولاد ما گر سکان و ولایت شام با تمام ازان و لایت بیرون آیند بکین کدر و میان را سلسله جلیه و حرکت آمده بدان مملکت در آیند و گرنه اگر ما هی بین نیزه تمام مرکز خود خالی گردانند بکین کی میسان
بهمه سهولت تصرف آن دیار خواهند نمود چون عثمان سخن خود دران مرکز ها مقرر گردی عجم لا این صورت معلوم شود باخود مقرر سازند که اگر لشکر عرب را بشکستیم از جمیع دیار عجم لشکر اجرار
در کار شوش و کشمیر ها لله بسیار نمایند اگر عجالتا بالفعل چشم زخمی رسد بسیج و جدار ک متوان کرد و مادر عمد سر سول الله و لهذا ازان تاخیر نمودن راضی نشدند و در ایم ولایت حضرت آرا و اشتند و در ایم زمان بدیار نوفل لشکر
گرانبار سپاه جهان بخاطر سپرد که لشکریان عساکر چین و شام و سائر بلاد اسلام و مقر خویش ساکن و مطمئن باشند و ثلث دیگر روی بدفع لشکر نهاوند نهاد مختار و رتق و فتق و لشکر کشی و فیصله تمام
از شخصی حی که یکدیگر آسوده است و زلویه تبعیت آسوده بود و در کار حرب بصیر بود و در مهم جنگ خبره دار شده اگر صورت ظفر و آرامیه مطلوب جلوه گر آید فبها والا چون او بر سر صحبت و سلامت یکدیگر رود با

تدارک مافات توان نمود و بر ترتیب لشکر و دیگر توان پرداخت عمر گفت بخدا سوگند که سخن صواب اینست که گفتی و هرآینه بر ضلالت همین میگذشت و عباس بن عبد المطلب که در اصابت تدبیر محتاج الیه بزنا و پیر بود رای عملی بنی طالب را تحسین نمود و گفت از جناب ولایت مآب استفسار نمود که از اصحاب کدام نصرت انتساب که در شایسته منصب امارت میدانی تا سپاه و ظل رایت او باستصال اعدا قیام تواند نمود آنحضرت جواب داد که نعمان بن مقرن را که شایسته این کار است عمر و سائر اعیان حاضر و انصار بآن تحسین نمودند و عمر کرکشاده قرعه اختیار بنام معاد متعدد افتاد و او یکی از اصحاب حضرت مقدس نبوی صلی الله علیه و آله بود و بعد از استخاره و استشارهٔ تمام منشور امارت بنعمان بن مقرن داده گفت منصب خطیر غنائم نهاوند بتو ارزانی داشتم باید که طراق سعادت مرعی داشته همراه کرباری بسجاده قناعتی نصیب اهل اسلام کنند بعبارف ایمان سعتقاد رسانی و اگر عیاذا بالله ذره فی ذره من نمائی از بعد از مصیبت همه یاران و همین هرگاه که خبر شکست بر اقتدار حاجت فرقت ایشان تازه گردد و وصیت نمود که اگر نعمان بن مقرن شهادت یابد رایت لیقه الیمانی امیر لشکر بود و اگر او را آسیبی رسد جریر بن عبد العجلی امیر عربی سپاه اقدام نماید و بعد از ان جریر بن منیره شعبه را امیر داند و اگر او کشته گردد زمام امر بحذیفه دهند و بنعمان پیغام داد که عمر و بن معدی کرب و طلیحه بن خویلد را در این سفر مصحوب فرستی که ان دو امور حرب با ایشان مشورت نمائی چون از ملاقات و جوانب لشکر باز نظلی رایت نعمان مجتمع شد نسبی هزار سوار نامدار و شجاعان آن سپاه گران متوجه نهاوند شدند و چون فیروزان از تدبیر لشکر عرب آگاه شد بمنع خندق و استحکام سرچ و بارهٔ حصار اشتغال نمود و در بعضی از نسخ مذکور است که نعمان بن مقرن منازل و مراحل پیموده قریب بمسکن عجم رسیده و دشمن فریب ایشان نزول فرموده و ده ماه میان هر دو فریق بمنازعت و مخالفت جانستان کسی تردد نمود و فیروزان از تجاری ایام محاربه ملول گشته تخصن را مسلمانان طلب داشت تا مانی الضمیر خود بدانها و در میان آورد و نعمان منیره بن شعبه را مامور گردانید و چون منیره بر در بارگاه پیروزان رسید اجازت دخول یافته مجلس مزین آمد و فیروزان را دید با جمعی گران بر سر تخت نشسته و در پیش سر جمعی کثیر از اعیان حشم ایستاده بودند سخنگو منیره گفت ابن بود که اصحاب مراجعت نمی نمایند تا این حصن حصین و این تاج ثمین و تخت زرین از تصاحب ایشان بیرون آورده بر تخت و دیهیم فیروزان هر دست نشسته و عرض میداد حرکتی چنین طنز اعدای دین بود و ملازمان پیروزان این جرات منیره بر تاخت گرفته دست بابند الا و بیاورند منیره گفت من رسم شما نمیدانم دست از من بازدارید که پیغام نیکان رسان آن عادت مردان نیست فیروزان را بدان رای زد که عرض منیره منع کرده بعد ازان با او گفت که سخن ما الفدر دروی زمین از قوم عرب بدبخت تر نیستند و گرنه تراکنون با یاران خود نگو که از ین دیار بیرون رفتن ایشان بسلامت بیرون نخواهد بود اگر بخیت طعام و لباس ما ین هلاکت آمده اند آن مقدار خوبی و دلاوری که ما در ایشان سراغ داریم و برای نزاعت چندان زمین و سیم که مناش ایشان را وافی باشد منیره گفت ما قوم یوم ما خدای عزوجل علما بما من باتباع رسول خویش مارا از اعتماد گردانید و ضعیف و ذلیل بود یم ما بقبول ملت اسلام قوی و عزیز گردانید و بواسطهٔ آنکه یار شاه شما نامه رسول خدا را پاره ساخته ملک و دولت را خذلان بنی ساسان کنارهٔ گرفت مخصل سخن آنکه اسلام ما بزیر قبول کنید یا از خندق بیرون آئید و الا فاصلی عدل میان ما و شما حکم فرماید فیروزان روی بارکان دولت آورده گفت سخنی که موافق حق و مطابق صدق بود بر زبان این عرب گذشت بعد ازان بانعره و خطاب کرد که تو باز گرد که من روز چهارشنبه بیرون آمده بقتال لشکر عرب اشتغال نمایم و بحسب وعده روز چهارشنبه فیروزان در برابر لشکر در آمده صف قتال سخت کرد و در روز پنجشنبه نیز مقاتله مشغول شد و در روز جمعه با آنکه نعمان بن مقرن شهید شد لشکر اسلام غالب آمده ظفر بافتند و بنوروی که بر قول او اعتماد است در تاریخ خویش آورده که نعمان بن مقرن بعد از قطع منازل و طی مراحل بسه فرسخی نهاوند رسیده نزول کرده سپاه عجم بمواضعت مردان شاه بن برزنا استقبال نموده حرب لشکر شروع شد و چون بمسکن ایل اسلام فرود آمده بر گرد خود خندقی عمیق کنند و بعد از سه مرتبه دریاز در برابر لشکر عجم تاخت آوردند و فوارسان مطلقا از خندق بیرون آمده تا هم تنگ غروب فیصل یافت نعمان و طلحة الاسدی و عمرو بن معدی کرب و طلیحه بن خویلد مشورت نموده گفت سپاه عجم را در برابر خندق بیرون آمده و ما را تعاقب کنند و بعد از تعاقب مسافت بهت بر استیصال اعدا مقصور و دور نیست شاید که بدین حیله فتح دروازهٔ مقصود و مراد جلوه گر گردد نعمان رای عمرو را مستحسن داشته بران موجب عمل نمودند عاجم که از مرام و عزیمت خبر یافتند شاه دمان و فارزان با شوکتی تمام و اهبتی لا کلام و عسکر ایشان شتافتند سپاه عرب چون در استند که مراجعت لشکر عجم بمنزل اول ممکن نیست برجای خویش توقف نمود نه مظاهر آنرا که حال بدین منوال دیدند با نفرهٔ در نقابل عساکر ایشان شتافتند سپاه عرب فرود آمد و دل بر حرب نهاد و دران شب کار از سهول و روز قیامت خبر میدادند مردان عجم و سواران عرب آن فرقه را بسیم جان و این زمره را بحرص وصول بر مرضات رضوان دیده بر هم نهاده نیارامد و روز چهارشنبه که شاه سپاه گردون باه علم خورشید رخشان بر افراخت صفوف سپاه عجم و هضاد به عرب حمله لشکر بر یکدیگر افتاد و حرب اعظم گونه نعمان بن مقرن المزنی قلب سپاه را بوجود عمرو بن معدی کرب الزبیدی و طلحة الاسدی و طلیحة بن قیس الکندی را بآگرد و میمنه را بحذیفه العبسی و میسره را بنعیم بن مقرن شعبه الغفی با جمعی از صمیمت خود آراسته و استعمال سیف و سنان و نواخت و تفنان پنداشتی گماشت و قیس بن هبیرة المراری را با قوتی در کمین گاه بداشت و بدیار دشمن گسیل گردان بود و مانند بحر خضر موجش و خروش آمد و دران روز شب آسمای حرب در گردش بود و جوی های خون بر شمال آب دهان دران معرکه بحمت جریان داشت چون

www.tabarestan.info

شب در آمد هر دو فریق دست از ستیز و آویز باز داشته بمنازل خود نزول نمودند و در روز پنجشنبه حربی صعب تر از روز چهار شنبه اتفاق افتاد ابطال عرب بزخم نیزه و شمشیر افیال عجم را از پای در آوردند
اما بسیاری از ایشان باسیب تیر مجروح گشتند و اگر کمیت خوش خرام قلم بتفصیل این حروب عنان عزیمت منعطف سازد یکین که از غایت تطویل هیچ نفسی باستماع این کلام نپردازد بالجمله صباح روز جمعه نعمان
بن مقرن جامهای سفید پوشیده و بر اسب اشهب سوار شده بتسویه صفوف مشغول گشت و انتظار ساعتی میکشید که حضرت مقدس نبوی اکثر در آن ساعت مقاتله میفرمود و آن هنگام که خطیبهای مؤمنین
در ایام جمعه بر رؤس منابر بزبان میآرند اللهم انصر جیوش المسلمین میکشایند در این اثنا نعمان با سپاه گردون اشتباه گفت که من سه نوبت بزبان تکبیر خواهم کشود در نوبت اول میان خویش محکم سند و تنگ اسبان
استوار سازید و در کرت ثانیه رماح خود را در برابر سینهای دشمنان راست کرده تیغها از نیام برکشید و در کرت ثالثه بیکبار روی باستیصال اهل طغیان و عدوان آرید و شمشیر و خنجر در ایشان گذارید
و در مستقصی مسطور است که نعمان در روز جنگ مردم را تحریض بر جهاد و اعلای کلمه آفریدگار عباد میکرد و میگفت که از عالم غیب بمشام جان میرسد که امروز شربت شهادت خواهم چشید و بشرف ملاقات
سید کائنات خواهم رسید بعد از آن حذیفة الیمانی امیر باشد و بعد از وی جریر بن عبد الله البجلی و بعد از وی مغیرة بن شعبه نقل است که چون آواز تکبیر سوم نعمان بگوش عساکر ظفر توامان رسید بهیئات
اجتماعی بر مخالفان حمله آوردند و در خلال این احوال تیری بر مقتل نعمان بن مقرن رسیده و روح او بحظایر قدس خرامید و برادر او رحمه الله سوید بن مقرن نعمان را بخیمه در آورد و جامه او بپوشید و شمشیر
او حمایل کرده بر اسب وی سوار شد مسلمانان که او را بدان هیئات و نشان دیدند پنداشتند که نعمان است و بلطف صایب سوید از فقدان نعمان هیچگونه اختلالی بلشکر اسلام راه نیافت و در آن روز
یکی از عظمای لشکر ایشان نوش جان نام بر فیلی آراسته جنگی سوار بمیدان آمده بایستاد و عمرو بن معدی کرب آهنگ قتل فیل کرده با بنای اعمام خود گفت که من بر این فیل حمله خواهم کرد اگر تیغ
و تبر خرطوم آن دابه را جدا سازم فبها و الا اگر مخالفان مانع آمده بر حسب مرام اقدام نمایند شما نصرت و معاونت دریغ ندارید عمرو این وصیت کرده متوجه گشت نوش جان به تیرهای متعاقب
گرمی انداخت عمرو را خسته و مجروح ساخت ابنای اعمام عمرو بمظاهرت اقدام پیشتر نهادند و متابعان نوش جان با ایشان در مقام مطارده و محاربه آمدند مقارن این حال عمرو فرصتی یافته شمشیر بفیل
رسانیده خرطوم او را انداخت فیل روی گردان شد بعد از آنکه قدمی چند رفت بر زمین افتاده هلاک شد و مسلمانان بنوش جان رسیده او را بدوزخ فرستادند و جریر بن عبد الله البجلی و طلحه بن خویلد الاسدی
سپاه نصرت شعار را بر حرب ترغیب بسیار نمودند تا همه محاربه بتفصیل رسانندد در این اثنا عمرو معدی کرب با یاران خود گفت که خاطر من گواهی میدهد که من امروز شهادت خواهم یافت و از میان این
دو فریق فرقه ناجیه فیروز خواهند گشت من باری در راه خدای تعالی جان عزیز خویش ایثار خواهم کرد و توشه آخرت اندوخته خواهم رفت کلمات رقت آمیز عمرو دل احباب را سوخته چهره ایشان
برافروخته گردید و عمرو پیاده شده تنگ اسب خود را استوار کرده سوار شد و صمصام انتقام از نیام بیرون آورده آنرا بجنبانید و موافق و مقتضی مقام شعری خوانده باواز بلند تکبیر گفت و یاران جهم حمله
کرده سواران بنی مذحج با او موافقت نمودند و چون دلیران هر دو لشکر با هم برآمیختند اسب عمرو معدی کرب بسر در آمد آن شیر دل از مرکب جدا گشت و اسب در رسید و بر خاستبوبان سپاه فرس بگرد او
صف کشیده دست تیر و شمشیر باز دیدند و عمرو بطرف ایشان متوجه گشته بدفع دشمن قیام مینمود تا صمصام او شکسته شد و شمشیری داشت نام او ذو النون او را از نیام انتقام برآورده چندان محاربه
نمود که آن نیز انکسار یافت عاقبت بهرام نام از مخالفان تیغی بر عمرو زد و بآن زخم بریاض رضوان خرامید بعد از آن لشکر اسلام بجد و جهد تمام سپاه فرس را از جای برداشتند و جمعی کثیر
از آن ملاعین را بدوزخ فرستاده گویند که عدد قتلی فارسیان هشتاد هزار بود و فیروزان با چهار هزار نفر از خواص پناه بکوه بردند و قعقاع بن عمرو با هزار مرد صف شکن در عقب رفته او را
با اتباع بقتل آوردند و غنیمت بسیار بدست افتاد و سائب بن اقرع بعد از فراغ افراز خمس هر سواری را شش هزار درهم و هر پیاده را دو هزار درهم داد و روات اخبار آورده اند که نخارجان که از
عظمای فرس بود و نزد خسرو پرویز منزلتی نداشت دخاتونی او که خوبترین زنان عصر بود و در شبستان کسری تردد میکرد و خسرو پرویز با آن جمیله اختلاط و امتزاج مینمود و نخارجان را
این معنی معلوم شده از منکوحه خویش هجرت گزید و کسری بدین صورت اطلاع یافت با او گفت که بسمع ما رسیده که چشمه آب خوشگواری داری و از آن آب تمتع تمامی نخارجان جواب داد که
ایها الملک من از آن چشمه آب میخوردم اما یکروز حوالی آن چشمه پی شیر دیدم هراس از آن بر من غلبه کرده دیگر گرد آن نگردیدم پرویز از کمال فطنت و لطف تقریر او متعجب شده بقصر زنان خویش
در آمده مجموع زیور و حلی نسوان خود را که عدد ایشان سه هزار بود گرفته بخاتون نخارجان داد و تاجی از زر مکلل بیواقیت و درر نیز بوی بخشید نخارجان چون در حرب قادسیه کشته شد اولاد و حشم
نخارجان که متصرف تاج مرصع و حلی ساکنان شبستان کسری بودند آن تاج گرانمایه و جواهر قیمتی را در قریه از قرای نهاوند در جای مناسب مدفون ساختند چون متصرفان تاج و حلی بقتل آمدند
شخصی از دهاقین نزد سائب بن اقرع آمده گفت اگر بجان و مال و اولاد و اتباع ما امان بخشی ترا بر دفینه راه نمایم که قیمت آنرا هیچ مقومی نداند سائب گفت اگر تو در این قول صادقی
و متعرض از اموال و جهات او کوتاه خواهد بود بدلالت آن شخص معتمدان سائب دو سفط از محلی بیرون آوردند در یکی تاج مرصع کسری و در دیگری زر و حلی و حلل نسوان او بود که بنخارجان
و عورتش بخشیده بود حذیفة الیمانی خمس غنائم را با آن دو سفط که لشکریان را بحسب شرع در آن حقی نبود مصحوب سائب بمدینه فرستاده و عمر چون صورت حال مشاهده کرد سجدات شکر بجای آورد
گفت حذیفه میخواهد که بار سال این دو سفط مراد رفتنه اندازد اکنون این هر دو را بکوفه برد و بفروش و بهای آنرا بعد از افراز خمس بر سپاه ظفر پناه قسمت نماید سائب بموجب فرموده دو سفط را بکوفه
برد و بعمرو بن حریث المخزومی بمبلغ دو هزار درهم بفروخت مسود اوراق گوید که امثال ما فقرا را یک سودای چنین در همه عمر بس است و مسلمانان فتح نهاوند را فتح الفتوح خوانند زیرا که بعد از این مثل

این جمعیتی عجم را دست نداد چون بدین شهر یار پارسا لشکر و قتل و خونریزان اطلاع یافتند تجهیز و سرانجام گشته متوجه آذربیجان شدند و در این اثنا احکام و طومارهای بی‌نهایت و بهایای فراوان نزدوی آمده گفت دیاری که بنده در آنجا اقامت دارد محصن و حاصنون است و قلاع و حصون آن سر بر چرخ برین کشیده و جبال الجبال مشحون اگر شهریار عالم‌پناه در ارزانی دارد بهدایات الله قیام کرده آید بنده در وجه ارزحمن او اعراض ننموده بعد از استخاره متوجه ممالک بیمن و فیروزی شده مرتسم بدیار تبستان ساکن شده ازان مقام بجانب طوس رفت تا در قلعه آنجا متحصن شود کوتوال قلعه بشکیش نامزد او در عدم تسلیم قصبا بهانه ساز شده رفت و در ان بلده فاخره مسمم اجیالیان رسید تفصیل این در زمان خلافت عثمان بن عفان رضی الله عنه بیان خواهد شد و در زمان خلافت عمر فتح دمشق و حمص و حلب و قنسرین و دیگر بلاد شام و عراق و مصر و اسکندریه و بحر و بحران و نهاوند و دینور و اصفهان و دری و قومس و طبرستان و اسلوز و حدود ارمینیه و دیلمان و گیلان و مکران و فارس و دیگر امصار و بلدان دست داد و چنانچه بعضی از این فتوح در این اوراق ثبت گشت اگر قلم شکسته زبان تحریر و تقریر مجموع وقایع و دوران می پرداخت از مقصود و خواننده کتاب تمام دفاتر سبعه استیعاب نمیماند و ستوران با پالان انصاف این عهد دست در از از عسف

ذکر شهادت سرور اصحاب عمر بن الخطاب رضی الله عنه و بیان قضایای شوری است

علماء اخبار رحمه الله چنین آورده اند که در اواخر ایام حیات عمر کعب الاحبار با او گفت که باستعداد سفر آخرت پردازد و بدرستی که از عمر تو دو سه روز بیش نمانده چون او بیچ مضمنی و معانی از خوش احساس نمیفرمود از کلمات کاه منتخب شده بر سبیل این معنی تاریخ معلوم شد کعب گفت از توبه عمر گفت ذکر من در توریت هست کعب گفت بلی یعنی اوصاف و اعمال تو در ان کتاب مسطور است و بر منهاج ان سمات اعمال تو در ان صحیفه مذکور و در ان آوان غلام خود فیروز را که بابو لولو نیز میگفتند و ملت نصاری داشت بعضی عمر را سایند که هر روز خراج من مبلغی بگزاف ازمن میستاند از ان سبب مشقت بی نهایت بمن میرسد ما موالی انگه دهان دهی تا پیرنیز ازین تخفیف دهد عمر ازو پرسید که پیچ پیشه دارد گفت در رود گر نقاشی و آهنگری عمر گفت اگر پیشه‌ها ازو طلب میکنی با دهد تا بتوانی بهتر با مقرون با انصاف است آنگاه گفت ای ابولولو شنیده ام که آسیای باد بمیتولی ساخت اگر تربیت آن از برای ما قیام نمائی تا غلات بیت المال دران آرد نمایند نیکو باشد ابولولو از سر شوخی گفت بهجت تو آسیای بادی لبسازم که در شرق و مغرب ذکر آن کنند چون آن غائب گشت عمر گفت این غلام مرا بکشتن وعید داده است القصه ابولولو قتل عمر را وجه همت ساخته صباحی که بادای نماز بامداد مشغول بود در دم را ماننده میکرد بجانب محراب دو دیده بخنجر تیز خونریز مسلح بدر ان آمد چون عمر را بر امامت نشسته ملاحظه نمود بر حارث بن کلده طبیب طلبیده ند تا معلوم کنند که زخم جراحت مرهم پذیر است یا نه حارث آمده مقداری شیر بجوده آن مائل بخون از جهت نافذه بیرون آورده حارث از حیات عمر مایوس گشته گفت ای امیر وصیتی که دارسی بتقدیم رسان که مهم تو از بهر طب مشکل نمایند در ین اثنا کعب الاحبار رحمه الله آمده عمر وصیت بر زبان آورده که ترجمه او نهصد و پنجاه و شش هجار است که کعب گفت که از عمر تو سه روز باقی است و در ان نسبت بتهتاه و الله که نخست خود من الاقرار فوق عمر نه لیکن مدتی کمتر از کثرت گناه نه بنده زان ایمه خود عبد الله را گفت که نزد عائشه رود و از من بامیر المومنین تعبیر بکند که من امروز امیر مومنان نیستم بلکه بگو عمر تا اسلام بسر شد و از تو رخصت میطلبد که در بیت و مصاحب خویش مدفون گردد عبد الله بموجب فرموده عمل نموده ملتمس او بحابت مقرون گردید و عمر از ان وصیت خود که بعد از فوت من زنهار دیگر از عائشه دستوری خواسته اگر اجازت دهد فبها والا مرا مقابر مسلمانان دفن کنند در خلال این احوال عائشه از کبار صحابه و انصار را جمع نموده که شایسته امر خطیر خلافت باشد تعیین نمایند و الله که نخست این بارگران در ایام حیات بر گردن نمی‌گرفتم اما بعد از سمات چگونه توانم برداشت اگر شخصی را بخلافت تعیین کنم بیندیشد چه آنکس بهتر از من بود یعنی ابوبکر استخلاف کرد و اگر کنم نمی‌شود زیرا که سرور اولاد آدم یعنی محمد مصطفی بی شبهه زمام خلافت در قبضه هیچکس ننهاد و الله از حضار مجلس نگفتند که مجموع اصحاب بخلافت ولایت جمیعه فضایل تو عبد الله را اصلی نمی‌نمود که چون شایسته نیکی زمام عمر حامل این بارگران باشد که در روز قیامت موجب سلامت بیفتد شخصی از یاران مبالغه نمود که عبد الله را خلیفه باید ساخت عمر با او خطاب کرد که تراز بهر عبد الله بسر حمت است و نه برابرت مشقت من چگونه مهام امر اسلام مقوی پای شخصی گردانم که بر کیفیت طلاق زوجه خویش مطلع نیست و این سخن نیاز ان بود که عبد الله بن عمر در زمان حیات حضرت مقدس نبوی مرتکب طلاق خود در حالت حیض طلاق داده و آن سرور بعد از استماع این خبر عبد الله را فرمود مراجعت کن و اگر خواهی در ایام طهر او را طلاق بده تا بر وجه سنت واقع شود و بعد از ان عمر فرمود که شایسته منصب خلافت عثمان است کسان گفتند که بشارت دخول جنت از اول علی و دیگر عثمان و سعد بن ابی وقاص بن عبد الله و زبیر عبد الرحمن بن عوف یاد کرده اصحاب شد و زبعد از من شخصی را از میان خویش بخلافت اختیار کنند نقل است که بعضی از مسلمانان وصیت عمر را شنوده زبان طعن بر او باب شوری دراز کرد ند این خبر با خفت رسیده اجابت مشکره داشت فرمود که از رسول شنیده ام که بر زبان مبارک بگذرانید که در هیچ موقعی از مواقف نباشم که در دست من درست علی بن ابی طالب نباشد و آنحضرت نوتی با من خطاب کرده فرمود که عثمانی بن عفان نماز شب میگذارد و ملائکه سموات سبع بدری در و دیگو بفتم تا رسول الله آمین بنده مقتضب مخصوص بعثمان است فرمود که اری شمان از پرده رگار نرخم میدارند رگه گناهی یا خطائی از وی صادر گردد یا ملائکه عبد الله نشست کرد رضی الله عنهای سرور که حضرت مقدس نبوی قطع منازل میفرمود در حال آن سرور ساقط گشت حضرت رسول زبان گوهر فشان بدعا گشاده گفت خداوندا هر کسان از امت من فرود آید راحله رسول نزار است کنداز وجنان راضی شود که دیگر هرگز غضب نخواهی بدران دادن و دیم که علی فرود آمد و رحل رسول با بحال اول باز برد آنحضرت یا او فرمودای علی تیر ترا سبب گردید

سلام میکند و میگوید که با عالمی که در قیامت هیچ کربتی بزرگتر نباشد که با من او نباشیم و زبیر بن العوام روزی رسول را دید که در خواب است و مگسان بر روی مبارک او جمع شده بود زبیر بر بالین او بنشست و براندن
اشتغال نمود چون آنحضرت از خواب در آمد بر کیفیت خدمت زبیر اطلاع یافت فرمود ای زبیر این جبرئیل است که بر تو سلام میکند و میگوید بخدای که محمد را بنبوت فرستاده که در قیامت رانندهٔ شرر آتش
از رخسار تو من باشم اما شرف عبد الرحمن بن عوف آنکه روزی حضرت رسالت در حجرهٔ عایشه نشسته بود که فاطمه با حسن و حسین در آمدند و هر یک در گوشه بتوالی از گرسنگی میگریستند و فاطمه نیز از گریه ایشان میگریست
پیغمبر چون آن حال مشاهده نمود فرمود که الهی عطا و انعام روزی کن آنکس را که بفرزندان من طعام دهد درین اثنا کسی حلقه بر در زد چون در گشادند عبد الرحمن بن عوف را دیدند که طبقی پر از طعام در دست داشت
حضرت رسول او را اذن دخول داد و عبد الرحمن گفت یا رسول الله این هدیه ایست حضرت فرمود ای عبد الرحمن بهشت از برای تو مهیا شده و خدای تعالی در دنیا بر تو برکت کرامت خواهد فرمود و از آن طعام حضرت
مقدس نبوی با فرزندان همه سیر شدند اما منقبت سعد در غزوهٔ احد حضرت رسول تیر بدست او میداد و او بجانب کافران می‌انداخت و در آن روز سیزده نوبت از آن سرور شنیدم که فرمود ارم یا سعد فداک ابی و امی
پس هر که بعد از این طایفه بدگمان گردد ظلم بر نفس خود کرده باشد در بعضی از روایات آمده که جمعی از عمر استفسار نمودند که چرا یکی ازین شش کس را بخصوصیت بر خلافت نمی‌نشانی آنحضرت نسبت بهر یک
سخنی گفت و صفتی از وی بیان فرمود که قلم شکسته زبان بکمال ادب در عدم نقل آن دیده نقل است که چون امر خلافت بشوری قرار یافت عمر ابو طلحه انصاری را گفت که اسلام بواسطهٔ معاونت شما عزیز و
منیع گشت می‌باید که بعد ازین پنجاه مرد انصاری اختیار فرمائی و بر اصحاب شوری موکل باشی و هیچکس را تا العظمت پیش ایشان نگذاری و آن جماعت را ترغیب و تحریص نمائی که مهم خلافت بر عجلت بر وجهی تمام
بیکی قرار دهند و اگر یک کس یا دو کس یا پنج تن یا چهار تن مخالفت نمایند تیغ تیز را بر ارباب خلاف حکم سازی و اگر سه نفر ازین شش نفر یا سه شخص هم از ایشان مخالفت کنند جانب سه کس که یکی از ایشان عبد الرحمن
بن عوف باشد مرجح داری و باید که پسر من عبد الله در آن مجلس حاضر باشد اما در هیچ امر دخل نکند و باید که اصحاب سته بعد از من سه روز زیاده در تعیین خلیفه مهلت ننمایند گویند چون عمر شش سعادتمند را جهت
شوری تعیین فرمود عباس برین حال مطلع شد امیر المومنین علی را از روی نصیحت گفت عقیدهٔ من آنست که اگر خود را درین امر معاف داری بهتر بود علی مرتضی جواب داد که من مکروه میدارم خلاف سخن
عمر را عباس گفت برین تقدیر خواهی دید آنچه مکروه طبع تست چون ترجیح جانب عبد الرحمن بن عوف بسمع امیر المومنین علی رسید با عباس گفت که خلعت خلافت از ما مسلوب شد عباس پرسید که از کجا
دانستی امیر فرمود که هرگاه عمر گفته باشد که اگر سه کس از شش کس بر جانبی باشند و سه کس دیگر بر جانبی مسلمانان را باید که متابعت عبد الرحمن کنند و از صواب دید او تجاوز جایز ندارند و لا محاله عبد الرحمن که داماد
عثمان است بمقتضای طبیعت او عمل خواهد نمود و سعد بن ابی وقاص جانب عبد الرحمن که ابن عم اوست نامرعی نگذارد و بر تقدیری که طلحه و زبیر با من موافقت نمایند دامن مقصود بدست نیاید عباس گفت
ای علی بارها ترا نصیحت کردم نشنیدی در مرض موت رسول گفتم که از وی بپرس که بعد از تو رتق و فتق امور و تنظیم مصالح جمهور که را باشد قبول نکردی چون آنحضرت بجوار رحمت ایزدی پیوست گفتم اگر
هوس خلافت داری در طلب آن مسارعت نمای سخن و التماس مرا اصغا ننمودی و اکنون ترا ارشاد کردم که خود را در سلک اصحاب شوری منتظم مگردان القبول من عمل ننمودی اکنون مصلحت وقت و مقتضی ناموس
آنست که هرگاه این امر را بر تو عرض کنند زبان بقبول نگشائی مگر آنکه بالاتفاق ببیعت تو اقدام نمایند ای علی از مکر این طایفه ایمن مباش که همت بر دفع ما مقصور دارند تا دیگری را بر مسند حکومت نشانند القصه پیوسته
که عمر در اواخر ذی حجه سنه ثلاث و عشرین بدار البقا پیوست و مدت خلافت او بروایتی ده سال و شش ماه و چهار روز بود و چنین در ذکر نیز گفته اند و صهیب بن سنان رومی که عمر او را در ایام ناتوانی بامامت قوم نصب
فرموده بر وی نماز گذارد و در کتاب موافقة الصحابه مذکور است که علی بن ابی طالب بخانه عمر بعد از فوت و قبل از غسل او در آمده گفت ای عمر خدای عزوعلا بر تو رحمت کناد که من هیچکس را نمیدانم که
صحیفهٔ اعمال موافق جریدهٔ افعال او باشد تمنای آن دارم که ملاقات من با حضرت پروردگار مثل ملاقات تو با او باشد و ظن من آنست که خدای تعالی ترا از حبیب خویش و خلیل او
یعنی ابو بکر جدا نسازد زیرا که من بسیار از رسول شنیدم که میفرمود که من و ابو بکر و عمر چنین کردیم و چنین رفتیم و تو پیوسته در ذکر ثالث ایشان بودی خدای عزوعلا ترا بیامرزد ای پسر خطاب که بآیات بینات
او عالم بودی و بغیر از او جل ذکره از هیچکس بیم نداشتی و امراء نزد تو بغایت عظیم بود و در اجرای حکم جانب هیچ احدی ملاحظه نفرمودی بحق جواد بودی و بباطن بخیل و از زیب و زینت دنیا فقیر
بودی و بآخرت غنی و چون سریر عمر را بر داشتند بموجب وصیت بدر حجرهٔ عایشه آورده بار دیگر رخصت خواستند عایشه رضی الله عنها فرمود که من از عطیه خود هرگز رجوع نکرده ام آنگاه تابوت عمر
مشبک کرده دست ها بر سر نهاده آواز بر کشید که وا محمداه و وا ابو بکراه دوست شما عمر بزیارت آمده رخصت دخول میطلبد بیکبار فریاد از اهل مدینه برخاسته زلزله در زمین و زمان افتاده بعد از آن جسد
مبارک او را در پهلوی قبر ابو بکر مدفون ساختند در حین فوت گماشته او بر مکه نافع بن عبد الله خزاعی بود و بر طائف سفیان بن عبد الله ثقفی و بر بصره ابو موسی اشعری و بر کوفه مغیره بن شعبه و بر مصر
عمرو عاص و بر حمص عمرو بن سعد و بر دمشق معاویه بن ابو سفیان و آنکه بعضی ارباب تواریخ گفته اند که عمرو عاص شبی از شبهای شوری با امیر المومنین علی ملاقات کرده او را فریفت تا خلافت
بر عثمان قرار گرفت نزد طائفه از علما اخبار مردود و ضعیف است مرتب این اخبار گوید که توقف بر اسامی عفت انتمای عمر و عدد اولاد او و تفصیل مناقب و مآثر او حواله بکتب مبسوطه مغازی و سیر است

ذکر خلافت عثمان بن عفان رضی الله عنه نقلهٔ اخبار آورده اند که اهل اسلام چون از دفن عمر و شرائط عزای او باز پرداختند مقداد اسود بموجب وصیت عمر بر جمیع اصحاب شوری
و ارباب فطنت اقدام نموده سته مذکوره را بشوری در بیت المال مسلمین بعضی گفته اند در سرای فاطمه خواهر اشعث بن قیس مجتمع گشتند و در مفاخر خویش خطبها خواندند و آواز ایشان مرتفع گشت
عبد الرحمن بن عوف با ایشان گفت که اختیار خویش بیکس تفویض کنید زبیر گفت من امر خود بعلی گذاشتم طلحه گفت من زمام اختیار خویش در قبضهٔ اقتدار عثمان نهادم سعد بن ابی وقاص گفت

من عبدالرحمن بن عوف را توسط امر خود گردانیدم عبدالرحمن عوف گفت من رقبهٔ خود و برادر خود سعد را از ربقهٔ خلافت اخراج کردم و در آخر مجلس همه اصحاب بصلاح دید عبدالرحمن رضا داده متوجه منازل
خود شدند بعد از آن قول عبدالرحمن مقداد را بخانه امیر المؤمنین علی فرستاده پیغام داد که اگر با تو بیعت نکنم رضای تو معروف بخلافت کیست امیر فرمود با حالت عثمان عبدالرحمن دیگری را نزد عثمان
فرستاده استفسار نمود که اگر با تو مبایعت ننمایم مختار تو درین امر کیست جواب داد که علی آنگاه طلحه و زبیر را طلبداشته پرسید اگر خلعت خلافت بقامت شما راست نیاید با که بیعت میکنید زبیر گفت با علی و طلحه
گفت با عثمان بعد از آن عبدالرحمن با سعد گفت که من و تو طالب خلافت نیستیم اکنون بگو که سزاوار این امر خطیر کیست جواب داد که عثمان عبدالرحمن گفت من میبینم که خلافت بیکی ازین دو شخص یعنی
عثمان و علی قرار یابد مسور بن مخرمه پسر خواهر عبدالرحمن بن عوف گوید که در شب آن روز که دست قضا به بیعت عثمان دراز میشد بخانه خال خود رفتم بعد از آنکه چشم گرم کردم مرا بیدار کرده گفت سه شب است که
خواب بچشم من نگذشته اکنون بخانه علی و عثمان رو و بگو که عبدالرحمن المطلب شما فرستاده گفتم نخست بخانه که روم گفت تو میدانی پرسیدم که جدا جدا نزد تو آیند یا باهم گفت با یکدیگر قدم رنجه فرمایند
چون میل خاطر خود بجانب علی بیشتر یافتم بمنزل او شتافتم او را دیدم که نماز میگذارد چون از ادای نماز فارغ شد فرمود که موجب تجشم چیست گفتم خال من ترا میخواهد استفسار نمود که بغیر از من هیچکس را طلبیده
گفتم آری عثمان را نیز طلبداشته سوال کرد که از ما دو کس کدام را پیشتر طلبیده جواب دادم که مراد درین امر مختار گردانید پرسید که تنها آمدن باید یا بسبیل اجتماع گفتم که بمرافقت یکدیگر توجه میباید نمود
و او را گفتم که در رفتن تعجیل منمائی تا من و ایشان بتو ملحق شویم آنگاه بوثاق عثمان رفته همان سوال و جواب که میان من و علی واقع شد میان من و عثمان وقوع یافت چون از خانه عثمان بیرون
آمدیم هر سه باتفاق پیش عبدالرحمن رفتیم بعد از سخن بسیار و حدیث بیشمار با جناب ولایت مآب گفت که ای علی متابعت میکنی با من که بکتاب حق سبحانه و تعالی و سنت رسول او و بفعل ابوبکر و عمر عمل نمائیم
علی گفت آنچه توانم بقدر جد و جهد و طاقت و وسع و قوت خویش بجا آرم بعد از آن با عثمان همین کلمات تقریر کرد عثمان از سر فور رغبت همه را قبول کرد آنگاه عبدالرحمن با ایشان گفت که اکنون
تمام شده بخانه های خود مراجعت فرمائید تا فردا این امر در میان انجمن فیصل یابد روز دیگر مصالح اشراف مهاجر و انصار و جمهور تابعین اختیار در مسجد جمع شدند چنانکه دیگر محل گنجایش نماند بعد از ادای
نماز بامداد عبدالرحمن بر جنب منبر رسول ایستاده بعد از حمد و ثنای باری تعالی گفت ای اهل شوری برضای شما تعیین خلیفه مفوض برای من شده است یا نه گفتند بلی گفت من نیز بقدر جهد و طاقت
استخبار احوال کردم تا با وجود فاضل میل بجانب مفضول نکنم آنگاه گفت ای علی برخیز و بجانب من بیا امیر المؤمنین علی نزد عبدالرحمن رفته عبدالرحمن دست او بگرفت و تمنائی که شب گذشته
گفته بود با او در میان آورد و جناب ولایت مآب زبان فصاحت بیان را بهمان جواب که سبق ذکر یافت گشاد عبدالرحمن دست از وی باز داشت تا بجای خود رفته بنشست بعد از آن
عثمان را طلبیده آنچه با او در لیلهٔ سابق گفته بود بر زبان آورد عثمان بطوع و رغبت قبول نمود و شروط بوسع و قوت خویش نکرد عبدالرحمن روی بسقف مسجد آورد و گفت خداوندا
بشنو و گواه باش که من ربقهٔ خلافت را در رقبهٔ عثمان افکندم این سخن گفته دست بر دست عثمان نهاد و بیعت کرد خلائق از جوانب مسجد در حرکت آمده ازدحام عظیم واقع شد علی و ابن عباس
همچنان در مکان خود نشسته بودند بعضی گفته اند که امیر المؤمنین علی میل کرد که بیعت ناکرده از مسجد بیرون رود و علی ای التقدیرین عبدالرحمن بن عوف گفت ای علی حق عزوعلا میفرماید و من
نکث فانما ینکث علی نفسه آنگاه امیر المؤمنین علی متوجه جانب عثمان شده با او بیعت کرد و در بعضی از نسخ بنظر رسیده که اصحاب شوری در خانه مجتمع گشتند و عبدالرحمن بن عوف گفت کیست که خود
را از تصدی امر خلافت معاف دارد همه سرها در پیش افکنده هیچکس جواب نداد عبدالرحمن گفت من بذری خود را ازین کار خلع کردم اما باید که از صوابدید من بیرون نروید مجموع گفتند که ما بدین سخن
رضا دادیم از آن میان جناب ولایت مآب فرمود بشرطیکه جانب حق را فرو نگذاری و بهوای نفس عمل ننمائی عبدالرحمن گفت چنین کنم اما باید که با من عهدی در میان آرید که مخالفت نکنید بجماعه
آنکه ممتاز من باشد راضی شوید از جانبین بدین جمله پیمان بستند در صباح روز چهارم از فوت عمر صنادید قریش و عرب و اکابر مهاجر و انصار و امرای سپاه و اشراف و اعیان ملت احمدی در مسجد جامع حاضر شدند
عبدالرحمن بن عوف گفت ایها الناس بگوئید که سزاوار منصب خلافت و شایستهٔ مسند حکومت و ریاست کیست عمار یاسر گفت اگر خواهی که اختلافی در میان حوزهٔ اسلام در نیاید با علی که سرور انام
است بیعت کن مقداد تصدیق عمار کرده عبدالله بن سعد ابی سرح که برادر رضاعی عثمان بود گفت اگر میل تو با آنست که در میان قریش مخالفتی ظاهر نگردد به بیعت عثمان قیام نمای عبدالله بن ربیعه
گفت که آنچه بر زبان ابی سرح رفت محض صدق و عین صواب است عمار یاسر با عبدالله بن سعد گفت که تو در کدام وقت ناصح اهل اسلام بودی و در چه زمان تو بارشاد ایشان قیام مینمودی
و میان بنی هاشم و بنی امیه گفتگوئی پیدا شده عمار گفت ای معشر مسلمین باری سبحانه ما را بنبی خود مکرم و بدین قویم خویش معزز و محترم ساخت چرا عنان اخلاص برود مان دیگری معطوف میسازید
و این امر را از خاندان نبوت مصروف میگردانید شخصی از بنی مخزوم گفت ای ابن سمیه پای از حد خود بیرون نهادی و زیاده از اندازهٔ خویش سخن گفتی ترا بتعیین خلیفه چه نسبت مقارن این حال
سعد بن ابی وقاص با عبدالرحمن گفت پیشتر از آنکه فتنه واقع شود خاطر ازین کار فارغ ساز آنگاه عبدالرحمن گفت که ای علی بخدا عهد میکنی که چون مهم خلافت بتو رسد بکتاب خدا و سنت رسول
او و بروش شیخین عمل نمائی امیر المؤمنین علی فرمود که امید میدارم که چنین کنم و حال آنکه علم مرا در سوانح امور دخلی نیست و جناب ولایت مآب این سخن جهت آن گفت که متصف
بصفت اجتهاد بود بعد از آن عبدالرحمن بعثمان مثل این کلمات گفت عثمان گفت آنچه فرمودی بدل و جان قبول نمودم عبدالرحمن رو بجانب آسمان آورده گفت خدایا
گواه باش که من قلادهٔ خلافت در گردن عثمان انداختم امیر المؤمنین علی گفت ای پسر عوف غرض تو ازین حرکت که کردی آن بود که مرجع خلق گردی این نه اول روزیست

از شما بر من غلبه کرده باشید فصبر جمیل والله المستعان علی ما تصفون بروایتی طلحه در حین واقعه بضیعت خود رفته بود و با آنحضرت وصیتی معین کرد که اصحاب شوری ببیعت او توقف نمایند و چون وعده منقضی شد و خلافت بر عثمان قرار گرفت روز دیگر طلحه بمدینه آمده بر کیفیت واقعه اطلاع یافته با او گفتند که اگر تو بساخته و پرداخته اصحاب راضی نیستی در باب خلافت تجدید مشورت کنیم طلحه گفت معاذ الله که من چیزی ابتداع کنم من نیز بدان امر که همه خلق بدان راضی اند گویند عبد الرحمن عوف در ایام شوری استمزاج صنادید قریش نموده اکثر اماثل بجانب عثمان رغبت چون امر خلافت قراری پیدا کرد نخست قضیه که در میان آمد و گفت و شنیدی که در آن باب واقع شد قضیه عبید الله بن عمر بن الخطاب بود که بواسطه قتل هرمزان و جهینه نصرانی صهیب بن سنان بدعوی از طریق مسلمانی در ایام شوری امامت و در الغایت منصب طولگاه می داشت مفصل این مجمل آنکه هرمزان را که حاکم اهواز و خوزستان بود از جانب اکاسره فرض با تنکه بر تخت نشستند و تاج بر سر نهند و بعد از محاربه بسیار مسلمانان او را گرفته بمدینه فرستادند و در زمان خلافت رسیده با عمر ملاقات کرده مقالات در میان آورد و زبان بکلمه توحید گویا گردانید و در آن بلده طیبه رحل اقامت انداخته در ظل رعایت بنی هاشم روزگار میگذرانید و به مقرری که از بیت المال بوی میدادند زندگانی میکرد و با جهینه نصرانی و ابو لؤلؤ طریق اختلاط مسلوک میداشت و چون ابو لؤلؤ عمر را زخمی زده جمعی دیگر را مجروح ساخته از مسجد بیرون جست شخصی از بنی تمیم از پی او روان شد و او را بقتل آورد و خنجرش را گرفته بعبد الرحمن بن ابی بکر سپرد و عبد الرحمن آن خنجر را بعبید الله داده گفت من روزی دیدم که ابو لؤلؤ این خنجر را در دست گرفته بخانه هرمزان رفت عبد الرحمن را گمان بود که عبید الله بمشاورت صحابه عظام احداث قتلی در اسلام کند چون عبید الله بن عمر این سخن را از عبد الرحمن شنید بی تأمل هرمزان و جهینه را بکشت چون مردم از بیعت فارغ گشتند صهیب او را بمجلس اعیان ملت آورده عثمان از ارباب اهل در باب عبید الله استفسار نمود امیر المؤمنین علی فرمود که او را بقصاص باید رسانید طائفه از جمله اصحاب گفتند که جهانیان گویند که دیروز خلیفه رسول را کشتند و روز دیگر پسرش را بقتل آوردند بعضی بعرض رسانیدند که چون این حرکت در ایام خلافت عثمان واقع نشده اگر تعجیل در قصاص نرود بهتر باشد عثمان دیت هرمزان را از خاصه خود داده عبید الله را اطلاق فرمود و چون مسند خلافت بوجود شریف والی عرصه ولایت زیب و زینت گرفت عبید الله از بیم قصاص پناه بمعاویه بن ابی سفیان برده و در حرب صفین زخمی یافته جان بقابض ارواح سپرد چنانچه رقم زده کلک بیان خواهد شد

ذکر تبدیل و تغییر بعضی از حکام بلاد و امصار و بیان برخی از قضایا علی سبیل الایجاز و الاختصار

عثمان بن عفان در زمان خلافت خویش مغیره بن شعبه را از حکومت کوفه عزل نموده زمام حل و عقد آن دیار را در کف کفایت سعد بن ابی وقاص نهاده گفت عمر چنان وصیت کرده که هر که بر مسند خلافت نشیند باید که رعایت سعد بر خود واجب داند که من او را نه از جهت عجز و خیانت عزل کردم و بعد از یکسال قلم عزل بر صفحه روزگار سعد کشیده برادر مادری خود ولید بن عقبه بن ابی معیط را بحکومت کوفه فرستاد و اهل کوفه را این صورت ملائم ننموده گفتند عثمان سعد را که مرد کریم الاخلاق و طیب الاعراق بود از عشره مبشره عزل کرده برادر فاسق فاجر خود را بر ما والی گردانید اما ولید در ایام حکومت خویش نسبت بمردم کوفه بر معاشی که پسندیده ایشان بود اقدام نمود چنانکه در مدت پنجسال که برتق و فتق مهمات می پرداخت در سرای بی در توطن داشت تا ارباب احتیاج هر گاه که خواهند بی تحاشی آمد و شد توانند کرد و بعد از انقضای مدت مذکور بر مقتضای قول امیر خسرو دهلوی آنجا که فرموده * طرفه زمانی ست دم صبحگاه * هم در عیش خوش بود و هم گناه * عمل نموده بصبوحی مشغول شد و در غلو مستی بمسجد آمده بجای دو رکعت نماز فریضه صبح چهار رکعت نماز بگذارد و گفت ای یاران وقتم خوش است اگر خواهید برای شما چند رکعت دیگر بگذارم این خبر بمدینه رسیده عثمان او را طلب داشته فرمان داد که عبد الله بن جعفر بن ابی طالب رضی بضرب دره در تادیب وی کوشیده مراسم اجتهاد و اجرای حکم شرع بجای آورد و بعد از عزل ولید حکومت به سعد بن ابی وقاص قرار گرفت و هم در اوائل حکومت فرمود که اخذ خراج مصر تعلق بعبد الله بن سعد بن ابی سرح باشد و عمرو بن عاص بلشکر کشی و سرداری سپاه آن دیار قیام نماید و در امر مال دخل نکند و بعد از چندگاه عثمان عبد الله بن نافع را با سپاهی جرار بمدد عبد الله و عمرو عاص فرستاده پیغام داد که اعیان اسلام لشکر بجانب افریقیه و اندلس کشند و خاطر بر فتح آن بلاد مقصور دارند ایشان بموجب فرموده عمل نموده بفتح بلدان و اخذ غنائم رایت افتخار و مباهات باوج سموات رسانیدند و چون عمرو عاص را داعیه آن بود که بیت المال نیز در تصرف او باشد با عبد الله شیوه معادات ورزیده در معاونت و مظاهرت او تساهل و تغافل مینمود و عبد الله این معنی را معلوم کرده مکتوبی مشتمل بر شکایت او بعثمان فرستاد و از موقف حکومت حکم بعزل عمرو عاص صادر شده امر حرب و سرداری لشکر نیز بعبد الله تعلق گرفت عمرو عاص ملول و محزون بمدینه آمد و با سعد وقاص که او نیز یکی از عمال معزول بود اختلاط آغاز نهاده هر دو زبان طعن بر عثمان دراز کرده نسبت باو سخنان ناملائم میگفتند و روز بروز نهال عداوت عمرو عاص بر جویبار خلافت عثمان بالا میکشید تا کار بجائی رسید که خواهر مادری عثمان که در حباله نکاح داشت طلاق داد و در خلال این احوال مردم بصره از والی خویش ابو موسی اشعری که مدت مدید حکومت آنجا باو بود شکایت کردند بنا برین معزول گشت و عثمان پسر خاله خود را که در افواه و السنه بعبد الله بن عامر دائر و سائر است بجای مشار الیه نصب فرمود و عزل ابو موسی و نصب عبد الله در سنه ثمان و عشرین هجری واقع شده و درین سال عثمان بزیارت کعبه معظمه رفته در منا و عرفات باداء صلوة مقیمانه قیام نمود صحابه این صورت را مستنکر داشته گفتند با رسول الله و ابوبکر و عمر بحج آمدیم و عقب ایشان جز فریضه رباعی را زیادت از دو رکعت نمیگذاردیم و میان عبد الرحمن بن عوف و عثمان درین باب قیل و قال و جواب و سؤال صدور یافت که تو خلاف کتاب الله و سنت رسول الله و سیرت شیخین را قبول کردی و هیچ کدام عمل ننمودی و تفصیل این در بعضی از کتب تواریخ مسطور است و درین سفر عثمان امر فرمود تا خیمه و سراپرده عظیم نصب کردند و اعیان حاج را در آن سراپرده طعام دادند و اصحاب حضرت مقدس نبوی این اقدام را از امور مستحدثه شمردند و چون بمدینه رسید بحفر چاهی عمیق بنا بر مصلحتی امر فرمود و انگشتری پیغمبر که دست بدست بانگشت او رسیده بود در آن

جاه افتاد و هر چند جستجو کردند مبالغه نمودند چشم بینیه بران نیفتاد ذکر توجه نمودن عثمان بن ابی العاص و عبد الله عامر بجنگ یزدجرد بن شهریار و گریختن او بجانب
خراسان و کشته شدن او در بعضی از روایات وارد شده که در سنه ثلاثین هجری اهالی اصطخر که مطاوعت ارباب اسلام نموده بودند از جادهٔ مستقیم منحرف گشته در مقام تمرد
و عصیان آمدند و یزدجرد بن شهریار را بطلب انصار لشکر فرس بالیشان پیوسته چون عثمان بر اجتماع فارسیان مطلع شد عثمان بن ابی العاص و عبد الله بن عامر را بدفع ایشان نامزد فرمود و در
بعضی روایات سعد بن ابی العاص را بجای عثمان نقل کرده اند و لشکر اسلام متوجه دیار فارس شده بعد از قطع منازل و طی مراحل بان دیار رسیدند و با یزدجرد محاربه نموده مسلمانان غالب
گشتند و یزدجرد بطرف خراسان روان شد عبد الله بن عامر به پیغام و التماس والی طوس دلیلی پیدا کرده از راه بیابان در حرکت آمد بطبس رسید و آن ولایت بصلح مفتوح گشته عبد الله
بجانب نیشابور توجه نمود درین اثنا یزدجرد بن شهریار در دیار مرو بقتل آمد تفصیل این اجمال آنکه چون یزدجرد دیگر سرگردان با اولاد ملوک و سلاطین که در ملازمت او بودند به مرو رسید
والی آنجا که او را ماهویه سوری میگفتند بدو راجع و لشکر آغاز نهاد و چون دولت بنی ساسان بپایان رسیده بود خدمتش بر افعال ذمیمه و اعمال قبیحه اقدام مینمود و ماهویه رسل و رسائل بجانب
خاقان فرستاده او را بمملکت مرو نوید داد و چون ماهویه داماد خاقان بود این صورت علاوه ملتمس او گشته خاقان با جیش کثیر از جیحون عبور نموده بنابر مواضعه در شبی از شبها بظاهر مرو
رسید ماهویه دروازه ها بگشاد و خاقان بشهر درآمد و یزدجرد ازین بلای ناگهان آگاه شده پیاده و تنها روی بفرار نهاد و مقدار دو فرسخ قطع کرده بآسیائی رسید و از طحان التماس نمود که آن شب
او را پناهی دهد آسیابان گفت چهار درهم بمن ده تا بصاحب رحی تسلیم کنم که مرا این مبلغ باو میباید داد یزدجرد کمر شمشیر خود که خراج اقلیمی بود باو ارزانی داشت و چون یزدجرد بخواب رفت آن
مرد کم بی انصاف بطمع جامهای قیمتی آن پادشاه را بقتل رسانید و جثهٔ او را در آب انداخت ع زمانه چو باد است و باد است بخت :: نقاب از رخ گل بغرت کشد :: پس از هفته در میان چمن :: بخاک
رابخاک مذلت کشد :: گهی بر نشاند بر تخت مراد :: گهی زیر پالان نکبت کشد :: چون صباح شد سپاهی و رعیت دیار مرو بر خاقان هجوم کردند و خاقان متوهم شده از راه بیابان متوجه بخارا
و مردم از هر طرف بجستجوی یزدجرد در تکاپوی آمده جسد او را در آب و جامه های او را نزد آسیابان یافتند و طحان را بزشت ترین وجهی کشتند ماهویه از بیم جان روی بگریز نهاده باندک
فرصتی بشامت کفران نعمت بر صفحات حال او ظاهر گشته در غربت هلاک شد بعضی گفته اند که یزدجرد بن شهریار در سنه احدی و ثلاثین مقتول گشت و ماهویه کالبد او را باصطخر فارس برد
در گورخانهٔ ملوک عجم مدفون ساخت روایتی دیگر درین باب هست و درین سال قسطنطین بن هرقل لشکری فراهم آورده از راه دریا آهنگ دیار اسلام کرد گویند سه صد کشتی مشحون بابطال
رجال همراه داشت عبد الله بن سعد از طریق بحر و معاویه بن ابی سفیان از طریق بر در حرکت آمده حاکم مصر و پادشاه روم در میان دریا بهم رسیده بجنگ در پیوستند و از طرفین خلقی کثیر هلاک شد
و آخر الامر اهل اسلام ظفر یافتند و قسطنطین با معدودی از غرقاب هلاک جان بدر برده بجزیرهٔ صقلیه رفت و اهل صقلیه از کیفیت واقعه آگاه شده با قیصر گفتند که بشومی تو جمعی از نصاری تلف
شدند و از ایشان چندان کس نماند که اگر سپاه عرب متوجه استیصال ما گردند بدفع ایشان قیام نمایند و بعد از آن مردم آن جزیره قسطنطین را در حمام بقتل رسانیدند و درین غزا محمد بن ابی حذیفه زبان
بغیبت عثمان گشاده گفت ابن عفان در امور مخالفت ابوبکر و عمر میکند و عبد الله بن سرح را که حضرت رسالت پناه ریختن دم او حکم کرده بود امارت میدهد و اصحاب عظام را از اعمال معزول کرده عنان
اختیار در قبضهٔ اقتدار اقربای خود مثل سعد بن ابی العاص و عبد الله بن سعد و عبد الله بن عامر مینهد و ابن سعد این سخن شنیده او را بعذاب و عقوبت تخویف نمود ذکر تسخیر خراسان و تسلط مسلمانان
بر مخالفان چون عبد الله بن عامر به نیشابور رسید اهالی آن دیار در حصار متحصن شده آغاز مقاتله کردند و والی طوس در آن آوان بعبد الله پیوسته مشمول عنایت و عاطفت گردید و بعد از آنکه از محاصره
چهار ماه گذشت نیشابور در حیطهٔ تصرف اهل اسلام درآمد ابن عامر ضبط و ربط آن ولایت را بحسن درایت حاکم طوس حوالت نمود و احنف بن قیس را بجانب هرات فرستاد و هر یک از امرا را بقطری
از اقطار خراسان نامزد نمود و چون خبر فتح نیشابور بگوش اقاصی و ادانی رسید روسا ولایت نیشابور و سرخس و مرو بخدمت عبد الله عامر آمده مال مصالحه قبول کردند و ابن عامر حاتم بن نعمان الباهلی
نامزد مرو فرمود و عبد الله حازم را بسرخس فرستاد و بعد از وقوع این قضایا هوس مراجعت بر ضمیر عبد الله عامر استیلا یافته بروایتی قیس بن صلت را بنیابت خود تعیین نمود و از حرب برای و برویتی احنف
بن قیس مفوض گردانیده و از نیشابور بعزم زیارت بیت الحرام احرام بسته روی بعرب نهاده قطع منازل و مراحل نموده بخدمت عثمان رسید عثمان عبد الله را ملامت بسیار کرده فرمود که چرا بر خدمت من آمدی و ثغور اسلام را ضایع گذاشتی
صاحب مستقصی گوید مرو الرود یعنی طالقان لیسبی احنف گشته و ولایت بلخ و خوارزم نیز مفتوح گردانید و این وقایع در سنه ثلثین و ثلاثین روی نمود و درین سال جمعی از صحابهٔ کبار مثل عباس بن عبد المطلب
و عبد الرحمن بن عوف و ابو الطلحه و عبد الله بن مسعود و ابوذر غفاری وفات یافتند و طایفه گفته اند که عباس را سال سی و چهارم وفات یافت و بروایتی مدت عمر او هشتاد و شش سال بود ذکر ابوذر غفاری
ابوذر از کبار اصحاب حضرت مقدس نبوی بود در زمان خلافت عمر به نیت غزا متوجه شام گشت و چون عمر داعی اجل را لبیک اجابت گفت ابوذر در آن دیار ساکن شده بنابر آنکه معاویه بن ابی سفیان
بتجملات دنیا و تشیید مبانی عالی مشعوف و مایل بود زبان بتوبیخ و سرزنش او گشاده میگفت که اعمال و افعال تو موافق سنت سنیهٔ حضرت خیر البریه نیست و روش تو مطابق سلوک شیخین نه آورده اند که
روزی معاویه در مجلس خاص لفظ بیت المال را به بیت مال الله تغییر نمود ابوذر گفت تو بیت مال الله از آن جهت میگوئی که در روز حساب جواب تو بخداوند تعالی افتد بیت المال مسلمین باید گفت
وا زعهدهٔ آن درین دنیا بیرون باید آمد تو میخواهی که تصرف کرده در بیت المال آن را بمصارف مستحقان نرسانی معاویه از استماع این کلمات رنجیده مکتوبی بعثمان فرستاد مضمون آنکه اگر ترا بولایت شام

احتیاج است ابوذر را بولایت دیگر فرست که دران صدد است که عقیدهٔ مردم این مملکت را نسبت بتو دمن فاسد گرداند عثمان در جواب نوشت که با ابوذر طریق لطف و احسان مسلوک دار و او را بخوبی تجهیز
بجانب ما گسیل گردان چون نامهٔ عثمان بمعاویه رسید با ابوذر گفت که از عثمان فرمان رسیده که متوجه مدینه شوی ابوذر جواب داد که سمعاً و طاعةً و دران چند روز از شام بیرون آمده بعد از طی منازل بصحبت
عثمان رسید و عثمان جانب او را مرعی میداشت و همت بر حسن معاشرت او میگماشت و با وجود در کلی اوقات گاهی ابوذر بروی اعتراض میکرد که چنانچه روزی با عثمان میگفت که دهندهٔ زکوة با یکه احسان بخویشان
و اقارب و عشایر مقصور نگرداند مقصود از دهندهٔ زکوة عثمان بود کعب الاحبار گفت هر که ادای فریضه نمود حق خداوند تعالی از و ساقط شد ابوذر محجنی که در دست داشت آنرا بر کعب چنان زد که شکسته شد
و خون روان گشت کعب بر پهلوی ابوذر نشسته بدعوی مشغول شد عثمان از کعب ممنون گشت تا از سر آن قضیه درگذشت بعد از آن عثمان گفت ای ابوذر از خدای عز و علا بترس و دست و زبان از مسلمانان
کوتاه دار و اگر با مردم مدارا و مواسا نمیتوانی کردن در ناحیه از نواحی منزوی شو در وقت حاجت بیا ابوذر گفت چنین کنم چه از رسول خدا شنیدم که گفت مسکین ابوذر تنها زید و تنها میرد و تنها محشور گردد و چنین
از آن سرور شنیدم که میگفت مسکین ابوذر وقتیکه عمارت به بقیع رسد تو از مدینه بیرون روی و حالا عمارت بدان موضع رسیده و بر من واجب شده که بقول رسول عمل نمایم و عثمان چند شتر و چند عدد گوسفند باو
داد و ابوذر با عیال و دو عدد مملوک خویش از مدینه بیرون رفت و در ربذه قرار گرفت و در آنجا بسر برد تا بجوار رحمت ایزدی پیوست و در بعضی از نسخ مذکور است که در حین خروج ابی ذر عثمان حکم کرد که هیچکس بتشییع او
اقدام ننماید امیر المؤمنین علی و عمار یاسر بمشایعت او بیرون رفتند و مروان بن الحکم ایشان را در راه پیش آمده گفت چرا از شما حرکتی صادر شود که خلاف حکم عثمان باشد و میان امیر المؤمنین علی و مروان گفتگوی
شده مرتضی علی تازیانه بر میان دو گوش شتر مروان زد و مروان بخدمت عثمان رفته شکایت کرد چون عثمان و علی مرتضی با هم ملاقات کردند با علی گفت مروان از تو شکایت دارد که تازیانه بر میان دو گوش
شتر او زده آنجناب جواب داد که اینک شتر من بر در سرای تو ایستاده بفرمائی تا مروان بیرون رود و بر میان دو گوش او تازیانه زند تا خاطر او خوش شود ذکر وحشتی که میان سعید بن ابی العاص
و اشراف کوفه واقع شد در سنهٔ ثلاثین هجری بسببی از اسباب میان والی کوفه سعید بن ابی العاص و مالک اشتر نخعی بحث و نزاعی واقع شده مالک را در مجلس چندان لکد و مشت زدند که بیهوش شد
گوبیا ثم زنیه و گاه بمشت بازی بازی مرا بخواهی گشت مالک چون بحال اول معاودت نمود ملول و اندوهناک بخانهٔ خویش رفت و این حرکت بر خاطر اشراف و اعیان کوفه گران آمده علاوه کدورات
سابق گشت بیان این سخن آنست که اهالی کوفه با ولید بن عقبه بن ابی معیط انس و الفت گرفته بودند و بنا بر مداهنه او اشراف آن دیار با وی طریق وداد مسلوک میداشتند بعد از عزل او سعید بکوفه آمده فرمود که
منبر ولید را میباید شکست تا از لوث وجود او پاک شود با لفرقه بفرمودهٔ وی عمل نموده و تولی تعیین کرد که بابلغ نساء ایمردم کوفه سعید را گرد آنید و چون او مردی بغایت زاهد بود و در قضایا میل و مداهنه
نمی نمود بنا بر این اسباب اعیان آن بلده ضمناً با او معادات می ورزیدند چون سعید مالک اشتر را اهانت کرد چنانچه مذکور شد عداوت ضنادید کوفه نسبت بر اینده برفت و اقران او مثل ثابت بن قیس نخعی
و زید بن صوحان العبدی و جندب بن کعب الازدی و عروة بن الجعد و عمرو بن الحمق الخزاعی در مجالس سعید را بخبث و حقارت یاد میکردند و او را در نظر مردم خوار و زار مینمودند و زبان بغیبت عثمان میگشادند
و هر شب در منزل یکی گرد آمده صحبت میداشتند چون سعید را از جمعیت ایشان خبر شد در سرهنگی را که وقت آن جماعت و فساد تا سرهنگ تفرقه در مجلس ایشان انداز و آن سرهنگ با دستور بوفاق اشراف
کوفه در آمده ایشان از روی مخالفت با او گفتند تو که باشی که بی رخصت قدم در خانهٔ ما نهی و چاکران را فرمودند که بر آن مرد زدند و او بعد از قیام ننمودند چنانکه بیهوش گشت چون بمقام انتباه آمد
بخدمت سعید رفته او را از حقیقت حال آگاه ساخت سعید نامه بمدینه ارسال نموده صورت واقعه معروض رای عثمان گردانید عثمان پیغام داد که اسامی مجرمان را در جریدهٔ سپاه شام
انتظام ده و ایشان را اگر خواهند و اگر نخواهند بآن دیار روان ساز سعید بموجب فرمودهٔ عثمان عمل نمود ایشان را بشام فرستاد و ایشان با معاویه نیز در مقام نزاع آمده قیل و قال انگیختند معاویه با
عثمان پیغام داد که طائفه کوفه نه مذهب دارند و نه مروت زندگانی با ایشان دشوار مینماید باقی امیر حاکم است عثمان بمعاویه پیغام داد که آن قوم سرکش را بحمص نزد عبد الرحمن بن ولید فرست تا به نحوی که
گردن ایشان را نرم سازد و معاویه باشارت موقف خلافت ایشان را بحمص گسیل کرد و اعیان کوفه بعد از طی مسافت بآن سرزمین رسیده عبد الرحمن تا یکماه ایشان را بار نداد و مطلقا بآن جماعت سخن
مستقیمانه نگفت و بعثمان پیغام کرد که ان من لا یصلحه الخیر یصلحه الشر ۵ هر کجا داغ بایست فرمود چون تو مرهم نهی ندارد سود اگر خاطر امیر خواهد تو با کوفیان معاش کنم که سزاوار ایشان باشد عثمان
جواب فرستاد که تو بهتر میدانی عبد الرحمن بعد انقضای یکماه روسای کوفه را بار داد اما ایشان را رخصت جلوس نداد و بآن جماعت مطلقا سخن نگفت مالک اشتر و یاران دیگر لحظهٔ پیش عبد الرحمن ایستاده بار
دیگر بوظائف ملازمت ایشان بدین شیوه بود عاقبت چون ملالت آن طبقه بنهایت انجامید از عبد الرحمن دستوری خواستند که از حمص بیرون روند عبد الرحمن رخصت داده مجموع بکوفه بازگشتند الا مالک اشتر که
دران بلده توقف نمود ذکر فتنه که در کوفه روی نمود و حکومت ابوموسی اشعری چون عثمان در سنهٔ اربع و ثلاثین والی کوفه سعید بن العاص را بنا بر مشورتی که از سیاق کلام آینده معلوم خواهد گشت
بمدینه طلبید و سائر عظماء آن دیار بموجب فرموده بولایت دور دست رفته بودند و در کوفه بغیر از اهل فتنه و غوغا زیاده صاحب وجودی نمانده بود یزید بن قیس هوس نقض بیعت عثمان بر ضمیرش استیلا
یافته اوباش را در مسجد کوفه جمع آورده ایشان را بر خلع خلیفه دوران ترغیب نمود آن جماعت که بواسطهٔ عزل ولید و نصب سعید از عثمان آزرده خاطر بودند این صورت را فوزی عظیم دانستند درین اثنا
عمرو بن حریث که بنیابت سعید موسوم شده بود بعد از اطلاع بر حقیقت حال بمسجد آمده و بمنبر رفت و زبان بموعظهٔ اهل فتنه گشاده چون خبر بقعقاع بن عمرو رسید که یزید در مقام فتنه انگیزی است بتابع خویش
بمسجد آمده خشونت آغاز کرد و از یزید پرسید که این چه اجتماعی است و باعث جمعیت یزید جواب بر لسان ایشان بر زبان آورده گفت جمعیت ما جهت آنست که از سعید گله کنیم قعقاع گفت اگر از وی شکایتی دارید

بمدینه بازگشت و مالی الفور خود را مسوده عرض رای خلافت انما گرداند تا شخصی دیگر پیش شما والی گردانند تا بشکایت سعد این همه شور و غوغا در میان نیاید زبان عرض پیش کرده گفت
ساخت و زبیر این قسم جواب داد که تا پیش نرفت باز نگردش ثابت نشود و اصحاب دران دیده گفتند که سزاوار همان است که مرد بود طلب کرده باز فرستاده او را دست و گردن بسته و موی مقصود
حمایل کنند الا جرم راست های او سر عان فرستاده و مالک بن ذکر حسبی در کوفه حاضر شد و اهل کوفه با او ملاقات نموده مالک با ایشان گفت که من اگرچه از مصر آمده ام لیکن چون شنیدم که سعد پیش عثمان باز شما
اظهار ناخوشنودی کرده و گفته که اهل کوفه را از خاطر جلا باید نمود و کوفیان بکفتار مالک فریفته شده او را در مقام بیعت آمدند که اگر سعد بگوید فرمانبرداری نشاید نمود و در بن نشاسیع مالک
که سعد تردیک رسید مالک فرمود که او را سوگند دهید که هرگز با عثمان دار ذکر نکند یا دست رد بر سینه سعد نزند یا بدو که ازخانه نخواهم بیرون آمد تا بیعت نکنی یا زود فصیح و شریف یا مالک بمدینه رسید عمد
آمده او را دیدند یا زده و نفرین خدنگاران خونریز بر آمد سعد که سیاه که فرمان یافته بود بمدینه رسید بگوفیان یا او گفتند که بر تو ریا گرد که ما امارت تر انخواهیم سعد گفت این همه شور و غوغا را احتیاج نبود تا مدت
بمدینه باشم فرستاده پیغام داد که دیگر بمدینه مبین مهم نامزد گردد و سعد عزم مراجعت نموده یا مالک یا او گفت که عثمان را بگوئی که اگر خواهی که مردم کوفه بر جاده اطاعت تو مستقیم باشند ابو موسی اشعری
را یا مارت ایشان بفرست سعد بمدینه باز گشته مصورت واقعه را بعرض عثمان رسانید و عثمان با تمس کرفیان مهذول داشته ابو موسی اشعری را بکوفه فرستاد چون مشار الیه بدان بلده رسیده اهالی
آن دیار بالتمام اعزاز و احترام بمیتی آمدند و او گوش ایشان را بدرس نصیحت گران بار گردانیده روزی چند غبار فتنه و فساد از خاطر ها نشست و حیث بمی کثیر از بیعت
ابو موسی اشعری ابن السوداء که در کتب سیر خان عجم بعبد الله سبا اشتهار یافته جمعیه بلوا را حیا میبود و صفا بلسوداء اکثر عثمان او را مغرور و محترم داره بمدینه آمده ایمان آورد و در سلک
ریا یا سلام انتظام یافت چون جمال مطلوب او از حجاب نقاب بکشاد تکشف نگشت با طالعه از اصحاب که از عثمان نقاری در دل داشتند اختلاط و ارتباط آغاز نموده قواعد محبت و الفت مستحکام
و او ندوبه بهر گونی و عیب جوئی عثمان با ایشان همداستان شده با بث فتنه و فساد بکشاد و چون عثمان ازین حال آگاه گشت گفت این جمعیت باری کیست که از روی این هم تحمل با ید کرد و با خراج او
از مزینه فرمان داد و چون عبد الله سبا نیز بمصر رسید از آنجا که عثمان در مصر سبا را ندیده بود و بمصریان ملحق گشته با نها را تقوی و علم خویش نمایانید ای اکثر اهل مصر از طایفه عبد الله ز سوخ
عقیده آن طائفه با ایشان در میان نهاد که نصاری میگویند که عیسی مراجعت نموده از آسمان زمین نازل خواهد شد و بر جمله این است که حضرت خاتم الانبیاء افضل از عیسی است بطریق او
بر بیعت اولی باشد و خدای عزوجل وعده فرموده چنانکه میفرماید که ان الذین فرض علیک لقرآن لرادک الی معاد بعد از انکه سفهای مصر بر من معنی عبد الله را مصدق داشتند
با ایشان گفت که پیغمبر ما را خلیفه و وصی همبوده است و خلیفه رسول علی است که بحلیه زهد و تقوی و علم و فتوی آراسته است و شجاعت و شیوه امامت و دیانت و تقوی بدیرسته و امامت
مسلم فاضل محمد بر علی ظلم روا داشتند و خلافت حق بوی نبود باز گشتند اکنون نصرت بر جناب و نصرت آنحضرت بر جانیان و اجب و لازم است و اتباع اقوال و افعال او بر همه ما لمیان مدار
معتصم و بسیاری از مردم مصر کلمات ابن السوداء را در خاطر جای داده پای از دائره متابعت و مطاوعت عثمان بیرون نهاده بود در مصر کوفه کار با خلاف بالا گرفت عثمان عمار یاسر را مصدوق محمد بن مسلمه
را کوفه فرستاده تا تفحص نمایند که آن جماعت بهر از عقاید ان دیانیز در مخالفت با ایشان همداستان شده عمار چون بمصر رسید بآن طائفه برساخت هیچ خبر نفرستاد و محمد بن مسلمه پیغام داد
که ارباب کیاست با همچو مقاهیت سیچ نداده و این فتنه انگیخته عثمان را ازین سخن خوف زیادت شد گفتار او بعضی از قضایا که بموجب عنوغا انام در آن ایام واقع شد یکی از انجمله
این بود که عثمان اصحاب رسول را از اعمال عزل فرموده بجای ان امرا و اهل بیت خویش کماینبغی امیه بود نداد دیگر آنکه مروان بن الحکم بن العاص که بسبب بی ادبی با حضرت مقدس نبوی رانده کرده بود از مدینه
بیرون خراج نموده ابو بکر بن سنل او را بمشیر اندرز گفت که عثمان رقم قبول بر صفحه حال او کشیده ایشان را بمدینه آورد و دختر خویش عایشه مروان حکم داد و دختر دیگر بپسر او حارث بن حکم و سلک
از دواج کشیده زینت المال خواسته فراوان بایشان بخشید و از حسن و عنایم او فریفته مطایای آمال مروان را گرد این مضمار خویش ساخت و خلق را بجمع یک قرآن و قرأت یک مصحف فرمان
داده باقی مصاحف را بلهبات مختلفه میسوزاند و یکدیگر را تکفیر میکردند و در سنا با نام صلوة قیام مینمود و بخرجها و ابذور رضا داد و هر چند بر حمیت از اعمال و شکایت میکردند فرق عمل بر صفحه اعمال ایشان
نگشت و با واسطه فساد مروان اکثری از اشراف و عظماء اشل امیر المومنین علی و ابن عباس و طلحه و زبیر بسیار سابق ملازمت موقف خلافت نمیتوانستند نمود این خبر باطراف بلاد انتشار یافته قرار
تشویع اهل خلاف و عناد و شقاق را بسجایی رسید که بیکدیگر میرسیدند مردم از مدینه که هر کرا طالب جهاد است باید که بمدینه رود و عثمان استماع اخبار نموده و فساد و غوغا بمدینه معاویه عبد الله سعد و عبد الرحمن سعد بن ابی سرح و سعید
بن العاص را طلبیده و ایشان تا ئبان بر شام و البیره و مصر رفته بآستان خلافت آشیان آمدند و عثمان با مراء مذکوره در باب دفع شر اهل عتره و عصیان مشورت نموده را ئبان را
قرار گرفت که هر یک بر عمال رفته متوافقه نمایند و بهر یک رسولان داده خویش را بر صفح ارباب شقاق و عناد پرداخته قلع و قمع اهل بغی و فساد را وجهه همت سازند و عثمان نیز بنفس خود را از مردم مدینه
حمایت نماید دران ایام معاویه با کسب الاخبار ملاقات نموده گفت ازان می ترسم که دشمنان ناگاه بر عثمان دست یافته و او را زیاری در آرند که گفت این واقعه بهیت نگرد اگر زیر معاویه شر
بیدار اراده تغیر معاویه گفت که کاشکی که علوم من گردد که بعد از عثمان فرمان مسلمانان که خواهد بود تا بلوا زمت دی قیام نمایم که گفت عثمان اختیار و قبضه اقتدار تو قرار خواهد گرفت اما بدان
خوان پر نعمتی که پسیار از مشرکین کعب تمنای حکومت و سلطنت بر خاطر معاویه استیلا یافته و الا قبل ازان خود را سزاوار این مرتبه اعلی نمیدید بر دو قدمت راجعت بر عرض عثمان رسانید که تو

در اطراف و جوانب سر بر آورده اند و با اعدا و از جانب بقصد تو کمر بسته اند و از تعرض ایشان به نسبت تو ضمیر کثیر پریشان است طریق صواب آنکه راه شام پیش گیری که در آن ملک اعوان تو بسیار اند
عثمان فرمود معاذ الله که مفارقت منبر بلند درجه و روضهٔ مقدسهٔ رسول خدا اختیار کنم ع اگر بپرد رود دل بر خون توان بود؛ تو جای بی تو بگیرم چون توان بود؛ معاویه گفت اگر رخصت باشد
لشکری نامزد فرمایم تا در حوالی مدینه ساکن شده بمحافظت تو قیام نمایند عثمان جواب داد که بدین واسطه اکثر خمس و غنایم بایشان مصروف شده همسایگان رسول به محنت معیشت ممتحن گردند معاویه
گفت ای عثمان از آسیب دشمنان بر حذر باش که توقف تو در زمین یثرب مستلزم آفت هاست عثمان گفت که در وقوع بلیه در دار منحرف صبر میکنیم و دولت باقی بر جیفهٔ فانی مرجح میدانم و سعادت
مرتبه جوار حبیب رب العالمین را بهمه عالم معارضه نمیکنم و سائر امرا بولایتی که نامزد ایشان شده بود باز گشتند از آنجمله کوفیان سعد بن العاص را در امر حکومت دخل نداده اند چنانچه رقمزدهٔ کلک بیان
گشت نقل است که چون حرکات ناپسندیدهٔ گماشتگان عثمان بسر حد افراط رسید مردمان زمان طعن و تشنیع بر عثمان دراز کردند و جمعی کثیر با امیر المؤمنین علی درین باب سخن گفتند جناب ولایت مآب
با عثمان ملاقات فرموده گفت یا ابا عمرو مردم نسبت با عمال تو چنین و چنان میگویند بخدا سوگند که من نمیدانم که با تو چگویم و هر چه من میدانم از صلاح و فساد و ظلم و عدل تو نیز میدانی و سالها گوش و هوش
ما و تو باستماع احادیث و الفاظ آبدار حضرت سید ابرار قرین و محلی گشته و ابن ابو قحافه و ابن خطاب اولی نبود بعمل حق از تو و قربت تو بحضرت رسول از حیثیت خویشی بیشتر است و بهره دختر داماد پیغمبر
و بر تو معلوم است که افضل در روز حساب امام عادل است که سلوک طریق سداد کرده و دیگران را راه راست نموده احیای سنت متروکه و امانت معلوم کند و بدترین خلق نزد حق عز و علا امام ظالم است که
راه راست گم کرده و دیگران را در بادیهٔ غوایت افگنده امانت سنت معلومه و احیای بدعت متروکه کار او باشد و من از آن میترسم که تو بسعی اهل بغی و فتنه کشته شوی و تا روز قیامت تیغ از
امت مرتفع نگردد عثمان گفت یا ابا الحسن اگر تو بجای من بودی هرگز ترا تعنیف نمیکردم و اگر صلهٔ رحم بجای می آوردی ترا تشنیع نمی نمودم و تو میدانی که عمر مغیرة بن شعبه را که فعال بر همگنان معلوم است
ولایت داده معاویه را به حکومت شام نصب فرموده و من اگر بملاحظهٔ خویشی کرده عبد الله عامر را والی بصره گردانیده معاویه را بر حال خود گذاشتم از آن چه عیب است امیر المؤمنین علی جواب داد که
اگر از عمال عمر یک حرف ناپسندیده بگوش او میرسید او را معزول کرده در زجر وی باقصی الغایت میکوشید و حال آنکه تو با عمال و اقارب تغافل مینمائی معاویه و سائر عمال او از عمر چنان خوف داشتند که غلام
عمر از وی آن مقدار ... بعضی گفته اند که امیر المؤمنین علی در جواب عثمان چنین گفت که عمر بهر کرا ولایت دادی مهار در بینی او کردی و تو هر کرا والی گردانیدی رسن او را
دراز کردی چون امیر المؤمنین از ادای این کلمات فارغ گشت بخانهٔ خویش رفت و عثمان از منزل خود بیرون آمده باستحضار مردم فرمان داد و چون خلق مجتمع گشتند با ایشان مخاطبات عنیف
کرده گفت از شما چنان و چنین بسمع من رسانیده اند و شما بنسبت عمر بیش از این کلمات میگفتید او مردی بود بصلابت و سیاست و شما از بیم او در کوفه ... و من با شما برفق و
مدارا زندگانی میکنم تا بر من دلیر گشتید و سخنان نامناسب در شان من گفتید مصلحت شما آنست که دست تعرض از دامن عرض من کوتاه کرده زبان در کام خموشی کشید تا سالم باشید و مروان حکم
ایشان را بکشتن و خون ریختن تخویف نموده عثمان او را از گفتن این کلمات منع فرمود ذکر آمدن اهل کوفه و فتنه و غوغا انگیختن نوبت بجانب مدینه در ربیع الاول سنه خمس و ثلاثین
ارباب فضول از هر شهری فوجی اندک بتکاپی از حوالی خود داشتند بمدینهٔ رسول آمدند و خلق مدینه از آن جماعت استفسار نمودند که موجب جمعیت شما چیست جواب دادند که ما آمده ایم که از عثمان
التماس نمائیم که شر حاکمان ظالم از ما باز دارد یا والیان عادل بر ممالک گمارد و اهل خروج امثال این کلمات بلکه زیاده نیز گفتند عثمان چون خواست که معلوم کند که هیچکس از اهل مدینه با ایشان یعنی
متفق هستند یا نه دو کس از معتمدان خود را امر فرمود که با آن جماعت اختلاط کنند بعد از مصاحبت و ملازمت بسیار خبر آوردند که عمار یاسر و رفاعة بن رافع الانصاری با ارباب خلاف اتفاق دارند
چون نزد عثمان این معنی بصحت وضوح یافت فرمان داد تا معارف مهاجر و وجوه انصار و کبار تابعین و طبقات مسلمین در مسجد مجتمع گشتند و او بعد از ادای ثنا و محمدت رب العزت در آن انجمن فرمود
که جمعی از اطراف و ولایات بدین شهر آمده اند خلاصهٔ کلمات ایشان آنست که اگر عثمان خود را از خلافت عزل نکند او را القتل آریم صنادید مهاجر و انصار گفتند که ایشان واجب القتل اند زیرا که
ما از حضرت رسول شنیدیم که هر کس که مردم را بنفس خویش دعوت نموده مخالفت امام زمان کند لعنت خدای بر وی باد او را بکشید عثمان فرمود که از جملهٔ جرائمی که نسبت بمن میکنند یکی آنست که میگویند که در سفر با تمام صلوة قیام
نمودی و رسول و ابو بکر و عمر درین مقام قصر کرده اند جواب آنست که مرا اهل و عیال در مکه بود و ایشان نداشتند و دیگر میگویند که عثمان مصاحف را بسوخت و حال آنکه غرض من از آن جرأت رفع اختلاف علت
از میان خلق بود نسبت بکلام الهی و همچنین برفع باقی اعتراضات ارباب خلاف پرداخته گفت حالا دست بخون ایشان نمی آلایم و اگر اعلان مخالفت از ایشان محقق شود دانم که با آن جماعت
چه باید کرد و در آن مجلس بوضوح پیوست که عثمان ازین تهمت ها مبراست بعد از اتمام این کلمات عثمان بمنزل خویش رفت ارباب خروج با هم گفتند که عثمان را در مدینه دوستان و هواخواهان
بسیار اند و ما بی استعداد آمده ایم مصلحت آنست که مراجعت نموده در شکوه و قدرت بیائیم تا آنچه مراد و مطلوب ماست میسر گردد و بعد از معاودت مخالفان مخلصان حقیقی هر چند عثمان را بر آن
داشتند که بعزل عمال خود فرمان دهد قبول نفرمود و این صورت موجب زیادتی جرأت و رنجش خاطر ها گشت **ذکر توجه مصریان و مخالفان بمدینه و بیان ظهور انواع وحشت و فتنه در ولایت**
گویند در آن اوان بنی هذیل و بنی مخزوم و بنی غفار بواسطهٔ قلت التفات عثمان نسبت بعبد الله بن مسعود هذلی و ابوذر غفاری و عمار یاسر رنجیده بودند جمعی از مردم مصر بمدینه آمدند و از والی ولایت
خویش عبد الله بن سعد بن ابی سرح شکایت کردند عثمان مکتوبی مشتمل بر نصیحت و مکتوبی بر تهدید بابن ابی سرح فرستاد و پیغام داد که در تسکین مظلومان سعی نماید عبد الله بعضی از ایشان را

بالقتل و بسته را بالضرب و بیدادت ادب نمود ارباب بصائر و کمالات پاکیزه این سرّ متأثر گشته طالعهٔ از عظمای آن دیار شرمسار عبدالرحمن بن محمد بن السائب الکلبی و عبدالله بن سبا و سودان بن حمران السکونی با شهر الغدر از شعبان و نفرسان همت بر وفق ظلم عبدالله بن ابی سرح مقصور داشته روی بجانب مدینه نهادند و محمد بن ابابکر و محمد بن حذیفه با الیشان بود ند تا بمرحوله که بامیر المؤمنین رسیدند و بشکایت او مالک اشتر بختی و زیاد بن نضر الحارثی و عبدالله بن اصم و حکیم بن جبلة العبدی و غیرهن شریح بن عباد العبدی و ابن محرس بن حمران الخثعمی طائفهٔ مردم ملکی گشته و بجوار قبل منازل مطی مرحل ظاهر مدینه نزول کردند و چون بیان حیلت علی مردل داشتند ارباب شرّ بمدینه رفتند با صحابی مشغول ملاقات شوند و از ظلم او گماشتگان عثمان شکایت کرده گفتند که از جمله ظلمها آنکه عبدالله بن سعد بعضی از مشکیان که سفارش عثمان با او برده بود نزد قبل بسانیده و دو از تو و مان الیشان برآورده چون صحابهٔ کرام ازین معنی خبر دار شدند زبان بنصیحت و ملامت عثمان بگشادند طلحه در مخاطبات عنیفه خطاب کرد و گفت البته بجوار این طائفه باید رسید عائشه که در ان اوان بسبب از اسباب عثمان بنجیده آزار او در خاطر داشت و مردم را بر مخالفت وی میگماشت و میگفت هنوز جامهای رسول نو است که سنت های او کهنه و متروک شده و خبرهای سخت آهیخته عثمان رسال میشود و در تقضی علی با احیان مهاجر و انصار مجلس عثمان رسید و مصار عزائل آندیار بر او استوار مانده بود که ناگاه آن دیار بواسطهٔ ظلم و خون های نا مشروع آشفته و پریشان گشته آهیخته عثمان رسال میشود و در تقضی علی با احیان مهاجر و انصار مجلس عثمان رسید و مصار عزائل آندیار بر او استوار مانده بود که ناگاه آن دیار بواسطهٔ ظلم و خون های نا مشروع آشفته و پریشان گشته آهیخته عثمان رسال میشود و در تقضی علی با احیان مهاجر و انصار مجلس عثمان رسید و مصار عزائل آندیار بر او استوار مانده بود که ناگاه آن دیار بواسطهٔ ظلم و خون های نا مشروع آشفته و پریشان گشته آهیخته عثمان رسال میشود و در تقضی علی با احیان مهاجر و انصار مجلس عثمان رسید و مصار عزائل آندیار بر او استوار مانده بود که ناگاه آن دیار بواسطهٔ ظلم و خون های نا مشروع آشفته و پریشان گشته

و باین قول مردم مصر چهار گروه بودند و خلق بصره نیز چهار فوج و لشکر کوفه نیز چهار فرقه و بر سر هر فوجی یکی از عظما فرمان روا بودند و طبقات فرقه ثلاثه ببلاد مذکور ظاهر مدینه در سه موضع فرود آمدند و
مجموع را رای آنکه عثمان را معزول سازند و دیگری بجایش نصب کنند اهل مدینه بعد از اطلاع بکمل و مسلح شدند حضرت و ندان فتنه ازین صورت آگاهی یافتند از روسا خویش دو کس را نامزد رسالت
کرده پیغام دادند که غرض ما ازین آمدن امر معروف و نهی منکر است نه امر دیگر مردم مدینه تسکین یافته و غربا با مردم آن بلده گفتند که مراد ازین هجوم آنست که عثمان شر طلحه از سر خلق دفع کنند
و اهل صلاح را بر ولایت والی گردانند و پنجاه نفر از مصریان در خلوت بعرض امیر المؤمنین رسانیدند که امام بحق توئی اگر عثمان خود را از خلافت عزل نکند ما او را ذلیل گردانیم جناب ولایت مآب زبان
بزجر و سرزنش ایشان کشاده فرمود که شما را بعزل و نصب خلیفه چه نسبت است و لعربان نیز با طلحه و زبیر امثال این کلمات گفته همین جواب شنیدند همه ایشان در کار خویش متحیر گشتند و درین اثنا عمرو عاص نزد
عثمان رفته گفت از عیوبی که مسلمانان بتو نسبت میکنند توبه کن عثمان او را معاتب ساخته از جمیع معایب برائت ذمه کرد عمرو عاص گفت که یکی از عیوب تو آنست که عبد الله بن ابی سرح مرتد را عمل داده و او را
از قبول حضرت رسالت و ابوبکر و عمر رضی الله عنهما بوده معزول کردی در میان عثمان و عمرو مناظرات رفته عمرو از مجلس رنجیده بیرون آمد و بسبیل علانیه مردم را بقتل عثمان تحریص مینمود و میگفت خون او مباح است و عثمان
در شب نزد علی آمده التماس نمود که در اطفاء نائره فتنه سعی نماید و آنحضرت روز دیگر با یاران رسول با انجمن اهل خلاف خرامید و برفق سخن گفته ایشان را از سر نزاع بگذرانید و در خلال این احوال مروان
بعثمان گفت که از فرستادن علی مخالفان تصور کرده اند که تو بغایت ضعیف و ذلیلی و حق بجانب ایشانست اکنون مصلحت آنست که همه بدانند که بر دفع ایشان قادری و ایشان بغیر حق بر تو خروج کرده اند
عثمان بسخن مروان فریفته شده با مردم مدینه گفت که ارباب خلاف چون متمسک بحجتی ظاهر نبودند از افعال خویش دم در کشیده پشیمان گشتند عمرو عاص از آن میان گفت ای عثمان از خدا بترس و در راه
انابت گریز که ما این جماعت را بلطائف الحیل تسکین داده ایم عثمان گفت ای عمرو نظر در خود کن و تراز منحای تو که باشی که مرا به امر فرمائی مقارن این حال از اطراف و جوانب مسجد آوازی بگوش
او رسید که ای عثمان از کردار خویش پشیمان شو و دست در عروه وثقی توبه زن و سنگ برداشته او را از منبر بزیر آوردند و عصای او را شکسته عثمان بیهوش شد جمعی او را بر دوش گرفته بمنزل
بردند امیر المؤمنین علی بخانه عثمان رفته گفت یا با عمرو ترا این خطبه چه مهم بود و خلق میدانند که ما ارباب عصیان را بخواهش بسیار بمقام رضا آورده ایم عثمان گفت الماضی لا یذکر اکنون بهر چه اشارت
نمائی عمل نموده آید علی مرتضی که برقع نقاب از چهره عرائس غیبی انصاف داشت فرمود که مجمعی باید ساخت و از کرده گذشته استغفار باید نمود و عذر از مسلمانان باید خواست تا همه خوشدل شوند
بنابرین عثمان فرمود تا خلائق بمسجد حاضر گشتند و بمنبر رفته گفت ایها الناس بر شما پوشیده نیست که سهو و خطا از بنی آدم در وجود آمده و کسی که از آدم و من دعوی عصمت نمیکنم اگر از من زلتی صدور
یافته باشد محل تعجب نیست و رسول فرموده که التائب من الذنب کمن لا ذنب له اکنون از هر چه مقبول حضرت باری سبحانه و پسندیده شما نیست توبه کردم و بخدا باز گشتم و مرا که عمر باخر رسیده هیچ صفتی
بهتر از انابت نیست و هر که از شما ملتمسی دارد معروض گرداند تا بوجه احسن ساخته و پرداخته آید عثمان این کلمات گفت و عذر خواهی بسیار نمود و از مسجد بیرون رفته بخانه خویش رفت و علی مرتضی در غیبت
عثمان در آن انجمن فرمود که این مرد آنچه بر وی لازم بود بجای آورد خدای تعالی توفیق رفیق او گرداناد و مردم مدینه بملاطفت او امیدوار گشته باستان خلافت آشیان شتافتند مروان ایشان
را بزجر از توقف نموده خود نزد عثمان رفت و با سعید بن عاص اتفاق نموده با او گفتند که امروز سهو عظیم از تو صادر شد که بجرایم خود معترف شدی و در نقصان قدر خود کوشیدی و مقصود
پسر ابوطالب از اظهار نصیحت آن بود که آبروی تو ریخته گردد و نزد همه مردم جرایم تو سمت وضوح یابد حالا اقرب بمصلحت آنست که با این مردم که بر درگاه مجتمع گشته اند ملاقات نفرمائی که سر خضوع پیش دارند
بلکه فتنه روی نماید که تدارک آن ممکن نگردد عثمان مروان را گفت که مردمان ما را باز گردان که مرا خود حیا مانع می آید که با ایشان سخن بگویم مروان بیرون آمده و بسخنان درشت جمع انجمن
خاطر اهل صدق و صفا را تیره و مکدر گردانید ایشان بپیش امیر المؤمنین علی رفته معروض داشتند که ما جهت تشیید مبانی محبت و داد بدر خانه عثمان رفتیم مروان از پیش او بیرون آمده چنان و چنین گفت جناب ولایت
مآب از استماع این خبر ملول خاطر گشته بمنزل عثمان رفت و او را ملامت آغاز کرده گفت هر چند ما در اصلاح مهمات تو سعی مینمائیم تو همه را بقول بیحاصل و رای فاسد میگردانی و مروان که دشمنیست کار خود سر گرفته
به تنظیم مصالح تو چگونه پردازد و عنقریب ترا بچاهی اندازد که بیرون آمدن از آن ممکن نباشد و من با خود مقرر کرده ام که دیگر پیش تو نیایم و در مهمات تو دخل نکنم و چون علی از پیش عثمان بیرون آمد نائله
بنت الفرافصه زوجه عثمان گفت ای عثمان دست از موافقت قول علی بن ابی طالب باز مدار و بقول واهی مروان فریفته مشو که آن مستلزم عافیت و سداد و این مستتبع سوء خاتمت و فساد است
روایتی دیگر آنکه چون مردم جرأت نموده سنگ بجانب عثمان انداختند و او را برداشته بمنزل بردند امیر المؤمنین علی بخانه او رفت چون چشم عثمان بر علی افتاد دیده بر هم نهاده بنی امیه با جناب
ولایت مآب سخنان فتنه انگیز گفتند و آنحضرت خشمناک بیرون رفت و تا قتل عثمان پای بمنزل او ننهاد و در روایت بعضی علما اخبار آمده که چون مردم بلاد و امصار بقصد قتل و خلع عثمان
بمدینه هجوم کردند آنحضرت باب دار الخلافه را بسته از غرفه با ایشان در تکلم آمده پرسید که بچه سبب از اسباب چنین فتنه و فساد انگیخته اید و شیوه عصیان و عناد را منظور نظر همت ساخته
آن جماعت بر اعمال و افعال او اعتراضات کرده عثمان جواب های مسکت و ملزم گفت بعد از آن گفت که من از رسول شنیده ام که بر زبان معجز بیان بگذرانید که لا یحل دم امرء المسلم
الا باحدی ثلثة الکفر بعد الایمان والزنا بعد الاحصان و قتل النفس بغیر الحق و بخدا سوگند که از آن زمان که قائد توفیق رفیق طریق من گشته و نعمت هدایت ارزانی داشته تبدیل ملت
بیضا بخاطر من خطور ننموده و هیچکس را بناحق نکشته ام و بحرمت دانائی که حقیقت اشیا بروی آشکار است که در جاهلیت و اسلام زنا از من در وجود نیامده است و کرامت اجلال حبیب

حضرت متعال بنوعی رعایت کرده ام که دست راست من که بدست مبارک او رسیده مساس عورت بآن دست نکرده ام و پا از دائرهٔ ادب بیرون ننهاده ام معترضان که این سخن بشنیدند سورت غضب ایشان کم شده بمصالح راجع گشتند الا آنکه ابن لشهر و دیگر اقربا بشر که پیشتر در تهییج فتنه و فساد میکوشیدند درین اثنا عثمان با عبدالله عمر مشورت نموده گفت رای صواب درین باب کدام است ابن عمر پرسید که مقصود معاندان نسبت بتو چیست جواب داد که داعیهٔ آن دارند که عروس مملکت را چنان طلاق دهم که بهیچ وجه بدوی رجعت ممکن نباشد عبدالله گفت بعد از ترک خلافت تو در عالم تا قیامت زنده خواهی ماند گفت نه ابن عمر گفت رای من آنست که ربقهٔ خلافت از رقبهٔ خود بیرون نیاری و از قبل هراسان نگردی اگر خود را ازین امر معاف خواهی داشت این بدعت در عالم خواهد ماند که چون طائفهٔ از امام و خلیفهٔ زمان آزرده گردند همت بر خلع او گمارند و رسول خدا با تو گفت فلا تنزع قمیصا البسک الله تعالی و آن قمیص لغیر خلعت خلافت امر دیگر نیست ولیکن مخالفان را بکتاب الله عز و علا و سنت رسول او دعوت فرمای اگر قبول کردند فبها و الا باری تو معذور باشی بنابر صوابدید عبدالله بن عمر عثمان مغیرة بن شعبه را بالقوم فرستاده تا ایشان را بکتاب الله و سنت رسول دعوت کند مغیره با آن جماعت ملاقات نموده زبان بنصیحت ایشان بگشاد آن جماعت گفتند ای فاسق فاجر زانی ترا با وعظ و ارشاد چه نسبت منشاء اطلاق این لفظ بر مغیره بجهت آن بود که در ایام خلافت عمر او را بزنا موسوم داشتند و سه کس از مردم معتمد بدین فعل منکر گواهی دادند و شاهد چهارم مداهنه کرده گفت ندانستم که موطوءهٔ بر وی مباح بود یا حرام بعد از مراجعت مغیره عثمان عبدالله بن سلام بر رسالت آن قوم موسوم گشت و چون با ایشان ملاقات نمود گفت ایها الناس بر قتل خلیفهٔ زمان اقدام منمائید و تا رسول مبعوث شده آسیب تیغ از شما مرفوع گشته و این سنت مستمر خواهد بود تا آن وقت که در مقام موافقت امام خویش راسخ دم و ثابت قدم باشید اگر خلیفهٔ رسول خدا را بکشید تا ایام خروج مهدی تیغ خلاف از غلاف بیرون آمده از شما مرفوع نخواهد گشت دیگر از آن زمان که رسول خدا هجرت اختیار فرموده بمدینه آمده ملائکهٔ عظام بمحافظت این بلده قیام مینمایند و اگر عیاذا بالله بر قتل خلیفه مبادرت نمائید حفظه دست از محافظت باز دارند تا در عرصهٔ تعرض دشمنان در آئید و دیگر آنکه عثمان را بر شما حقی چند ثابت است و لازم است که بمقتضای آن حقوق اگر او در خواب باشد بیدار باید کرد و او را بیدار ننشانید و دیگر آنکه اجل او نزدیک رسیده چنانچه پیش از گذشتن ذی الحجه که اندک فرصتی در میان است بجوار رحمت ایزدی خواهد پیوست چون عبدالله بن سلام سخن با تمام رسانید مالک اشتر و غافقی و حرقوص بن زهیر و سایر معترضان زبان بشتم عبدالله دراز کرده گفتند ای جهود بار تو کیستی که در میان عظمای اسلام و کبرای انام کلمات میگوئی و او را بخواری تمام از مجلس بیرون کردند و بعد از عبدالله سلام عمرو عاص بسفارت فرستادند آن جماعت با او نیز سفاهت کرده خلاف و نفاقی که در ایام جاهلیت نسبت بحضرت رسالت پناه مرة بعد اخری صادر شده بود بیاد آوردند و چون عمرو خجلت زده بازگشت عبدالله عمر گفت انفتاح باب شبستان مراد و سر بستان مقصود منوط و مربوط برای عالم آرای و ضمیر عقده گشای علی بن ابی طالب است لاجرم عثمان ملتجی بجناب ولایت مآب شده التماس نمود که آب نصایح آتشی را که در کانون باطن ارباب اعتراض اشتعال یافته فرو نشاند امیر المؤمنین علی گفت که عثمان با من پیمان کند که هر چه بجهت تسکین اعادی قبول کنم او آنرا بتقدیم رساند عثمان متقبل این صورت شد علی بمجلس متعصبان شتافت و بشبحات سحاب مکرمت باطن فیاض دُرر آبدار در اطفاء شرارهٔ شر ایشان کوشیده مخالفان را بعنایات عثمان امیدوار گردانید و مامول مسئول آن جماعت ضامن شده باتفاق رؤسای آن قوم بموقف خلافت شتافت و با عثمان گفت که اعیان ولایت مصر از عبدالله بن سعد ابی سرح تظلم مینمایند و امید دارند که او را معزول کرده محمد بن ابابکر را که بحلیهٔ تقوی و دیانت آراسته است بجای او تعیین نمائی عثمان مصلحت در آن دید که ملتمس قوم مبذول دارد لاجرم منشوری بنام محمد بن ابابکر نوشته او را بامارت مصر مقرر فرمود و محمد و مصریان جهت انصراف یافته متوجه دیار خویش گشتند و اهل کوفه و بصره نیز مشمول عنایت و شفقت گشته روی بمواطن و مساکن خود نهادند

ذکر مراجعت مخالفان و قتل عثمان

چون محمد بن ابابکر با اهل مصر از مدینه بیرون آمده مرحلهٔ چند قطع کردند شخصی را دیدند که بر شتر عثمان سوار بتعجیل هر چه تمامتر بسمت مصر میرفت و بروایت صاحب غنیه آن شخص عمرو بن سفیان سلمی بود اما جمهور مورخان در مصنفات خویش آورده اند که راکب جمل غلام عثمان بود و علی التقدیرین مصریان از آن شتر سوار پرسیدند که تو چه کسی و بکجا میروی جواب داد که من رسول عثمانم که از وی پیغامی دارم بوالی مصر گفتند والی مصر اینک با ماست گفت مرا آن عبدالله بن سعد ابی سرح است گفتند هیچ مکتوب مصحوب تو هست گفت نه چون نیک تفحص کردند مکتوبی در راحلهٔ او پیدا شد که بر عنوان او قلمی شده بود که من امیر المؤمنین عثمان الی عبدالله بن سعد ابی سرح و چون صحیفه را بگشادند در آنجا نوشته دیدند که بعد از وصول مصریان بولایت خویش فلان و فلان کس را بقتل رسانی فلان را مثله ساخته از درخت بیاویز و سایر ایشان را مقید و محبوس گردان و حالا بانچه مامور شده قیام نمائی و بفیصل مهمات اشتغال فرمائی و منتظر فرمان ما میباش چون محمد بن ابابکر و رفقا او بر مضمون نامه مطلع شدند قاصدان باهل کوفه و بصره فرستاده پیغام دادند که بتعجیل بمدینه بازگردید و خود نیز بسرعت هر چه تمامتر مراجعت کردند و عظمای بلاد مذکور بر قتل عثمان اتفاق نموده عنان عزیمت بجانب مدینه معطوف گردانیدند و چون بمقصد رسیدند صورت واقعه را معروض رای جناب ولایت مآب و اجلهٔ اصحاب حضرت مقدس نبوی گردانیده مکتوب را بایشان نمودند و گفتند عذری چنین که از عثمان سمت وضوح یافته خون او مباح است و اکثر مردم مدینه بر عثمان انکار کرده با مخالفان دم از موافقت زدند علی و طلحه و زبیر و سعد ابی وقاص و جمعی دیگر از حضار معرکهٔ بدر بموقف خلافت شتافته با عثمان ملاقات فرمودند از آن میان علی گفت ای عثمان ما آن غلامی که بمصر میرفت کیست گفت منش پرسید که شتر او از کیست گفت از من پرسید که این مکتوب بکه مصحوب او بود و بوقوف تو قلمی شده گفت نه باز استفسار نمود که مهر آن نامه مهر کیست گفت مهر من است علی مرتضی فرمود که این معنی نزد ارباب خرد چگونه سنجیده آید که غلام و خاتم و شتر از تو باشد و کتابت نامه بامر تو نباشد عثمان سوگند یاد کرد که من از فرستادن غلام و تحریر این نامه خبر ندارم جمیع یاران دانستند که او سوگند دروغ نمیخورد و بعد از امعان نظر در مکتوب معلوم کردند که بخط مروان است بنابر آن مروان را که در خانهٔ عثمان متردد میبود

طلب داشتند و عثمان دست رد بر سینهٔ ملتمس ایشان نهاده مروان را با ایشان تسلیم ننمود و آن سعادتمندان از مجلس او خشمناک بیرون آمده حمایت مروان را ناپسندیده داشتند و صحابهٔ عظام هر چند میدانستند که غدر و مکر شیوهٔ عثمان نیست اما دیگران میگفتند که تا مروان را تسلیم نکند و ما بر حقیقت حال منکشف نشود خاطر ما برجای قرار نخواهد یافت در این اثنا عائشه در ابطال از کار عثمان غلو کرده خلق را بر مخالفت او ترغیب و تحریص مینمود و در خلال این احوال جمعی از یاران رسول در منازل خود نشسته در بر روی خلق ببستند و برخی بجانب ضیاع و عقار و مزارع خویش رفتند و از فتنه کناره جستند و مخالفان بر گرد سرای عثمان محیط گشته آب از او باز داشتند چون عثمان از تشنگی بتنگ آمد قاصدی نزد علی مرتضی فرستاده آب طلبید آنجناب چند مشک آب مصحوب موالی بنی هاشم گردانیده ارسال نمود نقل است که چون مخالفان بمدینه آمده با عثمان ملاقات کردند در حین معارضه گفتند که اگر تو از فرستادن غلام و نامه وقوف داری خون تو مباح است و اگر نداری واجب العزلی زیرا که زمام حل و عقد خلافت را در قبضهٔ اجانبی نهاده که بیفرمان تو بر چنین حرکات اقدام مینماید و بعضی از نقلهٔ اخبار چنین روایت کرده اند که چون مردم مصر و کوفه و بصره بعزیمت تهییج فتنه از راه بازگشتند و بمدینه آمدند اکثر اهل آن بلدهٔ طیبه در خلع عثمان با ایشان موافقت نمودند عثمان بعد از استخاره و استشاره چاره جز آن ندید که التجا بعلی مرتضی نماید لاجرم عبد الله بن حارث بن نوفل را بخدمت امیر مومنان علی علیه السلام فرستاده پیغام داد که یکبار دیگر در اطفای نائرهٔ فتنه و فساد سعی نماید و بقول آنکه عثمان آنجناب را طلب داشته گفت یا ابا الحسن ملاحظه میفرمائی که مهم من بکجا رسیده ازین جماعت بر نفس خود ایمن نیستم و اگر تو ایشان را از سر قصد من بگذرانی جمیع ملتمسات قوم را مقرون باجابت گردانم و از نفس خویش و غیر خود حق ایشان بگذارم اگر همه خون من ریخته گردد امیر المومنین جواب داد که طائفه با تو در مقام جدال و نزاع اند و میل بعزل تو بیشتر دارند که بقتل تو و من ایشان را بوعده های خوب که نمودی تسکین دادم و تو بایفای هیچیک از آنها قیام ننمودی اکنون بمواعید تو دل قرار نمیگیرد عثمان سوگند یاد کرد که بساط عدل و رافت بگسترانم و آنچه ملتمس ایشان باشد که مطابق و موافق شریعت بود باسعاف و انجاح مقرون گردانم بعد از عهد و پیمان امیر مومنان با مخالفان ملاقات نموده فرمود که عثمان با من میثاق بست که بر دفع جمیع مظالم پردازد و درخت ظلم را که بر جویبار طغیان نشانده از بیخ و بن بر اندازد و در قلم عزل بر صفحات ستمکاران والیان ظالم کشیده آن طبقات را منکوب و مخذول سازد و بر این باب عهد نامه نوشته و مهلتی معین کرده اعیان مهاجر و اشراف انصار آن صحیفه را باسامی شریفه موشح گردانیدند و چون زمان مقرر گذشته بود و مدتی بگذشت هیچ اثری بران مترتب نگشت منازعان در کار خود متامل و متفکر گشتند و در خلال این احوال مخالفان معلوم کردند که عثمان تهیهٔ اسباب جدال و قتال اشتغال دارد و باطراف و ولایات قاصدان فرستاده لشکر طلب داشته تا بدفع ایشان قیام نماید بواسطهٔ این قضایا اکثر برایا که در مدینه مجتمع بودند بمحاصرهٔ عثمان مشغول شدند و هر چند او را پیغام دادند که از مسند خلافت برخیز تا بجان امان یابی مفید نیفتاد و ارباب طغیان بعد از آنکه بیست روز یا چهل روز قیام نموده بودند شنیدند که قعقاع بن عمرو و حبیب بن فهر از شام با سپاه فراوان بیرون آمده عزیمت مدینه دارند تا خلیفه را معاونت نمایند لاجرم در باب محاصره سعی بیشتر نمودند و منع کردند که هیچکس طعام و شراب نزد عثمان و سائر محصوران مثل سعید بن العاص و مروان ببرد و علی مرتضی بدین حرکت ناپسندیده مخالفان مطلع گشته در مقام نصیحت آمده بایشان گفت که مردم روم و فرس از خوردنی و آشامیدنی اسیران خویش دریغ نمیدارند و حال آنکه شما اهل اسلامید بدین صفت مذموم اقدام نموده اید اکنون از سر این مضائقه گذشته بگذارید که ماکولات و مشروبات بدار الخلافه برند قوم گفتند لا و الله یا رحمی و ربدان ما باشد نخواهیم گذاشت که عثمان یک شربت آب و یک لقمه طعام محظوظ و بهره ور گردد و نقل است که در ایام محاصرهٔ عثمان قاصدی نزد امیر مومنان علی فرستاده پیغام داد که تو در واسپداری آن ابن عم تو بخواری و زاری بتیغ ظلم کشته شود و ملک و خلافت از تو نیز مسلوب گردد علی مرتضی جواب داد که نخواهیم گذاشت که ابن خضرمه یعنی صبحه بر قتل تو اقدام نموده بر مسند ایالت نشیند و در آن اوان که عثمان محصور بود طلحه شهر فنابت الما گشته خود را در ضبط و ربط امور مستقل میدانست با جماعتی بر ولایت ما ب اشارت فرمود تا امیر المومنین حسن و امام حسین با شمشیرهای آخته ملازم دار الخلافه باشند و نگذارند که هیچ فردی قصد عثمان کنند و زبیر نیز پسر خود عبد الله را امر کرد تا با آن دو سعادتمندان در باب محافظت موافقت نمایند و طلحه نیز از برای رفع تهمت ولد خود را همراه ایشان ساخت و فقادار ابعه در صیانت عرض خلیفه در آن کمر بسته بقدر طاقت و توان بانسداد طرق دخول ارباب خروج می پرداختند گویند در ایام محاصرهٔ عثمان عائشه عزیمت سفر حجاز نمود تا بمناسک حج و زیارت بیت الله قیام نماید هم در آن اوان که موسم حج بود عثمان بر بام قصر آمده عبد الله بن عباس را طلبید اشته مخالفان گمان بردند که عثمان خود را بحضور او از تصدی امر خلافت معاف خواهد داشت لاجرم شخصی باستدعا او رفته چون ابن عباس حاضر شد عثمان از آن جناب التماس فرمود که امارت حاج قبول نموده متوجه مکه گردد و با مسافران آفاق حج اسلام بگذارد و بعضی گفته اند که ابن عباس همدران اوقات با امیر المومنین حسن و حسین باتفاق نموده ملازم دار الخلافه گشته بدفع دشمنان قیام مینمود چون عثمان او را برفتن مکه ترغیب نمود ابن عباس گفت نزد من جهاد با این قوم محبوبتر از سفر حجاز است عثمان این عذر را نپسندیده در آن باب مبالغه فرمود بنا بر این عبد الله بتجهیز توجه حرم پرداخته بدان جانب روان شد عبد الله بن مالک ربیعه گوید که پیش از مبالغه در قضیه محاصره بخدمت عثمان رفتم و با او بر بام قصر بر آمده با ایستادم در آن حین طلحه آمده با عبد الرحمن بن عدیس البلوی که یکی از روسای اهل خلاف بود سخن بسیار گفت بعد از آن عبد الرحمن با متابعان خویش گفت که دیگر هیچکس را مگذارید که پیش عثمان روند و همچنین هر که عزیمت بیرون آمدن داشته باشد او را منع کنید آنگاه عثمان با من گفت ... و مردم را ایمن و لبریسا ... دست نیاز بجانب ... داشته گفت خدایا شر طلحه از من ... [illegible]

چون قصد کردم که از دار الخلافه بیرون آیم چون جماعت مانع شدند و عاقبت بحمایت محمد بن ابی بکر از آن مهلکه جان بیرون بردم آورده اند که روزی یکی از اصحاب رسول از عثمان التماس نمود که بر
قصر برآید تا از طریق نصیحت با او سخن گوید عثمان ملتمس او مبذول داشته آن ناصح گفت ای عثمان مصلحت آنست که بساط خلافت در نوردی تا از بلیه ایمن گردی در اثنای این حدیث کثیر بن الصلت الکندی از بام قصر
تیری بجانب ناصح انداخته بر قتل وی آمد مخالفان بمبالغه بسیار کثیر را از عثمان طلب داشتند تا قصاص رسانند و عثمان دست رد بر سینه مطلوب ایشان نهاده گفت من بقتل کسی که نصرت و معاونت من کرده باشد هم
داستان نگردم بعد از وقوع این بلیه اهل خلاف آتش در باب الخلافه زده از بام و در متوجه قصر امارت شدند در آن حین مروان بن حکم و سعد بن ابی وقاص با قریب بانصد نفر از ممالیک عثمان در صحن سرای عثمان که
در آنجا محصور بود از برای مقاتله صف کشیده بایستادند عثمان با ایشان گفت که دست از حرب باز دارید و خود را بیهوده در رنجه مدارید که کار من بنهایت رسیده پرسیدند که از کجا دانستی جواب داد که من دوش
رسول خدا را در خواب دیده از امت شکایت کردم فرمود غم مخور که فردا روزه با ما خواهی گشود مروان گفت تا رمقی از حیات در بدن ماست آسیبی بنفس تو نخواهد رسید چون ارباب غرض بسر او بر آمدند میان
هر دو فریق حربی واقع شد که صحن دار الخلافه از خون مبارزان ارغوانی شد مروان پیش صف رفت خواست که هنری نماید ناگاه دست قضا شمشیری بر گردن او زد و چون در حلقش تا غیرت بود شریان او
بریده نشد و یکی از غلامان مروان او را برداشته بیرون برد مروان را مردم تصور کشته کرده متعرض نشدند و سعد بن العاص نیز زخمی گران یافته دست از جنگ باز داشت و هنوز آسیای حرب گردان بود که
محمد بن ابی بکر بخانه که عثمان مشغول بقرائت بود در آمد و محاسن مبارک او را بگرفت و گفت ای پسر عفان اکنون ترا چه سود دارد عبد الله بن سعد مرتد و مروان بن حکم مطرود و معویه طلیق عثمان بگریست
و گفت اگر پدرت ابوبکر زنده بودی تو با من بر چنین معامله اقدام نتوانستی نمود محمد دست از محاسن او کوتاه کرده بیرون آمد و کنانه بن بشر بخانه در رفته خواست که بزخم کارد کار او را آخر سازد
عبد الرحمن بن عدیس و سودان بن حمران و غافقی از صحن دار الخلافه فریاد بر آورده گفتند دست از آن حرکت باز دارید که ما را بجان او احتیاج هست کنانه ممتنع شده ایشان بخانه در آمده با عثمان
گفتند که خود را از خلافت معاف دار تا آسیبی بتو نرسد فرمود که این امر را خدای تعالی بمن مفوض گردانیده و پیغمبر نیز [illegible] که از من بستانند و بکتاب الله که اینک در کنار من هست شما را دعوت میکنم
و چون مخالفان دانستند که عثمان خود را از خلافت عزل نخواهد کرد غافقی ضربتی بروی زده خون در سیلان آمد و بر کریمه فسیکفیکهم الله و هو السمیع العلیم چکید و سودان چون خواست که شمشیر بر عثمان زند
زوجه او نائله خود را بر بالای او افکند و شمشیر بر دست نائله رسیده کف او را با اصابع از دستش جدا ساخت و بروایتی چون نائله میل کرد که شمشیر سودان بن حمران بگیرد بضرب تیغ کف او مقطوع گشت
بعد از آن قنبره و سودان عثمان را بقتل آوردند غلامان عثمان مظلوم همان لحظه بخانه در آمده آن دو شخص را بقتل آوردند و غافقی از خانه بیرون آمده فریاد بر آورد یا طلحه قد قتلنا ابن عفان و طلحه
اگر چه در میان قوم نبود اما غرض غافقی از آن سخن این بود که خلایق را معلوم گردد که طلحه با ایشان در آن مخالفت طریق موافقت مسلوک میداشت و چون امیر المؤمنین علی از واقعه عثمان آگاه
شد از خانه بیرون دوید و بر رخسار حسن لطمه زد و دست بر سینه حسین کوفت و عبد الله بن زبیر و محمد بن طلحه را دشنام داد و گفت چگونه خلیفه رسول خدا کشته شد و حال آنکه شما را فرموده بودیم که او را
از آسیب اعدا نگاه دارید و چون آن جماعت عذر واضح داشتند از ایذای ایشان در گذشت و گویند شهادت عثمان رضی الله عنه روز جمعه در اوسط ایام تشریق اتفاق افتاد و بروایتی مدت عمر
او هشتاد و دو سال و بیشتر از این نیز گفته اند و بقولی ایام خلافت او دوازده سال بدوازده روز کم بود و روایت است که شخصی از امیر المؤمنین علی سوال کرد که در باب عثمان چه میگوئی جواب داد که آیه کریمه
ان الذین سبقت لهم منا الحسنی در شان کسانی واقع شده که عثمان پیشوای ایشانست و آیه الذین آمنوا و عملوا الصالحات ثم اتقوا و آمنوا ثم اتقوا و احسنوا بیان طایفه میکند که عثمان پیشوا و مقتدای ایشانست
از سعید بن المسیب پرسیدند که حال عثمان چه بود گفت او مقتول شد در حالتی که مظلوم بود و قاتل او ظالم و آنکه برای او مقاتله نکرد معذور و بواسطه اشتباه احوال خدای تعالی از وی راضی بود که
خلیفه بود و لین و رحیم و بزرگ و کریم و پیشوای اهل عفت و صلاح و مقتدای ارباب رشد و فلاح اسیر پرده و قتیل فجره بود شب همه شب بیدار بود و در یک رکعت ختم کلام الله کردی و بجان جوانمردی
نمود و بمحاربه رضا نداد تا خون مسلمانان ریخته نگردد شمشیر فتنه بعد از قتل او از غلاف غرابت بر آمده غزوات فتوحات منتهی شده و تقسیم اموال غنایم منقطع گشت نقلست که چون خبر واقعه عثمان بعایشه رسید انگ
[illegible] وحشت و تحسر و تاسف بسیار خورد و بزبان انا لله و انا الیه راجعون بگذرانید آنگاه گفت ع لو کان فی الدنیا کریم مخلد ؛ لخالد ولکن لیس حی بخالد ؛ و ترجمه این بیت ع کریم را اگر کرم گر زیاده گشتی
تراعی عمر جاودان بودی و چون خبر قتل عثمان بگوش سعد بن ابی وقاص رسید بگریست و گفت در اوائل ظهور اسلام از برای محافظت ملت خویش بمدینه گریخته بودم اکنون از جهت صیانت دین از مدینه
میباید گریخت و تعفن نعش بنظر رسیده که مدت سه روز جسد مبارک او افتاده بود که هیچکس بتدفین او نپرداخت آخر الامر جبیر بن مطعم و حکیم بن حزام نزد امیر المؤمنین علی رفته التماس کردند که از عبد الرحمن
بن عدیس التماس نماید تا رخصت دهد که او را در گورستان مسلمانان دفن کنند و چون این سخن علی مرتضی ملتمس ایشان مبذول افتاد هر چند جنازه طلبیدند هیچکس نداد عاقبت دری از درهای سرای عثمان را بر کندند
و جسد همایون او را بر آنجا نهاده از بیم غوغائیان شام و خفتن به بقیع رسانیدند و با وجود تاریکی شب اهل فتنه ایشان را تعاقب نموده سنگ می انداختند جبیر بن مطعم میگریست و میگفت ای امیر المؤمنین
با این همه کرم که از تو صادر مییافت ندانم که خلق این همه بیرحمی چرا کنند و چون از نماز فارغ گشتند سه کس از درد سار الف از بقیع رسیده نگذاشتند که او را در گورستان مسلمانان مدفون سازند بنا بر
ضرورت او را در حائطی که میان گورستان جهودان و مسلمانان بود بخاک سپردند و چون حکومت بر معاویه قرار گرفت دیوار را از میان برداشته قبر او را داخل مقابر ارباب اسلام گردانیدند و
بعد از دفن عثمان نائله زوجه او فرمود تا غلامان او که در روز جنگ کشته شده بودند در جوف خاک نهند مصریان نگذاشتند و در میان راه انداخته گذاشتند تا طعمه ذیاب و کلاب شد

در ایام شهادت عثمان گماشته او در رکاب عبدالله بن خضرمی بود بر طائف قاسم بن ربیعه ثقفی و بر بن یعلی بن امیه کرا در العلی بن منیه بر سنگفند و به بصره عبدالله بن عامر و بر کوفه ابوموسی اشعری و بر شام معاویه بن ابی سفیان و بر حمص عبدالرحمن بن خالد ولید و بر فلسطین علقمة بن حکیم و بر قرقیسیا جریر بن عبدالله البجلی و بر تدمر یا یحیان بن حنش بن قیس کندی و بر اصفهان صاحب بن ابی صعصعه و بر همدان اشتر بن امیه و بر رے سعید بن قیس و بر خراسان احنف بن قیس از قبل عبدالله عامر و قاضی مدینه دران ایام زید بن ثابت بود و قاضی شام ابوادریس و قاضی کوفه ابوجحیفه وهب بن عبدالله السوائی و قاضی بصره عبدالله الصامت و قاضی مصر یزید بن ابی حبیب و قاضی یمن طاؤس بن کیسان الیمانی و قاضی یمامه یحیی بن ابی کثیر و قاضی مکه عبدالله بن صفوان بن امیه و قاضی طائف عبدالله بن ابی ربیعه و قاضی جرش عبدالله بن عبدالله بن عتبة بن مسعود و قاضی صنعا وهب بن منبه و قاضی جند یعلی بن حکیم و قاضی حضرموت علاء بن زیاد العدوی و قاضی عدن عثمان بن عبدالله بن سراقه و قاضی زبید و رمع عبدالله بن قیس الرعینی و قاضی جنابه عبدالله بن عون الحمیری و قاضی صعده عبدالله بن عبدالله بن عتبة بن مسعود و قاضی نجران عبدالله بن عبدالله بن عتبة بن مسعود و قاضی حلوان عبدالله بن عبدالله بن عتبة بن مسعود و قاضی قرقیسیا عبدالله بن عبدالله بن عتبة بن مسعود و قاضی تدمر عبدالله بن عبدالله بن عتبة بن مسعود و قاضی رقه الاسلام بلغ خبر شهادت عثمان بسمع احنف بن قیس سعید از نجا متوجه دیار عرب گشته منازل و مراحل طی نمود تا بمصر رسید و دران دیار چند گاه رحل اقامت انداخت و ذکر خلافت اسد الله الغالب امیرالمومنین علی بن ابی طالب علیه السلام روات اخبار و کیفیت بیعت آنحضرت اختلاف کرده اند و آنچه باصوب نزدیکتر است آنست که چون از واقعه عثمان بسه روز گذشت مصریان از امیرالمومنین علی التماس نمودند که پرتو التفات بر حال ایشان انداخته مسند خلافت را بذات همایون خویش زینت آرایش بخشند و چمن آمال رعایا از نسیم سحاب مرحمت و احسان بیرایند امتثال نموده و سر بساط گرانمند شاه ولایت نهاد و فرمود که رضا و عدم رضا شما در تقلد فلان نائده ریاست و حکومت زیاده موثر نیست بنابرین مهم خطیر و خطب کبیر موقوف برای و رویت اهل بصیرت است که باجرای سعادت دنیوی و منویات اخروی سزاوار تر است و مرا در نصب این مطلوب کلمات علی مرتضی را لابد عرض آن رسانیده ایشان را ملک جمهور اصحاب حضرت مقدس نبوی یافتند بایشان بآسان برداشت آشیان شناخته موعود داشتند که عثمان سه روز است که جهان را زوجود شریف خویش عاطل گذاشته لجام دیگر فرقت کنون جهانیان را الزامی چاره نیست بنابرکمال حسب و جمال نسب خلق کریم و لطف جسیم و قلت التفات بزخرفات دنیا و کثرت رغبت بمبهجات و درجات عالیه عقبی از دیگران در باب تعلیم مصالح امت اولی سید انسم ما مول آنکه بقبول جلعت خلافت که بر آمینه آن ملتزم صنوف شفقت و رافت خواهد بود نگهبان ارامین سنت گردانی ای امیرالمومنین فرمود که دران دم که عزاز ارفنا البرای بقاء خرم داعیه آن را داشتم که زمام حل و عقد و قبض و بسط و رتق و فتق در قبضه اقتدار من آید امالا کنون بنمخواهم که پیرایمان این کار گردم مرا شما بخلاف اختیار سکینه بنین مناسبت بنیامم و نمزدمن وزارت بجویند تزار امارت بست طمعا بمقام عذر جناب ولایت مآب را قبول نفرشته با التماس خویش اصرار نمودند چون بمالغه یاران بابرصرار افراد سید امیرالمومنین فرمود که این مهم بے حضور طلحه و زبیر تشی نمیگردد و ایشان را بحضور طلحه و زبیر حاجت نیست بنابرین دو نفر بگوارند رسید پیغام طلبیدن هر دو نفر نا چیز نهاده گفتند که قرعه اختیار بر یکی از ما افتد زمام مناصبت او عدول نخواهیم جست بدین صورت نزد اصحاب فطنت مستحسن نیفتاده مالک اشتر طلحه و زبیر را طوعا و کرها در دار مجلس حاضر ساخت و حکیم بن جبله شمام ابی زبیر ایشان محفل و مشکمین مشتاق سزاوار تر است و دران روز آشته باطلحه و زبیر خطاب فرمود که هر یک از شما دو کس اصل بخلافت دارد من با دو مناصبت کنم ایشان گفتند با وجود تو از انتمای این منصب مغافگند و بعد از آنکه از انجلافت علی مرتضی را زگرفت سخت کسیکه دست بر ست آنحضرت رساند بیعت کرد طلحه ابوبنا بر آسیبی که در غزای احار سیده از کار باز مانده بود و حبیب بن ذویب گفت اول کسیکه مبادلت کرد صاحب یثرب شمل است بر گزایین مهم باتمام رسد و بدآیتی حبیب گفت پنبل و بعیت لابسم در نصب در کتب سیر و مغازی منبط رسیده که چون طلحه باعلی مرتضی بیعت کرد بنابر آیت ما ایه الظالم نموده فرمود که طلحه باغلی نفس خویش بیعت کرد و بنابر آیت انما یبایعون الله ید الله فوق ایدیهم با امیرالمومنین بیعت نمود و بنابر آیت فمن نکث فانما ینکث علی نفسه با زبیر بیعت کرد و نعمان بن بشیر انصاری انامل بریده نا لمزوجه عثمان و پیراهن خون آلود عثمان را نزد معاویه بدمشق برد و بر منبر نهاد و مردان شد نزد و مره از ایشان در زد و ایای متحتی گشت و بوقت فرصت نزد عائشه بمکه رفت و چون دران اوان میزبان شد که او را یکی از زبا دعوت نمود تا تفرس نمود که امیرالمومنین علی داعیه آن دارد که بنزول عمال فرمان و هدایا زوی دو تخوای معروض رای منیرش گردانید که درین هنگام با بد که توقف نا بد و کرد که خبر بیعت آن جماعت بسمع اشرف عالی رسد و قواعد قهر ظلافت استحکامی پیدا کند و الاغلب ایشان موجب تشویش مسلمانان و فتنه خواهد بود ابوالهیثم مالک بن تیهان و نیز ده نفر دیگر هم موقف خلافت شتافتند زبیر علی مرتضی علیه السلام را مستصوب دانسته گفت آنچه بر خاطر خطیر امیرالمومنین خطور کرده عین صدق و محض صواب است و یکی از فواید آنکه بر بن قضیه ترتب میگردد آنست که موافق آن شافی مطیع از عاصی ممتاز خود و نیز این کلمات گفته از پیش حضرت امیر بیرون رفت و دران حین عبدالله عباس بدینه رسیده بآستان خلافت مکان شتافت و دید که عشره از ترک خلافت بیرون می آید چون ابن عباس با حضرت امیر ملاقات کرد و از وی پرسید که عشره بچه مهم آمده بود امیرالمومنین فرمود که عشره دیروز با بن چنین گفت و امروز آنچه القا کرد بخلاف دیروز بود عبدالله عباس گفت دیروز آنچه از عشره شنوده شد عین نصیحت بوده و امروز محض خیانت بود چون بن عوف بسمع عشره رسید گفت هر گز نصیحت کنی و قبول نکنند اوی خیانت با بد کرد تا قبول نماید چنانچه دیروز بعلی نصیحت مرا رد نمود امروز خیانت بسمع رضا اصغا نمود نقل است که علی مرتضی از ابن عباس پرسید که چرا بنزل معاویه ابن ابی سفیان بمدینه نمیشی جواب داد که معاویه و اهل شام را نمزد هر گاه که قرعه قتل بر جریدا اعمال آن جماعت کشیده و دست ایشان از دامن سعت اعمال شنیعات نفس کوتاه گردانی تر از قتل عثمان متهم ساخته گویند بتبادی تحت سلطنت نشسته است و خواهد که از بارود و ستان او را مستعمل سازد و بدین سبب عقد اهل شام و عراق نسبت بتو فاسد گردد و در مقام مخالفت آیند و مع ذلک از بیعت کردن طلحه و زبیر ایمن نیستم اگر تو ولایت شام را بمعاویه واگذاری مرا و را بتمامی دارای مرض او را بتمامی دوا چون موسی از نجم پیرون آمد امیرالمومنین علی در جواب عباس گفت لا اعطیه الا السیف ولیقولن فی امرهم کما قالت متخذ المضلین عضدا و بر زبان فصاحت بیان گذرانید که من غدر نمیکنم بر عثمان و هم نبا غلگم شتگان و عمال او بلوا کنون کز زمام اختیار و در قبضه اقتدار من آمد ذا هبنه نکنم و متسلط ایشان گر نمیسا ختی با شد رضا ندهم ابن عباس گفت یا امیرالمومنین اگر چه

ثبوت بازوی خود اعتماد و داری امارت شیبت این مهم عظیم حال و تدبیر بیاید ۵ برای لشکری را لشکری نشست پیشتر بیک نادره توان گشت ؛ امیر المومنین علی فرمود بدرگاه و صیل ای
با تو شارت نمایم اگر بصیر تو بساخ شود و باز نمائی اگر بعضی از امر بخلاف طبع تو عمل کنم تو اطاعت من نمائی ابن عباس رجواب گفت البته ؛ مالک اشتر نخعی در خلال این احوال بطلوع
امیر المومنین التماس نمود که امارت بصره را بمن ارزانی دارد زیر ایالت کوفه را طلب داشته جناب ولایت آب فرمود که ناصر و مشیر من باشی نیست و چون شما مفارقت نمائید رسوائح امور با کر
مشورت نمایم و از کرا امداد و معاونت طلبم ؛ ارم و بهر دو از این معنی آزرده خاطر گشته و در عذر مخالفت و باطن ایشان ظاهر شده گفتند ما از بیم شمشیر مالک اشتر سمیت که ویم الاسوار ان
بنود که بر یا والی و فرمان روا باشد انتظار میکشیده نگه بهانه بیابد کرده و از مدینه بیرون رفته و تیغ فتنه سخته نماید ذکر ناکثان و فرمودن امیر المومنین علی علیه السلام خصوصان خود
را بضبط ممالک و رسیدن بعضی از ایشان بمقاصد بعد از قطع مفاوز و مسالک ؛ اوائل سنه ثلاثین هجری امیر المومنین علی عثمان بن حنیف را بحکومت بصره
ارسال نموده انزل عبد الله عامر حرمان داد و عمارة بن حسان را که یکی از مهاجران بود با عبارت کوفه فرستاد و فتنه و بالت یمن بنام عبد الله بن عباس بن ربیعه نوشته او را بدان جانب گسیل کرد قیس
بن سعد بن عباده را بضبط مصر فرستاد و از عبد الله بن عباس التماس نمود که بجانب شام توجه نماید و بمکی همت عالی نهمت را بر تربیت فیلق حال رعایا و آن مملکت مقصور ندارد عبد الله گفت مقاتلت
این عم عثمان بهت و دگی نشاید و سالها است که در آبخانی عالمی صناعی بریاست عباد قیام نمایند ایشان نیز سمر که چون بر من دست یابد ایشان را مقبل آرد و اگر از سر خون من در گذرد
بینگ در اعقاب و عبوس گردانده و چون میان من و تو قرابت قریبه نیست لامحاله اهانت من اهانت تو باشد صواب چنان مینماید که از اقصدی مهمی که مستلزم دخامت عاقبت باشد معاف و
معذور داری مرتضی علی علیه السلام عذر او مقبول مسموع داشته سهیل بن حنیف را بشارت فرمود و تاری تو جه بجانب دمشق و عمال آن نمود و چون عثمان بن حنیف بتواضع امیر و رسید
عبد الله عامر شهر را تسلیم نموده خود بکنار رفت عثمان بضبط بصره مشغول شده بعضی از دوم آنچا ضمانتیوه مخالفتی در پرده و عمار چون قریب بکوفه رسید طلحه بن خویلد اسدی و قطاع طریق
با و ملاقات کرده گفتند اگر کیاست خویش تعلقی داری باز گرد که مردم کوفه نیز از ابو موسی شعری بجکیلی آنمخواهند که والی ایشان باشد عمار بالفوره مراجعت نموده چون خبر توجه عبد الله بن عامر
ربیعه بگوش اهالی بن مینه رسید که حاکم ایشان بود بیت المال را لانقود و دانسته خالی کرده با سازو اهبت تمام بجانب حرب شتافت و پیش بن سعد چون بحدود نزدیک شده طلحه باستقبال وی مبادرت
نمودند و بمراقفت و استبشار در آمدند اعیان مملکت بر و فرقه شدند زمره از مقام اطاعت و انقیاد آمدند و گروهی گفتند اگر علی تقاتل عثمان را بسیاست نپوشانیده بود ما بصحبت او و سکینه و الاقدامین بن سعد
صلاح دران دیدکه با آن طائفه در سازد و بجود آنکه تعرضی باو نرساند راضی گردد اما چون سهیل حنیف بموضع سنوک نزول کرد بالفعل از سپاه شام نزد او آمده پرسید مذاکر بجائی او گفتگوی میرود
سهیل گفت امیر المومنین علی مرا بامارت شام فرستاده گفته بامن تزا بامارت قبول داریم نه زاد را بخلافت و قصاص عثمان یرضی و اجب است سهیل گفت بچکیس بن مرا بشام اتفاق دار و جواب
که مجموع دیار شام با موافق اند و با علی مخالف و بطلب خون عثمان او امواخذه خواهند کرد سهیل بن حنیف چون صورت حال بدین منوال دید از همان محل با مدینه مراجعت نمود و امیر المومنین علی را ای
حالات را معلوم کرده دل تنگ شد و با طلحه و زبیر قضایا را در میان نهاده البتان گفتند با مر خلیفه المتماس نمود یکر با لات بصره و کوفه متصلمان حقیقی معوض گردان قبول نفرمودی اکنون مخالفان تزا
از قلوب چنانست که قدم از دائره مطابعت تو بیرون نهیم اگر خواهی که فتنه فسکین یابد رخصت دهی تا بکر و یکم و در حریم حرم محترم بطاعت و حیات مشغول شویم و چون با خلق آنند کار ما با تو
نزاعی نیست طالب دست در عروه اطاعت و انقیاد زنند و اگر مهم نوعی دیگر باشد مخار بر ا آماده باش کرین تقدیر به استعمال سیف و سنان مهم خلافت انجام نمی باید ۵ و سن لک کسی را کنار گیرد
که لو بر بردم شمشیر ابدار زنده امیر المومنین فرمود که نا عقده رین باشد نا خالفان طریق مرا دا هوا سلوک نمیداریم و اگر عقده امارت بر تربه عکس مطلوب باشد عمار طائفه البتان را باسنان جان ستان سپرده
آبدار صلاحه کرد ایشان کم و چون عزیمت شمار مفارقت من مقصود دست بستوری دادم بهر جا که خواهید بروید و طلحه و زبیر چون از استنصر که عائشه رحرم دم از مخالفت علی علیه السلام میزند سر فتنه جای
اختیار نموده ردی براه نهاد نزد کر مخالفت عائشه و موافقت طلحه و زبیر با او و رفتن البتان از مکه مکرمه ؛ سابقا مسمت گذارش یافت که دران آوان که عثمان محصور بود عائشه بکیل
زیارت کعبه نموده بجانب مکه توجه نمود و چون از طواف بیت الله فارغ شد عثمان غربت بجانب مدینه منطوی گردانیده راه را بشخصی دیدار دی کرد که از مدینه می آید ازوی حال عثمان را استفسار کرد آن شخص
صورت واقعه عثمان را معروض داشت عائشه پرسید که بر مسند خلافت که نشست گفت علی رضی گفت انا لله و انا الیه راجعون بگوید ام که مدینه بهر ازین جائی قامت میتوان نمود بر فور مراجعت
نموده بر سبیل شهرت و اعلان گفتن گرفت که بخدا سوگند که عثمان بتیغ ظلم کشته شده و من البته خون آن مظلوم را از قتلا و اخواهم طلبید عبید بن سلمان که از اخوان عائشه بود و بعداوت علی
این افعال و اقوال ترک نمی کرد عائشه را باو گفت عجب حالتی ست که تحقیق نمیکنی زبان بتهمت و تشنیع عثمان کشودن لوپوی و پیوسته میگفتی که اقتلوا النعثل فانه قد کفر و نعثل سر شخصی طویل اللحیه لودر که عثمان
از روی صورت مشابهتی داشت و هر گاه متوضان در مقام به گوئی و عیب جوئی عثمان می آمدند این اسم بروی اطلاق میکرد و چون عبید بن سلمه عائشه را بسخن مزبور منسوب کرد عائشه
بجواب داد که بخدا از انکه قوم عثمان را از افعال کریهه البتان نبود تو به داد ندارد باجماع بر قتل او کمر ندارند این سخن بروقوع است اما حدیث اخیر بمرتبه است از حد بیث اول عبید بن سلمه
دران باب پرسید گفته که این حدیث از جمله ابیات است ۵ فتک کالبد ار و فتک الربح و فتک المغره و فتک المطره و انتصارت یقتل الامام ؛ تقاتل عثمان است

در خلال این احوال نبی امیہ بمکہ رسیدہ بام المومنین عائشہ در مخالفت علیہ المومنین علی موافقت نمودند و بحسین عبد اللہ بن عامر از بصرہ باموال و افر و یعلی بن امیہ از یمن باموال متکاثر بمکہ آمدہ در سلک ملازمان عائشہ انتظام یافتند و طلحہ و زبیر نیز در مدینہ رسیدہ بالجملہ ملحق شدند و ابتدا باظہار کلمہ عصیان و مخالفت امام زمان یعنی مرتضی علی قرار گرفتہ ابعاد از تقدیم مشورت عبید اللہ عامر گفت مصلحت دران ست کہ بصرہ رویم کہ مادران ولایت هوادار ان و مددکنندہ بسیار اند و طلحہ نیز بآنجا میل و محبت و دولت می و زر بسیار دارای حسن دانستہ چون عزیمت آنصوب تصمیم یافت در اسواق مکہ ندا کردند کہ ام المومنین طلحہ و زبیر بجانب بصرہ متوجہ اند ہر کہ راغب بطلب خون عثمان و طالب اعزاز مسلمانان ست باید کہ موافقت بر میان بندد و فی الحال مکہ و مدینہ دو ہزار کس از مردم دیگر مجتمع گشتند و یعلی بن امیہ و عبد اللہ عامر جمیع الشان قیام نمودہ روی توجہ بمقصد نہادند و عبا منطقہ مراحل و قطع منازل چون آب حواب رسیدند کلاب آن موضع بھیئات اجتماعی بر روی شتر عائشہ کہ یعلی بن امیہ آنرا بہ دیست دینار خریدہ بود و بر سر شتر عقب بنا و اداده بانگ کردند عائشہ پرسید کہ نام این آب چیست دلیل شکر گفت کہ آب حواب میگویند عائشہ بانانگ بلند گفت انا للہ و انا الیہ راجعون و ما باز گردانید کہ من از رسول خدا صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم شنیدم کہ با بعض ازواج خود خطاب فرمود در زمانی کہ ما ہم نشست بودیم کہ کدام یک از شما ست شتر تیز رفتار کہ سگان حواب بر روی وی بانگ زنند و حال آنکہ او در میان فتنہ باغیہ باشد طلحہ و زبیر و محمد اللہ گفتند کہ این ہرگز نیست و دلیل موضع میگوید و بچاہ کرس فرمود عثمان گواہی بر ین نہج داد و بعضی از کتب سیر بنظر رسیدہ کہ روزی عائشہ از مکہ بخانہ ام سلمہ تشریف آورده در اثنای عتاب عثمان گفت خون عثمان در تبع ستم تخریب و فتنہ تو انگیختہ شدہ و من از شما کم کہ گناہ از ین جہت نازل و اختلال بقواعد راستہ البنیان ملت راہ یابد اکنون طلحہ و زبیر بنیت اصلاح حال امت عزیمت سفر عراق عرب دارند و مرا رغبت بر ان موافقت بمراہی باید اگر تو با ما موافقت نمائی شاید کہ بمین مقدمہ شریف تیز تر شوش عثمان فراموش گردد و اضطراب عظیم بر مذہ جواب داد کہ ای عایشہ چگونہ نام علی بن ابی طالب علیہ السلام کہ نسبت خویشی و دامادی با رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ از روی صورت و سیرت مبارکش لائق تمکین تو بود و بر دشمنان را کافر و امیر المومنین میگوئی با اللہ کہ خلق را بسوء سوء و بیہودگی نسبت دادن از طریق صواب و جادۂ مستقیم منحرف گردانند تا بجای غزو علما سوگند میدہم کہ از رسول خدا شنیدی کہ اندکے از ایام و لیالی نخواہد گذشت کہ سگان آبہ در عراق کہ آنرا حواب گویند بر یکی از زوجات من بانگ کنند تو آن زمان من در میان اہل بقی باشد و بہنگام ایراد این سخن نالہ و دست بر سینہ میزد و اشک بر زمین فشاند رسول اللہ بجانب من التفات نمودہ و مورد عتاب شد و تو ای ام سلمہ گفتم یا رسول اللہ با وجود این مقال از زبین چہ جای سوال ست آنحضرت بتبسم گشتہ نظر سبارک بر تو افگندند و فرمود و گمان مبرم کہ آن زن تو باشی یا جمیراد عائشہ ام سلمہ را در بین قول تصدیق نمودہ گفت من از ین غربت نقاعد نمودم کہ بیم آنچہ ای گنج سلامت نیست چون عبد اللہ زبیر کہ خواہر زادۂ عائشہ بود ازین معنے آگاہ شد با او گفت کہ اگر تو درین سفر موافقت نمی نمائی من خود را بلاک میسازم و با سر و پای برہنہ روے در بیابان مے نہم عائشہ با وجود مبالغہ ابن زبیر ملتمس او را منزول نفرمود و عاقبت ارباب مکر و حیل بسمع عائشہ رسانیدند کہ عبد اللہ زبیر چہ زاد و در اہ حیلہ جانب بصرہ رفت اگر شتاب کنی ہم می بخواہد رسید غافلانہ براہ ہلاک خواہد شد و چون عائشہ با او محبتی مفرط داشت ناچار با یخافان امام زمان موافقت نمودہ عزیمت بصرہ نمود چون بحواب رسید نیل حسگان کہ دران حوالی بود ند شنیدند مسترجع گردہ گفتند ای طلحہ و زبیر تو سوگند دادید بر کہ ارجع بار گردان طلحہ از موجب آن استفسار نمودہ عائشہ از نمودہ حضرت مقدس نبوی چنانچہ سمت گذارش یافت خود را و عبد اللہ زبیر چہ چیزے از عرایب احوال با او مخصوص محفوظ نمود نا زد عائشہ گواہی دادند کہ این موضع دیگر ست نہ جواب اول ست کہ اول شہادت زور کردہ رسالہ واقع شدہ این گواہی بود عائشہ را غاظ بر سخن دوم ایشان زوار گیر کرفت تا عبد اللہ زبیر کہ ساقہ لشکر بتعلق باو بود از معرکہ یافتہ خود را در میان سپاہ افگند و آوازہ در انداخت کہ اتیک علی بن ابی طالب علیہ السلام رسید عائشہ از بیم آفت و قوف حاصل نمود و مراجعت متوانست نمود چون عائشہ دلیل اطلب نمود نا زحقیقت حال بار دیگر استطلاع کند طلحہ مرد حاضر داشت کہ دلیل الفضال آنگاہ راہ غلط کردہ است باز گشتہ نقل ست کہ چون دلیل بجانب طلحہ و زبیر معاودت نمودہ عازم مدینہ شدند راہ او را امیر المومنین علی ملاقات واقع شدہ از روی پرسید کہ از کجا می آئی و با رسیاہ عائشہ چہ خبر داری گفت کہ البتہ ان بجانب بصرہ دلیل خضرت امیر را از نہاج کلاب حواب غربت مراجعت عائشہ و شہادت زور اعراب بمیدانستہ اعلام نمودہ علی مرتضی از استماع این خبر مسرور شد زیرا کہ اندیشہ آن داشت کہ مبادا خافان بجانب کوفہ رفتہ باشد مردم آن دیار را از نصرت و معاونت امتناع نمایند ذکر کیفیتی از قضایا کہ بعد از وصول عائشہ در بصرہ روی نمود و چون عائشہ طلحہ و زبیر قریب بصرہ رسید عثمان بن حنیف کہ از قبول امیر المومنین عالم آن ولایت بود عمران الحصین و ابو الاسود الدیلی را بر سالت نزد الشان فرستاده تا معلوم کنند کہ موجب آمدن چیست آن دو رسول کہ از فاضل علما و فقہا بودند بخدمت شتافتند عائشہ رفتہ از ان معنی سوال کردند عائشہ جواب داد کہ طلحہ از اہل فتنہ و خوفا بدار بجهت رسول فتنہ بے جهت خون امام مسلمانان ریختند و غبار خرو فساد انگیختند من از وقوع این ظلم بے آرام گشتہ میل بجانب بین دیار کردم نا از دم اتیجا الفرت و معاونت طلب کنم و باعضاد و استظہار الشان بمدینہ لشکر کشم و قتلہ نعثلہ رسول خدا را بالقصاص رسانم عمران و ابو الاسود نزد طلحہ و زبیر رفتہ ہمین سوال کردند و از الشان ہمین جواب شنیدند کہ ما از عائشہ استماع نمودہ بودند رسوالان گفتند کہ بچگونہ با علی مخالفت تو انید کرد کہ بیعت او در گردن شماست طلحہ و زبیر جواب دادند کہ ما از بیم شمشیر مالک اشتر بیعت او او ادم نمودیم مشروط بانکہ قاتلان عثمان را سیاست فرماید چون بوعده وفا نکرد موجب بیعت وی از ذمۂ ما ساقط گشت رسولان بصرہ مراجعت نمودہ عثمان بن حنیف را از مافی الضمیر شان اعلام دادند عثمان بن حنیف متوجہ اسباب جدال فرمان داده خواست کہ معلوم کند کہ از دو ام بصرہ کہ بیعت علی بطلحہ و زبیر موافق ست

یا نه نبار ایران باشارت او قیس بن سعد و سعید جامع کوفه خلق آن دیار و دران موضع مجتمع بودند آمده گفت ایها الناس اگر این جماعت سگ نیستند که بواسطه نخوتی که داشتند از کعبه بین صوب بتوجه شده ایم مستقبل نمیشد زیرا که دلهای دیار که وحوش و طیور از تعرض ایمن از چگونه زود جهت رسول و یاران او مصئون و مامون خواستند بود اگر سگ بودند که طلب خون عثمان آمده ایم فرمایند که چکس از قتلان او در میان ما نیست بدین تقدیر مناسب چنان نماید که در دفع ایشان مراسم اتفاق بجای آریم یا بوطن خویش باز گردند ازان سیان اسود بن سریع السعدی گفت که ایشان در طلب خون عثمان از ما و غیر ما بهانه نمیجویند که بر خون عثمان سباح داشته خون او حلال است مردم سجد بعد از استماع این مقال قیس بن سعد را بزخم سنگ از مسجد بیرون کردند و عثمان بن حنیف این حرکت دالسنت اکبر و اتباع او ایشان طلحه و زبیر سپار اند و آن سورت و حدت که داشت نماند روز دیگر عائشه شتر خویش سوار شده بنیه بزار در دست راست طلحه و بر دست چپ او زبیر قرار گرفته سپاه بگرداو صف کشیده بایستادند و در برابر عائشه عثمان بن حنیف بتعبیه لشکر خویش قیام نموده صف آرائی گشت تمامت خلق ایده دران لشکرگاه حاضر گشتند و دران بحر ملطم زبیر زبان بالفظ اعثمان کشادند و نکاتل و کر و فر و طلب خون او از خلایق و معاونت جستند بعضی از موالی عثمان گفتند که طلحه و زبیر راست میگویند بر همه مسلمانان طلب خون عثمان واجب است و بدین گفتند این دو کس را بعلی بیعت کرده شکستند اکنون آمده به بهانه دم عثمان بیخوا هند که زمام ایالت و ریاست و قبضه اقتدار ایشان آید و دران میان حاجاریه بن قدامه که از اعلام انصار امیر المومنین علی بود واز روسای قبیله خود بنام علی معروف سوگند که قتل عثمان بدون رسول علیه السلام آسان نراست که از حالی که اقتدا کرده و به تنگ ستر خواهی با مزبوره و بدین جمال سوار شده در میان دو لشکر ایستاده اگر تو بفور رعایت از خانه بیرون آمده و بخدا یا اگر دو بدل خویش مراجعت نمائی او اگر نه کمر بست آورده انداز مردم اعانت خواه تا مانع ابواب ایشان شوند و بگرفت ای طلحه و زبیر شما حواریان پیغمبر بدار ادای حقوق او کفرت بجا آرید و اشتعال عثمان خود را دست پرده نگاه دارید و بدین سخن او را از مجادله عصمت بیرون آورده رضای شما باین مضمون است که اگر دو سپاه میان ایستاده بهت بیکدیگر افتند ایشان زبان نکشاده و مقاتلان این جماعت بمیان آیند و کیل زد و سپاه عثمان بن حنیف بود فرمان فرمائی سواران لشکر آرمیگ حرب را ستاده داد کار اهل بصره بالطلحه و زبیر موافقت نموده و بنا بر آنجا کرده بندند و آن روز تا شب بامر قتال اشتعال نیافته از طرفین قتیل کثیر و جریح بسیار بجون خسرو انجم بایان دیار بمغرب گشت فریقین دست از حرب باز داشته و منازل خود نزول کرده روز دیگر بدست شمشیر خونریز بر دو نصف لشکر نهاده قتال آغاز کردند و بعد از اکه فریقین از کوشش بیتوان آمدند عائشه فرمود تا امیر المومنین بگویند که دست از خون بکشد که ما بحیث صلاح و سداد بدین دیار آمده ایم نه برای فتنه و فساد و فریقین دست از ستیز و آویز باز داشته بغیران درمیان آمدند و بعد از گفت و شنید بسیار رحمه بران قرار گرفت که شخصی را بحدیه نزد حضرت امیر المومنین علی فرستند تا از کیفیت بیعت طلحه و زبیر استفسار نماید اگر ایشان بکراه بیعت کرده باشند عثمان بن حنیف با بیرون رفته شهر البصره عائشه با متابعان رو بجانب دیگر آورده بدار الاماره نشاده و استخاره و عزم اختیار بر کعب بن سور قاضی بصره بود افتاده رو دری برآورده چون بحضور سید رسید و در آمده از حقیقت حال طلحه و زبیر در مقام مبایعت استعلام نمود از مردم بدینه یکی حلیف بنو اسد و دیگر اسامه بن زید که قهر کرده طلحه و زبیر کرده باعلی بیعت کرده بودند سوال عثمان بن حنیف کرده بود که والی مدینه کیست امیر المومنین علی در صدد تعرض اسامه آمده صهیب بن سنان و محمد بن مسلمه جهت تسکین فتنه بست اسامه گرفته از مدینه بیرون بردند و گفتند که اسامه راست میگوید و چکب صورت حال مشاهده کرده متوجه بصره گشت چون بدان صوب رسید عائشه را آگاهی حالات اعلام داد و عائشه نزد عثمان کس فرستاده پیغام داد که بموجب عهده شهر سپار و بعثمان گفت در میان آن مکتوب امیر المومنین علی رسیده مضمون آنکه در محافظت شهر باقصی الغایت کوشیده مگذار که مخالفان بر آنجا دست یابند این خبر عائشه رسید بشتاب منود طلحه و زبیر ستعد قتال و جدال شده شب یاران سجد آمده چهل نفر از ستر عثمان را بالقتل آورده بعد ازان روی بدار الاماره نهاده چهار صد نفر دیگر از حارسان و دیگر فضان عثمان را شهید ساختند عثمان از قصر بیرون آورده بمجرد گفتگو اینزد خواستند که او را بیاران لشکر سازند عائشه مانع شده گفت مردی پیر است و بصحبت و سوال مشرف گشته دست از رکبتن خون او باز کشید نابر فرمود تا عثمان را گذاشتند اما محاسن او کسی را طویل و عریض بود یکیک موی بر کنده تا هیچ نماند و ازموی ابرو و اشعار او ثری نگذاشتند و عثمان از خجالت اصل خلاص یافته بخدمت امیر المومنین علی شتافت آنحضرت او را نشناخت بر سید که تو کیستی و نامت چیست جواب داد که عثمان بن حنیفم فرمود که ای عثمان بن حنیف زود باز بصره برو و استیلا یافته و کتوبات لشام فرستاده مجاور الامور داشته و در مجاورت با امیر المومنین علیه السلام از وی استعداد نمود و عائشه نیز با یاران که فرمانه نوشت مضمون آنکه اگر علی الفور توجه نموده طلب کند پای در دامن عافیت کشیده بوده سر بسته ملتمس نموده اگر میسر شود مستقر ظفر آئین ملحق شود نقل است که چون عثمان بن حنیف اسیر گشت میان ارباب اقتدار در باب نصب امارت نزاع بدید آمد عائشه نابر نشستن عثمان از عقب عبد الله زبیر در ادای صلوة ملتزم بوده که مسلمانان از عقب عبد الله زبیر نماز نمایند تا آن زمان که خلیفه معین گردد و دران زمان که طلحه زبیر رسیل علی را نمیگفتند که عثمان بر شاد فرموده علی اقبل سید عبد الله بن حکیمی را که یکی از اعیان بصره بود و بمکتوب طلحه که باشراف آن بلده مرتسم بوده بود ایشان را بر خون عثمان اغرا کرده بود گفت تماقصی در اعمال و افعال تو نشاید و سیر و اگر دیگران را معلوم نیست تو خود میدانی که بعد از قتل عثمان علی علیه السلام با تو زبیر خطاب فرمود که هر کدام از مشاهد و شخصی که میل خلافت داری من با دیعت کرده در معاونت و مظاهرت دست قیام مینمایم که زمام و وزارت بمتزلزل امارت

وشما ہم وبا اتفاق گفتید کہ ہیچکس غیر از تو سزاوار این کار نیست والطلحہ وعزیمت باید بیعت کرد بدیر اکنون نقص عہد با ہم اتفاق نمودید بطلب خون عثمان خود را مدعی را اغوا کردہ ایشان
جواب داد نکہ از حرکات ناشایست خویش کہ در ایام عثمان نسبت باو از عاصاد شدہ بجارہ بجز توبہ وانابت نیافتم وبعد از وفات او تدارک فات ومتعسر وطلب خون او سبب انیم وایں بیعت
کہ چون طلحہ وزبیر در امر حکومت بے منازعی وضارعی استقلال یافتند مرجوع بیت المال موجود بودند بلشکر قسمت کردند کثیر العلت آنکہ در ایام فتنہ بمدینہ نرفتہ بودند ودر خون عثمان سعی نمودہ
بقتل آورد ند ودر قریب سی ہزار مرد جلد با ایشان در مخالفت امیرالمومنین علی گرد آمدند اتفاق نمودند وخلقی بسیار از بنی عبدالقیس وبنی بکر بن وائل بایشان پیوستند وحضرت صاحب الوقائع
گشتند وذکر رفتن امیرالمومنین علی بہ بصرہ وقرار او در ذی قار وطلب کردن لشکر از کوفہ ومانع شدن ابوموسی اشعری ایشان را از معاونت حیدر رضی اللہ عنہ
طلحہ وزبیر بجانب مکہ چون برای مسیر حضرت امیر روشن گشت کہ معاویہ در ولایت شام تمہید افواختہ وبر اغوا قتل عثمان متہم صیدار بہ کمی بہت بران مقصور
داشت کہ لشکر سے جرار فراہم آورد ودر قلع وقمع اہل شام بدیشانما یدلا جرم فرمان داد تا جمعے کہ در مدینہ متفقد فادہ بیعت او گشتہ بودند بکارسازی سفر شام قیام نمایند درین اثنا
بدو تن خبر بہ پیشگاہ ضمیر انور تافت کہ عائشہ وطلحہ وزبیر وعبداللہ عامر ویعلی بن امیہ وعبدالرحمن بن عتاب بن اسید وعبداللہ الحضرمی بمالی مکہ با طائفہ از اہل نجفی روی تو تجہیز بجانب بصرہ نہادہ
باجود استماع این حدیث کہ اند نشتہ نمیدود کہ مبادا ایشان عثمان عزیمت بجانب کوفہ معطوف دارند وبمردم آن بلاد را خطر طریق مستقیم خوف سازند چون امیرالمومنین بر مخالفت طلحہ وزبیر
اطلاع یافت وضع ایشان را بہم واولی دانستند از مردم مدینہ درین باب معاونت وموافقت خواست چون از ایشان اثر مطاوعت نمود بطائفہ مختلفہ شتافتہ بر اہ مردم والسلام علی من اتبع الہدی
وسائر گشتہ بسہیل علما نیگفتند کہ ما علی را بالصحبت کردیم کہ قتلہ عثمان را سیاست کند تا بیکدیگر ما را وبال مخالفت نماند تشنود نادشمنان دوستکام شوند ومضمون این مقال در زبان
ایشان شہرہ شد وبا شد کہ ای وشن کسی منہ ار است کہ نگذاشتند سخن بدوستان نیک نرسانند ۔ امیرالمومنین علی از خلق آن بلدہ کوفتہ مانگاشتہ بتجہیل ہر چہ تمامتر ما مہ قصد کس اندر ابہیرت مہاجرت نمود
بالقصد آنکہ سپاہ مخالف را از وصول بمقصد مانع آید وبمقدمہ ابوالہیثم بن عروبن الحارث وبرسیمہ عبداللہ عباس وبرسیمہ عمرو بن سلمہ ابو بردہ وابوقتادہ الصاری وابوالہیثم التہیان بدری وخزیمہ بن ثابت
ذوالشہادتین کہ حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وآلہ در اجرای شہادت او را بتنزیلہ دو گواہ داشتہ بود در رسالک ملازمان جناب ولایت مآب انتظام داشتند چون امیرالمومنین علی علیہ السلام رسید کہ
طلحہ وزبیر بسرعت گرفتہ نزد او رک ایشان ممکن نیست در موضع ذی قار نزول کردہ روزی دران منزل توقف فرمود وقاصدی بمدینہ نزد ستا تا احوال واقتال او را از بنی بلتکاہ آورد ند وبا خود قرار داد
کہ دیگر بمدینہ نرسد ومعاودت ننماید چہ خاطر اشرف او را سکانان آن یار آزردہ بود وچنانچہ سبق ذکر یافت در ایام وان امیرالمومنین چون مصطر بالحال امر عرض برای حضرت پیمبر گردانید کہ بار ا از ین مکان
بقصد عزم الرسم نصیحت قیام نمودم تو سیع رضا صفا نمودی تا بجوان شدہ کہ درین بیابان از گرسنگی وتشنگی در عرصہ تلف آمدیم یکچیس بغریاد ما نخواہد رسید حیدر کرار قرۃ العین خود را تسکین داد ہ بر سبیل
آن نصیحت پہلو دو حسن گفت در مجادلہ عثمان با نو گفتم کہ از مدینہ بیرون رو کہ اگر او کشتہ گردد تو باری غائب باشی ومردم عرب جوی تہ از آبی او متہم نخواہند کرد ودیگر آنکہ بعضی از مردم مدینہ کہ بتقریب
اہل اسلام بریاست تو راضی نگردند مبادا شرار مخالفت خمود دیگر آنکہ اگر استماع افتد کہ عائشہ وطلحہ وزبیر با ہم عہد وپیمان بستہ بطلب خون عثمان بمنازعت برخاستہ اند گفتہ وجہی بیعت بشکنی متصور باشد از ین جہت عجب
بیعت امیرالمومنین جواب داد کہ دران آوان کہ عثمان را محاصرہ نمودہ بودند فسخ گشتند کہ از طریق فرج مرا نیز از مدینہ مسدود گردانیدہ بودند واین سخن مؤید روایت سیف است
کہ در مصنفات خود آوردہ کہ در زمان تعیین عثمان ارباب شورش وفتنہ از حوالی ہر کس از علما وصحابہ قبیلہ تعیین نمودہ بودند بنا بر خالد بن مسلم را بر امیرالمومنین علی گماشتہ بودند وسودا ان اجرا
را برطلحہ ودیگر سابر زبیر از بہت آنست کہ معاویہ جمعی از بنی خویش بمدینہ فرستادہ بود تا بر عثمان ترغیب وتحریص نمودہ حضرت امیرالمومنین بعد از جلوس
اکثر اصحاب کبار حسن فرمود کہ بیعت جمیع آفاق در مہبط خلافت مدخل ندارد بلکہ این امر متعلق ومنوط برضای اہل حرمین است یعنی مہاجرو انصار ہر گاہ ایشان بر امامت وایالت شخصی اتفاق نمایند
بزرگان سایر بلاد بمتابعت وموافقت آن شخص واجب الزام گردد وامام رضا نشستن من بعد از بیعت دو جمع مخالفت طلحہ وزبیر موجب تزلزل جماعت ومین مذمت شود ومع ذلک ایشان متصل قصد
قتل من داشتند ودر پی طلب خون عثمان از من بیکدیگر نمودند وبعضی از نسخ مذکور است کہ بعد از ین قیل وقال امیرالمومنین علی علیہ السلام با امام حسن خطاب کرد کہ ای فرزند چون حضرت
رسول بیماض رضوان خرامید یکچیس را از خود مترا ور تر نگفتیم منصب خلافت وتنظیم مصالح امت بتو سپردم چون ابوبکر بدار البقا رحلت آمد ند من نیز موافقت کردم ودر تشیت وتفویت
او مروی نداشتم بعد از انکہ ابوبکر باستخلاف عمر رضا داد من ہم راضی شدم ودر مخالفت او اجتناب ننمودم وچون عمر بیعت شوری در میان آورد وخلائق با عثمان بیعت کردند
با ایشان ہمداستان گشتم وبعد از ان کہ حال مخالفت او بمرتبہ از قتل او در گذشت خانہ نشینی گزیدم مردم مرا دشمن نمیدانند کہ متعلقہ فادہ مخالفت شدہ روی انبساط
ور لطف احوال از بیرد ستان آوردم ہم چنین ایشان در بین ابرمبالغہ والحاح میفرمودند من ابا وامتناع میکردم وچون یک ہفتہ بدین حال گذشت ہیچکس بریاست تعیین نگشت ترسیدم کہ استیلای
ناحق مسلمانان را بباید وناگاہ فتنہ در اسلام سر بدید آید کہ تدارک آن از حیز قدرت بشر بیرون باشد بالضرورت ملتمس امت را بمنذول داشتم اعیان وانحراف مہاجر وانصار بطوع ورغبت
با من بیعت کردند فتن نکث فانما ینکث علی نفسہ چون برای صواب نمای حضرت مرتضوی این معنی روشن بود کہ بجمیع جماعتی کہ ہمراہ اند مع محاربہ بصریان نشست نمی بیند بزیر و برد ایشے

محمد بن ابی بکر و محمد بن جعفر طیار را بجانب کوفه فرستاد و نامه ها بل کوفه در قلم آورده بالتماس بیعت و مضمون آنکه بعد از قتل عثمان مهاجر و انصار زده فوطرح و وضعیت باس بیعت کرده اند بیعت ایشان بی رضای ایشان نقض پیمان اقدام نموده طریق مخالفت سلوک میدارند مطلوع آنکه شما در مبادرت بخدمت مسارعت نمایید و مخالفت امام خویش جایز ندارید تا بار جهاد قیام نموده باشید چون این دو مجلس رسیده مکتوب بامیر المومنین علی را باهالی آن دیار رسانیدند کوفیان یا ابوموسی اشعری که در زمان ولاد و کوفه والی بود مشورت کردند او در غضب رفته بمنبر بر آمد و بعد از تحمید و تمجید باری سبحانه گفت علی علیه السلام مطلوب و بزیر مائل بحکومت و ریاست اند پس که از شما طالب دنیا باشد بیکی از این دو امر در و پیوندد و هر که راغب آخرت باشد با بید که قدم از خانه بیرون نهد و بای حمد و ثنا سلامت کشیده کنج خانه خود را غنیمت شناسد که این فتنه ایست که رسول خدا صلعم از این حال خبر داده و فرموده که در وقت ظهور آن مردم از خانهای خود بیرون نروند و شمشیرهای خود از چوب سازند و بام قتال نپردازند محمد بن جعفر از استماع کلمات ابوموسی خشمناک شده با او سخنان درشت گفت ابوموسی گفت عثمان در گردن من و صاحب شما ست یعنی علی و اگر از قتال چاره نباشد اول با قتله عثمان قتال باید کرد و استفهام از ایشان باید کشید چون سؤالان دانستند که اهل کوفه از اشارت ابوموسی عدول نخواهند جست بذی فار مراجعت نموده صورت واقعه مرقوم امیر المومنین گردانیدند جناب ولایت مآب از سخن ابوموسی و عدم اطاعت او مستعجب شده بقولی عبد الله عباس و مالک اشتر و الحارث بن عوار انصاری و ابوالهیثم بن التیهان و دیگران باب سخن کرده او را از مقام مخالفت بموافقت آوردند چون ایشان بموجب فرموده عمل نموده بکوفه رسیدند ابوموسی راز دخامت مخالفت امیر المومنین تحذیر کرده نذار و اراد اعنا دها و اهالی ولایت ارشاد زیاده از انچه شنیده بود نمانند لاجرم از کوفه بیرون آمده بر شتاب مستعجل بجانب مکی فارشافتند و صورت قضیه را مرقوم داشتند چون علی مرتضی بر شدت عداوت و خصومت ابوموسی مطلع شده امیر المومنین حسن و عمار یاسر را بکوفه فرستاد و او را از انچه در بصیرت انحسن نموده بود آن دیار امعتوه گردانیدند و مردم آن دیار بامر امام حسن و عمار یاسر بمسجد رفته خلقی کثیر در مسجد جمع گشتند و ابوموسی در انجمن حاضر شده چون پیغام امام حسن بر ابوموسی فتاد باوی عتاب سر فرمود که چرا در مکوفه را از متابعت و معاونت امیر المومنین منع کردی و ایشان را از طریق مستقیم منحرف گردانیدی بخدا سوگند که فرض خواهی شد ابوموسی جواب داد که پدر و مادرم فدای تو باد اکار انچه کردی چگونه توانم کرد اما از حدیث رسول استماع کرده ام که فتنه ای زود باشد که از ان فتنه قاعد بهتر از قائم و قائم بهتر از ماشی باشد و ماشی بهتر از راکب این جماعت که را بصره اند بر اوران ما نه و حدای عزیز علما ال ذوه ما را بشان بر ما حرام گردانیده عمار یاسر که استماع این کلمات نمود زبان بر تشنیع ابوموسی برگشود و منحصب از ان مردم نیز عمار را دشنام داده گفت تو بدین روز با این فتنه و غوغا مصاحب بودی مرور با حاکم باسفاهت میکنی نه زنا شد این حال نه بدین صوحان مکتوبات عائشه را که با اهل کوفه فرستاده بود بر مردم خواند زبان تشنیع بر گشاد که مردان امور اند بقتال مجادلان مقبل و ستهصل اهل بغی و ضلال مرزبان را از تشکر کشی و دشمن بشی نمی کرده اند و بالزام کنج خانه و اقامت در کاشانه خویش و دود ک رستن امر زموده اند قوله تعالی و قرن فی بیوتکن الکنون علانیه بار اسرار کاک انچه او بان ما مور شده امر میفرماید و خود باشتغال مهمی که حوالی بما شده قیام نمایند گویند ابوموسی از تسری دران مقام متقلق و اضطراب نموده بر منبر رفت و خطابی دران امیر المومنین علی را بازده از شته بالتبان گفت که طالعه از اصحاب حضرت رسول مثل عبد الله عمر و سعد بن ابی وقاص محمد بن مسلمه و اسامه بن زید و غیرهم در بین فتنه متقرر آن شده اند کنار منازل خویش میروند بنابر این نمایند و تیغ تیز را بقتل اهل اسلام نیاز نمایند وظیفه آنکه شما در مقابلت آن جماعت کوشیده دین خود را بدنیا مفروشید و اطاعت من کنید تا دنیا و دین شما بسلامت ماند متقاعد بن عمرو گفت از حاکمی ضابط بجاره نیست تا بمین و اقتضای حسن انتظام و احوال او را با انتظام یافته سمات الشان بر انجام نیابد و دین سامان نیابد و دین شما بسلامت نماند متقاعد بن عمرو گفت از حاکمی ضابط بجاره نیست تا بمین و اقتضای حسن انتظام و احوال او را با انتظام یافته سمات الشان بر انجام نیابد و دین سامان نیابد و دین شما بسلامت نماند

امیر المومنین علی است که شما از طریق انصاف استمداد عنایت نمایید و از اصلاح امور و تنظیم مصالح جمهور بکوشید تا سعی شما مشکور و صورت ایالت شما در دفاتر روزگار بر صفحات لیل و نهار مسطور گردد و بعد از زوال دنیای دنی در گلشن زار عبد و جریده گفتهای ابوموسی طلوه و زبر بالعلی ثبت کرده بود نه بداد گفته آری عبد جز گفته تا غایت از علی بیع آمد که چیزی نقض بیعت او باشد ابوموسی گفت نمیدانم عبد جز بگفته مالار نیو مخالفت نمیکنیم تا آن زمان که دنیا گردی بعبد از امیر المومنین حسن فرمود ای ابوموسی چون تو بدست خود را از بیعت علیه المرتضی المومنین علی بری گردانیدی تا بر حسب مناسبت بحث اکنون که سر خلافت و زمام امامت تعلق باولاد او دارد بر ان محل فیصله جای نو نیست فرود آی ابوموسی محل متفعل فرود آمده و مصعده بن صوحان و عمار یاسر متعاقب ایشان بر فضائل امیر المومنین علی فصلی شیع خوانده مردم را باد راک سعادت و شنوسی آنحضرت مائل و راغب گردانیدند درین اثنا امام حسن بمنبر بر آمده گفت ایها الناس شما مردم شن ست که قدوه ملت و امام آنست علی بن ابی طالب است و درین آوان لشکر کشیده بجانب قوم بغیر و کمیل بغی و فتنه بر ضمائر الشان مستولی یافته و ثائره حقد و حسد و عداوت در خاطر الشان مستعلی نیز فرقه از شما تو قف داشته بگویند که من درین باب مظلوم ما ظالم بر تقدیر اول مرا نصرت و معاونت نمایند و اگر ظالم باشم و ا مظلومان بستانید و میفرماند از دل کسانیکه باین بیعت مزوند و بچه چیزی انقض پیمان کرده باشند زبیر از انکنون و طلیح و غنی و فقیر آستان ولایت آشیان متابعت و این معنی را عجالا و آجلا موجب رفع درجات خود دانند و مجزبن عدی الکندی نیز اشارات این سخنان گفت کوفیان آواز برآورد ند که ای قرة العین رسول الله علیه و آله وسلم دعوت امیر المومنین علی را بسالت و نصحت تو اجابت کردیم و بسمع رضا اصغا نمودیم و حلقه اطاعت در گوش جان و

غاشیه مطاوعت بر دوش انداختند و بقول بعضی از روایات آمده که چون امام حسن و عمار یاسر بطرف کوفه روان شدند مالک اشتر معروض شاه ولایت گردانید که ناموس ابوموسی شکست نیابد انکشاف جمال مطلوب بدست نشود بنابرین امیرالمومنین او را رخصت داد تا از عقب ایشان بکوفه رود و بقدر میسور در کشش ابوموسی سعی نماید مالک بموجب فرموده والی ولایت بالقصبه شتافت و چون منازل و مراحل پیموده بآن دیار رسید شنید که امیرالمومنین حسن و عمار یاسر و جمعی از شیعه امیرالمومنین علی علیه السلام و خلق کوفه در مسجد جمع اند و در آن انجمن انواع حکایات در میان آمده و اشتغال باحوال ابوموسی راه یافته لاجرم باستظهار تمام هم از گرد راه رو بدارالاماره که منزل ابوموسی بود نهاد و بزخم عمود سر غلامان او را بشکست و خون آلود ساخت همه را از سرای اماره بیرون کرد و با ایشان باسر و روی پر خون بمسجد رفته با خود گفتند که شخصی باین هیبات و نشان چون بلای ناگهان نازل شده با ما چنین کرده اگر تلافی این واقعه پردازی از رخوت و آهسته بسیاست تشانی نیابی ابوموسی که این سخن شنید دود حیرت بدماغ او متصاعد شده از مسجد بیرون دوید و اهل کوفه چون از قدوم مالک اشتر خبر یافتند از سر وفور رغبت بخدمت او شتافتند و چون ابوموسی بوثاق خویش رسید چشم مالک بروی افتاد زبان بدشنام او گشاده گفت تو در ینجا چه میکنی که این سرای سلطان است و تعلق بامیرالمومنین علی دارد و تو اکنون از اهل بیعت نیستی باید که فی الحال بمکان دیگر نقل کنی ابوموسی گفت که یک روز مرا مهلت ده تا سرای ساخته بآنجا روم مالک گفت لا والله یک زمان ترا مهلت ندهیم و فرمان داد تا رخوت و امتعه و اقمشه او را بیرون انداختند و بعضی از آنها در عرصه تلف آمد آخر الامر بواسطه التماس دوستان یکروز ابوموسی را مهلت داد تا سرای پیدا کرده بآنجا رفت و در بر روی خود بسته بهیچکس بار نداد و کوفیان بتهیه اسباب سفر اشتغال نموده بعد از سه روز بروایتی هفت هزار نفر در رکاب امیرالمومنین حسن علیه السلام بجانب ذی قار روان شدند و چون سه روز دیگر ازین قضیه بگذشت مالک اشتر با دوازده هزار کس از ابطال رجال متوجه لشکرگاه امیرالمومنین گشت

ذکر حرب جمل و نصرت یافتن امیرالمومنین حیدر کرار علیه السلام بفرمان خدای عز و جل

چون امیرالمومنین علی علیه السلام از وصول کوفیان آگاهی یافت مبتهج و مسرور شده از سر لطف باستقبال مبادرت نموده بآن جماعت ملاقات فرمود و دعا و ستایش ایشان در الفاظ آبدار در سلک بیان کشید و فرمود که من شما را از جهت آن طلب داشتم تا باتفاق بعضی از برادران خود را که سالک بغی و عناد گشته اند بطریق صلاح و سداد دلالت کنیم و اگر بدلالت حال باجابت تن در ندهند برفق و مدارا بجای آریم و اگر بر تمرد اصرار نمایند با ایشان بکتاب رب الارباب جل ذکره و سنت رسول الله صلی الله علیه و آله عمل نمائیم و هر کاری که متضمن صلاح امت باشد پیش نهاد همت سازیم و بعد از ادای این کلمات دلکش بمعسکر ظفر قرین نزول فرموده هر یک از رؤسا و اعیان کوفه را امر نمود که در محلی مناسب فرود آمدند و در روز دیگر قعقاع بن عمرو را که بحلیه کیاست و زیور شجاعت متحلی بود برسالت نزد عائشه و طلحه و زبیر فرستاد تا بزلال مواعظ و نصیحت نائره حرارت ایشان را تسکین دهد و قعقاع بنا بر فرمان واجب الاذعان روی براه نهاد و امیرالمومنین با لشکرهای آراسته از عقب او بجانب بصره متوجه گشت و چون قعقاع بن عمرو بعد از قطع منازل به بصره رسید نخست بملازمت ام المومنین فائز شده از وی پرسید که موجب آمدن تو بدین دیار چیست جواب داد که صلاح حال مسلمانان و جستن خون عثمان قعقاع گفت مطلوب آنست که طلحه و زبیر نیز در منزل ام المومنین حاضر شوند تا آنچه گفتنی باشد در حضور ایشان بگویم صدیقه باستحضار ایشان فرمان داد طلحه و زبیر بموجب طلب آمدند قعقاع از ایشان نیز سوال کرده همان جواب شنید بود قعقاع گفت که در کلام شما تناقضی هست زیرا که طلب خون عثمان مستلزم فساد است نه صلاح حال مسلمانان سبب آن پرسیدند قعقاع گفت از آن زمان که این فتنه انگیخته اند تا حال چند کس را بقصاص عثمان خون ریخته اند گفتند شش صد کس را قعقاع گفت چندین هزار کس باین جهت دشمن شما شدند و اگر درین باب بیشتر الحاح و مبالغه کنید اعدا بیشتر از این گردند و این مقدمه موجب فساد باشد نه صلاح عائشه گفت که ای قعقاع نیکو گفتی اکنون مصلحت چیست جواب داد که صلاح چنان مینماید که بساط مخالفت در نوردیده گردد و بر صفحات کلک سحاب فیاض عهدنامه نوشته غبار فتنه که سطوع یافته فرو نشیند اگر نصیحت من بدرجه قبول افتد علامت خیر بر صفحات احوال شما ظاهر گردد و الا همه برعکس آنچه گفتم بفعل آید ایشان گفتند سخنانی که در حیز بیان آوردی موافق حق و مطابق صدق است اگر رای علی همین باشد ما درین باب مضایقه نداریم قعقاع بر جناح استعجال بمعسکر ظفر مآل مراجعت کرده صورت مصالحه را معروض داشت حضرت امیرالمومنین ازین سخن استبشار نموده قعقاع را استحسان فرمود مقارن این حال رؤسای بصره بلشکرگاه نصرت قرین امیرالمومنین علیه السلام فرستادند تا از کوفیان که خویشان ایشان بودند معلوم نمایند که سر مصالحه ایشان دارند یا آنکه میل محاربه سردار ایشان و چون اهل بصره از مضمون کوفه استمزاج نمودند جواب شنیدند که ما در همه حال فرمان بردار حضرت امیرالمومنین میباشیم و حالا امیدواریم که او مائل بجنگ نباشد و راغب بصلح است القصه بصریان بمجلس همایون شتافتند از زبان انور ضمیر شاه ولایت پناه استطلاع نموده آنحضرت فرمود که از اطراف آفاق جمعی کثیر بمدینه آمده از عثمان شکایت کردند و من هر چند او را نصیحت کردم که در اطفاء نائره شر کوشد و ایشان را از عمل عزل نماید بواسطه افساد مروان سخن من بعز قبول موصول نشد و داد مظلومان نداد آخر الامر بنا بر استبداد خویش چنانکه مسموع همگنان شده بقتل آمده بعد از کشته شدن او بجهت تقلد قلاده خلافت و التزام بر گونه مهمات برنج و آفت مرا طلب داشتند و من یکهفته از خانه خویش بیرون نیامدم و ابواب اختلاط را مسدود ساختم سودی نداشت عاقبت مرا از منزل بیرون آوردند گفتم از حضور طلحه و زبیر بیعت و چون بسعی قوم ایشان حاضر گشتند با ایشان خطاب کردم که هر یک از شما دو کس میل بخلافت دارید من با او متابعت میکنم سخن من در درجه قبول نیفتاد و ایشان از روی وفور رغبت و طیب نفس با من بیعت کردند و عاقبت بهانه عمره گذاردن از من رخصت طلبیده بمکه رفتند و بنقض پیمان اقدام نموده از ازواج خویش را در پس پرده نشاندند و حرم سید عالم را

درمیان نامحرمان بصره آورده نداز حضرت رسالت آزرم و نه از شکستن بیعت شرم داشتند و فسادات بیشمار انگیخته شورها برانگیختند و غرض من ازین آمدن آنست که برفع سوم و ذموم اقدام نمایم و در اصلاح حال قوم سعی جمیل کنم و بر جانب خطا و صواب ایشان واقف گردانم و اگر بر افعال خود اصرار نمایند مدارا و مواسا نمایم و آسان آسان بمقاتلت درندهم امید هست که بر ایشان هم تفوق الکلمه شده گفتند ع نیکو تر ازین سخن سخن نیست ۱۲ امیر المومنین فرمود که چون سخن من مرضی و مقبول شما افتاد باید من سیت کنید و بر ایشان عاصم بن کلب را بتعجیل بیعت عذری تمهید نموده مقبول نیفتاد و عاقبت آن صمد کس بسعادت بیعت مستعد نیافته بصره را احتراف کرده ندد با احتراف آن دیار گفتند که مادر امیر المومنین علی علیه السلام رقعه از وی بخط پیغمبر و چون رسول بصریان معاودت نمودند جناب ولایت مآب از اقبال غزل کوچ کرده در ظاهر بصره در کنار آب فرود آمد و عساکر نصیح عرایض و فود آمدن بصریان و بیرون آمده در بر ابر سپاه نصرت انتساب نزول کردن و رسل و رسائل درمیان آمده مقرر بآن شد که قتلهٔ عثمان از مسکر ظفر اثر امیر المومنین رمانند و آن جماعت بشمشیر بی بالفصد بلوند اکثر ایشان در سلک سپاه بصره عرب انتظام داشتند مانند مالک اشتر و ابن الهیثم و عبدی بن حاتم طائی و قیام بن ثعلبه عبدی و بریح بن اوفی و خالد بن ملجم و غیرهم که ذکر ایشان بتفصیل موجب تطویل میشود و چون اعیان عثمان از لشکرگاه ظفر بناه بیرون رفته جای دیگر نزول کردند مالک اشتر بمشاورت نموده گفتند لاشک مصالح اطلاع وزیر با حضرت امیر المومنین منی بر تامل است و ما را فکر کار خود باید کرد دیگری از ایشان همان گفته عین دانسته است بکتاب خدای عزوجل و اکنون رقم تردد بر صفحه روزگار ما نگاشته و در عداوت و خصومت ما باطلحه و زبیر هم داستان گشت صواب چنان بست که معارف خلاف و اوطان اختیار کرده بجانب مغرب رویم تا جان بسلامت برده باشیم عدی بن حاتم گفت این جهان بدیده ارا بال و عیال و مصاحبت دوستان و یاران خویش است و چون ازان جماعت جدا شویم از حیات چیزها داشته باشیم گاهست گفت تدبیر مختصر آنست که امیر المومنین علی را در حین وقعت بگمان ملک سازیم و بار کنار این حرکت بطلحه و زبیر تقرب جوییم علیا این سخن گفت دیر زود قتل عثمان از ما ندیم و امروز نقبا علی الخصوص طلحه و زبیر را بر ما چه اعتماد و اعتقاد و اتحاد اگر چند روز دیگر بدین حالت بمانیم عاقبت در افتادن و اعدام ما سبق خواهد بود اکنون چاره کار ما آنست که حیله پیش گیریم که دوستی ایشان بخود بجوییم شود و امر مصاحبت تعالی و تجانب و مدارا بر ما بدین منوال قرار گرفته سخن از ما رکب قتلهٔ عثمان میان هر دو فریق قتالی فاحش درگرفت و بنیاد عشرت بر افتاد و جنایت عشرت بر فرقه کلب بیان خواهد گشت انشاء الله تعالی و تقدس و آن اینست که روزی از ایام عبد الله بن سبا با جماعت قتلهٔ عثمان بر سر راه امیر المومنین علی نشسته بودند و چون امیر المومنین علی از شتر فرود آمد و بر سر راه خویش نشست عبد الله بن سبا با جماعت قتلهٔ عثمان برخاسته بر سر راه امیر المومنین علی نشستند و گفتند ای امیر المومنین فرامش کردی که پیش ازین بچه گاه مردم را بر قتل عثمان تحریص و ترغیب مینمودی عایشه جواب داد که سخن ازان زلت بخدای عزوجل بازگشته و حالا همت من بر تدارک آن گناه عظیم مقصورست و چندان سخن رانی و چرب زبانی نمود که آن بیچاره خون گرفته شمشیر بر میان آورده بمیدان محنت و بلیت موتجه گشت و زمام شتر عایشه بدست گرفته گفت تا جان مارمقی در تن باشد ازین مهار از دست نمیگذارم و چون فیصلهٔ ازدیدند که مقتدای ایشان بدین و چه عمل خواهد نمود شتر قریب سایه طلحه و زبیر بنشست و در ان چند روز کرهٔ هر دو فریق در برابر هم نشسته بودند از هر دو جانب بنا بر اصلاح و سداد نزد دیگر رفته در اصلاح سعی و اهتمام مینمودند چون قریب آن شد که مهم مصالحت بتثبیت پذیرفته اراده و مشت و نزاع بر طرف گردد قتلهٔ عثمان در شبی که روز دیگر اتفاق مقاتله افتاد قریب صبح صادق برباد پایان عربی سوار شده بدیار عایشه معسکر عایشه تاختن کردند چون بگمان لشکرگاه رسیدند دست به تیر انداختن بردند و ازین حرکت شورشی درمیان سپاه پیدا شده تصور کردند که عساکر نصرت قرین بغرمان امیر المومنین بتاختن اقدام نموده اند طلحه و زبیر چون بر این حال مطلع شده گفتند ما دانسته ایم که ابن ابی طالب هرگز دست از جنگ باز ندارد و خاطر او از خون ریختن متغیر و ملول نگردد آنگاه بترتیب و تجهیز سپاه پرداخته سوار شدند عایشه را گفتند لصفای حدیث مسکان داده بود بر شتر قوی هیکل که علی بن امیه برسم خفه جهت او آورده بود دبار کردند و طائفه از دلیران لشکر بدفع قتلهٔ عثمان مشغول شده بر ایشان حمله بردند جماعت اعراب از انگ جمعی را کشتند و بقیه را بجروح ساختند روی بهزیمت آوردند سپاه عایشه ارباب مکر و حیل را تعاقب نموده ایشان خود را در میان معسکر ظفر اثر انداختند و آواز دادند

زبیر و طلحه درین شب خبر آوردند که عمار در میان لشکر ظفر انتساب پدید آمده گفتند که ما را معلوم است که از ابن عبد الله و پسر عوام جز غدر و نقض پیمان امری دیگر توقع نتوان داشت و امیر المومنین علی
نیز دل بر حرب نهاده بتسویه صفوف و تعبیه لشکر پرداخته و در میان لشکر نصرت انتساب حضرت ولایت مآب هفت علم بود و هر علمی از آن تعلق بامیری گرفته بود و هر کدام از ایشان از اهل جلادت بسمت
تقدم و سروری اتصاف داشتند و بفرمان امیر المومنین علی حاکم و متوسی بودند و بر حمیر و همدان سعد بن قیس بود و بر قبیله طی عدی بن حاتم طائی اما انتظام امور در سلک این هفت تن قبایل … از
لشکرگاه بود و بر قیس و عبس سعد بن مسعود و بر ثقیف عمرو … مختار بن ابی عبیده و بر کنده و قضاعه و مهره حجر بن عدی الکندی و بر ازد و بجیله و خثعم و خزاعه مخنف بن سلیم الازدی و بر بنی بکر و تغلب و ربیعه … الدیلی و بر
قریش و انصار و غیر ایشان از اهل حجاز عبد الله بن عباس و گماشته آنحضرت بر میمنه سپاه نصرت پناه مالک اشتر بود و بر میسره عمار یاسر و در سپاه عایشه بر خیل سواران محمد بن طلحة بن عبد الله … انصار و … جمع پیادگان
عبد الله بن الزبیر العوام امیر میمنه کعب بن اسود و فرمانفرمای قریش و کنانه عبد الرحمن بن حارث بن هشام و مخاشع بن مسعود و عمرو بن عبد الرحمن بن عامر و عبد الله خلف خزاعی و عبد الرحمن بن … و ربیع
بن زیاد الحارثی و عبد الله بن ملک طائفه را که محکوم حکم ایشان گشته بودند نشان میدادند و در آن سحر که عایشه و طلحه و زبیر بترتیب سپاه پرتو التفات افگنده بودند قاتلان عثمان در آن کناره ایستاده ستاره
بشمردند تا خسرو اقلیم رابع از کمین گاه افق با علم های افراخته بجانب سپاه زنگبار تاخت و چون لعبتان سپهر نیلی در پس چادر از دیده نظارگیان نهان گشتند ایشان بهیات اجتماعی نزد علی مرتضی آمده از زبان
مالک اشتر و عدی بن حاتم باصالت خود و وکالت قوم معروض داشتند که امیر المومنین ما را باستجلاب قلوب اهل تمرد و عناد از ملازمت خویش محروم و مهجور گردانید و ما با وجود آنکه یقین میدانستیم که ثمره خلاف
آن طبقه مثمر مراد نیست اطاعت فرمان واجب الاذعان نموده زبان در کام خاموشی کشیدیم تا محمول بر غرض نیفتد و اکنون آمدیم تا در رکاب ظفر … همراه اسم سر … و جان سپاری تقدیم نمائیم
تا زمانیکه باقامت دلائل قاطعه و براهین ساطعه آنحضرت ملزم گردند و حضرت مقدس مرتضوی علیه السلام در میان دو صف ایستاده بود … که بر همگنان پوشیده و مخفی نماند که با مخالفان مدارا
و مواسا مسلوک داشتیم و ایشان را بارها نصیحت کردم تا باشد که از افعال و اعمال خویش انابت نمایند ایشان … مرا قبول نفرمودند و دست از دامن انصاف کشیده ملبس بلباس اعتساف و عناد
گشتند و اکنون از من مبارزت میجویند عجب است از طلحه که مردم را … بر قتل عثمان تحریک مینمود و حالا صاحب تعزیت و طالب خون او گشته لعنت الله تعالی که افعال طلحه بر قانون عقل راست
نیاید اگر عثمان ظالم بود چنانچه معتقد او ست سزاوار … بحال او آن بود که با قتله عثمان دوستی کردی نه دشمنی ورزیدی و اگر مظلوم بودی بایستی که در ایام حیات او بمعاونت قیام نمودی
و اگر شاکر بودی بایستی که از خانه خویش بیرون نیامدی و متصدی هیچ امری نگشتی و هیچ فضلتی از ین فضائل … صفحات روزگار … و همچنین قدر میدانم که دست بیعت بما آورده و پای
از دایرهٔ متابعت بیرون نهاده نخست بر عهد و پیمان اقدام نمود و آخر بلوث نقض آن ذیل عرض خود را ملوث ساخت … طلحه را در کنار … داد و هیچ مهلت … بعد از آن
باصحاب نصرت انتساب فرمود که از مقاتله این طائفه مسرور و خوشدل باشید و از … که مطلقا بر قتال این طائفه مترتب نخواهد گشت نیندیشید که ایشان … ستند و ابن حنیف را که
از قبل من والی ولایت بصره بود از منزل بیرون آورده بانواع تعذیبات معذب داشته و خزینه و بیت المال را متصرف گشته جمعی از صلحای امت مثل حکیم و برادر و برادرزاده اش را بقتل رسانیده و
بعضی از مسلمانان مکه که از بیم جان روی بفرار نهاده بودند تعاقب نموده دستگیر کرده اند و به تیغ ستم از پای در آورده بدانید که مرگ طالبی است در غایت جد و اجتهاد که مقیم از وی فوت نمیشود
و مسافر از چنگ او روی رهائی ندارد و از فرار اندیشه مکنید که مستعد عار است و مستلزم نار و یقین دانید که بهترین موت قتل است و بآن خدای که نفس پسر ابو طالب در قبضه قدرت اوست
که صد ضربت شمشیر بر من آسان تر است که در فراش خود بمیرم و وظیفه آنکه … قدم در پیش نهید و … خود را برقم صبر و بردلی مرقوم گردانید که از موت مقدر در جنگ اجل بحیله و تدبیر نتوان
گریخت و با قضا و قدر بهیچگونه نتوان آویخت و آن جماعت که در صدد مقاتله با برآمده اند از ارباب اسلام و اهل قبیله اند تا شما حرب نکنند شما با ایشان قتال مکنید و چون بر شما قتال آرند
و حمله کنند شما نیز آهنگ ایشان کنید بآن نیت که قهر اعدا از خود باز دارید تا اگر کشته شوند خون ایشان در گردن شما نباشد و دیگر آنکه باید که از عقب گریختگان نشتابید و بر هر کس از شما
زخمی رسد … دیگر او را میازارید … دوستان را … که با دشمنان نظر داری و در بعضی از کتب تواریخ مسطور است که حضرت امیر المومنین … از ادای این کلمات
باز پرداخت طلحه و زبیر را استدعا نموده تا از صف خویش بیرون آمده نزد او آیند و … زبیر و طلحه سوار با دلی آسوده و خاطرهای فارغ … خویش …
نزد حضرت امیر المومنین علی علیه السلام رسیدند که اعناق دواب ایشان بسمت عنق مرکب آن شاه اولیاء یافت حضرت ولایت پناه … ایراد حکایات
و القاء اسوله و استماع اجوبه با ایشان فرمود قبل از ین میان من و شما قواعد اخوت استحکام داشت و آثار رعایت یکدیگر جائز نمیدانستیم …
با من روا داشته و خون مرا حلال … برافراشته جواب دادند که بر ما و بر همه مسلمانان واجب است که در خلع تو سعی و اهتمام نمائیم …
قتل خلیفه مظلوم تحریص نمودی شاه ولایت پناه گفت شما قصاص خون عثمان از من میطلبید و حال آنکه هنوز خون او از شمشیرهای شما میچکد و میان شما …
… است اکنون بیائید تا مباهله کنیم و دست ادب بر آسمان برداریم تا رضای هر که بقتل عثمان مقرون شده باشد بغضب الهی و سخط پادشاهی گرفتار گردد …
نموده امیر المومنین علی گفت شما ازواج خود را در پس پرده نگاهداشته حرم محترم رسول خدا را از حجله بیرون آورده بر هتک ستر او اقدام نمودید خود حکم فرمائید …

یا محض اعتماد الیشان گفتند که عائشه بالتماس یا باصلاح قوم خود انشرین شریف آورده است حضرت امیرالمؤمنین فرمود که بجان و سر من که اصلاح عائشه تشفی که اصلاح او کند نیست است اما شرایط
ای و توضیح مراجعت نماید بجد ابا گردید که مروز غایت کار شما عار است و فردا مترتب برین حرکت شما هم عار و هم نار چون طلحه و زبیر بدین مضامین اطمینان دریافتند حضرت امیر فرمود که ای زبیر رخاطر داری که روزی من تو بر افتخار رسول بجای امیر فتیم و دست من بر دست تو بود آنحضرت خطاب کرد که ای زبیر علی را دوست میداری گفتی نعم آنحضرت فرمود که
آزرده باشد که تو با او در مقام مقاتلهٔ آئی و در ان حال ظالم باشی برخورد خورده شناسی گفت والله ما ندکرا رباب تواریخ این حکایات را بوجوه مختلفه ایراد کرده اند و بنا بر آنکه حصول آن در روایات ظلم زیاده
نسبت بامیرالمؤمنین و دیگران ایشان احتیاط بتکرار نمودوچون زبیر از شاه ولایت پناه این سخن استماع نموده گفت یا ابا الحسن هیچ بخاطر آوردی که اگر آنروز ایخاطر مبدل شدی همه بر قتل تو می گماشتم
گذار سوگند که هرگز نیا تو قتال آنحضرم و جدال با تو نورزم حضرت امیرالمؤمنین علی فرمود که گفت و شنید لطف خوش پیوسته اصحاب سعادت و انتساب راز سوگند زبیر علام نمود و زبیر عائشه
رفته معروض داشت که از مبادی سن تمیز تا غایت حضور من در جمیع مصاف هستی بر بصیرت و انصاف بوده الا درین موکه صدیقه استفسار نمود که عمر زبان سخن چیست زبیر جواب داد که علی
ابی طالب با من حدیثی گفت که اگر بذکر آن مبادرت نمی نمودم بامن رعایت نمی نمودم اکنون داعیه آن دارم که از لشکرگاه بیرون رفته در کنج عافیت بنشینم عائشه باز گفت تقاعد تو از حرب و دست از قتال طلحه بصرف نه از جهت حکایتی است که گفته بگروی بلکه بسبب دیگر است که رضیعه تو از ارباب جلادت شاهد میبرد و گفت ظل رایت لیس لوطالب اندمن باری از سر که بیرون نخواهم رفت
و در امر جهاد و اسم اجتهاد مبذول خواهم داشت تا آن زمان که حاکم علی الاطلاق میان ما فیصل حکم کند زبیر از سخن درشتم شرمسار توبت جمله بر سیاه نصرت پناه کرده بیان بعفوف در آمده
بی آنکه زخمی بکسی زند یا رعایت نموده لشکر سیاه خویش بسپوخت و با لشکر خود عبدالله گفت که از مردم خونفناک این حرکت که از من در وجود آمد لیعبید ست و عبدالله در پاسخ عذر مغفرت و تقصیر را
محاربت امرا نموده زبیر گفت چگونه بازد بخون ریختن سپاه علی گمانیم که سوگند خورده ام که هرگز با او مقاتله نکنم عبدالله گفت سهل است به کفاره سوگند بنده آزاد نمائی آنحاه تو از ین موقف
فارغ گردد و جنان بمالبه والحاح نمود که زبیر بکی از مالیک خود مسمی ان نام را در قید رقیت اطلاق نموده مباشر قتال گشت و عبدالرحمن بن سلمان درین باب گوید سمعت لم ارکالیوم فاخوا
اعجب من بکذر بالایمان ؛ بالمتین صفیه مصیبة الرحمن ؛ و چون حضرت امیرالمؤمنین دانست که سپاه البصره و لشکر عائشه بتبوکت خویش مغرور و از مصالحه و مساعی نهایت دور خود کمیت
از میدان که مصحف مجید بر گرفته دست از جان خود برداشته نزدیک این طائفه رود و ایشان را بمضمون کتاب الهی دکتب سماوی دعوت کند شخصی از لشکریان مسلم نام حیا طلبیده با دو اکرد
با مصحف در دست لصف اعدا پیوست و بتلقین شیاطین شاه ولایت پناه کلمه چند بر زبان آورده مخالفان را بقرآن مجید دعوت نمود و بفرب یکی از متهوران بیباک دست راست انگذه گشت و آن
مسلمان مصحف را بدست چپ گرفته بفرب دیگر آن دست نیز مقطوع گشت سلم مصحف را بسینه و بازوی خویش نگاه داشته بلسینه فوخصر کرد و گفت من شمارا باچه در بین و اوراق مسطور است دعوت
میکنم و زخم دیگر بدی زده مهدی با تمام رسید و جسد مسلم را بمسکر ظفر قرین آورد ند تا حضرت بروی نماز گذارده آنگاه بقضاء الهی بر گرفته بجانب وجوه اعدا شتافت و هلاک آن جماعت از
حضرت جبار منتقم سئالت نموده با وجود آنکه چند بار لشکر عائشه حمله کرد ند حضرت امیر ضیا نکه شبه او بود در محاربه تاخیر نمیود و بفرمود ای عائشه این نه قوم اعداست بل مستوری تو باز
قتال اینها ست و چون مرارا و مواسا را حد اعتدال مجاوز گشت و لیران لشکر ظفر آئین نیز دست بقتال و جدال بر آورد ند و تیغهای یمانی سر افشانی آغاز نهاد و سهام دلدوز رخنه ها
بر سینه های دلاوران کرده مقدمها و اساخت و آن دو سپاه بر خاش جوی بر خم خنجر و زوبین کرده گاه هم خیکاکند و زد و رافتاد و اعدام یکدیگر غایت سعی و اهتمام منزول داشته لبسیری هم
مبتلا افتند و دران روز نامه اعمالت تیر و کمان مفارقت اراح و اباران دست میدارد و زبان شمشیر و خنجر از جولان روز عمر شکایت میکرد و ازین واقعه عظمی عائشه متغیر شده کعب بن اسود را گفت
که مهار شتر من بگذار و در پیش صف لشکر علی رو د ایشان را بکتاب خدای عزوجل و عوت کن کعب بموجب فرموده عمل نموده چون آواز او بسمع مالک اشتر رسید بمکان آنکه مبادا
این سخن حضرت امیر بشنود و بجمله خصم دست از حرب باز دارد و بقتل کعب اقدام نموده و دران روز عیار پیاپی بر زبر آمده تا آنکه قدرت داشت که از پیسی بجان عمار رساند دست از
دامن او کوتاه کرده بجانب دیگر تو جه نمود زیرا که از رسول الله شنیده بود که فئة باغیه عمار یا سر القتل رساند بعضی گفته اند که چون زبیر دانست که عمار یار و در لشکریان امیر مومنان
انتظام دارد بطلبان خویش جزم کرد که از زبان مخبر بیان برگزیدهٔ ملک سبحان بگوش او رسیده الحق مع عمار و چون نار فتنه قتال سمت التهاب یافت زبیر بوسیله از نزدیکی
محاربه امیرالمؤمنین علی پیدا کرده از میدان محاربه بیرون رفت و عزم حجاز کرد و مورادیروادی السباع که اخنف بن قیس با گوشه نشینان منزل سلامت دران موضع اقامت داشت وقوع
شد و اخنف او را از دور دیده دانست که زبیر است با قوم خود که نزدیک وی نشسته بود نگفت که آن شخص زبیر است از مصاف روی برتافته بگریخت بعضی از قوم خود که از وی خبر بما بیاورد
یکی از حضار که او را عمرو بن جرموز میگفتند گفت که اگر رخصت باشد من این امر فیصل نمایم اخنف دستوری داد و عمرو شمشیر بمیان بست و بر اسب خویش نشست و بجانب زبیر روان
و بوقت صلوة ظهر زبیر را دریافته پرسید که یا ابا عبدالله حال سپاه عائشه با حضرت امیر چه منوال است و در ثانی که تو از ایشان مفارقت اختیار نمودی زبیر گفت فراقین در بستر
آویخته بودند که من ازان مهلکه بیرون آمدم عمرو گفت که باعث تخلف تو از حرب چه چیز است زبیر بفزی تبسم کرد گفت عمرو بن لقرفه عثمان در عثمان آورده ساعت

پیمود و بعد از لحظه سر بیاورد گفت که بخواهم باد اصلوة مکتوبه بر قیام نمایم و تو از من ایمنی آیا ایمن از تو ایمن باشم یا نه عمرو گفت آرے چون زبیر بگذارد ان نماز مشغول شد این مقصود بیاید که در عین سجده یک فرصت مهم او را باتمام رساند و چون فارغ شود و اسب زبیر را تصرف نموده روی باشکرگاه ظفر قرین نهاد و اهل او را انتظار بیهوده کشانید و چون چشم امیرالمومنین علی علیه السلام بر شمشیر زبیر افتاد فرمود ظالما فرخ به صاحب الکلب عن و جبر رسول الله بعد از ان باعمرو خطاب فرمود که البشر بقاتل ابن صفیه بالنار یعنی بشارت باد ترا ای قاتل ابن صفیه بآتش دوزخ عمرو جبر موز گفت تو بلای این امتی هر که مخالفت تو نماید بدوزخ شتابد پس رفت و روایتی آنکه گفت قتل اعداکم و قتیل بالنار و بعضے تواریخ مظهر سیه که چون حضرت امیرالمومنین علی عمرو را بنار جهنم تهدید و عمرو از غایت جبن و غضب شمشیر بر شکم خود نهاده نور کرد ناگاه ثبت بیرون آمد نقل است که چون طلحه از رفتن زبیر آگاه شد او نیز آهنگ آن کرد که از موافقت عائشه تخلف نموده بگوشه رود مروان بن الحکم بدین حال مطلع شد و این قضیه علی وجه بعینه او را از قتل عثمان در خاطر او گردید و بسهمی پای او در رکاب بدوخت و از زخم طلحه چندان خون رفت که سست شد نا بر انگیخته خود را بر بالای اسب محافظت نتوانست نمود غلامے را فرمود تا رایت او گشته بدست او را در کنار گرفته و ضعف طلحه استیلا یافته غلام را گفت الفرار الفرار که من ازین زخم جان نخواهم برد غلام بواسطه ناتوانی طلحه پیش از انکه او را بشهر رساند بخرابه فرو آورد و مقاران این حال چشم طلحه بر سواری افتاد او را پیش خود طلبیده پرسید که از کدام قبیله آن سوار جواب داد که از لشکریان علی بن ابی طالب امام طلحه گفت دست بخون من آلوده بدست من ده تا بیعت امیرالمومنین علی علیه السلام محمد بن سام آن شخص ملتمس طلحه را بسند دل داشت تا بیعت کرد بلد از انقضای مدت پیمان مرغ روح طلحه بگلشن عرش پرواز نمود و چون لشکر صورت واقعه را معروض رای مقدس امیرالمومنین علی گردانید فرمود باری سبحانه و تعالے نخواست که طلحه را از جمعیت من موانبه بهشت در آورد و در روایت است که بعد از گشته شدن کعب بن السود قبیله ازدونی امیر گروه دوم عائشه بای شتر را پی کرده دست به تیر و کمان و سیف و سنان برد ند و چون علی مرتضی علیه السلام شدت مقاومت مخالفان زاد موقف حرب مشاهده فرمود مالک اشتر نخعی را گفت که ای مالک اشتر عمرو بن حاتم عمار بن یاسر و عمرو بن حمق را با طائفه از دلیران شتر سکار بکار زار ایشان نامزد فرمود و چون عبد الله زبیر بدرگ فرقه مذکور و شدت حرب و قتال ایشان را مشاهده نمود بر ظن غالب آن جماعت را مجتمع بود بر جنگ آن جماعت نامزد کرد و گفت این زمره از قاتلان عثمان اند کنون فرصت یافته از ایشان انتقام خود بکشید قوم گفتند بالسمع و الطاعة و از پیش خود طلبیده بپرسید که از کدام قبیله اند گفتند از بنی عمار یاسر مسلم و ابوذر انجا سعید عسکر ظفر انجام بر جمل عائشه بریاران کردند چنانچه هوج از اکابر قبائل عدد بسیار کشته بود مانند ظرف ریخته گشت و کثرت قتلی بمرتبه انجامید که دران صحرای وسیع سایبان را مجال جولان نماند و از سیاه مخالف جمال عرب بهوت زمام شتر عائشه گرفته شتوحه اند و عسکر نصرت اثر بالضرب تیغ دستهای ایشان را می انداختند بصحت پیوسته که از بنی امیه تنها و لبست و سه نفر دست کشته و سه و نه فرق داد و مردے و مردانگی داده چندان کوشش نمود ند که زبان خامه از تقریر آن عاجز است و در ان روز بهولناک امیرالمومنین علی بنفس نفیس خود چندان کوشش نمود که ذوالفقار دو تا گشت و در اثنای آن گیرودار عمرو بن اشرف که رستم عهد خویش بود از صف لشکر عائشه بیرون آمده بمیدان خواسته و هر کس از لشکر نصرت قرین که بقتال او نامزد میشد دیگر بمو قف خود معاودت نمی نمود آخر الامر حارث بن ظهیر که داستان رزم او ناسخ آثار دستان سام و اسفندیار بود تیغ جلادت آخته و روایت محاربت او از روی تحریر عمرو او را ضرب شتر بیم آن دو بهلوان بر دل بر خاک مذلت افتاده جان شیرین بباد فنا داد و مردان سرکه مالک اشتر لبعد الله زبیر بکه زمام شتر عائشه را در دست داشت رسیده و گریبان او را گرفته بزمین افگند و عبد الله چنگ بروی زده فریاد زد که اقتلونی و مالکا یعنی مرا با مالک بکشید و بواسطه آنکه مالک باشتها داشت بیکدیگر متصل او نیز داخل و مالک بهر نوع که بود خود را از دست عبد الله خلاص ساخته بالطائف الحیل بر وے بصف خویش نهاد و بعد از ان هر گاه که مالک یاد حرب جمل کردی گفتی دران روز نبا را نگاه ازین زیرا که مالک خطاب کرده بجان امان یافتم نقل است که دست زبیر بین صوحان و در بعضی از غزوات بضرب تیغ کفار مقطوع گشته بود حضرت مقدس نبوی صلی الله علیه و آله الطاهر القدس بدست خود نشان او نموده بود که بعضے از اعضای زید بیشتر از روی به بهشت خواهد رفت و این حدیث را علمای آن حضرت شنیده بود زید چون در معرکه جوا خواهی امیرالمومنین علیه السلام بشربت شهادت فائز گشته خبر کشته شدن او بعائشه رسید از برای زبیر تاسف خورد و فرمود که چون زید از اهل بهشت باشد فتنه باغیه ما باشد چون وقت نماز پیشین رسید مردم جامه بر تربت عائشه محیط گشته همچنان بامر جنگ و القای نام و ننگ امرا مومنین علی دانست که آن شتر سیه را یا شتر مخالفان دست از عاریه بر خون بختین باز نخواهند داشت لاجرم اشارت کرد محمد بن ابی بکر و مالک اشتر و سه دیگر از دلیران رزم آزمای که در امر سعی و کوشش بجای آورده خلق را از حوالی شتر عائشه دور ساخته بر عقر جمل اقدام نمایند و البته همان حمله های متواتر کرده از خون دلیران روی زمین را ارغوان گون نمود ند و مالک اشتر نزدیک رفته یک پای شتر الفرید تیغ مقطوع ساخت و آن جمل بی وجود آن حال بر پای در نیامد و مالک یکپای دیگر او را قلم کرده شتر همچنان ایستاده بود حیرت و دهشت بر مالک استیلا یافته مقارن این حال حضرت امیرالمومنین بران موضع رسیده فرمود ای مالک بس است دیگر پای او را قطع کن که این شتر از جن نگاهداشته اند مالک بموجب فرموده عمل نموده شتر نیفتاد و در تاریخ اعثم گوید مذکور است که جمل عائشه را عمش بن حنیفه کیکی از معارف کوفه بدو پی کرد و دیگر ش را قطع کرد که این شتر از جن نگاهداشته اند مالک بموجب فرموده عمل نموده شتر نیفتاد و در تاریخ اعثم گوید مذکور است که جمل عائشه را عمش بن حنیفه کیکی از معارف کوفه بدو پی کرد

هودج عائشه متمایل گشته حضرت امام المتقین با محمد بن ابابکر گفت که خواهر خود را دریاب و احتیاط کن که از زخم تیر و تیغ آسیبی باو رسیده باشد محمد دست در هودج کرد و دست او بدست عائشه رسیده عائشه
بنفرین او زبان بکشاد و گفت تو کیستی که دست تو بجائی رسید که بغیر از رسول خدا صلی الله علیه و آله بکسی و را مساس نکرده محمد گفت منم برادر تو و دشمن ترین تو و چون عائشه برادر خویش را بشناخت فی الجمله
آرام گرفت گویند که دران حین که شتر عائشه از پای درآمده هودج متمایل گشت فریاد برکشید که یا ابا الحسن اذا ملکت فاسجح و چون نسیم اقبال بر رایات عالیات حضرت امیرالمؤمنین علی وزیدن گرفت غنچه مراد در
تبسم آمد فرمان داد که تا عائشه را بخانه صفیه بنت عبدالله خلف خزاعی که دران معرکه بضرب ذوالفقار حیدر کرار روی بدار البوار نهاده بود بردند و بفرمان آنحضرت علیه السلام ندا کردند که در عقب گریختگان
مروید و زخم خورده را مکشید و هرکس که بخانه خود درآید و هرکه سلاح از خود دور کند از سطوت سپاه ظفر پناه ایمن باشد و همچنین ندا کردند که بغیر از اسب و سلاح مخالفان از لشکریان هرکه چیزی گرفته باشد
حاضر گرداند تا بخداوندان مال استرداد آید مردی گفت یا امیرالمؤمنین این چه حالت است که دماء این طائفه مباح و مال ایشان حرام آیا آن جماعت مشرکانند یا نه فرمود نه بلکه ایشان از شرک گریزانند
سائل پرسید که منافقانند فرمود که منافق بسیار یاد حق نکنند باز استفسار نمود که چه کسانند علی مرتضی فرمود که برادران مااند که سالک طریق بغی شده اند و چون بموجب فرمان واجب الاذعان حضرت امیرالمؤمنین
امتعه و اقمشه ارباب بغی و فتنه را بایشان رد کردند فرمود که سائل کجاست تا جواب خود بشنود و آن شخص زبان بلبیک گشود امیرالمؤمنین علی باوی خطاب کرد که نفس ترا خوش می آید که مادر خویش یعنی عائشه سهم
غنیمت بستانی و بروایتی فرمود که تو جائز میداری که ام المؤمنین را داخل سبایا گردانی و چون متعرض استماع این سخن نمود از گفته خود نادم و پشیمان گشت و در بعضی از نسخ مسطور است که در روز وقعه جمل چون مروان حکم را
نزد علی بن ابی طالب آوردند فرمود که اگر خلق عرصه ربع مسکون اتفاق نمایند زیاده بر ناخن مروان را آزردن نتوانند رسانید و باو خطاب فرمود که امت را از زرع تو یعنی فرزندان تو آفت خواهد رسید و از اولاد
او چند نفر بر مسند حکومت نشستند و از اولاد او عبدالملک و سلیمان از آن جمله بودند شیعه گویند که در روز جمل مروان و عمرو بن عثمان و برادرش سعید و سعید بن عمرو العاص را اسیر کردند و پیش امیرالمؤمنین علی
آوردند عمار یاسر گفت که این جماعت را میباید کشت آنحضرت فرمود که اسیر اهل قبله را نمیکشیم و قتیل پشیمان شوند و روایتی آنکه در جنگ جمل هفده هزار کس از لشکر ام المؤمنین و نزدیک بهزار کس از سپاه
امام المسلمین بقتل آمدند و در ترجمه مستقصی مذکور است که اعداد شهداء لشکر امیرالمؤمنین از نهصد در نگذشت و چون خاطر خطیر و ضمیر منیر آفتاب تاثیر حضرت امیر از حرب جمل فراغت یافت بمسجد
جمعه بصره آمده بمنبر رفت و بعد از حمد باری سبحانه تعالی و درود بر مصطفی با اهل بصره که دران موضع مجتمع بودند نکوهش کرد و معایب آن بلده را نیز بزبان فصاحت بیان بگذرانید و بعد از آن
عبدالله بن عباس را نزد صدیقه فرستاده پیغام داد که بساز رفتن مدینه پردازد ابن عباس بموجب فرموده عمل نموده بقصر ابن خلف که منزل صدیقه بود در رفت و وساده در کنج خانه نهاده
بود برگرفت و در محلی مناسب انداخت و در زبر آن نشست عائشه از پس پرده عصمت با عبدالله تکلم نموده فرمود که نسبت بپیغمبر عمل نمودی که بی اذن و رخصت بخانه من
درآمدی و بر وساده بی امر من نشستی عبدالله عباس گفت که علم تو بسنت بنا بر تعلیم ما بوده و اولیت ما از تو باین کار بسنتها ظاهر و لایح است و بخدا سوگند که خانه تو آنست که رسول
ترا در آنجا گذاشته بعالم آخرت رفت و تو بر نفس خود ظلم کرده که از حجله عصمت بیرون آمدی و بر امری که رضای خداوند تعالی مقرون بآن نبود اقدام نمودی و هرگاه که بمنزل اصلی
مراجعت کنی باید که مستوری تو ندیم دران موضع نتوانیم اکنون محصل کلام و خلاصه پیغام آنکه امیرالمؤمنین علی حکم فرموده که از بصره بیرون رفته بمدینه روی و در بیت عافیت نشسته
بفراغت روزگار گذرانی عائشه گفت خدای عزوعلا بر امیرالمؤمنین رحمت کناد ابن عباس گفت مغفرت و باب بینت و فیاض بخشش با او باد و این سعادتمند که من از پیش او برسالت
آمده ام امیرالمؤمنین علی است که از روی خویشی و قرابت برسول الله از همه نزدیکتر است و در قبول ملت از جمیع مردم پیشتر و آثار او در رونق شریعت بیشتر و جهد او در اعلاء اعلام اسلام از هرکه گمان
بری اکثر حقوق او در ذمت تو زیاده تر از حقوق ابابکر و عمر صدیقه گفت ای ابن عباس جهت آن نزدیک من آمده که در روی من امثال این کلمات گوئی و ابن عباس میراد کلام طویل الذیل
عائشه را خاموش کرد و آخر این سخن او با ابن عباس این بود که ای ابن عباس دشمن ترین بلدان نزد من شهریست که تو در انجا باشی و عبدالله عباس از خانه ام المؤمنین بیرون آمده امام المسلمین را
از آن ماجرا خبر داد شاه ولایت پناه باوی گفت که من دران زمان که ترا میفرستادم دانستم که او امثال این حکایات درمیان خواهد آورد و بعد از مراجعت عبدالله عباس امیرالمؤمنین علی
مالک اشتر را نزد صدیقه فرستاد تا او را برفتن جانب مدینه تحریص و ترغیب نماید و مالک بموجب فرموده عمل نموده از جانبین کلمات خشونت آمیز گفتند و بهیچ وجه صدیقه راضی نشد که بمدینه
برود و در بعضی از تواریخ مسطور است که حضرت امیرالمؤمنین علی بعد از معاودت مالک اشتر بمنزل عائشه رفت و چون بقصر عبدالله بن خلف الخزاعی درآمد مخلفات و صفیه که او را ام الطلحات
الطلحات نیز میگفتند بر مفارقت عبدالله که دران جنگ کشته شده بود دیگر گریست با امیرالمؤمنین گفت که یا قاتل الاحبه خدای تعالی اولاد ترا یتیم گرداند چنانچه فرزندان مرا یتیم کردی امیرالمؤمنین علی
درجواب او فرمود که اگر من کشنده دوستان میبودم بقتل جمعی که درین خانه اند فرمان میدادم و اشاره کرد بخانه که عبدالله زبیر و طائفه دیگر از مجروحان لشکر که دران خانه مختفی بودند و چون
آنحضرت بحجره عائشه درآمد فرمود که یا حمیرا اگر تو از کردار خویش نادم و پشیمانی بعزم رفتن مدینه ما و جه همت ساز و ترا از توجه بآن جانب چاره نیست چون من از رسول الله شنیده ام که فرمود
ای علی یکی از ازواج من با تو قتال نماید و چون بر وی ظفر یابی او را بخانه خویش فرستی و خانه تو مدینه است عائشه طوعا و کرها فرمان امیرالمؤمنین را قبول کرد و آنحضرت فرمود که محمد بن ابی بکر دران سفر مرافقت کند
و جمعی از عورات بصره گفت که ملبس بلباس مردان گشته دران ملازمت صدیقه قیام نمایند و خود بنفس نفیس بقول سه میل با عائشه مشایعت نموده به بصره بازگشت و چون آن نسوان در منزل ارتحال بجامه

نام نموده عائشه ازین معنی ملول و دلتنگ شده میگفت که علی حرمت رسول الله را نگاه داشته و مرا بملازمت این طائفه مبتلا و محتاج ساخت و چون در مدینه بلباس اصلی خود در آمد صدیقه از
امیر المؤمنین علی راضی شد و زبان بمحمدت و ثنا بر شاه مردان شیر یزدان بگشاد نقل است که چون بصره مفتوح گشت بسمع شریف علی علیه السلام رسانیدند که عائشه از تو شکایت بسیار میکند آیا سبب آن چیست فرمود
که چند امر واقع شده که سبب حقد و عداوت او گشته یکی از آن جمله آنکه قبل از نزول آیه حجاب نزد رسول الله بحجره عائشه در آمدم و آنحضرت مرا در پهلوی خود نشاند و مرفق خود بر فخذ من نهاده با من در حدیث
آمد عائشه ازین جهت در غضب رفت و با من گفت ای پسر ابوطالب میان من و رسول الله صلی الله علیه و آله بروز حائل شده و شب در ذیل رسول الله را نمیگذاری بحال خود و از مصاحبت و مجالست او
دست بر نمیداری حضرت مقدس نبوی فرمود ای عائشه هیچکس با علی برابری نتواند کرد زیرا که نخستین کسیکه ایمان آورده است و او اول کسیکه بر حوض کوثر وارد شود او خواهد بود و او اول کسیکه در قیامت
با من مصافحه کند او ست و دیگر آنکه بعد از ارسال ابی بکر بحج و امر بقرائت قرآن و سوره برائت در آن مجمع مرا از عقب او فرستاد تا سوره مذکوره را از وی گرفته بمسامع حجاج و امم مختلفه رسانیدم و دیگر
آنکه با وجود کثرت اجلاء اصحاب حضرت رسالت انتساب مرا وصی گردانید و دیگر آنکه روزی با رسول الله گفتم که زنان در عالم بسیارند اگر از جانب عائشه دغدغه داری دست از وی
بدار و دیگری بجای او نگاه دار از جمیع بن عمرو روایت است که گوید از ام المؤمنین عائشه پرسیدند که در شأن علی بن ابی طالب چه میگوئی جواب داد که چه میپرسی از شخصی که در حالت نزع
چون آب از دهن مبارک رسول الله روان شد او نگذاشت که بر زمین آید و بکف خویش بر گرفته بر روی خود مالید و چون استفسار مینمایند از حال کسیکه چون صحابه کرام در دفن حضرت رسول اختلاف
کردند او گفت هیچ مکانی شریف تر از محلی نیست که جان نازنین او بجوار حق پیوست و با وجود آن خلاف اختلاف سخن او در نظر اهل بصیرت راجح آمد و این روایت مخالف قولی است که در محل مدفن حضرت
رسالت پناه سبق ذکر یافت و دیگر اوصاف آنحضرت را تعداد کرد سائلان پرسیدند که پس چرا بقتال و جدال و اشتعال نمودی ام المؤمنین بگریست و گفت بنی آدم مصدر خطا و صواب اند من از آن
توبه و انابت کردم و بخداوند تعالی باز گشتم امام ابن حمدان در تاریخ خویش آورده است که عائشه چون از بصره بیرون آمد نسوان اکابر و اشراف آن بلده تا سه منزل مشایعت وی رفتند و فرزندان و مقربان
حضرت مقدس مرتضوی نیز تا سه منزل مشایعت نمودند و صدیقه در حین وداع با ایشان گفت که میان من و علی رعایت جانبین که میان نسوان و خویشان ازدواج میباشد هست و علی نزد من از همه نیکوتر و کاملتر است
محمد بن سیرین گوید که خالد بن الواشمه که از عظماء اصحاب جمل بود بواسطه حسن عبارت و لطف استعارت و کمال عقل و وفور فضل نزد ام المؤمنین قرب و منزلتی تمام داشت در روزی که
آن واقعه روی نمود و خلقی کثیر بقتل آمدند عائشه از وی پرسید که طلحه کجاست جواب داد که مقتول گشت باز پرسید که حال زبیر چون است گفت در اول نهار از لشکرگاه بیرون رفت و در آخر روز
خبر قتل او شیوع یافت و دیگری از اصحاب را پرسید جواب شنید که او نیز با یاران ملحق گردید صدیقه گفت خدایتعالی بر ایشان رحمت کند خالد گفت از یاران و هواداران علی زید بن صوحان
نیز کشته گشت عائشه گفت او نیز از جمله مرحومان است خالد پرسید که آیا خدای تقدس تعالی این دو طائفه را که خلاف یکدیگر ورزیده و شمشیر بر روی هم کشیده اند در یک مکان جمع کند عائشه
فرمود که رحمت باری سبحانه و تعالی از هر چه در بیان آید وسیع تر است و هیچکس را از افعال او مجال چون و چرا نیست خالد چون این کلمات استماع نمود از جرأت خویش پشیمان گشت و دست در دامن
اعتراف متوجه ملازمت امیر المؤمنین گردید و در صفین حاضر آمده تدارک ما فات قیام نمود از ابو ثابت مولی ابوذر غفاری منقول است که گفت بعد از انقضاء حرب جمل بخدمت ام سلمه
رسیدم و مرا پرسش و نوازش فرموده تفتیش نمود که درین اوقات که مرغ دلها از آشیان سینه ها پرواز نمود کجا بودی جواب دادم که در ملازمت امیر المؤمنین علی بودم و با مخالف او مقاتله میکردم چون
خاطر شریف از آن مهم فراغت یافت بتقبیل آستان سعادت نشان شتافتم گفت نیکو کردی و من از رسول الله شنیده ام که فرمود علی علیه السلام با قرآن است و قرآن با علی و از یکدیگر متفرق نمیگردند
تا آن زمان که بر لب حوض کوثر با من ملاقات کنند یکی از ثقات روایت کند که روز واقعه جمل حضرت مقدس امیر المؤمنین علی از جانب سپاه ام المؤمنین اصوات استماع نموده پرسید که چه میگویند گفتند که
بر قتله عثمان لعنت میکنند گفت باری سبحانه و تعالی دعای ایشان باجابت مقرون گرداناد چون کشندگان عثمان ایشان اند و آن دعا بایشان حضرت امیر المؤمنین قرآن یافته بشرف اجابت اتصال
یافت روایت است که بعد از فتح بصره امیر المؤمنین علی عبد الله بن عباس را والی آن ولایت ساخت ابن سمیه که در زمان حکومت علویه بزیاد بن امیه اشتهار یافت بواسطه فرط کیاست در کتابت
بنیابت ابن عباس بر مقتضای فرمان واجب الاذعان خلیفه زمان موسوم گشت و قبل ازین سمت گذارش یافت که در اوائل خلافت حضرت امیر المؤمنین علی زمام حل و عقد و یاری در کف کفایت
عبد الله بن عباس نهاده بود و چون مالک اشتر بر امارت عبد الله مطلع شد گفت عجب حالتی است که شمشیر ما میزنیم و پسران عباس حکومت مینمایند و از کمال غضب عنان تمالک و تماسک از دست
داده بی اذن و رخصت حضرت امیر بجانب کوفه توجه نمود و امیر المؤمنین علی علیه السلام از مفارقت او اندیشمند گشت که مبادا مالک در افساد عقیده خلق آن ممالک سعی نماید و بنا برین بر
استعجال از شتافته چون بصورت ملاقات روی نمود مالک را بصنوف الطاف اختصاص داده فرمود که من مملکت و حکومت از تو دریغ نداشتم امارت ابنا بر مصلحتی عظیم نگاه داشتم چه از مصاحبت تو
مرا گزیری نیست بتخصیص درین ایام که همگی همت من بر توجه جانب شام و قلع و قمع دلیران خون آشام مصروف و مقصود است اکنون امارت لشکر و سروری سپاه بتو ارزانی داشتم و امیدوارم که
بمعاونت و مظاهرت تو مهمات ریاست و خلافت بر وجه سبیل فیصل یابد انشاء الله تعالی و مالک بمقام عذر و استغفار آمده بعد از استخاره و استشاره باتفاق یکدیگر روی در کوفه رحل اقامت
انداخته تا از پس پرده غیب چه روی نماید **ذکر احوال مصر و مصریان در ایام خلافت امیر مومنان علی علیه السلام و آنچه روی نمود و بیان حالات و**

واقعات آن روایت است که محمد بن ابی حذیفة بن عتبة بن ربیعه همیشه اوقات خود را بزهد و عبادت گذرانیدی و چون پدرش ابوحذیفه در حرب یمامه شهادت یافت بخدمت عثمان رضی الله عنه
شتافت و منظور نظر ذوالنورین گشته در موقف خلافت قرب و منزلتی تمام پیدا کرده بعد از چند وقت از عثمان التماس عمل نموده عثمان او را بجانب مصر فرستاد و در آن اوان
محمد بن ابی بکر نیز باشارت خلیفه در آن ایام متوجه آن دیار گشته بود و ایشان هر چند با عبدالله بن سعد بن ابی سرح که از قبل عثمان والی ولایت مصر بود موافقت اظهار میکردند اما طبعاً
میلی قوی و محبتی مفرط نسبت بامیرالمؤمنین علی علیه السلام داشتند و چون مردم مصر بوفور طاعت و عبادت و کمال شجاعت و سخاوت محمد بن ابی حذیفه اطلاع یافتند بنوعی مرید و معتقد او
گشتند که در تبجیل و تعظیم وی نهایت مبالغه و الحاح مینمودند و بنابر افعال ناپسندیده عبدالله محمد در مجالس و محافل زبان بسرزنش او میگشاد و بلکه میگفت برین معنی راضی نیستم که عثمان چرا
امثال این ظالمان را بعمل مسلمانان والی و حاکم گردانیده و چون عبدالله دید که از سخنان محمد بن ابی حذیفه اختلالی بامر خلافت راه مییابد مکتوبی مشتمل بر شکایت مشارالیه بمدینه نزد عثمان فرستاد
آنحضرت جهت استمالت خاطر محمد کسوت فاخر ارسال نموده فرمان داد که مبلغ سی هزار درهم نیز از خراج مصر بگیرد و او مبلغ مذکور گرفته بمسجد جامع برد و مصریان را در آن موضع جمع کرده
گفت دشمنان از من بعثمان چیزی نوشته اند و این صورت باعث بر آن شده که او سی هزار درهم و جامه که قیمت آن هزار درهم است چنانچه مشاهده میشود بر سبیل رشوت برای من فرستاده است
مصریان که برین معنی وقوف یافتند زبان تشنیع عثمان دراز کرده دست از دامن متابعت او کوتاه گردانیدند و بریاست محمد بن ابی حذیفه همداستان گشته باعلان کلمه مخالفت مبادرت
نمودند و چون ذوالنورین بر حقیقت حال مطلع شد نامه عتاب آمیز بوی فرستاد مضمون آنکه مدت های مدید من ترا تربیت کردم و بوجهی رعایت تو منظور نظر داشته تخم محبت تو در دل
بعمل کاشتم و اکنون ثمره آن جز خلاف نمی بینم و میدانم که سبب خروج و سبب باز داشتن تو مردم را از متابعت من چیست و این مکتوب بمصر رسیده هیچ تاثیری نکرد و چون عبدالله
بن سعد در ایام فتنه و محاصره امیرالمؤمنین عثمان جهت معاونت و مظاهرت او از مصر بیرون آمده متوجه مدینه گشت حکومت آن دیار بر سبیل الاستقلال بر محمد
قرار گرفت و بعد از آنکه عثمان شهادت یافت امیرالمؤمنین بر سریر خلافت متمکن گشت قیس بن سعد بن عباده را که از جمله زهاد عرب و عقلاء روزگار بود بحکومت مصر نامزد فرمود
چنانچه شمه از آن رقمزده کلک بیان گشت قیس بموجب فرموده عمل نموده روی توجه بمصر نهاد و چون بآن سرزمین رسید بتقریر خوش و عبارت دلکش خلق را به بیعت
مقدس امیرالمؤمنین دعوت کرد و مردم مصر بقبول سخنان دلپذیر او سلوک طریق مستقیم اختیار نمودند مگر بعضی از مضافات مصر که فضای سینه ایشان بولای عثمان مشحون و بهواداری
او مقرون بود از بیعت سر باز زدند و گفتند که ما خراج بخود میگیریم اما مبایعت را موقوف میداریم تا آن زمان که امیرالمؤمنین علی قتله عثمان را بقتل آورد و چون آن
جماعت مردم بقوت و شوکت بودند قیس مصلحت وقت در آن دید که بهمان قدر راضی گردد و با ایشان تعرض نرساند نقل است که پیش از رسیدن قیس بن سعد بمصر معاویه بن
ابی سفیان عمرو عاص را با طائفه بدان جانب فرستاد تا محمد بن ابی حذیفه را بمکر و دستان بدست آورد و عمرو عاص چون قریب بمصر رسید قاصدی نزد محمد فرستاد و پیغام داد که از بیعت معاویه
پشیمانم چه علی ای حال از معاویه حسن است و مساعی جمیله او در اعلاء اسلام و افناء اهل کفر و ظلام بر جهانیان روشن اکنون از معاویه روی گردان شده بدین صوب آمده ایم تا با تو عهد و
پیمان در میان آریم و در معاونت و معاضدت علی حسب المقدور سعی نمائیم و تا جان در تن و رمقی در بدن باشد در ادای حقوق خلافت با تو شریک و سهیم باشیم غرض از تمهید این مقدمه آنکه
در مکان مناسب با تو ملاقات کنم و آنچه گفتنی باشد با یکدیگر بگوئیم محمد بن حذیفه بفسانه و افسون عمرو فریفته شده از نفس شهر بیرون آمده در عریش با عمرو نشست و پیش از آن کمین کرده در اثنای حکایات
جمعی را که عمرو بن عاص در کمین نشانده و بگرفتن او مقرر کرده بود از اطراف و جوانب عریش در آمده او را گرفته و مضبوط ساخته باتفاق عمرو عاص بشام بردند و معاویه فرمان داد تا محمد بن حذیفه را
مقید و محبوس گردانیده بعد از چند روز خاتون معاویه که دختر عم محمد بود سوهانی در میان طعام نهان کرده پیش او فرستاد و محمد بدستیاری سوهان بند از پای برداشته بگریخت و در راه بغاری
رسیده در آن موضع پنهان گشت و معاویه عبدالله بن عمرو خثعمی را بجستجوی او فرستاد و عبدالله محمد را در آن غار بچنگ آورده تصور کرد که اگر او را پیش معاویه برد بواسطه قرابت صلبی بقتل وی رخصت
نفرماید لاجرم هم در زمان نخل حیات آن مستمند برکند و بدمشق معاودت کرد و چون حضرت مقدس امیرالمؤمنین بر سپاه بصره ظفر یافت و قیس بن سعد در امارت مصر متمکن گشت معاویه بغایت ملول و
محزون شده اندیشید که اگر امیرالمؤمنین علی از جانب عراق عرب و قیس بن سعد که در زمان حیات سید کائنات صاحب رایت انصار بود و بکمال شجاعت و اصابت رای و انصاف داشت از طرف
مصر متوجه شام گردند مهم وی مشکل گردد بنابرین دست بدامن حیله و تدبیر زده خواست که قیس بن سعد را بحسن تقریر و کلمات دلپذیر در مخالفت خلیفه بحق با خود همداستان سازد لکن
قطع نظر نکرده که سوار جهان پیر و دستان سام بسبازی نیارد در دام در آورد هنوز این مقال آنکه بجانب او مکتوبی نوشت مشتمل بر آنکه بر جهانیان روشن است که حضرت عثمان که مناقب و مفاخر او را
محاسب وهم تعداد نتواند کرد بتیغ ظلم و ستم کشته شد و درین امر حضرت علی دخلی تمام داشت و مطموع آنست که ازین گناه که فی الجمله تو نیز مشارکتی داری توبه کنی و بخدای باز گردی و بقدر وسع
در طلب خون عثمان محمود و معاون من باشی و اگر بشرط موافقت و مظاهرت بجای آری بعد از نیل مقصود و انکشاف چهره مطلوب حکومت عراق عرب و عجم بر تو مقرر گردد و قبل از آن نیز هر چه ملتمس و مسئول تو باشد
باجابت مقرون خواهد افتاد قیس چون بر مضمون نامه مطلع شد در جواب نوشت که عالم الغیب والشهاده میداند که من بهیچ وجه با مخالفان عثمان اتفاق ننموده ام و با رفقاء او مدد ننموده ام و بآنجناب راضی نبوده ام

و معلوم ندارم که امیرالمومنین علی بر قتل او تحریص کرده باشد اما در متابعت و مبایعت تو تاملی دارم و یقین بدان که از جانب من هرگز امری صادر نخواهد گشت که مکروه طبع تو باشد و
چون معاویه از فحوای این مکتوب دانست که قیس با او در مقام خدیعت است جواب فرستاد که این مخادعت و فریب و رنگ با دوست یا دشمن و نوبت دیگر قیس اظهار مافی الضمیر خویش
کرد و با او پیغام داد که از تو عجب مینماید که مرا اشارت میکنی بمخالفت شخصی که اولی و احق است از دیگران بخلافت و ریاست و اقرب است برسول الله از روی سیرت و قرابت و امر میفرمائی
باطاعت کسی که بعکس این اوصاف اتصاف دارد کلا و حاشا که من عصیان سعادتمندی چنین اختیار کنم و داخل حزب شیطان گردم و بالشکر ابلیس همداستان شوم و معاویه بعد از یاس از متابعت قیس مکر و
تزویری دیگر پیش آورد تا حضرت مقدس امیرالمومنین او را از امارت مصر عزل گردانید تفصیل این اجمال آنکه معاویه بعد از نومیدی از انقیاد والی مصر در مجالس و محافل بر زبان میآورد که هر چند قیس بن سعد بحسب
ظاهر از روی ادعا علی مینماید اما در سر مکتوبی که بجانب ما میفرستد شرایط نصیحت و اخلاص بجای میآورد و دلیل بر صدق این سخن آنکه با یزید بن حارث و مسلم بن مخلد و بشیر بن ارطاة و جمعی دیگر از اهل مصر که در بیعت علی
توقف کرده اند احسان میکند و ایشان طریق مراد او مواسا مسلوک میدارد و اینک نامه او که بمن نوشته است مضمون آنکه نخست کسیکه در محاربت مخالفان با تو موافقت خواهد نمود منم و چندان تا
این سخنان گفت که صورت قیس با اهل نفاق و شقاق بسمع امیرالمومنین علی رسید و آنحضرت در بارهٔ والی مصر بدگمان شده با محمد بن ابی بکر و عبدالله بن جعفر طیار کیفیت واقعه در میان نهاده
مشورت فرمود ایشان گفتند اگر امیرالمومنین را بر جانب قیس اعتمادی نمانده رقم عزل بر صفحهٔ اعمال او کشیده دیگری را بحکومت مصر نامزد باید نمود اما صواب چنان مینماید که اول او را امتحان و از ما فی الضمیر
او تفحص نمائی و او را بمقاتلهٔ جمعی که نهال محبت و مودت عثمان بر جویبار ضمیر ایشان بالا کشیده و تا غایت به بیعت تو مستسعد نگشته اند امر فرمائی اگر در آن باب مساعی جمیله بجای آورد فبها والا عالی دیگر بمصر بفرست و خاطر شریف
خود را از دغدغه فارغ ساز امیرالمومنین علی این رای مستحسن شمرده درین باب نامه بقیس نوشت مضمون آنکه چنان مسموع میشود که جمعی از مردم فلان موضع تا اکنون دست مبایعت دراز نکرده و پای
انقیاد در دائرهٔ متابعت ننهاده اند طایفه آنکه ایشان را به بیعت ما دعوت کنی اگر بپذیرفتند فبها والا با آن جماعت محاربه کنی و چون این مکتوب بقیس رسید و بر مضمونش مطلع شد در جواب نوشت
که طائفه که امیرالمومنین مرا بمقاتله ایشان امر میفرماید ارباب شوکت و قدرت اند و در ولایت مصر دوستان و هواخواهان بسیار دارند اگر همت بقتل و قلع و قمع این طبقه مصروف دارم چندان مشغول
شوند که بکاری دیگر نتوانیم پرداخت و حال مقتضی روزگار آنست که مخالفان را بحال خود وا گذاشته تعرض بایشان نرسانیم و چون حضرت مقدس امیرالمومنین علی علیه السلام بر مضمون مکتوب قیس
اطلاع یافت تهمتش در بارهٔ او زیاده شده بمشورت محمد ابا بکر و عبدالله بن جعفر طیار قیس را از حکومت مصر عزل فرموده محمد بن ابا بکر را که برادر مادری عبدالله جعفر بود بایالت و ضبط آن ولایت فرستاد
و قیس ملول و محزون بمدینه آمد و در آن اوان حسان بن ثابت که اندک نفاری از علی بن ابیطالب در ضمیر داشت با قیس گفت که در قتل عثمان سعی نمودی و علی ترا معزول گردانید و آن جرم عظیم
در گردن تو بماند قیس با وی خطاب کرد که یا اعمی القلب و البصر از مجلس من بیرون شو بخدا سوگند که اگر اندیشه آن نمیداشتم که میان قوم من و قبیلهٔ تو محاربه و مقاتله روی نماید از بار سر گردن ترا سبک
میگردانیدم و مروان حکم نیز با قیس چندان از این نوع کلمات گفت که قیس علی الرغم او متوجه پابوس امیرالمومنین علی گشته بجانب صفین رفت و معاویه بر این حال اطلاع یافت بمروان پیغام داد که
اگر صد هزار مرد شمشیرزن نیزه گذار بمدد علی میفرستادی نزد من آسان تر مینمود از آنکه قیس بن سعد را پیش او فرستادی و چون محمد ابا بکر بمصر رسید و منشور ایالت خود را بر اعیان و اشراف آن دیار
خوانده بر مسند حکومت نشست قاصدی نزد فرقهٔ عثمانیه فرستاده پیغام داد که یکی از دو کار را اختیار کنید یا مبایعت با حضرت امیرالمومنین علی یا خروج ازین مملکت ایشان گفتند که ما را چندان مهلت
باید داد که به بینیم احوال بر چه نوع باید داد و بروایتی محمد بن ابی بکر ازین معنی امتناع نموده شخصی از امرای خود را با سپاهی بجنگ آن طائفه فرستاد و ایشان دست از آستین جلادت بیرون آورده و
لشکر غالب آمدند و محمد و ابا بکر بار دیگر فوجی از دلیران بر سر آن طبقه روان کرد مخالفان نیز این نوبت محاربه نموده ظفر یافتند و محمد ابن ابی بکر بعد از حدوث این واقعه نامه بجانب امیرالمومنین
ارسال کرده صورت حادثه را باز نمود آنحضرت چون دانست که خیر ما را با ارباب خلاف چاره نیست بمحمد ابا بکر پیغام داد که بتعرض آن طائفه اشتغال منمای تا آن زمان که فرصت یافته بدفع
ایشان برداریم و بعد از وقوف امیرالمومنین علی بر حالات مصر و کید معاویه در باب عزل قیس بن سعد آنحضرت در تعظیم او مبالغه فرموده از ارسال محمد ابا بکر بجانب آن دیار پشیمان گشت و چون قضیه
تحکیم دست داد و اهالی شام خاطر بر امارت معاویه قرار دادند معاویه لشکری بطرف مصر فرستاد تا محمد بن ابا بکر را بقتل آوردند چنانچه درین اوراق رقمزدهٔ کلک بیان خواهد گشت ان شاء الله تعالی

ذکر پیوستن اهل طغیان بمعاویه بن ابی سفیان و تحریص نمودن او بر طلب خون عثمان و بیان حالات آن

نقلهٔ اخبار رحمهم الله در مصنفات خویش آورده اند که چون عثمان مقتول گشت امر خلافت و ریاست با امیرالمومنین علی قرار گرفت طائفه از غایت دغل شاه ولایت پناه را بخون خلیفهٔ ثالث متهم داشته روی بجانب شام نهادند و معاویه را
بر طلب قصاص و محاربه ملازمان بلاد خواص و عوام ترغیب نمودند و یکی از مخالفان انگشتان نائله با پیراهن خون آلود عثمان بولایت شام برد و چون معاویه دانسته بود که بهیچ وجه صورت التیام
میان امیرالمومنین علی و او روی نخواهد نمود سر بر مخالفت نهاده همت بر آن گماشت که عقاید خلایق شام را نسبت بسرور انام فاسد گرداند بنابرین فرمود که در جمعات پیراهن خون آلود
عثمان را با انگشت مقطوع نائله که خاتون او بود در مسجد جامع دمشق حاضر میساختند و مردم بلاد شام چنان مینمود که این صورتها همه بواسطهٔ امیرالمومنین علی از حیز قوه بفعل آمده تا
بجائی رسید که مبارزان آن دیار سوگند خوردند که آب سرد نخورند و بر بستر نرم نخسبند مگر بعد از طلب خون عثمان و انتقام کشیدن از دشمنان و چون عمرو بن عاص از تعلیق

بدمشق آمده صورت حال را مشاهده کرد با معاویه گفت که اگر همه جمعیه برین فعل اقدام نموده این امر بعید گردد مصلحت آنست که پیراهن عثمان و انگشتان نائله را بعد ازین بهیچ کس ننمائی الا در ایام جنگ
تا اعلان او وفات خلق بر جنگ حریص گردند و این سخن موافق طبع معاویه افتاده فرمان داد که آنها را در موضع مضبوط نهادند و در روزهای جنگ چنانچه عمرو عاص اشارت کرده بدان امر قیام مینمود
نقلست که عمرو بن العاص در زمان اوان که عثمان محصور بود از مدینه با فرزندان بیرون آمده متوجه فلسطین شد و بآن بلده رسیده رحل اقامت افگند و در آن شهر شخصی بود که از حوادث و وقایع
که در زمان مستقبل روی مینمود خبر میداد روزی عمرو عاص از وی پرسید که حال عثمان را چگونه می‌بینی گفت مقتول میشود استفسار نمود که بعد از شهادت او امر خلافت متعلق بکدام دولتمند میگردد جواب داد
که چون عثمان رخت بزاویهٔ عدم کشد بر سریر خلافت شخصی نشیند که تا انقراض عالم دیدهٔ گردون مثل او نه بیند اما پیش از اتمام محبت و بیعت و اجماع است بتیغ ستم کشته گردد و کار سلطنت بکسی قرار
خواهد گرفت که اکنون در ولایت شام حاکم است و صاحب فرمان یعنی معاویه بن ابی سفیان و این حدیث در خاطر عمرو عاص کالنقش فی الحجر ارتسام یافته و بعد از آن واقعهٔ عظمی نزد معاویه رفته در
محاربه با امیر المؤمنین علی علیه السلام تدبیرها انگیخته و در بعضی از کتب مسطور است که بعد از قتل عثمان عمرو عاص با پسران خود عبد الله و محمد که آن یک از صلحا و علماء صحابهٔ کرام بود و یکی از شجاعان در سال
ایام مشورت کرده گفت صلاح روزگار ما چیست بخدمت علی شتابیم یا بشام نزد معاویه رویم ایشان جواب دادند که شرف و فضل و حسب و نسب امیر المؤمنین علی بر تو و سایر ملل روشن است اگر متشبث بذیل
حیات او شوی دور نیست عمرو بعد از تامل بسیار با پسران خود گفت علی علیه السلام از امثال ما مردم مستغنی است چه او بحسن تدبیر و اصابت رای و حلیهٔ شجاعت و زیور شهامت از ابنای روزگار
امتیازی تمام دارد و مرا یقین شده که هر چند سعی نمائیم و شرایط خدمت بجای آریم و شغب برانگیزیم و با دشمنان او در آویزیم بمطلوب خویش فائز نگردیم و بهیچ وسیله مقصود ما از متابعت او بحصول
موصول نگردد عبد الله گفت طاعت علی مستلزم دخول جنت است و موافقت معاویه مستوجب ورود دوزخ اکنون اختیار تراست عمرو عاص از نصیحت ولد رشید خویش اعراض نموده عزیمت جانب
دمشق تصمیم داده روان شد چون بملتقی طریق عراق و شام رسید از وردان غلام خود پرسید که هر یک ازین دو راه بکجا میرود وردان بطریق عراق اشارت کرده گفت که این راهیست که
سالک آن بنعیم دار القرار میرسد و بطریق شام رو نموده گفت این طریق طریقیست که سالک آن سزاوار نار جحیم و عذاب الیم میگردد عمرو وردان را استحسان نموده درین باب بیتی چند
انشا کرد و بعضی از آن ابیات مشعر بود بر فضیلت و منقبت علی بن ابی طالب و اولویت او بامامت و خلافت و خصوصیت او با محمد مختار و عمرو گفت این نزد من کالشمس فی رابعة النهار است
اما شره و حرص و طمع بمزخرفات دنیا مانع از سلوک طریق مستقیم و سبب انحراف از جادهٔ قویم میشود عبد الله گفت ای پدر از سخط و غضب باری عز و علا بیندیش و خود را اسیر و ارکرهٔ آتش زا
سعیر مگردان و یقین بدان که اگر تو بجانب معاویه توجه نمائی من موافقت و مرافقت نخواهم کرد عمرو عاص گفت طاعت والدین بر اولاد از جملهٔ مفترضات است عبد الله جواب داد که این
وقتی است که پدر و مادر را امر بنافرمانی و عصیان ملک منان نفرمایند و محاربه با علی و مقاتله با او معصیتی عظیم است عمرو عاص گفت تو در سفر با من شرط مفارقت بجای آر نه بآن نیت و
عزیمت که با علی قتال کنی عبد الله بالاتفاق پدر راه شام پیش گرفت و چون عمرو عاص بدمشق رسید معاویه از قدوم او مسرور شد و مردم را بموافقت وی مغرور ساخت و مبلغ پنجاه هزار دینار
و اسپی و اشتری برسم تحفه نزد عمرو عاص فرستاد و موازی این نزد پسران او عبد الله و محمد ارسال نمود عبد الله حصهٔ خود را رد کرده پیغام داد که مال فقرا و اهل اسلام ملک تو نیست که
انعام توانی کرد بر متتبعان اخبار پوشیده نماند که بعضی از ارباب تاریخ کیفیت لحوق عمرو عاص بمعاویه بوجه دیگر ایراد کرده اند چنانچه از سیاق کلام آینده معلوم خواهد گشت انشاء الله تعالی
ذکر محاربهٔ مالک اشتر با اهل عناد و شرح بعضی از حکایات که میان امیر المؤمنین علی و معویه دست داد بعد از شهادت عثمان اهالی جزیرهٔ عرب که آن عبارت از چند شهر مشهور است در بعضی
کتب تفصیل آن مذکور است با معاویه بیعت کرده در مقام خراج گذاری او آمدند و چون امیر المؤمنین علی از حال ایشان خبر یافت مالک اشتر را بحکومت آن دیار نامزد فرمود و ضحاک بن
قیس مهری در آن اوان از قبل معاویه حاکم بود و چون ضحاک از توجه مالک خبردار گردید در دفع او از مردم رقه استمداد نموده جمعی از ایشان فوجی از ابطال رجال بامداد او فرستادند
بعد از آنکه مالک اشتر قریب بحران رسید ضحاک با طائفهٔ انبوه از حصار بیرون آمده در برابر او صف آرای گشت و جنگ میان هر دو فریق از بامداد تا شبانگاه امتداد یافت عاقبت الامر
ضحاک منهزم شده پناه بقلعه برد و لشکر کوفه بگرد حران برآمده مشغول بمحاصره گشتند چون معویه ازین معنی خبر یافت عبد الرحمن خالد ولید را با لشکری آراسته بدفع مالک اشتر نامزد کرد و مالک
برین معنی مطلع گشته از در حصار برخاسته بسر راه ایشان رفت و تلاقی فریقین روی نموده میان مالک اشتر و عبد الرحمن قتالی فاحش روی نمود آخر الامر مالک ظفر یافت و عبد الرحمن فرار نمود
مالک گریختگان را تعاقب نموده جمعی کثیر را بقتل آورد و چون خاطر مالک فراغت یافت عنان عزیمت بجانب رقه منعطف گردانید و مردم آنجا در حصار متحصن گشته و معویه از صورت قضیه آگاه
یافته ایمن بن خریم الاسدی را با سپاهی گران بمدد ضحاک فرستاد تا باتفاق دست مالک را از تملک ولایت جزیره کوتاه گردانیده اهل رقه را از تنگنای محاصره خلاص سازند و ایمن بن
ضحاک پیوسته از اطراف و جوانب نیز خلقی بسیار روی بنصرت و معاونت او آوردند که آن دو سردار بکثرت سپاه قوی دل و مستظهر گشته بفتح و ظفر مستوثق شد و بهیئات
اجتماعی بطرف رقه شتافتند و مالک توکل بعنایات ربانی کرده از ظاهر رقه کوچ کرده بجانب مخالفان متوجه گشت و بعد تقارب فئتین گردان هر دو لشکر و دلیران هر دو
کشور دست بتیغ و تیر و خنجر بردند و از طرفین کوشش و کشتن بسیار رفت عاقبت بر مقتضای ان جندنا لهم الغالبون لشکر نصرت انجام بر تیره دلان شام غالب آمدند و اهل خلاف

وعناد باقبیح وجهی روی از ترکه برتافته اقران وغیران از سایه خود گریزان بمعاویه بن ابی سفیان پیوستند و ممالک شتر بعد از غلبه بر عثمان بست بغارت وتاراج برآورده هر کس
سر از فرمان او بمخالفت بر پای بود سه آورد و بلدر سیتم آبدار مهد ولایت جزیره را تاراج داد و آنچه واقع شده بود بتفصیل آن در قلم آورده و در ضمن فتح نامه مکتوبه فرستاد و چون حضرت امیرالمومنین
علی از تجدید غنا و تاکید مراسم مخالفت معاویه معلوم گشت باستحضار عیان از اخبار مملکت فرمان داده برزبان گهربار نشان داد این کلام حکمت بیان بافت که بلای سبحانه تعالی که خالق جمیع مخلوقات
است از بندگان خویش جز سلوک جاده مستقیم راضی نگردد و مادام که میان عباد باساس محبت موکده قاعده دوستی مولد باشد زبان لطف و فرمت بشتم نگشاید و راز ملک واقتدار از دست
یکدیگر بیرون نرود هم السنان خنظم گردد اگر اقوال و افعال خلق عالم بکدیگر بیا بد بدیگر برسد و بنیان ناشایسته منسوب گردانند مثل کار باره بابد و عاقبت بلا
و بلوا سرایت کند و مصداق این حدیث گردد که معاویه دوم شام او در وطه الکبک ربیا نگفته و ایشان را زمانت بعد من متفق ساخته و این آوازه در عالم انداخته که عثمان بن عفان بر اعلی بن
ابی طالب کشته و در این چنین امر خطیر مهم داشته و در ینولی الشرک بحارب ملک اشتر که ولایت جزیره از قبل من متعلق با و شده فرستاد و همان ایشان قاتلی فاحش رفته و بابن الکفاتکرو
و اکنون همت بر تهیه اسباب جنگ و پیکار مصروف میدارد و با استحضار لشکر شام خاطر مسیگمارد تا من در مقام مقابله و مقاتله آید و طریق نزع و مناقشه بپیماید و من اندیشه آن دارم
که مکتوبی در قلم آرم مشتمل بر ملاطفت و نصیحت شاید متنبه گردد و عزم مخالفتی که در باطن او استیلا یافته منسخ نمایدای شما دریں باب چیست چون بعض امیرالمومنین بدینجا رسید ابوالهیثم
مخلص آواز استحسان برآورده همگنان گفتند که رای رای امیرالمومنین است و برصواب دید او نخطت فزیدی مصور نیست و او را بایجمان مطیع میگردد که رسول الله صلی الله علیه و آله ارشاد فرموده است
امیرالمومنین علی نامه بمعاویه نوشت بدین نهج که بسم الله الرحمن الرحیم من عبد الله امیر المومنین علی علیه السلام الی معویة بن ابی سفیان اما بعد دانست که در ان روز که طاعات
جمله جوارح در بر بر بیعت من اقدام مینمود نه اگر چه وی غائب بود و بطاعت من ملتزم شده بلسبب انکار جمعی که با بکر و عمر و عثمان رضی الله عنهم راسبیت کرده بود ند و بخلافت
ایشان رضا داده یا ما مت من همداستان گشتند و بطوع و رغبت مطاوعت من بر خود لازم شمرد ند و چون حاضران که از مهاجر و انصار بودند بحال اعتراض و توقف و تخلف نداشتند
غائبان را محل اعتراض نباشد اما کار قتل عثمان کاری مشکل است خبر دهنده اگر بصفت کشتن و لسان نابینا است و مشنونده مانند جماعتی باشد که عثمان را عیب میکرد ند و او را کشتند
و قومی که دوستی وی در دل داشتند او را معاونت مینمودند بالجمله خواص و عوام بر بیعت من اختصاص یافته اند و بتقدم و ریاست ملازگردان نهاده از سر اخلاص قبول خود ند و هر کس از
من تخلف نماید از دکان حق و مقصد صدق قدم فراز نهاده باشد و بوصمت تلعثم و عیب خویش رضا داده و جای و الی گرا و عافیت طلبید و از مناقشه و مخالفت جنبانب احتراز نماید و بدین بیعت راضی
باشد و گفت که تو از ان جماعتی که عثمان از ایشان در دفع فتنه کاری نمود و آن طلبه و آن طلحه شرط معاونت بجای نیاورده و افضل الگذاشتند معویه این سخن در خشم شده گفت بخود باز
و از من طمع مدار که مکتوبی بصحبت تو گرد انم دیگی از متعلقان من متوجه کوفه گشته جواب نامه خواهد بود جاج بالضرورت بخدمت امیرالمومنین علی شتافت و آنچه میان او و معاویه رفته بود معروض داشت
و چون امیرالمومنین علیه متوجه شد تسخیر که معاویه با امیرالمومنین علی در مقام عداوت و مخالفت است و رسول و رایه چرا بمکتوب تکلیف بر انصراف نکرده بنابر دشمنی قدیم که ازان حضرت در دل پر غل
داشت و خاک نشده نامه مبوایه ارسال نموده او را بر قتال خلیفه بحق محرض و باعث گشته و بیتی چند دران بایه گفته و ساده و سویه چون مضمون نامه و ابیات مطلع گشت اظهار سرت و ارتیاح بجای آورد
کاغذ را باه طوالی که متصل میکد بگر ساخته بود آنکه مرضی از شک صلح دران نوشته سر آنرا مهر کرده بر عنوان نوشت که من معاویه الی علی بن ابی طالب علیه السلام و آن طومار را بخشتی زنجی سپرد
بضاعت دو فاحت الصاف و بهت تسلیم نمود و از در امیرالمومنین علی بر دو گفت با بیجاه چند زبانی مروض دارد و آن مخصوص کاغذ سپرد را گرفته بجانب کوفه روان شد و چون دلان دید
سر آوازه و شهره فتاد که رسول معویه آمده است و نامه سربمهر آورده لهذا از اشتهار این خبر و راد مجلسی از سخنوران با عیان جماعت و امراء انصار و مهاجر و غظما و روسای کوفه بزد امیرالمومنین علی
آورده و ازوی استفسار نمود ند که تو چه کسی و از کجا می آئی و چه خبر داری جواب گفت که من مرزبان سمساط از جانب معویه و از دیار شام بحضرت امیرالمومنین علی آورده ام از سخنان مسلمان مجلس انصور شد روسای شام با حضرت امیر متقیان بیعت کرده اند و اسامی ایشان در ان طومار ثبت است و چون کاغذ را باز کرده از تمام مجلس نشان نیافتند و دفتر آزادگان بیجا نهاد
در برخ کاغذی در دست من داد و در سر نامه مضبوط بعد از ان از رسول استفسار نمود ند که بیچه دلیل که ابای شام با مدیر چه مقام ند جواب داد که پنجاه هزار در مصاف حضرت عثمان بر حوالی پیرهن
او مجمع گشته حاسران و خراسانیان ترسیده باز بگردیدند و اوقات یافته از مدینه فوت شده و بر سر دروه منصب سر شکنی خویش را دیده بصیر از دشمنی امیرالمومنین کشیده عجز کرده اند که ناطلان
عثمان را بقتل نیاورد دست از قوام و پیوند و جان در بن باب بجد و جهد ارند که با دلاوری خویش باز خواستن خون عثمان وصیت میکنند و احمال صبیان را تعقین خون او
بیمانیزد و اطفال و کودکان در بن مشیوه و شعوذه نمایند و پیش زین شیطان لعنت میکنند ترک آن گرفته بر کشتگان عثمان لعنت میکنند حضرت مقدس امیرالمومنین پرسید
چه کسان نبوده اند که قبل عثمان منسوب اند گفت یکی از انها توئی آنحضرت فرمود که بان تو بر خاک باد مراد بر کشتن او چه جرم بود در بن اثنا دیگری از بنی عبس که در اتباع عبسوویت

حضرت امیر مومنان حیدر حسین داشت باز فرستادهٔ معویه خطاب کرد که تو شخصی نامقبولی که معویه ترا برسالت و سفارت ما نامزد کرده است و ناخوش کلماتی است که بر زبان شوم تو میگذرد و تو در سے
بغایت بیخبری که حضرت امیر او مهاجر و انصار را اگر بگستیبی پیراهن عثمان تخویف میکنی نه آن پیراهن پیراهن یوسف است و نه آن گریه گریهٔ یعقوب و اگر بکشتن او خواستند گریستن چرا آن زمان
که محصور بود و عاجز گشته بود وی را معاونت نکردند و از اندیشهٔ محاربه که با امیر متقیان داری هیچ باک نیست چه در کل احوال شمول عاطفت و حفظ و عنایت ایزد متعال است او را الحفظ
و فضل جلایش نصرت شده و بر اهل طغیان و عدوان ظفر یابد انه ولی عباده المؤمنین در اثنای این قیل و قال طائفه از ملازمان عتبهٔ علیای خلافت تیغهای انتقام از نیام برآورده قصد قتل آن
مرد کردند حضرت مقدس امیرالمؤمنین ایشان را از آن حرکت منع کرده فرمود نزد خردمندان واجب چنان مینماید که رسل و فرستادگان از قید و قتل محفوظ باشند و چون رسول معاویه صورت
حال برین منوال مشاهده کرد برپای خاست و گفت یا امیرالمؤمنین از بسیاری کلمات موحش که اهل اسلام شام نسبت بتو گفتند تا غایت هیچکس را دشمن‌تر از تو نمیداشتم اکنون بسعادت بساط
پابوس بحصول موصول گشت و سخنان دلاویز تو شنیدم و کمال حلم و رحمت تو دیدم هیچکس نزد من دوستدارتر از تو نیست و یقین من شد که اهالی شام غریق بحر ضلالت اند و طریق صواب
و راه راست مسلک امیرالمؤمنین علی و اصحاب اوست و بخدا سوگند که هرگز از تو مفارقت نکنم و بر تو دیگری نگزینم و هم دران اوقات شعری چند انشا کرد مشعر بر آنکه معویه از جادهٔ مستقیم و
سلوک طریق امیرالمؤمنین علی و اصحاب او بر شارع قویم و آن ابیات را بالشام فرستاد و چون اشعار او بسمع معویه رسید ملول و محزون شد و تعجبها کرد و گفت کاش من این مرد فصیح را برسالت نفرستادمی
که بیشک آن حق ناشناس علی را از کماهی حالات لشکر اعلام خواهد داد و او را بر منازعت و مخاصمت ما حریص خواهد کرد و بعد از ارسال این رسول یاسین و مراجعت او معویه یکی از زهاد بلاد مین را که در آن
اوان در بلاد شام مسکن داشت برسالت نامزد کرد و نامهٔ مصحوب او بجانب موقف خلافت مرسل گردانید مضمون آنکه حضرت باری سبحانه و تعالی رسول الله را از عالمیان برگزید و اعیان و اشراف
عرب بمعاونت و مظاهرت او اختصاص داد و فاضلترین و ناصحترین ایشان خلیفهٔ رسول خدای بود یعنی ابوبکر صدیق رض و بعد از آن فاروق رض و بعد از آن عثمان رض و تو بر همه حسد بردی و در بیعت
همه تأخیر کردی و آخر الامر بنابر اکراه و اضطراب بر مبایعت آن سعادتمندان اقدام نمودی و حسد تو نسبت با عثمان زیاده بود از حسد دیگران و با آنکه بقرب قرابت تو از سایر ایشان امتیاز
داشت محاسن افعال او را در لباس قبایح اعمال جلوه دادی و قطع صلهٔ رحم روا داشتی و طائفه را برانگیختی تا در محلهٔ تو او را بقتل آوردند و تو خود را از نصرت و معاونت وی معذور داشتی
و دلیل صدق و شاهد عدل برین دعوی آنکه امروز کشندگان او در سلک اعوان و انصار تو انتظام دارند و وظیفه و مطموع خیالنست که قتلهٔ خلیفهٔ شهید مظلوم را نزد من فرستی تا جزای
کردار بدان جماعت را در کنار ایشان نهم و الا میان من و تو جز شمشیر و خنجر چیزی نخواهد بود و باید که معلوم تو باشد که قاتلان عثمان را در بر و بحر و سهل و جبل طلب کنم و از پای ننشینم تا همه را بکشتم یا
کشته گردم و رسول معویه بعد از قطع منازل و مراحل چون بسعادت ملاقات امیرالمؤمنین علی استسعاد یافت بنابر کثرت زهد و عبادتی که داشت از سدهٔ امامت و موقف خلافت بصنوف نوازش
و عاطفت سرفراز گشت و در اثنای محاوره بعرض رسانید که من گواهی میدهم که در تقلد خلافت و تمکن بر سریر حکومت سزاوارتر از تو کسی نیست و در مناقب و مفاخر باطن و ظاهر هیچ احدی را با تو
شریک و سهیم نمیشناسم اما میدانم که عثمان بتیغ بیداد کشته شده و معویه در مخالفتی که با امیرالمؤمنین میورزد بدین بهانه تمسک میجست محتمل است که قتلهٔ او از معتصمان عتبهٔ علیا و قصر امامت اند اگر رای
عقده کشای حضرت تمامی صواب بیند ایشان را باو تسلیم نماید که غبار فتنه فرو نشیند و رشتهٔ منازعت گسیخته گردد حضرت مقدس امیرالمؤمنین علی فرمود که من ترا بزیور فهم و حلیهٔ عقل آراسته تصور
میکردم معویه کیست باشد که من ساعیان خون عثمان را باو بدهم تا در باب ایشان حکم کند بلکه بر وی واجبست که در مبایعت من با مهاجر و انصار حکم موافقت نماید بعد از آن اولیای اولاد عثمان جمع کرده آید تا
بر جماعتی که ایشان بقتل او متهم اند دعوی کنند و خلیفه بحق بموجب شرع شریف میان ایشان حکم کند و بعد از چند روز چون حضرت امیرالمؤمنین علی خواست که فرستادهٔ معویه را رخصت فرماید در جواب مکتوب او
نامه در قلم آورد مضمون آنکه نوشتهٔ تو رسید و بر مضمون آن اطلاع حاصل شد و در محاسن اعمال و مکارم اخلاق ابوبکر و عمر رض چنانچه ذکر کرده بودی هیچکس را شکی نیست اما عثمان اگر نیکوکار بودی بجوار رحمت
پروردگار رسید که جزای محسنان باحسن وجوه بایشان رساند و اگر بخلاف آنچه گفتم الصاف داشت هم بسرادق جلال خداوندی پیوست که ثمرهٔ موهبت و احسان او بی پایان است چون بمرتبهٔ یقین
رسیده که حضرت ارحم الراحمین پاداش اعمال محسنان را بقدر سعی ایشان ارزانی خواهد داشت امید میدارم که من و اهل بیت رسول الله بحظی موفور و نصیبی نامحصور بهره‌ور و محظوظ گردیم که اول کسیکه
تصدیق رسالت و نبوت او کرد ما بودیم و در ابتدای بعثت که معاندان قصد قتل حضرت رسالت کردند ما از سر نقد حیات برخاستیم و درین امر رضای باری سبحانه و تعالی و رسول او خواستیم و در آن
اوان که قریش با هم عهد بستند و در معادات او صحیفه نوشتند و آنحضرت را شعب در آمد ما نیز موافقت کردیم و چون حق عز و علا از آن بلیه خلاصی داد و از آن محنت رهائی ارزانی داشت شکر نعمت بجای
آورده همچنان ملازمت آستان نبوت میکردیم تا آن زمان که مامور بهجرت شد و چون بمدینه تشریف برد ما نیز ترک وطن مالوف کرده باو پیوستیم و چون امر قتال اعادی گشت در رکاب فلک فرسای
او جانها فدا کردیم چنانچه پسر عم من عبیده بن الحارث بن عبدالمطلب در روز بدر بزخم شمشیر کفار رخت زندگانی از دار فانی بسرای جاودانی کشید و عم من حمزه در جنگ احد شهادت یافت و برادرم
جعفر در معرکهٔ موته بمحنت موت گرفتار شد و من نیز در معارک و مشاهدی که رسول الله شرف حضور ارزانی میداشت در امر جهاد غایت سعی و اجتهاد بجای آوردم و همیشه همت من بر ادراک
شهادت مقصور بود و کاشکی در یکی از آن مهالک هلاک شدمی تا از مکاتبات و مراسلات چون توئی باز رستمی و از جفا و اذیتی که از تو بمن رسید بدوستان حق پیوستمی خلاصی یافتمی

وعجیب‌ترین قضایا آنکه بمن نامه مینویسی و دران نامه اصحاب رسول را بفضائل و مآثر یاد میکنی و پیرامون مفاخر اهل بیت آن سرور که جان و سر به نیت حصول رضای خدای تعالی و رسول او در باخته‌اند نمیگردی اما آنچه در باب حسد و بغی من نسبت بخلفا نوشته بودی حاشا و کلا که چون تو بسلوک طریق باطل مائل گشته قدم در بادیه غوایت و مخالفت ایشان نهاده باشم و عذر تاخیر من در بیعت ایشان بر جهانیان روشن است زیرا که چون روح اقدس حضرت رسالت را حضرت باری تعالی تقدس بید قدرت خود قبض فرمود و اختلافی در میان اعیان اسلام و اصحاب کرام او پدید آمد چه انصار با مهاجران گفتند که منا امیر و منکم امیر و ایشان بگفتن این حکایت و جستن امر خلافت سزوار بودند زیرا که سینه های خود را در حضور آنحضرت هدف سهام بلا و محنت ساخته بودند و عنان خویش را از محبت اموال و اولاد برداخته و چون قریش در این فصال مطلوب باحتجاج ببیان نمودند که بهترین خلائق از میان ایشان بشرف بعثت اختصاص یافته انصار طریق مطاوعت وانقیاد پیموده از سر مخالفت و عناد برخاستند اگر دلیل قریش بر اثبات مدعی از نقض و معارضه بری است من نیز شما را بایراد همان برهان ملزم میسازم بنا بر این من نزدیک‌ترین اصحابم بآنحضرت و سزاوارترین اولاد آدم بمکان وصی صلی الله علیه و آله ای معاویه اگر تو بدیده انصاف بنگری و از مکابره و اعتساف اجتناب نمائی پس بمحو آفتاب شود منکشف ترا که این مرتضی ست نفس محمد باجتبا گزر آنکه نفسک نفسی شنیده دانی که مصطفی ست همان نفس ارتضا اگر اولویت من بجلوس در مسند و مکان آنحضرت بر تو مختفی است سوال کن از آنکه دران آوان که رسول رب العالمین بجوار رحمت ارحم الراحمین پیوست پدر تو ابی سفیان و عم عزیزم عباس بن عبدالمطلب بر بیعت من اتفاق کردند و من از قلت اصحاب مکروه شمرده از این معنی اجتناب نمودم و از برای اطمینان خلائق را بایراد فصل مشبع پرداخته با ایشان گفتم که درین روزگار امواج فتنه متلاطم شده باید که ازین ورطه هائل بسفینه نجاة بکشتی توفیق برده جان شیرین بساحل نجات رسانید از سلوک طریق خصومت که باعث بران کمال حسب و علو نسب است احتراز نمائید و تاج تکبر و نخوت و اکلیل ترفع و مفاخرت از سر بر گیرید و هر که بعیال و بر توکل در پرید از آمد و رضا بحکم الهی منتظر نظر همت او گشت مرغ روح او از قید هوا و آز رستگاری یافت زیرا که تنعمات دنیا آبیست که لون و طعم او تغیر پذیرفته و لقمه ایست که در گلوی خورنده گرفته و اگر من طلب خلافت کنم گویند که بر ریاست حریص است و اگر دست از آن باز داشته در کنج عافیت بنشینم گویند که از مرگ خائف است هیهات هیهات بخدا سوگند که پسر ابوطالب بمرگ مشتاق‌تر است از آنکه طفل به پستان مادر زیرا که من بر مخفیات علوم و مخزونات سر مکتوم اطلاع یافته ام که اگر رمزی از آن آشکارا کنم مضطرب گردید و بر خود بلرزید چون ریسمان دقیق در چاه عمیق و اما آنچه گفته بودی که من خلق را بر قتل عثمان تحریص کرده‌ام سخنی است دروغ و کذبی بلا فروغ که من در حین محاصره او دو فرزند ارجمند که قرة العین نبوت و سرو بوستان رسالت‌اند بجهت دفع نکایت عثمان فرستادم و چون فوت او شان با قدرت الهی منفاوت نکرد فایده بران مترتب نگشت اما تو ای معویه عثمان را گذاشته بشام رفتی تا حکومت کنی و اکنون طلب خون او وسیله حصول مملکت میسازی اگر بهمه حال طالب شأنی نخست با من بیعت کن تا بموجب فرمان اینجانب که مطابق شریعت غرا باشد نسبت بآن جماعت عمل نموده آید و حضرت امیرالمومنین علی این نامه را بطرماح بن عدی بن حاتم طائی داده که بمعویه رساند و از طرماح سخنان غریب در مجلس معاویه صادر شد و آن حکایت بتفصیل در بعضی کتب و تواریخ مسطور است

ذکر فرستادن امیرالمومنین علی علیه السلام جریر بن عبدالله البجلی را برسالت نزد معویه و طلب نمودن معویه عمرو عاص را از فلسطین و مشورت نمودن معاویه با عمرو عاص در باب مخالفت امیرالمومنین علی علیه السلام

بعضی از علما اخبار رحمهم الله آورده اند که امیرالمومنین علی جریر بن عبدالله بجلی را که بحکم عثمان حکومت ارض همدان تعلق باو میداشت به بیعت خویش دعوت فرموده طلب داشت و همچنین اشعث بن قیس الکندی که در ایام خلافت عثمان بفرمان او والی ولایت آذربایجان بوده به بیعت و خدمت خویش استدعا نموده ایشان هر دو بعد از جنگ جمل در کوفه بتقبیل آستان خلافت آشیان سرافراز گشته و چون طرماح از شام مراجعت نمود و صورت حالات آنجا را معروض داشت امیرالمومنین علی با خاصان خویش گفت که اگرچه بر خاطر چنان خطور میکند که معویه بن ابی سفیان از قساوت قلب و بطالت رای بعد سلک اهل بیعت ما انتظام نخواهد یافت اما اراده چنان است که شخصی از اجله اصحاب رسول الله را بسفارت شام نامزد کنم تا باوی در مقام بحث آمده باقامت حجت او را الزام کند و جریر بن عبدالله را هوس رسالت بر ضمیر استیلا یافته معروض داشت که یا امیرالمومنین این کار کار منست که در دیار شام اقارب و عشائر و بنی اعمام بسیار دارم و معویه از سخن و صواب دید من تجاوز جایز نخواهد داشت مالک اشتر با آنحضرت گفت جریر را برسالت مفرست که من از مداهنه او ایمن نیستم جریر از این حدیث متغیر گشته با مالک خطاب کرد که از من تا غایت نسبت بموقف خلافت چه تقصیر مشاهده کرده که مرا بخیانت سده امامت متهم میسازی مالک جواب داد که در مبدا حال امیرالمومنین علی علیه السلام ترا بخدمت طلب فرمود و تو مساهله نموده دست از حکومت همدان کوتاه نکردی و چون آنحضرت بر سپاه طلحه و زبیر ظفر و نصرت یافت مفر دیگر نداشتی ناچار بطلب حمایت او در آمدی و امیرالمومنین علی علیه السلام ملتفت سخن مالک نگشت و گوش جریر را بلآلی نصایح و مواعظ گران بار گردانید فرمود که ای جریر از رنج راه و محنت سفر میندیش و بجانب معویه بشتاب و او را بمتابعت ما دعوت نمای اگر بشرف متابعت مشرف شود فبها و الا بداری حجتی بر او لازم شده باشد و چون جریر بسفارت شام نامزد گشت از برق سرعت سیر استعاره نموده روی توجه بدان دیار نهاد و بعد از طی مسالک بمقصد رسید و معویه باز در احترام و اکرام جریر در آمده فرمان داد تا او را در قصری رفیع فرود آوردند و چون جریر از رنج راه و سفر آسایش یافت بمجلس معویه شتافت و بمراسم ادای سفارت قیام نموده او را بلیغ وجهی به بیعت امیرالمومنین علی دعوت کرد

و معاویه درین باب مهلت طلبیده غرضش ازین مهلت این بود که از اعیان و اشراف ممالک شام معلوم کند که با او در چه مقام اند و حال آنکه در آن آوان شرحبیل بن سمط را باطراف و اکناف آن بلاد
فرستاده بود تا خلائق را بطلب خون عثمان اغوا کنند و چون معاویه را معلوم شد که مردم شام با او درین امر متفق اند ایشان را جمع آورده گفت هیچ شک نیست که عثمان مظلوم بقتل آمده اکنون شما را باید
که خون عثمان هدر نگردد ایشان بر طبق سعی او جواب داده در مخالفت امیر المؤمنین علی با وی همداستان گشتند ابو حنیفه دینوری و بعضی از مورخان دیگر گویند که چون جریر بن عبد الله بشام رفت و
پیغام امیر المؤمنین علی که مشتمل بود بر صلح و جنگ و وعده و وعید بگذارد معاویه اشراف اهل بیت خود را جمع آورده و درین امر با ایشان مشورت کرد برادرش عتبة بن ابی سفیان گفت رای من آنست که
در امر خود استعانت بعمرو عاص نمائی معویه این رای را استحسان شمرده مکتوبی بعمرو نوشت که بسمع تو رسیده باشد کار علی و طلحه و زبیر و عائشه بچه رسید و اکنون جریر بن عبد الله بجهت اخذ بیعت بنزد ما آمده او
با این بلا آمده و جواب باو در باب مقصود بر سر عقده کشائی است و طریقه آنکه تشریف قدوم ارزانی داری تا بمقتضی صوابدید تو عمل کنیم عمرو چون دانست که معویه را بار احتیاج است بی توقف با پسران خود عبد الله
و محمد از فلسطین بیرون آمده روی براه نهاد و بعد از قطع مسافت بدمشق رسیده با معویه ملاقات نموده معویه در خلوت با او گفت که درین ولا سه قضیه که مکروه طبع ماست حادث شده یکی آنکه محمد
بن حذیفه بند خود را شکسته و بجانب مصر گریخته است و دیگر آنکه پادشاه روم لشکر را جمع آورده تا با ما محاربه کند و دیگر آنکه علی بن ابی طالب جریر بن عبد الله را فرستاده که اگر معویه و مردم شام
با من بیعت نکنند باید که جنگ را آماده باشند عمرو عاص گفت اما گریختن پسر حذیفه سهل است جماعتی در جستجوی او باید فرستاد اگر بدست آمد فیها و الا از گریختن او غمگین نباید بود که از وی هیچ ضرری بتو
نتواند رسید اما از قضیه قیصر نیز اندیشه مکن که هر گاه اسیران روم که در دیار شام مجتمع اند با هدایا تسلیم نمائی او از قصد محاربه تو منصرف گردد لیکن مشکلی که هست در امر علی بن ابی طالب
است زیرا که اهل ملت در امور حسبی و نسبی و موروثی و مکتسبی جانب او را بر تو غالب دانند و تفضیل و ترجیح او را بر امثال تو اعتراف نمایند معویه گفت که علی مایل بقتل عثمان بوده و در ظهور فتنه
سعی نموده و در تعرض و تفرق جماعت دواعیه ساخته و مشرب عذب موافقت بخس و خاشاک مخالفت مکدر ساخته عمرو عاص گفت مع ذلک علی سبق اسلام و قرب حضرت خیر الانام دارد که تو نداری معویه
گفت آنچه تقریر کردی همه بیان واقع است اما مردم را بتوان فریفت و بمکر و حیله امر باطل را در لباس حق در نظر ایشان جلوه توان داد و اگر خواهم چون توئی را که در فراست و کیاست نظیر نداری
بفریبم عمرو گفت من لطائف الحیل و تدابیر ترا نیک دانم که شیطان هر روز از تو تعلیم میگیرد و چون در تو نگرم بر ما فی الضمیر تو واقف گردم و تو بهیچ وجه نتوانی فریفت و معویه ازین سخن اعراض نموده
از هر نوع حدیثی با او آغاز کرد و در اثنای تکلم گفت سر خود را پیش من آر تا در گوش تو سخنی گویم عمرو سر در پیش آورده معویه سر گوش او را بدندان گرفت و گفت اینک ترا فریفتم که درین خانه
غیر من و تو کسی نیست دیگر چرا گوش بر دهان من نهادی تا با تو رازی در میان نهم اکنون از سر این نوع سخنان درگذر و با من یکدل باش تا باتفاق علی ابن ابی طالب را از میان برگرفته
جهان را در تحت تصرف آرم عمرو گفت دین بدنیا فروختن نسبت بغایت صعب و دشوار و بر همه خلق روزگار روشن است که درین حادثه با تو یار بودن و کارزار با علی کردن عاقبتی
وخیم و خاتمتی ذمیم دارد اگر ناچار با تو موافقت باید نمود ترا در تحصیل رضای من باید کوشید و آنچه مطلوب من باشد مبذول باید داشت معویه گفت در انجاح مطالب هیچ مضایقه
ندارم مقاصد خویش را بیان فرمای عمرو گفت مطلوب آنست که چون بر ولایت مصر استیلا یابی آن دیار را با مضافات و منسوبات بمن مسلم داری معویه گفت که از سر مصر چون توان
گذشت که آن در برابر عراق است عمرو گفت که چون همه عالم از آن تو شود میشاید که مصر مخصوص من گردد معاویه را این سخن در دل گران آمده جوابی نگفت بعضی گفته اند که
عمرو در جواب معاویه گفت که وقتی مصر در تصرف من آید که تو بر آن ممالک مستولی شوی و استیلاء تو آن زمان است که بر علی بن ابی طالب غالب آئی و چون معویه در قبول سئوال
عمرو متوقف شد عمرو از مجلس بیرون آمده بمنزل خود شتافت و عتبة بن ابی سفیان التماس عمرو و امتناع معویه را دران امر استماع نموده برادر خود را بنا بر عدم اسعاف مأمول عمرو
ملامتها کرده گفت مگر نمیدانی که عمرو عاص را که بکمال عقل و حسن تدبیر و اصابت رای از ابنای زمان امتیاز دارد بوعدهٔ ملک مصر که بتصرف تو معلوم نیست که خواهد آمد یا نه مطیع فرمان
خویش گردانی معویه بموجب صوابدید برادر روز دیگر با عمرو عاص ملاقات کرده تعظیم و احترام او بجای آورده بتولیت ممالک مصر مسرور ساخت و بجهت تاکید این وعده عهدنامه
قلمی شده اشراف دیار شام اسامی خود را دران صحیفه ثبت نمودند و چون میان معویه و عمرو عاص مبانی محبت و وداد سمت استحکام یافت معویه از وی استفسار نمود که در
دفع نکایت خصم غالب یعنی علی بن ابی طالب که بهترین و فاضلترین اهل زمان است بر خاطر تو چه چیز خطور میکند عمرو گفت که درین آوان جریر بن عبد الله البجلی که بهترین اهل عراق
از پیش امیر المؤمنین علی که نیکوترین و فاضلترین اهل زمان است برای اخذ بیعت آمده باشد و خلائق را بمتابعت خویش خوانده امری بس خطیر است مگر آنکه خاطر اصاغر و اکابر
شام برین معنی قرار یابد که عثمان بن عفان باغوا و تحریض علی بن ابی طالب کشته شده است اکنون مصلحت وقت دران است که شرحبیل بن سمط الکندی را که ریاست دیار
شام بدو تعلق میدارد نزد خویش طلبی و فرمان دهی که اعیان این دیار بنوبت در راه ملاقات کرده بنوعی که شائبهٔ غرض از آن دور بود با آن بگویند که پسر ابی طالب از کشندگان عثمان و در قتل
او شریک و سهیم بوده بلکه باعث و محرض مخالفان برین فعل شنیع و امر قبیح او بوده پس معویه قاصدی بطلب شرحبیل فرستاده بر سبیل استعجال او را طلب داشت و زید بن انس و بشر
بن ارطاة و سفیان بن عمرو و مخارق بن الحارث و حمزة بن مالک و حابس بن سعد و غیر ایشان از معارف طلب داشته فرمود تا یک یک بر سر راه شرحبیل رفته حدیث مذکور

را بادی گویند و آن جماعت بموجب فرموده عمل نمودند تلبیس شام چون از السنهٔ مختلفه شنید که علی مرتضی در کشتن عثمان ساعی بوده ملول و متغیر گشته غضبناک بمجلس معویه در آمده گفت از جمعی کثیر که مرا بر قول ایشان اعتمادی است استماع نمودم که پسر ابوطالب در افنا و اعدام عثمان بن عفان سعی نموده بخدا سوگند که اگر تو با او بیعت کنی ما ترا از مملکت شام اخراج کنیم معویه گفت من چگونه مخالفت شما جایز دارم که یکی از شمایم و بغیر از شما ملاذ و پناهی ندارم شرجیل التماس نمود که جریر بن عبد الله را رخصت دهد تا از مخالفت اهل شام و موافقت با یکدیگر علی را اعلام نماید و معویه در امر رخصت توقف نموده با شرجیل گفت که این مهم که ما در پیش داریم وقتی باتمام رسد که عامهٔ خلائق این دیار با ما اتفاق نمایند اکنون مصلحت آنست که تو گرد بلاد شام بر آئی و جموع خلائق را به بیعت ما و طلب خون عثمان از علی و اتباع او دعوت فرمائی شرجیل باشارت معویه با عمال و مضافات دمشق شتافته در خاطرهای خلائق قرار داد که علی عثمان را بتیغ بیدریغ ظلم و ستم کشته و تمامت ممالک را بتحت تصرف آورده مگر این ولایت را و حالا با لشکری پرخاش جوی اراده توجه باین جانب دارد تا بالقلع و قمع و استیصال شامیان پردازد و هیچکس در دفع نکابت و احتراز قوی تر از معویه نیست و بعد از ایراد فصلی مشبع درین باب با اهالی و اصحاب آن بوم و حوالی گفت که صلاح روزگار شما منحصر در آنست که جهت طلب خون خلیفهٔ مظلوم بخدمت معویه شتابید تا عزت دنیا و ثواب آخرت دریابید و شرجیل چندان ازین کلمات فریبنده گفت که مردم در بادیهٔ ضلالت افتاده سخنان روی اندود او را اجابت نموده بتهیهٔ اسباب جنگ و قتال اشتغال نموده مترصد آن گشتند که معویه باستحضار ایشان فرمان دهد و خبر متابعت سکان ولایت شام چون بسمع دشمن قدوهٔ اسلام رسید با جریر بن عبد الله گفت که اکنون بجانب کوفه بازگرد و با علی بگوی که دست از متابعت شامیان نشوی بلکه بسمع او رسان که این طبقه در طلب خون عثمان که خلیفهٔ مظلوم ایشان بود یکدل آمده در مخالفت تو بجهت پیکار و حرب آماده باش که کار از این و آن گذشته و بعد از آنکه جریر مدت چهار ماه در شام توقف نموده مراجعت کرده بخدمت امیر المؤمنین علی شتافت کیفیت حالات را معروض داشت مالک اشتر گفت یا امیر المؤمنین بخدا سوگند که اگر مرا بعوض جریر نزد معویه سفیر ساختی مهام تو حسب المرام سرانجام مییافت و من چندان گلوی او را میگرفتم که نفس او منقطع میشد و بالکلیه مواد نزاع باتمام میرسید جریر چون این کینه پیش آورد و بدفع آن سخن پرداختم و حقیقت امر کما هی در اهل شام ظاهر ساخته از درجهٔ اعتبار انداختم و در همه حال معروض داشتم که جریر را بسفارت و رسالت نامزد مکن که او مردی سهل انگیز و سست عناد است این کار عظیم را آسان شمرده و چهار ماه در مصاحبت معویه بسر برده و بهیچ مهمی نپرداخت بلکه در جمیع قضایا بادی در ساخت از رسالت او در امور ملک و ملت خللها افتاد و از سفارت او در رهبانی دین و دولت تزلزلها دست داد جریر گفت ای مالک بالله که اگر امیر المؤمنین علی ترا بشام میفرستاد از زخم شمشیر دلیران خون آشام روز عمر تو بشام میرسید که ایشان ترا از زمرهٔ کشندگان عثمان تعداد مینمایند مالک گفت دست ازین سخن کوتاه بازدار بخدا سوگند که اگر بجای تو من میبودم این کار را بوجه احسن فیصل میدادم و بوجهی با معویه زندگانی میکردم که طوعاً و کرهاً بصواب دید من عمل مینمود و این گفتگوی بخیر و خوبی اختتام مییافت تو رفتی و مدتی درنگ کردی و بکلمات پر مکر او فریفته شدی و بی نیل مقصود باز آمدی و حقیقت محبت و مودت معویه بر ضمیر تو استیلا داده و دلیل بر اثبات این مدعی آنکه پیوسته اتفاق ایشان را در اختلاف امیر المؤمنین علی تقریر میکنی و از کثرت آن جماعت گمراه ما را تخویف مینمائی جریر گفت اکنون چرا نروی تا حسن کفایت تو ظاهر گردد جواب داد که چون مهم را بر زبان آوردی رفتن من حالا چه سود دارد و جریر از کردار خویش منفعل گشته مالک گفت بخدا سوگند که اگر امیر المؤمنین حضرت فرماید ترا و جمعی دیگر که بجانب ایشان وثوق و اعتمادی نیست در محبسی بازدارم که تا انجا بیرون نیاید مگر وقتی که نزاع ما و معویه بانتها رسد از این سخنان جریر خشمناک شده همان شب با اهل بیت خویش بی رخصت موقف خلافت از کوفه بیرون آمد و بجانب قرقیسیا رفت

ذکر رفتن عبد الله بن عمر بن الخطاب در شام و ارسال مکاتبات و مراسلات میانهٔ صحابهٔ عظام و معویة بن ابی سفیان

سابقاً سمت گذارش یافت که عبد الله بن عمر هرمزان را که در ظل حمایت بنی هاشم روزگار میگذرانید کشته بود و عثمان دیت او از بیت المال داده چون سریر خلافت بوجود والای شهرستان ولایت زیب و زینت گرفت عبد الله از خوف قصاص عزیمت دیار شام نموده و معاویه بقدوم او مستبشر و مستظهر گشته در خلوتی او را طلبیده بعد از تلطف و تفقد وانمود که از فقدان عثمان التماس کرد که در مجلس خاص امیر المؤمنین علی را بمعایب منسوب و متهم گرداند و شهادت ذو النورین را بآنحضرت اسناد کند عبد الله جواب داد که علی بن ابی طالب که بزیور حسب و نسب و کمالات نفسانی و تائیدات ربانی منفرد و ممتاز است چگونه عیب توان کرد و بکدام رخصت عقلی و نقلی زبان بقدح و طعن او توان گشود اما بجهت تحصیل رضای تو او را بخون عثمان متهم سازم عمرو عاص گفت مقصود اصلی و مطلوب کلی آنست که این سخن در خلا و ملا ادانی و اقاصی غور از گیر زنا بولای علی از حواشی ضمائر محو گشته و ولای معاویه بر بواطن استیلا یابد و چون سخن بدینجا رسید عبد الله از مجلس بیرون رفت معویه با عمرو عاص گفت که بخدا سوگند که اگر خوف شمشیر علی نمی بود این مرد را بهیچکس در شام نمیدیدی که چگونه در توصیف و تعریف پسر ابوطالب مبالغه کرده مناقب و مآثر او را در حضور ما بشمرد عمرو عاص گفت ای معویه تو مگر مکارم اخلاق و محاسن اوصاف و کمال حسب و جمال نسب علی را منکری والله که علی چنانست که عبد الله گفت بلکه زیاده از آن و بی شائبهٔ شک و دغدغهٔ ریب ما باین زخارف دنیا فریفته شده ایم و از طریق مستقیم منحرف گشته و خدمت چنان سعادتمندی را که متابعتش متضمن دولت ابدی و سعادت سرمدی است بدور گذاشته و از اعمال نا بایست خود پشیمان خواهیم شد اما وقتی که ندامت سود ندارد و دیر نیست که گفته اند الان و قد ندمت ما ینفع الندم و این کلمات که میان معویه و عمرو عاص روی نموده بسمع عبد الله عمر رسید و چون خلائق مجتمع گشتند عبد الله بنا بر وعده که با معویه کرده بود بر منبر رفت و بعد از تحمید

و تمجید باری سبحانه و تعالی و درود بر حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه کلمهٔ چند در باب نصیحت و موعظت بر زبان آورد بی آنکه سخنی در قضیهٔ حضرت امیر مومنان عثمان بر زبان آرد از منبر فرود آمد معاویه
از وی پرسید که موجب سکوت تو عجز و فرو ماندگی بود در کلام و تکلم ما خیانت که در باب علی و عثمان هیچ نگفتی و لوعده وفا ننمودی عبد الله جواب داد که از حضرت خداوند تعالی و تقدس و روح مقدس
مطهر حضرت رسول الله شرم داشتم که بر سر منبر دروغ گویم و امری که حضرت امیر از آن بر اهل مدینه درست نسبت سازم و بر شهادت غیر واقع در مجمعی چنین اقدام نمایم اگر این حدیث گفته شدی تا روز قیامت در
جهان ملول و معاتب و در آن جهان معذب و معاقب میگشتیم چون جواب عبد الله بر خاطر معاویه گران آمده او را از نظر التفات و اهتمام بینداخت و چون روزی چند برین قضیه بگذشت
عبد الله قطعهٔ انشا کرده مشتمل بر شمهٔ از حالات عثمان و کشته شدن او بتیغ ظلم و ستم و منطوی بر اسامی جمعی که در قتل عثمان مبالغه و الحاح میکردند و آن قطعه بسمع معاویه رسیده بر سر رضا آمد
و عبد الله را طلب داشت و عذرها خواست تا آن زمان که در حرب صفین بقتل آمد مشمول نظر عاطفت او بود و در خلال این احوال معویه با عمرو عاص مشورت کرد که بمردم مدینه نامه نویسد و ایشان
را بمتابعت خویش دعوت نماید عمرو گفت هیچ فائده بر این امر مترتب نگردد زیرا که آن جماعت متفرق بسه فرقه شده اند گروهی بخدمت علی بن ابی طالب مفتخر اند و سر فراز و ایشان بحر
بینام تو ترک آن سعادت عظمی نکنند بلکه در موافقت او و مخالفت تو مجدتر شوند و طائفه که از دوستان عثمان اند بغایت عاجز و بیسامان اند محبت و عداوت ایشان را در کار خانهٔ دنیا
تأثیری نیست و فرقهٔ سوم گوشهٔ انزوا اختیار کرده اند و سلامت نفس و راحت روح خود را جهت ساخته ترک علی و عثمان گفته اند و بیقین دانسته اند که در وجوه معاش مشغول مهر تو بکر دوستی علی و دوازده
طبقه را بنامهٔ تو در حرکت نتوان آورد و چون خاطر تو مائل بآنست رقعهٔ بنویس که اگر سودی نکند زیانی بر آن مترتب نگردد و معاویه بعد از تقدیم امر مشورت مکتوبی باهالی مدینه فرستاد ملخص پیغام آنکه در
ایام فتنه و هجوم خلق بر عثمان اگر چه ما در مدینه نبودیم و کما ینبغی بحقیقت حال اطلاع نداریم اگر بر شما روشن است که علی بن ابی طالب با اهل شقاق و خلاف اتفاق کرده و در هدم مبانی قصر خلافت
غایت سعی و اجتهاد بجای آورده و اکنون قبلهٔ آن خلیفهٔ مظلوم از خواص مجلس او بوده و من که ولی عثمانم عزیمت آن دارم که طلب خون او کنم و قاتلان عثمان را از و بخواهم اگر ایشان را بمن
تسلیم نماید شرائط قصاص بجای آوردم و تفویض بعلی رسانم و امر خلافت را بشوری حواله کنم چنانچه عمر آن سنت سنیه عمل نموده و اگر علی آن جماعت را نفرستد با او حرب کنم غرض از تمهید
این مقدمات آنکه هر کس از شما که محب عثمان است و از تابعان بجانب شام سوی ما تعجیل نماید و هیچ جهت توقف و تعلل جائز ندارد و چون نامهٔ معاویه باهل مدینه رسید ایشان را تصور شد که این سطور
بمشورت عمرو عاص نوشته شده جواب برین نوشتند که عمرو عاص و معاویه بدانند که ایشان را خطای عظیم و سهوی افتاده که معاونت و مظاهرت از جانبی دور طلبند ایشان را با امثال این کلمات
و تمشیت مهم خلافت چه نسبت ای معاویه تو طلیقی بحقیقت و ای عمرو عاص تو خائنی در دین ملت بعد از این ما را الصدیع مرسید و با امثال این خطاب مخاطب مسازید و چون جواب مکتوب
بمعاویه رسید گفت با وجود عبد الله بن عمر بن الخطاب و سعد بن ابی وقاص و محمد بن مسلمهٔ انصاری که از عظما اصحاب رسول الله میباشند ما بیقاعده کردیم که نامه براو باش مدینه نوشتیم
حالا مصلحت آنست که بهر یک از ایشان مکتوبی ارسال نمائیم و آن سعادتمندان را که از علی مفارقت کرده اند بموافقت خویش دعوت نمائیم و در بعضی از روایات آمده که عبد الله بن عمر
بن الخطاب معاویه را تحریک نموده که برادرش و آن دو بزرگوار دیگر را نامه نوشته ایشان را بمتابعت خویش دعوت کنند و عمرو بن عاص را بر این معنی اطلاع افتاده از روی نصیحت گفت که دست
از این کار بردار زیرا که عائشه و طلحه و زبیر که از تو افضل بودند ایشان را بموافقت خویش استدعا نمودند و چون این جماعت میل با این اشیا ننمودند دست رد بر سینهٔ ملتمس ایشان نهاده پای در دامن عزلت
کشیدند و اجتناب و احتراز از فریقین بر خود واجب و لازم شمردند و بنا بر آنکه معاویه میخواست که جمعی از اصحاب حضرت رسول با وی باشند چنانچه جمهور آن طبقهٔ سعادت نشان مصاحبت و مجالست و ملازمت
حضرت مقدس امیر المومنین علی را اختیار کرده بودند در آن زمان زیاده از چهار کس عبارت از ابو هریره و ابو درداء و ابو امامهٔ الباهلی و نعمان بن بشیر انصاری هیچ احدی از اصحاب
رسول الله با او اختلاط نداشت و معاویه سخن عمرو التفات نکرد و صحیفه در قلم آورده نزد عبد الله بن عمر فرستاد و دیگری نوشته بجانب سعد بن ابی وقاص نامهٔ سوم نام محمد بن مسلمه و ملخص هر سه
مکتوب این بود که مطمح نظر از حضرت آنست که برادران مسلمان خود را در طلب خون عثمان معاونت نموده بلشکر ما ملحق شوند تا مستحق ثواب آخرت گردند و چون ابن عمر را در نامه بمخالفت امیر المومنین
علی نسبت کرده بود ند استحسان در این باب بجای آورده عبد الله جواب مکتوب معاویه برین منوال نوشت که کتابت تو واصل شده مضمون آن معلوم گشت و من تعجب مینمایم از آنکه مرا بمتابعت و مشایعت
خویش میخوانی و بر قتال مهاجر و انصار تحریض مینمائی و بیقین پیوست که مطلوب تو از طلب خون عثمان بغیر از جاه و منصب چیزی دیگر نیست و اگر گمان برده که من جانب علی را گذاشته محکوم حکم
خواهم گشت آن گمان بغایت خطاست و آنچه نوشته که مخالفت آن جناب اختیار کرده در کنج خانهٔ خویش نشسته ام خطائی دیگر است حاشا لله که من هرگز با علی خلاف ورزم و بلای
در مقام عناد باشم و بدان ای معاویه که من اگر چه از معرکهٔ قتال و جدال مسلمانان قدم بیرون نهاده ام با امیر المومنین علی بحسب باطن متفق ام و اگر کسی یاری دهم او منزاوار تر است از تو زیرا که
قدر او در اسلام عظیم تر است و منزلت او در دنیا رفیع تر و جانب او عند الله تعالی منیع تر و او بیت او متصدی امر خلافت ظاهر تر و اجتهاد او در اعلاء اعلام ملت باهر تر و قرب او بحضرت
رسالت از همه بیشتر و جامع ترین اصحاب پیغمبر است از روی فضائل و مفاخر و سابق ترین ایشان از روی خصائل و مآثر برادر رسول و زوج بتول است پدر بهترین جوانان
اهل بهشت و پاکیزه ترین خلائق بطینت و سرشت است فردوس منافقت هر که با او مبارزت جست نجات ندید آنکه با وی معارضه نموده بنا بر آنکه شمشیر کشیدن بر روی اهل قبله مکروه

بلکه من بودم و خانه خویش نشسته و بآن جهت که با مسلمانان محاربه نتوان خلاف و نزاع من بود در پرده ی خلوت بستم و من چگونه با توبیعت کنم که از تو خلافت مرید بدر و مادر من از پدر و مادر تو شریف تر اند و من کانون خانه خویش را صومعه ساخته و بعبادت حق عزوعلا پرداخته تا بجوار رحمت او واصل گردم و کاش در وقتی ساکن بودم که بی وفائی ابنای روزگار و بی حسابی ایشان را مشاهده نکردمی ۵ دوران چو بینوا فاست خوشا آنهوان دشت پکار امکاه خویش بود یرانه ساخته ند و در بعضی از نسخ مسطور سیده که عبد الله بن عمر در او اخر حیات خویش گفته که بر فقدان هیچ چیز آن مقدار تاسف نخوردم که بر عدم وصیدان سلام مکی آنکه با علی بن ابی طالب بیعت نکردم و دیگر آنکه با مخالفان او محاربه ننمودم سوم آنکه ایامی که حرارت بر سو استیلا داشت روزه نداشتم در مسئله ی مذکور است که ابو ذر غفاری روایت کرده که رسول الله فرمود من قاتل علیا علی الخلافة فاقتلوه فانه کافر امن کان اما سعد بن ابی وقاص جواب داد که یا نبی الله شنیده ام که مکتوب تو خوانده شود و بطریق سلوک با طل که مراد عوت کرده بودی اطلاع افتاده گفته بودی که عثمان ظلم کشته شد بدانکه حضرت رب العالمین اعلم العالمین است و بهترین عبادت کنندگان حق را باطل نگذارد سوگند که هرگز با علی بن ابی طالب محاربه ننمودم و ترا بر خلاف او یاری ندهم من از بهم فتنه که در میان اهل سلام پدید آمده انزوا و انقطاع اختیار کردم و در کنج خانه و گوشه ویرانه خویش نشسته و چون معویه در نامه سعد و قاص تصریح کرده بود که طلحه و زبیر که عدیل او بودند در نسب نظیر تو بودند در اسلام بطلب خون عثمان برخاستند و عائشه با ایشان موافقت نموده با بدکه از پیغمبر شنیده ایشان بود بسنیده سعد در جواب این سخن نوشت که اگر طلحه و زبیر بر نقض پیمان علی بن ابی طالب قدم نمی نمودند ایشان را بهتر بود و الزام او محاربه میکردند بحال ایشان لایق تر چنین بود خدای عزوعلا از هر دو عفو کند و آنچه از مادر موئنان صادر شده حضرت ارحم الراحمین درگذرانا داوری والسلام و اما محمد بن مسلمه در جواب نامه سعد به نوشت که نزد من محقق شده که از زبیر کار تو کمتر نیست غرض تو سلطنت است و حصول مملکت نا تمام گذاشتن از ساعیان خون عثمان و باید که معلوم تو گردد که من هرگز جانب زبیر علی تیغ نکنم و از جهت خاطر تو تصدی خلاف و نکردم و چون معویه در نامه محمد بن مسلمه این معنی یاد کرده که تو در رفع مخالفان اهمال و اغفال جائز داشته هنگام فتنه خوابیدن اری نمودی تا او بجواری گشته شد لاجرم محمد بن مسلمه این کلمات در قلم آورد که ای معویه چون دیدم که در ایام خلافت عثمان فتنه ها ظاهر شدن گرفت که دفع آن مقدور من نبود و امر و نهی احوال من مفید نبی افتاد عنیر خود را شکسته دل گوشه نشستم و جمعی از یاران مصطفی دین انزوا و انقاعد باس من شرکت داشتند که آن جماعت نیز سید الشتند که بسبب ایشان پیچ مهمی بانجام نخواهد یافت و حال آنکه تغیر مرا از ان قضای مبرم که نسبت بعثمان ظهور یافت خبر داده بود اینست عذر تاخیر و تسویفی که در محاربت او از او واقع شد و عجب است از تو که در بن باب خود را ملامت نمیکنی که در ان آوان که عثمان در کار خویش حیران گشته بود و مخالفان او را محاصره نموده بودند بکمک او نشتافتی و مدت سه عثمان بجانب شام فرستادی و از تو توقع امداد کرد و تو با وجود قدرت و تمکنت بنا بر نزدیکی حکومت در ریاست تکاسل و تغافل در زیده حق تربیت و اصطناع او را کان لم یکن انگاشتی و پندی که عثمان بروی نظر بنا بند تو برادر خود در رسی و اکنون بهانه طلب خون عثمان بنهای از دست حکومت بر سری و خاتم خلافت در انگشت کنی و چون مکتوبات صحابه کرام بمعویه رسیده و جواب خویش شنیده عمرو عاص در املا معاکره مسرر نشته نمود معویه گفت حق جانب تو لیکه در انکتابت و رسالت با ایشان نهی نکردی اکنون بهتیله اسباب حرب و قتالی تشغال باید نمود که با از امداد آن جماعت مالوس گشتیم و تقاریر این حال معویه گفت تا ندکر تو کرده و مسبوق جامع و مشق حاضر گردند و بجهاز اجتماع عاقل برسر فرخته چون از تحمید باری سبحانه و تعالی او در دو بر حضرت مصطفی فارغ گشت گفت برهانیان روشن است که عثمان بناظلم کشته نعد از عزو علا والی او را قدرت دهد پاکیزه رفض تنزیل خویش بعد یاد من قتل ظلوما فقد جعلنا لولیه سلطانا و لی عثمان ستم او ولایت عزو ولایت شام بمن ارزانی داشت و تا انقراض عالم و ایام مرا زان امر محیط عزل نفرمود و در وقتی که مطالبان و موافق من اندرسا لک طریق سداد در شما ماند و هر که مخالف من است عاصی و طاغی ست و اهل فتنه جماعتی اند که خلیفه وقت را بقتل رسانیده یا بحال شما و او گذاشته بازاری ندارد اندرین زمان علی بن ابی طالب که بچکس ساد عالم دشمن ترازاو ندارم بر سر خلافت نشسته قتلة عثمان را از خواص خود گزاینده و لشکر خود فراهم آورده و انگیزه فتنه میکند و داعیه آن دارد که بجانب ما توجه نماید و من ولایت شام را بجز باطاعت و فرمان برداری شما مضبوط نتوانم داشت اگر چه دوم عراق در جنگ آشتیان دیر تر از ما بدان خونشوار امر که بصد و ثبات شما رجحان دارید اکنون دست در عروة الوثقی تمکن باید زد و تحمل نزیکدیگر نمود و در ین خصوص ان المدع الصابرین در ین خطاب الواحد سلیمی گفت ای معویه بخدا سوگند که تو هرگز با علی بن ابی طالب آن توانی کرد که او با تو کند و تو از در میدان جنگ و محاربه آن میرسی خود که او رامع ذالک گرفتن و دست از کار زار باز داری ما مان بلکه ترا بر هلاک او تحریص نمائیم که ما منبوز دست عثمانیم که او بدست تیغ ستم کشته شده و ولی دلبسته عمر او نیستی و علی با عثمان بادی نداده و جانب او را ضائع گذاشته هنگام که رخصت فرمائی در اندک جنگ و حرب و قتال اجتهاد نمائیم چون ابو الاعور سلمی بخن راست از من بشنو عثمان با آنکه امارت شام بتوارزانی داشت و تراعزیز گردانید بخن او السبع رضا اصغا ننمودی و در ان زمان که منصوب شده بود از تو یاری خواست او را یاری نکردی و غرض تو از بن معنی آن بود که ما میان مختاج رجوع نمایند و دست تکشف مشکلات بدر قصر رفیع تو آیند و اکنون بمقصود خویش رسیدی و با قی آنچه می طلبیدی و اگر چه تاخیر در معاونت عثمان امری نا مصواب بود و حالا انه نتیجه خون او کار ایست عزیز و لصواب و اگر شی المثل جمیع قبائل عرب را ملازمت تو تخلف نماند ما با قارب و عشائر خویش کمر خدمت بر میان بندیم و آنچه نهایت سعی و اجتهاد باشد بجای آوریم تا دل تو

ازین مهم فارغ شود و بعد ازو از الکلام شخصی بهم از حمیر گفت که ای اهل شام در میان شما بحکیمی هست که رضای مخلوق ترجیح دهد بر رضای خالق جل ذکره بر رضای الله در دین با سخنی گوید شک نیست که علی بن ابی طالب بموجب قرب که بحضرت رسالت پناه دارد از روی سیرت و صورت و شرف مهاجرت و جانسپاری در معارک و مواطنی که آنحضرت شرف حضور ازانی داشته و سائر مفاخر و مناقبی که تعداد و تفصیل آن موجب تطویل خواهد شد نسزاوارترین عالمیان هست بخلافت و امامت اگر پدر بن دیار استیلا یابد مقصود و مطلوب ممکن است را بآسانی و بانجاح مقرون گرداند من از گفتن این سخن که محض صدق و عین صواب است قرم میدارم فان الله لا یستحیی من الحق چون معویه این سخن بشنید و موثوق آن شخص را گرفته رسن در گردن او نموده حکم کرد تا او را بخلق بیاویزند چون مجلس استشفاع نموده معویه از سر سیاست او درگذشت و آن مرد بهنگام فرصت گریخته روی بکوفه نهاد دگر ارش حالات مجلس معویه را مرد وض حضرت مقدس امیر المؤمنین علی گردانید گوید که معویه بهم دران مجلس روی بمردم آورده گفت میخواهم که بامن بگویند سبب چیست که علی بن ابی طالب ازمن احق و اولی است و بکدام فضیلت بر جهان بر من دارد و رسول را بکتاب صدقات تعیین نموده و خواهر من در سلک ازواج مطهرات آنحضرت انتظام دارد و من نایب و گماشته عمر و عثمان بودم در ولایت شام و پدر من ابو سفیان بن حرب بهست و مادر من هند بنت عتبه بن ربیعه و اگر این عار علی هیچ نموده اند اعیان شام نیز با من هیچ گونه اند و میان من و او چندان تفاوتی هست و اگر دو کس در طلب مرتبه یکسان باشند که غالب آید و چون ازین کلمات باز پرداخت نامه نوشته بمکوفه و ستاد بر من تا والی المدینه علی اگر دست تو مطابق سیرت خلفای پیشین مسبود و معاش تو موافق زندگانی ایشان من متابعت تو کرده مخالفت جایز نمیدانستم خطائی که در امر عثمان از تو صدور یافته مرا از متابعت تو باز نداشت و چون پیش ازین حکام حجاز در مورد خلافت و سلطنت جانب حق و صدق مرعی میداشتند لاجرم مقالید رتق و فتق مهام عالمیان در کف کفایت ایشان بایداد و اراد و اکنون که از مسلک طریق انحراف نموده راه مداهنه و مماشات پیمودند ازین امر خطیر مستقل بارباب شمار شده تفویض احکام دین و تشیید مبانی قریعت سید المرسلین بایشان تعلق گرفت و باثبات حجتی که طلوز بر سر الزام کردی مرا مانند نمیتوانی ساخت کران دو شخص بر تو سبقت نموده بودند بخلاف من بهیچکس از اهل اسلام علو و خویشی تر النسبت برسول الله آثار نمیتوانند کرد اشتر که در قلم آمد سخن حق و راست و چون حضرت امیر المؤمنین علی بر مضمون نامه مطلع شد چوابا و بدین نهج نوشت که ما بعد نزدمن نامهٔ تو شخصی رسید که در تیه ضلالت سرگردان شده و در بحر شهوت غوطه زده و گمراه است نه هادی که او را از گمراهی رهائی بخشد و نه قائدی که او را در اردان در یای شهوت دستگیر آید هوای نفس او را خوانده و ابلیس که جانب گمنده دست شهوت چشم بدانش دوخته چابو و ابن همه شقاوت مصوف بمحبت ازین جهت اند و خته ای سوا نه نوشته بودی که خطائی که ترا افتاده در حق عثمان مرا از سبب تو لایح آمده ابن سخن محض خطاست که من دران واقعه مشغل و متهم و نه عمل و دران حادثه مرا نه فاعل بوده و نه جعل بلکه مردی بودم از جمله مهاجران در کل احوال موافق ایشان و در جمله اهل اسلام و دین هست که ازان جماعت که ارباب حل و حقیقت اند و اصحاب علم و معرفت بر سرے که مستلزم عزایت و ضلالت باشد اقدام نمایند اما آنچه گفتی که ده بودی که حکام شام بر ولایت حجاز تفوق دارند و قتی که در محل قبول باشد که دو کس از قریش در شام پیدا شود که سخن ایشان در شوری در جهٔ قبول یابد بنا و خلاف و خلی تو انند کرد و اگر تو دعوی میکنی که بعضے از قریش که دران ده بار ساکن اند نزاوارا ین کار نمیباشند مهاجرو انصار تر ا در بن باب باید بود نذار ند و اگر خواهی من دو کس از قریش مجاز که متصف باین صفات باشند بر تو نمایم و فرقے که میان خود و طلوز پر سر کرده بودی مقبول است که هر گاه اهل بدر و مهاجرو انصار باغضه بیعت کرده اند بر همه کس واجب باشد که موافقت کنند و هیچ احدی از ان امر معاف و مستثنی نباشد و بر هر زبان این کار از سر نگیرند و اعتقاد تو در بن باب متعیت و قربت من بر سول الله معلوم است اگر در خیر قدرت تو در ے آمد آن تعرف و فضیلت را از من سلب میکردی و دران قضیه ناخیر و تقصیر جایز نمیدانستی و مناقب این دو مکتوب حضرت امیر المؤمنین علی و معویه با رسال دیگر اسلات اقدام نموده اند و چون ایراد آنها موجب ملال مشتود بر دو نامه دیگر در بن محل اختصار اقتداء ذکر نامه فرستادن معویه بجانب شاه مردان و تغیر یزدان علی بن ابی طالب علیه السلام و رسیدن جواب آن لعون الله تقدس و تعالے امالبد جنداکه امکان دارد بر سر کب ضلالت سوار شده در میدان غوایت بتازی و از مضمار جدالت و مبارزت میگریزے در شهد بدر و عبید چون خیبر غزآن و در قتال و جدال چون روباه گریزان بهنگام نوشتن نامه چندان لاف نیزنے و در وقت مبارزت و جنگ و تحصیل نام و ننگ این همه سست و در نگ مینمائی اگر این بهانه بانگداری و روی الصف نبرد آری جمیع راهبنی که مصنف لعبد صدق بنت و صفای طویت باشند پیل گفتی پندانکه با شیر شریان کمر مکاوحت بندند و نیزه داری چند که بنوک سنج کلفتار از رضار اه بر بندد اگر تر ا رحمت فدای در نیابد و بدین سان فرظلم و ظلمات غوایی و نمادی ایام غوایت تر امیدان محاربت رسانده و ارباب مبارزت را مصنف بصفات که نذکور شد مشاهده کنی بو بال کردار خویش ما نوع گردی و عاقبت کار و بال و نگاه تو نشناسی و جهانیان انگشت بر تو خلاص شوند و چون حضرت مقدس امیر المؤمنین علیه السلام مکتوب نامزغوب معویه را مطالعه نمود در آب بدین نهج بجانب او رسالی فرمود که من عبد الله امیر المؤمنین الے معویه بن صخر اما از تمنیات باطل و دعویات بلا طائل و کلمات بے اصل و بنیانات بے فصل که میگوئی و میبنوسی تعجبها میکنم و من اندازهٔ عقل و معتقد از نمونهٔ اقوال و تر امید ام و خامت عاقبت و سوء خاتمت ترا می تنسام بمقتضے الامور بر سهنه یا و قاتها محاربت من و تو موقوف نوقفتے مے باشد که من بر سیمان آن مقرام و تو متمکن باکنون

پرده یقین در دل زمان کرا آمد نیست بیگمر و مشاهده میکنم که مردمان کار زار بمیدان در آمده و ذوالفقار من سر افشانی آغاز کرده و تو نمیدانی مانند شتران در زیر بار گران اسے
ابن الاکلة الاکباد و مقصود آنست که در صف جنگ ایستاده باشی و حال آنکه آواز فریاد تو بگوش من میرسد که مرا بتضرع میخوانی و میگوئی که باید ازین نمونهای راست و خشیهای کج و تیر
برآن و شمشای نیزان و زخمهای متواتر و حرارتهای جنگ خونخوار احوال حملات رجال دست و دهان را بتبال زده ازین سو آن سو بیروی لا تعالی این حملی سست که نزدیک خواهد گشت و این تضاعف است که خواهد
خواهد شد این قضیه در رفع محفوظ مزین و لسنه الهی ثبت و مبین شده و شعاب بلاغت کافوره بثبت آن ایمان نزد بر و السلام علی من اتبع الهدی و چون این نامه بشام رسید معویه و عمرو عاص بمضمون
آن اطلاع افتاد عمرو باو گفت که با تمام شهر مکاتبات تو با علی تاکی سخنان سخت کلمات تلخ نوشته بجانب علی میفرستی و او در جواب جوابی سخت تر و تلخ تر از ان بتو ارسال مینماید بخدا سوگند اگر تو
چیزان دیار شام اتفاق ننمایند بفصاحت و بلاغت بادی مقاومت ننوانند نمود و اگر میل محاربه داری قدم پیش نه و اگر هوس مصالحه در مانی الضمیر تو استبلا یافته مطلوب علی بن
ابی طالب خود را بین نهفت و ننمیدند بیش ازین منیت باری الیقین است که باستمالت این مکاتبات و مراسلات خبر از بخار ملال که بر جوانحش ضمیر نشسته بسمے ازین حکایات سرد بخواهد گشت
و عمرو بن عمرو دل معویه بجای گرفته از مکاتبات دست کوتاه کرده باستحضار لشکریان فرمان داد ذکر توجه حضرت مقدس امیرالمومنین علیه السلام و معویه بجانب صفین و
شرح نمونه از حوادث آسمانی و واقعات یزدانی بتقدیر حضرت سبحانی چون برای عالم آرای خلیفه زمان روشن گشت که لشکریان حرارت تیره دلان شام چنان تیز گشته که
دلاوران خون آشام صورت ننمیدند و قطع مادهٔ خصومت و نزاع معویه بن ابی سفیان جز باستعمال سیف و سنان ممکن نگردد باطراف و جوانب ممالک عمران فرستاده فرمان داد که رایات جهاد
و جلادت و اصحاب بغدست و تمامت باستان خلافت و مسکه امامت شتابند و بانگ زمانی در دیار کوفه سپاهی مجتمع گشت که از مشاهدهٔ قرون ماضیه تعدد و عدد و البتان نمونه بیرون
دیده بور و چون چنین چنین روی نمونه عزیمت حضرت امیرالمومنین علی بدرفع اهل شقاق و خلاف تصمیم یافت و بعد از ساز جمعیه بالای منبر رفته زبان بتحمید و تمجید ملک حمید و نعت و درود بر روح حضرت
محمود بگشاد و بذیل موعظه و نصیحت تشبث جست آمال مخلصان صادق العقیده را بخضرت و نظارت و بشارت داد و چون از تقریر خطبه غرا که فصحا و بلغا ملت بهذا از بیان آن بقصور و عجز
اعتراف نمونه باز پرداخته باشراف و اعیان که در مسجد جامع حضور داشتند خطاب فرمود که ایها الناس بست بر قطع و قمع خداوندان طغیان و عنود ان مصروف داشته بعضی محاربه همچے
شتابید که دشمنان موحدین و قرآن و فاتلان مهاجر و انصار و کشتگان اخیار را برابر ندانند طائفه که اسلام ایشان بنا بر خوف تحقیق ندیرفته و زمره که تالیف قلوب ایشان بایمان
بواسطهٔ احراز زخارف دنیا صورت گرفته طائفه که از عرفان خبرے ندارند و گروهے که از ایقان اثرے مشاهده نکرده اند در اثناء این حدیث شخصی از بنی تمزه از بدنام روسے
بامیرالمومنین آورده گفت اے مولی تراد اعید اراده چنانست که با اهل شام که برادران و اسلام اند مقاتلت کنید میدان سان کار بالشکر بصره و ام المومنین معاملهٔ خود نمیکنید بخدا سوگند
که هر گز این فعل از مصاحار نگردد و این امر سر بر گزار نیابد و دران محفل مالک اشتر از کلمات او بدیه طاقت شنوائی نداشت از جا برخاست گفت بگذار میان شخص سیاه که هر چه گفت بر گفت از بیدار سیمه بیرون نیاید
روی بگریز نهاد و جمعی در عقب او شتافته الفرار الفرار گویان او را در گردن دند و همان لحظه مالک کوب حوادث نفسی بی منقطع شد و چون قاتل از بدین سان بنواب امیرالمومنین علی علیه السلام دیت ادبیا
از بیت المال بوارثان مقتول رسانید داد و بعد از قتل از بدمالک اشتر بر همان مجلس معروض داشتند که یا امیرالمومنین علیه السلام گمان مبر که تو را عطا این بدیانات که بسمع شریف تو رسید دست از امن مقاتلت تو
بازدارد و در حضرت مقدس تو تصرف و تاویز مغرض تو گردیم چه آن جماعت که منظور نظر عنایت و عاطفت تو گشته اند همه خواهان تو اند که از کاب فلک و سای تو تحلف جائز ندارند و لقای خود
بعد از فنای تو غنیمت دانند و چنین کلمات خوانهند بنیت صافی و عقیده درست متوجه استقبال مخالفان باید شد و در دفع ایشان بقدر وسع و امکان باید کوشید و چون ارکان دولت
و ارکان ملت مثل عمار بن یاسر و سهیل بن حنیف و قیس بن سعد و عدی بن حاتم طائی و جمعے دیگر که اسامی ایشان در کتب سیر و مغازی ثبت است تقویت مالک نموده اظهار عزیمت محاربه
اعدا و دولت قاهره کردند و مجموع عساکر الف قبائل که دران محفل حاضر بودند اشارت علیه حضرت مقدس امیرالمومنین را قبول نمودند مگر شرذمه قلیل از اصحاب عبدالله بن مسعود و یاران
کلام ملک دود که بعرض رسانیدند که یا امام المسلمین ما با وجود اعتراف بکمالات ذات مرضیة الصفات تو در قتال و جدال با اهل قبیله بر اصابت نمیتیم مگر وقتی که از
نفور اسلام نافرد فرمانی او رخصت دهی که با کفار جهاد کنیم غایت عنایت و عاطفت با شد آنحضرت ملتمس ایشان مبذول داشته فرمان داد که بجانب قرین دری روند و لوای آن طائفه عبیده بن ربیع بن شمیم را بدان جماعت سرور گردانید و درین اثنا بسمع اشرف شاه ولایت رسید که جمعے از سواران سپاه مانند جریر بن عدی و محمد بن الحنفی زبان باشتم معویه و صحابه
او دراز میکنند و این خبر موافق مزاج همایون نیفتاده ایشان را ازان اقوال منع فرمود ایشان گفتند که چون حق بجانب ماست و معویه و متابعان او از راه باطل اند
منع چه صورت حضرت فرمود سوگند بر ب کعبه که چنین است امانمیدانم که شما شتام ان و لعان باشید و وظیفه آنکه از دست بد عایاز آرده و بگوئید که بار خدایا و مولا ایشان محفوظ دار و اصلاح
میان ما و آن جماعت ارزانی فرمای و آن قوم را که سالک مسالک ضلالت اند بر طریق مستقیم دلالت کن و جعل و غفلت ایشان را بمعرفت مبدل گردان و تشنگان بادیه غوایت را بدان
لوای حضرت بشارت بسان علما اخیار و مصنفات خویش گرد و اند که چون رای عظما ملکت بر توجه بجانب شام قرار گرفت حضرت مقدس امیرالمومنین علی فرمان داد تا در کوفه منادی کردند

کرعساکر منصوره در موضع تخیله مجتمع گردند وحکم واجب الاتباع صدور یافت که مالک بن حبیب الیربوعی مرتب امور لشکر بوده هر یک از سران سپاه را در محلی مناسب فرود آورده ابو مسعود الانصاری را بنیابت خویش در کوفه نامزد فرموده خود با جمعی از عاظم کوفه و اکابر اصحاب رسول الله متوجه رزمگاه جمل شده در اثنای راه عبد الله بن عباس را با لشکرهای البصره بمقدمه ملحق گشته بر دایتی که بهزار مرد رزم آزمای در ظل رایت نصرت آیت امیر المؤمنین جمع آمده بودند ایلغار نمود و چون بنهاوند رسید نفیر از اصحاب بر در خیمه صفدر نهاد بر آمد که همگنان آویخته اند و ملازم حضرت مقدس نبوی بوده اند و در موضع حدیبیه بشرف بیعت آن سرور درخت شجره استسعاد یافته بودند در سلک مصاحبان امیر المؤمنین علی منتظم و اشتعال بصحبت پیوسته در وقت توجه امام المتقین علی بن ابی طالب بطرف صفین با دلیس قرن کرا زیادت اختصاص و تمیز یافته بجائی رسیده که حضرت فرموده اند که انت منی بمنزلة ابی من امتی و از سایر صحابه بالمکان المعظم و استبشار خوانده تعظیم و تکریم آن بزرگوار بر ذمهٔ خویش واجب شمرده امیر المؤمنین علی در ان سفر کلمات متبرکه اویس القرنی رضی الله عنه را مقتبس قواعد و عوائد علوم خاصه میساخت نادر جنگ عین از زمرهٔ آل عدنان و طغیان بحدی رسیده بود که امیر المؤمنین علی از نخیله با لشکرهای آراسته روان شده و چون وقت نماز پیشین رسید بکنار رودی که در راه بود فرود آمده قصد صلوة کرده از آنجا بر خیاج استعمال و سیر آمده بدیار ابو موسی نزول فرمود و در ان موضع نماز جمع گزارده آهنگ جمل ساز داده و بر کنارهٔ فرات بادا اصلوة مغرب بقیام نموده ساباط مدائن را بمعسکر لشکر ظفر قرین گشت و باتمام آن مضجع نزول اجلال فرمود و در اثنای راه معقول نیفتاد و شب دران محله بسر برده روان شده بمدائن رسید و از آنجا بدار الملک کسکر نزول اجلال فرموده روز دیگر حرکت آمده منازل و مراحل بسی پیمود و از حدود جزیرهٔ عرب بدیاری رسید که آثار بالای منازی ساخته و پرداخته بود و حضرت دران محل عنان بسیکشیده راهبی را آواز داد و چون صومعهٔ مسیحی راهب گشت باتنی کثیف و لولی الصفوف و اسود بام صومعهٔ امیر المؤمنین علی از وی پرسید که بهیچ آب داری که مردم ما تشنه اند راهب گفت توقف فرمای تا یک دلو آب خوشگوار برایشما فرو رم حضرت امیر گفت آن مقدار آب وفا نکند راهب گفت چندان آب بیاورم که بسنگ سایان شد امام المسلمین موجود گردیده از همین هرچه میباشد راهب جواب داد که سر تا قدم پر آب دارم همانا شما گمان دروغ دارید پس از پیش صومعه رفته و ریسمانی بسیار دراز با دلوی بزرگ آورده بچاه فرو برد و چون دلو را بیرون کشید آب از سر دلو بزیر آمد و بیک قطره کم نشد حضرت امیر فرمود که من آن چشمه مسدود را پیدا کنم انشاء الله تعالی راهب پرسید که نام تو چیست فرمود علی ابن ابی طالب راهب گفت از پدر من کتابی بمن رسیده که نام پیغمبر آخر الزمان و نام کسی که این چشمه را ظاهر گرداند در آنجا مسطور است و اگر این هم بسیچ تو سر انجام یابد بدست تو اسلام یابم آنگاه امیر المؤمنین بجانب شرقی صومعه قدم گذارده مقدار بسیت گز خطی مرور کشیده فرمان دادند آن مقدار زمین را که محاط خط بود کندن گرفتند و چون اندکی حفر کردند سنگی عظیم پیدا شده طائفه از اهل قوت بهیئات اجتماعی هر چند بسی بمودند از جای نتوانستند جنبانید امیر المؤمنین فرمود که اگر خدای عزوجل خواسته باشد من این سنگ را از سر این چشمه دور کنم راهب گفت تو تنها با این کار چگونه قیام توانی نمود که چند پهلوان زور مند از برداشتن آن عاجز گشته اند امیر المؤمنین تبسمی فرمود که ای راهب ترا بحق رسول الله سپر و دیگر ناگاه چشم آن سرور پر صناديد قريش افتاد که سنگی بچند جهد تمام نبوت از جای بر میگرفتند رسول بالسان خطاب فرمود که بلکه شما گمان میبرید که قوت اینست بلکه اشت قوت که چون از خشم و غضب متمثل شوید آنرا فرو برید بعد ازان بقدر جمل ابو قبیس بر آمده سنگی عظیم علم انبیده چون آن سنگ بر زمین قرار یافت بزبان معجز بیان گذرانید که ازما کیست که این سنگ را بگیرد و گفتند که قوت بچکس بر محل آن وفا نکند رسول الله فرمود که همه بگیرید مگر عم من حمزه و عباس و ابن عم من علی ابو جهل یعنی ازین سخن در خنده شده گفت که این کودک چه کس باشد که او را در سلک عمام خویش منتسب چون پیغمبر استهزای ابو جهل را نشنیده فرمود که من چیزی میدانم که شما نمیدانید ابو جهل گفت لا لات و العزی بگوی و این سنگ را بردار من آن کلمه گفته سنگ را بسهولتی چنان برداشتم که راهب با خود گمان کرد که شاید سنگ را بر زمین نهاده و آن را بدان چشمه برداشته بود و انداخت و آب صافی فوران نمود حضرت امیر فرمود که این هم کفایت شود چون کلام امیر المؤمنین تمامی شد سینه بگینه را بر سنگ نهاده قوت کرده آن سنگ با عظمت مذکور را از بالای چشمه برداشته بود و انداخت و آب صافی فوران نمود سر از زیر سنگ ظاهر گشت و تشنگان در و دیوار پیشان بر آب شده و اعتقاد و مردم بولایت و کرامت آنحضرت سمت از دیاد پذیرفت و راهب ابعد از مشاهدهٔ این حال خلعت اسلام پوشیده رخصت حاصل کرد که صحبت راکه از آباء اجداد و بسبیل ارث بوی رسیده منظور نظر کیمیا اثر گرداند و آن کتابی بود بعبارت سریانی مشتمل بر صفات آنحضرت و اسامی شموس از مسیح علیه السلام روایت میکند که نمود ابعد از من حضرت باری سبحانه و تعالی پیغمبری مبعوث گرداند که خاتم انبیاء و رسل باشد خوشخوی باشد و درشت گوی نبود و در اسواق آواز بر ندارد و در بازار سارت بدی نکند بلکه عفو فرماید و درگذرد و چون درگذرد ثنای خداوند تبارک و تعالی اشتغال نماید و چون از ین جهان فانی درگذرد منا لعان وی ابعد از اختلاف اتفاق کنند و ابعد از چندگاه یاری دیگر در میان السنان اختلاف پدید آید و دولتی از امت او با اهل شرق آهنگ تسخیر اهل غرب بر کنار این بحر بزرگ نماید روزی صورت و معنی ترتیب آن پیغمبر صلی الله علیه آله و سلم آشکارا باشد حکم آن پیغمبر چنان لطف و راستی بوده باشد و در فصل حیات مداهنه و رشوت نستاند و در خارف دنیا نظر بهمت ننماید و از طاعت خدا بهیچ وجه تن باز نزند و در گرد نسبت بطبیعت او آسان تر بود

Marfat.com

زراه آمده بجانب تشنه رود و در سراچه خانه مذکور تبدیل کرده و تعالی ترسیان بود و در علانیه نیز راستی و عدالت و نیز هر کس که زبان او طاعت و انقیاد می نماید که خون شنود وی او و تعرض ون بر رضای خداوند تعالی ست خوشحال کسیکه او را بدو ربابد و چون حضرت تقدس امیرالمومنین را بر مضمون آن صحیفه اطلاع افتاد زبان بحمد و ثنای واجب الوجود کشوده گفت که لشکر این نوع چگونه گذارم که در حضرت او ذکر امیر المومنین بر زبان جور ان راسب گفت یا امیرالمومنین من از قدست تو هرگز مفارقت نکنم و در تحت تربیت تو مدت العمر ملازم رکاب همایون تو باشم و بهر خدمت و رحمتی که در دنیا بین رسد بجان و دل قبول کنم حضرت امیرالمومنین بود تا آن نادان که در مضیق شهادت یافت امیرالمومنین بر وی نماز گزارده و فرمود که ولایت ما ست و رحمتی تقدیم سلامت ما امیرالمومنین علی علیه السلام در وقت ارتحال از مدائن سعد بن مسعود را که عم مختار بن ابوعبیده ثقفی بود بدربان موضع گماشته و خلیفه ساخته و معقل بن قیس را با سه هزار سوار براه موصل روان کرده و خود بان مقر رفرمود که در بار تبه بآن حضرت پیوندند و خود با جمعی بسیار با دلهای جبل کوه بجانب تکریت و حدیثه موصل روان شد از آن موضع که موا خوا هان عثمان و در تعدادان ملویه بودند باعلان کلمه عصیان سیادت نمودند و هر چند از موقف خلافت فرمان صادر گشت که آن جماعت بر قرارت پل بندند تا لشکر عمر نماید قبول نکردند و امیرالمومنین متوجه سر دیگر شده مالک اشتر اهل رتبه را تهدید داده گفت اگر اطاعت حکم واجب الاذعان خلیفه زمان نمیکنید تیغ تیز و شمشیر خونریز را بر شما حکم ساخته اموال و اولاد شما را در عرض سبی و نهب می آورم و مردم رتبه را زنده عبید مالک لرزه بر اعضاء طاری گشته سر بر خط انقیاد نهاده بر رود فرات پی حکم پیوستند و امیرالمومنین علی علیه السلام احبت نموده با سپاه ظفر قرین بران جسر عبور نمود طائفه انبار باب تواریخ گفته اند که چون خبر گذشتن امیرالمومنین علی از جسر رتبه بخفوجه رسید به استحضار سران سپاه فرمان داده با ایشان خطاب کرد که بدانید که شیر سیاه و دلیر بی اشتباه علی بن ابیطالب است که مبارزان عراق و سواران هجا نرو دلاوران کوفه و پور فاش جویان بصره و نیزه داران مدائن رشمشیر زنان جرار روی بقتل و نهب شما نهاده است و بهر کدام از شما خوفی گمان برده یا خود آورده است در نرود و اگر باش قبائل عرب نیز طمع غارت و تاراج ولایت شام بالشکر او جساط و دار تسام پیدا کرده اند و یقین ست که ایشان از بصیرت کامل و فهم شامل باشما جنگ خواهند کرد اگر سر مقاتله و میل محاربه دارید دست و عزم ثبات زنید و اقامت ظفر فرا بید و چون معویه بن ابی سفیان اشتمال این کلمات بر زبان آورد مردان الحکم و ذوالکلاع حمیری و حوشب ذی ظلیم و ابوالاعور سلمی و سائر سرکردگان بطوع و رغبت گفتند که در رکاب تو بجمیع اسم کار زار قیام نموده جانها فدا کنیم و از طائف جد و جهد بجا آریم و از دشمنان عثمان انتقام کشیم نه تنها بلکه در وضع و شرایف دیار شام سر تعب و دستحکم واجب الامتثال اند آنچه فرمائی و در بن اشتار با زخبر رسید که امیرالمومنین علی در کنار آب فرات در برابر شهر رقه لنگر اقامت انداخته و آن موضع را لشکر گاه ساخته این سخن موجب حرکت آمده فرمان داد که ابوالاعور با سپاه گران متوجه آن جانب گردد چه شاید که وقت انتهاز فرصت نهبی از پیش برد و علی فرقصی در آن شیر اصفا بن اگر چه ابوالاعور خبر یافت زیاد بن نصر و شریح بن هانی را با فوجی از لشکر نصرت اثر بمحاربه آن بدفرستاده امر فرمود زیاد و شریح بموجب فرمود عمل نموده رسید و چون قریب بلشکر ابوالاعور رسیدند کثرت جنود ایشان علوم شد بمثابه که ریسه قوت توقف کرده از موقف خلافت آمده باز نمودند چون بر تواین خبر بر پیشگاه خاطر انور حضرت امیر رسید دانست که آنها مرد و اعیان لشکر جیکس بنوبت ایشان نخواهد رسید گرمالک اشتر بنابرین به مالک فرمود زیاد و شریح فاصد تر ستاده پیغام داد تا که ابوالاعور با سپاهی انبوه و لشکری گردون شکوه بدینوم رزم کرکین بریشان بتسلط و اداده قتال و جدال گشته و ما تو هم اصابت عین الکمال جنگ را موقوف داشته ایم اما به مرد طائفه از ابطال رجال متوقف و دستظر گردیم اکنون اے مالک وقت این حادثه منوط و مربوط بر سرای دوربین و بار دیدن تست باید که بسهیل سارعت بیاران خویش پیوندی و در صدد اسرعت و مظاهرت ایشان چنانچه شیوه تو باشد جمعنمائی و بایده کرد و لشکر شاه و غازی کنعانیان آهنگ جنگ کنند باید که شرایط موعظت و نصیحت که لایق آن جماعت باشد بتقدیم رسانی و هم را بشفقت مانوید داده استمالت نمائی که رجوع بحمیت آیند اگر همین توقبول افتد فبها المراد والا از راه بگاه احدیت بر جنگ و پیکار اهل شقاق دعناد یاری نخواهی و توکل بر فضل الهی کرده بهمت بر استیصال ایشان گماری و از حوادث و تالیی که روی نماید مرا خبردار کنی و اگر بمدد محتاج شوی باید که در طلب امداد توقف جائز نداری که در ارتکاب مطالب و اسراف در آب توانا نمود را مساف و مسند و رنخواهیم داشت مالک اشتر و صایای شاه ولایت پناه را بنظر اقبال تلقی نموده با طائفه از شجاعان روے براه آورد و نا قریب بلشکر خوارج نزدیک شده از هیچ موضعی نه ایشان و نه بر خی از اعلام و اخبار آورده اند که عبدالله بن عباس ابوالاسود دولی را بنیابت خود در بصره گذاشته با سپاه آن بلده در تخلیه امیرالمومنین علی علیه السلام ملحق شده و آن حضرت زیاد بن نصر و شریح بن هانی را زمود که هر کدام با شش سوار و نعقب هم مقدمه لشکر نصرت اثر شده متوجه شلم گردند و آن دو سردار عالی مقدار بموجب فرمان واجب الاذعان از نخله روان شدند و در روز سوم از رفتن ایشان خبر بشکریان رسانیدند که امیرالمومنین علی فرا رسیده این مقدمه نخست خواهد فرمود باید که هیچ احدے تخلف ننماید و در چهارم طبل جبل کوفته از نخیله کوچ کرده و چون بحوالی مدینه بابل رسید امیرالمومنین علی فرمود که این شهریست که گبرات و حرارت معموره مدرس گشته باید که چهارپایان خود را تعجیل بدانجا سازند که بعد از یک روز بخلاج این دیار گذشته یکروز بخلائق و سیر مسارعت نموده چون از مدینه بابل بسیرون رفتند از مراکب فرود آمده و اقتدا بامام المسلمین کرده بادا صلوة عصر قیام نمودند و از انجا روان شده بدیر کعب رسیدند و نا انجا خان عزیمت متعطف گردانیده و در سابا طمدائن نزول کردند و شب دران مرحله بسر برده روز دیگر

امیرالمؤمنین علی سوار شده هشتاد هزار سوار سوای اتباع و خدام بادی در حرکت آمدند و چون مدائن مخیم لشکر نصرت انتساب گشت زمان داد که معقل بن قیس با سه هزار کس براه موصل و نصیبین
توجه نموده در رقه بآن حضرت پیوندد چنانکه سابقاً گذارش یافت و چون معقل بحد بیسوصل کرد ران آوان مجمع خلایق بود رسید چشم او بر دو فوج افتاد که با یکدیگر جنگ می کردند و بی آنکه یکی
روی گردان شود شخصی آمده آن دو فوج را از هم جدا کرده مردی از بنی خثعم که همراه معقل بوده آن را ملاحظه نموده گفت ما درین سفر نه غالب گردیم و نه مغلوب شویم معقل گفت تمامت
نجیب باشند انشاء الله تعالی تفاؤل سخن خثعمی به سمع اشرف امیرالمؤمنین علی رسیده او را تأدیب نمود و چون رایات نصرت آیات از فرات عبور کرد بامر فرمان عالی شرف نفاذ یافته که زیاد
بن نضر و شریح بن هانی در مقدمه روان گردند ایشان بموجب فرموده در سیر مسارعت نمودند و سو دم که موضعی است با ابوالاعور ملاقی شدند و در جنگ تانی و تأخیر کرده امیرالمؤمنین علی
علیه السلام را از کثرت لشکر اعدا اعلام دادند و آن حضرت مثال عمارت بنام مالک اشتر نوشته زمام محاربه ابوالاعور را در قبضه اقتدار مالک نهاده و او را با سه هزار سوار نامی گسیل فرمود و هاشم
بن عتبه بن ابی وقاص را از عقب وی فرستاد و علی ای التقدیرین مالک اشتر بزیاد و شریح پیوست و بنابر وصیت حضرت مقدس امیرالمؤمنین وقار و تمکین ورزیده مکتوبی با ابوالاعور فرستاد
و او را بمبایعت و متابعت امیرالمؤمنین علیه السلام دعوت کرد و حامل نامه ابو نجدة الازرانی بود که نزد علی مرتضی و شیر خدا ابوالاسطه زهد و تقوی و اعراض از زخارف دنیا پیوسته مکرم و محترم بودی
داو دیگری گوید که در آن آوان من در مقدمه لشکر ابوالاعور بودم ناگاه دیدم که ابو نجده پیدا شد در دل گمان بردم که او از جمله اجلاف اعراب است و باین تصور سر راه بروی گرفته خواستم که با او هزل کنم
ابو نجده چون از قصد او واقف شد گفت ای برادران شیاطین شمار اپسندیده نبود که راه دین بر ارباب یقین مسدود گردانید که اکنون طریق بر رسایل سلاطین مسدود می سازید گفتم که در طریق سعی
هست جواب داد که در هند و سند گشادگی هست چراراه برکفار نمیگیرید پرسیدم که توجه کسی و قصد کجا داری گفت من رسول صاحب جیش امیرالمؤمنین علی کرار مالک اشتر گویند داود گوید که چون معلوم
کردم که او کیست راهبری وی نمودم تا بلشکرگاه رسید نقل است از ابو نجده که گفت چون ترتیب خیمه ابوالاعور رسیدم دو کس را دیدم که است از پیش او بیرون آمدند و ران نزدیک بسلطی
دیدم و من اسپ خود برا هدان بساط راندم جمعی گفتند که ای بی ادب فرود آئی جواب دادم که تواضع پیش اهل فسق جائز نیست و چون به مجلس ابوالاعور رسیدم سلام نکردم و گفتم ای ابوالاعور تو و
ندیمان تو به از ارتکاب محرمات اقدام مینمائید چه بعضی را است دیدم که از خیمه تو بیرون می آمدند ابوالاعور گفت رسالت بگذار من نامه مالک را باو دادم و نصیحت کردم قبول نیفتاد و در جواب سطری چند
به قلم آورد مبنی از تعریف معویه و توصیف بنی امیه و آن صحیفه را تسلیم نموده مرا باز گردانید و چون بخدمت مالک رسیده مکتوب ابوالاعور را باو رسانیدم مالک آن را به پسر خود سپرده گفت این
مکتوب را نیک نگاهدار تا مرا نزد امیرالمؤمنین علی حجت باشد آنگاه بتعبیه لشکر نصرت قرین پرداخته میمنه را بزیاد بن نضر تفویض فرمود و میسره شریح بن هانی را گماشته فرمود تا طبلها فرو کوفتند و
بی تحاشا روی بدشمن نهادند و ابوالاعور نیز مستعد قتال گشته عبدالله منذر التنوخی را که در میدان جنگ نامداری بود و با فرهنگ بر محاربه مالک تحریص نموده گفت بر وی بهیچکس غلبه نمی تواند نمود
مگر تو باید که در قتل مالک مسارعت نمائی که قاتل عثمان است و قدر و منزلت تو بکشتن او نزد معویه بلند گردد عبدالله گفت مرا اما آید که در برابر مالک روم اگرچه هزار کس مثل او در برابر من
آیند بر همه غالب آیم ابوالاعور گفت قتل آن متهور شفای صدور باست و چون مبالغه ابوالاعور از حد اعتدال تجاوز نموده عبدالله بمیدان آمده زیاد بن نضر خواست که قدم پیش نهد مالک
او را منع فرموده و خود از میان صف بیرون خرامید و نزدیک به عبدالله رسیده پرسید که نام تو چیست خصم جواب داد که اکنون طعن و ضرب من ترا ازین امر آگاه سازد مالک
گفت تو سفیهی از سفهای شام باز گرد که کفو من نیستی عبدالله زبان به تعریف خود گشوده مالک گفت تو از معارف روزگار و مردان کارزاری حیف باشد که در بیابان ضلالت
سرگردان شده با امام بحق خروج کنی عبدالله گفت معویه در ایام حیات سید کائنات بکتابت وحی اشتغال داشت مالک جواب داد که راست می گوئی اما رسول الله روزی
او را طلبید داشت معویه کسالت ورزیده گفت حالا بخوردن طعام مشغولم و چون جواب معویه بسمع علیه خیرالبریه رسید فرمود اللهم لا تشبع بطنه بعد از آن مشاهده میکردند که معویه شخصی را با ما
میداشت تا طعام از پیش او بر میداشت و میگفت تا چند خورم که ملول شدم و به هیچ وجه سیری نمی شد آنگاه مالک اشتر فضائل و مناقب امیرالمؤمنین علی را بیان کرد عبدالله گفت ای مالک کلام تو
موافق کلام حق و مطابق صدق است مرا در شام سای دویست هزار درهم نقد ضیاع و عقار است و اهل و اولاد من نیز در آن دیار ساکنند اکنون نه با شما جنگ کنم و نه برای معویه در میدان محاربه آیم
عبدالله این سخن گفته متوجه لشکر خویش گشت ابوالاعور که مشاهده این حال نموده گفت پندارم که او را فریب داده باز گردانید بعد از آن ابوالاعور سواری دمشقی را نزد عبدالله فرستاد تا او را
بفسانه و افسون از راه برد و عبدالله به کلمات سوار مغرور گشته باری دیگر عنان عزیمت بجانب مالک اشتر منعطف گردانید و باو گفت که میان ما و شما قاطع خصومات بغیر از شمشیر هیچ نیست و اشتر طلبه الله
دست بسنان جانستان زده مدتی دیر باز با یکدیگر حرب کردند و از طول زمان محاربه هر دو دلاور بستوه آمدند سامی تیرهای خود بر زمین نصب فرمودند و چون لحظه برآسودند باز در مقام
مقابله و مقاتله آمدند آخر الامر مالک نیزه بر سینه ابن منذر زد که از پشتش بیرون آمد و اشتر در میدان جولان نموده ابوالاعور را بمبارزت طلبید و خدمتش عبیدالله منذر که برادر
مهتر عبدالله بود به جنگ مالک فرستاد و مالک بضرب تیغ نصف کف او را با انگشتان او مقطوع ساخت عبیدالله بصف خویش بازگشت و آن پهلوان پردل بار دیگر ابوالاعور را
بمیدان طلب داشت و ابوالاعور حاتم المنذر را در برابر او فرستاد و او نیز بعد از زمانی در عقب یاران خود شتافته مطرف بن عبدالله القراری در مقابل مالک آمد و مالک او را شناخته گفت

بمیان

میان من و توحق بخالفت است چرا آثار مرتدی نمیدانی معاویہ گفت راست میگوئی کہ حق صحبت و نمک انجا بجا و حیا ہاست اکنون سن دست از مقال نوکشیدہ با لشکر و چون معاویہ روی
بگردانید مالک یک ضربت شمشیر سر او را دو نیم گفت ۵ چو بدکردی بباش ایمن ز آفات * کہ واجب شد بطبیعت راسکافات دنیا دین نصر از حقیقت حال استفسار نمود مالک گفت
آن ملعون در روز جمل میان میدان آمدہ مبارز خواست قاسم خواہر زادۂ نزدیکین صوحان در مقابلۂ او آمد معاویہ گفت باز گرد کہ پدر تو دوست من ست و ازین جہت نمیخواہم کہ بالوی جنگ کنم
چون قاسم آہنگ مراجعت کردہ روی بگرداینیدن ناجوان مرد تیغی بروی زدہ او را بقتل آورد و دون الکنون باوی ہمین عمل نمودم کہ او با آن جوان پیش بردہ بود و بعد از کشتہ شدن
معاویہ برادر زادہ او حمزہ با نتقام کشیدن او روی بمعرکہ نہاد و لحظہ باہم در آویختند مالک زخمی بر سر وی زدہ او را سپ بشاخت و چون حمزہ نیز کشتہ شد ابو الاعور بہ مالک اشتر پیغام
داد کہ ہنوز سہ مبارز دیگر از لشکر گاہ ہستند اگر یکیک بہ حرب اقدام نمایند مہم تطویل انجامد مناسب آن بنماید کہ ہر دو جانب لشکریان ہیئت اجتماعی بہ تعابلہ و مقاتلہ قیام نمایند ۵
تا نفخہ شمشیر کہ بالا بہ خون ۵ تا آتش اقبال کہ بالا گیرد ۵ و چون مالک اشتر این حدیث استماع نمود فرمان داد تا قلب بہ سینہ و میسرہ بہ حرکت آمدہ و اذ طرفین کوشش و کشش بسیار
واقع شد و در اثنار جنگ مالک با یاران خود گفت کہ نمیخواہم کہ بگمان شخصی ست کہ معاویہ بوجود او این ہمہ تقاعد مینماید یک براسپ جنگ سوار در برابر
او کہ رتبہ او ہست ایستاد و مالک اشتر سنان نامی را فرمود کہ نزد ابو الاعور برود بگوید کہ مالک میگوید پیشہ آئی تا ما صاحبی با تو در میدان جولان نمودہ با ستعمال سیف و سنان اشتغال نمائیم سنان
گفت کہ من او را بجارہ خویش خوانم یا مبارزت قبول مالک گفت ای سنان تو آنی کہ با وی ہمعنانی کنی سنان گفت بخدا سوگند کہ اگر فرمان دہی بر این کوہ کہ در مقابل ما ایستادہ ست
حملہ کنم و بیک ضرب نمادم مالک سنان را بستایش فرمودہ گفت میدانم کہ راست می گوئی اما شاید کہ ابو الاعور گوید کہ تو کہ مؤمن نیستی و او بگوئی کہ مالک تو را بمبارزت خویش دعوت میکند و چون
سنان پیغام مالک را بابو الاعور رسانید گفت مالک اشتر از غایت جہل و کمال نادانی دلی ادبی نیاب و مناصح خویش را بمبارزت بسبدل گردانیدہ خصومت و عداوت باوی اظہار کرد و ذخائر
بیہی او آن خلیفہ مظلوم را کہ ہر مالک دولت حیات محروم گشت و الحال کہ کسی کرا ما حق را زروی حقیقت گشتہ باشد کہ مؤمن نباشد و من باشد محاربہ نکند سنان گفت کہ من نیز
خود گفتی جواب بشنو ابو الاعور گفت ترا باین حدیث بہ کار برو باز گرد و اینچہ شنیدی بگوئی سنان مراجعت نمودہ حکایتی را کہ از ابو الاعور شنیدہ بود معروض سالار لشکر گردانید مالک اشتر
این کلمات متوہم گشتہ گفت ابو الاعور را ہم جان نگذاشت کہ در میدان آید اگر در برابر من آمدی از چنگ اہل خلاصی نیافتی و چون مالک از مبارزت ابو الاعور یاوس گشتہ فرمان داد تا لشکر بیکبار
بر مخالفان حملہ کردند و ارباب خلاف نیز درست بمجوم و تہجم بر دہ در مقام مقابلہ و مقاتلہ آمدند و آن روز تا شب ساعی اہل جام جم بر ہم و فریق می پیمود و چون خسرو انجم مائل بتغیر مالک خزال گشت
ابو الاعور با تمام سپاہ شام نہایت ہراس و خوف در وجود یلس روی با نہزام نہادہ معویہ پیوست و گفت صلحست آن بود کہ بشکستی روی نمایند چون لشکر ما معویہ را دید ترک تعاقب کردہ
کوچ کردہ روان شدند و سفیان بن عمرو ابو الاعور را فرمود کہ سریع تر از سایر لشکر رودہ در بحبوحہ نزول پیاملی مناسب پیدا سازند و قریۂ اختیار دیشان بعد از تنگ و تاری و حجتہ ی برصحرای صفین
امتداد کرد و در از مدۂ سابقہ مشتمل بر عمارات عالیہ بود از بنا ہای قیاصرہ و دران موضع باریک راہ پیش بود کہ آب از رود فرات بہ بیدا شتند و بعد از رسیدن ہر دو فریق بر سر آب نزاع واقع
شد چنانچہ گذارش می یابد انشاء اللہ تعالی مذکور محاربہ مالک اشتر و ابو الاعور یار دیگر چون معویہ بن ابی سفیان پیش از قدوم امیر المومنین علی علیہ السلام بصفین رسیدہ آن موضع را لشکر گاہ
ساخت و فرمان داد کہ ابو الاعور با دہ ہزار مرد کار دیدہ بہت بر حفظ ملیقی کہ متصل باب بود مصروف داشتہ گذار ندکہ کسی از ارباب عراق و اصحاب خلیفہ باستحقاق بشربت آب
حائل نکردند و متعاقب این حال حضرت مقدس امیر المومنین علی علیہ السلام با خطا ہر ما جر و انصار و رؤسای بلاد و امصار قریب بمسکر معویہ رسیدہ منزول اجلال فرمودہ چون طائفۂ از خدم
و ستاقان سپاہ نصرت انتہا قصد کردند کہ بنار دو زدنہ آب بلشکر گاہ آورد ند ابو الاعور مزد مان را کہ از کمال خشک مغزی میان آن جماعت و مقصد حائل گشتہ نگذاشت کسی دست در گردن
مقصود حائل کند و این صورت مستنکر شاہد حضرت امیر المومنین گشتہ مصصقہ بن صوحان عبدی را بہ رسالت نزد معویہ مشارالیہ پیغام داد کہ لشکر جرح آور دہ زراہ دور آمدہ ایم نہ چنیست آنکہ امر
خلافت را کہ از مظلمات امور است قرار دہیم و حکمیت چنان بود کہ قبل از نکہ شما را نصیحت نمودہ بطریق صواب دلالت نمودہ باشد بجنگ شما مبادرت ننمائیم اکنون
طائفۂ از لشکریان تو دوم را از تصرف آبے کہ فیاض علی الاطلاق آن را بجمیع عباد خویش مباح گردانیدہ منع مینمایند مطمع آنکہ بدین امر ما صواب اقدام نمایند و دیگر
باب مضافقہ نہ گشودہ و اگر تو در مقام مناقشہ باشے و آن جماعت کہ در بحر ضلالت غوطہ اند بر ین افعال ناشایست اصرار نمایند لا محالہ ہر دو جماعت بمقاتلہ و مجادلہ باستحقاق تو ہ القتال و
محرک شمشیر آبدار در صحرای معرکہ جوے ہای خون در جریان آید و یقین بدان اے معویہ کہ اگر من پیش از شما دران منزل نزول میکردم در باب آب مضایقہ نمی کردم و چون
آمال مؤالفان و مخالفان از نجحات فیض الہی تازہ و سیراب میگردم و چون مصصقہ باز آمد و رسالت قاطع گشتہ معویہ با خواص و ارکان دولت خویش مشورت نمود کہ جواب این سخن بر چہ
نہج گفتہ آید و مترددی بود کہ دست رد بر سینۂ ملتمس جناب ولایت آب مسند و افیاد کہ ابو الاعور از بادیہ غوایت بطریق صواب گراید ولید بن عتبہ بن ابی معیط و عبد اللہ بن ابی سرح
گفتند آن جماعت کہ در برابر آمدہ اند اکثر قبلۂ عثمان اند کہ بہنگام محاصرہ چند روز چنانکہ بر ہمگنان معلوم است آب از روے باز گرفتند سخن آنکہ ما نیز درین زمان کہ

قدرت و قوت و شوکت حاصل ایشان را تنگی آب مخصوص فرمایند و نگذارند که مطلقاً بر ایشان آب گردند و اگر علی مرتضی این منزل را احتمال نموده بجای دیگر رود که آب به آسانی دست دهد این معنی در حقیقت قوتی باشد از جهت حمیت عمرو عاص گفت ای معویه تو گمان بر که علی تشنگی برد و لشکریان با دیده نمناک و در آب فرات نگرند و حال آنکه خیل اغامی عساکر و شهسواران آفاق در تبضه تصرف او باشد و دیگر آنکه لشکر شیدان ما از دشت چشق خلافت و طلب خون مقتداے اهل ملت است و نزاع بر سر آب این امر جمع انبخته ندارد بلکی تو دانی و سه چند عمرو عاص دلائل معقول اقامت نمود که این حرکت موجب رنجیدن و دشمت است معیذ معاویه فتاد و معویه ابا و امتناع را شعار خود ساخته گفت که این اول تلفر نیست که ما میسر شده و فیاض علی الاطلاق معویه را در روز جزا از خوض مصطفے علیه السلام سیراب نگرداند اگر آن قوم شربت از آب فرات بخورند نگذرند بقعه و خلیه بتصاحب نقل است که در این اثنار شخصے از قبیله ازدکه در آن مجلس بود گفت اے معویه آبرو سے مروت بریختی و شرط انصاف و معدلت بجا نیاوردی اگر مشاهده آن تو از ترک دیار روم میبود ندمروت انتضا و آن سپاه که ایشان را تشنه بنان و آب میداشت نمودی بعد ازان بهاریه پرداختی تکلیف کردن این جماعت اصحاب بدر و ارباب بیعت الرضوان که شرف و مفاخرت و مصاهرة و انصار و اعیان و تابعین اخیار ائمه و دریسان این قوم انبار اعمام پیغمبر آخر الزمان صلی الله علیه و آله میباشند ای معویه تبرس و از غضب قهار منتقم جبار بپرهیز و انسانیت بنماز بیچ آخری مخراش و با دیگران در بیدین عقبه اظهار خباثت مکرده بسالنه و الحاح تو دو لشکر علی مرتضی و متابعان او را از برد آشتن آب منع واجب است و امید میدارم که فردای قیامت باری سبحانه و تعالی ایشان را از آب کوثر محظوظ و بهره مند گرداند صعصعه در جواب او گفت که خداوند تبارک و تقدس در ان جهان آب از کافران و منافقان دارد مثل تو ای باغوا بهر گرفت که عصیان و زیده و خورده و مست سعید آمده با مامت مسلمانان اشتغال نمودی و از غایت نجودی بجای دو رکعت فریضه چهار رکعت گذاردی و چون سلام باز دادی گفتی ای یاران امروز فتحی و نشانی عظیم دارم و اگر نبخوا هید چند رکعت مرگبار برای شما نگذارم و عثمان بر من فضل شنیع و قول قبیح اطلاع یافته بنزل تو فرمان داد و بدیه طلبیده حد زدو تو چه حد گفتن این کلمات اے حضرت اے اهل ذکره تراد در قران مجید در فرقان حمید نداسق خوانده طائفه از طرفداران مجلس معویه که از صعصعه این نصح شنیدن شنیدند مرتبتهای کشیده قصد او کردند و معویه ایشان را منع آمده گفت تیز از رسول و پیچ ندهی جائز نیست طرفه حالتی است که معویه نیز از امیر المؤمنین از جهت خطر ات تیز مرد بخون ریختن آنحضرت کمر بسته آب آنان سد اند و آب ایشان بانته نشده از رسول خدای و فاخوشنودی او و پیچ باک نمیداشت و بآنچه صعصعه بتنگ اهل خلاص یافته و در مرحمت مرخص گشته مایوس و محروم بخدمت امیر المؤمنین شتافت و صورت تردد و امتناع معویه را معروض داشت و آن حضرت از استماع این خبر لمول و دلتنگ شده و ظلال این احوال کاهنیدان لشکر نخوت و ازبه آبی بجان رسیده و چون از مسکر بالان آنا موضی دیگر کرد دست تصرف باب بیرسید و در سرچ بود و چون ملک داشته در لشکر گاه فزع رزد گر بشاهده نمود و عرض امیر المؤمنین گردانید که بهار لشکر آبی در لشکر گاه جسه دهم خود رسیده و ظلائی راز تشنگی تاب و توان نمانده مامول آنکه بخصمت ذلال تازه رقم قتیع آبدار غرد بپندار از دماغ خیالات خالفان با دپیمای فاکسار بیرون کنیم و صحرای صفین را لخون ایشان مجرون گردانیم اشعث بن قیس نیز معروض داشت که امیر المؤمنین رواباشد که جان سلمان از تشنگی بلب رسیده و حال آنکه شیشه لای ما زیان جاد اشده باشد و راس و پس آبیاشی بخمد اسوگنده کرده ما زنگردیم تا بزودت وارد شوم و جنان می نمایم که آب غوشگوار بشربت شهادت لوشیم امیر المؤمنین علی علیه السلام فرمود که هر چه مصلحت وقتضی وقت باشد تقدیم رسانید و چون اهل صفین بزخم شمشیر آبدار سامعی زیاده از ده بزار مرد قتل طریقت شعشت بن قیس الکندی جمع آمده نزد امیر المؤمنین علی علیه السلام رفته و گفت ای امیر المؤمنین ما اگر چه در ظاهر با یاران مالک و در حوالی عسکر تو مجتمع گشته و آن هر دو سردار سپاه آراسته بجانب مقصد توجه نمودند و مالک سپاه را تسالت داده گفت باید که مقدار یک تیز پیش پیش سواران رفته سواران بر ان منوال رفته سواران آهسته آهسته در عقب میرانند تا قریب بشط فرات دیباچه معویه رسید مدد چون اتفاق فریقین نزدیک شد مالک دشت سوار بر شده کرده آواز برکشیده مدای اهل طغیان از کنار ده آب برخاسته خود را بساحل نجات رسانیده دلا در خون خود شریک خواهید شد ابوالاعور از انجا نعره بر آورده که کار چنین آسان نیست صبر فرایضه تا قوت باز دی مردان و خنجر شیر ران ولیران بهینید مالک سواران دشمت سپاه گان را بر عرب تمیم تعریف نموده هر دو لشکر چون بجانب خصم در رسیدند آمیخته اوبانی جن بمرگ دیدکه من و ران جنگ ملائم اشتر لجوجه چون دیدم که لشکر علی مرتضی بدی غالب شد آب بر او عرض کردم از گرد ران آب او اجتنب گفت تا مسلمانان سیراب نشوند من راحت نفس اختیار نکنم و در این اثنار سپاه ابوالاعور دست بتیر و کمان بگشادند و اشتر نیز بر مخالفان حمله کرده هفت نفر از میمان سپار زان ایشان بر زمین انداخت و چون عطش اشتر و اصحاب او بمنت رسید و حرارت بر هوا مستولی شده خراش و اداکه ما شکبار ا آرد و مدد جا هر کس که تشنگی دشت گفت که چون من سپاه ابوالاعور را بهم زده هر یک از ایشان را بطرفی افگنم باید که بیکبار سر من جدا نشود تا نوف خود را پر آب سازد و بار دیگر مالک اشتر ظلبه برده صفهای مخالفان را بهم شکافت و خود را بشط فرات رسانیده با دیا و تا سپاه گان لشکر بایه آب گرد بدو بر کنار آب آتش جنگ بالا گرفته اثر ضعف و انکسار بر رخسار فرد اشرار پدید آمد ابوالاعور ا چون موقف خود را مامل شده و رسولے نزد معویه فرستاده او را از کما هے حالات اطلاع داده حاکم شام از غلبه کردن سپاه طرف پناه معتمدے اهل اسلام لمول دانده بگین گشت و عمرو بن عاص را با شصت هزار مرد ابل آمده بدو الاعور فرستاد عمرو چون بمعسکر رسید و چشم مالک بر روے افتاد با یاران خود گفت بشارت باد و شما را که مامل حق ایم و مخالفان ارباب باطل امدوار باشید

یا اہل بیشہ مغلوب نتوانند بود بعد ازان سپر در کشیدہ و بمرو عاص حملہ کردہ و خدمتش فرا بر قرار اختیار نمودہ میان صفہائے سپاہ شام و آمدہ نازہ قتال اشتعال یافتہ فوجہا از اہل یمنی و عاص بصرب شمشیر آبدار حریق شدند و گروہے از ارباب فتنہ و فساد در رود فرات غریق گشتند و بقیہ آن محاذیل راہ انہزام پیش گرفتہ نزد معویہ رفتند و بعد از ہزیمت مخالفان "

ان کہ در مدینہ نشان بر کنار رود فرات با ولی فارغ و خاطر آسودہ فرود آمدند رقایت است کہ چون عمرو عاص از کنار شط فرات روے بہ انہزام آوردہ بلشکر گاہ معویہ رسید نہ بان پلات و سر نوشت دی کشادہ گفت کہ اگر امروز امیر المومنین علی در قضیہ کاب با ما ہمان معاملہ پیش گیرد کہ با او پیش گرفتہ بودیم پیدا است کہ آل حال چون بود معویہ گفت از گذشتہ بگذر و بگوئی کہ غالب ظن تو درین در باب نسبت باین چیست عمرو گفت کہ از روی در وجود نیاید آنکہ از تو آمد او بکافات فعل نا پسندیدہ تو از قدام نہ نماید و بیچ کس را از خوردن آب منع نہ فرماید معویہ از گردہ خویش پشیمان گشتہ دوازدہ کس از رؤسا و اعیان دولت خویش بشل ضحاک بن قیس و بشیر بن ارطاۃ و مقاتل بن زید و حبیب بن ذی مظہر

کہ ہر یک از انہا سرداری صاحب وجود بودند نزد امیر المومنین علی فرستاد تا ازان حضرت التماس نمایند کہ در باب تصرف آب منصفانہ نکنند و چون ایشان بسکر سیالون رسیدند امیر المومنین علی بآن جماعت ملاقات فرمودہ استفسار نمود کہ مقصود از آمدن شما چیست حوشب ذی یزن بر اقوال سابقت نمودہ گفت یا ابا الحسن علیہ السلام اکنون کہ تملک تسلط سرایت بیانجائی و آب جوانمردی نمائی و جریرہ معویہ را عفو فرمائی بعد ازان مقاتل بن زید گفت یا امام المسلمین معویہ طلب خون شما نبود علت ابتی و کنہ ان خود ساختہ غرض او ازین بہانہ تجہیز اجراز ملک و دنیا و تحمیل دار فنا نیست و سن اگر جواز یارشاہم اما عالم الغیب الشہادۃ مطلع است کہ پیوستہ رظائف محبت او در وجدان و صمائف مودت او نجز ازیمان خود ساختہ ام و بنجد اسگستہ ام کہ ازین معویہ نہ پیوندم و مودت الحیات دست خدمت و ارادت از دامن حشمت و سعادت نو باز ندارم و یقین میدانم کہ تملی کہ قرون با طاعت تو باشد شہادت ست و چون امیر المومنین علی علیہ السلام

ازین مقدمہ مطلع شد کہ موجب توجہ بظہار شام و کیفیت انجام چیست بعد از تحمید تجید باری سبحانہ و تعالی و درود حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم شمہ از آثار خویش و مناقب حمزہ جعفر طیار بیان فرمودہ گفت بر دید و با معویہ بگوئید کہ از ذوات آب خورده و داب خود را سیراب گرداند کہ میان شما و مقصود حجابی حائل نخواہد بود و دیگر کہ از خواص ابو الاعور بود چون کمال شفقت در حق امیر المومنین علی علیہ السلام را شعار خود ساخت و در امن تو بہ و انابت زده از مخالفت و عصیان آنحضرت پشیمان گشت و در زمرہ ارباب ایقان و اخلاص انظام یافتہ از کردار نا پسندیدہ کہ سابقا از و سے صادر گشتہ بود استغفار نمود و عزم بر رد و شکر بقید اعتیاج آب از ذوات بر داشتہ با کید گیر اختلاط آغاز نہاد و در بارہ یکدیگر بیچ فکر و اندیشہ ندا شتند گر خیر و خوبی در بعضی از کتب علوم است کہ چون یک ہفتہ از نزاع بر سر آب و آن را سے ناصواب بگذشت معویہ با نزدیکان خویش در میان نہاد کہ بر خاطر من خطور چنان کردہ کہ چہ بے بر محافظت طریق عراق نمازد کہ تمام مردم را نبرہ من جنس مائل بشکر گاہ علی بن ابی طالب علیہ السلام منع کنند عمرو عاص گفت این رائے نحوس و تدبیر منکوس است حازین کردار نیا شایست بتوان رسید کہ از منع آب رسید معویہ گفت در قتال حضرت و نصب خطاے عظیم است زیرا کہ با و اکثر مہاجر و انصار و جمہور متابعین اخیار ہمراہ اند و ظن غالب آنکہ ایشان بر ما حملہ کنند و چون قوت ازان طائفہ باز داریم قوت ایشان ساقط گردد و تفرقہ بجمعیت آن جماعت راہ یابد عمرو عاص گفت ازین اندیشہ در گذر کہ چون این خبر بسمع علی علیہ السلام رسد طائفہ از شیران بجہار اطعت ایشان فرستد تا بار از روزگار تو بر آرند و این نصیحت و مخلت در دل معویہ جایگیر نیا مدہ اشارت کرد تا عبد الرحمن خالد بن ولید با نوہی از دلاوران شام بر سر راہ عراق رفتہ منع آینده و رونده نمایند عبد الرحمن جواب داد کہ جمیع بلدان و امصار شام و شام را بخصوصان خویش سپردی و اکنون مراہ بندان پلنگ و کام نہنگ بیاری و حال آنکہ از نہنل فرمو سوزی فلسی ہرگز از تو نمی خرسیدہ و در فرای قیامت حضرت عزت مرا سبب نجات ابد گردانند کہ چرا خون عثمان طلب ندا شتی و لیکن ازان جہت کہ تو ابن علی بن ابی طالب علیہ السلام اعتبار کردہ امور اعتبارات خواہد فرمود معویہ از جواب عبد الرحمن خشمناک شدہ ضحاک بن قیس را با ہزار سوار بسر راہ عراق فرستاد و ایشان جمعی را کہ بسکر گہایلون خواہ بود و رغن زیت می بردند گرفتند و گفتند متاع خویش را بشکر گاہ معویہ برید کہ بہا تمام خرد کار و انیان جواب دادند کہ ہیچ چیز بدیشان نخواہیم فروخت اگر دہی بہ دینارے سود کنند اہل عدوان چون از دم کاروان در باب بیع و کالات جوابی نگویند ایشان را با آنچہ داشتند در حیلہ تصرف و ضبط آورده نزد معویہ فرستادند و شخصی ازان قافلہ انتہاز فرصت نموده بگریخت و با بوس امیر المومنین علی استعداد یافتہ صورت واقعہ را معروض داشت از استماع این خبر آب در حدقہ مبارک آن حضرت گشتہ فرمود کہ چہ پیش آمد مرا ازین کلمہ الا کبا دو بعد ازین او لاد و اہل بیت ما را از او لاد و چہ واقعہ ہا پیش آید بعد ازان شاہ ولایت آب ازان مرد بریسید کہ سر و ترقوی کہ تعرض کرد ان شخص کدام است گفت یا ابا الحسن علیہ السلام اکنون کہ تملک تسلط سرایت بود گفت شخصے بود دراز بالاے پیوستہ ابرو پر شن بینی کہ بر رخسار چپ جراحتی داشت حضرت فرمود کہ آن شخص ضحاک است اکنون کہ بیست کہ بضرب تیغ آبدار جواب آن باد پیاسے خاکسار را بدہد میان قیس بتوبل آن خدمت منت بر جان نہادہ با پانصد مرد دلیر بنگ ضحاک شتافت و بعد از تلاقی فریقین ضحاک زخمی خورده و دوازده نفر از اصحاب او بہ قتل آمدہ پیش معویہ رفت و عمرو عاص اظہار مسرت و بہجت نمود معویہ را بسوء تدبیر و سخافت رائے نسبت کرده بعد ازو قوع این قضیہ حضرت متعلک امیر المومنین علی نزد معویہ رسولان فرستاد تا با قامت حجت او را در مقام بیعت آرند دران حین صد شصت ہزار مرد محارب در لشکر گاہ وی مجتمع بودند و ایشان ہر چند معویہ را نصیحت

کردہ مذہبیۃ فیما وجہ کہ کثرت جہود مستوفق و مستظہر بود برای صواب نمای ارباب نخلت و اصحاب حضرت مخفی نماند کہ ارباب اخبار رحمہم اللہ تعالیٰ قدیمین حسب صفین تفصیل مقاتلہ سعید حضرت امیر المؤمنین کتب و رسائل ساختہ و مجلدات پرداختہ و در روایات و اقاویل ایشان اختلاف بسیار واقع شدہ اگر حکایات مرویہ مختلفہ و مزورہ کالک بیان گردد تکمیل کہ انتصار خویش کہ آن تکمیل کتاب است باز نایم چون کلام ابو حنیفہ دینوری در اداے معنی مختصر تحریر و اتمام و موضوعی بر نخبہ ابو بشتر است لہذا کہ بیت اخوشوام قلم عنان عزیمت بر ترجمہ تاریخ وی معطوف داشتہ اکثر حکایات ازان نسخہ نقل خواہد شد انشاء اللہ تعالیٰ ذکر یاس گشتن فریقین از مصالحہ و منجر شدن مہم بمحاربہ و مقاتلہ روایت ابو حنیفہ دینوری در باب وقائع صفین آنست کہ در مدت سہ ماہ کہ عبارت از ربیع الاول و ربیع الثانی و جمادی الاول باشد رسل و رسائل میان امیر المؤمنین علی بن ابی طالب علیہ السلام و معویہ بن ابی سفیان متواتر و متعاقب بود اما صورت صلح بہیچگونہ روی نمود و در ان آوان جنگ و درنج نوبت طبقات ہر دو لشکر و پرداز ان ہر دو سپاہ بلجوم زرم در بر اربکدیگر وصف کشیدند و در ہر کرت زیادہ انام و حفاظ کلام پاے در میدان نہادہ حرارت فریقین را بزلال نصیحت تسکین ادادہ گذاشتند کہ چکس مست تیز کلان و سیف سنان بر دو چون شہر جمادی الاول منقضی شد حضرت مقدس امیر المؤمنین علیہ السلام تہیۂ لشکر کلفر قرین اتہام و الثمات نمودہ پیغام داد کہ فردا در روز مصاف است باید کہ مہیا و آمادہ باشی معویہ نیز قسم یاد کرد اہل شام مستعد کار و ستم پیکار گردند و از نصف جمادی الاخر غرۂ رجب ہر روز فوج فوج از طرفین تیغ جلادت آختہ و رایت محاربت افراختہ شراب ناخوشگوار مرگ بر ہم میچوندند چون ہلال رجب طرح نمود دست از محاربہ باز داشتہ چہ دران شہر کہ از ماہ ہاے حرام است و جاہلیت و اسلام غریب و شہرے و ضیع و شریف پیرامون تعرض نمیدیدہ گشتند و در خلال این احوال ابو الہالہ رداد و ابو السامہ کہ در دیار شام سکنی داشتند دران ایام ہمراہ معویہ بودند او گفتند کہ چون نزد اتحقق شدہ کہ امیر المؤمنین علی علیہ السلام بلباس سر بر خلافت از تواتر احوال است میان زنانی کہ تو کدام خصلت تعلق و بحبت متعلق او قتال یکی معویہ گفت بعلت خون عثمان پرسیدند کہ عثمان را علی شہید کرد یا دیگرے جواب داد کہ قتلۂ عثمان با دست اگر شما از دی التماس نمایند ایشان را بمن تسلیم نماید سخت کسی کہ از اہل روم شام با وی بیعت کند من باشم و آن دو مرد گرو آوردہ بسکر ظفر آمادہ گردانیدہ انجاز معویہ اشتماع نمودہ بودند معوض داشتند و چون سپاہ و نصرت انتہا از آمدن ابو الہالہ رداد و ابو السامہ و غرض ایشان خبر یافتند ترجمہ بست ہزار کس از مردم شامی دیگر ہزار کس از مردم کوفہ آمدہ آوازہ کشیدند کہ ہمہ کشتہ بکان عثمانیم کہ از جملہ اصحاب رسول اللہ صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم بودند صورت حال را شاہ نمودہ از لشکر گاہ امیر المؤمنین رفتند و از معویہ نیز دو امن احتیاط در جیدہ کنج عزلت اختیار کردند و مضمون ان السلامۃ فی الوحدۃ عمل نمودہ دران جنگ حاضر نگشتند و از معویہ میطلبی آغاز کردہ شرحبیل بن السمط و حبیب بن سلمہ و من بن اندالقاس را نزد امیر المؤمنین علی علیہ الصلوٰۃ و السلام فرستادہ پیغام داد کہ اگر قتلۂ عثمان را تسلیم نمائی ما در خلافت را شوری حوالہ کنیم تا ہر کرا رضی مسلمانان باشد آن کار را قیام نماید و ایشان بدین خلافت فتنۂ اول کہ سبب پیغام معویہ بگذار و حبیب بود و حضرت امیر زبان بنفرین او کشادہ حبیب خشناک از مجلس بیرون رفت و در وقت رفتن گفت ای علی بخدا سوگند کہ عنقریب امرے کہ کردہ طبع تو باشد میانی بعد ازان شرحبیل با امیر المؤمنین علی علیہ السلام گفت من نمیدانم چہ حکمت است کہ تو قاتلان عثمان را بمعویہ نمیسپاری آنحضرت جواب داد کہ من قاتل نیستم کہ بست ہزار مرد شمشیر زن را بدست دشمن سپارم و ایشان چون صورت حال بدین منوال شاہدہ کردند مسکر ظفر مآل بیرون آمدہ تزد معویہ رفتند و آنچہ از امیر شنیدہ بودند بسمع او رسانیدند ابو حنیفہ دینوری گوید کہ از غرۂ رجب تا سلخ مہر مہر و لشکر دیر ابر ہم نشستہ بودند کہ یوم ہریر یعنی الفریقین واقع نشدہ و در روز آخر محرم عنقریب غروب الشمس امیر المؤمنین علی علیہ السلام شخصے را رفر ستاد از لشکر گاہ معویہ ندا کند کہ یا عثمان از جنگ باز کشید یم تا شہر محرم بگذشت و شما را بسلوک راہ راست و طریق صواب دعوت میکنیم و الا حق حق خواہد ماند و باطل باطل خانمان را دو دست نمیدہ و در شب اول صفر از جانبین تجہیز و ترتیب لشکر قیام نمودہ علی الصباح میمنہ و میسرہ را آراستند و ہر دو صاحب مکسر ہر دو فرقہ را بسپاہ و سپہ داری سپہ ندی چنانچہ حضرت عدد امیر المؤمنین علی علیہ السلام عمار یاسر را بر جمیع سواران سردار گردانیدند و بر مجموع پیادگان عبد اللہ بن بدیل خزاعی را سالار گردانید و میمنہ شہث بن قیس را گذاشت و میسرہ را بعبد اللہ بن عباس تفویض نمود و فرمان داد کہ ہر قبیلہ و حکت تصرف امیرے از امراء باشد و او اعلم را ہاشم بن عتبہ بن ابی وقاص تسلیم خود و اسامی امراء حضرت امیر المؤمنین این است کہ نظر رسید سلیمان بن صرد الخزاعی حارث بن مرقد العبدی عمرو بن الحمق الخزاعی حصین بن المنذر الرقاشی قیس بن سعید و حانہ شہث بن قیس فہیم بن ہبیرہ حانہ قاعد بن شداد ابو الودیاک الانصاری ابو الہیثم بن التیہان نقیب رسول اللہ صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم عدی بن حاتم الطائی عمرو بن الحمق الخزاعی عطارد بن حاجب بن زرارہ خالد بن معمر شیث بن ربعی سعد بن قیس بن عبد اللہ بن الطفیل عمرو بن حنظلہ قیس بن سعد بن عبادہ و الانصاری شداد الساعی حاتم بن حنظلہ قیس الحنفی عمرو بن مرثد مالک بن حارث الاشتر النخعی سعد بن سعود الثقفی زیاد بن النضر شریح بن ہانی معقل بن قیس ضبعہ بن شداد عامر بن زیاد ابو الہذیل حارث بن نوفل زید بن صعصعہ بن صوحان عمرو بن حلیلہ ایمن بن البشیان حصین بن نمیر محمد بن عمار خویلد بن جابر و معویہ نیز فرمان داد کہ اتبعہ او تبعیہ بر سپاہ پرداختہ گفت مجموع سواران قول عبد اللہ بن العاص را بسمع رضا اصغا نمایند و فرمان داد کہ جمیع پیادگان از صحابہ یعلی بن منبہ تجاوز نجائز ندانند و عبید اللہ بن عمر بن الخطاب را بر میمنہ داشت و حبیب بن سلمہ را گماشت و رایت علمی را بعبد الرحمن بن خالد بن الولید تفویض نمود و ہر قبیلہ را فرمان داد تا ذلل رایت سرداری باشد و اسامی سائر امراء سرہنگان معویہ این است کہ

تمزرہ کمالک بیان ہیثم و عمائک ابن قیس ذوالکلاع حمیری رفعہ بن الحارث سفیان بن عمر وسلمہ بن خالد بشیر بن ارطاۃ حارث بن خالہ ہمام بن قبط خوشب بن ذی ظلیم مسمان بن نجدل حابس بن سعید یزید بن بجرہ یزید بن اسد ظریف بن عمیر محارق بن حارث قاتل بن قیس حمزہ بن مالک قعقاع بن ازہر عروہ بن العاص ہلال بن ابی ہبیرہ ابوالاعور یزید بن ایسہ و چون ازتہ تعبیہ لشکر فراخت افتاد ہر دو فریق صفہا راست کردہ و بر اسم مسلح با ایستادند فرقہ ناجیہ فتنہ باغیہ در تحت رایت خویش توقف نمودہ زبان از گفتار دوست انگردانیدہ کہ ناگاہ شخصے سمی بحبل بن اثال از سپاہ ظفر مآل قدم در میدان نہادہ مبارز طلبید و از صف لشکر شام آثال دو برابر بر سپر خویش آمدہ دست بجلاوت آن آستین محاربت بر دو آوردہ چون ہر دو سہ بار زخم حدید بو بند یکدیگر را از اشنا ختند و چون باستعمال سیف ہجیک کار از پیش نرفت آثال کمر بند سپر خویش را گرفتہ زور کرد و او از زین بر زمین افتادہ آثال نیز از پشت اسپ در گذشت و منفرد خود از سر ہر دو در گذشتہ یکدیگر را بشناختند و دست تعرض از دامن یکدیگر کوتاہ کردہ آن یک بلشاہ امیرالمومنین علی و این یک بلشاہ معویہ معاودت نمود و مردم نیز متفرق شدہ بمنازل خود فرود آمدند و بدین روز خیر ازین واقعہ صورتے دیگر روی نمود و زد و خورد دیگر کہ خورشید خنجر گذار سپاہ شب تار را متہزم ساخت ہر دو لشکر تسویہ صفوف قیام نمودہ و بر ہم کشیدند از جانب معویہ عتبہ بن ابی سفیان باستظہار سپاہ عراق کہ کمین چست بستہ روی بمیدان نہاد و زبان ملامت و گزاف کشادہ جمعد بن ہبیرہ بن ابی وہب القرشی الحجاز بہ طلب اشتافت و جمعدہ نیز از صف خویش بیرون آمدہ و چون از دو یک بار سیدہ آتش پیکار بر افروخت و آن دو مرد دلاور ہر چند در کار جنگ و تحصیل نام و ننگ سعی و کوشش نمودہ باز دو کشادند دست بہیچ ایں منصور نرسید عاقبت عتبہ از تیغ زبان جمعدہ آزردہ خاطر گشتہ سفاہتہا نمود و بہر دو فحشناک بار گشتند و در ہمان ساعت ہر یک با نوعی از دلیران صف شکن توجہ یکدیگر گشتند و نظارگیان ہر کرا نظر خویش بر ایشان دوختہ تتہ صید بود مدتہا ہم کمند شجاعت انداختہ آخر الامر جمعدہ تعبیہ رامنہزم ساختہ لوا و شجاعت و مردانگی بقبیلہ خود برافراشت و نجاشی کہ از شعراء آن زمان بود و بہ ملازمت امیرالمومنین سرافتخار بر اوج سماوات میسرائید در وصف آن جنگ و ستایش جمعدہ ابیات انشاء کرد و بعضی از تواریخ مسطور است کہ چون دعوۃ معاذہ و مکالمہ محاربہ سید حضرت امیرالمومنین علیہ السلام و مجمعی خاص ابعد از حمد کردگار و درود بر احمد مختار صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم فرمود کہ اعزت و عشیرت رسول امین در اہل بیت طیبین و طاہرین منسلک طوق منت پیغمبر و ریقہ عنایت ملک قدیم برما نافتہ و بر قواعد ملت بیضا صانیا و مبانی دین سہلہ باہتمام ما استوار شدہ و عماد شریعت خواہ و اساس کہن و مقام تقویت ما پایدار گشتہ مثل ماشل سفینہ نوح است کہ ہر کرا رکوب آن دست داد از جمیع مخاطرات نجات یافت و ہر کرا از اعراض نمودہ بہ مہلکہ ضلالت و غوایت شتافتہ بعد ازان فرمود یا معشر المسلمین مخزون و اندوہناک میباشید کہ فردا سے قیامت بر حمت پروردگار و شفاعت رسول مختار و محبت و اخیار دابرار محفوظ و بہرہ مند خواہد گشت باید کہ در کثرت تلاوت کلام ربانی مبالغہ نمایند و ظفر و نصرت از بارگاہ یزدانی مسالت نمایند و از سر حزم و احتیاط بجانب خصم قدم نہند و بعار فرار و عیب ہزیمت تن در ندہید و من بعد سکینہ شعار و وقار ملازم گردانید تا ابتداء و جدال از جانب خصم باشد و دام کہ بر ارتکاب حجت نکنند بحرب اشتغال ننمایند آگر بارادہ بسمائی آن جماعت منہزم گردند در عقب نرفتہ ایشان را بگذارند کہ شید و در اتلاف عضو بر بنہ خصم کہ در معرکہ بنظر شما در آید مبالغہ نکنند و در قتل جریحان نکوشند. بدین السنوان روانداشتند اگرچہ زبان ایشان بسب و شتم امرا گویا باشد چہ نادان ضعیف نفس ضعیف رائے میباشند و ما در زمان رسول اللہ صلے اللہ علیہ و آلہ کہ بلزم جہاد اجتہادی نمودیم با یاران ایشان ما مور نبودیم و با زبان کو ہلو نشان بگذرانیدہ کہ اے مسلمانان خوف و خشیت بارے بسمانہ تعالے راشعار خود ساختہ تقوی را نوشن گردانید و صبر و تحمل در پیش آرید و بجاب تلقی و اضطراب از پیش روے خود دارید و در وقت ضرب شمشیر و طعن سنان دندان محکم بر ہم نہید کہ زخم تیغ آبدار را دافعی اصابت سنان را بتدارکنان مانعی نیست و بتکمیل ماثواب حروب و اتمام اسباب خطوب پردازید و پیش از کشیدن سیوف از نیام تحریک آن قیام نمایند و بمانید کہ شما معین عنایت حضرت سابق الانعام محفوظ شدہ از مصاحبت و موافقت ابن عم نبی علیہ الصلوۃ والسلام محظوظ گردیدہ اید وظیفہ آنکہ در حملہ کرار کردہ ہزیمت و فرار را عین عیب و محض عار شمارید کہ منہزم موجب ننگ است و مستلزم عذاب روز حساب است و بعد از اتمام وصیت طویل اول کہ تفصیل آن در تاریخ البلاغہ و کتب دیگر مسطور است با ملا و کرام و ابن عباس و عبداللہ بن جعفر اقرابی طالب و اعیان مہاجر و انصار رضی اللہ عنہم جانب معرکہ روان شد و اویس قرنی رحمۃ علیہ علیہ دست ارادت در رکاب سعادت انتساب او زدہ سایہ شمال ملازمت آن آفتاب سپہر فضل و کمال اختیار کردہ و روانہ شد و دست کہ چون لشکر او بر ابر لشکر گاہ ہر دو آمد ابتداء شخصے از سپاہ معویہ ندا کرد کہ ای اہل عراق اویس قرنی در میان شما ہست جواب دادند کہ ولی خوض از پیش چہ ہیست گفت من از رسول اللہ شنیدم کہ فرمود کہ اویس قرن بہترین تابعین است از روے احسان بعد ازان سائل شامی از میان ہمانان بیرون آمدہ با صحاب امیرالمومنین پرسید مقول است کہ در روز سوم از جنگ حریث مولی معویہ کہ لیری بیرک مشہور بود بر مرکب خواجہ خویش سوار شدہ و جبہ او را در بر کردہ عزم آن کرد کہ در میدان یلان نمایان نفتہ بمبارزہ دہد درخشت بلمعویہ خطاب کرد کہ اگر سپر او بطالب نبخشی بایہ کہ ولایت طبرستان را بمن واگذاری معویہ گفت نزیبا کہ با مثل در مقام مبارزت نیائی زیرا کہ مرا از دو حالت بیرون نیست یکی آنکہ تو بدست من خالد بن ولید گرفتار شوی کہ مصیبت یکی از شما مبتلا گردم عوض و بدل نیابم و اگر ہوس محاربہ بر ضمیر تو استیلا یافت یا مالک اشتر رب کن کہ اگر او بمقتل آید خاطر من از قید غم آزاد گردد و چون عمرو عاص شنید کہ در کہ حریث اشتیاق آن دارد کہ با علی مرتضے

در رسیدند ان رودبار و خلوت کرده گفت هر چند که معویه طالب آشتی کردن علی مرتضی گشته خود را مانعی خواهد که مولی ادا ابن عم او را التقبل آرد و باید که بی تحاشی بجنگ وی مشغول باشد و در اثناء داعد اسم او تهاون و تقصیر جائز نداری و حرمت نصیحت معویه را فراموش کرده بدمدمه دافسون عمرو عاص فریفته گشت و در میدان آمده امیر المؤمنین علی علیه السلام را بمبارزت خواند آن حضرت متوجه حریث شده بشمشیر بی چنان برفرق وی زد که دیگر دم نزد معویه از کشته شدن حریث قلق واضطراب آغاز کرده با عمرو خطاب کرد که شرط انصاف بجای نیاوردی که دو با برابر نیامده بودیم علی بن ابی طالب بتحریص تو دوی عمر گفت مضی ما مضی اکنون بیکدیگر اشاقیته ترسم بجنگ علی علیه السلام از عبد الله بن مسعدة الفزاری معنی منیم ظفر یکم جامه واسب خویش بوی ارزانی داشته او را بدرع پسر ابو طالب نامزد نمائی معویه گفت میندانم که ابن مسعده دربارهٔ تو ازبدی چه اندیشیده و کدر رضای او بی نیائی چنانچه نسبت بحرب سعی کردی عمرو گفت هیچ از نهانیست ولیکن کسانیکه تعلقه بلاد و حکومت ولایات گشته اند باید که در جنگ اعداء تو اهتمام تمام نمایند لاجگاه معویه ابن مسعده را طلب داشته وعده ها خوب داد تا بمحاربهٔ حضرت امیر المؤمنین علی علیه السلام کرمند و ابن مسعده مهر سکوت بر لب نهاده جواب نداد عمرو عاص گفت الله الله ای عبد الله حارب بخود قرار داده ابن مسعده لا علاج رائی گشته معویه را سب خویش بوسے داده و اثواب خود بوسے ارزانی داشته گفت در محاربهٔ علی تحمیل نمائی شاید که بسباعی و بیلهٔ تو خاطر از کار او فارغ گردد و ابن مسعده روسے بدو نهاده چون نزدیک حضرت امیر علیه السلام رسید آن حضرت شمشیری بروی زد ابن مسعده چون دید که از ضرب ذوالفقار یان بکنار نخواهد برد اظهار جزع و فزع کرده فریاد برآورد که ای امیر المؤمنین من معویه نیستم ولیکن ابن کرهجامه هاے خود برتن پوشانیده مرا بتکلیف نزد تو فرستاد امیر المؤمنین فرمود اصرف تمکنا ک اک و بعد الله بن مسعده چون معاودت نمود پیش معویه آمد و او را بانواع عتاب ساخت عبد الله گفت ای معویه تو جان خود را دوست میداری گفت بلی ابن مسعده گفت من نیز دوست میدارم مرا بولایتی گذار تا آن بمحاربهٔ علی علیه السلام موقوف باشد اعتباجی نیست و دربن اثنا عمرو عاص با معویه گفت که شیر بن ارطاه را بجنگ علی نرست معویه رای او استحسن شمرده فرمان داد تا کر بشیر بمیدان و قتال شیر یزدان شتابد و آن مدبر بگفتار معویه مغرور گشته آهنگ جنگ را ساز داد پسر عمر شیر بدو گفت که بهیچ میدانی که در برابر چه کس میروی جواب داد که بچه و چه چنین معویه و توان کرد ابن عمر شیر عمر بسیار خرده گیری نمود و خصم چون نزدیک جناب ولایت مآب رسید تیغی بر روی نزد او کارگر نیامد و آهنی باعث غضب شاه ولایت تاب گشت دست مبارک در از کرده شیر را از پشت زین کنده بر زمین افگنند و زیاده ازین تعرضی با وی نرسانیده عباش بن رسیعه گفت ای امیر چرا بانهام کار این ناتمام نپرداختی حضرت فرمود در اصل او تا تیغ بی رست ای عباش اگر زنده ماند می معلوم نگردد که روی با اهل بیت من چه کار خواهد کرد لیکن در محاربت شیر بیشه جرات بشیر میباز زنان شام از جنگ شاه ولایت پناه اجتناب واحتراز لازم و واجب عمرو بن مدوران از جای خود حرکت نکرده و از حضرت عثمان عزیمت بجانب تلعه پاے منعطف گردانیده بهر جای خویش بالیتاده و بعد از معاودت جناب ولایت مآب زیر قران بن بدر کر شجاعت و شهامت اتصاف داشت و حضرت مقدس نبوی صلی الله علیه و آله و اعمال صدقات گردانیده بود و ابو بکر بن زید و زنان خلافت خویش ضبط فرمود و ازان ریاست عمرو چون فرموده برای غزا روی تو به شام نموده بود و هم آنجا متوطن شده آهنگ میدان کرده مبارز طلب شد و امیر المؤمنین حسن علیه السلام از دالد ماجد خویش رخصت طلبید که در برابر او آید و آن حضرت التماس قرة العین خویش بسبب دل داشتن شفق گردان شدند حضرت امیر المؤمنین از اسکین داد و امام حسن علیه السلام چون نزدیک بزیر قران سعید زیر قران از وی پرسید تو کیستی نور دیده قبول نام و نسب خویش بیان کرد زیر قران گفت ابن رسول الله صلی الله علیه و آله اگر اسما و اخلاق ابن زنان رنج تر پر گردد گستاخ و ریجاب تو نظر فکنند زمن چگونه با تو محاربه کنم که با برادر ماه که رسول علیه السلام بر لب و دندان تو بوسه میداد امیر المؤمنین حسن علیه السلام فرمود که چون حال سن برین نهج میدانی چرا معویه را با خیتار کرده که زیر قران گفت از امیر المؤمنین علی علیه السلام سئلت فرمانی تا بجرائم مرا بزلال مرحمت و احسان و عفو و امتنان شست و شوی نماید امام حسن علیه السلام آنچنی قبول فرمود زیر قران بشرف تقبیل رکاب فطرت انتساب علی علیه السلام مستسعد و بلغته موفق گشت که اول کسیکه بفرود رینا منور شده و از زمت حضرت رحمن و رحیم محبور گشته منعم اموال و متمول آنکه میات مرا آب لطف بشوئی آنحضرت انهر نلات زیر قران در گذشته و قوم و اتباع شب حرب کردند ابو حنیفهٔ دینوری گوید که روزی عمار یاسر با فوجی از سپاه زنان عراق روی بمیدان نهاده عمرو بن عاص با فوجی از سپاه زنان شام در برابر او آمد و با عمرو علی بود که نگ آن از شعار جاهلیان نشان میداد مردم گفتند این لوا حالت که رسول خدا در برای او بسته است حضرت امیر المؤمنین علیه السلام فرمود این شوم سالار حال این علم آگاه گردانم انگاه فرمود که حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم لوائے این لوا را عقد کرده روی باصحاب آورده فرمود که این علم را کسیت که آنرا حق برگیرد عمرو عاص گفت که حق این لوا هیبت فرمود که صاحبش از کار فرو نگزیرد و با سلم جنگ نکند و حال آنکه عمرو عاص در ایام حیات حضرت رسول صلی الله علیه و سلم بجنگ کافران رفته و از ایشان بگریخته و امروز در برابر مسلمانان آمده با محاربه میپاید دوران روز عمار یاسر و عمرو عاص با شب بایم مکالمت نمودند و همچنین بر دیگر بے غالب نیامده آورده اند که روز دیگر

امرو اے ابوسفیان کہ از شجاعان آفاق و نامداران بر استحقاق بود در میدان آمدہ حضرت مقدس امیرالمومنین علی علیہ السلام را بمیدان خواند نوفل بن مصعب بن صعصعہ بن صوحان
باگ بر روے زدہ گفت لعنت حق بہمانہ و تعالے بر آنکس باد کہ چون تو سگے را ببازرت خیر العباد فرستادہ آنگہ گفت علامت شمال این سخنان از روی بین و بد دلی گفتہ شود
و بدین اخبار شتران مولی رسول خدا بقتال آخر شتافت و بعد از کشتہ شدن شتران امرو بمیدان فریاد برآورد کہ بفرمود حضرت مرتضی علی علیہ السلام کسی را بمبارزت
نفرستد تا سلاح و لابد بدان جا نگاہ نبایذ گرد گفتند اے سگ تو کیستی و بر قتل خود در اجابت نمال کہ نفرماید گفت لا واللہ تا پسر ابی طالب بدست نیارم باز نگردم یا سر و سران کا
ندارم و چون امیرالمومنین بر جہالت آخر واقف گشت خان عزیمت بجانب آن مدبر معطوف گردانید و بازوی او را گرفت و چنان از پشت زین بر داشتہ بزمین انگندکہ مجموع
آن نابکار در هم شکست و جان ناپاک بدوزخ سپرد بعد از ان کہ زبیر بن ابرہہ از آل مزن کہ بسیار قوی ہیکل بود بمیدان آمدہ امیرالمومنین را بمبارزت خواند گویند کہ زبیر چندان
قوت داشت کہ نقش دو مہ علیین بر سنگ نشان زائل کردی و در برابر کہ زبیر مرتفع بن الرضاح آمدہ نام و نسب خویش بر زبان آورد کہ زبیر گفت تو کفو کریمی و ہاہم در آویختہ سر مرتفع
بپائل آمد و بعد از ان حارث شیبانی کہ صائم الدہر و قائم اللیل بود در مقابل آن ملعون آمدہ بر دست او کشتہ شد حضرت امیرالمومنین علی علیہ السلام دانست کہ شران بدکردار از
بحر کیب ذوالفقار انقطاع نیابد آہنگ میدان کردہ مقاران ابن حال عبداللہ بن حدی الحارثی معروض امیر گردانید کہ بحق قرابت خود مرا دستوری دہ کہ بجنگ ابن الملعون روم
اگر غالب آمدم مہود المطلوب والا بارے در رکاب تو شربت شہادت چشیدہ باشم سئوال عبداللہ مبذول افتادہ نزدیک کہ بہ رسیدہ و ظلمی منی بکمالات آن سرور قبائل علی آلہ
واصحابہ السلام فرو ماندہ بانگ دیگر بر کردند و آخر الامر عبداللہ زنجے گران یافتہ لبسلاے جنگی شتافت و امیرالمومنین را از مصیبت یاران تا فتہ گشتہ اسپ در میدان راند و کہ بہ را از غلاف
بخطا انگی نخویف نمودہ نصیحت کرد تا براہ راست آید کہ بہ گفت باین شمشیر کہ در دست دارم مانند تو بسیارے را پاے در آورده ام و بعد ازین گفتار شمشیرے بر امیرالمومنین علی
حوالہ کرد آنحضرت تیغ او را بسپر در کردہ شمشیر بر فرق آن غرق گشتہ بحضیض ضلالت و آن سرگشتہ بچہ شقاوت فرو آمد و چنانچہ بدخواہ کہ بہ را زین رسید و از ضرب ذوالفقار شاہ ولایت پناہ
غافل و بر هم و پا آفتادہ و از تحسین ہاتف علیین بر چرخ اثیر رسید و بعد از کشتہ شدن کہ بہ امیرالمومنین بجاے خود معاودت نمود محمد حنفیہ را فرمود کہ بخط و در مکہ قرار گیرد کہ طالب خون
کہ بہ خواہد آمد و آن ولد رشید ہ اشارت والد حمید خویش ثبات قدم نمودہ یکی از انبانہاے احمام کہ بہ را بتوبرہ حنفیہ مشہور و چون نزدیک بادر سید بر سید کہ سواری کہ بسیر عزم قتال
رسانید کجا رفت شاہزادہ گفت نیک من بنیابت او ایستادہ ام خصم در غضب رفتہ بروے حملہ کرد و با هم بر آویختہ آخر الامر محمد حنفیہ را بزمین انداخت رو بگرے و بر او بر
محمد آمد یکی بحال بیارخود یکی گشت یک بک مخالفان بر چرب اقدام نمود ند تا هنت تن از یاران براہ عدم شتافتند و بعد از ان جوانے از صف خویش بر دان آمدہ با محمد گفت
کہ اے عم مرا کشتی و اکنون آمدہ ام تا از تو انتقام کشم یا ایشان ملحق شوم آن جناب از جرات و تعجب نمودہ ساعتے با هم طارده کردند و حاقبت از زخم تیغ خلف صدق امیرالمومنین
علی علیہ السلام آن خون گرفتہ جان بر در روایت است کہ از محمد حنفیہ پرسیدند کہ چگونہ است کہ امیرالمومنین تر ا بر محاربہ با مور ی کہ متضمن خطر است ترغیب و تحریص نمیاید و عمر ترا
در محافظت حسن و حسین نہایت مبالغہ بجاے می آورد جواب داد کہ ایشان بہ منزلہ دو دیدہ اویند و بین بشائبہ ہر دو دست وے و بدو دست خویش دو دیدہ خود را نگاہ میدارد
نقل است کہ حضرت مقدس نبوی روزی با امیرالمومنین علی فرمود حق عز و علا ترا فرزندے از بنی حنیفہ خواہد داد و اسم و کنیت خود را با و خواہم داد و تو آن فرزند را با سم من نسبی و بکنیت
من کنی گویند چون ابن حنیفہ متولد شد امیرالمومنین علی بوجب فرمودہ عمل نمودہ بارے بجاز و تعالی علوم و شجاعت کہ از صفات ہر صفات است بحد مقبول زمانی داشت گویند کہ با شکم در دلد
محمد حنفیہ بود علم اصول از روی اخذ نمود و اصل بن عطاء کہ رئیس معتزلہ است این علم از وے آموخت و بعد ازان از طریق ستیم مسوخ شدہ معتزلی گشت نقل است کہ روزے
عبدالرحمن بن خالد بن ولید از صفا خویش بیرون آمد و بمبارزت خواست مالک اشتر بمقصدی محاربہ با و شتہ خویشتن را بمحاوذ رکردہ نمش تمکہ تیغ بسر عبدالرحمن رسیدہ و عبدالرحمن با زگشتہ
با مو پگفت کہ دیگر بار طاقت و قوت نامذہ کہ خون خود را از طالب کشیر و خون او از چوش فرو نشاند ناچار بجنگ رو و اول شدی و ازین قدر جراحت کہ در وقت
بازی کودکان رسید نگذل شدی مو تو امید زندانی کہ از نجبت خلیفہ عظم الشان کہ بعد از جوادی و ظلم کشتند محارب نیابی و دین ام صبر کن و ثابت قدم باش ان الصبح الصابرین عبدالرحمن جواب داد
کہ تو زمرہ فرخ بال بسنت بجاکوت نشستہ نیافتہ پس کی و شمشیر عجب ماست اگر این سخنان از صدق و اخلاص بیگوئی سلاح و برگرفتی قدم در میدان نہ نہادی تا چند تو سالیش و بوشیدن اطلس و بکمیہ
چرا جوشن بیکار نپوشی معویہ از مقولہ عبدالرحمن بخندید و جوشن پوشید و منفر بر سر نہادہ روی بلشکر امیر نہادہ دران حالت بہ زبیلہ ہمدان بمبارزت بخواست سعد بن قیس ہمدانی
از صف لشکر منصور بیرون آمد و چون دانست کہ حریف او معویہ است بر خود لرزید و چون دید کہ بہ زبر دست معویہ نسبت عنان عزیمت بجانب لشکر خویش منعطف گردانید
و بجہد و ریاضت و تعجیل ہر چہ تمامتر خود را بمعویہ رسانید و ضربتے بر خود آمد او خوفی کہ بروے مستولی داشت با ہیچ سخن نگفت و اسہال او را دست داده سفویت بشتر اح رفت و بعد از فراغ
معویہ مالک اشتر را بمبارزت طلبید نوبت عبدالرحمن بن عبدالرحمن بن ابی بکر الخطاب او را نیز بمبارزت او کرایست و نزدیک وی رسیدہ و پرسید کہ نام تو چیست کہ من ترا بکنم خویش جنگ نکنم گفت

مرا مالک ابن حارث میگوید عبید الله غلظ قفا نموده گفت ای مالک اگر میدانستم که تو مالکی بدینگ نمی آمدم اکنون بدخصت تو باز گردم مالک گفت مینیش که دم گوئید که پسر عم از معرکه روی گردانیده واز مبارزت کنوخود دامن درچید عبید الله جواب داد مرا جان بکار است و سخن مردم درین تضایا زیاده مغل نمارد مالک گفت چون راسے تو چنین است بسم الله مراجعت فرمائی و بعد ازین بر حرب کیسکه اورا التماس اقدام نمائی عبید الله حیات خود غنیمت شمرده بازگشت معویه با او گفت اے پسر این همه بیم و هراس از چه داشتی شه که در مردی و در جولیت میان تو و اشتر فرقی نیست عبید الله گفت که تو چرا بجنگ او نمیرودی معویه جواب داد که من بحرب کسی نرفتم اگر او نه بنو امیه یعنی سعید بن قیس همدانی عبید الله گفت راست میگوئی ازان بود که چون نزدیک دی رسیدی ازوے کریختی چنانچه روباه از شیر گریزد معویه گفت اگر با علی بن ابی طالب علیه السلام و میدان روم عبدا سوگندے که بروے نگردد از امر و اختیار این کلمات آواز حضرت امیر بگوش معویه و عبید الله رسید که پسر هند است ازخون مسلمانان کوتاه کن و گرد القوم علی السیفان گرمغ و لحظه پیش من آئی ناز این معرکه نبرد آزمائی کنیم اگر تو غالب آئی عالمے در تحت و تصرف تو آید و اگر حضرت عزت مرا نصرت دهد مردم ازین رنج و مشقت خلاص شوند و چون معویه دانست که مطلوب بحق مرتضی علیه السلام دست مهر بسکوت بر لب نهاد و عبید الله بر نگفت که گفتار ے را کردار ی باشد پیش ازین تفاوتی نمائی و شنبوذ کا امیر حیدیگوید اگر تو یکے از نجباء عان خلف صدق ابو سفیانی بیرون رود تا نزدیک تو طاقت کمیر و آثار شجاعت و مبارزت قوشا بده تا ما عبید الله هر چند ازین مقوله سخنان گفت معویه هیچ با لب از جنبش نگشاد و جوابی هم نداده امیر المومنین علی چند نوبت حدیث خویش کرر ساخته در میدان جولان نمود و چون دانست که معویه بر قصد جنگ او خواهد گشت عنان غریمت بجانب مخالفان معطوف گردانیده صفها را بهم زد و از نیزه بازار معرکه تافته بسازی چند بر زمین انداخت و از میسره خصم باز گشته و قلب لشکر خویش را گرفت و چون عبید الله عمر دید که معویه از شجاعت و جلادت مقید گردد عنان غرور را بنهایت متاثر است باز گفت که ای شجاع قوی دل تر ازین گمان دارم که از پیش سعید بن قیس بگریختی و مسترا از نوشت خویش موت ساختی و بعد ازان لاف زدی که اگر علی ابن ابی طالب علیه السلام در مقابل من آید دست و کله او نرم و چون علی ترا ببارزت دعوت کرده دلت رزه بر اعضاے تو افتاده رنگ تو متغیر شده مدام تو این همه را بگو نه از پیش خواهی برد معویه از سخن عبید الله بخشم شده با عمر عاص خطاب کرد که پیشنهوی زاده خطاب چه نوع سخنان در روی امیر المومنین میگوید و چگونه دلیری نماید عمر و عاص گفت راست میگوید و بلکه از آنچه بسمع تو رسانید زیاده بیرون در آمده ترا ببارزت خواند و خود را سعادت و سعده و رستگی معویه گفت ای عمر گر تو هوس خلافت داری کراین طراز کلمات بر زبان متی آری و من همچکس را نه دیدم که در برابر علی آید و ادعای خلافت با ما نماید عمر و عاص گفت چند سوگند که خلافت طمع ندارم و اگر طمع خلافت کنم در نظر احدی غریب و بعید نماید لیکن چیز ے هم از مردم گرگ نخواهد ابن عم تو در میدان آمد و ترا بمبارزت خواند و تو تغافل ورزیدن آنرا حمل نموده از میدان جولان نمودن و چون عبید الله عمر دید که معویه از شجاعت و جلادت مقید گردانیده صفها را بهم زد و از نیزه بازار معرکه تافته بسازی چند بر زمین انداخت و از میسره خصم باز گشته و قلب لشکر خویش را گرفت و چون عبید الله عمر دید که معویه از شجاعت و جلادت مقید گردانیده عنان غرور را بنهایت متاثر است باز گفت که ای شجاع قوی دل تر ازین گمان دارم که از پیش سعید بن قیس بگریختی و مسترا از نوشت خویش موت ساختی و بعد ازان لاف زدی که اگر علی ابن ابی طالب علیه السلام در مقابل من آید دست و کله او نرم و چون علی ترا ببارزت دعوت کرده دلت رزه بر اعضاے تو افتاده رنگ تو متغیر شده مدام تو این همه را بگو نه از پیش خواهی برد معویه از سخن عبید الله بخشم شده با عمر عاص خطاب کرد که پیشنهوی زاده خطاب چه نوع سخنان در روی امیر المومنین میگوید و چگونه دلیری نماید عمر و عاص گفت راست میگوید و بلکه از آنچه بسمع تو رسانید زیاده بیرون در آمده ترا ببارزت خواند و خود را سعادت و سعده و رستگی معویه گفت ای عمر گر تو هوس خلافت داری کراین طراز کلمات بر زبان متی آری و من همچکس را نه دیدم که در برابر علی آید و ادعای خلافت با ما نماید عمر و عاص گفت چند سوگند که خلافت طمع ندارم و اگر طمع خلافت کنم در نظر احدی غریب و بعید نماید لیکن چیز ے هم از مردم گرگ نخواهد ابن عم تو در میدان آمد و ترا ببارزت خواند و تو تغافل ورزیدن آنرا حمل نموده از میدان جولان نمودن و

ایحال امیر المومنین علی در لباس خود قفیر داده منکر و ارقدم و مرکه نماده بساز خواست عمر و عاص از سر زادانی قدی چند پیش نماد چه اگر میدانست که حریف اکیست قوت او تا قطعه شده از هم نمی زیست و امیر بر گرد عمر و میگشت و بخواست اما از صف لشکر معویه دور نرفته از دور تصور کرد که آن نهنگ (ریاحی و فداد آن شرف تجشر لیث الاجمی از بدر دلی در لیه حرب تغافل نمیشاید الا جرم عزارت نموده چند قدمی دیگر پیش آمد و جزمی بر زبان راند مضمون آنکه اے سران سپاه و گردان اے اهل فتنه و اے کشندگان عثمان با شما بجنگ کنم دا عضاے شما را چو تیغ شیر خونریز بر زمین ریزم اگر سر اهل الحسن یعنی امیر المومنین علی علیه السلام در میان شما باشد آن حضرت چون بر جرد عمرو واشنید رجزی بر همان قافیه بر زبان مجز بیان آورد عمر بن عاص چون دانست که جواب و هند که کیست عنان بجانب صف خویش معطوف گردانیده تازیانه بر اسب زد و امیر المومنین علی قفیل تمام از عقب او شتافته نیزه بر دی حواله او نمود سنان بر ران او آمده از اسب بجد بگشت و بر قفا بفتاد و هر دو پای خود را بر سر او چون نزدیک رسید امیر المومنین علی که مشاهده این حال نمود دست تعرض از دامن عمر کوتاه کرده روے از وی بگردانید روایتی آنکه بعد از کشف عورت عمر و امیر المومنین علی علیه السلام با او گفت که بان النالیه برو که تو آزاد کرده عورت خودی در مدت عمر خویش و چون عمرو از جنگ اجل خلاصی یافته پیش معویه رفت معویه در خنده شده گفت نیک کرده و خوب دیده پیش آوردی همچکس بکشف عورت دکون برهنه کردن از کشتن خلاصی نیافت مگر تو ذلیده که الحیات بکشف عورت خویش قیام نمائی و عمر خویش بدار ی عمر چنین چیز نفیسیت بود که با نفس خویش عمر گرفت ای عمر چه بیجا سن بودی علی مرتضی علیه السلام ملازم رکاب تو بودی و تو ازان آزرده و فرزندان ترا بوده و تیغ میگردانیده و دران ساعت که ترا ببارزت میخواند دیدم که رنگ روی تو زرد شده و نمیتوانستی تو زدست تو از جمال حرکت نمانده و تو چنان شجاع قوی دل چنین چیز نفیسی که با من عمر چه استهزای کنی و عمر بی طاقتی و اضطراب می نمود و خلایق می خندیدند و معویه خنده زنان می گفت هیچ نمیدانستم که عمر دو پای خود را بر گردن تو زده و تو چنان شجاع قوی دل گرانه خواهی افتاد که در وقت غریمت حرب از نیزه شیری عمر گفت نهم سن پیش ازین نبود که چون خصم را نیزه بدست دیدمی بگریختمی معویه گفت که علی مرتضی هست فرار عیب و عار نیست ولیکن پای خود بر داشتن و عورت خود نمودن ضیعت و رسوائی عظیم است گفت بلکی نیست علی پسر عم تست چون مرا بقتل خواهد من نیز خواهم و معویه گفت این سخن راست گفتی

چون بشنیدند چون رسول صلی الله علیه و آله سر شنیده ام که عمر و ای علی ابن تو از یک طینت یا هم نبا شد علیه السلام حال رفت درجه ا قضیت چه دارد ای عمر و ای ترا بی هاشم و چه دارد تفاوتی از ذریت

عمرو گفت والله که این غنان تو صعب تر است از زخم تیر و شمشیر اگر من در خانهٔ خویش می‌نشستم و نزد قومی آهم و دین بر من بیانی فرختم از کو امثال این کلمات نمی‌شنیدم و این همه حرمت نمی‌یافتم
ئے کشیدم و چون حال فرصت و کمال او را میدانی و مے بینی این بگفت و شمشیر بچه کار آید و شیفهٔ آفتاب گل ندهان کجا یابد را ساند و در پیچ بستر ان نمی نماید که ترک طمع گیری و ده سات
پیش گرفته این بساط تزویر او را در نوردی و به بیعت او در آئی والا بحمت من ندهی ابو حنیفهٔ دینوری گوید که قومی امیرالمؤمنین هبوه پیغام دادکه تو در میدان مبارزت نه ستاده تو دست
در کمر کید گیر نیم و از او دو آن هر یک که قبیل رسد قاتل بر سر یکدیگر حمله و خلافت نشیند و سائر عباد از رنج و غوغا خلاص کردند معویه بعد از استماع این کلمات با تبات بابرو
ین عاص و رباب محاربت با جناب ولایت آب مشورت کرد و عمرو عاص گفت علی علیه السلام از سر انصاف سخن می گوید معویه گفت مرا غرور و فریب سیدهی و تصور ے کنی که سن
بقول واهی تو با پیل دمان و شیر نر بیان در میدان روم پس معویه چند روزے او را از مجلس خویش مهجور ساخته و بعد ازان مذکر مرتضے عمرو عاص جهت استمالت معویه با او گفت
کین فرد اجنگ علی مرتضے خواهم رفت معویه خوشدل شده خصت داد و روز دیگر صباح عمرو عاص مسلح و مکمل شده در میان صف آمده با ایستاد و آواز برکشید که یا ابا الحسن
خرج الی انا عمرو بن العاص و امیرالمؤمنین علی بجانب ے توجه نموده هر دو دست بنیزه برده چون بر استعمال نیزه فائده نه شد حضرت بسر فرد الفقار از نیام بر آورد و به سعد
طلوکرد عمرو از نهیب تیغ آبدار خود را از اسپ انداخته روکپای پاے خود را بالا گرفته عورتش منکشف شد و امیرالمؤمنین علی رو بجانب دیگر آورده عمرو خلاصی یافت و چون عمرو گریخته نزد معویه
رفت معویه گفت اے پهلوان پردل دا ے رزم آزاے بوشن گسل بهر اسم شکرخ عمرو علی قیام نمائی دا زعمر ست خویش ممنون باش و پیوسته در رعایت او مساعی جمیله مبذول دار
بسبب رستگاری تو گشت و ازین قوله بنیاد مخالک کرد و عمر و جل و شمرسار شده جوابے چند که مذکور شد گفت ذکر قتل عثمان الا دهم نقلا خبا آورده اند که در ایام جنگ صفین هو
خوارجن الا دهم که یکے از معارف شام بود از صف خویش بیرون آمده بین الصفین بایستاد و دو جرخواندن آغاز کرده بکلوت خویش نجوی کرد و مبارزی خواست چون سپاه
ظفر آثار فرط شجاعت و کمال جلادت عمار را میدانست هیچکس بمحاربت او رغبت نمی نمود و در اثنا کار و فرو چشم عمار بر عیاش بن ربیعه مخزومی افتاد و عمار را ندا ے بر سید که تو
کسی عیاش نام و نسب خود را بیان کرد عمار گفت هیچ میل آن داری که ساعتی درین میدان مبارزه کنیم عیاش گفت بشرط آنکه از اسپان فرود آیم که سپاه و راسلامت
کثرت بود بهتر ضرب تیغ بتران آسان توان در رفتن عمار گفت این کار سهل است انگاه از مرکب فرود آمده شمشیر بر یکدیگر بستند و بهر دو لشکر دست از جنگ بر داشته بنظارهٔ
ایشان مشغول شدند و از نشانت جوشن با ضرب شمشیر بهم چاک ازان دو مرد رزم آزاے آفت نمی رسید و در اثنا مضاربت چشم عیاش بر وضع الذرع عمار افتاد که استکه آن
از سائر مواضع کمتر بود فرصت نگاه داشته شمشیر بهر دو دست فرود آورده عمار را نا رو نزار گردانیده بقتل آورد و این خبر آوا ز تحسین و دعا بان امیرالمؤمنین رسانید
بگریه گفتند و سپاه معویه غلبل و ماندند و بگمین گشتند و امیرالمؤمنین علی از خصوصان خویش پرسید که قاتل عمار کیست جواب دادند که عیاش بن ربیعه آنحضرت او را طلب نموده عتاب فرمود
گفت ترا و عبدالرحمن عیاش را وصیت کرده بودم که از محل خویش حرکت نکنید و مرکز خود خالی نگذارید چرا مخالفت من جائز داشتی و فرمان من امثال انگاشتی عیاش گفت چون چشم خصم
بر من افتاد و مرا بمبارزت دعوت کرد ناگزیر بامر او نبی نفتم محمول بر عین من شد امیرالمؤمنین فرمود که وصیت امام خویش نگاه داشتن بهتر از ان ست که بقول ناشن عمل نمائید خود را و ما را هلاک
ندارید بعد ازان امیرالمؤمنین گفت الهی عیاش بن ربیعه را از حرمت خود محفوظ گردان و عمل او را ضائع مگردان و چون عمار کشته شد معویه گفت هر که عیاش را بقتل رساند و را از مال دستاع
دنیوی تونگر گردانم و در دارنبی نجد جنت معویه رسانیده ندکه اگر فردائی ما بین امر قیام نمائیم عیاش تسبی شما با تمام رسد هر یک از شما را بست نهزار درهم و عهده آن دو شخص
بزعارت و دنیا و فریفته گشته نزد عیاش آمدند و او را بمحاربت و دعوت کردند عیاش گفت بخدمت امیرالمؤمنین نتوانم آمد چون عیاش صورت حادثه را معروض گردانید آنحضرت فرمود
خدا سوگند که معویه را دا یه آنست که از بنی هاشم ساکن داری و قاتع تمازی بروی زمین نماند بعد ازان فرمود اے عیاش از اسپ فرود آئی و بوشن بیرون کن تا بفرموده عمل نمود امیرالمؤمنین
علی جوشن او را پوشیده و سپ و زره خود بوی داده فرمود تا در مکان همایون او قرار گیرد و آن حضرت نزد نجیان آمده ایشان تبصور آنکه او عیاش ست گفتند که رخصت یافتی حضرت
فرمود آنان الذین یقاتلون باسم ظلموا و ان الله علی نصرهم لقدیر آنگاه کیی ازان دو نجبی بران حضرت حمله برد حضرت شاه ولایت پناه و شیر بیشه شجاعت الله شمشیر ے بر میان او
زد که بدو نیم شد و دی گوید و الحمدة علیه که از سر عت زخم و حدت شمشیر حضرتش آن شخص دو نیم شده از اسپ نیفتاد و طلبگاران قصور کرده ندکه آن ملعون خطا افتاد و چون اسپ و تنگ او بهای
آورد هر دو نصف آن از هم جدا گشته دست و شمن بر دست و بازوی زننده آخرین کرد و آن مدبر دیگر را بمیدان زد و بر بارگیر امیرالمؤمنین آورده با یال حادث شده و عقب یا خود شانت و
معویه چون از انست که قاتل نجیان علی مرتضی است گفت لعنت خدا بر لجاج دکه نفله هست که بر گاه که بران شتم تهور و خندق گشتم عمرو عاص گفت دریں واقعه منکوب و مخذول نخستم تا خدا و معویه
گفت خاموش باش که وقت سخن گفتن تو نیست عمرو گفت این مقدار باری میگویم که خدا یتعالی نجیان را بیامرزد و بهر جند بمیدان آمدم که نخواهم آمد زید معویه گفت اگر ایشان سفر نخواهند گشت
حاسے بر تو عمرو جواب داد که ایشین است که اگر ملک مصر قسم می بود سالک طریق جنت میشدم و را نجات می بیمودم معویه گفت آری حرص حکومت مصر ترا بدیده بصیرت نادیده و بادار الضلالت

انگنده عجب رنگ آمیز و حریص و طماع مردی که آنکوئی راقم حروف گوید که بر معویه شکر واجب بود که چشم بصیرت او پوشیده نبود و مطلقاً حرص و طمع دنیا و اخذ مملکت نکرد و داعیه حکومت نداشت
و مردی ساده دل بود که اصلا پیرامون مکر و حیله نمی گشت بالجمله دران روز بعد از ان قیل و قال هر دو سپاه از سر اجتهاد بقتال اشتغال نمودند و از طرفین خلقی نامعدود و جمعی نامحدود بقتل
آمدند ذکر بعضی شجاعتهای امیرالمؤمنین علیه السلام در صحرای صفین علما مغازی و سیر رحمهم الله گفته اند که روزی از مبارزان شام شخصی بود نام او عثمان بن وائل الحمیری که او و برادرش
سرآمد روزگار خود بودند و در روز جنگ هر یک از ایشان باعتقاد اهل فطنت برصد سوار نامدار رجحان داشتند و معویه بن ابی سفیان در معارک بران دو برادر اعتمادی تمام و وثوق مالاکلام
داشت بمیدان آمده مبارز خواست عباس بن ربیعه از جای خود حرکت کرده باوی در آویخت عاقبت الامر بیک ضربت سر عثمان را از بدن جدا ساخت برادرش حمزه آهنگ محاربه اسا...
امیرالمؤمنین علی سلاح او را پوشیده در برابر حمزه رفت و بضرب ذوالفقار سر حمزه را با دوش او از بدن جدا گردانید و خلق تصور اینکه قاتل حمزه عباس است لذی حسابها بر داشتند بعد از ان عمرو بن عباس الحمیری
که از دلیران دوران بود در مقابل امیر آمده بنیزه بازی و شمشیر بازی مشغول گشت آن حضرت فرمود که امروز مبارزت مطلوب است نه ملاعبت و این سخن عرق حمیت عمرو در جنبش آمده بر شاه ولایت
حمله کرد و امیرالمؤمنین علیه السلام چنان ذوالفقار بر میان عمرو زد که نصف اعلای وی بر زمین افتاد و نصف زیرین وی بر زین بماند و چون این صورت مشاهده عمرو گشت گفت بخدا
سوگند که این زخم بجز زخم علی نیست معویه برین حدیث اعتراض کرده انکار نمود عمرو گفت اگر این سخن مرا باور نداری لشکریان را بگوی تا بیکبار حمله کنند اگر روی نه گردانند بدانکه علی است
والا فلا معویه فرمان داد که قوم بیکبار حمله کردند و حضرت قدمی از موضع خویش بر نداشت تا لشکریان باو رسیدند آن حضرت بازوی جلادت کشاده هر دو کس از مخالفان بر زمین انداخت
مالک اشتر گفت ای امیر دست از قتال این گمراهان باز دار و نفس شریف خویش را بیش ازین رنجه مدار تا من شر ایشان را کفایت کنم حضرت امیر جواب داد که حضرت رسول سید ولد آدم بود
و اشرف و افضل طبقات اهل عالم در روز احد و حنین بنفس نفیس خود قتال فرمود و اگر معویه و عمرو بمبارزت من پیش آیند مجال من از شدت محنت خلاصی یابند مالک التماس نمود
مکر رساخته حضرت عنان باز کشید و مالک معویه را بمحاربت دعوت نمود معویه جواب داد که تو کفو من نیستی بعد از ان اشتر جندب ابی ربیعه را که خطبه دختر معویه نموده بود و طلبداشته جندب
مستامل شده عمرو عاص گفت اگر اشتر را مغلوب ساختی معویه دختر خویش را تو دهد جندب بهوس دامادی معویه در برابر اشتر آمده اشتر گفت ترا معویه چه وعده داد که بجنگ من مبادرت نمودی
جواب داد تزویج دختر خود را بقتل تو تعلیق کرده است مالک اشتر بخندید و جندب بنیزه حمله آورده اشتر نیزه او را از زیر بغل گرفته جندب چندانکه سعی نمود نیزه را از زیر بغل وی
بکشد میسر نشد ناگاه اشتر سر جندب را بتیغ تیز دو نیم کرده خصم را مجال ستیز نمانده روی بگریز نهاد و مالک در عقب وی شتافته بیک ضرب کار جندب با تمام رسانید و خوف
بر دلیران شام افتاده از پیش مالک رمیدند و مالک نزدیک معویه رسیده خواست که خاطر خطیر از کار او فارغ سازد و مسلمانان را از تغلیف خلاص نماید ناگاه مردی از بنی مرج
خود را سپر معویه ساخت و معویه فرصت غنیمت شمرده جان بسلامت برد در روایت است که روز دیگر از لشکر شام شخصی موسوم بمخارق عبدالرحمن بمیدان آمده مبارز خواست و از
سپاه مقدس حضرت امیر مؤمن بن عبید المرادی بجنگ او شتافته باهم بنیاد محاربه کردند و عاقبت مؤمن بتقدیر مالک مهیمن بقتل رسید و شامی تیره دل سر مؤمن را از تن جدا کرده
تنش بخاک نهاد و عورتش برهنه ساخته و جولان نموده مبارز خواست مسلم بن عبد ربه الازدی آصف لشکر نصرت اثر بیرون خرامیده با مخارق مطاعنه آغاز نهاد و آخر الامر
مسلم از عقب مؤمن روان گشت و آن فاسق با مسلم همان عمل کرد که با مؤمن پیش برده بود و دو پهلوان دیگر با او در مقام قتال آمده بعز شهادت فائز شدند و آن مدبر
زبان نامبارک بلاف و گزاف کشاده مبارز می خواست گردان سپاه نصرت شعار را ندغه کشف عورت زیاده از کشته شدن بود دامن حمیت گرفته هیچکس به مبارزت
او رغبت ننمود و چون حضرت مقدس امیرالمؤمنین برین حال اطلاع یافت تغیر لباس کرده بمیدان رفت مخارق بن عبدالرحمن از سر تهور و جهالت بر شاه ولایت
حمله برد و آن حضرت شمشیری چنان بر دوش او فرود آورد که نصف بدنش از نصف دیگر منفصل گشت از اسب فرود آمده سر او را از مرکب بدن جدا کرد و بر خاک نهاد
چنانچه روی به آسمان بود و هفت مبارز دیگر از شامیان در عقب او بقتال حضرت مبادرت نمودند و به کردار خویش ماخوذ شدند و مخالفان که صورت حال برین منوال
مشاهده کردند از بیم جان نیارستند که قدم در میدان نهند معویه چون دید که آثار وهم و هراس بر ضمائر و صفحات حال معارف لشکر و دلیران سپاه لائح گشت با غلام
خویش حارث نام که در جرأت و جلادت عدیم المثل بود خطاب کرد که خاطر خویش بر دفع این سوار گماره و کار او را کفایت کن که این کار تست حارث گفت ایها الامیر
چنان می بینم که اگر مجموع اهل شام بر وی حمله کنند روی نگرداند بلکه همه را بقتل رساند و باک ندارد و چون دل طلب از من گرفته است مرا انکار به این سخن می فرستی و اگر می رود
ملالت بر خاطر شریف تو راه می یابد اکنون دست از جان شیرین شسته بنا بر فرمان تو عزم رزم میکنم تا کشته شوم که خاطر شریفت ملول نباشد معویه گفت معاذ الله که بهلاک
تو راضی باشم و خواهم که آن فتح بر تو مسر شود صلاح در ان است که توقف کنی تا دیگری را بجنگ او فرستم و حارث این معنی را فوزی عظیم دانسته معویه هر چند مبالغه کرد که
دلاوری دیگر از سپاه شام متصدی حرب قدوه اهل اسلام گردد هیچکس بدان امر خطیر رغبت ننمود و چون حضرت امیر دانست که هم بر جبانت مغفر از سر برداشته آواز بلند

گفت منم ابو الحسن و ازین سخن غلغله در میان سپاه شام پیدا شده امیر این بگفت و باز گشت و حارث با سوی گفت که بدو مادر فدای تو باد اکنون ترا معلوم شد که فراست من در
چه مرتبه است و من پیچاره اگر بحرب اوی شتافتم خود را از جمله مفذولان و مقتولان می یافتم شنیدی امام که چگونه شکر این فتنت گذرنم که بر جان من ایفاد فرموده تکلیف نمودی
کنم خود را و بوطه هلاک افگنم ذکر قتال حال عبید الله بن عمر بن الخطاب نقل است که روزی عبید الله بن عمر که از جمله ابطال رجال بود با فوجی از سواران پرخاش جوی
و دلیران جنگ جوی با هنگ زرم نامداران عراق که شهره آفاق بودند قدم در سرکه نهاد و مالک اشتر گرانکمال شهامت و شجاعت احتیاج بتعریف و توصیف ندارد باطاعه که سیدان
زرم را بر مجلس زرم ترجیح میداد و ندروی بوی آورده نامزه قتال انتعال یافت و عبید الله بر مالک حمله کرده و مالک خواست که بتقتیغ تیز مهم عبید الله قطع کند اما چون اراده مالکی
متعلق بان نشده و بود عبید الله دران روز جان بسلامت ازان سرکه بیرون برده سی مالک بفید فیضا دو بعد از انکه حمار مالک خطا اقتاد فرمان داد تا شیران صف شکن روی بمیدان
مردم افگن نهادند و فریقین چندان کشش و کوشش نمودند که بهرام خونریز یارا وجود بیرحمی بر ایشان ترحم نمود و مالک غلبه کرده همی مسرور و فوجی منهوم بعسکر خویش بازگشتند و چون
روز دیگر خسرو روی شمار از بر ای دفع صولت سپاه زنگبار بتیغ کین ازنیام بیرون کشید ذوالکلاع حمیری با چهار هزار سوار شمشیر زن بنیزه گذار که با هم بیعت نموده بودند از معرکه فرار
نه نمایند مالک بنزاع و جدال شده و بر بنی ربیعه که ذیل رایت نصرت آیت عبید الله بن عباس متحیم بودند حمله کردند و بنی ربیعه نیز دل بر مرگ نهاده بقدم ستیز و آویز پیش آمدند و نیزه تخته و
خنجر بیکدیگر را از ابدان جدا کرده و گرد و گاه هم شکافته جمعی کثیر و جمی غفیر بجانب جنت و سعیر شتافتند و در اثنار حمار به و مقاتله عبید الله بن عمر با قوبی از متابعان خود که دران سرکه داد
مردی و مردانگی میدادند ندا کرد که انا ابا الطیب بن الطیب و چون عمار بن یاسر آواز عبید الله شنید فریاد بر آورد که ان انت لا تحبیث الطیب و عبید الصدر جزوی بر زبان آورده تیغ انتقام
از نیام بیرون آورده ثمر بن ریان را که از جمله فرسان ربیعه بود بقتل آورده و چون آفتاب عالم افروز مائل بدیار غربی گشت هر دو گروه دست از قتال باز داشته طبل آسایش فرو کوفتند
و چون روز دیگر شاه کواکب سپاه با لباس خونین قنطره افق را قطع نموده عبید الله بن عمر بن الخطاب با سپاه پر کینه دیاران دیرینه آهنگ محاربه ساز داده عزم رزم کردند عبید الله با شمشیر
برهنه پیش پیش یاران خویش می آمد و از سپاه نصرت اتمام قوم صحابه قاصد قوم مخالفان گشته و در اثنار طعن و ضرب مبارزی بمیدان آمده بر مقتل عبید الله زده او را اسب از گشته
جان مالک دوزخ سپرد و در قتال او دو لشکر نصرت اثر خلاف کردند قوم مهدان گفتند که بانی بن الخطاب اورا کشته و مردم جمعیت گفتند که مالک بن عمرو او را بقتل رسانید و ربیعه قائل
شدند که قاتل وی حجار حنفی است و ابو حنیفه دینوری در تاریخ خود آورده است که قول اخیر صحیح است و الله تعالی اعلم ذکر قتل عمار بن یاسر رضی الله عنه از تواریخ مسطور است
که در روز بست و ششم از ماه صفر حنفین فریقین قبل از طلوع آفتاب بقتال جدال اشتغال نمودند و چون آسیای حرب در گردش آمد عمار یاسر عزم رزم را تصمیم داده حضرت ولایت پناه او را
ازان حرکت منع فرموده عمار گفت ای امیر خدا پناه سیگویم ازان که عاصی کشته شوم آنگاه عنان عزیمت بجانب مخالفان منعطف گردانیده حملات متواتر کرد و از انجا ازین حال حارث برادر
ذوالکلاع حمیری در مقابل می آمده مقاتله آغاز نهاده و عمار بیک ضربت مهم او را باتمام رسانید و چون حرارت و عطش بروی استیلا یافت آب طلبیده قدحی ضیاح آورد ند و ضیاح شیری را
گویند گاز جست غلظت آب بدان آمیخته باشند و عمار دران قدح نظر کرده تکبیر گفت و مقداری شیر ازان آشامیده بر زبان خجسته بیان جاری گردانید که رسول مرا خبر داده که ای عمار
قاتل تو فئته باغیه باشند و قتل تو در میان جیوش و میکائیل باشد و علامت قتل تو آنست که چون آب خواهی قدحی ضیاح بینی تو آرند و من حالا یقین دانستم که امروز آخر ایام
عمر من ست و بر خی مورخان چنین روایت کرده اند که عمار یاسر روزه در اثنار گیر و دار جنگ و کارزار سر بر آورده روی بسوی آسمان کرد و گفت بار خدایا اگر می دانم که رضای
تو در آنست که خود را در میان آب فرات انداخته غرق گردانم چنین کنم و نوشته و دیگر گفت اے یار خدایا اگر می دانم که رضای تو دران ست که شمشیر بر شکم خود نهاده زور کنم تا از پشت
من بیرون رود بخدای تو که چنین کنم و بار دیگر گفت الهی من هیچ کاری نمیدانم که بحکم آن رضای تو اقرب باشد مگر محاربه باین گروه و چون ازین دعا و مناجات فارغ گشت
با یاران خویش گفت که ما در خدمت رسول سه نوبت باین علمها که در لشکر معویه می بینید با مخالفان دشمنان حرب کرده ایم و این زمان با اصحاب این رایات جنگ
می باید و بر شما مخفی نماند یکچنین امر زشت ناهنجار خواهد شد چون ازین عالم فانی روی بسرای جاودانی نمایم کار من حوالهٔ بلطف ربانی کنید و خاطر جمع دارید که حضرت امیر المومنین
علی کرم الله وجهه که مقتدای ماست فرمودای قیامت ازجهت انجبار با استر خصومت خواهد کرد و چون عمار از گفتن امثال این کلمات فارغ گشت تا زیانه بر اسب زد و در میدان
در آمده قتال شدید آغاز نهاده علی التعاقب و التواتر حمله ها می کرد و رجز ها می خواند تا جماعتی از تبره و اللان شام بگرد او آمده شمشیر کینی با بو الحادیه زخمی بر تنبگاه او زد و او ازان
زخم بشتاب و توان شده بضعف خویش مراجعت نمود و آب طلب داشت قدحی آب شیر پیش آوردند و چون عمار در قدح نظر کرد تبکبیر گفت و فرمود که صدق رسول الله چون
از حقیقت این سخن آشفار نمود جواب داد که رسول الله مرا اخبار نموده که آخر چیزی که از دنیا روزی تو باشد شیر است انگاه قدح را بر دست گرفته بیاشامید و جان شیرین را جانان سپرد
بجانان لفا خرامید و امیر المومنین علی برین حال اطلاع یافته بالین محمد آمد و سر او را بر زانوی مبارک خود نهاده فرمود که ﴿الا انها الموت الذی هو قادم﴾ و اجمی فقد قتل قتیلها و کفیل بها

بالذین اجلهم ✤ کانک بهجنهم بالیلیه ✤ و زبان بکلمه انا لله و انا الیه راجعون گشاده و فرموده هر کرا نوبت شهادت عمار بالقتگ نشود و او را از مسلمانی نصیب نیست خدای تعالی بر عمار رحمت کناد و دوست دارد او را از نیک و بد سوال کند و هر وقت که حرکت رسول خدا اسکسی دیده ام عمار چپ و راست او بوده اگر چپ او را کس ندیده ام عمار را چپ ایشان بوده و عمار را یک نوبت بهشت واجب است بلکه بارها استفاق ان بعد اکره مثابت عدن او اصحابها و کل بود بنا سعد رسول خدا شان او بوده که بر دوش مبارک خویش عمار نشانده او را بجانب ان امیر فرموده که کشنده عمار و دشمنان عمار رسیده و او را بالش دوزخ مذهب خواهد گشت انگاه قدم مبارک بر پیش نهاده و بر عمار زده گفته و بدست مبارک خویش او را بسخاک سپرده رحمة الله علیه و در بعضی از کتب سیر و مغازی مذکور است که روزیکه عمار یاسر کشته شد شخصی با معویه گفت که امروز دشمن دین امارت و علامت ارتباه علی بن ابی طالب بقتل رسید معویه گفت آن مرد عمار یاسر است هر که سلوار لنزدوس آورد انباتی در هم بوی دهم بعد از لحظه ولید بن عقبه و ابو الاعور سلمانی پیش معویه آمده سر عمار آورده و هر یکی از دین دو شخص میگفته که من عمار را بقتل رسانیده ام معویه گفت نزد عمر و عاص رویه تا در میان شما حکم کند و آن دو شخص پیش او رفته گفتند که عمار را چگونه کشتی جواب داد که بروی حمله کردم و قتلش بسیان عمار گفت تو پیش آنگاه سکوتی را گفت که از کیفیت قتل او را خبر ده سکوتی گفت روان زنان که بر یکدیگر حمله کردیم طعن بن سنوار افتاده چون از مرکب جهه گشت گفت نجات نیابد مگر آنکه دشمنان او در حضور جبرئیل و میکائیل بوده این سخن میگفتند و بر همین و لیسار نظر می انداخت تا سلوار از بدن جدا کرده عمر و گفت بزن و او انجناب را بشمشیر بانصد ضرب سکونی گفت اگر کشته شویم وای بر ما و اگر کشیم وای بر بادیان را انداخته گفت انا لله و انا الیه راجعون و در بعضی از روایات آمده که چون عمار یاسر کشته شد عمر و عاص بمعویه گفت این سبتی زاچه باک عمر و گفت مگر نشنیده که حضرت رسول در شان او فرموده تقتلک فئة الباغیه معویه جواب داد که حقیقت کسان ما را نکشته بلکه آنکس او را کشت که او را بجنگ آورد و نبی علی و عبد الله بن عمر و عاص که کی از جمله مجلس بود گفت که برین تقدیر رحمت بر حضرت رسول گشته باشد و تاریخ نماند بری آورده که ازین جواب سکت معویه ملول شده سر و ریش عبد الله سخن گفت اما در اکثر کتب مغازی چنین مسطور است که چون حضرت امیر المؤمنین علی سخن معویه را شنید جواب عبد الله را بزبان گذرانیدند والله تعالی اعلم ذکر بعضی از وقایع صفین که فرض آن واجب بوصفین است الخ

راز علما اخبار آورده اند که مدت یازده ماه هر روز فریق در برابر یکدیگر اقامت انداخته بودند و در غیر شهور حرام کثر ایام هر جانب سر و آب فوجی از ابطال جلال جان بکنگ جدال اشتغال مینمودند بنابر خوف اسیتصال بی هنگ سلطانی تن و تیغ و اسپ و ستیز بیکدیگر نمیدادند و قریب هفتاد هزار کس از لشکر معویه بکصد و بیست هزار کس بقتل رسیدند مشابه کشتگان اهل حق علی عارین یاسر است چنانچه مسموع گذارش یافته و دیگر اویس قرنی و خزیمه بن ثابت ذو الشهادتین که حضرت مقدس نبوتی او را بدین لقب ملقب گردانیده و کواهی اعتبار فرموده و عبد الله بن بدیل الخزاعی و باشم بن عتبه بن ابی وقاص که بر آورده سعد بود و ابو الهیثم بن تیهان نقیب حضرت رسول هم یکی دیگر که بتفصیل اسامی ایشان موجب تطویل میشود و ما بحمد الله تعالی مستند تسمی میکوید که هفتاد نفر از اهل بدر که بمعاونت حضرت امیر المؤمنین علی علیه السلام و ران سوکرد حاضر شده بودند بقتل رسیدند و اصحاب اهل الطیلسان ذو الکلاع حمیری ذو الکلاع بن ذو الطلیوم طائفه دیگر کما سامی ایشان در کتب مغازی مسطور است بقتل آمدند و در بعضی از کتب علما و مغازی و اخبار روایت کرده اند که در اواخر حرب صفین روزی امیر المؤمنین علی بر فرس رسول سوار شده و عمار نیز بحضرت در رکاب آنحضرت بر زمین بسته و رع آنحضرت را در بر کرده و تا زیانه او را که سمی بمسعود بود در دست گرفته و با مالک اشتر فرمود یا مالک رایتی از حضرت رسالت باس است که در اول ظهور اسلام بآن قتال فرموده تا غایت آنرا بیرون نیاورده ام و امروز زیر آن علم جنگ خواهم کرد و در وقت وفات آنحضرت باس فرموده ای علی تو با ناکثین و قاسطین و باقین حرب خواهی کرد و چون بحوض رسید پوشیده نماند که ناکثین را بر طلحه و زبیر که در نقض بیعت کوشیده اند تفسیر کرده اند و گفته اند که مراد از قاسطین اهل صفین و معاویه و اصحاب او و مارقین عبارت است از خوارج و شمه از احوال خوارج و بدین و اوراق سمت گذارش خواهد یافت انشاء الله تعالی و چون امیر المؤمنین علی این کلمات فارغ گشت فرمود تا ندا کرده که هر که راغب است بنفس خود و اهل و راه رضای خدای عزوجل علما بیار کند باید که مستعد کارزار شود و این ندا بگوش سپاه نصرت انتباه رسید غلغلی کثیر جمع آمدند امیر المؤمنین لوا رسول را بپوشید و آنرا بدان رایت کشیده شده بود و دست تفرق بدان لوا و او راه یافته و چون چشم اصحاب عظام بران لوا افتاد خود را از گریه نگاه نتوانستند داشت و هر کرا زیارت آن علم دست داد بر چشم و روی خود نهاد و بعد از ان امیر المؤمنین علی فرمان داد تا سر قبیله که در برابر ایشان بود حمله کردند و دران زمان که معویه بر منبر برآمده بود و خلق را بر حرب حرض مینمود و قریب دو از ده هزار کس از هر دو طرف زخمی و مجاز در گرد او صف زده ایستاده بودند امیر المؤمنین علی ذو الفقار از نیام بیرون آورده فرسان و شجعان افاق و عقب آن ضعیف بالا ستحاق روان شده بوا فقت او یکبار گفتند چنانچه غلغله در زمین و زمان افتاد و صفوف اهل شام بهم برآمد و ابیات دولت ایشان سرنگون شد و معویه بر پاسی سوار شده فرمود تا ندا کردند که ای اهل شام کجا میروید که گاهی در حرب نهزیمت است و گاهی ظفر هر دم شام با لشکر بر ایشان حمله کردند و معویه فرمود که قبیله مک و اشعریان که پیش از قبایل دیگر روی گردان شده بودند چندین از آنها بمیشتر نمیدند و ایشان بوجب فرموده عمل نموده از جانب حضرت امیر المؤمنین علی علیه السلام قبیله همدان در برابر آنجماعت آمده روی بدو فرمود تا همدانیان باز نگردند تا همدان مادام حجت تمامتر بود و قوم همدان نیز سوگند خورده اند که تا هر دو علی

بنده نگارنده مراجعت نمائیم و بدین جهت لشکری از معارف دولت و ایران همراه سپاه چون گوی غلطان و خونها چون جوی روان آخر الامر ارباب شام با التمام راه انهزام پیش گرفتند و حضرت مقدس امیرالمومنین علی دست از حرب باز داشت و دیگران را نیز از حرب باز داشته و فرمود بعضی از خواص گفتند یا امیرالمومنین چگونه صورت ظفر و آئینه مراد جلوه گر آید کجون مخالفان هنریست رو بنما را از قتال نهی فرمائی و اگر سویه بر بنا لطف یابد لامحاله تعاقب نموده تیغ تیز را بر ایشان حضرت جواب داد که سویه مکتاب حضرت علی و علائی سنت رسول الله عمل نمی نماید و من هرگز کاری نکنم که از و متر کب آن گردد و اگر وی صاحب علم و عمل بودی با من نزاع و جدال نمودی با لجمله چون زمان محاربات امتداد یافت و مدارت مقاتله دور و دراز کشید و اکثر نامداران و دلیران شام بواه عدم رشتافتند سویه از غایت دلتنگی و سرایمگی مکتوب و بخدمت امیرالمومنین فرستاد بمضمون آنکه میان گمان می برم که اگر تو و ما امید آنستیم که همه محاربه باین مرتبه است انجاد قطعاً و دین امر شروع نمی نمودیم اکنون مصلحت آنست که از گذشته چیز نگوئیم و با یکدیگر مصالحه غائیم چنانچه تقاضای خود امید واری و ایم تو نیز امید واری و همچنانکه ما از مرگ ترسانیم تو نیز ترسانیم و هراس داری و برتو روشن است که فیصله و صلحا و دین مخالفت کشته شده اند و من پیش از ین التماس نموده بودم که حکومت شام من ارزانی داری بشرط آنکه در مبایعت خود و امعان داری و حالا نیز همان تمنس خود بیان کنم و اگر این محاربه باقی نشود و بقیة السیف نمانند باید که میان ما چندین مخاصمت نماند چه ما همه از عبد مناف متولد شده ایم و از یک اصل متفرع گشته ایم و هیچ کدام را بر دیگر تفضل و رجحان نیست و چون نامهٔ معویه با امیرالمومنین علی علیه السلام رسید در جواب نوشت که ما معتدای معویه نامه تو بین رسید و از مضمون آن اطلاع افتاد و یعنی رعناد و ظلم و فساد تو بر من روشن گشت و اینچه نوشته بودی که اگر تو و ما امید آنستیم که همه جنگ باین مرتبه خواهد رسید و دیگر کار گشته و عنقریب این بازی امر فرزند کار و پیکار تو خواهد رسید آنکه نوشته بودی که هر دو ما گمان نمی کنیم که میان ما و خواهد پذیرفت و اینچه گفتی که در میان ما و خوف و حراسی است چنین نیست زیرا که شما اهل شک و ریب عباشید و ما ارباب ثبات و یقین و دیگر آنکه حرص اهل عراق با حراز مثوبات اخروی بیشتر است از حرص ارباب شقاق بر خرفات دنیوی اما التماس حکومت اهل شام بطاعت بیهوده من قبول نیست و پیش ازین هم مسئول نموده بودی و با جابت مقرون نگشته اکنون چه واقع شده که ام مع و در ذمه ما ثابت کردی که حق گشتی و اینچه نوشته بودی که ما همه از یک شاخ بیرون آمده ایم سخن راست است و آن نیز ما را بر دیگری فضل و رجحان نیست و لکن هر گز امیه چون هاشم نبوده و در حرب با عبد المطلب برابری نتوانست کرد و حرب یعنی ابوسفیان بر گز با ابوطالب نرسیده و ابوالعاص بن الربیع بدین نسبت از آنکه با لیس بن الحلیق بابها هر دو از دندگان طریق کعبه اند توفیق یابند و هم مساوات نتوان نمود تا مسابقتی در اسلام و نه موافقتی در جهاد چه رسد با نبی صلی الله علیه و آله و با من هم رسول الله برادر و وصی و وارث علم غیبند و ایوم در میان ما هست پنج فضیلت و کرامت مخالف و دیگر آنکه نسبت من با حضرت چون نسبت هارون است با موسی و اگر با سابقیت بهره نبوت او منحوم نگشتی چنانکه بولایت خاص مخصوص به نبوت عام فائز شد می و حضرت واهب العطیات مرا بشرف آیات مشرف ساخته و رایات عنایات بر سر من افراخته و الطاف کرام مرا با بنای ایام تو چگونه قیاس کنند و بر خاطر تو خطور نکند که مرا از قتال و جدال با تو ملال و کلال باشد اگر بسعادت موافقت و مبایعت من نزدیکی مختص شوی که واقعه آنان مثل تر و ا بسیه آنان هائل تر در عالم نبودی و سیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون ذکر جنگ آخرین صفین و بیان و قائع لیلة الهریر چون بعضی از مورخین در کتب سیر و قضیه لیلة الهریر را بعد از تحریر این مکتوب ایراد کرده اند این کمینه بدان جهت عدیم الاستطاعت متابعت ایشان نموده میگوید کجون امیرالمومنین علی علیه السلام جواب سویه را بران نهج که ذکرنموده کلک بیان گشت نوشته ارسال نمود سویه از مصالحه مایوس گشته در روز دیگر از نهر و طرف آب بجدت و لباسلت و اصحاب شهامت و خرامت صفها راست کردند و ساحة کارزار را مشهد امیرالمومنین علی و دستار فرخنده حضرت نبوی بر سر لشته و بر سر آن سر نوشته و بیان هر دو صف آمده بایستاد و بآواز بلند خطبه در غایت فصاحت و بلاغت اوا کرد و مضمون آنکه ایها الناس هر کرا او و نفس خود را بخدای دو شده محکمان الله استعمی علی گمانی روا نیست بار خدایگانه جان علی در قبضهٔ قدرت اوست اگر من و انسی که صدود دین و معقود تسلیم و ایمان اند جمع آیم اهل عناد و مناع نگشتی و در خانه خویش می نشستم و بچنگ جدال را بر آسایش فارغ البال نمیگزیدم و اکنون ضرورت است که این جماعت گمراه را براه راست آریم ایشانرا بابتاع سنن سید المرسلین و موعظت کلیم دعوت نمائیم و بدانند که این حقد و اقتفا یا می اعتقاد و بدر و احد و ایام جاهلیت است که در سینه کینه سویه متمکن بوده و امروز سینوا ما یحکمون ظاهر گشته و از آن تشفی صدور حاصل کنند و غالب آنست که این مدعا در حیز تمنی بر نیاید و بجال مطلوب در آئینه مراد نتابند قضا قلوبهم و ایده الکفر انعم للاعیان لعم اعیان مهاجرو انصار و معارف بلاد و امصار گفتند که چون عمار یاسر کشته شد ادنی شبهه که در خاطر ما بود مرتفع گشت و از روی حقیقت دانستیم که سویه بن ابی سفیان و متابعان او اهل بغی اند و امروز بصیرت ما در متابعت بیشتر از بیشتر است بهر چه اشارت فرمائی که حضرت بسته ایم و در مقام مطاوعت و فرمان برداری راسخ و مصمم و ثابت قدم ایستاده و امیرالمومنین زبان تحسین گشاده و متوجه مخالفان گشت و دو جزء لشکر

کاردیده از مردان مجاهد عراق با شمشیرهای کشیده در عقب آنحضرت روان شدند و چون بصفوف مخالفان نزدیک تر شد با یاران گفت که من برین جماعت حمله خواهم کرد باید که موافقت نمایند و از یکدیگر جدا نشوید و باید که حملهٔ شما مانند حملهٔ یک شخص باشد این سخن گفته بر سر اعدا تاخت و آن ده هزار سوار نیز حمله کردند و صفهای اهل شقاق و عناد را در هم زده چندان خلق کشتند که تصور شد که دست و پای مراکب را بخون رنگ کرده اند و ازین دستبرد در بازوی لشکر شام قوت و حرکت نماند و معویه روی بعمرو عاص آورده گفت یا ابا عبد الله امروز دست در عروهٔ وثقی صبر باید زدن تا فردا فخر توان کردن عمرو جواب داد که راست میگوئی ولیکن امروز مرگ حق است و حیات باطل و اگر حضرت علی با این لشکر یک حملهٔ دیگر برین نهج کند از ما بقیة السیف اثری نماند و دران روز مالک اشتر بسیاری از دلیران صف شکن را به بیسر ساخت و طائفهٔ از اعیان سپاه نصرت اثر نیز بقتل آمدند مالک اشتر که آن حال را مشاهده کرد باواز بلند بگریست امیر المؤمنین علی او را بشرف صحبت مشرف گردانیده فرمود که خدایتعالی چشم ترا نگریاناد سبب گریهٔ تو چیست مالک جواب داد که جمعی را می بینم که در ملازمت رکاب همایون تو بدولت شهادت فائز شدند و من ازان سعادت تا غایت محروم مانده ام امیر المؤمنین علی او را بشارتها داده محمدتها ارزانی داشت و دران روز هر دو لشکر چون بحر اخضر در جوش و خروش آمدند و بسان دو کوه فولاد بر یکدیگر حمله بردند و هوای نبردگاه از گرد سپاه چون شعر شعرا سیاه شد از هیبت آواز کوس و دم نای روئین فحوای ان زلزلة الساعة شئ عظیم حجاب شبهه از پیش چشم جهانیان برداشت حقیقت تکاد السموات یتفطرن بر دلها کشاده گشت و سرداران اسلام در روی مخالفان تکبیر گفته باستماع نصر من الله و فتح قریب در کوشش آمدند و آتش حرب بالا گرفته ابروار از برق شمشیر مجاهدان خون می بارید و خنجر زمردپیکر از اجساد دشمن آب شنگرف گون می بارید و چهرهٔ مینایی بلعل فام می آلود شعر نوک ناوک چو عقل در رنگ پوی * از درون دو دیده مردم جوی * حضرت امیر المؤمنین علی علیه السلام پا در رکاب عالم ستانی آورده چون ابر بهار در حمله می درود قائل دولت و نصرت جهت چشم زخم آیه وان یکاد الذین کفروا میخواند و میگفت شعر چون رکاب تو از ان گیر و عنان تو سبک * ای سپاه ظفر لشکرکش نصرت یزک * قائل تکبیر و فتح از آسمان گوید یقین * القتال حیدر کرار کالنصر سلک * و جنگ بدان قائم بود تا سواران پیاده شده زانوها بر زمین نهادند و شمشیرها بر یکدیگر بستند علمها بیفتاد و شمشیرها در هم گشت و نیزه ها بشکست و سطوع گرد و غبار بمرتبه رسید که مردم یکدیگر را نمیدیدند و دران روز هیچکس را فراغت آن نشد که نماز بشرائط و ارکان گزارد و باوجود آنکه خورشید خنجرگزار پرتو التفات بر دیار مغرب انداخته از نظرها نهان گشت دلیران هر دو لشکر و گردان هر دو کشور دست از یکدیگر باز نداشتند تا کار بجائی رسید که گریبان هم میگرفتند و گردگاه هم می شکافتند و امیر المؤمنین علی چند نوبت دران شب روی خود بسوی آسمان کرده گفت ای بار خدایا دلها ترا شناسند و قدمها بجانب تو شتابند و دستها بسوی درگاه صمدیت تو دراز کنند و حاجتها از ساحت واجب الاحترام تو خواهند ای پروردگار عالمیان میان ما و قوم حکم کن که بهترین حکم کنندگان توئی گویند که چون ازین دعا فارغ گشتی در تاریکی شب بر مخالفان حمله کردی و یاران و متابعان درین امر با آنحضرت موافقت مینمودند طائفهٔ از ثقات روایت کرده اند که امیر المؤمنین دران شب هرگاه از زخم ذو الفقار از پای در آوردی تکبیر گفتی یکی از مخصوصان که دران شب ملازم رکاب فلک فرسای بود حساب نگاه میداشت چون روز شد عدد تکبیرات بپانصد و بیست و سه رسیده بود صاحب مستقصی آورده که در معجم کبیر از امام ابو سعید السمعانی مرویست که معویه گفت که علی در لیلة الهریر بنفس خویش زیاده از پانصد کس از ابطال رجال القتل رسانید و من دران شب بیطاقت گشته با خود جزم کردم که یکی از دو کار اختیار کنم یا التجا بعبد الله بن عباس نمایم تا از مرتضی علی دستوری حاصل کنم که بمکه رفته رحل اقامت در حرم اندازم یا اینکه پناه بقیصر روم برم و در بعضی از اجزای آن دیار از سر فراغ بال ساکن گردم و آخر الامر دو بیت که مبنی از تصبر و تحمل بود در حروب و وقائع بخاطر گذشت و بنابران پای ثبات در دامن صبر کشیدم تا آنچه واقع شدنی بود واقع شد و بتاریخ اعثم کوفی مسطور است که پیران شام در لیلة الهریر زاری و نوحه بنیاد کرده میگفتند که از خدایتعالی بترسید درین معدودی که از چندین هزار مرد باقی مانده اند ترحم نمائید و بر زنان و فرزندان بخشایند و دست از جنگ کوتاه کنید و برین کلمات هیچ فائده مترتب نگشت و همچنان از جانبین در محاربه مبالغه مینمودند تا آفتاب بلند شد و از طرفین خلقی بی نهایت بقتل آمدند اعثم کوفی گوید که جمعی از ارباب اعتماد شمار کشتگان این جنگ کردند سی و شش هزار کس در حیز تعداد آمده و در مناهج السالکین آورده که سی و سه هزار نفر در لیلة الهریر مقتول گشته و در مستقصی مسطور است که در لیلة الهریر دو هزار و هفتاد و یک مرد از سپاه ظفر پناه و هفت هزار کس یا قریب بآن از اهل بغی و طغیان کشته شدند

ذکر حیلهٔ عمرو عاص درین باب روایتی آنست که روز دیگر از لیلة الهریر که هنوز جنگ میان اهل صدق و ارباب تزویر انقطاع نیافته بود معویه چون آثار ضعف و انکسار و عجز و افتقار بر وجنات لشکر شام ظاهر و لائح دید با عمرو عاص گفت یا ابا عبد الله کجاست آن حیله ها که ذخیره نهاده بودی که اگر تدبیری نیندیشی مهم ما بهلاک و بوار منجر گردد و قولی آنکه چون حرب لیلة الهریر انقطاع یافت معویه مکتوبی مشتمل بر تضرع و ابتهال نزد امیر المؤمنین علی علیه السلام فرستاد و طالب صلح گشت و آنحضرت در جواب وی سخنان خشونت آمیز در قلم آورد چنانچه سابقا رقم قلم بیان گشت آنگاه معویه در باب تسکین فتنه با عمرو مشورت نموده بصواب دید او کار کرد در تاریخ ابو حنیفه دینوری مذکور است که در صبح لیلة الهریر فریقین دست از حرب باز داشته بدفن کشتگان پرداختند و دران صباح امیر المؤمنین علی با معارف سپاه و سرداران لشکر گفت که کار شما و دشمنان باین مرتبه رسیده که می بینید و از ایشان جز نفس آخرین نمانده تهیهٔ اسباب حرب فردا مشغول شوید حتی یحکم الله بیننا و هو خیر الحاکمین و چون این سخنان بمعویه رسید با عمرو گفت رای تو درین داهیهٔ عظمی چیست عمرو گفت از برای چنین روزی حیله ذخیره کرده ام و

ندیری اندیشیده باخود قرار داده که از حجازیان واہل عراق چیزی التماس نمایم که اگر قبول نمایند اختلاف درمیان ایشان پدید آید واگر رد نمایند تفرق کردند معویہ پرسید قرآن کدام است گفت این جماعت را بکتاب خدا یتعالی وتقدس دعوت کن تا دست خود در گردن مقصود حمائل بینی وبمطلوب خویش فائز گردی ودیگر روز سموع معاویہ شام گشت که اشعث بن قیس سیگوید که اگر فردا برنج دمی ردوش جنگ اتفاق افتد وده وازده هزار ان عرب برآید وعیال والمفال ایشان ودر معرض تلف آیند امرا این سخن را بمعویہ رسانیدند گفت اشعث راست سیگوید پس تدبیر چیست گفت اگر مانند فردا حرب پردازیم اہالی روم بسیل دیار شام نمایند وفارسیان روی بتاراج دیار عراق آورند اتفاق روز دیگر بنابر اشارت ومعویہ بدیدہ عمرو قبل از طلوع آفتاب فرمود تا مصاحف را بر سرنیزہ ہای محکم بستند گویند که دلشکر معویہ پانصد هزار مصحف بود وچون شامیان مصاحف را بر سر نیزہ ہا محکم ساخته صف کشیده وبایستادند ودر دست میمنه ویسره وقلب لشکر بودند بوده عراقیان تصور کردند که آنها رایات واعلام است وبمجرد ملاحظه کردن اعیان ملاحظه کردند که مصاحف حال برچه کیفیت است درین اثنا مفضل بن ادہم درپیش قلب لشکر شام وشریح دجانی در میمنه ودر قادبن غارب بپیش میسره آمده ندا کردند که ای معشر عرب انبرای خدا بر اولاد فرزندان ونساء ترحم نمایند که اگر دست از جنگ باز ندارید کشته شوند وزنان ومزندان ما دشمنان ما یعنی روم وفرس دستگیر کرده بولایت خویش برند ایتک کتاب خدا وعده عزت ملل ودیهان ما شما هست بمجرد ازان الوالاعور راپسیه اشعب نشسته ومصحفی بر سرنیزه داشته بین الصفین بایستاده فریاد برکشید که ای اہل عراق خدای را خدای را مصحف سیان ما دشما سیخواهند که بآن عمل نمایند چون عراقیان برمقوله مخالفان الطلاع یافتند گروہی بانگ گفت که ای ارباب عراق برفع مصاحف کوشید که ارباب شقاق کرده اند مغرور مشوید که این صورت عین مکر ونفاق است سلیمان بن ربعی بکری گفت که ما نخست مردم شام را بکتاب خدا یتعالی دعوت کردیم وچون ایشان اجابت نکردند خون ایشان بما حلال گشت واگر التمس ایشان سبب ذلل گفتار دون ما نیز ان جماعت مباح خواہد گشت خالد بن سعد خمعین من سند گفتند که رای امیر المومنین علی اصوب است بر ہر سه فرزیگر رعین مصلحت است وآنحضرت فرمود که من نیز از ہر سه کس بنا بجابت کتاب خدا یتعالی وخانه تر دین امر ہامن شرکت آیده اما این حیله ایست که اندیشیده اند ومکریست که پیش آورده ومقصود مخالفان از رفع مصاحف عمل مضمون کتاب خدا وندی نیست بلکه چون از حرب بتنگ آمده اند از ظفر ونصرت مایوس گشته سیخواهند که باین تدبیر التماس دهند وازین مهلکه جان بیرون برند ومن با ایشان مقاتله خواہم کرد تا بحکم باری سبحانه وتعالی راضی گردند وچون اکثر امراء واعیان سپاه امیر المومنین رشنو تهاتر امعویہ گرفته بودند از محاربه ملزم وملول گشته بمجرد استماع مقدمات منقطعه وجراحت سیل انهزامیت وانزعاج نموده گفتند ای امیر المومنین دعوت معویہ را اجابت کن که ترا بکتاب الهی سیخواند که ما بر عثمان اجابت روایتی قول خروج کردیم اگر التمس معویہ با نجاح مقرون نگردد ترا اگر گفته بمجرد چون سخن یاران باین مقام رسید امیر المومنین علی فرمود انا لله وانا الیه راجعون ان اشتکی والله المستعان علی ما تصفون والله لم تزلت الحاکم فیما بنیانا فانک عدل الا بجور ودر خلال این احوال رسل معویہ آمده مصاحف باخود آورده گفتندای ابوالحسن شامیان میگویند که ما بکتاب الله عمل نمائی که میان ما حکم سازی این کتاب نیست واشعث بن قیس کارکنه قبائل در تخت حکم او بودند بسلفے خلیفه معویہ پرسیل سنوت منادی فرستاده بود گفت ای امیر المومنین چنانچه دیروز مطاوعت مینمودیم امروز نیز می نمائیم اما معویه از سر انصاف سخن میگوید والقیاد جق بنمایید تا بکتاب سبحانه تعالی دعوت میکند امیر المومنین علی فرمود والله که من بکتاب خدا یتعالی عالم ترم از معویه وعمرو عاص وغیر ہا این کید کید عمرو است واین خبر میان مردم شائع شده لشکریان زیر لب مخالفان باز گشتن گرفتند مگر مالک اشتر که در سینه همچنان همه واهتمام مینمود ند وجناب ولایت مآب چون دید که سپاه فوج فوج مراجعت می نمایند دست بردسته زده فرمود این هند غالب آمد ودرین اثنا این الکواء یمی زناد فه از سپاه امیر المومنین کربدا دین لفظ خوارج بر ایشان الطاق یافت ومبالغه والحاح نموده بآنحضرت گفتند که ما بضرورت دعوی معویه را اجابت نمودیم والاما را در مخالفت خویش معذور باید دانست حضرت مقدس امیر المومنین علی طوعاً وکرہاً باین معنی جدایستان شده قوم گفتند یکی را بالفرات تا مالک اشتر گرد جانب مدینه بحر بالتقال بنمایید باز گرد امیر المومنین علی بزید بانی ابطلب اشتر فرستاده وچون بزید بپیغام امیر المومنین را بمالک رسانید مالک گفت چه وقت مراجعت است که فتح وظفر نزدیک است ومزید بر جمعیت حضرت امیر شائه جواب رسانید ومقارن این حال اصوات اشتر ومتابعان او ارتفاع یافته گرد وغبار دیگر پدید آمد وخوارج بامر تعنی علی گفتند که ما پنان گمان میبریم که مالک بالشارت وامر تو در حرب جد وجهد نمایند آنحضرت فرمود که من سبیل علانیه نمایند نگفتند که اشتر دست از جنگ باز دارد وباز دیگر پدید بزید بانی را بطلب او رسال نموده وفرمود تا اشتر بگوئی که بساعت مراجعت نماید که فتنه عظیم پدید باشد ومد چون رسول پیغام رسانید اشتر گفت مگر این واقعه جهت رفع مصاحف روی نموده بزید گفت آری مالک گفت والله در همان لحظه که دیدم که مخالفان مصاحف بر سرنیزه ہا کردند دانستم که دلشکر ما افتراق خواہد شد وبعد ازان مالک دست از حرب باز داشته نزد امیر المومنین علی ومعارف کوفه ولصره آمده وبآن جماعت خطاب عتاب آغاز کرد که ای اہل عراق وای گروه دل ونفاق والله که لقی بخود واد شدید که تا آبد ندارک نتوانید کرد واگر برفع این مصاحف توقف جائز بخشید شدید پدید شنان غالب می آمد ید اکنون بگذارید که من مهم ایشان را باتمام رسانم گفتند ما در گناه با تو شرکت نمی ورزیم مالک با ایشان سخنان مسکت گفت مهم بخر بآن شد که خوارج مالک را دشنام ہا داده تازیانه بر سر اسپ او زدند ولوتر ابا لوا بطعن ولمن

مفتوح داشته بکفایات اشتغال نمود و چون امیر المومنین اهتمام خوارج را در اجابت حکمین سهو ملاحظه نمود و اشعث بن قیس را فرمود تا بنویسد که برنج علامات حرب سپر دانند و اشعث بفرموده چون بقوم سپر رسید عبیر بن ادبه با او گفت ای اشعث همت اهل شام می وزد و حال آنکه ما در خونهای آن قوم غوطه خوریم آنگاه شمشیر بر قفای دابهٔ اشعث زده لا حکم الا لله اشعث گفت شمشیر خود را در نیام کن شاید ما را بامری خوانده اند که اگر در آن تاخیر کنی ما را بشان کار دعوت می کردیم و در خلال این احوال سویه با اعیان و اشراف شام گفت که زمان حرب میان ما و ارباب حجاز و عراق امتداد یافته دهر یک ازین دو گروه گمان می برند که حق بجانب ایشان است و ما ایشان را بحکم کتاب الهی دعوت کردیم اگر اجابت کنند فبها المطلوب والا ما یاری عذر خود گفته باشیم بعد ازان نامه نوشت و بحضرت امیر المومنین علی فرستاد مضمون آنکه اول کسیکه محاسبهٔ دین قتال خواهند کرد من و تو خواهیم بود و اکنون بین قرا سیخ نحن و الغلف و اخراج کینهٔ از سینه و یا آنکه حکمیان ملی از قبیل من و دیگری از قبیل تو میان ما و تو حکم کنند باید که بموجب قرآن مجید و فرقان حمید مکتوب بدست و بایه که تو راضی گردی بحکم قرآن اگر از اهل آنی و امیر المومنین علیؑ در جواب نوشت که تو مرا بحکم قرآن دعوت میکنی و من سید احکم کتاب الهی و تو بآن عمل نمی خواهی کرد و ما جابت حکم خدای تعالی کرده ایم خلاف تو دین لم یرض بحکم القرآن فقد ضل ضلالا بعیدا گر بمضمون این دو آیات که سویه حبیب بن مسلم را بسالت نزد امیر المومنین علی فرستاده بپیغام داد که کتاب خدای تعالی ناطق ندارد تو شمشیر را بمیان مکن و من دیگری را تا بحکم باشد اگر قرعهٔ اختیار بر تو افتد مخالف تو رضا و هم اگر بمن گردد تصدی خلافت مرا مقرر و مسلم گردانند از صواب دید ایشان تجاوز نمیمانی و اگر بغیر ما اجتماع نمایند بآن شخص گذاریم و چون حبیب بن مسلم ادای رسالت کرد اشعث بن قیس گفت ای امیر المومنین سویه را مرد انصاف سخن نیاموخته و چون من مرد تقویت او کرده شمشیر بن تو گفت ای امیر المومنین اگر شرط عان و فرسان بالقتال مذبذبین بین ذلک لا الی هؤلاء و لا الی هؤلاء ترجمهٔ این عبارت آنست که عسکر قهر من حضرت امیر المومنین علی غایبه یا مایه سرت نباریم باشت بن قیس که مهتر ایشان بود استمالت نامه نوشت قبول کرد اگر امیر صلح دهد یا به صد هزار درهم بهوی دهد اشعث بلشکر مجموعین نامه سویه مطلع یافته و بزر خلافت دنیا فریفته گشته قبیلهٔ ازد و ربیعه را جمع کرده قرار داد که بعد ازین از محاربه باجناب عالیه و ایشان الا القصد اشتر بهر حیله که تواند کرد اگر مالک مخالفت ما در زد و اجرای امور از دیگری بگذرد حیله کنیم که او را در مجلس حکمیان بعد حرب کینه یکی از یاران نمانده و ما بدین یاران و اهل مدینه ملت شاد گفتند که ما هم از مجاریه بسوته آمده ایم با تفاق بیگوئید که دیگر ما را بمجال قتال و جدال نمانده و در اثنای این گفتگو عبد الله بن الحارث الطائی که عبادت او بحدی رسیده بود که مدت سی سال بوضوی صلوات عشا خانه با بامداد دیگر بود در لیلة الهریر شنا زده زخم قوی خورده بخیمهٔ حضرت امیر آورده و از حضرت احترام او بجای آورده فرمود ای عبد الله خود را چگونه می یابی گفت یا امیر المومنین تصور من آنست که از عدل این فقیر روزی یا قریب بروز بپیش نماز نمانده و ولایت آب و چشمهٔ سیارک آورده فرمود که خوشدل باش دیده و دل دار که رحمت پروردگار غفور و شکور و اصل بینوی و حشر تو با صاحبان خواهد بود و از انصار و شهدار کبار مقرون خواهد شد و بعد ازان عبد الله گفت یا امیر المومنین چنین مسموع شد که اصحاب تو در مقام مناظره آمده اند و تو از آن جمله بدان سویه مصالحه نمائی زنهار که بقبول ایشان عمل نمائی و دست از محاربه باز نداری امیر المومنین جواب داد که بدان لشکر و بکدام ناصر و معین با سویه بمقاتله قیام و اقدام نمایم که رسول الله آنگاه که دعوت بسوی شهرت و دعا بقبول اسلام و ایمان دعوت فرموده و بعد ازان مدت ده سال بالمدینة توقف کرده و قتال نفرمود و چون ایمان و انصار بسیار پدید آمد قتال امر شد و اگر دانیه یاران و مدد گار پدید آید حرب کنم والا دست بروه الوثقی صبر نفرمود چنانچه انبیا و اوصیا آن شیوه و رزیده اند ای عبد الله مرا حضرت رسول از قضایای که واقع میشود و متواتر شد ضبر داده و سوی نکایت قوم بهانگاه احدیت عرض خواهم داشت و بهاشارت فعلی اقدام نخواهم نمود که بسبب آن ازامت خارج گردم عبد الله گفت گواهی میدهم که امام برحق و اعلم منصوب میان خاوند و عبد جز تو دیگری نیست نهی سعادت انکس از القیاد و مطاوعت تو روز دنیی خسران رسد بآن شقی که پای ازدایرهٔ اطاعت و فرمان برداری تو بیرون نهد ارباب انبار آورده اند که چون جیلهٔ عمر و عاص از پیش رفت خفاظ کلام از مردم عراق و شام اجتماع نمود و میان هر دو صف نشسته و وقایعات آیات قرآنی مشغول شده قراریران دادند که روز دیگر خلیفهٔ حکمیان حکم کنند با لی شام گفتند که از جانب ما عمرو عاص حکم باشد اشعث بن قیس گفتند ما او گفتند نخست یاد دین کنیم ابو موسی اشعریست حضرت امیر فرمود که من بدو بی ابو موسی و فرم او وثوقی ندارم عبد الله بن عباس باید که از جانب من حکم کند خوارج گفتند بخدا سوگند که ما میان تو و عبد الله فرق نمیکنیم و ازین سخن چنان معلوم میشود که خود میخواهی که دین باب حکم کنی و ما نمیخواهیم که از طرف ما کسی حکم کند که نسبت او تو و سویه بر ابر باشد امیر المومنین فرمود چونست که شامیان عمرو عاص را اختیار کردند با آنکه نسبت و خصوصیت او با سویه میدانند خوارج جواب دادند که هر کسی مصلحت خویش نگه میدارد چون صلح مادر نیست که ابو موسی اشعری از جانب ما حکم باشد امیر المومنین علی فرمود که مالک اشتر نیز نمیتواند این کار بما بدشمن او را حکم نمیباید ساخت اشعث بن قیس گفت ای امیر المومنین ما خوارج از حکم تو بیرون نمیرویم و بجنگ تو باز نمیگردیم اگر ما را بحکم ابو موسی راضی نگردانی ما ترا بدست خود بدشمن تو خواهیم داد امیر المومنین فرمود که حکم بودن اشعریست نه او و چون حکم تو او باشد ما را بحکم او رضا نیست اشعث گفت حکم اشتر آنست که گذارنده دوم سال بر حرب بگذرد تخریص نمایند تا بمقصود خویش رسند علی فرمود که مالک اشتر امیر المومنین و سائر عقلا مثل احنف بن قیس و فرزند گفتند که ابو موسی اشعری

تا بدان این کار نصیب دیگری را از اهل گیاست دور است دریں تقضیه اختیار باید کرد تا امور عامه بهتر بانصرام پذیرد و خواری و معطلی این سنی را متی نشنود بدیر بوسی کسی را اختیار نکرد و مدتی شخصی را بالطلب و فرستادن او در آن آوان گوشه گرفته در بیچ امر و حل نمیکرد و چون شنید که دو گروه با هم صلح کرده اند الحمد لله رب العالمین چون گفتند کنزا حکم ساخته اند گفت انا لله و انا الیه راجعون عبد الله ابو موسی بلشکرگاه امیر المومنین علی آمده شرف دستبوس حاصل کرد و او چون در فصل مهمات خودی نداشت هر گز صاحب اختیار نمی نمود بمجلس درسید و زبان بنصیحت او کشاد و ندر دران محکم و استوار و محتاط وصیت فرمود و ندا قبت ابو موسی در غضب شده گفت اگر در استصواب سید بدیگری راجعت این سمت اختیار فرماید مالک گفت تو نه آن کسی که در وقت وصول حسن بن علی کوفه را بمشاورت او و بیعت خوارج سپردی چگفتی که اتفاق با علی در قضی موجب فتنه است ابو موسی گفت کمپتن بود و لیکن مرد قبا آتش آن روز بسیوزم که سن دین و دانه با شما یارم و دین بجز با شما نخورده ام چون امر خلافت بر صلابه و حکم حکمین قرار یافت امیر المومنین علی را از عراق و سیوه و حارث شام بیان هر دو لشکرگاه مجلس ساخته منبر نهادند تا عهد نامه تولیه نویسند و عبد الله بن ابی رافع کاتب امیر المومنین علی بود و مامور آن شد که دران باب سطرے چند تحریر نماید عبد الله نوشت که هذا ما صلح امیر المومنین علی بن ابی طالب علیه السلام سیوه گفت چه بدمری با شم که باد وجود آنکه دائم کویل امیر المومنین است با وقتا تا نام عمرو عاص گفت لفظ امیر المومنین را محو باید کرد و نام او و نام پدر او می باید نوشت اشعث بن قیس گفت ای امیر المومنین بچو لفظی که منطق آن امارت سلما نانست رضا مده که نویسد سر کار اگر آن محو کرده دیگر نخواهد نوشت علی گفت الله اکبر صدق رسول الله مرا بطریق قضیه بر دست من جربان یافتند چه در روز حدیبیه که صلح نامه مینوشتم در قلم آوردم که این صلحی است که محمد رسول الله میکند با سهیل بن عمرو بر آنچه گفت اگر ترا میدانستم که رسول الله ترا محو کن و بنویس محمد بن عبد الله چه اگر ما او را رسول الله میدانستیم از دخول مکه و گذاردن عمره باز نمیداشتیم حضرت رسالت و صدق و کیا علی الجمله فان لک یوما کبوی بذا یعنی ای علی آنرا محو کن که ترا چون روز دست دهد و آن روز راست اکنون ای عبد الله چنانچه خاطر سیوه بخواهد بنویس عبد الله بن عبد الله و صورت صحیفه نوشت که هذا ما صلح علیه علی ابن ابی طالب معویه بن ابی سفیان و صلحنا سه با تمام رسانید مصالحه علی ابن ابی طالب اهل حجاز و عراق کرد و شام و معویه بن ابی سفیان و اهل شام که چون گذاران او بنده قبول کردند که حکم قرآن او بنده قبول کردند که حکم قرآن از حاق تا خاتمه عمل نمایم و از مضمون او در نگذاریم و اجبا کنیم هر چه قرآن او را احیا کند و هر ما مانت چیزی که نگذاریم امانت سپکند سی خایم و علی شیعه او اضی شدند که عبد الله بن قیس یعنی ابو موسی اشعری و بن باب حاکم ناظر باشد و سیوه و شیعه او اضی شدند که از قبائل ایشان عمرو عاص حاکم و ناظر باشد و علی و معویه او ابو موسی و عمرو عاص اتحاد و عهد و میثاق کردند که آن را بمنتهای خود سازند و از مضمون کلام زبانی تجاوز نجایز ندارند و بنویسند در قرآن مجید مسطور است بر آن موجب حکم فرایند و هر چه بمطلوب ایشان باشد و در کلام ربانی حکم آن نباشد رجوع کنند بسنتے نمایند و بر سبیل قصه بخلاف مقتضی سنت سنیه حضرت خیر البریه صلی الله علیه و آله عمل ننمایند و عبد الله بن قیس و عمرو بن عاص از حضرت امیر المومنین و معویه نیز اخذ عهد چنان کردند که حکم ایشان که بطابق قرآن و موافق صدق و سنت باشد عدول ننمایند و چون این هر دو حکم در حکم خویش شرط الامانت و دیانت بجای آوردند سوال و ابالی و اوالیشان نکنند و مرضی این باشد دگر چیزی از صدر و حکمی نرفت شود تا سجان علی و موافقان معویه دیگری را که از راه عدالت و صلاح باشد بجای او نصب فرمایند و اگر حکمین تا مدت معینه که نهایت زمان حکمست اجمال در زنده معرفت خلافت را تقرری ندهند فریقین در امر محاربه مختار باشند و دست کس کدین از ظلم و فساد و خلاف در زد مجموع است در دفع شر اوانقان نمایند و چون صلحنامه با تمام رسید نوشتند که شهد علی مانی هذا الکتاب الحسن و الحسین ابنا علی و عبد الله بن عباس و عبد الله بن جعفر بن ابی طالب و اشعث بن قیس و جمعے دیگر از شاهیر که عدد امیر المومنین علی بود نه اسامی شریفه خود نوشت شود و طائفه از معارف شام نیز اسامی خویش نوشتند و در آخر صحیفه محرر گشت که کتب یوم الاربع ثلثة عشر من صفر سنة اربعین و بگذاری التاریخ ابو حنیفه دینوری روایت است که چون اشعث بن قیس از مالک اشتر التماس نمود که گواهی خود در سیمه ثبت فرماید مالک در جواب گفت بین اشتر مقطوع الید اگر نام خود در عهد نامه نویسد اشعث گفت تا تو نویسی از نور ابالی نگردم مالک جواب داد که تو کسی را در رضای تو هیچ اهمی باش فرخواهی باش چون دران مجلس جمعے از امثل عدی بن حاتم طائی دیده حاضر بودند گفت دست بنطاول عرب مرعی سید رم والا جوابی که سزاوار تو بود داد م مالک اشتر گفت تیغ زبان سن از تو تیز تر است و سنان تو نا قدیر و عشیرت سن از عشیرت تو شریف تر و دست امیر المومنین اهم و قوی تر شمنان از دشمنان او و بیتی مگر و الیچ جلد یا تاریخ جلد یا قائد فرد و این سخن خود معنی بود نسبت با شش زیرا که اکثر اهل این بابین کار ها مشغول بود ند و حال آنکه او از آن دیار بود و اشعث ازین کلمات متاثر و ملول شده دست بقائمه شمشیر برد و مالک نیز دست بقائمه تیغ خود رسانیده ابراهیم ترا بنام بیرون آورده و پیش او انصیحت کرده روی باشعث کرد و گفت اگر تو خیری بودی مرتد نشدی تخت با کرا سلام قبول کردی و بعد از ان الطاع بیش کافران و بت پرستان رجوع نمودی و باز بدین جان مسلمان شدی و چون این خبر بسمع امیر المومنین رسید فرمودای مالک باین قوم مدارا کن چنانچه بدین میکنم و مراحضرت رسول

نجیر داده که از اشعث چه صادر گردد و ازابناء او با اولاد سن چهار سد و سن امیرالمؤمنین شعر بران بود که محمد بن اشعث با امیرالمؤمنین حسین در کربلا سقاله نموده و اعوان بن اشعث هم در ان سرزمین آب اتلاف حضرت باز داشته و در وقوع این تخلف مسطور است که چون بعرض امیرالمؤمنین علی رسانید مذکر رضای اشتر مضمون صلحنامه مقرون بنسبت فرمود بخدا سوگند که من هم راضی نبودم و نخواستم که شما تیغ رضا در میان نهاد و لیکن بعد از اتفاق در رضای شما راضی گشتم و در وقوع بعد از رضا لائق بحال خویش نمی بینم و کاشکی چون او یک شخص دیگر بودی در میان تا بکفایت علما قیام نمودی و خاطر مرا از چنین دشت فارغ ساختی گویند که چون عهدنامه نوشته شد اشعث بن قیس آنرا گرفته نزد قبائل عرب برد که در ان لشکرگاه بود و مدد بر ایشان خواند چون قبیله عزه بر مضمون حال اطلاع یافتند دو بلدوازان مردم آواز بر آورد ند لا طاعة الا لله آنگاه با لشکر شام در مقام قتال آمدند تا هر دو گشته شدند و چون اشعث صلحنامه را بقبیله مراد قرائت کرد صالح بن شقیق که یکی از افاضل ایشان بود گفت لا حکم الا لله ولو کره المشرکون اگر چه قبائل برین قضیه معترف شده زبان سرزنش باشعث بن قیس دراز کرده و بعضی از تواریخ آورده اند که عبدالله بن ابی رافع کاتب امیرالمؤمنین بصحبت شامیان صلحنامه نوشت و میمون بن عباد الکلبی به بصره آنرا برای اهل عراق شتل بهمان مضمون عهدنامه قلمی آورد و در اباب عراق و صلح با اهل شقاق اساسی خوشتر نمود و مدار اهالی شام بر عهدنامه شد تا بدان ابن عم رسول تا سه سال خویش مشتغل شده چون هر دو نامه تکمیل رسید مروی ادسپاه امیرالمؤمنین علی را بریسه رسانید هر چه تمامتر پرسپ خویش سوار شده آب بصلحیه و چون آب باد داده بخود بر لشکر سویه حمله کرد و بسیار تهاتموده و چندکس را زخم زده آنگاه مراجعت نموده باز آب بصلحیه و باری دیگر آب خود در جرخواند و بر لشکر امیرالمؤمنین علی حمله کرده چند تن را مجروح گردانیده و گاهی بران لشکر و گاهی برین لشکر حمله میکرد و با وار بلند میگفت که ایها الناس بدانید که من از علی و معویه دلگیرم و حکم نیست مگر خدای را جل جلاله و لو کره المشرکون دو نوبتی که عسکر امیر حمله کرد و قتیل امد و اول خارجی که گشته شد ابو بود امد از اتمام حالت امیرالمؤمنین بخبر کوفه باز گشت و معویه بطرف شام مراجعت کرده مقرر بران شد که ابوموسی اشعری با طائفه از معارف و اعیان حجاز و عراق و عمرو عاص نیز با عظمای شام و عرب بدومة الجندل که موضعی است میان عراق و دیار شام معین گردند و با تفاق یکدیگر قرار یافته در امر خلافت مشورت کنند و امیرالمؤمنین علی شریح بن هانی را با پنجهزار نفر از خوارج خود بدان صوب روانه گردانید و عبدالله بن عباس هم از ایشان رفته با تحت آن جماعت قیام نماید و معویه ابوالاعور السلمی و شرحبیل بن سمط الکندی را با جمعی مصحوب عمرو عاص گردانیده و بعضی از رویات آمده که با حکمین شصد نفر بدومة الجندل رفتند و چهار صد کس از ان جماعت و چهار صد نفر دیگر از دیگر جانب گویند که در انجا طریق عبدالله بن عباس و احنف بن قیس بکرات و مرات ابوموسی را نصیحت کردند که بایدکه بکلمات عمرو عاص فریفته نشوی و جواب حکم سپهگانه نبردی بسابقت نمائی و اوقبول نکرده و ایشان را مطمئن خاطر گردانیده و اما چون مردی بغایت ساده لوح بود عاقبت عمرو عاص او را فریب داده چنانچه ارسیاق کلام مستفاد بوضوح خواهد پیوست انشاء الله تعالی و گویند اجتماع فریقین در دومة الجندل اتفاق افتاد شدسیان ابوموسی اشعری و عمرو عاص از نزاع و جدال و چون هر دو فریق از اهل اطلاع و ارباب تحقیق بدومة الجندل رسیدند عمرو عاص با ابوموسی ملاقات کرده او را بر خود تقدیم کرد و گفت ای برادر مدت مفارقت دراز کشید و حق عهد علما برکت ما و او را یکدیگر موجب تفرقه نباشد هر سه روز عمرو پیشتر و ابوموسی تاخیر و در تعلیم وی ظرائف سیاسه کماینبغی آورده و در مقابل او بعد از نوانوی نشسته کشاف مسائل نمودی و چون ابوموسی سواد شدی رکاب او گرفتی و چون بر خاستی نعلین چرمین او را نهادی و در خدمات وی و طائف جد و جهد تقدیم رسانیدی و گفتی که ترا فضیلت سبق الاسلام و علم و عمل عجیب است که از انبار روزگار چو کس را میسر نشده و ازین و قوع تعبیر و حیله چندان پرداخت که او را مغرور و ممنون خود ساخت و چون مدتی منقضی شد و حکمین مصادر نشده مردم ملول و دلتنگ گشته با ابوموسی و عمرو عاص گفتند کاین کار بدور دراز منجر شد و شما غایت سعی در اهم خلافت نکنید امید و ازان میترسیم که میاد و بر سر آید و با ضرورة باری دیگر قدم در میدان منازعت و مخاصمت نهیم و حکمین خلق را تسلی داده آغاز تدبیر کرد و ابوموسی در خلوت گفت که ترا پیش ازین سخن بمسمع رسول الله رسیده و گرم و سرد روزگار چشیده یقین بدان کن ازصواب دید تو تجاوز جائز نخواهیم داشت ابوموسی گفتای عمرو امرا می در خاطر گذشته که صلاح امت و خشنودی حضرت عزت جل جلاله در آنست که اگر تو دران باب موافقت نمائی سبب بستگاری تو باشد عمرو گفت که آن کدام است ابوموسی گفت که بدان عمر ریاست بصلاح و عفاف آراسته و خلوت و عزلت اختیار کرده و در کنجی نشسته و درین مدت از منازعت و محاربت اجتناب نموده دست خود را بخون کسی نیالوده گر زمام جل و عقد امور این دشق مهمات ملمعات اهم در قبضه اقتدار او نهیم چون باشد عمرو عاص گفت که در باب معویه چه میگوئی ابوموسی گفت که معویه شایسته خلافت نیست عمرو گفت تو صید ان گل عثمان بظلم کشته شد ابوموسی جواب داد که بلی عمرو گفت که مسلم است در پیشگاه تو بخلاف وی راضی گردی و خلق تراد رین باب لعن کنند تبسید مدت قیام نماد و گفت من معویه را ولی خون عثمان یافتم و خدای تعالی در قرآن مجید میگوید و من قتل مظلوما فقد جعلنا لولیه سلطانا تو بدان ولی سلطانا نگفتی که ولی خون عثمان است و انواع شرف و بزرگواری ابوموسی جواب داد که از خدای تعالی بترس و بدانکه اگر کسی بسبب شرف و سبق خلافت گشتی باید که مردم ریاست و خلافت یکی از ابناء ربیعه ابن صباح الحمیری اتفاق کردندی زیرا که شرف و بزرگی عالم در فرمان ایشان بود و دیگر انکه شرف مرتضی علی را با اولاد او صفیان چه نسبت است و الحلاف لفظ امیرالمؤمنین بر علی و عمر و عثمان الیق و اولی است که معویه و اگر

تر با ایشان موافقت نمائی ابن عمر را بخلافت نشانیم دست عمر بن الخطاب را احیا کنیم عمر گفت که پسر عبد العزیز هم فضل دارد و هم صلاح و هم قدم هجرت چه شود اگر بخلافت دهی رضا داد ابو موسی گفت که تو راست میگوئی اما ذل عفت اولاد این حروب شده است بیا تا طیب بن طیب را بر سریر خلافت نشانیم و خلائق را از بن محنت و مشقت فارغ نیم عمر گفت که او شائسته این امر نیست چه سزاوار خلافت کسی ست که یک دست بخرد و دیگ دست ببخشد ابو موسی گفت که ای عمر بعد از آنکه اهل اسلام از محاربه و قتل ملول شدند من قادرم احکم ساخته و دیگر از ایشان را در ورطه فتنه و هلاک میگذارم و تدبیری پیش آرم که صلاح حال امت باشد عمر گفت که صلاح وقت در آنست که علی علیه السلام و معاویه را از حکومت عزل کنیم و مهم خلافت را بشوری حواله کنیم تا شخصی را که شائسته این کار باشد اختیار فرمایند ابو موسی این رای را پسندیده چون نزد خویش آمد ابن عباس باو دخلوت کرده فرمود بجد اسوگندهای ابو موسی که گمان من آنست که عمر و عاص تا فریب داده اکنون از روی التماس میگویم که اگر شما هر دو در امر اتفاق نمودید ایدا در اندکم تقدم منمائی چه امر مردمی خدا دانست و من مے ترسم که اگر دیش از وی در دین امر متفق علیه صدیقی القاکنی او مخالفت تو اظهار کند و فساد از ان متولد گردد که کسی تدارک آن نتواند کرد ابو موسی گفت مادامی اتفاق کرده ایم که بهیچ رای را بابد یگری مخالفت نخواهد شد روز دیگر ابو موسی با شعری و سائر خلائق بمسجد جامع حاضر شدند و ابو موسی باعمر و خطاب کرد که بر منبر رود و مصدقت متفق علیه را بسمع مردم برساند عمر گفت معاذ الله تو تقدیم منمائی که از من حسن و افضلی ابو موسی با تمام با من موافق نگردد بعد از محمدة ثنای باری جل و علا رود بر رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم بر زبان آورد که ترفیه حال رعایا و تنظیم امور بریا منوط و مربوط بران است که حضرت علی و معویه را از تصدی امر حکومت و خلافت ساقط و دایم و این کار را بشوری حواله کنیم تا از برای اصلاح خویش هر کرا شایسته این امر خطیر و خطب کبیر دانیم اختیار فرمایند آنگاه انگشتری خود را انگشت بیرون آورده گفت من علی علیه السلام و معویه را از خلافت عزل کردم چنانچه این انگشتری را انگشت خویش بیرون آوردم بعد از آن شخص صاحب خود را بخلافت منصوب گردانیدم چنانچه این انگشتری را بصاحب خود باز میدهم صاحب خود را بخلافت مقرر کردم زیرا که او ولی عثمان است و طالب خون او و سزاوار ترین مردم که بجای خلیفه مظلوم نشیند اوست و از بن سخنان غلغله در میان مردم افتاد ابو موسی عمرو را دشنام داده گفت خدای تعالی تو را توفیق ندهاد که غدر کردی و بهتان کردی و گفتی دعصیان ورزیدی که را چنین مقرر کرده بودیم و ما تو را مثل شتر المهار ان بحمل اسفار علیه لیست او تشبیه کرد یم عرگفت تو خلاف میگوئی و ما تو را مثل شتر الحمار بحمل اسفار عبد الرحمن بن ابی بکر گفت ای کاش ابو موسی مرده بودی تا چنین حکم را تصدیق نکردی عبد الله بن عباس گفت که چرا ابو موسی را میگذاری که او را بدین کار نصب کرده شریح بن هانی تا نیاید بر سر عمرو عاص رسیده مردم را میان آمد عاد اصلی را دانند شریح و الا مناسب نمیبود که چرا بجای تو نباشد شریح عمرو عاص را گفت که ای فاجر ملحد آیا ندانی که الا حکم الا لله ابو موسی و عمرو عاص را باحکم خدا وندی چه اختصاص طائفه ضلال عراق خواستند که تیغ انتقام از نیام بیرون آورده بپای منبر فتالی آغاز کنند اما عدی بن حاطا و مقام مخالفت آمده گفت که مقاتله کردن با ی خصت امام وقت جائز نیست و این صورت بر اهل حجاز گران آمد خصوص بنی هاشم و ایشان زبان بابی کی عباس بن عبد المطلب و قت بیعت ابو بکر انشا کرده بود که اگر دند مضمون آن ابیات اینست ۵ ندانم خلافت چرا منصرف شده ز هاشم بس آنگاه از بوالحسن ۵ نه او اولین مقبل قبله بود نه او اعلم دحی بود در سخن ۵ نه اقرب بعهد نبی بود و نه معین چبرئیل بغسل و کفن و چنین مجمع جمله اوصاف کیست ۵ بزد قدر علی در خلق نبی ۵ آورده اند که طائفه از قوای کردان محفل بودند زبان بشتم ابو موسی بر انکشادند و گفتند که امیر المومنین علی علیه السلام حاقت تر امید انست از ان جهت حکومت تر اکرده ای شمر دو فوجی از شیعه شاه ولایت پناه قصد ابو موسی کردند او از بیم جان گریخته بکمر رفت و عمرو عاص و ابو الاعور با متابعان بدمشق رفته بر معویه بخلافت سلام کردند و عبد الله بن عباس و شریح بن هانی با موافقان بخدمت امیر المومنین علی شتافتند و آنحضرت را از کما ی حالات اعلام دادند و مستقصی ندکور است که چون خلق از حاکمه مراجعت نمودند بخدمت امیر المومنین علی علیه السلام پیوسته بر روس منابر بزبان لعن معویه و عمرو عاص و ابو الاعور و حبیب بن مسلمه فهری و ضحاک بن قیس و ولید بن عتبه و ابو موسی اشعری لب میگشادند و چون این خبر بمعویه رسید امر کرد تا امیر المومنین علی علیه السلام و امام حسن و امام حسین و ابن عباس و مالک اشتر را بسب و لعنت کردند ذکر فوت مالک اشتر و قتل محمد ابن ابی بکر بتقدیر حی اکبر باتفاق نزدیک بیان گشت که امیر المومنین علی علیه السلام قیس بن سعد بن عباده را از حکومت مصر عزل کرده محمد بن ابی بکر را بضبط آن دیار فرستاد و چون محمد بمصر رسید قیس شهر را تسلیم نموده رفت یا طائفه که تا غایت یا امیر المومنین علی بیعت نکرده اند مواسا و مدارا کنی و در ره مجوئی ظالمان و ضالان سعی نمائی که از لقای ریاست این مملکت موقوت باعانت و مظاهرت ایشان است و چون قیس بوقت خلافت رسید محمد بن ابی بکر نصیحت آن ناصح مشفق را فراموش کرده چند نوبت لشکر بر سر آن طبقه عثمانیه فرستاد و ایشان در مقام مقاتله آمده و پیاده محمد را با کمر بهزیمت کردند و در آن آوان قضیی بود در مصر موسوم بمعویه بن حدیج که پیوسته معادات امیر المومنین علی علیه السلام در مخاطر داشت و چون حرب صفین نهایت انجامید و تحکیم باظهر رسید معویه بن حدیج طلب خون عثمان نموده طائفه از رنود و اباش را باتفاق نموده شورشی در مصر انداخت و محمد صورت حال را معروض امیر المومنین علی علیه السلام گردانید آنحضرت مالک اشتر را که بعد از مراجعت صفین بحکومت و ولایت جزیره فرستاده بود طلبیده

تاوان باب بادی مشورت نماید و مالک بنا بر اشارت ولایت پناه دانایی دران مملکت نصب کرده بشرف پاپوس استسعاد یافت امیر المومنین با او گفت که محمد بن ابی بکر برادر جوانی ست و زیاده بحد چون ندارد ما نیخواهم که او را از مهم مصر معاف داریم رای تو درین باب چیست در کار ایمای او بفرستیم مالک جواب داد که هیچکس شایسته تر از قیس بن سعد نیست و درین قضیه فرمان حضرت امیر المومنین صدور یافت قیس ابا و امتناع نمود چه بموجبی او را عزل کرده بودند آنحضرت قیس را بضبط ممالک آذربایجان نامزد فرمود و با مالک گفت که کسی را بحکومت قوی دین هوشیار مقتدر شرائط وصیت و نصیحت بجای می آورم آنرا کان لم یکن انگاشته توانان بی نیازی زیر اکه برای صائب و فکر ثاقب خویش جوانی عمل کرد مالک انگشت قبول بر دیده نهاده امیر المومنین علی علیه السلام منشور ایالت او را نوشته و مدت سیاست بوی دران صحیفه قلمی فرموده گفت تعجیل هر چه تمام تر توجه بآن جانب باید نمود تا بواسطه اهتمام توفقت باشکین یابد مالک بموجب فرمود از کوفه بیرون آمده و معویه از بن معنی آگاه گشته رود خربت بلکاخ و باغ و راه یافت چه یقین داشت که اگر امیر المومنین از جانب کوفه اشتغال مصر متوجه او گردند در دیار شام محل اقامتش نماند و دران اوان دهقانی که با معویه دوستی می ورزید و در قصبه که در سر راه مصر بود وطن داشت بعد از تفکر زیاده معویه بآن دهقان نامه نوشت مضمون آنکه مالک اشتر متوجه مصر است لاجرم گذار او بران قصبه خواهد افتاد باید که باستقبال وی شتابی و بر ضیافت او اقدام نموده بهنگام فرصت سمّی قاتل در جنس مالکولات تعبیه کرده بخورد او دهی و دهقان ملتمس معویه را بکمین قبول تلقی نموده چون مالک بآن نواحی رسید دهقان بخدمت او شتافت و صنوف خدمتگاری بجای آورده گفت من از اهل خوارج حروراء و باغات هجین قریه ای متاخم مالک بمنزل دهقان نزول کرد و آن ملعون مقداری عسل را با زهر آمیخته بآن پهلوان صف شکن داده تناول فرمود و خود بر جان بود و مردن همان و معویه پیش از فوت مالک میگفت که علی اشتر را نامزد ضبط مصر کرده و ما را توهم از وی بیشتر است که از علی علیه السلام از قاضی الحاجات مسئلت نمایند که شر او کفایت کند و اهل شام بدعا قیام نمودند تا خبر فوت او رسید آنگاه معویه با مردم آن مملکت گفت که علی علیه السلام را دو بن بود یکی هاشم بن عتبة بن ابی وقاص دوم گیری مالک اشتر آن یکی در حرب صفین مقطوع شد و این یک بمرکت دعای تعالی لشکر ما را در کمین انداخته مگس عسل است و چون خبر فوت مالک رسید مبارک امیر المومنین علی علیه السلام رسید حزن انده بر خاطر آنحضرت استیلا یافته بسیار بگریست و در بعضی از نسخ مذکور است که چون خبر فوت مالک و انده وده و خجلت محمد ابن ابی بکر بموقف خلافت رسید آن حضرت به محمد ابی بکر مکتوبی نوشت مضمون آنکه ملالت خاطر ترا بنا بر فرستادن مالک اشتر بمملکت مصر معلوم کردم و این صورت نه بواسطه آن بود که من بسببی و اجتهاد و تقصیری گمان برده باشم و نیت من در عزل تو در نصب مالک آن بود که ترا ملکی و والی گردانم که با وجود دست ساخت و کثرت نعمت و طیب هوا و عدد بیشتر مادهٔ مئونت محافظت آن کند باشد تا بفراغ البال زندگانی کنی و شخصی را که در اوایل ولایت مصر ساخته بودم وی را صالح امور و والا و انتقام کشنده از نفوذ امر او و دیگر اهالی آنجا ان استماع افتاد که او تکمیل جهات خویش نموده بجوار رحمت ایزدی پیوسته است وظیفه آنکه بر سر ریاست خویش تمکن باشی و ببصیرت خویش کار فرمائی و بپای اقامت دشمن کوشی و خلق را براه راست دعوت کنی و در استقامت از جانب باری سبحانه و تعالی اهمال جائز نداری تا الطاف بنهایت و اعطاف بمنتهایت کافل مرادات و کفاتی مهمات تو گردد و چون بعد از فوت مالک اشتر امیر المومنین علی علیه السلام را دل مشغولی خارج پیش آمده معویه مسرور و خوشدل شده و فرصت غنیمت شمرده بنا بر وعده سابق که با عمرو عاص داشت او را باشش هزار کس تسخیر ملک مصر نامزد کرد و چون عمرو عاص بنواحی مصر رسید معویه بن خدیج با اتباع او پیوست بمحمد ابی بکر پیغام داد که برخیز و ازین دیار بسلامت بیرون رو و بر تو قبله بر مجموع امت روشن است که خون عثمان بگردن تست محمد در جواب عمر و گفت که قتل عثمان چندان نیست و چنان و انگیزه من نیست که مرا ازین تعرض باید خواست چه سعی تو درین باب اضعاف مضاعف سعی و کوشش من بود و تو همچنان میدانی که عثمان را کشتم انشاء الله تعالی و عمر و چون دانست که بغیر از جنگ چاره نیست کتیبه اسباب و تعبیه سپاه مشغول گشت و محمد بن ابی بکر آنرا نه اراکه نخست کار و زار بر عثمان آورده بود باطلا نفه بجنگ سپاه شام در مقدمه روان فرمود عمرو عبد الرحمن بن ابی بکر را با فوجی سنگین از مذکور دو فقیس بعد از تلاقی دست بمنع و نجوه بر دند و کنانه لشکر شام را هزیمت کرده عبد الرحمن بعمرو ملحق شد و عمرو بن عاص با معویه بن خدیج گفت که بر دو بالب خود حریص ابن حمدان و محمد جریر طبری گوینده که کنانه پسر معویه بن خدیج بود و بعضی مورخان دیگر او را کنانه بن بشیر گویند بالجمله معویه متوجه محاربه کنانه شده لشکر او را منهزم گردانیده و کنانه در جنگ کشته گشت ابن حمدان گوید که در حین مقاتله کنانه را پدرش معویه بکشت و در زمان قتل او با او گفت که تو اگر از قتله عثمان نبی بودی من ترا نمیکشتم چون کنانه بقتل آمد جمعی که پیش محمد بن ابی بکر بودند متفرق گشتند و محمد تنها روی بجانب ناچار پنهان شد و معویه بن خدیج او را بدست آورده هلاک ساخت و جسد او را در شکم اسب باجون حماری نهاد و بسوخت و عمرو بصر آمده بی منازعی بحکومت اشتغال نمود گویند در مدت حال که عمرو عاص متوجه مصر شده بود محمد با برخی یاران امیر المومنین علی علیه السلام در طلبیدن آنحضرت هر چند مردم کوفه را با عانت او تحریص کرد اجابت ننمودند لاجرم روی اقبال بدعا آورده گفت بارخدایا کسی را بر ین جماعت مسلط گردان که بر ایشان هرگز رحم ننمایند یا گفت الهی غلامی را از ثقیف بر ین طایفه گمار دعای شاه ولایت پناه باجابت مقرون گشته در همان شب بقول جمهور حجاج بن یوسف ثقفی که بحجاج ظالم اشتهار یافته مبتلا گشت

وانا او بکوفیان رسید انچه رسید بعضی گفته اند که حجاج در سنه اثنی واربعین متولد شد وچون واقعهٔ محمد بن ابی بکر بسمع همایون امیر المومنین علی رسید بغایت ملول و محزون گشت و درین باب
نامه بعبد الله بن عباس که دران آوان بضبط بصره اشتغال داشت نوشته اظهار دلتنگی نمود وابن عباس زیاد بن ابیه را دران دیار بنیابت خویش گذاشته خود متوجه کوفه شد وبا خویش
قرار داد که دیگر مفارقت امیر المومنین را اختیار نکند **ذکر طغیان اهل نفاق و فرستادن معویه بن ابی سفیان متابعان خویش را بولایت جزیره و یمن و حجاز و**
عراق بعد از قتل محمد بن ابی بکر و استیلاء عمرو عاص بر مملکت مصر اندک خللی بقواعد قصر خلافت راه یافته معویه عبد الله حضرمی را بتسخیر بصره نامزد کرد و عبد الله بآن جانب رفته
زیاد بن ابیه که از قبل ابن عباس برتق وفتق مهمات آن دیار اشتغال داشت مختفی گشت و امیر المومنین علی بر آن حال اطلاع یافته اعین بن مخاشع را بجنگ او فرستاد و عبد الله بروی
ظفر یافته او را بقتل آورد و بعد از ان حضرت امیر المومنین جاریة بن قدامه را بجنگ او فرستاد وابن القدامه ببصره آمده بین الفریقین قتالی شدید دست داد و عبد الله حضرمی
منهزم شده در قصری متحصن شد جاریه فرمود تا آتش دران قصر زدند وابن حضرمی با اتباع تمام بسوخت و در سنه تسع و ثلاثین معویه نعمان بن بشیر الانصاری را با ده هزار مرد بعین الشمس
فرستاد و مالک بن کعب دران آوان از قبل امیر المومنین بضبط و حکومت آن موضع قیام مینمود و چون مردم مالک سپاه شام را از دور بدیدند بگریختند و مالک با معدودی
چند پناه بحصار برد و قاصدی نزد امام المسلمین فرستاده مدد طلبید آنحضرت اهل کوفه را بامداد مالک تحریص نموده هیچکس اجابت نکرد و مالک چون دید که در شدت حسب
ضرورت با صد مرد که ملازم او بودند از قلعه بیرون آمده با نعمان جنگ کرد و حرب ایشان تا نماز شام کشید و درین اثنا عبد الرحمن بن مخنف باشارت پدر بمدد مالک رسید و نعمان
بتصور آنکه مردم بسیار بمدد مالک می آیند عنان عزیمت بجانب شام منعطف گردانید و مالک از تنگنای محاصره خلاص شد و درین سال معویه بن ابی سفیان سفیان بن عوف را با شش
هزار کس بهیت فرستاد که آن شهریست میان موصل و شام سفیان بنابر فرموده بهیت آمده از انجا بانبار رفت و این شهرها از سواد عراق است و سفیان چون بانبار
رسید حسان البکری که حاکم آنجا بود با سفیان مقاتله کرده کشته شد و شامیان انبار را مسخر کرده غارت کردند و چون این خبر بامیر المومنین علی علیه السلام رسید از خشم با کوفیان هیچ
نفرموده تنها از شهر بیرون آمده بلشکرگاه رفت روز دیگر اعیان کوفه بخدمت آنحضرت مبادرت نموده درخواست کردند که مراجعت فرمائی که این کاری نیست که همچون توئی را باید
رفتن و آنحضرت ملتمس ایشان را مبذول داشته قیس بن سعد را با طائفه از ارباب شجاعت بدفع سفیان فرستاد و قیس بتعجیل هرچه تمامتر روان شد و تا حدود شام رفته هیچکس
را نیافت چه شامیان مال بسیار یافته بودند و بی توقف بدیار خود شتافته و درین سال معویه عبد الله بن سعید الفزاری را با هزار و هفتصد کس بجانب تیما فرستاده گفت
که از اعراب بادیه مال صدقات بستان و هر که نه دهد با او حرب کن و بطرف مکه و مدینه رفته همین عمل نمائی و تیما شهریست در کنار بادیه که متصل است بحدود شام وابن سعید
بفرموده عمل نموده به تیما آمد و از بعضی اعراب صدقات بستد و چون این خبر بامیر المومنین علی علیه السلام رسید مسیب فزاری را با دو هزار کس تعیین کرد که بحرب عبد الله بن سعید
رود و چون مسیب به تیما رسید با شامیان مقاتله نموده جمعی فراوان از ایشان بکشت و چون مسیب خویش عبد الله بن سعید بود سه ضربت دوستانه باو زده هر دفعه باو گفت که بگریز
از نادانی خون خویش مریز لاجرم عبد الله با بقیة السیف بحصار تیما تحصن نمودند و مسیب ایشان را محاصره نموده فرمود تا هیزم بسیار آورده در در حصار جمع کردند و آتش در آن زدند
چون محصوران بهلاک خویش متیقن گشتند زاری کردند چنانچه مسیب را دل بر ایشان بسوخت و فرمود تا آتش را بکشتند و چون شب شد عبد الله سعید با یاران خویش بیرون آمده
بجانب شام رفتند و درین سال معویه ضحاک بن قیس را با لشکری بسیار ببادیه فرستاده فرمان داد که در خرابی منازل و اماکن سعی نماید و هر کس را که در منازل یابند بکشند و حجاج را از مکه باز داشته
نگذارند که بروند و بگویند که شما را در اینجا امامی نیست که امیر حج باشد و ضحاک ببادیه در آمده خرابی بسیار کرد و هر کرا از عرب یافت بکشت و اموال ایشان را بتاراج داده و در هر منزلی
که امیر المومنین علی علیه السلام جمعی را تعیین نموده بتتبع ضحاک گماشته شدند و چون شاه ولایت پناه خبر ضحاک شنید حجر بن عدی الکندی را با چهار هزار سوار بمقابله او فرستاد و حجر روی براه
نهاده بمقصد رسید و با ضحاک قتال آغاز نهاد و جمعی کثیر از سپاه او را بشهرستان عدم فرستاده ضحاک منهزم شد و درین سال معویه یکی از معارف را بمکه فرستاده بود تا با مردم مصر و حدود
مغرب حج گزارد و در وقت حج قثم بن عباس که بفرمان امیر المومنین حاکم بود و گماشته معویه را مانع آمد که بشرائط زیارت قیام نماید و هر دو فریق خواستند که بر حرب اقدام نمایند آنگاه خلق
گفتند که ما شما را نگذاریم که در موسم حج خون هم بریزید و شیبه بن عثمان را تعیین کردند که پیشوای خلائق شده با ایشان بمناسک حج قیام نماید و درین سال معویه بنفس خویش با جمعی از دلیران
شام براه موصل روی بعراق نهاد و مردم پرسیدند که مقصود ازین حرکت چیست و مقصد کجاست معویه گفت که میروم تا دجله را ببینم که هرگز آنرا ندیده ام و بموصل آمده چند روز در کنار
دجله بگذرانید و بدمشق مراجعت نمود و غرضش آن بود که مسموع امیر المومنین گردد که معویه خود بمملکت عراق در آمده و در اول سال چهلم معویه بسر بن ارطاة را با سه هزار مرد تعیین
کرد که بمکه و مدینه رفته حرمین را در حیطهٔ تسخیر آورند و از انجا بیمن روند و مردم بلاد و امصار را به بیعت او دعوت کنند و بسر بموجب فرموده نخست بمدینه آمد و ابو ایوب انصاری که از
قبل امیر المومنین علی علیه السلام در مدینه حاکم بود مختفی گشت و بسر بمسجد در آمده بمنبر رفت و در اثنای خطبه غلام عثمان را نام برده گفت خداوند شما کجاست خلائق در گریه شدند و بسر گفت

ای اهل مدینه چون عثمان را شما کشتید این همه گریه چرا است بخدا سوگند که اگر معویه ما را از کشتن نمی ترسانید زنده نمی گذاشتم ولیکن هرگه با او بیعت نکند و خون خود شریک خواهد بود و از مدینه فرود آمده مردم را به بیعت معویه دعوت کرد اکثر خلق اجابت نموده و انا عیان و انصار جابر بنهان گشت و در اثنا یام اختفا بسر بردی و در خانه بسر بردی و در شهر چون خبر خلافت کجا بر دوزی در فلان سرای بسر بردی آن سرا را غارت میکرد تا روزی جابر بخانه زنده پیغمبر ام سلمه که از شیعه امیر المومنین علی بود آمد و گفت ای جابر بر دو بیعت کن و پنهان مدینه حکومت بر سه قرار خود گرفت و جابر از کنج اختفا بیرون آمده بیعت مبادرت نمود و بشیر ابو هریره را در مدینه خلیفه کرده بجانب مکه رفت و قثم بن عباس کرد والی مکه بود بر گرفت ابو موسی اشعری روی پنهان کرده عاقبت مردم بشیر او را پسه انداخته نزد بشیر آوردند بشیر از ابو موسی پرسید که چرا بگرفتی جواب داد که از بیم جان بشیر گفت حکم معویه چنان است که یاران پیغمبر را نگذارم و لیکن بیعت از ایشان بستانم ابو موسی اشعری بیعت کرده منزل خویش باز گشت و بشیر بعد از فراغ از ضبط مکه روی بمدینه آورد و عبد الله بن عباس را در مدینه خلیفه گذاشت و بجانب طایف رفت و قثم نام داشتم تقسل آمد و چون خبر بشیر بشیر بگذاشت که در مدینه بسمع حضرت امیر المومنین علی رسید حارث بن قدامه و وهب بن مسعود ثقفی را با چهار صد تن سوار اکرس و عقب او فرستاد و ایشان بموجب فرموده روان گشتند و بشیر بن ارطاة بسر ایشان رفتند و در ان موضع بهم رسیدند و طرفین روان شدند و بشیر گرخته جان ایشان مهلک بردن برد و چون امیر المومنین شنید که بشیر بن ارطاة بسر ابن عبد الله را بقتل رسانیده اظهار جزع و فزع عظیم نموده و در باره بشیر نفرین کرده فرمود که اللهم اسلب دینه و عقله و مسئول آنحضرت باجابت مقرون گشته خرافت بشیر راه یافت و هذیان گفتن آغاز کرد و شمشیر خود طلبیده با زمان اشمشیری چوبین و مشکی بجای او بدشش افتاد و بشیر آن شمشیر ان مشک زده تا هلاک شد و در ین سال بخشی میان عبد الله بن عباس و امیر المومنین علی پدید آمد بسبب آنکه ابو الاسود دئلی خبر فرستاد بکوفه که بیت المال بصره بمعاویه مضبوط است و جناب ولایت مآب بکمتعلی بعبد الله فرستاد و مضمون آنکه اگر دست بیت المال بر سانکرده باشی ترا معاف خواهم کرد و فرمان داد تا حساب عبد الله کنند و این معنی بر عبد الله دشوار آمد گفت مرا این بکار نیست و ترک حکومت کرده از بصره بمکه رفت و در انجا مقیم شد و حضرت امیر المومنین علی را صورت حال معلوم شده استمالت نامه با و نوشت تا بسر شغل عمل خویش رفت و در ین سال عقیل بن ابی طالب نزد معویه رفت و با او بیعت نمود و امیر المومنین از ین جهت بغایت ملول و اندوهناک شد و تفصیل این اجمال آنکه عقیل نزد برادر خود امیر المومنین رفته از ضیق حال و کثرت عیال شکایت کرد که از بیت المال مقرری زیاده و اضافه کند حضرت جواب داد که پنجه حق تعالی بتو رسانده ام و حقوق دیگران را بتو نمیتوان داد عقیل گفت که افتقار بغایت رسیده و اضطراب بنهایت انجامیده امیر المومنین علی فرمود که اگر از دادن چیزی چاره نیست امشب نزد من آئی تا دیوار خانه فلان متحمل را سوراخ کنم و اموال و امتعه او را گرفته بتو دهم عقیل گفت مال دیگری بسرقت برده مرا خواهی داد امیر المومنین جواب داد که در روز حساب از عهده خصومت یک شخص بیرون آمدن آسان تر است که از عهده خانه مسلمانان چه مجموع اهل اسلام را در بیت المال حق است بعضی گفته اند که چون عقیل التماس توسعه معیشت کرد آنحضرت بتوقف او اشارت نموده در خانه رفت و آهن پاره گداخته بیرون آورده در کف عقیل نهاد و عقیل دست باز کشیده گفت ای برادر اگر چه مرا آتش نمی نهایکه با آهن نفتاخم نسوزی امیر المومنین فرمود ای عقیل تو کی طاقت حرقت آتشی که فرو زنده آن انسان است نداری چگونه دو سیاری که من سوخته ناری گردم که فرو زنده آن خدای هر دو جهان است چون عقیل این سخنان شنید که مسئول او بیچگونه شرف قبول نمی یابد فرصت نگاه داشته از کوفه بشام رفت و معویه در تعظیم عقیل غایت اهتمام بجای آورده بجوائز و صلات او را الی نیازگردانید گویند صد هزار درهم با و انعام کرد چون او را بام جاهلیت هر دو مصاحب جائی بودند و در مجلس خاص گفت که عقیل مرا دست که ابطالب او را بر علی ترجیح میدهی عقیل گفت مهمات الهیات امی مرا ترجیح مینهائی ماه را بر آفتاب جهانتاب ترجیح نمکند و ترجیح جهانائی مشتری او را بر سهیل یمان نیاورد و زهره را بر شعاع شمس چه نسبت و قطره را با دریای بیکران چه مناسبت است خود انصاف دهکه در ان آوان حضرت علیه السلام بمجاهد و صلوة و قیام مشغول بود و بعبادت اصنام می پرداخت مرجع بین نفاوت ره از کجاست تا بکجا و دبا بتنگ چشمی و طمع خام دنیا نزد حضرت آن قدوة اولیا و زبده منتجبان تا چه اندازه رسیده و عقیل با این نوع کلمات و مناظرات بسیار قدح مدارا در مقام همین قدر اکتفا نموده در ین سال یعنی سنه اربعین من الهجرة امیر المومنین علی علیه السلام بریاض رضوان و فردوس جنان خرامید و چون قضیه خوارج در آن حال ایشان تا غایت مرقوم رقم قلم بیان نگشته است مناسب چنان مینماید که فاصله شکمین خامه بعد از ایراد قصه آن جماعت بذکر شهادت آن مرکز دائره سعادت و مسعادت پرداز و انشاء الله تعالی ذکر شمه از حالات خوارج و بیان بعضی از مقالات ایشان طائفه از علماء اخبار نگفته اند که در زمانیکه امیر المومنین علی علیه الصلوة و السلام خواست که ابو موسی اشعری را به دومة الجندل فرستد خرنوس بن زهیر و زید بن مالک با نحضرت عرض کردند که زمام حکومت دنیای دنی را بکف ابو موسی سفله فرومایه چکس را بجانب مخالفان مفرست شاه ولایت آب گفت که چگونه نقض پیمان نمودی بعهد عهد شکستن روا دارم و خدا و ند عز و علا میفرماید و فوا بعهد الله اذا عاهدتم و آنمعنی را چون تصور توان کرد که همه نامه نوشته شده و اسامی معاریف و مشاهیر و ان حقیقه

گشته ابن الکوا و سائر خوارج انا فاطرف و جوانب آواز برآورده ندکه لاحکم الا لله و این کلمه را اعاده کرده گفتند که تجویز انصورت که بگفتهٔ تو ابو موسی اشعری را که حاکم گیروانی گناه است از برای فصل توبه کن و حال آنکه سیاه آسوده شده اند بامتناع ایشان فرمان فرمائی تا برویم و با شتاب شمان حرب انمر گیریم امیر المومنین علی فرمود که فرستادن ابو موسی گناه نیست بلکه خطا است اما از ضعف رای تست و دمن دران وقت که لشکر شام مصاحف بر سر رماح کرده که ایشان حیله بکنند یک ساعت دیگر حرب کنید تا ظفر یابید سخن من نشنیدید و بر من شفقت ننموده زر گفت اگر ابو موسی را از فتن منع نکنی و دست از تحکیم باز نداری با تو قاتلم امیر المومنین فرمود که من نیز با ایشان حرب کنم و این گفته و دریان ابو موسی به وسته الجدل رفت و خبر بحکم بران نهج که ست گوش یافته کلبه رسید خوارج شادمان شده گفتند خون علی مباح است که خود را از خلافت بیرون آورد و دران روزی که امیر المومنین خطبه میخواند مردی از خوارج برپای خاسته گفت که لا حکم الا لله و یاران آن شخص بتقویت اتفاق نموده همین کلمه را گفتند حضرت امیر المومنین چون قول خوارج استماع نموده فرموده که این سخن راست است لیکن مقصود شما ازین کلمه اطل است چه مخواهید کرد بمن کلام علی نائید و نهی امارت و حکومت کنید و دم را بر اعالی شائسته چاره نیست خواه نیکو کار خواه بدکردار تا بمن اعتماد حسن اهتمام او استعمال احد امیسر گردد و غنائم جمع شود و من طرق نماید و اضعاف ضعیف از قوی و مظلوم از ظالم انمیز قوقه تفصیل آید و شما سیچ چیز از مانع قع کنید یکی آنکه شما را از دخول مساجد منع کنیم و دیگر آنکه اگر با ما موافقت نمائید حصهٔ غنائم از شما باز نگیریم سوم آنکه اگر شما با ما محاربه نمائید تا ایم و در تاریخ ابو حنیفهٔ دینوری مسطور است که چون بسمع اهل کوفه رسید که ابو موسی اشعری و عمرو بن عاص بر پنج حکم کرده اند عظام خوارج و زنها با ایشان بمنزل عبد الله بن وهب الراسبی رفته داد بعد از تحمید و تمجید حضرت باری سبحانه و تعالی درود و صلوات الله بر سید کائنات صلوة الله علیه گفت که لا حکم الا لله و یاران آنحضرت جمعی گرد ایشان بجماعت و زجر آمده که خود را از امر معروف و نهی منکر صحاب و سعه دور دارند و کلمه الحق راست بصریح و شریف بر زبان نیارند و دنیو لا بر ادیان ما بتحکیم بر شخص انفاق کرده اند رلت و ایشان بخلاف مقتضی قرآن مجید و میان امت حکم کرده اند الکنون هر کرا دا عیه آنست که از بقیه بدعت نجات یابد باید که ازین شهر بیرون رود و فرشد بن زبیر نیز امثال این کلمات گفته مردم را از خروج بر کوفه ترغیب نموده حمزه بن سیار کی باز رو سا از خوارج بود گفت که ای بنی شخص بیان کرد بعض صدق و بعض صواب است اما زمام اختیار و قیادهٔ اقتدار کسی را بایه نهاد که قامت قابلیت او شایسته حکومت و سیاست باشد تا مردم در مشکلات حوادث و معضلات وقائع برای دوربین او جرع نماند خوارج را این سخن معقول آمده امارت به یزید بن حصین که از جملهٔ عبادایشان بود عرض کرده قبول نکرد آنگاه بر براء بن اوفی عرض کرده و هم مقدم ملقی پیش نیامده از ان عبد الله بن وهب درخواست نموده تا مقلد زمام ولایت گردد عبد الله مسئول قوم را سپذول داشته گفت باعث بر قبول امارت شما رغبت دنیا و فانیها نیست بلکه مقصود امر از منشهات اخروی است دنیل درجات معنوی بعد ازان دست از استکین و وقاحت بیرون آورده تا آن جماعت بادی بیعت کرده و چون مهم باست بردی قرار گرفت با یاران خویش گفت که رضای خود علا الله محمد و مواشی انما کرده که با مر معروف و نهی منکر قیام نمائیم و بسبیل جهاد مسلوک و ایم رضای الهی تعالی سپرده باید که از سخن یکدیگر بیرون نروید و بحکم بما انزل الله فاولئک هم الکافرون در چنین فرموده و من لم یحکم بما انزل الله فاولئک هم الفاسقون و بر همکنان روشن است که طائفه از ارباب بدعت بالاتباع هوای نفس کرده و بمقتضی کتاب الهی عمل ننموده و دو شخص را حکم کرده اند که بخلاف و راستی حکم کرده و بخدای که جز او خدائی نیست که اگر چنین کرده اند ما نیز هم که اعانت بدین کرده تنها نخواهیم گذاشت قتال کنیم تا شبیه شوم و بعضی دیگر از رؤسا خوارج قوم را باضعاف عبد الله بن وهب بر نزاع و قتال امیر المومنین علی بحریص نموده متفرق گشتند و روز دیگر عبد الله بن وهب با طائفه از خوارج نزد شریح بن عوفی که از عظماء آن طائفه بود رفته گفت که ابو موسی اشعری و عمرو عاص بخلاف کتاب خدا و سنت حکم کرده اند و بر اوسان ما کافر شده سان حسین که حکم رضا داده اند الکنون ارادهٔ ما آنست که ازین شهر بیرون رویم و دیگر فضل و شمال ارباب اطلان نبی توان دید شریح گفت متابعان خود را اخبار کن تا با تفاق غربت مائن نمائیم و قاصدی بصره فرستیم تا باران ما که دران دیار اند در خروج با ما موافقت نمایند یزید بن حصین گفت که اگر بصیلت اجتماعی ازین قبیله بیرون رویم مردم از عقب ما بیایند و ما بین زمان جنگ کرده یا کشته باید شد یا بحکم ایشان راضی باید گشت صواب آنست که یک یک و دو دو از کوفه بیرون رویم که موجب تجمهر نتوان باشد نه ناس کرد ان موضع بیم آفات است و کسانیکه ببصره باید فرستاد که موافقان با هم دران محل بیا پیوندند و قوم ازین رای راست حسن شمرده بخارج بصره نامزد شدند مضمون آنکه اهل ما دو شخص را حکم گردانیده بحکم ایشان رضا داده ند و چون انصورت مخالف کتاب الهی و حکم سماوی بود مجموع ایشان کافر شده از طریق مستقیم منحرف گردیده اند الکنون غربت مصمم است که در نهروان مجتمع شویم تا با مر معروف و نهی منکر قیام نمائیم ملتمس آنکه شما یاران خویش را بصحت تا بصرت کردن ما از قراب و فضیلت بهره مند گردیده و اتیک یکی از بنی اعمام ما که موصوف بامانت و دور اندیشی است با جناب فرستادیم تا حقائق احوال ازوی استعلام نمائید و چون نامه با تمام رسید عبد الله بن سعید عیسی تسلیم نمود نه تا بصره برده و خارج بصره

آمرا فرموده جواب نوشته که عنقریب ملاقات ما و شما در خساب است و بعد ازان الی ضلالت بکیک دو دو واز کوفه بیرون آمده متوجه نهروان گشته و زید بن حصین ثبت خروج این آیه میخوانده که فتح منها خائفا یترقب قال رب نجنی من القوم الظالمین ولما توجه تلقاء مدین قال عسی ربی ان یهدینی سواء السبیل و در اثنای راه جمعی کثیر ازان طائفه با و پیوسته و زید بن عدی بن حاتم طائی با ایشان بود و چون عدی از فتنه بسر خویش آگاه شد از عقب خوارج شتافته تا مدائن در هیچ مکانی قرار نگرفت و در انجا اخری الذین یلتقی بسعد بن مسعود ثقفی عم مختار کرد و الا بفرمان امیر المومنین حکومت مدائن تعلق با و میداشت صورت واقعه را در میان نهاد و او را برگرفتن خوارج ترغیب نمود و خود بجانب کوفه بازگشت و در آنجا بعبد الله بن وهب الراسبی که برحسب وعده خود با یاران متوجه نهروان بود ملاقات کرد عبد الله خساست که سعدی را بگیرد و او را بواسطه منع دو کس از خوارج ازان حرکت ممتنع شده بعد از توجه سعدی بجانب کوفه سعد بن مسعود با یکصد سوار از مدائن بیرون آمده بتجسس خوارج مشغول شده و در یکفرسخی نهروان بایشان ملاقی و نیفتین واقع شده سعد و عبد الله وهب بمقاتله مشغول شدند و در ان زمان زیاده از سی کس همراه ابن وهب نبودند چون لحظه بحال خود نهادند اصحاب سعد با گفتند که چون ما نه موقف خلافت حکمی بقتال خوارج صادر نگشته دست از کشتن این جماعت بازداشته و صورت واقعه را معروض رای حضرت امیر المومنین علی گردان سعد ملتمس اصحاب ما سبز دل داشته روی بمدائن نهاد و عبد الله بن وهب بعد از قطع منازل به نهروان نزول کرده و به جمعی کثیر از همگنان خود در ان منزل گرد آمده اند خلال این احوال یا یکصد کس از خوارج بصره او را وداع کرده روی بتوجه نهروان نهاد و عبد الله بن عباس بر این حال وقوف یافته ابو الاسود دئلی را بالطائفه انا الطلاب رجال فرموده در عقب آن جماعت شتافته ایشان را باز گردانند و ابو الاسود در اثناء طلب خوارج بمنزلی رسیده که بایشان رسیده شب در میان فریقین حائل شده مخالفان از تعرض این گشتند و خوارج بصره مراجعت نموده خود را بنزدیک میکرده نمایگر آن شخص از حکم کنین امیر المومنین بجان خلاص می یافت و الا از ضرب تیغ ایشان بر وضه رضوان می شتافت و چون بامصریان کوفیان الحق گشته و خبر اجتماع ایشان بسمع امیر المومنین علیه السلام رسیده نامه بدین مضمون بنهج بلاغه آورده بجانب ایشان فرستاد بسم الله الرحمن الرحیم من عبد الله امیر المومنین ابی عبد الله بن وهب الراسبی و زید بن الحصین و من معهما سلام علیکم فانی الحامد الیکم الله الذی لا اله الا هو اما بعد فانکم خرجتم علی حین فرقة من الناس و غفلة منهم فسددتم علیهم مغارهم و قطعتم علیهم الطریق لتقتلوا منهم نفسا حراما و تاتوا امرا منکرا فسرنا الیکم فاعتللتم علینا بغیر حدث احدثناه الیکم و لا ذنب رغبنا فیه فرددناکم علیه فرجعتم علی ای امر الاول فقاتلتموه و قتلتموه فاقتلوا حکم الله فانما یلقی الله عدوه و صدیقه المنصف و لعمری لئن کنتم قتلتموه لتجدنه من الظالمین و چون مکتوب شاه ولایت پناه بخوارج رسید در جواب نوشتند که ابا بعد تو غضب بر پروردگار نکردی بلکه بنفس خود کردی و دران معین که بحکم حکیم رضا دادی کافر شدی اگر بر توبه و ایمان روی اینچه مسئول است بنظر قبول تلقی کنیم و اگر گرفتار عناد و اصرار نمائی ما ترا بطریق مستقیم دعوت فرمائیم و هیچ شک نیست که باری سبحانه تعالی با ارباب خیانت محبت ندارد و چون نوشته خوارج بکوفه رسید امیر المومنین علی علیه السلام از اطاعت ایشان مایوس گشت و خواست که ایشان را بحال خود گذاشته بطرف شام عزیمت نماید و معویه را از سر فراغت شمالی سبز داده لاجرم از کوفه بیرون آمده موضع نخیله لشکرگاه ساخت و با اصحاب خطاب فرمود که بتوجه اسباب سفر شام بپردازند که من فردا بین بحال دلایات داشته ایشان را طلب داشته ام و بعد از اجتماع عساکر روی بجانب دیار شام و دفع اهل ظلام خواهیم آورد و انشاء الله تعالی و کفی بالله ولیا و نصیرا بنا بر فرموده بساط درنگ در شام مشغول شده امیر المومنین علی علیه السلام سرعان با اطراف ممالک محروسه روان کرد تا اهل جرائت و جلادت بساعت متوجه معسکر ظفر قرین گردند عبد الله بن عباس روان کرده او را با لشکر بصره طلبیده است و آنجناب با هفت هزار کس احرام طاعت بسته در نخیله نشرف دستبوس حاصل کردند و زیاده از هشتاد هزار کس در لشکرگاه جمع آمدند و زیاد سپهسالار بصره با گروهی بیشمار بود و چون ثانی خبر رسید که خوارج در سواد عراق دست بقتل و غارت برآورده اند و کتاب خدا و سنت حضرت مصطفی را فراموش کرده و آن شخص که خونهای خوارج را آورده بود چنین تقریر کرده که جماعت طغاة در راه با عبد الله بن خباب الارت ملاقی شده از ایشان پرسیدند که رضای شما بحکم ابو موسی اشعری و عمرو بن عاص مقرون بود یا نی آن دو ظلوم جواب دادند که آری بحکم این سخن هر دو را بقتل آورده و متعال بن عبد الله را نیز همین بهانه گشته و الحالة هذا همچنان بخون و نهب و غارت کردن مشغول اند امیر المومنین بعد از استماع این خبر حارث بن مره را بجانب نهروان روان کرد تا خبری تحقیق بیاورد و او ان بیگناه و نیز چون بعوالی نهروان رسید متبع ظلم خوارج گشته شد و چون این حکایات بمسموع امراء عالی مقدار گشت بعرض امیر المومنین رسانیده و گفته که مصلحت نیست که با این گمراهان رانگذاشته بشام رویم تا هی نخواهی خون مسلمانان سار نکنند و تضییع اموال ایشان سعی ننمایند و با تمکن ممکن است که فساد این طبقه نیز بکوفه سرایت نکند حالا اقرب بصواب آنست که با لشکر ما متوجه آن طائفه گردیم و ایشان را باطاعت و فرمان برداری دعوت کنیم اگر قبول کنند فهو المطلوب والا بتیغ آبدار و ما را زر و گنگاسان قوم خاکسار بر آوریم و چون خاطر ما از ان کفایت خوارج فراغت یابد بجانب شام منعطف گردانیم و این رای موافق طبع همایون امیر المومنین علی افتاده فرموده تا ندا کردند که لشکریان بجانب نهروان روان شوند و خلق و حرکت آمده قطع منازل میکردند تا بیک فرسخی خوارج نزول کردند و در ان منزل حضرت ولایت پناه بعد از تهیه و اندیشه عبد الله بن عباس و ابو ایوب انصاری را بلشکرگاه خوارج فرستاد تا بزلال نصیحت و تسکین حرارت ایشان مراسم سعی و اجتهاد بجای

آورده‌اند که آن دو بزرگوار نزد خوارج رفته هرچند نصیحت کردند مفید و مؤثر نیفتاد و ایشان مراجعت ننموده کیفیت حال را معروض گردانیده بعد ازان امیر المومنین بنفس شریف خود متوجه لشکر گاه خوارج گشت و در موضعی توقف نمود که اگر سخن مبلغ مسموع دیگوش ایشان میرسید آنگاه ندا کرد که ایها الناس ایها الناس اجیبوا الداعی اجیبوا الداعی شما امید داشته که در صفین بحکم داوران حکمین بر ما جور و تعدی نمایند و ما را بحکم کتاب الهی حکم کنند و من دران زمان که ایشان مصاحف بر سر رماح کردند گفتم این صورت عین حیله و مکر است و چون شما امیر را محکم حکمین برادر دیگر ساختید گفتم که رضای من دران قضیه مشروط بران ست که حکمین احیا کنند آنچه قرآن احیا کرده و میراننده آنچه قرآن امانت کرده و چون این دو شخص مخالفت کلام الهی نمودند مناسبت نفس اماره اختیار کردند ما حکم ایشان را مسعود ام الکالعدم شمرده بر حسب مقتضای فتحنا لکم فتحا مبینا بجنگ رضا دادیم اکنون پشیمان شده ازان حرکت توبه کرده ایم و اگر تو نیز دست ازان نابت و استغفار نمائی تا بار دیگر اطاعت و انقیاد تو کنیم امیر المومنین علی علیه السلام با وجود قدم اسلام و هجرت با رسول الله و ازکتاب غزوات تلبسا لرضات الله بیوحی اگر نفس خویش گواهی دهد از جمله اصحاب شمالیات باشم ۱۲ از زمره ابرار و ابواب بهشت بعد ازان جناب ولایت مآب فرمود که منصف آنست که شخصی را از میان قوم خود که بر قول و فعل او اعتماد داشته باشید معین گردانید تا با من مصارضه نماید اگر مرا ملزم سازد من بقول شما عمل نمایم و اگر من غالب آمدم شما رضای تعالی بتر سید و دست ازین خروج عبد الله بن وهب راسبی بدارید و از اعتقاد فاسد خود توبه کنید که آنحضرت مناظره ابن الکوا را با علی فرمود که ای ابن الکوا چه واقع شد شما را که بعد از رضا بخلافت من و جهاد کردن در فرمان برداری و اطاعت من عصیان می ورزید چون گفت که در روز تحکیم از شمال این امور را نشناختیم گفت ابن الکوا گفت دران روز هیچ حکیمی نبود امیر المومنین فرمود دیگر یا ابن الکوا انصاف من بهمدیگر وا رشاد پیشه است یا بالانصاف رسول گفت انصاف رسول حضرت فرمود که اگر نشنیده که در حین معارضه اهل بحران و طلب مبالهٔ ایشان این آیه نازل شد تقتل تعالوا ندع ابنائنا و ابنائکم و نسائنا و نسائکم و انفسنا و انفسکم و یقین است که خدای عزوجل شکی نداشت که قوم بحران ارباب کذب اند ابن الکوا گفت که آنچنین اجماع است بر ایشان و تو در نقض خود و خلافت خویش شک پیدا کردی دران زمان که حکومت حکمین را رضی گشتی و چون تو بنسبت خود در ورطهٔ شک افتادی شک بالنسبه بتو طریق اولی باشد امیر المومنین علی آیهٔ دیگر بمدای تقویت سخن خویش بیاشتشهد و آورد عبد الاعجاب نامو جه دیگر یافت و آنحضرت دست باز نداشت تا او را ملزم ساخت عاقبت ابن الکوا گفت هرچه تو میگوئی راست است و در توهیچ عیبی نیست بجز آنکه از زشتی دران زمان که ابو موسی را حکم ساختی شاهد و دلالت بنیاد فرمود که من ابو موسی را حکم ساختم و معویه عمرو بن عاص را ابن الکوا گفت که ابو موسی کار ذرست حضرت فرمود که ابو موسی در حین رفتن بدومة الجندل کار نزشیاد و حین حکم ابن العاص گفت که در زمان حکم امیر المومنین فرمود که چون ابو موسی در حین ارسال من مسلمان بود و بهنگام حکم کافر شد مراد بنصیحت چه گناه اگر رسول شخصی را بسوی مشرکان فرستاد ایشان او را بخواهد و عوت کنند فی الحال آن شخص رقعهٔ مشرکان را به گیرد و دعوت کردی بران حضرت چه اعتراض بودی اکنون بچه ضلالت ابو موسی بر من چه اعتراض وارد شود و چگونه بخون اسلام پرشماسا گردد خوارج چون این سخن از حضرت امیر شنیدند با ابن الکوا گفتند که زبان از معارضه این مرد کوتاه کن و بنزل خود باز گرد ابن الکوا بوجب فرمود مراجعت کرد و خوارج مستعد قتال و جدال گشته آهنگ جنگ را ساز نمودند و چون جناب ولایت مآب دانست که جز بحکم شمشیر ان قضیه آن گمراهان فیصل نمی یابد بتعبیه سپاه ظفر پناه پرداخته میمنه را بوجود حجر بن عدی زیب و زینت داده بر میسره شبث بن ربعی را گماشت و بر جمیع سواران ابو ایوب انصاری را سر دار گردانید و فرمان داد که جمیع پیادگان در ظل رایت او قاده بجنگ گردند و ازان جانب نیز خوارج تبسره صفوف قیام نموده میمنه ایشان بزعم و زیدبن حصین الطوئی گشت و میسره بامتهام شریح بن ابی اوفی مقرر گشت و خرنوس بن زهیر ریاست سواران را قبول کرد و ابن الکوا حکومت پیادگان و چون جناب ولایت مآب دانست که خوارج بر میمنه و لشکر یمانیه حمله خواهند آورد سواران را بحمایت میمنه فرستاد و بر میسره که شبث بن ربعی بود حمله نکرد و بر لشکر یمانیه حمله آورد و بسیاری از ایشان را بقتل رسانید و چون امیر المومنین علی دو هزار کس را بمحافظت رایتی گذاشته فرمود تا هیچ کس از ایشان از جای خود حرکت نکند و بهیچ جانب نرود و هم در کنف حمایت حضرت رحمن باشند و بر ان ثبات ورزند و خود با دیگر سواران بر لشکر خوارج بورد و ما متابعان خویش گفت من نمیدانم کدام جهت اصلی است و کدام جهت فرعی چرا باید که از لشکر گاه خود بیرون آمده بطرف دشمن گرفت و طایفهٔ از خوارج بجانب کوفه شتافتند و فوجی بجانب علم مذکور توجه نمودند و بجان و مال امان یافتند بعد ازان امیر المومنین علی فرمود که لشکریان ابتدا بجرب نکنند و چند توقف نمایند که مخالفان بمحاربه گرایند و چون اهل خلاف رسیدند بر پیش بنی نهند زنهار بلکه لاحکم الا لله و لکرهٔ المشرکون کشاده بهیئات اجتماعی بر لشکر نصرت اثر حمله کردند و از صدمت آن طایفه اقدام عساکر گردون مآثر متزلزل شد آنگاه خوارج متفرق بدو فرقه گشته گروهی بجانب میمنه و زمره بطرف میسرهٔ حامیان حوزهٔ اسلام توجه نمودند و ما اصحاب نصرت انتصاب قیس بن معویه بر حجی بشریح بن ابی اوفی حمله برده و یک ضربت پای او را جدا ساخته و شریح با وجود این حال در معرکه ثبات قدم نمود تا قیس بن سعد با تمام مهم او پرداخت و در بعضی نسخ نگاشته که راست که در حرب نهروان مردی از خوارج موسوم باخضر طائی که در ایام حرب صفین دقیقه از ملازم امیر المومنین نبود آثار مردی و مردانگی از ظهور رسانیده جمعی از مخالفان بتیغ آبدار او بخاک هلاک افتاده بودند از صف خویش بیرون آمده در میان هر دو قوم بایستاد و چند بیت بمن

از ناخر و مشعوذ ناشر خرخوانده بوصفهای اشتر ظرفه زبان چون جلا آورده و مسنون تا ناگاه نقطه بطرف دیگر سپرده کرد و امیر المومنین علی در عقب او در کرب بدانگونه توقف کرده بآن حضرت در آویخت جنید گرانبر خم ذوالفقار انحنش را از پشت زین بر زمین انداخته و درین اثنا خرنوس فرستی یافته واسب خود تاخته شبوبک بطلی مرتضی رسید و چون خواست که شمشیر بران حضرت امیر المومنین پیش دستی کرده تیغی بر خرسر نوس زد چنانچه مغز او شکسته تیغ کارگر آمد و عنان فرس از قبضه اختیار خرنوس بیرون رفته اسب میدوید تا در آخر معرکه در کنار جوی نهروان در موضعی موحش بیفگندش بعد ازان ابن عم خرنوس مالک بن الوضاح در میان میدان آمده بایستاد و قطعه و مدح خرنوس و دودمان او خواندن گرفت اسد الله الغالب آهنگ او کرده بیک زخم او مالک بن الوضاح جان بمالک دوزخ سپرد و چون عبد الله بن وهب الراسبی که خیره پایه فتنه و راس و رئیس خوارج بود صورت حادثه را مشاهده کرد پیش آمده با او زبان بگفت که ای بسر ابو طالب تا ازین تطاول تغلب کنی الفون بطلایعت من رغبت نمائی تا زخم دران وحله گردان مشاهده کنی و من سوگند خورده ام که ازین موضع فرار نشوم تا ترا نکشم و یا کشته شوم امیر المومنین علی تبسم شده فرمود که ابن وهب در غایت بیحیائیست با آنکه لما ینبغی مرامی شناسد و در برابر من آمده چنین جرأت مینماید غیر ازین نیست که از حمایت مایوس گشته دست انجبان شیر گیر شسته ملاهبازست میخواند چون ابن وهب قدمی چند پیشتر نهاد و با امیر المومنین علی نزدیک شد آن حضرت بضرب شمشیر آبدار او را بدو نیم کرده بر زمین انداخت و بعد کشته شدن ابن وهب سپاه خلفر پناه مهم خوارج را باتمام رسانیدند چنانچه از قرب چهار هزار مرد جنگی پیش از دوازده نفر اصحاب جان از ان معرکه بیرون نبردند و از لشکر ظفر قرین نه از ده بر نه کس کشته نشده بصحت پیوسته که امیر المومنین علی پیش از شروع بقتال بر زبان همایون گذرانیده که درین معرکه کشتگان مردم ما اندک احاد بمرتبه عشرات نرسد و از مخالفان زیاده از ده تن جان بسلامت بیرون نبرند روایت است که دو کس ازان دو کس فرار نموده بخوزستان رفته و چند گاهی دران ولایت بسر برده عزم مملکت نیمروز کرده و ازان دیار تا آخر عمر بجای دیگر نرفته و خوارج بسجستان منتسب بایشان اند و دو نفر دیگر بیمن افتاده و ازایشان فرزندان متولد شده و خوارج بین ازسل ایشانند و دو خارجی دیگر بجهان رفته ساکن گشته و خوارج عمان منسوب خود ایشان شمرده میشوند و دو نفر دیگر بزیره عرب شتافته عثم گفتی گوید که هنوز جمعی از اولاد این دو شخص در ساحل فرات باقی مانده اند و شخصی دیگر ازان دو شهید دشت قبل موذون افتاده و در بعضی از روایات آمده که ابو ایوب انصاری معروض امیر المومنین گردانیده که در اثنا حرب نیزه بر سینه بن حصین زده چنانچه از پشت او بیرون آمد و گفته بشارت باد ترا ابنا جمیم باعده والا گفت سیعلم اینا اولی بها صلیا حضرت امیر فرموده که هیچ شک نیست که اولی است بسوختن آتش دوزخ و بچنین طائفه از روات گفته اند که ابو ایوب بن خطاب و زیاد بن حفص در قتل این وهب نزاع کرده و هر دو ادعا نموده اند علی مرتضی و آن شیر صفدر فرموده که هر یکی از محقی است کر بقتل مصلی توفیق یافته است منقول است که امیر المومنین علی پیش از حرب نهروان فرمود که قومی از دین گریزند چنانچه خبر از کمان آگریذ آن خبانته اما قرآن از حلق آنجماعت در نگذرد و دول ایشان سابرا حکام ذرفانی نشانی نبود بآن خدائی که دانه را بشگافت و آدم را از خاک خرد بلباس وجود او که رسول خدا بتیغ ازاده و مرا اخبار نموده که تو با ایشان جدال خواهی کرد و این طائفه از باد ضلالت منهج هدایت باز نیایند بچون خبر رفته که بشست باز گردد و علامت آنکه در میان آن جماعت مردی بود که یکدست مثلب او گوشت پاره بود مانند پستان زنان که بر سر آن موی ها باشد سلت گریبصیه سلمانی گوید که من در رکاب نصرت انتساب علی بودم که بنزدیک نهروان رسید و در ان حین شخصی خبر آورد که خوارج از آب گذشته اند و آنحضرت نماز پیشگذارد چون از نماز فارغ گشت فرمود اتجبر غیر واقع است قوم از آب گذشته اند و مشارع ایشان درین طرف آب است باجمعی از لشکریان که پیش رفته بودند باز گشته بعرض رسانیدند که مخالفان از آب عبور نموده اند آن حضرت فرمود که والله که ایشان از آب نخواهند گذشت دمن هرگز دروغ نگفته ام و با من دروغ نگفته اند و علمای قتل ایشان در یخاب ندراست دازشمار زیاده ازده کس نکشند و ایشان هم زیاده ازده کس نمانند و هم ازبصیه مذکور راست که چون امیر المومنین علی حدیث ذوالثدیه را بیان فرمود من سه نوبت آنحضرت را سوگند دادند که تو این سخن از رسول شنیدی حضرت امیر و هر سه نوبت سوگند یاد کرد که شنیدم و چون خوارج در رکابی که شاه ولایت اشارت بدان کرده بود بقتل رسیدند آن حضرت فرمود که ذوالثدیه را در میان کشتگان طلب کنید جمعی هر چند در مقام تجسس او بر آمدند نیافتند و چون بعرض شاه ولایت پناه رسانیدند که شخصی موصوف بدین صفت در میان مقتولان نیست فرمود بخدا سوگند که ذوالثدیه در میان ایشان است باری دیگر در مقام تجسس او مشغول شدند تا او را از زیر هفتاد امیر المومنین علی بعد از بدان آن ملعون سجده شکر بجای آورده و چون در ذوالثدیه نگاه کرده مقارن گردشت دیده مجمع که بدان شهرت بود چون آن گوشت را می کشیده نمودار شد دیگر او در دامی شه و چون میگذاشتند مانند پستان زنان مجتمع میگشت روایت است که بعد از انکه امیر المومنین علی از حرب خوارج فارغ گشت بر کشتگان معرکه عبوری فرموده گفت زهی خسارت شما که بواسطه غرور بلفته گشتن مهم شما بقتل انجماعه بر سیده بندگان نفس نافرمان دین آیه شریفه را خوانده و غرهم امانیهم و دین لهم الشیطان اعمالهم

آنگاه باقوم گفت که اگر سبب اعتراض شما گشتی خبر مجدد اوم که رسول خدای فتنهٔ این طائفه را چه وعده ها فرموده راوی گوید که در میان کشتگان چهار صد کس یافتند که رمقی مانده باقی بود حضرت فرمود که ایشان را بخزینهٔ آن جماعت تسلیم نمایند و فرمان داد تا دواب و اسلحهٔ خوارج را بسپاه ظفر پناه قسمت کردند و سائر امتعه و اموال ایشان را بورثهٔ ایشان دادند و چون خاطر خطیر حضرت مقدس امیر المومنین علی از مهم خوارج فراغت یافت زبان بمدح و ثنای حضرت حق عز علاه و درود بحضرت محمد مصطفی صلی الله علیه و آله وسلم گشاده و لشکریان را بر توجه جانب شام ترغیب نمود و فرمود که ملک منان در بارهٔ شما لطف و امتنان و بر تو احسان مبذول داشته و دشمنان شما را خذول و منکوب گردانیده چون حضرت عز علا شما را بر اعدا غالب گردانیده هم فتح و استیصال قاسطین بر داز یدچنین از معارف سپاه که اشعث بن قیس دران میان بود متفق اللفظ و المعنی گفتند که ای امیر المومنین مهمام با تمام رسید و شمشیرهای ما کند شد و نیزه های ما بشکست ما را بکوفه رسان تا بتجدید اصلاح اسلحه خود پرداخته ازرو استظهار و اهبت روی بقلع و قمع اهل طغیان و عدوان آریم جناب ولایت مآب التماس ایشان مبذول داشته طبل رحیل کوفه توجه کوفه گشته بعد از قطع منازل مقصد رسیده بظاهر کوفه نزول فرمودند و نخله را لشکرگاه ساخته حضرت شاه مردان فرمود که هر کس که مهمی داشته باشد بشهر رود و یک روز توقف نماید که توجه بجانب شام تاخیر بر نیفتد اردو روند دیگر بعد از چند روز شروع در تسلیل اهالی ناموس در نخله توقف نموده و سائر سپاه بشهر در آمدند و لشکرگاه را خالی گذاشته راحت نفس بر منفعت سفر اختیار کردند و حضرت مقدس امیر المومنین علی که ملاحظه این صورت کرده بکوفه در آمد و کوفیان تهنیت مقدم نموده اما مقبول نیفتاد و بعد ازان حضرت امیر در هر خطبه که بر زبان فصاحت و بلاغت بیان جریان گردانیدی اهل کوفه را توبیخ و سرزنش کردی و چون اظهار رنجش آنحضرت از حد احصا و تجاوز نمود مردم کوفه بخدمت و ملازمت سپاه نمودند و گفتند که بر جانب که توجه فرمائی ملازم رکاب فلک فرسای همایون تو ئیم و این سخن مقبول مزاج جناب ولایت مآب گردید فرمود تا حارث همدانی را که در کوفه از صدق نیت و صفای طویت دانسته باشند باید که در فلان موضع که شایستهٔ اجتماع لشکر است حاضر گردد و روز دیگر چون حضرت امیر المومنین بلشکرگاه رفت زیاده از سه کس را بخانه نیافت و فرمود که اگر عدد این جماعت بهزار میرسید من دربارهٔ ایشان تدبیری می اندیشیدم و دران موضع دو روز دیگر درنگ نمود تا چون عدی و قیس پسران عبادة گفتند که مصلحت در انست که خلق را بر فتن شام تکلیف کنی اگر اطاعت نمایند بعقوبت ایشان فرمان دهی و بنا بر استصواب ایشان از موقف خلافت حکم واجب الاذعان صادر شد که هر شهر که هر کدام بایه چکس از لشکریان تخلف نمایند و بهلی توقف در لشکرگاه حاضر گردند و مقرر شد که معقل بن قیس در ساتیق گشته سپاه را جمع سازد و امیر المومنین علی بمنزل خویش مراجعت نمود و معقل بن قیس جهت جمع آوردن لشکر بساتیق رفت و بهر زمراجعت نموده بود که آنحضرت بعزم شهادت فائز گشت و در بعضی از روایات آمده که در بدایت سال چهلم بنا بر اخبار موحشی که از جانب شام بکوفه رسید چهل هزار کس بر فور با امیر المومنین علی بیعت کردند که تا هر شر مخالفان را وجهه بهت سازند و چون تفحص تدبیر ایشان نمود فرمود که آنچه شنیده نمانند که در روایات راجع بلفظ ناقبین از خوارج بآن متعبد میباشند بعد از اکسیرین و قاسطین واقع شده طائفه از مومنین احوال خوارج سادر مصنفات خویش بعد از جمع قضایای قاسطین که در ایام خلافت صاحب سلونی عامشتر روی نموده ایراد کرده اند مسطور و ایراق نیز حالات آن قوم را که باز پس نشین اهل خلاف اند بعد از تحریر حکایات آن دو فرقه در سلک بیان انتظام دارد

ذکر واقعه هائلهٔ امیر المومنین علی علیه السلام که در سال چهلم از هجرت روی نموده و بنا بر بنی از اخبار که بشعر بآن حادثه نازل شده و بعضی از تواریخ مثبت است که انس بن مالک روایت میکند که نوبتی امیر المومنین علی مریض گشت و حضرت پیغمبر با ابوبکر بعیادت آنحضرت رفت چون آنجناب در سرای امیر گریست بگریست شیخین سبحنی گفتند که یعنی بر آن بود که علی مرتضی از ان مرض وفات خواهد یافت چون حضرت رسول بر مضمون کلام ایشان واقف گشت فرمود که حالانی میرد و خواهد فوت شد مگر مقتول گردد و از دنیا جهتی بقتل خواهد آمد و گاهی امیر المومنین در باب کشته شدن خویش کلمه سفیر مود که محصلش این بود که یا چه چیز نافع خواهد بود شقی ترین جانیان را ازین که رنگ کند نحیه مرا از خون سرین قتل است که معویه را در ایام حکومت تردوی پیدا شده که پیش از انکه امیر المومنین علی فوت شود فوت خواهد شد بعد از انتقال آن حضرت بمقر خویش خواهد شتافت و درین باب اندیشه کرده بخاطرش گذشت که اگر این مشکل حل شود همه امور پیش حضرت امیر خواهد شد بنا بر این هر کس از اعراب سر کش را مامور کرد که متعاقب او بکوفه روند و خبر فوت او را بعمل رسانند و مترصد باشند تا از وی چه جواب صادر گردد در زمانیکه امیر المومنین علی در مسجد کوفه بوعظ و نصیحت مشغول بود یک شخص از ان سه کس بکوفه در آمد و چون دانست که علی مرتضی در مسجد اند بتعجیل هر چه تمامتر آنجا رفت و با واز بلند گفت ای کوفیان بشارت باد شما را که معویه وفات یافت یاران ازین سخن استبشار نموده و در راهتر از آمدند اما امیر المومنین علی همچنان بر سر حرف خود بود و همه ران زمان دیگری از ان سه عرب بمسجد در آمد و از فوت معویه اعلام داد اصحاب را دیگر مجال تحمل نمانده جوش و خروش آغاز کردند و امیر المومنین بر قرار سابق وعظ میکرد و التفات

بآن خبیث گفتند یا امیر المومنین خبر فوت معویه تحقیق پیوست و مانیدانیم که چرا انا استماع خبر فوت دشمن چنین قوی اثر سرور و فرح در بشره تو ظاهر نگشت آنحضرت اشارت بلطیفه و سر مبارک خویش کرده فرمود که معویه نمیرد تا این را از خون مخضوب نبیند و مستقصی از محمد بن اسحاق و این همدان روایت کرده اند که بعد از قتل خوارج امیر المومنین بمحمد بن ابی بکر پیغام داد که از فرسان مصر چند کس را بایشان ارسال نمائی و محمدیت کس را انا باب بخدمت و بسالت فرستاده که یکی از انها عبد الرحمن بن ملجم مرادی بود و چون نظر جناب ولایت آب ابن ملجم افتاد گفت اشد و جاذیک بالموت فان الموت لاقیک و لجزع من الموت اذا دخل بواذیک و احسن بالقتل ۷ یعنی صبور باش که از موت چاره نیست بگو دل بازین مصیبت واندوه پاره نیست و در بعضی از نسخ مسطور است که در سفری اسب ابن ملجم مفقود گشت و او نزد امیر المومنین آمده فریاد طلبید و چون چشم مبارک آنحضرت بروی افتاد فرمود اسبت را دزدیده یعنی من از ارادهٔ عطای او مبکنم و او ارادهٔ قتل من دارد نقل است که روزی حضرت امیر المومنین علی ابن ملجم پرسید که تو را در ایام کودکی هیچ لقبی بود جواب داد که نمیدانم باز استفسار فرمود که امرا بهمه دیه هیچ یا نگی تو اشتغال نمینمود گفت بلی فرمود که این ضعیفه هر گز با تو خطاب کرد که ای شقی و ای عاقبة صالح گفت آری چون امیر المومنین این جواب از ابن ملجم شنید ساکت شد و دیگر با دی سخن نگفت و مسطور است که بیست یا سی خبر الطرق است که دران زمان که حضرت امام المتقین بجوار رحمت رب العالمین پیوست گاهی در منزل امیر المومنین حسن و شبی در رواق امیر المومنین حسین و گاهی در سرای عبد الله بن جعفر بن ابی طالب افطار کردی و زیاده از سه لقمه تناول نفرمودی و فرمودی که من بیش از شبی چند مهمان نیستم مسود اوراق گوید که در بعضی از قصه ابن ملجم بنسبت شاه ولایت پناه در روایات مختلفه بنظر رسیده و درین مقام با بر ادنی از انها که متفق علیه مورخان معتمد است اختصار نموده می آید و منه الاعانة و التوفیق طائفه از علماء سیر و اخبار و مصنفات خویش آورده اند که بعد از واقعه نهروان عبد الرحمن بن ملجم مرادی و برک بن عبد الله التمیمی و عمرو بن بکر السعدی که از غلات خوارج بودند در مکه مجتمع آمده با هم ملاقات کردند و عیب عمال و ولایات بر زبان آورده ساعتی بتعریف و توصیف کشتگان نهروان اشتغال نموده بگریستند و در آخر مجلس با هم گفتند که شفا صدور و راحت نفوس منحصر است در قتل سه کس که سالک طریق ضلالت و غوایت اند یعنی علی بن ابی طالب و معویه بن ابی سفیان و عمرو بن العاص ابن ملجم ملعون که از اهل مصر بود گفت مهم علی را من کفایت کنم و برک بن عبد الله گفت من کار معویه را باتمام رسانم و عمرو بن بکر قبول کرد که من دفع شر عمرو عاص نمایم القصه سیوم خرداد سنه سبعین و ثلثمائة قرار دادند که در فلان شب رمضان باید که رشتهٔ حیات این سه شخص بسعی و اهتمام ما گسیخته گردد و بعد از عهده پیمان اثر هم جدا شده ابن ملجم بجانب کوفه رفت و برک بطرف دمشق شتافت و عمرو بسوی مصر روان شد و چون ابن ملجم بجانب کوفه رفت او را با نواع ملاقات افتاد که در ملاحت و صباحت عدیل و نظیر نداشت و گویا این بیت در شان او گفته شده بیت روی چون ماه و لبان لعل و موی چون نامهٔ کافران ۵ و آن عورت بنزد جمله خوارج بود که پدر برادر و شوهرش و برادر ایتی بجای شوهر عرش در حرب نهروان بتیغ سپاه نصرت پناه کشته شده بودند و قطامه نام داشت ابن ملجم قطامه را دیده شیفته حرکات موزون او گشت و در مقام خواستگاری قطامه آمده آن جمیله ملعونه گفت که اگر از عهدهٔ مهر من بیرون خواهی آمد هر چه مطالبه نمائی ابن ملجم گفت مهر تو چیست قطامه گفت سه هزار درهم و غلام و کنیزک و قتل علی بن ابی طالب ابن ملجم این سوال را قبول کرده گفت من بجهت همین مهم کمر همت آمده ام قطامه گفت من و گیری پیدا کنم که در این کار مددکار تو باشد آنگاه قطامه خویش خود وردان نامی را با ابن ملجم متفق ساخت و شبیب بن نجده نیز با خود قطامه یا با غلال ابن ملجم ثالث ایشان شده منتظر شب معهود بودند و برک بن عبد الله چون بدمشق رسیده بر ادی رشب هفدهم رمضان که مقرر کرده بودند در ان شب این حرکت از ین سه کس در وجود آید بر الیه معویه شیرجه زد و گرفتار آمد و چون برک ناخوش شد با معویه گفت که خبری بسمع تو نخواهم رسانید که از استماع آن مسرور گردی معویه پرسید که آن کدام است جواب داد که برادر من عبد الرحمن بن ملجم در ین شب علی را بقتل رسانید معویه گفت شاید این صورت ندارد بعد از ان فرمود که دستها و پاهای برک را قطع کردند زبان او را ببریدند تا بالتمام فوت شد و معویه طبیبی را طلبیده و استعلاج نمود طبیب گفت علاج آنست که موضع زخم را داغ کنند معویه گفت که من طاقت داغ ندارم طبیب گفت علاج دیگر نمی دانم آنگاه بشربتی درمان کرد که صحت یابی و لیکن شرب آن شربت مستلزم قطع نسل است معویه گفت بهین فرزندان که هستند مرا بسنده اند و از دیگران فراغ دارم معویه شربت را خورد و از ان مهلکه خلاص یافت بعد از ان معویه حکم نمود تا مسجد مقصوره ساختند و با او دران مقصوره بغیر از ثقات و معتمدان کسی در نیامدی و چون بمسجد رفتی جمعی با تیغها کشیده او را احراست نمودندی و چون عمرو بن بکر بمصر رسید انتهاز فرصت مینمود و بحسب اتفاق دران شب عمرو بن العاص را درد شکم گرفت و بمسجد نتوانست رفت شخصی از بنی عامر فرا ستاد تا امامت کند عمرو بن بکر در صبحی کاذب امام مسجد رفت شمشیری بروی چنان زد که دیگر سر بنیاورد و دانها اطراف مسجد فریاد برخاست و گفتند ای خلائق تو کیستی نبود که او را کشتی عمرو بن بکر گفت درین راجه گناه زیرا که من پنداشتم که عمرو بن العاص است که مقتول گردد و بعضی گفته چون عمرو را گرفته نزد عمرو عاص بردند دانست که دیگری کشته شده بود خطاب کرد

کہ والد ما فاسق ما را در عیرک عمر و عاص گفت ولکن السادات فی ربیعۃ و قتلہ شخص مقتول باشارہ جماعتی می گفتند و در بعضی نسخ از تقبیل قتل معویہ برک بن عامر و تعبیر کردہ اند و گفتہ اند کہ آن کس تقبیل قتل عمرو عاص عبد اللہ بن مالک صبیانی بود در روایت است کہ در اسحار امیر المومنین علی تنہا بمسجد آمدی و ناوقت طلوع صبح بعبادت و نوافل مشغول گشتی شیعہ آن حضرت کہ بریں معنی اطلاع یافتند باہم گفتند کہ این مرد دشمن بسیار دارد و از بن باک نماز کہ آسیبی بوی رسد بسا فکر کار او واجب است الہام سحر جمعی از ایشان در حوالی مسجد حاضر گشتہ بجہت آنحضرت اشتغال مینمود ند و در شبی کہ امیر المومنین بدستور معہود متوجہ مسجد شدہ بود چشم مبارک او بران جماعت افتاد فرمود شما چہ کسانید جواب دادند کہ فلان و فلانیم فرمود کہ سبب اجتماع شما چیست دریں وقت گفتند ما از توجہ شمان ایمن نیستیم و مدتہاست کہ ایم تمام ترا از ان کہ حسادت قصد اضداد صیانت نمائیم فرمود شما را از آفت سماوی نگاہ میدارید یا از آسیب ارضی گفتند دست ما بکردیہان آسمان نمیرسد ما را چگونہ از آفت سماوی محافظت فرمائیم فرمود کہ اگر دشمنی را بخواطر نسبت ہیچ چیزی باشد بسبب ما ظاہر نتواند کہ معتقدانیم کہ تما از اہل زمین ضرری نرسد حضرت فرمود کہ حکم سماوی ہیچ امرے در روے زمین سانع نگردد چون این سخن عین صدق و محض صواب بود یاران تمک حراست کردند نقل است کہ در ان آوان روزی امیر المومنین علی با فرزند خود امام حسن فرمود کہ امشب رسول اللہ بر من سانح شد گفتم یا رسول اللہ از امامت تو چہ خصومتہا و جہ از یتہا من رسید فرمود کہ بہا ایشان دعا کن گفتم اے خدائے سزائے پرستش مرا بصعبت بہترین اثا ایشان مشرف گردان و بدترین اثمن بر ایشان گمار و ہمدان ایام بعز شہادت فائز گشتہ اثر اجابت دعای آن حضرت ظاہر شد و در بعضی از نسخ بنظر رسیدہ کہ در آخر ایام حیات خویش از امیر المومنین حسن پرسید کہ از من ماہ چند گذشتہ گفت پانزدہ و از امیر المومنین حسین پرسید کہ از من ماہ چند روز باقی ماندہ گفت پانزدہ روز حضرت فرمود کہ من پنج روز دیگر مہمان شمایم کنیز کے از کنیزکان امیر المومنین علی گوید کہ شب دوشنبہ آب بر دست مبارک او میر یختم و آن صبن محاسن مبارک خود را گرفتہ گفت وائے بر ان محاسن سفید کہ شب جمعہ بخون سرخ خواہد شد القصہ در ین ایام امثال این سخنان از حضرت مقدس امیر المومنین بسیار دیافت چنانچہ بتفصیل در کتب مبسوطہ مذکور است و من اراد الاطلاع فلیطالع ثم لخص سخن آنکہ در ان صبح کہ این قضیہ روی نمود عالی حضرت در ایت مقتبت در سکون و حرکت متردد می بود آخر الامر فرمود کہ از مرگ چارہ نیست و از قضا متوان گریخت و خاطر بر مفارقت دوستان قرار داد عزم مسجد کرد و در ہنگام بیرون آمدن بطانی کہ در منزل ہمایون بودند بر روی آنحضرت بانگ کردند دیگی از خدمتگاران جلبی بر آنہا زدہ امیر المومنین فرمود کہ دست از بطان باز دارید کہ ایشان توجہ کنندگان بر من اند و چون دجرہ مقدس بیرون آمدہ عزم دخول مسجد کرد آن سہ ملعون انتہاز فرصت می نمودند در حرکت آمدند و در زمان شمشیرے بجانب آنحضرت انداختہ بعضادۂ خود زدند و ابن ملجم علیہ اللعنۃ شمشیرے بر فرق آنحضرت زدہ گفت الحکم للہ لا لک و لا لاصحابک و شمشیر ابن ملجم موضعی رسید کہ در رد و جنگ احزاب تیغ عرو بن عبد ود با نجا رسیدہ بود و مقارن این زخم جناب ولایت مآب فرمود فزت و رب الکعبۃ و بعد از وقوع آن داہیہ ملعون گریختہ بخانہ خود رفت و شخصی از خویشان او بر حقیقت حال اطلاع یافتہ آن جہنمی را بقتل رسانید و بروایتی شب در تاریکی روی بگریز نہادہ جان از ان مہلکہ بدر برد و گویند کہ چون آسیبے بجان جناب امیر المومنین رسید خلائق مجتمع گشتند و گفتند کہ زندہ این زخم کیست حضرت امیر فرمودند کہ حق تعالے ظاہر خواہد گردانید و در ان صباح ابن ملجم شمشیر خون آلود بدست گرفتہ در کوچہ ہای کوفہ گریختہ میرفت شخصی از بنی فلس او را پیش آمدہ پرسید کہ تو کیستی جواب داد کہ عبد الرحمن بن ملجم آن شخص گفت غالبا تو امیر المومنین را زخم زدہ آن ملعون خواست کہ انکار کند باری سبحانہ و تعالے بر دبانش جاری گردانید کہ آری آن مرد فریاد بر آورد و ابن ملجم را گرفتہ نزد حضرت امیر آوردند جناب ولایت مآب فرمود کہ کذبت و اللہ کذبت این شخص نہ دشمن است بعد از ان ابن ملجم آمدہ فرمود ای دشمن خدای نہ نمکشمول عاطفت و احسان من بودی گفت آری فرمود چہ چیز ترا باعث بر این شد کہ بر من حرکت اقدام نمودی آن ملعون جواب داد کہ چہل صباح شمشیر خود را بر کردہ ابارای سبحانہ و تعالے سئلت نمودہ کہ بدترین خلق خدائے را بآن مقتول نمایم حضرت فرمود کہ اراک مقتولا بہ و انت شر خلق اللہ بعد از ان ابن ملجم را سیر گفت اگر من بمیرم او را بکشید و مثلہ نسازید کہ من از رسول اللہ شنیدہ ام کہ فرمود ایاکم و المثلۃ و لو بالکلب العقور روایتی آنکہ با امیر المومنین حسن فرمود کہ ابن ملجم را بند سازد و طعام و شراب از وی دریغ ندارد و اگر من بمیرم کینہ من بروی نزنید یا الجملہ بعد از انتقال دار تحال آن سرور سر جال ابن ملجم را کشتند مطابق ارشیعہ جد خبیث او را در بوریا پیچیدہ سوختند در تاریخ ابو حنیفہ دینوری مسطور است کہ چون روح مطہر امیر المومنین علی از کالبد مقدس او مفارقت نمود عبد اللہ بن جعفر بن ابی طالب فرمود تا میل در چشم او کشیدند و دست و پای او ببریدند و چون گفت کہ زبان او ببرید آن ملعون جزع و فزع بسیار کردہ

عبد الله بن جعفر گفت چون است که در وقت میل کشیدن و قطع یدین و رجلین دم نمی دی و بهنگام قطع لسان فریاد و فغان بر آوردی و نالهٔ با آسمان میرسانی جواب داد
که جزع من نه از بیم موت است بلکه از ان اندیشه میکنم که شاید ساعتی در دنیا باقی ماند و دران ساعت نام ملک منان و پروردگار جهانیان بزبان جریان نیاید
نقل است که حضرت امیر المومنین در ایام نزع فرزندان خود را وصیت بسیار فرمود از انجمله بکی این بود که امیر المومنین حسن را فرمود که چون من رحلت کنم
چنان کن که خلق را معلوم نشود که مدفن من کدام است که من دو هزار کس از شجاعان کفر و ایمان اسلام را قتل بسیار کشیده ام
می ترسم که ورثهٔ ایشان قبر من بشگافند و مخالف من از بنی امیه بیشتر است و چون از دنیا فارغ گشت زبان فرشتهٔ او که ترجمان اسرار الهی بود بکلمهٔ توحید گویا شد
تا آن زمان که در گذشت انا لله و انا الیه راجعون زمرهٔ از ارباب تواریخ گفته اند که امیر المومنین علی در بستر رمضان بجوار رحمت ایزدی پیوست و فرقهٔ دیگر
دگر وهی در بست و یکم شهر مذکور گویند و در بن باب روایات دیگر نیز وارد شده اما مجموع علماء سیر اتفاق دارند که این واقعه عظمی در سنه اربعین روی نموده و در مدفن
آنحضرت نیز اختلاف بسیار است و در کتابی معتبر نظر رسیده و لما قتل دفن بالموضع الذی یزار منه بقبر که بایام خلافت آنحضرت چهار سال نه ماه بود مدت
عمر گرامی وی بقول مشهور شصت و سه سال و الله اعلم بحقیقة الحال کمالات نفسانی آن مقرب بارگاه سبحانی از شرح و بیان مستغنی است اما از مساعدت
روزگار ما مول چنان است که حرفی چند از کمالات و آثار آن مقتدای ارباب فصاحت و بلاغت بنا بر نکته چند در صدر دفتر ثالث در قید کتابت آید انشاء الله تعالی
شکر که این نامه بعنوان رسید بیشتر از عمر بپایان رسید بدرای دولتمندان صاحب طبیعت صافی طریت مستتر و محجب نماند که از بدایت شروع در تفتیش
کلمات این دفتر و تنسیق حکایات این چند جزو با تر تا غایت قوت داهمه که نزد ارباب عرفان شیطان راه خلی عبارت ازان است چنان جرما قم حروف
استیلا داشت و دارد که از هنگام تعلق تا زمان شفق با خود دعائی می بست که آیا امشب حادثه نزاید که موجب مزید زحمت و مشقت شود و از غروب آفتاب
عالم گردنا طلوع صبح جهان نور دیده نظر نمی نمود که آیا فردا که دم روی نماید که سبب زیادتی محنت و تعب گردد و پیدا است که از دل شکسته و خاطر فروبسته چه کشاد
و این چند ورق که سمت تحریر و رقم تسطیر یافت نتیجه بین توجه و التفات ضمیر آفتاب اشراق عالمیقدار یست که با عتقاد ارباب اخبار از مبدا رجلوس بافت
اغلان بر سریر جهانبانی الی یومنا هذا مثل او دولتمندی بر مسند امارت جهانبانی نه نشسته بزرگواری که شرح حالات عقلا نسبت بفضائل نفسانی او شمهٔ انعدانی
است و وصف مقالات بلغا قیاس بالفاظ آبدارش قطرهٔ از بحر بیکران سای عالم آرای او شلوکهٔ از اسوه هدایت و طبع مشکل کشای او مصباح اضواء
درایت ۵ آفتاب رای تو گر سایه بر چرخ افگند ۵ ماه راعار آید از خور شید گر دون اقتباس ۵ پیش رای روشنت اسرار گیتی کشف شد ۵ مهبط نور الهی
نیست جای التباس ۵ از رشحات غمام انعامش چمن آمالی سیراب و از عطای دست گهربارش مطایای آمال گرانبار ۵ من قاس جدارک بالفضل
انصف ما بالحکم شلین ۵ انت اذا جدت ضاحک ابدا ۵ و هو اذا جاد جامع الغین ۵ حسن تلطف او صافت من هر آرزو که در تخیل مهوس میسر پایهٔ گنجد و لطف قوت
ادکامل و هر مرادکه بر خاطر مفلس بی سرمایه بگذرد کامی بر چشم از الوان نعمت او صندوق سینهٔ نیازمند جواهر گنجینهٔ عطای او پر و دامنه ۵ لا یزال الدنیا فی سادة
کفداه ۵ ای نیادی انت الرزق فلان ۵ فکانی لکنیة عوض ۵ فاتبنی زمان فیه بعد زمان ۵ از شادی ایام لطف عیش گل مراد در چمن امید شگفته از نسیم خلق گلشن
درخت تمنا در باغ رجا بار و رگشته ۵ نسیم گل چو بخلق تو نسبتی دارد ۵ بصد زمان بنماید هزار دستانش ۵ حضرت باری سبحانه و تعالی نفس نفیس و فنا
بی بدیل امیر دوش ضمیر را بر سریر کامرانی تا قیام قیامت معزز و مکرم دارد و طلاب دینی و مآرب اخروی این صاحب مکنت را بر سانا تا بد
و فضله و طوله ۔ هیچ شک نیست که در اوقات خمس که دربان عرش و مقیمان فرش را واجب بود که دست بآمین بر دارند

رنگین ادای حمد و ثنا لایق کبریای را
چمن پیرای گلشن بی خزان خدای را

از کتاب جواب با صداقت نامیمنی تاریخ بی نظیر مرغوب بی پیر نگارنده در هفت مجلد موسوم بهمچو سبع سیار برای فیض ظلمات آثار عارفان حقایق

اعنی

روضات الصفا

جلد سوم

تصنیف اضعف اخوم بهم و دکاپیر شاه مهری که در تدوین این نسخه جامع داد مخموری داده الحق قانونی بی بهاست ترتیب بخش شام و طبع مسیح گوآباد ان حمیدو عنوان جدید

در مطبع فیض مجمع نازما نو لکشور بطبع این سی نشد لها شد

بسم الله الرحمن الرحیم

حمد و ثنائی گر سبحان ملاء اعلی از ادای تتمهٔ آن عاجز آیند و شکر و سپاسی که متکلفان صوامع بالا در گفتن آن تقصیر اعتراف نمایند سزاوار ساحت عز قدریست که نهیب وقایع مانع بیدق حوادث آنیه منوط باراده و تقدیر اوست صوری که چنین اشکال متخلف و صور متنوعه مربوط بنامهٔ تشکیل و قلم تصویر او ست نظم ؛ زانها نگنه نظر ز سوری یک ذره صلب آور و نطفهٔ و شکم ؛ از ان نظره لولوی لالا کند ؛ و زین تصویر سرو بالا کند ؛ و صلوات صلوات فایحات که نسیم ریاض فردوس از رایحهٔ شمامهٔ معطر آن عالیه سای در ریوزه کند و تحفهٔ التسلیمات طیبات که بادروح انگیز بهشت از طیب روائح آن عطر آمیزی استعاره نماید بر تربت مقدس و مرقد منور شفیع روز محشر صاحب کلمهٔ بعثت الی الاسود و الاحمر نظم امام رسل پیشوائے سبیل ؛ امین خدا مهبط جبرئیل ؛ کلیمی که چنگ فلک طور اوست ؛ همه نور پاپر تو نور اوست ؛ و بر روان آل و اصحاب و عترت احباب او باد الی یوم القضا و کا لعهد چنین گوید راوی این حکایات گذشته و آینده و جامع روایات گذشته و پراگنده کر چون خاطر خطیر منیر آفتاب تاثیر عالی حضرت سعالی منقبت گردون منزلت مشتری ماهیت مملکت پناه حکومت دستگاه مقرب حضرت سلطانی منظور نظر عاطفت انیر مسیحائی بلیت خورشید سپهر آفرینش ؛ جمشید سریر ملک بینش ؛ تهمتن صولت صاحب سریر و مهتر ارباب شیر نظم امور الملک والدین علی شیر ابد الله ایامه دولته و شیدا رکان سعادته متوجه این معنی میبود دل مرصفیر سود کر بعد از اتمام دفتر اول و دفتر ثانی در تحریر دفتر ثالث پرداز اصول از عنایت ربانی چنانست کر عقیب باتمام رسیده مصورت اختتام پذیرد و مرسوم خاطر داریان در تحویل و تمثال امر حضرت امیر عالی مقدار صید اقبال و کامکاری باد بوجود بخشت دماغ و عدم فراغ و خاطر پریشان و پریشانی خود حیران منت بر جان نهاده و بلیت کر من بر میان جان بستم ؛ چون کر دار بر میان بستم ؛ بعارضه ای کر این کلمات نامزد عوام طبیع طبع آن ملاذ اسلام ایده الله دال صادق کر سهوی باشد طبع درک سخن شناسان آن تدوهٔ انام اصلاح فرماید و منه الاعانه و التوفیق و هو حسبی لی سوا الطریق ذکر بعضی از کلمات قدسیهٔ حضرت امیر المومنین علی ابن ابیطالب کرم الله وجهه چون در مقدمهٔ کتاب بیانی بذمیمی شده بود کر مصدر دفتر ثالث بذکر آنمکاتا عشر ترجمه ای ارایش خواهد پذیرفت و بندی از حالات امیر المومنین علی کرم الله وجهه بر وفق مقتضی قت و زمان بوا سطهٔ کمال مناسبت و شدت ارتباط در دفتر ثانی ست گذارش پذیرفت اکنون بیانی خاصی عده در خبقام کر کلمهٔ چند از الفاظ کر سر بآر کفخت کر رشک کفر دیباست رقمزده کلک بیان کردد و غالبا در نظر ارباب خبرت چندان بعید نخواهد بود و از انجمله این ست کر فرموده العدیا اذا لها عنا رد آخر با فنا ر دعا لها حساب حرام ها عذاب من صنع فیها من من مرض فیها ندم و من استغنی فیها افتقر و من افترق فیها حزن و من ساء ما با فاتنه و من نظر فیها اعتبر معنی لازمی و مطابق این کلام آنست کر دعا قبل بلا یکدیگر با قبال بلا نخلفه نشود و با بلا دعا بمنوم نکردد کا بتدا ردی مشقت و عناست انتهای او عدم و فناد ملال و در زخرا حساب ست و در حرام او در آنرو نر عذاب هر کر در ین جهان تمتد ست با شد این دخمه در شود و هر کر ا مراض در با یه عناک کر دد و هر کر در پوش کر دد و حزن و ملال از دی فارغت نکند و هر کر چیزی نیج کند با لو نماند و هر کر ورد بینا نظر کند دیده بصیرت او را بپوشاند

وفقہ اعتقاد فرمودہ کہ فرض اللہ تعالی الایمان تطہیرا من الشرک والصلوٰۃ تنزیہا عن الکبر والزکوٰۃ تشبیتا للرزق والصیام ابتلاء لاخلاص الخلق والحج تقویۃ للدین والجہاد عزا للاسلام والامر بالمعروف مصلحۃ للعوام والنہی عن المنکر ردعا للسفہاء والقصاص حقنا للدم والحدود ترکا لشرب الخمر تحصینا للعقل وترک الزنا تحصینا للنسب وترک اللواطۃ تکثیرا للنسل وبقاء و این کلمات کہ حکیم علی الاطلاق بحیا وخود وانکلیف بایمان کردہ بجہت آن کردہ است کہ سراپچہ دل انسان بنور توحید منور گشتہ از حبس کفر پاک گردد تا خانہ دل خالی از اغیار تا بایمان پر از یار تا بنیاز پاد ایجاب صلوٰۃ بر اتی نست کہ بندۂ مومن از عیب کبر صفتی ست نہایت مذموم خالص شود و در رضیت نگر کہ از آنست کہ بر تقرر عبا و باب رزق منفتی باشد در تکلیف صوم حکمت آنکہ بندگان مخلص ممتاز گردند والزام حج از جہت تقویت دین بین ست و در ایجاب جہاد فائدہ آنکہ اعلام اسلام مرتفع گشتہ انحفاض رایات کفر روی نماید و امر بمعروف مستلزم انتظام ملک وملت ست و نہی از منکر موجب روع سفہاست و اثبات قصاص برای آنکہ دماء محفوظ و مصئون ماند و حرمت شرب خمر بجہت آنست کہ عقل بقرار خود باشد تا تمیز نیک از بد و خیر از شر تواند کرد و ترک زنا از برای صیانت نسب است و ترک لواطۃ بجہت تکثیر نسل و از آنجملہ فرمودہ الناس من خوف الذل فی الذل یعنی مردم از بیم تعرض مذلت و خواری در ذلت باشند و از آنجملہ فرمودہ کطوبی لمن ذکر المعاد و عمل للحسنات ورضی عن اللہ تعالی یعنی خوشحال آنکس کہ یاد معاد کند و اعمال نیکو از بہر منقلبات آخرت وسی بود و قناعت کند بآنچہ او را کفایت دہد باشد از معاش و باراده حق عزوعلا رضا دہد و از آنجملہ فرمود کہ اغنی الغناء العقل و اکبر الفقر الحمق و اوحش الوحشۃ العجب و اکرم الحسب حسن الخلق مقصود از این کلمات آنکہ ہر کہ بزیور عقل آراستہ و بحلیہ خرد متحلی بود تواگر ترین مردم آنکس باشد و مفلس ترین خلق آنکس ست کہ متصف باشد بصفت حماقت و ہر کہ عجب خود پسندی بیشتر وحشت او بیشتر و بہترین کمالات نفسانی حسن خلق ست و از آنجملہ فرمود کہ الغنی فی الغربۃ وطنا والفقر فی الوطن غربۃ مراد از این کلمہ آنکہ ہر کس کہ در غربت غنی و متمول باشد مردم بمجالست او مائل و راغب باشند و آنکہ در وطن بملال بود خویشان و آشنایان با او الفت و استیناسی نداشتہ باشند و از آنجملہ فرمودہ کعدیک مستورا واسعک جدک یعنی معایب تو از نظر دوست و دشمن پوشیدہ ہست مادام کہ بخت مساعدت نماید و مشہور ست کہ رجع بخت چون برگردد اپلو وہ دندان بشکنند و از آنجملہ فرمودہ ہست کہ فوت الحاجۃ اہون من طلبہا الی غیر اہلہا یعنی نارسیدن بمطلوب نزد صاحب لبیب سلیم آسان تر ست از انکہ عجز بدرگاہ کریمان برند و از ایشان چیزی بطلب دارند و از آنجملہ فرمودہ ہست کہ لا مال اذہب للفقر من العقل ولا وحدۃ اوحش من العجب یعنی لا عقل کالتدبیر ولا کرم کالتقوی ولا قرین کحسن الخلق ولا میراث کالادب ولا قائد کالتوفیق ولا تجارۃ کالعمل الصالح ولا ربح کالثواب ولا ورع کالوقوف عند الشبہۃ ولا زہد کالزہد فی الحرام ولا علم کالتفکر ولا عبادۃ کاداء الفرائض ولا ایمان کالحیاء والصبر ولا حسب کالتواضع ولا شرف کالعلم یعنی لا عقل مانند تدبیر و لا کرم مانند تقوی و لا قرین مانند حسن خلق و لا میراث مانند ادب و لا قائد مانند توفیق و لا تجارۃ مانند عمل صالح و لا ربح مانند ثواب و لا ورع مانند وقوف عند شبہۃ و لا زہد مانند زہد در حرام و لا علم مانند تفکر و لا عبادۃ مانند ادای فرائض و لا ایمان مانند حیا و صبر و لا حسب مانند تواضع و لا شرف مانند علم یعنی لا عقل مانند تدبیر و لا کرم مانند تقوی و لا قرین مانند حسن خلق و لا میراث مانند ادب و لا قائد مانند توفیق و لا تجارۃ مانند عمل صالح و لا ربح مانند ثواب و لا ورع مانند وقوف عند شبہۃ و لا زہد مانند زہد در حرام و لا علم مانند تفکر و لا عبادۃ مانند ادای فرائض و لا ایمان مانند حیا و صبر و لا حسب مانند تواضع و لا شرف مانند علم یعنی ہیچ مال نافع تر از عقل نیست و ہیچ تنہائی بد وحشت تر از خود پسندی نیست و ہیچ عقل تدبیر نیست و ہیچ کرمی چون پرہیزگاری نیست و ہیچ شخصیتی چون اخلاق نیکو نیست و ہیچ میراثی مثل ادب نیست و ہیچ راہبری ہمچو توفیق نیست و ہیچ بازرگانی مثل کردار خوب نیست و ہیچ سودی ہمچو ثواب نیست و ہیچ ورعی بآن نمیرسد کہ کسی در شبہہ شروع ننماید و ہیچ بازیسانی چنان نیست کہ بنده از ارتکاب محرمات باز ایستد و ہیچ علمی مثل اندیشہ در صنوعات الٰہی نیست و ہیچ ایمانی مثل شرم در دل نیست و ہیچ کمالی نیست و ہیچ برتری مثل دانش نیست و ہیچ معاونتی مقابل مشاورت نیست راقم حروف گوید کہ دلائل این مدعیات در شرح نہج البلاغۃ مذکور ست ہر کرا رغبت بدانستن آنہا باشد رجوع بآن کتاب نماید و از آنجملہ فرمودہ کہ اضاعۃ الفرصۃ غصۃ یعنی اگر شخصی فرصتی یابد و مہمی کہ لائق بآن وقت بود نکند بر غصہ کشد و سزاوار محنت و فقت گردد و وقت ہر کار نگہدارد کہ نافع بنود پانوشد ارد و کہ پس از مرگ بسراب دہند و از آنجملہ فرمودہ من اعطی الرفق لم یحرم الرفق من اعطی الدعاء لم یحرم الاجابۃ ومن اعطی التوبۃ لم یحرم القبول ومن اعطی الاستغفار لم یحرم المغفرۃ ومن اعطی الشکر لم یحرم الزیادۃ یعنی ہر کرا الرفیق چہار کار دہند چہار چیز بدو ارزانی دارند ہر کہ موفق گردد دعا از اجابت محروم نگردد ہر کہ موفق گردد بتوبہ از قبول بی نصیب نماند ہر کرا نعمت استغفار دہند از امرزش کی نسازند و زبان ہر کرا شکر گویا گردد بمزید آلاء و نعماء مخصوص گردد مصداق اینمقال در کتاب حضرت ذو الجلال ست حیث قال عز و علا فی الدعاء ادعونی استجب لکم قال سبحانہ تعالی فی الاستغفار ومن یعمل سوءا او یظلم نفسہ ثم یستغفر اللہ یجد اللہ غفورا رحیما و قال تبارک و تعالی فی الشکر لئن شکرتم لازیدنکم ولئن کفرتم ان عذابی لشدید و قال عز اسمہ انما التوبۃ علی اللہ للذین یعملون السوء بجہالۃ ثم یتوبون من قریب فاولئک یتوب اللہ علیہم و کان اللہ علیما حکیما و از آنجملہ فرمودہ کہ من اعطی بالیقین قصیر عنہ بالیقین یعنی ہر کرا نفقہ کند از مال خود طلبا لمرضات اللہ تعالی و آن مال اگر چہ اندک باشد باری سبحانہ و تعالی او را در عوض چیزی عظیم کثیر در ہر وقتی زیاده دہد و در این کلمات فوائد نعمت ست و امیر المومنین علی کرم اللہ وجہہ فرق کرده میان نعمت بنده و پروردگار بقصور و طول چہ آن قصیر و بسیر ست و این طویل و جزیل و از آنجملہ فرمود و حسد قائد سیئہ و ہو اول ذنب عصی اللہ بہ ابلیس ثم حملہ علی ابن آدم فقتل اخاہ ہابیل فصار قاتلا لنفسہ و حاسدا لربہ و باغیا علی اخیہ و ناصبا لہ و ناصبا لہ و ناصبا لہ یعنی حسد پیشوای بدیہا ست و اول گناہی کہ بآن معصیت خدا کردہ شد حسد ابلیس ست بر آدم علیہ السلام و از آنجا بفرزند آدم سرایت کرد تا قابیل بر ہابیل حسد برد و او را بکشت و بدین سبب قابیل دشمن خدا و دشمن برادر خود گشت و از آنجملہ فرمودہ کہ الحسود لا یسود یعنی حسود بمقصود نرسد و از آنجملہ فرمودہ کہ الحسد یاکل الحسنات کما تاکل النار الحطب یعنی حسد نیکیہا را بخورد چنانکہ آتش ہیزم را و از آنجملہ فرمودہ کہ الحسد یذیب القلب یعنی حسد دل را بگدازد و از آنجملہ فرمودہ کہ الحسد یہزل الجسد یعنی حسد تن را لاغر گرداند و از آنجملہ فرمودہ کہ الحسد یذہب الدین و یصیر الحاسد ملعونا یعنی حسد دین را ببرد و حاسد ملعون گردد و از آنجملہ فرمودہ کہ الحسد یذہب الحیاء و یظہر العداوۃ یعنی حسد حیا ببرد و عداوت ظاہر گرداند و از آنجملہ فرمودہ کہ الحسد یذہب الایمان و یسلط الالسن علی الناس یعنی حسد ایمان ببرد و زبانہا را بر مردم مسلط گرداند و از آنجملہ فرمودہ کہ الحسد یذہب الصبر و یہیج الغضب یعنی حسد صبر ببرد و غضب را بجنباند و از آنجملہ فرمودہ کہ الحسد یذہب الصداقۃ و یہیج العداوۃ یعنی حسد دوستی ببرد و دشمنی را بجنباند و از آنجملہ فرمودہ کہ الحسد یذہب الصداقۃ و یہیج العداوۃ یعنی حسد دوستی ببرد و دشمنی را بجنباند و از آنجملہ فرمودہ کہ الحسد یذہب الصداقۃ و یہیج العداوۃ یعنی حسد دوستی ببرد و دشمنی را بجنباند و از آنجملہ فرمودہ کہ الحسد یذہب الصداقۃ و یہیج العداوۃ یعنی حسد دوستی ببرد و دشمنی را بجنباند

یعنی دوستان پدران خویشاوندی ست میان اپسران و احتیاج خویشان بمحبت بیشترست از احتیاج مودت بقرابت از شخصی پرسیدند که یار بهتر یا برادر جواب داد که برادر با آنکه یار باشد و قیل لکرم الله وجهه لو شد علی رجل باب و ترک فیه من این کان یاتیه رزقه قال من حیث یاتیه اجله یعنی از آنحضرت پرسیدند که اگر شخصی را در خانه کرده در آنرا مسدود گردانند روزی آن شخص از کدام ممر با و رسد جواب داد که از ان ممر که اجل با و رسد و از انجمله فرموده که ما احسن تواضع الاغنیاء للفقراء طلبا لما عند الله تعالی و احسن منه تکبر الفقراء علی الاغنیاء اتکالا علی الله تعالی خلاصه این کلمات آنکه چه خوب ست فروتنی توانگران نسبت بفقرا و درویشان و از ان بهتر تکبر اهل فقرست نسبت بایشان بنابر توکل و اعتمادی که دارند بر عنایت ملک منان پوشیده نماند که درحکم و خطب و نصایح و رسائل علی مرتضی بعد از محمد مصطفی صلعم افصح فصحاست و اکثر سخنان او مقتضی ست و ایراد آنها مناسب بتاریخ نی آنچه کلمه بسبیل تیمن و تبرک رقم زده کلک بیان گشته سمت تحریر و رقم تسطیر یافت ذکر خلافت امیرالمؤمنین حسن بن علی رضوان الله علیهما و بیان بعضی از حالات آن سرور او شبیه ترین خلق بود برسول خدا از سینه تا فرق عالی سیار دروده اند که ابوبکر رضه در بدایت خلافت خویش با مرتضی علی کرم الله وجهه و بعضی از اصحاب کبار بجائی میرفت در اثنا سیر نظر او بر امیرالمؤمنین حسن افتاد که با کودکان بازی میکرد ابوبکر او را بر دوش خود نهاده گفت تو مشابه بخاتم الانبیائی نه مانند علی مرتضی و امیرالمؤمنین علی رضه ازین سخن متبسم گشته تصدیق ابوبکر رضه مینمود و کنیت وی ابو محمد ست و نقش نگین تقی و سید و وارث داد و در منتصف رمضان سنه ثلاث و خمسین من الهجرة در مدینه وفات یافت حافظ ابو العلاء همدانی روایت میکند که چون امیرالمؤمنین علی بجوار رحمت ایزدی پیوست امیرالمؤمنین حسن بر منبر برآمده گفت ایها الناس امشب از میان شما مردی بیرون رفته ست که متقدمین مثل او ندیده اند و متاخرین مانند وی نخواهند دید مردی بود که چون رسول صلعم او را القلع و قمع اهل طغیان و عدوان نامزد فرمودی جبرئیل از جانب یمین و میکائیل از طرف یسار موافقت او اختیار کردندی تا فتح و ظفر دست ندادی مراجعت ننمودی و در شبی متوجه حضرت عزت و بارگاه صمدیت گشت که موسی بن عمران در آن شب وفات یافت و عیسی بن مریم عروج بر آسمان کرد و یکیک از قضایای کلیه که در آن شب واقع شده بود نام برد در بعضی از نسخ چنین ست که بعد از ادای این کلمات بآنجناب بیعت کردند و در برخی از کتب مثبت تقریر اینمقدمات بیعت او اتفاق افتاد و نخستین متمولی و متمندی که دست در دامن متابعت و مبایعت او زد قیس بن سعد بن عباده انصاری بود در آنحین قیس گفت بیعت میکنم با تو بکتاب خدای عز و علا و سنت حضرت خیر البرایا و جهاد با اعدا امیرالمؤمنین حسن فرمود که جهاد با مخالفان و امثال آن داخل کتاب خدای و سنت رسولست احتیاج بتصریح آن نبود و ازین سخن مردم استدلال کردند که نور دیده بتول میل نزاع و جدال و محاربه و قتال ندارد چون معویه بن ابی سفیان از واقعه امیرالمؤمنین علی و بیعت خلایق با ولد رشید او آگاهی یافت ضحاک بن قیس را بنیابت خویش در شام گذاشته با شصت هزار مرد بعزم تسخیر ممالک عراق عرب روان شد و امیرالمؤمنین حسن بر این اطلاع یافته با چهل هزار کس از کوفه بیرون آمد و طی مسافت کرده بدیر عبد الرحمن نزول فرمود و در آن موضع فرمان او تا قیس بن سعد با دوازده هزار سوار نامدار مقدمه لشکر باشد در تاریخ اعثم کوفی مذکورست که چون امیرالمؤمنین حسن رضه بساباط مداین رسید آنروز در آن موضع توقف نمود تا چهارپایان آسوده شدند و در حین ارتحال از آن موضع روزی میان انجمن زبان بسپاس و ثنای باری تعالی گشوده گفت ایها الناس شما آمده اید تا با من مبایعت کرده اید که در صلح و جنگ متابعت نمائید بخدای که قدرت او درجه کمال دارد که مرا نسبت بهیچکس بغض و عداوت نیست و از شرق تا غرب عالم احدی نتوان یافت که آزار دل او در خاطر من باشد و جمعیت و الفت و سلامت و اصلاح ذات البین نزد من دوست تر از تفرقه و پریشانی و دشمنی و خوف و بغض و عداوت ست والسلام مردم از مضمون این کلمات دانستند که او با معاویه صلح کرده ترک خلافت خواهد کرد و طایفه از خوارج با یکدیگر گفتند والله این شخص همچو پدر خویش کافر شد و با الجمله خشم و غیظ خلایق بمرتبه رسید که قصد امیرالمؤمنین حسن کردند و جامه بر تن او پاره ساختند و بساطی که بر آن نشسته بود بربودند و اکثر لشکر متفرق گشتند و امیرالمؤمنین حسن که مشاهده آن حال فرمود گفت لا حول و لا قوة الا بالله و از گفتن آن سخنان پشیمان گشت در تاریخ ابو حنیفه دینوری مسطورست که چون خبر شهادت امیرالمؤمنین علی بسمع معویه رسید عزم عراق عرب کرده عبد الله بن عامر را از پیش فرستاد و چون حسن بن علی ازین معنی وقوف یافت از کوفه بیرون آمد محاربه عبد الله را وجه همت ساخت و چون بساباط مدار رسید اثر کراهت حرب بر صفحات احوال خویش ظاهر دید بنا بر این بنیاد خطبه کرده در اثنای آن گفت ایها الناس اینکه در سینه من کینه هیچ مسلمانی نیست و دشمنانرا همین اعتقاد دارم و من ملاحظه میکنم که اکثر اصحاب در آن کار بحرب تردد میدارند کرده اند و من شخصی نیستم که مردم را بامری که خلاف طبع ایشان باشد تکلیف نمایم بعضی از لشکریان که مذهب خوارج داشتند گفتند کفر الحسن کما کفر ابوه من قبله و طایفه از آن اتفاق کرده مصلی و جامهای آنجناب غارت کردند و ردا از دوش مبارک کشیدند و آنجناب بر اسب خود سوار شده ندا کرد که قوم ربیعه و همدان کجایند آن دو قبیله بحفظ و حمایت آنجناب پرداخته شر قوم را از وی باز داشتند و حسن بجانب مداین روان شد در اثنای راه شخصی از خوارج که او را جراح بن اسود میگفتند انتهاز فرصت نموده بران آنجناب زخمی زد و عبد الله بن حنظل و عبد الله بن ظبیان آن ملعون را کشتند و آنجناب بجانب مداین رفته در قصر ابیض نزول فرمود و جراحان بمعالجه زخم اشتغال نمودند تا شفا یافت و در آن اثنا معویه بانبار رسیده قیس بن سعد را که از قبل حسن بن علی در آن موضع بود محاصره کرد و عبد الله عامر بمداین نزدیک شد حسن بعزم جنگ از آنجا بیرون آمد و چون تلاقی فریقین روی نمود عبد الله بن عامر فریاد کرد که ای اهل عراق من مقدمه معویه ام و غرض من محاربه نیست و معویه با جمعی کثیر در ولایت انبار ست اکنون سلام من بحسن بن علی برسانید که عبد الله میگوید ترا بخدا سوگند میدهد که دست از محاربه باز داری و در هلاکت خود و دوستان خود سعی ننمائی سپاه چون سخن عبد الله را شنیدند خوف کردند دست از کارزار کار از دست رفت و امیرالمؤمنین حسن مراجعت بمداین نمود

و ابن عامر متعاقب رسیده بیجامر و شهر قیام نمود و چون اختیاب جبن و ضعف اصحاب را مشاهده نمود با ابن عامر پیام فرستاد که من ترک خلافت گفته زمام اختیار در کف معویه نهم
اما مشروط بچند شرط است ابوحنیفه دینوری گوید که شرط آن بود که معویه اگر کینه از اهل عراق و شیعه امیرالمومنین علی داشته باشد انتقام نکشد و هیچکس را مواخذه نکند و خراج اهواز را هر ساله با آنحضرت مسلم دارد
و مبلغ دو هزار درهم سال بسال بامیرالمومنین حسن عنه رساند و در عطایا و صلات بنی هاشم را بر اهل بیت خویش تفضیل و ترجیح کند و در بعضی تواریخ مسطورست که شرط این بود پنج هزار درهم از بیت المال
که در کوفه موجود بود بامیرالمومنین حسن تسلیم نماید تا قضای دیون خویش آن کند و خراج افتاد و داراب جرد فارس را هر سال بمدینه فرستد تا حسن رضوان الله علیه در مهمات خود صرف نماید
و فرماید تا دیگر امیرالمومنین علی را سب نکنند گویند که معاویه مجموع شروط را قبول کرد الا سب امیرالمومنین علی را اما گفت که در مجلسی که امام حسن باشد علی را سب نکنند ابوحنیفه گوید که چون
ابن عامر خبر مصالحه به معویه فرستاد و جمیع ملتمسات امیرالمومنین حسن را بانجاح مقرون داشته در آن باب بخط خویش وثیقه نوشت و بخاتم خود مهر کرده ایمان مغلظه یاد کرد که خلاف
آن نکند و فرمود تا رؤسای شام اسامی خویش بر آن کاغذ نوشتند و آن عهدنامه را بعبدالله بن عامر فرستاد و ابن عامر آن صحیفه را بجانب امیرالمومنین حسن فرستاد و امام حسن رضوان
الله علیه بصلح تن در داده مکتوبی بقیس بن سعد نوشت مضمون آنکه میان من و معویه صلح واقع شد میباید که از سر منازعت درگذرد و امر حکومت را با وگذارد و چون نامه امیرالمومنین حسن
بقیس رسید صورت واقعه را با معارف سپاه تقریر کرد و گفت یکی از دو کار باید کرد یا بی امام بر قتال مبادرت باید نمود یا اطاعت معویه را باید منظور نظر داشت اعیان لشکر شق دوم را
اختیار نمودند و قیس بمداین مراجعت کرد و در بعضی از روایات آمده که چون امیرالمومنین حسن عزم آن کرد که بساط محاربه را درنوردد عبدالله بن حارث بن نوفل را که خواهرزاده معویه بود
برسالت نزد او فرستاد و پیغام داد که اگر بمقتضی کتاب خدای تعالی و سنت رسول و با زیردستان عمل خواهی نمود و مردم بجان و مال از تو ایمن و مطمئن خواهند بود مقالید
امر دینی عالمیانرا بتو میگذارم و الا بقدر وسع و امکان در دفع تو خواهم کوشید حتی یحکم الله بیننا و هو خیر الحاکمین و معویه ازین معنی متبشر شده گفت آنچه بر زبان امام حسن گذشته
قبول کردم و اگر ملتمس دیگر دارد او را نیز باسعاف و انجاح مقرون گردانم عبدالله گفت که حسن رضی الله عنه میگوید که تسلیم حکومت بر چند شرط دیگر موقوف ست معویه پرسید که آن
کدام ست جواب داد که یکی آن ست که اگر تو پیش از وی ارتحال نمائی امر ریاست با او باشد دیگر آنکه در مدت العمر حکومت خویش هر سال پانصد هزار درم از بیت المال
باو دهی دیگر آنکه خراج فسا و داراب جرد فارس را سال بسال بوی رسانی معویه گفت همه را قبول کردم و ملتمسات او را باجابت مقرون گردانیدم و بعد از ان کاغذی سفید را
مهر کرده بعبدالله داد و گفت این صحیفه مختوم را نزد حسن بن علی ببر و بگوی که معویه میگوید که نشان اسعاف مقاصد تو این مهر من ست بر این کاغذ اکنون غرض آنست که سطری
چند بر این صحیفه بنویسی که آن سطور مبنی باشد از موافقت و متابعت تو با من و شهادت جمعی از اصحاب تو باید که باین قضیه مقرون گردد و عبدالله کاغذ گرفته بازگشت و معویه طایفه
از اعیان قریش را بموافقت او نامزد کرد و آن جماعت چون بخدمت امیرالمومنین حسن رسیده صورت واقعه را معروض داشتند حسن سلام الله علیه گفت که آنچه با معاویه گفته اند که بعد از
وفات او حکومت بمن تعلق پذیرد نیکو نبوده زیرا که مرا میلی بآن نهم نیست و اگر بودی امروز از سر آن در نمیگذشتم و خراج دارابجرد نیز نخواهم ملتمس معاویه است امنیت سید قوم آنگاه و سیر خود را فرمود که صلحنامه
باین سیاق بنویس که این مصالحه ایست میان حسن بن علی ابن ابیطالب و معویه بن ابی سفیان و به آن اقرار با او صلح میکند و خلافت را بوی بازمیگذارد که چون وفات
معویه نزدیک رسد هیچکس را بحکومت نصب نکند و مهم ریاست را حواله بشوری کند تا مسلمانان بحسب مصلحت خویش شخصی را خلیفه سازند و شرط دیگر آنکه اهل اسلام از دست
و زبان او ایمن باشند و با کافه خلائق معاش بر وجه احسن کند و شرط سوم آنکه تخصیص شیعه و متعلقان و منتسبان علی ابن ابیطالب با اهل و عیال از وی در امان باشند
و هیچ نوع به آنجماعت تعرض نرسانند بر این جمله شرط کرد و پذیرفت معویه بن ابی سفیان با خدای عزوجل میثاق و پیمان بست و قبول کرد که باین شروط وفا کند و امیرالمومنین
مکر و کید نکرده و در باره حسن بن علی و برادرش حسین در سر و علانیه بدی نیندیشد و دیگر آنکه باید که با ایشان و متعلقان ایشان مضرتی نرساند و آن طبقه در هر قطری
از اقطار دنیا که توطن نمایند از اسائت او و گماشتگان او مصئون و محفوظ باشند و بر این جمله گواه گرفت عبدالله ابن الحارث ابن نوفل و عمرو بن ابی سلمه و فلان و فلان
و چون مبانی مصالحه استحکام یافت این خبر بسمع قیس بن سعد رسید با یاران خویش گفت که چون حسن بن علی بر چنین امری رضا داد شما جنگ کنید بی مقتدائی یا بر بیعت
با ضلالت اقدام نمائید اصحاب گفتند که ما متابعت را با ضلالت دوست تر میداریم از آنکه خونهای ما ریخته شود و اموال ما در معرض تلف افتد و اهل و عیال ما ضایع گردند
و باین روایت قیس ابن سعد از موضعی که بود بیرون آمده متوجه کوفه شد و در آنجا بخدمت امام حسن استسعاد یافت و هم در آن روز معاویه با لشکر شام بکوفه رسید
و امیرالمومنین حسن را طلبید تا با او بیعت کند و آنجناب باز خبر فرستاد که بیعت من با تو وقتی دست دهد که عامه خلائق از تو در امان باشند معویه جواب داد که همه ایشان را امان دادم
مگر قیس ابن سعد بن عباده که او را بهیچ وجه نزد من امانی نیست حسن جواب فرستاد که اگر طالب بیعت منی باید که او نیز از تو ایمن و مطمئن باشد چون این سخن بمعاویه رسید
قیس را امان داده امیرالمومنین حسن بمجلس معویه رفته با او بیعت کرد و بقول معویه گفت حسین را طلب داشته تا او نیز بیعت کند و کسی بطلب او رفته امیرالمومنین حسین

ابا نمود و بمجلس معاویه نیامد امام حسن گفت ای معاویه حسین را بر بیعت اکراه مکن که پیش او قتل بر بیعت تو ترجیح دارد و او را نتوان کشت تا اهل بیت او را نکشند و اهل بیت او را
نتوان بقتل آورد تا شیعهٔ او مقتول نگردند و این مهم بدردسر انجامد معویه چون این سخن بشنید از بیعت امام مظلوم درگذشت و در روایتی آنکه چون امیرالمؤمنین حسین از بیعت
معویه سر باز زد امیرالمؤمنین حسن او را زجر و تکلیف کرد تا به مبایعت اقدام نمود و شیعه این روایت را مسلم نمیدارند گویند چون معویه قیس ابن سعد را به بیعت خویش دعوت کرد
امتناع نمود و امیرالمؤمنین حسن او را نصیحت کرده گفت برو با معویه بیعت کن که مصلحت درین است و قیس عذرها گفته امام حسن در آن باب مبالغه و الحاح نمود و قیس
طوعاً و کرهاً نزد معویه رفته با وی بیعت کرد معویه گفت ای قیس من نمیخواستم که اینکار من رسد و تو زنده باشی قیس گفت من هم ارادهٔ آن نداشتم که زنده باشم و تو حکومت
کنی حضار مجلس در تسکین فتنه کوشیدند تا حرارت جانبین زائل شد و چون زمام حل و عقد مهام اسلام در قبضهٔ اقتدار حاکم شام آمد عمرو ابن العاص با معویه گفت که
امام حسن را بگوی که بر منبر رود و خلق را از عزل خویش و خلافت تو بیاگاهاند و چنان نمود که امام حسن از ادای خطبه عاجز خواهد آمد و مردم را معلوم خواهد گشت که او صلاحیت
این مهم خطیر نبود معویه گفت این امر خطیر محتاج الیه من نیست عمرو گفت بالضروره او را التکلیف میباید کرد و معویه از امیرالمؤمنین حسن التماس این معنی نمود آنجناب بر بالای
منبر بر آمد و حمد و ثنای باری سبحانه و تعالی و درود بر مصطفی گفت ایها القوم خدای عز و علا باول ما و شما را هدایت داد و بآخر ما را از ریختن خون نگاه داشت و شما هر آئینه
بر ملامت و سرزنش مکنید که امر را بغیر اهل آن دادم و این حق را در غیر موضعش نهادم اما قصد من درین قضیه صلاح حال امت بود و ان الله تعالی قال للنبی
و ان ادری لعله فتنة لکم و متاع الی حین و چون سخن بدینجا رسید معویه بیطاقت شده گفت بس است ای ابومحمد فرود آی و چون لطافت لسان و فصاحت بیان امیرالمؤمنین
حسن سمت ظهور یافت عمرو عاص خجل شد و معویه از آن التماس پشیمان شده کینهٔ عمرو عاص در ضمیرش پدید آمد بعد از وقوع مصالحه امیرالمؤمنین حسن با اتباع و اشیاع
بجانب مدینهٔ مشرفه رفت و معویه بطرف شام مراجعت کرد و بروایتی مدت خلافت امام حسن شش ماه بود و درین اثنا معنی الخلافة بعدی ثلاثون سنة بر همگنان واضح
و لائح گشت چه زمان خلافت خلفای اربعه بست و نه سال و نیم بود و مؤید آن سخن که نیز حضرت مقدس نبوی در شان امیرالمؤمنین حسن فرموده که این پسر من سید است و عنقریب
حضرت باری تعالی بواسطهٔ او در میان دو گروه عظیم از مسلمانان اصلاح کند ظاهر و باهر باشد نقل است که اول کسی که امیرالمؤمنین حسن را بنا بر مصلحت توبیخ و ملامت کرده او را
بر مباشرت حرب تحریص نمود حجر بن عدی بود مفصل این مجمل آنکه حجر چون با آنجناب ملاقات نمود گفت ای پسر رسول خدا کاش من پیش از این میمردم تا این روز را نمیدیدم
تو ما را از زمرهٔ اهل عدل بیرون آورده در فرقهٔ ارباب جور داخل گردانیدی و ما بواسطهٔ این حرکت تو طریق هدایت را که سالها در آن سلوک مینمودیم گذاشته روی ببادیهٔ
غوایت و غوایت(?) که مدتها از آن گریزان بودیم نهادیم و بصفت دنائت و خستی که لائق و مناسب طور ما نبود گرفتار گشتیم اکنون اگر صلاح باشد بر سر حرف نخستین رویم و این سخن بطبع
امیرالمؤمنین حسن دشوار آمده گفت ای حجر من منابر و مسند ریاست را بمعاویه مسلم داشتم که طباع اکثر مردم خود را بالصلح مائل دیدم و چون اثر کراهیت حرب در بشرهٔ حرب(?)
آن جماعت مشاهده کردم گفتم چگونه ایشان را بامری که از آن گریزان باشند ترغیب نمایم دیگر آنکه از خوف قتل شیعهٔ خویش رقبهٔ خود را از ربقهٔ حکومت بیرون آوردیم و امر حرب را
بروز دیگر گذاشتم فان الله کل یوم فی شان و چون حجر بن عدی را از امیرالمؤمنین حسن مایوسی روی نمود بمرافقت عبیده بن عمرو نزد امیرالمؤمنین حسین رفت و هر دو با او گفتند که یا
اباعبدالله ذل را بعز و قلیل را بر کثیر اختیار فرمودید و بنا بر افعال شما ما اکنون در مقام اطاعت و انقیاد بودیم بعصیان ابدی گرفتار گشتیم مطبوع و ملتمس آنکه از برادر خود در صلح او
ابا کنی و شیعهٔ خود را از اهل کوفه جمع سازی و ما دو مرد مطیع فرمانبردار را بمقدمهٔ لشکر گردانی تا ما را از نهاد این و از متابعان او بر آریم امیرالمؤمنین حسین جواب داد که ما با معویه بیعت
کردیم و عهد و پیمان در میان آوردیم و در مذهب مروت چگونه بر نقض عهد اقدام توان نمود و ایشان هر دو ملول و محزون گشته صبر و تحمل را شعار خود ساختند علی بن بشیر
همدانی گوید که من و سفیان ابن لیلی بعزم پابوس امیرالمؤمنین حسن بمدینه رفتیم و چون بمجلس او در آمدیم مسیب بن نجبه و عبدالله بن وداک التمیمی و سراج ابن مالک خثعمی را
نزد او یافتیم من روی با امیرالمؤمنین حسن آورده گفتم السلام علیک یا مذل المؤمنین گفت و علیک السلام منشین که من مذل مؤمنین نیستم ولیکن عزیز کننده ایشانم
زیرا که غرض من از مصالحه که با معویه کردم آن بود که خون شما ریخته نگردد و چون اصحاب خود را در قتال و دیدم متعین(?) دانستم که اگر صلح نکنم جمیع شیعهٔ من در معرض تلف آیند
و بخدا سوگند که اگر با جبال و اشجار بجنگ معویه میرفتم عاقبت این امر را با و تفویض میبایست نمود علی ابن بشیر میگوید که چون این سخن از امام حسن شنیدم از مجلس او بیرون
آمده بخانهٔ امام حسین رفتیم و آنچه از برادرش شنیده بودیم با او گفتیم امیرالمؤمنین حسین گفت که سخن ابومحمد موافق حق مطابق صدق است و تا این مرد یعنی معاویه در قید
حیات است چاره جز آن نیست که هر کس در خانهٔ خویش بنشیند نقل است که چون امیرالمؤمنین حسن بمدینه آمد شخصی با او خطاب کرد که یا مسود وجوه المؤمنین آنجناب
فرمود که مرا سرزنش مکن که بر رسول خدا مکشوف شده بود که بنی امیه بر منبر او متعاقب یکدیگر بر می آیند و این صورت بر طبع مبارکش گران آمده سورهٔ انا اعطیناک الکوثر

تا سال گذشت و درین سال یعنی سنه اربعین خوارج باهم گفتند که اگر در محاربه امیر المؤمنین علی شکی داشتیم که روا است یا نی اکنون در جواز و وجوب حرب معویه هیچ تردیدی
نیست و بعد از تقدیم مشورت پانصد کس باسرداری از خویش فروة ابن نوفل اشجعی نخیله آمدند و معویه از این صورت خبر یافته با امیر المؤمنین حسن پیغام فرستاد که همت بر حرب
آن طایفه مصروف گرداند امیر المؤمنین حسن جواب داد که جنگ نباید کرد و بر سنگ ما را اقدام نباید نمود چنانچه بر همه روشن است که من دامن از خلافت در چیدم و اگر مرا میل حرب
بودی نخست با معویه محاربه نمودمی و بنابر آنکه با اهل قبله مقاتله نباید پرداخت و شیعه خود را در مهلکه نباید انداخت کنج عزلت را پسندیده بساط مخاصمت را در نوردیده ام ذکر وفات
امیر المؤمنین حسن رضی الله عنه و شمهٔ از مناقب او در بعضی از روایات آمده که یکی از شروط مصالحه آن بود که تعیین خلیفه بعد از معویه بی مشورت امیر المؤمنین حسن نباشد
و چون چندگاه از قضیهٔ صلح بگذشت معویه را خاطر بر آن قرار گرفت که یزید را ولیعهد گرداند و معارف مشاهیر آفاق را به بیعت او خواند و تحقیق می‌دانست که این قضیه با وجود
امیر المؤمنین حسن متمشی نخواهد شد لاجرم در وقوع آن حضرت شبها بروز آورده تدبیر اندیشید مروان بن حکم را که طرید رسول خدا بود به مدینه فرستاد و مندیلی زهرآلود مصحوب او گردانید
گفت که این مندیل به جعده بنت اشعث بن قیس زوجه حسن رسان و با وی بگوی که اگر بعد از مباشرت وجود حسن را با این مندیل پاک سازی و او بعالم آخرت انتقال کند معویه
پنجاه هزار درهم بتو دهد و ترا در سلک ازدواج یزید کشد و مروان بفرموده معویه ابن ابی سفیان بمدینه رفت و جعده را بفریفت تا بموجب مذکور عمل نمود و زهر باندام اعضای
سرایت کرده تا بفرادیس جنان خرامیده و چون آن واقعه هایله روی نمود معویه پنجاه هزار درهم بجعده داد و با پسر خود یزید گفت که بنابر وعده که وفا شده می باید که بنت اشعث را در قید نکاح
آوری یزید جواب داد که جعده با فرزند رسول خدا وفا نکرد از وی چه خیر و نیکوئی توقع توان داشت و کرا رغبت مواصلت و مصاحبت او باشد بیت صحبت گیتی که تمنا کند با که وفا
کرد که با ما کند و طایفه گفته اند که آنجناب را شربتی مسموم دادند و گروهی گویند مرضی سبب دعا عارض شده چهل روز بیمار بود و امتداد یافت و در تاریخ حافظ ابرو مسطور است که از امیر المؤمنین حسن
روایت کنند که در ایام مرض خویش گفت منقیت السم مرتین و هذه الثالثة جناب ولایت انتما خواجه محمد پارسا قدس سره ذکر امیر المؤمنین حسن را در فصل الخطاب باین عبارت ادا نموده
که امام حسن بن علی از معاملات وی جزوی بگویم مرا او را شش بار زهر دادند پنج بار دردی کار نکرد و حسین بن علی ببالین وی آمد و گفت یا برادر ترا که زهر داده است مرا خبر کن تا اگر آن
کاری باشد خصمی کنم گفت یا برادر پدر ما علی مرتضی بود و مادر ما فاطمه زهرا و جد ما مصطفی و ما از اهل ماتم نباید و اگر بقیامت خدای عز و جل مرا پیامبر
و با آنکس که مرا زهر داده من بخشیدم به بهشت در هزار درهم مردی در آمد حسن بن علی نان بخورد گفت مرا ده هزار درم وام است امام حسن بفرمود تا ویرا ده هزار درم دادند و آن پیر دون رفت
نگفتش بیا تا نان خوری گفتند یا ابن رسول الله ده هزار درم بخشیدی نگفتی بیا نان بخور گفت بدان خدای جل ذکره که جد مرا براستی بخلق فرستاده است که اگر من تا امروز دانستمی که کسی را
بباید گفت که بیا نان خوری قد انتهی کلامه افاض الله علیه شآبیب الغفران گویند که امیر المؤمنین حسن در ایام صحت بخواب دید که قل هو الله احد بر پیشانی او مکتوب است و از این رؤیا بغایت متفکر گشت
و چون این سخن بسمع سعد بن مسیب رسید گفت قد دنا اجله از عمر بن اسحق روایت کرده اند که گفت من در رفیقی بعیادت امیر المؤمنین حسن رفتیم و چون نزد او بنشستیم شنیدیم که با شخصی میگفت که بپرس
از حال من و آنکس جواب داد که خدایتعالی ترا عافیت دهد از تو نپرسم بار دیگر با تو گفت بپرس از حال من پیش از آنکه مجال پرسش نماند آن شخص همان جواب داد و بعد از آن امام حسن گفت پاره
از جگر من افتاده است و چند نوبت مرا زهر دادند و این نوبت نوعی دیگر است عمیر گوید که روز دیگر بخدمت او رسیدم امام حسین را دیدم بر بالین او نشسته بود و میگفت ای برادر این فعل نسبت بتو از که
صادر شده است و گمان تو بکیست امام حسن گفت که اگر با تو گویم بر قتل وی اقدام مینمائی جواب داد که آری امیر المؤمنین حسن فرمود که اگر گمان من نسبت بآنکس مطابق واقع شده است شدت
نکال و کمال ضلالت او از حد بیش خواهد بود و اگر مطابق واقع نباشد حیف باشد که بیگناهی کشته شود نقل است که امیر المؤمنین حسن در مرض موت با حسین گفت که چون من بمیرم مرا نزد
پدر رسول دفن کن لیکن اگر خوف خون ریختن نباشد و اگر مخافت چنین آفتی بود در بقیعه مدفون گردان و چون امام حسن وفات یافت امیر المؤمنین حسین دعوای
سلاح پوشیده چون دیدم آن داشت که نگذارند که برادر بزرگوارش را نزد رسول خدا دفن کنند و ابو هریره با وی گفت که بخدا سوگند میدهم ترا که وصیت امام حسن را
ضایع نکنی که این قوم او را در حجره حضرت رسالت نخواهند گذاشت که دفن فرمائی او دست از نصیحت باز نداشت تا امیر المؤمنین حسین جنازه آنجناب را به بقیع برد و در قبر صفیه که مادر
امیر المؤمنین علی فاطمه بنت اسد بن هاشم مدفون بود در خاکش سپرد و در بعضی روایات آمده است که جهت امیر المؤمنین حسن قبری نزدیک بقبر حضرت رسالت کندند و جنازه آنجناب را بر سر
قبر برده نهادند و قبل از دفن عائشه ازین معنی وقوف یافت و بر استری سوار شده به آن موضع رفت و بمنع مشغول گشت شیعه امیر المؤمنین علی بنیاد غوغا کرده گفتند ای عائشه
روزی بر شتر نشسته محاربت کنی و روزی بر استر سوار شده بر جنازه پسر پیغمبر منازعت آغاز نهی و نگذاری که او را دفن کنند چندانکه سعی نمودند مفید نیفتاد و چه مردم بر دو فرقه متفرق
شدند و بجانب یکدیگر تیر انداختند و چند تیر بجنازه رسید آنگاه امام حسین بنابر وصیتی که سابقا مذکور گشت جنازه را به بقیع برد و در قول آنکه عائشه بوصیت حسن رضا داد
اما سعید بن العاص که والی مدینه بود و طایفه از عثمانیه بمنع پیش آمدند صاحب مستقصی گوید که در آن زمان حکومت مدینه بمروان الحکم تعلق میداشت و او نگذاشت که

امام حسن را پیش رسول خدا دفن کنند و ابو حنیفه دینوری نیز در تاریخ خویش این حرکت ناپسندیده را بمروان نسبت کرده است گوید که دران اوان که خبر وفات امیر المؤمنین حسن مجتبی رسید ابن عباس در دمشق بود چون آنجا بیکدیگر رسیدند معویه گفت یا ابا العباس شنیدی که حسن بن علی هلاک بملک فنا گرد و هست و لقد حیات را بقول رواج سپرد و عبد الله ابن عباس گفت کرنا لله و انا الیه راجعون چون دانست که غرض او ازین سخن اظهار شماتت بود گفت ای معویه خمره که از برای تو مقرر و مقدر شده هست بمرگ حسن مجتبی نخواهد گشت و تو در عالم تا قیامت بمسند کامرانی باقی نخواهی ماند و اگر اهل بیت محمد صلعم که ازین عظیم تر بلوه گرفتار شده ایم خدای عزوجل ما را ازین مصائب فرجی روزی کناد این سخن گفت و برخاست معویه گفت من لم یرحم تولیش قاتل تر و حاضر جواب تر از ابن عباس کسی را ندیده ام قتل هست که امیر المؤمنین حسن بسبیل تقاضا زن بخود است طلاق میداد و او نخست امیر المؤمنین علی با مردم میگفت که دختران خود را به پسران من تزویج نکنید که مزاج و مطلاق است اکابر و شیوخ ازین تزویج او رضی الله عنه رغبت ننمودند لهذا بواسطه آنکه آن طایفه رسیده بودند که چشم و چراغ دو دمان عبد مناف در ایام خلافت امیر المؤمنین حسن را بوسیله بسیار نشان نمیرده ایم دوست می داشتند کردن الشان بعوض مسائل فتنه رسیده تا آتش دو فرع از دام آن جماعت نرسد بر مسند سر صلی روایت جابر آمده و رسول خدا نمود که هر کس که شاد گرد و کرد جانب اهل بیت من شفت نظر کند و حسن ابن علی نگاه کند ابن زبیر گرد و کرد زمانیکه رسول خدا در سجده بود امام حسن بر پشت مبارک او به آمد در رسول و را از پشت خود و در کنار تا باختیار خود فرود آمد و در اخبار آمده که حضرت مقدس نبوی در شان امام حسن فرمود اللهم انی احبه و احب من احبه یعنی ای خدای من ترا دوست میدارم و هر که محب اوست من نیز او را دوست میدارم فضائل و مناقب امیر المؤمنین حسن زیاده از آنست که او راق گنجایش آن نماند اشته باشد و هر چند مبنی کر صاحب ترجمه مستقصی ایراد کرده اختصار نموده می آید و آن ابیات نهایت سوز گریزی بیان آنچه سخن را لشانیده است من لم یرحم حسن سخن گیرم که حجت در عدل نیست و اخلاق حسن نیست باسخن گر نگذرد ادراج خط بهنوز از قدیم باشد و فرد سخن را گر بلیغان رسانم رسانیدن بقدرش کی توانم اما کاش گرچه نیرو دلست ظاهر بزبان از وصف او دست قاصر هم و گفتنی را وجوه شرح زبان دست ناظر او اگر کوئی حسین ست و بیع الابرار مسلوست ره مدت حیات امیر المؤمنین حسن چهل و شش سال چند ماه بود و گر امام شهید مظلوم امیر المؤمنین حسین رضی الله عنه کنیت او ابو عبد الله ست و لقبش شهید و سعید و لادت آن جناب در مدینه اتفاق افتاد در روز سه شنبه چهارم شعبان سنه اربعین من الهجره و بروایتی در روز چهارشنبه سوم ماه مذکور منقول شده یعنی در پنج ماه مذکور گفته اند و زمان حمل او شش ماه بود و بیع فرزندی غیر او یحیی بن زکریا شش ماهه متولد نشده است تا بما بر رسول خدا شباهت داشت گویند میان والاد حسن و علوی فاطمه حسین پنجاه روز بوده و چون امیر المؤمنین حسن متولد شد فاطمه زهرا علیها السلام پیش رسول آورد و رسول قرة العین خود را حسین نام نهاده از برای وی عقیقه کرد و ولادت بهست امام ابو الحارث گفت روزی نزد رسول الله رفته گفتم یا رسول الله خوابی هولناک دیده ام و از معابت آن تیره و هم فرمود که دیدی بعرض رسانیدم که دیدم کپاره از جسد تو بیرده در کنار من آمد و روی دلبرده در کنار من نهاد ناگاه دیدم که آشکا از جسم مبارک آن حضرت روان گشت گفتم پدر و مادرم فدای تو باد یا رسول الله سبب گریه شما چیست و فرمود که جبرئیل آمد و مرا خبر داد که امت من زود باشد که ازین پسر را بکشند و خاک را سخ از او نثار تربت او بعضی از روایات آمده که اسماء بنت عمیس گفته که چون از مولد حسن کیسان منقضی شد امام حسین متولد شد و رسول خدا فرمود که اسماء پسر مرا بیاور حسن او را و در خرقه سفید پیچیده نزد آنحضرت برد و هم حضرت رسول در گوش راست وی اذان و در گوش چپ او اقامت گفت آنگاه او را در کنار خویش نهاد و بگریست گفتم فدا کل ذا می گریه تو چیست یا رسول الله فرمود که از حال این پسر میگریم گفتم این پسر کنون متولد شده و هنوز ما می عارض نشده که موجب گریه باشد فرمود که ای اسماء لقتله الله الباغیه من اهل بیتی ما لها لم شفاعتی لهذا زان گفت ای اسماء فاطمه را ازین حال خبر نده ی و دو نوبت که تربت احمد بولادت دوم داغ غم بر دل او نهی روایت ست از ام سلمه که گفت رسول الله شبی بخجره من بیرون رفته بعد از زمانی دیر باز آمد پریشان حال و خاک آلود چنین ی در دست گرفته گفتم یا رسول الله این چه حالت ست فرمود که مرا مشیع یعنی اتفاق کرد که آنرا بکلا خواهند برد مکان قتل حسین و محل قتل جماعتی ازاد لاد اهل بیت مرا بمن نمودند من خود نشانهای الشان را بدیدم و این ست در دست من آنگاه دست مبارک بگشود گفت این زلستان و لگاهدار و برنگاه این خاک متبدل بخون تازه گردد و بدانکه حسین را کشته اند و بمرجب فرمود ه ازاد ی بستانم چون دران نظر کردم شاهد خاک سرخی دیده بود و رائحه مشک ساخته چون امام حسین عزیمت کوفه نمود روز دوشنبه در قاروره نظر میکردم در صباح روز دهم محرم که امام حسین در آنروز بقتل آمد در قاروره نگاه کردم آن خاک بحال خود بود چون در آخر روز نظر بر قاروره افگندم دیدم که بخون تازه متبدل شده ناله و زاری کردم و دانستم که اهل بیت خود را بشهادت رسانیده اند و بعد از اندک فرصتی خبر آمد که امام حسین با اهل بیت در آنروز بشهادت فائز گشته ست قتل حسین را ان رست خود نشانیده بود و فرزند صلبی خود ابراهیم را بران چپ و ران عین جبرئیل حاضر گشته گفت خدا تعالی این هر دو را از برای تو جمع نخواهد کرد یکی را از تو باز خواهد ستاند اکنون تو یکی را اختیار فرما ای آنحضرت گفت اگر حسین وفات یابد از مفارقت او هم جان علی و فاطمه و دگر اهل بیت

نقل کنند بشیر الهلم او مرجان من باشد من مرگ ابراهیم را اختیار کردم و بعد از انقضای سه روز ابراهیم وفات یافت و من گاه گاه امام حسین ؑ را تغییر آمدی و در ابوسه داوی و گفتی الله و نجات
بمن فدیته بابی ابراهیم زعبد الله بن عمر رضی الله عنهما روایت ست که گفت من و پدرم که جبرئیل ؑ آمد و فوجی از ملائکه با او بودند همه با لباسها کشاده و از غایت اندوه بر وفات حسین میگریستند
و جبرئیل ؑ قبضهٔ خاک از تربت حسین ؑ همراه داشت و آنرا بسوی مشک بشمام میرسید و با خفت خطاب کرد که ای حبیب خدا این خاک فرزند تو حسین
بن فاطمه ست که جمعی ازملائکه عین در زمین کربلا او را شربت شهادت خواهند چشانید رسول خدا فرمود ای جبرئیل قومی که فرزند دختر مرا کشتند فلان و فلان جبرئیل ؑ گفت طلاق و نجات یابند و
خدا ایشان میان دلها و زبانهای ایشان اختلاف پدید آرد و شمر خولی ابن عوف و دیگر فرشته که موکل بحار بود و هر دریائی خود را کشاده گفت اهل آن دنیا جامهٔ او دریده و ماتم پوشیده و بر فرزند
محمد مصطفی ؐ گاه او را خواهند کشت و از دریائه تغییر آمده گفت ای حبیب او قوم در روی زمین با یکدیگر جنگ خواهند کرد از امت تو دو گروه فاسق و ظالم فرزند ترا در دشت کربلا بقتل
خواهند رسانید و این خاک تربت فرزند تست انگاه یک قبضه خاک از زمین کربلا بحضرت رسالت داد و حضرت رسول آن خاک را ببوسید و بگریست و بر قاتل امیر المؤمنین حسین لعنت کرد و آن
خاک را با سم سلامتی تسلیم نموده از کیفیت قتل امام حسین ؑ خبر داد و فرمود که این قبضه خاک اگر هر روز بر وقت دین یعنی کراین خاک بخون تازه گشته باشد بدان که واقعهٔ فرزند حسین
حسین نزدیک رسیده ست روایت کرده اند که چون یکسال از عمر امام حسین ؑ بگذشت دوازده فرشته بصورت مختلفه نزد حضرت رسالت آمده گفتند ای محمد بفرزند تو جهان رسد که با هیل سیر
و اداد اعتقاد ثواب دهند که با هیل دهند و کشندگان او را آن مقدار گناه باشد که قاتل با هیل را بسوداو دلیل گویند در قتل امیر المؤمنین حسین اخبار بی نهایت بنظر رسید و ذکر مجموع آن مناسب
تقلیل می نمود و اکنون بذکر خبری چند که در باب سیطین وارد شده اکتفا میرود و عتبه بن غروان روایت کند که رسول خدا نماز میگزارد حسن و حسین ؑ آمده و پشت انحضرت گذاشتند و آن سرور بر هر دو ایشان
گناخود را نشناخته گاهی این را بوسیدی او دگاهی آن تا قوم گفتند یا رسول الله ایشان را دوست میداری فرمود که ریحانتی من الدنیا یعنی چگونه ایشان را دوست ندارم سلمان فارسی
گوید حضرت رسول ؐ فرمود که الحسن و الحسین ؑ بنی من اجمعا و من حبهما فقد احبنی و من احبنی فقد احب الله و من احب الله ادخله الجنة یعنی حسن حسین
و پسران من اند هر که ایشان را دوست دارد مرا دوست دارد و هر که مرا دوست داشته باشد خدا را دوست دارد و هر که دوست دارد خدا را حق عز و علا او را بهشت نزل فرماید و هر که
حسن و حسین ؑ را دشمن دارد مرا دشمن داشته ست و هر که مرا دشمن گیرد خدا را دشمن گیرد و هر که خدا را دشمن گیرد حق تعالی او را در دوزخ اندازد و عذاب کند و عبد الله بن عمر روایت کرد که حضرت رسول ؐ فرمود که الحسن
فاذا غابت الحسن فاحبته و بالنعم و اذا غابت النعمة فاحبته و بالزهرة فاذا غابت الزهرة فاحبته و بالفرقدین فقال لی رسول الله الحسن هو النعمة و هما الفرقدین فقال الشمس و النعم علی
و الزهرة فاطمة و الفرقدین الحسن و الحسین یعنی راه راست طلبیدم تو را تاریکی خورشید غالب گردد و هر دشمنی ماه طلبد آیت کنیه و اگر ماه محجوب شود و هر که طلب راه راست نماید
و اگر زهره مسدود گردد و هر که فرقدان طالب این مستقیم شود بسیار کند یا رسول الله عبارت از آفتاب کدام ست در زهره فرمود که آفتاب منم و ماه علی ست و زهره فاطمه
فرقدان حسن و حسین ؑ اند در فصل الخطاب باین عبارت مذکور ست بعد از ذکر امیر المؤمنین حسن از اخلاق حسین چیزی بگوئیم روزی طعام میخورد کنیزکی بر سر سفره ایستاده بود و با کاسه طعام
کاسه را زدست وی بیفتاد و وی خشمگین نگردید کنیزک گفت والکاظمین الغیظ امام حسین گفت گفتم والکاظمین الغیظ و العافین عن الناس امام حسین گفت
عفوت عنک کنیزک گفت والمحسنین امام حسین گفت انت حرة لوجه الله سبحانه و مناقب آن کسان که تو انند گفت کبار که ایشان باشند و خدای عز و جل نشان ایشان
گفته باشد آنمایند یدالله لیذهب عنکم الرجس اهل البیت و طهرکم تطهیرا کی بیان رسد اینمعنا در کلام فصل الخطاب شهادت امیر المؤمنین حسین در کربلا با یاران دوستان و دشمنان و
اعدا و الصین عن الجحرة اتفاق افتاد و آن قضیه تفصیل دارد در زمان حکومت یزید نیز مذکور خواهد شد بملک بیان خواهد گشت انشاء الله وحده الغرض بروایتی مدت حیات آنجناب پنجاه و پنج سال
و بروایتی پنجاه و شش سال بود و ذکر احوال علی ابن الحسین رضی الله عنهما کنیت او ابو محمد و ابو الحسین ست و ابو القاسم نیز گفته اند و ابو بکر هم گویند لقبش سید العابدین و زین العابدین و ذو الثفنات نام
مادرش شهربانو و قیل شهر بانویه بنت یزدجرد بن شهریار بن خسرو بن پرویز بن هرمز بن نوشیروان العادل و لد یوم الجمعة و قیل یوم الخمیس فی النصف من جمادی الاخری و قیل تسع خلون من شعبان سنه ثمان
و ثلاثین من الهجرة و قیل سنه ست و ثلاثین و قیل سنه سبع و ثلاثین و در بحر الانساب مسطور ست که امیر المؤمنین علی حدیث ابن جاجر خفی را بحکومت بعضی از بلاد مشرق نرستاد و در حدیث او در حدیث زید
بست آورد و بحضرت آنحضرت آورد حضرت مقدس امیر المؤمنین علی شهربانو را لقب آمنین حسین ؑ داد و دیگری را که سماة بگیمان با تو بود محمد ابن ابی بکر را زانی داشت تا خواست او را بکشد
خواهر امام زین العابدین ؑ متولد شده و ایشان خواهر دیگر فاطمه ابن محمد و آنجا به راه و التفات بجمله آن سیگفتند که از کثرت عبادت مواضع سجود او مانند زانوی شتر زشت شده بود گو
که تا زمان وفات امام زین العابدین در هر شبانه روزی هزار رکعت نماز گذاردی و دو حجین شهادت امیر المؤمنین علی دو ساله بود و در واقعه کربلا بیست و دو ساله
و او را عیان سادات اهل بیت و علما تابعین ست ابن المسیب وغیره اند روی روایت کرده اند ولایت و علامات شرف و بزرگواری او از حد شمار بیرون ست و از همه بدین
تر عجیب تر تکلم حجر الاسود ست چنانکه مروی ست که محمد حنفیه و زین العابدین رضی الله عنهم در مکه شریفه مجمع گشته و طواف بیت میکردند محمد حنفیه گفت که این با مامت سزاوارتر هم زین

فرزند صلبی امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب ام وسلاح رسول پیش من باید و امام زین العابدین گفت که ای عم از خدا بترس و دعوی که در آن محق نباشی مکن محمد حنفیه بسخن خود اصرار نموده امام زین العابدین گفت که ای عم هر که بامامت او حجر الاسود گواهی دهد خلیفهٔ وقت و امام زمان اوست و قرار برین جمله واقع شده امام زین العابدین گفت ای عم تو در سوال تقدیم نمای و از حضرت قادر مختار مسألت فرمای تا حجر الاسود بامامت تو شهادت اقامت کند و چون محمد حنفیه دست بدعا بر آورده و از حجر الاسود سوال کرد هیچ جواب نشنید با امام زین العابدین گفت که تو نیز بهمین نهج عمل نمای امام زین العابدین بعد از فراغ از مناجات گفت ای حجر الاسود بحق آن خدای که مواثیق انبیا و اصفیا در تو نهاده است و ترا باین کرامت شرف ساخته خبر ده ما را بزبان عربی فصیح که وصی و امام بعد از امیرالمؤمنین حسین بن علی کیست و چون امام زین العابدین این سخن گفت سنگ در حرکت آمد چنانچه نزدیک بآن بود که از مکان خود بیرون آید و حضرت قادر مختار او را بسخن آورده گفت ای خدای سزای پرستش بتحقیق که امامت بعد از حسین بعلی ابن الحسین رسیده است و امام اوست محمد حنفیه که این صورت غریب مشاهده نمود بامامت امام زین العابدین قائل گشت و از زهری منقولست که گفت در مدینه شنیده ام که علی ابن الحسین را بفرمان عبدالملک غل برگردن و بندگران برپای نهاده در فلان خیمه محبوس گردانیده اند و اهل حفظ و حراست میخواهند او را از آن بلدهٔ طیبه بیرون برند من نزد محافظان او رفته دستوری خواستم که با او ملاقات نموده شرط وداع بجای آورم آن جماعت رخصت داده من بخیمه در آمدم و آنحضرت را بآن حال دیدم بگریستم و گفتم ای کاش من بجای تو بودمی و تو بسلامت میبودی امام گفت ای زهری ترا تصور آنست که من ازین قید و زحمتی دارم هرگه که من خواهم اینها دور شود و میباید که اگر تو و اشباه و امثال تو الم و اندوهی رسد عذاب خدای عزوجل بخاطر گذرانی تا آن بر تو آسان گذرد و آنگاه دست و پای خود را از بند غل بیرون آورده گفت ای زهری من دو منزل بیش با این جماعت نخواهم رفت و چون از مدینه بیرون رفتند چهار روز ازین قضیه بگذشت گماشتگان او بشهر باز گشتند و هر چند او را طلب کردند نیافتند و بعضی از نگاهبانان او گفتند ما در دو منزلی فرود آمده و شب همه شب بیدار بوده او را محافظت مینمودیم چون روز شد او را ندیدیم و بندهای او را در محمل یافتیم زهری گفته که بعد از آن نزد عبدالملک بن مروان رفتم و او در وی بمن آورده از حال علی ابن الحسین پرسید و من آنچه از حالات او دانستم گفتم عبدالملک گفت در همان روز که گماشتگان من او را گم کرده بودند نزد من آمده گفت میان من و تو چه واقع شده گفتم پیش من اقامت فرمای قبول نکرد و بیرون رفت و بخدا سوگند که من از خوف و هیبت او بر بیم آمده بودم زهری هرگاه که یاد علی ابن الحسین کردی بگریستی و گفتی وی زین العابدین است و آنجناب از کثرت عبادت ملقب باین لقب شده بود و زیاد ابن رستم گفته که در مجلس امام جعفر صادق حاضر بودم که ذکر امیرالمؤمنین علی ابن ابیطالب میکردند جعفر آنحضرت را مدح گفت که اهل آن بود و بعد از آن گفت که هیچکس را از امت طاقت عمل رسول الله نباشد و نبوده مگر امیرالمؤمنین علی را و اگرچه آنکس عمل آنحضرت کند که روی او در میان بهشت و دوزخ باشد یعنی بثواب امیدوار باشد و از عقاب آن ترسان گفت امیرالمؤمنین علی هزار بنده آزاد کرد از خالص مال خویش و لباس وی کرباس بنودی و اگر آستین جامهٔ او از سر انگشتان مبارک در گذشتی آن زیادتی را ببریدی و هیچکس از فرزندان و اهل بیت رسول در لباس علم و تقوی بامیرالمؤمنین علی عنان چندان مشابهت نداشت که علی ابن الحسین گویند که علی ابن الحسین چون وضو ساختی رنگ او زرد گشتی از وی پرسیدند که چرا رنگ وی مبارک ترا درین حال متغیر میشود فرمود که هیچ میدانید که روی بجانب عزت و علا و عظمت و کبریا کرمی آرم و توجه و عزیمت بخدمت که دارم از سفیان عیینه منقولست که گفت امام زین العابدین قصد حج کرد و چون هنگام احرام خواست که تلبیه کند رنگ او زرد گشته لرزه بر اعضای وی افتاد و لبیک گفتن دست نداد پرسیدند که چرا لبیک نمیگوئی فرمود از خوف آنکه لبیک گویم و جواب لا لبیک آید این سخن گفته گریه در حلق گفتند از تلبیه گفتن چاره نیست چون یکبار زبان بلبیک بگشاد بیخود گشته بیفتاد و باقی اعضای جمیع ارکان حج و طواف ایشان از وی گم نشد ابو محمد حسن ابن علی روایت کرده که شخصی از اهل بیت نزد علی ابن الحسین آمده با وی سفاهت بسیار کرد و او را بمعایب منسوب گردانید اما علی ابن الحسین با هیچ نوع سخن نگفت و بجواب وی قیام ننمود و بعد از مراجعت آن شخص با جمعی که در خدمت او بود گفت میخواهم که با من بیائید تا جواب آن مرد بگویم همه قبول کردند امام نعلین در پای کرده پیاده میرفت و میگفت الکاظمین الغیظ والعافین عن الناس والله یحب المحسنین یاران ازین سخن دانستند که هیچ امری از زبان جناب طاهر نخواهد گذشت که موجب آزار موذی باشد و چون بدر وثاق آن مرد رسید ندا کرد که ای فلان آن شخص با خاطر پریشان بیرون آمد چه تصور کرد که امام بجهت انتقام آمده امام زین العابدین فرمود ای برادر در شان من آنچه گفتی اگر در نفس من موجود باشد از آن استغفار میکنم و دست در دامن توبه و انابت میزنم و اگر موجود نیست خدا تعالی ترا بیامرزد و از تو عفو کناد مرد موذی چون این سخن بشنید در میان هر دو چشم او بوسه داد و زبان بثنا بگشاده گفت بل قلت فیک ما لیس فیک و انا احق به در بارهٔ تو گفتم چیزی که در تو موجود نیست من بدان سزاوارترم راوی گوید که این شخص یکی از اولاد حسن بن علی بود و کرامات و مقامات امام زین العابدین اکثر من ان تعد و تحصی است و شمهٔ از آنها در کشف الغمه و شواهد النبوة مذکور است و وفات آنجناب در ثامن عشر محرم سنه خمس و تسعین اتفاق افتاده در زمان حکم ولید بن عبدالملک بن مروان و در گورستان بقیع نزد امیرالمؤمنین حسن مدفونست

ذکر احوال محمد ابن علی بن الحسین رضی الله عنهم ولادت آنجناب در مدینه اتفاق افتاد فی سنه سبع و خمسین من الهجرة النبویه در روز جمعه غرهٔ رجب و بعضی سیم صفر گفته اند مادرش ام عبدالله بنت امیرالمؤمنین حسن است و او هاشمی از دو جانب هاشمی متولد شد و کنیت او ابو جعفر و لقبش باقر است و بواسطهٔ تبحر در علم یعنی توسع وی در آن علم

گفته و باین لقب ملقب گشت مناقب بسیار و مآثر وی بیشمار است که زبان قلم و بنان بیان تقریر و تحریر آن از نی باشد تهمین قلیل روایت کند از امام جعفر صادق و از پدر خود تا امام محمد باقر منقول میدارد که گفت روزی پیش جابر بن عبد الله انصاری در آمدم و او مکفوف البصر بود سلام کردم جواب مبلغ نمود و پرسید که تو کیستی گفتم محمد بن علی بن الحسین گفت نزدیک آی پیش آمدم دست بر سینه من نهاد و گفت ای پسر برادر من چون خواست که پیغامی مرا بدهد پسر دوتر نشستم گفت رسول آخر السلام علیه السلام و رحمة الله و برکاته بنصوت چگونه بوده باشد شما جابر بگفته آنحضرت مرا باد کرده گفت روزی رسول صلی الله علیه و سلم فرمود که یا جابر بعلک یبقی حتی تلقی رجلا من ولدی یقال له محمد ابن علی بن الحسین سبب الله النور و الحکمة فاقره منی السلام پس ای جابر شاید که تو تا زمانی باقی زاید من که ملاقات کنی با یکی از اولاد من که او را محمد بن علی بن الحسین گویند خدای در او نور و حکمت داده و پیغمبر این سلام بر سان یعنی از قبل من باو سلام برسان جابر گفت که حضرت رسول الله من فرمود و دیگر شک این بیقی حتی تلقی مولای من الحسین یقال له محمد علم الدین تقیرقا و الهیئة فاقره منی السلام یعنی یا جابر شاید که تو تا زمانی باقی باشی که فرزند من از نسل حسین باشد ملاقات کنی که او را محمد گویند علم دین بکشاید و چون او را ببینی از من سلام برسانی احمد بن محمد عیسوی روایت میکند که جابر بن عبد الله انصاری در مسجد رسول می نشست عمامه سیاه بر سر بسته و گاهی نماز میکرد یا مردم مسئله میگفت و چون او را کسی نمی دانست بزبان میراند و چاه میگفت که بجز اسوگند که کابین بهیوده میست چار رسول خدا شنیده ام که با من میگفت که از نسل حسین بطالب متولد شود که او را محمد گویند علم دین او را ابو بصیر یکفوف البصر گوید که روزی من با قرالعلم گفتم که در نسبت رسول چه فرمود که آری به پسر دم که رسول وارث علوم جمیع انبیا بود و جواب او که آری گفتم ارشاد جمیع علم رسول الله را بتو داده و خود که نیابت حضرت زمانی میرات چه خواهد باشد ایم گفتم برین تقریر شما از قدرت این باشد که مرده بدعا سی شما زنده شود و انبیا و اولیا بر اثر رحمت خویش شفا یابد و هر چه مردم بخواهند خدا به ایشان دهد گفت آری باذن الله تعالی بعد ازان با من گفت که ای ابو بصیر بیشتر آی چون پیش رفتم دست مبارک بر چشم من نهاده گفت یا کافی ببر روی من فرود آورد و چشم من بینا شد چنانچه که صحرا و مرغزار و سمار دیدم و باز دست بر چشم من مالید حالیه چشم من بحال اصلی رفته نابینا شدم آنگاه فرمود ای ابو بصیر اگر خواهی باذن الله تعالی چشم ترا بینا سازم چنانچه دیدی صحابه گفت بخدا تعالی باشد اگر خواهی بحساب بهشت در آئی گفتم ان شئت اهم که چند روز نابینا باشم و بحساب بهشت و رایم از سخنان تو دست نخواهم کرد مردم بهجت آن کینه و عداوت ما می نرند گوا اهل بیت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم و شجره نبوت و معدن حکمت و جای فرشتگان محل فرود آمدن وحی و از کلمات دوستگار باری مردم را علیست و از خلایق در بستیم اگر ایشان را بیخ نیم اجابت نمیکنند و گر ترک ایشان کنیم بیچاره و بهجای نمیرند و فرمود که ما خازنان علم خدا زدیم و ما والیان امر تصریف خدائی سلام ایما فتح کرده باشد خواهد و بسوی ما باز میگردد باخدا تعالی که بنات او خانه و دیانه و آدمی را بنا فرید که علم خدا کسی را روا نمیست الا ما را از افاضه کرده باشد بر اهل دوستان و هر که بر ما دوست تر کند و احتمال آن نکنند گر فرشته مقرب یا نبی مرسل نبوده که باری سبحانه و تعالی او را امتحان کرده باشد بر اهل ایمان و اخلاص او دانسته و از کلمات اوست کز خدا بترسد که ما خازنان خدائیم در آسمان و زمین نه زر و نقره بل علم خدائیم که عالم حق ما دانم شرح کمالات و مناقب امام محمد باقر رضی الله عنه مجملی علیحده بیاید و این مختصر احتمال آن نکند وفات او در سنه اربعة و مائة روی نمود و مدت حیات پنجاه و هفت سال بود و بقیع مدفون شد و بقبر پدر بزرگوار خود امام زین العابدین علی بن الحسین رضی الله عنهم منتقل گشت و ذکر احوال جعفر بن محمد بن علی ابن الحسین رضی الله عنهم کنیت او ابو عبد الله است و ملقب بصادق که فرشته مقرب یا نبی مرسل نبوده که باری سبحانه و تعالی او را امتحان کرده باشد بر اهل ایمان و اخلاص او دانسته و از کلمات اوست کز خدا بترسد که ما خازنان خدائیم در آسمان و زمین نه زر و نقره بل علم خدائیم که عالم حق ما دانم شرح کمالات و مناقب امام محمد باقر مجملی علیحده بیاید و این مختصر احتمال آن نکند وفات او در سنه اربعة و مائة روی نمود و مدت حیات او پنجاه و هفت سال بود و بقیع مدفون شد و بقبر پدر بزرگوار خود امام زین العابدین علی بن الحسین رضی الله عنهم منتقل گشت و ذکر احوال جعفر بن محمد بن علی ابن الحسین رضی الله عنهم کنیت او ابو عبد الله است و ملقب بصادق که فرشته مقرب یا نبی مرسل نبوده که باری سبحانه و تعالی او را امتحان کرده باشد بر اهل ایمان و اخلاص او دانسته و از کلمات اوست کز خدا بترسد که ما خازنان خدائیم در آسمان و زمین نه زر و نقره بل علم خدائیم که عالم حق ما دانم شرح کمالات و مناقب امام محمد باقر مجملی علیحده بیاید و این مختصر احتمال آن نکند وفات او در سنه اربعة و مائة روی نمود و مدت حیات او پنجاه و هفت سال بود و بقیع مدفون شد و بقبر پدر بزرگوار خود امام زین العابدین علی بن الحسین رضی الله عنهم منتقل گشت و ذکر احوال جعفر بن محمد بن علی ابن الحسین رضی الله عنهم کنیت او ابو عبد الله است و ملقب بصادق که فرشته مقرب یا نبی مرسل نبوده که باری سبحانه و تعالی او را امتحان کرده باشد بر اهل ایمان و اخلاص او دانسته و از کلمات اوست کز خدا بترسد که ما خازنان خدائیم در آسمان و زمین نه زر و نقره بل علم خدائیم که عالم حق ما دانم شرح کمالات و مناقب امام محمد باقر مجملی علیحده بیاید و این مختصر احتمال آن نکند وفات او در سنه اربعة و مائة روی نمود و مدت حیات او پنجاه و هفت سال بود و بقیع مدفون شد و بقبر پدر بزرگوار خود امام زین العابدین علی بن الحسین رضی الله عنهم منتقل گشت و ذکر احوال جعفر بن محمد بن علی ابن الحسین رضی الله عنهم کنیت او ابو عبد الله است و ملقب بصادق که فرشته مقرب یا نبی مرسل نبوده که باری سبحانه و تعالی او را امتحان کرده باشد بر اهل ایمان و اخلاص او دانسته و از کلمات اوست کز خدا بترسد که ما خازنان خدائیم در آسمان و زمین نه زر و نقره بل علم خدائیم که عالم حق ما دانم شرح کمالات و مناقب امام محمد باقر مجملی علیحده بیاید و این مختصر احتمال آن نکند وفات او در سنه اربعة و مائة روی نمود و مدت حیات او پنجاه و هفت سال بود و بقیع مدفون شد و بقبر پدر بزرگوار خود امام زین العابدین علی بن الحسین رضی الله عنهم منتقل گشت و ذکر احوال جعفر بن محمد بن علی ابن الحسین رضی الله عنهم کنیت او ابو عبد الله است و ملقب بصادق که فرشته مقرب یا نبی مرسل نبوده که باری سبحانه و تعالی او را امتحان کرده باشد بر اهل ایمان و اخلاص او دانسته و از کلمات اوست کز خدا بترسد که ما خازنان خدائیم در آسمان و زمین نه زر و نقره بل علم خدائیم که عالم حق ما دانم شرح کمالات و مناقب امام محمد باقر مجملی علیحده بیاید و این مختصر احتمال آن نکند وفات او در سنه اربعة و مائة روی نمود و مدت حیات او پنجاه و هفت سال بود و بقیع مدفون شد و بقبر پدر بزرگوار خود امام زین العابدین علی بن الحسین رضی الله عنهم منتقل گشت

چون موجب فرموده عمل نمود چون امام مجلس درآمد منصور گفت خدای مرا کشته اگر تا نکشم تولی کار من نکنی و بملکت من نیفزائی صادق گفت من قبل از این سخن را گفته ام و هیچ چیز مانند این نخواست و اگر امثال این سخنان بسمع تو رسیده و از زبان دروغگوی رسیده و بر تقدیری که آنچه بمن نسبت می کنند واقع باشد بر یوسف ظلم کردند مغفور و ایوب را بلا مبتلا ساختند دست درع ره و تقی صبر و شکیبائی زد و سلیمان را سلطنت داد و نمرود را ایشان چنین اند و نسبت تو با مبنیا مستقل مشیود منصور گفت راست میگوئی ای امام ما بالا خوانده بر پهلوی خود بنشان بعد ازان با او گفت که فلان بن فلان از تو این سخنان بسمع من رسانیده صادق گفت یا امیر المؤمنین باستصفار ای فرمائی تا دروغ من بگوید و چون بحسب الحکم آن شخص حاضر گشت منصور با او گفت که آنچه بمن رسانیده ای از جعفر بن محمد تو خود شنیدی گفت آری منصور گفت براین جمله سوگند توانی خورد و جواب داد که بلی چون آغاز کرد که بالله الذی لا آله الا هو عالم الغیب و الشهادة امام جعفر گفت یا امیر المؤمنین من او را سوگند ندی و هم منصور گفت آری چنین باش صادق بآن شخص فرمود که بگوی سر بست من حول الله و قوته و النجات الی حولی و قوتی لاعتصم فعل کذا و کذا اجعفقال کذا و کذا اجعفوان دروغگوی تخست اثنای نجوده آخر سوگند خورد و همان لحظه دو محاسن افتاد و بمبر منصور گفت تا پای من دراکشیده بیرون برو ندبیح گفت از صادق بترس پیشه مکن که چرا آن غمازنا نگذاشتی که سوگند بخطا خورد گفت نخواستم که نام خدا برده و از حق جل و علی را بهیچ رگ یاد کنند تا خدا با او حلم ورزد و در عقوبت وی تاخیر فرماید و او با باچنین شیندی سوگند دا و مرتا امان و مهلتش ندا دهم ربیع منقول ست که گفت از امام جعفر صادق پسیدم که دران زمان که پیش منصور آمدی لب خود همی بنیدی و لب خود بدندان همی گزیدی و ادای غضب و خشم می شد جواب داد که دعای جدم خود حسین بن علی را می خواندم که یا حدة فی عند شدتی و یا غوثی عند کربتی احرسنی بعینک التی لا تنام و اکنفنی برکنک الذی لا یرام دعا این دعا را یاد کرده ام و در حین شدائد و مکاره پیش آمد خویش دیدم برکت آن ملک منان مرا از همه فرج و اد و خلاصی ارزانی داشت محمد ابن اسکندر گوید که یکی از مقربان منصور رو بدو کرد و زمانی عمل ابو جعفر منصور رفته او را استفسار یافته پیسید که یا امیر المؤمنین سبب اندیشه تو چیست گفت ای محمد همی کثیر علوبان را گشته ام و پیشوا و مقتدای ایشان را گذشته ام نعم آن کسیست گفت کیست جعفر بن محمد گفتم آن مرد دین ست به عبادت حق سبحانه و تعالی مشغول دانرو دنیا و مافیها گریزان و مسلول گفت ای محمد من دانسته ام که تو به بلاست او عتقاد داری دین سوگند یاد کرده ام که به پیش نیایم تا خاطر خود را او فارغ نگردانم که ملک عقیم ست و همان لحظه سیاهی خوانده گفت که چون بجعفر بن محمد حاضر گردد و من درست بر سر خود بینم تو او را بقتل رسان محمد ازان فرمان داد که امام جعفر را بیاورد و در وقت در آمدن من با وچه سخن دیدم که لب مبارک وی در حرکت بود و اندانسم که چه می خواند و چه می گوید و کوشک را دیدم که از جنبش آمد چون کشتی که از تلاطم امواج در حرکت آید و منصور را دیدم که سر بالین بهینه و لرزه بر اعضای او افتاده با ستقبال صادق شتافت و باز وی و می را گرفته بر تخت نشانید و گفت ای فرزند رسول و ای نور دیده بتول سبب آمدن چه بود گفت مرا طلبیدی آمدم منصور گفت حاجتی که داری بخواه گفت حاجت من آن ست که دیگر بار خوانی تا بر گاه که خاطر من خواهد باختیار خود بیایم و چون امام جعفر صادق مراجعت نمود منصور جامهٔ خواب طلب داشت بخسبید تا نیم شب و خمار باز وی فوت شد و چون بیدار شده مرا نزدیک خود دید گفت برجای خود باش تا نمن بعد از قضای حوایش با تو نگویم و بعد از ان نماز را قضا کرد گفت و دران وقت که جعفر بن محمد حاضر شد او را بر بالای دیدم که دم خود کرد و قصرمن در آور و در یک لمحه بزمین دیگر پیدا شد و بالای قصر من بود و بزبان فصیح گفت که ان الله قد نبشنی و امرنی ان املک و ادارک ان احدثت فی ابی عبد الله حدثا یعنی خدای تعالی مرا فرستاده ست و امر کرده که ترا و سرای ترا خراب و بر هم گردانم و سرای محمد گوید که با منصور گفتم که این چنین سخن نگوی بلکه خاصیت اسم اعظم ست که بر رسول نازل شده بود اگر خواستی بر کت آن روز روشن را چون شب مظلم و شب تار یک را چون روز روشن گردانیدی و بر چه خواستی آنچنان شدی و در بعضی از مصنفات اهل تحقیق مذکور ست و قد قیل ان الکتاب الجفر الذی بالعرب یتوارثه بنو عبد المؤمنین هو من کلام علیه السلام این کتاب جفر مشهور ست و مشتمل بر علوم و اسرار ایشان و ذکر اشیان در کلام امام علی ابن موسی الرضا مرقوم ست انجا گفت چون مامون وی را ولی عهد ساخت الجفر الجامعه دیدان علی خلاف ذلک را قم حروف گوید که در روایت صحیح ان مست که این دو کتاب امام علی مرتضی ست موید این مقال آنکه در شرح مواقف جناب عالم ربانی و ناظر نظر سبحانی افضی سید شریف جرجانی ملا الله تعالی قبره نور آ او رده ست که چون مامون لعلی موسی الرضا خبر فرستاد که ترا ولی عهد خویش می سازم جواب داد که تو خود این واقعه داری اما جفر جامع بر خلاف این معنی دلالت میکند و علاوه این سخن آن فاضل محقق گفته که جعفر رضی الله عنه فرموده که جفر و کتاب ست ازان امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه و قوائم قیامت ازان دو کتاب بیرون توان آورد و من در هیچ دو دیدم که احوال ملوک آن و یار دا از آنجا استخراج کرده بود ند بصحبت پیوسته که امام جعفر صادق گفت که علم ما غایب و محجوب و مکنوب فی المقلوب و نقش فی الاتساع و آن عندنا الجفر الاحمر و الجفر الابیض و مصحف الفاطمه و آن عندنا الجامعه فیها جمیع ما یحتاج الناس الیه حمیدی از نفسهای این کلمات پرسیدند فرمود که غایب علم ما آنچه واقع شده و مزبور علم ست انقضا یا می گذشته و مراد نقش آن نکته و در قلوب العام ست و مقصود از نقش و استماع کلام ملائکه ست که سخن ایشان را می شنویم و وجوه ایشان را می بینیم الجفر احمر ظرفی ست که سلاح

رسول الله در ان جماعت و آن بیرون آورده نشود تا به تخیز دقائم از میان ما که اهل بیتیم ما جعفر ابیض ظرفی ست که توریت موسی و انجیل عیسی و زبور داود و سائر کتب الهی در آنجاست
و مصحف فاطمه هر چیز که از قرآن منزل آمده در آنجاست و نام هر ملکی و حاکمی که تا قیامت پیدا شود در آنست و جامعه کتابی ست که طول آن هفتاد گز ست که رسول خدا آنرا املا فرموده و امیر المؤمنین علی
بخط خود نوشته و هر چه محتاج الیه خلق ست تا روز قیامت در آنجا مسطور ست حتی ارش جده و دلده و نصف جلده و روایت است که جعفر صادق فرمود که سلونی قبل ان تفقدونی فانه
لا یحدثکم احد بعدی بمثل حدیثی یعنی بپرسید از من پیش از آنکه گم کنید مرا که هیچکس بعد از من با شما سخنی مثل من نخواهد گفت حقائق و دقائق کرامات و خوارق عادات امام جعفر صادق از تعبیر
عد و احصی متجاوز ست در ینمقام برین چند کلمه اختصار افتاد و امام جعفر صادق بقول در سنه ثمان و اربعین و مائه از عالم بقا خرامید در ایام خلافت ابوجعفر عباسی او را در گورستان بقیع که تربت
امام محمد باقر و جد وی امام زین العابدین و عم وی امام حسن در آنجا مدفون اند دفن کردند و گویند مدت حیاتش شصت و پنج سال بود ذکر احوال موسی بن جعفر صادق رضی الله عنهما
ولادت او در ابوا اتفاق افتاده که منزلی ست میان مکه و مدینه فی صفر سنه ثمان و عشرین و مائه کنیتش ابو الحسن و ابو ابراهیم و ابو عبد الله ست و بواسطه فرط حلم و کظم غیظ ملقب بکاظم
گشت مادرش ام ولد بود و مسماة بحمیده بربریه گویند که اکبر اولاد امام جعفر صادق او بود و باوصاف حمیده آراسته و باخلاق پسندیده پیراسته بجود و احسان آراسته و مشهور به بر و امتنان مذکور
بود چون بسمع شریف وی رسانیدند که فلان کس پیوسته بغیبت تو مشغول ست فی الحال هزار دینار برسم انعام نزد او فرستاد ابو محمد بن یحیی علوی روایت میکند که شخصی از اولاد عمر بن الخطاب امام موسی
را رنجانیدی و امیر المؤمنین علی را دشنام دادی بعضی از منتسبان اهل بیت با او گفتند که ما را رخصت فرمای تا این شخص را بکشیم و انتقام اهل بیت از وی بکشیم جناب امام به مبالغه تمام و الحاح
بالا کلام ایشان را ازین حرکت منع فرموده پرسید که آن مرد کجاست گفتند بر سر ضیعت خود رفته است امام به مبالغه تمام بجانب آن ضیعت روان شد و چون بدانجا رسید مرکب در مزرعه او راند ابن عمر از دور فریاد
برآورد و تشنیع آغاز کرد که مرکب در کشت زار مردمان مران امام موسی التفات به سخن او نکرد و همچنان میراند تا بدو رسید و از مرکب فرود آمده پیش او نشست و در روی او تبسم کنان گشته پرسید که ترا درین زراعت
چند خرج شده باشد گفت دویست دینار باز امام استفسار نمود که چند امید میداری که ازین مزرعه بتو رسد جواب داد که دویست دینار امام بر فور صره مشتمل بر سیصد دینار بیرون آورده
پیش او نهاده فرمود که این سیصد دینار را بستان و امید از زراعت خود منقطع مگردان آن مرد برخاست و سر امام را بوسید و از گناهان گذشته عفو و اغماض طلب نمود و گفت هیچکس
در فضیلت و کرم برابر اولاد نبی و ولی مسابقت نتواند جست و امام موسی کاظم چون بمنزل خود بازگشت با مخصوصان خویش که قصد آن شخص داشتند صورت حال را بیان
کرده فرمود که این فعل که از من صادر گشت بهتر بود یا آنچه شما تصور کرده بودید گویند که امام موسی قرآن را بغایت نیکو خواندی و در قرآن خواندن بگریستی و سامعان نیز بگریستندی و در ان
زمان بتجوید و ترتیل او هیچکس کلام الهی قرائت نمیکرد و در مدینه او را زین المجتهدین میگفتند روایت ست که محمد بن جعفر منصور که مهدی خلیفه عبارت از وست امام را از مدینه بدار السلام
بغداد آورده محبوس و فرمان داد و شبی امیر المؤمنین علی را در خواب دید که با او میگفت یا محمد فهل عسیتم ان تولیتم ان تفسدوا فی الارض و تقطعوا ارحامکم ربیع حاجب گوید که هم در ان شب مهدی مرا طلب
داشت و چون پیش او رفتم این آیه را با آواز خوش میخواند و میگریست آنگاه گفت برو و موسی بن جعفر را نزد من حاضر گردان بموجب فرموده عمل نمودم و مهدی چون امام موسی را دید برخاست
و در کنارش گرفته بنشانید و صورت واقعه را تقریر کرده گفت هیچ توانی که مرا امین گردانی در من و فرزندان من خروج نکنی فرمود بخدا سوگند که هرگز این داعیه مرا نبوده و در خاطر ندارم که من
بعد ازین امر اقدام نمایم و این قضیه از شان من نیست مهدی گفت راست میگوئی و مرا گفت که ده هزار دینار باو ده و ساختگی وی کن تا بمدینه بازگردد و من همان شب
اسباب سفر امام را مهیا ساخته او را گسیل کردم از خوف آنکه مبادا مانعی روی نماید ایوب بن حسین الهاشمی روایت کند که نقیع انصاری که مردی بدنفس هرزه گوی بود و متعرض مردم
شدی روزی با عبد العزیز بن عمر بن عبد العزیز و جمعی دیگر بر در قصر هارون رشید نشسته بود ناگاه امام موسی بر مرکبی سوار طالع گشت و حاجب رشید بقدم اعزاز و اجلال باستقبال وی رفت
و سائر مردم نیز شرائط تعظیم و تبجیل بجا می آوردند و حاجب بی توقف رخصت ملاقات حاصل نموده امام موسی بمجلس رشید در آمد نقیع با عبد العزیز گفت که من عاجزتر از عباسیان
ندیدم که با شخصی که دشمن ایشانست و بیم آن دارند که ملک ایشان را بزیان آورد اینهمه تملق و فروتنی مینمایند و همین لحظه که امام موسی از نزد رشید بیرون آید من او را بخطابی لائق
مخاطب ساخته خاطرش را غمگین گردانیدم عبد العزیز نقیع را نصیحت کرده گفت متعرض او مشو و ادب را نگاه دار که این طائفه از اهل بیت پیغمبر اند و گاه باشد که در جواب کسی
که با ایشان تعرض نماید سخنی گویند تا قیام قیامت داغ آن بر صفحات روزگار بماند و چون امام موسی از پیش هارون الرشید بیرون آمده بر مرکب سوار شد نقیع از جای خود جسته لجام مرکب
امام را بگرفت و از روی غلظت گفت تو کیستی و از کجائی کاظم با او فرمود که اگر مقصود تو آنست که نسبم بیان کنم من پسر محمد حبیب الله ابن اسمعیل ذبیح الله ابن ابراهیم خلیل الله ام و اگر از
شهر من میپرسی شهر من آنست که حق سبحانه و تعالی بر کافه مسلمانان و بر تو اگر از زمره ایشانی بشرطیکه مسلمانی واجب گردانیده که بزیارت و طواف آنجا روند تا در آخرت باجر از
مثوبات اختصاص یابند و اگر اظهار امانت غرض ست و مفاخرت پیش خلق بخدا سوگند که مشرکان دیار ما راضی نشدند که مسلمانان مدینه در برابر ایشان آیند تا گفتند ای محمد اکفاء ما
را بیرون فرست و این سخن امام موسی اشاره بآن بود که در روز بدر چنانچه سبق ذکر یافت عتبه و شیبه و ولید از صف خود بیرون آمده مبارز طلبیدند و سه کس از انصار در مقابل ایشان

رفتند و بعد ازانکه مشرکان دانستند که ایشان مردم مدینه اند گفتند انچه مذکور شد اگر راست گفته شرف و منقبت ماست آن کسانی هستند که بموجب فرمان اهل ایمان و ایقان بر صلوات میفرستند و اگر دروغ میگوئی اللهم صل علی محمد و علی آل محمد کنون دست از مرکب من باز دار تا بدولت زیره بر اعضای تو چشم انصاری افتاده رسوا و فضیحت نشوی ازامام جعفر صادق منقول ست که اشاره باولاد خود کرده گفت اینها همه فرزندان من اند امام موسی سید الشیاست و همچنین امام جعفر صادق در باره امام موسی فرموده که موسی بابی ست از ابواب الهی و از وی بیرون خواهد آمد کسیکه عنوث این بیت و تورید همه ملت باشد و بهترین کل مولود و فاضل ترین جمیع موجود و بهره ملعون از پدر خود روایت کند که روزی امام موسی کاظم با پسران خود گفت که این مرد امام مردم ست و حجت حق بر خلق و خلیفه بر کافهٔ عباد و چون امام جماعت اهل حسب ظاهر از وی قدم فراتر نهاد و نخواسته گفت که امام موسی بزرگوار تر ست از من و از سائر خلق بجای رسول و من این سخن نه بجهة آن میگوئیم که هم ملک و کار خلافت را سهل می انگارم و آسان می شمارم و الله که اگر عزیز ترین و اولادمن در حکومت با من منازعت ورزد شمشیر دلاورتر تیز بیرون کنم و ملک عظیم ست ولیکن ای مامون ابن موسی وارث جمیع انبیاست اگر علم صحیح خواهی از وی باید خواست مامون گوید که چون این سخنان از پدر خود شنیدم نهال محبت اهل بیت در رضهٔ جان نشاندم و چهار شیرین از برای طلب مرضات الشیان فشاندم و در بعضی از مصنفات ارباب تحقیق باین عبارت کورست که شخصی گفته ست که کرات اول که مهدی کاظم را بدید او طلبیده در افروخته که بعضی از حوائج راه از بازار نخرم چون من نظر کرد در اسپار سفوم و محزون دید گفت اے فلان چیست که ترا اسفوم می بینم گفتم چون مشوم نباشم که پیش این ظالم می روی و معلوم نیست که سرانجام چه خواهد بود فرمود که هیچ باکی نیست در فلان ماه در فلان روز از خواهم آمد تو در آن شب منتظر مباش من در آنماه و در روز مشیعم دم تا از در که موعد بود در رسید و انتظار می بردم تا نزدیک غروب بچکیس را ندیدم شیطان وسوسه و خاطر من انداخت تبر سیدم که شکی در دل من راه یابد اضطراب عظیم در دل من افتاد ناگاه دیدم که از جانب عراق سیاهی پیدا آمد و امام موسی کاظم در پیش آن سیاهی بر خلاف عموم آواز داد و گفت ای فلان عرض کردم لبیک به این رسول الله فرمود که نزد یک بود که لرزشکی در دل تو افتد گفتم الحمد لله که از دین ظالم بسلامت خلاص شدی فرمود که یکبار دیگر ملزم خواهند برد که کلاهے نیاورم جامع اوراق گوید که نوبت دیگر با هارون الرشید در ایام حکومت خویش فرمان داد تا امام موسی را از مدینه بدار السلام بر دند هارون او را پسندی شاهک سپرده یحیی ابن خالد برمکی را بخواند هارون آنجناب را در حبس نهاد و از ندگرشت دفعات او در سه نوبت ثلاث و خمسین و مائة اتفاق افتاد و در هفتش هم دران سرزمین ست و در خزینه که گنبد رستان قرارش اشتهار یافت نقل کرده اند چون امام موسی مسموم گشت فرمود که مرا امروز زهر داده و فردا بین من زرگشته ابدان را نصفی سبز خواهد گشت و پس فردا سیاه خواهد شد و ناگاه خواهی مرد و چه امام گفته بود از تربهٔ او بدت حیلت خترقیش بقول صاحب جامع الاثار چهل و پنج سال بود رضی الله تعالی عنه و عن اولاد الطاهرین ذکر احوال علی بن موسی الرضا رضی الله عنهما مشهد مقدس و مرقد این امام علی الاطلاق مهبط زائران و مقصد سالکان اکابر و اصاغر آفاق ست طوائف امم و طبقات بنی آدم از اقصای روم و هند بل از جمیع مرز و بوم هر ساله بمزارات او طواف مخلصان اختیار کرده و در کوتوجه باین آستان فرخنده نشان نهاده و در امر اسم زیارت و طواف بجامی آورند و این موهبت عظمی را سرمایهٔ سعادت دنیا و عقبی میدانند کنیت مبجثهٔ وے چنین کنیت پدرش امام موسی ابو الحسن ست و لقبش رضا و رضی نیز گفته اند و لادت همایون او در مدینه اتفاق افتاد در سنه ثمان و اربعین و مائة من الهجرت و لقاء الله و لادت او در عشرة لیلیا خلت من ذی القعده قریم الحجه ستة ثلاث و خمسین و مائة بعد وفات ابی عبد الله جعفر الصادق رضی الله عنهم بخمس و ستین و مادر او لولد بوده قیل لها اسمار سنها اروی و بخیزران سماه و هم النبیین و استقر اسلها علی تکتم و در بعضی از روایات آمده که جمیعهٔ مصنفات مادر امام موسی کاظم از جملهٔ اشراف غیر عرب کنیزک خرید در نهایت حسن و ملاحت و نهایت صلاح و عفت و از کمال عقل و دیانتش نبات غلمان تجم بوی افتخار نمود و امین از تعبیری که در منامش جمیده رسول را در خواب دید کرد با و خطاب فرمود که یا جمیده ما اتی بخته لانجک موسی فانه یعلمه سنما خیر اهل الارض لیتی ای جمیده بخدا را پسر خود موسی بخش که زود باشد که از وی فرزندی متولد شود که بهترین اهل زمین باشد و آن پسندیده صفات بموجب اشارت حضرت رسالت عمل نمود و بخمه الکاظم نام داد و چون امام هشتم متولد شد جمیده بخمه الطاهر نام نمود و از ظاهر متوقع شد که در ایام کودکی علم حال و لوم احساس نکند هم در اوقات نوم در گهواره خویش آواز تسبیح و تهلیل و تقدیس و تمجید می شنود هم دهل و بشیت بر من استیلای می یافت و چون بیدار می شد هم بیچ آواز بگوش من نمی رسید و در ان دم که متولد شده دیده مکرر دستها بزمین نهاده بود و سر بجانب آسمان بر داشته و بلسانی ای خنیده چنانکه کسی سخن گوید و مناجات کند و در ان باب آنکه یکی از خواص امام موسی کاظم گوید که روزی امام ما من گفت که بیرون رو که در بن نزدیکی ما جری از طرف مغرب آمده باشد جواب دادم که معلوم ندارم فرمود که آمده ست بیا تا بر دیم با دو سوار شده بقریه تابان منزل رسیدیم دادی الناس نمودیم که بهر سر کدام گذاردم و بر ما عرض کند و هشت کنیزک بما نمود که هیچ کدام را از آنها مقبول طبع امام نیفتاد و فرمود که اگر کنیزک دیگر داری عرض کن گفت دیگر خانه مگر یک جاریه صاحب دلش فرمود که چه سود می خواهی اگر اورا نیز عرض کنی تا چه از ین معنی با وانقلی نمود به باگشتیم در روز دیگر مرا فرستاد بمقام و او که غایت عش آن کنیزک بود بیارست و گفت که بهر چه گوید بخبر و چون پیام امام را بصاحب و یار رسانیدم گفت از سلیق کردا کم نیست گفتم با چنانم بر و می کنیزک را فریدم گفت تبر فرو ختم اما بگوی که از مدرک بهر له تو برد

کیست گفتم مردی ست از بنی هاشم گفت از کدام بطن آن قبیله گفتم از بنی فاطمه گفت الحال این کنیزک با تو سخنی خواهم گفت چون این کنیزک را در اقصی بلاد مغرب خریدم زنی از اهل کتاب بملاقات کرده گفت تو ظرف آن نیستی که این کنیزک مخصوص بتو و مملوک تو باشد و باید که این جاریه نزدیک بهترین اهل زمین باشد که در اندک فرصتی از وی فرزندی تولد نماید که از شرق تا غرب هیچ فردی عدیل و نظیر او نباشد راوی گوید که چون نجمه را نزد امام موسی آوردم بعد از اندک روزگاری امام رضا متولد شد نقل است که در ایام خلافت مامون از اطراف و اکناف ولایات اسلام علویان خروج می کردند مامون ازین جهت پیوسته ملول و دل تنگ می بود آخر الامر با عقلا و اصحاب رای درین باب مشورت کرده رایها بران قرار گرفت که یکی از اولاد امیر المومنین علی را که بحلیه علم و زیور عمل تحلی و مزین بوده به نباهت ذکر و فخامت قدر موصوف باشد ولی عهد باید ساخت تا این طائفه دل بر امالت و خلافت وی نهاده ترک تهییج فتنه کنند و در تعیین دولتمندی چنین استشاره و استخاره کرده قرعه اختیار بر امام علی ابن موسی الرضا افتاد و شمه ازین قضیه در ذکر وقائع ایام دولت مامون مرقوم رقم بیان خواهد گشت انشاء الله تعالی قال فی فصل الخطاب وقیل لابی جعفر محمد بن علی الرضا ان اباک سماه المامون الرضا و رضیه لولایة عهده فقال بل الله سبحانه سماه الرضا لانه کان رضا الله عز و جل فی سمائه و رضا رسول الله فی ارضه و خص من بین آبائه الماضین بذلک لانه رضی به المخالفون کما رضی به الموافقون وکان ابوه موسی الکاظم یقول ادعوا لی ولدی الرضا واذا خاطبه قال یا ابا الحسن وکان ابو مسلم صاحب الدولة ومن معه یدعون الی کتاب الله عز و جل وسنة نبیه والی الرضا من آل محمد صلعم و رضی الله عنهم گویند که چون بیعت رضا بر نهج انعقاد یافت که بعد از مامون او بامر خلافت قیام نماید و هلال عید جمال نمود مامون نزد امام هشتم فرستاد که داعیه آنست که سوار شده به عیدگاه روی و بنماز عید و خطبه اشتغال نمائی امام رضا عذرها گفته ازین معنی استعفا نمود مامون التماس خود را مکرر ساخته گفت غرض آنست که خاطر مردم اطمینان یابد و فضائل و کمالات تو بر ایشان ظاهر شود و چون مبالغه و الحاح مامون درین باب از حد اعتدال تجاوز نمود امام رضا باو پیغام داد که معاف داشتن تو مرا از ارتکاب این کار دوست تر است و اگر از امتثال امر او چاره نیست چنانچه حضرت رسول بمصلی رفته بمن می روم مامون جواب داد که رضا مختار است بهر وجهی که خاطر خواه او باشد عمل نماید مامون فرمان داد تا اعیان حضرت و ارکان دولت و اشراف ولایت بل عامه رعایا و کافه برایا بر در دولت سرای امام رضا مجتمع آیند و جمعی کثیر از سرداران و امرا در گاه پیش از طلوع آفتاب بموجب حکم دران محل مجتمع گشتند و زنان و کودکان و سائر مردم بر روا قها و منظرها و سطوح قرار گرفته انتظار مقدم امام می بردند چون آفتاب طلوع کرد امام رضا غسل کرده جامه های مطیب پوشیده و دستار بر سر مبارک بسته علاقه در پیش و دیگری در میان دو کتف همایون خود بگذاشت و عصای آهنی در دست گرفته فرمود تا جمیع موالی او بدین سان نمودند و فرمود تا موالی پیش پیش وی روان شدند و خود پای برهنه در حرکت آمد و ازار تا نیمه ساق برکشیده خود را چست کرد و اندکی برفت و روی سوی آسمان کرده تکبیر گفت و موالی بر وی موافقت کردند و باین هیئت بر در سرای خود آمده بایستاد و امرا و سران سپاه مامون و غیرهم چون امام رضا را بآن صورت مشاهده کردند همه از پشت زین بر زمین افتادند و موزه و کفش از پای بیرون کرده پای برهنه ایستادند امام رضا بر در سرای خود تکبیر گفت و خلق با او موافقت نمودند راوی گوید که دران زمان چنان پنداشتم که آسمان و زمین امام رضا را جواب می گویند و از در و دیوار و شجر و مدر آواز تکبیر می آید زلزله و غلغله در شهر مرو افتاد و خلائق چون امام رضا را بآن ساز دیدند و آواز تکبیر او شنیدند فریاد و فغان باوج آسمان رسانیدند و او گریه افتادند و مامون ازین حال خبر شده فضل بن سهیل ذو الریاستین وزیر او که رتق و فتق و بست و گشاد مهمات کلیه و جزئیه تعلق بوی می داشت بعرض رسانید که اگر رضا باین دستور بمصلی رود مردم شیفته او شوند لیکن از خون و مال ما در عرصه تلف آید مصلحت آن ست که او را باز گردانی مامون متوهم شده شخصی را نزد امام رضا فرستاد و پیغام داد که ما ترا تکلیف داده در زحمت انداختیم و مشقت تو راضی نیستیم اکنون التماس آنکه باز گردی تا همان کس که سابقاً امامت می کرد بدستور معهود به مصلی رفته با مردم نماز می گزارد امام رضا چون پیغام شنید موزه خود را طلب کرده بپوشید و سوار شده بمنزل خویش مراجعت نمود و خلق بهم بر آمده از سعادت آن حالت محروم ماندند و نماز ایشان دران روز انتظام نیافت یاسر روایت کند که دران آوان که مامون از مرو مراجعت نموده عزیمت بغداد کرد و فضل ابن سهیل با او بود و ما نیز در موافقت و خدمت ابو الحسن رضا روان شدیم چون به سرخس رسیدیم فضل بن سهیل نامه رسید که به برادر خود فضل نوشته مضمون آنکه در تحویل سال تو نظر کرده دانستم که در رمضان ماه روز چهارشنبه از حدت آهن و حرارت آتش آسیبی بتو خواهد رسید اکنون صلاح آنست که دران روز در ملازمت امیر المومنین و امام رضا بحمام رفته حجامت کنی تا شری که متوجه تست از تو مندفع گردد در روایتی دیگر درین باب هست که در اثنای قضایا با مامون سمت گزارش خواهد یافت یاسر گوید که بعد از وصول نامه حسن ابن سهیل ذو الریاستین صورت حال را معروض مامون گردانید مامون پیغام داد که فردا تو با ما بحمام می باید رفت امام از رفتن حمام با او امتناع نموده بار دیگر مامون رقعه نوشت والتماس خود را مکرر کرد امام رضا جواب داد که دوش رسول خدا را در خواب دیدم که مرا از رفتن گرمابه درین روز منع فرموده و حال آنکه تو را و فضل تو را نیز نمی باید رفت مامون نوشت که صدقت یا ابا الحسن و صدق رسول الله من نیز نخواهم رفت

افضل در کار خود دانا تر ست یا سر گفت که در شب پیش امام رضا حاضر گشتم فرمود گفتم فرمود بالله من شب را نیز لیلة هذه الليلة وچند قرینه این کلمه را برده بان بگذرانید وچون نماز شام را دیگر باره گفت بر بام رود معلوم کن که چه واقعه ست من بموجب فرموده عمل نمودم کنا گاه آوازی شنیدم که بگوش من رسید که هر لحظه زیاده تر می شود درین اثنا مامون از راهی که میان منزل او و امام مفتوح بود در آمد و گفت یا سیدی یا ابا الحسن خبر داری که چه می فضل ابن سهیل را در حمام کشته اند و سه کس دیگر را مجروح گردانیده اند که کیستند امام گفت ندانم گفت آنها بیرون از خیال اوست روایت ست که روزی مامون از علی بن موسی الرضا پرسید که اخبار پیغمبر تو در شان جد را عباس چه می گویند فرمود چه گویند فرمود در شان کسیکه خدای تعالی بر همه خلائق طاعت رسول خود را فرض ساخته و آنحضرت را بطاعت ممتثل امر کرده مامون گفت این سخن شنیدند مقدار سه هزار در هم تفحص نمود و بر امام فرستاد و بر امام را گرچه خرج محبوس داشت مطلق العنان گردانیده بخدمت او رخصت کرد و گفت یا ابا الحسن دیگر چه حاجت خاطر شریف تو تعلق گرفته است که مردمی را امام رضا گفت که تو بهتر می مردمی فرمود که خلاف واقع میگوئی هر گز من پیغمبر نباشم تا باشد از من بهتر و آن آیه ممتنع نشده که ان اکرمکم عند الله اتقاکم و دیگری با وی گفت که چیست که مردمی گاه شریف تر از تو نیست جواب داد که شرف پدران مایو اسطه تقوی بود و مناقب و مآثر و مفاخر امام ابو الحسن رضا نیازی بیاده ازان ست که محتاج علم شهرتی گردد و بدین مقام بر سطری چند از خوارق عادات آن قدوه ارباب سعادات اقتصار می رود از احمد کوفی نقل کرده اند گفت فوجی از کوفه به عزم خراسان بیرون آمدم و در حین خروج دختر من حلهٔ داد و کنایین نفروش و از بهایین فیروز بخر چون ببوادی مهالک و قطع مراحل بمرو رسیده و در ظاهر شهر فرود آمدم و غلامان علی ابن هشام را دیدم که بمنزل من آمدند و گفتند کی از خداوندان امام دختر شما را فروخته اند و ما فروخته ایم دختر من هیچ حلهٔ ندارد من بر نخاستم و بار دیگر آمدند و گفتند که مولای ما سلام میرساند و میگوید با تو حلهٔ الست که در فلان مکان نهاده اند آنرا بموجب وصیت دختر خود خواهی فروخت و نیز وزنه خواهی خرید اینک بهای حلهٔ الستان و حلهٔ الستان و حلهٔ الست را تسلیم نمائی احمد گوید نزد رستاندم و حلها با ایشان دیدم و با خود گفتم از امام رضا مسئله چند بپرسم اگر جواب داد بیشک صاحب الایت و امام عهد اوست و آن مسئله را که باخود قرار داده بودم در کاغذی نوشته بمرو تا وقت مراجعت بدو دهم و بر در دولت سرای او غلبه و ازدحام عظیم بود که بجلال و ملاقات محال می نمود و ساعتی بر آستان و کرانهٔ ایستان بود تا نوبت خود بر سد کاغذی بیرون آمده و کاغذی بمن داد گفت ای احمد جواب مسائل تست و چون اجوبه را موافق اصول یافتم و دانستم که امام رضا از کما بر اصفیا و اولیاست از خواص امام رضا روایت کنند که حسین واسطی که رو سوار واقعه لو دار با قماس نمود که دستوری حاصل کنم تا با امام ملاقات کند و چون رخصت حاصل کردیم و حسین الشیرف دست بوسی شرف گشت عرض کرد ای ابو الحسن تو امامی فرمود کرا می گفت مرا معلوم شده ست که تو امام منتی حضرت لحظهٔ سر و پیش افگنده فرمود بچه دانستی که امام منم حسین جواب داد که از ابو عبد الله جعفر صادق حدیثی بمن رسیده که امام عظیم بنا شد و تو با ین سن رسیده و هیچ فرزندی نداری امام باز سر فرو برده بعد از لحظه سر بر آورد و فرمود که این سال باز نرسیده باشد که خدای تعالی طارسپری و دهم عبد الرحمن کرکی از راه دیان این سخن بهشت گفت هنوز سال تمام نشده بود که امام محمد تقی متولد شد مردمی دست که چون مامون امام رضا را بدید ساعت امام رضا با او در هر چند روزی کیبار ملاقات فرمودی و هر گاه که تقریب بیار گاه خلافت رسیدی بواب و حجاب خلیفه تقدیم اعزاز پیش باز امام فرستادندی و چون بدروازه بارگاه آرامگاه پودی بالا خانه بودی مشتمل بر آمدی و عاقبت بنا بر اجتماع مشترک که میان اصحاب هابت و ارباب خوابت می باشد تقاضی از امام رضا در خاطر السنیان پدید آمده باهم اتفاق کردند که دیگر بار برای تسلیم وی بخزینه دروازه بالا نروند و چون دیگر بار امام رضا بدیشان آمد آن جماعت بی اختیار بپاس خواست باستقبال شتافتند و بدروازه پرده لا بر داشتند تا امام رضا در آمد آنگاه باهم گفتند که این چه حرکت بود که از ما صادر شد و باز بایگدیگر قرار دادند که این کرت که بپایه برنگ تعظیم و احترام خانه بدوش دیگر آمده همه بر خواستند و سلام کردند امام در برداشتن پرده تمهل نمود و توقف جائز داشتند و دران عین حضرت مرسل الریاح بادی فرستاده تا پرده را بر داشت پیشوا نه تکلیف بری داشتند چون در آمد با دشمکین یافت و چون هنگام بیرون آمدن شد باز پرده را بالا بر داشت آن طائفه گفتند که عزیز کرده خدا را بچشم خوار ستوه آنرا کرد و دست در دامن نهایت زده بیرون دستور معهود عادات سابق عود کردند **ذکر قصهٔ مامون نسبت با مام رضا و وفات او**

لفظی گفته اند که سبب تغیر مامون به امام رضا آن بود که چون مقرر کرد که بعد از وفات او امام رضا خلیفه باشد عباسیان پریشان خاطر و غمناک شدند و گفتند که مامون بی جهتی بچرخ دولتهای او لاد عباس و اهل بیت خود را از منصب حکومت محروم گردانید و کار بجائی رسید که طائفهٔ از احرار اخوان خاندان عباسی سلوک طریق بغی و عناد نموده با امام رضا مامون از بهر اهیم ابن مهدی بیعت کردند و امام مامون را از خطبه و سکه بیفکندند و مامون این واقعه را از فضل ابن سهل می و السنت چه او در استحکام امام رضا سعایه و الحاح تمام نموده و در چشم تو جه بلند او باشد که مامون فضل بن سهل در خرس یقتل آمد چنانچه سبق ذکر یافت و بعد از ان هم بفرموده او امام رضا مسموم گشت و برخی از مورخان چنین گویند که امام رضا بمقتضی قل الحق و ان کان مرا در نصیحت مامون مبالغه نمودی و مدتها جائز نداشتی چنانچه روزی امام رضا نانی نزد مامون در آمده دید که خورش

غلامی آب بر دست و پای او می ریخت فرمود که یا امیر در عبادت خدای عز و علا هیچکس را با خود شریک مگردان مامون بجهة انکار امام رضا غلام را از آن کار باز داشته خود آنرا
باتمام رسانید و نماز گذارد و هر چند مامون بحسب ظاهر متابعت و مطاوعت امام می نمود اما غبار ملال و نقار بر حاشیه ضمیر او می نشست تا بعد از تراکم آن
این حرکت شنیعه از وی در وجود آمد دیگر آنکه اگرچه بواسطه تحریک فضل بن سهل مامون علی بن موسی الرضا را ولیعهد گردانید اما هرگاه که مامون ذکر فضل و حسن برادر او کردی
امام از کمال دیانت و نیک اندیشی فضائح اعمال و قبائح افعال ایشان را به مامون گفتی و او را منع فرمودی که سخن آن دو برادر را در امور ملک و ملت نشنود و ایشان برین
معنی اطلاع پیدا کرده بواسطه و بی واسطه بنقض امام مشغول شدند تا بواسطه آن بدکیشان اندیشه بد بخاطر مامون راه یافت و عاقبت بحسب اتفاق امام رضا و مامون باهم طعامی
خوردند و امام رنجور شد مامون نیز اظهار مرض کرده عبد الله بشیر را فرمود که دست از ناخن چیدن باز دارد تا دراز شود عبد الله گوید که چون ناخن های من طول پیدا کرد مامون چیزی مانند
تمر هندی بمن داد فرمود که این بهر دو دست خود خمیر کن و بمال من چنان کردم و بعد از آن بتوقف من در آن مکان امر فرموده برخواست و پیش امام رضا رفته از حال او پرسید
امام رضا فرمود امیدوارم که بهتر شوم مامون گفت الحمد لله که من امروز بهتر شده ام و اکنون کسی پیش تو خواهد آمد که به معالجه قیام نماید امام گفت که هیچکس پیش من نیاید مامون
بخشم شده گفت امروز آب انار باید آشامید آنگاه مرا طلب داشته گفت مقداری انار بیاور و من با خود انار آوردم گفت که دانه های این انار را بهر دو دست بیفشار بر موجب
فرموده عمل نمودم و مامون بدست خویش آن انار را به امام داد تا بخورد و بعد از دو روز وفات یافت از ابو الصلت هروی منقول است که گفت روزی پیش امام رضا
ایستاده بودم با من فرمود که درین قبه که محیط است بر قبر هارون الرشید در رو و از چهار جانب آن خاک بیاور آنچه فرموده بود بجای آوردم و خاک را بستاند و بوی
کرده بینداخت و فرمود که زود باشد که درین موضع برای من قبری حفر کنند و سنگی ظاهر شود که هر کلنگی که در خراسان است بیارند آنرا قلع نتوانند نمود و بعد از آن امر کرد که از فلان
موضع خاک بیاور من آوردم فرمود که بجهة من در این مکان قبری حفر کنید و می باید که در آن زمان بگوئی که هفت درجه فرو برند و در میان قبر شق کنند و اگر مانع آیند بگوی تا لحد کنند و باید
که لحد دو ذراع و شبری باشد که آنرا واسع ذو الرحمة فراخ گرداند چندانکه خواهد و در زمان حفر از جانب سر من رطوبتی پدید خواهد آمد به کلامی که ترا تعلیم می کنم تکلم کن که آب زیاده شود
و لحد پر گردد و در آن آب ماهیان کوچک بینی این نان که بتو می دهم ریزه ریزه کن و در آب انداز تا ماهیان بخورند و بعد از آن ماهی بزرگ پیدا شود و آن ماهیان خرد را
بر چیند چنانچه هیچ یک از آنها نماند و بعد از آن ماهی بزرگ غائب گردد و چون غیبت نماید به کلامی که ترا تعلیم کردم تکلم کن که جمیع آب منعدم گردد و آنچه گفتم نکنی مگر بحضور مامون و چون
سخن باینجا رسید فرمود یا ابا صلت پیش این جافی خواهم رفت اگر بیرون آیم و چیزی بر سر خود نپوشیده باشم با من سخن گوی آیم و چیزی بر سر خود نپوشیده باشم با من سخن گوی
که با تو سخن خواهم گفت و اگر چیزی بر سر خود انداخته باشم با من هیچ مگوی ابو الصلت گوید که روز دیگر امام رضا بعد از ادای فریضه بامداد جامه های خود را پوشید منتظر نشست
در این اثنا غلامی از پیش مامون بطلب او آمد امام برخاسته روانه شد من در پی وی رفتم تا بمجلس مامون در آمد و در پیش وی طبق های میوه نهاده بودند و در دست
خویش خوشه انگوری داشت که می خورد چون امام را دید برجست و شرط معانقه بجای آورده میان هر دو چشم او را بوسه داد و آن خوشه انگور را بدست امام داده گفت یا ابن
رسول الله ازین خوب تر انگور ندیده امام فرمود انگور نیکو از بهشت باشد آنگاه مامون خوشه انگور را بدست آنجناب داد و گفت ازین انگور تناول فرمای امام رضا امتناع
فرمود که مرا معاف دار مامون مبالغه نموده گفت مگر ما را متهم می داری و آن خوشه را گرفته چند دانه انگور از آن خورده باز بدست امام رضا داد و امام دو سه دانه را خورده باقی را بینداخت
و برخاست مامون پرسید که بکجا می روی فرمود بآنجا که فرستادی و چیزی بر سر نهاد و بیرون آمد و با وی سخن نگفتم تا بمنزل مقدس خود رفت و فرمود تا درها
را ببندند و بر فراش خویش بخفت و من در میان سرا غمگین و متحیر ایستاده بودم ناگاه جوانی دیدم که در سرا پیدا شد خوبروی و مشک بوی و بغایت شبیه به امام رضا بود و بتعجیل
پیش او رفته پرسیدم که از کجا در آمدی که در بسته بود گفت آن کس مرا در آورد که از مدینه در یک ساعت باینجا آورد و پرسیدم که کیستی جواب داد که من محمد ابن علی ام
گفت من حجت خدایم بر تو یا ابا صلت این سخن گفته عزم کرد که پیش پدر در آید و بمن اشاره کرد که تو نیز موافقت نمائی و چون امام رضا قرة العین خود را دید برخاست
و با وی رسم معانقه بجای آورد و بسینه خویش او را منضم ساخته میان هر دو چشمش ببوسید و ثمره شجره نبوت را در فراش خویش کشیده آن درج فتوت نیز روی بر روی پدر
نهاده با وی در سر سخنها گفت که من ندانستم آنگاه بر دو لب مبارک امام رضا کفی دیدم سفید تر از برف که محمد بن علی آنرا می لیسید درین اثنا پسر بزرگوار دست در میان سینه
جامه پدر عالی مقدار خود برده چیزی مثل عصفور بیرون آورد و فرو برد و امام رضا برحمت ایزدی پیوست و امام محمد تقی فرمود که ای ابو الصلت از فلان خانه آب و تخته بیار گفتم
در آن خانه آب نیست و نه تخته فرمود که هرچه ترا می گویم چنان کن و من در آنجا رفته آب و تخته یافتم و آنچه فرموده بود بجای آوردم و چست بایستادم تا در غسل او را مدد دهم فرمود
که یا ابا الصلت با من دیگری هست که امداد نماید و چون از غسل فارغ گشت فرمود که در خزینه جامه دانی ست که در آن کفن و حنوط است بیرون آر و من در خزینه رفته

جامه دانی در آنجا دیدم که هر گز ندیده بودم کفن و حنوط بسیار بزن آوردند و الجبه محمد بن علی او را بکفنین کرده نماز گزارده و بعد ازان فرمود تا بوتی حاضر سازند گفتم بسیار خوب تا مرتب سازد فرمود در خزینه او صندوقی دیدم که هر گز ندیده بودم و چون آوردم امام رضا را در تابوت نهاده دو رکعت نماز آغاز کرد و چون نماز فارغ گشته بود که تابوت از جای خود برخاست میل علو کرده سقف خانه بشگافت تابوت از آنجا بیرون رفت گفتم یابن رسول الله مامون همین لحظه میاید و امام رضا طلب بد و دماد جواب چه گوئیم و چه کنیم فرمود خاموش باش که تابوت زود باز گردد و آنگاه فرمود که ای ابو الصلت هیچ پیغمبری نیست که در مشرق مرده باشد و وصی او در مغرب بمیرد مگر که باری تعالی میان اجساد و ارواح ایشان جمع کند و پیش از تمام شدن این سخن باز سقف خانه شگافته شده تابوت فرود آمد و امام محمد آن را بر ابر خاسته او را از تابوت بیرون آورد و در فراش بخوابانید چنانکه گویا بمنصل و تکفین او دو باره پرداخته اند و بعد ازان مرا گفت که برخیز و در باز کن چون در بگشادم مامون و غلامان را بر در دیدم در آمدند مخرون و گریان دست بر روی می زدند و گریبان می دریدند مامون گفت یا سید انجملت بک یا سیدی راه بعد ازان بگیر و اقیام نمودند و مامون فرمود تا بجز قبر وی اشتغال ننمایند من دران موضع حاضر شدم هر چه امام رضا گفته بود بدست ظهور یافت و مامون چون آب و ماهیان را مشاهده کرد گفت ابو الحسن چنانچه در ایام حیات خویش ما را عجائب و غرائب می نمود بعد از وفات نیز می نماید یکی از معتمدان مامون که دران مجلس حاضر بود با او گفت که هیچ می دانی که انها را شاره چیست گفت نمی دانم گفت اشاره بآن ست که ملک و دولت شما الی ینی العباس با وجود کثرت شما و امتداد دولت شما مانند این ماهیان است که چون وقت اجال شما فرا رسد و هنگام انقطاع آثار شما قریب گردد مردی را از ما بر شما مسلط گرداند تا شما را بسیار جد عدم رساند مامون گفت صدقت ابو الصلت گوید چون مامون از دفن و تعزیت امام رضا فارغ گشت گفت یا ابا صلت آن کلام که امام رضا تسلیم کرده بود با من بگوی سوگند راست خورد م که آن سخن را بهمان زمان فراموش کردم مامون دخترش شرف بحبس من فرمان داد و مدت یک سال محبوس ماندم عیش بر من تنگ شد روزی گفتم بار خدایا بحق محمد و آل محمد که مرا ازین شدت فرجی روزی کن هنوز این دعا تمام نرسیده بود که محمد ابن علی ابن موسی الرضا را دیدم که در آمد و فرمود تنگدل مشو روی یا ابا صلت عرض کردم آری و الله فرمود برخیز و بیرون رو و فرمودم که بر من بود و دست زدو بهم آنها کشاده شد و دست مرا گرفته از محبس بیرون آورد و غلامان و حارسان مرا دیدند و نتوانستند که با من سخن گویند فرمود برو هر صفان خلاص شدی و دولت او که دیگر تو با مامون نرسی و او نتواند رسید ابو الصلت گوید که تا این زمان مامون را ندیده ام از امام رضا حکایات بسیار منقول ست شاید که بعضی از آنها در بیان وقائع ایام خلافت مامون تقریب در سلک تحریر آید و فات ابو الحسن رضا در ولایت طوس اتفاق افتاده در قریه سنابا د فی سنه ثلاث و مائتین و بعضی در آخر خمسین مذکور ه گفته اند و برخی در رمضان سنه ثمان و مائتین گویند و در سرای حمید بن قحطبه طائی در سکای که هارون الرشید او را دفن کرده بود ند مدفون گشت ایام حیات گرامی او بروایتی پنجاه و پنج سال بود ذکر احوال محمد ابن علی بن موسی الرضا رضی الله عنهم درکنیت و نام موافق امام محمد باقرست و از حیث جهت او ابو جعفر ثانی گویند قبش تقی جوادست او منتخب و مرتضی و علامت او بروایتی در سجده هم رمضان بوده در مدینه فی سنه خمس و تسعین و مائتین و بعضی گفته اند که در روز جمعه یازدهم رجب سنه مذکوره اتفاق افتاد و مادری ام ولد بوده حیزران نام و بعضی گفته اند که ریحانه نام داشته و کمال فضل و علم و ادب و حکمت امام جواد بمرتبه بوده که هیچ کس را از علماء سادات آن مرتبه نبوده و لهذا مامون مشغوف او شده دختر خود ام الفضل را او داده و روایت کنند که ام الفضل از مدینه به پدر خود نوشت شکایت نامه از ابو جواد و مضمون آنکه جوان سیرت گرفته و زن خواسته ست مامون در جواب او نوشت که تو ابای آن با و نداده لعمر الله حلال خدای ما بروی حرام گردانم زنهار ازین جلیس سخنان ناگوئی و سبک تنزیس نقل ست که یکی از اکابر سلف گفته که در عراق شنیدم که شخصی دعوی نبوت کرده و او را بابند آهن به شام آورده اند و در فلان موضع محبوس ست و من آنجا رفته و بیان چیزی را دوم تا مرا پیش او بگذارند آن شخص را مردی یافتم با فهم و فراست و تهوری و کیاست استفسار احوال او کردم گفت من از ولایت شام ام و مدتها در دیار مصیبات ملک مفلد اشتغال داشتم اتفاقاً یک شب در شام دران مسجد که سر مبارک امیر المؤمنین حسین علیه السلام در انجا دفن کرده بودند روی به قبله نشسته بودم و بعبادت و ذکر حق تعالی مشغول بودم که شخصی بپیش من پیدا آمده گفت برخیز برخاستم و چون مقداری مسافت قطع کردم خود را در مسجد کوفه یافتم فرمود که میدانی که این چه موضع ست گفتم مسجد کوفه ست او نماز اشتغال نمود و من نیز موافقت کردم چون از نماز فراغت یافت بیرون آمد و من شرط موافقت بجای آورده بازی رو ان شدم بعد ازان که اندک راهی رفتم خود را در مسجد رسول الله صلی الله علیه وسلم دیدم و او بروضهٔ آنحضرت سلام کرده و نماز ایستاده و من نیز نماز مشغول شدم و بعد از ادای صلوة از انجا بیرون آمده روی براه نهاد و من هم از عقب او میرفتم و چون خطوهٔ چند رفتم خود را در مکه یافتم و چون او من از اطراف فارغ شدیم از مکه بیرون آمدیم و دران زمان از من غائب گشت و من خود را دران موضع یافتم از شام که بعبادت مشغول می بودم ازین حالت متعجب و متحیر مانده نمی دانستم که آن شخص که بود سالی دیگر در همان وقت

آن بزرگوار پیدا شد و مرا رفیق خود گردانید و هر چه در سال گذشته از وی صادر شده بود درین سال نیز صدور یافت و چون هنگام مفارقت رسید او را سوگند دادم که مرا بگوی که تو چه کسی فرمود محمد ابن علی بن موسی الرضا بن جعفرم و روز دیگر من صورت واقعه با یاران و جلسا خود گفتم و این خبر افشا یافته بسمع والی شام رسید و مرا بدعوی نبوت متهم داشته درین موضع محبوس گردانید چنین که می بینی راوی گوید که چون بر حقیقت حال وقوف یافتم رقعه بوالی شام نوشتم و او را از کیفیت واقعه اعلام دادم بر ظهر رقعه نوشت که آنکس را بگوئید که در اطلاق این مقید سعی نماید و او را از بند ما آزاد کند که وی را در یک شب از شام به کوفه و از کوفه به مدینه و از مدینه بمکه و از آنجا بشام برد من ازین جواب ملول و محزون گشتم و چون روز دیگر بجانب مسجد روان شدم تا آن بیچاره را از صورت قضیه آگاهی دهم سپاهیان و حراسان را در غایت اضطراب دیدم از موجب آن پرسیدم گفتند که آن شخص که وی را بجهت ثبوت حبس کرده بودند دوش غائب شده است معلوم نیست که زمین او را فرو برد یا مرغان بآسمانش ربوده اند از انفاس نفیسهٔ امام جواد آنست که العامل بالظلم والمعین له والراضی به شرکاء و هم او فرماید که یوم العدل علی الظالم اشد من یوم الجور علی المظلوم و هم او گوید العلماء غرباء لکثرة الجهال بینهم و از کلمات وی است کالصبر علی المصیبة مصیبة علی الشامة بها و قال اثنان علیلان ابدا صحیح محمی و علیل مخلط و قبض سلام الله علیه ببغداد فی آخر ذی قعدة سنه عشرین و مائتین و له یومئذ خمس و عشرون سنه و دفن فی مقابر قریش فی ظهر جده موسی ابن جعفر رضی الله عنه

ذکر احوال علی بن محمد بن علی بن موسی الرضا رضی الله عنهم

کنیت وی ابوالحسن است و لقبش هادی و او یکی از اکابر اهل بیت است و او به عسکری مشهور و زکی و تقی نیزش خوانند مادرش ام ولد بوده سمانه نام و برخی گفته اند که وی دختر زادهٔ مامون خلیفه است ولادت او در مدینه اتفاق افتاده فی ذی الحجه سنه اثنی عشر و مائتین و فی روایت ابن عیاش یوم الثلثاء الخامس من رجب و بعضی گفته اند که در سیزدهم رجب سنه اربع عشر و مائتین متولد شده و طائفهٔ در سنه ثلث عشر و مائتین گفته اند و متوکل خلیفه هادی را بایحیی بن هرثمة ابن اعین بسر من رای آورد و در آنجا مدت الحیات مقیم بود نقل است که متوکل او را از مدینه بعراق طلب داشت و چون بسر من رای که بسامره اشتهار یافته رسید او را در خان الصعالیک که موضع ناخوش بود فرود آوردند و یکی از مخلصان موسوم بصالح سعید با او گفت که یا بن رسول الله جعلت فداک این جماعت همه در اخفاء قدر و اطفاء نور تو سعی می نمایند که ترا درین منزل پر وحشت فرود آورده اند فرمود هیهات ای صالح تو هنوز درین مقامی آنگاه بدست مبارک خود اشاره بطرفی کرد و من چون در آنجانب بودم نظر کردم باغهای خرم و تازه و جویهای آب روان و قصرهای رفیع و عمارات منیع دیدم حیرت و دهشت بر من غالب گشته علی بن محمد فرمود که ای صالح ما در هر کجا که هستیم این جمله که دیدی با ما ست و ما در خان الصعالیک نیستیم روایت است که نوبتی متوکل بیمار شد و خراجی بیرون آورد که اطبا از مداوای آن عاجز آمدند و قریب بموت رسید و مادرش نذر کرد که اگر پسر من از این رنج شفا یابد از خاصهٔ خود اموال فراوان و تحفهٔ گوناگون بخدمت هادی فرستم و درین اثنا وزیر فتح بن خاقان که یکی از محرمان و مخصوصان متوکل بود گفت که این مرض را نزد هادی استعلاج باید نمود کسی پیش وی فرستاده استفسار کردند فرمود که فلان چیزی را بجا باید نهاد تا نفع رساند چون این خبر بمجلس متوکل رسید بعضی از حضار آن انجمن استهزا کرده بخندیدند و فتح بن خاقان گفت تجربه باید نمود و آنچه امام فرموده بود بر آن موضع نهادند منفجر شد و متوکل شفا یافت و مادرش بنا بر نذری که کرده بود مبلغ ده هزار دینار در صره سر بمهر نزد امام فرستاد و چون از صحت خلیفه چند روز بر آمد غمازان با و رسانیدند که در خانهٔ امام هادی اسلحه و اموال فراوان است متوکل حاجب را گفت باید که در جوف لیل بمنزل امام هادی روی و آنچه از مال و سلاح در آنجا یابی بگیری و او از دست آن سعید گوید که نیم شب با نردبانی متوجه خانهٔ امام هادی گشتم و بیام وی بر آمده از راه زینه بمیان سرای وی در آمدم و بواسطهٔ ظلمت لیل ندانستم که کدام خانه و کجا باید رفت ناگاه از درون خانه آواز امام هادی بگوش من رسید که ای سعید بر جای خود توقف کن تا شمعی بیاورند فی الحال چراغی حاضر ساخته بخدمت او شتافتم امام هادی را دیدم جامهٔ از پشم در بر و کلاهی پشمین بر سر بر سجادهٔ از حصیر روی بقبله نشسته فرمود که خانها پیش تست در آی در آمدم و از آنچه گفته بودند هیچ چیز موجود نبود و الا صرهٔ سر بمهر که مادر متوکل پیش او فرستاده بود و کیسهٔ دیگر نیز با آن بود سر بمهر بعد از آن امام هادی فرمود که این مصلی نیز پیش تست احتیاط کن مصلی را بالا داشتم و در زیر آن شمشیری بود در غلاف همه را برگرفته نزد متوکل بردم چون خلیفه صره را بمهر مادر خویش دید از کیفیت آن استطلاع نمود صورت واقعه را بعرض داشتند فرمود که صرهٔ دیگر بآن ضم کردند و مرا گفت این را با آنچه از خانهٔ امام هادی آورده پیش او بر و من خجل و شرمسار نزد امام رفته گفتم یا سیدی بر من بغایت شاق آمد که بی رخصت بوثاق تو در آمدم و چون مامور بودم مرا معذور دار و سیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون و از جملهٔ اوصاف حمیدهٔ امام هادی یکی آنست که نقل کرده اند که روزی اعرابی در قریهٔ از قرای سامره بشرف پایبوس او استسعاد یافته امام از وی پرسید که چه حاجت داری گفت من از آن جماعت ام که بولای جد تو علی ابن ابیطالب تمسک نموده اند و دینی دارم که از ادای آن عاجزم و بغیر آستان تو ملجاء و ملاذی ندارم امام هادی علیه السلام فرمود خاطر خوش دار و فردا نزد من آی تا ترا تعلیمی کنم و چون روز دیگر اعرابی

خدمت امام هادی رفت امام خط مبارک خویش همچنی نوشت که مرا سلیخ کرد اباعرابی می باید داد و آن سلیخ زیاده از ده من اعرابی برد و داد و فرمود که چون من بسفر من راضی نیستم کم تو همت خود را دوچندی که همی بینی من باشند ظاهر گردان بعضی بوجه حجت را طلب کن و زنهار که در این امر خلاف نکنی اعرابی وصیت امام را قبول کرده چون راه بسیار مه آمد در زمانی که اصحاب خلیفه و طایفهٔ دیگر در خدمت او بودند خط آنجناب را بیرون آورده بوجب وصیت از روی تشدد و غلظت و جه را طلب نمود امام هادی آهسته آهسته با اعرابی سخن می گفت و تمهید معذرت می نمود و وعده و ادای دین می کرد و این حدیث فاش شده چون بمتوکل رسید فرمان داد تا سی هزار درهم نزد امام بر رکابدار امام زر را نگاه داشت تا اعرابی نزد وی آمد و آن همه را بوی داده و فرمود اینچه از دین تو فاضل آید بر عیال و اطفال خود صرف نمائی را اعرابی گفت ای پسر رسول خدا اموال من از ثلث اینچه عطا فرمودی کمتر بود و بعضی گفته اند که وفات امام هادی و ولایت امام خلافت منتظر پسر متوکل روی نمود در روز دوشنبه نوزدهم جمادی الآخر سنه اربع و خمسین و مائتین و او را در سرای که در سر من راسی داشت دفن کردند مدت عمر عزیزش چهل و یک سال بود ذکر احوال حسن بن علی بن محمد بن علی بن موسی الرضا رضی الله عنهم کنیتش ابو محمد و لقبش زکی و خالص و سراج است و او نیز بچون پدر بزرگوار خود بعسکری شهرت داشت و در بیرا حدیث میرزا می گویند و روایتی دیگر آنکه مادرش اسم ولد لبوده مسوسن نام ولادت او در مدینه بوده فی شهر ربیع الآخر سنه اثنین و ثلاثین و مائتین و قیل سنه اثنین و ثلاثین و مائتین و قیل اهل بیت رسول الله است آثار و مناقبش بی نهایت ست و کرامات بسیار و خوارق عادات بی شمار از آن جمله یکی آنست که علی بن ابراهیم بن موسی بن جعفر گفته است که نوبتی فقر و فاقه نهایت بنهایت انجامید و احوال باضطرار رسید پدر باو گفت بیا تا نزد ابو محمد الزکی رویم که ذکر جود و سخاوت او در السنه و افواه سائر پسر پسیم که پیش شما سر فتی ست گفت فی باوجود و عدم آشنائی بنابر آن که در زمانه بوی ستم پدر در راه باو گفت که تمنای من آنست که پانصد درهم باو بدهد تا دویست درهم را در وجه الثواب بسنیم دو دویست و درهم آرد و خریم و باقی را در سائر احتیاجات نفقه کنیم باخود گفتم که چه باشد که مرا نیز سی صد درهم دهد که بعدد درهم جامهٔ خز هم دهد درهم دیگر را در آگوشی نجرم و بجانب کوهستان روم و صد درهم دیگر در احتیاجات ضروریه صرف نمایم چون بدر خانهٔ امام زکی رسیدیم بی آنکه کسی از آمدن ما او را اعلام دهد غلام وی بیرون آمده گفت علی بن ابراهیم و پسرش محمد در آیند و چون بخانه در رفتیم و شرط تحیت و سلام بجای آوردیم فرمود ای علی بالغ چه بود که تا این زمان پیش ما نیامدی گفت ای سید جهار ما را زمی داشت ازان که باین حال پیش تو آییم و چون بعد از لحظه بیرون آمدیم غلام امام از عقب ما آمده قرطه بپدرم داد گفت در این هر سه پاره صد درهم ست و دویست درهم از برای کسوت تو دویست درهم بهای آرد و صد و درهم از برای نفقه و قصرهٔ دیگر بمن داده گفت درین صره سی صد و درهم ست صد و درهم بجهت کسوت و صد و درهم برای اخراجات خانه و صد و درهم برای راز گوش آنا باید که بکوهستان روی و من بآن موضع روی و من بآن موضع که اشاره فرموده بود رفتم و ضعیفه در حبالهٔ نکاح آوردم و درهمان روز از محلی دو دینار و نیا رسین رسید و دیگر این ست که یکی از ثقات گوید که رقعه بامام زکی فرستادم و در آنجا از معنی مشکوة پرسیدم و خاتون من حامله بود و التماس نمود م که او را بدعای خیر مخصوص گرداند و فرزندرا بامی موسوم سازد امام در جواب نوشت که مشکوة عبارت از قلب محمد رسول الله است و از حال زن و فرزند چیزی ذکر نکرده بود او را در آخر کتاب این بود کرم عظم الله اجرک و اخلف علیک از قضا بعد از چند روزی فرزند مرده بزمین آمد و بعد ازان خاتون من حامله شده پسری آورد و قیل فی ربیع الابرار ولد بالمدینة یوم الجمعة ثمان خلون من شهر ربیع الآخر سنه ثنتین و ستین و مائتین و قبض علیه السلام بسر من راسی ثمان خلوی من شهر ربیع الاول سنه ستین و مائتین و له یومئذ ثمان عشر سنة و قبر آنجناب در جنب قبر پدر او ست رضی الله عنهما ذکر احوال محمد بن حسن بن علی رضی الله عنهم کنیت او ابو القاسم ست و امامیه و یرا حجت و قائم و مهدی و منتظر و صاحب الزمان گویند و در تر جمه مستقصی مذکور ست ولادت امام مهدی مسمی باسم رسول و کنی بکنیت آنحضرت و سر من راسی بود و در شب نصف شعبان سنه خمس و خمسین و مائتین و در وقت وفات پدر پنج ساله بود و حق سبحانه او را در صغر سن حکمت داد چنانچه یحیی پیغمبر را داد و در حالت طفولیت امامت گردانید چنانچه عیسی را در ایام کودکی نبی مرسل گردانید هم در تر جمه مستقصی گوید که در شان او احادیث لیبیا رست چنانکه ابن مسعود در روایت می کند که رسول خدا فرمود لم یبق فی الدنیا الی یوم واحد لطول الله ذلک الیوم حتی یبعث الله تعالی رجلا فیملأ الارض قسطا و عدلا کما ملئت ظلما و جورا و در بعضی روایات امامیه وارد شده که صاحب الزمان در خانه کعبه در سر من راسی بود و در آمد و مادرش هر چند انتظار کشید بیرون نیامد و این واقعه در سنه خمس و ستین و مائتین بوده یا در سنه ست و ستین و مائتین علی اختلاف الروایتین و زعم ایشان این ست که زمان حمل مخفی ست مادر امام محمد ام ولد بوده و بروایتی نرجس نام داشت حکیمهٔ امام ابو محمد زکی گفته است که روزی پیش امام زکی برا در زاده خود در آمدم فرمود که ای عمه امشب در خانهٔ ما باش که باری سبحانه و تعالی بما لطفی ارزانی خواهد داشت من گفتم از که خواهد بود که در تر جمه اثر حملی نمی بینم گفت ای عمه مثل نرجس حمل امام عیسی

کرد وی جزیه بوقت وضع سمت ظهور رنخواهد یافت حکیمه گوید که من شب در خانهٔ او توقف کردم وچون شب بنیمه رسید به تهجد قیام نمودم و مرتبهٔ نیز تهجد بگزارد و دو رکعت سجده کرد ناگاه وقت فجر نزدیک شد و بانگ ابو محمد گفت ظاهر گشت و در بن اثنا آواز ابو محمد را شنیدم که می فرمود ای عمه تعجیل کن بعد ازان متوجه خانه گشتم کنیز جاریهٔ او را بادی ملاقات کرده دیدم که زره بر اعضاء او افتاده است نرجس را السبینهٔ خود بهم کردم و سورهٔ اخلاص و ما انزلناه و آیة الکرسی خوانده بروی دمیدم و چون لفظ نگذشت نظر کردم فرزند ابو محمد بر زمین آمده و بر سجده افتاده و او را برگرفته و ابو محمد را دیدم که خویشتن آواز داد و گفت ای عمه فرزند مرا پیش من آر طفل را نزدوی بردم و او را بر کنار خود داشته زبان در دهان وی کرد فرمود که ای فرزند من سخن گوی یا ذن الله تعالی گفت بسم الله الرحمن الرحیم و نرید ان نمن علی الذین استضعفوا فی الارض و نجعلهم ائمة و نجعلهم الوارثین بعد ازان شهادتین گفت و بر امامان سیزده گانه یک یک اقرار نمود و گریستن آغاز کرد و جانب مادر خود نگریست و او را بخواند که مادر فرزند من سخن گوی یا ذن الله تعالی گفت بسم الله الرحمن الرحیم و نرید ان نمن علی الذین استضعفوا فی الارض و نجعلهم ائمة و نجعلهم الوارثین بعد ازان شهادتین گفت و بر امامان سیزده گانه یک یک اقرار نمود و گریستن آغاز کرد که مرغان سبز اطراف وجوانب ما را فرو گرفتند ابو محمد یکی از ان مرغان را بخواند گفت خذه فاحفظه حتی یاذن الله فان الله بالغ امره آنگاه ابو محمد سوال کرد که این مرغ کیست و آن دیگر کیانند فرمود که آن جبرئیل است و دیگران ملائکه رحمت اند آنگاه فرمود که ای عمه این را بجای برش رسان که ای لقمر عیننا و لا تحزن و تعلم ان وعد الله حق ولکن اکثرهم لا یعلمون بعد ازین بسیار بحضرت امام محمد حسن مشرف شده نامش برپده بود و خفته کرده شده و بر وی رداع امین مکتوب بود که جاء الحق و زهق الباطل ان الباطل کان زهوقا یکی از ثقات روایت کرده که روزی نزد ابو محمد رفتم بهمت راست دوی خانهٔ دیدم که پرده از در آن هشته بودند پرسیدم بایشان بعد ازین بسیار بحضرت امام علیه السلام بخواهد داشت فرمود آن پرده را بردارچنان کردم ازان خانه کودکی بیرون آمد در کمال پاکیزگی و صباحت و بر جسارهٔ راست او خالی و در گیسوی او هشت آمده و در کنار او نشست ابو محمد فرمود که یا بنی ادخل الی الوقت المعلوم و آن کودک بخانه در آمد و من بسوی او نظر کردم آنگاه ابو محمد مرا گفت که بخیز و ببین که در ین خانه کیست من در خانه رفته هیچ کس را ندیدم شخصی گوید مقتضیه فلیفه مرا یک کس دیگر طلب داشته گفت حسن بن علی ع در سر من رای وفات یافته است تجهیل تمام بر دیده و خانه او را احاطه کنید و هر کرا آنجا یابید سر او را بزنند من آنرا بجا بیاوردم و بگرمی ازان دو نفر تفحص آن کردم که پیش رود و او را نیز همان حال پیش آمد و بر نیز ازان مملکت خلاص یافتیم من ازین قضیه متحیر و مبهوت مانده گفتم یا مولای ما حال تو بر ما بسی مشتبه و ملتبس است و ما را از تو مدتی می خواهم بخدا سوگند که من ندانستم که حال تو چیست و بکجای آیم و از آنچه کردم و ثابت می نمایم به خدا و ند جل و علا بازی گردم هر چند تفحص کردم تفحص نمودم بجانب من ملتفتا نگشت بالضروره مراجعت کرده نزد مقتدم فتیم و صورت واقعه را مسموع داشتیم گفت ازین سخن بسیار مباش هیچ کس لب بگشاید و الا فرمان قتل او بدان شمار از بار سر بیک گردانند باید دانست که فرقهٔ امامیه امام محمد بن حسن را دو غیبت اثبات می کنند یکی غیبت اقصری یعنی کوتاه تر و دیگر غیبت طول یعنی دراز تر آن وقت از وفات ولادت اوست تا هنگام انقضاء سفارت و از زمان انقضاء سفارت ست تا آن دم که اراده ازلی متعلق بظهور او گشته و گویند که در غیبت قصری او را سفیران بوده اند که یکی بعد از دیگری حاجات و سوالات سایر برایا را دادی برده اند و جواب آنها نچلی می آورده و آن سفارت بر شخصی علی بن محمد نام ختم شده و وفات علی مذکور در سنه سبع عشرین و ثلثمائه اتفاق افتاده نقل ست که علی مذکور پیش از رحلت خود بر بستر مرض وزر تعیین ظاهر ساخت و گفت که امام محمد بن الحسن العسکری نوشته است و انه مجاز کلمات آن توقیع این بود که یا علی بن محمد اعظم الله اجر اخوانک فانک میت ما بینک و بین ستة ایام فاجمع امرک و لا توص الی احد یقوم مقامک بعد وفاتک فقد وقعت الغیبة التامة فلا ظهور الا بعد اذن الله تعالی و ذلک بعد طول الامد و قسوة القلوب و امتلاء الارض جورا و سیاتی شیعتی من یدعی المشاهدة الا فمن ادعی المشاهدة قبل خروج السفیانی و الصیحة فهو کاذب مفتر و لا حول و لا قوة الا بالله العلی العظیم چون این توقیع بر علی مذکور خوانده شد روز دیگر مشت خاک بر سر خود ریخت و گریستن آغاز کرد و گفت ای قوم امر خدا را چه تدبیر توان کرد و از قضا و قدر چه حیلت توان ساخت روز دیگر مشت خاک بر سر خود ریخت و گریستن آغاز کرد و گفت ای قوم امر خدا را چه تدبیر توان کرد و از قضا و قدر چه حیلت توان ساخت روز سیوم بر حمت حق پیوست و وفات علی مذکور در سنه سبع عشرین و ثلثمائه واقع شد اخبار امام منتظر گشت بمحض سخن آن کرشیعهٔ امامیه در ایام غیبت قصری امام محمد بن حسن بن علی کرامات و خوارق عادات از وی بسیار نقل کرده اند چنانچه مصنف کتب متقدمین و متاخرین منصور ست او معتقد و دار نگر مهدی آخر الزمان او ست و عیسی در ایام ظهور او از آسمان نازل خواهد شد و پس پشت او جماعت و شیعه در شان مهدی احادیث و اخبار روایت کرده اند قالت ام سلمة سمعت رسول الله یقول المهدی من عترتی من ولد فاطمة گفته اند که روزی امیر المومنین علی بجانب قبرهٔ الحسین خوشش امام حسین گریه کردن او را بدید گفت ساکت باش ای فرزند که تو سید کما سماک رسول الله سیخرج من صلبه رجل یسمی باسم نبیکم شبیته فی الخلق و لا شبیته فی الخلق و در باب نزول عیسی نیز روایات متعدده ست و در و یافته چنان که مستون کتب تاریخ خبر ازان اخبار می نماید ذکر حکومت معاویه ابن ابی سفیان در سال چهل و یکم از هجرت مملکت عراق عرب و جزیره بضبط معاویه آمد و امیر المومنین حسن از کوفه بهدینه رفت و معاویه عبد الله ابن عمر و ابن العاص را بحکومت کوفه نامزد فرمود و بنیه من شیعه گرد او یکی از ذابیان عرب بن مدابه معاویه گفت که ولایت کوفه را بعبد الله داده ای مردم حاکم مصر ست تو در میان دو نان دو شیر چگونه معاش توانی کرد معاویه از گردهٔ خویش پشیمان گشت و کوفه را از عبد الله ستانده بضحیره داد و عمرو عاص را ازین حال خبر نشده به معاویه پیغام فرستاد که ضحیره مردی متلف و لیست تمامت اموال مملکت را متصرف خواهد شد و محال ست که کسی از وی فلسی بستاند اکنون صلاح در انست که او را بر صلوة تامیر گردانی و بحمت تمش

شعشعه دیگر تعیین کنی معاویه را سخن ناصح مشفق معقول اقتداء بدان موجب عمل نموده و در مبادی حکومت خویش معاویه از زیاد بن سمیه که او را زیاد بن ابیه نیز گویند اندیشه ناک شده مغیره بن شعبه را بسیاله ساخت تا او را در مقام مطاوعت آورد و معاویه بعد از آمدن زیاد و منسوب خود را بوی ملحق گرداند تفصیل این اجمال قبل ازین مقال آنکه سمیه مادر زیاد در سبد حال کنیزک دهقانی بوده بآن دهقان ارمغنی پیدا شده حارث ابن کلده ثقفی بمعالجه او اشتغال نموده و چون صحت یافت سمیه را بحارث بخشیده و از وی حامله شده حارث ابوبکره که موسوم بنفیع ست متولد شده و بعد از وی از سمیه پسر دیگر تولد نموده حارث او را نافع نام کرده الحاصل کس را نمی گفت که فرزند من ست بلکه نبوت الشان را بر زبان می راند به الحق وجهی و در آخر نافع را گفت تو فرزند منی و ابوبکره پسر فلان غلام علیه نام و در ایامیکه حارث ترک سمیه داده عبید نام دیگر را خواسته بود ابوسفیان پیش از قبول ایمان بطایف افتاده و در خانه خارجی ابومریم نام فرود آمده شراب خورده و در اثناء شراب خوردن ابوسفیان از ابومریم شاهدی طلبیده ابومریم سمیه را حاضر گردانیده و ابوسفیان فی المجلس کره سمیه بزنیاد حامله شده و چون زیاد متولد شده بمقام صبی رسید آثار رشد و نجابت بر صفحات رخسار او ظاهر گشت و علامات فطنت و کیاست بر ناصیه احوال او پدید آمده هنر کتابت بیاموخت و فضائل دیگر نیز کسب کرد و عمر و دی را کار می فرمود و از عهده آن بیرون آمده مراحمت نمود و خارق و اتحسین نمود و زیاد در محفل مهاجر خطبه تفیح ست بتیغ بخواند عمر و عاص گفت که این پسر اگر از قریش می بود مجموع عرب را بیک عصا می راند ابوسفیان گفت بخدا سوگند که پدر او امی و انم و می شناسم که چه کس و می را در لطن مادر وضع کرده ست امیر المومنین علی فرموده که یا اباسفیان اسکت فان عمر ترک سمیه فان هذا القول لکان الیک سر تیا و چون امیر المومنین علی بمسند خلافت بجلوه خویش مزین گردانیده و بصره را بعبد الله عباس داد زیاد را با سوی آنجناب و انفراز محاسبات آن دیار تعیین نمود و مهم او را روز بروز در ترقی نهاد تا امیر المومنین علی و فات یافت و بحکومت فارس فرستاد و زیاد امور مملکت فارس را منتسق و منتظم ساخته قلاع را مستحکم و ضبوط ساخته و معاویه ازین صورت اندیشناک شده مکتوبی بجانب فارس فرستاد مشتمل بر تهدید بسیار و مبنی از ان سخن که ابوسفیان گفته که زیاد فرزند اوست و چون زیاد مکتوب معاویه را بخواند در میان خلق برخاسته گفت عجب ست ازین فرزند اکاتل الاکابر و راس و رئیس اهل نفاق که مدار القصد خویش می ترساند و می خواهد که میان من و ابن عم رسول خدا نفاق پیدا شود و اگر امیر المومنین خفت و هد بنیند که من بر خشم شیر ژیان و پلنگ ژیان چیره ام و این سخن بر سبع اشرف امیر المومنین علی رسیده نامه بزیاد نوشت مضمون آن که من تراشالیت حکومت و ریاست دانسته والی گردانیده ایم و بنیابی بر سخن معاویه نمی توان کرد چه بآن حکایت نه میراث می توان گرفت و نه نسب ظاهر می شود و معاویه شخصی ست کار بلیس دپیش و چپ و راست مردم درمی آید مانند شیطان از وی بپرهیز و السلام و بعد از ان که امیر المومنین علی شهادت یافته معاویه اندیشه کرد که مبادا زیاد با کی از اهل بیت نبوت بیعت کند بامغیره بن شعبه این سخن در میان نهاد و مغیره گفت اگر تو سر شمار و حساب زیاد و درمی گذاری من او را چنان سازم که کمر مطاوعت بر میان بندد و معاویه این سخن را قبول کرده میان او و زیاد مصالحت واقع شد و زیاد از مصقله بن هبیره بن شیبانی هزار درهم قبول کرد و تا ما معاویه گفت که زیاد مجموع بلاد فارس را مضبوط و مسخر ساخته و قبول می کند سر سال دو بار هزار هزار درهم بدو زیاده بر ان از مال حاصل نمی شود و اگر یا لفرض چیزی ازین مبلغ زیاده حاصل شود هم باخراجات ضروریه آن ولایت مصروف می گردد مستدعی المشیر که اگر چه مردم درشان او می گویند سیاست و ادب رضاء معاویه بر سید که چه می گویند گفت او را از حمد او لاد ابوسفیان می شمارند معاویه را این سخن موافق مزاج افتاده گواهان این تقضیه را طلب داشت از انجمله یکی ابومریم خمار بود معاویه از وی پرسید که درین باب چه گواهی داری ابومریم گفت گواهی می دهم که شبی ابوسفیان وظائف الرمن شاهدی طلبیدن گفتم بجز سمیه را نمی دانم گفت باوجود چنین لوط یار و بر دباری گفت بیار سمیه را باو و چون در اسی لبنان و لبوی ناخوش و شکم بزنگ و چون سمیه را آوردم ابوسفیان با او خلوت کرده و در باب غلوق زیاده گفت آنچه گفت و بعد از ادای شهادق چنین معاویه گفت پسر ابوسفیان و برادر من ست و استلحاق معاویه زیاد را بر عهده مسلمانان تحقیص بر بنی امیه دشوار آمد چه این حرکت رحکم شریعت بود و به علانیه زیرا که رسالت بیضا دارد متعلق بفراش می باشد نه بزانی و بعد از وقوع این قضیه زیاد مکتوبی به عائشه فرستاد مصدر بدین کلمه که الی عائشة من زیاد بن ابی سفیان و غرض آن بود که عائشه در جواب نویسد که من عائشه الی زیاد بن ابی سفیان تا از احتجی دیگر ساده بر اثبات عدعای خویش و عائشه در جواب نوشت که من عائشه ام المومنین الی ابن اسیه گویند که بعد از استلحاق زیاد را داعیه آن شد که بسیر قافله حجاج باشد و ساکنگی آن می کرد ابوبکره واقف شد و باکی از فرزندان زیاد گفت چنین شنیده ام که پدرت عزیمت حج دارد و او گوری که اگر به مکه روی چاره نباشد آنان که به مدینه سی و بالفرده روان بلده طیبه بخدمت ام حبیبه بنت ابی سفیان خاتون رسول الله صلی الله علیه وسلم باید رفت اگر او را دان کند و گوید که زیاد برادر من ست ازین معنی فگمین گردد و اگر با جانوت تور خاند نصیحت گروهی و کذب و عوی در عالم مشهور شوی و چون این خبر به زیاد رسید ترک حج کرده و را بی بکره ادعای خبر گفت و در باب نسبت زیاد به ابی سفیان روایات دیگر وارد شده که تفصیل آنها موجب تطویل می شود گویند که استلحاق معاویه زیاد را در سنه اربع و اربعین از هجرت واقع شده و در خمس و اربعین معاویه حارث بن عبد الله ازدی را که بعد از عزل عبید الله بن عامر

بن کزیه والی بصره گردانیده بود معزول ساخت وحکومت آن دیار را بزیاد ابن ابیه تفویض نمود و ریاست وضبط خراسان وسجستان وبحرین وعمان واینج از صدود هند در تحت حکم اهل اسلام در آمده بود بهم فرمان معاویه بزیاد قرار گرفت وبا او وعده کرد که مغیره بن شعبه را از کوفه عزل کند تا آن ولایت را نیز زیاد ضبط نماید وچون زیاد بصره رسید ومغیره را فرس این معنی کرد پیش معاویه رفته از حکومت استعفا نمود والتماس کرد که از برای او به قرقیسیا موضعی تعیین فرماید تا در آنجا مقیم گردد و معاویه این سخن متوهم شده گفت ترا باجانب کوفه مراجعت باید نمود ومغیره گفت که دیگر بکوفه نمی روم توهم معاویه زیاده شده تکلیف کرد تا مغیره بکوفه رفته به تجدید العمارت مشغول گشت گویند که زیاد ابن ابیه در جمادی الاوّل سنه خمسین والعین به بصره نزول کرده مسند امارت قرار گرفت وهر کرا از اهل فتنه یافت بکشت وبر هر کرصدی واجب شده بجزای خویش رسانیده بهمت از دی باز داشت چنانچه پانصد کس را از اهل جرایم محبوس نگرداینده حکم کرد که بعد از گذاردن نماز خفتن آن مقدار زمان که مردم با قصای بصره رفته وبیایند بگذرد وهیچ کس آمد وشد ننماید وهر که بخلاف حکم ترود کند خون وی هدر باشد وچون از شب زمان مقرر بگذشت عسسان وارباب سیاست را فرستاد تا هر کرا در کوچه وبازار بیابند بقتل رسانند وتسعه عشر رسیده العهدة علی الراوی سی صد کس را کشتند ودر شب دوم صد وسی صد کس را بقتل آورده ودر شب سوم هیچ کس را نیافتند آورده اند که یکی عسسان اعرابی را در بازار بصره دیدند که گوسفندی چند داشت او را پیش زیاد آوردند زیاد از وی پرسید که بخلاف فرمان من در این هنگام چرا از خانه بیرون آمدی جواب داد که من مردی غریبم وبیگانه بشهر رسیدم وتا غایت از حکم امیر خبر نداشتم باقی امیر عالم است زیاد گفت که گمان من آنست که تو راست می گوئی اما صلاح دولت در قتل تست واگر ترا بگذارم شاید که فردا شب دیگر باین بهانه تمسک جوید واین معنی منجر به فساد شود وآنگاه فرمود تا گردن اعرابی بیچاره را زدند بعد ازان فرمان داد که هیچ کس دیده گمان خود نبندد وگفت که اگر چغزی غائب شود من ضامن باشم وخلائق ابواب دکاکین بمن بسپارند وهیچ کس از نهب ونماند که بچشم خیانت در کالای دیگری نظر کند و دران لیالی کلاب وسباع بشهر آمده در دکاکین را می کردند وبعد از استشارهٔ ارحم جمیع کشیدن در میان آوردند وزیاد ابن ابیه بسیاسی امر مردم بصره را بانداز تمتی گذشت ومثابت او در خلافت ثابت گشته شده هیچ آفریده را مجال نماند هر کس را از اصحاب حضرت رسول که در بصره بود بنوعی لائق منصب فرمود ودر سنت واربعین عبد الرحمن بن خالد بن ولید که از فرمان معویه در نواحی روم زمستان گذرانیده بود مجبوس مراجعت نموده وفات کرد به صحت پیوسته گرد عبد الرحمن مروی شجاع وباراسی وتدبیر بود بنا بر این بواسطهٔ آنکه خالد بن ولید در شام کارهای عظیم از پیش برده بود چنانچه شمه از آن در تذکرهٔ ملک بیان گشت مردم آن دیار بچشم اعزاز واحترام در عبد الرحمن می نگریستند وبالجمله انتظام شیرازهٔ امور ملک ومنظم وتجمل وی بجائی می آورد ودر آخر الامر معاویه از وی متهم گشته به ابن آثال نصرانی گفت که اگر تو عبد الرحمن بن خالد بن ولید را بهلاک رسانی از تو مدت الحیات خراج تظلیم وتراب خراج جمص نیز ولای تو خواهد بود ابن آثال شربتی مسموم بخورد او داد تا در گذشت وآن هر دو ظلم را که در حرب صفین اندوخته بود در گردن او بهاد معاویه بآنچه وعده کرده بود وفا نمود وگویند که عروه بن زبیر در مدینه با خالد بن عبد الرحمن بن خالد شیر از فعل بن آثال تقریر کرد وخاله جمص رفته ابن آثال را بقتل آورد وازین جهت معاویه خالد را متهم محبوس گردانید وبعد ازان که دست از وی باز داشت خالد به مدینهٔ آمده عروه از وی پرسید که ابن آثال چه کرد جهت اطاعت کرمن انتقام خویش از وی کشیدم امامی خواهم که بدانم که قربانین چیز بود قاتل پدر خود زبیر چه خواهی کرد عروه خاموش شد ودر سنه تسع واربعین بروایتی معاویه بسبب نخوشی یزید را با لشکر سنگین بجانب دیار روم فرستاد وبعضی گفته اند که عبد الله بن عباس وعبد الله بن زبیر وابو ایوب انصاری وعبد الله بن عمر وعاص دران سپاه بودند و بآن لوا را می رسیدند قتال فاحش دست داد وازر میان خلق بسیار کشته شدند وغنیمت فراوان بدست اهل اسلام افتاد وابو ایوب که از مشاهیر اصحاب رسول الله بود در انجا وفات یافت واورا قریب بسور اسلامبول دفن کردند بعد ازان مرقد او موضع وعای استسقا انصاری شد وابو ایوب در جنگ بدر واحد وسائر معارک ملازم رکاب فلک فرسای حضرت مقدس نبوی بود ودر حرب جمل وصفین ملازمت امیر المؤمنین علی نمود ودراین سال معاویه مروان بن الحکم را از امارت مدینه عزل کرده حکومت آن بلده را به سعید بن العاص داد ودراین سال امیر المؤمنین حسن وفات یافت قیل فی بعض التواریخ سمته زوجته جعدة بنت الاشعث بن قیس الکندی ودعی ان یدفن عند النبی فمنع من ذلک سعید العاص فاراد الحسین الامتناع فقیل له ان اخاک قال اذا خفتم الفتنة فلی مغار السلمین ومنه فتنة فسکت واین قضیه هم تفصیل دراین اوراق سمت گزارش یافت ودر سنه خمسین مغیره در کوفه وفات یافت واو مردی لوبد وطویل القامة ببک چشم نابینا چه در جنگ برموک تیری از شست قضا بدیده وی رسیده بود ودر هنگام حکومت خویش عمل وزیره می کرد تا آنکه بسبب امیر المؤمنین علی کرد وی چون مغیره فوت شد معاویه امارت کوفه را نیز بدابن ابیه داد واول کسی که حاکم این دو ولایت گشت زیاد بود وچون منشور ایالت کوفه بزیاد رسید سمره ابن جندب را در بصره خلیفه کرده بآن دیار رفت وچون زیاد کوفه در آمد نخست بمسجد در آمده بمنبر رفت وخطبه آغاز کرد در اثنای خطبه سنگی از گوشهٔ مسجد آمده بر سینهٔ وی خورد وسنگ دیگر بجانب او انداختند وبعضی ازان سنگها بمنبر رسید

و برخی بر سینهٔ او زیاد ندانست که اندازهٔ آن سنگها کیا نند و از خطبه فارغ شده فرمود تا جمعی از ملازمان وی درهای مسجد را گرفتند و خود بر یک در مسجد کرسی نهاده بران نشست و فرمان داد تا چهار کس را از اهل کوفه پیش او می آوردند و وی ایشان را سوگند می داد که هیچ کس از شما سنگ نینداخته‌اید و نمی دانید که این حرکت از که صادر شده هر که سوگند می خورد خلاص می شد و هر که امتناع می نمود گرفتار می گشت و از جملهٔ خلق مسجد هشتاد کس قسم یاد نکردند و هم بر در مسجد به قطع ید ایشان امر فرمود و آن اول سیاستی که از زیاد در کوفه صدور یافت این بود و بعد از آن کوفیان بر امری که موجب سیاست عام بود اقدام نمودند و درین سال معاویه گفت که من منبر رسول الله را در میان کشندگان عثمان نمی گذارم لاجرم امر فرمود که آن را از مدینه نقل کنند به شام و چون منبر را حرکت دادند آفتاب منکسف گشته روز روشن چنان تاریک شد که ستارگان پدید آمدند و خلائق متوهم شده دست از آن حرکت باز داشتند و جابر و ابوهریره با معاویه گفتند که نقل منبر مصلحت نیست و معاویه شش پایه دیگر اضافهٔ منبر کرده باعتذار مشغول شد **ذکر حجر بن عدی** که از شیعهٔ امیر المؤمنین علی بود در سنهٔ احدی و خمسین حجر به قتل آمد و سببش آنکه مغیره بن شعبه در زمانیکه والی ولایت کوفه بود و بر منبر رفته امیرالمؤمنین علی و بنی هاشم را دشنام دادی و از جهت عثمان آمرزش خواستی حجر ابن عدی با مغیره گفتی که امثال شما مردم را خدای تقدس و تعالی ذم و لعنت کرده و من گواهی می دهم که مردود شما مقبول حق عز و علاست و هر چه ممدوح شماست بذم و سرزنش اولی ست تا هم منجر بر آن شد که در جمعه از جمعات مغیره بر منبر بالا رفت تا به ادای خطبه قیام نماید حجر ابن عدی با فرقه‌ای از اصحاب خویش در وی سنگ باران کردند و مغیره به سرعت هر چه تمام‌تر از منبر فرود آمده به دار الامارت رفت و مبلغ پنج هزار درهم به خانهٔ حجر فرستاد و مردم مغیره را بجهت تنزل سرزنش کردند و گفتند آنچه از تو صادر شد موجب وهن حکومت و ریاست ست جواب داد که این احسانی که با حجر کردم او را به کشتن داد چه وی دلیر گشته بعد از من به احکام کوفه همین معامله پیش خواهد گرفت و عاقبت سر در سر افعال خویش خواهد گذارد و اکنون که اجل من نزدیک رسیده ست نمی خواهم که امثال این مردم را بقتل آورم تا سبب عزت معاویه در دنیا و موجب شقاوت من در عقبی گردد و چون مغیره به عالم آخرت رفت معاویه حکومت کوفه را نیز بزیاد بن ابیه ارزانی داشت چنانچه سبق ذکر یافت و او نیز سب امیرالمؤمنین علی مرامی کرد و حجر در مقام منع می بود و زیاد شش ماه در کوفه بودی و شش ماه در بصره و چون شش ماه از اقامت او در کوفه بگذشت عزیمت بصره نمود و عمرو بن حریث را به نیابت خویش در کوفه بگذاشت و عمرو در روز جمعه بر منبر رفته و چون خواست که خطبه آغاز کند حجر بن عدی با اصحاب او را سنگ باران کردند و عمرو از منبر فرود آمده به خانهٔ امارت رفت و در قصر را ببست و عرضه داشتی نوشته زیاد را از فعل حجر بن عدی اعلام داد زیاد به کوفه مراجعت نموده فرمود تا سریر را در مسجد بردند و بعد از آن به آن موضع رفته بر تخت نشست و اول کسی که از اشراف کوفه نزد او رفت محمد ابن اشعث بن قیس کندی بود و چون محمد بر وی سلام کرد گفت لا سلام الله علیک همین ساعت ابن عم خود حجر ابن عدی را پیش من حاضر گردان محمد گفت ایها الامیر مرا با حجر اختلاط و مجالست نیست و تو می دانی که میان من و او عداوت بچه مرتبه است جریر ابن عبدالله گفت من حجر را بیاورم بشرط آنکه او را نزد معاویه فرستی تا هر چه خواهد در باب وی بتقدیم رساند زیاد ملتمس جریر را قبول کرده جریر حجر را به مجلس زیاد حاضر گردانید زیاد به حبس او فرمان داده فرمود تا اتباع او را نیز حاضر ساختند و چون همه را بدست آورد ایشان را با صد کس از معتمدان خویش به دمشق فرستاد و در بعضی از روایات آمده که چون حجر و اصحابش به چهار فرسنگی دمشق رسیدند معاویه سرهنگی را بجانب ایشان روان کرده گفت که نخست آن جماعت را به توبه و انابت و رجوع از محبت امیرالمؤمنین علی دعوت کند اگر قبول کنند دست از آن قوم باز دارد و الا همه را سیاست کند و چون آن شخص نزدیک شیعهٔ امیرالمؤمنین رسید یکی از آن میان گفت که نصفی از مردم ما بسیاست می رسند و نصفی دیگر خلاص می شوند گفتند که تو این معنی را از کجا دانستی جواب داد که این شخص که نزد ما می آید به یک چشم کورست و دیگری بنام مرا از مشاهدهٔ این حالت آنچه گفتم بخاطر رسید و چون آن سرهنگ پیشتر آمد ایشان را به رجوع از ولای مرتضی علی دعوت کرد نصف قوم از دوستی شاه ولایت ابا کردند و نصف دیگر بر موالات آنجناب اصرار نمودند و آن مدبر اهل محبت را بموجب فرمودهٔ معاویه بقتل رسانید و دیگران را بگذاشت در تاریخ ابوحنیفهٔ دینوری مذکورست که زیاد ابن ابیه ابوهریره و ابوموسی و شریح بن هانی الحارثی و ابوعبیده قیسی را پیش معاویه فرستاد تا بر صادرات افعال حجر و اصحاب گواهی دادند آنگاه معاویه فرمان داد تا آن جماعت را بقتل رسانیدند و چون اهل کوفه شنیدند که حجر و یاران او کشته شدند اضطراب و فزع بسیار کردند و جمعی از اعیان آن دیار به مدینه پیش امیرالمؤمنین حسین رفته بملازمت و مجالست آنجناب مستسعد گشتند و والی مدینه ازین معنی خبر یافته عرضداشتی به معاویه فرستاد مضمون آنکه طائفه‌ای که از اهل عراق بمدینه آمده اند در خدمت حسین بن علی بسر می برند و من از فتنهٔ ایشان اندیشناکم هر چه اشارهٔ عالی باشد بر آن موجب بتقدیم رساند و آید معاویه پیغام داد که هیچ موجب تعرض به امام حسین مرسان که او با ما بیعت کرده است و غالب ظن آنکه در نقض پیمان نخواهد کوشید و مکتوبی نیز به امیرالمؤمنین حسین ارسال نمود مبنی بر آنکه از تو خبرها بمن رسانیده‌اند که لایق بحال و طور تو نیست و هر که دست بیعت بکسی داد سزاوار چنان ست که به آن وفا کند متوقع و مامول از تو چنین ست که مادام که مکروهی ازین جانب بتو نرسد از تو امری که موجب تنفر من باشد صادر نگردد و وظیفه آنکه بقول جمعی سفها که طالب فتنه اند عمل ننماید و السلام امیرالمؤمنین حسین

جواب فرستاد که من هیچ نوع میل بجذب و مخالفت تو ندارم باید که خاطر فارغ داری و ذکر وفات زیاد بن ابیه در تاریخ حافظ ابرو مسطور است که در سنه ثلاث و خمسین زیاد و ابن ابیه به کوفه در ماه رمضان وفات یافت گویند که چون ضبط مملکت عراق کرده بمعاویه پیغام داد که دست چپ بمنبلد و ربلد امور عراق مشغول است و دست راست من فارغ و ولایت حجاز را بومی ده تا مضبوط سازد معاویه منشور ولایات آن دیار را بسوی او فرستاد اعیان و اکابر حجاز بحضرت عبد الله بن عمر بن الخطاب مسامحت نمودند معروض گردانیدند که اگر بهر چنین بهار سابنده اند و اگر زیاد و بابن صوحه آید فساداتی از دو صادر گردد ابن عمر جمعی دیگر از صلحای نجابت کعبه رفته دست بدعا برداشتند که اللهم اکفنا بیمین زیاد تیر دعا بهدف اجابت رسیده هم دران آوان طاعونی بر ناگاشت زیاد در ابن ابیه پیدا شد و زیاد بشریح قاضی گفت که چنین زخمی دست داده مرا می گوید که معالجه این علت آن است که دست خود را قطع کنی شریح گفت ازان می ترسم که با قضای مبرم برین دست فائده ندهد و با دست بریده بحضرت خداوند چون توان رفت و اگر شفا یابی باید که مقطوع الزندگانی تلخ باشد و چون شریح انمنیش زیاد بسیر می آمد او را ملامت کرد ند که چرا به قطع میرزیاد اشاره نکردی جواب داد که المستشار مؤتمن من آنچه بهتر بود بادی گفتم نقل است که بعد ازین سر درون نقش شریح زیاد دجازم شده که دست خود ببرد چون جلاد حاضر شد و قبزع کرده از مسرست بریدن گذشت و بآن علت وفات یافت و چون مرگ ابو سیمه ابن عمر رسیده فرمود زیاد رفت نه آخرت را دریافت و نه دنیا به دی باقی اند و بعد از فوت زیاد پسرش عبید الله به بارت بنشست گویند که سمرة بن جندب از قبل زیاد بحکومت کوفه اشتغال داشت و چون شش ماه از مردن زیاد دیگذشته معاویه او را عزل کرده سمره گفت لعن الله معاویه والله لو اطلعت کما اطلعت علیه ما عدیتی آخر و بدو آنچی دران سال عبد الرحمن بن ابی بکره فات یافت و در سنه اربع و خمسین معویه عبید الله ابن زیاد را بحکومت خراسان فرستاد و او به ماوراء النهر رفته ولایت بسیار فتح کرد و ترکان ازو دی مهزم گشته صولت و مهابت او در دل ایشان جای گرفت و دران سال مهران مالک به غزوه روم رفت و اهل اسلام جزیره کاز او را کرد قریب قسطنطنیه است فتح کرد و در ین سال معویه سعید بن عاص را از حکومت مدینه عزل کرده به مروان الحکم داد و سبش آنکه مکتوبی بسعید نوشت که خانه عثمان را ویران کن و مال او بستان و دیگر مگذار که در فندک مدخل کند چون فندک را معویه بالاقطاع به مروان داده بود و چون نامه به سعید رسید حقوق قرابتی را رعایت کرده اتفاق به مکتوب معویه نکرد و بار دیگر معویه درین باب چیزی بسعید نوشت و سعید هیچ باب تعرض مروان ننشده بنا بران معویه در خشم شده به مروان نوشت که خانه سعید را ویران ساز و هر چه دارد ازو بستان و چون این مکتوب به مدینه رسید فی الحال با جمعی کثیر آلات و ادوات بدم خانه سعید رفت سعید متحیر شده پرسید که سبب این هجوم چیست گفت خانه تا باد ماوی خراب می کنم و در آنجا این سخن گفت اگر تو باین قضیه امور می گشتی تا خیر جایز نمی داشتی سعید گفت آن ظالم دو نوبت مکتوب نوشته که منزل تراویران کرده بصحرا در کا تو مشغول کنم و من رعایت جانب تو کرده متعرض نگشتم و نیک نامه ای معویه در خانه من است از نگاه ملکات را طلبیده به مروان نمود و سعید و مروان باتفاق به معویه لعنت کرده مکتوبی باو فرستادند مضمون آن که تو در میان اقربا و خویش عداوت پیدا می کنی و حق بجانب امیر المؤمنین علی بوده که تراضلال و ظالم می خواند طائی باغی می دانست و در سنه خمس و خمسین عبید الله بن زیاد را ماوراء النهر مراجعت نمود و پیش معویه رفت و معویه عبد الله ابن عمر و ابن عیملان را گرزیاد را از قبل خویش بحکومت بصره نصب کرده بود و تا غایت که عنی نرسانیده عزل کرده ریاست آن دیار را بالمارت خراسان منضم ساخته به عبید الله داد و عبید الله زرعة ابن الکلابی را از پیش خویش به حکومت خراسان فرستاد و گفت ولی عهد گردانیدن معاویه یزید را خلعت خود را در دست و خمسین معاویه اعیان آفاق را میان داشت که باید بیعت کردند و بدان رضا داد نگه بعد از به پدر مستقل در سلطنت و حکومت باشد و اصل این قصه و باعث بران قضیه آنکه مغیره ابن شعبه دران ایام که از قبل معاویه ولی ولایت کوفه بود به شوق رفته با او در خلوت گفت که اعیان اصحاب رسول و صنادید قریش انتقال کرده و انبا بالیشان ماغه اند و تو را صابت رای و حسن تدبیر و اجرای حکم شرعی و ملکی بر عالمیان تقدیم دارد اگر مصلحت دانی دلنه خویش یزید را ولی عهد گردانی تا حق البوت بجای آورده باشی معاویه گفت این کار چگونه باتمام رسد مغیره گفت که من متعهد می شوم که رضای اهل کوفه را حاصل کنم زیاد ابن ابی سفیان می توانند که ارباب بصره را بایمن همی راستان گردانده هر گاه که خلق این دو شهر بر این قضیه اتفاق نمایند هیچ کس تراز مخالفت نتوانند کرد و روایتی آن که پیش ازین تاریخ یعنی سنه ست و خمسین بهدت هفت سال دران وقت که مغیره ابن شعبه والی کوفه بود معاویه می خواست که او را عزل کند و آن مهم را به سعید ابن العاص رجوع نماید مغیره چون ازو صول سعید به دمشق رفت و اهل اظهار آن کرد که من بنا بر کبر سن از امارت استعفا می نمایم بعد از ان پیش یزید رفته گفت که کبر اکابر اصحاب و فات یافته اند و انچه باقی مانده اند بسبب پیرانه و به هلاکت نزدیک و فرزندان الیشان بسن رشد رسیده و می رسند تو از همه عاقل تر و فاضل تر سی و به سیاست و امور ملکی دانا تر چرا معاویه ترا ولی عهد نمی گرداند و مردم را به بیعت تو دعوت نمی کند تا مهابت تو در دلها قرار گیرد و بعد ازو کسی را دران باب سخنی نباشد یزید گفت این کار مشیت پذیر و مغیره گفت والله چرا نه پیر و یزید پیش پدر رفته انچه از مغیره شنیده بود با و در میان نهاد معاویه مغیره را بخلوت طلبیده از دی پرسید که زید چه می گوید مغیره گفت مناسب چنان می نماید که در زمان حیات خویش یکی را ولی عهد سازی تا بعد از تو خلاف و خون بخلق نباشد

دیگر کار بشورای انداخت تا آن همه مخالفت ظاهر شده عثمان را خود ممال ندادند تا کسی را بجای خود تعیین کند معاویه گفت این امر با کیست و ندانم که چگونه تمام رسد مغیره گفت این کار در کوفه و بصره مشکل ترست که اکثر سپاه در این دو شهر اند و چون من در کوفه باشم زیاد در بصره مهم چنان سر انجام باید کرد و لخواه تو باشد معاویه گفت کوفه از آن تست بدل قوی دار و فیصل روی براه آر و مغیره بکوفه فرا جهت نمود و العینی و ضمیر معاویه استحکام یافت اما آشکارا نمی کرد چون مغیره در کوفه رسید طائفه را که به بنی امیه میل داشتند رعایتها نمود به حدیث ولی عهدی یزید بر ایشان در میان نهاد و وه کس از اشراف و اعیان آن جماعت را سی هزار درهم داده با پسر خویش موسی پیش معاویه فرستاد و آن قوم چون با معاویه ملاقات کردند گفتند بحجت آن آمدیم که عقد بیعت یزید حاصل کنیم معاویه با ایشان گفت که بر این عزیمت باشید لیکن تحمل کنید و در خلوتی از موسی این مهم استفسار نمود که پدر تو درین این مردم را کار از کوفه آمده اند بچیز خریده ست موسی گفت بسی هزار درهم معاویه گفت دین و ملت نزد این جماعت چندان قدر و قیمت ندارد شرمت بر باد رفت بیعت یزید یک جهت گشته قاصدی نزد زیاد ابن ابیه فرستاد و از براسی او و در این باب استطلاع نمود زیاد بابعید ابن کعب النمیری گفت که معاویه چنین امری در خاطر دارد و از من در این کار مشورت طلبیده تر التیام باید رفت و با او گفت که این همی عظیمست و شاید که خلق بنا بر حرکات یزید به سلطنت او راضی نشوند عبید گفت که اگر چنان و دیگر بکیم که مستلزم منع رای معاویه و عیب فرزند او نباشد اولی بود زیاد گفت آن کدام ست عبید گفت مکتوبی به معاویه باید نوشت که در این کار تعجیل نماید و من باز پدر تو پدید تو از براسی اخذ بیعت مردم به زیاد مشورت کرده ست داد جواب داده که من بواسطهٔ بعضی از افعال یزید اندیشه ناک ام که اهل اسلام حکومت او را ضمانه بند لکنون توقع چنان کار از سر اعمال ناپسندیده و درگذری تا مهم حکومت و ریاست بر قرار باید زیاد عبید را استحسان نموده بمشق فرستاد و عبید چون باز نزد زیاد رسید ملاقات کرد آنچه در خاطر داشت با او گفت و یزید یا شار عبید یعنی نامشروعات را ترک داده و چون زیاد وفات یافت و سال پنجاه از هجرت در آمد معاویه مکتوبی به مروان الحکم نوشت که سخن حکومت یزید را در اذهان ارباب مدینه قرار دهد و بحجت عبد الله بن عمر صد هزار درهم فرستاد و چون قاصد به مدینه رسید و این مال را پیش ابن عمر برد عبد الله نخست اموال را قبول کرد و چون نام بیعت شنید نا ملایم کرد و گفت که من پیرشده ام و دین من بصد هزار درهم ارزان ست مروان به معاویه پیغام داد که مردم مدینه معتقد عبد الله عمر اند و می گویند تا مقتدای ما بیعت نکند ما بیعت نمی کنیم و دیگر آنکه عائشه می گوید که این بدعتی ست که معاویه احداث می کند چه ابو بکر و عمر خلیفه بودند خلافت را به اولاد و شیره خود نداده اند و این رسم کاسره و قیاصره ست و جباران ظلمان قولی آنکه معاویه به مروان پیغام داد که من پیرشده ام و قوی ضعیف گشته و از ان اندیشه ناک ام که بعد از من در میان امت اختلاف پیدا شود و اکنون اراده آنست که نام سلطنت را در قبضهٔ کسی نهم که بعد از من برتق و فتق مهام مسلمانان قیام نماید می باید که در این باب با اهالی و ارباب مدینه سخن کنی و از حقیقت احوال اعلام نمائی و بعد از وصول این خبر مروان بموجب فرمود عمل نموده مردم مدینه گفتند که معاویه با این معنی ملهم و موفق نشده و ما طالب آنیم که شخصی را ولی عهد گرداند تا بعد از وی از عهدهٔ انتظام امور ملک نقصی نماند و مروان صورت قضیه را معروض گردنیده و معاویه باری دیگر به مروان خبر فرستاد که یزید را ولی عهد می گرداند مروان اظهار این معنی کرده عبد الرحمن ابن ابی بکر گفت که ای مروان تو و معاویه ابن ابی سفیان از جلاد و روغ گویان اند و غرض شما این است که رسم قیاصره و اکاسره تازه گردد همچنین امیر المؤمنین حسین و عبد الله بن عمر و عبد الله بن زبیر بر این حدیث انکار کردند مروان از کما هی حالات معاویه را اعلام داد و در آن حین که این خبر به دمشق رسید اشراف و اعیان ولایات اسلام در دیار شام اجتماع داشتند معاویه با ضحاک بن قیس گفت که چون فردا من در میان انجمن از خواندن خطبه فارغ گردم تو در باب بیعت یزید سخن کن و بگوی که هر کس از متابعت او امتناع نماید قتل وی واجب است و خلق را به متابعت او تحریص نمائی ضحاک قبول کرده چون روز دیگر اعیان ملت و ارکان دولت در مجلس معاویه حاضر گشتند معاویه زبان بتمجید و تحمید حضرت باری سبحانه و تعالی بگشاد و گفت که تعظیم اهل اسلام و اطاعت فرمان دولت و حکام انام بر همه کس از جمله مفترضات ست امثال این کلمات گفته خاموش شد بعد از ان ضحاک بن قیس در آن محفل بر پا خاسته گفت ای سیر با دستمان نزا از دلی عهد گرینیست و یزید را ذوی علم و حلم و شجاعت و کرم بهتر ازینا نرمان ست و منظر ما مسلمانان آن که بعد از تو لو اسطهٔ انتقاد و اعتنا را موال و دماء اهل ملت محفوظ و مصون خواهد ماند ما مول و متوقع چنان ست که یزید را ولی عهد گردانی تا مادر ظل حمایت وی ساکن و مطمئن روزگار گذرانیم لکن سعید بن عمرو برخاست و معاویه و یزید را بستود و بعد از آن یزید ابن المقنع تیمی برجسته در دست گرفته بر پای خاست و اشاره به معاویه کرد و گفت که امیر نیست و اگر او نباشد پس این واشاره به یزید کرد و هر کس را که ما بنامیم یا زد و این واشاره با شمشیر کرد و معاویه با یزید بن المقنع خطاب که در کدام سید الخطباء و در این اثنا حاجب بن احنف بن قیس گفت که یا ابا البحر را ترجیح نمی گوئی احنف گفت اگر راست گویم از شما می ترسم و اگر دروغ گویم از خدای تعالی پس معاویه و مغیره و مدخل و مخرج یزید را همه و انا ترسی اگر می دانی که رضای خالق در این سنت یا بیچ کس مشورت مکن و اگر مخالف این گمان داری غرض و نیوی را ملحوظ نظر مدار و دینار و بسیار گوی تو تو

جانب خراق و برهانیش ازین نمیست که گویم سمعنا واطعنا و در آن محفل چون سخن بانجا رسید برگزیده شده سخنان احنف را در زبان ساختند و معاویه بعد ازان مجلس اجانب و با عدا را بوعده و عید چنان گرد که بازید در صدد متابعت آمدند و چون خاطر از مرد م شام و کوفه و بصره فارغ شد عزیمت دیار شرب و حجاز نمود و در بعضی از کتب باین سیاق مذکور ست که چون در ضمیر معاویه رسوخ یافت که یزید را ولی عهد سازد به عمال و نواب خویش نوشت که عزیمت چنان ست که فرزند رشید من یزید بعد از انقضای ایام حیات من در عالم خلیفه باشد در این باب هر یک از اطراف بلاد و امصار اشتمار یافته مروان بن الحکم و سعید بن العاص و عبد الله بن عامر در جواب نامه او نوشتند که در این کار تانی کند و تعجیل ننماید تا به اهل مدینه در این باب شوری نموده آید و معاویه در آن امر متوقف شده یزید در آن سال بحج رفت و بحیلت تحصیل نام نیک اموال فراوان در مکه و مدینه صرف کرد و دلها بدست آورد و دو ذکر مروت و سماحت او در افواه افتاد و چون این معنی در انتشار یافت که معاویه یزید را ولی عهدی گردانده مردم در آن باب سخنها گفتند بعضی از شعرا و اهجو کردند و برخی بر ستایش وی مشغول گشتند و معاویه بطبقات خلایق بالقدر و درجات الشان رعایت نمود و استمالت فرمود تا کار معارف بحکومت یزید صفا داد و در این اثنا عبد الله بن زبیر را طلب داشته مانی الضمیر خود را با او در میان آورد و عبد الله گفت دوست و برادر تو آن کس ست که کلمة الحق را بر زبان تو بگوید در این کار پیش از مضارعت عزیمت تدبیر کافی بجای نیاید که اگر یزید را ولی عهد گردانی پیشیمان نشوی من در این سخن غرضی ندارم و افشار این حکایت نخواهم کرد انچه بخاطر میرسد با تو در میان گویم معاویه چون این سخن بشنید بخندید و گفت عظیم دلیری می کنی که این کلمات می گوئی و بعد ازان احنف بن قیس را طلبیده با وی مشورت کرد احنف جوابی که سابقا سمت گذارش یافت با او بگفت و معاویه مدتی مدید در این اندیشه می بود تا سنه خمس و خمسین از هجرت مکتوبات باطراف فرستاد و معارف و مشاهیر امصار بلاد را طلب داشت طلائعه از کوفه و بصره به دمشق آمدند و چون از مصر نیز بخدمت او مباودت می نمود و همچنین از بلاد و جزیره سوار و پیاده بر سر رسول خدا در رسیدند و مجلس بمجلسی ترتیب داده و در مجمع بیعت یزید با الیشان مشورت نمود شخصی از اهل مدینه محمد بن عمرو بن حزم نام گفت ایها الامیر تو را گرامی و مروت و حسب و نسب هیچ و رسی یاد اما نیک بیندیش که چه کس را بر امت محمد مصطفی والی می کنی که خدا تعالی والیان را در روز قیامت از احوال رعیت خواهد پرسید معاویه این سخن بشنید آهی سرد از دل بر در کشید و گفت ای عمرو تو مرد نیک خواهی و باندازه عقل و خرد خویش سخنی گفتی و بر تو بیش ازین نباشد و دیگر اصحاب رسول که مانده اند بنابر کبر سن سزاوار این کار نمیتوانند و اگر اولاد صحابه موجود اند اما پسر خود را من از پسران الیشان دوست تر می دارم حضار مجلس چون سخن معاویه را باین سیاق شنیدند دم در کشیده باز گشتند روز دیگر معاویه با ضحاک بن قیس گفت که من امروز از اشراف شام و اکابر اطراف را خواهم طلبید تو باید که فرصت را نگاه داری و مرا با خدعت یزید ترغیب و تحریص نمائی ملخص حکایت آنکه چون مجلس منعقد گشت معاویه زبان بحمد و ثنای باری تعالی گشوده بر رسول خدا درود فرستاد و در تعظیم امر مهتضیا مبالغه لائحه و لائحه نمود و در معنی کریمه اطیعوا الله و اطیعوا الرسول و اولی الامر منکم خوضی بلیغ بجای آورد و تقریب کرد یزید کرده او را به شجاعت و علم و سماحت بستود و در این محل ضحاک بن قیس گفت ای امیر پیغمبر کوری مقصود در سیدی از اینجا بگذر حال جهان و جهانیان گردان ست و سر انجام نهی آدم زوال و فنا و لامحاله خلق را بعد از تو والی باید که در تنظیم مهام الیشان قیام نماید و بحوادث رعایا که در واجع حضرت خالق البریا اند پردازد و حال یزید در حسن سیرت و چون سریرت و وفور علم و کمال حلم ظاهر تر از انست که بشرح و بیان احتیاج افتد او را ولی عهد خویش ساز تا عالمیان را در غیبت تو ملاذ و ملجائی باشد و در حوادث امور و نوائب قضایا پناه و ماوی برند و صلحای آسوده و متقسدان مالیده باشند و چون ضحاک مثال این هذیانات بزبان آورده و خاموش شد سعید بن العاص گفت یزید پسر امیر ست تو اگر می منت که کربی امید توان داشت و مهتری است کرانوی ایمن توان بود و مردی ست مذکور بسخاوت و معروف بشجاعت و مشهور به عدل و سیاست امیر را فرزندی خلف ست و در ترشیت مهم خلافت نظیر و عدیل ندارد معاویه گفت احسنت یا ابا امیه هر چه گفتی راست گفتی و هیچ باقی نگذاشتی بعد ازان حصین بن نمیر گفت ای امیر بخدا سوگند گر اگر تو از دنیا بروی و یزید را ولی عهد خویش نکرده باشی و تصریح امت محمد مصطفی نکوشیده باشی الگاه معاویه بجانب احنف بن قیس التفات نموده گفت تو چرا در این باب هیچ نمی گوئی احنف گفت تو با فعال یزید دانا تری اگر عهده امر خلافت چنانچه مقرون برضای خداوند تعالی و مستلزم فراغت امت محمد مصطفی باشد بیرون تو انند آمد باهیچ کس مشورت مکن و او را ولی عهد گردان و اگر گمان تو در کار او بخلاف این ست زنهار مهمات کار خود را بدو مفوض مگردان و در الجواب آخرت گرفتار مکن معاویه گفت یا ابا الحر نیکو گفتی خدا تعالی جزای تو را بنیک اندیشی خیر کناد انگاه حاضران را بیزید بیعت کردند و هر کس بمنزل خویش باز گشت و معاویه نامه به مروان و نسائل و او در آن زمان والی مدینه بود مضمون مکتوب انکه مشائخ مصر را که بعراق و اعیان جزیره بتشویش آمده باز فرستند من یزید بیعت کردند و اشراف شام را در این قضیه با الیشان مواتق انند تو نیز باید که از اهل مدینه بیعت بستانی بقیه یزید علیه السلام چون این نامه بمروان رسید صناعید صحابه

و تابعین را جمع کرده بر منبر بر آمد گفت ایها الناس بدانید که امیر را ضعف شیخوخت دریافته و پیری در وی اثر تمام کرده و بیت از دی این روزگار منزل و مجازه عماریها
همی ستاند باز+ و از جهة کار خلافت اندیشه مستمر کرده چنانچه متضمن رضای خداوند تعالی و فراغ خاطر مسلمانان باشد و داعیه آن دارد که برضای شما برای او مقرر و نگردد
و اکنون چه می گوئید شما از جوانب مسجد آواز بر آمد که مهمی که مقرون بخوشنودی پروردگار عالمیان باشد ما در آن هیچ نمی گوئیم مگر سمعنا و اطعنا مروان گفت کسی را ولیعهد
خود گردانیده که نیکوسیرت و با مروت و عدل و سیاست ست و قدم بر قدم خلفاء راشدین دارد و آن شخص پسر او یزید ست چون مردم نام یزید بشنیدند هیچ نگفتند
اما عبد الرحمن بن ابی بکر در خشم شده گفت دروغ می گوئی ای مروان و آنکس که ترا باین سخن امر فرموده هم دروغ می گوید زیرا که یزید باین اخلاق گزیده و خصال پسندیده
متصف نیست و ما بخلافت او راضی نیستیم مروان در غضب رفته گفت شخصی که این سخن می گوید چنان بزرگوار و نیکوکار تو دی ست که در شان او خداوند عز و علا این آیه فرستاده
که والذی قال لوالدیه اف لکما خشم عبد الرحمن زیادت شد گفت کار تو بمرتبه رسیده که قرآن را در حق من تاویل می کنی و تو آن کسی مصطفی ترا و پدر ترا از شهر بیرون
کرده بود آنگاه برخاسته و پای مروان را گرفته گفت ای دشمن خدای ازین منبر فرود آی که اهل آن نیستی جمعی از بنی امیه که در مسجد بودند خواستند که قصد عبد الرحمن کنند عائشه رض
برین صورت اطلاع یافته با جمعی از خواتین بمسجد آمد مروان چون عائشه رض را بدید بر سید و پیش او دوید و گفت ای مادر مومنان ترا بخدای تعالی سوگند می دهم که آنچه حق باشد
بگوی گفت من خود بجز سخن حق و راست چیزی نگویم و من بادای شهادت قیام می نمایم که رسول خدا بر تو و بر پدر تو لعنت کرده است تو که طرید بن طرید ی چگونه با برادر من آن نوع
سخنان گوئی که نقل می کنند مروان خاموش گشت و عائشه بحجره خویش مراجعت کرده آن فتنه تسکین یافت بعد از آن مروان نامه به معاویه نوشته او را از کیفیت حالات اعلام داد
معاویه با خواص و ندما خود گفت که مروان از عبد الرحمن شکایتی نوشته است و عبد الرحمن پیر و خرف شده است و شک نیست که کسی و را برآن داشته است که آن نوع سخنان گفته
صواب آنکه از وی تحمل کنیم و او را نرنجانیم که مردی پیر و بزرگ زاده است لاجرم از حرکات عبد الرحمن اغماض نموده جواب نامه مروان را ننوشت و عزیمت جانب حجاز کرده
با هزار سوار بران سمت روان شد و چون به مدینه نزدیک رسید مردم باستقبال او مبادرت نمودند و اول کسی که با وی ملاقات نمود امیر المومنین حسین بود معاویه بآنجناب
گفت که لا مرحبا و لا اهلا تو بدنه را مانی که خون او بجوش آمده باشد و حق عز و علا خون ترا خواهد ریخت و چون عبد الرحمن ابی بکر را دید گفت تو پیر شده و عقل تو زائل گشته
خرافت بتو راه یافته ست و با عبد الله عمر نیز سخنان سرد گفت و با ابن زبیر هم خطابهای عنیف کرد و از جمله سخنانیکه بایشان گفت یکی این بود که من شما را کبسد و عداوت
و سفه نیکو می شناسم لیسر امیر المومنین حسین ع گفت آهسته باش ای معاویه که ما اهل این سخن نیستیم معاویه گفت که اهل این سخنید و بدتر هم و شما کاری می خواستید که خدای تعالی
غیر آن می خواست و آنچه اراده او عز و علا بود ظاهر گشت و چون در مدینه فرود آمد مردم بدیدن او رفتند و چون امیر المومنین حسین رضی الله عنه و عبد الله بن عمر و عبد الرحمن
بن ابی بکر و عبد الله بن زبیر خواستند که او را ببینند رخصت ملاقات نداد و ایشان رنجیده خاطر باز گشتند و بوقت فرصت از مدینه بیرون آمده بجانب مکه شتافتند و هم در آن
آوان روزی معاویه بر منبر بر آمده بعد از حمد و ثنای باری تعالی گفت که می دانم که مرو زکسی لیسنه ترا زلپسر من بمسند خلافت و سریر ریاست باشد چه آن فضائل که او راست
دیگری را نیست و جماعتی این معنی را کاره اند و بعیوبی که ندارد او را منسوب میدارند و تا بلائی از من بایشان نرسد ترک این نخواهند کرد باید که ترک فضولی دهند و مصلحت
روزگار خود نگاه دارند و الا ببینند آنچه سزای ایشان ست بعد از آن گفت که اگر امام حسین و عبد الرحمن و عبد الله زبیر و عبد الله بن عمر را توفیق رفیق گردد با یزید بیعت کنند فبها و الا با ایشان
بکنم آنچه باید کرد و ازین نوع کلمات بسیار گفت و تهدید بی اندازه بزبان آورد و از منبر بزیر آمده بمنزل خویش شتافت و چون این خبر بسمع عائشه رسید خشمناک نزد معاویه رفت
و با او گفت این معنی پسندیده نبود که برادر من محمد را در مصر کشتی و سوختی و امروز بمدینه آمده برادر دیگر را ایذا میکنی و در باره او سخنان درشت می گوئی و فرزند رسول و پسر
و پسر زبیر را می رنجانی و به حبس و قتل تخویف می کنی و تو می دانی که از طلقائی و طلقا را حلال نیست که متصدی امر خلافت گردند و پدر تو از لشکر احزاب بود و در مخالفت
رسول نام رعی نمی گذاشت و مرا معلوم نیست که ترا از من که گردانید و اگر ترا بگیرم و به قصاص برادر خویش بکشم مرا ازین کار که مانع خواهد آمد معاویه گفت ای مادر
مومنان آهسته باش و بدان که برادر ترا من نکشته ام و نفرموده ام که او را بکشند و او از آن زمان که از قبل علی بن ابی طالب والی مصر بود بن عمرو عاص را
بد انجا فرستادم و او با عمرو و معاویه بن حدیج جنگ کرده گرفتار گشت و ایشان او را کشتند و من به قتل او راضی نبودم و امر نکرده بودم و بدان همداستان نبودم و آنچه گفتی
که من ترا بکشم این زمان من در مدینه رسول خدایم و این مکان دار الامان ست عائشه فرمود که چنین ست اما بسمع من رسانیدند که تو برادر مرا و امام حسین و عبد الله
بن عمر و خواهرزاده مرا تخویف کرده تهدید داده و ترا و امثال ترا قدر آن نباشد که نسبت باین چهار بزرگوار سخن ناصواب گوئی معاویه گفت معاذ الله که بخلاف
رضای تو از من امری صادر گردد و این جماعت پیش من عزیز تر از دو دیده روشن است و اگر کسی به یکی از ایشان تعرض رساند من او را در جهان زنده نگذارم و لیکن پسر

خود یزید را ولی عهد گردانیدم و اکثر ملحات و اکابر و عموم مسلمانان با وی بیعت کرده اند و بخلافت او راضی شده اند و این چهار کس مخالفت می کنند و رضا نمی دهند تو چه لایق
می داری که این معنی که تاکید یافته و قرار پذیرفته بشکنم و ترک آن گویم عایشه گفت من متعرض بیعت یزید کاری ندارم و بشکستن پیمان نمی فرمایم اما می گویم که با این چهار کس
برفق زندگانی کن و بنرمی با ایشان سخن گوی که عاقبت این جماعت در تراضی خواطر تو خواهند کوشید و در این مبالغت موافقت بجای خواهند آورد و زنهار در باره
ایشان حکمی مفرمای که متضمن مکروهی باشد مرا آن زمان بمکافات بر باید خواست ای معاویه خدای را حاضر و ناظر دان و از لحد تنگ و این مفارقت و تباهی غدار بیندیش
و کاری مکن که از آن پشیمان شوی معاویه گفت آنچه فرمودی قبول کردم و بعد از این القول تو که متضمن فلاح و نجاح است عمل خواهم کرد و عایشه رض شاکر و راضی گشته به حجره خویش
مراجعت نمود و معاویه رفقای اربعه را طلبیده گفتند که ایشان بجانب مکه رفته اند معاویه لحظه متفکر گشته بعد از آن عبد الله عباس را طلب داشت و چون حاضر شد معاویه
او را تبجیل و تعظیم نموده گفت من در همه اوقات از بنی هاشم حسابها داشتم چه ما همه پسران عبد مناف ایم و از یک پستان شیر خورده ایم و بر یک چمن نشو و نما یافته
و در همه اوقات بایکدیگر بوده ایم و طریق محبت و مودت سپرده غبار و نقاری که بر حواشی خاطر ما راه یافته بواسطه ملک بوده و قبل از این که امر حکومت تعلق به قبیله تیم
داشت شما آن رضا داشتید هیچ نوع مخالفتی صادر می شد و چون عثمان رض را کشتند تغیر بحال شما راه نیافت و بر آن فعل انکار نکردید و بعد از منازعت و محاربت بسیار من
مالک سریر مملکت گشتم و در بارهٔ شما تقصیری نکردم و در رفعت و منزلت شما مساعی جمیله مبذول داشتم و ابواب منح و عطا بر شما مفتوح ساختم و شما را با اموال وافر
محظوظ و بهره ور گردانیدم و هر چند ملاحظه می کنم از شما دوستی و موافقت نمی بینم بلکه از شما هر روز یک نوع عداوت و مخالفت ظاهر می شود تخصیص از امیر المؤمنین حسین رض که حکایاتی
روایت می کنند که اگر آنها را نگوید بهتر باشد از محاربتی که امیر المؤمنین علی رض با من کرد و غالب بنیاد میندیشید و این نوع کلمات و حرکات را ترک کنید و اصناف آلا و نعمائی که با شما
در شان من ارزانی داشته مشاهده فرمایید اگر شما را اندیشه است که مانند علی و حسن رض کسی را دارید آن ظن فاسد است و چون سخن معاویه باینجا رسید ابن عباس گفت که آنچه گفتی
که ما پسران عبد مناف ایم سخن حق و کلمه صدق است و اگر تو از ما طمع دوستی داری هم دور نیست و اکنون به مقصود فایز گشتی و عروس ملک را در کنار آوردی باستمالت خاطر ما کوش
و دوستان اندوز بیت اگر یابی از همه دوست کار به که میرو بد از رنگ یاد دستکاره و اما احسان و عاطفتی که در باره ما مبذول داشته از تو غریب و بعید نیست زیرا که طبیعت تو بر
جود و کرم مجبول است و هر چند مال وافر بخشی به آن منت منه و آنچه گفتی که شما را مانند امیر المؤمنین علی رض و امام حسین رض کسی نیست مطبوع طبع من نمی افتد زیرا که امام حسین رض زنده است
و او پسر پدر خویش و صلاح حال تو در آنست که اذیتی با و نرسانی و در بیان رنجانی که عالمیان ترا در این باب ملامت خواهند کرد که امروز در عرصه ربع مسکون غیر او کسی نیست که دختر زاده
پیغمبر باشد معاویه گفت ای عبد الله شرط نصیحت بجای آوردی و آنچه گفتی پند ترا قبول کردم و بعد از آن با امام حسین رض چنانچه خاطر خواه او باشد زندگانی کنم و چون بر این قضیه
چند روز بگذشت معاویه عنان عزیمت بجانب مکه شریفه منعطف گردانیده عبد الله بن عباس را همراه خود برد و چون مراحل و منازل طی کرده بحوالی حرم رسید معارف مکه
باستقبال او شتافتند و امیر المؤمنین حسین رض و ابن عمر و ابن زبیر نیز او را استقبال کردند و معاویه چون این چهار کس را دید استبشار نموده هر یک را بنوعی بنواخت و فرمود تا چهار
جنیبت پیش ایشان کشیدند و با ایشان در مقام مباسطت آمده روان شد و چون در مکه نزول کرد فراخور آن جماعت صلات گران مایه فرستاد و امیر المؤمنین حسین رض
جایزه معاویه را قبول نفرمود و معاویه چند روز از بیعت یزید هیچ نگفت عاقبت روزی امیر المؤمنین حسین رض را طلبیده تعظیم و تکریم بسیار نمود آنگاه گفت دو سه کلمه معروض رای
تو خواهم گردانید که بسمع رضا اصغا نمایی و جواب نیکو گویی امیر المؤمنین حسین رض فرمود که آن کدام است معاویه گفت که پیش از این مکتوبات باطراف و ولایات فرستاده معارف
و مشاهیر را طلب داشتم تا با یزید بیعت کنند و بحکومت او رضا دادند و در قضیه مردم تاخیر نمودم چه دانستم که اکثر ایشان قوم و عشیرت او نبود و با او در این امر هیچ مضایقه نخواهند
کرد و بالآخره چون از ایشان التماس نمودم که با یزید بیعت کنند جمعی که منع از ایشان متصور و متوقع نبود با او امتناع نمودند و من اگر دیگری را شایسته خلافت می دانستم او را
به ولی عهدی اختیار می کردم امیر المؤمنین رض فرمود آهسته باش ای معاویه که مردم هستند که سزاوار این کار اند هم به پدر هم به مادر و هم به پسر تو فضیلت و رجحان دارند معاویه گفت
مگر از این سخن خود را می خواهی امیر المؤمنین حسین رض فرمود که اگر خویشتن را خواهم دور نیست معاویه گفت در آنچه مادر و پدر تو بهتر از یزید و پدر یزید است شبهه نیست اما بخدا سوگند که یزید
در اقامت لوازم خلافت و اقامت قواعد سلطنت بهتر از تو است و بامر و نواهی حکومت سزاوارتر از تست امیر المؤمنین حسین رض فرمود که مرده حالتی که خمار فاجر امت بهتر از من باشد
معاویه گفت آهسته باش که اگر تو در مجلس یزید مذکور گردی بغیر از نیکویی در شان تو نگوید امیر المؤمنین حسین رض فرمود که من آنچه از وی می دانم می گویم او نیز باید که آنچه از من معلوم
دارد بگوید معاویه گفت برخیز یا عبد الله و به سعادت باز گرد و بر جان خود بترس و از اهل شام پر حذر باش و باید آنچه من در شان یزید شنود هم ایشان نشنوند که ایشان با تو
دیده تو در مقام عداوت و کدورت اند و چون امیر المؤمنین حسین رض از پیش معاویه بیرون آمد عبد الرحمن بن ابی بکر را طلب داشت و پیش از آنکه معاویه در تکلم آید عبد الرحمن

گفت که ما ترا احوال بخدای تعالی گردانیم و با به اغوای تو بایزید بیعت نخواهیم کرد مهم خلافت را به شوری باید گذاشت معاویه گفت من سماجت تو می دانم و انچه درحق تو اندیشه کرده ام زود باشد که به بینی عبد الرحمن گفت خداوند عالم در دنیا و آخرت ترا بدان بگیرد و عقوبت کند معاویه دست بدعا بر داشت که خدایا هم این شخص را از من کفایت کن انگاه گفت اسے فلان برو و بر جان خود بخشای و از ارباب شام حذر نمای عبد الرحمن گفت بغیر از خدا از هیچ کس نمی ترسم دست از با ز و دارو ما را در خانهٔ خویش بگذار و به بیعت بزید رضا و فنا دو عوت کس این سخن نگفت و چشم از نزد معاویه بیرون آمد انگاه معاویه عبد الله عمر را طلب داشت گفت که من دانسته ام که تو فرقت و مخالفت را دشمن داری خیر و صلاح طالب سلامت و عافیتی و می خواهی که روزی به شب و شبی زا بر روز آوری و در تحت الطر و نوا ی و حاکمی داخل نباشی و دو طیفهٔ آنگاه همین شیوه مرعی داری و گرد خلاف نگردی و در افساد ذات البین سعی نمائی که مردم با بزید بیعت کرده اند و مهم او التصافی و انتظام پیدا کرده عبد الله گفت که خلعای ما تقدم پسران داشته اند افاضل و بزرگوار تر از پسر تو هیچ کس از ایشان رقم خلافت بپسر خود نکشیده و مع ذلک من سخن خواهم که در برهم قواعد مسلمانان نکوشم اگر کاسهٔ پایهٔ حکومت پسر تو اتفاق کنند من هم یکی از ایشانم معاویه گفت سجده گفتی لیسلمت و سلامت مراجعت نمای و از شامیان بر حذر باش و بعد از رفتن عبد الله معاویه یاران زبیر را طلبید چون چشمش بر روی افتاد گفت این روباهی ست که بر راهی که سوراخ او مسدود کنند از راهی دیگر بیرون رود بعد ازان گفت ای پسر زبیر بر جان خود بترس و گرد خلاف و شقاق گردیدن که خلافت بر بزید قرار گرفته و کار می مستقیم شده تم کشته است عبد الله زبیر گفت در ضمیر من مخالفت اهل اسلام نیست امامی باید که قوت مس میانی فتنه نباشی این کار را شوری حواله کنی و از حکومت امثال شوه دست ازان بازدار و بپسر خود وعده خلافت رسول خدا می هر طریست و در روز قیامت تر اسوال خواهند کرد چون از هضد مان این سخن آمدی دلیوار خود به که گذاشتی و در فاتحهٔ انچه در ضمیر داری بنیدیش معاویه گفت ای پسر زبیر این سخنان را بگذار و بر حذر باش که شامیان این کلمات از تو نشنوند که ایشان را طاقت استماع این صیحت نیست عبد الله متامل و خائف بمنزل خود باز گشت و معاویه دران چند روز که در مکه اقامت داشت لنظ بخشش و تربیت حال قریش گاه باهی باشم را چیزی نداد و عبد الله بن عباس چون بر این حال اطلاع یافت با معاویه گفت که قریش را رعایت بسیار نمودی و الناسی باشم را محروم گذاشتی و این معنی کمال کرم و سخاست تو غریب و بدیع می نماید معاویه گفت از امام حسین تعجب نکنید و ام که با پسر من بیعت نمیکنند و این معنی مرا لایق ست از عطای ایشان عبد الله بن عباس گفت همچی دگر هستند که با بزید بیعت نکرده اند و عطایای ایشان از عطایای خود گران بار گشته معاویه گفت کار امام حسین از نوعی دیگر ست آنان که جهت نکرد نواز احسان من بهره و نصیب یافته اند از آن منزلت ندارند کدا امام حسین دارد و ابن عباس سر بهل عطا یه گفت اگر از نی باشم را از مواهب خویش محروم گذاری من در شان تو گویم انچه باید گفت و دل مرا از دوستی و محبت تو بجانب بغض و عداوت مائل گردانم گفت خاطر تو بنی باشم را خوشنود گردانم و در احسان و انعام ایشان خود را معاف و معذور ندارم و برحسب وعدهٔ خویش بنی باشم را صلات کرامند داد و نزد امیر المومنین حسین بنشست از دیگران فرستاده جانب او امر جع داشت اما آن جناب صلهٔ او را قبول نفرمود و معاویه قریب بمراجعت گفت تا میسری بر دو بخانهٔ کعبه نصب کند و امیر المومنین حسین و عبد الله بن عمر و عبد الرحمن بن ابی بکر و عبد الله بن زبیر را طلب داشت و با ایشان گفت که شفقت مرا نسبت بحال خویش می شناسید و در نیوقت انچه امکان داشت در بارهٔ خلافت شایسته بجای آوردم و صلهٔ حم را منظور داشتم و امید وارم که من بعد این معنی سمت از دیاد پذیرد و غرض از نشیب این مقدمات آنکه بزید را در دیده مردم عشمت و مخالفه خواه من آنکه بحسب ظاهر او را خلیفهٔ شما یه و در معنی اختیار امور مملکت و تربیت رعیت اختیار شما خواهد بود عبد الله زبیر گفت ای معاویه یکی از سه کار اختیار کن معاویه پرسید که آن کدام ست گفت اول آن که بر حال خود بگذاری و خلافت را بشوری حواله کنی تا هر که را اهلیت آن دارد بخلافت نصب کند چنانچه حضرت رسالت پناه صلعم چون نساخت و چون بجوار رحمت حضرت عزت شانه انتقال کرد مسلمانان بعد از استبشار کسی را که اهلیت آن نداشت خلیفه ساختند یعنی ابا بکر را معاویه گفت من این کار نرتبه اهم کرده چه در میان شما هیچ کس مثل ابی بکر نمی بینم و می ترسم که بعد از من در میان امت مخالفت پیدا شود عبد الله گفت اگر این صورت مطبوع طبع تو نیست هم چون که الوکه شخصی از صنادید عرب تعریف بگزیده و خلافت را داد و تعیین کن بشرط آنکه از بنی عبد الشمس و بنی امیه نباشد و اگر این معنی موافق طبع تو نیست سنت عمر را بین الخطاب عمل نمائی و تعیین خلیفه را بشوری باز گذار با وجود آنکه عمر اقربا و پسران داشت که همه استحقاق آن او بودکه تصدی امر خلافت شود هیچ یک از ایشان را نداد معاویه گفت و رای این سه وجه هیچ وجه دگر نخاطر نمی رسد ابن زبیر گفت نی سخن همین ست معاویه پرسید که دیگران که رده گفت شما سه کس چه می گوئید جواب دادند که ما همان می گوئیم که عبد الله زبیر تقریر کرد معاویه گفت من سخن تو خواهم پیش از رسیل بر منبر روم و مردم را نصیحت کنم وین وعظ و پند را به فرا گرفتن و من برشما از اهل شام می ترسم و تو از من اندر عاقبت حذیه باشد الا ان الله تعالی این سخن گفته ایشان را رخصت انصراف داد و چون روز دیگر شد معاویه باستحضار صنادید قریش و وجوه عرب فرمان داد و امام حسین و ابن عمر و ابن زبیر را و ابی بکر بمجلس فرستاده حاضر گشتند معاویه بر منبر رفته خطبه او کرد و بتسبیح سخن بمقصود کشیده گفت من از مردم سخنان می شنوم که از آنها عتباری نیست دی روز

چنان استماع نمودم که جمعی با هم گفتند که امام حسین و عبدالرحمن بن ابی بکر و عبدالله بن عمر و عبدالله بن زبیر بخلافت یزید راضی نیستند و با وی بیعت نمی‌کنند از سخن ایشان متعجب شدم و این چهار کس که استادان قریش و اکابر قبیله اند بحضور خویش طلبیدم و ازین معنی شرایط استفسار بجای آوردم لطف کردند و به بیعت یزید اعتراف نمودند و این حدیث در حضور ایشان می‌گویم که هر کس را درین امر شک و شبهه باشد مرتفع گردد و درین اثنا اهل شام شمشیرها از نیام برآورده گفتند که اگر این چهار کس آشکارا با یزید بیعت کردند فبها والا ما هر چهار را می‌کشیم چه راضی نیستیم که این بیعت در خفیه واقع شود با وجود شوکت و عظمت و استقلال یزید بمتابعت این چهار کس چه احتیاج ست ای معاویه دستوری بفرما تا هر چهار را گردن زنیم معاویه با ایشان گفت ساکن باشید و شمشیرهای خود را در غلاف کنید و طالب شر و فساد و فتنه و خون ریختن مباشید ای اهل شام از خدای تعالی بترسید و فتنه میانگیزید که هدم بنیان دین مبارک باشد امرای شام شمشیرها در نیام کردند و امیرالمؤمنین حسین و عبدالرحمن و پسر زبیر و عبدالله متحیر گشتند و با خود اندیشیدند که اگر گوییم که بیعت نکرده‌ایم لامحاله ما را زنده نگذارند لاجرم دران محفل زبان در کام کشیدند و هیچ نگفتند دیگران با یزید بیعت کردند و معاویه از منبر فرود آمده مردم متفرق گشتند و اعتقاد کردند که آن چهار کس بحکومت یزید رضا داده اند و با وی بیعت نموده اند بنابرین اهل مکه ایشان را ملامت واجب داشتند و گفتند روز اول که معاویه از شما بیعت یزید التماس کرد ابا و امتناع نمودید و بعد از آن در خفیه بیعت کردید ایشان سوگند خوردند که ما ازین معنی اصلا خبر نداریم و معاویه بنابرین معنی بر منبر خویش کلمات غیر واقع گفت و ما از بیم شمشیر هیچ نتوانستیم گفت

ذکر بعضی از وقایع که بعد از بیعت یزید روی نمود تا هنگام فوت معاویه

در سال پنجاه و ششم از هجرت معاویه عبیدالله زیاد را از امارت خراسان عزل کرده به سعید بن عثمان داد گویند که درین سال سعید از معاویه التماس نمود که حکومت خراسان باو دهد معاویه گفت آن دیار تعلق به ابن زیاد دارد سعید گفت پدر من احسان و اصطناع دربارهٔ تو ارزانی داشت تا بدین مرتبه رسیدی و شکر نعمت او بجای نیاوردی و یزید را بر دیگران برگزیدی بخدا سوگند که من بهتر از یزیدم و پدر و مادر من بهتر از پدر و مادر وی اند تصدیق سخن سعید کرده و منفعل گشته خراسان را با او داد و اسحق بن طلحة بن عبیدالله را با او فرستاد تا ضبط اموال آن مملکت نماید و اسحق در ری وفات یافت و سعید چون بخراسان از آب آمویه گذشته به ماوراءالنهر رفت اهل سغد در برابر سعید آمده و صف زده بایستادند دران روز بی محاربه فریقین از هم جدا شدند و روز دیگر چون هر دو لشکر مانند بحر اخضر در جوش و خروش آمدند و دست به تیر و کمان و سیف و سنان بردند جمعی کثیر از طرفین بقتل رسیدند آخرالامر لشکر سغد بهزیمت رفته در حصار سمرقند متحصن گشتند و سعید به محاصرهٔ ایشان قیام نمود تا بمصالحه راضی شدند و پنجاه کس از ابنای اشراف خود را پیش او فرستادند و سعید از ظاهر سمرقند مراجعت نموده رفت و اهل ترمد با وی صلح کردند و سعید چند روز در ترمد بود و در آنجا خبر رسید که سمرقندیان پیمان شکسته اند و تمرد و عصیان آغاز کرده و بالضرور بار دیگر به سمرقند رفت و پسران اکابر آن مملکت که بنوا پیش او آمده بودند با خود همراه برد و سمرقندیان با او جنگها کرده و دران حرب قثم بن عباس بعز شهادت فائز گشته و مرقد او در سمرقند ست و در سنه سبع و خمسین معاویه مروان بن الحکم را از امارت مدینه عزل کرده برادرزادهٔ خود ولید بن عتبة بن ابی سفیان را نصب فرمود و این ولید مردی کم آزار و نیکوکردار بود و درین سال عبدالله بن عامر وفات یافت و بعضی در سنه تسع و خمسین گفته اند و در سنه ثمان و خمسین ضحاک بن قیس را از حکومت کوفه معزول ساخته عبدالرحمن بن ام الحکم را بجای او فرستاد و مادر عبدالرحمن ام الحکم خواهر معاویه بود و چون عبدالرحمن والی ولایت کوفه گشت با مردم معاش نیکو کرد کوفیان از وی شکایت پیش معاویه بردند معاویه از کوفه او را عزل کرده ولایت مصر را بدو داد و چون عبدالرحمن بحوالی مصر رسید معاویه بن حدیج باستقبال وی رفته گفت که بخدمت معاویه مراجعت نمای چنانچه کوفیان ترا به امارت قبول نکردند مصریان نیز قبول نمی‌کنند عبدالرحمن معاودت نموده پیش معاویه رفت و بعد از چندگاه معاویه بن حدیج به شام رفت و چون بملازمت ابن ابی سفیان ملاقات کرد معاویه او را تعظیم کرد و ام الحکم خواهر معاویه که دران مجلس حاضر بود از برادر خود پرسید که این شخص کیست گفت بخ بخ این معاویه بن حدیج ست ام الحکم بنابران که نقاری از وی در خاطر داشت بجهت آنکه پسرش را از مصر برگردانیده بود گفت لا مرحبا تسمع بالمعیدی خیر من ان تراه معاویه بن حدیج گفت ای ام الحکم شوهری کردی و شوهر نیکی بجا آوردی و پسری آوردی می‌خواهی که پسر تو با خوی قبیح سیرت حاکم ما گردد و اگر او بر امارت ما آید چنان بر گردن او زنیم که دیگر سر برنیارد و هر چند این معنی مکروه طبع معاویه باشد ام الحکم چون خواست که جواب معاویه بن حدیج گوید معاویه بن ابی سفیان او را از معارضه منع کرد و ام الحکم خاموش گشت و درین سال طائفهٔ از خوارج با علان کلمهٔ عصیان مبادرت نموده خروج کردند و فتنهٔ ایشان مدت شش ماه برداشت و معاویه لشکری بجانب آن قوم فرستاد تا اکثر آن جماعت را بقتل رسانیدند و در سنه تسع و خمسین معاویه نعمان بن بشیر انصاری را بایالت کوفه نامزد کرد و حکومت خراسان را به عبدالرحمن بن زیاد داد و عبدالرحمن حاکم خراسان بود تا زمانی که امیرالمؤمنین حسین شهادت یافت و درین سال معاویه عبیدالله بن زیاد را از بصره عزل کرده باز بوی داد و باعث برین امر آنکه جمعی از معارف بصره به مرافقت ابن زیاد نزد معاویه رفتند و احنف بن قیس با ایشان بود و بصریان عبیدالله را می‌ستودند مگر احنف بن قیس که خاموش بود معاویه از وی پرسید که تو چرا هیچ نمی‌گویی احنف گفت سخنی که موافق مزاج قوم نباشد چرا باید گفت معاویه گفت معلوم ست برخیزید و عبیدالله را عزل کنید و با احنف گفت هر کرا مصلحت باشد بر شما امیر گردانم چندان چه احنف بر بصریان تامل کرد هیچ کس را از بنی امیه مناسب این مهم ندید

کرعبید الله بن زیاد را چند روز اعنف از شماخ خود بیرون نیاورد معاویه اعنف و اهل بصره را طلبیده پرسید که قرعهٔ اختیار بشما بر کدام افتاد و تا مشهور و ایالت او نوشته آید جواب دادند که از اشراف بصره سخنی می گفت و اعنف خاموش بود و تبسم معاویه او را مخاطب گردانیدند که هر کرا تو اختیار کنی امارت بصره باو دهیم اعنف گفت اگر از اهل بیت خود کسی را والی گردانی بهتر ازین نیست که عبید الله بهتر نباشد و اگر دیگری را رجوع می کنی از آنکه تو بهتری دانی آنگاه معاویه بتجدید منشور ایالت بصره (فرمان ۲۰) را بنام عبید الله نوشت و او را وصیت کرد که با اعنف معاش پسندیده کند و مراسم تعظیم او بجای آورد و چون ابن زیاد از فوت معاویه در بصره هفته بهاردی نمود و اعنف عبید الله را به دار کرد و دراین سال حاکم کوفه نعمان بن بشیر بود و والی بصره عبید الله بن زیاد بود و فرمان فرمای مدینه ولید ابن عتبه و امارت خراسان بعبد الرحمن بن زیاد تعلق داشت و دراین سال قیس بن سعید انصاری که در صحبت مشاهد و ملازم رکاب امیر المؤمنین علی بود وفات یافت ذکر انتقال معاویه از دنیا بسوی عقبی سنه ستین هجری معاویه ابن ابی سفیان عزیمت عالم آخرت کرد و تعبیری گویند که پیش ازان که عرض مبتلا گردد چند روز خطبه خواند و در اثنای خطبه گفت که مثل من مثل مدعی ست که وقت در دون آن رسیده باشد و مدت حکومت من درمیان شما به دور رسیده و اجل من نزدیک شده و بزودی از میان شما بیرون خواهم رفت و بعد از من بر شما امور عجیبه خواهد دید و چنانچه هر کرد را ایام ماضی خلافت کرد به ازمن بود بعد ازان دست بدعا برداشته گفت اللهم انی قد احببت لقائک و بارک لی فیه فانگاه از منبر فرود آمده به قصر امارت رفت و در همان وقت بمرض موت گرفتار گشت و در تعجیل از قوابع نبشت هست که چون معاویه از منا باسکسکی حج دافعه بیعت یزید فارغ گشت عنان عزیمت بجانب دیار شام منعطف ساخت چون بمنزل ابواء فرود آمد دران موضع شب حبست تقضای حاجت بر سر چاهی رفت و دران چاه نگریست لرزه بر اعضا و لقوه بر وی طاری گشت و چون صباح شد مردم با دملاقات کرده صحت و عافیت وی از خدای تعالی مسألت نمودند بعد ازان که خلق ازپیش وی بیرون رفتند معاویه دل تنگ شده بگریست و مروان چون در آمده در وی نگریست گفت ای امیر از عرض مرض جزع می کنی گفت نه ازان می گریم که مرگ می تواند کرد بلکه بسیار خیر کند مرد و دیگر آنکه مرض عارض عضوی از اعضای من شده که از آن بیوسته کشاده باید داشت و می ترسم که این بلای نازل بجهت آن باشد که حق امیر المؤمنین علی را بسبب تصرف کردم و جبران عدی را باصحاب او کشتم یزید را بر امت محمد والی گردانیدم و این همه السبب دوستی یزید می بینم و اگر جهت بنود می بسلوک طریق مستقیم موفق می گشتم و رشد خویش می شناختم و علاقهٔ ابوت او مرا باعث براین حرکات و محاربات گشت و اکنون کار بجائی رسیده که شمن برمن خندد و دوست بگریست و ازین نوع مهملات گفته فرمان داد تا ابن منزل کوچ کردند و مراحل و منازل می پیمودند تا بشام رسیدند و در شام علت معاویه روز بروز در تزاید بود و در آوان صحت خود ابیاتی تصور بریده می دید و ازان می ترسید و آب بسیار می آشامید و عطش او تسکین نمی یافت و گاه گاه از حال خود می رفت و چون بهوش می آمد می گفت چه اقدامها را تواسی حجر بن عدی و اصحاب او الحق و با تو چرا اختلاف کردم ای لیت شعری طالب آلهی و سیدی اگر مرا عقوبت کنی سزاوار آنم و اگر عفو فرمائی از کرم و لطف تو بدیع و بعید نیست و لحظه لحظه اضطراب او زیاده می شد و بزیاد از حصر بالین او در بمنی خاست و در اثنای آن بیخ و بیقراری معاویه را غشی رو نمود و چون زمان غشی ممتد او یافت زنی از زنان دایه را فرا باد کشید که معاویه در گذشت معاویه و ازین حال بحال خود آمد و چشم باز کرد و تعویذی که از گردن وی آویخته بودند گسیخت و بدید افتاد و گفت عزیمه و اواه الفیته انشبت الطفار بانا به الفیت کل تمیمة لاتمغ ۵ و در خلال این احوال یزید گفت اسی معاویه بمصلحت آنست که تجدید بیعت من پرو ازی که اگر عیاذاً بالله مرهم نوعی دیگر شود و مردم مجدد بیعت نکرده باشند از آل ابوتراب رنجها بمن رسیده معاویه سخنان یزید شنیده به لاد نعم زبان بگشاد و چون روزی دیگر شد ارکان دولت خویش را طلبیده و جا جبه را گفت تا بیج کس را زدخول و خروج مانع نیاید و خلایق فوج فوج به دارالامارت رفته معاویه را در نهایت ضعف و ناتوانی یافتند و چون استماع نمودند که او را در ولی عهدی تردد می پیدا شده ضحاک بن قیس و مسلم بن عقبه که در سلک مقربان معاویه انتظام داشتند نزد او رفته گفتند غالب آنست که امیر ازین مرض جان نبرد متأمل آنکه پیش از فوت او خلافت او را بپسر خود یزید ارزانی دارد که ما را مضی مستقیم گردد و دمان ابوسفیان بخاندان ابوتراب منتقل گردد و بعد ازان ضحاک مسلم با این معاویه آمد و از کیفیت حال او تفتیش کرد و نزد معاویه گفت ازگفتار ایشان بر ما و جمعت بارسی سجانه تعالی امید واضح گشت خلایق معاویه را تا زمان دیده دل تنگ شده و نزد یک آن رسیده که در ایام حیات او اختلافی پیدا شود و پیدا ست که بعد از ممات مهم کجا منجر شود مسلم گفت طبقات حشم و رعیت دل بسلطنت یزید نهاده اند صلاح آنست که مجدد از معاویه این معنی را عرض کنند معاویه گفت من از خواطر مردم در نگذرم الا تجدید امور روز چهارشنبه ست دهم کاری کردن روز کند عاقبت آن محمود نباشد آن دو ضال مضل گفتند اگر همچی کثیر بر تصرف خلافت مجتمع اند و داعیهٔ آن دارند که تا بیزید بیعت نکنند باز نگردند و معاویه گفت ایشان را دستوری دهید تا در آیند ضحاک و مسلم گفتند کس را در مسارعت شام در آوردن و معاویه سلام کرده به آوازی ضعیف جواب سلام خویش شنیدند معاویه ایشان را جماعت پرسید که از من راضی هستید یا نه ایشان اظهار شکر و سپاس کرده امیر المؤمنین علی را بسیار کردند و گفتند که از ولایت عراق بشام آمدیم چندین هزار مرد مقاتل آورده و ولایت ما را خراب کرده ما بخلافت یزید راضی هستیم و بخلافت اولاد

او و نازتی از حیات و بدن ماست نخواہیم گذاشت کہ کسی بغیر یزید و من ہم مدخل کند معاد بیازین کلمات خوشدل شدہ نشست و باحاجب گفت کہ سایر مردم را رخصت دخول دہد و چون در قصر معاویہ اجتماعی عظیم دست داد باخلایق گفت کہ بر ہمگنان پوشیدہ نیست کہ عاقبت کار دنیا زوال و سرانجام اہل آن فناست و امر وز از من فنسی باقی نماندہ و خاطر من بجانب شما نگران ست ہر کہ در خلافت متاز شما باشد من او را بر شما حاکم گردانم شما مخالفت نکنید و با نفاق گفتند ما را بزید می باید و بس و عہد دیگر گفت کہ من بزید می گویم شما سخن بر مقاس من گوئید و ہر کرا می خواہید بخلافت اختیار کنید کہ وقت رحلت من ست و می خواہیم کہ مرا بزید و خدای تعالی در حوالت خلافت حجتی باشد مردم بہ آواز بلند گفتند کہ ما را بزید نیز بزید می نیست و غیر وی دیگری نخواہیم چون معاویہ دید کہ سپاہی وران امر یک جہت اند ضحاک را گفت کہ پانزید بیعت کن ضحاک بموجب فرمود و عمل نمود و بعد از وی مسلم بن عقبہ بیعت کرد آنگاہ ہر کرد و قصد امارت بلود بر مبالغت او مبادرت نمود و چون اہل شام از راہ دار الامارت بیرون رفتند یزید بغیر مان معاویہ خلعت خلافت پوشیدہ و نگشتری معاویہ در دست کرد و دستار او را بسر نہادہ و بر سر منبر ہمین خون آلود و عثمان را بر بالای خلعت پوشیدہ و شمشیر بدر حمائل کردہ از دار الامارۃ بیرون آمد و بسعید بن عثمان رفت و بر سبز اسپ تا وقت زوال خطبہ خواند و ہر نوع کلمات بر زبان آورد و باقی مردم شام کہ حاضر نبودند بیعت کردند چون خاطرش ازین امر فارغ گشت بسالبین پدر آمد و او را دید کہ از بیہوشی رفتہ و بہ کربت موت گرفتار گشتہ چندان توقف کرد کہ بہوش آمد و بار دیگر او را دید بہ صورت قضیہ التقریر کرد و معاویہ ضحاک را طلبیدہ صحیفہ کہ در باب ولایت عہدی یزید و قضایای او نوشتہ بود بہ ضحاک داد کہ روز دیگر در مجمع خاص بخواند بعد ازان با یزید گفت کہ ای پسر مرا خبر دہ کہ در میان امت بچہ منہج و سیرت زندگانی خواہی کرد آیا بسیرت ابا بکر خواہی رفت کہ با اہل ردت در راہ خدای عزوجل محاربات نمود و در سلک طریق رشاد آن گرفت کہ تا چون از دنیا بیرون می رفت او از مردم راضی و مردم از وی خوشنود و لبود یزید گفت کہ من نتوانم کہ بسیرت ابی بکر مردم را بفکنم لیکن بقدر طاقت خویش برفق کتاب خدا و سنت مصطفی عمل نمایم بعد ازان معاویہ عمر عثمان را بستود و مائۃ النیان را بزید سوال کرد کہ در امور مخالفت مشاورت آن دو نفر گوارتر آنرا کہ ہمان جواب باز داد و کسابقا گفتہ بود و معاویہ چون این سخن از و بشنید آہی سرد از جگر بر درد بر کشید و گفت ای پسر بسبب محبت تو دنیا و آخرت را بباد دادم و در خلافت کہ حق علی ابن ابی طالب بود تعرف کردم و بار گناہ بر پشت خویش نہادہ رکہ آن جہان آورد و من ازان می ترسم کہ با وصیت من عمل نکنی و اختیار قوم خود را بکنی و سر بحر خدای تعالی آورد و اہل آن از الغیر حق و در صدد تضییع آن روی و اجداد اداسی این کلمات و وصیت لا تعد و لا تحصی گفت اندیشہ آنداریم کہ چہار کس از عظمای قریش تا غایت با وصیت نکردہ اند امیر المومنین حسین بن عبد الرحمن بن ابی بکر و عبد اللہ بن عمر و عبد اللہ بن زبیر را از عبد الرحمن زیادہ فکرنی نیست چہ ہمت او بر استیفای لذات و معاشرت نسوان متصور ست و انظر بر یاران و دوستان خود دارد و ہر چہ الیشان گویند آن کند و اگر انجماعت کار بکمکند و نظر بنیکو می تتبع خویش مشغول باشد و زید را نسوان تشکیبہ دست از و باز دارد و ہر چہ پند و آبان مواخذہ کلمن چہ فضل و رجحان بزید او را بر ایشان ہست می دانی کہ بہت روح بدران فلان حال پسران از و اجبات ست و اما ابن عمر مردی ست پسندیدہ اخلاق ست و از مردمان متوحش و بلطاعت و عبادت پردہ روزگار انس گرفتہ و ترک دنیا کردہ و عزلت بر منافعت گزیدہ ہرگاہ او را بینی سلام کن و سلام من بوی رسان و در عطا و بخشش و تقصیر و تاخیر جایز نداری و از پسر پیر بسیاری تبسم کہ مردی مکار و محتال ست گاہ ہیچ پیشگیر سنہ در رہ تو ہمچو دگاہ مانند روباہ حیل و دستانی پیش آرد کہ تو در ان حیران مانی و با ہیچان زندگانی کن کہ او با تو کند و الا کہ بحیلت تو گرداید و با تو مطابعت نماید آنگاہ رعایت جانب ذمائی و بہ عطای وافر شرمندہ گردان و چون سخن معاویہ بذکر امیر المومنین حسین رضی اللہ عنہ رسید گفت آہ آہ ز نہ بیاد ای پسر کہ امام حسین را بزخانی و اگرا زوی مخالفتی فہم کنی بر عہدہ و تعدی تقصار خانی و چنین ان کہ توانی حرمت او را نگاہ دار و اگر یکی از اہل کوفہ نزد تو آید با یکہ او العطایا را حمید تخصوص سازی کہ منتسبان خاندان بنوت جز در رفت و عزت زندگانی نتوانند کرد و نزد ہان در داخل آنجماعت گردانی و چون بحضرت عزت رسند خون امام حسین را در گردن الیشان باشد و عبد اللہ بن عباس با من گفتہ کہ در حالت منع بر سر بالین رسول حاضر شوم و دیدم کہ امام حسین را بسینہ خویش ضم کردہ بود و می گفت این فرزند از برا عزت و افتخار و رتبت من ہست خداوند ا بر برکات ازان کس بر گیر کہ بعداوت او نگاہ ندارد و چون این کلمات بزبان معجز نشان جاری شد غشی بر او طاری گشت چون بہوش آمد گفت مرا کشندہ تر از و در قیامت معاذی و خصومتی خواہد بود و دل من خوش ست کہ خدای تعالی داور در قیامت خصم آنکس خواہد گردانید کہ با تو جنگ کردہ تر ا کہ بشد بعد ازان معاویہ با بزید نگفت کہ من خود از مصطفی شنیدہ ام کہ فرمود کہ جبرئیل ع بزودی آمد و گفت کہ پسر تو امت تو خواہند کشت و کشندہ امیر المومنین اہل مہت خواہد بود و آنحضرت نیز با قاتل امام حسین لعنت کردہ ست معاویہ بامثال این سخنان گفتہ و بزید را بتعظیم و اکرام امیر المومنین حسین وصیت کردہ با ضحاک بن قیس مسلم ابن عقبہ گفت شما ہر دو گواہ باشید این سخنان کہ با بزید گفتم آنگاہ گفت ای بزید بجانب اہل مدینہ رو کہ آنگاہ ہا را کہ الیشان اصل و فرع لوند و کہتر ان الیشان را کنزہ و تو آیند با نعام او را مخصوص گردان و آنگاہ غالب گردی بر دوی را ستر مان و بدان کہ اہل عراق ہر گز ترا دوست نگردند و با الیشان مدارا کن و اگر ہر روز از تو اسپر طلبند حاکم منصوب از عزل کردہ و یکی می بجای او نہ ست کہ عامل معزول کردن آسان تر ست از صد ہزار لشکر کشیدہ کہ در برابر خود داری پس در رعایت اہل شام خود را سعاف دار

ایشان در سر علف دوستان قلندر آن طائفه را بیاد آزموده ام دنیات و ممات ایشان پیدا کرده چون وصیت طویل الذیل معاویه بنسبت یزید و خویشان و قوم عشیر بگذاخت گفت روزی من در خدمت حضرت رسول بودم که ناخن می چیدم من ناخنهای مبارک در گرفته در فلاف شیشه لنگها داشته ام و تا روی چند از موی فرق همایون آنحضرت نیز در خانه من ست چون انغسل من فارغ شوید ناخنهای مجموعه آن سرور در ریزه ریزه کرده و در چشم و گوش من نهید و سر بیالین گوش و دهان من تعبیه کنید و بدین نهاد گذارده بخاک سپرده کار را بخدا بسپارید و بعد از تقریر این مقدمات آواز معاویه منقطع شد و یزید از سر بالین بجای خاست و عریت شکار نموده به تماشا گفت که من به فلان موضع می روم تا بداند که روز بروز از احوال معاویه خبر یابی در روز دیگر معاویه بیکرا اصلی شتافت و در ضمن از تواریخ مختصره مشهور ست و باین سیاق و عبارت مذکور که معاویه در مرض موت یزید را بنجا نخواند گفت ملک بر تو راست کردم و گردن کشان را منقاد تو ساختم و خزاین و اموال بسیار جمع آوردم اهل حجاز را نیکو دارکه اصل مازا نجاست و تعهد و تفقد ایشان ملاحظه ای و اهل عراق را دلداری کن و اگر سر روز عزل یکی از حکام التماس کند چنان کن و ازان ملامت تمامی کعزل یک عامل آسان تراست از رفع هزار شمشیر و خروج هزار دلیل شقاق از انجانبها و اهل شام خود بطاعت تو اند و هر کجا شغبی بر تو خروج کند تصرف از اهل شام طلب و چون مطلوب تو حاصل شود ایشان را به شام باز فرست و اگر مانند اخلاق ایشان تغییر پذیرد و در ایران امر یا تو هیچ کس خلاف نکند مگر چهار کس از قریش امیر المؤمنین حسین و عبد الله ابن عمر و عبد الرحمن بن ابی بکر و عبد الله بن زبیر اما ابن عمر مردی ست اطاعت و عبادت و کار خود مشغول و از فضول دور و امام حسین مروی تنک دی ضعیف ست و اهل عراق نخواهند گذاشت که او خروج کند و چون خروج کند و بسوی کوفه رود ایشان او را بکشند و بعد از قتل او ملک بر تو صافی گردد اما عبد الله بن زبیر مردی ست عفونکن زبیر الکبیر و بهیچ بیعت پابند نیست و با این مقام هیبت دارد که ایام ابن ابی بکر و ابن عمر نزد ایشان هیبتی ندارد و اهل شام ازو نترسند و در این روایت ذکر عبد الله بن عمر نیست بدین سبب کمتر پیش از معاویه وفات او ذکر یافته اما ابن زبیر چون روباه بحیله و زیرکی در آید و اگر فرصت یابد مانند شیر حمله کند اگر ملهم شود و از آشوب و هرگاه که چنگ فرو لی الوار پاره پاره کن طائفه از امور خان گفته اند که زید بود و آن او ان غائب بود و معاویه این کلمات را تقریر کرده فرمود که ضحاک بن قیس و سلم بن عقبه باد رسانند و معاویه در راه چهارده ستین وفات یافت مدت عمرش بقول هشتاد و پنج سال و در روایتی هفتاد و شست سال و در قولی هشتاد و یک سال گفته اند ملک دمشق البلد از صالح امیر المؤمنین علی نزدیک سی و سه سال بود و زمره بیست گفته اند و در جامع الحکایات مذکور ست که چون معاویه را وفات رسید یزید عمر و عاص را بخواند و بیعتی کرد پدر او کرده بود بر سانید و گفت چنین گفته ست که چون در ایام حیات خود سخن نه نگانی میان ما صد اقت و مودت مستحکم بود و لطف کن و در سفر آخرت معاونتی فرما و بدست خویش مرا در لحد بنه تا مگر ببرکت دست مبارک تو این منزل نخستین بر من آسان ست و مقام کفن پوشان بر من آسان شود عمر و عاص بگریست و معاویه را در آورد و دفن کرد و عمر و عاص بگفته او فرو رفت و معاویه را در لحد راست بنهاد و چون از اسباب دفن فراغت یافت خواست که برآید یزید تیغ شمشیر کشید و گفت نخست بیعت کن آنگاه از اینجای بیرون آی عمر و چون این حال بر آن منوال دید دانست که عقل یزید بدین دقیقه نرسد پس رسم بیعت بجای آورد و گفت انکم لمنت دانا فی بزه الحالة و این قول مردود و ضعیف ست چه علمای سیر و مغازی و ارباب تواریخ معتبره که بر قول ایشان اعتبار ست در مصنفات خویش آورده اند که عمر و بن العاص در سنه ثلاث و اربعین فوت شده و وفات معاویه در سنه ستین اتفاق افتاده چنانچه پیشتر گذارش یافت و ذکر بعضی از سیر و اخبار او منقول از تاریخ حافظ ابرو و غیر آن و وزیر او میر چون رومی بود گویند اول کسی از بادشاهان اسلام که زندان ساخت و اول کسی که فوج تعیین کرد که بموا ضع رو ند و اول کسی که نوبهای خوش را غالیه خواند و نخست کسی که در مساجد مقصوره ساخت او بود و بعضی گفته اند عثمان از وهم آن که باد آن نرسد که به عمر رسید در مسجد مقصوره ساخت و اول کسی که از اهل اسلام که خواجه سرایان را بخدمت خود تخصیص کرد و خطبه نشست خواند او بود سبب آنکه در ایام خویش لوا سلطنت بست و اظهر شکوه بر پای نمی تواند ست و اول کسی که استلحاق منسب بیگانه بخود کرد او بود که زیاد ابن ابیه را برادر خواند و اول کسی که بدیوانی جمزه داد او بود و سبب ش آن که عبد الله بن زبیر را صد هزار درهم انعام کرده کاتبی مصحف عمر و ابن زبیر به نیاورد و گفت که از مال بصره یا بود هزار عمر و تقلید آن برات کرده بجای صد هزار نوشت و در وقت مجلس معاویه گفت که من صد هزار بیش نگفته بود م زیاد تمسک خود با و نمود معاویه عمر و را گرفته حبس کرد تا برادرش عبد الله صد هزار درهم فرستاد عمر و خلاص شد گویند که معاویه عظیم با سیاست بود و بتجمل و تکلف می زیست و عمر و را کسی را عرب می خواند تو بتی طایفه از مردم مصر عزم ملاقات او کردند و در راه کاهلی مصر بان بود و حجاب دربار او را در مدتی زیاده بر ایام سابق به ضبط و سیاست و گیرودار استقبال نمایند و فرمان داد تا مردم در پیش آیند و سلام السند المخلص سخن آنکه مجلسی مهیب بیاراست و اهل مصر را اجازه دخول داد و چون اول در عنایت مهابت دید در سر آسیمه گشتند و گفتند که السلام علیک یا رسول الله و چون عمر و عاص این سخن شنید عنان را بدید و گفت لعنت خدای بر شما باد کی من گفتم که بخلافت به معاویه سلام مکنید تا از شما حساب برگیرد و شما بگوئید که به نبوت سلام کرد یگوئید که معاویه با علم نبوت بود روزی نبی با شما سلام

پنجاعت و آل زبیر را بہ سخاوت و خود را بحلم می ستود و این سخن بہ امیر المؤمنین علی رسید فرمود کہ غرض معاویہ آنست کہ بنی ہاشم بہ ستایش او نزدیک شوند و بدل مجابا قدم در معارک و مہالک ننہند تا بہ قتل رسند و آل زبیر ہر چہ دارند بہ غرت نگذارند و بہ خلق بخشند تا دلہا بہ او محبت او در دلہا قرار گیرد و نقل است کہ کسی معاویہ را بہ سخا می گفت کہ موجب انفعال معاویہ گشت و در جواب او ہمین قدر بیش نگفت کہ لیت طول علمنا او یعوا اجمل غیر نا الیک و ار مسخان او ست کہ اہل گناہ اگر لذت مراد عفو یابند نہ مرتکب جرائم گردند و باران سبب نزدن قدر دنزلت یابند و ہم وی گوید اگر کریمان و اہل علم یک تا مو مثی مانند و آزاد خواہ مند گستہ گردانند تو زیرا کہ اگر بگشند من فراگذارم اگر فراگذارند من بکشم و ایت ست کہ یکی از اہل مشوں پیغمبر از ار باب کوفہ شتر حی دعوی کرد و بصورت تظلم بہ معاویہ عرض کرد نزد ایشان ارطلب کرد و مدعی نیز بحاضر آمد و ادای شہادت کرد نمی کرد این ناطق بیشتی دارد و در دست کوفی لجوج ست معاویہ گفت کہ کوفی شتر را بمشتری تسلیم نماید و بعد از ان کوفی با معاویہ گفت اصلحک اللہ این شتر من حمل ست نہ ناقہ معاویہ گفت ہذا اعلم و مضمون چون مرد م متفرق گشتند معاویہ گفت کوفی را بطلبید و بہای ناقہ باو رسید و گفت بگو یا امیر المؤمنین علی غیر یا صد ہزار کس کہ ناقہ را حمل نشناسد بالو مقابلہ خواہم کرد و فی الحقیقہ اگر شامیان ناقہ را حمل و حدی از حمل و حدی ممیز نشمرد و ادہ اند نزفرق می کردند با حضرت مقدسہ امیر المؤمنین علی جنگ می کرد و مقام منازعت و جدال بخصومت و قتال رسمی آمد و در تاریخ حافظ ابرو مسطور ست کہ معاویہ با آن کہ فضایل بسیار داشت رذائل بی شمار از وی صادر شد کی از آنہا این بود کہ بر علیہ مجرجۃ امیر المؤمنین علی آن ابی طالب غرض کرد و یہ واسطہ این حرکت نالپسندیدہ چندین ہزار کس از طرفین کشتہ شدند و دیگر آنکہ عبد اللہ بن خالد بن ولید الغمروہ او مسموم کردند و دیگر بر ضای اوی محمد بن ابی بکر را بر جوف خچر پای نہادہ بسوختند و چون او را با ابراہیم حبیبہ رسول خدا او چند روزی کاتب وحی و یہ اعتقاد و اتم کاتب صدقات او بود سنائی غرنوی در شان وی می گوید قطعہ پسندیدہ چہ پسندیدہ چندین ہزار کس از طرفین کشتہ شدند و دیگر آنکہ عبد اللہ بنت اشعث را غریف تا امیر المؤمنین حسن را زہر داد و نور دیدہ رسول آن سبب در گذشت و دیگر آنکہ عبد الرحمن بن خالد بن ولید الغمروہ او مسموم کردند و دیگر بر ضای اوی محمد بن ابی بکر را بر جوف خچر پای نہادہ بسوختند و چون او را با ابراہیم حبیبہ نور دیدہ رسول خدا او چند روزی کاتب وحی و یہ اعتقاد و اتم کاتب صدقات او بود سنائی غرنوی در شان وی می گوید قطعہ پسندیدہ چہ پسندیدہ چندین ہزار کس از طرفین کشتہ شدند و دیگر آنکہ عبد اللہ بنت اشعث را غریف تا امیر المؤمنین حسن را زہر داد و نور دیدہ رسول آن سبب در گذشت و دیگر آنکہ عبد الرحمن بن خالد بن ولید الغمروہ او مسموم کردند و دیگر بر ضای اوی محمد بن ابی بکر را بر جوف خچر پای نہادہ بسوختند و چون او را با ابراہیم حبیبہ نور دیدہ رسول خدا او چند روزی کاتب وحی و یہ اعتقاد و اتم کاتب صدقات او بود سنائی غرنوی در شان وی می گوید قطعہ پسندیدہ چہ پسندیدہ چندین ہزار کس از طرفین کشتہ شدند و دیگر آنکہ عبد اللہ بنت اشعث را غریف تا امیر المؤمنین حسن را زہر داد و نور دیدہ رسول آن سبب در گذشت

ہر رسول ؛ خلقش نیز افتخاری نیست ؛ در مقامی کہ شیر در اندہ ؛ از خط خال اعتباری نیست ؛ و این قطعہ الجنیہ بہ الوزی نسبت کردہ اند کہ در شان معاویہ گفتہ قطعہ

دوستدار پسر پیغمبر اگر گفتہ نیست ؛ کہ از و دوست کس او پیغمبر چہ پسر پیغمبر نیست ؛ پدر او لب و دندان پیغمبر بشکست ؛ مادر او بنات حق و اما و پیغمبر بگرفت ؛ پسر او سر فرزند پیغمبر بر بریدہ ؛ چنین شخص کسی لعنت و نفرین نکند ؛ لعن اللہ یزید او علی آل یزید ؛ ہم حافظ ابرو گوید کہ عجب تر از ہمہ آن کہ بعضے از مسلمانان او را در خلافت با امیر المؤمنین علی مجتہدی دانند و این معنی از ایشان غایت تغافل و تجاہل ست و کرت تسلط و تغلب یزید بن معاویہ چون معاویہ ابن ابی سفیان وفات یافت ضحاک بن قیس از دار الامارۃ بیرون آمدہ اکفان معاویہ در دست داشت و با ہیچ کس سخن نگفت تا بمسجد اعظم رفت و باستظہار طبقات خلائق امر نمود و چون جمعیتی تمام پیدا شد بر منبر بر آمد و گفت ایہا الناس بدانید کہ قضای ازلی بر وی معاویہ رسید و شربت مرگ چشید و این کفن ہای اوست کہ در دست دارم ہمین لحظہ غسل و کفن او فراغت سوگ خواہد نمود باید کہ قریب بہ عصر حاضر باشید تا بر سر جنازہ نماز گزارد و دفن نمائیم بعد از آن از منبر فرود آمدہ بہ یزید کہ در شکارگاہ بود نامہ نوشت و او را السرعت ہر چہ تمام تر طلب داشت و چون مکتوب ضحاک بہ یزید رسید صید نخچیر را رہا کرد و بہ عزم شکارگاہ ملک روان شد و بعد از وفات پدر بسیہ رفتہ شق ملاقدوم شوم خویش گردانید و اعیان خلائق و افواج خلائق بہ سرای سلطنت شتافتہ رسم تعزیت معاویہ و تہنیت خلافت بجای آوردند یزید با اہل شام خطاب کرد کہ بشارت باد شما را کہ اہل حق و انصار دین ایم پیشیر و سعادت و میمن شما باد کہ ایم و معلوم شما باد کہ تقدیر یزدان ملوا عدا مقتدر سے خواہد کہ دو یہ دراین شہا بجواب دیدم کہ میان من و اہل عراق جوئی خون تازہ بود و من ہر چند سعی می کردم کہ از آن جوی بگذرم میسر نمی شد عاقبت عبد اللہ زیاد را آن جوی بگذشت معارف شام گفتند کہ ما جملہ بخدمت بستہ ایم و منتظر فرمان ایستادہ اہل عراق ما را آزمودہ اند و بآن شمشیر ہا کہ در صف قتال جنگ می کردیم در دست ماست یزید گفت بجان و سر من کہ چنین ست و من انتظام امور خود منحصر در موافقت شما می دانم و معاویہ شما را بشبانہ یزید سپرد مہربان بود و در عرب بہ سخاوت و سماحت و فطرا مشہور و در فصاحت و بلاغت عدیل نداشت و بر گرد سخن گفتنی بنیان او راہ نیافت تا آن زبان کہ بروح و ریحان و رحمت ملک نہان پیوستہ یزید چون امثال این سخنان بر زبان آورد شعشعے از دو ترین صفحہ ای آواز دادکہ دروغ گفتی ای دشمن خدا چہ ہرگز معاویہ متصف باین صفات نبود و این اوصاف کہ تو بر می صفت ہای رسول خدا ست و تو و اہل بیت تو از این صفات عاری و عاطل ایدہ مردم از دلیری آن سخن متعجب شدہ بہم بر آمدند و اعوان یزید ہم خندیدند و آن را بر آن از دحام حسبتہ نہادند بعد از آن سر بر آورد از دستان یزید علاء بن ابی ضعیف نام گفت ای یزید خاطر از سخن مشوش مدار و خوش دل باش کہ خدای تعالی بعد از یزید را بر خلافت ستوار دارد و قوام رونق خلیفہ مائی و بعد از تو پسر تو پسر تو اختیار کنیم یزید را سخن علماء موافق افتاد و مجتمع جبریل با داد و آگاہ دیوان انجمن برپای خاست گفت ای مردمان معاویہ بندہ بود از بندگان خدای تعالی را و عزو علا آن بندہ را معزز و مکرم گردانیدہ بود و بر تبہ او فرو تر از گردنشکنان و بر تر از بندگان ستایش سنی کتم تر اکہ دلہای سنان و آشکار ہا را و امداد است از من اگر تو عفو بر جرایم او کشد از کمال کرم و رحمت او بعید نباشد و اگر او را بعقوبت کند عفو فرماید و این کار امروز من متعلق شدہ ست و من در طلب

حق تقصیر نخواهم کرد و در تمشیت امور خلافت کہ بر آنمنہ مطابق انصاف و عدالت باشد سعی خواهم نمود و بزید و بعد از او ہی باین کلمات نخشته از اطراف و جوانب آواز غلبت کہ سمعنا و اطعنا و تجدید با او بیعت کردند و بعد از سی بالیسار و معاویہ بیعت کردند بعد ازان بزید فرمان داد تا ابواب خزاین مکشادند و اعطا و اعیان و طبقات جیش را علی اختلاف مراتبهم بالهایی فراوان داد و چون ہمت او مقصور بر آن بود کہ آن چہار یزدگوار کہ اسامی ایشان مرار مسطور گشت بہ ولیعہدی عہد کہ و در آن آوان والی مدینہ بود نامہ نوشت مضمون آن کہ معاویہ کہ خلیفہ و حی زمین بود عالم فانی را وداع کردہ بہ دار آخرت خرامید و مرا در حال حیات خلیفہ خود گردانیده وصیت فرمود کہ از اولاد و اقربا و عشیرت ایشان بہ خلف و مابر پدر باش و تو دانستہ کہ جبار متقم کہ بیار عثمان را از آل طالب طلب خواہد داشت و در آن باب واسطہ اولاد و اہالی سفیان خواہد بود کہ انصاف حق و طالبان عدل ندہ باید کہ چون برخواہی این مکتوب واقف شوی ما از اہل مدینہ بیعت بلستانی و السلام و رقعہ دیگر در غایت ایجاز نوشت مشتمل بر آن کہ از امام حسینؓ و عبد اللہ بن عمر و عبد الرحمن بن ابی بکر و عبد اللہ بن عمر انہ بیشہ من امام طلب حسینؓ بن علیؓ بیعت بستان و در این باب اہمال نمائی و اگر بیعت نکنند سر ایشان را زتن جدا فرست و لیعہد بن چون بہ مضمون رقعہ یزید واقف گشت گفت انا للہ و انا الیہ راجعون مرا با حسین فرزند فاطمہ چہ کار و او را بیعہ فتنہ تحمیل تمام مروان را طلبیده و او را بکماہی حالات مطلع گردانیده و در آن باب با وی مشورت نمود مروان جلم گفت آن چہار کس از ولی الحال حاضر گردان و بہ بیعت تکلیف نمائی اگر مبایعت نمودند فبہا و الا تیغ تیز بر ایشان حکم ساز و در روایتی آن کہ مروان گفت اعبد الرحمن بن ابی بکر و عبد اللہ بن عمر انہ بیشہ من امام طلب حسینؓ بن علیؓ و ابن زبیر تا خیر جایز مدار و پیش ازان کہ خبر مرگ معاویہ افشا یابد بہ بیعت آن دو کس خلافت یزید را مستحکم کن و اگر تمرد نمایند شمشیر مہم ایشان را بہ قطع رسان و لیعہد عبد عمر ابن عثمان را بہ طلب امیر المومنین حسینؓ و عبد اللہ بن زبیر فرستاد و عمر بن عثمان ایشان را در مسجد مدینہ یافت کہ با ہم سخن می کردند گفت امیر شما امی طلبد ایشان گفتند کہ تو برو کہ ما از عقب تو می رسیم و چون زبیر بہ عثمان باز گشت عبد اللہ زبیر امر حسین بن علیؓ پرسید کہ ہیچ می دانی کہ ولید ما را چرا می طلبد و خاطرم مشوش شد کہ وقت طلب مانیست امام حسین گفت کہ بخاطر من می رسد کہ معاویہ مرده بست و ولید ما را بجہت بیعت یزید می طلبد چہ من دوش در خواب دیدم کہ منبر معاویہ نگون سار شده آتش در سراسی او افتاده بود و این زبیر گفت کہ یا ابا عبد اللہ اگر حال چنین باشد چہ خواہی کرد فرمود کہ یزید مرد سخارست و فاجر و سگ باز و لنگاه می دارد و ما لایق بہ آل رسول ایم چگونہ جایز باشد کہ ما بعت چنین کسی کنیم الشان ہنوز سخن خود قطع نکرده بودند کہ رسول ولید باز آمده گفت کہ ولید شما را می طلبد امیر المومنین حسینؓ بانگ بر رسول زد کہ این ہمہ تعجیل جیست اگر ہیچ کس نمی آیدن می ایم و قاصد باز گشته با ولید گفت کہ اینک امام حسینؓ از عقب می رسد مروان گفت او غدر خواہد کرد و نخواہد آمد ولید گفت امام حسینؓ عذر نیست ہر وعده کہ می کند بہ وفا مقرون گرداند و چون رسول ولید مصر بر بعث کرد امیر المومنین حسینؓ فرمود کہ من نخست بہ منزل خود رفتہ از انجا متوجہ خانہ ولید می شوم ابن زبیر گفت جان من فدای تو باد و مباد کہ چون پیش دشمن سگ تر محبوس گردانند با قصد ہلاک تو کنند امیر المومنین حسینؓ بخانہ رفتہ دسی کس را زموالی و غلمان خود مرتب مسلح گردانیده فرمود کہ با من بہ دار الامارت بیائید و ہر دو سر کہ ولید بر شما بنشیند و اگر آواز مر انشنوید یلی تحاشا در آئید و تا بر شما دست نیابد کس تعرض نمایید و الا کہ عصای مقدس نبوی را در دست گرفته و آہنگ چون بہ در سرای ولید رسید وصیت خویش سابق را بموالی مکرر ساخته خود با مروان باز گشت و مروان را نزد ولید نشسته دید و چون پیش از واقعہ معاویہ میان ولید و مروان عنادی بود امیر المومنین حسینؓ فرمود کہ از موافقت شما خوشدل نشدم و از صفای ضمائر شما مسرور گشتم الشان جوابی نگفتند و امام حسینؓ فرمود کہ از معاویہ چہ خبر دارید مروان گفت کہ از دیروز مرض او بسیع ما میرسد ولید آہی سرد کشید و گفت تر ا بقا باد کہ معاویہ وفات یافت و یزید در من باب مکتوبات نرستاده یا ابا عبد اللہ معاویہ تا عصر شنبہ بود امیر المومنین حسینؓ فرمود کہ انا للہ و انا الیہ راجعون خدای تعالی شما را در مصیبت اجر جزیل و ثواب جمیل کرامت فرماید اکنون بگو کہ کہ باعث طلب من بود و ولید گفت سبب آنکہ بیعت یزید کنی کہ جمیع مسلمانان بخلافت او راضی شده اند و با وی بیعت نموده اند ابا امام حسینؓ جواب داد کہ مناسب نیست کہ بچون کسی در بیعت کند فرمود کہ این خبر آشکارا شود و عامۂ اہل اسلام مجتمع گردند بر صلحت باشد تعدیم رسانیده آید ولید گفت یا ابا عبد اللہ سخن سنجیده خردمندی لیساعت باز گرد و فردا تشریف حضور ارزانی دار مروان گفت ای امیر دست از حسینؓ باز مدار کہ اگر او را باز گردانی دیگر بہ چنگ دست نیابی او را بحس می باید کرد تا اگر امتناع نماید بضرب قہر او را فرمان دہی امیر المومنین حسینؓ بخشم و بر دیان باز گشت فرمود کہ ای زبیر تا کار بہ ہزه باشد کہ امثال این حرکات نسبت بمن امر کنند و در خلط گذرانند تو اہر کنی کہ گردن مرا زینتر کہ قصد من کنند زمین ملاز خون او سیراب گردانم آنگاه با ولید خطاب کرد کہ تو ہمی دانی کہ اہل بیت نبوت و معدن رسالت ایم و خانۂ ما محل رسالت و مکان آمد و شد ملائکہ ست با یزید فاسق کہ مخمر شراب می خورد و انواع فسق بر جلانیہ آورد و صادر می شود چگونہ بیعت کنیم فردا کہ مجالس منعقد گردد و آنچہ نگفتنی ست بگوئیم و بہ بینیم کہ حق دار ای مخالفت کدیست و در انتای محاورہ امیر المومنین حسینؓ آواز بلند کرد کہ ای بر در سرای یا زده تا فته بو دشتیبه مرد بجسب وصیت خواستند کہ پای در دار الامارت نهاده و دست بر سر کے نهایند آنجناب تفرس این معنی کرده تعجیل از خانه بیرون آمد و موالی خود را مانع دخول خانه شده بمنزل خویش شتافت و لید از رفتن آنحضرت مروان را گفت بسخن من عمل ننمودی تا حسینؓ از دست رفت بخدا سوگند کہ دیگر حکم تو بجائی مجری و مسمع نگردد و لید گفت و یحک یا مروان

بگشتن امیر المومنین حسین رضی مرا اشارت می کنی والله گر اگر شرق و غرب عالم را بمن یزید بدهد و در خون آن آنجناب سعی نمایم ای مروان فردای قیامت اگر تازه می اعمال کشیده آید و از حسنات خالی باشد شخصی که چنین خفیف المیزان بود نزد خدای تعالی شرمنده و اهل موقف علایق یوم الحساب دران شخص نظر احسان و رحمت ننگرد و او را به عذاب الیم معذب گرداند مروان خاموش گشته و ولید گفت شخصی را طلب باید فرستاد و از رسول ولید ابو عدهٔ آمدن باز گردانیده و در خفیه احوالی که در باره دیگر والی مدینه ابن زبیر را طلب داشت و در نادفتن قدری گفت و تاکید و تواتر و تعاقب رسل از حد اعتدال متجاوز شده چون ابا و امتناع ابن زبیر را مشاهده کردند خادمان ولید بحد سر عبد الله رفته بحبس یا بکشتن تخویف نمودند و درین اثنا حضرت زبیر بدار الامارت رفته با ولید گفت که در خواندن برادرم بین مبالغه نمای که دشمنی علیم و خوفی قوی بر سر کار استیلا یافته امروز از طلب او در گزر تا فردا بخدمت رسد و ولید گفت این کار سهل است مثل من و مثل برادر تو چنان است که خدای تعالی می فرماید که آن مؤدهم الصبح المیس لصبح بقریب و ولید بمکتبین یافته چون شب درآمد عبد الله بن زبیر پاسبی که شارع عام بنود و رو بکه نهاده بود در گیرد ولید او را طلبیده مبالغت نمود چون معلوم کرد و دانست که فرار نخواهد کرد ولید دلی تنگ شده مروان گفت چون این نصیحت از اهل تجربه نشنود امثال این صورت روی نماید جمع ابن زبیر را بنیزه مجالی نسبت جهتی از تعقب او باید فرستاد ولید باستصواب مروان سی تاجر سوار الطلب او فرستاد و ایشان در رفتن تعجیل کردند گر بدوی نرسیده دغالب و خاسر باز گشتند و ولید متعلقان ابن زبیر را محبوس گرداند و شخصی را نیز از خویشان عمر و کاور اعبد الله بن مطیع العدوی می گفتند و بابن زبیر اختلاطی داشت بآن تهمت گرفتند و حبس نمود یکی از اقربا را بابن مطیع نزد عبد الله عمر رفته صورت حال را معروض داشت و گفت اگر نخلاصی عبد الله عدوی را التفات نه نمائی ما زندان را بشکنیم و متسلط وی را بیرون آوریم و از کشته شدن نیندیشیم ابن عمر را الفاظ ناریهٔ فتنه گر شنیده و مروان را حکم الطلب داشته و انواع نصیحت و موعظت و وعد و وعید بر زبان آورده گفت عرض این حکایت آنست که عبد الله بن مطیع را بگذارد و دیگر باره او هیچ وجه نکند که عاقبت ظلم وخیم باشد مروان جواب داد که بقول یزید او را محبوس ساخته ایم مصلحت آنست که درین باب عرضداشتی بنزدیک یزید فرستیم هر چه فرماید بران موجب تقدیم رسانیده آید و الا جمیع من حدیقة العدو می کردند مجلس حاضر نبود گفت لا والله که ما گر بآن رضا نه دهیم که تا کسی به شام رود و بیاید عبد الله در زندان باشد و اگر با عبد الله باتفاق در زندان را شکسته و ایشان متعلقان ابن زبیر و ابن مطیع را از زندان بیرون آورند و لید این جرات و دلی حرمتی لحول و نگهبانی شده در دیگر امیر المومنین حسین بحجت تفتیش اخبار از خانه بیرون آمده مروان حکم او را در راه ملاقات کرده گفت یا ابا عبد الله صلاح حال تو در انست که با یزید بیعت کنی تا امر ترا بتر نرساند و آتش این فتنه فرو نشیند و چون یزید ازین معنی خبر یابد در شان تو احسان و انعام بمنزول دارد و اگر تو بسخن من عمل نمائی آثار آن بر صفحات تو ظاهر و لائح گردد امیر المومنین حسین فرمود که ای مروان ایکم دیده ام در شان من آیه نازل شده که انما یرید الله لیذهب عنکم الرجس اهل البیت و طهرکم تطهیرا و من هیچ جواب نداده و باز امیر المومنین حسین فرمود که ای پسر زرقا فردا اطاعت تو بر یزید پلید ترا موافق خواهد کرد که چرا میان حسین و حق حائل شد به مروان بدار الامارت رفت و آنچه از امیر المومنین حسین شنیده بود معروض داشت و ولید گفت ما بنده ولید شما نه از امتناع آنجناب و رفتن عبد الله بن زبیر بجانب مکه خشمگین و در زندان را بر صفتی علمی نموده میشوش فرستاد و یزید را از استماع این اخبار و عقب رفته نامه به ولید نوشت مضمون آنکه تمروان را یاری دیگر بیعت دعوت کنند و دست از عبد الله بن زبیر باز ندارند که هر کجا باشد اثر سخط ما بدو خواهد رسید روباه از مهناب امیر المومنین حسین بن علی را مصحوب نامه بفرست و عنایت ما امید دار باش که مناصب ارجمند بتوار زانی خواهیم داشت و چون رقعهٔ یزید به ولید رسید گفت لاحول ولا قوة الا بالله اگر زید تمامت ربع مسکون را بمن دهد من در خون امام حسین سعی نکنم و بهر ضرری که از مخالفت یزید بمن رسد باک ندارم **ذکر شکایت امیر المومنین حسین رضی الله عنه از امت بر سر مرقد حضرت رسالت پناه و توجه آنجناب بصوب باصواب حرم** آورده اند که شبی از شبها امام حسین المبرء وضه مطهرهٔ جد خود رسول خدا رفته گفت یا رسول الله منم فرزند فاطمه و پسر و فرزند امیر المومنین علی که در وقت رحلت مرا بر عایت من وصیت فرمودی و ایشان فریان تراکان نکشتند و مرا خالص و محروم بگذاشتند و اینها همه از اهل وفائی بهت نگفتم و چون با تو ملاقات کنم صورت وقائع را بتفصیل عرضه دارم و چون ازین سخن فارغ گشت بنماز اشتغال نمود و بعد از طلوع صبح بمنزل خویش مراجعت نمود شب دیگر باز بسر تربت مقدس رسول شهر مطهر آنحضرت حاضر شد و بعد از مناجات و عرض حاجات بسیار بگریست و سر خود را بر قبر آن سرور نهاده بخواب رفت و در خواب دید که رسول خدا با جوقی ملایکه از ملایک حاضر گشت و او را بسینه خویش مضمم ساخته بر میان دو شش بوسه داد و فرمود ای حسین گو یا می بینم که عنقریب با امت من در کربلا تر بگشته و در آن حالت تو تشنه باشی و تر اب نه بنده با وجود این حرکت شفاعت من امیدوار باشند و ایشان در روز قیامت از شفاعت من محروم بمانند آن جماعت را نصیبی از رحمت نباشد ای حسین پدر و مادر و برادر تو نزد یک من اند و بیقرار تر از اشتیاق دارند و تا ده روز بهشت جائی ست که بدون شهادت و فتوانی یافت امیر المومنین حسین در جواب می گفت

گریاجاده مرا بر اجعت دنیا اعتباجی نیست مرا بگیر و خود در قبر و در آ و آنحضرت می فرمود که ترا از رجوع بدنیا چاره نیست تا شهادت بتو نرسد و خدا تعالی ترا و پدر ترا و برادر ترا و عم ترا بقیامت باز نگرداند و بهشت خواهد مشتاد و چون امیر المؤمنین حسین سید الشهداء بشهید و مقتل خود رسید و اهل بیت خویش را جمع کرد و صورت واقعه را تقریر فرمود و اتباع شیعه و موالی امیر المؤمنین حسین چنان اندوه ناک و حزین گشتند که از مشرق تا بمغرب عالم از ایشان همچنان گریست نکرد و در ایام آنجناب عزیمت مکه مکرمه مستقیم گشته و رجوع بدلیل بر جزم شهد نفت مقدس نیچه رفت و شرط وداع بجای آورده بزیارت قبر برادر خویش شتافت و هنگام صبح بخانه مراجعت نمود و آن زمان محمد حنفیه بغایت اضطراب نمود و الحاح شفقت و دلسوزی و التجا لوازم اخوت باشد کرده گفت که مرا نصیحتی باطری گردد اگر رخصت فرمائی عرض دارم امیر المؤمنین حسین فرمود که آن کدام است محمد حنفیه گفت آنکه تو خود را از یزید و بلاد و گرفتار مدار یک باشد و در راه مکه رایحیت خویش عزت کنی اگر مسافرت نمائید نسبت جدتو خود و رسول خدا صلی الله علیه وسلم و سیت ظلم و جفا و بمیان ایشان زده کانی کنی و اگر بمتردد و عیان و رنده و کنج خانه نشینی و بهیچ کس اختلاط ننمائی و من ازان اندیشناکم که کسی بتعرض دی کرده بعضی از خلق با تو موافقت در جنگ مخالفت در زده میان هر دو طائفه نزاع و جدال واقع شده تو و میان ایشان خلاف گردی امیر المؤمنین حسین فرمود که نیکو گفتی شرط خدمت و مناصحت بجای آوردی اکنون چه صلاح می بینی بگمارم محمد حنفیه جواب داد که مکه تشریف فرمائی که اهل آنجا با تو بیعت اگر کرده فرمود المرء علی ما لیعت جانب یمن تمائی کن که خلق آن دیار انصار جدو پدر تو اند اگر مهم تو آنجا تمشیت پذیرد و بها و اللا بطریق کوه یا بها و شعاب جبال میل کن و چهار روز دنبال بسیر برده منتظر فرج باش امام حسین گفت رای صواب نمای تست اما شنیده ام که مردم کوفه بر پدر تو و برادر تو غدر کرده اند و بقتل رسانیده اند و مطمع آنکه علی التعاقب و التوالی از حالات یزید و مردم او اطلاع نمائی و مرا بدعای خیر یاد نمائی و وصیت نامه نوشته به محمد حنفیه داد و او را وداع کرده باعتبار مردم و اصحاب خویش بر وایتی در شب چهارم شعبان از مدینه بیرون آمد و از راه راست و شارع اعظم مکه روان گشت و این آیه را می خواند فخرج منها خائفا یترقب قال رب نجنی من القوم الظالمین در راه عبد الله بن مطیع بدیشان ملحق شد و احترام عزت و علو اقبال تو با دکجا می روی و چه عزیمت داری امام حسین فرمود که حالا باری بمرسم که دارم چون آنجا رسم اینچه مقتضی وقت و صلاح روزگار باشد و چه مصلحت سانجم عبد الله گفت سلامت و عافیت تو بصلاح تو با دو ملازمان تو با دو اگر خیری بخاطر رسید اگر دستوری دهی بعرض رسانم امام حسین فرمود که بگوی عبد الله گفت تو سرور و سید و مهتر عرب و در حرم من آمن و ساکن نشین کرا اهل مکه دیگری را بر تو اختیار نکنند و بگفتار کرد میان مزور مشوکه پدر ترا در ان دیار کشتند و برادر ترا در آن دیار غدر کردند و بر جمله مروتی ندارند و بیعتی نمانده بجموع اهل بیت هلاک شوند امیر المؤمنین حسین عبد الله را دعای خیر گفت و وداع فرموده روانه شد و چون منازل و مراحل قطع کرده بجبال مکه رسید این آیه را بر زبان گذرانید و لما توجه تلقاء مدین قال عسی ربی ان یهدینی سواء السبیل و چون بمقصد رسید مکیان بقدوم او استبشار نمودند و اظهار مسرت کردند و آنجناب علی نزول آمد و خلائق ترک عبد الله زبیر گفته فوج فوج پیش آنحضرت تردد می کردند و ابن زبیر دانست که امام حسین در مکه مقیم باشد مردم مطیع و منقاد او خواهند گشت لاجرم او نیز صبح و شام بملازمان سیدو جوانان بشست اقدام می نمود و در سه سنین یزید یحیی ابن حکیم بن امیه را از امارت مکه عزل کرد و حکومت آن دیار را بعمرو بن سعید بن العاص داد و بعمرو بن سعید ولید بن عتبه را در مدینه معزول ساخت و عمرو بن سعید الاشدق را بجای او نامزد شد چه ولید را پیش یزید در رفتن امام حسین و ابن زبیر از مدینه بمکه تقصیر متهم گردانیده بود و قایع بعد از وصول امام حسین و ابن زبیر و رکه و سی نمود و بعضی از ارباب تاریخ چنین آورده اند که امیر المؤمنین حسین در مکه بود ابن زبیر ملازمت آنجناب می نمود و از مخالفت و ریاست دم نزد و می گفته اند که دران آوان که هر دو در مکه بودند ابن زبیر را داعیه آن شد که مگر امر خلیفه بلند و تصرف خویش کرده و در ین باب با امام حسین مشورت نموده گفت که وقت این کار نیست چه در مکه مردمی که متابعت تو نمایند و شایسته عرب باشند نیست عبد الله را این سخن موافق نیافته صرف کرد و عامل یزید از شهر بیرون رفت و در گوشه مخفی گشت علی اختلاف الروایتین و ابن قول که عبد الله مخالفت یزید کرده مگر از تصرف امیر المؤمنین حسین و رخانه خویش نشسته بیرون نمی آمد و گمان نشته که یزید از کفایت حالات مکه یزید را اعلام داد و یزید نامه بعمرو بن سعید نوشته که لشکری به مکه فرستد تا بدفع ابن زبیر قیام نماید عمرو بن سعید عمرو بن زبیر گفت که برادر عبد الله مخالفت یزید را اختیار کرده در مکه قتل گشته که انجنگ و نهم ستم عمرو بن زبیر گفت من بسلم و می روم که عداوت دیرینه او در سینه دارم و دران میان یزید به عمرو ابن سعید نوشته که چون خبر مخالفت ابن زبیر بمن رسید سوگند خوردم که بیعت و پیمان او نشکنم گردان بسته پیش من نیاورند و عمرو بن سعید این سخن بعمرو ابن زبیر گفت و ابن زبیر قبول کرد که این کار من ست و چون مروان حکم شنید که عمرو ابن زبیر به مکه می رود که برادر خود جنگ کند با او گفت که از خدا نترسی و حرمت خانه خدا نگاه ندارد و به حرم بیت الله حرکت می کند گفت که والله که من بر غم تو اندرون خانه کعبه با او حرب کنم

قبول ناصحان گوش نکرد و فرمود تا غل از گردنش بگشادند و بیعت آنگه چون عبد الله زبیر آنرا بگردن او نهاد یا محمد عمر ابن زبیر متوجه مکه شده سپاه خود را منقسم به دو قسم ساخت
نصف لشکر را انیس بن عمرو سلمی داد تا از راه وادی طول بر دو خود از راه دیگر روان شد آن نصف که عبد الله را در میان گرفته بود چون عمرو ابن زبیر به فنا خرم رسید رسول
پیش برادر فرستاد که عزمت کعبه نکند اگر او را در آنجا خون مرتزیه رون حرام و اگر طالب سلامت و عافیتی باید به بیعت کس ویزید سوگند خورده است که بیعت تو نپذیرد و یا آنکه تا
غل در گردن نهاده پیش او برند و من غل از گردنه ساخته ام که بر گردن تو نهم و چیزی که بزید آن پوشم تا کسی او را به بیند و تا این بیعت پیش بزید فرستم تا او رسوگند خوانش
نشنود عبد الله پیغام فرستاد و گفت ترا اگر بر گردن برادر غل بنی پوشش بزید فرستی و می دانم که این سخن از سر عداوت و کینه و دیرینه می گوئی و من امروز سرای دشمنان
در کنار ایشان نمرم تا ایشان پاس سلوت مرا دانسته قدم از صف خویش بیرون ننهند بعد ازان در ترتیب لشکر مشغول گشته از صنادید کوفه عبد الله بن صفوان بن امیه را به نوی طول
فرستاد و عبد الله با انیس جنگ کرده انیس کشته شده و سپاهش بهزیمت رفتند مصعب بن زبیر بقتال عمرو برادر شتافت و چون غالب آمده و ثمر تیر شده نداشت که کار او آخر الامر
پناه بعبیده بن زبیر برد و کار برادران دیگر کبیر سن و زهر عباد ت انیماند انست و جمیع اخوان تعظیم و حرمت او فرخود و واجب و لازم می دانستند و چون او جستجوی عمرو در مکه نکرده از عبد الله
عبیده با عبد الله گفت که سن او را زنهار داده ام عبد الله گفت الیوم بین حقوق الناس و بذالا للصلح ابو اذان فرمان داد تا عمرو را حاضر کرده و خود تا چهار ان تا زیانه زده و او را کار آمین دار فانی
در گذاشت و در بعضی از کتب تواریخ مسطور است و کان الحسین اثقل خلق الله علی عبد الله بن الزبیر لانه کان یطیع ان یبایعه اهل مکة فلما قدم الحسین اختلفوا الیه و کادوا لیعلون معه
مع ذلک کان عبد الله بن الزبیر یخالف الیه بکرة و عشیا و میان این دو روایت تناقضی نیست چه می شاید که اهل مردم مکه واقع شده و این صورت روی نموده باشد و یا بعضی از اهل مکه خویش معاونت ابن زبیر کرده باشند و ذکر رسال رسل و رسائل
کوفیان نزد امیر المومنین حسین و فرستادن آنحضرت مسلم بن عقیل را به کوفه و شهادت یافتن مسلم رضی الله عنه
چون شیعه امیر المومنین در کوفه شنیدند که معاویه بن ابی سفیان رخت بدار جزا کشیده است و امیر المومنین حسین از بیعت یزید امتناع نموده به مکه شرافیه رفت و دران موضع
از خیر و برکت مقیم گشته در سرای سلیمان بن صرد جمع گشتند و آنها مکتوبی نوشته و مصحوب شش تن از معتمدان خاندان نبوت بجانب امیر المومنین حسین ارسال داشته مضمون آنکه
سلیمان بن صرد و رفاعه بن شداد و فلان و فلان تحیت و سلام می رسانند و بعد از اسم شکر حضرت باری سبحانه و تعالی قیام می نمایند بر اینکه دشمن تو و دشمن پدر تو که تبهر و جباره مکه بعد بیعت
متصرف مملکت گشته بهترین همت را می گذاشت و بهترین ایشان را زنده می گذاشت و اکنون از بیعت او می خواهد که ابی ملت و اتفاق ارباب حرفت مقتضی ریاست
و سروری مالک دوستان تو و شیعه پدر تو ایم به امامت و خلافت و می امضای بیعتیم و داعیه آن داریم که در رکاب تو با دشمنان تو مقاتله کنیم و النفس و الاموال خود را فدای تو داریم و چون این
نامه نزد تو رسد اگر مصلحت وقت بینی بشتاب تا بر تو سلیم بن عقیل عبد الله بن عباس و عبد الله بن عمر در مکه با امیر المومنین ملاقات کرده ندا بن عمر او را گفت یا ابا عبد الله تو مدارا و

وعصبیت خلق این شهر بالنسبت بخاندان فرخش می دانی بایدکه بشرط احتیاط بجای آورد و خود و ازین جماعت نگاهداری و بگفتار ایشان مغرور نگردی و اکنون مردم بایزید بیعت کرده اند و من می ترسم که مردم مکه مائل بزر و سیم شده بمتابعت او رغبت نمایند و قرة العین و معاونت نکنند و بسبب قتل تو و ما از اهل بیت برآید من از رسول شنیدم که فرمود حسین مقتل خواهد رسید چه کرامت او نکنه خدای تعالی در روز قیامت وی را مخذول خواهد کرد و من چنان مصلحت می بینم که بایزید بیعت فرمائی و مصیر را شعار خود سازی چنانچه در ایام معاویه دست در عروة وثقی تکیه بائی و تحمل رودی و شاید که درین اثنا الطیف بدرستی نماید که متضمن مقصود تو باشد امیر المومنین حسین فرمود یا اباعبد الرحمن من چون بایزید بیعت کنم و او را متابعت نمایم دعال آنکه رسول در شان یزید و پدر او گفته است آنچه گفته است ابن عباس گفت راست می گوئی یا اباعبد الله که من از رسول خدا شنیده ام که فرمود مالی و لیزید و لا یبارک الله فی یزید فرزند ملعون فرزند دختر مرا بزید خواهد کشت و بآن خدای که جان محمد بقبضه قدرت اوست که فرزند مرا در میان جمع قوم نامسلمان کشته که ایشان تواند که او را یاری دهند و نه خدا که او را یاری دهد و نه خدا که او را یاری دهد میان او و ما بنا حق ایشان خلاف افگند پس امام حسین و عبد الله بن عباس در گریه افتادند و ما هم حسین فرمود ای پسر عباس تو می دانی که پسر رسول خدایم ابن عباس گفت البته نعم من چگونه نه دانم که پسر دختر پیغمبر منی دائم مجزر تو و نصرت و معاونت تو برایست فریضه ست هیچ زن و روزه امیر المومنین حسین فرمود که یا ابن عباس تو چه گوئی در حق جماعتی که ما را از خانمان مولد و منشا ما بیرون کنند و از مجاورت و زیارت جدمان محروم گردانند و قصد کشتن من نمایند تا بیچ موضع قرار نتوانم گرفت و حال آنکه علمای مکه و مدینه ما شم که شرک نیاورده و مخالفت خلفا نکرده ابن عباس گفت اقول انهم کفروا بالله و رسوله و لا یاتون الصلوة الا وهم کسالی یراؤن الناس و لا یذکرون الله الا قلیلا الی آخر الآیه و تو ای پسر رسول خدا از زمره ابرار و فرقه اخیار می دانم گواهی می دهم که هر که از مجاورت تو و مجاورت جد تو اعراض نماید او را و ران جهان بیچ ظلی نصیب نباشد امام حسین گفت اللهم اشهد ابن عباس گفت که جان من فدای تو باد سخن تو آن می ماند که از وفات خود خبر می کنی و از واقعه خویش مرا آگاه می گردانی و امن نصرت و معاونت طلب می نمائی بخدا سوگند که اگر پیش تو شمشیر زنم تا هر دو دست من بفتد معذور خواهی از حقوق نگذرده ام عبد الله عمر و ابن عباس را گفتن آن سخن مانع آمده و رو به امیر المومنین حسین آورده گفت ما را عزیمت مدینه تصمیم یافته توقع آنست که تو نیز با ما موافقت نمائی و بایزید بیعت کنی و در خانه خود مدام جد خویش فارغ و مطمئن بنشینی و از سر رتبه آنحضرت غائب نگردی و در تقدیم که درین ولایت باشی تزلکلیف خواهند کرد که بایزید بیعت کنی امام حسین فرمود اگر در این اباداعتناع تحظی ام تصدیر باید کرد تا از ان توبه و استغفار کنم عبد الله گفت کلا و حاشا که مثل تو ای سالک طریق فتوت و خطا باشد با وجود طهارت ذیل و کمال مکرمت و شرف نسب و فور حسب از توقع عزیمت می نماید که بایزید بیعت کنی ا مابه مقتضای زمان زندگانی باید کرد صبر عاقبت زمانه با تو نسازد و تو از ما نمانی بسا نه من ازان می اندیشم که سخالفان در سر کوب تو شمشیر کشند و مسمی پیش تو آید که تحمل آن نداشته باشی صلاح در آنست که متوجه مدینه گردی و اگر بیعت یزید مطبوع طبع تو نباشد در خانهٔ خویش بنشینی تا از همه بلاها رسته باشی امام حسین گفت مهمات ما بین عم تو همان خانه گذاری و اگر غالب شوم مرا طلب دارند و بهیچ حیله یزید را اگر ایا کنم قتل مرا مباح انگارند و حسب و نسب امر منظور ندارند و تو را دانسته که سر یحیی بن ذکریا را نزد یک یکی از ملوک بنی اسرائیل آورده زبان مبارکش دران ساعت گروان بود آن تیره دلان با وجود معجزه چنین بر مخالفت امر ربانی اصرار نمود موعظا و اپند پذیر نیفتند تا بدو نوع نفتند یا اباعبد الرحمن گم نشنیده که بنی اسرائیل از سبزه طلوع صبح تا طلوع آفتاب هفتاد پیغمبر کشتند و چون فارغ گشتند بدستور ایام سابق در دکانهای خود نشسته به بیع و شری مشغول شدند و خدای تعالی الیشان باآن همه جرائم و آثام و رعونت مهلت داده و در عذاب تعجیل نفرموده ایا اباعبد الرحمن مرا در اوقات دعوات و اوراد صلوات بدعای خیر یاد کن و بآن خدای که محمد را بپیغامبری خلق فرستاده و او را بشیر و نذیر خوانده که عقیده که من آنست که اگر پدر تو عمر بن الخطاب بدروگار مرا در یافتی چنانچه جد بزرگوار مرا علیه السلام یاری دادی و نصرت خویش ازمن باز نداشتی و اگر تو در عدم مساعدت من عذری داری آن مقبول ست و وصیت من تتوان و متوقع از تو چنان ست که در بیعت یزید تعجیل ننمائی تا عاقبت این کار بر تو ظاهر گردد ابن عمر گفت خدای تعالی جد تو را میان دنیا و آخرت مخیر گرداند و آخرت اختیار کرد و خدا سوگند که از دنیا و هر چه در دنیا ست بآخرت هیچ باز نگردد و بدرجات عقبی برای شما خیره نماده و عبد الله بن عمر چون دید که امیر المومنین حسین میل رفتن مدینه ندارد و ترک استدعا نمود و الگاه او و ابن عباس گفتند اگر چه در باب توجه مدینه المقام سلم را رد فرمودی باری بر سل و رسائل کوفیان معذور مشو و بما و امیر الیشان از دم هیچ دریغ مدار امیر المومنین حسین بمقتضی رای خود عمل نموده و در ارسال مسلم بن عقیل یکی جهت گشت و جواب مکتوبات کوفیان را چنانچه سبق ذکر یافت بمسلم داد و فرمود ابن عم باید که بجانب کوفه روی و در منزل کسی که در صحبت ما رسخ دم و ثابت قدم باشد نزول کنی و هر دم رابسته من خوانی و خواطر الیشان را از متابعت آل ابی سفیان بگردانی و اگر بدانی که اقوال و افعال الیشان با هم موافق ست و گرد آن جماعت بالکلیه الیشان مطابق بی تاخیر و تسویف اعلام نمائی و امید وارم که خداوند عزوجل ما و ترا بدیده شهادت رساند و بعد از ان مسلم را در کنار گرفته و هر دو در گریه افتاده بهمدیگر را وداع نمودند و مسلم بمقتضی فرمان واجب الاذعان از مکه بیرون آمد و بعد از طی مسافت به مدینه رسیده در مسجد رسول دو رکعت نماز گزارد و در جوف لیل قوم و عشیرت

خود را در افکنده دو شخص راه دان از بنی قیس بن طیلان به اجاره گرفته از راهی که عموم عبور بدان طرف کوفه نهاده و در آن شب دلیلان راه گم کرده بیابانی افتادند که خرابی حسرت در آن موضع چیزی نبود چون آفتاب برایشان تافت راهبران از تنگی بیتاب شده از رفتن بازماندند و اشاره بجائی کرده باسلم گفتند که ترا بدین سمت باید رفت و دلیلی و راهنمائی نیست و همچنین ملک شدید مسلم و همچنین که با او بودند بهر اندازه که سعی نمودند و شفقت نیم جانی از ایشان ببروز نیامد و مسلم در آن محل توقف نمود و شخصی از همدمان آن نواحی را بکه فرستاد و باسیر بودن حسین و انکای او بحالات و واقعات که روئی نموده بود اعلام داد و در زمانه که مصحوب رسول گردانیده بود درج کرد که چون دلیلان براه آخرت رفتند و چندین مدت بدین رسید خاطر من بسیر مکه که این سفر مبارک تا بانجام تمکن آنکه آنحضرت مرا ازین کار معاف داشته دیگری را بعوض من فرستد امام حسین در جواب نوشت که ترا بدین و بدل باعث بر تغیر و توقف شده دل قوی دار و ترس و بر موجب فرموده عمل نمای که من ترا از کاری که امر کرده ام معاف نخواهم داشت و چون نامهٔ امیر المؤمنین حسین بمسلم رسید گفت که امام حسین مرا بمنصب منسوب گردانیده که من هرگز متصف آن نبوده ام من از کجا و بدل از کجا این سخن گفته و بجانب کوفه توجه نمود و بعد از طی منازل و مراحل چون بدان دیار رسید در سرای که به دار مختار بن ابی عبیده اشتهار داشت فرود آمد و شیعهٔ امیر المؤمنین علی خبر یافته نزد او جمع گشتند و مسلم نامهٔ امیر المؤمنین حسین را بایشان خواند و آن جماعت بآواز بلند گریسته فریاد و واشوقاه بر کشیدند و روز بروز مردم کوفه بزیارت او می رفتند و باظهار اطاعت و انقیاد می کردند تا جمعی کثیر متعقد قلاوهٔ بیعت گشتند و نعمان بن البشیر الانصاری که از قبل یزید حاکم کوفه بود از این معنی آگاهی یافته بمسجد جامع کوفه رفت و باستحضار کوفیان مثال داده چون مجلس منعقد گشت نعمان بر منبر رفته گفت ای اهل کوفه تا کی فتنه انگیزید و نفاق و نیرنگ از خدای عزوجل نمی ترسید و دانید که تجمیع فتنه موجب محنت و بلا و عتاب و ما را بشما رخصتی نیست و گرد خلاف و شقاق نمی گردیم و بدانید که من ابتدا بمحاربه نکنم و خصمی را بدست نیاورم و بدیار رسانم تا بر من هجوم آورده را مواخذه نفرمایم اما شما گو بر خود ظاهر ساخته بر نقض عهد خویش اقدام نمودید اگر از مرام خویش توبه و انابت کنید بدین شمه عفو شما خواهم نمود و الا بالله الذی لا اله الا هو کسی را بشمشیر نکشم یا کشته شوم یا همه را بکشم مسلم بن عبد الله بن سعید گفت ایها الامیر این رای رای ضعیفان ست و تو انچه گوئی نکنی و نتوانی کرد نعمان بانگ بروی زده جواب داد که در اطاعت خدای تعالی از متصفان بودن بهتر از انست که در معصیت از اقویا و گردانم که کسی نقض بیعت یزید کرده خروج کند و در مقام مقاتله و مقابله آید بنشینید تا بر گردن او زنم هرچند تنها با شما بیعت نکند و چون نعمان بحرد و تهدید اکتفا نموده از منبر فرود آمد و به دار الامارت رفت مسلم بن سعید الحضرمی و عماره بن عقبه که از جانب یزید بودند نامه بدو نوشته و او را از آمدن مسلم بن عقیل و میل مردم به بیعت امیر المؤمنین حسین اعلام داده و در آن مکتوب سند رد ساختند که اگر از تو احتیاجی بکوفه و ولایت صاحب وجودی را که بهابت و سیاست متصف باشد بارسال تا در تنفیذ امور مملکت و جلب و دفع دشمنان تو کمر اجتهاد در میان بندد که نعمان بن بشیر مردی ضعیف است و از عهدهٔ این مهم بیرون نمی تواند آمد و چون یزید از حقیقت احوال کوفه اطلاع یافت باسر چون رومی که در حیات معاویه و حکومت یزید بدیار مملکت بود و مشهور نمود سرجون گفت از عهدهٔ این کار بغیر از عبید الله بن زیاد دیگری تقضی نتواند نمود تدبیر آنست که مشور ایالت کوفه بنام او نویسی تا ببصره نایبی گماشته بکوفه رود و در اطفای نائرهٔ فتنه چنانچه شیوهٔ اوست سعی نماید یزید آن رای را مستحسن داشته رقعه به عبید الله بن زیاد فرستاده بدین مضمون که بجائی از دو ستان ما مکتوبی فرستاده اند و اعلام داده اند که مسلم بن عقیل بکوفه آمده است و به ترغیب اوطائفه از کوفیان با امام حسین بیعت کرده اند چون برمضمون نامه مطلع شوی متوجه کوفه شو که امارت آن دیار را نیز تو را رانی داشتم و باید مسلم بن عقیل را طلب کنی یا نفی بلد کنی که گم کرده خود را بطلبد چون او را بدست آری بقتل رسانی و سرش را نزد من فرستی و یقین دان که از تو هیچ عذری مسموع نخواهد بود و باید که اطاعت را واجب دانسته بقتل نمائی و توقف جائز نداری و مکتوب یزید بمسلم بن عمر و باهلی و عبید الله رسانیده آن ملعون به تهیه رفتن کوفه مشغول شد و در آن اوان امیر المؤمنین حسین مکتوبات بمالک بن مسمع و احنف بن قیس و منذر بن جارود و مسعود بن عمرو و قیس بن الهیثم که اهالی و معارف بصره بودند نوشته مصحوب غلام خویش که موسوم به سلمان بود فرستاد مضامین مکاتیب آنکه شما را باحیاء معالم حق و امانت بدعتها دعوت می کنم اگر اجابت کنید راه راست یابید بعضی گفته اند در آن صحائف مسطور بود که من بجانب کوفه رفتم باید که شیعه متوجه آن طرف شوند به سپاه عراق در آنجا جمع خواهند شد و چون مکاتیب امیر المؤمنین حسین باهالی بصره رسید مجموع ایشان در کنار آن گوشیدند مگر منذر بن جارود که در افشار اسرار سبق نبود چه در خبرش در رجال الکلاح ابن زیاد بود از آمدن رسول امام حسین خبر یافته گفت تا او را پیدا کرده نزد من نیاورند و وعید اشتران نموده که مولی او بحکیسان مکتوبات نوشته است و در روز دیگر عبید الله باستحضار بصریان مثال داده بایشان گفت که رسولی از امام حسین بصره آمده و نامه ها آورده و اهل بصره را بیعت خویش دعوت کرده و من آن شخص را گرفته ام و او نزد من اقرار کرده که فلان و فلان امام حسین مکتوبات فرستاده شما می دانید که من پسر زیاد ام و در سیاست و خونریختن متابعت پدری نمایم پس کودنار دو نشان باز بر ره تو بیگانه خوانش مخوانش پس + و الکون منشور را بالت کوفه بن رسیده و امیر مرام فرموده که بآن جانب رود و مسلم ابن عقیل و سائر شیعهٔ امام حسین را بقتل رساند و من امتثال باشارهٔ امیر نموده فرد انبوهی خواهم کرد و برادر خود نعمان را از قتل خود درین شهر می گذارم باید که مراسم حزمت و اطاعت او بجای آورده از

فرمان دی و نگذرید و اگر شنید من رسد که فروی از شما قدم از جاده متابعت برگرفته طریق مخالفت سپرده باشد او را بانتقام و متعلقان بسیاست رسانم و آتش محنت دود و اندوه دانه بر آرم و چون ابن زیاد این عهد و عید از پرداخت فرمان داد تا مسلمان را بمجلس آورده از میانش دو نیم اندوه و نوزده دیگر بجانب کوفه روان شد و از اعیان بصره منذر بن جارود و شریک ابن الاعور الهمدانی و مسلم بن عمرو الباهلی را بانبوه همراه برد و چون بقطع مسافت قریب بکوفه رسید چندان توقف کرد تا آفتاب غروب کرد بعد ازان بره ایتی بر سپاه سبقت گرفته بایک غلام بشیر در آمد بشیری نشسته و طیلسان بر سر افگنده و چون در آن آوان خبر توجه امیر المومنین حسینؑ بر کوفه شیوع یافته بود و مردم کوفه لوا رامی دیدند تصور آنکه او حسین ست می گفتند که مرحبا بک یا ابن رسول الله قدمت خیر مقدم و داد خاموشی را شعار خود ساخته باکس سخن نمی گفت و تعجیل می راند تا بدر سرای سلطان رسید و در آن ساعت که قریب بنماز خفتن بود در سرای را بر است یافت چه نعمان بن بشیر والی کوفه نبا بر قدوم امیر المومنین حسینؑ چون نماز شام شدی در کوشک بستی و بیکی از معتمدان را پاسبانی تعیین کردی و چون ابن زیاد بدر قصر رسید و نعمان بن بشیر را خبر شد بام کوشک آمده شخصی را بدان هیئت دید نبا بران پنداشت که امام حسینؑ ست گفت یا ابن رسول الله بگذار تا دو روزی فتنه سعی شمای کریزید ابن شهر تو نگذارد و اسب بجای دیگر فرود آی تا فردا به بینیم که مهم بکجا منجر می شود و الی کوفه نعمان را دشنام داده گفتند که در بارگن که فرزند پیغمبر ست و نعمان همچنان استماع می نمود چون عبید الله دانست که نعمان بتوهم آنکه او رامی پندارد که امام حسینؑ ست که در بارویی کند طیلسان از سر بر داشته گفت که لعنت بر تو باد در بکشای نعمان و مردم او را شناخته آن یک در باز کرد و ایشان پراگنده شدند و عبید الله بقصر امارت در رفته سپاه او جوق جوق متعاقب یکدیگر در آمدند احمد بن اعثم گوئی گوید که چون عبید الله بن زیاد نزدیک بکوفه رسید توقف نمود تا یک دو ساعت از شب گذشت پس عمامه سیاه در سر بسته و شمشیر حمائل کرده و کمان در بازو افگنده و کمیش و قربان در بست گرفت و براستری نشسته با اصحاب و خدم و حشم روان شد و از راه بیابان بکوفه در آمد و آن شب در اهتاب روشن می تافت و مردم کوفه در حساب داشتند که امام حسینؑ خواهد رسید چون کوکبه دیدند که در شهر در آمد پنداشتند که امام حسینؑ است فوج فوج می آمدند و بیروی سلام کرده می گفتند مرحبا بک یا ابن رسول الله قدمت خیر مقدم و عبید الله جواب سلام ایشان داده دیگر هیچ نمی گفت آنگاه مسلم بن عمرو الباهلی پیش آمد گفت که این عبید الله است نه حسین و چون مردمان کوفه را کیفیت معلوم شد متفرق گشتند و عبید الله در قصر امارت فرود آمد تغظیم خشمناک و آن شب هیچ سخن نگفت و هیچ کس را نطلبید آورده اند که روز دیگر عبید الله حکم کرد تا در اسواق ندا در دادند که مردم بسعی جامع در آیند و خلقی عظیم در مسجد جمع شده عبید الله نیز در آنجا رفت و بر منبر بر آمده بعد از حمد و ثنای باری تعالی گفت که ای اهل کوفه امیر شما شهر تمار المن تفویض نموده و فرموده که در میان شما شیوه انصفت و عدالت مرعی دارم و داد مظلومان از ظالم بستانم و با هر که از در انقیاد و اطاعت در آید احسان و امتنان بجای آرم و هر که تمرد و عصیان و ز ر و ستیزی او بدیم و بداند که من نسبت بمطیع و موافق شما چو پدر مهربانم و نسبت بتمرد و مخالف شما مانند تم قاتل و معلوم شما باد که من مثال امیر را بامتثال ملقی نموده از بصره بکوفه آمدم اما نخبر فرود آمده باتمام رسانم او امر و نواهی او را امتثال نمایند و از امتناع مقرون گردانم انشاء الله عبید الله امثال این کلمات گفته از منبر فرود آمد و بقصر امارت رفت احمد بن اعثم گوید که روز دیگر عبید الله از خانه بیرون آمده به هیئت و حالت روز اول و مردم را در مسجد جمع کرده بر منبر بر آمد و بعد از سپاس و ستایش خداوند عزوجل گفت اما بعد در امارت شدتی باید بلینی عنف و لینی باید بی ضعف تا میان قیام توان نمود و عادت من آنست که بی گناه را بجای گناهکار نگیرم و حاضر را بعوض غائب عقوبت نکنم و دست بدل دوست مواخذه ننمایم اسد بن عبید الله بنی میان انجمن برپای خاسته گفت ایها الامیر خدای تعالی می فرماید و لا تزر وازرة وزر اخری مرد را بجنت آزمایند و اسپ را بانگ بر نیایش ازان نباشد که هر چه فرمائی بدان قیام نمائیم و اشارت امیر را بجان و دل قبول کنیم عبید الله در برابر هیچ نگفت و از منبر بیرون آمده بدار الامارت مخالفت و چون مسلم بن عقیل از قدوم عبید الله بن زیاد و غلبه وی خبر یافت خوف و رعبی عظیم بضمیر او مستولی گشته از سرای مختار بعد از نماز خفتن بیرون آمده بجانب منزل هانی بن عروه که از اشراف کوفه بود رفت و بی دستوری بسرای وی در آمد هانی را چون خبر شد از خانه در آمده با مسلم ملاقات کرد و از سبب آمدن او در آن هنگام استفسار نمود مسلم گفت پناه جو آورده ام تا مرا از شر دشمن نگاهداری و بضیافت و رعایت من بپردازی هانی گفت مرا در ورطه عنا و تکلیف انداختی و اگر تو چنانه من درین آمدی ترا بزمی گردانیدم این زمان حمایت و رعایت تو بر من واجب و لازم شد و اکنون عیب من باشد که عذر تو نخواهم اینجا بعوت بنشین و از برای او حجره در خیم مرتب داشت چون شیعه را خبر شد که مسلم کجاست فوج فوج نزدوی می آمدند و در خفیه مسلم بیعت امیر المومنین حسینؑ از ایشان می ستاند و ایشان عهد و میثاق در میان آورد که به بیعت وفا نموده از غدر بپرهیزند آن جماعت سوگند خورده پیمان را بایمان موکد می گردانیدند نماز دیگر از نزدیک هزار کس بیعت امیر المومنین حسین سرفراز گشتند و بروایتی عدد ایشان بیست و پنجهزار رسید و در ان اثنا شریک بن اعور الحرثی که از اکابر شیعه بود در منزل هانی بن عروه

نزول کرده او را بتقویت و تشییت مهم مسلم پیوسته ترغیب و تحریص می نمود بیمار شد و عبید الله براین صورت وقوف یافت شخصی را نزدیک شریک فرستاد که من فردا بعیادت تو می آیم و شریک ابن اعور با مسلم مقرر کرد که چون فردا ابن زیاد بپرسش من آید او را بسخن مشغول کنم تو فرصت نگاهداشته جهان را از لوث وجود وی پاک ساز تا امارت کوفه بر تو قرار گیرد اگر صحت یابم سعی نمایم که بصره نیز مسخر تو گردد چون روز دیگر ابن زیاد بعیادت شریک آمد و نشست شریک او را بسخن نگاهداشته انتظار می کشید که مسلم از نهان خانه بیرون آمده کارش تمام سازد و مسلم از نیام تیغ را کشیده خواست که بسر عبید الله رود هانی بن عروه او را سوگند داد که این حرکت مکن که قرار درین سرای اطفال و عورات بسیار اند و از کشتن این ملعون بیم آن هست که مگر ایشان خون گردد مسلم در خشم شده شمشیر از دست بینداخت و چون نشستن عبید الله تطویل انجامید از خانه هانی بیرون آمده بدار الامارت رفت و بعد از ذهاب ابن زیاد مسلم با شریک ملاقات کرده شریک گفت روا باشد که فرصتی چنین یافتی و او را نکشتی مسلم جواب داد که هانی مرا مانع آمد و می توانستید که سهل و آسان او را از میان بگیرید درین باب تقصیر کرده فرصت از دست داد و مشکل که بعد ازین فرصتی چنین از کمین غیب بفضا ظهور آید عاقبت خیر باشد انشاء الله در بعضی روایات آمده که چون شریک در سرای هانی بیمار شد و عبید الله بن زیاد با وی پیغام داد که بعیادت تو می آیم شریک مسلم را گفت که غایت مدعای تو و شیعه تو آن است که این طاغی باغی هلاک شود اینک خدای تعالی ترا بر وی ظفر داد چه امروز بپرسش من می آید وظیفه آنکه او را بقتل رسانی و در قصر امارت بر سریر حکومت تمکن بنشینی چه بعد از وی کسی نباشد که با تو منازعه کند و اگر من عافیت یابم خاطر ترا از بصره فارغ گردانم هانی بن عروه گفت من مکروه می شمارم که ابن زیاد در سرای من کشته شود شریک گفت بخدا سوگند که قتل او سبب قربت ساحت عزت و بارگاه حضرت صمدیت ست ای مسلم ترا درین کار تقصیر نباید کرد و هنوز سخن ایشان باتمام نرسیده بود که شخصی از ملازمان شریک درآمده گفت امیر بر در سرای ست مسلم در نهان خانه مختفی گشته عبید الله بن زیاد بر بالین شریک حاضر شد و شریک او را بنابر مقصود خویش بسیار بسخن نگاهداشت و چون اثری از مسلم ندید چند نوبت بیتی بر زبان گذرانید که مشعر بود بآنکه فرصت فوت نمی باید کرد و وقت هر کار نگاه باید داشت که فوت الغرض غصص و چون تکرار شریک از احد اعتدال تجاوز نمود عبید الله روی به هانی بن عروه آورده گفت این مرد هذیان می گوید هانی گفت از مبدء طلوع صبح تا این زمان همین بیت را بر زبان جاری می گرداند چون عبید الله بن زیاد از سرای هانی بیرون آمد مسلم از کنج اختفا ظاهر گشت شریک با او گفت که چه چیز ترا از قتل عبید الله مانع شد مسلم گفت کراهت هانی و دیگر قول الله تعالی که لا ایمان قد الفتک و مرد مومن چگونه غدر کند و الله اگر این ملعون را می کشتی کار تو استقامت می پذیرفت و حکومت درجه علیا می گرفت و شریک بعد از سه روز دیگر وفات یافت عبید الله بر وی نماز گذارده و در آن ایام هر چند ابن زیاد اهتمام نمود پی بمنزل مسلم ابن عقیل نبرد آخر الامر بحیله که او را روی نمود آن سعادتمند را بدست آورد تبیین این مقال و تفصیل این اجمال آنکه عبید الله بن زیاد صره که سه هزار درهم در آن بود بغلام خود معقل نام داد گفت برو با شیعه علی اختلاط کن و بگوی که یکی از دوستداران امام حسین ع ام و مبلغی زر برای مسلم بن عقیل آورده ام توقع آنکه مرا پیش او ببری تا بتسلیم آن شتاب و ابا نمایم آن صره را برگرفته بمسجد اعظم رفت و متفکر بود که چگونه در آن امر شروع نماید ناگاه نظرش بر مردی افتاد که نماز بسیار می گذارد با خود گفت که شیعه در نماز اکثار می کنند و غالب آنست که این مرد از آن زمره باشد این معنی در باطنش رسوخ یافته چندان توقف کرد که آن مرد از نماز فارغ شد آنگاه نزدیک او رفته گفت جان من فدای تو باد مردی ام از اهل شام مولی ذی الکلاع و خدای تعالی بر من منت نهاده محبت خاندان نبوت و محبت آن کسانی که ایشان را دوست می دارند در دل من افکنده است و سه هزار درهم نذر کرده ام که بآن دولتمند دهم که درین شهر آمده بدعوت امام حسین ع اشتغال می نماید اگر دل را باوره می نمائی تا این مال تسلیم نمایم غایت کرم باشد مرد نمازگزار گفت که تو در میان این همه مردم که در مسجد اند چگونه مرا اختیار کرده صاحب سر خود ساختی معقل گفت آثار خیر و فلاح در بشره تو مشاهده نمودم و بخاطرم رسید که تو از محبان اهل بیت رسول استی آن مرد گفت ظن تو خطا نیست چه من یکی از برادران تو و دوستداران اهل بیتم و نام من مسلم بن عوسجه است با خدای عز و علا عهد و پیمان کن که این سر را پیش هیچ کس فاش نکنی تا من ترا بمقصود تو نشان دهم معقل سوگند مغلظه خورد که هر سری که با من بگوئی در افشای آن نکوشم مسلم بن عوسجه گفت که امروز برو و فردا بمنزل من بیا تا ترا بنزد صاحب خویش یعنی مسلم بن عقیل برم روز دیگر معقل بخانه او رفته مسلم بن عوسجه او را بخانه مسلم بن عقیل برد و معقل وجه مذکور را تسلیم نموده داخل اهل بیعت گشت و آن روز تا شب در سرای هانی بن عروه بسر برده بر کماهی احوال شیعه امیر المومنین حسین ع اطلاع پیدا کرد و از آنجا بیرون آمده نزد عبید الله بن زیاد رفت و از گفتار و کردار ایشان او را اعلام داد و چون محمد ابن اشعث و اسماء بن خارجه بمجلس ابن زیاد آمدند از ایشان پرسید که هانی بن عروه کجاست گه چند روز شد که من او را ندیده ام جواب دادند که مدتی شد که صاحب فراش است ابن زیاد گفت که من می شنوم که اکثر روز بر در سرای خود می نشیند آیا چه چیز مانع می شود او را که بسلام ما نمی آید ایشان گفتند ما شرط تفحص بجای آورده امیر را خبر دهیم و از دار الامارت بیرون آمده بسرای هانی رفتند و آنچه میان ایشان و امیر واقع شده بود باوی گفتند و او را بالغه و الحاح تمام سوار کرده روی بقصر امارت آوردند هانی چون نزدیک کوشک عبید الله رسید گفت خوفی از این مرد در دل من پیدا گشته مشوش گردیدم محمد ابن اشعث و اسماء ابن خارجه در تسکین او کوشیده گفتند این معنی از تخیلات نفسانی

وتسویلات شیطانی است هانی تقدیر ربانی بخاطر داده مصحوب آن دو شخص لعین ابن زیاد در آمد چون چشم عبید الله بروی افتاد گفت ارید حیاته ویرید قتلی هانی گفت ابها الامیر
چه واقع شده ابن زیاد گفت واقعهٔ عظیم تر ازین چه تواند بود که مسلم بن عقیل را بوثاق خود راه داده و خلقی انبوه وصلاح بسیار در حوالی سرای خود جمع آورده تصور توچنان
کن ازکید و مکر تو غافلم هانی گفت این شخص را می شناسی هانی چون در مقل نظر کرد او را نشناخت و دانست که وی جاسوس بوده ازین جهت اثر خجالت و انفعال در ناصیهٔ او
پیدا شده گفت ایها الامیر سخنی سوگند که بن مسلم بن عقیل را نطلبیدم و در تسویج فتنه سعی ننمودم ولیکن در ظلمت لیل شخصی را دیدم که خود را در سرای من افگنده زنهار خواست مرا
حیا مانع آمد که او را بیرون کنم و بکشون سوگند می خورد و عهد می کند که مراجعت نموده او را از منزل خود بیرون کند و بعد ازان بخدمت امیر مبادرت نماید عبید الله گفت هیهات
از منزل سن بیرون زوی تا مسلم را حاضر گردانی هانی گفت هرگز این نکنم و در شریعت و مروت چه گونه جایز باشد که زینهاری و مهمان را بدست خصم دهم تا او را بقتل رساند
این سیرت عرب نیست و اگر بر این ترک اقدام نمایم این عار از من زائل نشود و تا ابد بر من لعنت کنند و در اثنای محاوره ابن زیاد و هانی مسلم ابن عمرو الباهلی گفت که ای
امیر رخصت فرمائی که بهانی دو سه کلمه بگویم گفت بشرط آنکه او را از قصر بیرون نبری مسلم بن عمرو هانی را در گوشه برده گفت و یحک ای هانی تو از جان خود بتنگ آمده و در
عیال و اطفال و قوم و عشیرت خویش رحم و شفقتی نداری و بسبب مسلم بن عقیل خود را در معرض هلاک می آری اگر کسی از اقران با مسلم را از تو طلبد بتسلیم او عیب باشد
و اگر خصمی زبردست ترا بر آوردن او تکلیف می کند اگر حاضر گردانی هیچ عاری نباشد هانی گفت که والله در سپردن مسلم هزار عیب و عار مندرج است من مهمان و پسر رسول خدای و خویش اوراد بدست خصم ندهم و بابن رسوائی راضی نشوم و چون مسلم بن عمرو از هانی بن عروه مایوس گشت او را نزد عبید الله آورده صورت احوال
وی باز نمود خشم ابن زیاد زیاده شد گفت ای هانی اگر مسلم را حاضر نکنی گردن تو زنم هانی گفت گر زهرهٔ آن باشد که باین معامله کند و اگر تو این اندیشه را بعقل رسانی
خلقی انبوه بخصامت تو برخاسته این قصر را احاطه کنند عبید الله گفت تو مرا از خونشان خود می ترسانی و با صحاب و دوستان خود تهدید می کنی آنگاه چوبی بر روی هانی
زد چنانچه بینی او شکسته خون در سیلان آمد هانی دست بقائمهٔ شمشیر سرهنگی از سرهنگان پسر زیاد برده تا از نیام بیرون کند آن سرهنگ دست هانی را گرفته عبید الله
زیاد گفت ای هانی اکنون خون تو بر ما مباح گشت و فرمان دادتا او را در خانه از فانهای کوشک محبوس گردانیدند و چون اسماء بن خارجه مشاهدهٔ این صورت نمود با عبید الله زیاد گفت
ای عذار این مرد را با شارت تو آوردیم و پیش از وصول در شان او سخنان نیک می گفتی و وعده های خوب می دادی و چون پیش آمد بینی او بشکستی و روی وی
او را بخون ملطخ ساختی و مع ذلک می گوئی که ویرا خواهم کشت این چه گردار نا صواب است که از تو صدور می یابد ازین سخن غضب ابن زیاد ساکن تر فرو
نشست اسماء را چندان زدند که از حیات خویش مایوس گشت اسماء گفت انا لله و انا الیه راجعون ای هانی خبر مرگ خود تو همی رسانم و چون هانی را در خانه باز داشتند خبر در کوفه افتاد
که او را بکشتند عمرو بن الحجاج الزبیدی بنی مدحج را که از اقربای هانی بودند جمع آورده متوجه حرب ابن زیاد گشتند قصر امارت را احاطه نموده آواز برکشیدند که ما خلقنا
طاعة ولا فارقنا جماعة و عمر آواز برکشید که انا عمر بن حجاج و هذا فرسیان بنی مدحج و عبید الله بن زیاد اصوات مختلفه شنید پرسید که این چه شورش و چه غوغا است
گفتند که اقربای هانی تجمع آنکه او کشته شده آمده اند و اضطراب می نمایند ابن زیاد فرمود تا شریح قاضی بآن جماعت گفت که هانی در زمان سلامت است شما
باز گردید و ایشان بتلقین بانیه منازل خود مراجعت نمودند و بقولی چون بنی مدحج دست از محاصرهٔ ابن زیاد باز داشتند او بیرون آمده بمسجد رفت و بر یمین و یسار
سرهنگان و اعوان و انصار آن نابکار با شمشیرهای کشیده ایستاده بودند طائفه نیز از مردم کوفه در آن موضع جمع گشته عبید الله بر منبر برآمده بعد از سپاس و
ستایش حق جل و علا [illegible] از زور و دحضرت خیر البشر گفت ای مردم کوفه دست در عروهٔ وثقی طاعت خدا و سنت رسول زنید و در طاعت و متابعت امرا
[illegible] روفتنه مینگیزید که هلاک شوید و بر شما اقامت حجت کرده همه را از امیری ترسانم و قد اعذر من انذر و در اثنای خطبه خبر باو رسید
که مسلم بن عقیل با جمعی کثیر [illegible] عظیم روی نموده و چون صورت قضیه مشاهدهٔ ابن زیاد گشت تجهیل تمام از منبر فرود آمده بدار الامارت رفت و فرمان داد
تا در قصر مضبوط ساختند و کیفیت این واقعه چنان است که بعد از حبس هانی چنانچه سمت گذارش کرد کوفه شایع شده که ابن زیاد دست بخون آلوده و یعنی گفته اند که چون
هانی بازگشت عبید الله فرمود که هانی را [illegible] زندانزین جهت عرق غضب مسلم در حرکت آمده فرمود تا ندا کردند که اهبیت امیر المومنین حسین یا بلکه جمع آیند
و قریب بست هزار کس مجتمع گشته در رکاب مسلم میل روی بدار الامارت نهادند عبید الله بن زیاد با طائفه از اشراف کوفه که در ملازمت او بسر می بردند در قصر
متحصن گشتند و مسلم با شاهجان بگرد قصر آمده بین القصرین خیگ و جوال دست داد و چون ابن زیاد دید که مردم کوفه آسان آسان دست از محاصره باز خواهند داشت
فرمود تا رؤساء کوفه مثل کثیر بن شهاب و محمد ابن اشعث و شیث ربعی و حجر بن الاحمار و شمر ذو الجوشن و بارهام کوشک برآمده اهل کوفه را تخویف نمودند گفتند که

کوفیان و ای بشتاب که خود را در ورطهٔ هلاک انداختید برخود بشتابید و بر عیال و اطفال خود رحم کنید که دمبدم لشکرهای شام که شوکت اهبت ایشان، الی آخره ایمی رسند و اجیر عبید الله عمد کرده است که اگر ترک فضولی نگوئید و برنخاسته گردد مرسومات شما را باز گیرد بلکه سپاهیان را تقتل کند یا اخراج نماید بی گناه شما را بجرم یکدیگر دو حاضر را بموض غائب عقوبت فرماید کوفیان که امثال این کلمات شنیدند خوئی ظلیم و هراسی قوی بر ضمائر ایشان استیلا یافته بمجارت قدیم بهیو فائی آغاز نهاده نوفوج فوج عمرو و چمین رپس پشت کرده روی بمنازل خویش آوردند پیش از غروب آفتاب همه رفته بودند مگر کسی و بقولی ده نفر پیش پیش مسلم نمانده بودند و از برای ادای نماز شام مسلم بمسجدی درآمد و چون بیرون آمد دید که یکی و فا یان نیز خود گرفته اند و در آن شب مسلم در کوچه های کوفه می گشت تا بجمله کنده رسیده دید که عورتی بر در سرای خویش ایستاده است از وی آب طلبید آن زن او را آب داده مسلم بد دران سرای نشست ضعیفه گفت شهری است پر آشوب و شب بیگاه شده چرا بوثاق خود نمی روی گفت من مردی غریبم و از خاندان عزه شرف و منزل ندارم اگر مرا در خانهٔ خود جای دهی جزای آن در دنیا و آخرت تو رسد آن عورت از نام و نسب او پرسید مسلم امتناع نموده و بعد از مبالغه و الحاح ضعیفه را معلوم شد که او کیست گفت اهلاً و مرحباً بخیر و قدم بخانه فرمائی مسلم بوثاق او رفته آن زن او را در خانه بنشاند و هان ساعت پسران ضعیفه بخانه رسیده مادر خود را می دید که بحجره می رفت و بیرون می آمد وی گریست پسران گرامی مادر این چه حالت ست عورت گفت ای پسر تو بکار خود مشغول باش پسر ابرام نمود که لابد مرا بر این قضیه اطلاع باید داد مادر گفت با تو گویم بشرط آنکه با کس نگوئی گفت قبول کردم که این را پنهان دارم زن گفت ای پسر مسلم بن عقیل پناه با ما آورده در ین خانه است و من مراسم خدمت او بجای آورده ام ازخدای تعالی ثواب طمع می دارم الوحنیفه دینوری گوید که چون مردم کوفه مسلم را تنها گذاشته بخانه های خود رفتند و اصوات ایشان منقطع گشت عبید الله را گمان شد که اهل بیت بسجد می رفته اند که بقصر نزدیک بود و چون جاسوسان فرستاده هیچ کس را ندید ندا بن زیاد آنست که مردم گردن از متابعت مسلم پیچیده اند و کنج عافیت گزیده لاجرم با تنظار رتمام از قصر بیرون آمد بمسجد رفت و گفت تا شموع و قنادیل پیش او برافروختند بعد از ان فرمان داد تا ندا کردند که هر که از مشاهیر که اشب بمسجد می که اسیر در اتباخت نیاید خون و مال او مباح باشد و دران شب مجموع اشراف آن دیار بمجلس ابن زیاد مبادرت نمود ند هبید الله حکم کرد تا حصین بن نمیر که یکی از امرا بود کوچه های کوفه را ضبط کند و چون مصباح گرد د یک سرا در رفته تفحص نماید که مسلم در انجاست یا نه و حبتی از مو خان گفته اند که چون مردم کوفه مسلم بن عقیل را تنها گذاشتند و او محقق گشت روز دیگر ابن زیاد فرمود تا ندا در داد ند که مردم حاضر شوند کوفیان در مسجد جامع مجتمع گشتند و خود بیرآز کوشک بیرون آمده بمسجد رفت و با مردم گفت که مسلم بن عقیل ابن سفیه احمق با بن شهر آمده فتنه برانگیخت و چون دیده مهم وی تشتیت نمی پذیرد بگریخت و بی شک از شهر بیرون نه رفته است و من در خانه هر که او را بیابم خون آن دو شخص بریزه هر کس که مسلم را نزد من بیاورد دو هزار درهم با و دهم و سی نمایم تا مقرب حضرت امیر گردد و موعوضات و ملتمسات آن شخص نزد من باجابت اقتران یابد انگاه حصین بن نمیر گفت که همین ساعت بر دو گیرم و تا مسلم را بدست آوری باین روایت در مسجد و بجانب ابو حنیفه دینوری در تصرفات پسر آن ضعیفه که مسلم در خانه وی پنهان بود در رنگاسیه محمد ابن اشعث اعیان کوفه در مجلس ابن زیاد حاضر بود ند آمد و با عبد الرحمن بن محمد بن اشعث آهسته گفت که مسلم در خانهٔ ماست و عبد الرحمن در گوش پدر این سخن گفته عبید الله زیاد پرسید از محمد اشعث که آن حرف نهانی چه بود که عبد الرحمن در گوش تو گفت محمد گفت اصلح الله الامیر البشارة العظمی ابن زیاد گفت آن چیست که پیوسته از تو لفظ بشارت می شنوم جواب داد که عبد الرحمن می گوید که مسلم در خانه یکی از متعلقان ماست که او را طوعه می گویند احمد بن اعثم کوفی گوید که چون ابن زیاد از مکان مسلم خبر یافت نائب خویش عمرو بن حریث المخزومی را گفت که تنی صد مرد از سرهنگان ملازم محمد بن اشعث گردان تا برونه و مسلم را گرفته بیاورند و محمد و بموجب فرموده عمل نموده محمد گردن مسلم بآن جماعت روان شده و چون نزدیک بسرای طوعه رسید مسلم آواز سم ستوران شنیده دانست که جمعی لطلب او می آیند و از جای برجست و زره پوشید و عمامه بر سر بست و شمشیر حمائل کرده بر سر اسب نشست و تبسم کرده با خود گفت که ای نفس مرگ را آماده باش که سر انجام همه آدم اینست آنگاه با طوعه گفت خدا ترا جزای خیر دهد و در سرا ببگشائی آنزمان در سرا باز کرد و مسلم چون شیر خشمناک بر آن قوم حمله کرده و در آن حمله چند کس را بیفگند انجنان بن زیاد رسیده محمد اشعث پیغام داد که ترا با سی صد کس فرستاده ام که یک شخص را گرفته نزد من آری این چه عجز و ضعف است مسلم اگرچه جری و دلیر است اما یک مرد بیش نیست محمد اشعث جواب داد که تر التصور آنست که مرا بگرفتن تقالی روان کرده و الله که مرا بچنگ شیر ژیان فرستاده صید الله خبر دوان کرد که او را امان داده نزدیک من رسان که جز بامان بسلم دست نتوان یافت و چون امام مسلم بمحمد رسید خطاب کرد که ای مسلم خود را در مهلکه میفگن و شمشیر از دست بگیر من نزدیک من آی مسلم گفت مرا بامان شما اعتباری نیست ابن اشعث گفت چنین مگوئی بر جان خود تستم کن و بر قول ما اعتماد کن و بامان خود را بمن رسان مسلم گفت برمن شما نه و فجره اعتماد نباشد چرا سنگ در روی من می اندازید چنانچه در روی کافران اندازند میندارید که من از اهل مصطفی ام بار دیگر بر خالفان حمله آورده ایشان را یک بار پس

نشاید انیساری رکه با مقدمه بود مراجعت نموده پشت بدر سرای نهاد و محمد با برادرم خود گفت که یکساعت درجنگ تعجیل نکنید تا من با مسلم سخن بگویم بعد ازان نزدیک او رفته گفت ای پسر عقیل خود را مکشتن مده که امنی و من قبول کردم که ترا از شر اعدا نگاه دارم مسلم گفت ای پسر اشعث تراد ر خیال آنست که من دست بسته بدهم لا واللّٰه که هرگز این نتواند بود الگاه برابن اشعث حمله کرد و محمد بیاران خویش پیوست و مسلم بموقف خود باز گشت و می گفت ای خدا ما را یک شربت آب از دست که از تشنگی هلاک می شوم و هیچ کس یاری آن نداشت که او را آب دهد و محمد بن اشعث بایاران خود گفت این عاری عظیم باشد که سی صد کس بر یک نفر غالب نیایند بهیئت اجتماعی بروی حمله کنید که و رای این چاره نیست و آن جماعت بفرموده عمل نموده او نیز بر ایشان حمله کرد شخصی ازاهل کوفه موسوم به بکیر ابن حمران الاحمری نوشتیری بر مسلم انداخته لب بالای او بریده مسلم هم در آن گرمی تیغی بر بکیر زده بدو نیم کرد و اگاه یکی او را از عقب نیزه زد مسلم بیقرار از اطراف او در آمده دیر اکبر فتند و بقتلش گفتند آنگاه ابن اشعث بعد از عرض امان مسلم را گرفت و او را بر استری سوار کرده همشیرش شاند و مسلم حیثیار ا بر آب کرده گفت هذا اول الغدر عمرو بن عبید اللّٰه بن عباس السلمی گفت ای مسلم چون مصیبتی روی نمود گریه چندان فائده ندارد مسلم جواب داد که بر حال خود ذی گریم بلکه گریستن من برای امام حسین و بعد ازان بر محمد اشعث گفت بقصور من چنان ست که تو ازامان من عاجزی مطموع انکه چیزی به امام حسین نویسی و او را از واقعه من خبر نمائی و وی را تنبیه ارزانی داری که بگفتار اهل کوفه مغرور نگردد که این قوم جماعتی اند که امیر المؤمنین علیؑ را از زوی بر دگه مفارقت میان ایشان دست داد اگر همه بمودت یا تقبل باشد و عمرو بن سعید در بن باب نامه نوشته بامام حسینؑ فرستاد و چون مسلم ناخود گشت یکدم آب طلبید مسلم بن عمرو الباهلی گفت قطرهٔ آب بخش گر چیم در سا مسلم گفت نا خوش عیشی گفتی ای دشمن خدای گفت تو کیستی گفت من آن کسم که وقتی حق را شناختم که تو منکر آن بودی و بهنگامی امام وقت را طاعت نمودم که تو عصیان می ورزیدی ای پسر مسلم بن عقیل گفت یا بن باهلة تو مستحق سزاوار تری که طاعت آل ابی سفیان بر مطابعت اولاد رسولؐ خدا اختیار کرده و مسلم دفعهٔ دیگر آب طلبیده قدحی آب پیش آوردند و چون مسلم خواست که آب خورد هر دو دندان او در قدح افتاده ظرف پر خون گشت و چون او را پیش عبید اللّٰه زیاد آوردند گفتند بر امیر سلام کن مسلم جواب داد که مرا خواهد کشت سلام چه نفع رساند و اگر زنده خواهد گذاشت سلام لبسیار چه اهم کرد عبید اللّٰه بن زیاد گفت ای پسر عقیل هنوز امید بقا داری مسلم گفت اگر نا بدر من انتقامی کرد جهت ده تا وصیتی کنم ابن زیاد بعمرو بن سعد بن ابی وقاص را زمان آن بهم خلق بخود نزدیک تر دید و بهر دو در گوشه از قصر رفته مسلم با او گفت که بر قرابت قرابت که میان ماست با تو سه وصیت می کنم مکتمش انکه مرا آن موجب عمل تو مقبل شده مسلم گفت وصیت آنست که در بن شهر هفتصد درهم قرض دارم بعد از قتل من اسب و سلاح مرا بفروش و بادای آن قیام نمائی دیگر انکه جسد مرا از ابن زیاد طلب داری و در صورتیکه مناسب دانی دفن کنی و دیگر نامه با امام حسینؑ خواهی که در راه بقول کوفیان اعتماد نکند و متوجه جانب عراق گردد زیرا که آن نه رسد که من رسیدم و چون مسلم از وصایا فارغ شد با تفاق پیش ابن زیاد رفته و عمرو وصیت های مسلم را تقریر کرده عبید اللّٰه گفت ای پسر عقیل هیچ کس را نرسد که بر خانه دیگران تواند آمد که از زمال تو دین تواند اگذشت اما اختیار جسد ترا مادارم بهر چه اراده ما در آن باب تعلق گیرد چنان خواهیم کرد اما قضیهٔ امام حسینؑ آنست که اگر او قصد ما نکند با قصد او نکنیم و اگر متعرض امر خلافت گردد خاموش نباشیم و بر وایتی گفت و اما الحسینؑ خلل کرامتها آورده اند که ابن زیاد از مسلم در باب آمدن کوفه و غیر آن سوالها کرد و مسلم جواب های درشت گفت آن ملعون منکر شده زبان بدشنام امیر المؤمنینؑ علی و پسرو دختران او بگشاد و مسلم در جواب وی گفت که بسبب دشنام تو پدر تو سزاوار تر بود و بالکلیات چنین ناخوش لا یقترفا قض ما انت قاض بما عند واللّٰه وبحن اهل بیت موکل بنا ابن البلدا ابن زیاد گفت که مسلم را بالای قصر برده گردنش بزنند مسلم گفت که اگر تو از قریش می بودی و میان من و توفیق خویشی در میان می بود بر چنین فعل اقدام می نمودی ولیکن تو پسر خویشی که بدر داشت ازین سخن خشم ابن زیاد زیاده پذیرفته شخصی را از اهل شام که مسلم بن عقیل در اثنای جنگ رحمی عظیم بر سر او زده بود طلب داشت و با او گفت که مسلم را بام تو تشنه بر گردنش را بدست خویش بزن تا انتقام خود ازوی کشیده باشی آن شامی لعین مسلم را بالای قصر برد و مسلم در راه بزبان تسبیح و استغفار گشاده گفت اللّٰهم احکم بیننا وبین قوم غرونا وخدعونا وجهلونا مسلم کشته شد قاتل او مانند همتایان پیش ابن زیاد آمد عبید اللّٰه ازوی پرسید که مسلم را گشتی تراچه پیشود جواب داد که در زندان زنان کوفه او را بقتل رسانیدم عبید اللّٰه گفت که بر بدن آن بد سیاه که بر سر منظر او گشت خود را بدندان بگزند و بر وایتی لب خویش را بدندان گرفته بود و من از ان شخص چندان ترسیدم که بعد خود از هیچ چیز پیش آن ترسیده نبودم ابن زیاد تبسم شده گفت که چون بخلاف عادت خود کاری کردی و بهشت بر تو استیلا یافته دل بجا آر که هیچ باکی نیست و بقولی چون بفرمان ابن زیاد مسلم شهادت یافت فرمود که هانی بن عروه را از زندان بیرون آورده به پسر عقیل تحق سازند محمد بن اشعث گفت اصلح اللّٰه الامیر هانی

از شاهیر اهل کوفه است و درین شهر قرابت و عشیرت بسیار دارد و مامول و مسئول انکه امیر او را امین بخشد عبید الله دست رد بر سینه ابن اشعث نهاده او را خبر کرد انگاه حکم کرد تا هانی را از زندان بیرون آورده در بازار گوسفندش گردن زدند و مسلم را در انگوشنار بها بخشید عبد الرحمن بن الزبیر الاسدی در سرخابان پنهان گفته که اول آن آیات آنیست عربیه فان کنت لا تدری بالموت فالطری + الی هانی فی السوق و ابن عقیل ۲ نقل است که ابن زیاد مسلم و هانی را به دمشق فرستاد نزد یزید باز گاهی احوال که روی نموده بود او را اعلام داد و یزید نامه ابن زیاد را مطالعه کرده فرمود تا سر ایا را بدروازه دمشق بیاویختند و جواب نامه ابن زیاد را باین مضمون نوشت که اما بعد تو نیز دیگ سن پسندیده و عوض و بدل نداری و هر چه از تو صدور یافته مرضی و مستحسن نیست چه مؤنت دشمنان از من دفع کردی و بوعده خویش وفا نمودی از کمال جزم و اصابت رای و وفور خرد تو همین متوقع بود و انچه از حال علم و فهم و ورع هر دو رسول خود نوشته بودی مطابق واقع شده بود و هر یک از ایشان ده هزار درهم بخشیدم و خوشنود نزد تو باز گردانیدم و چنان می شنوم که امام حسین عزیمت عراق دارند باید که تیک ملاحظه کنی و هر گاه از عزیمت او خبر یابی از روی هنرهای سوله خواهد شد تعقل آوری و هر چه از امام حسین صادر گردد روز بروز بعرض من رسانی ذکر توجه امیر المؤمنین حسین از مکه بجانب عراق و مطلع شدن آن قبله آفاق بر غدر اهل نفاق و شقاق دران آوان که مسلم بن عقیل در خانه هانی بن عروه رحل اقامت انداخته بود جمعی کثیر و جمی غفیر از کوفیان بر بیعت امیر المؤمنین حسین مخمر و مباهی گشتند مسلم بامام حسین نوشته فرستاد که ان الرائد لا یکذب اهله و قد بایعنی اهل کوفه ثمانیة عشر الف رجل فاقدم فان الناس معک و الرای لهم سن آل ابی سفیان یعنی بدرستیکه مسافر او را که جهت اختیار منزل می فرستند با اهل خود دروغ نمی گوید و حال انکه هشتاد هزار نفر از اهل کوفه با من بیعت کرده اند می باید که متوجه این جانب شوی که خاطر ایشان بمجرد توشنوس ست و میلی با آل ابو سفیان ندارند و چون این مکتوب بامام حسین رسید آهنگ رفتن عراق در ساز داده بتهیه اسباب سفر مشغول شد و دوستان و هواخواهان او را این صورت موافق نه نموده در صدد منع آمدند و از انجمله عمر و بن عبد الرحمن بن الحارث المخزومی هر چند آن جناب را از رفتن کوفه منع کرده مدعی خویش را با قامت حجج و براهین مؤکد ساخت مفید یفتاد بعضی گوید که چون خبر توجه امیر المؤمنین حسین بسمع عبد الله بن عباس رسید بخدمت او شتافته گفت یا ابن عم می شنوم که عزیمت کوفه داری فرمود ندیلی عبد الله گفت یا ابن رسول الله از مکه بیرون مرو و مفارقت حرم را اختیار مکن که بدرت امیر المؤمنین [illegible] گر بالوجه پدید و آن مردم قصد برادرت امام حسن نمودند جهات او را محارت کردند و پدرانم رد و برادرانم [illegible] امیر المؤمنین حسین جواب داد که این قضیه با نهاد نسبتی ندارد چه درین ایام نامه مسلم ابن عقیل و رود یافته که هیجده هزار کس با او بیعت کرده اند و هم [illegible] و رسول بارد [illegible] و مملکت را متصرف گشته بالقصب توجه تعالی و اگر چنین نکرده اند و تو بروی سی ترسم که [illegible] واقع شود و ایشان را در [illegible] سازند امیر المؤمنین [illegible] یا ابن عم تا نظر چه قائلت بعد ازان عبد الله بن زبیر با جناب ملاقات کرده گفت صلاح آنست که در حرم توقف نمائی و رسل خود را در اقطار و امطار پراکنده گردانیده اشارت فرمائی تا شیعه تو که در عراق اند بخدمت مبادرت نمایند و چون امر قوی گردد عامل یزید را ازین شهر بیرون کنی و من متقبل معاونت تو می شوم و چون در حرم که مجمع اهل وفاق و معمور دار باب اقطار است اقامت نموده باشی مطلوب خود برسی و مراد خویش فائز گردی انشاء الله تعالی برادر گیی پوشیده نماند که این روایت مبنی بر آن قول است که امیر المؤمنین حسین در مکه اقامت داشت ابن زبیر در مقام ملازمت و متابعت شبی بروزی آورد و روزی به شب می رسانید و بعضی گفته اند که ابن زبیر آنجناب را توجه به عراق ترغیب و تحریص بالغانه نمود بعد از سه روز عبد الله بن عباس بمنزل امیر المؤمنین حسین شتافته گفت ای عم بطرف کوفه مرو که مردم آن دیار بیوفا و غدار اند و در همین سرزمین که حرم خدا و مذاست ساکن باش که تو سید اهل این موضعی و اگر البته بسبیل سفر داری بجانب ولایت یمن رو که مملکتی وسیع عریض است و حصون و شعاب بسیار دارد و شیعه پدر تو در آن نواحی بهمت و چون به یمن رسی اعیان خود را با طراف و اکناف ممالک روان گردان تا خلایق را به بیعت تو دعوت کنند و چون بر این فتح زندگانی کنی دشمنان تو خجل و خاسر گردند امیر المؤمنین حسین با او گفت که من کمال اشفاق تراد رباره خود می دانم و غایت نصیحت تو در شان خویش می شناسم غیر ازان که عزیمت من بجانب کوفه مصمم گشته و هیچ نوع فسخ آن نتوانم کرد عبد الله بن عباس لحظه سر در پیش انگند بعد ازان سر برآورد و گفت اگر این عزیمت باسفا خواهی رسانید و ترک رفتن عراق نخواهی داد باری نسا و صبیان را با خود مبر چه ازان می ترسم که تنا و اقعه دست دهد و اهل و عیال تو در تو نظر کنند چنانچه سلفان و فرزندان

ابن عفان در حین قتل او در روی نظر می کردند و قدرت آن نه داشتند که دم بزنند امام حسین فرمود که رای من آنست که اهل و اولاد در ین سفر با ما بن سوار نفقت نمایند ابن عباس گفت بر خیز تو چشم عبید الله و ابن زبیر روشن گردد و به مقصود خود رسند چه امروز که تو بسعادت در رکاب نشستی کسی التفات بجانب ابن زبیر نمی کند و گرد او نمی گردد او در بیعت تو دعوی مخالفت کرده مردم را به بیعت خویش دعوت نماید امیر المومنین حسین گفت در ین باب تامل کنم و انچه متضمن خیر باشد از حق سبحانه و تعالی سوال نمایم و چون ملتمس ابن عباس مبذول نیفتاد از پیش امام حسین بیرون آمد و با خود می گفت در ینج از امام حسین و هزار بار دریغ دل از وی بر گرفتم چه می دانم که عاقبت کار او در عراق بچه سان خواهد بود و در راه ابن زبیر پیش آمد عبد الله بن عباس را مانی الضمیر او معلوم بود گفت ای پسر زبیر خوش دل باش که امام حسین عنان عزیمت عراق منعطف ساخته بهمه حال می رود و جهان را بتو می گزارد و عرصه تمامه را خالی خواهی یافت در جواب هیچ نگفت و ابن عباس متالم و اندوهگین بمنزل خود رفت و بعبدالله زان امیر المومنین حسین شیعه و برادران و موالی خود را جمع کرده هر یک را فراخور حال او عطای داد و بصحبت عورات و اطفال خویش محرما راست کرد و در روز سوم ذی الحجه که روز قتل مسلم بود از مکه بیرون آمد و بعضی گفته اند در هشتم ذی الحجه متوجه شد و والی مکه عمرو ابن سعید بن العاص کی از سرهنگان خود را بجانب امیر المومنین حسین فرستاد تا او را باز گرداند و چون آن سرهنگ به امام حسین رسید گفت حکم امیر بر ان ست که مراحمت نمائی و اگر آمدن نمی کنی من ترا از رفتن مانع می آیم و اجتناب ابا و امتناع داشت و نزدیک بآن رسید که میان هر دو فریق محاربه دست دهد و این خبر به عمرو ابن سعید رسید از غایت ترسیده رسولی فرستاد و آن سرهنگ را باز گردانید و چون امیر المومنین حسین بذات عراق رسید بشر بن غالب اسدی که از کوفه متوجه مکه شده بود او را پیش آمد اجتناب از وی پیش گرفت این گفت از کوفه می آیم فرمود تا حال عراق چگونه است و مردم آنجا در چه مقام اند جواب داد که قلوب آن جماعت با تست و سیوف ایشان با بنی امیه و فرمان فرمان خدای ست امام حسین گفت راست گفتی یا اخا بنی اسد بفضل الله ما بشیار و علیم ما برید روایت است که چون امام حسین بمنزل صفاح رسید فرزدق شاعر را دید که از جانب عراق می آید و بکعبه می رفت اجتناب از وی پیش گرفت و چون فرزدق جویا حال او شد گفت قلوبهم معک و سیوفهم علیک یعنی ایشان را با انسان گذاشتم که دلها با تو داشتند و شمشیرها بر تو فرزدق اجتناب راه خود گرفته بجانب حرم رفت و چون بیثلبن الربیه رسید مکتوبی در مظلومیت مصعب قیس بن مسهر کوفه فرستاد مضمون انکه نامه مسلم ابن عقیل بمن رسید که مبنی بود از اتفاق شمار بر خلافت من و مشعر بود بر تشوق و آرزومندی بقدوم من و حال آنکه شمار در نصرت و معاونت تاخیر و تسویف جائز ندانسته اید حذا یتعالی افضل جزا بروزگار فرخنده آثار شما رساند و سعی شما را در احراز حق من ضایع نگرداند و این صحیفه از بطن الربیه ارسال یافت و من عنقریب در عقب مکتوب خواهم رسید ان شاء الله چون قیس بن مسهر بعد از سه رسید حصین بن نمیر که از قبل ابن زیاد بآن موضع آمده بود او را گرفته بکوفه فرستاد قیس را پیش ابن زیاد برده با وی غلظتها کرد و عاقبت گفت تا او را از بالای سور بخندق انداختند تا بدرجه شهادت رسید و چون امام حسین از بطن الربیه روان شد عبد الله بن مطیع او را پیش آمده گفت پدر و مادرم فدای تو باد بطین بر سول الله نمی روی دانم که سبب خروج تو از حرم جد تو بود امام حسین فرمود مکاتیب کوفیان و طلب ایشان آن بن مطیع گفت ترا بخدا سوگند می دهم که ترک رفتن کنی و اگر بر وی چشم دوستان از فراق تو گریان گردد امام حسین فرمود که قل لن یصیبنا الا ما کتب الله لنا و چون امیر المومنین حسین بمنزل زرود رسید چشم مبارکش بر نیزه منصوب افتاده فرمود که صاحب این خیمه کیست گفتند زهیر بن القین و زهیر دران اوان از مناسک حج فارغ شده بکوفه می رفت و امام حسین او را طلبیده و زهیر بن قین اجابت ننموده جواب داد گفت سبحان الله پسر رسول خدا طلب تو می فرستد و تو تعلل می نمائی این سخن موجب ازدیاد نفرت زهیر بخدمت سید جوانان بهشت شقاوت و بدبختی او گردید و بی تامل بخیمه امام حسین آمده فرمود تا خیمه او را بر کندند و قریب بخیمه امام مظلوم شهید بردند و بعد از ان زوجه خود را طلاق داده رخصت فرمود که در مصاحبت برادر خود بکوفه رود با اصحاب خویش گفت هر که آرزوی شهادت دارد با من مرافقت نماید و هر که را که میل وطن باشد در شهادت خود کاره بود مفارقت اختیار کند و مجموع یاران زهیر از وی اعراض نموده روی بکوفه نهادند و چون امیر المومنین حسین از زرود روان گشت شخصی را دید که از جانب کوفه می آمد و جناب امام استخبار احوال نموده آن مرد گفت که من در کوفه بودم که مسلم بن عقیل و هانی بن عروه را کشتند و چند کس دیدم که صبیان پایهای ایشان را گرفته می کشیدند امیر المومنین حسین گفت کوا انا لله و انا الیه راجعون عند الله نحتسب انفسنا و چون اصحاب امام حسین بر این حال اطلاع یافتند بعضی از ایشان با او گفتند که ترا بخدا سوگند میدهیم که بر خود و اهل بیت خود رحم کنی و از سر رفتن بکوفه درگذشته بوطن خویش مراجعت نمائی که ما تراد رکوفه محب و ناصری نمی دانیم و بسوء عقیل که همراه امام حسین بودند گفتند که ما بعد از مسلم بزندگانی احتیاجی نداریم و ما باز نگردیم تا کشته شویم و امام حسین

نیز مرحوم که لاخیر فی العیش بعد هولاء وچون بر بالالہ رسید رسول عمر بن سعد بدست آنجناب ستمدیده گشته مکتوب او را رسانید مضمون آنکه اهل کوفه چنانچه شیعهٔ ایشان است عذر و بهانهٔ نبوده مسلم را تنها گذاشته تا رسید باو و اینجا رسیده و هانی بن عروه نیز به تیغ ستم کشته شده و رسول عمر از و اقتباس بن مسهر اعلام کرده و از مکتوبات عمر بن سعد امیر المومنین حسین را یقین شد که مسلم بن عقیل بدرجه شهادت رسیده و چون خبر رسول عمر بن سعد در میان مردم امام حسین شائع شد جمعی که از اطراف با او پیوسته بودند مفارقت برو اقف اختیار کرده متفرق گشتند و با آنجناب جز خواص اصحاب کسی نماند گویند که چون امام حسین بقصد بنی مقاتل رسید سراپرده دید زده و نیزه بر زمین فرو برده و شمشیر آویخته و اسپی بر آخر بسته پرسید که صاحب اینها کیست گفتند عبید الله بن الحر الجعفی که از اعیان و شجاعان کوفه است و امام حسین حجاج بن مسروق الجعفی را طلب او فرستاد حجاج پیغام رسانیده گفت اگر ترک اعدا با امام حسین موافقت کنی ثواب عظیم بابی و اگر نه ترا میکشند در رتبه شهادت علاوهٔ آن کرد و عبید الله گفت من از میان اهل کوفه بجهت آن آمده ام که باد امام حسین بآن دیار رسد و کشته شود و من در میان ایشان باشم زیرا که کوفیان بنا بر جهت دنیا تغییر اعتقاد بجا ندارند نبوت کرده به عبید الله بن زیاد پیوسته اند و مال فانی را به نعیم باقی گزیده حجاج بارگشته صورت حال را عرض داشت و امیر المومنین بوفاق عبید الله بن الحر قدم رنجه فرموده عبید الله شرائط تعظیم بجای آورد حضرت باو گفت که معارف شهر تو من نامه ها نوشته اند و رسولان فرستاده اند و همه اعوان و انصار و یار و دوستان تو ایم با مول و متوقع آنکه بر جناح تعجیل متوجه اینجانب گردی تا بشرائط جان سپاری قیام نمائیم و اکنون می شنوم که سالک طریق ضلالت و غوایت شده با بن زیاد پیوسته اند و در شیوهٔ مردو عصیان یک جهت گشته و کوکبهٔ عبید الله دانسته باشی که هر چه می کنی از خیر و شر آن بشاب و عاقب خواهی بود و من ترا این ساعت به توبه و انابت دعوت می کنم تا گناهان تو آمرزیده گردد و ترا بسعادت جاودانی خویش می خوانم تا بقدر قوت و طاقت در این مهم که پیش گرفته ایم با ما موافقت کرده در دفع دشمنان ما سعی بلیغ نمائی عبید الله جواب داد که مرا یقین معلوم است که هر کس که بجانب آخرت خط و افر نصیب او است اما چون اهل کوفه با تو در مقام معادات اند و در آن دیار ناصری و معاونی نداری با تو معدودی چند بیش نیست غالب ظن من آنست که تو مغلوب خواهی شد و بآن خواهی که مرا بدیار تو مشرف ساخته که در این جمل نفس من در سوت با من مساعدت نمی نماید لیکن توقع چنان دارم که این ماجرای را که ملحقه نام اوست قبول فرمائی و بخدا سوگند که این اسپی است که از نعف چابوک تر تاخته ام با و رسیده ام و هرگز از پی من تاخته نگردد من نرسیده و این شمشیر مرا که سیفی است صارم بر میان تهدی و بقبول این محقر بر جان من منت نهی امیر المومنین حسین فرمود که من بطمع اسپ و شمشیر پیش تو نیامده بلکه غرض آنکه دیگر جاوئت و مظاهرت من کمر بندی و قطع و قمع دشمنان مساعی جمیله مبذول داری و ما را به مال شخصی که نفس خود را از من دریغ می دارد التفاتی نیست و یزدان ای عبید الله گه من از جد خویش شنیده ام که فرمود هر کس که فریاد یاری خواستن اهل بیت مرا بشنود و بفریاد ایشان نرسد خدای تعالی او را در آتش دوزخ افکند و چون سخن امام حسین منتهی گشت برخاست و بمنزل خود رفت و بعد از واقعهٔ آنجناب عبید الله تا ستهما خورد و در آن باب ابیات در رائیر گفته چنانچه در تاریخ ابو المؤید موفق ابن احمد المکی مسطور است بر مضمار ارباب بصائر پوشیده نماند که از مسند امیر المومنین حسین تا موصل او بکربلا و افحات و فضایای بسیار بنظر رسیده در وی سوده این دفتر گنجایش آن بهم ندارد اگر خدا تعالی خواسته باشد مجلدی علیحده در این باب ساخته و پرداخته آید ذکر توجه لشکر کوفه و شام بمحاربهٔ قرة العین خیر الانام علیه التحیه والاکرام و ذکر مقتل آن سرور اخیار و البرار بسبیل ایجاز و اختصار

روایت کنند چون آوان که خبر مرا سله کوفیان با امیر المومنین حسین و میل او بآنجانب گوش زد مسموع یزید گشت نامه به عبید الله فرستاد بدین مضمون که از آنکه در این اوقات بسماع ما رسانیدند که امام حسین عزیمت کوفه دارد و ظنیه آنکه جنود شقاوت و رود را بادیه فرستند تا سر راه بر او بگیرند بلکه او را گرفته مضبوط گردانند و بنا بر این ابن زیاد که اشتر عیار و بوجهین ابن میز را با طائفه کثیر تقاد سیه فرستاد تا ضبط طرق قایم نماید و از احوال امیر المومنین حسین یومیا فیوما او را اعلام دهد و حصین حرابن یزید الریاحی را با هزار سوار بادیه فرستاد تا اگر بر امام حسین قدرت یابد آنجناب را بکوفه رساند و چون امام حسین بمنزل عمیق رسید شخصی از بنی عکرمه او را خبر داد که لشکر ابن زیاد بکشتن تو آمده اند و ایشان از مادیه نشسته اند و انتظار مقدم تو می کشند مصلحت آنست که مراجعت نمائی و بخدا سوگند که توئی روی مگر بسوی اسنه و سیوف و یقین بدان که بر اقوال و افعال کوفیان اعتمادی نیست بلکه در محاربهٔ تو با لشکر یزید اتفاق کرده متوجه جانب تو اند امام حسین فرمود خدا تعالی ترا جزای خیر کرامت کناد که شرط نصیحت بجای آوردی و چون اراده از منزل سلالت اهل بیت رسول شده بود بآن بتعان التفات نفرموده بآنجان می رفت تا بمنزل سراد رسید و در آنجا بیتوتت کرده صباح روان شد و چون آفتاب بوسط السمار رسید حر ابن یزید بآن هزار سوار پدید آمد و از دو اب نزول کرده در سایهٔ ایشان خویش نشستند تا وقت نماز پیشین شد و بوقت ادای فریضهٔ امیر المومنین حسین از حر پرسید که تو در نماز اقتدا باهل کنی یا با اصحاب خویش جداگانه گزاری حر مضمون این بیت ادا کرد ۵ من و اقتدا با تو در هر نمازی ۵ همین ست تازنده ام نیت من ۵ و بعد از ان امام حسین پیش رفته حر و لشکر او بادی اقتدا کردند و چون از نماز

فارغ گشتند امیر المومنین حسین بر پای خواست انگاه بر شمشیر خود تکیه زده زبان بتحمید و تمجید باری سبحانه تعالی بگشاد و چون از سپاس و ستایش فراغت یافت فرمود ایها الناس من روی باین صوب نیاوردم و عزیمت این صوب ننمودم و قصد این جانب نکردم تا رسولان شما متعاقب و نامه‌های شما متواتر بمن نرسید که رسیدند هرچند تامل و تدبر میکردم دیار ما باید شد که ما امامی نداریم که در صلوات اقتدا با و کنیم و از عهدهٔ معضلات و مهمات ما تفصی تواند کرد و گفتند که اگر تو در میان ما باشی شاید که احوال پریشان ما منتظم گردد و اگر بر عهود و مواثیق خویش راسخ شوی و تجدید آن پردازی تا من از سر المیمان در شهر شما قدم نهم و اگر از رغبت و متابعت خود پشیمان شده باشی و عزیمت بجانب حرم منصرف گردانم مخالفان چون این سخن بشنیدند همه سر در پیش افگندند و هیچ کس جوابی نداد و چون وقت نماز دیگر رسید امام حسین بامامت نماز عصر قیام نموده بار دیگر سخنان سابق را در میان آورد و حر ابن یزید سوگند خورد که من ازین مکتوبات خبر ندارم امیر المومنین حسین غلام خود را فرمود تا خرجین مکاتیب کوفیان را حاضر ساخته پیش حر بن یزید و اصحاب او بریخت حر نامه‌ها را مطالعه کرد و گفت ما ازان زمره نیستیم که این مکاتیب بتو فرستاده اند و در مقام نصرت تو نتوانیم آمد بلکه از تو جدا نشویم تا آن زمان که بکوفه رفته با عبید الله بن زیاد ملاقات فرمائی امام حسین فرمود مرگ نزدمن آسان تر است از ملاقات با ابن زیاد بعد ازان فرمود تا ستران را بار کردند و مردم خود را سوار ساخته روی بجانب حجاز نهادند و حر و لشکر او میان امیر المومنین حسین و مقصد حائل شدند امام حسین پرسید که ای حر غرض از این حرکت چیست گفت مقصود آنست که ترا پیش عبید الله زیاد ببریم چه باین ما مور یم امیر المومنین حسین فرمود که اکنون بغیر از جنگ چاره نمی بینم و دست بقائمهٔ شمشیر برده خواست که تیغ از نیام برکشد حر بن یزید گفت با جنگ تو مرخص نیستیم بلکه ترا کار دیگر فرموده اند که مرّه بعد اخری آزار ما تو تقریر کردیم و از طرفین کلمات خشونت انگیز گفته شد عاقبت حر بن یزید گفت صواب آنست که ترک منازعت نموده ما و تو براهی رویم که نه موصل بحجاز باشد و نه بکوفه تا ببینیم که ازین زیاد چه خبری می آید انگاه هر دو طائفه روان شده مراحل و منازل پیمودند تا بموضعی رسیدند که موسوم بکربلا بود و از انجا گذشته سیل بنینوی کردند و در ین اثنا شتر سواری دیدند که ببیدی می آید فریقین توقف نمودند تا شتر سوار رسید و بر حر ابن یزید سلام کرده مکتوب ابن زیاد را بداد و اضمون آنکه در هر موضع که مکتوب من بتو رسد امام حسین را در انجا نگذارد و توقف دار و او را در زمین فرو دار که از آب و گیاه دور باشد و به حامل کتاب گفته تام که هر چه از تو صادر گردد درین باب سر و ض من گرداند و حر بن یزید نامه را مطالعه کرده بدست امام حسین داد و گفت از امثال امر امیر چاره نیست و همین مرحله فرود باید آمد تا من نزد او بقصیر منسوب نگردم و هر چند امیر المومنین حسین از حر التماس نمود که بآن همداستان گردد که دریکی ازان قری که قریب بکربلا بود نزول کند راضی نشد و چون زهیر ابن القین الحاج حر بن یزید را مشاهده کرد و بآنجانب گفت بگذار تا باین جماعت محاربه کنیم که جنگ کردن با این قوم آسان تر باشد از قتال با لشکری که از عقب بیایند خواهند رسید امام حسین فرمود ای زهیر راست می گوئی اما من کمر ده می دارم که ابتدا بحرب کنم زهیر گفت پیشتر فرات که نزدیک بماست قریه ایست که یک راه بیش ندارد اگر رخصت دهی بآنجا رویم امام حسین پرسید که نام این قریه چیست او جواب داد که عقر آنجانب فرمود که نعوذ باللّٰه من العقر بعد ازان امام حسین باحر بن یزید فرمود که در سیر ما موافقت نمائی تا قدری چند نهاده نزول کنیم و چون اندک مسافتی قطع کرده به کربلا رسیدند مخالفان سر راه با امیر المومنین حسین گرفتند و گفتند تجاوز ازین مکان جائز نیست همین جا فرود باید آمد که فرات تو نزدیک است امام حسین پرسید که نام این موضع چیست جواب داد که کربلا فرمود که این مکان ذات کرب بلاست انگاه گفت از غرائب حالات آنکه در زمانی که پدرم علی مرتضی متوجه صفین گشت من ملازم او بودم باین محل رسید و سوال فرمود که نام این موضع چیست گفتند کربلا فرمود که ارادهٔ ما ری سبحانه و تعالی چنان ست که طائفهٔ از آل محمد در ین مرغلت نزول کنند و بدین سبب نام این سخن فرموده بفضای ربانی تن در داد فرمود که بارها از پشت دواب گرفته غیها زنده در روز دیگر ابن سعد با چهار هزار نفر بر عزم جنگ امام حسین از کوفه رسیده در کربلا فرود آمد و کیفیت این قضیه آن بود که عبید الله بن زیاد بعد از قتل مسلم ابن عقیل تعین عمال کرد که بولایات روندازان جمله منشور ایالت ری را باسم عمر بن سعد نوشته پیش او فرستاد و چون آوازهٔ توجه امام مظلوم شهید در کوفه شیوع یافت ابن زیاد باعمر بن سعد گفت که تخت بجنگ حسین ابن علی پرداز و چون از کار او فراغت یابی عنان عزیمت بجانب عراق عجم منعطف گردانیده روی بری آور عمر سعد گفت ایها الامیر مرا از محاربه امام حسین معاف داشته این امر را بدیگری رجوع فرمائی عبید الله گفت ملتمس تو بمذول دارم بشرط آنکه منشور ری نزدمن فرستی ابن سعد التماس نمود که او را مهلت دهد تا از سر بصیرت جواب گوید مسموع افتاد وی باجابت مقرون گشته ابن سعد با اصحاب خود در حرکت و سکون مشورت نمود حمزة بن مغیره که خواهر زادهٔ ابن سعد بود گفت ای خال بخدا سوگند که توجه بجانب امام حسین یکی از ناتمام است و ستلزم قطع صله رحم و الله که ترک سلطنت و خروج از دنیا بهتر از آنست که نزد خدا تعالی روی و خون امام حسین در گردن نو باشد ابن سعد آن شب درین اندیشه بسر برد و عاقبت حب جاه دیدهٔ بصیرت او بپوشانید و در چاه طمع انداخت و با چهار هزار سوار و پیاده به نیت

قال آن سرور ستوده خصال روان شده از خاست عاقبت و سوء خاتمت در دنیا و آخرت نیندیشد و بعد از قطع مراحل چون به کربلا رسید و بر برابر امیر المومنین حسین فرود آمد همان لحظه ماجرة بن سفیان خطلی گفت بروید از حسین استفسار نمائی که سبب آمدن او بدین ولایت چه بوده و باعث بر این شورش و غوغا چیست قره بموجب فرموده عمل نموده امیر المومنین حسین گفت مردم کوفه بن مکاتیب نوشته که ما امامی نداریم که از عهدهٔ مهام دنیا و آخرت ما بر درون تواند آمد و التماس قدوم من کرده اند و من بکلمات واهی ایشان وقعی نگذاشته روی براه آورده ام و درین اثنا طریق عذر ایشان معلوم شد چه بعد ازان که شصت هزار مرد دست بدست مسلم بن عقیل داده به بیعت من در آمدند بقضیهٔ پیمان نموده مسلم را اتهاما گرفتار شتابند تا به تیغ ستم کشته شد و چون صورت بیوفائی ایشان مشاهده کشت خواستم که بازگردم حر بن یزید ریاحی نگذاشت و ازین مغارقت تمکرد تا مرا در این منزل فرود آورد و بعد ازان قره را فرمود ند که ابن سعد را بگوی که اکنون باید که قرابت قریبه که میان ما و تست ملاحظه کنی و مرا گزاری تا بوطن مالوف مراجعت نمایم قره جواب امام حسین را بابن سعد رسانید ابن سعد گفت الحمد لله والله که امید وارم که میان من و امام حسین مقابله و مقاتله واقع نشود بعد ازان ابن سعد نامه بابن زیاد فرستاده از التماس امام حسین او را آگاهی داد عبید الله زیاد جواب نوشت که اما بعد ای عمر بیعت یزید را بر امام حسین عرضه کن و چون او و سایر انصار نمائی و منتظر فرمان من باشی و نامهٔ ابن زیاد بابن سعد رسید گفت که عقیدهٔ من آنست که عبید الله طالب عافیت نیست و این نامه را بار سولی که آمده بود پیش امام حسین فرستاد و آنجناب جواب داد که هرگز بمن ابن زیاد عمل نکنم و فرمان او بگردن نگیرم و التماع امام حسین گوش نامبارک او رسید و در غضب رفت و تجلد الشکر گاه ساخت و حاجز بن الحر و شبث بن ربعی و شمر ذی الجوشن را بحضور خود بنزد عمر سعد فرستاد گو بند هر چند عبید الله بن زیاد جمع کثیر را بجنگ امیر المومنین حسین می فرستاد اکثر ایشان حرب او را مکروه داشتند و با زمی گشتند و این معنی عبید الله را معلوم شده فرمان داد تا سعد بن عبد الرحمن بن محلات که فوجی گردد و از متخلفان هر کرا بنزد او فرستد و سعد شخصی را از اهل شام که بحمیت اخذ میراث از لشکر گاه ابن سعد باز گشته بود بافته بدارالامارت فرستاد عبید الله زیاد گفت که تا آن خون گرفته را گردن زنند و چون مردم مشاهدهٔ این سیاست کردند هر که تخلف نموده بود روی به کربلا نهادند و درین اثنا ابن زیاد بعمر سعد پیغام داد که امام حسین و اتباع او را از تصرف در آب فرات مانع آید و بابن بهانه متمسک شد ند که بنی هاشم آب را از عثمان بن عفان باز داشته بودند و عمر بن سعد و عمرو بن حجاج را با پانصد سوار حجت ضبط آب تعیین نمود و این واقعه قبل از شهادت امام مظلوم بسه روز روی نمود و چون عطش بر امام حسین و اتباع او استیلا یافت برادر خود عباس را با سی سوار و بست پیاده بطلب آب فرستاد و میان عمر و عباس محاربه واقع شده عباس غالب آمد و پیادگان مشکها پر آب کرده و عباس با سوار ان بحمایت ایشان قیام نموده تا آب را بلشکر گاه رسانیدند و مقارن این حال ابن زیاد به عمر بن سعد پیغام داد که من ترا پیش امام حسین بحمیت آن نفرستاده ام که با وی صحبت داری و یا او را زمن شفیع شوی و وظیفه آنکه ازوی استمزاج کنی که بحکم من راضی می شود یا نی اگر بفرمان من رضا دهد او را باصحابش بدین صوب گسیل کن والا حرب و پرا آماده گاه او شناخته و تاق ست و چون این خبر به عمر بن سعد رسید مبتدا اسباب قتال و جدال اشتغال نموده خواست که در تاسع محرم سنه احدی وستین آن مهم را فیصل دهد لیکن امام شهید از عمر سعد و امرا لشکر شقاوت اثر التماس نمود که کار جنگ را به روز دیگر گذارند و مخالفان ملتمس آنجناب را مسدول داشته مقرر بر آن شد که روز جمعه عاشر شهر مذکور کار علی عبارت از آنست هر دو فریق بمقاتله گرایند و در بعضی از کتب مذکورست که امیر المومنین حسین قبل از حرب بچند روز پیغام به عمر بن سعد فرستاد که بامن یکی از سه کار کنید نخست آنکه مگذارید تا من از موضع که با نجا آمده ام بهمان موضع روم و گرد رین باب سابقا شته و اید مرا مانع مشوید دیگر پیش یزید رفته دست او بدست او نهم تا در باب من هر گی کند و الا رخصت دهید تا شهری از ثغور اسلام روم و یکی از اهل آن ثغر باشم عتبه بن سمعان گوید که پیوسته ملازم امیر المومنین حسین بودم تا آن زمان که شهادت یافت و هرچه می گفت می شنیدم نبخدا سوگند که هرگز بزبان نیاورده که مرا مگذارید که پیش یزید یا ثغری از ثغور اسلام روم بلکه همین قدر پیغام داد که مرا مگذارید تا بمکانی بازگردم که ازانجا آمده ام یا دست ازمن بازدارید تا سر در بن جهان عریض نهاده در مهاجرت اوطان و مفارقت خلان روزگار گزاریم و عمر سعد متمسک امام حسین را بعرض رای ابن زیاد گردانیده پیغام داد که فان لکم فیه رضی وللامة مصلح این زیاد گفت هذا رجل لصحبة امیره اما شمر ذی الجوشن ملعون گفت که اگر امام حسین از آنجا متقلد مراوده بیعت یزید گردد و در قلعهٔ و شما باشد مردم بچشم دیگر در وی نگرند و این صورت موجب زیادتی قوت و مکنت او شود مصلحت ملک آنست که حکم بوتراضی شده بکوفه آید تا اگر ازوی عفوئی ممنون منت تو گردد این زیاد رای شمر را تحسین داشته مکتوبی مصحوب شمر به عمر بن سعد فرستاد مضمونش آنکه من ترا نفرستاده ام که با امام حسین مدارا و مواسا کنی اگر محکم بمن رضا دهد او را با تباع خود بفرست والا همه را بکش و شد کن و صدر و ظهر حسین را بسم اسپان مضمحل گردان که اوشاق قاطع طلوم ست و تولای عمر اگر بفرمان من عمل نمی نعوذ بالله مطاعف و مراحم ما اختصاص یابی و اگر ابا و امتناع نمود ه محاربهٔ امام حسین را مکروه می شماری منصب عمارت را به شمر ذی الجوشن گزار و چون شمر مکتوب ابن زیاد را به عمر بن سعد رسانید عمر گفت قبح الله ما جئت به نبخدا سوگند که ظن من چنان ست که در افساد امری کوشیده که من در اصلاح آن

مسمی می نمودم تا ابن زیاد نامهٔ امام حسینؑ بخط نوشته و بار تکاب چنین امری که مستلزم خذلان دنیا و آخرت ست مرا تکلیف کرده و چون والدهٔ بعضی از اولاد امیر المؤمنین علیؑ از بنی کلاب بود و با شمر ذی الجوشن الکلابی از جانب مادر خویشی داشتند شمر به کنار خیمه های امیر المؤمنین حسینؑ رفته آواز داد که ای فرزندان خواهر من شما را امام حسینؑ دست بازو داشته پا از دائرهٔ متابعت او بیرون نهید تا از سخط مادر ما شما ایشان گفتند لعنت بر تو و امان تو باد که مادر ما امین پیغمبر ما نی و فرزندان رسول خدا را امان نمی دهی شمر ملعون مخجل و شرمسار به لشکرگاه خود باز گشت آورده اند که در وقت نماز دیگر که این واقعه هایله در دیگر روزی روی نمود امام حسینؑ سر خود را بر زانو نهاده در خواب شد و خواهر او زینب آواز مخالفان شنیده او را بیدار ساخت امام حسینؑ گفت رسول خدا را در خواب دیدم و فرمود تو بجانب ما خواهی آمد در بقیت ساعات بر خسارهٔ خود زده امام حسینؑ او را تسکین داد و عباسؑ ابن علیؑ مادر را در خود گفت که جمعی از مخالفان قریب بخیمه ما آمده اند و ترامی خوانند امام حسینؑ عباسؑ را با بیست سوار نزد ایشان فرستاد تا معلوم کند که سبب آمدن آن جماعت چیست و عباسؑ استفسار نموده گفتند امیر است یعنی عمر بن سعد که بر جنگ امام حسینؑ اقدام نموده عباس گفت اشب ما را مهلت دهید تا فردا ساخته جنگ شویم عمر بن سعد با اصحاب خود درین باب مشورت نموده عمرو بن حجاج الزبیدی گفت والله که اگر ابن فاطمه نماند واجب آنست که ملتمس ایشان مبذول افتد و عمر از گشته امیر المؤمنین حسینؑ برادران و یاران خود را جمع آورده فرمود که الحمد لله علی السراء و الضراء اما نا بداند که من هیچ کس را از اصحاب خویش با وفا تر بنفس و هیچ آفریده را از اهل بیت خود جیم تر و نیکوکار تر ندیدم فجزاکم الله عنی جمیعاً خیر آنگاه گفت من رقبهٔ شما از رقبهٔ بیعت خود محلی ساختم می باید که هریک از اصحاب من اشب دست اهل بیت مرا گرفته در آفاق متفرق گردند تا از محنت دهر ایمن و از شدت فرج یابند و چون مخالفان مرا حاضر بینند از عقب دیگری مروند و بجوی احدی نپردازند برادران و فرزندان و انبا جعفر طیار و اصحاب آن جناب جواب دادند که ما هرگز از تو مفارقت نکنیم چه بقای خود را بعد از حیات تو نمی خواهیم و مسلم بن عوسجة الاسدی گفت تا جان در بدن و رمقی در تن و نیزه بدستم ست با اعدای دین و ذریهٔ طاهرهٔ سید المرسلین رب العالمین مقاتله خواهم کرد و دست از جنگ باز نخواهم داشت تا اجل فرا آید ۱۲ بقیامت برسم آن عهد که بستم با تو بتا نگوئی که در آن روز دیگر نبوده و چون امیر المؤمنین حسینؑ مشاهده فرمود که اهل بیت و اصحاب او در وفاداری راسخ دم و ثابت قدم اند فرمان داد که خیمه ها را نزدیک ترتیب دیگر نصب کرده در عقب خیام خندقی کنند و او را از نی و چوب پر ساختند تا بنگام التهاب نار آتش قتال آن زده طریق آمد و شد جمعی از ان ممسدود باشد در بعضی از تواریخ مسطور ست که قریب بآن واقعهٔ عظمی روزی امیر المؤمنین حسینؑ به عمر بن سعد پیغام داد که با تو سخنی دارم مطلوع آنست که امشب با من ملاقات کنی عمر سعد ملتمس آنجناب را قبول کرده چون شب در آمد با صد و بست نفر از لشکرگاه بیرون آمده نزدیک منزل امام حسینؑ رسید و امام حسینؑ بابرادر خود عباسؑ و پسر خود علی اکبرؑ و چند دیگر بر ابر ابن سعد رفته بایستاد و عمر سعد چون دید که با امام حسینؑ دو کس بیش نیست پسر و غلام خود را امر کرد که با او باشند و دیگران را گفت تا دور تر بایستند بعد از ان امیر المؤمنین حسینؑ ابتدا بکلام کرده فرمود و بگیک ای عمر از خدای عز و علا که باز گشت کافهٔ برایا به اوست نمی ترسی که با من در مقام مقابله و مقاتله و قتال آئی و خون من بگردن تو بسیار دیده ۲ نخواهد بود ای عمر حسن عاقبت و نیکی خاتمت تو در فرزندان تو منحصر در این امر ست که مرا بدار الکلاب آن ارشاد کردم عمر بن سعد گفت یا ابا عبد الله سنجیده لفظی نخستان را امان می ترسم که اگر بخدمت تو بیادرت نمایم منازل و دار و کوفه خراب کنند امام حسینؑ فرمود که دنیا محبوبی نیست که این همه تعلق با و توان داشت و اگر قصور رفیع البنیان تو مهندم گردد در عوض آن گوشک با در بهشت از برای تو بنا کنند و مع ذالک اگر بآن باشی سرای بهتر از ان تو دهم ابن سعد گفت که در ولایت کوفه ضیعت معمور بسیار انتفاع دارم ازان می اندیشم که ابن زیاد آن را متصرف گردد امام حسینؑ فرمود که اگر آن ضیعت ضایع شود من تراد رحجاز مزرعه بخشم که هزار بار بهتر از ان باشد عمر سر در پیش افگنده جوابی نداد امیر المؤمنین حسینؑ فرمود ای عمر بفضل خدا حال و توق دارم که از کذم عراق نخوری مگر اندکی عمر جواب داد که اگر گندم نباشد جو توان خورد و چون سخن باین مرتبه رسید امیر المؤمنین حسینؑ و عمر بن سعد منازل خود بازگشتند گویند که چون امام حسینؑ مردم خود را جمع کرده در باب جنگ با ایشان مشورت می نمود بریزن حصیر الحمامی که از جملهٔ عباد و زهاد بود گفت ای پسر رسول خدا دانم نهایت مشکل پیش آمده و من هیچ چاره نمی دانم مگر آنکه بروم و عمر بن سعد را نصیحتی کنم شاید که بنده بغفلت از گوش خود ببرون کند و موعظت مرا بسمع رضا اصغا نماید امام حسینؑ فرمود که برصواب دید تو هیچ کس را مزیدی نیست بر چون رخصت یافت بلشکرگاه عمر سعد شتافت و در خیمهٔ او در آمد و سلام نکرد و نشست عمر در خشم شده گفت مگر من مسلمان نیستم و خدا و رسول او را نمی شناسم که بر من سلام نکردی بهر گفت مقاتله با فرزند رسول او منع کردن تو از اهل بیت آنحضرت را از اثر اب منافی ایمان است

لشکر تو سگان و چارپایان خود را آب می دهند و از امام حسین و فرزندان او که در آن زمین یک شربت آب اند دریغ می دارند و تو این معنی را تجویز می کنی اگر تو را از بهشت
دسلمانی بهره بودی هرگز چنین استدلال نمی کردی و هیچ کس را بعقل و ادب و دین تو ندیده ام عمر بن سعد چون این کلمات بشنید سر در پیش افگنده لحظه خاموش
گشت بعد ازان سر بر آورد و گفت ای برادر ایچه گفتی حق و راست است چه من یقین می دانم که هر کس با امام حسین و خاندان نبوت جنگ کند و میان فرزندان رسول وحی
این حائل گردد مکان او آتش دوزخ باشد و لیکن ملک ری مملکتی است عظیم و پر نعمت ترک آن نتوان نمود و دل از امارت آن ولایت برنمی توانم داشت شقاوت
بر من استیلا یافته و شیطان جاه و حرمت دنیای دنی را در چشم دل من جلوه داده لفظ ذو امر و نواهی و حکم راندن بر رعیت و سپاهی علاوتی دارد که آسان آسان ازان دست بیرون
نمی رود و بعد از کمال ضلالت و فرط جهالت عمر سعد تعجب ها کرده باز گشت و معروض امام حسین گردانید که عمر سعد در رتبه ضلالت و بیدار غوایت سرگردان شده و بوعده
حکومت ری مغرور و فریفته گشته هیچ وجه خیری ازو متوقع نیست و چون هم بر محاربه قرار یافت امیر المومنین حسین و اهل بیت و شیعه و موالی او در شبی که روز آن شربت
شهادت چشیدند به نماز و عبادت و توبه و انابت اشتغال نمودند و در سحرگاه امام حسین لحظه ای دیده بر هم نهاد و با اصحاب گفت این ساعت چنان در خواب دیدم که
گرگان بر روی من بانگ می کردند و می خواستند مرا به دندان بگزند و در میان آن گرگان سگی بود پیش از همه تری می کرد و بس نزدیک تر می آمد و غالب ظن من
آنست که آنکس که مرا خواهد کشت ابرص خواهد بود و در اثنای این حال جدّ خود را دیدم که می گفت ای پسر شیدای من محمد تو الی که آسمان ها و ملائکه اعلی علیین جمله در استقبال
روح تو آنند می باید که امشب روزه نزد من کشائی التمیل کن و ناخوش دل مباش که باری بهمانه و تعالی فرشته را از آسمان فرستاده تا خون ترا در شیشه سبز نگاه دارد و
برادران و ای یاران هلاک من نزدیک رسیده و مرا بزندگانی هیچ امید نمانده و از رشیدن این واقعه غلغله در میان دوستان و احباب آنچنان افتاده بر زبان
دل و هوش خلق گشتند و چون خورشید نجم گزار از نیب آن واقعه عظمی لرزان بر بام این نیلی حصار برآمد عمر بن سعد جمعیه لشکر پرداخته بمنه سپاه را در عهده عمرو
بن الحجاج الزبیدی گرد در سیره و میمنه ی الجوشن را گماشت و فرمان داد تا سواران از صوابدید عروة بن قیس و پیادگان از اشارة شیث بن ربعی در نگرزند و علما
بر مولی نرود در پیشرو امیر المومنین حسین فرمود تا هر یمن القبن بر دست راست باشد و حبیب بن مظاهر در جانب یسار توقف کند و رایت را به برادر خود عباس
تفویض فرمود و چون صفها راست شد حر بن یزید ریاحی پیشتر رفت و گفت ای عمر سعد اصلحک الله با امام حسین مقاتله خواهی کرد گفت بلی و در ین قال تن بسیار
بی سر خواهد شد پرسید که چرا یکی از تلمسات او را باجابت مقرون نمی گردانی تا این فتنه فرو نشیند عمر سعد گفت ازین معنی نیست اما ابن زیاد راضی نمیشود و بعد ازان حر
ابن یزید الریاحی از عراعراض نموده تردیک تر امام حسین رفت و در آن زمان لرزه بر اعضای وی افتاده بود مهاجر ابن اوس از قوم حریا وی گفت که من در هیچ
معرکه تزا چنین خوف ناک ندیده ام و تو از جمله شاهیر ایل قبضه و شمشیری چه هرگاه از شجاعان و فارسیان کوفه می پرسیدند پیش از همه تر ابر زبان می آوردند حر بن یزید
گفت خود اسوگند که من نفس خود را میان بهشت و دوزخ مخیر ساخته و بهشت اختیار کرده ام سپس عنان باز پس زد و به امام حسین ملحق گشته معروض داشت
که ای قرة العین رسول والله که اگر من گمان می بردم که این قوم دست رد بر سینه تو خواهند نهاد از خانه بیرون نمی آمدم و چون ظن من بخلاف این بود گفتم که
اگر در بعضی امور با انقیاد ایشان تمام غالب گناهی و مواخذه بر آن مترتب نخواهد گشت اکنون که تمرد و عصیان این جماعت ظهور یافت متیقن و نادم
گشتم توسیادت و مروت هیچ می دانی که توبه من قبول خواهد شد یا نی امیر المومنین حسین گفت انابت تو در رتبه قبول دارد و توبه حری در دنیا و آخرت آنگاه حر
روی بخلقان آورد و ندا کرد و گفت ای اهل کوفه فرزند رسول را طلب نمودید و در آن باب مبالغه بسیار کردید اکنون که آمد باد شمنان او بر قتل وی عهد و پیمان
بستید تا حال او بمرتبه رسید که مانند اسیران بغیر خود نفع نمی تواند رسانید و گرانگه آب فرات را که یهود و نصاری و مجوس و خنازیر و کلاب می آشامند از وی باز نداشتید
بخدا سوگند که از شما گروهی بدتر ندیده و نشنیده ام خدایتعالی در روز قیامت شمار آب بدهاد و چون حر بن یزید این سخن گفت او را تیر باران کردند و آورده اند که
میدا رجنگ امیر المومنین حسین مکرر بود که در رهنیرهای که در خندق جمع کرده بودند آتش زدند تهم انها دیده فریاد برکشید که ای حسین پیش از آمدن قیامت با آتش
تعجیل کردی آنجناب جواب داد که تو سزاوارتری به آتش مسلم بن عوسجه التماس کرد که امام حسین رخصت فرماید تا تیری بدو اندازم زهم امام حسین فرمود نخواهم که
در حرب پیش دستی کنم که از بدر خود چنین آموخته ام در این اثنا ابرا سب فرود آمده بر شتری نشست و میان هر دو صف متوجه شده چون بانجا رسید توقف فرمود
بعد ازان گفت ای کوفیان گمان نبرید که من هرگز هیچ وقت دانم که در نفس آن نفعی متصور نیست لیکن غرض آنست که حجت خدای عزوجل بر شما لازم و عذر من
نزد شما روشن شود چون زمان و کیفیت حال بدین منوال شنیدند بوضع و زاری آغاز کردند چنانچه آواز ایشان بسمع همایون امام حسین رسید و از گریه و فریاد

ایشان متاثر شده فرمود لاحول ولا قوة الا بالله العلی العظیم ابن عباس گفت که کنار وصیبان را بحضور من سپرده که بصفت آوردم آنگاه برادر ولیعهد فرموده که برو و با ایشان بگوید که فرزندان شما بسیار بلند گریست حالا ما را می ترکت آن کنید و چون آن جماعت این پیغام شنیدند خاموش گشتند و امیرالمومنین حسین بحضور خویش برفت گفت ایها الناس شما معلوم دارید که من پسر پیغمبر شما ام و پسر وصی او علی مرتضی که نخست کسی که از زنان مشرف قبول ایمان مشرف گشت وی بود شنیده که آن حضرت در شان من و برادرم امام حسن فرمود که دو سید جوانان بهشت ایم امروز آن نسب که مراست و تا من دانسته ام که خداوند عزوجل کذب را بر اهل گ ورروغ گفته ام و بوعده خلاف نکرده و هیچ مسلمان را نیازرده ام و تا ظلم و تکلیف بر من جاری شده هیچ مذهبی بقصد از من فوت نشده و بحد اسوگند اگر از موسی و عی در ازگوش مانده یا عیسی یهودی و نصاری معتمد و متیاز آن بجای می آورند چه گونی اسم مسلمانی بر ما اطلاق توان کرد که در قتل عترت این پیغمبر معصی می نمایند نه از خدای شما ر ونه از رسول وی شرم پس بحجت برگشتن من اقدام می نمایند و بکدام دلیل خون مرا مباح می شمارید من مردی بودم از دنیا اعراض نموده و حلاوم قبر خود گشته مرا آ رها نکرد نه بالضروره ترک مدینه کرده بپناه بحرم باری تعالی بدرسل شما متشاغل شدم تا رسل شما متاقب او نامهای شما متوالی تا آنجا که ما را با ما بیعت می دادیم باید که متوجه اجانب شوی که نادرتم تو جانها افشانیم و الکنون که بقصد شما آمدم باری اگر مرا یاری نمی دهید تیغ مرد وی من مکشید و هم انگه اربد که بر گردم یا به مدینه رفته بر سر قبر جد بزرگوار خود بنشینم و دنیا بر من گذشته دران عالم پدید آید که حق بجانب که بود و ستم از کدام صادر شد الحاصل این سخنان شنیده هیچ جوابی نداد تا امام حسین فرمود الحمد لله والمنه که بحجت بر شما تمام کردم و شما را بر من حجتی نیست آنگاه یک یک از روسای کوفه را نام برده بالاگفت که شما بجانب من نوشته آید و حالا در برابر من آمده قصد خون من می کنید کوفیان گفتند ازین کلمات که می گوئی خبر نه داریم و هیچ مکتوبی از سال گذشته تا امروز بما نرسیده و بیعت نیز بر ما امام حسین فرمود تا خازن او نامها را آورده به ایشان نمود حضار معرکه انکار بلیغ کرده همه گفتند این مخالف بی وقوف ناظمی شده امام حسین چون اهل عذر را مشاهده فرمود آماده و بر اسپ سوار شده بصف خویش پیوست و دل بر مرگ نهاده انتظاری برد که مخالفان ابتدا بحرب کنند و در خلال این احو شخصی از سپاه عمر سعد بیرون آمده فریاد برآورد که یا حسین بالبشر بالبشار بجناب فرمود که خدای بر من رحیم است و پیغمبر شفیع اللهم حره الی النار و چون آن مر بازگشت پای اسپش بگودی فرو رفته از فرس بجانب اسفل متمایل شد و پای آن گستر از رکاب مانده اسپ بهر سوی دوید تا او را در خندقی که از بنی دفنی مملو بود و بفرمان امام حسین آتش درآن زده بودند رسانیده بنداخت و معنی دعوت المظلوم مجاب بوضوح پیوست و درین اثنا عمر بن سعد پیش صفوف آمده تیری بجانب سپاه امام حسین افگند و گفت گواه باشید که اول کسیکه بطرف لشکر امام حسین تیر انداخت من بودم شخصی از شیعهٔ آنجناب جوا که نخست کسی که ازین مردم به دوزخ خواهد رفت تو خواهی بود نقل ست که دران روز چون حر ابن یزید بخدمت امام حسین مبادرت نمود گفت ای حرة العین اول کسی که بتو خروج کرد من بودم اکنون رخصت فرمائی تا نخست کسی که پیش تو جان فدا کند من باشم قیس وی به اجابت مقرون گشته با دشمنان در آوا و بروایت ابوالمؤید موفق بن احمد اخطب خوارزمی چهل پیاده و سوار را بر زمین افگند و عاقبت مخالفان اسپ او را پی کرده روزگار بطی صحیفهٔ حیات او پر داخت رمقی در بدن داشت که او را پیش امام حسین آوردند آنجناب دست مبارک بر روی او فرود آورده فرمود انت الحر کما سمتک امک حر فی الدنیا و الآخرة چون او در بقول حاکم شافعی امام حسین این سه بیت در مرثیهٔ او ادا کرد عربیه لنعم الحر حر بن الریاح و حر عند مختلف الرماح ۴ و نعم الحر اذ نادی حسین ۴ فجاد بنفسه عند ال دنیا بی همصفی جان ۴ و روحه من اسود الملاح ۴ و بعد الحر بن یزید بریر بن خضیر الهمدانی که ذکر او گذشت پای در میان نهاده مبارزت نمود و در اثنای آ می گفت ای کشندگان مسلمانان وای کشندگان فرزندان پیغمبر آخر الزمان بیشتر آمید بزید بدان معتقل از صف سپاه عمر سعد بیرون آمده نزدیک بدو بریر رسید گا ظن من چنان است که از هجد گمراهان بریر گفت بیا تا از خدا مسلمت نمائیم که هر که مبطل باشد بر دست محق مقتول گردد و بزید را می شاید هر دو دست بدعا بر دا گفتند هر دو بایک دیگر در آویخته یزید بن معقل تمشیری حواله بریر کرده کاری از پیش نرفت و بریر تیغی چنان بر فرق ابن معقل زد که بدانجا بمرد رسید و از سپاه عمر بن محمد بن اوس بجنگ بریر متوجه شده او را بقتل آورد بعد از واقعه بریر یزید بن عبدالله الکلبی که او را قحمی گفتند بصف خود را گفت ای وهب برخ و در نصرت فرزند رسول تقصیر جایز مدار وهب گفت افعل یا اماه و لا اقصر انشا الله و روی با اهل نفاق و شقاق آورده رجزی خواند که او شش این عربیه ان تنکروانی فانا بن الکلبی ۴ سفوف تروی و ترون النصر لی ۴ و چندکس را کشته نزد مادر آمد گفت ای مادر از من راضی هستی یا نه مادر گفت تا پیش امام حسین کشته نشوی از تو خوشنود نگردم و منکوحهٔ وهب گفت تا بخدا سوگند می دهم که در العراق متحن نگردانی مادرش گفت ای پسر فرزند زن

و اعدای دین حمایت کنان تا در بدو خبا محمد رسول خدا شتابند و هیب بشتاب تا در بیان در اجابت نمودن عرب آغاز کرد تا آن مخالفان دست تعرض او دلازا نداشته و چون هیب پای در میدان نهاد عمرو بن خالد هیجانب دشمنان تاخت و چندان قتال کرد که شهید شد و بعد ازوی پسرش خالد در میان آمده شهادت یافت آنگاه سعید بن حنظله تمیمی که یکی از اعیان سپاه امام حسین بود مبارز طلبید و مقاتله و مقاتله گشت و می گفت عزیز علی الاصیاف والاستة بعد از علیه الدخول الحجة و الهان شیر دل قتالی شد که دیده کس را ازان مدابیر بر قرین انگند تا آخر الامر گرفتار شد و بعد ازوی مسلم بن عوسجه الاسدی روی بان قوم آورده مبارز تمام کرد و کشش و کشش بسیار نمود تا عقب مسلم نافع بن هلال البجلی روی بمیدان نهاد و گفت انا الغلام البجلی انا علی دین علی و دین الفتی و در برابر وی شخصی از مخالفان آمده گفت انا علی دین عثمان نافع گفت بل انت علی دین الشیطان و نافع بر آن شخص حمله کرده بدو زخمش فرستاد تا جوا المؤید خوانان می گوید که حسین بن نافع بن هلال خصم خود را بسر قتل رسانید و گروهی هجانب او تاختند و نافع بر آن جماعت دل بر مرگ نهاده و از میدان در گذشته تا چند کس ازانها کشته شدند یک شخص ازانها نشان تقتل فی رسید و الله که اگر با نفاق سنگ با وی محاربت جنگ بسیار کشته شوند و اکثون صواب آنست که بصلابت اجتماعی روی بخصم آریم عمر سعد این رای را بحسن دانسته بعمرو بن الحجاج و جمعی حمله برده چون از نزدیک با امام حسین رسیدند یاران خود گفت که ای اهل کوفه بر جاده طاعت ثابت باشید و باجتماعی که مخالفت او کرده اند و از دین بگانه گشته معاندت کنید امیر المومنین حسین فرمودند که ای عمرو تو مردم را تحریص و مجاربه می کنی و مرا از دین بیگانه می خوانی بخدا سوگند که تو غریب معلوم تو گردد که از ما با طاعت بلی دین و سزاوار آرایش کیست و کدام حمله کرده اصحاب هدایت اکتساب در مقام اطفاء ایشان سعی بلیغ نموده اند اما مسلم این امر هو بر سخی گران یافته از پشت زین بر زمین افتاد و بعد از ساعتی عمر باز گشت و امام حسین و حبیب ابن مظاهر بر سر او رسیدند و در تن او هنوز رمقی باقی بود امام حسین با او گفت خدا تعالی ترا بیامرزد ای مسلم و طائفه از یاران ما را اجل دریافت و چون که زنده اند انتظار آن می برند و حبیب گفت ای مسلم البشر ما نیز بقول ضعیف جواب داد کنیم بشرک الله بخیر حبیب گفت اگر من می دانستم که بعد از تو زنده خواهم ماند التماس دیعتی می کردم و لیکن یقین دارم که همین لحظه تو خواهم پیوست مسلم گفت وصیت من تو نیستی که دست از جنگ باز نداری تا پیش امام حسین کشته نشوی حبیب گفت برت کعبه که چنین خواهم کرد و اصحاب عمر بن سعد در آن زمان که مسلم افتاده فره برآورد که ابن عوسجه را کشتیم و شیث ابن ربعی زبان بدشنام قوم خود کشاده با یشان گفت بر کشتن شخصی اظهار شادمانی می کنید که در غرغره آخر بسر بجان بیش ازان که صفاهم پیوندند شمشیر تاکس از شرکان را بقتل آورده بودند و در ان حین شمر ذی الجوشن از جانب میسره حمله کرده و اصحاب امام حسین بعد از فیه ایشان شمشیر کشیده بهر حمله که بر گروهیان می کردند آن جماعت منهزم می گشتند و چون عمرو بن سعد شدت قتال محبان خاندان نبوت مشاهده کرد حصین بن نمیر را گفت تا با پانصد تیر انداز روی با یشان نهاده تیر باران کردند و نامزد قتال التهاب یافته اسپان سپاه امام شهید از زخم سهام مزین افتادند و آن شیران بیشه هیجا پیاده ماندند و مردانگی دادند تا وقت نماز پیشین در رسید و ضعف و قلت شیعهٔ امیر المومنین حسین ظاهر گشت و چون ابو ثمامه صایدی امیر حجاب احوال لشکر بدانسان مشاهده کرد بامیر المومنین حسین گفت که دشمنان نزدیک رسیدند و من دوست میدارم که بادای فریضه که وقت آن در آمده اشتغال نمایم آنجناب روی بآسمان کرده گفت ذکرتک الصلوات جعلک الله من المصلین نعم هذا اول وقتها آنگاه بیاران خویش گفت که از اعداء الناس خائف نباشید ان جملت ضعیف که نماز پیشین بگذاریم یاران تمنای امیر شان رسانیده حصین بن نمیر گفت نماز حسین مقبول نیست حبیب ابن مظاهر گفت ای حصین تو گمان می بری که نماز فرزند پیغمبر و در جهٔ قبول نخواهد یافت و نماز چون تو حماری مقبول خواهد افتاد حصین ازین سخن در خشم شده بر حبیب حمله برد و حبیب شمشیری بر سر وی زده بیک ضربت او را بر زمین انگند و اصحاب حصین سعی نموده او را از معرکه بیرون بردند ازان امیر المومنین حسین فرمود که زهی العین و سعید بن عبد الله با عدد وی چند در پیش او ایستاده نگذاشتند که خصم را از پا در آرد و روایت است که سعد بن عبد الله الحنفی خود را هدف تیر بلا ساخته بهر جایی که امام حسین توجه می نمود او پیش پیش آنجناب می رفت تا آن زمان که اجلش فرا رسید و بعد ازوی عبد الرحمن بن عبد الله النیزی پای در میدان نهاد می گفت عزیز علی انا عبد الله من آل یذبن و بعد علی دین حسین حسین ۴ اضربکم ضرب غلام من آل هاشم ۴ و ابن عبد الرحمن چندان مقاتله کرد که زخمها یافت و بخاک افتاد زرعی ابن سلیم الاسدی بیرون آمده رجزی می گفت و جنگ می کرد تا کشته شد و بعد ازان قرة العین بن ابی قرة الغفاری پای در معرکه نهاد و یاران او تحمل گشت انگاه عبد الله بن الرس المالکی رجز می گفتن آورده چندان کوشش نمود که رخت بسرای آخرت کشید و بعد ازوی عمرو بن ضباع البجلی بیرون آمده مجادله نمود تا زخمهای فراوان برداشت بعد ازان حبیب بن مظاهر اسدی متوجه جدال شد جنگی صعب کرد و شخصی از بنی تمیم شمشیری بر وی زده بیقرار خواست که بر پای خیزد

حصین بن نمیر تیغی بر فرق او زده حبیب چنان تصور کرد که دیگر برنخواست و تمیمی از اسب فرود آمده سرش از تن جدا کرد بعضی گفته اند که بدیل بن صریم حبیب را بقتل رسانید
و بعد از فراغ از جنگ سر او را در گردن اسب آویخته بمکه رفت و چون پسر حبیب که هنوز بمرتبهٔ بلوغ نرسیده بود سر پدر خویش را بدان نشان دید فی الحال بدیل را
بدوزخ رسانیده آن سر را بدست آورد و چون حبیب بن مظاهر کشته شد جون مولی ابی ذر غفاری حمله آورد بعد از آن زهیر ابن القین البجلی آهنگ جنگ نموده اسلحه پوشید و دست
امیر المؤمنین حسین را گرفته رجز خواندن آغاز کرد که اولش این بود عربیه اقدم حسین هادیا مهدیا ۞ الیوم تلقی جدک النبیا ۞ و بمیدان خرامیده بعد از کشش و کوشش از جام
سلسبیل ریاض رضوان نوش نمود و بعد از آن علم سروری نافع بن هلال روی به نبرد آورد و چندان تیراندازی کرد که سهامش باتمام رسید آنگاه دست به شمشیر برده سیزده
کس را به تیر و تیغ کشت و دشمنان غلبه کرده بازوهای او را بزخم گرز شکسته و شمر بدست خویش سر او را از بدن جدا کرد آنگاه جناده بن حارث انصاری بکارزار اقدام
نموده بفردوس اعلی شتافت و چون جناده بقتل رسید عمرو بن جناده بانتقام پدر بر حرب مبادرت کرده متوجه آخرت شد و در این اثنا جوانی که پدرش در معرکه بقتل
رسیده بود باشاره و ترغیب مادر خود روی بمیدان نهاد امیر المؤمنین حسین چون دید که آن جوان داعیهٔ مقاتله دارد فرمود که پدر این جوان کشته شده و ممکن که
مادرش بقتال پسر خویش راضی نباشد و چون این سخن شنید گفت من برخصت مادر مرتکب این امر گردیده ام روی به قلع و قمع خصم آورده می گفت عربیه امیری حسین و
نعم الامیر ۞ سرور فؤاد البشیر النذیر ۞ علی و فاطمة والداه ۞ فهل تعلمون له من نظیر ۞ له طلعة مثل شمس الضحی ۞ له غرة مثل بدر منیر ۞ و چون آن جوان بدرجه شهادت رسید
سر او را از بدن جدا کرده در سپاه امیر المؤمنین حسین انداختند و مادر چون سر پسر خود را برداشت گفت احسنت یا بنی و یا سرور قلبی و یا قرة عینی بعد از آن سر فرزند
خود را بر یکی از مخالفان زده بدوزخش فرستاد آنگاه عمود خیمه را برگرفته بر آن جماعت حمله کرد و دو کس را بضرب چوب کشته امیر المؤمنین حسین او را فرمود تا بازگردد
و آنگاه عمر بن قرظة الانصاری و عبد الرحمن بن عروه از عقب هم ساز نبرد کرده جانها فدا ساختند بعد از آن عابس بن شبیب الشاکری عازم قتال گشته از غلام خویش شوذب
پرسید که امروز با ما در چه مقامی غلام جواب داد که در رکاب تو شمشیر می زنم تا کشته شوم عابس گفت که ظن من نیز همین بود اکنون قدم پیش نه فان هذا یوم ینبغی لنا ان نطلب فیه الاجر
بکل ما قدرنا علیه فانه لا عمل بعد الیوم و چون عزیمت عابس بر محاربه تصمیم یافت نزد امام حسین رفته بر وی سلام کرد و گفت یا ابا عبد الله بخدا سوگند که بر روی زمین هیچ کس نیست
که نزد من از تو عزیزتر و دوست تر باشد و اگر چیزی نفیس تر از نفس خود می داشتم آن را وقایهٔ ذات مقدس و نفس مکرم تو می گردانیدم یا ابا عبد الله من گواهی می دهم که تو همچون پدر
خویش سالک طریق مستقیمی و چون عابس سخن خود را تمام کرد با شمشیر برهنه روی بصف دشمنان نهاد ربیع بن تمیم گوید که من عابس را در معرکه دیده بودم و دلیریهای وی را مشاهده کرده
چون چشم من از دور بر وی افتاد با لشکریان گفتم که کسی متوجه شما شده که در وقت جنگ بر شیر ژیان و پیل دمان غالب می آید باید که هیچ کس متصدی حرب وی نگردد و در اثنا
این قیل و قال عابس نزدیک رسیده فریاد برآورد که رجل رجل عمر سعد سپاه را گفت تا بر عابس سنگ اندازند گرفتند عابس چون این حال مشاهده کرد درع و مغفر خود را افکنده
روی بلشکرگاه نهاد والله دیدم که زیاده از دویست کس را در پیش انداخته می راند تا آن زمان که از اطراف و جوانب او درآمده براه عدم روانش ساختند و بعد از آن عبد الله
و عبد الرحمن که از بنی غفار بودند نزد امام حسین آمدند و بر آن جناب سلام کرده گفتند با دست سیاه ایم که پیش تو کشته شویم و گزندی بتو نرسد امام حسین گفت مرحبا بکما بکارزار
استقبال نمائید و هر دو بمقاتله مشغول شده تا بقتل آمدند آنگاه سیف بن حارث بن سریع و مالک بن عبد بن سریع پیاپی بامام حسین شتافته در گریه افتادند آن جناب
پرسید که سبب گریه چیست جواب دادند که ما از برای تو می گرییم چه می بینیم که دشمنان ترا احاطه کرده اند و ما بر دفع ایشان قدرت نداریم امیر المؤمنین حسین در شان ایشان
دعای خیر فرمود و ایشان بر وی سلام کرده روی بمخالفان آوردند و چندان مقاتله نمودند که بقتل آمدند بعد از آن غلام ترک امام حسین که قاری قرآن و حافظ کتاب رحیم رحمن
بود بجنگ بیرون آمد و جمعی را کشته و زخمی گران یافته بیفتاد و امیر المؤمنین حسین باسب وقت غلام رسیده روی بر روی وی نهاد غلام چشم باز کرد و چون نظرش بر امام حسین
افتاد تبسم کنان برحمت حق واصل گشت بعد از آن حنظلة بن سعد العجلی در میان دو صف آمده ندا کرد که ای قوم من بر شما از عذاب قوم نوح و انعذاب عاد و ثمود می ترسم اگر
خواهید که مستحق عقوبت نشوید دست از قتل امام حسین کوتاه کنید امیر المؤمنین حسین فرمود ای سعد این قوم استحقاق عذاب خداوندی پیدا کرده اند که دعوت ترا قبول نمی کنند و
کدام خیر و فلاح از ایشان توقع توان داشت که برادران صالح ما را کشته اند و قاصد جان ما گشته سعد گفت صدقت یا ابن رسول الله اکنون داعیه دارم که با جوانان خود ملحق گردم
امام حسین فرمود برو بمنزلی که بهتر از دنیا و مافیهاست سعد گفت سلام بر تو و اهل بیت تو باد امیدی دارم که خدا تعالی در بهشت ما و ترا باهم رساند و امام حسین آمین گفت سعد
بر مخالفان حمله آورد و جنگ های مردانه کرده شهادت یافت آنگاه یزید بن زیاد الشعثاء هشت تیر بجانب اهل غدر و نفاق انداخت پنج تن را از آن جماعت بر زمین افکند و
هر تیری که می انداخت آن جناب می گفت اللهم سدد رمیته واجعل له ثواب الجنة و آخر الامر مخالفان غلبه کرده سعد را کشتند بعد از آن یکیک از اصحاب امام حسین آمده میان

اولاد او بودند برادران و اولاد اخیر طیبا روا ولاد عقیل چون ایشان دوازده نبودند که بغیر ایشان دلشکار گاه کسی نمانده همدیگر را وداع نموده دست از جان شیرین بشستند
و اول کسی که از اہل بیت قدم در میدان مبارزت نهاد عبد اللہ بن مسلم بن عقیل بود بعد ازو جعفر بن عقیل و بعد ازو عبد الرحمن بن عقیل و بعد از کشته شدن این سه کس محمد بن عبد اللہ
بن جعفر بن ابی طالب بمیدان رفته جنگ کرده تا کشته شد آنگاه عون بن عبد اللہ بن جعفر بجنگ بیرون آمده شربت شهادت چشید در اکثر روایات وارد شده که بعد از
عون قاسم بن حسن بن علی بن ابی طالب آماده حرب گشت و چون نظر امام حسین بر وی افتاد گریان شد و قاسم نیز گریستن آغاز کرد و سر بر دو یکدیگر را در کنار گرفته از
هوش رفتند و چون بحال خود آمدند قاسم خصت طلبید که بمیدان رود امام حسین امتناع نموده قاسم دست و پای سابر که در امای او بسیدی گریست تا دستوری حاصل کرد و
تقرارت عبرانیه بر رخسار بهایون قاسم روان شده رجزی می خواند که گردش این ست عزیز بمیدان تنگ درونی فانا ابن الحسن ✦ سبط النبی المصطفی المؤتمن ✦ و با وجود صغر سن
مقاتله عظیم نمود چنانچه ابو المؤید خوارزمی روایت کرده که دران معرکه کسی از لشکر بر جمع تیر و شمشیر بقتل رسید ازشخصی حمید نام منقول ست که گفت در سپاه عمر سعد
بودم و نظاره جنگ کردن قاسم بن حسن را می کردم و درین اثنا عمرو بن سعد الازدی با من گفت که بر ین پسر خردسال رحم کردم سبحان اللہ این چه اندیشه با ملک
مجد سوگند که اگر قائم مرا به تیغ زند من دست بجناب وی دراز نکنم کاروی بآن جماعت گذارکه میانش گرفته اند عمر و گفت واللہ که دیگر اہل نمانده آنگاه متوجه قاسم شده
تیغی بروی زد قاسم بر وی افتاده فریاد برآورد یا عماه امام حسین چون برادر زاده خود را دید خاک و خون غلطیده و دید چون شیری که بشکار گور شتابد بجناب او شتافت
و شمشیر بروی حواله کرد قاسم دست برآورد و دشمشیر بدست او آمده از مرفق جدا گشت و عمرو نفیره زده اہل کوفه متوجه امام حسین شده عمرو را خلاص کردند و چون غبار فرو نشست
امام حسین را دید که بر سر قاسم ایستاده بود و بر قاتل او نفرین کرد بعد ازان او را در گرفته در میان لشکیان افکند و فرمود که صبر ایوبی عمرتی در تاریخ احداثا عظم گفته اند که
بعد از عون بن عبد اللہ بن جعفر عبد اللہ بن الحسن سلاح پوشیده برابر شست و او جوانی بود که در حسن و ملاحت نظیر و عدیل نداشت و چون در میدان آمد امام حسین را آگاه ساخت و
بر بی لفان حمله آورده بجنگ مشغول شد و آن ظالمان از خدای تعالی نترسیدند و جوانی چنان را بلاک کردند امام حسین ازین شاهد این حال عظیم پریشان خاطر و اندوهگین گشت
و بر قوت او تاسف خورده آواز داد که ای عزیزان و پسران عم و اہل بیت من بر ین دلاقه که مال دست داده و بر ین بلیه عظمی که روی نموده صبر کنید و ناخوشدل مباشید
که بعد ازین رنج همه راحت و بعد ازین مذلت همه عزت خواهد بود و شاء اللہ بقتل قاسم بن حسین ابو بکر بن علی بن ابی طالب پای در میدان
نهاد و رجزی آغاز کرد و بعد از لحظه که با اہل تمرد و عصیان مکابحت نمود بفردوس جنان شتافت برجق گفته اند که قاتل او زجر بن ندا العجلی بود و گر دیگری گوید که برخم شمر بن ذی الجوشن
بن الغنوی از پای در آمد آنگاه برادرش عمر و بن علی بیرون آمد و بر قاتل او حمله کرده او را بقتل رسانید و دشمنان از جوانب وی متوجه گشته عمرو چندان قتال نمود که کشته شد
بعد ازان عثمان بن علی روی با عدا آورده شربت شهادت چشید آنگاه جعفر بن علی مخرم معرکه گرداز عقب روان شد بعد ازان عباس بن علی آماده قتال گشته اہل
بغی و طغیان حمله کرد و مردانه جدا جهاد بجای آورده از ایشان می کشت تا کشته شد و عباس چون بعز شهادت فائز گشت امام حسین فرمود که الان انکسار ظهری
و قلت حیلتی بعد از قتل عباس علی بن الحسین که جوانی بود شانزده ساله بر قوم کوفه حمله کرده و چون امام شهید بنظوم دیده که قرة العین و ثمرة الفواد وی باد شمنان مقاتله
می نماید مضطرب الحال گشته آب از چشم مبارکش روان شد و روی بقبله دعا آورده گفت بارخدایا گواه باش که این زمان کودکی باین جماعت مقاتله
می نماید که از روی خلق و نطق شبیه تر از روی برسول اللہ کسی نیست و درین مدت هرگاه که اشتیاق دیدار آنحضرت بر من غالب می گشت در روی او
نظر می کردم های خدای باران آسمان و زمین و برکات ازین ما عین بردار و الیشان را در بسیط ارض متفرق گردان و از زنان و فرزندان برخوردار مگذار
و در رضای حکام و دولات مقرون این قوم مگردان چه این طائفه ما را طلبیدند تا در نصرت مساعی جمیله بذل دارند اکنون که آمدیم در قتال کوشیده
ما بالقتل می رسانند لبعد ازان گفت یا بن سعد قطع اللہ رحمک ولا بارک لک فی امرک وسلط علیک من یذبحک بعدی علی فراشک کما قطعت رحمی ولم تحفظ
قرابتی من رسول اللہ آنگاه بآواز بلند این آیه را بر خواند ان اللہ اصطفی آدم و نوحا و آل ابراهیم و آل عمران علی العالمین ذریة بعضها من بعض واللہ
سمیع علیم ابو المؤید خوارزمی گوید که علی بن الحسین چنان با مخالفان مقابله کرد که آن گروه انبوه بستوه آمدند چنانچه روایت کرده اند که صد و بیست
کس را ازان قوم مناضل بقتل رسانید و چون جراحت بای بیکران و زخم های گران یافت پیش پدر بزرگوار خویش آمده گفت یا ابت العطش
قد قتلنی شکی مرا بلاک کرد هیچ شربت آبی داری که بدن وهی تا بآن قوتی روی نموده بار دیگر متوجه دشمنان گردم امیر المؤمنین حسین فرمود که عجب
حالتی ست که تو محمد مصطفی و علی مرتضی پدر خود را بسی خوانی و ایشان اجابت نمی کنند استغاثه بایشان می بری و به فریاد تو نمی رسند

ای پسر کمن زبان خود را در دهان من کن و علی زبان پیش آورده آنجناب زبان او را بمکید و خاتم خویش را بوی داده گفت در دهان خود نه و بجرب دشمنان باز گرد چون اسید وارم که عنقریب جد تو ترا بکنار گیرد و علی الفور بقتل رساند عاقبت منقلبین مرو عبدی تغی برفرق او زده او را گردن اسپ خود در کنار گرفته اسپ را می انعطف دشمنان نهاد و آن قوم ناپاک بیباک او را پاره پاره کردند و امیر المومنین حسین کسی نماند گزمان و امام زین العابدین که بیمار بود و بمکه رفته بود و پسر دیگر عمر نام و یک نبیره امیر المومنین حسن که هنوز او را از شیر باز نکرده بودند و امام حسین در اثنا خیمه لنسوان راند و گفت برادر زاده گان مرا چون دیدید او را دیده وداع کنید آن طفلان پیش آمدند و در اثنای آنکه امام حسین بر روی آن کودک بوسه زده او را می نواخت که تیری بر قتل آن طفل آمد امام حسین گفت وای بر این قوم اگر خصمی جد من محمد رسول الله آنگاه از اسپ فرود آمد و شمشیر خویش مقداری از زمین کنده آن پسر را دفن کرد و در تاریخ حافظ ابرو مسطور است که چون روز بنا زپیشین سید امیر المومنین حسین فرمود که حرب بگذیند تا نماز گزاریم و آن خدای نماز سان را بنماز خوف گزارد چنانچه حضرت رسالت در بعضی از غزوات می گزارد و چون از ادای صلوة فارغ شد باز متوجه محاربه گشته خواست که با دشمنان نفس شریف در آویزد در هیچ کتبی تا آن زمان که جان ما باشد و اگر ترا کشتند چون زنده باشم فردا پیش جد تو چه جواب گویم و آنجناب را آب در چشم گشته گفت جزاکم الله خیرا و پرسیاری کار یاران او بقتل می رسید ندی فرمود که تو فتی دمن از عقب تو می آیم تو زود تر گرم بود تا بغیر از اهل بیت کسی با او نماند و چون صورت حال برین منوال دید گفت نوبت بمن رسید فرزندانش گفتند تا از ما یک کس مانده تو نرسد پس نخستین از اهل بیت علی اکبر حمله کرد و بسه حمله سه چهار نفر را بقتل رسانید بعد ازان که دو ازده حمله کرده جمعی را افگنده او تشنگی بروی استیلا یافته پیش پدر آمد و گفت یا ابت العطش امیر المومنین حسین فرمود که فداک الویک چه توانم کرد آنگاه فراشه زبان خود را در دهان او نهاد و علی اکبر باز گشته بار دیگر حمله کرد و مروی از سپاه عمر بن سعد نقدین مرة عبدی شمشیری بر پشت علی زده از پیش بیگذ و خلقی گرد آمده او را پاره پاره کردند و امیر المومنین حسین با واز بلند بگریست و تا آن زمان آواز گریه آنجناب را کسی نشنیده بود و زینب خواهرش از خیمه بیرون آمده خود را بر علی بن الحسین افگند و بانگ و خروش بر خاست امام حسین فرمود تا علی را بخیمه در آوردند و عبد الله بن مسلم بن عقیل پیش رفته آهسته قضا تیری آمده دست او را به پیشانیش بدوخت و عبد الله باز گشته همان مرد تیری بر پشتش زد که از شکم او بیرون آمد و بآنجناب بگریخ برادر کسی دیگر نماند عباس و عبد الله و محمد و جعفر و عثمان دار یادران امام حسین محمد بن حنفیه و عمر بن علی درین سفر با او مرافقت نموده و دو پسر امیر المومنین حسین درخیمه بودند قاسم و علی اصغر آن یک بواسطه صغر سن و این یک بنا بر مرضی که داشت بر جنگ اقدام نمودند و چون اعمام ایشان برحرب سبادرت نمودند بقتل رسیدند قاسم تابیر بر سر پنه از خیمه بیرون آمده خواست که حمله کند امام حسین فرمود تو کودکی باز گرد قاسم گفت مرا نیز آرزوی جد و جدهٔ خود دامن گیر شده و بحرمت محمد مصطفی که مرا در ملاقات ایشان مانع نیائی در ان حین سواری از مخالفان رسیده شمشیری بر دوش او زد قاسم غلطیده امیر المومنین حسین از اسپ فرود آمده و بر گرفته نزد علی اکبر مقتول برد بعد ازان بر آنجناب تیری خورده از پا در آمد حسین بیاده ماند کسی از مهابت او جرأت نمی کرد که نزدیک رود در ین اثنا آواز پسر یک ساله که داشت بگوش آنجناب رسید و آن پسر المطلبیده در کنار نهاد تا مردی از بنی اسد تیری انداخته بر گلوی آن کودک آمد نی الحال جان داد امام حسین گفت انا لله و انا الیه راجعون و گفت یارب مرا در ین مصیبت صبری کرامت فرمای و عطش بر آنجناب غلبه کرده ضعف بر استیلا یافت در ین آوان شمر ذی الجوشن آهنگ خیمه کرد امام حسین ابن سعد را آواز داده گفت که اگر در ین اسلام ندارید حمیت عرب کجا باشد عمر سعد با شمر گفت که چندان صبر کن که دل از امام حسین فارغ گردد و چون امام حسین آهنگ کنار فرات کرد تا حرارت عطش را تسکینی دهد شمر با قوم خود گفت مگذارید امام حسین آب خورد چه این زمان مرده است اگر آب آشامد باز دیگر زنده شود امام حسین چون بکنار فرات رسید باب کرد تا بیاشامد مردی از ان ملاعین تیری بجانب وی انداخته بر دهان سبارکش خورد آنجناب تیر از دهن بیرون کشیده گفت یارب جزو پیش که نالم بعد از تو که فریاد دسن رسد و هانش زبان چرخون شده بیرون مے افگند در ین حال عمر سعد آهنگ او کرده امام حسین فرمود ای عمر تو دادی عمر بانگشته شمر پیادگان را گفت بگیرید او را پیادگان بگردی در آمده امام حسین شمشیر حوالهٔ ایشان کرده همه منهزم شدند عمر سعد با شمر گفت تو سرگزمردی دیدهٔ از امام حسین دلاور تر اهل بیت و اصحابش را در پیش او کشتند و با وجود تشنگی و جندین زخم که بر تن وی است نکایت جمعی را که قصد او دارند دفع میکند ابو حنیفه دینوری گوید که بعد از قتل علی اکبر تیر عمر و ابن الصبیح الصیداوی عبد الله بن مسلم بن عقیل کشته شد آنگاه عمرو بن صبیح الصیداوی عبد الله جعفر طیار را بقتل رسانید بعد ازان عبد الله بن عروة الخثعمی تیری انداخته بر قتل عبد الرحمن بن عقیل بری سم قطیبة بن مالک الجهنی عالم فانی را

وداع کرد بعد ازان قاسم بن حسنؑ مضروب تیغ عمر بن سعد بن عتیل الاسدی گشت آمد آنگاه ابوبکر بن حسنؑ بضرب تیر عبد الله بن عقبة الغنوی لعنه الله بن عین خوان خراسید و چون عباس بن علی صورت حال را مشاهده فرمود با برادران خود عبد الله و جعفر و عثمان که پدر ایشان علی و مادر ایشان ام البنین عامریه بود گفت پیش روید و در نظر ستید خود جنگ کنید تا کشته شوید همه باتفاق روی بمخالفان آورده هانی بن ثبیب الحضرمی حمله کرد و عبد الله بن علی القتیل آورد و بعد ازان متوجه جعفر بن علی شده او را نیز هلاک ساخت و یزید البلاطی بزخم تیری عثمان بن علی را انداخته سر او را از بدنش جدا کرد و پیش عمر سعد برده ازدی توقع انعامی نمود عمر گفت پیش امیر خود عبید الله زیاد ببر و عبید الله زیاد عای خود را از اوالناس تمالی و عباس بن علی و پیش امیر المؤمنین حسین بن ابیطالب گشته شدن برادران ایستاده بود بهر جانبی که از انجناب توجه می نمود او نیز میل آن طرف می کرد تا کشته شد و امام حسین تنها ماند و مالک بن بشیر کندی شمشیری برفرق همایون آن سرور رسانید و انجناب طاقیه دیگر طلبیده بر سر نهاده دستار بلست و پیرهن خود را خواند در کنار نشانده و شمشیر انداخته بر مقتل آن کودک آمد امیر المؤمنین حسین سر و پیش افگنده نشست و قبائل عرب قتل او را مکرده شمرده هر یک حواله بدیگری نمود و در ین اثنا آنجناب قدحی آب طلبیده بر دهن نهاد و پیش ازان که قطره به گلوی همایونش فرود رسد حصین بن نمیر یلعون تیری بر دهان وی زده آب انصیب وی گشت و چون امام شهید مظلوم دید که مخالفان متوجه او شدند ناز محل خود دران شده میل بکنار فرات کرد و آن ملاعین میان او و ورود حائل شده امام حسین را بحالت نموده بجای خویش آمد از شست قضا تیری کشاد یافت و بر دوش او رسیده محکم شد و آنجناب تیر را کشیده زرعة بن شریک یلعین یکدست مبارکش را میدانست و سنان بن انس نیزه بر پشتش زد که از سینهٔ بی کینه اش سر بزرد و چون نیزه را بیرون کشید روح مقدس او به اعالی علیین رسید و خولی بن یزید الاصبحی از دست فرو آمده خواست که سر مجسته اش را از تن فرخنده او جدا کند دستهای شوشش به لرزه در آمد و برادران آن ملعون متصدی آن امر قبیح و فعل شنیع گشته سر آن سرور را بخولی تسلیم کرده دوشش را آنجا گذاشت و در تاریخ ابو موید خوارزمی مذکور ست که چون امیر المؤمنین حسین تنها ماند کسی که دل از حیات برگرفته باشد و از زندگانی نومید گشته رو بمخالفان حمله آورده مبارز خواست چندکس از اعیان الابطال و مشاهیر رجال واحد بعد واحد پیش آمدند و دی همه را بنیاد انخت و حمی انهو در انجوم شمشیر و نیزه بدوزخ فرستاد و عاقبت شمر ذی الجوشن با طائفهٔ کثیر روی بآنجناب نهاد و بعد از کوشش بی نهایت میان او و خیمه های او حائل شدند و بعضی ازان جماعت خواستند که بخیام در آیند و غارت کنند و امام حسین مشاهد آن صورت گشته از برادران و کرای آل ابی سفیان اگرچه شمار ادین نیست انه عارئی اندیشید که تعرض حرم من می کنید ثم پرسید که ای حسین مقصود تو چیست فرمود که اگر غرض شما قتل من ست اینک من ایستاده ام و با شما جنگ میکنم توقع آنکه نگذاری که کسی قصد حرم من کند تا زنده باشم گفت انی لسپر فاطمة این التماس تو با جابت مقرون ست و آن جماعت که تو بجانب خیام کرده بودند باز گردانیده گفت روی با امام حسین آرید که غرض ما افتاد اعدام وی بیش نیست و گمان من او لعنه الله کریم ست آن قوم نابکار روی بآن قبله اخیار آورده علی التواتر حمله های عظیم می آوردند و آنحضرت در دفع آن حملات می کوشید و چون عطش بروی غالب شده بود بهر لحظه بجانب فرات می تاخت و آن خماذیل میان او و فرات حائل شده نمی گذاشتند که بکنار آب رسد درین اثنا ملعونی از رحمت حق بی نصیب و از عالم آخرت بی وقوف این رئیس اهل ضلال یعنی ابو الحتوف تیری بر پیشانی امام حسین زد او تیر را کشیده خون بر روی و موی آنجناب فرو دوید و امام حسین روی بجانب آسمان کرده گفت قد تری ما نالنا فیمن عبادک بغوا و العصاة انهات اللهم فلا تغادر علی وجه الارض منهم احدا و لا تغفر لهم ابدا بعد از ان مانند شیر شمشاک بران قوم بیباک ناپاک حمله کرده همی را بینداخت و مخالفان دست بتیر و کمان برده و او تیرها را سد کرده می گفت یا امت السوء بئسما خلفتم محمدا فی عترته آنگاه فرمود تو حد انیت خدا کدرین خواری ازوی جل جلاله امید عزت و کرامت می دارم و الیقین می دانم که شما را خوار گرداند و انتقام از شما بکشد بنوعی که شما بحساب نداشته باشد حسین بن نمیر آواز بر آورد و گفت ای پسر فاطمه بچه کیفیت خدا یتعالی انتقام تو از ما بکشد فرمود که درمیان شما عداوت افگند تا خونهای خود بریزید بعد ازان عذاب خویش بر شما گمارد و چون هفتاد و دو زخم بر امیر المؤمنین حسین رسید ضعف با و راه یافته از جنگ دست باز داشت و دران حین سنگی بر پیشانی نورانی او آمده بشکست و او سجوا ست که خون را پاک سازد ناگاه تیری بر روی او زدند آنجناب تیر را بیرون کشیده از موضع جراحت مانند آبی که از ناودان روان گردد خون در سیلان آمد آن سرور دست مبارک بر زخم نهاده تا پر خون شد آنگاه بر سر روی خود مالیده فرمود که بان هیئت باجد خود محمد ملاقات خواهم کرد در حالتی که مخضوب بدم باشم خواهم گفت که فلان و فلان مرا کشتند و دران حین که ضعف بر آنجناب راه یافته لو دیک یک دو دو پیش او آمده بازی گشتند چه گرایهت می داشتند که فردای قیامت بخولی و ایشان اسوخته نمیشد ناگاه زینی کنده موسوم به مالک بن بشیر آمده و شمشیری بر سر مبارکش زد و آنجناب فرمود لا اکلت هنیا و لا شربت نقل ست که آن کندی بعد ازان در نهایت فقر و فلاکت روز گار

می گذرانیده تا بسوء حالات از عالم بیرون رفت و چون شیعهٔ حسین دیدکه لشکریان در قتل امام حسین متحمل و متوقف می نمایند باتفاق بر لشکریان زده و تشویش عجیب و آن ملاعین را از کشتن فرزندان رسول آن دره زرعة بن شریک التمیمی شمشیر بر دست چپ آنجناب زده کف او را جدا ساخت و سنان بن انس نخعی نیزه بر سینهٔ فرخندهٔ او زده صالح بن وهب نیزه بر پهلوی سرا پا امام حسین از پشت زین بر روی زمین افتاد و عمر بن سعد نزدیک آن سرور آمد زینب بنت امیر المومنین علی از خیمه بیرون آمده فریاد برکشید که ای عمر شرم نمی داری که کشته شدن ابی عبد الله در روی می نگری عمر سعد چشم از آن باز کرده متوجه جانب دیگر شد بتر غیب شمر ذی الجوشن زرعة بن شریک و سنان بن انس بن عمرو الله علیهم آنجناب را تمام ساختند بعضی گفته اند که نصر بن خوشه که علت برص داشت پیش امام حسین رفته و را بمیدان خواند و دست و محاسن سبارکش زده آن سرور فرمود که تو آن مرضی که ترا در خواب دیده بودم که هلاک خواهی گشت و بتحقیق گفته اند که شمر ملعون که او نیز ابرص بود امام حسین را بر قفا انداخته محاسن و یرا بگرفت آنجناب گفت تو آن سگی که بخواب دیدم قصد من می کرد شمر گفت ای پسر فاطمه آنقدر مرا به کلاب تشبیه می کنی و بعد ازان به شیر بر قریح آنجناب قیام نمود بر جنان خاندان نبوی و تقسیم دود مان مصطفوی بحوب و مختلی نماند که در کربیت و ابتلاء امام حسین روایت دیگر نظر نرسیده که نا طاقت قوت گفتن و سامعه طاقت شنیدن آنها ندارد لاجرم بر همین قدر در ین مختصر اقتصار یافت گویند که بر جسد مبارک امیر المومنین حسین سی و سه زخم نیزه و سیزده زخم شمشیر یافتند و عمر بن سعد گفت تا ده هزار اسپان بر بدن وی راندند و علی الاران سواران بحق بر خضری بود که پیراهن از تن او برکشیده بود و سر و رض شد نقل است که بقتل دوده کس از مقاتلان امام حسین در کربلا کشته شدند و دو کس ازان جماعت بیش نجات نیافتند یکی ازان دو نفر مرقع بن ثمامهٔ اسدی بود که عمر سعد او را بنزد ابن زیاد فرستاده بود دیگر مولی ام السکینه امراة امام حسین چون او را بعد از قتل آنجناب گرفته خواستند که گردن بزنند گفت من عبدی ام مملوک پس او را رها کردند و از فرزندان امام شهید بر دو کس ابقا کردند یکی علی بن الحسین که در ان اوان مرضی داشت و دیگر عمران بن الحسین که از مراحل عمر مراحلی کرده بود و بعد از مراجعت عمر بن سعد اهل قریهٔ غاضریه جسد شهدا را در ان سرزمین دفن کردند آورده اند که سر اول امام حسین را بحرمله بن کعب از پایش بیرون کشیده از دست هانی در وزیر دستان خود بدیم روان گشتی و در تابستان هر دو دست او مانند چوب خشک می شد قیس ابن اشعث بن قیس قطیفه خز آنجناب را تصرف کرده و او را بعد ازان قیس قطیفه گفتندی در تاریخ احمد بن اعثم کوفی مسطور است که آن کس که پیراهن آنجناب را از بدنش بیرون کشیده بود پوسیده یعنی عظیم گرفتار شده موی سر و ریش و دو دیده و دندان همگی سر او یل دی در پای کرده فی الحال بدن شده تا آخر عمر از جای نتوانست که برخیزد و مروی کرد ستار آنجناب بر سر بست بزحمت جذام مبتلا شد و انکس که زره آنجناب را در بر کرده گشت دماغ او بوی گندیده گرفت هم احمد بن اعثم گوید که مقارن قتل امام حسین غباری سرخ پدید آمد جهان تاریک شد چنانچه مردم یک دیگر را ندیده گمان بردند که مقدمهٔ عذاب است و بعد از ساعتی غبار مرتفع شده عالم بحالی گشت و اسپ امام حسین بعد از قتل او رسیده هر جانبی دویدن گرفت و پس از لحظه باز آمده موی پیشانی خود را بخون آنجناب آغشته کرده ابو المؤید خوارزمی گوید که آن اسپ چندان سرزمین نرود که نفسش انقطاع یافت گویند که چون اهل بیت حسین اسپ را بی خداوند دیدند دانستند که حال چیست زن و دختر فریاد برآورند و زینب بنت امیر المومنین علی بیش از همه می نالید و طپانچه بر روی زده می گفت یا محمداه یا احمداه صلی علیک ملائک السماء هذا حسین بالعراء مجدل و بر چه صفت او را کشته اند و صحرا انداخته اند و اهل و عیال او را اسیر شده اند و دود ستگیر گشته اند و دشمن دود دست بر ایشان می گریند و بر حال آن جماعت ترحم می نمایند روایت ست که چون امام مظلوم بکوار رحمت ملک قیوم پیوست شمر ذی الجوشن با جماعتی زره پخیه ها بنا دند و دست بغارت و تاراج برآورده و انچه یافتند از قلیل و کثیر و فقیر و قطمیر بحیطهٔ ضبط و تصرف در آوردند و خیمه که امام زین العابدین تکیه داشت و در آمد و شمشیر کشیده خواست که او را بالفعل رساند حمید بن مسلم گفت سبحان الله از سر قتل این کودک مرفیق در گذر و بعضی گفته اند که عمر سعد هر دو دست او را گرفته گفت از خدا تعالی شرم نمی داری که بر قتل این پسر بیمار قادر شدی شمر گفت فرمان عبید الله زیاد چنین ست که مجموع پسران امام حسین را بکشم عمر دران باب مبالغه کرد و شمر ازان محل شتابع وام قبیح دست باز داشته عم کرد تا آتش در خیمها اهل بیت مصطفی زدند ۵ یا چنین سنگ دلی ها کرا زان قوم آمد ✦ از هوا سنگ بارید نه ذی مستند ✦ این چنین واقعهٔ حادث و انگاه عجب ✦ چرخ گردان و فلک روشن و خورشید انور ✦ قولی آنکه چون سنان بن انس امام حسین را بقتل آورد و بالا گفتند که حسین بن فاطمهٔ بنت رسول خدای را که در جلالت حسب و طهارت نسب در ولایت عرب منفرد بود کشتی وظیفه انکه از عمر سعد منتی بیکران طلب کنی چه در برابر این امر اگر فاخانه های پر مال تو بخشد هنوز حق ترا نگذارده باشد آن بی حقیت نزد عمر سعد رفت و گفت عربیه او فرد کابی نفقه و ذهبا ✦ انی قتلت السید المحجبا ✦ عمر سنان الجب تادیب کرده گفت اگر این زیاد این سخن از تو شنود فی الحال دفتر عشق تو فرمان دهد و در وادی آنکه عمر ابن سعد سر سبارک آنجناب را مصحوب بشمر بن ذی الجوشن مالک و خولی بن یزید بکوفه نزد ابن زیاد فرستاد و پس سر او سر سایر زمین نهاد و یا عبید الله گفت عربیه الملک کابی ذهبا و فضة ✦ انی قتلت الملک الحجبا ✦ و من یصلی القبلتین فی الصبی ✦ قتلت خیر الناس اما و ابا ✦ و حسبه هم

افزایند چون انصاف دهی نجدا و حزا و شیرینا و عبیدالله نزیاد این حدیث خشم شده گفت که اگر فارسی دانستی که امام بدین صفات موصوف بود چرا او را نکشتی و دانستی که نیز چیزی از من بتو نرسید بلکه ترا باو رسانم آنگاه فرمود تا او را گردن زدند ذکر توجه عمر سعد لعین به کوفه و بردن اهل بیت را با خود و ارسال ابن زیاد لعین الیشان را به دمشق نزد یزید یا بحضیه و نیروی گوید که در همان ساعت که امام حسینؑ کشته شد عمر سعد لعین سر بار کرد اعقاب را پیش ابن زیاد فرستاد و در وقیم در کربلا توقف نمود بعد از آن عزم بازگشتن کوفه رؤس شهدا را به قبائل تقسیم ساخته فرمان داد تا آنها را بر سر نیزه گردند بنی اسد و دوسر به هوازن و چهارده سر به بنی تمیم که سر امیر الیشان حسین بن خیر بود و او به قبیله کنده که ریاست به قیس ابن اشعث تعلق داشت سپرده ستر فیض کرد تا شش سر به بنی اسد که مهتر آن جماعت هلال ابن عدی بود و نوفل گردانیده پنج سر به قبیله ازدسپرد و دوازده سر دیگر به ثقیف تسلیم کرد و فداد و لاد و جوازی امیر المؤمنین حسینؑ را در محمل با نشانده روی به کوفه نهاد و نیز بعضی از خواتین اهل بیت را که از خویش الیشان شده نوحه و زاری و گریه و بیقراری می کردند و چون علی بن الحسینؑ گریه ارباب شقاق را ملاحظه کرد فرمود که چون اینان بر قتل پدر و برادران ما چنان ماتمی گرفته اند پس کدام جماعت الیشان را کشته اند که چون علی بن یزید سر مبارک امام شهید را بکوفه رسانیده پیش عبیدالله بن زیاد برده نهاد او چوبی را که در دست داشت بر لب و دندان امیر المؤمنین حسینؑ می زد زید بن ارقم که یکی از حضار مجلس بود باو می گفت این قضیب را برنشان ای امام حسین مزن و ترک بی ادبی کن کز بن بارها دیده ام که رسول الله لب بوسه بران موضع می زد آنگاه با واز بلند بگریست و طایفه باو موافقت کردند ابن زیاد خشم شده گفت لولا انک شیخ لضربت عنقک یعنی اگر ترا کبر سن و خرافت در نیافته بود گردنت می زدم زید ابن ارقم گفت ای معشر عرب خدا یتعالی از شما خوشنود مباد که پسر فاطمه را کشتید و این مرجانه را بر خود امیر ساخت نقل ست که چون عمر بن سعد به کوفه رسید منتسبان او دو دمان نبوت را در مجلس ابن زیاد لعین در آورد و زینبؑ خواهر امام حسین که در ان میان بود نشست ابن زیاد پرسید که من الجالسة شیخی گفت که این ضعیفه زینب دختر امیر المؤمنین علی ست عبیدالله باو می خطاب کرد که الحمد لله الذی فضحکم و کذب احدوثتکم یعنی شکر خدائی را که شما را رسوا ساخت و سخن شما را دروغ گردانید زینب جواب داد که سپاس و ستایش مر خداوندی را که ما را بپیغمبر خویش گرامی گردانید و نیکو شما را پاک گردانید نه آنکه تو فاسقان را رسوا سازد و سخن بدکاران را دروغ گرداند ابن زیاد گفت چون دیدی صنع الهی در شان برادر و اهل بیت خویش زینبؑ فرمود جز نکوئی چیزی ندیدم اهل بیت حمیی بود ند که اراده ازلی بقتل الیشان تعلق پذیرفته بود آن جماعت حکم تقدیر ربانی را در بارهٔ خود مشاهده کرده بآن راضی گشتند و بمضاجع خود شتافتند و عنقریب الی پسر زیاد و خدا یتعالی ترا با الیشان در یک موضع جمع نماید تا بانتو مخاصمت کنند ای ولد مرجانه ببینی که در ان روز ظفر و نصرت ترا باشد یا الیشان را عبیدالله در غضب رفته قصد ایذای زینبؑ کرد خولی بن یزید الخزنوی گفت ایها الامیر سنوان را بگفتهٔ الیشان مواخذه نمای باز عبیدالله گفت ای زینبؑ خدا یتعالی ضمیر از طغیان امام حسینؑ و عصیان او آسایش داد و بکشته شدن او متنا بلش کرد و بزخ از خواطرین دور گردانید زینبؑ گفت نیکو کاری ساخته و طرفه تمنی پرداخته گر بسبب آن راحت روح و فراغ بال توقع می کنی مهتر و مقتدر خاندان نبوت را کشتی و اصل فرع شجرهٔ بستان رسالت را بر کندی اگر این تمنی موجب شفای تست عنقریب شقی روزی تو خواهد شد و هم درین زودی بکجای عمل نامرضی خویش خواهی رسید ابن زیاد گفت این زن نه جزع می کند بلکه اظهار شجاعت می نماید و فصاحت خویش ظاهری سازد و ازوی دو صفت غریب نیست زیرا که پدرش هم شجاع بوده و هم شاعر بعد از ان عبیدالله متوجه جانب امام زین العابدینؑ شد و گفت خدا یتعالی علی بن الحسینؑ را نکشته است که او را زنده می بینم و پرداتی پرسید که تو کیستی جواب داد که علی بن الحسینؑ ابن زیاد گفت چون نست که خدا یتعالی ترا نکشت امام زین العابدینؑ جوابی نداد ابن زیاد گفت چرا جواب سخن نمی گوئی امام زین العابدینؑ فرمود برادری داشتم از خود بزرگ تر که بر دست شما بقتل رسیده و من فردای قیامت خون او را از شما طلب خواهم کرد عبیدالله گفت او را حضرت باری تعالی کشته ست امام زین العابدینؑ فرمود الله یتوفی الانفس حین موتها و ما کان لنفس ان تموت الا باذن الله عبیدالله بن زیاد گفت وانگه تمهم آنگاه گفت احتیاط ما کنید که این پسر لسن بلوغ رسیده است یا نی از حاضران مجلس مردان بن معاذ الاحمری شرط فحص بجای آورده معروض داشت بالغ شده ست عبیدالله زیاد گفت که او را بقتل رسان زینبؑ بنت امیر المؤمنین علیؑ و امام زین العابدینؑ ست آویخته گفت ای پسر زیاد هنوز از کشتن اهل بیت پیغمبر نرسیده که این پسر را باین زنان که دعوی فراست می کنی و اگر از دعوی خلافی رفتار می کنند و چنین مخلوری اقدام خواهی نمود بخست مرا بقتل رسان امام زین العابدینؑ فرمود ای عبدالله مترس باش تا من جواب او بگویم بعد از ان روی به عبیدالله زیاد آورده فرمود ای پسر زیاد تو مرا بکشتن تهدید می کنی دانی که قتل از جمله عادات ماست و شهادت خود از عنایات و کرامات های حضرت ربانی دانیم ابن زیاد لحظه متفکر شده با ملازمان خویش خطاب کرد که مرا از گفتگوی این جماعت نجات دهید الیشان را از بین قصر بیرون برده

در فلان سرای فرود آرید و آن اعزه بموجب فرمان او عمل نمودند تا آنکه چون سر امام حسین را نزد عبید الله بن زیاد آوردند ابو برزه را طلبیده ازو می پرسید که حال من حال امام حسین در روز قیامت چون خواهد بود ابو برزه جواب داد که خدای تعالی بهتری داند عبید الله گفت هر چه بخاطر تو می رسد بگوی که من ازو ترسناکم تو سوال سیکنم ابو برزه گفت که ظن من آنست که شفیع امام حسین محمد خواهد بود و تو امید شفاعت خواهد کرد عبید الله گفت از مجلس من بیرون رو دیگر ظن بدان کرا که گر تو در ظل رعایت و حمایت من نبودی گردنت را می زدم اما چون ترا امان داده ام ترا نمی کشم و بر تو دست نمی یابد بکوفه عبید الله بن زیاد فرمان داد که جرم مسجد حاضر گشتند و خود بر منبر رفته گفت سپاس و ستایش خدایرا جلت کلمته حق را در مرکز خویش قرار داد و بر دشمنان او را ظفر و نصرت ارزانی داشت و کذاب بن کذاب یعنی امام حسین و شیعهٔ او را بقتل رسانیده هلاک نمود و چون حسین بن علی بن ابی طالب و عبد الله بن عفیف الازدی می گفتند و یک چشم وی در جنگ جمل و دیگری در جرب دیگر کور شده بود گفت ای پسر مرجانه که تراب تولی و بدر تو آن کس که ترا مدت داده و بر مسلمانان گماشته ای دشمن خدای تعالی اولاد انبیا را می کشی و در شان ایشان بر منابر مسلمانان این نوع سخنان می گوئی ابن زیاد در غضب رفت و گفت من تکلم عبد الله جواب داد که انا لله و انا الیه راجعون دریغ الظاهره و ترحم علی دین الاسلام این اولاد امها جرین و الانصار من عاقبتک اللعین بن اللعین علی لسان محمد نبی رب العالمین آنرین سخن غضب ابن زیاد زیاده شد بأخذ و حبس او اشارت کرد و طائفهٔ ازغوغای عبد الله بن عفیف را گرفتند و جمعی از قبیلهٔ ازد و پسران عم عبد الله او را از چنگ ظالمان خلاص کرده بمنزلش رسانید عبد الله از منبر فرود آمده با اعیان کوفه بدار الامارت رفت از عبد الله بن عفیف و جرأت و جسارت او با یشان شکایت کرد اشارت کرد نه گفتند که بجانب امیر رسیت و غصهٔ ما بیشتر از سادات ازوست که عبد الله را به تهور تحریص و ترغیب امیر ستانند ناز بن سخن نامزهٔ خشم عبید الله اشتعال یافت فرمان داد تا عبد الرحمن بن محمد الازدی را با طائفهٔ دیگر از مردم قبیلهٔ ازد گرفته محبوس گردند بعد ازان با محمد ابن الاشعث و عمر بن الحجاج وشیث بن ربعی گفت بروید و آن کور ظاهر و کور باطن را نزد من آورید و ایشان متوجه منزل عبد الله عفیف گشته مردم ازد و قبائل ازین بمالفت پیش آمدند و ازین زیاد بر ازین مبنی اطلاع یافته قبیلهٔ مضر را به هدد ایشان فرستاد و میان هر دو گروه قتالی فاحش روی نمود چون کثیر گشته گشتند و آخر الامر سپاه عبید الله غالب شده و در سرای ابن عفیف را شکسته در آمدند و دختر عبد الله فریاد بر آورد که ای پدر دشمنان با تیغ های کشیده رسیدند عبد الله گفت سهل ست شیر مرا بن رسان دختر شمشیر بدست پدر داد ابن عفیف ساعتی اعدا را از خود باز داشت عاقبت گرفتار گشت و او را چون لبسای امارت آورد و ذلیل زیاد گفت الحمد لله ای نابینا که اسیر و دستگیر فضیحت در سوا شدی عبد الله گفت بحمد الله اسوگند که اگر روشنائی چشم من نقصان نیافته بودی جهان روشن بر تو تاریک می کردم عبید الله گفت ای دشمن جان خود در شان عثمان چه گوئی عبد الله بن عفیف گفت اے بنده بی علاج وای پسر مرجانه بتحمید این سوال از کجا بخاطر تو رسید از عثمان هم نیکوئی در وجود آمد و هم امری که خلائق آن را پسندیده نداشتند حق تعالی میان او و آن جماعتی که بدی ظلم کردند هر گز نتواز جمال خود و پدر خود و تیره بدبخت پیر عبید الله گفت از تو هیچ سوالی نکنم تا شربت مرگ نچشی ابن عفیف جواب داد که من پیوسته از خدای تعالی مسالت می نمودم و امیدی داشتم که بشهادت کشته شوم که از رحمت خدا دور باشد و بلعنت او نزدیک چون دیدهٔ مرا آفت رسید از حصول سعادت شهادت مایوس شدم اکنون دانستم که دعای من به عز اجابت اقتران یافته که بر دست ملعون ترین خلق خدا کشته خواهم گشت خشم عبید الله بن زیاد ازین کلمات بست از دیاد یافت فرمود تا آن پیر عزیز را گردن زده جثه او را بر دار کردند بعد ازان عبد الله خنب بن عبد الله الازدی را طلب داشته با گفت ای دشمن خدا نه تو در حرب صفین با علی بن ابی طالب بودی جواب داد که بلی و من هیشه از جمله یمانان و هوا خواهان او بوده ام و هستم و خواهم بود دمن پیروی و خدمتگاری آنحضرت مباهی و مفتخرم پیوسته ترا و پدر ترا دشمن داشته ام تخصیص اکنون که پسر رسول خدا را و فرزندان و برادران و شیعه و یاران او را کشتی و از غضب جبار منتقم نترسیدی ابن زیاد گفت تو خود هزار مرتبه از ان نابینائی شرم و آزرم تری و من بگردن خون ترا مستلزم تقرب باری سبحانه و تعالی ام و انم خنب گفت قتل من موجب سخط حضرت عزت و سبب قهر از رحمت اوست و از سیاست تو هیچ اندیشه ندارم چه مرا سر خنب بدولت تر بکشی آن مستلزم رفعت درجه و علو مرتبهٔ من خواهد بود و پیدا ست که از عمر من چیزی نمانده و بنا بر تمدید و وعید از محبت خاندان مصطفی و مرتضی ایراد تبرا نخواهم کرد باقی تو دانی هر چه خواهی می کن عبید الله گفت این پیر را از مجلس بیرون کنید که خرافت بروی استیلا یافته است آنگاه خنب را از مجلس بیرون کردند و بهائه و بولهبی از ان مملکه خارج شد بعد ازین ابن زیاد بتهیهٔ اسباب سفر امام زین العابدین و دنسوان امیر المومنین حسین اشتغال نموده فرمان او را ترجمه نرمیس بحضرین ثعلبه و شمر ذی الجوشن یعنی آن جماعت را به دمشق پیش یزید بر بندند و سر های شهدا را نیز پیش ایشان سپرد و آن سه ملعون بفرموده آن لعین متوجه شام گشتند و بعد از طی منازل و قطع مراحل به دمشق رسیده یا یزید یعنی ملاقات کردند و سر مبارک امام حسین را پیش او بر زمین نهادند بر وایتی زجر و بر وایتی

شمر در سخن آمد گفت یا امیر این شخص با شوه مرد از اهل بیت و شعشعت فغفر از شیعهٔ خویش به کربلا رسید و با لشکری گران متوجه او شدیم و ذلاق فرلقین می نموده با او گفتیم حکم عبید الله زیاد در مقاومه یا جنگ ساخته باش او قتال را اختیار کرد و صورت حرب از وقت طلوع آفتاب بود تا چاشتگاه و ما مانند چرخ که بر سر صید فرود آید فرود آمدیم و باندک فرصتی دمار از روزگار ایشان برآوردیم اکنون اصحاب آن قوم در میدان افتاده است و اثواب ایشان بخون آغشته ایشان برای گذاردن با خاک را بران فوقدی انداز و نزدار ایشان گرگس و عقاب ست و منبع ایشان عذاب یزدیک این سخن شنیده ساعتی سر در پیش افگند و بعد ازان سر برآورده گفت والله که اطاعت شما بدون قتل امام حسین اولی بود هم نجد سوگند اگر او را پیش من می آوردید از وی خلعتی کردم لعنت بر پسر مرجانه باد که چنین امری اقدام نمود و در زمان عبد الرحمن بن حکم دران مجلس بود و بحیت انشا کرد که مضمونش این ست که آن گشتگان را که موضع طیف انداخته اند از روی خویشی بما نزدیک تر از ذیل پسر زیاد بدا صل بهین که هم جان برچسان ست که ذریت پسر سمیه از عدد ریگ بیابان تجاوز کرده و دختر رسول خدای را نسل نمانده یزید گفت همچنین ست لعنت بر پسر مرجانه بود که کاری چنین ازوی صادر شد و شخصی چون حسین بن فاطمه القبل آنکه بوحدانیت حی اکبر که اگر من سر طوآن لشکری بودم ملتمسات امام حسین را باجابت مقرون می گردانیدم و اگر فرزند خدا را ای او بایستی کرد ازان باک نمی داشتم و در بعضی از کتب نظر رسیده که یزید امثال این سخنان بحیت آن بزرجمان می آورد که هم در قتلهٔ امیر المومنین حسین و اصحاب او نفرین می کردند و او را توبیخ و سرزنش بسیاری نمودند بالجمله لمشت زرین ملطبیه سر مبارک امام حسین را نفرمود تا در انجا نهادند و روی به اهل مجلس آورده گفت این شخص آن کس ست که بر من فخری کرد و می گفت که پدر و مادر وجد من بهتر از پدر و مادر وجد یزید ست اما آنچه گفت که پدر من بهتر از پدر یزید ست پدر من و پدر او سرور و مطلب خلافت کرده باهم محاربه نمودند و خدای تعالی خلافت را بو الدین ارزانی داشت و ازین حیث رجحان و فضیلت پدر من بر پدر او لمو نصیح پیوندد و اما آنچه گفت مادر من بهتر از مادر یزید ست راست گفت زیرا که فاطمه بنت رسول الله فاضل تر از نسوان جمیع عالم ست و اما آنچه گفت که جد من بهتر از جد یزید ست درین امر اشتباهی نیست و کرا در عالم جد آن باشد که باجداد دعوی مساوات کند اما آنچه گفت که من بهتر از یزیدم بدین آیه را از قرآن نخوانده که قل اللهم مالک الملک توتی الملک من تشاء و تنزع الملک ممن تشاء و تعز من تشاء و تذل من تشاء بیدک الخیر آنگاه چون یزید دست گرفته بتشنا پاک امام حسین می نهاد و می گفت حسین را چه لب و دندان نیکو بوده یکی از حضار مجلس روی بوی آورده گفت ای یزید تو چوب برثنای امام حسین می زنی و حال آنکه من دیده ام که رسول خدا لب بر لب و دندان امام حسین و برادر او امام حسن می زد و می گفت که ایشان سیدان جوانان اهل جنت اند ابو البوبه خواهی گوید که دران زمان که علیه بر لب و دندان مبارک امام حسین می زد ستمگر تر بن جنبد گفت قطع الله یدیک یا یزید چوب بر لب و دندان کسی می زنی که من بسیار دیده ام که رسول خدا لب و دهن بر لب و دندان می زد یزید گفت اگر صحیت تو با رسول الله مانع نشدی گردن ترا می زدم شمر گفت طرفه حالتی ست که تو ملاحظهٔ صحبت مرا با حضرت می کنی در رعایت فرزندان او را اصل می گزاری ازین سخن خلائق در گریه افتاده نزدیک بآن شد که فتنه حادث گردد ابو حنیفه دینوری گوید که چون اهل بیت امام حسین و عشق رسید ند یزید فرمود تا ایشان را در حرم سرا فرود آورند و در وقت شیلان علی بن الحسین و برادرش عمر را طلبیده با ایشان طعام می خورد و روزی عمر بن علی همین کودکا چهار ساله بود گفت تو انی که با پسر من خالد که در سن قریب است کشتی گیری عمر گفت شمشیری بمن تا باهم قتال نمائیم یزید عمر را بسینهٔ خود منعم کرد گفت عربیه پشته اعرفنا من احرم ✤ هل ملت الیه الا العجه ✤ و هم دران نزدیکی پرتو اهتمام بر اسباب سفر ایشان انداخته آن جماعت را با تحضرت سوار بجانب مدینه گسیل کرد از زینب بنت امیر المومنین علی منقول ست که فرمود که من کافری با مروت تر از یزید ندیدم برای متمم اخبار و مستخبران آثار پوشیده نماند که علماء متبحرین و فضلاء متقدمین و متاخرین در مقتل امام حسین و معارضت زینب بنت امیر المومنین علی با یزید و محاورات امام زین العابدین با آن ملعون رسائل ساخته اند و مجلدات پرداخته و این حقیر بنا بر مقتضی وقت و زمان کلمه چند ازان حکایات در حیز تحریر و تسطیر آورد م ما مول و مسئول آنکه مطبوع طبع نقاد امیر پسند افتد و بدان مسلمت آید انه تعالی ایام مسلمت آمد که معلم اعراض از تلفیق حکایات این تالیف و تنمیق روایات این تصنیف همین قدر بیش میست **ذکر فتنهٔ استرآباد و شرح واقعه که دران دیار روی داد** مسود اوراق گوید که دراین ایام اعنی سنه خمس و تسعین و ثمان مائه که بنان بیان کمیت خوشخرام قلم را در میدان سخن گزاری می راند و خامه مشکین عمامه را ملاحظه آسیب اهل بیت نبوت اشک خونین بر رخسار قرطاس می راند از والی استرآباد که به سخافت رای و شرارت نفس و دنائت همت و ورالت گوهر انصاف داشت جوانی در غایت هشمت و بساعتی و در غایت قباحت صدور یافت که آن صورت با قضیهٔ شام و ستمکاران خاندان خیر الانام نسبتی تمام دارد و از عمل ناشائیست آن شهریار بیباک مضمون ابیات فردوسی بوضوح پیوست وهی هذه ✤ درختی که تلخ آمد او را ز بیخ ✤ سرشت ✤ گرش در نشانی بباغ بهشت ✤ بوقت جوی خلدش بهنگام آب ✤ بیخ انجمین بزند و

شد ناب ۴ سرانجام گوهر بکار آورده همان سیوم تیغ بکار آورد و در تعیین این مقال و تفصیل این اجمال آنکه چون بر فحوی همت حقایق کارگار و سلاطین عالی اعتبار واجب و لازم ست که ملازمان آستان آسمان قدر را بمدارج جاه و اجلال معارج عز و اقبال رسانند و از شربت خوشگوار شفقت و عنایت مذاق جان مبندگان مخلص و دولت خواه باز نگذارند شیرین کردار فاضل جرم شهریار زمین و زمان و خسرو ظفر قرین صاحب قران ابو الغازی سلطان حسین بهادر خان ابد الله تعالی ایام سلطنته و خلافته شخصی را بمرو رم فی اعتبار که بحصول جاه و اشتهار داده بنا بر سبق خدمتگاری بمرتبهٔ نزدیکی و امارت و اختصاص مخمول و مذلت باو بمرتبهٔ شهرت و عزت رسانید چنانچه گوی اعجاز اخری مقالید ریاست و حکومت قبضهٔ الاسلام بلخ را کذا صاحب بلاد خراسان ست و رکاب اختیار و تربیت او را عنان و دور بر دور نهال اقامت او بر جویبار تربیت بالای کشیده تا چند نوبت فرمان روای مملکت جیحان که در ایام جنبش جانشین پادشاهان صاحب تمکین بود موسوم گشت و در کرت آخر که مشار الیه بحکومت آن دیار استقلال داشت بنا بر صلاحت ملکی از موقف خلافت مهمان واجب الاذعان صادر گشت که خواجه فخر الدین تنبلی کذا از اعیان مملکت جرجان بود پایهٔ سریر خلافت سیر شتابد و چون خواجهٔ مذکور به دار الملک هرات رسید بحسب مقتضی وقت در قلعهٔ اختیار الدین بلی اختیار محبوس و مقید گشت و بعد ازان فرمان جهان مطاع شرف نفاذ یافت که جناب امیر محمد و امیر عباسی و امیر سلطان احمد جهانی و امیر درویش محمد سروی بلک استر آباد و مرو و سرخس بضبط جهات خواجه فخر الدین پرداخته اولاد و اقربا مشار الیه را که احتمال قریب داشت که در تتبع فتنه سعی بلیغ کرده دست ایشان را از رتق و فتق مهمات آن ولایت کوتاه کرده پای آن جماعت را به بند های گران استوار سازند چون امرای مذکور بآن دیار رسیدند نخست امر بغول و مهلعت روز خواجه شمس الدین محمد تنبلی و بعضی از اولاد خواجه فخر الدین را بدست آورده محفوظ و مضبوط گردانید و آخر الامر بواسطهٔ تخیلات نفسانی و تسویلات شیطانی حقوق تربیت و اصطناع حضرت خاقانی سلیمان مکانی را بطاق نسیان نهاده با علان کلمهٔ عصیان مبادرت نمود و با طائفهٔ تنبلیه موافقت کرده ایشان را از بند رهائی داده مطلق العنان ساخت و از همه طرف تمرّد آغاز نهاد بمجرد استماع این اخبار و خیال باطل مآل آنکه از کفران نعمت نیندیشیده سالک طریق بغی و عصیان شده فرمود تا عالی جناب سیادت مآب نقابت انتساب امیر سید کمال الدین اجل را که از اجلهٔ سادات آن ولایت به کرسن و صلاح نفس و طهارت ذیل و علو حسب و جمال نسب و کثرت احسان و خیر و فور بر و امتنان و حسن معاش و لطف گفتار و نکوئی کردار منفرد و ممتاز در عرصهٔ تیغ تیز و شمشیر خونریز آورد و از ثقات مسموع شد که آنجناب از مراحل زندگانی هشتاد و چهار مرحله طی کرده بود و موج اسلام گزارده و مشرّف بادای رکن و مقام بجای آورده بود بهیچنین جمعی دیگر از سه و سادات امناء آن دیار را بی موجبی بقتل آورده و از خدای تعالی شرم داشت و نه از خلق آزرم بر رای هوشمندان باجرات مخفی نماند که یزید بجهت محبت ملک و لقاء سلطنت آن امر حسین را اختیار کرد و چندر و زنی بعیش و عشرت گذرانید ملعون ابن ملعون بجرام چنین سید بزرگوار قتل کشیده از او صاف اوم موقوم نعم ملک شد بقتل رسانیده عروس ملک را وداع نمود و در اطراف آفاق سر گردان و سراسیمه گشته از وطن و مسکن جدا افتاده و بسبب الحاد و بیداد و بی وفائی و جفا کاری و قلت حیا و مروت و عیب و پلیدی و جلالت تبسم آمد چار و لاق و امل صادق کرآن بدنژاد و بیباعتقاد در دنیا نیز بعذاب های گوناگون معذب گردد و از حیات تنتی نایافته بجزای اعمال سیّئهٔ خویش گرفتار آید انشاء الله العزیز الواحد

ذکر خلافت و مخالفت ابن زبیر و بیان قتل و غارت در مدینه

مشرفه چون عبد الله امیر المومنین حسین بجوار رسید عبد الله بن زبیر سیاستفصار صنادید عرب و رؤسار که فرمان داده بر شهر رفت و با دای شکر و سپاس نعمت سبقت چنانچه رسم خطابست قیام نمود و گفت که فاطمیان و لایت عراق و سالکان اقطار آن آفاق همه غادر و فاجر اند مگر اندکی و ار باب کوفه بلوم و دنائت و غدر و خدیعت مسلّم اند مردم عراق اند و مؤید این مقال آنکه کوفیان بار سال رسائل امام حسین را که بتر و مهتر قبائل بود طلب داشتند و چون آنجناب از حرم بیرون رفته روی بکوفه نهاد و همان مردم که در بیعت وی آمده انتظار مقدم شریفش می کشید ند شمشیر در روی وی کشیدند تا آن سرور و دودمان رسالت بتیغ ستم آن جماعت بی اهل بیت کشته شد بعد ازان برادر امام حسین دعا کرده بتعداد مصائب یزید زبان بکشاد او را لبشرب خمر و ارتکاب سائر محرمات منسوب گردانیده و خلق را علی السویه الشرع والا علان ببیعت و متابعت خویش دعوت نمود و در بعضی از روایات وارد شده که ابن زبیر بمکه آمد و امیر المومنین حسین از حرم بیرون آمده سوی کوفه نهاد عبد الله گفت که من اگرچه مخالفت یزید در خاطر ندارم اما مستقلد قلادهٔ بیعت او نمی گردم و پناه بخانهٔ خدا آورده ام تا از امر بنی خلق در امان باشم و چون یزید شنید که ابن زبیر از بیعت او استنکاف می نماید یکی از سرهنگان خود را بمکه فرستاده باو گفت که اگر عبد الله زبیر را در مقام ملامت یا بی بیعت مرا از روی بستان والا فلی سر گردنش نهاده نزد من رسان و آن سرهنگ بموجب فرموده منازل طی کرده بمکه آمد و آنچه یزید گفته بود عرض ابن زبیر رسانید عبد الله گفت بجناب دشمق مراجعت نمای که من نه با یزید بیعت می کنم و نه بذلت قبل را بر گردن می گیرم سرهنگ گفت مگر داعیهٔ مخالفت داری ابن زبیر گفت من مطیع و منقاد م و لیکن نفس با من مساعدت نمی نماید که با یزید بیعت کنم تا بذل قبل بهد استان گردم سرهنگ به دمشق برگشته آنچه ابن زبیر شنیده بود عرض یزید کرد و یزید نعمان بشیر الانصاری و عبد الله بن عباس الاصم

و مسلم بن عقبۃ المری را با هفت نفر دیگر از اشراف و اکابر شام بمکہ نزد ابن زبیر فرستاد تا او را بہ بیعت یزید دعوت نمایند و این جماعت بعد از طی مسافت بحرم رسیده ابن زبیر را در مسجد یافتند و او را باطاعت یزید خوانده و در ان باب سخنها تمام کردند ابن زبیر خلوت کرده از نعمان بن بشیر پرسید کہ من بہتر مرا یزید و پدر و مادر و عمہ و خالہ یزید نعمان جواب داد کہ ترا و در میان نیست اما یزید و خاندان او نیست چہ پدر تو زبیر و مادر تو اسماء بنت ابی بکر است و خالہ تو عائشہ و عمہ تو خدیجہ است عبد اللہ گفت در بیعت من بایزید چہ گوئی نعمان گفت پسندیدہ من نیست گہ تو با او دعوت کنی بعد ازان عبد اللہ اظہار مخالفت کرده و با ابی شام مایوس مراجعت کرده یزید را از کما ہی حالات خبر دادند و بعد از رفتن ایشان عبد اللہ مردم تہامہ را جمع کرده بہ بیعت خود دعوت کرد چون ایشان در مقام متابعت آمدند مگر ابن عباس و محمد حنفیہ و ابن زبیر گریختگان یزید از مدینہ و مکہ رانده و بقولی مروان بن الحکم و او لاد اہل بیت وی بشام رفتند و چون یزید ازین قضیہ آگاہی یافت مسلم ابن عقبہ را با طائفہ از امراء و لشکریان نامزد مدینہ و مکہ کرده فرمان داد تا نخست بمدینہ روند و اہالی آن موضع را از سر مخالفت بگذارانند اگر ایشان اباء و امتناع نمایند سہ روز در مدینہ قتل و غارت کنند و چون ازین مہم فارغ گردند بہ مکہ رفتہ عبد اللہ زبیر را بدست آورده بہ شام بیارند و سبب خلاف اہل مدینہ بایزید ان شد کہ طائفہ از اعیان مدینہ و اولاد صحابہ مثل عبد اللہ بن حنظلہ غسیل الملائکہ و عبد اللہ بن ابی عمرو المخزومی و منذر بن زبیر و غیر ایشان بہ مشق رفتہ بایزید ملاقات کردند ایشان را یزید باصلات گران مایہ اختصاص داد چنانچہ عبد اللہ بن حنظلہ را صد ہزار درہم و ہر یک از پسران او را کہ مجموع ہشت کس بودند دہ ہزار درہم داد و منذر بن زبیر را نیز صد ہزار درہم بخشید و ایشان چون از شام مراجعت نموده بہ مدینہ رسیدند زبان بسب و شتم یزید کشاده گفتند کہ ما از پیش کسی می آییم کہ شراب می خورد و پیوسته با سگان نر نری کار می کند و در مجلس او ملہو می زنند و جمعی از اہل فسق و فساد بر درگاہ وی مجتمع شده اند ابن حنظلہ گفت کہ من اگر غیر از فرزندان خود کسی ندارم کہ معاونت من نماید او را وجہ دکم مرحمت می نمایم چون این سخنان شنیدند یزید را خلع کرده با عبد اللہ بن حنظلہ بیعت کردند و پیش از رسیدن مسلم بن عقبہ بسیاہ شام نعمان بن بشیر فرمان یزید آمده اہالی آن بلده را از مخالفت یزید تحذیر نمود و گفت کہ شما را طاقت با لشکر شام ندارید عبد اللہ بن مطیع عدی بہ نعمان گفت کہ متوقع از تو آنست کہ در تفریق جماعت و فساد امری کہ بای بجانب او تعالی اصلاح آن فرموده سعی نمای نعمان گفت بخدا سوگند کہ چنان بخاطرم می رسد کہ لشکر بسیار آمدند و ذخیره حرب اشتعال یافت و تو بر اشتر خود سوار شده راه مکہ پیش گرفتہ دایں مسکین یعنی انصار در بارار دکوچہ ہا و سایہ بکشته افتاده اند و عاقبت الامر نعمان گفت از خیر قوة الا بفعل العظیم سہ شنبہ سوم محرم سنہ ثمانین روی نمود مردم مدینہ عثمان بن محمد ابی سفیان را کہ در ان حین والی ایشان بود از شہر اخراج نمودند و بنو امیہ را کہ ہمہ کثیر بودند در سرای مروان محکم از محافظت آنت بازداشتند و ایشان بہ پیوستہ فرمان داد کہ عمرو ابن سعید الاشدق با نوی از ابطال رجال متوجہ مدینہ شود او بتہیید مقدمات مشغول بوده و نیز یزید رسولی پیش عبد اللہ ابن زیاد فرستاد و پیغام داد کہ متوجہ شرب گردد و بعد از فتح مدینہ بمحاربہ عبد اللہ زبیر بنشیند ابن زیاد گفت بخدا سوگند کہ من ہرگز برای ابن فاسق عربده مکہ یا بقتل فرزند متقبل خدای جمع نکنم و بہانہ مرض من قبول کرده او را بہ یزید مسلم بن عقبہ بازان مہم تعین کرده و چون وداع گفت امی مسلم سہ نوبت اہل مدینہ را بطاعت من استدعا کن اگر اقدام ملقی بپیش آمد مدنی فہو المطلوب والا در قتل و غارت تقصیر منمای و چون دران وقت مسلم مرضی داشت یزید گفت اگر تو بواسطہ بخی کہ داری بحرب قیام نمی توانی نمود حصین بن نمیر را بخلافت تعین نمای و وصیت دیگر آنکہ از نبی ہاشم و تعظیم و تبجیل علی ابن الحسین دقیقہ نامرعی نگذاری کہ تحقیق پیوسته کہ مردم مدینہ در سبب مخالفت پیش او رفته عوض خلافت کرده اند و با نموده اند از شہر بیرون آمده و در حسین از ضیاع خود سالگی شتر گم سلامت و عافیت برسند حکومت گزیده است و چون آوازه لشکر شام بسامع معارف مدینہ رسید باعبد اللہ بن حنظلہ گفتند کہ نبی امیہ را نبی باید گشت تا از ایشان این شویم چہ احتمال دارد کہ چون سپاه مخالف بما نزدیک شوند ایں گروه بآن جماعت پیوندند و در روی ما شمشیر کشند و ایشان را تعلیم کنند کہ از کدام معبر بشہر در توان آمد و بچہ کیفیت بما حرب توان کرد عبد اللہ بن حنظلہ گفت این رای سست از صواب دور زیرا کہ اکثر روسای بنی امیہ اگر کشته شوند در بین بلده یزید با تمام شامیان و عبید اللہ بن زیاد با لشکر عراق متوجہ اجانب گردند و خون این طائفہ را از مطلب دارند و ہم بہ در و دیوار شہر مصلحت آنست کہ آن قوم را بایمان محافظ سوگند دہیم کہ با ما جنگ نکنند و مخالفان را نہ بشمشیر و نہ بتدبیر معاونت ننمایند و بعد ازان ہمہ را از شہر بیرون کنیم مشاہیر مدینہ گفتند چنین باید کرد آنگاه عبد اللہ ہمہ بنی امیہ را سوگند داده از شہر اخراج کرد مگر مروان و پسرش عبد الملک را و انچہ سابقا رقم زده کلک بیان شده بود کہ مروان با اولاد بہ یزید پیوست مبنی بر روایت دیگر است و چون بنو امیہ از مدینہ بیرون آمده و دو مرحلہ قطع کرده شامیان را دیدند کہ بمدینہ می آمدند مسلم بن عقبہ ازان طبقہ در محاربہ اہل مدینہ استشاره نموده ایشان گفتند کہ ما سوگند داده اند کہ ہیچ وجہ درین باب سخن نگنیم اما عبد الملک مروان ما سوگند نداده اند و او در شہر ست وظیفہ آنکہ جاسوسی فرستاده او را طلب داری مسلم گفت او جوانی ست بی تجربہ بروزگار حذب نگشته مرا پیرے کار دیده حرب آزموده باید کہ تدبیر جنگ او داند ایشان گفتند عبد الملک با آنکہ جوان ست تجربہ پیران دارد و مسلم عبد الملک را طلب داشته دران امر

باوی مشورت نمود عبد الملک گفت چون بحوالی مدینه رسی در میان خرابستانی فرود آمی و فرمای تا از فلان موضع جهت چهار پایان علف آورند و چون سیاه آسوده گردند از جانب شرقی مدینه روی بقتل آرد باید که تلافی فریقین در صباح واقع شود چنانچه از سیدار طلوع تا وقت زوال آفتاب از پس پشت شما بر دشمن تابد و عبد الملک مسلم بن عقبه را در محاربه چندان تعلیم داد که مسلم در تعجب ماند و بقبول او عمل کرده از طرف شرقی متوجه محاصرهٔ مدینه گشت و ارباب آن بلده طیبه در پیش دروازهٔ غربی که آمد و شد شامیان ازان معبر بود خندق کنده چیزها بسته بودند و آمادهٔ قتال و جدال گشته و بنا بر آنکه قضیهٔ مترتبه بر عکس مقصود نتیجه داد تدبیرات ایشان باطل گشت و از جانب شرق بالبت رفت و بقاتله اشتغال نمود و هر چند مسلم بن عقبه در معاصلهٔ حسی نمود مفید نیفتاد و الاجرم تعبیهٔ سپاه و تسویهٔ صفوف پرداخته خود بنابر ضعفی که داشت در خیمه بر روی تخت قرار گرفت و یکی از غلامان رومی خود را گفت تا رایت عظمی او در پیش خیمه نگاهدارد و عبد الله بن عباس بن ربیعه بن الحارث بن عبد المطلب را که در جرأت و جلادت عدیل و نظیر نداشت مقدمهٔ لشکر ساخته سواران را ملازم او گردانید و ایشان خود را بر سپاه شام زده حملهٔ ایشان را بقتل آورد و نه هزار پیادگان قریب بخیمهٔ مسلم رسید فضل آن جماعت را تعاقب نمود و چون چشم او بر غلام رومی افتاد که علم را محافظت می نمود پنداشت که مسلم لازم سعی و کوشش بسیار نمود تا او بر سیدهٔ شمشیری بر فرق غلام زد چنانچه خود را قطع کرده بامسان اوفتاد شد فضل بازگشته فریاد بر آورد که مسلم را کشتم و مسلم چون آواز فضل اشنید با وجود بیماری از جای برجست و نعره برکشید که اینک من زنده ام و تراخواهم کشتن و در ان ضعف زرهی پوشیده و بر اسپ سوار گشت و گفت ای اهل شام شما چنین حرب خواهید کرد بنجی اسوگند که هر که بمن پشت رود و بدین اورا بکشد اگر شما جنگ نمی کنید یاری از من تخلف نمائید آنگاه فضل را دعا کرده نیزه بر تنگاه او زد فضل بر جست ازپی پیوست پسر عبد الرحمن بن عوف بر مسلم حمله برد و مسلم او را بالضرب و زخم نیزه بیفگند ازین جهت اهل مدینه شکسته دل شده سپاه شام دلیر گشتند و آتش حرب بالا گرفته خاقی کثیر ازان مسلمانان پاک اعتقاد بقتل آمده بقیهٔ السیف راه شامیان نادروازه رانندند و عبد الله بن حنظلهٔ وستابلان او پیاده شده از دروازه بیرون آمدند و مسلم حکم کرد تا لشکر او نیز از سپاهان فرود آمده آن جماعت را تیر باران کردند و سه تن از پسران عبد الله بن غسیل الملائکه بزخم تیر و پیش از بقتل آمدند عبد الله گفت مرا چهل از فرزندان و بندگان بکار نیست آنگاه او و برادر او حمزه بن ثابت بن قیس الانصاری روی با عدا آورده دو تن از ایشان آمده هر دو شهادت یافتند و سپاه مدینه روی بگریز نهادند لشکر شام بشهر در آمدند مسلم فرمود تا ندا کردند که خون مال و فرزندان هر شامیان بر شامیان مباح است و شبانه روز آن طایفه در مدینه کشت و غارت کردند و اصحاب رسول را بر یاها و گوشه ها پنهان گشتند و روز چهارم مسلم با فرمش بمسجد آمده حکم کرد تا شامیان دست از نهب و قتل بداشتند و فرمود تا ندا کردند که مردم مدینه هر گشته را بر دیده بیعت نمایند و هر که تخلف کند خون او مباح باشد اول کسی که از اهل مدینه نزد مسلم آمد عبد الله بن ربیعه بیزید ام المسلمه و حرم رسول الله بود مسلم گفت که بیعت کن عبد الله جواب داد که بشقیقی کتاب خدا و سنت پیغمبر او بیعت می نمایم مسلم گفت بیعت چنان باید کرد که بر تصرف کامیر در اموال و اولاد و شما گمارند شما را مجال منع نباشد عبد الله ازین صورت اباء و امتناع نموده مسلم گفت تا کردن او زدند عبد الله ازان ابا الهیثم بن خلیفهٔ العدوی بمجلس او در آمد مسلم گفت تو کی که بشام نیائی و امیر و بارهٔ تو احسان و انعام مبذول داشت و چون ازان دیار مراجعت کرده به مدینه رسیدی اظهار مراتب امیر نموده گفتی شراب می خورد و ارتکاب محرمات می کند بعد ازان فرمان داد تا او را بزیر کردن زدند آنگاه بقتل حنین سنان الاسجی را که حلیف بنی هاشم بود بمجلس او در آوردند مسلم باوی گفت که بر خاطر داری که در روایت نمامه بر می گفتی که چون به مدینه رسم یزید بن معاویه فاسق اطلق کنم با یکی از اولاد مهاجر جهت کنم و مرا از توان بر قتل تو قدرت نبود و اکنون که گشتن تو قادرم تقصیر نخواهم کرد مسلم این سخنان گفته امر کرد تا حنظل را نیز بقتل آوردند آنگاه عمرو بن عثمان را نزد مسلم بردند مسلم گفت قرشیت بن لمیتی تو آن کسی که چون با اهل شام ملاقات می کنی سپر گلی کرمن عمرو بن عثمان عفان ام و چون اهل حجاز را می بینی می گوئی که من یکی از شما یم بعد ازان فرمان داد تا محاسن او یکیک برکندند و سر موی از بر و قاحت فرو نگذاشتند عبد الملک بن مروان شیخ شده مسلم عمرو را با و بخشید و چون مسلم از قتل و نهب مدینه اهل مدینه خاطر فارغ کرد امام زین العابدین را طلب داشت آنحضرت حاضر گشته مسلم او را تعظیم و تبجیل نمود و باوی در یک فراش نشست گفت امیر تر اسلام می رساند و می گوید که نیکو کردی که از اهل فتنه اجتناب و احتراز نمودی و یقین بدان که بزای عمل تو نزد من ضایع نخواهد شد امام زین العابدین فرمود که ای کنت لما فعل بالمدینه کاربا. چون آنجناب عزم رفتن کرد مسلم رکاب استر او را گرفته تا سوار شد گویند که مسلم شش هزار کس را در مدینه بر بقتل آورد و بنا بر آنکه در خون تخمین اسراف نمود او را مسرف گفتند و را هال سنه اربع و ستین که بنوز مسرف در مدینه بود که نامزد یزید با و رسید مضمون آنکه ای مسلم چون از مهم مدینه فارغ گردی باید که متوجه مکه شوی و کار عبد الله بن زبیر را بقطع رسانی او بموجب فرمود عمل نموده و در سه منزلی مکه مرض بر مسلم مستولی شده مشرف بر موت گشت و چون از حیات مایوس شد سپاه را حصین بن نمیر سپرده گفت اگر اشارت امیر واقع نمی شد من امارت لشکر بوی تفویض نمی کردم زیرا که

بمانیه رقتی دارند که دیگران ندارند وصیت کرد که چون بگذرسی باید که از سر جد و اجتهاد بجوب این زبیر قیام نمائی و باید که بر خاطر تو خطور نکند که این خانه خدا سهت
و من چگونه با اهل خانه محاربه کنم ولیکن آنکه مجانیق نصب کنی و از ویران شدن کعبه باک نداری اگر کعبه همه زیاده است از کعبه و همه چیز و باید که کلمات قریش بگوش خود راه ندهی
تا از فقه تنگ دی و چون مسلم این مرخرفات گفت براه دوزخ شتافت حسین سپاه شام را سر گرد و گشته بمکه بر دو دران آوان اهل حجاز با عبد الله بیعت کرده بودند
و گرنجیگان مدینه نیز و ظل حمایت وی محتمی گشته بودند و چون معلوم فرمود که سپاه شام رسیدند با اصحاب خویش گفت که آماده حرب باید شد و نباید گذاشت که لشکر شام
بیاسایند و در همان ساعت بتعبیهٔ لشکر مشغول شده میمنه را بیزاد خویش مندر سپرد و میسره را بعبد الله بن حوزه ازدی گماشته و در برابر مخالفان صف کشیدند و نائرهٔ قتال
اشتعال یافته مندر بن زبیر کشته شد و شامیان غلبه کرده مردم مکه منهزم گشتند و این زبیر در شهر متحصن شده مخالفان مکه را مکرر و ادار بمردن کردند و جبال ابی قبیس
مجانیق منصوب ساخته بجانب کعبه مسجد الحرام که عبد الله زبیر در انجا بود سنگ انداختن آغاز نهادند و بسیاری از خلق بزخم سنگ هلاک شدند و زرد و مردم در مکه
دشوار گشت و زمان محاصره از ابتدای صفر تا اواخر ربیع الاول امتداد یافت و در آخر شهر مذکور خبر بمرد یزید به مکه رسید و راستی آنکه این خبر فرحت بخش مسموع
این زبیر گشت و او فرصتی دانسته با در داد ندکه آن کافر کشکر شام را فرستاد و بجرب باز گردد و رفت هر که از شما خواهد که با امیر المؤمنین عبد الله زبیر بیعت کند
باید که بخدمت او مبادرت نماید و آنکه نخواهد راه او کشاده است بهر جانب که میل داشته باشد بر دو اهل شام که این مذهب مذکور گشتند و حسین گفتند که تدبیر چیست
حصین گفت که عبد الله بن زبیر خالی از کردو حیله نیست شاید که او با تو بر مصلحت خویش این خبر دروغی انگیخته چندان صبر کنید که جواب نامه که بشام فرستاده ایم بیاید و شامیان
تسکین یافته سوزد یگر ثابت بن قیس النخعی که حسین بن نمیر دوستی داشت از جانب کوفه بلشکر گاه رسید و خبر رسانید که یزید بن معاویه رخت بجانب اما گذشته مردم شام
با پسر او معاویه بیعت کرده اند و اهل مدینه گماشته مسلم بن عقبه را از شهر اخراج نموده اند و از نبی امیه هر کرا می یابند قبول می رسانند حصین چون از قضیه حقیقت واقعه
یزید آگاهی یافته عزم کرد که روز دیگر بلیل رحیل فرود کوبد و دران روز قاصدی نزد عبد الله زبیر فرستاد که امشب بطلوع مکه بیا که در سر با تو حدیثی دارم و چون خبر
بگوش مالک دیار غربی گشت عبد الله بن زبیر حصین بن نمیر سر یک باره نفاز خواص خویش در موعد مجتمع گشته حصین با او گفت که یزید وفات یافته و شامیان با پسرش
بیعت کرده اند و یقین می دانم که او از عهدهٔ این امر خطیر بیرون نمی تواند آمد من با این سپاهی که دارم در مقام مسالمت و مسالمت تو می آیم و از الشام می برم تا بیعت
تمام آن مملکت از تو بستانم عبد الله را چون اعتمادی حصین نبود جوابی نداد و فوق مزاج او گفت چنانچه تفصیل آن از گفتار ابو حنیفه دینوری بوضوح می پیوندد و ابو حنیفه
در تاریخ خویش آورده که چون خبر موت یزید حصین بن نمیر رسید شخصی بنیش عبد الله بن زبیر فرستاده پیغام داد که مرا بحاریه تو امر کرده بود داعی حق را لبیک اجابت
گفت اکنون متوقع که ابواب آمد و شد را که مسدود ساخته مفتوح گردانی تا مالطوا ف خانهٔ خدای شرف شویم و مردم شام و مکه با هم اختلاط کرده باسودای محامله
پردازند عبد الله التماس حصین را سبدول داشته فرمان داد تا ابواب مسجد حرام را مفتوح ساختند و حصین و لبعد از عشا الطواف بیت الله مشغول بود که این زبیر او را
پیش آمد حصین دست او را گرفته آهسته گفت که ترا با من متوجه شام باید شد که مجموع خلق را بیعت تو دعوت کرده ترا بر سر بر خلافت بنشانم چه در دنیا هیچ کس را نسبت
با ین امر از تو احق نمی دانم عبد الله دست خود را از دست حصین کشیده بآواز بلند گفت که تا بعوض هر یک از اهل مدینه که کشته شده اند هر کس از شامیان کشم از یک
از نشیم حصین بن نمیر گفته که هر کس که ترا از عقلاء روزگار و بها دعرب می شمارد غلط می کند چه من در خفیه با تو سخن می گویم و تو بر علانیه جواب می دهی و من تو را بدین خلافت متهم
می سازم و تو مرا تهدید می کنی و در روایتی آنکه حصین بن نمیر گفت ای پسر زبیر من پنداشتم که تو عقل داری من از برای تو خلافت روی زمین می خواهم و تو خواب اهل مدینه
می طلبی دست از سلطنت بازدار که سزاوار این کار نیستی و چون صباح شد حصین با اهل شام روی بدیار نهاد و ارباب مکه از تنگنای محاصره رهائی یافتند ذکر حالات
معاویه ابن یزید و عبید الله بن زیاد بعد از فوت آن راس رئیس اهل فساد چون یزید بن معاویه در ربیع الاول سنه اربع و ستین جان بمالک دوزخ
سپرد مردم شام پسر او معاویه را بر تخت حکومت نشانیدند و او بعد از چهل روز زنده نبود بعضی گمان نیز گفته اند و چون چندی از سلطنت معاویه گذشت
با تفصار اکابر و اشراف دمشق فرمان داد و با ایشان گفت که من از عهدهٔ خلافت بیرون نمی توانم آمد و این جمله زیاده از خود صلاح من ست و من خواستم که از برای شما خلیفه
تعیین کنم چنانچه ابتی بکر عمر را نصب کرد امامثل عمر هیچ کس ایشا نم یافتم باز گفتم که این کار را بشوری حواله کرده و این معنی نیز بر عدم صلاحیت خلق در خیر تا خیر
تعویق مانند اکنون شما را اختیار دار یم هر کرا خواهید بخلافت تعیین فرمائید معارف شام گفتند هر کس را که تو خلیفه سازی ما متابعت او کنیم معاویه گفت من حلاوت
و خلافت شما را نیافته چگونه متقلد امور و گناه آن گردم و بروایتی گفت من مرارت ترک خلافت ادراک کرده حلاوت آن را بنبی امیه رسانیدم بعد ازان معاویه

گرچ عافیت اختیار کرده از منزل خود بیرون نیامد تا آن زمانی که فرمان یافت کنیت او ابو یزید بود و بعد از بیعت او را ابو لیلی گفتند زیاد که عرب مستعصفان را بایرانیت خوانند
مدت حیات ابو سفیان بشصت و سه سال بود و مدت عمر پدرش سی و هشت سال آورده اند که چون خبر مرگ زیاد به عبید الله رسید که دران زمان والی بصره بود بصریان را جمع کرد
و با ایشان خطاب کرد که ای اهل بصره مولد و منشاء من این شهر ست و من در میان شما بزرگ شده ام و دران آوان که والی شما شدم مقاتلان شما هفتاد هزار مرد بودند
و امروز عدد ایشان بهشتاد هزار رسیده و هیچ کس را از وی خونی نبود در میان شما تا گذشته و اکنون معلوم شما باد که زیاد فوات یافته خلافی در میان اهل شام پدید آمده و حالا
از ارباب اسلام هیچ طائفه بعدد و عدت شما نیست هر کرا خواهید بخلافت اختیار کنید تا من نیز موافقت نمایم بصریان گفتند تا کسی را قوی تر و سزاوار تر از تو بسلطنت
نمی دانیم عبید الله استماع نموده و بصریان را دربن باب مراسم سیاسه بجای آورده باوی بیعت نمود و چون از پیش او بیرون آمدند و ستاهد و ابوالاکشیه گفتند این مرد را بخدا
که ما راست می گوئیم و او را قائم مقام ابوبکر و عمر و عثمان و علی می دانیم و بعد از بیعت اهل بصره عبید الله دو کس را به کوفه فرستاد تا مردم آن دیار را بمبایعت او دعوت کنند
و چون رسولان به کوفه رسیدند گماشتهٔ ابن زیاد به کوفیان راجع کرده رسولان گفتند امیر ابن زیاد شما را سلام می رساند و می گوید که مردم بصره بخلافت من رضا داده اند
و حالا از کوفیان متوقع چنان ست که بالبصریان در بیعت من موافقت نمایند حارث بن یزید الشیبانی بزرگ ترین آن سرزمین بود گفت الله الحمد و المنة که ما را زان
مرجانه و حکومت او خلاص شد یم الحمد لله و لا قوة الا بالله و لا حول و لا طاعة آنگاه مشتی سنگ ریزه برداشت و بر روی رسولان پاشید و دیگران الیشان را بسنگ ریزه
همان کردند و رسولان منفعل و شرمسار به بصره مراجعت نمودند و چون بصریان بحقیقت حال کوفیان اطلاع یافتند از بیعت ابن زیاد پشیمان گشته دیگره یا مرو منادی را
التفات نکردند و تصرف در بیت المال کرده شبی از البصره بیرون آمد و پناه به قبیلهٔ ازد برد و چون اهل البصره دیدند که شهر خالی نماند با عبد الله حارث بن حارث
بن عبد الملک که خواهرزادهٔ معاویه بود بیعت کرده گفتند که تو بجا محافظت شهر ما قیام نمائی تا اهل خوارج فسادی نکنند و خلیفه پدید آید و ابن نوفل را در البصره بیچ اعتباری
نبود و انارت بمین داشت که در جمعهٔ مسجد جامع گذشته امامت می کرد اما اهل کوفه عامر بن مسعود بن امیه بن خلف جمحی را بخود امیر ساخته شهر را آسیب و باش و اداذ نگاه دارد
و بران سر و شخوص در کوفه و البصره مدت چهار ماه گذشت و اکثر ارت الملاق می کردند و در زمان ایشان مردم روبه یافتن سر بر آوردند و در بن اثنا خلافت ابن زبیر
قوت گرفته عبد الله بن یزید العطی و ابراهیم بن محمد بن طلحه را به کوفه فرستاد تا آن یک به امامت قیام نماید و این باخذ خراج اشتغال کند و امارت موصل را به محمد بن اشعث
بن قیس داد و دیگری از روسای البصره را بحکومت آن بلد تعیین فرمود و اکثر علمای شام نیز مثل ضحاک بن قیس و زفر بن الحارث و لغمان بن بشیر الانصاری با عبد الله بن زبیر
بیعت کردند و مردم را بمبایعت او دعوت می نمودند و شامیان مجموع هوا خواه عبد الله زبیر بودند الا اهالی اردن و چون ارادهٔ ازالی متعلق بآن شده بود کام حکومت
بر بنی امیه قرار گیرد و عبید الله بن زیاد بشام رسیده سعی نمود تا خلق را بامر وان حکم بیعت کردند ذکر رفتن عبید الله زیاد بجانب شام و حکومت مروان
بن حکم گویند که چون بعد از موت یزید عبید الله زیاد دید که هم امارت او در البصره تشویش نمی پذیرد و با مولی خویش مهران که یکی از عقلاء روزگار بود در باب مصلحت
کار خود مشورت نمود مهران گفت ایها الامیر مردم اگر اختیاری داشته باشند هرگز بحکومت او لاد زیاد رضا نمی دهند و انچه تا امروز میسر شد بواسطهٔ التفات معاویه و
یزید بود اکنون مصلحت در آنست که حارث بن قیس را که یکی از صنادید بنی ازد ست طلب فرمائی و از وی التماس نمائی که ترا در ظل حمایت خویش جای دهد ابن زیاد گفت
اصبت الرای یا مهران و همان زمان قاصدی فرستاد و حارث را طلب داشت و در باب حرکت و سکون خویش با وی مشورت نمود حارث گفت اشتمار مؤ تمن کی از
دو کار باید کرد عبید الله پرسید کان کدام ست حارث گفت نخست آنکه در البصره اقامت نمائی تا آنکه معاشر از دیم از تو آسیب اهل شهر که با تو مخالفت می ورزند نگاه دارم
و اگر خلافت بر تو قرار نگیرد وی خواهی که پنهان گردی تر الی قبیلهٔ خویش برهم چنانچه هیچ کس ندانند و چون مردم از طلب تو باز ایستند تا نوعی سازیم که به امان موضعی
که خاطر خواه تو باشد بری عبید الله گفت طریق ثواب منحصر در فرار ست که دشمنان درین شهر بسیار اند حارث گفت مصلحت آنست که در جوف لیل بی تردد و خوف
با یک دیگر روی الی قبیلهٔ از دنهیم و بعد ازان برحسب مقتضی وقت عمل نمائیم عبید الله گفت مقصود من همین بیش نیست و چون شب در آمد ابن زیاد گفت تا در منزل وی شامل
برافروختند تا مردم تصور کنند که وی در مقام خویش آرام دارد آنگاه روی الی قبیلهٔ ازد نهادند عبید الله بعد از اندک مسافتی گرفتار گردید بکدام موضع رسید حارث
جواب داد که به بنی سلیم ابن زیاد گفت سلامت انصیب ما گرد انش و چون از انجا گذشته به قبیلهٔ دیگر رسید عبد الله باز استفسار نمود و گفت کجا رسیدیم حارث گفت این
قبیلهٔ رانی ناجیی گویند عبید الله گفت از صحبت با نجات یابیم اگر خواست خدا یتعالی باشد و بعد از طی طریق به قبیلهٔ ازد رسیدند حارث پیش عمرو بن مسعود که متصدی
بود در رفته گفت ابن زیاد را به کالت تو امان داده آورده ام مسعود گفت مردم خود ما بلاک کردی و ما را در واقعهٔ حرب اهل البصره افگندی و حال آنکه پیش ازین چندا و سا

ایشان داد یکم و چون بعد از چند گاهی بر سر زیارت ایشان گشت و در صدد مکافات نیامد پنج نفسی بنا فرستاده و مع ذلک در مدارا دادن زیاد تقصیری نخواهیم کرد تا گاه او را در حرم سر خود جای داده فرمود تا او و کنیزک بخدمت وی قیام نمایند و چون صباح شد مردم بصره به بهت آنکه جنان را از لوث وجود عبید الله زیاد پاک کنند به دار الامارت رفتند پنج کس را نیافته در زندان را شکسته و مجموع محبوسان را خلاص دادند و چون اعداء الطلب عبید الله متفاگشتند عبید الله از مسعود بن عمرو حارث الناس نمود که دلیلی پیدا کرده او را بجانب شام گسیل کرده اند و ایشان شخصی را از نزدیکان لشکر به اجاره گرفته با وی قرار داده اند که ابن زیاد را بالشام برساند شیکری گوید شبها در راه آواز شغبی راشنیدم رفتم چند استخوار احدی می کرد که اول آن کلمات این بود که یا رب رب الارض والعباد الحق زیاد و وی زیاد عبید الله را توهم آن شد که مگر آن مردان جماعتی اند که بطلب او می آیند و من او را تسکین داده روان گشتیم و در اثنای راه در بالای شتر خود سر بر پیش افگنده خاموش بود چنانکه گمان کردم که در خواب نیست پس ندا کردم که یا ابن زیاد جواب داد که در خواب نیستم اما با خود اندیشه داشتم من گفتم دانستم که کدام قضایا فکری نمودی گفت آنچه بخاطر تو رسیده بگوی گفتم در اندیشه کشتن بنام حسین بودی و تا کنی خورد می که چرا قتل او اقدام نمودی دیگری اندیشیدی که در قصد بعضی چندان مال خرج کرده در بصریان نگذاشتند که تشتی ازان بر گریم دیگر دان فکر بودی که چندین هزار کس را از خوارج چرا کشتم ابن زیاد گفت مرا از قتل ایشان هیچ فکری نیست زیرا که در مخالفت امام کرد و امیر مرا کشتن او امر فرمود اگر این امر خطا بوده بر یزید در آن عهده آن بیرون باید آمد نه مرا و از بنا بر قصر ابعض نیز اندیشه ندارم زیرا که من او را از مال یزید بفرمان یزید عمارت کردم و از قتل خوارج هیچ کسانی که بر با دشاه ذریان بیرون آیند چه فکر زیرا که بیشتر از سن کسی که بتو لو یعنی امیر المومنین علی بیشتر از سن ازان طبقه گشت ممکن اندیشه ازین بود بواسطه آنست که برادران و اقربا را خود را از بصره بیرون نیاورده ام بهر جانب که برایم بروند لشکری گوید که چون بشام رسیدیم مردم آنجا را با هم مخالفت دیدیم یعنی با ابن زبیر بودند تفحصی همی کردند که خالد بن یزید بر سریر سلطنت نشسته و آخر الامر با او تمام عبید الله با مروان حکم بیعت کردند مفصل این جمل آنکه چون از فوت یزید اعیان شام تقسیم بدو قسم شده دیگر وی گفتند به خالد بن یزید بیعت باید کرد تا سلطنت از دودمان بنی سفیان بیرون نرود و طائفه گفتند که عبد الله زبیر بر سریر تر و ریش ست و حالا بر اکثر ولایت شام استیلا یافته باید با وی سالبت نمود و در آن و ان موت یزید والی حمص نعمان ابن بشیر انصاری بود و تخته دمشق ضحاک بن قیس فهری حاکم تدمر مروان بن الحکم بلکاء و امیر فلسطین حسان بن مالک حسان از خانهای گذاشته و خود به اردن رفته خالد بن یزید الملقب به ابو هاشم و خالد از دمشق پیش حسان رفت حسان با او گفت که من چنان خواهم کرد که جموع ارباب شام بر حکومت سلطنت تو اتفاق نمایند و چون حصین بن نمیر سکونی دمشق رسید بضی از امرای آن دیار را مائل به ابن زبیر یافت گفت با خالد بیعت باید کرد نه زبیر که در حمص توجه باین جانب با عبد الله زبیر گفتم که سفر شام اختیار کردن تا معنی نمایم شایسان با توجه نمایند بخن من مقبول نیفتاد و در مقابل کلمات خشونت آمیز بر زبان آورد بعد از ان حصین به اردن رفته تابع حسان بن مالک شد و مروان در شام چون اختلاف مردم را مشاهده کرد گفت خالد بن یزید کودک است و از عهده این کار بیرون نتواند آمد بعد از و پسر بزرگ مروی پیرست و مدد بجوار حق پیوست و قریش باتحقاق اولی نیست و این صورت که خلافت بدوی رسد و ضرر مروان نمی نمود و چون عبید الله زیاد از بصره گریخته به شام رسید بیعت خالد بن یزید را مکرر و شمرده چو میان او و یزید بدر آخر نقاری پیدا شده او و بواسطه آنکه یزید خواست که عبید الله مکه رود به ابن زبیر محاربه کند او بهانه آن معروض آن مهم را قبول نکرد چنانچه رقم رد بملک بیان گشت و یزید بعد ازان می گفت که مرا رای آن نبود که با امام حسین آسیبی رسد و بی فرمان من مرجانا و القبل آورده و مرا در عالم بد نام گردانیده و اعیه آن داشت که آن بی عاقبت را از عراق عزل کند اما فرصت نیافت و از عبید الله بن زبیر نیز خایف بود چه در خاطرش می گذشت که اگر بستیلا یابد بخون امام حسین او را و اولاد او خذه نماید پس تدبیری اندیشیده با مروان گفت که چنان مسموع من شد که تو می خواهی که با پسر بیعت کنی و پسر آن کس ست که کوفه را بر شیعت عثمان را کشته تو را در روز قتل و زخمی چنان زده که تو از آن برگردن تو نمی هرست از وی بچه چیز و چه نیکوئی توقع توان داشت مروان گفت چه کنم که خالد بن یزید ضعیف النفس ست اگر زمام عمل و عقد مالی در قبضهٔ اقتدار او آید بلهو و لعب مشغول گشته کار عالم خراب گردد و عبید الله گفت راست می گوئی و مردگان آنست که خالد چون بزرگ شود مانند پدر خود وفائی و دروغ گوئی را پیشه سازد و دنی دائم کمی دانی یا نه که بیش از پنجاه کتابت بن نوشته که اگر امام حسین از بیعت من امتناع نماید در قتل وی تاخیر ننمائی و چون قبول او عمل نمود طریق نفاق پیوسته اظهار این معنی می کرد که من گشتن او راضی نبودم و عبید الله بی فرصت من چنین امر نمایند که اقدام نمود و کمثل الشیطان اذ قال للانسان اکفر فلما کفر قال انی بری منک انی اخاف الله رب العالمین مروان گفت هیچ نخالط نمی رسد که سزاوار این کار کیست عبید الله گفت تو سید قریشی و خویش عثمانی جز تو دگر را لائق نخلافت نمی بینم مروان گفت با من استهزا می کنی عبید الله جواب داد که کلا و حاشا تا رای و اندیشه بدین صفت دست از آستین و وقار بیرون آرد تا با تو بیعت نکند مروان

در طبع افتاده گفت تراد رین باب با معارف شام وفی امیه سخن باید کرد واین زیاد بفرموده او عمل نموده چندان سعی وکوشش نمود که اکثر اهل دمشق با مروان بیعت کردند وضحاک بن قیس آشکار مخالفت کرده بهوا خواهی ابن زبیر خلقی کثیر فراهم آورده قریب دمشق لشکرگاه ساخت ومروان سپاهی سنگین بهم کشیده بکتاب اورفت ومیان هر دو فریق قتال فاحش دست داده ضحاک بن قیس کشته شد ودرین اثنا والی حمص نومان بن بشیر هم که دوم از ولای عبدالله زبیری نموده بود ست اوباش و اهل شام قبل آمده تمامت شام مروان را صافی گشت وچون انضباط آن مملکت باز پرداخت روی بتسخیر مصر آورد وعبدالرحمن قرشی که از قبل ابن زبیر بدان مملکت والی بود توجه مروان را شنیده بگریخت ومروان عمرو ابن سعید را بجای خود بجانب شام مراجعت نموده بعد ازان خواست که خالد بن یزید را بامارت حمص فرستد عبدالله ازروی نصیحت گفت که خالد کودک ست واز امکان دارد که بگفتار اهل فتنه وفساد فریفته گردد وازان ممر فتنه با قوال تمامد که قابل اصلاح نباشد بنظیفهٔ آنکه دختر را ازخود بجبانکنی ومادرش را در حبالهٔ نکاح آری تا خالد در سلک فرزندان انخراط یافته سبیل مخالفت نکند ومروان باستصواب عبدالله زیاد مخلفه یزید را عقد کرده برچهار باش سلطنت متمکن شد آورده اند که زفرابن الحارث که بتقریب درین اوراق بشمار احوال او در ایام حکومت عبدالملک مروان مرقوم قلم بیان خواهد شد باضحاک بن قیس اتفاق نموده چون مروان را بچنگ کرده بود مروان بقتل او امر نموده بود که هرکس او را بکشد بسطای ارجمند از قتل وی اختصاص یابد وچون ضحاک بقتل آمد زفر با سعد ودی چند از لشکرگاه گریخت ومروان هم بی از زعقب او فرستاده چون بزفر رسید ندیاران او گفتند که ما ایستاده باین جماعت حرب خواهیم کرد ماتمس آن نکه تعجیل هر چه تمام تر روان شوی تا جان ازین مهلکه ببری زفر بگریخت وآن جماعت باسپاه مروان محاربه نمودند تا بقتل رسیدند زفر تنها سر بریابان می نهاد تا به قرقیسیا رسید وقرقیسیا قلعهٔ داشت موصوف باستکام ورصانت ودران قلعه کوتوال بود از قبل یزید که او را عیاض بن مسلم می گفتند وزفر بدر حصار رسیده التماس کرد که او را راه دهد عیاض چون می دانست که زفر با جرات وجلادت ست وطائفهٔ زمیر اخوا هان وی قلعه اندست رود بر سیبهٔ ملتمس او نهاده زفر گفت من از سر مکر گریختیه ام وبجد وجهد تمام این موضع رسیده ومرا چندان در قلعه جای دهید که بحال رفته سر دوتن بشویم آنگاه بیرون آیم ومردم قبیلهٔ همجان زفر درین باب شفیع شدند عیاض گفت زفر مردی غداره ومکاره ست او را به قلعه چگونه در توان آورد زفر این سخن شنیده خبر فرستاد که من بطلاق وعتاق سوگند می خورم که بعد از رفتن به گرد بقلعه درین حصار نه توقف نکنم عیاض امر اسوگند داده رامی شد که به قلعه در آید وچون فرا رسید یافت گفت امر زبسیار گرفته ام ومانده فرداتمام روم چون شب در آمد اهل قبیله یاران خود را بضیافت خویش دعوت کرد ایشان گفتند تو سوگند دادی چنان باید کرد که ضرر جواب او نرسد مثل آنکه من در حصار باشم گربا به نردم تا حاضر نشوم واجابت نکرده روز دیگر عیاض از حصار خارج نشوند وحکومت قرقیسیا به زفر قرار گرفت ودر خلال این احوال رایت دولت عبدالله زبیر ارتفاع یافته برادر خود مصعب را بحکومت بصره وعبدالله بن مطیع عدوی را بامارت کوفه فرستاد ایشان هر دو بضبط وربط این دو شهر مشغول شدند وذکر اتفاق شیعهٔ امیر المؤمنین بر طلب خون او ولا لفکه بر اسلم بن عقیل بهیت کرده بامیر المؤمنین حسین نامه ها نوشتند واو را بطلب داشتند مسلم را در کوفه مددگار نبودند تا بتیغ ستم کشته شد وبعد ازان ذکر ولایت عمر بن سعد به ری ودفتن او اما حسین القبل خوانند چنانچه حسین ذریافت وبعد از چند گاهی ایشان را شته انگشت حسرت بدندان گرفته بخود نفرین می کردند وبا یکدیگری گفتند که خسران دنیا وآخرت نصیب ما باشد که بعد از انکه امیر المؤمنین حسین نصیب ما نشد واو را طلب ما نشنید ودر سر وی تیغ کشیدیم تا از هیچ فائی ما رسید ما را بچه رسد وسای این جماعت یعنی نفر اول بودند سلیمان بن صرد الخزاعی ومسیب ابن نجبه الفزاری وعبدالله بن سعد بن نفیل الازدی عبدالله بن والی آنجا بی رفاعه عتبن شداد این پنج کس از معارف اصحاب امیر المؤمنین علی بودند ودچون غریت ایشان بر طلب خون امام حسین تقصیر یافت جمعی کثیر در سرای سلیمان این صرد جمع آمده ومسیب بن نجبه که مصحوب عمر بن سعد به کربلا رفته بود آغاز سخن کرده گفت که خدا یتعالی ما را بطول عمر مبتلا گردانید تا در انواع فتنه ها اقتدیم وما مرتکب شدیم ستم شیم واکنون از اعمال سیئه خویش نادم گشته ایم دمی خواهیم که دست در دامان توبه وانابت زنیم شاید که خدای عزوعلا توبه ما را قبول کرده سیاحت کند وبدین کس ازان جماعت که به کربلا رفته بودند عذری می گفتند سلیمان بن صرد گفت این عذر های شما مسموع نیست گفتند پس چه کنیم که مستحق غفران گردیم سلیمان گفت هیچ حیله دیگری نداریم بجز آنکه خونهٔ تیغ آوریم چنانچه بسیاری از بنی اسرائیل بشمشیر دیگدیگر را نهادند قال الله تعالی انکم ظلمتم انفسکم بالتخاذکم العجل فتوبوا الی بارئکم فاقتلوا انفسکم وچون جمیع شیعه بزاری استغفار آمده گفتند مصلحت آنست که شمشیر ها از نیام بیرون کرده ستانها بر سر اسپان راست کنیم وجهان را از لوث وجود دشمان آل محمد پاک گردانیم همه بر این معنی یکجهت گشتند کفتلگه انجناب را دهر کرکشتن او فرمان دادو هر کدر قتل او کسی نمود وآن کس که این معنی پسندیده او را مدد به اکشتند تا توبه ایشان درجهٔ قبول یابد وچون هم درین موجب قرار یافت گفتند ما را امیری باید که همگی امر او تخلف جائز ندا دآنگاه اتفاق نموده بالامارت سلیمان بن صرد رضا دادند وبا یکدیگر عهد کردند که ابجان تخلف نکنند وظفر علی الوجه المرضی بر سر خلافت بنشانند ودرین باب باطراف ولایات رسولان فرستادند ومضمون جملگی نامه ها نوشتند که برآل محمد ظلمی چنان رفته که جهانیان اسلام سوگند متوقع از

دوستان خاندان نبوت چنان ست که اسباب جنگ آماده ساخته در فلان وقت بکوفه جمع گردند تا باتفاق اقدامی چنین از سر بصیرت یقین شروع نمایم واتفاق این جماعت در سنه احدی وستین که سال قتل امیرالمؤمنین حسین بود روی نمود و تا زید یعنی رسایت بود هیچ از انچه باخود مجمر ساخته بودند ظاهر نکردند اما ازکوفه و از شیعه ستانده عبدالله تمیمی مجمر سیکرد و بفرستاده سلیمان ضبط می نمودند تا بوقت خروج در مصالح لشکر خرج کند وچون یزید پلید بدرک اسفل رفت وعبیدالله ابن زیاد از عراق متوجه شام گشت شیعه معروض سلیمان گردانیدند که در ین آوان که عراق از لگام اشکنان بنی امیه خالی شده خروج می توان کرد سلیمان گفت هنوز وقت خروج نیست زیرا که می خواهیم که اکثر معارف کوفه را از میان برداریم و ایشان بالضرورة یا ما متفاق خواهند کرد حالا با ما آنقدر سپاه نیست که عبدالایشان با این جماعت مقاومت توانیم نمود و اکنون که بیدید و خ رفت مردم بشیعه از بیشتر بچوزه متابعت ما در خواهند آمد و بعد ازان سلیمان با طراف و جوانب اعیان فرستاد تا بتجدید بیعت پرداختند و خلقی نامحصور در صنعه متابعت سلیمان مندرج ین عبدالله بن زید دابراهیم بن محمد بن طلحه بعد از اخراج عمر و ابن حریث که گماشته ابن زیاد بود و از قتل عبدالله بن زبیر بگوفه رسیدند تا بضبط شهر قیام نمایند در رمضان این سال یعنی سنه اربع وستین مختار بن ابی عبیده که حال او بتفصیل عنقریب بمت گذارش خواهد یافت بکوفه آمده موهم را بطلب خون امام حسین دعوت کردن گرفت وشیعه باو گفتند که ما سلیمان را خود امیر ساخته ایم و دران مقام آمده که از انتقام امام حسین را عملی بکشیم و مختار با سلیمان ملاقات کرده گفت سهگز فرصتی بهتر از ین زمان نخواهیم یافت که خرید مرده است و پس شرتر کی حکومت گفته هنوز کسی بر سریر سلطنت ننشسته است غرض ازین سخن آنکه ظاهر باید شد و مهم خود را تمشیت باید داد سلیمان گفت هنوز وقت نیست و مختار از پیش سلیمان بیرون آمد گفت این مرد خرف و فرقت شده است و حرب کار او نیست چه فرصتی چنین از دست می دهد و در وقت خروج اهمال می ورزد و نامه محمد حنفیه بدو رسیده گفت امام وقت او ست و علی بن الحسین زیرا که مجرد علم و زهد بر ادارت ست و حرب کار دیگر است و طالبت قریب تر و به کتاب خدا اعلم و در حلق خواندن مجمی کثیر یافته و نیز بیعت کردن محمد حنفیه بر آن جمله بود که سلیمان تقصیری کند که در خروج تاخیری نماید ای مختار تو انا که به کوفه روی و شیعه مرا بگیری تا بیرون آمده خون اهام حسین را از طلب کنند بیعت مرا بکوفیان ستانده در میدان ایشان باش تا کسی فرصتم گوید که بعد از انظار مختار نامه محمد حنفیه الاشتر مردم کوفه را نزد سلیمان شد و گردان شد بختار پیوستند و مختار با شدیه گفت اگر سلیمان خروج کرده شهر به اضبط نمودی هرگز عبدالله بن زبیر را مجال آن نبودی که عمال خویش بکوفه فرستد و مختار محمد حنفیه امهدی خواندی و مردمان انگفتی که سلیمان این کار را بتاه کرد اکنون به مهدی نامی تو لیسم تا چه فرماید و چون سلیمان شنید که مختار در مقام مخالفت ست و مردمان حکم حاکم شده عبدالله زیاد از شام بکوفه خواهد فرستاد اندیشه ناک شد و شیعه و تبعه خود را جمع کرده گفت اگر فتنه ای خواهد بود حنفیه بیرون آید هیچ مضائقه نیست امام من علی بن الحسین ست و تا زمانی که من با مردم مقرر کرده ام بران خروج نکنم ترسد بر دن نخواهم آمد و درین اثنا شخصی از اهل شام نزد عبدالله بن زید والی کوفه سابقت نموده گفت ایها الامیر خود غافل مباش که خوارج درین شهر بسیار گرد آمده اند جمعی نهفته پیوسته اند و گروهی تازه سلیمان بن صرد شده اند وی خواهند که بی خبر بر ای تو آید مرا تزاز میان برگزیند بصلحت دانست که بی توقف جمعی انجا نه سلیمان بن صرد فرستی تا او را گرفته نزد یان برند و گروهی والی کرمان یعنی بلی حرب را بیرون نخواهد جنگ آماده باش عبدالله بن زید پرسید که این جماعت چه مذهب دارند آن مرد گفت که ایشان با طنی نیستند و بظاهر دعوی تشیع می کنند و خون حسین بن علی را طلب می نمایند عبدالله گفت من امام حسین را نکشته ام که ایشان باین سبب قصد من کنند و آن کس که امام حسین را کشته از جانب شام می آید سزا وار نیست که شیعه امام حسین با او محاربه نمایند و باین بهانه بر خلق مسجد مجتمع شدند و چون جمع شدند بر منبر رفته گفت ایها الناس چنین می شنوم که طالبان از شما اتفاق نموده اید که خون امام حسین را از من طلب نمایید بخدا سوگند که من امام حسین را نکشته ام و نه فرموده ام که او را بکشند و بکشتن او راضی نبوده ام و من هرگز با هیچ کس اتفاق نکرده ام که او را بکشد و لیکن بسیاه مانان حرب کرده ام تا ایشان در ین مقام بنا نیدو هرکس می دانند که خون امام حسین را از پسر زیاد می اسید طلب باید داشت و مرا از ابن زبیر بامارت کوفه فرستاده و نیز طلبکار خون امام حسین بعد از ان بود و اکنون که عبدالله زیاد با عساکر بسیار بر ما عرض لشکر کرده زیاده از چهار هزار کس نیافت و حال آنکه شانزده هزار کس از کوفیان با وی بیعت کرده بودند و ازین صورت ولنگ شده گفت سبحان الله این مردم با من چنان نوع معاش می کنند که با مسلمان بمقتل کرده بودند این جماعت مانند ین ست نه وفا و نه مروت و نه حیا و نه ورود دیگر سلیمان و مانند اینها بسیار خطبه باشان خویش گفت که اگر باین جهت تحصیل متاع دنیای می آیند باز گردید که درین حرب مال نخواهد بود چه من با هر که حرب کنم مال او حلال ندانم و اگر غرض شما انتقام

اهل بیعت رسول ست صرواله قدم در راه نهید واز بین جنس کلمات گفته بهکس باز نگشت وادو نیز دل بر محاربه نهاده و رسولان باطراف فرستاده و ساکنان اهل بیعت را طلب داشت و با آنکه زیاده از صد هزار کس بادی بیعت کرده بود ندازده هزار تجاوز نکرده و سلیمان ازین معنی متاثر گشته باصحاب رای مشورت کرد که گفتند بکجا رویم و با کدام محاربه نائیم یعنی گفتند عزم قتال امام حسین و رکوفه اند الا ازین زیاده تر بخی صواب چنان دیدند که بشام روند و اول بقلع و قمع مادهٔ فساد عبید الله زیاد پردازند و سپره و فریق برا شارت مدعای خویش جمع و برا هن اقامت کرده ندو سلیمان رای ثانی را مستحسن شمرده برتوجه جانب شام یک جهت گشتند و این خبر بگوش عبد الله بن یزید رسید بالیشان پیغام داد که چنان دیدم که شارا داعیهٔ فتن شام ست خدایتعالی شمارا بنصرت وظفر فرو باد او امر شام و ولایت هزار مرد دلاور انکه بر جریدهٔ اقدام خواهند نمود و سپاه شما اندکی از خود دوری نماید که شخصی باچند معدود و بخلقی نامحدود در مقام مقاتله و مقابله آیند و ما را نیز فتن بآن دیار از جمله ضروریات ست بکوفه مراجعت نمایند تا در جناب عبد الله بن زبیر بدو رسد آنگاه باتفاق روی بشامیان نهیم و داد خویش بستانیم و اگر شهر بهم نمی آیند بهانها اقامت نمایند تا به عبد الله زبیر بیامد و زبیر از دست ما خلاص یابد و بعد ازان بهر کس که لشکری بجدد مارو ان کنند و چون قاصد عبد الله زبیر بیامد بگزارد سلیمان بن صرد یاران خویش گفت درین باب چه مصلحت می بینید الیشان گفتند بر یقتضای رای تو عمل می کنیم سلیمان گفت عبد الله بن زبیر مدی خواهد که سلسلهٔ جمعیت ما را از هم گسیخته کند و بعد از افتراق اجتماع بآسانی دست تخاوه داد و لهذا گفته اند که توکل فضول فرمد بگار کرده بکار بشما توجه نمائیم و جهاد اعدای ملت را وجهت سازیم مجاهدان دین از روی ثبات یقین من سلیمان الجمع رضا اصغا نموده از نخیله کوچ کردند و بعد از قطع منازل و طی احمال چون قریب بتبریز امیر المومنین حسین رسیدند باهم گفتند نزاوار آنست که نخست بزیارت امام حسین رویم و دست در دامن توبه و انابت زنیم و از روان او عذر خواهیم آنگاه بقصد شام بیرون رویم گفته متوجه تربت آنجناب گشتند و چون چشم الیشان بر مرقد منور امام حسین افتاد از اسپان فرود آمدند و فحص اطراب و بیقراری کرده فغان و زاری بارج آسمان رسانیدند و چون از مراسم زیارت فارغ گشتند بر مراکب خود سوار گشته و رسیر آمدند و بعد از قطع مسافات به قبصیر رسیدند ظاهر اشهر انسر لگاه ساختند و چون عالم آنجا را نزد فرزند حارث از قدوم آن جماعت آگاهی یافت فرمود تا در حصار بر بستند و سلیمان و اعیان سپاه و بسیب این بخبر گفتند که نزد این عم تو مردی مخیر و مهمان دوست و با مروت ست نزاید بدان جهار باید رفت و رصورت حال را مسوو ضل او گردانید و از وی خصت حاصل کرد تا ساکنان این دیار متوجهان این حصار جود کاه و آنچه محتاج الیه باشد بخی که در میان الیشان تخلف ست بشکرگاه رسانیده بفرستند و خاطر جمع دارند که ما علی الصباح طبل جیل کوفته عنان عزیمت بجانب دمشق منعطف خواهیم ساخت سبب پیغام سلیمان رسانیده نفرمود تا مردم حصار استعیر بیرون برده و بسوداو معامله مشغول گشتند و از خانهٔ خویش پانصد شتر جود کاه بار کردند و فرمان داد تا بلشکرگاه رسانیدند و بجزاین احسان بسیار در باره الیشان منبذول داشته خود روز دیگر بمنزل سلیمان آمد و از روی نصیحت گفت که چنان شنیده ام که مردم شام توجه شمارا شنیده اند عبد الملک بن مروان که بعد از پدر بر سریر حکومت نشسته ست عبد الله زیاد را با پنج امیر دیگر از امرای عالی مقدار نامزد حرب شما کرده و لشکر الیشان ضعف سپاه شما ست و مخالفان غالبا امروز بر فه رسیده باشند اکنون مصلحت شما آنکه بنظاهر این شهر توقف نمائید و علف بهمار پایان ازین روستا یان حاصل کنید تا الیشان باینجا آیند من شمارا بجد و سلاح تا آن غایت که مقدور باشد مدد کنم اگر غلبه شما را باشد منهاو الا در حصین حصین شهر شوید سلیمان گفت بارک الله فیک جزاک الله خیرا والی کوفه عبد الله بن زیاد نیز امثال این سخن گفت اما بنا کار بر توکل نهاده ایم نفر گفت هر چه بنا بهتر کار نکنید من دست از نصیحت شما باز ندارم و شام مردان غریب پر حیل و دکهای شامیان و توقف ندارید اگر توقف نمی کنید صواب آنست که تعجیل بر دید تا پیش از ورود آنها بعین الورد رسیده آن شهری ست بزرگ از بلاد جزیره محکون باب علف بسیار و از شهر گذشته فرود آیید و علیق اسپان را حسب المیسور از روستا با مجتمع کنید و از عین الورد تا این موضع راه این ست اگر علف کمی کند یا احتیاج بجدد داشته باشید ما را بتنبیه کنید نصیحت دیگر آنکه تا توانید با شامیان در صحرا حرب مکنید که الیشان بسیار اند و شما اندک بخطا بود که سپاه قلیل با جیش کثیر در هوا مون جنگ کنند و در خان بسیار دیواری ست که در خان بسیار دیوار است لشکر شما باید که از میان در خان پس جدا ران با الیشان جنگ کنند و یکی از خطاهای شما این ست که پیچ پیاده با خود نیاورده اید چه پیاده سوار را مانند دیواری ست که در پیش رو باشد و چون الیشکر شما همه سوار اند باید که صف نگسلند زیرا که چون پیاده در پیش صف نبود سوار بر بسته نبود و باید که سپاه را نفوج فوج ساخته فوجی بجنگ فرستی و چون الیشان از عهدهٔ کار خود بیرون آمده باشند آن گروه را طلبیده فوج دیگر بجای الیشان تعیین نمائی و باید که همیشه جمعی را دکای گاه بازداری و با کمر و حیله بر جنگ دشمنان اقدام نمائی و بعد از اتمام نصیحت سلیمان بمراسم مشکر و احسان نفر قیام نموده او را وداع فرمود و از قبصیا کوچ کرد و پیش از شامیان بعین الورد رسیده فرود آمدند و بعد از چند روز شنیدند که یعنی از ملاعین شام در یک منزل الیشان نزول کرده اند سلیمان خطبه گفته مردم خود را پند بسیار داد و در اثنا سخن وصیت فرمود که اگر من کشته شوم مسیب بر شما خلیفهٔ من ست و بعد از وی عبد الله بن وال و پس از عبد الله رفاعه بن شداد و بعد از فراغ از وصیت با مسیب گفت که بر شخون متوجه این جماعت شوکه قریب بما فرود آمده اند زیرا که ما را با الیشان هیچ حیل

حرب باید کرد و مسیب چهار صد سوار از سپاه اختیار کرده بموجب فرموده روان شد و در صحرا با اعرابی رسید که بیتی می خواند که مشتمل بر کلمهٔ البشر بود مسیب گفت بشارت آمد آنگاه فرمود که اعرابی را نزد وی آوردند از اعرابی پرسید که نام تو چیست جواب داد که حمید گفت عاقبت محمود خواهد بود انشاء الله تعالی باز استفسار نمود که از کدام قبیله گفت از قبیلهٔ بنی ثعلب مسیب گفت ما غالب خواهیم شد اگر ارادهٔ حق تعالی باشد بعد از آن گفت که از سپاه شام چه خبر داری گفت ایشان پنج امیر اند با پنج گروه انبوه از همه نزدیک تر بشما شرحبیل بن ذی الکلاع است که از اینجا تا لشکرگاه او قریب بیک میل بیش نمانده مسیب اعرابی را گفت تو بسلامت بمقصد خود بشتاب و مسیب مردم خود را بچهار قسم کرده روان شد و در آن سحرگاه از چهار جانب لشکر شرحبیل در آمده شمشیر در آن جماعت نهادند بعضی از ایشان کشته شد بقیة السیف منهزم شده هر چه داشتند هم آنجا گذاشتند و سپاه عراق بر اسپان شامیان سوار شده مراکب خود را کوتل کردند و پیش از طلوع آفتاب مراجعت نموده و بعد از غروب بیاران خویش پیوستند و چون خبر این واقعه بسمع ابن زیاد رسید حصین بن نمیر را با دوازده هزار مرد بحرب سلیمان فرستاد

ذکر واقعهٔ عین الورد و کشته شدن سلیمان و اکثر یاران در صف نبرد چون حصین بن نمیر بموجب حکم ابن زیاد روی بعین الورد نهاد سلیمان بن صرد نیز با سپاه خویش در جنبش آمده داد تهور و جرأت داد چون تلاقی فریقین روی نمود حصین از صفوف خود جدا شده سلیمان را طلب داشت و با وی گفت که مروان وفات یافته و مردم بطوع و رغبت با پسرش عبدالملک بیعت کرده امر سلطنت شام بروی قرار گرفته است چنانچه حکومت تهامه و حجاز بر عبدالله بن زبیر شما را هیچ امامی نیست اکنون مصلحت شما در آنست که مراجعت نمایید و خود را بیهوده بکشتن ندهید سلیمان گفت که در میان ما آنکس که از همه کمتر است بمراتب از شما بهتر است اگر میخواهید که این فتنه تسکین گیرد ابن زیاد را تسلیم ما کنید تا او را بجزای که سمت وضوح دارد بکشیم و عبدالملک را خلع کرده باتفاق شما با یکی از اولاد پیغمبر بیعت کنیم و چون از تکاب این مقدمات حصین نمود بصف خود بازگشته آهنگ جنگ را ساز داده و سلیمان نیز با یاران پیوسته دل بر محاربه نهاد و آن روز تا شب از جانبین کشش و کوشش نمودند که سپاه اقلیم نجم بر مصیبت زدگان آن معرکه ترحم نمود روز دیگر صباح شرحبیل ذو الکلاع با هشت هزار کس بفرمودهٔ عبدالله زیاد بحصین ملحق شد و در آن روز نیران قتال اشتعال یافت جمعی کثیر بقتل آمدند و روز دیگر ادهم بن محرز الباهلی با ده هزار مرد از جانب شام بمدد حصین بشوم رسید و باری دیگر دلیران هر دو سپاه در صف هیجا غبار فتنه و گرد محنت و بلا برانگیختند و چون حصین بن نمیر ثبات و تجلد لشکر عراق را مشاهده نمود پسر خود را با جمعی تیراندازان پیاده فرستاد تا بر آن جماعت تیرباران کردند و در اثنای این حال تیری بمقتل سلیمان بن صرد آمده کوفیان مجروح خاطر و دل شکسته شدند بعد از آن مسیب رایت برگرفته چندان حرب کرد که او نیز در می چند بشمرد و ناچیز شد آنگاه رایت را عبدالله بن وال گرفت و ادهم بن محرز با سپاه شام حمله آورده او نیز بقتل آمد و رفاعة بن شداد صاحب علم شد و آفتاب غروب نمود و رفاعه قدمی چند باز پس نهاده بیاران خود گفت مردم ما اکثر کشته شدند اگر ما درین معرکه ثبات قدم نمائیم آنچه مانده اند بقتل رسند و این مذهب از جهان برافتد ما را راه کوفه پیش باید گرفت عبدالله بن عوف گفت اگر تو درین زمان متوجه کوفه شوی دشمنان تعاقب نمایند و بقیة السیف نیز در عرصهٔ شمشیر آیند مصلحت آنست که در لشکرگاه فرود آئی و چون تاریک تر شود بمقصد بشتابی و تا روز نشود اعدا نیز از رفتن آگاهی نیابند و رفاعه بر حسب صواب دید ابن عوف دست از جنگ باز داشته نزول کرده لشکر شام نیز فرود آمدند و در جوف لیل رفاعه از رود گذشته پل را خراب کرد و چون روز شد حصین بن نمیر جمعی را از عقب گریختگان فرستاده هیچکس را نیافتند

ذکر وفات مروان حکم و جلوس عبدالملک بر مسند پدر در آن وقت که مروان بیعت خود از مردم می ستاند حسان ابن مالک با وی بدان شرط بیعت کرد که بعد از وی خالد بن یزید بر اهل شام والی باشد و چون مروان بر سریر حکومت بنشست خاطر نامبارکش بران قرار گرفت که پسر خود عبدالملک را ولی عهد گرداند ما از حسان بیم داشت و آخر الامر او را بمال بسیار فریفت تا بولایت عهد عبدالملک رضا داد گویند که روزی خالد بن یزید که مادرش در حبالهٔ نکاح مروان بود بطریقی می رفت که مروان آن را مکروه داشته بد و دشنام داد و مادرش زبان بگشاد و خالد آب در چشم آورده نزد مادر رفت و گفت من این مردم را از خلافت محروم کرده به پسر خویش ارزانی داشت و با وجود این حرکت بزبان نیز با رامی رنجاند مادر خالد پسر را تسکین داده و فرصت نگاهداشته زهر قاتل در طعام کرد و مروان چون از آن طعام بخورد وفات یافت و روایتی آنکه چون مروان در خواب رفت مادر خالد بالشی بر دهان مروان نهاد و بر بالای او نشست تا نفس مروان منقطع گشت و این قول نزد راقم حروف ضعیف می نماید و الله تعالی اعلم و بعضی گفته اند و این قول در ادراک نزدیک است که چون مروان در خواب رفت ام خالد بنت هاشم بن عتبة بن ربیعه وساده بزرگ بر روی او نهاد و چون بر وسط وساده نشسته کنیزکان بر اطراف آن محیط گشتند تا نفس مروان منقطع شد و عبدالملک خواست که ام خالد را بکشد ما از آن جهت از سر خون او درگذشت که طائفه از خواص باوی گفتند اگر تو او را بقتل رسانی در عالم شهرت یابد که پدر تو چنان عاجز بود که زنی ویرا بکشت زمان مملکت عبدالملک مروان ده ماه بود و مدت عمرش شصت و یک سال و پدرش حکم را چون سوانحی که از وی ظاهر گشت حضرت رسالت او را از مدینه اخراج کرده به طائف رفت و مروان در صغر سن با پدر رفت و حکم در زمان ابوبکر و عمر یارای مراجعت نداشت و در مختصر تاریخ ابن جوزی مسطور است

گرو قدر و یت روایات فی لعنته ولعن من فی صلبه واباها لحفاظ فی اسانیدها وچون مروان را معاویه بن ابی سفیان پسرش یزید والی ولایت می گرداند زبان بسب امیرالمومنین علی می کشاده و بهنگام عزل ترک آن می داد و او را و اولاد او را بانی الزوفای گفتند و فاجعه مروان اصاحب لایات می گفتند چه هرگاه در خانهٔ او فاحشه آمده زر و فا علی در هوا کردی تا هر کرا هوای زنا بودی بمنزل وی شتافتی و چون ابوالعاص بن امیه والدهٔ حکم را در قید نکاح آورد و دست از آن کار باز داشت و بعد از فوت مروان علم دولت عبدالملک بن مروان بر افراخته ارتفاعی می یافت تا بر جمیع بلاد و بلدان مستولی گشت ذکر احوال مختار بر سبیل ایجاز و اختصار تا آن زمان که خروج کرد مختار پسر ابوعبیده بن مسعود الثقفی بود که در زمان عمر پسر سالار لشکر عراق شد و در واقعهٔ جسر بر پای فیل کشته شد چنانچه ذکر آن گذشت و چون مادر این مختار بتحت تخیل اسلام آمد عمر بزیارت السعد بن مسعود که عم مختار بود از زنانی داشت و سعد در ایام خلافت عثمان و امیرالمومنین علی بدستور سابق در مدائن حاکم بود و چون امیرالمومنین حسن مادر و نواحی مدائن بخشم نزدیک و قصر سفید فرود آمد مختار که بعد از قتل پدر ملازمت عمر خویش می کرد بادی گفت که صلاح آنست که امام حسن را گرفته بمعاویه سپاری عمر او گفت لعنت بر تو باد که مرا تر غیب می کنی که فرزند رسول خدا را زبان رسانیدت دشمنان دهم و دران آوان شیعه نیز هم آنان را انگیز مخاره الدنیه و ابتغاء مرضات الله خواستند که او را بکشند مختار تا زبیم جان گرگینه بکوه فرو رفت و شیعه در عقب سر غازی او لعنت می کردند و چون مسلم بن عقیل بجهت بلا خذ بیعت امام حسین بکوفه آمد مختار او را در خانهٔ خویش فرود آورد و بوظایف خدمتگاری قیام می نمود تا آن بدنامی بروی نماند و شیعه بر این معنی جوق جوق یا فتند بعذرخواهی او مشغول گشته گفتند که ظن ما در بارهٔ تو خطا بود و دران زمان که مسلم از منزل مختار بیرون آمده بخانهٔ هانی بن عروه رفت و از انجا خروج کرده بقتل مذبوحانه رسید از قروی کوفه رفته بود و بعد از قتل مسلم روزی عبیدالله بن زیاد با عمر و بن حریث الخزومی گفت که بزید بن انس بن ابی حبیش نزد ما آمد و من از تو با سیاست تر بچکس را در کوفه نمی دانی که محب علی و پسران او امام حسین باشد عمر و جواب داد که نمی دانم و دران مجلس عمارة بن ولید بن عتبه بن ابی معیط گفت که مختار پیش از من محبت عثمان می ورزید و بعد ازان در زمرهٔ شیعهٔ ابوتراب خود را منتظم گردانیده و در نصرت و مظاهرت مسلم بن عقیل سعی ها نمود عبیدالله بن زیاد مختار را طلبیده گفت تو دی روز با مسلم در جنگ با اتفاق نمودی و امروز نیز دم از محبت علی و اولاد او می زنی مختار گفت که من بواسطهٔ محبت محمد رسول الله اهل بیت او را دوست می دارم اما در امر مسلم بن عقیل بی گناهم و اینک شیخ کوفه عمرو بن حریث می داند که من دران آوان از کنج خانه خویش بیرون نمی آمدم و عمر و شرم داشت که در مجلس چنین گواهی چنان بدهد که مختار گشته گردد بلکه گفته اعزالله الامیر نسبت مختار ازین تهمت مبرا است و در سیاست او تجمیل نمی باید کرد چه پدر وی کسی ست که در زمان خلافت ولایت عراق و شام همچنان خالد بن ولید بوده و بنا بر تحکم عمرو بن حریث عبیدالله از سر خون مختار در گذشت اما او را بزندان فرستاد و بعد از قتل امیرالمومنین حسین مختار زائدة بن قدامه را پیش عبدالله بن عمر فرستاد که صفیه خواهر مختار را در قید نکاح داشت و احوال باز نموده التماس نمود که در استخلاص او اهتمام فرماید و بنا بر اضطراب صفیه عبدالله رقعه به یزید نوشت مضمون آنکه ابن زیاد مختار را که سیان من و او خویشی ست بی سبب گرفته بزندان باز داشته اکنون التمس آنکه فرمان دهی تا او را از حبس بیرون آورند چون یزید برحسب مقتضی وقت از سخن عبدالله بن عمر تجاوز جائز نمی داشت به ابن زیاد پیغام داد که مختار را مطلق العنان گرداند عبیدالله بعد از استماع فرمان یزید مختار را از زندان بیرون آورد و پیش خود طلب داشت و بادی گفت انی اجتنک ثلاثا فکان اصبحک بعد ذلک بالکوفه فضربت عنقک یعنی ترا سه روز مهلت دادم اگر بعد از سه روز در کوفه بمانی گردنت را می زنم و چون ابن زیاد بر قتل هر یک صفیه اقدام نمود جمعه دیگر بمنبر آمده خطبه خوانده در اثر خطبه گفت قد قتلنا الذی قتل یزید وجیشه بالنصر و اذل الحسین وجیشه بالقتل مقاتلنا از میان قوم برخاسته و گفت کذبت یا عدو الله و عدو رسوله بل الحمد لله الذی اعز الحسین وجیشه بالغبطة والمغفرة واذلک واذل یزید وجیشه بالنار والخزی ابن زیاد که این سخن بشنید عمود آهنین خود را که در دست داشت بسوی مختار افگند و پیشانیش شکست و فرمود تا اعوان او را بگیرند و دران زمان اشراف کوفه گفتند ایها الامیر این مرد مختاری گویند که هم حسب دارد و هم نسب و یک دامادش عبدالله بن عمر و دیگری عمر بن سعد بن ابی وقاص ست از این کلمات خونی بر ابن زیاد بهتلیا یافته و ترک سیاست مختار داده او را بزندان فرستاد و مختار حال خود را سعد بن عمر گرد لنیه عبدالله رقعه به یزید فرستاد و مضمونش آنکه بقتل اهل بیت اکتفا نکردی تا بر مسلمانان شمشیر را روا کردی و از حسبه کردن بر لعن و شتم نسبت بعتره طاهره و رازی کند و حرکات ناشایست از وی سر زده و می آید و از جمله افعال ذمیمه او آنکه عبدالله ابن عتیف را گشته بست و مختار را محبوس و ملی اختیار کرده و چون رقعهٔ من بتو رسد خبر عبیدالله زیاد فرست تا مختار را رها کند و اگر چنین نکنی بخدا سوگند که لشکری بجانب او فرستم که تاب مقاومت ایشان نداشته باشد یزید چون مکتوب ابن عمر را مطالعه کرد ابن زیاد در خشم شده مکتوبی بوی نوشت مضمونش آنکه چون نوشته من بتو رسد سر از مختار باز دار و زبان بگفتار بیهوده کشای والا کسی را بر تو گمارم که دیده های ترا از حدقه بیرون آورد و جانب فرمان یزید ابن زیاد [illegible] گرفته

طلبیده دختار را از زندان بیرون آورده سالما تسلیم ایشان نمود مختار را گرفته ببیرون آمد و در راه مصعب ابن زبیر را دید پیش آمده گفت یا اباحنش دیده تر اچه حاجت است که چشم بازنده دوریا دختار گفت این آفتی ست که از بنده هیچ علاج ولد سیده زانیه و فاحشه من رسیده خدا مرا یکدست اگر او در لشکر من را عضای او را از یک یگ جدا کنم اکنون مرا گویی که احوال ابن زبیر بر چه سان گذران ست مصعب جواب داد که عبدالله بن زبیر در مکه اظهار عداوت یزید لعین می کند و گمان من چنان ست که در خفیه مردم را ببیعت خویش دعوت می نماید مختار گفت بشتر کرا الله با لخیر یا مصعب در ین نزدیکی بسیع تو خواهد رسید که مختار بن ابو عبیده با جمعی از مسلمانان خروج کرده و خون پسر سعید و صیا و ابن بنت سرور اصفیا و انبیا حسین بن علی المرتضی را طلب ثار اعدای دین و ذوریات شیاطین می دارد بخدا سوگندی مصعب که چندان از دوستان زید و معاویه بن ابی سفیان بکشم که عدد ایشان بعدد ثقلان خون یحیی بن ذکریا رسد گویند سبب حزم مختار باتمام و تسهم غریب اوبر محاربه قتال اهل ظلام و صل کتاب سید الموحدین علی بن ابو طالب مختار ابن ابو عبیده ثقفی را گرفته بود و در انجا خوشته بود که بسم الله الرحمن الرحیم السلام علیک یا عبد یزدان ای مختار که پس از سی سال که در بادیه ضلالت و غوایت سرگردانی و هیچ مرشد و پیشوا نداشتی و در دل تو خوارها انگیخته و خون ما را از اهل بغی و طغیان روا رباب تمرد و عصیان طلب خواهی داشت باید که قاصد مجمع را دوی هیچ گونه پریشانی بخاطر خود راه ندهی و مختار بعد از اطلاع بر مضمون این مکتوب مستظهر و قوی دل شده و در قتل دشمنان خاندان مساعی جمیل مبذول داشت چنانچه ابو الورید خوارزمی گوید که عدد کشتگان مختار بچهل و بیست هزار و بالقصد شصت و چهار کس رسیده بود بالجمله چون مختار از کوفه بمکه آمد با عبدالله زبیر ملاقات کرد و ابن زبیر شرائط تبجیل و تعظیم نموده پرسید که احوال کوفه را چون گذاشتی مختار جواب داد که همه اهل کفر عداوت فی الطاعنیة اولیا یرا عبدالله نیز دست کوفیان زبان کشود و مختار گفت دست بیرون آر تا با تو بیعت کنم که تو نزد ارباب عقل گیاست منزاوار تری بخلافت از یزید بن معاویه چون من در صدد متابعت تو آیم رایق و فتق مهمات مملکت را بمن سفوض گردان تا بضرب تیغ آبدار مجموع و ایالت عراق عرب را و دیار شام را مضبوط و مسخر گردانم ابن زبیر گفت در ین باب تأنی اولی و احب باید و مختار چون دید که عبدالله زبیر در گمان امر خودی کوشد بغضب از پیش او برخاست و مکه را وداع کرده بجانب طائف رفت و دران دیار مدت یکسال در میان بنی اعمام خود بسر برد و در غیبت او پسته عبدالله بن زبیر از احوال مختار ستجز بود و چیکس از دوی نشان نمی داد تا بعد از یک سال بمکه آمد و مناسک طواف بجای آورده در مسجد الحرام نشست ابن زبیر که او را در مسجد دید بیاران خویش گفت که مرد اصیل آنست که مختار با من بیعت کند یا اگر ان من چنان ست که در مواقف نخواهد آمد عباس بن سهل انصاری گفت اگر خصت فرمائی من تزاج تمام کم این سخن موافق مزاج ابن زبیر افتاد و عباس پیش مختار رفت و بعد از پرسش و تشیید مقدمات گفت که از اهل شرق و صناديد عرب با ابن زبیر بیعت کرده اند و من عجب دارم از تو که با ایشان موافق نشده مختار گفت من یک نوبت بیازمودم او رفقه الناس نمود و من که بیعت کنم و با مخالفان دوی چند ان شمشیر نزنم که چیکس از ایشان باقی نماند و مهم خود را از من پنهان داشت و دیگر تدا نه نرفتم نامعلوم فرماید که احتیاج او بمن چیست از افتقار من با وعباس گفت راست می گوئی یا اباحنش ولیکن قبل از تعدیث بیعت را در میان نه گفتی و او نخواست که این سر فاش گردد ازان جهت در جواب تو چیز نگفت چه اشال این کلمات را در خلوت خانه باید بزبان راند که ابواب آن مسدود باشد تا از اغیار مصئون و محفوظ ماند اکنون بشب با او ملاقات کن تا مافی الضمیر یکدیگر را معلوم کنید مختار شمشیر عباس را بسند دل اشته چون شب شد بدر دولت ابن زبیر رفتند و عبدالله چون مختار را دید بطرح تعظیم و تکریم بجای آورده عذر خواهی نمود و گفت پیش ازین با من تکلمی نرفته بود و جواب شافی نگفتم حالا متوقع آنکه از پرده برخاطر داری بزبان آری که من تا از دوستی مخلص و ناصحی مشفق می دانم مختار گفت الجناب در کلام موجب اسهاب ست خلاصه سخن آنکه تو سید و سرور قومی دین آمده ام که دست تو در دست من نهم و با تو بیعت نمایم مشروط باآنکه اول کسی که پیش تو در آید و آخر شخصی که از مجلس تو بیرون رود من باشم و چون یزید لعین اسفنیه ابا بی بی مشورت من فتح نمود و بفصیل نرسانی عبدالله گفت یا ابا اسحق ابایعک علی کتاب الله و سنة رسوله مختار گفت لو جاؤک علی عبد اسود ابایعته علی کتاب الله و سنته و این زبیر از شنوائی تا زیانیم در بیعت مذکور شد امتناع نمود و عباس بن سهل انصاری او را ازین مقام گذرانیده با مختار به موجب مقتضی درای او عهد و پیمان در میان آورد و مختار نیز بیعت او را ملازم او شد و چون عمرو بن زبیر بشنود که بابرادر خود حرب نماید مختار کمر جهد و اجتهاد بسته در جنگ سعی بسیار نمود تا عمر و گرفتار گشت و چون حصین بن نمیر که امامی عمرو بود مختار را در دفع لشکر شام و طائف جرأت بجای آورده داد مردانگی داد و بعد از فوت یزید و مراجعت لشکر شام از حرم رایت دولت عبدالله بن زبیر بالا گرفته همچا زد و کوفه و بصره در تحت تسخیر و تصرف او در آمد و با مختار آغاز بی النفاتی نهاده پیرامون مواعید خود نگشت و مختار با ابن زبیر دل دگر گردانید و قرار داد که بدو دعی خروج کند و در ین اثنا بانی بن حبه الهمدانی از کوفه بمکه رسید تا عمر و گزار و مختار از دی پرسید که سلیمان بن صرد و شیعه امام حسین خروج

کرده اند یا نه او را جواب داد که داعیهٔ آن داشتند که چون لشکر جمع شود و بطلب خون امام حسین قیام نمایند مختار بعد از استماع این خبر در حوف اسل از مکه بیرون آمد و در آور و در اثنای سیر شخصی را دید از اهل کوفه که او را سلمة بن کریب می گفتند مختار از وی پرسید که اهالی کوفه را بر چه نهج گذاشتی سلمة گفت چون رنه گو سفند بی شبان ان مختار تبسم نموده گفت من ساعی ایشانم چنانچه حسن رعایت نسبت بآن جماعت بجای خواهم آورد و سلمه را وداع کرده روز و شب شتافته آسود و تا بحوالی کوفه رسید و در ظاهر شهر فرود آمد غسل بجای آورد و جامه های پاکیزه پوشیده و شمشیر حمائل کرده بیاسگاه بشهر در آمد و بهر مجلسی که می گذشت بشارت شمار الفرح کم ماموم یا مری که مطوع طبع شاست و من مستظر بر فاسقین و مستأنط کسنده و دار اهل بیت رستول رب العالمین امم و مرحوم یا بکد بگیری گفت این مختار بن ابو عبیده است و بجهت امری عظیم متوجه اینجانب شده است امید چنان ست که بر دشمنان دین و اعدای خاندان طیبین ظاهر و بمین مقدم او مظفر و منصور گردیم و مختار از گرد راه به بیت الله رفته توقف نمود تا نماز ظهر و عصر را گزارد بعد ازان از مسجد بیرون آمده بمنزل سلیمان رسید فرود آمد و بعضی از روایات آمده که مختار چهل مکتوب از زبان محمد حنفیه بچهل کس از رؤسا نوشته و در زمانی که از مکه متوجه آنجانب شد با خود همراه داشت مضمون مکاتیب انکه مختار خلیفهٔ من ست باید که در طلب خون برادرم امام حسین باو جهت کنید و بسر از متابعت و فرمان وی نپیچید و یکی از جملهٔ آن مکتوبات مکتوب ابراهیم بن مالک اشتر بود و اول کسی که مکاتیب مذکور در میان آورد و مختار ست باین روایت چون مختار به قادسیه رسید راه عدول کرده بر کربلا رفت و بر قبر سید الشهداء امام حسین سلام کرده او را بوسیده گریه و گفت یا سیدی منم جد و پدر و مادر و برادر تو بجای شیعه و اهل بیت تو کطعام طیب بخورم و آب خوشگوار نیشم و بستر زمم نکنم تا انتقام تو کشم بالا نگذشته شوم الا نگذشته و داع کرده سوار شد و بی از طی مسافت و ظلمت لیل بکوفه در آمد و مکتوبات را بخفیه به اهالی آنجا رسانید و دران اوان سلیمان بن صرد بمنزلهٔ اسباب خروج اشتغال داشت پنجم شبهٔ ازان مرقوم قلک بیان گشت و چون مختار در کوفه باخذ بیعت مشغول گشت عمر بن سعد بالوالی ولایت عبد الله بن یزید انصاری از روی شقاوت و نصیحت گفت که مختار باین شهر آمده و انگیزه فتنه کرده جمعی از شیعه باو تردد می نمایند و من از فساد او بمن نمیرسد مصلحت آنکه او را در مجلس باز داری که روی بیرون آمدن ندارد تا شر شد عبد الله بن یزید ابراهیم بن محمد بن طلحه را فرمود تا مختار را در زندان کرد پس طائفهٔ از اهل کوفه بابرا لارسال رفته معروض رای عبد الله بن یزید گردانیدند که مختار از شیعهٔ آل محمد ست و ما امامان شیعه را از روی امری که خلافت مزاج شریف باشد صادر نگردد متحسن آنکه باطلاق او فرمان دهی عبد الله بن یزید دست رد بر سینهٔ ایشان نهاده عقلاء کوفه از روی مصلحت از پیش وی بیرون آمدند و مختار بار دیگر بنیابت عبد الله بن عمر برده از روی درخواست کرد نامه به عبد الله بن یزید و ابراهیم بن محمد نوشته و در ستخلاص او اشارت فرماید عبد الله بن عمر مسئول مختار را مسند دل داشته رقعه باین عنوان بایشان نوشت که اما بعد خویشی بسببی مرا با مختار و محبت مرا نسبت بخویشی می دانید بموئی که مرا با مکافات القاس می نمائد که چون نظر شما بر مکتوب من افتد بی تاخیر و تسویف دست از وی باز دارید تا بهر جا که خواهد برود و باشد و چون نامهٔ عبد الله بن یزید ابراهیم رسید مختار را از زندان بیرون آورده با او گفتند که تو کفیل باده هستی گفت آری اسوگندی بهیم قسم یاد کن گفت آن زمان که مادر کوفه عالم یا هیم برباد خروج نکنی و کسی از اعیان شیعه الخیل او اوده بصواب دید عبد الله بن یزید و ابراهیم ابن محمد بر این جمله سوگند خورد که اگر در مدت حکومت ایشان فتنه متولد گردد و هنر اینده و تحریک نکند جمیع غلامان کنیزان او آزاد باشند و بجز از قسم مختار بمنزل خود آمد با نزدیکان و خصوصان خویش گفت که این جماعت گمان می برند که من بقول خود وفا خواهم نمود و الله که من بایشان خروج خواهم کرد و بخلاف سوگند خواهم داد و من دوست می دارم که سر از شیعت بپیچم و مرا هیچ ملامتی نباشد و هنر از شتر آسان تر ست از طلب ناکردن خون امام حسین و آنقدر عذاری تمام که چون نظر شما بار مکتوب من افتد بی تاخیر و تسویف دست از وی باز دارید تا بهر جا که خواهد برود و باشد و چون نامهٔ عبد الله بن یزید ابراهیم رسید مختار را از زندان بیرون آورده با او گفتند که تو کفیل باده هستی گفت آری اسوگندی بهیم قسم یاد کن گفت آن زمان که مادر کوفه عالم یا هیم برباد خروج نکنی و کسی از اعیان شیعه الخیل او اوده بصواب دید عبد الله بن یزید و ابراهیم ابن محمد بر این جمله سوگند خورد که اگر در مدت حکومت ایشان فتنه متولد گردد و هنر اینده و تحریک نکند جمیع غلامان کنیزان او آزاد باشند و بجز از قسم مختار بمنزل خود آمد با نزدیکان و خصوصان خویش گفت که این جماعت گمان می برند که من بقول خود وفا خواهم نمود و الله که من بایشان خروج خواهم کرد و بخلاف سوگند خواهم داد و من دوست می دارم که سر از شیعت بپیچم و مرا هیچ ملامتی نباشد و هنر از شتر آسان تر ست از طلب ناکردن خون امام حسین و آنقدر عذاری تمام که چون نظر شما بار مکتوب من افتد بی تاخیر و تسویف دست از وی باز دارید تا بهر جا که خواهد برود و باشد و چون نامهٔ عبد الله بن یزید ابراهیم رسید مختار را از زندان بیرون آورده با او گفتند که تو کفیل باده هستی گفت آری اسوگندی بهیم قسم یاد کن گفت آن زمان که مادر کوفه عالم یا هیم برباد خروج نکنی و کسی از اعیان شیعه الخیل او اوده بصواب دید عبد الله بن یزید و ابراهیم ابن محمد بر این جمله سوگند خورد که اگر در مدت حکومت ایشان فتنه متولد گردد و هنر اینده و تحریک نکند جمیع غلامان کنیزان او آزاد باشند و بجز از قسم مختار بمنزل خود آمد با نزدیکان و خصوصان خویش گفت که این جماعت گمان می برند که من بقول خود وفا خواهم نمود و الله که من بایشان خروج خواهم کرد و بخلاف سوگند خواهم داد و من دوست می دارم که سر از شیعت بپیچم و مرا هیچ ملامتی نباشد و هنر از شتر آسان تر ست از طلب ناکردن خون امام حسین و آنقدر عذاری تمام

که چون نظر شما بار مکتوب من افتد بی تاخیر و تسویف دست از وی باز دارید تا بهر جا که خواهد برود و باشد و چون نامهٔ عبد الله بن یزید ابراهیم رسید مختار را از زندان بیرون آورده با او گفتند که تو کفیل باده هستی گفت آری اسوگندی بهیم قسم یاد کن گفت آن زمان که مادر کوفه عالم یا هیم برباد خروج نکنی و کسی از اعیان شیعه الخیل او اوده بصواب دید عبد الله بن یزید و ابراهیم ابن محمد بر این جمله سوگند خورد که اگر در مدت حکومت ایشان فتنه متولد گردد و هنر اینده و تحریک نکند جمیع غلامان کنیزان او آزاد باشند و بجز از قسم مختار بمنزل خود آمد با نزدیکان و خصوصان خویش گفت که این جماعت گمان می برند که من بقول خود وفا خواهم نمود و الله که من بایشان خروج خواهم کرد و بخلاف سوگند خواهم داد و من دوست می دارم که سر از شیعت بپیچم و مرا هیچ ملامتی نباشد و هنر از شتر آسان تر ست از طلب ناکردن خون امام حسین و آنقدر عذاری تمام

که چون نظر شما بار مکتوب من افتد بی تاخیر و تسویف دست از وی باز دارید تا بهر جا که خواهد برود و باشد و چون نامهٔ عبد الله بن یزید ابراهیم رسید مختار را از زندان بیرون آورده با او گفتند که تو کفیل باده هستی گفت آری اسوگندی بهیم قسم یاد کن گفت آن زمان که مادر کوفه عالم یا هیم برباد خروج نکنی و کسی از اعیان شیعه الخیل او اوده بصواب دید عبد الله بن یزید و ابراهیم ابن محمد بر این جمله سوگند خورد که اگر در مدت حکومت ایشان فتنه متولد گردد و هنر اینده و تحریک نکند جمیع غلامان کنیزان او آزاد باشند و بجز از قسم مختار بمنزل خود آمد با نزدیکان و خصوصان خویش گفت که این جماعت گمان می برند که من بقول خود وفا خواهم نمود و الله که من بایشان خروج خواهم کرد و بخلاف سوگند خواهم داد و من دوست می دارم که سر از شیعت بپیچم و مرا هیچ ملامتی نباشد و هنر از شتر آسان تر ست از طلب ناکردن خون امام حسین و آنقدر عذاری تمام

مسلم بن عبیس القرشی را با پنج هزار سوار نامزد جنگ ایشان فرستادند و در موضعی که او را دولاب میگفتند آسیای حرب در گردش آمده فریقین چندان کوشش نمودند که مجموع رماح منکسر و تمامت سیوف
منثلم گشت و آخر الامر مسلم بقتل آمد لشکر او منهزم گشتند و از این جهت خوفی قوی بر دل اهل بصره استیلا یافته بعد از استشاره و استخاره عثمان بن عمرو القرشی را با ده هزار سوار جرار بدفع خوارج
فرستادند و عثمان در ولایت فارس ایشان را دریافته تیغ در یکدیگر نهادند و عاقبت نسیم نصرت بر اعلام نافع وزیده عثمان بقتل آمد و بقیة السیف منهزم گشته روی به بصره آوردند و بصریان
عرضداشتی پیش ابن زبیر فرستادند مشتمل بر آنکه ما سروری نداریم شخصی را بر ما والی گردان که او بسر انجام مهام این جمع بی سر و سامان قیام نماید و عبدالله بن زبیر پرتو التفات بر حال
ایشان انداخته حارث بن عبیدالله بن ابی ربیعه مخزومی را با ایالت آن دیار فرستاد و حارث با اکابر و اشراف بصره مشورت نمود که لایق محاربهٔ ازارقه کیست عظمای بصره باتفاق گفتند که
از عهدهٔ این امر خطیر بغیر مهلب بن ابی صفره که حالا والی خراسان است کسی بیرون نمی تواند آمد و احنف بن قیس حارث را بر آن داشت که در این باب مکتوبی به عبدالله بن زبیر فرستاد
و ابن زبیر فرمان داد تا مهلب به بصره آید و به تهیهٔ اسباب حرب ازارقه پرداخته بقلع و قمع ایشان کمر بندد و مهلب بموجب فرموده به بصره آمده بیست هزار کس از ابطال رجال آن
مملکت اختیار کرده بجانب فارس روان شد و در موضع نهر سیرتان بآن جماعت رسیده قتال آغاز نهاد و بعد از مقاتلهٔ عظیم ازارقه گریخته به اهواز رفتند و مهلب مدت چهل روز در نهر
سیر توقف کرد تا سپاه از رنج راه بیاسودند آنگاه در عقب ایشان شتافت و نافع در اهواز خبر توجه مهلب شنیده بود متوقف شد تا مهلب باو رسید و بین الفریقین قتالی فاحش
دست داد و بر روی مهلب زخمی چنان زدند که بیهوش گشت و با آنکه آوازهٔ فوت او در لشکرگاه شایع گشت بصریان دست از جنگ کوتاه نکردند تا نافع کشته گشت سپاه وی هزیمت
رفتند و خبر قتل مهلب به بصره رسید و اهالی آن ولایت متحیر و سراسیمه گشته و حارث بن عبیدالله عزم فرار کرد و مقارن این حال مبشر از جانب اهواز به بصره آمده خبر قتل نافع و صحت مهلب
رسانید و چون عبدالله زبیر شنید که بمجرد آوازه که اصلاً حقیقتی نداشته عامل او میخواسته که بگریزد برادر خود مصعب را بحکومت بصره فرستاده و مصلح و مفسد عراقین و اهواز و فارس را
منوط و مربوط وی گردانید و چون نافع بن ازرق کشته شد و خوارج منهزم گشتند عبدالله ماجور را که یکی از عباد و نساک ایشان بود بر خود امیر ساختند و مهلب بعد از استماع اجتماع آن
طائفه از اهواز بجانب ایشان توجه نمود و در مدینهٔ شاپور تلاقی فریقین دست داد و آن روز تا نماز دیگر میان هر دو گروه جنگ و نزاع قائم بود و در آخر روز خوارج از معرکه روی
برتافتند و در سیر مسارعت نموده به موضعی که موسوم به گرگان بود رسیده رحل اقامت انداختند و مهلب از عقب رسیده خنجر در یکدیگر بستند آخر الامر خوارج مغلوب شده
متوجه طرف کرمان شدند و مهلب از پی روان شده ایشان را تعاقب نمود و در مدت خلافت عبدالله بن زبیر و عبدالملک مروان قدم از قدم آن طائفه برنداشت تا زمرهٔ سای
آن جماعت کشته شدند و ضعفاء ایشان بلشکرگاه مهلب درآمده بقوم و عشیرت خویش پیوستند در خلال این حال عبدالله بن زبیر عبدالله بن یزید را از امارت کوفه عزل کرده
عبدالله بن مطیع العدوی را بحکومت آن دیار نصب نمود گویند که عبدالله بن یزید خطبه های غرا انشا کرده بر مردم خواندی روزی در اثنای خطبه گفت ایها الناس شما می دانید
که حق تعالی قوم صالح را بکدام جرم و تقصیر هلاک گردانید گفتند بیان فرمای عبدالله گفت نه تن از اهل فساد اتفاق کرده ناقهٔ صالح را بکشتند کما قال الله تعالی و کان
فی المدینة تسعة رهط یفسدون فی الارض و لا یصلحون چون اهل صلاح و فساد این نه تن را معلوم کردند ایشان را از اعمال ناشایست منع نکردند حق تعالی این مداهنه
را از قوم صالح نه پسندیده و مصلح و مفسد را هلاک ساخت و از بهر ناقه که قیمت آن زیاده از پانصد درهم نبود جمعی کثیر و جمی غفیر را بالقهر و سخط خویش مبتلا گردانید مردم کوفه که
این سخن شنیدند بر وی خندیدند و او را مقوم الناقه نامیدند و عبدالله بن زبیر چون دانست که عامل او در کوفه بی قدر و قیمت گشته عبدالله بن مطیع را بر اهالی کوفه
والی و حاکم گردانید ذکر آمدن ابن مطیع به کوفه و خروج مختار در آن دیار عبدالله بن مطیع چون به کوفه آمد مردم را در مسجد جامع جمع کرده گفت امیر عبدالله بن زبیر
مرا به ضبط شهر شما و اخذ اموال دیوانی فرستاده و من از شما مال نگیرم الا برضای شما و من در میان قوم بسیرت عمر بن الخطاب و عثمان بن عفان زندگانی کنم باید که شما تقوی را
شعار خود ساخته از مخالفت دور باشید و سفهای بلد خود را از اعمال ناپسندیده منع کنید که اگر از آن جماعت عملی ناشایست صادر گردد بجزای عمل خود گرفتار آیند و در آن مجلس صائب
بن مالک اشعری که یکی از حاضران آن انجمن بود گفت ایها الامیر آنچه فرمودی شنیدیم و هیچکس را در سیرت عمر و عثمان سخنی نیست لکن خیر و نیکی مطلوب این است که در میان ما بسیرت امیرالمؤمنین
علی زندگانی کنی و اگر چنین نکنی تو امارت ما نتوانی کرد و ما رعیت تو نتوانیم بود و عامهٔ خلق زبان بتحسین صائب گشاده گفتند که بر سخن او مزیدی نیست عبدالله گفت ایها الناس خاموش
باشید خاطر جمع دارید که من در میان شما بروفق رضای شما معاش خواهم کرد آنگاه از مسجد بیرون آمده بدار الامارت رفت و مقارن این ایاس بن مضارب العجلی که از قبل عبدالله بن مطیع شحنهٔ
کوفه بود بعرض او رسانید که آن شخص که در مسجد سخن تراراد کرد از رؤسای اصحاب مختار است و جمعی کثیر با مختار بیعت کرده اند و من می شنوم که عنقریب خروج خواهند کرد مصلحت آنست که بهمین لحظه مختار
را طلبیده در زندان بازداری تا آن زمان که امارت استقامت پذیرد عبدالله سخن و نصیحت مشفق امین را استماع نموده زائدة بن قدامه و حسین بن عبدالله همدانی را بطلب مختار فرستاد و ایشان
بمنزل او رفته گفتند که امیر ترا بجهة مشورتی می خواند مختار گفت بالسمع و الطاعة و جامه پوشید تا روان شود زائدة بن قدامه این آیه را برخواند و اذ یمکر بک الذین کفروا لیثبتوک او یقتلوک

او بگوید چون مختار فهم کرد که صلاح در توقف ست بس با یکی از ممالک خود گفت که یا غلام الق علی فلوبا فالی احمدی بدان رنده تا شدیدا انگاه بر زبر اسوش تکیه کرده با رسولان گفت که تو پی محرق بر تو من عارض شده تمام اجمت نموده عذر مرا بخواهید و با امیر بگویید زیاده گفت سن تقصیر جائز خواهم داشت اما باید که حسین با سن موافقت نماید مختار گفت ای حسین سبب ناآمدن مرا بخانه دانی باید که معروض امیر گردانی و خاطر من او را از جانب سن ایمن و مطمئن سازی و یقین بدان که این معنی روزی ترا نفع خواهد رسانید چون هر دو رسول از خانهٔ مختار بیرون آمده حسین باز آمده گفت که سن دانستم که موجب تاخیر چه بود اما با امیر صورت حال را نخواهم گفت زیرا که امید وارم که اخفای این امر روزی مرا سود دارد انگاه زائده و حسین نزد عبد الله بن یطیع رفته گفتند که مختار بنا بر عرض مرض نتوانست که بخدمت مبارک تو آید عبد الله تصدیق ایشان کرده سکوت یافت و چون مختار دانست که ابن مطیع میخواهد که او را بچنگ آرد و اهل بیت را جمع فرمود و گفت که وقت آن رسیده که ظهور کنیم و خون اهل بیت محمد را از دشمنان باز خواهیم با ید که ساخته و آماده باشید ایشان گفتند که ما در مقام انقیاد و طاعت ایم و بتهیه اسباب خروج مشغول و بر وایتی سید البحنی گفت که ما را چند روز مهلت باید داد تا مردم پراگندهٔ خود را جمع سازیم و سلاح های خویش مرتب گردانیم و علی ای تقدیر بن روزی در سرای عبد الرحمن بن شریح الهمدانی شیعهٔ معتمد شده با یکدیگر گفتند که بهیبت ما با مختار بسبب آن بود که او دعوی کرد که محمد بن علی مرا کوفه فرستاده ست و امر کرده که خون امام حسین طلب کنم و از کشندگان او انتقام گشم و مانی دانیم که این مرد در دعوی خویش صادق ست یا کاذب لیکن صواب نیست که طالفه از ابتدا بخدمت محمد بن علی رفته از حقیقت سخنان او تفحص نمایند که اگر مختار راست گوی باشد بهمه جا بهمه اکنیم و اگر در قول خویش کاذب بود از متابعت او اعراض و اجتناب نائیم و هم بر این قرار داده جمعی از کوفیان بآستان بوس محمد حنفیه شتافتند و مختار از این صورت واقف شده از پی ایشان گردیده محمد حنفیه را در الکنیب کنه چون بار خصت آن جناب یافتند این احوال مختار به رسیده با محمد حنفیه ملاقات کردند پرسید که غیر موسم حج و عمره سبب آمدن شما چیست ایشان میان عبد الله بن شریح الهمدانی گفت خداوند نیز و علا شمار ا گرامی داشت که اهل بیت نبوت اید بفضل و کرامت خویش مخصوص گردانید و هم کس را حق شمار ا شناسد در دنیا و آخرت زیان کار نباشد و اکنون مکه خاندان رسالت بلکه جمیع اهل عرفان و محبت و مصیبت ابی عبد الله الحسین گرفتار اند مختار شهر ما آمده میگوید که مرا امام زمان محمد بن علی فرستاده ست که از ارباب کوفه بیعت ستانم و خون امام حسین را طلب کنم و غرض از تصدیع آستان خلافت آشیان آنست که از رای تو مطلع نائیم اگر امر فرمائی هیتی را که با او در بن باب کرده ایم با تمام رسانیده و اگر نهی کنی در فاده ایم خود و شمیم دوست از دست ما بیعت او کرتاه کنیم محمد حنفیه گفت جواب این سخن را گفتی که خدا تعالی شمار ا بعنایت خویش مخصوص گردانیده امیدست که بگوئی و ذلک فضل الله یوتیه من یشاء و الله ذو الفضل العظیم الما پیش از واقعهٔ ابی عبد الله الحسین بیان نمودی بدان که شهادت آنجناب در لوح محفوظ ثبت و اراده ازلی بآن تعلق بوده و این معنی را سبب رفعت درجات و موجب زیادتی سنات او میدانیم و در جواب قضیهٔ مختار چنین میگویم که بالله الذی لا اله الا هو که من و دوست میدارم که حضرت ذو الجلال بسبی هر کس را زنده گان آن که خواهد ما را بر دشمان ما ظفر و نصرت دهد تا بانتقام ظلمی که بر قبیله و عشرت ما رفته از ایشان کشیده شود شیعه چون این کلمات شنیدند محمد حنفیه را وداع کرده از مجلس بیرون آمدند و با یکدیگر گفتند که محمد ابن علی بخروج مختار راضی ست و اگر قضای مقرون باین امر نمی بود ما را از اتباع او نهی فرمودی و چون این جماعت بعد از طی مسافت بکوفه در آمده با مختار ملاقات کردند و از ایشان پرسید که ربی و رباب شبه کرا شمار نسبت بین روی نموده بود چه گفت ایشان گفتند ما را بسا بعت تو امر فرمود مختار گفت الله اکبر بن ابو سحان هم که بتیغ ابدار سن ظالمان خاکسار بادیه پیمایش مذوق خواهند رفت و چون خبر دگونه شائع شد هر کس که از محبت اهل بیت نبوت نصیبی داشت بخدمت مختار مبادرت نموده با او بیعت کردند مگر ابراهیم بن مالک اشتر و مختار عدم رغبت او را در ساحت بیعت و دانسته روزی با یاران خویش گفت که در شان این شهر چه میگوئید جواب دادند که وی بهتر و معتبر قوم خود است و بکثرت عدت و عدد و منفرد و شجاعت و شهامت مستثنی و مختار و بنقاد قول دربان قبیلهٔ عشرت خویش موصوف و مذکور و مکارم اخلاق و طیب اعراق مشهور و معروف اگر با ما موافقت نماید لامحاله کار با تمشیت پذیرفته مهم از پیش رود مختار گفت طائفهٔ ازدیان سخندان چرب زبان را بادی ملاقات باید کرد و التماس نمود که ما را در این واقعه مدد و معاونت نماید اگر بقدم قبول پیش آمد نعم المطلوب و الا سن بنفس خویش متوجه منزل او شوم و بآنچه گفتنی ست با وی بگویم چون شیعه معلوم فرمودند که انی الفور مختار نسبت با ابراهیم بن مالک چیست جمعی از اهل علم و خرد مثل ابو عثمان الهندی و عامر الشعبی و غیرهما بخانهٔ ابراهیم رفتند و ابراهیم بعد از مراسم تعظیم و تکریم از روی لطف و مردی گفت که هر حاجتی که دارید بگوئید تا حسب المقدور در سعی جمیل سبذول دارم یزید بن انس النخعی که اعلم احت بیان و استعمال سیف و سنان سر آمد روزگار خود بود فرمود که با ابا السنان ما بحمد الله آن آمده ایم که قضیه را که روی داده معروض تو گردانیم اگر قبول فرمائی در دنیا و عقبی بمحظوظاتی اختصاص یابی و الا گر روی کسی ما را باری ما را ادای نصیحت کرده باشیم ابراهیم گفت بیان فرمائید یزید گفت بشرطی که بر این راز سربسته هیچکس اطلاع نیابد ابراهیم از ین سخن متبسم شده گفت سوگند که افشاء اسرار کار مردم دون همت الی و قار تو اند بود مقصود گوئی یزید بن انس گفت که حرا کتاب خدای تعالی و سنت مصطفی و طلب خون اهل بیت آن حضرت دعوت میکنیم و حال آنکه یکی از نفه ازا خوان تو بر این امر اتفاق نموده اند و احمد ابن سمیط البجلی نیز مثل این کلمات گفته ابراهیم جواب داد که مسئول شما را باجابت مقرون می گردانم شرط آنکه بر امر دنیی غدار قبیلهٔ اقتدار من باشد یزید بن انس گفت بخدای سوگند که تو سزاوار حکومت و امارت هستی و لیکن مختار بن ابو عبیده از قبل محمد ابن علی موسوم بامارات

عبارت ناگشته و با او بیعت کرده ایم و نقض از باب بیعت نزوا رباب وفا از جمله محالات ست دابراهیم خاموش گشته آن جماعت از خانهٔ او بیرون آمدند و مختار را از کیفیت مجلس اعلام دادند و مختار بعد از سه روز با طائفهٔ از شیعه که از جانب ایشان وثوقی داشت به در سرای ابراهیم آمد و از حاجبان رخصت دخول حاصل کرده در آمدند و مختار دابراهیم بر یک فرش نشسته بعد از تشیب مقدمات با او خطاب کرد که یا با اسحاق من در این شهر تا غایت بخانه احدی نرفته ام چنانچه ترا معلوم است و بنا بر آنکه تو سید قبیله خودی و محمد بن علی مکتوبی برای تو فرستاده ست در این باب مصمم توشدم و مهدی ترا مامور گردانیده که با اتفاق نائی تا خون امام حسین و اولاد نبی امام و شیعه او را از ناسقین و ظالمین طلب داریم اگر تو نیز مهدی عمل خالی از جلد رستگاران و راست کاران باشی و اگر امتناع نمائی جواب این در قیامت بر تو باشد و ابراهیم مکتوب را طلبیده مختار اشارت کرد تا شبی آن رقعه را باو داده و چون کاغذ را گشاد نوشته دید که من محمد بن علی الرضی الی ابراهیم مالک شتر سلام علیک اما بعد وزیر و امین و شخصی را که مختار من ست یعنی مختار ابن ابوعبیده را بسوی تو فرستادم و او را مکرم و تا با دشمنان ما متحال کنند و خون برادرم امام حسین و اهل بیت او را از ایشان طلب دارد باید که تو با قوم و قبیله خویش شرط اطاعت بجای آری و نصرت و مظاهرت او دری دریغ ندارد اگر باین سعادت فائز گردی حکومت هر شهری که فتوح گردد از ارض کوفه تا قاصی دیار شام متعلق تو باشد و بداند که بدین سبب تر ا بر من منتی عظیم خواهد بود و اگر با و امتناع نمائی خسران دنیا و آخرت شامل حال تو خواهد گشت ابراهیم که مکتوب محمد حنفیه را مطالعه کرد روی بختیار آورده گفت یا با اسحاق چون ست که پیش از این که رقعهای محمد ابن علی بنامی رسید پیش از نام او نام پدرش در آمدا نبود و مختار گفت صدقت یا با اسحاق در آن زمان و در این زمان آن وقتی دیگر بود و این وقتی دیگر ست ابراهیم گفت ما از کجا دانیم که این رقعه که مکتوب محمد ابن علی ست مختار بگواهان اشارت کرد و هر که در آن مسجد بود بغیر از شبی دیگر برصدق قول مختار گواهی دادند و ابراهیم بعد از ادای شهادت شیعه امارت مختار را مسلم داشته فرمود تا اسامی شهود را ثبت نمودند و چون ابراهیم با مختار بیعت کرد مختار با یاران مسرور و خوشدل بمنزل خویش رفت و زر دیگر از شبی بر سید که سبب مخالفت تو با یاران در گواهی دادن چه بود شبی سکوت را شعار خود ساخته مختار گفت مگر در صدق شهادت آن جماعت تر اشکی ست شبی گفت گواهان امیر رود سار عراق و مشائخ کوفه اند چگونه نسبت با ایشان این گمان توان برد مختار تبسم نموده شبی را دانست که این مکتوب ساخته و پرداخته اوست گویند که ابراهیم شتر بعد از سه ابیت و مطابعت هر شب خانه خدای آمدی در باب خروج با دی مشهور ت نمودی تا ری ایشان بران قرار گرفت که در شب پنجشنبه چهارم ربیع الآخر سنه ست وستین هجری خروج کرده که کوفه را متصرف شوند و ابن مضارب العجلی که از قبل عبد الله بن مطیع بشحنگی کوفه بود معروض او گردانید که ابراهیم و جمعی کثیر از مردم این شهر با مختار بیعت کرده اند و تعرض درین ایام فتنه عظیم ظاهر خواهد گشت وظیفه آنکه امیر در دفع این جماعت فکری بصواب فرماید عبد الله بن مطیع او را طلب داشته مهمات کوفه را با ایشان سپرد و گفت هر شب تا سه پاس دار بید و هر کس را از اهل فتنه که به بیند سرش را از تن جدا کنید و ایاس مضارب را فرمود تا با صد کس مسلح هر شب گرد کوچه و بازار برآمده مراسم تیقظ و تحفظ بجای آورد و بروایت ابو الحسن خوارزمی ابراهیم بن مالک شتر پیش از موعد شبی با صد کس از قبا بدنبی اعمام خویش بجانب مختار می رفت که ناگاه ایاس بن مضارب سر راه بر وی گرفته پرسید که تو چه کسی و از کجا می آیی و بچه مردم انگفت نحن ابراهیم و این جماعت یاران من اند که بمهمی که ردی نموده می روند ایاس گفت چه مهم ست که در نیم شب با این همه مردم مسلح از قفاه بیرون بایه آمده می آنگه چنان بی شئوم که تو شب با طائفه از اهل سلاح باین راه آمد و شدی نمائی اکنون چاره نیست جز آنکه گفته شوم با تو پیش امیر برم ابراهیم گفت و بیک دست از ما باز دار و بهر جا که خواهی در زمان اسلامت برو ایاس گفت لا و الله ترا با من نزد امیر باید رفت ابراهیم بانگ بر وی زد که ای دشمن خدا تو از جمله قاتلان امیر المومنین حسین نیستی انگاه تیغه از دست یکی از اصحاب خویش گرفته بر سینه ایاس زد چنانچه از پشتش بیرون آمد و اصحاب ایاس منهزم شده و ابراهیم ایاس را سر اه خود بمنزل مختار برده باو گفت که هر چند مقرر چنان بود که در فلان شب خروج کنیم اما صورتی روی نمود که توقف را محال نیست مختار از حقیقت حال استفسار نموده ابراهیم کیفیت واقعه را تقریر کرد و مختار گفت بشرک الله بالخیر این نخستین فتحی ست که در آئینهٔ مراد جلوه گر آمده بعد ازان مختار با سرداران سپاه خود مثل رفاعة بن شداد و قدامة بن مالک و سعید بن منقذ گفت که در محله های کوفه گشته فریاد کنند که یا منصور امت و با آل شارات الحسین بن علی الشان بفرموده عمل نموده خلق روی به در سرای مختار نهادند و مختار جوشن پوشیده بر اسب سوار شده ابراهیم بن مالک موافقت نموده با لشکر بیکران سر ابیرون آمده و عبید الله بن الحر با قبیله و عشیرت خویش با الشان پیوسته متوجه موصل شدند که جمعی کثیر از مخالفان در آنجا مجتمع بودند و در ان ظلمت لیل آن جماعت را که بعد اخری منهزم ساختند مختار می گفت اللهم انا اهل بیت نبیک محمد فاحصر قاتلی من قتلهم و تم لنا دعوتنا انک علی کل شئی قدیر و در این اثنا سوید بن عبد الرحمن با گروهی انبوه متوجه حرب مختار شد و ابراهیم از وی التماس نمود که برجای خود ثابت قدم بوده محاربه مخالفان با و گزارد و مختار ملتمس او را نپذیرفت و لشکر ابراهیم نیز اعمام و متابعان خود را گفت که از اسپان فرود آیید که شما بصرت ظفر اولی از این فاسقان اید که دست بخون اولاد پیغمبر آلوده اند همه پیاده شده جنگ آغاز نهادند و اصحاب سوید منهزم شده بموضعی

کرا در اکناسه سے گفتند رفتند و ابراهیم به مختار پیوسته شیعت بن ربعی و حجاز بن ابجر با گروهے ازینمخالفان روی با ایشان نهادند ابراهیم با اصحاب
خود تکبیر گفته بر آن جماعت حمله آورده ارباب شقاق منکوب گشته و حیات خویش را غنیمت شمرده در جملات پراگنده شدند و در خلال این احوال ابو عثمان الهندے
با قبیلهٔ خود خروج کرده فریاد بر کشید ندکه یا آل ثارات الحسین بن علی آی انا الی المدینون و از اطراف و جوانب شیعه و زلل رایت او مجتمع شده یا فوجے از لشکر
ابن مطیع بحرب اشتغال نمودند و آن شب تا روز میان افواج هر دو فریق امواج فتنه متلاطم بوده و چون صبح شد مختار با شیعه و اهل بیت خویش از کوفه بیرون آمده
قریب به دیر هند فرود آمدند و در بعضے از تواریخ مسطور است که چون ابراهیم بن مالک اشتر سراسیاس بن مضارب شحنه کوفه را پیش مختار آورد و مختار زره پوشیده و
بر اسپ سوار شده بر در سراے خود با استاده با پیشیان سفر را کرده که باید اسلحهٔ شما آماده و اسپان شما مهیا باشد و چون شعار ما را که با آل ثارات الحسین ما هست
نشنید به بیرون آید و ردی به دار الامارت آریه تا سراے سلطان را گرفته هر کرا در آنجا با بیم کشیم و دران شب مختار بعزم خروج بر در سراے خود با ایستاده و بجمله هاے کوفه کس
فرستاد تا شیعه را بآن علامت ندا کردند و خلق یک دیگر را دیده از منازل خود بیرون می آمده متوجه وعده گاه می شدند و در این اثناء ابراهیم بن مالک اشتر با مختار گفت که این رای
صواب نیست پرسید که چرا ابراهیم گفت ابن مطیع بهر محله جمعی با زده اشته و چون شیعهٔ ما متفرق از خانه ها بیرون آیند بدست ایشان گرفتار گردند اکنون مصلحت آنست که من جمیل
خود را گرد ملات برآیم و خلق را بخروج ترغیب نایم و هر کس که بمن ملحق شود از شکایت اعدا ایمن گردد و تو در همین موضع اقامت نمای تا من پیش تو آیم مختار گفت برو الامر فوض
نشود حرب نکنی ابراهیم روان شده در کوچه ها کوفه می گشت و مردم را به نصرت خود می خواند تا بمجلهٔ از خزر بن قیس رسید و زخر با صد سوار بکمک خود را برابراهیم زده ابراهیم
با او حرب کرده جمعی از طرفین کشته شدند عاقبت زخر عاجز آمده اصحابش روی بهزیمت آوردند ابراهیم با یاران گفت که از عقب هزیمتیان مروید که شب است و ابراهیم از اینجا
بمجلهٔ سوید بن عبد الرحمن رفت و سوید با او در مقام مقاتله آمده مقتول گشت و ابراهیم محلات کوفه گشته شیعه را نداے کرد و مردم از منازل خود بیرون آمده در خلل رایت فتح آیات او
مجتمع گشتند و چون مطاوعان ابن مطیع شعار شیعه را شنیدند ندا دانستند که مختار خروج کرده ست و بعد از تحقیق و تفتیش بدار الامارت رفته و بعرض ابن مطیع رسانیدند که مختار فتیح
فتنه نموده باجمعی کثیر بر در سراے خود ایستاده ست و ابراهیم را بحمله هاے کوفه فرستاده تا لشکر جمع ناید حالا اصلاح در آنست که طائف را ضبط محلات تعین نموده و مردم با جرات
و جلادت را بدفع مختار نامزد کنی خود بر در قصر توقف کنی تا روز رشد و عبد الله بن مطیع بصوابدید اهل تجربه عمل کرد و دران شب قریب بسه هزار کس بخدمت او سبادرت نمودند
واز گردان معسکر شکن و دلیران شیر افگن طائفه که گمان می بردند که میان شب زفاف و روز مصاف مساوات ست عجب مختار فرستادند در اثنا، این حال ابو عثمان ابراهیم
با او گفتند که اگر رخصت فرمائی به دار الامارت رویم و دل از کار ابن مطیع فارغ گردانیم ابراهیم گفت ما را نخست بدر سراے مختار باید رفت تا به بینیم که او در چه کار ست
چون ابراهیم قریب به منزل مختار رسید دید که مخالفان گرم مقاتله اند و نائرهٔ تهمت او التهاب یافته شمشیر برکشید و از عقب ایشان حمله کرده آن جماعت را منهزم و متفرق
گردانیدند و آن شب شبی بود در نهایت مهابت و تاریکی و در چند موضع محاربات قوی از قوه بفعل آمده بود و بعد از طلوع صبح مختار معلوم کرد که مردم بسیار در محاربت او اند ابن مطیع
اتفاق نموده انداختگاه خود را از شهر بیرون انداخته نواحی دیر هند لشکرگاه ساخت ابو مخنف گوید که از حمید بن مسلم و نعمان بن ابی الجعد مروی ست که مختار در آن صباح
قوم را امامت کرده در رکعت اول سوره والنازعات و در رکعت ثانیه عبس را به جهت فراءت کرد که از هیچ امیرے که امام خود بوده باشد مثل آن نشنیده بودم بعد از ادای
فریضه عرض لشکر کرده از حملهٔ دوازده هزار کس که با او پیمان بسته بودند بیش از سه هزار کس به معسکر ندیده که خاطر گشته باشد و مختار از بیوفائی اهل کوفه متعجب شده و پشت
بندان گزیده اندیشه ناک شده و چون عبد الله مطیع آگاهی یافت که مختار در کجاست افواج خشم را مرتب گردانیده و بهر فوجی را امیری سپرده از عقب هم بجنگ او فرستاد فضل
ابن عمیل آنکه شیث بن ربعی را با چهار هزار کس و راشد بن الیاس مضارب را با سه هزار کس و حجاز بن الحر را با سه هزار نفر و غضاب بن قعشری را با سه هزار مرد و شمر ذی الجوشن را
با سه هزار کس و عکرمه بن ربعی و شداد بن منذر و عبد الرحمن سوید را با سه هزار کس بحرب مختار فرستاد و دران حین قعقاع ارنی حلیفه با مختار گفت که طبقات خشم عازم محاربه تو گشته
دل بر مرگ نهاده اند مختار گفت ای برادر خدا تعالی کسر شوکت ایشان کرده آن جماعت را منهزم گردانده و چون تلاقی فریقین بست و دا نائرهٔ قتال اشتعال یافته ابراهیم بن مالک
و عبید الله حرو مختار را دو مردی و مردانگی داده حملات متواتر کردند و منکام چاشت سپاه عبد الله بن مطیع روی از معرکه برتافته با قبیح وجهی متوجه شهر گشته و مختار تا قرب ایشان
سنوده مخالفان سراسیمه گوچه ها مضبوط گردانیده باری دیگر بست و پنج نوبت بتیغ و خنجر برند و تبر تغلیب و تحریک سایب بن مالک برادر ابراهیم لشکر نصرت اثر پیاده گشته غبار فتنه بالا گرفت
واز کثرت کشتگان در محلات شهر هیچکس را مجال آمد و شد نماند پیران دهر و زنان شهر از ناله ها فریاد برآورند که یا ایها الناس الحرم گفت شما از منزل خویش بیرون آئید
که از من ایمن آید و مرا خدای عزوجل بر فاسقان که اولاد فاسقان اند گماشته و دران اثنا ابراهیم با علی صوت خود ندا کرده می گفت انا ابراهیم بن مالک اشتر انا ابن افعی الحجاز

و لشکر را دل داده می فرمود از بسیاری دشمنان نباید یقین کنید و مصابرت را شعار خود سازید که مهیا و ظفر قرین کسی گردانده و آخر الامر از صدمات مختار و ابراهیم عبد الله بن الحر بن یربوع با طائفه از روسا که وفه و خواص و علما بقصر امارت در آمده متحصن گشتند و لشکر اطراف مختار اطراف و جوانب کوشک را احاطه نموده محاصره کردند و در اثنای این مقدمات مسطور است که چون عبد الله بن یربوع خبر یافت که مختار بر سر لشکر گاه ساخته راشد بن ایاس را با چهار هزار سوار و شبث بن ربعی را با سه هزار سوار از مذحج روانه مختار را در میان گیرند مختار از این معنی خبر یافته ابراهیم بن مالک اشتر را با هزار و دویست نفر بدفع راشد بن ایاس فرستاد و فرمان داد تا نیم بن بهیره با هفت صد کس بجنگ شبث بن ربعی کمر بندد و خود با باقی لشکر در میان مونس کوه توقف نمود و چون دو سردار بموجب فرموده عمل نموده روان شدند و بجالغان رسیده در جنگ پیوستند و نعیم بن بهیره تیغ شبث بن ربعی گشته شهر نشیان ملحق شدند و مختار لشکر کش از قتل بهیره دل شکسته شدند و همان ساعت شبث از عقب گریختگان رانده بدیر هند رسید و مختار با سپاه خویش گفت که در جنگ سستی کنید که اگر این قوم بر ما ظفر یابند یکی را زنده نگذارند و در اثنا که در اصغار بخبر مختار رسید که ابراهیم بر مخالفان غالب آمده راشد را کشت و مختار مستظهر و قوی دل شده آواز داد که بکلبگ گفت و تیغ در اعدا نهاده تا روز ابراهیم قاصدی فرستاد و پیغام داد که از عقب گریختگان مرود و سته جد اینجانب شوکم ما تواند احتیاط هست و چون ابراهیم راشد را بقتل رسانید سپاهش نهدم گشتند و روی باستیصال شبث بن ربعی نهادند و شبث مجد از ساعتی که محاربه و مطاردة نمود از ستیزه و آویزه عاجز گشته عنان بگردانید و چون عبد الله بن مطیع از قتل راشد و انهزام شبث آگاه شده و حیرت بکاخ دماغ او راه یافته دکار خویش متحیر و سراسیمه گشت عمرو بن حجاج گفت ایها الامیر پریشانی خاطر راه مده که سپاه تو بسیار و عدد بیش از لشکر مختار هست و مردم اراذل و اهل غوغا اند یکی از سر جنگان را با فوجی از دلیران روزگار بجنگ مختار فرست تا دار از روز گار او بر آورند و عبد الله یزید بن حارث را با گروهی انبوه از تیر اندازان که در شب تاریک بچشمان دیده ور دار ابر هم می دوخته بحرب مختار نامزد کرده مختار آهنگ شهر کرده یزید دروازه ضبط نموده در مقام ممانعت بر آمد و از جانبین بهت به تیر شمشیر فراز کردند تا روز گرم گشت و مردم مختار نشنه شدند و طائفه از رعیت که در بیرون شهر مقام داشتند آب کودند تا لشکر سیراب شدند و مختار بر شرب آب اقدام نموده شخصی از وی پرسید که ایها الامیر بگر روزه می داری که آب تکوری جواب داد که آری آن شخص گفت که اگر دین گرا افطار کنی بهتر باشد دیگری با بانگ بر وی زد گفت برطیقه مهدی اعتراض میکنی و نسبی دانی که او معصوم است و هر چه کند نغیر امام هست آنگاه روی مختار آورده التماس نمود که اگر سیل تفضل داری از سر جریمه این تادان و دیگر مختار گفت اللهم اغفر له و ازین مقالات مستهنگشت که مردم نسبت باو این نوع اعتقاد دارند و چون مختار دید که بواسطه تیر اندازان دخول ازین دروازه متعذر ست طائفه را در برابر ایشان گذاشته خود با ابراهیم و جمعی از ابطال رجال از دروازه دیگر بشهر در آمد و عبد الله بن مطیع از دخول مختار مطلع گشته یکی از سرهنگان را با پنج هزار کس بمحاربه او فرستاد و هر دو فریق بفضای کوه بیرون شهر بود و اتفاقا سیاهی که بهم رسیدند و مبارزان سینه و گرد گاه یکدیگر را به نیزه و خنجر شگافته و عاقبت سپاه ابن مطیع راه فرار پیش گرفتند و در این اثنا عبد الله سطیع با غلبه بکنار سه رسید و در برابر لشکر مختار صد من زره با پستاو و اجانبین وضیع و شریف و امیر و مامور از سپاهان فرود آمده ریش و گریبان هم گرفته حربی صعب اتفاق افتاد و از مردم ابن مطیع بسیاری گشته گشته قرار بر قرار اختیار کردند و در قصری که آنرا دار الاماره می گفتند با عظار گوفه خواص چنانچه سبق ذکر یافت متحصن و محاصر گشتند و مختار و لشکر بانش مرکز وار قصر را در میان گرفته و روز بروز سپاه مختار رتبه زیادتی شد تا دوازده هزار مرد ذلل رایت نصرت شعار وی جمع آمدند و چون سه روز بر این خضیه بگذشت اهل قصر از قلت طعام به تنگ آمدند و بعد از آنکه اره و استشاره شبی ابن مطیع را روساء مصر عظا شهر انتهام کوشک بزیر گذاشتند تا سر خود گرفت و روز دیگر آن جماعت از مختاریان طلبیده المتصل بشان باجابت مقرون گشت و مختار به دار الاماره نزول کرده دوازده هزار درهم را که در بیت المال یافت بر یاران و مهواداران قسمت کرد و ابن مطیع و سرای ابو موسی اشعری مختفی شده مجموع گرفیان بخدمت مختار سیادرت نمودند و بکتاب خدای و سنت رسول و اطاعت محمد حنفیه و طلب خون امام حسین باوی بیعت کردند و مختار بضبط گوفه اشتغال نموده عبد الله بن کامل را شبامی شهر سوسم گردانید و چون ابن کامل خبر یافت که ابن مطیع کجاست مختار را از موضع اختفای او آگاه ساخت و مختار در خفیه بابن مطیع پیغام داد که مردم سپاه بقام تو برده اند و من نمی خواهم که ترا آفتی رسد که امکان تدارک نداشته باشد برخیز و ازین دیار بیرون رو و ابن مطیع در ظلمت لیل از گوفه بیرون آمده بروایتی راه کوفه پیش گرفت و چون بحوم رسید با عبد الله بن زمیر ملاقات کرد و این زمیر سر زنش او زبان برگشاد و عبد الله بن مطیع بصره رفت و چون گوفه در تصرف مختار آمد عبد الرحمن بن قیس همدانی را بضبط موصل فرستاد و عبد الرحمن بن حارث را با یالت ارمینیه نامزد کرد و محمد بن عمیر بن عطارد بن حاجب را با یالت آذربایجان موسوم گردانید و سعد بن حذیفه را بر حلوان گماشت و همچنین ز مام حل و عقد و لایت و ممالک دیگر را که مسخر خواهد شد در قبضهٔ اقتدار مردم خرد مند کاروان نهاد و دام ابموجب فرموده عمل نموده بر سر مهمات خود رفتند و از خلق بلاد و امصار بیعت مختار ستانده بسیار معدلت مهمد گردانید نده و مختار نیز در کوفه بجاسیس قواعد عدل و داد پرداخته رسوم ظلم و جیداو بر انداخت و شرح را فرمود تا بقضای آن ولایت قیام نماید و چون او را به مهمات عمالک تعیین

تارض نموده خود را ازان امر معاف داشت و مختار شغل خطیر قضا و منصب شریح را بدیگری از فقها مفوض گردانید و بنفس خویش در دیوان مظالم هر روز نشسته اهل جور و ظلم را گوشمالهای سزاوار داده اجزاء الله خیرا ذکر محاربهٔ یزید بن انس با سپاه شام و ظفر او بعنایت ملک علام مروان حکم در ایام حکومت خویش عبید الله بن زیاد را بجانب عراق عرب فرستاده بود تا آن ولایت را در حیطهٔ ضبط و تسخیر در آورده باو هر که حرب باید کرد حرب کند و عبید الله متوجه آن صوب گشته سلیمان بن هرثمه و جمهور سپاه او را گشت چنانچه رقمزدهٔ قلم بیان گشت و چون مروان روی بدار جزا نهاد عبد الملک بر سریر سلطنت نشسته باین زیاد گفت بر خلق روشن ست که پدرم ترا امر کرده بود که عراق را از کمد رت مخالفان مصفا ساخته بر تو اهتمام بحال رعیت اندازی و بنا بر انقضای ایام حیات او بآن مهم در خیر تاخیر نمانده اکنون می شنوم که مختار خروج کرده است و جمعی کثیر در مقام متابعت او آمده اند اگر در باب دفع سپاه اهمال کنید لکن کم فتنه روی نماید که تدارک آن آسان آسان سوت ندهد اکنون ترا باهشتاد هزار مرد متوجه جانب جزیره و عراق باید شد و در استیصال مختار سعی مشکور باید نمود و چون از کار او فراغت حاصل شود بکفایت مهم مصعب بن زبیر به بصره باید رفت و بعد از آن که از جانب مصعب خاطر تو جمع شود توجه طرف حجاز را وجهه همت باید ساخت تا از عبد الله زبیر نیز فراغ حاصل شود و بهر شهری که باهتمام تو مفتوح گردد هیچکس را در امارت آن با تو مضایقه نباشد عبید الله بن زیاد با آن سپاه جرار طی مسافت نموده به نصیبین رسید و از آنجا بیست هزار کس بر سم مقدمه بسوی موصل روان کرد و عبد الرحمن بن سعید بن قیس کار از قبل مختار را والی موصل خود دانگاهی با فت و دهقان غریست بجانب نکریت منعطف گردانیده عبد الله بن باب قلعی کرده بگیوفد فرستاد و مختار در رفتن عبد الرحمن بن سعید از موصل به نکریت شرف احداد از رائی داشته قاصدی نزد او فرستاد و پیغام داد که در همان موضع اقامت نمائی تا من هم تو برسد انگاه مختار بزید بن انس اسدی که به نهایت درک و فطنت قدر و کمال شجاعت و فور شهامت از عظماء کوفه امتیاز داشت بحرب سپاه شام نامزد کرد چون گفت ایها الامیر شرطے از کتاب این مهم خطیر بے نمایم که سه هزار کس که باختیار من باشند شرط معاونت بجای آرند و مختار باجابت این التماس او را مسرور گردانید و بمشایعت وی بدر ابو موسی اشعری نشافته در حصین وداع گفت ای یزید تراوصیت می کنم باآنکه اگر در روز با دشمنان ملاقات کنی ایشان را تا شب مهلت ندهی و اگر احتیاج بمدد باشد مرا اعلام نمائی و باید که در روز برزد قاصد و پیغام تو من متواصل گردد یزید گفت ای امیر مرا بدعاے خیر یاد آر که مدد من دعاے پسندیده ست و مختار مکتوبی به عبد الرحمن نوشت که یزید را که با پس و شدت و وقوف بر مکاید حروب و صولت او در معارک ترا معلوم ست بآن صوب فرستادم باید که اطاعت او را بر خود و اجب و لازم شمرده بهر چه فرمان دهد گردن انقیاد و اذعان برسیان جان بندی و از صواب دید او در نگذری که خیر و سعادت دارین تو در آنست و بعد از مراجعت مختار را زید را بو موسی یزید ابن انس در سر مسارعت نمود و منازل و مراحل قطع کرده بنکریت آمد و عبد الرحمن بن سعید با هزار کس با و پیوست و ازان موضع با نفاق روان شده در پنج فرسخی موصل فرود آمد و این خبر مسموع ابن زیاد شد و بسیعة بن محارق الغنوی را با سه هزار سوار شمشیر زن تیره گذار و پنگ یزید بن انس فرستاد تا بین الکتفا کرده سر سنگ دیگر را با سه هزار مرد دیگر از عقب رسیده بدو سے روان کرد و شامیان بعد از طی مسافت قرب بلشکگاه یزید بن انس رسیدند و در برابر او نزول نمودند و در آن شب مرغی صعب بر یزید بن انس طاری گشته چون آفتاب طلوع نمود و هزار سری سوار شده در ممالیک دری او را بدست انگاه نیدا شتند تا از مرکب نیفتد با بن هیات پرتو التفات بلشکریان انداخته و بتسویهٔ صفوف خاطر متعلق ساخته و با ایشان گفت اگر من بمرم ابن عم من و رفاعة ابن شداد اگر با و آسیبی رسد عبید الله بن نهرة بن الغنوی را با مارت خود معین دانید و اگر بوی آفتی لاحق گردد شعیر بن ابی شعراء الغنوی را شایسته ریاست خویش شناسید و بعد از ان از مرکب فرود آمده بر کرسی نشست و سپاه خویش را بر جنگ ترغیب و تحریص نموده به آتش حرب زبانه غلک اثیر کشید و چون تیزد ار بین العدتین در گرفت در قتال ابن غارب بر مبارزی حمله آورده و از اقرب تیغ از پشت زین بروی زمین انداخت انگاه از سر استظهار اشارت فرموده اهل عراق هیات اجتماعی بر شامیان حمله آوردند و پای ثبات مخالفان متزلزل شده از معرکه بیرون رفتند و عراقیان ایشان را تعاقب نموده می زدند می کشتند تا بقیة السیف را بلشکگاه ابن زیاد رسانیدند و از سمارت هشتم شام سی صد کس در قید تقدیر اسیر و دستگیر گشتند و دران زمان دیگر که اسیران را بپای تخت یزید بن انس حاضر ساختند از شدت غرض او را اجال تکلم نبود و بمقتضی اشارت دست او مجموع اسیران را گردن زدند و چون شب در آمد یزید بن انس بجوار رحمت ملک غفور پیوست و مردم عراق از قوت امیر خود ملول و محزون گشته و رقاء بن غارب الیشان را تسکین داده گفت ع همرکه آمد بمان اهل فنا خواهد شد انگاه در باب حرکت و سکون با رباب تدبیر مشورت نموده رای ایشان قرار گرفت که باز گشته بکوفه روند چه ایشان را زیاده از چهار هزار مرد نبود و عبید الله زیاد با هشتاد و سه هزار کس از مردم شام و جزیره در موصل نشسته بودند و چون و رقاء ابن غارب مراجعت نمود ایشان خبر دار گشته شروع با فتن که یزید بن انس را کشته اند و رقاء بهزیمت می آید و اعداز ایشان طمعن و نازک کرده مختار محزون و مغموم گشت و در همان آوان ابن بشهر آمده صورت واقعه را معروض مختار گردانیدند و او مستبطر و شادمان شده بعد از تقدیم ستاشه ابراهیم بن مالک اشتر را با هفتصد از ارباب جلادت که میدان رزم را بمثابهٔ مجلس بزم ترجیح داده بودند بجنگ عبید الله زیاد فرستاد و گفت خروج کوفیان بر مختار و رفتن ابراهیم بموصل و ظفر یافتن وے بر ابن زیاد و لشکر

شام بسبب مخالفت کوفیان از ان مشد که مختار کمتر ان ولایت کوفه را که پیش از نقض عبد الله بن مطیع با وبیعت کرده بودند بزمه تر ان آن دیار کرد بعد ازان در صدد سیاست آمده بود لهذا در همه ابواب تفضیل و ترجیح مے نمود چه بیعت طائفه ثانیه حکم ایمان باس داشت و این معنی بر طبائع رؤسا کوفه دشوار آمده با یکدیگر اتفاق نموده که بهنگام فرصت بست بردی نمایند و چون ابراهیم مالک اشتر بعزم محاربهٔ ابن زیاد از کوفه بیرون رفت شبیث بن ربعی و زمره از عظمای آن مملکت مختار پیغام دادند که اگر جز ازین باحوال اصحاب ناموس می پردازی نمیخواهیم و الا این جماعت نزد سیان برخواهند گرفت و قدغدر نمی اندر مختار چون براین واقعه غیر متوقع اطلاع یافت بتهید معذرت اشتغال نموده جوابی بسزا گفت و فی الحال جازه سوار سے از عقب ابراهیم فرستاده پیغام داد که در مراجعت سارعت فائی که حادثه چنین روی نموده و قاصد در ساباط مدائن با ابراهیم رسید ابراهیم ازا جابت باز گشت و در خلال این احوال اشراف کوفه بر قتل مختار اتفاق نموده جوشمنا پوشیده بمنزل شبیث بن ربعی رفتند تا بموافقت و رفاقت او بر سر مختار روند و مختار این خبر رسیده با جمعے از سپاه که باقی مانده بودند مستعد قتال شده و از دار الاماره بیرون آمده در فضائی که قریب بان موضع بود توقف نمود و چون شمر ذی الجوشن و محمد بن اشعث و عمر سعد بن ابی وقاص و سائر اهل فتنه با شبیث ملاقات کرده و او را بر مخالفت مختار تحریص و ترغیب نمودند شبیث گفت مصلحت آنست که اول رسولی نزد مختار سال کرده نصیحت کنیم بپذیرد که با ما در هیچ مقام ست لهذا ازان بر حسب مقتضی وقت عمل نمائیم این راے موافق مزاج مخالفان افتاده شبیث پسر خود را پیش مختار فرستاده پیغام داد که اعیان کوفه مثل فلان و فلان جوشمنا در بوشمیر ها پریشان نزد سن آمده اند و در محاربه تو یک جهت گشته اگر قبول می کنی که تلافی تقصیرات گذشته مشغول گردی شاید که این فتنه تسکین یا بد و الا خبار وحشت نبوے ساطع خواهد شد که روزگار ان را نتوانند نشاند و مختار در برابر سخنان دلپذیر گفته جواب فرستاد که هر چه ملتمس شما باشد بر کاغذے نوشته نزد سن فرستید تا آنرا دستور العمل سازم و در اراے مختار جهت آن بود که ابراهیم دیرے رسیده و در اثناے این گفتگو ناگاه آواز طبل بر آمده ابراهیم بکوفه در آمد شهرے پر آشوب دیده بخدمت مختار آمد و مختار کیفیت واقعه را به تفصیل باوے در میان نهاده ابراهیم گفت این سگان را چه زهره و یاراے آن باشد که با تو اظهار مخالفت کنند و بر فور بدفع شر ایشان روی نهاد و در حملهٔ اول سپے از سرداران را با پنجاه کس مقبل رسانیده هشت صد مرد را اسیر کرده دو بست نفر از ان جماعت که بجنگ امیر المومنین حسین باعم بن سعد رفته بودند مکبوست و دیگران را اطلاق فرموده و چون خاطر مختار از جانب مخالفان جمع شد فرمان داد تا بار دیگر ابراهیم بن مالک شهر بدفع عبید الله بن زیاد مکرر نبد و ابراهیم موجب فرموده عمل نموده از کوفه بیرون آمده متوجه سپاه شام شد و بعد از قطع منازل و طی مراحل باسپاهی که رستم و اسفندیار را شایسته حاشیه کشی خویش نے پنداشتند بقریهٔ خازر نهرے موصل فرود آمدند آنجا المویه خوارزمے گوید که در لشکر ابن زیاد مردے بود از اشراف بنی سلیم که او را عمیر بن الحباب می گفتند قاصدے بنزد ابراهیم فرستاده پیغام داد که داعیهٔ آن دارم که با تو پیوندم بشرطیکه در ضمان امان باشم و ابراهیم عمیر را امان داده او را ابو امید دیگر مستظهر و امید وار گردانید و عمیر در جوف لیل با نفر از کس از اقربا و موالی و مماليک خویش از معسکر ابن زیاد بیرون آمده بخدمت ابراهیم مبادرت نموده و ابراهیم مقدم او را عزیز داشته انواع لطف و احسان بجاے آورده اموال بی نهایت بعمیر و اصحابش بخشیده او گفت که می خواهم که خندق بر گرد لشکر گاه کنده تدریج با شامیان جنگ کنم راے تو درین باب چیست عمیر گفت سپاه تو بسیارے از لشکر شام کمتر نیست و هر چند بیشتر در جنگ توقف کنی ایشان دلیر تر گردند مصلحت چنان می نماید که اکنون از توخونے عظیم و ربعے قوی بر خازریان استیلا دار دهم محاربه را فیصل دهی ابراهیم گفت شرط نصیحت بجاے آوردی و مرا بر قول و فعل تو وثوقے پیدا شد زیرا که امیر مختار در عین وداع همین سخن با من گفت رفتن دیگر ابراهیم به تعبیهٔ سپاه پرداخته بر میمنه سفیان بن یزید بن معقل را گماشت و صلحاء و فساء میسره را بر راے علی بن مالک الجشمی مفوض ساخت و بر مجموع سواران طفیل بن لقیط نخعی را سرور گردانید و تمامت پیادگان را بعزم بن مالک سکونی سپرد و اجماع طبقات عظم را بدر رنصایح گران بار ساخت و فرمان داد تا خوف خود از عقب یکدیگر بر تلی عظیم که مشرف بود بر لشکر شام برآمدند و شامیان چون جلادت اهل عراق مشاهده کردند تعجب نمودند زیرا که متصور ایشان نبود که آن جماعت در محاربه پیش دستی نمایند و چون عبید الله زیاد دانست که بغیر از جنگ چاره نیست بر تسویهٔ صفوف اقدام نموده میمنه را بشرحبیل بن ذوالکلاع تفویض نمود و زمام اختیار میسره را در قبضهٔ اقتدار ربیعه بن مخارق غنوی نهاد و حصین بن نمیر برادر تلب جاے را داده و بر جناح یمنه عبد الله سعود فراری را گماشت و بر خارج میسره محلاء بن جزء را به شصت دول برمرگ نهاده بست بد عابر دشته تفرج و زاری از حضرت باری نصرت و یاری طلب کردند و چون فریقین قریب بیک دیگر رسیده بایستادند سگی از کلاب شام که او را عوف بن صعفان کلبے مے خواندند در میان هر دو صف آمده آواز برکشید که ای شیعه ابو تراب و بے لشکر مختار کذاب وای دوستان اشتر مرتاب همه از شما که متصف بباس شجاعت باشید باید که بمبارزت من بیرون آید و از سپاه عراق احوص بن شداد همدانی در برابر او رفته میان ایشان مقالات واقع شد

و در آخر احوض ازعوض پرسید که نام تو چیست گفت نام من قریب بکید گفت چه را قرب الاحال خواسته بعد ازان بر هم حمله کردند و احوض چنان شمشیری برعوف زد که بر خاک مذلت افتاده جان بمالک تسلیم کرد و احوض نداد و او کای قتله حسین هل من سبارز ازین سخن عرق حمیت داود بن عروة الاشعث و در حرکت آمده پای در میدان نبرد نهاد و نهرب تیغ احوض داود بهوت ملحق شده و احوض بصف پیوسته ازاهل ابن زیاد حصین بن نمیر بفیروزی هر چه تمامتر از سپاه خود جدا شده مبارز طلبید شریک بن حریم النهلبی بمقابل او شتافته دمار از نهاد آن فاکسار برآورد و قتل حصین بن نمیر موجب هراس و ضعف شامیان گشت و دراین اثنا ابراهیم بن مالک اشتر در میان هر دو فریق آمده بایستاد و آواز بلند گفت ای شیعه برحق و ای انصار دین لشکر اولاد قاسطین و اعوان ظالمین و جنود ابن مرجانه لعین و او آن کس است که آب فرات را از امام حسین باز داشت و ری آن ملعونی ست که با مام حسین پیغام داد که تزا امان نمی دهم مگر آنکه حکم من راضی شوی و ری آن مرد و دی ست که امام حسین را بغمران دی کشتند و اهل تمیش راهجو اسیران ترک و روم و دیلم از کوفه بدمشق بردند هرگز فرعون به بنی اسرائیل این ظلم و جور نکرد و او به نسبت اهل نبوت که خدا تعالی ایشان را از رجس پاک گردانیده روا داشت و من امید وارم که حق عزّ و علا هم دراین معرکه به تیغ تیز و شمشیر خونریز ظالمان را هلاک گرداند بعد ازان ابراهیم و اهل عراق برا راب ذل و نفاق حمله کردند و هر دو فریق از طلوع خورشید تا قریب شام از روی جد و اجتهاد کوشش نمودند و سیاه شام در وقت اصفرار شمس چاره در انهزام دانسته فرار برقرار اختیار کردند و تیغ یمانی عراقیان سراغاز نهاده و بروایت ابوالمؤید خوارزمی هفتاد هزار کس از مخالفان بقتل آمده ده هزار و هشت صد کس ازایشان زخم دار شدند و بعد از نماز شام ابراهیم شخصی را بر کنار فرات دید که بستار حریر بر سر بسته و جوشن دیبج در بر داشت و صفحهٔ ذهب در دست او بود و ابراهیم بطمع صفحه تیغی بروی زده صفحه را زدست وی ربوده بسپ ابراهیم رسید و آن مخذول از مرکب در گشته ابراهیم باز گشت و زود دیگر بانبوه خود گفت که من دوش یکی از مخالفان را که رائحهٔ مشک ازوی بشام من میرسید و بهی خوب در زیر ران و هشت زخمی زدم و اکنون او در کنار فرات در فلان موضع افتاده هست بروید و تفحص نمائید که وی کیست و غالب ظن من آنست که ابن زیاد باشد و همی بآن محل رفته ابن زیاد را کشته بافتند و سر بریدند و او را ابن جد اکرده نزد ابراهیم آوردند و ابراهیم پیشانی خضوع بر زمین نهاده سجدهٔ شکر بجای آورد که نشئه ای سنت نعمت توفیق ازانی داشت تا چنین یعنی را بقتل رسانید و در بعضی از روایات آمده که چون عبید الله زیاد بفرب شمشیر ابراهیم در ظلمت لیل از پشت یاد پای برخاک مذلت افتاد غلام خویش را گفت که فرود آی و سر ابن زیاد از بدن جدا کن غلام گفت ایها الامیر تو در بن تاریکی چون دانستی که عبید الله هست جواب داد که آن مطرود پیوسته مشک بخود میبست و حالا بوی آن بازین شمشیر بشام من میرسد و چون ابراهیم براعداظفر یافت سر عبید الله بن زیاد را حصین بن نمیر و شمر جبیل بن ذوالکلاع و ربیعه بن مخارق و سائر سوءای شام را با رئوس طائفهٔ متهوره بکوفه فرستاد و شیعه ازاین صورت مستبشر و مسرور گشته و مراسم شکر و سپاس بجای آوردند و نزد بستگان رسانیدند نقل هست که پیش از رسیدن فتح مختار ی گفت که عنقریب ابراهیم بر مخالفان غالب آمده سر ابن زیاد و حصین بن نمیر و فلان و فلان را بکوفه خواهد فرستاد و نبی از جملهٔ آن وعیا رصدق قول مختار را مشاهده کرده گمان بردند که وحی بروی نازل می شود و شیعی بالایشان گفت که ازین عقیدهٔ فاسد رجوع کنید که امثال این حکایات ناشی از فراست مومن می باشد چنانچه حضرت رسول فرمود که اتقوا فراسة المومن الاشتری ابوالمؤید خوارزمی گوید که مختار سرهای امرا و شام را بافتح نامه دسی هزار دینار بکوفه نزد محمد حنفیه فرستاده باقی روس را در موافع مناسب بیاویخته و چون این خبر به محمد حنفیه رسید لشکر ائه آن موهبت دو رکعت نماز گزارده امر کرد تا روس شامیان را بیاورند و ابن زبیر را در انماض شده فرمان دادتا آنها را دفن کردند و غلبهٔ مختار بر مزاج ابن زبیر دشوار آمده جهان کشاده بروی تنگ گشت و چون ابراهیم بن مالک بفتحی چنین اختصاص یافت خراج ممالک جزیره راست نداده و بعضی را با اصحاب خود صرف کرده برخی را نزد مختار فرستاده و نیابت و ولایت کوفه تا مداین و دیار ربیعه و مضر در تحت تصرف مختار در آمد و عبد الملک مروان بر مملکت مصر تا زمین مغرب مستقلا یافت و حکومت حجاز و بلاد یمن بر ابن زبیر قرار گرفت ذکر مقتل قرة العین حیدر کرار بتقدیر ملک جبار و چون مختار بن ابوعبیده بر ولایاتی که مذکور گشت فرمانروا شد و کار غیبی بقتل کشندگان امیر المومنین حسین رضی الله عنه پرداخت محمد حنفیه و قبیلهٔ طائفه از شیعه زبان طعن بوی دراز کرده گفتند این مرد که عمومی و دوستی خاندان علیین و طاهرین می نماید در قتل خود صادق نیست چه اگر ان جماعت در ولایت کوفه با طمینان خواطر نشسته اند و او تغافل و تساهل را شعار خود ساخته هست و این خبر بسمع مختار رسیده بتقصیر خود اعتراف نموده و فرمود تا عبد الله کامل اسای حاضران شست که بلا را مفصلا در صحیفه عرض کرده بعرض او رساند مختار بر یک ازاین اعیان را نموی گشت ع که خیره ماند دران دیده او لی الابصار مرد یکی از جملهٔ قتیلان شمر ذی الجوشن کلابی ست که بعد از خروج کوفیان بر مختار موافقت آنها با ایشان گرفته بقریهٔ از قراسی کوفه رفته بود دران آوان بخت بد او را بران داشت که مکتوبی بمصعب بن زبیر نوشته مصعب شخصی گردانند تا به بصره رساند و یکی از سرهنگان مختار ابو عمره نام براین صورت اطلاع یافته آن شخص را بگرفت و ازو بمقام شمر لعین را معلوم کرده بفرمان مختار با طائفه از اعوان و انصار روی بدانجا آورد

بعد از اندک فرصتی بموضع مهود و منزل نامبرده اطراف و جوانب اورا احاطه کردند و شمر را مجال آن نشد که جوشن و جامه پوشد تا علت زشت که در بدن داشت مستور باند و لحظه دفع نکایت خصم را تواند کرد و باهمان بردی که در میان زره بود تیزهٔ خود را بدست گرفته متوجه ابو عمرو شد و ابن ابی الکنفر حمله کرده سر تا سبار کش را از بدن جدا ساخته جثیهٔ خبیث اورا پیش سگان انداخت و ازان جمله یکی عروبن الحجاج الزبیدی است که چون دانست که مختار او را می طلبد فوارنوده از کوفه بیرون رفت و در راه عطش بروی مستولی گشته نتوانست که راحله براند و در این حین جهنی از شیعه با و رسیده گردنش را از بار سبک ساختند و ازان جمله عمر بن سعد است که مختار او را بشفاعت عبد الله بن جعدة بن هبیرة المخزومی که خویش و داماد امیر المؤمنین علی بود امان داد و مختار بعبد الله مذکور را عزیز و کرم مے داشت و از اشارت و فرمان وی تجاوز جایز نمی داشت محمد بن اسحاق گوید که دختر مختار در حبالهٔ نکاح عمر سعد بود و جمهور مورخان بر آن اند که منکوحهٔ ابن سعد خواهر مختار بود نه دختر او و چون خبر امان عمر سعد بسمع محمد حنفیه رسید نامه مختار نوشته فرستاد مضمون آنکه تو بوسیلهٔ محبت اولاد و اهل بیت رسول خروج کردی و پیوسته اظهار این معنی می نمودی که چون بر قتلهٔ امام حسین فطر بالم برهیچ ادا نیابقا نکنم اکنون راس و رئیس ایشان عمر بن سعد فارغ البال هر صبح و شام خانهٔ قوی آید و تو با وی بمدارا و مواسا زندگانی مے کنی این صورت از تو نهایت بعید و بیچ می نماید مختار مکتوب محمد حنفیه را مطالعه کرده گفت مهدی راست می گوید و من مبتلای تقصیرات گذشته قیام خواهم نمود و بعد ازان روزی در مجلس گفت که من شخصی را خواهم کشت که متصف بصفات کذا باشد و بآن اوصاف بغیر عمر بن سعد کسی در کوفه موصوف نبود بعد از تعداد صفات او مختار گفت که قتل آن شخص طوائف مسلمین و ملائکهٔ مقربین مسرور خواهند گشت و در آن همن هشیم بن اسود این حدیث را شنیده دانست که مراد مختار عمر بن سعد است و چون میان ایشان طریق محبت و وداد مسلوک بود پسر خود را نزد او فرستاده پیغام داد که مختار چنین و چنان در مجلس می گفت و مقصود او جز تو دیگرے نتواند بود گفت عهد و دیانات مختار با من چنان مستحکم دارد که گردون گردان از امتزال دوران نتواند نمود اے پسر برو و با پدر خود بگوی که خاطر جمع دارد و در خلال این احوال حفض بن عمر سعد که بقبول محمد بن اسحق بسیرهٔ مختار و بروایت جمهور مورخین خواهر زادهٔ وی بود چنانکه سبق ذکر یافت پیش او در آمده مختار حفض را بر پهلوی خود نشانید و ابو عمرو را که امیر عسکر بود طلبیده در خفیه با و گفت که بخانهٔ عمر ابن سعد برود بگوی که امیر ترا می طلبد اگر اجابت کنند و برا بیاورد او را و طیلسان خود را طلب کند گردنش را بزن که مراد ازان شمشیر است و ابو عمرو بموجب فرموده متوجه منزل ابن سعد شده بی رخصت باهمی که همراه داشت بسرای او در آمد و چون نظر عمر بن سعد بران گروه افتاد دشوش خاطر گشته پرسید که سبب آمدن شما چیست گفتند فرمان امیر را اجابت کن که ترا می خواهد ازین سخن وهم و هراس در خاطر او استیلا یافته گفت امیر با من چه مهم دارد و حال آنکه ابن جعده امان نامه بجهت من ازوی گرفته الکاه عهدنامه را با بو عمرو داد و ابو عمرو در آنجا نوشته دید که عمرو بن سعد و اموال و اولاد و اهل بیت او از مختار در ضمان امان باشند تا دام که از احداث حدثی نکند ابو عمرو گفت یا ابا حفص راست گفتی اما امان تو مشروط بشرطی است که از تو حدثی روی نماید و ازان زمان که این عهدنامه نوشته شده الا اقل بهر روز و بهر ساعت رفته حدث کرده خود و انصاف نداده که جگوشه خون پسر فاطمه زهرا از تو طلب نداشته این جرم عظیم را از تو در گزارند و مع الکل خاطر پریشان مدار چه مے شاید که باعث بر طلب تو امر دیگر باشد و عمر سعد چون دانست که حال چیست فریاد بر زد که ای غلام رداء طیلسان مرا بیاور تا بدار الامارت روم ابو عمرو وصیت مختار را یاد کرده گفت ای دشمن خدا باس کرو فریب تو در نگیرد ناگاه شمشیرے بر فرق وے فرود آورده حمر سعد تفف انتقاد یاران ابو عمرو بلفر موده او سر ابن سعد را از تن جدا کردند و چون سر او را نزد مختار برده در مجلس نهادند مختار از حفض پرسید که این سر را مے شناسی گفت آری سر پدر من ست و زندگانی بعد ازوی ناخوش خواهد بود مختار گفت راست می گوئی ترا به پدر رسانم بعد ازان فرموده تا گردن او را زدند و رطلے از زند و رطلے آنکه چون ابو عمرو عمر سعد را بقتل رسانید حفض پسر او را گرفته پیش مختار بردند و مختار با یاس گفت که این شخص را به پدر ملحق ساز حفض گفت ایها الامیر من در کربلا همراه نبوده ام مختار گفت که چنین ست اما تو مغاخرت نموده که پدر من قاتل امام حسین ست بخدا سوگند که بعد ازوی زندگانی نخواهی کرد و همان لحظه فرمود تا او را از میان برداشتند و هر دو سر را با مبلغے زر پیش محمد حنفیه فرستاده و ازان جمله دیگری قیس بن شهث کندی بود که پناه به عبد الله بن کامل برده مختار مقرب تری ازوے نداشت و عبد الله او را از نهاد داده بخدمت مختار شتافت و معروض داشت که قیس پناه بمن آورده و من او را امان داده ام اکنون اعمال آنکه امیر از سر جریمهٔ وی درگذرد و مختار ساعتی خاموش شده با و گفت که انگشتری خود را بمن ده که به پیام او را چاپکوسی فرستم اند عبد الله خاتم را با و داده مختار عبد الله را زمانی طویل بسخن مشغول گردانیده با بو عمرو را طلب داشت و در سر با وی گفت که این خاتم را پیش ممکه صد عبد الله کامل ببر و بکوی که تو این نشانه را فرستاده و گفته ست که قیس بن شهث را بمن هیچ باکه نیست و مستلزم خلاص وی خواهد بود باید که چون نظر تو بر قیس افتد خاطر مرا ازوی فارغ گردانی و ابو عمرو بموجب عمل نموده خاتون عبد الله را بخانهٔ که قیس مختفی بود در آورده ابو عمرو فی الحال پرتو اتهام بر حال وی انداخته سرش پیش مختار برده و مختار نظر دران سر کرده فرمود که نهاد قطیفة الحسین

وقیس در کربلا قطیفهٔ امام حسین را گرفته بقیس قطیفه اشتهار یافت چنانچه مرقوم رقم قلم بیان گشت ابو الموید خوارزمی گوید که طایفه از اعوان مختار بر غربت قتل خولی بن یزید الاصبحی که سر امام حسین را از بدن جدا کرده بود متوجه منزل وی گشتند و ناگاه در سر اسے وی آمدند و خولی در دو کوشک متخفی گشت و آن جماعت از مشکوهٔ وی عیوف نام کنیزک بواسطه آن امر قبیح خولی را لعنت می کردند پرسیدند که شوهر تو در کجاست گفت نمی دانم و بدست اشارت کرد که دو این دو کوشک است و او را از انجا بیرون آورده نزد مختار بردند و فرمان داد تا او را بسان گوسفند در مجلس کشتند و جسد ناپاک او را بسوختند و بعد ازان مشخصی را زنده مختار آورد فقال عجبل بن سلیم اتم شهادت گفتند این آن کس است که طشت و خاتم امام حسین کرده نگستان بار گاه بر پیغمبار زمان بود است و پای او بریده بگذاشتند و بجدول در خون خود می غلطید تا جان مالک دوزخ سپرد و دران روز شمشیر کس دیگر را ذره او برده گفتند که ازین ملاعین بعد از قتل امام حسین اموال او را نهیب کرده اند مختار فرمود تا ایشان را بپوست کنند ابو مخنف گوید که مختار فرمان داد که حکیم بن طفیل الطائی را حاضر کنند و گناه آن وی بود که سلاح و سلت عباس بن علی را گرفته بود و تیری بجانب امیر المومنین حسین انداخته و چون او را بنظر مختار رسانیدند گفت ای دشمن خدای تو آن کسی که بر زبان قومی گذشته که سر جبری بجانب امام حسین افگندم و آن بر بال او رسیده فهری بامام حسین رسید آنگاه فرمود تا بکیار رهساب قبضه او را قطع کردند و هم ابو حنیفه گوید که سعد حنفی روزے با مختار گفت که زبرین مالک و عمران بن خالد و عبد الله البجلی و عبد الله بن قیر النولانی از جلاد و سقاتلهٔ امام حسین در فلان موضع اند و مختار جمعے را مامور فرمود تا ایشان را گرفته آوردند و چون نظر مختار بر آن جماعت افتاد گفت ای قتلهٔ صالحین وای کشندگان سید جوانان اهل بهشت و انصار دین و اهل بیت اولین و آخرین خود را در نیچه تقدیر چگونه اسیر و دستگیر بے بابید گفتند که عبید الله زیاد بر سبیل کره مادر ما بآن لشکر فرستاده بود از سر خون در گذشته برها بیچارگان منت نه مختار جواب داد که چون بود که شما در آنروز بر امام حسین منت ننهادید و از روان مصطفی و مرتضی شرم ندا شتید انگاه اشارت کرد تا ایشان را بیا زار برده گردن زدند القصه بطلوها مر کرا ازان ظلمه ناپاک یافت بکشت و بسوخت و در خانهاش زهره نگذارنوده بصحرا فکندند آتش کین و سخط بر افروخت و اگر قلم شکین رقم تفصیل گرفتن و کیفیت کشتن آن نمی نویل پرداز دیگر می کرد از مقصود باز ماند و گرانچه میان عبد الله زبیر و محمد حنفیه واقع شده و اما آن حال او رضی الله عنه در بضعے از تواریخ مسطور است که در سن ست و ستین هجری که مهم مختار در کوفه تشیث پذیرفته عبد الله بن زبیر محمد حنفیه را تکلیف کرد که با او بیعت کند و بهر چند عبد الله دی دانست که محمد بطاعت و عبادت مشغول ست و داعیهٔ حکومت و ریاست ندارد و اغراض آن بود که چون مختار رشنود که امام و مقتدای او با عبد الله بیعت کرده ناچار در مقام متابعت و مبایعت آید و محمد حنفیه متابع نموده ابن زبیر گفت اگر بیعت نمی کنی ول از جان برگیر و چون محمد مضطر گشت از عبد الله مهلت بیعت طلبید ابن زبیر گفت مهال ست که در ترایک ساعت مهلت دهم محمد حنفیه گفت سبحان الله محمد مصطفی صفوان مشرک را چار راه زمان داد و تو در ایک ساعت زمان نمیدهی و بعد ازگفتگوی بسیار مقرر بران شد که قضیهٔ بیعت دو راه موقوف باشد و محمد حنفیه تا انقضای آن مدت در کنجی محفوظ بود و ابن زبیر آنحضرت را در خانه که بر سر چاه بود زرفرم ساخته بودند محبوس کرده چهل کس را بحراست او معین گردانید و محمد با یاران طیبین خویش کر شریک و سهیم او بودند مشورت نموده قرار بران گرفت که درین واقعه هایله از مختار استمداد نمایند لاجرم محمد حنفیه نامه بمختار فرستاده او را ازان صورت آگاهی داد مختار بالتفات آنجناب مفتخر و مباهی گشت و باستحضار خلایق فرمان داد و چون مردم مجتمع گشتند مختار نامهٔ امام را بر ایشان خوانده گفت ابن زبیر مهدی را در محبسے بازداشته و اکنون بمدد من احتیاج دارد بدانسو گذ کر سن نبوی و مباهات و مظاهرت وی قیام نمایم که مبادا لسان از مشاهدهٔ آن حیران ماند بعد ازان بتربیت و تجهیز لشکر قیام نموده طیبان بن عماره شخصی دیگر از اعیان اشراف را چار هزار درهم داده با پانصد کس متعدد لشکر گردانید و ابو العمرو بانی بن قیس و عمرو بن ابی طارق و یونس بن عمران را با طبقات حشم در عقب هم روان گردانید و درین اثنا سلیمان ابن زبیر بفرمان وی بر سر چاه زمزم هیزم جمع میکردند که اگر محمد حنفیه از بیعت تخلف نماید او را بسوزانند و چون پنجاه و هشت روز از مهلت بگذشت طیبان بن عماره با پانصد کس در حریم حرم ظاهر گشت و مردم عبد الله بن زبیر بصور آنکه لشکر مختار همان قدر بیش نیست خود آنها کردست تعرض بایشان دراز کنند و چون سرهنگان مختار واحد آبعد واحد بهریک با نوبے کمل پدید آمدند سپاه ابن زبیر متحیر شده او نیز خالف شد و امراء مختار محمد حنفیه را از محبس بیرون آوردند و قصد کردند که با منافقان محاربه نمایند محمد حنفیه ایشان را ازان اندیشه مانع آمده و فرمود که در حرم قتال جایز نیست و مال را که مختار بآن جناب فرستاده بود بر لشکریان قسمت نمود و میان محمد حنفیه و ابن زبیر صورت صلحی روے نموده سپاه مختار را رخصت داد که با وطنان خود مراجعت نمایند و چون مختار کشته شد ابن زبیر برادر خود عروه را پیش محمد فرستاده پیغام داد که اگر با من بیعت نخواهی کرد آمادهٔ قتال باش و اصحاب در برابر سخنان خشونت آمیز گفته غیظه خود را گفته پراگنده شدند که سن از حرم بیرون نخواهم رفت تا حکم علی الاطلاق میان من و عبد الله حکم فرماید و ایشان از مفارقت او استیحاش نموده و متفارن بیرون آبدن عبد الملک بن مروان مسرعان بکه فرستاده محمد را طلب داشت و محمد با جمعے کثیر از شیعه و موالی خویش عزیمت دمشق نموده و چون بمدین رسید شنید که عبد الملک با عمرو بن سعید الاشدق

عذر کرده او را گذشته بهتر ازین صورت خالف شده در بصره و شام ساکن گشت و درین اثنا چون عبد الملک مروان شنید که مردم بذکر خیر محمد حنفیه و فضل او زبان می کشایند از طلب وی پشیمان گشته رقعه بجهت وی ارسال نمود و مضمون آنکه هر کس مستقل علاوه بهیبت نگشته باید که در ظلم و سم نباشد و انجناب بکبر رفته در شعب ابیطالب نزول کرد و ابن زبیر نزد او خبر فرستاد که برخیز و ازین دیار بیرون رود و نباید ران عروان شیعه ازوی رخصت طلبیدند که با ابن زبیر قتال کنند محمد رخصت نداده وی در شان او دعا کرد که خدایا لباس ذل و خوف در وی پوشان و بروی و اتباع وی شخصی را بگمار که بشدت باس و قساوت قلب متصف باشد و بعد ازان از شعب بیرون آمده بطائف رفت و در زمانی که حجاج محاصره عبد الله بن زبیر اشتغال داشت هر اجعت نموده بار دیگر شعب ابی طالب را نبور جال و حضور خود منور گردانید و حجاج از آمدن او خبر یافته قاصدی فرستاده پیغام داد که مطلوب و متوقع از تو آنکه از هیبت عبد الملک اباد امتناع نمائی محمد حنیفه جواب داد که هرگاه او را من لفظ نامد من باوی هیبت نکنم و چون عبد الله زبیر شهادت یافت محمد حنیفه مکتوبی بنام فرستاد و از عبد الملک برای خود و متابعان امان طلبید و عبد الملک نامهٔ بجهان فرستاده او را تعظیم و توقیر آن جناب مصیبت کرد و بعد ازان متوجه دمشق گردیده با عبد الملک هیبت نموده از انجا معاودت نموده باری دیگر بطایف رفت و بقولی دران سر زمین بجوار رحمت رب العالمین پیوست ذکر توجه مصعب بن زبیر بجانب کوفه و کشته شدن مختار بعد از محاربه چون شبث بن ربعی و محمد بن اشعث از مختار گریخته به بصره رفتند مصعب بن زبیر را بر جنگ مختار ترغیب و تحریص نمودند مصعب با ایشان گفت تا اهلب بن ابی صفره بمن نمی پیوندد متوجه کوفه نمی شوم و چون سبالله الصالح ایشان از صداقت حال تجاوز نمود مصعب قاصدی بسوی او فرستاده مهلب را طلب داشت و چون حرب با مختار خلاف مزاج مهلب بود بمجاز برتک جسته از اهواز بیرون نهاد بالآخره مصعب نبا بر التماس اشراف الطلب مهلب فرستاده محمد بن اهواز رسیده مهلب با او گفت که مصعب کسی دیگر نیافت که ترا بر سالت روان کرد و محمد گفت من رسول هیچکس نیستم الا ز نان و فرزندان من در دست سوالی و چاکران مختار اسیر اند من از ظلم و تعدی ایشان سر گردان شده بخدمت تو آمده ام که ببعد طریق کرا باشد و بهر کیفیت که ممکن بود ترا بآن طرف برم چون مهلب از جانب عبد الله زبیر باطاعت مصعب ما مور بود لبا خشکی لشکر مشغول گشته متوجه بصره شد و عبد الرحمن بن مخنف الازدی را بکوفه فرستاد تا مردم را از نصرت مختار باز دشته بر ایشان راجه هیبت ابن زبیر دعوت نماید و مهلب بمصعب پیوسته هر دو با اتفاق روی بکوفه نهادند و مختار ابن شمیط را با سی هزار کس بجنگ ایشان فرستاده و چون تلاقی فریقین دست داد مصعب گفت تا ایشان را بهیبت ابن زبیر و برادرش دعوت نمودند مردان مردم انقطاع نموده منهزما راست کردند میان هر دو گروه محاربات واقع شده آخر الامر ابن شمیط بقتل آمد سپاه کوفه منهزم گشتند و لشکر مصعب تیغ در ایشان نهاده خلقی نامعدود بکشتند و معدودی چند اصعد جبد و همه خود را بکنار کشیده پیش مختار رفتند و چون مختار شنید که اوراعیان سپاه او مصر تیغ کشته اند آهی سرد برکشیده گفت ارزنگ چاره نیست و بعد ازان با لشکری که در کوفه داشت عزم جنگ روان شد و چون فریقین بهم رسیدند شمشیر و خنجر در یکدیگر نهادند و از جانبین کشش و کوشش نهایت روی نموده هنگام نماز شام کی از ارادر لشکر مختار که او را مالک بن عمرو الهندی می گفتند بر اصحاب ابن اشعث حمله کرده و در ان حمله ابن اشعث با عامهٔ اصحاب خویش گرفتار سینهٔ خود بگشت و آن شب تا روز مختار بجنگ و جدال مشغول بود و عبد الله بن علی بن ابی طالب دران معرکه بقتل رسید و پیش ازان عبد الله بن خازم نیز بکوفه رفته بود و چون مکتوب محمد حنفیه باخود نبرده بود مختار زیاده از اتفاق بحال او نموده بلکه عمرو را از کوفه اخراج کرده با او گفت هر جا که خواهی توجه نمائی که ازین چیزی تبو نخواهد رسید و عمرو مایوس و محروم بطرف بصره متوجه شده با مصعب ملاقات نمود و مصعب صد دینار در هم بوی بخشید و عمرو ملازمت او اختیار کرد تا دران جنگ بعالم بقا خرامید و چون خورشید عالم افروز بعزم تسخیر برک خیمهٔ زرین علم دولت و اقبال برافراخت نسیم نصرت و ظفر بر پرچم رایت مصعب وزیده مختار منهزم گشت و بهشتاد هزار کس در سرای مختصص گشت و لشکر مصعب بمباحرهٔ اشتغال نموده مردم مختار از قلت زاد بفریاد و فغان آمدند با یکدیگر مشورت نموده گفتند که چاره با مختار آن نیست که دست و دامن استیمان زده از مصعب زنهار خواهیم مختار گفت شما پدران و برادران و قوم و عشیرت جماعتی را که ملازم مصعب اند کشته اید و سپاهای ایشان ویران کرده اید اگر مصعب شما را امان دهد ان جماعت ندهند و مهر را بخواری و زاری نگذارند و ظیفه آنکه با ایشان اتفاق نمائید تا ازین تنگنا بیرون رفته جنگ کنیم که بهر حال قتل فجام نیک تر از زشت که بدل و عجز گشته شویم متابعان مختار ترک حرب کرده رندانده و مختار کفن در زیر جوشن پوشیده با نوزده کس از خویشان و مستصلان خود از دار الامارت فدائی وار قدم بیرون نهاده باعدا در آویخت تا آن زمان که قتل آمد و آن شش هزار کس که بقتل آمده بودند از مصعب امان طلبیدند و ملتمس ایشان باجابت اقتران یافته چون از سرای بیرون آمدند رؤساء کوفه که با مصعب بودند معروض داشتند که سیان ما و قوم مختار خونها و رسیان ست اگر تو بر ایشان ایمنی طمع ملازمت از ما مدار مصعب گفت شما بتبرائید و ایشان تا مامت آن شش هزار کس را گردن زدند او حنفیه زنبوری آورده که چون مختار از معرکه مصعب روی بر تافته متوجه کوفه شد مصعب او را تعاقب نموده در قصر امارت خزیده مدت محاصره او چهل روز گذشته با صاحب بن مالک اشعری گفت که باید با سن اتفاق نمائی تا بحمیت عصبیت عرب بر ای دین با جنگ

کنیم صاحب زبان بگلهٔ انا الله وانا الیه راجعون گشاده گفت با اباهاشم مغلنه اگر خلق بتو ائیست که خروج تو برای اغراض دنیوی بود نه سبب جزا از شعبات آخروی خارج گفت بلی چنین ست چه من چون عبد الملک مروان را دیدم که بروایت شام و عبد الله بن زبیر بدو دیار حجاز و عبد الله بن حازم بر خراسان استیلا یافت دمن کرد از ایشان نبودم و هیچ وسیلهٔ در خروج بهتر از خون امام حسین ندانستم لاجرم بحسبت و جوی ملک برخاستم و کار بجائی رسید که مسعود امائل و اقران گشتم انگاه فرمود تا اسپ بجوشن و اداهر کرده زره پوشیده بر اسپ سوار شد و هر که متحصن شده بود باوی از سرای سلطان بیرون آمده و هر دو فریق باهم بر آمیخته مقاتلهٔ عظیم کردند و آخر الامر جمهور اصحاب مختار شهر گرفته بقصر در آمدند و با اخیار زیاده از سی صد کس نماند و مخالفان راه قصر را مضبوط ساخته ناد یگر کسی در انجا نرود و مختار و مخصوصان او جنگ می کردند تا آن زمان که از یاران او یاری خانه انگاه دو برادر بر مختار حمله کرده از پایش در آوردند و سر از اتن جدا ساخته پیش مصعب بردند و مصعب سی هزار درهم با ایشان بخشیده سر مختار را با فتح نامه در مصاحبت عبد الله بن عبد الرحمن بکی نزد برادر خود فرستاد و عبد الله گوید که بعد از نماز خفتن بحرم رسیده خبر عبد الله زبیر را در مسجد الحرام یافتم و با بخار نرسیده دیدم که نمازی گزارد و چون هنگام سجود صلوات فراغت یافت پیش او رفته فتح نامه بدستش دادم و او آن را خوانده گفتم ای امیر سر مختار با من بهت گفت غرض ازین سخن چیست گفتم چاره ی خواهم گفت سر بعوض جایزه بر گیر دمن ترک سر گفته از مسجد بیرون آمدم ابو حنیفه دینوری گوید که آن شصت هزار نفر از مردم مختار که روی گردان شده او را در جنگ دشمن گزارده بسراسلطان آمدند دو ماه دران موضع محصور ماندند و عاقبت از قلت طعام مضطر گشته از مصعب امان طلبیدند مصعب گفت شما بحکم من راضی شده بیرون باید آمد و ایشان چارهٔ دیگر ندانسته بفرمان او رضا داده بیرون آمدند و مصعب حکم کرد تا همه گردن زدند و از ایشان چهار هزار کس از عرب و دو هزار دیگر از عجم بودند و چون مصعب در حکومت کوفه مستقل گشت ابراهیم بن مالک اشتر که از قتل مختار بر ولایت جزیره فرمانروا بود پیش او قاصدی فرستاده امان طلبید و مصعب مسئول ابراهیم را بسبب دل داشته پیغام روان کرد که در مسارعت بجانب کوفه ایمن جائز ندارد که مقاصد تو با نجاح مقرون ست و ابراهیم بخدمت نشتافته بادی هیبت نمود و مصعب در تعظیم او تقریر ابراهیم مبالغه نموده فیصل مهمات را برای درویت او گردانید و ذکر مخالفت نمودن عمرو ابن سعید با عبد الملک مروان و کشته شدن او و سبب آن عمرو بن سعید الاشدق در سیان بنی اُمیه بمظم و قدر و کمال شجاعت و وفور شوکت و کثرت تعداد موصوف و معروف بود و چون مروان در مصر از حکومت خویش آثار خلافت در بشرهٔ او مشاهده می کرد بواعید مرغوب و یرا فریفته گفت من پیرم و چون پیرمرد بیکیس با تو در مقام سلطنت منازعت نخواهد کرد عمرو باین کلمات واهی مسرور و مباهی گشته نسبت باو شرایط هواداری و جان سپاری بجای آورد تا ممالک شام بر مروان قرار یافت و از قبل او بحکومت دمشق اختصاص یافته چشم می داشت که بولایت عهد نیز سرافراز گردد و چون مروان عبد الملک را ولی عهد گردانیده جان بالک سپرد عمرو بن سعید انتهاز فرصت می نمود که بالعلان کلمهٔ عصیان عروس ملک را در آغوش گیرد و دوران هنگام بقصد تسخیر عران عرب لشکر کشیده و عمرو را بر دمشق خلیفه گردانیده عمرو اظهار خلاف کرده باخذ بیعت و دعوی خلافت اشتغال نمود و عبد الملک ترک آن غریمت کرده بصواب چنان دید که نخست بدفع دشمن درون خانه پردازد و بنابرین مراجعت کرده عمرو بن سعید در دمشق متحصن گشت و عبد الملک بظاهر دمشق نزول کرده به در بندآن مشغول شد و بعد از چند روز اعیان و اشراف در تسکین فتنه کوشیده قرار بران دادند که امر حکومت و سلطنت میان عمرو بن سعید و عبد الملک مشترک باشد و عمرو ساده دل ندانست که دو پادشاه در یک مقام و دو شمشیر در یک نیام از قبیل محالات ست و عمرو از کمال نادانی ابواب موافقت مفتوح ساخته و مهم سلطنت بهم شرکت کرده با عبد الملک دم از مودت می زد و عبد الملک نیز بحسب ظاهر حرمت وی نگاه می داشت چنانکه هرگاه به پیش عبد الملک آمدی او را بر تخت خود نشانده انواع تلطفت و دلجوئی تقدیم رسانیدی تا روزی عبد الملک عمرو را طلبیده عمرو قصد رفتن کرد برادرش یحیی ابن سعید گفت که امروز مرو که خاطر من هراسان ست عمرو گفت که خاطر جمع دار که اگر عبد الملک مرا خفته یابد نتواند که بیدارکند یحیی گفت باری جوشن در زیر جامه پوشیده برو گران این معنی با حتیاط نزدیک تر ست عمرو زره در بر کرده با صد کس از خواص خویش روان شده چون بقصر امارت رسید تنها باندرون رفت و عبد الملک بدستور معهود او را در پهلوی خود نشانده و در اثنای محاوره حدیث عصیان و محاصرهٔ دمشق در میان آورد عمرو گفت معذون که الماضی لایذکر عمل نمود از این سخن در گذر عبد الملک گفت سن رقم عفو بر جریدهٔ جریرهٔ تو کشیده ام اما در حین محاصره سوگند خورده ام که ساعتی غل بر گردن تو نهم اکنون چه زیان دارد که سوگند من راست شود و عمرو گفت این کار را بوقت دیگر گذار ملازمان عبد الملک گفتند سبحان الله از این چه غل روی نماید که اسیر عاجز فرسوده و عمرو طوعاً کرهاً باین معنی همداستان شده پرسید که چون غل بر گردن من نهند که بردارد عبد الملک سوگند خورد که من برگیرم و باخود گفت که رفع غل بعد از مرگ تو خواهد بود و چون عمرو بن سعید مغلول گشت باعبد الملک گفت باری مرا بدین بهانه بیرون مفرست تا در میان خلق فخر مسار نگردم و غرغشش آن بود که خواص و هواخواهان را در استخلاص وی سعی نمایند عبد الملک مانعی نمیدید عمرو را فرستاد که تو در این حال چنوا هی که بکرد و حیله از دست من خلاص گردی و بعد از انکه ساعتی بگذشت عمرو گفت چه می فرمائی عبد الملک جواب داد که من عمرو گفت

من بعد بگفتم تو غدری کنی عبد الملک گفت که تو ندری کنی و گریبان او را گرفته مشتی چندان بر دهان عمرو زد که دندانش بشکست و مقاربان این حال موزن بانگ نماز گفت عبد الملک برخاست تیغ و اسباب صلوات برخاسته بابرادر خود عبد العزیز گفت که مهم عمرو را باتمام رسان و عبد العزیز چون خواست که عمرو را بکشد عمرو تضرع نموده و زاری کرده صلهٔ رحم را شفیع ساخت و عبد العزیز را دل بر وی بسوخت و نکباتی نرسانید و چون عبد الملک بمسجد رفته ملازمان عمرو را امر کرد تا وی را بیرون برند یحیی بن سعید را خبر کردند یحیی با جمعی بیکبار در مسجد بر عبد الملک گفت که سبب این غوغا چیست یحیی پرسید که برادرم در کجاست عبد الملک جواب داد که در کوشک با عبد العزیز یحیی مشغول بعبادت است یحیی گفت بفرمای تا بیرون آید عبد الملک برخاسته ردی لقصر نهاد و یحیی چون خواست که باوی درآید حاجبان مانع آمدند و عبد الملک بخانه درآمده از عبد العزیز پرسید که عمرو را کشتی گفت نی عبد الملک بروی و مادرش لعنت کرده بسر وقت عمرو بن سعید رفته حربه بر شکمش زد و زخم عبد الملک کارگر شده دست بر دوش او نهاد و بعد از تفحص چون دانست که زنده و زیر جامه دارد گفت تو خود را ساخته آمده انگاه سر عمرو را از بدن جدا کرده آواز بانگ و شغب از در قصر برخاست عبد الملک پرسید که این چه غوغا و فریاد است گفتند یحیی بن سعید با جمعی از متابعان بر در قصر ایستاده عمرو را می طلبد عبد الملک با عبد العزیز گفت که انعام کوشک سر عمرو را در میان اهل غوغا بفرست از ده هزار درهم بر سر ایشان بپاش و عبد العزیز بموجب فرموده عمل نمود مردم چون زر دوست دیدند بعد از زر چیدن زر سر خود گرفتند و در سن سال یعنی سنه تسع وسبعین علت طاعون در بصره شیوع یافت چنانچه در مدت سه روز زیاده از دویست هزار کس مرد و اندک مردمی باقی ماندند روز چهارم طاعون تسکین یافت و کرتوجه عبد الملک بن مروان بجانب عراق و تقبل رسیدن مصعب بن زبیر و چون خبر قتل مختار و استیلای مصعب بن زبیر بر کوفه بسمع عبد الملک رسید برادران و عظمای اهل بیت خود را جمع آورده با ایشان گفت که مختار کشته شد و ابراهیم مالک اشتر مصعب را متابعت نمود تا مست ولایت عرب و ولایت جزیره در تحت تصرف و تسخیر او قرار گرفت و من اندیشه ناک هم از انکه لشکر بجانب کشد و شما را ذلیل و خوار گرداند چه هر که بشدت سعی کرد و سپاه بر سر خصم برد ظفر یافت اکنون رای شما در این باب چیست لشکر بن مروان که با صابت رای و حسن تدبیر محتاج الیه جوان پیر نبود گفت چاره این کار آنست که عساکر متجنده ولایت شام را جمع فرمائی و بدل قوی داعی فسیح روی بدانجانبی و ظفر و نصرت از خدای تعالی طلب نمائی در دوایتی مجموع ارباب مشورت این رای را تحسین داشتند و بقولی بعضی از انها گفتند که کیلی انام را بظلم بالشکرهای گران فرست که ترا مصلحت رفعن نیست عبد الملک گفت کسی را بجنگ مصعب باید فرستاد که هم خداوند تدبیر باشد و هم صاحب شمشیر و در هیچ یک از سرداران شام این دو صفت مجتمع نیست اکنون مرا بجنگ او باید رفت و در خلال این احوال طائفه از اقرباء و خویشان بنی مختار که در اطراف و جوانب پراکنده بودند به شام رفته تسخیر عراق را در نظر عبد الملک مروان آسان نمودند و وصول حکایت برسنے از کوفیان بنی دفا علاوه این امور شد و عبد الملک باستحضار عساکر فرمان داد و در اندک فرصتی چندان سپاه بر درگاه او مجتمع گشت که محاسب وهم از تعداد آن عاجز و قاصر اعتراف نموده و مصعب بر قصد شاسیان اطلاع یافته مهلب بن ابی صفره را از حقیقت حال آگاهی داد و گفت مرا بحرب عبد الملک و ترا بجنگ فارسے که در راه جوازند باید رفت مهلب گفت مرا معلوم گشته که عراقیان مکتوبات به عبد الملک نوشته اند و او را بغربت نهیب باعث و محرص آمده و مصلحت نیست که در این ولاس از تو جدا شوم مصعب گفت دفع خوارج منوط بمرجوع تست و لس و مهلب بسبب ضرورت متوجه اهواز گشته مصعب ابراهیم مالکه اگر دان آوان بفرمان او متصدی حکومت موصل و نصیبین و سائر مملکت جزیره بود طلب داشت و لشکر سنگین فراهم آورده ابراهیم را بمقابله سپاه ساخت و خود از کوفه بیرون آمده قریب بقریه سابر موضع فسیح و عریض را از براے نزول لشکر اختیار کرد و ادان جانب عبد الملک بن مروان برجناح استعجال روان شده قطع مسافت نموده در سه فرسخی معسکر مصعب فرود آمد و دران منزل عبد الملک به ابراهیم مالک اشتر و سائر امرای لشکر مصعب مکتوبات نوشته ایشان را بمال فراوان و مناصب ارجمند نوید داد و مجموع اعیان و اشراف کوفه و عراق نامه عبد الملک را بمصعب پنهان داشتند مگر ابراهیم بن مالک اشتر که رقعه خود را همچنان سر بمهر باو داد و مصعب آن کاغذ گشوده مطالعه کرد و محصل آن نامه این بود که اگر ابراهیم با طاعت ما و عدت سلوک دارد در حکومت عراق عرب و مملکت جزیره او را شریک و سهیم گردانیم مصعب گفت یا اباالمنهال چه چیز ما نع می آید تو را از مطاوعت عبد الملک بن مروان ابراهیم گفت نجدا سوگند که اگر از مشرق تا مغرب همه زمین در نهایی امیه بود به صفیه گذاریم مصعب گفت خدا تعالے تو را خیر اے خیر داد و بعد ازان ابراهیم گفت که ایها الامیر هیچ شک نیست که همچنان که عبد الملک این مکتوب نوشته ارسال کرده بخطهای اصحاب تو نیز فرستاده است و ایشان با تو دل دگر گردانیده اند باید که بفرب اعناق جمعی که محل صحبت اند فرمانده ی مصعب جواب داد که برین تقدیر قصیدهٔ عشیرت آن جماعت با مادر مقام منازعت آیند ابراهیم گفت پس همه را مقید و محبوس گردان اگر ظفر یابی باطلاق هر یک قوم و قبیله او را ممنون سازد الامارى همچکس ترا بخیانت راضی و عدم رعایت جزم ظن نکند مصعب گفت فردا ازین ایشان ترا امیر نگذارند ابراهیم گفت بخدا سوگند که بعد ازین نه تو فرمانهای بود نه امیر مصعب جواب داد که مرگ را اماده باش که این کار مرا در افتاده است و چون شب در آمد رسای کوفه گرنجیه عبد الملک بپوستند و مصعب بر تفتن ایشان دل باز جان کنده آماده قتال و جدال شد و تلاقی فریقین چون دست داد عبد الملک شخصی را از بنی کلاب که خویش مصعب بود نزد او فرستاده پیغام روان کرد که

میان من وازیانه قواعد محبت وودادرا استحکام داشت اکنون وظیفه آنکه دست ازجنگ بازداری وهم حرب رابابراد وجوذگزاری مصعب اتباع عنوده عبدالملک گفت تابارش نخست بر مروان باطائفه ازنجباء ان درسمرکه جولان نمایند ومصعب گفت که ابراهیم اشتر بجای پدراوکرند وهربودگروه درجوش وخروش آمده آسیای حرب درگردش آمد ومصعب زمره از دلیران راهمدوابراهیم فرستاده محمد بن مروان راازجای برداشتند وعبدالملک عبدالله بن یزید رابابراد وجوذ همدان مزدکرده وقتالی عظیم رودی نمود وصاحب رایته محمد بن مروان کشته شد وازجانب مصعب سلیم بن عروالباهلی بقتل آمد ومصعب عتاب بن ورقاء رابه نصرت ابراهیم نامزد کرده چون چیتم ابراهیم رودی افتاد گفت انا لله وانا الیه راجعون سن بامصعب گفته بودم که عتاب رابجنگ نفرستی که پدری اعتماد ونیست وچون تنور حرب گرم شد عتاب باجمعی ازمردم بیوفا رودی بابراهیم مالک اشتر بهای شهادت فشرده کوشش می نمود تاشهادت یافت حارث بن عبدالله ابراهیم مصعب متغیر ومتاثر گشته یک یک ازقبایل عرب رامی گفت که قدم پیش نهید وایشان معاذیر دلپذیر گفته پای پس می کشیدند ومصعب برزبان می گرانید که ابراهیم کجاست که دردوزی چنین مردی چنان باید ودرین اثنا نظر مصعب برعروه ابن مغیره افتاد گفت مراجزه ده که امام حسین بعد ازاین قوم اورا گفتند که حکم پسرزیاد راضی شود وبآن رضا ندادند وبجنگ کردند تاکشته شد عروه بتفصیل حکایت شهادت امیرالمومنین حسین راگفته دانست که مصعب دل برگ نداده مقارن این حال محمد بن مروان نزدیک مصعب آمده فریاد برکشید که من پسرعم توام امارت امیر را قبول کن تاازین ورطه رهائی یابی مصعب گفت امیر درکار نه اینجا محمد گفت آرتا بمان تودر مقام غدران نتواند چاره کار که خویش کرده دست در دامن آسیمان زن ومصعب برنمازعت اصرار نموده پاپسر خود عیسی خطاب کرد که بگذست عم خود توجه نمای وباوگوی که مردم عراق وانچه مقتضی جلالت ایشان بود تقصیر نکردند تامراد زمره اموات انتظام داشتند درروباهی آنگه محمد بن مروان عیسی بن مصعب راطلبید ومصعب گفت ای پسر پیش او بهرد بین که چه می گوید وعیسی چون باعمد ملاقات کرد محمد گفت که ترا وپدر ترا تاحی این امر بی دغدغه علازمت امیرعبدالملک شتابید واشارا امان داده است وعیسی نزد پدر آمده گفت که عبدالملک لاخالع عده خویش وفا کند. اگر صلاح وابی دست ازجنگ بازداشته پیش آورد. مصعب درخشم رفته گفت ای پسرا کنون نومید شدم باستقلال خویش بجانب کرمان عزیمت معطوف گردان وچون غدر اهل عراق رابسمع خود عبدالله رسان عیسی گفت الاوالله هرگز این کار نکنم که فردا مردم مارا سرزنش نمایند که ازبیگانگان چطمع داشتی که بدر را درمیان دشمن گذاشتی واین معنی عارسی تمام باشد مصعب گفت اگرا مرکنی رودی باری پیش صف روتا اهم قدمهای پایم وپیلی بانوی برحرب اقدام نمود وقتالی شدید آغاز نهاد تاآنزمان که یاران وی کشته شدند وعاقبت اوتیر جنی گران یافته بیفتاد وشخصی ازشامیان پیش اوآمده سرش راازتن جدا کرد ومقارن این حال مصعب رسیده شامی رابقتل رسانید ومردم خود راول داده برحرب دلیر گردانید واز فرقت پسرشکیبا نمود خط برخود والده وحملات منتصب بیکره ودراین اثنا عبدالملک بنابر محبتی مفرط که بامصعب داشت شخصی راپیش اوفرستاد وپیغام داد که دست ازجنگ بازدارد واشتابای خود را بدو دیم ومرا بمصعب عافیت کش کربرمال وملکت من حکم توجاری ست مصعب بآن حدیث ملتفت نشده همچنان می کوشید تاکجبه عبدالملک رسید وطناب های خیمه اورا بریده حرب سخت گشت ودرسنگ تفرقه درمیان لشکر مصعب افتاده دسپاه او متفرق گشتند عبرهنده کس بادی نمانده زائده بن قدامه بن مسعود منتخاتیتی برمصعب زده کرازپای درافتاد وعبدالله بن زیاد الطیالسی سر مصعب راازبدن جدا کرده پیش عبدالملک برد وبقولی عبدالملک مخزون ومحزون گشته گفت مطلوب من آن بود که مصعب ازدست مصالحه برآیا نصف مال خود رابدو دیم ومرا بین است که درقریش چنین مثل زنی پیدا نخواهند شد وبروایتی لشکرابن اشتر چون دشمنی قوی کمتر بای پرداده اورا قطع کرده بود غلظ یافت سربسجده نهاد واین حدیث ازعبدالله مردی ست که گفت درانحالت برخاطرم گذشت که اگر عبدالملک رانیز ازبدن جدا می یابید گردد تاریک ساعت دوباد شاه رالکشته باشم وعالمیان رااز دست ایشان خلاص کرده وچون دراجل اوتاخیری بود باین موفق نگشتم وچون مصعب کشته شد عبدالملک فرمود که پیش او سرعیسی راگفتن کرده عذرمن باستند گفت بهرچند میان من ومصعب خویشی ودوستی قدیم بود اما ملک عظیم ست وشرکت بردار ودولشکر مصعب امان یافته ملازم عبدالملک گشتند وعبدالملک کوفه رفته خلائق عراق بادی بیعت کردند وچون عبدالملک بسرای سلطان درگذر وفرود آمد سرمصعب راآورده پیش اوناهند یکی ازحاضران مجلس گفت عجب حالتی است که دراین موضع سرامیرالمومنین حسین راوبدیم که پیش ابن زیاد آورده بازنمکان حاضر بهم دراین خانه سرابن زیاد راپیش مختار نهاده دیدم اگاه هم دراین محل سرمختار راپیش مصعب دیدم واکنون می بینم سرمصعب پیش امیراست عبدالملک ازاین سخن متبسم شده فرمان دادتاآن قصر رادیران کردند وذکر محاصره کردن عبدالملک زفر رابیرون آمدن اوازقلعه یصاالحه قبل ازین زفراز لشکرگاه ضحاک بن قیس استیلای اوبرقرقیسیا رقم زده کلک بیان گشت وچون مروان درگذشت عبدالملک بربرسلطنت نشست وفرمان دادتاامان بن عبیده بن ابی عسیط کرا امیر حمص بود لشکربجانب قرقیسیا کشیده ولایت راقصرت نماید وامان بموجب فرموده متوجه آنصوب شد وعبدالله طائی راباطائفه ازاصحاب شمشیر ودرمقدمه روان کرد وچون زفراز توجه لشکر خبر یافت باجمعی ازدلاوران روی بدفع اعدا آورد وباعبدالله طائی محاربه نمود سی مرد کس ازلشکر اورا بقتل رسانید وبقیه السیف راستهزم گردانید وچون امان درقاعه هم دل شکسته شده دید که مردمیدان زفر نخست عبدالله را

سماب ساخت که چرا در حرب تعجیل کرده و خود باز گشته عمّص رفت و دران زمان که عبد الملک جهت دفع مصعب متوجه عراق بود و چون بقرقیسیا رسیده تسخیر آن دیار را وجهت ساخت و زفر متعصن شده عبد الملک گفت تا منجنیق نصب کردند آورده اند که در آوان محاصره خالد بن یزید بن معاویه در حرب سبالغه می نمود یکی از اصحاب زفر گفت سن فرو جلیله اند تیشم که خالد دیگر بجنگ نیاید و چون روز دیگر شد خالد بجد و جهد تمام بمحاربه مشغول شد آن شخص به آواز بلند این بیت را بر خالد خوانده چنانکه هر کس شنید ندیده عاد اتمثار خالد و تجته + اذا اسلب الملک دنیک امّه + و خالدا زاین سخن انفعال تمام یافته دیگر هیچ اسون حصار نگشت و در هنگام محاصره خلق بسیار از سپاه عبد الملک کشته شده زیاده کارے از پیش نرفت نقل است که شخصی از بنی کلب هر روز قریب بخندق آمده زفر را دشنام می داد و زفر از این معنی متاثر گشته با اصحاب خود خطاب کرد که کیست که میان شما با شکر کز بان این ملعون را از من کوتاه گرداند و از ملازمان ندیل پسر زفر یکی گفت این کار من است و زفر او را موعد مستظر گردانیده و آن شخص بعد ازان از شهر بیرون آمده بیان لشکر عبد الملک رفت و ندا کردن گرفت که بشتری باین هیات از من گم شده است هر مسلمانی که یافته است خالصاً لله تعالی بمن دهد و در اثنای آن صاحب شتر سعدوم نیز بآن مرد رسید که هر روز زبان بدشتم زفر مے کشاده و او را شناخته چون شب در آمد بدر آن خیمه رفته گفت ای بندهٔ خدا تا نایت در طلب شتر گم گشته گرد لشکر گاه بر آمدم و اکنون مانده در اسیمه بانجا رسیده اگر رخصت فرمائی لحظه در جوار تو این نجوا بو د گفت باندرون خیمه بیاد و با سایش مشغول شود و آن مرد در پس در گوشه بخسپید و چون مردم آرام گرفتند خنجر کشیده بر سینهٔ صاحب خیمه نشست و با او گفت اگر فریاد کنی ترا بکشم و بعد از کشته شدن تو اگر هم القبیل رسانند ترا فائده نباشد و اگر خاموش باشی من بر بصار رسانم و بخدا سوگند که نگذارم که همچکس تو را آسیبی رساند و عهد کردم که چنان سازم که از تر ابلشکر گاه رسانم و صاحب خیمه بالضرورة خاموشی راضی شده و آن عیار پوست او را گرفته همچنان فریاد زنان می رفت و ندای می کرد که از شتر مفقود دمن که خبر دارد و چون لشکر مسلمان آمده بدر قلعه رسید دروازه باز کردند و صاحبان هر دو نفر را پیش زفر بردند و آن مرد که کارے چنان شگرف کرده بود صورت واقعه را حرفاً حرفاً بزفر رسانیده زفر فرمود تا جامه اے عورتانه آورده در مرد شام دهنده پوشانیدند و فرمان دادتا از لشکر گاه عبد الملک رسانیدند او در و بهند کو این کنیزکی ست که زفر او را تحفه نزد عبد الملک فرستاده است و چون بموجب فرموده عمل نمودند لشکریان شام زنیق خود را شناخته او را بهمان هیات پیش حاکم خود بردند و عبد الملک در خنده شده بران شخص لعنت بسیار کرد و آن شخص از خجالت و انفعال گریخته دیگر کسے را زبان بدشنام زفر نکشاد و چون مدت محاصره امتداد یافت عبد الملک برادر خود محمد را پیش زفر فرستاد تا در مصالحه سعی نماید محمد باز فر گفت که عبد الملک ترا از پسر زبیر بهتر ست اگر بادی صلح کنی می شاید زفر جواب داد که بهیت عبد الله زبیر در گردن من ست تا او در قید حیات باشد با هیچکس مسالمت نخواهم کرد باید که عبد الملک مرا بر این امر تکلیف نکند و اگر غرض او مال ست مضایقه نیست عبد الملک این حدیث را شنیده مبلغ اقات نذر او اندک پیشکشی راضی شد و زفر نپذیرفت عبد الملک با و هان معاودت پیش برد که باعمرو بن سعید پیش برده بود تا جرم در سیرون آمدن تاخیری نمود و عبد الملک این معنی را دانسته باز تهدید پیغمبر بنشان امان پیش او فرستاد و زفر از حصار بیرون آمده عبد الملک او را باخود بر تخت نشاند گویند که بعد از مصالحه چون عبد الملک بر قلت سپاه زفر وقوف یافت گفت تن اگر می دانستم که در حصار همین قدر مردم پیش نیستند بصلح راضی نمی شدم و زفر این سخن استماع نموده به عبد الملک پیغام داد که اگر خواهی بر سر حرف نخستین رویم عبد الملک جواب داد که صفی ما فی سوآن چو روجفا بالصدق و صفا تبدیل یافته مسلم بن عبد الملک دختر ندیل بن زفر را در قید نکاح آورد و دو عبد الملک فرمود تا پسران زفر ندیل و کوثر در مقدمه لشکر روان شوند و چون تلاقی لشکر عبد الملک و سپاه مصعب دست داد ندیل گریخته مصعب پیوست و بعد از کشته شدن او ندیل هم فوت رفته مختفی گشت و چون عبد الملک بکوفه آمد ندیل و وسائط و وسائل برانگیخت تا عبد الملک او را امان داد و گرانچه میان مهلب و ازارقه واقع شد مهلب در زمان حکومت عبد الله بن زبیر با هواز بامر مصعب متوجه شده بحرب ازارقه اشتغال می نمود و دران آوان که مصعب کشته گشته خبر قتل او نخست سمع قطری امیر آن طائفه رسیده و قطری بکنار لشکر گاه مهلب آمده کسی پیش او فرستاد که با تو سخنی دارم و مهلب در برابر قطری رفته قطری از وی پرسید که چه گوئی در شان مصعب مهلب گفت امام المهدی خلیفهٔ امیر المومنین عبد الله بن زبیر قطری گفت در حق عبد الملک چه گوئی گفت امام الضلال الملعون قطری گفت عبد الملک امام تو نیست مهلب گفت از امامت او نیز ارم قطری گفت عقیدهٔ من تو آنست که فردا با امامت او راضی خواهی شد مهلب جواب داد که معاذ الله آن روز نباشد که عبد الملک را امام دانم و چون بعد از قتل مصعب عبد الملک خالد بن عبد الله زبیر الجکوست بصره فرستاد خالد امان نامه بمهلب فرستاده او را به بیعت عبد الملک دعوت کرد دران نامه نوشته بود که بعد از قبول بیعت باخذ خراج اهواز مشغول باشد و مهلب بقبول بیعت اقدام نموده و قطری این معنی را دانسته باری دیگر از مهلب پرسید که در بارهٔ عبد الملک اعتقاد تو چیست و در شان وی چه گوئی مهلب گفت عبد الملک امام مسلمانان ست قطری گفت ای ناکس لعنت بر تو و بر مذهب تا پسندیده تو باد و بر ذلت تش می کردی و بعمر و زاور الامام المسلمین می خوانی مهلب خجل شده ساکت گشت و چون مهلب بحرب خوارج باز داشته بگرفتن خراج اهواز پرداخت خالد بن عبد الله برادر خود عبد العزیز را با مقابل این مسمّی بحاربهٔ آن طائفه نامزد کرد و هر دو سردار با جمعے انبوه روی بتصال ازارقه نهاد

نماند از توجه لشکر بصره خبر دار شده صالح بن مراق را با نصد کس بجهت ایشان روان کرده در ظلمت لیل هر دو بهم رسیده میان فریقین قتال فاحش روی نمود و عبد العزیز منهزم شده مقاتل پای ثبات بیفشرد تا مقتول گشت و غالم بسیار بدست خوارج افتاده منکوحه عبد العزیز را که در نهایت حسن و صباحت نظیر نداشت اسیر کردند و آن جمیله را با ذاربرده قریب بفصل العقد هزار درهم رسید و در این اثنا یکی از اقربای آن ضعیفه که از ردّ و سار خوارج بود بنا بر حمیت او را گشته ببصره گریخت و چون خبر انهزام عبد العزیز و کشته شدن مقاتل بن عبد الله رسید صورت واقعه را معروض عبد الملک گردانید و عبد الملک رقعه خالد را بسال داشته مضمون آنکه انهزام لشکر و قتل مقاتل مترتب بر رأی ناصواب تست چه مطلب لکهر مے فیروز جنگ بست و در امور حرب بصارتی دارد با مر خراج نامزدی کنی و عبد العزیز را که شایسته رزم بست بزرم خوارج می فرستی اکنون تا صدای با هوا تر فرست تا مطلب آماده لزرم خوارج گردد با لشکر بصره و نیجه ارمرد دیگر از کوفه تو ملحق خواهند گشت متوجه آن جانب شو و از صوابدید مطلب تجاوز منمای و از خوارج انتقام کش چون عبد الرحمن بن محمد بن اشعث باسپاه کوفه بموجب فرموده ببصره رسید خالد بن عبد الله لشکر ببصره را فراهم آورده باتفاق روی توجه با هواز نهاد و با مهلب پیوسته در مقابل معسکر از اراز فرخته فرود آمدند و مدت بیست روز میان هر دو فریق محاربه و مقاتله امتداد یافته آخر الامر خوارج منهزم گشتند و بجانب فارس و کرمان متوجه شده پناه بموالفتی بردند که دست حوادث ایام آسمان آسان بداس عرض ایشان نمی رسید و خالد بطرف بصره مراجعت نموده عبد الرحمن بن محمد بن اشعث بموجب فرموده متوجه ملک ری شده و مهلب در اهواز اقامت کرده یکی از جمایه سپاه سالاران را که موسوم به داؤد بود از عقب او فرستاد و خالد بصورت قضیه را معروض رای عبد الملک گردانیده عبد الملک فرمان داد تا حاکم کوفه بشیر بن مروان بن حکم عتاب بن ورقا را با چهار هزار کس بمدد داؤد فرستاد و داؤد پیش از وصول عتاب براه هاے صعب افتاده اسپان بارکش از پا افتاده علیق مرده اسپان بتبرید فقدان طعام ضعیف و ناتوان گشته بودند و چون عتاب بن ورقا به داؤد رسیده ضعف سپاه و صعوبت راهها مشاهده کرد صلاح در مراجعت دید پس باز گشته با هواز رفت و ذریه ستان دران سرزمین سبریده مهلب بن ابی صفره حسب المقدور برعایت ایشان قیام نمود و گر توجه حجاج بجانب حرم و قتل عبد الله بن زبیر به تفصیل تم چون بصحبت عبد الملک اشارت رفت و همت بر استیصال عبد الله بن زبیر مصروف داشته روزے در اثنار خطبه روی بمردم آورده گفت کیست از شما که بحرب ابن زبیر رود و معارف و امرای شام نیز بر رخصت چون سیل بدا نصوب نداشتند جواب نداده ندران میان حجاج گفت من خواهی دیده ام که ابن زبیر را گرفته پوست می کنند بعد ازان عبد الملک حجاج را با سه هزار سوار مرخص عبد الله نامزد گردانید و در باب آمالت مشارٌ الیه سطرے چند قلمی کرده بحجاج داد که اگر ابن زبیر بصلح کند با ستانجان خود در رو ان باشند و حجاج از شام بیرون آمده و بر مدینه عبور نموده متعرض آن بلده طیبه نشده از انجا بمکه معظمه زبیریه بجانب طائف منعطف گردانیده و ران سرزمین رحل اقامت انداخت و ابن زبیر از توجه حجاج خبر یافته فوجے از دلیران روزگار را بمستقبال او فرستاد و بین الفریقین مقاتله واقع شده صحاب عبد الله بن زبیر راه گریز پیش گرفتند و در ان ایام که حجاج در طائف اقامت داشت میان سپاه عبد الله و حجاج محاربات اتفاق افتاده و در ترجیح آنها حجاج غالب آمد بعد ازان حجاج صورت ضعف و انکسار عبد الله را معروض عبد الملک گردانیده پیغام داد که اگر قرق المجلد مدی بهم سر بسهولت ترک را مستخری گردانم و عبد الله را از میان برمی دارم و عبد الملک طارق را بفوجے بصحبت حجاج فرستاده و حجاج روی توجه بمکه نهاده و در دفع ابن زبیر بر بیضا نمود و در ایام محاصره سلاح از تن بیرون نکرد و به نسوان نزدیک نشد و باستعمال طیب و روغن شتغال ننمود تا عبد الله بقتل رسید. بالجمله لشکر حجاج بر جبل ابو قبیس بالا رفته مجانیق نصب کرده بمحاصره مشغول شدند و در سن سال عبد الله بزیارت بیت الله آمده بحجاج پیغام داد که اگر از خط باری تعالی می اندیشی دست از سنگ انداختن باز دارد که موسم حج و راه حرام ست و عباد و صالحین از اقطار بلدان و امصار بانجانب توجه نموده اند تا ادای فریضه کنند و سنگ تعنیق ایشان را نمی آید و حجاج فرمود تا ترک سنگ انداختن سنگ کردند تا موسم از سنگ حج فارغ گشتند انگاه فرمود تا در داوند که غرابه اوطان مراجعت نمایند که بر سر جنگ و پیکار خود می رویم و در ذی القول که بجانب کعبه سنگ انداختند ابری تیره فام پیدا شده چها تاریک گشت و آواز رعد و صاعقه باستماع رسیده مردم شام هم و هراس بخود راه داده ترک سنگ انداختن کردند حجاج چون چنان دید سنگ در تعنیق نهاده می گفت ایها الناس شر سبکه من در تمامه نشود نمایانه امری دانم که درین موسم رعد برق بسیار درین دیار ظاهر میشود گوئید که در ایام محاصره رزمے دو اژده کس را از سپاه شام صاعقه رسید و خلائق ترسیده ترک جنگ نگفتند حجاج با ایشان گفت که چیم اندیشه نجود راه ندهید و ترک جنگ نکنید که این صورت از خواص هوا ست زمین حجازست و در این اثنا برقی در خشیده چندین از مردم ابن زبیر را بسوخت حجاج گفت اینک صدق قول من بر شمارید گشت در محاربه و محاصره اهمال نکنید که شما اهل حق ابد و ایشان ارباب بطلان و عبد از ظهور علامات سماوی و اتفاقا آن میان آن گروه شب و روز حرب پیوسته شد و مدد گر غلابر تبه رسید که از نان نشان نماند و از نقدان گوشت کار و اهل حرم باستخوان رسیده و انبارهاے که گندم موجود از ان در خانه بود و عبد الله بن زبیر چیزے از ان بکس نمی داد و گر قبلی که سدّ رمق شود می گفت تا غله در انبار ست دل خلق بقوت باشد و محنت جوع علاوه نگشته محاصره گشته خلائق از ابن زبیر روی گردان شده و بعضے بلشکر گاه حجاج رفته ان طلبیده ندو برسے بجانب مدینه گرخته دکار بجائے رسید که اولاد ابن زبیر حمزه و حبیب نیز نزد حجاج رفتند و عبد الله با پسر خود در خانه محبوس

که زنهار از حجاج امان بستان زبیر گفت معاذ الله که من مفارقت خدمت ترا روا دارم و در ملازمت پدر جنگ می کرد تا کشته شد و چون حجاج معلوم نمود که با ابن زبیر کسی نمانده
بسوی پیش او فرستاد که بیهوده خود را بکشتن مده زنهار خواه که هر چه تو گوئی چنان کنم عبدالله جواب داد که ترا چه قدر و منزلت آن باشد که من در امان تو باشم مرا زنهار خدای تعالی
پسندیده است و حجاج چون این سخن بشنید دانست که عبدالله روی برمرگ نهاده فرمان داد تا لشکریان در محاربه زیاده کوشش نمودند و چون با ابن زبیر دو کس بیش نماند
پیش مادر خود اسماء ذات النطاقین که عورتی با رای و تدبیر بود در رفته گفت ای مادر همه یاران از من برگشتند و این جماعت با من همان شیوه پیش آوردند که اهل کوفه با امام حسین
که آنکه فرزندان او تا جان در بدن داشتند شمشیر زدند و پسران من مرا تنها گذاشته نزد ابن فاسق رفتند و حجاج بمن پیغام داده است که ترک مخالفت کرده راه متابعت مسلوک دار
تا مطالب تو باسعاف اقتران یابد اکنون ای مادر رای تو درین باب چیست اسماء نسبت با پسر گفت ای پسر اگر درین محاربات محق بودی عنان اختیار خود را در قبضه اقتدار
بنی امیه منه و پیداست که از عمر چه باقی مانده و این معنی بر خردمندان روشن است که بنام و ننگ کشته شدن بر زندگانی که در مذلت و خواری گذرد ترجیح و تفضیل دارد عبدالله گفت ای مادر خدای تعالی
ترا جزای خیر دهد که در نصیحت نکته فرو نگذاشتی و مرا نیز همین معنی بر خاطر خطور می کرد که تو اشارت بآن فرمودی و آمدن من بخدمت بنا برین بود که از ما فی الضمیر تو استطلاع نموده شرط وداع
بجای آرم بعد از آن مادر را بدرود کرده آن شب تا روز در خانه کعبه بطاعت و عبادت می گذرانید و بعد از ادای فریضه بامداد جوشن پوشیده با معدودی چند که اجل ایشان رسیده بود
آهنگ جنگ ساز کرده متوجه مخالفان شد و بهر حمله بسیاری فرود آورده دشمنان از وفور جرأت او با وجود کبر سن تعجب ها کردند و آخر الامر سپاه شام او را در مسجد الحرام رانده خود از
عقب در آمدند و ابن زبیر چون شیر گرسنه که بر گور حمله کند از یمین و یسار حمله می کرد تا جمعی را از نیزه داران رانده و ایشان از باب الصفا بیرون رفته متوجه کوه شدند و درین اثنا
شخصی سنگین دل خشتی پخته بر سر عبدالله زده از پای در آمد و یکی از بنی مراد سر او را بریده پیش حجاج برد و حجاج ظالم بشکرانه این فتح سر بسجده نهاد آنگاه سر او و سر جمعی از اعیان را
بجانب مدینه فرستاده فرمان داد تا از آنجا بدمشق بردند و فرمود تا جثه عبدالله را بر دار کردند و چون خبر قتل او باسماء ذات النطاقین رسید با آنکه از نود تجاوز کرده بود حایض گشت و این
واقعه در سنه ثلاث و سبعین اتفاق افتاد نقل است که در حین قتل ابن زبیر مخالفان بآواز بلند تکبیر گفتند و آواز تکبیر ایشان بسمع عبدالله عمر رسیده و سبب آن را فرمود که عجب
حالتی است که اهل اسلام در زمان ولادت عبدالله بن زبیر تکبیر گفتند و اکنون ارباب شام در وقت شهادت او تکبیر می گویند و سبب تکبیر گفتن اصحاب رسول آن بود که یهودان
مدینه گفتند که ما سحر کرده ایم که نسل مسلمانان منقطع گشته بعد ازین چشم هیچکس از متابعان ملت احمدی بدیدار قرة العین روشن نگردد و ازین صورت صحابه ملول و دلتنگ شده چون
قریب یک سال برین حدیث بگذشت عبدالله بن زبیر متولد گشت و چون این بشارت بگوش اصحاب هدایت انتساب رسید بآواز بلند زبان به تکبیر گویا گردانیده دانستند
که در قول خود کاذب اند گویند که حجاج عهد کرده بود که تا اسماء ذات النطاقین درخواست ننماید جثه ابن زبیر را از دار فرود نیاورد و اسماء با خود مقرر کرده بود که در آن باب
سخن نگوید روزی اسماء از پای دار گذشته گفت آیا وقت آن نشد که این راکب از مرکب فرود آید سخن اسماء بحجاج رسیده گفت که این حدیث درخواست است آنگاه
حکم کرد تا جثه او را از دار زیر آوردند و چون عبدالله کشته شد برادرش عروه بر جمازه سوار شده متوجه شام شد و بمجلس عبدالملک در آمده بروی بخلافت سلام کرد و عبدالملک
ببشاشت و بشاشت جواب سلام عروه را داده درباره او عاطفت و احسان بی نهایت مبذول داشت و حجاج عروه را در مکه طلب کرده نیافت و چون شنید که بشام رفته
بپیش عبدالملک قاصدی فرستاده پیغام داد که اموال عبدالله را عروه متصرف است اگر امیر المومنین مصلحت بیند او را بامنصوب فرستد تا آن ذخایر از وی ستانده شود
عبدالملک فرمود تا یکی از سرهنگان عروه را بمکه برد و بر عروه این دشوار آمده با عبدالملک خطاب کرد که یا بنی مروان ما ذل من قتلتموه و لکن ذل من ملکتموه یعنی کشته شما خوار نشد
لیکن آن کس که زمام اختیار خود را بشما سپرده فرمان شما برو جاری گشته ذلیل گشت عبدالملک از حکم خود پشیمان گشته مکتوبی بحجاج نوشت که دست از عروه بدار که ترا بروی مسلط
نخواهم گردانید و باید که بمتعلقان او را عزیز داری آورده اند که چون حجاج از مهم عبدالله زبیر فارغ شد فرمود تا مسجد الحرام را از روث و خون پاک گردانیدند و از آنجا بمدینه آمده
با بقیه صحابه کار استخفاف بسیار کرد که شما کشندگان عثمان اید **ذکر امارت حجاج بر ولایت عراق و رفتن او بکوفه و بصره** در سنه خمس و سبعین هجری عبدالملک
مروان زمام حکومت عراق را در کف کفایت حجاج بن یوسف نهاد و حجاج با دوازده هزار سوار بکوفه رفت و بمسجد در آمده فرمان داد تا خلایق حاضر شوند عمامه بر روی بسته بر منبر
بر آمده خاموش بود تا مردم حاضر شوند و درین اثنا محمد بن امیر با اتباع خود بمسجد در آمده شخصی دید بالای منبر با روی بسته هیچ سخن نمی گفت محمد گفت لعنت بر بنی امیه باد که امارت
عراق را بر روی چنین داده اند و بخدا سوگند که اگر بهتری ازین شخص می یافتند باوی دادندی و سنگ ریزه از مسجد برمی چید تا بر روی حجاج اندازد یکی از
اصحاب او گفت چندان صبر باید کرد که بشنویم که چه می گوید دیگری گفت اگر او را قدرت سخن بودی سکوت را شعار خود نساختی و چون مسجد از مشاهیر و معارف کوفه
مملو گشت حجاج نقاب از روی افکنده دستار از سر برداشته زبان بتحمید و صلوات کشاده نخست این بیت را خواند ۵ انا ابن جلا و طلاع الثنایا متی اضع العمامة تعرفونی

بعد ازان خطبه در غایت فصاحت و بلاغت خواند چنانچه فصحاء و بلغا کوفه در حیرت افتادند و ایشان را تعدید بسیار دهاه در آخر خطبه گفت که سمع من چنین رسید که طائفه از شما کار و سوم بعد و مهلب شده بودند مخالفت فرمان کرده در منازل خویش بفراغ بال نشسته اند بخدا سوگند که یکی از انها اگر بعد از سه روز دیگر در کوفه یابم پیکر او را چو تیغ تیز ریزه ریزه نمایم انگاه فرمود که منشور ایالت او را بخوانند و چون قاری این کلمه گفت که ابعد السلام علیکم حجاج قاری را گفت که خاموش باش بعد ازان با مردم کوفه خطاب کرد که ای بندگان عاصی امیر عبد الملک شما را سلام می کند و شما جواب نمی گوئید بخدا سوگند که من شما را بحیث این ترک ادب ادبی کنم که موجب عبرت دیگران باشد و با قاری گفت که قرأت را از سر گیر و چون بار دیگر گفت سلام علیکم مردم کوفه آواز بر آورد ند و علی امیر المومنین و رحمة الله و برکاته و چون منشور خوانده شد حجاج از منبر فرود آمده بخانه خویش رفت و معارف شهر را طلب کرده فرمود که به تهیه اسباب سفر اشتغال نمائید تا به مهلب لمحق شوید و بعد از سه روز آواز تکبیر بر آمد از جانب بازار شنیده فرمان داد تا مردم بمسجد حاضر گشتند و بر بالای منبر رفته گفت ای اهل عراق و ای اهل شقاق و نفاق و مساوی اخلاق من امروز آواز تکبیر نشنیدم که آن بجهت ذکر او بود بلکه برای آن بود که مردم بتر بشنوند و شما هنوز نقته زر سرا دیده و شما همه تیم زاده و بیوه زاده و سفله پرور ایده اید پهلوی شما نشکند محل ایستادن خود را نخواهید دانست و الله که با شما کاری کنم که مستلزم مکال گذشتگان و متضمن ارباب باقی ماندگان باشد و دراین اثنا عمیر بن ضابی حنظلی گفت اصلح الله الامیر من یکی ازان کسان هم که مامور بود که به مهلب بروند امامن پیرم مرا زندان جوان دارم اگر رخصت باشد بعوض من بروند حجاج گفت جوانان در لشکر ترجیح دارند به پیران اما گوئی که تو کیستی عمیر ضابی گفت مرا عمیر خوانند حجاج گفت تو آن شخصی که بجنگ عثمان رفته بودی گفت بلی پرسید که باعث بران امر چه بود جواب داد که از پدر مرا که پسر سن ازانبای زمان امتیاز داشت محبوس کرده بود حجاج گفت ای دشمن خدای بجرب عثمان میروی و به امداد مهلب عوض سه فرستی و من صلاح دو شهر بینم که تو نه بصره را رد نقل قوی بنیم پس فرمود تا گردن آن پیر فقیر را زدند و خانه اش را غارت کردند و اهل کوفه ترسیده در رفتن بلشکر مهلب سارعت نمودند و بعد ازان حجاج از کوفه بصره رفت و مردم را به امداد مهلب و حرب خوارج ترغیب و تحریص نمود و بواسطه آن که یکی از اکابر بصره در رفتن تاخیر جائز داشته بود بقتل او فرمان داد و از اعیان بصره عبد الله بن جارود با سایر اشراف آن ولایت اظهار مخالفت حجاج کرده در سقام محاربه آمدند و در میدان جمال حجاج عاجز و سرا سیمه گشته و آخر الامر طائفه ازایشان بجارود رو گردان شده پیش حجاج رفتند و میان هر دو فریق هر روز برزد و خورد عادت از دیادمی پذیرفت تا آنان رسید که قصد جان یکدیگر کرده بتعبیه لشکر و تسویه صفوف پرداختند و چون نزدیک شد که حجاج منهزم گردد تیری از شست قضا بر مقتل ابن جارود آمده و لشکرش متفرق گشتند و قتیبه بن مسلم که در سپاه حجاج بود سر از رنخا نمود که ثانی آثار رستم و اسفندیار گشت و از جایه فریقان و موافقان ابن جارود انس بن مالک بشفاعت قتیبه بمجلس آمده بروی سلام کرد حجاج گفت الامرحبا ولا اهلا باین القتیبة تو آن کسی که روز کارزار در ضلالت گوراندهٔ گاهی تراب می نمودی و گاهی در ملازمت ابن زبیر بر بردی و چون ازایشان باز ماندی به ابن جارود فتنه ها انگیختی ازین جنس مهلات بگفته انس را دشنامها داد و انس بن مالک که از جمله یاران صحابه بود و فضیحت و شرافت و اراحرمت تمام سیدانستند گفت ایها الامیر این سخنان کراهیتگوئی جمال گفت ای پیر گراه چرا تغافل می کنی بر حال آنکه سیدانی مخاطب تو لی و انس برنجش تمام ازپیش آن ظالم آشام بیرون آمده کمتر بے شکایت آمیز بعبد الملک فرستاد و عبد الملک اظهار غلظت نموده رقعه حجاج نوشت مشتمل بر دشنام بسیار و معنوی بر آنکه سلم نیست که پدران تو در طائف بچه کار مشتغال داشتند که با انس بن مالک که شیخ امت است و ده سال خدمت رسول الله کرده سفاهت کنی و سخنان ناملائم گوئی لعنت خدای بر تو باد وظیفه آنکه در استرضای خاطر شریف او سعی نمائی و الا از سن آن تجاوز نکرده ای بندی و عبد الله غزنوی رقعه عبد الملک را بحجاج رسانیده حجاج از کرده و گفته خویش پشیمان گشت و انس بن مالک را طلب داشت و بمذر خواهی وی مشغول گشته انواع تلطف و دلجوئی نمود و کار خروج صالح بن مسرح بواقعت شبیب کشته شدن او بدست حارث بن عمیر ان صالح حروری بود بصلاح و دیانت آراسته و ازغایت ریاضت و عبادت رنگش زرد گشته و اثر مریدان و شاگردان بسیار داشت و از وی قرآن و فقه می آموختند و چون بیوسته نعدی احوال عبد الملک تخصیص جیف و ظلم حجاج بگوش وی رسید در صدد خروج آمده با مریدان و تلامذهٔ خود گفت که ظالمان بسیار شده از ظلم شیوع یافته است مرا گمان آنکه اتفاق کنید تا بر اهل جور و اعتساف قیام نمائیم و ایشان اقدام تلقی پیش آمده صالح مرادم خود را بالطاف فرستاد و خلق را بجمعیت دعوت نموده و درین اثنا شبیب بن یزید بن نعیم الشیبانی کسی را پیش صالح فرستاد که مقتدای اهل اسلام تو لی اگر بر خ طلب می پردازی شما و الا دیگر بیدا کنیم صالح جواب داد که تر خروج من موقوف بمشورت است بعد ازان شبیب با مریدان خود باو پیوست و سپاه محمد مردان را کردن نزدیکی بود تصرف کرده پیادگان خود را سوار ساخته و محمد والی ولایت جزیره بود این خبر شنیده عدی بن عدی الکندی را بجنگ صالح فرستاد و چون عدی مردی بود متعبد و پرهیزگار صالح حرب کند را جز م رسولی نزد او فرستاده گفت بخدا ازین ولایت بیرون روکه من حرب ترا کراهت میدارم و صالح رسول عدی را محبوس داشته شبیب میمنه سپاه و راشبیب و میسره را بسوید ابن سلیم سپرده تعبیل هر چه تمامتر متوجه عدی شدند بیک گاه باو رسیده بحرب در پیوستند و طائفه از نهاد سپاه عدی بقتل رسیده عدی منهزم گشت و محمد بن مروان ازین قضیه خشمناک شده دو سر هنگ را با سه هزار کس بجنگ صالح نامزد کرد و ایشان در دیار آمده بصالح رسیده از مبدء طلوع آفتاب تا هنگام غروب قتال نمودند و چون شب در آمد صالح

از ارض جزیره بیرون رفته در سیر سارعت نمود تا به دسکره فرود آمد حجاج حارث بن عمیر را با سه هزار کس بدفع آن جماعت روان ساخت و بعد از قطع منازل حارث بدسکره رسید و هر دو فریق محاربه آغاز نهادند و سوید بن سلیم که صاحب میسره و سپاه صالح بود انهزام یافته صالح پای ثبات فشرده تا کشته شد و شبیب باطائفه که از جنگ امان یافته بودند بقلعهٔ مختصره دران نواحی بود پناه بردند و لشکریان حارث بموجب فرموده هیزم بسیار بر در قلعه جمع کرده آتش زدند تا محصوران فرار نتوانند نمود و شبیب و یاران بسیار ایشان نتوانند آورد و چون شب شد شبیب باصحاب خویش گفت لامحاله صباح مخالفان ما را گرفته به قتل خواهند رسانید وظیفهٔ آنکه دل بر مرگ نهاده ازین حصار بیرون رویم و بالفاق بر دهصار آمده و زنها ترک کرده بر پای اسپان استند و اندیرق و باد از آتش گذشته بر سر حارث شبخون بردند و او را بهزیمت کرده غنیمت بسیار گرفتند و از انجا شبیب متوجه جانب مدائن شد و چون سفیان بن ابی العالیه تغلبی را بدفع او نامزد کرد و سفیان باطائفه از اهل جلادت سر در پی شبیب نهاده بتعاقبین تلاقی فریقین بست داد و در سبدا رحال بطریق غریب شبیب منهزم گشته لشکر سفیان دست بغارت بر آورند و در این اثنا جمعی از لشکریان شبیب که در کمین انتهاز فرصت می نمودند بیرون آمده و شبیب نیز عنان کرانیده سفیان را در میان گرفتند و چون صفوف سپاه سفیان بهم برآمدند بالفروره روی از معرکه برتافت و حجاج این خبر شنیده سورة بن الحر التمیمی که از قبل او حاکم مدائن بود گوشت و اشکرا ے آن نواحی متوجه شبیب گشت و سورة باجمعی از ابطال رجال عزیمت بر دو سپاه بادرسیدند و میان هر دو گروه محاربهٔ عظیم رصے نمود و هیچک بران دیگری غالب نیامد و چون سورة دید که کار از پیش نمی رود بجانب مدائن روان شد و شبیب بتکریت رفت و چهار پایان حجاج که دران نواحی بامنت تصرف نمود و حجاج سعید بن خالد و عثمان بن شرحبیل کندی را از عقب گسیل کرد بگرد هنگ شبیب فرستاد شبیب از ین حال آگاه گشته عنان بحرب سعید منعطف گردانید و میان اتیان قتالی فاحش دست داد و در اثنا جنگ سعید بر دست شبیب بقتل آمد و اصحابش منهزم شده بعثمان پیوستند و بعد از ان حجاج سوید بن عبد الرحمن بن سعدی را با دو هزار سوار بمقاتلهٔ او نامزد کرد و سوید در سرحد باد به شبیب رسیده بین الفریقین محاربات واقع شد و شبیب بطرف حیره روان گشته اهل بادیه بجنگهاے مردانه کردند و تشنیب و غارت در خانمان ایشان زده غریبت کوفه نمود و در مدائن بابل این خبر بسمع عروه بن مغیره بن شعبه که دران اوان از قبل حجاج امیر کوفه بود رسید و عروه صورت واقعه را معروض حجاج گردانیده حجاج از غیرت بر روے بکوفه نهاد و بهر دو در یکروز بآن شهر رسیدند اما حجاج پیشتر رُ نموده در قصر امارت فرود آمد و شبیب در شب بدر کوشک آمده عودی زد که اثرش باقی ماند بعد ازان شبیب با یارانش بمسجد رفته طائفه را که بعبادت مشغول بودند کشته الگاه شبیب عزم آن کرد که از شهر بیرون رود حجاج دران شب بر بام قصر مشعلها برافروخته فریادی کرد که ای لشکر آلهی سوآ شوید و چون مسارعت کوفه در قصر مجتمع شدند حجاج زحر بن قیس را با نوجے دلیران پیشاپش جوے از عقب شبیب فرستاد و او بموجب فرموده بر جناح استعجال روان شده اقرب حجاج بن بشر غالب اسدی را و زامدهٔ بن قدامه ثقفی و عبد الاعلی بن عبد الله بن عامر و زیاد بن عمرو را باطبقات حشم بعد او فرستاد و زحر پیش از اهرا به شبیب رسیده قتال آغاز نهاد و بیش ازده زخم بوی رسیده بیفتاد و سپاهش دیرا از جنگ گاه برگرفته به کوفه آوردند و چون شبیب بر زحر غالب گشت با اصحاب خود گفت که مراسم جد و جهد بجای آریدتا این سپه سالاران را که متوجه حرب ما شده اند بکشیم و خدا سوگند که اگر ایشان مغلوب گردند حجاج را آسان بدست توان آورد شبیب سپاه خود را منقسم بسه قسم ساخته متوجه امراء مذکور گشت و در موضع رود بار که بیست و چهار فرسنگے از کوفه است تقارب فئتین دست داد از جانب شبیب سوید بن سلیم بر زیاد بن عمرو حمله آورده قتالی شدید واقع شد و قریب سه یازده منهزم گشته لشکر شبیب روی بعبد الاعلی نهادند و آن نیز فرار بر قرار اختیار کرده مضار براد در شبیب در برابر بطیر غالب آمد و شبیر با پنجاه کس از اسپان فرود آمده بنیاد مقاتله کردند و آخر الامر شبیر و یاران او مجموع معدوم و ناچیز گشتند و زامدهٔ بن قدامه پاے ثبات و وقار افشرده تا سحر گاه داد مردے و مردانگی داد و دران هنگام شبیب بر وے حمله کرده او را با بعضی از یارانش درگذرانید و چون زامده بقتل رسید شبیب با سپاه گفت که دست از کشتن باز دارید و این عده را به جهت من دعوت تا ئید و سپاه حجاج را مسیاه شبیب بمبایعت خوانده اکثر ایشان بمبایعت کردند و بعد از طلوع فجر شبیب آواز بانگ نماز شنید پرسید که این مؤذن کیست گفتند مؤذن محمد بن موسے بن طلحه است که در این نزدیکی فرود آمده ست گفت نه لشکر منهزم گشته گفتند بلے اما محمد از جاے خود نخنبیده و شبیب تعجب نموده گفت گمان می برم که او را احاقت و ابلیغو لیا بر این داشته و چون شبیب نماز بامداد بگزارده سوار شده بر سر محمد بن موسے رفت و بیشتر اصحاب او منهزم شده محمد با قلیلے از یاران خود در معرکه توقف نموده تا قتل آمد و چون خبر انهزام سپاه و قتل امراء او بمقربان درگاه حجاج رسید فرمان داد تا عبد الرحمن بن محمد اشعث را با شش هزار کس که پسندیده او باشد بمحاربت شبیب مسارعت نمایند و عبد الرحمن بموجب فرموده عمل نموده از عقب شبیب اشتافت تا او را دراقا... مے ولایت موصل دریافت و شبیب شقهٔ بعبد الرحمن نوشت مضمون آنکه ایام عید بهت اگر صلاح باشد در حرب توقف نموده شود تا این چند روزه گذرد و عبد الرحمن مسئول شبیب را مبذول داشته دست از مسارعت کوتاه کرد و عثمان بن نضر که یکی از امراء حجاج بود نامه با و نوشت که عبد الرحمن بر گرد لشکر خندق کنده مشسته است

وشبیب در ولایت هر جمی خواهی کند و بنابر این حجاج عبد الرحمن را از امارت سپاه عزل کرده منصب او را به عثمان تفویض نمود و عثمان در روز ترویه صفها آراسته آماده قتال و جدال گشت و مخالفان نیز در برابر آمده و میمنه شبیب بر میسرهٔ عثمان حمله کرده غالب گشتند و از معارف آن جماعت عقیل بن شداد کشته شده لشکر حجاج دل شکسته گشتند و اکثر میسرهٔ شبیب بر میمنهٔ عثمان حمله آورده خالد بن نهشک که صاحب میمنه بود بقتل رسید و غبار فتنه بالا گرفته عثمان بن قطن نیز در زمرهٔ اموات انتظام و انخراط یافت و این واقعه در ذی الحجه سنه ست وتسعین روی نمود و در این سال مروان بن محمد مروان که او را مروان حمار گویند متولد گشت و چون اسیلاء شبیب بر لشکر عراق عرب سمع اسماء حجاج رسید صورت حال را معروض عبد الملک گردانیده مدد از وی طلب داشت و عبد الملک فرمان تا سفیان بن ابرد کلبی با چهار هزار سکس و حبیب بن عبد الرحمن حکمی با ده هزار کس بحجاج ملحق شوند و در خلال این احوال حجاج باستوضار اهالی و اعیان کوفه امر کرده گفت ایها الناس آن کس که مطیع تر و در حرب صبور تر و جهت من باشما مفیدتر و شما او را بکشتن مدید و اکنون در محاربهٔ شبیب اهمال مورزید یکین که بر بلاد عراق مستولی گشته عیال و اطفال شما را بسیری مبتلا گردند و مردم از اطراف و جوانب بر پای خاسته گفتند ایها المطیع و منقادیم و هر جا که فرمتی بر دیم و دشمنان را مجال تسلط و تغلب ندهیم و ازان میان زهره بن جویه که کمبین انتصاف داشت گفت اصلح الله الامیر بهنگ دشمن همچی از اشرات و اعیان را باید فرستاد که فرار نزدایشان عار باشد تا مهم شبیب بدید حجاج جواب داد که شالیسته امارت تولی تراهیچ شبیب باید رفت زهره گفت من پیر و ناتوانم دار عهدهٔ حکومت بیرون نمی توانم آمد دیگری را حکومت موسوم گردان و مرا او بفرست تا شرط نصیحت بجای آورده ایفهٔ مصلاح دانم بادی بگویم و مردم کوفه بسازاسباب سفر اشتغال نموده و نمی دانستند که میسر لشکر کجا خواهد بود و در این اثنا عتاب بن ورقا از پیش مهلب بن ابی صفره در دولایت اهواز بهنگ انداز رقه اشتغال داشت بنابر طلب حجاج رسیده و امارت سپاه بروی قرار یافته با پنجاه هزار کس متوجه جنگ شبیب گشت و چون شبیب شنید که لشکری سنگین از کوفه بیرون آمده و سپاه در دفع او یک جهت شده اند بامردم افواج خود گفت که جاسوسان من آمده گفتند که سپاه شام همین الساعه رسیده اند و عتاب بن ورقا با سپاه کوفه در هرات فرود آمده است ساعتی وقت آنست که نخست با عتاب بن ورقا که با نزدیک تر است جنگ کنیم و چون او را بگشیم روی بکوفه در لشکر شام نائیم و مجموع سپاه او که شش هفت کس بودند بقدم اطاعت و انقیاد پیش آمده در رکاب او روان شدند و برده گروه نزدیک یکدیگر رسیده عتاب بن ورقا از سینه سپاه خویش محمد بن عبد الرحمن بن سعید را گماشت و میسره را بوجود نعیم بن یلیم و قبیصهٔ بن والی الشعابی مستظهر گردانیده خود در قلب با زهره بن جویه و عبد الرحمن بن محمد بن اشعث و ابو بکر بن محمد بن هبیم العدوی بایستاد شبیب نیز خویش در سینه توقف نمود و میسره را بسوید سپرده و محل را فرمان داد تا در قلب با بسید و بین العشائین در اضافت قرار دو سپاه دست به تیغ و خنجر برده سینه و گردگاه هم شکافتن گرفتند و سوید محمد ابن عبد الرحمن را نهر بریت کرده شبیب پرسید که این رایات که در برابر من است تعلق بکدام قبیله دارد گفتند رسیه شبیب گفت ایشان مدتها نصرت حق کرده اند و مدتها یار باطل بوده اند اکنون آواز برآورد که ای قوم رسیه من از برای تحصیل رضاء خدا باشما جهاد می کنم نه هم شبیب لاحکم الا لله و چون سیل منحدر متوجه ایشان شد و همه را از جای برداشت و آن جماعت با تاج و جمی روی بانهزام نهادند و بعد ازان نعیم و قبیصه حمله کرده صفهای میسره هم برآمده و هر دو سردار باطل گفته کشته شدند و شخصی فریاد برآورد که قبیصه بقتل آمد شبیب گفت واقتل علیهم بنار الذی آتینا ها یا تافا فسلع منها فاتبعه الشیطان فکان من الغاوین پس بر سوی ایستاده گفت دیگ اگر بر اسلام اول ای ایستادی شکیخت می بودی بعد ازان شبیب بر عتاب ذرمه حمله کرده و سوید با محمد و عبد الرحمن بر آویخت و محمد منهزم گشته عتاب و زهره کشته شدند شبیب زهره را مقتول دیده و از اشباخت و صول گند یاد کرد که زهره در نصرت ظالمان کشته شده و اگر هم حال او این بودی تا با مسلمانان نکوئیها بسیار کرده و بسی از مشرکان را بهلاکت رسانیده و مواضع ایشان را متصرف شده ست یکی از اصحاب شبیب گفت چه اندوه میخوری کافری بود که بقتل آمد شبیب جواب داد که تو در صلات ایشان دانا تر از من نیستی و من دیرست که از احوال این طائفه باخبرم اگر چه قتل اولی ثابت می نمودند در دین برادران امی بودند و شبیب بعد از فتح شهرزور انتظام کرده بقیه السیف را به بیعت خود دعوت کرد و همه متابعت او نمودند شبیب عنان عزیمت بجانب کوفه منعطف گردانید و دران آوان سفیان بن ابرد بدد شام بکوفه رسیده حجاج بوجود ایشان مستظهر گشته از مدد کوفیان مستغنی شده بود و چون خبر هزیمت لشکر کوفه مسموع حجاج گشت برنجید رفته گفت ای اهل کوفه خدا تعالی تلکنا و آن کس را که عزم شما خواهد و نصرت مداد آن کس را که نصرت شما جوید از پیش من برخیزید و در قتال دشمن مرا یاری نکنید بایکه بچهره رسید و بایهود و نصاری آرام گیرید ذکر آمدن شبیب بکوفه و منهزم بازگشتن شبیب چون بموضع عین رسید حجاج حارث بن معاویه ثقفی را با هزار سوار بجنگ او نامزد کرد و حارث بنزدیک رسیده فرود آمد و شبیب از رحال و کاهی آگاهی یافته برسر وی تاخت و حارث بقتل آمد شبیب سپه را لشکرگاه ساخت و حجاج غلامان خود را فرمود تا سر کوچها را مضبوط ساختند و در روز سوم حجاج ابو الورد مولای خود را با طائفه از ممالیک خویش برسر او فرستاد و چون ابو الورد قریب لشکر رسید با شبیب گفت که ایک حجاج آمد شبیب بر ابو الورد حمله آورده او را بگشت و گفت اگر این شخص حجاج بود

من شما را از دی رهانیدم و چون روز بلند شد حجاج با سپاه شام متوجه لشکرگاه شبیب گشت و او با شش صد کس از خویش روی بمخالفان نهاد و حجاج از اسپ فرود آمده بر کرسی نشست و ندا
کرد که ای اهل کوفه شما ارباب سمع و طاعت اید و یقین شناسید که خداوندان بطلان بر اصحاب حق غالب نگردند باید که بی وغدغه در استیصال مخالفان کوشید و چون فریقین بهم رسیدند نیزه
و شمشیر در یکدیگر نهادند و لشکر شام که باضعاف سپاه شبیب بودند دشمنان را از جای بر داشتند و چند قدم باز پس بردند و شبیب زمانی دیر باز با اعدا کوشیده و چون ثبات
ایشان را در حرب مشاهده نمود سوید را گفت که تو از فلان راه برو و از عقب حجاج در آی که من از پیش روی او متوجه ام و سوید در دیوار لست رفت و چون خواست که
از عقب حجاج در آید و دست برد نماید دید که عروة بن مغیره با فوجی از مبارزان بمحافظت ساقه سپاه ایستاده است و چون همّ سوید پیش نرفت باز پس گشت و شبیب مردم خود را
جمع کرده مانند کوه آهن بطرف شامیان روان شد و حجاج گردان لشکر و دلاوران کشور شام را بصبر و ثبات وصیت کرده نائره قتال اشتعال یافت و از یاران شبیب چهل کس و از
شامیان هفتاد نفر بقتل آمدند و درین اثنا خالد بن ورقاء با طائفه از عقب شبیب در آمده مصاد برادرش و غزاله منکوحه شبیب را بکشت و آتش در لشکرگاه او زد و این خبر بسمع حجاج
رسیده او و اصحاب او باواز بلند تکبیر گفتند و مخالفان دلیر شده شبیب و یارانش را منهزم ساختند و بعضی خواستند که شبیب را تعاقب نمایند حجاج گفت دست از وی باز دارید
تا بهر جای که خواهد برود که حالا ما را همین فتح پسندیده است و حجاج بکوفه در آمده حبیب بن عبد الرحمن حکمی را با سه هزار نامزد کرد تا روی بقلع و استیصال شبیب نهد و احتیاط تمام
بجای آورده خود را از شبخون خوارج نگاه دارد و حبیب بموجب فرمان حجاج روان شده منازل و مراحل می پیمود تا در ولایت انبار قریب بشبیب رسید و لشکر خود را منقسم بچهار
قسم ساخته با هر فوجی گفت که فی المثل اگر افواج ثلاثه را بقتل رسانند شما باید که از جای نجنبید و خاطر خود را امشب بر جنگ قرار دهید که خوارج نزدیک اند و چون شب در آمد شبیب
برسم شبخون روی باهل شام آورد و شامیان را بیدار و هشیار یافته بر یک ربع از ارباع آن لشکر حمله کرده و زمانی دیر مکاوحت نموده نتوانست که ایشان را از جای خود بجنباند و روی
بربع دیگر نهاده آن جماعت نیز بدفع او مشغول گشته از مقامی که داشتند قدمی فراتر نهادند و روی بربع ثالث نهاده شمشیر می زد تا سه ربع از شب گذشته و از طرفین مبارزان
بقتل آمده ماندگی و کوفتگی بقیة السیف بجائی رسید که اگر بر کمر کوه و ها وند تیغ زدی دو نیم کردی و شخصی جوشن می زد کارگر نمی شد و بعضی از صفدران نشسته جنگ می کردند زیرا که قوت برخاستن
نداشتند شبیب چون از ظفر مایوس گشت از جنگ گاه بیرون آمده و دجله را قطع کرده متوجه ولایت اهواز شد و از آنجا بفارس رفته از فارس میل بکرمان نمود تا روزی چند از تعب
حرب بیاساید **ذکر هلاک شبیب شیبانی بتقدیر ملک ربانی** بعد از انهزام شبیب و توجه او بجانب فارس و کرمان حجاج بن یوسف ثقفی اموال بسیار نثار سفیان بن ابرد
کلبی نمود و فرمان داد تا سفیان بدفع شبیب پردازد و نامه بداماد خود حکم بن ایوب که از قبل وی حاکم بصره بود نوشت که چهار هزار کس را از لشکریان ولایت بصره بمدد سفیان
فرستد و درین اثنا شبیب از کرمان مراجعت کرده متوجه عراق عرب شده بود و سفیان در رفتن مسارعت نموده پیش از وصول سپاه بصره بر کنار رود اهواز بشبیب رسیده
و هر دو لشکر صف آرائی کردند و آن روز تا شب میان سفیان و شبیب محاربات عظیم واقع شده و بعد از غروب آفتاب شبیب بر اسپ اشقری که سوار بود خواست که از
جسر تبور نموده فرود آید در حین عبور اسپ او بر بالای مادیانی جست که پیش پیش او میرفت و شبیب از اسپ جدا گشته در رود افتاد و آواز بر آورد که لیقضی الله امرا کان
مفعولا و چون غوطه خورده سر از آب بیرون کرد گفت ذلک تقدیر العزیز العلیم بعد از غرق شدن جثه او را از آب بیرون آورده نزد سفیان بردند و بحکم سفیان سینه او را شگافته
دلش را چنان سخت یافتند که سنگ را بعد از آن بآن نسبت میکردند گویند که چون مادر شبیب گفتند که پسر ترا کشتند قبول نکرد و چون گفتند در آب غرق شد تصدیق کرد گفت
در حین ولادت او دیدم که شعله ناری از من منفصل شد دانستم که هیچ چیز او را فرو نشاند مگر آب و هم از مادر او نقل کنند که قریب بتولد شبیب در خواب دیدم که شعله آتش از من
دمیدن گرفته متوجه آسمان گشت و روشنی او تمام آفاق رسید ناگاه در میان آب بسیار افتاده بمرد و واقعه شبیب در سنه سبع و سبعین هجری اتفاق افتاد و در کیفیت غرق
شدن او روایتی دیگر وارد شده است **ذکر اختلاف ازارقه و کشته شدن عبد ربه الکبیر و قطری بر سبیل اجمال** مهلب بن ابی صفره مدت یکسال بجنگ
ازارقه اشتغال داشت تا مجموع ایشان را از بلاد فارس بیرون کرده ایشان بکرمان رفته بصعوبت روزی بشب میرسانیدند چه از دیار فارس چیزی بآن
جماعت نمیرسید و مال کرمان باخراجات ایشان وفا نمیکرد و درین اثنا حجاج مکتوبی نوشته مصحوب براء بن قبیصه بمهلب فرستاد مضمون آنکه از مبداء وصول بفارس الی یومنا
هذا در حرب ازارقه تقصیر نکردی و باید که بعد ازین در دفع آن طائفه کمر اجتهاد در میان بندی که عذر مسموع نخواهد بود و چون مهلب بر مضمون مکتوب واقف گشت متوجه
حرب خوارج گشت و براء بن قبیصه را با خود برد تا بر کیفیت حال اطلاع یابد و چون تقارب فئتین دست داد مهلب گفت تا براء بر موضعی رفیع بر آمده مشاهده معرکه نماید و
بعد از تسویه صفوف هر دو گروه در یکدیگر آویخته جنگی صعب کردند و هنگام پیشین براء بن قبیصه نزد مهلب آمده گفت من مدت العمر هیچ طائفه [illegible]
و ثابت قدم تر در معرکه مانند لشکر تو ندیده ام و مهلب نماز پیشین گزارده باز بجنگ مشغول گردید تا آن زمان که عالم بلباس عباسیان ملبس شد مروانیان و خوارج از میدان

بازنگشتند و روز دیگر دوباره برابر اتمام و احسان مالکلام مبذول داشته رخصت انصراف ارزانی فرمود و برای امر احبت نموده صورت اهتمام مهلب را در حرب ازارقه معروض
مجلس گردانیده و حجاج از مهلب راضی گشته مهلب همچنان مجاربه آن طائفه اشتغال مینمود و در خلال این احوال اختلافی میان ازارقه پدید آمد و یکی از اسباب اختلاف آنکه گشتگی
از عمال قطری که مهتر خوارج بود مروی از لشکر یاز اقبل آورده و ارثان منقول طلب قصاص کردند و قطری بسخن ایشان التفات نشده قاتل را در ظل حمایت خویش جای
داد و این صورت موجب فسخ عقیده خوارج شده دو امر نا پسندیده دیگر از قطری صدر یافت علاوه این قضیه گشت و اکثر ازارقه پای از دائره متابعت قطری بیرون برده
با عبد ربه الکبیر که یکی از رؤساء ایشان بود سابعیت نمودند و مهلب دست از مناز عت ایشان کوتاه کرد صورت واقعه را بعرض حجاج رسانید و حجاج خبر فرستاد که اکنون
که در میان ایشان اختلاف ردی نموده بجنگ آن طائفه مشغول باید شد مهلب جواب داد که حالا توقف بهتر مینماید سه چو در لشکر دشمن افتد خلاف ۰ تو شمشیر خود را نادر
غلاف ۰ و آخر الامر قطری بجانب طبرستان رفته عبد ربه الکبیر با جمهور خوارج در کرمان بماند و مهلب انتهاز فرصت نموده روی بایشان نهاد و میان عبد ربه الکبیر و
مهلب جنگ واقع شده خوارج اسپان خود را گشتند و پیاده روی بمرگ آورده و دل برمرگ نهاده جنگ بر ته رسید که مهلب گفت من در بسیاری از معارک حاضر بودم هیچگاه این صعبت
ترندیده بودم و بعد از کوشش بسیار مهلب منصور منظفر شده عبد ربه الکبیر و قریب پنجهزار کس از خوارج در این معرکه جان بقابض ارواح سپرده و عیال و اطفال ایشان را بسبی
گرفتند چه آن جماعت با اهل اسلام همین معامله میکردند و مهلب قاصدی را با غنائم پیش حجاج فرستاد و حجاج مبشر و شادمان گشته باو پیغام داد که ولایت کرمان را بمدتی چهار
خود بجانب عراق توجه نمای که مدت مفارقت تو بطول انجامیده و مهلب پسر خود یزید را والی کرمان گردانیده خود بملاقات حجاج مشافت و چون بکوفه رسید حجاج شرائط توقیر و احترام بجای
آورده و او را در صدر مجلس خویش بر نطع نشانده و روی بحاضران آورده گفت شاهد بندگان مهلب ایدوچون حجاج شنید که قطری بطبرستان رفته سفیان بن ابرد کلبی را بسوی او
محمد شعث را با سپاه بسیار گران بدفع او نامزد کرد و ایشان بموجب فرموده روی بآن دیار نهادند و در دره ها از در دره های طبرستان بقطری رسیدند و بعد از نزاع و جدال و محاربه و قتال همچنان
قطری منهزم گشته و در حین انهزام طائفه ازاهل کوفه بقطری رسیده شمشیر تیز را بروی حکم ساختند و بقیه ازارقه پناه بحصاری مختصر برده و در آنجا متحصن گشتند و از قلت طعام
اسپان خود را کشته خوردند و بعد ازان پاره از قامه بیرون آمدند و با سپاه سفیان چندان مقاتله کردند که از ایشان نشان نماند و سابقا رقمزده کلک بیان گشت که این طبقه خوارج
را چرا ازارقه خواندند ذکر تصرف مهلب در امور خراسان و توجه عبید الله بن ابی بکره بجانب سجستان در سنه ثمان و ستین هجری عبد الملک مروان امیه بن
عبد الله بن خالد را از عمارت خراسان معزول کرده حکومت آن ولایت و مملکت سجستان را بحجاج ارزانی داشت و حجاج از قبل خویش مهلب را بخراسان و عبید الله را بسجستان
فرستاد و در بعضی از تواریخ مسطور است که در سنه ۷۹ حال مهلب را بایالت سجستان و عبید الله را بحکومت خراسان نامزد گردانید و این قضیه مهلب گران آمده با عبد الرحمن بن طارق
نائب حجاج گفت که امیر سجستان را بمن بده و خراسان را بعبید الله و حال آنکه من نخبر و شمر و نیک و بد خراسان دانا ترم ازوی و اگر از امیر التماس نمائی که عکس این قضیه مقرر شده فرمان
دهد حتی تو گزارده شود و عبد الرحمن ملتمس مهلب را معروض حجاج گردانید حجاج مطلوب او را باجابت مقرون داشت ولیکن گفت که میباید که مهلب از خوارج اهواز و فارس که
مدتی در تحت تصرف او بود هزار هزار درهم بین دهد و مهلب را زیاده بهتعداد صد و چه هر چه بدست او افتاده بتاراج و بخشیدی و اکثر ایام بقرض گذرانیدی سه زر از برای
خرج کند سکه دار بهمن بدلعنت بر آن کسی که در آگر دسکند ۰ و چون حجاج در طلب مال الحاح نمود مهلب حلی و زیور سنگوحه خویش را فروخته پانصد هزار درهم حاصل کرد و پیرش پانصد
هزار درهم دیگر اضافه آن ساخته مهلب مبلغ مذکور را بحجاج داد و پیش از خود جیب را که یکی از اولاد رشید او بود بخراسان فرستاده در سنه تسع و ستین نفیس خویش عازم آن دیار
گشت و چون عبید الله بن ابی بکره بملک نیمروز رسید حجاج باو پیغام داد که در سجستان توقف نمائی و در جناح استعجال عنان عزیمت کابل منعطف گردان که آثار تمرد و عصیان بر صفحات
احوال ملک آن ملک مشاهده می افتد چه حاکم کابل پیش ازان با مسلمانان در مقام مصالحه آمده خبره قبول کرده بود که هر ساله به بیت المال رسانده و هرگاه که در ایام اسلام
قوتے مید بد جزیه میداد و چون ایشان ازاندک مشغولے و ضعفے ردی مینمود باز میگرفت بالجمله عبید الله موجب فرموده با جنود کوفه و بصره بجانب کابل توجه نمود و او لشکر
بصره امیر بود و شریح بن هانی بر سپاه کوفه و هر چند مسلمانان پیشتر بر فته بتاخت و تاراج ملکت خود را گذاشته بهندوستان نزدیکتر میشدند تا عبید الله شریح بهزده فرسخے او رسیدند در این اثنا
ملک کابل بهوا خواهان خویش پیغام فرستاد که مجموع طرق و معابات که بجاهان دین ازانها عبور نمودند مضبوط ساخته و راه مراجعت غازیان مسدود گشت از حیات خویش
نومید گشتند و در این اثنا عبید الله با شریح هانی گفت که صلاح در آنست که با کفران صلح کنیم و من از ایشان قبول کرده ام که هفت صد هزار درهم بدهم تا از عقبات
دور شوند و ما باز گشته خود را با منی رسانیم شریح جواب داد که هر مالی که کفار دهی هرآئینه از سلطان در عفو و صفوح ما محسوب خواهد گشت عبید الله گفت بر تقدیری که
هیچ باقی نماند بهتر از ان باشد که در بن مخاوف و مهالک از گرسنگی هلاک شویم شریح گفت هرگز من از صد سال بجا زنموده و هیچ گز گمان ندانم که باین سن رسم مدتها ست که انباز گاه اهلیت

فرت شهادت سے طلبم واکنون وقت آنست که بتمنی خود فائز گردم واین سخنان گفته بر سپ سوار شده و فریاد برآورد که ای سلمانان هر کرا از شما که آرزوی شهادت باشد با من موافقت نماید و صد دو سے چند با او موافقت نموده روان شدند و شریح پاے در میدان جلادت نهاده با کفار حرب سیکرد تا کشته شد و عبید الله منتصد هزار و هم بخلافان داده باتباعان معاودت نموده و چون بدیار اسلام رسید سلمانان اطعمه نزد ایشان برده هر که طعام سیر خورد فی الحال بمرد و چون این سخنے راد انستند تبدیع طعام خوردن گرفتند تا بحال خویش باز آمدند ذکر مخالفت عبد الرحمن بن محمد اشعث بن قیس با حجاج و انچه درسیان ایشان واقع شد از مخاصمات و محاربات منشاء خلافت عبد الرحمن آن بود که روزے حجاج گفت که منظری داری با مور محمشه آراسته عبد الرحمن گفت با طنی دارم از ملکات روبه پیراسته و عبد الرحمن نخست از مجلس بیرون آمده از شبے که بکی از حاضران آن محفل بود پرسید که امیر در غیبت من چه گفت شبی گفت که من با تو سیگویم مشروط بشرط یکه این راز را مخفی داری و عبد الرحمن دران باب سوگندان خورد شبے گفت که امیر چنین فرمود که ما نظرت الی هذا قط الا تهتیت آن اضرب عنقه حینئے هرگز عبد الرحمن را نه بینم که رغبت گردن زدن او نداشته باشم و عبد الرحمن این سخن را شنیده گفت خدا سوگند که من هم کنم تا خبط رقبه بینے رگ گردن او بریده شود و ازان روز باز نمال خلاف حجاج برجوبار خاطر نشانده به آب عداوت پرورش میداد و چون خبر کشته شدن شریح و مراجعت عبید الله بسمع حجاج رسید صورت واقعه را معروض عبد الملک گردانیده در دفع آن حادثه از خمیر او استطلاع نمود و عبد الملک جواب داد که صلاح و فساد قضایای خراسان و اتباعه مفوض برای و رویت حجاج ست هر چه مقتضے وقت باشد بدان عمل نماید و حجاج مقرر کرد که عبد الرحمن بن محمد با چهل هزار مرد کار دیده رزم آزموده بسجستان رفته از انجا متوجه کابل گردد و چون خبر عبد الرحمن به مملکت نیمروز و غرل عبید الله مسموع عم عبد الرحمن اسمعیل بن اشعث گشت با حجاج گفت که صلاح نیست که برادر زاده مرا بانصوب فرستی زیرا که تصور سین آنست که عبد الرحمن از آب فرات بگذرد و قدرے عصیان نماید حجاج گفت او را برای آن نباشد که قدم از دائرهٔ مطاوعت بیرون نهاده پیرامون خویش سن گردد و چون عبد الرحمن با لشکر هاے گران بعد از قطع منازل بسجستان رسید با شخصان را شراف و اعیان آن ولایت فرمان داده منشور امارت خود را بر ایشان خواند و گفت عزم آن دارد که بایشد نامتوجه ولایت کابل شویم و عالم را از لوث وجود مخالفان پاک سازیم و چون خبر توجه عبد الرحمن بگوش رتبیل ملک کابل رسید مکتوبی به عبد الرحمن فرستاد مضمون آنکه انچه شریح بن هانی و مسلمانان را پیش آمده آن رافعی نبود هم دخراجے را که مقرر شده ادا نمایم لیکن اگر امیر از سر جریدهٔ که نسبت بمن میکنند درگذرد و عبد الرحمن التفات به آن سخن نکرد و لشکر هاے سجستان را جمع آورده روی به ولایت کابل نهاد و رتبیل بنا بر عادت سابق دستور پیشین روشها و نوای مملکت را بایشان سگذاشت و بتدریج پس سریر فت و سیخواست که با عبد الرحمن همان معامله پیش برد که با عبید الله پیش برده بود و عبد الرحمن بر مکر و کید او وقوف یافته هر شب و قصبه که سیگرفت دارو غه خود را در انجا نصب مینمود و مردان جلد بر سر عقبات و کمکاسن باز میداشت تا بسیاری از ان ملک در رخت تسخیر و تصرف در آورده غنیمت فراوان گرفت انگاه با سپاه گفت که بهشیر مرو و د و اشغال بهمین قدر قناعت کنید تا سال دیگر از سر بصیرتی کابل متوجه قلع و استیصال ملک کابل شویم و این معنی موافق راے اعیان لشکر افتاده سالما غانما مراجعت نمودند بعد ازان عبد الرحمن مکتوبی بحجاج فرستاده او را از کما هی حالات اعلام داد و حجاج در جواب نوشت که سخن تو جد بحث کسے مفید نیست که هدیهٔ دوست داشته مائل مصالحه باشد و فراغت گزینه و چندین هزار کس را از اهل اسلام باستعداد تمام مذ از براے آن فرستادم که با کافران مدانهه و محاوطه کنند و ظیفه آنکه چون این نامه تو برسد با لشکر جرار روی به دیار کفار نهی و از انجا باز نگردی تا مناسب آن بلاد را مسخر گردانی و از عقب این مکتوب نامهٔ دیگر فرستاد که عبد الرحمن را بایه که لشکریان را فرمایند تا در قصبات کابل که سنوگشته زراعت نمایند و در هما انجا توقف فرمایند تا آن سرزمین به تمام مفتوح گردد و متعاقب نامهٔ دوم مکتوبی نوشته فرستاد مبنی بر آنکه عبد الرحمن بن محمد انچه فرموده ام بیاید آورد و دلیا خیر و تسویف لشکر به بلاد کابل کشده اگر درین باب عجز و سستی کند برادرش محمد لشکر را امیر باشد و او در هیچ مهمے مدخل نماید و چون این مکتوب بعبد الرحمن رسید سران سپاه و معارف درگاه را طلبیده با ایشان گفت که حجاج بمن چنین و چنان نوشته و مرا بمین و بدولی منسوب ساخته و شما حال ولایت کابل را که دیده و برادران شما را در انجا گشته اند دیده اید فرض وی آنست که من دران موضع مخوفه با مسلمانان بقتل رسیم و من یکی از شما صلاح شما صلاح من ست و فساد من فساد شما و در جنگ و آشتی و حرکت و سکون با شما موافق هم ایشان گفتند که حجاج دشمن خداست و ما از طاعت او بیزاریم و دیگر مراسم فرمانبرداری وی بجای نمی آریم و لعول لکیسکه دران مجلس اظهار خلاف حجاج کرد ابو الطفیل عامر بن واثلة الکنانی بود که از زمرهٔ اصحاب رسول الله بفصاحت بیان و طلاقت لسان اتصاف داشت و بعد ازو سے عبد الملوس بن شعیث بسبی بهائب حجاج زبان کشاده مردم را ترغیب و تحریص نمود که حجاج را خلع کرده با عبد الرحمن بیعت کنند و امور او رؤساء که تایب حجاج را دیده بخن آن دو ناصح راضی نمیشده و در خلع حجاج یکجهته شده با عبد الرحمن بیعت کردند و با ملک کابل در مقام مصالحه آمد بآن شرطیکه اگر حجاج غالب آید ذل خراج انرو سے برگیرد و اگر مغلوب شود پناه بوے برد و عبد الرحمن بر ولایاتی که در رخت تصرف داشت گماشتگان تعیین کرده با لشکرے که از رخل حمایت او مجتمع بودند متوجه سجستان شده ازانجا بفارس رفت تا بساختگی تمام روی بها

حجاج نمانند گویند که چون عبد الرحمن اظهار مخالفت حجاج کرد مهلب ابن ابی صفره که در آن اوان والی خراسان بود نامهٔ نوشته او را بمعاونت و موافقت خویش خوانده مهلب آن مکتوب را نزد حجاج فرستاده پیغام داد که اهالی عراق با عبد الرحمن روی بآن طرف آورده اند و لشکر عراق بسیلے میتواند که از فرازیه نشیب روان گردد و سیلے چنین راهیچ بازنتوان داشت ماه وام که بقدر خود نزد اکنون مصلحت آنست که متعرض ایشان نگردی تا باوطان خود در آیند و اولاد و نسوان خود را بینند بعد ازان بر حرب آن جماعت قیام نمائی که خدائے تعالے ترا بر ایشان ظفر دهد حجاج چون بر مضمون نامهٔ مهلب اطلاع یافت گفت ابن ابی صفره دراین سخن خیانت دانسته و جانب پسر عم خویش عبد الرحمن نموده و چون حجاج خبر خلاف عبد الرحمن را بعبد الملک فرستاد عبد الملک متوهم شد و صورت حادثه را با خالد بن یزید رسانید نامه خالد گفت اگر مردم تراسان با اهل سجستان دراین امر یار نیستند کار سهل است بعد ازان عبد الملک جنود شام و دلیران خون آشام را بعدد حجاج فرستاد و او با سپاهے بیشتر از سور و لشکر متوجه تستر شد و در روز عید اضحی میان حجاج و مقدمه عبد الرحمن ملاقات اتفاق افتاده حربے صعب و قتالے شدید روی نمود و عاقبت نسیم نصرت و ظفر بر پرچم رایات لشکر عبد الرحمن وزیده حجاج راه گریز پیش گرفت و دران اثنا مردم بافود میگفت که قبر به مهلب در اسور زیاده از است و نصیحت او خیانت پنداشته بآن عمل نکردیم تا امروز قرار متابعت شما گشتیم و عبد الرحمن حجاج را تعاقب نموده از لشکر وے در راه هر کرا می یافت میکشت و حجاج چون بهجره رسید هزار هزار درهم بر تنبیه خست نموده از بصره بیرون رفت و موضع جادیه لشکر گاه ساخت و چون عبد الرحمن منظفر و منصور بهجره رسید اهالی آنجا از وضیع و شریف و صالح و طالح به تبجیل تمام بر خلع عبد الملک اقدام نموده و باوی بیعت کردند و سبب سرعت ایشان دراین امر بر آن بود که عمال حجاج باو نوشته بودند که خراج و ولایات منکسر شده است بجهة آنکه اکثر اهل دست مسلمان شده اند و مردم مواضع از ساکن خود مهاجرت نموده و بهر طرف رفته اند و حجاج فرمان داده بود که هیچ غریب را بصره و غیر ایشان که بممالک دیگر رفته بودند باوطان خویش معاودت نمایند و جمعے کثیر از غربیان که بصلاح و امانت و قرأت و حفظ قرآن اتصاف داشته دران ولایت رحل اقامت انداخته بودند مضطرب الحال شده بفرار و فراری اشتغال مینمودند که حجاج ازان دیار بیرون رفته پسر اشعث رسید لاجرم ایشان باجمعهم بر حرب حجاج و خلع عبد الملک باو متابعت نمودند و این واقعه در اواخر ذی الحجه سنه احدی و ثمانین اتفاق افتاد و در محرم سنه اثنی و ثمانین میان هر دو گروه محاربات عظیم واقع شد و از هر دو جانب مردم بسیار بقتل آمدند در روز سے در اواخر محرم سنه مذکور لشکر عبد الرحمن سپاه حجاج را منهزم گردانیده هر کنار خندق که گذر بود نمایند و چند کس در خندق افتاده نزدیک بآن رسید که حجاج روے از معرکه برتابد درین اثنا سفیان بن ابرد الکلبی بر میسره عبد الرحمن حمله آورده از جای برداشت و ایشان روے بگریز نهاده عبد الرحمن و اکثر معارف بصره نیز با اهل میسره موافقت نموده بکوفه رفتند و بقیه خلق بصره با عبد الرحمن بن عباس بن ربیعه بن حارث بن عبد المطلب بیعت کرده پنج شبانه روز با حجاج مقاتله نمودند و بالآخر ابن عبد الرحمن نیز بطرف کوفه بآن عبد الرحمن پیوست گویند که چون عبد الرحمن بن عباس از جنگ گاه روے گردان شد با حجاج قرصود اتفاق کردند که از مخالفان فلان و فلان را امان نیست و چون ندا کنندهٔ جمعے را به تعیین نام بر وباقی خلق تصور کردند که ایشان را امان ست بفراغ بال روے بمعسکر حجاج نهادند و آن ظالم بیک بار یازده هزار کس را باین کروفر فریب بقتل رسانید ذکر واقعه دیر الجماجم و کشته شدن طائفه از اصاغر و اعاظم چون عبد الرحمن بن محمد بن اشعث بکوفه رسید از اطراف و جوانب جمعے کثیر و جمعے غفیر باو پیوسته و از بزرگان تابعین و سالکان راه یقین نیز گروهے در ظل رایت وی مجتمع گشتند و در سلک این طبقهٔ سعید بن جبیر وکیل ابن زیاد که یکے از مخصوصان و یاران امیر المومنین علی بود و شعبی و عبد الرحمن بن ابی لیلے و ابو الخیر طائفے انتظام داشتند و عبد الرحمن پرتو التفات بر حال سپاه انداخته صد هزار کس را عطا و مرسوم خوشدل و مسرور گردانید و چون از تجهیز لشکر باز پرداخت بعزم زرم حجاج از کوفه بیرون آمده حوالی دیر جماجم رالشکر گاه ساخت و در خلال این احوال جنود شام که چندان بهره از اسلام نداشتند بحجاج ملحق شده او نیز با لشکرے فزون از قطرات امطار بنیت جنگ و پیکار از دیر قره در جنبش آمده در برابر عبد الرحمن نزول کرد و هر دو لشکر بر گرد خود خندقے کنده مراسم احتیاط بجای می آوردند و هر روز افواج حشم از جانبین بیرون آمده با یکدیگر قتال مینمودند و مقارن این حال صنادید قریش که در شام توطن و داشتند باعبد الملک گفتند که تا بر ظلم حجاج عراقیان اظهار تردد و عصیان می نمایند اکنون مصلحت آنست که دیگر برا برا مارت عراق موسوم گردانی تا غبار فتنه فرو نشیند و این تدبیر موافق مزاج عبد الملک افتاده فرمان داد تا پسرش عبد الله و برادرش محمد بن مروان با لشکرے که محاسب وهم از تعداد آن عاجز آمدی روے به عراق عرب نهادند و حکم عبد الملک چنان بود که چون عبد الله و محمد بآن ولایت رسند از مخالفان آنچه ازو اگر معلوم شود که با به النزاع امارت حجاج ست حجاج معزول شده محمد بن مروان جایے وے بر سر پر ایالت نشیند و حکومت هر شهر از شهرهاے عراق که عبد الرحمن خواهد باو دهند و محمد در آن شهر دخل نکند و مرسومات ارباب شمشیر را که تا غایت دم از مخالفت زده اند اهل ظلم بدستور تنجنده شام در دفاتر ثبت نمایند و اگر ازین سر باز زنند حجاج

برفرار سابق امیر باشد حجاج این خبر شنیده اندیشه ناک شد که مبادا عبد الرحمن دابتداع او بعزل دے راضی شده ترک مخالفت کنند و چون عبد الله بن عبد الملک و محمد بن مروان بحجاج پیوستند سران سپاه عراق را بکنار لشکرگاه طلبیده ندو بایشان گفتند که امیر چنین و چنان فرموده است شما درین باب چه میگوئید رؤسای عراق گفتند که شب درین باب تامل نموده فردا جواب گوئیم و دران شب جمیع اعیان کوفه و بصره نزد عبد الرحمن مجتمع شده از صلح و جنگ حکایات درمیان آوردند عاقبت زبان بمعائب مرد بانکشاده بر خلع عبد الملک و محاربهٔ شامیه اتفاق کردند و چون خبر اصرار عراقیان بر طغیان بسمع عبد الله و محمد ابن مروان رسید با حجاج گفتند که امیر تولی ماهر فرمانبردار جرم و هر چه اشارت فرمائی عمل نمائیم حجاج دل برحرب نهاده تبعیه لشکر پرداخت و عبد الرحمن بن سلیم کلبی را امیر میمنه ساخت و بر میسره عمارة بن تمیم لخمی را گماشت و برمجموع سواران سفیان بن ابرد را حاکم گردانیده حکم نمود تا پیادگان از فرموده عبد الله بن حبیب حکمی قادر جائز ندارند و عبد الرحمن محمد میمنه را به عبد الرحمن بن حجاج شعثمی تفویض نموده میسره را بابرد بن قرة تمیمی سپرده و عنان اختیار سواران را در قبضهٔ اقتدار عبد الرحمن بن عباس هاشمی نهاد و صلاح و فساد پیادگان را براے درویت محمد بن محمد سعد بن ابی وقاص مفوض گردانیده فرمان داد تا جبلة بن زجر بن قیس الجعفی کبراست و محافظت علما و زهاد و عباد قیام نماید و چندروز از وقت بامداد تا هنگام شام که سلطان گردون احتشام آفتاب در ظلام حتی توارت بالحجاب مختفی میگشت خون از تیغ چون باران از میغ در صحرا میجهاد و اطراف معرکے باریدو روزی ابو الخیر حکیمی که از جملهٔ فضلاء علما بود باطائفه از ارباب جنس خویش درپیش صفوف آمده سپاه خود را بمحاربه تحریص کردند و عراقیان باستظهار تمام بر شامیان حمله آوردند و ایشان را از موافقت خود زائل گردانیدند و آتش حرب اشتعال یافته جمعے کثیر از طرفین بقتل آمده و در اثنا گیرودار طائفهٔ از اهل شام جبلة بن زجر را درمیان گرفته روزگار او را بسام سانیدند و ارباب عمائم در غیر بازگشتن سر و سپر دار خود را در مصاف گاه کشته یافتند دل شکسته شدند و چون سر جبلة را پیش حجاج بردند مسرور گشته گفت این مبنے علامت فتح و ظفر است و مغازل این حال ببظام بن مصفله بن هبیرة الشیبانی که بجانب صاحب وجود و بذل فضائل آراسته از جانب ری بلشکرگاه عبد الرحمن آمد و کبار تابعین بوصول او مفتخر و متبجح گشته گفتند لله الحمد و المنه که دشمنے پیدا شد که قائم مقام جبلة باشد القصه بطول مدت سه ماه و سیزده روز اهل عراق و ارباب شام کشش و کوشش مینمودند و در روز آخر که آفتاب اقبال عبد الرحمن بن محمد قریب بزوال رسید سفیان بن ابرد کلبی برابرد بن قرة تمیمی که میسرهٔ عبد الرحمن تعلق بوے داشت حمله برد مگر دلی انکه قتال کند پشت داده روے بانهزام آورد و صفوف قلب و میمنه هم برآمده عراقیان ازمصاف گاه روے برتافته متفرق گشتند و عبد الرحمن بکوفه رفته حجاج او را تعاقب نموده چون عبد الرحمن آوازهٔ توجه وی را شنید بطرف بصره گریخت **ذکر وفات مهلب و نشستن پسرش یزید بجاے او** مهلب بن ابی صفره از قبل حجاج والی خراسان بود و درین اوقات که میان عبد الرحمن و حجاج منازعت دست داد و مقاتله میکردند مهلب پسر خود مغیره را در خراسان نائب مناب گذاشته لشکر بادغیس و بغشور از بلاد آن نواحے را فتح کرده ناگاه خبر موت مغیره بسمع او رسید و با مردم ماوراء النهر صلح کرده مال بسیار از ایشان گرفت و چند کس از رؤساے آن دیار را مصحوب خویش گردانیده واز جیحون گذشت و چون در مرو الرود کنار نزول کرده برمرض موت ممتحن گشت و درحین نزع پسران خود را که عدد ایشان بده رسیده بود گفت که صلهٔ رحم شعار خود دارید و با یکدیگر مخالفت نکنید و بدانید که در حرب کیدت و خدیعت از شجاعت انفع است و لیکن نمیباید آن نتوان نهاد و گفت علیکم بقراءة القرآن و تعلیم السنن و آداب الصالحین و آیاکم و کثرة الکلام فی محالکم ثم مات و صلی علی ابنه حبیب و چون خبر وفات وی بسمع حجاج گشت امارت بلاد خراسان را به پسرش یزید مفوض گردانید و ذکر رفتن حجاج بکوفه و توجه او از آنجا ببصره جهة دفع عبد الرحمن بن محمد چون حجاج بکوفه رسید علم کرد تا بمجد مردم بامارت الملک بیعت کنند و از جمله کسے که با عبد الرحمن موافقت نموده بود نزد هر کرا میدید بند می اورد و اگر آن شخص بکفر خود اعتراف مینمود و اسیگذاشتند و الا گردنش میزدند و درین اثنا یکی از آن عبد الرحمن را به مجلس او بردند حجاج گفت ای فلان بکفر خویش اقرار نمای تا بیعت تو در حیز قبول افتد آن شخص گفت من کافرترین اهل این زمانم بلکه از فرعون هم کافرترم حجاج درخنده شده ادبا بانعام و احسان خویش مخصوص گردانید انگاه حجاج کمیل بن زیاد را طلبیده بعد از قتل و قال بسیار آن پسر عزیز متصوف را قبل آورد و در آن اوقات که حجاج در کوفه بود لشکریان او در سراهاے رعایا فرود آمده بسر میبردند و این بدعت سیئه از دے باد گار ماند چه پیش ازین این رسم نامحمود نبود و چون چند روزے در کوفه اقامت نمود عازم بصره شده و سبب عزیمت حجاج بجانب آن ولایت آن بود که بعد از رسیدن عبد الرحمن بن مهتیان باپیوستن وخالد بن جریدبن عبد الله باگروهے کثیر از خراسان آمده بوسے ملحق شده و عبد الله بن عبد الرحمن بن سمره و محمد ابن سعد بن ابی وقاص و لیث بطام بن مصقله بن هبیره مع اتباع بر موت با هم بیعت کردند یعنے تا رمقے در بدن داشته باشند از معرکه حجاج رو گردان نشوند و عبد الرحمن بن محمد در موضع مسکن نزول کرده فرمان داد تا برگرد لشکرگاه خندقے کنند و این اخبار مسموع حجاج شده با لشکراے شام و ابن مهلب که در آن اوان بموجب فرموده ببداد آمده بود

بجانب بصره روان شدو تلاقی فیمابین هست داده آن دو لشکر قیامت اثر در هم آمیختند و به نیزه و شمشیر با یک دیگر در آویختند و مدت پانزده روز ستیز و آویز داشته عاقبت عبدالرحمن با جمهور سپاه منهزم گشته عبدالرحمن بن ابی لیلی نفیه و ابوالغیرے طائی و بشر بن منذر بن جارود و غیرایشان از معارف و مشاهیر به عزشهادت فائض آمدند و بسطام بن مصقلا با چهار هزار کس بیک طرف رفته نام شمشیرهاے خود شکسته و بسطام با ایشان گفت که از مرگ چاره نیست و هر کجا که رویم باخواهد رسید وظیفه آنکه روے بمرب ارباب بطلان نهاده نام نیک گذاشته شویم انگاه بهیات اجتماعی درمیدان آمد و بر هر فوج که حمله آورد ند از جاے برد اشتند و حجاج تیزاز ان تواخته سود نا برآن جماعت تیر باران کردند و بسطام با یاران کشته شدند رحمهم الله تعالے **ذکر فرستادن حجاج لشکریان را از عقب عبدالرحمن بن محمد و بعضے از قضایا** چون عبدالرحمن از معرکه حجاج روے برتافت باطائفه از گریختگان روے با بهواز نهاده تا از انجا بمیسان رود و حجاج پسر خویش محمد و عمارة بن تمیم را با سپاهے پرخاش جوے از عقب او فرستاد و ایشان در راه بوے رسیده حرب کردند بار دیگر عبدالرحمن منهزم یافته عنان عزیمت بجانب کرمان منعطف گردانید و عماره او را تعاقب نموده بار دیگر محاربه اتفاق خواهد افتاد و درین نوبت عبدالرحمن غالب آمده بکرمان رفت و از انجا متوجه به سجستان شده برنظاهر زرنج فرود آمد و کوتوال قلعه زرنج که نشانده عبدالرحمن بود در حصار بسته و از ادخول مانع آمد و عبدالرحمن از انجا بطرف بست حرکت کرده والی آنجا عیاض شیبانی که هم گماشته عبدالرحمن بود مقدم او را پیشواشت تمام تلقی نموده انواع و لجوئی تقدیم رسانید و عاقبت بوقت فرصت بندی گران بر پاے او نهاده خواست که او را نزد حجاج فرستاده ملک کابل از صورت حال خبر یافته لشکر بجانب بست کشیده عیاض را مقهور کرد و عیاض در مقام اعتذار آمده عبدالرحمن را تسلیم کرد و ملک ارجیه او در گذشته عبدالرحمن را ملک خود برده تبغلد و نهمد او پرداخت و درین اثنا مردی که از حجاج این نبود نداز فوج از عراق عرب گریخته شصت هزار کس در مملکت نیمروز مجتمع گشتند و عبدالرحمن بن عباس که یکی از احفاد و عبدالمطلب بن هاشم بود سر و ایشان شده زرنج را محاصره کرد نه و بعد از محاربه حاکم زرنج را بدست آورده تعذیب بے نهایت نمود ند و صورت حال را معروض عبدالرحمن گردانیده و او را طلبد اشتند تا شرائط متابعت بجای آورد و عبدالرحمن برخصت ملک کابل بجانب سجستان متوجه شده هوا خواهان پیوست و مقاران این عماره بن تمیم با لشکرے آراسته بود حسب فرموده حجاج در حدود سجستان نزول کرده صحاب عبدالرحمن با او گفتند که صلاح در آنست که این ولایت را ما گذاشته متوجه خراسان شویم عبدالرحمن جواب داد که یزید بن مهلب که چنین تدبیر و ضرب شمشیر از انها باز زمان امتیاز دارد با سپاه جرار در آن ولایت هست و چون او در مقام مقاتله آید و شمیان از عقب رسند مهما دشوار گردد یا رانش گفتند که امید ما ایم که چون به مملکت خراسان در آئیم اتباع ما چندان شوند و بمرتبه رسند که هیچکس مقابله ما نتواند آمد و بالفرض که ما را ضعف و فتوره روی نماید خراسان ولایتی فسیح و عریض هست بهر جانب که خواهیم برویم و عبدالرحمن بآن شصت هزار سوار متوجه هرات شده در رکاب عبدالله بن عبدالرحمن القرشی باد وازده هزار کس ازره ے تخلف نموده پیش رفت گفت که من ملجار و امانی داشتم و نبا بر تهدعاے شما از اگاه شتم و در سجستان باشما گفتم که حالا رفتن خراسان مصلحت نیست نشنیدید اکنون راے آنست که به کابل روم این سخن گفته یاران را وداع کرده عنان عزیمت بآن صوب معطوف گردانید و بعضے از لشکریان با عبدالرحمن بن عباس هاشمی بهیت کرده دیگران متفرق شدند و عبدالرحمن هاشمی بهرات آمده رحل اقامت انداخت و یزید بن مهلب ازمرو باد پیغام داد که جهان فراخ ست و مردم بسیار سن ترا بامال مدد کنم برخیز و بسلامت ازین دیار بگریز دون رود هیچ یار نه ماند خاطر بهیچ دیار که برود بجز فراخ ست و آدمی بسیار عبدالرحمن جواب داد که غرض ما نه اقامت بهت و نه محاربت بلکه مقصود آنست که چون سپاه آسوده شوند متوجه جانب دیگر شویم و رسول یزید بازگشته در هرات عبدالرحمن باخذ خراج و تهیه اموال مشغول شده و این خبر مسموع یزید بن مهلب گشته برادر خود مفضل نام را با چهار هزار کس در عقب او روان کرد و خود با چهار هزار مرد دیگر از عقب مفضل توجه نمود و یزید چنان جسیم بود که یک تیر بقوتی که داشت هیچ اسپے و دیگر متحمل سوارے او نداشت گویند که وزن او چهار صد رطل بود و پیش از وصول هرات یزید سوله ے دیگر نزد عبدالرحمن فرستاد که اگر مطلوب آسایش سپاه بود آسوده شدند و هر کدام از ایشان را در پے چند تیر یدست افتاد وظیفه آنکه بفراق خویش بر ما منت نهی که جنگ ترا کرده بیشمار یم عبدالرحمن بر مخالفت اصرار نموده درخفیه کسان فرستاد تا لشکر خراسان را به بیعت او دعوت نمایند و چون یزید را بران قضیه اطلاع افتاد گفت مدارا از حد اعتدال متجاوز گشت انگاه رخصت داد تا مفضل با عبدالرحمن حرب کرد و پیش از گذشتن یک ساعت عراقیان منهزم شده جمعے کثیر از اشراف ایشان مثل محمد بن سعد بن ابی وقاص و عمرو بن موسی بن عبدالله و عباس بن هوف و طلقان بن نعیم بن نعقاع و فیروز بن حصین و عبدالرحمن بن طلحه بن عبدالله بن خلف خزاعے و عبدالله بن فضاله در نجیر تقدیر دستگیر شدند و یزید عبدالرحمن طلحه و عبدالله بن فضاله را بنابر سبق خدمت و معرفت رها کرده و باقی اسیران را پیش حجاج فرستاده چون آن جماعت را بعسکر حجاج آوردند عجب صورتحال

بعرض اورسانید حجاج فرمود تا نخست فیروز بن حصین را بمجلس حاضر کردند و باو خطاب کرد که با آباء شان ترا باین قوم هیچ نسبتے نبود چه چیز باعث شد که با ایشان موافقت نمودی فیروز جواب داد که این فتنه بود عام ما نیز دران میان اسیر افتادیم حجاج گفت اموال خود را نشوه کن و فیروز از طاران خود یکی را فرمود تا نقد و جنس بسیار بر صیغهٔ نوشته حجاج پرسید که این اموال کیاست فیروز گفت در تحت تصرف من ست حجاج گفت تسلیم باید نمود فیروز گفت بعد آزادے او مال و نفس من دران باشد حجاج گفت چون اموال مستخرج شود گردنت را بزنم فیروز گفت خون مال جمع نشود و دران باب سوگند خورده حجاج او را بخصلان سپرده که شکنجه کنند تا هر چه دارد بدهد ناگاه محمد بن سعد بن ابی وقاص را طلبیده گفت یا ظل الشیطان و او بواسطهٔ طول قامت ملقب باین لقب شده بود محمد گفت این قامتے ست که خدا ے تعالے آفریده حجاج گفت بایزید بن معاویه بیعت کردی و با امام حسین و عبد الله رضی الله عنهما شبکست و فرمود تا او را بکشتند بعد ازان فرمود تا عمر بن موسی را پیش آوردند و باو گفت یا عبد الرحمن چاق بدست میگرفتی و در پس پشت پسر جولاهه یعنے عبد الرحمن ے ابتدا ے عمر گفت اصلح الله الامیر نیک و بد و بر و فاجر درین فتنه خوض نمودند و تقدیر چنان بود که من نیز در میان ایشان باشم اگر حکم و فصل خویش عفو فرمائی بیشاید و اگر بعقوبت فرمائی جزا دهنده خداست حجاج گفت نیک و بد را در وقت گفتنے که بتابعان عبد الرحمن همه فاسق و فاجر بودند و اعتراف تو بگناه شاید که ترا نفع رساند و آنکه عمر و بن موسی را امید وار گردانیده بقتل او فرمان داد و بعد ازان بمقام پاپش آوردی حجاج با او گفت چه طمع داشتی که سر دین پسر شومت نهاده ملازمتش میکردی بالمقام گفت امید وار بودم که عراق را بمن دهد چنانچه عبد الملک مرا بگوست آن سر فراز گردانید و امیر حکم نقل نمود و همچنین سائر آن جماعت را حکم کرد تا کشتند بعد ازان حکم کرد تا فارسی راشق نموده هیزم و مجموع عصاے فیروز را که باو جود شکنجه بسیار هیچ نداده بود مجموع ساختند و سر که بر آن جرا حتها رفتند و چون فیروز بموت خویشتن متیقن گردید با محصل خود گفت که جمع اموال من نزد ایشان ست تصور میکنند که مرا کشته اند و ازان سبب هیچ بمتعلقان من نمیدهند اگر آن جماعت مرا به بینند شاید که مطلوب شما حاصل گردد محصل ملتمس فیروز را معوض حجاج گردانید حجاج رخصت داد تا او را بخانهٔ موکل فیروز را میان شهر برد که مجمع خلایق بود فیروز آواز بر کشید که من فیروز بن حصین ام و اموال من نزد بعضے بدین و پیش برنے امانت است و من مجموع اموال خود را بخشیده و همه را بری گردانیدم باید که هیچکس از انها فلسی بکسی ندهد و این سخن بحجاج رسیده فرمود تا او را بکشند گویند که دو اسپر را که در محاربه ابن اشعث اسیر کرده بودند پیش حجاج آوردند حجاج اشارت بکشتن ایشان کرده یکی ازان دو شخص گفت که مرا بر اسیر حقیقت حجاج گفت آن کدام ست گفت در فلان روز ابن اشعث ترا نامزد میگفت و من او را ازان قول نهی کردم حجاج گفت بر ان دعوی هیچ گواهی داری گفت این یار من دران مجلس حاضر بود حجاج ازان اسیر دیگر استفسار نمود او گفت راست میگوید حجاج گفت تو چرا منع نکردی گفت اگر راست بگویم مرا هیچ فائده باشد حجاج گفت باشد ان اسیر گفت من ترا و قوم ترا دشمن سیدانستم حجاج گفت ازبراے فعل او و این یک را از جهة قول وی بگذرانید ذکر بناے واسط سبب این کاران بود که شاهیان در زمان حکومت حجاج که بعراق سیرسیدند در خانهاے عراقیان فرود می آمدند و شبے یکے از شاهیان در حالت مستی طمع در خانه صاحب بیت کرده میان ایشان بجنگ انجامید و شخصی در آنمیان بقتل رسید مسموع حجاج گشت و او را ازان سبب داعیهٔ آن شد که شهرے بنا کند که محل نزول سپاه باشد و قرعهٔ اختیار بر موضعے افتاد که اکثر اوقات اردوی او در آنجا بود حجاج روزے سوار شده احتیاط مینمود که ازان قطعه اے زمین که دام قطع مناسب این صورت باشد که ناگاه چشم او بر راهبے افتاد که بر هاری سوار میگذشت و چون باین محل که اکنون مشتمل بهت بر عمارات واسط رسید مرکب راهب بول کرد و راکب از مرکب فرود آمده آن خاک که ملوث بول گشته بود برگرفت و در دجله افگند حجاج از راهب پرسید که سبب این حرکت چیست گفت در کتب قدیم چنان دیده ایم که درین موضع مسجدی بنا کنند که تا روز قیامت دران مسجد بپرستش خدا ے تعالی مشتغال نمایند حجاج فرمان داد تا در همان روز طرح شهر کشیدند و در آن موضع که راهب بازاگه نجاست مرکب پرداخته بود مسجد جامع نهاده نماز آن شهر را واسط بهجت آن گفتند که در میان بصره و کوفه واقع شده بود و چون از عمارات واسط فارغ گشتند حجاج فرمود تا خلایق پنجدشش فاسخه بر تمنیت او اقدام نمودند و مردم بصره را باین جهة آورده و حسن بصره در آن میان بود و چون از بصریان حجاج را تمنیت گفتند از مجلس وی بیرون آمدند حسن گفت بلید ترین بلیدان و فاسق ترین فاسقان را دیدم که اهل همان مے را شمن میدارند و اهل زمین او را ی میشانند و این سخن به حجاج رسیده با اهل شام گفت که می بینید بنده از عباد ارباب بصره در شان ما چه میگوید انگاه فرمان داد تا جلاد حاضر گشته حسن بصری را بیاورند و چون پیش حجاج رسید حجاج او را تعظیم بسیار نموده در پهلوے خود بنشاند و از وے پرسید که در حق عثمان و علی چگونی حسن جواب داد که اعلم باحوال ایشان قائم بذات باری سبحانه تعالی ست و در کتابی مسطور ست که بیش و کم را مدان حال نیست اکنون من شان دوم پیشینه چه میگوئی موسی جواب داد که اعلم باحوال ایشان قائم بذات باری سبحانه تعالی ست و در کتابی مسطور ست که بیش و کم را مدان حال نیست اکنون من

نیز میگویم که حال عثمان و علی خدای تعالی میداند بعد ازان حجاج گفت ای حسن تو در علم و عمل از علما، زمان خویشی و در استظهم تمام روان کرده چون از مجلس بیرون آمد بواب باو گفت که یا ابا سعید بخدا سوگند که حجاج ترا نه از بهر آن سوال طلبیده بود بلکه میخواست که اجرای سیاستی کند و چون تو بدر قصر رسیدی لب می جنبانیدی آن چه بود که میگفتی حسن فرمود که این دعا میخواندم یا عدتی عند کربتی و یا صاحبی عند شدتی یا ولیی فی نعمتی و یا الٰهی و آلٰه آبائی ابراهیم و اسحٰق و یعقوب از تو قسی مودة و ارض عنی اذا رأیتنی بواب باو گفت که شیعه میگویند که تو علی بن ابی طالب را دشمن میداری حسن در جواب گریه انقاد گفت او تبری بود از کما نهای الٰهی رونده بجانب دشمنان دوی عالم روا قی اشرف این امت بود و ابن عم نبی هر دو در عبادت خداوند عزوعلا تقصیر و در مال و اجل ذکره تصرفی نکرد و احکام قرآن میداد کسی چنین بزرگواری را چگونه دشمن میدارد ذکر قال حال عبدالرحمن بن محمد بن اشعث و ران زمان که عبدالرحمن از نواحی خراسان بعنان عزیمت بجانب کابل منعطف گردانید شخصی از اصحاب او علقمة بن عرو نام باوی گفت که خاطر من نمیخواهد که پیش رتبیل رویم گفت بچه سبب علقمه گفت می ترسم که با تو غدر کند تا از حجاج ایمن شود عبدالرحمن باین سخن ملتفت نگشت و علقمه با پانصد مرد از وی جدا گشته بناه بکهسار برد و چون حجاج دانست که عبدالرحمن بکجاست مکتوبات مشتمل بر وعده و وعید بر تبیل ارسال کرد تا عبدالرحمن را گرفته مستد آورده اند که شخصی بود از مصاحبان پسر اشعث که او را عبید بن سبیع التمیمی میگفتند و نام بن محمد اشعث با برادر خود گفت که من ازین شخص می ترسم اگر رخصت فرمائی او را بکشم که قتل وی متضمن صلاح حال ماست عبدالرحمن قاسم را ازین حرکت منع کرد چون عبید در مجلس رتبیل راه یافت و بر مضمون مکتوبات حجاج که سبق ذکر یافت واقف گشت او را تخویف بسیار نموده گفت که حجاج لشکر بیشمار دارد و میتواند که هزار هزار کس فرستد تا این بلاد را با خاک کسان سازند چندان ازین کلمات موحشت بر زبان آورد که رتبیل متوهم گشت و چون از خون و هراس در بشیره اه مشاهده کرد گفت اگر خواهی که از حجاج برای تو امانی حاصل کنم مشروط بانست طلبکه عبدالرحمن و متصلان او را بحجاج فرستی رتبیل گفت اگر تو این خدمت بجای آوری از من احسان و نیکوئی بسیار بینی و عبید به بهانه از کابل بیرون آمده با عمامة بن تمیم که ذکر او گذشت ملاقات کرد و صورت قضیه را دریافت و عماره که کیفیت حال را معروض حجاج گردانید و حجاج تهالت نامه بر تبیل فرستاد و در هفت ساله خراج مملکت کابل را بوی بخشید و بر واتیی رتبیل عبدالرحمن را با سی کس از متعلقان بندگرده بجانب عماره روان فرمود و عبدالرحمن در راه خود را در موضع مرتفع انداخته هلاک شد و او را مرده پیش عماره آوردند و عماره سر او را با سرهای خویشان دوی را از بدن جدا کرده نزد حجاج فرستاد و این حادثه در سنه اربع و ثمانین اتفاق افتاد و در سنه خمس و ثمانین حجاج یزید بن مهلب را از خراسان طلبیده و حبس کرده قتیبه بن مسلم را بجای او نصب نمود ذکر وفات عبدالملک و بیان شمهٔ از صفات و حالات او عبدالملک بن مروان میخواست که برادر خود عبدالعزیز را از ولایت عهد عزل کرده آن منصب را به پسرش ولید دهد و بسبب اتفاق عبدالعزیز پیش از عبدالملک در مرض وفات یافت عبدالملک پسر خود عبدالله را بامارت آن مملکت موسوم گردانید ولید راولیعهد گردانیده مقرر فرمود که بعد از وی پسر دیگرش سلیمان پادشاه باشد و چون هلال رمضان سنه ستة و ثمانین رخ نمود عبدالملک گفت من درین ماه ازمرک می ترسم زیرا که من رمضان متولد شده ام و در رمضان مراشیر بازکرده اند و در رمضان با من بیعت کرده اند و چون شوال در آمد این دغدغه از خاطرش محو گردید در منتصف شوال همین سال جهان فانی را بصد حسرت وداع کرده و زمان حیاتش شصت سال بود و بعضی پنجاه و هشت سال گفته اند و تفویق بین الرواتین ممکن بهت مدت سلطنت او بغیر استقلال بیست و یک سال و شش ماه و چهار هفت سال عبدالله بن زبیر در عهدی از ولایات استیلا داشت گویند که چون مرض وی اشتداد یافت اطبا گفتند که اگر آب خورد جو بکار زند کانی و چشمهٔ حیات او بملک فنا انباشته شود و تشنگی بروی غالب گشته از پسر خود ولید آب طلبید ولید گفت لقول طبیبان آب نباید اشاید عبدالملک روی بفتر خود آورده التماس نمود که اگر گرد انیدن ولید خواهد را از آب دادن منع آمده عبدالملک گفت بگذار تا مرا آب بدهد والا تر از خلافت خلع کنم ولید گفت دیگر هیچ فائدة فرمود تا آب آوردند خوردن همان بود و مردن همان چیزی که سبب حیات او بود موجب ممات گشت فیقبل اتعبر یا اولی الابصار و حکیم مایرید نقل ست که در مرض موت فرمود تا دری اندر های قصر او بکشادند روبروی چشم او بکار زدی افتاد جایی خست گفت چه بودی که من کاهزدی بودمی بودی مسعود بن خلف روایت کند که عبدالملک در ایام بیماری گفت مرا نان دیک فلان قرفه برید و چون او را بدان قرفه برند نیمی بزدی و زیده گفت ای دنیا هم خوش جائی لامد از تو گونه ات حاجت تو بسیار و مال از تو فزون و در کتب مسطور ست که عبدالملک عاقل و حازم بود و ادیب و لبیب ابوالزیاد گوید که نقاد ما، مدینه چهار کس بودند سعید بن مسیب و عروة بن زبیر و قبیصة بن ذویب و عبدالملک بن مروان از شعبی نقل کنند که گفت من با هر کس که مباحثه کردم خود را بروی راجح یافتم مگر بر عبدالله بن مروان و نیست که عبدالملک با سعید بن مسیب گفت که اگر علل خبری ازین صادر شود از آن خوشدل نمیشوم و اگر شری از من صادر شود از آن محزون نمیگردم سعید گفت این نشان موت قلب هست از سلاطین اول کسیکه بدین کرد عبدالملک بود چنانچه گفته شد و از علماء سعید که در تمزه ملک بیان گشت بمصداق این قول ست و اول کسیکه مهات دیوانی را نه فارسی بعربی نقل فرمود اول کسیکه نبی کرده مردم را از ظلم پیش فلخاراوبود چه قبل ازوی هر که چیزی نوشت

در مجلس خلافا گفتی و اصول کسی از سلاطین که نقل و زندیقی بوده و ارتباط سلک شیخ الحجازی گفته و نشنیده ایم که بعد از امام معروف نقل کرده چه صلاح قتل ابن زنبر چون بمدینه آمد بر بالای منبر رفت و گفت ایها الناس انا معشر بقایا الاشرار خمسة ذکر سلطنت ولید بن عبد الملک بن مروان چون عبد الملک رافرض کرده ولید از سقر باز گشته بسجود درآمد و خلق نیز گرد آمده بودند و در آن انجمن برسر رفتگان آنانرا و پدر و اجداد ایشان علی جزیه معینا قبوت امیر المؤمنین شکر آن خدای را که نعمت خلافت بجاز ارزانی داشت و بر خزینه و بیت کنید و مردم بیعت کرده ولید خطبه بخواند مضمونش آنکه چیکس مرا نتواند داشت امری را که خدا تعالی باز نپس داشت و بالعکس و انچه بدو و علو سر انبیا و حملهٔ عرش نوشته است ای مردمان فرمان خداوند متعال بشنوید و مطیع باشید و از مجادلت حذر نمایید که شیطان مابین تنها قرین است هر که با ما انکار کند انچه در ذات اوست با ما و بدان عمل کنیم و هر که پنهان دارد بر و آن ببیرد و گوید که ولید بجاری عنید بود در روایتست که اگر مولود می مرا ولید نام نهادندی حضرت رسول او را مستنکر داشتی چنین نقل کرده اند که آنحضرت نوبتی فرمود که کش فرعون ولید نمای در است بمن باشد که او را فرعون ثانی خوانند و مضمون این حدیث در شان ولید بن عبد الملک بمد فوع یافت ولید در سنه سبع و ثمانین که مبدا حکومت او بود هشام بن اسمعیل مخزومی را از امارت مدینه معزول کرده عمر بن عبد العزیز را بر ریاست آن بلدهٔ طیبه نصب فرموده و در ده اند که بسنه ربیع الاول مذکور بمدینه آمده بسرای مروان بن حکم فرود آمد و بعد از ادای خطبه کس از فقهاء یثرب را طلبداشته با ایشان گفت که شما را بحسب آن امری خواهم کرد که همه را در آن اجری باشد و مقصود آنکه هیچ قضیه نخواهم که بی استصواب شما قطع رسد و در فصل مهمات حاضر تواند شد بلکه کمیتی تمام تشریف حضور ارزانی دارد و گواهی دهد که بکسی ظلمی رفته و مرا جر نکنید آن در گردن شما باشد ایشان او را در عاقبت از مجلس بیرون نفرستاده اند که از هشام بن اسمعیل مخزومی نسبت اهلی بن الحسین حرکات ناپسندیده صدور یافته بود و این قضیه بسمع ولید رسیده بعمر بن عبد العزیز نوشت که هشام را تادیبی بلیغ نمائی و عمر از اهلی اخراج مذکور فرمود نمی دانم که از مسرمن غیرتی بوی رسید و هشام این سخن را شنیده گفت الله اعلم حیث بمن رسالهٔ گوئیکه در زمان ولید قتیبه بن مسلم چند نوبت لشکر بما وراء النهر کشیده بسیاری از بلاد ترکستان را فتح کرد و بصرف بسیاری موافقت نموده در دفع اعدا و تسخیر ولایات شر ایادی و اجتهاد بجای آورند و همچنین از موسی بن نصیر در مملکت مغرب تقاوی به ظهور یافت و بسبب او که یکی از امرای ولید بود اکثر آن ممالک در تحت تصرف اهل اسلام در آمد چنانچه تفصیل این حالات در کتب مغازی مسطور است و در سنه اثنتین و تسعین هجری یزید بن مهلب بامارت از زندان حجاج گریخته بفلسطین رفتند گویند که حجاج شش بار هزار هزار درهم از وی و اخوانش می طلبید و ایشان را عهد ابهای گوناگون مضبوط می داشت و نیز بدست بلیه دست در دامن شکیبائی زده مصابرت مینمود و حجاج از این صورت روز بروز خشم می افزود و عاقبت حجاج را گفتند که در بعضی از معارک تیری بساق یزید رسیده بگان آن بیرون نیامده دست و نیز یارا طاقت ندارد که هیچ حیز بساق او رسد و حجاج هیچ گاه یزید را دانسته اگر دنا چوب برساق آورد نگرفتند و نیز یدناری و دینارا می بنیاد کرده آواز او مسموع هند خواهر وی که در حبالهٔ حجاج بود گشت و هند افغان برآورده حجاج از نخچه او را طلاق داد و چون یزید بن مهلب فرار نموده بفلسطین رسید متوسل بسلیمان بن عبد الملک شد و سلیمان شفیع گشته ولید یزید را امان داد و او مع اخوان از چنگ آن ظالم بخوبی بی ایمان خلاص شدند و سبب عزل و تعیین آن شد که راهبی بحجاج گفته بود که منصب تو به یزید نامی منتقل خواهد شد ذکر مقتل سعید بن جبیر قدس سره در سنه اربع و تسعین حجاج سعید بن جبیر را بسبب انتقال او باخوارج بگشت تفصیل این اجمال انکه چون عبد الرحمن بن محمد اشعث بفرموده حجاج متوجه سجستان گشت تا از انجا بکابل رود حجاج سعید را حکم عدولت متوجه گردانیده محبوب وی روان ساخت و چون عبد الرحمن پای در میدان مخالفت و محاربت نهاد و سعید دست از دامن مصاحبت باز نکشید و در ان اوان که عبد الرحمن گریخته بجانب کابل توجه نمود و سعید باصفهان رفته متواری گشت و منهیان این خبر را بسمع حجاج رسانیدند آن سفاک بیباک مکتوبی بوالی اصفهان نوشت که سعید را بدست آورده بقتل رساند و حاکم اصفهان چون میخواست که آسیبی بآنجناب نرسد در خفیه پیغام داد که از شهر بیرون رود که حجاج ترا طلب داشته و سعید از این اشارت بآواز بلند میگوید که ای مردمان نهاد و مدتی در آن ولایت نشست در کنج انزوا بود و چون خاطرش از طول زمان ملول گشت بمکه شرفه رفته ساکن شد تا ولید خالد بن عبد الله را بحکومت آن دیار نامزد گردانید و اهل مکه بسعید گفتند که خالد خالی از شرارتی نیست بصواب اقرب انکه نقل مکان کنی سعید جواب داد که چندان گریختم که دیگر احتمال عزلت و عافیت ندارم که بگریزم هر چه سرنوشت نیست بمن خواهد رسید و در این اثنا بسع نامبارک حجاج رسید که سعید بن جبیر و عطاء بن مجاهد و طلق بن حبیب و ابن دینار پناه بحرم برده اند حجاج سعید را طلب کرد و ایشان نیز هم که بر من خروج کرده تابع پسر اشعث شده بود ند اکنون در مکه نفر اقبالی نشسته اند سعید را بامیر داد ستوری دهد تا بجزای آن جماعت در کنار رایشان نیز هم ولید فرمان داد تا خالد بن عبد الله این چهار شخص را گرفته پیش حجاج فرستاد محمد بن جریر گوید که خالد کسی را بسعید بن جبیر گماشت تا او را بواسطه نزد حجاج برد و چون موکلان بادی رسیدند کی ازان دو شخص خانه می از سعید رضیت نمود دیگری پیش او در حجاب رفت

بعد ازان که بیدار گشت گفت ای سعید مرا در خواب گفتند که از تو جان من چیزی دست خواهد برد اکنون هر جا که خواهی برو که دست از محافظت تو باز داشتیم سعید گفت امید دارم که بمال حلال چیزی و خوبی نباشد و ازامثال عبدالله تبا او ابواسطه پیش حجاج رسانیدند حجاج از روی غضب باوی خطاب کرد که ای سعید چرا بر من بیرون آمدی سعید گفت اصلح الله الامیر از مسلمانان گاه بتواب آید و گاه خطا و ازین سخن صورت غضب حجاج تسکین یافته مجلس گمان بردند که آسیبی بوی نخواهد رسانید بعد ازان در اثنای محاوره سعید بتقریب گفت که پیوسته شفت در زمیت من حق همتی داشت و از استماع این آتش خشم حجاج بر افروخته گفت ای شقی بن کشیون در آن حین که پسر زبیر را کشتم و از مردم بیعت عبدالملک بن مروان ستاندم تو آمده بیعت کردی جواب داد که بلی حجاج گفت که چون بار دیگر که از ما بالی عراق اتحاد بیعت او مینمودم نه تو باز آمده بر تجدید بیعت اقدام کردی گفت آری حجاج گفت هزار هزار درهم تو دادم تا مرا رباب استحقاق صرف نمائی و چون گفتی که ما را بمصرف وجوب رسانیدم تفتیشی آن نکردم و حساب آن مبلغ نکردم و ترا بر اسرار خویش اطلاع داده این انگاشتم و مع ذلک بر تفاوت بیعت اسیر عبدالملک اقدام نمودی و از بیعت او بسبب وجولاهه زاده تبرا کردی و اکنون پیش من دعوی وفای اومی کنی و حجاج عبدالرحمن و پدرش را بجهت آن لسنت باین حرف میکرد که بسیاری از مردم من شیع بودند امثال آن اشتمال مینمود و گفت شفت همدعبدالرحمن ازان ولایت بود و بالجمله چون حجاج سعید بن جبیر الشقی بن کشیر فخاطب گردانیده گفت گردن تو را بزنم سعید گفت نام من سعید بن جبیر است نه شقی بن کثیر و مرا چندان مهلت ده که دو رکعت نماز بگذارم حجاج فرمان داد که ردی او را بقبله نصاری کنند سعید گفت فاتا تولوا فثم وجه الله آنگاه حجاج گفت که بخاکش کشید فرمود که منها خلقناکم وفیها نعیدکم حجاج گفت گردنش بزنید سعید گفت اشهدان لا اله الا الله واشهدان محمدا عبده و رسوله پس گردن بلند داشت و جلاد شمشیر زده چون سر بارگش از بدن جدا شد سه نوبت گفت لا اله الا الله نوبت اول دست بسمع همگان رسید و دو نوبت دیگر شکسته شنیدند و چون سر سعید را پیش حجاج نهادند گفت لعنت بر آن ترسازاده یعنی خاله عبدالله باد که او را نزد من فرستاد بخدا سوگند که اگر میدانستم که سعید در کمین خشم من است او را وی عفو میکردم و در تاریخ کامل مسطور است که چون حجاج سعید را کشت اضطراب فاحش و تلفظ عظیم بعقل وی راه یافت و بدین حالت ماند بعضی بر آنند که حجاج بعد از کشته شدن سعید چهل روز بیش زنده نبود و هنگام که بخواب رفتی سعید را دیدی که دامن او را گرفته میگفت یا عدو الله لما فلتنی و بعضی بر آنند که حجاج را بخواب دیده ازوی پرسیدند که خدا تعالی با تو چه کرد جواب داد که بیاداش هر شخصی که بغیر من کشته بود هر یکی را کشتند و بعوض سعید هفتاد بار من بچاره را بقتل رسانیدند و هنوز خلاص نشده ام لعنو فیها من عضب الله و این سال یعنی سنه اربع و تسعین را سنه موت الفقها خوانند چه عامه فقهاء مدینه مثل علی بن الحسین و عروه بن زبیر و سعید بن مسیب و ابوبکر بن عبدالرحمن درین سال وفات یافتند و درین سال چهل روز متعاقب در ممالک شام زلزله واقع شده بسیاری از عمارات خراب گشت و این صورت از نوادر وقائع است ذکر وفات حجاج بن یوسف مقرون بفنون و مناسف و شرح بعضی از اخبار و آثار او نقل ست که روزی عمر بن عبدالعزیز بعد از عزل آن از امارت مدینه بمجلسی می گفتند که جهان از ظلم و بیدادگر فتنها ست چه ولید در شام و حجاج در عراق و قره در مصر و عثمان در مدینه و خالد در مکه بستم مشغول اند هم گفت یا رجالیا عالم محمول از ظلم و جور است تو به نهایت بیکران خویش جهان را از محنت رهائی ده تیره وعای او بهدف اجابت رسید حجاج بن یوسف بعراق و قره بن شریک بمصر بهر دو در یک ماه وفات یافتند و از عقب ایشان ولید هم در آن سال هلاک شد و خالد و عثمان از حکومت مکه و مدینه معزول گشتند گویند که حجاج در معرض موت از مجنی که پدر ابن وهی حاضر بود پرسید که هیچ دلیلی از دلائل نجومی هست که ملکی در بن ایام نمیرد منجم گفت عنقریب خواهد مرد که ملقب بکلیب باشد حجاج گفت بخدا سوگند که در ایام صغر سن مادر مرا کلیب میخواند منجم گفت والله است توت حجاج گفت باری من تا پیش از خود روانه سازم و فی الحال خبر مرگ او را شنوده این قول منافی آن روایت است که گفته اند که بعد از کشتن سعید بن جبیر حجاج کلیب را کشت و مروج الذهب مسطور است که تا رفیدار حجاج اول در حبالهٔ نکاح حارث بن کلده بود و حلوت شبی در هنگام سحر نزد او خارغه آمد و دیده غلال می کرد او را طلاق داده خارغه سپید گفت که اراهی در خاطر دارد که تجویز مفارقت نمودی گفت آری اگر چیزی کریهان ایشان نباشد از طعامی بسته که حالا خورده و دلیل حریص شده است بر اکل و اکثر طعامی است که اهل شهب بکار برده دلیل نابکاری است و بعد از عدالت یوسف بن عمر عمل بدر حجاج فاسد شد و انجوا ست و چون حجاج ستوده شد مخرج اساعش بسته بود بشعب سوراخ کردند و سینه و الده خود و عمها را شکافتند گویند که شیطان بصورت طبیبی بحضور شنده گفت تا بخاله ها کشته خون او را در دوی مالیدند و روزی دیگر فرمود تا بزی را کشتند و او را در خون آن پر نقش نمودند و روز دیگر مار سیاهی را کشتند و حجاج خون آن مار طلخ گردانیدند و در روز چهارم پستان و گردن و حجاج در کودکی نیز آزار زوی ظلم داشت و چنان می گفتی که هیچ چیز در من نمیتواند زد یعنی خون نیست عبدالله بن مسلم در کتاب باوایل آورده که اول کسیکه عمل ساخت و در محمل سوار شد حجاج بود اول کسیکه سفیان را تقبیح نمود

و سمت کسیکه بر دست مردم نام مواضعی را که در آنجا متولد شده بودند نقش کرد او بود و اول کسیکه هزار مائده در مجلس او بیکبار نهادند حجاج بود و بهر مائده دو کس بنشاندی و آن مائده‌ها مشحون به طعامهای گوناگون بودی و با خلق گفتی که رسول من آفتاب است چون آفتاب برآید حاضر شوید و اول کسیکه هزار درهم بیکبار جائزه داد وی بود و اول کسیکه در جنگ و معرکه بر سریر نشست و مردان و زنان را در یک زنجیر کشیده محبوس گردانید وی بود راقم حروف در نسخه دیده که حجاج بروزی پیاده بهنگام اشتداد گرما از نفس مدینه بیرون آمده بر سر ضیعتی رسیده مشاهده کرد که شخصی بزراعت مشغول است و اتفاقاً آن شخص حجاج را نمی شناخت در آن اثنا روزی از وی پرسید که حجاج چگونه مردی است آن دهقان گفت بد مردکی فاسق و فاجر و غدار و بدکردار است حجاج گفت تو مرا میشناسی گفت نه گفت منم حجاج دهقان گفت تو مرا می دانی گفت نه دهقان گفت من یکی از موالی ابن زبیرم و در هر سال سه روز دیوانه میشوم امروز یکی از دو سه روز است حجاج ازین سخن در خنده شد و او را هیچ نگفت از عمر بن عبدالعزیز منقول است که فرمود در قیامت هر امتی کسانی که به افعال ذمیمه و اعمال قبیحه موصوف باشند بیارند و ما حجاج را به برابر همه بریم بر همه غالب آئیم و شافعی گوید که عبدالملک بن مروان با حجاج گفت که هیچکس نیست که بر عیب تو مطلع نباشد اکنون تو معائب نفس خود را بگوی گفت من مردی لجوج حقود حسودم عبدالملک پرسید که ترا با شیطان چه نسبت است جواب داد که هرگاه شیطان مرا بیند از در مصالحه درآید و آنکه روزی بر خالد بن یزید بن معویه بگذشت مردی از خالد پرسید که این کیست خالد گفت بخ بخ این مرد عمرو عاص است حجاج این سخن شنیده پیش خالد آمد و گفت بخدا که من راضی نیستم که پسر عاص باشم من پسر مشائخ ثقیف و صنادید قریشم و من آن کسم که صد هزار کس را جهت این معنی که پدرت را به شرب خمر و نفاق نسبت میکردند کشته ام در کتاب نثر الدرر مذکور است که روزی حجاج بر منبر رفته میگفت که بقول سلیمان رب هب لی ملکا لا ینبغی لاحد من بعدی انه کان حسودا و آن شقی این کلمه را بآیت منضم گردانیده سلیمان را بحسد نسبت کرده کافر گشت و همچنین منقول است که حجاج مکتوبی به عبدالملک فرستاده پیغام داد که قرآن میخواندم و چون باین آیه رسیدم که اولئک الذین انعم الله علیهم من النبیین والصدیقین والشهداء خواستم که لفظ والخلفاء را بدان زیاده کنم عبدالملک قاتله الله در نثر الدرر آورده است که حجاج روزی از همنشینان خود پرسید که چیز ببکند ماندگی را بعضی گفتند ذلک و برخی جواب دادند که حمام و فرقه گفتند خواب حجاج گفت چیزی را که در طلب آن مانده باشی اگر بیابی ماندگی را ببرد نقل است که نوبتی وکیل خود را گفت که مال مرا بدست کسی بده که از وی بتوانم ستد وکیل گفت آنکس که باشد جواب داد که مفلس گویند که عدد مردی که بالتعیین به تیغ ستم وی کشته شده بودند بصد و بیست هزار رسیده بود و کشتگان معارک او بغیر علام الغیوب هیچکس نشناخت امارت حجاج بیست سال امتداد داشت پانزده سال در سلطنت عبدالملک و پنج سال در ایام حکومت پسرش ولید و زمان حیاتش پنجاه و چهار سال بود روایت است که چون حجاج فوت شد شمار زندانیان آوردند عدد آنها به پنجاه هزار رسید از آن جمله سی هزار مرد بودند و بیست هزار زن و زندان وی سقف نداشت برف و باران بر محبوسان می بارید و آفتاب بر ایشان می تافت

ذکر فتح کردن قتیبه سمرقند را سابقا علی جمیع الاجمال مرقوم کلک بیان گشت و قتیبه بن مسلم را در ولایت ماوراء النهر فتوحات لا تعد و لا تحصی دست داد و چون فتح سمرقند مشتمل بر اندکی غرابتی بود قلم مشکین رقم آنرا بتخصیص بذکر کرده تفصیل می نماید ابو حنیفه دینوری در تاریخ خویش آورده که چون صول حاکم ماوراء النهر در مقام محاربت قتیبه آمده از معرکه آوری بتافت قتیبه بعد از فتح بخارا و ضبط آن پرتو التفات بر تسخیر سمرقند افگنده متوجه آن جناب شد و چون مدت محاصره آن شهر فردوس مانند امتداد یافت دهقان آنجا که گماشته صول بود خبر به قتیبه فرستاد که اگر مدت العمر بمحاصره این بلده پردازی کاری نسازی زیرا که ما در کتب آبا خویش چنین یافته ایم که این شهر بدست شخصی مفتوح شود که نام وی پالان باشد قتیبه الله اکبر گفته به دهقان پیغام فرستاد که نام من پالان است چرا مرا قتیبه گویند که قتب در لغت عرب عبارت از پالان باشد دهقان گفت ما را یقین حاصل آمد که قتیبه آن شخص نیست و چون قتیبه دید که تسخیر سمرقند بسهولت میسر نمیشود حیله اندیشیده صندوقها مرتب گردانید که ابواب سفلی آن را از درون می بستند و در هر صندوقی مردی مسلح نشانده ابواب علیاء صنادیق را از خارج مقفل ساخته ندای رحیل در داده پیش دهقان قاصدی فرستاد که بنابر مصلحت ملکی متوجه چغانیان میگردم و با من اسلحه و اموال فراوان است چیزی از آنها را پیش تو امانت میگذارم تا بشرطیکه چون از آنجا بسلامت مراجعت نمایم همه را ثابت تسلیم کنی و دهقان بقبول ملتمس قتیبه آن صنادیق را در ظلمت لیل بشهر فرستاد و چون مردم آرام یافتند مردم مسلح از صندوقها بیرون آمده سمرقندیان را کشتن گرفتند و دروازه را گشاده قتیبه بشهر درآمد و دهقان گریخته سمرقند بلکه جمیع ماوراء النهر مسخر اهل اسلام گردید

ذکر وفات ولید بن عبدالملک و بعضی از خصائل او در سنه ست و تسعین در ماه جمادی الاول ولید وفات یافت زمان حکومت او نه سال و شش ماه بود و مدت حیاتش چهل و نه سال و کسری و از وی نوزده پسر ماند و اعتقاد اهل شام آنست که افضل خلفای بنی امیه ولید بوده زیرا که مسجد جامع دمشق را که آنرا جامع بنی امیه گویند او ساخت و مسجد رسول را در مدینه وی وسیع گردانید و در بیت المقدس مسجد اقصی را نیز عمارت کرد و بهر مقعدی خادمی مقرر نموده و بهر نابینا را قائدی دور و مجذوبا را از مردم جدا ساخته فرمود تا از دیوان وجه معاش ایشان را مهیا دارند و در ایام دولت وی بلاد ماوراء النهر تا فرغانه و دیار

کامل تمکن متوجه گشت و او بعبارت میل بسیار داشت و در ایام حکومت ولید همگی همت خلق بطرح آتشبه و گفت و شنید ایشان همین از این معنی بود و در زمان دولت سلیمان بن عبد الملک سخن مردم در ذکر طعام و نکاح بود زیرا که او به این دو چیز رغبت تمام داشت و در ایام خلافت عمر بن عبد العزیز هر کس که بدیگری میرسید می گفت دوش چنین می پاره قرآن خوانده و در آن کتاب چنین برطاعت و عبادت بود سخن و رسیان خلائق بیشتر از فرائض طاعات و نوافل عبادات می گذشت و مضمون کلمة الناس علی دین ملوکهم در آوان سلطنت این پادشاه ظاهر گشت گویند که ولید را وصیت آن شده که برادر خود سلیمان را که پدرش عبد الملک بعد از ولید او را ولیعهد گردانیده بود از ولایت عهد عزل کند و آن امر خطیر را به پسر خود عبد العزیز مفوض گرداند و سلیمان باین معنی راضی نشد و هر چند ولید او را از این مطلب داشت سلیمان نپذیرفت و ولیدکسان به اطراف ولایات خویش فرستاد و خلق را به خلع سلیمان و بیعت ابن اخ دعوت نمود اما هیچکس از ذوی البصائر و غیر هم رغبت باین دعوت نکرد مگر حجاج بن یوسف و قتیبة بن مسلم چون کرة بعد اخری سلیمان را طلب کرده او امتناع نمود ولید از این معنی خشمگین شد متوجه سلیمان گشت و در راه داعی حق را لبیک اجابت گفته و رهسپار این خبر بسمع شامیان رسید بیعت سلیمان پرداختند ذکر سلطنت سلیمان بن عبد الملک چون امر سلطنت بر سلیمان قرار گرفت بر منبر رفته خطبه در غایت فصاحت و بلاغت بگفت و او مردی ادیب فاضل بود مخالفات برادرش ولید بعد از آن بهم مملکت پرداخت زیاد بن سلیمان را بعراق و ما تیعه والی گردانید و به تفتیش آل نبی عقیل که از جمله مخصوصان حجاج بودند فرمان داد و مجموع منتسبان او را بانواع تشدد و عذاب معذب ساخت و در سیاست حکومت سلیمان قتیبة بن مسلم بنا بر آنکه طلع او را قبول کرده بود و استدعا ولید را در ان باب مسموع داشته از سلیمان خائف گشت و خواست که امرا و قبائل عرب را که در خراسان بودند با خود و در مخالفت سلیمان متفق سازد همچنین این معنی را از وقبول نکرد و امرا از روی التماس کردند که ما را دستوری ده تا بما و طان خود مراجعت نمائیم آنگاه قتیبه آغاز به مزاحی کرده تن بآن در نداد و روز بروز میان او و امرای ملک ماده نزاع و وحشت سمت ازدیادی یافت و هم آن منجر شد که مجموع عظماء بالاتفاق دفع یزید بن اسود تمیمی را بر خود امیر ساختند و قتیبه را از امارت عزل کردند و این خبر به قتیبه رسیده تصدیق نمود و به طلب او کس فرستاد و کیع به بهانه مرض از خانه بیرون نیامد و قتیبه باری دیگر او را طلبیده گفت اگر بر اسب سوار نتواند شد در محفه نشسته متوجه گردد و کیع گفت رحمت زیاده از انست که بمحفه توان آمد قتیبه حکم کرد که اگر و کیع در انتقال مدن قتل خلید سر او را بیاورید و چون این خبر به و کیع رسید سلاح پوشیده بر اسب سوار شد و با طائفه که با مارت او و سلطنت سلیمان خوشنود بودند متوجه سراپردهٔ قتیبه گردید و چون بپسر دریچهٔ طاق قتیبه بجدود نحوس رسیده بود ملازمان خاصه برگشته بطرف و کیع رفتند و غبار فتنه بالا گرفت و یازده کس از برادران و فرزندان قتیبه کشته شدند و فتنه او نیز از عقب ایشان روان شد و کیع سر قتیبه و مقتولان او را از بدن جدا کرده پیش سلیمان بن عبد الملک فرستاد و چون سر قتیبه را نزد سلیمان آوردند زبان و کیع مفتوح این بیت را مترنم داشتند که بیت عجب است ولیکن بهزار مروی ✦ پای لنگی نزد سلیمان برون ✦ و سلیمان بر فوت قتیبه با وجود عصیانی او تا سف خورده گفت انچه قتیبه در خراسان بما و را نمود کردار یکپس عشر آن صادر نکرد و در کتب تاریخ مسطور است که در عراق جمعی از بنی عثمان بجانبی میرفتند ناگاه چشم ایشان بر شخصی افتاد که عصائی در دست و ابنائی بر پشت داشت و پیغمبل هر چه تمام تر میرفت او را گفتند از خراسان می آئی گفت از خراسان پرسیدند که چه خبر داری جواب داد که دیروز قتیبه بن مسلم را کشتند ایشان این سخن تعجب نموده و چون آن شخص اثر آنکار در و نیافتند بنی عثمان شاید که دروغ گفته باشد ثمار ا به کجا باید رفت گفتند نمی گفت به افریقیه و این سخن گفته روان شدند و بنی عثمان هر چند از عقب آن شخص تاختند به گردش نرسیدند و آخر الامر آن جماعت را به افریقیه فرستادند و العهدة علی الراوی و در سنهٔ ثمان و تسعین سلیمان بدار فنا رحلت نمود و از انجا برادر خود مسلمة بن عبد الملک را با لشکری سنگین بجانب روم فرستاد و الیون را که از اطراف آذربایجان که دران حین رسیده بود و مضامین آن شده که ملک روم را مستخلص گرداند مصحوب مسلمه گردانید و حال پادشاه روم دران اوان فوت شده بود و مسلمه بجانب قسطنطنیه روان شده چون نزدیک بآن دیار رسید لشکریان را فرمود تا غلبه بسیار جمع آورده در ظاهر شهر منبر ساختند بعد ازان فرمان داد تا زراعت کرده را برای خود سازند ترتیب دادند و چون اهل قسطنطنیه از محاصره بتنگ آمدند از در مصالحه درآمده کسی پیش مسلمه فرستادند که بعد و عهد سری و نیازی پذیرفته و مسئول رویان به اجابت اقران نیافته چون ارض صلح مابوس گشتند با الیون پیغام دادند که ما و سلطنت تو مضائقه نداریم اکنون حیله بر انگیز که مسلمه بجانب شام باز گردد و الیون از طرق قریب با مسلمه گفت که اهل روم می گویند که برادر پادشاه شام علات جمع آورده روزگار بسیری بمحدود تو جهت جنگ کردن ندارد و حالا مصلحت چنان می نماید که آتش در انبار ها زنی تا شوکت تو ایشان را معلوم گردد و یقین شناسد که از سر حدیه محاربه ایشان قیام خواهی نمود و مسلمه بگفتار او فریفته گشته غله ها را بسوخت و از وقوع این امر قوت اهل اسلام گشته روسیان قوت گرفتند و مسلمه را سیمهٔ و تحیر گرفته ناچار ای اقامت داشت و نه روی مراجعت چه سلیمان حکم کرده بود که مسلمانان تا قسطنطنیه را مسخر نسازند باز نگردند و در این اثنا خبر وفات سلیمان و مکتوب عمر بن عبد العزیز بایشان رسید که معاودت نمایند و مسلمه و سائر مسلمانان بسلامت روی به اوطان خویش نهادند و ایشان مملکه خلاص شدند ذکر خلافت یزید

بن مهلب به خراسان و فتح جرجان و طبرستان و در زمان خلافت عثمان کلیه ولایت سعید بن العاص لشکر بجانب جرجان کشید و چون قریب بآن نواحی رسید اهل آن مملکت دولایت نهاد و دینار باو دادند و صلح کردند و سعید باز گشته بعد ازان تا زمان سلطنت سلیمان همچنین از اهل اسلام و عهد و تسخیر آن ولایت بر نیاید و در آن ولایت که قتیبه متوجه خراسان شد از حجاج دستوری خواست که بفتح جرجان و طبرستان پردازد و مجاج رخصت نداد و گفت ماوندران جای سخت است مبادا که سعی از پیش نرود و موجب تالف شود و قتیبه ازراه قومس بخراسان آمده متعرض جرجان نشد و هرگاه که خبر فوتی از فتوحات قتیبه بسمع سلیمان میرسید و او بپیش یزید بن مهلب زبان بتعریف و توصیف قتیبه میگشاد و یزید می گفت انیما به فائده چون جرجان در وسط بلاد بر حال سابق مانده و قتیبه بر امون آن نمی گردد و چون سلیمان بر سریر سلطنت نشسته بعد ازان که حکومت عراق را بحجاج ارزانی داشته بود در زمام حل و عقد و قبض و بسط امور خراسان را نیز در کف اختیار و قبضه اقتدار او نهادند و یزید از مملکت عرب به دیار عجم آمده بنوعی در معموری عمارت و فراغ رعیت سعی نمود که مزیدی بر آن متصور نبود و چون خاطرش از ضبط خراسان فارغ گشت با استحضار لشکریان فرمان داد ان صد هزار مرد جمع آورد و بسیر خود فخلد را در آن ولایت بنیابت خود گذاشته با سپاهی رزم خواه به جرجان نهاد و چون بحوالی آن سرزمین رسید حاکم جرجان به منازعت و مخالفت پیش آمده میان هر دو گروه حربی صعب اتفاق افتاد و آخر الامر یزید بن مهلب غالب گشته مخالفان راه گریز پیش گرفتند و یزید گریختگان را تعاقب کرده جرجان را محاصره کرد و عاقبت شهر مسخر گشته مال بقیاس بدست مسلمانان افتاد و یزید خمس غنایم را بانضمام نامه نزد سلیمان فرستاده روی به طبرستان نهاد و الی آن ولایت اسپهبد نام از دیالمه مدد طلبیده دو هزار کس باز انجماعت باو پیوستند و اسپهبد مستظهر و قوی دل شده روی بدفع یزید نهاد و فرمود تا راه ها را بدره ها آراسته و بعضی از مردم یزید با مقدمه اسپهبد محاربه کرده اینها منهزم گردانیدند و اسپهبد نامه بمردمان جرجان نوشت که هر گز از مردم یزید دران ولایت بابی به قتل رسان و مرزبان مردم بسیار جمع کرده قصد گماشته یزید کرد و بعضی از مسلمانان بقتل رسیده بقیة السیف پناه به موضعی حصین برده از طبرستان بیرون آمدند و چون خبر مخالفت جرجانیان بسمع یزید گشت محزون و ملول گردید و یکی از رؤسای آن مملکت را که مصادره کرده در حلوت طلبیده و باو گفت که اگرچه از من ضرری بتو نرسیده ولیکن چون بر دیانت و سلمانی تو وثوق دارم می دانم که جانب اهل اسلام را نگاهداشت مخلص سخن آنکه جرجان باغی شده اند و ما را توقف در کوهستان مصلحت نیست بهر طریق که توانی میان من و اسپهبد بساط مصالحه ممهد گردان تا باز گردم و آن مرزبک اعتماد از خلوص نیت اصلاح آمده و فی الحال پیش اسپهبد رفت و بطریق نصیحت گفت که من اگرچه مسلمانم اما مولد و منشاء من این ولایتی ست و من مصلح حال تراد دوست تر میدارم از غربا میل یزید و ترکان مرا در مصالحه با او قبول کردند تو نیز باید که حدیث دربان باب بسمع رضا مقابل نمائی غرض از تمهید این مقدمات آنکه بسبب اندک ضعفی که درین اوقات بسپاه مسلمانان راه یافته مغرور نگردی که یزید عرضه داشتی با پایهٔ سریر سلیمان بن عبد الملک فرستاده مدد طلبیده است و عنقریب لشکری که هیچ پادشاه را قوت مقاومت ایشان نباشد باین ولایت خواهند رسید اکنون مصلحت آنست که من صلح در میان آریم که بعد از وصول مدد یزید از مصالحه بآنجا خود اسپهبد گفت و یحک چنان شنیدم که با تو جفاها کرده و دو بیست هزار درهم نسانده و حالا تو آمده می خواهی که آتش فتنه که بالا گرفته بزلال موعظت نشکین دهی آن شخص گفت چنین است لیکن عرض من ازین تصدیع خزینه تو خواهی تونیست و چندان ازین کلمات تقریر کرد که اسپهبد فریفته گشته و قبول نمود که هفتصد هزار درهم و چهار صد غلام که بر سر هر غلامی طبقی از سیم باشد که طیلسان و شقهٔ حریر بر آن بود بیزید دهد تا باز گردد و بعد از استحکام قواعد صلح مردم جامع باز گشته پیش یزید رفت و کیفیت قضیه را تقریر کرده گفت جمعی را به فرستاد تا مال مصالحه را بستاند و یزید بستبشر گشته اموال را گرفت و بطرف جرجان باز گشت و بنا بر آنکه جرجانیان بعیان اقدام نموده بودند سوگند خورده بود که چون بر ایشان ظفر یابد چندان از ایشان بکشد که آسیا بخون اجتماع گردان شود از آب آن آسیا طعامی ترتیب داده چون خبر مراجعت یزید بمرزبان رسید گریخته بپناه تعلقه رید در ان نواحی داشت و یزید از عقب او رفته بمحاصره اشتغال نمود و آن قلعه بود در میان بیشه بغایت بلند چنانچه دست تطاول حوادث ایام بدامن خاک زبان نرسیده و به مرتبهٔ استوار که از سنگ طوائق روزگار پرور شهور و اعوام خللی به پرچ آن راه نمی یافت و یک راه بیش نداشت و مدت هفت ماه یزید بر در حصار نشسته هر چند مجانیق نصب کرد و سعی و کوشش نمود یک ظفر در آئینهٔ مراد جلوه گر نشد تا روزی مردی از یاران یزید بهیاج نام به پیرامون حصار می گشت و سگی با خود داشت و آن سگ بخیر براه بمر کوهی روان دید که قلعه بر فراز آن کوه بود و سگ از پی نخیر شتافته از عقب سگ روان شد و راهی بغایت تنگ و وعرت آنبوه پوتا مدروقت باز گشتن راه گم کنند دستاره جامه خود را پاره کرد و بر سر شاخ درختان می بست و می رفت تا به موضعی رسید از کوه که به حصار شرف بود پس باز گشته به لشکرگاه آمد و یزید را گفت که اگر سن راهی بمایم به موضعی که بر قلعه مشرف باشد چه انعام فرمائی یزید گفت هر چه تو خواهی بهیاج گفت چهار هزار درهم خواهم یزید قبول کرد له ده هزار درهم بدهد بهیاج گفت حالا چهار هزار درهم را تقدیمی باید اگر بعد ازان احسان و گر کنی به احسان سابق لاحق گردد یزید ملتمس او را بمنزول داشته مقرر فرمود

که نهزار و چهارصد کس بادی بوده بهلاج معروف داشت که آن راه این مقدار مردم را بزنیاید یزیاد و اصاحب اخبار آن امر گردانیده بهلاج ازمیان سپاه ندای صدکس گزیده روان شدو در آن شب نیز یزید غرور تا آتش در معسکر افروخته و مردم حصار ازین معنی نهایت متوهم شده و روند گرگی اهل لشکر میان یزیدروی بگروه نهاده و دوال قلعه مجموع از حصار بیرون آمده بشمشیر جنگ و پیکار گشتند و بهلاج با لشکر اسلام شب بهم مسافت پنجوه روند گز نیز از قصد نیاسوده و وقت نماز پیشین بوضع مسعود رسیده و بگرگفتند و آواز تکبیر ازشان بسمع خافقان گشته فریاد الامان برآورده و یزیدزنان و فرزندان بگرفتن را اسیر کرده و مردان را بارباب شمشیر قتل رسانیده و دیارهای قلعه را خاک یکسان کرده روی بجرجان نهادند و بظاهر شهر نزول کرده و مجانیق نصب فرموده و قهرا قشهر را مفتوح گردانیده قتل خلایق فرمان داد و بعضی از قلعه را بهار و برجی را پنج معتول رسیده قاتلان اسیران را بگرگنار نجوبی که به آسیائی میرفت نیاز فرموده یزیدبرده مانده گو سفندان ذبح کردند و آثار و آن آسیا طعامی مرتب گردانیده پیش یزید آوردند تا بدان خود و از عهدهٔ سوگند خویش بیرون آمده فرمود تا درسا فتند و فرخ دار با زندو چهار هزار کس دیگر را از انها بیاورند و اموال فراوان و ضیاع بی پایان و نفائس اعتمه و لطائف اقمشه از ان ملک بدست یزید و رو سپاه عجم و امرا عرب که دران سفر با وی بودند افتاد و بعد از تسخیر ولایت جرجان و طبرستان و سمنان مغیرة بن ابی قره را که دبیر او بود گفت که فتحنامه نویشت و در آنجا تفصیل باز نمود که از نفد و جنس چه چیز در تحت تصرف آمد و در حین کتابت هر چند دبیر معروض میداشت یزید گردانیده و بر براعین عقلیه اثبات نمود که عاجلا و آجلا مصلحت روزگار را میسر نیست که اشارتی بکثرت اموال رود و مفید نیفتاد و چون نامه به سلیمان رسید شرف اصدار ذکر داشته یزید در مجالس و محافل ستودن گرفت و در ین اثنا که کوبات بعضی از عمارف خراسان به سلیمان رسید که یزید در مقام طغیان ست و بیکن که عنقریب اظهار آن کند و سلیمان متاثر گشته در ین باب با نواب خویش مشورت نمود و ایشان گفتند هرکس که بر صرف این مقدار مال که یزید دارد قدرت یابد بیشک دم از استبداد و استقلال زند تدبیر آنست که پیش از اعلان کلمهٔ عصیان از امل بیت خویش کسی را بدو فرستی تا او را بخود وابستاند که چون این صورت دست دهد هیچکس در مخالفت تو با وی موافقت نخواهد نمود و سلیمان در ین اندیشه بود که ناگاه قضای ربانی نازل شده فقد حیات بقایض ارواح سپرد ذکر وفات سلیمان بن عبد الملک و بعضی از حصلتهای آن در سنهٔ تسع و تسعین هجری سلیمان وفات یافت و فوت او در موضع دابق از اعمال بن تعسیر می واقع شد مدت سلطنتش دو سال و هشت ماه بوده او را مفتاح الخیر گفتند زیرا که چون بر سریر فرمانروائی نشست زندانیان را آزاد فرموده با کافه جلائق بر وجه احسن زندگانی کرد و عمر بن عبد العزیز را خلیفه ساخت و از غرائب اتفاقات آنکه روزی بر تشیع جنازه یکی از معارف شام اقدام نموده خاکی را که از لحد آن شخص بیرون آورده بودند بر داشته بوی کرد و گفت این چه پاکیزه خاکی ست و عجب بوی خوش دارد و هفتاد گیری در پهلوی قبر او او را دفن نمودند نقله اخبار گویند چون سلیمان بیمار شده دانست که بمعرض موت مبتلا گشت خواست که یکی از فرزندان خود را ولیعهد گرداند و اولادی که محبوب داشت مجموع و معین بودند نصف از مامحان و نزدیکان با وی گفتند که اگر امیر امر سلطنت را بکودکی مفوض گردانی احتمال قریب دارد که از عهدهٔ آن مهم بیرون نیاید و این صورت سبب تفرقه و تشویش خاطر اهل اسلام شود سلیمان گفت مرا نیز این اندیشه مانع می آید پسرم داود چون ست جواب دادند که او در ممالک روم ست و حیات و ممات وی معلوم نیست گفت در شان عمر بن عبد العزیز چه می گویید باتفاق گفتند که او مرد دیست از اخیار مسلمانان و بورع و فضل آراسته سلیمان گفت عمر را ولیعهد گردانم و بعد ازوی یزید برادر خود را عمر راضی شوند و تسکین یابند و اگر با نفراد و ولایت عهد را بعمر حواله کنم شاید برادران من انقیاد نه نمایند و در آن زمان یزید بن عبد الملک غائب بود و نواب این رای را مستحسن داشته سلیمان فرمود تا دران باب وثیقه نوشتند و یکی از معتمدان خود را فرمود تا بنی امیه را در مصلای جمع کرد انگاه مهری بر وثیقه نهاده او را بدیشان الحیات داد و گفت این کاغذ را نزد اهل بیت من برو بگوی که فرمان امیر چنان ست که باشخصی که نام او در ین صحیفه مسطور شده بیعت نمائید و چون رجا بحضرت حاضر شوند بعرض بنی امیه و سائر معارف شام که ایشان بودند رسانید آن جماعت گفتند که داعیه آن داریم که امیر را ببینیم و آنچه فرماید عمل کنیم رجا گفت بشنید و چون بر بالین سلیمان حاضر گشتند متوجه ایشان گشته گفت بآن کس که نام او در ین صحیفه قلمی شده بیعت کنید حاضران مجلس باتمثال امر مبادرت نموده مبایعت نمودند رجا گوید که چون مردم متفرق شدند عمر بن عبد العزیز پیش من آمده گفت که اگر ترا معلوم شده که امیر این مهم را بمن حواله فرموده اعلام فرمائی تا من استعفا نمایم که عهده حکومت ندارم من گفتم مرا معذور دار که با فشار او را امیر زبان نخواهم کشاد و آن جناب از منزل من بمسجد بیرون رفت و بعد ازان هشام بن عبد الملک باین ملاقات کرده از حقیقت حال استطلاع نمود و گفتم نخست سوگند که امیر را خیانت نکنم و بر سر او هیچکس را مطلع نگنم هشام دست بر دست دیگر زده گفت اگر فرزندان عبد الملک از نصف خلافت بایوب شوند بسیار حادث گردد رجا گوید که چون سلیمان بعالم بقا خرامید روی او را پوشیده بیرون آمدم و باخاندان گفتم که چنان مکنید که فاقد امیر کسی را معلوم شود تا من با کیم و نزد کعب بن عیسی که از امرا بود رفته گفتم که امیر فرمود که خلایق را بمسجد حاضر گردانی چون وی بمسجد نشست گفتم که فرمان امیر چنین ست که وفیع و شریف بار دیگر بیعت کنند تا کسیکه نام او در ین صحیفه است و هر که در مسجد بود بمبایعت اقدام نموده چون مهم استحکام یافت گفتم که امیر بجوار رحمت رب العالمین واصل شد و عهدنامه باز کرده به

چهارم و چون نام عمر بن عبد العزیز رسید م شام بانگ برآورده که من ازین بیت بیزارم گفتند گریه فنائی سرت را ندیدان جد انگم شام به آن ضرورة بخلافت عمر رضا داده بعد ازان بتحریر و تلقین سلیمان پرداخته نقل است که سلیمان جامهای الوان بتکلف پوشیدی و هر کس که از ملازمان بالواب خلعی پیش او آمدی در غضب رفتی و طعامهای لذیذ گوارنده نوشیدی و بعضی از اشتهاء رده ولایت عرب از تحفات اوست و در اکل شهرتی تمام داشت چنانچه گویند که روزی اشتهای بره بریان کرده پیش آوردند و وی همه را بهای نان تنک بکار برد و چون خوان حاضر کردند باحضار مجلس موافقت نموده پیش از هر یک خورد بعضی از تواریخ مسطور است والمدة علی الراوی که او روزی صد طبل طعام خوردی و بسیار بودی که غریبان گرسنه در بیابانها آواز بدی و او با تمکین آن مرغ را گرفته تناول نمودی چندان صبر نکردی که تنک شود امعی گوید که روزی پیش هرون الرشید بوام و حکایات ملوک بنی امیه در میان آمد یحیی بن سلیمان بن عبد الملک رسید من نفتم او با تمکین خود مرغ بریان گرفت وی خورد و هرون الرشید فرمود که امعی به اخبار بنی امیه داناست بعد ازان گفت که جامهای بنی امیه را بر من عرض کردند بر تمکین جباه سلیمان اثر و سوست بود با خود گفتم که سبب این چه تواند بود و چون تو این حکایت تقریر کردی ان شبهه زائل شد انگاه جبّه از جبه های او آورده بمن دادند که بوقت خواب طبقهای پرحلوا بر بالای سر سلیمان می نهادند و در جوف لیل چون بیداری شد ازانها تناول می نمود و سلیمان بادشاه خیر فاضل بود و به تجمل بر بدر و برادران رجحان و تفضیل داشت روزی از عمر بن عبد العزیز پرسید که چه گوئی از سلطنت من انجناب جواب داد که سرورا لولا انه غرور ملک لولا انه ملک وجوه لولا انه موت و نعیم لولا انه عذاب ازین کلمات سلیمان را رقت دست داده متنبه شد ذکر خلافت عمر بن عبد العزیز بن مروان چون از دفن سلیمان بازپرداختند اسپان تازی خوب پیش عمر بن عبد العزیز کشیده گفتند بر هر کدام که خاطر امیر کشد سوار شود فرمود که ستور من ازینها همه پیش من بهتر است و بر اسپ خود سوار شده متوجه منزل خویش گردیدند بدار الخلافت باید رفت جواب داد که متعلقان ابو ایوب یعنی سلیمان در آنجا اند و گنج کاشانه من مراکبایت است و در خانه خودی بود تا آن زمان که نشستن سلیمان بطوع و رغبت بامن بیعت کردند مشروط بشرطیکه داد و عدل کنم چنانچه ائمه عدل کنند و میان خلق غائم بسویت قسمت نمایم و من توفیق خواهم از خدای عز و علا که افعال من برضای او مقرون گردد و چون این نامه بتو رسد شرط اطاعت و مطاوعت بجای آری تا راه راست یابی و حق عز اسمه از تو خوشنود شود و از مخالفت و عصیان اجتناب نمائی تا اعمال پسندیده که از تو صادر شده باطل نگردد اکنون برخیزید با مجموع مسلمانان که در آن صوب اند بین جانب بشتاب و چون مکتوب بسلیمان رسید اعیان سپاه را طلبیده آن نامه را بر ایشان خواند و در باب وفاق و شقاق و عناد و اتفاق سخن رانده همگنان گفتند که مصلحت در متابعت است و مسلمه این رای را نپسندیده داشته مذاکره رحیل در داده و چون بطبریه رسید رخصت فرمود تا لشکریان با وطنان روند و خود با خواص روی بدمشق نهاد و بآن بلده رسیده روز نخست با کمل تمام و غلبه و ازدحام بموقف خلافت مشتافته بار نیافت و در روز دوم نیز بر منوال سابق رفته شرف بوسبس حاصل نشد و در روز سوم با یک غلام متوجه گشته سعادت ملاقات دست داد و در اثنای محاوره عمر بن عبد العزیز با او گفت ای مسلمه گرد جهان گشته کارهای ترک کردی اگر از تو صادر شد بنا بر تقویت دین مبین و رضای حضرت رب العالمین بود سپاس باد و الاوای بر تو خدا یتعالی جرائم ما و ترا بیامرزد نقل ست که منهیان بسمع عمر بن عبد العزیز رسانیدند که خرج مطبخ مسلمه هر روز هزار درهم است و این معنی بر مزاج شریفش گران آمده پیغام داد که متمنی آنست که فرزا بیائی تا غذای چاشت با یکدیگر خوریم و فرمودگاران روز الوان اطعمه مرتب باشند اعدس و پیاز و ترنج انگاه آشهائیه تکلف در نظر آرند و چون مسلمه به خدمت آمد عمر او را به خوان چندان نگاه داشت که آتش جوع وی التهاب یافت و بموجب فرموده اول آش عدس آوردند مسلمه از سر اشتها ازان آش عمر ترنج خورده که گذاشت طعام دیگر نماند و چون ماکولات متنوعه را بمجلس آوردند مسلمه نتوانست که از تناول نماید عمر بن عبد العزیز گفت یا ابا سعید چیزی چرا نمیخوری مسلمه جواب داد که شبهی تمام حاصل شد عمر گفت سبحان الله تو ازین آش که اگر یکدیرم صرف مصالح آن شود ده کس را کافی بود چنین سیر شدی پس چرا هر روز تو هزار درهم تقصد قطع کنی ای مسلمه از خدا بترس و خود را در اهل مسرفان مگردان و مالی را که درین مصروف میداری بار باب استحقار و گرسنگان ارزانی دار دازین صورت برضای باری سبحانه و تعالی نزدیکتر است مسلمه گفت فدای تو جان من روا است و لیکن ازین چنین کم و عمر ازدی را راضی شده مسلمه باز گشت و عمر بن عبد العزیز در مبدا احوال خلافت خویش یزید بن مهلب را از خراسان عزل کرد چنانچه عنقریب رقم زدهٔ کلک بیان خواهد گشت انشاء الله تعالی ذکر ترک سب امیر المومنین علی ملوک بنی امیه از زنان حکومت معوته تا ایام خلافت عمر بن عبد العزیز مردم جماعات بر دوس منابر زبان به دشنام و لعن امیر المومنین علی ابن ابی طالب گشادند و حکم میفرمودند که خطبا بلعن و سب بر منابر و ولایت مآب را نامزد گویند نقل ست که روزی معاویه بن ابی سفیان خطیبی را گفت که بر منبر برود و علی ابن ابی طالب را لعنت کند آن شخص بر بالای منبر آمده گفت امرنی معاویه ان

العن عدیا لعن الله علیه وانرا استماع این سخن سوء منشأ شاه غلیب را غرل کرده در نظر راقم حروف رسید که کیلی از اطبا و سیوه و مخلی که از اکابر و اعیان بنی امیه و معارف و مشاهیر ایشان بود تبلیغ عمر بن عبد العزیز فرمود که این معاملت هیچ نوع به صیر نمیشود که مسلمانیم و توانیم گفت پس مجموعه شما در تبرئه علی ابن ابی طالب داد گر گفت که او کی از عظمار ملت محمدی بود طبیب گفت برین تقدیر چرا او را لعنت می کنند عمر روی بجانب مجلس آورده گفت جواب او گوئید همه ساکت و ملزم شده آنجناب حکم کرد که هیچکس زبان بناشائست امیر المؤمنین علی نگشاید از عمر بن عبد العزیز منقولست که گفت در مدینه پیش عبد الله بن عتبه بن مسعود تحصیل علوم مشغول بودم و پسمع اور سانیده بودند که سن علی بن ابی طالب را سب می کنم روزی نزد او رفتم و وی بادا و صلوات اشتغال داشت و چون از نماز فارغ گشت از من پرسید که تو از کجا معلوم شده که ما بری سخاوتیم بعد از آنکه از اهل بدر و بیعة رضوان راضی بود برایشان غضب کرد گفتم این خبر چنین نرسیده گفت پس این چیست که از تو نسبت بعلی بن ابی طالب سخنان ناسناسب نقل می کنند وین عذر خواهی نموده دست در عروة الوثقی توبه و انابت زده و نجهای عزوجل بازگشتم و هم از آنجناب مرویست که فرمود پدرم در اثنا خطبه بر امیر المؤمنین علی لعنت کردی امادر وقت این سخن تلجلج و اضطراب در زبان او پیدا شدی نوبتی از پدر پرسیدم که بچه سبب در حین سب علی لکنتی در زبان تو پیدا می آید گفت ای پسر اگر همه از مناقب و مآثر علی بن ابیطالب یاین عزم بگویم همه ترک ملازمت ما کرده بخدمت اولاد او گروند و ما اینجا کم از برای مصلحت وقت و محافظت دنیاست و بالجمله چون امر خلافت بر عمر بن عبد العزیز قرار یافت و فرمود تا آن قول نابایست را ترک کرده بعوض آن این کلمه را گفتند که ربنا اغفرلنا ولاخواننا الذین سبقونا بالایمان و روایتی آنکه ایه کریمه ان الله یامر بالعدل والاحسان و ایتاء ذی القربی و ینهی عن الفحشاء والمنکر والبغی را بجای آن قول منکر گفتند و چون این خبر در عالم شایع گشت موجب مزید محبت و اعتقاد اهل اسلام گشت و زبان بمدح و تحسین آنجناب کشودند ذکر عزل و حبس یزید مهلب و گرفتن او از زندان حلب عمر بن عبد العزیز همیشه آل مهلب را دشمن داشتی و گفتی ایشان جبارانند و چون سریر خلافت به وجود او مزین گشت نامه به یزید بن مهلب که دران اوان حاکم خراسان بود نوشت که از قبل خود نائبی دران مملکت نصب کرده به این جانب توجه نمائی و یزید پسر خویش مخلد را به نیابت گذاشته عازم دیار عرب و شام شد و چون بنهر معقل رسید والی البصره بموجب فرمود یزید را بند کرده پیش عمر بن عبد العزیز فرستاد و عمر او را از مالی که از جرجان و طبرستان گرفته بود و دگر آن یه تقصیل در مکتوب سلیمان کرده مواخذه نمود یزید در جواب گفت که امیر را معلوم است که سلیمان را در امثال این اموال با من مضایقه نبود و بسیار وثوق که مرا بردی بود آنها را صرف کردم عمر فرمان داد که یزید را در زندان حلب باز داشتند و عمری گفت که نقد و جنسی که یزید از ولایت جرجان گرفته بسیار است و تعلق بمسلمانان دارد و چون صاحب عهده امور ایشان منم ترک آن نتوانم کرد و چون یزید از امارت خراسان معزول گشت عمر جراح بن عبد الله را به حکومت آن دیار فرستاد و جراح بخزاین سرده مخلد متوجه شام گردیده بتقبیل بساط خلافت سرافراز گشته گفت یا امیر اثر عاطفت و احسان تو به عالیان روز بروز بسمت تزاید و اردا لکنون سی چیست که پدر پیر من بفرمان تو در زندان محبوس است عمر جواب داد که یزید را بحبه آن در زندان باز داشته ام که اینچه از بیت المال بتصرف نموده تسلیم نماید و مخلد جواب داد که معامله نزدیک گفته ارجلس خلافت بیرون آمد و عمر در غیبت او فرمود که این پسر بسلوک طریق صواب آید خود نزدیک تر است و در همان ایام مخلد فرمان یافت و عمر رح بعازیه مخلد حاضر گشته بروی نماز گذارد و رخصت فرمود که یزید را از زندان بیرون آید و بتعزیه مخلد قیام نماید ا چون از عزا فارغ شاید باز به زندان رود و یزید بموجب فرموده باز در گیر مجلس رفت و چون عمر بیمار گشت یزید را از زندان بگرفت و بسب فرار وی آن شد که سیان یزید بن عبد الملک و او بنابر امری که ذکر آن تطویل دارد دشمنی روی نموده بود و یزید بن عبد الملک می گفت که اگر او ولی شوم انتقام خود را از آل مهلب بکشم و چون عمر عبد العزیز رحلت نمود بر عرش صوت گرفتار آمد ابن هبیره و یزید بن عبد الملک می گفت که اگر یزید بجای او نشیند و شیک نسبت به اهل صدور باید که تدارک آن ممکن نباشد گویند که بعد از فرار کتمونی بعمر بن عبد العزیز نوشت یعنی برآنکه اگر او در حیات امیر اعتقادی بود وی از زندان او بر وفقه رضوان نمیرفتم اما ترسیدم که پس از فوت او یزید بن عبد الملک نزین و وهی هلاک سازد و این مکتوب بآنجناب رسیده گفت بار خدایا اگر یزید خواه مسلمانان است نقد حیات از وی بستان ذکر تعیین و اعیان ابتداء دعوت عباسیان در سنه مائة بجری محمد بن علی بن عبد الله بن عباس بن عبد المطلب و اعیان مقرر فرمود که به اطراف ممالک عراقین و خراسان روند خلق را بیعت او و اولاد او دعوت نمایند و تفصیل این اجمال آنکه دران اوان که محمد بن علی بحمیمه شام توجه نموده به قولی در سراة از اعمال رحل اقامت انداخت ابو هاشم بن عبد الله بن محمد بن حنفیه در دمشق انیس و جلیس سلیمان بن عبد الملک گشته بفراغبال روزگار می گذرانید و عاقبت سلیمان از علم و فصاحت و تدبیر و کیاست ابو هاشم اندیشیده فرمود تا او را در شیر زهر دادند و ابو هاشم چون احساس این معنی کرده به سراة آمده واقعه خود را بمحمد بن علی تقریر کرد و گفت که نزد اهل بیت بصحت پیوسته که منصب سلطنت از بنی امیه زائل شده بولد تو انتقال خواهد یافت و او را بر احوال شیعه خویش مطلع گردانیده دران اوقات بجوار رحمت رب العالمین پیوست و این معنی در دلها محمد بن علی سنگ گشته و بعضی از شیعه ابو هاشم نخدمتش رفته باوی بیعت کردند محمد بن علی ابو عکرمه سراج را باده شخص دیگر از دعاة الخبر راسان و میسره العراق فرستاده ایشان بموجب فرموده در

بلاق فرستاده ایشان بموجب فرموده در عراق و خراسان خلائق را دعوت به بیعت محمد بن علی نمایند او دعوت می کردند و هر کس که قبول می نمود مکتوبی از وی مدان باب آهم محمد بن علی می نمایند و چون مکتوبات مجتمع گشت آنها را بسید و اوتاد بحضرت رسانید و ابو عکرمه سراج که وی را ابو محمد صادق نیز می گفتند و او را مخاطب تعیین می نمود که باید بهیت اشتغال نماید و از آنجمله یکی سلیمان کثیر و دیگر قطبه بن شبیب بود و محمد بن علی اعتماد و تعول اهل نوشته به ایشان دعوت نموده با ایشان چه نوع زندگانی کند و در ین سال عمر بن عبد العزیز مسلم را بقراء هندستان فرستاده و بعضی از نموده اند و ستان را مسوی ساخته ملوک سند با سلام در آمدند و در ایام دولت هشام بن عبد الملک بلیش خویش مراجعت نمودند ذکر خروج شوذب که او را بسطام نیز می گفتند شوذب مردی بود از بنی یشکر که در زمان خلافت سلیمان بن عبد العزیز با هشتاد نفر خروج کرد و چون عمر بن قعیده مطلع گردید ابو عبد الرحمن بن عبد الله بن یزید بن خطاب که از قبل او والی کوفه بود نامه نوشت مضمون آنکه مردی هشیار کاردیده را بدفع خوارج نامزد کن بشرط آنکه مسلمانان در میان تلف نشوند و خبرابی به احوال ایشان رانه نماید و عبد الرحمن محمد بن جریر بن عبد الله البجلی را بادو هزار کس از خواص خود فرستاده وصیت کرد که بفحوای مکتوب عمر عمل نماید و محمد بن جریر بعد از قطع منازل قریب بلشکرگاه شوذب رسیده فرود آمد و در ین اثنا مکتوب عمر به شوذب رسید که سموع چنین گشته که خروج تو از برای تعصب دین بین و احیاء سنن سید المرسلین است و تو باین کار اولی و احق از من نیستی اکنون بیا تا ناظره کنیم اگر حق بجانب ما باشد تو نیز بسایر اهل اسلام موافقت کرده متابعت نمائی و الا در هم تو شرط نمائی بجای آریم و چون بسطام بمضمون نامه عمر اطلاع یافت گفت عمر از سر انصاف سخن می گوید پس کی از موالی بنی شیبان عاصم نام را با دیگری از بنی یشکر پیش عمر بن عبد العزیز فرستاد تا با او بحث و مناظره کنند و چون ایشان بسطام به آستان خلافت آشیان رسیدند شرف دست بوس حاصل کرده عمر با ایشان گفته که باعث بر قرو جیست و شکایت از کیست رسولان گفتند ما از تو شکایتی نداریم زیرا که از روی عدل و داد بما رفتار می نمائی و عمال و لشکریان تو نیز همین طریق مسلوک می دارند اما میان ما و تو سخنی باقی مانده اگر آزاد قبول می فرمائی خلافت باقی می ماند عمر پرسید که آن کدام است گفتند می بینیم که تو مخالفت اعمال بنی کرده آمزا مظالم نام نهاده اکنون چون تو سالک راه هدایتی و قوم تو از ارباب عنوایت بوده اند بر آنچه ساخته بکنند و از ایشان تبرا نمائی عمر گفت هر چند مطلوب شما آخرت است نه دنیا لیکن درین قضیه خطا کرده اید زیرا که باری سبحانه و تعالی رسول خود را بلعنت ما مور نگردانیده و از ابلیم در قرآن مجید وارد است که فرمود و ان علیک لعنتی الی یوم الدین گوئید که لعنت کردن بر اهل چرائم از فرائض است بلکه بعدم روایت فرضیت لعنت بر فرعون که بدترین خلایق است ثابت شده تا من بر اهل بیت خود که نماز گذار و روزه دار بوده لعنت کنم پیغمبر در باره گناهان تعیین فرموده و بنده بر از تکاب گناه کافر نمی خوانم گفتند که رسول عباد را به توحید دعوت کرده و اقرار باتکه حق سبحانه و تعالی فرستاده عمر فرمود که قوم من نگفتند که ما عمل بقول رسول الله نمی کنم اما مرتکب معرمات شده بر نفس خود ظلم کرده ایم گفت از ایشان بیزار شود و احکام آنجماعت رد کنم عمر از خارجیان پرسید که ابو بکر و عمر بر حق بوده اند یا نه ای جواب دادند که اعمال آن هر دو خلیفه مطابق کتاب و سنت بوده فرمود که تمام دانسته آید که ابو بکر بغلان قبیله محاربه نموده مروان ایشان را بقتل آورد و اعیال و اطفال آنجماعت اسیر نمود خلافت چون بعمر رسید اسیران را به اوطان و مساکن ایشان فرستاد و بفدیه رها نمی شد گفتند بلی فرمود که با وجود آنکه عمر در حکم داد از وی بیزار شد گفتند نه پرسید که شما از تیکیب ازان دو بیزار گوار نیزار شدید جواب داد ند که نی فرمود که پس چرا او را بر امری که خلاف روش شماست و مخالف مذهب حق است تکلیف می کنید ایشان ساکت شده عمر بن عبد العزیز آن دو شخص را بنوع دیگر ملزم گردانید ایشان گفتند یا امیر چون می بینی مردی را که بر و آزاد و اموال مسلمانان والی و حاکم است و عدل می کند در میان ایشان و بعد از خود او را ولایت و امارت را به کسی حواله می کند که سیداند که ظلم خواهد کرد و عمر فرمود چنین کسی نیز در دین مخطی است بشکری گفت پس چرا تولیت امور مسلمانان را حواله یزید بن عبد الملک می کنی بانکه بر تو روشن تر است که معاش او نه بر قانون صواب خواهد بود عمر ازین سخن در گریه افتاد گفت سه روز مرا مهلت دهید که در ین باب فکری کنم و آن دو فرستاده گفتند که اگر ما را تعین معلوم شد که تو امیر عادلی و اقوال و افعال تو موافق حق و مطابق صدق است و عمر آن دو رسول را به انعام خویش مخصوص ساخته موقف گردانید و بنی از این قضیه را تشنیده متوهم شدند که مبادا عمر عصبی را خلیفه سازد که نه ازان قوم باشد لاجرم کینه که را به فرو نشاند ما آنجناب را زهر داده و محمد بن جریر بن عبد الله و شوذب در برابر هم نشسته انتظار قدوم عاصم و شیکری می بردند که ناگاه خبر فوت خلیفه زمان بگوش عبد الرحمن والی کوفه رسید و او به محمد بن جریر نوشت که با خوارج محاربه ننماید تا از فوت عمر بن عبد العزیز و شمه از مناقب و آثار او چون عمر بسیار گشت ما بوی گفتند که به معالجات این مرض پلید پرداخت گفت والله اگر شفاء رنج خویش را در مسح گوش خر دانم این فعل از من در وجود نیاید و در رجب سنه احدی و مائه بجوار رحمت ملک غفور پیوست ایام خلافتش بقول ابو حنیفه دینوری دو سال و پنجاه بود و مدت عمر او ی و نه سال و چهل نیز گفته اند مادرش ام عاصم بنت عاصم بن عمر بن خطاب بود و آنجناب را شیخ بنی امیه گفتندی چه روزی ستوری للد بر روی او زده روی مبارکش شکافته گشت و مادر وی چون از وی باک می کرد که عبد العزیز در آید عاصم زبان به ملامت عبد العزیز گشاده گفت شفعی را چرا ملازم این پسر نگردانیدی تا او را از اشغال این وقائع نگاهدارد

عبد العزیز گفت اگر فرزند من آن شخص است که اوراشیخ نجفی آسیه گوید نیز همین سعادت او وازان بار نیز بیم است که نوشتی عبد الله بن عمر گفت آرزو میبرم که معلوم من شود که از فرزندان مروان کیست که بر روی ما دشمنانی باشد و عالم از عدل وی پر شود و چون سیر خلافت او بوجود شریف وی زینت گشت و فتوحات او بحد تواتر رسید بنو امیه از مردم متنعم گرفته بودند تسلیم ایشان نمایند و گفتند که ما اسیر از بخش قوم خود نمی خوریم و بس پس مرا از خزینه گیر تحویف نکنید و پوشیده در دیوان رد مظالم بر زمین نشستی و هر چند مقربان التماس کردند که به بساط نشین که این صورت بیست تزد یکتر است و خزینه قبول نیفتاد گویند عمر بن عبد العزیز هیچ از خلافت بی تکلف تر نیستی و چون خلیفه شد احوال و تجلیات خود را بپیرایت المال فرستاد و آنچه منکوحه اوست عبد الملک بن مروان داشت هم داخل بیت المال گردانید و به اعیال و جواری خود گفت قصور و روشنی من معاش می کنید فبها والا خصت می دهم شما را که به خانه خود بپیوندید ایشان در گریه شده گفتند که ما مفارقت تو اختیار نمی کنیم روزی مسلمة بن عبد الملک بحضرت عمر بن عبد العزیز رفته پرسید ان او را چون دید خواهر خود فاطمه را که زوجه آنجناب بود گفت که چرا پیراهن امیر المؤمنین را فاطمه گفت که چنین کهنه و روزه گیر مسلمة پیراهن را بحال سابق یافته دران باب با خواهر عتاب کرد فاطمه سوگند خورد که امیر یک پیراهن بیش ندارد و روزی زیاده از دو درهم بحضرت بیت المال خود و مستحقان از بیت المال نگرفت گویند که چند سراسپ برای سواری او قرار می گرفت سر شده بود و چون نوبت بعمر بن عبد العزیز رسید اسپ آخر از وی عتیق اسپان طلیده آنجناب فرمود که همین یک اسپ که دارم مرا کفایت است هم اسپ را به فروش و بها را آن بضاعت بیت المال سپارد کتب تواریخ مسطور است که عمر بن عبد العزیز بستانسان فدک را که بحضرت مقدس نبوی اختصاص داشت و تا زمان خلافت او خلفا و ملوک دران تصرف می نمودند باولاد فاطمه زهرا باز گذاشت از ایشان تبرعی منقول است که گفت خلفای پنج تن بودند ابو بکر و عمر و عثمان و علی و عمر بن عبد العزیز آورده اند که فاطمه بنت حسین بن علی پیوسته عمر بن عبد العزیز را ستایش نمودی گفتی اگر او زنده بودی ما را احتیاج بمکس نبودی از تخم با قر روایت کنند که گفت در میان هر قوم که مرد صالح نیکوکردار می باشد و بهترین قوم بنی امیه عمر بن عبد العزیز است فاطمه بنت عبد الملک بن مروان گوید که شبی پیش شوهر خود عمر رفته دیدم که در خانه بود و قطرات عبرات میرود و فحاسن او از چشم او فرو میدود و چون از اداء صلوة فارغ گشت پرسیدم که ترا چه حالتست و موجب این همه رقت چیست جواب داد که این همه امت را متعهد شده ام و اندیشه میکنم که مردم گرسنه و برهنه و خسته و مظلوم و غریب و عیال دار و اندک مال در اطراف عالم بسیار اند و یقین میدانم که فردای قیامت حضرت عزت از من سوال خواهد کرد که چگونه بحال ایشان پرداختی متحیر شدم که در اقامت فرمان و عذر من مقبول نیفتد از بجهته بر نفس خود رحم کرده میگریم گویند که عمر بن عبد العزیز بامال خود نوشت که باری سبحانه و تعالی اهل اسلام را معزز و مکرم ساخته و به برکت خیریه محافلان را خوار و بی مقدار گردانیده اکنون باید که هیچکس از اهل ذمه را والی امور مسلمانان نگرداند که مبادا دست و زبان ایشان بر ارباب ملت بیضا دراز شود و اهانت یا تجاوز بحد رسد اخلاق نژلیه و اوصاف مرضیه عمر بن عبد العزیز نه در ان رتبه است که قلم زبان شکسته و دوات دهان بسته بر پیرامون تقریر و تحریر آن تواند گشت لاجرم درین مقام بر همین مقدار اقتصار افتاد و ذکر سلطنت یزید بن عبد الملک چون یزید بر سند حکومت متمکن گشت اکثر عمال عمر بن عبد العزیز را عزل کرده بتغییر رسوم سنت او را برانداخت و اول واقعه که در سید حکومت یزید روی نمود فتنه شوذب خارجی بود مفصل این مجمل آنکه چون خبر خروج عمر بن العزیز بسمع عبد الحمید والی کوفه رسید حکم کرد که خاطر از فهم خوارج فارغ ساخته بجانب یزید رود لاجرم به محمد بن جریر بن عبد الله پیغام داد که در محاربت شوذب مسارعت نماید و محمد سند حرب گشته شوذب کسی پیش او فرستاده که سبب این تقبل و خلف این وعده چیست چه میان ما و تو مواعده چنان بوده که اگر از محاربه جاریه باشد بعد از مراجعت رسولان فتوح یابد و محمد جوابداد که عبد الحمید از حکام تست که ما را بدفع تو مأمور کرده رسید که ما بتو رب نائیم و چون این خبر بسمع خوارج گشت گفتند غالیا آن مرد صالح یعنی عمر بن عبد العزیز از میان برخاسته و ایشان نیز تهیه اسباب محاربه اشتغال نموده میزان حرب استقبال یافت و به محمد بن جریر رحمی گران رسیده متهزم گشت و خوارج محمد و لشکرش را تا کوفه تعاقب کرده باز پس گشتند و چون خزانه ایشان بسمع یزید بن عبد الملک شد تیم بن جابر اباد وازده هزار سوار بمقاتله خارجیان فرستاد و تیم بعد از تلاقی فریقین از معرکه روی بر تافته یزید بعد از وی نجده بن عامر را با سی لشکر بجنگ ایشان روان نمود و نجده بعد از گرد و قریب بفتل آمد و همچنین هر که بسر انجماعت میرفت شکسته و خسته باز میگشت مسلمة بن عبد الملک به کوفه آمد یزید بن عمرو الحرشی را با ده هزار سوار از ما لقبل آن شروذبه قلیل ارسال نمود و چون شوذب از حال سعید آگاه شد بیاران خویش گفت هر چند این لشکر زیاده از انست که شما تاب ایشان توانید آورد اما دست از سعی و کوشش باز نباید داشت که هر یک از ما را نصرت و شهادت مطلوب است و اصحاب شوذب با وی اتفاق نمودند و بیک شمشیرهای خود شکسته حمله بردند و بسیاری از سپاه سعید را بقتل رسانیده نزدیک بآن رسید که لشکر ایشان را منهزم گرداند و سعید از سر تزلزل اندیشیده بادلیران سپاه گفت که ما این تنگ و عار را گجا بریم که از بیش این گروه اندک فرار نمائیم لاجرم بحیات اجتماعی بار دیگر حمله کردند و از طرفین چندین کشته شده عاقبت برخوارج ظفر افتاد و شوذب با بقیه لشکر آمده نائره اشتعال را تلقاء پذیرفت ذکر محاربه آل مهلب با مسلمة بن عبد الملک و انجام کار ایشان چون یزید بن عبد الملک بر سند سلطنت تمکن یافت

مکتوبی بعدی بن ارطاة که والی بصره بود فرستاد مضمون آنکه یزید بن مهلب از زندان حلب گریخته است وظیفه آنکه برادران و متعلقان او را حبس کند و شرائط احتیاط بجای آورده از آسیب کید یزید باشد و عدی بموجب فرموده مفضل و حبیب و مروان را که پسران مهلب بودند گرفته در زندان کرده و حاکم کوفه عبدالحمید به اشارهٔ یزید بن عبدالملک دو سردار را با لشکری سنگین به سرهای راه فرستاد که اگر یزید بن مهلب متوجه بصره گردد ایشان مانع آیند بلکه وی را گرفته مضبوط سازند و بجهة همین معنی عدی بن ارطاة جمعی کثیر را مامور گردانید که از بصره بیرون روند و درین اثنا محمد بن مهلب با برادر خود یزید پیوست و یزید بطرف بصره توجه نموده بر آن لشکرها گذاشت که هیچکس را یارای آن نشد که تیر در روی نگاه کند و بی محابا با تیغ و حواشی به بصره در آمده در خانهٔ خویش نزول کرد و دست بخشش گشاده خلق بسیار متابعت او نمودند و عدی بن ارطاة هر یک از لشکریان خود را دو درهم داده گفت من زیاده ازین در بیت المال تصرف نمیتوانم کرد و شعرا درین باب قطعه ها گفتند چون یزید بکثرت جنود مستظهر گشت بعدی پیغام داد که دست از برادران من باز دار تا من ازین شهر بجای دیگر روم و عدی دست رد بر سینهٔ ملتمس او نهاده هر دو فریق آماده قتال و جدال گشتند و بعد از محاربهٔ بسیار عدی منهزم شده و در قصر امارت متحصن گشته و لشکریان یزید نردبانها نهاده بربام کوشک بالا رفته عدی بن ارطاة را بدست آوردند و یزید بحبس او فرمان داد و گفت اگر تو برادران مرا میگذاشتی من تو را بزندان نمیفرستادم و چون یزید بر ولایت بصره استیلا یافت اکثر معارف آن دیار گریخته بعضی از ایشان به شام و برخی بکوفه رفتند و در خلال این احوال روزی به استحضار طبقات خلائق فرمان داد و چون مجمع گشتند با ایشان گفت که من شما را بکتاب خدا و سنت پیغمبر میخوانم و میفرمایم که با اهل شام جهاد کنید که حرب با شامیان بر محاربهٔ ترک و دیلم فضیلت و رجحان دارد چه ایشان آن قومند که امیرالمؤمنین حسین علی را بخواری و زاری کشتند و بر امیرالمؤمنین علی لعنت کردند و میکنند و اولاد رسول از تعدی و حیف ایشان به ترکستان و هندوستان گریخته اند و چون یزید از گفتن امثال این کلمات فارغ گشت بخانه رفت نضر بن انس مالک و حسن بصری بر در مسجد ایستاده با خلق گفتند که این یزید همانست که دیروز سرهای مسلمانان را از بدن جدا کرده پیش بنی مروان فرستاد و امروز با ایشان مخالف شده و پاره کرباس بر سر چوب کرده میگوید که من شما را بکتاب خدا و سنت پیغمبر دعوت میکنم اگر شما بقرآن و حدیث عمل میکنید او را گرفته بند نمائید چنانچه عمر بن عبدالعزیز کرده بود تا غبار فتنه فرو نشیند و این سخنان را به یزید رسانیدند اما ملتفت نشد و در همان چند روز برادر خود مروان را بر بصره خلیفه ساخته بنفس خویش با لشکرهای آراسته از شهر بیرون آمد و برادر دیگر خود عبدالملک را با اسلحه و بیت المال در مقدمه بجانب واسطه روانه ساخت و چون خبر گرفتن ابن ارطاة و سیلان یزید بن مهلب بواسطه مسموع یزید بن عبدالملک گشت و به ترتیب و تجهیز لشکر پرداخته برادر خود مسلمه و عباس بن ولید را با سپاهی از ریگ بیابان افزون تر بدفع او نامزد گردانید و چون یزید از توجه ایشان آگاهی یافت با برادران و یاران خویش مشورت نموده ایشان گفتند صلاح در آنست که این مقدار سپاهی که داری روی بفارس نهی تا جهة خراسان نزدیک باشی و اهالی آنجا بتو پیوندند و قلاع و حصور آن نواحی در تصرف تو باشد یزید گفت ای یاران من مانند مرغ نتوانم شد که آشیانه بر قلهٔ جبل سازد حبیب بن مهلب گفت آن روز که بصره را گرفتی گفتم که لشکری بکوفه باید فرستاد تا عبدالحمید را اخراج نماید که او همانست که با ده هزار کس در برابر ما که هفتاد نفر بودیم نتوانست آمد چه اگر کوفه را میگرفتیم شامیان نیارستندی که چنین دلیر بر سر ما آیند اکنون تدبیر دیگر آنست که سپاهی فرستی تا ولایت جزیره را ضبط نماید و با بقیه لشکر متوجه شامیان شویم اگر غالب آمدیم فهو المطلوب والا پناه به جزیره بریم ولا محاله اهل موصل و مردم اهواز که از جمله هواخواهان تواند بخدمت آیند آن موضعی فسیح عریض است اگر عیاذاً بالله حشم زخمی رسید بگوشه بیرون توان رفت یزید جواب داد که نمیخواهم که این سپاه بسیار را از هم بگسلم و بعضی را بجای فرستم و برخی را از پیش خود نگاه دارم اکنون توکل بر عنایت کردگار کرده بجنگ ایشان می بندم و هر چه اصحاب مشورت او را از حرب منع میکردند مفید نیفتاد و عبدالله بن مهلب را در مقدمه فرستاده خود از عقب روان شد و مسلمه جسری بر فرات بسته و از آب عبور نموده در برابر یزید فرود آمد و یزید شامیان را وزنی ننهاد و مسلمه را می گفت ملخی زرد پیش نیست و این سخن جهت آن میگفت که از غایت زردی و لاغری مسلمه را جرادة الاصفر میخواندند و یزید عباس بن ولید را بواسطه لون و زرقت عین عاقر ناقهٔ صالح میخواندند و درین اثنا یزید بن مهلب سر آن سپاه را طلبیده گفت میخواهم که دوازده هزار مرد ازین لشکر گزیده به برادر خود دهم تا بر شبخون خود را بر سپاه شام زنند و چون روز شود ما با سایر دلاوران بسر ایشان رویم و بقدر طاقت و توان کشش و کوشش نمائیم سمیدع گفت تو این مردم را بکتاب خدای و سنت پیغمبر دعوت نمودی و ایشان برین جمله با تو بیعت کرده اند و اکنون میگوئید که حرب کردن بمکر و خدیعت جائز نیست الوره به کیلی از روسای خوارج بود گفت سمیدع راست میگوید یزید گفت شما باور میکنید که بنی امیه بکتاب خدا و سنت رسول عمل می نمایند و ایشان از مکر و فریب در بیخ برکندن دین اسلام و ویران کردن کعبه و کشتن فرزندان رسول نکته فرو نگذاشتند و این ملخ زرد در خدیعت و حیله بر مجموع آن قوم فائق است شما امروز پیشدستی کنید و بجد تمام قدم پیش نهید ایشان امتناع نموده او را ازین حرکت منع کردند و یزید دل بر حرب رو باروی نهاده میمنه و میسره را به برادر خویش حبیب و مفضل سپرد و مسلمه بر دست راست جبلة بن مخرمة الکندی را باز داشت و بر دست چپ هذیل بن زفر را گماشت و هر دو لشکر چون بحر خضر بجوش و خروش آمده تیغ و خنجر در یکدیگر نهادند و درین اثنا شامیان کشتی ها را که

جمله سلیمان چیزی ترتیب داده بود و مردم نمی‌دانستند که ایشان دل به مرگ نهاده اند و همچنان خواهند که وشیده و پوشیده بر یزید بتاخت و تاراج شهر و خزینه و دفینه امید دارم که دیگر دیار ایشان به تیغ و در آتش نسوزند و خویش و بیگانه بر ایشان نگریند و دیگر صعب شامیان روضه صلة بین عبد الملک را بمبارزت طلب نمودند بامقربان خود در بیابان مشورت نمود فضل بن عباس گفت که یزید بن ولید از خراسان و عراق ملکه سر آمد و با زاران آفاق ست باقی تو دانی مسلمه گفت راست میگوئی اما عار بود که او امر انجام دهد و من بیرون نروم فضل گفت که در اینجا به مرگ شتافتن عاقلانه نمیدانم چون طالب بقا نباشد از جای خود حرکت نکرده و در اثنای آن شخصی نزد او آمد و گفت که برادرت مسلمه بن ولید را گفت که ابوالعباز دی سر از عمل ای بیچه کار آید و من همیشه حیات را پس از زهر بیت و شمن میدانستم و المنون که بیت شتند منت از دیابد یافت ابو روبه گفت ابها الامیر تدبیر آنست که بوالعباز کردی تا باری دیگر اهل بصره بما پیوندند از اطراف لشکر با فراهم آورده مستعد پیکار شویم یزید جواب داد که مرگ پیش من آسان تر ست از آنکه ابو روبه گفت من بزرگی ترم ازین کو سپاهی ابن یعنی سپاه شام یزید جواب داد که مرا از امثال چه باک من از امام خود گریختن فاضل تر دانستم و در برابر مقاتله آبا میکنم اگر چرائی داری قدم پیش نه بعد از آن نام و حرب اشتغال یافته بقتل رسید و اشتر که خطوط شجاعتی با رجال العقد دمانده وقت با صره از کار خویش باز استاد و چون هوا صافی گشت یزید بر ابر دین محمد سیع را گشته یافتند محمد حمیر صنعت طبری گوید که چون فضل بن عباس الکلبی شدت محاربه یزید را مشاهده نمود با شامیان گفت که از شما که موافقت نمیمانید تا این مردم را از جنگ یزید باز ندارید و طایفه از اهل جلادت با وی موافقت نموده یزید را احاطه کردند و گرد بر گرد بر تابه برخواست که هم را نمی شناختند و چون غبار نشست یزید فضل او در معرکه افتاده و دست یزید مرده بود فضل رمقی در داشت و بدین از وی پرسیدند که تراچه کس زخم زد چون مجال تکلم نداشت اشاره به یزید کرد که او مرا زخم زد و اشاره بخود کرد که من وی را کشتم و از اعیان لشکر یزید بیست صد کس در پنجه تقدیر اسیر و دستگیر شدند و مسلمه ایشان را به کوفه فرستاد و والی کوفه همه را به فرمان یزید بن عبد الملک گردن زد و مقاتل قتل آن جماعت نوشته مسلمه بدیه حاکم کوفه اسیران را اطلاق کند و چون خبر استیلاء اهل شام و رود بواسطه مسموع معاویه بن یزید بن هبلک گشت فرموده که اسیرانی که بدیش باد سپرده بود بکشد و از انجمله یکی عدی بن ارطاه والی بصره بود و دیگری محمد پیش وان سکسینان و چون قتل هر چند گفتند ای معاویه به پدرت کشته شده و از کشتن ما فتنه بر نخواهد خاست سود نبخشید زیرا که التماس مشوب بشفاعت عرض بود و چون بعد از فضل اسیران روی بصره آورد و مجموع آل مهلب در آن ولایت جمع آمده به امارت مفضل صلب اتفاق نمود و لشکرها ترتیب داده عازم آن شدند که از راه دریا به گرگان روند و از انجا بپای قلعه وداع بن حمید الازدی برند و این وداع مرثی یزید بن مهلب بود و یزید در حدود هرموز قلعه به وداع سپرده بود و اهل سوگند آن داده که اگر صورت رحیل نماید و فرزندان متعلقان من التجا بو کنند ایشان را در قلعه راه داد و بقهستر به در حمایت و محافظت آنجا محکم تمانی و چون خبر آل مهلب و بصره بسمع مسلمه رسید هلال بن احوز تمیمی را با لشکری سنگین نامزد آن سرزمین کرد و ایشان این خبر شنیده و در کشتی با نشسته به کرمان فرستند و از انجا به جانب قلعه وداع توجه نمودند و وداع در حصار را استوار بست آل مهلب را راه نداد و آن بیچارگان بر ظاهر قلعه فرود آمده بودند که ناگاه شامیان بسر وقت ایشان رسیده آتش حرب را فروخته شده مفضل و زیاد و عبد الملک مروان اسیر آن حلب و محبوبه بن یزید بن مهلب بن ابی عقبه بن هبیره اولاد قتیبه بن مسلم با باهلی شتر و محمد بن اسحق بن محمد اشعث و سر ملک هند و سائر فخیر هم را اسیر کرده ندد روی شتگان ابا مجموع اسیران بخیر بر پیش مسلمه نرسانده نگویند که صد عورت از خاندان حلب در آن میان بودند و چون مسلمه اسیران ابدیه گفت من سوگند خورده ام که زنان و کودکان حلب را الفروشم و جراح بن عبد الله حکمی گفت من ایشان را صد هزار درم میخرم تا سوگند امیر راست شود و مسلمه آنجماعت را به بیلغ نزد فروخت اما این صبه را از مجموع طلب نداشت و ذکر ولایت عهد هشام بن عبد الملک و ولید بن یزید و فوت او در آن اوان که یزید بن عبد الملک برادر خود مسلمه عباس بن ولید را که برادر زاده اش بود بجهت یزید بن حلب معتمد تر ستاد و عباس معروضه داشت که ابالی عراق عذار و مکار انه گرنا گاه آوازه در افگنند که امیر وفات کرده ماند انیم که بوعید کیست ممکن که فتنه حادث شود که تدارک نیابد عرض عباس آن بود که ولایت عهد به برادرش عبد العزیز بن ولید تعلق گیرد و چون مسلمه بر این تقریر اطلاع یافت در خلوتی از یزید پرسید که نزد امیر برادر گرامی ترست یا فرزند گفت برادر مسلمه گفت پس چرا هشام را ولیعهد نمیگردانی گفت اگر امیر به نبود چنین کردی مسلمه گفت صواب نیست که گشت مردم با هشام بیعت کنند و بعد از آن با پسر تو بزید جهم را برین جمله قرار داده و پیش عشرت بسری بردند و چون مایه بر سمت سلطنت یافت و بعضی گفته که سبب مرگ وی آن شد که جاریه که محبوبه او بود در ولایت اردن بپسانی فوت و یزید دانهای انگور بجانب آن کنیزک می انداخت و او بدهان میگرفت ناگاه دانه در حلق وی مانده بسیار بر طپید و به مرض موت گرفتار آمده در گذشت و یزید بکینه آن امر دانگاه پرخاشته با وی چند نوبت مبارزت کرد و بعد از آن بکینه که خواص مقربان زبان ملامت وی کشاد نرخصت داد تا به تفنیص وی پردازد تفنیص و یزید از سر خاک متاسف شده و به منزل خود رفته مدت روز بیچیز سخن نگفت و همان چند روز از غایت غم و الم بیمار شده و فات یافت مدت عمرش چهل سال و خلافتش چهار سال کسری بود

ذکر سلطنت هشام بن عبد الملک بن مروان هشام در چهل سالگی بر سریر خلافت نشست و او چون متولد گشت پدرش در اصفهور نام نهاد و او را ماما در ش نام پدر

خویش هشام میخواند و بالاخره عبد الملک متابعت منکوحه خویش نموده باین اسم راضی شد و کیفیت هشام ابو العولید بود نقل ست که او در وقت وفات برادر خود در مصاف رفیدو چون خبر مرگ برادر شنید بعد از سه روز به دمشق آمد در سلخ شعبان سنه شش و مایه بر تخت سلطنت نشست و عرون بن سهیل را امارت عراقین خراسان عزل کرده نصب او را بجای عبد الله الثقیفی داد و در سنه ست و مایه سیلان دو گروه عظیم از عرب کوه و ولایت خراسان بود و زیاده بر چهل هزار نفر کشته شد و مسلمان سعید را از طرف عرون بن سهیل امارت آذربایجان تعلق باو داشت و هنوز خالد قسری معزول نشده بود که نصر بن سیار را بجای او مقرر گردانید و نصر بن سیار بجانب ملطیه رفته آن فتنه را تسکین داد و چون کشیر را چوب بندو دریش اینجا از اراضی دمشق مسلم آمده و در این سال مسلم بن سعید بخراسان رفته چون به بخارا رسید کتیب خالد بن عبد الله را که بتجدید ولایت خراسان شده بیش او آورند مضمون آنکه این خواجه را که دماد دار دامادی عبد الرحمان را از ولایت خراسان راسه برادر هم اسد گذارد و مسلم بفراغت رفته و مدت بست سال در بلخ خاقان جنگ کرده و نصر بن سیار و دیگر امرای حرب مرا گمان نمود و چون آن طائفه بر یکدیگر ظفر یافتند سیاه خاک خود را بانگشتند و در این سال هشام به زیارت بیت الله رفت حج اسلام گذارد و ابو الزناد گوید که من در آن سفر همراه هشام بودم که سعید بن عبد الله بن ولید بن عثمان بن عثمان با استقبال او آمده در اثنای سخن ولید او را گفت که مردم میگویند که ای امیر مردم هشیه دین مسلمانان برای تراب لعنت میکرده اند اگر تو نیز بخویش این سخن نمی دوست داری سخن من بر شاهزادگان آمده جواب داد که ما به لعنت کردن او را دعوی اعراض کرده ریش بسیار نیکو در دوازده سالگی پیدا کرده بود و در آن باب سعید تبسم نمود و بعد از آن نگاه کرده سعید مرا دیدی از انفعال در پیشروی ظاهر نگشتی و در سنه تسع و مایه هشام خالد بن عبد الله و برادرش اسد را از حکومت خراسان معزول کرده بجایش نصر بن سیار را بحکومت خراسان و عراقین عزل کرده بجایش آن بود که اسد بن عبد الله العراعرب را چوب زده و سر ریش الهیان را بتراشید و بند کردی از آنها نصر بن سیار بود و جنگ تادیب امرا از آن سنگدر جنگ تر کان ستی کرد و بود و نیدان را اسد پیش برادر خود خالد فرستاده او اسد را ملامت و سرزنش نمود و بعد از عزل الهیان هشام حکم کلی را بحکومت خراسان داد و چون از حکومت وی اندک روزی بگذشت اشرس بن عبد الله بجای او منصوب شد و اشرس مردی فاضل بود و بحکم فضلی که داشت او را کامل میخواند و در سنه عشر و مایه در سنه عشر و مایه متعدد ای این زمان بمرض وفات یافت مدت حیات او هشتاد و نه سال بود و محمد بن سیرین که در علم تعبیر نظیر نداشت هم درین سال فوت شد و عمرش هشتاد و سه بود و هم درین سال فرزدق شاعر در گذشت و یک سالگی عالم فانی را بدرود کرد و آورده اند که در زمان ایام تشهی پیش ابن سیرین آمد و گفت که در خواب چنان دیدم که مرغی از آسمان فرود آمده بر دوش نشست و شکم فضای آن درخت را تمام خورده بر میدان سیرین تغیر شده گفت این نشانه مرگ است گوینده که شخصی نزد ابن سیرین رفته گفت مردی را بخواب دیدم که بهر دو ساق او مویی بسیار بود ابن سیرین گفت تعبیر آنست که بسبب قرض دو دین مغرور و محبوس گردانند و در زندان وفات یافت گویی از صلحا نبوده است و در سنه احدی و عشر و مایه سلیمان بن عبد الملک قریش را از امارت عراق و خراسان عزل فرموده بجنید بن عبد الرحمن مرجای او منصوب گردانید و سبب عزل او آن شد که شنید که اولاد ابن خالد الباهلی که یکی از علماء العمار و معتبران بارگاه سلطنت بود از وی پیش هشام شکایت کرده و موجب تربیت جنید این بود که حمید بن ابی حمید بنت یحیی ابن الحکم گرین بنده تمتعی که بخراج ملکی می آمد تحفه بود هشام را این هدیه موافق افتاده جنید دیگری بهتر از وی پیشکش کرد و ذکر قتل جراح در جنگ ترکان و فرستادن هشام عمرو بن سعید را بحرب الیشان چون جراح بن عبد الله الحکمی به ولایت خزر رفته کشش و وقاحت او سیر کرده بآذربایجان برگشت ملک خزر پیش خلفان و اصنان اتراک فرستاده و ازالیشان طلب جراح امتحانت نمود خاقان و سائر ترکان متمسی او را اجابت نمود و سی صد هزار مرد جمع آمد و نزدیک خلفان به آبگاهی رسید که آب کردارش جمع میشود فرود آمد لشکر بر اطراف و جوانب دیار اسلام متفرق شده بنهب و قتل قرار داده و در آوان سپاه جراح پراگنده بود خبر بآن مقدار مردمی که داشت از آذربایجان بیرون آمده سپاهی که مسولان نزول کرده در آنجا لکی از خطا آنرا بیاکنند مرد انشاء الله تعالی قلعه اسلام گشته بود با جراح گفت سپاه مخالف بسیار است و لشکر تو اندک صلاح در آنست که پیل سولان را پس پشت خود گذاری جای خویش محکم ساخته نزد هشام بن عبد الملک استمداد نمائی جراح گفت هیبت هیبات ای مرد انشاء زنان شاجعه از چون گوینده که چگونه میدول شده و از محایه دشمنان خدا تعالی احتراز نماید بخدا قسم که بجنگ خاقان نهاده چون طلق فرمان دست داد قسما آرامت شده مرد انشاء سراجراح پرسیده که در دین شما چنین است که کس کار حرب مدای ملت گذشته شود او ای نمی جنت بود در دین ما جز شهادتی نیست پس مرد انشاء غسل کرده سلاح پوشیده سپر که مرد آمد چندان جنگ کرد که شمشیر گشت و حربی سخت اتفاق افتاد و در دشمنان که ارباب اسلام روی بانها نهاد نیز یکی از ناقاب جراح آواز بر کشید که ای مسلمانان پشت آید زود بدین روضای حسن طلبید خنجر شتوی سلیمان را در بین سنج عروق هیبت الیشان در حرکت آمده بار گشته و نیران قتال اشتعال یافته تعالی فاحش دی نمود آخر الامر با جمیعی از نزدیکان جراح بدو شهادت فائز گشت و زن و فرزند او را سر سند در مخالفان رستم و اهل اسلام نهاده جمعی کثیر را بقتل آورد و لشکر بسیار بدست ایران در آمد و بآذربایجان در آمده هر کرا از مسلمانان یافته کشته بدین جزم سپه هشام رسیده اضطرابی عظیم نمود و در باب دفع مخالفان با وزیر مشورت کرده و او ایشان را استطلاع خروج کرده بر خاقان کرانه فرمود که بعد از استشاره و استخاره و استیفار سعید بن عمرو الحرشی اقتداء هشام بن عبد الملک صد هزار درهم با جمعی بهر چه مقتضی او بود و دیده لشکر کشی مینمود اشت و سعید با کثرتی تمام از شام بیرون آمده متوجه آذربایجان شد و چون باو خبر رسید جمعی از ایلان جراح پیش او آمده نزدیک رخته و او را از کماهی حالات اعلام داده و سعید بسر مسلمانان رفته بسیار کرده مدت سعید از اسوال بسیار و سلاح بسیار داده باز گردانید و از شهر زان روم دان شده بعد از قطع منازل فاخر خلد لشکر گاه ساخته در آنجا توقف

نمود تا شہر بفتوح گشت و کافران را در عرصۂ تنگ آورد و غنیمت بسیار یافت و بر لشکریان قسمت کرده بمرو رفت و از آنجا متوجہ بلیقان شده و آن بضم گشته بر خاقان کبیر اغلق مسلمانان را محاصره دارد و مهم آن بخشد و قلعه را تسلیم نماید و سعید یکی از ملوک نامدار کان فارس را که او را خداوند سپاه لقب گفتندی و ملت اهل خود و حق گفتی طلبیده و گفت تو مرد مسلمانی توانی که خود را بخدای بخشیده باشی قلعه روی دگوئی گرده و مانه باشیده و قلعه را باسپاریده که اینک منم شمار سیده آمد و زر پول اجابت کرده مردان شده و روزی دیگر چیزی اندر کمان او را گرفته پرسیدند که تو چه کسی دیگر آیا مردی گفت سر لشکر عرب خراسانه تا اهل حصار سازد طول عمر او آگاه مسلمانی مردم بگفتند از خلاصی خویش سخنهای بیاهی قلعه رفته با اهالی آن بگوی که مهیا و دوست مکرده و سخن نشنیده را قبول کرده قرب بدروازه قلعه رفت و آواز بگشاده که ای مسلمانان مدار مشنیده بگفتند بل خداوند آب ابق توئی ملکا دانه گفت مژده باد شما را که سعید بن عمرو با سپاه بالاقصد و بلاتعصی بر بلیقان است هنوز بدین نواحی نخواهند رسید باید که مردانه باشید که فوجی نزدیک ست مردم حصار چون این بخبر فزع افتاد شنیدند غلغله و نعره بر سمانیدند و بر فلک اثیر رسانیدند و بر کنگان بر قلعه نگران آورده بار بار بانه کردند و چون خبر قرب سعید بخاقان راتحقق شد از غایت بیم شهر کرپ را بجناب ارد سپل فرستاد و آن مسلمانان از تنگنای محاصره خلاص شده و به هزار نفر از ایشان بسعید ملحق گردیدند و در بین اثنا ششصدی بر سپنگی با جاهای سفید بر پرچین بسعید آمد و مردی سلام او را باز داده بر سید که تو کیستی گفت من یکی از بندگان خدایم ای سعید اگر طالب اجر غنیمتی بر خیز گله هزار کس از غزیان یا خیز از مسلمان که اسیر شده اند فلان موضع فرود آمده از آن شخص چون این بگفت سعید در لشکر گاه خود فرمود تا ندا کردند که هر که تمام سلاح با شد یا اسپ بیاید و دیگران در همسکی باشند چهار هزار مرد مستعد با او روان شده و سعید جاسوسی فرستاده معلوم کرد که آن سوار طلایه واقع بوده و بنگام سحر لشکر خود را منتظم بجا بقسم کرده و در آخر شب بخبر سر لشکر خاقان رسیده و تیغ در ایشان نهاده و سعد وی چندگر بخته صورت واقعه را معروض بسر خاقان گردانید فردا ایشان اهل اسلام خلاص شده و سعید غنیمت فراوان یافته بلشکر گاه خود در رغبت نمود و هنوز در منزل قرار نیافته بود که بار صاحب اسپ سنگ پیش آمده و سعید چون او را دید گفت ای مرد نماع کجائی گفت برای توصله میاکرده ام گفت یقین است که آن نزد امیر مغفور تو خواهد بود و لیکن آمدن تو برای آنست که ترا غنیمت دیگر و لالت کنم سعید پرسید که آن کجاست گفت اینک لشکری از خزیان با مال و خواجگان و حرم جراح بن عبد الله بازگشته بولایت خود میرود بفلان موضع سعید ندا کنون اگر آهنگ ایشان میکنی دولت سعید سپاه خود را جمع آورد و متوجه مخالفان گشت و چون نزدیک بایشان رسید قریب بیست هزار سوار از راست رو دیده بسیاری از اسیران مسلمان همراه داشتند و سعید با خانیان بگفتگو در آمد و گفت ای کافران اگر تراک بقتل آمده اسیران اهل اسلام رهائی یافته و سعید بتستان و متعلقان جراح را نواخته مال فراوان بایشان بخشید و بر سر خاقان کبیر غنیمت این قضیه مطلع گشته جهان بر وی تنگ و تاریک شده و آهنگ حرب ساز داده روی بانتقام سعید آورد و سعید نیز به بیلقان و بردع رسانید و الحاصل او در تحت عنان و دشت سرعان فرستاده و آنحضرت خندیان گم فرمود و در بین اثنا باز خداوند اسپ سفید نزد سعید آمده سلام او باز داده گفت تو در مبارک قدمی و بر کت نفس تو موفور بدان سبب عدد آن بیشمار قدم صدقات اسلام ندر تو گردد و ام چرا نیستانی آن شخص گفت که بر وقت حاجت طلب خواهم نمود اکنون اگر میل جهاد داری تهیه اسباب حرب بیرداز که بر خاقان با جیل هزار کس می تواند رسید سپاه خود دلداری نموده بر عزم جنگ سوار شده هر دو گروه نماز دیگر گاه رسیده و حرب پیوستند و چون آفتاب بحد اول رسید لشکر مغول بهزیمت رفته بسیاری کشته گشتند و سعید به فیروزی و سعادت خود مسرور گشته صاحب اسپ سنگ پیش سعید آمد گفت ایها الامیر محاسبه را آماده باش که پس خاقان لشکر بای پراگنده را گرد کرده و داعیه آن دارد که دست بدوی نهاده بدیکن سترس که باری بحانه و تعالی ترا بای دست و سعد طالقان را بضبط اعمال اثقال تعیین فرموده با جمعی سپاه سوار شده و چون تلاقی فریقین روی نمود سعید گفت تا مکس سعید اند که بر خاقان کبیر کجا ایستاده است گفتند در فلان موضع که سری بر سر حرب کرده اند سعید پرسید که آن سر کیست گفتند که ابن جراح بن عبد الله سعید زبان به آواز بلند گفت که ای جراح بن عبد الله بازگشته و با دیدن لشکر متوجه بآنجانب گشت و فتری بر تابل خاقان زده در صدد تفتیش زینت زین فتری درین اثنا دو جمعی گریخته و دو آماده بسب کشیده نداسود شده و آتش محاربه بالا گرفته و بقتل آمدند و آوازه این نصرت بر سر حد ایت اهل ملت رسیده مخالفان روی بانهزام نهاده و غنیمت تمام بدست ارباب اسلام افتاده خمس او را بجانب شام بپیش هشام فرستاده و گویند که سعید بنمایه را بچهل هزار کس قسمت کرده و بیک هزار هفتصد دینار رسید و چون خبر انهزام خاقان بسمع هشام رسید سعید بن عمرو الحرشی را بحکومت آذربایجان و خزران را بسر داری خود مسلمانان داشت و سلمه آن بلاد رفته نزد سر لشکر گذاشت و بامرام دست بتاراج آن نواحی محاربت نموده بازگشت و در آن آوان گاه شکایتگان هشام در ولایت مشرق و مغرب عزوات کرده بپایه تفصیل آنها در کتب مغازی مسطور ست ذکر تفویض امارت خراسان بنصر سیار و در سنه ست و عشرین و مایه هشام بن عبد الملک جنید بن عبد الرحمن مرادی را امارت خراسان عزل کرده منصب دار العاصمه بن عبد الله داد و سبب عزل او آن شد که فاضله دختر یزید بن مهلب ابی دختر هشام را بحباله نکاح آورده بود هنوز دکر عاصم بخراسان رسیده بنفاذ امارت دست نیافته و مژده مایه تمام عزل بزاد عاصم نیز رسیده اعاده آن دیار را بسعید بن عبد الله الحشیری ارزانی داشت و چون خبر تولیت سعید در سنه عشرین و مایه بسمع هشام گشت بابو الهیثم بن اسماعیل الحنفی کز براحوال خراسان معاف دقوف بود دشورت نمود که بسیاالت آن دیار کدام کس را مناسبتی تمامی تواند بود عاکم گفت خدیج بن علی الازدی که مردی عاقل و صاحب سابقه ست و کرمانی مشهور هشام پرسید که او را کرا فی چه گویند عبد الکریم گفت دمان وقت که مهلب بن ابی صفره در ولایت کرمان بجنگ ازارقه مشغال داشت بدیار خدیج علم مهلب بود و خدیج در آنولایت کرمان سوگند گشت هشام گفت او لایق این مهم نیست عبد الکریم یک یک از امرای عرب را که در خراسان بودند نام برده و هشام او را عراض میکرد تا سخن عبد الکریم بخدیج بن میاساید شد گفت که او در سنه اربعین کار سعید الحرشی گفت

که چنین مهمّ اما قبیله و عشیرت او در خراسان کم‌اند هشام گفت این چه سخن باشد عشیرت وی منم آنگاه هشام منشور امارت آن مملکت بنوشته بدست عبدالکریم مذکور پیش نصر فرستاد و نصر ده هزار درهم بعبدالکریم داده مجموع امرای عرب را باطاعت و انقیاد نمودند و او را بر دیار خوارزم و بلاد خراسان بازدهم ضابطه کاروان گماشته و ولایتی که در تحت تصرف وی بود آبادان و معمور گشت و نصر بن سیار تا آن زمان که ابومسلم خروج کرد والی خراسان بود **ذکر ظهور و قتل زید بن علی بن حسین بن علی** در سنهٔ احدی و عشرین و مایه زید بن علی مردم را ببیعت خویش دعوت کرده مخالفت هشام اظهار کرد بعضی از روایات چنین گفته‌اند که سبب مخالفت زید آن بود که او و داود بن علی بن عبدالله بن عباس و محمد بن عمر بن علی بن ابیطالب بدین خالد بن عبدالله القسری رفتند و او ایشان را جوایز گران داد و صلات بسیار داد چون خالد از امارت عراق معزول شد یوسف بن عمر بجای او نشست و بهشام نوشت که خالد از زید ضیاعی خریده بده هزار درهم و زر تسلیم نموده ضیاع را نیز باز گذاشته است و هشام زید را با داود و محمد بشام طلبیده ازین صورت استفسار نمود و زید در نفی آنش سوگند یاد کردند که بغیر جایزه که از خالد گرفته‌اند هیچ صورت دیگر واقع نشده و هشام ایشان را درین سوگند تصدیق نموده اما گفت بعراق پیش یوسف باید رفت و بحضور یوسف و خالد درین قضیه سخن باید گفت و ایشان بکراهت بجانب عراق رفته چیزی بر زید ثابت نشد و چون رخصت انصراف یافته بقادسیه رسیدند مراسلات کوفیان بزید رسید که بکوفه معاودت نماید تا زمام خلافت در قبضهٔ کفایت او نهند و زید عازم کوفه شده هر چند یاران نصیحت کردند مفید نیفتاد و در روایتی آنکه چون یوسف بن عمر خالد بن عبدالله بن عباس و پیش زید را گرفته مطالبه نمود یزید بن خالد دعوی کرد که پیش زید بن علی و داود بن علی بن عبدالله بن عباس و غیرهما از قریش ودیعتی چند دارم و هشام این معنی دانسته ایشان را طلبید و ازین صورت استکشاف نمود و آنجماعت منکر شدند هشام ایشان را گفت پیش یوسف باید رفت تا بتحقیق آن قضیه پردازد آن طائفه گفتند که یوسف بر ما ظلم خواهد کرد هشام بیوسف پیغام داد که فلان و فلان را پیش تو فرستادم باید که ایشان را با یزید بن خالد مواجهه کنی اگر اقرار کنند مقرران را نزد من فرست و اگر انکار نمایند از یزید حجت و بینه خواه و بر تقدیری که یزید از اقامت بینه عاجز آید ایشان را سوگند ده و چون قسم یاد کنند دست از ایشان باز دار و آنجماعت بالضروره بعراق پیش یوسف رفتند و یوسف یزید بن خالد را از زندان بیرون آورده با ایشان مواجهه کرد یزید در مجلس گفت که میان من و این طائفه هیچ معامله نیست و بنابر مدافعه شکنجه و تعذیب این نوع سخنان گفتم و یوسف در خشم رفته گفت بر من و امیر هشام استهزا میکنی و فرمود تا یزید را بزندان برده چندان عقوبت کردند که هلاک شد و دیگر باره اشراف عرب نیکوئی و احسان کرده در آن امر زید بن علی را بر همه ترجیح و تفضیل نمود و زید و داود و محمد بن عمر بن علی بن ابیطالب در کوفه متوقف شده باقی اصحاب بمدینه رفتند کوفیان باز آغاز فتنه کردند با زید بن علی با آنکه سید نسبت که با آبا و اجداد او چه نوع معامله در میان آمد بقول اهل غدر و مکر فریفته گشته بتمهید بساط دعوت قیام نموده و درین مقام حکایتی مناسب بخاطر گذشته قلم شکسته رقم تحریر آن پرداخت در ایام سلطنت پادشاه شهید میرزا ابوسعید طائفه از اطبا مرضی را در مرض حصبه خصوصاً در شبها امید دادند و آن بیچارگان در گذشتند و طبیبان همچنان بر معالجهٔ خویش اصرار مینمودند جناب افادت مآب مولانا شمس که بلطف طبع در میان موالی اشتهار داشت پیوسته میگفت که مرا چندان از اطبا تعجب نیست بلکه از جماعتی متعجبم که با آنکه میدانند که هیچ مریضی که بجهت حصبه مبتلا شود از دست ایشان جان نمی‌برد آن قوم را عیسوی نفس میدانند و از ایشان استعلاج مینمایند بالجمله چون زید در کوفه اقامت نمود کوفیان بخدمت او آمد و شد آغاز کردند و گفتند خلافت بارث و استحقاق تو میرسد توقف و اهمال نباید داد که باهره در مقام اعانت تو ایم و زید بدعوت مشغول شد بقول اکثر مورخین چهل هزار کس با وی بیعت کردند و این قضیه بسمع یوسف که والی کوفه بود رسیده پیغام داد که ترا ازین شهر بیرون باید رفت و زید در توقف تمسک بهانه چند شده یوسف در باب رفتن او الحاح نمود و زید بقادسیه رفته طائفه از معارف کوفه از عقبش رفتند و با او ملحق شده گفتند که چهل هزار نفریم که در رکاب تو جان باختن هوس داریم و از اندک مردم شام که درین ولایت اند هیچ باک نداریم کسیکه بهر تو جان باختن هوس دارد هیچ غم نخورده و اندیشه از عکس دارد اکنون ملتمس آنکه بدل قوی اهل نسیج مراجعت نمائی تا از ایشان انتقام کشیم و هر چند زید میگفت که من می‌ترسم که بعهد خویش وفا نکنید و مرا با جد اسپارید ایشان پیمان خود را بایمان مغلظه موکد ساختند و داود بن علی بن عبدالله بن عباس با زید گفت که ای ابن عم بگفتار اهل کوفه مغرور مشو و بر عهد ایشان اعتماد منمای که این جماعت اولاد آن مردم اند که با علی بن ابیطالب بیوفائیها کردند و بعد از بیعت رد او از وی حسن و تیغ بر روی حسین کشیدند کوفیان گفتند که او در بر تو حسد میبرد و گمان دارد که اهل بیت در خلافت اولی و احق اند و امثال این کلمات بسیار گفتند تا زید همراه ایشان بکوفه بازگشت و داود بمدینه رفت و چون زید بشهر در آمد مسلمة بن کهیل با او گفت که ترا بخدا سوگند میدهم که چند کس با تو بیعت کرده اند گفت چهل هزار کس گفت با جد تو چند هزار کس بیعت کرده بودند گفت هشتاد هزار کس مسلمه گفت که چند کس از ایشان عهد بپایان بردند گفت که سی صد کس مسلمه استفسار نمود که جد تو فاضلتر بود از تو یا نی فرمود که او افضل بود از من مسلمه گفت که آن قرن بهتر بود یا این قرن گفت آن قرن مسلمه گفت بعد از آنکه مردم آن قرن با جد تو وفا نکردند تو از اینها طمع چه داری اکنون مرا رخصت فرمای تا ازین دیار بیرون روم تا آسیب ترا نبینم زید او را دستوری داده بیمامه رفت و درین اثنا عبدالله بن حسن نیز مکتوبی نصیحت آمیز بزید فرستاد و چون اراده ازلی بشهادت او متعلق شده بود هیچ فایده بر آن مترتب نگشت و زید در کوفه بدعوت مردم مشغول میبود و هر چندگاه میان قبیله میرفت تا هلال محرم سنهٔ اثنی و عشرین و مایه وعده نمود و درین سال زید مردم خود را گفت که باستعداد خروج اشتغال نمائید و بعهد خویش وفا کنید و درین اثنا سلیمان بن سراقه البارقی از کوفه پیش یوسف بن عمر که در ولایت حیره رفته بود او را از حال زید و اتفاق اهالی کوفه با وی آگاهی داد و یوسف همت بر دفع او مقصور داشته بکوفه آمد و جمعی از سرهنگان را فرمود تا در شهر بجستجوی وی مشغول بودند و در خلال این احوال طائفه از معارف کوفه که با زید بیعت کرده بودند پیش آنجناب رفته گفتند رحمک الله در شأن ابوبکر و عمر چه میگوئی فرمود که من در بارهٔ آن دو کس بجز نیکوئی چیزی نمیگویم و بعضی از آن قوم بیش ازین نگفتند که ما سزاوارتر بودیم بخلافت از ایشان و آن دو خلیفه چون متصدی این امر شدند بکتاب خدا و سنت رسول عمل نموده بهیچکس ظلم نکردند شیعه گفتند که بنی امیه میگویند که ما بکتاب خدا و سنت

رسول عمل میکنیم و بر این تقدیر ایشان نیز بر شما ظلم کرده باشند زید گفت بنی امیه نسبتی بابوبکر و عمر ندارند چه این قوم هم بر ما و هم بر شما و هم بر نفس خویش ظلم میکنند و ما شما را بقرآن مجید و سنت رسول ذی
عرش مجید دعوت مینمائیم که سنن او را احیا نموده بدعتها را براندازیم اگر اجابت نمائید از اهل سعادت باشید و الا فلست علیکم بوکیل و آن جماعت بیعت زید را شکسته گفتند که امام جعفر صادق است
نه تو زید با ایشان خطاب کرد که یا قوم رفضتمونی و بنابراین سخن اسم رافضی بر شیعه اطلاق یافت و زید با اصحاب بتعرف سود کرده که شب اول صفر سنه اثنتی و عشرین و مائه خروج کنند و این سخن بسمع یوسف بن عمر رسید
حکم بن صلت را که شحنه شهر بود فرمود که مردم را بمسجد اعظم آورده محافظت نماید تا بازید ملحق نشوند و حکم بموجب فرموده عمل نموده دیگران زید را طلب مینمودند و زید در شب مذکور از سرای معویة بن اسحق
بن زید بن حارثة الانصاری با جمعی بیرون آمده آتشها افروختند و شعار خویش بزبان کشودند که یا منصور امت و بسیاری از شیعیان در مسجد محبوس بودند و چون روز شد بقولی پانصد کس و بروایتی
دویست و هژده کس حاضر بودند زید ازین معنی ملول گشته گفت سبحان الله من دیروز چندین هزار کس شمردم باقی مردم کجا رفتند گفتند یا ابن رسول الله یوسف ایشانرا بمسجد برده طرق آمد و شد را مسدود
کرده است فرمود لا حول و لا قوة الا بالله بدیدست که از آن جمع کثیر چه مقدار مردم در مسجد باشند و یوسف در ظاهر کوفه بر سر تلی ایستاده فوج فوج سپاه را از عقب یکدیگر میفرستاد تا با زید قتال کنند و دو
لشکر با هم آویخته زمانه ممتد کارزار کردند و صاحب رایت یوسف بر زید حمله برده خواست که شمشیری بروی زند ناگاه نصر بن خزیمه عبسی کرده بیک ضربت او را از پای درآورد و زید بدست صیادان آمده آنجا
لشکری تمام سلاح دیده حمله بر ایشان برده جمعی را بقتل رسانید و دیگران منهزم شدند و از دست صیادان یکباره فتحه کردهی انبوه در آن موضع یافت سر مبارک خود برهنه کرده بیک حمله سنگ تفرقه در میان آن جماعت
انداخت و یوسف همچنان بر سر تل ایستاده بود و یک سرهنگ از عقب دیگر بر زید میفرستاد و زید ایشانرا هزیمت کرده نعره میزد که ای مردم کوفه بعهده وفا کنید که وقت مددست و بعضی از آن بیوفایان آواز او میشنیدند اما
خود حرکت نکردند و یوسف وعده کرد که هر که سری نزد من آورد پانصد درم بوی بخشم و شامیان بر قتل حریص گشته اصحاب زید را کشته و اسیر کرده پیش یوسف میبردند و یاران زید کمتر شده نصر بن خزیمه گفت مردم
کوفه با من همان معامله پیش آورده اند که با جدم علی بن ابیطالب پیش برده بودند نصر گفت جعلت فداک یا ابن رسول الله صلعم من یاری تا جان دارم شمشیر میزنم اکنون جهد باید کرد تا بدر مسجد جامع
رسیم و یاران خود را بنصرت خویش خوانیم چه شاید که در اصحاب بیعت که در آن موضع اند بمعاونت ما بیرون آیند و زید بنفس نفیس حمله کرده بدر مسجد آمد و جمعی از شامیان را که در آن محل ایستاده بودند رانده آواز
داد که ای اهل کوفه از ذل بعز و از درویشی بتوانگری و از بدی بطریق صواب گرائید و جمعی از آن گروه قصد کردند که در مسجد را شکسته بیرون آیند زمره از مخالفان بر بام مسجد دویده بسنگ و تیر ایشانرا مانع
آمدند بر در مسجد مهم بصعوبت و شدت انجامید از زید ساعتی و یاران زید نصر بن خزیمه و معاویة بن اسحق بن حارثه و زیاد بن عبد الرحمن با شصت و هفت تن دیگر کشته شدند و سرهای ایشانرا از بدن
جدا کرده پیش یوسف بردند و سایر اصحاب او خسته و مجروح گشته و زید پای ثبات افشرده همچنان جنگ میکرد و آخر الامر مخالفان تیرباران کرده از آن سهام سهمی به پیشانی همایونش رسید و از
اسب درگذشته بیفتاد و او را از معرکه برداشته بخانه یکی از شیعه بردند و جراحی آوردند که تیر از پیشانی مبارکش بیرون کشیده معالجه نماید اما وکیلان قضا کار خود کرده بودند علاج سودمند نیفتاد و در همان شب
کنند جسد همایونش را دفن کردند و یوسف هر چند جهد کرد که از مدفن او نشان یابد میسر نشد تا عاقبت یکی از ممالیک او را بکشتن تهدید کرد و آن غلام از خوف جان بموضع دفن او را نشان داد
و یوسف جثه اش را از گور بیرون آورده سر او را از بدن جدا نموده پیش هشام فرستاد و جسدش را در کناسه بدار کردند و یحیی بن زید بعد از واقعه پدر گریخته بخراسان رفت و ذکر او در موضع خویش
بیاید انشاء الله و در آن ایام نصر بن سیار چند بار ببلاد ما وراء النهر رفته بشرایط غزا قیام نمود ذکر ملاقات هشام بن عبد الملک در شکارگاه با پیری که از دقایق سؤال و جواب آگاه بود
آورده اند که روزی هشام در صحاری و بوادی بسیر مشغول بود که ناگاه دید که غباری ساطع گشت و ملازمان را بتوقف امر فرمود و خویشتن با یک غلام بآن جانب روان شد و گرد شگافته کاروانی
را مشاهده نمود که روغن زیت و هر گونه متاع بار داشتند و آن جماعت بچشم حقارت نظر کرده و ازین معنی نیندیشید که خاکساران جهانرا بحقارت منگر * تو چه دانی که درین گرد سواری باشد
دور از شناس احتیاط چشم هشام بر پیری افتاد که بحسن منظر از سایر قافله امتیاز داشت و از آن پیر پرسید تو از کجائی و مولد و مسقط راس تو در کجاست که از کدام زمین هستی پیر جواب داد که مولد و منشاء من شهر
کوفه است و ترا باین چه کارست زیرا که اگر من از قبیله عزیزترین عرب باشم نفعی بتو عائد نگردد و اگر از قوم ذلیل ترین آن جماعت باشم ترا ضرری نرسد و از امری که ترا مضرتی و منفعتی نیست چه پرسی هشام گفت
ازین سخن مرا معلوم شد که ترا حیا مانع می آید که مرا از حقیقت حال خویش آگاه کنی و چون هشام احول و کریه منظر بود پیر خنده شده گفت من از زشتی صورت و کراهت هیئت و قلت حسب و دنائت نسب تو دانم
و اگر از تعریف خویش چاره نباشد بدانکه من از فلان قبیله ام و از اقربای فلان بن فلان مردم اند هشام گفت الله المستعان ناپسندیده نیست که تو داری و بر آنکس که از قبیله و عشیرت تو باشد نکوهش دار
پیر گفت با وجود این طلعت زیبا و چشم شهلا که تو داری جای آن دارد که عیب مردم کنی باری تو بگوی که از کدام قومی و حسب و نسب تو چیست هشام گفت من مردم از قریش پیر گفت قریش قبیله بزرگ است
و درین قبیله اکابر و اصاغر و اعالی و ادانی میباشند تو از کدام بطنی و چه منزلتی داری هشام گفت من یکی از اشراف و اعیان بنی امیه ام که هیچکس در شرف و بزرگواری با ایشان برابری نتواند کرد و هیچ آفریده
از آن طایفه انتقام نتواند کشید پیر چون این سخن بشنید خنده قهقهه زده گفت مرحبا بک یا ابناء بنی امیه تا غایت پاکی نسب خود را پوشیده داشتی مرا از نسبت خود در غلط انداختی نیکو کردی که این سخن گفتی اگر این
اندیشه از دل من رفتی الحق نیکو نسبی و گزیده تباری و ستوده خاندانی و رفیع دودمانی داری شهرت بادا زین نسب مگر نشنیده که بنی امیه در ایام جاهلیت بانچه بودند و چون مسلمان شدند دست بحقوق
خاندان نبوت دراز کرده اند و راس و رئیس شما در آن زمان پیشین حماری بود و حالا جبار است و حبل سحر قبیله تو پشت گردانیده اند و روی بشریت نهاده اند و مسمار را خود را بباد فنا داده و آبروی خویش

ریختید و از افروختن آتش انتقام عاجز آمده خاکسار جماعتی که از ایشان زاده‌اند به سبب دو سیرت این باشد صبر خانگی و شجاعت چنین و مع ذلک گواهی سید المرسلین شما از اهل دوزخید مروان شما از عار نسب پدید از نتوان آنکه
در زمان شما از خبث طینت و غلبهٔ شهوت سر خویش بالا نتوانستند کرد عتبه که صاحب علم بود در روز بدر منتسب بشماست و هند که مجموع عیوب متصف بود متعلق بشماست و صخر بن حرب یعنی ابو سفیان که در ایام
جاهلیت هم خمار بود و هم بیطار بود و چون فی الجمله او را ترقی دست داد چند نوبت لشکر بجنگ مصطفی کشید و بعد از آنکه در زمرهٔ اسلام انتظام یافت هرگز بحسن اعتقاد و توفیق هم نیافت از شماست
و معاویه که حضرت رسالت هفت نوبت باو حنین و خیانت فرموده راس و رئیس و پیشوا و مقتدای شماست و او با ابن عم و وصی مصطفی حرب نموده زیاد ولد الزنا را در نسب با خویش ملحق ساخت و ذات القلاده
را که منکوحهٔ او بود طلاق داده در حبالهٔ نکاح آورد و چون دولت وی به آخر رسید پسر خویش یزید را ولیعهد ساخت تا سر سینهٔ مصطفوی آلا برانداخت و بجای هر سنتی بدعتی نهاد و او زاد ابراقت و ما و ولید و مرغص گردانید
بر شیعه علی بن ابیطالب تسلط داد و عتبه بن ابی معیط که نسب او را محمد رسول الله از قریش نفی کرده بود بخود ملحق ساختید و از اقربا خویش او را زن داد و دید و او جهود دیبود از اهل صفوریه که امیر المؤمنین علی بفرمود تا بعد بن
خلایق گردنش بازد و عار از الشمار سانید و شخصی چنین ستوده و پسندیدهٔ شماست و پسرش ولید که در کوفه خمر خورده با امامت نماز بامداد قیام نموده بجای دو رکعت چهار رکعت دیگر گذارده و او را حق تعالی در قرآن مجید
فاسق خواند حیث قال افمن کان مؤمنا کمن کان فاسقا لا یستوون مرضی محمود شماست و عبد الملک مروان که فاضل‌ترین پادشاهان و عادل‌ترین امیران او حجاج ملعون بود بزرگ‌ترین شماست جماعتی
بدکاران و خائنان و غداران که اولاد پیغمبر را کشتند منجنیق نهاده سنگ و پلیدی بجانب خانه کعبه انداختند از جملهٔ اعوانان و انصار شما بودند اول شما بدکار و اوسط شما طرار و آخر شما مکار و شریف شما خمار
و وضیع شما غدار است و چون پیر از تقریر امثال این کلمات که تفصیل آن در تاریخ اعثم کوفی مسطور است فارغ گشت هشام حیران مانده ندانست که در جواب چه گوید مغموم و مهموم عنان عزیمت بجانب
سپاه منعطف گردانیده با غلام خویش گفت که دیدی بر ما از این پیر چه رسید هیچ از کلمات او یاد گرفتی که توانی گفت غلام گفت بخدا سوگند که من از کلمات او مدهوش و متحیر شدم بنوعیکه نام خود را
فراموش کرده بودم و از آن مهملات حرفی یاد نتوانستم گرفت و چند بار قصد کردم که شمشیر کشیده سرش را بیندازم زهی کافر پیری و فضیح نحیلی و قبیح مردکی که آن بود هشام گفت که اگر بخلاف این می‌گفتی
گردنت را میزدم زنهار که اگر بر خاطر تو چیزی از آن سخنان مانده باشد با کس نگوئی که در عرصهٔ تلف آئی و چون هشام سلا زمان پیوست فوجی از ایشان را گفت که پیری باین شکل و هیات
در فلان موضع است او را نزد من آورید و آنجماعت در آن صحرا و بیابان بجستجوی او اشتغال نموده او را نیافتند چه بعد از مراجعت هشام بر ضمیر پیر گذشت که آن سوار حاکم ایام است و بطلب وی
کسان خواهد فرستاد لاجرم بتعجیل تمام روی براه آورد که طریق آمد و شد هیچیک از خواص و عوام نبود و هشام پیوسته در آن اندیشه میبود که آن شخص را بچنگ آورد و همیشه تاسف و تحسر میخورد که چرا ابزوز
در گرفتن او تاخیر و تسویف جایز داشت غلام هشام گوید که من کلمات آن پیر را سر اولها الی آخرها بر خاطر داشتم بنا بر مصلحت وقت پیش هشام انکار کردم و تا او در قید حیات بود اظهار اسرار نکردم
ذکر وفات هشام بن عبد الملک و بعضی از سیر تباهی او در سنهٔ خمس و عشرین و مائه هشام بن عبد الملک بمرض ذبحه جان بقابض ارواح سپرد مدت سلطنتش بقول صاحب
مروج الذهب نوزده سال و نه ماه و ده روز بود و بخل بنهایت بروی استیلا داشت از عقال بن شیبه روایت کنند که گفت در وقتیکه هشام مرا بخراسان فرستاد قبائی پوشیده در بر داشت و او بوصیت
من مشغول شده که چه گوئی و چون کنی و من نظر بران قبا دوخته بودم در آن اثنا از من پرسید که درین جامه چرا بسیار می‌نگری گفتم آیا این جامه همانست که پیش از تلبس بلباس خلافت در بر تو
دیده‌ام یا غیر آنست فرمود همانست گویند که روزی هشام ببستانی از بساتین خویش در آمد جمعی از ندما که در ملازمت او بودند از اثمار آن بوستان خوردن گرفتند و بعد از لحظه گفتند که خدای تعالی
بر ثمرات این بستان برکت کناد هشام گفت چون هیچ نماند اثر برکت در کجا پدید آید آنگاه باغبان را طلبیده گفت اشجار مثمره را برکن و بجای آنها درختان زیتون بنشان که بار آنها را کسی نتواند خورد
عبد الله بن علی بن عبد الله بن عباس گوید که دفاتر و دواوین بنی امیه را جمع نموده احتیاط کردم که هیچیک را اصلح بنسبت پادشاه و رعیت صلح از دفترهای دیوان هشام نیافتم و ابو جعفر
منصور عباسی در امور مملکت متابعت هشام کرده او را استحسن شمردی گویند که چهار هزار اسپ در طویلهٔ او جو میخورد مدت حیات هشام پنجاه و پنجسال بود ذکر سلطنت ولید بن یزید
بن عبد الملک مسوق بکلمهٔ چند ولید نزد هشام بن عبد الملک حرمتی تمام داشت تا آنزمان که اظهار شراب خوردن و ارتکاب ملذات جسمانی کرد در سنهٔ ست و عشر و مائه هشام
او را امیر قافلهٔ حاج ساخت و ولید در آن سفر سگان شکاری در صناد یق بار کرده مصحوب خویش گردانید و شراب بسیار همراه خود برد و خیمهٔ بزرگ ترتیب داد و داعیه آن داشت که آن خیمه را بر بام
کعبه نصب کرده با کنیزان مغنیه شراب خورد و اوباش را مانع شده گفتند که این معنی موجب رسوائیست و بدنامی و بواسطهٔ تهاون او در دین هشام خواست که او را از ولایت عهد خلع نموده پسر خویش
مسلمه را ولیعهد گرداند ولید این سخن از هشام شنیده باو امتناع نمود و چون در خمر و طلب لذات مبالغه مینمود هشام میگفت بخدا سوگند که مرا معلوم نیست که ولید مسلمان باشد زیرا که هیچ از منکرات
نیست که او مرتکب آن نشود ولید در آنوقت بهشام نوشت ع ایها السائل عن دینی نحن علی دین ابی شاکر کنیت مسلم بن هشام ابو شاکر بود و بسبب این بیت هشام بر پسر خود غضب کرده
گفت اگر تو شراب بخوردی ولید این سخن نگفتی و بالجمله رنجش هشام از ولید بآن مرتبه رسید که او را از دمشق اخراج نمود و ولید کاتب عیاض خود را در دمشق بر سر مهمات خاصه خود گذاشته و نا حتی
او رون متقیم گشت و در خاطر ماندگی هشام نوعا فتورا سمت ازدیاد می‌یافت تا خراج الیوم را که بجهت ولید مقرر کرده بود باز گرفت و عیاض را در زندان کرده انواع ایذا بمتعلقان او رسانید گویند
که در صباح روزی که خبر مرگ هشام بولید خواست رسید ولید با زبیر بن منذر بن ابی عمرو گفت که هرگز هیچ دوش شبی بر من نگذشت زیرا که بیداری نسبت بهشام خیالات عجیبه

روی مینمود و چون بجواب رقعه صبور غرمیه رسیدیم اکنون برخیز تا سوار شده درین صحرا و بیابان سیری کنیم و چون ولید و زبیر از خانه بیرون آمده اندک مسافتی قطع کردند از دور جمعی پیدا شد با زبیر
گفت که این جماعت رسولان هشام اند خبر او را از ایشان تحقیق نمای و آن قوم چون نزدیک رسیدند پیاده گشتند و از آن جماعت دو کس پیشتر آمده بخلافت بر وی سلام کردند ولید گفت که هشام
وفات کرده گفتند بلی ولید از حال کاتب خود عیاض پرسیده جواب دادند که او تا وقت نزع هشام در زندان بود و دران وقت بیرون آمده خزاین را مهر کرد و بعد از آن هشام را اندک فاقتی دست داده
چیزی طلب کرد و ندادند گفت انا لله و انا الیه راجعون و ما دانستیم که خزانه دار ولید بوده ایم و همان لحظه وفات یافته از خزانه کفن طلبیدند نشد تا غلام هشام غالب نام تکفین او بر ذمه اختیار نمود
یا اولی الابصار و چون ولید بر سریر حکومت نشست عباس بن عبد الملک بن مروان را فرمود که برصافه رود و متروکات هشام را ضبط نماید و هرچه از اعمال فرزندان وی باید تصرف کند و متعرض مسلمه
بن هشام نشود و ولید مسلمه را بجهة آن ممتاز گردانید که او رعایت جانب متعلقان و منتسبان ولید نمودی و عباس برصافه رفته بموجب فرموده عمل نموده آورده اند که ولید اصحاب هشام را برنجانید و در
تضییق معاش و احوال ایشان میکوشید روزی یکی از خدام هشام بر سر قبر او آمده گفت یا امیر اگر ببینی که ولید با ما چه میکند بدانی که ترا نعمتی ست که شکر آن مقدور کسی نباشد گویند که ولید در ایام حکومت خویش
امر فرمود تا زمنان و کوران دیار شام را قلمی کردند و بجهة ایشان وظیفه تعیین نموده هر یک را از آن جماعت خادمی داد و بیچارگان را جامه پوشانید و برای عیال مردم طیب و کسوت فرستاد و در رسومات
لشکریان بیفزود و مطالب و سوالات حاجتمندان بانجاح مقرون گردانید ذکر مقتل یحیی بن زید بن علی بن حسین یحیی بعد از قتل پدر بجانب خراسان رفته در بلخ بیکی از شیعه که او را حریش
میگفتند آنجناب را در سرای خویش پنهان ساخت و چون هشام وفات یافته ولید حاکم شد یوسف بن عمرو بنصر بن سیار نوشت که یحیی را مضبوط ساخته بعراق فرستد و نصر بعد از تفتیش و
تحقیق حریش را گرفته تکلیف کرد که یحیی را تسلیم نماید و او منکر شده نصر فرمود تا ششصد تازیانه بر وی زدند و حریش سوگند یاد کرد که اگر هزار تیغ بر من زنند و یحیی در زیر قدم من باشد قدم
بندارم قریش و پسر حریش چون دانست که پدرش کشته خواهد شد گفت دست از ایذای پدرم بازدارید تا یحیی را بشما سپارم و بدلالت قریش نصر یحیی را گرفته محبوس گردانید و خبر بولید فرستاد و ولید پیغام
کرد که او را مطلق العنان گردانند و نصر بن سیار ده هزار دینار بیحیی داده گفت باید که از خراسان بیرون روی و یحیی از مرو بسرخس رفته و از آنجا متوجه نیشاپور شد و در حدود آن دیار جمعی از تجار او را
پیش آمدند و یحیی با ایشان گفت که مرا بدواب شما احتیاج هست و چون وقت شود بهای آنها را بشما تسلیم خواهیم نمود و چهارپایان ایشان از استانده والی آنجا عمرو بن زراره خبر بنصر فرستاد که یحیی بن ولایت
آمده و بر چنین امری اقدام نمود و نصر باو پیغام داد که من یحیی را گفته ام که در خراسان نباشد اگر بیرون رود فبها و الا با وی حرب کن و عمرو ده هزار کس از سوار و پیاده فراهم آورده روی به یحیی نهاد و چون بنزدیک
رسید یحیی باوی گفت که ما بجهت محاربه باین مملکت نیامده ایم و براه خود میرویم عمرو از سر غرور بگرفتن او فرمان داده یاران یحیی که هفتاد تن بودند دست بتیغ گشاده عمرو بن زراره بقتل آمد و یحیی بعد از
این واقعه با اصحاب خطاب فرمود که ما میخواستیم که بعراق رویم و چون حادثه چنین روی نمود رفتن بدانجا مشکل است شما چه مصلحت می بینید که بکدام طرف رویم بعد از استخاره و استشاره متوجه جرجان
شده عدد ملازمانش بهفتصد رسید و نصر بن سیار ازین واقعه خبردار شده عنان عزیمت بجانب جرجان منعطف گردانید و مسلم بن احوز المازنی را با ده هزار کس مقدمه روان کرد و ملاقات فریقین در حوالی جرجان
اتفاق افتاد و از چاشت تا پیشین کوشش و کشش مینمودند و یحیی با یارانش از مسلم رخصت طلبیده نماز ظهر گزاردند و باز صف کشیده خلقی بسیار از سپاه مسلم بقتل آوردند و مسلم اصحاب خود را فرمود تا بر ایشان تیرباران
کردند و اکثر لشکر یحیی کشته شدند عاقبت تیری بر مقتل آنجناب آمده مسلم سرش را از بدن جدا کرده بنزد نصر بن سیار فرستاد و مسلم بدن یحیی را با جثه دو کس دیگر از یارانش که ایشان را ابو الفضل و ابراهیم میگفتند بحکم نصر
بن سیار در جرجان بردار کرد و ابو مسلم مروزی بعد از تسلط بر خراسان فرمود تا ایشان را از دار فرود آوردند و دفن نمودند ذکر حال نصر بن سیار در ایام دولت ولید بن یزید چون ولید بن
یزید حاکم شد حکومت عراق و خراسان را بیوسف بن عمرو و نصر بن سیار بدستور سابق مقرر داشت و بنابر آنکه یوسف همیشه هوس امارت خراسان در سر داشت دران هنگام معروض ولید گردانید که چندین
مبلغ بخزانه عامره میرسانم اگر امیر نصر بن سیار و عمال او را بمن سپاری و ولید ملتمس او را امید دل داشته یوسف مکتوبی بنصر نوشت مضمون آنکه متوجه عراق شود و از اموال و نفایس و تنسوقات آنچه
درین مدت بدست آورده بیاورد و ولید نیز نشانی فرستاد مشتمل بر آنکه نصر باید که از برابط و طنابیر و انواع سازها که در خراسان باشد و اباریق نقره و ذهب و آلات مجلس عیش و طرب و اشتران قیمتی و اسبان راهوار
همراه خود بیاورد و باید که اکابر آن ولایت را مصحوب خویش گرداند و چون منجمان با نصر گفته بودند که عنقریب در ولایت شام فتنه عظیم واقع خواهد شد در رفتن تعللی مینمود و رسول یوسف در توجه الحاح
میکرد و نصر او را بتحفها و تحدیات شایسته تسکین میداد و چون تعلل و توقف او از حد اعتدال تجاوز نمود نصر از مرو بیرون آمده هر روز یک فرسخ میرفت تا به بیهق رسید و دران موضع خبر کشته شدن ولید و فرار یوسف
از عراق شنیده رسولان را خوشنود گردانید و بمرو مراجعت کرد ذکر کشته شدن ولید بن یزید بن عبد الملک در جمادی الآخر سنه ست و عشرین و مائه ولید را کشتند و از اسباب قتل وی
یکی آن بود که شرب و عیش و طرب بروی استیلا یافته شراب بسیار مینوشید و در انهدام قواعد شریعت غرا میکوشید و این معنی بر اهل اسلام گران آمده بعداوت او کمر بستند و دیگر آنکه پسر عم خویش سلیمان
بن هشام را صد تازیانه زده سر و ریش او را تراشیده بعمان فرستاد تا وقت هلاک ولید سلیمان در عمان محبوس بود و در ایام دولت او اولاد هشام و فرزندان ولید بن عبد الملک معزول
و منکوب شده و برایشان کفر و زندقه منسوب میکردند و بواسطه آنکه خالد بن عبد الله القسری را بیوسف بن عمرو سپرد تا یوسف او را بقبح وجهی بکشت اکثر امرا شام از ولید آزرده خاطر گشتند القصه چون
اسباب نکبت ولید بن یزید دست درهم داده بعضی از اشراف و اعیان شام پیش یزید بن ولید بن عبد الملک که پیوسته اظهار زهد و عبادت کردی رفته گفتند باید ولید را خلع کرده با تو بیعت میکنیم و یزید

بار او در خود عباس و درین باب مشورت نموده عباس در مقام منع آمده یزید منع او متبع نشده و در سر آن مردم به اندیشت مشغول گشت و این سخن بسمع مروان حاکم مدینه که از جانب ولید والی آن دیار بود رسیده مکتوبی بسمع عبد الملک فرستاد که یزید چنین و چنان میکند و ظنون و اوهام این جانب را تیز از دخانست عاقبت این مهم تعذر ناید و سمع ولید این مکتوب رسانید عباس را طلبیده گفت که دست از دامن این فتنه کوتاه سازد یزید تبسم کنان اسپ دوانید و عباس را در انگند و در شب بمشرق آمده ولید و اکثر اعیان دار زنان بجهت شیوع وبا از شهر بیرون رفته بودند عبد الملک بن محمد بن جابر نیز قتل ولید حاکم دمشق را مستر و ظاهر شهر مقام داشت و بالجمله چون یزید بمشرق رفت مردم خود را جمع کرده بهم دستان شب علم مخالفت برافراخت و خزانه دخانه را تصرف نموده لسان فرستاده عبد الملک باگیز فرخدمتش سعی در تصرف خویش کرد نزاعت بسته اعزاز آن سپاه خود را فراهم آورده و دروی بولید نهاده و چون خبر خروج و توجه یزید بولید رسید تحیر گشت و بعد از تقدیم مشورت خالد بن یزید بن معاویه را گفت که چهل هزار دینار و دویست فراوان در آنجا بخدمت عبد الله بن عتبه بن سعید بن العاص گفت و خلیفه را شاید که شکر و اهل بیت خویش را گذاشته بر دو اکنون مصلحت آنست که تنگ نگیرد اسپ دوانه باید بود که بعد از فتح آنجا هم دین و دنیا بسی اتفاق نموده تهیه اسباب قتال پرداخته و یزید بن عمر بن عبد العزیز را مقدمه سپاه گردانیده و دین ابنا عبد العزیز خشید عباس برادر یزید گرخته پیش ولید رسیده و او مصور بن جمهور را فرستاد تا عباس را گرفته پیش او رسانیدند عباس گفت که بجانبی که نسیب هست که او را بخشی تواند گفت و یزید بن عنبسه ایسکی گفت که هر چند خاطر داری نگهبی گفت یا امیر المؤمنین مسوات شما زیاده کردم و طالبا و نفتار شما را بصادق علیا گذاشتم گردانیدم و فرقبان و دکوران شما را خاندان عبشیم و اکنون نیز اگر سبب نیز مخاصمت چیست این عنبسه جواب داد که جنگ ما تو بهیچ فضائیت نیست بلکه برای اعتست که حرمت اعلال و شتی و ابتدا اول او بود خود تمرد نموده ای و او امر خدا یتعالی را مسهل انگاشتی و حدت بر استحقاق قواعد شرع گماشتی ولید گفت هر خلاف واقع است چه کار خانه الهی زیاده از انست که سر دین ابجاد عمل توانم کرد و چون ولید را معلوم شد که مهم خالی از صوبتی نیست باز گشته بخانه در آمد و مصحف پیش خود نهاده بخواند و بگفت روز قتل سن بعینه و قتل عثمان بست و دو سن ثمانی است که این پرایم قصه بالا رفته از انجا بر رفت و ولید رسید مدوس سرش را از بدن جدا کرده پیش یزید بردند و یزید بر سجده نهاده شکر الهی بتقدیم رسانید و فرمان داد تا سر او را بر سر نیزه کرده گرد دمشق برآورده نزد یزید بردند و باز گفت که این پسر عمر است که خلیفه وقت بود اگر او را بچنین تهمتها که بنی امیه بابو عداوت و رزند و یزید این حدیث اعراض کرده و برای خود عمل نمود و زمان سلطنت ولید یکسال و سه ماه و مدت حیاتش سی و شش سال و بعضی از سیر تهای ولید یزید ولید از جوانان بنی امیه بظرافت و شجاعت و سخاوت امتیاز داشت و سبب لعب و شرب خمر و استماع اغانی سرو بود و در شیوه غزل و وصف شعر مهارت بسیار نموده و شعرا عرب تتبع شعر او بسیار کرده اند تخصیص ابو نواس که در خمریات تمام معانی از او برده و از سخنان اوست که محبت عناد و مرد در شهوت می افزاید و مروت را نقصان میکند و غنا بجای شراب است یعنی سرود و نیز مست کننده است چنانچه شراب و اگر زنان چاره نباشد بازی عورات را از سماع آن منع فرماید و باز جوید این همه عیوب سرد نزد دین الله شباست و من مشتاق آنم و نباید تشنه بآب لیکن از سستی تجار زنخوان کرد گو نیند که کمی از شعر او را و تعصیب خلافت ولید بدین گفت و ولید فرمود تا ابیات ماشوره هر بیتی را هزار درهم داده و آن قصیده پنجاه بیت بود و اول او این بیت است که بر این بخش اقدام نموده بهر بیتی هزار درهم انعام کرد از ولید پرسیدند که از شهنشاه بچه میل داری جواب داد که بسکایت کردن یاران در شب مهتاب یعنی گفته اند که ولید روزی صحف کشاده در اول سطور تخریر یعنی این آیه دید خطاب کل جبار عنید و صحف را از هم شکافته و تیر باران کرد و گفت عربیا او عجل کل جبار عنید ۱۲ فهنا ناذا که جبار عنید ۱۲ انا جئت ربک لاب جرجنی الولید ۱۲ و بحق گویند که این بیت حصول خلافت او بود و بیت گفت که عرعر بیت لعب با خلافت هاشمی ۱۲ بلاذری در کتاب ۱۲ نقل لسد یحیی طلعامی ۱۲ و نقل لسد یحیی تسرانی ۱۲ و در همان چند روز که این ابیات گفته شد قایل آن کشته شد زعم طایفه آنست که این سخنان ولید این جمله موجب زوال دولت او گردید و ولید بن یزید بن عبد الملک بن مروان در سنه سبت و عشرین مائة بن یزید بن ولید بعهد خود کرد و او را نیز مدتی نگذشت که آن گفتند که ایجنه ولید در راز اق مردم زیاده کرده بود او نقصان کرد و تخمین کسی که یزید را باین لقب خوانده مردان بن محمد مردان بود و چون یزید ولید را بکشت در اخبار خطبه او را بالحاد و بدعتها منسوب گردانیده گفت سن تصرف در اموال بیت المال نخواهم کرد و مال آن موضع را از عمارت آنموضع زیاده نمایند بجای دیگر نقل نخواهم فرمود و در خانه خویش را بر جمیع اهل بیت و فرمان خواهم داد تا از راق شما را بجا گفته و نمایم تعلیم کنند باسم و الطاعة و الانعلیکم تجلی و در زمان حکومت او سلیمان بن هشام که در دیار عمان لبغوان ولید یحیی بن خروج کرده و دیگر آنچون اهل حمص شنیدند که ولید کشته شد در زمان او بسته تغیر شتی قتل عثمان گشت و او اولاد و اجداد خود را از آنجمله سلیمان بن هشام که در دیار عمان لبغوان ولید یحیی بن خروج کرده و دیگر آنچون اهل حمص شنیدند که ولید کشته شد در زمان او بسته تغیر شتی قتل

و بنابر آنکه بسمع ایشان رسید که عباس بن ولید در کشتن او سعی کرده بهمت سرای عباس را که در آن ولایت بود ویران ساختند متعلقان او را گرفتند و اهل فلسطین نیز بر عامل خود بیرون آمدند و میان اهل یمن و والی شام هم نزاعی واقع شده مهم بمحاربه انجامید و یزید امارت عراق و خراسان را بمنصور بن جمهور داده او عمال خود را بخراسان فرستاد و نصر بن سیار در مقام مخالفت منصور آمده عامل او را دخل نداد و درین اثنا یزید منصور را از عراق طلبیده امارت آن مملکت را بعبدالله بن عمر بن عبدالعزیز تفویض فرمود ذکر اختلافی که میانه نصر بن سیار و جدیع کرمانی روی نمود در سال صد و بیست و شش نصر بن سیار مرسوم لشکریان را تمام نداد و ایشان بشکایت پیش جدیع کرمانی رفته صورت قضیه را باز نمودند و جدیع شفیع شده ملتمس او را قبول نکرد و جدیع سخنان خشونت آمیز گفته نصر بغضب رفته بحبس وی فرمان داد و در رمضان سنه مذکوره قوم جدیع شبی وی را از محبس بیرون آوردند و جدیع چون بمردم خود پیوست اظهار مخالفت نصر کرد و نصر یکی از امرای خود را نزد جدیع فرستاده پیغام داد که مرا با تو خصومتی نبود اما چون در روی من سخنان خشونت گفتی از غایت خشم خود را ضبط نتوانستم کرد اکنون هرچه مرام خواه تو باشد چنان کنم و جدیع از مصالحه امتناع نموده در برابر کلمات درشت گفت و نصر چند نوبت استمالت او نموده بجائی نرسید و اکثر قبایل عرب که در خراسان بودند میل بجانب جدیع کردند و نصر از ایشان متوهم شده حارث بن شریح را که مدت دوازده سال حاکم ماوراءالنهر بود طلبید حارث در مرو با وی پیوسته نصر را فی الجمله اطمینان حاصل شد و درین سال بکیر بن ماهان یکی از دعات عباسیان بود بخراسان آمد و خلق بسیار در خفیه با وی بیعت کردند و اموال وافر از اهل بیعت ستانده نزد ابراهیم محمد بن الامام برد و هم درین سال یزید بن ولید بیمار شده برادر خود ابراهیم و بعد از وی عبدالعزیز بن حجاج بن عبدالملک را ولیعهد گردانید و یزید در بیستم ذی الحجه سنه مذکوره وفات یافت مدت سلطنتش قریب شش ماه بود و مدت عمرش بروایتی سی و هفت سال و آخر کلمه که بر زبان او رفت این بود که واحسرتاه و اسفاه مادرش ماه آفرید بنت فیروز بن یزدجرد بن شهریار بود و یزید گاهی میگفتی که انا ابن کسری و ابی مروان و جدی قیصر و جدی خاقان زیرا که مادر فیروز بن یزدجرد بن شهریار دختر شیرویه بود و مادر این دختر بنت قیصر بود و مادر شیرویه دختر خاقان بود ذکر خلافت ابراهیم بن ولید بن عبدالملک و خلع او بعد از فوت یزید مردم دمشق با برادرش ابراهیم بیعت کردند اما همه او را استقلالی نبود گاهی به خلافت بر وی سلام می کردند و گاهی به امارت و در بعضی اوقات به هیچ کدام و در سنه سبع و عشرین و مائه مروان بشام آمده ابراهیم را خلع کرد تفصیل این اجمال آنکه مروان بقتل ولید راضی نبود و بعد از کشته شدن او یزید ناقص بمروان نوشت که بر قرار سابق والی ارمنیه باشد و چون خبر بیماری یزید بگوش مروان رسید بلاد جزیره را نیز تصرف و بعد از مرگ یزید لشکرهای ارمنیه و بلاد جزیره را جمع آورده متوجه بشام گشت و چون به قنسرین رسید یزید بن عمر بن هبیره که از عظمای امرا بود متابعت مروان نمود و مروان از آنجا بجانب حمص توجه نمود و عبدالعزیز بن حجاج که از قبل ابراهیم والی حمص بود آن دیار را گذاشته بدمشق رفت و اهل حمص نیز در مقام متابعت مروان آمدند و چون خبر توجه مروان بسمع ابراهیم رسید به استحضار عساکر فرمان داد و با صد و بیست هزار کس از دمشق بیرون آمده بچشمه آب گرم نزول کرد و با مروان هشتاد هزار کس بودند و مروان با ابراهیم پیغام داد که پسران ولید بن یزید حکم و عثمان را که در حبس تست بگذار تا مصالحه کنیم ابراهیم راضی نشد و کار به پیکار قرار یافته صفها راست کردند و چون آتش محاربه زبانه کشیدن گرفت مروان فرمود تا سه هزار سوار از جوی بزرگ که در عقب لشکر ابراهیم بود گذشته دست بغارت و تاراج برآوردند و آواز تکبیر بلند کردند سپاه ابراهیم چون آواز تکبیر ایشان شنیدند منهزم شدند و سپاه حمص شمشیر کشیده موازی هفده هزار مرد از شامیان بقتل آوردند و قریب بیست هزار نفر دیگر از مردم جزیره و قنسرین اسیر کردند و از اسیران هر کرا پیش می آوردند مروان بنام حکم و عثمان بیعت از ایشان می ستاند و چون ابراهیم و عبدالعزیز بن حجاج و یزید بن خالد بن عبدالله القسری از جنگ گاه گریخته بدمشق رفتند با هم مشورت کرده گفتند که اگر پسران ولید حکم و عثمان از حبس خلاص شده حکومت بایشان رسد از قتله پدر خود هیچکس را زنده نگذارند اکنون قتل این دو شخص متضمن حیات ماست پس یزید بن خالد بن عبدالله یکی از غلامان خود را امر کرد تا حکم و عثمان را کشتند و یوسف بن عمر را از زندان بیرون آورده گردن زدند سلیمان بن هشام که در آن ولا با ابراهیم بیعت کرده ملازم او بود بیت المال دمشق را غارت کرده بر لشکریان خود تقسیم نموده از شهر بیرون رفت ذکر سلطنت مروان بن محمد مروان که او را مروان حمار گویند در سنه سبع و عشرین مروان بدمشق آمد و مردم با وی بیعت کردند و بقولی ابراهیم بن ولید بن عبدالملک و عبدالعزیز بن حجاج بن عبدالملک جان بتک پای بیرون بردند و بعد از فرار ایشان موالی و ممالیک ولید بن یزید از زوایای اختفا ظاهر شده بسرای عبدالعزیز بن حجاج رفتند و سر او را در آن موضع یافتند کشتند و یزید بن ولید بن عبدالملک را از گور بیرون آورده بیاویختند و حکم و عثمان را که کشته شده بودند پیش مروان آوردند و مروان به تکفین و تدفین ایشان پرداخته سلطنت بر وی قرار گرفت و چون مروان را در شام منازعی نماند بدمشق که مسکن اصلی او بود مراجعت نمود و در آن ولا ابراهیم مخلوع و سلیمان بن هشام از مروان امان طلبیده بحران رفتند و مروان پرتو التفات بحال ایشان انداخته انواع دلجوئی به تقدیم رسانید و روایتی آنکه مروان ابراهیم و ولیعهد او را که عبدالعزیز بن حجاج بود در دمشق گرفته بکشت و درین سال اهل حمص باغی شدند بعضی که از مروان متوهم بودند بایشان پیوستند و مروان حمص را محاصره کرده از طرفین گروه انبوه بقتل آمدند عاقبت بقهر و غلبه شهر را گرفته لشکریان اسیر بسیار از حمص بیرون آوردند و مروان بقتل ایشان فرمان داده پانصد نفر از کشتگان را فرمود تا در حوالی حمص از دارها بیاویختند و باره و دیوار شهر را خراب ساختند و درین اثنا اهل غوطه با یزید بن خالد بن عبدالله القسری اتفاق نموده اظهار تمرد و عصیان کردند و مروان ابوالورد بن کوثر بن زفر بن حارث و عمرو بن وضاح را با ده هزار مرد بدفع ایشان فرستاد ابوالورد و عمرو با یزید جنگ کرده او را کشته سرش را پیش مروان فرستادند و مروان بار دیگر در سلطنت مستقل شده از برای دو پسر خود عبدالله و عبیدالله از مردم بیعت ستاند بر آن جمله که عبدالله بعد از برادر بر مسند سلطنت قیام نماید ذکر مخالفت سلیمان بن هشام با مروان و محاربه با ایشان در آن زمان ضحاک که از بنی بکر بن وائل بود بر مروان خروج کرده متوجه عراق شد و مروان یزید بن عمر بن هبیرة بن الشیبانی را بدفع او نامزد فرموده خود برصافه رفت و خواست که از آنجا به قرقیسا رود فرمان داد که سلیمان در رصافه اقامت نماید

تا لشکرها پیش او جمع شوند و مروان به قرقیسیا رفته ده هزار کس به امر مروان در عقب ضحاک بیرون رفتند مراجعت نموده به سلیمان پیوستند و او را بر خلع مروان باعث شده سلیمان اجابت کرد و چون لشکر شام با
با سلیمان متفق شدند که تو سزاوارتری بخلافت از مروان سلیمان به اطراف آن ولایت رسل و رسائل فرستاده مردم را بموافقت خویش دعوت نمود و ناحیه آن نواحی قنسرین را لشکرگاه ساخته هفتاد هزار سوار در ظل
رایت او مجتمع گشتند و مروان با سپاهی سنگین روی به سلیمان نهاده قتالی شدید دست داد و آخر الامر نسیم ظفر و نصرت بر پرچم رایت مروان وزید و سلیمان روی از معرکه برتافت و لشکر مروان گریختگان را
تعاقب نموده دست به اسر و تاراج برآوردند و مروان فرمود که اسیران را بکشتند مگر عبید و ممالیک و بسیاری از امرا دعوی رقیت کرده از کشتن خلاصی یافتند اما فرمان مروان بر اکثر نافذ گشت که ایشان را
به فروشند گویند که عدد کشتگان در آن روز سی هزار زیادت گشت و ابراهیم بن سلیمان بن هشام و خالد بن هشام المخزومی خال هشام بن عبدالملک در آن روز به قتل رسیدند و سلیمان بن هشام بعد از
انهزام لشکری فراهم آورده مستعد محاربه شد و مروان نیز در حرب او اقدام نموده کوشش کوششی از طرفین بظهور رسید و شش هزار نفر از سپاه سلیمان کشته شده باری دیگر سلیمان روی به انهزام نهاد
و توجه بجانب عراق نموده با ضحاک بیعت کرد و او بر حرب مروان تحریص نموده شاعری در آن باب گفته که عربیه الم تر ان الله اظهر دینه فصلت قریش خلف بکر بن وائل و ضحاک قتیل بن مروان در کردو
خلیفه گذشته خود بجانب موصل رفت و ابوهبیره با جمعی متوجه جنگ شیبی شده میان ایشان چند روز محاربات واقع شد و شیبی و طایفه از متابعان ضحاک به قتل آمدند و خوارج منهزم گشته و بعد از چند وقت
ضحاک سمت گذشته شد ذکر ظهور عبدالله بن معاویه بن عبدالله بن جعفر که مصرع او در هرات است و مدفن او خیابان است در سنه سبع و عشرین و مائه عبدالله بن معاویه در ولایت کوفه ظهور کرد مفصل این مجمل آنکه
عبدالله در ایام حکومت یزید بن ولید به کوفه آمد و والی آن ولایت عبدالله بن عمر بن عبدالعزیز از شرایط تعظیم و تبجیل بجای آورده هر روز بجهت اخراجات او و متعلقانش سیصد درهم تعیین فرمود و چون یزید وفات
ابراهیم متصدی امر حکومت گشت و چندگاهی بر این قضیه گذشت به اسمعیل بن عبدالله القشیری در ایام آخر سلطنت خطی مزور از زبان ابراهیم به کوفه آورد که امارت آن مملکت تعلق بتو داشته باشد
و ولایت را ضبط کرده ایشان او را در این باب اجابت نمودند و عبدالله عمر به قدم ممانعت پیش آمده اسمعیل ترسید که تزویر او ظاهر شود لاجرم به اصحاب خود گفت که ترک جدال و نزاع کنید که من جنگ را مکروه
میدارم و در این اثنا خبر انهزام ابراهیم به کوفه رسید و عبدالله بن معاویه را محبوس گردانید و طایفه از کوفیان به اعلان کلمه عصیان عبدالله بن عمر مبادرت نمودند و سبب خلاف ایشان آن بود که عبدالله
بن عمر جمعی از رؤسای قبایل را به عطیات موفوره مخصوص گردانیده و طایفه را هیچ نداده و چون ثبیت بن ربعی و عثمان بن خبیری و جعفر بن نافع که با ایشان چیزی نرسیده بود از عبدالله بن عمر که در حیره
اقامت داشت روی گردان شده به کوفه آمدند و اظهار مخالفت کرده خلقی کثیر متابعت ایشان نمودند و عبدالله بن عمر برادر خود عاصم را به استمالت مخالفان فرستاده هر یک از آن کسان را سه هزار درهم داد
تا تسکین ایشان باشد و شیعه چون ضعف عبدالله عمر را مشاهده کردند عبدالله بن معاویه را از زندان بیرون آورده در تمام مبایعت و متابعت و آمدند و عبدالله به دار الاماره رفت و عاصم بن عمر بن عبدالعزیز را از آنجا
اخراج نمود و او بجانب پدر شتافت و از مشاهیر مردم کوفه عمر بن غضبان و اسمعیل بن عبدالله القشیری و منصور بن عبدالله جمهور در زمره انصار او درآمدند و از سایر بلاد متوجه کوفه شده در سلک شیعه انتظام یافتند و
چون اسباب محاربه آماده گشت عبدالله بن معاویه با لشکری سنگین از کوفه بیرون آمده متوجه آن ناحیه شد و عبدالله بن عمر از این خبر اول متفکر گشته حاصل بیت المال را بر سپاه بخشیده متفرق ساخت و آن مقدار سپاه که فراهم
آورده بود روی به مدافعه کوفیان نهاد و چون هر دو گروه به یکدیگر رسیدند عبدالله بن عمر بن عبدالعزیز فرمود تا ندا کردند که هر کس سری از مخالفان بیاورد پانصد درهم بگیرد و حرب پیوسته شد و لشکر ابن عمر بسیاری
آورده ما در بوعده وفا نمود و بعد از ستیزه او نیز عبدالله بن معاویه منهزم گشته به کوفه رفت و شیعه زیدیه پیش او مجتمع شده اما از آنجا به جانب مداین توجه نمود و خلقی کثیر از مردم کوفه با او همراه بودند و این لشکر بحلوان کشیده
حلوان و جبال و اصفهان و همدان و ری را مسخر گردانید و تتمه قضیه آن جناب در موضع خویش رقم زده کلک بیان خواهد گشت ان شاء الله تعالی ذکر فتنه که در سنه ثمان و عشرین و مائه در ولایت مرو
به ظهور رسید چون حارث بن سریج از ماوراء النهر بسبب استمداد نصر بن سیار چنانچه رقم زده کلک بیان گشت به خراسان رسید نصر هر روز پنجاه دینار جهت اخراجات او مقرر فرموده گفت امارت
هر ناحیه از نواحی خراسان که خواهی بتو ارزانی دارم حارث امتناع نموده جواب داد که من از دنیا و لذت آن گذشته ام و به غیر از عمل بمقتضی کتاب خدا و سنت رسول هیچ آرزو ندارم اگر تو در این امر
با من موافقت نمایی مساعدت تو کنم و الا یار آنکس باشم که به قرآن و حدیث عمل نماید و بر چند نوبت به کرمانی که با نصر سیار عداوت می ورزید بهمین نوع پیغام داد و چون حارث میخواست که مروان را خلع کرده
مهم خلافت بشوری حواله کنند و نصر سیار از این معنی سر باز زده میان ایشان به مقاتله و مقابله انجامید و حارث مغلوب شد و بعد از انهزام به قندیز پیوسته چهار روز با نصر سیار جنگ کردند و در روز چهارم
نصر مظفر شد و نصر و بیرون رفت و کرمانی به شهر درآمده فرمود تا ندا کردند که هیچکس با زحمت مردم مبادا به تخریب و غارت منازل نصر و اتباع او اشتغال ننمود و حارث کرمانی پیغام داد که با معاونت تو با مردان
جهت آن میکردم که اعمال ایشان موافق کتاب خدا و سنت رسول نبود و اکنون چه واقع است که تو مردم را بهمان اعمال میداری و در این اثنا حارث به مسجد عیاض آمده کرمانی را به سبب تسویه
طلب داشت و کرمانی استغنا ورزیده حارث رنجیده و از شهر بیرون رفت و روز دیگر دیوار مرو را رخنه کرده با اتباع خویش بشهر درآمده و کرمانی بقدم مقاتله پیش رفته حربی صعب اتفاق افتاد و حارث و برادر
و پسرش با طایفه از بنی تمیم کشته شدند و باقی لشکر هزیمت رفتند و در این سال ابراهیم بن محمد الامام با اصحاب خود که در خراسان بدعوت مشغول بودند نوشت که ابومسلم را بر خراسان امیر ساختم
باید که هیچکس از صوابدید او تجاوز ننماید بلکه مقرر چنان است که هر ضلعی که در حیطه تصرف و تسخیر آورد بر آن موضع حاکم و فرمان روا باشد و بعضی از دعاة عباسیه امارت او را استحسان نکردند و بمکه
بخدمت محمد ابراهیم امام رفتند و ابومسلم نیز با ایشان رفت و محمد ابراهیم زمام حل و عقد و رتق و فتق امور خراسان را در قبضه اقتدار ابومسلم نهاده با او گفت باید که هر که در خراسان زبان عربی دانند

زنده تنگنا رسی و از مخالفت سلیمان بن کثیر احتراز و اجتناب واجب شمری و درین ایام نقبای عباسیه و دعاة ایشان بسیار شده بودند اما هنوز مردم را در خفیه دعوت میکردند ذکر شمه از نسب
و جلالت ابو مسلم مورخان در نسب ابو مسلم اختلاف کرده اند حمزه اصفهانی گوید که آغاز حال حمزة بن عماره است و ولادتش در قریه از قرای اصفهان فی سنه مائه هجری اتفاق افتاده و در ایام خلافت
عمر بن عبد العزیز و هم حمزه گوید که نسب او منتهی بگودرز میشود و از غرائب اتفاقات آنکه گودرز بعد از سیاوش سیاه پوشید و در غیر جنگ نمی‌خندید و ابو مسلم نیز در حین ظهور لباس سیاه پوشیده در غیر معرکه
خنده نمیکرد و بعضی گفته اند که از نسل ابو بزرجمهر حکیم بود و پدرش مسلم نام داشت و زهره بر آنند که بعثمان موسوم بود و گفته اند که نام ابو مسلم ابراهیم و کنیتش ابو اسحق بود و در اصفهان متولد شده و کوفه
نشو و نما یافته در نوزده سالگی بخدمت ابراهیم امام رسیده ابراهیم با وی گفت که تغییر نام و کنیت خویش کن و او خود را عبد الرحمن نام نهاده جهت کنیت لفظ ابو مسلم اختیار کرد و ابراهیم دختر عمران
بن اسمعیل که مشهور به ابو النجم بود در حباله نکاح ابو مسلم در آورد و او را امیر شیعه خود ساخته بخراسانش فرستاد و علم دولت وی چون ارتفاع یافت دعوی کرد که من از فرزندان سلیط بن عبد الله بن عباس
ام و حدیث سلیط چنین است که عبد الله بن عباس جاریه داشت که خدمت او میکرد و عبد الله نوبتی با آن جاریه مباشرت نمود ترک وی داد و بعد از آن بی رخصت عبد الله غلامی از غلامان مدینه آن کنیزک را
خواست و از آن غلام حامله شده پسری آورد و عبد الله آن پسر را به بندگی گرفته سلیط نام کرد و چون عبد الله بن عباس وفات یافت سلیط بزرگ شده بخدمت ولید بن عبد الملک رسید و چون میان
میان بنی عباس و بنی امیه ماده نزاع در حرکت بود ولید سلیط را بر آن داشت که دعوی کرد که من پسر عبد الله عباس ام و چند کس بر اقرار عبد الله به ثبوت سلیط در محکمه قاضی دمشق گواهی
دادند و چون قاضی خلاف رای ولید نمیتوانست کرد حکم فرمود که سلیط از اولاد عبد الله ابن عباس است و بعد از آن ولید سلیط را تحریص نمود که از علی بن عبد الله میراث بطلبید و از این ممر ایذای
بسیار به علی رسید و از جمله اعتراضات ابو جعفر منصور در حین قتل ابو مسلم یکی این بود که تو خود را در نسب ما ملحق ساختی و در نسب و اقوال دیگر به نظر رسیده که در آنها ایراد نمودن زیاده فایده نیست بالجمله
چون ابو مسلم بخدمت ابراهیم بن محمد بن علی بن عبد الله بن عباس رفته ابراهیم در ناصیه او آثار نجابت و اقبال مشاهده کرده فرمود تا بخراسان باید شد و در آنجا بدعوت اشتغال باید نمود و ابو مسلم بموجب فرموده روی
براه آورد و او خوابی دید و تعبیر آن کرده که حکومت خراسان بوی انتقال خواهد یافت و چون بنیشابور رسید در کاروانسرائی نزول کرد و به مهمی بیرون رفته بعضی از اوباش دم مرکب او را بریدند و چون بمنزل برگشته
بر آن اطلاع یافت از کاروانسرادار پرسید که نام این محله چیست جواب داد که بوباباد گفت من اگر این محله را کنده آباد نسازم ابو مسلم نباشم و در زمان حکومت و اختیار آن محله را ویران کرد گویند ابو مسلم روزی بدر خانه
قادوستان که یکی از دهاقین و اعیان آن ولایت بود رفت و شخصی از ملازمان او را گفت که برو و با خداوند آن منزل بگوی که پیاده آمده و از تو شمشیری و هزار دینار التماس دارد و ملازم صورت تقریر را عرض قادوستان
گردانید و قادوستان با منکوحه خویش که عقل و کمال داشت در آن باب مشورت نمود منکوحه اش گفت که این مرد تا عالی قوی خاطر و مستظهر نباشد بر چنین امر و خرابی اقدام ننماید و حال آنکه من دوش در
خواب چنین دیدم که خشتهای درشت از آسمان بزمین می آمد و از زمین به آسمان میرفت و تعبیر این خواب آنست که این شخص از [illegible] و از ازل رفعتی دست خواهد داد اکنون کار در [illegible]
که ترا بر کار رسا باشد و قادوستان ملتمس ابو مسلم را بانجاح مقرون گردانید و چون ابو مسلم حاکم خراسان شد قادوستان را بانواع تربیت و اصناف عاطفت مخصوص گردانید گویند که در سنه اربع
و مائه ابراهیم امام ابو مسلم را بانقیاد اعیان بخراسان فرستاد و او مردی میانه بالای گندم گون خوش منظر شیرین سخن فراخ چشم پهن پیشانی بود و بلغت فارسی و عربی گفتی و کلام او به فصاحت و بلاغت
اتصاف داشت و با کس مزاح نکردی و پیوسته گره بر پیشانی زدی و ترشروی بودی چنانچه در تاریخ حافظ ابرو مسطور است و از کثرت اموال خرم نشدی و از قضایای صعب که روی نمودی ملول نگشتی
و مجرمان را بجز شمشیر تادیب نکردی و در حرم وی [illegible] نمیگشت و همنشینان و مقربان خود را بانک جریمه میکشت و باین شیوه زندگانی میکرد تا در ایام جوانی کشته شد ذکر سائر حالات و قتل او عنقریب
درین اوراق بقلم خواهد شد انشاء الله تعالی ذکر مقتل ضحاک خارجی و مآل حال سلیمان بن هشام بن عبد الملک بن مروان ضحاک و سلیمان چون از کوفه به موصل آمدند
قریب بصد هزار سوار جمع کرده مستعد جنگ و پیکار گشتند و چون در آن اوان مروان بقتال اهل حمص که دم از تمرد و عصیان میزدند اشتغال داشت به پسر خویش که والی ولایت جزیره بود پیغام داد که بتجهیز
و ترتیب اسباب مقاتله ضحاک پرداز [blot] من از خصمان فارغ شده بتو پیوندم و مروان بعد از آنکه حمص را مسخر ساخت عنان عزیمت بطرف موصل منعطف گردانید و در نواحی ماردین تلاقی فریقین اتفاق
افتاد و دلیران هر دو لشکر و گردان هر دو کشور دست به شمشیر و خنجر بردند و از ظهور فلق تا غروب شفق آسیای حرب گردان بود و چون عالم متلبس بلباس عباسیان گشت ضحاک کام حمام نوشیده چنان بخواب
رفت که تا صبح قیامت بیدار نگردید و روز دیگر خوارج با ابن خبیری بیعت کردند و کار از جنگ از سر گرفتند و در روزی از روزها محاربه ابن خبیری با چهار صد سوار تیغ زن نیزه گذار بر قلب لشکر که بوجود
مروان استظهار داشت حمله برده مروان بدین هزیمت آورد و ابن خبیری بسرا پرده مروان رسیده طنابهای آنرا ببرید و عبید الله بن مروان و اسحق بن مسلم عقیلی که ضابط میمنه و میسره لشکر بودند
در تب تعلق بایشان می داشت پای ثبات فشرده چون دیدند که ابن خبیری با گروهی قلیل از موقف خویش هر یک در جنبش آمدند و او را با اصحاب از میان برداشتند و بعد از گرفتاری ابن خبیری به آن
چرخ خبیری مروان به معرکه معاودت نمود و چون ابن خبیری کشته شد خوارج با شیبان بن عبد العزیز یشکری بیعت کردند و چند روز میان هر دو فریق نیران قتال اشتعال داشت تا اکثر اصحاب
شیبان متفرق گشتند و از چهل هزار کس با وی نماند و درین اثنا سلیمان صواب چنان دید که با شیبان که خویش سبب او بود بجانب موصل مراجعت نماید و شیبان نیز صلاح خود در معاودت
دانسته باتفاق کوچ کردند و بنواحی موصل رسیده موضعی مناسب جهت نزول و اقامت اختیار نمودند و مروان نیز در حرکت آمده و قطع منازل کرده در مقابل خوارج فرود آمده و مدت

بالکلیه بگیرد مقاتله نموده آمده اند که وزیر لشکریان مروان در حینیکه هر دو گروه صفها آراسته بودند زید بن عمرو بن هشام را گرفته پیش او رسانید مروان در برابر سلیمان چنان کرد که برادرزاده خود را اسیر دید مستمالتش را ترتیب داده
غزو بعتق وی امر فرموده عاقبت شیبان و سلیمان منهزم شده بخراسان شتافتند و از آنجا به سیستان رفتند و شیبان در آن دیار هلاک شده سلیمان به دیار سند رفت و در ایام دولت ابی العباس پیش سفاح رفت سفاح او را
به صنوف احسان و عاطفت مخصوص گردانید روزی در مجلس خلیفه نشسته بود که سدیف مولی گفت شعر: لا یغرنک ما تری من رجال * ان تحت الضلوع داء دویا * فضع السیف وارفع السوط حتی لا تری
فوق ظهرها امویا * و سلیمان بن هشام با سدیف گفت که ای شیخ مرا به کشتن دادی و سفاح از مجلس برخاست و بحرم درآمده ملازمان آستان خلافت سلیمان را گرفته به قتل رسانیدند **ذکر اظهار دعوت
عباسیان در ولایت خراسان** در سنه تسع و عشرین و مائة ابراهیم امام ابومسلم را از خراسان طلب داشت تا احوال خراسان و معتقدان از وی معلوم فرماید و ابومسلم با نقبا و نقیب متوجه
خدمت گشته چون بقومس فرود آمد مکتوبی از ابراهیم به او رسید که رایت ظل برای تو فرستادم باید که بر فور از آنجا که رسیده باشی بازگردی و قحطبه بن شبیب را نزد ما فرستاده به اظهار دعوت قیام نمائی
و ابومسلم حسب فرموده قحطبه را با هدایا و اموال به شکرانه ارسال نموده و خود به جانب مرو مراجعت کرده نامه ابراهیم امام را به سلیمان کثیر رسانید و رایت ظل عبارت از نیزه ایست که طولش
چهارده گز بود و گزی چند کرباس بر سر او بسته بودند و چون داعیان به اظهار دعوت رخصت یافتند نقیبان به اشاره ابومسلم در اطراف بلاد خراسان و خوارزم پراگنده شدند تا مردم را از فرمان
امام آگاه ساختند و مقرر چنان کردند که در اواخر رمضان سنه مذکوره خروج نمایند و در آن اوان نصر بن سیار به جنگ خدیع کرمانی و شیبان خارجی که با یکدیگر اتفاق نموده بودند اشتغال داشت
گویند که قریب بظهور خویش ابومسلم ملازمان خود را فرمود تا بهیات اجتماعی متلبس بلباسهای یکرنگ گشته شوند به نظر او آیند و چون ایشان جامه های سیاه پوشیده و دستارهای سیاه بر سر بسته
پیش او آمدند هیبتی در ویش افتاده آن لباس را اختیار کرد و در شب سه شنبه بیست و پنجم رمضان که شب وعده بود ابومسلم و سلیمان کثیر و مجموع متابعان ایشان در قریه از قرای مرو در منزل سلیمان جامه های
سیاه پوشیده آتش بسیار افروختند و چون چشم شیعه عباسیان که در آن نواحی و حوالی توطن داشتند به علامت ظهور که افروختن آتش بود روشن شده متوجه خدمت ابومسلم و سلیمان شدند و تا روز عید
خلقی کثیر در ظل رایت فتح آیت ابومسلم مجتمع شدند و چون عید الفطر ابومسلم فرمود تا سلیمان بن کثیر پیش از خطبه بغیر بانگ نماز و اقامت بخلاف بنی امیه مردم را امامت کرد و چون از نماز فراغت یافتند ابومسلم خوان
کرم نهاده جمیع خلق را اطعام داده بعد از آن ایام مکتوبی به نصر سیار نوشت و بعضی آیات قرآن مجید را که در باب سرزنش عباد فرود آمده در آن مکتوب مندرج گردانید و در زمانیکه نصر بحرب کرمانی درمانده بود
پیش او فرستاد و آن نامه در چشم نصر عظیم نموده گفت این خود حادثه دیگر است و بعد از سیزده ماه از ظهور ابومسلم و بروایتی بعد از هشت ماه از ظهور او نصر غلام یزید را با چند هزار سوار به محاربه ابومسلم
نامزد کرد و ابومسلم مالک بن هیثم خزاعی را به محاربه او فرستاد و هر دو گروه نزدیک بهم رسیده صفها آراستند و شمشیر سیاه اجل بگوش اصغر و اجل رسانید تنور حرب گرم گشت و عاقبت از یاران
ابومسلم عبدالله طائی بر یزید حمله برد و او را زخمدار ساخته اسیر گردانید و پیش ابومسلم برد و ابومسلم درباره نصر عاطفت و احسان مبذول داشته جراحان را فرمود تا به معالجه او پرداختند و چون
جراحت ها اندمال یافت ابومسلم گفت اگر پیش نصر سیار میروی رخصت است بشرط آنکه با ما حرب نکنی و آنچه از خیر و شر به نظر تو درآمده با یاران خود بگوئی و یزید این شرط را قبول کرده ابومسلم او را
عطای داده و دستوری بازگشت داده بازگردانید و با اصحاب خود گفت که جهة رخصت انصراف یزید آن بود که همی از لشکر نصر سیار بدانند که طریق معاش ما چیست چنین
انجماعت رسانیده اند که ما عبده اوثانیم و خون و مال مسلمانان را مباح میدانیم و چون یزید پیش نصر سیار رسید نصر گفت که لا مرحبا بک والله که ترا بجهة آن فرستاده اند که ایشان را بر ما حجتی باشد یزید گفت
ابومسلم با من قرار داده است که دروغ نگویم و نیز سوگند که گمان شما درباره ابومسلم و متابعان او غلط است چه آنجماعت قرآن میخوانند و نماز میگذارند و مردم را به متابعت اهل بیت رسول دعوت میکنند
و ظن من چنان است که هر روز مهم ایشان رفیع تر و قوی تر خواهد شد و اگر مملوک تو نمی بودم بخدمت نمی شتافتم و بعضی از راویان در ابتدای امر ابومسلم چیزی دیگر روایت کرده اند و آن نیست که ابراهیم
امام چون دید که ابومسلم مردی با خرد و کافی و کاردان است منشوری بنام وی نوشت که امیر خراسان باشد و او را به آنجانب فرستاد و ابومسلم بعد از قطع منازل و مراحل به مرو رسیده منشور را به سلیمان بن
کثیر نمود و سلیمان بواسطه حداثت سن او باین معنی همداستان نشد و ابومسلم منشور را به سلیمان گذاشته بجانب امام مراجعت نمود و در این اثنا ابوداود بن خالد بن ابراهیم که از عظما و نقبای عباسیان
و دعاة ایشان بود از ماوراءالنهر مراجعت کرده به مرو آمد و بر کیفیت قضیه مطلع گشته سایر نقبا را جمع آورده ایشان را سرزنش کرد و بدلائل قاطعه و براهین ساطعه همه را ملزم گردانید که متابعت امام
از جمله واجبات است و گفت امامیکه از اهل بیت پیغمبر باشد و اصحاب میراث او باشد شما را امور باطری گرداند چرا از ارتکاب آن سر باز میزنید و اگر امام دانستی که ابومسلم از عهده این مهم تفصی تواند
نمود و لوای حواله نمیفرمود و آنگاه به اتفاق در عقب ابومسلم کسی فرستادند تا بهر جا که او را دریابد بازگرداند و قاصد در قومسان به ابومسلم رسید و او از آن موضع مراجعت نموده بمرو آمد و شیعه
عباسیه به امارت وی همداستان شده خروج کردند **ذکر کشته شدن خدیع کرمانی به خدیعت نصر بن سیار** به آسانی قبل ازین سمت گذارش یافت که نصر سیار از سر اضطرار مرو را
به خدیع کرمانی گذاشته فرار نمود و هر چند نصر را ضعفی چنین روی نمود اما باقی ملک خراسان در تصرف او بود و از هجران مرو انگشت تحیر بدندان گرفته مترصد میبود که به تلافی مافات قیام نماید
تا در سنه تسع و عشرین و مائة قبل از ظهور ابومسلم سلم بن احوز را با جماعتی بجانب مرو فرستاد و محمد بن مثنی که از امرای خدیع بود با سلم جنگ کرده او را منهزم ساخت و چون گریختگان
بالتمر پیوستند عصمة بن عبدالله اسدی نصر را گفت که بهتر ازین در دفع حادثه کرمانی سعی باید نمود و نصر او را با لشکری سنگین بسر کرمانی فرستاد و چون بموضعی رسید که سلم در آنجا

جنگ کرده منهزم گشته بود اصحاب ضریح راستعداد یافت و بهر دو گروه یکجان کوشیدند تا از لشکر نهروان چهار صد نفر بقتل رسیده ندوستمکاران این حال انصاحب نهر مالک بن عمرو التمیمی عجمته بن علی الحلوانی پیوست و در روز سوم که محمد بن مثنی با یه سیار زحمت خواند محمد در برابر مالک رفته بر کمین گریز حمله باگروه مالک هزیمتی برگردن محمد زده کارگر نیاد و محمد عمودی بر سر روی زد که رشته اش گسست و در حمله گشته و منهزم مرو از سپاه عصمة بن عبد الله بر تبس آمده عصمت منهزم گردید بعد از آن بار دیگر لشکر او در خنیش آمده و محاربه بسیار نه هر دو فریق متی استداد نیافت و ابو السلم دین استاد ظهور کرد و عاقبت نصر سیاه توجه کرانی شده او نیز در حرکت آمد و هر دو فریق در ده پیر کیلو گیر فرود آمده برگرد لشکر خندقی کندند مدت ها در مقابل هم نشستند و در آن اوان ابو السلم به بر دگراه مکاتبات مینمود و الیشار ابه بیعت امام و نصرت آل محمد میخواند و در اثنای که باهم نشستند پروای صاحب الرد با ابو السلم نداشت و ابو السلم مصمت نگاه داشته بلطاف و الاتها سر عان فرستاد که نقاب از اظهار دولت تقصیر جایز ندار ند گونه اول کسی که بعد از ابو السلم سیاه پوشیده ظهور کرد اسد بن عبد الله خزاعی بود دنیا و اهل دنیا بر مراد او رد و قوی هر دو مجمع شعار عباسیان ظاهر ساخته ند و مکاتبات این حوال ابو السلم با سیاه خویش حرکت کرده در میان خندق کرانی و نصر فرود آمده هر دو لشکر بر دیوار خندق بر آمده ند و ابو السلم بسیار تعجب مانده ند و ابو السلم به کرانی پیغام فرستاد که من با تو مواخی بوده ام کرانی بر نهر دشوار آمده چه مصلحت است که اگر ایشان با هم اتفاق نمایند دستا صل گردد لاجرم خبر به کرانی فرستاد که گفتار ابو السلم معتبر نباشد که من بر تو و اصحاب تو از دو سه تیر هم بخیزد و بجانب هر دو سه من بیا نداز ند حتو جه نمیشیم تا با هم صلح کنیم و هر شر یکدیگر ا خاطر خواه تو انباشد در صلح نامه بنویسیم کرانی متوجه مرو شده و نصر سیار از عقب او رفت و در دو فرسنگی از برای مصالحه بهر یک بامده بر سر یکدیگر آمده بر اندیشه آن بودکه دیگری را بکشد و یکی از اصحاب نصر شنید یکی از صاحب الرد بیرون آمده بر کرانی حمله کرده و نیزه بر تهی گاه کرانی زده او را بکشت و در باب حبس کرانی هر مخلص او و اختلاط او با بی السلم کیفیت نقل وی روایات مختلفه و بنظر رسیده و ایراد آن روایات موجب تطویل میشود چنانچه مذکور شده و بالجمله بعد از قتل کرانی پیش ملی ابهیمی کثیر ابو السلم بیست کس میدند که ابو السلم بسیاران خویش مسایکتوبان بر دوان فرستاد و بعضی از خزیمه ضریح و نصر ابو السلم و در آن مکتوبات بیات این مریم الحلی را در حق او بدکه یکی از آن بیات این است عویه قتلت سن تعجب بیت شعری ۱۱ الیقا عوام تنبیت اهم تمام ۱۲ و مروان چون نامه نصر را مطالعه کرد در جواب نوشت که ان الشاهد یری مالا یری الغائب زیرا که بر واسطه حوادثی که در ولایت شام واقع شده بود پروای ضبط خراسان نداشت و چون جواب مروان نصر رسیده و لهجت کرانی در دی حاصل نیست و بنزدیک من عمرو بن هبیره و نیز نامه نوشته بود از دی مدد خواسته بجهت آنکه عبد الله بن معاویه بر فارس و عراق عجم مستولی شده بود و نزدیک آن بود که لشکر بخراسان فرستد ذکر استیلای عبد الله بن معاویه بن جعفر بر فارس و عراق عجم و بعضی از ولایات دیگر و نامال حال او در سرات حمت عن الآفات و البلیات در سنه تسع و عشرین و مایه مردم فارس و عراق عجم با حمد و دو ذکر دو اصفهان با عبد الله بن معاویه بیعت کردند تفصیل این اجمال آنکه محارب بن موسی گزدره ولایت فارس مرجع الیه بود بدار الامارة اصطخر آمده یزید بن عمرو بن هبیره و از آنجا بدیار بکر رفته و از آن دیار بدین کرد و از حرم بتة عبد الله بن معاویه بجیت کتابت او نامزد شده بدیار بکر آن شام سپاه پیوستند و چون ولایت فارس و کرمان را محارب بر خود مسلم پیش عبد الله بن معاویه بر اصفهان رفته و عبد الله از اصفهان بصوب اصطخر رفت آنجا اقامت نمود و چون خبر عزیمت او بشارت نمود دند عبد الله امارت جبال را بر برادر خود حسن بن معاویه تفویض نموده و در سر ولایتی از ولایات که بدو بیعت کرده بود نه حاکمی نصب فرموده بجهت یزدگرد عیسی از اولاد علی بن عبد الله بن عباس در شکار گاه او بود نه روز بر روز هم عبد الله معاویه در ترقی بود تا علمن بن حیاره و مین بن زائده باشکر ها بسوی یزید بن عمرو بن هبیره نامزد شدند و از طرف متوجه او شدند و عبد الله از محاربه بر تفرق گشته هر یک از برای او بجانبی رفته و خود با برادر حسن و یزید به امید آنکه ابو السلم مروم را بمتابعت آل محمد بخواند روی بخراسان نهاد تا به هرات رسیده حاکم هرات مالک بن هیثم خزاعی استیاز او ران ولایت توقف نموده خبر سوی ابو السلم فرستاد که ابنا و حاسن بن عبد الله بن محمد بن علی بن عبد الله بن عباس با سپاه بسیار بدین دیار آمده اند و بدار باره این جماعت فرمان چیست و چون از سعادت رسول مالک نزد عبد الله بن محمد بن علی بن عبد الله بن عباس رسید و نامه آل اهل بیت رسول هست بخلاف هم معاویه عبد الله گفت که چندین در مجلس معاویه بود که بنا خبر رسید که خدا تعالی تبه پسری ارزانی داشت معاویه از نه چندان التفاتی نمود که صد سر دار بر او بیاسم من سوسوم گردان و چند من مشک بر تابوت او بمالند و بدرم را معاویه نام نهاد مالک گفت نزد مالک بزرگوار نقشی برای خود پیدا کرده و شمار احقی نیست و اینچه دعوی میکنید چون فرزند مالک بن هیثم نزد ابو السلم رسید و پیغام گذارد ابو السلم حکم کرد که مالک عبد الله بن معاویه را بکشد و دست از برادر و ش بردارد و مالک فرمود تا کیفر خونی بر بدن او نماند و نقش منقطع گردد و بدین برادر را بکار کرده او را در موضع هرات بخاک سپرند مقبره او بخاک سپرند سادات شهادت دار و ذکر خروج ابی حمزه و طالب الحق در ولایت کین و در سنه تسع و عشرین و مایه ابو حمزه و عبد الله بن یحیی کنا و طالب الحق میگفتند بی آنکه از حال ابو السلم خبر و تفحص نمایند و ستاد سپاه سیاه و جاهای سیاه بر سر نیزه در بر کرده و اعلام اسود بر افراخته خروج کرده و طالب الحق در صفاهان نزدیک ابو حمزه خارجی متوجه گردید و اهل حرم و غیر آنکه بحج گذاران آن اطراف بودند بصورت خبر نداشتند ناگاه دیدند که غلبات جمعی سواران نیزه دار سیاه پوش با اعلام اسود پیدا شدند و خلایق ترسیدند و پرسیدند که شاهچه کسانیند گفتند ما مردمان یحیی کنا که بجلادت بنی امیه و مروان آمده ایم و عبد الواحد بن سلیمان بن عبد الملک را قتل مروان حاکم کرد یم و نیز ابو حمزه بنیاد ادعا کرده است که امام است باید که از اطاعتین تعرض نمایند و اگر ابو حمزه با تمس او را قبول نمود و چون خلق از مناسک حج فراغت یافتند عبد الواحد بجانب مدینه رفته او بیعت نمود و ابو حمزه ولی کلفت جنگ و مقاسات مردم شد

در آمد و عبد الواحد در مدینه لشکریان را بنواخت و زیاده از رسوم مقرری به ایشان داده عبد العزیز بن عمر بن عثمان بن عبد الله را در آن بلده و علیه بخلافت خود نصب کرده خویشتن با لشکرهای آراسته بقصد ابوحمزهٔ خارجی روان شد و چون بمنزل عقیق رسید ابوحمزه بر کیفیت واقعه اطلاع یافته او نیز از مکه بیرون آمد و رسول به عبد الواحد فرستاده پیغام داد که ما هوس جنگ نداریم از سر راه دور شوید تا بدیم و اهل مدینه همچنان بر مقاتله اصرار نمودند و متوجه او شدند و چون بمنزل غدیر فرود آمدند ناگاه ابوحمزه با سپاه ابلیس نشان رسید و از طرفین در جولان آمده غبار فتنه بالا گرفت و از لشکر عبد الواحد هفتصد مرد به قتل رسیده و خود منهزم گریخته به مدینه رفت و ابوحمزه عبد الواحد را تعاقب نموده عبد الواحد از مدینه بشام گریخت و ابوحمزه سه ماه در مدینه اقامت نموده بساط عدل و احسان بگسترد و چون به مروان ملاقات کرده حدیث ابوحمزه را بتفصیل معروض داشت و مروان چهار هزار کس از لشکر خود گزیده عبد الملک بن محمد بن عطیة السعدی را بر ایشان امیر ساخت و با او گفت باید که سر جالشان خوارج یابی همه را بقتل رسانی و بعد از آنکه برای حمزه ظفر یابی بجانب یمن روی و طالب الحق را نیز از میان برگیری ابن عطیه بموجب فرموده به طرف مدینه روان شد و ابوحمزه از توجه لشکر شام آگاه شده مردم مدینه را وداع کرده روی به خصم آورد و چون در موضع وادی القری هر دو سپاه بهم نزدیک رسیده صف کشیدند ابوحمزه با یاران خود گفت که شما ابتدا بحرب مکنید تا من از این جماعت سخنی بپرسم بعد از آن یکی بلند گفت تا آواز برآورد و ما را با ابن عطیه و شامیان پرسید که شما چه میگویید در قرآن و عمل بدان ابن عطیه جواب داد که ما قرآن را در میان جوالق نهاده ایم گفت در مال یتیم چه میگویید ابن عطیه گفت که مال یتیم میخوریم و با امهات ایشان مباشرت میکنیم و آن شخص از هر چه سؤال کرد از این جوابها شنید و عاقبت مهم از قیل و قال گذشته بجدال و قتال انجامید و اهل شام بسیاری از خوارج را بقتل آوردند و هنگام شام بقیة السیف آواز برکشیدند که لعنه الله تعالی شب در آمد آسایش و آرامش آفریده است امشب تسکین یابید تا فردا جنگ کنیم ابن عطیه بدین سخن ملتفت نشد و همچنان حرب میکرد تا ابوحمزه و اکثر اصحاب او را بکشت و معدودی چند که گریخته به مدینه رفتند مردم شهر دربارهٔ ایشان تقصیری نکردند و مذهب حمزه آن بود که بنده به زنا و دزدی کافر میشود و هر که زانی و سارق را کافر نمیداند نیز کافر است و ابن عطیه بعد از استیلا بر خصمان به مدینه در آمد و یکماه در آنجا توقف کرده هر کرا از مردم شهر یافت که با ابوحمزه اتفاق نموده بود بکشت و از مدینه متوجه یمن گشت و طالب الحق از صنعا بیرون آمده در برابر او صف آرای گشت و عاقبت در معرکه بقتل آمد و ابن عطیه سر وی را به شام نزد مروان فرستاد و چون سال به آخر رسیده بود مروان مکتوبی به ابن عطیه فرستاد مضمون آنکه به تعجیل هر چه تمامتر بجانب مکه رود و با حجاج مناسک حج بجای آورد و ابن عطیه با چهل هزار دینار و دوازده نفر از صنعا بیرون آمده چون بموضع جرف رسید طائفه از مرادیان ایشان را پیش آمده گفتند که شما دزدانید و چندی ابن عطیه گفت که من به امر مروان به مکه میروم که با مردم حج گذارم و اینک منشور او در دست دارم مسلم نداشتند و او را با توابع او در عرصهٔ تیغ آوردند

ذکر آمدن ابومسلم بمرو و فرار سیار از آن ولایت

روایتی در این باب آنست که پسر کرمانی بعد از کشته شدن پدرش پیش ابومسلم آمد و عاقبت از وی روی گردانید و با نصر سیار صلح کرده امداد او مینمود و سلیمان بن کثیر از قبل ابومسلم بر او پیغام داد که تو را ننگ و حمیت نیست که نصر دیروز پدرت را کشت و بیاویخت و امروز تو آمده و مددگار او شده و گمان میبری که با تو دوست خواهد شد و این سخن در مزاج پسر کرمانی مؤثر افتاده بار دیگر با نصر مخالفت آغاز نهاد و در ربیعه و یمانیه متابعت پسر کرمانی نمودند و قبیلهٔ مضر ملازمت نصر را اختیار کردند و چون موافقت ایشان به مرافقت انجامید هر دو فرق رسولان پیش ابومسلم فرستاده از وی یاری خواستند ابومسلم گفت نقبا را جمع کنیم و با ایشان مشورت نمائیم که مظاهرت کدام قوم ما را بهتر است و در سر با شیعهٔ عباسیه مواضعه کرد که جانب ربیعه و یمانیه را رعایت کنید که مضر از ایشان اند و عمال مروان و کشندگان یحیی بن زید اند و چون مجلس منعقد گشت سلیمان بن کثیر که مردی فصیح زبان بود فصلی در غایت بلاغت ادا کرده جانب پسر کرمانی گرفت و گفت پدر او را به عذر کشته اند نصرت وی واجب است و مرصد بن شفیق گفت که قبیلهٔ مضر کشندگان آل رسول اند و اعوان بنی امیه و شیعهٔ مروان جعدی و عمال او بید و خونهای ما در گردن ایشان است و مالهای ما بدست ایشان و سایر نقبا این سخنان گفته رسل نصر شرمسار و خجل و فرستادگان پسر کرمانی مسرور و خوشدل باز گشتند بعد از آن پسر کرمانی به ابومسلم پیغام داد که ما به مرو میرویم تا نصر را از میان برگیریم تو با ما موافقت میکنی یا نه ابومسلم خبر فرستاد که هنوز مرا بر اتفاق تو اعتمادی نیست وظیفه آنکه پیشتر بروی و با وی حرب کنی تا بنگرم که مهم به کجا منجر میشود و پسر کرمانی عزم مرو کرده به شهر در رفت و نصف شهر را تصرف کرده نصف دیگر در تحت نصر سیار بود و با یکدیگر بمحاربه مشغول شدند و شبل بن طهمان باشارهٔ ابومسلم موافقت پسر کرمانی را اختیار کرده با وی به مرو رفت و صورت قضیه را معروض ابومسلم گردانید ابومسلم با غلبه تمام از ماخوان کوچ کرده عزیمت مرو نمود و چون به شهر در آمد فرمان داد تا هر دو گروه دست از جنگ باز داشتند و به اخذ بیعت مشغول شد چون از اتفاق ربیعه و یمانیه فتوری تمام از ابی مسلم به حوالی نصر راه یافت ابومسلم لاهز بن قریط را که یکی از نقبا بود با جماعتی از شیعه پیش نصر فرستاد تا او را بکتاب خدای تعالی و رضای آل محمد دعوت کنند و لاهز بموجب فرموده عمل نموده نصر را باد وعده کرد که روز دیگر بخدمت ابومسلم رود و چون لاهز بازگشت نصر با مردم خود گفت که ما را بجائی باید رفت که از این جماعت ایمن شویم و روز دیگر ابومسلم باز لاهز را با طائفه پیش نصر فرستاد تا او را بیاورد و نصر متوجه است که مطاوعت نماید اما لاهز این آیه را برخواند که ان الملأ یأتمرون بک لیقتلوک فاخرج انی لک من الناصحین و نصر از مجلس برخاسته بهانهٔ وضو ساختن بخانه در آمد و از پس حجرهٔ خود با بعضی از اولاد و اتباع خویش بیرون رفت و مردم ابومسلم منتظر خروج او میبودند و چون انتظار ایشان از حد اعتدال تجاوز نموده خورشید غارب گشت در منزل وی در رفته هیچکس را نیافتند و چون خبر فرار نصر سیار مسموع ابومسلم گشت فی الحال سوار شده تعاقب نموده اصحاب و معتمدان و خواص او را گرفته بند کرد و بنفس خویشتن با پسر کرمانی به جستجوی وی شتافت و چون او را نیافت باز گشت و از آن جمع که با لاهز بن قریط رفته بودند پرسید که نصر در پیش ما آمدن بکجا رفته بود چه واقع شد که توهم نموده بگریخت گفتند ما ندانستیم پرسید که هیچکس از شما با او سخنی گفت گفتند لاهز بن قریط فلان آیه را

خواند ابومسلم گفت معلوم شد که از چه سبب قرار نموده بعد از آن لاهز را طلبیده گفت که با من دغل سگالی و همان لحظه فرمود گردنش زدند آنگاه با یکی از نقبا که گرم و سرد روزگار بسیار دیده بود در امر اصحاب نصر مشورت نمود آن نقیب گفت که اجعل سوطک السیف و سجنک القبر و ابومسلم به اشاره یار ناصح ایشان را بقتل رسانید و نصر بعد از فرار به سرخس رفت و از انجا عازم طوس گشت و جمعی کثیر بر وی مجتمع گشته پیش نباته بن حنظله که عامل ابن هبیره بود به جرجان رفت و از انجا متوجه ری شد و در ری مریض گشت در محفه او را بساوه بردند و در ساوه بعد از چند روز وفات یافت مدت زندگانیش هشتاد و پنج سال و چون خراسان ابومسلم را صافی شد پسر کرمانی علی که ذکرش مرارا گذشت و برادرش عیسی ملازم ابومسلم شد و ابومسلم علی را پیش خود نگاه داشت و عیسی را به حکومت بلخ فرستاد و بعد از اندک فرصتی در شان ایشان بدگمان شده ابوداود خالد بن ابراهیم را که یکی از نقبا اعاظم عباسیه بود به ایالت بلخ نامزد کرده گفت باید در فلان روز عیسی را بکشی و خود نیز علی بن جدیع را در همان روز از میان برداشت **ذکر تفویض فرمودن ابومسلم امارت جیوش به قحطبه و لشکر کشیدن او بجانب طوس و جرجان و عراق عجم و ولایت عرب** در سنه ثلاثین و مائة قحطبة بن شبیب که او را مردان هبط حق گفتی از نزد امام به خراسان آمده برای ابومسلم لوائی را که آنجناب فرستاده بود و ابومسلم او را امیر الجیوش ساخته با لشکری تمام و امرا اعاظم مثل عبد الملک بن یزید و خالد بن برمک و عثمان بن نهیک و غیرهم بجانب طوس فرستاد که با اتباع نصر بن سیار و جدیع کرمانی که در آن دیار جمع گشته بودند محاربه نماید و چون خاطر از ایشان فارغ گرداند در تسخیر مملکت جرجان و سائر ولایات مروانیان سعی فرماید و قحطبه بموجب فرموده روی بطوس نهاد و چون نزدیک به مخالفان رسید ایشان را بکتاب خدا و سنت رسول و بیعت امام دعوت نمود و آن جماعت از شهر بیرون آمده با وی جنگ کرده منهزم شدند خلقی انبوه در معرض فنا آمدند و بقیة السیف در طوس متحصن شدند قحطبه بعد از محاصره قهرا و قسرا طوس را بگرفت و از انجا عنان عزیمت بجانب جرجان منعطف گردانید کلمات نصیحت آمیز به اهالی جرجان فرستاد فائده بر آن مترتب نشده نباته بن حنظله با جرجانیان که در غایت آراستگی بودند برابر قحطبه فرود آمد و چون اهل خراسان مخالفان را با آن هیئت و شان ملاحظه کردند وهم و هراس بر ایشان غالب آمد و حسن بن قحطبه شبخون بلشکر ایشان برده اسیری را که در سینه بود با اعتقاد تن از اتباع ایشان کشت و بدیشان ملحق گشت و چون قحطبه خوف در ناصیه خراسانیان مشاهده کرد در استمالت ایشان نموده گفت مردانه باشید که امام مرا نصرت درین معرکه وعده فرموده است و در غره ذی حجه سنه مذکوره جنگ کردند و از طرفین کوشش بسیار نموده لشکر شام و اهل جرجان منهزم شدند و نباته کشته شد ده هزار مرد از سپاه او بقتل رسیدند و قحطبه سر نباته را در پیش ابومسلم فرستاد و مالی بیحساب در آن واقعه بدست لشکر خراسان افتاد و قحطبه بر ظاهر جرجان نزول نموده مردم آن ولایت خواستند که بیخبر بیرون آمده دست بروی نمایند و قحطبه ازین کید آگاه شده فرمود تا خلق را از شهر بیرون آوردند و تیغ تیز بر ایشان حکم گردانیده سی هزار کس از آن مردم بکشت و بعد از آن پسر خود را بجانب ری روان ساخت و جمعی شامیان که در ری بودند توجه او را شنیده شهر را گذاشته گریختند و چون خبر فتح جرجان به یزید بن هبیره رسید به عامر بن صبارة و داود پسر خود که در آن اوان در کرمان بودند نوشت که میل بجانب عراق نموده بدفع قحطبه پردازند و ابن صبارة با صد هزار کس که از غایت آراستگی آن لشکر را عسکر العساکر میخواندند از کرمان متوجه نهاوند گشت چه به سمع او رسیده بود که حسن بن قحطبه به همدان رفته و از انجا عازم نهاوند شده است و مقاتل بن ارقم که بفرموده قحطبه به قم رفته بود این خبر را به او فرستاد و قحطبه از ری به قم آمده از انجا با مقاتل بجانب اصفهان روان شد و در نواحی آن ولایت هر دو لشکر به یکدیگر رسیدند و چون صفها راست شد قحطبه بفرمود تا مصاحف بر سر نیزه ها کرده گفتند ای اهل شام شما را در آنچه درین کتاب است میخوانیم و مخالفان قحطبه و ابومسلم را دشنام زشت داده و میان هر دو فریق حرب در پیوسته شده شامیان بعد اللحظه روی بگریز آوردند و داود بن یزید نیز فرار نموده عامر بن صبارة هر چند ندا کرد که انا عامر هیچکس به او التفات نکرد و عامر قتال نموده تا آن زمان که بقتل رسید و چندان اسلحه و خیول و نقد و جنس و آلات مناهی و ملاهی از مزامیر و طنابیر و غیر ذلک بدست خراسانیان افتاد که محاسب وهم از تعداد آن به عجز و قصور اعتراف مینمود و قحطبه سر ابن صبارة را با تنسوقات ناشماره پیش ابومسلم فرستاد و چون این خبر بحسن بن قحطبه که بمحاصره نهاوند اشتغال داشت رسید به آواز بلند تکبیر گفتند و اهالی نهاوند صورت حادثه را معلوم کرده و بعضی مائل صلح شده برخی بر عناد اصرار نمودند و قحطبه بیست روز در اصفهان متوقف گشته بعد از آن بحسن پیوست و به اتفاق نهاوند را در بندان کرده مجانیق را نصب کردند و قحطبه رسولی بجانب خراسانیان که در شهر بودند فرستاده وعده امان داد تا بیرون آیند و ایشان ازین قضیه استبعاد نموده و قحطبه بعد از آن شامیان را نوید داده آن جماعت قبول کردند و قحطبه پیغام فرستاد که شما اهل شهر را به جنگ مشغول سازید تا فلان دروازه را که بعهده ماست بگشائیم و قحطبه جنگ سلطانی انداخته شامیان بر حسب وعده از دروازه معهود بیرون آمدند و دران حین خراسانیان از ایشان پرسیدند که شما کجا میروید جواب دادند که قحطبه همه را امان داده است و اهل خراسان که از واقعه نصر سیار از ابومسلم گریخته بودند و در نهاوند مجتمع گشته بودند با شامیان متوجه معسکر قحطبه شدند و قحطبه بغیر شامیان تمامت مردم را به قتل رسانید و ابوعون را از انجا با پنج هزار مرد به شهرزور فرستاده و عثمان بن سفیان که در آن شهر بود با ابوعون جنگ کرده منهزم گشت و ابوعون از عقب وی تا موصل رفت و قحطبه لشکرهای سنگین بمعاونت ابوعون فرستاد و خبر لشکر خراسان در حران چون مسموع مروان گشت به استحضار لشکرهای شام و علم دفر مانداد **ذکر آنچه میان قحطبه و ابن هبیره در آن ولا روی نمود و غرق شدن قحطبه در آب و امارت پسرش حسن** چون داود بن یزید بن عمر بن هبیره از معرکه قحطبه گریخته پیش پدر رفت یزید لشکر عراق را جمع کرده و مروان نیز جمعی را بمدد او فرستاده ابن هبیره با سپاهی لا تعد و لا تحصی بموضع جلولا نزول کرد و خندقی را که عجم در واقعه جلولا کنده بودند حفر نمود و قحطبه متوجه عراق عرب شده چون بموضع خانقین رسید و ابن هبیره بخود وهم راه داده باز گشت و بجانب کوفه روان شد و قحطبه کشتیها مرتب گردانیده از آب فرات بگذشت و در غربی سود فرود آمد و از انجا تا کوفه بیست و هشت فرسنگ بود و اصحاب

ابن هبیره با او گفتند که قحطبه سیل کوفه دارد و تو جانب خراسان عزم کن و وی را با مروان گذار که دفع او بر مروان آسان است با آنکه چون لشکر قحطبه شنیدند که تو قصد خراسان داری غالب آنست که متفرق گردند و ابن هبیره التفات به سخن ناصحان نکرد و گفت صواب آنست که با پیشتر از قحطبه بکوفه روم آنگاه به تعجیل تمام روان شد و قحطبه نیز بکی به ابن هبیره رسید ابن هبیره به جنگ ایستاد و قحطبه با اصحاب گفت که امروز بگذارید تا برود که مهم با مروان است و قحطبه دلیلی پیدا کرد و صد هزار درهم به او وعده کرد که وی را به کوفه رساند و به هنگام شام قحطبه خواست که از رود بگذرد و در حال آنکه بعضی از لشکرش از آب گذشته با سپاه ابن هبیره جنگ میکردند که اسبش به آب فرو رفت و قحطبه غرق شد و هیچکس از حال او آگاه نشد و بعد از آنکه دشمن منهزم گشت سپاه قحطبه را چند آنکه می جستند نمی یافتند ناگاه اسب او را یافتند که زین از جایش تر شده بود و به یقین دانستند که غرق شده و چون از قحطبه مایوس شدند با پسرش حسن بیعت کردند و حسن با لشکری که همراه داشت به کوفه رفت و ابن هبیره از این حال آگاه شده بجانب واسط توجه نمود و چون عبدالرحمن عجلی که از قبل ابن هبیره والی کوفه بود از آمدن حسن خبر یافت شهر را گذاشته به عزم دستبوس امیر خود به طرف واسط شتافت و چون حسن بن قحطبه با سی هزار سوار آراسته بعظمت هر چه تمامتر بکوفه در آمد ابوسلمه جعفر بن سلیمان الخلال که او را وزیر آل محمد میخواندند به دیدن حسن رفت و حسن به تقدیم تعظیم و تبجیل پیش آمده دست او را بوسید و بر جای خودش نشانده گفت ایها الوزیر امیر ابومسلم بطاعت تو ما را مامور کرده و مکتوبی نیز بتو نوشته است اکنون بهر خدمتی که اشارت فرمائی کمر اطاعت بسته ام و گوش بر فرمان تو نهاده ام آنگاه ابوسلمه و حسن سوار شده فرمود تا مردم بمسجد جامع حاضر گردند و چون طبقات خلایق بمسجد مجتمع گردیدند ابوسلمه مکتوبی که ابومسلم بدو نوشته بود و او را در آنجا وزیر آل محمد خوانده بمردم نمود و عمال خود را به اطراف ممالک فرستاد و چون مروان ابراهیم امام را گرفته محبوس داشت ابوسلمه خواست که یکی از اولاد امیرالمومنین علی را بر سریر خلافت نشاند بنابرین سه مکتوب در استدعای حکومت به سه کس نوشت یکی جعفر بن محمد بن علی بن الحسین و دیگری عبدالله بن حسن بن حسین بن علی و سوم به عمر بن علی بن حسین بن علی و این بزرگواران درین هنگام بمدینه اقامت داشتند و با قاصد گفت که نخست مکتوب را به جعفر بن محمد رسان اگر او قبول فرماید این دو مکتوب دیگر را پاره کن و اگر ابا نماید مکتوب عبدالله بن حسن را تسلیم او نمای اگر قبول کند مکتوب عمر را پاره کن و الا مکتوب عمر را به او ده و چون قاصد بمدینه رسید شب بود و هم در شب به خدمت امام جعفر صادق رفته نامه را به او داد و امام جعفر دانست که مضمون مکتوب چیست نگشاده در آتش چراغ که پیش او بود بسوخت و با قاصد گفت که جواب اینست که دیدی و چون قاصد از امام جعفر مایوس شد مکتوب عبدالله بن حسن را برده به او داد و عبدالله در آن باب با جعفر مشورت نموده جعفر با وی گفت که اهل خراسان شیعه نیستند و ما کسی از ایشان را نمی شناسیم و بر قول ابوسلمه اعتمادی نیست و در روایتی آنکه چون نامه ابوسلمه بعبدالله بن حسن رسید و او غافل از آنکه به امام جعفر نیز مثل این نامه نوشته است پیش او رفت و بر سبیل مفاخرت گفت که ابوسلمه بمن مکتوبی نوشته است و مرا استدعای خلافت کرده امام جعفر فرمود که بمن نیز مکتوبی نوشته بود من او را ناگشوده در آتش سوختم زنهار زنهار به قبول این مهم همداستان نگردی که خلافت بما نرسد و چون مکتوب ابوسلمه بعمر رسید گفت من با صاحب این کتابت زیاده معرفتی ندارم و جواب او چه گویم و در آن زمان که ابوسلمه قاصد بمدینه فرستاد ابوالعباس سفاح و ابوجعفر منصور با جمعی دیگر از اولاد عباس از حمیمه گریخته بکوفه آمده بودند و ابوسلمه ایشان را در کوفه پنهان کرده بود و در بیعت ابوالعباس سفاح توقفی می افکند بنابر غرضی که ثبت افتاد و پیش از مراجعت قاصد از مدینه امرای ابومسلم و شیعه عباسیه بی مشورت ابوسلمه ملال عباسیان پیدا ساخته با سفاح بیعت کردند چنانچه عنقریب رقمزده کلک بیان خواهد گشت ان شاء الله

ذکر شهادت ابراهیم بن محمد بن علی بن عباس و خلافت برادرش ابوالعباس و انتهای دولت مروانیان و انقضای حکومت ایشان

در کتب معتبره کیفیت اخذ و قتل ابراهیم امام را چنین آورده اند که نصر سیار در حین انهزام از مرو قریب به ولایت ری رسیده کماهی حالات خراسان را نوشته و در ضمن آن نامه مندرج گردانید که من از آن میترسم که این فتنه ناگاه به شام سرایت کند و هنوز مروان از خواندن مکتوب نصر فارغ نشده بود که رسول ابومسلم با عرضداشتی که مصحوب او گردانیده بود که نزد ابراهیم برد پیش وی آوردند مضمون مکتوب آنکه نصر سیار بعد از محاربات بسیار فرار نموده ایالت خراسان بر بنده دولتخواه قرار گرفت و بعد از مطالعه مروان با رسول ابومسلم گفت که مرسل توجه داده که این مکتوب را به ابراهیم رسانی رسول نام مبلغ برده مروان گفت که من ده چندان تو دهم به شرط آنکه نامه ابومسلم را پیش ابراهیم بری و جواب بستانی اما ندانند که من برین سر وقوف یافته ام و جواب مکتوب را نزد من آوری و رسول قبول کرده مروان بهانه به او داد و رسول بزر فریفته شده نامه را پیش ابراهیم برد و جواب مکتوب را گرفته به مروان رسانید و مضمون رقعه ابراهیم این بود که ابومسلم می باید که اعلام اعادی دولت ما بجد و اجتهاد نماید و از شرایط حزم و احتیاط غافل نباشد و هر حیله که تواند در دفع اهل عدوان و طغیان بجای آورد و مروان رسول ابومسلم را توقیف نموده کاغذی به ولید بن معاویه بن عبدالملک که از قبل او در دمشق حاکم بود نوشت که به عامل بلقا بنویسد که ابراهیم را در قریه حمیمه گرفته و بند کرده با مردم هشیار بسپارد تا او را بحران نزد من رسانند و ولید بموجب فرموده عمل نموده و چون ابراهیم را بحران نزد مروان بردند با او خطاب درشت کرده و او نیز جوابهای عنیف داده گفت از قضیه ابومسلم خبر ندارم و میان من و او هیچ مکاتبه و مراسله نیست مروان گفت ای منافق اینک نامه تو که در جواب مکتوب او نوشته و اینک رسول و هم نامه و رسول ابومسلم را با ابراهیم نموده خود تمش ساکت و ملزم گشت و مروان فرمود تا او را بزندان بردند و در زندان جمعی از بنی هاشم و طایفه از بنی امیه نیز بودند که مروان از خوف خروج این دو کس را مقید و محبوس ساخته است ابوعبدالله تعلیمی گوید که شبی چند کس از موالی مروان در خانه که ابراهیم و عبدالله عباس محبوس بودند درآمدند لحظه توقف کرده بیرون رفتند و چون صباح شد من بآن خانه در آمده هر دو کس را مرده یافتم و از دو غلام صغیر که بخدمت ایشان اشتغال مینمود کیفیت قتل آن جماعت را پرسیدم گفتند که شب جماعتی بجانب

در آمدند و عباش بردند عبد الله و عباس نماد و بر بالای آن نشستند و آن دو کس ساعتی اضطراب کرده ساکن شدند سر ابراهیم همانجا نهاده نگاه داشتند تا نعش منفق گشت و در کیفیت لقوه ابراهیم و قتل او روایتی دیگر است چنانچه در نسخ مشهور و معتبر است و بالجمله چون ابراهیم امام اگر نفتند و بر او را دادند ابو العباس سفاح و ابو جعفر منصور و عبد الصمد بن علی و عیسی و داود و صالح و اسمعیل و عبد الله و غیرهم از اعمام ابو العباس از خمیه بیرون رفتند و ابو مسلم در زیر آل محمد که داعی محمد بن علی بن عبد الله بن عباس ابو الشاه و سرای پنهان ساخت و در موضع الانبار نگه دارست که چون ابو العباس از خمیه بطرف کوفه روان شدند سفاح و ابو جعفر و عمالشان عبد الله بن علی پیش خویشان بر نفتند تا بالبانی رسیده تا گاه یکی از زنان عرب ایشانرا پیش آمده گفت چند اسگوفه کهن بمن بفروشید ابو العباس گفت ما را با تو معامله نیست و بگذشت و چون این سخن بشنید امام ابراهیم علی بن عبد الله بن عباس را فرستاد که بر تو خروج خواهد کرد اینچه بزبان عربیه گفته شد عاقبت بلغور اعجمیه رسید و چون مدت چهل سوز از انقضا عباسیه بر کوفه نگذشت ابو الهیثم کرانرا امر الشکر خراسان بود از ابو مسلم غفال رسید که خبر امام عیسیت ابو مسلم گفت که هنوز زیاده بست و ابو الهیثم بود گفت ظهور امام عیست تا غایت بسط فتح نشده است و در آن آوان که خراسانیان در طلب امام بمرو بودند ابو حمید طوسی که یکی از عظماء سپاه ابو مسلم بود از لشکرگاه مکتوبی در آورده سابق خوانده بود و اینچه او را یافت دیده بود که حال ابراهیم امام چیست گفت کشته شد ابو حمید پرسید که جسد خود کرا گزاردند گفت برادر خود ابو العباس ابو حمید گفت ابو العباس در کجاست سابق جواب گفت که ما را در خود داعمام خویش اهل بیت در شهر انبار ابو حمید زنوی التماس نمود که مرا نشان سر بالین امام بیت کنم و سابق چون نخست که بالین ابو العباس او را آنجا برد ابو حمید گفت که فردا سوعد ما همین بقعه ست تا بایکدیگر ملاقات نمود ابو حمید خرم و خندان باز گشت بعسکر خویش رفت و ابو الهیثم موسی بن کعب دیگر امرا و خراسان را از آن حال اعلام داد و سابق بخدمت ابو العباس شتافته صورت واقعه را تقریر داد ابو العباس سابق را ملاقات کرده گفت چرا ابو حمید را بر اه خود نیاوردی و چون روز دیگر شد ابو حمید به وعده گاه آمد و سابق تیز تر از نصف شب گذشته او را بمجلس عباسیان برد و ابو حمید چون پیش ایشان رسید پرسید که امام کدام است داود بن علی اشاره بابو العباس کرد ابو حمید بتعجیل تمام زره بروی بخلافت سلام کرد و دست او را بوسه داد و تقریر کرد که امام ابراهیم را نشناختم و ابو الهیثم را از مضمون مکتوب امام نشان داد و مجمع اشیان بخدمت سفاح و ابو العباس بیعت کرد و ابو الهیثم موسی بن کعب بسیر ون آمد و سائر امرا را گفت که کلام امام بشنوید و چون ابو العباس غلال بصورت تقریر اطلاع یافت بالجمله تمام سوار شده بموضع بنو قتل رسید و ابو الهیثم قصد ابو العباس گشت و ابو الهیثم قصد او کرد و بیکدیگر رسیدند و ابو العباس سلام کرده و بخلافت بر او سلام کرد و ابو حمید طوسی بر پیاده او را گرفته گفت علی رغم انفک ای ابو العباس فرمود این سخن گوی که ابو مسلم حقوق بسیار در دست ما دارد و الحال به ابو مسلم گفت که به بنزل خود رود و فردا مردم را به مسجد حاضر گرداند و به قول مسعودی بیعت ابو العباس و شب جمعه چهار دهم ربیع الآخر سنه ثلثین و مائتین و ثانیه دست داد و بعضی دریازده هم ربیع الاول سنه مذکور گفته اند و روایتی آنکه غلامیت ادر نصف جمادی الآخر سال مذکور واقع شده و بالجمله صباح جمعه ابو العباس با لباسی خود سوار شده بدار الامارت فرود آمد و از آنجا بمسجد جامع رفت و بر منبر بر آمده بر پای خطبه خواند و خلافت بنی امیه که از بنشست و بنی عباس بر داشت و بر منبر بنشست عرش او دون علی از دو پله پست تر نشسته بود و چون از ادای خطبه فارغ گشت باری دیگر بر منبر رفته خطبه فتح و دیباچه آغاز کرد و بنا بر آنکه دران روز ضعفی که در اشت زیاده شد بر بالای منبر بنشست عرش او دون علی از دو پله پست تر ایستاده خطبه را تمام کرده آخرین سخن او دو با اهل که فرمان بود که سیان شما تفاوت نیست مگر بطاعت و پرهیزگاری و بر علی بن ابیطالب و این امام که بر بن منبر نشست یعنی امیر عبد الصمد بن محمد بن علی که در ما مستعلق شد و از سیان ما بیرون نرود تا آنزمانی که عیسی از آسمان فرود آید بعد از ان سفاح و داود از منبر فرود آمده بدار الامارت رفتند و ابو جعفر منصور تا نماز دیگر بانجا بحضرت مشغول بود و روز دیگر سفاح موضع حمام اعین را که ابو مسلم با سپاه کوفه آنجا نزول کرده بود بلشگاه گاه ساخت و حکومت کوفه را بعم خود داود او داود عم دیگر خویش عبد الله بن علی را بشهر رقه و سوی الجزیره فرستاد تا مروان چون بشنید بر او را داده خود عیسی بن موسی به احسن بن قحطبه بدربان روان ساخت و ابو الغطیمان عثمان بن عزیز بن محمد بن عمار بن سر یا بالشیبان بن ابراهیم بن الیمان نامزد او بهوازنه خوزستان نمود ذکر محاربه عبد الله بن علی با مروان و انهزام مروان از موضع زاب و دون آنچه بعبور گذشته نشده بود ند در آب ساباقتاست گذاشت یافت که ابو عون با سفیان بن عثمان مروانی جنگ کرده او را منهزم ساخت و از عقب او تا موصل رفت و مروان در آنزمان در حران بود و چون خبر شکست سفیان با و رسیده لشکر را جمع کرد و بموضع زاب آمد و درین اثنا سفاح ظهور کرد و جمعی از اعیان را بحضرت ابو عون و سعادت او فرستاد و چون مسموع او گشت که مروان در زاب با صد هزار مرد در برابر ابو عون نشسته است با اهل بیت خویش گفت کیست از شما که لشکر بجانب مروان کشیده او را دفع کند و بعد از ان ولیعهد من باشد عبد الله بن علی قدم پیش نهاد و سفاح او را با لشکر خراسان به شهرزور نامزد ساخت که ابو عون را یاری و منضمه ساخته مروان را از میان برگیرند و چون عبد الله سر بصل رسید ابو عون فرمان فرمان و گماشته و عجل و زینت خود را پیش او گسیل داشت و عبد الله فرمود تا منادیان بین موسی با پنجزار مرد از آب گذشته بامروان جنگ کنند و عقیب او موجب فرموده نزود عبور کرده بامروان بلعرجب تلاقی نمود و چون شب شد بلشگاه گاه علی باز گشت و روز دیگر مروان خواست که جسری بر بندد و مردم خود را با حمال و اثقال از آب بگذراند و هر چند او را اصحاب تدبیر منع کردند سفید نیفتاد عاقبت استبداد نمود و جسر بست و از آب بگذشت و پس خود عبد الله را با علی الغور تا اهل بخیرت و السلامت بجرب نامزد نمود و عبد الله بن علی محارق را با چهار هزار سوار به استقبال او فرستاد و چون بنی صعب روی نمود به ایران محارق بمر

بجوارح بازدارند و بپای ثبات نشسته قتال آنزمان کرد گشت و محارق مروی نجیب بود و از لشکریان مروان بگریخت اما شنیده بود که سپاه دولت محارق ست و محارق رایش مروان را راه نمیدهد محارق تولی گفت من مملوک یکی ازین لشکرم گفت محارق را میشناسی جواب داد که آری مروان گفت در میان مردم کشتگان عمیا علی تن شاید که سر محارق پیدا شود و محارق مری برگرفته نزد مروان برد و مروان محارق را گفت هشت دیگی از سیاه مروان بچشم حقارت و محارق نگریسته گفت محنت برابو مسلم باد که امثال این مردم را به حرب با فرستاد دست و چون خبر هزیمت لشکر بعبد الله رسید کسان بسلامی راه فرستاد که نگذارند که گریختگان بلشکرگاه درآیند تا جای سیاه دل شکسته نشوند و بالجمله گفت پیش ازانکه گرفتاری محارق و در سکا افتادن یابد روی تو بحرب مروان باید نهاد و عبد الله بر سه فرسخی آب موصل فرود آمد جمع کمل شده رسید بر زم گاه فرا رسیدند نقلست که در آنزمان مروان بعبد العزیز بن عمر بن عبد العزیز گفت که اگر بعد از زوال ملک دولت خلافت نصیب ما باشد و مدتی مدید دولت در خاندان ما بماند و از گردش ایام اتفاق افتد از ما الیه راجعون و بسبب تقدیر پیش آید سیصد هزار سیصد هزار قفانی آفتاب بحت الارض تیغ بیانی بر گردن ستمگاری برسد چنانی آمده و بدین شباهت بخوبی بهر کرانه گشته و متفرق شده و غریق آن سیاه مهان قتیل بود و از همه غریقان ابراهیم بن ولید بن عبد الملک مخلوع بود و ران حال که رو در آب انداخته غرق شده عبد الله بن علی آن سر خواند داد و فرمان داد تا کما لهو فاقتلوهم داعیا قتال آل غرعن و تمام مقتولان و در آن معرکه سعید بن هشام بن عبد الملک کشته شد و بسبب هزیمت لشکر مروان را اختلاف کرده اند و روایتی بدین ماست که لشکریان را مشغول سازد و بجنگ بعد از آن پیشین واقع شود و یاران صندوقها پر زر بار کرده دست بغا بکشاده هر کرا چیزی دادند و هر کرا چیزی نداد و قولی آنکه چون صفها راست شد مروان جهت ابا قوا بر سپاه گفت فردا مرد اسب او سپید باشد و هر که سپید شد سپاه بالقصد آنکه او را حاشا شد داده بهزیمت رفتند و بعضی ازین مقاله مذهب اهل دولت گرفته از مروان خان گفتند آنکه چون هر دو سپاه از نشستن فارغ گشتند روی بن کعب با عبد الله بن علی گفت بفرمای تا لشکریان پیاده شوند و مدتی بهزیمت با در دست گرفته باتفاق پیش روند و اهل شام در جنگ تا فرسنگی روند زیرا که دوران بالایشان گفتند بود که در حرب تعجیل کنند تا وقت پیشین رسد و چون مروان دید که سواران سپاه بسر خصمان که پیاده شده بلوند نیستند افتد فرمت بالقوم نبی عاصم گفت که شما نیز پیاده شوید و روی بایشان آورید ایشان گفتند بتعجیل خلفان گوی تا پیاده شوند مروان باتهامت گفت خلفانیان نیز حوالت بدیگران کردند و همچنین با هر تعجیل کرد گفت جواب دادند که بفلان قوم نگویی که لشکرش بهزیمت رفتند و ذره از ارباب اخبار آورده اند که چون مروان دید که سپاه در حرب تساهل مینمایند و خود تا القدر بسیار آورده پیش او نیفتند گفت که بر جنگ کنند او فرمود تا علم او را بر پای داشتند و چون این خبر بمروان رسید بانگ کرده بود تا جلد و بلجلد زده بر علم او شتافتند که مروان ازان لقود چیزی بایشان داده بود چون آن قوم نگفتند که چون احسانی با ما نکنی با چرا جان بازی کنیم و حرکه روی بر تافت مروان بانگ بر او زد که روی سیاه بر تافتی و بهزیمت رفتی و ننگ بر خود نهادی و بر ما عار آوردی و بدین سخن او را بشرمانید و بر گردانید و بجنگ مشغول شد و بعد از ساعتی که از حکومت و ظلم تو را رهائی داد و بطاعت اهل بیت پیغمبر ما حاکم شدند و مروان چون از مرد م آن مملکت این نوع سخنان استماع نمود دل از سلطنت و حکومت برگرفته متوجه حران شد اسمعیل بن عبد الله القشیری گوید که مروان چون بحران رسید و رحم خویش با بن مشورت کرد و من گفتم که رای تو بهزیمت صواب نیافته گفت ای عم تو دانی که مروان با هل و ولد و خواص اصحاب خود بر دم و از قصد اران طلبیده مدد خیل حمایت او بسیایم تا آنزمان که اتباع و مواخوانان که دلطراف اند بن ملحق گردند و بعد از ان از سر استظهار روی بمخالفان آرم و انتقام خویش از ایشان بکشم اسمعیل گفت که زدن تیر ای صواب این بود اما چون مروان بقوم خویشت من ساعات در رزیده بایشان ضعیف نمود و خیانت کرده گفتم یا امیر پناه بخدا بر دو اهل شرک را بنفس و حرم خود دعا کم گردان و یقین بدان که رسیان دو عفا زاد گفت ای اسمعیل رای تو درین باب صحیح گفتم صلاح وقت در آنست که بشهرهای شام روی و هوا خواهان خود را جمع آورده از انجا بخلافت خان غربت بجانب مصر مقصود گردانی بعد ازان اگر مصلحت دانی بشام مراجعت نمائی و اگر عیاذا بالله مهم نوعی دیگر پیدا شود و شنان روی تجو آورند ترا استعفا ایشان نباشد بجانب اولی و یقینی روی آرکه آن دیار مسیح عرض ست و مروان بصواب دید من عمل نمود و مدتی بدیار مصر شام گرد و از مردم آن مملکت تحلیلی بالا بود و افقت نمود و با معاودات روی بمصر نهاد و الله حقیقة و نیز روی گوید که چون مروان بشام توجه نمود عبد الله بن علی او بحران را بر اشر مروان روان گردانید و او بحران بود انقطع منازل مملوک و اصل بود و شتی رسید و چون از بابلی آن شهر اکثیت بنیاد شتافت و کس از اولاد و مروان حکم در آنمیان نبود بلکه از دشتی پیرون آمده از معقب مروان بجانب مصر شتافت و چون خبر توجه ابو عون بسیع مروان رسید که بالبیت نزد کرس گرد و او آماده حرب گشت و تلاقی فریقین دست داده اکثر اصحاب مروان در سر کرد گشته شدند و بقیة السیف گریختند و مروان بطرف انرقیه ستوجه شده و چون دشت حمی اور لتعاقب نمود و شت میان هر دو گرد و حائل شده مروان در کشتی نشسته از نیل بصعید رفت و به غلام خود گفت که اگر شب آفتی بمن رسد خنان تا طلسان و سیح موضعی قرار گیرند بعد ازان در سیح ارتر تا بیرون کرده بر زمین گذارد و بر آن حوالت رفت و از اصحاب ابو عون شصت عام بن اسمعیل و از طلب مروان شصت کنانه نیل رسیده و در همان کشتی که مروان نشسته از نیل عبور نمود و بدیار مصر شتافت و چون بحوالی بلبیس رسید و مروان بلبیس رسید و از بلبیس بگذشت و بکنیسه ابو مقاتل فرود آمد و بعد از ساعتی که از نماز خفتن گذشته بود بر اسبی سوار شد و بجانب ابو صیر رفت و در آنجا بنی امیه را جمع کرده بود و بعد از ساعتی که از نماز خفتن گذشته بود بر اسبی سوار شد و بجانب ابو صیر رفت و در آنجا بنی امیه را جمع کرده بود و

بضرب شمشیر مهم آن منکوب را بالقطع رسانیده و طائفه از مورخان گفته اند که چون مروان از زاب منهزم گشت بحران رفت و یکماه در انجا مقام کرده بعد از آن حران را بابان بن یزید سپرده کوچ
و متعلقان را مصحوب خویش گردانیده بحمص رفت و اهل حمص اول بقدم اطاعت پیش آمدند و چون از حمص بیرون آمد خلق آن ولایت قلت مردم او را مشاهده نموده طمع در اموال او کرده بعزم جنگ
از عقب او روان شدند و مروان پای ثبات فشرده ایشانرا منهزم گردانید و بطرف دمشق رفت و ولید بن معاویه که از قبل مروان والی دمشق بود او را از دخول شهر مانع آمده خدمتش
روی به مصر نهاد و چون خبر هزیمت مروان به سفاح رسید بعم خود عبد الله بن علی نوشت که دست از طلب مروان باز ندارد تا او را بچنگ آورد و عبد الله اکثر ولایات شام را در تحت
حکم او آورده بجانب دمشق توجه نمود و ولید بن معاویه بن مروان بن حکم دروازه ها را ببست عبد الله بن علی بعد از محاصره شهر را بگرفت و ولید بن معاویه در آن واقعه کشته شد و
عبد الله از دمشق بعقب مروان رفته و از انجا بفلسطین رفت و در انجا یحیی جعفر هاشمی از پیش سفاح خبر آورد که از میان برادران صالح با لشکرها بطلب مروان برود و صالح بموجب فرموده
روانه شد و بعد از طی مسافت در موضعی که آنرا ذات السلاسل میگفتند فرود آمده و ابو عون و عامر بن اسمعیل پیشتر رفته تحقیق کردند که مروان در فلان کنیسه فرود آمده است عامر بن
اسمعیل گفت که ما را سعی میباید کرد که هم درین شب مروان را بگیریم چه اگر روز شود بر قلت عدد ما وقوف یابد مهم مشکل گردد آنگاه عامر با چندین تن متوجه کنیسه گشت و مروان را معلوم
شده از کنیسه بیرون آمد و در اثنای جنگ شخصی نیزه بر تهیگاه مروان زده از اسپش بینداخت و ندانست که افتاده کیست تا یکی از اصحاب مروان فریاد برآورد که امیر بیفتاد و جمعی از
مردم ابو عون بسر مروان دویده شمشیر بروی نهادند و سرش از تن جدا کرده پیش صالح بردند و صالح یکی را فرمود تا آن سر را بجنبانید زبان از دهن مروان بیرون افتاده گربه آنرا در ربود
صالح گفت ای یاران از عجایب روزگار عبرت گیرید و بر دولت چند روزه اعتماد مکنید آنگاه صالح سر مروان را نزد سفاح فرستاد و سفاح سر بسجده نهاده مراسم شکر الهی بتقدیم رسانید و بتمهید بساط
عدل و داد قیام نمود و چون مروان کشته شد دو پسرش عبد الله و عبید الله بحبشه گریختند عبید الله در آنجا بقتل رسید و عبد الله خلاصی یافت و در ایام خلافت مهدی عامل فلسطین عبد الله
را گرفته پیش او فرستاد و زنان و دختران مروان را بعد از هلاک او نزد صالح عباسی آوردند و صالح آن جماعت را بالتماس ایشان بحران فرستاد و چون اهل بیت مروان بآن ولایت
رسیدند چشم ایشان بر منازل او افتاد و به آواز بلند بگریستند قتل مروان در ذیحجه سنه اثنین و ثلاثین و مائه واقع شد عمر او بقولی شصت و نه سال بود و مدت سلطنتش بقول ابن جوزی پنجسال
و یکماه امتداد یافت و بعضی پنجسال و سه ماه و برخی پنجسال و ده ماه گفته اند و او را حمار و جعدی میگفتند و ملقب بحمار از آن جهت شده بود که عرب بهر صد سال را حمار میگویند و از زمان سلطنت معاویة
ابن ابی سفیان تا سلطنت مروان صد سال گذشته بود و باندک چیزی کم یا بیش و جعدی از آن میگفتند که شاگرد جعد بن درهم بود و مذهب او داشت و جعد میگفت که قرآن مخلوق است و بعضی اقوال
ناشایسته دیگر نقل میکنند و هر که خواستی که مروان را مذمت کند او را جعدی گفتی و مروان مردی حازم شجاع بود و چون اقبال مساعدت نکرد نه حزم مفید افتاد و نه شجاعت و از سخنان اوست
که اذا انقضت المدة لم ینفع العدة ذکر قتل بنی امیه و نبش قبر یزید و معاویه و سایر خویشان او روزی شبل بن عبد الله از موالی بنی هاشم در دمشق بمجلس عبد الله بن علی بن
عباس درآمد در وقتی که هفتاد کس از بنی امیه بر مائده او نشسته بودند و شعری انشاد کرد مشتمل بر انتقال ملک از مروانیان بر عباسیان و محتوی بر ظلم بنی امیه با امیر المؤمنین حسین و
زید بن زین العابدین و محتوی بر آنکه از اولاد عبد شمس انتقام باید کشید و از استماع ابیات او عبد الله بن علی چنان خشمناک شد که فرمود تا چوب دستی ها در آن هفتاد کس بسته اعضای
ایشانرا در هم شکستند و پلاس ها بر بالای آن جماعت گسترده او و هم نشینان بر آن کلیمها نشستند سفره کشیده عبد الله و یاران طعام میخوردند و آواز ناله مجروحان بگوش ایشان
میرسید و بعد از لحظه هیچکس از آن قوم زنده نماند بعد از آن عبد الله بن علی فرمود تا گور معاویه و سایر ملوک بنی امیه را بشکافتند مگر قبر عمر بن عبد العزیز که تعرض بآن نرسانیدند و در قبر معاویه بغیر خاک
چیزی نیافتند و در گور یزید بن معاویه قدری خاکستر دیدند و کاسه سر عبد الملک مروان بدیده بینندگان درآمد و قصور همه را به هشام بن عبد الملک راست کردند چه بر جسد و اعضای
او که از یکدیگر ریخته و جدا نشده بود تازیانه بسیار زدند بعد از آن جثه او را آویختند و بسوختند و خاکسترش را بباد دادند و سلیمان بن علی بن عبد الله بن عباس در بصره فرمان داد که
علمای بنی امیه را گردن زده در میان راه انداختند تا کلاب آن دیار از گوشت و پوست ایشان بهره ور گشتند و در نواحی محمد بن عبد الملک بن مروان و محمد بن یزید بن عبد الملک و عبد الواحد بن سلیمان بن عبد الملک
که ارباب ثروت و املاک و اسباب موفور بودند کشته شده اموال ایشانرا علی بن عبد الله در حیطه تصرف درآورد و از آن قوم کسیکه اجل دامن گیر او نشده بود در زوایای اختفا ناکامی
بسر میبرد از آنجمله یکی عمرو بن معاویه بن عمرو بن سفیان بن ابی سفیان بود عمرو گوید که در ولایت شام و عراق عرب محلی نیافتم که دمی بآسایش برآورم و عاقبت دست از جان شسته
بخدمت سلیمان عباسی رفتم و معروض او کردم که در همه جهان مکانی نیافتم که لحظه فارغ توانم زیست و لطف تو دلیل من شده بحضرت تو شتافتم اگر مرا بکشی ازین تنگدلی
خلاص شوم و اگر زنده نگهداری ایمن گردم سلیمان فرمود که تو کیستی من نام و نسب خویش تقریر کردم سلیمان گفت مرحبا خوش آمدی چه حاجت داری گفتم نسوان ما از غایت خوف
هر روز بجائی میروند که مردم ایشانرا نشناسند و من بر اثر زنان و فرزندان سرگردانم و سلیمان بر حال من رقت آورده تلطف بسیار بتقدیم رسانید و نامه به سفاح نوشت که جهت
عقوق بنی امیه جمعی کثیر از آن طائفه را بکشتیم اما صله رحم باقیست چه نسبت ما و این طائفه منتهی به عبد مناف میشود اگر امیر ترحم نموده بقیه این قوم را امان دهد حاکم است رجوع

مرضه دشت سلیمان به پایهٔ سریر خلافت و سریر سیده سفاح بازماندگان آن قوم را از ناس و تسخط خویش ایمن گردانیده و دران آوان که ابو جعفر منصور حسن بن قحطبه را به پیروی و یاری و استظهار فرستاده بود تا بدین ولایت رسید از رود ماهنهروان بگذشت خبر قتل مروان به ایشان رسید بیمان بیرون آمد ابو جعفر منصور این بشیر و جمعی از اعیان امراء و بزرگان را ملازم خود گردانید و از آنجا به ابو جعفر رسید که این بشیر و سایر شاهزادگان بنی امیه را بر قتل آورد و ابو جعفر طریق عاقبت گزیدن بر ایشان عرضه داشت که ایشان را بیرون برده بودند در دین اشتهار یابد موصل مولد خود را آتش نصب کرده عبد الله بن علی بود از شهر بیرون کردند به بهانهٔ آنکه از موالی بنی هاشم است و سفاح برادر خود یحیی بن محمد را با دویست هزار مرد بجای او در ستاد یحیی به موصل رسیده در بناری امارت فرود آمد و دوازده فرسخ ندای آنجماعت را شنیده دیگران سلاح پوشیدند یحیی ندای امان داده آنمردم که به مسجد جامع رود و آنجا بنشیند و محفوظ ماند هردم پناه بخانهٔ خدایی برده یحیی حکم کرد تا لشکریان و راهی مسجد را گرفته بر قتل ایشان فرمان داد و قتل یحیی موصلیان را بمثابه آن بود که محبت بنی امیه در دل داشتند ذکر فتن ابو جعفر منصور بخراسان و قتل ابو مسلم و وزیر آل محمد خلال الدین و اراق نسبت گذارش یافت که ابو مسلم سیخواست که سیت اولاد عباس را در تحویل افگنده یکی از اعضای سایر حکومت بنشاند و از نیمت سفاح کینه او را در دماغ نگاه داشته چون بر سریر حکومت تمکن گشت خواست که او را از میان برگیرد لاجرم این صورت بی شورت ابو مسلم روی ننموده و بر همگیس اعتماد ننموده است که سلام کند که مردم خراسان با او در یک مقام نمانده فیترقوا آن دشت که بتصدید ابو مسلم و اعیان آن دیار با او بیعت کنند بنابر این امور فرمان داد که ابو جعفر منصور به دیار شرقی تو به نماید ابو جعفر از عراق عرب روان شده و منازل همدان چون بحوالی ماهروسید ابو مسلم به استقبال او بمبادرت نموده چون چشمش به ابو جعفر منصور افتاد پیاده شد و رکاب او را بوسیده در سر اسپ وی روان شده ابو جعفر ابو مسلم را سوار کرده همعنان گردانیده بالتفاق بشهر ماهآمده ابو مسلم او را به سرای خویش فرود آورده و ابو جعفر مردم خراسان را طریق و شعار خلیفه یافته بو اسطهٔ آن سر بر شد و ابو مسلم و اعیان آن مملکت به تحدید بیعت ابو العباس دست محکم نشستند چون عزیمت دمار احت نمود ابو مسلم اموال بسیار پیشکش او کرد و در جملهٔ خلیفه تیز تخته نشگین فرستاده در وقت وداع ابو جعفر را ابو مسلم گفت که از بابی تعرض دولتی و مزعجه مسکان دست او را زان باز دارد گردصین توصیف و تعریف آید اکنون باز نیایم که ابو مسلم خلال خود را در امور ملک و صاحب اختیار سیداند بر احکام خلیفه اعتراضات ننماید نگذارد از حد اعتدال تجاوز نموده است و خلیفه بحمایت توازدی تحمل میکند و شیوهٔ عفو و اغماض مسلوک میدارد و زیر اکه تو منصب وزارت امیر را بدو تفویض فرموده ابو مسلم کاین سخن شنید دگرگون شد گفت کاین مرد ابو مسلم بنده ایام از بندگان امیر و چون او بی از صدر خویش بیرون می نهد بر تابی که ممکن است نسبت به او بجای یا آورد و ابو جعفر او را ابو مسلم او خوانده نیکو کسیل کرده چون خدمتش بپایش رسید او را مانند دالفتیاد امالی خراسان او را آگاه ساخت و گفت که ابو مسلم رخصت داد که بر ابو سلمه هر چه خلد خواهد تو باشد چنان کنیم گویند که سه روز ان شب که ابو جعفر پیش او رسید ابو سلمه کشته شده بود بعضی گفته اند که پیش از رسیدن ابو جعفر او را کشته بودند چون ابو جعفر پیش برادر آمد اظهار آن کردند علی ای تقدیر بن روز دیگر قتل ابو سلمه آوازه در افتاد که خوارج به ابواین حرکت کرده اند و ابو جعفر بالمضاء گفت که تا ابو سلمه خوار نباشد و اجی دراج خلافت پیدا نخواهد شد و سفاح او را گفت من شنیده ام فرمود که ابو جعفر منصور نوشته بود که ابو مسلم بالمبه دولایت عهد بیعت کند و ابو مسلم از این معنی رنجیده که سفاح مرا بی مشورت او ولیعهد گردانیده بود و در بن نوشت ابو مسلم با ابو جعفر استخفاف ورزیده و او را تظلمی برقاعده نکرده و هدیه ظاهر دی نداده و بنا بر آنکه ابو مسلم از سلیمان بن کثیر رنجیده بود در حضور ابو جعفر او را به قتل رسانیده ابو جعفر از خراسان بنزد سفاح رفت و بسیاست ابو مسلم مشغول شد او را سفاح بمصلحت وقت نمیدید که او را تعرض رساند و گفت فتن ابو مسلم به زیارت کعبه و مدرون ابو العباس سفاح به مرض آبله در سنه ست و ثلاثین و مائة ابو مسلم از سفاح رخصت حج حاصل کرده با هشت هزار سوار روی به دیار عرب نهاده چون بمدینی رسید چند روز آنجا توقف نموده و اموال آن ولایت و انا نزدان و جمال را ستانده خبری از سفاح بسمع او نمی گشت که بگفتهٔ ابو مسلم او لایت قوی آید چه حقیقی است که این مقدار مردم همراه او باشند دیگر آنکه در راه کاسنی آبی رحمت به ایشان خواهد رسید ابو مسلم لشکر و ذخیره را در پی گذاشته با هزار سوار متوجه دیار الحمازه گشت تا ناظم به او را بجانب طواب رود و چون بعد از قطع منازل به آستان دولت آشیان رسید شرف دستبوس حاصل کرد ابو العباس او را بسیار اکرام و عواطف بادشاهانه بظهور رسانیده مخصوص گردانید روزی ابو سلمه در مجلس خلیفه نشسته بود که ابو جعفر منصور در آمد ابو مسلم از برای او بر پای نخواست سفاح گفت برادرم ابو جعفر است ابو مسلم گفت این مجلس امیر است و زیر نخواهد بود بجای خویش باز بجای خود نشست و بعد از چند روز آنجا توقف نموده و اموال آن ولایت و انا نزدان و جمال را ستانده بر ابو مسلم گفت که ابو مسلم او را بالمبه دولایت عهد بیعت کند و ابو مسلم از این معنی رنجیده که سفاح بی مشورت او ولیعهد گردانیده بود و در بن نوشت ابو مسلم با ابو جعفر استخفاف ورزیده و او را تظلمی برقاعده نکرده و هدیه ظاهر دی نداده و بنا بر آنکه ابو مسلم از سلیمان بن کثیر رنجیده بود در حضور ابو جعفر او را به قتل رسانیده ابو جعفر از خراسان بنزد سفاح رفت و بسیاست ابو مسلم مشغول شد او را سفاح بمصلحت وقت نمیدید که او را تعرض رساند ذکر رفتن ابو مسلم به زیارت کعبه و مدرون ابو العباس سفاح به مرض آبله در سنه ست و ثلاثین و مائة ابو مسلم از سفاح رخصت حج حاصل کرده با هشت هزار سوار روی به دیار عرب نهاده چون بمدینی رسید چند روز آنجا توقف نموده و اموال آن ولایت و انا نزدان و جمال را ستانده مخبری از سفاح بسمع او نمی گشت که بگفتهٔ ابو مسلم او لایت قوی آید چه حقیقی است که این مقدار مردم همراه او باشند دیگر آنکه در راه کاسنی آبی رحمت به ایشان خواهد رسید ابو مسلم لشکر و ذخیره را در پی گذاشته با هزار سوار متوجه دیار الحمازه گشت تا ناظم به او را بجانب طواب رود و چون بعد از قطع منازل به آستان دولت آشیان رسید شرف دستبوس حاصل کرد ابو العباس او را بسیار اکرام و عواطف بادشاهانه بظهور رسانیده مخصوص گردانید روزی ابو سلمه در مجلس خلیفه نشسته بود که ابو جعفر منصور در آمد ابو مسلم از برای او بر پای نخواست سفاح گفت برادرم ابو جعفر است ابو مسلم گفت این مجلس امیر است و زیر نخواهد بود بجای خویش باز بجای خود نشست و بعد از چند روز آنجا توقف نموده و اموال آن ولایت و انا نزدان و جمال را ستانده بر ابو مسلم گفت که ابو مسلم او را بالمبه دولایت عهد بیعت کند و ابو مسلم از این معنی رنجیده که سفاح بی مشورت او ولیعهد گردانیده بود و در بن نوشت ابو مسلم با ابو جعفر استخفاف ورزیده و او را تظلمی برقاعده نکرده و هدیه ظاهر دی نداده و بنا بر آنکه ابو مسلم از سلیمان بن کثیر رنجیده بود در حضور ابو جعفر او را به قتل رسانیده ابو جعفر از خراسان بنزد سفاح رفت و بسیاست ابو مسلم مشغول شد او را سفاح بمصلحت وقت نمیدید که او را تعرض رساند

گویند که ابو العباس در مدینه هم نوبی الحجه بموضع انبار درگذشت مدت خلافتش چهار سال و هشت ماه و بعضی چهار سال و دو ماه و بیست و پنج روز گفته اند و سی و سه سال عمر داشت مادر خوبصورت ترین اهل روزگار خود بود و در وقت که روزی مداحی قصیده چند خود را در مدح او بگفت اللهم انک انت الملک لا الملک لانسان فی الکنی اقول اللهم عمر فی طویلا فی طاعتک متمتعا بالعافیه و چون ازین فارغ شد آواز غلامی شنید که با غلام دیگری گفت که سیان ما تو دو ماه و پنج روز مانده است و ازین سخن فال بد گرفته گفت حسبی الله و نعم الوکیل و لا حول و لا قوة الا بالله و توکلت و تسعین و بعد ازین چند روز در تب شدید آبله برآورد و چون نهم روز از روزگار او گذشت وفات یافت و در روز مرج الذهب بسطور است که چون طعام پیش وی آوردند بیاد آمد که بعضی انواع طعام پیش او نهاده بودند و بعضی را نخواسته و بعضی را خواسته و چون از طعام فارغ شد بروی عرض کردند و نام هر یک را بگفتند و بسطور بیان رانی صله و کسوت خواست و در زمان بگفت که سرور ما بود بر سطوله این جماعت بعمل شده و نخواسته که این کارها از دست او بیرون رود و بعد از مدتی که این سوءال با شمار کلمات دوست که چگونه راست بود که ملک دنیا را با یک شبانه روز چنین کردار مالی بهره نباشد و همچنین گفته که چون قدرت کمال گیرد شهوت نقصان پذیرد و از کلمات دوست که نزدیک ترین آنکس است که تحمل را کفایت شمرد و بردباری را رفاقت و خواری را سپار و آورده اند که شخصی فضل تقریری پیش او از خواص سفاح و او پوشیده و فرستاد و سفاح چند از مقالید ظاهر آن فرو گذاشت که نزدیک کسی مجهول باید و بواسطه امری که از تندی عزم علاء دور شود یکی را بیاورد که فرمان باری تعالی را خلاف کند افعال گزیده و اقوال پسندیده او میسر است و در بین مقام همین قدر تصاریر و فرا سبب طال گردد و گذشت خلافت ابو جعفر منصور که او را ابو الدوانیق میگویند ابو عنیفه دینوری گوید که چون منصور از کریسه بدن آمده بانبار عراق رسید شنید که برادرش سفاح بجوار رحمت ایزدی انتقال کرده و در همان سیوقت توقف نمود تا ابو مسلم با دویست و صورت حادثه را بدو در میان نهاده گفت مصلحت چنانست که احمال و اثقال خود را در انگذشته باده فرا لمبارکه رود به شهر نبار روی به ضبط اموال بنهد و او خود مردم را تسکین دهی و ابو مسلم بر تحمیل تمام روان شده چون بانبار رسید دید که عیسی بن علی بن عبد الله بن عباس عهد خلع کرده خویشتن را دعوت میکند و مردم چون ابو مسلم را دیدند بجانب او میل کردند و منصور بانبار نیامد و عیسی گفت چرا نرود که زمام و مدار شدت بر ضبط مال بود و منصور عند عیسی پانزده هزار سپر چه میداد و گذشت و طاهر از منصور خان گفته اند که در وقت بازگشتن از حج ابو مسلم بدو رحل از منصور پیشتر رفت و نخست خبر وفات سفاح بادی رسید و ابو مسلم رسولی به ابو جعفر منصور فرستاده او را تعزیت برادر و رسانیدا را تهنیت خلافت گفت و توقف نکرد که منصد به او رسد و منصور تحمیل را نادره در نواحی کوفه بیاورد و سیده به شهر نبار رسیدن الشیان به کوفه عیسی بن موسی را خلیفه بیت جهت منصور فراغ شده بود و در مخالفت عبد الله بن علی عباس با برادر زاده خود ابو جعفر منصور و سال حال عبد الله چون خبر فوت ابو العباس سفاح و رسیدن گوش عبد الصمد سید بستصغار طبقات خلایق فرمان داده بالشیان گفت که در دان آن که سفاح منقلب مروان لشکر نیرو شاد و اولاد عباس گفت که کهس که کدارت لشکر اعتبار کرد و عمو زادان را زمان بر گیرد و لیعهد بن او باشد و من قدم پیش نهاده تقبل آن اخرهز اک شادم و توفیق الهی از پای نشستم تا او را کشتم اکنون نباید فرمود که سفاح خلافت بمن برسید و دعای عبد الله دو کس را نا عیان گو اهی دادند و اهل شام و اکثر مردم خراسان که ملازم ابو مسلم بودند با وی بیعت کردند و عبد الله چون از رفتن منصور تقاعل علی کرد نصب کرده منصور را تقصص گشت و ابو جعفر بر خلافت عم خود شنید و صاحب اداره ابو مسلم را بجوب او نامزد فرمود و چون آوازه توجه ابو مسلم به عبد الله بر سید با والی حران صلح کرده روی توجه بدو نهاد و در مجرد توجهی که ناگاه خراسانیان با ابو مسلم محق نشدند بهفتده هزار کس جماعت رکاب لشکر او بودند بقتل رسانیدند هر دو فریق به یکدیگر رسیده فرود آمدند و مدت پنج ماه در برابر هم نشسته آتش پیکار بر نمی فروختند و عاقبت ابو مسلم لشکر شام را فریبی داده غالب گشت و کیفیت این قضیه چنان بود که سوزنی یمن بن قعبل که سینه سپاه به او داشت و آوازه اش در دشت گفت که فردا چون محالفان بر تو حمله کنند با یکدیگر روی برتابی و چون ایشان بهزیمت روند تو بر قفا ایشان بتاز و ایشان را بکش و بسیار غنیمت فراوان بدست خراسانیان افتاده و ابو جعفر ابو مسلم را بسبب راجعت ضبط اموال و احصاء غنایم به سکر ابو مسلم فرستاد ابو مسلم در غضب رفته گفت من بر خون چندین هزار کس این بوم و بر ریخته شده در اموال ایشان خائن گشتم و تا تابع گردید مسطور است که چون منصور مولی خود را تقلدین راجعت ضبط اموال و حساب آن فرستاد ابو مسلم گفت پسر سلامت راجع خدا آن باشد که از من حساب طلبد یعنی گفته اند که چون بن عبد المطلب بدست ابو مسلم افتاد و او را بجعفر کس بطلب آن فرستاده ابو مسلم جوابی گفت که قالع مدت و سعودت گشته کی از اسباب قتل او شود و عنقریب کشته شدن او مردم کلمه بیان خواهد گشت ارباب اخبار گویند که عبد الصمد بن علی از سر کرده سوی کرمان شده بجانب بصره رفت و پناه برادر خود سلیمان بن علی برده چند گاه در آنولایت متحصن بود و چون منصور بر بن حال اطلاع یافت کسان فرستاد تا او را به پایه سریر خلافت میسر آورده ند و حکم کرد تا آن سرزنش بدر او خانه که اساس آن بر ننگ بود بانده شهند و بعد از چند روز بکشیب آب بگرد خانه بابته بار سرش فرود آمد و بعضی گویند که او را در زندان کوفه حبس کرده فات یافت و ذکر قتل ابو مسلم مروزی تیغ منصور عباسی هر چند دولت ابو مسلم کرار او امیر آل محمد نگر گویند غیر مراد افتاق افتاده چون ظفر و را دران دیار بود او را در امر دنی جهت آن گویند و دین او را ق محل از رفتن ابو مسلم بیرون رفت شبهت افتاد و اما تعصبش اهل بیت الله بید اشد و از خراسان سوان گشت و بعد از چند گاه اصل با نبار رسید و با سفاح ملاقات کرده و فی الصیر خود را سرور و مقدم اشت و چون

بنابر مصلحت ملکی سفاح نمیخواست که او امیر قافله باشد برادر خود ابوجعفر منصور که در آن اوان بحکومت ولایت جزیره اشتغال داشت پیغام داد که امسال عزیمت حج نمائی و دران باب نوشته بفرست و امارت قافله
التماس کن و منصور بموجب فرموده عمل نموده متعاقب مکتوب به انبار رسید و این معنی بر ابومسلم گران آمده کینه او در دل گرفت و هر دو متوجه حرم شده در منازل ایشان یک منزل دور بود چنانچه سبق ذکر یافت و
اگرچه امارت قافله حاج تعلق به منصور داشت لیکن ابومسلم اعراب بادیه را خلعت ها داده ابار و طرق را معمور گردانید و چندان کرامت و احسان از وی صدور یافت که عربان او را امیر حقیقی و جعفر را امیر مجازی
میگفتند و چون بمکه رسید ابومسلم خوان کرم گسترده و پرتو التفات بر ضیافت مقیم و مسافر افکنده ایشان را طعام های وافر داد و اکثر معارف و مشاهیر را خلعت های فاخر پوشانید و محبت وی در دلها قرار یافته در سینه ها
جا گرفت و طبقات خلایق به مقتضای الانسان عبید الاحسان مرید و معتقد او گشتند و چون از مناسک حج فارغ گشته عزیمت مراجعت کردند ابومسلم پیش از منصور روان شد و بقولی خبر فوت سفاح
نخست به ابومسلم رسیده و تعزیت نامه به منصور نوشت و تهنیت خلافت نگفت و چندان توقف ننمود که ابوجعفر بدو رسد چنانچه مذکور شد و منصور ازین بی التفاتیها آزرده خاطر گشت و بروایتی
ابومسلم پیش از منصور به کوفه رسیده خواست که با عیسی بن موسی بیعت کند و عیسی امتناع نموده و مجموع مردم در مقام متابعت منصور آمدند و چون منصور به کوفه نزول کرده خبر مخالفت عبدالله بن علی
بسمع او رسیده ابومسلم را به دفع او نامزد نمود و ابومسلم را با ساخته از منصور به سفط فرستادن ابوالخصیب برنجیده چنانچه مذکور گشت و درین اثنا حسن بن قحطبه مکتوبی به ابوایوب وزیر خلیفه فرستاد که آثار
اطاعت و انقیاد ابومسلم نزد وی پیدا شد زیرا که چون نامه امیر به او رسید آنرا مطالعه نموده پیش مالک بن هیثم انداخت و مالک چون از خواندن فارغ شد هر دو از روی استهزا بران نامه خندیدند و ابو
ایوب ازین رساله در خنده شد گفت اگر حسن درین باب گمانی دارد ما را الیقین است که حال چیست و بعضی گفته اند حسین بن قحطبه به منصور پیغام داد که آن دیو در دماغ عم تو علی بن عبدالله آشیانه
ساخته بود اکنون در دماغ ابومسلم جای دارد و بالجمله میان منصور و ابومسلم مواد وحشت استحکام یافته ابومسلم بی رخصت عزیمت جانب خراسان نمود و منصور ازین خبر مضطرب شده مکتوبی به ابومسلم
ارسال نمود بمضمون آنکه امارت دیار مصر و مملکت شام بتو ارزانی داشتیم و این ممالک بهتر از خراسان است باید که خود در شام ساکن شوی و شخصی را از قبل خود به حکومت مصر فرستی ابومسلم گفت امارت مصر و
شام چه منت است که من این ولایت به قوت بازو و ضرب شمشیر گرفته ام آنگاه از جزیره روان شده به انبار رسید و منصور از انبار به مداین کس فرستاد و ابومسلم را طلب داشت ابومسلم پیغام داد که بحمدالله
بدولت امیر هیچ حاجتی نمانده و حالا امیر را احتیاجی ندارد و اکنون من بنده کمینه در طاعت امیر راسخ و ثابت قدمم لیکن از مزاج آنحضرت اندیشناکم و بر جان خود میترسم از آنجهت دلیری نمینمایم و بعد ازین
نگاهبان [?] مقصود بر آنست که در غیبت طریق وفاداری و جانسپاری مسلوک دارم و چون کلمات مسموع منصور گشت مکتوبی به او فرستاد مشتمل بر وعده و وعید خوب و کلمات مرغوب و عم خود عیسی بن
موسی را نیز فرمود تا استمالت نامه به او نوشت و هیچ فایده بر آنها مترتب نگشت و ابومسلم عنان عزیمت به جانب خراسان منعطف گردانیده براه حلوان روان شد و منصور به ابوحمید مروزی گفت
که ترا پیش ابومسلم باید رفت و بهر حیله که ممکن باشد او را نزد من آوری و اگر از آوردن وی نومید گردی و معلوم تو شود که هیچ نوع مراجعت نخواهد کرد با او بگوی که امیر گفت که از فرزندان عباس بن هاشم
و از محمد رسول الله بیزار باشم اگر ابومسلم بی رخصت من به خراسان رود و بنفس خویش متوجه او نشوم و باز نگردم تا او را بکشم یا کشته شوم و ابوحمید بموجب فرموده عمل نموده منازل پیموده به ابومسلم
پیوست و گوش او را به درر نصایح گران بار گردانیده و ابومسلم هر سخنی را جوابی میگفت و چون مبالغه ابوحمید در معاودت از حد اعتدال تجاوز نمود ابومسلم با مالک بن هیثم مشورت نموده مالک گفت
گوش بقول او مکن و مصلحت خود مرعی داشته بجانب خراسان برو که اگر پیش خلیفه بروی از دست وی جان نبری و ابومسلم از رای بیرک دران قضیه استطلاع نمود بیرک گفت مصلحت تو آنست که به ری رفته
در آنجا مقیم شوی که ری به خراسان نزدیک است اگر بالشکر احتیاج افتد از آن ولایت بزودی بتو رسد و ابومسلم بعد از استشاره به ابوحمید گفت که تو به مداین بازگرد که من به جانب ری میروم
و ابوحمید چون از معاودت و مراجعت ابومسلم مایوس گشت آنچه از منصور شنیده بود با او در میان نهاد و درین اثنا نامه ابوداود که از قبل ابومسلم والی خراسان بود باو رسید بمضمون آنکه ما بر مروان
و مروانیان خروج نکرده ایم الا به تعصب اهل بیت رسول اکنون باید که بهیچ وجه مخالفت امام جایز نشمری و بی رخصت او عزیمت خراسان نکنی و از فحوای نامه چنان معلوم میشد که بی دستوری منصور ابو
داود ابومسلم را در خراسان نخواهد گذاشت و ابوداود این مکتوب به تحریک ابوجعفر منصور و اتفاق نوشته بود و از وصول این مکتوب ابومسلم عزم رفتن خراسان را فسخ کرده داعیه ملاقات خلیفه از باطنش سر بر زد
به ابوحمید گفت من عزم خراسان داشتم و اکنون آن اندیشه را در بافتی [?] کرده میخواهم ابواسحق را به خدمت امیر فرستاده از رای او استطلاع نمایم و بعد از مراجعت او احرام آستان گردون اشتباه بندم و ابوحمید
این رای را مستحسن شمرده و ابومسلم ابواسحق را برسم ایلچی پیش منصور فرستاد و منصور با رسول ابومسلم ملاطفت نموده گفت بهر حال که باشد او را از رفتن بخراسان مانع شو و چون ابواسحق مراجعت نموده
نزد ابومسلم رسید گفت من هیچ چیز که دلیل بی عنایتی امیر باشد نسبت بتو از وی فهم نکردم و چندان تعظیم جانب تو میکنند که زیاده بران متصور نیست و رسول آنمقدار افسون بر وی خواند که آن بیچاره [illegible] گشت
عزیمت مراجعت تصمیم داده بیرک با او گفت که توجه بطرف رود به در باطن تو رسوخ یافته گفت بلی بیرک گفت وصیت من تو آنست که چون به مجلس منصور در آئی فی الحال گردنش بزن و با دیگری بیعت
کن که هیچ با تو مخالفت نکند در مروج الذهب مسطور است که چون ابومسلم از شام متوجه جانب عراق گشت ابوجعفر منصور جریر بن یزید بن جریر بن عبدالله البجلی که در کیاست و کاردانی وحید زمان خود بود و با
ابومسلم معرفتی قدیم داشت پیش او فرستاد تا به مکر و تدبیر و حیله با پایه سریر خلافت کشاند و چون جریر بعد از قطع مسافت باردوی ابومسلم رسیده به مجلس او درآمده گفت ایها الامیر تو بدین وجه که از دار الخلافه
روی گردان شوی همه کس ترا عیب کنند و گویند که صاحب الدعوة بعد از چندین خون ریختن و مقاسات حرب با ولی نعمت خود مخالفت کرده بر نقض عهد اقدام نمود و من ضامن میشوم که هیچ کردهای ان

خلیفه تو رسد و چون ابومسلم اوصاف خویش را در کتب سالفه چنین یافته بود که شخصی چنین موصوف بصفت های کذا و کذا در فلان وقت ظهور و خروج نماید و احیاء خاندانی و اماتت دودمانی کند و عاقبت
در روم کشته شود بخاطرش آمد که در روم بتعجیل خواهد رسید و بنا بر این دهشت روی بدار الخلافه نهاد و بعضی از تواریخ که زیاده بران وثوقی نیست مسطور است که ابومسلم چون از شام معاودت
نمود در ری رحل اقامت انداخت منصور عیسی بن موسی عباسی که میان او و ابومسلم محبت جانی بود برسالت نزد وی فرستاد تا عیسی بعد از عهد و پیمان و تاکید قواعد ایمان ابومسلم را بدار الخلافه
رساند و وزیر ابومسلم صلاح در توقف دیده ابومسلم سخن ناصح مشفق نشنیده و بدرگاه خلیفه رفت منصور تا سه روز او را بار نداد اما چندان تکلفات کرد که ابومسلم در غلط افتاد و در روز چهارم منصور
ابومسلم را در خلوتی طلبید اشتر خدمتش در فهم منصور تیر گذشت و با وزیر مشورت نموده وزیر گفت ترکت الرای والرای و این سخن مثل شد و در بعضی از تواریخ معتبر است که چون ابومسلم عزم ملاقات ابوجعفر کرد
مخلفات خود را با مالک هیثم سپرده گفت باید که بجانب ری رفته در آن ولایت اقامت نمائی اگر مکتوب بتو آید که نقش یک نصف خاتم من بران باشد بدانکه آن نامه را من نوشتم و اگر نقش تمام خاتم
بران بود بدانکه آن مکتوبات را دیگری مهر کرده فرستاده است و بروایت اصح چون ابومسلم نزدیک بمداین رسید منصور مجموع بنی هاشم را با امرا و ارکان دولت به استقبال او فرستاد و ابومسلم به استظهار به آستان
خلافت آشیان شتافته منصور چون او را دید بر پای خواست و رسم معانقه بجای آورده اظهار بشاشت نمود و گفت که نزدیک بود که مرا نادیده و انچه اراده من بود بتو نارسیده طی کردی اکنون برخیز
جامهای سفر از تن بیرون کن و از رنج راه و کلال سفر بیاسای ابومسلم از پیش ابوجعفر بیرون آمده در قصری که جهت او مهیا ساخته بودند نزول کرد و سرهنگان که همراه داشت بحوالی قصر فرود آمدند و ابومسلم
تا سه روز بر مائده ابوجعفر حاضر گشتی و با یکدیگر در امور مملکت مشورت نمودندی گویند که ابومسلم در آن سه روز در محلی که ابوجعفر در آنجا بودی سواره آمدی و بعد ازان پیاده شده در مجلس فراغبال نشستی و در روز
چهارم ابوجعفر فرمود تا عثمان بن نهیک با سه سرهنگ دیگر در خانه که پهلوی مجلس واقع بود کامل و مسلح بنشستند و با ایشان گفت که چون ابومسلم پیش من آید و من سه نوبت دست بر دست زنم شما از
کمین بیرون آئید و پای پیش نهاده با او دست بردی نمائید که تا قیام قیامت ازان باز گویند و با حاجب گفت که چون ابومسلم خواهد که بمجلس من درآید شمشیری که دارد ازوی بستان حاجب حسب فرموده عمل
نموده ابومسلم غضبناک پیش منصور آمد و گفت ای امیر مرا حاجب نسبت بمن کاری کرده است که مدت الحیوة بمجلس نکرده بود منصور استفسار نموده ابومسلم عرض داشت که شمشیر حمائل داشتم از دوش من بر بود
منصور گفت لعنت بران کس باد که شمشیر از تو گرفت بنشین که ترا هیچ باک نیست ابومسلم بنشست و در آن خانه غیر وی و منصور هیچکس نبود انگاه منصور از وی پرسید که چرا پیش از ملاقات من میل خراسان
کردی ابومسلم جواب داد که تو بر من اعتماد نمودی و امینی فرستادی که ضبط غنایم کند و منصور در برابر سخنان غلیظ درشت القا کرده ابومسلم گفت ای امیر کمال جد و جهد و کثرت مساعی جمیله مرا که در
ظهور سلطنت خاندان شماست فراموش مکن منصور گفت یا ابن الخبیثة والله که اگر کنیزکی سیاه بجای تو میبود و انچه از تو صادر شد ازوی صدور می یافت آئینه دولت و اقبال ترا جهت آن سعی دادی
که خدای عز و علا خواسته که علم خلافت و تسلط با ارتفاع یافته حق بمرکز خویش قرار گیرد و اگر این معنی منوط و مربوط بجهت حول و قوت تو بودی بر گشتن یک کس قادر نگشتی یا ابن الفاعلة تو آن کسی
که امنیت علی عم مرا خواستگاری نمودی و گفتی که من از فرزندان سلیط بن عبدالله بن عباسم و پای پیش از اندازه خود دراز کرده بر موضعی رفیع بر آمدی ابومسلم گفت یا امیر قدر من ازان نازل
تر است که تو این همه خشم بخود راه دهی و چون سخن باین مقام رسید ابوجعفر منصور سه نوبت دست بر یکدیگر زده چند کس با شمشیر های کشیده بیرون آمدند و چون ابومسلم دانست که حال چیست سر بر پای منصور
نهاده خواست که بوسه دهد ابوجعفر لگدی بروی انداخته ابومسلم بر پهلو افتاد و سرهنگان رسیده شمشیر بکار فرمودند تا مهم او با تمام رسید بعد ازان منصور فرمان داد تا جسد او را در بساطی که بران کشته شده
بود پیچیده در گوشه خانه انداختند و پیش از دخول در قصر ابومسلم با عیسی بن موسی عباسی گفته بود که با من در ملاقات خلیفه موافقت نمائی که در حضور تو میخواهم که بعضی کلمات عتاب آمیز با او بگویم
و عیسی با وی وعده داد که تو برو که من از عقب تو می آیم و متعاقب این حال عیسی بقصر خلافت در آمده از منصور پرسید که ابومسلم کجاست منصور گفت ها هو ذاک فی هذا البساط یعنی اینک
در آن گلیم است که پیچیده شده عیسی گفت ابومسلم را کشتی اما با هزار سرهنگ او که بر در قصر ایستاده اند و بر وی اعتقاد دارند چه خواهی کرد منصور فرمود تا هزار صره که در هر یک از آن ها هزار درهم باشد مرتب
ساختند و چون زمانی گذشت و متابعان ابومسلم را معلوم شد که آفتی بوی رسیده است شمشیرها از نیام کشیده در جوش و خروش آمدند ابوجعفر فرمان داد تا زرها را با سر ابومسلم از بالای کوشک بزیر انداختند و هر یک
ازان سرهنگان صره برگرفتند عیسی بن موسی از بام قصر فریاد بر آورد که ای اهل خراسان ابومسلم بنده بود از بندگان امیر که در آزار خاطر او میکوشید و اکنون جزای خود را یافته شما تسکین گیرید که اضعاف
و آلاف این محقر بهیه شما خواهد رسید امرا و سرهنگان زرها برداشته سر ابومسلم را گذاشتند و بعد ازان منصور دست عطا بر گشاده مجموع تبع ابومسلم را اموال وافر بخشید تا حلقه اطاعت او در گوش
افکنده ابومسلم را فراموش کردند آری خاصیت زخارف دنیا همین است و مسوده این مقال آنکه رقم این حروف کرد از غایت سادگی غالباً در وقع بر زبان او کم گذرد جمعی را دیده که از نهایت اتحاد
بخون یکدیگر گواهی میدادند و چون از بهای نقدی میان آمد آن عداوت بحبشی مفرط که عبارت از عشق است تبدیل یافته و حدیث یاران قدیم و دوستان بر جاده اخلاص مستقیم را بر طاق نسیان نهادند با آنکه
از اعیان پیشین اضعاف و آلاف آن متوقع و متصور بود نقد را نسیه نمانده گویند که روزی ابومسلم خطبه میخواند شخصی در آن اثنا از وی پرسید که لباس سیاه چرا اختیار کرده گفت فلان روایت کرد مرا ابو الزبیر جابر بن
عبدالله روایت کرد که حضرت رسالت در روز فتح که عمامه سیاه بر سر بسته بود و این جامه جامه هیبت و دولت است بعد ازان اشاره بغلامی کرد که سائل را بیرون برده گردن زند مختصر منتظم ابن جوزی و تاریخ حافظ
ابرو مسطور است که ابومسلم ششصد هزار کس را بتعیین کشته بود و روزی سفاح با ابومسلم پرسید که تو این مرتبه بزرگ بچه یافتی گفت صبر را شعار خود کردم و حذر را دثار خویشتن ساختم و راز خود را با هیچکس نگفتم و بتأیید یزدانی و توفیق سبحانی بعالی ترین مراتب رسیدم

سن آدمی از اعمال او شکایت نمود عرضه داشتی دران باب بوی داد ابوسلم بخاطر آن بعامل نوشت که کار این درویش بهسازد الاسن کار تو بسازم ذکر خروج سنباد مجوسی و انقطاع دولت قبتمادیان به عنایت حضرت قدوسی سنباد از جمله آتش پرستان نیشابور بود فی الجمله کتبی و شهرت در آذربایجان و اران و ارمینیه یافته از مادر دولت و اقبال زاده بود و آتش مشاهده کرده و در آتشکده ها دیده بگاه بگاه ضیافت بجای آورده از حال بعضی اعتضاد نموده ابوسلم و کنان امر خود کوشید سنباد گفت قصد خویش با کس نگوید من هردی را دارم و بعضی واقف اسرار تو تواند بود ابوسلم سپر از انی امیر خود باد و در رسیان نماده سنباد گفت مرا از طریق فراست چنان بخاطر میرسد که تو عالم را از زیر و زبر کنی و بسیاری از قرار زن عرب و اکابر عجم را به قتل رسانی و لوا از زمین بخون سرخ و سفید نگرنته سنباد وداع نموده از میانه بیرون رفت و دران آوان که ابوسلم حاکم دیار خراسان شد سنباد و بعضی از اعراب که در ولایت نیشابور اقامت داشتند و بعضی قوی افتاد و مدد دران امر حق بجانب سنباد بود که با ابوسلم انجام کرده ابوسلم زده هزار مرد بدوی داد تا مجموع آن عربان را بقتل آن دو سنباد و برادرش جاماسای سیاه پوشیده ملازمت ابوسلم اختیار کردند و بعد از کشته شدن او سنباد اهل ری و طبرستان را دعوت کرده همه بادی دین باب متفق شدند و ایشان بنیت آنکه قومین را در دست تصرف آورند متوجه آنجانب گشتند و حاکم قزوین شونجن بر سر ایشان برده و همه را گرفته و مقید و مغلول ساخته نزد ابو عبیده حنفی والی ری فرستاد ابو عبیده بنا بر سوء رائی سابق که با سنباد و دشمت برادرست اورا کرده گفت او دینی هست یا مثال این مهمات چه کار دارد و دوست از دوی بازداشته بعد از چند روز آن جماعت را گفت تا بجای رفته آنجا اقامت نمایند و چون سنباد و هفارسی تمرار گرفت مردم آن ناحیه یارا اعلان کلی عصیان بخود یار ساخته به عزم رسی لشکر کشیده و ابو عبیده نیز آهنگ جنگ ساز داده از شهر بیرون رفت و چون صف ها راست شد سنباد زره بر آورد و گفت یا ابا مسلم یا ما ابوسلم و از لشکر ابو عبیده نیز شمل این سخن گوش او رسیده چون ابو عبیده از پیش و پس ناچه ابوسلم شنیده و تهی بخود راه داده و گریخت و سنباد و اران تعاقب نموده ابو عبیده در شهر قصص گشت و سنباد رسی را مسخر کرده ابو عبیده را مکبت و ترکات ابوسلم از اسلحه و سایر جهات چندان بدست سنباد افتاد که محاسب بهم از شمار آن عاجز آمد و لشکرش بصید شرار رسیده از ری تا نیشابور را گرفت و در استیلا با یاران خود از مسلمانان سگیفت کردند چنان چه ابو جعفر قصد کشتن ابوسلم کرد او عرض سفید شده بود بزبان مغلان قدیم صاحب مهد بست و مراد از ساده موهت تا جهان را از نسا فعان جهت امام آخر الزمان پاک سازم و کلمات مزخرف او بگوش شنیده رسید چمچی کشیر از ان طاکفه و ظل رایت او چنگ نشنده مجوس سگفت در فلان کتاب دیده ام که مدت دولت اهل اسلام چندین مدت بیش نباشد و بعد از ان کی از نی سایسان ظهور کنند و این زمان وقت ظهور سامنیان رسیده و در خاطر دارم که رشکر کشیده بروم و خراب سازم و چون خبر خروج سنباد و بسمع ابو جعفر منصور رسید جمهور بن مراد عجلی را با لشکر سگین بدفع او نامزد فرمود و جمهور منازل و مراحل پیموده ناحیه ساده لشکر گاه ساخت سنباد از این صورت اطلاع یافته متوجه آن جانب شد و زمان مسلمانان را لشکر کوه برستان سوار کرده با خود همراه داشت و چون تقارب فریقین اتفاق افتاد سپاه اهل اسلام لشکر جمهور را دیده فرار بر گزیدند که دامنه آن کوهها در استقبال سنباد بود و مسلمانان بیکبار زوال پذیرفته و فکر یاران جمهور تسترن را رسانیده و شتران را روی بسیاه و ساده نهادند و سپاه ایشان هم در هزیمت بدان صوب رفتند و سنباد بی محابا در عقب ایشان تاخته بسیاری از لشکریان را بقتل رسانیده و جمعی کثیر از لشکر ایشان سنباد در بیابان از تشنگی هلاک شدند نقل است که دران وقت هفتاد هزار کس در عوض تلف کردند چون سنباد بسلخ هشتاد هزار رسید هم با مال بیش حاکم طبرستان فرستاده بود و ثلث آن مال بوی بخشید و مدتی دران ولایت بدوی پرداخت حاکم طبرستان سنباد را با استقلال و منتسبان تقتل رسانیده آتش دولت آن مجوسی کرنیا زنه فلک تیز کشیده بود بدیگرگونی فرونشست ذکر خروج طاکفه روندیه برای جعفر منصور عبد الله بن روندیه گوی از نقبای عباسیه بود که در خراسان بدعوت مردم اشتغال مینمود از ارتکاب دخون ریختن مردم مسلم بخلاف ابوسلم احتراز نمود جناب ابوسلم این معنی را نیکو ادراک نموده گفت این طاکفه را که اسیر عشق گردانیده نگذاشت خلق را به مذهب خود دعوت باید کرد اگر قبول نکنند بر هر چه خاطر خواه امیر باشد بایشان عمل باید نمود ابوسلم گفت این هم که میگوئی مقصود بر سانست بی قتل عام بر آنجا مرا می باید عبد الله گفت اگر چنین هست من نیز با جان دارم که ایشان را ملازم گردانیده بمقتضی فرمان امیر عمل نمایند ابوسلم گفت اسامی آن جماعت را نوشته من رسان و بعد از ان مقصود آنکه چون ابوسلم علمای مانفع خواه مرد مزور نامه ها بگردهای امنوده از یاران خود نزد او فرستاد و جمیع آن فرق را حاضر ساخته و چون عبد الله بمقتضی حکم صاحب الدعوة مخلصان و مردان خود را جمع ساخت ابوسلم فرمان داد که هر گروهی را بمنزل فرود آورند و مدد بعد از ان بقتل عبد الله بر سانند تا از ان گروه جنبشی که در عقب تصور آید بر سر او ریخته کار او را بسازند و قوم روندیه ابوسلم را پرستیده و میگفتند که او آن خدائی است که پرورنده عالم است و ابوسلم را این معنی وقوف یافته بارسی دیگر جمعی کثیر از ایشان گمراهان را رسیده گرفته بکشت و بعضی از ان قوم شخصی از علمای ابوسلم را به فریفته تا او را نامزد داد و تمامت سوی سر ایرش کوه ابوسلم رفته پیشگاه از خانه بیرون نیامده و چون سلام کرد که مرده نهر کیست او را در نظر خویش نکشید بهمو خان گفت که ابوسلم در پیش کشیدن کوه الاو ریسمان کشیر آن کس که او را نامزد داد و چون منصور عباسی از جانب ابوسلم قاصد ساخت بعد از مدتی طاکفه از روندیه بروی خروج کرد متعصل این معنی آگاه شده امیر آن قوم که بر شاسخ قائل بود نیز گفتند که او خدای است مدروح آن قول نیز بسوی عثمان بن نهیک گرفته است و این معنی بمنصور رسیده منصور بخط ابو مسلم فرمود بنی آدم را او را بر کشیم و گریده را بدار الوزر بر گیریم و الا بنی نشان تا اتمام آن جماعت باید گریخته و مقاتله نمایند و بعد یک موضع جمع نشوند و گفته اگر منصور بخط ابو مسلم فرمود بنی آدم را او را بر کشیم و گریده را بدار الوزر بر گیریم و الا بنی نشان

بعصیان گرفته تا بوقتی خالی بر دشمند و همی کشیر دیلی تاوت شاده چون بدر زندان رسیدند آن ابرز مین افکنده و مدتها ن در آمد و مدا کا بر خود را از بند خلاص کرده در حال از بند نهاد استمند تا لشکریان شهر در یابند بر غم قتل منصور سه بقصر او شاد نه چون خدش از ین معنی خبردار شد پیاده از قصر بیرون آمد و بنا برآنکه اسبی نبود حاضر بر استری سوار گشت و بعد از فراغ از دفع رو ندیه عزم کرد که بهیئه بر در کوشک اسپ مهیا دارند و آن اسپ را اسپ نوبت گفتند و این رسم در میان سلاطین باوقار بود لجرم منصور با سعود دی چند بجزیره بن شغول شده دران حین مهین بن زاذمهر که از اعیان ارکان دولت مردان بشجاعت و سعادت نشمار داشت در ایام محاصره بخط با منصور محابات نموده بعد ازان تا غایت در زد ایار اقتصار و روزگار میگذرانید بر در کوشک عاقر گشته بحجام استرا دار برگرفت و بخدایش سوگند داد گفت که بقصد سر و تاس کجایت محل من مکاشفه نباشد تا بتوسل نموده من و طائفه از ملازمان دار الخلافه بجرب و ندیه اشتغال نمودند ابتیان را رانده به دروازه رسیده دروازه را کشاده لشکریان بشهر در ریختند و از رو ندیه بگریختند و منصور بنظر عاطفت و احسان و رسن دگر بست شتر ار درهم و حکومت بین سه دی ارزانی داشت و هر چند در ایام خلافت ابو جعفر دوانقی و قایع بسیار رو می نمود اما خاطر عاطر خانه شکین هیچ ناخوش نمی گردانید و بدکر نیا بعد و اختصار نمایند ذکر مدح عمارت دار السلام بغداد و اتمام آن بتوفیق خالق عباد و بعضی در وجه تسمیه آن بشهر بابن هم گفته اند که دران نواحی در قدیم الایام باغی بوده که آن را باغ داود خوانده اند بدین وجه گفته اند کریخ نام صنمی ست که مردم آن ولایت سجود و خدمت داشته اند و عبارت از بخشش ست و بدین تقدیر معنی لفظ بغداد یعنی بخشش داد باشد و وزی نبذ کنند بتقریب بین کلمات راد و محاسن کسی از اعیان بیگانه فاضلی را که اعتقاد طائفه بنسبت باو آنست که قایم مقام شیخ ابو علی سینا و خواجه نصیر طوسی ست دران فصل حاضر بود و سر رشته دوخ عطا است پرسیدم که چگونه گفت و رفت عجم حرف غین نمیباشد بنده بر نور گفتم چنان معلوم میشود که عقیده شما آنست که لفظ باغ و چراغ و الاغ عربی است در غایت فصاحت و آن فاضل انسان سخن دیرینه هنوز کینه کهنه و سینه دارد و با ما بی سجاده و تعالی منصفان ما الانصافی روزی کناد و او را از سر چریکه این مخلص صافی طویت در گذرانا و بفضل و منه علماء اخبار رحیم الله آورده اند که ابو العباس سفاح و ایام خلافت خویش بنواحی کوفه شهری بنا کرده آن را حمیمه ها شمیه نام نهاد و چون طائفه رو ندیه دیدند که در بعضی کتب عربی الشان را برادر ندیه تعبیر کرده اند در ان شهر بر منصور خروج کردند منصور را قامت خود را دران دشت فرمان داد که محلی مناسب پیدا سازند صحابان به عمارت شهر مشغول شوند و بعد از تفتیش و تحقیق معروض گردانید بنده فلان مکان را که مرقا فله و کاروان و متنزل بر اثمار تابستان و زمستان هست به تعمیر سزاوار تر هست و منصور ازین خبر مستبشر و سر در گشته متوجه اقصوب گشت علی بن طقطقی گوید که سن دران سفر ملازم رکاب اسیر منصور بودم و بعد از طی منازل و مراحل به فضای انبار دیده چند نوبت ازین طرف بدان طرف رفت و احتیاط کرد و دران نزدیکی راهبی متعلم داشت و منصور مرا پیر و راهب فرستاده و ازین پرسید که سبب احتیاط و هیبت گفتم سخواهد کرد ین موضع شهری بنا کند پرسید که نام عبد الله گفت چه لقب دارد گفتم المنصور با لله و از کنیتش استفسار نمود جواب دادم که ابو جعفر راهب گفت ادین شهر تواند ساخت گفتم حرا راهب گفت مادر کتابی قدیم یافته ایم که در ین موضع شهری عظیم بنا کنند ایامی آن مقارض نام خواهد یافت بشنود من سخن راهب به منصور رسانیدم داو بیشتر گشته از اسپ فرود آمد بجبهٔ شکر آلهی بجای آورد و بعد ازان رغبت وی بطرح عمارات بیشتر شده به احضار منجمان و معماران فرمان داد سن گفتم یا امیر سبب بجبهٔ را خواهد انم لیکن منجم راهب را حضار شد گفت سخن راهب را مبنی بر دفع خطر مفسود فرمود که الا والله بلکه بر غبت این مرا زین سبب یاد شده شد که مرا در ایام کودکی مقارض نگفتند و ظن من آنست که یکی ازین قضیه توقف ندارد دیگر سن که وضعیت واقعه چنان بود که در ایام حکومت بنی امیه انجا بیت مقاتل نامی از فضلای بنو هیم خانچه سیدانی در ان حالت سر یکی از کردکان که از اقران من بود طعامی ترتیب میکرد و چون نوبت بمن رسید هیچ چیز نداشتم رسیمان های دایه خود را دزدیده مقدار فحم و دعوتی مهیا کرده نیم دایه ازین پرسید که چه طعام از کجا آورده گفتم از فلان کس قرض کرده ام و چون دایه بر سر سیمان خود رفته او را ندیده یقین آنست که حقیقت حال هیچست و من سر رشته حکایت بدست او داده تقریبا بر وجب آشتی باز نرود م و در آن سامان شخصی بود بزرگی شهور بمقارض نام و این حکایت سرق مرا بر ایشان عام و پدید گفتند این نام بر من اطلاق کردند الشان ساقی باشن طایفه زنده چند نوبت مرا مقارض گفتند و بالجمله چون اسباب آماده شد منصور بجانب سمیر راگفت تا بحث بناسا قی احتیاط کنند و با تفاق خالد برمک حجاج این اطلاع کرده بنجم خوضی سفر نمود زیرا که چون گشید و قرار اختیار طالع قوس قرار داد و چون منصور رسانید که ازین طالع قوس برگرشت عمارت و طول اعتماد گشت خلایق و درین شهر ایمن بودن الشان از قوس و اداین رو عملیات را نوبخت سعر ضمد اشت که هرگز بموت خلفان درین شهر اتفاق نیفتد منصور تبسم نمود گفت الحمد لله صلی ذلک امین حکام سزاوار و اقع افتاد و چه دار السلام قریب بالصد سال مرجع خلایق آفاق بود و جمع غلیظه دران شهر مرزوجه منصور در راه حج وفات یافت و مهدی به سوء منشی دیگر دلهوی به عیسی آباد و رشید بطوس و امین را لشکر طاهر بنود الیسین و رشید و گرفته در شرقی بغداد ش قتیل رسانیدند و مامون قریب بطرطوس فوت شد و معتصم و واثق و متوکل و منتصر بسامره و قمس علی نهاد و نخست منصور خشت بر زمین افکند و گفت بسم الله و الحمد لله و الارض یورثها من یشاء من عباده و العاقبة للمتقین و در سنه خمس و اربعین و مائة آغاز عمارت کرد از دو ض اهل یاد و پنج گاو بود و عرض سر دیوار بست گز بود بوقت خروج محمد بن عبد الله الحسنی و برادرش ابراهیم چند گاهی آن عمارت ناتمام بماند چون منصور ازین هم فارغ شد باد یگر تیر آن پرداخت و در سنه شست و اربعین بر تمام رسید گویند که هزار دینار صرف عمارت بغداد شده بود و در ابتدا از ارض شهر منصور خوست که ایوان کسری را که در مدائن سنت خراب کنند و خشت آنرا در عمارت

بغداد صرف نماید و دران باب با خالد برمکی مشورت کرد خالد او را مانع آمده گفت این نشانه‌ایست از ملوک عجم و از اینجا استدلال میتوان کرد که قوت دین محمدی تا چه غایت بوده که متابعان ملت او بر خداوندان این امثال عمارت غالب آمده اند دیگر آنکه امیرالمؤمنین علی در آن موضع نماز گذارده و چون خالد برمکی از اعیان عجم بود منصور گفت که تو تعصب ملوک فرس میکنی و میخواهی که بنا ایشان منهدم نگردد و بعد از آن بتخریب ایوان کسری امر فرمود و چون دید که اجرت عمله که ایوان باز میکنند مع اجرت آلاغان که خشت ایوان بار کرده به بغداد میبرند بسیاری از بهای خشتی که بجدید می پختند زیاده بود فرمود تا ترک نمایند و با خالد گفت که من از سر آن معامله درگذشتم خالد گفت یا امیرالمؤمنین ترک خراب کردن ایوان لایق شان نبود دست از آن مهم باز مدار زیرا که مردم خواهند گفت که عمارتی که دیگران در اتمام آن سعی نموده‌اند امیر منصور خراب نتوانست کرد و بجهت کمال امساک منصور بآن سخن التفات ننمود

ذکر وفات ابوجعفر و بعضی از کمالات و حالات او

در بعضی کتب مسطور است که منصور پیش از مرض موت بچندین روز این دو بیت را بر دیواری نوشته دید عربیه ابا جعفر حانت وفاتک وانقضت سنوک وامر الله لابد واقع ✽ ابا جعفر هل کاهن او منجم لک الیوم من حر المنیة مانع ✽ و ابوجعفر ازین جهت متاثر و محزون شده دانست که اجلش نزدیک است عبدالعزیز بن مسلم گوید که روزی پیش منصور در آمدم و او را متحیر و مهموم دیدم سلام کردم جواب نداد ساعتی بایستادم و قصد بازگشتن کردم منصور گفت دوش بخواب دیدم که شخصی برین بیتی خواند که دلالت بر حلول اجل من میکند و آن ابیات که یاد گرفته بود بر زبان گذرانید من گفتم که خیر باشد یا امیر هم در آن ایام بعزیمت حج از بغداد بیرون آمده در قصر عبدویه فرود آمد و هنگام صبح کوکبی از کواکب منقض ظاهر گشت که روشنائی آن با طلوع آفتاب برابر داشت و پسر خود را که بمشایعت پدر آمده بود حاضر ساخته در امور ملکی و مالی وصیتها کرد و منصور در آن سال که از عالم فنا بدار بقا خواست رفت میگفت من در ذی الحجه متولد شده‌ام و در ذی الحجه با من بیعت کرده‌اند و گمان من درین است که در این سال در ذی الحجه وفات خواهم یافت و چون از کوفه یک منزل درگذشت بیمار شد و با ربیع مولی خویش گفت که جهد کنید تا مرا به مکه رسانید و خدم و متعلقان او در سیر مسارعت نموده چون به بئر میمون رسیدند منصور در ششم ذی الحجه در آن موضع وفات یافت و آن شب مرگ او را پنهان داشته چون روز شد بدستور معهود اکابر و اشراف و سلاطین بر سر بالین او حاضر شدند و ربیع جهة مهدی از ایشان بیعت گرفت و منصور را سر برهنه و روی گشاده دفن کردند زیرا که احرام حج بسته بود و مدت عمر او شصت و سه سال و ایام خلافتش بقول اصح بیست و دو سال بیست و چهار روز کم بود سلامة الابرش که مولی منصور بود گوید که من در خلوت او را دیدم و وی در خلوت بغایت صبور و متحمل و خوش خلق بود و چون به مجلس بار بنشستی رنگش متغیر گشتی و چشمانش سرخ گشتی تا آن زمان که بحجره خاص عودت نمودی آورده‌اند که روزی منصور بر بام قصر خود نشسته بود که ناگاه نظرش بر فراشی پیر افتاد که حوالی قصر را آب میزد آن پیر را طلبیده پرسید که چرا ارباب حکم و فرمان کوتاه عمر میباشند بخلاف شما مفلوکان پیر گفت یا امیر ایشان بر یکبار روزی خویش از خزانه الهی و مطبخ پادشاهی میخورند ما بتدریج بکار میبریم منصور پیر را استحسان نموده صد درهم به او بخشید و بعد از هفته منصور کودکی را دید که بر آن اشتغال داشت از کودک پرسید که آن فراش پیر را حال چیست کودک جواب داد که من پسر آن پیرم و او برحمت خدای پیوست منصور فرمود که پدرت الحق راست گفت زیرا که چون نصیب خویش بیکبار یافت بعالم دیگر شتافت نقل است که شخصی را که بر منصور خروج کرده بود پیش منصور آوردند منصور خارجی را دشنامی زشت داده خارجی گفت میان من و تو تا دیروز سخن بشمشیر بود امروز که من دست از حیات خویش شسته‌ام به نسبت من این سخن شنیع میگوئی اگر من جواب تو گویم جز انفعال تو چیزی برین مترتب نخواهد شد منصور شرمنده شده از سر خون او درگذشت و تا یک سال با وی ملاقات نکرد گویند که روزی در مجلس منصور صفت تدبیری که هشام بن عبدالملک را در حربی اتفاق افتاده بود مذکور میکردند منصور شخصی را که پیوسته با هشام مصاحبت داشت طلب فرمود چون آن حاضر گشت کیفیت و تفصیل آن واقعه استفسار نمود و آن مرد در سخن آمده هر گاه که نام هشام بردی رحمة الله علیه میگفتی منصور از تکرار این حدیث در غضب رفته گفت برخیز که لعنت خدای بر تو باد پای بر بساط من نهی و بر دشمن من ترحم میکنی مصاحب هشام برخواست و روان شد با خود گفت که اگر هشام دشمن تو بود بر ذمت من چندان حقوق دارد که قلاده محبت او جز مرده شوی از گردن من بیرون نتواند کرد منصور این سخن شنیده او را بازگردانید و گفت بگوی که انعام و احسان هشام در شان تو چه بوده آن پیر عزیز فرمود که هشام مرا از مردمان بی نیاز ساخته و آبروی مرا از ذلت طلب نان نگاه داشت و درین مدت بدر خانه هیچ مخلوقی نرفتم و به ملازمت هیچ کس کمر نبستم منصور گفت که من گواهی میدهم که تو از زنی پارسا متولد شده و مردی کریم ترا پرورده است آنگاه او را صله گرامند داده آن شخص گفت یا امیر من انعام ترا از روی شرف قبول میکنم نه از جهت احتیاج و چون رخصت انصراف یافته بیرون رفت منصور گفت این مردم سزاوار بخشش و احسان اند مانند این در لشکر ما کجا یافت شود غالبا چون منصور را نهایت امساک بود میخواست که مردم خود چیزی دهد ایشان را به بیوفائی منسوب و متهم میداشت ابن عباس گوید که روزی منصور در بالاخانه قصر خود که مشرف بر دجله بود نشسته با خواصان و ندما حکایت میکرد که ناگاه از دری که آنرا باب دولت عباسیه میگفتند بر سمت خراسان واقع تیری آمد و پیش او افتاد منصور عظیم ترسید و تیر را برگرفت و در میان هر دو پر تیر ابیات عربی دید که به موعظه و نصیحت اشتمال داشت و بر یک طرف تیر نوشته بود که مردی مظلوم از مردم همدان در زندان است منصور بسبیل تعجیل کسان فرستاد تا تفحص زندانیان کنند و فرستادگان منصور در خانه از خانه‌های زندان در آمده پیری را دیدند در بند که روی بجانب قبله داشت این آیه تکرار میکرد و سیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون و آن جماعت پرسیدند که ای شیخ تو از کجائی پیر گفت از همدان ایشان او را نزد منصور آوردند منصور از حال وی استفسار نموده پیر گفت من مردی ام از خانه کرام و اشراف همدان و چون والی تو به آن ولایت آمد ضیعت مرا که به هزار درهم می ارزید بسبیل غصب گرفت و چون دانست که استغاثه خواهم کرد مرا در بند و زنجیر کشیده و به نواب دارالخلافة نوشت که این شخص

موسی عیسیان و خیزان درشت ازان جهت بود و امید و دخول بدان جانب سال نوم منصور بر چنین گفت که چند گاست که در زندانی پیر گفت چهار سال ست که باین بلاگرفتارم و منصور فرمود که بندبار پیر گفت بندبار ازان بادا گفت که ایها الشیخ ما نصیحت ترا بانواع آن برتو سلم داشتیم و ترا ولایت همدان و ری اگر دانیم تا حاکم ساباتی تا کار نشست بتو اینچ جا بود و نهشت انتقام خود از زوی کنی پیر همدانی نفس زاده کرده گفت یا امیر نصیحت را قبول کردم و چون صحت امارت دران امر شروع نمیکنم و از سر حریصه دلی در گذشتم و منصور بعد ازانکه حاکم ظالم را ساحت ساخت پیر مظلوم را بانواع عواطف و عوارف خسروانه اختصاص داد و دوستی و ابرار استعفار زد کرد م خصت انصراف ارزانی داشت از سنان او ست که یاد شاهان از اصحاب خویش بیکتبه تحمل میکنند مگر حضرت را که آن شرکت را رنگ افشار را رز و خیانت و رحم ست گفت هر کرا مرد ت زیاده با نکته سوخت او شیب باشد دران حدیث باشی آن سخن را دارد که گفته اند هر کرا سر بر گنبد و سر بر تنبد گویند قاضی همه ورا نیز میری غمری کرد دران باب عرضه داشتی از منصور در ستاد و منصور نبشته نوشت که حبلتک امک یا قضیه الماعا یعنی ترا بر قضا حکومت نصب فرمودیم نه بشفاعت تو تبی مادر بدگمان باشد و ترا بقتل خویشتن حجت و آمدن تعلل منیود منصور شنائی نوشت مضمون آنکه اگر دو گران می آید که تو ای چشم بر درگاه شود ابعضی از حبشه دش قناعت کردیم تا بر دی زیاده نموتی نباشد باید که سلاح و ابی بلات فانه کراه اند رودی او گفتند که فلان منهم وفات یافته هست و از دی جمیع و عقار بسیار مانده و فرزندان او در سن رشید نمیرسیده اند گر فرمان همایون نافذ گردد که عقار بعضه انها نهار است صرف شود تا خزانه تو زیری باشد جواب داد که سر کرا خلافت خدا تعالی بر روی زمین سیکرد نه اموال ایتام و مساکین او را سزا نه اند و آورده اند که روزی منصور سیگفت که سن نهایت محتاج ام بسیار کس ملازمت درگاه من نمایند که ثبات ملک بوجود ایشان هنوز هست چنانچه ثبات سر بر بسیار پایه پرسیدند که یا امیر آنان کیانند گفت اول قاضی که حکم بر هستی گند و میل با هن جانب نکند و دوم صاحب شرطی که داد و قوی از ضعیف بستاند سوم صاحب خراجی که بموجب عدالت مال از رعیت بگیرد و چون سخن باینجا رسید گفت سایه بدندان گرفته گفت آه آه گفتند یا امیر چرا هر سه کمیت فرود جدی کرد این قوم که گفتم طاقی واقع نمیشناسد یا فتی در کتاب مراقاة الجنان آورده که در زمان وقت که منصور بر گشتن ابو مسلم عازم شد عیسی بن موسی را بود شت که ۵۰ کلنگ ازای فلان دیار آنچه افغان فلان دار الملک بجای او باشد و منصور در جواب تلگی کرد عبر بیه از آنکه ذاری فلان دیار آنچه افغان فساد ازای ان تیر دو انا نقل ست که منصور از سلام بن قتیبه پرسید که در سنان ابو مسلم چه گونی گفت لو کان فیهما الا الله لفسدتا منصور دنی گفت آنچه گفتی بس ست که سن سخن تراد گوش هش خود بود بیت نهاد م که هر کس را نقطعای و عباسیه کیج رفتی خانه تا کعبه را حاسه پوشانیدی و چون مهدی بگر سید سر عرض گرانید نکه از کثرت آلو اسد دیوارهای خانه کعبه گران بار شده هست مهدی فرمان داد تا آن جامه ها را فو گرفت بفقرا و مساکین بدادند و دست جامه زنانه و خانه پوشانیده و حکم کرد که تا بشکنند زعفران دیوار و بام خانه بیندود و در مدینه رسول دست عطا کشوده مردان و زنان و کودکان آن بقعه شریفه را خوشبو گردانیدند و در این سفر مبارک سه هزار درهم و دویست هزار دینار خرج رفتن و آمدن او شد و بچگیس انعقاد حسن خلق و صفا بود و در زمان ابن سقنع خروج کرد و ابن سقنع مردی بد شکل و کریه منظر بود و چهره از علامت کراهت کرده بر دی خود دیکشید تا مردم صورت زشت او را نبینند و آن لعون دعوی الوهیت میکرد و بعضی از یاران خود گفته بود ند میگفت که خدا تعالی مصور شده بصورت آدم از بهشت ملایکه را بسجده کردن بعد از ان بصورت نوح مصور شده بهمچنین بصورت انبیا و حکما مصور میگشت تا بابو مسلم رسید بعد ازان گفت ربی حلول کرد قال الله تعالی عما یقول الظالمون علوا کبیرا گفت در عقاب شصده و نیز نجات دهاتی تهامه هشت چنانچه طلسم را چاه نخشب میگفتند و چون فرو رفت یرتوی انداخت و آواز مرغ فرو میکرد و آخر الامر در تلفیق شخ لعین هنوز ای کش تعصب گشت و طائفه که ایشان را سفید جامگان خوانند او را مدد و معاونت کردند و کاران باد ایاد شدند و تعلق بقعه آن بود که ابو مسلم از محمد مصطفی فاضلتر است حافظ ابرده و رتاج خونخوش آورده هست که سقنع در قلعه کش چندی قیام نمود که از سبوع چو در و تا مدت شصت روز شب های دو جوا پیدا نیشد که از سه روز ها نمیبود و چون مهدی او نفته او خبر یافت لشکری شایگین بجنگ او فرستاد و ایشان بعد از دی سه با سفید جامگان کر اتباع او بود ند انهزام ایشان سقنع را در قلعه کش محاصره نمود و چون سقنع بیقین دانست که قلعه مستعمل اسلام خواهد شد اصحاب خود را فرمود تا بمرد ان تا بمرد ند گریک بر روی شمشیر او تا آن کنیزک که بدین حال توقف یافته در کنجی تنهی گشت و چون اهل قلعه رخت به شهرستان عدم کشیدند اجساد ایشان را بسوخت و خود در خم تیزاب بر آمده گداخته شد گر سوی سلم او کرد بر روی تیزاب بماند و آن کنیزک بعد از انقلاع امام قلعه بالای برجی آمده فریاد بر آورد که گروه اامان سید سیده و متعرض اموال من نگشته و قلعه میکشایم و اهل سلام این سخن را قبول کرده کنیزک بر دروازه مکشاد و چون لشکریان در حصار در آمدند چگیس را ندیدند و بر سر خم تیزاب رفته موی چند بنظر ایشان آمد و دریافتند که تیزاب موی را نمیگذارد و آن جاریه را که احوال سقنع را اعلام داده و دعوتی مدید سفید جامگان در باور او را نهر میگفتند که بسمان رفته عاقبت منزل خواهد بر د آورد ند که مهدی را بر ایا خلافت عیسی بن موسی از نبوت خلیفه بایشد تحریک عیسی تحکیم نمود که خود را از ولایت عهد خلع کرد و فرمان داد که خلایق با پیش هادی و بعد از ان با پسر بگیرش هارون و بعد ازو مهدی

بارون رابرشید ملقب گردانید ذکر ابتدای کار یعقوب بن داود و ترفع حال او و نهایت کار او یعقوب بن داود بن هشام بن منصور بن زیاد بن بازدشت بود و چون مهدی بر سریر خلافت نشست بعد از چند روزی امیر شاه از زندان بیرون آورد و تفصیل این اجمال آنکه یعقوب داود بن الهمام زیاد بن نصر سیار بود و چون یحیی بن زید خروج کرد و در نیشابور سر بشورش برداشت و در خفیه کسان بنی سپهر شاد او را از کیاهای حالات اعلام مینمود و چون یحیی کشته شد و ابو مسلم فاهر گشت و مروی را که در خون یحیی سعی نموده بود بسیار گفت یعقوب داود ابو مسلم محتمل که یحیی می در رید فارغ البال پیش ابو مسلم آمد و ابو مسلم اگرچه بحسب ظاهر او را بسیار تعظیم و تکریم مینمود اما در باطن از او متوحش بود و از گذشته بعد از فوت داود در زندان افتاد که ارباب فضل بود و چون از دولت عباسیان خلعی نمی یافت و در اینوقت که اقبال دولت و اقبال بآن آل داود و یعقوب باین شهریار آن شهریار فرخ از خلق بهره تمام تر بود و بحسب ظاهر می ستاند و در وقتی که ابراهیم برادر محمد مذکور سر بفساد برداشته بود و بر منصور خروج کرد یعقوب ملازم او بود و چون محمد و ابراهیم یعنی راشکستند بان منصور شخص حال متوجه ایشان شمول شمرده یعقوب ملازم رکاب او علی را گرفته در زندان بازداشت و مهدی در ایام خلافت پدر از زندان بیرون آورد و چنانچه سبق ذکر یافت او یعقوب ملازم مهدی گشت و روز بروز کار او در ترقی بود تا بمرتبه وزارت رسید و از زمان وزارت هیچ از جاده رشد و کفایت امور ملک عفوض برای در دریت وی گشت و چون یعقوب مذهب امام زیدیه داشت بنابر زیدیه کتبی او نوشته اشتهار از اقطار آفاق طلبیده داشت و در تربیت احوال ایشان کوشیده هر یکی را به منصبی بلند سرفراز گردانید و چون علم اقبال یعقوب برافراشته گردید و چون عمر دابراهیم یعنی شکستی بر او افتاد و بعرض مهدی رسانید که مقالید رتق و فتق امور ملک امروز در دست زندیقان ست و حکم یعقوب بر حال اهل ایشان روان و مقتضی بن بسیع بخل خلجانی در خاطر مهدی پیدا شد که مبادا از اجتماع فتنه در ملک پیدا شود که تلافی آن ناممکن باشد و چون یعقوب سیرت ست که مهدی را بمصالحت نسوان و اختلاط و امتزاج ایشان رغبتی تمام هست و در ان باب حکایتی شیرین تلفیق نموده بعرض خرسو عصر رسانید و هر شب جامه دان با خود خیالی می بستند که فردا مهدی مستوفی یعقوب گشته و او را گرفته رتبع الاخران محبوس خواهد گردانید و چون روز دیگر میشد یعقوب بخدمت میآمد تا نمودی مهدی در رویی او نمیم کرده مژده دیگر گلوزیع علیفه و بندوداری یعقوب گفتی و مهدی او را بحیات خویش سوگند دادی که بنشین و بگوی و یعقوب گفتی که دوش با فلان جاریه چنین صحبت داشتم و چنین و چنان کرد و حکایتی که مهدی از استماع آن منبسط گشتی معروض داشتی و حاسدان و ساعیان بصورت مجلس اطلاع یافته مهموم و منموم میگشتند اتفاقاً شبی یعقوب از حرم خلافت بیرون آمده خواست که سوار شود و در ان حین پای او از رکاب جامه توم خورده لگدی چنان بر پای یعقوب زد که ساقش از تبکست و وی بیهوش شده مهدی خبر یافته باضطراب از خانه بیرون آمد و فرمود تا او را در محفه نشانده بمنزل او رسانیدند و دو روز دیگر مهدی به عیادت او رفته مجموع ساعیان و اشراف نیز بهم پرسش بجا آوردند و چون ساعیان و اعدا یعقوب مجلس مهدی را از یعقوب خالی یافتند مزاج او را بران بیچاره شکسته تغیر گردانیدند از عملی بن یعقوب روایتی ست که پدرم گفت که چون پای سن تیک شده قوت رفتار بقوت اصلی رفت مهدی مرا طلبید و اشت و چون به سعادت پابوس فایز شدم مجلسی دیدم گرد باغ ارم دمه ی زده و فرشته گلگون بر نشسته سن در آمد که هر هفته و بر گ که متصور بود بران بساط متصور بود و کنیزکی دیدم که نزدیک مهدی نشسته که متصور ذیل بگلک تقدیر بر صفحه روزگار تر قریب تبکیل و شمایل او چه و کشایی نگرده بود و نسیم زلف مشکینش از باد بهشت حکایت میکرد و بطاقت خسار نازنینش از گل اردی بهشت حکایت مینمود و مهدی گفت او یعقوب این مجلس را چون می بینی گفتم امیر ایا بقای مجلسی ست در نهایت زیبائی و امیدوارم که حضرت حق عمت الاوه خلیفه دوران را از نعم و جوانی متمتع گرداند و به نهایت مراوات رسانادو گفت این مجلس را با فوش و او انی و این کنیزک تو بخشیدم و سن باوی دیگر بان که بدعا گوئی که نشوار و قت بود گشودم مهدی گفت که مرا حاجتی ست سن بر پای خیسته گفتم که هر چه حد آن باشد که امیر با فی الضمیر خود را به این عبارت ادا فرماید و از قاضی الحاجات اعانت بخواهم و اما می که رضای امیر سبب آن مقرون باشد و مهدی انجاح مطلوب خویش ابعبارته نموده من گفتم فرمان امیر راست انچه فرماید بسمع و طاعت پیش نهاد همت سلام مهدی گفته بخدای که چنان کنی که سن گویم گفتم آری گفت دست بر سر سن زده سوگند خورد بر جیب فرموده عمل نمودم و چون او را توقی بر سخن من پیدا شد صد هزار درهم دیگر بدو داده من انعام کرده گفت که فلان علوی را بنحوی هم که از میان برگیری و هرا از عذر مخالفت او باز رهانی در دمین مهم تعجیل نمائی و فرمان داد تا آن علوی را بین سه نفر و کنیزک و انچه بخشیده بود بخانه بزرم علوی را پیش خود طلبیده بادی در تکلم آمدم و الحق مردی دیدم کرامند و خردمند و نیکو سخن دیده بودم و در ساعت محاوره با من گفت ای یعقوب من مردی ام از فرزندان دختر پیغمبر و تو را سیادی که از فرای قیامت بخون ما خود گردی گفتم الا والله اما بکوی که چه میاید گرد گفت اگر بامن عهدی کنی و سجای کیل فرمانی که از خوف جان ایمن گردم گفتم هم امراه خواهی رفت گفت به فلان طریق بر سپرد گفتم سمع و طاعت دارم گفت اکنون بخانه باش چون ما از دروازه بیرون رفتیم بیاید و در گوشه بنشیند تا ما بازگردیم و چون چشم مهدی بر من افتاد از حال علوی پرسید گفتم بفرمان امیر خاطر ایشان را خوش و فراغت یافت فرمود که بخدای گفتم بخدای چنین ست فرمود که بخدای سوگند بخور چنان کردم نگاه گفت که ای غلام مردی را که در بن خانه ات بیرون آر غلام در خانه گشاده علوی را در دهلیز آورد من آن کنیزک را که در بیت جامه ای پوشیده بود بدو دادم مهدی گفت او را بردار و بر پشت گیر و بیرون آر و بر فلان طریق برو و او را بر زمین بگذار و بازگرد و بر پشت سر خود هیچ منگر و هیچ مگوی و هیچ مپرس و بیرون آر و بر فلان طریق برو و او را بر زمین بگذار و بازگرد و بر پشت سر خود هیچ منگر و هیچ مگوی و هیچ مپرس

که خون تو ریخته شود جز الانقیاد نیست گفتم که خون تو در شریعت بر من حلال ست آنگاه فرمود که مرا برده در چاه زندان کردند و روزگار دراز در ان محبس ماندم و قوت باصره من نقصان پذیرفته موی
بر اندام من بسان موی چهار پایان برآمد عاقبت شخصی بر سر چاه آمده مرا بیرون آورد و بجائی برد گفتند دانستم که این چه جایی ست گفتند بر امیر سلام کن گفتم السلام علیک یا امیر گفتند بر کدام امیر سلام کردی
گفتم بر مهدی گفتند او برحمت خدای عز و جل پیوسته است گفتم بر هادی گفتند او نیز انتقال نموده گفتم بر رشید گفتند بلی گفتم اکنون حاجتی بخواه گفتم مطلوب آنست که در مکه ساکن باشم گفتند آن حاجت روا شد
دیگر چه چیز میخواهی گفتم کار من از ان گذشته است که از چیزی تمتع یابم گفتند بسلامت برو من از مجلس رشید بیرون آمده متوجه مکه شدم نقل ست که چون یعقوب بمکه رسید بعد از اندک فرصتی وفات یافت و بروایتی
مدت شانزده سال در زندان بود **ذکر وفات مهدی و شرح بعضی از سیر و آثار او** در سنه تسع و ستین و مائه مهدی خلیفه وفات یافت مدت خلافت او بقول یازده سال و چند روز بود و کمتر از ان
نیز گفته اند و زمان حیاتش چهل و سه سال بود و در سبب موت او اختلاف ست بعضی گفته اند که در شکارگاه حمار عقب نخچیری در خرابه رفته و مهدی همچنان تاخت خواست که بخرابه در رود و پشت او بدر بند
خرابه خورده بشکست و همان لحظه مرد و طائفه از مورخان بر آن اند که یکی از جواری او را زهر داده عالم فانی را وداع نمود بصحت پیوسته که مهدی با وضیع و شریف دوست نشست زیرا که در ایام خلافت
خویش افتتاح برد مظالم کرده دست اقتدار اراذل روزگار باز داشت و خائفان را ایمن گردانید و داد مظلومان از ظالمان بستد و همت بر بذل اموال مصروف گردانید و در مروج الذهب مسطور است
که مبلغ ششصد هزار هزار درهم و چهارده هزار هزار دینار که از پدرش منصور در خزانه موجود بود پراگنده ساخت روزی خزانه دار مفاتیح بیوت اموال را پیش او بر زمین نهاده معروض داشت که خانه ها از
گنج خالی شد اینها بچه کار آید و مهدی بیست کس از موالی خود را جهت اخذ خراج باطراف ممالک فرستاده باندک فرصتی نقد و جنس نامعدود بپایه تخت کیوان رفعت آوردند و خزینه دار بسه شبانه روز
بضبط و ربط آنها مشغول شده بعد از ان نزد مهدی رفت و مهدی از وی پرسید که چرا درین روزها نیامدی خازن تخلف را عرض کرد مهدی فرمود ای اعرابی احمق گمان تو نیست که بسر کار ما اموال
محتاج شویم آن بما رسد قال ایضا صاحب مروج الذهب و یقال انه فرق فی عشرة ایام من صلب ماله عشر الف الف درهم فعند ذلک قام شبیب بن شیبة خطیباً علی راسه فقال فی خطبته لله ابیه
اشباه فمنها القمر الزاهر و الربیع الباکر و الاسد الحاذر و البحر الزاخر فاما القمر الزاهر فاشبه منه حسنه و بهاءه و اما الربیع الباکر فاشبه منه طیبه و هواه و اما الاسد الحاذر فاشبه منه صولته و مضاءه و اما البحر
الزاخر فاشبه منه جوده و سخاءه گویند که روزی مهدی شریک قاضی را گفت که ترا با یکی از سه کار اختیار باید کرد شریک پرسید که آن کدام ست مهدی گفت یا قضا اختیار باید کرد یا معلمی پسر
مرا یا با ما طعام باید کرد شریک گفت طعام خوردن نزد من آسان ترست از ان دو کار مهدی گفت تا مطبخیان الوان اطعمه ترتیب داده حاضر کردند از الجمله مغز استخوان بود ممزوج با طبرزد و عسل
و چون طعام خورده شد خوان سالار گفت ای شیخ تا ابد فلاح نیابی ربیع گوید بعد از انکه شریک قضا را اختیار کرد و معلم پسران مهدی هم شد آورده اند که روزی در شکارگاه از لشکریان جدا افتاده بسیاری
تاخت گرسنه و تشنه بمنزل عربی رسیده فرود آمد و با عرب گفت که مهمان توام هرچه حاضر داری بیار که جوع مستولی شده عرب گفت ترا بغایت سمین و جسیم و عظیم الشان می بینم و لایق تو چیزی ندارم مهدی گفت
هرچه هست بیاور عرب نان ذرت آورده مهدی برغبت تمام بخورد انگاه گفت دیگر هیچ هست عرب مقداری شیر حاضر کرده مهدی او را نیز بیاشامید و مهدی چیزی دیگر طلبید عرب کوزه
شراب بیاورد و خود خورد انگاه به مهدی داد و مهدی یک کاسه آشامیده با عرب گفت مرا میدانی عرب گفت لا والله مهدی گفت من یکی از خادم خواص امیرم عرب گفت بارک الله علیک
و چون مهدی کاسه دوم خورده دماغش گرم گشت گفت ای عرب مرا میشناسی گفت شمه از حال خود تقریر کردی مهدی گفت چنین نیست بلکه من یکی از ارکان دولت و امرا خلافتم اعرابی بار
دیگر در شان او دعای خیر گفته قدحی دیگر بداد و چون مهدی قدح سوم در کشید گفت ای اعرابی مرا میشناسی اعرابی گفت تو خود فرمودی که من یکی از امرا امیرم مهدی گفت که من امیر خلیفه
نیستم بلکه امیر منم اعرابی کوزه شراب از پیش او برداشت مهدی گفت کاسه دیگر بمن ده گفت نمیدهم گفت چرا اعرابی گفت کاسه اول که خوردی گفتی من یکی از خادمان خاص مهدی ام من او را
مسلم داشتم و چون قدح دوم آشامیدی فرمودی که من یکی از امرا ادیم و بعد از کاسه سوم دعوی کردی که من امیرم و اگر قدح چهارم بیاشامی خواهی گفت که من رسول رب العالمین ام مصلحت تو نیست
که دیگر شراب خوری مهدی بخندید درین اثنا اصحاب و اعیان و لشکریان از دور پیدا شده فرود آمدند و اعرابی توهم نموده مهدی گفت لا باس علیک ترا هیچ باک نباشد و او را به انعام و احسان
خویش سرفراز گردانیده زر نقد و کسوت داد اعرابی گفت اشهد انک صادق لو ادعیت الرابعة او الخامسة یعنی ترا راست گوی میدانم و گواهی بر صدق قول تو میدهم در دعوی درجه رابعه
و خامسه که عبارت از نبوت و الوهیت است **ذکر خلافت موسی بن مهدی که او را هادی نیز گویند** در وقت وفات مهدی پسرش هادی در ولایت جرجان بود و بعد از فوت او
هارون الرشید باستصواب یحیی برمکی سر عمال سپاه آن ولایت فرستاده از صورت واقعه اعلام داد و او بر جناح تعجیل بغداد آمده بر سریر تخت خلافت متمکن گشت و در ایام دولت او میان عمر بن
عبدالعزیز بن عبدالله بن عمر بن الخطاب و میان حسین بن علی الحسینی بسببی از اسباب نزاع واقع شده و حسین مردم را به بیعت خود خوانده مخالفت هادی اظهار کرد و عمر مذکور که از قبل هادی والی مدینه
بود ازین معنی خبر یافته و شیعه اولاد عباس را جمع نموده و با حسین از صباح تا وقت استوا حرب کرد و عاقبت منهزم شده اصحاب حسین دست بغارت بیت المال بر آوردند و هفتاد هزار دینار
که در آن موضع بود در میان خود قسمت فرمودند و اهل مدینه در پای بیعت خود بسته روز دیگر میان آل ابی طالب و متابعان اولاد عباسیه حربی صعب اتفاق افتاد و عباسیه منهزم گشتند و حسین
بعد از ظفر یازده روز در مدینه اقامت نموده آنگاه بمکه رفت و چون بحرم کعبه رسید فرمود تا ندا در دادند که هر بنده که بخدمت امیر حسین کمر بندد آزاد باشد و باین سبب مجمع عبید و ممالیک در ظل رایت

او متمکن گشتند و چون این خبر بسمع هادی رسید محمد بن سلیمان عباسی را با جمع کثیر از خویشان خود که عزیمت حج داشتند بدفع حسین بازفرستاد و محمد بعد از قطع منازل و مراحل بسوی نسره و آمده آنحضرت را در لشکرگاه ساخت و در روز دوم میان هر دو فریق محاربه روی نموده از طلوع آفتاب تا هنگام زوال آتش قتال و کوشش برافروخت و در اثنای نزاع و جدال عبّاسی قوی سالطه شده و شیعه آن امیر را فراری قرار داده اختیار کردند و چون گرد تشکیس بالکت شخصی را در هم خراسان حسین را در معرکه کشته دیده سر او را پیش محمد بن سلیمان آورد و محمد آن سر را نزد هادی فرستاده هادی بآن شخص که حسین را پیش او آورد گفت این طاغی بهت از نظاره کرد و حساب نبود هادی گفت از آوردن حسین طمع نباید داشت و او را هیچ نداد و در مروج الذهب سلوک بهت که چون سر حسین را پیش هادی آوردند و هادی در غضب رفته گفت شاچرا اظهار سرت نمیکنید این سر پادشاه ترک و دیلم نیست بلکه سر یکی از اولاد رسول مست و این نشان را سر زنش کرده هیچ نداد سور خان گفته اند که مادر هادی در امور ملک دخل کردی و هادی در سدد مخالفت از سخن و صواب دیدا و تجاوز جایز نشمردی و امرا و اعیان و طبقات رعایا و لشکریان روی بدرگاه خیزران آورده هر روز ملازمت او میکردند و این امر موافق مزاج هادی نبود اتفاقاً روزی خیزران در سر انجام مهمی الحاح نمود و چون رضای هادی در آن نبود عذری در آن باب گفت خیزران ساقه گرده هادی گفت تشفیت این کار مقدور من نیست خیزران گفت سن از عبدالله مالک قبول کرده ام که این مهم را انسانم و حالا تکر عبدالملک دلی از امرا عالیه تعدار بود هادی در خشم شده عبدالله را دشنام او گفت و دشمنه که باعث بر این امر است بخدا که سر تو چنین بکنم خیزران گفت برادر تو چه باک خیزران در غضب رفته قصد آن کرد که انجمجاسی آن کند هادی باو گفت بخدا و قرابتی که میان رسول و من هست که اگر مرا معلوم شود که یکی از قبایل آن دو خاص و مخدم بدر خانهٔ تو آید گردنش زده اموال و بساتینم زنان را به مهات ملک جمع کارست این شنیدن آن باید و دیگ پیش خود نهاده زنان کرد بعد ازین در سرای هیچ مسلمان و زمی نکشائی و الا از ین چیزی مشاهده کنی که کرده طبع تو ناشد و خیزران بخرش تمام از پیش بسر بردن رفت و همچنین یکباره و استراحت به بلاقتش سیر نقشند و روز بروز کدورت ما در و فرزند در خاطر هادی جای گیر شد و آخر الامر تماست امرا و سرهنگان را طلبیده از ایشان پرسیدکه تن بیتم یا نگاه نقشند تو ایا میر نقشت ما در من است یا ما در تو جواب دادند که ما در امیر لشکرگاه هادی فرمود که امام یک از شمار و امید ارید که از ما در او در مجالس سخنها نقل کنند و گویند که او در فلان چنین و چنین است گفتند بحکیس از ما این سخن ها نشنیده ایم هادی گفت پس شما چرا بخانه ما در من سیرمید از وی حکایات در مجالس و محافل نقل میکنید اعیان ملک دولت و ارکان دین و دولت که این کلمات از هادی شنیدند بدل طلاق بر گوشه صادر خیزران بسته دیگر سر ملازمتش نرفتند و خیزران از سیه آزرده خاطر گشته سوگند خورد که دیگر با او سخن نگوید و در ملاقات نکند و بدین حالت روزی چند انفلا فت هادی گمدشت خواست که رشید را خلع کرده جعفر بسر خود را ولیعهد گرداند و با دران ارشید درین باب با یحیی برمکی مشورت نمود و یحیی او را از این امر منع آمد گفت تو اند خلافت و حکومت نیافته و جوان رشید را خلع تمنای خود داری او رشید و یحیی متوحش شدند یحیی را محبوس گردانید محمد بن یحیی بن خالد از پدرش روایت کند که گفت که در آن وقت که هادی مرا به زندان بازداشت تعهد با و نمودم که نصیحتی دارم هادی مرا در خلوتی طلبید و از ان پرسید گفتم یا امیر اگر صورتی واقع شود که چشم سن آن را نبیند و طبقات خلایق بسر آن تجعفر اگر چه هنوز به بلوغ نرسیده در امور شرعی و ملکی امام و مقتدای خود او انسانند فرمود که مرا در ین معنی تردد هست گفتم تشاید که در دران آوان جمعی از اعیان اهل بیت مثل فلان و فلان در ین امر شروع نمایند و بعد از ان نوبت به دیگران رسید و منجر بخلافت از دست اولاد مهدی بیرون رود هادی لحظه ساکت شده گفت ای یحیی مرا از خواب غفلت بیدار کردی صواب نیست که تو سیگوئی گفتم یا امیر صلاح در آنست که رشید را بخلافت نامزد سازی و من قبول کردم که چون جعفر بحد بلوغ رسد من رشید را بران دارم که از سر طوع و رغبت خود ترک زنا و قدغنند و نخست کسیکه در مقام بیعت جعفر آید او باشد و هادی نصیحت من پذیرفته مرا از مجلس بیرون آورد و گویند که با وجود آنکه هادی از سر آن قضیه در گذشت اما بحسب باطن از ما رون یحیی کدورتی تمام داشت و در صدد آن میبود که آسیبی بالاکلام به ایشان رساند چنانچه از کلام آینده این صورت بسمت وضوح خواهد یافت انشاالله وعده آورده اند که در زمان هادی زنا و قوّاد گرفت و یکی از انجمله عبدالله بن الفضل بود که در خلافت هارون بلاغت عدیل نداشت و او آن شخص است که نسخ کلیله و دمنه از زبان فارسی بلغت عربی نقل کرده و صالح بن عبدالله بن داود و عم زاده ابوالعباس سفاح و عبدالله هاشمی و جمعی دیگر از اعیان همین بوده اند و شنیده ایشان مسلمانان را در ارتکاب ارکان شرع مثل نماز و روزه رجم سنگسار میکردند و نوبتی دیگر مشورت کردند که مدار کار ستاجان ملت احمدی قرآنست و هر گاه که او در برابر قرآن کتابی تالیف کنیم آنرا و جمعی نماند و هم از پیش رود پس مجموع آن قوم باتفاق کردند که ابن مقنع را بتمهید مقدمات و تلفیق کلمات مفصیح استغلال نماید و رای زنا و قوّاد بر آن قرار گرفت که اول در مقابل آیه قتیل یا ارض ابلعی ماءک الی آخر هر که در غایت فصاحت هست کلمه چند انشا کند و اگر از عهده این امر بیرون آید شاید که باقی بر وی آسان گردد لاجرم باسباب فراغت ابن مقنع را مهیا ساخته او را در خلوتی بنشاندند و دوات و قلم و کاغذ پیش وی نهادند گفتند که بحکیس با او اختلاط نکنند از ان کار فراغت یابد و ابن مقنع مدت شش ماه بیهوده بر دو کیخی نزد سر سوده کرده هست که لفظی چند فراهم آورد و گفت فی الجمله سیان آنچه مشابهتی و شائبه باشد و یاران او که در خانه اش در آمده بر این حال واقف گشتند گفتند که دست ما ین هوس باز دار که تو در ین مدت از عهده یک آیه بیرون نتوانستی آمد با سائر آیات که مشتمل بر امر و نهی و قصص و اخبار ست چه خواهی کرد و چون هادی از حالت زنا و قوّادی خبر یافت همه را بدرنج فرستاده نثری از ان جماعت بی عاقبت نگذاشت **ذکر وفات موسی هادی مقرون به اضافات** هادی در ایام جوانی ملی مراحل زندگانی

کرده عالم فانی را وداع کرد و مدت خلافتش یکسال و یکماه بود و زمان حیاتش به بیست و شش سال و کسری و در سبب موت او اختلافست و حمد الله مستوفی قزوینی چنین فرموده است
که هادی بعیسی آباد در ایوان قصر با تیر و کمان که در دست داشت نشسته بود و فراشی از دور ایستاده با هم نشینان گفت که توانم تیری بر سینهٔ این فراش زنم چنانچه از پشتش بیرون رود
گفتند خلیفه از آن قادر انداز تر و قوی بازو تر است که از امثال این کار عاجز باشد اما دست بخون چنین مسکینی نباید آلوده ساخت و تیری بجانب او انداخت و فراش را بکشت و همان
لحظه از آن حرکت پشیمان گشته متعلقان آن بیچاره را طلبیده خشنود گردانید اما غضب خدای در کار آمده تیره بر پشت پای او پدید گشت و چندانکه میخارید خارش آن تسکین نمی یافت و عاقبت
ورم کرده و منتن گشته دو روز بعد وفات یافت و هرثمة بن اعین گوید که من در سلک زمرهٔ خاص هادی انتظام داشتم و پیوسته از سخط او محترز و مجتنب می بودم چه میدیدم که دست او در ریختن
خون پای از حد اعتدال بیرون مینهد اتفاقا در وقتی که مهموم و مغموم بود قاصدی از دار الخلافه آمده مرا طلبیده است و هراس بر من استیلا یافته به تعجیل روان شدم و مرا از منزلی بمنزلی میبردند تا به
حجرهٔ سرای او نزدیک رسیدم و هادی فرمود تا حضار مجلس را بیرون کردند آنگاه مرا گفت که در حجره را به بند و نزد من بیا خوف من از این سخن زیاده شد و در بسته پیش وی رفتم گفت که می بینی
که این سگ ملحد یعنی یحیی بن خالد با من چه نوع زندگانی پیش گرفته مرا پیوسته میرنجاند و دل خلق را بولای برادرم هارون مایل میگرداند و غرضش آنکه من کشته شوم تا رشید بر تخت سلطنت
بنشیند اکنون باید که امشب بروی و بهر طریق که میسر شود سر هارون را نزد من آوری هرثمه گوید چون این سخن شنیدم گفتم مهمی عظیم پیش من آمد و معروض داشتم که اگر امیر المؤمنین رخصت
ارزانی دارد آنچه بخاطر رسیده بگویم فرمود بگوی گفتم رشید برادر اعیانی تست و ولایت عهد متعلق بوی اگر بکشی او را بکشم عذر ما در دنیا پیش خلق و در آخرت نزد حق چه باشد گفت ترا اطاعت من باید داشت
اگر بموجب فرمان عمل نکنی گردنت بزنم گفتم سمعا و طاعة یا امیر فرمود که چون از مهم هارون پرداختی باید که بزندان روی و آل ابیطالب را که در آنجا اند بیرون آورده گردن زنی و اگر بسیار باشند در دجله اندازی
و چون ازین کار فارغ باشی با لشکر خود و برخی از اعیان درگاه متوجه کوفه گردی و هر کس را که آنجا یابی از عباسیه و متابعان ایشان از شهر بیرون کنی و آتش در کوفه زنی و آن سرزمین را با خاک یکسان سازی
گفتم یا مولای این کاری عظیم است و ساعتی سر در پیش افکنده هادی بعد از آن گفت از آن چه فرمودم چاره نیست چه هر آفتی که بملک ما میرسد از آن مرهست و فرمود که هم درین مقام توقف کن و در آن
وقت به آنچه گفتم علی الترتیب قیام نمائی و خود بسرای عورات رفته من در همان مکان متوقف شده اندیشیدم که توقیف من بجهة آنست که مرا بکشد و آن عمل به دیگری فرماید چه من دو نوبت
سخن او اعتراض کردم و با خود قرار دادم که از سرای خلافت بیرون آیم و سر در غربت نهاده بعد از قطع مسافت در قطری از اقطار عالم که هیچکس مرا نشناسد اقامت نمایم و هادی نزد زنان رفته
و من در آنجا توقف نموده دست از جان شیرین شستم و تنی لرزلرزان بکدار رسیده دل از جان شیرین شده ناامید و چون نیم شب شد خادمی آمده گفت که امیر ترا میخواند و من کلمهٔ شهادت بر زبان
راندم و با وی روان شده تا بجائی رسیدم که گفتگوی زنان مسموع من گشت با خود جزم کردم که در قتل من بدین بهانه تمسک خواهد جست که چرا بی رخصت باین مقام آمدی پس همانجا ایستاده
قدمی پیش ننهادم خادم گفت در رو گفتم لا والله و الحاح نموده من نعره بر آوردم که تا آواز مرا بشنوند که در آئی باین خانه در روم درین اثنا آواز عورتی شنیدم که گفت ویلک یا هرثمه منم خیزران
و ترا بجهة آن طلبیده ام که این واقعهٔ عجیب را که پیش آمده مشاهده کنی و من متحیر و مدهوش به آنجا در رفتم خیزران از پس پرده با من گفت که ای هرثمه موسی بمرد و خدای تعالی ترا و سایر مسلمان
را از سخط او فرج بخشید باری برخیز و روی نگر من جامه از روی هادی برداشتم و نفس و نبض او را احتیاط کردم و با هزار سالکان برابر شده بود خیزران گفت ای هرثمه موسی چون
پیش زنان آمد من از قصد او در باب هارون و دیگران آگاه گشتم پیش وی رفته خواهش کردم تا از سر آن اندیشه درگذرد او در خشم شده از سخن من اعتراض نمود من سر خود برهنه ساختم
دیگر نیستم گفت دست ازین التماس بازدار و الا به هلاک خویش متیقن شو و من متوهم شده در نماز ایستادم و زبان بتضرع و زاری بگشادم که ناگاه هادی بسرفهٔ شدید سرفید و درد از کوزهٔ آب پیش
او بردم فائده بر آن مترتب نگشت و همان لحظه جان به قابض ارواح سپرد اکنون یحیی ابن خالد را از کماهی حالات اعلام کن تا قبل از آنکه قضیهٔ هادی انتشار یابد بتجدید بیعت هارون پردازد
من بتعجیل بیرون رفته یحیی را از صورت واقعه خبر دادم و در همان شب خلافت به رشید مقرر گشت و در یک شب خلیفه بمرد و خلیفه بر سریر سلطنت نشست و خلیفه متولد شد زیرا که مأمون
در همان شب که هادی فوت شد و با هارون بیعت کردند از دریچهٔ غیب روی همایون خویش نمود و به صحت پیوسته که هادی به قلت رحم و قساوت قلب و خشونت طبع و شرارت نفس اتصاف داشت
اما دلیر و مردانه و عالی همت بود و روزی در بعضی از بساتین بر حماری سوار طواف میکرد که با او گفتند که بر فلان خارجی ظفر یافته او را بدر ایوان کیوان آشیان آورده ایم فرمود که حاضرش سازید
و خارجی چون به بستان در آمد شمشیر از نیام آنکس که او را می آورد کشیده متوجه هادی شد و معدودی چند که در آن بستان با هادی بودند روی بگریز نهادند و او دل از جای نبرد و از مرکب فرود آمد
و چون آن شخص نزدیک بوی رسید گفت بزن گردنش را خارجی به تصور آنکه از عقب او کسی هست باز پس نگریست و هادی خود را بوی رسانید و شمشیر از دستش گرفته مهم او را به قطع رسانید و چون
هادی به اندک جریمه مردم را به تیغ تادیب مینمود گریختگان را وهم آن شد که فی الحال ایشان را بخارجی ملحق گرداند و بخلاف عقیدهٔ آن جماعت اظهار اینمعنی نکرد اما دیگر بر حمار سوار نشد و سلاح از خود جدا نساخت
از عبدالله مالک نقل کنند که گفت من صاحب شرط مهدی بودم و او مرا پیوسته بتادیب ندیمان و جمعی از مطربان که در مجلس هادی حاضر بودند اشاره میفرمود و من بموجب فرموده عمل مینمودم و هادی
هر چند میگفت که با ایشان رفق و مدارا کن گوش بقول او نمیکردم و چون خلافت بهادی رسید یقین دانستم که از سخط او جان نخواهم برد روزی قاصدی از دار الخلافه آمده مرا طلبیده است و من

گفتن پیشوا شرط وصیت بجای آورده پیش وی نشتم و او را دیدم بر کرسی نشسته و طبق و شربتهای خورنها ده سلام کردم گفت السلام علیک یا دوادی گفتم مهدی تا گفته بود که ابراهیم حرانی را دو گفتی و من هرچند دمان باب شفاعت کردم التفات بمن نکردی و نسبت بفلان و فلان چنین و چنان کردی و نام یک یک برده تا نام نصف لحظه فاطمه برشید گفتم یا امیر اگر دستوری باشد من نیز عجب خویش معروض دارم گفت بگوی گفتم غلامای سوگند میدهم که اگر این عمل که امیر مهدی فرموده بود تو فرمانی دیگی از اولاد تو مخالف آن اگر کند و سن در امثال فرمان تو تقصیر جائز دارم تو از من راضی باشی گفت لا و السر گفتم سمن نهین قدیش نکرم گفت فرمان پدر ترا بحکم تو تفصیل و ترجیح دادم و هادی مرا پیش خود خوانده سن دستش بوسیدم و فرمود تا خلعتی آورده در بر من کرد بند و گفت همان عمل که در ایام دولت مهدی داشتی تو را دادم بود در ضمان عافیت و سلامت و من بمنزل رفته باخود اندیشیدم که هادی مردی جوان ست و شراب خورد و هوا و هوس از زمین آزرده خاطر مبادا که او را خمار مزاج او کوشنده از ان عمر فرری بحال من رسد و او را شمار فکار دختری در پیش من نشسته بود و من نان بکام آورده بخورد و او سیر ادم که ناگاه شور و آشوب پیدا شد و از هم چهار پایان بگوش من رسید با خود گفتم از انچه اندیشه میکردم پیش آمد و در سرای مرا گشوده امیر هادی را دیدم که با خدم و خواص خویش که بر پیاده بود و مدار اسوار در آمد و فی الحال بجنبیت پیش رفتم و دست و پای وی را بوسیدم هادی گفت ای عبد الله چون ترا دعوت انصراف دادم بجا طر من گذشت که شاید در تغیر تو تاکید چون هادی مست شود و همنشینان عقیده او در بارهٔ من بزبان آورده آسیبی بمن رسد و گمان بردم که از این سبب متوحش گردی اکنون آمدم که ترا متوحش کرده گویم که از تزییع کار تی در دل ندارم و بر پیاده بکلی رنج گشته پیاده بر ملامای که داری حاضر کن تا حق مصاحبت تو بر خویش لازم گردانم و ترس و وحشت تو بالکل زایل گردد و من مقداری نان و پیاله آب کاسه حاضر کردم و او قدری از ان خورده باقی را به خدمتگاران داد و پیکی از آنها گفت که ان زلت چیست که برای عبد الله آورده ایم جام گفت گرچهار صد شتر بار راست که آن بار ها عبارت از تمشه و دینار است ها دی فرود آمد و برای عبد الله بخر بشتران ست در مصارف خویش مصروف گردان و شتران همه خاصه من نگاهدار و نگر خلافت هارون الرشید در سنه سبعین و مائة بابادون الرشید بیعت کردند و او در ان وقت بست و دو سال عمر داشت و لادت او در سری اتفاق افتاده بود و تولد فضل بن یحیی برمکی بیشت و نهم ذی الحجة سنه اثنتین و سبعین و مائة بود و در فضل رشید را شیر داد و گویند که در همین وقت هادی یحیی را در حبس بود و هر شب او را از مجلس بیرون آورده و به اتفاق به تجدید بیعت رشید اقدام نموده و رشید وزارت خود بیحیی داد و این قضایا در عیسی آباد اتفاق افتاده و چون رشید روز دیگر از نماز دفن برادر فارغ گشت ابو عصمه که یکی از ارامنه هادی بود بگفت و سبب قتل او آنکه روزی رشید و جعفر بن هادی که از ان برادر بش هادی طائفه با او در ولایت عهد بیعت کرده بودند بر سر چوبی رسید مذابو عصمه با رشید گفت که منان گاهار تا و لیعهد گیذر رود رشید التفات تا جعفر گبذشت گو نیذ که در همان شب که هادی وفات یافت رشید منگل را با جمعی لبرای جعفر بن هادی فرستاد او را از خواب بیدار کرده گفت که خود را از خلافت خلع کرده و علی الصباح فرمود تا جعفر را حاضر کردند و او را بر تخت نشانیدند و گفت ایها الناس هر که بیعت من در گردن دارد او را بحل کردم و خلافت تعلق بمن دارد و من بیچ نصیب نیست لهذا ست که عبد الله مالک الخواعی با جعفر بیعت کرده بود و در ان وقت پیاده میگفته خود بوده چون صورت واقعه بر یحیی روی نمود که رشید بر سر خلافت نشست عبد الصمد استغفار نمود که حیله تو ان کرد که چیز پیاده از گردن او ساقط گردد فقتا گفتند که سوگند گفارتی نذار دنا چار بکر پیاده باید رفت و عبد الله بن مالک عزیمت سفر تصمیم داده فرزند ده تا نذ ها در راه می گسترد نذ و پای در رکاب نهاده برین عزیمت تا به جرم رسیده بنا سک طواف قیام نمود بنا بران حرکت مرتبه او نزد رشید بلند شد گویند که رشید چون از بیعت یکی از مخلصین و قدیمین هادی فارغ شده از عیسی آباد بدار الخلافه بغداد آمد انگشتری خود را بیحیی بن خالد داده نام امام حرمی و دلی را در کف کفایت او نماده و یحیی به استصواب شیرین مهمات را فیصل داده و در شوال این سال ولادت محمد امین اتفاق افتاد و بعد از هفت ماه و اندی از تولد مامون و دو این سال عبد الرحمن بن معاویه بن هشام بن عبد الملک بن مروان که حاکم اندلس بود وفات یافت و حکومت وی در مغرب یکی سر سال بود و او بفصاحت و حلم و کرم و سخاوت و شجاعت اتصاف داشت و در ایام سلطنت عبد الرحمن بقایای بنی امیه بخدمت وی کمر بسته رفته و بعد از فوت او پسرش هشام قایم مقام گشت و مدتی مدید با لالت و حکومت مشغول بود ان خاندان بهامدو در سنه ثمان و سبعین و مائة رسید ولایت عهد بپسر خود محمد امین ارزانی داشت و در ان وقت پنج سال بود و عباسیان که چشم بفوت رشید و هوس خلافت داشتند زبان بدوی انکار کردند و گفتند رشید که او را کی را دست راست از چپ ندانند حاکم اهل اسلام گردانید و فضل بن یحیی بن خالد بموجب فرموده عازم خراسان شد و لشکریان را عطایا موفور داده بیعت محمد امین هر گرفتند و چون رشید شنید که تمامت اهل مشرق بیعت در آمدند به دیگر بلدان قاصدان فرستاد تا اخذ بیعت محمد امین کردند و در سنه ست و ثمانین و مائة یحیی بن حسن بن عبد الله بن یحیی بن علی بن ابیطالب در میان دیالم ظهور کرد و خلقی ناحصور در ظل رایت او مجتمع گشتند و رشید از ین خبر ملول شده فضل بن یحیی را بپنجاه هزار مرد بدفع او نامزد فرمود و فضل در ان سفر بهر منزلی که فرود آمدی مهمانی رشید و صلات و میرات او به دوی رسیدی و فضل در ان آوان یحیی بن عبد الله را مامون شد و او را بر اساس دولت هارون تحذیر نموده تلطف و عاطفت دوی اسید دار گردانید و یحیی بصلح راغب گشته کسی نزد فضل فرستاد و پیغام داد که من از سر مخالفت در میگذرم بشرط انکه تو بحجه سمن الامان نامه از رشید بستانی یا هوجی که من و او را صحیفه مفصل کنم و فضل این معنی را قبول کرد و یحیی سواد امان نامه را بفضل فرستاد و فضل رشید را از کماهی حالات اعلام داده رشید از ان خبر بسیار شگفت و آن کار عظیم شمرده فرمود تا یاران موجب کجیی بن عبد الله سواد کرده بودند شیفته گفتند

و علما و فقها و مشایخ و اکابر بنی هاشم را بران گواه گرفت و آن امان نامه را با تحف بسیار نزد فضل ارسال نمود و فضل آن جمله را پیش یحیی فرستاد و یحیی به لشکرگاه فضل آمده و فضل او را مصحوب
خود به بغداد برد و یحیی با رشید ملاقات کرده به صلات گران مایه و انعامات بلانهایه اختصاص یافت و فضل بسبب این نیکو خدمت منصبی بلند و مرتبهٔ ارجمند یافت و شعرا در وصف فضل
قصیدها گفته صلهای گرانمند یافتند و در سنه ثمان و سبعین و مائه رشید فضل را بار دیگر به خراسان فرستاد و فضل چون به آن ولایت رسید مساجد و رابطه و بقاع خیر بنیاد نهاده از آنجا بماوراءالنهر
رفته و صاحب اسروشنه که سر بچنبر اطاعت هیچکس در نیاورده بود پیش او آمده و از آن ولایت بخراسان معاودت نموده خوان کرم بگسترد و چندان چیز بمردم بخشید که مهم از حد سخاوت تجاوز نموده
بمرتبهٔ اسراف رسید و بعد از آن متوجه دارالخلافه گشته چون ببغداد رسید طبقات امم و انواع حشم به استقبال او شتافتند و فضل دست بانعام و اکرام برآورده مردم همن نزاید حاتم طائی را فراموش کردند
و شعرا در تهنیت قدوم او قصائد بعرض رسانیدند و همه را خوشنود گردانید و مروان بن ابی که از مشاهیر شعرا بود از مادحان خلفای بنی عباسیه گوید که بزیارت فضل رفتم و در اندک زمانی مرا بمقصد
هزار درهم انعام فرمود و العهدة علی الراوی و در سنه اثنی و ثمانین و مائه هارون الرشید فرمود تا خلایق بعد از امین بمامون بیعت کردند و او را به جعفر بن یحیی سپرده بجهت دختر سوسی پادشاه
حوار خواستگاری نمود و آن دختر را از باب الابواب گذرانیده چون به بردع رسانیدند فرمان یافت و سوری که متوقع بود بماتم مبدل گشت **ذکر رفتن هارون الرشید بمکه و تقسیم نمودن**
ممالک محروسه بر اولاد خویش محمد امین و عبدالله مامون در سنه ست و ثمانین و مائه هارون عزیمت حج کرده هر دو پسر خود محمد امین و عبدالله مامون را همراه گردانید و چون
بمدینه رسید سه نوبت اهل آن دیار را عطا داد یک نوبت به اسم خود و دو نوبت دیگر باسم محمد امین و مامون و از آنجا بمکه رفته با مردم آنجا نیز همین معامله کرد گویند صلات و جوائز رشید
در آن سفر هزار هزار درهم و پنجاه هزار دینار رسید و در تاریخ صد و هفتاد و پنج هجری امین را ولیعهد گردانیده و در صد و هشتاد و دو مامون را چنانچه سبق ذکر یافت و در این تاریخ فرمود
تا برای هر یکی سجلی نوشتند و گواهی علما و فقها و قضاة و جمیع بنی هاشم برآنجا ثبت کرد و شرقی عقبهٔ حلوان را که عبارت است از کرمانشاه و نهاوند و قم و کاشان و اصفهان و فارس و کرمان
و ری و قومس و طبرستان و خراسان و زابل و کابل و هندوستان و ماوراءالنهر و ترکستان را بمامون داد و بغداد و واسط و بصره و کوفه و شامات و سواد عراق و موصل و جزیره
و حجاز و مصر تا به اقصی مغرب بامین ارزانی داشت و وصیت کرد که امین در نقض ادا قاصیت نماید و مامون مرو را لشکرگاه خود سازد و هر کس ولایت خود نگاهدارد و پسران را گفت که باهم موافقت
نمایید و از جنگ و خون ریختن احتراز کنند و اگر یکی از شما پیش از دیگری وفات کند مملکت او از آن یکی باشد و رشید را پسری دیگر بود قاسم نام که عبدالملک بن صالح هاشمی که از اعیان و عمدهای عباسی
به نیابت ذکر و فخامت قدر امتیاز داشت محافظت او می‌نمود و چون عبدالملک شنید که رشید امین و مامون را ولیعهد گردانیده و ولایات داده مکتوبی به او نوشت مضمون آنکه قاسم را
از مؤید انعام خویش بی‌نصیب مگردان که او نیز فرزند تست و چون مکتوب عبدالملک برشید رسید بعضی از ولایات جزیره را که متنوز رهم اتصال و شام ... به قاسم داده او را مؤتمن نام
نهاده روایتی است که هارون امین و مامون را در مکه معظمه سوگند داد که با یکدیگر مخالفت نکنند و اکابر و اشراف و اعیان آفاق را که بحج گذاردن آمده بودند در مسجد کعبه حاضر گردانید و شخصی
را فرمود که آن سجل را که جهت فرزندان نوشته بودند بر آستانهٔ خانه ایستاده به آواز بلند بخواند و بعد از آن امر کرد تا آن صحیفه را از درخانهٔ کعبه بیاویزند و در وقت آویختن آن کاغذ از دست
دارنده بیفتاد و خلق را این معنی به فال بد آمد گفتند که موافقت برادران را بقائی نخواهد بود و عاقبت میان امین و مامون به عداوت سرایت کرد چنانچه مرقوم کلک بیان خواهد گشت
ان شاء الله تعالی هارون چون از مناسک حج فارغ گشت طبل رحیل کوفته از مکه برقه آمد گویند که هارون اکثر اوقات مامون را از خود جدا نساختی و وصیت کرده بود که اگر حالتی که ناگزیر مخلوقات
است پیش آید خزینه و تحفه و جبه‌خانه و آلات مطبخ و فراش خانه و سائر جهات که در سفر از آن گزیر نیست تعلق به مامون داشته باشد **ذکر تتمهٔ از احوال برامکه و آسیبی که باینشان**
رسید بعد از مراجعت رشید ابوالحسن مسعودی گوید که یحیی بن خالد برمکی در اصابت رای و حسن تدبیر و کمال عقل و نیک خواهی خلایق از ابنای زمان تمام امتیاز داشت و فضل بن یحیی
در جود و سخاوت و طهارت ذیل و نزاهت منفرد بود و جعفر بن یحیی در کتابت و فصاحت عدیل و نظیر نداشت و محمد بن یحیی در طلب سروری و علو همت وحید زمان بود و موسی بن یحیی
را در شجاعت و جلادت عدیم المثل گفتندی و در این باب گفته‌اند ۵ اولاد یحیی بن خالد و هم + اربعة سید و متبوع + و این پسران با وجود کمال شوکت و حشمت مطلقا از اشارت پدر مخالفت
تجویز نمیداشتند بتخصیص فضل چنانچه آورده‌اند که نوبتی صاحب انها و اخبار در آن زمان که فضل در خراسان بود مکتوبی برشید فرستاد مضمون آنکه فضل پیوسته بصید و شرب خمر و لهو مشغول است
و از حال رعیت غافل و رشید نامه را مطالعه کرده پیش یحیی انداخت و گفت ای پدر این مکتوب تامل کن و سطری چند به پسر خود بنویس تا دست از مناهی و ملاهی باز داشته به احوال ودائع الهی که رعایا اند
پردازد و یحیی قلم برداشته بر ظهر آن مکتوب نوشت که ای فرزند خدا ترا در پناه خود نگاه دارد و مرا از تو متمتع گرداناد و اما بعد اعلام میرود که چنین مکتوبی از خراسان به امیر رسید و آنحضرت را اشتغال تو به شکار و
و لذت و اعراض تو از تنظیم امور مملکت موافق مزاج نیفتاد باید که آن قرة العین همت بر کاری مصروف دارد که متضمن صلاح دنیا و آخرت او باشد و بیتی چند در آن نامه درج کرد که مضمون ابیات
نظم سوز و کسب هنر کوش که میخوردن روز + دل چو آئینه در زنگ ظلام اندازد + آن زمان وقت می صبح فروغ است که شب + گرد خرگاه افق پردهٔ شام اندازد + و چون نصیحت و رقعهٔ پدر به پسر رسید
در حین خود از منهیات پرهیز کرد و تا در خراسان بود نماز جمعه و جماعت از وی فوت نشد و به تنسیق مهام سپاهی و رعیت پرداخته پرتو التفات بر صفحات روزگار قاصی و دانی انداخت و در مروج الذهب

بکار است که روزی جعفر بن یحیی بقصد ملاقات اصمعی سوار شد و مبلغ هزار دینار بیکی از خدام خویش داده گفت چون من در مجلس اصمعی خنده کنم تو این وجه را پیش او بر زمین نه و الا فلا جعفر بخانهٔ اصمعی آمده او بر چند مضحکات و نوادر حکایات در میان آورد و جعفر نخندید و خادم نیز زر را نداد و چون از پیش اصمعی بیرون آمد یکی از ندیمان با او گفت که امروز عجب حالتی مشاهده کردم چه امیر هزار دینار بخادم داد با او گفت که چون اصمعی مرا بخنداند این وجه را با او تسلیم نمائی و آن بیچاره هر چند بداهات و لطیفه ها گفت امیر نخندید و اکنون بخلاف عادت وجهی که از خزانه بیرون آمده باز بهمان موضع میرود حکمت درین چیست جعفر جواب داد که از ما باصمعی درین مدت صد هزار درهم رسیده و امروز جامه و دستاری پلاس و هر چه در خانهٔ او بنظر من در آمد همه کهنه بود و هیچ شک نیست که لسان النعمة انطق است از لسان منعم علیه و هیچ کثرت نعمت و دم قلت آن موثرتر و ظاهرتر است از شکر و هجو آن شخص و هر گاه که اصمعی بزبان گویاتر سپاس و ستایش ما بجای نمی آورد چه ضرورت است که ما در بارهٔ او احسان و انعام کنیم مورخان در تغییر مزاج هارون الرشید بر قوم برامکه اسباب گفته اند و چون ایشان جماعتی اند که بکاردانی و کفایت مشهور و بکرم و سخاوت در السنهٔ خواص و عوام مذکور قلم شکسته رقم خواست که در ذکر احوالی که تعلق بآن خاندان دارد فی الجمله تفصیلی کند و منه الاعانة و التوفیق منقول است که یکی از جهات انحراف مزاج رشید نسبت برامکه آن بود که چون بر سریر خلافت متمکن گشت زمام حل و عقد و رتق و فتق و بست و گشاد و ستد و داد امور مملکت و مهام خلافت را در قبضهٔ اقتدار یحیی بن خالد برمکی نهاد و اولاد او را نیز بمراتب بلند و مناصب ارجمند اختصاص داد و استیلاء برامکه بر ملک و مال بمرتبه رسید که اگر رشید را باندک محقری احتیاج شدی بجد و جهد بسیار گاهی بمطلوب رسیدی و گاهی هر چند سعی و کوشش نمودی هیچ فایده بر آن مترتب نگشتی و از انجمله دیگری آن بود که چون یحیی بن عبد الله الحسینی بعهد و میثاق رو برشید آورد چنانچه سمت گزارش یافت رشید او را بجعفر سپرد تا باقصی الغایه محافظت نماید شبی جعفر یحیی را در خلوت طلبیده استفسار احوال نمود و یحیی چون میدانست که رشید قاصد جان ویست در اثنای سخن با جعفر گفت که از خدای عز و علا بترس و از خصومت محمد رسول الله در روز قیامت محترز باش و الله که من گناهی نکرده ام که مستوجب کشتن شده باشم و در اعانت هیچ مجرمی سعی ننموده ام و از ان سخنان رقت بر جعفر مستولی گشته گفت بهر جا که خاطر خواه تو باشد برو که رخصت است گفت از ان میترسم که مرا گرفته باز نزد جعفر فرستند تا معتمدان او یحیی را بامنی رسانیدند و منهیان صورت واقعه را بفضل بن ربیع باز نمودند و فضل این سخن را معروض رشید گردانید و رشید روزی در میان گذارش حکایات از جعفر پرسید احوال یحیی بن عبد الله چیست جواب داد که در خانهٔ تنگ زندان است با بندهای گران رشید گفت بسر و جان من که چنین است و از انجا که فراست جعفر بود دانست که مخلص یحیی بسمع خلیفه رسانیده گفت بسر تو چنین نیست اما چون دانستم که یحیی پیر و ضعیف شده و از وی حرکتی صادر نخواهد شد که موجب دل مشغولی باشد و نیز خویش شما بود و فرزند پیغمبر او را گذاشتم و هر چند این معنی بر رشید گران آمده فرمود که نیکو کردی و من نیز همین در خاطر داشتم و چون جعفر از مجلس برخواست و روان شد تا آنزمان که غائب گشت رشید از عقب او مینگریست و میگفت خدای مرا بکشد اگر ترا نکشم و از انجمله دیگر آن بود که جاریه نزد رشید آوردند بغایت فاضله و عاقله و بازغه نام شعر نیکو گفتی و خط نیکو نوشتی و در علم سیاق نیز مهارتی داشت و خوبروی و رقاص و سرودگوی بود از صاحبش پرسید که قیمت کنیزک چندست جواب داد که من سوگند خورده ام که این کنیزک را بصد هزار دینار فروشم و بکمتر ازین راضی نگردم رشید گفت تا آن مبلغ با او دهند و جعفر این سخن شنیده با پدر و برادر گفت که اگر رشید بدین نهج معاش کند زود باشد که خزاین تهی گردد صواب آنست که این مبلغ در راه گذر رشید پراگنده کنند که لا محاله چون چشم او بر این وجه افتد در نظرش بسیار نماید محتمل که از سر این معامله در گذرد و بموجب صواب دید جعفر چنان کردند و رشید مبلغی سنگین دیده پرسید که این حمل از کجا رسید خازن گفت از بهای کنیزک که از خزینه بیرون آورده اند و میخواهند که بصاحبش دهند و رشید را آن وجه عظیم نموده فرمود تا مبلغ مذکور را در خانهٔ جدا محفوظ داشتند و آن خانه را بیت المال عروس نام نهاد و بعد از ان بتفحص احوال مملکت و خزاین اشتغال نموده معلوم کرد که برمکیان تصرف بسیار داده اند چه ایشان دست عطا گشاده و خوان کرم نهاده بودند و صلای عام داده یکی از شعرا گوید ۵ و لو کنت من بغداد فی الف فرسخ * شممت نسیم الجود من آل برمک * از ابراهیم بن مهدی که دوست جعفر بن یحیی بود منقولست گفت که روزی نزد جعفر رفتم گفت ای ابراهیم از سخن منصور بن زیاد تعجب نمیکنی گفتم چه گفته که موجب این معنی باشد فرمود که از وی پرسیدم که درین قصر عیبی می بینی گفت بلی در اینجا درخت خرماست ابراهیم گوید من گفتم که عیب منزل تو آنست که مبلغ بیست هزار درهم در عمارتش صرف کرده و ازین می اندیشم که امیر احتمال نکند و گوید انچه در عمارت خود جعفر صرف کرده مال من است جعفر گفت امیر آن را اصلا داده است و در خدمت او اموال بی نهایت نفقه کرده ام گفتم حاسد و معاند او این قضیه را بوجهی دیگر باز نموده اند و گویند شخصی دویست تومان در عمارتی صرف نماید توان دانست که سایر اخراجات و نفقات او تا چه غایت است و این مجملی است که در خاطر زود اثر کند جعفر گفت اگر رشید بر من این نوع اعتراض کند جواب گویم که امیر را بسبب آن نعمتها که پنهان داشته اند کفران نعمت می ورزند و من مردی ام که انعام او را که در قلهٔ جبل نهاده اند میکنم و میگویم که تا بایشان احسان امیر در شان من ببینند ابراهیم گوید که با جعفر گفتم که تو وقتی در برابر امیر سخن توانی گفت که با تو مناظره کند و رخصت تکلم ارزانی دارد و چون سخن باین مقام رسید جعفر خاموش گشت و از انجمله قضیهٔ جعفر و عباسه خواهر هارون است چه این قضیه را خامهٔ شکسته عبارت از ثقه نقل میکند اگر فی الجمله مخالفتی بروایات مسوده داشته باشد معذور دارند یکی از علما اخبار گوید که چون مملکت و حشمت برامکه بکمال رسیده و مقتضی کلما اذا علا و انتهی حده انعکس ضده زوال آفتاب اقبال ایشان نزدیک شد مضمون کلام اذا اراد الله شیئا هیأ اسبابه سمت وقوع یافت تبیین این مقال و تفصیل این اجمال آنکه هارون الرشید که بمجلس بزم و مطایبه و طرب و استیفای لذت جسمانی چنانکه در انی شرعی تمام داشت و از اختلاط جعفر برمکی و مصاحبت خواهر خویش عباسه که در غایت طراوت و لطافت بود شکیبائی

مدت شصت روز باب اجتماع هر دو دیگ مجلس شبانگاه بسبب بران متعذر مانده تا مدت روزی جعفر را مخاطب ساخته که ما را بطاعت تو بستی هست تمام و بلاتمات عباسیه تعرض للاکلام اگر یکی از شما دو کس را نمیتوانید بدیار دیگر برسری و آشته باشم اما تا تمام و سن در باب تحصیل لذت و جمعیت خاطر خویش فکری کرده ام درآئی نرده جعفر گفت توفیق الهی قرین و بندگان تو عنایت پادشاهی مددگار تو بوده اورا رشید گفت میخواهم که عباسیه را باتو عقد کنم تا محال ست تو باد و نظر تو بسوی او و اجتماع شما در یک مجلس جایز نباشد سر و ما بشر ملیکه سواسی دیدن یکدیگر گرامی در میان نیاید جعفر از ترویج امتناع نموده رشید دران باب الحاح کرد جعفر عاقبت عباسیه را در عقد جعفر در آورد و دو اعدا سوگند دادکه با عباسیه خلوت نکنند و هیچ مستفی سایه بران نیفکنند آنگاه رشید ثالث الیشان باستد و بعد از ان جعفر عباسیه بی تحاشی در مجلس ما درون حاضر میشدند و جعفر در فضای عمد رشید ثابت قدم بود از اعباسیه نیخ است با جعفر که جوانی زیبا طلعت بود در خلوت بنشینند و از بستان عیش بیوه مراد چیند و چون بیطاقت گشت مکتوبی باو فرستاد و جعفر مسول او را از جزکرده تهدید نمود بار دیگر عباسیه کسی به جعفر ارسال نموده اظهار اشتیاق کرده جعفر بشیر از منتبر غفلت نموده چون عباسه از جعفر مایوس شد باداش محبت آغاز نهاد و هر یا جواهر نفیسه تحف پیش او فرستاد و چون دانست که ما در جعفر و ما مر مطاوعت و سوء اخلاق آمد به وی پیغام داد که مصاحبت ایرسیب انتخاب روسیاهات پرستست و هرگاه که با طوعی گردد شدت اتصال ست و هر از زوال نعمت و مستوطد تر این سبب گذشتن ملمس آن و توقع چنان ست که در رسوم صلت باسمی نمائی و خود را درین امر سحاب و سعد در مدارسی که خدمتها خوسته خواهد شد و ام جعفر مسول عباسه استقبال نموده و اد که بطائف حیل چنان سازم که سیان شما جمعیتی روی نماید که دست حوادث ایام از تفریق آن عاجز آید و بعد از ان ام جعفر نوزی با پیغام گفت که چنین شنیده ام که جاریه را کمال صلاحت و صباحت و لطف طبع و کمال هنر فضال پسندیده و نظیر عدیل ندارد و در زمانه ان کرم نشود و نایافت در معرض بیع آورده اند و مراد و خاطر است که آن گنج را برای تو بجزم و ما در جعفر چندان از ین نوع دمدمه دانسون بر پرخواند که پسر شتعوف و مفتون گشت و دل بصبری آغاز نهاد و ما در جعفر ما طاتی در آوردن عباسه نمود تا جعفر نیک مشتاق شده و مان شکیبائی از دستش بیرون تواند گفت عباسه را از ان حال اعلام داده با پیغام که فلان شب جاریه را پیش تو حاضر خواهم کرد چون شب وعده رسیده عباسه با زیب و زینت هر چه تمام تر بتنزل ام جعفر آمد و جعفر مست و ران شب از مجلس بیرون آمده بخانه رسید و از در بر سیده که جاریه کجاست گفت اینک می آید و همان لحظه عباسه در حجره جعفر قدم نهاده آن اسیه شموت از غایت سستی خرم بجانیاورد که طلب کیست و کام دل حاصل کرده چون از سباشرت باز پرداخت عباسه گفت صحبت نبات ملوک چون با تی جعفر گفت کدام نبات ملوک و این چه سخن ست که میگوئی عباسه گفت سخن فلان کس بنت مهدی خرقه چون این سخن شنید سنی او را بر ال شده فی الحال از جای برجسته و نزدیک ما در رفت و ما در بتاب لرزه که مراجعتی عجیب فرو گرفت و بر بر کرسی ستد که بر تخت سوار گردانیدی حضور حالا بیاش و چون قضا یا کار خود کرده بود فائده بر ین کلمات ترتب نیافت و عباسه حالها از بام قصر جعفر بخانه شتافت و بعد از انقضای مدت پسری آورد و ام سلمت زیبا بیش رشک شمس و قمر بود او را به خادمی ریاس نام خاصه سپرد و چون نزدیک به آن رسید که این راز انتشار یابد و دوک را باد و خادم همکه فرستاد تا در حرم تربیت او قیام نمایند و در ین اثنا سیان زبیده زوجه هارون الرشید که نزد او منزلتی علیا داشت و یحیی بن خالد نقاری پیدا شده زبیده از یحیی شکایت کرد که او خادمان و خواجه سرایان گماشته از آمد و شد در حرم منع میکند و رشید این حکایت با یحیی در میان نهاده یحیی گفت با امیر المؤمنین در حرم تو هیچ مرد بقصد میباشم رشید گفت لا والله و یحیی التماس نمود که دیگر سخن زبیده را و سنان من بشنود رشید مقبول کرده و یحیی در مخالفت زبیده اصرار نموده چون آفتاب غارب گشتی ابواب حرم را مقفل ساخته مفاتیح آن بمنزل خود بردی زبیده چون بار دیگر با رشید از ین باب سخن گفت رشید فرمود که ین یحیی از حرم خود را می که نمیباشد مستم نیدانم زبیده گفت اگر چنین ست چرا یحیی از پیش خود ران مکتاب آن مهم منع نکرد و نمیکند رشید از حقیقت حال مستفسار نموده زبیده صورت واقعه را بعرض رشید رسانید رشید از مقرر که در ین اصر اعظیم شرم نموده گفت هیچ دلیل بر ین تقصیر ست زبیده جواب داد که کدام دلیل و حجت روشن تر از ولد میباشد رشید پرسید که کنون ولد کجاست زبیده گفت مدتی در حرم تو بود و چون عباسه دید که این سر از پرده بیرون می افتد و اورا هم خدایتعالی فرزند نو هیچ امیدی بر ین امر موقوف دارد زبیده گفت هیچ خادم را در قصر تو نیست که این قصه گوش زد او نشده بود چون سخن بدینجا رسید رشید هم در گذشت و بعد از چند روز فرمود تا خواص و خدم تهدید اسباب رفتن حرم پیدا کنند و عباسه تمهیل کس بکس نفرستاد تا کودک را از خانه بیرون برند و چون بدر که رسید که نزول کرد از امر کودک استفسار نموده و منظر الیه فتیش بجا آورده قول زبیده را مطابق واقع یافت و خاطر به استعمال برا که قرار داده بعد از فراغ از مناسک حج عزیمت بغداد نموده و چند روزی در آنجا بر حل اقامت انداخته متوجه انبار شد و جعفر بن یحیی درین اسفار ملازم و مصاحب بود و از انبار رندی شاهک آکه بردی اعتماد تمام داشت بجلد فرستاده در همین مواضع باو مقرر کرد که در فلان روز بر سر پلهای برکه کاتبان و متعلقان خود نشان بدهد تا بحفظ و ضبط گردانی دهد که تا سباشر ان بر نگردی هیچ نروی یا بران سر مطلع گردانی در رشید را بنا توقف کرده بساط نشاط گسترد روزی از روزها مجلسی بیارست که از مجلسان هیچ خاطر نهرسد و خلیفه از شوق آن مجلس کم دیده بود و در ان صحبت اعیان اطعان در باره جعفر بر یکی از زانی داشت و چندان نوازش نمود که حاضران مجلس ازان متعجب گشتند و آنروز که نماز دیگر سپس جعفر عزیمت ذاق خود نموده رشید با او بمشایعت بیرون آمد اسوار شد و چون جعفر بخانه آمد ابو نکار طنبوری دکاتب خویش ابن ابی شیخ را طلبیده بشراب خوردن مشغول گشت ابو نکار در سر دارین کلمات میگفت یا ید ابو الناس سنا نیام الناس عباد ایا ایها الناس

واقعه بنداد و چون رشید از مشاهدت حضرت باز گشت بدکری نگاشته فرمود تا آلات مناهی را در مجلس برداشتند و با جماعت حاضر مطایبه گفت سن ترا بجهت ان میخواهم که امین و مامون را شایسته آن نمی‌دانم بلکه ظن غالب من آنست که فرزندی دلپذیر و خلافت نکنی که موجب سقوط دولت تو خواهد بود یا گفت یا امیر اگر فرمانده ی کرنشیند بر سینه خود نماز نشیند خوش بود یا گفت خوشتر بود یا گفت جعفر بن یحیی را چنان شناسد که جعفر بن یحیی را شناسد یا گفت من تشخیص چنان بزرگی را چون تشاسد رشید فرمود که شناه کردی که سن او را چنان نشناسم گفت آری رشید فرمود که همین لحظه بر دجله سوار شوید و با یکدیگر مباهات نمایید و بر اعضای یکدیگر خاره و خاموش گشت رشید گفت ترا حالا گفتم که خلاف نکنی یا جواب داد که سوگند ان عظیم تست که تصور توان کرد سن و سیدارم که این امور بدین درجه و نهایت رشید گفت که ترک این بهتان گوئی و به انچه ترا فرمودم عمل نمائی و الا لحظه ما را آماده باش یا طرطاوس گرما بسنبل جعفر برمکی خواند و از آمد جعفر از غایت خوف بسیار گشته پرسید که حال چیست یا سر فرمان رشید را بدو رسانید جعفر گفت این از جمله عطایا نیست که امیر بدین سبب بمکند یا گفت از سر عزیمت نامه بهری چنین یا میرا سوگند میخورد که شاید که امر بسرعتی بقتل سن فرمان داده باشد اکنون باز گردد و بدادا و بگوی که انچه فرمودی به عمل آوردم اگر صلاح دیر انیشان بینی به واسطه انتظام حیات نفسی محبوب دگر در حضر یا بدان سن تبرسد و دگر بر سبیل تعرض خود باشد تا زمان گردان مرا زین و یا سر از مراجعت امتناع نموده جعفر التماس نمود که سن بالتوقف بسیار پرده اوی آیم تا گوش خود بشنوم و یا سر فرستی او را بسندیل و دشنه جعفر همراه او فرستاد مهدیا گاه ایستاده و یا سر بدو ان رفته رشید پرسید که چه کردی گفت سر او را آورده در بیرون نهاده ام رشید گفت زود تر نزدن آرو والا فرایم تا گردنت بزنند و یا سر نزد جعفر آمد گفت اکنون قول مرا باور کردی گفت آری کار را آماده باش انگاه مندیل خود را از آستین بیرون آورده و یا سر شکم او را بپست و بدندان سرش از تن جدا کرده پیش رشید برد و رشید چرا یم جعفر را بسا سر گفت فرمود که فلان و فلان را در مجلس حاضر گردان و چون آن مردم را بیاورند گفت گردن یا سر را بزنید که قاتل جعفر را بنیم و الیشان بموجب فرموده رشید عمل نمود و مگویند که صباح آن شب که جعفر را بقتل رسانیدند بزیارت قبر علی بن موسی بن امان که حاکم خراسان بود او نوشته یافتند که عریضه ان الساکن بنی برمک بالبصرة علیهم غیره الهلاک ان لسانی لم یرم عیره ۱۲ فاق سقط سا کنا ذا القصر ۱۲ مسعودی گوید که انار تا اواخر حکومت و تسلط برامکه در ایام خلافت هارون الرشید تا از زمان که جعفر کشته شد و نکبت عیال ایشان را دیانت نشد قریب بهفت اه و بازده سال و روز بود و یحیی و فضل و سایر اعمام موس گردانیدند نزد بلاد بخت برآن قوم تعالی و ستر اوف گشت از محمد بن عبد الرحمن هاشمی منقول است که گفت روزی عبد الملک زهاد خود قوم در مجلس او نشکفتی او دیدم جامها می کنه در بر داشت مادر مرا گفت که بر این عورت سوء فتی داری گفتم نه گفت این ضعیفه مادر جعفر بن یحیی برمکی است من شرم عظیم بجا آورده با دو در حرکی مدم و پرسیدم که ای مادر ا سوء محبوبه چه دیدی گفت ای پسر عبدی بدن گذشت که جهار صد متقنه گران بها داشتم و در ین عید دو پوست گوسفند دارم که یکی بستر و یکی لحاف من ست محمد گفت فرمودم همان لحظه بالصد درهم پیش او آورد نزد ان غایت فرح نزدیک به آن شد که روح از بدنش مفارقت نماید و بعد ازان مهوسته بخانه می آمد تا مفرق الاحباب ما را از کید فلک جدا ساخت گویند که چشته به جعفر بن یحیی را بسوجب فرموده به بغداد برده بر سر حبسی سیاه بختند و در زمانیکه رشید عازم خراسان بود فرمود تا او را بسوختند و از عزائم حالات که سوخان ذکر کرده اند بعد علیم کی نیست که یکی از نویسندگان گوید که در تراجم احوال هارون را در ذهن مطالعه میکردم و در ان اثنا بورقی رسیدم که نوشته بودند که در ین روز بموجب فرموده امیر چندین و سیم گسوت و فرش و علوفه چندین به ابوالفضل جعفر بن یحیی ادام الله تدر کرامته داده آمده است و چون آن را سر بالا کردم هزار سر نزد رحیم بود و بعد ازان در ورقی دیگر دیدم که بهای لفظ بور بالی که جعفر را سوختند چهار دینار و نیم دانگ بود یکی از شعرا گوید ۵ ایها طفل دهر اگر توز پستان حرص دور آئی روزی دو شیر دولت و اقبال برکی ۱۲ در مصدر عزه شنود که کمال خویش ۱۲ یاد آورد از زمان بزرگان برکی ۱۲ ذکر مسام رشید و خروج رافع بن لیث بن نصر بن سیار در سمرقند و تو جه انجناب از بغداد بخراسان و فوت او در ولایت طوس بحسرت و افسوس چون لیل بخشوع طبیب گوید که سن با هارون در رقه بودم و هر صباح پیش از انهر مجلس او درمی آمدم و از مزاج او استفسار نمودمی و گاهی که انعباس دلتنگی گفتی که دوش چه خورده ام و چه کرده ام رزنی بدستور معهود نزد او رفتم و مدتی با بستاد هیچ نگفت و سر از جیب فکر بر نیاورد و سن پیشتر رفته گفتم یا امیر جان سن فدای تو باد امر در تراجیات لحول و محزون می بینم اگر عارضه بدنی ست بیان فرمائی تا بتوفیق الهی آنرا مداوا نمائیم و اگر حادثه ملکی ست خاطر پریشان مدار که هر گز جهان از معاندان خالی نبوده و نخواهد بود دران باب مشورت میبایدکرد چه میشاید که بسرکت آن فرجی حاصل شود فرمود و بحق یاجبرئیل هیچ از ینها نیست بلکه ملالت من جهت خوابی مهیب ست که دوش دیده ام و بغایت ترسیده ام از ان جبرئیل گفت که چون سبب تعزی رشید معلوم شد قدم پیش نهاده پای او را بوسیدم گفتم جهت خوابی که از شی از خیالی کاسد یا اخباری فاسد باشد انهمه غم نتوان خورد رشید گفت دوش در خواب دیدم که بر تخت نشسته بودم ناگاه از زیر پرده دستی بیرون آمد مقداری خاک مشرخ در اکف دشت و در بن اثناء آواز شخصی با شنیدم و او را ندیدم که گفت این خاکی ست که تو او را دفن خواهند کرد پرسیدم که مرا من سن کجا خواهد بود این خاک گفت که ترا در بیاست گفت طوس بعد ازان آن دست ناپدید شده آواز منقطع گشت و سن بیدار شدم گفتم یا امیر این خوابی مبارک شوید است و تعبیر نزدیک آن دولت و مملکت خراسان بود و او را حادثه که روی نموده یاد کرده رشید گفت آری در اکثر اوقات یوم جبرئیل گویند گفتم ای امیر خوابهای پریشان گویان دلالت این خواب بر اکه منشاء آن غلبه سوداوی و ترکیب تخیله ست بعیش و عشرت مگروان و چندان از بن کلمات گفتم که بسط در طبع او پیدا شده

آورد زیرا بهلول سر برگذارنیده و بمجرد شنیدن آواز خواب از خاطر او فراموش گشت و برخاسته روی توجه بخراسان نهاد تا بدفع رافع پردازد و سبب شورش رافع آن بود که یحیی بن اشعث زمام
مستوره و اشعث و ادرار و سر قند گذاشت خود بنخارا رفت و چون غیبت او استماع یافت زن خود را که دختر رافع بود مشهور گردانید و رافع این معنی را دریافته هوس مال و جمال آن عورت و اسن گیرانیده پیغامی بنزد او فرستاد که دوای درد تو آنست که از ملت احمدی بیزاری نمائی تا میان تو و شوهر تفریق واقع شود و دیگری تزا در حبالهٔ نکاح توان آورد و زن بر سر طمع
و با ایمان آورده رافع او را بخود بست و چون این خبر بیحیی بن اشعث رسید بصورت واقعه پی برده و بخراسان شتافت تا بدفع رافع پردازد و سبب شورش رافع آن بود که یحیی بن عیسی که از قبل او حاکم خراسان و ماوراء النهر بود نوشت که آن
عورت را از برای رافع بفرستد و رافع را حدزده بر سند کرده بزخرجی بندد و گرد سمرقند بگرداند علی بن عیسی امثال سمرقند نوشته تا بموجب فرموده رشید عمل نمود و بدان التفات نکرده رافع را بخود گرفته و او را زندان گرسنه بنزد علی بن موسی آمد و علی خواست که او را بکشد لیکن سر باب مخلص رافع شفیع شده و علی از سر خون او در گذشت و رافع رخصت علی یافته سر قند را مانع شده
عیسی را بالشکر متفق ساخت آنگاه خروج کرده و والی مرو محمد بن سلیمان را بکشت و علی بن عیسی از مجادلهٔ آگاه شده بسر خود عیسی را بالشکر گران فرستاد و رافع محاربه نموده او را شکست فاحش داد و عیسی بسبب چند قضیه که ذکر آنها سبب تطویل میشود در شهر سنهٔ احدی و تسعین و مائة از خراسان فرستاد که علی بن عیسی را گرفته بدرگاه بیاورد و سر شورش رافع بموجب فرمان عمل نمود و
رشید بعد از چند گاه از عقب بسر شهر دوان گردید و در آنجا مریض شد و چون بحر جان رشید بموج مرض متموج گردید و بر آنها معلوم گشت که بعد از قتل برادر رافع رشید از هوش رفته ساعتی بحال خود آمده و اضطراب آغاز نهاده از جای خود بر می جست و می افتاد و حضار مجلس متعجب شده پرسیدند که ای امیر سبب این قلق و بیطاقتی چیست و آواز
سیان افشان مرا مخاطب ساخته گفت ای جبرئیل از سوی من کس را در قید دیدم یا داری اینک طوس و اینک آنجا که کرسی در خواب دیده بودم انگاه با سیر و خادم گفت قدری از خاک این بستان بیاور سیر و خادم کفی خاک پیش رشید آورد و در حال آستین بالا کشیده زراع او بر هنه شده بود چون رشید نظر بر دست سیر و افگند گفت خدا سوگند که
این همان خاک سرخست که من برقه در خواب دیده بودم و سیر سوئی تفاوت ندارد و دست بگریه زاری بر آورده و لعبد از سه روز جان تقابض ارواح رشید سلیم گردد مدت خلافتش بست و سه سال دگسری او دو زان حیاتش بروایت آن کس که گفته که وقت بیعت بست و دو سال بود از نحوای این کلام معلوم میشود و بقولی
چهل و هفت سال و هشت گویند که رشید روزی صد رکعت نماز گذارد و هر روز هزار درهم سوی زکوة تصدق کردی ابو حنیفه و نوری گویند که هارون الرشید سالی بحز از سال حج نرفتی
دیگری گوید که هرگاه که عازم مکه شدی صد نفر از علما و فقهاء الفقات و با محتاج داده با خود ببردی و در آن سال که بمکه نرفتی سی صد کس را در احیا دادی و فرزدق و شعرا را در اشتی نقل ست که مروان بن ابی حفصه در مدح رشید قصیده گفت و رشید صلا را پنجهزار درهم داد و خلتی و دو غلام رومی و اسبی گران بهاء به آن بخشید و فضلا و امرا و شعرا
آن مقدار که بر درگاه رشید مجتمع بودند بر درگاه هیچ خلیفه بمجلس نشان ندارد و او را بصحبت اهل فضل و دانش علتی تمام بود چنانچه املاء زمان رشید گفته اند که روزی او در نواحی رقه بشکار رفته و یکی از نشانان و ناسکان او را پیش آمده گفت ای رشید از خدای بترس رشید با برادر ابراهیم بن عثمان بن نهیک گفت که این شخص را نگاه دار تا بشهر پیش نزد من آرد و چون رشید
از شکار فارغ شد بر قه نزول کرد با برادر ابراهیم زاهد پیش آمد و رشید فرمود تا آنکه خانه کرد مدار از طعام خاصه بر آن زاهد داد و چون از خوردن فارغ شد رشید با زاهد خطاب کرد که ای فلان از تو سوال خواهم کرد باید که در جواب آن طریق انصاف نگاه داری زاهد گفت کمترین چیزی که از برادر من و هیبت امیست که من هیبت تو در شریر تر م با فرعون گفت
فرعون نیز که او دعوی الوهیت کرد و نا تحلم الاعلی گفت که تو بستری یا یاران موسی زاهد گفت مرا به آن دکس چه نسبت که ایشان هبط وحی و پیغمبران خدا و نبودند رشید گفت سیدانی که چون خدای تعالی
موسی و هارون را پیش فرعون فرستاد گفت فقولا له قولا لینا و سفیران گفته اند که قول لین عبارت از آنست که فرعون را بکنیت خطاب کنند و حال فرعون در غلالت و ضلالت آنست که شنیده و مساق سن اینکه سیدانی که منشیتر از وجه فرائض آسمی را دانیم مرا او امر تقدیر امکان بجای می آرم و از نواهی بحسب المقدور دست کشیده میدارم و تقدیر غلتی هر چه تمامتر مرا
بی مزه تر خطاب کردی و در نصیحت ادب نگاه نداشتی و خویش را بموجبی در سر عرض محنت آوردی از معتوبت نه ترسیدی زاهد گفت خطا کردم و از آن ذلت استغفار میکنم رشید گفت خدای ترا بسیار مزد و فرمود تا هشت هزار درهم بوی دهند زاهد گفت من مردی سیاحم نه مال را بمقامی ندارم ای هرثمة بن اعین گفت ای جاهل امیر المومنین امر بعرض عطای تو فرموده تا بستانی رشید گفت ای مرد بستی از دی بدار
اگر از سر مال بعد ازین هست بسه کن تا او را نگاه دارند گفت ما نیز بتو احتیاج نداریم لیکن جارت خلفا آنست که هر گز را با ایشان مخالفت نکند و از خزانهٔ کرم خویش او را صله و عطای فراخور به دهند اکنون چیزی که تو را بحال خود گذارد و ایمن دارد بگیر و دو هزار درهم قبول کرده آنرا نیز بر حاضران قسمت کرد و بدار گاه خلافت معاودت نمود
نمود ذکر خلافت محمد امین بن هارون الرشید چون در سنهٔ ثلاث و تسعین و مائه رشید طوس را مسخر گردانید و بطوس آمد بیماری اسهال بر مزاج او مستولی گشته بر وجه اسهال دموی مبتلا گردید و بعد از چند روز بیماری بر قوت او افزوده و بمرتبه رسید که اطبا از معالجه او عاجز شدند و

فرموده تا اعیان و اشراف بتجدید امر بیعت پرداختند و مامون نیز در مرو واقعهٔ پدر شنیده با حضار خلایق در مسجد جمعه فرمان داد و چون مجلس منعقد گشت بر منبر رفت و در اثنای خطبه قطرات عبرات بر رخسار
روان شد و گفت ای اهل خراسان بار دیگر به امام خود بیعت کنید و مردم بطوع و رغبت بیعت امین تازه کردند و چند روزی میان امین و مامون طریق موافقت مسلوک بود تا آن زمان که از
جناب امین غدر و خیانت و اثر نقض قواعد محبت ظاهر گشت و مخالفت امین و مامون را ابوحنیفه دینوری بر سبیل اقتصاد در تاریخ خویش آورده راقم حروف از قول مشار الیه چند کلمه نقل کرده
میگوید که هر که را هوس اطلاع بر تفصیل این حکایات باشد رجوع به کتب مبسوطه نماید ابوحنیفه گوید که چون مهم خلافت بر محمد امین قرار گرفت از اسمعیل بن صبیح کاتب امیر خویش در خلوتی پرسید که مآل
این امر را که محول بما شده چون می بینی ابن صبیح گفت دولتی ست مبارک و مستقیم و منزلتی لغایت رفیع و توقع هم خدای تعالی آنرا بافضل و اجل مراتب به اتمام رساناد و گفت مرا در سن قصه
خوانی نیست بلکه غرض آنست که مرا بر طریق صواب و راه راست دلالت کنی اسمعیل گفت در هر امر که امیر با من مشورت فرماید آنچه بخاطر رسد از روی دولتخواهی معروض دارم امین
گفت که میخواهم مامون را از خلافت و حکومت خراسان عزل نمایم و آن دیار را به پسر خود موسی دهم اسمعیل گفت ای امیر بخدا پناه جوی از نقض عهده و قاعده که آنرا رشید بنا نهاده است
و رفع رسمی که او وضع فرموده است امین گفت که وصیت رشید مموه و روی آندوست و عبدالملک بن مروان که از تو در امور ملک و ملت داناتر بوده گفته که لا یجتمع فحلان فی هجمة
الا قتل احدهما یعنی دو نر در گله جمع نشود مگر یکی کشته شود از آن دو ابن صبیح گفت اگر امیر میخواهد که مامون را از امارت معاف دارد مصلحت آنست که این راز را مستور گذاشته برای او
استمالت نامه فرستد و او را به موقف خلافت طلبداشته گوید که مرا بوجود تو جهت تمشیت مهام خلافت و تنظیم امور مملکت و ترفه حال عباد و تعمیر امصار و بلاد و دفع مکاید حساد و تسکین نایرهٔ
حقد اضداد احتیاج است و طریقهٔ اخوت مسلوک داشته باینجانب توجه نمائی تا بمعاونت یکدیگر مهمات ملک را تمشیت دهیم و چون مامون بیاید و از لشکر خود جدا افتد بانچه رای امیر
مقرون باشد در شان او عمل آورد امین گفت ای اسمعیل مرا هم نصیحت بجای آوردی و هم در وظایف نیک اندیشی تقصیر جایز نداشتی بارک الله فیک آنگاه امین نامه بمامون نوشت
مشتمل بر کلماتیکه اسمعیل او را تلقین کرده بود و در زبان نیز پیغامها داد و عباس بن موسی و محمد بن عیسی و صالح صاحب مصلی را برسالت نزد مامون فرستاد و ایشان منازل و مراحل طی
کرده بدار مرو رسیدند و مکتوب امین را بمامون سپرده گفتند امیر محمد امین را بحضور برادر و معاضدت او احتیاج است تا چون برادران هم نشست کرده دشمنان را بادر شت ماند مامون فرمان داد
تا رسولان را به موضع نزه فرود آوردند و علوفه باحتیاج ایشان مرتب داشتند و مامون در سفر و اقامت متردد شده بافضل بن سهل ذوالریاستین که بزیور دانش و حلیهٔ رای و کمال حزم و دور بینی
آراسته بود در آن باب مشورت فرمود فضل گفت بنوا از امین خیر نخواهد رسید و روی آنهم نیست که فی الحال اظهار مخالفت توان کرد مامون گفت چگونه از رفتن امتناع توان نمود که امین مال
فراوان و لشکر بی پایان دارد و فضل گفت مرا مهلتی ده تا امشب درین امر تاملی بیشتر کنم و فضل چون در علم نجوم ماهر بود در آن شب زایچهٔ طالع هر دو برادر را بنظر امعان در آورد
و صباح بعرض مامون رسانید که از اوضاع فلکی و دلایل نجومی چنان معلوم میشود که تو بر امین غالب آمده مملکت از وی انتزاع خواهی نمود مامون صواب بر توقف و سکون دیده نامهٔ
نوشت مضمون آنکه پدر رحمه الله مرا بجهة آن والی این ولایت گردانید که ناگاه بیگانگان بر مملکت استیلا نیابند و اگر درین زمان من خراسان را خالی گذاشته متوجه بغداد گردم ممکن که فتنه
حادث شود که ضرر آن به امیر رسد مطموع و ملتمس آنکه در نقض امری که امام رشید پرتو التفات بر استحکام آن انداخته نکوشند و عذر این کمینه را بپذیرند و بعد از اتمام مکتوب رسولان را بعواطف
و عوارف پادشاهانه نواخته رخصت انصراف داد و چون فرستادگان ببغداد رسیده مکتوب مامون را بامین رسانیدند امین نامه را به ارکان دولت خوانده گفت من بمصاحبت و
معاونت برادر خود عبدالله احتیاج دارم شما چه میگوئید همه سرها در پیش انداختند و خاموش شده مگر خازم بن خزیمه که گفت ای امیر اسرار خود را بر ارتکاب غدر ترغیب منمای که ناگاه بتو بیوفائی نکنند
و ایشان را بر نقض عهد تحریص منمای که بترسم که بنقض شکستن پیمان تو شود امین گفت رای شیخ دولت ما علی بن عیسی بن ماهان خلاف رای تو هست چه او میخواهد که عبدالله در ظل حمایت و رعایت
من از آفات محفوظ و محروس و مصئون باشد و در سوانح مهمات مدد و معاونت او بمن متعذر نگردد و بعد از تقدیم مشورت امین شصت هزار سوار جرار از لشکر خویش انتخاب کرد و علی بن
عیسی را بر ایشان امیر گردانید و او بموجب فرموده عازم خراسان شد و محمد امین در حین وداع بادی گفت که چون بخراسان رسی امرای آن دیار را باستمالت و نوازش مطمئن خاطر گردانی
و عبدالله را سه روز مهلت دهی تا ساختگی کار خویش کند و زبیده والدهٔ امین با علی بن عیسی گفت که عبدالله مرا بمثابهٔ فرزند صلبی است باید که بکوهی بوی رسانی و در تعظیم و اجلال او
باقصی الغایه سعی نمائی و بعد از اتمام وصیت بندی از نقره بوی داده گفت اگر عبدالله فرمان برادر نبرد و از آمدن امتناع نماید این زنجیر را بر پای او نهاده باینجانب فرست علی گفت سمعاً و طاعةً
آنچه فرمودی بجای آورم و از فحوای اشارت تو در نگذرم از مشایخ بغداد نقل کنند که گفتند در جمیع عمر خویش لشکری آراسته تر از لشکر علی بن عیسی ندیدیم گویند که در آن اوان که علی بن عیسی
خواست که از بغداد بیرون آید منجمی با او گفت که چندان توقف باید کرد که قمر مسعود گردد چه درین وقت ناظر بنحوس است علی گفت من صلاح و فساد و سعادت و نحوست قمر منظور ندارم و همین قدر
بیش ندارم هر که با ما جنگ کند جنگ کنیم و در وقت مقاتله شمشیر را از خون دشمنان آب دهیم و پیش از توجه علی طاهر بن الحسین که بذو الیمینین اشتهار داشت با سرهنگان و چند هزار کس از لشکر خراسان بفرمان
مامون بری آمده بود و جاسوسان به اطراف فرستاده و طلایه نامزد کرده بکمال تحفظ و تیقظ بجای می آورد و علی بن عیسی بغروری هر چه تمامتر از بغداد بیرون آمده روان شد و در راه

دیدی که از جانب ری می آمد خبر یافت که طاهر رسیدی و چون گفتندی که طاهر بتهیهٔ اسباب حرب مشغولست بخندیدی و با اصحاب گفتی که طاهر که باشد که در برابر من آید اجتماع ایشان چند النست
اگر از عقبهٔ همدان بگذریم در فهو تا سپاه در سیر مسارعت نمایند و چون لشکر بغداد از آن عقبه بگذشتند مردم بسمع علی بن عیسی رسانیدند که طاهر و لیعهد تهیه را عطا داده و بیست و چند الف
بخشش نمود پسر شیخ حسین با او گفت که اگر طاهر داعیهٔ گریختن میداشت یکروز نمی ایستاد اکنون که میان ایشان نزدیک رسیدیم هشیار باید بود و بطریق حزم و احتیاط سلوک باید نمود که سپاه خراسان
بسی رسد علی گفت خاموش باش که طاهر نه آنجاست که تو پنداری و مردم از برای امثال ما تحفظ و تیقظ را شعار خویش سازند و مرتبهٔ من از آن بلندتر و شان من از آن رفیع تر است که مثل
طاهری که وصیفهٔ او از آحاد الناس نازل تر است در مقابل من آید و چون علی بن عیسی نزدیک بولایت ری رسید طاهر با روسای اصحاب خود در امداد مشورت کرده ایشان گفتند صواب آنست
که در شهر متحصن شویم و از بالای سور ریوک پیکان سندان شکاف بر دشمنان از خود باز داریم تا مدد مامون بما رسد طاهر گفت این رأیست نحیف و اندیشه ضعیف زیرا که چون در ری متحصن شویم
مردم شهر از خوف علی بن عیسی مخالفت ما کنند و دور نیست که بعضی از لشکریان نیز مایل به آن شوند مصلحت چنان می بینم که بیرون رویم و توکل بر فضل الهی کرده با علی محاربه نمائیم اگر پیکر ظفر در آئینهٔ مراد
جلوه گر آید فهو المطلوب والا که مهم نوعی دیگر باشد بهم باک نداریم چه پیش از ما بسیار در معارک کشته شده اند و مجموع خراسانیان و اعیان سپاه طاهر برین معنی اتفاق نمودند و طاهر با لشکر از
شهر بیرون رفته موضع قلوص را معسکر ساخت و علی بن عیسی از این صورت آگاه شده روی به او نهاد و چون تسویهٔ صفوف دست داد طاهر با طائفه حمله آورده لشکر علی از هم فرو ریختند
و علی پای ثبات فشرده فریاد میکرد که ای دلاوران بجانب من بیائید تا به اتفاق بر دشمنان حمله کنیم و درین اثنا یکی از اصحاب طاهر تیری بجانب علی بن عیسی انداخت و حسب تقدیر آن تیر
بر مقتل او رسیده علی از پشت زین بر روی زمین افتاد و بغدادیان منهزم گشتند و مردم طاهر از پی ایشان رفته تا غروب آفتاب خلقی بیشمار بقتل آوردند و اموال و اسلحهٔ فراوان بدست
خراسانیان افتاد و طاهر رقعه بذو الریاستین بقلم آورد باین عبارت که این نامه نوشتم در حالتیکه سر علی بن عیسی در پیش من بود و انگشتری او در انگشت من والسلام و چون خبر قتل علی بخراسان
رسید اعیان و اشراف بخدمت مامون شتافته بخلافت بر وی سلام کردند آورده اند که روزی امین با کوثر خادم بکنار دجله بماهی گرفتن مشغول بود که شخصی از گریختگان لشکر علی بن عیسی پیش او
رسید و حکایت جنگ گاه و کیفیت قتل او بنیاد کرد امین گفت که دست ازین سخن باز دار که کوثر دو ماهی گرفته و من تا غایت هیچ نگرفته ام و چون امین صاحب دولت از آن امر خطیر
فراغت یافت و قضیهٔ علی بن عیسی پیش او محقق گشت عبدالرحمن انباری را با سی هزار مرد کاری بجنگ طاهر فرستاد و وصیت کرد که با حزم و احتیاط باشد و مانند علی بن عیسی از کید اعدا
ذاهل و غافل نگردد و عبدالرحمن با آن سپاه گران قطع مسالک مینمود تا بهمدان رسید و طاهر نیز بعزم محاربه روان شد و بر ظاهر شهر فریقین با هم ملاقات کردند و بغدادیان بی آنکه زمانی
بمعارده و محاربه اشتغال نمایند گریخته بشهر در آمدند و طاهر بمحاصرهٔ ایشان پرداخته چون یکماه بگذشت و قوت محصوران باتمام رسید عبدالرحمن از طاهر امان طلبید تا بیرون آمده شهر را بسپارد و طاهر ملتمس
او را مبذول داشته میان ایشان بمصالحه انجامید

ذکر غدر عبدالرحمن انباری با طاهر و کشته شدن عبدالرحمن و توجه ذوالیمینین بجانب بغداد و تحصن امین در شهر و بقتل آمدن بر سبیل ایجاز

و چون عبدالرحمن بن جبلهٔ انباری از همدان بیرون آمد طاهر بعهد و میثاق وفا نموده او را با اصحابش امان داد و عبدالرحمن در آن سفر با یاران خود
بکنار لشکرگاه طاهر می آمدند و میان هر دو طائفه اختلاط و انبساط واقع شده از قصد یکدیگر ایمن بودند و چون طاهر باسد آباد رسید عبدالرحمن با خود اندیشه کرد که اگر روزی بخدمت امین
رسد از تقصیرات خویش بچه کیفیت عذرخواهی نماید و رای او بر غدر و محاربهٔ طاهر قرار گرفته سحرگاهی بتهیهٔ لشکر خود مشغول شد و چون صبح بدمید بیک ناگاه به معسکر ذوالیمینین رسیده
جنگ آغاز نهاد و پیادگان لشکر طاهر سپرها بر روی گرفته بر سر زانو نشسته بممانعت پیش آمدند تا سواران ساخته شوند و خود را به ایشان رسانیده میان هر دو گروه قتالی فاحش واقع شد چنانچه
شمشیرها رخنه و نیزه ها شکسته گشت و عاقبت اکثر اصحاب عبدالرحمن بگریختند و عبدالرحمن با طائفه از یاران خود دل از جان برگرفته پیاده شدند و چندان کوشش نمودند که بقتل آمدند و این خبر بسمع
امین رسیده خوفی عظیم بروی استیلا یافت و فرمان داد تا عبدالرحمن برشی و حسن بن علی بن عیسی با جمعی کثیر از ابطال رجال بدفع طاهر قیام نمایند و ایشان حسب الحکم از بغداد بیرون آمده
تا قرماسین رفتند و طاهر خبر یافته متوجه آن ناحیه گشت و بغدادیان بمجرد آوازهٔ توجه طاهر فرار نموده بحلوان رفتند و طاهر بحلوان چندان توقف نمود که هرثمة بن اعین با سی هزار کس
از پیش مامون بمدد او رسید و بعد از آن از حلوان بطرف اهواز و بصره رفت و بهر دیاری که رسید عمال امین را رانده گماشتهٔ خویش نصب میفرمود و در خلال این احوال امین را از خلافت
خلع کردند و بعد از روزی چند باز بر سریر خلافت نشست و طاهر از مهم اهواز و بصره خاطر جمع ساخته بعزم تسخیر بغداد روان شد و درین اثنا میان طاهر و لشکر امین محاربات واقع شده بعد
آنها نسیم نصرت بر پرچم رایت طاهر وزیده و در سنهٔ سبع و تسعین و مائة طاهر و هرثمة بن اعین و زهیر بن مسیب بر ظاهر بغداد فرود آمده محمد امین را محاصره کردند و عراده و منجنیق نصب فرموده در
تضییق اهل شهر کوشیدند و مدت دو سال بند بسته متمادی شده کار بجائی رسید که اکثر مخصوصان امین از طاهر امان خواسته باردوی او پیوستند و امین فرمود تا در خزاین باز کرده آلات و ادوات
زرین و سیمین بگداختند و مسکوکه را بسیم بها فروخته باوباش و اهل غوغا دادند و بغیر از طائفهٔ اوباش کس نماند و فضل بن ربیع پنهان شده امین مهم خود را به محمد بن عثمان بن نهیک داده عیاران اهل شهر
دست فساد بر اقبال بغداد استیلا یافته دست بنهب و تاراج و مصادرهٔ متمولان بر آوردند و هر که اندک قوتی داشت انتهاز فرصت نموده خود را بلشکرگاه طاهر میرسانید و عاقبت محمد بن عثمان نیز از امین روی گردان شد

پناه به طاهر برد و از رفتن او آتش فتنه بالا گرفته ارذال و غوغائیان بر اهل صلاح مستولی شدند که هیچکس در هیچ امری سخن آن نشان نداد و هر روز کار امین ضعیف تر میشد و مهم او از رنگ گذشت قضیه ی
بجائی رسید که رسولی نزد هرثمة بن اعین که آثار شفقت و اخلاص از وی مشاهده میکرد فرستاده پیغام داد که من از سر خلافت گذشته با مامون بیعت میکنم متوقع آنکه در اصلاح ذات البین کوشیده شرط
تعهد بجای آوری هرثمه جواب داد که قصه از آن گذشته است که به امثال این حیله تدارک توان کرد و طاهر را تسکین توان داد و حیله آنست که در شب نزد من آئی تا من سعی بخدمت امیر مامون فرستم
و حال ترا معروض او گردانیده عفو از برای تو امان حاصل کرده بعد مانع تو اعدا ایمان را با ایمان موکد گردانند و امین با طائفه از ثقات و کنیزکان خویش در کشتی نشسته تا از آب عبور کرده به هرثمه
پیوندد که ناگاه زورق حیاتش در غرقاب فنا فرو رفت و سفینه بقای او بساحل نجات نرسید تبیین این مقال آنکه طاهر بن الحسین از مراسله و موافقت امین خبر یافته بود و جمعی را در کمین گاه کرد
و عذر را ایستاده چون امین خواست که از آب بگذرد از اطراف و جوانب در آمده او را بگرفتند و در همان شب طاهر سر امین را از بدن جدا کرده نزد مامون فرستاد و این واقعه در اوائل محرم سنه ثمان
و تسعین و مائه دست داد و مدت خلافت امین چهار سال و هشت ماه بود و زمان حیاتش بیست و هشت سال امین مردی بود بلند بالا و نیکو روی و سفید پوست بلهو و طرب مائل و بمصاحبت
و مجالست راغب به عیش و عشرت اوقات مصروف میداشت مادرش زبیده بنت ابی جعفر منصور و از وی دو پسر ماند موسی و عبدالله و این همه فتنها از جهة موسی پیدا شده بود چه امین او را بولایت
عهد موسوم گردانیده خواست که مامون را خلع کند بلکه موسی ولیعهد گردد آورده اند که روزی منصور در غایت خوشحالی بر سریر خلافت نشسته بود که بنو هاشم و غیر ایشان از امرا و اعیان نزد او
در آمدند منصور روی به آن جماعت کرده گفت که شما خبر دارید که مهدی را حق سبحانه و تعالی پسری کرامت فرموده ما او را موسی نام نهادیم قوم چون این سخن شنیده متفکر شدند و دم در کشیدند منصور
بجانب اکابر و اشراف نگریسته گفت این موضع دعا و تهنیت است نه محل سکوت و تعزیت ابو الاول زبان بکلمه انا لله و انا الیه راجعون گشاده گفت شما گمان می برید که این موسی آن موسی است
که بسبب آن اختلاف در میان شیعه پیدا شود و خونهای ناریخته ریخته گردد و اضطراب در ملک پدید آید و خزائن تهی گردد و پدرش مخلوع گشته کشته شود و حال آنکه محمد امین را بعد از خلع او که اشارت
بدان واقع شد مخلوع گفتندی آنگاه منصور گفت بخدا سوگند که این پسر آن شخص نیست و میان این زمان و آن زمان مدتی بعید است و چون اقربا و ارکان دولت این
شنیدند زبان بدعای منصور بگشادند و شرط تهنیت مهدی نیز بجای آوردند **ذکر خلافت عبدالله بن هارون الرشید الملقب به مامون** درین اوراق
سمت گذارش یافت که در آوان فوت هارون مامون در مرو بود و چون این خبر بسمع او رسید با امین بیعت کرده از مردم نیز بیعت او ستاند و چون در میان برادران نقاری پدید آمد
و امین مامون را خلع کرده پسر خود موسی را ولیعهد گردانید مامون نیز در خراسان دم از مخالفت زده بر دعوی خلافت اقدام نمود و در اواخر محرم سنه ثمان و تسعین که خبر کشته شدن
امین بخراسان رسید اوباش و علما آن دیار مراسم تجدید بیعت وی بجای آوردند و مامون خلیفه بشهامت و علو همت و غور در علوم عقلی و نقلی و شرعی و حکمی در میان اولاد
عباس منفرد و ممتاز بود و داد فرمود تا کتاب اقلیدس را از روم آوردند و ترجمه کردند و پیوسته فرمان میداد تا مجالس علم مرتب گردانیده علما در دین و مذهب بمناظره مشغول می شدند
و چون بر سریر خلافت جلوه فرمود گشته محمد امین روی به عالم آخرت آورد امارت عراق و فارس و اهواز و حجاز و یمن را به حسن بن سهل برادر ذو الریاستین داد و فرمود تا ذو الیمینین
بر نه رود و بحکومت و ضبط ولایت شام و جزیره و مغرب پردازد و دفع نفر خارجی بپردازد در سنه تسع و تسعین و مائه محمد بن ابرهیم العلوی المعروف با بن طباطبا بمساعدت ابو السرایا
که یکی از سرهنگان هرثمة بن اعین بود خروج کرد و همچنین دیگران نیز دم از تمرد و عصیان زدند و سبب این فتنها آنکه چون مامون طاهر بن الحسین را از حکومت بلادی که بضرب تیغ گرفته بود
عزل کرد و حسن بن سهل را بر آن ولایات والی گردانید این خبر در عراق عرب انتشار یافت که فضل بن سهل بر مامون استیلا یافته او را در کوشکی نشانده نمیگذارد که هیچکس از خویشان و لشکریان
و غیرهم پیش او آمد و شد نمایند و بی مشورت مامون بمقتضی رای خود در امور خلافت مدخل مینماید و بدین حیلت بنو هاشم و روسای عراق عرب خشمناک شده با یکدیگر گفتند که زهی ننگ و عار
ما را که شخصی چنین بر خلیفه زمان استیلا یابد لاجرم سر از متابعت حسن بن سهل باز زده در هر گوشه فتنه انگیختند و اول کسیکه خروج کرد ابن طباطبا بود و ابو السرایا بواسطه تاخیر علوفه از هرثمه رو
گردان شده بکوفه رفته با محمد بن ابراهیم یعنی ابن طباطبا بیعت کرد و حسن بن سهل زهیر بن مسیب را با ده هزار کس بدفع ابن طباطبا و ابو السرایا نامزد کرد و ابو السرایا با طائفه از لشکر کوفه و غیر
ایشان بعزیمت محاربه زهیر بیرون گشت و در قریه از قرای عراق ببرقت زهیر رسیده بروی غالب آمد و دیگر روز ابن طباطبا بقضا درمرد و مردم گفتند که ابو السرایا او را زهر داد زیرا که ابن
طباطبا و ابو السرایا را بواسطه غنائم زهیر نزاع واقع شد و ابو السرایا محمد بن محمد بن زید علوی را بجای ابن طباطبا بر سر حکومت نشانده خود صاحب اختیار جمیع کلیات و جزئیات شد و محمد
در صغر سن بود و حسن بن سهل بعد از انکسار زهیر بن مسیب عبدوس بن محمد ابی خالد المروروذی را با چهار هزار مرد فرستاده بود که بهنگام احتیاج مددکاری زهیر نماید و پیش از وصول عبدوس
زهیر منهزم شده بقصر ابن هبیره رفت بعد از آن فتح جسیم بر سر عبدوس رانده او را با آن چهار هزار مرد بکشت که یکی از آنها جان نبرد و ابو السرایا مردم خود را بضبط بصره و واسط فرستاد و ایشان
عامل خود و واسطه را که گماشته حسن بود منهزم ساخته آن ولایت نیز در حیطه تصرف آوردند و چون حسن بن سهل دید که هر لشکر به ابو السرایا جنگ کرد مغلوب گشت بهر بیاری که آورد ی آورد منقطع
شد در مولان پیش هرثمة بن اعین فرستاده و از وی التماس نمود که ببغداد آید و از آنجا متوجه حرب ابو السرایا شود و هرثمه در آن وقت بموجب فرمان مامون منصب خود تسلیم حسن بن سهل نموده با خاطر

ماندگی فراوان ستوه خواهد شد بحلوان رسیده بود و چون خبر استدعای حسن را بسولان بهرشه رسانیدند بابا متناع نموده گفت چه ضرورت است که مدت العمر بلاد محنت بایشد دور گیران حکومت کنند و فرستادگان بابویس نزد حسن آمده بصعوبت واقع معترض و شتند و حسن بن سهل باری دیگر بتمنی خود در اسبدعال و شته نامه مشتمل بر تلطف و عدد خواهی بهرشه فرستاد و بهرشه بعداد احابت کرده به تجهیز و ترتیب سپاه مشغول شد الکاه با لشکری آراسته عنان عزیمت بجانب نهروهر که عسکر ابوالسرایا بود معطوف گردانید و میان الیشان مقاتله عظیم رو نموده خلقی ناحصد دو از لشکر ابوالسرایا بقتل آمدند و خلقش با تیغ و حربی روی انهزام نهاده بهرشه تعاقب او نموده و با محمد بن محمد بن زید العلوی از کوفه بسوس رفتند و حسین بن علی بن عیسی بر سوس به ابوالسرایا جنگ کرده او را شکسته هم گردانید و آخر الامر لشکریان حسن بن سهل ابوالسرایا و محمد بن محمد را گرفته پیش او بجاه ان آوردند و حسن ابوالسرایا را بکشته سر بریده نزد مامون و چثه او بدار فرستاد تا آنرا بدیدند کرده از این مژده شادمان سر خبر آورنده بخشیدند و چون خاطر بهرشه از ابوالسرایا فراغت یافت بیرخصت مامون عازم خراسان گردید و مامون از گواهی که حسن بن سهل از عمده امارت بیرون نمی آید و شمه از این خبر حسن بر ادر خود فضل ذوالریاستین اعلام داد فضل بنیابت و خلافت کرده مامون گفت که فتنه ابوالسرایا بتدبیر بهرشه دفع شد اگر او را خواهی ابوالسرایا را چه حد آن بود که از مرو خروج کردی چون بهرشه به مجلس مامون رسید مامون او را بخطابات عنیف مخاطب و معاتب گردانید و چنین گفت تا ابرار دولت خویش نماید بعد از آن بهرشه را بزندان برد و او در حبس بسبی مفصل کشته شده و بعد از غیبت بهرشه در بغداد فتنه و آشوب پیدا شد چه امراء عباسیان ولایت امارت حسن را بر نمی تافتند و میان حسن بن سهل که در مدائن بود و میان اعیان و ولایت عرب و شیعه بنی عباس محاسبات رفته و در خلال احوال ابراهیم بن مهدی بسعی جعفر برمکی و ولایت یمن و عوی خلافت کرد و حسین افطس علوی نیز سر بر آورده بر آن ولایت استیلا یافت و مردم انواع علی ابدی با تقدیم رسانیدند ذکر ولیعهد گردانیدن مامون علی بن موسی الرضا و مخالفت کردن عباسیان در بغداد با مامون و توجه او بدار السلام و کشته شدن فضل بن سهل و سرخس و وفات امام علی بن موسی الرضا چون از استیلاء حسن بن سهل اطراف یمن و حجاز یا آشوب شد و در سر گنجی علویان خروج کردند فضل بن سهل از اخباری که تعلق بخبر ارش داشت با مامون نیگفت اما میگفت که در سر بهری شخصی از اولاد علی حوی خلافت میکند و مردم متابعت ایشان کرده و جمع و مرجع بیاء سپاه یافته تدبیر ایشان فتنه با بد کرد پیش از انکه کار از دست رود و بعد از تقدیم امر مشاورت رای با برادران قرار گرفت که مامون شخصی را از اجلاء سادات که علم دانش در بر دو ورع سلامه آفرینش باشد و لیعهد گرداند تا علویان بقدوم تسلیم و اذعان پیش آمده دیگر تیغ فتنه نکشایند بعد از تامل و تدبر قرعه اختیار بر یا امام عالیتقدار علی بن موسی الرضا افتاد که اوانی و اقاضی بفضیلت و تقدم او اعتراف داشتند و اقارب و اجانب در بزرگی و سیادت او سخن یکدیگر شنیدند و در سنه ثمانین مامون خال خویش رجاع بن ابی الضحاک و دیگری از خصوصان خود را که هر دو به فصاحت بیان و طلاقت لسان از نوادر دوران بودند بطلب امام رضا بمدینه فرستاد و درین سال هم کسان به اطراف و اقطار دیار اسلام روان کردتا اکثر اولاد عباس را از ضیعه و کبیر بمرو آوردند و سی و سه هزار کس از فرزندان عباس بن عبد الملک و رجل رایت مامون مجتمع گشتند و امام رضا در کنف صحت و سلامت و عزت و حرمت بمرو رسید و بعد از ان مامون با اولیا و دولت گفت که هر خرد و بزرگ اولاد عباس بن عبد المطلب و فرزندان علی بن ابی طالب نظر کردم هیچکس را سزاوارتر بخلافت از علی بن موسی الرضا نیافتم و چون سخن مامون بسمع خلایق جاهی گیر آمد و ارادت او بعهد گردانیدن دختر خود ام فضل را بر بسیری محمد او د فرمود تا حاضران موقف خلافت اعلام و فتیات اسود را بر آیات و لبا سهای سبز مبدل گردانیدند و اشاره داد که کام تمامت و یا را سلام فرستاده حکم کرد تا تغییر لباس کرده بجای رایات سیاه علمهای سبز نصب فرمایند و دست سیاهیت در داس تسلیت علی بن موسی الرضا زنند تا بدو محشر رسایه علو حضرت خیر البشر جای داشته باشند و هر کر در سایه آن سرو سبی قد باشد جاش زیر علم سبز محمد باشد و مجموع قطعان اصحار و سکان بلدان و اقطار فرمان مامون را لقمع امام رضا تیز گردانیدند جمعی از بنی عباس و شیعه از خلافت از خاندان پدر دیر نبودی و بعد از تقدیم استشاره و استخاره بر ابراهیم بن مهدی عباسی بیعت کردند چون صورت واقعه بسمع مامون گشت از فضل بن سهل پرسید که این چه حکایت ست که از جانب بغداد میشنوم فضل جواب داد که مردم بر ابراهیم رایه امارت نشانده اند آنکس که غیر از بن بیت سایه سر بر سانیده در رفع گفته فضل طرحی افگنده بود که هیچکس نمی تواند آن ندانست که بخلاف رای آن در مجلس سخن گوید در آن ایام میان سپاه ابراهیم و لشکر حسن بن سهل که در سه اعمال سعیر بود محاربات واقع شده و جمیع آن حروب مردم ابراهیم غالب آمد و روم ران اوقات در حوالی بغداد شخصی خروج کرد و خلقی کثیر متابعت او کرد و ابراهیم متعصم بن رشید را بجرب دفاع فرستاد و متعصم رفت و منهزم باز آمد و ابراهیم کمی از سرکشان خود را با جمعی از اهل جرات و جلادت بجنگ خارجی روان کرد و آن سرکش با نوجب فرموده عمل نموده و بادای جنگ کرده سر او را بنیزه آورد و چون ابراهیم بزرگ شده خلایق دل بر خلافت او نهاد نه دو این اخبار بخراسان رسید فضل بن سهل در کفتان آن کوشیده بامامون نیگفت تا مدتی امام رضا با مامون خلوت کرده هر زمانه که از ولایت امارت حسن بن سهل تا این غایت در بغداد روی نموده بود بشرح و بسط در حیز تقریر آورد و مامون گفت که فضل با من چنین گفت که از ابراهیم بر اتفاق حسن بن سهل در کار امارت و خلل کرده امام رضا فرمود که فضل با تو دروغ گفته و خیانت کرده من نیستم که من میگویم مامون پرسید که چگونه خواهد تو بران قضایا موقوف دارد امام جواب داد که یحیی بن سعاد و عبد العزیز بن عمران و خلف معدی حفدان و فلان فلان

ثقات و معتمدان تو بر این وقایع اطلاع یافته مأمون آنچه عادت او در سر طلبیده شده از ایشان استکشاف احوال نموده بهیئت مفوض الکلمه که امام رضا آنچه گفته مطابق واقع است
و مأمون مدت از سیم فضل بن سهل اشکال ابن سخنان کمی شنیده سیم بر زبان نمیتوانستیم آوردن و مأمون آن قوم را از پاس و تحفظ فضل ایمن گردانیده ایشان گفتند اصل حکومت حسن
تدابیر زمان و حذاق عرب گفتند ظهور شوکت و فرهنگ بن العین برای بنی آمده بود که معروض دارد که سپاهی و رعیت را مارت حسن را کار ما از فضل او را از نظر امیر افکنده و بحال زبان کار زوری بود
و دولتخواهی کامله البرجون امیر ساوند عاقبت در خون آن بیگناه سعی کرد چنانچه مجمد و شرح یافت چون مأمون از کلهای حالات خبر یافت ندا کرد که نیخ در داد و غربت بغداد نموده و فضل از سعایت سایقان
آگاه شده بتادیب ایشان مشغول گشت و امام رضا شمه از جرات فضل در مجلس مأمون افاکرده مأمون گفت که همت من بعد از تدارک مافات مصروف خواهد بود و بدایتی
انگار چون فضل بن سهل ذوالریاستین معلوم کرده بود که کشتن او لازم و زوال آب و آتش خواهند ریخت با خود اندیشید که هیچ شک نیست که جای چنین که این دو ضد بهم
علاقه دارند حرام است و بحسب اتفاق مأمون در سرخس نزول کرده روز دهم رسید و فضل در آشوب بهرام رفته تقصد کرده خواست که تقدیر ایزدی را الخود بدان حیله رفع سازد و در
وقت بیرون آمدن از گرمابه اسود و مسعودی و قسطنطین رومی و فرح دیلمی موفق صندی انتهاز فرصت نموده فضل را گشتند و خونگرفتند و مأمون الهام اضطراب کرده گفت
که دهم هزار دینار بانگس سپرده که قاتلان فضل را بدست آورد و ابو العباس دنبوری ایشان را پیدا کرده پیش مأمون برد مأمون از ایشان بپرسید که چه سبب این امر شنیع از شما صادر شده و باعث
بعضی را ایشان گفتند که خواهرزاده فضل علی بن سعید یار ما بدین حرکت تحریص نمود و قولی گفتند ای امیر از خدای تعالی بترس تو ما را بدین کار امر فرمودی و وعده عادی مأمون گفت من سیدانستم
که شما جواب این بهانه تمسک خواهید جست ناگاه فرمان داد تا هر سه را از گردن زدند و بعد از ان سر ایشان را بر نیزه کرده بر بالای پل بغداد بر پا کردند و مأمون طبل اجبل فرو کوفته از خرشتر تا طوس رفت و در آن سفر و بین چنانچه در بیان احوال
رقمزده کلک بیان گشت امام رضا از دار فنا بدار بقا رفت چون مأمون نزدیک به مدینة السلام بغداد رسید ابراهیم را در سحر نماز صید گذارده روز دیگر نخستین گشت و مأمون در سنه اربع
و مائتین هجری به بغداد در آمد و جاسوسان گماشت تا ابراهیم را بدست آرند و در شب سیزدهم شهر جمادی الآخر سنه سبع و مائتین که ابراهیم بکسوت زنان یا دو عورت از سرای بسرای میرفت
شخصی او را شناخته و گرفته پیش مأمون آورد و ابراهیم فضلی مشیع در باب عفو و اغماض تقریر کرده مأمون از سر جریمه عمر خویش برخواست اما امر بوشنجگان را طلب داشت تا دیگر آدمی نسوان بدیار
و فرمود که امیر عرب تر چندر زود دیگر او را بجانه نگاه دارند و مهمی آمد زود بر پا بچاپار درو سمجر سیدند بعد از ان مأمون در صدد توبت او بر آمده او را صاحب خویش گردانید و چون طاهر
از رقه پیش مأمون آمد باز خلق متلبس به لباس سیاه گشتند و ابراهیم در ایام اختفا هر روز بمنزل دهر شب جائی بسر میبرده مأمون وعده کرده بود که او را بسیم الباس او در صدر اردهم بوی
دهد و به ان سبب ابراهیم مضطرب الحال زندگانی میکرد و در ان اوقات که تحقق نبود او را واقعات و حالات دست داد یکی از آنجمله این بود که ابراهیم گفت که نوبتی در گذر و زبانبار
نوبتی که روی بمود از زاویه اختفا بیرون آمده خواستم که نهانخانه دیگر گزینم و حال آنکه بیات خود تغییر کرده بودم ناگاه یکی از غلامان من در صدد توبت ایدر آمده او را صاحب خویش گردانیدند چون طاهر
در بستر و در لفوه بر سرای او مردی دیدم سیاه چهره ایستاده بود گفتم تو را مخطوظ و در منزل خود جای میدهی گفت بلی بدین خانه درآی چون بمنزل اصل بودم در خانه را از بیرون بسته پیدا شد یا خود
گفتم که از انجی ترسیده پیش آمد بدین لحظ عوانان و عسسان خواهد آمد تا مرا گرفته نزد مأمون برند دهن باز نکرده بودم که صاحب بیت پدید آمده مقداری نان و گوشت و دیگ دوغ که آسه
نوده فرشی پاکیزه همراه آورد و عذر زودآمدن نموده گفت اگر من مردی جمام و یا خود امنیدیم که شاید تو از اشیا و معاملات تغیری پیدا شود و بنام این فلان از خدمت تحفه نموده بخرند این چنین
مشغول شدم ابراهیم گوید که برخواستم و بجسته خود آشی لذیز پخته و چون از طعام خوردن فراغت حاصل گشت میل باری قدری شراب حاضر سازم و خدمت تو ام و زلعیش و حضور
دلمود سرور شب رساند گفتم که اختیار پیش است بجام صرافی شراب حاضر کرده چون بر کرام سجام خورد یم عودی بدست آورده گفت هر چند گستاخی میکنم تا پاس خاطر من بر تو واجب
است پیچ نوائی که بنده خود را بر استماع غنا و سرود محفوظ گردانی بر سیدم که تو از کجا معلوم شده که من در دین فن مدخل تمام جواب داد که تو موصوف تر از انی که تعریف صانع داشته باشی
ابراهیم بن مهدی نوبتی که مأمون قبول کرده است که هر کس از نوستانی دیده صدبار دهم نوبتی بخشد ابراهیم گفت چون این سخن انجام شنیدم عود بر کنار نهادم و خواستم که بسرود گفتن
اشتغال نمایم گفت ملتمس آنست که نخست من لختی کم و صوت بنوازی و مرا مسرور گردانی تا من آنها را بگویم و من گوش بقول آنها نهاده بجام عمل چند گفت که من تجب شیوه نوازی بسیار
که این اصوات از کدام آهنگ است علی الملازم تحق بن ابراهیم بوده ام و این هنر از وی کسب کرده ام و چون شب شنده عزم آن نمودم که از منزل جا بجائی دیگر روم فرمان داد تا نیز پیش
او نهادم و گفتم این معنی را به مصادرت و وجوب فرض سان گفت عجب حالتی مشاهده میکنم من بجوا که از آنچه دارم پیشکش میکنم تا قبول آن بر من منت نهی و فوت داعیه تلاوی که بصدد انعام خود
را مأمون سازی کلا و احتشام بر گزیدن بر چه سبب الله الهام کرده موازی طلبی بر گرفت و مرا بدرجه اعلی نشاند گشتم آخر ای تعالی اخریج داد آورده را بدرجه مخالفت مأمون
با یک خرم دین و رزای آورد یا یکی از دیبلقان خروج کرده بود و بر چه مکرر شرایط اطاعت و انقیاد بجای آورده بود و دین مذکور داشت و بزیارت مشاهد مشرفه مبارک مشرف گشته بود
بلوغ یافته و در سدد اخروج قلعه اه باستانت عمارت کرده و هر لشکری که بجنگ او رفت منهزم بازگشته و در آن عشره مائتین محمد بن سعید طوسی را بجنگ او نامزد فرمود و داد بعد از ان که بسیار سال دعوی بابکیه

با یک عماریه بعزم و لبز شهادت فائز گشت و کار بابک قوی شده و چون نیز قتل محمد بن حمید بمامون رسید عبد الله بن طاهر حسین ذوالیمینین را که از قبل او والی مرو بود بجنگ بابک مامور ساخت میان آن دو خراسان و مغرب زمین بامارت آذربایجان و آرمینیه و حرب بابک او امارت خراسان اختیار کرده به آن ناحیه رفت زیرا که برادرش عفر خراسان وفات یافته بود و چون در میان بیابان سیاه شده بعد از رفتن عبد الله طاهر مهم بابک قوی نگشت آورده ماند که در شعبان سنه تسع و مائتین مامون بموضع قم الصلح الشهیر بحسن بن سهل بود آمد و خبر آورد که بوران گفته و حواله نکاح آورده حسن چشمی که عهد زمان جاهلیت و اسلام مانند آن نشان نمیداده مرتب داشت و از بذل تکلفات یکی آن بود که حسن فرمود تا بنادق مشک که مشتمل بود بر کاغذ پارهای که دوران با اسامی ضیاع و قماشهای جواری و کنیزکان و صفت و دواب نوشته بودند بر اسراء و اعیان و معارف پاشیده بهر چه از آن بحسب طالع نصیب شخصی شده آخر جمع بوکیل حسن نثار و بهر چه در آن رقعه شب بود اندوی بگرفت و سیمین بر سائر مردم تا فهای مشک و عنبر شتافتند و در شب ضفادع بنزدیکی ماندیه بین عصفوری و دیار کسکی نمدین ساده آورده و بر بر پوران ریختند و دوران زنان در زیر پای مامون و پوران فرشی بود زر بفت و چون مدتی بر آن فرش افتاد و مامون گفت فاطمه ابا نواس که پرداری در بیخا حاضر است و صف این مجلس بکند گرچه صعب در علی الارض من الذهب ✤ و تا مامون در قم الصلح بود حسن بمجمع ملاحتج لشکر او الاطعام و علیق چهار پایان مرتب میداشتی حتی سکاریان و ملاحان دوران ایام انخود دلی خرمزید و فنگاه و جوکردون فارغ بودند و مامون فهود تا خراج بمسالمه و ولایت فارس و مملکت اهواز انقد کرده بخزینه داحسن بسپرد تا بنگویند که در شب عروسی شمع بزوبن چهل من در شمعدان زرین نهاده بمجلس مامون آوردند و مامون بر آن حرکت انکار کرده گفت این اسراف است و شعراء را باین توزیع شعر گفتند و چون شعرا گفتند و چون صلات یافتند و از انجا بمنزل ایوحاتم باهلی گوید ✤ بارک الله للمسیح ابن مریم و الیهود الذی فی الختن ✤ یا بن جاروذ و قد ظفرت و لکن بنت مکن چون این کلمات بمامون رسید گفت نداند که او حاتم این سخن محمد اعلاوده کرده است یا نه تا مدت ذکر وفات مامون و بعضی از سیرتهای آن و نبذی از احکایات منثوره که مامون در اوایام خلافت خویش بعرض رفته عبدوس را که دران ایام مهماندار طغیان میبود از میان برداشت و از انجام اجمعت نموده بسلامت رهانید و تصمیم رویم و در آنجا قدوه تصمیم رویم ملتوی باد فرستاده و التماس صلح کرد بر وجهی که مامون بگفته آن تن بصلاح داد و از بلاد خلاط رویم نام داشت و بالای نام او نوشته بود و با بجزء مامون همت بر تسخیر خالک دوم مصروف داشته جهار ده قلعه از قلاع آن مرزبوم فتح فرمود و از آن غنائم اجمعت نموده بر حشمت بیزدان که در نوائی عاطوس بود دو قدیم اوداشتر ابسگفتند فرود آمد و بنا بر مصلحت ملکی نیت کرد بر کنار آن چشمه که اشاره شد بهزور فرم بود چند روزی توقف نماید در مروج الذهب مسطور است کتاب عین بزدون از بر و دت بدر رصد بود اسپکس طاقت آن نداشت که خط در آنجا نشنید و صفایش بر تبه که از نقش تنگ از زیر آن نمود و مامون روزی بر کنار جشمه نشسته بود که پای بطول بدراغ و در بسفیدی نظر مامون آب پیدا شده او فرمود که آن پای را گرفته آورند و چون فراشی بجشمه در آمده پای را بگرفت و پای را فراش خود را در آب انداخت که زخمی آن بسر و بدی و جاسه مامون رسیده باز فراش در چشمه در آمده پای را بسر زنده و پیش از پخته شدن پای از پخته شدن پای لرزه بر اعضای مامون افتاد و بجایش نماند کمانجای خود بر خود با وجود آنکه چربای گرم بردی بود شدند باز فریاد دیزد که البرد البرد عاقبت او را البرد بردند که از پوشش بسیار افروخته و بیجان از بردت شکایت میکرد و دران سمک دانچه پیش او آورده بودند نخورانست که از ان بچشند و مرض اشتداد یافته در عالم وحالت سکرات متعلم بخشیوع دین یاسو به طبیب بپرسید که بچه امیدی هست که بر ادام این مرض شفا یابد ایشان باتفاق بر بر پایین مامون رفته سخن در ادامت خلافت کردند و دیدند که حرکات مجیبه اش خارج از اعتدال است و مندیقنا و اخلال در آخر بیان مامون از بوش شده بود و عرق مانند لعاب از تمامت بدنش روان گشته متعلم از طبیبان پرسید که این چه عرق است گفتند نمیدانم و مامون بحال خویش آمده اسپلین روم را پیش خود طلبید و پرسید که معنی قول بر بشتر بان چه بر زبان لفظ بحاذا مفهوم چیست گفتند که مردم طبین یعنی دوا از کن بر دو پای خود او مامون را بن سخن بقال برآمده بازدان جماعت استفسار نمود که این سخن بر بری چیست جواب دادند که رقعه حالا تا کنون از انجا طالع مامون نوشته بودند که وفات در شهر تزند در عراق عرب کاین ست اگر از اقامت نجومی چون این سخن را از دو میان شنید و السنت لاکثر از نقد بر نخوان کرد و بعضی گفته اند که بقدیدان در مرطبین هنرزاد فاندند و آخر سخن مامون این بود که یا سوت لا تم من یموت چون وفات یافت او را بطرطوس برده دفن کردند و ایام خلافتش بیست سال و نهج ماه بوده و زیاده بر دت عمر سی و هشت سال و مامون باستحاوت و سخاوت موصوف بود و بحلم و حیا و وقار و مروت موصوف تا نصیبی که صاحب سخن با او بر بود بقتل نکشند که گفت دوران هنگام که مامون بر تخت رفت تن بادی بود سم و دوران اوقات انکه بخشش و دو خزینه چیزی نماند و تنگدستی مامون از حد اعتدال گذشت ناگاه خبر رسید که از خراج بعضی از ولایات سی هزار درهم می آورند و بافلان موضع که قریب بفلان محل است رسیده او را ستاع این سخن سود گشته یا یحیی بن اکثم گفت بیا تا برویم و نظر ایران اموال اندازیم چون بر سر گنج رسیده و خزینه را باز گرد و یحیی را گفت که اگر یاران ما تمنید بر سند و الا مید بر احبت کنند و ما این اعمال بنزدیک بر جل ایمان باشیم پس فرمود تا بست هزار بزار بزار درهم بایمان مختلفه احمر و بندقی و صفر و غیر ذلک نمودند و باقی را بسیکی از معتمدان لشکریان تمت نماید عیسی گوید که من دران زمان در خدمتش می بانیستادم و تقلدی در خدمتش نگاه که سر بری آورد و مرا منهو جود بدین صورت متکرار یافت و آشخص را بسر بر و بوده گفتای فلان هزار بزار درهم از بن بری ایم عیسی دو کنز و یک بیع عجم مولد بایدرسن و غایت نوشی الی آن مال خلیفه ایخانه بردم از نوادر اتفاقای که اصاب سیر مناسبت نقل کرده اند چنین

ده دست داشتم که کاری از آن دو در سلک بنی هاشم انتظام داشت و هاجر سفره را نفس واحده تقدیر سیکرد و بنی هاشم بر من لازم شمرد مرا بضیافت بنکاخ خود دعوت نمود و حال آنکه تنگدستی دوران او نهایت بمثابت رسیده بود و الله فریاد خلق از من گفت که اگر در محنت و شدت صابر و شاکر نیم لیکن چگونه صبر پیشه ایم اولاد و یاران همت چنانی چنین الشان از گرد کان حیران با ثواب الون و مزین با نواع فنون مشاهده میکنند و بان چاه سای نمیشوند اگر مرتضی نذر بیتی کرد بیتی بر دست آورد و اگر مرتضی گوسفند بگرو گذاشت خویش صرف کنیه و اقرای گوید که من بعد دست باشی نوشته فرستادم که هر آنچه مقدور و فتوح باشد خطا را در بین نیاید مرا در بی زبانی که معامل خود دست داده کیسه بر هر دوان کرده بیمانه بود که در بین کیسه نهاده بود هم دست و بزور خرما نگشوده و بود م که شخصی از دوست دیگر بین و قصه نشسته از افلاس و تنگدستی نزد من آورد و من آن کیسه را بجهان سر بمهر تسلیم حال او نموده کرده بدست باشی هم کیسه را بهمان سابق نزد من آورده گفت راست بگوی که چیزی از خود فرستاده بودی یا چیزی من صورت واقعه را بر راستی و صیان آورده گفتم که چون کیسه را نزد آن دوست رسال نمودم بر کیسه نیز نوشتم که دست بسیار بر دوما را امروز بگذار تا آرد هام سنگ حلال تا بیاری کار در نیاید بود هم خفی و دشت بلکه گفت و مرا بخطابی چنین خاطب نگردانید صدیق باشی گفت که چون رقعه تو بمن رسید بالله که هزار درهم چیزی داشتم تصنعی نکشند کار من ازین متعذر گردد شتم و چهار هزار درهم داشتم که نزد فلان کس دوست من دانست فاصدی فرستاده و بیاورد م تا بکار خود برتیه باشد پس بدان بیچاره ساکن که رقعه مذکور دست و او نهمان کیسه را بهمان عنوان مختوم بقاصد سپرده نزد من آورد و من از غایت تعجب بر سبیل تعیین بوثاق او آمده تا بر کیفیت واقعه فریفته عالم و دقیقه گردیدم بعد از ان اتفاق کردم و اولاد او خود اتفاق از ان هزار درهم از نزد یم و زحمت صدور یم باقی را بدست کسی و میان هم بسیوست فستت کردیم و این حرف انشا فانده بما موان رسیده مطلب آن از حقیقت حال استکشاف فرمود من صورت واقعه را معروض داشتم ماموان گفت انا هفت هزار دینار یمن داوند کرز اره و دینار بنکه خود و دیم و باقی را البالغیکه زحمت صدور منقسم شده بود تقسیم نمایم از ماموان منقول است که مرصد بغوریش از سر کس باز گشته و در برابر الشان سخن میراند و شتم گفت یکی از مادر فضل من بسهل کجون فضل کشته شدن بتر نزد او رفتم گفتم ای ملاذ از فقدان پسر خلف او بخود نیز غم مخور که من بجای تو قائم مقام خود گردم و گذاشته گفت ای امیر چگونه تا دم فاقت تلدی مانفرز ند گم بجون تو کسی را بسید الرکی بجای کی دیا شد بدو گر از شخصی که دعوی نبوت بکرد و آن جنان بود که او امیش من آورد ند من بازدی پرسیدم که نوچه کسی جواب داد که موسی بن عمران گفتم که موسی آیات معجزات داشت مثل عصی و ید بیضا و غیر ذلک آنرا نیز دکایی از من معجزات بمن نمایی تا بر ایمان آورم و الا گردت بزر گفت بنگ فرمودی تا فرعون دعوی خدائی کرده انا ربکم الاعلی گفت تا موسی آن معجزات نمود و آنرا نگوئی که فرعون بر زبان آورد و من نیز آیات موسی بنمایم تا بگیرم زری که تقبل نمود من آورد و تفصیل این قضیه آنکه الله از کوفیان بر دو گاه خلافت مذکور عامل خویش سن در شان او بصلاح و دیانت عفاف و امانت اعتقادی داشتم حکایت کرد ند من بالشان پیغام دادم که فرزند خود را در دیوان خلافت با هم نشست شخصی را از میان خود اختیار کنید که دران باب بر سبیل ایجاز و اختصار سخن گوید من دران باب بقضی الخویش نمیدانم الجماعت جبر فرستادند که مردی بهر او است که در ضبوه فصاحت مهارتی دارد اگر امیر المومنین این قضیه را از دی استفسار نماید غایت تفضل باشد گفتم مسلم است و چون روز دیگر شنبل که در مرتبگوی را بدیوان آورد ند من الدوی پرسیدم که یاران تواز عامل من شکایت دارند جواب داد که او بهترین حمال است در روی زمین نیز که در رسال دل که بولایت ما آمد انات بیت و فرش و دالی از فرخته بوی داد یکدو رسال دوم ذخائر و هدایا خود را در معرض بیع آورد و چون از استقبال سیاه بپایتخت خلافت سپر آمده ایم ناسفات کرده بسیار گی خود را قصر کرده ایم ماموان گوید زبان بدشنام و کشادم دگفتم فوج سیگوئی چه من آن عامل را بلکه او دستی و رعیت پروری داد و عدل و خدای ترسی اعتقاد دارم دکان من آنست که او در صفحات رضیه حسن معاش یابند گان خدا آرزو میکند و نیک الفتی دانسته بیعا یا عدیل و نظیر ندارد آنگه گفت سن دو دیع گفتم دامیر راست بگوید که آن عامل بر انصفی صفات موصوف است یا خود از تجمل امیر را بر تخت خلافت همتا آن نشانده و رسا کنان ربیع مسکون از نبوه اعدا العام و احسان و بر و انعام او بسویت بسره و گرز ند و داد انصاف انصاف میبرد و نیاید که از شعدل این عامل بولایت انخوش گردد و مردم ولایت بگریزند من گفتم فوج خبر الله که آن آن عامل را از عمل کوفه عزل کرد م و بعد از نین هر کز اصلاح بدا نیجهای را نصب نکرد م ماموان سست که خوانشان در مردم عزلت موی اندیشه ز دان بعضی ز دان بیاراسته و عزیز کرد ند بر ی ز دان بپوشند و دو لکنه و ز دکانات دست کار الحرفت ربیعه، مازه و تجارت و زراعت صباعات مفن کسب کردن بنا بعد اکان و بالاعلی الناس و ذری دهقان کرد الولاة امیر المومنین علی هیبت خلفا ی که الیشان بر لور نوا یم آموز ملک ردی نمود و بو ماموان گفت ندیر ای آنروی الیشان قوت داشت و افکار دنیوی ضعف تا رشته تعلقات آن سعادت مندان از زخرفات دنیا گسیخته گردد و انتهی سبب فتن در جهات الیشان شود در آخرت و آنگاه و اظهار ماموان در کتب نوا یخ اکثر مس آن بحجی است و ایراد آنها سبب ابرام و طول است و ذکر خلافت المعتصم بالله ابو محمد استحق ابن هارون الرشید بالکه ماموان معتصم را بعهد ساخته بود بعد از فوت وی مردم متفرق بعد و فرقه شدند مرده تجدید بیعت و قیام نمود ند و طالبة اظهار و دعوی عباس بن ماموان کرد ند معتصم کسان فرستاد تا عباس را بمجلس او رسانید ند و عباس معتصم بیعت کرده بهواخوا هان خویش گفت که من خلافت بهم خویش گذاشتم شما ترک این بحث بدل مزنید که من بعد از ین فتنه بدین تمکین نیافت و در سید حکومت او بسیاری از مردم اصفهان و همدان بنا بعث باک خود در آمده معتصم اسحق بن ابرهیم بن مصعب را بولایت عراق فرستاد تا بقال شقاق را الفتی نماید و بعد از ان آن نواحی را فته شدت خود را کس را القبول آورد و بقیه السیف هر اگنده شد ند و بصحت پیوسته معتصم علی مغرا بر مردان غلامان ترک داشت بعضی کنیز ان طالبة خدمت او مختص گشته مردم بغداد از حرکت مستعمل الیشان در رحمت افتاده فتنه و تاراج و زی یکی از عوام بانعتصم گفت یا ابا اسحق از شهر بیرون رود و الا بالتو جنگ کنیم معتصم فرمود که بکدام لشکر و بکدام توت با من محاربه کنی جواب داد که با لشکنان و دشت نوش قفیکه مردم آسیه دیده

یعنی در جوف لیل دست دعا برآوریم و بدین سبب معتصم نزدیک بموضع قاطول شهری بنا کرد که او را سرّ من رای نام نهادند و معنی این لفظ آنست که هر کس که آن را ببیند مسرور گردد و بغلبهٔ استعمال کلمهٔ سرّ من رای بسامره ترتیب یافت و در بعضی از کتب مسطور است که آن ناحیه را سامره میگفتند جهة آنکه سام بن نوح بنیتی تمام داشت و چون عمارت قصر باتمام رسید معتصم از بغداد آنجا رفت

ذکر گرفتاری بابک بجزای عمل سیئهٔ او و دیگر حکایات معتصم

حیدر بن کاوس را که از امیرزادگان ولایت ماوراءالنهر بود و مشهور بافشین ترتیب کرده با لشکری سنگین بجهاد بابک خرم دین فرستاد و مدتی مدید میان فریقین مکاوحت و نزاع قائم بود و در آن معارک خلقی بی اندازه تلف شد و آخر الامر بمقتضی کلمة الحق یعلو ولا یعلی افشین غالب آمده قلاع بابک را مسخر گردانید و بابک گریخته بولایت ارمنیه رفت و برادران و اولاد و بعضی از خواص وی با او بودند و در آن آوان بابک تاجران را شعار خود ساخته بود و چون بنواحی قلعهٔ یکی از بطارقه که او را سهل بن سنباط میگفتند رسیدند و بر کنار آبی فرود آمده رصد بندند از راعی غنم گوسفندی خریدند شبان فی الحال پیش سهل رفته گفت جمعی چنین چنین بفلان موضع نزول کرده اند سهل گفت بیشک آن جماعت بابک و اتباع ویند آنگاه سوار شده با جمعی متوجه آنجانب شد و چون از دور چشم سهل بر بابک افتاد و فرود آمده پیش رفته گفت ایها الملک خاطر جمع دار که بخانهٔ خویش آمدی اکنون ملتمس آنست که بقلعه تشریف بری و در قصر سلطنت بفراغ بال بنشینی و بابک با اتباع و اعوان بحصار رفتند و سهل در اعزاز و اکرام او مبالغه کرده تبعهٔ بابک را در منازل مناسب فرود آورد و او را بر سریر نشانده بخدمت کمر بست و چون مائده حاضر ساختند سهل با خدمتش طعام خوردن آغاز نهاد و بابک سهل را از کمال تحمق و جهل مخاطب و معاتب گردانیده گفت که ترا آن مرتبه که با من طعام خوری سهل از سر سفره برخواسته گفت ایها الملک خطا کردم چه مرتبهٔ من از آن فاضلترست که با ملوک چیزی خورم و چون بابک از اکل فارغ شد سهل آهنگری آورده گفت ایها الملک پای خود دراز کن تا استاد زنجیری بر آن نهد و آهنگر بندی گران بر پای وی نهاد بابک با سهل گفت غدر کردی و سهل او را دشنام داده گفت تو راعی بقر و غنم بودی و شبان را با تدبیر جیوش و سیاست ملک و اجرای حکومت هیچ نسبت نیست بعد از آن متعلقان او را هم بند کرده خبر بافشین فرستاد و افشین سرهنگی را با چهار هزار مرد روان ساخت تا بابک و سهل را نزد او آوردند و افشین درباره سهل عنایت کرده او را بخلعت گرانمایه سرفراز ساخت و از مملکت وی خراج برداشت و رقعه نوشته بر بال کبوتر بست و چون کبوتر بسامره رسید معتصم و امرا و ارکان دولت که از اخذ و قید بابک آگاه گشتند زبان بتکبیر گشاده اظهار مسرت و شادی کردند و بعد از چند روز افشین بابک و منتسبانش را مصحوب خویش گردانیده متوجه سامره شد و هارون بن معتصم با ابواب دار الخلافه باستقبال او شتافتند و افشین در پنج فرسخی سامره فرود آمده معتصم فرمود تا فیل اشهب را که یکی از ملوک هند فرستاده بود بدیبای احمر و اخضر و انواع حلها که ملون دیگر بود بیاراستند و همچنین فرمان داد تا شتری را نیز آراسته کردند و اشاره کرد تا قلنسوهٔ عظیم بکلل بدر و جواهر مرتب گردانیدند و دو جامهٔ فاخر باین اشیا منضم ساختند و همه را باردوی افشین فرستاده پیغام داد که بابک بر فیل و برادرش عبدالله را بر ناقه نشانده و طاقیها بر سر ایشان نهاده و جامها در ایشان پوشانیده بسامره آورند و چون بابک فیل را دید متعجب شده پرسید که این دابهٔ قوی جثه چیست و این جامه از کجاست شخصی گفت که این کرامتی است از ملک جلیل برای پادشاه اسیر که بعد از عز بخزی ذلیل شده امید است که عاقبت کار او بخیر و خوبی مقرون گردد معتصم چون اشیا مذکوره را بلشکرگاه افشین روانه ساخت حکم کرد تا مجنده و سائر خلائق بزینتی هر چه تمامتر سوار شدند و از سامره تا لشکرگاه افشین دو رویه صف کشیدند و بابک و برادرش را بر فیل و شتر نشانده بمیان هر دو صف در آوردند و بابک چون آن کثرت مشاهده میکرد تأسف میخورد که چون این همه مردم مفت از تیغ من جان بردند از شخصی منقول است که گفت بابک جلادی داشت و من یکی از آنها بودم پرسیدند که چند هزار کس را کشته باشی جواب داد که قتیلان من زیاده از بیست هزار اند و در بعضی از روایات وارد شده و العهدة علی الراوی که عدد مقتولان بابک در معارک و غیر آن بهزار هزار رسید و بالجمله چون بابک نزد معتصم آوردند از وی پرسید که بابک توئی گفت بندهٔ امیرم و مالی عظیم قبول کرد تا از سر خون او درگذرند مقبول نیفتاد و معتصم فرمود تا او را برهنه کردند و دست و پایش از مفصل جدا کردند آنگاه فرمان داد تا جلاد در میان دو ضلع از اضلاع اسفل او شمشیری فرو برده و تنش را از بار سر سبک گردانید و بدنش را با دست و پای بیاویختند و سر او را با عبدالله برادرش بمدار السلام بغداد بردند و اسحق بن ابراهیم والی آن ولایت بموجب فرموده عبدالله را بدان نسق که بابک را کشته بودند بکشت و سر بابک را از بغداد بعراق عجم برده گرد تمامت امصار و قصبات گردانیدند و معتصم افشین را بعواطف پادشاهانه و عوارف خسروانه اختصاص داد و از جواهر تاجی بوی بخشید از زمرد مرصع بیواقیت احمر و زمرد اخضر که مقومان از قیمت آن عاجز آمدند و درجهٔ افشین بلند گشته اختیار او در ممالک محروسه بمرتبهٔ رسید که محسود ارکان دولت و اعیان ملت شد و قلع و قمع بابک در سنه ثلاث و عشرین و مائتین روی نمود و درین سال پادشاه روم با لشکری بی عدد از مقر سلطنت حرکت کرده مدینهٔ ملطیه را محاصره کرد و بعد از فتح صغیر و کبیر و برنا و پیر آن دیار را در معرض هلاک و بوار آورد و فرمود تا بلاد ملطیه را غارت کردند و اسیر بسیار گرفتند و بعضی مسلمانان را مثله کرده و بعضی را چشم بر کندند و این خبر بسامره ولایت جزیره رسید هر که الافی داشت گریخته بمعتصم پیوست و ابراهیم بن مهدی در باب معتصم قصیده گفته او را بر جنگ و انتقام تحریص نمود و او از سامره بیرون آمده غربی دجله لشکرگاه ساخت و به اطراف و اکناف سرعان فرستاده لشکر طلب داشت و بروایت اقل دویست هزار سوار جرار در ظل رایت فتح آیت او مجتمع گشتند و معتصم بجانب روم روانه شد و فرمان داد تا افشین از راه دیگر متوجه آن مرز و بوم گردد و قیصر روی به افشین نهاده و میان ایشان مقاتله اتفاق افتاد و قیصر منهزم گشت و اکثر بطارقه و اعیان سپاه او بقتل آمدند و معتصم عموریه را بعد از محاصره بگرفت و سی هزار کس را در آن مملکت بقتل آورد و بطریق کبیر را که موسوم بیاطس و حاکم عموریه بود اسیر کرده چهار روز بهدم و احراق آن شهر اشتغال نمود و بعد از فتح عموریه معتصم خواست

که باسلام میل رود اما بواسطه خلاف عباس بن مامون و اتفاق طائفه از امرا با او فسخ آن عزیمت کرد و عباس را گرفته و امرا کشته بسامره مراجعت نمود و در سنه خمس وعشرین افشین را
به عصیان وطغیان متهم ساخته محبوس گردانید و مازیار بن قارن را که در طبرستان بود باغوا و اغوای افشین دم از شقاق و عناد میزد و عم عبدالله بن طاهر باشارهٔ معتصم بعد از محاربات
بسیار او را گرفته بسامره فرستاد و مازیار اقرار کرد که من بفرمودهٔ افشین اعلان کلمهٔ عصیان کردم و افشین در ضمن آن قضیه اغراض فاسده داشت چنانچه در تواریخ مسطور است
و مازیار بضرب تازیانه مرده جثه او را به پهلوی جسد بابک بردار کردند و افشین را در زندان باز داشتند و ناطس را نیز از خلق بیاویختند و سه روز ... افشین در حبس مرده جسد او را بعد
از آن که آویخته بودند بسوختند و عباس بن مامون را روزی طعام بسیار دادند و آب از وی باز گرفتند تا بمرد **ذکر وفات معتصم و بعضی از آثار و اخبار آن خلیفه** معتصم در سنه
سبع وعشرین ومائتین وفات یافت و او را خلیفه مثمن گویند جهة آنکه در سنه ثمانین ومائة در ثامن عشر شهری از شهرهای آن سال متولد شد و ثامن خلفای عباسیه و ثامن اولاد
عباس است و هشت فتح بر دست او جاری گشت و هشت کس از ملک زادگان عجم بخدمت او کمر بستند و چهل و هشت سال و هشت ماه و هشت روز عمر یافت و هشت پسر و هشت دختر
داشت و متروکات او زر هشت هزار هزار دینار بود و از سیم هیجده هزار هزار دینار و هشتاد هزار اسپ از وی ماند و از جمال و بغال مثل این و هشت هزار غلام داشت و هشت هزار کنیزک و هشت قصر
قصر بنا کرد و هکذا قیل فی التاریخ فان صح هذا فهو من العجائب گویند که قوت وی بمرتبه بود که دو گوسفند را به دو دست برگرفته نگاه داشت تا سلخ کردند آورده اند که جمعی از ماوراء النهر از بلده
پیش او آمدند و عرضه داشتند که آب در اراضی ما می نشیند اگر موضعی حفر نهری کنند زمین بسیار در تحت زراعت می آید پرسید که خرج کندن جوی چند است گفتند دو هزار هزار درهم جواب
داد گفت که مبلغ مذکور را به ایشان دهند سوال کردند که از کجا دهیم و پنداشتند که حواله بمال خراسان یا سمرقند میکند گفت که چون این مسکینان از راه دور آمده اند از فرمانه عامه سلمه
تسلیم نمائید و با اعتقاد مورخان آبادی ولایت حاج از آنجوست که بمال معتصم احداث گردانیدند و معتصم مردی معتدل قامت و سرخ و سفید و فراخ چشم و بلند همت و با شجاعت و مهابت
بود و در سامره بمرض موت مبتلا گشت و قبر وی هم در آنجاست **ذکر خلافت الواثق بالله هارون بن المعتصم** در روز فوت معتصم با واثق تجدید بیعت کردند و او نیز چون پدر و عم
خویش مذهب اعتزال داشت اما سادات و علما را تربیت کرد چنانچه در زمان وی هیچیک از آن طائفه محتاج و درویش نبودند و در مبدا خلافت عمال را گرفته مصادره کرد و مال وافر از ایشان
بستد و سبب تعرض ایشان آنکه شبی از ندما پرسید که بسبب کدام جریمه هارون الرشید بر آل برمک غضب نمود یکی از ایشان قصهٔ بهای کنیزک که جعفر بر سر راه نهاده بود چنانچه رقم زدهٔ کلک بیان
گشت در میان آورد و گفت چون رشید باتلاف و اسراف آن جماعت وقوف یافت دست بجون و مال ایشان دراز کرده در زمان حیات ما نیز عملداران را مواخذه کردند چنانچه به نان
جو محتاج گشتند و هنوز دست از ایشان باز نمیدارند و اهل سیاق عشری از احوال خود در حساب نداشتند و اگر یکی از ایشان نیز باضطرار قرار نماید خویشان و متعلقان او را گرفته تکلیفات
مالایطاق مینمایند و مولد این مقال آنکه در این ایام عملداری که بشرارت نفس و طبع و صفات رذیله اتصاف دارد بند کرده و از مشهد مقدس رضویه بدار السلطنت هراة آورده ... دفتر
اعمال آن شخص را بر وی عرض کرده محصلان بهرام صولت بر سر وی ... اوست و برادرش را که مردی فقیر و سلیم و نیک اندیش است از مملکت ... احضار نمودند و چون کار آن عامل
بجان رسید دل بر گریختن نهاده و نوکر محصل ... از وی مفارقت نمیکرد فرصت با اتفاق روی بگریز آوردند و بعد از غیبت او برادرش را در مطالبه کشیدند و هر چند آن مسکین میگوید جرم من چیست
ارباب حکم ... میگویند گناهی از این بالاتر نیست که تو برادر فلان کسی و وی بلسان قال ادا مینماید که من در امر اخوت اختیاری ندارم چه ایزد تعالی مرا این عیب مبتلا گردانیده و اصحاب اقتدار
بزبان حال میگویند که اگر قادر مختار نمیخواست که آسیبی بتو رسد ترا برادری آفریده علما و اخبار آورده اند که احمد بن نصر بن مالک بن هیثم خزاعی در میان اصحاب حدیث مدرجه علیا داشت
و این طائفه بخدمت او بسیار آمدندی و احمد مشهور بود هرکس که بخلق قرآن اعتراف مینمود او با آن شخص معادات میورزید و اصحاب حدیث و اهل سنت و جماعت احمد را بر مخالفت
واثق که در مذهب اعتزال غلو داشت تحریص مینمودند و چون احمد در زمان خلافت مامون در بغداد چندگاهی بامر معروف و نهی منکر اشتغال داشت خلق شرط تعظیم وی بجای می آوردند بنا
بر این دعوت ذوق خروج در ضمیرش استیلا یافته مردم را بمتابعت خود خواند و گروهی دعوت او را اجابت کردند و از مردان اسحق بن ابراهیم والی بغداد جمعی با او بیعت کردند و طائفه دیگر نیز با وی اتفاق نمودند و چون
احمد بن نصر تبع بسیار پیدا کرد با ایشان قرار داد که در فلان شب باید که طبل زده خروج کنیم و بحسب اتفاق طائفه از بیعتیان قبل از میعاد شبی شراب میخوردند و در غلو از مستی طبل نابهنگام
زدند و هشیاران از خانه بیرون نیامدند و محمد بن ابراهیم شحنه بغداد را طلبیده از حقیقت حال تفحص نموده همسایگان با او گفتند که عیسی حمامی بر این امر وقوف دارد و عیسی بعد از تهدید
تخویف صورت قضیه را بتفصیل تقریر کرده نام مخالفان را یکیک برشمرده و در همان شب شحنه بجانب شرقی و غربی دجله کسان فرستاد تا احمد را حاضر ساختند و در باب خروج با وی
خطابی نکرد اما پرسید که در قرآن چه گوئی گفت کلام الله است واثق گفت مخلوق است یا نه احمد نیز همان جواب داد واثق گفت پروردگار را در روز جزا توان دید یا نه احمد گفت از
رسول مرویست که فرمود ترون ربکم یوم القیمة لا تضامون فی رویته و از سفیان بن عیینه شنیدم که حدیث پیغمبر است که ان قلب ابن آدم بین الاصبعین من اصابع الرحمن اسحق بن ابراهیم
گفت ویلک یا احمد تو این سخنان میگوئی احمد جواب داد که تو با ما گفته که نصیحت امیر باز نگیر و من هیچ موعظه بهتر از آن نشنیده ام که او از مخالفت قول رسول منع کنم واثق از ارباب ...

پرسیدکه درباب این شخص چه میگوئید عبد الرحمن بن اسحق که قاضی جانب غربی دجله بود گفت که خون او مباح است احمد بن ابی داود که در زمان خلافت واثق امور مملکت مفوض برای او بود گفت که نخست او را بتوبه عرض باید کرد اگر نپذیرد قتل او واجب است واثق فرمان داد تا صمصام شمشیر عمرو بن معدی کرب را از خزانه آوردند و با علما و قضاة گفت که چون من برخیزم باید که هیچکس از جای خود حرکت نکند انگاه برخواست و روان شد تا پیش احمد رسید و شمشیری بروی زده کارگر نکرد و یکی از سرهنگان سر احمد را از بدن جدا ساخت واثق فرمود که بر کاغذ پاره نوشتند که هذا رأس الکافر المشرك الضال احمد بن نصر قتله الله علی یدی عبد الله هارون امام الواثق بالله بعد اذ اقام الحجة فی خلق القرآن ونفی التشبیه وعرض علیه التوبة فابی لعناده وعجّل الله الی ناره ووالیم عقابه و اشارت کرد که این کاغذ را بر گوش احمد بسته سر را به بغداد بردند راقم حروف گوید واثق نه از خلق شرم داشت و نه از خدا آزرم که فرمود امثال این نوع رقمی کردند ذکر

وفات واثق ابو جعفر هارون بن المعتصم بالله گویند که واثق بطعام خوردن حرص و شرهی تمام داشت و اکثر اوقات برغبت چیزی خوردی و در اثنای جوانی بمرض استسقا مبتلا شد طبیب تنور گرم کرده و اخگر را بیرون آورده واثق را در آن نشاندند واثق بر این شیوه موافق بود و آن زحمت زائل گشت و گفت ای امیر اگر اکل تدبیر سقوره سهو ورزی مرض نکس کند واثق با خود گفت که اکنون اشتهای شکم و سخن طبیب را حرمت داشته زحمت عود کرد و با آن درگذشت و بعضی گفته اند که چون از تنور گرم راحتی باو رسید فرمود تا بار دیگر تنور را بیشتر تافتند و در آنجا لحظه نشست طاقت حرارت نیاورده فریاد برآورد تا او را از آنجا بیرون آورده در محفه نشاندند و از بنی هاشم محمد بن عبد الملک الزیات وزیر و احمد بن ابی داود حاضر گشتند و تا ایشان را خبر شد واثق بخیر شده بود چنانچه از وی دیگر خبر نیافتند مدت خلافتش بقول مسعودی پنج سال و نه ماه و سیزده روز بود و زمان حیاتش سی و هفت سال واثق مردی کریم نیک اخلاق بود و پیوسته در مجلس او حکما و علما و اطبا بمباحثات علوم عقلی و نقلی اشتغال مینمودند و در زمان او رعایا بالکلیه کافر برایا در رفاه امن و امان زندگانی میکردند در ایام خلافت خویش با همه کس نکوئی کردی و در تعظیم علویان به اقصی الغایة کوشید و اموال فراوان بحرمین فرستاد تا بر فقرا و مساکین اهل دو حرم شریف تقسیم نمودند چنانچه در زمان دولت او در مکه و مدینه سائل نماند و چون خبر فوت او بمدینه رسید جمیع اشراف زنان و مردان بگورستان بقیع جمع آمده تعزیت داشتند حاجی نقل کرده که درویشی بدر قصر واثق آمده مرا گفت که با خلیفه بگوی که صد هزار درهم میخواهد من در خنده شده در ویش پرسید که سبب خنده چیست گفتم التماس تو علی الطلب علیک البلاغ وعلی السیاع وعلی السدان مقیم من سخن او را بخلیفه رسانیدم بعد از تفکر گفت آنچه میخواهد بدهید که وی طلب کرد و تو تبلیغ رسالت نمودی و من شنیدم و خلیفه که حضرت احدیت با نجاح آمال او منسوب کرد و مال نزد درویش بردند قبول نکرد گفتند آن طلب چه بود و این رد علت چیست گفت دوش مناجات کردم که الهی جمعی را حاکم بلاد و سرور عباد گردانیده که شایسته اینمعنی نیستند و از آنجمله یکی واثق است ناگاه آواز هاتفی شنیدم که او را بیازمای تا بتهمه تو تنبیه گردد غرض من از این سوال امتحان بود و این سخن بخلیفه رسانیدند رقت نموده فرمود که آن مال را مضاعف گردانیده تصدق کنید بشکرانه آنکه خدای تعالی مارا پیش این درویش خجل نکرد

ذکر **خلافت المتوکل علی الله ابو الفضل جعفر بن المعتصم** در روز فوت واثق احمد بن ابی داود و محمد بن عبد الملک بن الزیات و سایر اعیان خواستند که با محمد بن واثق بیعت کنند و بیعت ترک گفت شرم میدارم که شخصی را خلیفه میسازید که هنوز بحد بلوغ نرسیده عقب او نماز نتوان کرد و این سخن همه را معقول افتاد بعد از تقدیم مشورت که در قرعه اختیار بنام جعفر بن معتصم بن رشید برآمد و او خلعت خلافت پوشیده بعد از آن تجهیز واثق پرداختند و متوکل در سبب خلافت خویش محمد بن عبد الملک بن الزیات وزیر را که در زمان واثق اهانتی بوی رسانیده بود از میان برداشت و در سنه خمس و ثلاثین متوکل فرمان داد تا اهل کتاب و ارباب ذمه زنار بندند و عیار بدوزند و پیش از این رسم نبود در زمان ایشان نیز بنای احداث کنند و هیچ جهود و ترسا را در دیوان عمل نفرمایند و فرمان داد تا مقابر ایشان را با زمین یکسان کنند و در این سال متوکل فرمود تا مردم بالبیعة او منتصر و معتز و موید را بولایت عهد بیعت کردند و در پسر دیگر در حساب نیاورد که ایشان را معتمد و موفق گویند و لیکن اندیشه آن داشت که حال ایشان بکجا منجر شود و اراده الهی چنان بود که زمان منتصر و معتز و موید نپاید و موید بمنصب نرسد و معتمد سالهای بسیار بر سریر سلطنت نشسته آثار پسندیده گذارد و حکومت در نسل موفق قرار گیرد و فرزند بنده ایست خدا از خمس بحر دید تا کسی بر زعدا شده هر پوری مدیقعل الصر بالشیار و حکیم با برید آورده اند که در ایام متوکل سیزده قریه از قرای قیروان بزمین فرو رفت و از اهالی بعضی از آن قری جهل و دو کس بیش خلاص نیافتند و آنجماعت بشهر قیروان درآمده مردم آنجا ایشان را از شهر بیرون کرده گفتند که غضب خداوند متعلق بشما شده است و حاکم آن دیار جهت آن جهل و دو کس خطیره در خارج بلده عمارت کرده مطرودان را در آن موضع ساکن گشتند و دیگر از حوادث زمان آوان که در سنه اثنین و اربعین و مائتین زلزله در دامغان واقع شد که نصف عمارات آن مملکت سر بخرابی نهاد و ثلث بسطام نیز بزلزله افتاد و در گرجستان و نیشاپور و اصفهان همین حادثه روی نمود و چون در دهی از دهات قومس زلزله آغاز شد مردم از قریه بیرون آمده از جانب آسمان آوازی بلند شنیدند که الامان و اعوذ بالرحمة بعباده هم چنین در ولایت یمن از شدت زلزله مزارعی که بر جبلی بود منفصل گشته بزمین دیگر افتاد دیگر آنکه ابن ابی الوضاح گفته است که در بعضی از ولایات متوکل طائری بزرگتر از غراب بر درخت خرمائی نشسته فریاد برآورد که ایها الناس اتقوا الله الله الله و چهل نوبت این کلمه را گفته بپرید و روز دیگر باز آمده چهل کرت دیگر گفت و منهی مخبری در این باب نوشته بدار الخلافه فرستاد که شهادت پانصد کس بر آن صحیفه ثبت بود دیگر آنکه ابن ابی العلاء ابن ابی العلا روایت کرده که در بعضی از قرای اهواز خوزستان شخصی وفات یافته چون جنازه او برگرفتند مرغی در آنجا نزول کرده بزبان خوزی گفت

کسی بر آن

کرخدا تعالی این بیت را و هر که بجنازه او حاضر گشته بیامرزید این غرائب را ابن جوزی در کتاب تلقیح از محمد بن حبیب هاشمی نقل کرده است و بدین عبارت گفته که ذکر جمیع ذلک محمد بن حبیب الهاشمی فی تاریخه و در سنه ست و ثلاثین و مائتین مرتبه فتح بن خاقان ترکی نزد متوکل بلند شده اعمال جلیله باو مفوض شده ولیکن مردم بخیر او امیدوار و از شر او ترسان بودند و در این سال متوکل فرمود تا قبر امیرالمؤمنین حسین و شهدای کربلا را خراب کردند و منازلی که در آن موضع بود با خاک یکسان ساختند و خلق را از زیارت قبر امیرالمؤمنین حسین و علی مانع آمدند بلکه در موضع قبر امام حسین دیاران و بر اراضیش زراعت نمودند و علویان در ایام خلافت او بغایت ملول و مفلوک زندگانی میکردند و در سنه تسع و مائتین متوکل تکلیف کرد که اهل ذمه جامهای علیحده پوشند و از مرکب عرب دهتر نشینند **ذکر قتل متوکل و نقل بعضی از قضایای متفرقه** سورخان سبب قتل متوکل که مسعودی بیان کرده اندکی از آن جمله آنکه فرمود که محصولات ضیاع و عقار وصیف ترک را که در ولایت جبال و اصفهان داشت از وی باز بستدند و حکم کرد تا فتح بن خاقان در آنها کیف یشاء تصرف نماید و دیگر آنکه پسر خود منتصر را که ولیعهد گردانیده بود پیوسته ایذا کردی و گفتی که ترا منتظر باید خواند نه منتصر زیرا که انتظار مرگ من میکشی و او را گاهی شراب فوق الطاقه دادی و فرمودی سیلیهای پی در پی بر سرش زدند و چون امر الیمنی از حد و اندازه بگذشت منتصر با جمعی از ترکان که مرتبه اختصاص و امارت یافته بودند و از متوکل آزرده خاطر گشته در ساخت تا خاطر از کار او فارغ گردانید بختری گوید که روزی در مجلس متوکل با ندمای او حاضر بودم و حالا تکه من در زمره الشان انتظام داشتم و در آن مجلس ذکر سیوف میرفت یکی از حاضران گفت که ای امیر فلان کس در بصره شمشیری دارد هندی که بی تکلف و تصلف در عالم نظیر ندارد و متوکل نامه بوالی بصره نوشت که آن شمشیر را خریده نموده ارسال نماید و حاکم بصره نامه فرستاد که آن تیغ را یکی از مردم یمن خریده نموده بآن ولایت برده است و متوکل سرعی بیمن فرستاده بختری گفت که بعد از چند روز دیگر عبدالله بن یحیی با شمشیر در دست حاضر گشت و معروض داشت که این سیف که مطلوب خلیفه است در یمن از صاحبش بده هزار درهم خریده اند و متوکل مبتهج و مسرور گشته تیغ را از غلاف برکشید و استحسان نموده در زیر فراش خود نهاد و چون روز دیگر فتح بن خاقان بتشریف دستبوس او استسعاد یافت متوکل با او گفت که غلامی ترک میخواهم صاحب نجدت و بسالت که این شمشیر با وی دهم تا مراقب حال من باشد و مادام که من نشسته باشم از مجلس تخلف ننماید در اثنای این سخن باغر درآمد فتح بن خاقان گفت ای امیر وصف شجاعت و مردانگی باغر بر همه کس روشن است و قابلیت آن دارد که بآن مهم که در خاطر امیر خطور میکند قیام نماید متوکل شمشیر را بباغر داده او را بمجلس خاص شرف اختصاص ارزانی داشت و علوفه اش زیاده گردانید و مرتبه او را از امثال و اقران بگذرانید و باغر آن شمشیر را از غلاف بیرون نیاورد مگر در آن شب که متوکل را بآن شمشیر کشت بختری گوید که در آن شب که متوکل را کشتند ما از تکبر و تجبر ملوک ماضی سخن میگفتیم و او از آن صفت ناپسندیده ابراز دست کرده روی بقبله آورد و پیشانی مسکنت بر زمین نهاده بعد از آن مشتی خاک برگرفت و بر سر و روی خود پاشیده گفت من بنده از بندگان خداوندم عز و علا و هر کس که بازگشت او بخاک خواهد بود سزاوار آنست که تواضع نماید و تکبر نکند بختری گوید که آن کار متوکل را از غایت مستی بر سر زده حرکات او را از افعال بد آمد و چون بشراب خوردن مشغول شدیم مغنی سرود گفت متوکل در گریه شد و ما ازین معنی نیز تطیر نمودیم و در اثنا خادمی را از نزد جاریه متوکل که او را بواسطه کمال حسن و جمالی که داشت قبیحه میگفتند جامه جفتی بر مکس نهند تمام رنگی کافور بو جامه به تکلف و چادر شبی زیبا آورده متوکل جامه را پوشانیده چادر شب را زیر آن کشید و چادر شب دریده شد متوکل آنرا بهم پیچیده بخادم قبیحه داد و گفت که باو بگوی که این را نگاه دارد چون بمیرم آنرا کفن من کنند بختری گوید با خود گفتم که انا لله و انا الیه راجعون مهم این مرد آخر شده و دور و تمش بنهایت انجامیده و چون قریب یکساعت گذشت و متوکل را مستی گم دیانت ناگاه دیدم که باغر با ده نفر دیگر از اتراک درآمدند همه مکمل و مسلح و خدما پراکنده شده باغر با شخصی دیگر بر سر بر آمده و شمشیری بر دوش امین متوکل زد که بر تهیگاه او رسید بار دیگر بر دوشش شمشیری فرود آورد و در آن حال فتح بن خاقان که منزلت او پیش متوکل کم از جعفر برمکی نبود نعره زد و خود را بروی افکنده بممانعت پیش آمده گفت لا ارید الحیوة بعدک یا امیر و سخنره کدر آن مجلس سخن فتح شنید بیکبارگی گریخته گفت ارید الحیوة بعدک یا امیر و ترکان فتح را نیز بقتل آوردند و هر دو را در بساطی پیچیده یک شبانه روز گذاشتند تا امر خلافت به منتصر قرار گرفت آورده اند که متوکل در شراب خوردن ظرافتهای خنک کردی گاه فرمودی که شیری بمجلس آوردندی تا شخصی را بینداختی و گاه مار در آستین کسی افکندی و اگر او را بگزیدی تریاق بداد اگر دست دلیاری انداوقات سبوهای پر کژدم بفرموده او در مجلس می آوردند و آن سبوها می شکستند و آن جانوران از دل در در مجلس پراگنده میشدند و هیچکس را یارای چون و چرا نبود و باغر و ابوقار الصغیر و موسی ابن بوقا الکبیر و ترکان با شمشیرهای کشیده روی بمتوکل نهادند یکی از اهل منزل پنداشت که متوکل ایشان را بشمشیر تخویف میکند فریاد برآورد که ای امیر نوبت مار و شیر گذشت و نوبت تیغ و شمشیر رسید متوکل گفت این چه سخن است و هنوز سخن تمام نکرده بود که مهم او باتمام رسید زمان خلافتش بقول مسعودی چهارده سال و نه ماه و نه روز و چهل و چهار سال عمر داشت در ایام خلافت وی رعایا در آسایش بودند و چون خلیفه شد فرمود تا علمای دیگر در مذهب مباحثه نکنند و مردم تقلید صرف را شعار خویش سازند و در مجلس او بیشتر سخنان هزل آمیز میگذشت و در خرج شیوه اعتدال رعایت کردی **ذکر خلافت المنتصر بالله ابوجعفر محمد بن المتوکل** مسعودی گوید که ترکان متوکل را در موضعی کشتند که شیرویه پدر خود را در آن موضع کشته بود و آن محل را ماجوریه میگفتند و متوکل در آن مکان قصری بنا کرده بود که آنرا جعفریه میخواندند و منتصر بعد از قتل پدر هفت روز در ماجوریه اقامت نموده و از آنجا بجای دیگر رفت و فرمود تا آن منزل را خراب کردند و محمد بن سهل گوید که در قصر منتصر بساطی دیدم که صورت و شکل مصلی بر آن نسج کرده بودند و بفارسی سطری چند بر آن بساط یافته دیدم و برجانب مصلی صورت پادشاهی

مشاهده کردم که گویا سخن میکرد و از آن خطوط معلوم شد که صورت شیرویه است قاتل پدر خویش پرویز که شش ماه بیش پادشاهی نکرد و بر بساط دیگر صورت یزید بن عبد الملک بن مروان
را دیدم که ابن عم خود ولید را کشته بود و او نیز بعد از قتل ولید شش ماه بیش سلطنت نکرد و ازین قضیه تعجب نموده با خود گفتم که منتصر هم چندان ان شاء الله تعالی نخواهد داشت و حدیث بساط با وصیف
تقریر کردم او گفت که آن فرش فرشی است که متوکل را بر آن کشتند بعد از آن بوقا و وصیف فرمودند تا آن بساط را بسوختند و چون مهم منتصر استقامت یافت احمد بن خصیب الوزیر با بوقا و
ترکان گفت که اگر منتصر بمیرد و خلافت بمعتز و مؤید رسد یکی از ما زنده نگذارند وظیفه آنکه در خلع این دو کس سعی کنیم این سخن اتراک را معقول افتاده از روی مبالغه و الحاح با منتصر گفتند که برادران
خود را خلع کن و پسر خویش عبد الوهاب را ولیعهد گردان و هرچند این معنی خلاف رای منتصر بود اما فایده نکرد و جمعی را فرستاد تا معتز و مؤید را بدار الخلافه آوردند و چون ایشان را تکلیف بخلع
نمودند مؤید راضی شده و معتز ابا و امتناع نمود و مؤید برادر را نصیحت کرده او نیز باین معنی همداستان شد و درین باب وثیقه نوشته جمعی کثیر بر آن شهادت کردند مؤید گوید که روز دیگر منتصر ما را
و معتز را بمجلس خویش طلبیده بعد از آنکه بار عام داده بود و چون حاضر گشتیم فرمود که این وثیقه شما نوشتید گفتیم بلی بطوع و رغبت این چند سطر نوشته ایم و خود را خلع کرده ایم پس با معتز گفتم
که تو نیز اعتراف نمای و او هم آنچه مناسب وقت بود معروض داشت آنگاه منتصر با ما گفت که برادران را گمان نشود که من ایشان را جهت آن خلع کردم که بزندگانی خویش چندان طمع دارم که بسن بزرگی
شده بخلافت رسد و الله که اگر خلافت ببرادران من رسد بهتر از آن باشد که به بنی اعمام من و بعد از آن اشاره بترکان کرد که این جماعت مرا بر خلع شما تکلیف نمودند اگر مخالفت کردمی
ممکن که ضرری بشما رسیدی که تدارک آن ممکن نبودی و ما سر فرود آورده دست او را بوسه دادیم و بازگشتیم **ذکر وفات منتصر و بعضی از صفات او** در سبب مرگ منتصر روایات متعدده نقل
شده بعضی گویند بذبحه بمرد و برخی گفته اند بعلت سرسام فوت شد و درین باب اقوال دیگر هست از احمد بن محمد بن موسی بن الفرات منقول است که گفت پدرم عامل احمد بن الخصیب وزیر بود
در میان ایشان نقاری پیدا شده روزی دیگر یکی از خدم خاص خلیفه با من گفت که وزیر اعمال پدرت را بفلان کس داده و گفته تا او را گرفته بمالی عظیم مصادره کنند و من نزد پدر رفتم
تا صورت حال باز نمایم و او مقارن آن حال لحظه سر خود بر وساده نهاده بخواب رفت و فزعناک بیدار شده گفت در خواب چنان دیدم که احمد بن الخصیب وزیر درین موضع ایستاده است
و میگوید که منتصر خلیفه بغداد بعد از سه روز نخواهد ماند من گفتم منتصر با خصیب وزیر درین موقف بیش از ساعتی در میدان بگوی بازی مشغول بود و غالباً منشاء این خواب غلبهٔ صفرا و بلغم است
بعد از آن بطعام خوردن مشغول شدیم و هنوز از اکل فراغت دست نداده بود که شخصی از اعیان در آمده گفت وزیر را اندر سرای خلافت متغیر دیدم و از وی سبب آن پرسیدم
جواب داد که امیر بعد از گوی باختن بحمام رفت و از آنجا بیرون آمده در یکی خانه بخواب رفت و هوا او را دریافته اکنون تب محرق دارد و من بر سر بالین او رفته معروض داشتم
که بعد از کثرت تعب امیر حمام اختیار فرمود گرم بیرون آمده است و در ممر باد تکیه کرده از هوا در بدن مبارکش تصرف و تاثیری واقع شده ازین معنی اندوهگین نباید بود منتصر
گفت از موت خائفم زیرا که دوش در خواب شخصی با من گفت که بیست و پنج سال زندگانی خواهی کرد و طائفه از اصحاب تواریخ گفته اند که منتصر بعد از قتل پدر روزی بخلافت
با اتراک متغیر شد ایشان حجام را فریفتند تا به نشتر زهرآلود او را فصد کرد و بدان درگذشت و العلم عند الله گویند که منتصر مردی صبور و عاقل و کثیر الخیر بود و مردم را رخصت
داد تا بزیارت امیر المومنین علی و امیر المومنین حسین علیهما السلام روند و علویان را که از پدرش اندیشه ناک بودند امین گردانید و چون طریقهٔ انصاف و انتصاف را مسلوک میداشت
باوجود شدت و مهابت عدل رعایا حامی داشت و خاص و عام معتقد وی بودند از ابو علی یحیی منجم نقل کنند که گفت در همسایگی ضیاع من شخصی ضیعتی مرغوب داشت که میخواستم
بخریدن آن رغبتی تمام داشتم اما بر بهای آن قدرت نداشتم و حسب اتفاق در حالتیکه از فقدان مطلوب مهموم و محزون بودم پیش منتصر رفتم و او اثر ملال در بشرهٔ من مشاهده فرمود
از سبب آن پرسید و من صورت احوال از وی پنهان داشته بهانه میجستم و منتصر مرا سوگند داده من کیفیت حال بعرض رسانیدم پرسید که بهای ضیعت چند است جواب دادم
که سی هزار درهم گفت تو چه مبلغ داری گفتم ده هزار درهم در جواب سخن من هیچ نگفت و مرا بچیزی دیگر مشغول گردانیده دوات و قلم و مقداری کاغذ طلبیده سطری چند نوشته بخادمی
داد و با او سخنی میگفت که من نمیدانستم و خادم از مجلس بیرون رفته منتصر با من بسخن اشتغال نمود تا خادم باز آمد و منتصر بر خواسته گفت یا ابا علی اگر میخواهی بخانهٔ خویش رو و من متوجه منزل
آمده با خود گفتم که منتصر متوجه نیست که بر تو التفات بحال من نماید اطلاع مانع شد و چون بمنزل رسیدم وکیل من پیش آمده گفت خادم امیر آمده مبلغ بیست هزار درهم تسلیم نمود و مقاطعهٔ قبض
از من استدعا نمود که چندان فرح و سرور بر من غالب گشت که عنان تمالک از دست دادم و تا وجه مذکور را وکیل بر من نشمرد یقین من بآن خبر متعلق نگشت و من همین زمان ضیعت
حاضر گردانیده آنرا از وی خریدم و بها تسلیم وی کردم و چون روز دیگر بخدمت منتصر رفتم اصلاً از ضیعت یاد نکرد و در آن باب هیچ نگفت و تا زمان حیات منتی از آن بر من ننهاد و ابو عثمان
سعید بن محمد بن الصغیر گفت که منتصر در ایام خلافت خویش جهت بعضی مهمات دیوانی مرا بمصر فرستاد و من در آن ولایت بر جاریه که در حسن و ملاحت و نغمه همتا نداشت عاشق شدم و چون
در صدد خریداری وی بر آمدم صاحبش سلمی سنگین نامبرده گفت قیمت کنیزک ازین کم نیست و بنابر آنکه مرا دسترس آن وجه نبود بیع در حیز تعویق افتاده آتش شوق از کانون ضمیر
زبانه بفلک اثیر کشید و چون مهم بدلخواه سرانجام نیافت بدار الخلافه بازگشتم و صورت قضیه را معروض منتصر گردانیدم داد مرا در آن باب استحسان نموده پرسید که چه حاجت داری قصهٔ عشق

خود بعرض رسانیدم او را رخص من اعراض نموده جوابی نگفت و قلت صبر من بدرجی رسید که ترا آمده بودم حدیث مرا باز دادی و حدیث خود را نگفتی هرگاه که بمجلس وی درمی آمدم او کلمات شوق انگیز میان نسبت بین حکایات فضل آمیز میگفت و در اثنای حدیث روزی پیش او نشسته بودم و او بمن گفت که آواز معشوق خود را از پس پرده شنیده ام که سرود میگفت خواستم که نعره بزنم یا جامه بدرم که ناگاه دستم بر نخ خود خورد دانستم که سخن من صوت نیست بلکه صدای نخ است و از آن روز که این معنی بر من مکشوف شد هرگز صوتی خاطر مرا بآن مقرون نساخت و دل بر آن ننهاد تا بحدی که اگر بار از آن کنیزک بگوید من صوتی نشنیده و مطلع طبع من افتاده بودم هرگز نگفتی که بگفتن آن مشغول شده ام نگفت آواز را میشناسی گفتم آری گفت اطلاعت هست یا نه گفتم بلی و اختیار دارم گفت بیا تا امیر این زمان را بلوس گفتم و خود را بدست خویش در ورطه هلاک بدولا انگندم فرمود که ای سعید خدا سوگند که من این جاریه را بجز بدین الاذر برای تو دور زمانیکه او نرسم او را نفرموده ام و از زمانیکه او نرسم او را نفرموده ام تا کنون که بحلی در نیو رسیده است تسلیم نموده ام و بدین هلاک حیاتی تازه یافتم مسعودی گوید که در ایام خلافت منتصر شخصی از قرشیش درگذشت و مروان زنان را بخانه خود راه نداد تا بگریه و تاسف خود و صحبت سعید مشغول شد و جمعی این قضیه را بسمع والی رسانیدند و والی آن شخص را از نفس گرفته از اهل خود و اولاد و بعوفات خانه بسانخت و در آنجا ساکن شد و با هیچ کس مخالطت نمی نمود و بهمان حال مشغول گشت و همان جمع بار دیگر بصورت حال بسمع والی گردانیدند والی او را طلبیده گفت ای دشمن خدا نی سن بو سطه مرکات ناشایست ترا از خدمت بیرون کردم و اکنون تو در شر عظیم و فساد و اشتغال بمنهای لحاب و اکاذیب جماعت دروغ میگوئی ترا که نسبت بمن حسد و عداوت دارند قبول میکنی و امیر یک کار را باید کرد تا صدق و کذب ما نزد تو روشن شود والی پرسید که آن کدام است گفتند خزان سلاحریان را جمع کرده بیا باید کرد تا بمنزل این شخص روند تا سید ما را تصدیق دهد و ترا تادیب نماید اگر بجانبی دیگر روند دروغگوئی و مجرم باشیم امیر این حدیث معقول نموده فرمود تا چنان کردند و امناء والی بعرض رسانیدند که مراکب خانه ترشی رفتند والی گفت اکنون شبهه مرتفع شد و بعد ازان سیاط را فرمود تا آن شخص را بر پشت او زدند تا بیهوش افتاد و گفت اصبح الله الامیر الغیبة مرالت فتاهی کرد امیر گفت علی آن شخص گفت لات خودن من سل ست اما امیر بدنام خواهد شد و والی تعجب نموده پرسید که چون گفت مردم بلاد و عجب خواهند گفت که مدعیان در هرموم بعد از ذکر ندرانند شهود المسلمین بکار بسته شدند و مدعی الیه سوگند خورده حاکم بکام گواهی خزان را معتبر نمود و والی فرمود که دست ازین شخص باز دارید که او ترس دارد و ترس مانع منفعت و بخیال است و غفلت فرش شش ماهه بود که خلافت المستعین باللّٰه ابو العباس احمد بن محمد بن المعتصم چون منتصر وفات یافت امرا ترک بعد از تقدیم مشورت باستعین بیعت کردند و او بوسطه خوفی که از متصدیان سرکوبی داشتند او را در امر خلافت مثل نداد و مستعین در سامره بخلافت نشست و سوگند بخلافت او یاد کردند و اصناف و تعلقات جندیان بایشان گذاشت که بآن یکسان هزار دینار و بانیک یک بخشهزار دینار میرسید و در سنه شمس و ماتین یحیی بن عمر بن یحیی بن حسین بن زید العلوی که بوفور خروج کرده بود بعد از محاربات کشته شد و بعد از قتل یحیی کسی از علویان که لقب امامی الحق بود و حسین بن زید نام داشت و طبرستان را طلب میکرد بیرون آمده بر آن ولایت استیلا یافت و چون نزدیک سال از حکومت او نگذشت فوت شد و برادرش محمد قائم مقام او گشته شش سال بادشاهی کرد و حاکمت بر دست محمد بن هارون بتوجیه اسپهبد سامانی بقتل رسیده و در سنه احدی و خمسین و مائتین وفیف دیوتا باشاره مستعین با عزاز گشتند و سبب قتل او آنکه مستعین با وجی جهت کشتن بوکمال صفائی نداشت و میان او و وفیف تیر نفاری پیدا شده مستعین بجانب وفیف گرفت و باغر با جمیکه بر قتل موکل اتفاق افتاده گفت که وفیف را صاحب و چوشانه هوار او سیم هم دخل پیشه هند با یکدیگر باسم بیعت کنید تا مستعین را باین درخص کشیم شخصی باخلیه سازیکه از صوابدید ما تجاوز نماید و آن حیج بر بیعت باغر قیام نموده این خبر بمستعین و وفیف رسید و رای ایشان بران قرار گرفت که باغر را بفتنه بقتل رسانند و وفیف کسان فرستاده باغر را آگهی دادند و باغر بدرک رسیده بر استعداد بر آمد و بر اصل خلیفه رفته ایشان خاصه را گرفتند و باعلان کلمه عصیان سپاه درو نموده و وفیف متصور آگاه گردانیدند و او را کشتند و خشونت ادراک نماید و مسم بخر بآن شدند مستعین و وفیف دلو تا شایک از سرین رای عزیمت آمده متوجه بغداد شدند و مستعین چون بدار السلام رسید در سرای محمد بن عبد الله بن طاهر فرود آمد و او از کمال عبودیت خود را بار تصب حضرت رسالت که مخصوص بخاندان بود بعضی از خزاین بنیاد فرستاده بجهم دعای خویش قرار نموده بود و التماس کرد که مستعین بهمه خلافت و دوام مملکت خود مراجعت نماید و محمد بن طاهر بایشان امانت کرده و جواب بصواب نیافتند و این سبب خشناک و آزرده شده بسامره باز گشتند و بایشان گفتند که ممکن نیست که مستعین با تیخانه بدر بعد از تقدیم مشورت متصدر و مورد را مجلس بیرون آورد و با متصدر بیعت کردند چون این خبر مستعین رسید فرمان داد تا خزانه او را بجنبق و فیل بآن طرف نقل نمایند چون موجب فرسوده عمل نموده بغداد را مضبوط گردانید و متصدر چون دانست که مستعین خاطر بر تحصن قرار داده بر اراده خود ابو احمد موفق را با طائفه از شاکریه بمحاربه و مقاتله بغداد فرستاد و ابو احمد ظاهر شهر فرود آمده و غلامان بغداد را در طرفه بر بستند و میان سر و فریق حرب و مکاوحت قائم شده آتش پیکار افروخته گشت و در این اثنا محمد بن داشق از مغلد گریخته بسامره پیش مستعین رفت و بعد از محاربات گریان گریان موفق داخل دار السلام رفت آثار ضعف و انکسار بر صفحات روزگار مستعین ظاهر و لایح گشت و بقای صغیر و ضعیف زمان با مستعین دال گردان کردند و محمد بن عبد الله بن طاهر بتربیت او بهمت گماشته رسولان بسامره فرستاده پیغام داد که من سعی مینمایم که مستعین ترک خلافت گفته با تو بیعت کند شرط آنست که بغداد بدستور سابق متعلق بمن باشد و مستعین بگذرانده

مع بگذارد و چون بازگردد و در و اسطه تمیم شود و چون این خبر بمعتضد رسید رسول محمد بن عبد الله را بانجاح مقرون داشته در آن باب وثیقه نامه نوشت و سوگندان یاد کرد که با نچه قبول نموده وفا
کند و فرمود تا اعیان و اشراف بر آن صحیفه گواهی خویش ثبت نمودند و چون آمد و شد رسولان انقطاع یافت محمد بن عبد الله بوصیف و بوقا الصغیر تکلیف کردند تا مستعین خود را
از خلافت خلع کرده و او را البصری حسن بن سهل فرستادند و احمد بن طولان را موکل وی گردانیدند و بعد از چندگاه معتضد مستعین را بسامره طلب داشت و امرا از بغداد بموجب فرمان او را
بآنجانب روان ساختند شاهک خادم گوید که من در آن سفر همراه مستعین بودم و چون بموضع قاطول رسیدیم دیدیم که سواران پیدا شد مستعین گفت ای شاهک نظر کن که رئیس
این جماعت کیست اگر سعید حاجب است بکشتن من می آید شاهک گفت چون نظر کردم سعید را در آن میان دیدم گفتم و الله که سعید رسید مستعین گفت انا لله و انا الیه راجعون
روزگار من به آخر رسید و چون سعید نزدیک آمد مستعین را از عماری بیرون آورد و تازیانه بر سرش زد و بعد از آن بر قفا انداخته سر او را از بدن جدا کرد و زمان خلافت مستعین سه سال
و نه ماه بود و مدت حیاتش بروایتی سی و پنج سال و او پادشاهی بود عالم باخبار و انساب امم سالفه و قرون ماضیه و الله اعلم **ذکر خلافت المعتضد بالله محمد بن جعفر المتوکل
علی الله** چون مستعین از سلطنت معزول شد مردم بر خلافت معتضد اجتماع کردند و او احمد بن اسرائیل را که در خلع مستعین سعی بلیغ نموده بود از بغداد بسامره طلبیده وزیر ساخت و
امارت بغداد را که وعده کرده بود بمحمد بن عبد الله بن طاهر ارزانی داشت و وصیف و بوقا در بغداد ساکن شده چشم میداشتند که معتضد ایشان را تربیت کند ناگاه رقعه از دار الخلافه
رسید که محمد بن عبد الله نام آن دو کس را از جریده علوفه خواران محو کند و محمد رقعه را بوصیف و بوقا نموده گفت من چنین انگیزم اما شما بدانید که معتضد بیوفا و غدار است و بعد از چند روز دیگر
باز نامه معتضد به محمد رسید که وصیف و بوقا را بکشند و محمد رقعه به احمد بن اسرائیل نوشت که با امیر بگوی که قتل ایشان مصلحت نیست زیرا که سائر امرا ترک همه با ایشان دوست و هم
شوند و مخالفت کنند و اخر الامر بسعی محمد بن عبد الله و شفاعت موید بن متوکل معتضد از وصیف و بوقا خشنود گشت و ترکان الحاح نموده با معتضد گفتند که وصیف و بوقا در مدتی به
سرداری و پیشوائی ما قیام نموده اند و ما نمیخواهیم که ایشان در ولایت بغداد باشند اکنون ملتمس آنست که ایشان را طلب کنی و معتضد هر چند در آن باب تعلل نموده فائده نکرد و عاقبت جهت
آن دو کس مثال نوشت و در سر بمحمد بن عبد الله پیغام داد که وصیف و بوقا را نگذارد که از بغداد بیرون آیند و محمد چند نوبت با ایشان گفت که صلاح شما در توقف است نشنیدند و چون
بموقف خلافت رسیده شرف دستبوس حاصل کردند باهتمام محمد بن اسرائیل و خواهش اتراک مناصبی که در زمان مستعین داشتند بایشان مفوض گشت و از جمله حرکات ناپسندیده
معتضد یکی آن بود که بعد از عهود و مواثیق و ایمان مغلظه که قصد مستعین نکند او را بقتل رسانید و دیگر آنکه چون معلوم کرد که مردم بموید بواسطه آنکه ولیعهد بوده میل داشتند بعضی
از آن اموال گرفت و بخزانه سپرد و چون این خبر را عیسی بن فرخان شاه که صاحب ضیاع معتضد بود معروض او گردانیده بود از عیسی نزد برادر خود ابو احمد الموفق شکایت کرده ابو احمد
اتراک را که بچشم تعظیم در وی مینگریستند بر قتل عیسی تحریص و ترغیب نمود و عیسی کیفیت واقعه را بعرض رسانید معتضد فرمان داد تا برادران او موفق و موید را در زندان بند نهادند
و در این اثنا روزی موید را از حبس بیرون آورد تا خود را در مجلس علما و فقها از ولایت عهد خلع کرد و بار دیگر بزندانش فرستاد و چون معتضد شنید که ترکان سر فتنه دارند و میخواهند که
موید و موفق را از قید اطلاق نموده با موید بیعت کنند فرمان داد تا آن بیچاره را دست و پای بسته میان برف افگندند و آب بروی سر کشیدند تا دست از جان شیرین بشست آنگاه پوستین
سموری در وی پوشانیده و او را بائمه و قضاة نمود و گفت برادرم بمرگ طبیعی مرده است و موفق را به بصره فرستاده محبوس گردانیده او مدتی در زندان بسر برده معتضد به اطلاق وی
فرمان داد و هم در آن آوان شامت این افعال زشت شامل حال معتضد گشت **ذکر قتل وصیف و بوقا الصغیر المعروف بالشرابی و خلع معتضد** در بعضی نسخ مذکور است که روزی
بزرگان و اهل مرغاب که در ممالک خلیفه استیلا داشتند در شورش و شغب آمدند و بوقا و سیما از ایشان پرسیدند که سبب این همه غوغا چیست گفتند که علوفه چهار ماهه میخواهیم وصیف گفت خاک
خورید که نزد ما موجود نیست و بوقا گفت با امیر در این باب مشورت نموده جواب شما را گویم و بوقا و سیما بدار الخلافه تاختند و صورت واقعه را بعرض معتضد رسانیدند و وصیف در میان آن جماعت
توقف نمود بعد از غیبت بوقا ترکان گمان بردند که بوقا بتهیه اسباب محاربه مشغول شده وصیف را در خشم زدند و یکی از مخصوصان وصیف او را برگرفته بخانه خویش برد و چون بوقا
دید که ترکان باهم قرار دادند که اهل وصیف را از میان برگرفته بعد از آن بمحاربه بوقا پردازند لاجرم بلطری متعرب مذکور بر وصیف رفته او را از آنجا بیرون آوردند و بخشت بر تیرین
بازوی او در هم شکستند پس از آن سرش از تن جدا کردند و خواستند تا سرای وصیف را غارت کنند بسبب آنکه صالح بن وصیف با برادران و متعلقان بممانعت پیش آمدند
وحصول این آرزو در حیز تاخیر و تعویق افتاد و معتضد بعد از کشته شدن وصیف منصب او را بابوقا شرابی داد و در مروج الذهب مذکور است که در سنه اربع و خمسین و مائتین بوقا
از سر من رای بیرون آمده بجانب موصل رفت و در غیبت بوقا غلامان معتضد سرای او را غارت کردند و این خبر باردوی بوقا رسیده مردم او متفرق شدند و بوقا در زورقی
نشسته از آب عبور کرد تا بسامره آید و یکی از مغاربه او را گرفته بموکل سپرده خبر بمعتضد رسانید و باشاره معتضد بازگشته او را بکشت حافظ ابرو گوید ولید مغربی بوقا را گرفته
شخصی بروی موکل کرد و بتعجیل بموقف خلافت شتافته معتضد را از گرفتن او خبر داد معتضد بولید گفت که سر او را بیاور ولید مراجعت نموده و سر بوقا را بریده نزد معتضد برد

و معتضد ده هزار درهم باو انعام داد و خلعتش پوشانید و فرمود تا سر بوقا را در سامره بیاویختند و از آنجا بموجب فرموده ببغداد بردند و عوام جثه بوقا را سوخته خاکسترش بباد دادند و چون
ترکان دیدند که معتضد در صدد افنا و اعدام رؤسای ایشان است بتقویت صالح بن وصیف نخست احمد بن اسرائیل وزیر و نویسندگان را گرفته بند کردند و چون بعد از مواخذت
و مطالبت مالی از آن جماعت حاصل نشد بر خلع معتضد یکجهت شدند و صالح بن وصیف و محمد بن بوقا رصغار به برادر این امر با خود متفق گردانیده بدار الخلافه رفتند و پای معتضد را
گرفته از قصرش بیرون کشیدند و او را در آفتاب نگاه داشته بر خلع تکلیف کردند و بعد از آن معتضد را محبوس گردانیده کس ببغداد فرستادند تا محمد بن واثق را بسامره آوردند گویند که ترکان
از معتضد قبل از اظهار خلافت پنجاه هزار دینار طلبیده بودند تا صالح بن وصیف را بکشند معتضد چون نقدی نداشت درین امر بمادر رجوع کرد مادرش قبیحه که در قتل متوکل اشتراکی باوز رفته بود
گفت برین مبلغ قادر نیستم و چون معتضد را کشتند و اموال مادرش را قلمی کردند از نقد و جواهر و جواری سیصد هزار هزار دینار ظاهر شد و بالجمله چون محمد بن واثق بسامره رسید
اتراک خواستند که با او بیعت کنند گفت تا من معتضد را نه بینم خلافت را قبول نکنم و معتضد با پیراهنی چرکین و سندلی بر سر پیش محمد بن واثق که او را مهتدی میگفتند آوردند و چون
چشم مهتدی بروی افتاد برخواسته او را در کنار گرفت و از صورت حادثه استفسار نموده معتضد گفت من از عهده امر خلافت بیرون نتوانم آمد و شایسته این مهم نیستم مهتدی گفت اگر خواهی
من میان تو و اتراک اصلاحی کنم معتضد گفت مرا احتیاج بمصالحه نیست و ایشان هم راضی نخواهند شد مهتدی گفت برین تقدیر من از بیعت تو معاف باشم معتضد گفت من ذمت ترا
از آن ابری گردانیدم و مهتدی روی از وی برگرفته موکلان معتضد را باز بمجلس بردند و آب و طعام باو ندادند تا از گرسنگی و تشنگی رخت بزندان فراموشان کشید نظم از آن اندیشه کن کین
جان کم بخت ** بزندان فراموشان کشد رخت ** کسی کز تو فراوان آرد یاد ** همی گوید که مسکین او که بنزاد ** زمان خلافت معتضد بعد از خلع مستعین سه سال و شش ماه و بیست و سه روز
مدت حیاتش بیست و چهار سال گویند اول خلیفه که بمرکب مذهب نشست معتضد بود ذکر خلافت المهتدی بالله ابو عبد الله محمد بن واثق بالله چون با مهتدی بیعت کردند اظهار ورع
و فلاح و زهد و صلاح کرده روش عمر بن عبد العزیز پیش گرفت و امر بمعروف و نهی منکر شعار خود ساخته خلق را از غنا و شراب خوردن منع فرمود و گنبدی طرح انداخت که مشتمل بر چهار رکن باشد
و چون باتمام رسید او را قبة المظالم نام نهاده در آنجا می نشست و بنفس خویش قضایا را فیصل میساخت و هر جمعه بمسجد جامع حاضر میگشت و صالح بن وصیف بانتظام امور مملکت قیام مینمود
و در خلال این احوال موسی بن بوقا الکبیر در ولایت ری بدفع حسن بن زید العلوی که در طبرستان خروج کرده بود بر آن ولایت استیلا داشت چون شنید که اتراک بتقویت صالح بن وصیف
معتضد را کشتند و صالح باستخراج اموال و اتباع متوکل و معتضد مشغول است او نیز مالی چند بر اهالی ری حواله کرده بسته و از آنجا متوجه سامره شد و چون خبر بازگشتن موسی بمهتدی
رسید مکتوبات باو فرستاد که بری مراجعت نماید و آن سرحد را ضایع نگذارد و موسی نشنید و گفت بروم و خلیفه را به بینم بعد از آن بمقتضی وقت عمل نمایم و صالح بن وصیف در آن
اوقات خبث موسی بن بوقا پیش مهتدی میکرد و او را بتمرد و عصیان منسوب میساخت و چون موسی بسامره نزدیک رسید صالح بن وصیف پنهان شده موسی بدار الخلافه
آمد و با مهتدی ملاقات کرده از وی التماس نمود که عهد و پیمان کند و او را از یاس و سخط خویش ایمن گرداند مهتدی ملتمس موسی را باسعاف مقرون داشته موسی مطمئن خاطر گشت
و چون موسی از صالح بن وصیف اندیشه ناک بود که مبادا او در ایام اختفا فتنه انگیزد جاسوسان برگماشت تا او را پیدا کردند و در آن زمان که او را از کنج اختفا بیرون آورده بسرای
موسی میبردند جمعی رسیده سرش از تن جدا کردند و چون سر صالح را نزد مهتدی بردند گفت ببرید دفن نمائید و باوراد خواندن مشغول شد و تابعان موسی سر صالح را بر سر نیزه کرده
در بازارها فریاد میکردند که هر که قصد ولی نعمت خود کند جزا و سزای او اینست آنگاه سر او را از باب العامه بیاویختند و در رجب سنه خمس و ستین و مائتین ترکان مهتدی را بعد از آنکه با او
محاربات کردند و سرداران ایشان را کشتند بروی غالب آمده خلع نموده بقتلش رسانیدند مدت خلافتش یازده ماه و پانزده روز بود و زمان حیاتش بقولی سی و هشت سال و در ایام خلافت
او صاحب الزنج علوی زنگیان را که اکثر ایشان ممالیک اهل بصره بودند با خود متفق گردانیده بر سایق آن ملک استیلا یافت و نائره فتنه او مدتی مدید اشتعال داشت تا در زمان معتمد منطفی
شد پس از آنکه بر بصره و آمد و غیر ذلک مستولی شده بود ذکر بعضی از سیر بهای مهتدی گویند که چون مهتدی خلیفه شد تغییر لباس و طعام کرده فرمود تا اوانی ذهب و فضه را که در خزانه بود بیرون
آوردند و همه را شکسته دنانیر و دراهم زدند و فرمود تا صورتها را که بر لباسها و فرشها یافته بودند محو کردند و سر گستردنیها را که رخصت شرعی بر بسط آن مقرون نبود از میان برداشتند و بعضی
که خلفای سابق محبوس گردانیده و در زنجیر کشیده بودند بقتل آوردند و پیش از وی رسم چنان بود که در مطبخ هر که بر تخت می نشست روزی ده هزار درهم خرج میشد و چون او بر سر حکومت
تکیه زد حکم کرد تا در ترتیب موائد هر روزی زیاده از صد درهم ننمایند و بعد از قتل مهتدی در بعضی از حجرهای او صندوقی مقفل یافتند گمان بردند که در آنجا نفیسیست و چون آن را باز کردند
غلی و جامه پشمین در آنجا دیدند از کسیکه بخدمت وی اختصاصی داشت پرسیدند که حال چه بود گفت چون شب شدی مهتدی ساعتی در خواب رفته بیدار گشتی جامه پشمین پوشیده
غل بر گردن نهادی و تا روز بعبادت مشغول بودی نقل است که پیش از کشته شدن پسر مهتدی در وقت بدعا دست گشادن گفت با پدر از تو چنین شنیده ام که دعای امام عادل و دعای
مظلوم و دعای روزه دار نزد حق مقبول است شر این جماعت را که در مقام مخالفت آمده اند از سر باز دار چون اراده ازلی بآن متعلق شده بود که مقتول شود در زمان خلافت و حکومت

گفت کفایت و تعبئه و درایت معتمد آیه فاده بر آن دعا مترتب نگشت ذکر خلافت المعتمد علی الله احمد بن جعفر المتوکل علی الله معتمد چون غلبه شد ملک دولت راه واهی در وفق بهبود آمد و وزیر بدو خویش عبد الله بن خاقان را وزارت جبر لهوخود و موفق را مصلح ترک را بانواع عوارت و اضطراع مخصوص گردانیده بدفع صاحب الزنج فرستاده و الیشان بالا و محاربه نموده مخلع گشته شد و موفق از جنگ گاه مردی بو سط نهاده و بعد از ان نهر لوا شده متوجه شد و دران موضع لشکریان او بامراض متملا گشتند و چون بعضی مرده و برخی صحت یافتند بار دیگر ترتیب اسباب حرب پرداخته کتیبه ها مترتب گردانیده و باز نگیان جنگ کرده شده ما بو افزود رفت و آن موضع را لشکر گاه ساخت و تجهیز جیش و تهیه آلات حرب و ادوات طعن و ضرب قیام می نمود که ناگاه آتشی در هیکل او افتاده و دران زمان بادی عصب پیدا شده و تمام لشکر گاه بسوخت و دوم دی متفرق شده موفق بو اسطه رفت و از انجا عنان عزیمت بسامره معطوف گردانیده و در ظلال این احوال یعقوب بن لیث بر عجم استیلا یافته متوجه بغداد شد و زبیر عاقول نزول فرموده موفق با لشکر های گران روی با و نهاد و یعقوب از دو سه منهزم گشته به عراق مراجعت نموده و تفصیل این تغییر در حکومت سنجانیه مسطور خواهد شد انشاء الله تعالی و دران آوان که موفق بر سر ن رسیده فتنه یعقوب بن لیث روی نمود کار صاحب الزنج بالا گرفته قوی شد و زنگیان بر اطراف ولایت معتمد کرت بیداد یشان نهاده بود دست غارت و تاراج و اسیر و قتل بر آورده انواع خرابی کردند و چون موفق از دفع یعقوب فارغ شد نیز خرد بر ابو العباس را با سپاهی سنگین بجرب الیشان فرستاد و سپاه صاحب الزنج محاربه را نقشی دلکش و کوششی بسیار دست داده و غلبتی کثیر دران معارک تلف شدند و چون موفق شنید که صاحب الزنج از اطراف و جوانب لشکر طلبیده هست تا سپلیان بن جامع پیوسته با تفاق در قتل و قمع ابو العباس سعی نماید با غلامان خاصه و خدم از دار السلام سیرون آمده بر یکفرسخی و اسطه فرود آمده و ابو العباس جریده با ستقبال پدر شتافته شرف دستبوس حاصل کرد و موفق تو بیخی آنی بروی بشهر سے آورد که آن را صاحب الزنج تلقین نموده بود و چون بان موضع رسیده قهراً سر از نیزه ساخته لشکریان دست بقتل و نهب برآورده و اصحاب صاحب الزنج خود را در بطائح افکنده غلتی در آب بمرزوجی تیشها گرفتند و موفق از زنان مسلمانان که زنگیان اسیر کرده بودند بسیار زنان بمرام خود بسپرد تا بدلیا الیشان رسانند و چندگاه میان موفق و صاحب الزنج محاربات عظیم واقع شد تا گرمدی و معتمدیان صاحب الزنج و موفق در سلک تحریر آید تلم شکسین رقم را از لب جرئت گزان منسوب گردانند و بالجمله در آخر ایام حیات خویش صاحب الزنج روزی گوشه شاهی مرواته سیکرد تا ستیزه را دو نزدیک آمد گذشت و دران روز چند نوبت اصحاب موفق الیان بردی عرض کرد تا قبول نکرد و بجهان سیکو شد و سبارزی افگند تا معتمدیان از دو سوی گردان شدند و ثقات بادو خیانت کردند و عاقبت چون کسی بادی نماند بردی ظفر یافته سر او را پیش موفق آمد و چند موفق سر صاحب الزنج را مصحوب ابو العباس پسر خویش بنهاد فرستاد تا گرد شهر سرایا برند و خرج صاحب الزنج در سنه خمس و ثلثین و مائتین و ابلاکش در سنه سبعین بود مدت چهارده سال فتنه و فساد زنگیان در عراق عرب استداد یافته بود و در سنه سبعین و مائتین موفق در بغداد وفات یافت و امراء سر هنگان اعداد انکوا و ابر صاعقه فرو نکرد مناز عقب مفوض بن معتمد بولایت عهد ابو العباس بن موفق بیعت کردند و او را المعتضد بالله لقب دادند و معتضد بار سال مرسومات و اوراد رارات لشکریان را مسرور و خرسند گردانید و در سنه تسع و سبعین معتمد بخشتے ترتیب کرده علما و قضاة و اشراف و اعیان حاضر گردانیده از زبان پسرش مفوض گواه شد که خود را از ولایت عهد خلع کرد و بعد از و بواسطه برادر زاده خویش معتضد را بولیعهد گردانیده در ین سال به مدینه السلام بغداد و منادی کردند که هیچکس بدسیسه جاسوسی و عظ نگوید و بجنبان و دغال گیران در بازار ها نشستند و صحافان را سوگند داده از الیشان خطها گرفتند که نسخ کلامی و جعل فلسفه نخوانند و نخوانند و ذکر وفات معتمد و بعضی از صفات او و روزی معتمد بر کنار رشط بخشے ترتیب داده بود و دران بخش طعام بسیار خورده و شراب بسیار آشامیده و زحمت خناق عارض او شده بدان در گذشت و این جوزی گفته که بانجام رحلت نمود و زمان خلافتش سبت و سه سال بود و مدت حیاتش بقولی چهل و هشت سال بود و معتمد خلیه عیاش و سماع شرب و مواقعات خود را بلعب و طرب گذرانیدی و از خلافت نامی بخش ندا شت و از کلیات و جزئیات سوتیه مملکت برای در رویت موفق بود و اکثر مجالست او با باب سوستی بودی و دران باب از الیشان سوالات کردی و در ترتیب ندا روبحلس آرائی و تربیت اصناف مغرا تهام تمام نمودی و فرمودی که انواع آشهای لذیذ در مطبخ او هر روز می پختند و دیانین کمیت روز شب میرسانده تا ایام دولت او بپایان رسید ذکر خلافت المعتضد بالله ابو العباس احمد بن الموفق چون معتضد متولی امر حکومت شد فتنه الشکریان بالا گرفته و ولایات مصور شد و نرخ بازاری نماند و اتاصی و اوانی مطبخ و منقاد او گشتند و از شرق و غرب شاروبینکش بدارالخلافه آورده و مینهادند که پیش از خلافت شبی در خواب دیده که شخصے دست بدجله دراز کردی و مجموع آب دجله در شت او مجتمع گشتی و چون بگذشتی بحال خود رفتی و آن شخص از معتضد پرسیده که مرا میتوانی معتضد گفت که ترا فرمود که سن علی ابن ابی طالب رجون خلافت بتو رسد باز نگذاری سن نیکوئی کن و در بعضی نسخ مسطور هست که یکی از حکام طبرستان که او را محمد بن زید العلوی مے گفتند بر سال سی هزار دینار بخلیفه پیش تا جری میفرستاد که بر طویان تقسیم نماید تو بتی شخت نفرستاد و شنید که در بعضی از طبرستان بر سبیل فلان بازرگان آورده اند تا بر سادات قسمت کند و شخص چون مذکور را گرفته صورتحال را عرض معتضد رسانید معتضد با سداد آن زر فرمان داد و گفت من بتی در خواب دیدم که بجای دیگر قسم گاه بجبری رسیده دیدم که شخصے بر سر آن جبر نماز میگذارد

دنبالم گذشت که این شخص مردم را از عبور مانع می‌آید و چون از نماز فارغ شد بپیش رفته سلام کردم و او بیل بمن داده فرمود خاک این زمین برکن و چون چند بیل زدم گفت میدانی که من کیستم گفتم نی فرمود که من علی بن ابیطالبم و بعدد بیل که زدی فرزندان تو خلافت کنند باید که رنج به اولاد من نرسانی و ایشانرا نیز وصیت کنی که ابنا مرا نیازارند آنگاه مرا اراده داد تا از آن جسر گذشتم و حافظ ابرو در تاریخ خویش این قضیه را بروجهی دیگر آورده است و لیکن مآل هر دو بیکدیگر قریب است آورده اند که معتضد در ایام خلافت خویش بر سر ارباب خلاف و شقاق چند نوبت لشکر کشیده مظفر و منصور گشت و در سنه اربع و ثمانین و مائتین معتضد خواست که خطبا را امر کند تا بر معاویه بن ابی سفیان بر روس منابر لعنت کنند وزیر تخویف او نموده گفت عوام اضطراب نمایند معتضد بسخن او التفات نکرد و فرمود تا صحیفه را که مامون در معایب و مثالب معاویه نوشته بود حاضر کردند و میخواست که آنرا بر خلق بخواند آنگاه وزیر با یوسف بن یعقوب قاضی گفت که خلیفه را از سر این اندیشه بگذران که میترسم فتنه حادث شود و قاضی بعرض معتضد رسانید که اگر عوام بر مضمون صحیفه مطلع شوند و اندیشه بسیار در باره معاویه بدانند در حرکت آیند معتضد گفت که هر که حرکت کند بهمت او را به شمشیر ساکن گردانم قاضی گفت با آل ابیطالب چه خواهی کرد که درین صحیفه مناقب و مآثر ایشان هست و دائم خروج میکنند و مردم را به بیعت خویش میخوانند و چون خلائق اوصاف ایشان را بشنوند به اطاعت آن جماعت راغب تر گردند و آن قوم دلیر شوند و ازین جهت فتنه در ملک پیدا شوند و معتضد چون این سخنان شنید آن نیت را از مکمن قوت بحیز فعل نرسانید

ذکر ظهور ابو سعید جنابی قرمطی و فرستادن معتضد عمرو بن عباس غنوی را بجنگ او و واقعه که میان ایشان واقع شد

عقیده قرامطه نیز مجموع محرمات را حلال میدارند با آنکه دعوی میکنند که ملائکه پیشوایان و دیوان مخالف ایشانند و بمدعی آنجماعت نماز عبارت از فرمان بردن امام معصوم است و زکوة عبارت از آنکه خمس مال را بامام دهند و بغیر از نگاه داشتن اسرار بصوم کنند و زنا آنست که راز نگاه دارند و علی هذا القیاس سایر ظواهر شرع را تاویل کنند و چون یکی از روسای ایشان در مبادی ظهور خطی بقرمطه منوشت لفظ قرامطه بران طائفه اطلاق یافت کیفیت ظهور ایشان در تواریخ مشروح مسطور است و این مختصر احتمال گنجایش آن ندارد و بالجمله یکی از عظماء آن طبقه که او را ابوسعید جنابی میگفتند جمعی کثیر فراهم آورده دست بغارت و تاراج اهل اسلام دراز کرد و از بحرین بیرون آمده لشکر به تطلیف کشیده صورت تسلط و تغلب آن جماعت طاغیه را والی بصره معروض معتضد گردانید و معتضد عباس بن عمرو را بدفع شر ابوسعید نامزد فرمود و چون تلاقی فریقین دست داد بعد از مقابله و مقاتله عباس با هفتصد کس در پنجه تقدیر اسیر و دستگیر گشت و ابوسعید همه اسیران را بغیر عباس بکشت و عباس را بعد از چندگاه رخصت انصراف ارزانی داشت عبد الواحد هاشمی روایت کند که از عباس بن عمرو شنیدم که گفت چون ابوسعید جنابی مرا اسیر کرد از حیات خویش امید بریده بنا بر خوشترین وجهی شب بروز می آوردم و در اثنای آن ناامیدی رسول ابوسعید آمده و بند من برگرفته و جامهای پاکیزه در بر من کرده مرا پیش او برد و ابوسعید گفت هر چند در کشتن تو اندیشه کردم زیاده فائده بران مترتب نیافتم و در خاطر من است که پیغامی چند بمعتضد دهم و هیچکس را در ادای آن لائق تر از تو نشناختم اکنون اگر رسالت مرا بی تبدیل و تغییر باو رسانی ترا بگذارم بشرط آنکه درین باب یمین مغلظه بر زبان آری عباس گفت که من سوگند خوردم که هر چه امیر گوید بآن عبارت معروض معتضد گردانم ابوسعید گفت که با معتضد بگوی که چرا در نقض هیبت و حرمت خویش میکوشی و آبروی خلافت میریزی و دشمنان خود را در طمع می افکنی من مردی ام که در بیابانی نشسته نه کاری و کسبی دارم و نه کشتی و نه باری و نه شهری و بازاری از بیم جان بزندگانی ناخوش راضی شده ام و لب تیره مذلت از خود باز داشته شهری نگرفته ام از تو در سلطنت تو بعضی پیدا نکرده ام بخدا سوگند که اگر مجموع لشکر خود را بجنگ من فرستی بر من ظفر نیابند زیرا که من با اتباع خویش بشدت و محنت خو کرده ایم و سپاه تو از بساتین مشتمل بر گلها و ریاحین بنا بر فرمان تو قفار و صحاری و مسالک با صعوبت قطع نموده مانده و کوفته و از زندگانی خویش ملول گشته شاید که بمن رسند و بواسطه آنکه بی عذر باز نگشته باشند لحظه در برابر من توقف کنند آنگاه هزیمت غنیمت شمرند و اکثر ایشان از دست من جان بدر نبرند اگر لشکر اندک باشد حال اینست که تقریر کردم و اگر بسیار باشند در ابتدا از پیش ایشان بگریزم تا فرسنگی چند از عقب من بیایند و من در بیابانها هر روز بمنزلی و هر شب بمرحله قرار گیرم و بوقت انتهاز فرصت شبیخون بر سر ایشان برم و انتقام کشم و بر تقدیری که بجهت تحفظ و احتیاط در آن جماعت ظفر نیابم ایشان گرد من نتوانند گشت غرض آنکه این درد سر بجز بنا موسی تو چیزی حاصل نخواهد شد اگر صرفه در فرستادن لشکر داری هر چند که خواهی فرست و اگر صواب در عدم تعرض من دانی دست از من بازدار عباس گوید که چون ابوسعید سخن خود تمام کرد ده کس از اصحاب خویش مصحوب من گردانید تا مرا بکوفه رسانیدند و من از آنجا ببغداد رفته بخدمت معتضد مبادرت نمودم معتضد چون مرا دید از حیات من تعجب نموده پرسید که خبر چیست گفتم که در سر معروض گردانم و همان لحظه خلوت کرده من سخنان ابوسعید را تقریر کردم و معتضد چنان خشمناک شد که گمان بردم که بنفس خویش علی الفور بحرب خواهد شتافت و بعد از آن معتضد نام ابوسعید نبرد و ذکر قرامطه نکرد در زمانیکه شنید که طائفه از ایشان در سواد کوفه ظاهر شده اند و خلق را اغواء میکنند پس سرهنگی را بجنگ آنجماعت فرستاده آن سرهنگ بعد از محاربه یکی از معتبران را گرفته نزد معتضد آورد و معتضد چون از اصول مذهب قرامطه سوال کرد آن شخص گفت که ترا ازین پرسش چه فائده تو از چیزی استفسار نمای که تعلق بتو داشته باشد معتضد گفت کدام است آن قرمطی جواب داد که مصطفی چون بعالم بقا خرامید عباس چند روز دعوی بیعت خلافت نکرد و مردم متابعت ابوبکر کردند و بعد از وی عمر خلیفه شد و در حین نزع مهم خلافت را بشوری حواله کرده میان شش کس گذاشت و عباس را نام نبرد و اکنون اعتقاد ما که اولاد عباس را در امر خلافت هیچ حقی نیست معتضد فرمود تا دندانهای قرمطی را بشکستند و او را بیکدست بیاویختند و روز دیگر دست و پایش را جدا کرده گردنش زدند و مورخان در حین

قتل ازان شخص کرا رستی نقل میکنند که هیچ عقل تصدیق آن نمیکند ذکر وفات المعتضد بالله و بعضی از سیر تهای او در سنه تسع و ثمانین و مائتین معتضد فوت شد زبانها خلافتش بقبول مسعود سی نه سال و نه ماه و نه روز و مدت حیاتش چهل و نه سال او مردی باشجاعت و شهامت بود و الحق مفرط و اسساکی بی نهایت و دهشت مقرران و مخصوصان پیوسته ازوی در هراس بود و ذریرا که تقلبات رحم و شره بر سفک دماء الاقتصاف و دهشت و اگر بزداری با غلامی از غلامان خاصه آنگ گناهی کردی فرمودی که تعذیب نفس او کوری فردی بر زند و مجرمان را سنگسار و دران کور را افگنده در خاک بسیگر فتند تا جان سپرد او بعضی از گنهکاران را به عذابهای گوناگون میکشت که مجرد استماع آنها موجب وحشت سامع میشود و او را بنسبوان میل تمام بود و بمبارت نیز شغفی تمام و دهشت گوینده که در قصر معروف به ثریا بچهار صد هزار دینار خرج کرده بود غالبا در دفتر اول بسمت تحریر یافته که او از لفظ دینار طلاء احمر است و مراد از درهم نقره ابیض است نقل است که معتضد خلیفه جمیله را در نکاح آورد سواحی از ظرائف هند و عراق و چین بسیار بسیار درهم کابین بوسے دادو زنان مشغفی از فضلهندان که قرضی بی نهایت و دهشت و خبرگی از احسان را بکابین هزار هزار دینار و هزار هزار درهم به اندکی کم و بیش باشد و رحالهٔ بیشتر خرش درآورد و فروش میان معتضد و این دهشم همین پیش نبود که معتضد صداق عروس را تمام و کمال تسلیم نمود و این دهشند میکنا را بدرهم و دینار تقوم روت گویند برابر با بصیرت مفتی و محجوب نماند که مراد هم در عبارت و خرج دانایر حبت ازاله بکارت بجهل و اسساک بی نهایت منافات ندارد و تبدیل این معذرت بسبب آنست که اصحاب حسد فی حیده اجهل سن مسدکر نسبت باین کمینه فقاری در خاطر دارند یمکن که اعتراض کنندکه خلیفه که از سر این همه زر تواند گذشت چگونه نوالهٔ مسک توان گفت در جواب الذهب کور ست که در سنه ثلاث و ثمانین و مائتین شخصی بصورت مختلفه در قصر خلافت بر معتضد ظاهر شد چنانچه گاهی با محاسن سفید تلبس بلباس رهبانان خود را باو نمود و گاهی بصورت جوانی خوبصورت بر دی جلوه میکرد و نوبتی در هیات تجار خود را منظور نظر او میگردانید و هنگامی با تیغ کشیده پدید آمده بعضی از خدم و پرامیزه در وقتی که ابواب قصر مسدود و بود معتضد این شخص را بر بام کوشک دانه دون خانه دهمن دار الخلافه سپید بدیران قصیه عجیبه در میان خواص و عوام اشتهار یافته بعضی گفتند این شخص شیطان هست که قصد اذیتهای معتضد دارد و برخی بزبان آوردند که جنی هست موسن که خود را بدین صورت مینماید تا معتضد از افعال ذمیمه خویش بترسد و مرتدع گردد و در مرة اظهار کردند که یکی از خدم وی را بر بعضی از جواری وی تعلقی پیدا شده آن خادم را دست بسیل حکما و نیرنجات و طلسمات ایشان زده باین هیات در می آید و بقصد ازین قصیه بغیصه مضطرب شده رجوع باهل عزائم نمود و بعضی از خفه نگاران خود الشیشه گشت برخی از ایشان را در دجله انداخت صاحب مروج الذهب گوید قد اقر آ قبنا علی انفسهن بذلک و الله اعلم الوجه له و الحیله فیه و اما قال الغلاسفة و اما حکی عن اخلاطوان فی بدایة

ذکر خلافت المکتفی بالله علی بن المعتضد در زمانیکه معتضد وفات یافت مکتفی بر قبه بود و قاسم بن عبید الله وزیر بکتوبی باو فرستاد و مشتمل بر تعزیت بدرش و تهنیت خلافت خلافت او و مکتفی چون خبر یافت که پدرش وفات یافته از قبه نجیده آمده مردم تجدید بیعت پرداختند و زبان داد و اسطه سپاه معتضد را که جهت تعذیب خلق مهیا ساخته بود نهدم گردانید مدت پرداختی و در آن موضع مسجد جامع بنیاد نهاد و دست ببطا بخشش بر آورده محبت او در دلها قرار گرفت و در ایام خلافت کتفی قرامطه بر بعضی از دیار عرب استیلا یافته یحیی بن ذکرویه در آن زمان متقدای الشیان بود و میان او و سپاه خلیفه همی ربابت واقع شده بکمال بعضی ازان معارک بقتل آمد و قرامطه بعد از کشته شدن یحیی با برادر شش حسین بهمت کردند و حسین دعوی کرد که من از اولاد عبد الله بن محمد بن اسمعیل بن جعفر صادق و خدای بر تنگ بر دعوی دشمنیکه ازین آیه سلطنت نیست و ما این عم خویش عیسی را در شر خوندی و گفتی که بدرتکه در قرآن دارد هست عیسی هست و یکی از غلامان خود را معلوق نام قتل سیران مسلمانان تعویض بوی کرد و آنگه اولایات شام را مسخر ساخت و او را بر بنا بر لشکر نشین سیگفتند و مقصود او صاحب لشاره که در تواریخ مسطور ست او صاحب لشاره یکی از امرا خود را که نور او صاحب الشام سیگفتند بمحاربه او فرستاد و او مغلوب گردید و قتل عام کرد و از انجا به یکی از شهور شام توجه نمود و میان هر دو فریق مهم صعب الحا انجامیده اهل قلعه را امان داد و چون دروازه را گشود نه صاحب الحال فی الحال اهل هاشم را زمیان ارباحها جدا کرده گردن زد و بعد ازان دیگران را گذاشته و ران دیار نماند و طرفه تر قتل عام کردچنانچه زنان دکودکان شیرخواره را بقتل رسانید ندو پس ازا ستیلا بطبرستان نیز شروع کرد که سخن ساخت مردان کشته زنان و کودکان را بدا سیری میبردند و طرق و مسالک شام مسدود شده نفیر عام بآسمان خاست بر دفع شر قرامطه اتفاقات بردفع شر قرامطه اتفاق افتاد و پیش از جمعیت لشکر بار دیگر خبری ناملایم بسمع مکتفی رسانیدند که بعد از تسخیر طبرستان چنانچه نوبت میان امرا و سرداران شام و صاحب لشاره جنگها واقع شد بعضی از خدم خواص و قائدان سپاه و سرعوض فنا آمدند مکتفی با صد هزار رکس بنفس خویش روی به شام نهاده بر قدر سیده ندو آنجا متوقف شده محمد بن سلیمان را با لشکری گران در سعدیه فرستاده محمد سپاه صاحب لشاره را شکسته خذلهم الله و بگریزانید و در عاقبت الامر با صد هزار کس بنفس خویش کس که مطرق بود شر و صاحب الحال از انجا بلوبود نگر فتار گشت و چون این فتح روی نمود مکتفی بدار السلام مراجعت کرده اسیران را نیز بغداد آورد و نه سر بدست بابای بریده گردن زدند بعد از گرفتار شدن صاحب الشاره ذکر و یه قرمطی در ولایت عرب فتنه و فساد انگیخته تو افق حجاز را گشت و اسیر کرد مکتفی لشکر بجنگ او فرستاده او را میان برداشت لتفصیل بقایای قرامطه در فتن الشیان در زمان خلافت بکر و بروان انجناعت حجر الاسود را در تواریخ مشهوره

مسطور است هرگاه اسیل بلشکر بران اطلاع یابد رجوع بآن کتب نماید و مکتفی در فردی قعده سنه خمس وتسعین و مایتین وفات یافت زمان خلافت او بقول مسعودی شش سال و شش ماه و شانزده روز بود و مدت حیاتش سی و سه سال و شش ماه بود ذکر خلافت المقتدر بالله ابو الفضل جعفر بن احمد المعتضد بالله چون مکتفی وفات یافت در بیست و نهم ذیقعده سنه خمس وتسعین و مایتین بسعی عباس بن حسن کار او زراء علیه قرار بود ام خلافت بجعفر مقتدر قرار گرفت و در سریر سلطنت او حسن بن حمدان حسن عباس را کشته با محمد بن داود الجراح و بعضی امرا اتفاق نموده عبید الله بن سلیمان را بر گرفتند مخالفت و بمقتدر پیغام دادند که از سرای سلطنت بمنزل دیگر نقل کند و مقتدر قبول نموده و نفس خادم و جمعی از خاصان مقتدر از قلعه او سر باز زده و لقب مدم ممانعت پیش آمدند و میان ایشان و مقاتله روی نمود و آخر الامر مونس خادم غالب آمده عبید الله بن سلیمان را کشتند و مقتدر بالله ملقب داده بود نشستند مرشده در خانه ابی الحصاص متواری گشت و امرا او را نیز تفحص شدند و فتنه و قتل و نهب در بغداد پدید آمد و خواص مقتدر اکثر امرا را این معتضد را پسر او کرده بقتل رسانیدند در همان چند روز عبید الله معتضد را گرفته ببرادر خانه برند و مرگ عبید الله در سرای مقتدر ظهور یافته او را در زیلوئی پیچیده بباغ و عیالش فرستادند و چون مقتدر بر سریر خلافت متمکن گشت زمام اختیار ملک و مال در کف کفایت این الفرات نهاده خود بلهو و طرب و معاشرت با زنان مشغول شد و این الفرات وزیری نیک نفس دینی بود گویند سلیمان بن مخلد نابر سابقه معرفت و محبتی که او را با والد این الفرات خصوصیتی میبود زید و دران دان خطوط سلیمان که بجد ابن داود جراح در باب خلع مقتدر و بیعت ابن معتضد نوشته بود بدست ابن الفرات افتاد و این الفرات این مکاتبات را از مقتدر پنهان داشته بپوشید در مجلس خلیفه سلیمان را می ستود تا بمن اتهام او سلیمان منصبی کرامند یافت و با بهمه احسان و امتنان سلیمان ترک فضایع و مقابح ان الفرات و اسوال خویشان او متعلقان او را بتفصیل نوشته و مثالب وی نیز تلقی نموده خواست که بعرض مقتدر رساند تا مقتدر ابن الفرات را از وزارت عزل کرده آن منصب را بابو الحسن احمد بن محمد بن عبد الحمید دهد و سلیمان ابن رقعه را در آستین نهاده بمجلس ابن الفرات حاضر شد و در وقت نماز گذاردن رقعه از آستین وی افتاد و کی از کتاب که در پهلوی او بود آنرا برگرفته مطالعه کرده فی الحال بوزیر داد و ابن الفرات سلیمان را مصادره کرده بواسط فرستاد و دران واقعه زحمت بسیار بسلیمان رسید و بعد ازان ابن الفرات بر سلیمان ترحم نموده رقعه بوی مضمون آنکه من در قضیه تو تامل نمودم سعادت ولی نعمت بر تو مبارک نباد اکنون از سر حریصه تو در گذشتم چه بر عایت حقوق یاران قدیم نزد ارباب مروت از لوازم است باید که بیدر غدغه متوجه شوی تا تدارک مافات قیام نموده آید سلیمان چون بخط دست ابن الفرات رسید وزیر ده دینار درهم باو بخشیده بعمل سابق راه روی داده در زمان خلافت مقتدر ابو محمد عبد الله بن محمد بن عبد الصمد بن سموم بن محمد بن اسمعیل بن جعفر الصادق الملقب بالمهدی در مغرب زمین خروج کرده خاندانهای قدیم برانداخت و از فرزندان او المنصور الله بر ممالک مصر استیلا یافته مدتی بدید دولت در دهمان علویه اسمعیلیه باقی ماند ذکر قتل حسین بن منصور حلاج در زمانیکه مقتدر ابن الفرات عزل کرده منصب وزارت بحامد عباس داد حسین بن منصور گفته شد تفصیل این اجمال آنکه حسین بعد از انکه با سهل بن عبد الله تستری و ابو القاسم جنید بغدادی و ابو الحسین نوری صحبت داشته بود اظهار ارادت نموده دعویهای بلند کرد و با حامد بن عباس در ایام اختیار او گفتند که مردی پیدا شده که دعوی کرامات میکند و در ضیعت سیوبهای شتوی و دشتار سیوبهای خنیف ظاهر میسازد و میگوید که مرده زنده میکنم چنان سخن مینمایند و جمعی از نزلاز ان دار الخلافه از او فریفته هست و بعضی از نویسندگان نزد وزیر بعایت مینمودند و گفتند که یکی از بنی هاشم میگوید که حلاج خدائیست و من پیغمبر ایم و حامد جمعی از مردمان او را گرفته و ایشان بعدار تخویف و تهدید اقرار نمود و گفته اند که ما را عیان حسینم و نزد ما بصحت رسیده که حسین خدائیست و مرده زنده میکند و چون از حسین منصور اینحالت استفسار نمود و نه منکر شد و گفت اعوذ بالله که من دعوی الوهیت کنم من مردی ام که بپوسته روزه میدارم و نماز میگذارم و بغیر از اعمال خیر چیزی ندانم حامد در باب رخصت قتل او از علماء و فقهاء فتوی خواست ایشان گفتند تا چیزیکه موجب کشتن باشد بروی ثابت نشود تا فتوی ندهیم و مقتدر آن خبر را شنیده علی بن عیسی را که یکی از معارف بود فرستاد تا او و منافره کند علی بن عیسی حلاج را از خانه نصر حاجب که در آنجا محفوظ بود بمجلس خود طلبیده با او خلوتی درشت کرد حلاج گفت بدین کلمه سخن کلمه دیگر میگوی و الا نزدیکست که ترا فرو برد عیسی ازین سخن ترسیده از مناظره او استعفا نموده حسین را بحامد سپرد و در خلال این احوال نزدی را که مدتی مصاحب و صاحب سر حلاج بود دوش بدوش بحجره عبادت بود بمجلس حامد آوردند حامد از زن عورت استفسار حال حلاج نمود جمعیکه گفت که حسین بن منصور در شان من اضافات الطاف ازانی داشته و وعده فرموده که ترا بمکه خواهم برد سلیمان که از غرور شما دلها دمن ست خواهم داد و ممکن که سیمان قوت سلیمان خانیا نچه رسم زنان و شیوه ست بخنی و نزاعی واقع شود آنگاه روزی مکروهی بتو رسد بگریزی روزه دن و در آخر روز بالای بام رفته بر خاکستر نشین و نیک روزه بگشای و تا خیر ترا از سلیمان موافق فلاح نیاده بخاطر گذران که دانا میدانیم دیگر آنکه روزی دختر حسین باین گفته که بدر ما سجده کن من گفتم که سجود مخصوص حضرت معبود ست حلاج این سخن را شنیده گفت که چنین ست اما در زمین خدا نیست و در آسمان خدائی دیگر آنکه روزی حلاج مرا طلب داشت و در آنخانه که نشسته بود فرشی گسترده بود از بوریا حلاج باین گفت که از زیر آن بوریا سر چند خواهی زیر گیر و اشاره بزاویه خانه کرد و من آن موضع رفتم و بوریا برگرفتم زمسکوک بسیار دیدم که

هرگز مثل آن ندیده بودم و بیم و هراس بر من مستولی شده و آن عورت امثال این کلمات گفت و هیچکس بجز قول او حکم بکشتن حلاج نکرد و سبب قتل وی آن شد که سطری چند بلفظ
بخط حلاج مضمونش این بود که هر گاه آرزوی حج باشد و زاد و راحله ندهد استطاعت باشد اگر میسر گردد در سرای خود مربع سازد و آنرا از نجاسات نگاهدارد و در آنجا هیچکس را نگذارد و چون ایام
حج رسد آن خانه را طواف کند و مناسک زیارت بیت الله چنانچه معهود است بجای آرد و بعد از آن سی یتیم را بآن خانه در آورد و نیکوترین طعامی که او را دست دهد پیش ایشان نهد و
بنفس خویش خدمت یتیمان کرده دست آن جماعت بوسد و هر یک از آن ایتام را پیراهنی در بر کرده هفت درهم یا سه درهم بخشد این عمل او قایم مقام حج باشد چون این سطور
بدست حامد افتاد فرمود تا علما و قضاة را حاضر ساختند و کلمات مذکوره را بر ایشان خواندند ابو عمر قاضی از حلاج پرسید که این سخنان پریشان را از کجا نوشتی حلاج گفت از کتاب
اخلاص که مصنف او حسن بصری است و در بعضی از تواریخ بنظر رسیده که حلاج در جواب قاضی گفت که از فلان کتاب که تالیف ابو عمرو عثمان مکی است و علی ای التقدیرین قاضی
ابو عمر گفت ای کشتنی ما این کتاب را که تو نام بردی دیده ایم و آنچه نوشته در آنجا نیست چون ابو عمر این سخن گفت حامد وزیر با قاضی خطاب کرد که چون تو او را کشتنی گفتی فتوی نویس
که خون وی مباح است و ابو عمر هر چند درین باب تعلل مینمود حامد از سر حدیث خویش در نگذشت و چون قاضی نتوانست که مخالفت حامد کند باباحت خون حسین فتوی نوشت
و سایر علما متابعت قاضی کردند و آنچه در بعضی نسخ مذکور است که شیخ جنید رح فتوی داد که حلاج بحسب ظاهر کشتنی است خلاف واقع است زیرا که خدمت خواجه محمد پارسا طیب الله
مرقده و سایر علماء اخبار در مصنفات خویش آورده اند که پیش از قتل حسین منصور بنوزده سال شیخ ابو القاسم جنید بغدادی برحمت ایزدی پیوسته بود و چون فتوی تکمیل یافته صورتش
معروض مقتدر گشت فرمان داد که بر مقتضی شریعت غرا حلاج را بکشند و حامد با شحنه گفت که فردا حلاج را بر سر جسر برده هزار تازیانه بزن اگر بزخم تازیانه نمیرد دست و پای او را بریده سرش
از بدن جدا کرده بر سر جسر بیاویز و کالبد وی را سوخته در دجله ریز باید که گوش بر سخن او نکنی و در تازیانه زدن تخفیف نفرمائی اگر چه گوید من بجای آب در دجله و فرات زر و سیم
مذاب روان کنم شحنه روز دیگر بموجب فرموده عمل نموده خلق بسیار بر سر جسر گرد آمدند و چون شحنه ششصد تازیانه بحلاج زد حلاج با شحنه گفت که من نصیحتی دارم اگر او را بامیر رسانی
با فتح قسطنطنیه برابری کند شحنه از حدیث وی اعراض نمود حلاج خاموش گشت تا هزار تازیانه باتمام رسید که در آن میان آهی نکشید آنگاه جلاد مهم حلاج را ساخته جثه اش را سوخته
خاکستر او را در دجله ریخت و بحسب اتفاق آب دجله زیاده شد مریدان حلاج گفتند که سبب زیادتی آب ریختن خاکستر اوست در دجله بر ارباب صدق و صفا پوشیده نماند که مشایخ
کبار در باب رد و قبول حلاج سخنان گفته اند و جمعی از مشاهیر این طایفه عالیمقدار بعلو مرتبه او قائل شده کلمات وی را که بحسب ظاهر موافق شرع شریف نبوده تاویل کرده اند تفصیل آنها مناسب
بسیاق تاریخ نیست **ذکر خلع مقتدر و بیعت قاهر و غلبه مخلوع بار دیگر باراده ملک قادر** در سنه سبع عشر و ثلثمائه مونس خادم و ابو الهیجا بن حمدان و غیرهم از امرا
در مقام تمرد و عصیان آمده مقتدر را تکلیفات نمودند و او در استرضاء خواطر کوشیده حقوق بیعت و شمول نعمت خود را بیاد ایشان آورده گفت که بغی و طغیان عاقبتی وخیم و
خاتمتی ذمیم دارد و چون این خبر بارباب عصیان رسید متوجه دار الخلافت شدند و مظفر بن یاقوت که منصب حجابت داشت با طایفه از خواص خدم گریخته در زوایا پنهان
شدند و مونس با سائر امرا بسرای خلافت در آمده مقتدر و متعلقان او را از مادر و خواهر و عیال بمنزل خود فرستاد و امراء عاصی بعد از تقدیم مشورت محمد بن معتضد را که برادر مقتدر
بود حاضر ساخته با او بیعت کردند و او را القاهر بالله لقب نهادند و قاضی ابو عمر را پیش مقتدر فرستادند تا خود را از خلافت عزل کند آنگاه عاصیان از عقب قاضی رفتند و مونس
با مقتدر از هر گونه حکایات گفته عاقبت مقتدر خود را از امر خلافت معاف داشت و مقارن اینحال بازوک معتمد که یکی از سرداران معتبر بود حجاب و بعضی از مقیمان دار الخلافت گفت
که خیام خود از سرای خلافت برکنده بفلان موضع روند و آن جماعت را این سخن دشوار آمده بعد از دو روز ایشان مسلح بسرای خلیفه آمده مرسوم طلبیدند و بازوک چون نخواست که در سبب
حال میان او و آن نکبت و وحشت ظاهر شود لشکریان خود را گفت که متعرض ایشان نشوید آن طایفه بصحن سرای قاهر رسیده بنیاد شور و شغب کردند قاهر به بازوک گفت که این
جماعت را از دار الخلافه بیرون برده در استمالت و خوشدلی خاطر ایشان سعی نمای و بازوک پیش رفته چون دید که خصمان با سلاح و کمل آمده اند خواست که بگریزد اما فرصت نیافت
و کشته شد و هواخواهان مقتدر ابن حمدان را بکشتند و عوام با ایشان موافقت نموده بسرای مونس رفته مقتدر را از آنجا بر دوش بیرون آورده بدار الخلافه رسانیده تجدید
بادی بیعت کردند و مقتدر بجهت قاهر امان نامه نوشته در ظل حمایت خویش او را جای داد گویند خادم بخلع مقتدر راضی نبود لیکن بحسب ضرورت با مخالفان او در ساخت تا فوجی
از ملازمان آستان خلافت را تحریک نموده همه مخالفان را برانداخت و مقتدر بعد از استیلا برادر خود قاهر را محبوس گردانیده آنچه محتاج الیه او بود مهیا ساخت **ذکر کشته
شدن مقتدر** و بعضی از اوصاف او روات اخبار گفته اند که بعد از آنکه مقتدر بر بداندیشان استیلا یافت بشرط اعزاز و تربیت مونس خادم بجای آورده مرتبه او را
بلند گردانید و مدتها در میانه ایشان طریق وفاق و داد مبسوط بود تا در سنه عشرین و ثلثمائه بمونس رسانیدند که مقتدر باستصواب حسین بن قاسم وزیر اندیشه گرفتن
تو دارد و مونس بدگمان شده درین اثنا امری دیگر وقوع یافت که تایید این معنی میکرد و استیحاش مونس روی در تزاید نهاد و بی رخصت مقتدر بجانب موصل روان شد الغرض

از حشم و خواص او درین سفر با وی مخالفت نمودند و مونس از راه ولیس یکی از مخصوصان خود را برسالت نزد مقتدر فرستاده چون او ببغداد رسید وزیر پرسید که مضمون رسالت چیست فرستاده گفت که جز با خلیفه نگویم و با آنکه بروانچه مقتدر با وزیر بگوی هم نگفت و حسین بن قاسم فرستاده را دشنام داده بحبس و مصادره او امر فرمود و گفت تا سرای مونس را غارت کردند و مونس در رفتن تامل نموده منتظر آن میبود که مقتدر استمالت نامه روان کرده و در مقام عنایت آمده او را باز گرداند و چون بخلاف آنچه میداشت ظاهر شد تا موصل هیچ جا توقف ننمود و در خلال این احوال حسین وزیر با بنی حمدان که در ولایت موصل فرمانروا بودند رقعه نوشته که با مونس حرب کرده او را بگیرند و اگر گرفتن او میسر نشود بارسی نگذارند که دران دیار آرام گیرد و پسران حمدان بر حرب مونس اتفاق نمودند الا داود و گفت جنگ کردن با مونس مصلحت نیست چه مونس در ذمت داود بن حمدان حقوق فراوان داشت و عاقبت برادران او را فریفته با خود یار ساختند و قبل از محاربه داود میگفت که از ایام طفولیت تا غایت اصطناع و احسان مونس درباره من متعاقب و متواتر بوده و الان می اندیشم که در روز جنگ تیری بر مقتل من آید و شامت کفران نعمت بمن رسد و چون تلاقی فریقین دست داد از شست قضا خدنگی جانستان بان مسلمان رسیده فالش راست آمد و بنو حمدان با وجود آنکه سی هزار کس داشتند از معرکه مونس خادم که هشت صد نفر بیش نبودند منهزم شدند و بغیر از داود از ابنا حمدان کسی کشته نشد و مونس مدت هفت ماه در موصل مقام کرده بعد از آن با لشکری آراسته متوجه بغداد شد و مقتدر جهت مبالغه و الحاح امرا و خواص بر عزم حرب او از شهر بیرون رفته صف بیاراست و لشکر خلیفه روی گردان شدند در اثنا آن جمعی از مغاربه بر مقتدر ظفر یافته قصد کشتن وی کردند هر چند گفت که من خلیفه ام فایده بران ترتب نیافت و سر او را از بدن جدا کرده پیش مونس بردند مونس بگریسته قاتلان را توبیخ و سرزنش نمود که شما چرا بی رخصت من بر قتل او مبادرت نمودید مدت خلافت مقتدر بیست و چهار سال و یازده ماه و شانزده روز بود زمان حیاتش سی و هشت سال و پنج ماه و او مردی کریم النفس بود و صدقات بسیار دادی و روزه داشتی و برفق و مدارا و خلق نیکو با خلق زندگانی کردی و در ایام دولت او وزرا و جواری و نسا دخل در ملکی میساختند و یکی از کنیزکان مادرش در دیوان مظالم می نشست و فقها و علما با وی هم زانو بودند و مقتدر در اوقات اقتدار دوازده نوبت بنصب و عزل وزیران فرمان داد و هیچکس از خلفاء سابق بعد از او بر سریر حکومت ننشست و هر چه آبا و اجداد او ذخیره کرده بودند وی بذل نمود و نقش خاتمش بروایتی این کلمه بود که الحمد لله الذی لیس کمثله شیء و عباس بن حسن و ابن فرات و ابن خاقان و حامد بن عباس و علی بن عیسی و محمد بن علی بن مقله و غیرهم بر نوبت وزارت او بجای می آوردند و در بعضی از تواریخ بنظر رسیده که بعضی از مورخان قضایای ایام خلافت مقتدر را در هزار ورق نوشته اند

ذکر خلافت القاهر بالله ابو منصور محمد بن المعتضد چون مقتدر کشته شد مونس خادم بر فوت او تاسف خورده خواست که با پسرش ابو العباس بیعت کند ابو یعقوب که یکی از عظمای دولت بود گفت خدای عز و علا اکنون که ما را از خلیفه که مادر و خال و جواری او در امور مملکت دخل تمام داشتند خلاصی داد اکنون با پسر او که همان نوع معاش کند بیعت نکنیم بخدا سوگند که ما رضا نمیدهیم الا بحکومت مردی که عاقل و کامل باشد و بخود تدبیری اندیشد و ما را نیز در مزاج او تصرفی بود و بعد از تقدیم مشورت با برادر مقتدر بیعت کردند و مونس خادم دران امر کاره بود اما خلاف اجماع نتوانست کرد و مونس قاهر را سوگند داد که در شان او و بلیق حاجب و پسرش علی بلیق بدی نیندیشد و به ایشان هیچ تعرضی نرساند و درین باب عهدنامه گرفته آنرا باسامی اعیان و اشراف مشرف ساخت و چون خلافت بر قاهر قرار گرفت ابن مقله را از فارس طلبیده وزارت داد و منصب حجابت که ترکمان صاحب او را ایشک آغاسی گویند بعلی بن بلیق ارزانی داشت و از بیم سطوت قاهر اولاد مقتدر مختفی گشتند و قاهر مادر مقتدر را که بعلت استسقا مبتلا بود بمحصلان سپرده مطالبه کرد و او را سرنگون آویخته آنچه داشت بستد و تکلیف کرد تا اسباب و ضیاعی را که وقف فقرا مکه و مدینه کرده بود بفروشد و مادر مقتدر در مقام فروختن آنها آمده هیچکس نخرید تا لشکریان بعوض مرسومات خویش بر گرفتند و بعد از ان قاهر اولاد مقتدر را پیدا کرده بر ایشان تحملات نمود و این حرکات بر وی مبارک نیامد مصداق این مقال آنکه بعد از روزی چند میان قاهر و بعضی امرا صاحب اختیار مثل مونس و غیره نقاری پیدا شده در حق یکدیگر بدگمان شدند و قاهر انتهاز فرصت نمود و مونس و بلیق و پسرش علی را از میان برداشت و ابن مقله که در مخالفت قاهر با ایشان موافقت داشت روی پنهان کرد و در ایام اختفا گاهی بصورت کوران و گاهی در زی زنان بخانه جمعی از امرا که با ایشان محبت میورزید تردد مینمود و قبایح قاهر را از غدر و مکر و عدم مبالات بایمان مغلظه و غیر ذلک بر میشمرد و درین اثنا مبلغ دویست دینار به منجمی داد تا بسیما که دران زمان مقدم اتراک بود گفت که از اوضاع فلکی و دلائل نجومی چنان معلوم میشود که امسال نکبتی شامل حال قاهر شده بقتل خواهد رسید و حسن بن هرون و ابن مقله سیما را نیز فریفتند تا از قبل قاهر سخنان خشونت آمیز وحشت انگیز با او گفتند الغرض اسباب بلیه و محنت قاهر دست در هم داد و ترکان اتفاق نموده او را میل کشیدند و بعد ازین حادثه سالها زنده بود و پنجاه و دو سال عمر داشت و یکسال و شش ماه و شش روز یا هشت روز خلافت کرد و او ظالمی سفاک و متهوری بیباک بود محمد بن علی مصری که یکی از مقربان قاهر بود گوید که روزی قاهر با من خلوتی کرد و حربه در دست گرفته گفت هر چه پرسم از تو راست بگو و الا ترا سیاست کنم من دل از جان بر گرفتم گفتم آنچه دانم بر قانون صدق و صواب گویم و باز درین باب مبالغه فرموده گفت که اخلاق و اوصاف خلفاء عباسی را بر ترتیب بی زیاده و نقصان بیان کن گفتم بشرطیکه از بأس دستخط اسیر در امان باشم فرمود که اگر راست گوئی در امان باشی گفتم که ابو العباس دلیر بود بر سفک دماء و که اگر روزی بکشتن هزار کس فرمان دادی از ان باک نداشتی و امرا او بر ممالکی که مستولی بودند همین شیوه مرعی میداشتند و باین صفت ندیم موصوف بود و بجود و سماحت و ارکان دولت

داعیان مملکت بیشتر درین امر متابعت وی مینمودند گفت منصور چهل و هشت نفر اول کسیکه هشت انگشت و فرقت پیدا کرد میان اولاد عباس و آل ابی طالب او بود و بیشتر ازو می میان ایشان و اصحاب گبسو سیوطی نمی گنجید اول طایفه که سخنان رافضی نزدیک گردانیده بودند ازینجا تواند بود و ازینجا تواند شد و ازینجا آورده ملازم دارالخلافه شد و در زمان منصور کتب بسیار از زبان سریانی و فارسی و غیر ذلک مثل کلیله و دمنه و کتاب مجسطی و سواهای آنها بر مقتضی فرمان او بالغت عربی نقل کردند و در ایام دولت او محمد بن اسحق کتب سیر و مغازی تصنیف نمود و قبل ازان این رسم بنود و اگر چنین خلیفه ایست که بنجوم و سوالی خویش اعمال جلیله معوض گردانید و مراتب رؤسا عرب و مناصب ایشان بین جهت روی در نقصان آورد و گاه گفت که از مهدی مرا خبری گوی گفتم که او کرمی بی نهایت و همت بسیار مردم در ایام خلافت او بآن سبب سینه عمل مینمودند و هیچگاه سوار شدی بدر های دربهم دوتا نمیرسید او میرود و هر کس که را راه چیزی میطلبید بسخا و دلی اختصاص می یافت در ایام خلافت او از ناوقه الظهور بالقشد دوی در قلع و قمع اشقیا غایت تقصیر و تهاون مینمود و سفر در بند هشت داد اول خلیفه ایست که اهل بحث و تکلمین را فرمود کتب کلامی تصنیف کردند و حاضرین مجلس او را بر اثبات قدمت و حدوث عالم الزام مینمود گفتم هادی گفت از صفات هادی ترسیدم گفتم نامی پادشاهی تجویز نکنم گفت او مرد از فرزندان پیاده گان باشتر سواری متواتر بپیش پیش او میفتند اگاه میرسید که سلوک رشید چون بود گفتم که رجوع او عزلت مینمود و بدو راه آبادی برگزید و تصور احداث کرد و در ایام احسان وی تخاص و عام رسیدند و اصحاب ریاضت و حیا از اظهار اقتدار برخاستند و ام خیزران زبیده که حرم محترم او بود بر انواع اعمال خیر اقدام نمود و در راه حرم بر گاه و حوضها و سر پوشیده ساخت و در راه شام ربا طها و منزلها بنا نهاد و در شید دل خلیفه ایست که بسیار از آن گوی بازی کرد و تشویق باعث و بحبت شطرنجیان علاقه فوی مرسوم مقرر نمود و ایام خلافت او در الواسطه بصارت و کثرت خیر و رفاهیت و ارزانی نعمت بایام عروس میگفتند قاهر گفت و در افعال امین جعفر طبری گفت وی گفتم و ران باب شیوه ایجاز و اختصار رسلوک و اشهم محمد بن علی گفت چون عذیر نسبان جریان بافت قاهر حربه را گرفته و حرکت آورد و دو سن صورت سوت مادر و دو عرف آن میدیم و باخود گفتم که این شخص ملک الموت ست که بامور تعلیق روح من شده بعد ازان تصدیق کرده گفت گرازحیات خود دلول گشته گفتم چگونه یا امیر فرمود که آثار زبیده ام جعفر را تحسین و تعصیل نکردی گفتم که حسنات و سیرات زبیده را نهایت نیست و او را حداث اخلاق آبار و مناقل و بقاع خیر و غیر ذلک در طرق مکه سایر که بهزار هزار و هفتصد هزار دینار صرف نموده و دل کسی ست که تیر صبح او انی ذهب نصف نفرموده و در یک جاسه پنجاه هزار دینار خرج کرده و محمد بن علی گوید بعد ازانکه تفاصیل خیرات زبیده کردم گفتم که چون نوبت خلافت به پسرش امین رسید زبیده دیدکه او را سبل انفعالات و کینزان ست فرمود تا کنیزکان خوبصورت طرفه ترتیب دادند و عمامها بر سر و مناطق بر میان بستند و اثواب قیمتی مروانه پوشیده و بعضی از ایشان تا مشاهد کلل مذهبه و جواهر بر راس او نهاده در نظر امین جلوه گر آمدند و این جماعت بقبول طبع او افتادند سوسم لغلامیات گردانید چون قاهر این سخن بشنید اظهار فرح و سرور کرد و با علی صوت خود گفت که ای غلام قدح شراب بیار تا بردی خلامیات در شیم فی الحال چواری حسان الوجوه بهیأتی که گفته شد رسیدند و جامی شراب انتدا بقوت ذراب یکی از آنها پیش آورد و قاهر از آن آشامیده با من گفت که بر سر حدیث خود در رگفتم تا امیر چون مامون بر تربه خلافت تکیه زد بتعلیم نجوم اشتغال نمود و منجمان را بعنوا طف پادشاهانه مختص داده از تخصیص فحول با دوج قبول رسانید و در تشیید امور ملک و ملت تقلید آرای سدیدایشان کرده چون از تنظیم مصالح مملکت فارغ گشتی بمطالعه کتب تدبیر پرداختی و بعد از وصول اخبار عرب و توطن در نواحی کثیره از اوقات مجالست او با فقهاء علماء و متکلمین و ارباب بحث و جدل اتفاق افتادی و این طایفه را سفرز و مکرم داشتی و گفتی اگر الناس عوام و اگر ثم احتمالاً جمعهم متفق و احد و هم بالمال و بانهم للعطاء و تجهیز زراده و اصحابنا فی نفذ و سلوک سبیل و ذهبوا مذهب و متصم در ایام دولت خویش در بشیته کار با تیغ برادر گردی و در آلات مجلس و لباس شبیه بملوک مجموعی دوست عطا و بخشش گشاده و بشتی و در زمان او نفقه ساکن و طرق از زدو خوافی آمن بود محمد بن علی گوید که چون بدر گستوکل رسیده بعضی از حالات او را معروض داشتم گفت کلام مرا شنیدم و گویا که خلفای سلف را شناخته یکنفر و معاشه می بنیم اگاه در اسلکه گرانمند داده گفت اگر خواهی بمنزل فردیش در و چون بخاسته روان شدم و یکم قاهر حربه را بدست گرفته از عقب من می آمد و بخدا سوگند که گمان بردم که مرا بآن حربه نابود خواهد آورد و چون قدمی چند نهاده متوجه حرم گشت رشید بحیات خود امید وار شده سالم از دار الخلافه بیرون آمدم و رسم شکار آلهی بجای آوردم و در همان چند روز دولت او بپایان رسید نفقت که قاهر بعد ازانقطاع وسیل کشیدن مانند سارگ گولان در سجد جامع لنبذ گذرانی کردی و صدقه خوستی یکی از مشایخ پیری را دیدکه از مردم جزیری سیطلبه گفت که این شخص در ایام جوانی و تصنیع فراهین آلهی کوشیده ست لاجرم خدای تعالی او را در ایام پیری ضایع نگذاشته ست ذکر خلافت الراضی باللّٰه ابو العباس محمد بن جعفر المقتدر دوران نشان که قاهر را خلع کردند راضی در زندان بود چون مردم نزاعیان با نجا رفته بخلافت بردی سلام کردند چون بر سر جگه نشست ابن مقله را که از کتبه اختفا بیرون آورده در زیر ساخت و این مقله بشومی خویش که در نشان او دیده بیاندند شیشه بود نیکوئی با احسان کرده بسی گفته که سن و ران اوقات که سواری بود در خدمت حاضر بود ام که ایذائی کس بسانحو چون اندک فرصتی اندوزانرتش نگذشت نجلات رای خلیفه خلی یکی از امرا نوشته او را بیندازد و علیه داشت و اعداد اسبه و موجب راضی رسانیده بدر راضی ازین معنی استفسار نموده این مقله نگذشت که خط ظاهر گشت راضی فرمود تا دستش ببرند و هر گاه خط شکلی یعنی جهد کن تا بردن خط باشی

دو حین طبع بر هر خانه ابن سلعه فریاد زده که دستی رای بدکه چنین صحف نوشته است دست از وی باز نداشته و از غرائب الاتفاقات آنکه این مقاله نیز بدست وزیر رشید و بخدمت سر خلیفه قیام نموده و سه بار سر بر کرده و بعد از خدمت سه بار بش دفن کرده و در هر کس از ملازمان او در اوقات شهار یافته و در ایام خلافت راضی شخصی مرتوا می حجابان دعوی نبوت کرده و شیده بار در عرصه و ملکی کثیر متابع او شده و هر کرا بوی گرویده بدیعش انها کشته گشت و آن باطل جمعی نامعدود از پای در آورده و آخر الامر حاکم حجابان بروی ظفر یافته اولاد او را کشته تا بجائی رسانید بصحبت سیده کریمه راضی ادیب و فاضل و عالم و شاعر بوده و تقریری خوب و تکلمی مرغوب داشت و اهل الدنیا و ارباب فضل را در مجالس خویش طلبیده و اعزاز و احترام نمیود و دفن تاریخ و علم انشا رنیکو میدانست و در بذل و سخاوت و جود و سماحت عدیل و نظیر نداشت و نسبت بعلما و اهل الله و کثیر الاحسان بود روزی یکی از خدمتکاران او را در بیابان ملاست کرده او را بی گفت من از برای تحصیل بسیار سفاح سیکنم چه هر گز ندیدم که بطرفی بی کسوت و صلاح مجلس او بیرون رفته باشد و ندانسته باشد بحقیقت براه یا از که فطاره یا طاعت و ظرافت سرور سیگرداند و از نیز نزل الیشان را بخشش و انعام شایان میدانیم و کثرت افضال او بمرتبه رسیده که بعضی از ندما در غایت شرم و حیا مجلس وی کمتر میگذاشتند و روزی که چون راضی خلیفه شد بسیج او بر سانید بدکه کاهی مخلوع کحول رصین قتیل سوئس و پیش و بیش اموال الیشان را گرفته ذخیره نهاده بود تا در ایام ابتدا باسراف گوئیان تعذیب نمود و چون کذب اهل عمر و سعایت کاهی بر کشت راضی بر کاهی مرحمت نموده مجلسیان و مصاحبان خود شی گردانید و لطف و عطف راضی روز بروز در باره کاهی بیشتر از پیش بود تا آنزمان که از چشم عنایتش بیفتاد و بسبب بخشش راضی آن شد که کاهی بستانی داشت در غایت نزاهت مشحون بسانواع اشجار و اصناف کل و ریاحین و محسن آن بستان از غرائب طیور بسل طاؤس عدیم المثل مملو بود و کاهی قبل از خلافت در ایام حکومت اکثر اوقات در آن موضع دلکشا کاهی بخمور و چون بمنصب سلطنت برسید راضی اشتغال کرد و بنیز در آن بستان مکان روح افزای ساخته شب و روز در آن مکان کاهی که از فردوس خیان نشان سیداد و بلهو و سرور و عشرت و حضور اشتغال نمیود و در آن اوان که راضی بنسبت لقاء پروردگار رضا آمده بود اگفت که مرا در این بستان گنجی ست اما بر تعیین موضع او را نمیدانم و چون امیر الامرا عطاء الطاف سنبدل دشت هر چه تمامتر ندای او بسکم و راضی آن بستان را بپشت کاه و اهل رسانید بیم نیافت و صورت حال را باکاهی بر کفته بر سبیکه تراجه باعث شده که در وغی همین کفتی کاهی کفت کثرت سرور تو آن حد تعدی خسرت و هلهوس کسن و ران محل برین کذر حیله را باعث آمد و نخواستم که من کور باشم و صدقه دیکران بدیدن آن صدقه روشن شود اکنون هر چه خواهی بکن که من مغفور و سیدم و بنابران فاتحه مرد و در ستعمر راضی شده مهم او رطلب و سوال قرار کفت اورا در سنه تسع و عشرین و ثلثمائة وفات یافت مدت خلافت او شش سال و ده روز بود و در زمان حیاتش سی و دو سال دکسری ذکر خلافت المتقی باللہ ابو اسحق ابراہیم بن المقتدر چون راضی وفات یافت بحکم کارسیر الامرا بر او دکاتب خود را از واسط بجلوا دعوت فرستاد تا بنی الشیم و جلالت و علما و رؤسا و اعیان با کی از اولاد عباس کرد شایسته مهمات خلافت باشد بیعت کنند و اکابر بغداد بعد از تقدیم مشورت صلاح چنان دیدند که زمام مهام سلطنت و دولت را بابراہیم بن المقتدر سپارند و چون خواستند که با و بیعت کنند کفت من بی رضای عم خود قاهر این کار را اختیار نسیکنم چه تا آن غایت قاهر کحول خود را از خلافت خلع نکرده بود و بدین سخن تغابر و رسیده در شان متقی و عای خیر کرده ما و کفت که از برادرت راضی نسبت بمن حیف و تعدی بسیار صدور یافت ابا بواسطه رعایت ادب تو او را احلال نمی داشت خود را از خلافت خلع کرد و هم او بعد از زمان ابراہیم متصدی امر حکومت کشته بحکم کسان بغداد فرستاده تا اچه بخلیفه متعلق سید داشت از سیان راه بر داشتن تیز رفتار و تسوئی تفسیر حبت او در حط الرحل تعرف در آورد و بحکم بعد از بن بی بادبی بانکه کرانی تقبل سیه تفصیل بن اجمال آنکه دران آوان ابو عبد اللہ بریدی که وزیری صاحب جود بود در بصره با حکم اظهار خلافت کرد و بحکم تمرد از کار خواص بزیده شهامت و صراحت اقتضای داشت با طائفه از دوان صعف تمکن از واسط بجنگ او فرستاده و میان هر دو فریق محاربه واقع شده و نخست تو دان منهزم کشت و این خبر بگوش حکم رسیده بغض خویش تو جه نمود تا ابو عبد اللہ انتقام کار خود را بر اشد و کما بر سی دیگر مهیا و مصاف آماده شده و چون خود است که بواسطه مراجعت نماید با او کفتند که در این نزدیکی تکاکاهی خوابست دهوس سید بخریدش مستولی کشته با تمر زقتیل عنان عزیمت با نجانب کرداند نه مدت است که صیاد اجل رکسین مزمع روح او ست و سمان او خیال سموع او شده که همی از کراه با مستعد او ای فراوان در طلان سرفع نزل و از بنده شره و حرص آمد کدا لیشان را غارت کند و آنجماعت از غربت وی آکاهی یافته بکریختند و حکم دران عقاب نموده بشخصی از ان قوم نزدیک رسید تیری بروی انداخت خطا شد تیری دیکر بروی انداخت بکرد او رسید و از میضت خشم بر حکم استیلا یافته اعقب کرد تا خت و در زمان اشتغالی از کرد او نیزه بزمین افتاد و علم مهم او را با تمام رسانید و بعد از کشته شدن حکم امارت جوش بر ابو عبد اللہ قرار کرفت و چون کار بدست ناصر الدوله ابن حمدان کرکی از کاران دولت متقی پور تو دان امیر الامرا شد و بسببی از اسباب میان متقی و تو دان نقاری پدید آمد و کار بجنگ رسید کاه کاه متقی بر کاه تو دان غلبه می نمود و کاه تو دان بر متقی و بالجمله تو دان حرب کرده شکست خورد و از سر کرکخیه بر قه رفت و رسولی بسمع فرستاد و خشیدوالی آن مملکت را بحال ناخوش خویش اعلام داد و خشید کفت که اکر خلیفه بشهر تشریف ارزانی دارد من او را بحضرت خلیفه میرسانم تو دان رسول خشید را بخیر بمقتضی رسانید و را باعزاز و اکرام سر فراز ساخته بدو خشید پیغام داد که مصلحت آنست که بدینجانب آئی تا بعد از تقدیم مشورت بر مقتضی وقت عمل نمائیم خشید با پیشکشهای لائق متوجه بغداد کشت و با متقی ملاقات کرده سالها در الحاح نمود که او را بجانب هجر برد و در زمینی تیز کفت صواب در است

آن خلیفه بآن مملکت رود و از سر غرضی شامل و تدبیری کامل پرداخته بضبط ممالک و دفع متمردان اندازد و تقی سیزدهم صحبان شقی و رسل و رسائل بتوران فرستاده و با او عهد و پیمان تازه کرده توران سوگند آن خورد که با امیر مخالفت نکنم و در مقام اطاعت و انقیاد باشم و متعاقب یکدیگر رسولان ارسال کرده و نامها فرستاده از تقی التماس نمود که سنبدا و محاوده نماید و مدام قطعات و اشرف بیمان خورد را بایمان سفلهٔ مکر گرفتار گردانیده و عهد بسر نوشته و او را بالسامی الشان مفرین و محلی ساخته نزد او فرستاده و نام الدوله سیف الدوله هزیدی را از اطلاقات توران تحذیر نمود و بنفیذ و فاء آخر الامر تقی متوجه جانب بغداد شده خشید بطرف سمرقند رفت و نیوجدان تیز رین سفر از تقی تخلف نمود و چون تقی بنهر عیسی رسید توران او را باستقبال نمود و چون پیش پری افتاده پیاده گشت و قدمی چند رکاب تقی رفته تقی او را سوگند داده تا سوار شد و توران با جماعت تقی بسمرقند فرستاده چون وی بلشکرگاه نزول کرد توران اردوی تقی را بیاد غارت و تالیخ داده او را میل کشید و علی بن محمد بن علی بقالوزیر و احمد بن عبد الله بن آخی قاضی را محبوس گردانید مدت خلافت او سه سال و یازده ماه بود و زمان حیاتش شصت سال گویند که بعد از کوری بست و پنج سال زنده بود تقی خلیفه قوی رزم بهری و دشت آرا در خلافت چنرنامی نهاد ذکر خلافت المستکفی بالله ابو القاسم عبد الله بن علی المکتفی بالعدد چون ابو الوفا توران بیرون تقی را میل کشیده با مستکفی بیعت نمود و جمعی ابو ارنبی با شمکر در لشکرگاه حاضر بودند رین امر تا بیعت نمودند و چون پر دیگ سالکی مخالفت نداشت و او را امام الحق میخواندند و بنا بر آنکه قبل از خلافت میان وی و فضل بن مقتدر که همسایه یکدیگر بودند و دو رایام حکومت بسطیح سوم نفت بو سهل کبوتر بازی و امثال آن عداوت بود در سدد خلافت مستکفی فضل پنهان شد مستکفی چون از نهر عیسی بغداد آمد بر جند او را طلبیده اشت نیافت و در رین قضیه از مضمون سن طلب شیار و حدد فوده تخلف نمود و در رهایت حکومت مستکفی توران وفات یافته دشاست کفران نعمت و نقص بیمان و عهد شامل حال او گشت و بعد از وفات دی به اتفاق دی الکابر اشراف مستکفی این پسر فضل را امیر الامرا ساخت و ابن شیرزاد را بایام دولت آخا ظلم و تعدی نهاد و تجار و اهل بازار و سائر رعایا از وی تنگ آمدند و بغداد تا مضبط شد و تعالن این حال بکی از هواخواهان احمد بن بویه که در بغداد اعتباری یافته بعمل واسطه رفته بود مستکفی را بوی نوشت و احوال پریشان بغداد را عرض کرده او را بر تسخیر بغداد تطمیع و احمد بواسطه آمده اختلال اضطراب بحال بغداد یافته ابن شیرزاد را دستگیر نخت و ترکمان متفرق شدند مستکفی نیز از شهر بیرون رفت و چون احمد بن بویه ببغداد رسید مستکفی معاودت نموده اظهار مسرت و شادمانی کرد و گفت که سن از تراک خونی دانستم اما بحمد الله که امروز بر کرت قدوم احمد ان خوف زائل گشت و احمد بن بویه بدار الخلافه آمده با مستکفی بیعت کرد و مستکفی احمد را خلعت داده برادر انش علی و حسن را بنوازش مخصوص گردانیده احمد را معز الدوله و علی را عماد الدوله و حسن را رکن الدوله لقب نهاده و فرمان اذا القاب الشانزا برد و تا نیز و در ایام نفس نمودند معز الدوله هر روز بجهت خرج خلیفه پنجزار دینار مقرر موده باقی اموال و ولایات را نواب او مستصرف شدند و چند روزی میان خلیفه و معز الدوله طریق محبت و وداد و سلوک بود و معاملت بر وشت آنجا سید معز الدوله چشم او را میل کشید و در سبب توحش معز الدوله روایات مختلف شنیده ایم آنچه بکی از ایشت که سعودی گفته ست که در ایام خلافت مستکفی چون سپاه بنو حمدان و معز الدوله که ایشان در جانب شرقی بغداد بودند و معز الدوله با مستکفی در طرف غربی بود محاربه بتطویل انجامید معز الدوله مستکفی را متهم گردانید که با مل ست با الشانان دوا تفاق ایست بر اصرار ان جماعت دیگر آنکه حافظ آبرد در تاریخ خویش آورده که قهرمانه که در رای مستکفی اعتباری تمام داشت آنگه چنین شنود چمعی کثیر از تواد و دیلم و اتراک را ان طرف علیه داشت و معز الدوله گمان برد که مبادا کسی کفند یکی از سرکنگان و یا از رین سنی رفری یافته بازه او از انجاعت بیشتر رفتند خلیفه با گمان شد که ایشان را دستبوس خلیفه کرده و چون نزدیک بپایه سریر اعلی رسیده او را از نسند فرو کشیدند و دستار در گردنش کردند و معز الدوله از مجلس برخاسته رو بهم آمدند و آنچه در رای خلافت یا قتد بنار سر برد مستکفی را در نظر ال معز الدوله رسانیده بند بر پایش نهادند و قهرمانه را گرفته زبانش بر بریدند و چشم جهان بین مستکفی کشیدند و فضل بن مقتدر بجیت کرد و این واقعه در سنه اثنین و ثلثین و ثلثمائه اتفاق افتاد ذکر خلافت المطیع بالله ابو القاسم فضل بن جعفر المقتدر بالله ابو العباس چون مستکفی از خلافت معزول گشت معز الدوله فرمود و مردم را آورد ند تا بر خلافت بر بسط سلام کردند و مردم را گواه گرفتند بن خود را از سلطنت خلع کرد و مردم را یام معز الدوله غلامای عباسی اعتباری و اختیاری ندا شتند و معز الدوله با یکدای تعیین کرد تا دخل و خرج خلیفه را نگاه دارد و او اعتماد و با لکه آن بود که خلافت حق علویان ست و عباسیان غصب آن منصب را گرفته اند بنا بر این معز الدوله ابو الحسن سهل بن یحیی زیدی را از احفاد سادات بود در فصل و ادب و فراست و شجاعت و کرم و تقوی عدیل ندا شت بر سر بر حکومت نشانده خود ست عباسیان را زدان ریاست کوتاه گردانید چون ابو جعفر محمد حریری که منصب وزارت متعلق بود دست از تقی یافت بعرض او رسانید که اگر سیدی که لایق امامت باشد بتصدی خلافت گردد مقاصد [illegible] خلافت کفی معز الدوله جواب داد که مهار امکن در تراضی خاطری که شود در نگفت اگر مالگو یدکه دست از حکومت کوتاه کن با سپاه امارت قناعت باش قبول فرمائی یا نه معز الدوله گفت که او با سن چنین نگو ید در نگفت اگچه پادشاه سفر باید تغلیظ نفس ست اگر چنین گو ید چه کنی گفت اگر نفس با سن سماحت نماید از سلک پادشاهی بگذرم و الا سیان و زنده بدر خواهم رفت و سپری گفت با زام مخالفت او در دست کسی نباشد که مجرد اسمی قناعت کند و از تو تمنا بر داری توقع نماید و اگر خلاف حکم تقدیر تعالی چنانچی رقم عزل بر صفحه حال او کشیده دیگری را بجای

از نصب توانی کرد و مبادا که از مخالفت این سخنان بود چه بیشایه که دیگر قطری عباسیان اتفاق نموده خروج کنند و در اطراف فتنه‌ها روی نماید که آسان آسان تسکین نتوانند یافت و این سخن مقرون باستقبال نمود و از سر عزل عباسیه منصب علویه بر گردانید و در ساعت ثابت و تبین و ثلمه که بطبع خورد از خلافت معاف داشت و سبب این صورت آنکه علت قلج بر وی مستولی شده و زبانش تنگین گشت و سکنگبین صاحب سفر الدوله بادیه گفت که النسب بحال توانست که خود را عزل فرمائی و او بتمس سکنگبین را حاجت نیفتد بر پرسش طابع قرار گرفت مدت سلطنت مطیع بیست و شش سال و پنج ماه بود و الله اعلم ذکر خلافت الطایع بالله ابو بکر عبد الکریم ابن المطیع بالله و ثالث عشر ذیقعده سنه ثلث و ثمانین و ثلثمائة طابع بیعت کرد و چون روداه از خلافت وی منقضی گشت پدرش مطیع در گذشت و در زمان خلافت طایع ترکان را با عز الدوله بختیار بن معز الدوله دیلمی در بغداد محاربات واقع شد و عضد الدوله از حرب ایشان بستوه آمد رکتوبات لعضد الدوله عز اداه خوانش فرستاده ازوی مدد خواست و عضد الدوله بانکری سنگین از عراق عجم روی بغداد نهاد و چون عضد الدوله عز الدوله بیوست ترکان متفرق گشتند و هر چند طایع در ان حروب بر سبیل کرت مصاحب اتراک بود اما از عضد الدوله خائف گشته بطرفی رفت و عضد الدوله او را امین و مطمئن گردانیده عزم معاودت نمود و چون طایع ببغداد رسید عضد الدوله تعظیم و اجلال پیش از همه برای وی فرش و اوانی و ما یحتاج فرستاد چه اساس دار الخلافت بوقت اتراک خراب شده بود و چون چند گاهی عضد الدوله عراق عرب و پارس را بتمامت و کرمان و شرق الدوله نیز بموجب چند گاهی حکومت کرده لباس طاعت در نوشتند طایع بنام ریاست بنای بر قبضه کرد و ایت ابو نصر خسرو فیروز بن عضد الدوله نهاد و قاعدت او را لحلج گرفتار نیز بدو زینت داده آن پادشاه را بلقب بهاء الدوله مشرف و ملقب گردانید و عاقبت بهاء الدوله بنا بر آنکه طایع بمشورت او بهوام خلافت میساخت و سه مقام نزاع و مخالفت آمده بر خلع و عزل وی اقدام نمود بعضی گفته‌اند که چون مال خزانه بهاء الدوله روی در نقصان نهاد و لشکریان در طلب علوفات در سومات محکم کردند بهاء الدوله بیانه نزد خود گرفته مواخذه و مصادره نمود و بعد از چیز و تشدد بسیار چون ازوی چیز حاصل نشد ابو الحسن بن محکم را سخن نزد بهاء الدوله بنهاد که بعضی قلعه بود با وی گفت اگر طایب مال ست طایع را خلع کرده هر چه دارد بما بدهد بهاء الدوله بعزل خلیفه کمیت شده در باب ملاقات ازوی خصمت طلبیده و پس از دستوری بمجلس طایع در آمده بدستور معهود بر کرسی بنشست دو کس از مراد یلم پیش رفته خلیفه تصور آنکه غرض ایشان تقبیل انامل شریفه بست دست دراز کرده و آنچنان دست اورا کشیده از سریر آورد ند طایع گفت انا لله و انا الیه راجعون و او را از مسلمی خلافت بیرون برده هر چه در آن موضع یافتند تصرف نمودند مدت خلافت طایع هفده سال و نه ماه و شش روز بود ذکر خلافت القادر بالله ابو العباس احمد بن اسحق بن المقتدر چون بهاء الدوله طایع را گرفت بارکان دولت و اعیان ملت مشورت نمود که شایسته منصب خلافت کیست گفتند که احمد بن اسحق استحقاق این کار را دارد و دوران اوان نبایر قصد طایع از بغداد گریخته و بطبیعه رفته پناه بمذهب الدوله آل بنی عباس برده بود و بهاء الدوله او را بغداد آورد و بمذهب الدین یحیی کاتب مذهب الدوله گرد یکی از مجلس قادر بالله بیوست و بشاشل با یتم و برارت نموده از منصب آن پرسیدم گفت دوش بخواب چنان دیدم که آبی که بر گرد آن بطیعه ست از معدل افزون شده چیزی بران تبسه اند دمن متعجب شده با خود گفتم که آیا قطره باین عظمت بچه چیز چنین گردیده ست و درین اثنا متفکر از ناگاه جانب قبله آوازه اذکه بخواهی که از این دریا بگذری گفتم آری داود دست خود را از کرده تا بدست من رسید و مرا از انجا بگذرانید و من انتهیت بزرگی آن شخص ترسیدم و پرسیدم که تو کیستی گفت من علی بن ابی طالبم که خلافت بتو میرسد و عمر را از خواهی یافت باید که بدو شیعه من رحمت کنی بهیت الله گفت که چون من قادر با نجا بعید آواز ظاهر و خبر ایشان بگوش بارسید که از بغداد طلب او آمده بود از مذهب الدوله قادر بالسلام گسیل کرد و چون قادر بخواجی بغداد رسید بهاء الدوله با کابرد اشران باستقبال وی شتافتند و در سیزدهم رمضان در بغداد خطبه بنام او خواندند و در ایام دولت او از رشحات کرست آبی همین خلافت را خضرت و نضارتی بوید آمد بهیت و سیاست او در دل خواص و عوام جای گرفت و دیگر باره را مجال تغلب و استلا نماند و بعد از خلع طایع چند گاهی در بلاد خراسان بدستور معهود خطبه بنام او خوانده میگفتند که ایام بی سوچی مخلوع نگردد و چون سلطان محمود بسکنگبین برآمد یاره آسیبلا یافت بنا بر اخلاصی که با قادر داشت روس سنا برده وجوه ذنا یر را بسم او تزئین داد و در ایام دولت قادر در سموره عالم و قائع لاتعد و لاتحصی دست داد و از جمله حظوظ تضایای کی آن بود که پادشاه ترکستان ایلک خان ابن قدر قوت بر لرزش طغان خان متصدی امر حکومت و سلطنت گشت و او مردی پاک مذهب خیر و رعیت پرور بود و ناگاه بعبارضه تعین شده کافران خطا و ختن طبع در ملک او کرده ند و چندان لشکر از ان سرزمین بیرون آمد که بر کیفیت آن جز علم حضرت عالم الغیب و الشهاده محیط نبود حافظ بهره در تاریخ آورده و الحمد و علی الرادی که دران سپاه سی صد هزار جرگاه بود و چون بهشت روزه راه دار الملک طغان خان رسیده او از ین تقضیه با ایلک آگاهی یافت دانخدای عزوجل سلسله شفای عاجل نموده داعی وی باجابت سقردن گشت و بعد الوضعت با لشکری که رویل رایت فتح آیت وی مجمع گشتند روی توجه بخاقان نهاد و این خبر بسمع ختائیان رسیده چندان وهم ضمیر ایشان استیلا یافت که بی استعمال آلات حرب و ادوات طعن و ضرب ملاحمت کرده ند و طغان خان مدت سیاه از عقب ایل بنی طغان شتافته ناگاه بسر ایشان رسیده لشکر اسلام آنچنان غافل یافته از سر عتمادوه و اسطه ست به تیغ و خنجر برنده دو بست هزار کس از مشرکان و عبده اوثان بقتل آورده ند صد هزار کس دیگر اسیر و دستگیر

کردند و مسلمانان را فتحی چنین روی نموده سالما و غانما با وطان خویش مراجعت کردند گویند که قادر صائم الدهر و قائم اللیل بودی و عدل و داد ورزیدی و یکی از محاسن شیم او آنکه طالع مطلع
را قرین و همنشین خویش گردانیده انواع عاطفت و احسان در شان و بجای می آورد و ببرکت افعال جمیله از عمر و سلطنت برخورداری یافت و در کامرانی زندگانی میکرد تا در سنه
اثنین و عشرین و اربعمائة بجوار رحمت رب العالمین پیوست مدت خلافت او بقولی چهل و یکسال و سه ماه و یازده روز بروایتی چهل و سه سال بود و در زمان حیاتش نیز اختلاف است جمعی
بعضی هشتاد و شش سال گویند عمر داشت و برخی گویند که به نود و سه سالگی رسید **ذکر خلافت القائم بامر الله ابو جعفر عبد الله بن احمد القادر بالله** در روز وفات قادر
با قائم بیعت کردند و او از صلحای خلفا بود و در ایام خلافت او دولت آل بویه انقراض یافت و ملک ایشان بطغرل بیک سلجوقی انتقال یافت و در زمان خلافت او بساسیری فتنها
انگیخت و بساسیری سرداری بود از امرای بغداد شجاع و دلیر و عالی همت و با رئیس الرؤسا وزیر قائم نزاعی واقع شد و بساسیری از بغداد بیرون رفته دست بغارت و تاراج
برآورد و رسول بمصر فرستاد از مستنصر علوی که پادشاه آن دیار بود مدد خواست و مستنصر در مدد و اعانت وی درآمد این خبر بسمع قائم رسید قائم بارشاد وزیر قاضی هبة الله
هاشمی را بطلب طغرل بیک سلجوقی فرستاد و چون طغرل بنهروان رسید رئیس الرؤسا با جمعی کثیر از نقبا و اشراف و اکابر باستقبال او شتافتند و عمید الملک کندری که وزیر طغرل بیک بود
مراسم تفقد و پرسش بغدادیان بجای آورده ایشان را دلجوئی نمود و بعد از آنکه طغرل بیک با رئیس الرؤسا عهد و پیمان کرد که تعرض بملازمان خلیفه و ملک رحیم دیلمی که در آن اوان امارت بغداد
تعلق باو داشت ننماید متوجه موقف خلافت گشته بباب الشماسیه نزول آمد و چون دولت دیالمه بنهایت انجامیده بود میان سلاجقه و ارباب دار السلام وحشت و نزاع بمرتبه انجامید که
جمعی مردم بمسجد حاضر نتوانستند شد و سلاجقه خانه رئیس الرؤسا و تربت خلفا را که بسیاری نقد و جنس خود را در آنجا برده بودند غارت کردند و طغرل بیک تهییج فتنه نسبت بملک رحیم
کرده بخلیفه خبر فرستاد که علامت برائت ساحت او آنست که نزد من حاضر گردد و خلیفه ملک را با چند کس از نواب خویش پیش طغرل بیک فرستاد و طغرل ملک رحیم را گرفته اموال او را تصرف نمود و چون طغرل
از مهم ملک رحیم فراغت یافت بحرب بساسیری شتافت و در آن اوان بساسیری بمستنصر علوی مستظهر گشته بود و دبیس بن صدقه و بنی اسد و اعراب بنی کلاب و جمعی دیگر از اتراک و اکراد با وی پیوسته بودند
طغرل بیک در مقدمه عمزاده خویش قتلمش بن اسرائیل با قریش بن بدران عقیلی روانه کرد و بنی عقیل با قریش عذر کرده پیش بساسیری رفتند و بدین سبب قتلمش بطریق انهزام بخدمت طغرل بیک رفت
و طغرل بنفس خویش متوجه بساسیری گشت و میان طغرل و بساسیری محاربه دست داده طغرل بیک غالب آمد و بساسیری از جنگ گاه بسنجار رفته از آنجا جمعی کثیر از متعلقان و لشکریان طغرل که در آن
مملکت بودند سیاست نمود و در این اثنا شامیان باستصواب بساسیری سی و پنجهزار دینار طلا بابراهیم ینال که برادر مادری طغرل بیک بود فرستاده و او را بامارت شام نوید دادند و ابراهیم با سلطان عذر کرده بجانب
همدان گریخت و چون بآن ولایت رسید ارکان دولت سلطان را فریفته بخود دعوت نمود و بالضرورت طغرل بیک مهم بساسیری را مهمل گذاشته روی در همدان نهاد و در غیبت طغرل بیک بساسیری
قوی شده بعزیمت بغداد روان گشت و در هشتم ذی القعده سنه خمسین و اربعمائة بدار السلام رسیده قائم خلیفه را بگرفت و رئیس الرؤسا را با جمعی از خواص خلیفه بر شتران نشانده
در بازارها بگردانید و بعد از آن همه کس را کشته و خلیفه را به مهارش عقیلی سپرد و مهارش او را بموجب فرموده در حدیثه محبوس ساخت و بساسیری فرمود تا بعد از آن خطبه بنام
مستنصر علوی خواندند و قائم رقعه در آن حبس بطغرل بیک نوشت مضمون آنکه رسم قرامطه آشکارا شده و مسلمانی ضعیف گشته اگر توانی بی توانی عنان عزیمت بانجانب معطوف
گردان و طغرل بیک فرمود تا در جواب سطری چند مناسب نوشته خلیفه را بقبول ملتمس نوید دهند منشی سلطان بر ظهر رقعه نوشت که ارجع الیهم فلنأتینهم بجنود لا قبل لهم بها و لنخرجنهم
منها اذلة و هم صاغرون سلطان جواب را پسندیده گفت امیدوارم که مضمون آیه کریمه بظهور آید و چون طغرل بیک ابراهیم ینال را از میان برداشت متوجه دار السلام
گشت و چون بآن ناحیه نزدیک رسید مهارش عقیلی خلیفه را پیش سلطان آورد و سلطان مراسم اعزاز و احترام بجای آورده پیش قائم زمین بوسه کرد و در رکاب او پیاده
روان شده قائم فرمود ارکب یا رکن الدین و بعد از آن در مناشیر اسم او را باین عنوان می نوشتند که سلطان رکن الدین طغرل بیک و چون به بغداد درآمد سلطان خمارتگین را
با جمعی بسر راه شام فرستاد که بساسیری بدان طرف نرود و بنفس خویش متوجه او شد و مقدمه سلطان در حوالی کوفه ببساسیری رسیده سرش از تن جدا کردند و فتنه او یکسال و
چهار ماه برداشت و بساسیری غلامی بود از غلامان بهاء الدوله دیلمی نامش ارسلان و کنیتش ابو الحارث و او را از آنجهت بساسیری خوانند که او از بسا و سیران بود و ابن جوزی در تنقیح
آورده است که در ایام خلافت قائم در عراق عرب باران بسیار بارید و آب دجله بمرتبه زیاد شد که متصور کسی نبود و بر روی آب خشت و حیات و سباع ظاهر گشتند ناگاه آب از
زیر سر خلیفه بیرون آمده قائم متوجه در قصر شد و چون خود نتوانست که از آب بگذرد خادمی او را بر دوش گرفت و از آن غرقاب فنا بساحل نجات رسانید و آب در گورستان
بغداد راه یافته اکثر تابوت ها را از جوف ارض بر روی زمین انداخت گویند شخصی دو کودک خود بر دوش گرفته سعی میکرد تا ایشان را از آن مهلکه رهائی دهد و چون دید که این معنی
میسر نخواهد شد آن دو صبی را در آب افگنده جان خود را بسلامت بیرون برد و در سنه سبع و ستین و اربعمائة القائم بامر الله وفات یافت مدت خلافتش چهل و چهار سال و هشت ماه
و زمان حیاتش هفتاد و شش سال و سه ماه و پنج روز و او مردی فاضل و شاعر و متحمل و خوبصورت و پاکیزه سیرت بود و چون بر هلاک خویش متیقن گشت پسر خویش

کرولایت عهد تعلق بادو داشت طلبیده و صمتیاز مود ذکر **خلافت القتدی بالله ابوالقاسم عبدالله بن القائم بامر الله** چون قائم فوت شد امراء اعیان بارپیش مقتدی بیعت کرده اقتدا بادو نمودند و در سیدار خلافت او آتش در دکان جنابتی افتاد و از انجا بموضع دیگر سرایت کرده اکثر بغداد را بسوخت و چون از سلطنت او پنجسال بگذشت ملک شاه سلجوقی راخطه کرده در سنه ثمانین دار بجانه دختر پسر خود فرستاد پدر باتجلی هر چه تمامتر متوجه بغداد شد و ملک شاه محبوب او مصدوی قطار شتر گردانید که همه بدیبای رومی پوشیده بودند و بار آنها زر و نقره و اجناس قیمتی و تکلفیه بود و آن دختر سه عماری و هفتاد و چهار شتر بار جهاز داشت که بر پشش شتر دوازده صندوق نقره که هر صندوقی مملو بود از جواهر گرانمایه بار کرده بودند دسی سر اسب با زین های زرین که مرصع بزر و یاقوت و امثال آن بود پیش محفه دختر میبردند و باقی تکلفات را از حیاط قیاس توان کرد و چون مهد علیا و امراء عظام بنظاهر بغداد رسیدند بزرگ و کبیر از شهر باستقبال او بیرون آمدند خلیفه وزیر خویش را با سیصد جنیبت و سیصد شعله پیش زوجه سلطان تا کنار خاتون که همراه دختر خود آمده فرستاد تا معروض خاتون گرداند که سیدنا و مولانا اسیر میگوید که ان الله یامرکم ان تؤدوا الامانات الی اهلها خاتون گفت بالسمع والطاعة و دران شب بکدخدای خود فرستاد تا آورد و نظام الملک و اعیان دولت ملک شاه چندان شمع و شعله با خود داشتند که شهر و چشم و نشان فلک از روز روشن تر مینمود و بعد از انکه دو هزار سوار آراسته از بازار رو بوجه گذاشتند محفه دختر سلطان مع بکجا اسپار بسیصد کنیزک حور سرشت که مثل ایشان در بهشت توان یافت رسید و خواجه سرایها در پیش محفه و عقب آن بود ند بشارتی آمد ند در بغداد و شش آن شب بهیچکس نمی نشان ندادند و روز دیگر مقتدی خلوتی ترتیب کرده گردان خود چهل هزار سوار بسلاح شکر چرف شدند باقی حوالی گذاشتند بر این قیاس باید کرد و دران جشن خلیفه هر یک از اعیان دولت ملک شاه را باقطاعی که لایق او بود مخلع گردانید و آخر الامر میان مقتدی و دختر ملک شاه قراری بدید آمد و دختر پیش پدر رفت و در اصفهان وفات یافت و مقتدی در بغداد بخلافت متفرد شد و بر سریر خلافت متمکن گشت و چون خلیفه مستظهر بالله ابوالعباس احمد بن المقتدی بالله بعقبی گویند که در همان روز که پدرش فوت شد بر کیارق بن ملک شاه سلجوقی که دران اوان در بغداد بود باوی بیعت کرد و بعضی گفته اند که سه روز از وفات مقتدی پنهان داشتند تا مستظهر بحیث برکیارق خلع و هدایا فرستاده مقصود خود را از و حاصل ساخت و در ایام خلافت او کاخ حسن سباح و همچنین قوت گرفته قلعهای حصین و مواضع متین در عراق و شام در و دیوار بدست آورده و اندکه در زمان مستظهر منجمان حکم کردند که امسال طوفان نامند طوفان بظهور آید و مستظهر ازین معنی سخت اندیشناک شده او گفت که در زمان نوح سبعه سیاره در برج حوت قران کرده و امسال شش کوکب در حوت اند و زحل با ایشان نیست اگر زحل در آن برج بودی شاید شک که آن واقع شدی اما اعتقاد من آنست که از تطلع از اقالیم عالم گرچه بسی کثیر از هر جا انجا مجتمع شده باشند بسیلی بیا بد و آنجماعت غرق گشته شود فرصد قلیلی از ایشان خلاص یابند خلیفه توجهم آنچه شاید که لغداد و از الغیان و جلالتین رسند فرمود تا در استحکام مواضعی که احتمال داشت که آب ازان محال بشهر در آید سعی بلیغ نمودند و بحسب اتفاق در آن سال قافله حاج زیاده از دویست هزار کس در رود خانه کسلاما آب بدان خیز رسیده در عین مراجعت از کرد فرود آمد ناگاه سیلی عظیم جا جیان را احاطه کرده سعد وی چند از ایشان بر طریق استجمال بناه بر روش اشجار و تلال جان بردند و جمهور آن فرقه جا بجه ازان طوفان بلا نجات نیافتند و چون صورت واقعه معروض مستظهر گشت ابن عیسی را بنشر لغات فاخره مغور گردانید برای صواب نمای حضرت امیر صانی خلیفه گردد و دست و لشکر بداد بدو شیده نماند که طوفان از ارباب اخبار گفته اند که در زمان نوح علی نبینا و علیه السلام اجتماع هفت کوکب سیاره در برج سرطان که منجمان آنرا طلایع عالم گویند وقوع نموده بود و چنانچه در دفتر اول شمه ازین سخن نمایان زده ملک بیان گشت و در سنه اثنی عشر و خمس مائة مستظهر فرقی شده در گذشت مدت خلافتش بست و چهار سال و کسری بود و ایام حیاتش چهل و یکسال و شش ماه و شش روز بود و خلایق در زمان خود را در حضور و فاسیت گذارنیده روی بخلاق کریمه اقتصاص داشت سخن بهیچ تمامی رانی شود و بقول بدگویان عمل نمی نماید و خط خوب و شعر نیکو گفتی ذکر **خلافت المسترشد بالله ابوالمنصور بن فضل بن المستظهر** چون المستظهر بالله در روز وفات مستظهر بالله پیش مستظهر بحیث کرد و او را ولیعهد صاحب وجود یا بیعت بولایت سلطنت سلجوقی بر گرفت و عاقبت سر بسر آن کار کرد و بر سریر خلافت مستقر شد و لقب المقتفی شرف الدین علی زمینی را با حاجم الامان خلافت قرار داد و در همین بیعت ستاند و ابوالحسن را بخدا و آورده چون نقیب النقبا به قصد رسید رئیس بسلوتوقف در مقام تالبت آمد و گفت که ابوالحسن بن التعاویذی کی تواند بود و فرستادگان وی کی توانند بود الا برضای او و ابوالحسن از فتن امتناع نمود ناچار نقیب النقبا بازگشت و بعد از چند گاه ابوالحسن بواسطه متقدمان خلافت خویش و عوت نموده بجان امین گردانید و بعد از چند گاه ابوالحسن را بقتل رسانید و ابوالحسن را بقتل رسانید و ابوالحسن را بقتل رسانید

بسمع خلیفه رسید رسولی نزد رئیس فرستاد تا بدفع شر او قیام نماید رئیس گفت تا ابو الحسن در جوار من زندگانی میکرد در مذهب مروت جائز نبود که باو ضرری رساند اما اکنون که مفارقت نموده خاطر امیر را از وی فارغ گردانم آنگاه لشکر از عقب او فرستاد و ابو الحسن از بیم جان روی در بیابان نهاده و آن جماعت تعاقب نموده او را گرفته پیش رئیس بردند و رئیس او را ببغداد فرستاده و بر وایتی مسترشد وی را نوازش نموده ایمن گردانید و لقبی فرمود تا جامه سرخ در روی پوشانیده بر شتری نشاندند و قلاده از خرمهره در گردنش آویخته غلامی ردیف وی گشت و باین هیئت او را باسواق بر آورده هر لحظه دره بر پشت ابو الحسن میزد و میگفت باید که بعد ازین تفضیح مسترشد بعذر خواهی برادر قیام نموده از افکار پشیمان شده باشد **ذکر حرب مسترشد با سلطان محمود سلجوقی و اقدام نمودن ملاحده شوم بر قتل آن خلیفه مظلوم** در سنه تسع و عشرین و خمسمائه طائفه از امرا که با مسعود سلجوقی مخالفت ورزیده بودند از وی متوهم شده ببغداد رفتند و مسترشد ایشان را اکرام و اعزاز نموده بجهت هر یک رسومی گرامند مقرر فرمود و باغوا و اضلال آن جماعت خلیفه نام مسعود را از خطبه افگنده بعزیمت محاربه او از بغداد بیرون آمد و در راه صاحب و والی بصره تخلف نموده مسترشد در جنگ مسعود مستردد شد اما امرا دران باب مبالغه و الحاح کردند و چون سلطان مسعود از توجه مسترشد خبر یافت لشکرهای پراگنده را جمع ساخته بجانب او شتافت و بعد از تقارب فئتین و تلاقی فریقین سپاه خلیفه منهزم شده و با آنکه بسیاری از مردم او کشته و اسیر شدند مسترشد از جای خود نجنبید و در یک دست مصحف و در دست دیگر شمشیر داشت و منهزمان را بجانب خود میخواند و وزیر او علی بن طراد که بکیاست و کفایت نظیر و عدیل نداشت با اهل قلم و طائفه از خدم خاص دار الخلافت در ملازمت مسترشد پای ثبات افشرده هلاک گشتند و سلطان از وقار و تمکین خلیفه متعجب شده جمعی را فرستاد تا او را با وزیر و قاضی القضات و صاحبان مخزن بگرفتند و مسترشد را در خیمه باز داشته بروی موکلان گماشت سلطان مسعود بمراغه رفته در آنجا بسمع او رسید که داود بن محمود بن ملکشاه در آذربایجان باعلان کلمه عصیان مبادرت نموده است و چون بمراغه نزول کرد و سخن مصالحه در میان آمد بر آن وجه که خلیفه هر سال مبلغی بخزانه سلطان رساند و دیگر از خانه بیرون نیاید و لشکرکشی نکند و مسعود بصلح راضی شده خواست که مسترشد را ببغداد فرستد و درین اثنا گفتند که قرآن نامی از پیش سلطان سنجر برسالت می آید و سلطان بعزم ملاقات او سوار شده موکلان از حال مسترشد غافل شدند و فدائیان ملاحده انتهاز فرصت نموده خود را بخیمه خلیفه افگندند و مسترشد را فی الحال بدرجه شهادت رسانیدند و روایتی درین باب آنکه چون سلطان محمود ظاهر مراغه را لشکرگاه ساخت رسول سلطان سنجر از خراسان رسیده پیغام گذارد که مسعود باید که تدارک مافات نماید و آنچه از خلیفه گرفته رد کند و در مقام عذرخواهی آید و سلطان مسعود سلجوقی چون از مقتضی رای سنجر تجاوز نمیتوانست کرد بموجب فرموده عمل نموده بحسب ظاهر در صدد آمد که مسترشد را با تجمل تمام بجانب دار السلام گسیل کند اما در باطن جمعی از باطنیه را اغوا نمود تا ناگاه بقتل او مبادرت نمودند و سلطان مسعود سوار شده اظهار جزع کرد و قاتلان را بسیاست رسانید و بقصاص ایشان حکم فرمود و چون از کشتن آن جماعت فارغ گشت عزای مسترشد داشت و خاص و عام سرها برهنه کرده در فراق مسترشد بسیار گریستند و ائمه و قضات نعش او را بر دوش گرفته بمراغه بردند و در مدرسه که یکی از اتابکان آن دیار موسوم بود مدفونش ساختند مدت خلافت مسترشد هفده سال و شش ماه و چهل و سه سال زندگانی داشت **ذکر خلافت الراشد بالله ابو جعفر منصور بن المسترشد بالله** مسترشد در ایام خلافت و پیش از وفات خود بیکسال راشد را ولیعهد خود گردانیده بود و چون خبر قتل مسترشد ببغداد رسید اعیان و اشراف آنجا با پسرش راشد بیعت کردند و مسعود بشخصی که از قبل او شحنه بغداد شده بود نوشت که در متابعت راشد با بغدادیان موافقت نماید و بعد از آن سلطان مسعود امیری ببغداد فرستاد تا مالی را که مسترشد در حین مصالحه مقرر کرده بود که بسلطان دهد از راشد طلب دارد و راشد در مقام ممانعت آمده میان منتسبان سلطان و راشد بجنگ انجامید و توابع مسعود بمقدار پنجهزار مرد در بغداد مجتمع شده در بغداد آتش حرب گشتند و راشد نیز جمعی فراهم آورده آتش پیکار برافروخت و عامه بغداد جانب خلیفه خویش گرفته مسعودیان را منهزم ساختند و داود ملکشاهی از آذربایجان و عماد الدین زنگی از موصل دران اوان ببغداد رسیدند و راشد باتفاق ایشان مستظهر گشته نام مسعود را از خطبه بیفگند و نام داود بن ملکشاه را در خطبه ردیف نام خود گردانید و سلطان بعد از استماع این اخبار با سپاهی بعدد قطرات امطار متوجه بغداد گشت و چون خبر توجه سلطان متواتر شد راشد و داود و اتابک زنگی از بغداد بعزم حرب بیرون آمدند و چون میان فریقین اندک مسافتی باقی ماند بغدادیان قوت مقاومت خود با مسعود نیافتند بشهر مراجعت نمودند و سلطان مسعود بظاهر مدینة السلام فرود آمده شهر را محاصره کرد و بعد از پنجاه روز اتابک زنگی و خلیفه بجانب موصل و داود بطرف آذربایجان رفتند و سلطان مسعود بدار السلام در آمد و راشد در موصل از اتابک عماد الدین مفارقت نموده بمراغه رفت و دران موضع داود بن محمود سلجوقی با طائفه از امرا که بر جانب مسعود اعتمادی نداشتند براشد پیوستند و ایشان را داعیه آن شد که بار دیگر راشد را بر سریر خلافت نشانند و خبر اتفاق آن جماعت بمسعود رسیده از بغداد بمراغه در راشد و داود دگر گریخته بخوزستان افتادند و سلطان مسعود سلجوقی بدار السلام مراجعت نمود و بعد از اندک روزگاری راشد از خوزستان با فوجی از لشکریان باصفهان آمده در آن دیار شخصی از ملاحده که ملازم آن بیچاره سرگردان بود بزخم کارد او را بکشت و ملازمان راشد قاتل و برا کشته کالبدش را در ظاهر اصفهان بخاک سپردند مدت خلافت او بقول ابن جوزی و صاحب گزیده یکسال بود **ذکر خلافت المقتفی لامر الله ابو عبد الله محمد بن احمد المستظهر بالله** چون راشد از بغداد بیرون رفته مرکز خلافت را خالی گذاشت و آن مملکت در تحت تصرف سلطان مسعود در آمد بتحریک مسعود راشد را بانواع معایب و مثالب متهم داشتند و سلطان دران باب استفتا نموده علما نوشتند که شخصی که متصف باین صفات باشد سزاوار امامت

و خلافت نباشد و بعد از تقدیم مشورت در تعین کسیکه شایسته این امر خطیر بود و فرقهٔ اختیار بر محمد ابن احمد المستظهر بالله قضا و چون بر سریر خلافت قرار گرفت مسعود کسی پیش وی فرستاد که مفصل کن کیا تچی تو و اتباع تو روزی چه مبلغ است تا موازی آن معین شود که وکیل تو از موضعی بستاند متقی با و پیغام داد که هر روز چهل استر آب بدار الخلافت میکشند و باقی مال را قیاس ازین باید کرد سلطان گفت با شخصی عظیم القدر را برسند حکومت و خلافت نشانده ایم خدا تعالی شر او را از ساحت عزو ما بگرداناد و تا سلطان مسعود زنده بود و هم خلافت روا ندانست و بعد از فوت او از ساحت فیض الهی چنین اقبال متقی را حضرت و نصارت تمام رسید و چون سلاطین سلجوقی را در بغداد راه ندادند و مؤیدین عقال آنکه احمد بن محمود بن ملک شاه بعد از فوت سلطان از عراق عجم سر سولی بغداد فرستاد و از متقی التماس نمود که نام او در خطبه بدستور تکه سیان سلاطین سلجوقی خلفا ذکر شود و مقرر بود و در ربیع الاول سنه ثلاث و اربعین و خمسمائة نام خلیفه گفتند دقتی دست و پینه التماس او نهاد و بسلطان محمد بشکر شید و نفیر او را محاصره کرد و متقی هم جهت او در میان بسته و ضبط شهر ساعی جمیله بنیاد نهاد و اشت و دوام دار السلام ساعدت غلیظه سلام کرد و تمام تر بتکه کرد کشتی نشست بجانب غربی که سلطان محمد را بخیام فرود آمده بود بی خبر قصد او کرد و بعضی بسیاحت آن آب گذشته در صدد سکا دحت می آمدند در اثنای محاصره ناگاه خبر رسید که خاقان در عراق تسخیر عباد فتنه کرده اند بالفور زده سلطان محمد دست از محاصره بازداشته عزیمت در رکاب آورد و بعد از مراجعت سلطان محمد و بای عظیم ظاهر شد و چنین شهرت کشید که سلطان محمد را بخواب دیده اند که بدو گفته اند که تو متقی را محاصره کردی و چون او بسیاحت بغداد آورده برای او قاتلی تر تشیدند و چون فوت شد او را در آن کشتی نشانده بدجله فرستادند و در سنه خمس و خمسین و خمس مائة متقی از منازل آخرت رسانیدند و در سنه خمس و خمسین و خمس مائة متقی از مکاید زمان خلافت او بست و چهار سال و سه ماه و بست و یک روز بود و مدت حیاتش شصت و شش سال و او مردی حلیم و کریم و عادل نیکو سیرت و پاکیزه سریرت بود و اموال بسیار بارباب مرصرف نمود و از کلیات و جزئیات امور مملکت با خبر بود و در هنگام ظهور و اشاعهٔ آوازهٔ دولت او غیاز الدین پسر خلیفه بر استقلال حکومت تکیه زد و از وقایع زمان خلافت او یکی آن بود که در بلاد شام زلازل عظیم واقع شد بنحوی که از زلزلهٔ اول حالت هزار کس هلاک شدند و دیگر آنکه آب دجله زیاده شد بمثابه که بسیاری از عمارات بغداد غرق شده از عمارات آن اثری نماند ذکر خلافت المستنجد بالله ابو المظفر یوسف بن محمد بن احمد المستظهر بالله متقی را بغیر از مستنجد پسری نبود ابو العباس نامزد چون مرض موت بر متقی استیلا یافت خلایق از حیات وی مایوس گشتند با و و با و علی امراء الکان و دولت مدار رشوت با داده تعدیلات نمود و التماس کرد که بعد از وفات متقی با ابو العباس بیعت نمایند الشان گفتند که متقی مستنجد را بولیعهد گردانیده است تدبیر آن چه باشد مادر ابو العباس گفت که مستنجد چون بدیدن پدر آید مهمادر من کفایت کنم بعد ازین مادر ابو العباس را با کارد هلاک رسانید چون مستنجد در آید قصد وی کنند و یکی از خواجه سرایان بر تیز توقف یافت صورت قصد را بعرض عصد الدین اوستاد الدار گردانید و او مستنجد را از کیفیت مواضعه آگاه گردانید و مستنجد ناچیز با تمام بدیدن پدر رفت و چون خلافت بر مستنجد قرار یافت ابو العلی حاجب را محبوس گردانید و مجموع آن کنیزکان را فرمود تا در جزیرهٔ دجله غرق کردند و در ایام خلافت او چند روز دجله دشام و جزیره و عراق عرب نزلزله واقع شد چنانچه اکثر عمارات و شرق مهندم گشت و تمامی مردم اطبلک شهر اگذاشتند خیمه بصحرا زدند و از غرائب حکایات که مورخان ذکر آن جرات کرده اند یکی این ست که هرگس که ازین وقت گزیخته نوشتی رفت دران موضع نیز این حادثه پدید آمد و این جزوی در قلیع نوشته است که این واقعه در زمان متقی روی نموده و الله اعلم از فرست و گویاست مستنجد مردی ست که شبی با کی از خواص که پیش او خفته بود گفت که آواز خانیک در گزری بگوش من میرسد در چنین سوسم بی ضرورت در زیر سقف این عمل نخوان کرد ها کار تلاعبیست که زنند بعد از تامل به آن شخص گفت که بر بنجار آواز رود در فلان سرای بایست تا در خانه بکشایند بر گرد او بنام جنس من آرزوی او باشد بمجلس من آرزوی او شخص بوجب فرموده عمل نموده چون در سرا باز شد در بالخانه رفت و صاحب بیت را باز مسلوک نزد خلیفه آورد و مستنجد استطلاع فرموده و به دیکه در باهم تمام عیار است از سبب آن جرات پرسید آنمرد گفت از روی تشی آفلاس مضطر احتیاج مرا این امر باعث آمده درین عمل نفیر شهری دار الضرب سودی ندارم خلیفه بزری ترحم نموده فرمود که در دار الضرب بمان کار اشتغال نماید همچنین از وی فلسی نشانده امثال این حکایات بسی از مستنجد بمنقول ست و ایراد مجموع آنها تطویل میشود و الجرم بر همین قدر اختصار افتاد و در سنه بست و ستین و خمس مائة مستنجد بامر الله وفات یافت و دلالت او در غرهٔ رجب الآخر اتفاق افتاده بود و مدت یازده سال و یکماه و امر خلافت بتعلل نموده مستنجد از اخیار خلفای عباسی بوده و نظری بترفیه حال رعایا داشته و مجموع بدعت ها را برانداخت و ساعی و نوامر را گوشمالی تمام داد و نوبتی بحبس یکی از غلامان فرمان داد و آنشخص مدتی در زندان مانده مردی از دوستان او ده هزار دینار بخفیه زندان نمود تا از موقف خلافت حکم بر اطلاق آن مقرر شد و صد دینار گرد آن مستنجد با تعقیل گفت که اگر توسل این شخص شریری پیدا کنی تا بحبس حکم کرم و خلق را از شرارت وی ایمن گردانم بشکرانه ده هزار دینار بتو وهم و لا محالا سر کرسی مقرر دیده خواه ندگان خدا تعالی بالبسه رضا شعاع تابیده و در دنیا نزد اهل صدق و صفا معلوم و صواب و در عقبی بلا یزه دوقانی مذهب و مواقب گردند ذکر خلافت المستضی بنور الله ابو محمد الحسن بن یوسف المستنجد بالله در سنه دوازده پدرش با وی بیعت کرده و بحجز امیر المومنین حسن بن علی با و همچکس از خلفای حسنی نام ندشت مدت خلافت بیست و نه سال و نه ماه و نه روز بود و در آوازه که تخت حکومت نشست قریب هزار جامه بمردم بخشید بزرگ منش و دلیر و عاطل بود و چون از خلافت بروی قرار گرفت رسولان با اقطار بلاد و امصار فرستاد و خلایق بنیاز آنکه بر حسن معاش و مکارم اخلاق او اطلاع دهشتند از سماع این خبر تسبیح و سرور گردیدند و در سنه سبعین و خمس مائة ایه الامر امرای قطب الدین تیماز را بغداد بگرفت و مضل این مجمل آنکه تیماز بمملکت مستضی جنان مستولی شده بود که مطلقا الفات بحال رعیت نمیکرد و هر کجا خواست سیگرفت و میگشت

والا گر کس ازوی پیش خلیفه نظام مینمود و خلیفه بنابر غرض مصنوعی هیچ نمی توانست گفت و مهم بجائی نرسید که روزی فرستاد تا ظهیر الدین عطار را که خازن مستضی بود و از جمله مخصوصان او بود و گرفتند و ظهیر الدین بناء بدار الخلافه برد تا بدار الخلافه بردار فرسود آتش نهب و غارت در خانمان او زده متنازل او را بسوختند تا گاه سالار را با خود متفق ساخته روزی بدار الخلافت نهاد تا لطیف ظهیر الدین را بدست آورد و عوام خبر دادند که تفرج سراو شدند و چون مستضی آواز غلبه شنید که بر درب صحن گشته بود ندانست که حال چیست بر بام کوشک برآمده خود را بعوام داد و باش نمود و از ستمکاران استغاثه نموده فریاد برآورد که خون آوازمن مثال او از شماست عاقبت مردم کز این سخن شنیدند روی بسرای قطب الدین نهادند و خدش بسیار خود را بسخانه نا فاخته چندانکه کوشش نمود که خلق را از غارت منع کند میسر نشد و از کثرت مردم که در کوی و شارع ریخته بودند بیرون نتوانست آمد لاجرم از بس سلری سوار فی کرده بگریخت و اهالی بغداد چندان اسوال انفاخ او بیرون بردند که محاسب همم انما فحصای آن بتحریر و تصویر اعتراف نمود گویند که زنجیری در بیت الخلا است او سخته بود از طلا که کسی بعد از قضای حاجت بر سخو است دست در آن نیز دی و چون بزرگ هم از طلا و مشبک و مموه از مشک و عنبر دان خانه بود که بوی آن بشمام قاعد میرسید و یکی از صاحبان بیت بدر آمده در ربود و دیگری از مغالیک پنج بدره پر از فلوس رسی یافت و در بیرون بردن آنها متسال شده چه مردم تفوت بر سر راه ایستاده بودند و از پنجه مسجد مناره غوغا لیان سیگرفتند و در آشار تخریب و تفکیک و تطبیع در آمد و گیاهای آش پخته دیدند که میسه الماء و دیگی انفاخته و آن و دیگ را بر سر گرفته بیرون آمد و خلق گرد او را بآن هیئت دیدند و خنده افتاده و دوی سنگفت کسن چنین چنگ آورد می که با اهل عیال و اطفال سن زمان محظوظ گردند و در این حیله آن همه طلا بیرون برده یکی انما فنیا شد و قطب الدین قیام و از نمود و بجانب موصل رهان گشت و در راه از گاد تنگی رخت بسرای آخرت کشید شامت کفران نعمت شامل حال او آمد و در سنه خمس و خمسین و خمس مائه مستضی برحمت حق بپیوست و از شجاعت و عدالت و محاورت موصوف بود و عفو و دستی و در عقوبت جرائم مبالغه نمودی فحاش حمیدا دات سعید مدت نه سال و شش ماه خلافت کرد و در ولادت او در سنه ستة و ثلاثین و خمس مائة اتفاق افتاده بود ذکر خلافت ناصر الدین الله ابو العباس احمد بن الحسن المستضی نور الله برهانه چون ناصر بر تخت خلافت متمکن گشت فرمود تا در بغداد هر جا که شراب یافتند بریختند و در اسیر شکستند و در رواج شریعت غرا کوشیده از اطراف و جوانب خلائق بلاد اسلام روی بدار السلام نهادند و ولایات از معمور و آبادان شد و صیت عدالت او بحدی رسید که نام خلیفه شجاع و حاضر جواب بود و نیز خاطر و با فطنت و فاضل و در عدل و بخشش از علمای عالم کم نبود و دیدقائق آثور ملکی را بسیار و دگی بهت معروف سید اشت که از کلیات و جزئیات احوال ارکان دولت و سپاهی و رعیت با خبر باشد تا حدی که شبها در محلات و دروب بگشت و شناسا احوال منهو مان گشتی را واعیه آن میشد که بلشکر خود و جاسه خواب تفحص گویدی تر سید که سیاد انام خلیفه با ستراق سمع مشغول باشد و بیوته جاسوس باطراف و اکناف ربع مسکون آمد و شد نمیوده و از حالات ملوک و سلاطین و سرا اعلام سیداده بدوا و در اقطار آفاق رفیقان و دشت که بهم کس الیشا را نی شناخت مساعد و خوانق بسیار احداث کرد و در بغداد و دار الضیافت ساحت تاج الدین علی سوخ فیدادی در تاریخ خویش آورده است که چون ناصر عمارت رباط خاتون را در جانب غربی بغداد السلام بنا نهاده باتمام رسانید و عوتی عظیم ترتیب کرد و اندچنانچه دران جشن یازده هزار گوسفند و سی هزار خ کشته شده بود و علاوه بر خواکه اشر سید ابرین قیاس بایکدیگر دال الدین ابو القاسم کاشی روایت کند که چون نوبت مهمانی بسبع ناصر خلیفه رسانیدند که طلبه علم و مدرسه ناصریه را که اکنون قاعات شرب بغرز ملاو بوطه اشتغال مینمایند و ناصر بعد از تفتیش و تحقیق سوالی را از مدرسه خراج نموده فرمانداد تا در خزینه گان اصبهان و شهستان در آنجا بستند و بعد از چند گاهی شیخ حضرت رسالت پناه و خواجه ویدهانی مدرس نظام الملک طوسی حجة الحد بلازم الک آنحضرت بود و چون ناصر نزدیک رسول الله رفته خواست که سلام کند بنیر زوی اعراض نموده و ناصر بپای مبارک بنیر صلعم زده گفت یا رسول الله از من چه گناه صادر شده است که روی مبارک بگردانی آن سر را بشارت بخواجه نظام الملک کرده فرمود تا او از تو خوشنود نگردد من از تو راضی نشوم و سلام ترا جواب ندهم ناصر از نظام الملک رسید که سبب آن را چه علم و چیست فوایه جواب داد که من از برای طالبان علم و اهل تحصیل مدرسه ساخته ام و آنجا بساخته و فاده و بسه افاده و بسه افاده و بسه اشتغال نمایند و تو آنها را بگرد خویش جمع کردی و آنچه عت را فتوح نموده مدرسه را خراب و ویران گردانیدی ناصر سرور قدم خواجه نهاده و بمراسم سدرت قیام نموده گفت از تو متقبل شد که مدرسه را بحالت اصلی گشته و دران مرضی کتاب خانه نبا نهم و بعد از چند گاه نظام الملک شرف و بتوس حضرت رسالت حاصل کرده فرمانگ شادمان از خواب در آمد و همان لحظه کسان فرستاد تا جهار پایان را از مدرسه نظامیه سیرون برند و فرمود تا رود و دیگر بمرمت کتاب خانه مشغول شوند و بعین امتنان و حسن اهتمام اسباب بفضل بمتنال خود مراجعت کرده بار دیگر مدرسه نظامیه را نظام و انتظامی بدید آمد و در سنه اربع عشر و ستمائه سلطان قطب الدین محمد بن تکش خوارزم شاه باسید علاء الدین تردمی کرانا عدل اهل بیت نبوت بود و بخلافت بیعت کرده بلشکر بجانب بغداد کشید و سوخ رمان و در خلاف سلطان با ناصر خلیفه حیات چند گفته اند چنانچه در موضع خود مست گذارش خواهد یافت ان شاء الله تعالی و چون این خبر بغداد در سید ناصر خلیفه قدره ارباب کشف و عیان شیخ شهاب الدین سهروردی را بر سالت فرستاد تا خوارزم شاه را از سر این عزیمت بگرداند و آنجناب در صدد و همدان با گردی سلطان رسیده با آنحضرت صاحب و حدت او بوکشتی مشاهده کرد که گرز در تنجیه الدین گیفه بدر دان سفر سیصد نهار سوار جرار طلازم رکاب سلطان بود و ذکر لشکر ملک و لکار عراق و خراسان و ماوراء النهر و دران پریش بر نفت و سوفت سلطان افتخار و سلطنه او شنیدند و جناب ارشاد مآبی سمی در زد و بسیار نموده خرسند گشت تا با خوارزم شاه ملاقات نماید و چون خبر بگاه سلطان در آمد خوارزم شاه را دید جاسه های با تکلف پوشیده و بر تنها گچته

و شیخ نسبت عمل نموده سلام گفت و سلطان از غایت تکبر و تجبر زبان بجواب نگشاد و اشارتی بجلوس آنجناب نیز نکرد و شیخ همچنان برپای ایستاده بلغت عربی خطبه خواند و سخنان هائل بر زبان راند و خطبه
را مزین بذکر عباس ساخته فضائل آنجماعت را بیان فرمود و ناصر را تخصیص کرده صفات حمیده او را برشمرد و حدیثی بر زبان آورد که مبنی بود از ترک ایذای بنی عباس و ترجمان مضمون کلمات
شیخ را معروض سلطان گردانید خوارزمشاه در جواب گفت آنچه این شخص بیان میکند چنان نیست و من چون بدار السلام رسم دولتمندی بر سر خلافت نشانم که باین صفات
آراسته باشد و آنچه میگوید که پیغمبر از ایذای ایشان نهی فرموده است کسی آن قوم را رنجانیده که هم از ایشان بوده و اکثر فرزندان عباس در زندان متولد شده اند و در آن زمان جمعی کثیر
از ابنای عباس مسجون و محبوس بودند و چون شیخ اینجواب استماع نمود مراجعت کرده ببغداد رفت و آنچه از خوارزمشاه شنیده با خلیفه گفت و ناصر و اهل دار السلام ازین معنی خائف شده
بتهیه اسباب حصارداری مشغول گشتند و چون خوارزمشاه بعقبه حلوان رسید در اوائل فصل خریف برفی در آن وادی او افتاد که بقدر خرگاه بر آمد و اکثر دواب و چهارپایان تلف شده و
دست و پای بسیاری از لشکریان را سرما برده بآن ضرورة سلطان معاودت فرمود و تا باری دیگر بعراق تمام متوجه بغداد گشته از خلیفه اسلام انتقام کشد اما از روزگار مهلت نیافت و بجهت
هجوم لشکر تاتار گرفتار آمد و ذکر این قضیه بتفصیل از مساعدت وقت مامول است و در سنه اثنی و عشرین و ستمائه ناصر خلیفه درگذشت مدت خلافتش چهل و شش سال و بیست و
یکروز بود و بعضی پایهای چند بیش ازین گفته اند شصت و نه سال زندگانی یافت و با آنکه مال بسیار در دعوت و عمارت خرج میکرد بغایت زردوست بود در ایام خلافت او هر تاجری که در
بغداد فوت میشد مخلفات او را به بیت المال برده ورثه او را محروم میساختند و اکثر متمولان بغداد را بنا واجب مصادره کرد **ذکر خلافت الظاهر بالله ابو النصر محمد ابن ابو**
الناصر لدین الله با آنکه ظاهر ولیعهد پدر بود اکثر عمر او در حبس گذشت و در زمان بیعت پنجاه و دو ساله بود و در آن اوقات میگفت دکانی بعد از نماز دیگر بگشاید پیداست که چه
معامله کند و وی مردی عاقل و دیندار و هشیار بود و بر رعایا شفقت تمام داشته بقدر وسع و امکان رد مظالم پدر کرد و بدعتها که ناصر وضع کرده بود بر انداخت و بعد از عمر بن عبد العزیز
هیچ خلیفه بعدالت وی بر مسند خلافت ننشست و پدرش ناصر در هر محله از محلات بغداد حارس گماشته بود و در صباح حارسان محله ها بخدمت ناصر میرفتند و از کماهی حالات سکان
محله او را آگاهی میدادند و چون نوبت سلطنت بظاهر رسید آن رسم بر انداخت گفت که در کشف احوال رعایا و هتک ستر ایشان چندان فایده مترتب نیست باو گفتند که ترک این عادت
موجب فساد حال رعیت است جواب داد که من از خدا تعالی درخواست میکنم که ایشان را اصلاح روزی کند و حکم فرمود که جمعی را که بجهت مال دیوان در زندان بودند اطلاق کردند و مبلغ
ده هزار دینار پیش قاضی فرستاد و پیغام داد که جمعی را که بواسطه قروض در زندان باز داشته اند باید که این مبلغ را باصحاب دیون دهی و بر رضای خصمان نموده ایشان را از بند غم آزاد کنی طائفه از
مردم دون همت این را باسراف نسبت کردند گفت آخر روز در دکان باز کرده ام بگذارید تا عمل خیر بکنم پیداست که از عمر من چه باقی مانده است و وی در سنه ثلاث و عشرین و ستمائه برحمت
حق پیوست مدت خلافتش نه ماه و چهارده سال بود گویند چند نوبت رقعه های سربمهر در پایه تخت او انداختند و ظاهر آنها را بنابر آنکه میدانست که مشتمل است بر تقریر سعایت نگشاد و گفت
اگر بگشایم شاید که منقصت کسی ظاهر گردد و عیب و نقصان پوشیده و پنهان بهتر نماید **ذکر خلافت المستنصر بالله ابو جعفر منصور بن الظاهر** مستنصر نیز سیرت پسندیده داشت بعد از
فوت پدرش خاص و عام با او بیعت کردند و در جمعه اول که خطبه بنام او خواندند بر سر مردم درم و دینار لا تعد و لا تحصی پاشیدند و شعرا قصاید مشتمل بر مدح وی و مرثیه ظاهر گفته بروی خواندند و بخلاع
قیمتی و صلات گرانمایه اختصاص یافتند و او در دعوت ضیافت خوانها بیفزود و در روز عید انعامات جزیل و صدقات کثیر بعلما و مشایخ و ائمه مساجد و ارباب احتیاج داد و در ایام
دولت خویش مدرسه بنیاد نهاده بانجام رسانید و در آنجا کتابخانه ساخت محتوی بر کتب بی نهایت که مشتمل بود بر انواع علوم و در آنجا چهار مدرس که هر یک مذهبی از مذاهب الاربعه مشتغل
نصب فرمود و گفت تا هر روز شصت و یک کس از طلبه علم ملازمت نمایند و بجهت ایشان نان و گوشت و اصناف فواکه و انواع حلویات و غیر ذلک معین گردانید و همچنین
دار القراءات و دار الشفا را احداث نموده مستغلات مرغوب و قریهای معمور برین مواضع وقف کرد و مفتاح تولیت ابواب البر را در کف کفایت موید الدین ابو طالب محمد علقمی
که در زمان مستعصم وزیر شد نهاد و در هر محله از محلات بغداد دار الضیافت مقرر گردانید که در آن موضع پیوسته الوان اطعمه مهیا بودی بتخصیص در شبهای رمضان و در عصر او عراق
غیرت رشک بهشت برین گشت گویند که روزی قریب بعید بر بام قصر بر آمده دید که بر اکثر بامها جامههای شسته انداخته اند از وزیر پرسید که این چیست وزیر گفت مردم جامههای
خود شسته اند تا در روز عید بپوشند فرمود که اهل بغداد چنان درویش شده اند که قوت و مکنت آن ندارند که بجهت عید جامه نو سازند آنگاه زرگران را امر کرد تا بنادق طلائی ساختند و هر روز
آن بنادق را بخادمان میداد و امر میفرمود تا در کمان گروهه نهاده در منازل بغدادیان می انداختند آورده اند که روزی با یکی از بغدادیان و مقربان تفحص احوال خزینه میکرد
ناگاه بسر حوضی رسید که مملو از دنانیر و دراهم بود گفت که آیا چندان مهلت یابم که این اموال را خورم و بخشم آن مقرب در خنده شد خلیفه از سبب آن پرسید جواب داد که نوبتی در
خدمت امیر ناصر الدین الله بسر این حوض رسیدیم بمقدار وجب مانده بود که پرشود امیر چون ازین حوض تهی دید گفت آیا چندان زنده مانم که آنچه ازین حوض خالی مانده مملو گردانم و انتظار ما
مستنصر کی اقبال شرابی بود که حاتم و معن زائده و آل برمک را النسبت باو از بخلا می شمردند و اگر آنچه وی بمردم داده مفصل گردد شاید از آن حروف را گزاف نسبت کنند مستنصر در سنه

ار بعین و مئة که وفات یافت زمان خلافتش شانزده سال و دو ماه و هفت روز بود ذکر خلافت المستعصم بالله ابو احمد عبد الله بن المستنصر بالله مستعصم سی و پنجم و دویست از اولاد عباس و سی و نهم خلیفه و او از جمله خلفای عباسیه تمیز تکبر و کثرت اموال و نفائس از نزدیکان مجوهر خود بیشتر مغرور و ممتاز بود و به بیشوکت و عظمت و دبدبه و افراه مذکور دیار و اقطار بلاد و امصار آشاره و اختیار یا و سعت کره زمین و در بلاد شرق و غرب خطبه خلافت و امامت بنام او خوانند و در دار و اهل و دولت او در عراق و پای صعید و سی نمود و او بواسطه مرضی آسیای لاعصی تصدق فرمود و در سنه اثنی و اربعین و ستمائه منصب وزارت خویش باین علقمی بازرانی داشته و در سنه سبع و اربعین آب و جاه بنیان طغیان کرد کاثر عمارات بغداد و خراب شد و در سنه الاسلام سنه سجد پیش نماند که مردم در آن مسجد نماز میکردند و در سنه احدی و خمسین هلاکو خان از ممالک شرقی متوجه ممالک غربی گشت و در سنه اربع و خمسین و ستمائة مجموع قلاع رود بار را که در حدت تصرف رکن الدین خورشاه اسمعیلی بود تسخیر نمود و بعد ازان بشورت خواجه نصیر الدین طوسی متوجه بغداد شده بر آن مملکت استیلا یافت و خلیفه با پسران و جمیع ذخایر را که در عباسیان گرد آمده بود بقتل رسانید و عباسیان را محبوس گردانیده بود مقتول ساخت و تفصیل این قضایا در دفتر پنجم بمحل خود رقم زده کلک بیان خواهد گشت انشاء الله و عدده اعوام خلافت مستعصم شانزده سال و هشت ماه بود و زمان حیاتش بقول جمهور مورخان قریب چهل و شش سال و سه ماه و خلافت عباسیه بروی ختم شد و الحق شیخ سعدی شیرازی فرماید ۵ آسمان را حق بود گر خون گرید بر زمین ✤ بر زوال ملک مستعصم امیر المؤمنین ✤ و سی و هفت کس از انبار عباس بر سریر خلافت نشستند و مدت بانصد و بست سال و کسری ایام حکومت ایشان استداد یافت یکی از شعرا گوید ۵ از بنی عباس سی و هفت بود ✤ در زمان و دیج شان شد سینه اعدا نگار ✤ بود و سفاح آنکه منصور مهدی ✤ از عقب ✤ هادی و هارون امین مامون امام کامگار ✤ معتصم الگاه و اثق بعد از و متوکل هست ✤ منتصر پس مستعین بود ست و معتز منیکار ✤ مهتدی و معتمد پس معتضد ✤ پس کفی ✤ مقتدر پس قاهر و راضی امام روزگار ✤ متقی مستکفی و آنکه مطیع طایع هست ✤ قادر و قائم پس ازو ی مقتدی شد آشکار ✤ بعد ازو او مستظهر مسترشد هست و راشد هست ✤ متقی و مستجد انکس نیز گردون شد شکار ✤ مستضی و عاضد و طاهر گر مستنصر هست ✤ آخرین قوم مستعصم به حکم کردگار ✤ و ذکر شمه از خصائص ذات حضرت فلک منزلت سپهر مرتبت مقرب حضرت سلطانی مستجمع امراء دولت خاقانی آنکه در اظهار کلمه الحق نیابت پیشینیان از شیر و شمشیر نظام الدوله و الدین و الدنیا و الدین امیر علی شیر آبد الله تعالی ایام دولته و زاد سواد رقعته و شمته و اقبال عظیم تر سوابق و شریف تر سبقتی که نفس نفیس و ذات همایونش بدان مفطور شده سلامت طبع و اعتدال مزاج هست که آن یک خزن کنوز علوم و این یک مصدر محاسن شیم تواند بود چه یک نیک از بد و خیر از شر و نفع از مضرت از سمین و اطلاع بر غرض علوم و اسرار و صنوف حکمت و وقوف بطلائف نکات فنون عربیت موقوف بر طبع سلیم و ذهن مستقیم هست انصاف بصفات یزدانی و تجلی تجلیات رحمانی و تخلق به اخلاق الهی و فور تبحر لیات ناتهای و ارکاب باجمال جنسه اعتناب از مخال دینه و احتیاز از شره و مقصود و انکشاف بر جمال مطلوب مرتب بر اسداد و تمکامی مزاج معتدل لقاده این کلمات و خلاصه این مقدمات آنکه حضرت باری جل و علا در باره آنحضرت اصناف نکمی را زانی داشته اورا بتوفیق اشکمال قوت نظری و عملی موفق گردانیده هست چنانچه از سپدار سن شباب الی یومنا هذا با وجود انتظام اسباب و وصول مطالب و حصول آرب و اجتماع مواد و شوکت و عظمت و تکفل مهمات طبقات انام و انجاح حاجات خواص و دانام و تنفیس امور ملک و تنظیم احوال عالم و تعلق خاطر شریف بترفیه حال رعایا که موجب خوشنودی حضرت خالق البرایا هست هیچ روزگار خزینه آثارش بتصحیح الفاظ و تحقیق معانی و ترتیب دلائل و تنقیح مسائل و آشکاف اسرار علوم عقلی و آشکاف فنون نقلی معروف نیست و بسه آشکاب اقسام منقول و منقول مشغوف و در استخراج احکام فروع و اصول مشغوف است شرح کمالات متعدد نسبت بفضایل انسانی اورا تحمل از عهان وصف مقالات بلیغا قیاس بالفاظ آبدار نتواند گشود و از سجر بیکران رای عالم آرای او مشکوة انوار هدایت طبع شکفکشای او مصباح اضواء روایت در کشف احجار کتب مداوی تقریر او دانی و در شرح مشارق معانی اخبار مصطفوی تحریر او کافی و توضیح عبارات مطولات مقالش مستغنی و توضیح اشارات مخفیات مقالش مستکفی فحص آرای متقدمین از نتایج فکر صائب منش نمونه محصل ابحاث متاخرین از بدایع رای ثاقب منش نشانه آن صفات قریحه او آب حیوان زنده دل و از خوت طبیعت او روان ابو علی محل ۵ ایه رایت و هوا نوار کواکب ما نوطه و بیه طبیعت کند انشکال حوادث را حل ✤ نطق دش سخت لال او بود چون اکم ✤ عقل دش نظرت کج نگردد چون احول ✤ جز در آمینه آیت نتوان دید نظیر ✤ جز بر آسمان نرسد خواجت نتوان یافت بدل ✤ بعد از نزاع بنان از بیان قوت نظری در بیان آنچه باو نشش استمر و مکمل قوت عملی هست باین دو بیت آکتفا کرده ۵ ایا صوتو تو در دست روزگار ذلیل ✤ نه می دهد ترا دست صنع کردگار گواه ✤ نجز دلاور و دو بر زبان تو سر گز ✤ مگر در اشهدان لا آله الا الله

ادای حمد و نخل پیرای گلشن ثنا لایق شاد بی انجمن زیبای فکاین که

از کتاب لاجواب پاصداقت یعنی تاریخ بی نظیر مرغوب بی پیرایه که در هفت مجلد هر هفت مجلد سبع سیاره برای فن خلاصه تاریخ سلاطین صفویه است

اعنی

روضة الصفا ناصری

جلد چهارم

تصنیف مؤلف اخوند ملا محمد کاشی شاه پسندی که در تدوین این نسخه جامع داد سخنوری داده الحق قانونی بپا ساخته بسعی و همت شاهزاده عالم و عالمیان سپهر جناب مستطاب اقدس امجد اعظم اکرم ارفع اعلی امیر زاده محمد حسین میرزا خلد الله ملکه و سلطانه

در مطبع فیض مجمع می مشی نولکشور طبع زین سی نشد لهاشد

جلد چهارم از روضة الصفا

بسم الله الرحمن الرحیم

فهرست نسخهٔ سعادت ابدی و دیباچهٔ نبوت که از بدایت خلقت تا نهایت مخلوقات عالم علوی و سفلی را خلعت وجود پوشانید حکیمی که از محض حکمت انتظام حال عباد و ارتفاع آفاق برافت و سیاست سلاطین ذوی الاقتدار منوط و مربوط گرداند ۹ مرا و ارسد که بر بارگاه قدسیت و درگاه غنی بی نیازی رابسر بر سند تاج بخت بیکی از بندگان درآرد بر تخت و صلوات بلا انتها و تسلیمات لاانقضی بر مرقد اقدس و مشهد مقدس سرور انبیا و مقتدر اصفیا آن مخاطب بخطاب لک لعمرک و آن مشرف بتشریف کلمه لولاک لما خلقت الافلاک و بر ارواح مطهر و اجساد معنبر عترت و اصحاب و عشرت و احباب او باد اما بعد چنین گوید مسود اوراق محمد خاوندشاه وفقه الله تعالی للنیل ملتمسنا که باعث کلی و غرض اصلی از تالیف این کلمات و تمهید این مقدمات آنست که محمد و آبرقهٔ التفات منیر آفتاب تاثیر و دولتمندی اختصاص یابد که کلیهٔ انواع زیور و اصناف دانش تحلی یافته ذات حمیدة الصفات او باتحاف خیر و اعمال برصورت استکمال پذیرفته و برتبهٔ رفیع و تمیز و فضیلت از فواضل زمان ممتاز و مستثنی آمده و بمرتبهٔ بلند ادراک دقائق و معنی و دقائق تبیان سزآمد اما مثل دوران گشته و هو الامیر العادل الفاضل حسیب النسیب عمدة اعیان الملک والملة قدوة ارکان الدین والدولة ظل الله فی الارضین مرآة اسرار الآفاق محی مراسم الایالة بالاتفاق جامع آیات الرافة والاتصاف ناصب رایات العدلة والانصاف مقرب الحضرت السلطانیه مستعد المملکة الخاقانیه بحول الصنیعه والکبیر نظام الملة ولدنیا والدین امیر علی شیر القدسی یقال فی شانه العالی بیت فائق بقدر بهمه کس نسزد صفت ۹ فالکس الطف وجهه خلق آفتاب دار ۹ حضرت باری تعالی ساحت عز او را زنا نایبهٔ مذلت و شائبهٔ منقصت محفوظ و مامون دار او و آن اعلی جناب را باحراز سعادات و مرادات دنیوی و اخروی فائز و سرافراز گرداناد بمنه و فضله و عونه و بانا شرعت فی القسم الرابع من الاقسام السبعة لعنایت ملک الکبیر المتعال و هو المیسر لادراک جمیع المطالب والآمال گفتار در حکومت ذوالیمینین و اولاد او که ایشان را ملوک طاهریه گویند چون طاهر بن حسین بن مصعب خزاعی محمد امین عباسی را بکشت و مامون از خراسان بغداد رفت طاهر در سلک بندگی خلافت انتظام یافته ملازمت مینمود تا روزی در مجلس مامون در آمد و مامون بشراب خوردن اشتغال داشت فرمود که حسین خادم طاهر را کاسه بدهد داود برین اشنا مامون در گریه شد طاهر گفت ای امیر از شرق تا غرب عالم در تحت فرمان تست هیچ نمیدانم که سبب این گریه چیست مامون فرمود از برای امری بسیار که اظهار آن مستلزم مذلت و خواریست و انخفای آن مقارن غم و بیماری و مجلس بی اندوه نمیشود بعد ازان بمرتبه گریه بر مامون مستولی شد که طاهر را مجال سوال نماند و از پیش مامون اندیشناک بیرون آمده یکی از معتمدان حسین خادم را طلب داشت و بوسیلهٔ خطیر یاوداد که بمجدد خمور سایده و اوران دار و که از مامون بپرسد که سبب آن گریه چه بود و لازم حسین دو بست هزار درهم پیش او برده و مدعای طاهر ذوالیمینین را بعرض او رسانید چون روز دیگر حسین شرف پایبوس مامون دریافت مامون ازوی شراب خواست گفت شراب منهم تا امیر سبب گریه خویش که دیروز واقع شده با بنده بگوید مامون گفت ترا با این سخن چه کار است حسین گفت این گستاخی جهت آنهست که از گریه علیه و خبر من استیلا یافته مامون فرمود که اگر این را باکسی بگوئی تراالبته حسین جواب داد که من هرگز با فشای راز متعهم نبوده ام مامون فرمود همین که چشم من بطاهری افتد احوال برادر و محمد این

وکشته شدن او بدان ذل و هوان بخاطرم میرسد خود را نگاه نتوانم داشت حسین کیفیت حال بطاهر رسانید طاهر نزد احمد ابی خالد وزیر رفته گفت هرگاه مامون فیکوئی کند ضایع نماند انگاه
او را از ان منطق اعلام داده التماس نمود که او را بجدی از حدود و ولایات فرستد تا از باس و تحفظ مامون مصون و مامون ماند احمد ابی خالد متقبل ملتمس ذو الیمینین شده بخدمت
مامون شتافت و چون بمجلس درآمد خلیفه از وی استفسار احوال مملکت نمود وزیر گفت که چند شب ست که سلطان منام از سرا پردهٔ دیدهٔ من رخت بر بسته مامون از موجب آن پرسید احمد
جواب داد که احوال مملکت خراسان نامضبوط است و لشکر ترک نزدیک و غسان که والی آنجاست از عهدهٔ ضبط و دارائی آن ملک بیرون نمیتواند آمد مامون گفت مصلحت چیست وزیر گفت
طاهر بن حسین را بایالت آن مملکت باید فرستاد مامون فرمود که بروی اعتماد آن نیست که مخالفت نکند احمد گفت هرچه از وی صادر شود من ضامنم مامون بدان رضا داده طاهر بروی
بخراسان نهاده در حکومت آن ممالک باندک زمانی مستبد و مستقل گشت کلثوم ابن ثابت گوید که من در ایام خلافت مامون صاحب برید خراسان بودم در جمعه از جمعات طاهر بمنبر رفته خطبه
خواند و بعوض دعای خلیفه این کلمات بر زبان راند که اللهم اصلح امة محمد بما اصلحت به اولیائک واکفها شر من بغی علیها وحسد بهم الشعث وحقن الدماء واصلاح ذات البین با خود
گفتم که اول کسی که درین قضیه کشته شود من خواهم بود چه این خبر پنهان نتوانم داشت و در خانه غسل کرده کفن حاضر ساختم و صورت حال را بی زیاده و نقصان در قلم آورده ببغداد
فرستادم روز دیگر قبل از طلوع آفتاب از سرای امارت کسی بطلب من آمد من کلمهٔ شهادت بر زبان گذرانیده روان شدم چون بدانجا رسیدم طلحه ابن طاهر از دار الامارة بیرون آمد و گفت
واقعه دیروز را نوشتی گفتم بلی گفت امروز خبر مرگ طاهر را بنویس من بازگشته و صورت قضیه را قلمی کرده ببغداد فرستادم گویند چون خبر اول بخلیفه رسید با احمد ابن ابی خالد گفت که ترا در بردن او بخراسان
باید رفت که ضامن طاهر توئی احمد بهمت بر ترتیب و تجهیز لشکر گماشته بساز رفتن مشغول شد روز دیگر ناگاه خبر وفات طاهر رسید و احمد ابی خالد از ورطهٔ تکلیف رهائی یافت بصحت پیوسته که چون
ذو الیمینین نام مامون از خطبه بیفکند بعد از ادای جمعه خدمتش رایت گرفته مریض گشت و صباح او را در فراش مرده یافتند مدت یکسال و شش ماه حکومت خراسان متعلق با او بود و ابو الطیب کنیت
داشت و یک چشم او از نور بهره نداشت شاعری دران باب گوید عربیه یا ذا الیمینین وعین واحدة + نقصان عین ویمین زائدة ذکر حکومت طلحه ابن طاهر ذو الیمینین چون خبر وفات
طاهر بسمع مامون رسید در شهور سنه تسع و مائتین جهت طلحه منشال و تشریف فرستاده حکومت خراسان بوی ارزانی داشت بعضی گفته اند که عبد الله ابن طاهر در حین وفات پدرش در رقه بود
و بحرب نصر بن شبث خارجی قیام مینمود و مامون او را بر مجموع اعمال طاهر والی گردانید و عبد الله حکومت خراسان را از راه نیابت برادر خود طلحه تفویض نمود و خلیفه درین باب مضایقه نفرمود
بالجمله در زمان حکومت طلحه حمزهٔ ثانی در ولایت سیستان خروج کرد و طلحه بدان جانب لشکر کشیده بعد از محاربات بروی ظفر یافت و سیستان را مضبوط ساخته بخراسان بازگشت و در سنه ثلاث
عشر و مائتین طلحه بیمار شده رخت بسرای دیگر کشید و پسرش علی بن طلحه قائم مقام پدر شده جمعی بروی خروج کردند و در نواحی نیشاپور با خالفان محاربه نموده کشته شد ذکر حکومت
عبد الله بن طاهر ذو الیمینین دران آوان که عبد الله بن طاهر بفرمان مامون بورود و تهیهٔ اسباب بمقابلهٔ بابک خرمی مشغول بود خبر خروج خوارج و خبر قتل علی بن طلحه ببغداد رسید
مامون بعبد الله پیغام داد که بخراسان رود و بدفع مفسدان آن ولایت قیام نماید عبد الله بموجب فرموده روی توجه بدان مملکت نهاده دران ایام قحطی عظیم در خراسان روی نموده
باران از آسمان باز ایستاده چنانچه مردم از زراعت آینده نیز نومید شده بودند چون عبد الله به نیشاپور رسید ابواب جهت مفتوح گشته باران بسیار بارید و در زمان دولت عبد الله خراسان
معمور شد و در سنه خمس و عشرین و مائتین یکی از غلامان عبد الله از مصر با جمعی متوجه خدمت او گشته چون بقم رسید جعفر بن داود که دران حین اظهار مخالفت مامون میکرد با او محاربه نمود و غزنیه
بروی ظفر یافته در سنه ست عشر و مائتین عبد الله بن طاهر خراج خراسان را معمور و مستاصل ساخت و چون مامون بجوار رحمت ملک بیچون پیوست و معتصم بر سریر خلافت نشست بجهت عبد الله
ابن طاهر عهد و لوا فرستاد و پسرش محمد را در بغداد ترتیب فرمود تا از جملهٔ معتبران وی گردید و چون محمد بن عبد الله در گذشت معتصم بروی نماز کرد و در سنه سبع و عشرین و مائتین معتصم فوت شد و پسرش
الواثق بالله متصدی امر خلافت شد و او نیز در تعظیم و تکریم عبد الله دقیقهٔ مهمل نگذاشت و عبد الله بن طاهر در شهور سنه ثلاثین و مائتین نقد حیات بقابض ارواح سپرد مدت حکومت او در
خراسان هفده سال بود و عمرش بقول اصح چهل و هفت سال بود عدل و سخاوتش بی نهایت داشت و بغایت ادیب و فاضل بود و اشعار عربی خوب دارد شعرا در بارهٔ او مراثی گفتند چون قلم
مشکین رقم بدین مقام رسید حکایتی بخاطر گذشته ثبت افتاد آورده اند که در ایام حکومت عبد الله بن طاهر جمعی مجوس در هرات مقارن مسجدی آتشکده داشتند و چنانکه در شرع مقرر است
جزیه میدادند و سکیس متعرض ایشان نمی شد روزی یکی از واعظان که در قریهٔ بالان وعظ میگفت در اثنای سخن فرمود که درین شهر مسلمانی ضعیف ست مؤید این مقال آنکه مسجدی و
آتشکده متصل یکدیگر واقع شده و اهل اسلام در دفع این صورت اهمال و تغافل مینمایند ازین کلمات عرق حمیت مسلمانان در حرکت آمده خلقی کثیر اتفاق کردند و چون شب شد در تخریب
مسجد و آتشکده سعی نموده و از عمارت آن دو موضع اثر نگذاشتند و در همان شب مسجدی جدید بجای آن مسجد و آتشکده طرح انداختند مجوس چون صباح سر از خواب غفلت برداشتند از مسجد
قدیم و آتشکدهٔ خویش نشانی ندیدند و دو حیرت بر دماغ ایشان راه یافته متفحص آن قضیه گشتند و چون بر حقیقت حال اطلاع یافتند از هرات به نیشاپور رفته بعرض عبد الله رسانیدند
که در ایام دولت تو چنین حیفی بر ما رفته اکنون تظلم آمده ایم و امید میداریم که داد ما بستانی عبد الله طاهر فرمان داد که از حقیقت آن مهم استعلام نمایند چون امنا در مقام تفتیش

آمده بود هزار پیر بمماز نفس برات و قرعی و بلدیه مجتمع گشته گواهی داده‌اند که مادت الحیوة این سجد را بهیچ حیثیت که حالا واقع است و دیده ایم و قبل ازین درین موضع نه آتشکده و نه بنائی دیگر بوده و در اداهی این شهادت طمع ثواب داشته‌اند **ذکر حکومت طاهر ابن عبد الصمد** چون خبر وفات عبد الصمد بن طاهر بسمع واثق خلیفه رسید طاهر ابن عبد الصمد را بمجموع اعمال کرمان متصرف بود و اکثر ولایت خراسان در تحت تصرف او بود و هر یک از برادران او را بقدر استحقاق و استعداد بحکومت ولایتی فرستاده بود و چون مدت دو سال از حکومت طاهر بن عبد الصمد بگذشت واثق بآخرت رفت پس برش متوکل بر سریر خلافت متمکن گشت و حکومت طاهر ابن عبد الصمد را بر داشت و در سنه تسع و ثلاثین و مائتین طاهر برادر خود محمد بن عبد الصمد را ببغداد فرستاد و متوکل او را اصالتاً بخطاب ولایت و در اعمال و اسلم نائب مناب خود ساخت دران ایام بعرض متوکل رسانیدند که عیسی بن جعفر بن عاصم که یکی از متعینان بغداد بود ابو بکر صدیق و عمر فاروق و عائشه صدیقه را رضی الله عنهم دشنام داده است متوکل از سماع این سخن واقعی عیسی را بگیرد و چندان تازیانه بزنند که بمیرد و بعد ازین مدت موجب فرخ و عمل نمود و طاهر بن عبد الصمد در خراسان بحکومت اشتغال مینمود تا در زمان خلافت مستعین دران ولایت وفات یافت **ذکر حکومت محمد ابن طاهر ابن عبد الصمد ابن طاهر** چون خبر مرگ عبد الصمد بسمع مستعین گشت امارت خراسان را بمحمد بن طاهر تفویض نمود و محمد بن عبد الله طاهر را در عراق بجای برادر بن امین ساخت گویند محمد بن عبد الله بفضل و ادب موصوف بود و بلهو و لعب و طرب عیش نهایت مائل و رایام دولت خویش عمارت طبرستان را بهم خویش سلیمان ابن عبد الله طاهر داد و در شهور سنه احدی و خمسین و مائتین حسین ابن زید العلوی که مروی فاضل شاعر بود دران ولایت خروج کرد و بر اکثر بلاد دیلم و گیلان مستولی گشت و سلیمان بن عبد الله متهزم شده بری رفت و از انجا ببغداد و شکایت مستعین برد و بعد از مستعین ممزا و معتز بتربیت کرد و او را در کنار عاطفت گرفته تا در سنه ثلاث و خمسین و مائتین وفات یافت و رتبولایة یعقوب ابن لیث بعد از ضبط سیستان بعضی و الایات خراسان را متصرف شده بعد از اندک مدتی لشکر بهرات کشیده عامل محمد بن طاهر را از انجا بیرون کرد و توقیع که دار السلطنه طاهریه بود نیز گرفت و بقهر و محمد بن طاهر گریخته به نیشاپور رفت و در سنه سبع و خمسین و مائتین حسن بن زید علوی لشکر بجرجان کشیده بران ولایت مستولی گشت و چون محمد بن طاهر باستیلای حسن الطالبی یافت مال بسیار به لشکریان داد و ایشان را بجنگ او فرستاد حسن بن زید لشکر خراسان را شکسته و بسیاری از ایشان را کشته اموال و غنائم فراوان از انجماعت گرفت و محمد بن طاهر ضعیف شده چه اکثر بلاد خراسان را یعقوب بن لیث گرفته بود و در ولایت جرجان را نائبی حسن بن زید متصرف گشته دران ایام طائفه از اعیان خراسان گریخته بودند و التجا بدرگاه محمد بن طاهر برده و از انجمله ابو الحسن فضل ویرا درخواست نمود و بعد از چند یعقوب لیث الصفاری فرستاده ایشان را طلب داشت محمد اجابت نکرد و دین معنی موجب ازدیاد وحشت شده و در سنه اربع و خمسین و مائتین یعقوب لیث قاصد نیشاپور شد چون احمد فضل این خبر شنیده بابرار و خود بدار الاماره رفت تا محمد بن طاهر را ازین واقعه آگاه سازد حاجب گفت امیر را نخیتوان دید زیرا که در خلوت فضل گفت کسی می آید که امیر را بسیار سازد پس احمد برادر خود را بجانب پیش عبد الصمد بن صالح سخنی رفتند و او نیز از یعقوب گریخته بخدمت محمد بن طاهر آمده بود چون صورت حال باو گفتند و دانست که محمد بن طاهر را غفلت دریافته دو لشکر خود را بآخر رسیده بهمراه احمد بن طاهر بجانب ری فرستاد و خود بموکب حسین بن زید علوی بیوست و چون خبر توجه یعقوب بنزدیک محمد بن طاهر رسید گفت الهی پیش او فرستاده بپیغام داد که بجهت خدای عزوجل مرا بحال خود گذار تا باشتغال نماید تمام یعقوب بخشم برو سالها مکروه گردانیده بود و بیا یعقوب گفت که مشورت من اینست چون رسول بازگشته به نیشاپور رسید خواص محمد طاهر را عیان آن ولایت قاصدان پیش یعقوب فرستاده الحاد القیاد کردند و بالآخر محمد بهمت یعقوب گرفتار شد و دولت طاهریه بالقرار از میان برخاست و بدین سبب همه پادشاهان نیک عقاد و خیریه رو بدو نهاد خراسان در ایام حکومت آن طبقه در نهایت معموری و آبادانی بود و شاهوار سامی آن جماعت را در بین و وسعت آورده سه دختر خراسان را از منصب شاه طاهر بطلب بود و عبد الله بازطاهر گرد محمد آن چگونه بیعقوب داد تخت و کلاه از جمله ستاده‌های محمد بن طاهر کی آنست که گفته اند شخصی در نیشاپور بود محمود نام و او کنیزکی داشت در نهایت حسن و جمال شعر خوب گفتی خط نیکو نوشتی و رباب نیکو نواختی و نرد و شطرنج باختی و اوصاف این کنیزک بسمع محمد رسیده شیفته او گشت و بکرات پیش محمود فرستاده آن جاریه را بهای گران خریدار شد و چون محمود قبول خاطر بآن کنیزک داشت بهیچ اور ضا نداد چون مدتی ازین بر گذشت و محمود هر چه در داشت مصروف آن کنیزک ساخت هر دو محنت و بیتوانی و تنگدستی میکشیدند ماقبت محمود کسی نزد امیر فرستاد که جاریه را امیفرستم تا هم بدست خود بخانه محمود رفت و سیم پیش او نهاد محمود بر خاست و بمجرد که جاریه رفت و بکنیزک گفت برخیز و جاریه بپوش و استعداد رفتن خانه امیر کن که ترا میفرستم جاریه چون این بشنید فریاد و زاری آغاز کرد و بگریه و بگوشش امیر رسید محمود گفت ای جاریه موجب این اضطراب چیست جاریه گفت المفارق و سور کنی که بعد ازین ترا بسروی و بپوسته در راحت و آسایش خواهی بود کنیزک جواب داد که ای خواجه آخر کاین سان نیست که از خود جدا سازی محمود گفت تو سیدانی که در دست من از شتاع و دنیوی چیزی نمانده و تو گرسنگی و بر هنگی میکشی این فکر کرده ام تا تو باقی عمر براحت و خوشدلی بگذرانی جاریه جواب داد که از بیع من در گذر من صد کردم که بکسی که لائق زنان باشد جهت خود تو مدت العمر قوتی حاصل کنم محمود گفت اگر چنین است من ترا آزاد کردم و بنوزده دینار زر نیم بمبالغه نکاح در آوردم چون محمد طاهر این ماجرا شنید محمود را طلبیده گفت این چهار بدره سیم تو بخشیدم تا بدانزین بر فراغت بیت و روزگار بگذرانی دولت بردا بن افشانده بر خاست و ذکر جمیل خویش در روزگار بیادگار

آگذاشت گفتار در قضایای آل لیث و ابتدای کار یعقوب تا آنزمان که بسلطنت رسید و این جماعت را در ارباب تاریخ صفاریه گویند لیث پدر یعقوب دمی گری بود در سیستان و پسر داشت یعقوب و عمرو علی و هر سه پیش حکومت کردند اما حکومت علی زیاده امتداد نیافت حال و دمی گری و هر چه از ان حرفه بدست آوردی کودکان را ضیافت نمودی چون پسین رشد و تمیز رسید چیزی از مرد مجلد بخدمت او کمر نبستند و براه زدن شغول شدند تا اسباب سرداری مرتب سازد و دوران کار شرط الفتا نگاه داشتی و با ندک چیزی از آنچه در وند در سنه تسع و ثلاثین و مائتین که خراسان و توابع آن بطاهر بن عبدالله متعلق بود شخصی از اهل نسک او را صالح بن نصر گفتندی بطلب بملکت سیستان تولی گماشت و یعقوب بلیث نوکر صالح مذکور شده و درین اثنا طاهر بن عبدالله لشکری فرستاد تا صالح را از نواحی سیستان براندند و بعد ازین دو سه نفر خروج کرده سیستان را گرفتند و لشکر طاهر را از حوالی سیستان بیرون کرده چون در هم از عهده ضبط سپاه و کما ینبغی نقضی نمیتوانست نمود یعقوب بن لیث را امیر لشکر ساخت چون متجدد و مضعف دگر در هم شاهره کردند پیشوائی و سرداری یعقوب را بقدم اقبال تلقی نمودند و در هم نیز ضبط و ربط امور را برای و رویت او معوض گردانیدند و در کامل التواریخ مذکور است که حاکم خراسان جبلی الله شیخ نابرد نام هم ظفر یافت و او را گرفته ببغداد فرستاد و خلیفه او را مدتی محبوس داشت و بعد ازان او را رها کرده در هم بخدمت خلیفه مشغول شد و بعد از غیبت در هم یعقوب بر سجات علیه تردی کرد و منبع فتنه خوارج بر داشت و یاران و دلاوران یعقوب چنان فرمان او میبر دند که مزیدی بران متصور نبود چون یعقوب از ضبط سیستان فارغ شد لشکر بخراسان کشید و دران سال زیاده فتحی میسر نشد لاجرم بسیستان بازگشت ناچار در گرز سر ساز متوجه گردید و در سنه ثلاث و ستین و مائتین چنانچه مذکور شد باز بجانب خراسان توجه نموده هرات و قوشنج را گرفت و ازانجا بجانب کرمان بخدمت فرمود گماشته حاکم شیراز را که حکومت آن دیار استقلال مینمود بگرفت و ازانجا الطرف شیراز روان شده و باد الی فارس محاربه کرده و ازانجا بر بست آورده و دوباره باز سفید دوده باز ابلق و صمد سن شک و تبرکات دیگر ببغداد فرستاد و بخلیفه پیغام داده که من طیع و منقاد و مسلسستان باز گشت و حاکم شیراز را بند کرده با خود ببرد و در سنه سبع و ستین و مائتین باز یعقوب لشکر بفارس کشید و درین نوبت خلیفه ابغداد معتمد یا او پیغام داد که چون ما مملکت فارس بتو مذالیم بهت بجیت که زمان زمان لشکر بانجا میکشی سوقی براد خلیفه که صاحب اختیار و مرجع مملکت بود رسولی پیش یعقوب فرستاد و مصوب و ملکی روان گردانید مضمون انکه ایالت و ولایت فارس و خلخستان و سیستان و تغلن سیستان بو دارد باید که متوجه الضوب گردد و یعقوب ازفارس راجعت کرده منازل قطع نموده بسلخ رسید و انجا بالشکری گران متوجه کابل شد و کابل را گرفت و تصرف آورده حاکم آن ولایت اسیر و دستگیر گشت و بلدان مهرات رفته بر آن دیار مستولی گشت و از مهرات بجانب نیشاپور شتافت و محمد بن طاهر نزد یعقوب آمده و یعقوب او را با اقارب و عشائر که مجموع صد و پنجاه نفر بودند متبدد کرد و بسیستان فرستاده و در خراسان نواب خویش نصب کرده آنگاه متوجه طبرستان گشت تا حسن بن زید علوی محاربه نماید و نسب آن بود که عبدالله سنجری که از یعقوب گریخته نیشاپور نزد محمد بن طاهر آمده بود چون خبر توجه یعقوب معلوم کردند ازان موضع فرار نموده بحسن بن زید علوی طبرستان شتافت چنانچه سبق ذکر یافت و یعقوب رسولان نزد حسن فرستاده و اورا طلب داشت حسن بدان سخن ملتفت نشده یعقوب خشمگین شد و لشکر بجانب او کشید حسن بسیاری سپر بسیم بالشکری آراسته در برابر حسن آمد گفتند یعقوب غالب شد حسن بگریخت و زمین دیلمان رفت و یعقوب از ساری بجانب آمل تاخته خراج یکسال ستده و ازانجا متوجه ولایت دیلم شد تا بار دیگر حسن را تعاقب کنند و در راه چهل شبانه روز متصل باران باریده و مقدار سیصد هزار مرد از لشکریان یعقوب تلف شدند و خود وش بر حال بازگشته رسولی بخدمت خلیفه فرستاد که من طبرستان را فتح کرده حسن بن زید را منهزم ساخته بودم بسبب چشم بیشت که نظر بخلافت عاطفت گردد اما خلیفه حکمی بجانبان ری و خراسان و طبرستان فرستاد مضمون انکه یا یعقوب راقبل ازین بحکومت سیستان نصب کرده دیده و دانسته و اکنون اظهار تمرد و عصیان نموده باید که شمایه شاهیه تعاشا بروی لعنت کنید و این حکم بنابر آن صدور یافت که یعقوب لیث بنیشاپور آمده و آل طاهر را گرفته و بند کرده بسیستان فرستاده است ذکر استیلای یعقوب بن لیث بر ممالک فارس و محاربه او با موفق برادر خلیفه چون محمد بن واصل تمیمی در فارس عامل خلیفه را گشته بران دیار مستولی گشت موسی بن بغا که از دار الخلافت حکومت بصره و اهواز و یمامه و فارس تعلق با و میداشت عبدالرحمن ابن مفلح را بجنگ بن واصل فرستاده او در اهواز خبر لشکر بغداد و شنیده از انجا باستقبال ایشان روان شده در راه فریقین بالتقاق ملاقات افتاده در ربی صفت بهمی نمود و محمد بن واصل غالب گشته ابن مفلح در پی تقدیر اسیر و دستگیر شده و هر چند خلیفه باین واصل پیغام فرستاد که عبدالرحمن بن مفلح را ببغداد قبول نفتاد چون این خبر بیعقوب لیث رسید طمع در ممالک فارس کرده متوجه الضوب گشت و بعد از قطع منازل بنواحی فارس رسیده میان او و دایی اصل مقاتله بمیان آمد و یعقوب غالب گشته علم دولت باوج آسمان رسید چون در ان ولایت مستقل گشت عزیمت ببغداد و نمود خلیفه منشور حکومت خراسان و طبرستان و فارس بنام او صادر گردد و چون رسول دار الخلافت به یعقوب رسید و گفت من بامثال اوامر راضی نمیشوم و البته ببغداد خواهم آمد معتمد خلیفه این خبر استماع نموده براد خود موفق را با لشکری باستقبال یعقوب روان فرمود و بعد از محاربه و مقاتله کلیل و مکری که در توابع خمسطرستان یعقوب لیث منهزم شده و بار دیگر سپاه سنگین فراهم آورده متوجه بغداد گشت و در راد بیج قبیح گرفتار شده طبیبان هر چند گفتند که حقنه میباید کرد قبول نکرد و گفت مرگ بزمن آسان تر از احتقانت

وورا ن بیماری رسول دار الخلافت نمود و رسیده استالت نامه و منشور نامه ولایت فارس آورده یعقوب تشیر و قدری نان خشک پیاز پیش خود نهاده رسول را طلب داشت و باو گفت که خلیفه را دعا بسیار بمن و بگوی که یعقوب میگوید که من خسته ام اگر بمیرم تو از دست من خلاص شده باشی و همین از تو و اگر زنده مانم میان من و تو این شمشیر حکم کند تا آنروز که غالب شوم و کام خود بیابم و اگر تو غالب آئی من این نان خشک و پیاز نباشم و ترک حکومت کنم انچه بازگشت و هنر بدارا الخلافت نرسیده بود که یعقوب وفات یافت و او ابنوبت دیباستی لیاقت و شهامت هر کس که پیش او در اید خدمت آمدی اگر در نظرش پسندیده نمودی حال او بپرسیدی که سلاح شوری و میدانی و تیر نشکوی و اندازی و در شمشیر زدن بصیرتی داری و بعد ازان از وی سوال کردی که در چین مدت یاکه بسر برده و ملازمت که کرده و در کدام معرکه بسازت نموده انگاه حکم فرمودی تا یکسال را مایحتاج او ر از ماکولات و ملبوسات و غیر آنها بوی داده دیه و آن شخص اگر پیش از انقضای یکسال چیزی طلبیدی فرمان دادی تا انچه داده اند ستر داده و نمانیده و مجموع اسپان متعینه ملک و لوه گرانمدگی و علیق چهار پایان از خاصهٔ خود میداد و تخمی چون بیت خود ترتیب کرده بود که چون بر انجا نشستی بر مجموع لشکر شرف بودی اگر از اوضاع لشکریان چیزی در نظرش ناپسندیده آمدی حکم کردی تا بتغیر آن قیام نمایند و هزار مرد جلد از سپاه گزیده بر یک راجاتی زرین داده که هزار مثقال طلا وزن داشت هر سه چنین نزد آن او نقره بزار نفر داده بود و آن چهار هزار آن مردم در اعیاد و محافل بپوشش می نهادند همچنین را و قوف بر اسرار او نبود و در امور ملک با همچکس مشورت نمیکرد چون دشمن او شنیدی که او را لشکریان او نبرد همچکس او لشکریان او نبرد و مجال آن نداشت که بی خصمت او دست بغارت و تاراج برد و در پس خیمه او خیمه بر نصب میکردند که غلامان خاصه و رانجا بسر می بردند هر گاه که او را کاری لجوجی یکی ازان غلامان را آواز دادی تا آن مهم کفایت کردی و هر روز در مطبخ او بیست گوسفند و پنج دیگ می پختند و اول حصه غلامان و درگاه خود امیکرد آنگاه بخواص دست مینهود و روزی یکی ازالیجیان با او گفت که ترا داعیه پیشوائی هست و وخیمه تو بغیر ازین بلاس که بران نشسته و سلاحی که بپوشیده هیچ چیز نیست یعقوب جواب داد که هر نوع که سردار معاش کند نوکران نیز همان نهج زندگانی کنند از غرائب حکایات که از یعقوب نقل میکنند یکی انست که بسمع او رسانیدند که ابو یوسف یعقوب بن سفیان بر عثمان عفان تبخری کرده نمیکند بلکه نسبت بعثمان عفان صحابی سخن میگوید یعقوب گفت او را چرا صحابی نگویند مرا صحابی کاری نیست مدت سلطنت یعقوب لیث یازده سال بود

ذکر حکومت عمرو بن لیث صفار چون یعقوب بن لیث وفات یافت برادرش عمر در تصدی امر حکومت شده عرضه داشتی بپایه سریر خلافت مسیر فرستاده اظهار اطاعت و انقیاد نمود و از دار الخلافت منشوری مرتب و بفارس و خراسان و شوکتی بغداد باو ارزانی داشتند و عمرو خلعت خلیفه قبول کرده عبد الله بن عبد الله طاهر را از طرف خود بجنگی دار السلام فرستاده خود بقزوین رفت و او تا انجا منهزم رسی شد و دران ولا عامل فارس محمد بن لیث که نائب عمرو بود اظهار مخالفت نمود و بنا بران عمرو متوجه آنصوب شده با محمد بن لیث حرب کرد و او را منهزم گردانیده باصطخر رفت و از اصطخر بجانب شیراز عنان عزیمت معطوف ساخت چون در شیراز قرار گرفت سه صد هزار دینار رویناری بر شکنج نام بن عمرو بن دلیست من عود و سه صد جامه نقش نقشهای غریب و سه صد ظرف از طلا و نقره و سه صد جامه با پایه بسم هدیه نزد موفق خلیفه فرستاد که بار و صاحب اختیار خلیفه بود و در سنه سبعین و مائتین اهالی خراسان از عمرو نزد خلیفه شکایت کردند و خلیفه حاجیان خراسان را طلبیده با ایشان گفت که من عمرو لیث را از خراسان معزول کردم با یکه شما بروی لعنت کنید و بعد الان صاعد بن مخلد را بالشکری گران از واسط بموجب فرمان متوجه حرب عمرو لیث شد بعد از تلاقی فریقین حربی صعب روی نمود و از طلوع آفتاب تا بهنگام زوال نائرهٔ قتال اشتعال داشت عاقبت بنسیم نصرت بر پرچم رایت لشکر خلیفه وزیده چند فرزند از امرای عمرو لیث بقتل آمدند و هم بپیوای او مجروح شده عمرو لیث با بقیة السیف جان از ان مهلکه بیرون برده و بلندایان غنیمت فراوان گرفته عمرو بفارس رفت و این خبر بسمع موفق رسیده پیش از انکه عمرو وارد شود فرستاده گسیل داشت که بار و با آنصوب نهاد عمرو چون دید که تاب مقاومت او ندارد از راه کرمان متوجه سیستان شده و انجا سیستان بزرگان خراسان شتافته میان او و رافع بن هرثمه که دران اوان خروج کرده بود و خطبه بنام محمد بن زید خوانده محاربات واقع شده و عاقبت عمرو لیث بر رافع ظفر یافته سر او را بغداد فرستاد و بدین حرکت خلیفه از عمرو راضی شده فرمود که نام او در علمها و سکه ننویسند و در سنه اربع و ثمانین خلیفه حجاج خراسان را جمع ساخته فرمان داد که منشور امارت خراسان و ماوراء النهر و فارس و کرمان و سیستان را که بنام عمرو لیث نوشته شده بود بایشان خواندند و در سنه ست و ثمانین هدایای عمرو را که از خراسان فرستاده بود بعرض خلیفه رسانیدند از جمله هدایای بود زرین که چهار دست داشت دو دو گوشوارهٔ مرصع در گوش او کرده بودند و آن بت را بر گاوی زرین نشانده بودند که قامت او نوازی قامت جاریه بود و آن صورت را آنچنان بنجا نه معتضد خلیفه بردند و انگاه در موضع شرقی بغداد بجایی که تختگان نام دارد سه گنبد بنا نهادند و بعد از سه روز بازنان سپردند **ذکر محاربهٔ عمرو لیث با اسمعیل بن احمد سامانی و گرفتار شدن عمرو و نهایت کار و مآل حال او** چون خبر رسید که ایالت ماوراء النهر از دار الخلافه مفوض بعمرو لیث شده خدمتش محمد بن بشیر را که یکی معتمدان بلکه اخص خواص او بود با سپاهی جرار بجنگ حاکم آن دیار اسمعیل سامانی فرستاد اسمعیل چون گذشته در برابر مخالفان صف قتال بیاراست و بعد از ستیز محمد ابن بشیر کشته شد و لشکرش انهزام یافته بعمرو پیوستند عمرو تهیهٔ

اسباب محاربه بنوعه کرخود بجنگ اسمٰعیل رود هرچند امرا مانع آمدند که مصلحت نیست بلشکری بفرست مفیدنیفتاد چون عمرو بلیغ رسید اسمٰعیل باو پیغام داد که حق عزو علا طمکنت وسیع تواز انی داشته ومن بلیغ دران نمیکنم وبایین سرحد قناعت کرده ام اکنون توقع آنست که این گوشه بمن گذاری که اندک چاپیست عمرو قبول نکرده واز راه پنجاب روان شد اسمٰعیل نیز درحرکت آمده از آب عبور کرده ودر برابر خراسانیان نشست وعمرو با لشکر بسیار بپیش تو آمد رفت ونه مجال مراجعت داشت وناچار صفی لشکریان اورو بهزیمت نهاد ونه در حین انهزام باعمرو گفتند مصلحت چنانست که تواز راه بیشه مراجعت نمائی عمرو لشکر را برا راست رواه کرده خود ببیشه درآمد واسپ او درگل زاری افتاده اندک فرصتی که با او بود نخدنش را گذاشته رفتند وجماعتی از سپاه اسمٰعیل از عقب رسیده او را اگر فتند ودر بعضی تواریخ مذکورست که اسمٰعیل سامانی باغوا وتحریص معتضد خلیفه که باعمرو لیث صفانی زیاده مذاشت باده هزار سوار که اکثر کبار ها چو بین داشتند بقرم محاربه باعمرو لیث از جیحون عبور نموده وعمرو با هفتاد هزار سوار از جیحون در برابر هم صفها راست کردند اسپ عمرو که نهایت تندو سرکش بود در جولان آمده اورا بصعب دشمن رسانید وبانی آنکه خونی ریخته گردد اسمٰعیل غالب گشته مردم عمرو روی بهزیمت نهادند وعمرو را در خیمه محبوس گردانیدند یکی از فراشان او بر عمرو گذشت عمرو او را بخواند وگفت حیف من خوردنی ترتیب کن فراش مقداری گوشت بریست آورده وو در سطل اسپ کرده ودر زیر آن آتش افروخت وبطلب حوائج رفت اتفاقاً سگی آمد وسر سطل کرده باآتش سوخته سبزه تحمیل در آورد ودسته سطل در گردنش افتاده میدوید وسطل میزد عمرو از مشاهدهٔ آن مضحوک وخنده افتاد وگفت که چه جای خنده است عمرو جواب داد که امروز با مداد خوان سالار بمن شکایت میکرد وسه صد تنزار دوات مطبخ میگفتند ودر حقیقت شترزیاده دکن هنگام شب بمی نیمکه سگی آمد البته میبرد بعضی گویند که چون عمرو لیث از اسمٰعیل آزرده شد اسمٰعیل روئیش بوسید وگفت تو برادر عزیزی وظلعتی فاخر باو داد وسوگند یاد کرده که ترا زنجام وانهنی تو نزسانم وچون بنجارا ماوراءالنهر مراجعت کرد واو را باخود ببهارا برد وبعد از گرفتار شدن عمرو لیث رسول بدارالخلافت فرستاده از کیفیت حال اعلام داد معتضد خلیفه گفت حمد بر اسمٰعیل ولعنت بر عمرو باد بعد ازین ابوالحیان یحیی اسمٰعیل فرستاد تا عمرو را تسلیم ایشان نمایند واسمٰعیل او را بر سولان عتبهٔ خلافت سپرد وچون عمرو را نواحی بغداد رسانیدند برشتری سوار کرده بشهر در آوردند چون چشم معتضد بروی افتاد وگفت شکر مرضایرا که ترا بدست من داد وکفایت شغل تو کرد وانگاه فرمود تا او را در مجلسی بدارند ودر نهایت حال واختلافت بعضی گفتند اندکه معتضد درحین وفات سرنگی را الفرستاد تا او را بکشت وبعضی گفتند اندکه در مرض متضد بحبس یاد او تنگ تا از گرسنگی بمرد روایتی آنکه خلیفه در حالت نزع صاحب حبس چون دانست که دران زمان معتضد هلاک خواهد شد وآن عصمت خود بخون او نیالود چون لقبی بر سر خلافت متلمکن گشت از حال عمرو پرسید گفتند زنده است خرم شد که بسیار کرم ونیکوئی ازو دیده بود ومیخواست که درعوض آن مرحمت واحسان بتقدیم رساند قاصدی نزد چون دانست که لقبی بنسبت بعمرو لیث در مقام عنایت ست بنابر عداوتی که او را با او داشت کسان فرستاد تا عمرو را کشتند وبالقبی گفتند که مایحتاج پنداشتیم که عمرو در روزه داعیاست چون قصص کردیم خلاف آن ظاهر شد در تاریخ بناکتی مسطورست که مدت سلطنت او بست وسه سال بود واتفاقاً عمرو سیدبروی شیر زشت آورده اند که یکی از عادات عمرو لیث آن بود که غلامان خرد خفیه خریدی وکما ینبغی تربیت ایشان کردی چون بزرگ میشدند می آن جماعت را بامر اکبشتی ودست از عنایت ایشان باز نمیداشت تا آن ممالک مجموع حالات ارکان خود را دفعه بدفعه بپرسیدند ودچون امرا از قضیهٔ غلامان خبر نبود ندگمان میبردند که یحیی از جنیان ملازم پادشاه اند که او را از احوال نهانی اعلام مینمایند وبدین جهت امرا باحتیاط زندگانی میکردند عمرو را یک چشم بود بغایت قهار واو را عاملی بود در فارس ابوالحسین نام لقبی ازو دو چشم شده گفت بروچنان املاک خود را فروخته بهای او را تسلیم من نمای مامل موجب فرمود عمل نموده عمرو باز باو گفت که اگر دیدت سه روز صد هزار درهم بهای دالا طریم گردان تو برند ابوالحسین نزد ابوسعید کاتب شخصی را فرستاد والتماس نمود که ضامن او شود تا از مجلس خلاص گشته در ادای وجه جهد واجتهاد نماید ابوسعید ضامن ابوالحسین شده از محبس بیرون آمده وهرچند سعی کرد مبلغ مذکور را سر انجام نمایه نتوانست کرد وبعد از سه روز پیش ابوسعید رفت وصورت عجز خویش تقریر کرد وگفت آنچه ادام تا مرا بمولکان سپاری ابوسعید او را بحبس فرستاد عمرو ازان قضیه آگاه گشته گفت ندانم که از ضمانت ابوسعید کاتب تعجب کنم یا از مراجعت ابوالحسین انگاه رقم عفو بر جریدهٔ ابوالحسین کشیده او را رها کرد نقل است که عمرو چندگاه اینانهای خالی بشتران بار کرده در بر ولشکریان بسیار است که حکمت دران چیست ناگاه بر اهی غیر معهود بعضی از اراذل عصیان شده ودران طریق رود خانه پیش آمد که عبور ازان امکان نداشت عمرو فرمود که اینانها پر از سنگ ریزه کردند ودران رود خانه افگندند تا غاتی که از آب بر آمد اگاه خاک بسیار بر اطراف آن ریختند ودر میان رود خانه راهی پدید شد وعمرو ولشکریان ازانجا گذشتند گویند که از حجاب وخواص عمرو کسی با عتبار محمد بشیر بخود عمرو روزی باو گفت که جزو تو بسیار است واز آغاز تعدد او آن کرد محمد بشیر برفور سوگند غلاظ وشداد یاد کرد که زیاده ازینجا بدو نزدیم وآخر الامر بخزینه رفت بهم سید واحتیاج نیست کمر را بیازار ببندم منسوب سازی عمرو در جواب گفت که دین هیچ سخن نیست که تعلق بکمال داری محمد بن بشیر نقود را تسلیم خاتون نمود وعمرو ازو دی خوشنود گشت آورده اند که عمرو روزی لشکریان خود را فرمان داد که اسلحه ودواب خویش بروی عرضه کنند وخود در صحرائی نشسته بسایبان لیلک اوپیش او میگذشتند واو تفحص مینمود که سلاح کدام بهاست وکدام ملازم

فرزند است و زین اشتا شخصی از لشکریان بر اسپی لاغر نشسته پیش او بگذشت عمرو گفت سبحان الله بس همچند که سپاهیان سیرین زنان خود را فربه میسازند و سپاهان را لاغر نگاه میدارند سپاهی از اسپ فروجست و زانو زده گفت ای خداوند سیرین زن من بده مرتبه از سیرین این سبب لاغر است اگر باو شکیبائی او را تیز حاضر سازم عمرو از ین حدیث بسیار بخندید و او را بنوازش و احسان تواناگر گردانید ذکر طاهر بن محمد بن عمرو بن لیث صفار چون عمرو بن لیث در سجستان قضا اسیر و دستگیر گشت امراء و اعیان دولت او در سیستان طاهر را بر تخت پادشاهی نشاندند و او با لشکری گران بقارس رفته عامل خلیفه را از انجا بیرون کرده از فارس متوجه اهواز شد و خلیفه عبد الصمد بن فتح را با یاران و تبرکات پیش اسمعیل سامانی فرستاده او وی التماس لشکری نمود که بدفع طاهر فرستند اسمعیل بمکتوبی بطاهر فرستاد و مضمون آنکه خلیفه سیستان را بتو داده و خلیفه آنکه بدان صوب روی طاهر چون بر مضمون نامه اطلاع یافت راه سیستان پیش گرفت و در نظم و نسق آنکه طاهر برابا تردد اسمعیل فرستاده التماس نموده که از خلیفه درخواهد تا بعضی از ممالک آبا و اجداد ش را بمقاطعه باو دهد اسمعیل هرایاے طاهر را قبول کرده بسوی جهت ملتمس طاهر برابا لمخالفه فرستاده اعلام داد که طاهر بتحفه فرستاده خلیفه شفاعت اسمعیل سامانی قبول کرده پیغام داد که اگر عاملی از عمال ماصد ازان مقدار که طاهر فرستاده ارسال دارد رضاے ما بدان مقرون ست خلیفه جهت طاهر جائزه طلا دوزری و عهد نامه فرستاده طاهر بشیراز رفت و در ربیع الاول سنه ثلاث وتسعین و مائتین ابو قابوس که یکی از امراے طاهر بود با جمعی کثیر بخلافه رفت سبب تغیر انکه طاهر بعیش و طرب و صید مائل شده متوجه سیستان گشت و لیث بن علی بن لیث صفار و سنکری غلام عمرو لیث لشکر انبوه از آمد و میان ایشان و ابو قابوس گفتگوئی واقع شد ابو قابوس کوفته حاضر گشت و متوجه دار السلام بغداد شد و خلیفه او را با طازمان مجلع گرانمایه سرفراز گردانید و بلبد ان طاهر نامه مجلیه نوشت مبنی از انکه ابو قابوس از اموال مقاطعه بسیاری کثیر تصرف کرده او را بیش سن فرستاد تا آن اموال از وی گیرد خلیفه جواب نامه نخوشت و التفات بلبخن او نکرد و در سنه ست وتسعین سیان طاهر و سنکری غلام عمرو جمعی وحشتی رو نموده هم بجاربه انجامید طاهر مغلوب شده سنکری او را با برادرش یعقوب بلسیر کرده بغداد فرستاد و مدت دولت طاهر نیز منقضی گشت و در تاریخ بنا کتی مسطور ست که زمان سلطنت او شش سال بود و بعد از گرفتاری طاهر بن محمد بن عمرو لیث صفار لیث بن علی بن لیث صفار و برادرش معدل چندروزی کروفری نمودند اما چون دولت صفاریه بنهایت انجامیده بود ایشا را نیز سنکر برده بغداد بردند و گرخروج عمرو بن یعقوب بن محمد بن عمرو بن لیث صفار در سنه ثلث مائة سیستانیان الملمار مخالفت احمد بن اسمعیل سامانی کرونه و سبب ش آن بود که محمد بن هرمز سیستانی خارجی که در انجا بسیر و پرشده بود روزی نزد ابو الحسین علی بن احمد عارض رفته مرسوم طلبداشت ابو الحسین باو گفت که ضعف شیخوخیت تراد ریافته مناسب چنان نماید که گوشه گرفته بعبادت مشغول شوی محمد بن هرمز ازین سخن درخشم شده راه سیستان پیش گرفت و باجمعی از خوارج سیستان گفت وظیفه آنست که امنصور بن اسحاق سامانی را از شهر اخراج کنیم و از نسل صفاریان کسی بجوی امیر سازیم که حکومت سیستان حق ایشانست خوارج سر رضا جنبانیده محمد ابن هرمز را عمرو بن یعقوب بسیکرده و محمد بن عباس که ابن عفاش میگفتند و سیس خوارج بود و در نهایت جرأت و جلادت باخود متفق گردانیدند و عمرو منصور بن اسحق سامانی را گرفته در قلعه اقلاع محبوس گردانیدند در ولایت نیمروز خطبه بنام عمرو بن یعقوب خواندند و احمد بن اسمعیل بیان حادثه اطلاع یافته حسین بن علی را با لشکری بدفع آن فتنه نامزد فرمود و حسین متوجه شده ماه سیستان را محاصره کرد و درین اثنا محمد بن هرمز وفات کرده عمرو بن یعقوب ابن صفار ا زندوی اظهار ارمان خواسته بیرون آمدند منصور بن اسحق از حبس رهائی یافت و حسین بن علی بن صفار را بخود نزدیک گردانیده حکم کرد که در میان او و حاجبان مانع نشود تا هر گاه که خواهد بار گاه در آید ابن صفاران و الا قصد کرد که حسین بن علی را بکشند و حسین ازین قضیه آگاه شده ابن صفار را بگرفت چون احمد بن اسمعیل واقف که سیستان فتح شد سیجور دوا قیاد الحکومت آن مملکت مضبط کرده حسین بن علی را طلب داشت و حسین عمرو بن یعقوب ابن صفار را با خود همراه بنجابار بدو مابرد و دیگر مملکت نیمروز و بولایت سامانیان آمد و تا زمان ظهور خلف بن احمد در سیستان خطبه بنام سامانیان خواندند ذکر حکومت خلف بن احمد بعضی مورخان گفته اند که خلف نبیره یعقوب بن لیث بود و ابن اسیر گوید که مادر خلف بانو دختر عمرو لیث است و بر تقدیر صدق این دو قول باید که احمد پدر خلف پسر یعقوب بوده باشد لیکن سیجکپس از سنوخان قائل نشده اند که یعقوب پسری داشته و از بیلم همدانی مرویست که در قصید ه لامیه خود خلف را بهروه باد شاه یعقوب و عمرو منسوب ساخته و با انجا خلف بن احمد بیچ اصفات کمال از علم و فضل و کرم و سخاوت و محبت علما و مودت فضلا آراسته بود شعرا در مدیح او قصائد غرا گفته اند ابو الفتح بستی گوید که من در مدیح خلف سه بیت گفته بودم و قصد آن نداشتم که بگوش او رسد اما آن ابیات در افواه افتاده بوسع شریفش رسید و بیهم جائزه سه صد دینار تزد من فرستاد و در سنه ثلاث وخمسین وثلث مائة خلف بن احمد بیچ رفت و طاهر بن حسین که از خوشیان اولاد بود در سیستان بنیابت خویش گذاشته چون شربت حکومت در مزاج طاهر خوشگوار نیامده خلف را بعد از مراجعت از مکه در سیستان را نمزاد و جبارا رفته از منصور بن نوح سامانی استمداد نمود منصور لشکر جرار در مرافقت او بسیستان روان کرد و طاهر چون تاب مقاومت لشکر نیجارا نداشت باسفزار رفت و خلف در مملکت متمکن گشته سپاه منصور را گسیل کرد و چون طاهر بن حسین و لشکر ما در ا لنهر بوطن خود رفتند بجانب سیستان توجه نمود خلف باز پیش منصور سامانی رفت و منصور شهر ایذ تسلیم

دیگر بیم او بجای آورده بار دیگر او را باسباب سلطنت و ازساخت و پیش از وصول خلف بسیستان طاهر مرده بود و پسرش حسین قایم مقام شده خلف بقصد سیه حسین و شکست حسین گشت و در ایام محاصره خلق بسیار از نظر افتادند تقبل آمده عاقبت حسین تنگ آمده رسول بخارا فرستاده زبان خضوع و خشوع بنیاز مساده و امانی طلبیده بحضور جمعیت او امان نامه فرستاده کریمه دون آمده بهمگی شرایط احترام او و متعلقان او نشود و مجموع امیشانرا روانه بخارا گشته چون امان نامه حسین رسید با اتباع خویش بخارا رفت و بحضور سامانی او را در کنف حمایت و رعایت خویش جای داده چون مدتی از حکومت خلف بن احمد بگذشت و رادای وهبی که تقبیل نموده بود که هر سال بخارا فرستد تعلل نمودن گرفت بحضور سامانی ازین قضیه بغضب رفته حسین بن طاهر را با لشکری آراسته بجنگ و فرستاد حسین بسیستان رسیده خلف در حصار ارک که حصین ترین قلاع آن مملکت بود تحصن گزیده مدت هفت سال حسین او را در ان قلعه محاصره کرد چون بحضور سامانی از پیش نرفت منصور سامانی ابوعلی نجور کرا بتقبل وی والی خراسان بود بکفایت مهم خلف نامزد فرمود و حالا تا کنون پیش ازان میان ابوعلی و خلف بنای صداقت مشید بود ابوعلی بهر نظاهر قلعه نزول کرده و خفیه کسی پیش خلف فرستاد که مصلحت آنست که ازین حصار انتقال کنی تا ما او در اجابت بهانه نباشد چون ما باز گردیم تو دانی خلف ملتمس ابوعلی مبذول داشته ارتفاع ارک بقلعه طاق رفت و ابوعلی بحصار حاکمه آمده آنرا ضبط نمود و از انوقت غلل در ملک سامانیان راه یافت چه ایرالیک رعیتی شرایط نیکو نهادگی بجای نمی آورند و ملوک اطراف در مملکت ایشان طمع میکردند ذکر آنچه میان خلف بن احمد و امیر ناصر الدین سبکتگین و پسر سیف الدوله محمود و روی نمود و بتبعی از امیر ناصر الدین غزای هندوستان رفته بسیستان آزوده خود شریف و خالی مانده و خلف بن احمد فرصت غنیمت شمرده بسیست آمد و خراج یکساله بستد و جمعی را بحافظت آن بقلعه باز داشته بسیستان رفت چون امیر ناصر الدین از ممالک هندوستان مراجعت نمود و گماشتگان خلف را زبست بیرون نفکند و ازین حرکت ناشر فشم امیر ناصر الدین بدیله زدن گرفت و خلعت این احمد چون میدانست که در میدان او نیست مال بست را بالتحف و دیگر پیش امیر ناصر الدین فرستاده عذر خواهی نمود امیر ناصر الدین معذرت او پذیرفته رقم عفو بر جریده وی کشیده بار دیگر میان او و امیر سبکتگین دوستی پیدا شده و ابوالفتح بستی بزلال موعظه التش چشم امیر سبکتگین فرو نشاند چون خلف بن احمد در مملکت مستقل گشت و دست از مهمات بازداشته بعشرت پرداخت و بر بالنشش استقلال یافت اما بو اسطه انکه میان او و عضد الدوله و مبانی عهود و پیمان محکم بود ایمنی از تو نداشت بعد از وفات عضد الدوله امصام الدوله در شیراز بجلگه مستقل میبود خلف بن احمد عمرو لیث خرد را با لشکری بکرمان فرستاد عمرو ناگاه میدان ولایت دیده تیمور تاش که از قبل دیالمه والی انجا بود بالضرورة تاگر گرفته بیرون رفت صمصام الدوله ازین قضیه آگاهی یافت الجعفر را با جمعی فرستاد که تیمور تاش را بگیرد چه تبع او رسیده بود که میان او و سپاه الدوله کنیتی رو داده بود ابوجعفر بیرون رفته سپاه او تیمور تاش را گرفته و بند کرده بشیراز فرستاد و خود بحمایت عمرو لیث از مقام خویش در حرکت آمده میان فریقین اتفاق ملاقات افتاد بعد از قتال و جدال ابوجعفر منهزم گشته چون این خبر بصمصام الدوله رسید عباس ابن احمد را با سپاهی شمشیر زن نیزه گذار بجنگ عمرو نامزد کرده عمرو نیز باستقبال عباس شتافته هر دو گروه در صدد دیدار یکدیگر بودند که ناگاه صاعقه اقتراری دهد و متحدی مصوب قاضی گردانیده قدری زهر بوی داد و گفت بعد از ملاقات ابو یوسف قاضی باستاد و هر مزان زهر را بخورد قاضی دهد و میان خلق افتاده کند که استاد دهر فرقاضی را هلاک ساخت و آن ناخلف بموجب وصیت خلف چون بکرمان رسید این عمل ناپسندیده بجای آورده بر جازه سوار شد و بسیستان آمده صورت حال را بر وجهی که تلقین یافته بود تقریر کرد خلف اصول و اعیان مملکت نیمروز را جمع آورده گفت خون قاضی را از دیالمه باید خواست و بهمگنان واجب ست که در رنیاب سعی بلیغ نمایند اهالی سیستان فریاد و فغان بر آورده گفتند ما سمعاً و طاعةً خلافت پسر خود طاهر را باجمعی کثیر از مردم آن ولایت بعهد و کرمان فرستاد و ران اوان منهزم لشکر کرمان در تیرماه بسر بودند و طاهر متوجه آن جانب شده با دیالمه بجنگ کرد و لشکر سیستان غالب گشته دیالمه بسیر رفتند و طاهر ایشان را محاصره کرد دیالمه تنگ آمده باستاد دهر مزکتوبی فرستادند مضمون انکه اگر مدد تو بما رسد نباید و الا آمده سپر التسلیم خواهیم کرد استاد دهر مزحرکت و دفع اتحاد شتوجه زره بشد چون بآن موضع نزدیک رسید سیستانیان کوچ کرده بولایت خود رفتند و بعد از ان یمین الدوله محمود سبکتگین بولایت سیستان لشکر کشید و باعث بران قضیه آن بود که یمین الدوله محمود در زمانی که مرکز لشکر خراسان خالی گذاشته بهاوراء النهر رفته بود خلف طاهر را بانجا متوجه خراسان شده فرشیخ را تصرف آورده و در ان زمان حکومت خوزستان و عراق بفراجق عم سلطان محمود غازی تعلق میداشت و چون پادشاه غازی از ان یورش باز گشت فراجق خصومت طلبیده تا طاهر را

از مملکت محمود سه بیرون کنند و ستوری یافته روی بدو نهاد و طاهر از فوشنج بیرون آمده صف قتال برآراست و بعد از کوشش و کوشش طاهر هزیمت گشته لبزار جق از عقب او میرفت و اتباع او اسیاکشت و رحل و نقل بیکرفت و ساغری چند شراب خورده بود و در عین سرخوشی غرور دولت مضمحل آن گشته و ازمراسم تحفظ و تیقظ غافل مانده اسپ مینا خست و در دمی اندخت که ناگاه طاهر عطسه عنانی کرده میزاج رسید و یک فرسخ از پشت زنوش بزمین انداخت و از مرکب فرود آمد و سراورا از مرکب مدین عبد الرحمن برداشت و بر اسپ او سوار شده روی بقهستان نهاد و از اسباب توشی سلطان محمود دیلمی دیگران بود که بسماع علیه رسانیدند که در آن زمان که خبر فوت امیر ناصر الدین بگتکین بگوش خلف ابن احمد رسید اظهار بشاشت کرده باین بیت تمثیل و تفال نمود که شعر فقل للذی یبقی خلاف الذی مضی ۞ تهیأ لاخری مثلها فکان قدی ۞ فی المجلد چون اسباب لویرش سلطان بجانب سیستان اماده شد و در شهور سنه تسعین و ثلاث مائة رایات نصرت آیات او با آنجانب حرکت فرمود و خلف در حصار اصفهدکه ابر در واقعی بخشی خیمه زردی و ستاره پیرامن او جش طواف کردی متحصن گشت و سلطان محمود بمحاصرهٔ آن مشغول شده خلف در ضیق آن حصار بیقرار گشت و چاره کار جز تضرع و تخشع ندید و وسائل انگیخته مبلغ صد هزار دینار زر سرخ با لتکنا و پیشکشهای دیگر بیشمار نزد او فرستاد و استعفا آمد سلطان هر چند بر استخلاص ملک غیر فرو استصفای آن نوای حاتم بن طی الدولة ابن احمد آوان بنابر مصلحت وقت دست غزوی کدر خاطر داشت عنان بتافته متوجه دیار هند گشت و در سنه احدی و ثلثمائة طاهر ولد خلف متوجه کرمان شد بیمناک آنکه بعد از رفتن سلطان از سیستان میان خلف و پسرش طاهر نزاعی بپیدا آمده طاهر عصیان پدر را اظهار کرده بنهبا محاربات واقع شده طاهر مغلوب گشته روی بکرمان نهاد چون ابن دیار رسید شحنگان با ابو موسی کرار تقبل بهاء الدوله ابن عضد الدوله حالم آن دیار بود و گفتند که طاهر زیاده شوکتی ندارد و بیش از آنکه قوت گیرد بهت بر دفع او مصروف باید داشت ابو موسی بحسن ایشان الثقات نکرد و اهمال و اغفال در ندیده خلق بسیار در ظل رایت طاهر مجتمع گشتند و بعد از اجتماع لشکر طاهر بقهستان مراجعت کرده تجهیز اسباب ترجمه ایشان قیام نمود چون سپاه او مور گشت روی بکرمان نهاد و خواست که باقی ولایات کرمان در تحت تصرف آورد و ابو موسی با جمعی کثیر از دیالمه بجنگ طاهر آمد و بعد از تقارب فئتین دیالمه بهزیمت شدند و طاهر تمام دیار کرمان مسخر گردانید چون این خبر مسموع بهاء الدوله گشت استاد و هزرا با طائفه از انجا و اجناد و مبرغ ان حاشیه بدان نواحی فرستاد و استاد و سپهزر متوجه طاهر بیه شکر مصکر طاهر بود و لیل الآلات حرب طاهر متوجه سیستان شد چون بدان نواحی رسید با اعیان دیالمه گرد ایشان را اسیر کرده بود و مقید با خود همراه داشت گفت اگر شما ممد و معاون من باشید ما خلف را از مملکت بیرون کنم شما را رخصت دهم تا بولایت خویش رویدآن جماعت با وی اتفاق نمودند و نشانهای مروات داده کرمان و خلف شکست یافته و بقلعهٔ از قلاع متحصن گشت طاهر با خلق معاش پسندیده میکرد چنانچه خلف این کسان فرستاده پیغام داد که بخلق دعوت کرده فائده بران مرتب نگشت آخر الامر در حیله بکار آمد و بطاهر پیغام داد که مرا الغیر از تو هیچ ندیدم خوف آن دارم که هلاک شوم و اموال من بدست بیگانگان افتد باید که تنها نزد من آئی تا هر گونه تسلی و تسکین دهم طاهر بسبب آنکه خلافی در وعدهٔ خلف نیست خبر بپدر فرستاد که من در فلان وقت بپای قلعه حاضر خواهم گشت خلف جمعی در کمین نشانده و در وقت مقرر طاهر بپای قلعه حاضر گشته خلف از حصار بیرون آمد و پسر را در بغل گرفته گریان شد و هر دو از کمین بیرون آمده طاهر را بگرفتند و بچوب فرمان او را مقید ساختند و خلف او را نیز بدست خود گشت و غسل و تکفین کرده دفن نمود و در ترجمهٔ یمینی این حکایت بروجهی دیگر مسطور است چه در آن تاریخ مذکور است که در اثنای مراجعت سلطان محمود از هند خلف بن احمد طاهر پسر خویش را بر سر حکومت نشانده و مفاتیح خزائن را باو سپرده مقالید ممالک بوی تسلیم نمود و منزوی شده روی بعبادت آورد و بتنسک متمسک گشت و از ملک استعفا نمود تا مگر بوسیلهٔ این حیله از کاس پاس و دور رجوع سلطان ازده و رگذرد و چون مدتی برانجال بگذشت از کرده پشیمان شد و بر ترک مملکت و تجنب از منصب حکومت نادم و تحیر گشت تا حیله با انگیخت و تمارض نموده پسر را از جهت تجدید وصیت و اطلاع دادن بر خفایا و جنایا بپیش خواند و طائفه خواص را در کمین نشانده تا بوقت حصول او چون خیل ذو باب پیرامن جنیده در آیند و چون طاهر بر بالین پدر حاضر گشت اهل غدر طاهر را گرفته محکم ببستند و در سلوره بازداشتند و بعد چندی روز او را مرده و اعضا محبس بیرون آوردند و گفتند که از غایت ملال طاهر خود را هلاک کرده طاهر بن نزیت و دیگر امرای او را که این حالت مشاهده کردند مدتها ایشان بر مخالفت خلف قرار گرفت و سران جماعت بر عداوت او استقرار پیدا کرده عصائر عصیان بپیشانی باز بستند و دار الامارهٔ خلف را متصرف شده سکه و خطبه باسم و لقب سلطان محمود غزنوی مشرف و مزین گردانیدند و عرضه داشتی بحضرت سلطان فرستادند و از کماهی حالات اعلام نمودند و التماس کردند که رایات عالیه بدان صوب نهضت نماید سلطان ملتمس ایشان را مبذول داشته عزیمت برجسم مأوه فتنه خلف مصمم گردانیده و در آوان خلف ابن احمد در قلعه طاق معظم بود و آن قلعه فصیل داشت که ساکنان بر وجوع هر یک از انها سبزهٔ فلک برچیده ندی و مزرعهٔ ملک می شنیده ندی و خنده قهقهی بعید الغور بگرد آن شیشه او ندی چون سلطان طاهر قلعهٔ طاق را محکم لشکر ظفر انجام گردانید عساکر گردون مآثر در اندک فرصتی بلکه در یک روز بموجب فرمان در خشان بخندق افگنده و خاک بان ریختند تا انپاشته شد و راه سوار و پیاده پدید آمد و خیول و فیول سلطان در حرکت آمده بدوم آن حصار دوم در آوردند و در استخلاص حصار طاق

نطاق بستند و اصحاب خلف بقدم مخالفت پیش آمدند و شرر شر اشتعال فیل یافته که معظم اثقال بود بقوت تاب در قماشه از جای برکنده و در هوا انداخت و جمعی از اعوان و انصار خلف نا تمام کرده و بالجمله خلائق بحصار اندرون گریختند و سپر مکاوحت در سر کشیده دست ببتک و پیکار برآوردند خلف از برای مطالعه و مشاهدهٔ این واقعه از موضع خویش بیرون آمده دید که عرصهٔ زمین بمطاردت الفس و شیاطین بشیر موج میزند و همان فیل بر ابر او سواری را بر طوم از پشت زین در ربوده و مقدار دو نیزه بالا در هوا انداخت و چون نهیب اعادهم در سواد بندان اورا بدو نیم کرده بر تلعه تکیه زده از جالسه بر کنه خلف از مشاهدهٔ این حالت تردد یک بود که تبوب کش گردد و از غایت رعب و خوف کالبد او از روح تهی شود لاجرم بظریاد آمده امان خواست سلطان از کرمی که در طینت پاک او مندرج بود خلف را امان داد و بشمشیر انتقام در نیام نهاد و خلف دست بجرائر و مواهب و عطایا بر گشاده خود را بدرگاه سپهر یمین الدوله محمود انداخت و او را سلطان خطاب کرد و یمین الدوله را این لفظ بغایت خوش آمد متهج و مسرور گشت بعد ازان خلف محاسن سفید خود را بر خاک بارگاه مالیده چندان دُر و جواهر نثار کرد که شعاع آن بر لوز آفتاب غالب آمده و در طی کتاب عتاب و نشر متاع عفو و مغفرت مبالغه نمود سلطان در اکرام قرر تجمل محل خلعت نکت مهمل نگذاشت و او را در برگرفته رقم نسیان بر سوابق و حشت کشید و حکم فرمود که خزائن تلعه و ذخائر آنرا بهمه جا که خواهد نقل کند و خدمتش را در مقام و مسکن مخیر گرداند تا دیگر ملوک سلطان هر جا که خواهد تمکن و توطن گزیند و بر وفق مراد و طبق مرام روزگار گذارند و بسبب موافقت آب و هوا بهر جا نزال اختیار کرد و سلطان خلف را باغوا نزد و احترام تمام بآن ناحیه روان فرمود و او مدت چهار سال بفراغت هر چه تمامتر روزی بشبی بسر برد و بعد ازان که تو شه باقی که با ملک خان نوشته بود ظاهر شد و سلطان او را حبست مصلحت بقلعه از قلاع فرستاد و او در ان قلعه بسیر مهر و تاوه رحق در رسید و سلطان فرمود تا رکه او را بر سر شش او بعضی داد ند و در ترجمهٔ یمینی باین عبارت مذکور است که امیر خلف از اکابر ملوک جهان بود معروف بفزارت کرم و سخاوت طبع و کمال فضائل و وفور مجد و جلال و الغام او در بارهٔ اهل علم و ارباب هنر شائع و مستفیض و شعرای جهان بمدح و ثنای او زبان کشاده و مآثر و در افواه خاص و عام افتاده علمای عصر فضلای دهر را جمع کرد تا تفسیر قرآن مجید و کلام تا مخلوق باری جل جلاله و عظم قدره و کمالاته تصنیفی مستوفی کردند مشتمل بر اقاویل مفسران و تاویل متقدمان و متاخران و بیان وجوه قراءات قرآن و حل رموز و اشتقاق لغات مشحون بشواهد امثال و ابیات و ایراد اخبار و احادیث و از لغات او باز گفتند که بسبب هزار و نیف بست هزار مثقال زر سرخ بر مراعات لولغان و مصنفان کتاب نفاق افتاده بود و این تفسیر در مدرسه صابونی نیشابور مخزون بود تا حادثهٔ غز در شهور سنه خمس و اربعین و ستمائة روی نمود امر و ز در آن نسخه تمام و کمال در اصفهان است و در میان کتب آل خجند متع الله المسلمین و حرم الماضیین و این تصنیف مصنف ترجمهٔ ابو الشرف ناصح بوقتی که از وطن بسفر میرفت و با صفهان مقیم مدتها بریاض آن تفسیر میدانست و از انوار حکمت و دقائق آن مقتبس بود و این کتاب صد مجلد بست اتفاق حال که عمری تمام در انتساخ آن مستغرق شود و تحصیل آن بر بسیاهای دراز ممکن نگردد و تمام شد نخص مصنف ترجمهٔ یمینی و رباب خلف بن احمد و السلام ذکر ملوک سامانیه رحمهم الله و بیان بعضی دولت و حکومت ایشان در بلاد اسلام و نسب سامان گفته اند که او از اولاد بهرام چوبین است و ابتدا آورد دولت آنجماعت در زمان خلافت مامون واقع شد بفضل این بمثل آنکه چون مامون خلیفه در ان آوان که در مرو بود حکومت خراسان و ماوراء النهر بنبیسان ابن عباد که عمزادهٔ مفضل ابن سهل ذوالریاستین بود داد و فرزندان اسد بن سامان را که در ان حین بملازمت مقربهٔ خلافت اشتغال مینمودند باو سفارش فرموده گفت که این جماعت خداوندان نسب اند ایشانرا علمهای کرامتمند فرمائی و نوح ابن اسد را والی سمرقند گردانیده احمد بن اسد را بحکومت فرغانه فرستاد و بیشاش و اسرشنه یحیی بن اسد داد و زمام رتق و فتق مهمات را در کف کفایت الیاس بن اسد نهاد و بعد ازانکه مامون عنسا نرا عزل کرده حکومت خراسان را بطاهر ذوالیمینین داد و طاهر آل سامان را بمحل خویش گذاشت چون طاهر وفات یافت و نصب او به پسرش طلحه منتقل شد مامون احمد را بی خالد را بخراسان و ماوراء النهر فرستاد تا بضبط و نسق عمارت و زراعت آن ولایت کوشیده از کیفیت حکومت طلحه نیز استکشاف نماید مجموع بنی اسد بخدمت احمد ابی خالد آمده منظور نظر عاطفت او گشتند چون مخالفان فرغانه را احمد بن اسد اقتراع نموده بود زمام احمد ابی خالد بآ نصوب لشکر کشیده آعدای دین را از فرغانه بیرون کرد و احمد بن اسد را بسمتور سابق بران و یار و والی گردانیده مراجعت نمود بعد از وفات نوح بن اسد طلحه بن طاهر سمرقند را به برادران او یحیی و احمد داد و احمد لغایت بهر نیز گار و رحیم دل و عادل و نیکو کار بود و هفت پسر داشت نصر و یعقوب و یحیی و اسحق و اسد و اسمعیل و حمید بعد از چندگاه احمد بن اسد حکومت سمرقند را بصلابت طلحه ابن طاهر به پسر خود نصر ارزانی داشت فی الجمله مدتی دیرپا ایام دولت طاهر حکومت ماوراء النهر بنیابت ایشان متعلق بفرزندان اسد ابن سامان بود و چون یعقوب لیث خروج کرد و طاهر بن ضعیف شد نه در شهور سنه احدی و ستین و مائتین منتقه خلیفه منشور ایالت ماوراء النهر ترد نصر بن احمد سامانی فرستاد و او در سمرقند رحل اقامت انداخته از طریق نیابت برادر خود اسمعیل را بنجارا روان کرد و درین اثنا میان رافع بن هرثمه که در خراسان بقوت شده بود و اسمعیل بن احمد اساس محبت موکد شده یکدیگر مکاتبات ارسال میکردند اسمعیل از رافع التماس نمود که خوارزم را باو دهد رافع ملتمس او مبذول داشته از سر خوارزم در گذشت و چمی از غیبتیان که لعنت بر ایشان باد

فرصت یافته بسیع نصر رسانیدند که موجب محبت اسمعیل با رافع هرثمه آنست که نمیخواهد که بسبب او ترا از ماوراء النهر بیرون کنند نصر از اسمعیل مشوش گشته تجسس اسباب بخارا مشغول شده و اسمعیل بهم بعینی اطلاع یافته صورتین اسدبن علی را بخراسان فرستاد تا رافع استمالت نماید و صورتین بقصد رسیده رافع متنبه خویش خوانده عازم ماوراء النهر شده چون از آمویه بگذرند صورتین اندیشید که رافع با این سپاه که همراه دارد میتواند که جیحون ماوراء النهر را در تصرف آورد و تحیل کرد که چون نصر را دفع کند اسمعیل را بگیرد و بقدیری که مملکت را باو دهد بعد ازان اسمعیل رامانع رافع باید بود و این معنی عاری عظیم باشد و صورتین رائی خود بر حل این واقعه مضمر گماشته با رافع گفت که اگر امیر مصلحت آنست که سعی نمائی که میان برادران مصالحه واقع شود که اگر در مقام جنگ ثابت قدم باشی که برادران باهم ضمنا اتفاق نمایند و امیر ما در مملکت بیگانه طلای رسد رافع را تدبیر صورتین موافق مزاج افتاد رسولانرا عود نصر و اسمعیل فرستاد که صلاح در مصلحت و چندان دران باب سعی بالغ کرد که هر دو برادر با هم آشتی کردند و رافع بخراسان باز گشت و صورتین اندیشه و حیله خود را معروض اسمعیل گردانید اسمعیل شرف استعداد ثانی داشت و او را بر اتراب ارجمند رسانیده و چندگاه میان نصر اسمعیل بساط مصادقت ممهد بود تا باز با فساد مفسدان نور دیده شد و وحشت بجای رسید که نصر لشکری جمع آورده روی بخارا نهاد و اسمعیل نیز تجهیز سپاه و قیام نموده و در برابر او آمده و بعد از محاربه اسمعیل ظفر یافت و نصر را اسیر کرده نزد او آورد و نصر را بر تخت نشانده دست بوس کرد و بر تبه مراسم تعظیم و تبجیل بجای آورد که نصر را تصور شد که اسمعیل با او استهزا میکند آگاه اسمعیل برادر را بالاز مان تجلی تمام سیر قند گسیل فرمود و چون دولتی گفته که من بنسبت تو در بخارا بالضبط و ربط امور مشغول خواهم بود و ارباب تواریخ گفته اند که اسمعیل بادشاه مخیر کریم الطبع بود فضلاء و علماء را در ایام دولت او معزز و محترم بود و از این کشیر گوید که بیرکت این طایفه خوب مرتبه و رخانه دان آن بانه گویند که یکی از علماء روزی به بدین او آمد و در حین مراجعت هفت قدم مشایعت او کرد و گفت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم را بخواب دیده که فرمود از اسمعیل بدان هفت قدم که مشایعت آن عالم نمودی هفت از نسل تو بادشاهی خواهند کرد چون نصر در سنه اثنتی و تسعین و مائتین وفات یافت مجموع دیار ماوراء النهر و سخت تصرف فرمانروایان اسمعیل آمده و بسبیل استبداد و استقلال در تمام مملکت منزل میکرد سور خان اول کسی را از آل سامان که در زمره پادشاهان شمرده اند اسمعیل بود و پیش ازان اولاد سامان بعضی به نیابت ظاهر و برخی بمنشور خلفا در ماوراء النهر حکومت میکرده اند و زیاده استقلالی نداشته اند فکر سلطنت اسمعیل بن احمد سامانی اسمعیل بعد از وفات برادر در شامنین و مائتین لشکر بترکستان کشیده و پدر یاد شاه ترکستان و خاتونش را با ده هزار کس اسیر کرده بسمرقند آورد و چندان غنیمت بدست لشکریان آمد که هر سواری را بوقت قسمت هزار درهم رسید و اسپ و شتر و گوسفند در حساب نبود و بعد ازان اسمعیل از جیحون عبور نموده عمرو لیث را گرفت چنانچه در تعلیقه صفاریه رقم زده قلمکاک بیان گشت و در تاریخ گزیده مسطور است که بعد از گرفتاری عمرو لیث اسمعیل حاجی نزد او فرستاد و استمالت داد که اگر خدا تعالی خواسته باشد من تا آن ششم خلیفه خلاص نمی عمرو اسمعیل آفرین کرده گفت سبحان الله مرا از خلیفه روی سائلی نیست اسمعیل بچه وظیفه مردمی و مروت بزبان می آورد و بعد از ادای این کلمات عمرو با زنویدی بجانب داده گفت که خدمتمان بامیر رسان و بگوی که میشنوم که لشکر تو بسیار احتیاج تهام دارند و درین نزدیکی تو سفند در حساب نبود اسمعیل از جیحون عبور نموده عمرو لیث را گرفت موجب زینت و فراهت ایشان گردد و توقع از کرم امیر آنست که کار او را موافق گمتار باشد و دست از خون من باز کرده مرا تر خلیفه فرستد حاجب بتصور آنکه تحفه گرانبها میبرد اسمعیل آورده بشارع فرستاد باز گشته معروض داشت که عمرو لیث چنان و چنین گفت امیر اسمعیل بانگ بروی زده گفت ببرد و این سفیه را با دو دیگوئی گرد اسمعیل میگوید که تو بهادر ساخر نیزه و گنج از کجا آمد بهر حالیان روشن ست که شمار روی کینه باز پگاه ندو دسه روز سعادتی که درحقیقت عین سفادت بود مساعدت شمار کرده در جهان استقلال یافتند و تجدی و جود اموال حاصل گردید نظامی که ازان اموال در گردن شماست نمیخواهد که متعلق بمن شود من ازان مردم نیستم که بسخنان شما فریفته گردم و سوزد شوم میان من و تو خونی واقع نشده که بر تحیل تو بسارت نمایم راقم حروف گوید که قول حمد الله مستوفی صاحب تاریخ گزیده خالی از ضعفی نیست چه با وجود آنکه قائل شده که عمرو در جواب حاجب گفته مرا از خلیفه روی سائلی نیست چگونه تجویز توان کرد که عمرو از اسمعیل التماس نموده باشد که او را بخدمت خلیفه ارسال نماید و دلیل بر آنکه این ادایه از اول تا آخر موضوع بیست آنست که خواجه نظام الملک طوسی رحمة الله که زمان او نزدیک بوده بایام دولت سامانیان در وصایای خویش آورده که چون امیر اسمعیل سامانی در نواحی بلخ با عمرو لیث مقابل گشت و آنچنانکه مشهور است عمرو را گرفت و به تفحص خزائنی که بادی بود مشغول شد چندانکه تفحص نمود اثری ازان ظاهر نگشت و معلوم نشد که احدی از احاد لشکر ایران دقوف بوده باشد فرمود تا کیفیت از عمرو پرسیدند گفت که از اقارب من کسی بود سام نام متعهد خزائن شاید که آنرا ببرات برده باشد چون بعد از چند روز امیر اسمعیل ببرات رسید اهل برات امان خواستند ایشان را امان داده و از حال سام و خزینه عمرو استعلام نمود هیچ اثر دیده اخباری نکرد و مشایخ ببرجا میر یا میان و مواشی و سائر وجوه تفحص و تحقیق ازان سیر اشد چون آن اموال بدست نیامد و عسکر نیز از ابتدای توجه بفتنه مشغول گشته گفتند که بصلاح این اقرب ست که با اهل شهر تحیل رود و معروض امیر اسمعیل گردانند که در سرات و نواحی آن صد هزار آدمی بی ترددست اگر هر یک بده مثقال زر مساعدت کنند دویست هزار دینار باشد و اگر

بیک دینار رد نمایند صد هزار مثقال باشد و بدین مبلغ مرمت لشکر توان کرد امیر اسمعیل گفت چندین هزار مرد مسلم را امان داده باشم و بعهد و سوگند نکوکه گردانیده خلاف آن هیچ تاویل نتوان کرد و بسرعت و استعجال از نهر اب بیرون آمد تا باز آن سخن در میان نیاورند و شیطان استمویلی نکند که موجب تفتیق فیتاق گردد چون بنزلی نزول نمودند اعیان حضرت همان حکایت با امیر اسمعیل آغاز کرده گفتند که از مملکتی که محض نیست که در تصرف قراخواهد گرفت یا فی الجمله بی استعداد بیرون رفتن از صلاح ملکی مستبعد مینماید امیر اسمعیل بازبان جواب داده گفت همان خدائی که ما بی عمرولیث را بتایانه تقدیر پیش من دوانید قادر است باانکه بیقارت و تاراج حبی مردم مظلوم تهیئه اسباب لشکر من کند آن جماعت مایوس از پیش و بیرون آمدند و دران حال کنیزی از کنیزان خاصهٔ امیر اسمعیل حامل مرصع از قطعات لعل و یاقوت از گردن بیرون آورده بالای جامه نهاده بود و بطهارت خانه رفته غلیواجی تصور آنکه بارهای گوشت ست از هوا فرود آمده آنرا بر ربود و نزد یکان سوار شدند برا ثر غلیواز تاختند چون خوست که فرود آید سواران از اطراف و جوانب دور آمدند غلیواز حامل از مخالب بیفکند اتفاقاً بر بالای بودران چاه افتاده طنابی آویخته دید هر گز کسی بسته بر چاه فرو نگذاشتند و از انجا بجای دیگر راه بود صد و تنها بنود و آن شخص نزدیک صنادیق رفت و آن خزانهٔ عمرولیث بود که سالها از ملوک گرد آورده بودند و بر خلق واقع نباشد آورده تا حد و د هرات و در آن موضع اخفا کرده بود القصه انچه از خزانهٔ عمرولیث تصور بود و انچه بر بالای هرات و اعیه داشتند که حوالهٔ دارند باضعاف مضاعف طنابی هر شخص خواجه نظام الملک بعد از یاد انحکایت گوید که غرض ازین تقریر آنکه بر طبق عهد و بیمان تسلیم بودن فوائد موفور و ثمرات نامحصور دارد گویند که بعد از ارسال عمرولیث بغداد و معتضد خلیفه جهت امیر اسمعیل خلع تمیتی و احکام و منشور فرستاد و حکومت سیستان و خراسان تا ماوراء النهر در رس و اصفهان بوی تفویض نمود و او خلعتهای خلیفه را یکیک میپوشید و بعد از پوشیدن هر یک دو رکعت نماز میگذارد و چون محمد بن خلع بپوشید منشور خلیفه را بوسید و شرائط تعظیم بجای آورد و حامل خلعتها و احکام را بصد هزار درهم داد و درین اثنا خبر غریمت محمد بن زید علوی صاحب طبرستان بسمع امیر اسمعیل رسید اسمعیل کسی پیش او فرستاده نصیحت کرده مفید نیفتاد امیر اسمعیل محمد بن هارون را بجنگ او فرستاد محمد با حاکم طبرستان جنگ کرده غالب گشت و علوی در معرکه زخم خورد و آن دو گذشت محمد بن هارون به نیابت امیر اسمعیل در جرجان و طبرستان حاکم گشت و امیر اسمعیل او را العباد ان طلب داشت و او تخلف نموده اظهار عصیان کرد و باستمداد مردم ری روی بدان ناحیه نهاده و باگاشتهٔ خلیفه جنگ کرده دا با برادر انش و پسران بکشت مکتفی خلیفه قاصدی پیش امیر اسمعیل فرستاده پیغام داد که ضبط ری تعلق بتو میدارد و دست تصرف بسپر هارون را از انجا کوتاه کن امیر اسمعیل لشکر با جمع آورده متوجه آن صوب شد چون بآن حدود رسید ابن هارون را گذاشته بقزوین و زنجان رفت و از انجا بطبرستان آمد امیر اسمعیل ری را متصرف شده از آنجا متوجه قزوین شد چون بآن موضع بقدر دو منزلی رسید هیچکس پیرامون باغبانها نه گردد و یک سن جو دیک تو بره گاه هیچ احدی بی رضای خداوندان نستاند و امیر اسمعیل حکومت ری بپسر دوم خود ابو صالح منصور بن اسحق داد و محمد بن زکریا طبیب رازی کتاب منصوری بنام او نوشته است و وی مدت شش سال بحکومت آن ولایت اشتغال داشت چون امیر اسمعیل از عزائم مراجعت نموده بجانب ترکستان لشکر کشیده و بسی مواضع فتح کرده باغتالم نامحصور معاودت کرد و در منتصف صفر سنه خمس و تسعین و مائتین بفراوپس جنان خراسید بعد از وفات او امیر قاضی گفتند و مدت سلطنت امیر اسمعیل بعد از انقراض ایام حکومت عمرولیث هفت سال و کسری بود عدالت او بحدی بود که گویند نوبتی بسمع او رسانیدند که در ری سنگی کنند ترا خراج بآن وزن سیکنند زیاده از سنگهای دیگر است امیر اسمعیل فی الحال حبر ایلچی را بری روان کرد تا سنگها را مهر کرده بجارا آورد و چون چیرا لچی وارد ری شد مردم متوهم شدند که مبادا ایجمت شلتاقی آمده پس سنگها را مهر کرده باخود بجانب بخارا برد و در فیوان خانه بستد ارباب دیوان مطلع شدند چون سنگ بجارا رسانیدند احتیاط کردند از وزن مقرره زیاده بیرون آمد بفرمود تا زیادتی را اسقاط نمودند سنگ معدل بری قرار دادند و حکم فرمود تا هر زیادتی که در ایام گذشته شده باشد و در آینده مجری دارند گویند که احمد پسر امیر اسمعیل را معلمی بود روزی معلم از احمد در خشم شده بحضور پدرش گفت که برکت دولت و خدای ترا و آنرا که تو ازوی پیدا شده امیر اسمعیل از مجلس بیرون آمده آن معلم را عطا داد تا مجالی که داشت زائل گشت نوبتی پیش امیر اسمعیل از حسب بسخن پیرفته فرمود که کن عظامیا و لاتکن عظامیا مخاطب فهم نکرد امیر فرمود که فحوی سخنرو استعداد خود کن تا انکه باصل و تبار تو بزرگی بود یحیی ابن زکریا رازی گو یند که روزی امیر اسمعیل از من پرسید که چه سبب بود که چون دولت آل سامان مقرر ضرر گشت و با انکه شرائشان غالب بود اندک چیزی که ازان جماعت صادر شده بود جاری ماند بازنامانده گاشتان مرفه الحال روزگار گذرانیدند و آل طاهر که بعدل و کرم اتصاف داشتند بعد از زوال آن قوم خیراتی و مبراتی که از ایشان صدور یافته بود منمدرس گشت و منتسبان ایشان اجر و بدحال شدند جواب دادم که چون سلطنت و اقبال آل سامان به نهایت انجامید آل طاهر استیلا یافتند چون ایشان ملوک عادل عاقل بودند خواستند که هر خلل که از آل سامان مانده و ماورشده بود بحسب آن مشغول شوند و هیچ کوئی که از ایشان در وجود آمده بود باقی ماند چون اصالتی داشتند عنایت خانه انهاد قدیم میبود ند چون دولت طاهریه بصفاریه کابل اهمل و دون همت بودند انتقال کرد بمقتضی الاصل لایخطی هیچ همت بر تعمیر امور سابق و منتسبان دودمان حکام

پیشین گاشتند تا آثار ایشان مندرس گشت یحیی گوید که چون این سخن گفتم امیر اسمعیل تصدیق نمود و مرا صله داده گفت خاطر من بدین جواب باصواب از دغدغه فارغ گشت آورده اند که چون نصر وفات یافت و اسمعیل با دشاه شد بدستور سابق ابواب مکاتبات بنسبت بیاران و حق گزاران معنوی داشته از القاب ایشان کلمه که مشعر بر تصاغر و تواضع باشد فرمودند که چون بر تخت سلطنت رسیدی انیمه تواضع حاجت نیست جواب داده که ورا یام مظلمت و شوکت بر خود لازم و واجب میدانم که دودستان را از مرتبه ایشان بگذانم بلکه در مقدر آن جماعت بیفزایم تا اخلاص ایشان نسبت بما طی هر گردد و روز بروز زیاده شود و بشکر آنکه خدای عزوجل ارجه ما را رفیع گرداند ما را نیز در ترفیع دودستان دیگیهتان باید کوشید ذکر سلطنت احمد بن اسمعیل بن احمد سامانی چون امیر اسمعیل بریاض رضوان رفت پسرش احمد مقصدی امر حکومت گشت لقبی خلیفه جهت او عهد و لوا فرستاد و احمد در مسند اسلطنت خویشتن را مستوجب خراسان گردانید ابراهیم زید بارا گفت که نخستین بسمقند باید رفت و خاطر از غم خویش اسحق که دشمن خانگیست فارغ ساخت و ابو نصر احمد بر وفق صواب دید ابراهیم بسمرقند شتافت و اسحق را بگرفت و بخارا آورده او را محبوس گردانید و بیکباب خراسان مضمضت فرمود به نشابور رسید بارس کبیر که بنیابت پدر بش حکومت جرجان تعلق با و میداشت دریافت تفصیل این اجمال آنکه بارس را از خراج ری و طبرستان و جرجان مال وافر جمع آمده بود چنانچه در ترتیب او هشتاد هزار خروار زر سرخ مسکوک و از فلوری و نقره موجود بود و احتیاس و امتعه را خود قیاس نبود و در آخر ایام امیر اسمعیل بارس این اموال را بار کرده متوجه خدمت او گشت و در راه خبر فوت او شنیده مراجعت کرد و آن اموال را متصرف شده و اعیه استقلال سر زخاطر بر زده چون خبر توجه احمد بن اسمعیل راشنیدند رسولی نزد مکتفی فرستاده رخصت طلبید که بخدمت شتابد مکتفی رخصت داده بارس با چهار هزار کس و تر تیبه سنگین بسغداد رفت و درین وصول او مکتفی مرده بود و مقتدر بخلافت نشسته دا و در رسید احوال رسیدن بارس را با اموال و رجال غنیمتی تمام شمرده و در صدد تربیت بارس آمد امر کرد که خلیفه از توهم تقدم خدمتش غلامی از ممالیک او بظر لیقتند تا بتحبیه نهر جان گزاے خاطر همه را از دغدغه فارغ ساخت و احمد بن اسمعیل بعد از توجه بارس بدار السلام حکومت طبرستان را با بو العباس عبد الله بن محمد بن نوح تفویض فرمود و در زمان حسن بن علی الاطروش علوی بر ممالک دیالمه استیلا یافته تخریب ایشان میکرد که با عبد الله محاربه نمایند و ایشان بواسطه حسن معاش عبد الله بدیشان راضی نمیشدند تا احمد بن اسمعیل عبد الله را از طبرستان عزل کرده سلام را بجای او منصوب فرمود و اطروش با دیالمه جنگ سلام آمده منهزم شدند و سلام از حکومت آن مملکت استعفا نموده با رو دیگر حکومت طبرستان بعبد الله مفوض شد و عبد الله بر بط و منبلا آمده بار اشتغال ننمود تا وفات یافت و احمد بن اسمعیل محمد بن صعلوک را قائم مقام او گردانید و در سنه ثمان و تسعین و مایتین احمد بن اسمعیل سمیستان را بگرفت چنانچه در قضایای صفاریه رقم زده کلک بیان گشت و درین سال احمد خود اسحق را از محبس بیرون آورده بسمرقند راند جان بوی داد و در سنه ثلثمائة احمد بن اسمعیل پسر خویش منصور بن اسحق را بحکومت نیشابور فرستاد و در همین سال میستیانان باغی شدند و احمد با رو دیگر لشکر بدان دیار فرستاده ایشان را ایل ساخت و در سنه احدی و ثلثمائة احمد بن اسمعیل بشکار رفته و در محل نزول فرمود و چون از ان منزل کوچ کرده بقصد تا اتش در لشکرگاه زدند و درین هنگام باز گشتن از جرجان خبر رسید که اطروش بر دیار طبرستان استیلا یافته صعلوک نائب او را از ان ملک بیرون کرده است احمد بن اسمعیل ازین خبر با لجاجت ملول گشته گفت الهی اگر قدر بر جنایت که آن مملکت با لکل از دست من سلوب شود مرا مگ ده و بعد ازان در ان منزل که آتش زده بود فرود آمد و مردم انجنی لجال بدر داشتند و همدران منزل شب غلامان بگرگاه در آمده او را بقتل رسانیدند چنین اینقال آنکه احمد بن اسمعیل اکثر اوقات با علما مجالست نمودی ازین جهت غلامان متنفر شده تصد کشتن او کردند و هر شب دو شیر عزین بر در بارگاه بادشاه می بستند تا دشمن بدانجا نتواند رفت و بحسب اتفاق آن شب این احتیاط مرعی نداشتند و غلامان که منتظر فرصت بودند بارگاه در آمده او را شربت فنا چشانیدند این حادثه در شب پنجشنبه بیست و سوم جمادی الآخر سنه احدی و ثلثمائة بدست داور روزگار نقش او بخارا رفت و دفن کردند بعد ازان او را سلطان شهید گفتند و بعضی از غلامان با دشاه کش را یافته بقتل آوردند گویند امیر احمد بن اسمعیل مردی بسیار خوراسی بدخلق بود و زمان سلطنت او بقولی شش سال و چهار ماه و هفت روز امتداد یافت ذکر سلطنت نصر بن احمد اسمعیل سامانی چون احمد بن اسمعیل کشته شد احمد بن محمد بن لیث شحنه بخارا ابو الحسن نصر بن احمد را که در صغر سن بود بر دوش گرفته میرود که مردم با او بیعت کنند نصر ستوه هم شده گفت شما میخواهید که مرا چون پدر بکشید گفتند ما نمیخواهیم که ترا بسجای پدر بنشانیم و را ابتدای حال خلائق از نظر اعتباری نداشتند و گمان ایشان انکه با وجود عمش اسحق کسی شیخ سامانیه است و حاکم سمرقند بپدر است که این کودک چه تواند کرد و محبوب خلق ما و را غیر از اهل بخارا میل با سحق سامانی و فرزندان او داشتند و زمانه مساعدت نموده و طالع موافقت کرده بلکه اراده حق عزوعلا متعلق شده و توفیق الهی یاوری نموده نصر ابن احمد که او را امیر سعید میگفتند بمرتبت علیا رسیده و رتبه او از آبا و اجداد خود گذشت تفصیل این اجمال آنکه ابو عبد الله محمد بن احمد وزیر بشغل امور

ملک شده بضبط احمام قیام نموده تا آنزمان که نصر بن رشد و تمیز رسید و باتفاق بادشاه و وزیر احوال ملک نظام و انتظام یافت چون خبر وفات امیر احمد بن اسمعیل و بیعت دوم با پسرش امیر سعید نصر بن احمد بسمع اسحق سامانی رسید بتجهیز سپاه مشغول شده بپسر خود را بنیابت در سمرقند گذاشت و نفس خویش با لشکر سنگین روی بتخارا نهاد و امیر سعید حمویه را بحرب او نامزد فرمود چون هر دو فریق بیکدیگر رسیدند حرب بصیب اتفاق افتاد و اسحق منهزم گشته حمویه منظفر و منصور بجانب بخارا مراجعت نمود چون اسحق بسمرقند رسید بار دیگر استعداد سپاه کرده لشکر فراوان جمع ساخت بجانب بخارا روان شد امیر سعید بار دیگر حمویه را بجانب او فرستاد و هر دو بار اول نوبت نیز حمویه غالب گشته اسحق بگریخت و حمویه از عقبش بسمرقند رفته آن دیار را و نصر فت آورد و اسحق در سمرقند مختفی شده پسرش الیاس بلغرغانه رفت حمویه را بتخارا سپرده جاسوسان بگماشت تا اسحق را پیدا کنند و اسحق متوهم شده بیرون آمد از حمویه امان خواست و حمویه او را بنجارا فرستاد و در انجا محبوس بود تا آنزمان که وفات یافت ذکر مخالفت منصور بن اسحق سامانی با امیر سعید نصر بن احمد و بیان بعضی قضایا که دران اوان روی نموده در ایام دولت امیر سعید منصور ابن اسحق ابن احمد بن اسد اظهار مخالفت و عصیان نموده چون حسین بن علی مروزودی در آوان سلطنت امیر شهید احمد بن اسمعیل دو نوبت سیستان رافتح کرده بود بچشم آن سعید اشت که آن ولایت بدو مفوض گردد و احمد بخلاف منصور حسین حکومت ولایت سیستان را بسیجور دوانی داد و حسین از نخستین بخبیده از امیر شهید بگریخت و بنیاد فساد کرده منصور بن اسحق بعصیان او اغوا و تحریص نمود و در بین اثنا احمد بن اسمعیل را کشتند و بعد از قتل او حسین اظهار خلاف کرده از هرات نیشاپور رفت و منصور بن اسحق را بران داشت که خطبه بنام خویش خوانده و امیر سعید از نخستی خبر یافته حمویه را بجرب ایشان بجهت دفع این فتنه نامزد فرموده و حمویه چون نزدیک به نیشاپور رسید منصور بن اسحق وفات یافت و حسین بن علی مروزودی ساور نیشاپور گذاشته بهرات رفت و محمد بن حمید شحنه بخارا بسبب توهمی که از امیر نصر کرد بحسین پیوست و حسین بن علی برادر منصور را در هرات گذاشته بار دیگر به نیشاپور رفت چون امیر نصر بن رشد بن قضیه اطلاع یافت احمد بن اسمعیل که از امراء بزرگ او بود و از مقبل یزدجرد بن شهریار و امیر اسمعیل سامانی در امور مملکت از صواب دید او و بتجارب فوز نمونه و عدها داد بخراسان فرستاد و احمد بن اسمعیل در اهتمام حسین بن علی مروزودی و محمد بن حمید را گرفته بخارا فرستاد و امیر نصر محمد بن حمید را بخوارزم روان فرموده خود متعاقب دران دیار رفات یافت و حسین بن علی را در زندان بخارا باز داشتند چون امیر نصر بمواعید خود وفا ننمود احمد بن سهل باغی شده نزد مقتدر خلیفه رسولی ارسال کرده التماس حکومت خراسان نمود و ملتمس احمد سنبذول افتاد و بعد از الکا نیشاپور کارش قوی شد روی بجرجان نهاد و با قراتکین حاکم جرجان جنگ کرده او را از ان ولایت بیرون ساخت و از انجا بمرو آمده سوری در غایت استحکام بنیاد نهاد امیر سعید حمویه را بجنگ او فرستاد و حمویه بعد از محاصرهٔ احمد بن سهل را بچست آورده روانه بخارا گردانید و احمد بن سهل در حبس امیر نصر وفات یافت و مقارن ایخال لیلی بن نعمان که از امراء اطروش بود از قبل قاسم بن حسن داعی والی طبرستان بگرجان آمده فرزندان نظروش علوی در القاب او مینویسند که المؤید لدین الله المنتصر لآل رسول الله لیلی بن نعمان و برین نهج نام او را بعد از اسامی و القاب بادشاهان در خطبه ذکر میکردند لیلی بعد از ضبط گرجان روی بدامغان نهاد و مردم آن ولایت با وی جنگ کرده لیاری از ایشان کشته شدند و چون بسخاوت و شجاعت آراسته بود امراء اطراف بدرگاه او ملتجی میشدند و بنا بر آنکه دخل او بخرجش وفا نمیکرد با شاره قاسم بن حسن داعی دمنان عزیمت بجانب خراسان منعطف گردانیده به نیشاپور آمده فرمودتا دران ولایت خطبه بنام قاسم خواندند امیر نصر از اینحاله خبر یافته حمویه را با لشکری سنگین بدفع او نامزد فرمود و میان هر دو فریق در نوقان از اعمال طوس اتفاق ملاقات افتاد و در اول محاربه لشکر بخارا منهزم شدند اما حمویه و محمد بن عبید الله بلعمی و ابو جعفر صعلوک و خوارزم شاه و سیجور دوانی پای ثبات فشرده و جنگهای مردانه کردند و بر سپاه لیلی که اکثر غارت و تاراج مشغول بودند غالب آمدند و لیلی اگرچه از معرکه بیرون رفت اما عاقبت گرفتار گشته بقتل رسید آورده اند که علی بن حسین مرقی در بخارا محمود بن الوید و بعد از چندگاه بشفاعت یکی از خواص و معتبران امیر نصر او را از حبس بیرون آورده ملازم درگاه گردانید روزی امیر نصر ترک طلبید در کوزه که چندان خوب نبود آب آورند حسین بن علی مروزودی با علی بن حمویه گفت که بدرت حاکم نیشاپور است و در بخارا کوزه‌های خوب میسازند چرا نیفرستد علی بن حمویه جواب داد که ترک خراسان که با نیجانب فرستند باید که مثل تو داماد ابن سهل لیلی ابن نعمان باشد از کوزه و امثال آن که گوید حسین بن علی ازین جواب بغایت خجل شد و گرا سیتلاء امیر سعید نصر بن احمد بر بلادری و لواحی آن در شهور سنه ثلاث عشر و ثلثمائة فائک غلام یوسف ابن ابی الساج ری را گرفته با مقتدر خلیفه باغی شده با میر نصر پیغام داد که باری را بتوا نرزانی داشته ایم باید که بنفس خویش متوجه آنجانب گردی و امیر نصر لشکر گشیده بجانب ری توجه نمود چون بآن حدود نزدیک رسید فائک بگوشهٔ بیرون رفت و امیر سعید دو ماه در ان ولایت اقامت نموده آن دیار را بسیجور دوانی داد و انجا بخارا مراجعت نمود و بعد ازان سیجور را الظهیر جای او را بحمد بن صعلوک ارزانی داشت

وصعلوک بحکومت ری مشغول بود تا در سنه ست عشر وثلثمایة بگوزگانان گشت ودران آوان بیماری حسن بن قاسم ابن حسن بن داعی دماکان بن کاتی را از طبرستان طلبیده تاری را تسلیم ایشان کند والقاب داعی را الموفق بطاعة الله المعز بحق آل رسول الله مینویشتند ودر خطبه نیز باین عنوان میخواندند ایشان به ری رفته صعلوک بوسیده وفانموده ومعلوک متوجه خراسان شده چون بدامغان رسید وفات یافت وبعد از چندی وزداعی کشته گشت وبعد از قتل او اسفار بن شیرویه به ری وطبرستان وقزوین وقم وکاشان ولاریجان استیلا یافت خطبه بنام امیر نصر بخواند واسفار در ولایات ظلم بسیار میکرد ومردم را مصادرات مینمود ونسبت بمقتدر خلیفه عصیان میورزید امیر سعید مکتوبی بالا نوشت تا وست از حرکات ناپسندیده بازدارد واسفار از امیر نصر متوهم شده با نیز اظهار باغی گری کرد وخلیفه لشکری بجنگ اسفار فرستاد واسفار ایشان را منهزم گردانید ودر سنه سبع عشر وثلثمایة امیر سعید از سجستان بیرون آمده عازم ری شد وبعد از قطع منازل بنیشاپور رسیده جهت مصلحت ملکی روزی چند در آنجا توقف نمود واسفار این خبر شنیده او نیز آماده رزم گشت ودرین اثنا مظفر بن محمد جیانی وزیر اسفار بنا او گفت که مصلحت امیر آنست که رسولی نزد امیر نصر فرستاده اظهار اخلاص کنند واگر مایل بقتال باشد رو بسوی او نیاورند تا او بدست جماعت اتراک که درین لشکر اند ازپیشانگم میاد اکه عذری کنند اسفار سخن وزیر شنیده رسولی پیش امیر سعید فرستاد وامیر نصر مخست از مصالحه با نمود ودر اصحابش نصیحت کرد وگفتند جنگ مصلحت نیست چراکه مآل حال را جز علام الغیوب کس نمیداند امیر نصر سخن ناصحان را قبول کرده آخلایت را با سفار مسلم داشت ومقرر ساخت که هر سال بخزانهٔ عامره چهار صد هزار دینار خلیفتیه امیر بخارا برساند درین اثنا خبر آمد که امیر سعید بجوار رحمت ملک غفور پیوست زمان حیاتش سی وهشت سال بود ودر ایام حکومتش هیبت و هشت سال واو بلیاقت کریم ورحیم وعادل وعاقل بود ودر پیش او حکایت کردند که فلان تاجر جوهری نفیس دارد وخریده است بسیصد هزار درهم وآن جواهر لائق خزانه امیر است فرمان داد تا بازرگانان را با جواهر حاضر ساختند امیر نصر جواهر را بشناخت که از خزینه وی دزدیده بودند بازرگانان را بسیاست رسانید که این جواهر از که خریده گفت از فلان غلام امیر فرمود تا غلام را بمجلس آورده بهای جواهر از او طلبیدند معلوم کردند که اکثر ثمن او تالف کرده امیر نصر جوهر را از بازرگانان گرفته مبلغ چهار صد هزار درهم بدو داد بازرگانان جریمه غلام درخواست کرده گفت خونش بتو بخشیدم اما او را باخود ببر غلام را بان مرد تاجر ارزانی داشت گویند که در عین عرض لشکر شخصی را نزد او آوردند که نصر بن احمد امام وخلیفه ما بر سپاه ما ظلم کرده است ما را بیدادی رسیده هیچ جواب نداد یکی از ملازمان گفت که او را نصر بن احمد نام است بحرمت تعظیم امیر مرعایت ادب نام خود نگویید امیر نصر فرمود پس او را بر یا حقی واجب شد فرمان داد تا نام سوم او را مضاعف کردند روایت کنند که دران زمان که برادران او خروج کردند و با موال خزائن دست درازی نمودند چون بار دیگر امیر نصر بر سریر سلطنت تمکن یافت باو گفتند که فلان وفلان مبلغی خطیر از خزانه برده اند اکنون آن اموال را مع شی نه از ایشان میتوان گرفت امیر سعید گفت هر کس نصیب خود برده است بر گرد و تا روزی کار دی نفیسی که شخصی از خزینه امیر نصر برده بود بدو بسپارد روز دیگر پیش آمدند امیر فرمود که آن مبلغ بصاحب کار دو بدهند شخص گفت که کم از ده هزار دینار نستانم ملازمان گفتند عجب حالتی ست امیر کار دخود را با پنج هزار دینار از تو میخرد و تو مضائقه میکنی خواستند که کار د بقلب از و بستانند امیر نصر فرمود که رضای او نگاه دارید و مزاحم او نشوید قلیل ست که در ایام مرض فرمود تا بر در قصر او خانه ساختند و آنرا بیت العبادة نام نهاد و اکثر اوقات با جماعه از پاک بعبادت در آنجا مشغول بود تا رحلت فرمود چون خبر بسر رسید و بعد از وی با پسرش امیر نوح که بملقب بود بامیر حمید بیعت کردند و کار سلطنت نوح بن نصر بن احمد بن اسمعیل سامانی امیر نصر در ایام دولت خویش بسر برد چون خود آسمیل را ولیعهد گردانیده بود در اوایل جهانبانی اقتضا کرد که پسرش میش از پدر وفات کرد و بعد از رحلت امیر نصر ارکان دولت بر سلطنت پسر دیگرش نوح اتفاق کردند وضبط مهام مملکت با ابو الفضل محمد بن احمد العالم مفوض گشت و ابو الفضل بن احمد حمویه که از معتبران امیر نصر بود بگریخت سبب آنکه در آن زمان که امیر سعید آسمیل را ولیعهد خود کرده ابو الفضل را بنیابت او تعیین نموده بود از ابو الفضل نسبت بنوح استخفافی واقع شده و امیر نصر از نمعنی آگاه شده با ابو الفضل گفت که چون مرا واقعه ناگزیر پیش آمد تو جان خود را از نوح نگاه دار چون ابو نصر بدار البقا خرامید ابو الفضل از امرا بگذشته بجانب شط ال رفت و نوح استمالت نامه با و فرستاد و ابو الفضل از امل مراجعت نموده بخارا رفت و نوح در مقام مرحمت و عاطفت آمده سمرقند را با دو داد و در اواخر سنه اثنی وثلاثین وثلثمایة امیر نوح ابو العلی بن محمد محتاج را بری فرستاد و ابو اسطه آنکه رکن الدوله دیلمی آنولایت را متصرف شده بود ابو العلی با لشکر گران متوجه ری شد چون بسبزوار رسید وتسخیر از جانب طبرستان احرام خدمت نوح بسته در مرو با و رسید امیر نوح مقدم او را گرامی داشته شرایط تعظیم واحترام کما یجب بجای آورد و چون ابو العلی از حدود سبزوار گذشته بدامغان رسید منصور قرانگین که از جمله مقربان نوح بود با جماعتی

ابو علی تخلف نموده متوجه جرجان شد و حسن فیروزان حاکم آن ولایت بود با منصور محارب کرده منهزم گشته به نیشاپور آمد و ابو علی با تعبیت لشکر متوجه ری شد رکن الدوله از شهریران آمده در سه فرسخی ری اتفاق ملاقات افتاد و چون او که در لشکر ابو علی بود پیش رکن الدوله رفتند و ابو علی منهزم شده بجانب نیشاپور عنان عزیمت منعطف گردانید و اموال و اثقال او بدست و یا لما افتاد ابو علی به نیشاپور آمده و لشکر از خدمت نوح پیش او رسیدند و چون مسموع آنکه نوح و لشکر را مساعدت ننماید تاجر جان را از دست حسن فیروزان انتزاع نماید ابو علی الفتیا و فرمان نموده با لشکریان و طائفه از لشکریان که نوح مصحوب او گردانیده بود بجرجان روان شد و حسن فیروزان استقبال کرده میان فریقین حربی صعب روی نمود حسن منهزم شده و لشکر به جرجان استیلا یافت و در صفر سنه ثلاث و ثلثین و ثلثمائة ابو علی بخراسان بازگشت و امیر نوح به نیشاپور آمده الملک عظیم مرتب ساخت و نوبت دیگر ابو علی را به ری فرستاد و در جمادی الآخر سنه مذکور عقد بر سیده رکن الدوله شهر را گذاشت ابو علی به ری و نواحی آن مستولی شد و اموال خویش را بواسطه ارسال جبال روان داشت امیر نوح متوقی در رحل اقامت انداخت و طائفه از عوام خراسان از ابو علی و نواب او شکایتها کردند امیر نوح ابراهیم بن سیمجور را والی خراسان گردانید و در رمضان سال مذکور روی بخارا نهاد و ولایت ابراهیم بر مزاج ابو علی گران آمده متوجه او میشد اشت انزاع رکن الدوله از ری مرتبه او ارتفاع یافت و بدین واسطه از ابو علی و ابو العباس فضل بن محمد را بسلاه و جبال فرستاد و همدان را باو انقطاع یافت و او را خلیفه خویش گردانید و فضل مذکور نیز مرتبه او و منبر نوبت و خطبه را بطاعت در آورد و ذکر مخالفت ابو علی بن محمد بن محتاج با امیر نوح بن نصر در سنه اربع و ثلاثین و ثلثمائة ابو علی بن محمد محتاج با امیر نوح اظهار مخالفت کرد بسبب آن بود که چون ابو علی بتجهیز لشکر مشغول گشت که از خراسان به ری رود امیر نوح عارضی فرستاد که احتیاط سپاه کرده مرسوم بایشان رساند و عارض بابو علی شناسیار نموده ناظر بعضی از متعلقان او را از دفتر اسقاط کرد و خاطر ابو علی ازین جهت متنفر گشته بعد از انکه ری و ان نواحی را متخلص گردانید امیر نوح شخصی را بضبط مال آن ولایت فرستاد و ابو علی نوشت که رجال مدخل نکند و ازین جهت رنجش او است از یاد پذیرفته تفویض مارت خراسان بسیمجور علاوه این اسباب گشت و ابو علی بر من نوح یک جهت گشته بطلب ابراهیم بن احمد اسمعیل سامانی که دران اوان بسبب بعضی از اسباب بجانب موصل رفته بملازمت امیر ناصر الدوله اشتغال مینمود فرستاد و ابراهیم بانو و سوار از موصل متوجه عراق شده در همدان با ابو علی ملاقی گشت و باتفاق بالکید گریه ری آمدند و در مجموع ولایت عراق که در تصرف ایشان بود عمال خویش بر سر عمال فرستاده روی بخراسان نهادند و امیر نوح از صورت حادثه آگاهی یافته با لشکر ماوراء النهر از آب عبور کرده ببرد آمدند و درین دو لشکریان سپاه و سایر لشکریان که از محمد بن احمد بن حاکم و زمین متشکی بودند معروض امیر نوح گردانیدند که بسبب برکات تالائق وزیر ابو علی عصابه بصیان برنا صبیه بسته و وزیر مبلغی از علوفه مانیز گرفته اگر بادشاه او را بما میسپارد خدمت میکنیم و کوچ سیم و الا بیش عشق ابراهیم سیرویم امیر نوح با لضروره وزیر را با مراء سپرد و ایشان او را در جمادی الاول سنه خمس و ثلاثین و ثلثمائة بقتل آوردند چون مخالفان قریب بپرو رسیدند اکثر سپاه امیر نوح عذر کرده با گجا عت پیوستند و نوح را مجال مقاومت نمانده در کشتی نشسته و از آب عبور کرد و بخارا رفت و ابراهیم سامانی و ابو علی بخراسان استیلا یافته بعد از ضبط آن مملکت روی بخارا نهادند و نوح آزا بخارا بسر قند رفت و ابو علی بخارا آمده و فرمود تا خطبه بنام ابراهیم خواندند و در خلال این احوال ابو علی از ابراهیم متوهم شده بترکستان رفت چه خسدان با او گفتند که ابراهیم قصد تو دارد و ابراهیم بر بخارا نمانده منصور قراتگین که از امراء نوح بود با ابو علی در نیشاپور او را گرفته و بند کرده بود و بارگرد منصور گریخته بسر قند پیش نوح رفت و امیر ابراهیم از ضبط امور مملکت عاجز آمده مقرر بران شد که امیر نوح حاکم و امیر ابراهیم لشکر کش باشد و همرو و باتفاق در استیصال ابو علی کوشند مجموع اهالی بخارا از یمنی و پسند یده داشته قاصدان پیش امیر نوح فرستادند امیر نوح از سمرقند بیرون آمده ابراهیم با لشکر بخارا متوجه جنده شد و شده بلیکه بگریچه پیوستند باتفاق بر سر ابو علی رفته ابو علی الیشان را منهزم گردانید امیر نوح پناه بکوی برد و ابو علی بار دیگر خود را بر ایشان زده بخاریان را متفرق ساخت و منهزمان را تا جج و سجی بخارا آمدند و ابو علی الیشان را تعاقب نموده بشهر در آمد خواست که آتش در بخارا زند بعضی از مشائخ دران باب شفاعت کردند تا از سران و گردنکشت و برداد امیر نوح ابو جعفر محمد بن نصر طالب داشته با و بیعت کرد و در مجموع آن ولایت خطبه بنام او خواندند و درین اثنا ابو علی از بعضی اعیان لشکر مخالفتی مشعور گردیده با نگه بسر قند میرود از بخارا بیرون آمده متوجه جغانیان شد و رعیت او جمعی با امیر نوح نوشتند که عرصه مملکت خالی است و چون توقف معلوم نیست امیر نوح عنان عزیمت بجانب بخارا منعطف گردانید و ابراهیم سامانی و ابو جعفر باستقبال شتافته با امیر نوح پیوستند و در مقام اعتذار و استعفا در آمده از جرائمهای خویش اظهار ندامت کردند و نوح عذر الیشان خواسته و مسموع داشته به بخارا آمد و بر سر بحکومت تمکن گشت از امراء طغان حاجب را القتل آورده عم خود ابراهیم و او و برادر خویش ابو جعفر و احمد را میل کشید و منصور قراتگین را بحکومت خراسان فرستاد و مقارن اینحال و شکر از حسن فیروزان گریزان شده بجرجان آمدند بعد از ضبط آن ولایت منصور از جانب امیر نوح مامور گشت که و شکر را معاونت نموده جرجان را از حسن فیروزان انتزاع نموده با و سپارد و بموجب فرموده منصور با لشکر مازندران جرجان نهاده

وسیان او وحسن معاله واقع شد حسن از جرجان بیرون رفت وشگیر در مقر عز خود قرار گرفت منصور قرا تگین ازان دیار مراجعت نمود وبعد از معاودت منصور رکن الدوله دیلمی بر صوب جرجان حرکت کرد وشگیر با او محاربه نموده منهزم گشت وبخراسان رفت واز اعیان سپاه وشگیر سی صد نیزه کس بدست رکن الدوله گرفتار شده ودر سنه ثمان وثلاثین وثلثمائة عماد الدوله دیلمی وفات یافت ودر سنه تسع وثلاثین منصور قرا تگین بالشکرهای خراسان متوجه ری شد ودر آنوقت رکن الدوله در شیراز بود وعلی ابن کامکه بنیابت او در ری بحکومت مشغول بود از شهر بیرون رفت وبتوجه اصفهان شد ومنصور بدان ولایت مستولی گشته عمال خود باطراف فرستاد مغرالدوله دیلمی برادر رکن الدوله آشنگ جنگ منصور ساز داده میان ایشان محاربات واقع شد ودر سنه اربعین وثلثمائة منصور در ری وفات یافت خراسانیان باوطان مراجعت نمودند ودر اثنای این اوقات میان امیر نوح وابو علی رسل ورسائل متواتر شده وامیر نوح بصرصا آمده بعد از رحلت منصور قرا تگین ابو علی بفرمود امیر نوح در امارت خراسان مرتحل نموده ودر شهور سنه اثنتی واربعین وثلثمائة امیر نوح ابو علی را بجانب ری روان کرد وشگیر از جنوجان بدو پیوست وایشان چون بری رسید رکن الدوله دید که طاقت مقاومت ندارد وپناه بقلعه طبرک برد وابو علی طبرک را محاصره کرد ومدت در ببندآن امتداد یافت وزمستان رسید والثرد واب خراسانیان تلف شد ومدد هم از محاربه ملول ومتبرم شده عبد الرحمن خازن که در علوم ریاضی مصنفات دارد وزیج صفایح از مؤلفات اوست پای در میان سفارت نهاد ومیان مقرر شد که رکن الدوله هر ساله مبلغ دویست هزار دینار بخزانهٔ امیر نوح رساند وابو علی از اطراف قلعهٔ طبرک برخاسته وشگیر مکتوبی بامیر نوح فرستاد مضمون آنکه ابو علی بنا بر مصلحتی که بارکن الدوله داشت در محارب سابله نمود وامیر نوح بدین سبب از ابو علی رنجید وچون ابو علی معاودت کرده بنیشاپور رسید رکن الدوله لشکر بجرجان کشید وشگیر گریخته بخراسان آمد وچون صورت واقعه مسموع امیر نوح گشت ابو علی را از خراسان عزل کرده امارت آن دیار را بابو سعید بکر بن مالک فرغانی راغی داشت ابو علی در صدد معذرت آمد ورسولان متردد امیر نوح فرستاد اما عذر او مسموع ومقبول نیفتاد وامیر نوح بوشگیر حسن فیروزان وامرای خراسان پیغام داد که بسهیل اتفاق بدفع ابو علی قیام نمایند ابو علی را امیر نوح دایس شده مکاتبات بر رکن الدوله فرستاد ودستوری خواست که بر وطن شود ورکن الدوله الیمی او را بنوازش تمام روانه گردانیده ابو علی بجانب ری توجه نمود وچون بخدمت رکن الدوله رسید پیش از آنکه توقع میداشت رکن الدوله او را التعظیم والاحترام کرده ابو علی از وی درخواست تا منشور ولایات خراسان از خلیفه بنام او حاصل کند رکن الدوله رسولی جهت این مهم پیش برادر خود مؤید الدوله کرد ومؤید الدوله در بغداد وصاحب دیوان بابو نصر فرستاد ستزاده الدوله دران باب منشور خلیفه را کرده ارسال نمود ودر اوایل سنه ثلوث واربعین وثلثمائة بخراسان در آمد ودر نیشابور با پاسم ولقب سلیمی عباسی مقرر گردانیدند ودر غلال این احوال امیر سدید نوح بن نصر وفات یافت وزمان سلطنت او سیزده سال بود وذکر وفات نوح بن نصر بن احمد سامانی وجلوس عبد الملک بجای او ودر ربیع الآخر سال مذکور یعنی سنه اربعین وثلثمائة نوح بن نصر بن احمد سامانی بجوار رحمت ملک غفور رفت واو طرفه عباسی متحسن واخلاق پسندیده داشت وبعد از وفات او پدر بن مالک که نامزد حکومت خراسان شده بود وبنوزنا گذشته حد وحدود تمام نموده شامل طیر سلطنت بر عبد الملک قرار گرفت وبعد از ان عبد الملک از بخارا بخراسان فرستاده ودر نیسابور وهای عظیم در خراسان وقستان پدید آمد چنانکه اکثر خلائق آنموضع نیز وال رفتند وفی سنه اربع واربعین وثلثمائة بکر بن مالک بالشکری از خراسان متوجه ری شده ودر محرم این سال رکن الدوله از جرجان معاودت نموده به ری رفته بود وچون شنید که بکر بن مالک نا توجه آن بدان جانب دار ورقعه بدو الدوله نوشت که مدد فرست وبو سیلگین حاجب را با جمعی بمساعدت برادر خود نامزد فرمود ودهم دربن سال محمد بن مالکان بالشکری از خراسان بجانب اصفهان رفت وابو منصور بویه بسر رکن الدوله بعد از استماع این خبر فرائض وذخائر وعیال واطفال خود بدژ خود رکن الدوله را بر داشته بطرف ری روان شد ومحمد بن مالکان بعد از استیلا بر اصفهان بویه را تعاقب نموده در راه با و رسید وبجهت اتفاق وزیر رکن الدوله ابو الفضل ابن حمید در آنزمان بویه بپیوست ولشکر وزیر بعد از جنگ از خراسانیان منهزم شده وخزاین وحرم رکن الدوله بدست اتباع محمد بن مالکان افتاده ولشکر خراسان بغارت وتاراج مشغول شدند دران اثنا وزیر با خود اندیشید که خزینه واهل وعیال رکن الدوله بدست دشمنان افتاد بکدام آبروی پیش او توان رفت وبکدام چشم روی او توان دید کشته شدن به ازین زندگانی لاجرم دل از جان برگرفته بر سپاه محمد مالکان حمله کرد منهزمان چون دانستند که وزیر در معرکه پای ثبات افشرده وبنفس خویش جنگ میکند باز گشتند وبر لشکر خراسان زده ایشان را از جای برداشتند وبویه مالکان را اسیر کردند وابو الفضل بن حمید باصفهان رفته خراسانیان را از آنجا اخراج نموده بالآخر در میان رکن الدوله وعبد الملک بن نوح سامانی مهم مصالحه انجامید ودر سنه خمسین وثلثمائة ماه امیر عبد الملک درحین گوی باختن از اسب بیفتاد وهلاک شد مدت سلطنتش هفت سال کسری ابو کیونت وابو الفوارس ولقبش در زبان حیات مؤمن بود وبعد از وفاتش موفق خواندند ودر ایام دولت خویش قاعدهٔ الصاف وسیاست مرعی داشت وناصر نیک در دنیا بیادگار گذاشت ذکر سلطنت منصور بن نوح بن نصر بن احمد بن اسمعیل سامانی چون عبد الملک وفات یافت برادرش منصور بن نوح حاکم خراسان وماوراء النهر شده وپیش از بیست او امراء واکابر

دولت تمامصدی بیش الپتکین که از مرتبهٔ رتبت بدرجهٔ امارت رسیده بود بلکه قدوه و مرجع ایشان شده بود فرستادند تا از و استمزاج نمایند که لائق پادشاهی از و در شهر سامانی کیست او با فرستاده گفت که منصور نوجوانست و سزاوار این امر خطیر عرصه است و قبل از آنکه اینچنین امرا را رسد ایشان منصور را بر سریر سلطنت نشاندند الپتکین از منصور متوهم شده بتجف و هدایا خواست که خاطر منصور را بدست آورد و چند پیشکشها فرستاد و مفید نیفتاد و چون مهم منصور استقامت یافت بطلب الپتکین مسرعان فرستاد الپتکین دانست که در رفتن او خیر نیست لاجرم قصد غزنین کرد و در راه با امرا بسبیل امتحان مشورت فرمود که مخالفت منصور اظهار کنند یا نه ایشان متفق الکلمه معروض داشتند که ما همه در مقام اطاعت و انقیاد امیر یم الپتکین شرف محمدت ازانی داشته رخصت فرمود که آنجماعت بجای بازروند و خود با سه هزار خاصهٔ خویش بجانب غزنین روان شد و منصور جای او با بوالحسین سیجور داد و مشار الیه بخراسان رفته بضبط و ربط آن مملکت مشغول شده و منصور با نزده هزار سوار از عقب الپتکین فرستاد و الپتکین در هرو رود بلخ با بخاریان جنگ کرده ایشان را منهزم گردانید چون از بلخ بغزنین رفت والی آنجا او را اراده نداد و الپتکین بجانب او مشغول گشته قهراً متسر اغزنین را گرفت و بار دیگر منصور لشکر سنگین بجنگ او نامزد فرمود و درین نوبت نیز الپتکین غالب آمد و در سنهٔ ست و خمسین و ثلثمائة ابو علی ابن الیاس والی کرمان گرمخته بخارا رفت و بعرض منصور رسانیدند که با ندک توجهی مملکت دیالمه در حوزهٔ دیوان اعلی می آید و پیش ازان و شکیر نیز ابن بخن بمنصور گفته بود القصه امیر منصور نامهٔ بوشکیر حسن فیروزان نوشت مضمون آنکه در خاطر چنانست که لشکری بری روانه گردانم و لائق وظیفه آنکه شما ساخته و آماده باشید تا در معرفت ایشان بدان صوب توجه نمایم بعد ازان امیر الجیوش خراسان ابوالحسین را نامزد ری کرد و با و مقرر فرمود که از نهاوند بدینور شگیر نجاذ نماید چون اینخبر بر رکن الدوله رسید عیال و اطفال را از ری باصفهان فرستاد و با پسر خود عضد الدوله و بعضی از لشکریان در ظاهر گفت بخراسان رود که امیر الجیوش محمد ابن ابراهیم سیجور متوجه ری شده و عرصهٔ خراسان خالی مانده عضد الدوله بدان صوب نهضت نموده از حدود دخراسان راه گردانید و از عقب و شگیر نخجند ابن ابراهیم متوجه شده بدامغان آمد و رکن الدوله از ری بیرون آمده متوجه خراسانیان شد و درین اثنا و شگیر وفات یافت و ابوالحسین سیجور سعی بسیار نمود تا میان امیر منصور و رکن الدوله مهم بر صلح قرار یافت مقرر بر آنکه رکن الدوله هر سال صد و پنجاه هزار دینار زر سرخ بخزانهٔ عامره رسانده و جهت تشیید مبانی مصالح و مخرج عضد الدوله را در سالهٔ لکاک آورده و در یاد و عرب سنهٔ خمس و ستین و ثلثمائة منصور سفر آخرت اختیار کرد و مدت حکومت او پانزده سال بود و درین حین حیات او را امیر مؤید میگفتند و بعد از وفات او را امیر سعید بتغییر سکر و نذکر سلطنت امیر نوح ابن منصور ابن نوح سامانی ابوالقاسم نوح ابن منصور بعد از وفات پدر قائم مقام او شد و در ابتدای دولت او چون الپتکین وفات یافت ابتباع او بر امارت سبکتگین که غلام او بود اتفاق نمودند و در سنهٔ ست و ستین و ثلثمائة مبیتون ابن و شگیر بر جرجان در گذشته شمس المعالی قابوس بن و شگیر بر جرجان و طبرستان استیلا یافت و در سنهٔ سبع و ستین عضد الدوله بعد از وفات پدر خود رکن الدوله بر تمامت عراقین مستولی گشت و در سنهٔ تسع و ستین عضد الدوله قصد یراد خود فیلقیر الدوله کرد و فخر الدوله گریخته پناه بقابوس برد و قابوس در تعظیم و احترام فخر الدوله مبالغه تمام نمود بلکه او را در ملک خود شریک و سهیم گردانید و در سنهٔ احدی و ستین امیر نوح محمد ابن ابراهیم سیجور را از امارت خراسان عزل کرده حسام الدوله ابو العباس تاش بجای او نصب فرمود و در اینسال عضد الدوله بجرب فخر الدوله فرستاد و در نواحی استرآباد فخر الدوله و قابوس با مؤید الدوله جنگ کردند و منهزم گشتند و بخراسان پیش حسام الدوله تاش آمدند و شمهٔ از حال خود و استیلای اعدا بملک موروث قلمی کرده نزد امیر نوح بخارا فرستادند امیر نوح جوابی فرمود مشحون بانواع اعزاز و احترام و بحسام الدوله تاش نوشت که مقدم ایشان را اکرام دارد و در تعظیم و اجلال آن دودمان عزیز کوشیده ایشان را بقهر غزو شرف خود رساند و بجواب خصوص و منع سنه ثمان عمان ایشان قیام نماید حسام الدوله بامتثال آنچه نموده لشکرهای متفرق جمع آورده و از نشابور بعزم جرجان نهضت کرد تا تخت و دار الملک قابوس استخلاص گیرد و انگاه روی بکار فخر الدوله آورد و چون حسام الدوله و فخر الدوله و یلمی و قابوس که یکی از معتبران امیر نوح بود بحدود جرجان رسیدند مؤید الدوله در شهر متحصن گشت و در استحکام برج و باره مبالغه تمام بجای آورد و مدت دو ماه و دران محاصره و مصابرت نموده لشکریان حادثه پای ثبات بفشردند و سر باز بهاکرده و شهر با و نمودند و دران مضاربات روی از صدمهٔ شمشیر نی تافتند و بزخم تیر دستان موی می شگافتند چون مدت مقام خراسانیان در جرجان امتداد یافت و شهر قطعی عظیم بدید آمد کار بجائی رسید که مردم جرجان سنهٔ الجوعا بگوش خبر کرده بحدود نمودند و ابو الفضل منجم بامؤید الدوله گفته بود که در آن واقعه صبر شعار و وقار خود سازد تا منجر بدرجه هبوط رسد پس عزم رزم کند و جد تمام نماید اگر فتح میسر شود مهما امکن خود را با لشکریان ازان مضیق بفضا افگند و بالقضا رضا و بمؤید الدوله این راز نهان سپرد تخت و باستعداد ادوات حرب میپرداخت تا در رمضان سنه احدی و ستین و ثلثمائة با مجموع سپاه از شهر بیرون آمد خراسانیان نپنداشتند که بهشور روزهای دیگر جولان کرده باز خواهند گشت و بخلاف تصور ایشان دیالمه حملات پیاپی آوردند و حمله نخست فالخ که متهم شده بود کار امؤید الدوله رشوت گرفته است تا روز یکبار مسامحه نماید عنان برتافت و حسام الدوله تاش و فخر الدوله بثبات عظیم نمودند تا معظم لشکر متفرق شدند و شب نزدیک رسید و دشمن قوی و چیره شد بالضروره لشکرگاه را با خزائن و دبات و غرائب بسیار و نفائس

پیشباز و مواشی فراوان گذاشته روی باهتزام نهاوند حسام الدوله و فخر الدوله و قابوس تا نیشاپور در پیچ مقام آماده نگر فتند و رسولی بخارا فرستاده نوح را زمین واقعه متذکر خبر داد ند و امیر فرخ ایشان را دلخوشیها داده وعده فرمود که دیگر خزائن موفور و لشکر نامحصور بهدو سعادت فرمایند ابو الحسین یعنی چون این اشارت وفرمان نوح ابن منصور مسرعان باطراف و جوانب ممالک محروسه فرستاده که لشکرها در موضع جمع آیند تا او نفس خویش حرکت کند و باصلاح آن ذلل و تدارک آن خلل قیام نماید امیر نوح ابو الحسین وزیر را طلبیده گرانمایه داد و دلسازی داد و بهاشارت سپه داری دلشکر کشی با شعار و زارت جمع کرد چون کار در علو شان و نفاذ فرمان و کمال اقبال و حصول آمال بغایت رسید روی در تراجع نهاده و از انتهی الاعمال الکمال عادی الزوال و طبع او از ارتقاء حیات مقامان انحالت واقع شده تفصیل این اجمال آنکه ابو الحسین سیجور غزل خویش از امارت خراسان بسعایت او نسبت میکرد و پیوسته بلفائق در تقبیح حال او فصول مینوشت تا فائق تبعی از غلامان شدید را بر قتل او تحریص کرد و ایشان درین باب اتفاق نمودند فرصت نگاه میداشتند ابو الحسین از خیال آگاه شده مستشعر گشت و کیفیت حال مرجوع امیر نوح گردانید و او جمعی از خواص خود را بحراست وزیر گماشته پنداشت که تیر تقدیر بآسمانی را بتدبیر انسانی دفع میتوان کرد بسبب اتفاق شبی وزیر بسرای امارت متوجه شد تبعی ازان طائفه بر عقب او دوان شدند و آنچنان فضل و افضال را بزخمهای بیدلی از پا در آوردند و چهار سان بگریختند بی تکلف در پیچ تاریخی چنان وزیری را بیکبار نشان ندادند و نخواهند داد و حسام الدوله تاش و فخر الدوله و قابوس در نیشاپور بانتظار وصال وزیر چیغم براه میداشتند ناگاه این خبر بگوش رسید و عقد جمعیت ایشان گسیخته شد تواقل غم او انده بر خاطر ایشان استیلا یافت و از حضرت بخارا حسام الدوله را بطلب داشتند تا بتلافی آن حادثه قیام نماید و او از موافقت و مرافقت شمس المعالی و فخر الدوله باز ماند روی بخارا نهاد و بعضی از قاتلان ابو الحسین یعنی را پیدا کرده بشلاگر دانیدند و دیگران در اقطار بلاد متفرق گشتند و وزارت بر ابو المحسن مرزبانی مفوض گشت و درین اثنا ابو الحسین سیجور از سیستان بازگشته بود و بی اجازت حضرت بخراسان آمده متوجه غزنین و تفویض گشته و طمع بسته که حادثهٔ جرجان و دهستی که بحلال بخارا راه یافته سبب رواج کار و رونق بازار او باشد و ابو الحسین مرزبانی و ایران حرکت تعنیف کرده بسبیل عتبت و ارشاد فرمود که از عهدهٔ خراسان برخواسته بقهستان که از اقطاع تست باید رفت و ابو الحسین سیجور بلطف وزیر قبول کرده زیر بار قیس و گنج رستاق را در اقطاع او اقرار داده گفت اگر صدق وعده و طاعت و رای و صفای عقیده تو در خدمتکاری و نیابت قدم در موالات دولت ظاهر شود بانواع کرامات و مزید اقطاعات اختصاص یابی و بعضی تواریخ مسطور است که چون حسام الدوله تاش بخارا رفت ابو علی سیجور عرصهٔ خراسان خالی یافت و بافائق طریق مراسلات و مکاتبات پیش گرفت و او را بر مخالفت تاش ترغیب نموده و در رضای خود و با خود یکسر و حقوق قدیم که بر دولت آل سامان داشت سرزنش کرده و بمراتب و موافقت خویش اصلاح ذات بین دعوت کرده و او را با خود موافق و درین امر متفق ساخت و میان ایشان مواثیق تاکید پذیرفت و ابو علی عمال تاش را که متصدی اعمال خراسان بودند گرفته مصادره کرد و سپر بافاق روی بمرو نهاد و زود با علان کلمهٔ عصیان مبادرت نمود و چون این خبر بتاش رسید لشکر جمع کرده متوجه خراسان شد و میان ایشان نشیبران تردد نموده مصلح گونه روی نمود و مقرر گشت که تاش با ساند و بلخ فالخراد هرات ابو علی را و هر یک بولایت خویش رفتند و در وقت مراجعت حسام الدوله تاش از بخارا مرزبانی را از وزارت عزل کرده بود و منصب او را بیکی از ملازمان خویش که عبد الرحمن پارسی سیگفتند داده و بعد از آنکه تاش بخراسان آمد نوح ابن منصور رقم عزل بر صفحهٔ حال پارسی گشیده این منصب را بعبد الله عزیز مفوض ساخت و چون عبد الله بر منصب وزارت نشست بنا بر عداوتی که بحسام الدوله تاش داشت او را از امارت خراسان عزل کرده ابو الحسین سیجور را بآن منصب مسرور و ممنون گردانید و حسام الدوله هر چند جهد نمود تا خاطر بادشاه و وزیر بدست آورد مفید نیفتاد و عبد الله عزیز مرعوض امیر نوح گردانید که حدوث وهن و فترت و قبول طراوت و دولت مترتب بضعف رای و سوی تدبیر وزرای سالف بوده متدارک آن خلل خرابدین تغییر و تبدیل متصور نیست و درین اثنا فخر الدوله که بعد از فوت برادران خود عضد الدوله و مؤید الدوله بر سریر سلطنت نشسته بود چنانچه شمه ازین وقائع در قضایای دیالمه مرقوم گشت بیان خواهد انشاء الله تعالی مکتوبی بتاش فرستاد مبنی از آنکه ایام محنت و روزگار شدت بپایان رسیده و کار ها بسکون استقامت و وفق مرام منتظم گشت و ملک مورث از کدر درت و مزاحمت اضداد صفائی گشت و تاش جوابی نوشت فخر الدوله را باعتناق عروس مملکت تهنیت گفت و شمه از مکائد سیاست و بی عنایتی امیر نوح ضمیمهٔ آن سخنان ساخت فخر الدوله در جواب حسام الدوله فصلی مشبع در قلم آورد و گفت اگر ایزد لطیف الطف خویش ارزانی فرموده از ممالک و خزائن و دفائن و غیر ذلک حکم شرکت دارد و هر آنچه اقتراح افتد از مال و لشکر و ساز و عدت در بیغ نیست و فرموده که ما را ایادی و مکارم و عوارف حسام الدوله تاش که بهنگام اقامت مادر خراسان مبذول داشته فراموش نشده است و بلشکر از اگر صامت و ناطق خود مصروف دارد مقصر نخواهیم و رسول تاش را فخر الدوله باعزاز و احترام رخصت انصراف ارزانی داشت و دو هزار سوار باحمل لائق بمدد فرستاد و تاش بجانب ابو الحسین سیجور توجه نمود و ابو الحسین سیجور در نیشاپور متحصن شده تاش بمحاصره او مشغول شده و

و درین اثناء دو هزار سوار دیگر از دیالمه بمعاونت تاش رسید چون ابو الحسین سیجور ازین قضیه آگاه شده در پرده ظلام راه انهزام پیش گرفت و لشکر تاش را خبر شده از عقب رفتند و از احمال و اثقال غلامان خیمتی فراوان حاصل کردند و تاش در نیشاپور متمکن گشته مکاتبات بدرگاه ملک نوح ارسال نمود و در استصلاح حال و توقع مغفرت و تمهید معذرت و استغفار از سوابق عثرات تضرعی هر چه تمامتر نموده گفت اگر نعوذ بالله خیانتی کردم طریق عفو چرا بسته شد و در اینمنی بسعایت و بدگوئی عبد عزیز امیر نوح کمتمنان ابو العباس تاش التفات ننمود و درین اثنا سیجور رسولی بکرمان فرستاده از امیر ابو الفوارس ابن عضد الدوله مدد خواست و او وده هزار سوار بمعاونت او فرستاد و فائق نیز با جمعی کثیر با ابو الحسین پیوست و چندان لشکر جمع شد که کوه و هامون بر ثقافت و باتفاق روی بنیشاپور نهادند و ابو العباس تاش از شهر بیرون آمده در برابر مخالفان صف آرائی گشت و بعد از کوشش بسیار منهزم شده لشکر دیلم از مصاحبت او باز آمدند و خراسانیان پیرامون ایشان در آمده قتلی با فراط کردند و بعضی از دیالمه را ارباب خراسان که بخدمت تاش توسل جسته بودند اسیر کرده بنجارا فرستادند و ایشان را بسوائی تمام در ندق عظیم شهر در آوردند و مخنثان شهر بلوف و اشغال آن از آلات ملاهی باستقبال شتافته و وی را بکهائے زنان در دست انجماعت نهاده و زبان بسخریه و استهزا کشاده تا دندیس همکنان را در قلعهٔ قهندز محبوس گردانیدند تا بعضی باسوار حال بفنا رسیده و برخی از و مطلق گشتند ذکر رسیدن ابو العباس سام الدوله تاش بگرجان و مال حال او و دران مملکت تاش چون از سر که ابو الحسین سیجور روی گردان شده بگرجان رفت فخر الدوله سرای امارت را بجهان ارا سته با فرشهائے فاخره و سازو آلت و افره و انواع زر و سیم و آلات مطبخ و شرابخانه و دیگر اسباب و خزائن بدو باز گذاشته متوجه جانب ری شد و از انجا بجانب آذربائیجان تازی و استقبال سپاه فخر الدوله با فرنیهائے زرین و ساز و سلاح از زر و برستوان و خود و سپرهائے زر نگار و شمشیرهائے هندی و اصناف اسلحهٔ علی نزد و سیم باسم تحفه پیش او فرستاد و خراج گرجان و دهستان و البسکون باو گذاشت و بسبیل تواتر جیندان تخت و هدایا میفرستاد که صاحب عباد با آن ملوهبت در مقام مضیعت آمده اورا باسراف و تبذیر نسبت میکرد و روزی در جواب اعیاد گفت که صنوف نعمت و سوابق انعام تاش بر من چندانست که اگر مجموع مروروث و مکتسب خویش با این پیرهن که پوشیده ام در صلصلهٔ از صالح او صرف کم از قدمای یک مکرمت او تقضی نتوانم نمود و از عمدهٔ یکبار رفع از عوارف او بیرون نیامده از انجمله یکی آنست که از جور و قصد برادران پیش حسام الدوله تاش در ذیاسان اقامت مینمود م اخوان مکتوبات نفرز او فرستاده و ملتمس گشت که اگر مرا تسلیم ایشان کنند بر سر اله مال بسیار بخزانهٔ امیر نوح رسانند و شل آن بسلغ بتاش نضمم برعایت بلاد عراق از جاهائے فاخرهٔ اسپان تازی دو یگر تبرکات آن دیار در تقبیل خدمات کابجائے رسانیدند که عذر امجال نماند چون مضمون رسالت ایشان بسمع من رسید روز روشن بچشم من تاریک شد و امید از حیات منقطع گشت نه طریق پرهیز میبود و نه گریز ممکن در اثنائے این اندیشه حاجب تاش بدر خانهٔ من آمده دستوری خواست در مجلس من در آمد و مرا بهمانی دعوت کرد و من سرد و شدم که ضیافت بست یا آنچنی یا مخالفتی با خود نگفتم که غالبا تیر خداعت بر او ران سهدف مراد رسیده و رضی احضار من کمیدتی عظیم مندرج ست با تلق و اضطراب تمام سوار شدم نه نیازا تمالک عنان متمکن و نه بست راقوت تمسک تا زیانه باقی چون بمجلس او رسیدم تظیم ما محمود و دنو قرب و احترام پیش از معهود دیجائے آورد و به بلطف مجالست و طرائق مؤانست او خوش که دشتم تا لک گشت الکاء مکتوب برادران من داده و گفت نیخواستم که این رقعها نهانی بدم تا بخاطر اشرف ملالی نرسد لیکن چون بده برانداختن ازروی کار راز تهمت و ریبت دور تر دیدم و بسکون دل و فراغ خاطر تو نزد یکتر شناختم بعد ازان ایمان مغلظه بزبان گذرانیدند که تا روی تو بلکه تا روی ترا جامهٔ خراج عراق نهم اگر اینچه درباب تصرف نفست از صمامت و ناطق و لفیر و قطمیر در فراغ کمینه کسی از ممالیک تو برباد نهم هنوز در اکرام مقدم و اعزاز مورد تو عشر اینچه در ضمیرست از صدق محبت و صفائی مودت نرسیده باشم اگر این پیرهن که در بر دارم در حفظ مصلحت و دفع حوادث از ساحت محبت و انتظام از منازعان ملک مورث توبیخ کم حق قدوم تو نگذارده باشم و سر گز در باب معاونت تو عنان همت نگردانم تا حق عزو علا تر ا بمستقر عزو شرف خویش رسانده اکنون کسی که در مودت باین مثابت بود که بی سابقهٔ خدمتی و واسطهٔ حلمی این مکرمت بجای آورده باشد چگونه روا دارم که در مقابلهٔ ضائع و عوارف او تقاعد نمایم جائز شمرم لاو بحق کعبه و روان رکن الدوله که بنسیان انیمساعی در کفران آن آبادی نمیهمانان بتاشم دخود را بست قصور و تقصیر منسوب نگردانم علی الخصوص که در قدرت مکافات و مکنت مجازات یافته ام و بار ی تعالی توفیق معونت و کفایت مؤنت او را رزانی داشته تاش چندگاه در جرجان مقیم بود تا در سنهٔ تسع و ثلثمائة در آذربائیجت دبای عظیم روی نمود و معظم سپاه تاش دو وجوه لشکر و معارف حجاب و کتاب او در غرقاب فنا افتاد و تاش نیز هم دران چند روز بمرض مهلک گرفتار آمده و دران غربت با دلی پر حسرت روی براه آخرت آورد و ذکر فوت ابو الحسین سیجور و رسیدن منصب او بپسرش ابو علی و مخالفت با نوح ابن منصور و بیان قضایای الغرخان روزی ابو الحسین سیجور بعضی از متنزهات خویش رفته کنیزکی از جملهٔ سراری با خود برده بود و خواجه اسمعیل پیش آمده در کنیزک آویخت و در اثنای مباشرت روح از بدنش مفارقت کرده آلت معاشرت از کار افتاد و پسرش ابو علی بطریق ارث و استحقاق و مقصدی امارت خراسان گشت و از بخارا حکومت نیشاپور با ابو علی رجوع نمود و مدار مملکت هرات را بالغایق دادند و میان ابو علی و فائق نزاع

شده بامتثال انجامید و فائق از سمرقند ابو علی منهزم بشتابه الرود و اذا نجا الشکر خود را مستعد و آراسته گردانیده بی آنکه از نوح این منصور خصومت حاصل کند متوجه بخارا شد و امیر نوح بنسبت فائق بدگمان شد انیاچ و بکتوزون را بدین معنی او نامزد کرد و ایشان با فائق محاربه کردند فائق منهزم شده ببلخ رفت و از انجا متوجه ترمذ گشت و مکتوبات به بغراخان فرستاد و او از انجا مصمم امیر نوح تحریص نمود و درین اثنا ابو علی سیجور عرضه داشتی بخارا فرستاده التماس نمود که امارت خراسان را بیشتر بکی مفوض بادو باشاده و دران عرضه داشت خدمات آل سیجور که منسوب بسلاطین سامانی صدور یافته بود بمسامع نوح رسانیدند ملتمس او باجابت مقرون شده القاب خدمتش مشیان عطارد فطنت الفرقان نوح ابن منصور امیر الامرا المؤید من السماء نوشتند چون کار ابو علی در استیلا و استقلال بغایت رسید دست تصرف در مجموع دیار خراسان دراز کرده مطالبت آغاز نهاد و اموال آن دیار را بر اتباع خویش موزع و منقسم گردانید و نوح ابن منصور از وی استمداد کرد که بعضی از ممالک خراسان را بگماشتگان خواص گذارد و ابو علی جواب نامزد بدو جواب گفت که خلق کثیر از سمنجانیه و دیگر اجانب مجتمع اند و اموال و اثیوالیت بهر سومات و علوفات ایشان وافی نیست اگر بطرفی دیگر از ممالک محروسه اضافه اقطاع این گمینه کند میشاید و بعد ازان میان طاعت و عصیان روشن میگردد و میشاید و مخالفت دور پرده صفا و قوت منیوم و تا مکتوبات و سیلا کات بملک ترکستان بغراخان فرستاد و پیغام داد که اگر خوان متوجه ماوراء النهر گردد من نیز از اینجانب درحرکت آمده بدیوسیونم مشروط باتکه بعد از دفع و رفع نوح مملکت منقسم بر دو قسم شود ماوراء النهر از خان باشد و خراسان بمن متعلق گردد بغراخان دندان طمع تیز کرده بقصد لوح لشکر کشید نوح انیاچ حاجب را با لشکرها باستقبال او فرستاد بغراخان انیاچ را امیر کرده بترکستان روان گردانید بدین سبب دستی تمام بحال نوح راه یافت بعد ازان او سم اضطرار نوح فائق را طلبیده تربیت کرد و لشکر فائق داده و او را بحکومت سمرقند نامزد فرمود تا آن مملکت را از آسیب ترکان صیانت نماید چون فائق بسمرقند رسید شنید که بغراخان متوجه است باسپاهی که همراه داشت از شهر بیرون آمد و پیش از تسویه صفوف و استعمال سیوف ردی برتافته بنیمارفت و چون کس را شهامه نماند که فرار فائق بنا بر خبث عقیدت و کفران نعمت او بود نوح از حدوث آن واقعه مضطرب و هراسان شده دل از حکومت برداشت و مملکت گذاشته روکنی متواری شد بغراخان بعد از ضبط سمرقند بخارا رفت و فائق باستقبال او شتافته در زمرهٔ خواص وی منتظم شد چون بغراخان بر سریر سلطنت ماوراء النهر قرار گرفت فائق بخدمت طلبیده کسی بهیچ مدد و مال آن مملکت را از رعایا استخراج نماید و سکه و خطبه بنام دعوت خان در آن ولایت مقرر گرداند بغراخان دستوری داده فائق بران صوب و حرکت آمد نوح فرصت نگاه داشته از مستقر خویش متفکر و از بیرون آمده و از جیحون عبور نموده بایل شط نزول فرمود و جمعی از خدم و ممالک او که آنجا افتاده بودند تجهیز و برگشته مانده چون از وصول پادشاه خویش خبر یافتند خادمان گشتند بلکه جمالی نوذر اندرون پنجه مردهٔ اجتماعت ظاهر شد و از اطراف و جوانب لشکرهای متفرق در ظل رایت نصرت آیت او مجتمع گشتند و از بدایت وحدوث فتنه و هجوم آسیب امیر نوح مکتوبات بالحاحی بسیار مبنی بر استاده و او را بنصرت خویش و قضای حقوق نعمت و قیام بحمایت بیضهٔ دولت دعوت میکرد و او دران باب بقول مکذوب و مواعید غیر مرغوب نوح را مغرور میساخت چون نوح بایل شط نزول کرد ایلچی پیش ابو علی فرستاد و گفت انتظار از حد گذشت و کار بغایت رسید و قضیت که بقضایای حقوق سابقه قیام نمائی و در معاونت آل سامان گذشته کان افتد کنی ابو علی بچنان بر عادت ذمیم و خلق لئیم خویش مستمر بود و تا حد ایتمالی مهمات ملوک نوح بی منت خلق کفایت کرده او را بقهر شر خود رسانید و غدر و مکر و شنان او را سبب حرمان و تذلال ایشان ساخت و باذلک علی الله لیزنوذکر رفتن بغراخان از بخارا و معاودت نوح ابن منصور بسملکت خویش و اتفاق امیر طرابلس سبکتگین با او در قلع و قمع ابو علی و فائق و بیان محاربات کوران و لاسیمان الیغان و اقع شد بغراخان از هوای بخارا متاذی شده شامت طمع در خاندان قدیم شامل حال او گشت بعلتی صعب گرفتار شده علاج بیماری خود را جز استشفاق هوای ترکستان ندانست لاجرم از بخارا بیرون آمده متوجه آنصوب شد و بخاریان بدو باد نامه لشکر او در از کرده شرایط عبارت و تاراج بتقدیم رسانیدند و بغراخان در بعضی از منازل لقد حیات بقابض ارواح سپرده چون این بشارت بسمع ملک نوح رسید بر جناح استعجال روان شده روی بخارا نهاد و بخاریان بمجمع باستقبال او شتافته از طاقات خدمتش چنان خرم گشتند که روضه دار بر ویت هلال و تشنه لب خشک شراب زلال بار دیگر بسمت قدیم و بخارا و منصوبات و مضافات آن تعلق بدیوان ملک نوح گرفت و امر و نهی او بقاعدهٔ معهود دران مملکت شرف نفاذ یافت چون ابو علی دید که سفینهٔ بخت نوح بر جودی فراغت قرار گرفت شطرانی او در ظلمت آن نازلهٔ فرو مرد و در وضدهٔ عیش او از صرصر حادثه پژمرده گشت با خواص خویش دران باب مشورت فرمود و چاره آن اعمال استفسار کرد همگنان گفتند که طینت آل سامان بزلال لطف و کرم سرشته شده عفو و اغماض این طائفه از زلات و عثرات خدمتگاران قدیم و عادتی معهود است و در ریبع غرقاب چنین بکشتی عنایت نوح بساحل نجات توان رسید و این سیلاب محنت بزمین دعوت او در نشاند ارض نفوذ دنیا باید طرین آتشکده راستر ضلعی خاطر شریفش بنوذ که میسر گردد بسی نموده آید ابو علی را این سخن موافق مزاج افتاد و بتهنیه مدایا و تحف استقبال نمود و پیشکشهای لایق فرا بسا آورده خواست که بدست سفیر جرنیان ارسال نماید و بحر سان عقده و دست از ضمیر منیر او بکشاید آنقرا اندیشهٔ دیگر در وا خود گفت جائی که من اینهمه تخم خفا کاشته باشم خرمن وفا چگونه بیاهیم و در رضی که تمال

خلاف نشانده ثمر مخالفت بر چهره طلع تمامی دهد و فرستادن ایلچی و اموال و اظهار اعتذار و استغفار مرتد و شد در این اثنا فائق با پسوست و چندان و سوسه کرد که ابو علی برخلاف
ولی نعمت یک جهت گشته بیان این سخن انگاشت که چون احوال امیر نوح بعد از وفات بزرگان انتظام یافت فائق بر ایشان روزگار و شوش خواهد گشته تدبیری جز آن
ندانست که قبل از آنکه قوت و شوکت ملک مضی نوح سست از دیار و پذیرد او را از میان برگیرد لاجرم لشکری ترتیب داده از سر ستوه تا چه بخارا شد امیر نوح چون از
سپاه باستقبال او فرستاده و هر دو گروه یکدیگر را سیده بعد از تسویه صفوف مقاتله صعب روی نمود و خلقی کثیر در عقد هلاک افتاده آخر الامر فائق جان از معرکه بیرون برد
و چون علم بدولتمندی و بلندشان ابو علی کرده خباثت آغاز نهاد و ابو علی بمقدم او شاد مان شده حضور او را سبب استقامت امور شمرد و آن تحف
و هدایا که جهت ملک نوح مهیا کرده بود بفائق داد و میان ایشان مبانی مصادقت و مخالصت استحکام یافت چون امیر نوح از اتفاق ابو علی و فائق آگاه شد دلگی اندیشه بر آن
گماشت که آن دو قوتوس عاصی را بدست کدام رائض در زیر بار اطاعت آرد و آن دو نهنگ جائز القوت کدام صیاد بدام انتقام کشد بعد از تقدیم مشورت در عزل اختیار بر
امیر سبکتگین افتاد که بوفاداری و مردت معروف و بقوت و شوکت موصوف بود و در آن ایام که در خراسان و ماوراء النهر این دو قضایا دست داد امیر سبکتگین بفزوات هندوستان
اشتغال نمود و غنیمتی فراوان حاصل کرده بود چون خاطر امیر نوح بسیاستهای سبکتگین قرار گرفت ابو نصر فارسی را بسفارت نزد او فرستاد و شمه از قبائح افعال و فضائح اعمال ابو علی
و فائق آشنا کرده استمداد نمود امیر سبکتگین از بسیاستمانی سلیل سامانی غیرت آمده و بر فور طبل رحیل کوفت و بجانب بخارا و ماوراء النهر نهضت فرمود امیر نوح تا ولایت کش باستقبال
او آمده پیش از ملاقات امیر سبکتگین از کلفت نزول و مباشرت زمین بوس معاف شمرد و مراعات کبر سن و ضعف شیخوخیت و مراعات کبر سن استغفا نمود ملک نوح عذر او را دریافت و باب مسموع داشته اما چون
چشم ناصر الدین سبکتگین بر خلعت نوح افتاد و هیبت پادشاهی نه مام اختیار از دست او بستد لاجرم فرود آمده رکاب ملک نوح باغاز و بشاشتی تمام او را در برگشید و از ملاقات
آن دو سعادتمند وحی بدلهای مرده رسید و گل مسرت در ریاض خاطر خاص و عام شگفت و مجمی دست داد که مثل آن در هیچ تاریخ مذکور و مسطور نیست و بعد از ترتیب اسباب ضیافت
و طوی و رباب تبلیغ ملک و وقع مناز عان انواع سخنان میگفتند مقرر بران شد که امیر سبکتگین بلخ بنین معاودت نموده با ستعداد و سپاه و ترتیب لشکر قیام نماید امیر نوح دست اصلات
و مبرات گشاده و بنخلعتهای فاخره تشریفات پادشاهانه و اصناف الطاف امیر سبکتگین و اتباع او را بنواخت و سبکتگین بلخ بنین مراجعت کرد و امیر نوح بجانب بخارا شتافت
چون ابو علی بر این قضیه مطلع شد و دو حیرت بکاخ دماغ او تقصا عدگشت و با خواص دران باب مشورت فرمود که اگر حاد ثه روی نماید چشم زخمی رسد ملکدام ولایت روند و پناه
بکدام صاحب دولت برند ایشان باتفاق گفتند که به فخر الدوله طریق محبت و مودت مسلوک باید داشت دلالت او عروه وثقی باید شناخت ابو علی ابو جعفر ذو القرنین را بسفارت
جرجان نامزد فرمود و از نفایس خراسان و رنایت ترکستان بقدر میسور جهة فخر الدوله وزیر او صاحب عباد ارسال نمود و میان ایشان آساس مخالفت منگشت
و ابواب مکاتبات و مراسلات مفتوح شده و بین اثنا هجو توق ظفر پیکر امیر ناصر الدین سبکتگین ازاق و دیار بلخ طالع گشت و امیر نوح از بخارا در حرکت آمد
شار حاکم غرجستان و ابو الحارث فریغونی والی جوزجان با دو پسو ستند امیر ناصر الدین با قوب دو دست زنجیر فیل آراسته و لشکر ها لی از عاجمیه و بدوی بیراسته با میر نوح ملحق
شدند چون ابو علی و فائق از توجه ایشان خبر یافتند با لشکر اسی و دو هزار دیلم که فخر الدوله بمدد ایشان فرستاده بود و با تفاق و اراسی شمس المعالی قابوس ابن وشمگیر
گرد از جرجان بسماوت ایشان آمده بود آماده حرب گشته از سرات بیرون آمدند و امیر ناصر الدین صحرائی عرض فسیح اختیار کرده میمنه و میسره را بسپاست خود امیر نوح و سیف الدوله
محمود غازی در قلب جای داده و ابو علی نیز در ترتیب لشکر غایت جد بذول داشته فائق را بمیمنه و میسره فرستاد و میسره را بر اد خویش ابو القاسم سپرد و چون هر دو فریق بهم رسیدند
میمنه و میسره فائق بر بر انغار و جوانغار ملک نوح غالب و فائق آمده ایشان را از جای بر داشتند و نزدیک بود که کار از دست بر ود و خللی فاحش راه یابد که ذر ابن قابوس
از قلب ابو علی حمله آور د و چون میان هر دو صف رسید سپر بر پشت کشید و بخدمت ملک نوح رفته روی بقتال سپاه خراسان نهاد و امرای حاصی و جمهور سپاه اندیشیدند
که عذر و اراثی موافقت جمعی نتوانند بود و دین سبب دل شکسته شده چون امیر سبکتگین آثار ضعف بر وجنات احوال مخالفان مشاهده نمود با جمعی سواران برخاش جوی
حمله کرد اصحاب ابو علی از نهیب او تاعقه سر اسیمه گشته رو بگریز نهادند سلطان محمود گریختگان را تعاقب نموده جمعی را قتیل و فوجی را دستگیر گردانیده و مخالفان از کرایم اموال
و سازو اسلحه چندان گذاشتند که اگر عشر آن و قایه عرض خویش میداشتند از آسیب دوران سالم می ماندند ابو علی و فائق گریخته به نیشاپور رفتند و امیر نوح و سبکتگین
و لیعهدش محمود جهت استراحت و تقسیم غنایم دو سه روز در بهرات توقف نمودند ملک نوح امیر سبکتگین را بلقب ناصر الدین ملقب آوازه ساخت و وارث ملک او محمود را بلقب
سیف الدوله مشرف گردانیدند امارت جنیوش کلیه مقصد الهی ابو علی بود و لسیف الدوله تفویض نمود و خود کامیاب و کامران بسخارا انهضت فرمود و امیر ناصر الدین و سیف الدوله محمود
با کوکب عظیم بست نیشاپور روان شدند ابو علی چون آوازه توجه ایشان شنید بجرجان رفته بنیاد بغی فخر الدوله بر دو فخر الدوله با صاحب عباد و رباب رعایت ابو علی سخنان

گفت فخر الدوله بسلغ هزار هزار درهم بابو علی انام فرمود تا در مصالح خویش مصروف دارد ابو علی وقائق آن زمستان در جرجان اقامت نمود و فخر الدوله را نیز بادی بلقمات تصدیع داد چند ولو در انجاح مقاصد ایشان اهمال و تغافل ورزید ابو علی وقائق و فخر الدوله آزرده خواطر شدند و با خواص خویش در باب مصلحت روزگار بمشورت پرداختند بعضی گفتند مصلحت در آنست که در جرجان بشارد ولت امیر نوح اظهار کنیم و ستاره نیز باسم و لقب او مزین و سکه گردانیم و بدین سبب بخدمت وی تقرب جوئیم وقائق از غایتی سر باز زده گفت سکه گفتن و خطبه خواندن بنام محمود در ولایت تنها ماندن طاقت مقاومت ندارد اکنون مناسب چنان مینماید که به نیشابور رویم و محمود را از آنچه در ولایت بیرون کرده ساکن و شحنه نیشابور گردانیم و خود بمرو شتابیم زنی رسد باز بجرجان معاودت نمائیم تعجیل ازین دیار بیرون باید رفت که هوای جرجان عفن است مبادا که ما و اتباع ما آن رسد که بحسام الدوله تاش رسید و لشکر او بسیاه لواسطه حب وطن مألوف مایل و مسکن این راسی را سخت داشتند و ابو علی شاه اهل با ایشان همداستان شده باتفاق عازم نیشابور شدند و سیف الدوله از توجه مخالفان خبر یافته قاصدی روانه غزنین ساخت و کیفیت واقعه مرو شاهجان بدیگر و اندید و طاهر بنیشابور لشکرگاه ساخته سر بصدد مدد سپود و پیش از وصول لشکر غزنین در سنه خمس و ثلثمائة ابو علی و وقائق لشکر بجانب سیف الدوله محمود کشیده بر سرار سخیتند و از قتال و جدال محمود مهزم شدند و اموال و اثقال او بدست ابو علی و وقائق افتاد و ایشان نیشابور را در حوزه تصرف آورده جمیع ذخیره و اندیشه ابو علی الفقد و در اندیشه ابو علی گفتند که بسبیل استعجال از عقب محمود باید شتافت و پیش از آنکه پدر به پسر پیوندد و از بخارا امداد و اعانت رسد خاطر از همات ملکی فارغ باید ساخت از آنجا بدو ضعف طالع ابو علی بکلمات سفلگان راسیع رضا اصغا نمود و در آن امر تغافل و تساهل ورزیده عرضه داشتی به بخارا و مکتوبی با میر ناصر الدین فرستاد و از تزور عذر خواهی در آمده حواله آن جرأت و جسارت بلغائی که در امیر نوح و سبکتگین القات بسخنان او نکرده جواب مکتوبات او نمودند و ابو علی در نیشابور مقیم بود تا آن زمان که آوازه حرکت امیر ناصر الدین بسیج او رسید بیان این سخن آنست که بعد از هزیمت سیف الدوله محمود امیر ناصر الدین نوشتها باطراف فرستاد تا لشکر او در موضع معین مجتمع گردند و ابو نصر ابی زید بالطب خلف ابن احمد فرستاده و ابو الحارث فریغونی را از جرجان بخواند و در اندک زمانی خلائق چندان جمع آمدند که محاسب هم از تعداد آن عاجز گشت و بعد از اجتماع سپاه امیر ناصر الدین به سمت نیشابور روان شده و ابو علی بجانب طوس در حرکت آمد و بقصبه ازصد و آنوالایت را لشکرگاه ساخت و امیر ناصر الدین بعد از قطع منازل و مراحل رسبا بطوس قریب مسجسر ابو علی فرود آمدند و آن شب هر دو لشکر پاس داشتند چون دست هوا تیغ صبح از نیام آتقام برکشید مردان هر دو لشکر و گروان هر دو کشور دست به نیزه و شمشیر بردند و راسناء آنکه شمائل حرب او ذخته گشت از پس میسره سپاه ابو علی گردی عظیم برخاست چون گرد فرو نشست سیف الدوله محمود با جمعی کثیر از مردان صف شکن ظاهر گشت ابو علی در میان دو لشکر سر سیمه و تخیر اندیشه که هر دو جناح با قلب نضم ساخت و با تفاق بر قلب ناصر الدین زدند تا مگر جان از ان مهلکه بیرون برند ناصر الدین بجنبی ستین وقدم راسخ آن جلادت را در کرد و سیف الدوله محمود رسیده تیغ در مخالفان نهاد و چندان مرد بر زمین افگند که گشته گاه از باران ایشان نم گرفت و مرکز زمین از خون دلیران نم کشید و خلقی نامحدود در زیر پای فیلان پست شدند از معارف ملازمان ابو علی ابزاء حاجب سبکتگین فرخانی و اسرلان بیگ و ابو علی ابن تونتکین و ابو جعفر دیلمی اسیر گشتند و ابو علی و وقائق جان ادان مرکز بیرون برده بقلعهٔ کلات رفتند و آن قلعه ایست با تو سن فلک همنان و از حوادث زمان در امان امیر ناصر الدین چند روز بقبض افت ایشان قیام نمود و کیفیت حال لشکر و حیات و ممات و هلاک و نجات هر یک بسمع امرای عاصی رسید و شرذمه که از ان مهلکه خلاصی یافتند بایشان پیوستند آنگاه ابو علی و وقائق با بیور د رفتند و از انجا متوجه سرخس شدند و از انجا عازم مرو گشتند و رایتی امیر ناصر الدین و لوای سیف الدوله محمود بحشم ماده فتنه ایشان روی بمرو نهادند و ابو علی و وقائق با اهل شطر سیده بار دیگر در مقام اعتذار و استغفار آمدند و ابو علی ابو الحسین کثیر و وقائق عبد الرحمن فقیه را بسفارت ملک نوح نامزد کردند و ایشان هر دو به بخارا رفته و راستر ضا و استعطاف نوح ابن منصور غایت جهد مبذول داشتند فرستادهٔ وقائق را در مجلسی باز داشتند و عذر ابو علی مسموع افتاد و حکم ملک نوح نفاذ یافت که حالا ابو علی بجرجانیه رود تا از دیشهٔ تشویش و حکم قطاع و اباعد سر زده مکتوبی بوالی جرجانیه مامون ابن محمد فرستاد مضمون انکه مقدم ابو علی را مکرم و اردو ما بمتاع او امر تعب گرداند تا انچه مقتضای رای مادر باب او تقدیم افتد چون ابو الحسین کثیر مراجعت نمود وقائق با ابو علی گفت که غرض تو بجرجانیه مفارقت و مباعدت ماست از کید یکدیگر اکنون بصواب آن اقرب ست که در موافقت هم کوشیم ایلک خان رویم و خود را ازین عرقاب بساحل نجات اندازیم ابو علی نشنیده وقائق را وداع کرد و بطرف جرجانیه متوجه گردید وقائق از آب عبور کرده در سلک خواص ایلک خان منتظم شد ابو علی چون بنزدیک آب رسید ابو عبد الصمد خواهر زن شاه ترمذ نزد او فرستاده از تخلف استقبال عذر خواست و گفت فردا بخدمت رسم چون شب شد بنا بر کینهٔ دیرینه که از ابو علی در سینه داشت جمعی را فرستاد تا او را با خواص گرفته بجوزجانان بردند و ابو علی را بند کرده و در قصری از قصور باز داشتند چون صورت واقعه ابو علی بمسمع محمد بن مامون والی جرجانیه رسید عرق حمیت او در حرکت آمده قلق و اضطراب عظیم بنهوده چشم خود را جم کرده فرمود که ایلنکو غلام ابو علی را بقبای خرم او که بغایت اطلس دی در قبه داشتند بسر خوارزم شاه روند ایشان بموجب فرموده عمل نمودند چون بطوق پیراهن شهرکات که نقشین او بود و برآمده بعضی از اتباع خوارزم شاه را

گشته بنی را مستغرق گردانیده خدمتش را دریافت آورده و بند از پای ابو علی برداشته بر مسند خوارزم شاه نشاندند اسیر امیر شد و ابو علی را با کرام و احترام تمام و خوارزم شاه را با لباس نکال و اذلال بجرجانیه رسانیدند و مامون در تعظیم و اجلال ابو علی مبالغه تمام بجای آورد و بتریب نزل و علوفه پیشکشهای مناسب تقرب جست و سبب عداوت ابو عبد از خوارزم شاه و محبت مامون با بو علی آن بود که دران آوان که نوح ابن منصور ابو اسطه تقلب و تسلط بغراخان از آب عبور نموده خوارزم شاه و مامون بن محمد منبت ماء و خدمات پسندیده بجای آورده بودند چون ملک نوح بمستقر عز خویش رسید بکافات آن مکرمات بپرداخت و با ابو عبد خوارزم شاه و نساء را با مامون داد چون عاملان آن دو پادشاه بآن دو ولایت رفتند ابو علی نساء را با مامون سلم داشت و در جواب فرستادگان خوارزم شاه گفت که بپرداختن رسن است ناز دیوان اعلی عوض تعیین نشود و دخل خوارزم شاه درین ولایت محال باشد و البتان بازگشته انجیز نا خوش بخوارزم شاه رسانیدند فی الجمله بعد از وصول ابو علی بجرجانیه مامون بن محمد طوعی مرتبا ساخت که دران عهد دو دیگر عهود نهود و دران منهیات تاب حاضر کردند و ابو علی هر چند از منهیات تائب بود اما بنا بر مبالغه مامون بن محمد در شرب خمر اقدام نمود و اساس توبه که در محکمی چو سنگ بود بنا بهین که جام زجاجی چگونه داش بشکست ؎ بر کدام چند قدحی در کشیدند و صورت شراب از سر خوارزم شاه و اعاظم ساختند و چنان انگیخته یاوه گفتند و درسلاشش مبالغه نمودند جواب نداد و در سراز خجالت بر نداشت و در آخر از سستی سر اور ا بیک ضربت تیغ در میان مجلس افگنده نوخواز زم شاه و مامون را مستصفی و مستخلص شده مامون تحف اسیار به بخارا فرستاده شفاعت کرد که تقصیر عفو جرائم ابو علی کشند نوح گفت که ما نخست از سر گناه او گذشته ایم آنگاه او را بدا بجانب فرستاده و دران اثنا نوح ابو علی را طلب فرمود آن ماده لوح غافل از انکه سر نوشت و جیبت پای در رسانه نهاد و چون نیرو یک دار الملک نوح رسید عبد الله عزیز و خواص و مقربان باستقبال شتافتند ابو علی را با مراسم و اعیان بپایه سریر اعلی رفته در موقف مجالت و عرض گهران نعمت سر در پیش افگنده با لنگو و دیگر قوادا لشکر در یاد ان و وجوه اصحاب او را فرود آورد و بمجلس بازآوردند ملک فرمان داد تا هنگان را گرفته ندهای گران نهادند و دست سلب و غارت باسباب و جهات ایشان دراز کرده و دران اوقات امیر ناصر الدین سبکتگین و در مرد قدیم بود چون خبر گرفتاری ابو علی شنیده بلخ رفت و او را طلب داشت و نوح فرمود تا ابو علی را پیش امیر ناصر الدین بردند و سبکتگین او را محبوس میداشت تا آنزمان که وفات یافت چون خانوج پیش ایلک خان رسید او را بر انهر گسیل داشت و ایلک خان بخراسان آمد و آن صوب مصمم گردانید و امیر نوح از استماع این خبر بغایت پریشان و مضطرب گشت و چاره جز آن ندانست که بار دیگر از امیر ناصر الدین استمداد نماید لاجرم ایلچی فرستاده با امیر ناصر الدین پیغام داد که ایلک خان لشکر جد ما و اء النهر آمده عمال و ولایات محروسه را ببطالبات رنجه میدارد و ملتمس آنکه یکبار دیگر تخم مزمل کوشر شیرین خان خائن را از ساحت مملکت ما باز داری و ضبیعه که در نظم حال و ملک ما تقدیم داشته باتمام رسانی ناصر الدین با قطار اطراف ممالک محروسه خراسان و غزنین و زابلستان باستدعای لشکر ها اشارت فرمود نفس خویش نهضت نموده میان کش و نسف نزول فرموده در انجا چندان توقف نمود که سیف الدوله محمود از نیشاپور در حرکت آمده بدو پیوست و لشکر ها بسیار بدو ملحق شدند ملک نوح جمیع امرا و اعیان لشکریان خاصه بمبالغت نامزد فرمود و میان ایلک خان و امیر ناصر رسل مترددشده در باب مصالحه سخنان گفتند چون سبکتگین از ملک نوح استدعا نمود که نفس خویش دران سرکار حاضر شود عبد العزیز بنا بر غرض فاسد خویش او را از رفتن مانع آمده خاطر امیر سبکتگین از جهت بخیده بود متنفس شد صلح رضا داد و در جنگ نهادن نمود و لبشفاعت ایلک خان مقرر بران شد که ایالت سرخنه تعلق بقرائق داشته باشد و درین باب صلحنامه نوشته آنرا بشهادات ایمه و مشائخ ما و را النهر مرشح و مقرر کردند و بعد از اتمام مصالحه امیر نوح بفراغ بال زندگانی میکرد تا در رجب سنه سبع ثمانین و ثلثمائة بعارضه دوسه روزه متوجه وادی خاموشان شد ع عاقبت منزل ما وادی خاموشان است ؎ و گر سلطنت منصور ابن نوح بن منصور سامانی چون امیر رضی نوح وفات یافت امراء و اعیان لیسر شرل بو الحارث منصور را بر تخت سلطنت نشاندند و او مالی که در خزاین جمع آمده بود بر تجهیزه تفرقه کرده بگیتوزدن را بریاست و امارت لشکر تعیین نمود و خبر بوت ملک نوح با ایلک خان رسید بغایت مسرت گردانید و فایق با استقبال بیرون آمد و ایلک فایق را به بخارا فرستاد و چون بدان حدود رسید منصور تسخیر شده بخارا را گذاشته بتحمیل از آموییه عبور نمود و فایق بشهر در آمده اظهار کرد که بنصرت و معاونت منصور آمده تا رعایت حقوق اسلاف او بجای آورده باشد لاکار بردستاخ بخارا کسان پیش منصور فرستاده او را از جانب فایق بعهود و مواثیق ایمن گردانیدند و منصور به بخارا مراجعت نموده فایق مهمات او پرخود گرفته بگیتوزدن را با مارت خراسان فرستادند و در خلال این احوال امیر سبکتگین وفات یافته بود و میان سیف الدوله محمود و اسمعیل منازعت قائم شده چون خاطر محمود از جانب اسمعیل فارغ شد بجانب گیتوزدن نهضت نمود و غزنویه رقمزده کلک بیان خواهد شد انشاء الله تعالی بخراسان آمد و رسولی بجانب بخارا فرستاده اظهار خاطر مانعی کرد که منصب اورا به بگیتوزدن مفوض شده بود والتماس نمود که آن منصب بدستور سابق و قرار معهود باو مسلم دارند ابو الحارث منصور ابن نوح در جواب سیف الدوله فرمود که ما امارت بلخ و ترمذ و هرات باو مسلم میداریم اما

یکتوزون بندهٔ دولت ست وتوسل بحقوق قدیم وبلی حدوث سبیه بعزل او وشال دادن از لوای سرداری وحق گذاری دور مینماید چون خبر مسموع محمود گشت با خود اندیشید که بیشک دریب حسد وا ضداد منصور را برآن داشته اند که دست رو برسینهٔ ملتمس من نهاده بعد از تامل بلوسین حمولی را با تحف وهدایا تبرکات الاقصی بسجارا فرستاده وبمنصور پیغام داد که توقع چنانست که سرخیلهٔ موالات بمخلص وصفا شاک مکدر وتیرهٔ نگردد وامداد عنایات ازسم مالوف لنقصان نپذیرد وحقوق مراد پدر مرا که بر ذمت آل سامان ثابت ست بکلمات بد گویان ضائع نباید کرد ونظام الفت گسسته نشود واساس متابعت ومطاوعت استحکام نپذیرد چون حمولی بسجارا رسید او را بمنصب وزارت تولیه داد وظفر یدان منصب مغرور گشته از سفارتی که لقبول او منوط ومربوط بود وغافل ماند چون امیر سیف الدوله محمود را کمالت عقل وفورت رای ونقائص هوا وسوء تدبیر قوم مشاهده کرد دانست که مملکت سامانیان بر شرف زوال ست ودولت ایشان در صدد انتقال وانیجاعت که کافلان ودولت ومدبران حضرت اند نظر بر مصلاح خویش دارند نه بر استقامت احوال ولیفت لاجرم روی به نیشاپور آورد وتاضعف قدیم بدست آرد یکتوزون برغرض وقصد او واقف شده از رهگذر بخاست ونیشاپور را گذاشته بطرفی بیرون رفت وعرضه داشتی به بخارا فرستاده ومصورت حال باز نمود واجابهٔ التماس کرد که سفر از سر کسرت جوانی وغفلت کودکی وعدم تجربه بطالعه فراهم آورده روی بخراسان نهاد تا دست سیف الدوله محمود را از تصرف آن ولایت کوتاه گرداند بر سبیل تمهید روان شده تا بلخ بشرس در هیچ مکان توقف ننمود وهر چند سیف الدوله محمود را نسبت بمنصور بن نوح وجلوس عبد الملک بن نوح بجای برادر خویش یکتوزون چون بخدمت ابو الحارث منصور ابن نوح رسید او منصور او بود از عواطف وعوارف پادشاه بنظور نه پیوست از انجهت رنجیده وشکایت پیش فائق برد وفائق باضعاف آن شرارت طبع وخشونت خلق وظاهر گردد وهر دو در معائب منصور فضول بر داختند وجمعی را بخلع وعزل او دعوت کرده همرا موافق یافتند یکتوزون دعوتی ترتیب کرده وبهانه مهمی که بحضور منصور احتیاج ست او را از انجا بخانه برد وآن شاهزادهٔ بیهمال را گرفته میل در چشم جهان بینش کشیدند وبرادرش عبد الملک را که درسن طفولیت بود بر تخت نشاندند مدت سلطنت منصور یکسال وهفت ماه بود خاص وعام ضجیج وشرفیف زبان توبیخ وتشنیع دراز کردند وبرین جرأت وجسارت انکار بلیغ نمودند ودر اثناء این اوقات خبر رسید که امیر سیف الدوله محمود به پل راغول نزول فرمود فائق ویکتوزون لنهایت متوهم شده بجانب مرو رفتند وسیف الدوله رسول فرستاده ایشان را برا ضاعت حق ونعمت واز الت حشت وهتک حرمت ملامتهای بی اندازه کرد فائق ویکتوزون طریق تمحیص وخدایت پیش گرفته از زبان عبد الملک ابن نوح اقبالات کرده بود بفور رعایت ومزید عنایت موعود گردانیدند وبوعدهٔ زیادتی اقطاعات وحکومت ولایات خواستند که او را تسکینی دهند وسیف الدوله محمود از روی حمیت اسلام و غیرت دین جائز نمیدانست که در بارا ین حرکت ناپسندیده فعل مذموم عفو وا غماض واقع شود ولاجرم ازپل راغول نهضت نموده بمرو آمد تا کیفیت آن قضیه شنا فته در سیان آید فائق ویکتوزون ازقدوم سلطان محمود متحیر شدند وانواع عجب وخوف برایشان استیلا یافته ازگرد ولایشان آسیمه وار تمامی نموده عبد الملک را که ملواح خوابش ساخته بودند از شهر بیرون آوردند ودر بارگاه لشکر سیف الدوله محمود فرود آمدند چون یقین دانستند که با سبیل ورد صارعت آمدند در هلاک واعدام خویش سعی کردن هست شفعا انگیخته ورسل فرستاده ودر باب مصالحه تضرع وزاری آغاز نهادند وسلطان محمود بنا بر حفظ بیکنامی ولعبد از موقع ملامت تن بآن در نداده فرمود تا بارگاه بپندا ختند و طبل رحیل کوفته چون رحل وثقل او روانه شد او باش وارذال قوم دست باذیت چشم او دراز کردند وبعضی اجناس وامتعه را در عرصهٔ تاراج آوردند چون سیف الدوله محمود بران حادثه اطلاع یافت وحرص غالب طمع کاذب ایشان را در نهب وسلب متاع خویش مشاهده نمود اندیشه برانتقام مصروف گردانیدچون وجوه واعیان بر حرکات وباش انکاری نکرد بدانست که رضای ایشان بدان جرأت مقرون بوده آتش خشم او زبانه زده فرمان داد تا فوجی از لشکریان به پیراهن آبی بیارایند وساده همه سالقتل آورند وقلب میمنه ومیسره آراسته روی بخشم نهاد ومخالفان بنا چار آهنگ حرب ساز داده با جاهای طلون وکسوتهای رنگین ولباس معاشرت وشعار عازمت در برابر صف آرائی گشتند اما در کثرت عدد وکمال بوده چه از اطراف خراسان وماوراء النهر عشری جمع کرده سوار بسیار وپیادهٔ بیشمار فراهم آورده بودند وبعد از کشش وکوشش فراوان شامت کفران نعمت شامل حال ایشان گشته نسیم ظفر ونصرت بر پرچم رایت سیف الدوله وزیدن آمد واهل عصیان روی در بادیهٔ خسران نهاده عبد الملک بسجارا رسید فائق بضبط امور جمهور مشغول گشته ویکتوزون نیز بعد از چند گاه از بیم سطوت سیف الدوله محمود بسجارا رفت ولشکرهای بیرا گنده را جمع آورده بار دیگر بخارا پندار صداع طاغ ایشان راه یافت وخیال استقلال وجدال وتغلب باندیشهٔ مفاخرت ومبارزت بمزاج ایشان استیلا پذیرفت ودر اثنای آن فائق که طراز حلهٔ عمر جلد بود داعی حق را لبیک اجابت گفت وبدین سبب حوال بقیهٔ ارکان عبد الملک سامانی پریشان وسیاه مان گشت ومقارن ایخیال ایلک خان از کاشغر متوجه

بنیاد نهاده و رقعه مرسوم نزد عبد الملک فرستاده پیغام داد که عهد الله تذهب الاحقاد اگر پیش ازین بواسطهٔ تخلیط مفسدان انس و ضمائر حقد شده واقع شده و وحشتی حادث گشته بود اکنون غبار آن از خواطر ما بکلی ارتفاع یافت و حالا بواسطهٔ دخل بیگانگان در مملکت آل سامان نباید قرب جوار بر من لازم رعایت که بداند لیشان قیام نمایم و دوستی متعدی متقابلان از ذیل ممالک محروسه که ارث و استحقاق بتو میرسد کوتاه گرداند عبد الملک فوج فوج داعیان حضرت کلمات روی اندود الیک خان را تصدیق کردند و بخلاف اقوال او سخنوران گشتند یکدیگر دون و بنا للتکلین و دیگر قواد دام ابا استقبال او شتافتند چون در مجلس آن عذر اقرار گرفتند فرمود تا همه را ما خود و مقید گردانیدند عبد الملک از استماع این حادثه بل آرام گشته و زاویهٔ تحقق شد و الیک روز سه شنبه دهم ذیقعده سنهٔ تسع و ثمانین و ثلثمائة بجنبار اورا آمده و جاسوسان بگماشت تا عبد الملک را بدست آورند و داد ابستد کرده بارگنج فرستادند شعلهٔ حیات دران سرزمین فرونشست بعد از گرفتاری او برادرش منتصر روزی چند در اقطار و اطراف ماوراء النهر گردونی نمود و چون دولت اقبال این طبقه بنهایت انجامیده بود فائده بران مرتب نگشت ذکر خروج منتصر ابو ابراهیم اسمعیل بن نوح سامانی و بیان انچه میان او و الیک خان و نصر ابن ناصر الدین سبکتگین واقع شد چون الیک ببخارا استقلال شده ابو الحارث منصور مکفول و ابو ابراهیم که ازوے بمنتصر تعبیر خواهد رفت و ابو یعقوب فرزندان نوح را با اعمام ایشان ابو زکریا و ابو صالح و بقایای ارومه سامانی بدست آورد و هریک را جداگانه در مجلسے بازو شت تا بجهت حیلتی نسازند و از موافقت طایع منتصر جاوید کنیزکی که تعبد او قیام مینمود در سر کشیده از مجلس بیرون رفت و در خانه عجوزه از عجائز بخارا مستواری شده ما تصورت طلب او تسکین یافت و طلایه لباس باس پوشیده طمع از وے بریدند اگاه ورزی فوج فوج از هم رفت و در صدد انتقام الیک خان آمده بقیهٔ اولیاء آل سامان روی بدو نهادند و حشمتی تمام فراهم آورده ارسلان بالو که حاجب او بود بجانب بخارا تاختن کرد و جعفر تکین را با پانصد تن از معارف لشکر گرفت و بجز جانیه فرستاد و دیگران جان بیرون برده پیش الیک خان رفتند و ارسلان تا حدود سمرقند بر اثر ایشان رفته چون لقبطهٔ کوچک سیدتکین خان که از قتل الیک شحنهٔ سمرقند بود باجمعی کثیر سر راه بدوی گرفت و ارسلان روی از مقابلهٔ ایشان برتافت و در مقام محاربه و مصادره با یستاد و تکین خان را شکسته غنیمتی فراوان گرفت و منتصر ببخارا آمده اهالی آن دیار بقدوم او شادمانی ها کردند الیک خان چون از نیوا قعه آگاهی یافت لشکری جمع آورده متوجه منتصر شد و ارسلان بالو بموکب منتصر بسوی سمرقند بعزاز نقدیم مشورت از آب عبور کرده بامل شط نزول کردند و پس از تحصیل اموال آن دیار از راه بیابان روی بابیورد نهادند و از انجا متوجه نیشابور شدند و میان منتصر و نصر بن ناصر الدین در مظاهر نیشابور محاربه واقع شد چون جمشید خورشید درتق آل عباس مجتبی گشت امیر نصر روی بمرو آورد و از انجا بهرات رفت چون بخبر سلطان محمود رسید به فور کوچ کرده بجانب نیشابور نهضت فرمود و منتصر چون از اقبال رایات نصرت آیات او خبر یافت عنان عزیمت بجانب سفرائین تافت و خواست که باستخراج اموال آنولایت اسباب طلازمان مرتب سازد میسر نشد قصد ولایت شمس المعالی ابن قابوس بن وشمگیر کرد و قابوس بن وشمگیر خدمات پسندیده بجای آورده از جمله ده سر اسپ تازی بازین و افسار زرین و سی سر بازین سیم کوفته و سی سر با جلهای ابریشمی و سی ساخته بازین زرو سی سر شتر بار از تره شمائی فاخر و استعه نادر و هزار هزار درهم و سی هزار دینار و پنجاه ثوب ملون با دیگر اسباب و ادوات پادشاهانه و ازبهر ملازمان او دیگر اموال فرستاده با او گفت که مصلحت آنست که به بهای روی تامین بسیران خویش دارد و منوچهر را در ظل رایت تو بفرستم چه تخت آن مملکت از جود پادشاه سالیس عاطل ست و کار آن نواحی متزلزل و آن ملک بکلی قاهر و حاکمی غالب محتاج ست بدان طرف قدم رنجه باید کردن و آنولایت بجوزهٔ لقمرف درآوردن بمضیف مارت متمکن نشستن و تدبیر جیش لشکری جمع آوردن و طرق معاودت خراسان و طلب خایلهٔ سرورث پیش نهاد خاطر ساختن منتصر این اشارت قبول کرده ازجرجان نهضت فرمود و بعد از قطع منازل قاهره ری را لشکرگاه ساخت و سپاهی که در شهر مقیم بود نه بیرون آمده و برابر او مسکر خیمها زدند و بالو القاء تمام سیجور و ارسلان بالو و سائر امراء لکسان فرستاده ایشان را بتسلیم زر نقد و وعده نسیه بفریفتند تا مجموع ایشان باتفاق معروض منتصر گردانیدند که جلالت قدر و نیابت و کرتو زیاده از انست که خویشتن را در معرض حماعتی آری که طاعت ترا کم کنند و بخدمت لوای تو استعفا جسته و مرتبهٔ تو از ان برتر است که باین ویرانه سر فرود آوری ۵ عرش است نشین تو نشرت نا یده + کالی و مقیم خطهٔ خاک شومی + قابوس بخبر اندک یار بست عنان و افشار تو بگرد و اگر کاری از پیش رود فائده بدو باز گردد و اگر عیاذاً بالله چشم زخمی رسد آن عار چندین دولت باقی ماند چندان ازین نمط سخنان گفتند که منتصر قول ایشان را مقبول داشته ازری کوچ کرد و براه اصفهان روانه شد و ارا و سنوچهر ازوی مفارقت کرده بجرجان رفتند منتصر بخبرد و نیشابور رسید و امیر نصر ناصر الدین نیشابور را گذاشته بطرف بلخ روان شتافت و در شوال سنه احدی و ثلثین و ثلثمائة منتصر بار دیگر بر نیشابور استیلا یافته عمال را بر سر اعمال فرستاده و مطالبهٔ اموال آغاز نهاد و الخیر ابا و استمداد نموده سلطان محمود و اهل هرات التوتاش حاجب را بمعاونت او فرستاد امیر نصر بمرو براد رستظهر شده روی به نیشابور نهاد و منتصر متحیر مانده دانست که برادر وی در راه بے خود خطا کرده است و مضمون ترکت لرای بالرای بوضوح پیوست چون ارسلان بالو بخلاف منتصر مهمات ملکی میپرداخت و در فصیل قضایا یا آوازه سر شحط و جدل سخن سیر اندوز برز و کنیه وی در دل منتصر راسخ تر میشد و ران اثنا بسمع او رسانیدند که ازسلان بالو تا برجرمی که

با بوالقاسم سیجور و خاطر داشته در معرکهٔ نصر ابن ناصر الدین اهمال ورزیده این سبب زیادتی که دولت سلطنت منقرض اسلان را قبضهٔ آورد و ازین فصل سپاه آشفته گشته بسر لرزش بوالنگار اندر بان دراز کردند و ابو القاسم سیجور حسین گفته آبی بر آتش زده همدست شدند و بر عزم جانب سرخس اتفاق کردند تا بدو رغیم آن الفته که بدیشان رفته مشهور و پوشیده نشود چه او پیوسته تعصب جانب منقرض میورزید بجذمات اسپند یه با و تقرب مینمود و چون بسرخس رسیدند پسر فقیه کمایب و شیخی بمراسم خدمتگاری و جان سپاری قیام نمود و درین اثنا نصر بن ناصر الدین با لشکری شیر صفت پلنگ آئین روی بسرخس نهاد منقرض با خواص ملازمان خویش باستقبال او شتافت بعد از قتال شدید نسیم فتح و نصرت بر پرچم رایات امیر نصر وزید و ابو القاسم سیجور و چند امیر دیگر را گرفته پیش او آوردند و چون بسرخس رسیدند بر لباس عار و خسار بفرمان دین بدند و امیر نصر در کنف عز و اقبال رای بستقر عز و شرف و جلال نهاد منقرض بعد از انهزام در بیابانها سرگردان شده راه می پیمود تا بیان نرسد کمانان غزان افتاد و ایشان بیچاره دم زها خواهی آل سامان زدند و بدو لتخواهی الطائفهٔ مسافات و مفاخرت نمودند لاجرم فردوم او را بوستی عظیم دانسته در رسانیدن و اخلاص کمر بر میان جان بستند منقرض چون بهبادت حشم غزان مستظهر شد ملوح در ولایت ماوراء النهر کرده متوجه گرگستان ایلک خان بنصف او اطلاع یافته سپاهی انبوه فراهم آورده بجدود سمرقند آمد غزان چون بر سر ایلک خان بودند و طائفهٔ از مبارزان لشکر او اسیر کرده جمعی را بقتل آوردند و از قبیتول ایلک مال فراوان و غنیمت بی پایان بدست حشم غزان افتاد و کان ذلک فی شوال سنه ثلاث و ستین و ثلثمائة غزان منازل خود معاودت نمودند و ایلک را بهلاک زمان منقرض خداوند و در اقوا و اقتاد که ایشان از مجادله و مقاتله ایلک خان پشیمان گشته در عقد سلک بندو بطاعت اسیران بدو تقرب خواهند جست منقرض ابن قضیه مستشعر شده و هفت صد کس از خواص و ثقات خویش اختیار کرده و از میان حشم غزان بیرون آمده بجناح استعجال بلنکر آب رسید و چون چیچون از بدودت هوا منجمد شده بود و کاه بر روی یخ ریخته از آب پگاه شتند و حشم غزان بعد از انکه آفتاب بلند شده بود یخ در زوبان آمده ناچار باز گشتند منقرض اسایل شنطا فرود آمد سلطان محمود نامه نوشت و از حقوق اجداد و اسلاف خود یاد داد و از شدت تناوی ایام محنت و تراکم کربت و مقاسات غربت و شدائد آن نالش کرده گفت اگر در ظل پناه همایونی چون سایه ملازم باشم و از خوف تر کتازان خلق کوچ کرده بجانب مرو رفت و تر دا بو جعفر خواهرزاده که دران اوان در مرو اقامت داشت کس فرستاده و بسلاح و ساز استقبالی نمود و ابو جعفر از جلدا ر ذال بود و در ایام دولت آل سامان بمکنت رسیده از لوازمات طبیعت دو مائت همت و دو بست سیصد مقنس منقرض نداد بلکه از شهر بیرون آمده در مقابل او صف کشیده با ایستاد و در غلامان منقرض یک حمله از میان ایشان او را چون حرز تهی پر انگنده ساختند و منقرض را اسیر و پیش گرفت سلطان محمود چون پیغام و اکرام رسول او و آثار لطف و کرم ملحوظ آورده بخفد لایق فرستاد و با بو جعفر خواهرزاده مثال نوشت و در التزام خدمت و تجری مراضی هیچ دقیقه مهمل نگذارد و خواهرزاده از سر اضطرار بملازمت کمر بسته تحصیل مرام او و قیام بمهام او بنصر داوند حاجب از امرای سلطان و در ایسپور و چون منقرض بدان حدود رسید که وظیفه خدمتگاری بتقدیم رسانیدو اهل ایسنا سکار آن داقعه شده از اقامت منقرض بدان حدود محترز گشتند و بحوار زم شاه نامه فرستاده مدد خواستند خوارزم شاه ابو الفضل حاجب را که از مشاهیر حماهیر حضرت بود بمعاونت نوشتگین و نصر حاجب در خدمت رایت منقرض باستقبال او رفت و در آنزمان که شب تاری و هوای قاری قوت باصره از مشاهده شخاص و متاملهٔ اجسام معزول کرده بود فریقین دست بتیغ بردند و تا بانگ شیر صبح جنگ کرده اکثر مردم هر دو فریق مقتول و مجروح شدند از جمله ابو نصر و سائر الضاء منقرض از کشتهٔ یافته و گریان آواره گشتند منقرض با سفران آمده مردم انجا از خوف بهمالفت او کمر بستند و منقرض از ان صوب عنان برتافته بنرسخس رسیده و در آنجا چند روزی توقف کرده تا هر یتیان بدو ملحق شدند آنگاه از بیجون عبور نموده بشحنه بخارا بجانب او لشکر کشید منقرض چون مهری نداشت بمقابله بایستاد و از جانبین کوشش بسیار واقع شده منقرض بجهد و سعی تمام جان ازان در طه بسر برده تا در بند رجائی توقف نمود و شحنه بخارا بجانب سعد رفته بفراهم آمدن سپاهی که آنجا بودند مشغول شد و دران اثنا ناگاه منقرض بخون برده ملک بجیت شحنه بخارا تشتت و تفرق مسلک گشت و مقاران اینحال بسر علمدار رسید سالار سمرقند بانقیاد منقرض در حرکت آمده با سه هزار مرد بدو پیوست و خواجگان سمرقندی صد غلام ترک را بمالی وافر بخدمتش فرستاد و در دمی از حشم عزیز باو پیوستند بار دیگر آتش اقبال منقرض بالا گرفت چون ایلک خان از انتظام حال منقرض خبر یافت لوزم محاربه او روان شد و از خدود سمرقند مصاف داد ند و خان هزیمت یافت حشم غزا از حشم ایلک غنایم بسیار موفور و اموال نامحصور گرفتند و این واقعه در شعبان سنه اربع و ستین و ثلثمائة روی نمود چون ایلک بولایت خود رسید لشکرهای پراگنده جمع کرده بازروی بسمرقند نهاد و در نخال حشم غزا را وجدا شده بودند و در ناوطان خود ناوقت بقسمت غنایم مشغول شده بودند چون نوبت دیگر بهزیمت و فرار صف مقاتله راست کردند ابو الحسین طاق که تجهیز امر و در طل رایت او جمع بودند منقرض گروه پیش ایلک رفت و منقرض ناچار راه بهزیمت پیش گرفت و ایلک تتبع انتقام کرده شید و جمعی کثیر از اتباع او بقتل آورد و منقرض بلنکر آب آمده کشتی نیافت درختی چند بهم بسته انجیحون عبور نموده و گاه پای آب که دران نواحی یافت بر لشکر خود فست کرده از راه بیابان پل راغول آمد و سلطان محمود را از وصول او خبر دادند و سلطان چون از انتظام کار و التیام حال او از غرض پر بلغ آمد و قرا تکین ابن محمد را با چهل نفر از اعیان و لشکر بسیاران بدفع فتنهٔ او نامزد فرمود و منقرض بمجارد ت ایشان روی گردانیده بطخارستان رفت نصر ابن ناصر الدین ارسلان ماذب والی طوس و طغانشاه حاکم

سرخس از عقب او روان شدند و منتصر از خوف آنجماعت روی بگنبد نهاد و از آنجا بسطام آمد و قابوس ابن وشمگیر دو هزار مرد بلشکر ستاد تا منتصر را از بسطام متفرق گردانیدند و از بسطام بشتاب و بسر خنک سامانی نامزد فرستاد و منتصر را بواعیده و رواقاویل عزود لفریفت و با عانت و مساعدت او و مقاومت با لیک خان و عده داد و با سیدآن و عده بصوب بخارا رحلت کرد و دران یورش جمهور سپاه از نشاسات سفر تنگ آمده بود و هر از یاورد و شمگیر بجان رسیده لاجرم مار یو فائی را ملتمز مر شده پیش سلیمان دصافی حاجیان ایلک خان رفتند و ایشان را از ضعف حال منتصر خبر دادند چون ایشان را بسیمز شد طایفه از اهل عدوان بر سر من خیمه اش در آمدند و منتصر لحظه بمانعت ایستاده روی بگریز نهاد و بدران و خواص او را گرفته باز گشتند و منتصر بجلاین بیچ اعزای افتاده ماوروی نامی که از قبل سلطان محمود حاکم ایشان بود او جماعتی را بر قتل منتصر ترغیب نمود و چون شب در آمد مانعه از اهلاف اعراب بهجوم آورد و جمعان عزیز آن شاهزاده بیهمال بر باد دادند و خون شریف او بر خاک ریختند و این سادشه در ربیع الاول سنه خمس و تسعین و ثلثمائة روی نمود چون خبر این مصیبت بسلطان محمود رسید ماوروی را بسوالی هر جه تمامتر بکشت و حمله این بیچ را بانبار ستدند و بیکبارگی شمایل دولت آل سامان و نلطفا بدیرفت و کوکب اقبال و شرف ایشان بمدار حضیض هبوط رسید و کان الله علی کل شئ مقتدرا و کالرجال و بیان مال شمس المعالی قابوس ابن وشمگیر چون و من قضایاست آل سامان اسم قابوس و شمگیر نرفته و کلک بیان گشت و حالا نکه او با دشاهی فاضل کریم النفس هنر پرور بود مناسب چنان نمود که شمه از حالات او نیز بعد ازایراد قضایای سامانیه در سلک بیان منتظم گردد و منه الاعانه والتوفیق و بعضی از تواریخ مذکور است که قابوس ابن وشمگیر مدت سیجده سال و خراسان بماند بر انقلاب حالات و تصاریف ایام و حوادث زمان مصابرت مینموده و دران مدت شانه بفصان مبتلا بمیلت او را بنیافت و از رونق سال و طراوت جاه و اوجیهی که نسنده چیکس از کبار امرا و خراسان و معارف دولت نماند که محظوظ احسان و ممنون امتنان او نشد و کس بروی سلامی نکرد که بالعامی مختطی نگشت لباس تشریف و خلعت او خاص و عام پوشیدند و کاس خوارت و عواجیا و وضیع و شریف نوشیدند و ملوک سامانیه نخواستند که او را معاونت نمود و بستقر عزو جلالش رسانند و لبسبب نزول محن و عوارض فتن و حوایق ایام و علایق روزگار ریتسانی ایشان سبدف مقصود نرسید و او مانند جبل راسخ بر جمعت خود صعف و صدمت از زلال نخل نمینود چون امیر ناصر الدین سبکتگین بخراسان آمد و دست اقترف الوجی بلاد را ازان ولایت کوتاه گردانید بلاتفات قابوس بسرت و ارتیاح ظاهر ساخت و خواست که بنصرت و معاونت و استخلاص مملکت او قیام نماید ناگاه و عثر بلغ روی نمود و شواغل و موانع حال حایل شد چون بار دیگر امیر ناصر الدین حجت دفع ابوالقاسم سیجور بخراسان معاودت نمود با قابوس عهد و لطافات تازه کرده و در باره کدیگر لطافه بسیار بظهور رسانیدند و دران اوان فخر الدوله دیلمی والی جرجان بود و منشور فرمان داشت و بدین جنود و جمعی کثیر از گیلان مستظهر شده بود امیر ناصر الدین خواست که بمعاونت شمس المعالی و مقاومت اعداو سپاهی از آنجا و ترک فراهم آورد چون این اندیشه بضمیر امیر ناصر الدین آنحکام یافت التماس حاجب را بر سالت نزد ایلک خان فرستاده دو هزار سوار امداد طلبید و خود بلخ رفت ستر صد و منقرب جواب میبود اما پیش از عود رسول امیر ناصر الدین بر یاض خلد بخرامل نمود چون فخر الدوله وفات یافت ابوالقاسم سیجور کدران آوان بخلطه قومس اقامت داشت ایلچی ترد قابوس فرستاد از خلوء عرصه ولایت و فوت فخر الدوله اعلام کرد و التماس نمود که بر فور توجه گردد تا باتفاق یکدیگر بجرجان روند و حسن فیروزان که دران نزدیکی با سپاهی عظیم از لشکر گرد و دیلم بران ولایت نبابر فوران مخلفه محمد الدوله سیده نام که تستلفل امور سلطنت شده بود آمده و در مهام حکومت و ضبط مملکت مدخل ازان دیار اخراج نمایند چون قابوس و ابوالقاسم بجرجان رسیدند ابوالقاسم خلعت و عده نمود و بعجبتان رفت چه در آنولا نشانی از بجا با و فرستاد و نگه بآن ولایت رفته در رتق و فتق مهام آن دیار باهتمام نماید و شمس المعالی قابوس مراجعت نموده بنیشابور آمد و منتظر مساعدت ایام و انتهاز فرصت منتبت چون دانست که دولت آل سامان روی در تنزل دارد تدبیر کار خویش مشغول شد و اصفهد ابن شهریار برادر ستم بن مزربان خال محمد الملک ابن فخر الدوله که حاکم کوه شهریار بود فرستاد و اصفهد بموجب فرموده مستوجب الصوب شده با رستم جنگ کرده و لشکر او را منهزم ساخت و غنیمت فراوان گرفت و دران نواحی خطبه بنام قابوس خواند و جمعی از امرا طبرستان نیز اکل را گرفته شهار فرعونیه او طاهر گردانیدند و قابوس با صفهد نوشت که با کل رود و معاونت مرا ی نمود و اصفهد بموجب فرموده با نصوب رفت چون حسن فیروزان از جمعیت ایشان خبر یافت از جرجان با لشکر جرار روی با کل نهاد و میان فریقین محاربه قوی روی نمود و حسن با بیست کس از وجوه معارف سپاه خویش اسیر و دستگیر گشت این بشارت بقابوس رسیده و گفت که ایام محنت بپایان رسید و روزگار شدت بنهایت انجامید با دل فارغ و سینه منشرح بر صوب جرجان نهضت فرمود و در سنه ثمان و اربع مائه بر سنه ملک متمکن گشت و بعد ازین سلطان قابوس و بالمره که بر سلطنت محمد الدوله ابن فخر الدوله اتفاق نموده بود ند محاربات واقع شد و در اکثر اوقات نسیم نصرت و ظفر بر پرچم رایت قابوس میوزید عاقبت محمد الدوله با قابوس صلح کرد و روز بروز نهال اقبال شمس المعالی بالا میکشید تا مملکت گیلان باسر با با ولایت جرجان و طبرستان منتظم گردانیده گیلان را بپسر خود منوچهر داد و شمس المعالی تا سیس بنیان صولت و تاکید اسباب مهابت سلطان محمود مشغول شده رسولان بخدمت او فرستاده با رسال تحفه و هدایا و منسوقات و تبرکات بدو تقرب بمیجست تا از جانبین محبت یگانگی

بالفت و یگانگی بسیار شد و مجموع بلاد طبرستان و دیلم تا ساحل دریا در تحت امر و نهی و قبض و بسط او انتظام یافت شمس المعالی در حیات خویش از ملوک اطراف و اکابر آفاق ایشرف نفس و مکارم ذات و وفور عقل و محاسن شیم و کمال فضل و جلال قدر مستثنی بود و بر سنن حکمت و جادهٔ شریعت مستقیم و از ارتکاب مناهی و ملاهی منزه و مبرا و نیز بر عدل و انصاف آراسته و در فنون علوم و آداب متبحر و رسائل او در اطراف و اکناف عالم مشهور و کمال براعت و بلاغت او در تالیف کلمات معروف و مذکور هر لفظ از لوئی خانه او که بر دیباچه نامه میچکید خالی نبود بروی فضل و هنر گرد هر که ذوالقرنین قلم از ظلمات دوات بیرون سکندر دُرّی نبود در قلاوهٔ روزگار صاحب عیار هر که سطری دیدی از سطور او گفتی نه خط قابوس است نه چناح طاؤس و با اینهمه فضائل نسبت بالمراے و لشکریان درشت خوی نبود و سیاستی باو از اندازه داشت و از منشوت سلطنت و مدارات کاس باس او چنانکه امین نبودی بکمتر زلتے عقوبات عنیف کردی و از اندک آفت و مارا و خافته و ذار الدار ما بقیة الروح فی بدن المذبوح باک نداشتی و تادیب او چون تعزیر قاطع لفیصل نرسیدی و حبس او جز در صورهٔ خاک لحد نبودی از این سبب دلها از او رمیده و سینها بکجا او آشفته و بغیر جانب او مروتی سلیم صدر و بینا دل نبود و از ملامت خلق و شم و سلامت او ذات موصوف و معروف و بحسن اموال استر آباد و اعمال آن خطه بر و مفوض بود حاسدان و بدگویان تهمت کردند قابوس بی تامل القبول تغیر فرمان داد او هر چند مقدار زبان مسلمت خواست که ابراد و ضمت خویش از آن تهمت کند سفید نفتاد و سبب کشتن او نفرت لشکر زیاده شد و همکنان دل بر طمع و استخلاص خویش نهادند قابوس دران اثنا از جهان بیرون رفته بود و چون از منتزهات مملکت خویش خیمهٔ اقامت زده از حوادث دوران و اندیشهٔ اهل عصیان و طغیان غافل و بی خبر ناگاه شبی پسیر امین قصر او گرفتند و دست بغارت مضارب و مواکب و اسباب سلطنت او دراز کردند و خواص حضرت او بدر افت ایستادند و دوات او را از مضرت اعدا نگاه داشتند چون امراء عاصی بمقصود فائز نشدند بجهان رفته شهر را ضبط کردند و منوچهر ابن قابوس را از طبرستان طلب داشتند و اجهت مصلحت ملکی بر جناح استعمال سوا انشته چون بجهان رسید لشکری دید آشفته و هم از دست رفته طبقات حشم بمویتام و اوند که اگر خلع و عزل پدر خود با ما موافقت نمائی همراز عنبت صادق خدمت ترا کمر نبندیم و سلیح با شهم و الا با دیگرے بیعت کنیم منوچهر چند مرا او مصالحه جاره ندید و انديشيد که اگر با ما نماید بادهٔ فتنه و فساد تمتر ا بگردد و ملک قدیم از دست برود و شمس المعالی چون اجتماع ایشان بر طغیان و عناد مشاهده کرد با رحل و نقل و خواص و ممالیک و بقیه اسباب بسیطام رفت و منتظر خاتمه کار و مآل حال نشست چون امراے لشکریان از زمینی خبر یافتند منوچهر را با خراج قابوس ازان ناحیه تکلیف کردند و او از سر فرورت موجبه بسطام گشت چون بدانجا رسید قابوس او را پیش خود طلب داشت چون بایسه بمجلس پدر رسید زمین خدمت ببوسید و بتواضع هرچه تمامتر با ایستاد و ازان حادثه منکر با لیکن گریخته کردند و در مصالح ملکی بهر نوع سخنان گفتند منوچهر با قابوس گفت که اگر نصحت فرمائی در معاضت این شدت عاصی سرور با نهم و خود بشتر فدای ذات و فدا ر نفس شریف تو گردانم شمس المعالی از روی شفقت پدری جواب داد که غایت کار و نهایت حال من انیست و رق و فتق امور ملکی بر تو مقرر است و این مهم در حال حیات و بعد از وفات من بتو متعلق است انگاه خاتم ملک بدو سپرد و مقالید خزائن بدو تسلیم نمود و مقرر بران شد که قابوس بمیانشک رود و بعبادت قیام نماید و شمس المعالی را در عماری بقلعه تحویل کردند و چون از خواص قدم که بترتیب مصالح او قیام مینمودند همراه رفتند و آورده اند که یکی از امراے عاصی مصحوب قابوس بقلعه میرفت تا او را بقلعه رسانیده باز گردد قابوس او را پرسید که سبب این فتنه چه بود جواب داد که چون تو قصد باز اما میکردی من و چند کس دیگر از اعیان با هم اتفاق کردیم و ترا از امر تو سلطنت افگنده و دیگرے را بر تخت حکومت نشاندیم و این محنت ترا بواسطهٔ کثرت اراقت دم پیش آمد قابوس گفت این سخن غلط است چو این بلیه بواسطهٔ فلت خون ریختن روی نموده مصدوق آنکه اگر ترا و آن نیخ کس دیگر بیکشتم هرگز بدین روزگار فرتار نشدیم فی الجمله چون امیر منوچهر بجهان رسید بسد خلل و تدارک ذلل مشغول گشت و با طائفه معماة پسبیل مدارا زندگانی میکرد و در مراعات شرایف و وضیع هیچ وجه اهمال را مجال نداشته اما عاصیان بنا بر سابقهٔ زلت از سطوت قابوس ایمن نبودند و مکر و حیله دیگر بر آمده طائفهٔ بقلعهٔ در رفتند و خاطر آنرا مهم او فارغ ساختند و از صواعق سیف و سنان او باز رستند و او را وقتیکه بنظارهٔ جریان بود دفعتی کرده نابود آن گشتند بگفتند قابوس در السنهٔ و افواه دائر و سائر است منوچهر بر عادت دیلم سه روز بر ماتم او متمثل نموده بعد ازان بر تو التفات بر احوال سیاهی و رعیت افگند و کر جلوس حضرت منوچهر ابن قابوس ابن و شمگیر بالقاب باعباسی منشور حکومت طبرستان و سائر بلادی را که قابوس متصرف بود باسم منوچهر نوشته او را لقب المعالی داد و باری سبحانه تعالی در بارهٔ منوچهر عنایت ازلی داشت تا نهیل ولا و سیف الدوله محمود اعتصام نموده بمتابعت و مشایعت دولت او اظهار رغبت و کمیه عادته بدیعوت اشتیاق و اشیال آن خسرو آفاق مسرور گردانید و چون از معارف خویش را بارغایب و نفائس بی پایان بدیار گاه سلطنت فرستاد و از صدق نیت و صفای طویت در مطاوعت حضرت ساطانی اعلام داد و سلطان آن ذخائر و رسائل را بنظر قبول ملاحظه فرمود و میانعی و مراضی او را بایجاب مقرون داشت و عیار مراسلات خدمتش بر محک امتحان زده ابو محمد بن مهرانرا بسفارت بجهان فرستاده و پیغام داد که امیر منوچهر اگر در اخلاص و محبت ما صادق ست باید که سکه و خطبه بالقاب همایون ما طراز و زمین گرداند و امیر منوچهر فرمان سلطان را

بگوش هوش شنیده و بر مناسر ممالک جهان و طبرستان و قومس و دامغان و غیر ذلک شعار دولت سلطان طاهر گردانیده و مقرر کرده که هر سال پنجاه هزار دینار زر مسخ بخزانه عامره رسانند چون آثار سامی جمیله او در حضرت سلطان محمود احاد رسید یکی از فضلای مملکت خود را بغزنین فرستاد و کریمه از کرایم سلطان که حجله نشین تتق عصمت بود خطبه نمود و سلطان محمود سر رضا جنبانیده آن یگانهٔ آفاق مسرور و خوشدل بجرجان معاودت و از انعام و اکرام سلطان انچه دیده بود و عرض داشت ظلک المعالی او را بادگیم بافاضی جرجان که یگانهٔ روزگار و علامهٔ عصر بود جهت اتمام امر مواصلت سخدمت سلطان محمود روان کرد و تحف و تنسوقات لائق مصحوب ایشان گردانید سلطان جگر گوشهٔ خود را که زهرهٔ آسمان عفت بود در سلک ازدواج فلک المعالی کشید و سر بولان او مقضی المرام بجرجان بازگشتند و فلک المعالی طائفهٔ از خواص و معتمدان خود را با اسباب و تجمل فراوان ارسال نمود تا آن دُر صدف عصمت را بعد از چند روز بکنجینهٔ که دیدهٔ گردون ندیده بود باستر آباد رسانیدند چون کار فلک المعالی بمظاهرت آن مصاهرت و وسیلت آن مواصلت قوام گرفت بتدبیر انتظام احوال لشکر و انتقام جمعی که در خون مدیرش شمس المعالی سعی نموده بودند اشتغال نمود و بلطایف الحیل همه را از میان برداشت و سلطنتی بکام دل میراند تا آنزمان که وعدهٔ حق عز و علا در رسید و گرو رامی بن شمس المعالی قابوس ولد را بعد از آنکه از مصاحبت ابو علی سیجور اجتناب نموده بموکب ملک نوح پیوست ملازم خدمت و مساهم نعمت او بودی چون قابوس بر مسند حکومت متمکن نیافت و ابو بلا زمت پدر شتافت و دار اجظر اشفاق و اشبال منظور و ملحوظ بود قابوس او را بطبرستان فرستاد و مدتی در انجا بادارای لشکر و حیت و جواب منازعان مملکت قیام نموده و مراقبت قابوس او را برامری تالائق کرنسبت باو سکر دند طلب و استدعا کردند پدر شتافت و برارت ساحت خریش روشن گردانیده قابوس بسر رضا آمده انواع عطوفت و نوازش تقدیم رسانیده و بعد از چند روز بازار او پیش خود خواند و دارا از توجه دارا و پشیمان گشته و متوجه خراسان شده بخدمت سلطان محمود رفت و بانواع الطاف و اعطاف و تعظیم و تبجیل و امالهٔ من هذا القبیل سرفراز گشت انمانیا بر غرور جوانی و نخست ذات امری چند ازوی صادر شد که سلطان او را از نظر عاطفت بینداخت و او از بیم تغییر مزاج سلطان مستوحش گشته و رجوف لیل راه غرجستان پیش گرفت چه میانه او و شار حاکم آنولایت قاعدهٔ محبت و مودت موکده و مشیده بود و سلطان از فرار دار آگاه گشته جمعی را تعاقب او فرستاد و ایشان بگرد کبش نرسیده باز گشتند و سلطان پیش شار فرستاد و در استرجاع او ده مدد و عید تقدیم رسانید شار از بیم سلطان دار انجدیت فرستاد و او چند گاه بشدت و سخت روزگار گذرانیده و یک نوبت فرصت یافته ارجیس گریخت و طالقان را غارت عظیمی رفته و ابگر منده این نوبت در موضعی حصین تر او رانجوس ساخته تا وحشت سلطان بزوال پیوندد و ترمم نموده باطلاق او شال او داو را بدگر منظور عنایت سلطان گشته فران واجب الذعان شرف نفاذ یافت که ارسلان حاجب بجاونت دار امتوجه ولایت طبرستان شده آن مملکت از منوچهر انتزاع نموده بلوسپار دو درین اثنا بساط مصادقت و مواصلت میان سلطان و منوچهر مبسوط گشت چنانچه مسطور گشت و سلطان دار ارا باز خواند و او حسب فرمان مراجعت کرده در زمرهٔ خواص و ندماء سلطان منتظم گشت و در مجالس انس و تماشا و شکار و اوقات خلوات و هنگام عشرت و طرب لحظهٔ از پیش چشم سلطان غائب نمیشد تا الوفت که امیر ابو الفوارس از عضد الدوله بنا بر مخالصت برادر بامداد او از کرمان بپایهٔ سریر سلطان رسید روزی که ابو الفوارس و دارا در خدمت سلطان مجتمع بودند و در باب شرف خاندان و قدم دودمان یکدیگر دارت و کمالاتی چند که لائق حرمت حضرت و شوکت بساط سلطنت بود بزبان ماندو هر چند بروی و رآن اب انکار کردند اصرار نمود تا مهم بجایی رسید که آن کامل عقل را با آنهمه تمام از مجلس بیرون بردند و رقعه دیگر بموجب فرمان بقلاع از قلاع و امحبوس ساختند و صنایع و عقار او را گماشتگان و دیوان سلطان ضبط نمود تا وزیر شفاعت کرده مملکت دار ارا بوکلار او سپرد ند و مصالح او صرف منمود ند گفتار در بیان احوال امیر ناصر الدین سبکتگین و سلطنت اولاد او که ایشان ملوک غزنویه گویند امیر ناصر الدین غلامی بود ترکی نژاد و ملوک السبکتگین صاحب جیش خراسان مخصوص بفیض الهی آراسته آئین سلطنت و بادشاهی روز کوشش چون شیر عفیف و گاه بخشش چون ابر همه کرم هنگام واد چون باد جهنده بر قوی و ضعیف چون آفتاب تابنده بر وضیع و شریف بهمت چون دریا که در دهش از کام هش نمیشد و در تصور انهمه سیل که از نشیب و فراز بهر سو روان بود ظلمت حوادث چون ستاره نمائی دمیغ او در مقاصل اعدا چون قضا گره کشای آثار نجابت و شهامت در شمایل او روشن و پیدا و دلائل یمن و سعادت در حرکت و سکون او هویدا ابو الحسن خازن گوید که ناصر الدین در ایام دولت نوح ابن منصور سامانی با ابو اسحق البتکین که صاحب جیش خراسان بود بسجار ا رسید و نصب حجابت ابو اسحق و حل و عقد امور ارتباع و خدم حشمش تعلق با و میداشت چون ابو اسحق را الغزنین فرستاد ند ایالت نواحی را رجوع با و نمود ند و نام تربیت و تدبیر و شتغال و تدبیر و تقدیر باعمال و ولایت مذکور را برای نزین و فکار و رین امیر ناصر الدین حواله فرمود ند چون ابو اسحق بغزنین رسید امیر از اندک فرصتی دعوت حق را لبیک اجابت گفت و روز دوم ان اوسی که لائق منصب حکومت و سرداری بود بمقتول ابو احوان و انصار ابو اسحق و رباب شغلهی که بارا بلی سپاه و رعیت بودند توامانده و مشورت کرد ند فرقه اختیار را بامیر ناصر الدین سبکتگین افتاده با تفاق بر ریاست و ریاست او مقاد او مدبر کفالت ایالت او عهد بستند تا امیر الدین همگنان او را طی مراتب

وحمایت خویش جای داده با یحتاج و مصالح جمله کایحب و ینبغی قیام نمود و فراخور مرتبهٔ هر یکی قطاعی مقرر فرمود انگاه روی بقلع و قمع اعدای دین آورده تا همه ناحیهٔ هندوستان را کمسکن کفره فجره و مولن عبده اوثان بود دار الغزو و ساحت و پیوسته باطراف و اکناف مملکت و شمنان اسلام میتاخت و شر شرک که از آتشکده های سندوان زبانه میزد بزخم تیغ آبدار می نشاند و معابد و معابدان خاکسار آمار یا دقنا میداد و بجای آن صوامع مساجد بنیاد مینهاد و در رشد ایدو حسن نبوی مصاحبت مینمود که قوت بشریه ازان قاصری آمد و در و سطات ممالک خود را چنان می افگند که تقضی ازان جز بلطف و تائید کردگار میسر نمی شد نوبتی که از مجاری آن اسفار اسفار و از سرگذشت آن اخبار اخبار مینمود بر زبان مبارک راند که بوقتی که با آن ملاعین در مصاف بودیم و ایشان بکثرت عدد و وفور مدد مستظهر بودند و ما در مقدار لشکر بسیاری از ایشان کم بودیم و مدت جهاد دراز کشید و زادی که داشتیم تمام نمود و راه استمداد و طلب زاد بسته ماند در تنها و مضائق آن کربت بما نمیرسم رؤس اشیاع و وجوه اتباع از نا یافت قوت بقوت شدند و از فقدان نان فغان با آسمان رسانیدند چاره جز آن ندانستیم که مختصر پستی که در سلیخ مانده بود بیکدیگر قسمت نمایم و بسد رمق روزی لیلب و شبی بروز رسانیم مرتبا بدین نوع لبسر بردیم تا حق تعالی فرصت داد و وعده که در اعلام کلمهٔ حق فرموده بود بانجام رسانیده آنملاعین بعضی طعمهٔ شمشیر گشتند و بعضی در قید اسار گرفتار گشتند و زمره در لباس فساد روی بنهزیمت بنها دند و مجاهدان دین منظفر و منصور با وطان خویش مراجعت نمودند ذکر فتح لبست و اینصورت در سنه سبع وستین و ثلثمائة هجری نمود و ابتدای دولت غزنویه ازین تاریخ اعتبار دارد و طغان نامی والی لبست بود که بکومت آن قصبه قیام مینمود در اثنای ایالت او شخصی موسوم بپای تو زخروج کرده و طغان طاقت مقاومت او نداشت لاجرم مرکز دولت خالی گذاشته در کنف حمایت و اهتمام ناصر الدین گریخت و ازو استمداد نمود تا ولایت خویش ازدست قصم بیرون کند و خدمتها پذیرفت و ملتزم مال شد که سالی بخزانه رساند و بهر وقت که احتیاج افتد در سلک ملازمان او منتظم گردد و تخدمات قیام نماید و فرزندی درخدمت گذارد و ازانجا که فوز کرم ناصر الدین بود دعوت طغان را اجابت کرده با لشکر تمام و رظاهر لبست فرود آمده در محاربه با جانبین سعی و جهدی بلیغ نمود تا امیر ناصر الدین از قلب لشکر خویش حمله کرده سپاه قصبه در مضائق محاصای شهر بخت و جمعی را بقتل آورده و دیگران بهزیمت و طغان بقهر غزخویش رسیده زبان بشکایت آدی نعم امیر ناصر الدین بجای می اورد و در وعده که کرده بود تعلل و توقف نمیبود و در ادای مال مقرر تساهل و تغافل جایز نمیدانست تا تحامل کرده خدایعت او ظاهر گشت روزی که در صحرای مجتمع بود ندا میر ناصر اورا و انقضای عنیف کرد و او جوابی نالائق گفت مهم بجا دلالة انجا مید کار بجای رسید که طغان دست بشمشیر دراز کرده دست امیر ناصر الدین را بضرب آن مجروح گردانید چون امیر ناصر الدین آن جرأت مشاهده نمود با آن دست خشم رسید و شمشیری بر طغان زد و خواست بضرب دوم کارش بسازد لشکر بیکدیگر آویختند و از حادثه فرقین مانع نیل مقصود آمد امیر ناصر الدین فرمان داد تا طغان را با تباع او ان خطه بیرون کردند و در مقدار یکساعت از روز آنجا یگاه گشت و طغان و با نیوز سرخود گرفته بکران افتادند و دیگر بهرهٔ آن مملکت بخواب ندیدند و از جملهٔ فوائد آن واقعه آن بود که بامیر ناصر الدین رسید ابو الفتح بستی بود که در انوع فنون تبحص و فن بلاغت و براعت و زمان خود عدیم المثل بود و دبیر با نیوز بود چون با نیوز را در ولایت بیرون کردند او متواری گشت بعضی امیر ناصر الدین را از حال او اعلام داده و اند امیر ناصر الدین با حضار او مثال داد چون ابو الفتح بپایهٔ سریر اعلی رسید بشمول نظر عاطفت و احسان گشت و بموا عید جمیله مسرور آمد ناصر الدین فرمود که بدان دستور که در خدمت با نیوز بوده و حضرت ما نیز ملازمت کن شیخ ابو الفتح گوید که چون امیر ناصر الدین منصب دبیری بمن تفویض فرمود و شرف اختصاص خویش ارزانی داشت و دیوان رسائل که خزینهٔ اسرار است بمن رجوع کرد با خود اندیشیدم که این بادشاه هنوز بر احوال من نه بوده و اطلاعی ندارد و محمد دمی که مرا بود بوسه موسوم ست اگر حاسدی شری اندیشد شاید که بگوش او برسد قبول رسد بخدمت او رفته معروض گردانم که غایت مرتبهٔ بنده پیش ازین نتوانبود که خداوند من ازانی داشته است امانبنده موابید بدین سان میداند که چندروزی از خدمت اجازه نماید و هم در کنف رعایت بادشاه بموضعی که متعین افتد مقیم باشم چندانکه خداوند از مهم با نیوز یکبارگی فراغت حاصل کند این بنده بشرف دست بوس استسعاد یابد و بوجهی بساشر آن منصب گردد که از وسعت ربع مسرا و بسزا باشد امیر ناصر الدین را این سخن موافق مزاج افتاده فرمود که ترا بجانب حج باید رفت و منتظر وصول مثال ما باید بود تا بنگام استعداد وی بخدمت او رسی من بدان موجب برکت کرده مدتی در وطن ظلیل رفاهیت آسوده تا مثالی از موقف سلطنت باستدعای من رسید بخدمت شتافتم و زبان احسان الطاف حضرت یافتم آنچه یافتم و تا ابتدای سلطنت سلطان محمود دیوان رسائل معوض باو بود و بسببی از اسباب ازان حضرت رسید رگشت و بدیار ترک افتاده آفتاب حیات او بسر حد افول رسید ذکر فتح قصدار و بعضی از غزوات امیر ناصر الدین که در ناحیهٔ هند و قوع یافته این بقعه در جوار مملکت ناصر الدین واقع شده بود و والی آن موضع بحصانت قلاع مغرور و بجمعیت سفاهیت بلقاع خویش مسرور لاجرم ناصر الدین لشکر کشیده بپیرامن او فرو گرفت و خدمتش ما دستگیر کرده لعبد انان از روی اخلاق کریم او را بانواحت و همان ولایت بروی مقرر کرد مشروط بآنکه هر سال مال مقرر بخزانه رساند و در ولایت خود دخانیه رو مرئوس منابر بالقاب ناصر الدین مزین دارد و چون خاطر خطیر او از قضیه قصدار فارغ شد بغزو کفار مصمم گردانید و روی بدیار هندوستان آورده چند قلعه گشاد که در سوابق ایام اعلام اسلام بدان موضع رسید بود

چون جیپال بحاکم ممالک هند دیده دست تعدی محاربان دین بساحت مملکت او دراز شده ازین غصه مضطرب و بی آرام گشت و دانست که اگر چاره اینجا نبیند ملک موروثی در عرصه زوال آید لاجرم اعوان و انصار جمع کرده روی بدیار اسلام نهاده و الناچ بحول و قوت خویش و مستظهر بکثرت و غلبه چشم و سوا و آنجا و خود چون ازمان گشت و امیر ناصر الدین اذان حادثه آگاهی یافت لشکرے جمع آورده که هامون و کوه از کثرت او بسته آمد و با آن جمع کثیر و جمع غفیر از غزنین بیرون آمد و در مقصل هرو نامیه و منقسم هرو و مملکت بیکدیگر رسیدند و چند نوبت مصاف داده در محاربت و مضاربت بقدر میسور و مقدور کوشیدند روی زمین از کشتگان لعل نام گشت و شیران هر دو لشکر و دلیران هر دو کشور خسته و کار زار و بسته دام اضطرار ماندند و سلطان سبین الدوله با وجود صغر سن بمرتبه آثار حلادت و مردانگی از ظهور رسانید که او هام و افهام از وصول بکنه آن قاصر آمد و قریب بلشکر آنملا عین چشمه بود چون آب چشم صافی و روشن هرگاه که چیزے از نجاسات در آن چشمه افگندندی رعد و برق و باد ها مخالف وزیدن آمده سرما سی سخت طاهر گشتی امیر ناصر الدین فرمود تا قدرے ازان قاذورات دران چشمه افگندند فی الحال سحب مظلمه دست درهم داده روز روشن تاریک شده سرما بر تبه طاهر گشت که خون در عروق انجما د یافت و نهاد از طاقت اقامت نماند و پیش از حلول اجل مرگ مشاهده کردند جیپال از روی تضرع و ابتهال در آمده و ملتزم شکله بر فرق نهاده و هر سال مبلغ که امنه بخزانه سامند و چند پخیه فیل و دیگر ملتمسات که نامبرده شد قبول افتاد و حکم او در ممالک هند نافذ باشد امیر ناصر الدین بازگشت تا ذات او بران مجبول العهود بصلح تن در داد و امابین الدوله محمود با نموده گفت مصالحه با اینملاعین از حمیت مستبعد مینماید و بر امتناع اصرار کرده رسول جیپال پریشان حال بازگشت و انچه از بین المدوله شنیده بود عرض داشت چون جیپال چاره ندانست بار دیگر از سر تضرع و تخشع رسول را فرستاد و گفت که چون نهاد خود نهاده + که نهاد دادن نریگار به + پریشان میاور بیچارگی + که جاثرا بکوشند بیکارگی + خلاصه پیغام آن بود که شما جهل و تعصب هندوان دانسته اید و معلوم فرموده که ایشان در وقت شدت و اضطرار از مرگ نترسند اگر بسبب امتناع مصالحه طمع غنیمت و اموال و جواری و دارای و اقبال است هر گاه که از طریق خلاص و نجات امید منقطع گردد هر انچه در دست تصرف دفورهٔ تملک ما باشد در آتش افگنیم و دیگر بار بدست خویش هلاک سازیم و حاصل چو بر خاک و خاکستر نماند چون صدق مقال جیپال بمرآت روشن امیر ناصر الدین حقائی نداشت بین الدوله محمود را استعطاف نمود تا از سر انتقام برخواست و مقرر بران شد که جیپال بر سبیل استعجال هزار هزار درهم و پنجاه سر فیل بر سم فدیه تسلیم نماید و بعد ازان چند شهر و چند قلعه از ولایت هند بتصرف گماشتگان امیر ناصر الدین گذارد و بعضی از وجوه و معارف لشکر خویش بتوابد تا از عهدهٔ مشروطات بتقصی کند و سعی از خدم و حشم ظفر قرین مصحوب جیپال بهندوان بلاد قلاع را تصرف نمایند و بر انچه از عهد و میثاق بسته از یکدیگر جدا شدند چون جیپال چند مرحله رفته با دمن رسید در رسول مملکت خویش قرار گرفت بخبث اعتقاد او را بر نقض میثاق و اشاعه اظهار خلاف کرد و جمعی را که جهة ضبط بلاد وی بود که مصالحه مشروط بتسلیم آن بود رفته بود ند رخصت انصراف نداد و گفت که در ولایت ما ایشان سیاه دو گفت تا امیر الدین طائفه که محکم تر نگاه دارند و اینجانب نگریزند من اینجا بمانم تا امیر ناصر الدین رسیده از حوالی اردوی او بگذرم چون بحقیقت عذر جیپال از محاب شهریار بیرون آمد آتش غیرت در نهاد او مشتعل گشته عزیمت انتقام تصمیم داد لشکر ما مرتب داشته روی بولایت آن نامدار فاجر نهاد و هر جا که رسید از قتل و نهب و اسر دقیقه مهمل نگذاشت و تیغ ما نهاد خراب کرده بجای آن جا بقعه و مغاید بنیاد نهاد و بشارت این فتوح بسمع اقاصی و ادانی رسید و از بیم جیپال بغارتزا که در غایت آبادانی و معموری بود متفقص و متخلص گردیدند و بعد ازین سیر این فتوحات بدار الملک غزنین مراجعت نمود و چون جیپال مملکت خویش را بر شرف زوال و مصدد انتقال دید بغیر از نامها با طراف ممالک هند فرستاد و استغاثت و استمانت نمود و صد هزار مرد جمع آورده روی بدیار اسلام نهاد و امیر ناصر الدین از معنی خبر یافته بدل قوی و اهل قسیم بجانب او شتافت فرمود و چون مسافت میان هر دو لشکر نزدیک شد امیر ناصر الدین پشته که مشرف بود بران ملاعین بالارفت تا کیفیت سواد و کمیت اعداد ایشان مطالعه فرماید و دریائی دید بیپایان و لشکری چون مور و ملخ ز اد ان اما خود را چون شیری یافت که از کثرت صید بند شیدو ماند گرگ که از سواد رمیچه بترگردد پس عنان لشکر جمع کرده بمبارزان را میدا قطاع وعده داد و بر تلع و قمع آن مخاذیل ترغیب و تحریص نموده فرمان داد که بر سبیل مناوبت بالصد لفر از مردان کار روی بکار زار نهند و هر فوجی از فواج او مردے و مردانگی بنهد و چون فرود آید هر بالصد مرد که بقدر میسور محاربه مینمود نه بالصد کس دیگر بجای ایشان دست مبارزت از آستین حلادت بیرون می آورد ند تا مشرکان از بسته و آمدند آگاه حامیان بعصبهٔ اسلام بهیأت اجتماعی حمله کردند و خلق را ازان مخاذیل بجهنم فرستادند و بقیة السیف منهزم گشتند و غنیمتے بیرون از حساب بدست مسلمانان افتاد و معظم بلاد هندوستان در تحت تصرف امیر ناصر الدین آمد و القاب میمون و اطراز خطبه و سکه آن ممالک شد و جماعت او غنیان و خلج که در آن دیار بوده ند و بسلک حشم امیر ناصر الدین بود ند تلطف و تخز لک تعهد ایشان هندوان دم در کشیده تدبیر و بیان راضی شدند که در اقصای ممالک خویش ماسنی و اشته باشند تا فرض مسلمانان ساکن و طهین معاش تو انند کرد چون خاطر شریف امیر ناصر الدین از ضبط و نسق ممالک هند فارغ یافت باستدعای امیر رضی ابو القاسم لوح ابن منصور سامانی روی بجزاسان و ماوراء النهر نهاده و در رفت و سعادت او مساعی مشکور و

بجای آورد چنانکه شمه از آن مرقوم کلک بیان گشت چون کار ملک و ملت بمین اهتمام او نظام و اهتمام یافت بادم اللذات از کمینگاه دو اسپه بیرون تاخت و در شعبان سنه سبع و ثمانین و ثلثمائة امیر مجاهد غازی ناصر الدین سبکتگین انار الله برهانه دلیس جنان شنافت ذکر سلطنت امیر اسمعیل بن ناصر الدین سبکتگین و آنچه میان او و برادرش سیف الدوله محمود واقع شد امیر ناصر الدین در ایام مرض پسر خود اسمعیل را ولایت عهد داده و صایت اهل و عیال و ضبط مخلفات بدو تفویض نمود و چون وعدهٔ حتمی بانضاء رسید کافهٔ اعیان دولت و مجموع خدم و حشم او در مطابعت او کمر بسته و او خزائن و دفائن پدر در وجوه ارزاق طبقات لشکر انفاق کرده با وجود انهماک بذل و بخشش لشکریان همچنان گردن طمع دراز کرده ظروف آز و نیاز ایشان بر نمی شد تا بدان رسید که نطاق اسمعیل از اعتناق آن تنگ آمد و از ضعف طبیعت لشکر ایلا سیادت و سیاست قیام نتوانست نمود چون سیف الدوله محمود از واقعهٔ پدر خبر یافت مراسم عزا بجای آورد و به برادر بتعزیت نامه نوشت و ابو الحسن جملی را برسالت نزد او فرستاده و پیغام داد که امیر محاصر الدین افاضل الله علیه شائبت الغفران که جنت لوائب و عدهٔ ظهور حوادث بود در جلت خود و مرا مرفوز در همه جهان گرامی تر از کوکس نیست ارجان شیرین و روشنائی چشم عزیز تری بر آنچه متمنی تو باشد از حکم و فرمان و خزائن و ممالک مرا ساز و لشکر و سریر نیست اما کبر سن و تجربه ایام و فوق هر دو فائق سرداری و معرفت و مقاومت حشم و شهامت ملک و دوام دولت اصل سنین و جمل متین است اگر یا استحقاق تو در سیاست این تحمل و تقشی از عهده آنچنان بزرگ محقق بودی من از همه راضی تر و مطیع تر بودمی اگر چه در علیت من وصیتی کرده سبب بعد مسافت و مخافت تفرق آفت و تفرق جمع دانستم حال بود و مصلحت آنست که از سر بصیرت تأمل بسزا نمی و وجه صواب از خطا بتفحص و آنچه ملائم و مناسب بمقتضای شریعت نمست رود و غزنین که مطلع سعادت و منشاء سیادت و مستقر اولیا و دولت ست بمن باز گذاری تا من ولایت بلخ را بهر تو مستخلص گردانم و در غامت خراسان بر تو مقرر سازم امیر اسمعیل این کلمات مستفظانه را بسمع قبول اصغا ننمود و در تخالفت و سلوک جادهٔ منازعت اصرار نمود و امیر سیف الدوله که محمود در چاره این کار و طریق اینجا دشه فرمانده چندانکه اندیشهٔ مقصود و حصول موصول نشد و عاقبت مضمون کلمهٔ آخر الدوا الکی را منظور داشته خاطر از تفویض بلاد و قرار داده و مکتوبی بامیر ابو الحارث نوح سامانی فرستاده اعلام داد که غنیمت غزنین بحسب ضرورت تسخیر یافت و اینجانب لوچ کرده بهرات آمد و مکاتیب اسمعیل را از سر گرفته خواست که او را بالطف و عنف با خود متفق و موافق گرداند لیکن منصفانه و قطع رشتهٔ خصومت از جنبین تیز تر تعلق نگرفت و مخاطبات و معاتبات بمطاعنات و مضاربات منتزل گردید سیف الدوله چون خویش را بمجاهدت و مطاوعت خوانده اولی تر وقت و تعلل روی نخیبت نماند و الفرار بن ناصر الدین سر بلی شائبهٔ نفاق در سلک اولیاء دولت محمود انتظام یافت و از سر صدق و موالات و خلوص مواخات در تحت رایت فتح آیت او روان شد چون امیر اسمعیل از توجه برادر بغزنین خبر یافت سبادرت نموده از بلخ عنان بران صوب تافت ارکان دولت امیر اسمعیل و معارف حضرت او با سیف الدوله محمود مکاتبات فرستاده و تمامی طویت خویش اعلام نمودند چون مسافت میان هر دو لشکر نزدیک شد سفیران و متوسطان سخنان گفتند و در اصلاح ذات البین سعی بلیغ کردند اما تقدیر آسمانی غالب آمد و شرر شر مستعل گشت امیر سیف الدوله انصار و اعوان خویش را عرض داده صفها بیاراست و امیر اسمعیل با موالی و ممالک خاصه و اتباع و اصحاب پدر در مقابل آمد و قلب و جناح سپاه را بهیاکل فیلان کوه پیکر زیب و زینت داد و هر دو فریق تیغها از نیام کشیده چندان نخشش کردند که شمشیر آهنی حل بر زبان مردان کارزار خون گریست و سیف الدوله محمود نفس خویش حمله کرد و اقطار زمان از نهیب زمین تتر تزلزل شد و سپاه اسمعیل منهزم گشته خذلهم الله و قلعهٔ غزنین بتصرف نمود امیر سیف الدوله بمواشین و عهود او را از قلعه بزیر آورد و مفاتیح و خزائن ازوی بستد و دفائن و ذخائر قلعه را بالتصرف نموده و دنی که حارث شده تدارک فرمود و عمال و متعهدان خویش را بر سر اعمال فرستاد و شحنهٔ قاهر صاحب جوه بحریت غزنین که مطلع اقبال آن خاندان بود باز داشت و اسمعیل را در ظل عنایت و رعایت خویش جای داد و با لشکری جرار ببلخ آمد ذکر سلطنت یمین الدوله و امین الملة محمود ابن سبکتگین انار الله برهانه سلطان محمود چون خاطر خطیر از مهم اسمعیل فارغ ساخت بنیت ابراز امارت خراسان و در غامت جیوش تا بلخ در هیچ مکان قرار نگرفت و آنچه میان سلطان و ابو الحارث منصور ابن نوح و برادرش عبد الملک روی نمود و در صحن تضایای آن اسامان ست گذارش یافت چون عرصهٔ خراسان از شواهب مخالفان مصفی گردانید و طنطنهٔ کوس دولت او باطراف و اکناف عالم رسید خلیفهٔ بغداد القادر بالله عباسی خلعتی گرانمایه بپیش او ان هیچ خلیفه هیچ پادشاهی روان نکرده بود بسلطان محمود فرستاد و او را امین الملة یمین الدوله لقب داد و امراء خراسان و اعیان اطراف در مجلس او صف کشیده بخدمتش کمر اطاعت بستند و سلطان هر یک را بالطاف خسروانه و عوارف پادشاهانه نواخت و بسیاط عدل و داد مهد داشت و لهای خواص و عوام ابولا و اقرار گرفت و نذر کرد که هر سال یک نوبت لشکر از هندوستان رخنه مراسم جهاد بجای آورد و دور خلال این احوال ایلک خان ماوراء النهر را در حوزهٔ تصرف آورد و ملوک سامانیه را خلاف داولا و ایشان سبب آورده چنانچه سابقا مذکور شد و فتح نامه بسلطان محمود فرستاده او را بر وراثت ملک خراسان تهنیت گفت و در شعب هوا و سلوک اولا و اقدم گذارد و میان هر دو پادشاه بساط

مصادقت محمد یافت دران ولا که سلطان جهت دفع فتنهٔ منتصر بنیشاپور آمد ابو الطیب سهل ابن سلیمان مسعولی را که امام حدیث بود بسیم رسالت نزد ایلک خان فرستاد و بخطبه گردیده اکرایم او رغبت نموده و بیش ازحد حصار از نشانهای زند دیلواقت قیمتی و عقائد رود مرخان و تحفهای جامه و بیضای عنبر و اوانی سیمو زر نخون بیشمومات کافور و دیگر برکات دیار مذاز درخت عود و تنهای آبدار و سیلان جنگی آراسته بلابس و مناطق مرصع که چشم بیننده از لمعان او خیره بیشود و اسپان نامدار بازین و سراف مذهب مصحب او گردانیده و چون امام ابو الطیب بدیار ترک رسید و در تنظیم و تجیل او غایت مبالغه بجای آورد و ابو الطیب در اوخر کند اقامت نمود تا امر مواصلت باتمام رسید و مادر تیمی که در تحصیل آن در وریاے ترکستان خواصی سیکرد و نفایس در غایت آن ولایت از زر خالص و سیم ناب و کنیزکان خطابی و ماهرویان چینی و قاقم و سمور و انواع برکات و دیگر مقتضی المرام باز گشته بخدمت سلطان بیوست و مدتها میان سلطان و ایلک خان بساط مصادقت مهد بود تا بخشیم رخی ایام و سعایت تمام بدنام شایع آن مودت مکدر شد و آن محبت لعداوت منقضی گشت ذکر غزوهٔ بهاطیه و رفتن سلطان بعد ازان بجانب ملتان یمین الدوله محمود بعد از ضبط خراسان و فتح سیستان از بیابان ملتان گذشته بهاطیه فرود آمد و آن شهر سوری و دشت که بستور میوازات شرقات آن نرسیدی درخندقی بگرد آن مرتب ساخته بودند مانند بحر محیط بعید و عریض حاکم آن دیار بحر انام بکثرت رجال و افیال عزور هر چه تمامتر و سرو اشت چون از نزول سلطان خبر یافت با اتباع و اشیاع خویش از شهر بیرون آمده و در برابر عسکر اسلام صفها بیاراست و میان سحد اوشقیامت سه روز جنگ و پیکار یافت روز چهارم سلطان نفس خویش بر قلب کفار زده چند سر فیل بست آورد و کافران منهزم شده بحصار در آمدند انصار دین خندق را پر انباشته بحیر آسپاه به بیشه از بیشهای آن ولایت بر و سلطان فوجی از مجاهدان را فرمود تا بر اثر وی رفتند و اشیان آن بیشه را احاطه نموده و بحیر از هیبت آن منجر کشیده سینهٔ خود را بشگافت و صد و بیست زنجیر فیل با اموال فراوان از منعنیت کافران بدست سلطان افتاد و ان دیار باسائر ولایات بسلطان منضم گشت اما دران سفر نجیبی کثیر از لشکریان در رعصهٔ هلاک آمدند چون سلطان ازان غزا فارغ شد عزیمت ملتان نمود چه انروالی آن مملکت که ابو الفتح نام داشت حرکات نامناسب منسوب بسبع سلطان رسانیده بود چون ایام بهار بود و اعتبار از معنی طرق بواسطهٔ کثرت میاه متعذر میبود سلطان بجهپال که بادشاه منظم ممالک هند بود کس فرستاده التماس کرد که در و اسطهٔ مملکت خویش راه دهد تا لشکر اسلام بگذرد و جهپال دست رد بر سینهٔ ملتمس سلطان نهاده تمرد پیش گرفت سیف الدوله محمود ازانصورت در خشم شده نیت غزوه ثنی کرده در یک پرده دو لوا آغاز نهاده فرمان داد تا دست نهب و ارهاق و هدم و احراق بر دیار و امصار و راز کردند و جهپال را از ضیقی بضیقی می انداختند تا بنواحی کشمیر انتاد و ابو الفتح والی ملتان چون مشاهده نمود که مقدم ملوک هند راجه پیش آمد خزائن خود و نفائس خود را بر اپیال و جمال بار کرده مصحوب خویش بسر اندیب بر د چون سلطان بنواحی ملتان رسید از عقائد ایشان استکشاف نموده و بر اعتقاد فاسد ان جماعت اطلاع یافته شهری را که موطن و مسکن انجماعت بود محاصره کرده قهرا مسخر آن بارد یافته بسلخ بیست هزار درهم بار کتاب عصیان و فدیهٔ عدوان و جزیهٔ طغیان بر گردن ایشان نهاد و مقامات او در نصرت دین مبین از عرض دریا و گرد دهابت تیغ او در خاطر اقاصی و ادانی دیار هند و ستان جاے گیر آمد و مادهٔ فساد و الحاد و کفر و عناد دران نواحی بخشیم و منقطع گشت ذکر مخالفت ایلک خان با سلطان محمود و سبکتگین و انهزام او از حضرت تیغ مجاهدان دین و سالکان طریق یقین مستقیم مدتے مدید بساط مصادقت و موافقت میان ایلک خان و سلطان محمود بود تا بواسطهٔ اغوا و آن در لونر دیده شد چون سلطان بحوالی ملتان رسید در ایات او دور دست انتاد و عرصهٔ خراسان از مهابت دلیران شهر شکار خالی گشت ایلک خان سیاسی تگین را که خویش و صاحب جیش بود با لشکر فراوان بخراسان فرستاد و حفیر تگین را بسپهسالاری دیار الملک بلخ گماشت و دران اوان سلطان ارسلان جاذب از قبل سلطان در هرات مقیم بود که اگر حادثه روی نماید او لغزنین رفته آن دیار را از تعرض اعدا مصئون دارد و چون این واقعه دست داد ارسلان جاذب لغزنین رفت و سباسی تگین بهرات آمد حسن بن نصر را بهمت تخراج اموال بنیشاپور فرستاد و طائفه از اعیان خراسان بسبب ملداد ایام غیبت سلطان و انقطاع اخبار و شیوع اراجیف با مخالفان طریق مصادقت و موالات سپردن گرفتند و ابو العباس فضل ابن احمد و حفظ مسالک و ضبط ممالک از غزنین تا حدود دامیان خبیط بلیغ بجای آورد و مداخل و مخارج آن حدود و دیوان کار و حافظان هنیشا پر سپردند و مسرعان بجدود ملتان فرستاده سلطان را ازین حادثه اعلام داوند سلطان مهمات آن نواحی مهمل گذاشته در رعصهٔ چند روز لغزنین نزول فرمود و جمعی انبوه و لشکری با شکوه و فراهم آورده مانند بحر مواج بیلغ آمد و حفیر تگین چون دیوار لاحول گرد بران شده بجانب ترمذ رفت سلطان ارسلان حاذب را باده هزار مرد بسر راه او فرستاد و در انولا سباسی با کنار جیحون رسید و آن در یاے جوشان و بیدروے بر نافت و بمرآمد تا جیل از راه بیابان بآب و اد الهنر رود چون هوا در غایت حرارت بود و جاهاے ملوس متوجه سرخس شده و محسن ابن طاق راه بر وے گرفت و سباسی تگین محسن را مظفر یافت و او را بدو نیم زدو خلقے از جانبین هلاک شدند و سباسی تگین از اتباع ارسلان حاذب و سرخس مجال توقف نیافت روی با بیورد نهاد

واز انجا بنیشاپور رفت و از هر دو حمله که او جلست میکرد ارسلان حاذب فرود می آمد و بسبب حیل و تقلبی بسیار که از جهات حاصل کرده بود در حفظ و حراست آن بر طرف میرسید اکثر آنها در آن هزیمت تلف شده و ارسلان حاذب او را تعاقب نموده خدمتش سجده و جریان افتاد و گیلانیان دست تقبل و نصب آورده اصحاب و احباب او را انکاتی عظیم رسانیدند و جمعی از مردم او التجا بشمس المعالی قابوس نمودند و آواز راه و هستان به نسا آمد و بلقایای انفال خود را پیش علی ابن مامون خوارزم شاه فرستاده در صیانت او مبالغه بسیار نموده و براه بیابان روی بمرو و نساد و سلطان در انتظار ارسلان بمرو مقیم بود شنید که سپاسی تگین از راه بیابان متوجه است بآن صوب توجه نمود تا او را گرفته در دام انتقام کشد چون یمین الدوله بسرخس رسید سپاسی تگین بسبب قبت گرفتن سلطان ابو عبد الله طائی را بالشکر عرب از عقب او فرستاده و در میان بیابان که آب خربطاب شیطان نبود و سبزی جز در صفحه شمشیری نمود عبد الله با لشکر عرب بسپاسی تگین رسیدند و تیغ در خشم او بستند و بباد برش را با هفت صد کس از لشکریان گرفتند و سلطان فرمود تا هر یک را بربندگران مضبوط ساخته لغزنین روند و سپاسی تگین با معدودی چند از آب گذشته با ایلک خان پیوست و ایلک خان ازین غصه بی آرام شد و فریاد و نالها بفلک رسانید و از قصه التماس مدد نمود و قدر خان از قضی ممالک خویش لشکر ها طلب کرده سپاه ترکستان و ماوراء النهر مجتمع گشتند و او دو مراتفقت ایلک خان را آب عهد کرده خبر بجموع ایشان بدر طی ارستان یمین الدوله محمود رسید بجانب بلخ روان شد تا رشته امید بیگانگان ازان نواحی قطع باید و از اصناف ترک و خلج و هندو افغان و چشم غرشکر سنگین و رزم کشیده و جرار فرسخی بلخ بموضعی عرایض فسیخ فرود آمد ایلک خان و قدر خان در برابر سلطان نزول کرده و آن روز جوانان از جانبین در میدان جولان نمودند تا لباس طلمانی شب گسترده شد و بر سیاه و محاربت از یکدیگر جدا شدند روز دیگر که ترک رومی روز سپاه رنگ تاختن آورد و سلطان بر توالفات بر جال لشکر ظفر مال افگنده قلب لشکر برادر خود امیر نصر و والی جرجان ابو نصر فریغونی و عبد الصمد طائی و التونتاش حاجب را بسپرد و در ابی میسره بارسلان حاذب تسلیم نمود و قلب را با بالقصد فیل استوار ساخت ایلک خان نفس خویش در قلب توقف نمود و جای قدر خان در سینه معین کرد و جعفر تگین را در میسره پشت الکاه هر دو سپاه روی بیکدیگر نهادند از مسیل سهبان گوش گردون کر گشت و از غبار سم چهار پایان سپهر تیره شد گور کوکوس در ماتم نوگدنگان لغز بلاد و فغان آمد و از بسیاری کشتگان در یاها ی خون دران صحرا و بیابان در جریان آمد ایلک خان با قصد غلام ترک تیر انداز در پیش لشکر فرا داشته بود که نیزک پیکان موی میشگافتند و از خم پیکان جان ستان الیشان در قصر حیات بسیاری از لشکریان سلطان افتاد و یمین الدوله محمود چون شدت اوفاج تکان و دار و گیر مشاهده فرمود دیده بدرگاه بادشاه بی نیاز آورده بر پشته برآمد و چنین تضرع بر خاک نیاز نهاده از حضرت معین کارساز نصرت و ظفر خواست و ندد بر خود لازم گردانید و صدقات را ملتزم شد و بر فیل خاص سوار گشته لغزمی ثابت و نیتی صادق قلب ایلک خان حمله کرده و فیل او صاحب رایت ایلک را از روی زین ربوده در هوا انداخت و چون بزمین آمد تلاش و بدو ساخت و خلقی را بگرز آبسیمی افگند و در زیر پای پیلبانان میشگافت او لیای دولت سلطان فرصت غنیمت شمرده و حرکت آمدند و بشمشیر و سنان مخالفان را در عرصه فنا و زوال آوردند لشکر ترک از مخافت جان ترک مال کرده روی بگریز نهادند و در اطراف آب از الیشان نشان نماند و غنایم موفور دران معرکه بدست سپاه سلطان افتاد و این واقعه در شهور سنه سبع و ثلثین و ثلثمائة روی نمود چون خلیفه یمین الدوله محمود از ایلک خان فراغت یافت عنان عزیمت بجانب دیار هند تافت تا نواسه شاه را گوشمالی دهد و این نواسه شخصی بود نانا و اولاد ملوک هند سلطان او را تربیت فرموده بنیابت خویش در بعضی از بلاد هندستان گذاشته بود او در رعیت سلطان از خلعت اسلام بیرون آمده بر ادا کفر مرتدی شده بود و بمجرد توجه سلطان او از آن دیار آواره شد و بار دیگر او لایت در حوزهٔ تصرف ملازمان سلطان آمد و کر توجه سلطان بجانب قلعه بهیم لغزه سلطان محمود بعد ازین وقوع نمادار لغزنین آمده چند روزی از شدت و رنج و سفر بر آسوده الکاه بدیار هند روی نهاد تا اعلام اسلام در ان دیار ارتفاع یابد و رایت کفر نکسر و نگونسار شود و چون رایت عفرت آیت بنشاط و هندرسید بال این اندیال با لشکر فراوان بمقابل آمد و از انوقت که شهباز صبح از نشیمن افق پرواز کرد تا طلمت شب بال بکشود ذخیره مهارب مشغل بود سپاه نا محدود دران معرکه قتیل و مجروح گشتند و نزدیک بآن شد که چشم زخمی رسد و ضرب شیطان بر لشکر اسلام غالب آید اما وعدهٔ حق در رسید سلطان با خواص غلامان حمله کرد و کفار آثار ریاست مشاهده کرده روی بهزیمت نهادند و سی فیل و آن معرکه بدست سلطان افتاد و یمین الدوله محمود نفس خویش معالجان را تکاپوئی کرده کفار روی بهزیمت نهاده خلقی بسیار از اهل نفاق و شقاق بر زمین انداختند و به بابان قلعه بهیم لغزه فرود آمدند و آن قلعه بود در میان آب بسیار بر قلعه کوهی رفیع بنیاد نهاده و اهل هند آنرا مخزن معظم گفته قرنها بعد قرن ذخائر و خزائن بدانجا نقل میکردند و بنقود و جواهر و اجناس آنرا مملو گردانیده اینمعنی سبب فراغت و قرب بارگاه حضرت احدیت شناخته قلعه را دران گرفته بدلی قوی و عزمی درست جنگ آغاز نهاد و چون متحصنان قلعه قوت مقاومت ندانستند خوف و رعب بر مضامر الیشان مستولی یافته هول و فزع کمند القیا در گردن همه انداخته فریاد الامان بر آورده دو دروازه بکشادند و خود را در پیش سلطان در خاک انداختند یمین الدوله بادای

جمعی از خاصان خویش باندرون قلعه رفت و از جملهٔ غنایم آنچه در حیطهٔ ضبط آمد هفتاد هزار هزار و هفتصد هزار درهم و هفتصد هزار من نقرهٔ ریزه و سلسیه و از اصناف اثواب قیمتی چندان دران حصار یافتند که دبیران دولت و دبیران حضرت از شمار آن عاجز آمدند و جواهر و در و لآلی نیز از حیز احصا بیرون بود و از جملهٔ غنایم یکخانه بود سی گز در طول سی گز و در عرض پانزده گز از سیم ساخته بودند تختهای عریض ترتیب داده بعلاقات محکم کرده که جمع و تفریق وطی و نشر و خط و نصب آن با سهل وجهی میسر شدی سلطان جمعی از ثقات و معتمدان حضرت را بحفظ و حراست قلعه بگذاشت و در ضمان نصرت و کنف اقبال روی بغزنین نهاد و چون در ساحت دولتخانهٔ خویش قرار گرفت فرمان داد تا میان قصر بساطی بگستردند و آن در های ستاره پیکر و یواقیت آتش رنگ و سائر جواهر زواهر را بران ریختند و رسولان ملوک که دران مجلس حاضر بودند انگشت تعجب بدندان تحیر گرفتند و ایلچیان طغان خان پادشاه ترکستان گفتند ما این جنس در حوصلهٔ مامون نگنجد و خزانهٔ قارون بعشر عشیر آن نرسد ذکر غزوهٔ تادین سلطان یمین الدوله در شهور سنه اربعمائه بالشکری تمام عازم ممالک هند شد و چون بواسطهٔ آن ممالک رسید سپاه را بتخریب دیار هند و تعذیب کفار فرمان داد و چندتن از عماید و روسای آن مخاذیل را اسیر و بخ فرستاد و والی آن قوم متفرق گشته سالما و غانما بمقر خویش معاودت فرمود و چون مالک ملوک هند دانست که رایت نصرت قرین محمودی باطراف و انحای آن ولایت رسیده و عجز خویش از مقاومت لشکر اسلام مشاهده کرده معانه وجیه خواص و اعیان خود را بخدمت سلطان فرستاد تضرع عهما نمود و تقبل شد که پنجاه سر فیل از مهترین اقبال خود بفیل خانهٔ خاص فرستد و هر سال مالی بخزانهٔ عامره رساند و بسبیل مناوبت دو هزار سوار ملازم اردوی همایون گردانند علی الدوام والاستمرار بدین عهود وفا نماید و از اولاد و اعقاب او هرکه در دیار هند حاکم و فرمان روا باشد همین طریقه مسلوک دارد سلطان بدین مصالحه راضی شد جهة تحصیل اموال جماعتی نامزد فرمود و راه تجار مفتوح شد و بازرگانان تنها آمد و شد کردند محمود غزنوی سالما غانما بدار الملک خود مراجعت نمود ذکر غزوهٔ غور در سنه احدی و اربعمائه سلطان لشکر بجانب غور کشید و محمد بن سوری که حاکم آن ناحیه بود با ده هزار مرد در برابر سلطان آمد و صفها بیاراست و تا نیمروز از جانبین کوشش و کشش نمودند و در وقت زوال آفتاب دولت مخالفان بزوال رسید سلطان فرمود تا لشکریان او بسبیل خدعه پشت دادند و غوریان بتصور آنکه سلطان منهزم شد از خندقی که پیرامون آن کنده بودند بیرون آمدند چون بفضای صحرا رسیدند سپاه سلطان عنان گردانیده مجموع ایشان را در میان گرفتند و دران بیابان طعمهٔ کلاب و ذئاب خود ساختند و پسر سوری را گرفته پیش محمود بردند و او از غایت ضجرت نگین مسموم مکیده جان بمالک سپرد عتبی در تاریخ یمینی آورده که حکام و رعایای غور تا آن زمان دین اسلام قبول نکرده بودند اما بدعای صاحب طبقات ناصری و فریدالدین مبارک شاه مروال رودی که تاریخ سلاطین غور را در سلک نظم کشیده ند آنست که اهل غور در زمان خلافت امیرالمومنین علی علیه السلام مسلمان شدند و حاکم غور در آن زمان شخصی بود از نژاد ضحاک و او منشوری بخط ید اسد الله الغالب علی ابن ابی طالب علیه الصلواة والسلام بنام خود در باب حکومت غور حاصل کرده بود و اولاد او بدان مفاخرت کردندی و آن منشور تا زمان بهرام شاه بن مسعود غزنوی در دست ایشان بود و بعضی از ارباب تاریخ گفته اند که چون اشرار بنی امیه علیهم ما علیهم حکم کردند که خطبه بر منابر زبان بنسبت امام المتقین و اولاد کرام او علیهم الصلواة والسلام بگشایند در جمیع بلاد اسلام بموجب فرمان ایشان عمل نمودند مگر در غور فریدالدین مبارک شاه درین باب گوید بیت باسلام در هیچ منبر نماند + که بر وی خطیبی همی خطبه خواند + که بر آل یاسین بلفظ فصیح + نکردند لعنت بوجه صریح + دیار بلندش از آن شد مصون + که از دست آن ناکسان شد برون + ازین جنس هرگز در وکس نگفت + نه در آشکارا نه اندر نهفت + نرفت اندر و لعنت خاندان + برین بر همه عالمش فخر دان + همین پادشاهان با دین و داد + بدین فخر دارند بر هر نژاد + بعضی مورخان قصهٔ محمد ابن سوری را بر وجهی دیگر ایراد کرده و آن اینست که سلطان محمود چندانکه محمد سوری را محاصره کرد بروی ظفر نیافته و عاقبت او را بعهد و میثاق بدست آورد و بنده کرده بغزنین آورد و چون مدتی از حبس او بگذشت سلطان با او گفت که پسر خود حسن را از ولایت طلب کن تا ملازم درگاه باشد و من متعهد شدم که چون حسن بیاید ترا بگذارم که بولایت خود روی محمد پسر را طلب داشت و حسن از غور بغزنین رفته سلطان او را نیز مقید گردانید و او بعد از چندگاه از حبس گریخته بغور رفت و میان اولاد سوری و احفاد سلطان عداوت قایم ماند چنانچه شمهٔ از مبینی در محل خود گفته خواهد شد انشاء الله تعالی درینسال در خراسان عموما و در نیشابور خصوصا قحطی روی نمود که مردم را از نایافت قوت قوت نماند و قیمت گندم و جو از دانهٔ مروارید درگذشت و از سگ و گربه نشانی نماند بلکه مادر از گوشت فرزند تغذی میساخت و برادر بلحم برادر و زن سگذائید و شوهر زن را سیر نشاید و در نیشابور هیچکس را مجال آن نماید که بمحلات دور دست تردد کند مگر باستظهار بعضی که سلاح همراه ایشان بودی گویند که دران ایام دانشمندی از ائمهٔ حدیث پیش امام ابوالطیب صعلوکی رفت امام از وی پرسید که بچه موجب مدتیست با ما اختلاط نمیکنی دانشمند گفت قصهٔ من از غرائب قصص و عجائب احوال ست امام از کیفیت آن استفسار نمود دانشمند گفت نوبتی بعد از نماز شام در شارعی از شوارع میرفتم ناگاه شخصی کمندی در گردن من انداخت و حلق مرا چنان فشار داد که نزدیک بآن بود که نفس من منقطع

گروه مادر گشتیان او رده کوچه رسانیده و عجوزه از خانه بیرون آمده و هر دو را نوازش خرد بجانشین من کوفت و من از آن ضرب بیهوش گشته و بعد از زمانی احساس بهوردت آمد که بهوی من میرونده کرده افاقت یافتم و جسته راه دیدم پیاس نخشته ایشان از سر تلطف با من سخن کردند و التماس نمودند که در اماکن آن کوشم و هر القرائن معلوم شد که اجتماعت در حال بیهوشی بسا کن خویش سپرفشانده چون آن مذار ایشان را دیده گریخته و مرا بدان حال گذاشته القصه چون از ک مایه هی یافته واز هول آنجا دشه نسبت روز صاحب فراش بودم و بعد از اندک صحت و امارات خفت هنگام سحری بر قصد ادا فریضه بمسجد رفتم و بر جبه برآمدم تا کمندی بجانب من روان شد و اگرچه مقصد و مقصود جماعت من بود اما ملتفت بازی نشده شامل حال آمده و ستارم من در بند لمند و قطا و قایع جان شیرین گشت و با خود دندکه روم که خرد و بیاض سود را بخانه بیرون بنا بجانان زان راهبه و بیا تعجب نمود و نداد و اند تعالی عافیت داد استند و در پناه حمت و عنایت او گرگیتند ذکر احوال ایلک خان و طغان خان بعد از انهزام ایلک خان از معرکه یمین الدوله محمود و ایلک خان چون از میدان مبارزت سلطان محمود سوی گردان شده با دار الملک رفت یمین الدوله جاسوسان بجان و لایت فرستاد که احوال ایلک و برادرش طغان شاه استکشاف نمایند ایشان معلوم کردند که طغان خان بر جاده مطاوعت و مصادقت سلطان ثابت قدم ست و بر جرائت و جسارت برادر ایلک مایل نیستند طغان خان رسول فرستاد و بسلطان پیغام داد که ع ما بر همان عهد و وفا یم که بستیم بدست هوا نفر کات نالائق برادر عذر خواهی نموده گفت که بر رای جهان ارای مخفی نماند که بآن هماستان نبوده ام چون ایلک خان نفاق برادر بخویش و وفا و او نسبت بسلطان مشاهده کرد با خود قرار داد که اول ماده فتنه او که دشمن خانگی ست منحتم گرداند و لشکر ماوراء النهر جمع آورده روی بولایت طغان نهاد و چون از اولایت بگذشت راهها را بواسطه برف سدود یافت لاجرم باز گشت و ران که سباک بیخ سیم برف و سلم زمین بگداخت ایلک با اتباع و اشیاع عزم محاربه برادر روان شد و درین اثنا هر دو برادر سولان بیارگاه سریر اعلی فرستادند بعد از انزاع و مباحثه ایشان بایکدیگر در مجلس همایون فرماندادا محظی آراسته که در بیع قرن قریب بآن کسی نشان نداده بود مفصل آنکه در موضعی که تختگاه سلطان بود بموجب فرمان دو هزار غلام از ممالیک خاص نزدیک مجلس بایستادند با قباهای ملون و منطقهای زر در میان هر صف صد و دو هزار دیگر از قبایل ترک با قباهای رومی که مرصع بود بجواهر و زواهر و شمشیرهای هندی در غلافهای زربدوش نهاده و چهل مرد فیل کوه پیکر در برابر مجلس بداشتند با غاشیهای زربفت رومی و عصاییات زربفت و مقدمه پیل هیبتون بشکل با خوشی مصور و اسلحه نفیس از انواع آرایش دیگر در خلف هر دو سماط بداشتند و عامه لشکر همه زره بهای داودی پوشیده و خودهای فرنگی بر سر نهاده و رجاله کپاه در پیش ایشان سپر بادروآورده و تیغها کشیده سنانها راست کرده و پیش سلطان جمیع حجاب چون ماه و آفتاب ایستاده دست بقبضه شمشیر مانیده و چشم و گوش با نتظار بسته و ران مجفل رسولانرا بردادند از هیئت آن مقام بالتفویر تمام بخدمت تخت رسیده شرایط زمین بوسی و عبودیت بجای آورده و بعد از ان ایلچیانرا بر سرخوان ضیافت برده بنشاندند چشتی دیدند آراسته بالطباق زرین و سیمین و مشحون بلحمهای مرصع و فرشهای رومی و ابریشمین گسترده و در صدر منقلی نهاده و حواشی آن بخوانهای مرصع و مسدس و شمن و مدور مقسم کرده و هر خوانی را نوعی از جواهر تزیین داده که بر تو نوران دیده بار اخیره میکرد و پیش سند سلطان طارمی زده الواح و عصاوات آن بمسامیر و شیشه‌های زر استوار کرده بینندگان باتفاق گفتند که در هیچ عهد اکاسره عجم و قیاصره روم و حکام عرب و رایان هند امثال این نفایس دست نداده و در حوالی مجلس طبقهای زرین نهاده بودند مشحون بمشک ذفر و عنبر اشهب و کافور ابیض و عود قماری و ترنجهای مصنوع و نارنجهای مصنوع و انواع فواکه و اشمار از زر مرصع ساخته بودند و چنین از پرپیکر گان خاص مانند لولو مکنون و در مخزون شراب لعل فام و رکابهای بلورین ریخته بدست حاضران دادند سولان از آرایش آن بزم و پیرایش آن مجلس متحیر و مدهوش مانده و اجازه مراجعت خواسته باتشریفهای پادشاهانه باز گشتند و سلطان محمود با ایلک خان و طغان خان پیغام داد که شفقت اخوت اقتضای آن میکند که شما هر دو برادر بیخ انتقام و نیام در نیام کنید و با نچه قادر و فاذ الجلال نصیب شما کرده از ملک و مال قناعت نمایید و بعد ازین باید که میان شما طریق محبت و وداد مسلوک باشد و ابواب نزاع و مخاصمت مسدود و بعد از وصول ایلچیان بدیار ترک اخوین بسماط محاربت و رزیده بطغان سلطان عمل نمودند بعد از انکه سلطان ایلچیان را گسیل کرده عازم قلعه از قلاع هندوستان چون والی آن موضع با عیان کلمه عصیان مسامرت مینمود تا ختنی کرده پیش از طلوع آفتاب بحصار را احاطه نمود و والی در قصر خویش بی آرام گشته مرگ مشاهده نمود و بر نشار بیرون آمده خود و سر مرکب ایشان انداخت و طرح مصالحه شد که مبلغ یا نزده هزار درهم از خراج گذشته که پیش او باقی مانده بود انرا بخدمت او تسلیم نماید و یمین الدوله یازده سر فیل و دیگر از وی گرفته بحفظ ملک و مان بدار الملک غزنین مراجعت نمود ذکر شاران غرجستان و مآل حال ایشان اهل غرجستان حاکم خود را شار خواندند چنانچه ترکان خان و هندوان رای گویند در آوان سلطنت نوح بن منصور تا ایام دولت یمین الدوله محمود حکومت آن دیار متعلق بشاه و ابو نصر داشت چون پسرش ابو محمد بن محمد و متیسر رسید و ملک استقلال یافته ابو نصر حکومت بدو باز گذاشته بطاعه کتب و مجالست اهل علم و مصاحبت ارباب فضل بپرداخت و غیم باقی را بر لذات فانی اختیار کرد

سروران جهان و محشت نوکران ایام درگاه او را مقصد امل و کعبهٔ اقبال دانسته از اطراف و اکناف عالم روی بران دیار نهاده و در او رحل انجاح مارب و اسعاف مطالب ساکنان بقعهٔ میسور اهتمام مینمود و دران اثنا که ابو علی سیجوبا طایفهٔ عصیان ملک نوخ کرد نیخواست که هر دو شار را در قید اطاعت خویش آورده و ایشان حقوق آبادی آن سامان نگاه داشته از موافقت و مطاوعت ابو علی سر باز نزدند ابو علی ابو القاسم فقیه را با طائفهٔ از ارباب جلادت بمحاربهٔ ایشان فرستاد و ابو القاسم چنین کوه کوه موازی سماوی جوزا بود قطع کرده با هر دو شار بکرات و مرات در کار نبرد آمده ایشان را از دار الملک بیرون کرده بدو پسر در اقصاء مملکت خویش در قلعهٔ حصین رضین متحصن شدند و ابو القاسم خزائن و دفائن ایشان را متصرف شده و غوجستان متوقف گشت چون امیر ناصر الدین بخراسان آمد ابو علی سیجو و ابو القاسم سیجو را طلب داشت و هر دو شار در زمرهٔ اعوان و انصار امیر ناصر الدین انخراط یافتند و شار فلوستالیت نوح بن منصور قیام نمودند چون ایام دولت سامانیان منقرض گشت کوکلتکین سیف الدوله بدرجهٔ کمال رسید عینی را که مؤلف تاریخ عینی است برسالت پیش او فرستاد تا شار را بزیارت سلطان دعوت نماید هر دو شار در تعظیم و تجلیل عینی سبالغه نموده و در مملکت خویش خطبه بنام سلطان خواندند و چون اهتمام عینی بسان سلطان و شار ان سبانی مصالحت استحکام یافت پس شار ابو نصر را و اشاه شار سیگفتند بخدمت سلطان آمده و سلطان در اکرام و احترام او دقیقهٔ مهمل نگذاشت و او از جملهٔ خویش انگاشت در آنزمان که شاه شار ملازمت سلطان سبکر داز سر غرور و جوانی و نخوت حکومت بحرکات نلائق اقدام مینمود و کلماتی بزبان می اورد که بواسطهٔ آن مستحق زجر و تادیب میشد و سلطان دران باب از غایت لطف و مرحمت دران باب تغافل میورزید تا شاه شار بحضرت انصراف یافت و سلطان او را بتشریفات خاصه و خلعتهای گرامی مشرف گردانیده گسیل فرمود و او بحکومت غوجستان مشغول بود تا بعین الدوله رانیت غوزی از خاطر سربند و شال یاستدعای شاه شار روان کردو دست خذلان دامن او را گرفته بمحاذیهٔ مقبول تمک جست سلطان چون غزمیت دیار هند تصمیم داده بود آن مهم مکمل آنگشته روی بهندوستان نهاد و چون از آن سفر بمرکب غرور شرف بازگشت بشاه شار استمالت نامه فرستاد نحاست که سوابق آبادی خود را بیک زلت ضائع گردانده شار به عصیان خویش اصرار نموده بملاطفه سلطان ملتفت نشد چون بترد او بر هنگان روشن گشت بین الدوله التونتاش را که بر مدخل و مخارج آنموضع اطلاع داشت با ارسلان حاجب بدفع فتنهٔ غرجستان نامزد فرمود ای ابو الحسن یعنی زعیم مرو الرود را که بر مدخل و مخارج آنموضع وقوف داشت با خود بهمدست تقرب شاه شار ازان دیار کوتاه ساختند شاه ابو نصر بحکم وقوف بر تواتیم اعمال دست و زبیل ملاطفت التونتاش حاجب زده از عقوق پسر ابراه تبرا نموده و التونتاش شفیع شده و سلطان عذر او مسموع داشت و او را بموجب فرموده معزز و محترم بهرات آورده و پسرش در قلعهٔ کدر ایام دولت ابو علی سیجو در آنجا متحصن شده بود متحصن نمود التونتاش حاجب و ارسلان حاجب قلعه را مرکز غار در میان گرفته عزاوه و تجنیق و لصب کرده یکجانب قلعه را بازمین یکسان کردند شار هر چند فریاد الامان بر آورده بجائی نرسید و آن قلعه قائم بود تا او را بدست آورده از قلعه بیرون کشیدند اموال و ذخائر قلعه را غارت کردند زیرا و را گر فتند تا زخم شکنجه نقد شکر نخزینه شاه کجاست و درین اثنا بشاه شار نشان رسید التونتاش او را بند کرده و او را بمجلس سلطان سپرد حکایت کنند که غلامی که موکل شار بود خواست که پیش از وصول التونتاش نامه بخانه خویش نویسد و از مجاری حالات خود در ان سفر اعلام کند شار را بتجربه سطری چند تکلیف کرده او از تحکم غلام متردد شد قلم بر گرفته نوشت که ای حرمهٔ نابکار و شوخ چشم ضائع . روزگار تر القصور آنست که سلوک تو در طریق فسق و فساد و تبذیر تو در اموال بجهة تحصیل آن و بر اد بسع سن رسیده و بپندای که سید انعم که روزگار بشب خرد سالهای و سناهای سیگذرانی و هر روز با حریفی و هر شب با ظرفی بمباشرت و مباشرت مشتغل میمانی خان و مان مرا برباد دادی و ابدودی سن بر خاک ریختی دود بتک پرده گاه عصمت کوشیدی حرمت من نگاه نداشتی اگر در ضمان سلامت بوطن رسم نمیرای تو بدیم و چزاء کردار تو در کنار تو نهیم و درین باب الحاب نموده سزا سه صهر کرده بدست غلام داد و چون آن نامه بمجالهٔ او رسید و زن بمضمون مکتوب مطلع شده بپیش شوهر شتک نکرد که دشمنان و حاسدان پیش شوهر او را بدان قبایح متهم گردانیده از زبیت او بتواقعه از منزل بیرون آمده دور گوشهٔ مختفی گشت غلام چون بخانه رسید سرای خود را که چون گلستان آرام گذاشته بود مانند بیابان لوط یافت و از کدبانو خدمتگاران نشانی ندید حیران فرماند و از همسایگان استکشاف احوال نمود بصورت نامه وقایعی که در و مندرج بود باو گفتند غلام فریاد بر آورد و بمراعات خاطر منکوحه کوشیده بعهد و پیمان دسوگندان مشغول شد که من ازان نوشته خبر ندارم و خاتون را بوثاق او رده و در مجلس خاص که مشحون بود بخواص این کلمات هزل آمیز سوض سلطان گردانیدند سلطان از حرکات شاه شار بستیم شد و گفت هرگه شار را باستال این تکلیفات مکلف دارد و با و نه بطریق حرمت زندگانی کند جزا و سزا و این باشد چون شار را بدارگاه سلطان آوردند بتوجب فرموده بمیدا فتند و از برای تلویح و اعتبار دیگران خدمتش را بتازیانه چند بنوا فتند از موقف جلال فرمان صادر شد که او را در مجلسی باز دارند او را بهر چیز که بدان احتیاج داشته باشد او را میسا گردانند بروجهی که ندانند که رضای سلطان بآن مقرون ست تا بموجب جرأت و جسارت او نگردد شار در آن مجلس التماس نمود که در ملازمت یکی از غلامان که منظور او بود مصاقله کند و از اسباب و املاک او آنمقدار که بجایج او صرف شود و کلا سلطان با و باز گذارند این ملتمسات مبذول افتاده سلطان بدو را

از مهارت بفنون طلبیده ملحوظ انظار عاطفت گردانیده ضیاع و عقاری که در غرجستان داشتند از ایشان بخرید و بها آن نقد بتسلیم خود تا در صالح خویش صرف نمایند و خواجه حسن میمندی شادابوالنضر را در ظل حمایت و رعایت خویش جای داد تا در سنه ست و اربعمائة بجوار ملک غفور پیوست ذکر فتحی دیگر که سلطان را در اقصی اعمال ممالک هندروی غزو سلطان یمین الدوله محمود در اوائل فصل خریف از غزنین متوجه اقصای دیار هند گشت و بواسطهٔ کثرت ثلوج غزنین مراجعت نمود و چون موسم بهار شد با لشکر گردون شکوه باز روی بهندوستان نهاد و یکی از رایان هند که سلطان بولایت او متوجه شده بود مستعد حرب و پیکار گشت چون یمین الدوله محمود بنشمین نزدیک رسید میمنه را در حیطهٔ ضبط امیر نصر آورده میسره را بامارسلان حاجب سپرد و ابوعبدالله طاهر را مقدم لشکر گردانید و امیر التوتاش حاجب را در قلب جای داد و طبل هیبت از نهیب آن عسکر بنیاد دیبان دوکوه حسین برود مداخل و مخارج آن مضیق را بپیلان کوه پیکر استوار ساخت و با قطار و اطراف ممالک خویش فریاد اماء انوشت و سوار و پیاده ممالک خود را طلب داشت و در امر حرب اهبای و اعمال سپور زید بگر اهل اسلام از امتداد ایام بستوه آیند چون لشکر هند تمامه صحیح گشتند و نماند دیگر نماند از آهنگ جنگ ساز کرده در پیش کوه لشکر بیاراست و سدی از پیلان عفریت منظر در حوالی سپاه کشیده نائرهٔ حرب اشتعال یافته مبارزان صفوف چون زنبور برجوشیدند و تیر خنجر سینه گلید یگر میشکافتند و بضرب شمشیر سر از میان معرکه می انداخت و هر گاه که فیلبان در هندوی آمدند مسلمانان بزخم تیر و ژوبین خرطوم و حلقوم آنها را بر یکدیگر میدوختند ملک هند چون جرأت و صبارت ابوعبدالله طائی را در مباشرت حرب و مصاف دید و مشاهده نمود اولیای خویش دید جمعی از ارباب شهامت و صرامت را بهدایت او فرستاد و ایشان بموجب فرموده روی بطائی نهادند بدان اورا زخمهای عنیف نمود ار غربال ساختند و او هیچ وجه روی از انجماعت نگردانید سلطان چون ابوعبدالله را در چنگال محنت اسیر بیطاقة از غلامان خاص را بمعاضدت و معاونت او روان گردانید تا آن شیر دل را از آن معرکه بیرون آورند سلطان فرمود تا او را بر فیل نشانیدند تا از الم جراحات استراحت یابد و آتش پیکار بخمود انجامد یمین الدوله در روز دیدن آمده لشکر کفار روسے بانهزام نهادند و مجاهدان دین از عقب ایشان شتافته اکثر آن ملاعین را بدوزخ فرستادند و اموال و اقمشهٔ آن بیباکان ناپاک بغنیمت آوردند و از تجانکه در آن نواحی بود سنگی منفور بنظر کیمیا اثر سلطان رسانیدند که از انجا بران تفرکرده بودند معلوم میشد که مدت چهل هزار سال ست که بنا این تجانکه محمود از عقیدهٔ فاسد هندوان تعجب شده و گفت علماء شریعت متفق اند که از مدت ایجاد آدم علی نبینا و علیه الصلوة و السلام تا غایت هفت هزار سال نشده و این نواحی از اعیان فضلا که حاضر بودند استفسار نمود مجموع ایشان جواب دادند که شهادت صحیحه بر همین نهج است و منشا و غرور لشکر اسلام با آن غنایم نا محصور و نفایس موفور مراجعت نمود بغزنین آمدند و سواد و سپاه اسلام در میان سپاهیان هند پدید گشته هر احدی از احاد الناس مالک دو بیست و سی صد برده شدند چون اهل جهاد پس از رنج و سفر روزے چند بر آسودند سلطان بار دیگر عزم دیار هند کرد چه بسماع علیه او رسانیدند که در آن نواحی بهتیر فیلانی هستند که آنها را افیال مسلمانان خوانند و والی آن بقعه که فرے مشهور است سلطان بعد از قطع منازل بدان دیار رسیده باحاکم آنجا محاربه نموده غالب آمد و با اموال بسیار و غنیمت بیشمار بغزنین مراجعت نمود **ذکر انقراض ایام دولت خوارزم شاه و انتقال ملک یمین الدوله محمود** چون ولایت خوارزم از مامون بپسر او ابوالعلی منتقل گشت خواهر سلطان محمود را در حبالهٔ نکاح آورد و در مصادقت بسوا صلت متحیر شد و این قاعده تا آخر عهد ابوالعلی مشیّد بود و بعد از انتهاء حکومت او برادرش مامون بن مامون متصدی امر ایالت گشته الچیی نزد محمود فرستاد و پیغام خلوص عقیدت خویش بنسبت او ظاهر ساخته مخالفت برادر را خطبه کرد و سلطان بدان رضا داد و میانها محبت و مودا دو بینهما موکد شد و در آخر ایام مامون سلطان رسولی نزد او فرستاده التماس نمود که در ولایت خوارزم خطبه بنام او خوانند و مامون در آن باب با اعیان دولت خویش مشورت فرمود اکثر این قضیه سر باز زدند و گفتند تا دام ملک تو از دوست شرکت عصون باشد نا گزیر مذلت بتبعه ایم و اگر تو محکوم دیگری خواهی شد و شریک مغلوب شمشیر ها بیرون گشیم و ترا معزول و دیگر یرا بتخت نشانیم رسول سلطان مراجعت نموده صورت حال را که برای العین مشاهده کرده بود معروض داشت بعد از ان وجوه معارف خوارزم شاه از خرابی که نسبت بولی نعمت خود کرده بودند اندیشناک شدند و از سوء خاتمت رد قول سلطان پشیمان گشتند نیا لتکین که صاحب جیش خوارزم و سر فرقهٔ اهل حسارت و خسارت بود بتدبیر مهم مشغول شد تا روزے با طائفهٔ عصات برقرار معهود بعیادت مامون رفت و از اندرون خبر مرگ مامون بیرون آمد و بیکبارگی بر کیفیت آن واقعهٔ هولناک مطلع نشده و بعد ازین حادثه با پسر مامون بیعت کردند چون زمرهٔ خجره و السنندکه سلطان باز سران جریده و رنخوانده گذشت و شمشیر از نیام کشیده جزا و سزای ایشان خواهد داد و با هیچ عهد پسندند که گاه گاه محمود در صدد انتقام آید بالفاق جواب او گویند و یمین الدوله چون بر عدر آن ناکسان اطلاع یافت بعد از تقدیم مشورت با سپاهی آراسته بسمت خوارزم شفقت فرمود و بنا لتکین با هیچ از اهل عبودیت و بسالت پرمقدم سلطان شبیخون آورد و نزدیک بود که چشم زخمی رسد پرتو انجذر بر پیشگاه ضمیر انور بادشاه گیتی ستان بجز در بر تافته رایت فتح و

او در حرکت آمد و هر دو لشکر از طلوع آفتاب تا بنگام استوا بمحاربه اشتغال نمودند و بوقت زوال خلقی نامحدود از سمت میمنهٔ فیول و حملهٔ فیول محمود دران معرکه فانی و نا چیز شدند و مقدار پنج هزار مرد بنبل اسیر گرفتار آمدند و بقیت آن مقاتلیک روی بگریز نهادند و نیا تلگین در کشتی نشست که از بحیون عبور نماید و دران اثنا تلبیسی از اسباب بادگی از معارف که دران سفر بود سفاهت آغاز نهاد و مهم بآن منجر شد که نیا تلگین را گرفته پابست و زنار گسسته بدست ملاح دادند و او را بار دوی سلطان رسانیدند سلطان از نیا تلگین و برخی از اهل لغی و فساد پرسید که بچه سبب باین حرکت شنیع از شما صادر شد نیا تلگین چون بیمهٔ نست که نجات او ممکن نیست جوابهای درشت گفت و باقی اسیران از کردار خویش خجل و منفعل سر در پیش انداختند سلطان فرمود تا برابر قبر مامون دار برا بالصب کردند و نیا تلگین را با تو میکه در نتیجهٔ فتنه سعی کرده بودند لفر بود تا لحاق پرکشید ند و فرمود که بر قبر فخر الزمن شاه نوشتند که هذا قبر مامون ابن مامون لعنی علیه حشمه و اجر علی من خدمه فقبض احد السلطان یمین الدوله و امین الملة حتی قبض نسمم و صلبهم علی الخذوع عبرة للناظرین و آیة للعالمین و حکومت خوارزم بحاجب کبیر التونتاش داد و جمعی اسیر انرا لغزنین فرستاده محبوس گردانید و بعد از چند گاه همه را آنجا بکشید و در زمرهٔ متجندهٔ رواة هند ساخت **ذکر فتح مهره و قنوج** چون سلطان از مهم خوارزم فارغ شد زمستان در بست و تکاباد بسر برد و لشکر از مقاسات سفر آسوده شدند و بنگام بهار و استوا الیل و نهار با سپاه خاصه و بیست هزار مرد دیگر از مطوعهٔ اسلام که از قضای بلاد ماوراء النهر بنیت احراز ثوبات غزا آمده بودند و منتظر حرکت سلطان نشسته بودند بجانب مهره و قنوج روانه شدند و رسیدن ارباب تواریخ مشهور است که بر قنوج هیچ بادشاه بیگانه استیلا نیافته مگر گفتند سپ که عمیم ملوک عصر خود بوده و از غزنین تا آخر لایت سه ماه راه است فی الجمله چون سلطان خواهی نخواهی کثیر رسید والی آنولایت نخدیت پیوست و بر هم قلاوزی در معتدهٔ لشکر روان شده اهل اسلام مفاوز و مسالک قطع کرده از وادیها و رودخانهای عظیم گذشتند تا بقلعه از قلاع صیحه که بادشاهی ذو شوکت تا نهد ذمان در انجا بود رسیدند حاکم قلعه چون کثرت اقتدار دین مشاهده کرد با اتباع و اعوان خود فرود آمده زبان بکلمهٔ شهادت گویا گردانید و بسعادت هدایت مستسعد گشت و سلطان از انجا متوجه قلعه شد که در تصرف گلچند بود و این گلچند فرخونی بود که بکثرت مال و رجال و قسعت مملکت مغرور و مشاهیر ملوک هند از مقاومت او متحاشی و عاجز بودند و بوا سطهٔ منازعت و حصانت قلاع تا آنغایت از تهیب زمان و حوادث دوران محفوظ و محروس مانده دست تعرض هیچ سنانی بدنیل حشمت و هابت او نرسیده و بهیشه اظهار داشت که از تشابک اشیا بنور آفتاب بران تنافی و از بسیاری غنائم و اموال بادوار مجال و زمین در انجا خود داری چون سلطان بدانجا رسید فرمود که لشکریان خود را در آن بیشه انداختند و همری پیدا کرده بر سر کفار ریختند و قتال فاحش و دست داد و تسلیم اقبال سلطان در تسهیم آمده و بعضی از لشکریان گلچند بضرب تیغ کشته شدند و برخی خود را در آب انداختند و غرایق بحر ضلالت گشتند و مقدار پنجاه هزار مرد از ان ملاعین در عرصهٔ فنا و ورطهٔ عنا افتادند و گلچند خنجر کشیده نخست زن خود را بکشت و بعد از ان سینهٔ خود را بدید و بدو رخ رفت و صد و هشتاد دو سه فیل با غنائم فراوان بدست سلطان افتاد چون سیمن الدوله از معرکه گلچند فارغ شد متوجه شهری گشت که معبد اهالی هند بود و چون اهل اسلام بانجا رسیدند از غرائب عمارات و ابنیهٔ آن در شگفت ماندند از جملهٔ بناهای آن شهر هزار قصر بود از سنگ رخام و مرمر ساخته و پرداخته و بنجا نها از کثرت و حیز احصاء و شمار بی آمد ند سلطان نامه به اشراف غزنین نوشته در انجا ذکر کرده بود که اگر کسی خواهد که مثل این عمارات ابداع نماید بعد از صرف صد هزار بار هزار دینار در مدت دویست سال مسبی بستاوان چابک دست باتمام نرسد و از جملهٔ اصنام نیخ صنم یافتند که از زر خالص ساخته بودند و چشم خانهای هر یک از ان بیان و یاقوت تنبیه کرده بودند که اگر هر یک از انها عرض کردندی از سرو فور رغبت سلخ پنجاه هزار دینار بگریدندی و چنین دیگر یکقطعه یاقوت از رنق آبدار بود بوزن چهار صد مثقال و اوزده پای چنین سلخ چهار هزار و چهار صد مثقال طلا عائد شده و اصنام سیمین چند عدد زیاده بود و سلطان فرمود تا آتش بنجانها زدند و بجانب قنوج کوچ کردند و منظر سپاه خود را در عقب گذاشت تا جیپال رای قنوج قلعت اعوان و انصار او مشاهده کرده بثبات نمایداز هزیمت عار دارد و چون او مقدم ملوک هند بود سلطان در بن یورش بر بقعه و قلعه رسید خراب کرد و جیپال از توجه سلطان خبر یافته بی مقابله و مقاتله بگوشه بیرون رفت و سلطان در ثامن عشر شهر شعبان سنه سبع و اربعمائة بقنوج رسیده و کنارا آب گنگ بعقلعه و دیگر که بهر یک از ان قلاع در رفعت با فلاک البروج دم از مساوات زده و در اتقلاع و ارتفاع با دو هزار تجانیا فتند و اعتقاد و سندوان شروع یافته بود که از تاریخ عمارت این بنجانها سی صد و چهار صد سال گذشته است سلطان در یک روز آن هفت قلعه مستحکم و مبنی مظلم سیاه هندا از خوف لشکر اسلام روی لفرار نهاده بودند سلطان بعد از غارت و تاراج قنوج بجانب قلعه مسیح نهضت فرمود اهل حصار چون از ها یکشیده اظهار تمرد کردند چون دیدند که تاب مقاومت ندارند بعضی خود را از شرفات بیندا ختند و برخی خویشتن را لشتبیه و شوبین زده بدار البوار رفتند و سلطان از انجا بقلعهٔ جنبال لعور رفت که بسلطنت ملک دکنت جنود از اقران امتیاز نداشت و چند بار قنوج بجانب او لشکر کشیده صولت سپاه اسلام دیده قلعه را گذاشته روی بگریز آورد و لشکر سلطان او را تعاقب نموده بسی اموال و اضال و اگر فته لغنیمت آوردند چون قلعه جنبال بتصرف گماشتگان سلطان قرار گرفت روی بجندرای که مهتری بیباک و خود رای بود آورد و او نیز با وجود کثرت عدد و ذخائر موفور ولایت گذاشته در بیشهای هند گریخت و سلطان تا بگاهیتی جندرای

رفته بعد از قطع پانزده فرسخ باو رسید مخالفان احمال و اثقال خویش را بطرح میریختند تا مگر از آن ورطه بسلامت جان بیرون برند غازیان بدانها التفات ننمودند و سه شبانروز تعاقب نموده کفار را میکشتند و اموال و اسلحه میگرفتند و بعضی فیلان را میستاندند و چند فیل برغبت خود متوجه قبلهٔ سلطان شدند و ایشانرا خدای آورد نام نهادند و از خزاین هند راسه بار هزار هزار دینار بسلطان عاید شد و کثرت برده بجائی رسید که بهای یکی از ده درهم نگذشت و خبر این فتح بحدود مشرق و اقصی مغرب رسید سلطان چون از بلاد هندوستان بازگشت جامعی بزرگ در میان غزنین بنیاد نهاد و از نواحی و اقطاع سند و هند درختان نقل کردند در زرانت و رصانت متقارب و در ضخامت متناسب و از معادن سنگهای رخام و مرمر مربع و مسدس و مثمن آوردند و مسجد را بالوان و اصباغ بیارآستند چون عرصهٔ باغ بیارآستند و مانند روضهٔ ربیع منقش و بدیع کردند و در جوار آن مسجد مدرسه بنیاد نهادند و بنفایس کتب و غرائب نسخ آنرا موشح و مشحون گردانیدند و قری و مستغلات بر آن وقف کرد و هر یک از امرا و اعیان به بنای ابواب البر مبادرت نمودند و بقاع خیر در آن دیار از حیز شمار در گذشت **ذکر توجه سلطان محمود بجانب سومنات و مراجعت او بغنایم واهب العطیات** ارباب تاریخ گویند که سومنات بتی را میگفتند که بزعم اهل هند از اعظم اصنام ایشان بود اما از سخن شیخ فرید الدین عطار قدس سره معلوم میشود که سومنات نام موضعیست که لات اسم بتان آنموضع است چنانچه میفرماید بیت سعدی ؎ یافتند آن بت که نامش بود لات ÷ لشکر محمود اندر سومنات ÷ بتی دیدم از عاج در سومنات ÷ مرصع چو در جاهلیت منات ÷ فی الجمله مورخان گفته اند که سومنات را در بتخانه نهاده بودند به کنار دریا و اهل هند در شب خسوف بزیارت آن صنم می آمدند و در شب زیاده از صد هزار کس در حوالی آن بتخانه مجتمع میگشتند و معتقد هندوان آن بود که ارواح بعد از مفارقت اجساد بخدمت سومنات می آیند و او ارواح مجتمعه را با بدان متفرقه بر سبیل تناسخ حواله میکند و همچنین اهل هند اعتقاد داشتند که دریا عبادت سومنات میکند و مد و جزر دریا بواسطهٔ آن واقع میشود و از اقصی ممالک نذور بآن بتخانه می آوردند قریب بده هزار قریه معمور وقف سدنهٔ آن بتخانه بود و چندان جواهر نفیس در آن بتخانه مجتمع گشته که عشر آن در خزانهٔ هیچ پادشاهی موجود نبود و دو هزار کس از براهمه در آن بتخانه مشغول عبادت میبودند و زنجیری از طلا بوزن دویست من در آنجا آویخته بودند و جرسها از طلا در آن تعبیه کرده در اوقات معینه خدام بتخانه آن زنجیر را در حرکت آوردندی و جرسها در آواز آمده براهمه بعبادت مشغول میگشتند و سیصد سرتراش و سیصد مغنی و پانصد کنیزک رقاص مقرر بود که ملازمت آن بتخانه نمایند و مر سومنات انجماعت ازنده رود اوقات آن مواضع میدادند و نهر گنگ جوئیست واقع در شرقی قنوج و دهلی و بزعم هندوان آنکه آن چشمه از چشمهٔ خلد می آید چون هندوان مرده خود را بسوزند خاکسترش در آن آب ریزند و اینمعنی را مزیل سیئات او دانند و براهمه خود را در آن آب افگنده اینصورت سبب نجات و رفع درجات خود شناسند و از این نهر تا سومنات مسافتی بعیدست غرض از این مقدمات آنکه تیره رایان هند مقرر کرده بودند که متعاقب هم خلقی بسیار از آن نهر آب می آوردند و سومنات را بدان آب میشستند القصه بطولها چون سلطان محمود در سنه ست عشر و اربعمائه لشکر بدیار هند کشیده بتخانهها ویران کرده و اصنام را بشکست معتقدان سومنات گفتند که سومنات از آن بتان رنجیده است و الا مزاحمان آنها را هلاک میساخت چون این سخن گزاف بسمع یمین الدوله رسید عزیمت آن طرف تصمیم داده گفت چون اهل هند را بطلان صنم سومنات محقق گردد باسلام میل نمایند در عاشر سنهٔ مذکور با سی هزار مرد جرار غیر مطوعه که بعلوفه و مرسوم جهت اجر از ثواب بغزا روند براه ملتان روان شدند و در منتصف بملتان رسید چون بیابان بی آب و علف در پیش بود چندین روز آب و علیق بار کردند گویند با آنکه لشکریان زاد و راحله بار کرده بودند سلطان بیست هزار شتر دیگر در زیر آب و علیق کشید چون از آن صحرای خونخوار بگذشتند بر کنار بیابان چند قلعه دیدند مشحون بمردان جنگی و آلات و ادوات حرب حق تعالی رعبی در دل کفار افگنده تا مجموع آن قلاع تسلیم کردند لشکریان بموجب فرمان مردان ایشانرا بقتل آورده اهل و عیال ایشانرا اسیر کردند و بتخانهها ویران ساختند و بعد از فراغ از این قضایا لشکر اسلام بنهواره رسیدند حاکم آنجا شهر گذاشته فرار برقرار اختیار کردند و محمود بر آن شهر استیلا یافته آنچه مایحتاج ایشان بود مرتب ساختند و بسمت سومنات روان شده هر بتخانه که میدیدند خراب میکردند و در غارت و تاراج اعدای دین مبین تقصیر نمیفرمودند تا در ذیقعده سال مذکور بسومنات رسیدند بر کنار دریا قلعه دیدند بنا که موج دریا بفصیل قلعه میرسید و خلائق بسیار بر سر سور آمده و تفرج مسلمانان میکردند و حمله داشتند بر آنکه معبود ایشان جمعی را که قاصد آن دیار شده اند هلاک خواهد کرد روز دیگر اسلامیان بپای قلعه رفته بجنگ مشغول شدند هندوان حربی مشاهده کردند که در خیال ایشان نگذشته بود القصه سر دیوار از ترس تیر اندازان خالی گذاشتند و غازیان نردبانها نهاده بدیوار حصار برآمدند و باواز بلند تکبیر گفتند هندوان چون آواز تکبیر شنیدند حربی صعب آغاز نهادند و جمعی از ایشان پیش سومنات رفته در خاک غلطیدند با تضرع و زاری از آن صنم نصرت و یاری خواستند چون شب در آمد غازیان عظام بلشکرگاه خود باز گشتند روز دیگر که هندوی شب سر افگنده شد مسلمانان روی بمحاربه نهادند و هر هندو که پیش آمد سرش انداختند و بهیات اجتماعی رانده در بتخانه رفتند و هندوان بر در بتخانه بحرب مشغول شدند و افواج آن هنود بر سبیل نوبت بآن خانه در میرفتند و سومنات را در بغل گرفته میگریستند و بیرون آمده بجنگ

میکردند و کشته میشدند تا بسیارے از متبدران بقتل آمدند بقیۃ السیف درگذشتہ بتاختہ روی بگریز آوردند سلطان چند گشتی مرتب ساختہ مردم را آنجا فرستاد تا بر اطراف نمایند آن خانہ کہ سومنات در آن بود دلول و عرض تمام داشت چنانچہ پنجاہ و شش ستون در قبہ سقف او کردہ بودند و سومنات صنمی بود از سنگ تراشیدہ بطول شش مقدار پنج گز سہ ذرع آن ظاہر بود و دو ذرع در زمین مخفی بمین الدولہ چون بخانہ در آمد و با گرز گران سنگ پیکر سومنات را در ہم شکست و مقداری از آن سنگ ہمراہ دستاورد بغزنین برد و بدر راستانہ مسجد جامع بنہادند و آنچہ از تخانہ سومنات بجز آن سلطان رسید زیادہ بر بست ہزار درہم زر سبخ بود جہت تماشا آن تخانہ از زر سبخ بود و شش ستون مرصع بیواقیت طول و زرد بود و ہر یک از آن ستونہا را نسبت بپادشاہی از عظمای سلاطین ہند میکردند و زیادہ بر پنجاہ ہزار مشرک در حوالی آن تخانہ و بقلعہ نہشتہ و درین اثنا خبر رسید کہ صاحب بوارہ کہ در ہنگام توجہ سپاہ ظفر قرین گریختہ بودند حالا در قلعہ متحصن شدہ و از ہیجا تا انحصار جبل فرسخ راہ باشد سلطان را ہوس تسخیر آنقلعہ پیدا شدہ بر آن صوب نہضت فرمود چون میان نواحی بیتلوہ بدکہ آبی عظیم بر اطراف آن محیط شدہ از خواص دو شخص بدست آوردہ آبعمق آن آب استفسار نمود ایشان گفتند کہ از فلان محل عبور ممکن است اما اگر در زمان گذشتن بہ تموج آید ہمہ ہلاک شوند سلطان بعد از استخارہ توکل بر عنایت الٰہی کردہ با لشکریان اسپ در آب راندہ و بسلامت بپای قلعہ رسید صاحب قلعہ چون آن حال مشاہدہ کرد از جریدہ بگریخت و از ان قلعہ غنیمت فراوان بدست سپاہ اسلام افتاد و اہالی حصار کشتہ شدند چون خاطر محمود از تسخیر قلعہ فراغت یافت لشکر بجانب بہاطیہ کشید اہل آن دیار در مقام اطاعت آمدہ مال قبول کردند و سلطان منظفر و منصور بدار الملک غزنین مراجعت مؤود راقم حروف گوید کہ چون سخن بدین مقام رسید حکایتی کہ در بعضی رسائل بنظر رسیدہ بود بر خاطر خطور کرد و ثبت آن درین اوراق جنبدان بعید نمود آورد اند کہ چون سلطان محمود در افتح سومنات مصیر شد خواست کہ تا چند سال آنجا بماند چہ ملکی بطول و عرض بود عرائب بسیار در نواحی آن ولایت بود و چندگان بود کہ در خاطر خاص حاصل میشد و یاقوت تمامت مملکت ہندوستان معدن سلاہب بود کہ از توابع آن مملکت است ارکان دولت گفتند کہ خراسان را کہ بچندین زحمت بدست آمدہ باشد گذاشتن و سومنات را دار الملک ساختن بعید است فی الجملہ عزم معاودت کردند سلطان فرمود کہ چون ضبط و حفظ آن کسی مقرر گردانند اعیان حضرت گفتند کہ دیگر بین ولایت و مملکت اختیاری زیادہ نخواہد بود و سلامت از اہالی ہین دیار بکسی نمونس گردد سلطان دران باب با ہوا خواہان آنجائی استشارہ نمود بعضی از ایشان گفتند کہ ہیچ طائفہ از سلاطین ہندوستان بقیہ اشیایان نمیرسد اما در دوران یکی نماند و در صورت بر انہیج بحکمت و ریاست مشغول است اگر سلطان این مملکت را بدو سپارد و شایستگی آن او را بعضی دیگر بین سخن انگار کردہ گفتند کہ دالنسبہ مراض بدخلق است و بدل آلہی گرفتار و اعراض دار تیاض او نہ با جنیاز است بل چند نوبت بدست برادران اسیر گشتہ بجہان رہنما خواستہ بناہ بدین جا لگاہ آورد و اما دولت ایام دیگر ہست از اقارب او پس عاقل و عالم و برابر بحکمت او متقدند و حلا در فلان ولایت پادشاہ ست اگر سلطان این ولایت بدو سوسم گردانند و بنام او منشور قرستند و وی بہیچجا آید و این ممالک را معمور گردانند و جہان صادق و صحیح العہد ہست کہ چون باج و خراج نہذیرفتہ گردد با وجود بعد مسافت ہر سال بجزاد غزنین فرستد سلطان محمود فرمود کہ اگر پیش من می آمد التماس نمیدول می افتاد لیکن کسی کہ در اقلیم ہند بسلطنت موسوم باشد و تا انہایت خدمتی نکردہ و دد و تخواہی ننمود و ملکی بدین عظمت چرا بدو باید داد الفقصہ دالبشلیم مراض را طلب کرد و مملکت بدو داد و وی خراج نہذیرفت و گفت ہر چہ از حضرت باشد در ہمہ عمر خلاف آن نکنم و تمامت دروپا قوت معاون ہندجانہ سلطان فرستم اما از مخلوبیان من دالبشلیم دیگر ہست و با من در نہایت عداوت و بدست و میان من او چند نوبت حرب واقع شدہ و شک نیست کہ چون از فتن سلطان آگاہ شود بجانب من لشکر کشد و مرا ہنوز عدد و عدتی نیست مغلوب شوم و او بر ہمہ مملکت مستولی گردد اکنون اگر سلطان بجانب او نہضت فرماید و شراد از من دفع کند مستاد خراج زابلستان و کابلستان بخزانہ عامرہ ہر سال فرستم سلطان فرمود کہ چون ما بنیت غزا بیرون آمدہ ایم و سہ سال شد کہ بغزنین نرسیدہ ایم کہ سہ سال دیگر شما باشید متوجہ الولایت شدہ اہالی ولایت سومنات و الیشلیم مراض را گفتند کہ نیکو نمیکنی کہ سلطان را بقتل او تحریص میکنی کسی را کہ خدای عزوجل عزیز گردانیدہ و استحقاق عزت ارزانی داشتہ بسعی و سعایت تو ذلیل نخواہد شد این سخن را سلطان رسانیدند میسار متردد شد اما چون نہضت نمودہ بود نقض فسخ پیش او مرضی نمود فی الجملہ بآن مملکت رفتہ ممالک دالبشلیم را مفتوح ساخت و او را اسیر کردہ بدالبشلیم مراض سپرد او گفت و درین مالکشتن ملوک علی عظیم است و تمامت سپاہ از پادشاہی کہ بخون بادشاہ دیگر راضی شود متنفر گردند و مردم تا نمایند آئین این اقلیم آنست کہ بر دشمن چون قدرت یابند در تخت خود خانہ بسازند و او را و اولاد او را آنجا بر مسند نشانند و ابواب عدالت آن مسدود گردانند الا سوراخی کہ ہر روز خوانے از آنجا فرو گذارند تا باز استوار گردند تا مدت حیات بادشاہی کہ بخت باشد بادشمن بدین عجز زندگانی کنند چون درین ولایت آن نیست کہ او را بدین کیفیت مقید دارم اگر سلطان با خود بغزنین برد چون من ضبط این مملکت کردہ تمکنی بیابم او را نزد من فرستند تا بدین صورت محبوس دارم از کرم الحضرت بعید نماید سلطان مہم بدین وجہ قرار داد بلیل جیل گوفت و دالبشلیم مراض و رسومات بر بخت سلطنت نشست و مستاقب از قدوب سلطان بخت و دریا

سفیر ستاد و ارکان دولت را بانواع خدمات خوشنود میگردانید چندانکه در مملکت متمکن شد و خزانه و جواهر جهة سلطان روانه کرده دشمن خود را طلب کرد و سلطان در فرستادن متردد شد و نخواست که آن بیگناه را بدشمن سپارد اما چون دابشلیم مرتاض اعیان ملک را ببذل اموال حامی خود گردانیده بود همه گفتند که بر کافر و مشرک چرا ترحم باید کرد و نیز خلف وعده از سلطان نسزد و شاید که باینصورت بمخالفت دابشلیم مرتاض منجر شود و مملکت از دست برود و سلطان باستصواب امرا آنجوان را بکسان دابشلیم مرتاض سپرد و بملوک هند اشلهٔ فرستاد که او را بسرحد سومنات رسانند چون او را بدان حدود رسانیدند دابشلیم فرمود تا مجلسیکه مقرر بود در زیر تخت او مهیا ساختند و قاعده ملوک سند و سومنات آن بود که چون دشمنی را نزدیک بمستقر سریر سلطنت رسانند یک منزل بیرون آیند و طشت و ابریق خاصه بر سر او نهند و پیاده در پیش اسب خود دوانند تا بارگاه و بعد از آن بر سر پیشیننند و دشمن را بمجلس معهود برند و بر آن مسند بنشانند و دابشلیم مرتاض بدین قاعده بیرون آمده و در اصول دشمن تاخیر واقع شده او بسوی شکار کرده بادشاه و لشکریان بهر طرف بسیار تاختند تا هوا گرم شد و هر فوجی بگوشه فرود آمدند و دابشلیم نیز در سایهٔ درختی نزول کرده رومالی سرخ بر روی خود پوشیده در خواب رفت و در هندوستان جانوران شکاری سخت چنگال بسیار میباشد یکی از آنها در پرواز بود رومال سرخ را پنداشت که گوشت است از هوا فرود آمده چنگال در رومال زده و منقار فرو برده یک چشم دابشلیم از صدمهٔ منقار آن جانور کور گشت آشوب در میان لشکر افتاده مقارن اینحال آن جوان را رسانیدند اعیان دولت چون دیدند که دابشلیم معیوب شده چهرهٔ او شکلی عجیب پیدا کرد و غیر آنجوان کسی اهلیت و استحقاق ملک نداشت همگنان بپادشاهی بر وی سلام کردند و معدودی چند که مخالف بودند مقهور گردانیدند و همان طشت و ابریق که بهر آنجوان آورده بودند بر سر دابشلیم مرتاض نهادند و تا بارگاه سلطان او را دوانیدند و از آنجا بزندان معهود فرستادند لا مرد لقضائه و لا معقب لحکمه

ذکر رفتن یمین الدوله و امین الملة سلطان محمود سبکتگین بمملکت ری و مراجعت او از آنجا بغزنین و وفات او در آن سرزمین

یمین الدوله محمود در اواخر ایام حیات خویش بجانب ری نهضت فرمود و پادشاه آن نواحی مجدالدوله بن فخرالدوله دیلمی بود گرفته و مقید کرده بغزنین فرستاد و ذکر این قضیه در قضایای دیالمه بتفصیل گزارش خواهد یافت انشاء الله تعالی چون سلطان محمود پسر خود مسعود را در ولایت ری و اصفهان گذاشته از کور شر عراق بغزنین رفت و در سنه احدی و عشرین و اربعمائه بجوار ملک غفور پیوست مدت دو سال بمرض سل یا سوء القنیه یا اسهال علی اختلاف الاقوال مبتلا بود و در زمان مرض بدستور ایام صحت حرکت مینمود و سواری میکرد هر چند اطبا او را از این حرکت مانع می آمدند قبول نمیفرمود گویند که سلطان پیش از وفات خود بدو روز فرمان داد تا از خزانه صرهای درم سفید و بدرهای دینار سرخ و انواع جواهر نفیس و اصناف تنسوقات که در اوقات سلطنت جمع آورده بود حاضر کردند و در صحن صفهٔ عریض همه را بگستردند و آن صحن در نظر بینندگان ببستانی مینمود که بگلهای ملون از سرخ و زرد و منقش و غیر ذلک آراسته باشد سلطان بچشم حسرت در آنها مینگریست و زار زار میگریست و بعد از گریهٔ بسیار بفرمود تا همه را بخزانه بردند و موازی فلسی از آن همه جنس و نقد بمستحقی نداد با آنکه مید النست که در آن دو روز در جان شیرین بصد تلخی خواهد داد تا مسوداوراق این حکایت در تواریخ دیده خاطر فاتر از آن شهریار غازی بغایت رنجیده و درخواست بیچکس در این باب نشنیده و گاه گاهی که از آن پادشاه رفیع الشان در اثنای گزارش داستان عمود تعبیر کرده بنا بر این بوده فی الجمله چون محمود از ملاحظه نفائیس خزائن باز پرداخت در محفه نشسته بمیدان سبز رفت و در آنجا اصناف ممالیک خاصه و انواع دواب را از اسبان تازی و استران رومی و غیر ذلک بروی عرض کردند و بعد از امعان نظر بر آنها نوحه و ندبه کرده و تحسر و تاسف خورده بقصر خویش بازگشت ابوالحسن بن علی میمندی گوید که روزی سلطان محمود از ابوطاهر سامانی پرسید که آل سامان از جواهر چه مقدار جمع کرده بودند جواب داد که امیر رضی نوح ابن منصور هفت رطل از جواهر در خزینه داشت محمود روی بر خاک نهاد و گفت الحمد لله که حق عز و علا مرا از صد رطل زیاده داد نقل است که یمین الدوله در اوائل مرض از پسر خود محمد پرسید که اگر مرا حالت ناگزیر پیش آید تو بکدام امر بعد از من اشتغال نمائی محمد گفت بصلوة و صوم و صدقه دادن و ملازمت تربت پدر نمودن و قرآن خواندن و ثواب بروح مطهر پدر بخشیدن آنگاه سلطان از پسر دیگر خویش مسعود همین سوال کرد جواب داد من آن کنم که تو با برادر خود اسمعیل کردی سلطان از این جواب آشفته و خشمناک شد کیفیت قضیه سلطان محمود و امیر اسمعیل چنان بود که چون سلطان او را از قلعهٔ غزنین بعهود و مواثیق بیرون آورد و در مجلسی از مجالس انس از وی استفسار نمود که اگر من بدست تو گرفتار میشدم اندیشه تو در بارهٔ من چه بود اسمعیل از ساده لوحی و پاک طینتی گفت که نیت من آن بود که اگر بر تو ظفر یابم ترا بقلعه فرستم و هر آنچه مراد تو باشد از اسباب و غلام و کنیزک و ادوات معاشرت ترتیب دهم و آنچه مرغوب و مطبوع طبع تو باشد مهیا و آماده گردانم بعد از آن سلطان بعد از چندگاه بسببی از اسباب که تاریخ یمینی بدان ناطق است اسمعیل را بوالی جوزجان سپرد و بمقتضای اندیشهٔ او عمل کرد و فرمان داد تا در قلعه از قلاع او را نگاه دارند و وکلا را فرمود تا هر چه مایحتاج اسمعیل باشد از اسباب معیشت بر حسب ارادت و مشیت مرتب گردانند و در تحصیل متمنیات او تقصیر و اهمال جائز ندارند روایت کنند که غرض از رفتن محمود بری آن

بود که مسعود را بحکومت آن دیار مشغول سازد و ملک خراسان و غزنین و هندوستان بمحمد قرار گیرد گویند که چون ملک عراق بگرفت اموال و افر از مردم آنجا بستد و بعد ازان حکومت آن ممالک بمسعود عرض کرد مسعود گفت اکنون که مردم این ولایت را مصادره کردی و در رویش ساختی مرا بر ایشان حاکم میگردانی من از حکومت این دیار بیزارم و همراه تو بخراسان می آیم سلطان محمود را استمالت و دلخوشی داده هفتصد هزار کس را از لشکر غزنین و خراسان در تابین او کرد تا راضی شد که ری را دار الملک سازد و الکاه محمود با گفت که ترا سوگند میباید خورد که بعد از من با برادر خود محمد تعرض نرسانی مسعود گفت و قتی این سوگند میخورم که تو از من بیزار شوی محمود گفت ای فرزند چرا امتثال این سخنان بیگانگی مسعود گفت اگر فرزند تو باشم هر آئینه در املاک و اسباب تو مزاحمتی پدید آید گفت حقوق تر ا برادر نو بتو رسانده اکنون قسم یاد کن که با او جنگ نکنی و جدال و خصومت و لجاج نورزی گفت اگر او بیاید و سوگند خورد و کرتق مرا این رساند من نیز قسم یاد کنم او در غزنین دشمن در ری بیگانه نسوگند خورم مسعود جباری بود که در محاورات با پدر امثال این گفت و شنید نمود و در سوال و جواب جرات و گستاخی میکرد از ابو بکر ابن علی این حسن که کاتب محمد این بلکتگین بود هر وقت که گفت سلطان محمود در روز پنجشنبه بیست و سوم ربیع الآخر سنه احدی و عشرین و اربعمائة از دار فنا بسرای بقا انتقال کرد شصت و سه سال عمر داشت و در ایام مرض بر تخت می نشست و بار میداد و او را در قصر فیروزه در غزنین دفن کردند در شبی تاریک که باران میبارید و سلطان در دین و مذهب موذی متعصب بود و علما بنام او مصنفات ساخته اند و در ولایت هند غزوات بسیار کرد و چنانچه شمه درین اوراق مسطور گشت عیبها و این بود که بر اخذ مال مردم حرصی عظیم داشت نوبتی بمسمع او رسانیدند که شخصی در نیشابور مال فراوان دارد آن شخص را لز مزمن طلبیده گفت چنان مسموع ما شده که تو مذهب قرامطه داری مردم متمول بجواب داد قرمطه نیستم اما خدای عزوجل مرا از متاع دنیوی غنی گردانیده است هر چه دارم از من بستان و این نام بر من منه سلطان اموال او بستد و در باب حسن عقیده آمد فرمود تا نشان نوشتند نخست کسی که وزارت سلطان محمود کرد ابو العباس فضل ابن احمد بود و این وزیر بغایت ظالم و بیباک بود و بسببی از اسباب سلطان او را از منصب عزل کرده مصادره فرمود بعضی از امرا و اعیان شکنجه نمودند که هلاک شد و بعد از ابو العباس خواجه بزرگوار احمد ابن حسن میمندی وزیر شد و او کما یجب و ینبغی مدت بیست و سال بران منهج خطیر قیام مینمود و در آخر سلطان از خواجه رنجیده رقمی عزل بر صفحه حال او کشید و خدمتش را القلعه از قلاع هند فرستاده محبوس گردانید و وزارت خویش را بامیر حسنک میکال داد و حسنک مردی شیرین زبان بود و از آوان کودکی ملازم سلطان بود تا آخر عمد و زیر شد امادر فصیل و تشبیت امور وزارت عجز و ضعیفی داشت آورده اند که در ان ایام که سلطان باستعداد سامانی بر عزم جنگ ایلک علی سبکتگین بجانب خراسان سیر فت در منزل از منازل با و گفتند که درین نزدیکی شخصی ست بعبادت مشغول و از دنیا منقطع و او را زاهد آهوپوش میگویند چون سلطان بنسبت با درویشان و گوشه نشینان اعتقادی عظیم داشت میل ملاقات او کرد و حسنک میکال که با مسلمانی صفای عقیده نداشت در ان سفر ملازم بود سلطان با و گفت هرچند میدانم که ترا با مشایخ صوفیه و ارباب ریاضت الفتی نیست نمیخواهم که با مس الصوفیه زاهد آهوپوش در آئی امیر حسنک در رکاب سلطان روان شد سلطان به بنیاد هر چه تمامتر از زاهد ملاقات کرده هنگام وداع زاهد را گفت که از اموال هر چه مطلوب ست ملازمان تسلیم نمایند زاهد دست در هوا کرده و مشتی زر سکوک در کف سلطان نهاد و گفت هر گه از خزانه غیب امثال این نقود تواند گرفت بمال مخلوق چه احتیاج داشته باشد سلطان آن زر را بامیر حسنک ریخت حسنک چون دران زر ها دید همرا مسکوک بسیکه ابو علی سجزی یافت چون سلطان از صومعه زاهد بیرون آمد وی با میر حسنک آورده گفت در باب این کرامت چه گوئی و مثل تو خواری عادات را منکر نتوان شد حسنک جواب داد که انچه سلطان میفرماید عین صدق و محض صواب ست و هیچکس را مجال تکلم نیست اما مناسب نمی نماید که سلطان بر هر کسی رود که در غیب کسی بنام او میزند سلطان از تفصیل این اجمال پرسید حسنک زر های سکوک سلطان بخود خدمتش مقفل شده خاموش گشت گفته اند که روزی سلطان محمود در قصر خویش نشسته بود ناگاه چشمش بر لحدی بمسیر و پا افتاد که یک جفت مرغ بدست داشت آمد و چون سلطان را متوجه جانب خویش دید اشارتی کرد سلطان اغماض نموده با خود گفت تا چه تواند بود دوم نوبت که نظر محمود بدو می افتاد همچنان اشاره کرد و درین نوبت نیز تغافل نمود و بعد از اشاره سوم سلطان او را پیش خود خواند پرسید که تو چه کسی و این جفت مرغ چیست آن شخص گفت من رندی قمار باز هم امروز شرکت سلطان قمار باخته و جفت مرغ بر دوم یک جفت بخدمت سلطان آورد و سلطان فرمود تا مرغان از وی بگرفتند روز دیگر قمار باز آمد و دو مرغ گرانبها سلطان گفت آیا این شریک در بارهٔ ما چه اندیشه کرده روز سوم بدستور معهود خدمت سلطان در یافت روز چهارم آن شخص دست در نخوان در سرا پرده قصر یانستا و با دشاه چون او را بدید گفت شریک ما را امروز حادثه دست داده که آثار ملالت از وی نمهم میشود او را البطلیده استمالت کرده که چرا ملال چیست گفت امروز بنشرکت پادشاه قمار باخته ام و هزار دینار حریفان از من برده اند سلطان متبسم شده بالقصد دینار بوی داد و گفت تا من حاضر نباشم دیگر بشرکت من قمار مباز از سلطان مطائف و حکایات نیسار نقوست اما ایراد آنها مناسب سیاق تاریخ نیست ذکر امیر نصر بن ناصر الدین سبکتگین و حال او چون سلطان محمود ملک خراسان بگرفت امیر نصر لقضاء و حقوق کبرسن و لوازم اطاعت قیام نمود سلطان امارت جیش خراسان را و ایالت نیشابور بوی ارزانی داشت

ونصر ابن ناصر الدین چند سال در ایالت آن بقعه آثار حمیده و مساعی پسندیده بظهور آورد و در دفع فتنه سامانی مراسم جد و اجتهاد بتقدیم رسانید آنگاه سلطان او را بخدمت خوانده و بستایهٔ او بستینیاس نموده و در سفر و حضر ملازم گردانیده مفارقت وی جائز نمی شمرد و امیر نصر مدرسه ساخت و تدریس او را مخصوص باصحاب ابوحنیفه گردانید و ضیاع و عقار فراوان بران وقف کرد و اتا بجدی بکار ما اخلاق تحلی بود که مدت العمر یک کلمهٔ فحش از زبانش نگذشته بود و بهیچکس جور و جفا و تعدی نکرد و در ایام جوانی جهان فانی را وداع کرد و یاران و محبان از هجران جانسوز او بر خاک و خاکستر نشستند ذکر سلطنت محمد ابن محمود بن سبکتگین و گرفتاری او بعد از خروج از دار الملک غزنین چون یمین الدوله محمود دفات یافت پسرش محمد بموجب وصیت پدر بتخت سلطنت نشست ارکان دولت و اهالی مملکت باوی بیعت کردند و درین اوقات مسعود برادرش حاکم عراق عجم بود و چون خبر مرگ محمود بوی رسید از همدان عازم خراسان گشت و در آن ولایات عمال و نواب غصب کرد و چون اصفهانیان از عزیمت او آگاه گشتند اظهار عصیان کرده عمال و دارو غهٔ او را بقتل رسانیدند مسعود عنان عزیمت بدانجا منعطف گردانیده اصفهان را محاصره کرده چندان نگذشت که شهر را قهرا قسرا بگرفت و اهل فتنه را از میان برد و آشوب و بلوا بکلی فرو نشست و چون آنجا را گذاشته بطرف خراسان نهضت فرمود در نامه که برادر فرستاد و پیغام داد که من همان ولایت که پدر بتو وصیت کرده ملکم ندارم چه بلاد و جبال طبرستان که بضرب شمشیر گرفته ام را کفایت ست اما ملتمس آنست که نام من در خطبه بقدم باشد محمد جواب ملایم گفته بتهیه اسباب محاربه مشغول شد و هر چند مشفقان کوشیدند که مسعود بصلح کند محمد بسمع رضا اصغا ننمود و عم خود یوسف ابن سبکتگین را در مقدمه روان کرد و از غزنین بیرون آمد و غرهٔ رمضان به تکناباد رسیده تمام ماه صیام در آنجا توقف نمود و در شب سوم شوال لشکریان پیرامون خرگاه او گرفته او را از بستر استراحت بیرون کشیدند و در قلعهٔ تکناباد محبوس و مقید گردانیدند یکی از ایشان زره که در گرفتن محمد سعی نمود و علی خویشاوند بود او را از اقربای سلطان محمود و سلطان از غایت محبتی که با امیر علی داشت خویشاوند خطاب میفرمود و یوسف ابن سبکتگین را نیز در آن اهتمام میشایستند و بعد از تقیید محمد ارکان دولت باستقبال محمود شتافتند از انجمله امیر حسنک میکال وزیر بود که در ایام سلطنت سلطان محمود و سلطان مسعود معادات میورزید پیش از مرگ رنت و در نیشاپور بموکب مسعود رسید چون چشم مسعود بحسنک افتاد فرمود تا او را بالحلق آویختند و علی خویشاوند و یوسف سبکتگین در هرات بدار زدند مسعود یوسف را بخدمت محمد فرستاد و او را بقتل رسانید و بعد ازین علی خویشاوند را نیز محبوس گردانید ذکر سلطنت مسعود ابن یمین الدوله محمود بن سبکتگین سلطان مسعود در شهور سنه اثنی و عشرین و اربعمائة بپوسل ابن حمدون را بضبط ممالک عراق فرستاده و منشوری نوشته حکومت اصفهان بعلاء الدوله بن کاکویه داد و فرمود تا این کاکویه مسعود معاون پسر ابن حمدون باشد و این کاکویه پسر خال جد الدوین ذو الدوله ابو دوخال یا الملقب دیلم کاکویه گویند و دران هنگام که مسعود در عراق حاکم بود دختران کاکویه را بکلاح آورد و ابن کاکویه در بدایت حال بتیاب مسعود در عراق دخل کرد و عاقبت دم استقلال زد سلطان مسعود چون بر سریر غزنین متمکن گشت احمد ابن حسن میمندی را که پدرش از وزارت عزل کرده و بقلعه از قلاع هند فرستاده بود طلب داشت و زمام رتق و فتق مهمات در کف کفایت او نهاد و آن دو تن صاحب تدبیر بار دیگر در غزنین و خراسان وزیر مستقل شدند و در سنه ثلاث و عشرین مسعود فرمان داد که التونتاش حاجب با لشکرهای خوارزم آن دیار متوجه ماوراء النهر شود و دست تصرف علی تکین را از سر قندو بخارا کوتاه گرداند چون التونتاش بجیحون رسید بموجب فرموده پانزده هزار سوار از سپاه مسعود بر پوستند و التونتاش را مامور عبور کرده متوجه بخارا شد سپاه خوارزم و خراسان چون بدانجا رسیدند یکدیگر را بگرفتند و بعد ازان روی بسمرقند نهادند علی تکین سپاه خود را تعبیه ساخته مرصعی لشکرگاه ساخت که بر یکفرسخی او دو اب بود رخت بسیار در دو بر دیگر جانب کوه و فروگرفتند چون آتش محاربه زبانه کشید طائفه که علی تکین در کمین گاه بازداشته بود از کمین بیرون آمده بر لشکر خوارزم حمله آوردند اما التونتاش دلاوری و جلادتی داده مخالفان را منهزم گردانید و چون درخت و بیشه نزدیک بود شکستی فاحش بعلی تکین راه نیافت چون شب شد التونتاش بعسکر خود نزول کرد علی تکین با مردم خویش در بیشه توقف نمود گویند که در روز جنگ بر دست التونتاش که در حین محاصره قلعه از قلاع هند بدان رسیده بود از کار بار مانده زخمی زد و التونتاش این معنی را از سیاه پنهان داشته بعضی از خواص و غلامان خود را فرمود تا آنرا بر بستند و چون شب بنمرل نزول فرمود امرا و اعیان لشکر را طلبیده گفت چنین سخت یا فته ام و هیچ وجه روی خلاصی ممکن نیست شاهر کی چارهٔ خود کنید امرا بعد از تقدیم مشورت کسان نزد علی تکین فرستاده او را مصلحت چون گفتند چون بسیاری از لشکر علی تکین کشته شده بود و مجروح گشته منتها داشت و هم دران شب هر دو لشکر روی با وطان خویش نهادند و رفت و گیر التونتاش وفات یافت مسعود انجشتی و منصب او بپسرش ارزانی داشت و در سنه اربع و عشرین اهل ری و جبال آغاز مخالفت کرده نواب مسعود را بیرون کردند و نایب مسعود که بنشاندن بود و اظهار عصیان نمود و هم دراین سال خواجه نیکو نهاد احمد بن حسن میمندی وفات یافت و بعد از وی ابو نصر احمد ابن محمد ابن عبد الصمد که در خوارزم منصب نیابت و وزارت هرون بن التونتاش داشت طلب داشت و بجای خواجه احمد حسن بغصب کرد و در سنه ست و عشرین حاجب طبرستان و جرجان لشکر کشید و عمال او را در عراق قوتی

پیدا شده ابوسهل حمدون که از قبل سلطان مسعود در ری بود لشکر فرستاد و اهل قم و پیاده که پای در میدان عصیان نهاده بودند بجاده اطاعت و انقیاد آوردند و سلجوقیان در خراسان بنیاد فتنه کرده و سلطان مسعود از مرجان بغزنین رفت و از انجا خواست که بهندوستان رود و امرا و ارکان دولت گفتند که مصلحت آنست که اول بجزاسان رفته دفع سلجوقیان کنیم سلطان مسعود گفت من در بیماری نذر کرده ام که بعد از صحت فلان قلعه را که جمع از کفره هند بدو پناه برده اند بگشایم و چند انکه شقفان مانع آمد ندشنیده نهاد و بآن طرف روان شد و در غیبت او ترکمانان در خراسان قوت یافتند و علاء الدین ابن کاکویه نیز ابوسهل همدونی را اندری بیرون تاخته برآند یار سوی گشت و ابوکالیجار بر هم مخالف مسعود بود و در طبرستان قوی حال شد و سلطان مسعود حدثمان دعشیر ین از سفر هند پشیمان باز گشت و بعد ازان طغرل بیگ و جغربیگ سلجوقی بر اکثر بلاد خراسان استیلا یافتند و سلطان مسعود در محرم سنه ثلاثین و اربعمائة از غزنین بیرون آمد و قلع منازل و مراحل کرده بجرجان رسید و در ایام شصتی از بیماکان جمعی از اوائل و اواسط فراهم آورده قطع طریق سیکردند چون بجرجان قلعه بدست آورده آزاد آماده استظهار و عده اعتضاد مهیا نشست چون مسعود بدیان نواحی رسید متوزران و قلعه متعصن گشت و مسعود او را بقرب بیرون آورده باهتشاد کس در پرارقلعه بر دار کرد آنگاه بساوج رفته مردم آنديار عرضه داشتند که نوشتکین و رغیبت خداوند جرأت و جسارت نموده و چند نوبت از آب گذشته بغارت و قتل دست دراز کرده مسعود گفت دریں زمستان دفع او کنیم و چون بهار شود یاسیتصال سلجوقیان پردازیم امرا و نواب اندرخروش آمده گفتند که مدت دو سال ست که سلجوقیان از خراسان مال میستانند و مردم مل بحکومت ایشان نهاده اند اول بدفع آن جماعت باید رفت مسعود از نخوست طالع بدان سخنان ملتفت نگشت و از آب عبور کرده متوجه نوشتکین شد و دران زمستان متواتر بر لشکر مسعود برفها باریده چندان زحمت و مشقت بسپاه غزنین رسید که نطاق طاقت از احاطه آن قاصر آمد و دریں اثنا مسموع مسعود گشت که داود سلجوقی از خرس متوجه بلخ است ناچار باز گشت و نوشتکین خبر راحیت مسعود شنیده از عقب او روان شد و بعضی شتران و اسبان خاصهٔ او غارت برده و مینا موسی تمام شامل حال مسعود گشته مجال رکابات ندیافت و بعد از معاودت مسعود از عقب نوشتکین بیان او و سلجوقیان غارت و محاربات لسیار روی نمود و عاقبت سلطان مسعود از معرکه ایشان روی گردان شده بغزنین رفت و شمه ازین قضایا در تاریخ سلاجقه رقم زد کلک بیان خواهد گشت انشاء الله تعالی

ذکر رسیدن سلطان مسعود بغزنین و توجه خدمتش از انجا بجانب هندوستان و نهایت کار او دران اوان مسعود چون ابتر و پریشان حال بغزنین رسید بعضی از امرا دولت را لگد گرفت و برخی از ایشان را بکشت بزعم اینکه این طائفه در جنگ سلجوقیان تقصیر کرده اند و پسر خود مودود را با فوجی از لشکر و ابونصر احمد بن محمد عبدالصمد وزیر را بجانب بلخ روان کرد و خود با برادر محمد لکول و پسران او احمد و عبدالرحمن و عبدالرحیم و سائر اقارب و عشائر بجانب هندوستان نهضت فرموده بنیت آنکه زمستان دران حدود بگذراند و موسم بهار سپاهی بیش از شمار ترتیب داده بدفع سلجوقیان روی بخراسان نهند چون مسعود از آب سند بگذشت و هنوز معظم خزینهٔ او و راین طرف آب بود که نوشتگین و غلامان خاص با یکدیگر اتفاق کرده خزینهٔ او غارت کردند و پیش محمد لکول رفته بسلطنت بروی سلام کردند محمد از قبول آن امر امتناع نمود غلامان گفتند که ما از برای دو تخواهی تو اظهار عصیان کرده ایم اگر ابا نمائی ما ترا بکشیم و باد یگرے بیعت کنیم محمد لکول ناچار تن در داد غلامان در رکاب محمد از آب گذشته بمسعود مصاف دادند سپاه مسعود که در غایت قلت بودند نهزم شدند و مسعود پناه بر بالای برده که دران حوالی بود و عاقبت او را گرفته پیش برادر محمد آوردند محمد با او گفت که من قصد کشتن تو ندارم اکنون هیبت تسکین خویش جای اختیار کن که حرم و اولاد تو مصحوب تو باشند مسعود بر قلعه کبری رقم کشید محمد او را با جمیع متعلقان بدانجا فرستاد و جمعی را بمالفلت وی موسوم گردانید گویا که مسعود در حین توجیه قلعه از برادر مال طلبیده در قلع بمصالح خویش صرف کند محمد چون مست همت بالا نشسته بود و کرم او فرستاده مسعود در گریه افتاد گفت دیروز حکم من بر سنه هزار خروار باز خزینه بود امروز بر یکدرم قادر نیستم فاعتبروا یا اولی الابصار آن شخص که با قصد و رم پیش او برده بود هزار دینار از خاصهٔ خویش بمسعود داده این سخاوت سبب سعادت او شد و اثر آن در ایام دولت مودود بظهور رسید چون چشم محمد از نوت باصره بهره نداشت حکومت را بپسر خود احمد گذاشت و از امر سلطنت نامی با پیش نماند و احمد که دماغ او مشوش و مخبط بود با پسر یوسف بکتگین و پسر علی خویشان و مدبر امرای محمد بلقاعه رفته مسعود را کشتند و انصورت بر محمد گران آمد و بعضی گفتند که احمد پدر را اغوا کرده تا کسان فرستاده مسعود را بکشته مدت سلطنت مسعود نه سال و یازده ماه بود سلطان مسعود پادشاهی شجاع کریم الاخلاق بود و سخاوتی مفرط داشت با علما و فضلا مجالست بسیار نمودی و دور پادشاه ایشان انواع احسان و امتنان بتقدیم رسانیدی جمعی افاضل باسم او کتب نوشته اند و او در بعضی غایت مبالغه بجای آورد ی انقل است که در ایام رمضان یک نوبت فرمود که مبلغ هزار دینار بزهاد متقشف رسانیدند در آوان سلطنت او در ممالک محروسهٔ آنشهریار بقاع خیر از مساجد و مدارس و غیر و لک بیشتی بنا نهادند که زبان از تعداد آن قاصر است فی الجمله چون مسعود کشته شد محمد لکول مکتوبی بمودود انسعود فرستاد و مضمون آنکه فلان و فلان لقصاص پدر خود مسعود را کشتند و مرا دران اختیارے نیست مودود در جواب نوشت که اطال الله بقاء الامیر الله تعالی فرزندی را نهند

تراخطاب به بهرکه بآن معاش تواند کرد امری عظیم مرتکب شده است وچون بادشاهی رعیتی که حضرت امیر او را سید ملوک وسلاطین میخواند زود باشد که پاداش آن بدو رسد وسیف الدین ظلموهای منقلب نیقبون بعد از کشتن مسعود ولایت خراب شده محمد و پسران او را در نظر لشکر و رعیت اعتباری نماند وحمامت وتاخت اموال ومالیک بشتاور که دیاری فتیح عزیض بود بغارت رفت ودران ملک غلامی سیکید دینار ویک من خمر نیز سیکید دینار سیفرستند وخرید خمر زیاده از غلام بود وفکر محاربه نمودند وبن مسعود باعمش محمد ابن محمود وانتقال دولت وملک او بمودند وچون خبر قتل مسعود بسرش بود رسید از ظاهر بیخ کوچ کرده متوجه غزنین شد ومحمد غزنی از نواحی سنجرود غزنین آمده وهم در لشکر صف بیاراستند ومدود غالب گشته محمد را با پسران ودو شقیقین بلخی که مادر فتنه وفساد بودند وپسر علی خویشاوندند بدست آورده مجبوس ابدالبشان را بقتل رسانیدند وچیکس خلاصی نیافت الا عبد الرحیم ابن محمد وسبب مخلص او آنکه دران آوان که مسعود را حبس کردند برادر زاده او عبد الرحمن وعبد الرحیم بدیدن وی رفتند عبد الرحمن دست دراز کرده وکلاه مسعود را از سرش برگرفت وعبد الرحیم آنرا از دست برادر گرفته بر سر عم نهاد وعبد الرحمن را سرزنش کرده دشنام بسیار داد وبدین یک ادب از کشتن رهائی یافت وعبد الرحمن خود را با دیگران در ورطه هلاک انداخت بیت بے ادب تنها نه خود را داشت بد ✻ بلکه آتش در همه آفاق زد وفی الجمله چون اهل فتنه گرد او خویش گشتند مودود دران موضع که این حرب واقع شد قریه را بملی ساخت وآنرا فتح آباد نام نهاد وبعد ازان بغزنین در آمده بر سریر دولت نشست ومنصب وزارت بابو نصر محمد بن احمد عبد الصمد مقرر داشت عدل وداد کرد وبارعایا طریق مرحمت مسلوک داشت واو را صاحب اندیشه نامند الا اندیشه او بیاد خود محمود وکه مسعود او را بهندوستان فرستاده بود واو ملتان وچند ولایت دیگر گرفته لشکری بقوت داشت چون قتل پدر شنید دعوی استبداد واستقلال کرد وانبوه مسموع مودود گشته لشکر مرتب ساخت وپیش آنرا که ناگاه فتنه محمد از اشغال یابد بدفع او نامزد فرمود محمد و نیز با سپاه فراوان از موضع خود در حرکت آمده در آنجا بنام او عید اضحی قیام نموده صلیح یوم عید او را درنگ خود مرده یافتند وکیفیت آن معلوم نشد ولیکن از وقوع این قضیه از بلاد هند آنقدر که مسعود متعلق بود بمودود ملحق گرفت وملوک ما وراء النهر او را اطاعت کردند اما سلجوقیان بجیان در مقام منازعت بودند ومودود در سنه خمس وثلاثین والبعمائة بتشکر مامور ساخته بانامب خویش بجانب خراسان نوستاد وچقربیگ پسر خود الب ارسلان را باستقبال ایشان روان کرد الب ارسلان بر ایشان ظفر یافته غزنویان منهزم بولایت خویش رفتند واین سال فوجی از تراکمه سلجوقی بگرمسیر وقندهار رفته آن ولایت را غارت کردند ومودود لشکری از غزنین بدفع ایشان فرستاد ہر دو فریق در بست بیکدیگر رسیده حربی صعب کردند وتراکمانان پشت داده بسیاری از ایشان قتل گشتند ودر اینمال چند پادشاه از ملوک هند اتفاق نموده ولشکر سنگین فراهم آورده لاهور را در بند آن داوند لشکر اسلام در لاهور بودند سلوان بغزنین فرستاده واستمداد نمودند مودود سپاهی بمدد ایشان فرستاده وپیش از رسیدن لشکر غزنین میان ملوک هند که بمحاصره مشغول بودند اختلافی واقع شد بعضی از ایشان بمطاوعت مودود در آمده باهل شهر یار شده فوجی متوجه بلاد خویش گشتند مردم لاهور بسماونت ملائفه که باطاعت مودود میل کرده بودند مستظهر گشته از عقب مخالفان شتافتند وهندوان که پنج هزار سوار وهفتاد پیچ هزار پیاده بودند بناه بقلع وسیع وکوهی حصین پنج برده مسلمانان از اطراف وجوانب ایشان را احاطه نموده ورو بشب جنگ کردند وگروهی از ایشان را کشتند وبقیة السیف امان طلبیده تقبل شدند که قلعه بسپارند اهل اسلام گفتند اگر نیخواهید که شمارا امان وسیم هر قلعه که در تحت تصرف شماست بما باز گذارید هندوان از عدم قوت وخوف جان مجموع قلاع تسلیم نموده وسائر ملوک هند چون ازین فتح مبین خبردار شدند بقدم اذعان والقیاد پیش آمدند وسلمانان باغنائم تا محصور وپنج هزار کس از اهل اسلام که در قلاع کفار محبوس بودند بلاهور مراجعت نمودند ذکر وفات مودود ابن محمود بن سبکتگین در عشرین رجب سنه احدی وار بعین واربعمائة مودود بن مسعود غزنین وفات یافت ودراین سال ملک طراف تقبل شده بودند که مودود در لشکر ومال مدد بهند تا خراسان را از سلجوقیان انتزاع نماید ورا واسطه رجب سال مذکور مودود با لشکر فراوان از غزنین بیرون آمده منزل اول لهلت توقع لشکرها شده لغزنین مراجعت نمود وزیر خود عبد الوارث ابن احمد میمنت برایتجانب سیستان فرستاد چه سلجوقیان لشکر بآن صوب روان کرده آن ولایت را گرفته بودند چون مودود بغزنین نزول کرد مرض او اشتداد یافته درگذشت وپسرش بحکومت او نشست بعد از پنج روز ارکان دولت علی بن مودود را آورده با او بیعت کردند مودود در سیدا بحکومت خویش عبد الرشید بن مسعود را در قلعه که در بیان بست غزنین است محبوس گردانیده بود ودران اوقات که مودود وفات یافت وانبوه بسیج وزیرکه بسیستان میرفت وزیب بآن قلعه منزل ساخته بود رسید عبد الرشید را از حبس بیرون آورده لشکریان را باطاعت او دعوت کرد وسپاه باجابت کرده وزیر در ملازمت عبد الرشید بجانب غزنین روان شد چون عبد الرشید بدار الملک نزدیک رسید علی بن مودود بگریخت وعبد الرشید حاکم شد واو مردی سست رای دون همت بود واز عمدهٔ سلطنت کما ینبغی نتوانست نمود ذکر کشتن طغرل کافر نعمت عبد الرشید واکثر اولاد یمین الدوله محمود را وبیان کشته شدن

ابو طغرل حاجب بود از کبشیگان دولت محمود و ابن مسعود و هو و خواهر او را بجا لانکاح داشت و طغرل پیوسته بسالاری کردی که لشکری باو دهند تا بخراسان رود و بدفع سلجوقیان قیام نماید چون نوبت بعبد الرشید رسید اذکثرت الحاح طغرل را هزار سوار داد تا سیستان را از سلجوقیان انتزاع نماید و در سیستان ابو الفضل نامی از قبل داؤد سلجوقی حاکم بود و در قلعه طاق اقامت داشت طغرل سیستان در آمده ابو الفضل را محاصره کرد و او را باطاعت عبد الرشید دعوت نمود ابو الفضل امتناع خود را در اول باب ظاهر ساخت و مدت محاصره تمادی شد طغرل بی آنکه مخی روی نماید متوجه شهر سیستان گشت در یک فرسخی شهر در کمینگاه قرار گرفت تا بخبر خود را در انگذد درین اثنا بعضوی سلجوقی که ابو الفضل از و استمداد نموده بود با ابو الفضل نرعف رسید طغرل در باب جنگ و گریز مشورت کرده مجموع گفتند درین مهلکه که ما افتاده ایم غیر از انکه تن برگ و سیم و در نیه شمشیر بزنیت بمیریم تدبیر دیگر ندایم غزنین دور است قلب او کثرت و دشمن معلوم همه دل برگ نهاده بمیلو حمله کردند بیغو منهزم شد و طغرل قریب دو فرسخ گریخته خان را تعاقب نموده و شهر را گرفت و صورت قضیه معروض عبد الرشید گردانیدند و عبد الرشید سواران نامی خود را بمدد طغرل فرستاد و طغرل در سیستان مستقل گشت و اطراف و اکناف آنولایت ضبط نمود و با خواص خویش در باب عبد الرشید مشورت فرمود تا مدت آن جماعت آن راسی را تحسین کردند طغرل بخیال قلع و قمع عبد الرشید و استبداد او اداعیه استقلال خویش متوجه غزنین گشت چون پنج فرسخی شهر رسید عبد الرشید از غدر و مکر او اعلام یافت و با متعلقان لقلعه غزنین در آمد و طغرل شهر را گرفت و بکونوال قلعه کسان فرستاده باو نوید عهد و عید سخن گفتند تا عبد الرشید را سپرد و طغرل کافر نعمت عبد الرشید را با تمام اولاد سلطان محمود که بدست او افتاده بود بکشت و از انجا عادت سه کس در قلعه از قلاع محبوس بودند که طغرل بر قتل ایشان قادر نگشت آن کافر نعمت مذاور دختر مسعود بن محمود را بکدارت خواسته بر بخت سلطان بنشست و نامه نوشته بهر جهر فرستاد و او و انکتکین سنوده در مقام موافقت آید هر چه پیش سلاطین غزنویه اعتبار تمام داشت او را عبد الرشید با لشکر فراوان بهندوستان فرستاده بود فی الجمله چون مکتوب طغرل بگجهر رسیده بر واقعه عبد الرشید اطلاع یافت انکار بلیغ نمود و جواب مکتوب بخلطت هر چه تمامتر نوشت و بدختر مسعود نامه فرستاد که در افتاد اعداء طغرل سعی بلیغ نماید و همچنین بقبود انکتکین مکتوبات روان کرده ایشان را بر اغماض حرکات ناپسندیده طغرل تو بیخ کرده و جمعی که مخالف طغرل بودند و چند پهلوانان پر دل با هم اتفاق نموده روی که آن غدار کافر نعمت بر بخت نشسته بود و در بارعام داد و پیش رفتند و تیغ بر وی نهادند شوری عظیم پیدا گشت و چون طغرل کشته شد چهر چیر بعد از چند روز بغزنین آمد و او کابر و اشراف آن ولایت را جمع آورده تفحص کردند که از آل سبکتگین که بالیقه مانده که شایسته سلطنت باشد قرعهٔ اختیار بر فرخ زاد بن مسعود افتاد و او و قلعه از قلاع محبوس بود ذکر سلطنت فرخ زاد بن مسعود ابن محمود بن سبکتگین و ران آوان که طغرل کشته شد چهر چیر غزنین آمده فرخ زاد را از قلعه بیرون آورده بر سریر سلطنت نشانیده و چهر چیر بتدبیر امور مملکت قیام مینمود و مهام امور در سلک انتظام قرار گرفت و استقرار نموده بر کرد قتل عبد الرشید سعی نموده بود و هم را گرفت و کشت چون داؤد سلجوقی که از انقلاب ملک و دولت غزنویه خبر یافت لشکر غزنین کشیده و چهر چیر با لشکر با با استقبال روان شد و هر دو فریق با یکدیگر حرب کرده و داؤد منهزم شده و اهال و اثقال تر لک بدست غزنویه افتاد و چون فرخ زاد در حکومت استقرار یافت سپاهی عظیم فراهم آورده متوجه خراسان شد سلاجقه کلساریق قلعه اعظم امراء ایشان بود با لشکر سنگین مقابل ایشان آمده و درین معرکه کلساریق منهزم شده خدنش را با چند کس دیگر از امراء اسیر و دستگیر کردند بعد از ان الب ارسلان بموجب فرمان بدر لشکر کشیده باغزنویان محاربه کرده و ایشان غالب گشته چند کس از اعیان ایشان دستگیر شدند فرخ زاد چون صورت حال بر این منوال دید کلساریق را اطلاق فرموده خلعت داد و سلجوقیان اسیر غزنین را بگذاشتند چون مدت شش سال از حکومت فرخ زاد بگذشت در ریعان شباب و بدایت جوانی جهان فانی را وداع کرده بر اورش بهای انجشت و کار سلطنت ابراهیم بن مسعود بن محمود بن سبکتگین او پادشاهی عادل زاهد بود در جب و شعبان بار مضان منضم گردانیده در سالی سه ماه روزه داشتی میان او و سلجوقیان مصالحه افتاده مقرر بران شد که چکس از دو فریق متعرض ولایت یکدیگر نشوند و بدین طریق و ثیقه نوشتند و اسامی اشراف طرفین بران ثبت کردند بعد از اتمام صلح ابراهیم بن مسعود بجانب هندوستان لشکر کشیده بسی از مواضع فتح فرمود که آبا و اجداد ش را میسر نشده از جمله قلعه دا قصی بلاد هند بر سر کوهی بود رفیع که بر یکجا نبش دریائی بود محیط که سفینه بران مجال عبور نداشت و بجانب دیگرش بیشه بود که از کثرت اشجار شعاع آفتاب را مجال نفوذ نبود ی متحصن بفیلان کوه پیکر و هندوان عفریت منظر و بکثرت عدت و حصانت و رصانت آن قلعه از سائر قلاع هند امتیاز داشت و در پای انحصار جای ایستادن و جنگ کردن نبود سلطان ابراهیم میدان صوب لشکر کشیده بتوفیق الهی قلعه میدان محکمی مفتوح گردانیده و با غنائم نامحصور بدار الملک غزنین مراجعت نمود و دیگر موضعی بود در حدود هند که ذریات و احفاد و اقوام خراسانیان که در ایام قدیم افراسیاب ترک ایشان را از خراسان اخراج کرده بود در انجا متوطن بودند و شهری داشتند در غایت استحکام و نهایت استواری و قطع حوض آن شهر نیم فرسخ بود و هر چند مردم و چهار پای از انجا آب بسیار رو ند زیاده و نقصان در ان آب محسوس نمیشد و ملوک هند چون میدانستند که استیلا بدان شهر نوعی از محالات

متعرض ایشان نگشته سلطان ابراهیم بغایت خوشحال متوجه آنجانب شد و میان هر دو گروه محاربات دست داده ابراهیم غالب آمد و چون کثیری از آن ملاحده کشته و باقی متفرق گشتند و از زنان و فرزندان کفره صد هزار کس باسیری گرفته براحت خود و دیگر نوبتی مسیح اورسانیدند که میان دو خلیج از خلیجات ولایت هند جماعتی از ملاحده اجتماع نموده بعبادت اصنام و فسق بروداعیادت کرده اند سلطان با لشکرهای گران متوجه آن جانب شده و دران راه عقبات لاتعد و لاتحصی بود بتوفیق ربانی بتاخیر و زحمت بسیار و جهد بلیغ بسیار بر همه غلبه کرده سلطان بعد از قلع منازل و مراحل بدانجا رسیده دران مکان که فرسنگ کفار بود سه ماه توقف نمود و مردم غزنین از کثرت بارندگی زحمت بسیار دیده و بالآخره خداوند اقبال و ابواب دین منظور و سلطان گردانیده ذکر وفات ابوالمظفر ابراهیم بن مسعود و حکومت پسرش مسعود و سلطان ابراهیم در سنه احدی و ثمانین و اربعمائة وفات یافت بروایتی سی سال پادشاهی کرد و بقول صاحب تاریخ گزیده و مؤلف تاریخ نیما کتب مدت سلطنت او چهل و دو سال بود و ابراهیم پادشاهی عادل مجاهد صاحب رأی بود گویند که قبل از مصالح غزنویه و سلجوقیه سلطان ملک شاه سلجوقی عزیمت پورش غزنین تصمیم داد و اخبر بسمع ابراهیم رسیده ناچار با امرای ملک شاه نوشت مضمون همه آنکه میانه محکم شاه ما ملک شاه را باین داشته ایده که منوط بانصوب گشته و وظیفه آنکه سعی نمایند که زود تر باین ولایت در آیند تا بالکل از وسه خلاص یابیم و چنانچه قبول کرده ایم سوگندات شما را مضاعف کرده عنایات و عاطفات بسیاران و دربارهٔ همگنان مبذول خواهیم داشت و این مکتوبات را بیکی داده گفت ملک شاه اکثر اوقات بصید مشغول است فرصت نگاه دار تا در شکار گاه ترا بنزد او برند مقصود سلطان ابراهیم آن بود که در محلی که امرای ملازم ملک شاه نباشند مکتوبات ظاهر شود ملک شاه در زمانی که بقصبه اسفرار نزول فرموده بود عزم شکار کرد بیک میدان نواحی رسیده اورا اگرفته نزد سلطان بردند ملک سلطان استفسار احوال خود بیک کلمات پریشان زبان آورده سلطان فرمود تا اورا تازیانه زنند تا اقرار کند و بموجب فرموده چون بیک را دولت کشیدند مکتوبات اظهار کرد چون ملک شاه بران نامه مطلع شد صلاح دران ندید که با امر اخطاب فرماید و بدین یک تدبیر سلطان از سران عزیمت بگذشت گویند سلطان ابراهیم خط خوب نوشتی هر سال یک نسخه تمام کرده با اموال فراوان بمکه مبارکه روان ساختی چون او وفات یافت پسرش مسعود بجای او نشست و بجلال الدوله ملقب شد سلطان ابراهیم در دولت خویش بعد از مصالحهٔ و خسر سلطان ملک شاه را بحبالت پسر خود مسعود خطبه کرده بود و خواجه نظام الملک طوسی دران باب مساعی جمیله بظهور آورده قاعدهٔ مصادقت میان ایشان موکد شد تا آن زمان که مسعود وفات یافت مدت سلطنت مسعود شانزده سال بود و از زیاده چیزی معلوم نشد که در خزانه کتاب آید ذکر پسر سلطنت ارسلان شاه بن مسعود بن ابراهیم بن مسعود بن محمود بن سبکتگین چون ارسلان شاه بر سریر حکومت بنشست برادر خود را نوشتگین اخوان او بهرام شاه گرگینه بخراسان پیش سلطان سنجر رفت و او دران ولا از قتل برادر خود محمد بن ملک شاه والی آن ولایت بود سلطان سنجر تردد ارسلان شاه رسولی فرستاده او را از منازعت برادران منع کرد و در باب موافقت با ارسلان شاه بدان سخن ملتفت نشد سلطان سنجر با حضار لشکرهای خراسان فرمانده او تا لبغزنین رود و ارسلان شاه انهیمی معلوم کرده الچی بدربن پیش محمد ملک شاه فرستاده از سلطان سنجر شکایت کرد سلطان محمد رسولی بخراسان فرستاد تا برادرش را ازان یورش منع کرد و اما با الچی گفت که اگر برادرم سنجر متوجه شده باشد این رسالت مردمرسان چون فرستاده محمد ملک شاه بخراسان رسید سلطان سنجر را بجناح سفر دید الجرم هیچ نگفت چون سلطان بسلت رسید ابوالفضل والی سیستان بدو پیوست ارسلان شاه چون خبر توجه سنجر شنید حبشی کنیف جمع کرده با استقبال نامزد فرمود هر دو لشکر بهم رسیدند جنگی عظیم واقع شد غزنویان منهزم گشته برخی کشته شدند و برخی منهزم شده اکثر زنده ماندند باقی وهبی لبغزنین رسید دران ارسلان شاه از دز خروج نموده و خشوع در آمده و ما در خود را که خواهر سلطان سنجر بود با دویست هزار دینار رشیخ و غیره لک تحف و هدایا بخدمت فرستاده سنجر نخواست که معاودت نماید ما مبرام شاه از نجیر ارسلان شاه نالش کرده بصورت تسخیر غزنین را در نظر او آسان نمود و سلطان سنجر بصوابدید بهرام شاه متوجه آنصوب شد چون بیکفرنجی غزنین رسید ارسلان شاه باسی هزار سوار و پیاده و صد و شصت فیل در برابر سلطان سنجر آمد هر دو گروه تیغ و تیر در یکدیگر نهادند و دران معرکه صاحب سیستان ابوالفضل و امرد حی و بیاد دی داده چند سر فیل مخالفان بدست آورد و بنسیم فتح و نصرت بر چهار پهات سلطان سنجر وزیده ارسلان شاه روی بفرار نهاد و در بیستم شوال سنه عشر و خمس مائة سلطان سنجر بغزنین در آمده و لشکریان را از غارت و تاراج منع کرده اموال محصول از خزینه غزنین بدست و فتاد از انجمله پنج تاج بود که قیمت هر یک از انها ده بار هزار هزار دینار میگفتند و هفتده تخت مجسم از زر و سیخ و لغزه یافتند و از زین و منطقه مرصع و غیر ذلک گوهر اجر آبدار ترصیع یافته بود هزار روسی عدد و تحویل خازنان قرار گرفت سلطان بعد از چهل روز از غزنین بیرون آمده آن مملکت را بهرام شاه از زمان داشت چون ارسلان شاه از مراجعت سلطان سنجر آگاه شد لشکر انبوه از ولایت هند جمع آورده روی بغزنین نهاد و بهرام شاه تاب مقاومت ندیده بپایان قوت در آسمانها به لشکر سلطان سنجر مستظهر شده عنان عزیمت بجانب دارالملک تافت ارسلان شاه از نهایت خوف و هراس مرکز دولت خالی گذاشته بگوشه رفت

لشکر غیور طلب ارسلان شاه را عم کوشش بیحاصل آورده او را بگرفتند امیر لشکر خراسان خواست که ارسلان شاه را بجای سلطنت بنشاند بهرام شاه منوهم شده نزد بسیار سے میمنه دل داشت تا خود بتوانش یاد پسر خود بهرام شاه برادر را بخفیه هلاک ساخت مدت سلطنت ارسلان شاه را بقولی سه سال بود ذکر سلطنت بهرام شاه بن مسعود بن ابراهیم بن مسعود بن محمود بن سبکتگین مغفرله و له بهرام شاه پادشاهی بود ذو شوکت و هیبت با حشمت با علما و فضلا صحبت و مجالست و رزیدی علما را یام دولت او باسم او نقش کتب ساخته و به اخذ اجازه کتاب کلیله و دمنه بنام او مشرح و مزین ساخت شیخ نظامی کتاب مخزن الاسرار بنام او گفته رعایا در زمان دولت او آسوده و مرفه الحال روزگار گذرانیدند و در روز جلوس او سید حسن غزنوی قصیده خواند که مطلعش این بیت است ؎ ندائی میآید هیبت آسمان * که بهرام شاه است شاه جهان * بعد از انکه بتخت مملکت متمکن گشت لشکر به بارشنه کشید و بسیاری از ان بلاد که اسلاف او بنوان موضع نرسیده بودند بگشاده در کنف عزه اقبال مراجعت نموده یکی از امرا را خود بضبط آن ممالک باز گذاشت و بعد از نحول مدت آن کافر نعمت طریق تمرد و عصیان پیش گرفت و بهرام شاه بدفع شرفتنه او لشکر بآن صوب برده با آن متمرد در حدود ولمان مصاف داد و شامت کفران نعمت شامل حال آن عاصی آمده او و اتباع و اشیاع او در ورطه هلاک طلوا افتادند بهرام شاه مکرت دیگر بار بهندوستان مراجعت نمود و میان او و ملوک غور وقایع کثیره دست داد و شرح آن قضایا در تاریخ غوریان اگر مساعدت وقت مأمون ست بعضی از ارباب اخبار گفته اند که در سنه سبع و اربعین و خمسمائه بهرام شاه وفات یافت بیرین تقدیر مدت سلطنت او بعد از هلاک برادرش ارسلان شاه سی و پنج سال باشد چه او در سنه اثنی عشر و خمسمائه تخت نشین خاموشان فرستاد ذکر سلطنت خسرو شاه بن بهرام شاه بن مسعود بن ابراهیم بن مسعود بن محمود ابن سبکتگین خسرو شاه بعد از وفات پدر پادشاه شد چون علاء الدین حسین جهان سوز متوجه غزنین گشت او گریخته بجانب هندوستان رفت و در لاهور بحکومت مشغول شد بعضی از مورخان گویند که چون علاء الدین حسین از غزنین مراجعت نموده خسرو شاه از در یار هندوستان معاودت نموده بدار الملک اقربا خود آمد و در ان ایام غزان سلطان سنجر را بگرفتند و طائفه از ایشان بزمین توجه نموده خسرو شاه طاقت مقاومت آن جماعت ندانست بنا بر ضرورت باز لاهور رفت و در سنه خمس و خمسین و خمسمائه داعی حق را اجابت لبیک گفته بپسرش قایم مقام شد مدت سلطنت خسرو شاه هشت سال بود ذکر خسرو ملک ابن خسرو شاه که آخر ملوک غزنویه است خسرو ملک بعد از انتقال پدر در لاهور بر تخت حکومت نشست او پادشاهی بود موصوف بجمله محاسن و مزین بعشرت و مطرب اوقات میمنون و بدین سبب فتور تمام بملک راه یافت امرا و ارکان دولت از وی اگرده شدند و عورات و خواص او در زمان او بمرتبه فرا نهی رسیدند دران ایام سلطان غیاث الدین محمد سام غوری غزنین را تصرف کرد و ساخته هر سال لشکر بحدود هندوستان میکشید تا در شهور سنه ثلاث و ثمانین و خمسمائه بلاهور رفت و بران مملکت استیلا یافته خسرو ملک بامان پیش او آمد و غیاث الدین محمد سام خسرو ملک را بغزنین چون تمامت غزنویه بدست غوریه افتاد نهمه را شربت فنا چشانیدند و خاندان سبکتگین بتمدرس گشت و ازان پادشاهان ذو شوکت بجز حکایت چیزے درمیان نماند (فاعتبروا یا اولی الابصار) گفتار در احوال بویه که ایشان را سلاطین دیالمه خوانند صاحبی در کتاب تاجی آورده که نسب بویه بهرام گور منتهی میشود نام ابا و اجداد او را تا بهرام ثبت نموده بعضی از دیالمه گفته اند که بویه از نسل دیلم بن ضبه است و ابو علی مسکویه در کتاب تجارت الامم آورده که نزد ملوک دیالم آنست که ایشان فرزندان یزدجرد بن شهریار ند که آخر ملوک عجم بوده و در ولایت طهور اسلام بعضی از اولاد و خدم جرد که ایشان بنسبت خود بآن جماعت میرسانند گریخته بگیلان رفتند و هناک ساکن شدند صاحب کامل التواریخ قول اول را معتبر داشته آنرا از ابو النصر ماکولا روایت میکند که سال بویه زاد بدیالمه بحدت آن شمرده اند که مدتها سے مدید در میان ایشان فاصله کرده بودند گویند که ابو شجاع مردی بود متوسط الحال و سه پسر داشت علی و حسن و احمد چون مادر ایشان وفات یافت بویه از اندوه فوت زوجه خویش نزدیک بآن شد که هلاک گردد شهریار ابن رستم دیلمی گوید که من با ابو شجاع دوست بودم نزد او رفتم و آن مصیبت زده را بر کثرت اندوه ملامت کردم و گفتم تو پیش ازین در احتمال شدائد و مصائب مصابرت و تحمل مینمودے اکنون اینهمه جزع و فزع چیست و قلیه انکه صبر اشعار ساخته بر سلامتی فرزندان شکر کنی اگر عیاذا بالله یکی از ایشان را واقعه پیش آید از مادر فرزندان فراموش کنی شهریار گفت ازین نوع کلمات با او در میان آوردم و بویه را تسلی دادم و او را بوثاق خود بردم تا خرین و ملالی در او کمتر شود و درین اثنا شخصی که دعوی علم نجوم و تعبیر خواب میکرد بی با ما ملاقات نموده بویه با او گفت که در خواب چنان دیدم که از سر قضیب من آتشے عظیم بیرون آمد و بعضی از بلدان تا فته بر لحظ ساطع تربیشد چنانچه روشنائی آن بآسمان رسید بعد ازان آتش منشعب شد بسه شعبه و عباد و بلاد را دیدم که پیش آن شعب خضوع و خشوع مینمودند منجم گفت این خوابی بلند مرتبه است و مراتا اسب و جامه نهدی تعبیر نکنم ابو شجاع بویه گفت بشرط انکه بر پشت اسم قاد نشینه اگر بتوانم بر هنه تا تم مخدومه دینار طلبیده بویه باز اظهار عجز کرده منجم گفت ترا سفر زند باشد که بران بلاد که از آن آتش روشن شده حاکم گردند و ذکر ایشان در آفاق بلند گردد چنانچه آن آتش بلند شد بویه گفت روا باشد که با من استهزا کنی من مردی فقیرم و فرزندان انیان کدی بینی یکدام استعداد انیا حاکم شوند منجم گفت اگر اوقات و لادت فرزندان خود معلوم داری باز نمایم بویه تقریر کرد که هر یک در کدام ساعت از ماه و سال متولد

شده از منجم بعد از احتیاط در جهات طالع و تفحص اوتاد و نظرات کواکب دست پسر بزرگتر او که عماد الدوله علی بود بوسه داد گفت بخشت سلطنت باین پسر تو رسد و دیگر بعد ازان براد رانش چاه و شاه شونه آنگاه دست مزالد وله و رکن الدوله نیز بوسید اولاد باید بگفتند که حکیم را چیزے بده بویه در غضب شد گفت این مرد باشما تمسخر میکند منجم گفت اگر سخن مرا اعتباری کنید باید که عهد کنید که چون براتب علیه رسید نسبت بن مراسم شفقت بجای آرید ابو شجاع بویه دو دم بآن منجم داد و چون ماکان بن کاکی بر طبرستان استیلا یافت بویه در سلک خدام او منتظم شد و پسر انش نیز با سفار بن خمیریه و مرداویج بن زیاد و برادرش وشمگیر از خدم ارغش که بعهد کیخسرو پادشاه گیلان بوده ملازمت ماکان میکرده تا بهمدان بن شیرویه بر ماکان خروج کرده او را بگرفت و بر ملک دیلمیان مستولی شد چون بعد از یک سال اسفار مقتول گشت مرداویج قایم مقام او گشت و مستولی و متحکم شد و ری و قزوین و ابهر و زنجان و طارمین را تسخیر کرد و استخلاص دیگر بلاد سمی نموده در همدان قتل عام کرد چنانچ گویند که دو هزار بندا بریشمی از شلوار مقتولان جدا ساختند و مرداویج علی بن بویه را با برادران بکرخ فرستاد و خود عازم اصفهان گشت و طغلربن یاقوت که از قبل مقتدر خلیفه در آن اوان حاکم اصفهان بود با مرداویج جنگ کرده منهزم بفارس پیش پدر رفت و یاقوت لشکر ها بفارس متوجه مرداویج شده بعد از محاربه یاقوت احترام یافت درین اوقات علی بن بویه با برادران در لرستان بود و یاقوت بعد از هزیمت باو و منازعکس متوجه ایشان گشت از حسن طالع آل بویه یکے از آنکه چون یاقوت روے بایشان آورد چند نفر از آل بویه روی گردان شده بیاقوت پیوستند و یاقوت همه را فرمود تا گردن زدند و باقی لشکر دیالمه دل بر مرگ نهادند و در ارم حرب سختی تمام نمودند دیگر آنکه در عین استیصه یاقوت فرمان داد تا پیادگان پیش رفته آتش در خارها و رباط زدند و بسبب اتفاق باد دی صعب از پیش ایشان برخاست و آتش در دامنهاے پیادگان افتاده باز گشتند و از مراجعت ایشان سواران را دل از جاے و کار از دست رفته عنان از معرکه برتافتند و یاقوت بطرفی بیرون رفت و آل بویه از اموال یاقوت و لشکریان او بقوت شدند و متوجه فارس شده عماد الدوله باتفاق برادران شیراز را گرفته و آن دیار را ضابط شود و علم اقبال ایشان ارتفاع یافته تسخیر دیگر ممالک پر داختند گویند سلطنت عماد الدوله علی بن بویه بعد از انهزام یاقوت عماد الدوله لفارس رفته در سراے یاقوت نزول فرمود و سپاه را از غارت و تاراج منع فرموده تحقیق و تفتیش مرسوم میکردند و در خزانه چیزی بنود عماد الدوله در خانه یاقوت متفکر خفته بود که ناگاه چشم او بر سقف خانه افتاد و مارے دید که سراز سوراخ بیرون می آورد و دمی بر دو عماد الدوله متوهم شده از خانه بیرون آمد و فرمان داد تا غار آن سوراخ از پشت بام شگافتند و مارا بکشتند چون خانه بشگافتند سیصد نقد بانفالیس امتعه از انجا ظاهر شد عماد الدوله نقود را برتخته نهست نمود و خیاطے را طلب داشت تا از ان قشمه جامه چند بدوزد چون خیاط را نشانده بر بالین عماد الدوله لفظ چوب گز بگذشت در دست خیاط گز بود نه داشت که چوب می طلبند بالضرورت از او اقرار گشت گفت ای خداوند چه احتیاج بچوب باشد پیش از هفته صندوق رخت از مال یاقوت پیش من نیست عماد الدوله بخندید و خواص تعجب نمودند عماد الدوله اموال یاقوت را تصرف نموده بکلوخت مشغول گشت و درین اثنار مرداویج خواست که شیراز را از عماد الدوله انتزاع نماید اما اجل و را امان نداد که هم دران اوان مرداویج در حمام غلامان او را بکشتند چون این قضیه واقع گشت عماد الدوله برادر خود رکن الدوله حسن را بضبط ولایت عراق فرستاد برادر دیگر خویش معز الدوله احمد را بکرمان روان کرد و بعد از تسخیر کرمان معز الدوله ببغداد رفت و بر دولت خلیفه استیلا یافت و در زمان سلطنت عماد الدوله برادر الش رکن الدوله و معز الدوله با معاندان محاربات نموده بسیارے از ولایات فتح کردند و در اواخر شهور سنه سبع و ثلاثین و ثلثمائة عماد الدوله مرضی پیدا کرد و آن مرض مزمن شده رسولی نزد رکن الدوله فرستاد که پسر بزرگ خود عضد الدوله را البته تا از قبل من در ولایت فارس بحکومت استقلال نماید رکن الدوله سر پیچید و اشت که هر سه را اهلیت پادشاهی بود فی الجمله چون عضد الدوله بنواحی شیراز رسید عماد الدوله مجموع اکابر و اهالی فارس را باستقبال فرستاده چون نزدیک تر آمد خود بنیر با طازمان بفرسم ملاقات برادر تا ده از شهر بیرون رفت و عضد الدوله بسیرے امارت فرود آورده بر تخت بنشانید و تمامی اشراف و اعیان مملکت را فرمود تا بسلطنت روی سلام کردند و آن روز دیالمه جشنے عظیم ترتیب نمودند چون عضد الدوله صاحب اختیار شد چند کس از امرا و دیلم که آثار فتنه از ناصیهٔ ایشان ظاهر بود باشارت عم خود عماد الدوله بگرفت از انجمله شخصے را بکه او را شیر نخجیر میگفتند بعضی از خواص و اعیان ملک در باب استخلاص او کوششها نمودند عضد الدوله گفت یک حکایت ازوی باشما تقریر کنم بعد ازان هر چه شما گویند عمل نمایم آنگاه گفت در ان زمان که مادر خدمت نصر بن احمد بودیم با جمعے قلیل از دیالمه بر ده هزار کس از خواص ممالیک نصر و پدرش ملازم او بودند بغیر از لشکر ها ے اطراف من شیر بنجمین را دیدم که کارو ری تیز کرده در مقدمه ای کر پاس پیچیده و در ساق موزه نهاده از دوے پر سیدم که این چیست گفت نخجیر باهم که این پسر را بکنم تعیی نصر را از بنجمین رعبے بر خاطر من مستولی شد و خواستم که او پیش نصر باشد و او را از میان جمع بیرون آورده بهانهٔ آنکه مرا با تو مخصوصیت و او را گوشه بردم و جمعی از دیالمه حاضر ساختم و با ایشان صورت حال و درمیان نهادم آن جماعت گفتند که اگر ازوی مثل این حرکتے که بزند و بر بلاد بگذرد از ماندهٔ نگذارند بعد ازان عماد الدوله

گر اکنون لشاچه سگویم که من کدام نوع تهور و شاهد کرده باشم تو انم که او را پیش برادر زاده خود گفته ام شفاخاموش شدند و شیر بخبیثین در حبس بود تا وفات یافت و عماد الدوله در سنه ثمانین و ثلثمائة از این سرای سنج رحلت کرده او مردی حلیم و کریم و خردمند و عادل بود و مدت سلطنتش شانزده سال و ایام امتداد یافت و در زمان دولت او رعایا فرقه و آسوده بودند ذکر حکومت رکن الدوله بن بویه چون خبر وفات عماد الدوله شد منوچهر فارس شد و نخست باصطخر رفت تا زیارت برادر بجاآرد و آنگاه بشیراز رفت و چون بشیر رکن الدوله بر تخت عماد الدوله افتاد پای بر هنه کرده نوحه کنان بر سر قبر او رفت و مجموع لشکریان باوی موافقت نمودند و دران موضع سه روز اقامت کرده بعد ازان باستصواب امرا روی بشیراز نهاد و مدت نه ماه در انجا متوقف شده از اموال فارس مبلغی گرامند پیش مغزالدوله بغداد فرستاد و از اسلحه و ادوات حرب مقداری سنگین باآن منضم گردانید و بعد ازان رکن الدوله عازم ولایت عراق و میان او و امرا و سپاهیان وقایع و حروب دست داده همچنین میان دشمگیر و رکن الدوله محاربات روی نمود و شمه ازان حکایات در ضمن شرح قضایا و سوانح مرقوم قلم بیان گشته است فی الجمله دران اوان که دشمگیر با رکن الدوله منازعت می ورزید روزی اسپان خود را احتیاط میکرد دشمگی در نظرش آمد فرمود که آنرا زین کرده و بران اسپ سوار شده بشکارگاه رفت و در شکارگاه خوکی خونخوار رسید رمحی بر سر پ دشمگیر زده دشمگیر از سر اسب بیفتاد و هلاک شده و آن سال سال نهم بود و دران سال چند باد شاه فوت شدند مغزالدوله بن بویه در بغداد و حسن فیروزان در طبرستان و کافور اخشیدی در مصر و قبصر در روم و ابو علی ابن محمد الیاس که حکومت کرده بود در بخارا و سیف الدوله بن حمدان دیار بکر و ابو تغلب بن حمدان در شام و بعد از وفات دشمگیر رکن الدوله با پسرش بیستون احسان بیشمار کرد و او را هم بال و هم بلشکر مدد داد لهذا است که نوشته دشمگیر از سر غرور استظهار تمام که بلشکر خود داشت نامه بر رکن الدوله نوشت مضمون آنکه من سپاهی در غایت کثرت دارم همه جنگجوی پلنگ خوی مرغب و آماده گردانیده ام و عزم آنداریم که رایت و مملکت از دست تو انتزاع نمایم و تو اخبار سازم بغداد که چون بر تو دست یابیم آن کنم که هیچ دشمن بدشمن نکرده و کلمات فحش دران نامه مندرج گردانیده و چون آن مکتوبات بمجلس رکن الدوله رسید اشاره بمنشی خود کرد که بخوان و منشی در نامه نگریست خاموش ایستاد و چون او را یارا نبود که آن همهات را بزبان گذارد آن الوح نامه را از دست منشی گرفته بخواند و در جواب نوشت که از لشکر پسیار هیچ اندیشه نیست چه فتح و ظفر منوط و مربوط بعنایت حق است و اگر تو و بارگه من اندیشه ندارید امیدوارم و الله که مرا در خاطر چنان است که اگر تو بدست من گرفتار شوی بجز اعزاز و اکرام از من مشاهده نکنی و در بارگه تو انچه وظیفه انسانیت و مروت باشد تقدیم بسانم و در اندک فرصتی اثر نیت هر یک و رشان صاحبش ظهور آمد و رمحرم سنه ست وستین و ثلثمائة اعراض نفسانی بر رکن الدوله استیلا یافته مریض گشت و سبب این انکه مراو اخزا یا هیات خویش شنید که پسرش عضد الدوله از فارس بغداد برده است و پسر کهتر خویش عز الدوله بختیار بن معز الدوله را گرفته بر تخته غضب بر دوسی مستولی شده که مهموم گشت و دران مرض از ری باصفهان رفت و چون خبر غضب و مرض رکن الدوله بعضد الدوله رسید اندیشناک شد که مبادا که بدر حسین وفات او روی نماید و او نامزد باشد و بعد از تامل با بو الفتح ابن عمید که وزیر رکن الدوله بود پیغام داد که نوعی سازن که پدر مرا طلب دارد که بمطلب رفتن مخدمت او از اداب دور میدانم و ابو الفتح دران باب سعی نمود تا رکن الدوله او را طلبداشت و عضد الدوله پیش پدر باصفهان آمد و رکن الدوله باقی اولاد و خود را نیز طلب کرده مجموع باصفهان حاضر گشتند و ابو الفتح ابن العمید طوطی سنگین ترتیب داده رکن الدوله و فرزندان و اکابر و اشراف عراقین و فارس بخانه او تشریف حضور ارزانی داشتند و چون از طعام خوردن فارغ شدند رکن الدوله بر تو التفات بر احوال اولاد انداخته تمام ولایت فارس و کرمان و اهواز را بانواعی بغداد و بعضد الدوله داد و حکومت همدان و اعمال جبال ری و طبرستان بفخر الدوله تفویض نمود و مؤید الدوله را براصفهان و اعمال آن والی گردانید و ان دو برادر را فرمود که از فرمان عضد الدوله تجاوز نکنند و ایشان را باتفاق و ترک خلاف وصیت کرده بعد ازانجام این قضایا باعیان و یالیه یکدیگر اخلعتها پوشانیدند چنانچه رسم ایشان ست و رکن الدوله در همان چند روز وفات یافت و بعضی تواریخ مسطور است که مدت حکومت او سی و چهار سال بود و شانزده سال و نیم در ایام عماد الدوله و هفده سال و نیم بعد از ان رکن الدوله بادشاهی نیکو سیرت صافی سریرت بود عدل و رزیدی و سادات و علما و فضلا را تعظیم و احترام تمام نمودی ذکر حکومت عز الدوله احمد بن بویه در سنه اثنی و عشرین و ثلثمائة عماد الدوله برادر خود معز الدوله را باشجاعان و یالیه بتسخیر ولایت کرمان نامزد فرمود و او شصت بسیر جان رفته آن ولایت را در تحت تصرف آورد و دوران اوان ابراهیم بسجور دعوای که محمد ابن الیاس را در کرمان محصور ساخت چون آوازه توجه معز الدوله شنید دست از ان حصه باز داشته روی بجز اسان نهاده محمد ابن الیاس نیز از هیم معز الدوله ولایت کرمان گذاشته بطرف سیستان رفت و معز الدوله را یا علی بن کلویه و محمد بن الیاس که بعد از فرار متوجه کرمان شده بود محاربات دست داد و بالاخره معز الدوله بر دشمنان غالب گشته چون غلبات کرمان را از خار محاربات رمضان پاک ساخت و آنگاه عزیمت اهواز نموده بعد از حروب متعدده که میان او و لشکریان خلیفه واقع شد آن دیار را مستخلص گردانیده و در سنه اثنی و ثلثین

وخلاف مانند منزالدوله در مشکر سنگین از بغداد باسواد بر دولتوزون امیرالامرا و خلیفه از بغداد با سپاهی عظیم در برابر او آمدند و دوازده روز مستاصب با یکدیگر جنگ کردند عاقبت لتوزون منهزم شد و منزالدوله چند فرسنگ از عقب او رفته باسواد مراجعت نمود و در سنه ثلاث و ثلاثین کرت دیگر بواسطه اشکر کشیده و مستکفی و لتوزون با لشکرهای عرب باستقبال او آمدند و منزالدوله مصلاح در جنگ ندیده بازبا سواد معاودت فرمود و در سنه اربع و ثلاثین بار دیگر متوجه واسط شده از انجا بغداد رفت پیش از وصول بدارالسلام لتوزون مرده و این شیرزاد را قایم مقام کرده بود منزالدوله در حادی عشر جمادی الاول سنه مذکوره به باب الشماسیه بغداد فرود آمد این شیرزاد نهان شده و روز دیگر منزالدوله المجلس المکتفی وراکه با بیعت کرد و خلیفه با منزالدوله میثاق لبست و دران روز احمد را منزالدوله و برادرانش علی و حسن و اعمام الدوله ابوالعلا خواندند و بر سنا بر و دنانیر القاب ایشان باین نوع مقرر و مضروب گشت و منزالدوله را در سرای مونس خادم فرود آوردند و لشکرش در سرای اهل بغداد نزول کردند و بدین سبب اهالی دارالسلام در محنت تمام افتادند و منزالدوله صاحب ختیار بغداد شده هر روز مبلغ پنجهزار درهم جهت خرج مکتفی تعیین کردند و در جمادی الآخر همین سال مکتفی را از خلافت خلع و غزل کرده مطیع را بجای او نشاندند و هم دراین سال ناصرالدوله از موصل بر سر منزالدوله آمد و این شیرزاد استقابت او نموده ناصرالدوله بر النصف بغداد مستولی شده و پیوسته میان منزالدوله و او حرب قائم بود تا در محرم سنه خمس و ثلاثین باهم صلح کردند و ناصرالدوله بموصل رفته منزالدوله در بغداد اقامت نمود و در سنه ست و ثلاثین منزالدوله لشکر بصره کشیده بر آن دیار مستولی شد و در سنه سبع و ثلاثین عنان عزیمت بجانب موصل منعطف گردانیده و ناصرالدوله بجانب نصیبین رفت و منزالدوله در موصل ظلم بسیار سیکرد و چنین بود که مادهٔ معاش و انتعاش ناصرالدوله یکبار منقطع گردد و دراین اثنا از پیش رکن الدوله قاصدی رسیده خبر رسانید که لشکر خراسان متوجه ری و جبال شده اند باید که آن برادر در مراجعت اهمال و اهمال جایز ندارد و باین سبب منزالدوله با ناصرالدوله صلح کرده مقرر بر آنکه ناصرالدوله هر سال هشت بار بزار درهم از حاصل ممالک خویش بخزانه رساند و منزالدوله معاودت نموده بغداد آمد و در سنه اربع و اربعین و ثلثمائة مرض صعب گرفتار گشته چند روز از خانه بیرون نیامد و از جمیع امرای سپاه و ارکان دولت مستولی شد آنگاه از عقب ناصرالدوله روان شد تا آنزمان که ناصرالدوله بشام در آمد و منزالدوله مریض شده ببغداد باز گشت و فرمود تا بر درهای مسجد دارالسلام کنند که لعن الله معاویة ابن ابی سفیان و لعن الله من غصب عن فاطمة علیها السلام قدکا و لعن من منع ان یدفن الحسن عند قبر جده صلی الله علیه و آله و سلم و من نفی اباذر الغفاری و من اخرج العباس عن الشوری و چون خلیفه مکلوم حکم منزالدوله بود نتوانست کند و شوری در بغداد پیدا شده یعنی این منقولات حک کرده و منزالدوله فرمود تا باز نقر کردند و این فتنه قائم بود تا وزیر محمد ابن المهدی مصلحت چنان دید که در لعن حمزه و لعن کسی را نام نبرند و بجای آن کلمات این سه کلمه نوشتند لعن الظالمین لآل رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم و بعضوا بدید وزیر آن غوغا تسکین یافت و منزالدوله در سنه ست خمسین و ثلثمائة مرض شده و پسرش عزالدوله بجای او نشست و منزالدوله مدت بست و یکسال در بغداد امیرالامرا بود و در اوان مرض قصد قلات لاتعد و لاتحصی کرده ممالک خود را تا زاویه فرمود و ذکر حکومت عضدالدوله ابن رکن الدوله عضدالدوله ابوشجاع فناخسرو بن رکن الدوله حسن ابن بویه در سنه ثمان و ثلاثین و ثلثمائة بحکم وصیت عمش عماد الدوله بر مسند حکومت فارس و کرمان نشست صاحب تاریخ قوامی گوید که در سداد سلطنت عضدالدوله کنیزی از کنیزان حرمش را با یکی از لشکریانش نظری بود و بهنگام مزمت و زمان مجال با یکدیگر ملاقات میکردند و آن لشکری روزی عزیمت شکار کرده صحرائی پیمود دید که روباهی لبسوراخی رفت او آن سوراخ را کاویدن گرفت تا روباه را بیرون آورده و درین اثنا سر و بانی رسید از نزد بان بزیر آمده خانه یافت و دران خانه چند خم ملو از زر و جواهر دید مقدارے از آنها را برگرفت و علامتے نصب کرده آن سوراخ را محکم ساخت و بشهر آمد بعد ازان در تهدید و تفقد کنیزک وقیقه اهملی نگذاشت و چون جایزه عوارف و اصطناعات لشکری را زیاده از قدر او دید هست بران گماشت که حقیقت حال باز داند و در زمانی که لشکری مست بود کنیزک ازوے پرسید که اینهمه مکنت ترا از کجا پیدا شده لشکری گفت ترا باین نوع سخنان چکار هست اگر از چندین در باره تو صرفه کنم هیچ نقصان در اموال من پدید نیاید و کنیزک ازین سخن پر تفتیش حریص تر شده و در غلیان سکر باردیگر از لشکری صورت گنج یا فتن را پیش معشوقه در میان نهاده کنیزک انمعنی را موجب مزید تقرب عضدالدوله دانسته پیش او رفت و معروض داشت که من در حرم تو گناهی کرده ام که بآن سبب مستحق کشتن گشته ام اگر پادشاه مرا انگشتر زنهار دهد و بر گنجی دلالت کنم که هیچ چندین سال او و فاکند عضدالدوله انگشتری زنهار بوی داد و کیفیت حال از اول

تا آخر باز نمود عضد الدوله گفت ازان شخص التماس کن که آن گنج را بتو نماید و چون راضی گردد مرا اعلام نمائی کنیرک و محل مناسب با لشکری گفت که درین مدت انچه مقصود و مطلوب من بود میباید اشته هیچ آزردگی خاطر من نگذاشته و تمنائی در دل من نمانده الا دیدن گنجی که یافته اکنون ملتمس آنست که موضع گنج بمن نمائی تا مدت العمر بمن منت تو باشم و لشکری ملتمس و مبذول داشته روزی مقرر کرد که با کیدیگر بسر گنج روند و کنیرک عضد الدوله را بران حال مطلع ساخته عضد الدوله یک دستمال کاغذ رینه پوسیده داو که هنگام رفتن در راه بیفشان چنانچه مرد لشکری نداند تا من براثر شما بیایم و کنیرک دران موضع در روز معین با آن شخص متوجه موضع گنج شده بموجب فرموده کاغذ ریزه می افشاند و میرفت و عضد الدوله بامعدودی چند براثر ایشان میرفت تا بموضع گنج رسید مرد لشکری چون عضد الدوله را دید بغایت پریشان واندیشناک گردید عضد الدوله او را ایمن گردانید و گفت یک ذره از زمین زر ها تر بهست و این کنیرک برائی تو خواهم داد آن شخص خرم گشته عضد الدوله آن همه گنج را بخزانه نقل کرده عمارتی رفیع در تخت بر سر تربت امیر المومنین و امام المتقین علی بن ابیطالب علیه الصلوة و السلام ازان وجه ساخت و هم مولف تاریخ قوامی گوید که عضد الدوله را در ایام سلطنت خویش داعیه آن شد که چنانچه زر زمان دولت ملوک عجم تخت و سیلاکات از روم با ایشان میفرستاد و ندیدا و نیز ارسال دارند و چون انعینی در باطن او رسوخ یافت باز گانی را که معتمد او بود طلبید و گفت بروم میباید رفت و چنین و چنان باید کرد و انچه عضد الدوله با تاجر در میان نهاد از سیاق کلام بوضوح خواهد پیوست فی الجمله عضد الدوله تاجر را مال بسیار داد و بآن ولایت فرستاد تاجر چون بروم رسید ارکان دولت قیصر را ملاقات کرده و تبرکات گذرانیده بوسیلهٔ ایشان بپیش پادشاه رفت و تنسوقات بدیع از جواهرات و غیر ذلک بر سم پیشکش صحیح خود کرده و منظور نظر ها لطف قیصر گشته چنان نمود که در سلک مقصدی انتظام دارد و هر یک بدین قیصر میرفت انواع تحف و هدایا گذرانیده تا از جمله مقربان و معتبران شد و بعد از چندگاه اظهار محبت اسلام و مسلمان کرده و در سلک سعداء و فرقه ناجیه انتظام یافت و چون مدتی براین قضیه بگذشت معروض قیصر گردانید که قریب بمنزل من خرابه ایست که قابلیت عمارت دارد و دلم میخواهد که در ان موضع مسجدی سازم تا در دنیا مستجلب ذکر جمیل و در عقبی مستلزم اجر جزیل گردد و قیصر رخصت داده باز گان را بحضور آن موضع امر کرد تا کشتی سنگ اساس مسجد را استحکام دهد و مزدوران و چنین کنند زمین صندوقچهٔ مقفل یافتند از پولاد کهنه و زنگ خورده و آثار آهن بر وی و بعد ازان همچنان مقفل بمجلس قیصر رسانیدند و قیصر فرمود تا قفل از انجا برگرفتند و در انجا طومارهای دیدند از کاغذهای قدیم که از تقعنت و تشتت بدن بدان راه یافته بود و با دشاه و ارکان دولت گمان بردند که گنج نامه ایست چون دران نظر کردند سطرهای چند دیدند مضمون سطور آنکه در فلان تاریخ جلوس عضد الدوله بر تخت سلطنت غیر از با دشاهی پیدا نشود موصوف بصفات چنان و چنین بدانام و لقب او آن و این و همچنانکه اسکندر ربع مسکون بگرفت او نیز مرورهٔ عالم در تحت تصرف آورد و هر با دشاه که در اطاعت او بر میان بست و تاج و خراج بوسه داد از صدمات لشکرش ایمن گردد و هر که در مقام تمرد و عصیان آید بخسران و خذلان مبتلا شود و قیصر و ارکان دولت ازین صورت عظیم متعجب شدند و قیصر باز گان را طلب داشته پرسید که بولایت فارس رسیدهٔ حاکم آن مملکت را دیدهٔ گفت آری فرمود که صفات آن با دشاه و حلیهٔ او چگونه بهست و اسم و لقب و سن بیت باز گان چنانچه واقعه بود هر یک را تقریر کرد و قیصر مقولهٔ تاجر را با انچه در طومار ثبت بود موافق یافت قیصر فرمود که ترا با د آشنائی و معرفتی هست گفت بلی چند نوبت بتبرکات پیش او گذرانیده ام و امیدوارم که بار رسول حرب زبان تحفه و هدایای بسیار ان پیش او فرستم و با او طریق محبت و مودت مسلوک دارم و داعیه چنانست که رسول من در رفاقت تو متوجه آنصوب گردد و باز گان را خود مطلوب همین بود و چون تاجر و رسول قیصر بعبود و شیراز رسیدند تاجر شخصی پیش عضد الدوله فرستاده او را از وصول خویش اعلام داد و عضد الدوله پیام فرستاد که من بر سم شکار از شهر بیرون می آیم مقرر آنکه شب هنگام در سر پنه ملاقات واقع شود و وقت نماز شام از یکطرف عضد الدوله و از یکجانب رسول قیصر و باز گان بسر بند رسیدند و نزول فرمودند چون عضد الدوله با اطلاع در تکلم آمد آوازه در زمخ که آنرا مسکل نیز گویند بلند شد عضد الدوله الحمار مال کرده یا یکی از ملازمان گفت که برو و با زغن بگوئی که امشب حکم با دشاه چنانست که زبان در کام کشیده خاموش باشید و بنا بر مواضعه آن شخص مقداری دارو که چون او را در آب ریزند و زغ با نانگ نکند دران رود و بگفت و انچه عضد الدوله تلقین کرده بود با آواز بلند گفت و در غان خاموش شده الحق متعجب گشت این عجب با دشاهی عظیم الشان ست که حیوانات در قبضهٔ اقتدار او مسخر و منقاد اند نمود و فرمان او مانند امام سلیم بانست که بر بد بحر و بانست و چون رسول منقضی الوطر به روم باز گشته کیفیت مجلس را بقیصر رسانید قیصر جزم کرد که انچه در طومار از حال عضد الدوله نوشته اند مطابق واقعست لاجرم دست از دیار و محبت و ثروت کوشیده پیوسته غرائب و نفائس میفرستاد و در رسته نان و نثار عین و تلمغا تحفه عضد الدوله بر سر سلطنت نشسته او را هیچ منازعی نبود زیرا که ولایت اصفهان و آن نواحی با داش رکن الدوله داشت و مملکت اهواز و خوزستان بغداد و دربخت تصرف عمش مزالدوله بود

وحمد ابن الیاس والی کرمان خدمات لسیده نسبت بدالمه بجای می آورد و در سنه تسع وخمسین عضد الدوله پسر خود ابو الفوارس را بحکومت کرمان فرستاده منصب ابن قضیه آن بود که چون والیت کرمان بالیسع ابن محمد اسمعیل متعلق شد او از سیر چون لشکری بعهد داود فوالیت عضد الدوله فرستاد و عضد الدوله رغضب رفته آن مملکت را از الیسع انتزاع نمود و هم دران اوان ملک عمان درگذشت و لقصف عضد الدوله آمد و در سنه اربع وستین وثلثمائة عضد الدوله لشکر بعمان کشید و کرمان فتن عضد الدوله بجانب دار السلام بغداد و میان ایشان بعضی وقائع که بعد از فوت معز الدوله دست داد و معز الدوله در حین وفات با پسر خویش عز الدوله بختیار گفت که اگر خواهی که دولت تو پاید دار باشد از فرمان عم خود رکن الدوله تجاوز جائز نداری و در سر امری که تصالح گردد با و مشورت کنی و دیگر آنکه عضد الدوله را بر خویش تقدیم نمائی و در تعظیم و تکریم او غایت جهد بتقدیم داری که از او تو بزرگتر است و با امور ملک داناتر و دیگر آنکه وزارت بابو الفضل عباس ابن الحسین و ابو الفتح محمد بن عباس تفویض نمائی که این دو کس در کفایت منفرد ند و در امانت مقرر و دیگر آنکه لشکریان ترک و دیلم العوارف باد شاهان مخصوص گردانی و پیوسته در استمالت سبکتگین حاجب سعی فرمائی و عز الدوله بپیچک ازین وصایا عمل ننمود و بلهو لعب مشغول گشت و بازنان و متخرکان و مغنیان مجالست و مصاحبت آغاز نهاده و سبکتگین از بختیار متوحش شده ترک ملازمت او کرده عاقبت امر بجائی رسید که سبکتگین عصیان آشکارا کرده ترکان جانب سبکتگین و دیالمه طرف بختیار اختیار کردند و میان هر دو گروه منازعت بتطویل انجامیده ایراد آن بر سبیل تفصیل موجب ملالت و شامت میشود چون سبکتگین فوت شد ابو اسحاق البتگین را بخود حاکم کرده و در حدود و اسط قریب بلشکاگاه بختیار معسکر ساخته مدت پنجاه روز با یکدیگر حرب کردند و در اکثر اوقات ظفر ترکان را بود و دران ایام هر روز او بختیار عضد الدوله میرسید و پیغام میرسانید که در حرکت و نهضت بجانب عراق عرب مسارعت باید کرد و چون عضد الدوله خبر استیلا ترکان را شنید با لشکر های فارس روان شد و در واسط لعز الدوله بختیار پیوست و ترکان در برابر او آمده حرب صعب کردند اما منهزم شده تا ربغداد در هیچ مکان قرار نگرفتند و عضد الدوله ایشان را تعاقب نموده بر جانب شرقی بغداد فرود آمد و بختیار را فرمود تا بر طرف غربی نزول کرده و اتراک چندین روز جنگها کردند و میش نبردند و آخر الامر عاجز شده در رکاب طایع خلیفه بجانب تکریت رفتند و عضد الدوله بغداد را گرفته بطلب خلیفه فرستاد و طایع از ادراک حدا شده بدار السلام آمد و عضد الدوله از برای خلیفه فرش و اوانی روان کرده مراسم تجمل و تعظیم بجای آورد و بعد ازان عضد الدوله بختیار و برادرانش را بگذشت و رکن الدوله این خبر شنیده زخود از تحمت بنیاد رفت و اضطراب عظیم نمود و عزم آن کرد که بغداد رود و عضد الدوله بسمت استرضای پدر بختیار را گرفته داشته از سر مملکت در گذشت و از بغداد مراجعت نموده و بعد از فوت رکن الدوله عضد الدوله لشکر باجمع آورده بجانب عراق عرب نهضت فرمود و چون بکوهستان رسید و رانجا عز الدوله بختیار را با او ملاقات افتاد و در روز جنگ طائفه از لشکر بختیار بموکب عضد الدوله پیوستند باین سبب بختیار روی از معرکه برتافت و چون بنواحی موصل رسید ابو تغلب با بست هزار کس با و پیوست و انجر بعضد الدوله رسیده میان طرفین توقف نمود و در حدود تکریت بیکدیگر ملاقات کرده نائرهٔ حرب اشتعال یافت و ابو تغلب گریخته بختیار را دستگیر کردند چون او را پیش عضد الدوله بردند فرمود که فی الحال گردنش زدند عمر او سی و شش سال بود و مدت حکومتش پانزده سال و کسری و عضد الدوله در موصل رحل اقامت انداخته گفت این مملکت مرا از عراق عجم تیر است و لشکر ها بیرا گنده ساخت و دیار بکر و اکثر قلاع آن نواحی را مسخر و مفتوح گردانیده و یارنبی مصر و قلاع ایشان را نیز بکشاد و سعد الدوله بن سیف الدوله حمدانی که صاحب حلب بود اظهار مطاوعت نمود و در سنه ثمان وستین وثلثمائة عضد الدوله بر تو القات بغداد انداخته مساجد را بحال عمارت آورده و امامان و موذنان را وظائف تعیین فرمود و ایتام و فقرا و ضعفا را باز طلبیده هر یک را مستاهره مقرر کرد و بازار ها را آبادان گردانیده و اصحاب املاک خراب را الزام فرمود تا انها را عمارت کنند و هر جا نهری بند بود جاری ساخت و اخراجاتی که دران مدت از حجاج میستاندند بر انداخت و از بغداد تا مکه هر جا که چاهی انباشته شده بود بحال اول آورد و از برای مجاوران مکه و مدینه و مشهد حضرت امام المتقین علی امیر المؤمنین و امیر المؤمنین حسین علیهما الصلوات و السلام صدقها فرستاده بحبت فقها و محدثان و متکلمان و مفسران و محدثان و شعرا و اطبا و حساب و مهندسین مرسومات تعیین نموده و در زیر خویش بصرف هزار نفر انرا بجارت داد کرج و کلیسای ترسایان عمارت کنند و از اموال خواجه خود فقرا ان طائفه را نیز رعایت فرمود و در سنه احدی وسبعین وثلثمائة بیمارستان جانب غربی بغداد تمام کرده و هر چه با محتاج لازم بود و ابو الطیب او وه بود اخبر میسازد و در سنه اثنی وسبعین مرض صرع بر عضد الدوله مستولی یافته و ضعیف و نزار شده و در ششم شوال سنه مذکوره وفات یافت و او را در نجف بموجب وصیتی که فرموده بود دفن کردند حکومت او سی و چهار سال بود و چهل و هفت سال عمر او در آن روز که ملاک عشیه بر تابش هیچ کلمه جاری نگشت الا این آیة که ما اغنی عنی مالیه هلک عنی سلطانیه طایع خلیفه در مجلس تعزیت او حاضر گشت نقاده و خلاصه سلاطین دیلم بود و در ذکر مناقب او مجلدات پرداخته اند

از انجمله صابی کتاب تاجی در اخبار آل بویه بنام او نوشته است و در زمان عضد الدوله رعایا در مهاد امن و امان آسوده بودند و در ایام حکومت خویش بر که ساخت که آنرا هفت پایه بود که اگر از هر پایه هر روز یک بیتر کس آب بخرد تا بیک سال کفایت میکرد و دیگر بند بیست که بر آب گرد بسته است نزدیک شیراز میگذرد که به بند امیر معروف است و آن عمارتیست که در عالم مثل آن نشان نمیدهند و در وصف آن عمارت همین بس است که آبی میدان عظمت را نگذارده و بر بالای آن رهگذر خلائق ساخته چنانچه لشکرها و کاروانها بران میگذرند و در شیراز دار الشفا ساخته که زبان از تعریف و توصیف او قاصر است امادر آخر عمر به معنی چند احداث کرده مثل آنکه در ساحت زمینها چیزی افزود و بر انچه در بیع و ابواب می بستاند تدفه اضافه فرمود و عمل تلخ را مخصوص بدیوان اعلی ساخت چنانچه گماشتگان او تلخ از کوه می آوردند بقاعیان طرح میدادند و ذکر حکومت مویدالدوله بن رکن الدوله سابقا مذکور شد که رکن الدوله ممالک خویش را برادران خود عضد الدوله و مویدالدوله و فخر الدوله قسمت فرمود و تا رکن الدوله در حیات بود بسیران تعرض ممالک یکدیگر نمیکردند چون او فوت شد مویدالدوله بی حشمت عضد الدوله و مملکتی که پدر باو داده بود دخل نکرد و قاصدی پیش او فرستاده پیغام داد که اختیار ملک و مال مفوض برای آن کعبهٔ امال ست عضد الدوله را این معنی موافق مزاج افتاده در از دیاد و مرتبه او کوشیده و فخر الدوله بعد از هر گ رکن الدوله از برادر بزرگتر حسابی برنگرفت ولی مشورت او مقصدی حکومت شد و باین سبب عضد الدوله رنجیده و در صدد گوشمال او آمد مویدالدوله با استصواب عضد الدوله با فخر الدوله منافشت و منازعت در زیده فخر الدوله بگرجان رفت و از انجا ستوجه خراسان شد و از نوح ابن منصور استمداد نموده با مویدالدوله حرب کرد و شکست یافت چنانچه شمه ازین وقایع در ذکر سامانیان گذشت و مویدالدوله حکومتی بکام دل میکرد تا در سنه ثلاث و سبعین و ثلثمائة وفات یافت و خبر مرگ او در بغداد بصمصام الدوله برادر زاده اش رسیده مراسم تعزیت بجای آورده و طایع خلیفه بمجلس عزا حاضر شد و بعد از رحلت مویدالدوله ارکان دولت او با یکدیگر مشورت کردند که سلطنت را کدام یک از آل بویه تفویض کنند صاحب کافی اسمعیل بن عباد گفت فخر الدوله را از خراسان باید طلبید چنانچه سبتر و متر ملوک دیلم است و دیگر آنکه این بلاد قبل از مویدالدوله بموجب وصیت بدیر تعلق باو میداشت و چون برادر یافت خسرو فیروز بن رکن الدوله که برادر خرد تر فخر الدوله بود به نیابت او مقرر کردند و سرعان به نیشاپور فرستاده خدمتش را استدعا نمودند فخر الدوله در رمضان سال مذکور بر جناح استعجال متوجه ری گشت و مملکت مروروث بی منت غیری تقرر نمود و صاحب عباد بوزارت او قیام نموده صاحب اختیار ممالک شد ذکر حکومت فخر الدوله ابن رکن الدوله بن بویه چون فخر الدوله بحکومت بنشست بصمصام الدوله بن عضد الدوله هبت و از انجا دخلعت خلیفه فرستاد چه میان ایشان پیوسته بسا اوقات محبت مهد بود و در شهور سنه تلاث و سبعین و ثلثمائة ابو الحسین ابن عضد الدوله را هوا خواهی خلیفه و سکه بنام فخر الدوله کرد و در سنه خمس و سبعین شرف الدوله از فارس قصد اهواز کرد و ابو الحسین از بار در گریخته بفخر الدوله پیوست و او برادر زاده خود را بمنیت فرمود با صفهان فرستاد و بعد از چندگاه ابو الحسین اظهار مخالفت فخر الدوله و متابعت شرف الدوله کرد و لشکر بانش او را گرفته پیش فخر الدوله فرستادند و فخر الدوله او را حبس نمود تا مرض فوت فخر الدوله او محبوس بود و در آنزمان بموجب فرمان عم خود از ان محنه و غم رهائی یافت و در سنه سبع و ثلاثین و ثلثمائة فخر الدوله صاحب کافی اسمعیل ابن عباد را بضبط اموال طبرستان فرستاده صاحب آن ولایت را نیکو ضبط فرمود و در دفع متغلبه ساعی لشکور بجای آورد و چند قلعه را مفتوح ساخت و هم دراین سال معاودت نمود و در سنه ثمان و سبعین صاحب عباد فرمود که در جرجان چند سکه زدند سکه لوزن هزار مثقال طلاکه اگر یکی از انها بدست بقلیی می افتاد بی نیاز میشد و بر یکی از جانب آن این هفت بیت نقش کرده بودند اول آن ابیات اینست ؎ و آخر یکی الشمس شکلا و صورة + فاما صافه مستقته من صفاتها + و بر جانب دیگر سوره اخلاص و لقب فخر الدوله و لفظ جرجان ثبت بود و در سنه تسع و سبعین و ثلثمائة فخر الدوله غریمت عراق عرب تصمیم دارد پیش آنکه چون شرف الدوله بن عضد الدوله فوت شد و پسر دیگرش بهاء الدوله بجای او نشست هوس تسخیر بغداد در ضمیر صاحب عباد و استیلا یافته فخر الدوله را تحریص و ترغیب نمود که بدانجا لشکر باید کشید و فخر الدوله بدین امنیه حج آورده بهمدان رفت و از کردستان بدربرج حسنویه بدو پیوست و بران مقرر شد که اسمعیل ابن عباد و بدر بن حسنویه از راه جاده بروند و فخر الدوله از راه کردستان و در حرکت آمده چون بهاء الدوله بن عضد الدوله خبر توجه فخر الدوله شنید لشکر با جمع کرد و با استقبال او شتافت دو هر دو سپاه در اهواز بیکدیگر رسیده در برابر هم فرود آمدند و بسبب اتفاق دران سال اب اهواز طغیان کرده بحیکه فخر الدوله رسید و لشکر بانش تصور بکمیدنی کرده بیمار باو نهضرم شدند و فخر الدوله ازین جهت دل تنگ شده نصاب عباد مکتوبی نوشت که تدبیر این واقعه چیست صاحب جواب داد که مال بذل باید کرد و من ضامنم که هر چه زودتر خرج سال دیگر ضعف آن حاصل کنم و فخر الدوله را صعب نمود که مال بجهی دهد که بی استقبال ضعف و سنان مجرد و همی روی گردان باشد و بعد ازان فخر الدوله روی آمد و از انجا بهمدان رفت و در سنه خمس و ثلاثین و ثلثمائة صاحب عباد وفات یافت صاحبی فی در فضل و هنر و کفایت و حید عصر و یگانهٔ روزگار بود و در راهی و تدبیر سر آمد وزرا بود کفایت آثار رفاع و سائل و

و بیان ارباب فضائل مشهور و مذکور است آن مقدار از نفائس کتب که او جمع کرد هیچ وزیر یا بادشاه جمع نکرده بود و نقل ست که در عمری از اسفار چهار صد شتر کتب او میکشید گویند که چون صاحب عباد یا رشد فخر الدوله به عیادت او رفت صاحب با او گفت که من در این مدت بقدر وسع و امکان در ودایع دولت این خاندان کوشیدم و نام یادشاه به نیکی در اقطار عالم اشتهار یافت اکنون بنده بر شرف ارتحال ست اگر بادشاه بسبیل سابق سلوک فرماید برکات آن بر فرزندگار بما یلون باز گردد و بنده را دران نامی نباشد و بنده راضی ست که حامل الذکر باشد و بادشاه بنام نیکو اشتهار یابد اما اگر خلاف آن ظاهر شود چون آفتاب بر عالمیان روشن گردد و این قاعده پسندیده ساخته و پرداخته من بود و انصورت دولت ملک رازیان دارد و ازان ظلمها متولد شود و امیدی دارم که ملک بقبول اصحاب اغراض و مردم مفتن عمل نکنند و عنان اختیار از صوب صواب نگردانند فخر الدوله گفت چنین کنم تا بوعده وفا نمود و چون نعش صاحب عباد را بمنزلگاه بردند از غایت جلالتی که داشت اعیان دیلم پیش تابوت او زمین بوس کردند آنگاه نعش را از سقف بیاویختند و بعد از مدتی باصفهان بردند و در ان سرزمین جسد او را در خاک کردند و مدت بیجده سال باحتیاط وزارت کما یجب و ینبغی اشتغال نموده بود و فخر الدوله بعد از مرگ صاحب عباد خزائن او صرف خود و فرزندانش را محروم ساخت و متعلقان و منتسبان او را مصادرت کرده اموال فراوان حاصل گردانید و صاحب عباد با قاضی عبد الجبار که در فروع مذهب شافعی عمل مینمود و در اصول راس و رئیس معتزله بود و محبتی مفرط داشت و همیشه بقدر وسع و امکان او را رعایت مینمود چون صاحب وفات یافت قاضی گفت من او را از اهل رحمت نمیدانم پرسیدند که چرا جواب داد که تو با او علوم منسوب از اضافت عبد الجبار را مردم به بیوفائی منسوب داشتند و فخر الدوله قاضی را مصادره کرده سه هزار درهم ازوی بستد و تاریخ گزیده گوید که با آنکه مذهب صاحب قاضی عبد الجبار این بود که هر که نباء وحی و آگاهی میتواند خلد او در دوزخ جاودانه نمیرسد سبیل رشوت از مردم گرفته بود و بعد از مصادرت قاضی از قضا سنه ول شهور سنه سبع و ثمانین و ثلثمائة تزوری در قلعه طبرک خزانه او را کباب گوشت گاو هوس شد و فرمود تا گاوی در حضور او کشتند و از گوشت آن گاو کباب خزادان کردند تا بخورد و از عقب کباب چند خوشه انگور کابر بردند و در دمی عظیم بر معده خود تش استیلا یافت مضمون این مثل بوضوح پیوست که صد جان فدای شکم و در حال وفات او کلید خزائن در سه پیش پسرش محمد الدوله بود و چنانچه کفن طلبیدند میسر نشد و از جهت شهور و شغب دیالمه شهر رفتن متعذر بود از قبیم جامه کفن خریدند و از بیجان آستوب لشکریان دیلم فخر الدوله جیندان در خانه بمانده بود کی گرفت که نقد و جنس بیرون از شماره در خزانه او یافتند و از جمله رخوت سه هزار خروار جامه بر پرده تا دوخته بود و باقی برین قیاس باید کرد و ذکر حکومت شرف الدوله ابو الفوارس شیرزیل ابن عضد الدوله شیرزیل ابن عضد الدوله در وقت وفات پدر در کرمان بود چون خبر این حادثه با و رسید تجهیل نمام متوجه فارس گشت و آن دیار را در تحت و تصرف آورد و ناصر ابن همراون انصرافی را که در پیش او بود گشت زیرا که رکنی از دوی و در خاطر داشت جمعی را که عضد الدوله محبوس گردانیده بود اطلاق فرموده و مخالفت برادر خود مصمام الدوله اظهار کرده خطبه بنام خویش خواند و اموال و خزائن متفرق ساخته لشکری عظیم جمع آورد و مصمام الدوله از بغداد ابو الحسن حاجب را با سپاه گشین بدفع او نامزد فرمود و شرف الدوله نیز کی از اعیان امرا خود با طائفه از دیلمان در برابر ایشان فرستاد و سه روز سپاه با یکدیگر حرب کردند لشکر مصمام الدوله منهزم شده ابو الحسن حاجب اسیر و دستگیر شد و مردم ایشان از اسیها چه حاصل که او در یکسال سه وزیر عزل کرده سه کس دیگر بوزارت منصوب ساخت و شرف الدوله تا آخر عمر و دیگر قسم غزل بر صفحه حال هیچ وزیر نگذشت و در اوائل سنه خمس و ستین و ثلثمائة شرف الدوله لشکر به اهواز کشید بهانه آنکه برادر ما هم مصمام الدوله برادر دیگر ما ابو نصر بهاء الدوله گرفته و محبوس گردانیده و مصمام الدوله متوهم گشته طالب صلح شده و شرف الدوله از اهواز بیصره رفته آن ولایت را بگرفت و مصمام الدوله را از حبس بیرون آورده پیش شرف الدوله فرستاد و مصالحه بنیها بر آن مقرر شد که شرف الدوله امیر الامرا باشد و در ولایت عراق نام شرف الدوله بر اسم مصمام الدوله و خطبه بتقدیم یابد و در خلال این احوال چون شرف الدوله دانست که بعضی از اعیان و اشراف عراق عرب سیل باو دارند از صلح پشیمان خود و لشکر بغداد کشید و مصمام الدوله با اصحاب تجربه مشورت فرمود و هر کس سخنی گفت و او از مجموع اعراض کرد و با قلیلی چند از خاص در زورق نشسته پیش شرف الدوله رفت و شرف الدوله تعظیم و تکریم بجای آورده چون مصمام الدوله از مجلس بیرون آمد شرف الدوله را بخانه و قبه او فرمان داده بر بغداد و مستولی گشت حکومت مصمام الدوله و نهایت کار و مآل حال او عنقریب بست گذارش خواهد یافت انشاء الله تعالی و شرف الدوله در شهور سنه تسع و ستین و ثلثمائة بیمار شد و چون اصحاب اوارجیف آتش نومید گشتند گفتند شاید او را بولی ملک الکنون در فارس است تا صحت یا فتن یا دشاه کجا بجای او نشیند گفت من بحال خود مشغولم شما دانید ایشان گفتند اگر رای اعلی صواب بیند ابو نصر بهاء الدوله قائم مقام او باشد تا فتنه حادث نشود شرف الدوله همان جواب گفت و بالجمله شرف الدوله چون وفات یافت بهاء الدوله عزا داشت و طایح خلیفه بمجلس او حاضر گشت و چون بدار الخلافه مراجعت نمود خلیفه الطائی

از بهای بهاء الدوله فرستاد و ذکر حکومت صمصام الدوله و صمصام الدوله الوکالتنجار مرزبان بن عضد الدوله بعد از وفات پدر در بغداد بجای او نشست و بهاء الدوله خود ابو الحسین احمد و ابو طاهر فیروزان شاه را خلعت داده بجانب فارس گسیل کرده با ایشان گفت در حرکت مسارعت نمایند و جهد کنند که پیش از وصول شرف الدوله پسر از شما بآن دیار رسیده ایشان بآرجان رسیدند که شرف الدوله مسابقت نموده بر آن دیار استیلا یافته است لاجرم با هوازار گشتند و در سنه خمس و ثلثین و ثلثمائة اسفار بن شیرویه که یکی از امراء دیلم بود از صمصام الدوله مستشعر شده با برادرش بهاء الدوله بن عضد الدوله بیعت کرد و طاقه از لشکریان ستابعت او نمودند و صمصام الدوله عاجز شده از مانداران کوهی از لشکر کشان دیالمه بود و بقوت و مهابت امتیاز داشت استمداد نمود و با مانداران التماس او اجابت کرده او را بنهر ساخت و ابو نصر بهاء الدوله را گرفته پیش برادرش آورد و صمصام الدوله بحبس بهاء الدوله فرمانداد و صمصام الدوله قریب بچهار سال امارت بغداد کرده عاقبت بدست برادر خود شرف الدوله گرفتار گشت چنانچه از امرا باشرف الدوله گفتند که امرا امارت باید داد یا باید کشت شرف الدوله بهیچک از آن دو قول راعمل ننمود و بنا بر مصلحت ملکی او را بشیراز فرستاده فرمود تا در یکی از قلاع آن حدود مقید و محبوسش نگاه دارند و چون شرف الدوله از عالم بعقبی گشت باغوای بعضی از ارکان دولت محمد الدین فراش شیرازی را بفارس فرستاد تا صمصام الدوله را بسیاست رسانید و چون خبر فوت شرف الدوله در فارس انتشار یافت مستحفظان قلعه صمصام الدوله را از حبس بیرون آورده و لشکری عظیم در ظل رایت او مجتمع گشتند و بهاء الدوله این خبر شنیده با لشکر را متوجه صمصام الدوله گشت و بعد از محاربات میان ایشان صلح واقع شد مشروط باآنکه بلاد فارس و ارجان متعلق بصمصام الدوله باشد و خوزستان و عراق عرب متعلق بهاء الدوله و بهاء الدوله ببغداد مراجعت نموده در تسکین فتنه که بنگام غیبت او از عیاران در آن دیار صادر شده بود و همی و اهتمام نمود و اهل فساد از ایمان بهراسیدند و در سنه ثمانین و ثلثمائة اولاد اخ الدوله بختیار بن عز الدوله دیلمی که در قلعه اصطخر فارس محبوس بودند باتهام مستحفظان قلعه خلاصی یافتند و بر قلعه محبوس بودند مستولی گشتند و چون از دیالمه بخدمت ایشان شتافتند صمصام الدوله از این حکایت آگاه شده ابو علی استاد هرز اسبجنگ ایشان فرستاد و ابو علی آنجماعت را محاصره کرده و اولاد اخ الدوله که شش نفر بودند باجز شده امان طلبیدند و ابو علی ایشان را با امان از قلعه بیرون آورده پیش صمصام الدوله فرستاد و صمصام الدوله دو نفر از اولاد بختیار را کشته چهار تن دیگر را محبوس ساخت و بعد ازین قضیه اساس صلح میان بهاء الدوله و صمصام الدوله منهدم گشته صمصام الدوله ابو علی استاد هرز را که سرداری صاحب وجود با تدبیر بود بدفع فتنهٔ بهاء الدوله نامزد فرمود و میان ابو علی و لشکر بهاء الدوله محاربات روی نموده و بر جمیع معارک ابو علی غالب می آمد و غالب بهاء الدوله نفس خویش متوجه ابو علی گشت و چند نوبت با یکدیگر حرب کردند و در جمیع آن حروب ابو علی غالب و نسیم نصرت بر پرچم رایت او می وزید و چون قریب بآن رسید که بیکبارگی بهاء الدوله ستاصل گردد خبر قتل صمصام الدوله در لشکر ابو علی انتشار یافت سبب او آنکه چون لشکر خود را عرض کرد و هر کس که در رخت نسب او بدیلم شبهه بود نامهٔ او فرستاد که بیکدیگر پیوسته و چون جمهور لشکر صمصام الدوله بجانب بهاء الدوله رفته بود او با لضروره خواست که در قلعه از قلاع فارس متحصن شود که تواند صمصام الدوله را راه نداد و باسی صدمرد مغلوک بدو دمان که موضع اسبت در دو فرسنگی شیراز رسید طاهر نام مهتران موضع او را گرفته پیش ابو نصر ابن بختیار برد ابو نصر صمصام الدوله را در پنجه سال مذکور بقتل رسانید مدت حکومت او در پارس سال و هشت ماه بود و صمصام الدوله حلم و کرمی بی نهایت داشت و بعد از قتل صمصام الدوله ما درش را نیز کشتند و مادر و پسر را در دو گنجه که بر در سرای امارت بود خاک کردند و چون بهاء الدوله بفارس آمد ایشان را از قبر بیرون آورده دو نفر را بگور آل بویه دفن کردند ذکر حکومت بهاء الدوله ابو نصر ابن عضد الدوله بعد از وفات شرف الدوله امارت ببغداد به بهاء الدوله قرار گرفت و در سنه احدی و ثلثمائة بهاء الدوله طایع عباسی را از خلافت خلع کرد و بعوض او بهاء الدوله امر سومات طلبیدند و لقدری و جز انه موجود نبود بهاء الدوله وزیر خود را مصادره کرد و از وی چندان چیزی حاصل نشد که مرسومات سپاه وفا کند ابن معلم که در زمان دولت بهاء الدوله صاحب اختیار بود با وگفت که طایع خلیفه مال فراوان دارد او را بگیر و اموال وی را بلشکریان قسمت نمای و دیگر را برجای او بر سند خلافت بنشان و اینصورت در نظر بهاء الدوله سهل و آسان نمود و بهاء الدوله الطایع را از خلافت خلع کرده با امیر القادر بیعت کرده بعد ازان ابن معلم را بواسطه آنکه با مردم حسن معاشرت نداشت بگرفت و لشکریان بنا برآنکه از ابن معلم آزرده خاطر بودند او را طلب داشتند و هر چند بهاء الدوله با ایشان گفت که از سر او بگذرند قبول نکردند و بنا چار بهاء الدوله ابن معلم را بایشان تسلیم نمود و لشکریان دو نوبت او را زهر دادند که کار نکرد و عاقبت حلقش را چندان بفشردند که دیگر نفس نزد و در ایام حکومت بهاء الدوله چون پسران بختیار صمصام الدوله را کشته مکتوبی با بو علی هرمز فرستادند مبنی از انکه اعتقاد با بو نبست و ظیفه آنکه بیعت ما را بسپاه و بلشان او در دفع بهاء الدوله سعی بلیغ نمائی و ابو علی چون از اخبار بختیار آگاهی داشت چون قتل دو پسر بختیار را که صمصام الدوله کشته بود از اشارهٔ او

سید المستند از جرم الاخذ مت ایشان اعراض کرده رسولی پیش بهاء الدوله فرستاده از برای خود و دیالمه امان خواست و بهاء الدوله ممنون گشته ابو علی و سائر امرا را امان داده و با ایشان پیغام فرستاد که شما را گناهی نیست چه مصمام الدوله که برادر من و دولت شما بود شما را مجبور بن فرستاده اکنون طالب خون او بر همه واجب ست و دیلمیان از بهاء الدوله امین گشته سر بخط فرمان او نهادند و طاعة از امیان ایشان پیش بهاء الدوله رفته بیان بیان را بایمان رشید گردانیدند و خبر بحجی از دیالمه که در شهر سوسن بودند فرستادند که با امیر بهاء الدوله صلح کردیم شما نیز از شهر بیرون آیید ایشان گفتند که چون ملک قدم رنجه فرماید با شرف بابوس حاصل کنیم چون رفته دیگر بهاء الدوله بابیله خود باطاعه سوسن رسید و امرا از شهر بیرون آمده حربی سخت آغاز کردند و بهاء الدوله دلتنگ شده و لیمیان سلاحها بمنیداختند و گفتند که عادت دیالمه چنین است که بعد از صلح جنگی سخت کنند تا مردم حمل بر عجز نکنند و چون در اهواز بهاء الدوله را منازعی نماند ابو علی او ستاد و هر فرد را تسخیر فارس نامزد فرمود و ابو علی بدانجانب رفته آن ولایت را از دست لیسران اعز الدوله بختیار انتزاع نمود و خبر این فتح چون بسمع بهاء الدوله رسید متوجه شیراز شد و چون بر سر پل فارس متکن گشت فرمان داد تا مردم قرقره دو دمان را بجز بر مه آنکه مصمام الدوله را بلیسران بختیار سپرده بودند نکشت و آتش در ان قریه زده و دود از دود مان ایشان برآورد و در این اثنا ابو نصر ابن اعز الدوله بختیار که از ابو علی ابن اوستاد هر دو از گریخته میان دیلم رفته بود با جمعی از ان طائفه روی بکرمان نهاد و با جنگ کرده و منهزم گشته پناه بسیرجان برد و ابو نصر بجانب جیرفت رفته عمال و داروغگان بکار سیرات کرمان فرستاد و تمام آن نواحی بطاعت او در آمدند و چون بهاء الدوله بکیفیت این حادثه اطلاع یافت موفق ابن آسمیل را با سپاه جهت دفع این واقع نامزد کرد و موفق لشکر بجیرفت کشیده ابو نصر بن بختیار را در انجا نیافت از مردم جیرفت پرسید گفتند از اینجا تا لشکر گاه او هشت فرسنگ ست و موفق از لشکر خویش سی صد مرد اختیار کرده روان شد و چون بآن موضع که نشان داده بودند رسید اثری از ابن بختیار ندید و پیش از طلوع فجر از انجا نیز رحلت نمود و البعد قطع منازل و طی مراحل بسیار در سیده و هر دو فریق تیغ و خنجر در یکدیگر نهادند عاقبت ابن بختیار قرار بر فرار اختیار کرده و در اثنا گریز شخصی از ملازمان او یک نصف تنبوش بزمین افگند و رفت تا موفق را خبر کنند و دیگری رسید و سر ابن بختیار را جدا کرده پیش موفق برد و موفق خلق بسیار از سر بختیان کشته تمامت ملکت مان او را صافی شد و از غرائب اتفاقات آنکه پنجی پیش از کشته شدن ابو نصر بن بختیار با موفق گفته بود که در فلان دوشنبه ابو نصر کشته خواهد شد و چون پنج روز تا دو شنبه بماند موفق با پنجم گفت وعدهٔ تو نزدیک رسید و ما از ابو نصر خبری ندار یم پنجم گفت اگر در آن روز کشته نشود تو مرا بکش و اگر بقتل رسد با بیکه در بارهٔ من شرائط احسان و امتنان تقدیم رسانی و ابو نصر در آن دوشنبه که پنجم گفته بود کشته گشته و موفق مال بسیار پنجم داده و از مملکت غنیا گردانیده و بعد ازین فتح موفق نایبی در کرمان گذاشته بخدمت بهاء الدوله رفت و بهاء الدوله انواع عواطف و عوارف در شان موفق ارزانی داشته مراسم تعظیم و تکریم بجای آورد و اما در همان چند روز بسبب آنکه از خدمت و ملازمت استعفا نخواست و هر چند بهاء الدوله منع میکرد و ممنع نمیشد بهاء الدوله او را گرفته بند کرد و بعد از چند گاه بقتل وی فرمان داد و در سنه احدی و اربعمائة عمید الجیوش ابو علی در بغداد وفات یافت زمان عمرش چهل و نه سال بود و مدتها امارت بغداد و عراق با و تعلق داشت و با خلق خدای معاش پسندیده میکرد و در دولت بهاء الدوله چیکس باعتبار او نبود و در سنه ثلاث و اربعمائة بهاء الدوله مرض صرع در گذشت و نائبوت او شهدا امام علیه السلام برده و در انجا خون ساختند زمان حیاتش چهل و دو سال و نه ماه بود و مدت سلطنتش بست و چهار سال ماه ذکر حکومت مجد الدوله بن فخر الدوله بن بویه بعد از فوت فخر الدوله ارکان دولت بپسرش مجد الدوله را گرد آوان طفولیت بود برتخت بنشاندند و مادرش سیده که عورتی عاقله بود بتدبیر امور ملک اشتغال نمود و سیاستی چنان داشت که در مجموع مملکت چیکس بیوقوف او چیکس هیچ امر از جزئی و کلی شروع نمیتوانست نمود و در سنه ثمانین و ثلثمائة سیده مجد الدوله را بگرفت سبب آنکه چون مجد الدوله بسن بلوغ رسید با مادر در امر پادشاهی تنازع نمود و وزارت خویش بر ضای والده بخطیر ابو علی داد و سیده از پسر رنجیده لقلعهٔ طبرک رفت و ابو علی سرکلان بر سیده گماشت تا نگذارند و سیده در جوف لیل از قلعه بیرون آمده راه خوزستان گرفت و چون حاکم آن دیار بدر بن حسنویه از توجه سیده آگاهی یافت تا دانه خوزستان باستقبال شتافت و زمین خدمت بوسیده از توقف واضح نکته تمهل نگذاشت و لشکر ها فراهم آورده در رکاب سیده بجانب ری توجه نمود و با مجد الدوله محاربه کرده او را باوزیر اسیر کرده سیده در مملکت متمکن شد و بدر بن حسنویه با خلعتهای فاخره و عطایای وافر باز گردانید و شرائط معدلت بتقدیم رسانیده قواعد جهانداری مشید گردانید روز دربار دریس پرده رقیق نشستی و با وزیر به مخاطبه سخن کردی و در جواب رسل لطراف بتلقین کسی سخن گفتی سخنان مناسب بخجیده گوئیند که سلطان محمود غزنوی بدو پیغام داد و گفت سکه و خطبه بنام من موشح گردان و الا جنگ را آماده باش سیده جواب داد که تا شوهرم در حیات بود از این صورت می اندیشیدم که اگر سلطان چنین فرماید تدبیر حیله اکنون از ان فارغم جهت آنکه سلطان محمود پادشاه عاقل و فرزانه است و هم حرب و غیب اگر بر من ظفر یابد او را چندان نامی بناشد که بر بیوه زنی قادر گردد و اگر از من شکست یابد

رقم این عارتا دامن قیامت از صفیر روزگار او محو نشود ۵ چه از راستی بگذری خم بود + چه مردی بود کز زنی کم بود + و باین جواب صواب سلطان از سر خصومت او در گذشت و سیده چند گاه با پسر دلخوش کرد و مجد الدوله بسر ملک خویش آمد تا همچنان زمام اختیار مملکت در کف کفایت سیده بود و سیده برادر مجد الدوله شمس المعالی را بهمدان فرستاد و ابو جعفر کاکویه را بحکومت اصفهان نامزد فرمود و تاسیده در حیات بود ملک مجد الدوله رونقی تمام داشت و چون او وفات یافت هرج و مرج بمملکت مجد الدوله راه یافت و در اوائل سنه عشرین و اربعمائة سلطان محمود غازی بعزم عراق از غزنین بیرون آمده بعد از قطع منازل چون بازندران رسید بتوهم ابن شمس المعالی قابوس دشمگیر پادوسپوست و تخمانی باو شاه نه گذرانید و بعد از چند روز بجرد تو هم بی رخصت بولایت خویش رفت اما چهار صد هزار دینار و یکصد هزار سپاه بسلطان فرستاده و عذر خواهی نمود و سلطان از سر غلط او در گذشت و در ان اثنا مجد الدوله مکتوبی نزد سلطان فرستاده از لشکریان خود شکایت کرد و او پیوسته بمصاحبت و مطالعه کتب مشغول بود و سلطان بر مجاری احوال او اطلاع یافته لشکری سنگین نامزد می کرد و با امیر لشکر گفت که حی نمالی گر مجد الدوله ما خود مقید گردد و چون مردم سلطان بری در آمدند مجد الدوله با اصفهان ملحق شد و صاحب سلطان که امیر لشکر بود مجد الدوله و ابو الوفا لف که پسرش بود بگرفت و این خبر بمسموع سلطان گشته تا ولایت ری و هیچ یک از توقف ننمود و از نخجوانات ری مبلغ پنج هزار هزار دینار و مواری با لصد هزار دینار جواهر و بشمش هزار اطاق جامه آبریشمین و آلات طلا و نقره پیش سلطان آورند و سلطان محمود مجد الدوله را حاضر گردانیده و پرسید که شاهنامه که تاریخ ملوک فرس است و تاریخ طبری را که متضمن وقائع ارباب اسلام نیز مست دیده گفت بلی سلطان پرسید که شطرنج با نخته گفت آری سلطان گفت که در آن کتب هیچ مسطور شده که در یک مملکت دو پادشاه حکومت کرده اند و در بسا ط شطرنج دو شاه و در یک خانه دیده گفت نه سلطان فرمود که تراهیچ بران داشت که اختیار خود بکسی وا دهی که از تو بقوت پرتر است آنگاه مجد الدوله را با پسر و نواب بند کرده بغزنین فرستاد و مکتوبی بقادر خلیفه ارسال نمود در ان نامه تظلم کرده که ما بری تو یم و مجد الدوله را گرفتیم و در سرای او بچاه زن آدا دیافتیم از انجمله سی و کسری مادر و فرزند شده بود و ندانم ذوی سوال کردیم بکدام مذهب نگاه میداشتی در جواب گفت که عادت اسلاف با چنین بوده و چیزی از باطنیان که ملازم او بودند بدار کردیم و معترفه که در رسی اقامت داشتند همه را کو چانید بخراسان فرستادیم گویند که در کتب خانهٔ مجد الدوله کتب بسیار بود انچه مشتمل بود بر سخنان حکما و اهل اعتزال بموجب فرمان سوخته گشت و باقی را بخراسان بردند و سلطان پسر خود مسعود را در ری گذاشته خود بغزنین معاودت نمود چنانچه سابقا مذکور شد ذکر حکومت سلطان الدوله بن بهاء الدوله چون بهاء الدوله در اصفهان وفات یافت سلطان الدوله قائم مقام او شده از اصفهان بشیراز رفت و برادر خود جلال الدوله را ببصره فرستاد و برادر دیگر ابو الفوارس را بکرمان روان کرد چون ابو الفوارس در کرمان متمکن گشت جمعی از دیالمه او را بران داشتند که با برادر یاغی شده و لشکری فراهم آورده روی بشیراز نهاد و چون سلطان الدوله در فارس نبود او بآسانی بر آن دیار استیلا یافت و سلطان الدوله بکیفیت حادثه مطلع شده سپاهی جمع آورده روی ببرادر نهاد و ابو الفوارس از شیراز بیرون آمده با سلطان الدوله محاربه نمود و منهزم بکرمان معاودت کرده سلطان الدوله از عقب او بآن جانب نهضت فرموده ابو الفوارس کرمان گذاشته متوجه خراسان شد و چون بین الدوله محمود پیوست محمود در اعزاز و اکرام او مبالغه نمود و در مجلسی که با دو شاهزادگان نشسته بود خطاب ابو شمس المعالی قابوس ابن دشمگیر مقدم منتبذ بود این معنی بر دل اگران آمده هم در ان مجلس بزبان آورد که پدران او خدمت آبا و اجداد من نموده و مراوش از ین سخن آن بود که عماد الدوله و برادرانش در زمان سابق ملازمت مرداویج بن زیاد گم قابوس قیام می نموده اند سلطان محمود گفت او بر تو مست تقدیم داده که آبا و اجداد تو بقهر شمشیر مملکت گرفته اند و غرض سلطان از ین سخن تعریف خود بود که بحاربه از سلمانیان ملک انتزاع نموده بود فی الجمله بین الدوله محمود و برادر اتفاقات بر حال ابو الفوارس افتکنده بعد از اندک مدتی ابو سعید طائی را که در سلک امراء عظام انتظام داشت با سپاه با نبوه همراه او بجانب عراق فرستاد و بخت ایشان یکبار کی نکبت آن ولایت منضبط نمودند و از انجا بجانب فارس متوجه گشته شیراز را نیز بگرفت و درین اوقات سلطان الدوله در بغداد دلبود ابو الفوارس در رعایت ابو سعید طائی اهمال و اهمال ورزیده و او آزرده خاطر باز گشت و در مجلس سلطان از ابو الفوارس شکایت کرد و بعد از معاودت ابو سعید طائی سلطان الدوله از بغداد بیرون آمد و بر سست شیراز لشکر کشید و ابو الفوارس فارس را گذاشته بکرمان رفت و سلطان الدوله لشکری از عقب او ارسال کرده ابو الفوارس چون بسلطان محمود پناه آشتی نگذاشته بود عازم همدان شده بشمس الدوله بن فخر الدوله پیوست و از انجا بمطامیع رفت و مهذب الدوله صاحب مطامیع در اکرام و احترام او نهایت مبالغه بجای آورد و تحفهای لائق پیش کش کرد و درین اثنا جلال الدوله برادر ابو الفوارس از بصره جماعهای قیمتی و اسپان تازی و نقره فراوان پیش او فرستاد و پیغام داد که اگر بدین صوب تشریف آورده شود بمراسم بندگی قیام نموده آید و مقارن اینحال رسل سیمان برادران متردد شده قرار بر آن دادند که سلطان الدوله بدستور پیشتر کرمان را بابو الفوارس گذارد و او نیز بعهدین مخالفت برادر جایز ندارد و در سنه تسع و اربعمائة باردیگر ابو الفوارس در کرمان حاکم شده و در سنه احدی عشر و اربعمائة اکثر لشکر عراق بتدبیر ابو علی حسن بن

بهاء الدوله که اورا شرف الدوله گویند میل کردند و نواب سلطان الدوله با او گفتند که ابو علی را میباید گرفت و الا فتنه حادث شود و سلطان الدوله قصد گرفتن او کرد اما میسر نشد و چون جمهور لشکریان بخدمت شرف الدوله پیوستند سلطان الدوله مستشعر گشته بواسط رفت و میان برادران نزاع قائم شده آخر الامر قرار بران دادند که بموجب این سهلان را وزارت نفرمایند و شرف الدوله بنیابت برادر در عراق عرب با مارت قیام نماید و سلطان الدوله در فارس و اهواز مقیم باشد و بر بن اقرار سلطان الدوله از واسط باهواز رفت و چون بپیشتر رفت منصب وزارت بابن سهلان تفویض نمود و شرف الدوله ازین صورت متوحش گشته چند مقرر بران شده بود که او را در امور مملکت مدخل ندهند و سلطان الدوله لشکری مترتب ساخته صحوب ابن سهلان گردانیدند تا شرف الدوله را از عراق عرب بیرون کنند و شرف الدوله بقدر بیست سپاهی حج آورده باستقبال او روان شده و بعد از محاربهٔ ابن سهلان منهزم شده بناه بقلعه واسط برد و شرف الدوله او را محاصره کرده قحطی عظیم در حصار روی نمود و آن عسرت بمرتبه رسید که از سگ و گربه نشان نماند و چون مهم بر اهل واسط دار گشت ابن سهلان بعهد و بیمان شرف دست بوس شرف الدوله حاصل کرده در دهم محرم سنه احدی عشر و اربعمائة شرف الدوله ملقب بشاهنشاه گشت و نام سلطان الدوله از خطبه بیفکندند و در سنه اثنی عشر برادرش جلال الدوله که حاکم بصره بود با او در مقام موافقت کرده باتفاق ابن سهلان را سیل کشیده و ازین قضیه آثار ضعف و انکسار بوجوه و حالات سلطان الدوله ظاهر شد و ترکانی که در اهواز بودند با توابع سلطان الدوله جنگ کردند و دست بغارت اموال و استعمال ایشان بر آوردند و ذکر حکومت ابو علی شرف الدوله ابن بهاء الدوله و در ابتدا سنه اثنی عشر و اربعمائة در بغداد خطبه بنام شرف الدوله خوانده برادرش را سلطان المعظم نام نهادند و چون خبر این عزیمت بسلطان الدوله رسید بغایت فرحان گشت چه ازو بسے نوبهی عظیم داشت و پسر خود ابو کالنجار را با اهواز فرستاده و در سنه ثلاث عشر و اربعمائة میان سلطان الدوله و شرف الدوله مصالحه واقع شد و قرار بر آنکه عراق عرب متعلق بشرف الدوله باشد و فارس و کرمان بسلطان الدوله و سوگند خوردند که بهیچکس قصد ولایت یکدیگر نکنند و در سنه خمس عشر سلطان الدوله و شیراز در گذشت و ابو کالنجار در اهواز بود و ابن مکرم از شیراز بسر عان بطلب او فرستاده و ترکان که در فارس اقامت داشتند مکتوبی بکرمان فرستاده ابو الفوارس را طلب داشتند ابو الفوارس از کرمان بیرون آمده و پیش از وصول ابو کالنجار بشیراز رسید و ابن مکرم را گرفت و ابو القاسم پسر ابن مکرم که در خدمت ابو کالنجار بود او را بفتن شیراز ترغیب و تحریص نمود ابو کالنجار از اهواز و خوزستان لشکری سنگین ترتیب کرده متوجه فارس شد و ابو الفوارس چون تاب مقاومت او ندانست بجانب کرمان سعادت نمود ذکر حکومت ابو کالنجار بن سلطان الدوله بن بهاء الدوله چون شمس ابو الفوارس بجانب کرمان توجه نمود ابو کالنجار بشیراز در آمد و سلطنت بروی قرار گرفت و دیالمه متفرق بودند و فرقه شدند بعضی گفتند که ابو الفوارس را از کرمان بیرون باید کرد و بر ثبی کلمة الصلح خیر بزبان می آوردند و در بن اثنا لشکریان شعب کرده مرسومات طلب داشتند و در خزانه نقدی موجود نبود و ابو کالنجار بنا چار بعضی از ضبط دوارانی سپاه عاجز آمد لاجرم از شیراز بیرون آمده خنبوجان رفت و بواسطهٔ حرارت هوا اکثر لشکریان او در انجا بیمار شدند و او ازانجا بشعب بوان رفت و طائفه از دیالمه که در شیراز بودند سرے با بو الفوارس فرستاده پیغام داد ند که شهر تحالیست و خدمتش بار دیگر بشکر بجانب کیشده و دیالمه شهر را بتسلیم او کردند و ابو الفوارس بعد اندا ستیلا بر شیراز متوجه شعب بوان شد و چون بدان حدود رسید مصلحان در میان آمده گفتند مصلاح در آنست که شیراز و کرمان از ابو الفوارس باشد و ابو کالنجار بحکومت اهواز قناعت کند و ابو الفوارس بشیراز مراجعت نموده ابو کالنجار بارجان رفت و زر ابو الفوارس مردم را بشباشه مصادره کرد و جمعی که بطلب او فرستاده بود ند از حرکت خویش پشیمان گشتند و برطی از امیشان گریخته با بو کالنجار پیوستند و باز میان عم و برادر زاده نزاع و منازعت بپیدا آمد ابو کالنجار روی بفارس نهاد و ابو الفوارس لشکر مرتب ساخته باستقبال او از شهر بیرون رفت و بعد از حرب بسیار انهزام یافت و بطرف وارابجرد شتافت و ابو کالنجار بر تخت فارس متمکن شد و باقی حالات او عنقریب سر فرده کلک بیان خواهد شمار الله وحده العزیزه ذکر حکومت جلال الدوله بن بهاء الدوله در ربیع الاول سنه ست عشر و اربعمائة شرف الدوله بسرای آخرت تشریف فرمود و مدت عمرش بست و سه سال و سه ماه بود و ایام حکومتش پنج سال و پنج روز و در همین وفات او برادرش ابو طاهر جلال الدوله در بصره بود و بعد از وی نام جلال الدوله ردیف نام خلیفه گردانیدند و بطلب او مسرعان فرستادند و خدمتش در برکت بجانب دار السلام چند روز تعلل نمود تا نام او از خطبه بیفکندند و جلال الدوله از خیال ظفر یافت و متوجه بغداد شد و چون بدان حدود رسید طائفه از سپاه خلیفه بمبالغت پیش آمدند و او متمنع نمیشد و کار بحرب سرایت کرد بعضی ز خزائن جلال الدوله بتاراج رفت و او بالضروره مراجعت نموده بصیره شتافت و در سنه سبع عشر و اربعمائة از آنجا بر بغداد و سلط شده مصادره و مواخذه رعایا مشغول گشتند و میان ایشان و عامهٔ مماربات واقع شده ترکان غالب آمدند و بسیاری از متمولان را غارت کردند و در روب و اسواق بغداد را بسوختند و با وجود غلبه جندیان نتوانستند

اگر کرا و اعراب نواحی دار السلام قصد شهر کنند ایشان مانع نتوانند آمد بطلب جلال الدوله فرستادند و در جمادی الاول سنه ثمان عشر باز دیگر وارد بغداد و خلیفه بنام او خواندند و در رمضان سال مذکور جلال الدوله از بصره ببغداد شتافت و بدار الخلافه رفته زمین خدمت بوسید و خلیفه در احترام و مبالغه تمام فرموده و بعد از ان جلال الدوله در سرای امارت نزول کرده فرمود تا بدر دار الامارت نیج نوبت زدند و خلیفه او را اذان حرکت منع فرمود و جلال الدوله از غضب ترک آن معنی داد و خلیفه ناچار بمصلحت ملک اذان منع پشیمان شده رخصت ارزانی داشت که بدر سرای او نیج نوبت زدند و در سنه تسع عشر و اربعمائة اتراک باجلال الدوله شغب بسیار کردند و از ابو علی بن مالو لاکه وزیر او بود ملوفات و مرسومات طلبیدند و خانه او را بغارت دادند جلال الدوله را در قصر محصور داشتند و خلیفه واسطه شده و جلال الدوله فرش و شیاب خود فرو خته بایشان داد تا تسکین یافتند و در ین سال میان اتراک و دیالمه دیصور نزاع واقع شده و ملک عزیز ابو منصور بن جلال الدوله جانب تراکان گرفته دیلمیان بایله رفتند و مخالف بین الفریقین امتداد یافت و ابو کالنجار که دران آوان در اهواز بود فرصت غنیمت شمرده لشکری فرستاد تا بصره را بگرفتند و از انجا قصد واسط کردند چون بدانجا رسیدند جمعی از اتباع جلال الدوله که دران بلده یافتند غارت کردند و جلال الدوله خواست که دفع ایشان متوجه واسط گردد لشکریان با و موافقت ننمودند و از وی مرسوم طلبیدند و چون مالی نداشت معاودة آغاز نهاد و ازین سبب مردم بغداد از وی منفر و آزرده خاطر گشتند ذکر قوام الدوله ابو الفوارس بن بهاء الدوله و تتمهٔ احوال ابو کالنجار و جلال الدوله و نهایت امور ایشان اکثر حالات ابو الفوارس در ضمن حکایات برادرانش مسطور گشت و او در سنه تسع عشر و اربعمائة لشکر سنگین جمع آورده متوجه فارس شد و در راه یک اجل رسیده عازم ولایت دیگر گشته اراده اعیان کرمان ابو کالنجار را از اهواز طلب داشتند و او بی استعمال سیف و سنان در فارس و کرمان حاکم مطلق السنان گشت و خلائق از ظلم ابو الفوارس رهائی یافتند ابو الفوارس چون شراب خوردی اصحاب و ندما و مجلس خود را بفرستادی نوبتی در سرستی فرمان داد که وزیر را دو دست تازیانه زدند و چون هشیار شد بطلاق سوگند داد که با کس نگوید فی الجمله چون ابو کالنجار در حکومت مستقل گشت سپاهی در هم کشیده روی باو سط نهاد و جلال الدوله از بغداد نیز با لشکری تمام ببرون آمد و درین اثنا خبر با بو کالنجار رسید که سلطان محمود ری را گرفته و ببغداد استخلاص سائر ولایات عراق است و او رسولی بجلال الدوله فرستاده پیغام داد که اگر ما پیش ازین با یکدیگر منازعتی بود اکنون که بیگانه مملکت آمد ینا سب چنان ننماید که ترک آن نزاع داده با تفاق خصم را از ملک موروث ببرون کنیم جلال الدوله اتفاقات بدین سخن نکرد و لشکر با هواز گشیده آن ولایت را غارت کردو از دار الامارة مال بسیار بدست او افتاد و در آخر ربیع الاول سنه احدی و عشرین و اربعمائة هر دو لشکر بهم رسیده سه شبانروز بیکدیگر جنگ کردند و ابو کالنجار انهزام یافته دو هزار مرد از لشکر او کشته شدند و ابو کالنجار به بیرین حالی متوجه اهواز شد و جلال الدوله بعد از فتح بواسط رفته ضبط آن دیار کرده ببغداد شتافت و در سنه اثنی و عشرین و اربعمائة القادر باللهٔ وفات یافته القائم بامر الله بجای او خلیفه شد و بار دیگر اتراک آغاز کرده سرای وزیر جلال الدوله را غارت کردند و او از دار السلام ببرون آمده بعسکر یرفت و در بغداد خطبه بنام ابو کالنجار خواندند و او را از اهواز طلب نمودند و عادل بن یافته ابو کالنجار را از رفتن به بغداد مانع آمد و چون بغداد و میان او مایوس شدند باز خطبه بنام جلال الدوله خواندند و بعضی اتراک پیش او رفته عذر خواهی نمودند و او را ببغداد باز آوردند و در سنه ست و عشرین و اربعمائة خلافت و سلطنت در بغداد ضعیف شد و عیارات سر بر آورده و اکراد و اعراب تا نزدیک دار السلام آمده تاراج و غارت میکردند خلیفه راقوت منع نبود نه پادشاه را تسلط میاران بمرتبه رسید که در روز سر ا بار افروگرفته آتش نهب و تاراج می افروختند و در سنه سبع و عشرین اتراک بغداد ببرون آمدند و خواستند که جلال الدوله را از دار السلام اخراج نمایند و هم بر بسرایت کردو در سنه ثمان و ثلثین و اربعمائة سر دار ترکان کشته شده ازین جهت ضعیف بر ضعف حال مخالفان جلال الدوله پدید آمد و هم دراین سال میان جلال الدوله و ابو کالنجار مصالحه واقع شد و سوگند یاد کردند که خلاف یکدیگر نکنند و قائم خلیفه از برای ابو کالنجار خلعت فرستاد و در سنه تسع و عشرین جلال الدوله را بملک الملوک ملقب گردانیدند و او در اول ازقبول این لقب امتناع نمود اما چون فقها بر تجویز آن فتوی دادند راضی شد و در سنه ثلاثین و اربعمائة در روز بست و سوم کانون الآخر و ببغداد برفی بارید که یک وجب بزمین نشست و آب دجله ثلثی روز یخ بست و در سنه احدی و ثلاثین باز میان اتراک بغداد و جلال الدوله منازعتی دست داد و جلال الدوله از جانب شرقی بجانب غربی کوچ کرده و باطراف فرستاده لشکر را طلب داشت و ترکان بزخیر قصدی از اهل شهر مال میستاندند و در سنه اربع و ثلاثین و اربعمائة ابراسیم ینال سلجوقی ببغداد آمده و همدان را بگرفت و بعد ازدی طغرل بک در ری نزول فرموده و در شعبان سنه خمس و ثلاثین جلال الدوله ابو طاهر ابن بهاء الدوله بعهد الدوله بعلتی که در جایگرش پدید آمد وفات یافت و ولادت او در سنه ثلاث و ثلاثین و ثلثمائة اتفاق افتاده بود و مادرش در ببغداد شانزده سال و یازده ماه استداد یافت و او را هم در سرای خود دفن کردند و هر کس که سیرت جلال الدوله معلوم کرده باشد از تخصص و تعین او سبب قلت لشکر و نواب بروی و دوام ملک او تا بدین مدت بیقین شناسد که شقاوت و سعادت بلکه در مجموع امور اراده حق تعالی رجل دارد و بس قولی الملک من تشاء و تنزع الملک ممن تشاء و چون او وفات یافت مقربان و خواص وی از بیم ترکان بدار الخلافه رفتند و خلیفه کسان فرستاده تا منازل ایشان را از نهب و تاراج

نگاه داشتند و در اینحال بسر برگزیش ابو منصور بن واسطه ابو یعقوب از اعیان بغداد رسولی بدان صوب فرستاده التماس انقیاد کردند و بنی الاشیان بجانب ابو کالنجار مائل شده اورا استمالت و دلداری دادند و ملک عزیز ابو منصور پیش از وصول ایلچی بغداد او را واسطه متوجه آنجانب شده بود و چون بدو منزلی دارالسلام رسید بواسطه عذر لشکریان امارت اورا عهده تعویق افتاد و رسل و رسائل میان بغداد و یان و ابو کالنجار متواتر شده و در رمضان سنه ست و ثلاثین و اربعمائة امارت عراق عرب بروی قرار یافت و در سنه سبع و ثلاثین و اربعمائة والی اصفهان از طغرل بیک خراج برخود گرفت و در سنه تسع و ثلاثین میان ابو کالنجار و سلطان رکن الدین طغرل بیک صلح واقع شد و طغرل بیک با برادر خود نیال نوشت که اینجا از بلاد دیالمه گرفته است نگاه دارد و دیگر تعرض نرساند که ما باینان آشتی کردیم و طغرل بیک دختر ابو کالنجار را در حبالهٔ نکاح آورده بپسر ابو کالنجار رمزبان بن سلطان الدوله بن بهاء الدوله بن عضد الدوله در آمد و کرمان از خاندان دیالمه منتزع گشت و بسبب موت او بعد از اراده باری سبحانه و تعالی آنکه در نواحی کرمان روزی بشکار رفت و چند جرّاره کباب کرده تناول فرمود و در حلق او خشونتی پیدا گشته مجموم شد و بعد از چند روز جهان ناپایدار را وداع فرمود در زمان حیاتش چهل سال و کسری بود و مدت امارتش در بغداد بعد از فوت جلال الدوله ابو جعفر سال و سه ماه و در روز رحلت او اتراک در اره و بلوه بودند و دست بغارت خزائن و اسلحه و دواب برآورده و در پیش ابو منصور فولاد ستون نخجیر کنان و وزیر رفت و ترکمان متوجه منزل وزیر گشتند تا دستبردی نمایند و دیالمه مجتمع شده بپای ثبات فشرده از اتراک مایوس مراجعت نمودند و ایشان کوچ کرده عازم شیراز شدند و ابو منصور در فارس قائم مقام پدر گشت و ذکر حکومت خسرو بن فیروز بن ابو کالنجار مرزبان بن سلطان الدوله ابن بهاء الدوله چون خبر وفات ابو کالنجار بفرزند رسید پسرش خسرو فیروز امراء را جمع آورده با او بیعت کرده سوگند خورند و او ملک رحیم ملقب گشت و ملک رحیم لشکری مصحوب برادر خود ابو سعید کرده او را بتسخیر فارس فرستاده تا آن دیار را از دست ابو منصور فولاد ستون که هم برادر او بود انتزاع نماید و ابو سعید بموجب فرموده متوجه فارس گشته شیراز را بگرفت و در بین سال ملک رحیم بخوزستان رفت و از انجا بجانب شیراز نهضت فرمود و چون نزدیک شهر رسید بعضی از ترکمان شیرازی و طالقانی از دیالمه سیل بخدمت برادرش ستون کرده و ظاهراً صلح بود کردند و ملک رحیم متوهم شده با بغداد یان بطرف اهواز معاودت نمود و جمعی کثیر از طلل رایت فولاد ستون مجتمع شده شیراز را بگرفت و بجانب اهواز توجه نمود که ملک رحیم براه عمر رفت و ابو منصور فولاد ستون از عقب برادر شتافته در وادی نمک هر دو گروه بیکدیگر رسیدند و در روز جنگ بعضی از لشکریان ملک رحیم با او ملحق گردیده پیش ابو منصور فرستاده و ملک رحیم بالقیه لشکر و برادران ابو طاهر و ابو سعید نهزم شده تا واسط و بسیج مکان مقام نکرده و بعد از این واقعه نیز میان ملک رحیم و برادرش ابو منصور محاربات واقع شده گاهی ملک رحیم غالب و گاهی مغلوب بیگشت و سنتیج و اربعین و اربعمائة ملک رحیم لشکر بشیراز کشیده در اهواز میان برادرش ابو منصور که بمساعدت طغرل بیک سلجوقی شیراز را گرفته بود و در آن ولایت خطبه بنام طغرل بیک خوانده چون از توجه ملک رحیم خبر یافت شیراز را گذاشته بجانب فیروز آباد عنان برتافت و ملک رحیم و ملک فارس راضبط نموده بواسطه مراجعت کرد و در خلال این احوال میان قایم خلیفه و طغرل بیک رسل و رسائل متردد شده بساط مصادقت تمهید یافت و خلیفه فرمود تا نام طغرل را در خطبه مقدم بر ذکر ملک رحیم ذکر کردند و طغرل بیک هدایا بپیش خلیفه فرستاده مرسوم شد که هیچ احدی از عساکر ایران بدیار ما نیاید و بر رعایا یک من کاه نقصان نکند و خلیفه اجازت داده طغرل بیک بجانب بغداد برخاسته و چون ملک رحیم خبر توجه طغرل شنید پیش از وصول او بدار السلام رفت و طغرل بیک بنواحی بغداد رسیده طالقانی از راه مخالفت خود را بدار الخلافه فرستاده مرسوم خدمت که مقصود من تقلیل عدد خلافت ست میدانید که همچکس از بهای خود حرکت نکند مرا با کسی خصومت و نزاعی نیست و در بیست و پنجم رمضان طغرل بغداد رفت و رئیس الرؤسا و سادات و اعیان صاحب اختیار ری در ان ملاقات بنوبت پیش او رفت و طغرل مراسم تعظیم بجای آورده و بپرسش کرم نمود و در روز اول ترکمانان سود او معامله برخاسته پسندیده باسوء تدبیر کار خود و دیگران را از بغداد بی گاه بیطلبید و در آنجا بالحاح و سیاقه منیره و افتخاص زبان ترکی نهم شیکرد و فهم آن بیخ شد که آنکشف استقامة نمود و طالقه از عوام صحیح شد ند آن ترک را بسیار زدند و سایر مردم تصور کردند که سایر ترکمانرا کرده و سپاه ملک رحیم بر سیکنده و چون ایشان باذن طغرل بیک راضی نبودند بر حالة ترکمانی یافتند بگرفتند و اگر ملک رحیم و در آخر روز لشکر خود را اجازت محاربه سید و از ترکمانری نمیگذاشتند و بنا بر آنکه خلیفه در محبت و تعظیم طغرل بیک مبالغه تمام داشت ملک رحیم بدار الخلافه رفته از دست خویش و ملازمان کرده اهل بغداد با طغرل بیک در مقام محاربه آمدند الا اهل کرخ و فتنه عظیم حادث شد از هر طرف خلقی کثیر بقتل رسیدند و عاقبت بغداد یان منهزم شده ترکمانان دست بغارت و تاراج برآورده و طغرل بیک و اعیان دولت او این فتنه را از یکسو ملک رحیم سید الستند و ترکمه بسیاری از اهل بغداد را اسیر کرده در محلات بیرون شهر آتش نهب زدند و در تحیق و در سلیمیا اگر فته و بسلبهای رئیس الرؤسا رسیده از غرائی و رقه مهل نگذاشتند و هر که بمالفت پیش می آمد بیکشتند تا بتربت خلفا رسیدند و از انجا مال بحساب بیرون آمد و ذکر مردم تصور آنکه ترا کمه رعایت خلفا را نموده بقدم بی ادبی پیش تخت آمدند پناه بانجا برده بودند و باقی اهل شهر تسان و لرزان گشتند و طغرل بیک کسان پیش خلیفه فرستاده پیغام داد که اگر ملک رحیم بحضور آید معلوم ما گردد که او در این فتنه دخلی نداشته و اگر نیاید همچکس را شک نماند که نتیجه این وحشت از پیش او بوده و مصحوب فرستادگان امان

ایشان نیز جهت ملک رحیم و اصحاب او ارسال نمود و قایم خلیفه طائفه را همراه ملک رحیم ساخته پیش طغرل بک روان گردو عذر خواهی فرمود که ملک رحیم و خواص و نواب او چون ندرانند اما چون اکثر جماعت باو روی طغرل بنهادند ترک کامران نخست رسل خلیفه را غارت کردند ملک رحیم را یا اتباع بگرفتند و بموجب فرموده محبوس ساختند و خلیفه پیش سلطان رکنی عرضداشته بر آن قضایا را انکار نمود و گفت این قوم بسخن من آمدند و من بر قول تو اعتماد کردم و اگر ایشان را مسیگو ارسی فهما و الا بغداد و تو گذاشته کوچ میکنم زیرا که اول تعظیم دار الخلافه بجای آوردی و حالا خلاف آن مشاهده میرود و طغرل بک در جواب گفت که ما همان اعتقاد که بخلیفه داشته ایم داریم و جماعت اتراک در این مدت بمقتضای طبیعت خود عمل نموده اند و الیشان تا گوشمالی نیابند به صلاح نیایند و بعد از آن طغرل بک اموال متجمده اتراک که در بغداد و لیو نهند میگرفت و اقطاعات ایشان باز بست و از ملک رحیم و متابعان او مال فراوان بستاند و ملک رحیم را در قلعه از قلاع باز داشت تا وفات یافت و چون اکه در سولو بغداد مستغرق شده و در غارت و تاراج مبالغه مینمودند تا بجدی که گاوی در بغداد به پنج قیراط میفروختند و دراز گوش بسه قراط و مجموع اعمال و مضافات دار السلام خراب شد الا کرخ که مردم آن بقعه بحهة قرمتی که بترکمانان نکرده بودند بعنایات سلاجقه مخصوص گشتند ذکر سلطنت ابو منصور قولا دستون که سلطنت و پادشاهی بروی ختم شد بعد از گرفتار شدن ملک رحیم ابو منصور و ابو سعید پسران عز الملوک ابو کالنجار مرزبان بن سلطان الدولة بن بهاء الدولة بن عضد الدولة با یکدیگر مخالفت کردند و میان الیشان محاربات واقع شد و آخر الامر ابو سعید بند کرده شد حکومت فارس بر ابو منصور قرار گرفت و مادر ابو منصور را بر آن داشت تا صاحب عادل که وزیر پدرش بود هلاک ساخت و فضل بن حسن که سپه سالار صاحب بود در میان ارباب توایخ بفضلویه اشتهار دارد بر ابو منصور خروج کرد و او را گرفته بقلعه اژدقلع محبوس کرد تا وفات یافت و در سنه ثمان و اربعین و اربعمائة بر مملکت فارس مستولی شده و چون ملک قاورد سلجوقی از کرمان متوجه فارس گشته فضلویه گریخته بخدمت الب ارسلان شتافته و از ولیان او مملکت فارس را بمطالبه گرفته معاودت نموده چون در آن ولایت مستقل گشت اظهار عصیان نمود و خواجه نظام الملک بموجب فرموده لشکر بسر فضلویه برد و او را العیاذ از محاربه باسیر گرفته و بقلعه اصطخر فرستاد و در آنجا محبوس بود تا وفات یافت ذکر ابو علی کخسرو بن عز الملوک ابو کالنجار ابو علی بخدمت سلطان الب ارسلان رفت و سلطان نو نهاد جان را باقطاع باو داد و هر گاه که او پیش سلطان آمدی سلطان او را احترام نموده بر پهلوی خود نشاندی و جمیع حال سلجوق کخسرو را عزیز داشتند و او بعد از برادران قریب چهل سال زندگانی یافت تا در سنه سبع و ثمانین و اربعمائة بجوار رحمت ملک غفور پیوست و بعد از وی از ان طبقه بجز نام نماند و تلک الایام نداولها بین الناس و ما یعقلها الا العالمون باری سبحانه و تعالی دست تصاریف زمان از دامن حشمت بجناب مملکت پناهی کوتاه خداوند گاری مقرب حضرت سلطانی مزوده ولت خاقانی ماو امن آخر زمان باز دارد و او را به نیل مساعی و مطالب دنیوی و اخروی برساند و در اولی نیز جمیل و در آخرت بثواب جزیل منوط امثال و اقران گرداناد و بعزت بنیه البنیه و حرمة و عترته و ذریته ذکر طبقهٔ اولاد اسمعیل بن امام جعفر الصادق علیه السلام که در مغرب و ممالک مصر حکومت کرده اند نخستین کسی از الیشان که متصدی منصب حکومت گشت ابو القاسم محمد بن عبد الله الملقب بالمهدی بود ذکر اسماعیلیه گفته اند که مهدی که در اخبار وارد شده عبارت از دست او در سنه ست و ستین و مائتین در افریقیه بحباوت و مظاهرت ابو عبد الله صوفی خروج کرده مردم او را مهدی روایت کردند که حضرت مصطفی صلوات الله علیه فرموده که علی راس ثلاث مائة تطلع الشمس من مغربها و گفته اند که مراد از لفظ شمس که در حدیث واقع شده مهدی است و او با سه کس محارب بیکر دند سه و نظف میگفت و در حدود قیروان قلعه و رغایت حصانت و رصانت بنیاد نهاده انرا بمهدیه موسوم گردانیدند و در سنه تسع و ثلثین و مائتین اهالی بعضی از بلاد مغرب دوم از عصیان و طغیان زدند و مهدی پسر خود را بدفع الیشان نامزد فرمود و او آنجماعت را محاصره کرده مدتی دیر باز بر در شهر نشست تا قوت محصوران بانجام رسید و عاقبت بامان و کفن بیرون آمده دست در دامن آستان زدند و او را مهدی سایهٔ عاطفت و احسان بر سر حنیفان افگنده همه را از گشتن امان داد و بسوی قلیل از اموال قناعت نمود و مهدی در ایام دولت خویش باطراف و اکناف ولایت مغرب لشکر فرستاد مجموع را در حیطهٔ تصرف در آورده و خاندانهای قدیم را برانداخت و از هیبت اندلس و قیروان و طرابلس و امثال آن چون فراغت یافت پسر خویش قائم را بتسخیر دیار مصر با لشکر گران روان کرد و مقتدر عباسی مونس خادم را با سپاه جرار در برابر او فرستاده میان الیشان محاربات روی نمود و مونس دمان معارک را مسلم مردانگی بجای آورده و او را از خلافه بمظفر ملقب گشت و در بعضی از تواریخ بنظر رسیده که مونس وده نوبت با قایم حرب کرده روی بظفر نهاد و دیار مصر و سعید علویه را استخلاص گردانید و چون مدت بست و پنج سال از خلافت مهدی بگذشت و حصار مهدیه روی بعالم آخرت آورد و گویند که عباسیه بر نسب مهدی طعن کرده مخترعی نوشتند که امر فرمایند تا خطبا آنرا بر منابر بخوانند و وزیر مقتدر گفت که اگر شما چنین کنید علویان نیز نسبت به عباسیان زبان قدح دراز کرده دران باب مخترعی بنویسند و امر کنند تا خلیفه بر نوس منابر مغرب بخوانند و هیچ یک از شما و طائفه شما و میان

امت قدر وقیمت نماند لاجرم مقتدر از سر آن قضیه در گذشت وزمان حیات مهدی شصت و دو سال بود تفصیل خروج مهدی وکیفیت مذهب اسمعیلیه در تواریخ مشهور بسطور است درین مقام تکرار احتیاج نیفتاد وذکر خلافت القائم بامر الله پدر ش مهدی در ایام خلافت خواش از مردم مغرب در بیعت او ستاده بود وچون مهدی وفات یافت قائم بخلافت نشست ودر سنه شش وعشرین وثلثمائة اهل صقلیه از طاعت او سر باز زدند بسبب آنکه گماشته او سالم ابن راشد رعایا را سرکوفته وزبون میداشت وچون سالم امارات عصیان از مردم صقلیه مشاهده کرد شمه از این معنی بعرض قایم رسانیدند وقایم خلیل ابن اسحق را با طائفه از معتمدین بمدد فرستاده اهالی صقلیه بسمع خلیل رسانیدند که موجب عصیان ما حیف ولتعدی سالم است وبس وخلیل این معنی را بعرض پایه سریر خلافت میرسانیده قائم سالم را عزل کرده دیگری را بجای او نصب فرمود از کلیات ووقایع زمان قایم یکی آنکه ابو یزید نامی که بتعلیم صبیان اشتغال داشت بروی خروج کرد وجمعی کثیر وجمی غفیر در رکاب او مجتمع گشتند ودر مذهب او عقود صفع نبود چنانچه آورده اند که دران هنگام که ابو یزید بقیروان بعد از محاصره استیلا یافت حکم قتل وغارت فرمود ومشایخ و سادات واعیان واشراف از شهر بیرون آمدند وزبان بشفاعت کشادند ابو یزید بعد از اهمال ومماطله گفت قیروان از بیت المقدس شریفتر نیست آن شهر را قتل ونهب خراب شده اگر یکقیروان نیز خراب یابد هیچ باک نباشد گویند که میان او وقائم محاربات دست داده آخر الامر قایم از وی منهزم گشت وابو یزید قائم را تعاقب نمود ودر مهدیه قایم محصور گشت واسمعیلیه ابو یزید را دجال نام کرده حدیثی روایت کردند مضمون آنکه دجال بر مهدی یا قایم خروج کند ودر حین محاصره قایم مریض گشت درگذشت ولسپرش المنصور بالله بجای او نشست مدت خلافت قایم دوازده سال وهفت ماه بود ذکر خلافت المنصور بالله چون قائم از پای در آمد اشراف عصار مهدیه بر منصور بیعت کردند وابو بنایات شجاع ومردانه وعاقل وفرزانه بود چون در حین وفات پدر ش ابو یزید خارجی با لشکر سنگین بر در عصار بود ومرگ قائم را پنهان داشت وبحسن تدبیر وکمال دلاوری او ابو یزید از ظاهر مهدیه کوچ کرده گریزان شد ومنصور او را تعاقب نموده بجائی رسید که از صعوبت مسالک دیگر نتوانست رفت وابو یزید بگریوه یفرن تاییلا وسودان فرود آمد واین خبر مسموع منصور گشته جمیع از اهل جلادت را بدفع شرارت او نامزد کرد وایشان بموجب فرموده از عقب ابو یزید شتافتند وبعد از کشش وکوشش او را دستگیر کرده نزد منصور آوردند از موقف خلافت حکم صادر شد که ابو یزید را در قفس آهنین به احمدوه نزد قرین دمشقیین گردانیدند وبعد از چند گاهی نابر فرمان ابو یزید را پوست کنده واحشا پر از کاه ساخته گرد تمامت ولایات برآورند وفتح نامها باطراف ولایات اسلام فرستاده اعمال نامالیست ادا باز نمودند ومنصور در ایام دولت خویش حسن ابن علی ابن ابی الحسین کلبی را که یکی از علماء رملت بود وبدیار دوده ش آراسته بود بحکومت مسیله فرستاده وحبت حسن بحاش حسن محبت او در دلها قرار گرفته بانضباط ورایا امور مشغول گشت ودر خلال این احوال رومیان متوجه محاربه او گشتند وچون فتنتین متقارب شده آتش حرب زبانه بافلاک اثیر کشید وحسن منهزم گشت ومقارن اینحال فرخ غلام منصور با طائفه از شجاعان بمعاونت حسن رسیده وبا اتفاق روی بلشکر رومیان نهاده جنگ در پیوستند واهل روم شکستی فاحش یافته بقیه السیف بهزار حیلا باقیصر ملحق شدند وابو جعفر مرروذی شعری چند در تهنیت این فتح مبین انشاء کرده سرو ض منصور گردانید تجربر آنکه امید میدارم که باسم همایون قرة العین خلیفة المغرب الدین الصمد که ولیعهد است در مکه ومدینه روس سنابر وجوه دنانیر بنام ولقب آن در روج خلافت وروی برج امامت مزین وملی گردد وعافیت ایچه بر زبان ابو جعفر گذشته بود بوقوع انجامید وچون هفت سال از خلافت منصور منقضی شد عالم فانی را وداع نموده مدت حیاتش سی ونه سال بود

ذکر خلافت المعز لدین الله

الله او صاحب رای پادشاهی شجاع بود دقائق امور ملک وقوانین سلطنت نیکو دانستی وکما ینبغی مراسم حکومت وسیاست بجای آوردی ودر روزگار وفات پدرش که سلخ شوال سنه احدی واربعین وثلثمائة بود با او تجدید بیعت کردند ودر سنه سبع واربعین سنبذهٔ خود جوهر خادم را بانواع عواطف پادشاهانه اختصاص داده بالشکر گران باقصی بلاد مغرب فرستاد واو تا ساحل بحر اوقیانوس وجزائر خالدات رفته وداعی که بآن بحر منتسب بود وبدان ممالک معروف بود وصید کرده بهایه سریر خلافت میرفرستاد والمعز لدین الله در ایام حکومت خویش اسطول سه لشکر کشیده آن دیار را فاتح فرمود ووالی آن ملک را که شفعلی ابو فخر دراکه نام نهاده فرمان فرموده بود که او را امیر المومنین گویند اسیر ودستگیر کردو بعد ازین فتح لشکری عظیم بجزائر روم ارسال نموده میان سپاه او ورومیان حربهای قوی واقع شد ومنهزیه بر مخالفان غالب آمده اموال فراوان گرفته ودر خلال این احوال خبر وفات کافور اخشیدی که از قبل خلفاء عباسیه بحکومت مصر اشتغال داشت بسمع مزبور رسید وبواسطه قحط وغلا مصریان ماجز ومضطر گشته اشراف واعیان آن مملکت رسولان ونامه ها فرستاده از معز التماس نمودند که بنفس خویش حرکت فرماید یا از امراء دولت شخصی را که شایسته ریاست باشد بآنولایت فرستد وچون مزبر بن تفصید اطلاع یافت همت بر تسخیر مصر مقصور گردانیده جوهر را با معجزه وارباب سلاح وکشتیها مشحون بانواع الطرف واصناف اغذیه که بر ابانی آن مملکت صدقه کنند ارسال نموده جوهر در سنه سبع وخمسین وثلثمائة با لشکری بی پایان

بعد از قلع مفاوز و مسالک بمصر رسید و چشم اهالی آن دیار بدیدار او روشن شد و صورت جمع ایشان بصدقات المزلدین الله قرار و آرام پذیرفت و جوهر به بستان اخشیدی نزول کرده میان قسطاط و مصر و عین الشمس به بناء شهری مشغول گشته آنرا قاهره مغزیه نام نهاد و بسبب جوهر خادم مصر و اسکندریه و دیار صعیلاء و سیاطه و کره و مدینه از تصرف عباسیان بیرون رفت و دولت تشیع علویه در آمد و درین اثنا جوهر یکی از قواید آنرا با لشکری گران بجانب فلسطین فرستاد و آن قاید فلسطین را فتح فرموده عزم دمشق کرده و ببرد دمشق نیز مستولی گشته سائر ممالک شام را بگرفتند و بعضی از قرامطه که افعال ناشایسته از ایشان در وجود می آمد مثل قلع حجر اسود و غیر ذلک جوهر در مصر بسیاست رسانید و بقایای آن جماعت گریخته در ولایت شام متواری شدند و از سیاق این کلام بوضوح می پیوندد که قرامطه و رای اسمعیلیه طایفه دیگرند و عبا سیه و هوا خواهان ایشان از کمال عداوت قرامطه را داخل اسمعیلیه شمرده اند و در سنه احدی و ستین و ثلثمائة المزلدین لغزیت مصر از مغرب بهجرت فرموده او اولاد و حرم و ما را با خود همراه گردانیده و اموالی که مصحوب داشت از خزینه و بیرون بود و در بعضی از تواریخ مسطور است العهدة علی الراوی که در آن سفر با تردده هزار شتر دوده هزار زر مسکوک سفر از از سرخ و سفید میکشیدند و اعیان و اشراف مصر تا سکندریه با استقبال المزلدین شتافتند و دران سرزمین بلقا او مشرف شدند و شرح شدت فراق و تفصیل ایام اشتیاق خویش مرعوض داشتند و نیوازش و التماس اختصاص یافتند و خلیفه علوی ایشان را لدیه الدالت و احسان و لطفت و امتنان خوشدل و مسرور گردانید و چون بمحروسه منزلیه نزول فرمود با لباس عدل و انصاف چنان اشتغال نمود که مزیدی بران متصور نبود و گویند که چند صد وقی بر از زر در پیش بارگاه او نهاده بودند رخصت داده که هر روز محتاجان بیایند و هر یک بقدر حاجت از خزانه بگیرند و اکنون صنادیق بر جایست و از ان کرم نشان نمانده و چون امور ملک استقامت یافت در روز جمعه نوزدهم ربیع الآخر سنه خمس و ستین و ثلثمائة تقدیرات لقابض ارواح سپرد و نقل ست که سبب مرض او آن شد که در ایام سابق بوقتی که در حدیه بر سریر حکومت تمکن داشت رسولی از قیصر نزد او آمد و درین اوقات که بمصر اقامت داشت همان رسول بموجب فرمودهٔ پادشاه روم دران مرز بوم بمذمت مغرر سید و در خلوتے با او گفت که یاد داری که در حدیه با تو گفتم که روزے باشد که در مصر و شام بر سالت پیش من آئی رسول گفت بلی مغرگفت که بار دیگر بر سالت نزد من آئی مرا در بغداد بر سریر خلافت تمکن یابی رسول عرض کرد که اگر از سطوت و قهر خویش مرا ایمن گردانی کلمه بعرض رسانم مغز فرمود که هر چه خواهی بگوی که ایمنے رسول مرعوض داشت که دران نوبت که در بلاد مغرب بپای بوس تو رسید هم حشمت و عظمت دابهت و دلکنت تو در چشم من چنان نمود که از مهابت تو در وجودم ناچیز شد و از نور روے تو جهان چنان روشن شده بنظر آمد که واجب الوجود سے تعالی الصمد عن ذلک و اکنون از انصاف سخن من متاثر شده فی الحال محروم شد و بآن مرض درگذشت

گویند المزلدین لله منجمے بود ماهر روزے ملاحظهٔ ناچیز طالع خویش کرد و در انجا قاطعے دید و این صورت را بآبکی از ارباب نجوم در میان نهاده و دران باب مشورت فرمود منجم گفت خلیفه را چند روزے ستور باید بود تا آن نکبت در گذرد و مغز از بن سخن اعراض نمود و اعیان دولت خود را جمع آورده گفت اجل من نزدیک ست و فرزند دلبند خود را بشمای سپارم که ولی عهد من ست و او را بر شما استخلاف میکنم باید که مطیع و منقاد او باشید و گردن از مطاوعت او نپیچید و او را العزیز بالله ملقب نماده نقدیرات را بقابض ارواح سپرد مدت عمرش چهل و پنج سال بود و زمان خلافتش بیست و سه سال و پنج ماه و از برای اصلاح امور قریب بهفت ماه مرگ را پنهان داشتند و دران روز که با پیش العزیز بالله بیعت کردند قضیه ناگزیر یا و اتفاق کرد خلافت العزیز بالله چون مدت هفت ماه از واقعه پدرش المزلدین الله بگذشت خلایق مغرب و مصر با وی بیعت کردند عم او حیدر و عم پدرش ابو الفرات و هم عم جدش از جمله بیعتیان بودند و شل این قضیه مرو ے و مسعودی نبوده مگر در خلافت هارون الرشید گویند که عزیز نهایت حلیم و صبور و نیکو اخلاق بود و در روز بیعت خطبه بغایت فصیح بلیغ که بر موعظ و نصیحت لامتناهی مشتمل داشت انشاء کرد و چنانچه حصار مجلس رفیع عظیم کردند و بعد از ان بر تو التفات بر احوال مملکت انداخته تمامت دیار مغرب و شام و حجاز در وقت تصرف آورد و در زمان دولت او التیگین مولای بنی بویه از بغداد با لشکری بشام آمد و حسن ابن احمد قرمطی با او خصم شده اظهار مخالفت عزیز کردند و فتنه اش با لشکری منکاثر از مصر متوجه شام گشت و چون تقارب فئتین روی نمود چشم التیگین بر رایت منصور عزیز افتاد خوف و رعبے بر باطن او استیلا یافته از اسب پیاده شده با خضوع و خشوع تمام قدم پیش نهاده رکاب عزیز را بوسه داد و عزیز از کمال نیکو سیرتے گناه التیگین را بخشیده در باره او الطاف بر و احسان بجا آورد و بعضی از آل بویه که با سپاه همراه التیگین بودند بخلعتهای فاخره سرافراز ساخت و بعد از ان میان العزیز با بعد و عضد الدوله و بلی ابواب مکاتبات و مراسلات مفتوح گشت و دلالل این احوال هر یک با عزیز مخالفت کرده گوشمالی بسزا یافت و عزیز بعد از انکه بر دشمنان غالب آمد بصدر اجابت فرمود گویند که عزیز حکومت شام را بمنشای یهودی در ریاست مصر النصرانی تفویض کرده بود و ایشان بر اهل اسلام ظلم بسیاری کردند روزی عورتے رقعه بعزیز داد مضمون آنکه ای امیر بآن خدائی که جهود را

بنشاند و تر سایان را بعیسی عزیز کرده و مسلمانان را بواسطه قلیل گرداند نظری بر حال من افگن و بخزانین رقمه متاثر گشته رقم عزل بر صحیفه خال هر دو کشید و از نیشان مال بیشمار ستانده رو مظالم کرده و العزیز بالله بعد از بست و یک سال که بعدل و داد گذرانیده در رمضان سنه ست و ثمانین جهان فانی را وداع کرده بعالم باقی خرامید ذکر خلافت الحاکم بامر الله

ولادت او در قاهره در بیست و ششم ماه ربیع الاول سنه خمسین و ثلثمائة اتفاق افتاد و نخستین خلیفه ایست از خلفاء علویه که در مصر متولد شده اند و در زمان خلافت او شخصی بروی خروج کرد و بسبب خود را بهشام ابن عبد الملک مروان ملقب ساخت و بعد از معارضات کریمان لشکر حاکم و آنکمار جی واقع شد یکی از امراء عرب که دم از بیجیته اسمعیلیان میزد او را بسیاری مرتبت گرفته نزد فضل ابن صالح که در دولت اسمعیلیه رکن رکین بود فرستاد و فضل آن شخص را نزد حاکم روان کرد و حاکم فرمود تا کلاه سرخ بر سر خارجی نهاده و دست و پای او را بسته بر شتر ش نشاندند و حمد و نه دلیف او کرده که هر لحظه بر قفایش سیلی میزدند و مردم مصر اظهار فرح و سرور میکردند و چون خواستند که خارجی را از شتر فرود آورند مرده دانش یافتند و بعد از موت چنته و بریا و یخته مدت دولت آن خارجی دو سال بود در سنه ثمان و سبعین و ثلثمائة حاکم شب در واز های مصر نه بند بند بچیده بود و شرا ابواب گاه باغ فتوح و ارنه و بر روز خانها و کوچه ها تیر مثال غل برا فروزند و شب هر شب مردم در اسواق و سکک مردم طواف میکردند و حاکم با خواص خویش در لیالی میان عامر خلق میگشت و خلائق با و حدیث میکردند و در سنه اثنین و ثمانین و ثلثمائة حاکم رقعا هره مغربه جامع ازهر بنا کرد و هم در ین سال حکم فرمود که ببیع و شرای خمر و سائر مسکرات اقدام نمایند و اوانی ظروف خمار خانه شکسته شد و بهار یخته مصطبه و سائر مواضع فسق و فجور مطل ماند و کشادن روی دریس جنایز و غیر آن بر نسوان ممنوع شد و در بعضی از تواریخ مسطور است که چون الحاکم بامر الله ابو علی منصور ابن عزیز ابن مغزابن منصور ابن قایم ابن مهدی بر جای پدر بحکومت بنشست بر حمار سوار شدی و خود را بحسب ظاهر چنان نمودی که از خدا بتعالی خوفناک ست و بلی او که پدر و طنطنه در اسواق تردد کردی و گفتی که مانند موسی علی نبینا و علیه الصلوة و السلام که در کوه طور با خدای مناجات میکرد من نیز مناجات میکنم و در امر مروت و مردی سنگ مبالغه کردی بحدی که چون مردم از شراب خوردن منتهی نمیشدند حکم کردند تا کنز یا غمات را خراب کردند و فرمان دادند تا هیچ کس زمان موزه خود نزند تا بدینان ظلما از خانه بیرون نیایند و الفضا حکم کرد که سیه و دو لشکر را بر اسپ سوار نشوند و اگر بر حمار یا اشتر سوار شوند از کاب آهنین اجتناب نمایند و در بیرون حمام زنگی چند را قلاده کنند و در حمام با خلخال در آیند تا از مسلمانان ممتاز باشند و بعد از چندگاه الیشان را ازین تکلیفات معاف داشت و در ایام خلافت خویش فرمود تا مدارس بنا کردند و علماء و قضاة را منصوب ساخت اسباب و املاک فراوان وقف فرمود و بچنین نوبتی فرمان داد که زینت و غسل و هر چه بدان ساخته بودند و میگل ریزند و در ان روز که این حکم نافذ شد ظروف لاتعداد شکسته گشت و بموجب فرمود که حاکم تمامت سکان قلعه رو کتاب اهل صیدا گوشند که با انگه حاکم اظهار زهد و ورع کردی و در خفیه هر فسق و فجور و ظلم و قبحی که از اتباع او بخلائق رفتی باز خواست نکردی تا روزی بر صورت عورتی رقعه در دست گرفته بر مروی راست کردند فرمود تا آن رقعه را از دست آن تمثال ستاندند و چون بیان حافظ انداخت فحش و دشنام خود و آبا و اجداد و دید و ازین قضیه متاثر گشته فرمان داد تا عمارات کنند و نبسوزند و لیکن یک نصف مصر باین سبب خراب شد و یکی از عادات حاکم آن بود که رقعه با نوشتی و در روز یاد بر افتادنی مضمون بعضی رقعه آنکه حامل را چندین چیز بدهند و ممنون برخی آنکه و ارنده را چنین عقوبت کنند هرکه رقعه خود را سر بمهر نزد یکی از امیر یا بوروی امیر موجب نوشته عمل نمودی و قاضی احمد و امتحان در کتاب استظهار آورده که حاکم حبی را از مصر فرستاد تا کلی از علویان را که در مدینه اقامت داشت بقهر بگیرند و از خانه او نبیا و لقب زدن کردند که برو فضله رسول الله صلی الله علیه و سلم و آنیده او لو بگرد و بگرد بر ایبرون برند و در ان ایام که گرد و تاریکی و باد و صاعقه قوی پدید آمد و خلائق ترسیده پست و روا من توبه و انابه نمودند و حرم رسول صلوات الله و سلامه علیه گریختند و آن طوفان بسیکوته تسکین یافت علوی مدنی صورت حال با حاکم و رسیانه نمود و الی مدینه ان جماعت مصریان را گرفته سیاست فرمود بر احوال اول معاودت نمود و بعضی از تواریخ احکام حاکم بتفصیل مذکور است و ایراد آنها بموجب تطویل میشود و الحرم بعضی از امنا احتمال رفت گونیده که در ایام دولت خویش خوا هر خود را بامیر الجیوش مسلم گرداند خواست که الیشان را از میانه برگیرد و امیر الجیوش ص از میخال اطلاع یافت حبسی را بران داشت که در اوان اشتغال آمدند و حاکم هر سحر بر دراز گوشی سوار و بشهر و بطواف کوی که در حوالی مصر بود رفتی و او فرن خوم نانیکو سیدانست و پیوسته میگفتی که اگر در فلان شب آسیبی بمن نرسد عمر من باز هشتاد سال بگذرد و چون شب و عده رسید و حاکم خواست که بدستور معهود بطواف رود مادرش تضرع بسیار کرده التماس نمود که آنشب بسیج نخی حرکت نکند و حاکم بخلاف فرمان مادر عمل نموده و بعد از ان اضطراب آغاز نهاده و با مداد گفت که امروز سائی گزاری که بیرون رود مرجع از میان مردم بیرون میکند بالجمله در قصر خلافت بیرون رفته چون بموضع معهود رسید طائفه که در کمین بودند بهمراه او کفایت کردند جنبه اش را نزد خواهرش بهمدفتر خلافت برفن وی بپرداخت و همچکس را زایمان ملک براین سر واقف نشد مگر دو زیر مقدمه قاضی مصر فضیه حاکم آشکارا کرد گفت که حاکم منقطع گشت و او بجزایر اندیزی بپیوست و بعد از نوید خلافت بپسرش میر سد مدت خلافت حاکم بست و پنج سال بود زیاده از نهصد و سی هجری از اهل زندگانی قلع کرده بود ذکر خلافت الظاهر لاعزاز دین الله چون الحاکم بامر الله

بتبتل آمده واقعه او را اشکارا کردند قاضی القضات بارکان دولت واعیان ملت زبان دعا کشاده با طناب هیبت فرو دند و او مانند جد خویش عزیز بیگو سیرت و پاکیزه سریرت بود و از فرط سیاست وکمال کیاست او فتنه ها آرام یافت ومهم دولت ودین استقامت پذیرفت وچون خلافت با و منتقل گشت در سبلهٔ حال امارت جیوش بر قاتل حاکم مقرر داشت وبعد از آنکه امیر الجیوش ایمن گشت فرمان داد تا بقصاص بدر او را بکشتند وعمهٔ خویش را از عقب امیر الجیوش کرد و در سنهٔ خمس عشر در مصر قحطی وبلای عظیم روی نمود چنانچه رطلی نان بیکدرم سیخ میدیدند و در مدت دو سال آن عسرت راه داشت و در سنهٔ عشرین وار بعمائة دیدهٔ جهان بین ظاهر بیدار المستنصر بالله ابو تمیم سعد روشن گشت و در روز ولادت شهر را آئین بسیتند و خلائق الهار مسرت و خوشدلی کرده بلعبش وطرب اشتغال نمودند و درین سال زلزلهٔ عظیم در مصر واقع افتاد چنانچه قریب بآن شد که جبال آن دیار هموار گردد و مناره و عمارات بر طرف افتاده خرابی الانهایت بآن ولایت راه یافت و درین سال حاجیان خراسان براه مصر و شام بازگشتند وظاهر آنجماعت را نجوارش وحلاطفت اختصاص داده خلع گرانمایه پوشانیدند و دران هنگام که هنوز حجاج در بلاد ابولبوندو الیجی سلطان محمود بکشگین بیش قادر خلیفه رسیده معروضداشت که سلطان میگوید که نمی دانم که حجاج چرا خلعتهای حاکم مصر را که بدین هیئت گرفته اند و قادر فرمان داد تا آن اثواب را از حاجیان ستانند و بسوختند و در سنهٔ احدی وعشرین وار بعمائة قیصر روم از ممالک خویش شش صد هزار مرد فراهم آورده متوجه شام گشت وچون بحدود حلب رسیده هوا بنهایت گرم گشته عطش بر آن جماعت غالب شده و مقارن ایشان اهل حلب بر ایشان شبخون برده و میان منهزم شدند واز کمال عنایت الهی اهل اسلام را فتحی عظیم روی نموده سجدات شکر بجای آوردند و صدقات دادند و در سنهٔ سبع وعشرین در منتصب شوال ظاهر بعلت استسقا رفت بسرای باقی شتافت و مردم مملکت او از ین واقعه ملول و متاثر خاطر گشته مدت خلافت ظاهر شانزده سال و زمان حیاتش سی و سه سال وذکر خلافت المستنصر بالله سن او از هفت سال تجاوز کرده بود که متصدی امر سلطنت گشت و در یازده سالگی با فوجی آراسته سوار شده بتفرج نیل رفت و دران روز تاجی مرصع بر سر نهاده بود که هیچ مقومی قیمت آن نمیدانست چشم مصریان بطلعت او روشن گشت و از جمله فتوحات که در زمان او روی نمود یکی آن بود که لشکری بجلب فرستاد تا والی آن ولایت نصرین صالح بن مرداس که دوم از طغیان میزد گرفته کشتند و آن مملکت دیگر باره در تحت تصرف علویان آمد وهمچنین باطراف ولایات عرب و مغرب دو دیار بکر و دیار ربیعه لشکر ها فرستاد و جمله را بعد از غالب آمده او را درین ممالک هیچ منازعی نماند و در سنهٔ خمس وثلاثین وار بعمائة والی افریقیه نام المستنصر را از خطبه اقتاده اظهار مطاوعت القایم بامر الله عباسی کرده قایم جبه او خلعت و منشور فرستاده فرمود که هر ولایت را که مسخر گردانده بر و مسلم باشد و در سنهٔ اربع وار بعین وار بعمائة اهالی حلب اظهار عصیان نموده شهر را بضبط گرد ایندند و مستنصر لشکری بآن جانب فرستاد تا بدفع مخالفان پردازند چون مصریان بر ظاهر حلب نزول کردند چندان باران بارید که اکثر ایشان در گرداب فنا غرق گشتند بقیة الهار مراجعت نمودند و باید گر بتهیئه اسباب حرب اشتغال نموده متوجه حلب شدند و درین نوبت والی آن ولایت منهزم شده مصریان بر آن مملکت استیلا یافتند و در خلال این احوال طائفه از امرای عرب بر افریقیه مستولی شده و نام قایم عباسی را از خطبه برسکه وضع کرده باسم مستنصر علوی خطبه خواندند و سکه زدند و در سنهٔ اربعین وار بعمائة کوکبی از کواکب منقضه ظاهر گشت که از شعاع آن شهر روشن بود و زمانی طویل روشنی این کوکب برداشت مقارن ایشان عسرتی قوی پیدا شد چنانچه هر روز صد نفر از فقدان نان میمردند و در دوازده شهر جمادی الاول سنه ستین وار بعمائة در مصر و سائر ممالک مستنصر زلزله عظیم حادث شده و صعوبت آن بر تبه رسید که ماهیان در قعر دریا مضطرب گشتند و مستنصر احوال را بنهایت برا ارباب استحقاق صرف کرد تا آن بلیه تمکین یافت و درین سال مخدره باشارهٔ خلیفه عباسی نوشتند مضمون آنکه علویان که در مغرب و مصر حاکم اند در دعوی خویش کاذبند و نسب ایشان منتهی میشود بمجوس و جماعتی از مجان و مقربان آل عباسی گواهی خود را بران محضر ثبت کردند و خواستند که تشنها باطراف ممالک فرستند تا در محافل و برسنا برآنرا بخوانند و رئیس الرؤساء وزیر خلیفه بالغ آمد چنانچه سابق اشاره گذارش یافت بالجمله دولت مستنصر هر روز در تزاید بود تا میان شقاوت سیصد کس بسال قایم عباسی را بسیسیری گرفته محبوس گردانیدند فرمود تا در مدینه اسلام خطبه بنام مستنصر خواندند و در تعبیر از تواریخ مسطور است که مستنصر جنوبی از دشت چنانچه جوهر نفیس راچون سر سودی و در آب یکی و بنات بحیل بود چنانچه لونیه علوفات و مرسومات لشکریان باز گرفت سپاه از اینجهته بدار الخلافت رفته او را بگرفتند و مقرر ساختند تا در محافل خود طلبد اشتغلند و عاقبت بر بعضی صلح کرده او را باداء مدد و در ایام دولت مستنصر ناصر خسرو با آوازه او از خراسان بمصر رفت و در انجا هفت سال ساکن شد و هر سال بحج میرفت و بمصر مراجعت مینمود و در نوبت آخر چون از حج باز گشت از راه بصره عزیمت عراق و خراسان کرد و بعد از قطع منازل و مراحل بلخ رسیده دعوت علویه آغاز نهاد و اعدا قصد او کردند و خوف و هراس بر وی غالب شده و جبلی از جبال آن نواحی متواری گشت و با آب و گیاه قناعت نمود و مدت بست سال در اختفا و

و تواری روزگار گذرانیدند و همچنین حسن صباح حمیری که از خوف سلطان ملک شاه در پرده اختفا ماندگانی میکرد بمصر رفت و یکسال دران دیار بماند و بعد از انقضای این مدت از مستنصر خلعت حاصل کرده که ببازارگانی رفته مقصدی دعوت کرد و احوال حسن عنقریب رفتن او بملک بیان خواهد گشت انشاء الله تعالی چون شصت سال از حکومت مستنصر گذشت در محروسه قاهره داعی اجل را لبیک اجابت گفت بعکس در اسلام موازی او سلطنت نکرده است و بعد ازان فتور در خلافت علویه پدید آمد تا آنزمان که بالکل متفرق شد **ذکر خلافت المستعلی بالله** مستنصر نخست پسر بزرگتر خویش المصطفی لدین الله نزار را ولیعهد کرده بود و بعد از ان از وے رنجیده وصیت فرمود که نزار پیرامون این کار نگردد و پسر دیگرش المستعلی بالله احمد قائم مقام او باشد و چون مستنصر بعالم آخرت رحلت کرد اسمعیلیه دو فرقه شدند فرقهٔ با مستعلی بیعت کرده او را بر تخت خلافت نشاندند و نزار را بنا بر معتقد خویش که اعتبار نص اول دارد و بنام نزار دعوت میکردند و حسن ابن صباح حمیری از جمله فرقه دویم بود و در قهستان نیز در سلک هواخواهان المصطفی لدین الله نزار انتظام داد و تخلیص او به نزاری دل ست بر صدق این دعوی آورده اند که امام جعفر الصادق علیه الصلوة والسلام تخت پسر خویش اسمعیل را ولیعهد کرده بود چون دانست که اسمعیل بشرب مدام اقدام مینماید او را عزل کرده فرمود که بعد از حلول اجل من موسی کاظم علیه السلام امام باشد چون معتقد اسمعیلیه آنست که نص اول اعتبار دارد و بعد از فوت امام جعفر صادق علیه السلام اسمعیل را امام دانند نه موسی را چون مستعلی بر مسند خلافت تکیه او خواست که برادر خود نزار را از میان بردارد و نزار از خوف بجانب اسکندریه رفت که بنده پرورش والی آنجا داد مستعلی را خلع کرده نزار را بخلافت برگرفت و مستعلی لشکری عظیم با سکندریه فرستاد تا حاکم آن ولایت را که متابعت نزار کرده بود گرفته کشتند و نزار را اسیر کرده باد و پسر نزد مستعلی آوردند و مستعلی فرمود که نزار را در خانه محبوس کردند تا وفات یافت و بقول هفت سال از حکومت مستعلی برآمد بزخم کارد هواخواهان نزار کشته گشت و مدت عمر او بست و هشت سال بود **ذکر خلافت الآمر باحکام الله** در وقت وفات پدرش المستعلی بالله اشتران ملک باوی بیعت کردند و در عهد او اهل فرنگ بجدود ممالک وی در آمدند و آمر امیر الجیوش را بالشکری جرار بدفع ایشان نامزد فرمود و امیر الجیوش بموجب فرمود روی بمخالفان نهاده در برابر آن جماعت نزول کرد و اهل فرنگ تنگ آمده و مایل بصلح شدند امیر الجیوش تن در نداد و فرنگان مراجعت نموده عازم عسقلان شدند و والی آن ولایت شمس الخلافت بآن جماعت در مخالفت آمد اتفاق نمود و آمر امر کرد تا امیر الجیوش بدفع آن حادثه کمر بندد و امیر الجیوش بجانب عسقلان لشکر کشید شمس الخلافت را بقتل آورده و فرنگان منهزم شدند و در زمان خلافت آمر باحکام الله جماعت نزاریه که دشمن جان امیر الجیوش بود او را ناگاه کشتند و مدت چهل روز از خانه بقصر آمد که داماد امیر الجیوش بود نقود و احناس میکشیدند و القصه رکابی از آزادگان دولت خلیفه بود هم فدائیان نزاریه در جامع موصل زخم کارد هلاک کردند و در آوان خلافت آمر دعوت نزاریه در ولایت شام اشتهار یافت و بعضی از قلاع آن دیار بدست ایشان افتاد و در رابع ذیقعده سنه اربع و عشرین و خمسمائة طائفه از باطنیه و ملاحده نزاریه آلامر باحکام الله را بقصاص نزار زخمی مهلک زدند و او چون پسری نداشت الحافظ لدین الله ابو میمون عبد الحمید را که یکی از اولاد مستنصر بود ولیعهد کرد مدت سلطنت آمر بقول حافظ ابرو بست و نه سال بود **ذکر خلافت الحافظ لدین الله** بعد از فوت آمر الامر او وزرا و اعیان مصر با او بیعت کردند و حافظ ابو علی احمد بن افضل ابن امیر الجیوش را بنیابت کرده و وزارت داده مرتبه او را رفیع گردانید و فدائیان نزاری ابو علی را در سبدا راختیار بقتل رسانیدند غدر و دیگری قایم مقام ابو علی شده او نیز دران چند روز از عقب آن خون گرفته روان شد و حافظ پسر خویش حسن را بجای وزیر ثانی نصب فرمود و حسن را شوخ دیده و خیره روی گفتند چه در یک شب چهل امیر را بکشت پدید آمد حدت و طیش پسر خوفناک شد جمعی قصد حسن کردند و حسن ایشان را نیز سیاست فرمود بقیه امرا و سائر متجنده بعرض خلیفه رسانیدند که اگر پسر خود با ما نخواهی پسر ترا با آوازه میان برخواهیم داشت و حافظ درین امر متحیر شده عاقبت امر فرمود تا کلی از الطبار سپوحسن را زهر دادند و در حمامی الاکثر سنه اربع و اربعین و خمسمائة الحافظ لدین الله بمصر وفات یافت مدت خلافتش بست سال بود و در زمان حیاتش هشتاد و سال **ذکر سلطنت الظافر باحکام الله** چون حافظ رخت بسرای عقبی کشید خلایق با پسرش بیعت کردند و در ایام دولت او صاحب طبر بخواست که خطبه بنام عباسیه خواند جماعت نزاریه فریاد و غوغا باسمان رسانیدند و خطیب را زدند و منبر را بسوختند و آن مهم در عهدهٔ تعویق ماند و در سنه تسع و اربعین و خمسمائة ظافر بقتل آمد و سبب آن شد که عباس وزیر ظافر پیرے داشت نصر نام در غایت حسن و ملاحت و ظافر فریک لحظه مفارقت او جائز نمیدانست و این سخن در افواه افتاده ظافر را بالپسر متهم کردند و دران ایام ظافر فریه بغایت معسور بنصر خبیثه مردم گفتند که مهر نصر جنبش ازین میشود و ازین حدیث بوی نسبت و غیرت عباس در حرکت آمده ظافر را با خواص در خانه خویش بضیافت برد و چون مستعد از کمین بیرون آمده خلیفه را با مقربان بقتل آورد و عباس مقتولان را در رواق خود دفن نمود و مدت خلافت پنج سال و شش ماه بود **ذکر خلافت الفایز بنصر الله** در روز قتل پدر پسرش

باو بیعت کردند و قائد دوران زمان نجیب الدوله وجون خلیفه شد وزارت بملک صالح داد و فرمود تا عباس را بگیرد عباس با مال و خواسته بسیار از مصر بیرون رفت خواست که جان بکنار برد و در راه فرنگان بوی رسیدند و یا بسته تمامت اموال را بغارت بردند چون ملک صالح برسید وزارت تنکیه نود فرمود تا جثه ظافر را از خانه عباس بیرون آورده بمنظلت و شوکت تمام بمدفن آبا و اجداد ش رسانیدند و در زمان ولادت فائز عبد المؤمن بر ولایت مغرب استیلا یافت و لبسیاری از ممالک که در تحت تسخیر اهل فرنگ آمده بود مستخلص گردانید چنانکه گویند که فائز جوانی خوش طبع بود و فاضل اما از عمر و حکومت نیاموده بهره وافر نیافت و جنلی نگرفت بقولی شش سال و دو ماه یا هر خلافت قیام نموده و بصفر سنه خمس و خمسین و خمسمائة در ریعان جوانی عالم فانی را وداع فرموده و بعضی زمان سلطنتش کمتر ازان گفته اند **ذکر خلافت العاضد لدین الله** در روز وفات پدر شش الفائز بالله اعیان ملک با وی بیعت کردند و آخر خلفاء علویه اسمعیلیه است و در ایام دولت او اهل فرنگ روی بمصر نهادند و چون نزدیک بمصر رسیدند خوف و رعب بر مصریان استیلا یافته طالب صلح گشتند و بعد از قیل و قال بمبلغ هزار هزار دینار درهم مصالحه قرار یافت بشرط آنکه بعضی ازان تحویل و بقیه بنصفت تسلیم نموده آید و محصلان فرنگ جهة تحصیل وجه مهادنه بشهر در رفتند این معنی بر ارباب مصر صعب نمود گران آمد و باآن راضی شدند که بنیاد نور الدین محمود والی شام بنهند تا از عمار انصاری دور شوند و شاور که وزیر عاضد بود صد هزار دینار تسلیم معاندان دین نمود و در ادای باقی مال راه مماطلت سپردن گرفت بنابر استمالت عاضد نامه بنور الدین محمود فرستاده از استیلا فرنگ استغاثه نمود و چون نور الدین محمود بحقیقت حال اطلاع یافت اسد الدین شیرکوه را با هشتاد هزار سوار بدفع مخالفان نامزد فرمود و چون شیرکوه بمواحی مصر رسید اهل فرنگ را قدوم او خوش نیامده غالب و خاسر بازگشته و شیرکوه در ربیع الآخر سنه اربع و خمسمائة بقاهره و مصر رسید و عاضد خلیفه از بهر او خلعت فرستاده و عهد نامه بخط خویش نوشت و او را بمنصب وزارت نوید داد و در خلال این احوال شاور روزیر که عاضد بواسطه استیلا و استبداد او آزده خاطری بود از برای مشورت در امور ملک روزی بوثاق شیرکوه میرفت و در اثنا و شیر تلی این صلاح الدین یوسف بن نجم الدین ایوب که برادر زاده اسد الدین شیرکوه بود با طائفه از امرای نور الدین محمود آمده او را بگرفتند و چون این خبر بعاضد رسیده قاصدی فرستاده بدو پیغام داد که شاور را طلبیده گشت و شاهیان بموجب فرموده عمل نمودند و بعد از قتل شاور اسد الدین شیرکوه وزیر شد و چون شصت و پنج روز برقی و نسق امور قیام نموده بعزم آخرت اختیار کرد و بعد از فوت او عاضد زمام وزارت در کف کفایت صلاح الدین یوسف نهاد و او بحسن تدبیر و عقد همات اشتغال مینمود تا در جمادی الثانی محرم سنه سبع و خمسین و خمسمائة فرمود که نام عاضد از خطبه افگنده باسم المستضی بنور الله عباسی خوانند و دولت خلفاء اسمعیلیه بالقطاع پذیرفته روزگار زعطای خویش شمرده سبب این تفویض آن بود که صلاح الدین یوسف چون بمنصب عم خویش رسید چون بهاء الدین قراقوش که از امراء شیرکوه بود شوکت امتیاز داشت ارکان دولت عاضدی را بی اعتبار ساخت و چون این خبر بسمع نور الدین محمود رسید لصلاح الدین یوسف پیغام داد که مناسب چنان نماید که رؤس سنابر و وجوه و نامیر باسم و لقب مستضی مزین و منور گردد و صلاح الدین این معنی را در تعویق افگنده جواب داد که مدتهاست که مصریان در سلک منابعت و سطاوعت علویان انخراط و انتظام دارند و اگر این صورت سمت ظهور یابد یکبارگی که فتنه روی نماید که تدارک آن بسهولت دست ندهد بهمه صلاح الدین حکومت مملکت در دل شیرین کرده صلاح دران ندید که عاضد را ازمیان برگیرد تا نور الدین محمود بصر آید و او بی اختیار گردد و چون جواب صلاح الدین سمع نور الدین محمود رسید بر مزاجش گران آمد بار دیگر خبر فرستاده که اسد الدین اهتمام نموده نگذارد که نام عاضد را در خطبه ذکر کنند و چون صلاح الدین می تواند که با والی مخالفت کند اندیشناک شده یا خاص و محرمان خویش درین باب شورت فرمود نرمه گفتند که اگر نام عاضد را از خطبه بیفگنیم محتمل که مصریان غوغا کنند و منجر بمشتی نشود و فرقه تقریر کردند که نور الدین محمود ما را باین ولایت فرستاده چگونه با او مخالفت کنیم و درین اثنا عاضد بمرض صعب مبتلا گشته یکی از اعاجم گفت که اگر کسی این دلیری نمی کند امروز که روز جمعه است میروم و خطبه نام مستضی میخوانم و آن شخص در همان روز بمسجد جامع رفته پیش از خطیب بمنبر برآمده و دعای مستضی بزبان آورده هیچ کس بروی انکار نکرد و بعد از وے بخطیب آمده بدستور سابق خطبه خواند و در جمعه دیگر بنا بر فرمود صلاح الدین یوسف خطباء مملکت نام عاضد را از خطبه افگنده اسم مستضی را دران درج کردند و در خلال این احوال مرض عاضد سمت ازدیاد پذیرفته ارکان دولت این قضیه خوش را بنهان داشتند و باهم گفتند درین حال این خبر ناخوش با او چگونه گوئیم اگر صحت یابد مسموع او گردد و در عاشر محرم عاضد بدار بقا انتقال کرد صلاح الدین یوسف بمراسم تعزیت قیام نموده بمرخزائن و دفائن خلفاء اسمعیلیه مستولی گشت نسبحان الحی الدایم لایزول ملکه آورده اند که العاضد لدین الله بکارم اخلاق و محاسن شیم موصوف و مذکور بود کرمی بنهایت و سخاوتی بی نهایت داشت و مجموع خلفاء اسمعیلیه که بعضی از اسپانیان در مغرب و بنی در مصر حکومت کرده اند از مهدی تا عاضد چهارده تن بودند و مهدی و پسرش قائم و منصور قاهر در افریقیه و بعضی از بلاد غربی بخلافت قیام نموده اند و چون نوبت بمعز رسید مصر را نیز در تحت تصرف آورده

آن بلده فاخره را دار الملک ساخت چنانچه درین اوراق سمت گذارش یافت وبعد ازوی عزیز حاکم وطاهر مستنصر ومستعلی وآمر وحافظ وطافر وفائز وعاضد علی الترتیب خلافت کرده ند بروجهی که رفته ذکر ملک بیان گشت ازین سبب او ظهور مهدی تا انقراض ایام عاضد دولست وشصت وهشت سال بود روزگار هیچ سلسله قتدا دآن الحاج نمود وبهر حلاوتی رامرارتی دیگر است وهر صفائی را کدورتی از عقب اقصع الشراف مایدع گنج ومار وگل وخار وغم شادی بهم اند ٭ بالجمله چون خبر موت عاضد وانقطاع دولت اسمعیلیان ازمصر بغداد رسید وضبع وشریف امیر ومامور اظهار فرح وشادمانی کردند شهرا آئین بستند وعلم مسرت باوج مهر وماه برافراشته کوسهای بشارت کوفتند وخلیفه ازبرای نورالدین محمود خلع گرانمایه وهدایای قیمتی فرستاد وصلاح الدین نیز ازدار الخلافه ببغداد بایار اجنبه بتجمل وسرفرازگشته وچون مجملی ازاولاد اسمعیل ابن الامام جعفر الصادق علیه السلام درحیز تحریر آمد مناسب چنان نماید که شمه ازحالات حسن صباح وخلفاء که دربعضی ازبلاد ایران حکومت کرده اند ومردم بالقبول مذهب اسمعیلیه ودعوت نموده آید بفاصله باجنبی مسطور گردد وبیقین بباید دانست که ازخلفاء حسن صباح هرکه دعوی فرزندی اسمعیل کرده دران دعوی مفتری وکذاب بوده چنانچه ازبیان کلام درین اوراق بوضوح خواهد پیوست انشاء الله تعالی **ذکر حسن صباح وبندی ازحالات او** بعضی ازمورخان گفته که نسبت حسن بمحمد صباح حمیری متصل میشود وخواجه نظام الملک طوسی درین باب تتبع فرمود چنانچه ازفحوای سخن او بسیاری مستعان خواهد رسید خواجه مذکور افاض الله علینا شآبیب الغفران گوید که امام موفق نیشابوری روح الله روحه از کبار علمای خراسان بود وبسیار معزز ومتبرک ودرسن شریفش ازهشتاد ویچ گذشته بود وشهرتی تمام داشت که هر روز ندرسی گرمیش او قرآن بیچ اندوحدیث قرات میکرد وبدولت واقبال میرسید بنا براین بدرس او فقیه عبد الصمد را از طوس بنیشابور فرستاد تا درمجلس آن بزرگوار باستفاده وتعلم مشغول گشتم واورا باسن اقل عنایت وعاطفتی ومرا بحدمت او الفت وموانستی تمام پیدا شد چنانچه مدت چهارسال دربخدمت او بسر بردم وحکیم عمر خیام ومحذول بن صباح هردو بسیده بودند دران مجلس همدرس باجودت فهم وفوت طبع ورعایت کمال وباسن اختلاط میکردند وچون ازمجلس امام بیرون آمدی ودرسرا فضلت سن می آمدند وبایکدیگر درس گذشته اعاده نمودیم حکیم عمر نیشابوری بالاصل بودند وپدر حسن صباح علی شخصی متزهد شیعی مذهب خبیث العقیده ودر مملکت ری اقامت داشت والبوسلم مروزی والی آن ولایت بضعفائی سریرت وحسن عقیدت متصف بودچنانچه ازعادات اهل سنت سرد معادات تمام باآن مقتدا اظهار میکرد واو همیشه بزرگ البوسلم ازهذیانات قولی وفعلی برایشان ساخت خویش بقولی کاذب وبین فاجر باز نمود وچون امام موفق نیشابوری مقتدای اهل سنت وجماعت بود آن مدبر جهته رفع تهمت رفض پسر را بنیشابور آورد وباستفاده درمجلس امام مشغول گردانید وخود بطریق زهد زاویه اعتکاف گرفته گاهی سخنان اعتزال والحاد ازوی روایت میکردند وقتی بکفر وزندقه اش منسوب میساختند واو انتساب خود بلعب کرده میگفت که من ازاک صباح حمیریم بیدین ازکوفه بقم وازقم بری آمد ولیکن مردم خراسان خصوصا اهالی طوس بین سخن انکار کرده میگفتند بدران اوازروستاهای این ولایت بوده القصه آن محذول باسن ودیعه گفت که اشتهار تمام دارد که شاگرد ان امام موفق بدولت میرسند اکنون شک نیست که اگر بهر نریم یک کس ازماخواهد رسید شرط دیعان ماچگونه است گفتم هرچه فرمائی گفت عهد میکنیم که هرگه راه دولتی مرزوق کرده علی السویه شریک باشد وصاحب آن دولت ترجمی نکند گفتم چنین باشد وبرانجمله معاهده واقع شد تا روزگاری برین بگذشت ومن ازخراسان بماوراء النهر وغزنین وکابل افتادم وچون معاودت نموده متقلد وکافل امور گشتم ودر دور سلطنت الب ارسلان حکیم عمر خیام نزدمن آمد وچنانچه لوازم حسن عهد ومراسم حفظ وفا باشد بجای آورد ومرا مقدم اورا بموجب امتوازاکرام تلقی نمودم وبعدازان گفتم درصاحب کمال چون ترا لازم مجلس سلطان میبایدبود وچه بمهود مجلس امام موفق منصب مشترک هست شرح فضائل تو با سلطان بگویم حال رایت کفایت تو بنوعی درضمیر وی متمکن گردانم که همچو من بدرجه اعتبار رسی حکیم گفت عرق شریف ونفس کریم وطینت خجسته وهمت بلند تر ازین اظهار مکارم ترغیب میکنند والاچون من متحیری رابچه حد آنکه وزیر مشرق ومغرب بادی اینچنین تواضعها کند هیچ شک نیست که درین ملاطفات صادقی نه تکلف ومثال این بجهت علو شان ورفعت مکان تو مقداری ندارد ولیکن حقوق احسان تو نزد من متنکر هست واگر همه عمر در مقام شکر باشم از عهده این یک شکر تو بکرمت که اکنون سیفرمائی بیرون نتوانم آمد ومرا متمنی ومتبغی آنست که همیشه باتو در مقام حسن عبودیت باشم واین مرتبه را بآن دلالت فرمودی اقتضاء آن نمیکند چه بحسب غالب مقتضی کفران نعمت است میاد بالقدمنه اکنون کمال منایت آنست که بدولت تو در گوشه نشینیم ومنتشر فوائد علمی وهدایم عمر وجان داری تو مشغول باشم وربهمین سخن اصرار نموده چون دانستم که مرا فی الضمیر خود بی تکلف میگوید بهر رساله جهت اسباب معاش او هزار دو دیست تومان براملاک نیشابور نوشتم واو بعد ازان معاودت نموده بتکمیل فنون کرد خصوصا فن سیاست ودران بدرجه رفیعه ترقی رسید ودر نوبت جاندارای سلطان ملک شاه بمرو آمد ودر علم حکمت تصنیفات یافت وسلطان عزیمتها فرمود وبمرتبه عالیه که کبار علماء حکما را باشد رسید اما آن محذول درایام سلطان الب ارسلان نام گم بود و

ودر زمان دولت سلطان ملک شاه پیدا شده و همان سال که سلطان از مهم قارمدشاه فارغ گشت و تسکین مواد فاسده او کرد و در نیشاپور آن مخذول تردستی امد آنچه در رسوم محافظان عهد و وفا و مراقبان صدق و صفا باشد از اعزاز و اجلال و اکرام حق القدوم با او بظهور رسید و لوناً فنیواً تلطفی محمود و تفقدی همدمانه بالو واقع میشد روزی گفت ای خواجه تو از اهل تحقیق و ارباب کمالی و پیش تو محقق که دنیا متاع قلیل است روا باشد که از جهت وجاهت و محبت دنیا نقض میثاق کنی و در زمره الدین یقضون عهد الله در آئی گفتم حاشا گفت آری مکارم نهایت و الطاف بی نهایت مبذول میداری و لیکن خود میدانی که معاهده میان ما و شما نه این بود گفتم شمما و طاعتا جاه و منصب بل سائر موروث و ملکت بی میان است و بعد از ان او را بمجلس سلطان در آوردم و در محال مناسب تعریفات کردم و احوال گذشته را که میان ما واقع بود بسلطان رسانیدم و چندان از و فور انس و محامد سیر و مراسم اخلاق او با سلطان گفتم که بدیعه اعتماد و اعتقاد او رسید و او نیز همچون پدر شخصی مشفق و مزور و محیل و مدبر بود خود را در لباس امانت صیانت می نمود تا دراندک فرصتی در مزاج سلطان تصرف بسیار کرد و میان رتبت رسید که در بسی امور خطیره و مهمات جلیس که براستی و دیانت متعلق بود سلطان بنا بر سخن او نهاد و در امضاء آن بقبول او اقتدا کرد و غرض از ین تمهید آنکه او را بدین درجات رسانیدم و عاقبت از تخم سریت او مفسد پیدا گشته که بنیاد آن ناموس چندین ساله نزدیک بود که بیارا تمشور اگردد چه در آخر خباثت نفس بکیاری ظاهر گرداند و آثار جسد از افعال و اقوال او بدید ترین وضعی متولد شد و در اول که نفاق می ورزید محقر و مسومی و جزئی طلبه که در دیوان واقع شدی بانواع تصنعات و حیل صورتی انگیخت با آنحضرت سلطان رسانیدی و تجیح کردی تا از وی کیفیت آن استفسار نمودی و چون حیه موجه و تقریر معقول فساد آن در ضمیر سلطان نبشتاندی و خواجه نظام الملک گوید که از جمله قصدهای او یکی آن بود که در حساب نوعی از رعایت کند که از ان ظرائف سازند مگر وقتی انجا برند یان سلطان گذشته بود که مقداری ازان با صفهان باید برد و دیگر ذکر آن نکرده شخصی از اهالی شوق العسکر بر این سخن مطلع شده بود و بعد از مراجعت سلطان دو کس از مکاریان عرب را گفت که اگر بالضد من سنگ رخام باصفهان برسانید از کرایه معهود مضاعف دهم و هریک ازین دو تن بالضد من بار خاصه خود نیز داشتند و این بالضد من رخام را بر مال خود گسست نمودند و یکتن را شش شتر بود و یک را چهار همه شتران را تراسماوی بار کردند و باصفهان آمدند چون سوقی بر سیدند و خبر برسانیدند سلطان متبع شده سوقی را خلعت فرمود و مکاریان را هزار دینار انعام داد و گفتند بر سماوی قسمت کن صاحب شش شتر را شش صد دینار داد و صد دینار شتر را چهار صد دینار این سخن میان مخذول رسیده گفت در قسمت خطا کرده است و مال سلطان بنا واجب داده و چنین مستحق نبمه سلطان گذاشته است هشتصد و پنجاه دینار بصاحب شش شتر بایستی داد و دو یست بصاحب چهار شتر و همان روز انجیز بسلطان رسانیدند سلطان مر اطلب فرمود پیش او رفتم آن مخذول ایستاده سلطان خندان شد و قضیه بر سید آن مخذول خود را مقبوس و عبوس گرفته این سخن آغاز کرد که مال سلطان بنا واجب داده اند و حق مستحق باقی گذاشته اند ما و اصحاب مجلس گفتند بیان کن گفت تمامی بار این ده شتر سه حصه است هر یک بالضد من و عدد شتر ده سه و رده سی باشد چهار آن یکتن ده سه دوازده و شش آن یکتن پنجده بیشتر و پس هر حصه را دو قسم کانی باشد و باقی فاضل اکنون صاحب پنجده قسم را که صاحب شش شتر است هشت قسم فاضل باشد و صاحب دوازده قسم را که مالک چهار شتر است دو قسم و این هر دو فاضل آنست که در حصه رخام بادشاه است و چون هزار دینار بر سی قسم گردد هشت صد بیست قسم رسد و دو یست بدو قسم القصه چون اینهمه تقسیمه و الفاظ بنده و من و تقریر دیگران بیان کرد سلطان گفت چنان گوئی که من نمی فهمم گفت ده شتر است و هزار و بالضد من بار هر شتری را صد و پنجاه من چهار شتر یک را شش صد من باشد و او بالضد من خاصه خود را دارد و صد من رخام سلطانی بود و شش شتران دیگر را نصد من و او بالضد من بار خود زیاده ندارد و چهار صد من رخام سلطانی باشد از هزار دینار هر صد من را دو یست و دینار رسد هشت صد دینار بدو باید داد و دو یست بدین اگر از روی حساب است دستور غیر ازین نیست والا که انعام ست ملاحظه با دنیا نباید کرد و مناصفه باید نمود چون آن مخذول این تقریر بکرد سلطان جثه مراقبت جانب من ظاهر بطایه بیرون بر دو اما دانستم که باطنا تاثیر تمام نکرده از نیگو نه خیانت بسیار ازوی صادر می شد و اعظم مفاسد التزام دفاتر جمیع و خرج ممالک بود بعشر آن مدت که من مهلت خواستم فی الواقع درین باب بدیهه نمود و کاری چنین با ندک زمانی کفایت کرد لیکن چون امرا همه مستشی بودند و بسر خود و کثرت حسد و نقص عهد و میثاق بود بجون الهی و نصرت ایزدی تائید نیافت و بوقت عرض آن دفتر خیالتی بر او لاحق شد که بر در گاه و دیگر ش مجال اقامت نماند و اگر آن مخذول صیاد اباعده و ران مجلس چنان انکساری نمی یافت تدارک کار با نجا دی و در آخر اختیار کرد و هیچ نبود و رقم حروف گوید که سخن خواجه نظام الملک در باب قضیا یا حسن که در رسالة وصایای خویش آورده است با تمام رسید و بعضی از مورخان گفته اند که در زمان ملک حسن مصباح ملازم رکاب ملک شاه بود سلطان را از عمر خواجه نظام الملک اندک غباری بر حاشیه ضمیر نشسته ازوی استفسار نمود که بچند گاه و فتری منفع که مشتمل باشد بر جمع و خرج ممالک نزتیب تو ان داد خواجه گفت دو سال باید سلطان فرمود که دریغ شود حسن مصباح از سلطان متعهد شد که بچهل روز تمام کند و سلطان نیابد الماس او مجموع نویسندگان را بدار ست حسن اشارت فرمود آن مهم

خطیر را با و حواله کرده حسن بوعده وفا نموده در چهل روز دفتر بپاکیزه مرتب ساخت و خواجه را بخبر باشنیده منصرف گشت و بروایتی غلام خود را که با غلام حسن دوستی می ورزید گفت اگر توجیله کنی و اوراق دفتر حسن را بمن فروگذاری دهم و از دولت کامگار و غلام خواجه با غلام حسن در گوشه رفته او را غافل ساخته دفتر را بتزویر گرفته بدو طالقه گفته اند که پیش از عرض دفتر خواجه نظام الملک در بیرون بارگاه سلطان باچهار حسن که دفتر تذکره را داشت گفت این اوراق بمن نمائی تا بپینم که چگونه دفتر مرتب گشته و چهار حسن را حیا مانع آمده دفتر را بدست خواجه داد و خواجه چون تصفح آن دفتر و وقوف یافت آن اوراق را بر هم نهاده و بزمین زد چنانچه پراگنده شد و گفت کلب زنده و ملی چندین دفتر نوشته شده و چهار آن اوراق من غیر ترتیب جمع کرده از بیم خویش این قضیه را بحسن نرسانیده و بوقت عرض دفتر را بتزویر باخود افزاهم نماده و سلطان از حج و خرج سخنان پرسیده حسن در جواب ان و همون میگفت و سلطان متغیر شده خواجه نظام الملک گفت که دانایان و راتهم امرے دو سال مهلت خواهند و جاهلی دعوت کند که از دو چهل روز تمام کند لاجرم جواب و جز بان و همون نباشد بعضی گویند که چون حسن در بارگاه دفتر را بتزویر یافت بتقدیم و تزیین آن مشغول شده سلطان را اطلاع آن تعلیل مینمود و هر چه از حسن می پرسید حسن در جواب آن تاخیر میکرد تا سلطان ملول گشت گفت موجب اینهمه تعلل چیست حسن جواب داد که دفتر نیز شده است و خواجه نظام الملک خصمت یافت گفت که بنده چشمش مرد مرض داشته که در طبیعت او طپنیے تمام هست سخنان او را اعتباری نباشد سلطان رنجیده خواست که حسن را گوشمالی بسزا و هد اما چون مربی دولت او بود و انیمنی را در توقف داشت و باالجمله چون کار حسن صباح در مجلس سلطان ملک شاه از پیش نرفت آزرده خاطر بیرون آمده بدیاری رفت و از انجا که نیچه متوجه اصفهان شد و دران ولایت بخانه رئیس ابوالفضل بنا بر انکه تابعان خواجه نظام الملک او را می طلبیدند پنهان شد و رئیس مائل بصحبت وی شده و دعوتش قبول کرده چند گاه با او بسر برد و نوبتی حسن در افشاء و معاداه شه و معاوره شکایت در برد سلطان برزبان آورده گفت که اگر دو یار موافق داشتم مملکت این ترک روستائی را بر هم می زدم رئیس ابوالفضل که یکی از علماء و عقلاء زمان بود با خود اندیشید که دماغ حسن خللی بهم رسانیده و مرض ماخولیا بروی استیلا یافته است والا چگونه در خاطر کسی گذرد که با دو کس در برابر سلطان ملک ستاه که حکم او از اقطا کعبه شام تا کاشغر جاری ست آید و رئیس بی انکه انیمنی با حسن اظهار کند شب دیگر بوقت طعام خوردن و افطار شربت و غذائی که تعلق بتقویت دماغ دارد آورد و حسن بکمال فطنتے که داشت برین نکته واقف شده عزم رحلت کرد و رئیس هر چند شفاعت نمود که مفارقت جائز ندارم مقبول نیفتاد و چون حسن از مصر مراجعت کرده بر قلعه الموت مستولی شد و رئیس ابوالفضل بخدمتش بشتافت و بعضی از مورخان گفته اند که بعد از معاودت از مصر حسن صباح در خانه رئیس ابوالفضل متواری شده رئیس بنا بر سخن مذکوره و بمقتضای دماغ او پرداخت و رکتب مشهور و مسطور ست که نوبتی از ستارگان حسن مجبی نام او و آباد اجداد ش را بدین نهج که حسن بن علی بن جعفر بن محمد الصباح الحمیری الیمنی بر صفحه نوشته پیش او بردند و او بدین حرکت کرده فرمود تا آن نوشته را شستند و گفت نفرزند من بودن بنده خاص المحبوب تر از انست که فرزند ناخلف او باشم از وے منقول ست که گفت از بدایت کودکے و ایام عنفوان جوانی همت من بر تحصیل علوم و اکتساب فضائل مصروف بود و همچون پدران خویش در سلک شیعه اثنی عشری انتظام داشتم و بحسب اتفاق مرا با یکی از رفیقان که او را امیر ضراب میگفتند ملاقات دست داده اساس محبت میان من و وی استحکام یافت و عقیده دمن آن بود که اسمعیلیه در کیش و مذهب موافق اند با فلاسفه و گمان بدبردم که حاکم مصر مردی تفلسف ست بنابر اسطه انیمنی هرگاه امیر در تقویت مذهب اسمعیلیان سخنے میگفت من در ان باب مناقشه میکردم و مسائل اعتقادیه میان من و او بمباحثات و مناظرات میرفت و امیر هر چند در قدح مذهب من کلماتے می پرداخت من آنها را سهل میداشتم اما در دلم جائے که می آمد و در اثنای این اوقات مفارقت نمودم بمرض صعب مبتلا گشتم و دران مرض با خود اندیشیدم که مذهب اسمعیلیه حق است و من از غایت تعصب تقدیر آن نکردم اگر عیاذاً بالله اجل در رسد بحق نارسیده هلاک شده با شم عاقبت از ان ریخ شفا یافته با دیگری از اسمعیلیه که ابو نجم سراج لقب داشت مخلط شدم و از حقیقت روش اسمعیلیان پرسیدم ابو نجم مذهب انجماعت علی الطریق تبیین و تفصیل تقریر نمود من برخواص آن اطلاع یافتم و بعد از ان با یکے از اولاد عیان ملت مذکوره موسوم نام که شیخ عبد الملک بن عطاس داعی مملکت عراق او را اجازت داده بود ملاقات کرده التماس کردم که در قبول دعوت با وی بیعت کنم او گفت اینصورت چگونه بجوز با شد چه رتبه تو فوق مرتبه نیست و چون الحاح من دران امر از حد اعتدال تجاوز نمود بقبول بیعت رضا داده و دران آوان که شیخ الملک بری رسید بصحبت وے رفتم و اطوار سخن و رفتارش پسندیده و آثار مروت بین حوالی فرمود و گفت ترا بصر باید رفت تا بسعادت خدمت مستنصر استسعاد یابی و دران زمان المستنصر باید علوی

دوران دیار بسر برد غافت و امامت تمکن داشت و چون شیخ عبد الملک اسفزی باصفهان فوت من جانب سلطان برکیارق بدو مسود و اوراق گوید که در تفصیل قضایای که حسن صباح را در اطراف مصر دست داده و نیاوه فائده نیست ناچار مکلف بیان خود را از ابراد آنها معاف داشته بآنچه نمایند که حسن چون بمجرد دسترسید مستصر خبر یافته فرمان داد تا جمیع داعی الدعاة ابو داود شرایف طاهر قزوینی و غیر هم بسم استقبال بیایند آورده و چون بشهر در آمد در منزلی قرار گرفته خاص و مقربان خود را نزد او فرستاد و صنوف احسان و مبرت و امتنان در باره او مبذول داشته و بر وجهی حسن کمال و تیم دوران سرزمین اقامت نمود و هر چند دوران مدت بمجلس مستصر رسیده بود اما مستصر بسبب استکشاف احوال او نمیخود و زبان برج و تحسین وی میکشود و چندان ستایش و تحمد حش کرد که نزد دیگران و ارباب اقتدار گمان بردند که در میان چندین وزرای اختیار امور آن دیار را مکلف کفایت او خواهد نهاد و در خلال این احوال غبار وحشت و نزاع میان امیر الجیوش که بر دولت اسمعیلیا مستیلا داشت و ابن صباح بالا گرفت نیز اکه حسن بنا بر اصل مذهب خود که اعتبار نفس اولی دارد و بخشت مستصر سپر خود نزار را ولی عهد کرده و طلق ما به بیعت او دعوت می نمود و امیر الجیوش بواسطه آنکه خلیفه از نزار بخبیده بود و بدان ولایت عهد خلع کرده آن امر را بپسر دیگر مستعلی تفویض نموده بست مردم را بمتابعت او میخواند و چون عداوت و تعصب این شخص و پسر جدا فراط رسید امیر الجیوش و موافقان او اتفاق کرده باستصر میگفتند که حسن را باقلعه دماوند باید فرستاد و مستصر تن باین در نمیداد و در بین اثنا برج قلعه دماوند که در غایت متانت و محکمی بود بیفتاد و مصریان ازانیصورت متعجب شده آنرا بفال عید داشتند و سقوط برج قلعه را بر کرامات مستصر و حسن طلایع بن صباح حمل کردند و عاقبت اهل بغض و حسد حسن را با طائفه از اهل فرنگ در کشتی نشانده بجانب مغرب سبیل کردند و چون قوم مذکور بسواحل دریار سیدند با دی تندبر خاست آب در تموج آمد و اهل کشتی در قلق و اضطراب آمده حسن را آرمیده و فارغ دیده ندویکی از مردم سفینه بلاد گفت که از حسن دریغال ترا بس فارغ و ایمن می بینم حسن جواب داد که مولانا مرا خبر داده که آسیبی بکسان این کشتی نخواهد رسید و بحسب اتفاق بعد از لحظه شور عش دریا تسکین یافته مردم سفینه بحسن درسیده جامه اوگشتند و بار دیگر باد می تند وزیدن آمده بشهر هایی از شهر های نصارا انداخت و بعد از قضیه فاضی آن بلده باز حسن با نفاد و کشتی نشسته روان شدند و این نوبت که باد می مخالف در سیوب آمدن چوب را بحدی تلاطم انگیخت و حسن از کشتی بیرون افکند و ترک سفر دریا کرده بجانب رفت و در انجا چند گاه اقامت نموده عازم بغداد شد و از انجا بخوزستان رفت و از خوزستان باصفهان رفت چهار ماه در ان صوب مقیم گشت و باز بخوزستان رفته دوران ولایت رحل اقامت انداخت و بعد از انقضای سه ماه از انجا ارتحال کرده بدامغان رفت و در دامغان وحده و آن مدت سه سال بسر برده جمعی کثیر دعوت او پذیرفت چه در ان ایام و اعیان چرب زبان قلعه الموت و سائر قلاع و بقاع فرستاده بود و بعد از تشتیت مهم بمرجان رفته خواست که بدیلمان رود اما نخواست که از حد دری گذرد و نیز اکه دوران آوان نظام الملک رحمه الله بواسطه سلم را نیز اتکلیف میکرد که بهر وجه که باشد حسن را بچنگ آورد و ابو مسلم در طلب وی الحاح و مبالغه تمام مبذول داشته بار ایران بجانب ساری عنان عزیمت منعطف گردانیده ازان ولایت بدماوند رفت و از انجا براه قزوین بدیلمان شتافت و از انجا بقصبه کرب بالمرت بود رفته دران قصبه نزهد و تعبد مشغول گشت و بعد از ان بحسن تدبیر بلکه باراده ملک قدیر قلعه الموت صعود و نمود و به مراح سر دری از قلاع دست یافت و ذکر استیلای حسن بر قلعه الموت بفرمان حی لا یموت حسن صباح که اسمعیلیه او را سیدنا نخوانند پیش از توجه خویش بولایت رود بار دا عیان بالموت فرستاده تا مردم قلعه را بمتابعت حاکم مصر دعوت کند و حسین قاینی که یکی از دعات بود در دعوت اهالی الموت مبالغه تمام مینمود و اکثر سکان الموت باو سبقت کرده به دعوتش در آمدند و در ان ایام یکی از علویان مهدی نام بموجب فرموده سلطان انام جلال الدین ملک شاه به کوتوالی قلعه قیام می نمود و بنا بر مصلحت وقت بحسب ظاهر با اسمعیلیه میگفت که من یکی از شما ام و در سخنی منکر اینطائفه نبود عاقبت مهدی چون دید که زمام اختیار قلعه و حصار از قبضه اقتدار او بیرون خواهد رفت بمکر و حیله هر که دعوت حسن را کرده بود بشیب فرستاد و در را در پشت گفت که این قلعه سلطان ست مناسب چنان نماید که از منافات او بسیکس در اینجا باشد و بعد از گفتگوی بسیار همه را بقلعه الموت راه داده و اسمعیلیان چون بحصار در آمدند دیگر بسخنی مهدی بیرون رفتند و بجای اسامی ایشان نام مهدی در دفتر اهل طبیعت گشت و درین اثنا شیخ هوا خواهان ابن صباح او را بقلعه بالا برده و بدو بکلیه مهدی را دیگر نماند و این واقعه در رجب سنه ثلاث و ثمانین و اربعمائة اتفاق افتاد و مشهور ست که قدیم آن قلعه را که الموت میگفتند و الله اعلم الموت عبارت آشیانه عقاب ست و عدد حروف این کلمه بحساب جمل تاریخ صعود حسن صباح ست بران حصار و چون کار حسن مبنی بر اشاعت زهد و تقوی بود با علوی گفت که مقداری زمین که پوست گاوی که بران محیط توانند شد از من بگیر و بنا بر ین بفروش و مهدی در مقام مسالمت آمده حسن پوست گاوی را بسان الفی راست کرده بگرد قلعه کشید و بهار او را حوالی بحاکم کرد و که او را رئیس نظفر میگفتند دعوت خود کش را او خفیه قبول کرده بود نوشته مهدی را از الموت شمار ام لاخراج کرده مهدی از قلعه بیرون آمده و با خود اندیشید که رئیس نظفر دولتمندی عظیم الشان ست و محال مینماید که بر فتنه این مرد حامل الله کرده و حواله تسلیم

من نماید و بنا بر این در ایصال رقعه تاخیر ننماید و چون بعد از مدتی که بداستان افتاده فقره احتیاج اورا عاجز و مضطر گردانید نوشتند بر رئیس حسن مظفر داده فی الفور سه هزار دینار زر خرج بردی شم و گویند که حسن صباح رقعه را بسیار مختصر و موجز نوشتی و عبارت رقعه علی چنین بود که رئیس مظفر حفظه الله مبلغ سه هزار دینار بها و را الموت لعبادی مهدی رساند علی الفور المعطی و اکه السلام و حسبنا الله و نعم الوکیل و بالجمله ابن صباح چون رقعه را الموت مستولی شد فرمان داد بحضرتی از دور دست بپای قلعه آب آورد و فرمود تا در بیرون قلعه انبارها ساخته و مردم را بزراعت اشتغال نمودند و هوای الموت که قبل از صعود او عفونتی تمام داشت بنایت خوش شده و ابدا از استقلال در حکومت و استخلاص نوای الموت و مواضعی را که قریب بآن بود مبالغه تمام نمود تا مجموع دیار رود بار را بلطف و عنف در تحت تسخیر و حیطه تصرف در آورد و حسین قاینی را که ذکر او گذشته باطائفه از رفیقان بدعوت اهل قهستان فرستاد و ایشان بموجب فرموده بآن ولایت رفته افشای دعوت کردند و در ضبط و ربط دیار قهستان و اعمال و مضافات آن صقع کوشیدند و ذکر اضطرار سکان الموت بسبب تعرض مخالفان و ظفر یافتن ابن صباح و الموتیان بر ایشان چون حسن صباح در ولایت رود بار بعضی مردم را بتلبیس و فریب و بعضی را بتهدید و وعید متابع و منقاد گردانید و در مواضع لائقه قلاع شامخ بنیاد نهاد و طمطمه کوس دولت و دعوت وی بسماع رسانید و ترک و تاجیک رسید یکی از امرا و ملک شاهی را که نوای الموت قطاع ابود عرق حمیت در حرکت آمد بآن مقدار سپاه که همراه داشت چند نوبت بپای قلعه الموت لشکر کشید هر کرا یافت از تخمه حسن صباح تیغ دردمی نهاد و اموال آنجماعت را بیاد غارت داد و چون هنوز آن قلعه بنهایت مشحون نشده بود و آن امیر پیوسته تاخت بنوای حصار و قلعه می آمد و از خیمیت هم سهمیل و حصار بغیر و اضطرار رسیده خواست که قلعه را بچند مرد جریده سپارند و خود متوجه جانب دیگر شوند و چون حسن اینمعنی را از ایشان فهم کرد با آنجماعت گفت که از امام یعنی مستنصر خبر رسیده که ساکنان الموت باید که از آن مکان نقل و حرکت نکنند که در آن موضع ایشان را اقبالی منوط است و این سخن در خاطر اسمعیلیان جای گیر آمده دل بر شهید آمد و مقاسات نهاد و بجز دین کلمه که بر زبان ابن صباح جریان یافت آن قلعه را بسلدة الاقبال موسوم گردانیدند و چون آوازهٔ خروج و مخالفت حسن بسمع اقاصی و ادانی رسیده و اصرار نسبت بابل سنت و جماعت انتشار یافت سلطان ملک شاه و دائل سنه خمس و ثمانین و اربعمائة امیر ارسلان تاش را بقلع و قمع حسن صباح و منالعان وی نامزد فرمود و شار الیه با طائفه از دلیران بموجب فرمان توجه بجانب الموت نموده و قلع منازل کرده بمحاصره قلعه مشغول شد و دران وقت از رفیقان زیاده از هفتاد کس در خدمت حسن نبود و اندک ذخیره داشتند و بسبب مرور روزگار کم گذرانیدند و در جنگ و جدال مراسم سعی و اهتمام بجای می آوردند و درین هنگام دیدار ابو علی که در نواحی قزوین مقام داشت و از قبل حسن دعوت کرده جمعی کثیر سر متابعت او در آورده بودند نایرة التماس وی سی صد مرد مکمل را بمدد فرستاد و آنجماعت انتهاز فرصت نموده شبیخون خود را بقلعه افگندند و معاونت قوی از ولایت رود بار کرده از بیرون قلعه با ایشان مواضعه داشتند بر سر لشکر ارسلان تاش شبیخون بردند و آن طائفه متهزم گردانیده غنیمت بسیار بدست اسمعیلیان افتاد و چون از گریختگان بارودی بسلطان رسیدند در تفکر افتاده فرمان داد تا قزل سارق که یکی از خواص او بود با لشکر خراسان بدفع حسین قاینی که در خراسان فتنه می انگیخت روان کرده و قزل سارق باستظهار تمام روی بدفع طلاحده قهستان نهاده حسین قاینی بارفیقان و قلعه از مضافات مومن آباد بقصن گشت و قزل سارق در تضییق اهل حصار بر اسم اجتهاد بجای آورده جنگهای مردانه میکرد که ناگاه خبر وفات سلطان ملک شاه بگوش او رسید بالضرورة از دور حصار برخاسته لشکرش تفرق گشتند و ملاحده قهستان بعد از ارتحال سلطان مانند طاغیان الموت دست تطاول بر طرف و دراز کردند ظلم و تعدی آغاز نهادند و ذکر حالاتی که بعد از قتل خواجه نظام الملک و فوت سلطان ملک شاه اسمعیلیه را روی داد و بیان استخلاص قلعه کردکوه و الامستر

چون خواجه نظام الملک را بفرمودهٔ حسن صباح یکی از فدائیان بقتل آورد چنانچه در ضمن قضایای خواجه مشار الیه بیین خواهد گشت و سلطان ملک شاه بعد از کشته شدن او چند روز وفات یافت فدائیان اسمعیلیه دست تعرض از آستین تغور بیرون آورده امرا و معارف را که بنا بر عصبیت دین و مذهب با آنجماعت اظهار عداوت میکردند کشتن گرفتند اصحاب اطراف چون بجانب دلجش حسن صباح در وطن گریخ و عناد اقامت دارند چه سلاطین زمان بقلع و قمع دوستان او فرمان داد و فدائیان نیز خم کارد و خنجر و شمشانش از پای در می آوردند و چون میان پسران سلطان ملک شاه بر کیارق و سلطان محمد در طلب مملکت منازعت افتاده در ولایت عراق هرج و مرج طاهر گشت رئیس مظفر که از قبل امیر داد حبشی در به نیابت او که در دولت بر کیارق بر تبه علیا رسیده بود به حکومت و امعان اشتغال می نمود و شرب خویش بر آن داشت که از سلطان التماس نماید که زمام ضبط قلعه کردکوه را در کف کفایت وی نهد و امیر داد نیمنی را لعرق بر کیارق بر سانیده با دشاه ملتمس او را اجابت نمود و اشته و بعد از مناقشه که تو ال قلعه جزو دو خادم و کشته شدن آن بسببی از اسباب قلعه مذکوره در تحت تصرف امیر داد آمد و رئیس مظفر بر سبیل نیابت حبشی بار کردکوه رفته اموال فراوان و عمارت حصار و استحکام آن صرف نمود و تمامت خزائن امیر داد را از نقود و اجناس بآنجا نقل کرد و چون با موال بیپایان و ذخائر فراوان مستظهر گشت

باعلان کلمهٔ طاعت و قبول دعوت حسن مبلغ مبادرت نمود و مدتها مدید دران قلعه بریاست و حکومت مشغول بود و در ایام استیلا خویش فرمود تا دران کوه حاجبی کنند که سی صد ذرع عمق داشت و چون آب نرسید ترکش داد و بعد از وفات او نزلزله عظیم واقع شد و شعبهٔ آب خوشگوار دران جاه ظاهر گشت و بالجمله چون دعوت حسن بطاهرت رئیس مظفر که سدی منیع بود شهرت یذیرفت مهم آوری و ترقی نهاد و بر کیا نزرگ امید را با طالقان از رفیقان بقلعه لامسکر که ساکنان آنجا مطاوعت نمیکردند فرستاد و ایشان در شب بستم ذیقعده سنه خمس و ثلثین و خمسمائة و اهل آن موضع را بالقتل آوردند و بزرگ امید مدت بست سال دران قلعه بسر برد و قاصدان اورا الطالبید بیرون نیامد گویند که دران زمان که سلطان سنجر از خراسان بعزیمت رئیس مظفر بخبر مدت مبادرت نمود و مشغول عواطف بادشاهانه و عوارف خسروانه گشت و بنابر آنکه سلطان مشتغل بود و تفحص قلعه مشغول نشد و ارکان دولت نیز دران باب هیچ نگفتند و چون سلطان از عراق مراجعت نموده بدار امغان رسید رئیس مظفر باشارهٔ حسن مبلغ اسباب نیافت مرتب ساخته سلطان داعیان نصرت اورا بخدمتها و هدایا کرامند داشت و بواسطهٔ مصنف شیخ وخیت رئیس را در محفه پیش سلطان بردند و سلطان مقدم اورا عزیز داشته مرتبهٔ شاهرا از مرتبه سائر ارباب مناصب رفیع تر گردانید و در وقت وداع وزیر بارئیس بسبیل سترزش و تعییر گفت که تقصیرهای نکردی که در آخر عمر مطیع ملاحده شدی خزینهٔ امیر دارا بایشان دادی رئیس برخورگفت چنین نگوی که من حق بجانب ایشان دیدم و غرض من از مطاوعت ایشان نه مال بود و نه حرمت و نه جاه و نه حشمت ببین که از دیوان سلطان مرا چگونه القاب نوشته اند و اگر مقصود من تمول و توقع بودی هرگز از بارگاه سلطان مفارقت جائز نداشتمی و اسمعیلیه بمن از غایت حقانیت چنین رفتهاند بی تکلف مینویسند که رئیس مظفر خدایش نیکی برمزید کناد چنین کند و چنان داند و وزیر ازین سخن تعجب کرد و گفت زهی حال چنان فرمانده و چنین فرمان بردرین نوبت جمعی از نواب باسلطان گفتند که اموال امیر داد را از رئیس باید طلب داشت رئیس ازین قضیه آگاه شد و عرض گردانید که من و سکان قلعه بندگان خاص سلطانیم بانعام و اکرام او خوگر شده و در جویبار عاطفت و عنایت او نشو و نما یافته سلطان بانگ بر نواب زده و رئیس را تبشریف خاص سرافراز فرمود و رئیس مقضی المرام راحت نمود و در سنه ثمان و ثلثین و خمسمائة وفات یافت مدت زندگانی وی صد و یکسال و پنج ماه بود ذکر محاصرهٔ قلعه رودبار و انهزام لشکرهای جرار بایکیار چون بر کیارق جهان فانی را وداع کرده نوبت جهانبانی بسلطان محمد بن ملکشاه رسید و فرمان داد تا حدین نظام الملک با لشکرهای جرار بطرف ولایت رودبار رفته بمحاربه و قلع اسمعیلیه که رند و احمدین اول الامر محاصرهٔ قلعهٔ الموت اشتغال نموده گشت و زراعت باطنیه در معرض تلف افتاد و اهل قلعه از عسرت بجان رسیدند و اهل و عیال خود را بدیگر قلاع فرستادند و در اول سنه احدی عشر و خمسمائة سلطان محمد اتابک نوشتگین غیرگیر را فرمان داد تا لشکر کشیده و رستخیز الموت و سائر قلاع اسمعیلیان حسب المقدور رسمی و اهتمام نماید و اتابک نوشتگین بر دو بار آمده در تضییق و محاصرهٔ اهل الموت و الاستر سالغه تمام نموده امر فرمود تا مجانیق نصب کردند و قریب یک سال میان هر دو فریق جنگ و جدال و حرب و قتال امتداد یافته و روز بجز سنه ندکوره نزدیک بآن شد که صورت فتح قلاع و آئینه مراد روی نماید ناگاه خبر رسید که سلطان محمد رخت بعالم آخرت کشیده و ازین جهت لشکریان مضمون کلام من نجا برأسه فقد نجح عمل نموده دست از کار خود گرفتند و اسمعیلیه از قلاع بیرون آمده دست بغارت و تاراج برآوردند و هرچه بدست ایشان افتاد از خورد نی و اسلحه و آلات حرب بحصار بالا کشیدند و چون سلطان سنجر بر سریر دولت تمکن یافت همت براستیصال اسمعیلیه گماشته متواتر لشکرها بقهستان فرستاد و مدتها میان اهل سنت و جماعت و ارباب بدعت و ضلالت منازعت و مخاصمت قایم بود و درین اثنا حسن صباح مکری انگیخته یکی از ملازمان بارگاه سلطان را فریفته تا در شبی که سلطان بخواب رفته بود کاردی بر بالای سر او فرو برد و چون سلطان بیدار شده بر احوال مطلع گشته اندیشناک شد بنابر آنکه معلوم نشد که این دستبرد که کرده در اغفال آن کوشید و بعد از چند روز حسن بسلطان پیغام داد که اگر نه بسبب سلطان را اراده خیر بودی آن کار در اکه در آن شب در زمین درشت نشاندند در سینه نرم استوار کردی سلطان سخن از استماع انجمن مستغرب صالحه مرضاد او فرمان داد که صلح من با آن جماعت مشروط بسه شرط است یکی آنکه قلعه بتجدید بنا نکنند و دیگر آنکه بعد ازین اسلحه و آلات حرب بکسی مردم را بقبول مذهب خویش دعوت ننمایند و فتحا تجویز انمینی نکرده خلایق سلطان را بحبت آن طایفه متهم داشتند آنگاه قاعدهٔ مصالحه میان سلطان حسن مؤکد شده سلطان از مال قومس و نواحی آن برساله بر سبیل اورا لها ایشان گذاشت و مناشیر فرستاد تا ساکنان گردکوه از آینده و روند بطریق باج چیزی نگیرند و باین سبب کار ملاحده قوت گرفت و در منازل بین احوال حسینی قلعه دامغی دامغستان بدست حسین و ماوندی گذشته شد و بعضی قتل اورا اسناد باستاد حسین بسر حسن صباح کردند و بواسطهٔ این تهمت حسن فرمود تا حسین را بگشتند و یک پسر دیگرش را هم بشربت خمر متهم داشتند حسن اورا نیز بقتل آورد و غرضش آن بود که بر جهانیان معلوم شود که مقصود از دعوت اینصورت نبوده که بعد از تو بپسرانش حکومت کنند آورده اند که حسن صباح در مدت سی و پنج سال که در الموت اقامت داشت پیش ازدو نوبت از خانه بام بالا نرفت و هرگز از قلعه بیرون نیامد

چه پیوسته تبدیه امور ملک و تلفیق اعتقاد به که موافق مذهب او بود اشتغال مینمود و مبالغه او در رونق شریعت غرا بحسب ظاهر دران مرتبه بود که شخصی را که در الموت نی نواخته بود از قلعه بیرون کرده او هرچند شیطان بقلعه راه نداد و در ایام دولت او بسیاری از اهل اسلام که با اسمعیلیه در مقام منازعت و مخاصمت آمدند بزخم فدائیان کشته شدند و اگر کیفیت خونخواهی قلم علی سبیل التفصیل فتهایرا که در زمان وی واقع شده تحریر کند از مقصود باز ماند و بالجمله ابن صباح در ماه ربیع الآخر سنه ثمان عشر و خمس مائة بمرض موت مبتلا گردید و چون دید که یکبار اجل نزدیک رسید مستعری بقلعه لاسستر فرستاد و کیا بزرگ امید را طلب داشت و او را بجای خویش بنصب کرده بهم دعوت و تشییت امور دیوان بدیدار علی تفویض نموده و مراسم وصیت بجای آورده گفت باید که این دو شخص باتفاق صاحب الجیش حسن قصرانی بتنسیق و تنظیم مهام بردازند و بشغول باشند تا امام سیر ملکت خویش باید و پرتو التفات بر احوال رعیت افگند و در بست و ششم شهر نذکور حسن صباح بحر کرامت اصلی و منزلی که بجای او معین بود شتافت **ذکر حکومت کیا بزرگ امید** بعد از وفات حسن صباح بزرگ امید بجای او نشست و مدت بست و چهار سال باجماعت رفیقان همان طریق مسلوک داشت که حسن مقلدان بود و در ایام دولت نوشیش قلاع متین رصین ساخت و لشکر باطراف و جوانب ولایاتی که نزدیک باو بود فرستاده و همه را در حیطهٔ تسخیر در آورد و دران مدت سنه عشرین و خمسمائة بعمارت قلعه میمون در قزوین واده و لکذا عبد الملک را بحکومت آن موضع نصب فرموده و در شعبان همین سال برادر زادهٔ اتابک شیرگیر گشکر کشیده بجانب رودبار رفت و کیا بزرگ امید طالقان را بجرب و تاخت فرمود و آنجماعت او را منهزم گردانیده اموال و چهارپای بسیار بدست ایشان افتاد و در سنهٔ احدی و عشرین و خمسمائة بعد از آنکه میان سلطان محمود سلجوقی و کیا بزرگ امید منازعت روی نموده بر نقش بازور اپیغام فرستاده و از الموت شخصی را طلب داشته مصحوب خویش با صفهان آورد تا صلح کنیم و بر نقش قاصدی بالموت ارسال نمود تا مضمون التماس سلطان محمود را بکیا بزرگ امید رساند و کیا خواجه تاجی شهرستانی را باصفهان روان ساخت و چون خواجه مذکور شرف دستبوس حاصل کرد لحظه در امر مصالحت گفتگوی واقع شد خواجه از مجلس سلطان بیرون آمد عوام در بازار او را بار رفیقی بکشتند سلطان رسولی بالموت فرستاده تهدید معذرتی کرد که مارا دران باب اختیاری نبود کیا بار رسول گفت که بازگرد و با سلطان بگوی که محمد تاجی العهد دروغ گفتند دروغ شما اعتقاد نمودند و بخدمت رفت اگر راست میگوئی گشتگان اورا سیاست فرمائی والا سر صد سیاست باش سلطان باین سخن التفات ننمود و تا در غرهٔ سنه ثلاث و عشرین رفیقان بدر قزوین رفته چهار صد مرد را بقتل رسانیدند دو سی هزار گوسفند و دویست سراسپ و اشتر و دویست گاو غنیمت گرفتند و قزوینیان از عقب ایشان شتافته جنگ کردند و یکی از اشراف قزوین کشته شد و باقی ماندگان منهزم گشتند و در چهارم محرم سنه عشرین و خمسمائة سی هزار کس از لشکر عراق بقلعه لامشار سیدند و چون از قصد و توجه قزوینیان آگاه شدند بے جنگ و خون ریختن روی بگریز نهادند و درین اثنا سلطان محمود سلجوقی بیمار شده وفات یافت و رفیقان بار دیگر بحوالی قزوین تاختن کردند و دویست و پنجاه سراسپ و چهار هزار گوسفند و بیست اشتر بیاربدست آوردند و صد و ترکمان بدست نفر قزوینی بقتل آوردند و مراجعت نمودند و سنه ست و عشرین و خمسمائة لشکر الموت بقصد ابو هاشم علوی متوجه کیان شدند زیرا که او دعوی امامت میکرد و با طراف نامها نوشته مردم را بمبایعت خویش دعوت مینمود و نخست بجهت الزام محبت کیا بزرگ امید کتوبی بنصیحت آمیز با و فرستاده بود داد و در جواب گفت که مذهب اسمعیلیه مشتمل بر کفر و الحاد و زندقه است و با لجمله چون رفیقان بدیلمان رسیدند و با ابو هاشم جنگ و فساد کردند خدمتش نهزم گشته سر و پیشما نشاده و رفیقان تعاقب نموده او را بدست آوردند و بعد از مناظره بسیار آن بیچاره را بسوختند و چون سلطان محمود فوت شده سلطان مسعود حاکم عراق گشت خوارزم شاه ایخد بتکش بسیار درت نموده بعرض رسانید که عرض کلی از تصدیع اکست که دستبردی بلاد خود نمایم و سلطان اقطاع بر نقش باز دارد را بخوارزم شاه داده بر نقش عاصی گشت و کیا بزرگ امید التجا نموده داهل و عیال خود را بدانجا خوش که در رخت تصرف اسمعیلیه بود فرستاد و کیا بزرگ امید گفت که هرچند بر نقش در ایام سابق با ما عداوت تمام ورزید و عذر ها کرده است اکنون چون پناه باما آورده ضیافت او واجب مینماید و چون بیشتر خوارزم شاه دم از دوستی اسمعیلیان میزد بعد از عصیان بر نقش رسولی بکیا بزرگ امید فرستاده پیغام داد که از بر نقش واصحاب او قبل ازین بشما آسیبی نرسیده و عداوت بسیار ظاهر شده و من پیوسته در مودت و محبت شما راسخ دم و ثابت قدم بوده ام و حالا سلطان اقطاع او را بمن ارزانی داشت و دوستی بولایت شما رفته اگر بر نقش دابتاعش سپارید موجب مزید الفت و محبت گردد و کیا بزرگ امید جواب داد که خوارزم شاه راست میگوید اما ما هرگز نیزه ای خود را بخصم نسپاریم و باین سبب میان خوارزم شاه و کیا بنا قشات روی نمود که ذکر آنها موجب تطویل میشود و در ایام حکومت کیا بزرگ امید فدائیان جمعی از اعیان و اشراف را کشتند یکی از قضلان قاضی شرف و غرب ابو السعید هروی است و دیگری السید المستعلی که در مصر بزخم سیف نفرز از رفیقان کشته شد و دیگری سید دولت خلیفه ایس اصفهان و افسقوره حاکم مراغه و مستر شد علیه در پیش تیر و در حسن ابن ابو القاسم مفتی قزوین و چهین چمچ و دیگر از اعیان دولت و دین بر دست فدائیان ملاعین

بقتل رسید بنده ذکر حکومت محمد ابن کیا بزرگ امید کیا بزرگ امید پیش از رحلت خود پسر دوم پسر خویش محمد را ولیعهد کرده بود و چون او رحلت نمود خصمان معزور و مسرور شده امانیا بر آنکه محمد در حکومت استقلال یافته تتبع سنین جور خود نموده مایوس گشتند و چنانچه در نهایت حال کیا بزرگ امید مستر شد عباسی را کشتند و در هدایت دولت و اقبال پسرش الراشد بالله بالتفصیل آید مفصل این مجمل آنکه چون راشد تقلد امر خلافت گشت بعضی مخلع وی میل نمودند و بعضی بر جاده مطاوعت ثبات ورزیدند و او پیش از استقرار در امر حکومت لازم انتظام خون پدر از دار السلم حرکت کرد و چنانچه ازان شه در دو فرسخی سلطر شه بالجمله راشد در راه بخبر گشته دران ضعف با صفهان رسید و درین اثنا چار نفر از فدائیان در بارگاه او رفته جزم کارش هلاک ساختند و در همان دیار او را در آبگاک سپردند و بغداد یان متفرق شدند و اخبر بالموت رسید بهمت بشتابر فرد نقاره و مبشارت کوفته و ازان وقت باز خروج برهان قاطع نزاریه بر خاطر خلفا صباسیه استیلا یافته روی بازمردم نهاد نگردند و در زمان سلطنت و دعوت کیا بزرگ امید اسمعیلیه که ایشان رفیقان خوانند باطراف و جوانب تاختن کردند و میان ایشان و مخالفان محاربات لاتقد و لاتحصی دست داده و در اکثر معارک بر اعدا غالب آمدند و کیا محمد منسوب بپدر خویش و حسن صبلح در اقامت رسوم اسلام و احیا و سنن محمد رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم بحسب طاقت سعی و مبالغه تمام مبذول میداشتند و این مقال آنکه در آوان تسلط کیا محمد سلطان سنجر نوشتجات بولایت می رسیده رسولان بالموت فرستاده از کیفیت و معتقد ایشان استفسار نمایند آن جماعت در جواب گفتند که عقیده ما آنست که پیرا عزو علا باید شناخت و باید دانست که خرد و نظر درست آن باشد که موافق قول او جلت کلمته و مطابق فرموده رسول وی بود و در رعایت احکام شریعت غرا بر وجهی که کتاب خداوند تعالی بآن ناطق ست بجای باید آورد و بآنچه خدای در قرآن مجید فرموده و رسول او خبر داده از سبداو معاد و ثواب و عقاب و حشر و نشر ایمان آوردن آنرا واجبات بست هیچکس را نرسد که در حکمی از احکام براهی خود تصرف و حرفی ازان تغییر و بدل القصه جمیع معتقدان خود را بایمان کرد گفتند که اصول و فروع امنیت اگر پسندیده سلطان باشد فبها و الا یکی از دانشمندان ملت را فرستاده تا در نیساب با وی مناظره کنیم و چون رسولان مراجعت نمودند این سخن را بسلطان رسانیدند سلطان را بهانه پیدا شده دست از تعرض آن طائفه کوتاه گردانیدند و کیا محمد مدت بست و پنج سال بحکومت سلطنت قیام نمود و جهان فانی را وداع کرده در ایام دولت خویش چند قلعه مستحکم مرتب گردانید و در زمان او نیز فدائیان جمعی کثیر را از اعیان و امراء و قضات و علماء که با ایشان در مقام عداوت بودند بقتل رسانیدند و اسامی مقتولان در بعضی از تواریخ مسطور است **ذکر بعضی از حالات و حکومت حسن ابن محمد ابن بزرگ امید المشتهر بین الانام بعلی ذکره السلام** چون حسن ابن محمد که او را علی ذکره السلام گویند بحد بلوغ رسید هوس تحصیل علوم و بحث اقاویل دین و مذهب اسمعیلیه دامنگیر او شده و دران امر شروع نمود و بعد از آنکه مدتی بر اسم تعلم تلمذ مسائل عقلی مشغول گشت معلومات خود را وسیله عبارت و تعبیر درآورده مردم را فریب میداد و چون پدرش از جلالت فضیلت و دانش عاری بود و جهال و عوام را در نصب پدر عالمی متبحر تصور کردند و گمان بردند که حسن صباح ظهور او را وعده داده حسن ابن محمد است و در باب عقیده و رفیقان و یاران او سمت ازدیاد پذیرفته از مثابرت و مطاوعت امر بالغه نمیود و حسن نیز ارادت آن میکرد که امام زمان اوست و چون کیا محمد بر حال پسر و اعتقاد مردم واقف گشت باحضار خلق فرمان داده پسر را نکار بلیغ نمود و دران انجمن بر سر جمع گفت که حسن پسر نیست و حسن امام مستتر بلکه داعی از دعات آن حضرتم و هر کرا داعیه خلاف این بود کافر و بیدین باشد و از اجتماع ما که پسر ش را در دعوی امامت مصدق داشته بود دور و بیگانه کس را قبول آورد و دوست و بیگانه و دیگر را از قلعه بیرون کرد و حسن نیز ازین بیعت خالف و از تادیب پدر هراسان گشت و زبان بطعن و لعن طائفه که بآن اعتقاد موسوم بود دراز کرد و بکشاد ابطال معتقد فرقه مذکوره و اثبات رد ش پدر خویش مبالغه نموده رسائل نوشت و الحاح حسن درین باب بجای رسید که نصوت بالکل از منصب محمد بزرگ امید محو گشت و چون حسن و خفیه بخوردن شراب اشتغال مینمود و مره که با امامت وی اعتقاد داشتند شرب خمور و ارتکاب محظور را از امارات ظهور امام موعود می پنداشتند و چون بعد از فوت پدر بر مدارج حکومت و سلطنت ترقی نمود و در تادان شریعت غرا کوشیده بهیچکس را بر ارتکاب محرمات و محظورات عتاب نکرد و روز بروز آثار الحاد و سواء اعتقاد او در تزاید بود تا کار بجایی رسید که در سنه تسع و خمسمائة بموجب فرمود او مردم ولایت رودبار بالموت آمدند بعد از ان فرمان داد که در مصلی شهری روی القبله نصب کنند و چهار رایت بزرگ که ملون بچهار لون که عبارت از سبز و سفید و زرد و سبز ست بر چهار طرف منبر نصب سازند و حکم کرد تا هفت روز رمضان سال مذکور خلائق بمصلی شتافتند و آن مصلی میدانی بود فصیح عریض واقع بپای الموت و بعد از اتمام مردم حسن بر منبر رفت و بر فراز آیا سامعان را مواعظ و نصایح و رضالت افکند که از امام و خفیه پیش او قاصدے آمده و بعبارت ایشان نامه آورده که مبنی از تمهید قواعد مذهب اسمعاعت و مشعر ست بآنکه ابواب رحمت وافر بر ما بمان و مطاوعان خویش گشوده ست و این طبقه را بندگان گزیده خویش خوانده و از تکالیف شرعی معاف و معذور داشته و خاطر عبا و خاص خود را

از ما افضل و لاتفضل مطمئن و آسوده گردانیده و ایشان را القیامت رسانیده آنگاه خطبه بانت عرلی خوانده و گفت این کلمات نیز از سخنان امام است و شخصی را بر پایهٔ منبر نصب کرده تا ترجمه آنرا بحضار مجلس گوید و مضمون خطبه چنین بود که حسن ابن محمد نبز گ امید خلیفه و داعی دعوت ماست باید که شیعه ما در امور دینی و دنیوی مطیع و ملتزم او باشند و حکم او محکم و قول او امبرم شناسند و از فرمودهٔ او تجاوز جائز ندارند و فرمان او را فرمان ما انگارند و بدانند که مولانا برایشان حجت کرده است و ایشان را سزاوار است عزو علا رسانیده حسن ابن محمد این نوع خرافات و ذبذبانات گفته از منبر فرود آمده و دو رکعت نماز گذارده مانند باقی ناس و فرود نا اصحاب مناهی و ارباب ملاهی بدستور اعیاد بطرب و سرور و فرح و سرور مشغول شدند و گفت که امروز عید قیامت است و از آنوقت باز ملاحده هفتم رمضان را عید قیام خوانند و در آن روز بلهو و تماشا اقدام نمایند راقم حروف از مولانا یوسف شاه کاتب استماع نموده گفت که یکی از ثقات چنین روایت کرد که نوبتی بالموت رسیدم و برکنار بهمین بیت نوشیده و دیم بیت برداشت مثل شرع متابعت ایزدی * محمد دوم روزگار علی ذکره السلام * و بالجمله چون این فعل شنیع و حرکت قبیح از حسن صادر شد در ولایت رود بارد قهستان رسم الحاد آشکار گشت و لفظ ملاحده بر اسمعیلیه اطلاق یافت و حکام سابق نیز کر رعایت قواعد شریعت کما ینبغی بجای آورده ندبنام شدند آورده اند که حسن اگرچه در خطبه که هفتم رمضان خواند اظهار آن کرد که او پسر محمد نبز گ امید است امام و معصول بی اصول خویش که با طراف ولایات میفرستاد گاهی بکنایت و گاهی بصریح اینمعنی درج میکرد که از اولاد نزار ابن مستنصر است و از جملهٔ مکتوبات او که مشعر باین قول بود آنست که نوشته بودند بنفیس نظر که از قبل وصی نایب بود در قهستان فرستاد مضمون آنکه من خسم میگویم که امر فرزند خلیفهٔ خدائے بر روی زمین منم و خلیفه من در قهستان رئیس مظفر ست مردم آن دیار باید که فرمان او برند و قول او را قول من دانند و آن رئیس ملحد نهاد فرمود که در قلعهٔ موسن آباد منبری نهاد ند و او بر منبر رفته مکتوب حسن را بخلائق خواند و المعدان اظهار طرب و سرور کرده و پای منبر فرود نده نی نواخته و شراب خورده رسم الحاد و زندقه و فساد آشکار کردند و جماعتے از اهالی آن مملکت را عرق اسلام در حرکت آمده و جلائے وطن اختیار نمودند و بعضے را که قوت رفتن نبود خاطر بر بدنامی قرار داده در سالک خویش متوقف شدند **ذکر طائفه از ملاحده بی اسلام و اعتقاد ایشان در باب نسب علی ذکره السلام**

جمعی از اسمعیلیه که در رود بار قهستان بودند علم کفر و عصیان بر افراخته گفتند که در زمان سیدنا شخصے از ثقات و معتمدان المستنصر باللہ موسوم و ملقب بابو الحسن صعیدی بعید از فوت او بیکسال از مصر بالموت آمده کودکے از اولاد نزار را که نزد عم ایشان مستقر الامامت بود همراه خویش آورد و ابو الحسن این سر را بپدر با حسن صباح یا بحکیس در میان نهاد و سید ناو الکرام و اخراجم ابو الحسن یا قصی الغایت کوشیده بعد از شش ماه او را رخصت انصراف داد و امام را در قلعه که در پایان قلعه بود متوطن گردانید و امام مذکور را در آن قریه که خدائے نموده در زمان محمد ابن نبز گ امید چشم او بطلعت بسے که عبارت از علی ذکره السلام باشد روشن گشت و بمحب بالتفاق درین روزه از منکوحه محمد ابن نبز گ امید نبیره فرزندی مسمی بعلی ذکره السلام را در چادر کشیده بقلعه برد و در قلعه که بحکیس در خانه که فرزند محمد در آنجا بود حاضر نبود آن عورت در آنجا رفت و علی ذکره السلام را بجائے که کودک محمد در آنجا نهاده آن طفل را از قلعه بیرون آورده در دهلیز که در باب نسب حسن ابن محمد ابن نبز گ امید انیست و عقل باین قول نمیدهد و چه محال حادی مینماید که ذاتی بخانه پادشاهی رود و فرزند او را دزدیده طفلے دیگر بجائے او گذارد که بحکیس بر اینحال مطلع نگردد و چون زعم اسمعیلیه آنست که هر خلیفه که از امام صادر میگردد معجز بلکه مستحسن است زمره ازان قوم بر سبیل اعلان روایت کرده اند که امامی قاضی ابو الحسن آورده باذن محمد نبز گ امید بمباشرت کرد و آن عورت ببلی ذکره السلام حامله گشت و بالجمله نزاریه در نسب حسن و مذهب او منکرات بسیار گفته اند و از انجمله یکے آنکه او را قایم قیامت و دعوتش را دعوت قیامت خوانده اند نیز از عقیدهٔ فاسد ایشان هست که قیامت و فتی قایم گردد که مردها بجندار سند و تکالیف شرعی مرتفع گردد و چون در زمان امامت او خلائق بجائی واصل شده بود ند علی ذکره السلام برفع رسوم شریعت قیام نمود و نخود با مد من الکفر و الخذلان و چون فضایح و قبایح علی ذکره السلام از حیز تعداد آن تجاوز نمود برادر زن او که از بقایای آل بویه بود و باطنش بجلیهٔ ایمان و ایقان آراسته در قلعه لامسر فی سنه احدی و ستین و خمسمائة آن ملعون سابق ذکر را بپای دار آورد و چون علی ذکره السلام بدو زخ شتافت بپسر ناخلف بجای پدر نشست **ذکر حکومت محمد ابن حسن ابن محمد ابن کیا بزرگ امید**

چون حسن کشته شد محمد بن حسن در حکومت مستقل گشت حسن نامور را باتفاق اقربا از ذکر داستانی با مقام خون پدر گشت و ابن محمد در اظهار کیش ضلالت از پدر عالی تر بود و در دعوی امامت مجدد تر و مصر تر و دعای حکمت و علم فلسفه کردی بلکه دران فن و سائر فنون خود را متفرد و مبتدا شمرده و علم معقول و منقول و فروع و اصول از سخنان وے بسیار روایت کرده اند و چون آن کلمات بسیاق تاریخ مناسبتے ندارد و ایراد آنها تقریب مینماید آورده اند که امام فخر رازی علیه الرحمة و الرضوان که از تعریف و توصیف مستغنی ست در ایام دولت محمد بن حسن باذربایجان رفت و از انجا مراجعت فرموده در ری خیل اقامت انداخت و بافاده مشغول

گشته حاسدان گفتند که امام دعوت ملاحده قبول کرده بلکه یکی از دعات ایشان شده واین سخن بسمع آنجناب رسیده بغایت برایشان متغیر وآزرده خاطر گشت وبجهت بیان سیاست خویش ورفع تهمت مردم بر منبر رفته زبان بلعن واسمعیلیه گشاده واین خبر بالموت رسیده محمد بن حسن فدائی را برای فرستاد تا با امام ملاقات نموده در وقت فرصت وزمان مجال کلمهٔ چند بعرض رساند فدائی بنا بر فرموده بآن ولایت رفته شرف دست بوس امام فخر الدین استسعا ونمود ومعروض امام گردانید که مردی فقیهم ومیخواهم که بتعلم قرائد اشتغال نمایم ومدت هفت ماه در مقام استفاده آمده هیچگونه مجال نیافت ناروزی خادم امام را دید که از خانقاه بیرون آمد پرسید که در مجلس امام کیست جواب داد که کسی نیست فدائی گفت که تو کجا میروی جواب داد که جهت مولانا طعامی می آورم گفت که لحظه توقف نمائی که من چند مسئله مشکل دارم ومیخواهم که آنرا از حضرت مولانا استکشاف نمایم وخادم قبول نموده فدائی بوثاق امام درآمده ودر خانه را بخبر کرده خنجری برگشیده امام را بر زمین افگنده بر سینه او نشست امام گفت که اسم فدائی غرض تو چیست گفت انزاف ناسینه تو بردرم امام پرسید که بچه سبب فدائی گفت که تو ما را بر سر منبر لعنت کردی امام از دے زنهار خواست وفرمود که توبه کردم که دیگر زبان بلعن ولعن شما نگشایم ودراین باب سوگند بر زبان فدائی گفت که چون از جنگ من خلاص گردی بهم خود مشغول شوی وسوگند را تاویل کنی امام سوگند بے تاویل وکفاره یاد کرده فدائی از سینه آنجناب برخاست وگفت بقبل لو ما مور بنود والا لقصصته تا خیر جائز نمیدانستم اکنون بدانکه محمد بن حسن ترا سلام میرساند والتماس نموده که بقلعه تشریف حضور ارزانی داری تا حاکم مطلق باشی که با مخلصان در مقام اطاعت والفیا دیم دیگر فرمود که ما از سخنان عوام هیچ باک نداریم که غیبت ایشان نسبت بما بر مثال چوز لیست بگندد وباید که شما زبان بهمت وملامت ما دراز نگنید که کلام شما در ولما کالنقش فی الحجر است امام گفت رفتن من بقلعه میسر نمیشود اما بعد ازین هیچ امر از من صادر نشود که مخالف مزاج حاکم الموت باشد وچون سخن باین مقام رسید فدائی سبلغ سی صد دشصت دینار زر مجرع از میان کشاده گفت این وجه وظیفهٔ یک سالهٔ شماست وهر ساله از دیوان اعلی مقرر شده که موازی این مبلغ از رئیس ابو الفضل بگیرید وبرد یمانی در تلاقی من ست باید که چون من بردم ملازمان آنرا تصرف نمایند که هر دو ثوب مولانا حبت شما فرستاده وفدائی بعد ازداد ای این کلمات همان لحظه غائب شده وامام زر وخلعت را گرفته وچهار پنج سال مقرر فرموده ووظیفه را نیز گرفته بحضرت سلاطین غور غیاث الدین وشهاب الدین رفت واز غور بجانب خوارزم شتافته ودوستے در مصاحبت سلطان محمد خوارزم شاه بسر برده بمدارج سروری ودشمت ترقی نموداورده اند که امام فخر الدین رازی رحمة الله پیش از ملاقات با فدائی مذکور در اثنائے درس افاده چون بمسئلهٔ خلافی رسیدی فرمودی که خلافا للملاحدة لعنهم الله واو مرحم الله وخدلهم الله ودچون صحبت امام با او دگرگونه شد هر گاه که بخلافیات رسیدی گفتی خلافا للاسمعیلیه وبرین لفظ کلمه دیگر اضافه نکردی روزے یکے از شاگردان با امام گفت که چون ست که مولانا قبل ازین زبان بلعنت ملاحده می گشاد واکنون ترک آن فرموده جواب داد که اسمعیلیه را نمیتوان لعنت کردن زیرا که بت پرست قاطع دارند وبالجمله محمد بن حسن در نوزده سالگی بر تقی ونقی امور مملکت وسلطنت مشغول گشته مدت چهل وشش سال در کامرانی بسر برد ویکی از شعرای اسمعیلیه درشان او گوید ؎ عمر را کجا وجود بماند چو ما بریم + نام محمد ابن علی ذکرة السلام + ملاحده در روزگار او خون بارنخیتند وبراهما زدند ودست درازیها کرده اموال مسلمانان را بتعدی متصرف شدند ومحمد بن حسن چند پسر داشت وجلال الدین که ازمه متر بود وچون در زمان پدر بسن رشد وتمیز رسید بر مذهب اسلاف خویش انکار کرده اظهر طریقه اباو اجداد خود اعراض نمود وبا ین سبب پدر ازوی متوحش ومتوهم گشت وهر دو از یکدیگر خائف ومحترز میبودند ودر روز در بار که جلال الدین در بارگاه حاضر میشد زره در شیب جامه میپوشید وطائفه از ملاحده که بوی اعتقاد داشتند را صیانت ومحافظت مینمودند ودر هنگام کار بین جمله میگذرانیدند تا در سنه سبع وستمائة محمد ابن حسن در گذشت وبقول بعضی مسموم گشت وذکر حکومت جلال الدین حسن ابن محمد ابن حسن ولادت او در سنه اثنی وخمسین وستمائة اتفاق افتاده ودچون جلال الدین بعد از پدر بر سریر حکومت متمکن گشت در تمهید وتشیید قواعد شریعت عزا لمبینی سعی واهتمام بجای آورده از رسوم الحاد واستبعادی تمام نموده وقوم وشیعهٔ خود را بر ارتکاب منهیات ومحرمات زجر ومنع کرده فرمان داد تا در هر قریه از قراری ولایت رسد وبار حمامی ومسجدی ساختند ورسم اذان واقامت نماز جمعه تازه کردند وبالجمله بخلیفه بغداد الناصر لدین الله وسلطان محمد خوارزم شاه وسائر ملوک عراق واطراف وجوانب دیگر فرستاده از عقیده صافی خویش خبر داده وخلفا وسلاطین اورا دین امر مصدق داشته رسولانش را طلقها واوند وبا عزاز واحترام رخصت انصراف ارزانی داشتند وجواب مکاتبات ومراسلات مفتوح ساختند امید ا بالقاب که سزاوار سلاطین باشد خطاب فرمودند ودین صباب صحت اسلام وی فتاوی نوشتند وبجلال الدین حسن نو مسلمان پیشوگشت وچون عمارات بقلاع خیر ومساجد ومعابد که در بسیار حکومت خویش بنیاد نهاده بود باتمام رسید فقها وعلما وحفاظ الطلب داشت وبامامت وخطابت وغیر ذلک منصوب گردانید ودر بارهٔ

آنجماعت شرائط عاطفت وشفقت واحسان واستمالت مبذول فرمود وچون میان قزوین واسمعیلیان عداوتها ومنازعات وغارت وتاراج وکوشش وکشش واقع شده بود لاجرم ایشان از قبول اسلام جلال الدین حسن واتباع او سر باز زده دو دین باب مناقشه بگشودند ودلیل طلبیدند وجلال الدین حاسر دماغ ایشان کوشید وپیغام داد که چند کس از مهمان قزوین را بفرستند تا از حقیقت این دعوی بران جماعت روشن گردد وقزوینیان ایجابا بل ملتمسهٔ طائفهٔ ازاعدو ال به الموت فرستادند وجلال الدین حسن درحضور اکابر قزوین نسخ حسن صباح مالک مشتمل بر اصول وفروع مذهب اسمعیلیه بود بدستوشت وزبان بلطف ولین اباواجداد خود بکشاد ودلهاء ایشان را بدین حرکات مطبوع امتحان قزوین نیز مسلمانی واحکم کردند ومادامش کم بودند زاهد عابده دوران ایام دولت پسر خود غریبت زیارت بیت الله کرده بتجلی تمام روان شد وجلال الدین بدستور سلاطین اسلام رایت وسنبل منصوب ما در گردانیدند وچون آن ضعیفه بدار الخلافه رسید خلیفه فرمود تا مقدم اورا با عزاز واکرام ملتقی نمودند وفرمان داد تا رایت جلال الدین را برابر رایت ملوک دیگر در راه حج تقدیم کردند وچون این خبر بسلطان محمد خوارزم شاه رسید از ناصر خلیفه آزرده خاطر گشت وبه یکی از خلفاء او ناصر خلیفه این شد بنابر آنچه عنقریب تحریر کلک بیان خواهد گشت انشاء الله تعالی

ذکر توجه جلال الدین حسن نو مسلمان بجانب اران وآذربایجان

چون جلال الدین حسن با اتابک مظفر الدین آذربیک حاکم دیار آذربایجان طریق محبت ووداد مسلوک داشت وناصر الدین منکلی والی عراق با اتابک شیوهٔ خلاف وعناد میورزید وبعضی از مملکت جلال الدین را متعرض میشد اتابک وجلال الدین در تلفع وقمع ناصر الدین یکدیگر را شدند وجلال الدین از الموت بآذربایجان رفته واتابک بلوازم ضیافت چنان مهمانی قیام نموده نزلهای باد شاهانه مرتب گردانیده ودر بارگاه لشکر بش صنوف عواطف مبذول داشت وبعد از اظهار اینمانیت ومودت مقرر کرد که هر روز جهت مایحتاج مطبخ هزار دینار بخزانه او رسانند وباتفاق یکدیگر رسولان بدار السلام فرستاده در دفع حاکم عراق از خلیفه استمداد نمودند وناصر دینی از اعیان گه اسامی ایشان در کتب تواریخ مسطور است بدد فرستاده فرمانها در که اطاعت جلال از واجبات شمرند وچون اتابک مظفر الدین وجلال الدین بدوران کار ولیران شتابکار مستظر گشته وردی بملک عراق نهادند ودر سنه احدی وعشرین وستمائه ناصر الدین منکلی مصاف داده او را اکثر متقدم دیگر سه را بجای او دران مملکت متمکن گردانیدند جلال الدین حسن بعد از یک سال ونیم از آذربایجان مراجعت بالموت کرده ودراین سفر مدت اقامت او در بلاد اسلام دعوای ایراد وبرائی وی از مذهب اسلاف تاکید یافته مسلمانان با او طریق اختلاط مسلوک داشتند وچون نیکنامی جلال الدین حسن در عالم منتشر گشت خواست که بامراء گیلان وصلت کند والیمیان بآن ولایت فرستاده ارادهٔ مصاهرت خویش اعلام نمود وجواب گفتند که اسپیوست بیر ضمانی خلیفه تشتیت نمی پذیرد لاجرم جلال الدین مسرعان بدار السلام روان کرده مامول خویش معروض داشت وناصر الدین را خصت فرموده که حکام انام بادی آهنگ ساز مواصلت کنند وجلال الدین همشیره کیکاوس را در حبالهٔ نکاح آورده علاء الدین محمد را ان ضعیفه متولد گشت وچون چنگیز خان از ترکستان بقصد سلطان محمد خوارزم شاه در حرکت آمده جلال الدین حسن عاقبت اندیشی کرده ودو حصه قاصدان پیش او فرستاده از مطاوعت ومتابعت ومزید دو سنه خان عشر وستمائه که بلاد اسلام از حرکت متاثر بود وجلال الدین حسن اعالم بمفاخر امیده پسر شش علاء الدین محمد بسر سریالت متمکن گشت

ذکر حکومت علاء الدین محمد بن جلال الدین حسن

در نسالگی بجای پدر بنشست وجمعی کثیر را از اقربا وبطانه جلال الدین تهمت آنکه او را زهر داده اند بکشت وچون عقیده اسمعیلیه آنست که احوال امام در کودکی وجوانی وپیری یکسانست هر حکمی که او کند هر آئینه مطابق وموافق صدق تواند بود وهیچ کس را بروی مجال اعتراض وانکار نباشد لاجرم هر چه علاء الدین فرمودی از صواب ناصواب متابعان بآن عمل نمودندی واو خود پیوسته بلهو وطرب وبازی وتماشا وگوسفند پروران اشتغال داشت وتنظیم امور ملک منوط ومربوط برای زنان گشت وچون علاء الدین بر روش پدر انکار مینمود اسمعیلیه که اسلام وسلمانی در باطن ایشان هنوز رسوخ نیافته بود بسرحد خویش رفتند تا در زمان دولت آن بیدولت رسوم شریعت اندراس یافته وبار دیگر شیوهٔ زندقه والحاد رواج یافت وقواعد پسندیده که پدرش جلال الدین حسن بنیاد نهاده بود مندرس گشت امور ملک وملت مختل شد ومهام دین ودنیا مهمل ماند وچون بخیال از حکومت او بگذشت بلی استصواب طبیعی فصد کرده خون بسیار گذشت وبدین سبب خللی فاحش بدماغش راه یافته منجر بعلت مالیخولیا شد وهیچ آفریده را زهره ودیارای آن نبود که در امضاء ومعالجات سخن کند وروز بروز آزمندی وتهمت وتزلجلو وتابر تبه انجامید که هر کس از مهمات مملکت واحوال لشکری ورعیت اندک چیزی بعرض میرسانید وموافق طبع او نمینمود بغیر قتل وعقوبت جوابی نمیافتی ودراین جهت حالات مدمون پیرون از حدی پوشیده واستشعار هیچ ناصح وشفقتی از هیچ باب نیارستی که پیش او دم زند وچون اغنمی از حد بگذشت پریشانی تمام بملک ومال واهل وعیال واسرات کرد ودر زمان علاء الدین بن محمد محتشم ناصر الدین که اخلاق ناصری بنام اوست خواجه نصیر الدین محمد طوسی را بر سبیل کره لجلجه الموت برد وتا ایام نزول رکن الدوله خوارزم شاه آنجا بماند

گویند که علاء الدین محمد بنایت مرید و معتقد شیخ جمال الدین کیل بود و هر سال مبلغ بالضد دینار زر سرخ بطریق نذر پیش او فرستادی و شیخ وجه را بماکول خویش صرف نمودی و مردم قزوین الخناب را بطریق سرزنش گفتندکه اورا ملک فارس را بر دم میدهند و مال ملاحده میخورند این سخن بسمع شریف شیخ رسید و شیخ فرمود که ایمردمان خون و مال آنجماعت را که بغصب گرفته باشند حلال میدارند و چون ایشان انچه بارادهٔ خویش و بهنجلیت آن بطریق اولی لازم می آید و علاء الدین بوجود شیخ بر مردم قزوین منت نهاده گفتی که اگر آن حضرت در میان ایشان نبودی خاک قزوین را بتوبره بایشان نقله الموت آوردمی روزی در حالت سکر شخصی مکتوب شیخ را بعلاء الدین داده فرمود که آن مرد را صد چوب زدند و باوی عتاب کرده گفت الیتقی جاهل در زمان مستی رقعهٔ شیخ را بمن میدهی چندان صبر بالیست کرد که از همام بیرون آمده هشیار شوم آورده اند که علاء الدین بسیار ان داشت و از همه ایشان بزرگتر رکن الدین بود و در ایام کودکی رکن الدین گفتی که این پسر ولیعهد منست و چون رکن الدین بسن تمیز رسید اسمعیلیه بادی در مقام تجهیل و تعلیم آمده میان او امر بدرش و احکام او فرق میکردند تا در شهور سنه ثلاث و خمسین و ستمائه علاء الدین از پسر بخبیدگفت که ولایت عهد تعلق به پسر دیگر من میدارد و اسمعیلیان این سخن اعتبار نکرده بنا بر اصول مذهب خویش گفتند که اعتبار قول اول راست و در بن اثنا مهتدی و عبید علاء الدین بنسبت برکن الدین متواتر و متعاقب شدند و پسر از پدر بجان نا امید شد و اندیشید که از خدمت پدر بگریزد و در قلعه از قلاع حصین و متین متحصن نماید و در نهال اتفاقات فلکی امرا و اعیان دولت نیز از علاء الدین مخالف شدند اما بطریق نفاق تملقی مینمودند و چون اسباب هلاک علاء الدین مرتب شد حسن مازندرانی که مردی مسلمان بوده باوجود انتشار شیعت علاء الدین باوی تعلق و محبت میورزید بلکه امری که زبان خامه بنته حیا از تقریر آن گنگ و لالست با او بجامی آورد با مصوب رکن الدین قاصدان نابکار شده انتهاز فرصت مینمود و بحسب اتفاق روزی علاء الدین شراب خورده در خانه که از خوب و نی متصل باصطبل گوسفندان ساخته بودند بخواب رفت و در نیم شب تیری برگردن او زدند که دیگر سر بر نیاورد و کان ذلک فی شوال سنه ثلاث و خمسین و ستمائة **ذکر سلطنت رکن الدین خورشاه ابن علاء الدین محمد ملکی** چون رکن الدین خورشاه بجای پدر بنشست ارخون پدر استکشاف نکرد اما حسن مازندرانی با فرزندان را بکشت و مادر رکن الدین هرگاه از وی بگنیدی اسناد قتل پدر باو کردی و رکن الدین بخلاف علاء الدین ایلچیان بگیلان فرستاده باحکام آن مملکت مضافات و محبت آغاز نهاد و در سوال حرب زبان نزد حاکم مهدان میسور نویس روان کرده پیغام داد که چون دولت حکومت بمن رسید خیر طریق مطاوعت و متابعت نخواهیم سپرد و عنبار عنا و مخالفت از چهره روزگار خویش خواهیم ستر و میسور نویس در جواب گفت که وصول هلاکو خان نزدیک ست صلاح خورشاه در آنست که بنفس خویش متوجه درگاه عالم پناه گردد و بعد از آمد و شد رسل مقرر چنان شد که رکن الدین خورشاه برادر خود شمشاه را در مصاحبت میسور نویس بلاد نزت هلاکو فرستد و بوعده و فا نموده چون شمشاه رانزد میسور نویس کسیل کرد و میسور نویس او را با پسر خویش بپایه سریر خلافت میسر ارسال نمود و در دهم جمادی الاولی سنه اربع و ستین و ستمائه میسور با لشکرهای مغول و غیره ایشان بدیار الموت در آمدند و سپاهیان و فدائیان رکن الدین بر سر کوهی که قریب بالموت بود جمعیت ساخته و لشکر مغول با کبار سیده خرم آن کردند که بر آن کوه صعود نمایند و میان هر دو فریق قتالی عظیم روی نمود چون کوه استوار بود و مردان کارزار بسیار مخالفان بالضروره باز گشته علات اسمعیلیه را سوختند و تجنیب ولایت مشغول شدند و در خلال این احوال بعد از دو صول شمشاه هلاکو خان ایلچیان بالموت فرستاد و پریغی باو رسانید مضمون آنکه چون رکن الدین برادر را بحضرت فرستاد اظهار انقیاد و ایلی کرده باجرائم پدر و اتباعش را ببخشید بر م و از رکن الدین خود در بن چند روز که بجای پدر نشسته گناهی در وجود نیامده باید که قلاع خود را احراب کرده روی بخدمت نهد و به میسور نیز پیغام داده بود که دست از خرابی ولایت رود بار باز دارد و چون این اخبار و احکام مسموع رکن الدین و میسور نویس گشت رکن الدین بعضی از کنگرهای قلعها فگنده میسور لشکر را از رود بار بر رود صدر الدین زنگی بموجب فرموده رکن الدین بایکی از ایلچیان باو شاه بارود بعضی هلاکو رسانیدند که خورشاه چند قلعه را احراب کرد و سائر ایلچیان در ولایت رود بار جهت تخریب باقی قلاع توقف نموده اند و چون از مهابت خان خائف ست مهلت می طلبد که بعد از یک سال دیگر بخدمت رسد و هلاکو صدر الدین وایلچی خود را حضرت باز گشتن داده و باسقاقی مصحوب ایشان گردانید پیغام فرستاد که اگر رکن الدین میل و مطاوعت دارد بارود سے همایون بشتابد و فلان کس که باسم باسقاقی فرستاده شده بجا فظت مملکت او قیام نماید رکن الدین از بخت بد و برای استمالی امر توقف و تلعثم پیش گرفته و نیز خود شمس الدین کیلکی و پسر عم خویش سیف الدین سلطان ملک بن کیا منصور با ایلچیان بخدمت پادشاه فرستاده و در تاخیر ملاحظت بعد از دیر تا دلیذیر تمسک جست و مثالی فرستاد با نواب و گماشتگان خود در کوه و قهستان متوجه اردوی اعلی گردند و عبودیت و ایلی را شعار خود سازند و چون رایات هلاکو بدماوند رسید شمس الدین کیلکی را بکردکوه فرستاد تا کوتوال قلعه را همراه خود آورد و دیگر سے از

مصاحبان وزیر را بفستان جبّه مثل این امرتا فرخ فرمود و سیف الدین سلطان ملک را با چند الجی میمون ذرار سال نمود تا بر کن الدین بگویند که بادشاه جهان بدامون تزول فرمود دیگر توقف محال نیست و اگر بجبّه کارسازی روزی چند در آمدن تاخیر نماید باید که پسر خود را پیشتر ازخود بخدمتگی فرستد و الیشان در اوائل رمضان سنه سبع ثلثمائة بدین سرحد رسیده از وصول رایات جهان کشای بدان حدود دو اشتهارات بادشاهانه شهرت داد رکن الدین و قوم او در تحیر افتاده خوف و رعب بر ضمائر الیشان استیلا یافته و باستصواب سنیران ذا صحبان در جواب الجیان گفت که پسر خود را سید رستم و بقول تان دکوته نظران کودکی دیگر را که از خاوند سه در سرای پرش تولد نموده بود و در سن پانزده سالگی داشت و بر مصاحبت الجیان بخدمت هلاکو خان، روان کرده التماس نمود که شهنشاه براو اور اگر فته که در اردو بلود لفرستد و چون پرچم ظفر نگار شهریار ذو اقتدار بحدود و لایت رود بار رسید تلبیس رکن الدین ظاهر گشت و بعد از دو روز پسر دروغی را نزد رکن الدین فرستاده پیغام دادند که این کودک لائق خدمت بادشاه نیست اگر بارد یگر خود را ارسال ننماید تا شهنشاه که مدتها بملازمت قیام نموده بنا بر التماس او رخصت انصراف یابد میشاید در حین انتاشس الدین وزیر تاج الدین مردان شاه کوتوال قلعه کردکوه را با رودسی همایون رسانیدند و پادشاه شهنشاه را در نهم شوال سنه مذکوره رخصت سعادت داد و فرمود که با برادر خود بگوی که میمون وزرا دیران کرده بخدمت پادشاه بشتابد و اگر نیاید آنرا خداے جاوید داند و در خلال این احوال تو اجیان که باطراف ممالک چنته فراهم آورده بودند باسپاهی که از ازدحام الیشان کوه و هامون بسته می آمدند آمده بار دوے خان پیوستند و پادشاه در هفته نهم شوال بر ظاهر میمون فرّ نزول اجلال فرموده بمحاصره اشتغال نمود و در بست و پنجم سنه مذکور جنگ سلطانی واقع شده رکن الدین اندیشناک گردیده روز دیگر پسر خود را که همان یک پسر داشت با برادر دیگر خود ایران شاه به بندگی پادشاه فرستاده دست در دامن تضرع و استیمان زد و در بست و نهم شوال رکن الدین با خواجه نصیر الدین طوسی و جمعی از اکابر و اعیان از قلعه بیرون آمده نقد و جنس بسیار گذرانیده پادشاه اکثر آنها را بر عساکر گردون مآثر بخش کرد و در بعضے از کتب مسطور است که پیش از بیرون آمدن از قلعه رکن الدین خواجه نصیر را بر سالت بیش هلاکو فرستاده بود و خواجه را گفته بود که پادشاه با بد که از خصمانت و متانت قلاع ملاحده اندیشه نکند که از دلائل نجومی و اوضاع فلکی چنان معلوم میشود که دولت اسمعیلیه با نقراض رسیده و آفتاب سلطنت ایشان روی در مغرب فنا نهاده پادشاه خواجه را در اردوے خود توقیف نموده در ساعت اصالتاً بجماعت مجدّ تر شد ایام حکومت رکن الدین بیش از یک سال امتداد نیافت و ذکر انقراض حکومت رکن الدین خورشاه بن علاء الدین و تخریب قلاع چون رکن الدین از میمون بزیرون آمده و عروس مملکت را سه طلاق داده بر گوشه چادر نشسته بار دوے هلاکو فرستاد جمیع از قوم تتار را بجا نظلت و موسوم نمودند و موجب فرمان پادشاه معتذان خویش را در مصاحبت الجیان بقلاع ولایت رود بار فرستاد تا بهدم عمارات رانج الیشان قیام نمایند و باندک زمانی چهل و اند قلعه را که بذخائر مشحون بود و بر صانت مقرون بود با خاک یکسان کردند اماکنان الموت و لاسترد و چند قلعه دیگر در اطاعت امر تمثل کرده التماس نمودند که چون موکب پادشاه نزدیک تر رسیده موجب فرمود عمل نموده آئینه و هلاکو خان بعد از دو سه روز حرکت کرده بر نظاره الموت فرود آمد و رکن الدین را بپای قلعه فرستاد تا با ساکنان آن بقعه از وعده و عید سخن رانده آنجماعت را بایلی خوانده و رکن الدین مضمون فرمان را کاربنده شده کوتوال حصار زمینی سر باز نزده و پادشاه جمیع را بمحاصره الموت گذاشته خود متوجه جانب لاسترد شد و اهالی آن قلعه بقدم طاعت و مطاوعت پیش آمده ساکنان الموت از مهابت و سیاست پادشاه متوهم گشتند و مخلص خود را در متابعت دانسته قاصدی پیش رکن الدین فرستاده التماس نمودند که چراغ الیشان را در حضرت پادشاه مشفیع گردد و شاید الیه بعد از استکانت انجماعت بر بقیع امان حاصل کرده مقدم قلعه بار دو پیوست و ساکنان آن موضع سه روز مهلت خواستند تا نقل امتعه و اقمشه خویش کنند و بمسئول الیشان لبز قبول اقتران یافته در روز چهارم لشکریان بپالا رفته بنهیب و غارت امتعه و قلاع مانده بود دست برآورند و الموت کوهیست که آنرا بشستر زانوند گردن بزمین نهاده تشبیه کرده اند و بمرتبه استحکام داشت که در وقت تخریب سواران گویند که متین بنهیب حکما بر بروج مشیده آسمان میزدند و ران سنگ چند حوض جبّه سرکه و عسل و شراب کنده بودند بعد از تسخیر حصار لشکریان در خمر و عسل غواصی نمودند و اکثر ذخائر قلعه که از عهد حسن صباح مرتب شده بود بحال خود مانده تغییرے بآن راه نیافته بود و ملاحده این معنی را حمل بر کرامات او و سیکردند فی الجمله پادشاه لشکر رکن الدین را متفرق گردانیده و در زیجه سنه اربع و خمسین دستمائة کامران و کامیاب بجانب اردوی کرد حرده و بهدان گذاشته بود توجه نمود و رکن الدین ملازم موکب پادشاه شده و پادشاه او را بملحوظ عنایت و عاطفت خود اند ورکن الدین چند کس از خواص خویش را مصحوب الجیان پادشاه ساخته بجانب قلاعی که در حدود و ولایت شام داشت فرستاد که بهمه را بگماشتگان خان سپارند و در اثنار ملازمت رکن الدین را مایلی از زبانات از زوال مخول التفات و تشویش پیدا شده همه عروس مملکت را بوی آنگذند و پادشاه از بصیرت آگاه گشته فرمود تا آن دختر را

بوسے داوند و چون از عروسی بپرداختند التماس نمودکه اورا بخدمت منکوقا آن فرستد و پادشاه از ملتمس رکن الدین تعجب بسیار کرد اما چون این التماس موافق مزاج شریر بود مسئول او مقبول افتاد طائفه از مغولان را بحافظت و ملازمت او نامزد فرمود و رکن الدین از ملاکو متقبل شد که چون بکردکوه رسد ساکنان آن موضع را که دوم از عناد داشتند او نیز دند بشیب آورد و در رخنهٔ بریج الاول سنه خمس وخمسین وستمائه از اُرُدوے گیهان پوی بیرون آمده روی براه نهاد و چون ببای قلعه مذکوره رسید مظاهر اهالی حصار را امر بنزول فرمود و در زمان خبر فرستاد که جای خود نگهدارید و هیچ باب قلعه را مسپارید و چون رکن الدوله از پای قلعه رد شد و قطع منازل و مراحل نموده از آب عبور کرد از کمال عقل و نهایت دانشی که داشت با طائفه از گماشتگان بادشاه گیتی ستان که او را بخدمت منکوقا آن سپرده بنیاد خصومت و نزاع نهاده و هم بر تنبه انجامید که یکدیگر را مشت زدند اذا اراد الله شیئا هیأ اسبابه و بالجمله رکن الدین بقراقوم رسید الجی منکوقا آن باو پیغام رسانید که قا آن میگوید که چون تو دعوی ایلی یا میکنی چگونه یعنی قلاع مثل گردکوه و غیر آن تسلیم ملازمان ما نکرد و اکنون باید که بازگردی و بعد از تخریب آنها بار دیگر متوجه اُرُدوی همایون شوی تا بشرف تمسیم استسعاد یابی و آن مخذول را امیدوار بازگردانیدند چون بکبناسجیون رسانیدند بهانهٔ آنکه ایلچیان اورا بطوی خوانده اند بموضعی فرود آورده غرقاب بحر بوار و خسارش ساختند و از روزگارش برآوردند ذکر مآل حال فرزندان و متعلقان و منتسبان خورشاه بعد از توجه او بجانب ترکستان و خدمت پادشاه جهان منکوقا آن چون فرمان منکوقا آن چنان بود که در اسیصال اسمعیلیه بمناه اهتمام نمایند که فرزندان آنجماعت را که در گهواره باشند زنده نگذارند تا بدیگران چه رسد لاجرم هلاکو بعد از غنیمت رکن الدین خورشاه فرمان داد که مجموع حشم و خدم او را که در صدر حجرات و هزار حجات بهوکلان هشیار سپرده بودند بیاسا رسانیدند و یکی از معتمدان خود را بقزوین فرستاد تا متعینین و بنات و اخوان و اخوات و سائر خویشان و بتار و قوم و عشیرت رکن الدین را که دران حدود و پورت داده بودند بر آتش فنا نهاوند و دو کس ازان جماعت را به بلخان خراتوان سپرند تا بقصاص پدر خود حقتاسے که فدائیان بقتل آورده بودند بگیشت و نسل کیا بزرگ سید منقطع گشته همچنین از اثنای دروی زمین نمانده و همچنین از موقف جلال حکم صادر شد که سردار لشکر خراسان که بغیضو ربط امور قهستان مشغول بود تیغ تیز را از ملاحدهٔ آن سرزمین و ریخ ندارد و مشار الیه بهانهٔ حشر اسمعیلیه از ولایت بیرون آمده دوست بقتل ایشان برآورده تا دوازده هزار نفر ازان بادیهپایان بر خاک مذلت و هوان افتادند و لواچیان بهرام صولت بلطاف ممالک نامزد گشتند و هر کرا از یاران مالو یا فتند بر سزا او نشانده گردنش زدند و ازین سیاست راههای امین و فارغ خاطر و مطمئن گشت و آینده و رونده بخوف و هراس و بدیده و پاس آمد و شد آغاز نمادند و بقیهٔ اهل اسلام که از شمشیر کفار نشان یافته بودند زبان بشکر نعمت باری سبحانه و تعالی و دعاے دولت هلاکو خان کشادند و هلاکو بعد از مهم اسمعیلیان بسعی خواجه نصیر طوسی عازم دار السلام بغداد شد چنانچه شرح تفصیل در دفتر پنجم از مساعدت روزگار ما مول ست امید بعون الهی و یمن همت حضرت مملکت پناهی چنانست که راقم حروف بمقصود خویش که اتمام کتاب روضة الصفا ست فائز گردد و عنقریب تا عذ تقصیرات گذشته که سبب آن بر خاطر مستنیر امیر روشن ضمیر پوشیده نیست خواسته آید ذکر طبقهٔ سلجوقیه و شمهٔ از احوال سلجوق و اولادش و قاق و وفات میکائیل و محفوظ ماندن اولاد او از آسیب اهل عناد و شقاق راقم کتاب ملک نامه آورده است که قبائل اتراک خزر قاق را تمر بالغ یعنی سخت کمان میخوانند و او در تنظیم مصالح ملک رای ثاقب و تدبیری صائب داشت و کمال شجاعت و شهامت او در السنه و افواه سائر و ملک خزر موصوم به بیغوبی مشورت وی در مهمات امور جمهور سلطنت مدخل میفرمود و بحسب اتفاق روزے بیغو عزم آن کرد که خزری ابطالهٔ از ترکان که جریده نداشتند بساند و این معنی لسبع و قاق رسید خشمناک بسر راه بادشاه رفت و با و خطابی عنیف کرده سخنان درشت گفت و غضب پرنمیر بادشاه استیلا یافته شمشیرے بر و قاق حواله فرموده و تیغ بر روی او رسیده خون روان شد و قاق از کمال غیظ عمودی بر بیغو زد چنانچه سرش بشکسته از پای گذشت مترجم کتاب ملک ناصر گوید که وکان ذلک مجمل من الترک و شمه من شنائعهم و کبر اهم و ذوی البصائر من اعتبار هم و عظائم و چون عادت اهالی خزر آن بود که چون بادشاه بمیرد و شریف و دنی را تفتیش و تحقیق نمیکشتند اعیان ملک خزر با آنکه ملک خزر با سپ خود سوار شده باخذ و قتل و قاق فرمان دادند و دران باب توقف ننمودند و قاق آواز بلند کرده با بجماعت گفت که جرم من بیش ازین نیست که بیغو از فعل شنیع که حضرت آن بجا نیاورد ترک و مشاهیر ملک سیر سنع کردم و او را از جیف و ظلم که لامحاله مستتبع خرابی ملک و زوال سلطنت ست باز داشتم و جواب قبیح خود تمسیر بالنعم امراء ترک و عظما دشت خزر رعایت جانب حق کرده (بیغو) بمصالح و مواعظ تمسکین داده و گفتند که باعث بر اینهای قاق و سوسهٔ شیطان بود که هزاران ارکاب آن موجب ناخوشنودی بادشاه عالمیانست و چندازین نوع الفاظ گرد و نه بیغو بصالح راضی شد چنانچه ترتیب کرده و دیدهٔ رُمرهٔ خضرا گرد در نظارهٔ آن خیره ماندند و سواران سپاه و قاق را آورد و ندکه تا ملید گیرد او در کنار گرفته

سر و روی همدیگر بوسه دادند و این معنی موجب غلظت امیر وفاق و ارتفاع عیث او و آفاق شد و چون ازین تفنیه مدتی بگذشت وفاق را باری سبحانه بقائی فرزندی
ارجمند کرامت فرمود مسمی بسلجوق گشت و چون سلجوق بسن رشد و تمیز رسید پدرش وفاق وفات یافت و بیقو سلجوق را منظور نظر اعزاز و احترام گردانیدند و فرمود تا لوا و البسه‌ای خصوصا
کنند و معنی سباشی مقدم الجیش است و در زبان مرتبه سلجوق نزد بیقو است ازو یادی پذیرفت تا معسود ارکان دولت و اعیان حضرت شد و بسبب اتفاق روزی سلجوق
بجانب بیقو و ایله و پرسنوان و صبیان شاه تقدیم نموده قرب با و نشست و این معنی بر خاتون بیقو دشوار آمده بعد از آنکه سلجوق از مجلس بیرون رفت خاتون
با بیقو گفت که این پسر در مبدا و حال چنین گستاخ گشته با ازدیاد خویش چه برون نهاده اگر چندگاهی برین قضیه گذرد و اسباب حشمت و مکنت او زیاده ازین گردد
پیداست که مهم کجا رسد و این سخن موثر افتاد و بیقو در فکر آن شد که خاطر از کار سلجوق فارغ گرداند و سلجوق شر از ین حال دانسته مستشعر گشت و در سخنان خویش زبان بشکایت
بسیار کرد خاطرش بران قرار گرفت که روی بغربت نهد و چون بر فرار جازم شد با صد سوار و هزار دو یا نصد شتر و پنجاه هزار گوسفند روی بجانب دیار سمرقند نهاد و چون
بنواحی جند رسید بزرگ عزالملک امیر علی سمرش را با انوار قدسی مستور گردانیده قاصدی نزد والی آنولایت فرستاده پیغام داد که سبب آمدن سن ایصوب باصواب آنست
که در سلک اهل اسلام انتظام یابم اکنون الناس آنکه کیی از اعیان فقها و نحول علما متوجه اینجانب گردد تا تعلیم قرآن و حقائق ایمان و اسلام بمو دا خته سر گشتگان بادیه
غوایت را بحر شریعت هدایت رساند و ملتمس او مقبول افتاده سلجوق با اتباع و اشیاع خویش مسلمان شدند و در بعضی از صحاری چند که موضعی بود رحل اقامت انداخت
و درین اثنا الجی کفار بطلب خراجی که هر سال از ارباب جند میستاند رسید و چون کیفیت احوال و قضیه سلجوق معلوم گشت از صورت استکفاف نمود و گفت من راضی
نیستم که مسلمانان باج و خراج کفاران دهند لاجرم تهیه اسباب مقابله و مقاتله اشتغال نمود و ترکمان آن حدود که میل بغزو داشتند جمع آورد و تشحذ خیال جدال گشته
دوالی جند و اهالی آنولایت سلجوق را بمال و لشکر مدد فرمودند و در خلال ایشان ساندان انتهاز فرصت نمود و شتران سلجوق را از چراگاه راندند و سلطان از تعنیی خبر
یافته با فوجی از شجاعان ایشان را تعاقب کرد و بر بخارائیان چون صولت و شدت او روشن گشت اموال را گذاشته روی بگریز آوردند و سلجوق مظفر و منصور بصورت خود
باز گشت علو دولت وی ارتفاع یافت و از انقطاع ترکستان مروه بروی بدر گاه او آوردند و ملوک اطراف با مداد و اتفاقات او محتاج گشتند چنانچه ابراهیم سامانی از
ایلک خان منهزم گشته پناه با و برد و او ابراهیم را معاونت نموده بسر ایلک خان فرستاد و بعد از محاربه ایلک قرار بر فرار اختیار کرده و رایت اقبال سلجوق سر با و
عیوق کشیده و نواحی بخارا را مضرب خیام دولت گردانیدند و اجمار بسیار بود میکائیل دوسی وارسلان که بیغو لقب داشت و یک پسرش در عنفوان شباب بعالم بقا
خرامیده بعد از چندگاه از فرار ایلک خان سلجوق بحاصره قلعه شوذل گشت میکائیل در فتح حصار سعی نمود و دران اثنا تیری ارشست قضا بمقتل او رسیده از جنگ
عزرائیل جان بمزد و سلجوق انزفوت میکائیل ملول و محزون گشته بتربیت پسران او طغرل بیگ و چغربیگ و داود بهمت مصروف گردانیدند و بر بسیاری از معمورهٔ عالم طغرل بیگ
و چغربیگ سیتلا با قتدا چنانچه درین اوراق مسطور گردانیده شد انشاء الله تعالی و چون سلجوق آثار رشد و اقبال در ناصیهٔ اولاد او شهید میکائیل دید و نام حل و عقد
امور طبقات حشم و سائر امم را برای و رویت ایشان منوط و مربوط گردانید و تا آنزمان که بجوار رحمت پروردگار عالمیان پیوست و بعد از انتقال سلجوق محمد داود که بحسن
تدبیر و لطف تقریر و کمال شجاعت و وفور بسالت از امثال و اقران امتیاز داشتند در نصرت اولیا و مذلت اعدا مساعی جمیله بتقدیم رسانیدند تا کار بجایی رسید که از
کمال یاس ایشان ربیی عظیم بضمائر ملوک ماوراء النهر و ترکستان استیلا یافت موئید انقیاد آنکه حاکم ماوراء النهر که او را ایلک خان میگفتند از شوکت و حشمت طغرل بیگ
و چغربیگ ندیده و گاهی با ایشان مراسم اتفاق مرعی میداشت و گاهی شیوهٔ خلاف و شقاق میسوزید و خیال داشت که بعد از دفع ایشان لشکر بلاد ترکستان را تسخیر
نموده و هم استبداد و استقلال زند و چون براوران برافی الضمیر او اطلاع یافتند اظهار منازعت کرده دست تطاول از آستین مخالفت بیرون آورده و متعرض
اطراف ایلک خان گشتند و ایلک و نیمچ تیر شده و اعیان لشکر خود را جمع آورده و در رفع سلجوقیه مشورت فرمود بعد از استشارو استخاره با حضار جنود فرمان داد
که سپاهی بسیار و جمع آورده و این خبر در زمان بسمع آل سلجوق رسیده و لشکریان ایشان در اطراف واکناف صحرا و بیابان متفرق شده بود بعد از تقدیم مراسم
جانفشی و مشاورت چغربیگ صواب چنان دید که از نواحی مملکت ایلک خان بیرون رفته التجا بغبر خان نمایند و این رای مستحسن همگنان افتاده متوجه ممالک
بغرا خان شدند و الجی بپایهٔ سریر خان فرستاده از توجه خویش اعلام دادند بغرا خان از استماع قدوم آل سلجوق اظهار استبشار نموده فرستاده را بنوازش
پادشاهانه اختصاص داد و او را مسرور و خوشدل باز گردانید که امر حکومت میان ما و آل سلجوق بعد ازین بر سبیل مقاسمت و مشارکت خواهد بود و چون رسول
باز رو دی آل سلجوق شرف وصول یافته آنچه از خان شنیده بود معروض داشت چغربیگ در رفتن بمیانهٔ اجتماعی نزد خان صواب ندیده و طغرل بیگ برادر

خود را گفت که صلاح در آنست که در هر هفته یکی از ما دو برادر سه روز بارُدوی خان رفته کمر خدمت او بر میان بندیم چه اگر عذری بر خاطر او خطور کند بظهور نتواند آمد دو اگر عیاذاً بالله یکی از ما دو کس را بگیرد و دیگری تدارک آنکار نموده نتواند کرد و مهم برین وجه قرار داده متوجه دار الملک بلاخان گشتند و بعد از قطع منازل بدوفرسخی مقرعزّ آورسیده منزلی نزه اختیار کردند و بدستوری که مقرر شده بود هر هفته یک برادر بملازمت خان میرفت و دیگری در یورت شرائط حرم مرعی میداشت و در نهایت خان مترصد فرصت آن میبود که هر دو برادر در یک مجلس مجتمع شده ایشان را بقید محنت و بلا مبتلا گرداند و چون اینصورت میسر نمیشد و خان نومید گشت فرصت غنیمت شمرده طغرل بیگ را گرفته مقید و محبوس گردانید و بلی تو قف فوجی از شجاعان خشم را بتصور آنکه چغربیگ در عین غفلت خواهد بود بسر او فرستاد و چغربیگ از کیفیت واقعه خبردار گشته متعلقان و منتسبان خود را بصحرا و بیابان روان کرد و باطائفه از مردان صف شکن روی بدشمن نهاد و چون تقارب فئتین دست داده نائرهٔ حرب مشتعل یافت لشکریان بانفتح وجهی روی بانهزام آورده از عیان امراء صد و سی نفر در پنجه تقدیر دستگیر و اسیر گشتند و چون گرفتگان بعسکر بلاخان رسیدند انچه از لشکر تراکمه مشاهده کرده بودند بعرض او رسانیدند و خان دانست که بر منازعت چغربیگ امری مرتب نخواهد گشت لاجرم براطلاق طغرل بیگ فرمان داده و فرموده مراسم دلجوئی و نوازش بجای آورده از نقائص خطا جاهای گرانمایه با و بخشیده جهل غلام و کنیزک خوبصورت خوش الحه بآن منضم نموده هزار دینار دیگر برسم انعام طغرل بیگ داده ازو التماس نمود که چون برادر پیوندد در اطلاق اسیران و فرستادن ایشان اتفاقات ارزانی دارد و طغرل بیگ متقبل این معنی شده خان را وداع فرموده و چون بارُدوی برادر رسید چغربیگ بقدوم او استقبالی عظیم نموده و باطلاق امرا امر کرد و بعد از ارسال اسیران هر دو برادر متوجه جانب سمرقند گشتند و چون حاکم سمرقند علی تکین که با ایلک خان اشتهار و اشتات از مخاصمت ایشان آگاه شد ملوک و سلاطین ترکستان را مخاصمت و استمداد نمود و لشکر جرار فراهم آورده مستعد جنگ و پیکار گشت و چون آل سلجوق بر این قضیه مطلع گشتند خوف و هراس بر ضمائر ایشان استیلا یافته چغربیگ بارادر گفت که صلاح در آنست که تو با قوابق و لواحق به بیابانهای روی و مرا رخصت فرمائی که بغزا در روم روم و یحتمل که در دشمنان قوی دست تطاول از دو طرف بمیان ما باین واسطه کوتاه کنند و آزادی بدین قرار گرفته طغرل بیگ بر بربیره و صعبة المسلک رفت و چغربیگ باسی هزار سوار نامدار که زخم رستم و اسفندیار را خوار میداشتند بجانب خراسان روان گشتند که از انجا بار سند و رود و چون والی طوس از مقدم چغربیگ خبر یافت جمعی را فرستاد تا او را بگیرند و فرستادگان بعد از جستجوی خائب و خاسر باز گشتند و خبر رسانیدند که چغربیگ از ری گذشته بجانب روم توجه نموده است و دین انها سلطان محمود سبکتگین بشمال بوالی طوس فرستاد و مشتمل بر طعن و سرزنش که چرا بمهال و اغفال جائز داشته و چغربیگ را رایگان گذاشتی تا از وسط مملکت ما بگذشت و حاکم طوس از سیاست سلطانی مستشعر گشته مردم هشیار کاروان را ضبط و محافظت طرق امر فرموده که چون چغربیگ مراجعت نماید او را بگیرند و نخبری فرستند و چون چغربیگ بنواحی روم رسید طائفه از تراکمه بوی ملحق شدند و بمراسم عزا قیام نموده و بعضی قلاع را فتح کرده و غنائم نامحصور بچنگ آورده عزم طوس را در کنار گرفت و بعد از حصول مطلوب تراکمه را وداع کرده عزیمت وطن کرد و قطع منازل و مراحل نموده چون بنواحی مرو رسید خواص خویش را متفرق ساخت و خود بطریق تجار شهر مرو آمد و خبر عبور او مسموع والی طوس شده دانست که چغربیگ مؤید بتائیدات ربانی و منظور نظر عاطفت سبحانی ست و چون چغربیگ قریب ببخارا رسید همی از تراکمه که دران دیار لوتوطن داشتند ما بیوستند و درین اثنار سولی لطغرل بیگ فرستاده از آمدن خویش سالماً غانماً اعلام داد و طغرل بیگ متبع و مسرور از منازل خود حرکت کرده با برادر ملاقات فرمود و چون عم ایشان ینغوتکین صورت جمعیت برادر زادگان را مشاهده نمود نائرهٔ حقد و حسد در باطن او اشتعال یافته در صورت نصیحت با ایشان گفت که این جمعیت شما منقضی نخواهد شد که با دیگر ملوک و سلاطین ماوراء النهر و ترکستان در مقام تعرض آیند و ظیفه انگه لشکر ما را مرخص فرمائید تا در اطراف دیار و صحاری متفرق شوند و امیران بعد ابعد عم خود بتفرق جنود فرمان دادند **ذکر استیلاء قدرخان بر علی تکین و توجه سلطان محمود سبکتگین بجانب ماوراء النهر و اسیر شدن بیغو بن سلجوق** چون علی تکین حاکم سمرقند که با ایلک خان اشتهار داشت از همه خود و بخارا دور نموده با خانان ترکستان از مساوات بلکه از تفوق دم زدن گرفت قدرخان که از سیان سلاطین ترک بمزید شوکت و ابهت ممتاز بود این معنی را مستنکر شمرده در دفع ایلک خان با اعیان ملک و رباب مجلس بمشورت فرمود اصحاب رای بعد از تدبیر بجواب دادند که صلاح آنست که رسول سخندان چرب زبان بحضور سبکتگین فرستاده شود و با او از در دوستی در آمد طرح خویشی و مصاهرت گسترده آید و چون میان دو خان وحشت و بیگانگی بالفت و یگانگی مبدل گردد ایلک خان را مجال تغلب و استیلا نماند و شوکت آل سلجوق نیز که ساحت مملکت از تعرض ایشان ایمن نیست انتقاص یابد و چون قدرخان کلمات ناصحان استماع نمود جماعتی از معتمدان خود را برسالت نزد سلطان محمود

فرستاده تا از تشیید قواعد مصادقت و موالات سخن گویند و در تاسیس مبانی مودت و محبت کوشیده انواع حکایات در میان آورند و ایشان لفزمین رفته هر سه را سه رسالت کرده و بعبارات مختلفه در باب موافقت فضول شیع بهم داشتند خلاصهٔ کلمات آنکه میان قدرخان و ایلک و خشی روی نمود و ایلک داعیهٔ آن دارد که در مقام مقابله و مقاتله خان آید و اگر عیاذاً بالله غالب گردد و یکین که بعد از تسخیر ممالک توران روی بجانب ایران نهد اکنون اگر سلطان طریق وفاق مسلوک داشته متوجه جانب سمرقند گردد ما تیز ازین طرف روی توجه بدفع او نهیم و لامحاله چون ایلک خبر اتفاق ما بشنود مرکز غرخالی گذارد و عروس ملک راستهٔ طراق بدهد و خائب و خاسر در گوشهٔ خمول و ذلت بنشیند و چون سلطان محمود بمضمون کلمات رسل خان مطلع گشت باحضار عساکر نصرت قرین فرمان داد و در اندک زمانی جیحانمحمود در ظاهر غزنین مجتمع گشتند و بعد از اجتماع لشکر در فصل ربیع الآخر سنهٔ احدی و خمسمائه از دار الملک نهضت فرمود و منازل و مراحل طی کرده بکنار جیحون رسید و مقارن ایغال قدرخان نیز از محل خود در حرکت آمده متوجه سمرقند گشت و چون ایلک خان دانست که تاب مقاومت آن دو پادشاه عظیم الشان یعنی سلطان محمود و قدرخان ندارد با خواص خویش از سمرقند بیرون آمده روی انقطار و بیداری ترکستان نهاد و سمرقند و بخت قدرخان آمد سیمان او و سلطان محمود مبانی مودت سوکد گشت و چون خان از مکنت و دولت آل سلجوق اندیشه مند بود سلطان را بران داشت تا آن جماعت را از جیحون بگذرانیده و بر ولایتی سلطان رسولی نزد طغرل بیگ و چغربیگ فرستاده التماس نمود تا بدیار خراسان متوجه شده هر دو لوئی که مناسب آیند نزول فرمایند و ایشان، با داعتماع نموده سیغوار سلان که عم آن دو سعادتمند بود نزد سلطان محمود آمد و سلطان او را مقید ساخته بقلعهٔ اختلاع هند فرستاده و این معنی موجب توحش خاطر خطیر ان دو برادر روشن ضمیر گشت و لهذا از انکه ایلک خان فرار اختیار کرده سلطان بجانب غزنین مراجعت کرده خان باشغل رفت و ایلک چون خبر یافت که ماوراء النهر از جای صاحب وجود خالیست از بیابان و صحرا روی بمعموره سمرقند نهاده بضبط ممالک مشغول گشت و خواست که بکره و حیله آل سلجوق را بچنگ آورده در وهلهٔ هلاک و گرداب بوار اندازد و نه دانست که ﴿ خدا کشتی آنجا که خواهد برد + و گرنا خدا جامه بر تن درد ﴾ تفصیل این اجمال آنکه ایلک خان رسل و رسائل بپسیل تواتر و تعاقب نزد آل سلجوق فرستاده پیغام داد که بواسطهٔ مخالفت شاکه منسوب بمجوج و سبکتگین واقع شده و نتوانست که درین دیار اقامت نماید با این مملکت را بسرداری سپارد و اکنون عنان عزیمت بجانب سمرقند معطوف سازد چه مملکت بلکه هر چیز در تحت تصرف و تملک سنت میان من و شما بر سبیل اشتراک خواهد بود و پیران شما بجای پدر و جوانان بمنزلهٔ برادر و کودکان بمنابهٔ فرزند درین دیار زندگانی خواهند کرد و ایلک خان چون این پیغام را مکرر گردانید آل سلجوق از قبول التماس او سر باز زده بگفتار روی فریفته نشدند و چون ایلک خان از انچه در خاطر داشت مایوس گشت اندیشید که باسات تر اکمه را بیوسف بن موسی بن سلجوق دهد تا بتالیف ضمیر او بمقصود خویش فائز گردد و چنین تصور کرد که یوسف برنهج اعمام خویش تفوق جسته مجبت و وداد ایشان منقضی بعداوت و عنا گردد و لاجرم اصناف تحف و هدایا نزد یوسف فرستاده و زمام امارت و حکومت بکف کفایت و قبضهٔ درایت او نهاد و یوسف بضبط و ربط امور ایل و الوس اشتغال نموده و علم دولت وی ارتفاع یافت و این معنی بر طغرل بیگ و شوار آمده خواست که یوسف را گوشمالی بلیغ دهد و با برادر گفت که قلع صله رحم از مروت نیست و خلق و دین باب زبان عیب ما فرا نهند کشاد دیگر آنکه مقصود ایلک از تجمیل و تکریم یوسف آنست که بسبب اختیار او تفرقه و مخالفت در میان اولاد سلجوق پدید آید و بنا بر نصیحت برادر شغب طغرل بیگ از سر تزیین یوسف و گذشته در مقام موافقت آمد و چون ایلک دید که تیر تدبیر او بهدف مراد نیامد الب قرا برانیز که متوری بیباک بود ترتیب کرده فرمان داد تا با فوجی از دلاوران شیر شکار متوجه اردوی آل سلجوق گردد و الب قراوی با ایشان نهاده شبخه که غافل بودند بر سر آن جماعت رسید و قتال عظیم میان هر دو گروه دست داده یوسف ابن موسی سلجوق با طائفهٔ از تراکمه کشته گشت و طغرل بیگ و چغربیگ با اکثر اتباع و اشیاع خود از معرکه بیرون رفته تشتر جنگ دیگر گشتند و درین اوان باری سبحانه و تعالی دیدهٔ چغربیگ را بدیدن مولودی سارک پی روشن گردانیدند و این معنی را آل سلجوق شگون گرفته او را الب ارسلان نام نهادند و بعد از ان از سر استظهار روی بمحاربهٔ الب قرا نهادند و چون فیئتین متقابل گشتند طغرل بیگ و چغربیگ تیغ انتقام از نیام بیرون کشیده الب قرا را صد کس از اعیان اشکر او گرفتند و چشمهای الب قرا بکارد از حدقه بیرون آورده سرش از تن جدا کردند و مظفر و منصور و شیخ و مسرور بمنزل خویش معاودت نمودند و ذکر انچه میان خوارزم شاه و آل سلجوق واقع شده و توجه ایشان بطرف نسا و ابیورد و چون طغرل بیگ و چغربیگ بر الب قرا ظفر یافتند خوارزم شاه با ایران بنیاد مصادقت کرد و رسولان فرستاده و عهد و مواثیق در میان آورده ایشان را بر توجه بجانب خوارزم تحریص نمود و آل سلجوق بتصور آنکه خوارزم شاه ایشان را بمساعدت خویش تهیهٔ آن نخواهد کرد میان او و سلطان محمود بن محمود اندک نفاری واقع شده قریب بنواحی خوارزم آمدند و خوارزم شاه بر مکر و غدر اقدام نموده بصاحب حبیش خود ملک شاه نامه نوشت مضمون انکه بی توقف با سپاه جرار بجرف سلجوقیه توجه نماید و در قلع و قمع آن طبقه سعی نموده تفتیشی را زنده نگذارد و شاه

بموجب فرموده لشکر کشیده بسر ایشان رفته طائفه از ترکمان را در عرصه هلاک وبوار اورده وطغرل بیگ وچغربیگ با جمهور اعیان ملک خود را از مملکه بیرون افگنده در اطراف واکناف متفرق گشتند وهر دو برادر بعد از تقدیم مشورت صلاح دران دیدند که از جیحون عبور نموده ورنوای ابیورد ونسا رحل اقامت اندازند وبا مسعود بن محمود سبکتگین دم از مصافات ومهالات زده گر اگر مسعود با ایشان از در مصادقت ودر آید رسم مودت ومصادقت او جهد خویش مبذول دارند والا بمقتضای وقت عمل نمایند واین واقعه در اکثر تواریخ مشهور ومثبت است که سلطان محمود آل سلجوق را بنابر طمع مال ایشان از جیحون گذرانیدند وهر چند ارسلان جاذب سلطان را ازین منع کرد قبول نیفتاد وزود تر راقم حروف بصحبت ترسیده وبالجمله طغرل بیگ وچغربیگ در ضمان تائید حضرت ذو الجلال از جیحون عبور نموده ومنازل ومراحل قطع فرموده به نسا رسیده ودر سرپایان نزول اجلال فرمودند وبعد از چند روز رسولی بخندان نزد سلطان مسعود فرستاده از وفاق وحسن اتفاق خویش بنسبت بادینام داوند مسعود را این سخن موافق مزاج نیفتاد ودر برابر سخنان موحش برزبان راند وبالجمله گفت صلاح حال آل سلجوق در آنست که از مملکت ما بیرون روند تا اثر پاس سطوت ما بایشان نرسد وچون این خبر بسمع امیران رسید از مصالحه مسعود وامداد او مایوس گشتند معتلقان دانسوان خویش را در موضع حصین بضبط ساخته دست تعرض باموال رعایا دراز کردند وبتهیه اسباب محاربه اشتغال نموده ومنتظر هبوب نسائم تمکن غیب چهره وی نمایند ذکر توجه بکتغدی بجنگ آل سلجوق وانهزام او وازان جماعت وراضی شدن مسعود بصلح واباء واستماع ایشان ازین صورت چون سمع مسعود رسید که آل سلجوق در نسا وابیورد باخذ اموال واستعداد رجال مشغول اند بی تحاشی دست تعدی باموال ومواشی سپاهی ورعیت دراز میکنند فرمان فرمود تا در خزائن کشاده نقد وجنس بیشمار بمتجندیه واهل شغیر داده امارت آن سپاه به بکتغدی که سرداری صاحب وجود بود تفویض نموده هزار شتر دار سلاح وصد اشتر که ذخایر ودراهم بار داشتند باچند زنجیر فیل مصحوب او گردانیدند وبکتغدی تجمل هر چه تمام تر بدفع آل سلجوق متوجه نسا شد وچون امیران از توجه عساکر سلطان مسعود خبر دار شده بملاستقبال شتافتند ومیان فریقین نائره قتال اشتعال یافته ولمعات مبارزان در طلسیدن آمد واز جانبین خلقی کثیر وجمعی غفیر در معرض فنا وزوال آمده جویهای خون دران معرکه روان گشت وعاقبت الامر نسیم فتح وفیروزی بر پرچم آل سلجوق وزیدن گرفت وطائفه از لشکر بکتغدی که اهل دانگیر ایشان نشده بود باگریبان چاک ودوهان برخاک روی از میدان برتافتند وچون گریختگان بپایه سریر سلطان رسیده کیفیت واقعه معروض داشتند مسعود قلق واضطراب تمام نموده نفس خویش از دار الملک غزنین بیرون آمد وباسپاه بیکران جهت دفع آل سلجوق عازم خراسان شد وبعد از طی منازل بولایت نیشاپور رسیده آنجا رحل انجم نزول ساخت وهمگی همت بر دفع آل سلجوق مقصود گردانیده باعیان ملک دراین باب مشورت فرمود طائفه از ارباب خرد گفتند که مصلحت آنست که ناصحی مشفق با تحف وهدایا بجانب ایشان فرستاده شود تا بذلال موعظت غبار فتنه را که سطوع یافته فرو نشاند وسلطان مسعود طوعا وکرها در مقام اعتذار آمده ایلچی باصناف هدایا از سیوف هنیده وتحف غزنویه نزد آل سلجوق فرستاده پیغام داد که انچه واقع شد مرضی اینجانب نبود بلکه بعضی از صغفا ما را باعث بران معنی شدند اکنون بسوی کلمه ما مضی عمل باید نمود ودیگر از گذشته سخن نباید گفت وبساط مخالفت در نوردید دم از مصادقت وموافقت باید زد وماسه حیله از اعیان امرا نامزد سه کس که عبارت از طغرل بیگ وچغربیگ وابنا بیگ بن سلجوق ست کرده ایم که در وقت انصراف واز دواج ایشان آویزم تا مواد منازعت منحسم گردد ودو بلاد وعباد در آفت مخالفت امین وسلمن گردند وچون ایلچی بار دوی سلجوقیه رسید ورسالت بگذارد وچغربیگ در جواب گفت که حالا سلطان مسعود در بدایه تاملطف وتعطف بی نهایت از زبانی داشته سخنان دلپذیر گفته است وانچه مقتضی مروت وانسانیت ست بجای آورده لیکن نمیدانیم که بعد ازین افعال او موافق اقوال خواهد بود یا نه اگر دل مطابق زبان خویش داشته باشد ما در مقام اطاعت آئیم تا خود نا نریخته ورعایا در امان مانند واگر بخلاف اینکه پیغام داده ظاهر گردد انچه حق عز وجل اراده فرموده باشد بظهور خواهد آمد وچون امیر چغربیگ این نوع کلمات بزبان راند امرای سلجوقیه زبان بتحسین کشاده بروی آفرین کردند وایلچی مسعود را مستصحب المرام باز گردانیدند وچون رسول مراجعت نموده بپایه سریر سلطنت رسید جواب پیغام معروض داشت مسعود تبجیل ومسرور گشته مثالی بوالی مرو اصدار فرمود که بی توقف وتمهل بشرائط خدمات امرا اشتغال نماید وبعد از عهود ومواثیق بی مهمل کوس وصدر خرگاه وسه سراپرده گران بها سه علم ظفر پیکر بایشان داده وفیلی را که در جنگ گاه از لشکر ما گرفته اند طلب وارد وبعد ازین قضیه اسباب مناکحت مرتب داشته وخواهر مسعود را بابنا بیگ بن سلجوق وهمدر کریمه از گرانمایه امیر عبدوس را در وقت تصرف امیر طغرل بیگ آورده بعفیفه دیگر را که بزینت حسن وجمال وزیب وکمال آراسته باشد باچغربیگ درسلک ازدواج کشد وچون منشور مسعود بحاکم مرو رسید بترتیب کوسات ورایات وسراوقات پرداخته ومصحوب یکی از معتمدان خویش باردوی آل سلجوق فرستاده پیغام داد که امراء سلجوق باید که بمرو آیند تا برا سم مودی ولوازم طوعی قیام نموده آید وچون معتمدان والی مرو بخیم اقبال آل سلجوق رسیده از کماهی حالات ایشان را اعلام دادند طائفه از ترکمانان بیباک نبیاد وسفاهت کرده زبان بوبیخ وسرزنش سلطان مسعود کشادند وگفتند

که پیش از تهیج فتنه و انهزام لشکر اگر سعود در تشیید بنیان محبت و داد سعی نمودی ما قبول مینمود یکبارگی اکنون بر این نوع کلمات فرخرف هیچ فائده مترتب نخواهد گشت و غم طغرل بیگ و چغربیگ تکف خود را تصرف نموده به تزویج رضا داده ایشان فرمودند تا کوسات در ایات بسر اوقات را ماه پاره کردند و فرستاده وال مرو خائب و خاسر باز گشت و این قضیه مسموع سلطان سعود گشته دل بر محاربه و مقاتله سلجوقیان نهاد و بهر دو برادر در کنار جیحون منزل مناسب پیدا کرده رحل اقامت انداختند و زمستان دران موضع بسر برد و چون شاه سپاهیمه ربیع شرف خویش نزدیک دانست تدارک لشکرهای تراکمه را در اطراف و اکناف ممالک سلطان سعود متفرق ساختند و مدت سه سال ترکمانان بغارت و تاراج اشتغال مینمودند و چنودی که سلطان سعود جهت دفع ایشان نامزد میکرد و منهزم میگشتند و اموال و اسلحه غزنویه یا دست نهب و تنمایف میرفت و سرداران ممالک خراسان در دفع ایشان عاجز و تخیر شدند و سلطان سعود بر این مطلع گشته خوئی عظیم بخمیر او استیلا یافته و بعد از تقدیم مشورت سیاشیه اگر عظماء ارام ایخ مدیشوکت و مکنت و اطلاع بر کایه جروب از اشال و اقران متفرد و متاز بود با پیشکش گرانبها نامزد فرمود و سیاشی بموجب فرموده متوجه آل سلجوق شده انجماعت چون از تو جوده خبر یافتند مستعد حرب و اقتال گشته الکر کیالی برسم شخون بر کنار اردوی مشار الیه میتاختند و انجا میافتادند از ستور و غیر ذلک بغارت و تاراج میبردند و هر گاهی که سیاشی سیل لشکرگاه ایشان گردی تراکمه مرکز خویش را بجای گذاشته بجای دیگر رفتند و مدت سه سال این قضیه منادی شده بیشتر خراسان روی بخرابی نهاد و در خلال این احوال یوسف سلطان سر ایندگه سیاشی هر چند در اسم جدود جهد عی سیدارد نمیتواند که گوشمالی بسزا دهد بلکه هر روز غبار فتنه ساطع تر است و کوکب دولت آنجماعت بسرعت لامع تر و از استماع این خبر سلطان شوش و پریشان گشته عازم شد که بنفس خویش جانب خراسان نهضت قصدی محاربه سلجوقیان گردد اما بسر وزیر بیانع آمد عرضه داشتند هر گاه که پادشاه عالمیان خود بدفع آن طائفه توجه نمایند ایشان از نهایت عجز و اضطرار به بیابانهای دور دست روند تا اضلال جبال شاهخه متحصن نمانند و بعد از انکه سلطان مراجعت فرماید چون سباع ضاره از بیشه های اندیشه بیرون آیند و بتخریب بلاد و تعذیب عباد مشغول گردند و این معنی موجب بنیامی موسی و مذلت حضرت سلطنت گردد و اگر عیاذاً بالله و بر خلاف گردون احتشام صف کشیده دست جلادت از آستین و قاحت بیرون آورند و چشم زخمی بعساکر سپهر مآثر رسد بر صفحات دولت سنجنج موانده و نقصی محمل ماند و چون امثال این سخنان سلطان را از اصحان شنیدند در دل او جای گیر آمده از سر آن اندیشه در گذشت و در مقر عرض خویش بفراغت نشسته بسامان شاطره و انصاف مبالغت نمود و با پیی پیکران حور سرشت بعیش و عشرت شرب مدام روز را بالشب میبرد و شبها بر فرق میرسانید و روزگار بر نهج دلخواه میگذرانید و بر زبان حال با خطاب میکرد که ۵ شاها زمی کران چه بر خواهد خواست ۵ خوز مستی بیکران چه بر خواهد خاست ۵ شه مست و جهان خراب و دشمن بپس و پیش ۵ پیداست کران میان چه بر خواهد خاست ۵ تا در سنه سبع و عشرین و اربعمائه سیاشی از جنگ و منازعت آل سلجوق تنگ آمده از حوالی نسا و باورد بجانب هرات رفت و چغربیگ متوجه مرو شده آتش نهب و تاراج در سایحی آن دیار زد و مردم مملکت مرو و دکس از فقها و علما آن ولایت نزد سیاشی فرستاده ایشان را بیعت عظمی استقامت نمود و بعد از استشاره و استخاره با فوجی از اولاد و اران صعب شکن در سنه شبا نزد شصت فرسخ قطع کرده بحوالی مرو رسید و چغربیگ از وصول او خبر یافته بتعبیه سپاه اشتغال نمود و بعد از تجهیز لشکر موکل علی الله روی بدشمن آورد و چون نقارب فئتین دست داده سیاشی کثرت و شوکت و سطوت تراکمه را در برابر خویش مشاهده کرده رعب و خوفی قوی در باطن او راه یافته از جرأت خویش پشیمان گشت و با صد جهد و جهاز از معرکه روی برتافته لبشهر در آمد و لشکر او متفرق شده منهزم بهر جای شتافتند و چغربیگ گریختگان را تعاقب نموده چهل نفر از اعیان سپاه بدست آورده بعد از سیاست ایشان مکتوبی مشتمل بر وعد و وعید بسیاشی نوشته شد با شرنگ آمیخت و سیاشی چون بحقیقت حال اطلاع یافت و دست که آن از الهی هلکه ما دست و کر محاربه والی جوزجانان با چغربیگ و منهزم شدن او و رفتن سیاشی اخر و بجانب دهستان و سیتلا سلجوقیه بر ممالک مرو سیاشی بعد از انهزام از معرکه چغربیگ ببرو در آمده همت بر دفع او مقصور ساخت و در انباب ندشه بهای گوناگون کرده مخاطر شان قرار گرفت که امداد والی جوزجانان که حاکم صاحب وجود بود و اربچغربیگ فرستاد بر هم زند و معاودت مشار الیه نماند فرمود تا مشکل بر محفظ و تیقظ و تحرص بحمار بخالفان دفع شر و مضرت کمانان در قلم آورده یاوه فرستاد و حکم ولایت مذکور باطلاقه از سیاه که نوبک نیزه و رسیاه کلمات از روی ماه نزائل میگردانیدند متوجه جانب اردوی سلجوقیان شده و چغربیگ متوجه قتال گشته و بر ابر صفها رست کردند و مردان هر دو لشکر و گردان هر دو کشور تیغ در یکدیگر نهادند عاقبت الامر حاکم جوزجانان و سر کرده گشته هزار نفر از اعیان سپاه او و لشکر سیاشی دیوپیکر تقدیر دستگیر شدند و ایشان گرد اب بلاد و عقاب فنا کسی ابساحل نجات نرسید دیگر اندکی و امرای سیاشی قصد مراجعت بطرف خراسان عساکر خود را پراگنده ساخته طوفان بلیه و محنت بالا گرفته و طبقات رعایا تعرض تاخما بجانب مرو نزد سیاشی و وان کردند و سیاشی باوجود آنکه چون مرو را وداع کرده بطرف نیشاپور رفت و آن ولایت را چون زلف بتان بریشان و مانند چشم خوبان خراب یافت و بتعلیق چهار پایان فرومانده از انجا بدهستان شتافت و صورت قضیه را در رقیمه کتاب آورده بغزنین نزد سلطان مسعود ارسال نمود چون آل سلجوق دانستند که سیاشی از مرو بیرون رفته عنان عزیمت بدان جانب

منعطف گردانیدند و با آن دیار رسیده در تفحیق اهل شهر و حصار کوشیدند و درین اثنا سه کس از اعیان علما و مشاهیر فضلا که در رو توطن داشتند بخدمت طغرل بیگ شتافته از زبان قوم معروض داشت بخدمت طغرل بیگ که پیش ازین بچندگاه خبر تفرقه که در مملکت سلطان مسعود پیدا شده بعرض او رسانیدیم تا بتدارک آن مشغول شود و او متابعت قومی شهواتی نموده باین معنی نپرداخت و سیاشی کی از جمله ارکان دولت مسعودی بمزید شهامت و کاردانی امتیاز داشت هر چند جهد و جهد بیفزود کارش از پیش نرفت و اکنون ما یقین داشتیم که آل سلجوق موئید بتائید آلهی و موفق بتوفیقات بادشاهی اند و آنچه واقع شد از تغریب بلاد و تعذیب عباد در شرع شریف جائز نیست و حالا انکه شما متمسک بشریعت غرا و ملت بیضا اید و در سلک درای نیز انیمار و انیست و با وجود که دعوی مملکت داری میکنید و خراسان که بمزید معموره عالم است درین واقعه خراب شد و اهل ولایت مردد در مقام اطاعت و انقیاد نه در بلطف شما امید دار امراء سلجوقیه گفتند که غرض ازین سخنان چیست علماء فضلا جواب دادند که ملک مرور ایام لازمان شما مسلم میدارم شرط بانکه ضرری از لشکریان بر عایا نرسد و اسیران این معنی را قبول کرده و درین باب عهد و مواثیق در میان آورد و چند علما و دستکاه حضرت نمونه مفاتیح و روب را نزد طغرل بیگ و چغربیگ فرستاده و چند روز بر ادر بزرگ تر تواضب و اعمال تعین کرده بعمارت ضیاع و عقار فرمان داد و استمالت نامها باطراف و اکناف ممالک خراسان نوشت تا مردمی که از ان ولایت جدا شده بودند بولایت خویش مراجعت نمودند و بنام طغرل بیگ خطبه خواندند امارت جیوش چغربیگ قرار گرفت و چون سیاشی در دهستان از صورت واقعه خبر یافت دو دو حیرت بکاخ دماغ او متصاعد شده و دانست که آل سلجوق موئید من عند الله اند و مع ذلک عشیره کران جمع آورد و بجنگ ایشان عازم مرو گشت سلجوقیه چون از توجه سیاشی خبر یافتند علماء فضلا نه اراکه در حین محاصره از شهر بیرون آمده بودند طلب کردند و صورت حادثه را با ایشان در میان نهاده از رضا و عدم رضا رعیت استطلاع نمودند آن جماعت معروض داشتند که وضیع و شریف و رئیس و مرؤس این ولایت مائل بدولت قاهره سلجوقیه اند اصلا در خاطر عذری و خباثتی ندارند چه انواع خیرات و برکات از ایشان شامل روزگار متوطنان این دیار گشته بلکه بجان و مال مدد و معاونت دریغ نخواهند داشت و چون امیران جوانی مقرون بصواب شنیدند و نائب منصب عادل در شهر گذاشته تبه اسباب محاربه و مجادله و مقابله پرداختند و عنان عزیمت بجانب سیاشی منعطف گردانیدند و بعد از تقارب هر دو فرقه و تعبیه هر دو لشکر تیغ و تیر و نیزه و خنجر و ریگ و یگر نهادند و از مبدا طلوع آفتاب جهانتاب تا هنگام غروب شباه انجم سیاه مغیر تیره گرداند و شد میمود و حالم تیغ لبفصیل مهمات می پرداخت آخر الامر نسیم نصرت و رایت بر بر چم آل سلجوق وزیده سیاشی با معدودی چند بر طرف هزیمت رفت و غنیمت بی پایان و مال فراوان بدست سلجوقیه افتاد گان بسیار و بحر استظهار گشتند و با وجود قدرت و مکنت عفو و صفح را شعار خود ساخته لشکر مقهور را امان دادند و گفتند اشتند که هیچ فروی از سما کر ظفر قرین در عقب گریختگان نرفته که دست بخون الآید و فتح نامه ها باطراف و جوانب فرستاده دوستان را از ان حال اعلام دادند و ذکر آل سلجوق به نیشابور و جلوس طغرل بیگ بر سریر سلطنت و تزئین رؤس منابر و وجوه دراهم باسم هردو برادر و رفتن چغربیگ بآن دلایت و ذکر بعضی قضایا که دران اوان روی نمود چون سیاشی از مرگ سلجوقیه مغموم بجانب هرات رفت طغرل بیگ و چغربیگ رسولی بخدمت به نیشابور فرستاده اهالی آن ولایت را از صورت حال اعلام دادند و مردم آن دیار از استماع این خبر شادمان و مستبشر شده و علما و فقها و اعیان و رؤسا و دولات و امرا با تحف و هدایا متوجه اردوی سلجوقیان گشتند و چون بمقصد رسیدند در پایه سریر طغرل بیگ زبان بحمد و ثنا کشاده اظهار اذعان و انقیاد کردند و طغرل بیگ با برادر عازم نیشابور گشت و بساعتی مسعود بآن مملکت در آمده بر تخت سلطنت بنشست و بعد اندازه روزچغربیگ روی بهرات نهاده آن دیار را مسخر گردانید و زمام حل عقد و رتق و فتق هرات بکف اقتدار عم خویش سپرده خود متوجه شد و دران ولایت بر مسند ریاست نشسته ببساط عدل و احسان بگستر د و در تمام ولایت خراسان سوای بلخ خطبه بنام هر دو برادر خواندند و چون سیاشی از هرات گریخته بغزنین رسید سلطان مسعود زبان سرزنش و تونیخ دراز کرده بادی بخطاهای عنیف فرمود و سیاشی بعاذیر دروغین تمسک جسته گفت از من تقصیری واقع نشده اما باقتضای آسمانی و تقدیر ربانی مقاومت نمیتوان نمود و سلطان بی اهمال و اهمال بفتح خزائن امر فرموده مال بحساب بارباب جلادت و شهامت داد و با لشکر فزون از موریلخ و شصت زنجیر فیل از غزنین بیرون آمده در مدت هفت شبانروز بلخ نزول فرمود و بمرمت پرچ و باره پرداخته آن شهر را مضبوط گردانید و چون کثیر از متجندیه را باسم قراولی بر سر راهها فرستاد و چون چغربیگ از حال سلطان خبر یافت مسرعان را باطراف و جوانب ارسال نموده از عزم خویش و سائر امرای سلجوقیه استمداد فرمود و ایشان در امداد تاخیر و تعلل کرده و چغربیگ با خاص و امرا خویش از مرو بیرون آمده عنان عزیمت بجانب بلخ منعطف گردانیده و درین اثنا یکی از سرهنگان چغربیگ که در بعضی از علف زارها که قریب بلخ بود بسر ببرد و انتهاز فرصت نموده باسی سوار جرار بکنار اردوی سلطان مسعود رفت و فیلی از انیال سلطانی را رانده جمعی از فیلبانان از عقب او شتافتند و سرهنگ چغربیگ آن جماعت را مقهور گردانیده فیل را بارد وی او رسانید و مسعود بر این قضیه اطلاع یافته دست

که آفتاب دولت وی در صدد زوال و انتقال ست و مدت یکسال و شش ماه سلطان مسعود در بلخ نشسته تراکمه اطراف و نواحی در سایغ آن مملکت را غارت و تاراج میکردند و در محرم سنه تسع و عشرین و اربعمائة سلطان به تواتر التفات برترتیب و تجهیز سپاه انداخته با هفتاد هزار سوار و سی هزار پیاده متوجه حرب سلجوقیان گشت و چغربیگ مصلاح در توقف ندیده عازم سرخس شده و در انجا طغرل بیگ و غم ایشان باد طوعی گشتند و چون سلطان مسعود بمرو رسید در کار خویش فرو مانده و با خود اندیشید که پیش از اجتماع اگر اسلجوقیه آن نوع جرات که عقل دران تجویز نماید از چغربیگ صدور یافت اکنون که طغرل بیگ با سائر اعیان دولت بده و معاونت او آمدند توان دانست که مهم یکجا رسد لاجرم مصالح و مصلح دیده با ارکان دولت درین باب مشورت فرمود ارباب تجربه این رای را پسندیده سلطان و زیر خود را بر سالت نزد سلجوقیان فرستاد تا در امر مصالحه سعی بلیغ نمایند و چون وزیر بقصد رسید طغرل بیگ و چغربیگ در تنظیم و تجمیل او دقیقه نامرعی نگذاشتند اما مهم صلح باتمام نرسید و سلطان مسعود بطرف هرات توجه نمود و طغرل بیگ بجانب نیشاپور رفت و چغربیگ بطرف مرو متوجه شد چه از غائله یرا که سلطان مسعود دیرباست آن دیار گذاشته بود و هفت ماه محاصره نمود عاقبت الامر آن طائفه دست و دامن استغفار و اعتذار زده بجان امان یافتند و حکومت مرو ثانیا بچغربیگ انتقال یافت و چون سلطان مسعود شنید که چغربیگ بار دیگر مرو را در حیطهٔ تصرف و تسخیر در آورده و دانست که آل سلجوق در مقام تسلط و تقدم و پیشرفت خویش حرکت دیدند الفان نزول فرمود و سی صد کس را از مشاهیر بهادران بقراولی تعیین فرمود و چون سلطان مسعود براین جرات مطلع گشت قلقی عظیم و اضطرابی قوی در ضمیر او مستولی یافت چه با خود حساب نمیکرد که چغربیگ بی التفات عم و برادر در مقام مقابله و مجادله آید و در رمضان سنه احدی و ثلاثین و اربعمائة نقارب فریقین و تلاقی فئتین اتفاق افتاد و چون ریزشی روی نمود که در هزار سال پیش ازان دیده گردون مثل شبیه آن و نظیر آن ندیده بود و چون سلطان مسعود بر صفحات روزگار خویش آثار عجز و انکسار ظاهر و لائح دید احسان و اصطناع خود را بباد و ضیع و شریف سپاه داد و گفت که از تسلیم خراسان تبرکانان حاصل جز خذلان و خسران نخواهد بود اکنون مطلوع آنست که مروانه بگوشیم تا در سلک نامزدان منتظم تشویند سلطان امثال این حکایات بر زبان گذرانیده بمجلس لسبع رضا اصغا نمود و جمهور لشکر در اندک زمانی روی ازو بگردانیدند و او باخواص خویش سلعتی توقف فرمود چون صولت و شوکت تراکمه بمشاهده کرد با ضرورة روی بفرار نهاد و سپاه تراکمه خواستند که گریختگان را تعاقب نمایند اما چغربیگ مانع آمد و نگذاشت که کسی از لشکر متعرض ایشان گردد و سلطان مسعود چون منهزم گشت عنان عزیمت بجانب غزنین و هندوستان منعطف گردانید و مآل حال او در قصهٔ غزنویان مسطور است اجمالی تکرار نمیدارد و در بعضی از تواریخ مشهور مذکور است که سلجوق از متملان ولایت ترکستان بود و چهار پسر داشت سرائیل و میکائیل و موسی و یونس و بعضی از اسباب سلجوق از مسقط راس خویش بما وراء النهر آمد و چون بعد از فوت سلجوق میان سلطان محمود سبکتگین و یمکی از خانان تاغ ظیم الشان اساس موالات مستحکم و شائبه بسلطان پیغام داد که چون اکثر اوقات سلطان لغزا بهندوستان اشتغال مینماید ممکن که در غیبت آن حضرت از آل سلجوق که قومی با شوکت و کمنت اند خللی بقاعدهٔ مملکت راه یابد اگر سلطان با ایشان طریق محبت مسلوک داشته یکی از ایشان خدمت ما نبوه پیش خود نگاه دارد از مصلحت دور نباشد چون این کلمات شفقت آمیز بگوش رسید رسولی چرب زبان که بسحر بیان عقدهٔ وحشت از ضمایر سبکتوزی سلجوقیه فرستاد و پیغامهای محبت انگیز داده یکی از اولاد سلجوق را بپایهٔ سریر سلطنت سیر طلب و وحشت و پریشان سلجوق بعد از تقدیم مشورت صلح دران دیدند که از سیمان ایشان اسرائیل بدرگاه سلطان شتابد و او باستصواب برادران با طائفهٔ از شجعان مملکت روی باردوی سلطان نهاد و سلطان رعایت جزم نموده نزد اسرائیل ایلچی فرستاد که مارا درین اوان احتیاج به سپاه و لشکر نیست چه مقصود اصلی استحکام بنیان مودت است اگر لشکریان را از مقاسات سفر معاف دارد میشاید اسرائیل بموجب فرمود با معدودی چند متوجه ملازمت محمود شد بهیت چون تیر و شود مرد از روزگار و بهمان کند کس نیاید بکار و چون بغرض ملاقات سلطان محمود داد و العواطف پادشاهانه و عوارف خسروانه نثار نمود سر فراز گردانیده با خود بر تخت نشاند و اسرائیل از انکه بر المناز خلق ملوک و خلق الیشان اعتماد نتوان کرد غافل شد و بطبیعت یاکم و ابواب السلاطین را اعتبار نفرمود و در سخن شیوه مباسطت و رزیده بساط انبساط بگسترانید

وکثرت اموال وانبوهی رجال ودومان خویش ابرغش سلطان رسید واین معنی موجب تباهی رای پادشاهی گشت تفصیل این اجمال آنکه در اثنای صحبت ومحاوره سلطان
ایران مردم تکنان پرسید که چون اکثر اوقات بامصاف برغزای هندوستان است خراسان خالی میماند وبابن واسطه خیالات فاسده ورود طوغ هرفسد وحاسد جانگیر منشود
وقاصد ممالک سیگردند اگر وقتی بهر داعیتی افتد چند هزار کس از مردم شما معاونت ما کرتوانند بست اسرائیل تیر بسلطان داده گفت اگر این چوبه تیر بخیل بافرستی صد هزار کس
ببدو توانید سلطان گفت اگر زیاده باید گفت این تیر وگیر بیلیان فرست تا پنجاه هزار سوار متوجه شوند سلطان گفت اگر پیش بلید اسرائیل کمان بدست سلطان داده گفت اگر
این کمان را بتوان فرستی دو بست هزار سوار بخدمت تو جمع کنند وسلطان ادکرت ایشان اعدیشه مند گشته خواست که عنان نفس اسرائیل بدست قهر عزرائیل دهد وبه تندباد
غضب نمال عمر اورا ازجویبار جوانی قلع کند اما چون باعقل راه تمالی آگه مفتاح ابواب نجاح ومراد است مشورت فرمود کثرت قبیله وبسیاری عشیرت او مانع آمده رای
سلطان برقید وحبس که وهو اشد العذاب علی النفس است قرار گرفت وسه روز متوالی علی التعاقب الایام والیالی خوان الوان نعم نهاده بساط انبساط بگسترد وسبوع ملحوق
وعنوق به صبوح پیوسته نالا رباب ونخر چینگ بعبوق رسانیدند وچون اسرائیل دست تعبه بعد از انقضاء مدت مذکور بخواب غفلت فرو رفتند سلطان فرمود تا هر یک
پا بند گران که کمند اجل در مقابله آن از تار عنکبوت واهی بمینمود تر اسر پای او نهادند وچون اسرائیل از خواب مستی سر بر آورد وخود را بخسته ودست وپای بسته
یافت وچنانکه پیش ولپس نگریست راه خلاص ومناص مسدود دید بالضرورة لبقضاء رضا داد وسلطان اورا القلعه کالنجار که از قلاع ممالک هندوستان ممتاز لفتات
ومستثنی بمناعت استهتار داشت فرستاد واو هفت سال دران حصار محبوس ماند آخر الامر هم دران جانب بحکم موت گرفتار گشت وبلیرش تقلش که عمری دران حوالی
تعرف حال پدر میکرد بعد از وفات او بادلی بریان چشتی گریبان بشت استظهار شکسته ودست مکافات بسته متوجه بنخارا وقضیه پرغصه را بعرض سائر اولاد رسانید واین واسطه
سودا ایشان شیون گشت وسور مصرحیت آن جماعت روی بعزا نهاد وبعد از مدتی که براین واقعه بگذشت سلجوقیه ایلچی بخدمت سلطان محمود فرستاده رخصت طلبیدند
که ازبحون بگذرند ویورتی در حوالی نساوابیورد اختیار کنند وسلطان دستوری ارزانی داشته ارسلان جاذب این معنی را نه پسندیده وگفت از اشنا که شرائط جهانبانی
نیست باوجود کثرت تراکمه سلجوقیه وسابقه مخالفت ومخاصمت ایشان را بولایت خود راه دادن واشتن کردن غریب نمایدیت بزم ودوجشید مقامی که دید وجای
دشمنیه نیائے که دید وسلطان آن نصیحت را بسمع قبول راه نداد وملتفت باین حکایت نگشت وآن قوم از آب بگذشتند ودر صحراء نساحل اقامت انداخته مدتی دربارا
بفراغت بسر بردند وتا سلطان محمود در قید حیات بود اظهار تمرد وعصیان نکردند وچون او رحمت ایزدی پیوست لوبت بسلطان مسعود رسید طغرل بیگ وجغر بیگ نوشته
بعهد نیشابور وی والی طوس فرستاده التماس نمودند که مقام ایشان درنواحی نیشابور تعین فرماید ودران اوان مسعود در جاجان بود وعمید بلتمس آل سلجوق را مسموع نیفتاد
سلطان گردانیده سلطان عهده ودفع سلجوق ومحافظت ملک سورث ومکتسبان جرجان مراجعت فرموده بنیشابور آمد ونبا بر آنکه لشکر از عقوبت هوا واستر اباد خسته بود ندو
چهار پایان از کثرت آمد وشد کوفته بنفس خویش قوت نداشت حرکت کند باتوجی از ابطال رجال را که از آسیب زمان مصئون مانده بودند فرمانداد تا متوجه اردوی آل سلجوق گردند و
آنجماعت ایلغار کرده بجیزبر سر ایشان رسیدند وسلجوقیان چون ساخته واماده حرب نبودند بالضرورة منهزم گشته وهرجه داشتند بباد فنا وتاراج دادوند وبزودی مراجعت نمودند
وچون دوی میان هردو فریق مصافی عظیم رفت ولشکر سلطان مسعود شکست یافته مضمون یوم لنا ویوم علینا صفت حال ایشان گشت وبعضی ازان طائفه از سرای دنیا تمام
عقبی روی نهاده بخدمت سلطان پیوستند واموال واسلحه فراوان بدست سلجوقیان افتاده علم دولت بباد ران سرنا وج فرقدان کشیده وشمسود نارة بعد آخری والی خراسان
را فرمان داده تا بدفع مخالفان کمر بندد وحاکم خراسان بپیام بسلطان فرستاده که کل عمل رجال نهال اقبال ترکمانان ازان تراشخ شده که بصرصر قهر لشکر چون منی از پا در آید
بیت خود پدید است در جهان کاری + کار هر مرد مرد هر کاری + چون این جواب بسمع مسعود رسید تغیر شده گفت این شخص مجنون است باید که در دامن فراغت پای استراحت دراکند
والی خراسان چون این سخن شنید توسن طاعت وانقیاد را کشیده جوشن اشتال در پوشید وخود تو کل بر سر نهاده گفت ع چه کند بنده که گردن نهند فرمان را + وروی
بکیفیل سلجوقیه نهاد وصدد ایشان را تاب نیاورد وبعد از انهزام او آل سلجوق مملکت خراسان را بر یکدیگر قسمت کردند وطغرل بیگ در نیشابور بر سریر سلطنت نشسته اساس
عدل وداد متوطن گردانیده وجغر بیگ دیار مرورود را مالک شده وچون خبر استیلاء آل سلجوق بمسعود رسید با لشکری که هامون وکوه از کثرت ایشان بستوه می آمد از غزنین
بیرون آمده متوجه خراسان شد وچون بحدود آن مملکت رسید شنید که طغرل بیگ ورطوس وجغر بیگ در مرو راست وسلطان این معنی را که برادران از هم جدا اند فوزی
عظیم دانسته بر فیل سوار شده وجبی را از طبقات چشم امتیاز کرده ایلغار فرمود تا طغرل بیگ را گوشمالی واجبی دهد چون بحدت طغرل بیگ بیدار بود سلطان در وقت صبح کوکبه
لطوس رسید برشت فیل بکواب رفت وبیمک نخواص خدم واعیان حشم از بیم خشم چشم سلطان را بخوابی آشفته نکردند وراحت را بسهر تراحته اندیشیده بران جرأت اقدام

نمودند وچون سلطان ازخواب درآمد بارادان که امتیاز فرصت مینمودند بیکدیگر پیوستند وسعود بر کیفیت اقبال ایشان اطلاع یافته سر جیث الضرورة باز گشت وبار دوی خویش نرسید بار دیگر آهنگ جنگ باساز داده میان سلطان وسلجوقیان حربی اتفاق افتاد که لایق صفحه الاصفون وچون سلجوقیه پیشبی از صفوف آب بقدر احتیاج برداشته آنها را نیاشته بودند ودر اثنای محاربه بحرارت عطش بغرغوبه مستولی شده وازجنگ بستوه آمده وسلطان را دور مرکه گذاشته روی بانهزام نهادند وسلطان ازروی اضطراب برپشت فیلی که از هیبت او لرزه در دل سنگ درانداخته اعضای پیرو پلنگ افتادی سوار شده وری بگریزیاورد وچمعی از مخالفان او را تعاقب نمودند وسلطان هرچند آواز بلند کرده که صلاح شما در مراجعت است قبول نکردند عاقبت سلطان توقف نموده تا بوی برسیدند بگزگان سنگ یکی از آنها را که بقصد او جان بکفته نهاده بودند با اسپ بل جان ساخت وبگرچون آن خبر بدیار ایل گشتند وبکاب داری راکه باسلطان همنان میرفت گفت کسی که بیک اشارت ومارا از گردان تواند بر آورد وجا از گرد هزیمت گرد وگرو مقصت برچیده شجاعت نشاند سلطان گفت هرآئینه چون مساعدت نماید وسعادت معاونت نکند کثرت عدت وآلت وقوفور شوکت ومبارزت چون خشت درتیز اب ضایع باشد ومانند حضاب درشباب بیجا صرف نماید بیت زپیشان فزون بود پرمهان بنرده هنرغریب گردد چوبرگشت هور ، مترجم کتاب ملک مژده آورده است که چون سلطان مسعود از معرکه بچقربیگ روی برتافت هزار کس از اعیان لشکر او اسیر وبگیر شدند مژده بچقربیگ هردم از دل فارغ داده وبا سپ پیاده از پی سلطان مسعود خدمت اشراف مرزانی داشت وآن قوم شاکر خوشدل بحواطن خویش رجعت نمودند بعد ازین قضایا چقربیگ بالشکر آراسته بجانب بلخ توجه نمود وشخصی که از قبل سلطان مسعود بحکومت آن ملک اشتغال داشت برمرت برج وباره پرداخته اسباب قلعه داری صیانت چقربیگ البجیان بالبشر فرستاده وولی بلخ را از اقدام بمخالفت تخویف وتهدید نمود واو بحبس وقید ایشان فرمان داد وبا عمال کلیه عصیان سلدرت نموده رایت شقاق وعناد برافراخته وبنا بر این لشکر ظفر قرین وست بغارت وتاراج برادده ودر نظاره آن دیار دیار نامبرده ودرین اثنا چقربیگ شنیده که مودود این مسعود باطراف از سپاه دران متوجه است ودو هزار کس لشکریان او بسرحد قراولی نزدیک رسیده اند لاجرم جمعی را از تراکمه جهت دفع مخالفان نامزد فرمود وبعد از تقارب فریقین حربه عظیم واقع شده مودود بن مسعود منهزم گشته وخلقی نامحدود از تراکمه بقتل آمده ویکی از اعیان امراء او دستگیر شده وچون این خبر بسمع والی بلخ رسید خوف وهراس بضمیر او مستولی یافته در دارالحرب را بچقربیگ تسلیم نمود وچون این احوال خبر وفات سلطان مسعود بسمع اهالی بلخ رسید وسپاهی ورعیت ان بلده دست در دامان استیمان زده فریاد الامان برآوردند ومشایخ وموالی از شهر بیرون آمده زبان بشفاعت واعتذار کشاده وچقربیگ از عثرات آن جماعت درگذشته ذیل عفو واغماض بر سیئات ایشان پوشانیده وبر ولایت بلخ مستولی شده وآن مملکت را بسواری عادل صاحب خوی وبحبیش خویش متوجه کنار جیحون گشت ودران سرزمین خوارزم شاه در سلک ملازمان انخراط وانتظام یافت وسبب آمدن او آنکه شاه ملک صاحب جیش لشکر کش خوارزم شاه در مقام سرکشی ومخالفت آمده دست تصرف او را ازان ولایت کوتاه کرده بود واعیان وامراء وعظام خوارزم شاه دیرین امرا خود یار کرده وچون خوارزم شاه بدست بوس چقربیگ مستسعد گشت صورت واقعه را مروض داشت وزبان باتهمان بتقرع کشاده وبباب تظلم احوال ایشان خویش انان دولتمند استمداد نمود وچقربیگ خوارزم شاه را بموا عید والطاف منتظر گردانیده باتخلاص مملکت موروث نوید داد وبعضمون کلما الکریم اجاب وعده وفا عمل کرده بعد از چند روز بالشکر شایسته روی بتوجه بخوارزم شد وشاه ملک کشف دار در حصار خزیده اسپر مخالفت ومعاندت بر کشیده وتا مطور لشکری چقربیگ بحاصره شاه ملک اشتغال فرمود وبصورت تسخیر خوارزم روی نمود وچون دیگر صلاح در توقف ندید با خوارزم شاه گفت مصلحت در انست که این زمستان مراجعت کرده وخراسان بسر بریم وبهنگام بهار که وقت حرکت لشکر است باتفاق سلطان طغرل بیگ بار دیگر متوجه آن جانب شویم آنگاه طبل رحیل کوفته عازم دارالملک خویش گشت وچون فصل بهار بجمع سپاه پرنوا تفات بهیت الشرف خود افکنده طغرل بیگ بمرافقت هم عنان عزیمت بجانب ولایت خوارزم منعطف گردانیده نزدیک بشهر رسیده جائی مناسب از برای نزول اختیار فرمودند وبنا بر آنکه شاه ملک از شهر بیرون نمی آمد که مهم بفیصل رسد مدت محاصره تمادی گشت وآخر الامر بطریق سلجوقیه یکبار بلشکر مستند وخوارزمیان بتصور آنکه ایشان منهزم شدند بسیاق اجتماعی بیرون آمده تراکمه را تعاقب نمودند وترکمانان توقف نموده شمشیر انتقام از نیام برکشیده بدروی بهنگ امرا وارکان دولت شاه ملک نهادند وبعد از سنیدن وآویزیسیم اقبال بر پرچم رایت طغرل بیگ وچقربیگ وزیده جمعی کثیر از خوارزمیان بقتل رسیدند وچیل نفر از اقارب شاه وملک در سلک اسارت منظاهم یافتند وچون خبر انهزام لشکر شاه ملک بسمع خوارزمیان رسید اهالی واعیان آن مملکت بخدمت آن دو پادشاه صاحبقران شتافته وشاه ملک طوعاً وکرهاً دل از حکومت برگرفته با سائر امرا وعصبیان وخواص خویش روی بصحرا دیابان نهادند وتراکمه دست بنهب وتاراج برآورده اموال بیپایان وغنایم فراوان گرفته شاه ملک متحمل از مواجهت که اصلا صلاح غزنین پرنوند وسعادت او از سلجوقیان انتظام نگشته امارا ه بخراسان گرفتار شده مهر او بیپایان رسید بعد ازین فتح مبین طغرل بیگ بدارستان رفته وبا جمعیتان توجه نمود به آن ولایت ودر جلد اول تسخیر وتصرف آورد وازجریان لشکری به ری کشید مخالفان او خوارد مقهور شدند ودر کمتر از یکسال بر مجموع بلاد عراق مستولی گشت ودر سنه ست واربعین واربعمائة طغرل بیگ بعد از انکه ممالک آذربایجان را گرفته بود ولیزده روم رفت وظفر ومنصور باز آمد وهم درین سال خواست که بحج رود وراهها رکه ر ا

اصلاح خواید تقلع و استیصال خلفاء علوی بکند بر صوب ولایت مزبله استیلا داشته بهمه واده و بنابرین سلطان بدینوز و حلوان و دولایات دیگر که بر این عزیمت افتاده بود فرستاد تا نزل و علف لشکر مهیا دارند و در السلم این خبر شایع شد که طغرل بیگ عزیمت بغداد و دارد و لشکریان خلیفه بدیوان نفته ارزاق طلبیدند و شورشی عظیم در عراق عرب افتاده ملک رحیم دیلمی که امیر الامرای بغداد بود با لبساسیری که ذکر او در خلافت القائم بامر الله گذشته ست متوجه پایه سریر خلافت میگشت و در غضال این احوال خلیفه بغداد ملکتوبی ملک رحیم دیلمی فرستاد و مضمون انکه لبساسیری در مخالفت مایکجه شده بصبهان مکتوبات نوشته ست و بالایشان در ساخته ست متوقع از ملک انکه بهر نوع که باشد دفع فتنه و فساد او کند و لبساسیری این خبر شنیده و ترک مراقعت ملک رحیم کرده پیش لوزالرولجا کم حلب که میان او و لبساسیری مبانی محبت و دواد استحکام یافته بود رفت ملک رحیم بغداد آمده مقارن این حال الپ ارسلان طغرل بیگ رسیده کمال اخلاص و وفور دولتخواهی پادشاه خود را بر خلیفه رسانیده و طغرل بیگ باتراک و متعلقهٔ بغداد نامه فرستاده بمواعید جمیل ایشان را مستظهر گردانیده و فرا خور هر کس تحف و هدایا فرستاده و نایب خلیفه که او را رئیس الرؤسا میگفتند بخواست که طغرل بیگ بغداد آید تا دست تعرف ملوک دیالم بتخصیص ملک رحیم از ان مملکت کوتاه گردد لاجرم خلیفه ابرات داشت که بطغرل بیگ مکتوبی ارسال نموده اورا الطلبد و چون طغرل بیگ بنهروان رسید رئیس الرؤسا با جمعی از قضاة و نقبا و اشراف باستقبال رفت و از جانبین عهد و پیمان و میثاق در رمضان سنه سبع و اربعین و اربعمائة طغرل بیگ ببغداد رسیده بعد از چند روز بتنگی قوتی در میان بغداد یان و لشکر سلطان طغرل واقع شد و باین بهانه طغرل بیگ ملک رحیم و دیلمی را گرفته اموال او را تصرف نمود چنانچه سابقاً مذکور شد مدت حکومت ملک رحیم در بغداد شش ماه و ده روز بود و درین سال در بصره و اهواز خطبه بنام طغرل بیگ خواندند و در سنه خمسین و اربعمائة نیال که برادر مادری طغرل بیگ بود باو مخالفت کرده از عراق متوجه همدان شد تا خزائن و اوراکه در انجا بود متصرف گردد و بالضروره طغرل بیگ عم لبساسیری را که بالخلیفه سعادات بسیار زیاده حمل گذاشته بتعقب او بسیری فرست یافته از زبیه بر صل آمد و قریش این بدران صاحب موصل باو اتفاق نموده با آن مقدار لشکری که همراه داشته متوجه بغداد شدند و در بشتر ذیقعده سنه مذکور ببغداد رسیده و جامع منصور و رحبه خطبه بنام المستنصر باللہ علوی خواندند و لبساسیری القائم بامر الله عباسی را گرفته در حدیثه محبوس گردانید و عام بغداد عن صمیم القلب لبساسیری را اطاعت نمودند و بحبته تقصیب که در مذهب داشتند و اهل سنت و جماعت بسبب ابذالی که از ترکمانان سلجوقی رسیده بود و ایشان و بعضی از هواخواهان خلیفه بغداد از شهر بیرون رفته و قطع مفاوز و مسالک نموده خود را بسان طغرل رسانیدند اما احوال طغرل چنان بود که چون از غرب بهمدان رسید شنید که لشکر بسیار در ظل رایت ابراهیم ینال مجتمع شده اند بنابر ضرورت خود را بکناری کشیده از خونشان و اثقال و دواب آن حادثه مدد خواست و دران اثنا جغربیگ در خراسان فوت شده بود و پسرش الب ارسلان بجای او بسند حکومت تکیه زده بود و الب ارسلان چون از کیفیت واقعه خبر یافت بمعاونت عم خود طغرل بیگ بالشکری آراسته از خراسان بجانب عراق روان شده در نواحی ری با و پیوست و باتفاق یکدیگر متوجه همدان گشته با ابراهیم محاربه کردند ابراهیم منهزم گشت و لشکریان او را تعاقب نموده گرفتند و بموجب فرموده بنده کمان مقتول گشت و بعد از فراغ از قضیهٔ ابراهیم طغرل بیگ بار دیگر متوجه عراق عرب گشته هگی همت بران مقصور گردانیدند که القائم بامر الله بسند خلافت بنشیند لاجرم رسول لبساسیری و قریش ابن بدران فرستاده پیغام مردانه که خلیفه را بتخت حکومت به نشاند و ایشان در بغداد ملازم آنجناب باشند و شروط و شرایطی که در خطبه نامه او مرقوم باشد لبساسیری و قریش ازاین معنی سرباز زده طغرل بیگ عزیمت دار السلام بغداد نموده و چون اهالی آن دیار از وصول او خبر یافتند لبساسیری با جمع و متعلقان خویش بیرون رفت و خلیفه را بجانب بزید روان کرده و جمعی را بحفظ او گماشت و طغرل بیگ بر این معنی اطلاع یافته در زمان خویش عبد الملک کندری را با طاقه از اهل بخدمت بسالت نزد خلیفه ارسال کرد و گفت باید یا از اسپان سواران و اشتران قطار خیمه و خرگاه و غیر ذلک صحوب او گردانید و آن جماعت بمجلس خلیفه رسیده خدمتش را در مجلس بیرون بردند و باتفاق متوجه دار السلام و در ذیقعده سنه احدی و خمسین و اربعمائة بنهروان رسیدند و طغرل بیگ را با قایم دران موضع اتفاق ملاقات افتاده و چون طغرل بیگ خلیفه را از دور دید پیاده شد و قایم با او گفت که ارکب یا کن المطاع و طغرل بیگ سوار شده تهنیت خلافت و مدد تقصیر خویش معروض داشت گفت اگر توفیق رفیق باشد سزای لبساسیری هم و دستقر را نیز از مملکت بیفول کنم بعد ازان روی ببغداد نهاد و اشراف و اعیان شهر باستقبال بیرون آمده الحمد سرت و شادمانی کردند و خلیفه بسعادت طغرل بیگ لونبت دیگر بر سند سیاست و حکومت متمکن گشت و در سنه اربع و خمسین طغرل بیگ یکی از محمدرات مجره خلافت را خطبه نامزد و خلیفه دست در بر سینهٔ ملتمس او نهاد و عمید الملک کندری بنیاد توسل کرد و بحسن تدبیر او قائم مقام او شد و چون عقد منعقد گشت و خیمه گاه بر این قضیه گذشت طغرل بیگ از بغداد عزیمت همدان نموده بر دایرهٔ خوست نزاف در علالت سری واقع شد و بعد از آنکه بآن ولایت رسید مریض شده در گذشت و دختر خلیفه بی آنکه ملوث صحبت کند بدار السلام باز گشت زمان حیات طغرل بیگ هفتاد سال بود و مدت سلطنتش سی و شش سال امتداد یافت و چون او عقیم بود وصیت فرمود که برادر زاده اش الب ارسلان ابن جغربیگ بادشاه باشد و کرسی سلطنت الب ارسلان ابن جغربیگ ابن میکائیل ابن سلجوق قیه سلطان عضد الدین ابو شجاع الدین الب ارسلان بادشاه ذو اقتدار کامگار و شهریاری کامیاب کامران بود و تحلی بانوار الهی و مزین بانسبت شاهی شجاعت او در بسیط جهان مشهور و مذکور و سخاوت او بر صفحات زمان مزبور و مسطور و محاسن

او طولی داشت و طاقیه طویل نیز بر سر نهادی گویند از سر طاقیه تا نهایت لحیه او دو گز و نظر بینیده آمدی چون الب ارسلان بتخت سلطنت نشست اکثر ایران فرس و نهاوران ترک استبشار بسیار نمود و نداها باب خزائن گشاده بنسبت بضعفا و ممالیک و صنایک و ملوک و ممالیک احسان بیشمار بجای آورد و در مبدا احوال عمید الملک ابو نصر کندری وزیر گرفته محبوس گردانید و چون خواجه نظام الملک از کمال یکاست و دوربینی عبد الملک خالف و مستشیر جنود سمی و قتل او بمنوده و چون شهست کشتن عبد الملک حاصل کرده وی را ببیاف سپرده قائل خود را گفت که رمز بن پادشاه رسان که فلان کس گفت که سعادت و این مرا از هدمت شما حاصل شد مدت منزل بیگ حکومت و نیابت من داد و بسبب حکم تو شهادت یافته و رجات عقبی نصیب من آمد و با وزیر بگوی که بد بدعت و زشت قاعده و جهان آوردی زود باشد که هر چه در باغ من انداشیدی در بارهٔ او عاقبت خویش شاهد کنی و آخر الامر انچه بر زبان عمید الملک گذشت بوقوع انجامید القصه چون الب ارسلان بر مسند فرمان دهی تکیه زد گردن کشان آفاق مراسم متابعت و مطاوعت بجای آورده کمر خدمت و ملازمت او بر میان استند و از کنار بحیون تا دجله و از عباد ان تا سواحل بحر محیط و حیطهٔ ضبط و تسخیر در آورد و دفتر خان ترکستان راجته پیر خویش سلطان ملک شاه بخواست و عفیفه سود و دین محمود را بسپرد و بگیر خود ارسلان شاه و سلک ازدواج کشید و پیوسته مجلس او بوجود علما و فضلا مشحون بودی و در حضرت او سخن از غزوات سید و حالات اسکندر بسیار گفتندی و از جمله قضایای کلیه در زمان سلطنت او روی نمود گرفتاری پادشاه روم بود کیفیت واقع آنکه در ایامی که سلطان الب ارسلان عزیمت عراق عرب کرده قلعه خوی رصد نهیان معروض داشتند که پادشاه روم لشکری عظیم از فرنج و روس و ارمن و سرابنیان و لویانان و رهم کشیده است و قریب سی صد هزار شمشیر زن نیزه گزار که اسامی ایشان در دفتر عرض ثبت شده همراه دارد و بطاریقه و اساقفه در ظل رایت او جهندان مجتمع گشته اند که حساب و هم از تعداد آن بماعت بعجز و قصور اعتراف نمایند و قیصر مومنه او را خاطر دارند که مدینه اسلم بغداد را مسخر ساخته بجای خلیفه جاثلیق بنشانند و بعد ازان تا سم قند هیچ موضع توقف ننمایند و مصاحف سوخته و منابر شکسته احدی از متقدمان ملت اسلام زنده نگذارند و چون صورت حال و شمه تحقیق الب ارسلان گشت متوجه جهاد و قلع و قمع اهل شرک و الحاد گشت با وزیر خویش نظام الملک طوسی گفت که اجمال و اغفال را بموضعی که مصلحت باشد بر کسی غریبت اندارم که با اعدای دین دستی در کمر زنم نظام الملک رحمة الله جواب داد که چون درین مدت امام سلطان در باره بنده کینه متواتر و متوالی بوده مفارقت رکاب عالی را کاریم و هیچ وجه از خدمت روی برنخواهم تافت و از تحت رایات منصوره پناه بجای دیگر نخواهم برد سلطان فرمود که ان اذا عبت عنا یا القالب فانت حاضر فی القلب بهتک مثانا و لکتک تتبعنا و دعاوکم تغنا و ثنا و کسیکه ناغا بد بمن ارسام مارسمناه لک وزیر چون این فصل از سلطان شنید انگشت قبول بر دیده نهاده بموجب فرموده عمل نمود و سلطان باده هزار مرد و کلاهم رکاب ها پونش بود بنه از تبریز بجانب قیصریه روان شد و چون را با سم قراولی از پیش فرستاد و ایشان یکی از مغالفان را گرفته نزد سلطان آوردند و سلطان بحکم سلطان آن ملعون را بی توقف و تامل بدوزخ فرستادند و فرمان واجب الاذعان الب ارسلان شرف نفاذ یافت که ازان ملاعین هر که بدست افتد با وسین نوع عمل نمایند و درین اثنا خبر رسید که قیصر مخذول بلا خره کرد که ثغری عظیم بود از ثغور اسلام فرود آمده و ظل رایت اوی صدر هزار سوار جرار مجتمع اند و سلطان با وجود قلت عدد متوکلا علی الله سمیعه حرب شده چون نزدیک به علاء جه رسید شنید که قیصر قریب بارگاه باوج مهر وه سراپرده اشته و در میان لشکرگاه سراپرده از اطلس سرخ زده بزخمی از زیر خ گشته است و از بطاریقه جبل صف در خدمت او بپای ایستاده اند و ازا ساقفه چهار تن در مجلس وی طرف پایه عمودین بر دست نهاده اند عیسی را علی نبینا و علیه الصلوة و السلام وصف بجسف لاهوت میکنند و در تثلیث یکی از او صاف ناسوت نیا اخته نمایند و جمعی از علماء نصاری تزدیک سریر او بپوسته بقرائت انجیل و زبور مشغول اند و طالقه از بیرون بر توا بهتمام بوقوع قرابین می اندازند و دو هزار نفر در لشکر او به تیر و دشل آن جنه قلع اشجار و فتح قلعه و حصار مهیا و آماده اند و ده هزار دیگر با فار و را فقط از برای تخریب بلدان و عمران مرتب اند و بیاهی سپاه هزار هزار میرسد و سلطان از استماع این مشغول بیچگونه پریشانی و اندیشه بخاطر اشرف راه نداد و اعیان لشکر و طبقات حشم ظفر نشان را استمالت داده و ضمائر ایشان را بمضمون کم من فئة قلیلة غلبت فئة کثیرة باذن الله مطمئن گردانیده و فرمود که بانگ را تا سه روز موقوف باید داشت و بعد از انقضای این مدت در روز جمعه که خطباء اسلام زبان بالدعا للسلطان الاعظم الاقدس المجاهد المرابط المؤید المظفر ناصر الدنیا و الدین ابی شجاع محمد بن داود یمین امیر المؤمنین قسیم الله بین عباده بر آلایند حمله باید کرد و مستظر باید بود که خداوند عالم تقدست اسماؤه و تعالت نعماؤه فتح و ظفر روزی کند لشکریان قول سلطان را بسمع رضا استماع نموده دران ایام بکارسازی مشغول شدند و چون سه روز بدین قضیه بگذشت از هر دو جانب تعبیه لشکر و ستوه یصفوف اشتغال نمودند و از طرف مخالفان صدای نقیب ظاهر شد که در دست هر یک از نقبا صلیبی بود یا صلیبی سرداری که طالقه را گرد گوش بالهروئی او نماده بودند و برابر هر یک ازان افواج شرذمهٔ قلیل از اهل عرفان و ایقان در میدان آمدند و آتش پیکار بر افروخته و رسانا گریز و دار مقدم را گمیش ساو تگین باشارت سلطان الب ارسلان نزد قیصر فرستاده پیغام داد که هر چند عدد و توسیار است اما نیک بنیه لشکر که در مقابل پادشاهی آمده که آثار غزوات او بر صفحات ایام ازان لاتحصر است که بیان و برهان احتیاج داشته باشد و مع ذلک اگر ازین جرات لشیمان شوی و قبول گردی که باج و خراج کما یجب و ینبغی بگذاری و ترک عداوت داده عهود و مواثیق درمیان آوری من التماس نمایم از سلطان که تاجیج بلاد را بر تو مقرر دارد و هیچ آسیبی بر تو و اتباع تو نرساند و اگر القصیه مراد انگیخته

هوش نشنوی شحنهٔ الاقبال خویش را قطع کرده و در تفتیش ممالک اموال خود سعی نموده باشی چون ایلچی ساوگین بحضور قیصر پیغام بگذارد و دید و حیرت بدماغ او راه یافته بسیاقت شتافت و چون بدست راسبی که نزدیک سریر روی ایستاده بود بلب او دست برآن نهاده بروح القدس ولاهوت و ناسوت سوگند خورد که در همین روز فرمایم که سر خود را در عوض که پادشاه شما قرار دهد استقرار یافته وضع کند و ایلچی را از امت تمام نموده از پیش خویش رانده باصرام خود گفت تدبیر آنست که بمباشات اجتماعی حمله کنیم و این فوج اندک را از میان برگیریم آنگاه قیصر تنها بدست گرفته بسپاه ما رسد و ما دران حال بر او حمله کنیم و او را بدست آوریم و چون این سخن بگوش سلطان الب ارسلان رسید با سپاه خود سوار شده و بیاران روم و این را بحرب تحریص نمود و چون سلطان الب ارسلان از عزم و استعداد او حاکم روم آگاه شده با معتمدان و دلاوران گفت که اگر ما در جنگ سستی کنیم یک تن جان نبریم و زحمت بدان اسیر مبتلا گشته ما و اهل خیمه بحمله رقیب گرفتار گردند اکنون چاره بجز اصطبار نیست تا اراده قادر متعال بآنچه متعلق شده باشد از خیر و شر ظاهر گردد و لشکریان این کلمات از سلطان شنیده جواب دادند که جانها فدا کنیم و بقدر وسع و امکان سعی تمام نمائیم و سلطان با استقبال تمام روی بجانب ایشان نهاده از جانبین آواز کوس و نای قوس باوج آسمان رسید و غبار بر که بایوان کیوان متصاعد گشت و سلطان با طائفهٔ از اهل بصارت و شجاعت ایستاده انتظار آن میکشید که ارباب توحید و مساجد و معابد بدعا بر لشکر مسلمین بگریند و چون خسرو انجم سپاه بدائره نصف النهار رسید بادی که از آتش دوزخ نشان میداد بر مسلمانان وزیدن گرفت و بنا بر آنکه لشکر اسلام را آداب گرفته جماعت منسلخ فیره را از تصرف دران مانع میشدند حرارت عطش بران مزاحیل استیلا یافت و سلطان برین معنی اطلاع یافته آراسب فرود آمد و ستاره را از سر برداشته منطقه از میان گشاد و روی بر خاک استکانت نهاد و گفت ای رب الارباب و ای مسبب الاسباب بین بنده گناه کار را بچزای آنچی کرد و در مواخذه مکن و نظر رحمت و عنایت ازین عبد ضعیف که متکفل عباد صالحین تو شده باز مگیر و عنان این باد سموم را که متوجه اولیای دین تو شده بجانب عدا منصرف گردان و سلطان بنا جاتی دور و دراز کرده و معاودت لشکر بوافقت سلطان در گرفته ایشان را در الحال اثر اجابت ظاهر گشت و آن اصف بوشمنان دین در سهو آمده سلطان از وثوق و استظهار بیاری تحذر رها سر بسوار شده با همی دلاوران که از تیزه و شمشیر از شیر و پلنگ صید ان جنگ روی بمیدان نهاده آتش حرب بالا گرفت اعدا دین چون آن را دیدند که چون کوه و قار با ثبات بودند و مقام انتقام با نیزه و حسام قیام مینمودند و از سر جان و نفد روان که متاعی بی مقدار است بر خاستند سلطان بجانب یمین و شمال هیتاخت و بضرب تیغ و تیر و نیزه مبارزی انداخت و چون اتفاقی از ممالیک سلطان که او را تنگین میگفتند از اسب فرود آمده زمین را بوسه داد و معروض داشت که صواب چنان مینماید که سلطان بر اهل اسلام ترحم فرماید و نفس نفیس خویش که عوض ندارد متوجه امر حرب نگردد و دولت و شوکت خویش را در معرض هلاک نیفکند و لحظه راحت و استراحت را بر مقاسات جنگ گزیند سلطان گفت که راحت جاودانی ظفر یافتن است و چون این قوم بیداد گر جوابدادن بودند و بی انچه روی نمود انتظار فتح بال و رفاه حال مسلمانان نمیتوانم نمود و ماعین جمعیت و رفاهیت می شناسیم و سلطان امثال این کلمات بزبان رانده و تیکمین را بر محاربه با خوارج تحریص نموده و خود نیز حملات متواتر کرد و صوت لشکر روم بر آمد و انهزام پیش گرفت و حامیان حوزهٔ دین شمشیر کین از نیام بر آورده و جمعی کثیر و جمی غفیر را بقتل آوردند و بهنگام غروب آفتاب دران معرکه از انصار دیار شما بدست سلطان طائفهٔ را خاص باگروهی آمین که در کمین دولت بودند بگماشتی قیصر فرستاده خود بر سر راه نشست و گروهی از غلامان که ملازم او بودند بتعمیر رسیدند و ناشناخته نفی بر دی زده بگذشت و خواست تا رخم دیگر بر دی زند غلامان متفطن گردیدند و قیصر از بیم جان فغان کرد که دست خود نگاه دارید که پادشاه روم منم و غلام چون در متغفر و جیب و منطقه او نظر کرد و دانست که راست میگوید بر خود بلرزید و گمان آن ملابس غیر پادشاه را باشد و غلام قیصر را اسیر کرده نزد گوهر آئین بردند و مشار الیه بادگشته خدمتش را بادگوی شهر یاران رسانیدند و طبقات حشم بر سر او مجتمع گشته فرمان جهان مطاع شرف نفاذ یافت که پادشاه روم را بپای سریر خلافت میسر سانند و گوهر آئین بموجب فرمود عمل نمود و قیصر را با بانت و ذلت تمام بخدمت پادشاه اسلام رسانید و تکلیف نمود تا روی تیاز بخاک عجز و انکسار ساید و چون چشم سلطان بر قیصر افتاد و زبان تهنیت و شکر نشان و بلنشاه او را بانواع خطاب تنیف مخاطب و معاتب گردانید و قیصر در مقام اعتذار و استعفا آمده گفت مطلوب آنست که سلطان نسبت بمن بر یکی از سکاره اقدام نماید یا رقم مغفرت بر جرائم من کشیده گمان فرماید والا بکشد و اگر نی بخشند و نیکشند محبوس گرداند و چون سلطان با عدام امن امر فرمود ایلا محال روميان بر سلطنت و دیگری اتفاق نمایند و باطراف بلاد اسلام از نشان مفرت رسد و اگر رقم عفو بر زلات و هفوات من کشند ابدا مت الحیوة بنده باشم در مقام طاعت و انقیاد سلطان چون این فصول استماع نمود از سر آنها قیصر گفت بزبان مبارکت گذرانید که حتی یعطوا الجزیة عن ید و هم طائعون و در زمان فرمان داد که قریب لسبر بر سلطنت سیر کرسی نهادند و قیصر را با کرام و تعظیم تمام با کلام با آنجا نشانند و عداوت و محبت بمصاهرت منجر شده دختر قیصر را در سلک ازدواج پسر سلطان که ملک شاه نام داشت آورده و چون عقد نکاح منعقد گشت در وجاهر تنا کردند و بعد ازان بموجب فرمان مجلس عیش ترتیب کردند و سلطان الب ارسلان بر تواقفات براحوال قیصر اخاخت و او را مخاطب خسروانه ممتاز گردانیده بر یک راخلعت گرانمایه داد و چون از مراسم طوی فراغت روی نمود خدمت فرمود تا قیصر و ارکان دولت او بموطن خویش مراجعت کردند و منشیان دیوان اعلی بموجب فرمان عالم مطیع فتح نامها باطراف و اکناف بلاد و امصار رسانیدند و غنایم روم بیشکشها و مسوقات لائق بمزار الملاذ فرستاده و بعد ازین فتح مبین سلطان ممالک را بر اولاد خود قسمت فرمود و آنچه از لشکرگاه رومیان گرفته بودند بر لشکریان

قسمت کردند و بعضی از تواریخ مسطور است که در آن زمان که سلطان الب ارسلان و حاکم روم در برابر هم نشسته بودند سخن مصالحه در میان آمده و درین اثنا سلطان با معدودی چند بشکار رفته بود و هم میان افتاده شخصی از آن میان گریخته خبر آورد که امیر دوش خواجه نظام الملک طوسی گرد آنید و نزدیک است تدبیر آن شخص را سپرده نماز شام یا نوبتی از سواران که با ایشان اهتمام داشت فرمود تا بتعجیل تمام بارود رامده در بارگاه سلطان نزول کردند و خواجه آوازه در انداخته که سلطان از شکارگاه مراجعت نموده و چون روز دیگر شد خواجه با جمعی بیارگاه و قیصر رفته امر صلح را باتمام رسانیدند و بعد از مصالحه قیصر باو گفت که دیروز طالعه از جبین یمین شما بدست سپاه ما گرفتار شده از خواجه جواب داد که محبوبی چند بوده باشند تیر اگر انچه در آرزوی ما نبود و چون سلطان را بارگرفتاران دیگر بپایه سریر قیصر آورده ذکر نظام الملک سپاردند خواجه با سلطان و انجمی سخنان درشت گفت بعد ازان قیصر سر بن را بزیر سپرده خواجه مقتضی الوطر از آنجا روی قیصر بیرون آمده و چون مسافتی قطع کردند خواجه از اسپ فرود آمده رکاب بادشاه را بوسید و مرخص داشت کذا فی دستور قیصر سلطان را بخطاب عنیف مخاطب ساخته بنا بر مصلحت وقت بود و چون روم یان گریخت بجهت تاکید مبانی مصالحه متوجه اردوی همایون بود نا مایصورت نا مشاهده کردند و ندانستند صورت حال چیست سئوال بوده انچنانست نا مشاهده خود ندانند مضمون این مقال بسخنطر ایشان گذشت که النعرة مجهولة فاذا ظفرت عرفت بیت مثل جام جم نیست تو بود چون تو نشناختی کسی چگونه بود و چون سلطان بلشکارگاه رسیده بتجهیز و تعبیه لشکر مشغول گشته و بر ابر قیصر لشکر آراسته گشت و قیصر نیز با ستظهار تمام روی بجاریه نهاده و بعد از کوشش و کشش بسیار بدست غلامی روحی مقاتل گشت و از غرائب اتفاقات انکه در وقت عرض لشکر و ثبت اسامی لشکریان در وقایع نویسی نهایت حقارت چنانچه آن غلام از نوشتن نام او اعراض نمود و سلطان با سعد الدوله گفته علی اختلاف الروایتین با عارض گفت که نام این غلام منویس چه پیشا پیدا که قیصر در دست او اسیر گردد و عاقبت آن دو الفتدر فاتی که زده بود همان شد راقم حروف گوید که صاحب تاریخ گزیده را عقیده انست که سلطان ملکشاه در شکارگاه بدست رومیان گرفتار شده نظام الملک بکیسن تدبیر او را از ان بلیه خلاص داد تقریر این قضیه در وقائع سلطان ملک شاه از مساعدت وقت مامول است و چون سلطان الب ارسلان قبچه غالب آمد آنچه از خزائن و دفائن بنی الاصفر از جواهر و اقمشه و امتعه نفیسه بدست او افتاد بالجمله سری فرستاده وای آن ولایت را که مقدمة الجیش امیر میگفتند بجای خلعت اعنها و مطاوعت سلطان ملکشاه که رسید بود دعوت فرمود بعد ازان بر لوالتفات بر احوال نظام الملک ابو علی حسن بن اسحق انداخته روز بروز در ازدیاد تعظیم و تکریم او میکوشید تا بلقب اتابک و اما خواجه که در آن زمان امثال این القاب تعلق بامر امید داشت ملقب گردانیدش و چون سلطان از خزوه رومیان بپرداخته از جنگ گاه مراجعت نموده رسل و رسائل بلوک اطراف متواتر و متتابع بیارامید و شد و نخست میسر امد و شد و سفارتهای که مشتمل بر تواضع و حسن وفا و تاکید پیمان بود بعرض رسانیده اجوبهٔ آنرا بخواجه نظام الملک حواله رفت و چون الپ ارسلان سلاطین آفاق رخصت انصراف یافتند سلطان عنان عزیمت بجانب صفهان منعطف گردانیدند و بعد از دور و زی طغرل کرمان که قادر و برادرش والی آن دیار بود روان شد و چون بنواحی برده سیر الجبی ملک قادر دا مده عرضه داشت که مشار الیه در مقام وفاق و مطاوعت است و اصلا شائبهٔ مخالفت و مخاطفت ندارد و میگوید که از نسبت ولایت کرمان با ملک سلطان بچون نسبت شاه الست بمان و گاه که بجز احسان آن حضرت در ترجیح آید صد مثل این خطا بملوکی می بخشند و من برادر که بصفت بندگی از بندگان سلطان از غایت بسیط آن حضرت بیخته ام که بخدمت آیم اگر عنان عزیمت بجانب دیگر منعطف گرداند و این ملک را با بن بنده ازانی دارد کتف و بدایا فرستم و فرزند قره العین خود را ملازم رکاب عالی سلطان سازم الپ ارسلان چون معاذیر و لبید یاز رسول برادر شنید اجابت الی الواطف و مواعید بادشاهانه مطمئن و خوشدل ساخت و گفت ما این ممالک را بتیغ بدست تاخت و تاز گرفته ایم و احتیاجی بهدیه پیشکش دی نداریم و مقصود از نوجه بجانب کجنه و امتحانی آن برادر بود اکنون باید که او سخن جهال و اهل ضلالت عمل نکند و بر جاده وفا و ثبات مستقیم باشد تا ثمرهٔ آن در دنیا و عقبی بر خود گار خنده آثارش واصل و متواصل گردد و الیکی را مقتضی الوطر باز گرداند خود بجانب بیابان روان شده و چون مرحله چند قطع کردند خورد لی روحی را دیکی نهاده آنچه علف تا پیدا شد لشکریان و دیگر فقرا فرو نهند و امراء و اعیان دولت از غلت آب و طعام شکایت پیش خواجه نظام الملک برند و خواجه آن حکایت را معروض سلطان گرداند سلطان در جواب فرمود که همیشه عادت من بر عنایت ملک وهاب بوده نه بطعام و آب و هر گاه که دیده بر عنایت الهی باشد از صدمت ارض القلع غیبت باکی نباشد سلطان امثال این سخنان بزبان مبارک آورده معارف لشکر و وجوه حشم را امیدوار ساخت روحی نمود و چون اندک مسافتی قطع کردند بقلعهٔ خراب رسید نزدیک سباع دابن اوحی ذباب بود و در انجا خانها نهای مملو از کاه و جویا فتند و این معنی را بر کرامات سلطان حمل کرده آنرا میان خود قسمت فرموده خاطر لشکریان از علیق چهارپایان جمع گشت امیر داشت ازبلی آبی در حرکت بودند و سلطان از انجا بر سبیل تعجیل روان شده شب بشب قطع مفاوز میفرمود و چون صبح دمیدن آغاز نهاد و دران بیابان فرود آمدند و سر بر دوهٔ خویش سر بر نهاده و دست بدعا برداشت بتضرع تمام مسئلت نمود تا واهب بیمنت از چپر که لشکر اسلام را سیراب گرداند و دعای وی را بنزا جابت اقتران پذیرفته بارانی عظیم بارید و سپاه شاداب گشته این صورت عزیمتش اعتقاد ایشان شد و سلطان بعد از قطع منازل نواحی حلب سپرده و والی آن ولایت با پیشکشهای لائق باستقبال قطعا فته منظور نظر عنایت و عاطفت گشت و سلطان از طبش عنان عزیمت بطرف نیشاپور کرده دار الملک و مقر عز و حشمت او بود معلوم ساخت

واعیان واشرف آن دیار چون از قدوم او خبر یافتند ساو روی پیشکش مرتب ساخته بارو دوی همایونش مشافهت و شرف پابوس حاصل کرده سر افتخار و مباهات باوج سموات برافراشتند سلطان هفت کشور با حشمت و عظمت هر چه تمامتر فی الجمله وقت و اشرف ساعت در شهر نزول اجلال فرموده بلساط عدل و احسان گسترده و در خلال این احوال تعجیل خبر متواتر شد که سوای کرتیل از این متوجه سرقند شده بود و تا ختر خاقان اعظم را خلعه کرده در سلک ازدواج سلطان ملکشاه کشد با مهد همایون از جیحون عبور نموده متوجه نیشاپور است و بنابراین سلطان فرمود تا شهر را آئین بندند و مهد علیا بحشمت و اسباب عظمت لایقه و الائقه بشهر در آمد چنانچه در پیش محفه هزار مملوک ترکیه که لائق خدمت بادشاهان باشند میرفتند و هر یک از نظر الفت حرکتشان تخته در دست داشتند و هر کوی و محله که گذاشتند مشک و عود و عنبر و کافور نثار کردند و در آن هنگام رضوان از جنان و حور از قصور تبرج آمد و بعد از رفاهیت صلات و صدقات بستحقان رسانیدند بر تبه که در نیشاپور از فقر و احتیاج نشان نماند و چون سلطان الب ارسلان باکثر ممالک محروسهٔ عالم نافذ فرمان گشت سلطان ملک شاه را ولیعهد خویش گردانیده بر مملکت فارس و اصفهان حاکم ساخت و حکومت مرو و خوارزم به پسر دیگر که داماد محمود بن محمود بن سبکتکین بود تفویض فرمود و بعزم عزل بیگ دز تهمرات معاش ناپسندیده میکرد و رعایا بشکایت از وی بسلطان بردند و از ان سبب معاف داشته تهمرات را به پسر دیگر خویش طغان شاه داد و بنیشاپور روی دولت اسلام نهم اختصاص گشته مبلغ البقرة الیسین دیگر خویش تفویض نمود و ذکر رفتن الب ارسلان بمرو تو جه او از انجا بخوارزم و مراجعت او سلطان الب ارسلان چون از طوس بعزم تسخیر ولایت ماوراء النهر روانه شد و بنای قلعه استوار بنواحی شاد باغ فرمان داد و آن قلعه را بفارسی استه و خشائر و افره گویند و فرمود تا لشکریان در تهیه سفر مروه قیام نمایند و از شجعان و فرسان سی صد هزار سوار نامدار اجرار در رکاب او روان شدند و بعد از طی منازل دوران و ولایت نزول اجلال فرموده بزیارت قبر پدر خویش حضرت بیگ شتافته و دست بذل و احسان گشاده صغیر و کبیر و غنی و فقیر و آینده و رونده را بحظوظ و بهره وافر گردانیده و درین اثنا بسماع علیه رسانیدند که حاکم خوارستان ملک هزارسپ متوجه درگاه بادشاه عالمیانست و چون نزدیک سید سلطان خواجه نظام الملک را با سائر ارکان دولت باستقبال او فرستاد تا ملک هزارسپ را بتعظیم و اجلال بپایه سریر اعلی آورند چون شرف دستبوس حاصل کرد و حشمت وی کمتر گشت زبان بعذر تقصیر که مشتمل بود بر تاخیر ملازمت گشاد و سلطان او را بنوازش بادشاهانه اختصاص داده فرمود که پرسش خوارزم در پیش توقع آنکه ملک درین سفر مرافقت کند ملک بقبول آن بخود دست نداده سلطان فرمود تا لشکریان منقسم بسه قسم خوند هر یک بر راهی روی بخوارزم نهند و چون آوازهٔ حرکت او از مرو بسمع فتنه رسید خوف و رعب بضمیرش مستولا یافته الیجی فرستاده و پیغام داد که بیت بر همان عهد و فاییم که بستیم بدوست ✦ تو دوست هر شیوه که داری نشنوم عهد دگر ✦ اکنون اگر سلطان را میل انصوب است خاهم خود را غلام فرماید تا بلاد و اطلال را آئین بسته بترتیب پیشکش سا وری قیام نماید سلطان در جواب فرمود که دشمنست و بیگانگی که پیش ازین میان با دفنجر بوده بیگانگی سبدل باید که خاطر جمع دارد که رایات نصرت آیات متوجه خوارزم و آن نواحی ست تا فتنه و جانع و بعضی دیگر از اعادی گوشمالی یابند و الیجی خوشدل باز گشته این خبر فرح فزای را بفتنور رسانید و سلطان در عاشر محرم سنه ثمان و خمسین و اربعمائة بشهر خوارزم در آمد و بر سریر سلطنت نشست و بعد از چند روز سلطان ملک شاه را با خواجه نظام الملک ملک خوارستان و طالقان از عیان امراء دولت گذاشته بنفس شریف و جمعی ابطال رجال متوجه دشمنان شده و خواجه از عقب سلطان شتافته التماس نمود که ملازم رکاب عالی باشد و بمتسلمان افتاده روی در بیابان نهادند و درین اثنا قراولان سواری بر ادیدند که بتعجیل می آمد و چون او را گرفته بتکشاف کردند معلوم شد که جاسوسی ست که خود را در ورطه هلاک انداخته لاجرم او را مضبوط ساخته نزد سلطان بردند و سلطان فرمان داد تا سر جاسوس را از مرکب تن جدا کنند جاسوس گفت اگر از سطوت سلطان ایمن باشم عجوبهٔ شوم تا لشکر را این خبر بقرجانع رسانم و سلطان چون جاسوس را بخشید قصد آن کرد که بر جانع شبخون برد و از غرائب حالات آنکه جوانی بود ملازم رکاب عالی سلطان که جانع پدر وی را کشته بود و سلطان بادی وعده فرمود که اگر بر جانع ظفر یابم بانتقام خون پدر تو سرش را ازبدن بردارم و پیش از وصول لشکر بصوبت جانع جوان بتعجیل نموده متوجه اکفوب گشت شبی نزدیک بحرگاه قاتل پدر رسید با علی صوت خویش ندا کرد که ای جانع کسی آمد که خون پدرم را از تو طلب دارد و جانع بسخنان او از دور نیزی انداخته بر مقتل جوان آمده و مقارن این جانع با سی هزار سوار که از اطراف ولایات فراهم آورده بود بمستقر حرب گشت و سلطان الیغار فرموده با سی سوار بکنار رود وی جانع رسید و بران محاربه افروخته گشت و جانع منهزم گشته درین حین لشکر ظفر پیکر در رسیدند و تیغ آبدار از نیام کشیده قتل با فراد کردند و بعد از ان فتح سلطان الیجی فرستاده فتنشت را تلطیف نمود و فتنشت مقدم رسول را با نواز و اکرام تلقی نموده در مقام اطاعت و متابعت خضوع و خشوع آمد و چون رسول خوشنود باز گشته صورت حال را بعرض رسانید سلطان از سر جریمه فتنشت و درگذشت و ست ترمن از ولایت او کوتاه کرده عنان عزیمت بجانب خوارزم منعطف ساخته ملک هزارسپ از خوارستان با مراء و اعیان رسم استقبال بجای آورند و بدولت پابوس مستسعد و فائز گشته و سلطان بخوارزم در آمد و بعد از چند روز ملک هزارسپ با بعواطف بادشاه و عوارف خسروانه تشریف و سر افراز ساخته طبل و علم داد و الجا چیمر باکه با بخشید هزارسپ بود و بنجاه هزار گوسفند او را بجانب خوارستان گسیل فرموده مشار الیه در لسان بازگشت و سلطان در آوان نشاط و اشتداد بر دولت و سایر عزیمت چند روز فرود آن

آنجا از تو بدریافت بقدرت آیات خبر یافته عظیم اندیشناک شده و بعد از تقدیم مشورت والدهٔ خود را از راه شفاعت و ضراعت باتحف گرانمایه و هدایا بدرگاه امیر انیاب معلمه و فیضل مسعود و قتیز بلغاری و غلمان تتاری بار دی و شهریار جهان فرستاد و آن ضیعه بپایهٔ سریر سلطنت سیر رسیده و پای سلطان بالو سیده رسم تخشع و تشفع بجای آورده و بادشاه جهانگیر گیتی ستان شفاعت او را قبول فرموده مملکت را بپسرش ارزانی داشت و از جیحون عبور نموده حکومت خوارزم را بالقرالعین خویش ارسلان شاه فوض گردانیده و چون کلات رسید پرتو التفات بر ابراهیم آن دیار انداخته همه را بحال عمارت باز آورد و در آن موضع مسجدی جامع عظیم بنیاد نهاد و از انجا روان شده بعد از قطع منازل و مفاوز در هشتم جمادی الآخر سنه مذکوره ببرو رسید و رسل و رسائل از جوانب و اطراف من غیر خلاف متواتر و متعاقب شده و از انجمله کی رسول حاکم غزنین و دیگر ایلچی خاندان از بلاد توران و ایشان امعاد عرض پیشکشهای لائق بخلعت و تشریف فتیح و سر افراز گشتند و بعد از اجازه انصراف ایلچیان سلطان بقصد زیارت والدخود قیام نموده عازم طوس شده و بعد از طی منزل بامن دیار بانو رسیده بطواف مشهد مقدس امام علی بن موسی الرضا علیه التحیة والثنا اقدام نمود و از انجا بجانب بادکان شتافت و دران موضع نزول و مکان طیب که نمونه از خلد برین بود حل اقامت انداخته و مسرعان باطراف ولایت فرستاده و باحضار لشکر فرمان داد و چون خلائق در ظل رایت فتح آیت مجتمع گشتند فرمود تا سریری از ذهب که مشتمل بود بر اصناف جواهر گرانبها منصوب ساختند و سلطان ملکشاه الصعود بران لوکرد و بموجب حکم واجب الاذعان بارد یگر اشراف و اعیان تجدید بیعت و تائید پیمان ملکشاه مبادرت نمودند آنگاه قامت قابلیت آرای جلالت سنین بیمار است دگوش هوش و بر ابر فصائح و مواعظ گرانبار گردانیده هر کس بالقدر مرتبه او نوازش و بخشش خویش شامل ساخت و بعد از فراغ از مهم در نصف شعبان سنه ثمان و خمسین و اربعمائة بنوبت نیشابور فرمود و دران سرزمین بساط عدل و احسان گسترانیده و در خلال این حال ملوک و گردن کشان آفاق مثل صاحب بن عباد صاحب دیار بکر و والی حلب و فرمان فرمای بحرین و غیرهم که تعداد اسامی ایشان طول دارد روی به نیشابور نهاده بر درگاه فلک اشتباه مجتمع گشته چون ماه رمضان در آمد شب هلال عید فطر خلق بسیار دران بر سر ما ئده سلطان حاضر شدند و چون لال شوال روی نمود سلطان در صفه بار بخت نشسته هزار و دویست و هزار اصحاب ولایات و ارباب حکم و فرمان پیش او بر پای ایستادند آنگاه بخلعت بر حسب حال و مقدار نامزد گردانیده و از انجا بسرای سلطنت معاودت نموده و دست احسان و کرم بکشاد و بحکومت ممالک محروسه خاص و منقربان خود را کامران بسیار و بهره مند گردانید و از گرانمایه تر مشکین عماد تجریه جمیع حالات و غزوات سلطان الب ارسلان بر دو از ده مجلس مشتمل بود و طالبان مستعدان گرد و لاجرم تتمه تخفیف بر بقیه قضایای آن سلطان سعید شمید کشید تحریر بکیفیت شهادت او اقتصار نماید ذکر انتهار کار سلطان الب ارسلان در تاریخ آل سلجوق مسطور است که سلطان در اواخر ایام دولت خویش بمحاربه حاکم ماوراء النهر مشغول و چون از جیحون بگذشت طائفه از غلمان او تعلقه کریکنار اب بودند شبخون بردند و کوتوال قلعه را که یوسف نام داشت اسیر کرد و بار دوی همایون آورد و سلطان باحضار آن مقرر فرمان داد و سبب استکشاف احوال نپرسیده یوسف را بکمال درشت و حیرت کلمات پریشان آغاز کرد و سلطان ازین معنی بغضب فته فرمان داد تا او را در مجلس بسیاست رسانند و یوسف دست از جان که متاعی بس عزیز و نفیس است شست و کاردی از ساق موزه کشیده بقصد سلطان روان شد و هر چند ستادگان درگاه و ملازمان بارگاه خواستند که یوسف را گرفته بگرگ اجل سپارند سلطان مانع آمده و دشمن حقیر اکاشت و چون تیری بهوا بسته بر هدف مطلوب آمده هرگز خطا نکرده بود و صواب چنان دیده که او را بدست خود هلاک سازد و بنا بر این تیری از کمان کشاده تا یاران و دشمن ملک و دین زندا تفاق خطا شده و یوسف فرصت یافته بپیش تخت رسید و آن عزیز مصر سلطنت را بدرجهٔ شهادت رسانید بیت آن مصر معدلت که تو دیدی خراب شد ۰ وان نیل مکرمت که شنیدی سراب شد ۰ خاص و عام از حرکت یوسف چون یعقوب مکروب قرین آسف و حزن و همنشین ضجرت و محن شدند و دران حالت دو هزار غلام کمر بسته و رخصت سلطان دست او بپیش گرفته بر پای ایستاده بود ند و چون مصیبت چنین بر ایشان که دست داد بر یک بگر شمشیر کینه جدال قصاص نهاده یوسف کوتوال بکام دل رسیده گامی چند بگذاشته ازان مملکه جان بیرون برد که ناگاه جامع نیشاپوری کز آمش که مهتر فراشان سلطان بود از عقبش در رسیده بضرب کوپلی سر او را چنان کوفته که مغزش پریشان شد ۰ اصبان اعلام علوم تواریخ آورده اند که دران ایام که سلطان ملک شاه در بغداد بود یکی از غلامان خلیفه بسر جامع فراش را بقتل آورده بپناه بدار الخلافه برد و جامع چون از اقتحام عاجز گشت برسم داد خواهان عنان ملکشاه را گرفته فغان بر آورد که حق خدمتگاران قدیم را فراموش مکن و با کشندهٔ پسرمن همان کن که من با قاتل پسر تو کردم و سلطان ملک شاه بفور امیر صاحب را فرستاد تا غلام مجرم را از جرم خلیفه بیرون آورد و چون سپرد و چون این خبر خلیفه رسید جامع را ملامت و گفت کریبت بلکین حسبتن مردهٔ پاید به ۰ سرزنگان را نشاید بریدن ۰ دار دی التماس نموده که ده هزار دینار بستاند و ابروی خلافت نگاه دارد تا از غلام عفو فرماید و جامع از علو همت و کمال غیرت سخن خلیفه را رد کرده زر نقبول نکرد و مقتضای شریعت غرا که حکم فرمود القصاص حیوة یا اولی الالباب کشتهٔ پسر خود را بقتل آورد و گویند الب ارسلان در شب جمعه ثانی محرم سنه احدی و عشرین و اربعمائة متولد شد و در سنه خمس و ثلثین شهادت یافت مدت حکومتش ۹ نیابت و استقلال دو دهال بود ۰ دو سال و کسری نائب عم خویش طغرل بیگ بود ذکر سلطنت قسم سلطان جلال الدین منز الدین ملک شاه ع که کرد و مدت دین را بتیغ حسامی +

بادشاهی کامران و مشهریاری کامیاب بود از سلاطین روزگار بزید توفیق گرد گار ایشان داشت تیغ آبدار آتشبار ایشان مشرب مذهب ملاحده را از خاشاک طغیان و عصیان صافی گردانیده در اطراف بلاد محروسه بصمارت بقلاع خیر و ابواب برفران داد مجمل حال آنکه بعد از فوت پدر سعی خواجه نظام الملک طوسی بر سریر ایالت متمکن گشت بیت هر بیر و ساغر و مفی که او طوسی بود چون نظام الملک و فرزندان گویند سلطان ملک شاه در بدایت دولت از اقلیم خراسان با لشکر با موجه عراق شد و عمش قاورد بن چغربیگ با سپاه گران که صدای ایشان در روزگار خاک نیل نیگنجید بیت همه چو پلنگ و شیر مست و تیز همه شکل دیو و بند و خیز لشکر از دارالملک کرمان بیرون آمده روی باو نهاد و در حدود فرخ فرقین را اتفاق ملاقات دست داد و سپاهیان روز دیگر از میدان در رسیدن جدال و صف قتال آمده کمان مخالفت در دست گرفتند و جان از تن بر لا سانحه لحظ آرام نگرفتند و عاقبت قاورد در دور نخست تقدیر یاسیر و دستگیر گشت اعم او اعیان ملک چون دشمن جان زبردست را بحبس هلاک رسانیدند با خواجه نظام الملک در تنائد علوفه و مرسومات سخن گفتند که اگر سلطان در ضمن اقطاعات و تقاعد الظلمات ما اهمال و اغفال روا دارد و سلامت نادر و ما با و خواجه آن طائفه را تسکین داده فرمود که ملتمس شما را مشب بعرض سلطان رسانم تا چه فرماید و چون سلطان بمسند عالی امرا قعد شد در همان شب قادر و مسموم گشت یا مداد که امرا بتقاضا نرود خواجه نظام الملک رفتند خواجه فرمود که دوش سلطان از فراق غم خویش که در حبس بود زهر آگین کیسه مرده بمن فرستاد و پریشان خاطر بود یا بیع سبب در عرض سخن شما تاخیر واقع شد معذور فرمایند امرا از خوف دم در کشیدند دیگر از ان باب هیچ نگفتند و در بدایت دولت سلطان ملکشاه بر اورش عصیان ورزیده و دینشا پور متحصن شد و سلطان بعد از محاصره بدست آورده بسیل کشیده و در سنه احدی و اربعین و سبعمائة غایت سمرقند نبوده و سلیمان خان را محصار داده و بعد از چند روز خان را دستگیر کرده پیاده و پیشتر خویش او کشیده ناخاک بوسید و سلطان از سخن او در گذشت و مقید ش با صفهان فرستاد و مشهور است که در وقت مراجعت از ماوراء النهر نظام الملک متهم علیه بجرت ملاحان مجون را بر بال افلاکیه شام نوشت و ملاحان استقاقه به بارگاه گردون اشتباه ملک شاه برده ند سلطان از وزیر پرسید که حکمت در بن جیست و بر جواب داد که تا بعد از باب الهامی دراز دولت مملکت سلطان باز گویند و سلطان را این معنی بغایت پسندیده آمده خواجه فرمود تا بارات اجرت ایشان را بنرد تقدیر بند سلطان ملکشاه بر سیر و صید و نوع و بغی تمام داشت چنانچه در ایام دولت خویش دو لوبت گرد مملکت برآمده از انفاکیه یاد جنبک نهایت مملکت ابو بوده بر سر شهر سے دولایتے حاکم عادل گماشت و سوم محدثه و قواعد نه موصه را بر انداخت در زمان دولت او سیع مشهوری را مقدور آن نبود که بر خلقے و خیفی حیف کنند و در راه حج دست خیرات و مبرات کشاده مصالح و ابا بور و اطریق بنیاد نهاد و آن عمارت سنیقه که از سر حاجی بهت و دینا رزد سرخ در طریق مکه میستاند رفع فرمود و امیر حرمین را اقطاع کرد اسند داد و محمد احمد مستوفی در تاریخ گزیده آورده است که در نوبت دوم که سلطان ملکشاه بمطالعه ولایات مشتغال نموده از خزنه اخزر تا بحدود دسین در نظری آورد قیصر روم مخالفت کرد سلطان بجنگ او متوجه شده و دران اثنار وزی با بذک نفری از غلامان بلکبار رفته ناگاه بدست رومیان افتاد سلطان با غلامان گفت کرم الواضع کنید و یکی از خود شمارید که گرد میان دانسته که من کیستم مرا زنده نگذارند و چون نظام الملک زمان بمعنی خبردار شد شب بنگام غلامی چند را بمنزل سلطان فرود آورده آواز داد که سلطان نزول فرمود و خیمه گرده بسم رسل پیش قیصر رفت و قیصر از وصلح طلبید و نظام الملک بصلح راضی شده قیمه گفت حجی از لشکر شما بدست کسان ما گرفتار شده اند نظام الملک گفت که مگر مجهولی چند باشند چه در آردوی ما زین قضیه خبری نبود قیصر ایشان را با و سپرد نظام الملک سلطان و غلامان را در مجلس قیصر بنشان و دونی نگذشته روان شدند و چون از اردوی قیصر بیرون آمدند خود را در اسپ انداخته رکاب سلطان را ببوسید و عذر خواهی نموده گفت اگر تندی نکردمی خلاصی روی نمودی و سلطان او را نوازش فرموده آواز داد که اگر بادشاهی بلشکر خود پیوست با قیصر خنگ کرده و غالب گشته قیصر را پیش سلطان آوردند قیصر با دشناه را شناخت گفت که اگر با دشاهی بخیش و اگر بازنگانی بفروش و اگر قصابی بکش سلطان گفت با دشاهم نه بازرگان و نه قصاب آنگاه او را امان داده گفت بحث آن با تو نمیارم بکردم که قوت و قدرت من و عجز خویش مشاهده کنی و بچه و گرفتاری من معذور نگردی و او را بملک روم فرستاده بانواع عواطف مراحم با دشاه اختصاص داد و قیصر بعد از چند گاه دگر شته سلطان بعد از فوت او آرزو را لم لیمان بن قتلمش بن اسرائیل بن سلجوق ارزانی داشت و تا زمان غزان خان حکومت آن مملکت تعلق با و لاد او داشت و سلطنت شام را به برادر خود تتش تفویض نمود و او بآن ولایت رفته باعرب و رومیان و اهل فرنگ دست برده و شهر صور را محصور گردانیده چون استخلاص نزدیک شد صاحب صور خبر ابدار کرش الفرصت تا او را زهر داد طبیبی حاذق در خدمتش بود باین معنی را دریافته ببداد اشتغول شد تا او از ان مهلکه خلاص یافت آورده اند که سلطان ملکشاه در ایام سلطنت خویش ممالک محروسه را بر قرار بار گاه گردون اشتباه خویش تقسیم نموده و هر یک از اعیان را بحکومت ولایتی فرستاد و شمنکی خوارزم را بنوشتگین عم خود که پدر خوارزمیا نست تفویض فرمود و قیم الدوله القسنقر را که اصل او از کیان فارس و دیار بکر بود و شام ست بضبط حلب نامزد کرده و جگرکش را بحکومت موصل مقرر کرده و قتلمش را بدیار بکر و ارتق را بحصن کیفا و روان فرمود و رکن الدوله خمارتکین را بالبغارس ارسال نمود و همچنین سائر ولایات را بباقی ملازمان درگاه ارزانی داشته مهر را بدست علیا رسانید و چون سلطان ملکشاه را صید و شکار میلی تمام و داشت در مملکت هیچ شکارگاهی نماند که اول سپاه و آنجا نمیرسید و از سم گوران و ایران و توران شنار ا بنیاد نهاد و بهر شکارگاهی که افگندی یک بنار زرخ بدروش دادی و دل ارزش

اورا بآن انعام صید کردی و همچنین در صوری و ملایت عمارات خرابها و ترتیب بانات و بساتین مبالغه و الحاح تمام نمود و در اصفهان که مقر عز و اقبال آن پادشاه کامران بود بغیر رود و چند باغ معمور مشهور مرتب ساخته گویند که سلطان ملک شاه در سنه تسع و ثمانین و اربعمائة چون مملکت شام را برتخت تصرف مقرر آورد و از انجا مراجعت نموده بدار السلام بغداد آمد و در دار الامامة نزول فرموده و مدتی دیگر سوار شده بچوگان باختن رفت و منسوقات بر بسیل پیشکش بدار الخلافة فرستاده و دیگر روز بادشاه و وزیر خواجه نظام الملک بزیارات بغداد رفته و بزیارت امام موسی کاظم علیه السلام معروف کرخی و ابو حنیفه کوفی و احمد خلیل استسعاد یافته نذور و صدقات بمستحقان رسانیده و بعد ازان سلطان عزیمت شکار تصمیم داده روان شده و در ان یورش بزیارت مشهد امیر المؤمنین علی حسین علیه الصلوات و السلام فائز گشت و در ان بیابان چندان شکار کشته شد که از شمار خارج آنچنان منازل بازآورده مدتی بعد ازان معاودت نموده ببغداد و در آمده بملاقات خلیفه شتافت و خواست که دست خلیفه ببوسد رخصت نیافت انگاه سلطان طاشخانه کرد خلیفه انگشتری از انگشت بیرون آورده بادوا و سلطان بر قبیل آن مبادرت نمود خلیفه و بر اخلعت پوشانیده سلطان ازدار الخلافة بیرون آمده نظام الملک همانجا توقف نموده تا یک یک امراء و در آمده بلزیسلباط بوس فائز گشتند و خواجه نیابن تبریف هر یک را بزیشان کشاده میگفت که این یک چه درجه دارد و آن چه رتبه و هر کدام چند سوار و چه علوفه دارند و خلیفه زمام امارت مجموع بلاد اسلام را بسلطان ملک شاه تفویض نموده خواجه را بزر خلعت داد و خواجه از مجلس بیرون آمده بدیوان رسید و در بغداد از مستحدثات او بود درفت و شیخ کتابخانه را بنظر در آورده جزوی از هدیه قرأت نمود و سلطان در بغداد تا صفر سنه ثمانین رسل اقامت انداخت و درین سال دختر سلطان را که با مقتدی بالله خلیفه عقد بسته بودند مع جهاز تمام بدار الخلافه گردند و آنها را الصبدی قطار شتر که جاماهای همه دیبای رومی بود بار کرده و هفتاد و چهار استر آراسته با لجامها و قلاده های زرین که بر شش از ان نها دوازده صندوق نقره بود مملو از جواهر و حلی با آن اشتران بردند و سی و سه جنیبت با زینها مرصع بانواع جواهر نفیسه علاوه آن کرده بودند و چون وزیر گوهر آئین دراقی بوقا و سائر امراء عظام در وقت توجه بدار السلام باین تجملات که از سبداظهور اسلام تا آن غایت بنظر نرسیده بود بغداد رسید خاص و عام باستقبال ایشان شتافتند و خلیفه وزیر خویش را بانباع با سی صد جنیبت کش و سی صد شمشیر بجانب ترکمان خاتون مادر دختر فرستاده و دران شب ببغداد بیان در سر رکابی دوشیده می افزود و خفتند و چون نذیر بخدمت خاتون رسید گفت که سبحانه و تعالی گویند که ان الله یامرکم ان تؤدوا الامانات الی اهلها اکنون بحمل سنگ ملک بحر مخالفت رود خاتون گفت که سمعنا و اطعنا القصه خواجه نظام الملک عقد مخدره سلطان را که بر گزیده زمانه مثل آن ندیده بود بدار الخلافه رسانیده باستلیم نمود و سلطان که بغبکار رفته بود مراجعت نموده و بعد از چند روز طبل جیل کوفته بجانب عراق عجم روان شد و در سنه اثنین و ثمانین و اربعمائة خبر سلطان که خاتون خلیفه بود از دار السلام بیرون آمده سجدت بدر رفت و بیشتر آن بود که دختر مکتوبی سجد فرستاده بود و از خلیفه فکایت نوشته بود و سلطان بر سبیل جزم حکم فرموده که دختر را خلیفه نفرستد و در ماه ربیع الاول از سال مذکور خاتون بلزم اصفهان از بغداد بیرون آمده و چون باصفهان رسید در قلعه همدن سال وفات یافت و در رمضان سنه اربع و ثمانین و اربعمائة بار دیگر سلطان ملک شاه ببغداد رفت و برادرش تتش که حکومت مرو بدو تعلق باو سپرده شت بخدمت پیوست و قسیم الدوله فتنه برانگیخت عازم عراق عرب و دیار بکر و سائر ممالک روی بدار السلام نهاد و در دار السلام ببغداد رحمتیت دست داد که همچو کس مثل آن یاد ندارد و در این سال سلطان فرمود تا در بغداد مسجد جامع بنا نهادند و در ایام قحط عمل قنیه آن کرد و جمعی کثیر از ارباب رصد در آن مقام حاضر شدند و خواجه نظام الملک و اکثر امراء و اعیان سلطان از برای خویش طرح سرا و باغ انداخته مقرر چنان شد که هر گاه سلطان ببغداد آید هر کس بمنزل خود نزول کند اما مفرق الاحباب در همان چند روز آن جمع را چنان تفرقه گرد انید که بداری هر گز نبودند **ذکر تغییر مذاج سلطان ملک شاه نسبت بخواجه نظام الملک و فوت سلطان و بغداد و در آخر ایام دولت سلطان ملک شاه میان ترکان خاتون دختر پادشاه ماوراء النهر که منکوحهٔ سلطان بود و خواجه نظام الملک عنبار وحشت بالا گرفت** و سبب این نفار آن شد که ترکان خاتون از سلطان پسری داشت محمود نام و میخواست که ولایت عهد تعلق باو گیرد و نظام الملک میل آن نداشت که بر کیارق که از خاتون دیگر متولد شده بود و از سایر پسران بزرگتر بود و استعداد سروری و استحقاق حکومت و عزیمت بیشتر در و میدید باشد و ترکان خاتون ازین معنی آگاه شده پیوسته در خلوت بپیش تقبیح حال خواجه مشغول بودی و ملالت و عبرات واقع و لا واقع او بر شمردی و گفتی که خواجه دوازده سپهسالار و کدا ایشان را در رتبه ابیگ باشی عشر و رئیس مردم عشر گردانیده و ممالک را بر ایشان قسمت کرده و طرق منافع را بر دیگر خاص و مقربان مسدود ساخته و حکم من یسبح بکیل این کلمات در خاطر سلطان تاثیر کرده بخواجه پیغام داد که اگر ترا با ملک شرکتی هست در اقامت بینه و ایراد حجت اهمال و نکاسل چرا ست و اگر نیست از چه جهت حکومت و ولایات را بی حکم و فرمان ما با فرزندان خویش میدهی و در امور مملکت بر سبیل استبداد و استقلال دخل میکنی اگر دست ازین طریقه باز داشتی فهو المطلوب والا فرمایم تا دولت از پیش دست و دستار از سر تو بردارند خواجه جواب داد که

تا تن قدنا و قدر دولت و دستار بن با دسیم و افسر سلطان در هم بسته اند و میان این چهار جنس مختلف ملازمت ثابت کرده استقامت آن ببلامت این منوط است و خواهم آن بنظام این مربوط تا قلان بجهت خاطر ترکان کلمات وحشتی برین سخنان زیاده کرده سلطان رسانیدند و سلطان از جواب خواجه درخشم شده فرمان داد که

تاج الملک قمی که دیوان ترکان خاتون بود بامشار الیه شیوه سعادت میسوز زیرا تحقیق مهمات او کند و در خلال این احوال سلطان ملک شاه عازم بغداد شد خواجه نظام الملک بنیاز عقب او روان شد و خواجه چون بهاوند رسید یکی از فدائیان بسعی تاج الملک و اشارت حسن صباح خواجه را بدرجهٔ شهادت رسانیدند چنانچه عقریب در ضمن شرح حالات آن وزیر صاحب تبصر این قضیه مبین خواهد گشت انشاء الله تعالی و بالجمله چون سلطان ملک شاه در رابع عشرین رمضان سنه خمس و ثمانین ببغداد رسید زمام امور و حل و عقد مملکت و منصب وزارت را بتاج الملک تفویض نمود و خود بشکارگاه رفته در سوم شوال سال مذکور در شکارگاه مریض گشت و به بغداد معاودت فرموده قصد کرد چون قصد ناقص واقع شده بود مرض زیاده گشت و روز بروز رخت استدادی یافت تا در منتصف همین ماه بجوار رحمت ارحم الراحمین بپیوست و این واقعه یازدهم ربیع الاول سنه ثمان و ثمانین و اربعمائه روی نمود مزی گوید بیت رفت و در یک مطبخ دوس بریدن دستور پیر ۔ شاه بزمانه نبایی او رفت در راه و گرنه کردنا گر قهر یزدان را سلطان آشکارا قهر زوانی چه بین و عجز سلطانی نگر ۔ سلطان در آخر ایام حیات خویش رقم بعزل ارباب مناصب دیوان کرده تا ایشان باعمال اشتغال داشته کشید چنانچه منصب خواجه نظام الملک با تاج الملک ابو الغنائم کر نایب ترکان خاتون بود داده و بسبب این گذشته بجای شرف الملک ابو سعید کاتب مجد الملک البو الفضل قمی را نشانده و کمال الدوله ابو رضا عارض را بسدید الدوله ابو المعالی نهیل نموده و این تغییرات و تبدیلات بر سلطان مبارک نیامد ابو المعالی نحاس و این بابا بیتی چند گفته که آخر آن ابیات این بیت بیت گراز کمال و نظام و شرف تو سیر شدی مرتاج مجد و سعادت نگر چه پیش آمد و مدت سلطنت سلطان ملک شاه بیست سال بود و زمان حیاتش سی و هشت سال از دار الخلافه جلال الدوله منزل الدین قسیم امیر المؤمنین لقب یافت تاریخ جلالی باو منسوب است و مزی و دیگر خلص باین کلمه خود را منتسب گردانید چهل و هفت هزار سوار پوسته ملازمت او قیام مینمودند و اقطاعات الثیان در ولایات برگنه بودی تا بهر مملکت که سریر سند مایحتاج خویش بی تکلف مرتب میافتند بهار دولت سلجوقیان زمان سلطنت او بود صورت زیبا و سیرت پسندیده داشت و وزیری همچون نظام الملک که در عالم نظیر و عدیل نداشت و گر خواجه نظام الملک ابو علی حسن ابن علی ابن اسحق بدرش علی ابن اسحق طوسی یکی از عمله دیوان بود و بواسطه تحاولی که داشت دخل او بخرج او وفا نکردی و چون چشمش بجمال چنین قرة العینی نیفتاد همت خود را بر تربیت او مقصور گردانید و در یازده سالگی قرآن یاد گرفت و بعد ازان آن فرزند رشید بگی اوقات شریف بخدمت اوستادان و مؤدبان مدرس اکتساب فضائل مصروف میداشت و بتحصیل علوم مشغول گشته و در قصهٔ شافعی مایشد انگاه روی بغربت نهاده بانو نیشه گان و ارباب قلم در آمیخته و در ان فن مهارت تمام پیدا کرد و در سیداحوال چند گاهی با ابن شاوان حمید بلخ بسر برد و یکتابت او اشتغال مینمود و غمید مرو بحدی که گمان می برد که خواجه باجیزی از متاع دنیا حاصل آمده با او میگفت که ای حسن فربه شدهٔ هر جیداشتی اسپندی و چون این حرکت ناپسندیده که شیوهٔ لئیمان ست چند نوبت ازاین شاوان تکرار یافت نظام الملک راول از ملازمت او ملول گشته بمرو گریخت و بوساطت چند غرباسا بلوس چقربیگ سلجوقی حاصل کرد و شمه از احوال خویش معروض داشت و چغربیگ سخن گفتن خواجه دلپذیر افتاده نور فراستی که ارباب دولت و ملوک باک تفاوت راهی باشد امارات اقبال در ناصیهٔ او مشاهده نمود و او را بخدمت پسر خود الپ ارسلان فرستاده بخانم داد که باید که این شخص کاتب بشیر و مدبر امور تو باشد و درین اثناء عرضه داشتی از ابن شاوان بمرو رسید مضمون انکه در ابن ولانویسنده بلخ گریخته است و بخدمت توسل جسته و مهمات این ولایت مهمل و معطل مانده اگر رای عالی اقتضا فرماید او را باز گردانند چغربیگ دست رو بسینهٔ ملتمس عمید نامه گفت که نظام الملک بیش لب ارسلان می باشد ابن شاوان را با و سخن باید گفت و قاصد عمید بخنجلی خیل مقصود باز گشت و چون نوبت جهانبانی بالب ارسلان رسید زمام تنظیم امور ملک را در کف کفایت خواجه جهان نهاده او را بسیمند وزارت متکن گردانید خواجه نوشیروان خالد رکنا با بقیة الصدور آورده است که من از لفظ مبارک خواجه نظام الملک شنیدم که فرمود که در بدایت حال موکلان مرا بنا براهری که در تفصیل آن زیاده فائدیست ازجائی بجائی می بردند و من بر سبیل لاغر عبد رفتار سوار بودم و از غایت پریشانی و بیسامانی روز بروشن چشم من حکم شب تاریک داشت و در کمال حزن و اندوه با ایشان قطع مسافت میکردم که ناگاه در ان صحرا و بیابان سواری پیش آمد که من او را نمی شناختم و آن شخص بر سبیل فربه بود با سن نشسته بود با من گفت که امیر فلان منجا هی که اسپ خود را با اسپ تو بدل کنم گفتم ای جوان چه محل تمسخر و استهزاست گفت والله که نزل نمیکنم بر نو بیاده شده زین بگرد و اشتر و مرا بر اسپ خود سوار کرده خویش بر اسپ من نشست و از ما دور گشت و ازین هم متعجب شدیم و هم موکلان من در عجب افتادند و من ازین حال غافل نیکو گرفته سی سال و جهان حکومت کردم پیوسته در ان ایام چشم بسیدا شتم که آن جوان را که این نوع مکرمت نسبت بمن بجای آورده بپیغمبر و عده خواهی کنم اما هرگز چشم من بروی نیفتاد و دانستم که آن شخص از رجال غیب بوده سید الدین محمد بخاری رحمه الله آورده است که خواجه نظام الملک سرات و بغداد و بصره و اصفهان و دیار عرب و دیار روم را بقباع خیره و ابواب برطرح انداخته با تمام رسانیده و انا بخیله در بغداد مدرسه ساخت که از نظامیه می گفته و آن مدرسه بود بغایت مبترک چه هیچ کس از طلبه در انجا بتعلیم مشغول نبود که از فنون علوم بهره در نگرفت و بسیاری از فحول علماء و در ان مدرسه ساکن شده و بس گفته امام ابو اسحق شیرازی و حجة الاسلام امام غزالی رحمهما الله تعالی منقول ست. و گویند خواجه را در عمارت مدرسهٔ نظامیه

فراغت یافت خان وارالکتب بشیخ ابوزکریا خطیب تبریزی داد و هر شب شراب خوردی و شاهد آوردی و بتواب مدرسه نوبتی شد ازین قضیه باخواجه گفت خواجه درجواب فرمود که من هرگز این معنی باد نکنم اگر بخشم خویش بدیشان راه یافته و شبی از شبها تفکر در بیرون خانه بالارفت از روزن احتیاط کرد انچه بواب گفته بود بعین الیقین بدیست و خواجه آن شب هیچ نگفته بمنزل خویش شتافت و روز دیگر فقیه را طلبیده ثبت وظیفه شیخ ابوزکریا مضاعف گردانید و بروات نوشت بیکی ازبواب خود داد فرمود که این برا تها را نزد شیخ برده از من سلام برسان و باو بگوی که فلان کس میگوید بخدا که ورا بتدا نمیدانستم و معلوم من نبود که آن جناب را این اخراجات ضروری واقع میشده و اگر نه در آن زمان که تعیین و ظائف می نمودم باین مقدار وظیفه که در شرط واقف بنام شیخ رقم شده رضا نمیدادم و چون فرستاده خواجه بشیخ زکریا ملاقات کرده صورت حال معروض داشت شیخ دانست که خواجه بر اسرار وقوف یافته است و این معنی سبب انفعال و خجالت وی شده دست در دامن توبه و انابت زد و مدت حیات گردهامی و سنهای نگاشت گویند که خواجه نظام الملک حمله الله یکی از معتمدان خود را که ملقب و موسوم بابی سعد احمد ابن محمد نیشاپوری صوفی بود مشرف عمارت نظامیه بغداد ساخت و چون مدرسه باتمام رسید میان بسیج خواجه رسانیدند که ابوسعید خیانت کرده و زر بسیار از وجه عمارت تصرف نموده و ابوسعید بکیفیت واقعه مطلع شده و به بصره گریخت و از قرار پشیمان گشته ببغداد مراجعت نموده بپیش خواجه رفته تضرع و استکانت گفت اسم خداوند تو این مدرسه را خالصا لوجه الله بنا فرمود و هرگه در ان خیانت کرد حساب او را بخدا گذار تا تو ثواب باو بی و خائن و وبال بقیامت برد خواجه درجواب فرمود که ای احمد اندیشه من ازان مال نیست که تو بردی بلکه اندوه من ازانست که زمان فوت شده تدارک آن امکان ندارد چه من نیخواستم که بنای این مدرسه در غایت رصانت و استحکام باشد چنانچه بمرور ایام و شهور او عوام و انعدام بقرار اعتماد آن راه نیابد و دیرست که گفته اند الخانیة لایدرک و خواجگان خائن زیاده ازین سخن چیزی نگفت و بسبکی دیگر از مدارس خواجه نظام الملک مدرسه نظامیه بصره بود که از نظامیه بغداد وسعت زیاده داشت و آن فریضه بقریب زمین العوام در ظاهر بصورت ترتیب یافته و در آخر ایام المستعصم بالله آن مدرسه خراب شده و عوام ادوات و آلات آنرا بنفس خود منقل کردند شخصی از فضلا گوید که در زمانی که سلطان ملکشاه در بغداد بود برخاطر خواجه نظام الملک خطور کرد که زیارت بیت الله استیلا یافته از سلطان دستوری خواست سلطان بخدمت او شتافته چون نیز دیک خیمه خواجه رسید هر شخصی از قضا اسبی بجانب قبلی بغداد کشیده زد آن موضع رندی چند مضرب خیام خواجه باختشام گشت دمن نوبتی بخدمت او شتافته چون نیز دیک خیمه خواجه رسیدم شخصی افتاد که سراسپی صلحی و اولیا و اشت و آن شخص رفته بمن داد که این امانت ست از وزیر زنزدمن لطف کن و با وبرسان و من آن کاغذ پاره را ازوی گرفته بخیمه در آوردم و ناخوانده بدست خواجه دادم و کیفیت حال معروض داشتم خواجه بعد از مطالعه رقعه در گریه افتاد و گریستن او بشابه یه که من از کاخویش پشیمان گشتم امی کاش من این رقعه با وندادمی چون از گریه فارغ شد گفت صاحب این کاغذ را نزد من بیار من ازخیمه بیرون آمدم و هر چند آن درویش را جستم نیافتم بالضرورت باز گشتم و از فقدان درویش خبر دادم خواجه رقعه را پیش من انداخت و را بنجا نوشته بود که دوش حضرت رسالت صلی الله علیه و آله و سلم را در خواب دیدم که فرمود که نزد من برو بگوی که چرا این روی نمی نمائی تو از انجاست بکه چرا این روی نمی نمائی تو از انجاست بکه چرا این ترک ملازم باش و طالب باب حاجات را با سعاف و انجاح مقرون گردان و بقرار یاد در ماندگان امت من بس و او بگوی که خواجه غریبت زیارت فسخ کرده باش گفت که هرگاه که صاحب دو سیاسی صادقه را باید که او را بمن رسانی دمن بعد از مدتی آن شخص را دیده با او گفتم که وزیر مشتاق لقای تست اگر بخوشنودی غایت لطف باشد جواب داد که وزیر را امانتی پیش من بود بولی سپردم بعد ازین او را با من و مرا با او هیچ مهمی نیست و دیگری از فسخ نظر نرسید که کدام نوبت حال که سلطان ملکشاه ببغداد رفت زوار و ارباب حاجات و فقرا و مساکین بر در گاه خواجه نظام الملک مجتمع میگشتند او حجة الله علیه هیچ کس را محروم نمیگذاشت و در وقت مراجعت فرمود تا محاسبان حساب عطایا و مواهب او کردند مبلغ صد و چهل هزار دینار و بخزینه شتافته در کرت دوم که سلطان برگزخلافت و مقر امامت شتافت خواجه نظام الملک در عطایا او مسعود تا خیری جایز داشته فرمود تا سرهنگان سائلان را دیگر بمجلس او راه ندهند و در بین تنها شیخ ابوسعد واعظ از جمله صلحا و علماء بغداد بحکایه درج و تقوی تا سر تعبد پیش خواجه رفت و خواست که فصلی از منشات خود را که آنرا بالفصیحه الظامیه موسوم گردانیده بود بخواند تقدیمی منع کردند خواجه بانگ برایشان زد و گفت ای شیخ هرچه خواهی بگوی تا رقم رد و قبول بر عیوب الفاظ آن فصایح عربی بود از برای سهولت فهم و عدم تطویل ترجمه بعضی ازان کلمات درین اوراق قناعت افتاد و شیخ ابوسعید بعد از تحمید و درود و بیان سیرت مرضیه خواجه بگوید که اگر حاجتمندی بامید عطا پیش کسی از تو نگران است رود آن تونگر عجز نماید اگر خواهد باو چنان کند و اگر سیل بسرت نداشته باشد نکند و ازین جهت دلها بی و عائده سیگر دد حیا و در ان امر منقطع و متبرع ست اما کسی که بارسی سیحانه و تعالی ازان زمام صالح بلاد و عباد را بقدر تصفیه اختیار را نهاده که خدائی جهان با و داده باشد در امیصال حوائج دادا دفوا ضل تخیر نباشد زیرا که او بحقیقت مزدور بیست که روز گار خویش فروخته است و بهار آن ستانده پس نخواند که اوقات خود را باختیار بگذراند نه بفراغ بال عیال تواند گذشت و نه طالب کتب و تلاوت قرآن مجید و اعتکاف در مساجد و معابد بجا نمی تواند آورد و نیز اگر این اشغال و اعمال بنیت او از نوافل ست و مخواری بندگان خدای ازو واجبات و اجماع امت ترک نوافل تا بواجبات قیام نتوان نمود و اجبست و خواجه اگر چه بزرگ بست اما در حقیقت

امید بیک که سلطان او را باجرت تمام گرفته است تا در دنیا و آخرت نیابت او کند در این جهان تیغ ظلم بر بلاد و عباد بر اندود در آن جهان از جانب او جواب گوید زیرا که حق سبحانه و تعالی ملک شاهان و قیامت پیش خود برپاست دارد و ابا و خطاب کند که سلطنت روی زمین تو را زانی داشتم و مهمات خلائق تو را حواله نمودم بامید نگران من چگونه معاش کردی او گوید الهی تو میدانی که از برای تو بیرکار ایشان دیبی مدیر عاقل اختیار کردم و ممالک خود با دسپرم تا با قامت عدل و انصاف اشتغال نماید و او را صاحب سیف و قلم گردانیدم تا بظلم حکم کند و بلشکر تاوب مهربان و در تعب ظالمان فرمایند و اینک در حضرت تو ایستاده است از روی دیبرس که زندگانی دی با برایا و رعایا در چه سان بوده است اکنون قدری از امام و صدر اسلام بنیوشید که دران وقت که ایام جواب مناسب تر آید آنگاه گوید که چون حکومت مملکت بمن مفوض شد و خانه بکشاد م و حجاب از میان بر داشتم و بازاریان و سائلان طریق احسان و انعام مرعی داشتم تا آنکه گویند بر ایواب بواب گماشتم و حجاب را گفتم تا زوار و سوال را بمن و مجلس من راه ندهند و قاصد و وافد را باز گردانند و ما مول امید وار این بحضیت و مردمان مسبل سازند و کسری نوشیروان که از جمله آتش پرستان بود در بروی سلطان کشاده و در بامان را از در قصر خود دور کرد تا بجدی که رسول ملک روم بالو گفت که باد شاهان جهان پناه راه و نشان بر خود بانه آسان گردانیده است و از انجا عت اقرار نمیکند کسری جواب داد که حصن من عدل ست و خداوند عز و علا این منصب خطیر حصت آن بمن داده تا حاجات محتاجان برآرم و لطر یاد مظلومان بر سم پس اگر در فراز کنم و روی بر خلق ننمایم داد مظلومان چگونه دهم و کیل از سلاطین هندوستان که در زمرهٔ بت پرستان انتظام داشته بهر و گوش کرشمه اند مهی عظیم بروی مستولی گشت و بر همنی او را تسلیه داده با دشاه گفت که من از ایلچیان قوت سامعه اند و هناک نیستم بلکه خزن من الذی این جهت ست که سخن غلامان استماع نتوانم کرد و بحال ارباب احتیاج که اینجا نیز توانم پرداخت آنگاه با دشاه هندوستان فرمان داد که تا هر کرا تظلمی یا حاجتی باشد جائزه مرسخ بوشند و دیگران ملبس باین لباس نگردند تا بی تکلف گفت و شنید بر کیفیت حال واقف گردد و تا آن با دشاه در قید حیات بود جز ارباب احتیاج و مظلومان جامه سرخ دیگری نپوشید اکنون صدر اسلام از سائر ملوک و حکام بوصفت و عدل سزاوار تر ست تا دران روزگار جزای اعمال بندگان دهد و مردم در صحرای محشر از غایت حرارتی که بر ذوات و انفس ایشان مستولی شده باشد و عرق غرق گردند و خواجه در سایهٔ افضال و احسان خویش مرفه و آسوده خاطر باستد و عدل و فضل و دستگیری گردد و این معنی در اوهام حکیم بصورت بندد و که مکارم مضنق علوجهت که سحاب آسمان و را قطار اطراف اضافت استطار کنند سحاب زمین در اد دار اهمال و تکاسل در زدو ند هب مروت کی جائز باشد که حق سبحانه و تعالی در صاحب تدبیر بر روی زمین حاکم گرداند و خلعت بقای او را بطراز دولت مطرز سازد و وی در مدینهٔ الاسلام باشد و سدرت مذهب چشمهٔ مکارم خویش را بی زینت از دحام تشنگان با دیه احتیاج و دار السلام بغداد را که مقر امامت و مستقر خلافت ست و مشمول فضل و عدل احق و اولی بیند یا یه بزیور مواهب و حلی عطایای خویش بنماید و هیچ عاقل را شک نیست که خلود و اشخاص انسانی و رین جهان فانی از قبیل محالات و معقول و ممتنعالست پس همان بهتر که تعلیلی که محل عروض و اندعام عروض فناست کثیر باقی را بدست آرد و فرصت را که صفت تر مر السحاب لازم ذات آنست غنیمت داند و بحقیقت شناسد که در جواب این نصیحت هر عذری که خواهد گفت مقبول و مسموع نخواهد افتاد و من امانت گذاردم و شرط نصیحت بجای آوردم باآن خدائی که دانای آشکار و نهانست که مراد در تقریر این کلمات هیچ غرض دنیوی نیست آب و زمین و باغ و بستان ندارم و هیچ آفریده را از اهل مشرق و مغرب با من نزاع و خصومت نیست و در از زمجلس تظلم و شکایت نه بلکه مطمح نظر شکیبائی آن حضرت ست و استقامت این دولت و السلام علی من خواجه این مواعظ و نصائح شنید بقبول آن بر خود منت نهاد و او را عظ مسرور و خوشدل گشت و خواجه مبلغ هزار دینار باسم نفقه فرمود تا با و بسپارند و او را قبول نکرد و خواجه بدستور سابق مواهب و عطایا باستحقان رسانید و گفت که عطا جان و گیر از آمد و شد ارباب احتیاج منع نکنند گویند که خواجه نظام الملک مردی پاکیزه اعتقاد رقیق القلب بود و غم آخرت بیش از اندازه و نیاداشت نوبتی بخاطرش رسید که در کیفیت معاش خویش بر علیا و زیردستان محضری نویسد و یا سامی صلحا و علمای ملت و اعیان و اشراف مدت آنرا موشح و مزین گرداند تا آن محضر را بعد از وفات او با و در قبر نشند هر چند این صورت مقبول خواهد افتاد اما ائمهٔ دین بنا بر حسن معاش و صفای طویت خواجه اسامی خویش بران کاغذ نوشتند و چون آن حضرت بمذهب شیخ ابو اسحق مدرس مدرسه نظامیه بغداد و بر بنا بر اشاعت نمود که خیر الظاهر حسن کتبه ابو اسحق و چون خواجه کتابت شیخ بدین نمج دید بسیار بگریست و گفت که مجلس از اکاذیب پر است چنان نوشت که امام ابو اسحق و بعد از رحلت خواجه او را در خواب دیدند که میگفت که خدا تعالی و تقدس بر من رحمت کرد و بنا بر این کلمه مطابق واقع که شیخ ابو اسحق در باره من نوشته بود لقل ست که سلطان ملک شاه در اصفهان مدرسه بنا فرمود و در حین تحریر وقفنامه از سلطان پرسید ند که کدام طائفه در این بقعه ساکن و از او قات آن محظوظ و بهره ور باشد سلطان جواب داد که من اگر حنفی مذهبم اما این عمارت بهشت که خلاصه امام رضات الله تعالی ساخته ام قومی را محظوظ و بهره ور کردن و طائفه را محروم و مایوس گردانیدن و هبی ندارد و بنویسید که اصحاب مهر دینی ابو حنیفه نعمانی علی سبیل التعاقب و التناوبی از اوقات این مدرسه منتفع گردند و بنا بر رعایت جانب با دشاه خواستند که اسم حنفیه را بنام شافعی در کتابت تقدیم فرمایند خواجه مانع آمد و گفت کتابت وقفنامه در حیز نوقف باند سلطان دران آوان بر زبان گوهر فشان سیگذرانید که تا خواجه راضی نشود ننویسید و عاقبت چنان نوشتند که وقف علی اصحاب الله ما سین

امامی الائمة وصدری الاسلام گویند در زمان سلطان الب ارسلان که هنوز خواجه بر رتبه وزارت نرسیده بود بکاروانی وکفایت شهر شهرتی تمام داشت واورا باین عنوان بیه نسبت وبسبب اتفاق بادشاه را سفری پیش آمد وعمید الملک وزیر را مزاج از جاده استقامت منحرف شده بنی توانست که در این یورش ملازم باشد سلطان فرمود که باید یکی از کاردانان خلیده دین صفر همراه ما باشد بعد از استشارهٔ قرعهٔ اختیار بر خواجه نظام الملک افتاد وچون خواجه او در آن زمان چندان دستگاهی نبود وتفکر شد که وجیهه وخرگاه وسائر لوازم تجمل از کدام مصر سر انجام نماید وعاقبت الامر باین اندیشه وضو ساخته بر سجدی که بر در خانه خود داشت رفت ودر فراز کرده بعرض نیاز مشغول گشت ناگاه نابینائی که در مسجد بانگ کرده در آمد وگفت در این مسجد کیست خواجه جواب نداد نابینا گمان برد که مسجد در آمد وشرط احتیاط بجای آورد وچون حسن علی نیافت پیش محراب رفته زمین را بکاوید وکوزه پر از زر مسکوک بیرون آورده وزرها فرو ریخته ولحظه بآن بازی کرده ودمی چند غنم گردانیده بمراد خود کوزه دیگر کرده هم آنجا بار دیگر بنهانکش سپرد وچون نابینا بیرون رفت خواجه نظر اغبال بی بذلت فرض زر بر داشته اسباب سفر بساخت ودو خدمت سلطان روان شد وبا ندک فرصتی همش روی در ترقی نهاده مرتبه وزارت یافت اتفاقا روزی خواجه با کوکبهٔ عظیم در بازار میرفت که نظرش بر نابینا افتاده اورا بشناخت وبا یکی از ملازمان گفت که این صریر با بروفاق رسان ولگام بهار تا من زود بیان باز گردم وچون خواجه بخانه باز گشت نابینا را بپیش خود طلبیده در گوش او گفت که آن کوزهٔ زر را که در محراب مدفون می ساختی دگر شده بود یا فتی نابینا دست در از کرده دامن خواجه بگرفت وگفت که یا فخر خواجه فرمود که این سخن است نابینا گفت تا آن زر ضائع شده با بیجلس نگفتم که مرا مصیبتی چنین پیش آمده واکنون که از خواجه شنیدم دانستم که صورت حال چیست خواجه بخنده افتاده فرمود تا اصناف آن وجه بنابتیا داده ندو یک قریه معمور از ممتلکات خویش باو بخشید ع چنین کنند بزرگان چو کرد باید کار + در بعضی کتب سطور است که خواجه نظام الملک ذخیرة الاقران این رمضان را که یکی از اعیان دار السلام بغداد بود جنته پسر خود تاج الملک خطبه کرد وو ران زمان که در لیلج اقامت داشت تاج الملک را بآن دلالت طلبیده تا بغداد او فرستد وام مصاهرت با نام رساند وچون تاج الملک بمجلس پدر رسید زمین بوسید وخواجه با او گفت که بهمین لحظ باید متوجه بغداد شوی که دیر است قرابتان سبحی تیم انتظار راه دارند نگاه دولت اسپاه فرمود پس را وداع کرد وتاج الملک بحال ظاهر کمال معنی آراسته بود از مجلس نظام الملک بغربت بیرون آمد خواجه دیگر بار بگریسته باشارت گفت که بذات پاک خدای تعالیان که عیش بقالان خوشتر از زندگانی ارباب خیتار وفرمان ست زیرا که بقال صباح بدکان آید وبعد از بیع وشرا شبانگاه بخانه رود وزندگی کند بروزگار با کرامت کرده باشد با اهل وعیال بکار برود واولاد او سر فرو پیش او نهنج گردند تا بدیدار ایشان مناسش شود وبخرمی ومسرت روزگذراند ومن بالعکسم ورضت این فرزندان را که بسن بیست رسیده است چند بار سعود ونحوست عنبر زمین ودر تحمل مشتاق اسفار وارکاب احضار بیگذرد وشب وروز اوقات شریفه مستغرق تنظیم وترتیب مصالح سلطان وطبقات لشکر وحشم وخدم اوست وبا اینهمه کاش از شر دشمنان وحاسدان ایمن باشم وچون مجموع از منه عمر بدین وتیره گذران باشد از حیات چه لذت توان یافت واز زندگانی چه منفعت توان برگرفت وبعبارت خلق بی همتا که ما را از برای آن آفریده است وبدان ما مور گردانیده چگونه توان بپرداخت خواجه از این سخن سخت ان راند چندانکه مجلس در گریه افتاده وبرطینت پاک وصفای عقیدت او گواهی دادند شخصی حکایت کرد که در مجلس خواجه نظام الملک بودم که نامه از عراق عجم باو رسانیدند مضمون آنکه اسپان عالی بحضرت خواجه جهان در سیان دو کوه چرا میکردند در اثنای این حال طیور بزرگ مثل عقاب وغیر آن من الجللین در پرو از آمدند واز فرس از آواز پر وبال جانوران رمیدن گرفته در مضیقی عظیم افتادند وآن مضیق در محلی رفیع بود که آبی بزرگ از پایانش میرفت واسپان جمله مرد یک دیگر را بالا نهیب افتادند ودر بعضی از ان اسپان را آب برد وبرخی را دست وپا شکست وعدد اسپان ضائع شده بپانصد میرسید وچون خواجه نامه را بخواند زمانی خاموش شد وبعد از ان بگریست گریستنی مصعب مشابتی که حاضران در تعجب افتادند که ضرری چنین که شرق وغرب عالم در خت تصرف وفرمان اوست باین قدر زیان که باو رسید چندین قلق واضطراب میکند وآن جا عت زبان بتسلیه وتسکین او گشودند خواجه سر بر آورد وفرمود که گریه من بواسطه تلف اسپان نیست واگر صد چندان در معرض تلف بیفتد محل آن ندارد که بآن سبب هیچ فروع بر پیشانی بنی طراز او پدید آید ودرین حالت نشیب نمیگذشت که موجب اینهمه رقت شده وحاصل این قضیه انکه فوجی مازغریب عازم خراسان شدند وبغیر از سه دینار زر هیچ ندانستم چهار دینار قرض کردم وبان هفت دینار اسپ خریدم ودر همان روز آن اسپ بجراگاه آفت رفت وازین جهت بنهایت اندوهگین شدم وحالا بیاد آمد که بفقدان اسپیکه هفت دینار زر سرخ قیمت داشت دران ایام اینهمه ملامت بر نفس متولی گشت والمنة که شنیدم که بالضد سر اسپ نامزدی یکبار تلف شد ومنبعل صد تعالی وغایته سر عالی تکبر وتغیر بهاطن راه نیافت وانکمال فرح وسرت گریه بر نفس مستولی گشت بیت الحمد لمان لم یرانا ۔ والشکر لواهب العطایا ۔ وسود اوراق گویند که خواجه نظام الملک در وصایای خویش بتقریب آورده است که در زمانیکه سلطان ملک شاه محمد بن داود ار الخلافه کرجه انشین تخت سلطنت بود وخطبه بنام او خواندند ومصاهرت باتمام رسید وامتناع نمیتوانست واتباع سبیل گشت وسلطان فرمود که در روز عقد جمیع اکابر واشراف از اطراف واکناف عرب وعجم بایدکه حاضر باشند پس بجمله ممالک از مکه معظمه ومدینه که مرسوم بلاد شام وروم و

عوان دهدس وخراسان داوراءالنهر وغیرذلک گسان فرستاده شود تا مجموع اهل ناموس را بسبب داد احضار کردند ودر بغداد اجتماعی دست داد که در قرون ماضیه واز سلسلهٔ مثل آن کم روی نموده باشد وعجم سلطان درجانب غربی بود ودوار الخلافت برجانب شرقی روزیکه اختیار عقد بود سلطان فرمود که مجموع اکابر واعیان که حاضر گشته اند جهت طلب رضا متوجه سرای خلافت شوند چنانچه آئین تلکه بود وکه در وقت احترام وخضوع وخشوع که روندی تا رضا حاصل شدی جبهٔ گان روی زمین ازطرف سلطان درعتبهٔ خلافت تضرع وشفاعت کنند ونظر برتعظیم واحترام سرای خلافت فرمان شد که همه پیاده شوند وهمچنین سوار نرود وچون روان شدند وحاصل آنکه پیش ازتوجه اکابر بخلیفه رسیده بود فی الحال کسی آمد که امیر چنانست که نظام الملک سوار باشد وبسرمن تنها سوار وجملهٔ اکابر عالم پیاده در مرافقت سن مدان گشتند چون بسدهٔ خلافت رسید دست وسندی در غایت علت نهاده ومرا منتظر بود ساخلق بیمین ویسار شتافتند وبعد هرکس از علماء وعظا خلعتی ازدار الخلافه بیرون آوردند وخلعت سن طرز بود باین طراز که باسم الوزیر العالم العادل نظام الملک رضی امیر المومنین واز ابتدای دولت اسلام تا الی غایت کسی را از وزراء باسم منسوب نگردانیده بود ند غرض از شرح ایجال آنکه چون شیطان آن زمان در نفس من هیچ تعظیم وتکریم نیکرد ودر ریو فالی وکم لقائی عظمت دنیا را تامل منیود م وعجز وضعف خود باوجود چنان حال مشاهده میکردم ویقین میدانستم که آن مرتبه وامتثال آن صدهزار درجه یک نیب ویک صداع نمی تشنید ولاحول میگفتم وچون از عتبهٔ خلافت بازگشتیم وشب درآمد بخواب دیدم که همان دست وسند بر بقامی پس رفیع بود ومن بر آن نشسته وهمان خلعت پوشیده اما از تنهائی خوف وحشتی تمام داشتم ناگاه شخصی بشکل زشت وانقالی گریه پیدا شده نزدیک من نشست واز راه مسکاره ایم بلاک بود ودر اثنای دگیری بصد کراهیت ودر روایت او پدید آمد وتیز بر همان سند قرار گرفت وهمچنین از عقب یکدیگر هریک اندر دیگری فتیج تری آمدند وی نشستند تا جای چنان نمیفتی گشته نزدیک شیطانه از مسند نگونسار گردم واز روی اخوانش روح از بدن من مفارقت کند از غایت اضطراب بیدار گشتیم وخدای را عز وجل شکر بآ کردم وبا مداد قصه را نمودم ودانیال را بسیکبر نگفتم شب دیگر بعینه همان واقعه وخواب پیش آمد این نوبت چنان مضطرب شدم که لرزه براعضای من افتاد وبحدیکه اگر مرا بیدار نکردند محل آن بود که دیگر بیدار نشوم القصه شب سوم ازیم وهراس بخواب نمیرفتم تا آخر شب خواهم بر بود وباز همان جمع منکر را دیدم که آمدند ونشستند ونزدیک بآن شدکه نفسم منقطع گردد ناگاه طائفه خوبروی خوشبوئی همه نورانی ودرویحانی پیدا شدند وچون یک کس از اتباع آمد وبرمن سلام کرد نخستی لکیتن ازان زمرهٔ نامقبول مختفی گشتی وما بدیدندی تا همه نیست گشتند واز مجالست فرقهٔ ثانیه روح واحتی یافتم کز زبان بیان از توصیف آن قاصرست ودرین اثنا یکی از ایشان را مخاطب گردانیده که شما چه کسانید واو آن گروه کیان بودند جواب داد که ما اخلاق حمیده توایم واو آن نمرهٔ اوصاف ذمیمه مدت مقارنت ما ومقارنت ایشان را باتو موید خواهد بود واز آن ما محفل اگر طاقت مجالست آن جمع داری ما را بگذار واگر سیل همنشینی ما داری تست ترک ایشان کن واز مکالمت ومحاورت قوم دوم یعنی ولدانی یافتم که شرح متوان کرد وهرگز حال ناملائم نتراذان مشاهده نخورده ام که مرا ازان خواب بیدار کرد نخواهد ودر ذیل این حکایت گوید که پس چنان سزد که خداوندان سند یعنی منصب وزارت اکتساب سیر مرضیه از لوازم واز واجتناب از خصال سیئه برخوردا واجب گرداند ذکر بخشش سلطان ملکشاه از خواجه نظام الملک وشهادت یافتن خواجه طائفه از مورخان بخشش سلطان را بنوعی تقریر کرده اند که بار وایت اول نوع بتانی داد چنانچه در ضمن این کلمات بصنوح خواهد پیوست آورده اند که خواجه نظام الملک در آخر وزارت عمید الملک بوالقسم کندری با او شریک شد وچون عمید الملک بموجب فرمان سلطان الپ ارسلان بقتل رسید خواجه دیدان امر مستبد ومستقل گشت ودر زمان حکومت سلطان ملک شاه همان منصب ومنزلت واعدای دولت را مقهور ساخته هواخواهان را سرافراز گردانیده هرچند ذات پسندیده صفاتش الصنوف مکارم وفنون فضائل مزین ومجمل بود اما سلطان ملکشاه ازطول مدت وزارت خواجه واستیلای او بر ممالک وتصرف او در اموال بسبیل استقلال وحکم پسران ودامادان وی در انحاء واقطار جهان متبرم ومملول شده ودرین اثنا میان عثمان ابن نظام الملک که ضبط وربط امور شاه جهان تعلق باو سیده ثبت وشحنه آن ولایت کز خواص سلطان بود ذراعی واقع شده وعثمان ابدالی بشحنهٔ سلطان رسانیده وشحنهٔ مخدمت سلطان رفته صورتحال باز گفت واین حالت علاوه آزار خاطر سلطان گشته وطائفه از نواب رافرستاده بود بر بنیاد اظهار آنکه اگر در ملک شریک نمی آن حکم دیگر است واگر بتابع نمی چراحد خود نگاه ندارمی وفرزندان وابتباع خویش را تاریب نمیکنی که بر عالم مسلط شده اند بنابراین که حرمت سنگدان مانگاه نداری اگر نمیخواهی فرمایم تا دوات از پیش تو بردارند العیشان نزد خواجه آمده پیغام گذارند وزبر درغضب رفته گفت باسلطان بگوئید که تو مبتدیانی که در ملک شریک تو نم و تو باین مرتبه نه بیرسن رسیدی وبخاطر نداری که چون الپ ارسلان گشته شد بکیفیت امر او لشکریان جمع آوردم وازبحیون گذشته برای تو تهر بالکشادم واقطاع جهان بسخر گردانیدم وعهود ولیت تاج تو بدوات من خط کشیدند هرگاه که دوات من برگیری تاج ترا بر دارند وچون خشم خواجه تسکین یافت ازگفته پشیمان شده وباز ستادگان گفت که این کلمات از سر آزردگی خاطر گفتم اگر خواهید همین ساعت عرض دارید رسولان را مراجعت نموده باسلطان گفتند خواجه میگوید من نبده کینه تخم پدر وعالیانم وفرزندان من نبده زاده گانند وحکم سلطان برچون وچال ما نافذست هرچه فرمان شود بجان وسر ازان صورت نه نبده دومن باعثمان آن کم که موجب عبرت

دیگران گردد سلطان این سخن شنیده وخاموش شده وچون مجلس خالی گشت رسولان معروض داشتند که جواب خواجه نه این بود که در انجمن بسیامع علیه رسانیدیم بلکه چنین وچنان گفت وازین کلمات سلطان متوحش گشته بنهایت کوفته خاطر شده ورقم عزل بر صفحهٔ حال نظام الملک کشیده بجانب بغداد توجه نمود وخواجه ازعقب سلطان روان شده وچون ببزد رسید که از شهر برای کرکوچک ست رسید باغوای تاج الملک ابو الغنایم واشارت حسن صباح فدائی که اورا ابو الطاهر اوانی میگفتند در محلیکه خواجه از بارگاه بکجاوه سیرفت زندی منفور خود پیش آمده رقعه بدست خواجه داد وخواجه بمطالعهٔ آن نوشته مشغول شده ابو الطاهر بحسن کاروی جانگزای بر خواجه نمود واو رحمه الله بر خم آن جانحه روند دیگر بحیوار رحمت ایزدی پیوست واین اول خونی بود که از فدائیان در اسلام صدور یافت وچون خبر شهادت خواجه نظام الملک بسمع حسن صباح رسید گفت قتل هذا الشیطان اول الاستبشار نقل ست که خواجه بعد از ترتیب کار واین قطعه انشا کرده بخدمت سلطان فرستاد وهی هذه قطعه یک چند با قبال تو ای شاه جهاندار بگردیدم ازجهچو ایام ستروم + خلقی نکونامی و منشور سعادت بپیش کلک دلدوز تو بردم + آمد بقضا مدت عمرم تو دوسه + واندر سفر از ضربت تیغ تو بمردم + بگذاشتم آن خدمت دیرینه بفرزند + واورا بخدا وبخداوند سپردم + وچون جسد آن جناب را قاضی القضاة اصفهان نقل کرده ودر موضع مناسب مدفون ساختند ذکر سلطنت برکیارق بن سلطان ملک شاه دران عهد وزمان بلطافت وطراوت سلطان برکیارق کلی بگار از سلطنت نشگفته بود ودر جویبار مملکت نهاست ونضارت وی سروی بالا نکشیده فلکی حسن وجمال سلطان داشت وسلطان با وجود تعدد اولاد استصواب وزیر بی نظیر ومشیر صائب تدبیر تشریف ولایت عهد وخلعت فرمانروای روی بوشانیده بزبان حال گفت بیت بسیار نظر کردم چیزی است دلم چیب + وانتاز او تر اخوست دلم وچون سلطان ملک شاه در آخر ایام حیات بدار السلام بغداد وشتافت برکیارق را در اصفهان گذاشته وترکان خاتون را بالبرش محمود مصوب خویش گردانیدند وبعد از انکه سلطان راحالت ناگزیر پیش آمد ترکان از خلیفه التماس نمودند که قرة العین ومحبوب او وملکشاه بود بر سریر سلطنت بنشاند خلیفه اجابت نکرد وگفت که محافظت قواعد جهانداری کاری سرسری نیست ومحمود کم ترین سال تجاوز ننموده چگونه بهذه اقلیم راه بخت تصرف و حیطهٔ ضبط اورد وترکان خاتون خواهش خود را بسیار التماس نمودند تا دست در گردن متصوده حمائل کنند فقد وجنس فراوان صرف فرمود وخدمت بسیار بجای آورد وخلیفه لبسلطنت محمود رضا داد وترکان خاتون بعد از نیل مقصود یکی از خواص وستمدان خود را باصفهان فرستاد تا برکیارق را بگیرد وچون آن ستمه بمقصد رسید خواست که بموجب فرموده عمل نماید برکیارق باتفاق غلامان خواجه نظام الملک از اصفهان گریخته روی ببساده نهاد ویا امیرش یکتن که نایک وجاندار او بود بر سر سلطنت وامیر ستار الیه بر کیارق را به ری برد وبر سریر سلطنت نشاند وترکان خاتون از نجدد با پسر خود محمود باصفهان آمده متصرف دار الملکشه وبرکیارق با بست هزار سوار احرار متوجه آن حدود شده بر ظاهر شهر نزول کرد وترکان خاتون مال بسیار بلشکریان قسمت فرمود ودر تقام مهانعت آمد وبالآخر جمعی را متوسط ساخت تا بر مبلغ یکصد هزار دینار صلح کردند وبرکیارق وجه صلح تمامی نمود ودست از محاصره باز داشته بجانب همدان رفت وترکان خاتون باحوی حیث وحرکات آمده خواست که بمکافات برکیارق مشغول شود وچون از همدی متفق چاره نخوال بر کیارق ملک اسمعیل یا قوتی را فرفیه وعده داد که اگر نظام عقد سلطنت برکیارق گسسته شود در عقد نکاح او آید واگر نام برکیارق از خطبه وسکه محو گردد خطبه وی اجابت کند اسمعیل بطمع فاسد با لشکری که گوش سپهر از خروس کوس ایشان کری میشد روی بجنگ برکیارق نهاد ومیان ایشان جنگی اتفاق افتاد که از زخم تیغ وتیر فوری زمین مصاف لاله زار گشت بیت از صعف لشکر فتاده جنبش اندر کوه ودشت + وز رفت خنجر گرفته جوشش اندر بحر وبر + غایت نسیم نصرت بر پرچم رایت برکیارق وزیده اسمعیل اسیر شده ودر رمضان سنه ثمانین وار بعمائة بجزای عمل خویش گرفتار گشته بقتل رسید ودر شوال سال مذکور عم برکیارق که سلطان ملک شاه واسمعیل گشیده بود قصد برادرزادهٔ خویش کرد وچون برکیارق طاقت مقاومت عم نداشت عازم اصفهان شده وبنا بر انکه ترکان خاتون دران چند روز فرصت یافته بود وادهٔ فتنه وخصومت منقطع گشته محمود با استقبال بدر بیرون آمده از صحبت یکدیگر را در کنار گرفتند وبعد ازان روز یکایک وغیره با سران لشکر محمود بر خاسته وتنبد برکیارق بسادرت نمودند وسیل آن کردند که آن پادشاهزاده بی مثل را اسیر کشند ودرین اثنا از طالع مسعود محمود بر مرض آبله گرفتار شده ودعوت حضرت معبود را لبیک اجابت گفت واز اطراف ولوغا وکرآبا برکیارق بیعت کردند واز اینجمت سلطنت نشاندند وچون برکیارق برادر زنگ خسروی تکمله گشت خواست که زمام مدارت وقبضهٔ رایت یکی از کفاة عصر شود ودرین اندیشه می بود که ناگاه مجید الملک بن نظام الملک از خراسان بر سیده بسعادت دست بوس مستسعد گشت وچون اخلاص واختصاص او وپدران وی بر دودمان آل سلجوق دیرینه بود تحفظ آن از مخریط بمجد الملک حواله رفت وبعد از روزی چند فخر الملک هم از ولایت خراسان بخدمت سلطان توسل جسته بدایا وتحف لاتعد ولاتحصی خود را مقبول خاطر ومنظور نظر شهریار گردانید وسلطان بواسطهٔ این خدمت پسندیده رقم عزل بر صفحهٔ روزگار مجد الملک کشیده فخر الملک را وزیر ساخت ودرین اوان میان عمش تفش وبرکیارق ودر حدود ری محاربه واقع شده تفش لقبل آمده چون اسمعیلیه از پاس ونسلط برکیارق می هراسیده

کی از دلاوران لشکر جماعت اورا کاکا بتوهم اما کاکا گرفته بنزد سلطان محمد از شفای اتفاق نشم با لشکر گران جهت دفع عم دیگر خویش ارسلان که در خراسان دم از مخالفت میزد روان شده و با آنکه مردان کار و دلیران شیر شکار در ظل رایات نصرت آیات پادشاه مجتمع بودند از صولت ارسلان اندیشه بسیار بخاطر میداشت اما پیش از تلاقی فریقین از بخت مساعد ارسلان خواست که با غلام بچه زند مساعدت و مباشرت بازد و دران خلوت او را بزخم خنجر آبدار بسر نقد حیات و کشد شد رفقا گرفتار گشت و بشیر اقبال بر کیارق را استقبال نموده چون بمقصود رسید گنج بی رنج و مملکت بی منت یافت و بنا بر تبع خفته مؤید الملک از خراسان بست عراق روان گشته برادر خود سنجر ابن ملک شاه را روان و ولایت بنیابت خویش گذاشته ذکر حکایت نا مسند یده مؤید الملک و بیان بعضی از قضایا که دران و لا بعد از مراجعت بر کیارق واقع شد مؤید الملک منزول و غیبت بر کیارق با تذکر کی از خدمگاران خاص ملک شاه بود بسیاط اختلاط و انبساط گسترده گفت که تو سیه خوانده سلطان مرحوم و مهمات او در نظر او خاطر پیش از اولاد او است مصلحت آنکه بهنگام فرصت بر سر خزانهای نشسته مرخ دل رعیت و سپاهی را بداد احسان و انعام صید کنی و ملک عراق و فارس و کرمان را مضبوط گردانی و او با دین و دوست و فنون مزور گشته دست بمزاحمت دراز کرده و لشکری گران فراهم آورده روی بری نهاد و بساده رسید و بزخم کارد خدایان الموت کشته شد و چون تیر مؤید الملک موافق تقدیر بنا مراد خانهٔ خاصم بطرف گنجه محل اقامت محمد ابن ملک شاه بود شفاعت او و انیز بمخالفت برادر و طلب ملک پدر ترغیب و تحریص نمود و سلطان محمد را این معنی ملایم مزاج افتاده بحضار لشکر فرمان داده و بر عزم حرب بر کیارق باسپاهی آراسته از گنجه بیرون آمد و پیش از ملاقات هر دو فریق چرخ و مرخ بکمال بر کیارق راه یافته گوشه رفت مفصل این مجمل آنکه چون رایات بر کیارق بقزستان عراق رسید القاس امرا این بود که ابو الفضل مجد الملک تمیر اکه دیوان استیفا تعلق با و سپرده شت و بر ممالک استیلا یافته بود و طرق منافع ارکان دولت را مسدود و گردانیده بایشان سپار و تا هوار از نهاد ان بوالفضول بر آورند و سلطان نباید بر عایت حقوق قدیم بی ظلم رزم و ارتکاب جریده دست رد بر سینه التمس امرا نهاد و انجماعت چون از مخلصات مجد الملک نیک تنگ آمده بودند با اصناع سلطان را فرنی تنها دند و سپ طغیان و بیمان عصیان نافته متوجه خیمه مجد الملک شدند و خدمتش انما بخیال آگاهی یافته در حرم سلطان گریخت و امرا او را تعاقب نموده و در حوالی سرا پردهٔ عالی صف زده با بستا دند و بطلب مجد الملک رسولی پیش سلطان فرستا دند و مجد الملک چون دید که هم از حد اعتدال بیجا و زخود با سلطان گفت که مرا با ایشان سپار تا فتنه زیاده نشود بر کیارق بآن رضا نداد و امرا چون اصرار سلطان را با صناع مشاهده کردند حرمت بادشاه زاده را که در شریعت ملکداری از قبیل واجبات ست و در طریقه جانسپاری بمقوله مفترضات بر طاق عصیان نهاده و بیرحم در رفته مجد الملک را پاره پاره کردند و سلطان از بعد این واقعه دامن خیمه برداشته ببرون رفت و بمنزل آخر یک که کی از اعیان ملک بود نشسته فاتحه تلکی آغاز نهاد و از دی و خود است که با امرای عاصی اتفاقات نماید و آن فتنه را بزودی دفع کند و بعد از سه یک ظاهر متقبل شده پیش ایشان رفت و چون مدتی با اهل شقاق اتفاق داشت بر خود بازگشته معروض داشت که هر چند با باب عصیان را نصیحت کرد قبول نیفتاد و بالخصوص بصلحت آنست که سلطان جریده با چند غلام زرخریده از میان فتنه این جا بیرون رود تا سالم مانده سلطان بر کیارق جز امتثال چاره ندید و با چند غلام سوار شده در دی بصوب ری نهاد و سلطان ابی لهو کاب کلفت و مشقت بجهاز بالش سلطنت تکیه زده مؤید الملک ابی نجدت مساعد و امداد مضمحل رت یافته بتدبیر صالح عباد مشغول گشت و بر کیارق چون بری رسید سپهسالاری و سپاهی و خراسان و سائر ولایتی که در وقت تفرقه داشت باحتمار عساکر فرمان داد و با لشکری که عدد ایشان از حد گمان و تخمین گذشته بود روی بجنگ سلطان محمد نهاد و در رجب سنه ثلاث و تسعین و اربعمائه با هم حرب کرده بر کیارق منهزم گشت و گوهر آبدین شحنه بغداد و دران معرکه کشته شد و بر کیارق متوجه اصفهان گشته انما بخوزستان رفت و از غلام سلطان ملک شاه دران دیار با سپاهی باران عدد با و پیوسته بار دیگر عزیمت مقام ساوه و لشکر کشیده بعراق نهاد و بر ادی الآخر سنه اربع و تسعین تیغ کین و بر کید گیر سلطان محمد قرار بر قرار اختیار کرد و مؤید الملک اسیر گشت و بعد از چند روز که از قید و حبس رهائی یافته خاطر امرا بدست آورد و بسلطان پیغام داد که اگر بادشاه حکم صلح و جزا بمن شجده مرا بمرتبهٔ وزارت رساند صد هزار دینار تسلیم نمایم کرم بر کیارق اقتضای اجابت ملتمس او کرد و مقرر فرمود که چون مال بگیرد و عهد نامه گرده عزل از ساحهٔ منصب وزارت بدوی مفوض گردد و از بخت نامساعد میان او و ارباب خزانه در تفاوت حبس مصادفه واقع شده هم بر فرد بگر افتاد و دیگر روز وقت استماد و حرب ملتمت و اری تصور آنکه سلطان در خوشحالت با دیگری میگفت که سلجوقیان قومی عظیم اند حمیت اند و اصلا غیرت ندارند مردی را که اینهمه کفران نعمت از دی صادر شده و مرتی خیانت عصیان او سلطان هر روز بخبری و هر شب بجائی بسر آورد و او اکنون وزیر میسازد و دیروی اعتماد میفرماید بطمع مال بگفتار او اصغا مینماید و معزول نمیگرداند و سلطان انا استماع این کلمات بیطاقت شده مشاعل خشم او افروخته دران گرمگاه با شمشیری در دست از خرگاه بیرون آمده و فرمود تا مؤید الملک را حاضر گردند و یک نخم رشته حیات او را بالطبع رسانیدند و از شرعقب بالشت و از گفت دیدی که حمیت سلجوقیان چگونه است و بر کیارق بعد از ظفر بر برادر بجانب اصفهان رفت و همچنین ملکشاه بر صوب ری حرکت کرد و سلطان سنجر با و که عرش از خراسان با و پیوست و چون بر کیارق از حمیت ایشان وقوف یافت با وجود ضعف بدن از بغداد بر عزم

جنگ شد و پیش از تلاقی فریقین سفرا در میان درآمده برادران را با یکدیگر آشتی دادند و سلطان محمد بقزوین رفته از صلح پشیمان شد و بکشتن ماهروئی که باعث بر مصالحت او بود میل کشید برکیارق چون ازین صورت خبر یافت بحرب او شتافت و در ظاهر ری داده صفوف محاربه آراسته سلطان محمد منهزم شده باصفهان رفت و برکیارق تعاقب نموده او را در آن بلده محصور گردانید و سلطان محمد از حصار بیرون آمده با برادر جنگ کرده بار دیگر شکست یافته بخوی رفت و برکیارق ابیش شتافته بار بهم محاربه انجامید و سلطان محمد از معرکه برادر گریزان شده بطرف گنجه متوجه شد و در جمادی الآخر سنه ست و تسعین و اربعمائه میان برکیارق و محمد صلح اتفاق افتاد مقرر بر آنکه شام و دیار بکر و آذربایجان و موغان و ارمن و کرجستان از سلطان محمد باشد و باقی ممالک از برکیارق بود و نام هیچکس در ولایت دیگرے بر سر منبر نبرند و تا آخر ایام حیات برکیارق بود و نام هیچ یک در ولایت دیگرے مبانی مصالحت موکد و موطد بود و در سنه ثمان و تسعین برکیارق عزیمت بغداد کرده و در راه بمرض صعب مبتلا گشته ملکشاه پسر خود را ولیعهد گردانیده با اتابک ایاز گفت که متولی او باشد و در جمادی الآخر همین سال بود که درگذشت مدت سلطنتش سیزده سال بود و زمان حیاتش بیست و پنج سال

ذکر سلطنت محمد ابن ملکشاه ابن الب ارسلان

سلطان محمد بیت سر ملوک جهان تاج بخش سوی زمین هکه ختم گشت بروتا ابد جهانبانی و پادشاهی بود مؤید بتاییدات ربانی و مخصوص بتوفیقات سبحانی شفقت کامل و مرحمتی شامل داشت بزیور عدل و عفت آراسته بود و بحلیه دین و دیانت مزین و محلی از ارتکاب مناهی و ملاهی که سبب اختلاط امور جهانداری است دور و به ثبات عهد و صدق قول مذکور و در اعلای کلمهٔ دین و قلع ملاحده بی ثبات و یقین سعی مشکور بجای آورد و در حفظ بیضهٔ اسلام ید بیضائی نمود و در بدایت حالی او صدقه و ایاز که غلامان پدرش بود مخالفت کردند و خواستند که ملکشاه ابن برکیارق بجای والد خویش در حکومت عراق و خراسان و فارس و سائر بلاد ایران که تعلق بامید اشت مستقل و مستبد باشد و لشکری فزون از چند و چون فراهم آورده مستعد حرب و پیکار گشتند و سلطان محمد نیز سپاهی بیکران جمع کرده بجنگ ایشان رفت و چون هردو فریق صف آرای گشتند مدد سماوی شامل حال سلطان گشته بر بالای سر مخالفان ابری بشکل اژدها پیدا شد که آتش از دهانش می بارید از هول این واقعه قیامت اثر جمهور لشکر ملکشاه سلاحها از کف انداختند فریاد الامان برآوردند صدقه در مصاف کشته گشت و ایاز را گرفته نزد سلطان آوردند و او نیز بموجب فرموده از عقب صدقه روان شد و سر صدقه را بخراسان نزد سلطان سنجر فرستاده ملکشاه را محبوس گردانید و چون در زمان برکیارق بواسطه خصومت و نزاعی که میان او و برادرش استداد یافت چنانچه شمه از آن درین اوراق رقم زده کلک بیان گشت کار ملاحده بالا گرفته بود و سلطان محمد بعد از آنکه به بغداد رفته و باعزاز و احترام و القاب عالی اختصاص یافته از آنجا مراجعت نمود بقلع و استیصال ملاحده پرداخت

ذکر استیلای احمد بن عبدالملک عطاش در کوه و هلاک طائفه از اهل اصفهان بسعی نابینائی شقاوت پژوه

سلطان ملکشاه در ایام سلطنت خویش در ولایت اصفهان قلعهٔ متین رصین بنا نهاد که آن را دزکوه میگفتند و در غیبت سلاطین خزانه و اسلحه و شاقان و دختران و حرم سرا با آن حصار می بردند و طائفه از دیالمه که بر عجابت ایشان وثوق و اعتماد تمام بود بحراست و محافظت آن قلعه قیام می نمودند و چون عبدالملک عطاش اسمعیلیه بنا بر خوف جان که از ارباب اصفهان داشت گریخته بالموت رفت پسرش احمد که بحسب ظاهر از افعال و اقوال پدر اظهار تبرا می نمود در اصفهان ساکن گشت و بفقهای کلمه سخن بحکم یا تظاهر علمای آن دیار رقم سیرت اهل سنت و جماعت بر ناصیهٔ احوال کشیده هیچکس متعرض وی نمی شد و او به بهانه معلمی کودکان و غلامان خود در القلعه انداخت و گاه گاه بشهر آمده جهت دختران سرای مقنعه و امتعه که مناسب ایشان بود خریده بقلعه بردی و با دیالمه خلوتها ساخته آن جماعت را بمذهب اسمعیلیه دعوت کردی و باندک روزگاری ساکنان حصار سر بخط فرمان احمد نهاده او را حاکم و پیشوای خود ساختند و او در ظاهر اصفهان دعوت خانه ساخته که هر شب از اهالی شهر طائفه بانجا می آمدند و بقبول دعوتش بر خود منت می نهادند تا عددی تابعان احمد بسی هزار رسید و در عهد او نابینائی در اصفهان پدید آمده که او را علوی مدنی میگفتند در آخر روز بسر کوچه خویش عصا بدست گرفته بایستادی و گفتی خدا ایشی بیامرزاد که این پیر ضریر را بخانه او رساند که راه ناهموار است و نابینا سرائی داشت در اقصی کوچه و در آن سرا سردابها مرتب ساخته بودند و آن کوچه بود چون راه عدم تاریک و طریق بیرون شدن نداشت و هر کس که بسبب اجر و ثواب آخرت پیر نابینا را دست گرفته بوثاق میرسانید جمعی از خانه بیرون می جستند و او را بر اندرون سرابه آورده بانواع عقوبتش میکشتند و مردم خویشان و عزیزان خود را گم کرده هیچکس پی نمی برد تا روزی زنی گدا در آن خانه رسیده چیزی میخواست و در آن زمان ناله درد آلود شنیده بتصور آنکه در آن سرا رنجوریست که مینالد گفت خدایتعالی شما را شفا دهد و یاران علوی گمان بردند که مگر زن گدا از حال ایشان آگاهی یافته لاجرم جمعی از دنبال او بیرون دویدند تا آن زن را در خانه کشند و او از یاران ایشان محسوس عورت گشته روی بگریز نهاد و بر سر کوچه و بازار صورت حال تقریر کرده مردم خود در جستجوی بودند فی الحال بآن خانه در رفتند و علوی مدنی را با زنش و جمعی از ملاحده گرفتند و در آن سرا چاهها و سردابها یافتند پر از خسته و کشته و بر دیوار چهار میخ کرده فریاد از نهاد خلق برآمد آنگاه اهل اصفهان آن جماعت فسقه فجره را بسوالی تمام کشتند و سوختند در دروازه ها و گورستان بردند و دفن کردند و بالجمله در آن زمان که سلطان محمد به بغداد رفت احمد عطاش زمیر و سپاه قلعه گشته کارش قوی شده بود و سلطان

انزوا والسلام مراجعت فرموده باصفهان رفت درمحاصره نگذارد و بتعجیل ملاحده بمبالغه تمام بمنود و چون امر محرم و چند سال استمرار یافت و ذخیره قلعه بانمام رسیده احمد طاش قاصد سریر وزیر سلطان سعود الملک کشت وی که در خفیه دعوت او را قبول کرده بود و در سلک سعیدیه انتظام یافته فرستاد که در حصار نه ذخیره مانده و نه مردان کار و بالضروره سه روز دیگر قلعه بالتسلیم خواهم نمود سعود الملک گفت که یک هفته توقف باید کرد تا من این سلک را از میانه بردارم یعنی سلطان را و چون حرارتی قوی بر مزاج سلطان محمد استیلا داشت و هر ساعتی غصه فزودی و چون موسم آن تدبیر یک رسید سعود الملک مبلغ هزار و پنجاه دینار در شیخ و یک تفلت نفیس فیاد و تا بپیش شهر آورد و قدر سلطان گفت و از سگالش بود و زیر و پنهان احمد وجواسعد الملک حاجبی از حجاب شارا لیه که وقوف داشت این راز را بازن خویش در میان نهاد و آن مستوره در شب وصال صورت حال را با معشوق خویش گفت و بتقضای کل سر جاذ الاثنین شایع این حدیث بسمع سلطان گشت و وزیر و پسر سلطان تا مرضی کرده طلب فساد فرستاد و چون فساد با ذوی او بسته خواست که پیش زنده سلطان از غضب بیرون نگذارد لیکن فصلا از مصاحب شهریاری لرزنده پرعضای او افتاده بصورت تعذیه مبرو ش دشت و سلطان فرود تا بهان بخش فساد را اصفه کرد و ندفی الحال جان بالک سپرد و عن قریب پنهان که پیش این سعد الملک را بنزدیک خلاه و معادات سلطان منسوب میداشتند بیقین پیوست فاجرم او را با تباع و متعلقان هلاک ساخت و زن حامیش را که این سازندی فاش شده بود بشوق و او هم در آن هفته اسهال قلنجه بسیرند و احرم عطاش و ست بسته بر شتری نشانده با صفهان در آورند و دران روز زیاده از صد هزار کس باستقبال بیرون آمده سنگین و خاکستر انتقال آن بر سرش نثار میکردند و دریی شرش افتاده بستخوا استه را بادی خطاب میکردند و در اثنای این حال شخصی از روی پرسید که میگویند تو منجم و ساحر اهری چون ست که این واقعه را در زایچه طالع خویش ندیده بودی جواب داد که در احکام طالع تحویل خود مشاهده کرده بودم که درین سال با خلق بسیار و لشکر سنگین با صفهان در می آیم اما با این کیفیت نمی دانستم و بالجمله احمد عطاش را با متابعان با قتع وجی کشته حسب نسبیت او را بسوختند و قلعه را خراب ساختند و بعد ازان سلطان محمد را با یک شیر گیر را بجا مع قلعه الموت نامزد فرمود و او بموجب فرمان بآن مهم مشغول گشت و استخر قلعه را بسلطنت آن شهریار دین پرور بانمام رسید نقاره اخبار گفته اند که بعد از کشته شدن سعد الملک این فخر الملک بر دست فدائیان اسمعیلیه برادرش ضیاء الملک احمد بر مسند وزارت نشست و او پیوسته با سید ابو هاشم همراهی کرد امثال این مزخرف نسبت بوی گذارند و این سخنان بشنو اند و مفاتیح او را که واقع باغیره واقع بود بسیج سلطان میرسانیده در همه بجائی رسید که از سلطان تقبل شد که اگر سید را با و سپارند مبلغ پانصد هزار دینار بخزانه رساند سلطان اجابت نموده و ابو هاشم خبر یافته از راه غیر مشهور بیک هفته از همدان باصفهان آمده در همان شب با یکی از خواص سلطان که او را قرانگین میگفتند ملاقات نموده و ده هزار دینار زر سرخ بر سبیل تکلیس در مجلس حال حاضر کرده گفت که بلطف تو از منصب اخیر حضرت سلطان رسانی که دو سه کلمه مرحومی دارم و قرانگین سر گرده هزار دینار زر سرخ نزدیده بود و در حوصله وی نمی گنجید که کسی از سران مبلغ گذاشته بدل چون تو شخصی بخشید الاجرم استفسار نمود که این وجه را سلطان باید رسانید یا سید گفت حاشا این محقر خاصه بتست قرانگین چون بنایت مقرب و گستاخ بود بدفعه رسید را نجدمت پادشاه برده و سید و عاء خیر گفته روی که فرمان او را قبیت نمیدانستند پیش سلطان نماند و تضرع و تخشع صرف بسیار داشت که مرا تست که احمد قصد خانمان من دارد و شنیده ام که در نیولانبده را به ابو هاشم هزار دینار خریده بست و از خدا و ند عالم سزاوار تر باشد که فرزند رسول را کپیرد و ما خر باشد بفرماید تا این مال را بمن باز گردانند تا بدان مال الکنون که از بهت اخراجات لشکر محقر ضرورت ست من هشتصد هزار درم سپید بدهم بلکه سلطان وزیر را تسلیم کند و چون حسب مال بر حفظ وزیر غالب آمد التماس سید ابو هاشم را باجابت مقرون گردانید و سید سرور دار السلطنت بیرون آمده راه همدان پیش گرفت و غلامی از خدمتان براثر او متوجه شده تا مال قبض کند و چون همدان رسید خواست که در سرای سید نزول کند و منزل روزگار گزیدند اهل سرای سید لوی پیغام دادند که منزل ما کاروانسرا ست یا مصر ما اقامت تو درین ولایت چندان بهت که زشرد و دستان تسلیم نمایند و نفقه و اخراجات حوالت بکیسه بتست و غلام بخانه خواست که بیای مال اوب بیرون نهد ابو هاشم گفت گروبی ادبی مگردد الا فرایم که ترا از در سرای بیاویزند و صد هزار دیگر بمانه تسلیم خانه نمایند تا هزار غلام که بتمیز تو باشد بخزنده در یک هفته بی آنکه فرسش کند یا ستاعی فرو شد آن مبلغ بشطریق تسلیم نمود و فلسی بغلام نداد غلام تحمیل بازگشت و به مذکور را باصفهان رسانید سلطان از وی پرسید که بدین زودی این همه مال از کجا آورد و غلام گفت سید ابو هاشم را از خانه خود بیرون آورد و بدین تسلیم کرد و چندان مهلت نداد که زر سرخ را سکوک را شمرند و نه سکوک را تسخیر ند سلطان از مال ابو هاشم تعجب نمود و حکم فرمود که احمد بن نظام الملک را با و سپارند بعضی از مورخان گفته اند که وزیر بعضوای بیعت بدی را بهای سهل یافته جزاء اگر مردی احسن الی من اساء عمل نمود و چنی برا تمکه مقتضی کارهای سنیه سعیده شمارا کار بند شد اورده اند که سلطان محمود حالت نزع پسر خود محمود را گفت تاج بر سر نهاده بایه برتخت نشست محمود گفت که امروز روز نیک نیست گفت برتو نیک ست و این چند بیت انرا نتایج لطیف دفا و است که در مرض موت الملک الرحیم ۴ نظم ۴ فخر جهانگیر و گرز نامدار کشای ۴ جهان سخن من شد چو تن سخن سرای ۴ بسی بلاد گرفتم بیک بتاخت دست ۴ بسی قلاع کشادم بیک فشردن پای ۴ چو مرگ ۴ با هفتن پور سیج سود ندارد ۴ بقا بقای خدایست و ملک ملک خدای ۴ مدت ملک سلطان محمد سیزده سال و کسری ابو بوزران حیاتش سی و هفت سال و گر سلطنت

سلطان السلاطین مؤید الدنیا والدین سنجر ابن ملک شاه جلال شاه سلجوق تخم بلطیف عمر و طلب عیش و نشاط ذکر و جمع مال و فتح بلاد و قمع اهل

وعناد خدای ترس و شرمگین و کریم طبع و رعیت پرور و پادشاه مراسم جهانگیری و جهانداری نیکو دانستی و اقامت لوازم خسروی و شهریاری کما ینبغی توانستی اگرچه در ابراد ادراک جزئیات امور ساده لوح بود اما در کلیات قضایای مشکل گشادی و در معرکه با خصوم و منازعان کوشیدی و تربیت اولیا و تذلیل اعدا و احترام اصراء و تجهیل فضلاء و تعزیز شریعت غرا را قبضه همهل نگذاشتی نوزده مصاف معتبر داده و در همه مظفر و منصور آمده مدتها از قبل برادران خویش بر کیارق و محمد در دیار خراسان بحکومت اشتغال داشت و چهل و نه سال باستقلال بعد از انقیاد ایشان بفرمانروائی مشغول شده در بدایت سلطنت بجنگ برادرزاده خویش محمود ابن محمد ملک شاه از عراق بخراسان متوجه عراق گشت و بعد از تلافی فریقین و تسویه صفوف و اعمال آلات حرب و استعمال ادوات طعن و ضرب محمود نهم بر اطراف ساده و شکاف و چون در قدرت و قوت سخنی و احتظار او در ماندگی خویش تامل نمود بخدمت عم رفته بزبان معذرت و استغفار کشود و سلطان از سر تربیت او در گذشته مملکت عراق عرب و عجم را بوی تفویض فرمود و با شرط با آنکه نخست در خطبه نام سلطان برند انگاه نام محمود و در سکه رسمی از سوانح امهات بلاد کرمنه و نقد اختصاص گشته تا دست تصرف نواب دیوان اعلی از ان ولایت کوتاه نباشد و در بدایت حال و ما زاد غزنین را که دار الملک سلطان محمود بگجوک بود بتخلص گردانیده نیابت خود را بسر اصفهان غزنوی که یکی از اولاد سلطان محمود بود داد و مقرر فرمود که هر روز هزار دینار نخزانه سازند و بعد از مدتی بهرام شاه و هم استبداد ورزد و سلطان آغاز مخالفت نماود سلطان عنان عزیمت بانصوب منعطف گردانیده و بهرام شاه در مقام عذر خواهی آمده خراج گذشته تسلیم نموده کدورت خاطر شهریاری بصفا مبدل شده سلطان مراجعت فرمود و لقب سلطان السلاطین در افواه و السنه و دائر و سائر گشت گویند که چون والدهٔ سلطان سنجر فوت شد علماء و صلحای ان بلاد بجنازهٔ حاضر گشتند سلطان بالای ایشان گفت که از شما کسی پیش رود که درت حیات نماز او عمداً قضا نشده باشد و آن جماعت متوقف شدند پیکیس تصدی امامت نگشت عاقبت سلطان قدم پیش نهاده نماز گزارد و ازدحام غفیر بهرج تمامتر کرده نماز او عمداً قضا نشده باشد و آن جماعت متوقف شدند پیکیس تصدی امامت نگشت عاقبت سلطان قدم پیش نهاده نماز گزارد و ازدحام غفیر بهرج تمامتر کرده نماز او عمداً قضا نشده باشد و آن جماعت متوقف شدند پیکیس تصدی امامت نگشت عاقبت سلطان قدم پیش نهاده نماز گزارد و ازدحام غفیر بهرج تمامتر کرده نماز او عمداً قضا نشده باشد و آن جماعت متوقف شدند پیکیس تصدی امامت نگشت عاقبت سلطان قدم پیش نهاده نماز گزارد و ازدحام غفیر بهرج تمامتر کرده نماز او عمداً قضا نشده باشد و آن جماعت متوقف شدند پیکیس تصدی امامت نگشت عاقبت سلطان قدم پیش نهاده نماز گزارد و ازدحام غفیر بهرج تمامتر کرده

تفصیل بوضوح پیوست که از بدایت تکلیف تا آن غایت فریضه او بسبیل تصدی قضا نشده بود و در سنه اربع و عشرین و خمسمائة حاکم سمرقند محمد ابن سلیمان و سمرعصیان و طغیان نمود سلطان لشکر بسیار و اراده آنکه شهر سمرقند را مخصص گشت و چون مدت محاصره امتداد یافت اکثر مردم سمرقند بوبا و گرسنگی تلف شدند محمد ابن سلیمان طوعاً و کرهاً دست رد بر امن استیمان نموده از شهر بیرون آمد و سلطان بسیاری از غلامان داده او را بخراسان برده و بعد از چندگاه بر سر رضا آمده بار دیگر حکومت آن مملکت تعلق بمحمد سلیمان گرفته و سلطان اکثر ممالک بسیط را در حیطهٔ ضبط و تصرف آورده خوارزم را با تسلط ایران و تسخیر بعضی از بلاد ترکستان بر داد و سلطان منازعات واقع شد چنانچه بعضی از ان در قضایای خوارزم شاهیان رقمزده گردد بیان خواهد گشت انشاء الله تعالی و ملک سیستان و زابلستان بتاج الدین ابو الفضل ارزانی داشت و او در شجاعت و مردانگی نظیر و عدیل نداشت و در رای و درایت و حزم و مقاتلت استعداد شاه و سپاه بری بود و ذکر رفتن سلطان سنجر بجانب ماوراء النهر و مصاف دادن با قراختای و انهزام یافتن از ایشان و مراجعت آن حضرت بخراسان چون معظم محو ع عالم در تصرف سلطان سنجر آمده ملوک اطراف و گردن کشان آفاق سر بخط حکم او نهادند و فرمان او در شرق و غرب عالم نفاذ یافت امراء و ارکان دولت از نعمت مملکت و کثرت غنا باد غرور در دماغ خود راه داده بسیر سیاحت و کردند و در خلال این احوال کسبی از اسباب سلطان سنجر غارت سمرقند شده و در آن اوان حاکم ماوراء النهر احمد خان بود که دوازده هزار بنده زر خرید داشت و مرض فالج بروی استیلا یافته بود و احمد خان چون شنید که سلطان متوجه آنجاست بهوت بیخ دبار بیکدیگر متصل شده و ران ولایت تحصن گشت و بعد از شش ماه که سلطان سنجر او را محاصره کرده بتنگ آمد حصار سپرد و شش راه در محفه پیش سلطان آورند و هانش کشته بود و مقاتلان ان نمی رفت چنانچه نوبت بکلمهٔ شهادت سلطان تمام عزل بر صفحهٔ حال احمد خان کشیده حکومت آن دیار را به پسرش نصرخان ارزانی داشت و قراختای که در نواحی سمرقند بود داشتند و از تحکمات امرای سنجری بستوه آمده بودند درین اوقات جوف جلا علاوه آن گشت و منشای این قضیه آنکه خواص سلطان بنابر اغراض فاسد خویش معروض داشتند که قراختای بکمتر خشت تمام سپر انداخته اند اگر در موقع ایشان از ایشان ولایت اجابی و نگاه سلطان بود سپاه را کفته متولد گردد که تسکین آن نتوان داد و این سخن در خاطر سلطان جای گیر آمده حکم فرمود تا چهار پایان آن جماعت را برانند و ایشان زبان تضرع و زاری گشاده با امرا گفتند که با پنج هزار اسب و پنج هزار شتر و پنج هزار گوسفند طلب نفس میکنیم مشروط با نکه سلطان بر سر عنایت آید و امرا امانی شده و روسای این قوم درین اثنا گریخته بارد وی کوه خان که از سلاطین ترکستان بزرگ شوکت امتیاز داشت و بعض او رسانیده اند که پادشاه خراسان مست و مبهوت شده و حکم ممالک بکودکان و غلامان تعلق گرفته و تجربه را مثال این کلمات کورخان را بر محاربه سلطان و تسخیر بلاد ما وراء النهر ترغیب و تحریص نمودند کورخان لشکری سنگین جمع آورده متوجه سلطان شد و خراسانیان با وجود اتفاق در خیال داشتند که صد چون کورخان طاقت مقاومت ایشان ندارد ندانستند که غرور و پندار موجب خسران و تلف نفس و مال است و چون تلاقی فریقین دست داد و سپاه مخالف که از حد عدد افزون بود اطراف و جوانب سلطان را از اطراف گرفته و آتش قتال زبانه زدن گرفت و شکستی فاحش بال اسلام راه یافت سی هزار کس در ان معرکه بشهادت رسانیدند و سلطان سنجر و ران مصاف متحیر مانده رزیکانه بناه گریزند و خیال او نیز بود و عاقبت تاج الدین ابو الفضل گفت که ای خداوند عقد جدید باید کرد تا از ین معرکه بیرون رویم که محل ثبات و قرار نیست که سلطان با سی صد سوار نامدار بر یغوث گذار نرده

باده پانزده و کس جان بگذاشت و بحساب تاریخ مذکور بقیه السیف بروح و بجان بازآمدند و فرید الدین کاتب درین واقعه گوید نظم

تا باز ستان تو بدانی شده بیست ۔ تیغ تو چهل سال زما مد کمین

خواست ۔ گر چشم بدی رسید آنم نقصانست ۔ کانگه که یکی دال بیازده ست خطر است ۔ و دران جنگ ده هزار نفر از معارف اصحاب سلطان قتیل رسیدند و ترکان خاتون منکوحه آن حضرت را با جمعی از شاهزادگان اسیر و دستگیر کردند و چون سلطان روی بهزیمت نهاد تاج الدین ابو الفضل ملک غیر مزدور قلب لشکر بجای سلطان بایستاد و جنگهای مردانه کرده بمرتبه که مخالفان از دفع جلادت او متعجب گشتند و عاقبت ملک را گرفته نزد خان برند و خان او را ندیم و حریف خویش گرداند و بعد ازسالے در رکاب مهد علیا و صاحبت سائر اسیران با کرام و حرمت مراجعت ارزانی داشت و ازان شکست وقع و شکوه سلطان در شمار انقصان یافت و هر چه مدت العمر اندوخته بود تلف شد و بعد ازمدتی سلطان بجانب عراق رفته مسعود سلجوقی را ملک آن ممالک گذاشته برادر زاده اش بود بمدت عمر پیوست و در اثنای این اوقات بهرام شاه غزنوی خبر استیلای خویش بر غوریان و شوری خنرذهٔ آنجا و غیرها رسانید و فرامین حالیه هر روزی دران باب گوید رباعی آنها که بمدت نفاق آورده ند ۔ سرمایه عزو خویش طاق آورده ند ۔ و وبال از سر تو سام بسر سام برد ۔ و اینک سر خود می ابراق آورده ند ۔ و سلطان بانگ فرستی ازی بر دران گذشته بخراسان آمد و در خلال این احوال علاء الدین حسین جهانسوز غوری خروج کرده بانتقام برادر خود سوری الغرز مین نهاد و بهرامشاه هزیمت کرده و قرمتین را قبع نموده بلشکر بسیار و ظل رایت او مجتمع گشتند و امیر علی جتری که سلطان سنجر او را از درجهٔ سخرگی بمرتبه امارت رسانیده بود حقوق نعمت فراموش کرده و با حاکم غور متفق شده بر اعلان کلمهٔ عصیان مبادرت نموده علاء الدین حسین بلشکر سنگین از غزمین و قندهار و گرمسیر و جبال غور مرتب ساخته روی بخراسان نهاد و سلطان سنجر هم شراد حرکت کرده در حدود هراة بهرو دو لشکر مهر سیدند و مخالفان هر چند در روز جنگ براى القاى نام و ننگ گوشیدند مفید نیفتاد و علاء الدین حسین و امیر علی جتری بذل اسیر گرفتار گشته سیاه بی منهزم شد سلطان محمد علاء الدین را بخونخواهی برادر مقتول بسیرده و سپاه از اسیران غور ترمم نموده حکم کرد تا علی جتری را در زیر علم بدونیم نمودند و این فتح مبین بار دیگر حشمت و هیبت سلطان روی زمین در خاطر خاص و عام قرار یافت و کار ممالک بتجدید رونق و طراوت گرفت و ملوک اطراف و اساطین سلاطین بازبار سال رسل و رسائل بخدمت آن شهریار نیکو اعتقاد تقرب و توسل جستند و علاء الدین حسین هر چند بپادشاهان قهار و جبار مخالف و شریر بخن و خداوند نظم و نثر بود و سلطان نیابرین او را حلیس و همنشین خویش گرداند و روزی در مجلس عالی طبقهٔ مشخون بمدبر نفیس حاضر آورند سلطان او را بملک غور بازگشتید او فی الحال این رباعی انشا کرده معروض داشت رباعی بگذشت و نگشت شه مرا در صف کین ۔ هر چند بدم کشتنی از روی یقین ۔ و انگه بطبق سیدهم در زمین ۔ بخشایش و بخشیدنم چنان کرد چنین ۔ و سلطان عاقبت بر نوا تهام بر رجال علاء الدین حسین افگنده ملک غور و مضافات آنرا باو داده تخ حال علاء الدین حسین و من قضایای ملوک آن سرزمین از مساعدت وقت ملوست ذکر گرفتاری سلطان سنجر بدست غزان و مال حال آن خسرو گیتی ستان ترکمان غز غز قریب بچهل هزار خانه و اربو د ند در بلاد ختلان و جایان و نواحی بلخ یورت مقام داشتند و هر سال بست و چهار هزار گوسفند لسیم الیشان بود که بملوک سلطان سانیده و در مقابل این امان و روزگار میگذرانیدند و قتل خونخوار او در وقت غز مجبور و بر سالی کسی نخدمت اغنام قصد کردی نوبتی شخصی باین مهم نامزد شده بیان غزان رفت و انگاه تعدی و تحکم کرده و زغت و سمن گوسفندان ستاقت و سبالغه لبسیار خود و دست بی اندازه درى صدور رایات جمعی از امرا و آبادیات و تمیز کرده بیشتر او متقدای آن طائفه بود در تحمل اهانت و ذلت او نیاورد و مجمل راه خفیه هلاک کردند و اتا داى خراج سر باز زده قدم در دائره طغیان نهاد و خود خوان سالار رمتی از بیم صورت حال از سلطان بنیان داشته گوسفندان آن خانه خویش سر انجام می نمود و چون امیر قماج والی بلخ ببرد آمد خوان سالاری بدست واقعه رایا او در میان نهاد امیر قماج در وقت غرض مهمات معروض داشت که استیلای غزان بر ولایت از حد اعتدال بگذار نموده ان جماعت بمرتبه فراط رسیده دیورت آن طائفه بلخ نزدیک است اگر خداوند عالم تمکنی آن قوم ببنده ارزانی فرماید آن قوم متهور را مقهور و زبون گردانده و سر سال سی هزار گوسفند بلخ رسانم سلطان بالتمس قماج را باجابت مقرون گردانیده فرمان داد تا دران باب مثالی نوشتند و قماج چون بقیة الاسلام بلخ مراجعت نمود یکی از خاص خود را تشخص پیش الیشان فرستاد و گوسفندان باقی را طلب داشت غزان گفتند ما نگذاریم خاص سلطانیم و بغیر از دیوان هیچکس را حاکم نمودیم و بالا نهاد و استهزای نامه فرستاده امیر قماج را از میان خود بیرون کرده و قماج ازین معنی تا فته شده با لشکر خود بملک الشرق روی بجنگ با الیشان نهاد و در جنگ سر دو گشته شد و مدتی مستولی گردید چون فرستاده قماج با یوس از یورت ۔ آن مراجعت نمود قماج بسر خویش با یدان جانب فرستاد تا غزان بادیه مقام تالبت آورد و الیشان همچنان بر طغیان امرار نمود و در اواخر حالت خود بسبیل فتنه با یدان حدود رفت ارباب عصیان چون بدو رسیدند و بقتل آن دو بیگناه اهمال و امهال جایز نداشتند و خبر این واقعه بمرو رسیده ارکان دولت و امرای حضرت با سلطان گفتند که دست درازی و تعدی این سفت مفسد بنهایت ایجا رسید و زنا موس سلطنت روا نباشد که بادشاه اسلام از این قوم ملک حرام آشام تا کشته این حرکت را خرد نباید شمرد و در آداب نفرت مصلحت تاخیر جایز نباید شمرد و الا جسارت الیشان زیاده شود و مهم ملک و دین اختلال پذیرد و سلطان سای امرا را مقرون بجد نمود و خواست که بر سبیت بلخ روان شود و خبر توجه پادشاه عالمیان بسمع غزان رسیده اندیشناک گشتند و سولی چرب زبان بپایهٔ سریر سلطنت مسیر فرستاده معروض داشتند که ما پیوسته بر جاده مطاوعت ثابت قدم بوده ایم و بحکم و فرمان خداوند عالم عمل نموده و چون قماج در پیش قصد عرض و مال کردند ما بحمایت حفظ احوال و عیال و اهل ما مخالفت بر خود بسته و

ایشان ارتضای الهی در معرکه کشته شدند و اکنون بغرامت دو هزار دینار و صد غلام ختائی ماهروی زهره جبین میبینیم که اگر یک از ایشان منظور نظر پادشاه زمین گردد صد چون قراچ شود سلطان چون عجز و بیچارگی همیان شاهد فرهود خود ستد که آبی بر آتش خشم زند و ما مول غرّان را باصلاحات مقرون گرداند اما امراء ازین معنی امتناع نموده عرضه داشتند که اگر دین امر تسامل و تکاسل رود فتنه روی نماید که بغسالهٔ ملک دولت سنجر گردد و عاقبت سلطان بنا بر سوء ادبیه سران سپاه روی بمنازل غرّان نهاده و بعد از قطع مسافتی با همواران نزدیک بساکن آن اشرار رسیده غرّان زمان دفتر زندان در پیش رانده قصّهٔ و زاری آغاز کردند و گفتند اگر سلطان از سر بیگانه مادر گذرد و انرهگذر یک سن نقره با پنج مثقال شمشه ایم منضم گردانیم و سلطان ترحم نموده بیت خواست تمام معاف کردن غرّ هر یک خویش را عنان تابد و چون دولت بهمایت انجامیده بود امیر عزیز بیرنگ و بخشش مروتی است درمان نگاه و سلطان سنجر بنده گفتند بی تادیب این سمندان هیچ وجه مصلحت نیست چنین صورت بجز ضعف سلطان محمول شود و شاه نباید بر استصواب امراء در معرکه نوقف نموده و امراء از مضمون این مقال غافل مانند که بیت میان سنان و سیاه زیبا گاه که جان بالکه شنه یکبارگی ، قوم چون از عنایت خسروی ناامید شدند دل از جان برگرفته قتال آغاز نهادند و اکثر اعیان لشکری را بواسطهٔ آنکه با امیر عزیز پرنقش صفائی نبود و در محاربه نهاون و سستی نمودند در همان لحظه سلطان و لشکر راه انهزام پیش گرفته و مخالفان تعاقب گریختگان کرده خلقی کثیر را هلاک ساختند و یکی از حواشی ببساط جلالت نماند که با سلطان از روی ظاهر شاهتی تمام داشت بدست غرّان افتاده تصور آنکه پادشاه است سروران غرنمیش او زین خدمت بپوسیدند و بخشش نشاندند مراسم احترام بجای آوردند و هر چند یکلفت که من سلطان محمّدم با و نمیگذاشت و عاقبت شخصی انان سیان او انصاف نداشت و با الیشان گفت که این مرد ظلمی نداده سلطان ست و غرّان از تخت فرود آورده و انبانی بر پنان کرده و اگر دوشش کرده و اورا از فیل خود بر انانده و از عقب سلطان بتجمیل شتافته و اورا بدست آورده و بر سر پرش نشانده و شرط بوس بجای آورده و در رکاب عالی شهریار روی بمرو آورده و آن شهر مشحون بود بخزائن و دفائن و نفائس اتسعه و لطائف اتشه و مردم متمول دران بلده چندان اقامت داشتند که مما سب و هم از وصول بسر حد عدد و حساب آن عاجز بود و از زمان چقر بیگ تا آنغایت سکنان خطهٔ مرو در رفاهیت و راحت و استراحت می غنودند و چون غرّان کافر نعمت شهری چنان معمور که از بسیاری آفرینش قریب بیلان گمان نشان نمیداد یا فتند دست بنهب و غارت برآورده سه شبانروز بتباهل مشغول شده آنچه در ظاهر بود بر بلوده و بعد ازان خلق را بتعذیب و شکنجه کشیده طلب مخفیات و دفائن کرده تا در بندی در زیر زمین هیچ نگذاشتند و چون خاطر مبارک شان از همه رو فراغت یافت و بخدمت سلطان عنان بصوب نیشاپور منعطف گردانیدند و در دم آن بلدهٔ طیبه در اول واقعه حرکت الذبوحی کرد و همی از مخالفان را بقتل آورده و عاقبت مغلوب گشته بمنیاه مسجد جامع برو مدرفته و بکفر خود بر سجده فرو ریخته بزن و مرد و پیر و جوان و ذنب و تائب ابقا نکرده و جوبهای خون که بر یک از آنها باچون و دم مساوات می زد و صحن آن موضع متبرک بر سر و بر گشتگان اهل مترب تاخت بمسجد رفته و دیگر که خلقت بدانجا مجتمع شده بود و ندرفتند و آتش در ستونهای نقش ندهب مه بون آن مسجد زده و شعلهای نار چنان بالا گرفت که شعرانان روشن شده و تا روزان نخاهیل بر دشتائی ستونهای مسجد بقصل غارت و اسیر اشتغال نمیود و چون در روی زمین چیزی نماند لبسفتن دیوارها و تقبیض نهانخانها مشغول شدند و بخاک و تک سیران را شکنجه کرده و آن دو عجبین نفیس دیبنی و دیهان الیشان بخیط طلب مخزونات و مدفونات میبودند علما و مشائخ و اکابر خراسان جتذیب آن طاعین گرفتار شده و چه شادت دادند اجمال محمد بن یحیی را که فاضل متقی و عالمی متورع بود بشکنجه و خراک هلاک کردند و خاقانی و شان او گوید نظم مادر ملت محمد سرسل نداشت کس ، فاضلتر از محمد یحیی فنای خاک ، آن کرد گاه سلکرد نان فدای خاک و چون کردر و قتل دیهان را فدای خاک ، القصه در همه خراسان موضعی نماند که از ظلم غرّان خراب نشد و سلطان قریب چهار سال در میان الیشان گرفتار بود و از بیم آنکه مرحش ترکمان خاتون دربیت مخالفان ماند نه بیرستخلاص نمیکرد و چون در سنه احدی و خمسمائة حرم محترم سلطان وفات یافت و سلطان اندیشه مخلص نموده و اسیری را که بواسطت وی سوسم بود بطرفیت تا و اندیکار برد و چون شکار کنان بکنار جیحون رسید امیر قراچ که سفاین مرتب گردانیده انتظامی کشید چون رخصت یافت سلطان را از میان الیشان ربوده و در کشتی نشانده و از آب عبور نموده و چون غیبت سلطان امتداد یافت لشکر او غرّ بر اسپان باور فتار سوار شده بر اثر او شتافتند و بکنار آب رسیده صورت حال معلوم کردند و بخاطب و خاسر باز گشتند و سلطان در حوالی جیحون چندان توقف نموده که پراگندگان لشکر در ظل رایت عفت آیت او جمع آمدند آنگاه روی بدار الملک خود نهاد و چون بمرو رسید خزانه متعی و ولایت خراب و رعیت منتشر یافت غم او نده بمزاج شر نقش باستیلا پذیرفت و بمرضی سرایت کرد که آخر الامر اض بود و در سادس عشرین ربیع الاول سنه اثنین و خمسمائة انوار عزو رلبسرای سرور انتقال فرمود و ولادت آن حضرت در سنجار شام فی سنه تسع و تسعین و اربعمائة اتفاق افتاده بود و دوران جهت سلطان ملکشاه و اسنجر نام نهاده هفتاد و دو سال و نه ماه عمر داشت بست سال از قبل برادران خود بر کیارق و سلطان محمد در خراسان حکومت کرد و چهل و یکسال باستقلال در اکثر معمور جهان بیچ نوبت سلطنت زر گفته نم گون و محاسن طویل عریض داشت تمام هیکل و نکو صورت بود و آثار رحمت و عاطفت بر چهره او و ظاهر و لائح و انوار عدل و نصفت از ناصیهٔ او ساطع و لامع بود بقول قلوب و سیلان طیب الثناء شهریار ان واجب الابتداع بفرود و ابتدا و داشت بعد از وفات اشکل محمود خان که از جانب پدر نسبش بسنجر اخاقی میشتی

میشد بحکومت خراسان استقلال نمود و چون مدت پنج سال و شش ماه از حکومت او منقضی شد یکی از خاص سلطان سنجر بردی خروج کرده در نیشابور او را و امیل نشسته و بعد از ان جمعی از ولایت نزاع بدیوان خوارزم شاهیان تعلق گرفت و بر بخی از ان دیار عنوریان حاکم شدند اکنون عنان کیفیت خونخوار اصلم تحریر باحوال طائفه از سلجوقیان که در عراق و غیر آن حکومت کرده اند الطاف می یابد و منه التوفیق و علیه التکلان ذکر سلطنت محمود ابن محمد ابن ملک شاه سلطان محمود بادشاهی بود زیبا صورت نیکو سیرت لطیف طبع و شیرین سخن ملایم مسعود و کرداری محمود داشت جمیع مراسم مالک بقلم او محفوظ و مضبوط بود و مستقر شده او را سلطان غیث الدین محمد و یمین امیر المومنین لقب داده و دختر او را داد عم خود سلطان سنجر شد و از هر یک حق عزو علا و ا لیسری کرامت فرمود و بطیور شکاری و کلاب معلم شهره و نوعی تمام داشت چهار صد شکاری تمام داشت با قلاده های مرصع و جلاهای زرلفت ابعاد از وفات پدر در سنه احدی عشر و خمسمائة در عراق عرب بر سند سلطنت نشست عیش سلطان سنجر بران جانب رفته بادی محاربه نموده منهزم گشت و بعد ادان ازوی خشنود شده چنانچه شمه این معنی تضییه ست گزارش یافت و سلطان سنجر یک دختر و دختر و ملکه خاتون بوی داد و چون ملکه خاتون در گذشت دختر دیگر را با او در سلک ازدواج کشید و نوبتی میان سلطان محمود و مستر شد خلیفه وحشتی پدید آمده محمود لشکر اهواز محاصره نمود و ویران ملک متوکل گشت آنگاه از سر اقتدار با خلیفه صلح کرده در مقام عذر خواهی آمد برادرش سلطان مسعود در سنه اربع عشر و خمسمائة در ظاهر همدان با او مصاف داده منهزم بجریان رفت و دو سفر سنه خمس عشر بری آمد و آتابک شیر گیر و جمعی دیگر از امرا با او پیوستند و با سلطان محمود جنگ کرده منهزم بنهاوند رفتند و در بعضی از تواریخ مسطور ست که چون سلطان مسعود از سه مرکه برادر گریزان شد یکی از قاید ان در عقبش شتافته او را گرفته پیش سلطان محمود آورد و محمود خلعتی را که سلطان سنجر بوی داده بود در مسعود پوشانید و فرمان داد تا انچه لشکریان از زر خوت و اقمشه و اسلحه مسعود غارت کرده بودند تسلیم او نمودند سلطان محمود در اکثر اوقات و در سرای زنان نشستی و با ایشان الفت و استیناس تمام داشتی و جمیع بیشتر مهمات بخاتمان حرم سرا کردی لاجرم خدام او بدرجات امرای با اعتشام رسیدند و با انکه معظم اوقات ببساغرت و معاشرت مصروف بود از احوال دیوان و اسرار سلاطین و دفاتر نیک باخبر بودی و گاه و بیگاه دفاتر روزنامچه و دستور او جهان ستوفی بارگاهی و ارائه عرائض او راق عرض شمم و توجیهات مرسومات لشکریان طلب فرمودی دقیقت و ظائف رواتب سالکان درگاه و ملازمان بارگاه که بالجمله مبنی دانستی و چون اختلاط و امتزاج او با ستوان از مرتبهٔ اعتدال بگذاشت و قومی طبعی روی بتقصان نهاده علل متضاد بر بدن او استیلا یافت صاحب فراش گشت تا در بانزدهم شوال سنه خمس و عشرین و خمسمائة و نفس شهر همدان بر وضهٔ رضوان خرامید مدت سلطنت او چهار ده سال و مدت حیاتش سی و هفت سال ذکر سلطنت طغرل ابن محمد ابن ملک شاه بعد از رحلت برادر بانشار عرصهٔ خویش السلطان سنجر بر سریر ایالت عراق متمکن گشت او با دشاهی بود بعدل و سیاست موصوف و مکرم و ذی شجاعت معروف و مروت بر ذاتش غالب از ملاهی و مناهی محترز و مجتنب چون محمود ابن محمد ابن ملک شاه وفات یافت بزرگان دولت ناصر ابن علی سپاه را بیعت پسر محمود او دعوت کردند اما بجای نرسید چون سلطان مائل بر بیعت طغرل شد و در ایام سلطنت خویش با برادر خود مسعود محاربات کرده گاهی غلبه طغرل را بود و گاهی آنرا ایام دولت او ما نند دوران کل متداول نیافت زیرا که چون سه سال از مبدا حلوسش بگذشت در موسم سنه تسع و عشرین و خمسمائة بشهر همدان آفتاب عمرش منکسف و راه جاهش تخت مقصور جنان کرد بیت چرخ از بهر نوا در خاک انداخت . دولت قدجنس عیش لب آور دو بر بخت ابست پنج مرحله از مراحل زندگانی طی کرده بود ذکر سلطنت مسعود ابن سلطان ملک شاه سلطان مسعود سر آمد سلاطین عجم و قدوهٔ پادشاهان اعم بود و تخت و افسر از وی زیب و زینت گرفت ملک ملت از وجود او رونق و طراوت پذیرفت در مروت و فتوت با فریدون هم از اخوت زدی و در سخاوت و کرم با حاتم طی دعوی مساهمت کردی احیاء مراسم خیرات حسن و میراث یحیی او امیته شده فتحا بمراسم آقا سکندر و کرمات کسری رست و اداور ایت انگه گهی بیک سوار برداد و دانگه ملکی بیک سوار گرفت بچه سیاهی شکستی و بعد بر لشکر متفرق ساختی پیوسته حاصل مملکت بر ملازمان عتبه علیا قسمت فرمودی و بر جمیع داخل و حاشیه جود نمودی اکثر اوقات مخزن او از نقود و حلی و جواهر و لآلی خالی بودی و انچه حمال از مال مقرری بخزانه عامره فرستادندی در بارگاه عالی باد انی و اعالی بخشیدی با زمره و روشنیان دگوشه نشینان انس و الفتی عظیم داشتی و مضمون آیهٔ عفو للسائلة فلو بهم را منظور داشته با شکستگان ملاطفت نمودی و در وقت وفات سلطان طغرل برادر ش مسعود را بغداد و پسرش داؤد را در تبریز بود ند بعضی از امرا مسرعی بدار السلام فرستاده سلطان مسعود را طلب داشت و برخی از ایشان الجی به تبریز روان کردند تا داؤد را بتحیل توجه نماید سلطان مسعود بر داؤد سبقت نموده ناگاه بهمدان رسید فرقدا زامرا الطوع و نمره از ایشان بگرد شرف دستبوس حاصل کردند مسعود بر تخت سلطنت نشسته بار عام داد و چون بعد از موت طغرل پسرش داؤد و فرا سقر رسول پیش الستر شد بالمد فرستاده پیغام داد نکه اگر امیر بعزم تسخیر عراق و خراسان توجه نموده نمایدما بندگان لشکر سی بسته دان باب خرط جانبازی بجای ے اهیم مستر شد را هوس جهانگیری در سر پیدا شده بتجهیز سپاه مشغول نموده در ساعتی غیر معهود از نجا بیرون آمده چون از مسد آباد گذشته بچار پنج انگشت نزول فرمود و مهیای خبر اورد ند که جای توقف نیست که مسعود رسیده و مستر شد بتسویه صفوف قیام نموده و دو فریقین بهم پیوسته آتش محاربه بر افروخته و مستر شد زود هزیمت گرفته فرار شده بعد از چند روز بتیغ قضا فنای آمیکه گذشت چنانچه ذکر آن گذشت و چون این خبر بپسرش راشد رسید لشکر عظیم فراهم آورده بنهاوند آمد مقام رای

لبوق نهاد و سوی راه دیگر متوجه بغداد شد و چون راشد لشکر بحوالی اصفهان نزدیک رسید مردم آن دیار در مخالفت او اتفاق نموده دروازها بگشودند و راشد از دست ساقی اجل در اصفهان همان شربت که بدیرش بجرع کرده بود چشید و ازین قضیه پیروزه فرسوم شهر مذکور گشته و بعد از قتل راشد سلطان مسعود الحق بامعدیاد و ما و یار سریر خلافت نشانده زمام امور مراجعت نمود و چون در بغداد نزول فرمود شنید که طائفه از امرا با برسق که یکی از عظمای دولت بود هم سوگند شده سر مخالفت دارند و اکنون در فلان مرغزار خیمه و خرگاه زده بجانقی مشغول اند سلطان در یکم شب سوار شده بتعجیل یافته و بهنگام استوا که ایشان باستراحت و فارغبال سر بالین نهاده بودند آنجا رسیده و در خیمه ایشان فرود آمده امرا چون از آمدن پادشاه خبر یافتند بجد تمام شتافتند و سلطان مسعود از کمال عاطفت و رحمت رقم عفو و اغماض بر جرائم آن جماعت کشیده و همه بجان امان یافتند ممنون گشتند و سلطان سال دیگر ببغداد رفته کمال الدین محمد خازن را که بوفور شهامت و کیاست و کفایت و اطلاع بر دقائق امور دیوان منفرد و ممتاز بود بوزارت نصب فرمود و نیابت اشغالی که داشت رعایا را خوشنود و خزانه را معمور گردانید و چون در منصب بتمکن گشته دعوی انا ولاغیری کرده با امرا التفات نکرد و حرمت ایشان نگاه نداشت امرا ازین معنی بتنگ آمده بسمع قزاسنقر که بسمت تقدم موصوف بود رسانیدند که ما از اقبال و اخلاص این وزیر بجان و مملکت از بنای زمان کهیده ایم دل از خانمان برگرفته و سلطان اعتماد کلی بر وی دارد و یکباره فیصله و مهمات ما در دست او نهاده است اگر ما و او دیا بکار بجای رسد که مدارک پنهان و پیش ازین شیوه حلم مرعی نتوان داشت بیت اگر بردباری خرد گیدزه ولادر بیستی گمانی برده قزاسنقر این کلمات را بسمع رضا اصغا نموده منتظر فرصت شده و در خلال این احوال بسماع علیه سلطان رسانیدند که والی فارس بادگور و پنداره بطاع خوارزم داده طریق تردد عصیان سلوک میدارد و چون هر ممالک و دفع سرکشان از جمله لوازم سمت سلطان امر فرمود قتا انابک قراسنقر در رکاب برادر ش سلجوق شاه متوجه شیراز گردد و کاران دیار را از خار و خاشاک معاندان پیراسته نامشار الیه بر سریر سلطنت فارس متمکن گردد و معاودت نماید و بر موجب فرمان سلجوق شاه و قراسنقر از راه دوی همایون بیرون آمدند و قراسنقر در یک منزلی قرار گرفت پیغام داد که تا پادشاه سر رسد بسته محمد خازن را بمن نفرستد محال است که قدمی پیشتر نهم و می ترسم که اگر مسئول این بنده دل خفته بسماع عصیان تسلم کردم و در بین باب سعایه و الحاح قراسنقر بجای رسید که سلطان مسعود از روی اضطرار رسیت و زبان بختیار فرمود و قراسنقر بعد از نیل مطلوب بجانب فارس رفت و شیراز را متخلص گردد سلجوق شاه و از آنجا راحت کرده بلرستان بسلطان مسعود سلطان فائز شده بعد از اندک مالی در آذربایجان قران یافت و چون قراسنقر در گذشت اتابک یلدگز دا تابک جاولی معتبر مرجع شدند سلطان مسعود مخلفه برادر خود طغرل را بایلدگز داد و اتابکی و لیعهد متوفله شدند قزل ارسلان و محمد و زنام حکومت پادشاه بایجان و داران را در کف کفایت اتابک یلدگز داد و بعد از رحلت سلجوق شاه از دنیا ولایت فارس با اتابکی جاولی داد و ذکر تفصیل

عباس والی ری و بیان عصیان و تمردوی چون فراج شریف سلطان سنجر بنسبت عباس حاکم ری تغیر یافت به برادرزاده خویش مسعود پیغام داد که ادبا گیر و سلطان تاج الدین را بحضرت روی به ری نهاد و چون بحدود آن ولایت رسید عباس استقبال روان شده چیزهای لایق برده خدمات پسندیده بجای آورده و سلطان از راه خاطر عباس با مصلحت ندیده لابد بود از بعوالطف خسروانه اختصاص داده بازگشت و بنابر آنکه با خلیفه عهد ملاقات نمانده که کند متوجه بغداد گشت و عباس در نسبت آن حضرت بر عادت لئیمان کفران نعمت شعار خود ساخته سلیمان شاه برادر سلطان را لغزیدن تا کوس مخالفت فرو کوفت و با عبد الرحمن فرو نیاید که داعیه آن داشتند که محمد و ملک شاه پسران محمد بن محمود بن ملکشاه را که بهار دزاکان سلطان مسعود بودند با دشاه سازند متفق شدند بعد از عهد و سوگند بر اعلان کلمه عصیان مبادرت نمود و سلطنت را بر اندیشاه داد و قرار دادند تا ایشان در ولایت اصفهان می نشسته فرمانش نافذ باشد چون سلطان مسعود ازین جرأت و جسارت آگاهی یافت با حضار لشکرهای پراکنده حکم فرمود و سریعان به تبریز فرستاد که اتابک یلدگز نیز ساخته و آماده باشد و بنفس شریف خویش از بغداد بیرون آمده چون بحلوان رسید برفی عظیم بارید و سه روز بر تهاشد از یافت که طیور را مجال پریدن و آدمی را قوت راه گفتن نماند و بحکم الامور مرهونة باوقاتها سلطان آن بورش را در توقف داشته بهار السلام معاودت نمود و دران زمان که گرم سیر روان و دیار و فوارث از حرکات باز ایستاده بود ناگاه سلطان در بغداد دحل قامت انداخته و چون طلائع سپاه بسیج راست بشارت یمن الارض بعد و تبار ابر فراخت و سبک فر و صیت سیم برف در سمار زمین بگداخت بسیج سلطان از بغداد متوجه تبریز گشت و امیر طولی و جمعی کثیر از اشراف و اعالی ملازم رکاب جلالی بود و صاحبقران سلیمان شاه و عباس والی ری و عبد الرحمن و پورنبا به محمود و ملکشاه و در ناحیه اعلم از مضافات همدان بایل و خیم و طبل و علم استقبال آمدن سلطان میکشیدند تا هم بنجنی فرا گیرد و دشمنکام سلطان از کثرت مخالفان اندیشناک شده و رخوف و هراس پاس سپید انشنده و قرائن حسنه که دولت عبارت از آنست سلیمان شاه بسا و بست سلطان و شبیکر صباح آن عده و محاربه بود بی سبب ظاهر متوجه ری گشت عباس نیز بعد از رفتن او روی با آنصوب نهاده و لوار بچون عهد آن جهت گسیخته دید با محمد و ملکشاه بطرف اصفهان روان شد سلطان چون از تفرق اهل عدوان و طغیان آگاه شد از عقب برادر بجانب ری نهضت فرمود و میان حدود سید سلیمان شاه نزدیک رایت نصرت آیت نزدیک است و اعتماد بر کرم شهریاری کرده بار دوی همایون پیوست و ملازم رکاب فلک اشتباه شد اما نحوست طالع سلیمان شاه امرا را بران داشت که سلطان را گفتند که بیا و ما را مطلق العنان گذار تا فرج مصلحت دوری نماید و باد که با فساد مفسدان از جاده اطاعت و انقیاد منحرف گردد و این موثر افتاد و سلیمان شاه را مجرد دکه قرارگاه او بود موقوف و محبوس گردانیده همان ایام

بیکے از نقاد احص فرستاده آنرا بجزیره مذکور آمدند و آن غرقاب حسرت و گرداب حیرت بماندند و دران آوان که سلطان خاص خاص یک ماشه از حال او مسطور خواهد گشت بنظر لحظ عنایت ساخته بعضی بر فراشان بلطف و تفقد سلطانی هر یک بمقدار لایق صورت از دیاری نپذیرفت تا محسود و امراء ارکان دولت گشته و ایشان باجاولی که دوم سلطان بود شکایت کردند و در گرفتن خاص یک صدای او بدست آورند و سلطان ازین مکالمش آگاهی یافته بیماری و پیغام داد که من ترا بجهت دفع دشمن تربیت نموده امیر الامرا ساختم اکنون می شنوم که قصد دوست برگزیده من میکنی این صورت از دو خور نیست و کمال درایت تو لیس بیع و بلعیب می نماید جاولی جریده دو هزار دینار بخواجه یاقوت که ملازم قدیم درگاه بود فرستاد تا رضای سلطان بدست آورد و خواجه بمباشر دلپذیر تمسک جسته سلطان از جاولی خوشنود گشت و خاص یک را بپیش جاولی روان کرد تا گوئی باز و و شئه از جا بکسواری خود دلوی نماید و جاولی بداند که اینهمه تربیت لی جهتی بنسبت و جاولی چون اسپ تاختن و گوی خاص یک مشاهده کرد انگشت بدندان تفکر و تحیر گرفته گفت ترا و مثل تو از مادر زمانه سوار + سبک عنان و گران گز رد و آهنین اندام + شگرف قامت و شیر افگن و دقوی بازو + رفیع همت و کوتاه دست و دراز حسام + و دارای لفر زندی قبول کرده خلعت داد و منسوبات بسیار کن نزد سلطان فرستاد و این خاص یک پسری بود از خیل ترکمانان غزگه در ولایت آوزد بالجان اوطن داشتند بزدی غلامان پادشاه و رصدد سرای او وسیل از مرکب عالی دور افتاده خود جوان را دیدند که او اندام ماموس قوی دارد و پر سیدند که این اسپ سیفروشی گفت بیدبن تعلق میدارد بلی رخصت او چگونه بیع کنم الحاح بسیار نمودند خاص یک ابا نمود و غلامان دزدیده و دریکدیگر نگاه کردند که اسپ بتطلب بستانند و مقرری بدو دهند خاص یک بفراست دریافت خواست که متوجه منزل گردد و غلامان سر راه بروی گرفته بالضرورة بجانب دیگر تاخت و غلامان نیز از عقبش تاختن کردند و دریافتند که سلطان پیدا و خاص یک خود السلطان رسانید و ندانسته گفته که اسپ سالار طائفه از فیل تو میخواهند که این اسپ را از من بخرند بلی رخصت بدین بیع نتوانم کرد اعدد اعدد امیر الفرید درس یا پادشاه و امراء چون در قدر بالا و اسباب اعضاء و حرکات و سکنات خاص یک نگاه کردند گفتند که ما هذا البشر ان هذا الا ملک کریم نگاه از خاص راگفت ستانند اسپ را ازوی بمین سران و تشنه هر چند جستجوی کرد هیچکس نیافت و صورت خاص را بعرض پادشاه رسانیدند سلطان فرمود که این پسر دروغ نمی گوید می شاید که غلامان خاص براین جرأت اقدام نموده باشند آگاه فرمود که احتیاط تمام باید کرد که اسپ کدام یک عرقناک ست تا حقیقت حال ازوی معلوم کنیم و چون بقیقیش نمودند طائفه را ممالیک را دیدند که اسپان ایشان عرق خون الارحم عن جماعت ما پیش سلطان بردند و سلطان از ایشان استفسار نموده غلامان بعرض رسانیدند که این پسر راست میگوید چه ما میخواستیم که اسپ را بجهت خداوند بخریم و سلطان فرمان داد تا غلام خوردن فرود آمده باحضار پدر خاص یک فرمان داد و باو گفت اسپ را بفروشی گفت داعیه فروختن نداشتم اکنون که پادشاه عالم پناه خریداری کرد اسپ را با پسر و چندین متاع بپیشکش کرد هم فرمان دقت باز خاص یک ملازم شده بمراتب عالی مخصوص گشت و سلطان فرمود تا هفت هزار در مقابل اسپ به پدر خاص یک ملازم دادند و فکر بعضی حقضا یا که بعد از تفرق اعدا روی نمود چون سلطان مسعود از عقب سلیمان شاه به ری رفت عباس تخت بگرکیخت و بعد از وسائل که انگیخته سلطان بر سر منا آمد و بتشریف پای بوس شرف نفاذ نظر نظر عالیات دریافت و احسان گشت و عبد الرحمن نیز تهدید ساز نموده و پادشاه جرایم او را عفو و سلک خاص و نواب درگاه فلک اشتباه انتظام داد و در ظلال این احوال اتابک جاولی بحسب فرمان عازم آذربایجان شد و چون بزنجان رسید در وزیر که قمر در حوز اوبود قصد کرد و همان لحظه بتیر اندا ختن مشغول شده از قضای الهی رگ شست شیخه رشته حیات او بقطع انجامید و این خبر سوع پادشاه گشته منصب جاولی را بعبد الرحمن داد و او بیوسته باسلطان میگفت که پوزابه بنده شاه بیته ست وی را باندک جریمه از درگاه خود دور نتوان گردانید نوبتی قرصت یافته بعرض رسانید که اگر رخصت باشد بنده نهاوند پوزابه را بالملک محمد بحضرت آورد و سلطان دستوری داده عبد الرحمن باتفوب شتافت و سلطان ابجدار رفتن عبد الرحمن چند روز متوجه جریاوقان شد و مشار الیه ملک محمد و پوزابه را دران حدود بخدمت رسانید و پوزابه در روز ملاقات از روی تعلق و جرئی هشت بار بپیشانی بر زمین نهاد و عبد الرحمن چون از او گفت بعضی با معضی نیکو ننگی تواز امروز محسوب خواهد بود چند روز پوزابه و عبد الرحمن در بارگاه سلطان بطرب و خرم اشتغال نمودند و بعد ازان سلطان مسعود از راهی و ملک محمد و پوزابه از راه دیگر بهمدان رفتند و دران موضع پادشاه بر پوزابه التفات بر حال ملک محمد افگنده گه خواتون دختر خود را باو در سلک ازدواج کشید و رخصت فرمود که ایشان بجانب فارس روند و پوزابه موافقت داد نمایند و مقرر کرد که ملک محمد بعهد باشد و درین اثنا بنا بر مصلحت ملکی فرمان صادر شد که عبد الرحمن بداران، رود داد عاقبت اندیشی کرده از سلطان التماس نمود که خاص یک و بساء الدین قیصر طائفه دیگر از امرا که باوی صفائی ندا شتند درین یورش همراه باشند تا از غیبت و قصد ایشان در پیش پادشاه ایمن باشد و سلطان ملتمس او مبذول داشته خود بجنبش همایون بجانب بغداد توجه نمود و امرای مذکور بحسب فرمان در مضاجعت عبد الرحمن بداران رفتند و چون ازین خبت باطن و کمال نفاق او آگاه بودند میان او و آنجا سفر روان کردند درین اثنا خبر مسموع سلطان شده قتل آن منافق عظیم مراوح مزاج اشرف افتاد و چون عباس که لقاحکومت ری تعلق باو میداشت دانست که با هم سوگندو دوست جانی او از فضای آسمانی چه رسیده دستوم گشته با تقضیب خلیفه قرار داد که روز عید که سلطان بصحرا رود تیغ کین از نیام انتقام کشیده، اورا از زین بر دارد و بحسب اتفاق دران روز غرفات اطلس بخشین از آسمان سیزان شد که شاه و سپاه را مجال آن نشد که بعید گاه روند و سلطان مسعود بواسطه نزول آب رحمت از گرفتن تیغ اکتفا نمود عباس با دیگر

خاکسار رسانی یافت و بعد از یک هفته این سرخاش گفت سلطان عباس را عبرة للناس فرمود تا بکشند و بعد از حلق بیاویختند و بقیتای این را تا آنکه جوانی از متقدمان داشت دارد خلیفه با غلامی که جاسه دار سلطان بود شراب بخورد و در حالت مستی بر زبان او رفت که قد استولی الوسواس علی العباس من طریم العید غلام فیراستی که دلست گفت ای جوان تو از این حال (یعنی با خبر نیستی و من این قضیه تفصیل سید انجم چه یکی از خواص عباس این را با من در میان نهاده و اگر این حکایت که شمه از آن نشان دادی به تحقیق ترا معلوم ست بیان کن آن جوان از سرمستی بکیفیت قصهٔ عباس را تمام باز گفت و غلام از سگالش آن حق ناشناس فضلی بر خاست و رفت و سلطان مسعود و نهایت کار آن عاقبت نا محمود چون عبد الرحمن و عباس بخزای اعمال خویش گرفتار گشتند سنیان بسماع علیه سلطان مسعود رسانیدند که از ناصیه حال اتابک بوزابه نباید بسیاستی که بدو ستان او صدور یافته غبار تغیر و تکدری مشاهده میرود و سلطان تاج الدین دزیر را بفارس پیش بوزابه فرستاد پیغام داد که همانا شنیده باشی که با مراد خان تو که در زمرهٔ منافقان نامعدود بود چه رسید اکنون اگر سخنهای که یاران ملحی شنوی یا از دایرهٔ مطابعت بیرون ننهی و گرد مخالفت و عصیان نگردی دوازین پیغام بوزابه استشعر و بر پیشان خاطر گشته عصابهٔ غرور بر پیشانی نسبت و لشکر فارس را فراهم آورده بسمت اصفهان با عهد و ملکشاه روان شد چون براین خبر بر پیشگاه ضمیر انور سلطان تاخت ازنجا بوا تجمیل بسیار و گروه انبوه بیرون آمد تا همدان در جمع مکان قرار نگرفت و دران موضع توقف نمود تا اتابک بلد گرد خاص بک امیر خیر زاد و سائر امرا با لشکر ها که قبل ازین باحضار ایشان فرمان صادر شده بود با و پیوستند و درین اثنا سمع سلطان رسید که بوزابه از اصفهان بیرون آمده روی توجه بهمدان دارد لاجرم رایت فتح آیت را تحریک داده و در مرغزار قراتگین هر دو گروه بهم رسیدند و میان ایشان محاربه اشتعال یافته چنین که کشته شدند و معاقبت نسیم فتح و ظفر بر پرچم نصرت پیکر و رزیده غلام حبشی از ممالیک محسن جان دار و در معرکه اتابک بوزابه را پیاده یافته بشناخت و بوزابه با علام گفت که اگر اسپے بمن دهی تا ازین معلکه بیرون روم تا در مملکت فارس قریه یخچم که توانگر گردی حبشی بر خور سر نخال را بر خواجه خویش باز نمود و حسن جاندار بوزابه را بخواجه خود پیش سلطان سپرد و بعد از خطاب عتاب بنواز فرمان سلطان خاص بک او را بدو نیم زدو سلطان مسعود بعد ازین فتح مبین عزیمت بغداد نمود و چون باسد آباد رسید شحنهٔ سلطان مغز الدین سنجر دری نزول اجلال فرمود و خاص بک بنا بر استشعار یکه از سلطان سنجر بضمیر او استیلا یافته بود مسعود را بران میداشت که عزم بغداد نکند و به همدان مراجعت نماید و چون مردم میگفتند که آمدن سلطان سنجر بواسطه آنست که خاص بک با بگیر و چه ابرجزل و یسانیه داند که خاص بک مسعود بمخالفت او تحریص و ترغیب می نماید بعد از اقدام مشورت سلطان مسعود امرا و ارکان دولت را در اسد آباد جمع ساخته با معدودی چند بخدمت عم شتافته و نوازش مخصوص گشته سلطان از روی صدق مسعود را تمهید معذرت کرده گفت درین آوان بطرفی رفته بود و الحال عنقریب بر ادر بنده به بندگی میرسد و بزودی مسرعی فرستاده اورا طلبیده است و خاص بک بعد از چند روز با تخت و هدایای لاتحصی به بری رسیده و در میدان کوی بازی منظور نظر عاطفت سلطان سنجر گشته انچه همراه داشت پیشکش کرد و سلطان او را بگوی بازی امر فرمود و چون در چوگان بازی بر اسب سواری او نظر کردند بان گوهر فشان گفتند که خاص بک متحقق آن دارد که زیاده ازین ترتیب یابد و مسعود در پنج بخدمت سلطان سنجر بهمدان رسید و از عم تشریف و نوازش یافته امیر امرای خراسان گردانیدند و در ششم شهر رمضان مسعود بخدمت الفراق یافته بجانب بغداد رفت و سلطان سنجر بخراسان معاودت فرمود و سلطان مسعود در صفر سنه اربع و اربعین و خمسمائة از بغداد راجعت کرده بهمدان آمد و بعد ازان بمطالعه و مشاهده ممالک محروسه مشغول شده و چند روز حیات طبیعی را بعیش و خرمی گذرانیدند تا در غرهٔ رجب سنه اربع و اربعین و خمسمائة از دنیا رحلت کرد و در نقش شهر همدان مدفون گشت و مدت ملک او هیجده سال و کسری بود و چون پنج سال عمر داشت در از رکاب دولتی بال و فر اج سنه نبود و در میدان خود و بتمامت سپاه زمان جهان راجع بود و ذکر سلطنت ملک شاه ابن محمد ابن محمود ابن سلطان ملک شاه پادشاهی بود شجاع و دلیر و در میدان مبارزت افزون از پلنگ و شیر بکین خلق و منجاوت مشهور و بلطف طبع و پاکی طینت مذکور بر شرب خمر و مباشرت شرعی تمام داشت پیوسته مجلس بزم او پادشاهان بی نظیر آراسته بودی و به دلیران کشمیری پیوسته خاک جرم طرش چون گل و سنبل خوشبوی بود و مطرب چون لهو و لعبش مانند قمری و بلبل خوشگوئی در ربیع سنه سبع و اربعین و خمسمائة بعد از فوت عم بر سریر پادشاهی نشست و در شوال همین سال مخلوع و متنزل گشت و سبب عزل او آنکه با مندیمان شراب بخورد و امرا را بار نمیداد و بلهو و لعب مشغول بود و بشکار بیرون نمیشد که خاص بک اکه مدبر امور مملکت بود گرفته و خاص بک را این معنی را یافته با امرا در باب گرفتن او مشورت فرمود و چون همه ایشان آزرده خاطر بودند بدان رضا دادند و حسن جاندار با تفاق و استصواب خاص بک ملکشاه را نصب کرده بعد از سه روز که داد عیش و خرمی داده اسباط لهو و طرب در تاراج دیدند ملکشاه را گرفته در برجی از برج قلعه همدان محبوس گردانیده ندی الحال قاصدی بخوزستان فرستاده برادرش محمد را طلب کرده و ملک شاه دران مسکن و لگیر چند روز با مدارا غم و تشویش بسر برد و عاقبت محمد اطمینان را فرستاده ریسمانی بر میانش بسته بند از اندام آویزند بعد از پسی یاور فتار که غلامش ستعد و آماده داشته بود سوار شده و برای غیر معهود بجانب خوزستان رفت و خواهرش گوهر شب که بجمیت حال او همیشه دلشاد بود از اصفهان گاهی با محتاج می فرستاد و نوبتی جنس خویش عازم خوزستان شده ما خوذ نفائس متعه و نقود و جواهر می برد و با اسباب پادشاهی براه و مرتب ساخته و ملکشاه

ازین حال خبر یافته اتابک ایاز را از عقب فرستاد تا آن اموال را غارت کرده ملکشاه مدتی دران ولایت اقامت نموده چون از سکون ملول و تبرم گشت بهمراهی و طلب ملک تکش که
آغاز کرده بود بعد از وفات پدر با صفهان آمد و خواست که عروس مملکت را بی منازعت و مزاحمت اشیاء در کنار کشد که ناگاه بگوش او رسید که بیت دل برین عشوه گر پیران و هر مندیه
نوعروسیست کو در عقد بسی داماد است ۴ و در پانزدهم ربیع الاول سنه خمس و خمسین و خمسمائه در الموت فرمان یافت مدت سلطنت او سه ماه و چند روز بود و سی و دو سال زنده گانی
یافت ذکر سلطنت محمد ابن محمود ابن سلطان ملک شاه سلطان محمد پادشاهی کامل عقل و افر فضل ثاقب رای صاحب تدبیر بود و قوی رایع و همتی نافذ داشت
رعایت احکام شرعی و سنین پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم بواجبی کردی و تو قیر و تعظیم علما و صلحا کما ینبغی بجای آوردی بعد از خلع و اخذ ملکشاه خاص بک جمال الدین ابن قیماز را بخوزستان
فرستاد تا او را بسوهان رساند و ابن قیماز در راه با سلطان محمد گفت که اگر در دفع خاص بک پادشاه اهمال جایز دارد و تغافل ورزد و با او همان معامله پیش برد که با برادر پیش آورد و
خاص بک با خلیفه عهد کرده که اسم سلطانی سلجوق زائل کند از خطبه و سکه محو گرداند و خود با لقب اتابکی عراق گردد و سلطان این سخن را بگوش هوش نشنود و سبب قبول راه داد و چون
کف عنایت و حمایت حضرت بولایت همدان سپهر ای دولت روی تو به تهیه سلطنت نهاد و در اسم خدمت و عبودیت بجای آورده بلوازم زمین بوس قیام نمود و در روز
اول منابع و خاص بک و تمامت مسعودیان بر تواز قرا تگین طوعی عظیم کرده در بارگاه سلطان شراب خورده و در روز دیگر سلطان بگوشک مرغزار همدان رفت و امرای مسعودی را
باز داد و الیشان دران روز پیشکشها کرده تنسوقات گذرانیده بتخصیص خاص بک که غرایب تحفه و اسلحه گوناگون و الوان متنوع و خیول گران بها بنظر سلطان گذرانیده و چون اهل مجلس
متفرق شدند و بغیر خاص سلطان کسی نماند خاص بک بقدم ادب بایستاد و آغاز سخن کرد که قواعد شهریاری چنین ست و آئین جهانداری چنین و چنین و دین و اتباع دین قیام عزائم اهل عزم
گریبانش بگرفت و گفت برخیز که اینجای سر و علانیه بصیحت نیست و منادم و محمد ابن یونس اورا از تنگی جا ندارد اگر آنکه مخصوصان وی بود دگر گفته بگوشه بردندی و سر آن دو بیگانه را از تن جدا کردندی
انصاد او الیای خاص بک برادر گوشک در جوش و خروش آمدند سلطان فرمود که سپاهی گشتگان را از بام خسته زدند و اهل غوغا چون حال مشاهده نمودند متفرق و پراگنده
شدند مرد و بعد ازان خاص و مهتران بادشاه بضبط خزانه خاص بک پرداختند و از جمله خبر اینکه در اصفهان هفتاد سیر و نه هزار اطلس سرخ غیر معمول بود باقی را بران قیاس باید کرد و اگاه
سر ابا پیش اتابک شمس الدین یلدگز و نصرت الدین خاص بک تسلقتو صاحب اند فرستاد حضور انگلین سخن موافق مزاج الیشان نیافتی و آن دو سردار لشکر ازین حادثه مستشعر
رایت مخالفت و عناد بر افراخته الیغی بطلب سلیمان شاه عم سلطان محمد بگنجان فرستادند و سلیمان شاه با امرا بسته بیلاق اجتماعی متوجه همدان شد سلطان محمد نزانه خاص بک را
بر لشکر تقسیم نمود و هر کدرا بسند بگرفت و چون خصم نزدیک رسید و نزدیک بستی گشته مردان کاری روی بفرار نهادند سلطان محمد با خاص بک از همدان عنان عزیمت بجانب اصفهان منعطف ساخته
و بعد از سه روز سلیمان شاه با سپاه و انبوه و لشکر گران شکوه تجگاه مرغزار همدان مخیم اجلال گردانید و درین اثنا جمعی از متابعان سلطان محمد که اهل و عیال در همدان داشتند از دی
رو گردان شده سلیمان شاه پیوستند و موضع و شریف دل بر سلطنت او نهاد و امرا دران هفته امری ظهور آنکه چه کس و خیال نداشت که فرق سپاه سلیمان شاه و وصول
سلطان محمد تجگاه و درین اثنا که سلیمان شاه بر سند حکومت نشست خوارزم شاه نامی امیر جاجب را بود و فخر الدین کاشی وزیر امرا خواستند که جواب مظفر الدین ایلپ تونقا
دهند و زمام وزارت در کف کفایت شمس الدین ابو نجیب نهند و خوارزم شاه ازین سگالش آگاه شد سلیمان را بر هم زند و جاره خزآن ندید که با خواهر خود که در حبالهٔ اتکاح
سلیمان شاه بود گفت که امرا دل با تو در گرو کرده اند مخواهند که قرا گرفته بطلب سلطان فرستند و وعده گاه خروج الیشان شب ست و آن ناقص عقل این خبر را بسبیل خرم بسلیمان شاه
رسانیده پادشاه ساده از امر امتوهم شده در همان شب با معدودی چند از همدان نهاد و امرا از این حال بحیرت افتاده روز دیگر لشکر گاه برقرار بود و چون آوازه شائع
شد که پادشاه پیدا نیست لشکریان دست بغارت و تاراج برآهختند و از خزانه و اصطبل سلیمان شاه نشان نماندند و چون صورت واقعه مسموع سلطان محمد گشت با دو سه هزار سوار
امرا کیدی سگالیده اند تا او را بدست آورند و بعد از آنکه خبر متواتر شده سلطان محمد عازم همدان گشت و بار دیگر میمنه جانبان تکیه زده بضبط مملکت پرداخت و سلیمان شاه از مانند ران
بجانب خراسان روان شد و تا بلباس کسی را بهیچ مکان توقف ننمود و از انجا با سواری با قصد مراجعت نموده منازل و مراحل طی کرده باصفهان رفت و رسول پیش رسید جامه و اکسنه
اصفهان فرستاد تا شهر بسیار و رشید قبول نکرده و چون مصری دیگری ندیده ثبات روی بدار السلام بغداد نهاد و خلیفه پر توالتفات بر حال وی انداخته اسباب داد و اساس سلطنت بدو داد
و چون احوال سلیمان شاه مسلم گشت متوجه تبریز شد و انابک ایلدگز و بعضی امرا که در ان حدود بودند طوعا و کرها در مقام مطاعت آمدند و ملک شاه برادر سلطان محمد از شنقر
پیروز کوهی تبریز او پیوستند سلطان محمد چون از جهت مخالفان خبر یافت با لشکر گران بطرف آذربایجان متوجه شود و میان هر دو فریق حربی صعب اتفاد و نهیم فتح بر چهره سلطنت
سلطان وزیده و سلطان شاه از معرکه روی گردان شده بموصل رفت و بنا بر آنکه طائفهٔ از امرای سلطان را بر جنگ خلیفه تحریص می نمود عهد بست دار السلام روان شد
و چون تبکریت رسید ارسلان بن ارغل بن محمد بن ملک شاه که در انجا محبوس بود از قید بیرون آورد و در ان حدود یک ماه توقف نمود و چه موفق گردد باز دار خاص سلطان

بطلب زین الدین علی باگروهی بنوبه بسلطان پیوست بر بغداد آمدند سلطان وزین الدین علی دلیشی ایمقران در جانب غربی شهر فرود آمدند و پسران قیماز و اتابک ایلدگز موفق گردیده و طرف شرقی را منزل ساختند و بنا بر آنکه اعیان بغداد و امرای خلیفه سلطان را عشوه داده خبر میرسانند که بی تکلف جنگ شهر تسلیم خواهیم نمود و نیز میان پسران قیماز موفق کرده بازو نظاری پدید آمده بود در امر محاربه و مصادمه تاخیر واقع می شد و سلطان بنای بساط عیش گسترده بناهی و لوش، رودنگار سیگذرانیدند و در ظلال این احوال میان بسیج سلطان رسانیدند که ملک شاه بادوش و اتابک بجامه و همان مشغول بودند واین خبر افتاده و بلشکریان خرج فرج روی بگریز آورده و متوجه همدان شدند چون سلطان دانست که ضبط سپاه ممکن نیست با امرا فرمود که با تیز فرد اتاب عبور خواهیم کرد که دفع ملک شاه و ایلدگز را بهر سبب از تسخیر بغداد و بعضی بقصور آنکه فردا از دحام خواهد شد و همان روز آهنگ عبور کرده اضطراب عظیم در لشکر افتاد و جمعیت و نشاط روز بتیز بدید آمده هر کس بطرفی رهی نهاده رجال بغداد که از جنبر بغداد دیرون بودند دست بغارت و تاراج اردوی اعلی برآورده و سلطان با طائفهٔ اخاص در سرای سعد الدوله رفتند و زین الدین علی کوچک و همی و خوف از لوح خاطر حک کرده شمشیر انتقام از نیام کشیده چندان مصادرت نمودند که خزانه سلطان را از سر نخ غضب ربوده و او با باش بغداد و نگاه داشته بسلامت از آب بگذرانیده و هر چیزی را که از ثقل ثقل آن متعسر بود دشل خیمه و خرگاه بشمشیر و سلطان از سرای سعد الدوله بیرون آمده متوجه همدان شد و چون به پنج منزلی دار الملک رسید مخالفان مانند بروف تحی متفرق شده ایلدگز به تبریز رفت و ملک شاه راه خوزستان پیش گرفت و سلطان بعد ازین وقایع ترک جنگ لشکر کشی کرده تابستان در ییلاق همدان بسری برد و زمستان بقشلاق ساوه میرفت و چون مدت هفت سال از سلطنت او بگذشت بیمار شد و هر چند طبیبان سعی نمودند صحت روی ننمود و مدتی بر بستر ناتوانی افتاده عاقبت داعی حق را لبیک اجابت گفت زمان حیات او سی و دو سال بود ذکر سلطنت سلیمان شاه ابن ملک شاه سلیمان شاه پادشاهی خوشخوی خوبروی بذله گوی طرب جوی بود اما ثبات و وفا ری چندان نداشت و چون سلطان محمد از عالم رحلت نمود امرای عظام متفق گردیدند و اصر الدین قتلغ مقرر الدین قیماز و اتابک ایاز با هم قرار دادند تا بسلیمان شاه اولکی از آل سلجوق را که استحقاق سروری داشته باشد بر سریر مملکت بنشانند و این غرض را زود تر بفصل آورده ایتاخ را همدان خواندند و بعد از تقدیم مشورت قرعهٔ اختیار بر سلیمان شاه افتاد و مسرعی بموصل فرستاده او را طلب داشتند او در ربیع الاول سنه خمس و خمسین و خمسمائة بدار الملک همدان رسیده بچند سلطنت بنشست و سلیمان شاه بنا بر استمالت ایلدگز ارسلان راکه پیش او بسری برد بمنیدت گردانیده و در خطبه نام ملک ارسلان را ولایت نام خویش ساخته و اینانج بجانب ری معاودت نمود و سلیمان شاه اکثر اوقات را بلهو و لعب روزگار سیگذرانید و در صباح جمعه راح از کف نمی نهاد و عز الدین قیماز و ناصر الدین قتلغ مقرر معاشرت یار و خلوت محرم اسرار او بودند و بنا بر حسدی که از موفق گردیدن و خاطر داشتند سلطان را بر اباطل اعدام او ترغیب و تحریص می نمودند و بین غرم سلطان را نخانه و همان بردند که رفتند خود را محافظت نمود و فرصت فوت شد و اعتماد ش بر سلطان نماند با اول درگرفت گرد و بانگ بپیغام داد که ملک ارسلان را تخت باید نشانند که مصلحت دولت و مدت است و دران باب مبالغه و الحاح بسیار نمود سلیمان شاه خود از مداومت عیش و طرب تنها بر ملک و قمع اعدا و تقویت اولیا نمی پرداخت و کار بجائی رسید که امرا و ارکان دولت و خاص و عوام جمعیت بجملگی از وی ملول شدند و دل از متابعت وی برداشتند و او نیز محکم القلوب تمشای هر یک از ایشان بدگمان گشت و با اینهمه بتبان زبان خاطر همگنان را نجا رشیده و ندانست که بیت بیکان زدرون برون شود ولی بشکل + بیرون نشود حدیث ناخوب زدل + و در اثبات امر خلع سلیمان شاه و بیعت ملک ارسلان با گرد بازدا اتفاق نمود و سلیمان شاه از گفته و کردهٔ پشیمان با مرا پیغام داد که اگر شما را از من در خاطر ملالت و تنفری پیدا شده رخصت دهید تا مالیکه از موصل آورده ام برگیرم و بروم بیعت بهر کرا که روم پادشاه تخت خود م بالعقل و علم لو انگذ بصبر و حلم شجاع + اکثر امرا گفتند که این ملتمس و دوریست که چه بیکبار در کسر حرمت سلطنت نتوان کوشید و جمعی از وظائف او متعهم بودند جواب دادند که این امر کلی بی مشورت اینانج که از زمرهٔ امرا بکفایت و کارزانی و کیاست و دوراندیشی متفرد و ممتاز است نتوان کرد ناگاه بانفاق قاصدی پیش اینانج فرستاده در باب ازدواج نمودن و خزانه اینانج در جواب ایشان گفت که اگر شما از سلیمان شاه گرهی در خاطر دارید از شما خصومتی در دل ست باید که با طلاق او رضا ندهید چه می شاید که بجز احسان رود و از اینجا لشکری فراهم آورده روی بعراق نهند و طوفان بلا بالاگرفته ضرر آن بهگنان رسد مصلحت آنست که او را موقوف دارید تا آمدن ملک سلطان و امرا بر صواب دید اینانج جمعی را تعیین کردند که محافظت کوشک سلیمان شاه نمایند و چون ملک سلطان و اتابک ایلدگز بهمدان رسیدند سلطان شاه را در قصری محبوس ساخته موکلان بر وی گماشتند و چون بعد از یک ماه عازم اصفهان شدند او را و اتفاقیان همدان حبس کردند و او در روز پنجم ربیع الاول سنه ستة و خمسین و خمسمائة دران قلعه فرمان یافت مدت زندگانی او چهل و پنج سال بود و در دایتی پیش از هشت ماه سلطنت نکرد و گستر ازین نیز گفتنی نماند ذکر سلطنت الب ارسلان ابن طغرل ابن محمد ابن ملک شاه این الب ارسلان پادشاهی بود حلیم و صبور آثار سخاوت و کرم بر صفحات حال او لائح و انوار حیا بر جناب روزگار او ظاهر و پرتو شرم گرفتی و زود عفو فرمودی منشیان درگاه عالی او بندگان عاصی را مشهور بعفو نامها سلف داوندی مخرمان نیام محرمان

شاهی بشمال اغراض عفونا عنکم انشاء کردی از غایت علو ست بهر تواقعات بود دخل و خرج هر ملک محرر سته نیفگندی و بکثرت و قلت آن خاطر گران نبودی در حسن لباس و نفاست اوانی مبالغه و الحاح نمودی و در تکلف مأکولات و مشروبات اهتمام فرمودی هرگز در مجلس بزم و خوش بزیر بان کس رفتی و سخنان ناشایست از ترجمهٔ صفات و چون مادرش و حیلهٔ او نگاه آتابک ایلدگز در واقعات و اخبار یکجان بدار الملک همدان فرستاد و دولت سلطان و سیاست تیغ و اصابت رای آتابک اعظم زینت و رونقی دیگر پذیرفت و امور مملکت انتظام گرفت و در رعایت سلطنت ملک سلطان و آتابک ایلدگز از همدان باصفهان رفتند و عزالدین قیماز که والی آنولایت بود از پادشاه روی گردان شده با امیر حسام الدین اینانج که در الموت یا طریق عصیان می سپرد در مخالفت موافقت نمود و آن هر دو امیر ملک محمد سلجوقی را از فارس طلب داشتند تا در قتل رایت و عون عنایت او به مخالفان ظفر یابند و چون این خبر بمسمع سلطان رسید آتابک ایلدگز را در اصفهان گذاشته باشرف الدین موثق گردانید و لشکر با همدان آمد و ملک محمد با امرا و اطاعی پیوسته متوجه همدان شدند و سلطان ارسلان نیز آماده حرب و قتال شده روی بایشان نهاد و تقارب فئتین و تلاقی فریقین دست داد و جنگی عظیم اتفاق افتاده و بعد از کشش و کوشش بسیار بحکم من یصبر فلا غالب لهٔ ملک ارسلان به معاندان ظفر یافته ملک محمد بخوزستان رفت و عزالدین و اینانج بجانب ری گریختند و اینانج از انجا باز ندران شتافت و در خلال این احوال ملک نجاد پادشاه ان مشرک کافری بدو شوکت بود غنیمت ایلدگز را فوزی عظیم و السنهٔ الخاصه خون و مال سلمانان و در کرت آمده و ملک ارسلان که بتوفیقات ربانی و ذخائر دات سجانی در حضانت امر جهانداری و نوازم شهریاری از خرسوان آفاق مفرد و ستاز بود لشکرهای بیکانه جمع آورده جثه محافظت بهیئت اسلام روی بدیار کفر نهاد و چون ارباب طغیان و عصیان بهم رسیده چنان گوش واقع شده که تشنیر آهن دل از بسیاری آن خون گریست و زبان سنان مانند سر زبان سرخ گشت و عاقبت ملک نجاد با دادهٔ شاه بی انباز بیت یکبست باز نهاد و از نصیب خویش بود چنانکه بلد بهای نزیم باد خزان و غنیمت بسیار بدست مجاهدان آمده سالاً غالباً بازگشتند و کرم احبت سلطان ارسلان و تخریب قلاع اسمعیلیان و آن وقت که ملک ارسلان جثه استیصال و دفع اعداء دین کرا جتهاد در میان بست سکان الموت غرصت فتنیت شمرده در چهار فرسخی قزوین از استحکام اتفاع که حقیقت و جه بود و در دین بیست استثناء بدرگاه پادشاه عالم پناه سر بندگی و ملک سلطان از جهاد اعضروری همت عالی تهمت مجاهد اکبر نهاد و در مدتی اندک سه قلعه را مسخر ساخته تخریب سور و باره با فرمان داد و در آن قواضی ظلمه بود هم از اسمعیلیه که بمحکمه سماع نمایند بود و سعود سلجوقی در ایام دولت خویش با تمام فیل و حشم سه ماه متوالی آن قلعهٔ عالی تر و بمجاهده مشغول گشتند و در دفع آن صفه فره حد و بسیار نمود و ندو چون نزدیک به آن شد که جمال مطلوب از نقاب حجابی می نماید شیوهٔ مخالفت که از مقتضیات ذمیمه و اوصاف ناپسندیده ست سیمای آن ارباب دولت ملاشه زد و قلعه بخاستند آنهمه رنجها ضایع شد و مضمون سخن کما کانا و العاد زیاده و صعف حال ایشان آمد غرض از تثبیت این مقدمه آنکه ملک ارسلان بعد از فتح قلاع مذکور همگی همت بر تسخیر این قلعه مقصور گردانید بعد از چند روز پسر کی ظفر در آئینه مراد جلوه گر آمده طائفه از معتمدان را بحضرت فرستاد و آن قلعه را بقلعه ارسلان کشاے مسموم گردانیده بادشاه اسلام بعد ازین فتوحات مظفر و کامران باصفهان رفت امداد مقهور و اولیاء مسرور و امرا بر مسند محکوم و مامور الی ینابیع که دماغ عصیان بر جبین نهاده بناه بالموک کدندران سبزه عاقبت الامر او نیز از کردار خویش نادم و پشیمان گشته در صلح سیکوفت مصمم این مقام الکه حاکم مازندران بالتماس رسول چرب زبان بندمت سلطان فرستاد و شفاعت کرد تا عنایتی که از مزاجات و مبارت مشار الیه بتحریر انوار نشسته بزلال عفو و اغماض محرور داند و اتفاق و میلاد بر سم معتاد بروی مسلم و مقرر دارد و سلطان اجابت فرموده بموا عید و مواثیق بسیار الیحی را مقضی المرام باز گردانید و بعد از مدت احبت رسول چون اینانج بشنید که شرف الدین سولن گرد باز و مسنده امارت خالی گذاشته ست بطمع خام زیادتی اتقلاع و تضاعف رسوم از پادشاه اسلام التماس نمود و ملک سلطان در جواب فرمود که اگر اینانج همت آید بنائی که ما در سیم قناعت باید کرد و این نوبت رسول بنا بر قلت التفات شهریار عادل ناخوشدل باز گشت و اینانج چون از سلطان محروم شد بخدمت سلطان تکش خوارزم شاه رفت و خوارزم شاه بنا بر التماس اینانج لشکری مصحوب او گردانید و با آن سپاه روی ابران نهاد و چون بحدود ری رسید بوسن استخلاص قلعه طبرک بر ضمیر آن بدبرک مستحکم یافت و چند روز بحاصرهٔ آن قلعه مشغول شده کاری از پیش نرفت و ناچار انگشت خرد ارزم مستعجل بدندان زد و حصار بای مثل مطلوب بر خاسته بعزیمت حرب ملک ارسلان متوجه جانب نجاد ان شدند و درین اثنا شنیدند که اتابک شمس الدین ایلدگز سلطان پیوسته اند تخریم محارث قلعه پیشه اند و چون دانسته که مردم کار ایشان نیست از بهر باز گشته خوارزمیان را فرمود تا دست با موال و اهل و عیال رعایای قزوین دراز کرده در خرابی تعصیر فرمودند و اینانج بحرمان رفته سلطان آن زمستان در حوالی ری متفاقی فرمود و در زمان آوان عمر ابن علی باز گو توال قلعه طبرک بجهة مناجات حصار و کثرت ذخیره و بسیار بندر امید مانع راه داده و در احکام و اشتغال اتابک شمس الدین ایلدگز تفاقل و تساهل ورزید و چون سلطان دانست که اگر در گوشمال عمر اهمال رود در رهم مهلت اختلال پدید آید لاجرم امور العشوه و فریبه پایهٔ سریر سلطنت مسیر طلاق داشت و چون خدمتش بار دوی اعلی که در ساوه بود رسید بدرمان روز مفقید و محبوس گشت و چون ولایت ری از سرداری صاحب قوت خالی ماند و خبر بعمر ابن علی رسید اینانج را بسپاهگری از ولایت طبرستان در هم کشیده روی بری آورده و ملک ارسلان جمعی از امرا طاعیان را بدفع او نامزد فرمود و ایشان بر جناب فرود

عمل نموده روان شدند و میان آن جماعت و اینانج در حدود ری اتفاق ملاقات افتاده جنگ واقع شد نخست با ینانج شکست یافته عاقبت لشکر سلطان منهزم گشتند و اینانج بر بعضی از ولایت عراق دست یافته خرابی بسیار کرد و چون صورت واقعه مسموع اتابک ایلدگز گشت با لشکر جرار از آذربایجان بیرون آمده جنه و قم و کشر اینانج بجهت ری روان شدند و دران زمان ملک سلطان حوالی خرقان را بخیم اقبال و دولت ساخته بود و چون خبر وصول اتابک نزدیک رسید و اینانج دانست که تاب مقاومت آن سپاه ندارد لاجرم شماره لاجرم شعار و بیان کرده دامان خویشتن و قرار بران داد که با اتابک پیوسته بعد ازان با اتفاق نزد سلطان رود و بحیله اتفاق درشی کند صباح آن موعد ملاقات اینانج با تابک ایلدگز بعمل آمد و نشیده او معلوم نشد اما خاص و که دران امر حمل بخست بود و ندروی با طراف نهاد و سلطان بری آمد سلطنت او مرتبه بعد اخری رونق پذیرفت بیت امام بکام و اقران فرا نبرد + و افلاک نهاد و خط طاعت سرد + و در شهور سنه تسع و خمسین و خمسمائه این فتح شرائع شد که ملک نخجوان بار دیگر قصد دیار اسلام دارد و سلطان اتابک امرا در نخجوان مجتمع گشتند تا ۱۱۶۱ نجا متوجه آنجا شده و دران موضع مزاج شریف خسرو غازی از جاده اعتدال منحرف گشته او را بکشتند ان بردند امرا و ارکان دولت در مرافقت یکدیگر ایلدگز تصویب مقصد نشانده ملک انجا زچون طاقت مقاومت لشکر اسلام ندانست پناه بکوه برد و سپاه سلطان آنش در انجا زده و مراجعت نموده بار دوی سلطان طغرل گشتند و سلطان انام اتابک امراء و لشکریان را نوازش و انعام فرمود و راویان اخبار اخبار نموده اند که سلطان را مادری بود دختر نکاح ایلدگز تابله ایام حامل او و صدمه عفت عفت و دیانت و دینداری و رعیت پروری و صیانت عرض و متانت رای مولودی پسر وزده بود و نظم کواکب اندیشه هوای کوشش آمد شده نداشت + تا تیانیس مسیحی و اضع الاسا نگرد + سر فرا گوش کیزه آنش نیابت آورید + لولو کافر روش تا نام خود لالا نگرد + و آن بانوی جهان چنان لطف و احسان در بارهٔ علماء عصر و افاضل و هر قبیله یم میرسانید که زبان خامه از تقریر آن بعجز و قصور معترف است و از قضای الهی دران اوان که سلطان بیمار شد بلکه بجوار رحمت یزدان پیوست و از استماع این واقعه هائله خاطر فرو مانده ایران خسته و پشت استظهارش شکسته شد و بعد از یک ماه و خبر وفات ایلدگز بسید برانرش جسد او را بهمدان آورده در مدرسه که مستوفیات مشار الیه بود دفن کردند و پسرش نصرة الدین محمد بجای او بنشست و بیخ دولت و ملک ارسلان از دو اقوه بالا تابک تضعضع گشت و مرض او روی در نزائد تا وفات در منصف جمادی الآخر سنه احدی و سبعین و خمسمائه بجوار ملک غفور پیوست مدت بانزده سال و کسری سلطنت کرد و چهل و سه سال عمر داشت ذکر سلطنت طغرل ابن ارسلان ابن طغرل ابن سلطان ملکشاه بعد از پدر بپادشاهی لوی تعلق یافت و از دو الخلافه سلطان رکن الدین طغرل شیم امیر المومنین لقب یافت زنده بود و دودمان آل سلجوق بود صورت خوب و شمائل مرغوب و افعال رضیه و طبعی وقاد و ذهنی نقاد یافت از جمله اشعار بدست رباعی در مرثیه جنان و وصال جان افروزی + و امروز چنین فراق عالم سوزی + افسوس که بر دفتر عمر ایام + آنرا روزی نویسد اینرا روزی + با تفاق مورخان سلطان طغرل شهریاری بود دشمن دوست و دولت مستولی شده و در ریاض اقبال نشو و نما یافته پیش ازین عیبی ندانست که بر ساقه دولت افتاده بود و در رعایت سلطنت و ملک انجا قصد آزار بایجان کرد و عنش محمد ابن طغرل آهنگ عراق و اکثر امرا سلجوق با او اتفاق داشتند برادران مادری پدر سلطان طغرل جهان پهلوان و اتابک محمد فرزند ارسلان بابنو اتابک ایلدگز در یک ماه و دو تا ختن کرده هر دو را شکست داده بقلعه رفتند و اتابک محمد در حیات بود مملکت سلطان طغرل در طراوت و نضارت از زیاض خلد نشان سیدا در زمان دولت او سبکسیاره در اول تغیران که ادبر موج هوا نسبت در یکدیگر قران کردند بخجوان گفتند که در این سال بادی پیدا شود که عمارت را خراب کند بلکه جبال را سنگ البنیان را از زمین برگیرد و الحق در این باب از ستارگان باب نجوم مبالغه بیشتر داشت مردم از بیم جان در زیر زمین نخجوان ساختند و سر و ابیا پرداختند و بالاتفاق دران ایام که اوقات حکم ایشان بود چنان باد وزید که خلق رفع محصول نمایند یکی از شراد فاید نظم گفت الوزی که از سبب باد ای تعب + ویران شود عمارت و کسار سر بسر ی + در روم حکم او نوزید است هیچ باد + یا مرسل الریاح تو دانی و الوزی + و چند در این واقعه کذب ارباب نجوم بر خلائق روشن گشت اما باتفاق جمهور ارباب تواریخ در همین سال چنگیز خان در بلاد توران بسمت سوروقم وقبیله خویش موسوم شد و چون بر رتبه سلطنت رسید روی بولایت سلطان محمد خوارزم شاه نهاد و چندان بادلی نیازی در حرکت آمد که در مملکت سلطان مذکور تخصیص در خراسان ساکن و مادی و نافع ماندی نماند چنانچه شرح و تبیین آن در دفتر خامس از مساعدت وقت مامول است و بالجمله سلطان طغرل بسیار به وحشت و جنگ و دامن دولت زود و لی نقب طلاق کسر ملک در آغوش کرد و در رعایت رعیت و دفع رسوم اهل عدوان و احسان در بارهٔ عالمیان مشار الیه گشت و زمام حل و عقد امور ملک و ملت و قبضهٔ اقتدار اتابک محمد بن اتابک ایلدگز نهاد و او در ضبط و ربط ممالک محروسه بهر تبه سعی نمود که مزیدی بمان مفهوم نبود و چون او فوت شد فرزند ارسلان برادر ش متکفل مهام مهمور گشت گویند که سلطان طغرل در خان شیخ الاسلام ظهیر الدین بلخی اعتقادی عظیم داشت چنانچه در بعضی از لیالی نزد یه آن قدوهٔ اکابر و اعالی رفتی و در مصالح ملک و ملت بای مشورت فرمودی و امرا و دولت ازین صورت رنجیده با سلطان نفاق آغاز نهاده و باهم عهد بستند و در کسر تبیان قصر رفعت او بکوشیدند و سلطان ازاین جنبه نسبت با امرا بی عنایت گشت و ایشان چاره جز آن ندیدند که قتل اینانج بن اتابک ایلدگز کرار کنند لکن رکین سلطنت و والی ولایت ری بود با نحو شوکتی سازند لاجرم چون با بستماع این مقدمه مضمون حال بایلدگز

بادشاه اکثر اوقات در بناء ظاهر تجلی می باخدا و امشیر و ظاهر خویش ساخته باامرا التفات نمی فرماید و ظاهر نیز در عزو سعایت ارکان دولت نکته فروگذار نمود اکنون سمت آنکه جناب امارت مآبی نخست فرماید تا پادشاه را گرفته محبوس گردانیم و دیگری را که اهلیت این کار داشته باشد بر تخت نشانیم چون سید فخر الدین علاء الدوله با مادرین امر اتفاق دارد و گفتگو بان بیان عصای مجوف تعبیه کرده بدست قاصدی بریدی فرستاده واز غایت خبث باطن رفته واو باش راشبها در کمین گاهها می نشانده تا بوقت فرصت در میان سلطان رسالها ک سازند و چون تدبیر موافق تقدیر نبود و سلطان از نکبده امر اآگاه گشته باحتیاط تردد می فرمود و قاصد بدست سدی روان شده پسر سراج الدین قتلق خبر راه او را پیش آمده و بشیاد دستکشاف احوال کرده واز انجا که شیوه سیدیانست باشد قاصد در جواب اهمال مبرزید و پسر تاج الدین از غلبت التفات او در غضب فخره خواست که بازگردان تادب فرماید قاصد رفته محافظت نفس عصای خود در مقابل صدمه نگرذ داشت واگر بر عصای خورده بشکست و مکتوبات از میان بیرون افتاد و پسر سراج الدین نامها را خوانده و در سر تقبیل نموده واقعه را سوء عرض سلطان گردانید و گرچون امرا بملازمت آمدند سلطان بیرون نیامد اسید علاء الدوله را گفت بآن جسارت متهم بود و با انجماعت همراه بود در طلب شست و کیفیت حال بما او تقریر کرد و انجناب را بنا بر اتفاقی با خانه نبرد خلعت عفو پوشانید و سائر عساکه را در قلعه مهران باز داشت و بعد از چند روز ارباب جرائم التجا بجناب ارشاد مآب شیخ ظهیر الدین بلخی کرده او را شفیع ساختند تا سلطان را بسر رضا آورد و قبول فرمود ند که اگر سلطان از انجماعت خوشنود گردد ایشان انچه وارند بغرامت دهند و دیگر سیاورین امثال این حرکات نکند و شیخ الاسلام از روی موعظه و نصیحت با سلطان گفت که اگر ضلایع بر عصیان و طغیان اقدام نمایند پادشاهان در زمرهٔ الکاظمین الغیظ و العافین عن الناس کجا انتظام یابند و شیخ از ین سخن با سلطان گفت که سلطان در مقام عنایت و عاطفت آمد خواست که بهم دران چند روز محبوسان را طلاق دهد لیکن چون اراده حق بآن تعلق نه شده بود سلطان در این اثنا بجهته ملاحظه عمارت قلعه بانجا تشریف فرمود و قتلق طلشب در کرد رسلک ارباب ماتم انجا ملاقات کنان و در دو سه سلطان گفت که مرا شمار اندیشهٔ آن بود مم که دمار از نهاد تو برآرم و ترا بدیدرت لحق گردانم چون دولت تو بیدار او دو بخت من در خواب غفلت دست نداد و سلطان فرمود که باید دم ترا از دل بندگی بر تو بهٔ خداوندی رسانید چه گفته و اشی قتلق گفت با شاره اتابک محمد سید علاء الدوله ده هزار دینار سین دار تا بدیدرت را در حمام شربت مسموم دادیم و حمام روحش را آزاد کالبد بصحرای حیرت فرستادم سلطان ازین حکایت غضبناک گشته بقتل محبوسان فرمان داد و مضمون کلمات البلاء موکل بالنطق بوضوح پیوست و سید علاء الدین هر چند در جریمه اول معاف آمده بود امادرین نوبت از آسیب دوران رهائی نیافت تفصیل این اجمال آنکه در آن چند روز سلطان طغرل غریمت یورش تصمیم داده از سید علاء الدوله التماس نمود که در سفر رفاقت نماید سید تمارض پیش آورده در رفتن تعلل نمود و چون سلطان در رفاقت الحاح کرد سید مطاوعت چاره ندید و چون از همدان بیرون آمده دو منزل قطع کردند در حدود هشتم سلطان علاء الدین بتقاطعی رسیده شیطان رجیم سلطان رحیم را از جادهٔ صواب منحرف گردانید تا بقتل آن سید کریم حکم فرمود و او را بنزه کمان از میان برداشتند و کالبد شریف را بصحرا افکندند و چون سلطان طغرل بهمدان فرستاده و باین سبب در اندک فرصتی کار و بار سلطنت در رونق بازار مملکت بهم برآمد ذکر مخالفت قزل ارسلان و بعضی واقعات که دران آوان روی نمود و چون در قضایای آل سلجوق که بهترین طبقات سلاطین اند نوع بسطی رفت قلم شکسته رقم خواست که اقوال مختلفه را که در شرح وقائع سلطان طغرل ابن ملک ارسلان که آخرین سلجوقیان و فاضلترین ایشان ست وارد شده در سلک تحریر کشد و منه الاعانة و التوفیق در تاریخ آل سلجوق که یکی از افاضل علماء باسم آن ملحق قلمی کرده مسطور ست که بعد از فوت جهان پهلوان اتابک محمد ابن ایلدگز ضبط و ربط و رتق و فتق امور ملک بر برادرش قزل ارسلان قرار یافته بواسطه بدگوئی مفسدان میان او و سلطان طغرل خوشی پدید آمد و خدمتش از بغداد متوجه همدان شد و سلطان تمکاه را خالی گذاشته روی بفرار نهاد و قزل ارسلان را تعاقب نموده اموال و خزاین او را تاراج داد و سلطان بعد از اتمام چند گاه در اطراف بلصل و عشی روزگار گذرانیدند و شنیدند که اتابک قزل ارسلان متوجه آذربایجان گشته بهمدان آمد و درین اثنا امراء عراق با شاره اتابک بهمدان رسید و سلطان پیغام دادند که بنا بر حقوق سابقه که شهریار عالمیان در باره اتابک دارد و ترک ملازمت قزل ارسلان داده متوجه خدمت شده ایم اگر سلطان رغم عفو بر ما کشد عذر تقصیر گذشته آماسته آید و طغرل بکلمات واهی ایشان فریفته شد خبر فرستاد که فردا در میدان سواری ملاقات کرده پیمان با ایمان خلطه موکده گردانیم و چون روز دیگر سلطان بمیدان رفت و امراء بر عهد کرده چتر پادشاه برآمده فخر الدین قتلق شمشیر بران بر سلطان زده و باتفاق سلطان را گرفته مقید گردانیدند و چون این خبر مسموع قزل ارسلان گشت از نهر بیدان آمده سنجر مسموع ایشان سلطان شاه را طلبیده اشتر بتخت نشانده در خلال این احوال ملا طفه از دار الخلافه بابتک فرستادند که تراخود باید بر سریر سلطنت نشست و مضمون کلمه الملک لبعد الی لیعل لمن یحل عمل باید نمود اتابک قزل ارسلان اشاره خلیفه را بشارتی عظیم و فتوری جسیم دانسته دعوی استقلال و استبداد زد و در روس منابر دوجوه و نانیر با سم و لقب خود بنام شیخ گردانیدند امراء عراق که در قصد و ایذا ذوی البیوتات بغایت اتفاق کرده بودند و خونبستن او در شرف انعقاد بود اتابک ما بل راج سیدانستند بلکه بگیر و مشورت کرده گفتند که چون با ولی نعمت خود چنین غدری کردیم و دیگری را بر جا چاه ضماد نادره مشاهده کرد او را بر ملاک ما شقی میدانند

اکنون مصلی نشست گاه ما از میان برگرفته مملکت عراق را در میان هم قسمت کنیم و خاطر بدین قرار داده طغی در بارگاه قزل ارسلان رفته و بمقتضای ثمن میل سوی بکجره آنا بک گرفته اهل خویش گرفتار آمده روز دیگر امرا و اعاظم ملک عراق را قسمت نموده بلا رفت تا هر حدی منصب حکومت گشتند و در بین اثنا رسل ملوک اطراف بدیشان رسیده و همه القصه آن بود که مملکت قزل ارسلان برقرار است و بنیاد سلطنت و استوار و ندا انستند که هر قاعده که خلاف اصل باشد دیر بنیاد و هر بنا که بنیاد آن بر باد هوس نهاده باشند زود از پا در آید آن السلطان الصلة ثم مشعل فی الجملة اهل عصیان گمان بردند که توسن فلک بدام اصل قیام الساعة و الساعة القیام عنان کام و مرام در قبضهٔ اختیار و اقتدار ایشان خواهد گذاشت خود در اندک زمانی فلک تفرقه دیر شیعه طغا بعیت ایشان افتاد و مضمون کلمه عز قرعه المدبر تصنع الغرائم است و خروج یافت مفصل این مجمل آنکه سپاسالار ان حسام الدین و جمعی دیگر که حق گذاری و اتابکی ولی نعمت مفترض میدانستند و شکر منعم معتقد و شرعا محتم می شناختند سلطان را از حبس بیرون آورده در لیران روزگار بطالقه با تجناب پیوسته روی ابراق نهادند امرای طغای نیز لشکری مرتب داده متوجه سلطان گشته و تلاقی فریقین در حدود قزوین اتفاق افتاده و بعد از کشش و کوشش ارباب طغیان و عصیان از سنبر و آذوغ یا فرار آورده راه انهزام پیش گرفتند و ملکت کما یقتضی سلطان بوبر قرار گشته جمال مطلوب و مقصود بر منصهٔ ظهور جلوه گر آمده قهرمان قضا ندا در داد که الحمد لله علی فضله اذ حق الحق الی اهله بیت صدای گنبد فیروزه سید هوا آوازه که اهاب موالی بکوی دولت باز و بجنی از موضع خان گفته اند که چون جهان پهلوان اتابک محمد الیه کرد وفات یافت اختلال بقواعد مملکت راه یافت امرای پای از حد خویش بیرون نهادند و سلطان طغرل خواست که مهمات ملک بمشورت سایق باشد و امرا از بین معنی تنگ آمده بر سبیل خفیه و علن کسان فرستاده اتابک قزل ارسلان را طلبیدند و اتابک بنیاد استعداد عای امرا بسمدان آمد و با سلطان ملاقات کرده از غایت تکبر دست بوس نکرد و مجاعت بدگویان که از حلیهٔ فضل و هنر عاری بودند سلطان را از اتابک و اتابک را از سلطان متوحش و متوهم ساختند و اتابک بر مملکت مستولی شده بلی خصت پادشاه در امور دخل کردن گرفت و جمعی از خواص سلطان را محبوس گردانیده طائفه از ایشان با حال نفرقت دور محافظت سلطان احتیاط تمام می نمود تا بطرفی بیرون نرود و در بین اثنا مخالف برادر خود را در سلک ازدواج آورده بلهوی مشغول شد سلطان فرصت غنیمت شمرده باجمعی از خواص و مقربان بجانب سمنان شتافت و قزل ارسلان از عقب شتافته در حدود دامغان بسر سیدند و چند روز میان ایشان محاربات واقع شد و اتابک با وجود کثرت لشکر از معرکه روی بهزیمی نهاده و اذا جاء نصر الله و الفتح آمد و در خلال این احوال لشکریان از دار الخلافه بغداد قزل ارسلان نامزد شده در آذربایجان بلهو پیوستند و اتابک بوجود ایشان قطع نظر کشته آهنگ جنگ نمود و سلطان نیز بی رحم حرکت فرود در کنار سفید رود فریقین بهم رسیدند و لشکر بغداد منهزم گشته سلطان عنان دولت بجانب آذربایجان منعطف گردانید و قزل ارسلان متوجه همدان شده و را نجا خطبه بنام پسر خود ابن سلیمان شاه بخواند و باز بقصد سلطان روی بآذربایجان آورد و سلطان از راه دیگر براق آمده فرو کشیده خود را که از بندگان قدیم بود بجریدهٔ الجرایم بکشت و قتلق اینانج باین سبب از اردوی سلطان بگریخت و قاعده مخالفت بنیاد نهاده و بر ولایت اصفهان مستولی گشت و سلطان بر سر او رفت و او از اصفهان برادر ساده متوجه زنجان شده سلطان بر اثر او رفته بهم رسیدند و بعد از مقابله سلطان بسبب رنجوری روی بمراغه آورد و قزل ارسلان نامزد شده در همدان مستقر شد ناگاه قزل ارسلان همدان را بپسرش ملکشاه بگذاشت و ایشان را با ذربایجان فرستاده و در قلعه از قلاع آن حدود دو کله لقلعه کهران موسوم بود محبوس گردانید و خود بملکت بر قزل ارسلان قرار گرفت و روزی مسعود جهت جلوس و بر سریر فرمانروایی باختیار کردند و بحسب اتفاق در صبح آنروز او را کشته یافتند گویند که بنجاوز خم کار و بر تن او بیست و دو جراحت بود چون این خبر بآذربایجان منتشر شد کوتوال قلعه کهران تیز غیب بجنی امرا از امرای سلطان طغرل و پسرش را از حبس بیرون آورده و هر روز جمعی از مردان کار و دلیران روزگار بادی پیوستند و چون آوازه جمعیت سلطان بلوای رسیده تقلق اینانج با دوازده هزار سوار جرار بجانب آذربایجان توجه نمود و سلطان نیز در حرکت آمده بپرده قزوین هر دو فریق مصاف داده و عاقبت بنسیم ظفر برایت نصرت پیکر سلطان وزیده قتلق اینانج منهزم بری رفت و سلطان همدان آمده و بین اثنا سلطان تکش که بواسطهٔ استماع تراجع و اختلال احوال سلجوقیان بمحمد و ری آمده بود با سلطان طغرل در ملک ری نزاع آغاز نهاده بعد از آمد و شد رسل قرار بران نهادند که ری با تکش بگذارد چون بنای مصالحت تاکید یافت تکش باز گشت و سلطان طغرل جنبه تسکین فتنه او قتلق اینانج را در جمادی الاخر آورده ما در و پسر اتفاق کردند که سلطان را زهر دهند و سلطان بین مکیدت مطلع شده همان شربت بخود زد و آن بدگال فی الحال جان بمالک سپرد و سلطان قتلق اینانج را گرفته محبوس گردانیده و بعد از مدتی بشفاعت دولت او را از حبس رهائی داده و قتلق اینانج با دو پسر خود رفته با برادر خود نصرة الدین ابی بکر در مهم حکومت منازعت کرد و در عرض سال میان ایشان چهار نوبت محاربه واقع شد و چون ابی بکر غالب آمد قتلق اینانج التجا بدرگاه تکش خوارزم شاه برد و تکش او را بمال و لشکر مدد داد و قتلق اینانج با لشکر خوارزم شاه روی بعراق آورد و در موضع سنه تسین نخستین بجمعی از سپاه ابی بکر غالب آمد و سلطان طغرل حربی صعب دست داد و سلطان مظفر و منصور گشت لشکر خوارزم با قبح وجهی پشت داد و فرار کرد و اکثر ایشان اسیر گردیدند و خوارزمی خوار و زبون پیش نیاز رفت که بینند کز اب و عرصهٔ سمنان نوخوارزمی خوار و سلطان طغرل بصد ارین فتح بری آمده بساط عیش و نشاط گسترده و داد فرحی و طرب داده صبوح

بعیوق و عنوق بعبوس در پیوست و درین اثنا آوازه توجه تکش سلطان بشائ گشته اعیان دولت و ارکان مملکت سلطان طغرل را بالتفات نوشته تکش را بیاوردن تحریص و ترغیب نمودند و سلطان از محبت بتان یکدل بآن بلای نازل نیز پرداخت و نزدیک دربار خود باعی گرمابک فرمودند پس اندوز بود و روزت بخوشی چو عید نوروز بود و درکار خود با بخواب غفلت باشی هرسحر که چو بیدار شوی روز نو بود و بلندگ فرصتی خواز زم شاه بجهد و عراق رسید و متابع اینانج بروپیوست و در مقدمه با خوارزم شاه بجنگ سلطان آمده و را و اخر ربیع الآخر سنه تسعین و خمسمایه هر دو گروه بیکدیگر رسیدند و سلطان در برابر قتلغ اینانج آماده از غرور جوانی و مردانگی و بخار شراب آسیب پیش رانده و این سه بیت از شهامت خواندن گرفت نظم چو زان لشکر کشن خواست کرد و چ نامداران ما گشت نزدو من آن کز یک خمه برداشتم و سپر را همانجای بگذاشتم و خروشی خروشیدم از نیشت زین و که چون آسیا شد برایشان زمین و بیخبر از نیکه آسیا بآن اجل داده اجل و اونگ فنا آسیا میکند و تند باد حوادث خرمن حیات او را بر ایشان میگرداند انگه درین اثنا سلطان از سرستی گزری که بآن می نازید بدست خویش زده و چون دولت ازدی روی برگاسه بود سپ از صدمه بگذر گران در روی درآمد و سلطان بزمین افتاد و قتلغ اینانج بود رسید سلطان او از برآورده گاه اسم جهان پهلوان منم سلطان وقت منم تست نه نام و قتلغ اینانج گفت هنگام مردن نزدیک طلب طلوب را زین سیانه و مقصود از جنگ و پیروی خویش و بیگانه تو ای الاگاه بیک ضرب دانوخوت و غرور از دماغ او بیرون میرود و بیک زخم روح او را بمرکز اصلی سپرد و بسبکباری چرخ گردان از گردن گرانسنگ سلطان جهه فائده و با بستیزه کاری و دوران از کثرت جنود و اعوان چه سود القصه جسد سلطان طغرل را بشتری افگندند و نزد سلطان تکش آورده نهادند چون دشمن را بدان حال دید از سریر سپ پیاده شده روی سکنت بزمین مالید و سر او را که با امیر المومنین الناصر الدین الله سر کپلی شوکت بخدا و فرستاده و فرمان داد احته او را در بازاری بدار کردند و درین باب فاضلی گفت رباعی امروز شهار مائه دل تنگیست + فیروزه چرخ هر زمان بارنگیست + وی از سر تو بآن فلک یک گز بود + امروز ز سرتا بپنت فرسنگیست + گوئیه دو مرکه کمال الدین شاعر اگه ندیم طغرل بود گرفته پیش نظام الملک مسعود که وزیر تکش بود آورد و نم وزیر گفت که اینمرد آوازه قوت و شوکت و شجاعت و مبارزت طغرل همین بود رکتاب یک تله مقدمه لشکر پادشاه اسلام نه شاه کمال الدین بر فرجواب داد که بهیت زین فزون بود امون بود + هنر عیب گردد چو برگشت بود + و آفتاب دولت سلجوقیان رو بزوال نهاد و عراق حکومت کرده بود نه مذهب فنا متوازی شد و ماه هشت خوارزم شاهیان از افق سعادت لامع گشت فراش روزگار مکار در هر وقتی ملازم و مصاحب مهری باشد و در هر فرقی لعبتیه قدری انتظار نماید بدست ارادت لباس سلطنت آل سلجوق تا زد و نوزده سند بارفعت اولاد نوشگین فرمهروا بود بسیط زمین بگسترانید تو فی الملک من تشاء و تنزع الملک ممن تشاء و تعز من تشاء بیدک الخیر انک علی کل شئ قدیر امراء اتابکان سلجوقیه که مخالفت ولی النعمت کردند هریک بیلائی گرفتار شدند و هم اینا اتابکان و سیله حشمت جسته نکبت دیدند و از غدری که با منعم کردند روزگار دمار از روزگار هریک برآورد حق عزوجل ملایح آفریده را بگفران نعمت گرفتار مکناه از اتابکان سلجوقی که حق نعمت و حق نگاه داشتند یکی نصرت الدین ابو بکر ابن محمد بن ایلدگز بود بعد از فوت عمش قزل ارسلان مدت بست سال حکومت ارمان و آذربایجان قیام نموده و در سنه سبع و ستمائه درگذشت و چون او فوت شد اتابک مظفر الدین اوزبک برادرش قائم مقام شد و مدت پانزده سال سلطنت رانده و در سنه اثنی و عشرین و ستمائه چون سلطان جلال الدین خوارزم شاه استیلا بر مملکت آذربایجان یافت او از فرط اندوه در تلهله سختی فرمان یافت و کشته و دوم از سلاجقه که در کرمان حکومت کرده اند اول ابن شحنه قاورد بن چغربیک بن میکائیل ابن سلجوق است او در سنه ثلاث و ثلاثین و اربعمائه حاکم کرمان شد و در سنه خمس و خمسین بشیراز استیلا یافت دست تصرف بیالمه از ولایت فارس کوتاه گردانید و بر عصیان برادر خود سلطان الپ ارسلان اقدام نموده مازیار طاوس و لشکر او در جنگ سلطان ملکشاه اسیر شده بفرمان او مسموم گشت چنانچه سبق ذکر یافت زمان سلطنت او سی و دو سال امتداد یافت و بعد از فوت قاورد منزالدین ملکشاه کرمان را بپسر ش سلطان شاه خوندشت داد و دوازده سال بسلطنت قیام نموده در گذشت و پس از وی قاورد ثانی شاه بن قاورد فرمان روای کرمان گشت و چون سیزده سال حکمرانی سلطنت رانده وفات یافت پسرش ایران شاه بقصدی حکومت شد و بنا بر آنکه خونش شیوه الحادی در زید و بر کرمانیان بیداد میکرد بعهد پنج سال از حکومت بانزل رسید امیران کرمان امر سلطان شاه بن کرمان شاه بن قاورد را که از بیم او در زاویه انخفا بسر می برد بیرون آورده پادشاه ساختند و او بساط عدل و داد گسترده مدت چهل و دو سال سلطنت کرده و در سنه ستة و ثلاثین و خمسمائه درگذشت و بعد از و محمد پسر ش چهارده سال بامور سیاست مشغول گشته رحلت نموده و پس از وی ولد او طغرل شاه قائم مقام او شده و دوازده سال حکومت کرد طبل رحلت فرو کوفت و بعد از و اولاد ش یا رسلان شاه و بهرام شاه و توران شاه بست سال با یکدیگر منازعت نموده و در هر وقتی یکی از ایشان هزار گونه حالم گشتی و بسبب این انقلابات خرابی تمام بمملکت کرمان راه یافت و بعد از انقراض محمد شاه ابن بهرام شاه مقتدر قلاوه سلطنت گشت و در ایام او ملکشاه سلجوقی با اتفاق بعضی از خویشان بروی خروج کرده و او التجا بملک سلطان بن طغرل برده طغرل محمد شاه را با لشکر مدد داد تا ستوه جر کرمان شود و میارکشاه از مهر کاوه پیشانب غور گرفت و گر شعبه سوم از سلاجقه که در روم سلطنت کرده اند چون قلمش ابن اسرائیل سلجوقی در جنگ الپ ارسلان کشته شد سلطان خوست که نسل او را بر اندازد خواجه نظام الملک مانع آمده سرو قد شرکت که صلحی چنان مینماید که نامدار نامزد از اولاد قلمش انگذند و اینان از ایام اقبالداری و قیاده لشکر بر اطراف ممالک مروه فرستاده آید و سلطان این امر را مستحسن شمرده فرمانداد تا سلطان ابن قتلمش عزم شام نموده بضبط آنولایت قیام نماید سلیمان بن قتلمش وی بدیار شام

نهاده بر آن مملکت مستولی گشت و در آن اوان صاحب انطاکیه که خراج گزار سلجوقیان بود بسببی از اسباب بمکه رفت و سلیمان فرصت غنیمت شمرده انطاکیه را در تحت ضبط و تسخیر آورده و چون شرف الدین علی که
از قبل سلطان ملکشاه والی حلب بود و محصل خراج انطاکیه پیش سلیمان رسولی فرستاده خراج انطاکیه را طلب داشت سلیمان در جواب گفت که چون این ولایت در حوزهٔ اسلام آمد خراج نباید خواست و
بنابراین شرف الدین علی لشکری فراهم آورده عازم حرب سلیمان شد و با یکدیگر محاربه نموده حاکم حلب در معرکه کشته گشت و سلیمان ایلچی بپایهٔ سریر سلطان ملکشاه فرستاد تا صورت حال بعرض رسانند
و درین اثنا تاج الدین تتش بن الب ارسلان بعزیمت قتال سلیمان توجه نمود و امرای او را الفرلفیت تا سلیمان را تنها گذاشته و چون تتش از خوف عذاب و نکال خود را هلاک ساخت و چون رسول سلیمان
بخدمت سلطان رسید ملکشاه را استخلاص انطاکیه موافق مزاج افتاده فرمان فرمود تا منشور حکومت آن ولایت باسم سلطان نوشتند و رسول را مفضلی المرام بازگردانیدند و رسول در اثنای راه خبر واقعه ولی نعمت
خود شنیده مراجعت نمود و کیفیت حال را بسمع سلطان ملکشاه رسانیده و پادشاه از حرکت برادر خود آزرده خاطر گشت و حکومت مملکت شام را برادر مقرر داشت و او متصدی اشتغال گشته بجوی
فیض مقصد توقات و اماسیه و سائر بلاد دانشمندیه کرد و دانشمند از سلاطین اسلام که در حوالی مملکت او بودند استمداد نمود و داود و بعضی ملوک دیگر بمدد رفته با قیصر جنگ کردند و قیصر منهزم گشته و او در قونیه
بر تخت سلطنت نشست و بیست سال حکومت کرده درگذشت و بعد از وی برادرش قلیج ارسلان بن سلیمان قائم مقام شده مدت چهل سال بتمهید بساط عدل و داد اشتغال فرمود و در آخر
دولت او سلطان مسعود در عراق پادشاه شد و چون خلیفه بغداد از مسعود نفاری در خاطر داشت رسولان بروم فرستاد و قلیج ارسلان را نوید سلطنت عراق داد و او لشکر کشیده بکنار آب خابور رسید
و درین اثنا اتابک جاولی که راس و رئیس ارکان دولت مسعودی بود بحسن تدبیر امرای قلیج ارسلان را الفرلفیت تا او را در آن آب غرق کردند و پسر قلیج ارسلان مسعود نام که در روم قایم مقام پدر
بود از این واقعه آگاه گشت و با دانشمندیان مصلحت کرد و مدت نوزده سال سلطنت راند و چون مسعود بدار بقا پیوست پسرش قلیج ارسلان بجای پدر بنشست و دوازده پسر داشت و از همه غیاث الدین
کیخسرو قوی تر بود و چون در زمان دولت قلیج ارسلان دانشمندیان ضعیف شده بودند او طمع در مملکت ایشان کرده سیواس و قیصریه را از تصرف آن جماعت بیرون آورده و ذوالنون دانشمندی بناه
با تابک نور الدین حاکم شام برد و او فخر الدین عبد المسیح را با سپاهی بمدد فرستاد تا سیواس و قیصریه را باز ستد و چون اتابک و ذوالنون باندک فرصتی کوس رحلت کوفتند و اسمعیل ابن ذوالنون
قایم مقام پدر شد قلیج ارسلان امرای دانشمندیه را فریب عشوه داد تا اسمعیل ابن ذوالنون را هلاک ساختند و عرصهٔ ولایت او اتساع یافته ممالک را بر پسران خویش تقسیم نمود و قلیج ارسلان چون
وفات یافت پسر کهترش غیاث الدین که ولیعهد بود پادشاه شد اما برادر بزرگتر او رکن الدین سلیمان در مقام منازعت آمده از برادران هرکه با او دم از موافقت زد ملکی که پدر بوی داده بود قرار
گذاشت و هرکه مخالفت نمود بقلع و قمع او کمر بست و با لشکر گران آهنگ کیخسرو کرده او را در قونیه محصور گردانیدند و چون اهالی شهر خیر خواه غیاث الدین کیخسرو بودند مدت محاصره امتداد یافت آخر
بران صلح کردند که شهر بسپارند مشروط بآنکه غیاث الدین کیخسرو و با اتباع خویش در ضمان امان بوده در ولایتی از ولایت روم ساکن گردند و مدتی احوال بران و تیره گذشت تا غیاث الدین کیخسرو
از رکن الدین سلیمان متوهم شده باسلامبول گریخت و کار سلیمان در روم قوی شده از دار الخلافه بالسلطان القاهر ملقب گشت و او ارزن الروم را گرفته به برادر زادهٔ خویش حکومت آن دیار را
مسلم داشت و از انجا روی بگرجستان نهاد و چون دران یورش شرائط حزم مهمل گذاشت منهزم بروم بازگشت و خواست که بار دیگر متوجه شود اما فرصت نیافت و در سنه اثنین و ستمائه طبل ارتحال
فرو کوفت و اعیان مملکت پسرش قلیج ارسلان را که در مرتبه طفولیت بود بر تخت نشاندند و بواسطه صغیر سن پادشاه میان امرا اختلاف روی نمود بطلب غیاث الدین کیخسرو فرستادند و از دیار
فرنگ آمده چون عز الدین قلیج ارسلان را طاقت مقاومت وی نبود مملکت پدر رو کرده بگوشه بیرون رفت و غیاث الدین کیخسرو در زمان دولت خویش محاربات نموده و فتح قلاع کرده و بعد از
شش سال در معرکه مخالفان دین متین بفخر شهادت فائز گشت و پسرش عز الدین کیکاوس قائم مقام شده یکسال پادشاهی کرد و بریح سل درگذشت آنگاه برادرش علاء الدین کیقباد بسلطنت رسید
و مدت بیست و شش سال بامر حکومت قیام نمود و او نامدارترین سلاطین و عمده مان خود بود و میان او و سلطان جلال الدین خوارزمشاه محاربات دست داده او بر خوارزمشاه غالب آمد و عاقبت
پسرش غیاث الدین کیخسرو آلعدالت شعار را از روی جهل و نادانی زهر داد تا مسند جهانبانی را وداع فرمود و بعد از او سلطنت بکیخسرو قرار گرفت و چون هشت سال از زمان حکومت وی منقضی
شد لشکر گران از سپاه مغول در ملازمت امیر باجو بجنگ او نامزد شدند و میان فریقین محاربات واقع شده غیاث الدین کیخسرو منهزم گشت و او در سنه اربع و اربعین و ستمائه براه عدم رفته
پسرش رکن الدین را سلطنت یافت و مدبر امور مملکت معین الدین پروانه کاشی شده سلطان رکن الدین برادر خود کیقباد را بخدمت قاآن فرستاده و او مهمات بر حسب دلخواه ساخته مراجعت
نموده بعد و در روم رسید رکن الدین سلیمان از بیم برادرش که بدوی التفوق خواهد جست او را بزهر هلاک ساخت و برادر دیگرش کیکاوس از وی متوهم شده بقرا قرم گریخت و لشکر برکاخان او را
بخدمت آنحضرت بمدد تعد برکاخان که پادشاهی بود مسلمان او را مدد داده بروم فرستاد و بعد از سیزده سال رغبت خواست که با عروس ملک عشاق نماید او را هادم اللذات بر سر رش تاختن آورده
سلطان رکن الدین سلیمان در زمان ایلقاخان بنابر فرمان او بیاساق رسید و بعد از و پسرش کیخسرو را سلطنت روم دادند و چون او در حد طفولیت بود فرمودند که متولی امور معین الدین
پروانه باشد و او مادر کیخسرو را در حباله نکاح آورده مدت سیزده سال اسم سلطانی بر کیخسرو اطلاق می یافت تا در سنه اثنین و ثمانین و ستمائه در ولایت آذربایجان بفرمان احمد خان
مقتول گشت و چون ارغون خان بر سریر خانی نشست روم را بغیاث الدین مسعود ابن کیکاوس که در آن حین از قرا قرم آمده بود داد و در سنه سبع و تسعین و ستمائه غیاث الدین فوت شده

وبرادرزاده اش کیقباد را بسن فرامرز بحکم بیرنغ خان خان نامزد سلطنت روم شده و بعد از مدتی باعلان کلمه عصیان مبادرت نمود خزان خان لشکری بآنجانب فرستاد تا او را گرفته و دولت سلجوقیان دران بلاد بنهایت انجامید سمود اوراق گوید که در تاریخ کرمان احوال اولاد قاورد واین الپ سلان که در ولایت کرمان سلطنت کرده اند بتفصیل مسطور است و در تاریخ روم قضایای دائود بن سلیمان سلجوقی واخفاد او که دران مرز و بوم بمسند سلطنت قیام نموده اند بشرح مزبور است وچون آن دو شعبه هنگام تحریر نظر بتوحید بجمله از حالات آن دو فرقه اکتفا رفت وچون خوارزمشاهیان از جمله ممالیک سلجوقیه بوده اند و نیز دولت ازان طبقه استقامت کرده واجب چنان نمود که احوال خوارزمشاهیان و دلایل واقعات سلجوقیان ثبت گردد لکنتا و دستبلا از خوارزمشاهیان در شرح حکومت ایشان جده سلاطین خوارزم را لوشتگین غرجه میگفتند و او غلام بهکالکین بود که در زمره ممالیک سلطان ملک شاه انتظام داشت وآن نوشتگین بسم طشت داری موسوم بود بعد از فوت ملکا نگین بسبب عقل کفایت تدبیر و درایت بمناصب رفیع ارتقا نمود وچون بال خوارزم نامزد طشت خانه بود شکی آنولایت ورزمان سلطان ملکشاه مفوض باو گشت و لوشتگین غرجه بسیران داشت از همه برتر گذشته قطب الدین محمد بود و آداب سیاست و حکومت و زیور شجاعت و فروسیت در ولایت مروبسی بپرخویش تحلی گشته بود وچون لوشتگین وفات یافت زمانه پرتو التفات بحال قطب الدین محمد انداخت و ذکر قطب الدین محمد ابن لوشتگین قطب الدین محمد در زمان سلطنت برکیارق و مادرت سلطان سنجر والی خوارزم گشته سنجر زمام مهمات او را در مواقعت سلاطین سلجوقی مقامات محمود بسیار بود و سالهای مشکور بیشمار مدت سی سال بفر اقبال و رفاح حال بحکومت خوارزم که دران ایام از غایت معموری طعنه بر صحن فضای اسپیوه قیام نموده و در تعلیم اهل فهم و دانش دقیقه مهمل نگذاشت و در ایام دولت او شعرا بر مزید کرامات اختصاص یافتند ابو الوفا العالی رازی از جمله او صاحب خاصل دست بهرگز بسبت عوقی موسوم نگشت و بکفر نعمت متهم نشد دران سی سال که تصدی ایالت خوارزم بود بکیسال خود بدرگاه سلطان سنجر آمدی وکیسال پسر خود تسنر را فرستادی وچون مدت عمر آن پسندیده خصال بانتها رسیده و دوال الانتقال طبل ارتحال فرو کوفت پسرش تسنر قایم مقام گشت و ذکر التسنر خوارزمشاه التسنر ملقب بلیت و حدت فریحت و کمال فضل و دانش و فرزنیرو بینش اشهر از تمام ذوات اوانیر چون بدر و در دست سلطان سنجر حقوق خدمت ثابت بود از انجا که یکی انگذر دالنولا که سلطان جهت عصیان دالی ماوراء النهر متوجه آنجا شده بنجارا رسید روزی عازم شکارگاه و طالقان از طرفان که تماشاگی گرخدمت برسیان بسته بود نبارا بواقعه که برکیارک از آن حضرت گردنده التسنر خوارزمشاه که از رکاب عالی تخلف نموده بود در یورت استراحت مشغول گشته بشکارگاه گرمار و زاد انخواب درآمده سوار گشت و بتعجیل تمام از عقب شتافت و بکبک همایون رسیده دیدکه جمعی پادشاه را در میان گرفته اند و نزدیک بآن رسیده که او را دستگیر کنند فی الحال بران مزاحم حمله کرده سلطان را از خلاص داد و سلطان ازاو پرسید که رجال با چگونه اند و قوت یافتی التسنر جواب داد که در خواب چنان دیدم که سلطانرا در شکارگاه قضیه هولناک پیش آمده است و در چنین عظیم افتاده و از تو امید واقعه باید رجالت یقظه آمده بر فور روان شتم مخلص سخن انکه بوسیله این خدمت شایسته و رجحان التسنر ارتفاع یافته روز بروز مکانتی رعایت و نزیت حسر و اندوز یافته و است تزاید می پذیرفت تا محسود امرا و ارکان دولت گشت و آنجا عزت پیوسته و از اندیشه می بود نکه تغییر سلطان بحیرت تمرد بر سر لوم شاه غرنوی بلغزمین رفت و از انجا مراجعت نموده بلخ رسید التسنر بنکا جیساد و اضداد واقف شده از سلطان خلاف گشت و بملطف الحیل رخصت انصراف بخوارزم حاصل کرده روان شد و چون سلطان را وداع فرمود سلطان با خواص مغربان گفت این پشتی هست که دیگر بدو می او را نخواند میدانیشان گفتند که چون اینمعنی بخیمه الوزیر رضی سنت اینهمه نوازش و دلنوازی فرستادن او نخوازد عصیت سلطان زبان گوهرفشان گذرانیدکه چون عقوق التسنر در دست ما بسیار است آثار او در مذهب کرم و مروت محظور و ممنوع و چون التسنر بقصد شیوه تمرد و کشی پیش گرفت و کفران نعمت شما خود سافته سلطان از حرکت ناپسندیده او کوفته خاطر گشت و یکوفیها ماد و دشمت از جانبین زیاده میشد تا کار بجائی رسید که سلطان سنجر در محرم سنه ثلاث و ثلاثین و خمسمائة با سپاهی قیامت اثر بجهت استیصال خوارزمشاه عنان عزیمت بجانب خوارزم منعطف گردانید و التسنر با لشکر مرتب ساخته و در برابر سلطان صفدر آمای گشت و چون دید که تاب مقاومت ندارد ولی کلفت مقابله و گریزان شده و دلاوران لشکر ظفر قرین گاهی که دایل قتلون پسر و را اسیر و دستگیر کرده و چون او را بپایه سریر سلطنت میرسانیدند سلطان فرود تا از میانش بدو نیم زدند و حکومت خوارزم را بسیاوزناوه خویش سلیمان شاه تفویض نموده باز گشت و بعد از آنکه فرصتی التسنر دیگر بخوارزم نهاد و سلیمان شاه را زاه انهزام بسلطان پیوست و التسنر بجنان بل زیاده از ان بکفران نعمت اقدامی نمود تا در سنه سبع و ثلاثین و خمسمائة که سلطان در مصاف قراختائی شکست یافته بلخ آمد خدمتش فرصت غنیمت شمرده متوجه دارالملک مرو شد و در آنولایت بساط و ظلم را تتمه ای گردخوارزم مراجعت نمود و بدین و دین که بجال سلطان راه یافت بسمارغور و پنجاب از پیشتر از پیشتر کلاخ و داع التسنر مقتضا عدت شده و مقارن این حال رشید و طواط مقصیده در مدح او گفت که مطلعش انیست بیت چون ملک التسنر تخت ملک برآمد دولت سلجوق و آل اوبسر آمد و در شهور سنه ثمان و ثلاثین و خمسمائة با سلطان سنجر بانتقام آن فعل ستمکار بار دیگر بقصد زرم التسنر متوجه خوارزم گشت و در ظاهر شهر نزول کرده مجانیق نصب فرمود و چون نزدیک بآن رسیدکه صورت فتح و ظفر در آئینه مراد جلوه گر آید التسنر با رسالی تحفت و هدایا خاطر امرا بدست آورد و دست در دامن اعتذار زده زبان باستغفار گشاده و از حرکات سابق اظهار ندامت و پشیمانی کرده و در استعطاف منیر الوزیر یاد شاه بهنک کشور سعی بلیغ نمود و از انجا که طینت پاک سلطان سنجر بود بر سر رضا آمده دست از محاصره بازداشت و چون مراجعت نموده بمنظر عرفه دار الملک خود در رسید بسبب سامح جلال پیوست که التسنر بدستور معهود مخالفت می ورزد و عهد و پیمان را چنانچه دان وفائی نمی نماید سلطان

ادیب صابر را بسالت پیش فرستاده پیغامهای مشفقانه داد چنانکه شاید که در مقام متابعت و مطاوعت آید و خوانی ریخته نگردد و رعایا بایمال فنا نشوند و التماس ادیب صابر خوارزم شاهیان از نرود داد باسل آن ولایت و وفاک بیباک بال بظریفیت و ایشانرا بمرو فرستاد تا بشیوهٔ فدائیان ملاحده سلطان را هلاک سازند و ادیب صابر بدین نگاشش اطلاع یافته و شکل و شمائل آن دو مخذول معلوم کرده در این باب عرضه داشتی نوشت و آن نوشته در سیاق موزه زلی تعبیه فرمود و او را برو فرستاد و چون کیفیت حال بسمع جلال پوست فرمان جهانیان نافذ گشت و تفحص حال فدائیان مشغول شوند و بعد از مراسم جستجوی آن دو پکیش را دریابند و بموجب فرموده مرور ایده مکافات مجرم رسانیدند التمس چون از حقیقت واقعه آگاهی یافت فرمود تا ادیب صابر را بچیحون ازاختند و در سنه ثمانین و اربعین و خمسمائه نوبت دیگر سلطان سنجر لشکری ترتیب داده عنان عزیمت بطرف خوارزم معطوف گردانید و این چندبیت از تتابع طلیع التمس است که در حین توجه سلطان گفته نظم ما با ملک طاقت جنگ نیست ؛ بصلح و یکم تیر آهنگ نیست ؛ ملک شهریار است و شهریار ؛ بتربیت شدن بنده را تنگ نیست ؛ اگر یاد پا بست جنگ ملک ؛ بکیست مرا تیر یا تنگ نیست ؛ بخوارزم آید بلشکر یکم ؛ خدای جهان را جهان تنگ نیست ؛ القصه سلطان بعد از قطع منازل بهزار اسپ رسید بخرنام از ان نشانی نمانده رسید و بمحاصره مشغول گشت و الونوی که ملازم رکاب همایون بود در این حین این دو بیت گفت نظم ای شاه جهان ملک جهان چب نرست ؛ و زدولت و اقبال شمی کسب نرست ؛ امروز بیک حمله نیرزد بملک ؛ فردا خوارزم را بنیزار اسپ نرست ؛ و شیده و طواط که در ان اوان در سلک محصوران انتظام داشت این بیت بدیهتری انوشته بسیان اُردوی سلطان افگند ؛ بیت گر دشت ای شاه شود رستم گرد ؛ یک جزء ز هزار اسپ نتوان برد ؛ و باین سبب سلطان عظیم در خشم شده و در تسخیر نیزار اسپ شمرایا جعد و اجتهاد بجای آورد و چون بعد از شقت بسیار شهر مفتوح گشت حکم فرمود که رشید و طواط را بید ساخته هفت پاره سازند و رشید و بخواص مقربان خود نمایند و سلطان تو سل جسته عاقبت بکی از اقربای ان و در محل مناسب معروض داشت که طواط مرغی ضعیف است و طاقت آن ندارد که از هیبت سطوت اگر رای عالی اقتضا فرماید او را بدو پاره اش سازند سلطان از این سخن متبسم شده از سر خون رشید در گذشت و چون هزار اسپ در تحت تصرف و تسخیر او آمد سلطان در حرکت آمده ظاهر خوارزم را نیخو دولت و اقبال ساخت و فرمانداد تا عراده و منجنیق ترتیب داده جنگ در انداختند و در اثنای اوقات محاصره شخصی که خویش و پیوند او و شمش بگیرد و فردا خوارزم را بنزار اسپ تر است ؛ و شیده و طواط که در ان اوان در سلک محصوران انتظام داشت این بیت بدیهتری انوشته بسیان اُردوی سلطان افگند ؛ بیت گر دشت ای شاه شود رستم گرد ؛ یک جزء ز هزار اسپ نتوان برد ؛ و باین سبب سلطان عظیم در خشم شده و در تسخیر نیزار اسپ شمرایا جعد و اجتهاد بجای آورد و چون بعد از شقت بسیار شهر مفتوح گشت حکم فرمود که رشید و طواط را بید ساخته هفت پاره سازند و رشید و بخواص مقربان خود نمایند و سلطان تو سل جسته عاقبت بکی از اقربای ان و در محل مناسب معروض داشت که طواط مرغی ضعیف است و طاقت آن ندارد که از هیبت سطوت اگر رای عالی اقتضا فرماید او را بدو پاره اش سازند سلطان از این سخن متبسم شده از سر خون رشید در گذشت و چون هزار اسپ در تحت تصرف و تسخیر او آمد سلطان در حرکت آمده ظاهر خوارزم را نیخو دولت و اقبال ساخت و فرمانداد تا عراده و منجنیق ترتیب داده جنگ در انداختند و در اثنای اوقات محاصره شخصی که خویش و پیوند او و شمش بود و او را بهاء الدین محمد عمر بن حسین خازن می گفتند و سلطان سنجر او را بسفارت نزد خوارزم شاه فرستاده بود و در مقام تضرع و زاری آمد و از انجا که وفور عاطفت و مرحمت خسروانه سنان بود بار دیگر رقم عفو و صفح بر جرایم خوارزم شاه کشیده و مقرر چنان شد که التمس کناره چیحون آید و در برابر سلطان سنجر زمین خدمت بوسیده باز گردد و التمس بعد از مدتی آمده بالای اسپ سرفرود آورد و پیش از انکه سلطان عنان بگرداند او باز گشت با دشاه ملت احترام او در هم شد اما چون او در مقدمه عفو فرمود او را خری بران نرتیب گشت و هم دران چند روز عازم مرو شد و چون بقرنشرف خویش نزول کرد الیجان بخوارزم فرستاد التمس را به تشریفات و تقلدات پادشاه ملوین و مستظل گشته و خواز م شاه نیز شرائط تعظیم و تکریم رسل بجای آورده ابتدا ناخر شنود ساخته بحبت سلطان سنجر ای را رسانید مصحوب ایشان گروانیده رقعت الضراعت ارزانی داشت و چون حلم التمس از ستم سلطان سنجر جمع شد چند نوبت بنزاز ترکستان رفته بر معاندان دین ظفر یافت و در محرم سنه سبع و اربعین خسته آت غربت شقاق دیگر بلا و تقسیم داد و اعده که مثل این نخواهد و خرج بای حسن اصطناع و بجود ملطف تو ؛ عشیم کاشت عالم و بخم فرود و خرج ؛ ذیگر انکه سی سالگ شکله بنده ضعیف نعال در ؛ بود است مع خوان و تو ترخت بادشاه دانه خدای عرش که بر گز نمانیستاده و چون بنده مع خوانی در بیچ بار گاه ؛ الکنون دلت زنبده سی سالگ شد طول ؛ جو بنده گناه و بنده بیچار و بیگناه ؛ و بالجمله چون چند مخلص تشفع التمس پسر خویش ایل ارسلان ما بحکومت آذربایجان مصدر و بخوارزم مراجعت نمود و درین سال ششم عز سلطان سنجر را اسیر کردند چنانچه رقمزده کلک بیان گشت و انجا عت در روز انحضرت را بخدمت می نشاندند و کمر خدمت بسته پیش او پر پای می ایستادند و نشیه و فرامین بعرض میرساندند تا مهر همایون مرقوم میگردانیدند بشب و رقعه آتین محفوظ سید الشمند و التمس بعد از استماع این واقعه بطمع ملک سنجری دندان تیز کرده و بهانه انکه حق ولی نعمت میگذارم آهسته آهسته با لشکر سنگین از خوارزم بیرون آمده براه آب آموبه روان شد و چون سانحی قطع کرد خواست که قلعه آموبه را در تحت تصرف آرد و کوتوال حصار که مردی کاردان هشیار بود در مقام ممانعت آمد ها نسته رسولی پیش سلطان فرستاد و اظهار متابعت و مطاوعت نمود سلطان در جواب گفت که باید التمس تخت پسر خود ایل ارسلان را با لشکری همراه فرستد تا قلعه آموبه بلکه دیگر قلاع و بلاد را در ان ایام

وچند نوبت ایلچیان آمد و شد کرده مهم بجائی نرسید و اتسز محروم و مایوس بخوارزم معاودت نمود و در ان اوقات بغزوات پرداخت و چون حبس سلطان سنجر امتداد یافت خواهرزاده او محمود خان که والی خراسان بود و با اتسز در ممر از مودت و مصادقت میزد ایلچی فرستاده در دفع شر غزان مدد و استمداد نمود و اتسز پسر خود ختای خان را در خوارزم بنیابت گذاشته با سپاه گران براه شهرستان روان گشت وچون بجدود نسا رسید توقف نمود و مسرعان با مرا و اطراف آفاق فرستاده تا حرکت آمده باتفاق در حسم ماده فساد حشم غز سعی و اجتهاد نمایند و درین اثنا خبر متواتر شد که احمد قماج سلطان سنجر را در شکارگاه از میان غزان ربوده بقلعه ترمد برده است خاص و عام اظهار استبشار کردند و نذر و صدقات بمستحقان رسانیدند و خوارزمشاه در نسا بانتظار وصول محمود خان و امرای خراسان روز سه یگذرانید و ایشان خود از طلب او ندامت داشتند عاقبت فخرالدین طغرائی فرستاده با او عهد و میثاق بستند تا از قصد یکدیگر ایمن باشند و چون مبانی صلح مشید گشت خوارزمشاه از نسا بخبوشان رفت و خاقان رکن الدین از نیشاپور بعزم ملاقات او و اختلاط با آن جانب شتافت و مدت سه روز هر دو صاحب حشمت با هم مصاحبت نموده در تنظیم مهام مملکت رایها زدند و در الوالا خوارزمشاه جشنی عظیم ترتیب داد خاقان رکن الدین را طلبداشت و رشید وطواط در مدح ایشان شعری خوانده یک بیت از آن ثبت افتاد بیت چنینه بجهانکه بیک برج در دو سعد + در یکسرای بردهٔ میمون دو شهریار + و مقارن این حال خوارزمشاه مریض گشت و در ان مرض روزی آواز قاری بگوش او رسید که قرآن میخوانده مار اخاموش گردانید با صغا نمود باین آیت رسیده بود که ما تدری نفس بای ارض تموت آخر الفال بدگرفت بیت بکسی در عشق فال بد نگیرد + دگر گیرد برای خود نگیرد + و رحمت او صعب شده در شب تاسع جمادی الآخر سنه احدی و خمسین و خمسمائة حضرت مالک الملک دست تصرف او را از مملکت کوتاه کرد و حمد الله قزوینی گوید که مدت سی و نه سال حکومت کرده بود و از انجمله شانزده سال دم از استقلال زده گویند که رشید وطواط بر سر جنازه او میگریست و باواز بلند این دو بیت خوانده بجانب تابوتش می نگریست نظم شاها فلک از سیاست می لرزید + پیش تو بطوع بندگی میورزید + صاحب نظری کجاست کو در نگرد + تا آن همه مملکت باین می ارزید + ذکر ایل ارسلان ابن اتسز بعد از فوت خوارزمشاه بچهار روز در دم اوز انکاش کردند و ایل ارسلان عنان عزیمت بجانب خوارزم منعطف ساخته در راه جمهور امرا و ارکان دولت با او بیعت کردند تا یک انغلبیک و جمعی از اعیان خواستند که سلیمان شاه ابن اتسز را بر تخت نشانند ایل ارسلان سبقت نموده حسب الامر فرماندا و امرا مفتن را از میان برداشت و در سوم رجب سنه اثنین و خمسین و خمسمائة بر سریر سلطنت متمکن گشت و اقطاعات و مرسومات موافقان دولت از دستور زمان پدر زیاده کرد و ابواب احسان و اصطناع بروی اهالی خوارزم بگشاد و در ابتدای سلطنت او پسران بیغوخان و لاچین بیگ و جمعی دیگر از سروران قرلغان بخوارزم رفته از خان سمرقند استغاثه نمودند که او بیغوخان را که مقدم قرلغان بود کشته در مقام قصد دیگران است ایل ارسلان ایشانرا استمالت داده با لشکریان روی توجه بجانب ماوراءالنهر نهاد و خان چون آوازه حرکت ایل ارسلان شنید تمامت صحرانشینان تراکمه که از قراکول تا جند نشسته بودند بشهر سمرقند در آورد و خواطرش تحصن قرار داد و از قراختای استمداد نمود و ایشان ایلک ترکمان را با ده هزار سوار بمدد او فرستادند و چون خوارزمشاه ببخارا رسید اهالی آنجا بمواعید استظهار گردانیده عازم بلده محفوظه سمرقند شد و خان بمعاونت ایلک قوی خاطر گشت کنار آب سغد را لشکرگاه ساخت و فریقین به یکدیگر رسیده دلیران جانبین کر و فری نمیکردند و چون ایلک ترکمان آراستگی لشکر ایل ارسلان را مشاهده نمود ائمه و علماء سمرقند را پیش او فرستاد تا تضرع و تخشع التماس صلح کردند و مسئول آن جماعت مبذول افتاده خوارزمشاه امرای قرلغان را با احترام تمام بمقام ایشان گسیل فرمود و چون بعد از فوت سلطان سنجر بعضی از غلامان او که بافراط شهامت و صرامت امتیاز داشتند و مقدم ایشان ملک مؤید بود رکن الدین محمود خان را که خواهرزاده سلطان مرحوم و قائم مقام آنحضرت بود در نیشاپور گرفتند و میل کشیدند ایل ارسلان تیغ انتقام از نیام کشیده مراجعت فرموده متوجه شادیاخ شد و جماعت معاندان در ان شهر محاصره کرده و سفرا در میان آمده مهم بمصالحت قرار یافت و بنابر آنکه ایل ارسلان در ارسال تحف و هدایا که هر ساله پدرش بقراختای میفرستاد تا اغراض بولایت نرسانند اهمال نمود ایشان جمعیتی عظیم ساخته قصد دیار اسلام کردند و چون این خبر بسمع خوارزمشاه رسید او نیز مستعد حرب گشته عیار بیگ را با سپاهی آراسته در مقدمه روان کرد و پیش از وصول ایل ارسلان عیار بیگ با لشکر قراختائی جنگ کرده گرفتار گشت و مقارن اینحال خوارزمشاه رنجور شده عنان معاودت بجانب خوارزم معطوف ساخت و چون بدار الملک فرود آمد در نوزدهم رجب سنه سبع و ستین و خمسمائة از عقب گذشتگان روانه شد ذکر سلطان شاه ابن ایل ارسلان بعد از واقعه ایل ارسلان پسر کوچکتر او سلطان شاه که ولیعهد بود پادشاه شد و مدبر امور ملک مادرش ملکه ترکان گشت و برادر بزرگتر او تکش خان که در آنوقت والی ولایت جند بود در مقام منازعت آمد بعیب میراث سلطنت طلبید و هر چند که سلطنت بمیراث مبنیا شد سلطان شاه لطف طبع داشت این دو بیت گفته برادر فرستاد بیت هر که سمند عزم من پی کند + دشمن ز نهیب تیغ من هو یه کند + اینجا بهول و نام بزبلیکار + شمشیر دو رویه کار یکرویه کند + تکش خان را پسری بود ملکشاه نام که شعر نیکو گفتی این رباعی انشا کرده بسلطان شاه فرستاد رباعی صد گنج ترا بخز بر تن ما را + کاشانه ترا مرکب و میدان ما را + خواهی که خصومت از میان برخیزد + خوارزم ترا ملک خراسان ما را + و چون سلطان شاه این ابیات شنید دو بیت دیگر گفته در جواب ایشان روان کرد نظم ایجان عم این عم ره سودا گیرد + وین قصه در شمانه در ما گیرد + تا قبضه شمشیر که بالاید خون + تا آتش اقبال که بالا گیرد + و چون میان برادران غبار خصومت و نزاع بالا گرفت سلطان شاه لشکر عظیم مرتب ساخت تا بر سر برادر تاختن آرد و تکش خان از قصد او آگاه شده التجا بدختر گورخان بر که در ان اوان فرمانفرمای قراختای بود و متقبل شد که اگر خوارزم در تحت تصرف او آید هر سال مبلغ خطیر بخزانه سلطان رساند و خان قراختای فرماند تا شوهرش قرما با سپاهی لا تعد و لا تحصی بمرافقت تکش متوجه خوارزم شود و ایشان بموجب فرموده قصد آن ناحیه کردند و چون خبر توجه لشکر قراختائی بخوارزم رسید سلطان شاه و مادرش از دار الملک بیرون آمده بتعجیل روان گشتند تا بملک مؤید ملحق گردند و تکش خان در بند نشست

بیست و دوم ربیع الآخر سنه ثمان وخمسین وخمسمائة بخوارزم درآمد بر سریر پادشاهی نشست خلعها و شعارها و تهنیت او رسائل و قصائد غرا سلخته و پرداخته بعرض رسانیدند گویند که رشید الدین وطواط را که در ملازمت اباواجداد تکش خان بود و تکش از هشتاد تجاوز نموده و رمحقه پیش او برده و رشید مرو و نمده است که امروز هر کس قدیمه قابلیت خویش را سلاد قصیده و در بیاکباد جلوس پادشاه کشور گیر برتخت سلطنت مصیر و ملک تحریر و تقریر انتظام داده و نیده بنا بر کهن و شمع شیخوخیت بانشار این دو بیت قناعت کرده ؎ رباعی بیدت و ورق زمانه از ظلم بشست ؛ عدل پدرت شکسته‌ها را درست ؛ ای بر تو قبای سلطنت آمد چست ؛ هان تا نپکنی که نوبت دولت تست ؛ و چون تکش خان بر ممالک استیلا یافت تمهید بساط عدل و داد و قیام نمود و در سوء ظلم و تحمی از میان برداشته محبت او در دلها قرار گرفت ذکر کشته شدن ملک مؤید حاکم نیشاپور و ملکه ترکان و فرار سلطان شاه از تکش خان چون سلطان شاه و مادرش ملکه ترکان از خوارزم بیرون رفتند و تکش خان بطلب خویش رسید ایشان از عزم این واقعه پشت دست بدندان گرفته در دفع او سپاه از پی او نفرستادند و بعد از هشتاد ملکه ترکان تحف و هدایا پیش ملک مؤید فرستاده عروس ملک را دلنواز و جلوه‌ده و اگر ایش داد و از مسایل اهل خوارزم مستحب بخود و پسر او فهماند و ملک مؤید بگفتار آن گفتار فریفته گشته لشکرها ی پراگنده جمع آورده و پالیکان پیوسته روی توجه بخوارزم نهادند و تکش خان اعتماد بر عون عنایت ملک دیان نموده با آن مقدار سپاهی که داشت بر عزم محاربه با ایشان در حرکت آمده و بر سر پلهای لشکرگاه ساخته انتظار ملتقی نبی کشید و چون بو اسطه قلت آب سپاه ملک مؤید یکبار قصد قلع مفاوجه نیستند کرد و حال آنکه غافل بود و ندکه خصم در کمینگاه مکر نشسته ست لاجرم فوج فوج از عقب هم سوان شده ندو هر جا که پای از میان بیرون می نهادند سرها و فتاصیدا و ندرو عاقبت ملک مؤید را اسیر کرده پیش تکش خان بردند و بموجب فرمان بر درگاه از میانش ببردند و ملکه ترکان و سلطان شاه را گرفته بدهستان فرستادند خوارزم شاه از عقب ایشان شتافته ملکه را بست آورده بکشت و بخوارزم باز گشت و سلطان شاه از دهستان گریخته بشاپاج پیش طغان شاه این ملک مؤید رفت و چون در حیز حمت طغان شاه نبود که او را بمال و لشکر مدد مفاوقت و امتیاز کرده عازم غور گشت و سلاطین غور بعد از استعمال تسلیم و تعظیم با نواع احسان و امتنان مجولی سلطنت شاه کرده مادر و ساده تا وقت نمودند و چون تکش خان از دهستان بخوارزم رفت پای بر سراج سروری ساده کار او دست از سر زدوق و طراوت گرفت و دران اوایل بقراختائی مزاوت و متوالی می آمدند و زیاده از حال مقرر اتحاف و ملتمسات می خودند و آوازه شجاعت و مردانگی او بگوش ایشان رسیده بود چون بلی ادبی اتباع ایشان بحدی از اندازه رسید سلطان بکشتن یکی از سفرای ایشان فرمان داد و بنا بر این جرأت میان او و قوم قراختائی الفت و یگانگی بوحشت و بیگانگی مبدل گشت ذکر رفتن سلطان شاه پیش پادشاه قراختائی و لشکر کشیدن بر سر تکش خان و متوجه شدن او از حدود و خوارزم بجانب خراسان سلطان شاه چون شنید که میان قراختائی و برادرش نزاعی دست داده و خصوصی رو نموده شاه دان گشت و قوتی را از امارت دولت و اقبال خود بنیاد شته زنگ اندوه و ملال از نائکینه ضمیر زدود و دریں اثنا بالبیان از جانب قراختائی رسیده بنا بر عزم تکش خان او را طلبیده اشتند و سلطان غیاث الدین غوری بیدار تمام حرکت پاچه آئین با دشاهان باشد سلطان شاه بعد از عظم مفاوضه و مسالک بقرار قراختائی پیوست و شمه از میان خوارزمیان مستحفظ پیش خان تقریر کرد و فرمان فرای آن قوم شور خویش قرار با لشکر آراسته در مصاحبت او بجنگ تکش نامزد شود و چون ایشان در حرکت آمده و بحدود خوارزم رسیده تکش خان علم کرد که آب چیحون را بر عرض مثالان مذاخته تا آمد و شد حتاکیان متعذر گشت و تکش بر شهر تهته اسباب کشش و کوشش مشغول شده بنا بر آنکه قراء دیه که بخلاف تقریر سلطان شاه بود واحیان خوارزم در رتالیت و مطاوعت تکش متوقف انداز آمدن پشیمان گشته عزیمت مراجعت مصمم گردانیدند و چون سلطان شاه مغربی دیگر گذشت از قرا التماس نمودند که نوچی از لشکر پیشرو با او بسپرد تا باشد که بعد ازیشان هم از پیش قرا ندید و مسئول او میدول افتاده قرا بوطن خود و سلطان شاه بجانب خرس روان شد و چون بلای ناگهان بسر ملک زنا که ولی النعام او خورد و حکم خرس بود فرود آمد ملک زنا بحکم الغرض بتیلون بکل خشیش از بیخ جان خود را در خندق او انداخت و او را بر سر پای حصار بالا کشیده زدند سلطان شاه محاصره خرس را در توقف گذاشته بمرو رفت و لشکر قراختائی را رخصت انصراف داده چند تن خود و چند توبت متوجه خرس شد لشکر خرس که از دران نواحی بسری بردند متفرق گشته چون چشم ملک حسام الدین بر کردان شد نداو استدعوم نصره و دین صلابت از سلطان شاه کرد بسلطان شاه نسوب او بود التماس او کرد بسلطان شاه او را بعضد و سلطان شاه بقصد محاربه متوجه ولایت گشت و سلطان شاه نیز عازم جنگ وی شده و شصت سنه سی و سیصد و خمسمائة لشکرها بیکدیگر رسیدند بعد از کشش بسیار سلطان شاه از ستیزه و آویزه باز گشته روی بهزیمت نهادند و لشکر سلطان شاه در ان معرکه کان بسیار و بجز انگشتی گشتند و چون سلطان شاه بر خلاف سلطان شاه در میدان جنگ بود نه یارو فت و جنگ پیوسته بولایت او تاختن میکرد تا امرا سلطان شاه ملول و دلتنگ گشته لکر سلطان شاه پیوسته و ملک او را رو لتی چندان نماند و آن بیچاره چند توبت الجیان سلاطین غور فرستاده استمداد نمود و الا فائده نداد و بکلیت هم با نجمت متوجه بهرات شدند و فرمی برین مرتب نگاشت و دریں اثنا مرادی روز دشب و شب بروز آورد و دنا در محروم سنه احدی و ثمانین و خمسمائة رخت بسرای عقبی کشیده و در آنکتف بپیشوای سفر شاه قائم مقام گشت و دلگی بیگ ناپاک او بر ملک او مستولی یافته دست مصادره و مطالبه گشاده و بلغیا مرای سلطان شاهی بمذمت سلطان شاه پیوستند و ملک دنیا بجانب کرمان رفته و او پیوستند و در اوائل سنه اثنین و ثمانین و خمسمائة سلطان تکش از خوارزم بیرون آمده متوجه خراسان شد و سلطان شاه از ماه و دیگر با لشکر انبوه روی بخوارزم

آورد و خوارزمیان بخلاف اندیشه او دروازه را بسته بممانعت برخاستند و چون شنیدند که تکش ظاهر مرو را لشکرگاه ساخته بتعجیل بازگشت و بعد از قطع منازل بکنار آمویه رسیده با پنجاه مرد کارزاری ایلغار کرده و دو شب از میان اردوی تکش گذشته بشهر آمد روز دیگر چون سلطان تکش دانست که برادرش در مرو تمکن یافت عنان عزیمت برتافته بصوب شادیاخ شتافت و در ربیع الاول سنه مذکوره بظاهر شهر نزول کرد و در مدت دو ماه سنجرشاه و منگلی بیگ را محاصره فرمود عاقبت مهم بر مصالحه قرار یافته بخوارزم رفت و از اعیان دولت شهاب الدین مسعود و سیف الدین مروان شاه خوانسالار و بهاء الدین محمد بغدادی کاتب ملاحت تمام امر صلح و تحصیل وجه مصادره پیش سنجرشاه منگلی بیگ فرستاد و ایشان آنجماعت را گرفته و مقید ساخته نزد سلطان شاه ارسال نمودند و این سه کس تا زمان آشتی برادران محبوس بودند و بعد از مصالحه تکش خان سنجرشاه امام برهان الدین ابوسعید ابن امام فخرالدین عبدالعزیز کوفی که از علماء خراسان بوفور زهد و تقوی امتیاز داشت و سلاطین بدو اعتزاز و مفاخرت مینمودند بحکم پادشاهان قضا و شیخ الاسلامی خراسان بدوی مقرر شده بود بشادیاخ رفت و منگلی بیگ بوساوس شیطانی و هواجس نفسانی آن عالم ربانی را گرفته بکشت و در خلال این احوال سلطان شاه لشکرها فراهم آورده متوجه شادیاخ شد و بعد از محاصره چند روز چون دانست که فتح میسر نخواهد شد بطرف سبزوار رفت و در تضییق اهل شهر کوشیده مجانیق نصب فرمود و سبزواریان در آن ایام زبان بشتم و دشنام گشاده سلطان شاه از حمیت در غضب رفته بجد تمام در استخلاص شهر مبالغه نمود و چون کار ارباب سبزوار بسر حد اضطرار رسید بشیخ وقت احمد بالی که در علوم شریعت و طریقت عوض نداشت توسل جستند و آن بزرگوار در ساعتی که از سبزوار جهت شفاعت بیرون میرفت طایفه از سفها که با اهل صفه صفائی نداشتند از عقب او سنگ انداخته زبان بفحش گشادند و آنحضرت مطلقا التفات به بیخردی ایشان نفرموده بمجلس پادشاه رفته تشفع نمود و سلطان شاه مورد شیخ عارف را باکرام و احترام تلقی کرده از سر عثرات و زلات سبزواریان درگذشت و در شهر رفته بیش از لحظه توقف ننمود و شیخ احمد در حقایق غزل و رباعیات و قوافی تمام داشت و از انجمله این رباعی ثبت افتاد رباعی ای دل اگر از غبار تن پاک شوی + تو روح مجردی بر افلاک شوی + عرش است نشیمن تو شرمت بادا + کائی و مقیم خطه خاک شوی +

ذکر تسخیر شادیاخ و جلوس تکش خان در رادکان بر سریر سلطنت و نهایت کار سلطان شاه ابن ایل ارسلان

در روز جمعه چهاردهم محرم سنه ثلث و ثمانین و خمسمائه سلطان تکش بار دیگر بظاهر شادیاخ نزول فرموده و مجانیق نصب کرده محاربه صعب آغاز نهاده تا منکلی بیگ از روی اضطرار سادات عظام و ائمه کرام را شفیع ساخته که تکش خان او را امان دهد و تکش شفاعت آنجماعت را قبول کرده منکلی بیگ از شادیاخ بیرون آمده و در پنجم ربیع الاول سال مذکور سلطان بوجود شریف خویش شهر را مزین گردانید و مشرب عذب مملکت را از خار و خاشاک اهل عدوان و طغیان پاک ساخت و موکلان بر منگلی بیگ گماشت تا هر چه از مردم بجور و ظلم گرفته بود استرداد نموده بخداوندان بازدادند و بالآخره او را بموجب فتوی ائمه اسلام بامام فخرالدین عبدالعزیز کوفی سپردند و آنجناب بفحوای کلمه النفس بالنفس و الجروح قصاص کاربند شده آن مخذول را بقتل رسانید و چون مملکت نیشابور مستخلص گشت تکش زمام اختیار مصالح آن دیار را در کف کفایت پسر بزرگتر خود ناصر الدین ملکشاه نهاد و خود بجانب خوارزم بازگشت و سلطان شاه غیبت برادر خود را عظیم دانسته و لشکر بشادیاخ کشید و ملکشاه از محاصره سلطان شاه بتنگ آمده مسرعان نزد پدر فرستاد و از صورت واقعه اعلام داد و تکش خان بی توقف بر جناح استعجال نهضت فرموده متوجه شادیاخ شد و چون بلیسار رسید سلطان شاه از توجه او آگاه شده مجانیق را آتش زده بجانب مرو رفت و سلطان تکش بآن ولایت نزول شده از راه نیکی پرتو التفات بر احوال بلاد و اعیان انداخت و در تغییر خاطرهای شکسته و تعمیر مواضع ویران شده مساعی جمیله مبذول داشت و زمستان بقشلاق مازندران رفته و تمامت امراء خراسان روی باردوی او نهاده مشمول عواطف و عوارف خسروانه گشتند و چون خسرو سیارگان علم عز و شرف در برج حمل نصب فرمود تکش خان عنان کمیت مراد بجانب خراسان معطوف ساخت و در مرغزار رادکان بطالع سعد و بخت ارجمند بر تخت سلطنت نشست و آوازه او در اطراف و آفاق شایع گشت و هیبت و صولت او در ضمایر و خواطر جهانیان قرار گرفت خطبا و شعرا در تهنیت جلوس او خطب تلفیق نمودند و قصاید غرا گفتند و درین مقام چند بیت از نتایج طبع عماد زوزنی در قلم آمد بیت بحمد الله از شرق تا غرب عالم شمشیر شاه جهان شد مسلم + سپهدار اعظم شهنشاه دنیا + نگین بخش شاهان خداوند عالم + تکش خان بن ارسلان ابن اتسز + پدر بر پدر پادشاه تا بآدم + خرامید بر تخت فیروزبختی + چو خورشید بر تخت فیروزه طارم + سلطان دست احسان بگشاد و از سحاب امتنان چمن آمال عالمیان را سرسبز و شاداب گردانید و شعرا را صلات گرانمایه خلعت بخشید و بعد از آن مدتها میان او و برادرش سلطان شاه غبار فتنه ساطع بود و چون سلطان شاه در جنگ مرو الرود منهزم شد و رکن شوکت و نخوت او منهدم گشت مصلحان از جانبین صلاح در مصالحه دیدند و بر صواب دید ایشان برادران برحسب ظاهر با هم آشتی کرده روزی چند بساط مخالفت درنوردیدند و درین اثنا سلطان شاه بر امری چند اقدام نمود که بر نکث میثاق و نقض پیمان دال بود لاجرم تکش خان از خوارزم بقصد ولایت او در حرکت آمد و بعد از طی مسافت بظاهر سرخس که بر ذخایر و خزاین سلطان شاه مشحون بود نزول کرد و آن قلعه را بمحاصره و جنگ بگرفت و برج و باره آنرا خراب ساخت و از آنجا بصوب رادکان رفته تمامت تابستان در آن موضع اقامت نمود و بار دیگر میانه برادران صلح گونه واقع شده سلطان شاه باز قلعه سرخس را باصلاح آورد و برجال و اسلحه و خزینه معمور گردانید و تکش خان بمقر سلطنت خویش معاودت نمود و بر مسند کامرانی نشست و در شهور سنه ثمان و خمسمائه قتلغ اینانج بن اتابک محمد بن ایلدگز رسولان فرستاد و تسخیر مملکت عراق را در نظر سلطان سهل و آسان نمود و بر وفق استمداد او تکش خان از خوارزم روان شد و چون بجیحون رسید جد اعلی عطاملک جوینی صاحب تاریخ جهانگشای باستقبال اندکان دولت شرف و سیوس پادشاه حاصل کرد و در مجلس بالبدیهه این رباعی گفت رباعی لطفت شرف گوهر مکنون ببرد + جود کف تو رونق جیحون ببرد + حکم تو بیک لحظه اگر رای کنی +

سودای محال از سر گرفتن بسود و سلطان بر بن قرانه شراب خورده و یک خمخانه تا شب خالی کرده مقاتل رباعی را با لغاده و تشویش بسر آورد اگر دانسته و بهنگام تحویل آفتاب بسوی مشرق تحویلش روی البراق نهاده و چون بآن حدود و نواحی رسید میان او و سلطان طغرل سلجوقی صلحی روی نمود چنانچه سابقاً اشارتی بآن رفت و سلطان تکش یکی از سرداران راه ولایت حکومت الصب فرموده بازگشت دهاشا این طرف میان سیاسع جلال رسانیده چه که سلطان شاه ایزم متسخیر خوارزم بآن صوب رفته تکون بجا صره مشغول است و چون به بهستان سیر نیشابور آمده معروضه شتند که سلطان شاه بجرد آوازه توجه بادشاه معاودت نموده است و سنجر تکش خان بخوارزم رفته و ترک میدان زرم کرده آن نوستان نیز تقلب مجلس نیزم پرداخته ناگاه خبر صابه نیشابور و بیارست و از دنیا را بغزیمت استقامه سیاه و بجانب خراسان نهضت فرمود و چون امیر و مقرر جلیم سپاه بنخشب اخبار گشت بارد یگر سفر اده میان ایمه خواستند که شهر بیادران ماده نزاع و خصومت کشند اما بارسال رسولان و امثال آن عبایه فتنه تسکین نمی یافت و سلطان شاه از غایت خشونت طبیعت سخنان درشت میگفت و حکمای ملوک میکوده رانتهای این اوقات که توان قلعه خرشن بواسطه سعایتی که از دو مجلس سلطان شاه کرده بودند خراطه گشت و چون از نماز طغان قلعه را که بجانب ایشان اعتماد و ثوقت مقید گردانیده و باستحضار سلطان تکش سرعی با بیرد فرستاده الطاف مراسلت و مطاوعت نمود و تکش خان پای عزیمت در رکاب آورده بشارت او بر صوب خرشن سید که توان با ستقبال شتافت و شرف تقبیل بساط همایون حاصل کرده مفاتیح خزاین و ورود حصار تسلیم ملازمان پادشاه گردون اقتدار نموده و صورت بنوا قعه جهانگیر از مسموع سلطان شاه گشته بعد از ورود و نزع رو تکش فحص کالبد بر پرداد لکه دکان دلک فی سلخ رمضان سنه تسع و ثمانین و خمسمائة و چون ملک و خزانه سلطان شاه تمام بحضار شاه عالمیان شد باحضار ملک قطب الدین محمد که از شداد الاد اد ولاد ایلچی بخوارزم فرستاد و چون آوان بسر برنگذارد او ناصر الدین الله کشاه که ولی عهد نیشابور بود و بر سید و شکار خرسه تمام دولت بنا بر گرفت مقصد ات مردا زبد التباس نمود که آن جگاه را دو عزوس نیشابور باوه بسند و تعسر ملک شاه باسعاف اقتران یافته حکومت نیشابور متعلق بسلطان قطب الدین محمد شد ذکر رفتن تکش خان بجانب عراق و میان البعضی از فضایا که در آن اشاردی نمود و سابقاً ترده ملک بیان گشت که تکش خان متوجه عراق شده و میان او و سلطان طغرل سلجوقی مهم بر مصالحت قرار یافته ری و در حوزه تصرف گماشتگان آمد خمدتش طغاج را که یکی از امرا ارزنج سقد ارجود و مجاهدت ری نصف فرموده مراجعت نموده و در ان که سلطان شاه با برادران منازعت و دشت سلطان طغرل عهد شکسته قلعه طبرک را که متحون بخشم طغاج بود بگرفت و لشکر خوارزم را غارت کرد و انجیز تکش خان رسید بخلاف سلطان شاه متوانست که بجانب عراق رود و چون خاطر از مهم براغ گشت ری بر ری نهاده و سلطان الطغرل المتصل رسید و تکش خان از ری بهمدان رفته و لبسباری از نواع و بقاع الشمیر و اقبال او متحرکشت و روی بری نهاده و امیر ناصر الدین الله ملجا آن سپید شت که سلطان ابعضی از عراق عجم بر بوان عزیز او سلم دارد و درین اثنا رسل جانبین آمد و شد نمود و تکش خان از ملتی الضریر خلیفه آگاهی یافت و بر مقدم رضا و استرضای مشغول اظهار مه آمده و خلیفه وزیر خویش موید الدین ابن قصاب را با خلع و تشریفات گرانمایه بجانب عراق فرستاد تا عذر خواهی تکش خان نماید و زیبنه تبر چون باسد آباد رسید و اداکرد و عراق و اجناد و عرب نیاده دره مراکز کس بخدمت او توصل جسته مجتمع گشتند بکلیت و شوکت خود مغرور گشته خبر تکش خان فرستاد که از دار الخلافه تنزیلات و نشو حکومت سنجر دلی اعتماد و ثوق صالح مملکت و ناظم مهام سپاهی و رعیت لعی جناب وزارت آب جهت ایصال آن تا بدین مقام آمده و بعضی از اداء شارسال چنین نیست مقتضی آنست که سلطان با مدی اندک و قواضع بسیار با ستقبال آید مقدمه سکا در یقه چند نهاده و پیاده سیر نماید چون سلطان بر قلت عقل و کمال بلادت وزیر اطلاع یافت فوجی از لشکر ظفر قرین با تا فرد فرمود که تا بدیبلین قصاب بپردازند و او از لب غرب پیاده سازند و بر خاک مذلت و هوان انداز ند و ایشان بوجب فرموده پادشاه با دین و داد متوجه اسد آباد گشتند و آن قصاب تاب صدمه خوارزمیان نیاورده بگریخت و آبادی و ادار الخلافه تخریب لشکریان از عقب او تاخته خبر رفتن تکش خان روزی چند در میان قرار گرفته از برای تحصیل اموال مملکت عراق عمال بطرف فرستاد و حکومت اصفهان بقتلمش انابیخ تفویض نموده مقرر فرمود که امرای عراق و پارسیان و با اعتدو نام ضبط و بطاری نماید و بقیه ناقد ار السپر خویش پولنس خان نماده و میاجق با تابکی او تعین کرده و چون مهمات ولایت عراق ساخته و پرداخته آمد تکش خان عنان دولت بجانب خراسان معطوف ساخت و دو اشارا راه بمسامع جلال سپوست که ناصر الدین ملک شاه بسبب عفونت هوای مرو بخوارست کس بطلب او نفرستاده ملکشاه از مرو بطوس آمده صحت یافت و باز امارت خویش پرداخته و تکش خان بحبت قطب الدین محمد در خراسان اقطاعی معین فرموده او را مصحوب خویش بخوارزم بسرد و آن زمستان بعیش و طرب گذرانیده و فصل بهار لشکر بمرو و سنقشان کشیده و خان آن نواحی بحرد آوازهٔ توجه خوارزم شاه عنان برتافته راه گریز پیش گرفت و دیرین اشاجمعی از سپاه سلطان که با او شیوهٔ نفاق زندگانی میکرد سنجر بجان فرستاده ندکه پای ثبات بفشارد تا لشکر بهمه رسانده جان مستظم گشته و او فرصت غنیمت شمرده بر آن جمله قرار گرفت و چون سلطان تکش با دو سپاه خان منسوب بصفوف دیام منهزم شده بیران محاربه باشتغال یافت و آن جماعت بحکوم اعقب پادشاه اسلام در آمده دست بغارت و تاراج فتیل برآورد و لشکر خوارزم روی بما نهزم نهاده جمعی کثیر عرصه تشیر گشتند و جمعی که از معرکه جان بیرون بردند از شدت حرارت و قلت آب بر خاک هلاک افتادند و سلطان تکش لحبه از همیده روز بخوارزم رسید و در آن آوان که تکش خان عازم شقاق شده بود پسرش پولنس خان بالیمان نزد پدر آمد و خود را ناصر الدین ملکشاه فرستاده و پیغام داد که لشکر عراق متوجه جانب عراق است و چشم او بصول مدد آن سپاه دارد پاره

و ملکشاه بنابر التماس او در جنبش آمده پیش از آنکه برادر ملحق شود یونس خان بغدادیان را شکست بود و مال بسیار گرفته و برادران با یکدیگر در همدان ملاقات کرده چند روز در بساط نشاط بتجرع کاسات می ارغوانی داد خرمی و شادمانی دادند و ملکشاه بازگشته چون بخراسان رسید ارسلان شاه را بنیابت خویش در شادیاخ گذاشته بخوارزم رفت تا به سعادت پابوس پدر مستسعد گردد و در هنگام غیبت او در نیشابور فتنه و فساد بظهور رسید ذکر مخالفت سنجرشاه بن طغان شاه و گرفتاری او و رفتن تکش خان بار دیگر بعراق و شمه‌ای از حالات او که بعد از این دست داد والدهٔ سنجرشاه در حبالهٔ سلطان تکش بود خواهر سلطان در تحت تصرف او بسبب این دو وسیله تکش خان سنجرشاه را در سلک فرزندان صلبی انتظام داده و در رعایت و تربیت او نکته‌ای مهمل نگذاشته و چون ملکشاه مرکز دولت خالی گذاشته متوجه خوارزم شد سنجرشاه بتسویل طائفهٔ مفتن آهنگ مخالفت تکش خان کرده باهم عهد بستند که پیش از تربیت اسباب سلطنت این امر با کسی که اعتماد تمام بر جانب او نبود ظاهر نگردانند قبل از ظهور و خروج مخالفان این مواعظ بمسامع علیهٔ خوارزمشاه رسید و سنجر را پادشاه طالب داشت او تا اندیشید و بدرگاه رفت و او بموجب فرمان میل کشیده در مجلسی معروف داشتند و در آن واقعه سنجرشاه این رباعی گفت رباعی تا چرخ کهن ببدگمانی برخواست + دل از سر کار این جهانی برخواست + چون دست قضا چشم مرا میل کشید + فریاد ز عالم جوانی برخواست + گویند که نور بصر او بالکل ضایع نشده بود اما سنجرشاه آن معنی مخفی میداشت بحیثیتی که خواهر سلطان را که حرم او بود درین قضیه محرم ندانست و بعضی از امور ناپسندیده که از آن عورت میدید نادیده می‌انگاشت و بعد از چند گاه که از حبس سنجرشاه بگذشت بشفاعت ارکان دولت و التماس خواهر سلطان خلاص شد و اقطاعات که پیشتر داشت مفوض بوکلای او گشته و بدین و تیره زندگانی میکرد تا در شهور سنهٔ خمس و سبعین و خمسمائه داعی حق را لبیک اجابت گفت و بعد از وفات او تکش خان باستعداد کار حرب و استکمال آلات طعن و ضرب مشغول شد تا بتدارک حادثهٔ ترکستان بآنجانب لشکر کشید و در خلال این احوال خبر مخالفت از میاجق بسمع او رسیده آهنگ عراق کرد مفصل این مجمل آنکه یوسف خان را در قوت باصره ضعفی پیدا شد و در آنجانب معالجهٔ آن میسر نشد و بنابرین مشارالیه از ری روی بخراسان نهاد و میاجق را در آن ولایت بنیابت خویش گذاشته و در غیبت یونس خان مؤیدالدین ابن قصاب بموجب فرمان ناصر خلیفه بالشکر عرب از بغداد بیرون آمده قصد عراق عجم کرد و قتلغ اینانج از اصفهان بری آمد و باتفاق میاجق بدفع بغدادیان پرداختند و چون چند روز در مصاحبت یکدیگر گذرانیدند ناگاه میاجق قتلغ اینانج را بقتل آورد و سر او را پیش سلطان فرستاد و عرضه داشت که این جسارت از آن صادر شد که قتلغ اینانج سر خلاف داشت و هر چند سلطان متاثر شده دانست که این صورت از امارات عصیانست اما بجهت مصلحت وقت اظهار این معنی نکرد و چون ابن قصاب بالشکر بغداد بهمدان رسیده توقف نمود و سلطان از خوارزم بیرون آمده بنیت مصاف سپاه از دارالخلافه بجانب عراق عجم روان گشت و بعد از طی منازل و مراحل بآن ولایت درآمده در مزرق نزول فرمود و درین اثنا وزیر فوت شده موت او را بغدادیان داشتند و با تکش خان جنگ کرده شکست یافتند و تکش خان بعد از ظفر فرمان داد تا ابن قصاب را از گور بیرون آورده سرش از تن جدا کرده بخوارزم بردند و این معنی نه لائق مروت بود و نه مناسب سلطنت و لشکر بغداد بعد از محاربه دست در دامن امان زدند و سلطان ایشان را امان داده باصفهان رفت و در آن ولایت چند روزی توقف نمود و خاقانی گوید در مدح او بیت مژده که خوارزمشاه ملک صفاهان گرفت + ملک عراقین را همچو خراسان گرفت + ماهچهٔ چتر او قلعه گردون گشاد + موریچهٔ تیغ او ملک سلیمان گرفت + و در حین انصراف نبیرهٔ خود را بحکومت اصفهان نصب فرموده میغور را باتابکی او تعیین نمود و چون بخوارزم نزول کرد منشور ایالت خراسان را بنام ناصرالدین ملکشاه نوشته پیش او فرستاد و باو پیغام داد که بجانب مرو رود که هوای آن دیار موافق تو نیست اما شهر شکار را او را ایران داشت که بار دیگر عازم آن ناحیه گشت مصرع صید را چون اجل آید سوی صیاد رود + و در آن ولایت رنجور شده بعد از آن بنیشابور نهاد و در آن یورش عارضه ازدیاد پذیرفته و علت بر طبیعت غالب گشته روی بسفر آخرت آورد و این حادثهٔ عظمی در ربیع الاول سنهٔ ثلاث و تسعین و خمسمائه وقوع یافت و چون این خبر بسمع سلطان رسید جزع و فزع بی فائده کرده عزیمت غزوی که داشت مهمل گذاشته و بنابر آنکه پسران ناصرالدین ملکشاه اندیشهٔ عصیان و خلاف در خاطر داشتند و سلطان نظام الملک سعدالدین مسعود را جهت ضبط و ربط مهمات و احراز مخلفات ملکشاه و ارسال اولاد او بشادیاخ فرستاد و وزیر بموجب فرموده عمل نموده پسران ملکشاه را که مهتر ایشان هندوخان بود بخوارزم روان فرمود و سلطان پسر خود قطب الدین محمد را برای تنظیم امور خراسان از عقب نظام الملک روان فرمود و درین اثنا میان خان ترکستان خواهرزادهٔ او البدوک وحشتی روی نمود و البدوک بجند آمده رسولان بخوارزم فرستاده پیغام داد که اگر از جانب سلطان مدد یابد حال خود را از میان برداشته ولایت او را بممالکت سلطان منضم گرداند و تکش خان بتدارک خبر گیری که سابقاً قلم زده کلک بیان گشت تواچیان باطراف و جوانب فرستاد تا لشکرهای پراگنده را بخوارزم آوردند و مسرعی بشادیاخ ارسال نمود تا قطب الدین محمد از آنجا نیز توجه نماید و بعد از اجتماع لشکر پدر و پسر باتفاق روی بترکستان نهادند و چون قریب بجند رسیدند تکش خان قطب الدین محمد را با دلاوران پیل افگن شیر شکار در مقدمه روان فرمود مشارالیه با البدوک پیوسته بر سر خان که در الوالجند تاختن آورده بود و بعد از محاربه خان ترکستان منهزم شده قطب الدین تعاقب نموده باز با سالار نسا و مقربین فی الاصفا و بخدمت پدر رسانید و تکش خان کامیاب و کامران بمرکز سلطنت مراجعت فرمود و چون بقیهٔ اعوان و انصار خان مایوس گشتند و در خدمت البدوک کمر بستند و خدمتش بکثرت حشم و خدم مغرور گشته باعلان کلمهٔ عصیان تکش خان مبادرت نمود و تکش خان سلطان خان را از حبس بیرون آورده با او عهد و میثاق بسته بر سر البدوک فرستاد و بنفس خویش متوجه شادیاخ شده در ماه ذیحجه سنهٔ اربع و تسعین و خمسمائه در آنجا بنزول اجلال فرمود و بعد از سه روز بطرف عراق کوچ کرد تا میاجق را بتسویلات شیطانی و تخیلات نفسانی از جادهٔ صواب طریق مستقیم منحرف گشته دم از استبداد و استقلال

میزد و بهاء دست آورد و چون آوازهٔ وصول سلطان و یراق شکار گشت عدد بیشمار و جمع بی‌شمار از هر طرف خود را بدو رسانیدند و بعد از سه روز بر میمنه و میسره و قلب و ساقه و طلایه و جناح و قلب الجناح و ساقه الجناح و طلایه الجناح و قراولان و جلوداران لشکر نصرت انتظام دست از دامان طلب آن صید فرار نداشتند تا دو نوبت بگرد عراق برآمد و در اثنای این تگ و پوی رسولان می‌رسانید و باز دست خویش را بدندان می‌گزید و بر زبان باستغفار می‌گشاد و از بیم صولت شهریار گردون اقتدار التماس ترک تعقیب می‌نمود چون هنگی همت سلطان بر اخذ و قبض قصور بود چه می‌دید که چون برق و باد از عقب او دوان فرمود تا یک ناگاه بسر وقتش رسید و لشکر اعوان و اگردن زده و آن بدانديش باد دست کس راه قلعه فیروزکوه پیش گرفت و انحصار یافتن ازین بیکر و عدیت ارگ اشتگان پادشاه ستانده بود و السیان را قتل کرده و ذخائر و اموال فراوان بدانجا نقل کرده و لشکر سلطان متاعب آنجا رسیده و بجمع آوری مشغول گشته قرار قرار آنحصار را بگرفتند و میاجق را نیز گرفته و بر شتری افگنده در بلدهٔ غزنین بدرگاه سلطان رسانیدند سلطان زبان بجواب و لوب اصناف الطاف و انواع اعطاف و یادی که در بارهٔ او مبذول فرموده بیاد آورد و جرایم و مناهی که در بارهٔ وی صادر شده بود بر شمرد و فرمود که چند میاجق استحقاق آنرا دارد که بشمشیر تیز او را بزیر زنند یا او را بفیل سپارند تا بپای او سلطنه نیکو خدمتی بیاد دارش کرده مدت العمر نماند و موسوم نگشته جانش بخشیدم مقرر آنکه بجزای عصیان خویش بکیال و زر او حیران مقید و محبوس باشد و بعد ازان در صدد خدمتی باقی ایام حیات بگذراند مقارن ایجال مبشران خبر غلبه خان ترکستان را که سلطان او را لشکر داده و بجنگ فرستاده بود و رسانیدند و رسولان دار الخلافه نیز با تشریفات فاخره و صلات وافره و حشور سلطنت مملکت عراق و خراسان و ترکستان رسیدند چون خاطر خطیر تکش خان بن ایل ارسلان اقتدار همالی که لمفت بان بود فراغ یافت قلع و قمع طائفهٔ ملاحده سمیلیه را پیش نهاد ضمیر منیر ساخت و تسخیر قلعهٔ قاصر که سلطان ارسلان المقرل از لکشا ده بود و بقلعهٔ ارسلان کشای موسوم گشت لشکر کشیده و آن قلعه بود بر سر حد و رود بارق بقزوین از صعابت و متانت مهجور زمین نزدیک و از آسمان دور و بعد از آنکه چهار ماه سلطان آنرا محاصره کرده هم بمصالحه مقرر شد و اسمعیلیه با تباع و اشیاع و اموال و بهمات خویش بشیب آمده روی بالموت نهادند و سلطان ولایت عراق را بپسر خویش تاج الدین علی شاه داده متوجه خوارزم شد و چون اسمعیلیه دانستند که باعث بر خصومت سلطان بانشان نظام الملک سعد الدین مسعود است فدائیان فرستادند و آنجماعت تهاز فرصت نموده در زمانیکه وزیر از سرای بیرون آمده وارد بحرم کار دبلاک ساخته و از نواده الفاقات آنکه در بند کور نهایه عدالتی نگر بها حاجب کبیر شهاب الدین مسعود خوارزمی و سعید الدین غارض دشت خبث ایشان در مجلس سلطان کرده بود و سعید الدین را بموجب فرمان بند و سر اکخود گرفته بمنجنیق است که حاجب را نیز از عقب او گردن زده رواں سازند اما رفتگار بلکه اراده قاد نمار متعلق بآن شد که پیش از اتمام اندیشه خود نیز بخون عارض بخنجر آبدار بدست سرای کرد سعید الدین انگشته بود بقتل رسید و مضمون کلمه و بیاد او بلبو پیوست و چون خبر قتل نظام الملک بسلطان جلال الدین رسید جلال الدین محمد را بسیاست رسانید و بقتل رسانید و سلطان قطب الدین محمد را که منصب خوارزم شاهی بعد از پدر متعلق باو گرفت بتخریب ولایت و قلاع علاحده کرتبد و لشکر را مرتب ساخته از شمشیر اپدر آگنده و متاثر الیه حسب فرمان یاسا چه بارگیری متوجه تسخیر شده و بجمع و مشغول گشته و خندق آنرا که چون فکر دانایان عمیق و مانند سخن کریان پهناور بود تا پیاپنه قریب بآنشد که هم دران چند روز حصار مفتوح گردد که ناگاه بموجب علم سلطانی که شکست ناپذیر الغالب گرفته و ساقب ایجال خبر فوت پدرش رسید و کیفیت اینواقعه چنان بود که دران اوان که تکش خان قطب الدین محمد را باستیصال علاحده نامزد فرموده و می رفت گاوی او رسیده بشهر گنجاق شده و الحبار مصالح پسر کرده صحبت بعرض غالگشته و چون سلطان قبل از عرض عرض باتمام اسمعیلیه لشکر جمع کرده و عازم آن شد که بصوب ولایت ایشان عنان استقام مطروف دارد هر چند طبیبان اطلاع آمده گفتند که حرکت مناسبت سلطان از سورت غضب گوش بحال مشفقان نکرد و از لوازم عزم بیرون آمده چون بمنزل چاه عربی رسید علت تکس کرده پانزده روز بشدت و ازدیاد بسر ای اجل نقل کرده و اینحادثه در تاسع شهر رمضان سنه ست و ثلثین و خمسمائة روی نمود و چون خبر این واقعه بسمع سلطان محمد رسید از لشکر نهاد ثبت و بمهاته عرض از دو حصار شتر بصالح بخوت ماتمه سیل منحدر متوجه خوارزم شد ذکر جلوس سلطان محمد بر مسند خوارزم شاهی بر فضل و تائید نامتناهی الهی بعد از فوت پدر چون سلطان محمد بر کرسی دولت و سریر سلطنت مستقر شده مجلس بزم آراستند و عروس ملک را بزیور وفاق و اتفاق بپراستند و در روز پنجشنبه سیزدهم شوال سنه ست و ثلثین و خمسمائة او را بر سریر نشست و کلمه بنفاذ مقرون بهجت ایصال این مژده بمبشران باطراف و اکناف ممالک روان گشتند و چون واقعه مکس مسموع سلاطین غور شهاب الدین و غیاث الدین گشت نقش عنبان نقصان و یا مانی و امال بر کار تسخیر خوارزم شاه و دائیه خیال ایشان باسهل وجهی جلوه داد و عزم لاجرم با لشکر انبوه و فیلان بیقیاس در بدایت حال روی بطوس نهادند و بعد از نهب و غارت اتراک بخارا و بلخ رفته و دران اوان تاج الدین علی شاه و اعیان مملکت سلطان را دو سلاسل و اغلال کشیده با نهب و استکانت و نکال بیکانب غور فرستادند تا بطالقان و حوالی آن ممالک را در تحت ضبط خویش آورده بدو بیچ دو باره شادباج را عارت کرده ملک ضیاء الدین را با لشکری فراوان در آنجا گذاشتند و سلطان غیاث الدین بهرات مراجعت نمود سلطان شهاب الدین بپخت تخریب بلاد و قلاع و باغ علاحده عهده نیشتان شد و چون سلطان محمد خوارزم شاه شنید که هیچ و مرج بجال خراسان راه یافته اهالی آن دیار بتشویش و اضطراب مبتلا گشته اند بنا بیشی عجایب بخاطرش گذرانده مانند شیر خشمناک با سپاهی که از کثرت و عدد فوج بوبا ک نداشتند از خوارزم بپیرون آمده و مسافت می بپیمود تا در فیلم

سال مذکور بعلم پادشاه جهان نزول فرموده فرمان داد تا لشکر بعد از شش صف بگذشتند غوریان از دروازه بیرون آمده وپای ثبات افشرده بنا بر عقیده که بشرکت وقوت خویش داشتند خواستند که بجنگ بازدست ستیزی نمایند اما چون چاشنی انجلادت خوارزمیان پشیده نداشتند بوش در سوراخ خزیدند ودم در کشیده نعره از بیرون عراوه ونخیتق ورعل اورزدند تا بروج حصار سیر فلک دوآر میکشید باخاک یکسان گشت وخندق را ریزنی پاشتند ودیوریان چون دانستند که بذل سیر گفتار خواهند شد مشائخ وعلماء را شفیع ساخته امان خواستند سلطان رقم عفو واغماض بر زلات وعثرات مخالفان کشیده آنجماعت را مغزز ومکرم بااباوی ولنعم نزد سلاطین غور فرستاد تا بدانند که العفو عند القدرة من مکارم الاخلاق کار بندند هست وچون شاه ایاج بار دیگر رخصت نصرت سلطان سیدم لقبه سواران فرمان داد وآنجا متوجه مرو وسرخش شدکه دران ولا برادر زاده اش سندخان از نسل سلطان غور بجلوس آن موضع قیام می نمود وچون آوازه توجه عزم او باو رسید تواقل عزم وامانده متوجه شهرستان خاطرش شده روی بفرار آورده وسلطان بدرس رسیده کوتوال آن درمقام ممانعت آمد وبموجب فرمان خوجه را از پای بیاورد مشغول گشته درچند روز متخلص شد وسلطان از راه مروعنان دولت بطرف خوارزم معطوف ساخت وچندگاه در آنجا توقف نموده پرتو التفات بر ترتیب لات وادوات لزم انگنه ورمایات نصرت آیات وبارهگیر حرکت آمده مژاج لوکا مضرت خیام اقبال گشت ودران موضع روزی چند اقامت نمود تا اصحاب اطراف مجتمع گشتند انگاه با لشکر بزرگ از آنجا بیک ترک روان شد وناظم شهر هرات در پیچ مکان توقف ننموده ومشکریان را بجاره ومقابله وتسخیر شهر امر فرموده غیاث الدین مرغنی که مردی بود تجارب ایام مهذب گشته ودران ایام حکومت آن بلده بتعلق باو منسحبت جزتضرع وتستضع چاره دیگر ندید لاجرم سفیر دیمان کرده بتضلع فرمود که بسلک خطه پرخزانه رساند وبپسر خود را بخدمت فرستاد تا سورت غضب وشکین یافته ودر خلال این احوال آوازه حرکت غوریان بجانب مملکت سلطان محمد شالخ گشت وسلطان بعد از تقدیم مشورت از ظاهر هرات کوچ کرده بطرف مرو الروذ که بر غیاث شتافت ودر پنجشیر آمد وچون معسکر او بکنار او دوار گشت سلطان شهاب الدین از ظالقان بسید سلطان محمد صلاح ودر آن دید که آب میان او ومخالفان حائل باشد ولشکریان در توقف وعبور مختلف آرای گشته بعضی از ایشان بگذشتند وسلطان محمد اختلاف آرا مشاهده نموده روی بمرو نماد وغوریان در سرخس رحل اقامت انداخته رسولان از جانبین آمد وشد نمودند وسلطان شهاب الدین زنجی از ولایات خراسان التماس نمود وخوارزم شاه از اینمعنی عار داشته بصلح تن در نداد وبجانب خوارزم شاه روان شد وسلطان شهاب الدین لشکر بطوس کشیده ودر آنولایت دست تظلم وبیداد بآورد وضمائر وضیع وشریف آنولایت از حکومت غوریان متنفر گشته بمثابت خوارزم شاهیان رغبت نمودند ودر اثنا احوال اینواقعه سلطان غیاث الدین ورحلت او از دار فنا مسموع شهاب الدین گشت لاجرم خنقش بابل ارتحال کونته عنان غربیت بصوب مرو تافت وچون باآنجانب رسید محمد چریک راکه در شجاعت رستم واسفندیار روزگار بود بحکومت آن سرزمین منصب فرموده تاختن سر دو تاج الدین خلیج ودیگر حکام اطراف طوعا وکرها مطاوعت بر میان بسته بسیران خود پیش او فرستادند ودر اثنای این حالات سنجیان مسمع محمد چریک رسانیدند که لشکر خوارزم از بیابان بیرون آمده نزدیک مرو رسیده اند ومشارالیه باسپاهی پرهاش جوی سعی بدفع خوارزمیان نماد وعسکریان تلاقی شده ریاح دولت واقبال سلطانی تقسیم آمده وبا اینکه لشکر غور باضعاف شاه خوارزم بود ندروی ازمعرکه برتافتند وچریک شقبت بسیار خورد البشهر اناخته وولداران خوارزم شاه ازعقب او رسیده وفصیل سورا رفع کردند وچریک رابدست آوردند وازیم صولت وقوت او کلی ازامرای برفوریرب بسینه اش زده سراورا بخوارزم شاه ستادند سلطان محمد بقتل وی انکار بلیغ نمود وچون خبر واقعه محمد چریک بسمع سلطان شهاب الدین رسید تاسف خورده اما عجز واکسار بصفحات روزگار ظاهر گشت زیرکه چریک بحرات وجلادت ازمردان روزگار وتفرد بود وبمزید شهامت وصرامت الفراد امتیاز داشت گویند که قوت او بحدی بود که سلاح آسپ سه سالهٔ شکست وسلاطین غور چند نوبت اورا بافیل وشصر خنگ نشانخته بودند بر هر دو غالب آمده بود وچون این فتح مبین دست داد نمود فراوان ارکان دولت واعیان مملکت بدیل معقول التسخیر ملک هرات را در نظر سلطان آسان نمودند وسخنان انجماعت بر خاطر سلطان محمد کالنقش فی الحجر استمام یافته وخیال ملک مال در ضمیر او جاگیر آمده باسپاهی آراسته ولشکر بحلیه جلادت پیراسته عزیمت خراسان عظم گردانیدند وچون بعد از طی منازل ومفاوز بظاهر هرات رسید فرمود تا محاکمین بر بروج شهر راست کردند وسنگ ومحالات روان شد اهالی هرات فریاد الامان بر آورد ندوالب غاری که برامراء مقدم بود ودران اوان والی هرات سفراء دیمان کرده بخوارزم شاه پیغام داد که من امیر مصاف ارجانب سلطان شهاب الدین ولکم متقبل میشود که بعد ازین هیچکس تعرض بحوالی ولایت پادشاه نرساند ومع ذلک بهم اهل بها مبلغ که ازمنه تسلیمی نمایم خوارزم شاه نیابر رفع خشم ومادهٔ نزاع مکمین دحفظ دماء واموال ارباب ملت ودین بمصالحه راضی شده والتجاء نمودی تقبیل بساط همایون شتافته ولحاظ عواطف خسروانه سرفراز گشته معزز ومحترم بشهر مراجعت نمود وجهت تحصیل مال که تقبل شده بود مصلحان بر عایا گماشت وسلطان بر سم او واقف نشده توقیف وجه مقرر را نخویره سرای باقی انگاشت وبه پیمان خویش وفا ننموده از ظاهر هرات متوجه مرو شده ودم دران چند روز از الغاری ازین سرای مجازی روی بسرای حقیقی آورد ودو مقاران انجمال نهمنیان مسمع سلطان محمد رسانیدند که والی بلاد غور سپاهی فزون از ریگ بیابان خوارزم فراهم آورده وقبح انتظام ازنظام بیرون کشیده بعزم زدم متوجه آنصوب است وسلطان رعایت حزم وشرایط آن مرعی نداشته از راه بیابان مرعی در حرکت آمد بستقبل غزو وشرف خویش تعلل فرموده بالهای آنرا بر او وصول ستم ستور بیگاه نا گاهی داد مجموع رعایا بل کافه بیابانی را بمقابله ومقاتله نهاده بتربیت

سلاح انبوشن وسیوف ورماح پرداخته متقلدی اسم شهاب الدین جولی گرفاص و علم دربارهٔ او اعتقاد الاکلام واشتند بجنا نچه اول خواننده بحکم خبر صحیح کرمن قتل لهنس دون نفسه
و مالهٔ لموشید نرخصت محاربت فرمود و آتش حمیت بحدت مشتعل گشت و سلطان با استقبال لشکر محمود سه سر عنان روان کرده و ایلچی فرستاده از کوتاه خان با دشاه ختا
تیز استمداد نمود و صاندک زمانی نهفته در اصحاب شمشیرزن تیرگزار خوارزم شاه شهر از لشکرگاه ساخته بزمی دست و آمالی نصیح بر جدال و قتال خلق فرار
داد و سلطان شهاب الدین با اسباب جهانگیری و کشور کشائی سیسه بر جانب شرقی شد فرود آمد و با مداد تا سحری پیدا کرده فرد دیگر عبور کنند و شرب عیش سلطان را بتاراج غلبه
بخصومت و نزاع کلمه گرد و اینکه ناگاه شنید تا نیکه طراز بسمار قوم فرانتائی با لشکر عرفرسائی در مصاحبت با دشاه سمرقند سلطان عثمان که او را سلطان السلاطین گفته می بنصرت و سلوه
خوارزمشاه متوجه اند و از استماع این خبر بجای ثبات و قرار سلطان شهاب الدین از جای رفت و در هشت و حیرت بضمیر او استیلا یافت و چون شب خد احمال و اثقال لشکر کنقل
آن مشغول بود و بسوجب فرموده او بسوختند و بسوزن تا کاهی دیده خواب برده نخفتند و در جوف لیل را انهزام پیش گرفته سلطان محمد مانند شیر زیان و دیده بان از عقب غوریان سوران
شده و بحدود و نهر آب مخالفان را دریافته از جانبین مقدمات کار و بعد از قتالی فاحش رایت دولت سلطان شهاب الدین محکوس و کوس حشمت او مکوس گشت بسیاری از امرا و اعیان
لشکر او گرفتار آمدند و سلطان محمد شمول عواطف و منال حضرت صالح شده باز گشت و در خوارزم بزمی شاهانه ترتیب داده و طریقه که از سمرقند بود بالتماس وی از نو دایر و باقی دوران مجلس بدیعه
گفت رباعی شاها نوعروسی بلباسات بجست ماننده مژده از کف پات بجست از سر سپاه دشمن خونخوار بجست چون شاه در دو از تاب بجست چون غوریان بانه خود رسیدند
خود دیدند بتمهین بیقال آنکه لشکر فرانتائی گرد بود سلطان می آمدند با ایشان باز خورده دست و تیر و کمان و سیف و سنان بر نهاده و از بقیه سپاه غور که قریب پنج هزار سوار باشد با سلطان
شهاب الدین بودند اگر عرصهٔ شمشیر فنا گشتند و سلطان غور با صد کس بهزار جیله خود را در قلعه اندا ختند و لشکر فرانتائی بسوراخ کردن فصیل مشغول شدند نزدیک بآن رسید که
اورا دست گیر کنند اما سلطان عثمان با و پیغام داد که از روی حمیت دین نمی خواهم که پادشاه اسلام بتیغ کفار و شمنسیر کهین ایشان کشته گردد و وظیفه آنکه هر چه همراه اوست از نقد و
جنس فدای نفس خویش کند تا من بوسیله آن در تخلص او سعی نمایم و سلطان غور از این سخن موافق مزاج افتاده از سر بر خیزی که پیش از نقیه لشکر و حصار اندوخته مضبوط ساخته بود
برخواست بار شاد بسمرقند شیع شده شاه فرانتائی دست اندوهی که چه بایان شرح آن نتوان داد قطع مسافت می نمود تا بفرو که و از ملک او بود رسید و سلطان محمد خوارزم شاه و بعد از ین واقعه
رسولی نزد سلطان شهاب الدین فرستاده پیغام داد که بر هیچکس روشن تر که نیاز فتنه بخست از انجانب بالا گرفت و چه بسیار کنایه در انخصومت بحکم قولهٔ البادی اظلم پیش از است وظیفه
آنکه بعد از ین طریق موافقت سلوک کند و بنا و مصادقت تاکید باید و آئینه مهمات رجا نبین از زنگ مخاصمت زدوده آید و چه چند این پیغام بطبیعت سلطان شهاب الدین نیفزود و اندوه
و شوار تر بود اما بحسب ظاهر اظهار بشاشت کرده از در مصالحه در آمد و ملتزم شد که اگر سلطان را بعد و معاونت احتیاجی افتد دران شیوه مولات و مواخات مرعی دارد و دو اینجا سخن مقدور بآن
تقصیر نماید بیان حال سلطان شهاب الدین و ذکر مبدأ سلطنت غور از مساعدت وقت ما موست و ذکر استقلال بعضی از ممالیک سلطان شهاب الدین بخوارزم
شاه و برخی از ان برادر زاده و ممالیک او بعد از شهادت سلطان شهاب الدین قطب الدین ایبک که مملوک او بود بدهلی و حدود آن مستولی گشت و غزوات او فتوحات آن
صادر شده و گذشت چنانچه در تاج المآثر مذکور است و چون پسری نداشت علام او التمش که نزد او عقل و کیاست محلی بود اعیان هندوستان بر تخت سلطنت نشاندند و ذکر او سلطان
شمس الدین در السنه و افواه اشتهار یافت و حکومت غزنین و ولایتان بر دیگر غلام او تاج الدین یلدز قرار گرفت و بفیروزکوه و ولایت غور سلطان محمود ولد سلطان غیاث الدین
که برادر زادهٔ ملک شهاب الدین بود مستولی شد و چون محمود از استماع آوازه دو چنگ و جنگ نمی پرداخت امرا از صادرات افعال او ملول و منفر شده مخالفت آغاز نهادند
انا بجنوا غ الدین حسین غریمل که بر اعیان دولت غوریان سمت تقدم داشت و دران حین والی هرات بود بسبیل مشابهت خوارزم شاه کرده بر دیگر امرا غور رسل و رسائل میتوانند فرستاد و
پیغام داد که اگر سلطان با امرا بدیخانب شهر سپارم و سلطان جمعی از امرا با لشکر با که در ریاط با خ بودند نامزد فرمود و ایشان بموجب فرموده عمل نموده و چون نزدیک
هرات رسیدند غریمل باستقبال شتافته شهر مستلیم کرده و از جانب سلطان بصنوف عواطف و عوارف اختصاص یافته و مقارن این حال طائفهٔ از اشرار غور که در سلک مخالفت و
انتظام داشتند بقصد لشکر سلطان تفق گشتند و امرا خوارزم شاهی سبقت نموده بر سر ایشان تاختن بردند و سنگ تفرقه در شیشهٔ خانهٔ جمعیت غوریان انداخته رسل بخوارزم فرستادند
و استدعای حضور سلطان نمودند و خوارزم شاه در حرکت آمده و چون بجرو و میلج رسید کوتوال قلاع نجدت سبادرت نموده و سر بخط فرمان نهاده بعماد الدین والی میلج که از امرا بایشان
بود دقیقه از دصول بآن نواحی دم از نهاد و دلای آنحضرت نیزد در مجالس و محافل باظهار اطاعت و مطاوعت زبان میگشاد و چون بطوق ظفر نشان آزاد قی بیابان خوارزم
شاه رسید گفت بخلاق مانند آفتاب روشن شد که خدعهٔ شما منافق بوده نه موافق و در دعوی خود کاذب بوده نه صادق زیرا که بر صیانت و متانت قلعه سپندوان که نه بخارا و نه دنائین
مشهورت بود و حصنی حصین اعتماد کرده در وازها بر کشنده و نائر خشم سلطان اشتعال یافته فرمان داد تا سپاه ظفر پناه قلعه را در میان گرفتند و بجدی هر چه تمام تر در تخریب برج و باره

وتسخیر حضار سمی نمودند عماد الدین چون دانست که بغیر از القیاد و اذعان چاره دیگر ندارد و خصمان را بگفتهٔ طالب امان مشدد و از آنجا که حیلت کریم سلطان بود بعشرات اوغام غنائم گفتهٔ عماد الدین از قلعه بیرون فرستاده مشمول عنایت و عاطفت خسروانه گشت و اختصاص او ببارگاه عالم پناه روز بروز زیادتی پذیرفت تا حدیکه مجلس انس و ندیم بساط قرب شد و در بین اثنا مستحفظان طرق از عجز فرستادگان او نامهٔ بدست آورده که باهزار بامیان نوشته بود و مشتمل بر تحقیر مهم سلطان و تحذیر یارانشان از القیاد و اذعان و سلطان نامه را بدست او داده فرمود اقرأ کتابک و عماد الدین از خجالت مایوس شده زبان معذرت و اگشاد و لال گشت سلطان گفت هرچند عماد الدین بنا بر نقض عهد و میثاق استحقاق آن پیدا کرده که باز ماق او دم فرمان شود اما چون مشمول مراحم پادشاه گشته تغییر و تبدیل آن در مذهب کرم جایز نتوان داشت و حکم کرد که او را بگوزجم برده اسباب معاش آن کامل عقل را مهیا دارند و بسر عماد الدین که کوتوال قلعه تزمد بود چون از حال پدر آگاه گشت خواست که از خروج ایلمانیه و عماد الدین متحذی را پیش او روان کرده پیغام دهد که اصلا مخالفت نکند و بهر فور مقالید حصار و اسلاح زمان پادشاه کامگار رساند و بنا بر اشارت پدر متوجه اردوی همیون شده منظور نظر الطاف گشت و سلطان حکومت بلخ را بکی از امور و خیع مقدار تفویض نمود و بازوی او را بلشکر چیرا قوی داشته بر صوب هرات روان شد و حسن چرخ عنان اختیار خویش را در قبضهٔ اقتدار او نهاده و بسپهر تیز گام بسمت اخبر و خاطرش گشته از مرام سیر نموده پیش از وصول او بهرات پیشتر آن رسید خبر مقدم او را بسامع اهالی آن دیار رسانیدند اشراف و اعیان شهر با استقبال مسارعت نمودند و صناع و محترفه و اوساط الناس باذین مشغول شده اسواق و کوچها با نواع رخوت و امتعه مذهب و ملون گردانیدند و سلطان با غلمه و شوکت تمام که دیده گردون نیز هیچ جوان بختی را بدان هیبات و سان ندیده بود بشهر در آمد که دیبان عرش پیش او نهادی با خلوا اسلام آئین در داده و دیبقان فرش زبان تحمید بکلام المجید معدب العالمین گشاده و چون بر سریر سلطنت خراسان تمکین یافته کاوتاد نام او را در ظل نصفت و حرمت خویش جای داد و باصحاب اطراف بخدمت مبادرت نمودند از جمله حاکم ملک تیمور باخاطر طاعت اندوز نوری امید ببدیه گاه عالم پناه آورده بحسن تربیت و اصطناع پادشاه جهان مطاع سرافراز گشت و رزم آرای سائر ملازمان مقرب شد و سلطان جهت استمالت خاطر سلطان محمود والی فیروزکوه علامت کرمان را بر سالت روان فرمود و مشار الیه در وقت ملاقات قصیده در عرض داشت که مطلعش این بود

بیعت سلطان مشیر قرن و شهنشاه مزین ۰ محمود بن محمد بن سام بن حسین ۰ و در مراقبت علامه کرمان محمود رسولی چرب زبان باتحفهای بسیار ان کرد آنها و احباء میراث یافته بود و نزد سلطان ارسال نموده از اطاعت و اذعان خویش پیغام داد و التماس کرد که حکومت فیروزکوه و مخرنین بروی مقرر باشد تا بنیابت بدان امر قیام نماید سلطان ملتمس او مسدول داشته روس منابر و وجوه دنانیر را باسم و لقب سلطان محمد بعد از فراغ از امین قضایا غیاث الدین حسین را بانعامات و تشریفات ممتاز و مفتخر ساخته نظام حقیر ملک هرات و مضافات آنرا در کفایت او نهاده و فرمان داد تا از مال خراسان هر سال دویست و پنجاه هزار دینار سرخ بگیرد و بنفس خویش و ضمان حفظ ملک و دود و دیگر جانب خوارزم حرکت فرمود گفتار در رفتن سلطان محمد خوارزم شاه بجانب ماوراء النهر و محاربه او با لشکر قراختائی و منظفر و منصور باز گشتن چون سلطان خراسان را مستخلص گردانیده اعیان و اشراف ماوراء النهر از بیداد قراختائی و غیر هم بتنگ آمده بودند رسل و رسائل بخوارزم متواتر و متشدد و استدعای حضور سلطان نمودند بتخییل اهالی نجارا که یکی از بزرگان الناس سخن نام پسر محمان فروشی بر ایشان مستولی شده بود و با هانت و اذلال ارباب حرمت و ناموس را از لوازم طبیعت او دانستند و سلطان تیمار آن محکم و استحقاق ایلچیان قراختائی متیرم و ملول گشت از ادای مالی که بر ایشان ملتزم شده بود دی بحید نقص میثاق و ابهانه دی طلبید تا نوبتی رسولان بخوارزم آمدند و مقام ایشان بدستور سابق و معهود با سلطان بر تخت نشسته حرمت سلطان را نگاه میداشت و نفس شریف سلطان از استخفاف آن ناکس دل مکدر شده فرمود تا کتاب اعضای آن تیغ خورده را فرو کردند و در آب انداختند و چون اثر خلاف طاعت از خوارزم شاه آشکار گشت خوارزم شاه لشکر بسیار مهیا و آراسته بسرحد ایلاق فرستاد و بفرمود تا بر کنار رود سیحون پل بستند و بگذشتند و بجانب اوترار رفتند و بر کنار آب بنزول پیوستند و چون خبر بسلطان رسید که لشکر قراختائی بر کنار آب اوترار فرود آمده اند و پل بر سیحون بسته اند بر عزم محاربه ایشان از سمرقند بیرون آمد و بکنار آب رسید و بر ساحل آب فرود آمد و بفرمود تا کشتیها بیاوردند و لشکر را از آب بگذرانیدند و چون لشکر قراختائی از عبور سلطان خبر یافتند بر عزم محاربه بیرون آمدند و بر کنار آب فرود آمدند و چون لشکر سلطان از آب بگذشت و بر ساحل آب فرود آمد لشکر قراختائی بر ایشان حمله آوردند و بنا بر اشارت پادشاه کامران پیادگان در بساط میدان محاربه کرفرمی نمودند تا آن زمان که وقت معهود رسید و در آتش آسیای محاربه دور گردش آمده چون سیاسی خون دران صحرا روان گشت بیت خروش کوس و بانگ نای بر خاست ۰ بر بن چون آسمان از جای بر خاست ۰ تیر کمان از شصت گیل ارواح

منزول شده لوبت بحجر سیف مسلول رسید عاقبت بتسلیم ملحد ربانی در دیدت آمده و اسامی مخالفان بلسیدن آغاز نهاد و تا یکسو طراز نمی گران یافته در سیدان کشتگان امتداد شخصی تا ملکان بانی الدوله بسر وقت خدمتش رسیده خواست که سرش از تن بجدا کند بهاریه که در آن مواضع ایستاده بود آواز بگوشید که دست نگاه دارید تا یکدست و آن شخص فی الحال او را بخدمت سلطان رسانید سلطان مانیکو را بافتخار نخوازم فرستاد و در آن اوان که فتنها بهاران طراف می نوشتند بر سبیل مسعود لقب سلطانی باسکندر ثانی قلمی شد سلطان فرمود که امتداد ملک سنجری نیاورد بر ایام حکومت اسکندری بود اگر از روی تفاؤل لقب سلطان سنجر اضافه الالقاب کنند می شاید منشیان بموجب فرمود عمل نموده مقارن این فتح امام ضیاء الدین درجع سلطان قصیده گفت و از آن سه بیت ثبت افتاد ۵ سلطان علاء دنیا سنجر که ذوالجلال + چه از خلق برگزیدش وجاه وجلال داد + شاه عجم سکندر ثانی که رای او + برفتح ملک ترک چشم را مثال داد + خود شیوه وار تیغ تو از مشرق سواب + آمد بدیده ملک نظارا نوال داد + هیبت سلطان از ین فتح نامدار در دلها قرار گرفت و شهرت و صولت آن حضرت فی نفس الامر کی در سر گرد شده و چون خوارزم شاه از ین جهاد بر افق مراد راحت نمود استماع فرمود که حاکم ترا و بقرار ترمذ و استکبار می ورزد و از طریق ضلال قدم بجانب صراط مستقیم نمی گراید لاجرم چون سیل خذار بدان طرف روان شده و بآن حدود رسیده چون حاکم ترا او دانست که عنصور تاب مقاومت صقور ندارد و با شمشیر و کر پاس میان اهل و یاس ببرون آمده و روی اعتذار بزمین استغفار نهاده و بجاه گی خود عرضه داشت سلطان بر حال او ترحم کرده از سر جرایم و آثام او در گذشت مشروط با آنکه با برحال و لشکر و امتعه و اموال از ترار و بولایت لسنا انتقال نماید و دران سرزمین بقهر غلبه ال رود گاه گاه اندیشه و بعد ازین فتنها یا سلطان متوجه سمرقند شده سلطان عثمان ممدوح از جمله اشتیاق عصمت خوارزم شاهی را خطبه فرمود و خدمتش سر بر ضا جنبانید سلطان عثمان با مصحوب خویش بخوارزم بر دو چون در دارالملک خود قرار گرفت فرامانداد که تا یکسو طراز را کشته جثه اش را در آب نداخته و ملوک اطراف و حکام آفاق با رسال رسل و هدایا دیده و اخود را برخمیر آفتاب و جلوه داده نشیان عطارد فطنت کلمه طل امدنی الارض بر القاب شریفش اضافه کردند یکی از فضلاء درین باب گوید بیت شعر تا جهان بخشا تو ای آنکه + تو ان از هست خوارم فلک فرض بجنبم بهت کمتر نماید + نریک ذره جهان در طول و در عرض + همه پاکان کردلی بهبدت + پس ان نقدیم و تر دست و فرض + همی گویند بهر صرف در دره که السلطان ظل امدنی الارض + و کر لشکر کشیدن سلطان بار دیگر بولایت ترکستان و ران اشنا که سلطان محمد خوارزم شاه بلوی سلطان عثمان اشتغال داشت طائفه از اهل فتنه و عده و چند سرکشی آغاز کرده و خوارزم شاه جهت شمه اده فسا د ایشان روان شده سلطان عثمان برای اتمام امر مواصلت و خوارزم توقف نموده چون سلطان بپقصد سیدامرا سفقن را زسیان برداشته منهیان مروض داشتند که لشکر فراختای بحاصره سمرقند مشغول بوده هفتاد و نبت میان فریقین محاربه واقع شده پیش از یک نوبت بر اهل اسلام غالب نشده اند و بنا بر این سلطان چند با سپاهی فرون از چون و چند عازم سمرقند گشت و آوازهٔ توجه خوارزم شاه و خبر مخالفت او بملک که یکی از عظماء دیار ترکستان بود و در سلک موالفان کو رخان انتظام داشت پیش مخالفان رسید که بار باب سمرقند صلح کرده اند و از شهر بر خاسته اند و سلطان در سمرقند نزول فرموده و دران اثنا رسولان کوملک بخدمت خوارزم شاه آمده میان کوملک و سلطان در فتح کورخان عهد و پیمان در سیان آمده مقرر بر آنکه اگر سلطان پیش از کوملک او را مستاصل گرداند تا کاشغر و ختن و خوقند دیوان اعلی امرا و کرهم بر یکسو باشد یعنی کوملک پیشه رستی کرده کورخان را از پای در آورد و تا آب بناکت بردی مسلم دارد و بعد ازین مواضعه کوملک یک نوبت بر کورخان غالب آمد و نوبت دیگر مغلوب گشت و چون عساکر ممالک محروسه در ظل رایت خوارزم شاه مجتمع گشتند آنجناب از سمرقند بیرون آمده روی توجه بکورخان نهاد و او نیز لشکر با فراهم آورده آهنگ جنگ سلطان و فریقین بهم رسیده اصقیل کبود جامه و بر تیغ اسفاق سمرقند که یکی از امرا ء سلطان بود بخلاف پادشاه با هم عهد بسته و رسولی پیش کورخان فرستاده پیغام داد که در روز مصاف ما با تباع خویش از سلطان، روی گردان میشویم بیشتر لشکر کورخان غالب شود خوارزم شه بر تبه اسلم باشد و خراسان اصقیل او کورخان با ضعاف آن ایشان را دعده داد و چون صفوف در حاذات یکدیگر آمده حملها متواتر شد و هوا نثار خنانی بر بر افشار سلطان حمله آورد نه بر تبه اوم اصقیل بگشتند و لوران قلب هر دو لشکر با هم در آمیخته و بسبب سطوع گرد و غبار غالب از مغلوب و اهل اسلام از کفار تمیز نمیشد و لکه گرانی نشانه و از هر دو جانب غارت و تاراج کرده میگر یختند و سلطان هر زه جنگ بلباس مخالفان تلبیس می و طالقه اخلاص و نیز همین طریق مسلوک داشتند و لشکر سلطان از ان معرکه بر گشتند آنجنا با معدودی چند همیان اردوی قراختای افتاد چند روز با ایشان بسر برده و چون فرصت یافت عنان بر تافت و در کنار آب بناکت بلشکر خویش پیوست اهل اسلام او جود او حیاتی تازه یافتند و چون از خبر غیبت سلطان ممالک بهم بر آمده بود خبران با طراف فرستادند و منادی بر اکنان روان کرده از مراجعت و در ضمان صحت و سلامت اعلام دادند و سلطان بخوارزم مراجعت نموده و باصلاح حال سپاه و تربیت اسلم مشغول شد و ذکر مخالفت خرسیل و نهایت حال و مآل حال او چون اینجا در میان مردم شایع شد که سلطان محمد خوارزم شاه و سر کرده لشکر قراختای شهادت یافته است اغراندین حسین خرسیل بی تفتیش و تحقیق ترسول پیش سلطان محمود غوری فرستاده و اظهار داعی کرده از عصیانی که بسبب ازوی بست ظلمو یافته بود عذر خواهی نمود و چون مخالفت او با خوارزم شاه موافق مزاج محمود بود الجلی را بنوازش اختصاص داده با پیغا و های دلپسند خدمت الطاف ارزانی داشت و خرسیل بجواب میتظر گشته بار دیگر خطبه بنام محمود خواندند جمعی را از متبستان عتبه دولت سلطان گرفته مقید گردانیدند و چون آوازهٔ مراجعت خوارزم شاه از ترکستان بخوارزم محقق

شد خرمیل با زکرده خود و پشیان و از عصیان هراسان گشت ایلچی بپایهٔ سریر سلطنت مصیر فرستاد و بعذایر دیدنهٔ تحریک جسته التماس نمود که جرائم جرایم او را بآب عفو زلال حرمت بشویند و سلطان ارکمال عاطفت عنایت و عنوت غیاث الدین حسین را نابوده انگاشته بسر عنا آمده مرحوم از فور حلم و لطف خواورزم شاه متوجب و چنانچه دراین ایام خلایق از تحمل مهر و باری و مواسات و کرم آثاری حضرت مملکت پناهی که همیشه مشمول عنایت نامتناهی الهی باد و تعجب سیکنند بعضی که نه اصل دارند و نه نسب و نه فضل و نه ادب بمجرد آشنائی قدیم و مجالسی با دوستی راه یافته بپایهٔ احسانش نشسته انواع اطوار لایقه و شنیعه بظهور رسانیده که در قوهٔ تحمل نهاد طبایع انسان نگذشته سیخورند و انجام خانهٔ انعام عام او خلع گرانمایه تبلیس می شوند و مین دولت اولاد محنت کار و مانند خلاص گشته براسپان راهوار سوار شده در کوچه و بازار چیره و ایلچی وار سیر استند و مع ذلک در بساط انفاق و منافق صد چون خرمیل را سپ و رخ طرح میدهند و به کفران نعمت اقدام مینمایند و پای از نجد خود بیرون نهاده گاهی در مواجه میگویند که فلان طایفه و همان طبقه قدر آن ندارند که ما زبان بغیبت ایشان گشائیم و اگر ازین معنی صادر گردد و بایدکه بمثابت بادلیا رفتحت دخمه اوند مشت از مراد و ارکان دولت باشد با وجود آنهمه ذلت این صاحب مکنت و دیگرے از ارباب کشف و معرفت او را مرض اغماض آورده با این جماعت در مقام انبساط و اختلاط می آیند و قریب بآن شده که ارباب دانش و فضیلت از صدور و اشراف و اعیان داهل درس و فتوی و خواندن دروع و تقوی از کمال و لقوا هی و نیک اندیشی رجوع بهمه سخره نمایند تا ایشان بدیده و افسون خاطر این دو سعادتمند عالیشان را براین قوم غدار بیمان متغیر و منحرف گردانند و اگر کسی راه این مقابل شبهه باشد رایکه از هوشمندان باکمال سوال فرماید تا بحقیقت حال اطلاع یابد و بالجمله چون حکام غور دانستند که اغر الدین حسین خرمیل بار دیگر سیان خلاف کرده بدرگاه کیوان اشتباه خوارزم شاه توسل جسته است بعزم فتح او یکجهت شده لشکرها ی پراگنده جمع ساختند و خرمیل بر قصد مخالفان اطلاع یافته با یکان دولت سلطان که در خراسان بودند متوسل گشت و اکثر سوران سپاه متوجه هرات شده و آن بلده را لشکرگاه ساختند و بعد از تاکید عهد و پیمان دو عدهٔ امینی از سطوت سلطان خرسل از شهر بیرون آمده با یکدیگر در قلع و قمع و استیصال غور اتفاق نمودند و باین سبب جمعیت غوریان روی در پراگندگی نهاده حشر پشیان بنیاک نامرادی انجامیده شد و چون اختلاف احوال حالات والی هرات از ممکن قوت بفعل رسیدن از قول و فعل او اعتماد بساط خراسان بسلطان پیغام دادند که بلده فاخره هرات مادای شیران و ملجا و ملیاست اگر تدارک روباه بازی حسین خرمیل کرده نشود لکن که مهم تبویع خاطر و تشویش ضمائر سرایت کند باقی رای عالی حاکم اوست الفضل بین کلمات بر لوح خاطر ضمیر آگاه پادشاه اسلام ارتسام یافته جواب فرستاد که امر فرخص از نگه بمقتضای روزگار عمل نمایند و اعیان حضرت بدستور معهود با وی طریق و انبساط مسلوک میداشتند تا رضای ملک رکن الدین قوام الدین و رانتا و راه از خرمیل استعلا عنوده که بوثاق او بخشم نمایند خرمیل بیهانه متمسک جسته امتناع نمود و ملک عنان او گرفته اشاره مرحوم تا ارباب قبضهٔ تیغها کرشیده ستا لبان آن خون گرفته را پراگنده گردانیدند و صلامت خرمیل سیاه تاراج و غارت داده او را بقلعه فرزان فرستادند و بعد از چند روز سر او را از بدن جدا کرده بخوارزم سر بردند و بعد از گرفتاری خرمیل یکی از نواب و سعدالدین رندنی نام بار نود داوباش اتفاق نموده و در هرات متحصن شده با غی گشت و امرا بمحاصره اشتغال نمودند سعدالدین دران ایام گفت که من مطیع امانا آنحضرت بنفس شریف التفات برین دیار نمی افگنند شهر تسلیم نمی نمایم و دران هنگام خوارزم شاه با و بواسطه مخالفت کزلی که یکی از خونیشان مادری او بود از خوارزم استیلاد و بلخ آمده بود امرا را بالضروره این سخن را مرضی نمای پادشاه وقت دانسته سلطان حرکت کرده بنواحی هرات رسید و سعدالدین از گفتهٔ خود پشیمان شده بر مخالفت اصرار نموده و ازین جهت غضب و خشم بر مزاج شهریاری استیلا یافته فرمان داد تا لشکریان بخندق اسپاشتن پرداختند و بعد از چند روز شهر مسخر گشته سعدالدین را بدست آورده و عذاب و نکال درشان او تقدیم رسانیده هلاکش ساختند و بجد بیرون هرات در حوزه دیوان اعلی در آمد سلطان بجوار رحمت معاودت فرمود ذکر استقلال ملک فیروز کوه و غزنین بکبار زمان شهریار با غور و تملکین چون سلطان محمد نوبت اول بهرات استیلا یافت حکومت فیروز کوه بملک محمود غوری مسلم داشت چنانچه رقم زده کلک بیان گشت و در اثنا سفر تاج الدین علی شاه این رکش خان بسببی از اسباب مخالفت برادر اختیار کرده بقصد فیروز کوه رفت و ملک محمود لقدوم او قبایح و شادمان گشته انواع خدمات پسندیده بجای آورد و بعد از چند گاه از وصول علی شاه سلطان محمود با بخت سلطنت کشته یافتند و میخواستند که قاتل او کیست او را و افواه و السنه دایره سائر گشت که تاج الدین علی شاه بطمع ملک قصد او کرده و چون از اولاد سلطین کسی نبود و کدا زهدهٔ پادشاهی تقضی کنند لهیان فیروز کوه اتفاق نموده تاج الدین علی شاه را بر سریر سلطنت نشاندند و جهت رعایت حرمت خوارزم شاه رسولی فرستاده ان حال اعلام دادند و عرضه داشتند که ملتمس آنست که سلطان رخصت دهد که تاج الدین علی شاه نیابت آنحضرت مقصدی حکومت غور و توظیم مصالح جمهور گردد و سلطان محمد با سم برادر منشور فرستاد و خلع گرانمایه آن ضمم خرمود و چون ایشیر نشان حکومت فیروز کوه و تشریف سلطان در فیروز کوه تاج الدین شاه رسانیدند زبان تهنیت بگشادند علی شاه جهت ایمن خلعت بخانه خود در آمد و بشیر حاجها بگرفته از عقب در رسانید و بیک ضربت شمشیر سرش از بدن جدا ساخت و در حین تحریر این قضیه بنی بخاطر گذشته ثبت افتاد و بیت از برادر روا نشتا جان خداوند هیچ کافر با برادر این نکرد و بعد از قتل علی شاه نواب برادرش خوارزم شاه متصرف فیروز کوه شدند در شهور سنه احدی عشر و ستمائة سمع سلطان محمد رسید که تاج الدین یلدز که حکومت غزنین تعلق با و میداشت رحلت نمود و سپاه و کی از ممالیک او

متصدی تشمیل خطیر بیاست وایالت گشت وچون در آنولا ولایت غزنین در نهایت معموری بود بموجب تسخیر ان مملکت بر شیراز دستولی شده عنان توجه بآن صوب معطوف ساخته وبکلی بر استخلاص آن دیار مصمم گردانیده بعد از قطع منازل وطی مراحل غزنین رسیده بر ممالک سلطان محمود واین کتبگین مالک گشته وخزانه سلطان شهاب الدین را تصرف نمود واز انجا بعزم اغارة بیرون آمده واین صورت برحسب نزعیشت سلطان که سابقا از ما خلیفه در خاطر داشت شده چنانچه بتفصیل این تفسیر سطوری شود وذکر اسباب وحشت سلطان محمد خوارزم شاه بالنسبة بتاسیر ناصر الدین الله سابقا در بین اوراق سمت گزارش یافته که تکش خان لشکر بنواحی ری کشیده وامنجر بمحاربه سلطان محمد شده ودر ان کرت نیز خاطر ناصر خلیفه قرار گرفته بود وقت ازوی امری صادر می شد که موجب کوفت وتوحش ضمیر سلطان بود ویکی از انجمله انکه در آنوقت که جلال الدین حسن حاکم الموت از راه مصلحت اظهار اسلامی کرده خلیفه آنرا قبول نموده بمرتبهٔ تاکید این معنی چنانچه دستور پادشاهان می باشد قاظی بجانب مکه روان کرده ومان راه بموجب فرمودهٔ ناصر علم اورا بر ریاست قافلهٔ سلطان محمد تقدیم نمودند ودین خبر بسامع علیه خوارزم شاه رسیده نهایت متاثر وکوفته خاطر گشت ویگمان انکه ناصر خلیفه جلال الدین حسن التماس نموده که چند فدائیرا بلباس زمت سرای خلافت وسده امامت موسوم گردانند تا القلوب الی الله جلال الدین حسن فدائیان بغداد نشاده وراطاعت خلیفه بالایشان شرائط وصیت بتقدیم رسانیده وآن متهوران باشارت ناصر از خلیفه کشی که برگشیده تربیت کرده سلطان بوده لاک ساخته ویگمان چون سلطان بغزنین مستولی گشته ودر وقت عرض تزینه کسلطان شهاب الدین مراسلات ومناشیر ناصر که بنجد متش نوشته بود واورا بمخالفت واخلاصت خوارزم شاه تحریص نموده ودر خوارزم شاه اراسل وماسان نموده وچون بیشتر بعضی از خلفاء عباسی بست نشان ودیالمه بودند وبعضی ازیشان بفطرت وسعادت آل سلجوق امتیاج داشتند وسلطان جغری ازامرا خود را در برابر آل بویه میدید ودر تربیت خویش رفیق توهمی پنداشت امثال این صورت که از ناصر ظاهر میگشت بر خاطرش گران می آمد ومنجر است که بهانه مشک جویده که از نوشتن و سر نرفتن دور و نزدیک دور باشد چه می اندیشید که اگر بیندیشی بین قصد دار السلام کنند اهل سلام گویند که پادشاهی که غزا و جهاد قیام می نماید بموس ملک قصد امام زمان کرده وایمان خود بباد داده وبحسب اتفاق امور وان ازما پسندیده دیدگر از ناصر صادر شد که بسلطان هیچ نسبت نداشت اما بموجب زیادتی انکار او شد تفصیل این حکایت آنکه میان ناصر خلیفه ومکه پیسی از اسباب وحشتی پیدا شده وناصر فرموده تا برهم رفته بهم اورا کفایت کنند وسیصلیه بموجب فرموده بانصوب متوجه شده ودو سه هزار خانه غلطه کرده بر اورد تیغ را بعوض ولو کشتند وسلطان عاقبت از ایمه ممالک محروسه استفسار نموده که برا شال این حرکات اقدام نماید شالیته عزل باشد واگر اغماض نمایند قصد پادشاهی کنند که هست او ابعلاء کلمة الدین واستیصال احداث سید المرسلین صلی الله علیه وآله وسلم مقصور باشد آن پادشاه را سزد که رقم عزل بر صفحهٔ احوال او کشد ودیگر بر اکه سزاوار سجادهٔ امامت نبود بیحیای الوضعب فرماید با انکه استحقاق امامت وخلافت سادات حسینی وارغوبست ولیکن بواسطهٔ انتساب این منصب گرفته ومع ذلک زنهار ناجهاد ودر راه خدای عزوجل وخروات انقاعد نموده اند وانرفع ارباب بدعت وضلالت که بر اولوالامر واجب است تغاضی کرده وچون فتوی مکمل شد نام ناصر را در جمیع ممالک خطبه وسکه فگنده باسید علاء الملک ترمذی که از اجلهٔ سادات بود بیعت کرده وباندیشهٔ استیصال خلیفه بغداد وباسپاهی بیرون از عدد ودر حرکت آمده وچون بدامغان رسیده خبر یافته که انابک سعد پوس تسخیر ممالک عراق لشکر کشیده بجدود ری آمده است سلطان تحمل سوداں خفته وبهر دو لشکر دران نواحی بسیله دیگر رسیده ومنهزم گشته انابک دستگیر شده سلطان خواست که بسیاست انابک فرمان دهد اما بملک روزن توسل جسته مالی خطیر قبول فرمود ودر قلاع ازقلاع فارس مسلم داشت وخصمت انصراف یافت چون باصطخر رسید پسرش انابک ابوبکر ازمهم مصالحت خبر یافته بقدم مهانفت پیش آمد وبدو پیوسته بگیر ازنگرده ابوبکر فتار گشت وانابک سعد شیراز قرار گرفته بعد ده وفا نمود ودر این اثنا انابک اوزبک ازاذقه بایجان طلیع ملک ثانی بیرون آمده در همدان نزول کرده بود وچون شنید که ریایات جهان کشای نزدیک رسیده سروی بگریز نهاد ولیکن لشکر خوارزم خواستند که ازعقبش شتافته اورا دریابند خبر سلطان محمد در بغداد بشالغ گشت خوف وهراس بر طبایع مستولی شده ناصر خلیفه شیخ شهاب الدین سهروردی را که بواسطهٔ اشتهار از تقریب مستغنی است بحالت نزد خوارزم شاه فرستاده تا بزلال نصیحت سورت حرارت او را تسکین دهد وانحضرت در نواحی همدان باردوی سلطان درآمده گفتنی ها شنیده نمود که هرگز بخیال نگذشته بود وچیقتجین پیوسته کسی صد هزار سوار چرار دران یورش ملازم رکاب خوارزم شاه بوده ندبعد ازترتد دو تشیع زمان خصمت حاصل گردد کوشهر یار جهان را بر بیند وچون بر گاه فلک بشتاه رسید بر خوارزم شاه وارد سید بر نهاد انچه نشسته جاهای بی تکلف پوشیده شیخ بطریق سنت سلام کرده وپادشاه از غایت تخت جواب داده وگفت بشیخ که بنشین شیخ همچنان بر پای ایستاده بعربی خطبه بلیغ فصیح خواند وسخنان مائل بر بنان راند تخلص بذکر نبی عباس کرده فضائل وکمالات شان بیان فرمود وفرق انجماعت را برابنای زمان درجه زنظر بر آورد وانحضرت خلیفه را تخصیص بستوده وحدیثی روایت کرد که مشتمل بود بر نبی ازابناء واعزاز الیشان وترجمه خطبه امر وض سلطان گردانید وسلطان در جواب گفت که این خلیفه لبعطائی که تو ذکر کردی متصف نیست ودس چون بخدا ورسم شخصی را بر سریر خلافت نشانم که باین اوصاف موصوف باشد وانچه میگوئی که رسول وآله وسلم از اینداء الیشان نبی فرموده مجموع فرزندان عباس در نسبت متولد شده اند واتکس که ابناء نبی عباس اند صدور یافتنهم از الیشان بوده ودیگر هیچ تکلف شیخ آمرزده خاطر گشته مدار الخلافة مراجعت نمود وانچه شنیده بود بسمع ناصر رسانید وبعقد دیوان متوهم شده بتهیه اسباب

محاربت و مقاومت مشغول گشتند و چون سلطان بعقبهٔ حلوان رسید در اوائل فصل خریف مقدمهٔ لشکر زمستان حریف معرکهٔ سلطان گشت و برفی چنان بارید که از سر خیمه و خرگاه درگذشت گوئیا کمال الدین اسمعیل در آن زمان گفت بیت مانند پنبه دانه که در پنبه دانه است * اجرام کوههاست نهان در میان برف * و از شدت برودت دست و پای اکثر لشکریان ضایع شد بیشتر چهارپایان بیکباره بعدم رفتند و مضمون و لله جنود السموات والارض بظهور پیوست و این صورت اول چشم زخمی بود که بچهرهٔ دولت و اقبال آن پادشاه باستقلال روی نمود و قصد خاندان عباسی بر وی مبارک نیامد بالضرورة از سر اندیشه که داشت درگذشت و چون سر لشکر گشت صلاح در مراجعت دیده روی توجه بعراق آورد و روزی چند در آن مملکت رحل اقامت انداخته بر توالی التفات بر ترفیه حال سپاه سر ملتزم انداخته و بتلافی مافات اشتغال فرموده بجبر شکستگیها قیام نموده اما مزاج روزگار بمرتبهٔ فاسد گشته بود که هرچند در اصلاح آن کوشید فائده بران مترتب نگشت

گفتار در سبب لشکر کشیدن چنگیزخان بقصد تخریب ممالک سلطان و معاودت آنجناب از عراق و رفتن بترکستان

در اواخر ایام دولت خوارزمشاه سکون و امنیت او بدرجهٔ قصوی رسیده بود و فراغت و رفاهیت بنهایت انجامیده راهها امن و فتنها ساکن شده چنانچه اکثر در آخر معمورهٔ مشرق اندک سودی و نفعی نشان میدادند تجار بخاطر جمع و فارغ البال از انتهای مغرب روی بآن صوب میکردند و در آن اوان که متجنده و لشکریان پادشاه جهانگیر چنگیزخان صحرانشین بودند و ملبوسات و مفروشات در آن دیار او غلائی تمام داشت و بیع و شرای آن منافع بسیار مترتب می شده و بنابراین احمد خجندی و دو کس دیگر از بازرگانان بخارا اثواب و کرباس و غیر ذلک از امتعه که لایق قبائل مغول بود جمع آورده متوجه اردوی خان شدند و در آن وقت چنگیزخان اکثر طوائف صحرانشینان را که با او در مقام خلاف زندگانی میکردند منهزم ساخته رکن شوکت ایشان را منهدم گردانیده بود و محافظان طرق را فرمان داده که بازرگانان را بسلامت از مواضع مخوفه بگذرانند و از امتعه چیزی که لایق خزانه دانند با صاحب آن بار و بفرستند و چون تجاریان بحدود مخیم خان رسیدند راه داران رخوت خجندی را پسند کرده او را با امتعه نزد چنگیزخان بردند و احمد در وقت ابتیاع متاع هر دو صله که بده دینار خریده بود بسه بالش نقره بها کرده و چنگیزخان از قلت انصاف او در غضب رفته که این شخص را اعتقاد آنست که ما مدت العمر جامه نپوشیدیم تا افتاده آنگاه اشارت کرده که نفائس امتعه که از خزائن سلطان بخزاین او منتقل شده حاضر آوردند و آنچه صحوب احمد بود قلمی کرده سپرده اند او را نیز موقوف داشته و رفیق وی را بخدمت خان طلب کرده و هرچند چنگیزخان از ایشان پرسید که ثمن قماش چند است ایشان در جواب گفتند که ما این محقرات را بسبیل پیشکش آورده ایم و این سخن موافق مزاج پادشاه افتاده باضعاف آنچه در خزانه بینال ایشان بوده بهای رخوت داده و با احمد خجندی نیز همین دستور عمل نموده و شرائط اعزاز بجای آورده همه را خوشنود گردانید چه در آن وقت بنظر احترام در اهل اسلام می نگریست بتحقیق پیوست که در هنگام مراجعت تجاریان چنگیزخان فرمان داد که هر یک از پسران و نوئینان و امرا و اعیان از ملازمان خویش دو کس اختیار کرده سرمایهٔ بسیار بایشان دادند تا باسم تجارت متوجه مملکت سلطان شوند بموجب فرموده چهارصد و پنجاه مرد مسلمان جمع آمده با مالی که محاسب وهم از حصار آن عاجز آمد بدیار غربی توجه نمودند و چنگیزخان بسلطان پیغام داد که تجار آن طرف بجانب ما آمدند و مراعات خاطر ایشان کما ینبغی نموده رخصت انصراف ارزانی داشتیم چنانچه بسمع شریف ایشان خواهد رسید و جمعی را در مصاحبت ایشان ارسال فرمودیم تا طرائف و تنسوقات حاصل کرده باردوی همایون رسانند متوقع آنکه وحشت و بیگانگی بالفت و یگانگی مبدل گشته ضمائر بمحبت و مودت مشحون گردد تا بازرگانانی که سبب معموری مملکت اند بی تحاشی و تردد آمد شد توانند نمود و چون جماعت مذکور باترار رسیدند بخدمت حاکم آنجا امیر اینالچق که بلقب غایرخانی یافته بود مبادرت نمودند و یکی از آنها که با خان آشنائی قدیم داشت او را باینالچق خطاب کرد و او کوفته خاطر شده قاصد جان و مال بازرگانان گشت و ایشان را موقوف داشته رسولی بعراق فرستاده پیغام داد که جاسوسان چنگیزخان با اموال فراوان بدین دیار آمده اند فرمان چیست و سلطان بی تفکر و تامل بقتل تجار فرمان فرمود و چون این خبر بغایرخان رسید آن بیچارگان را در دام هلاک انداخته مال ها برداشت و یک کس از ایشان گریخته صورت واقعه بعرض پادشاه جهانگشای رسانید و چنگیزخان رسولی نزد سلطان فرستاده پیغام داد که حاکم اترار نسبت بتجار چنین غدری کرده و از وخامت عاقبت نیندیشیده و طریقه آنکه او را پیش ما فرستند و سلطان از کمال بیدولتی ایلچی را نیز بکشت کیفیت حادثه مسموع چنگیزخان گشته آتش غضب او اشتعال یافت و بخدمت سه شبانه روز بر تلی برآمده بتضرع و زاری از حضرت باری عز و علا نصرت خواست و آوازی که مبنی بود از غلبهٔ او بر مخالفان بگوش او رسیده از آنجا فرود آمده و بدلی قوی و املی فسیح باستحضار لشکرها فرمان داد و ایلچی به سلطان فرستاده از حرکت خویش اعلام نمود و سلطان محمد پسر خود سلطان رکن الدین را در عراق گذاشته آهنگ ماوراءالنهر کرد و چون از قطع منازل بنیشابور رسید یکماه در آنجا توقف نموده با پری پیکران خورشید طلعت برخلاف عادت تجرع می ارغوانی در نشاط و کامرانی بسر برد و هر سحر که بیدار گشتی گفتی رباعی فردا الم فراق طی خواهم کرد * با طالع سعد قصد می خواهم کرد * معشوقه موافق است و ایام بکام * اکنون نکنم نشاط کی خواهم کرد * و بعد از انقضاء آن مدت متوجه بخارا شد و چون ایام بهار بود در دشت و مرغزار آنجا خیمهٔ بی غمی زده بر خاطرش می گذشت رباعی ای دل چو زمانه میکند غمناکت * تا که برود ز تن روان پاکت * بر سبزه نشین و خوش بزی روزی چند * زان پیش که سبزه بردمد از خاکت * و بعد از آنکه داد عیش و خرمی داد بنیت دفع فساد کوچلک بسنایان که شمه از احوال او در مفتتح ... مذکور خواهد شد انشاء الله تعالی عازم سمرقند گشت و در آن ولایت نیز بساط نشاط گسترده روزگار بر زبان حال او می گفت رباعی ایام گل است و بس نماند بخیر گل خود چه کمال ...

از دور فلک درین رباط و یران + بس زود نشد دیر کس نماند بی حزن + و درین اوقات چون شنید که توق تغان که یکی از سرداران ترکستان و از قبایل تکریت متوجه موضع اقامت
قفلیان ست با بعضی از سپاه روی توجه بجانب جند نهاد و در اثنای راه بسمع او رسید که جمعی کثیر از لشکر چنگیز خان در رکاب پسرش جوجی از پیا و پویا نند و بنا بر حزم و احتیاط بسمرقند
معاودت نموده و بقیه سپاه را ملازم رکاب عالی گردانیده بجند رفت و از انجا روان شده طی مراحل می نمود تا میان دو رود خانه رسیده خونهای تازه و کشتگان بی اندازه دید
و در میان کشتگان مجروحی یافته از و استفسار احوال نمودند و از تقریر او چنان معلوم شد که سپاه چنگیز خان بر لشکر توق تغان غالب آمده دست بقتل ایشان بازیده اند و بعد از غلبه
بر فور از ان معرکه کوچ کرده بطرف اردوی خان روان گشتند و سلطان بی توقف بجانب لشکر مغول تحتم فرمود و ۵ روز دیگر کاین جهان پر غرور + یافت از سر چشمه خورشید نور
ترک روز آخر چو باززین سپر + هندوی شب با تیغ افگند سر + سلطان محمد بلشکر مغول رسیده صفها راست کرد جوجی خان و اعیان سپاه چنگیزی گفتند که ما از جانب پادشاه رخصت جنگ
خوارزم شاه نیستیم اما اگر سلطان من ابتدا کند در مدافعت حال روی از معرکه بر نتوان تافت و مجموع این مقال بکرات معروض داشتند ابیات مکن شهریارا جوانی مکن + چنین بر بلا
کامرانی مکن + مکن شهریارا اول ما تو خود میا و بجان خود از ما گزند + که چنگیز خان بهر کار دگر + فرستاد ما را برین بوم و بر + نداریم از ان شاه لشکر پناه + اجازت به پیکار خوارزم شاه +
برآشفت سلطان ز گفتارشان + برانگیخت لشکر به پیکارشان + لشکر مغول چون دیدند که سپاه خوارزم شاه متوجه ایشان شدند پای ثبات افشرده دست از آستین جلادت بیرون
آورده و قلب سلطان را از جای برداشته قریب بان شد که پادشاه گردون سریر بجنه تقدیر شود ولیسرش سلطان جلال الدین منکبرنی چون حال پدر آشفته و پریشان دید از دست
راست که موقف جلاد بود حمله آورد و نگذاشت که وهنی و تزلزلی از صدمات مخالفان بسپاه اسلام راه یابد و تا شیت بین الفریقین نیران محاربه اشتغال داشته سلطان جلال الدین
کوششهای بها درانه نمود بیت چون سر زلف شب بشانه زدند + رقم کفر بر زمانه زدند + مغولان در لیورت خویش آتش بسیار افروخته و بر باد پایان سوار شده خاک در چشم
زمانه زده مانند آب که از فراز روی بنشیب آورد متوجه اردوی خان گشتند و آنچه مشاهده بود بعرض پادشاه رسانیدند و از ین خبر آتش خشم چنگیز خان افروخته ترگشت ذکر مراجعت
سلطان محمد از ان معرکه بجانب سمرقند و پراگنده ساختن لشکرها که افزون بود از چون و چند سلطان محمد چون از سپاه اندک چنگیز خان دستبردی دید و هم و هراس
بیقیاس بخاطرش راه یافته بجانب سمرقند معاودت فرمود و در آن ولایت منجمان بعرض رسانیدند که از طالع تحویل امسال چنان معلوم می شود که سعود از اوتاد ساقط و نحوس ناظر
و تسییر در جطالع و عاشر بدرجات مظلمه رسیده و در اینولا مناسبت که در هیچ امری شروع رود تخصیص مقابله خصمان و این سخن علاوه تو زع ضمیر و پریشانی خاطر گشت ۵ چه شد بخت
بیدار از خفت خواب + بره و ببسته شد راه درای صواب + پشیمان شد از هرچه خود کرده بود + ولیکن ندامت نمیداشت سود + و دران آوان چهارصد هزار سوار جرار با او بودند از انجمله بنجاه هزار مرد
را بمحافظت بملازمت غایر خان فرستاد و چون آوازه وصول چنگیز خان متواتر شد فراچه حاجب را با ده هزار مرد دیگر بدان صوب روانه داشت و سی هزار دیگر را بضبط و سیانت بخارا تعیین
نمود و صد و ده هزار نفر دیگر که بسیاری از خانان و اعیان سپاه دران میان بودند در سمرقند بگذاشت و شصت هزار مفرد تاجیک که هر فردی از ایشان در برابر رستم و اسفندیار رویین تن
بودند بموجب فرموده روی بتعمیر قلعها و حصارها نهادند و سلطان در روز توجه بجانب خراسان خوفناک و هراسان از کنار خندق سمرقند گذشته گفت جمعی که قصد استیصال ما دارند اگر
تازیانهای خویش دران خندق اندازند انباشته گردد و لشکری و رعیت ازین سخن دل شکسته شده و او از انجا براه نخشب روانه شده در هر دیار که گذار میکرد خلق را میگفت که چاره کار
خود سازید و گریزگاهی بدست آورید تا از جنگ حوادث و نزول نوائب ایمن باشید و مسرعان بخوارزم فرستاد تا مادرش ترکان خاتون با سایر خواتین و مجموع ذخایر از جواهر
نفائس متوجه مازندران گردد و این خبر ترکان خاتون رسید فرمان داد تا جمعی را که از اطراف بنواه آمده بودند و قابلیت پادشاهی داشتند در آب انداختند و خود با حرمهای سلطان متوجه
روی توجه بمازندران نهاد و از قضا روزان هر روز وحشت و دهشت سلطان بمرتبه زائد پذیرفته با خواص و مقربان مشورت میکرد و میگفت چاره این کار چیست و تدبیر این واقعه چگونه
بایدکرد و هرکس باندازه خود و کیاست خویش رای میزدند و مصلحتی می اندیشیدند طائفه که در امور ملک زیاده غوری داشتند بعرض رسانیدند که حالا مهم ماوراء النهر از ان گذشته که مضبوط
گردد و جهد میباید کرد که خراسان و عراق از دست نرود و حفظ این ممالک منوط بآنست که باستحضار لشکرهای پراگنده فرمان نافذ شود و باتفاق لب جیحون را باید گرفت تا مخالفان بانیطرف
در نیایند و جمعی دیگر گفتند صواب چنان می نماید که بجانب غزنین و هندوستان رویم و خود را ازین دغدغه بازرهانیم سلطان رای ثانی را پسندیده بدین عزم تابلخ در هیچ مکان
توقف نفرمود و درین اثنا عماد الملک ساوجی از پیش پسرش سلطان رکن الدین که در دیار عراق متمکن بود با تحف و هدایا ببلخ آمد و در مجلس سلطان را بهر گونه سخن دوات و تناجب
وطن و زحاطر سلطان نشاند که چون مخالفان مستولی شده اند اولی آنست که متوجه عراق شویم و خویش را از نکایت ایشان دور افگنیم و در آن سرزمین لشکرهای ظفر قرین جمع کنیم
و از سر تمکن و استظهار روی بدفع لشکر تتار آوریم سلطان جلال الدین برین سخنان انکار کرده فرمود که فکر صائب آنست که سپاه اطراف فراهم آورده دست و سکر خصمان زنیم و اگر سلطان
البته بعراق خواهد رفت باید که لشکریان بمن دهد تا بروم و کنار آب نگاه دارم نگذارم که لشکر مخالف عبور نماید ابیات زنم خیمه بر طرف جیحون زنم + ابا دشمنان دست در خون زنم +

چون باین سپاه اکیم آنجا فرود آمد و بماند بداندیش زمان سوی رود و دگر پرتو آید زما بدکنش و زمردم نباشیم ور سر زنش و سلطان محمد از غایت خوف و هراس سخن بسیار التفات نفرمود و فرمود که
شهر کوکب اقبال در برج سعادت و صعود از اوج و در نهایت سقوط است و سفینهای پیرانهٔ آن جوان و نه بوشینه سلطان ناکاروان و و بالجمله چون طالع میت یار و نخواهی زدن دست
در بیچکار و خلافت کاین نیز کو واج ست و بسر اسر اهم از دستی طالع ست و آخر الامر بنا بر صوابدید عمادالملک آهنگ عراق کرده و با عیش چون زهر تلخ از شهر بلخ در حرکت آمده و انا انجا جمعی
را به پنجاب فرستاد از گردش هفت اختر و نه سپهر بر جاوده که پدید آید و او ناخبر و هند و در اثنا طریق ناگاه بسمع وی رسید که تموشتان بر اطراف استیلا یافتند سلطان جهانگیر فرزند بر سلطنت خوانده
و سلطانی بگرفته شده چادر عروس ملک بست نوعی که رجعت ممکن نباشد و در رفتن بجانب نیشاپور تعجیل نمود و مقارن این حال اکثر امرا و سپاه که از خیل مادر ش لوبنده و ایشان را تقلیل
داده و ایشان نخواندند بر هلاک او اتفاق نمودند بسبب آنکه شخصی از عمال دیوان بدرالدین عمید نام از سلطان محمد متوهم شده و گریخته بارودی چنگیزخان رفت و تحریر و تحریه و تحریر از زبان
امرای بلی جریر مکتوبات در قلم آورده که مشتمل بود بر نیابت و مطاوعت ایشان نسبت بخان و حتوی بر تهرم و مخالفت آنجماعت به سلطان و از زبان چنگیزخان نیز مشربر لقبول این
خدمت سطری چند نبوشت و بدست جاسوسی فرستاد و نبهی که بدست یکی از خواص سلطان افتاد و او بفور بعرض سلطان رسانید خوارزم شاه و امراء و رگاه از یکدیگر متوهم شده و امراء
بیچه خلاشیه قصد خونها گاه سلطان کرده و او خود واقف شده نرگاه خالی گذاشته بود و ایشان بقصور آنکه سلطان در انجاست دست بر تیر و کمان برده و صیاح نرگاه از زخم سهام منتهی
غربال و رنظر بینه گان آمد و سلطان سالم ماند و آنقوم غدار روی بفرار آورد و آبر دی مرودت بگریخته و از جیحون گذشته پیش چنگیزخان رفتند و استشعار خسروانه دارا زیاده شد و
بر باقی امرا اعتماد ش نماند بتعجیل هر چه تمام تر در رفتن سعی نمود تا بحدود و کلات رسید جمعی او را برلن داشتند که قلعه کلات را که در آن هفت فرسنگ است عمارت بالا بکرد و در فراز
و عشا گریسعار آنجا تعلق باید کرد و در آن حصار وسیع که مشتمل است بر دو سه مزرعه تحصن جست تا از نهیب چه ظاهر گردد سلطان بدین سخن التفات ننمود و در صفر سنه سبع عشر و ستمایه به
نیشاپور در آمده و صمایم ملک را در پیش ثبت کرده روی بنشاط و عیش آورد و چون یقین میدانست که از ایام زندگانی روزی چند بیش نمانده است بجهت دفع ملال تجرع کاسات
نالامال اقبال نمود و اصحاب لهو و طرب در خدمت او جمع گشته ندیم و مشیر او شدند و چون دران اوقات اصحاب حاجات بر درگاه سلطان از هر طرف حاضر آمده بودند و بدان سبب که
بیچکس بحال ایشان نمی پرداخت تحیر و مشوش خاطر بخدمت وزیر آمدند و زبان تشنیع و سرزنش دراز کرده گفتند که نمیدانیم که چه حال ست که پیش ما آمده که نه پادشاه را بتوالتفات پرشیان
مامی افگند و نه وزیر جناب وزارت ما را جواب گفت اگر شما بفرمایید عین صدق و محض صواب شما را مین نیز و ارباب خرد و تمیز معذور م چه از ترتیب اوقات قوا دی تنظیم آلات
مردانگی نمی توانم پرداخت و چند روز ست که سلطان امر فرموده که نپیرایچیت بجهت زنان مطربه ترتیب کنم و تا آنها مکمل نشود و بهیچ کاری دیگر نپردازیم و در خلال این احوال سنبان رسیده
معروض رای سلطان گردانید نملکه جیته لوبان و سوبدای بهادر باسی هزار کس از آب آمویه گذشته از بخر و دو دمن و اندوه بداغ سلطان راه یافته بیت بلرزید ان ترس بخود جو
بسید بپرید ان تخت شاهی امید و هزار حسرت افسوس بر راه اسفر این رسان شده و فرمانفرما و تا مادرش با دیگر خواتین متوجه قاورون در شوند یا لقلعه ایلان روند و مؤید روایت
اول ازین بیت است بیت حرمان فرستاد با پنج کار و بقاورون دران قلعه استوار و چون سلطان بجزدوری رسید خبر شنیدند که وصول لشکر بیگانه نزدیک است از توجه بجانب عراق پشیمان
شده عنان عزیمت بجانب قلعه که پیش سلطان رکن الدین باسی هزار کس در پای آن نشسته بود برتافت رکن الدین چون از مقدم بدر آگاه شد با استقبال مبادرت نمود در اثنای
این حالات آن دو نوین از نقل و تاریخ ولایاتی که بر ممالک ایشان بود فارغ گشته از عقب خوارزم شاه بنشتا فتند چنانچه در اثنای گذارش چنگیزخان بیین خواهد گشت و سلطان از نیوقتیه
با لدماگاه گشته مقری بجهت تاوغایر زندگانی خویش ساخته بود بیت هنوز اندران وقت خوارزم شاه همی جست جائی که سازد پناه و مقارن اینحال ملک قطب الدین هزار اسب را که
طلب داشته بود از کردستان برسید و هم از گرد راه بباگاه پادشاه شتافت بیت بهدیت زمین هفت جا بوسه داد پس انگه زبان شنا برگشاد و سلطان او را تشریفات و جلوس
سرفراز گردانید نوازشها فرمود و چون بوثاق باز گشت عماد الملک در خان دیگر با استشاره وضع آن قضیه مشکل و واقعه زائل پیش او فرستاد ملک جواب داد که صلاح آن می نماید
که همین وقت کوچ کنیم و گوهیت میان رود فارس که آنرا شک تکو میگویند و چون از مضائق لقن بگذرند بولایت و نخست رسند بپناه بدانجا برسیم و از اثر و شوکت لشکر
صد هزار پیاده و سوار جمع کنیم و در تمام داخل کوه مروان کار مین سازیم و چون لشکر مغول رسد بدل قوی بمداقه مشغول شویم و بشمار اطراف کار زار زاری دهی بصیرت قیام نمائیم
و سپاه سلطان که از سطوت مخالفان عجم و هراس برایشان استیلا یافته هست از لطفی که خدای عزوجل بحال ایشان نموده و در چون این تجویز مسموع سلطان گشت گفت
غرض از بین رای مکاشفت اتابک فارس ست و رفع استیلای او بعید و دین فکر بودند کامدخبر که رسی راجته کرد زیده و زبره و ملک نصرة الدین راه ولایت خویش پیش گرفته
و سلطان با بسیران متوجه قاورون شد شده جمعی که بلازم خدمتش بودند متفرق گشته و در اثنای راه فوجی از مغولان بسلطان باز خورده جنگ کردند و با سپ سلطان تیر
خورده باز مرکه بیرون رفته روی بفرار نهادند و بی توقف و در نگ از انجا متوجه گیلان گشت و مغولان از عقب رسیده بمحاصره مشغول گشتند و چون دانستند که سلطان

و در قلعه سنیت جمعی را در طی حصار گذاشته از عقب او بویان شدند بهر جا که او رو نهادی سیاه + بدانجا رسیدی نزدیکان سپاه + سلطان چون بگیلان رسید مملوک نامی از خطا بدانجا بیلچوس سرافراز گشته التماس اقامت نمود چون احوال بجمال توقف نبود بعد از یک هفته عازم استرآباد شده و خزانه که همراه داشت و در آن ولایت تلف گشت و سلطان از آنجا بقصبه که از اعمال آمل بود رفت و از آنجا بجزیره مزجز که پناه پرده چون خبر اقامت او دران جزیره شائع شد خرم و احیناط او را بجزیره آب سکون نقل فرمود و حرکت سلطان مقارن و وصول جماعتی بود از مغولان که چند نوبان از ری بعقب او فرستاده بود و چون آنجماعت سلطان را دران جزیره نیافتند باز گشته متوجه قارون ڈر شدند که بعضی از خاص و اولاد وش در آنجا بودند و بعد از محاصره و جنگ قلعه را گرفته باخاک یکسان کردند و فرزندان او را اسیر کرده متصرف خزائن و اموال فراوان گشتند و بعد از تسخیر قارون ڈر بحصار قلعه ایلان که مادر و حرم های خوارزم شاه و در آنجا محصن بودند مشغول گشتند و در هیچ زمان کس نشان نداده بود که مردم آنجا از قامت آب بتنگ آمده باشند زیرا که در برگها را آنجا صد چندان آب رحمت حق می شد که سالها با آب زمین احتیاج نداشتند و دران مدت که لشکر مغول بالزم تسخیر دربیر امور آن نشستند چرخ دوار بستبنو بر نخاسته آب بازایستاد و در اندک روزی در برگها قطره آب نماند لشکریان خواتین و ناصر الدین وزیر و دیگر شکستگان بالضرورة خود آمدند و در همان زمان که ایشان بپای قلعه رسیدند بارانی عظیم بارید ن گرفت چنانچه آب از آنستان حصار بیرون آمد و بدست مغولان مالی بقیاس صد تا ده از آنجمله ده هزار رأس گوسفند و دو هزار خروار اقمشه ابریشمین و جز آن جواهر دران قلعه بود که در خزانه خیال نگنجد مجموع اموال را ضبط کرده باد و متعلقان و فرزندان سلطان و ناصر الدین وزیر بجانب مرغ پیش چنگیز خان فرستادند و خان فرمود تا ناصر الدین وزیر را بیاسا رسانیده و اولاد و ذکور سلطان نیز سر چند خرد بود ند بموجب فرموده بکشتند و چون سلطان محمد از تسخیر قلعه ایلان و فارون ڈر کاه گشت و برگزاری مادر و اسر عیال و اطفال مطلع شد فغیر و فغان بآسمان رسانیده بیهوش گشت فظم جزین سمگین حالت دل گسل + خبر یافت سلطان آشفته دل + ندانش سر انگیز فیه و خروش + بیفتاد و زار و زار در رفت هوش + چو آمد دگر باره باخویشتن + بهی کند موی و بهی خست تن + چنان و ستام حلق چاکش خسته و کران درد و ما دیده و درمان نبرد + انا لله و انا الیه راجعون و در اوان موت او کفن نیافتند همان جامه که در بر داشت نوشش کردند و این واقعه الم در شهور سنه سبع عشر و ستمائة در مرغزار قریه میلان وست واده مدت سلطنت او شت و یکسال و در تاریخ گزیده و مسطورست که سلطان محمد خوارزم شاه هفت پسر و اشت و راقم حروف گوید که از انجمله سلطان جلال الدین و سلطان غیاث الدین و سلطان رکن الدین و رمیان ارباب تواریخ مشهور تر اند و از این سه کس هر کدام بیشتر منکوب شده در ذکر تقدیم افتاد و ذکر سلطان رکن الدین سابقا گذشت چون سلطان محمد خوارزم شاه از عراق مراجعت کرد زمام حکومت آن مملکت را در قبضه درایت پسر خود رکن الدین نهاد و بعد از غیبت خوارزم شاه امرا و آن دیار با رکن الدین در مقام مخالفت آمدند و سلطان محمد ازین واقعه خبر یافته یکی از خواص خود را با فوجی از سپاه ازان بود و پسر فرستاد و سلطان رکن الدین بمستقر گشته بعزیمت حرب متوجه آنجماعت گشت و بعد از مصاربت ظفر یافته لشکریان را بگرفت و طریق عفو و اغماض مسلوک داشته همه را بجان امان داد بلکه جمله را باقطاعات را مانده سرافراز گردانید و بمقتضی کل الانسان عبید الاحسان مجموع ارباب خلاف رنگ نفاق از مضائر زدوده باعتقاد پاک طبع و منقاد او گشتند و دران آوان که پدرش از خوف لشکر تتار روی بدیار عراق نهاد معنی متشی شده سلطان رکن الدین با معدودی از خواص بجانب کرمان متوجه شده و بکوه شیر رسیده از او اخبار او ملک رؤتن که دران نواحی بود بعد از استعمار و عزم فرار نجدگشش پیوستند او خزینه ملک رؤتن را بر لشکریان تقسیم کرده از انجا بطرف اصفهان متوجه شده و بعد از طی منازل و مراحل دران شهر نزول فرمود و قاضی اصفهان شرایط حزم و احتیاط مرعی داشته از ملازمتش نقاعد نمود و سلطان رکن الدین نیز نبا بر مصلحت وقت از اندون اصفهان کوچ کرده خیمه اقامت در بیرون زد و اهل شهر بشارت قاضی متعرض متعرض قتیل رکن الدین شده هزار مرد از لشکریان او مجروح و مقتول گشتند و چمنی نیز از شهریان بقتل رسید و رکن الدین از حکومت اصفهان دل برگرفته به ری رفت و عنان عزیمت بطرف قلعه فیروزکوه معطوف گردانید و چون بآنجا رسید حصار را دران حالت محکم یافت و بعد از شش ماه که بجا صوا استقبال نمود رکن الدین را خواجه دار از آنجا بیرون آورد و چند بار چند مبالغه نمود که پیش لشکر زلزلة زمین بآن ندادت و نداد عاقبت او را با تمام متعلقان و سالکان قلعه بشهادت رسانیده نزد کر سلطان غیاث الدین پسر سوم خوارزم شاه ملک کرمان نامزد بود اما چه چاره که تدبیر موافق نیفتد پیرو دچون سلطان محمد در جزیره آبسکون غرق دریای رحمت ملک بیچون گشت سلطان غیاث الدین عازم کرمان گشت و شجاع الدین ابو القاسم که از بیطانه ملک رؤتن بود در انوا حکومت کرمان تعلق با و میداشت چون جهان پر آشوب دید بجا ذیر نیا دلیذیر تسکت نتیجه غیاث الدین راه کرمان راه نداد و شاهزاده ارماه اظهار بمراحم مراجعت نمود و اما نه یار توقف شده و طائفه از لشکریان پدرش که در زوایای ناکامی مختفی بود در پا و پیوستند و بیران جانب نیز که از قدر شناسی بود و سابقا در سلک ملازمان سلطان محمد انتظام داشت بوی ملحق گشت و با تفاق بر عزم محاربه اتابک سعد متوجه فارس گشتند و میان او و اتابک اتفاق ملاقات افتاد و اتابک منهزم شده و سلطان غیاث الدین در مملکت فارس نمایی بپا کرده مراجعت نمود و در این اثنا بسبب انا سباب میان حاجب پا و متعلقان از ماده کرمان متوجه بندوستان شده و چون بحدود کرمان رسیدند جمعی از ملاحده کوشیر بموس ماهرویان ختائی اجتماع الدین ابو القاسم را بمیان داشتند که سر راه بر میراق غازی

گرفت و براق حاجب پیغمبر ناکام آمده محارب شد و جمعی از ترکان گرد لشکر ابوالقاسم بوده نباهیت رویگردان شده ببراق حاجب پیوستند و شجاع الدین ابوالقاسم نهزم گشت و بعد از آن گرفتار شده بقتل رسید براق حاجب بملکت کرمان دست یافت و سلطان غیاث الدین بعد از مفارقت براق حاجب تکش او در کرمان به ری رفته رحل اقامت انداخت و در خلال این احوال ناگاه سلطانات جلال الدین از هندوستان رسیده روی بولایت غزنین نهاد و غیاث الدین بشنگشته ناگاه سلطان را ایمن گردانیده امرا و اعیان عراق که ملازم غیاث الدین بخدمت سلطان جلال الدین کم پسندند سلطان جمعی را که شایسته لطف و مرحمت بودند نواخت و بدیشان مواعید نیکو داده سیاست می پسندیده داشته زمینان برداشت جای الیشان در زمین ساخت و غیاث الدین با معدودی چند در خدمت سلطان بامانده سلطان جلال الدین با او بطریق رفق و مدارا رفتار می کرد و در اثنای این اوقات شخصی از سرهنگان غیاث الدین پیش ملک نصرة الدین که یکی از خواص و فداء سلطان بود رفته ترک ملازمت او گرفت و سلطان غیاث الدین این کدورت در خاطر سنان سیدانست تا روزی در مجلس شراب با ملک نصرة الدین خطاب کرده گفت چرا مفرد مرا تحشمت راه داده و چون مطایه بر مزاج ملک نصرة الدین غالب بود بطریق هزل گفت که سرهنگ را نمان باید تا خدمت کند و غیاث الدین ازین سخن متوحش گشته سلطان جلال الدین این سخن را دریافت بگوشه چشم اشارت کرد تا ملک نصرة الدین از مجلس بیرون رفت و چون سکر بر سنان غالب گشت غیاث الدین بخاطر خویش برآب سوار شده و گذرا و بر بنه رسل ملک نصرة الدین فرستاد که مهمان رسید ملک بیچاره بی خبر از خانه بیرون آمده غیاث الدین را فرود آورد و غیاث الدین کاسه چند جرع نموده پای در رکاب آورد و ملک نصرة الدین بمشایعت پیش پیش آمد و قدمی می نهاد که ناگاه غیاث الدین کارد کشیده در میان دو کتف او زد و هر دو هم آوا از برگشیدند که ملک را کشتند بنگ و کلوخ از هر جانب بجانب غیاث الدین بران شده غیاث الدین تا زیانه بر سر آب زده از معرکه خلاصی یافت و سلطان جلال الدین ازین واقعه آگاهی یافته و مبسلغ بعیادت ملک نصرة الدین رفته چون او را فرود دنا مصلحه کند چون کار بجان دکارد باستخوان رسیده بود مداوا نا فائده مفید و ملک نصرة الدین بعد از دو روز بجوار رحمت ایزدی پیوست و غیاث الدین از نهایت تجربت شنیع یک هفته از خدمت برادر تقاعد نموده و بعد ازانکه بطریان سلطان جلال الدین او را در بیرون بارگاه باز داشته امرا از زبان سلطان در روی او خشمان و درشت گفتند جمعی از معتبران شفیع شده خدمتش را بمجلس سلطان در آورده و او فرط شرم و حیا سر در پیش انگنده زبانش از تمهید پیام مستمند گنگ لال گشت و چون با بنیان امرا از تمار براق آمد و سلطان جلال الدین در مقابل او صف آرائی گشت غیاث الدین با خواص خویش از معرکه روی گردان شده عازم خوزستان شد و از امرا آن دیار که با او مواصلت کرده بودند بعد از تقدیم شرایط تعظیم و تبجیل و ابلیس بن فنا الفتیل مصلحت وقت دران دیدند که غیاث الدین بغداد رود و او متوجه دارالسلگشته خلیفه مراسم استوار و اکرام بجای آورد و بعد از چند گاه انتجا بالموت رفت و علاء الدین حاکم آن مواضع در مقام خدمت آمده کما یجب و ینبغی خوان ضیافت کشیده چند روز در انجا توقف نموده لاجرم آخر الامر بنا بر احتیاط بخدمت عنان عزیمت بارد و گیر کشیده خوزستان معطوف ساخت و بر سولی پیش براق حاجب فرستاده از توجه خویش بجانب کرمان استیذان نموده براق حاجب بارسول محمد دیماجان بسته بقصد سلطان غیاث الدین الهام سدت و شادمانی کرد و چون رسول بازگشت صورت حال مرحومه شاهزاده با خواص ملازمان خود که عدد الیشان بسیانصد نمیرسید روی بکرمان نهاد و براق حاجب باجمعی کثیر باستقبال او شتافتند و در مصاحبت یکدیگر شهر در آمدند و براق حاجب سه روز بمهمانداری قیام نموده و از مقام خود پای فراتر ننهاده با سلطان در یک نهالیچه نشست و در محاوره او الفرزنه خطاب فرمود و نوزی سلطان غیاث الدین از وی پرسید که ما نیز بخدمت و عظمت تو رکه داد و در جواب گفت که آن کس که سلطنت از سامانیان انتزاع نموده بغلامان الیشان که عزنویان بودند ارزانی داشت و سلجوقیان را ازان نصیب عزل کرده مالیک آن قوم را که خوارزم شاهیان بودند بجای الیشان نصب فرمود و چون براق حاجب از خراب عزو سرست بود تو سطوان بر انگیخته مادر سلطان را خطبه نمود و چون منع و دفع آن در حیز ممکنت شاهزادگان نبود بنا کام سر رضای جبینها نهاده گفت تمام این معمور و قوف با تست که والده راضی شود و مادرش بعد از کثرت جزع و فزع تن در داده تا عقد بستند و براق حاجب معتمدان در زنیر قبا خوشتن پوشیده بموسی سرای رفت و مجلود لکده شرط خدمت بجای آورد بیت چو از سر و بن جای گردد دعی + بگیرد کیا جای سرو سهی + و چون براین قضیه روزی چند بگذشت و دکس از جمله خویشان براق حاجب پیش سلطان غیاث الدین آمده گفتند که بیچه جرم بر بعضی اعتماد نتوان کرد اکنون فرصتی یافته ایم رخصت بده تا ما را زمیان برگیریم و تو سلطان باشی و مانند گان فرمان بردار و اتا بجای که طینت پاک سلطان بود آن کار را بهر استان نشنود و بنفس محمد دیمان مبارزت نمود ✿ همیشه بتری تن اندر مده + بسوضع بر افگن براه گره + بتری چه حاصل نگردد مراد + ورشتی زنرمی در انخال به + و چون اراده پادشاه پیروزال باستقبال دولت خوارزم شاهیان تعلق شده بود یکی از اخص خواص غیاث الدین کیفیت واقعه را بسمع براق بیداد دین رسانید و فی الحال استحضار او را بامثال داد و بعد از تحقیق و تفتیش چون دانست که آن قضیه مطابق واقع است فرمود تا هان ساعت در مجلس عضای الیشان را یکدیگر جدا کردند و سلطان را بامستحفظان سوقوت و مضبوط گردانیدند و بعد از هفته حکم فرمود تا رسنی در گردن آن پادشاه زاده که سنر بجنبه گردون و فرو دنی آورد انداخته خافه کنند و آن بیچاره هر چند فریاد بر کشید که مرا آخر عهد و پیمان را بایمان مغلظه موکد گردانیده ایم که قصد یکدیگر نکنیم بجای نرسید و ادرش چون دانست که حال بر چه منوال است نوحه و فغان باوج آسمان رسانید و لکن بیهوده فرمود نا مادر را نیز بدین گونه خفه و هلاک ساختند و تمام خدم و حشم او را بشربت ناگوار فنا چشانیدند آه از دست حرکات ملک عذار که هر روز رسمی تاب داده در

گردن نهاده افگنده و سر شصیات نوعروی را بمقتضی قصه داماد نیا موسی منقطع گردانده سلطانی را مقهور شیطانی ساده و زبر پای اسیری نهنده گویی را بست لیکن گرفتار گشته گرچه برین نمط رو شناد آورد اما گاهی حریفان ظالم پیشه غرار آگونه گاهی ایشان را دهد و فرزانی محال جباران ستم اندیشه را در کنار انشان نهدد و متهوران گردنکش را در زیر لوای خود ناکامی نصیب نماند و بخشاند و نیز لفات گل مراد و چین آمال از دکان بشگفاند و حسین تعزیزین کلمات بینی که شخصی از ارباب مطالعه در وصول میرزا جهان شاه بخراسان بسبیل ایل خان یکی از خاطر مجلس کرده بتقریب گفته بود بخاطر گذشت بیت گاهی جهان بکت شود گاهی او بکت شود مگر شل انیز ذکر شود هذا خون العاشقین ۔ ذکر سلطان جلال الدین و بیان صادرات افعال او و بسبب اجمال سلطان جلال الدین مینگ برنی سیمار از فوت پدر حرکت برسکون اختیار کرده با حدود چند از جزیره ابسکون بیرون آمده بنیت آنکه در میدان مبارزت بر سر جلادت سوار شده جولانی کنند و غبار فتنه را از مقر حکومت بیگانه انگیخته شده بتیغ ابدار فرو نشاند و اگر میاذا بالمد کار تاج شیت بیندیزه و همی از پیش نهد و باری بحیرن بدطلون لسنه لشکر گرد و با الجمله چون آوازه نوجه لشکر مغول بجانب عراق شیوع یافت آمده مبشرات بخوارزم پیش برادران خود آن سلطان دارزناق سلطان که با جمی از اعیان امرا و نوذ هزار سوار متفقی دران سرزمین بود فرستاد و از آمدن خوارزم اعلام و ایضی از ام اگر بر کب حماقت راکب بلند و آب بی لجام خورده اند نیندیشه نکه اگر حکومت بر سلطان جلال الدین قرار گیرد و عنان اختیار در قبضه اقتدار او آید مناصب استحقاق استقرار پذیرد و حمات چنان متظلم شود که دیگر کسی پای آزادی ندارد خویش پیرون تواند نهاد و باین سبب عنبار خلاف بر سپاه عظیم ایشان نشست و چون لشکریان سپاه و خواص دولت خوارزم شاهی که مرور شهور و اعوام گرم و سرد را بچشیده بودند بجهت اداء اقبال کهدم مورد او ر القدم اعتماد و استقبال تلقی فرمودند سلطان قدر غرور شرف آباد و امجاد خویش قرار گرفته میان او برادران از مبادی محبت و وداد بایمان غلاظ و شداد تاکید یافت الامارا و عهد اند یشیخ لا یکدیگر مواضعه کردند که بیکدیگر مصمت جلال الدین را در وطه هلاک انداز ند و کل امران میان سلطان را از کماهی حال آگاهی داد و چون سلطان از آن قوم سیامان و چنین وقتی فکر لجاج و عناد در ناخوشی موافقت و اتحاد با ناصح و داد و ران خویش سوار شده با نذر وان مرد ان راه نساز ند شاد یاج شد و چون باستور سید بالطائفه از لشکر ستار باز خبر دو تا هنگام شام و وقت طلوع ام با منحالفان محاربه نمود بیت چون بخود شرید گشت از جهان نا پدید شیشه زیرین دامن سپید ۔ سلطان بسلامت جان از معرکه بیرون برد و چون از زناق سلطان و آق سلطان از رفتن سلطان جلال الدین و توجه لشکر مغول آگاهی یافتند رضد دیگر گشتند و سیاه تیغ زنگار از علامت شب تار پدید شد و بایاه تنازد بر میان محل گه سلطان جلال الدین با ایشان جنگ کرده بود در مقابل قضا دون چون طاقت مقاومت نداشتند یک حلوری بهزیمت نهادند و مغولان خوارزمیان را تعاقب کرده با ایشان سیصد و بضعه پیکر تیر حمه نگر دند و چون سلطان جلال الدین بشنید راج رسید نصف از کوتکلی راه در انجا آسایش خود و تبیه اسباب سفر اشتغال فرموده از راه روزن بجانب غزنین که سلطان محمد بر عروس آن ملک را مهر نواز کرده بود روان شد و بعد از ساعتی لشکر مغول بشاد یاج رسیده و المستنکه باد شاه طبل ارتحال کوفتن لازم آمد و شاه فتنه تا زیده را بر اضافات هلاک فتنه و بگدوش سریه باز گشتند و چون سلطان غزنین نزول فرمود و امرا و لشکریان سلطان محمد که در اطراف و انحای جهان متفرق و پراگنده بودند ری باد آورد ند سیف الدین عراق با چهل هزار کس از قفقلی و ترکمان خلج بر وی طلحی شد و چون الملک حاکم سرات نیز با فوجی باز گردان صف شکن با و پیوست بیت سواران شکر شکن چو عاصی ۔ زهر سو بسلطان شدند کمین ۔ و چون فصل بهار در سید سلطان با لشکر از غزنین بیرون آمد متوجه بامیانی شد و در انموضع نزول فرمود و سیج خویش آنست که یکبارگی و بیغره بالسپاه متغول بمحاربه قلعه والیان متغول آمده نزدیک بآن شد که صعاد و حضیر تسخیر آید سلطان احمال و اثقال دران گذاشته زبر دستان ساخت کرد و قریب بهزار کس از نقده سپاه و مخالف بقتل آورد و چون عدد سپاه سلطان از ایشان زیاده بود مغولان از آب گذشته دل را خراب کرده فرود آمدند و چون شب شد گرخنیدند و سلطان جلال الدین غنیمت بسیار گرفته مراجعت نمود و باران را مخیم اقبال ساخت و چون صورت واقع بسمع چنگیزخان رسید فوتور بادیگری از نویان و سی هزار کس متوجه سلطان نامزد کرد و بنفس خویش از عقب ایشان روان شد فوتور چون در موضع بلدانی بسلطان جلال الدین رسید سلطان آهنگ حرب و کار زار شد بیت بیاراست سوت چپ و دست راست ۔ بقلب اندرون جای خود کرد راست ۔ و فرمانداد تا مجموع لشکر پیاده شدند جلوها سپان بر میان بستند و ناز کخیده دشت کشاده از صباح تا رواح بمحاربه و جهاد اشتغال داجتهاد نمودند و چون خورشید عالمتاب پرده مشاهده آفتاب روی در نقاب حجاب کشید اهل کفر و اسلام هر کدام از ارباب دولت و علام باز گشته هر کز خود فرود آمدند بعد از یکساعت چنین اتفاق افتاد که زنگ خنجر کین از میام کریخته بسپاه سلطان منتهی دیدند زیاده از دو فرنگ نشسته و عقب لشکر مخالف و کیفیت قضیه چنان بود که قیقوز مکری اندیشیده و در تاریکشب فرموده تا هر سواری در عقب خویش تمثالی از چوب و نمد نصب کرده و هر دم سلطان بقصور آنکه مغولان را مددی رسیده خالف نشدند خواستند که روی از معرکه بر تابند سلطان ایشانرا دل داده از پی در آمد و فرمود تا آنرا فرو گذاشته پیاده بجنگ مشغول گشتند و چون استیلای خویش و عجز مخالفان مشاهده کردند سوار شدند و بر ایشان تاخته اکثر فرقه ضلال را بقتل رسانیدند و سر دو لشکر چنین بود و قلیل بخدمت چنگیزخان پیوستند و چون چنگیزخان از طالقان روانه شده بانداب سید مرو رسید آنجا دست بحصار شهر زده اظهار مخالفت کردند و چنگیزخان مدت یکماه بمحاصره مشغول گشته و بعد از فتح قلعه و قتل و نهب کوچ فرموده بحصار بامیان رسید و سکان آنقلعه تیر دراز با طراف تیر حرخ و سنبلین در کار آمده و در اشنا محاصره روزی یکی از پسران چغتای که چنگیزخان او را بغایت دوست و آشتی با آسیب تیر حرخی هلاک شد دل شاه پر دل شده انه شیتاک و گریه نیز و الملک ۔ انان کین چنان افتد آمد بچنگ ۔ که از تاب آداب شده خاره تنگ ۔ و چون قلعه مسخر شد چنگیزخان فرمانداد که همگی را اسیر کنند و تزک و تاریک و خرد و بزرگ را بقتل

رسانند و امر بقتل بصار در انگه از تقتص اثر نگذاشت و فرمود تا کریمان و سگان را بکشتند کو نید که بطون زنان حامله را میشکافتند و هر فرزند یکه صورت بسته بود سرش از بدن جدا کردند و بعد از ویران کردن و سوختن چنگیزخان آنموضع را حاد و بالغ نام نهاد یعنی شهر بیداد این واقعه در شهور سنه ثمان عشره و ستمائة موافق آیت ایل یسوت داد و ذکر مخالفت سیف الدین اعراق با سلطان جلال الدین و حرکت خسروانی بجانب آن شهریار جلالت آئین و عبور سلطان ازسند و استیلای او بر بعضی از ممالک هند در آنروزنامه کسلطان جلال الدین در بارانی بسپاه چنگیزخان غالب آمد میان سیف الدین و ملک سارت بر سر امیی نزاع واقع شد و ملک سارت تا زیانه بر سر ایاز و نه بنا بر آنکه ملک بر سلطان زیاده اعتماد دے داشت از بارانخواست آن جرأت تقاتل و رزد سیف الدین اعراق و چشم شد و چون شب در آمد با سپاه قفجاق و ترکمان و خلج بطرف کوهپای سنقران شتافت و باین واسطه منصفی تمام بحال سلطان راه یافت و چنگیزخان ازین قضیه آگاه گشته تعجیل بر حرکت نمود و از غایت شتاب چنان میرفتند که همگی اموال بلام ساخته نبود و چون بدار ملک سلطان محمود بن سبکتگین رسید معلوم کرد که بازده روز است که سلطان جلال الدین بواسطه استماع لشکر ترکستان متوجه بهندوستان گشته واز انجا بلواح را بداره عزمی نگذاشته لی توقف در عقب سلطان بافرسنگ روان شد بعیت همی تا خت چنگیزخان بر سپاه مقصد و لیعهد خوارزم شاه و دران هنگام که شیرصبح از نیستان آفاق بر چوشید جوشان و خروشان در مرغزار ب سند بد و رسید بیعت در آورد لشکر گردش جنان کرده بود و دو سپاهش کران کران و چون سلطان جلال الدین دید که از طرف مشرق آفتاب راست و از جانبی دریا می خونخوار و دانست که از تاب آفتاب حوادث خبر بالبشاشه نمی توان برد و ران معرکه دل گسل خبر بستقبال سیف و سنان جان سپردن نمیتوان آورد و الفرورت آماده قتال و جدال گشت بیعت و قت ضرورت چو نماند گریزه دست بگیرد شمشیر تیزه سپاه چنگیزخان برخان ملک که ضبط میمنه سلطانی متعلق باهتمام او بود حمله کرد و نه خویش را بالکثر لشکر لقتال آورد و ندو بهمین سیره را نیز از جای بر گرفتند و سلطان از مصاف نا وقت استوا باهنت کس که با او در قلب مانده بودند در میدان محاربت سپاسپار نیافت و در هر حمله چنان کس بخاک مذلت می انداخت فی الحقیقه سلطان ان روزگار رازی نمود که اگر رستم دستان زنده بود ی صد بوسه بر ان دست و بازو زدی و اگر اسفندیار روئین تن آن کرد و فرو شاهده خودی تن بخدمت او در دادی و لشکر چنگیزخان ساعت بساعت زیاده می شد نه ساعت حمله جلال بر سلطان تنگ شده و قریب بآن شد که او را در شکنند و چنگیزخان حکم کرده که لشکریان با قصی الغایة کوشیده سلطان را زنده بجنگ آرند و چون کار از نام و ننگ بگذشت آجاش ملک ممنان سلطان گرفتنها پس آورد و سلطان اولاد و اکابر او را بزار رود و داغ وداع فرموده بر سپ آسوده سوار شده و مانند شیر ژیان بر لشکر چنگیزخان حمله کرد و الیثان رسید و سلطان عنان بر تافت و چترخود را ربوده چوشن بیندخت و تازیانه بر سپ زده خود را در آب سند انداخت گویند از کنار اب تا رود خانه زیاده از رده گز بود و سپاه سلطان دران امر ابا و فرصت نمودند و چنگیزخان بکنار آب آمده خوالان خواستند که خویش را در رود خانه اندازند و چنگیزخان مانع گشت و سپاه تا رو ست به تیر کشادند و ازخون آنان کشتگان آب سند لعل فام گشت و چون سلطان از ان غرقاب خلاص یافت کنار آب سیر صف تا مقابل لشکر رسید و مشاهده نمود که مخالفان اردوی او را غارت میکردند و چنگیزخان همچنان بر کنار آب ایستاده بود که سلطان از آب فرود آمد و زین و تیر و ابوقدار و آنچه پیرون کرده تا خشک شود خلاف عشیر از آب پاک ساخت و چترا بر سر نیزه تعبیه فرمود و در شب آن تنها نشست و هنگام نماز دیگر بهفت کس از مردم او کل از ان غرقاب بیرون آمده بودند بدو پیوستند و در وقت غروب بآن هفت نفر ردی سیاه نهاد و چون این احوال مشاهده چنگیزخان گشت گریبان دنیا بدندان گرفته فقط بر و آفرین کرد و گفت از پدر چنین تزاید گیتی بسپر اصبر اچون شیر است فیروز جنگ + بدریا دلیر است همچو نهنگ + و روی بفرزندان آورده گفت ازچنان پدر پسر چنین باید بیعت بگیتی کسی مرا و انسان ندیده نه از نامداران پیشین شنیده و چون از گذشتن و آب آب بساحل نجات رسد آن زمان وقایع قوی و فتنهای عظیم متولد گردد و مرد مان از کار او چگونه غافل نخواهند بود و بالجمله هر که از لشکریان سلطان بست چنگیزخان افتاد بتیغ تیز بر دی حکم گشت و اولاد ذکور او را اطفال شیرخواره بموجب فرموده بکشتند و چنگیزخان فرمانداد تا غواصان در آب رفته بعضی از نقود و جواهر سلطان را که بهنگام تلاطی امواج در آب ریخته بودند بیرون آورند و این واقعه در ربیع الاخر سنه عشرین و ستمائة بطهور آمده مضمون کلمه عش رجبا تا عجبا بوضوح پیوست **ذکر استیلای سلطان بعضی از ممالک هندوستان و مراجعت او از آنجا بعد از دو سال بکرمان** چون سلطان جلال الدین را آب سند بگذشت و دور روز در بیشه توقف نمود تا بجایگاه سان لشکر یانش که زمانه در اعدام ایشان قاصر و زمینه او بوی پوسیدند و دران ملاسبع او سیدند که دران تردیکی طائفه از روزه و هنود یافته و فساد و شغول اند سلطان فرمود تا مردم او ازان جنگل چوب بسیار بریدند و با جماعت قلیل بر سر منسدان تجمن بردند و اکثر ایشان را هلاک ساخت و مراب و اسلحه آن فوقرا متصرف گشته جمعی دیگر تیز بخدمت مبارزت نمودند و دران اثنا خبر آمد که چهار هزار کس از لشکر سوخودین حدود بودند سلطان با صد و بست تن فردی بدیشان نماده مینشان آن زمره را بدوزخ فرستاد و از غنیمت نخالفان هرمت حاصل لشکریان که روجون خبر وصول سلطان در آنجا بشنیدند از کوه بلالا و بگالا شش هزار سوار بقصد سلطان روان شدند و سلطان با قصد و مرتب ساخته مقصد محاربه ایشان شد و چون از تواری صفین سپاه سلطان بر لشکر شیطان غالب آمده و یعنی تخمده بیش او آمده بمحمد ملازمانش سپه هزار رسید بعد ازان متوجه دیلی شده چون بآن سرحد رسید رسولی پیش سلطان التمش ایلتمش فرستاده پیغام داد که در نیولا کجا محاربت ثابت گشته اگر از جانبین در سراد ضرر و خدمت و فا معاونت و مظاهرت و قوع یابد مناسب مروت و مقتضی انسانیت می نماید

والتماس مؤنثی نمود که روضی چند در انجا اقامت نماید و چون و قرار بلخش و کمال مسرت سلطان در آفاق انتشار یافت شمس الدین چندگاه در جواب تامل می نمود و از مخاصمت عاقبت اندیشید الآخر الامر رسول را بزجر جان گزای از میان برداشته و دیگری را از اعیان ملک با تحفهای شایسته نزد سلطان ارسال نمود و ایلچی الملتمش در باب تعیین یورت پیغامی آورد که موافق مزاج سلطان نبود لاجرم الانجام مراجعت فرمود و بکوه بیلاله رفته انجا آمده و ازان موضع تاج الدین خلج را بکوه جودی فرستاد و او آتش نهب و تاراج در آنجا بیارزیده غنیمت بسیار آورد و در این اوقات عدد لشکریان سلطان به ده هزار سیده از سر ستمظهار رسول سخن آرای پیش رای سخن آرای فرستاده عطیه و ذخایر او کرده رای رشاد الیه اجابت نموده به پیوستن بلشکر پیش سلطان ارسال داشت و در ان آوان میان رای کوه کارستگین حاکم ولایت سند قتایه مخاصمت و منازعت بود و قتایه با بست هزار مرد بر کنار آب سند اقامت داشت سلطان اماجعه زن از لوازم شمرده جهان پهلوان اوزنگ را با هفت هزار کس سبک بنگ او نامزد فرمود و او یک بره قتایه بشبخون برده قتایه منهزم گشت و بقلعه ازغلاغ که در جزیره داشت گریخت و از انجا بملتان رفت و اوزبک لشکرگاه و قتایه را غارت نموده و بشیری پیش سلطان فرستاده و سلطان متوجه لشکر قتایه شده قطع منازل کرده مبارکا او نزول فرمود و چون جماعتی بگرمی بشتافتند و سلطان بلزم ملایق که جودی و حرکت کرده و راه قلعه پس راه حصار داده و در آنجا سخت تیری بست سلطان خورد و چون قلعه مفتوح شد اهالی را تاسم کشتند و در حین بازگشتن گفتند و نجا هلان افتاد و قتایه در مقام مبارا بامده سلطان ظفر منصور گشته و سلطان متوجه اوچه شده مردم انجا اظهار عصیان نمودند سلطان آتش حشر نهاده بجانب هندوستان رفت فخر الدین سالاری از قبل قتایه با چالم کجا بود و لاچین ختای لشکر او بود و چرب قدم نموده و با او یک خان قدیر سلطان بست بگرفته کشته شده فخر الدین با تیغ و کفن بدرگاه عالم پناه آمده سلطان در شهر نزول فرموده بگیاه و دانجا اقامت نمود و فرامرز را نواخته امارت آنموضع بدو تسویض نمود پدری مقرر داشت و لشکر بهند و الده فرستاد و در خلال این احوال سمرج سلطانگشت که برادر غیاث الدین در عراق متمکن گشته است و الکه لشکر آن بلاد و سواحی هند در خدمت سلطان دارند و براق حاجب دیار کرمان بجانب شهر کواسیر مشغول است سلطان یا دیار خود کرده از هندوستان ادراه کوچ و کمران حرکت فرموده و دیگ لشکر او لشکر برمش شهر هند رجحان کرمان در آمده و براق حاجب از پیشکش فرستاده اظهار بندگی نموده و چون سلطان بجزیره ختر او در دجبال گناج آمد و دو کوتوال قلعه که از شیعه مقالید حصار را بملازمان سپرد سلطان القصه کرمان در آمده و هم خان بانام رسانید و بعد از دو روز بلزوم شکار سوار شده و براق حاجب را بدرو پای تحف نموده و در شکارگاه سلطان از آمد آمد وی اعلام داده سلطان از استماع این خبر که از قفا عدو فتنه خواهد انگیخت و بجهت امتحان کلی از خواص خود پیش براق حاجب فرستاده پیغام داد که بغرض جانب عراق تصمیم یافته او مردی صاحب تجربت و بکلی از جبلی امور آگاه دارد واقف باید که بلشکرگاه توجه نماید تا در اینباب وی مشورت کرده آید براق حاجب گفت باید که سلطان غربت خویش را بجزیره نزدیک بر ساحل سمندر باسم ساحل که این عرضه شهر و اتباع او را بر سبیل امانت بدو این ملک قلعه از کوتوال ناگزیر نیست بچکیس از منکستی چه پنده و عم خود در حدود خانه دان خوارزم شاهی گذرانیده ام و نیز این دیار را بخوبی شیر گرفته و چون سلطان طاقت توقف در انمقام نداشت ناچار بیراهه خیز روان شد گفتار در توجه سلطان بجانب شیراز و رفتن او از ان حدود بجانب اصفهان و تبریز و محاربه وی با لشکر بغداد و سلطان جلال الدین در اوائل سنه احدی و عشرین و ستمائه متوجه فارس گشته رسولی پیش نابک سعد ابن زنگی فرستاده و نابک پسر خود سلغر شاه را با یک صد سوار باستقبال روان کرده عذر تخلف خویش از حضور چنین گفته که پیش ازین مخلط بنهان رفته که بدته بلیغ مکیس را استقبال کنم و گفاره آن مکنت بدست سلطان عذر و پذیرفته نابک اما گرانمایه از نزد رفته و جواهر و زر و خانه و بارگاه و دالات شتر بسیار بشبخون و غلامان ترک فاخیک حبشی و هندی تحویل سلطان فرستاده و دری یتیم از صدف خاندان نابکی در حقه گشته و بعد از چند روز غربت اصفهان نموده و نابک علاء الدوله بسیر انابک سام زیدی که از ان لویه بود و مقیم خلیه بیده با تخته و مهدایا مناسب بخدمت سلطان آمده و بار بسر پسر سلطان او را بخواند و بیلوی خود خوش داشته و نابک هزار غلام ترک چالیکسوار اختیار و با یا لصد کس ملازمت اختیار کرده سلطان او را با مارات و ایالت اصفهان مقرر گردانیده و نابک بعد از تکمیل مال و ضبط امور بشور و شال داد و ملک دلستانگی تمام حاصل شد نور الدین شاه گویکی اتابکان حضرت سلطان بوده در این حین قصیده گفت که مطلعش اینست بیت بیا بیا که شه عالم دگر بیا بده خوش و رنگین و نامه خسرو اعظم الخ سلطان جلال الدین و بعد از ین قضایا با سلطان عازم مختصر شده در آن سرزمین قشلاق کرده و از انجا بجانب بغداد در بشبخون آمد مقصود انکه الناصر الدین الله در باب رفع و شمنان نزدیک و دستانو سنبدل وارد و با علام و وصول خویش رسولی بدارالخلافه فرستاد و علیغه چون از بعده و جایش رنجشی در خاطر داشت از زمره بندگان خود قرشمور را با بیست هزار سوار نامزد فرمود تا سلطان را از حوالی مملکت برانند و بجانب دیگر کوچ دهند و قرشمور بفرمان شتافته تا مظفر الدین کوکبری باوده هزار کس در اقبر شتر بپیوندد و چون قلم شکیری ثم بنیقه رسید حکایتی بیاد آمد ثبت افتاد و آورده اند که شخصی بیاده در راه زیاده سرفت و چون بمانده شد دری افتاده آورده گفت الهی رسول من از درگاه تو مسیریست که جبابان بی امانت خواهی که بران سوار گشته قطع این بیابان

کنم که دیگر طاقت رفتار ندارم و مقارن این حال سواری پیدا آمد که مادیانی در زیر ران او بود و کره همراه داشت و چون کره را مجال رفتن نمانده بود سوار تکلیف بسیار آنرا بر گردن پیاده نهاده و بیاده قدمی چند نهاده بار دیگر روی باسمان کرد و بسوز و نیاز هر چه تمامتر بمناجات مشغول گشته گفت یا رب خدایا تو میدانی که من چهارپایی طلب داشتم که بر پشتش نشینم و تو چیزی فرستادی که آنرا بر گردن من نشاندند الهی چگونه کرده یا قصور کنم که تو غلط شنیدی آیا میشاید که من در دعا غلط کرده باشم و بالجمله قرشمور بکثرت عدد خود و قلت مدد سلطان مغرور گشته چندان توقف نکرد که مظفرالدین باو ملحق شود و از راه جرأت و جسارت قدم پیش نهاده صف بیاراست سلطان فوجی را در کمین بداشت و با پانصد مرد ۵ گهی بر یمین و گهی بر یسار و گهی سوی قلب بدان آن نامدار و آنگاه روی بگردانید مخالفان تصور هزیمت کرده فرصت غنیمت شمرده در عقب سلطان روان شدند و چون از کمینگاه بگذشتند دلاوران سپاه بیرون آمده شمشیر در ایشان نهادند و سلطان بازگشته نیران محاربه اشتعال یافت و قرشمور کشته شده مقیداران منهزم و بسواد دارالسلام رفتند و سلطان مدتی فوق رفته آتش نهب و تاراج در آن دیار زده بر تکریت عبور فرموده جاسوسان خبر رسانیدند که مظفرالدین کوکبری حیله اندیشیده و جمعی در عقب مقدمه بدان کرده است و خود از عقب می آید که ناگاه بر سلطان زنند و سلطان با سواری چند ایلغار فرموده بمخبر مظفرالدین رسیده او را دستگیر کرده طریق عفو و اغماض مسلوک داشته مظفرالدین از صدور افعال استغفار نموده تاسف بسیار خورد و سلطان بار دیگر معذرت عنایت و ملاطفت بظهور آورده خصت الطاف ارزانی داشت و خود بجانب تبریز روان شد و اتابک ازبک بن جهان پهلوان که در آن زمان حاکم تبریز بود تقاعد نموده خوف کریخته منکوحه خویش ملکه دختر سلطان طغرل سلجوقی را در شهر گذاشته و در شهور سنه اثنین و عشرین و ستمائة سلطان جلال‌الدین بظاهر تبریز نزول کرده بمحاصره مشغول شد روزی ملکه بر بام رفت و چشمش بر شهریار عالی‌مقدار افتاد و سلطان عشق بر شهرستان بدن او استیلا یافت و داعیه ازدواج بآنحضرت سر بر زده دعوی کرد که شوهر او را طلاق داده است قاضی قوام‌الدین بغدادی چون شنید که این دعوی معنی ست التفات بآن نمیکرد و دیگر از ارباب دیانت که او را عزالدین قزوینی میگفتند گفت که اگر منصب قضا مفوض من شود این مصلحت باتمام رسانم خدمتش را قاضی ساختند و او ملکه را در سلک ازدواج کشیده شهر بسپرد و سلطان بر مسند سلطنت متمکن گشته تبریزیان مراسم تهنیت بتقدیم رسانیدند و چون این خبر باتابک ازبک رسید بر فور از غصه جان داده حکومت اتابکان بنهایت انجامید و از اطراف و جوانب حشم و خدم روی بدرگاه آوردند و سلطان با سی هزار کس متوجه گرجستان شد بانتقام آنکه گرجیان پیش از آن باندک فرصتی بنخجوان و مرند را غارت کرده بودند ناگاه در دره کرنی بسر وقت ایشان رسیده و بتیغ بی‌دریغ تمام نمود لشکریان و سرداران کرج را که یکی از آن جماعت شلوه بود و دیگری ایوانی در سلاسل و اغلال کشیده پیش سلطان آوردند و شلوه کافری عظیم جثه و قوی ترکیب بود و سلطان باو گفت که کجا شد آنهمه صولت تو که بر زبان می آوردی که صاحب ذوالفقار کجاست تا زخم سنان و شمشیر آبدار بیند شلوه جواب داد که دولت سلطان غالب آمد و سلطان کامران بتبریز مراجعت فرمود و شلوه و ایوانی را بنابر آنکه در تسخیر گرجستان ممد و معاون باشند معزز و محترم ساخته زمام حکومت مرند و سلماس و بعضی از ممالک دیگر را در تسخیر گرجستان در قبضه اقتدار ایشان قرار داده و سواره و پیاده فراوان فراهم آورده بنیت جهاد روی بولایت کرج نهاد ذکر

توجه سلطان بجانب گرجستان و غدر شلوه و ایوانی و بیان بعضی قضایای دیگر و معموری ملک بعد از خرابی و ویرانی

چون طبقات عساکر گردون مآثر بدرگاه سلطان جلال‌الدین مجتمع گشتند به نیت غزا و استیصال اعادی توجه بگرجستان آورده و چون بدانحدود رسید شلوه و ایوانی در خفیه قاصدی نزد حاکم آنجا فرستاده پیغام دادند که ما دلالت خواهیم کرد که سلطان از فلان راه متوجه گردد باید که از نامداران کرج در مکامن مترصد باشند تا مفاوضه او را گرفته انتقام کشیم و ایلچی سلطان که پیش پادشاه گرجستان می رفت در راه آن جماعت را از قصیه مستعلم کرده بر فور بازگشت و کیفیت واقعه را بعرض سلطان رسانید سلطان شلوه و ایوانی و چهل کس دیگر از امرا و اعیان کرج را حاضر ساخته بسبیل امتحان پرسید که کدام راه مقصد نزدیکتر است از مخافت و دوری ایشان از خرافتی که داشتند راه معهود را در نظر سلطان تزئین دادند و چون خبث عقیده منافقان برای جهان بین روشن گشت از جای برخاسته بشمشیری که در دست داشت شلوه را بدو نیم زده فرمان داد تا سائر آنجماعت را سیاست کردند و بگرجستان در آمده قلاع و بقاع بگشاد و میان او و مخالفان محاربات دست داده در جمیع معارک مظفر و منصور گشت و کنائس و بیع ایشان را ویران ساخته بجای آن صوامع و مساجد بنیاد نهاد و در این اثنا خبر رسید که براق حاجب بقیه و وفاق از ربقه بیرون کشیده متوجه عراق شده است سلطان از برق سرعت سیر استعاره فرموده با آن مقدار لشکر که توانست ایلغار کرد و سبب اکثر لشکریان از رفتار باز مانده ایشان بحسب ضرورت در منازل و طرق از رکاب عالی تخلف نمودند و سلطان در عرض سیزده روز از تفلیس با سی صد سوار بحدود کرمان رسید و براق حاجب آوازه وصول سلطان شنیده تحفهای گرامند بخدمت فرستاد و تمهید بساط معذرت قیام نمود و سلطان عذر او پذیرفته بطرف اصفهان روان گشت و در آن ولایت روزی چند رحل اقامت انداخته و همت بر ترفیه حال سپاهی و رعیت گماشته در معموری مملکت باقصی الغایت کوشیده اکابر عراق بل گردن کشان آفاق روی بعتبه علیه آوردند و کمال‌الدین اسمعیل در آن حین زبان بمدح سلطان گشاده قصیده گفت و این سه بیت از آن قصیده ثبت افتاد قصیده حجاب ظلم تو برداشتی ز چهره عدل + نقاب کفر تو بگشادی از رخ ایمان + بهر اقلیم عزم تو گامی که بر گرفت ز هند + نهاد کام دگر بر اقاصی ایران + که بود جز تو ز شاهان روزگار بداد + قسیم اسب ز تفلیس و آب ز عمان + و در خلال این احوال بمسامع جلال رسید که گرجیان اتفاق نموده ذ ریلید و زحی که بضبط تفلیس موسوم بوده از راه اضطرار از شهر بر آمده است و از شام ملک اشرف حاجب علیه با خلاط فرستاده و او مهر چند روز آنجا و اطراف مملکت را غارت کرده و تاراج فرموده و ملکه با خلاط رفته حاجب مصاحب او گشته است و از این اخبار سلطان پریشان و حیران گشته با لشکر بجانب آذربایجان توجه نموده

و بعد از روزی چند بملازمت اخلاط رفت لشکریان هر کس کمی یافته میگشتند و هر چیز که میدیدند بتاراج می بردند بدین وطیره تا اخلاط را تند و خورد او شهر انداخته دست بغارت و تاراج بر آوردند و غیر و فغان از مردان و زنان بر سماوات ملائکه از خواص فرستا و تا سپاه را از شهر بیرون کنند و عوام نیز خود فاکرده بعضی از سپاه را کشته و باقی مجروح گشته شهریان و روا را بالقدم ما الفت پیش آمدند و مقارن اینحال سبع سلطان پیست که لشکر تاتار متوجه عراق اند و چون محل فرار خود دیجانب تبریز احیت خود را بجانبا اصفهان رفت و اعیان حضرت و سروران سپاه را استمالت داده و بر غزا و جهاد تحریص نموده بکارجر یک آماده گشت و چون تقارب فتین روی خود برادر بیوفائی برجلال السلطان علاء الدین عنان برتافته بارستان گرجیت و سلطان با وجود نوی چنین جل را بجای خود بقلب لشکر مشغول حمله برده دست راست مغول و دست چپ سلطان را از جای برگشته منهزم گردانیدند و بالکس لشکر با هم مختلط شد و علامت قیامت پدید آمد و سلطان در قلب مانده لشکر تاتار مرکز وار او را در میان گرفته و سلطان جنگهای مصیحکرده و مردانگیها نموده از معرکه بیرون جست و در شعبی از شعبهای کوه ارستان جهان توقف فرمود که فوجی از نهر بیان با دو پسر متند و بعضی از ارباب نهان پندا شتند که سلطان در میدان محاربت شهادت یافته تاگاه مبشران آمدند که سلطان سعید اکابر شهر و اعیان ملک استقبال کردند و سلطان بر تخت تمکن گشته فرمود تا امیان سپاه و سروران لشکر را که در رزمگاه مستی نموده بودند مقنعها بر سر انداخته گرد او سواق و صلات گردانیدند و چون لشکر اندیشه امارت نداشتند و دران معرکه پای ثبات افشرده دست از سر جان بداشت بیرون آورده بودند مشغول نظر عنایت گردانیده لقب خانی داد و باسم ملکی موسوم گردانیده ذکر لشکر کشیدن سلطان بار دیگر بصوب گرجستان در شهور سنه خمس عشر و ستمائه سلطان جلال الدین بر عزم قلع و قمع اهل گرج از اصفهان بیرون آمده چون سلاجقه شام و روم و ارمن و گرج و اکثر دز و فیلیقوش و صولات سلطان بر آن بود ند در دفع او باگرجیان بهم دستان شده طریق اتفاق و محادثت مسلوک داشته و سلطان بجد و گرجستان رسیده از قلت لشکر خویش و کثرت لشکر دشمن اندیشه منموده گشت و با ایمه نوکل شعار خویش ساخته و در تزانه بکشاد و کلهای سپاه حاضر ساخته بخاصو عام منجنیه تقسیم نمود و اخراب شیطان رسیده در برابر اعوان سلطان صف کشیدند سلطان از تکاثر اهل خلاف پشیمان خاطر گشته برآمد تا مشاهده ایشان کند ناگاه نظرش بر اعلام قوم قفچاق افتاد که بر سینه لشکر گرج ایستاده بود ند و عدد و آنجماعت بیست هزار سر سید و دران زمان که سلطان محمد خوارزم شاه سودای قفچاق را مقید گردانیده عزم اهلاک و اعدام ایشان داشت و سلطان جلال الدین در پیش پدر شفیع شده آن قوم را امان داده بود و بنا بر ین سلطان یکی از خاص خود را با یک تن دو قدحی نمک نزد ایشان فرستاد و پیغام داد که گر بر قضای آن حق سبحان که بر ذمت شما دارم در برابر من تمشیر بر کشید قوم قفچاق شرمنده گشته و مرکز خویش خالی گذاشته بطرفی رفتند و دیده بظفا کشاده با بیست و هفت سلطان سپهسالار لشکر گرج خبر دادند که امروز اسپان کوفته و لشکر مانده اند اگر مصلحت باشد از طرفین دلاوران بلیک بیرون آیند و دست در یکدیگر زنند و این سخن موافق سرکار گرج سپاه افتاده و طرفی از مغان که کنایه است بالکوه پیلوه نیز دمیان میدان آمده و از این طرف سلطان ستکبر وار سر بلشکر برون تاخت بر نشان شمشیر زنیش هزیمت بر آورد لیکن قوم ازان گردیده نیزه بر متقبل دی زده و آن ملعون از اسپ درگشته جان بمالک سپرد و سه سپاه دیگر متعاقب در برابر سلطان آمده از عقب بدبدو نوخ رفتند و بعد از نشان از فاوری پیخمامت چون کوه بیستون و نیز در دست مانده ستون بیرون آمده و بر سلطان حمله ای پی در پی آورده و اب سلطان از کثرت جولان بنیابت بست شده بود و سلطان حملات او را بچابکدستی رد میکرد و نیزه بآن شکد که چشم جنی رسد و شهر یارین پرور دیگر از مادر نیاورد و آید چون نوبت دیگر آن مخذول حمله کرد سلطان از اسپ فرو جست و نیزه بر سر او زد چنانچه بزمین افتاد و فریقین از مشاهده اتحال کبر و زوال راستال آن میسر نبود فجهما نمودند و آوازه تحسین باوج علیین برآمد و خوف و هراس بران مخاذیل غالب و بر اهل اسلام غالب گشته و سلطان هم از آنجا بمنازل زیانه اشارتی فرمود تا مجادلان و بن تیغ کین از نیام بر کشیده قدم پیش نهاده و کرجیان چون دستبردی چنان دیده بود ند پشت داده ندا از کثرت کشتگان و دران معرکه افتاده بود و آب از خون مردم روان گشته و اسپان در آن خون چون چوبین پای میرفتند و بسیار از کرجیان بدست سلطان اسیر شدند و بعضی از ارباب نهان پندا شتند که سلطان در میدان محاربت شهادت یافته تاگاه مبشران آمدند که سلطان سعید اکابر شهر و اعیان ملک استقبال کردند و سلطان بر تخت تمکن گشته فرمود تا امیان سپاه و سروران لشکر را که در رزمگاه مستی نموده بودند مقنعها بر سر انداخته گرد او سواق و صلات گردانیدند و چون لشکر اندیشه امارت نداشتند و دران معرکه پای ثبات افشرده دست از سر جان بداشت بیرون آورده بودند مشغول نظر عنایت گردانیده لقب خانی داد و باسم ملکی موسوم گردانیده ذکر لشکر کشیدن سلطان بار دیگر بصوب گرجستان در شهور سنه خمس عشر و ستمائه سلطان جلال الدین بر عزم قلع و قمع اهل گرج از اصفهان بیرون آمده چون سلاجقه شام و روم و ارمن و گرج و اکثر دز و فیلیقوش و صولات سلطان بر آن بود ند در دفع او باگرجیان بهم دستان شده طریق اتفاق و محادثت مسلوک داشته و سلطان بجد و گرجستان رسیده از قلت لشکر خویش و کثرت لشکر دشمن اندیشه منموده گشت و با ایمه نوکل شعار خویش ساخته و در تزانه بکشاد و کلهای سپاه حاضر ساخته بخاصو عام منجنیه تقسیم نمود و اخراب شیطان رسیده در برابر اعوان سلطان صف کشیدند سلطان از تکاثر اهل خلاف پشیمان خاطر گشته برآمد تا مشاهده ایشان کند ناگاه نظرش بر اعلام قوم قفچاق افتاد که بر سینه لشکر گرج ایستاده بود ند و عدد و آنجماعت بیست هزار سر سید و دران زمان که سلطان محمد خوارزم شاه سودای قفچاق را مقید گردانیده عزم اهلاک و اعدام ایشان داشت و سلطان جلال الدین در پیش پدر شفیع شده آن قوم را امان داده بود و بنا بر ین سلطان یکی از خاص خود را با یک تن دو قدحی نمک نزد ایشان فرستاد و پیغام داد که گر بر قضای آن حق سبحان که بر ذمت شما دارم در برابر من تمشیر بر کشید قوم قفچاق شرمنده گشته و مرکز خویش خالی گذاشته بطرفی رفتند و دیده بظفا کشاده با بیست و هفت سلطان سپهسالار لشکر گرج خبر دادند که امروز اسپان کوفته و لشکر مانده اند اگر مصلحت باشد از طرفین دلاوران بلیک بیرون آیند و دست در یکدیگر زنند و این سخن موافق سرکار گرج سپاه افتاده و طرفی از مغان که کنایه است بالکوه پیلوه نیز دمیان میدان آمده و از این طرف سلطان ستکبر وار سر بلشکر برون تاخت بر نشان شمشیر زنیش هزیمت بر آورد لیکن قوم ازان گردیده نیزه بر متقبل دی زده و آن ملعون از اسپ درگشته جان بمالک سپرد و سه سپاه دیگر متعاقب در برابر سلطان آمده از عقب بدبدو نوخ رفتند و بعد از نشان از فاوری پیخمامت چون کوه بیستون و نیز در دست مانده ستون بیرون آمده و بر سلطان حمله ای پی در پی آورده و اب سلطان از کثرت جولان بنیابت بست شده بود و سلطان حملات او را بچابکدستی رد میکرد و نیزه بآن شکد که چشم جنی رسد و شهر یارین پرور دیگر از مادر نیاورد و آید چون نوبت دیگر آن مخذول حمله کرد سلطان از اسپ فرو جست و نیزه بر سر او زد چنانچه بزمین افتاد و فریقین از مشاهده اتحال کبر و زوال راستال آن میسر نبود فجهما نمودند و آوازه تحسین باوج علیین برآمد و خوف و هراس بران مخاذیل غالب و بر اهل اسلام غالب گشته و سلطان هم از آنجا بمنازل زیانه اشارتی فرمود تا مجادلان و بن تیغ کین از نیام بر کشیده قدم پیش نهاده و کرجیان چون دستبردی چنان دیده بود ند پشت داده ندا از کثرت کشتگان و دران معرکه افتاده بود و آب از خون مردم روان گشته و اسپان در آن خون چون چوبین پای میرفتند و بسیار از کرجیان بدست سلطان اسیر شدند و بعضی از

و بعد از آنکه سورت غضب سلطانی تسکین یافت رای دولت بخش سعادت بخشای بر لقای اهل شهر متمم فرموده بخطاب گوهر افشان گذرانیده که مادهٔ سهوات و عثرات این مشت سنگدلان تکدر جبلت سیاه بایدکه دست از قتل و غارت باز دارند و مردم در امکنهٔ خود قرار گرفته سلطان در سرای ملک شرف تنزل فرمود و صحیر الدین برادر شار الیه و اعز الدین ایلک مملوک و تقلده که در وسط شهر بودند حصن کرده و با یکدیگر عهد مشروب و ماکول صحیر الدین بر خود و بیرون آمده مشمول و منظور نظر عاطفت سلطان گشت و بعرض رسانیدکه عز الدین و اعیاً آمدند که شهر را بآفاق عهد و ثیق در میان آورده بر جان او پیشنهاد سلطان روی صحیر الدین آورده گفت که با وجود دعوی سلطنت رسالت و صرخدیه مناسب نمایدیج تطیف بدوی نیست اگر خواهد بیرون آید والا در مقام خود باشد و چون این سخن از تمکنه وقت بلیغ نیست عز الدین ایلک نیز تجربهٔ مست شتافت و جمعی را همراه خویش فرموده بدر که رده دند یره قبا بپوشند و بنگام بار یابی بسلطان زده در تجمیع فتنه کوشند و چون ایلک بر در قصر رسید بچشم ملازمان عتبه فرخنده نشان بخونخواهی روی اندید اهل طغیان افتاده مانع دخول گشتند و عز الدین را تنها بمجلس سلطان آورند سلطان زیاده بدو التفاتی نکرده فرمان دا تا متهوران را مقید و محبوس گردانیدند و دران هنگام که عروس جلوه گر دنیا چادر طلسمانی بر سر افگنده سلطان با منکوحه حاجی بلگ که دختر الوانی بود خلوت گزیده تنغی حائل کرد و عمال دیوان اموال خاوران از خزانهٔ تفلیس متوجهٔ آمدند یا سخزج نموده پادشاه و سپاه کان لیسار و بحر استظهار گشتند و چون سلطان طالع فتح نامدار بسریر سهبت او در ولایتی در بتر اقرار یافت دو رگاه و بار دیگر بلنجا و صفناه کوبکار گشت یکی از فضلا دران ایام رباعی گفته بعرض پادشاه انام رسانید رباعی ای شاه جهان جمله بکام تو شود ۴ گردون همه بندهٔ غلام تو شود ۴ صبر است سرا که سنگ عالمیان ۴ لیس بر بنا شکسته بنام تو شود ۴ ذکر مصاف سلطان جلال الدین با حکام روم و شام و انقراض دولت او باندک فرصتی بعد از انهزام دران زمان که سلطان جلال الدین بمحاصرهٔ اخلاط اشتغال مینمود امتلاطیان و خفیه مستمر غان بجانب شتابیه مصحوب فرستاده از سلاطین آن مرز و بوم التماس کردند که شفاعت نمایند تا سلطان دست تعرض از امنیعت کوتاه کرده عنان عزیمت بجانب مملکت خویش معطف گردانده ایشان در بیاب رسل و رسائل متواتر و داشته سلطان ملتفت بآن سخنان نشده و بنحوی سبب بخشش خاطر و توحش ضمائر ایشان شده نیز از کمال سطوت و وفور صولت آنجناب مخالفت بلبود و نبا بر همین اسباب و خلاف سلطان اتفاق نموده لشکر با مترتب گردانیده اند و این خبر بسامع جلال پیوسته با آنکه سلطان مرضی داشت لابد بر دران گشته و چون بیابان بوش رسید پانزده هزار سوار که بر دشمنان میرفتند تلاقی شده و فرمانداد تا لشکریان بگردانیدند و بر آمده همه را بالقتل رسانیدند و بعد از قطع مسافت تلاقی فریقین دست داده صفها راست کردند و آتش حرب زبانه کشیده قریب بآنکه کسی از ابطال سلطان در تسلیم آید و مقاران با جمال سلطان از معظم بیرون آمده در خانهٔ زین نشست و بنا بر استیلا بضعت عنان تمالک و تمالک از دست او رفته اسب گامی چند با زپس نهاد خاص گفتند که آنجناب بلحظ اسایش بایدکرد تا افاقتی حاصل شود و باین اندیشه متوجه گوشه شده اعلام خاصه از عقب سلطان در حرکت آمده مینمه و میسره لشکر چون اینحال مشاهده کردند پشت همت بکار زار بر تافته سر در دو بسبب این خیال فاسد مجموع متفرق و پراگنده شدند و مخالفان تصور آنکه سلطان حیله انداخته است که اشیاء را در یکجا گاه کشاده دارد تا هر که بایدگریبان کان را بچنگ آرد تعاقب ننمایند و سلطان نیز بالضروره روی بجانب اخلاط نهاد و با نموضع رسیده پرتو التفات بر حال سپاه انداخت و جراحات او و ستور تازه بود که میان معرکه شتافته از آب کمونیه عبور کرده متوجه عراق شد و سلطان مضمون عند الشدائد یذهب الجبناء در حالت ملحوظ فرموده الجیان بغداد و دیگر بلاد از روم و شام فرستاد حکام آنموضع را از توجه سپاه تا تار اعلام نموده گفت من میان شما و میانه ایشان بمثابهٔ تست اسکندر دیوار صرصر اگر تخلف بقواعد تحشرت و کمت من راه باید و زمیان برخیزم شما حفظ ثغور عراق و مراعات موافقت و معاونت مسلوک دارید تا لشکر ما قوی دل شده بدفع خصمان پرداخته اگر دین بابتخلف ورزند مکروه ترین بلیات را بسر ایشان رسانید بعد از آن شما را کسی چاره جان کنید خود داد و انیکا بجان کنید و چون نهال خلاف از بیخ بر نیاورید بالا کشیده بود از مقام عداوت تنزل نفرمودند بالضیعت سلطان را بسبب رضا الصفا نمودند و بر سولان بایلوس باز گشته سلطان یکی از اعیان حضرت را تبریز فرستاده تا مکشافات احوال کند و او بقصد رسیدن بطی آنکه شرائط تفتیش و احتیاط مرعی دارد بجرد استماع از جوفه باز گشته بشارت سلطان رسانیدکه لشکر مغول معاودت نموده اند و در عراق از ایشان نه خبر است و نه اثر سلطان از شنیدن این خبر مسرور گشته مجلس بزم بیاراست و اکثر ارکان دولت موافقت نموده بلهو و طرب و عیش و عشرت مشغول شدند یکی از شعراء دران حال گفت نظم شاها زمی گران چه برخواهد خواست ۴ و زمستی بیکران چه برخواهد خواست ۴ شه مست و جهان خراب و شمن پس و پیش ۴ پیداست کزین میان چه برخواهد خواست و بعد از چند روزی که داد خوشی داده شادکامی داده ند ناگاه در نیم شب که شاه و سپاه در خواب غفلت و مستی فرو رفته بودند لشکر تتار در رسیدند و او خان ازین قضیه خبردار شده بر ایشان شتافت و او را بجهد و جد بسیار بیفگار گردانیده بر صورت حال مطلع ساخت و تا سورت حال ملطع ساخت و تا سورت حال سلطان آبی سرد بر سر ریخت و با اشکر گران سوار شده روی براه نهاد و او خان را فرمود که سلاحی پای ثبات بفشارد و علم بجنبانند تا میان او و قسمی اندکی مسافتی پدید آید و او خان لحظه کوشش عاجزانه نموده روی بفرار آورده و مغولان تعجیل آنکه او سلطان ست نگذاشتند که حال چگونه ست باز گشته و بقتول آمده متعلقان سلطان را زوضع و شریف و اسیر و ماموربتیغ انتقام

گفتند اما چند از ارباب تاریخ را در باب اکاسلطان اقوال است بعضی گفته اند که چون میان کوهستان در آمده باستراحت مشغول گشت اگر او طایع اسپ و غلام سرخه بر سینه اش زده او را هلاک ساخته و برخی روایت کرده اند که بلباس اهل تصوف متلبس شده سیاحت اختیار کرد و در این باب روایات دیگر نیز منقول است و بالجمله دولت خوارزم شاهیان منتهی شده و مملکت ایشان باولاد چنگیزخان منتقل گشت تولی الملک من تشاء و تنزع الملک ممن تشاء و تعز من تشاء و تذل من تشاء بیدک الخیر سه اگر بحول حال جهانیان نه قضیه است بر احوال ایشان بر خلاف رضاست و حق عز و علا فرموده بیمال این چنین دل مگر بزبان نرنجی و اگنگ و لال نیست تا قیام ساعت بر سریر عزت و سلطنت متمکن دارد و بوسیلهٔ تمنای مرادات و مرامات رسانده و بالبنی و آله الامجاد و محمد بن الاشراف ختای گورکان حاکم شده اند اول عقده و اساس عقد آنجا عت قتل سلطان براق حاجب است او و برادرش حسام الدین رحم ترتایکه نام امرای ختائی و ارکان دولت خاقانان ابو سعید و در عهد سلطان تکش تحصیل مال کرده سلطان از گور خان قبل شده بود بخوارزم آمده و لغتهای لذیذ خورده و جانهای لطیف پوشیده جا بجا بادار بود چون رایت دولت چنگیزخان ارتفاع یافت براق حاجب با قوم و خشم و خیل و خدم و طائفه از ملازمان عتبهٔ خوارزم شاه مثل سوغ ملک و شکار ملک و کلو ملک سپاه گورکان عازم هندوستان گشتند و دوران زمان ملک شجاع الدین رونقی والی گورکان بود او با طایع پیچه گان فرمانبرای لشکری مرتب و آشته و دوازده جی رفت کشته راه بر براق حاجب بگرفت و براق حاجب با او مصاف داده و غالب بر آمد چنانچه مقرر و گاک بیان گشت و در سنه عشر و ستمائة بر ملک گورکان مستولی گشته بپادشاهی قاهر سالیان عادل بود و از او کتابی قاآن این چنگیزخان بپسر و خانیتی فراوان و تعویض ممالک گورکان و ملقب بقلب خانی مخصوص گشت و مدتی حکومت بنشر کرده و در ستم دلیقه سنه اثنین و ثلاثین و ستمائة دعوت حق را اجابت نموده و در بیدر سکه خود بنشکرده بود نظام شهر گورکان و محله ترک آباد و مغول گشت ۵ بایا را گر آسیده باشی همه عمر و اندیشه باشی همه عمر و اندیشه باشی همه عمر و آخر عمر وقت رفتن زجهان خوابی خود بود انکه دیده باشی همه عمر و دیده باشی همه عمر و بعد از فوت براق حاجب سلطنت گورکان بنابر وصیت او نوبت اول بر برادرش زاده اش قطب الدین ابو الفتح محمد ابن سلطان حسین تاشکورتی چند قرار گرفت و سلطان قطب الدین دوران بپادشاهی قلق نزکان مادر جمال الخواتین آمد و براق حاجب را یکپسر و چهار دختر بود و پسرش که موسوم برکن الدین خواجه حق بود ملازمت قاآن ای نمود و از دو تمر آتش سوغ ترکان الماغ مزد اردوی چغتای خان کردند و با قوت ترکمان در سلک ازدواج انابک قطب الدین شاه محمود انتظام یافت و خان نزکان در عقد نکاح برادر زاده اش قطب الدین سلطان آمد و مرکن ترکان را بمرام شیره انابک بیزد او دند و ذکر سلطنت رکن الدین خواجه حق ابن براق حاجب در ایام حیات پدر ملازم رودی او کتابی قاآن بود بعد از وفات او الوالد خود مستور حکومت گورکان حال کرده متوجه القصوص شد و چون قطب الدین سلطان را مجال اقامت نماند ناچار از ماه رودی رفت و سلطان رکن الدین در روز دوشنبه بیستم شهر شعبان سنهٔ ثلاث و ثلاثین و ستمائة عروس گورکان را در کنار مراد کشید و مدت پانزده سال با مس خاطر و سلطنت رهگار گذرانید و در این اوقات سلطان قطب الدین و کفت رعایت محمود بلو ابن سیسی برید و چون منه خانی بغیر دولت منکوقاآن از آسته شده سلطان قطب الدین با بایات گورکان متوجه گشته و بایزد توجه بانجناب و رکن الدین آواره و صول او شنیده روی بجغتای و خانیه و روی بجغتای و خانیه آورد تا بهم بخشش خاطر سلاطین مخل رکن الدین را بعتبهٔ دولت خود راه داده و با ضرورة روی بدرگاه منکوقاآن آورد و سلطان قطب الدین در همان سال از عقب او بار و رفت و چند گاه رکن الدین را در مقام بارخو باز داشته عاقبت او را بسلطان قطب الدین سپرد تا بتبع استقام کشته شد رکن الدین دو پسر داشت و سه دختر یکی از دقتان اونا هزد اردوی هلاکو خان شد و بعد از زمان قاآن شاهزاده منکوتیمور گشت و استمش خضر و سبعمائة در قتیجات بود و متوطن شهر تنریخیو و عبادت سیل تمام داشت و از شرارت و خباثت اجتناب مینمود و دیگری از نهات لود و حیلا انابک علاء الدولة یزدی بود و دیگری دختر عتقا انابک عماد الدین بهلوان حیانا انابک احمد ذکر قطب الدین محمد سلطان ابن خمستیر تانیکو چرخ گردون بر تافته مدت شانزده سال بر اسرگردان گذاشت و اوائل فصل خریف منصف شوال سنهٔ خمسین و ستمائة بکرمان رسانیده آفتاب دولتش از سریج شرف سر بر زده و هر قبالی که او را در مقابل خضر استقبال نمودیم بای در رویت و طاعت و عبادت و خیر و مکرمت متقلن نزکان بود که نزکان خواتون اشتهار یافت و چون سلطان قطب الدین بر مسند حکومت متمکن یافت و آبادانی رعیت و معموری ولایت و امن و فراغت حاصل شد در رجب سنه خمسة خمسین و ستمائة صاحب فراش گشت و در رمضان سنه مذکور بجوار رحمت ایزدی بپیوست و او را دو پسر لوده حجاج سلطان و سیورغتمش سلطان و چهار دختر داشت بادشاه خواتون دلی بی نزکان دارد و متقلن و یدلقب بادشاه خواتون دلی بی نزکان او متقلن نزکان بود و بادشاه خواتون مادت چند سال بطریق بیسران سیدا ستند و بسلطان حسن شاه معروف بود و از خواص معدودی چند میدا ستند که او دختر ست و باعث بر این قضیه آنکه سلاطین مغول دختران خود را بهر امرای ممالک طلبیده اشته یک دو روز پیش خود بیش نگاه میدا شتند و بعد از زمان مراد و ملازمان می بخشیدند و چون این راز از پرده بیرون افتاد و بپسر بادشاه جهان ستان با قاخان سعید بادشاه خواتون را طلب فرمود چند سال سراپرده اردوی تو تمکین خواتون ماوا با قاخان بر جود او آرایش یافت و بعد از زمان خواتون کیقا توگشت و دلی بی ترکان بدو حاله گشت عضد الدین حاجی بکه ازدی و دو پسر متولد شد نصرة الدین ایوبک شاه و احمد و قتلق خواتون شاهزاده بابدو خان ابن هلاکو خان شد و یدلقب و رقعه منوالدین منکشا و بن امیر سیاه گشت

ذکر عصمة الدین قتلق ترکان و حجاج سلطان ابن قطب الدین سلطان بعد از وفات سلطان قطب الدین امراء اعیان دولت کرمان بر حکومت ترکان

خوانین اتفاق نموده واقعه شهریرش را معروض رای شهریار تاج بخش گیتی ستان گردانیدند پادشاه فریدون دادکه چون قطب الدین سلطان مدت الحیوة مراسم تمکین نهبگی بجای آورد و مملکت کرمان را بغیر زندانش ارزانی داشتیم و بنابر انکه اولاد او خرد سال اند باید که خوانو تشفی قلوب ترکمان از راه نیابت ایشان بضبط امور و نظم مصالح جمهور اشتغال نمایند لی تکلف و تصنع آن خوانین خیرو عاطفه در تعمیر ولایت و تربیت رعیت و اصناف خیرات و اشاعه حسنات و اهتمام علما و احترام فضلا تشبیه سیانی لتباع خیرو توطیه قواعد ارباب برین نوعی قیام نمود که مشرعشیان از هیچ پادشاهی از سلاطین گردون اقتدار بظهور نپیوسته بود و دران اوان که براق اغول دلشکر جغتای لزهم محاربه اباقاخان و استخلاص ایران از اب سویه گذشتند حجاج سلطان با لشکر جرار روآ صوب خراسان شده باردوی خان ملوکی گشت و در جنگی که میان هر دو پادشاه واقع شد وظیفه خان سپاری تقدیم رسانیده اباقاخان بعد از ظفر بر سیاه جغتای بازدهی آن نعمت حجاج سلطان را بانواع عواطف و مراحم خسروانه اختصاص داد و بلطایف کرمانش روان ساخت و هم حجاج سلطان روی در ترقی نهاده حرمت جانبخلق نون بدرجه رعایت نیکو نبتی در مجلس بزم افتراج نمود که آن ملکه رقص فرد و خاص نه بابین بیت مترنم شد نه بیت بیت پیرست چرخ و اختر بخت تو نو جوان + آن به که پیر نوبت خود بر جوان دهد + ترکان خوانون از حرکات ناپسندیده پسر نخبیده متوجه اردو گشت و حجاج سلطان خوف و استشعار بخود راه داده روی بسند و ستان نهاد و مدت ده سال در رعایت مصابرت نمود و عاقبت سلاطین هند شرط مدد و معاونت مبذول داشته او با لشکر بسیار و فیلان و اسباب سلطنت متوجه کرمان شد و چون بکرر سیده عرض صعب بفراجش استیلا یافت و در شب پنجشنبه سنه سبعین و ستمایه بحیت هما بخیمه طاؤسی بنهاد + جهان از فر کاوسی بپرداخت + حجاج سلطان را چهار پسر بود سلطان مظفر الدین شاه و شاه قطب الدین ملقب شاه و رکن الدین محمود شاه و شاه علاء الدین حسین شاه و هفت دختر داشت اسامی دختران و شوهران ایشان و در تاریخ کرمان مسطور است ذکر سلطان جلال الدین سیورغتمش ابن قطب الدین سلطان جلال الدین

سیورغتمش خلاصهٔ خاندان قراختای بود سلطان عاقل فرزانه و خسرو کامل مردانه دران سال که اباقاخان که غریمت خراسان نموده با متصوا ب ترکمان خوانون متوجه اردو شده بسیورغامیشی اختصاص یافت و بتشریف چترشرف گشت و نصف حکومت اینجو های بهادرش حجاج سلطان بدو تفویض رفته عنان عزیمت بصوب کرمان منعطف گردانید و چون چهار بالش خاتی ازشکاه به اباقاخان خالی ماند احمد خان بر تخت نشست سیورغتمش با رده و رفت و بنا بر بودت احمد خان با دو دید و مادرش قولی خوانون دهوا داری سوتکیناق نوین سلطان جلال الدین با مشورت حکومت کرمان و نشان عزل ترکان خوانون بدار الملک کرمان مراجعت نمود و با ترکان خوانون که ببطرف اردو میرفت و رسیا که وه ملاقات نمود سلطان حکم بگرفتن خوانون خواند و ملکه رحا تمامی متاع آنچنان متاثر شده که از بر پوش رفت و سلطان جلال الدین سیورغتمش در سنه احدی و ثمانین و ستمایه که بر ان سیه بلی منازعی بر سریر سلطنت تمکن گشت و ترکان خوانون چون با رده و رسیدند بعضی از امرا و خواتین و خواجه شمس الدین جنان مصلحت دیدند که مراجعت نماید حکومت کرمان میان او و سیورغتمش مشترک باشد برادران سلطان احمد عرض احمد خان رسانیدند که اگر ترکان خوانون را و رکرمان دخیل و هند شاید که سیورغتمش آزرده خاطر گردد و بدرگاه ارغون اعل که در خراسان دم از اختلاف میزند ملتجی شود صواب چنان بنماید که ترکان خوانون آن زمستان در آرد و توقف کنند تا در بهار که جلال الدین با آنجا آید و حضور او مهم حکومت کرمان فیصل یابد و با بین سبب ترکان خوانون آن زمستان در بوغ مقام ساخت و تابستان ببر نزآمده از غایت غیرت و کمال خشم و خشقان و تب محرق بردی مستولی گشت و در آنجا بدست اجل دامن جانش گرفت ع بمینو رو آنش پر از نفاد و بلاد و اسباب او را نخاد فن کردند بی بی ترکان در اراد و بود چون خبر واقعه مادر با و رسید حکمی چند در باب برادران کرمان و دیگر اشغال حاصل کرد و بسی پادشاه خواتون حکومت سیورغتمش و توقف املاک شاهزادگی مقرر گشت و او نعش خاتون را بکرمان آورده در گنبد مدرسه شرف نعش ترکان خوانون از سنه ثمان و ستمایه تا سنه احدی و ثمانین و ستمایه که سلطنت کرمان قیام نمود و پنج سال و چند ماه بود و چون سریر سلطنت ایران زمین بار غون خان قرار یافت به ایه ناشکیبی مرخصه کرمان فرستاد و الیجان ستاقب با ستخلاص سلطان جلال رسیدند و سلطان با خوف و هراس تمام عازم اردو شدند و بقصد رسیده با رغوچیان و اراد مقام مازندران آورده و در اگر عنایت بوقا جنیسانک شامل حال او شد شاهزادگان ملکه خلاصی نبی یافت و بحیت تمامی خلاص وی نه بیرات انگیخته و پادشاه خاتون را بشاهزاده گنجا تو داده روانه کردند و خان زاده را گرد و نخین را در سلک امرا و ارباب اقطاع انسلاک داده و تمامت مال کرمان شش صد هزار دینار، بقایا طه سلطان داده بنداد و انا نمدی صد و نود هزار دینار را بحیت اخراجات ضروری مجری گشت و هر سال دو بیت دوده هزار دینار باقی برای خرج خاصه او گذاشتند و سلطان بعنایات پادشاهانه اختصاص یافته رخصت مراجعت یافته عازم حرم محترم عبار ملک خویش خرم بسیوه بضبط و ربط املاک مشغول نبود خان زاده گرد و نخین و متر شاهزاده منکوتیمور اعلی بن هلاکو خان بن چنگیز خان بود و مادرش الیسن خواتون بنت آناپک سعد ابن آناپک ابوبکر بن آناپک سعد ابن زنگی ست و نسبت مادرش بیراق صاحب تبتی میشود و پدر مادرش ازاد و لاد آناپک غسلاو بود که فوتقلغ خاتون خواهرزاده سلطان سنجر بن ملکشاه را در جبالگان کاح نمود و بر این خواتون ازاد و لاد علاء الدین ابی حیدر گاکویه بود که نسبتش بپهلوشاهان عجم میرسید و نخین با این علو نسبت بپاکی سیرت و خوبی صورت و حسن اعتقاد و فور عدل و داد و کثرت خیرات و ابنیه عبادات اتصاف و شهرت دارد و بلاد فارس از مساجد و مدارس و خوانق و صوامع که مساهمت ملکانه اش احداث کرده بود زیاده از ان بنظر بینندگان در آمدی که محاسب عرضش تعبیر عدد نموده آن رسیدی چون سلطان بر سریر حکومت کرمان تمکن گشت التماس نمود تا بحیت محافظت نوبی از لشکریان را روانه کرمان گردانند و بتلمس و سندرول افتاده بحکم ربیع سنه ازیکصد

مغول که ایشان را اونمان وجریا میگفتند بکریان آمدند وتاز بان طلوع باسیطوق ظفر بگردن صاحبقرانی انار الله برهانه فتنه وفساد انجماعت دران دیار امتداد یافت وچون ربیع الاول سنه تسعین وستمائة ارغون خواتون سریر جهانبانی را وداع کرد وکنجای تو ازدوم سیورغتمش صمصة الدین شاه عالم را تکیه گاه مقام جواهر سریر اتفاق افتاد وبعد از چهار سال ونیم که دران حین ولایت یافته بود سازندم وپادشاه خواتون بموجب فرمان جنت انتظام براه ازاندو متوجه کرمان شده ودر سنه احدی وتسعین وستمائة بآن ولایت رسیده بیاده رسا گرفت ودر قلعه شهر محبوس گردانیدند وچون خواتون وحمی از سپوغ اخواهان سلطان سیورغتمش طغایی در بیابان مشک آب که مسافر در قلعه می بردنیان ساخته واسپان سعدود آماده داشته سلطان را از حبس خلاص یافت تا بارد گیر گذاشتند درشب سلیخ وهفتم رمضان سنه ثلاث وتسعین وستمائة بقهر ود خواهر سر وقت افطار کرشته شده ودر همان جنگگاه اشرف یکان نا لپسندیده شامل روزگار پادشاه خواتون آمد سلطان سیورغتمش با یک پسر ویک دختر بود پسرش قطب الدین سلطان شاه جهان ودختر ش عصمت الدین شاه عالم ذکر صفوت الدین پادشاه خواتون بنت قطب الدین محمد سلطان خواتون فاضله عادله خوب صورت زیبا طلعت بود وبانواع فضائل وکمالات آراسته مصاحف وکتب نوشتی این رباعی از منشآت طبع اوست رباعی آخر دزگه وارنل نشانش کردند، آسایش جان بیدلان کردند، وعدی لب لگارسیکر دنبات، زان روی سرخ وب دردلم انش کردند، وهم او گوید نظم دردون پرده عصمت تکیه گاه نشست، مسافران هوا سا گذر بشود رست، پنسیم بادصبا سبزه نمقنده او هکه تا بود بوعدی زعصمت دنکوکار است، وهم وی فرماید رباعی بلبل که دریده گوز نشک رنم، یا غالیه بر نوش کجا کرد ستم، جانا اثر خال سیه بیلب تو، تا مار یکی وآب نه گالمینت بهم چون بر سریر مملکت استقرار یافت پرتو التفات بر حال ارباب فضل ودانش تا فاخته تربیت ایشان خیام نموده اما بر قتل پدر دی چنان که نظیر وعدیل نرشت اقدام فرمود وانهنی موجب وقوع زلل وینابود یال عقلی گشت ودر نوزدهم سنه اربع وتسعین وستمائة بکریان خبر رسید که بابد وخان در کجدان خروج کرده واموال واعیان سپاه باو الحاق نموده اند پادشاه خواتون ازین واقعه مضطرب وانده ناک شده وچون صورت این قضیه بتحقیق پیوست خان زاده گردوپخین وتسلقان سلطان جلال الدین از کرمان بیرون آمده بجانب شیراز خنده ولشکرهای اطراف بایشان پیوسته مراجعت نمودند وپادشاه خواتون را محاصره کردند پادشاه خواتون خواست که مولانا صدر الدین سابر هندی نخازان خان بگرسان فرستد اما از صنعف طالع این اندیشه از قوة فعل بنیامد وچند روز بقول مردم کرمات فروش وخوش آمد گوئی وتعبیر وتاویل خوابها وکشادن راباب نجوم مشغول گذرانیدند بیت که دولت آید پدید، مگر که دولت خواب آید پدید، هم او گوید، عاقبت اکثر امرا دستبان پادشاه روی گردان شده بکجدان خواتون زاده گردوپخین پیوستند ابیات این دغل دوستان که می بینی، مگسانند گرد شیرینی، تا بتلخی مرا بیازاری، همچو زنبور بر تو می خوشند، همچو زنبور بر تو می خوشند، بازه وقتی که ده خراب شود، بکسیه چون کاسه رباب شود، ترک صحبت کنند ودلداری، هم دستی خود بنود بنیاد داری، وچون پادشاه خواتون ودیدکار از دست رفت مقالید ورویه راپیش خان زاده گردوپخین فرستاده گردن بقضا نهاد ولشکریان بشهر در آمده خاص پادشاه خواتون بذیل اسیر گرفتار گشتند واو را بتیر وتفنگ بازه باشتند وباعلام ایخال سپرغان بارد وی بابد وخان روان کردند بعد ازان خان زاده گردوپخین متوجه قصر زرد شد وپادشاه خواتون را بسه کولان سپرده بردند ودران ییلاق نفرمان بدوبنیان وبنیاد سلطان زاده شاه عالم ناگاه چنه کس بخون پادشاه خواتون در آمده گفتند بیت اگر با بخارا ست خود کشته، وگر بر نیالست خود رشته، واز جهان شربت کرد حلق براده خود وبخته بود درکام جانش چکانیدند مدتی در قریه مسکن نام مسکن مزمن ودشت ودران آوان که سلطان محمد شاه بکرمیت کریان آمد فرمود تا نعشش او را بتیر نقل کردند در مدرسه مادرش مدفون ساختند بیت گر فلک بر رود از تیر ودور، کور بود عاقبت بهره بهرام گور، ذکر سلطان مظفر الدین محمد شاه ابن حجاج سلطان ابن قطب الدین سلطان خسروی خوب طلعت میمنت بزرگ خش باداد ودهش بود چون در روز عید اضحی سنه اربع وتسعین وستمائة بروس منبر بزیر نام سلطان اسلام غازان خان آرایش یافت ملک شاه لبسی ملک ناصر الدین لبسلطنت کرمان موسوم گشته متوجه آنجا نشیب ودر سنه خمسة وتسعین قاضی فخر الدین با بیرلیغ وبایزه بکریان رفته بپرسند وزارت نشست وبولوا سطه بکسیر بخجبرا ومتعلقان شاه زاده کرمانی داعیان برمایای آن دیار متوحش گشتند وچون سلطان محمد شاه بارد وفت اهل نوغا با شاهزادگان الفاق کرده مولانا فخر الدین پیچاره را باتیغ بگشتند ودوران فتنه گنجور خرابی بسیار بولایت کرمان راه یافت چنانچه در تواریخ مسطور است وچون سلطان محمد شاه از اردو مراجعت نموده حال مملکت را بدانسان دیده برای رفع ملال الزام تاشام ونوصلع تاراج بر غرب مدام وکشیدن اقداح اقدام نمود وتا بامراض متفاده مبتلا گشت ونوبت دوم سالگی از عین عمر فانی بسرای جاودانی رحلت کرد واین خبر بسمع غازان رسید بسیر سیورغتمش سلطان را بجای او منصب فرمود ذکر قطب الدین شاه جهان ابن سیورغتمش ابن قطب الدین سلطان خجسته تا نیکو شاه جهان ملازمت غازان نگاه می نمود ودوران ولاکه محمد شاه فوت شد واو تبتر لیغ وفرمان یالیات کرمان واصناف سیورغامیشی مشرف شده عازم آنجانب شد واو سرخه دلیر وچابک سوار بود اما چون بجزیره روزگار مذهب نگشته بولیجیان را وفی نمی نهاد ودر اداء مال دیوان تقصیری نمود ومردم را با ترک هریه میکشت وچون این اخبار بسمع سلطان محمد خدابنده رسید او الطاف بیکران وبگیر خجسته انصاف نهاد وو مملکت کرمان را بعد ازان گاه شتگان سلاطین مغول منبل کردند قطب الدین شاه جهان قناعتیش گرفته در سیراز سالها گرگشت ودر اصابت فرمان شده بآنجا فرمان یافت شاه جهان یکه خجسته شوم سوم بجهان تمکن کرد او را محمد شاه میگفتند وخدمتش والده جلال الدین شاه شجاع وقطب الدین شاه محمود وعماد الدین سلطان احمد

بود و این چند کلمه بنا بر تقسیم احوال کرمان قلمی میشود ذکر ملک اسلام ناصر الدین چون والجایتو سلطان بی ضبطی و خرابی مملکت کرمان معلوم فرمود خواست که زمام حل و عقد آن دیار در قبضهٔ اقتدار یکی
بندگان دولت نهد که از عهدهٔ دارائی سپاه و رعیت کما یجب و ینبغی تقصی تواند نمود و قرعهٔ اختیار بر ملک ناصر الدین محمد بن برهان که حقوق خدمتگاری قدیم ثابت داشت و افعال و اقوال او پسندیده
بود افتاد و در سنه سبع و سبعمائه ملک بکرمان آمده مدت سی و پنج سال حکومت کرمان متعلق باو و بپسرش ملک قطب الدین نیک روز بود و سنه خمس عشر و سبعمائه خواجه علاء الدین هندو جهت ضبط مال
دیوان بکرمان آمد و در سنه ثمان عشر امیر صادون برای تحصیل اموال متوجه آن صوب شده و در سنه سبع و عشرین امیر تالش بن امیر چوپان بموجب فرموده روی بآن ملک آورده مجموع ترا که را که
پای از حد خویش فراتر نهاده دست جور و تعدی باموال مسلمانان دراز میکردند بیاساق رسانید و شر ایشان بالکل منقطع گشت و در سنه اثنین و ثلاثین امیر مصر جهت تحصیل مال بکرمان رسید
و در سنه اربع و ثلاثین امیر مسعود شاه اینجو نامزد آن دیار شد و تمامی ممالک فارس و عراق و کرمان را نوعی تعلقی بامیر محمود شاه اینجو بود و اولاد او بدین آمد و شد می نمودند و در سنه خمس و ثلاثین
خواجه قوام الدین اصفهانی جهت ضبط امور دیوانی بکرمان آمد و در محرم سنه احدی و اربعین و سبعمائه ولایت کرمان در تحت تصرف امیر مبارز الدین محمد بن مظفر بن منصور بن حاجی خراسانی قرار گرفت
و چون نسب خلاصهٔ آل مظفر از جانب پاو منتهی بسلاطین قراختائی میشود مناسب چنان مینماید که میان این طبقه و آن شعبه فاصله بطبقهٔ اجنبی واقع نشود **گفتار در اخبار و آثار**
آل مظفر مسبوق بکلمهٔ چند که از ایراد آن در سیاق تاریخ ازان چاره نیست اکثر آل مظفر شهریاران دانشور عدل گستر رعیت پرور بودند اما بواسطهٔ قطع صلهٔ رحم و میل کشیدن
که در میان خویشان پیدا شد دیدهٔ دولت ایشان چندان نوری نداشت و ایام سلطنت آنجماعت زیاده امتدادی نیافت جد اعلی امیر مبارز الدین محمد را که در بلاد عراق استیلا یافت غیاث الدین
حاجی خراسانی میگفتند و او از سجاوند خواف بود و در بعضی از تواریخ مسطور است که مسقط راس او شقان است هم از قری آن ولایت و او مردی قوی هیکل بالا بلند بود در نیزه هر چند موزه جستند که بپای او
راست آید نیافتند عاقبت تا پای آن بزرگوار برهنه نماند قالبی از سر تراشیدند و شمشیر او بسنگ تبریز سه من و نیم بود در زمانی که لشکر تاتار جهت تسخیر ولایات بخراسان در آمدند حاجی خراسانی با سه پسر
ابو بکر و محمد و منصور بیزد رفت ابو بکر و محمد ملازم اتابک یزد علاء الدوله که بر املاک و اعیان آن خطه سمت تقدم داشت شدند و در آن اوان که هلاکو خان بعزم تسخیر بغداد توجه نمود اتابک علاء الدوله
و امیر ابو بکر را که مردی شجاع و دلاور بود با سیصد سوار روانه اردو گردانید و چون هلاکو از مهم بغداد فراغت یافت طائفه از لشکریان را که ابو بکر در سلک ایشان انتظام داشت بسرحد مصر فرستاد و او
در جنگ اعراب خفاجه بقتل آمد و امیر محمد برادرش همچنان ملازم اتابک بود و برادر دیگرش منصور ابن حاجی بخدمت یزد قیام می نمود وفات یافت و او مجاور قبر پدر شد و از ابو بکر و محمد عقب نماند
اما منصور را سه پسر بود امیر محمد و امیر علی و امیر مظفر امیر علی فرزند نداشت و امیر محمد یک پسر داشت که پدر شاه سلطان است که محمد مظفر را میل کشید و امیر مظفر هر چند بسن کهتر بود اما از کمال شجاعت
گوی سبقت از برادران بل از شجعان زمان در ربود و او مردی بود دولت یار و نیکو اعتقاد و در بیداری و بر رویت خوابی مستظهر و امیدوار کیفیت واقعه آنکه نوبتی بخواب دید که آفتاب از اتابک
علاء الدوله بر آمده بگریبان او فرو رفتی و از جای بر خاسته آفتاب قریب به پنجاه قطعه شده از دامنش بغیبادی و امیر مظفر صورت واقعه را بعرض شیخ داود علیه الرحمه رسانیده از تعبیر آن استفسار
نمود آن بزرگ دین در جواب گفت بشارت باد ترا که آفتاب دولت از دودمان اتابکیان و بخاندان تو فرو رود و بعدد هر پاره از خورشید سالی بماند و بعد ازین واقعه روز بروز مهم
امیر مظفر در ترقی بود و منظور نظر عنایت اتابک یوسف شاه ابن علاء الدوله گشته بر معارج سروری ارتقا یافت و در آن اوان که اتابک یوسف شاه بر قتل ایلچیان ارغون خان اقدام نموده از بیم جان
عازم سیستان شد امیر مظفر همراه او گشت و بنا بر غمز و سعایت مفسدان از اتابک جدا شده بکرمان رفت سلطان جلال الدین سیورغتمش در بارهٔ او احسان و انعام فرمود و بعد از چند روز جهت
دیدن وطن بر باطن امیر مظفر استیلا یافته روی توجه بسوی یزد نهاد و مزاج حکام آن دیار از جادهٔ صواب منحرف دیده عازم اردوی ارغون گشت و در راه با امیر محمد جوشی که از امرای عالی مقدار بود ملاقات
فرمود و امیر محمد آن تحفهٔ گرامی را بنظر پادشاه رسانید و شکل و شمایل امیر مظفر پسندیدهٔ ارغون خان آمده او را بیاساولی تعیین نمود و چون ارغون خان وفات یافت گیخاتو بجای او نشست
رعایت و تربیت امیر مظفر متضاعف پذیرفت و چون اتابک افراسیاب برادر اتابک یوسف شاه در لرستان اظهار مخالفت کرد و پادشاه جمعی را بدفع او نامزد گردانید امیر مظفر بنا بر قرب جوار
لرستان و سوابق نعمت و معرفت با اتابکان التماس نمود که تسکین آن فتنه برای و رویت او مفوض گردد و ملتمس وی مبذول افتاد و امیر مظفر روی بدان صوب نهاده و اتابک لوا سلطنت
اعتمادی که بجانب او داشت بطرف استقبال بجای آورده و وظیفهٔ میزبانی بتقدیم رسانید و امیر مظفر مصلحت اتابک و صلاح حال رعایا در آن دید که خدمتش متوجه اردو شود و اتابک ملتمس او را مستحسن
داشته در مصاحبت یکدیگر روان شدند و چون بپایهٔ سریر سلطنت مصیر رسیدند پادشاه اتابک را سیورغامیشی فرموده بامثله و احکام و نوازش بر وفق مراد و مرام رخصت انصراف ارزانی
داشت و اعتبار امیر مظفر از پیشتر بیشتر گشت و بعد از رحلت گیخاتو در اواخر سنه اربع و تسعین و سبعمائه بتشریف پایبوس پادشاه اسلام غازان خان مشرف شد و آن حضرت در صدد تربیت امیر
مظفر آمده بامارت هزاره و طبل و علم و بانیزه و شمشیر و چماق برسم سلاطین مغول او را سرافراز گردانید و در اواسط جمادی الثانی سنه سبعمائه آفتاب وجود مسعود امیر مبارز الدین محمد از افق
ولادت شارق گشت و امیر مظفر در ناصیهٔ حال آن فرزند ارجمند امارت دولت و اقبال دیده مستبشر شد و چون غازان خان وفات یافت و الجایتو سلطان بر مسند خانی قرار گرفت در شان
امیر مظفر بیشتر از شاهان پیشین انعام و اکرام فرموده حکومت و محافظت راههای ابرقوه و هرات و مرودشت و از دستان علاوهٔ منصب سابق و ایالت میبد گردانید و در آن اوان که الجایتو سلطان

لشکری زیاده از قطرات امطار و ریگ بیابان مرتب ساخته عازم گیلان شد امیر مظفر را ملازم رکاب نصرت نشان گردانید یک لحظه مفارقت او جایز نداشتی چنانچه چند نوبت عرق حمیت آنجناب در حرکت آمده استجازه تقدم محاربه خواست پیش بعدی و رزم آزمائی طلبید و اصلا مقرون باجابت نیامد و چون مهام ولایت گیلان بر طبق مرام سرانجام یافت مشمول مراحم پادشاهانه و عنایت خسروانه گشته در سنه تسع و سبعمائه عزیمت خطه یزد فرموده بنابر حسدی که میان ارباب جاه می باشد مصلحت در توقف ندید و عزیمت دارالملک شیراز تصمیم فرمود و درین سفر ولد رشید او امیر مبارز الدین ملازم پدر بود و در سنه احدی عشر و سبعمائه که اولجایتو سلطان عازم بغداد شد امیر مظفر با پسر از راه کیلویه توجه نمود در یورت خانقین باز حوالی بغداد به بارگاه پادشاه عالم پناه رسید و بعد از انقضای یک فصل که ملازمت نمود رخصت طلبیده بمیبد رفت و در نوبت دوم که بطرف شیراز میرفت در اثناء راه حکم یرلیغ پادشاه رسید که حکام شبانکاره پای از دایره مطاوعت بیرون نهاده اند امیر مظفر باید که بالشکر خود و فوجی از متجنده شیراز متوجه آنصوب گردد نخست گوش مخالفان را بنصایح در گرانبار گرداند اگر بسمع رضا اصغا نمودند فهو المطلوب و الا تیغ آبدار دمار از روزگار آن قوم غدار برآورد بموجب فرموده امیر مظفر بالشکر جرار متوجه شبانکاره شد و چون بدان حدود رسید متمردان بقدم مقاتله پیش آمدند و میان هر دو فریق حربی صعب روی نمود و امیر مظفر بعد از کوشش بسیار غالب آمد و آنچه بار تخلص گشته صورت حال را معروض پایه سریر اعلی گردانید و بعد از آن امیر مظفر رنجور شده مدت سه ماه مرض داشت و در اثنای این حال بواسطه تعلق خاطری که بولد رشید خود داشت چند نامه مشتمل بر لطائف نصایح اصدار فرمود و بعد از چندگاه عرض مرض بجانفیت مزاج تبدیل یافت و پیش از انقراض ایام نقاهت طائفه از اضداد تمویها در نخود آب تقیعه کرده بخورد او دادند و مرض نکسی فاحش کرده کوکب اقبال او از اوج شرفات قصر حیاتش ساقط گشت نعش او از شبانکاره بمیبد نقل کردند و در مدرسه که از مستحدثات همت عالی نهمتش بود مدفون ساختند امیر مظفر را یک پسر بود امیر مبارز الدین محمد و یک دختر که او را برادرزاده خود امیر بدر الدین ابوبکر داده بودند و ازیشان شاه سلطان و امیر حاجی بود امیر مبارز متولد شدند و دو دختر دیگر نیز بکی ازیشان والده حرم سلطان احمد خاتونی صالحه فاضله متعبده بود و عمری طویل در عبادت یافت و دختر دیگر والده امیر غیاث الدین محمود بن خواجه قطب الدین سلیمان شاه **ذکر تربیت یافتن امیر محمد مظفر برغم معاندان و حاسدان بدگوهر** بعد از وفات امیر مظفر طائفه از اضداد بخدمت خواجه زیرکه مدتها میان او و امیر مظفر مرحوم غبار نقار ساطع بود توسل جستند و رقم انتزاع بر املاک موروثی امیر محمد کشیدند و ضیاع و عقار او را در معرض تضییع و بوار آوردند بنابرین امیر بدر الدین ابوبکر و امیر مبارز الدین محمد مظفر متوجه اردوی اولجایتو سلطان شدند و بنوازش پادشاهانه مخصوص گشته قایم مقامی پدر و ایالت میبد و محافظت طرق و تصرف املاک موروثی بامیر مبارز الدین محمد تفویض رفت و او مدت چهار سال ملازمت نمود و چون اولجایتو سلطان سفر آخرت اختیار فرموده سریر سلطنت بوجود شریف سلطان ابوسعید بهادرخان تزئین یافت امیر محمد مظفر رخصت حاصل کرده متوجه میبد شد و بحکومت آنجا و محافظت راهها مشغول گشت و بملازمت علما و فضلا میل نمود و در خلال این احوال امیر کیخسرو پسر محمود شاه اینجو بیزد آمد و با اتابک حاجی شاه عقد دوستی بست و امیر محمد مظفر در میبد بود و کیخسرو شنید که خدمتش اسب خوب در طویله دارد و بطمع آن روی بآنصوب نهاد و امیر مبارز الدین بشرایط ضیافت اقامت کرده آن اسب پیشکش کرد و بمقتضای کلمه تحادو تحابو میان ایشان دوستی و اتحاد تمام پدید آمد و درین اثنا میان نایب کیخسرو و اتابک حاجی شاه که از اتابکان یزد بفرط فتنه انگیزی امتیاز داشت نزاعی واقع شد و نایب کیخسرو کشته شد و محبت بعداوت تبدیل یافت و سبب نزاع آنکه نایب کیخسرو چهره داشت که از ماه رخسار آفتاب نور اضطراب بود و از طره زلف پرشکنش سنبل در پیچ و تاب و اتابک را هوس وصال آن پری پیکر در ضمیر جایگیر آمده جمعی را بطلب او فرستاده معشوق و عاشق بیچاره از سر خود گذشته پای ممانعت پیش نهاد و بمدافعت برخاست شعله حیات او منطفی گشت و ازین حرکت شنیع کیخسرو کوفته خاطر و متألم گشت و خواست که بامداد و معاونت محمد مظفر سلسله انتقام در حرکت آورد امیر محمد جواب فرمود که نخست صورت واقعه را بعرض نواب کامیاب خسرو زمان باید رسانید تا از موقف جلال رخصت قتال صادر شود کیخسرو عرضه داشتی باردو فرستاد مضمون آنکه حاجی شاه بواسطه ارتکاب این گناه از دایره اطاعت بیرون و بملابس عصیان ملتبس شد و قلع و قمع او در مذهب حمیت از قبیل واجبات است و در طریق سلطنت از مقوله مفترضات و سلطان ابوسعید بهادرخان بر صورت قضیه اطلاع یافت حکم فرمود که محمد مظفر و کیخسرو دارالعباده یزد را از لوث وجود حاجی شاه پاک سازند و ایشان با سپاه کینه جوی روی بشهر یزد آوردند و در میان بازار کارزاری عظیم رفت و از طرفین جمعی کثیر بقتل رسیدند آخر الامر بواسطه آن فعل شوم بکبا نکبت بر رایت اتابک وزیده علم شوکت او نگونسار شد و پای ثبات و قرار وی متزلزل گشته با اتباع و اشیاع روی بگریز نهاد و بیک حرکت ناپایست خاندان سی صد ساله را بباد داد آورده اند که بسمع یکی از ملوک رسانیدند که از پسر تو خلقی بر اولاد و اهل و عیال خویش تا ایمن اند ملک با پسر گفت چرا در فسق و فجور متابعت رسوم و اوباش میکردی و در آن شیوه تقلید پادشاهان نمی نمائی پسر پرسید که جرم و فسق پادشاهانه کدام است ملک گفت یکی را بر کشیدن و توانگر ساختن و دیگری را انداختن و درویش ساختن و بعضی را کشتن و برخی را زنده گذاشتن **بیت** دوستان را زر توانگر کن + دشمنان را بتیغ سر بردار + و بالجمله بجهت آن متابعت هوای نفسانی دودمانی چنان معمور روی بویرانی نهاد **ذکر رفتن امیر محمد مظفر باردوی سلطان ابوسعید بهادرخان و بر وفق مراد بازگشتن و استیصال نکودریان** در شهور سنه تسع عشر و سبعمائه امیر محمد عازم اردوی همایون شده بشرف تقبیل بساط اشرف اعلی پادشاه کشورستان سرافراز گشت و بسعی خواجه غیاث الدین محمد رشید بعد به رعایا و مرتبه قصوی رسید چنانچه محسود ارکان دولت آمده حکومت خطه یزد با و تفویض رفت و رخصت انصراف یافته از معسکر بعد و نزدیک رسید و مقارن اینحال جمعی از متوطنان ولایت سیستان

که ایشانرا نگودری میگفتند سراز خط فرمان شهریار جهان کشیده و گردن از مطاوعت پادشاه گیتی ستان پیچیده دست بفتنه و فساد و قطع طریق و بیداد برآورد و مقدم ایشان لوتی ناتای بود که نوک تیر و تاج از سر خسرو انجم ربودی و از مهابت شمشیر خونریز شاه راه کمکشان ایمن بنودی و نور قرندکور باسی صد سوار آراسته بسر راه نیزداه و امیر محمد بانگاه سن شرلغش پیست فرسیده بود بی تامل و توقف با عصابهٔ نفر ایلغار کرده متوجه مخالفان شده و بسر حوض عبد الملک با ایشان رسیده آنچماعت و وصول جناب امیر سیاز الدین محمد مظفر را فوزی عظیم و انتسنده عنان بسلمی رکاب گمران گردانیده چیر باران کرد و هر شتاد تیر بر جوشن امیر محمد رسید و بدن با سیب دوزخم مجروح گشت و دو جنیبت که در زیر ران او نوجت کشیده و شدید بیکان جان ستان فرنبا و آمد و در بن انتنا فوجی از مسکر منصور بسیند و نسیم نصرت و ظفر در تسمام آمده لوزو جمعی از سرداران آن قوم کشته شدند و گریه کی از رؤسای ایشان بود اسیر و دستگیر گردید دیگر بنیز و آمده فرمود تا گردنهای مضبوط ساخته و سر لوزرا در گردنش آویخته با سیران و سرهای مقتولان دیگر بارد و بر دند و پادشاه چون بر جلادت امیر محمد اطلاع یافت افتخار نفرات فاخره و احکام محمدیت محافظت طارق شفقت گردانیده فرمان یارلیغ دیگر در این عنن و غصه جمعیتی ساخته بمجارد جناب سیاز الدین آورده بافوجی اندک در برابر مخالفان صف بیاراست و عنان حرب بستقبال یافته بعضی ازان مفسدان کشته شدند و جمعی راه انهزام پیش گرفتند و فتنه آن قوم هرچند امتداد و یافت اما عاقبت بزای اعمال خویش گرفتار گشته از ایشان سرداری و صاحب وجودی نماند و بشرشمس و عشرین و سبعمائة اتفاق دوستان مبارزی مولودی ماه پیکر مبارک یعنی شاه شرف الدین مظفر طلوع نمود بانک فرحتی آثار مرضیه از عبادت و شجاعت بخوف و عدالت از اضعیه وی ظاهر و لائح گشت و در سنه سبع و عشرین امیر محمد خدم شاه نبت جهان سیورغتمش سلطان را در جبال کاکاج آورد و در سنه ثلاث و ثلاثین و سبعمائة شجاع الزوی متولد شد و در سنه اربع و ثلاثین جناب مبارزی شرف الدین مظفر اصحوب خویش گردانیده عازم اردوی سلطان ابوسعید بهادر خان گشت و پادشاهی نوعی ملفت دید و پسر شکر کاران دولت ترک بر دند و چون ممالک عراق و فارس تا بلغی بمحمود شاه اینجو سیدشت و زیاده از همه اینجو است که عم امیر محمد مظفر و فق و وداد تگیرد و چون اصل او حضرت و افتضارت بذیر د و هم در انولا سلطان ابوسعید از غایت محبت جناب مبارزی را بسیار خاص گرد مصاحب و ملیل مجلس اختصاص داد و در سوم او اخر سنه ثلاث و اربعین و سبعمائة حاسدان گشت و دو ظلال این احوال البعضی از بوا خوانان امیر محمد بدرجهٔ پادشاه رسانیدند گداوغاره بر گاه را بنوک نیزه برگرفته از پس سری افگندند و شمشان گفتند که در اردوی ما بلوان جمعی هستند که این قدرت دارند و پادشاه فرمود که تا چند غاره بر گاه کردند تا فوت باندی جوانان شاهزاده گردد و اضعاف دو چندان غاره کبا سم امیر محمد مذکور بود بر غرم شکست کار او سنداق گران سنگ تعبیه کردند و چون اصحاب قوت مهم خود از پیش بردند و نوبت بامیر محمد رسید و تیز نیزه غاره خویش بگذشت اما انکساری بهم او راه یافت و بر فور از سپ پیاده شد و بر عزم سلطان رسانید که در این غاره و رای گاه چیزی دیگر هست و چون بر جب فرود و گاه از غاره بر دن آورد و ندسندان ظاهر شد و پادشاه از گیاست او تعجب کرد و شرف احماد ازانی داشته فرمان داد که بعد ازین او را امیرزاده محمد گویند و در ان فرستان پادشاه و ولیعهد و دستلاشیش فرمود و امیر محمد را بتجا باحراز سعادت تقبیل تراب عتبهٔ قرابت بنی الله مرتضی علیه الصلوة و السلام که سالها آن تمنا و خاطر شرافت بجانب نجف اشرف متوجه شده و در اتموضع منبر که مطالب مآرب دنیوی و اخروی خود را مرد و نش در گاه قاضی الحاجات گردانیده و بلد ازان عنان عزیمت بجانب دارالعبادة یزد معطوف ساخته بر لوالتفات بر احوال ملکمان آن دیار انداخت و در جمادی الاول ستین و سبعمائة جهان مین مبارزی لطلمت سیمون شاه قطب الدین محمود رخشنده گشت ذکر توجه امیر شیخ ابو اسحق ابن امیر شاه محمود بجانب یزد و ملاقات امیر محمد با او و بلد ازار تحال سلطان ابوسعید بهادر خان از عرصهٔ گیتی بازنده و ملال مداوح درج در پیچان آمده در بهر سر سودای سلطنت بدید شد و در هر گوشه دولت تظلم از ستین و فاخت بیرون آورد و انواع قرابی باحوال سعاباجو برابار یافت فرزندان امیر محمود شاه بواسطهٔ تعلق ملکی و ملکی که در شیراز داشتند روی توجه بضبط آن ولایت آورد ند و امیر مسعود شاه که ارشد اولاد او بود در تمامی مملکت فارس تولی گشت و امیر شیخ ابو اسحق که کسن از همه کمتر بود در بخلب خلق کریم از جمله متر دست مکارمش بسیع اقاصی و ادانی رسیده بود و دیده بسپهر بر بسالهای دراز مثال و جوانی جوان بخت در بسیط ربع مسکون ندیده بخلوت یزد آمده میر مبارز الدین با تمام ملازمان باستقبال بیرون رفت و شرط مهمانداری بجای آورد و در چین ملاقات استعاری عظیم بر ضمیر امیر شیخ ابو اسحق مستولی شده آثار انفعال بر ناصیهٔ احوال او از ان حرکت ظاهر گشت و در اثنای محاوره گفت که امدن به نصیر بخانه را شارهٔ آنمام امیر مسعود شاه بود و اگر نه همای همت بتحصیل فضائل انفسانی مقصود است و بر ترتیب مقدمات سنخ مخصوص و امیر محمد بتحقیق کلمات مهر انگیز رنگ خوف از مرات ضمیر او زائل گردانیده آن مهمان عزیز را در موضع نزه فرود آورده اسباب ضیافت کما یجب مهیا ساخت و امیر شیخ چند روز توقف نموده بجانب کرمان روان شد و بعد از چهار قطع مسافت بآن ولایت رسیده هر چند مهد کرده مهمی از پیش نرفت و بحقیقت از رو یرافق مراد نگشته بالضرورة باز گشته بحدود یزد آمد و آوازه در انداخت که مقصود از مین آمدن رفتن بجانب شیراز است و رسیدن بدین دیار بر سبیل اختیار ذکر باب تسخیر شهر جیلانگیلنه کوران جلدر ایلک یک و دو دو باندرون شهر فرستادن گرفتن تا چیزی ساخته بیکبار بهجوم کنند و او با سائر بهادران در حرکت آید و در تسخیر آن بلده محروسه بدیع نماید تا امیر محمد مظفر بدین کما طلاع یافته هر کران سیاه بر خواند بعید و اسیر گرفتار گشت و هر سواری که بدر وازه رسید بپیاده مانده و نمانوبت تاریک و می بدیوار آورد و امیر شیخ چون دید که از فنگان ماتند مسافران عرصه عقبی مطلقا خبری نمی آید صفها را راست کرده دستهٔ محارب گذشت و امیر سیاز الدین با توابع سیاه منصوره در مقابل بایستاد و شاهزاده عالی گهر شرف الدین مظفر را با لشکر انبوه از پیاده و سوار بجانب مینه فرستاد و شاه محمود چون اتابک علاء الدولة را باطاعت مجارب و رایة جیره

گردانیده تا بیراه آب محیط شده نگذارند که مخالفان بکام خویش تاخت نمایند و امیر شیخ ابو اسحق هرچند میدانست که خصم نیرومندست پای ثبات افشرده و اظهار جلادتی میکرد و در این اثنا عالیجناب تقوی مآب شیخ یا علی عمران اسکنه الله فی فراديس الجنان از یک محله بمحله از اغارت او مجاذر جائر نمیدانست مسلاح در مصالحه دید و از شهر بیرون آمد و نضاع مشققانه بتقدیم رسانید امیر شیخ ابو اسحق خود طالب سیلورغامیش بود و کرم جبلت خود خوانده معاودت نمود و لشکر او در حوالی یزدخرابی بسیار کرده آتش نهب و تاراج در ان حدود زده و امیر محمد از عقب ایشان شتافت و مخالفان چون برق جهنده پیش گرفته بودند واز سر حد ولایت رفته **ذکر توجه امیر محمد مظفر در مصاحبت امیر پیر حسین بشیراز و رفتن از انجا بکرمان** چون امیر شیخ ابو اسحق معاودت نموده الجایتمش امیر پیر حسین چوپانی رسانید بعرض امیر رسانید که خدمتش غریبت استخلاص غیاث وارد و التماس و معاونت مینماید امیر محمد ازانکه شنایکه با فساد مفسدان خللی در میانی محبت سابق راه یافته باشد و ارتیاب نماید تفحص میکرد تا رسل و رسائل متواتر گشت و عهود و قدیم را بتاکید ایمان استحکام داده و امیر محمد الطینان تمام حاصل شده بالشکر آراسته و ان گشت و در اصفهان سعدین دست داده و به دولت امیر پیر حسین از ظلمت مبارزی روشنی پذیرفت و منال اقبال او برجویبار ابهت و شوکت بالا کشید شرائط اعزاز و اکرام و مراسم توقیر و احترام تقدیم رسانیده چون والی ولایت فارس امیر مسعود شاه بن محمود شاه بن انجو از اتفاق آن دو سردار رفیع مقدار آگاهی یافت عنان عزیمت بصوب گازرون تافت و جناب مبارزی باستصواب امیر پیر حسین از عقب او شتافت و در اثنای راه بکنار اردوی مسعود شاه رسید با چند کس از خاص خویش بپیشتر برآمد که بمنزل و شستان مشرف شود و ملاقی اعادی چون او را نشناسند که بران پشته شیر میشه نصرت و ظفر محمد بن مظفر است هر اس دوم بر ضمائر ایشان استیلا یافته راه فرار پیش گرفتند و امیر محمد کامران و کامیاب باردوی امیر پیر حسین مراجعت فرمود و بعد از تقدیم مشورت آن دو صاحب همت روی همت بتسخیر شیراز آوردند و بر اطراف شهر طناب خیام و هم گسیده قبه بارگاه را بواو شاهنشه فرمود و ماه برافراشتند و در ان اوان شهر شیراز بوجود ارباب جلادت و اصحاب شهامت که رستم و اسفندیار را رواقعی نمی نهادند مشحون بود لاجرم شهریار سپهر مخالفت در روی کشیدند بقدم مخالفت پیش آمدند و در شب اول جناب مبارزی حبی را نام کرده در بر دروازه مصلا شتافت اردوی همایون از مخافت مشحون ایمن ماند مهابت شهریان چنان بر بساط لشکریان استیلا یافته بود که عازا خر بار افتخار مقدم مرجع داشتند و جناب مبارزی از فرط شجاعت بر شهر راند و بی خیل و حشم بکنار خندق نهضت فرمود و در ان موضع خطر ناک تا دیده بر دوزد از خواب غفلت باز نشد پاس شب و تعبیه ازان پیشتر رفته بود و ما بآن شهریاران مصاف ها میدیده شت که از نهیب تیغ آبدارش شهر اخترگر گزار التجا بچنجر صبا میکرد و دران ایام روزی جناب مبارزی با جمعی از خاص خویش بقصد تفرج و احتیاط بر برج شهر و سور قلعه بر بارهٔ جهان نورد و سوار شد و چون نزدیک دروازه رسید جمعی از دلاوران لشکر مخالف که مخارج طرق را بدیده ستوار کرده بودند و در کمینگاه عذر در گرفته بودند آتش حبال افروخته گشت عاقبت چون سواره را محال گردانند جناب مبارزی با تنی چند پیاده و دوشت از عنان باز داشته پای در میدان محاربه نهاد و چندان که شمشیر نمود که ترک خونریز گردون در مقام ترحم امد و بقیة السیف بنیاد به شهر بردند و شیراز زیان ناکرده آن نماند که پای از دروازه بیرون نهند و طریق تسخیر بر هم و یوار و نقب و خندق برج و باروی حصار منحصر شد و چون مبانی شهر روی بخرابی نهاد و نزدیک بآن شد که شیراز قهراً مفتوح گردد و مولانا اعظم مجد از مدة قاضی مجد الدین یحیی بن اسمعیل که از اکابر ملت بود و در سائل استشفاع آنگینه و این نبذت نوشته با میر مبارز الدین محمد مظفر بیرون فرستاد و بهت مبارزان جهان قلب شجعان شکننده تراجه شد که چنین قلب دوستان شکنی چون این التماس مقارن صولت ملاکت بود سخن آن صاحب کمال در محل قبول افتاد و امیر پیر حسین بصدر تواضع و انکسار با نامزدان شهر شیراز خزامید بر تخت سلطنت متمکن گشت و ایالت ولایت کرمان را بجناب مبارزی مفوض گردانید و در محرم سنه احدی و اربعین و سبعمائة امیر محمد با لشکر خاصه متوجه کرمان شد چون ملک قطب الدین نیکو زمین ملک ناصر الدین محمد بربان که حاکم آنجا بود قوت مقاومت ندا شت مرکز دولت خالی گذاشته روی بجزایر سان نهاد و امیر محمد عروس ملک کرمان در کنار آورده حال رعایا را مانند زلف بتان پریشان یافت و لاحظه قلب مؤنات و تنزل اسعار کرده لشکریان را بهر دیار متفرق گردانید و در این اثنا از روی ملاقات قرة العین و نخستین شاه جایگیر آمده طلب شاه بشتاب فرستاده و بعد از چند روز ان ولد رشید ابو الرشید خود را بپوست و بار و دیگر بارگاه قرا خانیان طغیار صفدر کنار گشت و بار و دیگر بیاس مقدم شهریاری آب دولت بجوی خود بازآمد و فکر توجه بغور و یان و کرمان و استیلا ایشان ملک قطب الدین نیروز را چون روز پیش آمد المتجا بملک براهت برده معروض داشت که دیار کرمان از لشکری که بای مقاومت و مصالحت و مصاولت و محاربه تواند نهاد خالیست اگر رای عالی اقتضای این فرماید و فوجی از سپاه ظفر پناه جهانگیر آن مملکت بسهولت روی نماید و الی بهرات را الیات کرمان مرفوع اقتدا و ملک و اولاد را باطاعت از غوریان سنگین دل بیباک و در صحبت ملک قطب الدین روانه آنجانب گردانیده و ایشان شب هم شب سیر اندوده روز تا شب شتاب کوه و دشت و ملاها متخفی بگذشته و بدین طریق رفته و تا چار فرسخی کرمان رسیده بیوم منتصف از حال آنجماعت خبر نیافته و چون لقبره دشتخاش فرود آمدند یکی از ملازمان امیر محمد که دران دیه بهمی قرتبه بود از صورت حادثه آگاهی یافته بتعجیل هر چه تمام تر آن چهار فرسخ قطع کرده کیفیت واقعه را بعرض رسانید جناب مبارزی اعیان شهر را طلب داشته در باب دفع دشمنان با ایشان مشورت نمود طرفی بیوفائی مسلوک داشتند زبان بکلمه کرا لاطاقة لنا الیوم بمحاربت و جنود نه بکثرت و عدد گفتند که مصلحت چنان مینماید که جناب نیابتی با خواص خویش طریق بیرون رود و امیر محمد بدو انفصام مشورت با مقربان خود و چوب پیل متوجه انار شود صحبت دیگر از اسیانیان بیدا معنی و مسازعی بکار مان در آمدند و بسعادت قلعه متسلم گشته اطراف مملکت در تصرف آوردند

و جناب مبارزی صورت حال را معروض امیر پیر حسین گردانید در ان موضع بترتیب سپاه و استجماع لشکر مشغول شد و چون ملازمان خاص مجتمع گشتند و برخی از اسباب مقاتله مهیا شد همت
عالیش بتوقف رخصت نمی داد و تاحمل براحتیاط بمعاونت امیر پیر حسین نفرمانید لاجرم با دلیران لشکر و شاه شرف الدین مظفر متوجه کرمان شد و چون بنواحی شهر رسید اصلا اندیشه آنکه جمعی از
ابطال رجال درین قلعه ساکن اند و درین بقعه متوطن در حوالی ضمیرش نگذشت و تا دروازه چهار طاق عنان باز نکشید و بدان موضع تیران محاربه زبانه زدن گرفت و غبار معرکه بمحدب
فلک الافلاک رسید و شاه شرف الدین مظفر و جلال الدین شاه سلطان با وجود حداثت سن حملهای متواتر کردند و دران معرکه که از هول قیامت نشان میداد و از روز رستخیز حکایت
میکرد کوششهای بهادرانه نمودند چنانچه پیران سالخورده انگشت تحیر بدندان تعجب گرفتند تا آخر الامر خراسانیان منهزم گشته روی بشهر نهادند و دیوار حصار را وقایه هلاک دیوار ساختند و
امیر مبارز الدین در پیشگاه محله مردگان فرود آمد و تمامت محلات بیرون را لشکر منصور در تحت تصرف آوردند و ازین جلادت هرچند پای مخالفان از جای رفت اما دست از تهیه اسباب
جنگ باز نداشتند و آلات و ادوات مقاومت و محاربت میساختند تا بعد از چند روز بیرون آمده هر تیری که در جعبه امکان داشتند در کمان نهادند و هر تیغی که در نیام قدرت و توان بود بیت
جرأت کشیدند و در صحرای عریان تلاقی فریقین روی نموده بعد از ستیز و آویز اکثر دلیران سپاه خراسان عرصه شمشیر فنا گشتند و بقیة السیف بشهر گریختند و مقارن اینحال مولانا صاین
قاضی و امیر اتابک جمعی دیگر از اعیان امیر پیر حسین بمعاونت امیر مبارز الدین رسیده بطرفی دیگر از شهر فرود آمدند و ملک قطب الدین چون دید که روزگار پریشان انتظامی نخواهد یافت
ارادت آن کرد که بجانب هرات جهت مدد میرود و باین بهانه بسمت خراسان روان گشت و از تکاثر اسباب محاصره و تصادم خیر تکاثره کار بر شهر مشکل شد و از تعاقب افواج هواخواهان
نصرت مآل که بار دوی اعلی می پیوستند آفتاب اقبال مخالفان بشرف زوال رسید و خواجه تاج الدین عراقی که صاحب تدابیر و مدار مصروف امور کرمان بود از شهر بیرون آمد و بتقبیل بساط
جناب مبارزی مستسعد گشته در سلک سائر ملازمان بل خاص و مقربان انتظام یافت و بعد از خروج او هر روز طائفه از مشاهیر رجال و معارف ابطال از ملک داود متخلف شده و بدخول
اردوی همایون خود را از ورطه محنت و عنا بیرون آورده بمقام فراغت و غنا میرسانیدند و چون ملک داود اثر عجز و انکسار و نیاز و افتقار بر چهره روزگار خود عیان دید بتوسطان
برانگیخته با امیر محمد مظفر پیغام داد که قفاعد از اهواز پایه بوس بواسطه آنست که چهره مروت را بناخن بی ادبی خراشیده ام و در دیده اقبال خویش خاک بیمروتی پاشیده اگر مراحم پادشاهانه شامل حال من
گردد تا اتباع و متعلقان روی بوطن مالوف نهاده مفاتیح دروب و قلاع و مقالید حصون و رباع بگماشتگان حضرت سپارم ملتمس او باسعاف مقرون گشته در جمادی الآخر سنه احدی و اربعین
ملک داود سر خویش گرفت و راه خراسان در پیش و امیر مبارز الدین بار دیگر در کنف نصرت ملک منان بشهر کرمان درآمد و ظل شفقت و مرحمت بر ساکنان آن دیار مبسوط گردانید و فکر استخلاص قلعه بم و
محاربه با امیر محمد بعد از آن با طائفه از عرب که با فساد مشغول بودند در دیار عجم چون خاطر خطیر جناب مبارزی از ضبط و ربط مهمات کرمان فراغت یافت بسمع او رسید که حاکم قلعه بم
اخی شجاع الدین که در زمان دولت سلطان ابو سعید بهادر خان بواسطه حمایت ابو مسلم خراسانی که با او خویشی داشت تقرب پادشاه حاصل کرده بکوتوالی آن قلعه موسوم گشته بود بعد از وفات سلطان سعید
چند نوبت با حکام کرمان در مقام محاربه آمده سر پنجه شجاعت و اقتدار ایشان برتافته است اکنون نیز همان هوس در سر و همان داعیه در ضمیر دارد و چون این خبر بتحقیق پیوست عزیمت امیر محمد در تسخیر آن حصار که
از غایت حصانت و رصانت بعمارت سلیمان علیه السلام اشتهار یافته بود تصمیم یافت و در مقدمه شاه قتلق شاه را که از ملوک آن دیار بفرط شهامت متصف بود و باعث برین امر با طائفه از شجعان
فرستاد و بنفس خویش از عقب متوجه ظاهر شهرستان بم شد و بعد از وصول لشکر با اخی شجاع الدین پای مقاومت پیش نهاده و دستبردهای مردانه نمود و در اثناء اینحال بموجب فرمان شاه مظفر
از کرمان متوجه گشته به پدر ملحق شد و اخی شجاع الدین درهر چند شمشیر جلادت آخته از طرفی بیرون تاختی و طائفه را بر خاک هلاک انداخته چون حمله دلیران صف شکن دیدی جای خود در قلعه ساختی
و از تیزی آتش خشم جناب مبارزی اشتعال یافته فرمود که آب در خندق اندختند تا فصیلی که ماده استظهار و عمده اعتماد مخالفان بود خراب شود و یک نوبت شهریان مجاری آب را بسمت دیگر
متحول گردانیدند اما در آخر طوفان بلا چنان بالا گرفت که راه تدبیر مسدود ماند و فصیل از پای درآمده بعضی از قواعد عمارت تزلزل پذیرفت اما در مرعه که صورت فتح در آئینه مراد روی نماید و چون
زمان محاصره امتداد یافت امیر استخلاص آن قلعه و ایالت آن خطه را بفرزند رشید خود شاه مظفر تفویض فرموده بجانب کرمان معاودت نمود و با علام اینحال رسل و رسائل بخدمت امیر پیر حسین متعاقب
داشت و در ایام بهار که باد فروردین بزم قلعه گشای غنچه در بستر از آمد جناب مبارزی با فوا جناد بنیت تسخیر شهر بم و قلعه مفتوحه روان شد و چون ظاهر بم از طلوع رایت نصرت آیت او
نورانی گشت اخی شجاع الدین با لشکر انبوه همه تیره دل و گردون شکوه از دروازه کوه فرود آمده جنگی صعب درداد و امیر سید و شاه که از ارکان دولت مبارزی بود کشته گشته و نائره غضب مبارزی
زبانه زدن گرفت ملازمان عتبه دولت را بسبت و دو قشون قسمت فرموده مثال داد تا از جوانب درآمده بیک لحظه شهر بم را مسخر ساختند اخی شجاع الدین و خاص لشکریان او در قلعه مفتوحه متحصن شده
سر در جوشن فولاد کشیدند و امیر مبارز الدین بعزمی درست بتسخیر آن کوه که ساکنانش با ستوطان حصار هشتم در ترنم بودند کمر حسبت بست و بواسطه رفعت و متانت و مناعت قلعه فتح آن مدتی در حیز توقف
ماند و دران اوقات غبار ملالت و شآمت بر خاسته مرآت ضمیر انور مبارزی نشست و چون محصوران از قلت زاد به تنگ آمدند خواجه بدر الدین طلال خازن به استشفاع اهل قلعه معروض رای منیر
گردانید که سکان حصار بنا بر جرائمی که تا غایت از ایشان صدور یافته تاب نظر آفتاب سپهر دولت و اقبال ندارند اگر مرحمت و عاطفت شهریاری ایشان را بجان امان بخشند و اردوی

همایون دوسه منزل دور تر رود تا اجتماع مقاتلید و روب سپرد روی بفرار نهند از مکارم خسروی بعید نماید رای صواب نمای امیر فقط ای آن کرده که ملتمس مخالفان را بالفور بانجاح مقرون گردانید بنابر آن ندای رحیل در داده لشکریان از سپر امون قلعه برخاستند و چون عصات فرصت یافتند از ان مضیق بیرون آمدند و آنچه بدان احتیاج داشتند از آذوق و غیره بالاکشیدند و آبی که در خندق بسته بودند بگشادند و جناب بنابزی چون بدین نکبت واقف گشت امیر حاجی غیاث الدین عیید را بجاه دارباب کرمان فرستاد و الامان گرمان رفت و بعد از چند گاه معاودت نموده و در تقصیبق تعرد ان جی نمود و چون بواسطه انقطاع ماده قوت قوت الیشان بنهایت انجامید داعی شجاع الدین بابنج و کفن به بارگاه فلک اشتباه روی نهاده زبان تضرع گفت بعیت من آمدم بدیشت اینک کفن بگردن، اگر بیگناهی بتیغم دریغ مدار، امیر مظفر ترحم عفو جریده بر کشیده عنان عزیمت بطرف کرمان معطوف گردانید و داعی شجاع الدین بخدمت شمول عاطفت و احسان گشت و چون امارات عذر و حیل بلکوات از وی بصدور یافت آنرا بحمل خویش گرفتار آمد و دران ایام که رجوع و رجع بولایت کرمان راه یافته جمعی از اعراب نواحی هرات و مروشت و حسن رودان در شبان و شهر بابک دست بغارت و تاراج برآورده نزدیک بخواص و عقار اهل اسلام رسیده فتنه و فساد الیشان تا حدود خراسان سرایت کرد و چون خاطر جناب بنابزی از مهم کرمان فارغ گشت بهمت بر قلع و قمع آن نخانیل مصروف داشت پادشاه مظفر و رکن الدین محمود این رشید که از وزراء صاحب رای بود بسبب زلل الیشان توجه نمود و آنجماعت اثقال و احمال و عیال و اطفال خود را بکوه برده در دره مستحکم گردانیدند و بیبات اجتماعی در مقابل لشکر منصور آمده صف آرائی گشتند و در حمله نخست اعداوری نهزمت نهاده حسن خواله کرمان علماء الیشان سمت قدم و شمت بقتل رسید و اموال و انعام و مسامات و مالق آن مفسدان در رتبت تصرف خدام بر ایام تعام آمد گلین ملکت از خار مفسدان و آن بیبا کان پیراسته گشت و چون ملک بکل معدلت آراسته شد و رایت نصرت نشان بر سوب دار الملک کرمان و حرکت آمد و مقامان این فتح مبین مبشران سعادت قرین خبر ولادت فرزند خجسته مقدم کما از صلب شباب مظفر و لوای منوره او بوسع خسرو باد داده دین رسانیدند و جناب بنابزی جهت تسمیه او از قرآن مجید فال نمود و این آیه برآمد که انا نبشرک بغلام اسمه یحیی و چون ظهور و بروز میمون با تنسم نسیم نصرت بر رایت فتح آیت مقرون بود مولود مستهل جناب بنابزی تضاعف و تبارین دو حکایت از عالم غیب روی نمود آن خلف صدق بنصرت الدین یحیی ملقب و موسوم گشت فرکر بخش امیر پیر حسین از صابر الدین محمد و جلالت او از ولایت فارس و انتقال آن مملکت با میر شیخ ابو اسحق در عرض این ایام حمی از اکابر نامه نیز دنبا بر که ورت و حسد می که داشتند مکتوبی با میر پیر حسین چوپانی فرستادند مضمون آنکه صابر الدین از جاده تقسیم صادقت نموده بسلوک طریق مخالفت میل نمایا و چون امیر پیر حسین سیدانست که این کلمات غرض آمیز است لقای آن سخن نفرمود و بر قاعده مستمره و مجاری آنجناب بمنود و شرب و اصات را از تکدر خار و خاشاک ارباب معادات صیانت میکرد و جناب بنابزی مولانا امام الدین پیشنماز جهت تحقیق این قضیه روانه نزد گردانید و از خواب لقاءات آنکه میان امیر حسین و جناب بنابزی نشانه بود که هرگاه داعیه ملاقات شود امیر حسین آفتاب طراز بر گردانده و در خلال این احوال که بسبب تطاول امور مملکت حضور امیر محمود بر بالیست بود آن مواضعه از خاطر ش محو شده هر چند با ستدعای او رسل و رسائل تواتر بیشت اخذ تش بوطن آنکه از خانه نازی پیدا نبود دلتفت بطلب جناب امارت مآبی نمی شد و چون ضمیر منیر ازان جانب چیزی نمی یافت بغم همایون زمین فرمود و دشمنان یمینی را موجب دلتنگی تنگز و نکته خاطر امیر حسین گردانیده لحظ لحظ بکلمات سرت ماندند ارباب حسد ذخیره و حشت و تشاتی میافت و مولانا شمس الدین صاین قاضی نیز بسبب خود خواجه رکن الدین عبید الملک را بکرمان فرستاده بجناب بنابزی از روی خبث عقیدت نه از طریق شفقت بقصیت پیغام داد که امیر حسین بنهایت تشنگی خونریزی است و مصلحت القول و فصل و اعتماد نیست و رکوی او خانه سلامت نمی باید بست و از مزاج او طمع استقامت نمی باید داشت برادران از مهابتش چون آتش از آب گریزانند و فرزندان از غرصه قهرش مانند پیلزان از بادو بدین سبب خاطر جناب بنابزی نیز از امیر پیر حسین منفر گشت و بعد ازان در مطالب هر خنیده مبالغه رفت سنج نیفتاد و در سنه اثنی و اربعین و ثمانمائه امیر پیر حسین امیر سلطان شاه را از حکومت اصفهان عزل کرده زمام اختیار و ایالت آنرا بدست اختیار امیر شیخ ابو اسحق نهاد و چون آوازه الفاق اعدای قوی دست تسلط و سیدو در تخیم مقصد بر نهجه تهیه اسباب مقاتله و مقابله اشتمال نمود و از هشام و صحرا نشینان و غیرالیشان سپاهی بسیکران فراهم کشیده روی توجه باصفهان آورد و چون مسافت میان هر دو جماعت بتقارب نزدیک شد مولانا شمس الدین صاین قاضی و امیر جلال الدین طیبشاه که امارت تراکمه تعلق باو میداشت با اتباع و اشیاع خود شرف از اردوی امیر پیر حسین بیرون آمده بملک شرف لحق گشتند و ازین حرکت چندان شکست بحال اورا و یافت که جبران آن از خیز حکمت خود میرون دید و چون امیر پیر حسین چاره جز آن ندید که ملک مال بدشمن گذاشت با مرد عیال التجا الصاحبه و تی نماید و باخاص خویش دراین باب مشورت فرمود و امیر مظفر الدین اکبر که از صدف بحر موهبت او در دمان شیمی صدی گرانمایه و بر جویا بار حکومت و سروری بلند سایه بود در مجلس رزم و میدان رزم با میر پیر حسین حریف و هم عنان و پرتو رای صائب او بر عالمیان مانند لوا آفتاب عیان معروف فهمیده شت که صلاح دران است که ملتجی با میر مظفر

شویم تا بعین معاونت و مساعدت و دفع خصمان گردد و از دشمنان انتقام کشیم و چون وقت ناول دیده بخفت او را در شاهد چهره صواب مغلوف گردانیده بود آن نصیحت بگوش هوش ماه فاذ و جواب داد که چون باندک و بسیار آنکه خلل بالفت و صداقت او قرار نمی یابد بتمیز بر معاونت و مظاهرت او مقرار نمی پذیرد آری هر کمال را زوالیست و هر اقبال را انتقال بکل حرکه سکون و غایت کمال نقصان ان ملایکون و حال آنکه جناب سیاستگاری صوف و شیوه بود احتیاج مهمانداری باشد مرتب ساخته فی الحال امیر پرشین با طائفه از نزدیکان و خواتین متوجه تبریز شد تا از امیر شیخ حسن این تجدد تاش بن چوپان که زمانها امام او بود استعانت نمود و با برادر وقت بخشی حاصل کند و امیر شیخ حسن که از کمال تکبر و تجبر او و سایر امرای حکومت برخیزه بود فی الحال بکسین قدوقیف آن مهمان را در اردو و بعد از چند روز غدغن شد که بایمان شرف نزد امیر پرشین فرستند و او را بگذاری اختیار کرده رخصت بدیگر سرای برد و ملک اشرف را بکلفت حرب و شدت طعن و ضرب بگرفت و ملک اشرف ملاک عراق گشت و چون بنای تسخیر شیراز را روان شده نزدیک بآن دیار رسید امیر شیخ ابو اسحق خواست که شبیخون برد و شبانگاه نگذشته بود که بالجرم با ملک اشرف گفت چون ملک قبلتین تعلق بامیر محمود انجو او لاد سپرده شد اگر خدمت شود بنده و شیرزه و دیر قریب باحضری که لائق ملوک باشد بپردازد و ملک اشرف و مغروری از رانی فرموده امیر شیخ ابو اسحق با لشکر خود روی بشیراز آورد و امیر محمد شاه مظفر شاه مخالفت آغاز نهاده و امیر فیان متظلم نگذاشته زمان زمان از دست ساتیان خویش سباق جامی ارغوانی بگرفتگر رفته پای در خط سرور و شادمانی نهادند تا بگاه هنگام بتان بلیس از قرار بسام ملاد ران جگر دوز سپام شنیدند و دنبل ملال در آمانی بتیغ صبری و دیانی معوق گشت و ملک از خوفهای رانده و او باش شیراز محل اقامت ندیده بخلاف اعتصار و از غایت غیظ و خشم رقم ضعف و تاراج بر ولایت عراق کشیده جنابیازی تا حدود ملک ساز از قم تبریز بگالکان صیانت نماید از دار الامان کرمان بدار العبادة یزد منعطف گردد و ذکر توجه لشکر مخالف بجانب نایمین و استمداد ملک اشرف از امیر سیاز الدین و سپردن مولانا شمس الدین بخدمت یزد و فتح سیلیست در محرم سنه اربع و اربعین و سبعمائة ملک اشرف تیمنی لشکر بایزد انفیین نهود نا قصبه نایمین را غارت کنند و چون اطلاع یافتند امیر محمد شاه مظفر شاه سلطان را بحمت دفع اضرار اشرار داده بخصوب گرایند و چون ایشان بر راه شنیدند که لشکر مخالف در اطراف اذاجه غیر معهود مغاذر قطع کرده خود را در حصار نایمین انداختند و در دیگیطرفان بالا بالا گرفت مخالفان بدیگ نگاه پیچیده رشته فصیل کرده در شاه سلطان از در دروازه بیرون آمده بر خرمن شتر آباد غبار ایشان فتنه بالشکریان واه قتا شنیدند گشت و از طلوع آفتاب تا غروب قلب الاسد از طرفین مکاوحت و مکاشفت میزد و اهل خلاف جمع چون عنین و ناشتند که همه بر وفق و خواه ایشان سر انجام نخواه یافت بطرف سلطانیه رفتند و چون ملک اشرف بنواحی تبریز رسید لشکر بشیراز مجمع کرده بانتقام شیراز ایشان و چنبش آباد ایجیان بطلب امیر سیاز الدین فرستاد و عهدها نهاد ارسال نمود و دوین شتاب ملک اشرف بهر دیار که رسید بار نگذاشت القصه چون شب لوبان که نوروز نهضت رسید مردم آنجا بنیاد غباری بر دند تا از شر شر شیاه او محفوظ ماند و آن ظالم بساک بر در غار نزول کرده فرمود تا آتشتا او خفته که از دود و آن هزار کس در آن غار هلاک شدند و امیر سیاز الدین از استماع امثال این حرکات متاثر و متالم گشت و در جواب بلتمس ملک اشرف پیغام داد که اگر آنجناب را خواه و چنان ست که ملاقات ما از سر صدق و صفا باشد باید که مولانا شمس الدین قاضی را که در مجلس شریف پیوسته زبان بفضیلت خلصان حقیقی میکشاید و با ما در صداقت یار بان جناب تقرب و توسل میجوید بسا سورد و مقید بجانب فرستد و ملک اشرف بنا بر استدلال جناب سیاز بزی مولانا صاین قاضی را گرفته بسته و فرستاد و چون بنده نشد با نگفته بسر نشد نظر رضایت و عاطفت جهانیان گشت و مقارن اینحال خبر رسید که ملک اشرف بنا بر مصلحت ملکی بسته بزیر اجابت نرود و بهمین ملک ملک از خارج گشت و پیراسته شد و خاطر جناب سیاز بزی از بعضی و عذر خواهی فارغ یافت و مولانا شمس الدین را بصحبت خویش گردانیده بگریان رفت و در آنولا قلعه سیجان کار زمهات قلعه ایران ست و در تصرف مولانا شمس الدین صاین بود و پیش کوتوال آنجا بود و چون جناب سیاز بزی ولایت کرمان را بوجود خویش مزین گردانیده میان او و مولانا شمس الدین صاین بنیاد تکلم یافته و عهد و اتفاق میان آمد منقض سخن آنکه گماشتگان مولانا قلعه سیجان را تصرف نمیدگان درگاه گذارنده زمام حل و عقد مملکت در قبضه اختیار مولانا باشد و سه سال سلخ صد هزار دینار کمکی سیم علوفه در سوم گیرد و جناب سیاز بزی و مولانا مصحبت و طلاق سوگند یاد کردند که باد و ستان دشمنان یکدیگر دوست و دشمن باشند و مولانا ملازم شده بوظائف خدمت کمر است و چون اعیان کرمان بعضی نمی خواستند که تولای شمس الدین ملازمت درگاه نماید بعلتها بکلی بی خواجه تاج الدین عراقی بود جناب سیاز بزی التماس نمایند که از امیر سیاز الدین التماس نماید که امور ایالت خویش را بموسوم گردانند اتفاقا دشمنی که از جناب سیاز بزی برخاسته خلاف ولای فارس امیر شیخ ابو اسحق نشسته بزوال نصیحت فرو خوابد و بر قوه و شباهنگاره را از ولایت فارس معزول گردانیده داخل مقصرات نواب حضرت گردد و التماس صحبت با او سیاز بزی سلطنت محکم کند و مولانا صورت واقعه را بجنش رسانیده و جناب سیاز بزی با معاف این التماس را علاوه الطاف سابق ساخته و اسباب تجمل و ترفه او را مهیا گردانیده نوازش و اکرام و انواع و اصناف احترام تمام مولانا شمس الدین روی بفارس آورد و چون بمقصد رسیده مدت چهار سال بکمال حشمت و رفعتی اعظم سید غیاث الدین علی نیروی بروی قرار یافت و از انجا توقع کرده بود که امیر محمود عم ای امیدوار و عم تو مهربانا باد و جناب سیاز بزی را چون معلوم شد که خواجه تاج الدین عراقی در اغوا مولانا شمس الدین دخلی تمام داشته او را بمخالفت معاتب گردانیده و حکم کرد که خدمتش را بایاسا رسانیده و خواجه تاج الدین و امین الدین بن بیت بزدیان آورد و بیت بتاج عراقی نرسد لطمه بتبخش خواننده ترا + امیر سیاز الدین محمد او را بگشیده تشریف فرمودند و بقلعه معهود و خدمات و ولایتی مشغول شدند ما غافت هم موجب فرمان سیاز بزی گشته ذکر توجه امیر شیخ ابو اسحق بکرمان نوبت اول چون ملک اشرف از فارس نا ایج و دقاق گشت قهرا بگاه امیر جلال الدین شیخ ابو اسحق باج معروفه رسید و بخوش رایت نصرت آیت و لشیوق کشیده پای از درجه امارت بدر نرده و سلطنت ساده و جزیره سیاه بلوطی

چون تاج و تخت فرمان داد و عرصه مملکت فارس را خالی المیدان دید شیخ چوپان آمده و متولایت بخطبه و سکه بنام خویش مقرر گردانید از اطراف و جوانب لشکریان بر در گاه او مجتمع گشتند و گردهی از فرسان و شجعان و امرا و اعیان بخدمتش پیوستند بعیت راستی حاتم فروزه بود و سخی و خوش و خشنود دولت مستعجل بود و اندیشه شراب جاه جهان بست شد که ماه از جاه نشینیت و خمار شرو لغو از ضمیر تدبیر تیره گردد و بهر وقت از نسق ولایت قضای متوضع فطری از اقطار ولایت جناب مبارزی می شد تا در صفر سنه ثمان و اربعین و سبعمائه لشکر فرمون از صقعه بنان بجانب کرمان کشیده و بهر موضع که رسید از غارت و نزاعت امر نمیگذاشت و بهر بار که گذشت تخم حرث و رسم نسل برانداخت تا بظاهر سیر جهان فرود آمد و از گماشتگان جناب مبارزی پهلوان علی داعی که با عده چند آنجا بود از خواوت دوران غافل که ناگاه دیده بلا نازل شد چنین یاد میکند که از بیم خنجر سلطان نیم روز سیاه که الف در شین حصار ری پنهان کرد نه لشکر فارس بگرد شهستان هم در آمده بیک لحظه آنرا سخر ساخته و پهلوان در قلعه متحصن شده مخالفان آتش نهب و تاراج در محلات زده و هر جا را بزیم جهان روی قلعه نهاده نوعاً حمام مردم دران ماه قریب بهزار و دویست کس مضطر هلاک فتاده و چون شیراز بان بحوالی قلعه آمده دیدند که پای جاده شاز عروج بچنگ ریزان بلندی لنگ تمسک بحبل متین فتح الباب ایشان انقطوع یافته عنان عزیمت بجانب کرمان تافتند و بهر امر که بازنده فرسنگی شهر سپ رسیده معلوم گردند که مجموع لشکر از خانی و جهانی و تمامت اعراب و اعشام آن دیار در ملازمت امیر محمد رسالسنجر موم و ثابت قدم اند و ازین باز مستحکم گشته کما طالب مصالح گشته است شیخ ابو اسحق بعد از تقدیم مشورت استدعای امیر ظهیر الدین ابراهیم صواب کرد که در مبادا حوال ملازمت امیر حسین می نمود و بعد از قتل او بخدمت جناب مبارزی قیام مینمود و دنبا بر معرفت سابق بی تامل روان شد و امیر شیخ را سلامت بدیار کرده گفت طریق صواب آنست که بخدمت سلطان اویس روی و حاکم شیراز ملتمس او را قبول فرموده بجانب دارالملک خود باز گشت و امیر ابراهیم بنا بر مواضعه که با امیر شیخ ابو اسحق داشت استخاره نمود از عقب او تجرید و چون بشیراز رسید امیر شیخ تقم غل بر بعضی حال مولانا شمس الدین و سید غیاث الدین کشیده و زارته با امیر ابراهیم داد و او بواسطه کفایت و کاردانی بلکه از غایت جهل و نادانی تمامت مداخل و منافع ارکان دولت و مباشران امور مملکت را مسدود گردانید و عاقبت بعضی ازان زره بکی از دلوذ را بالطبع کردند تا او اینگام فرصت در زمان مجال بخشم کاری هلاک ساخت بار دیگر مولانا شمس الدین صاین قاضی و سید غیاث الدین علی در شیراز بند و چون همیشه در زمانه رسمی که میان ایشان روی می نمود سید غالب می آمد مولانا بحبت استخراج اموال هر زمان زری با لولایت ناد و خود ارسال میداشت و ایشان آتش ظلم و بیداد در سوختن زده در ایام بهار عازم سر و سیر کرمان شده هزاره او غانی و جرباقی را صید خود کرده بهر وقت از امیر مبارز الدین ملتمسات می نمود و جناب مبارزی معذرات او را باسعاف مقرون میگردانید و درین اثنا پیش عبد الملک مکتوبات بدوی ارسال مینمود مضمون همه آنکه عیاث الدین در نهایت اعتبار است و بهیچ وجه مصلحت نمی داند که انتخاب بشیراز مراجعت نماید سی در تسخیر کرمان می باید نمود و مولانا شمس الدین باهزار سوار از لوکران خاص امیر شیخ ابو اسحق و دو هزار نفر دیگر از مغولان اوغانی و جرباقی جمعی کثیر از اوباش روی توجه بجانب کرمان نهاد و امیر محمد مظفر الدین ازا بحال آگاه شده با وجود دمدهای دو هزار و پا الصد مرد زرم آخای که انتسب بپاه شمس لسبا ماند که بود نه ملازم خویش گردانیده در حرکت آمد و چون مسافت میان هر دو فریق بست فرسخ تقارب پذیرفت و از جانبین مصغار برآمدند و در حمله نخست دشمنان روی بگریز آوردند و جناب مبارزی تگاپوئی کرده مجموع امرا و عظام آن سپاه چون عضد الدین حسن و غیره اسیر گردیدند و امیر محمد بعد از فتح عنان باز کشیده جمعی را بعقب مولانا شمس الدین روان فرمود و ازاد و رسیاهی سپاه دیده چندانچه خواست که تاختن کند نوا میسر نشد بشکال ادبار و نقمت مسدود بود و طریق خلاص مناصش از شامت کفران نعمت مسدود و همان لحظه نهال اماکش که بر جویبار خلاف بالا کشیده بود از تندباد حوادث ایام سنجی شد و آتش اقبال که باوج فلک ثریا رسیده بود از آب تیغ زمرد فام منطفی گشت و سر بر نخوت او لشکر منصوره بپایا میر سلطنت میر آورد ند گفتند بیعت که آتش زد شمن را بگنجینه و با قبال شه خون او بریختیم و امیر مبارز الدین محمد از برای عبرت ارباب نفاق سر او را باطراف بلاد عراق فرستاد و در ایالت نصرت نشان کامیاب گردان و ابواب الامان کرمان مفاوحت نمود ذکر صادرات افعال امیر شیخ ابو اسحق بعد از قتل آن و تریه با ستحقاق بعد از کشته شدن مولانا شمس الدین صاین قاضی امیر شیخ امیر ابو اسحق تنگ آغاز نهاد و بنیه اسباب جدال و قتال اشتغال نموده بالشکری از شمار محاسب بیرون و از موالک کوکب افزون لزوم استقام امیر مبارز الدین از شیراز بیرون آمده بجانب او نهضت فرمود و بر سر موضعه که گذشت نموده از مطرح رحله گشت و بهر خطه که رسید خطه ویرانی برا نجا کشید و چون بحوالی شهر نزدیک رسید جناب مبارزی از در دروازه بیرون آمده صف قتال راست کرده و در حمله نخستین لشکر ظفر قرین امیر ابو بکر اختاجی که از سپاه امیر شیخ بفر اشامت اقبال آمده بقتل آمدند و ازاین واقعه شیرازیان دل شکسته شده و مراجعت نموده در یک فرسنگی فرود آمدند و امیر شیخ ابو اسحق با جمعی از خاص خود بارنا یکنه از سوار بجانب زرند و کوشکان فرستاده تا آتش نهب و تاراج در آن ولایت زنند و این خبر بسمع امیر محمد مظفر رسید پهلوان علی شاه بی و پهلوان رنگی شاه و پهلوان محمد سرخاب را که از ملازمان قدیم او بودند با سی صد سوار نامی موضع ایشان نامزد فرمود و بعد از چهار روز پهلوان مظفر و منصور با نگشته سر بپیشوایان لشکر ابشهر آورد و خود بسنور امیر شیخ از زین واقعه خبر نداشت که سرای مغولان را در گردن اسیران آویخته بقیتول او فرستادند حاکم شیراز چون بدین واقعه اطلاع یافت در همان زمان بطرف یزد توجه نمود و در موضع مهر بگرد نزول فرموده باغی را از خالصات جنابین مبارزی که رشک گلستان ارم بود در ان محل گرفته [illegible]

گرداینده چون دانست که محمد سید علیه السلام دست شاه قلندر غنی اوان بخود ازداده گفت بجانب خبیص روان شد ذکر احوال هزاره جرمائی و اوغان و انکسار امیر مبارز الدین محمد ایشان چون مهم امالی شمس الدین محمد بقلع امیر هزاره جرمائی و اوغان ایشان حرکت پشیمان شد و امیر شمس الدین جرمائی بلا اتباع متوجه خدمت جناب مبارزی شد و امیر مبارز الدین اوغلی قلعه که در غیبت رفته و امیر شهاب الدین بلوند امیر شمس الدین نذکور بگرفته بحصار بود و جناب مبارزی امیر جی تمور را بحاصره آن قلعه فرستاد و جماعت محصوران گفتند که سپر نقابای کلید دست جناب مبارزی است اگر اطلاق یابد یا امیر شهاب الدین بدر ما کشیم و صورت مصالحه باین و جه قرار یافته و اهل و عیال جرمائی نوازش مخصوص گشته رخصت انصراف یافتند و بخانها خود فرقه سلطنت رخ نشستند و در این اثنا امیر شمس الدین بجناب مبارزی پیغام فرستاد که تقاطع میان ما و تو سبب تاراج بیوتات الیشان گشته و جرمائی را بیشانه ممتاز گردانند تا آسیب عاصی بسطیع نرسد و امیر مرد ولات شاه که مقدم الجماعت بود بخدمت الیشان فرستاد و گیم از امرای الیشان مقتول گشت و امیر علی ملک و شیخ علی الاغ را بند کرده بکریان بردند و بعد ازان این دو امیر نظیفت و تشریف یافته بقرارداد گشته رخصت انصراف یافته بخانها خود رفتند و در این اثنا بواسطه دسوسه تقاطعی امرا جرمائی مصالحه بتردد پیشانی او بار بستند امیر شمس الدین خواست که از ان میان فرار نماید بسر نشتافت و در قید افتاد و امیر تقاطعی و امیر شیخ علی الاغ و امیر علی ملک و سائر امرا جرمائی و اوغانی در قلعه سلیمان که از غایت رفعت و استحکام مبانی بساخته و پرداخته دیوان شهار یافته متحصن بخود ند و جناب مبارزی با قرنزد شید خود شاه مظفر ستوده تا جناب شد و بپای آن قلعه رسیده هر چند رسل فرستاد و نصیحت کرد مخالفان بصلح راضی نشدند و شاه مظفر باگرز گران سنگ آهنگ بالا کرده و بجالای رسید که یا موزه مجال کام دادن نماند لاجرم موزه از پای بیرون اندا خته روان شده و مخالفان سنگباران کرده زخمی مؤلم بوی رسید و ازینجان سیفت تامکی از خاص سیستان مقتول او را باز گردانید و تحصنان چون تنگ آمد شفاعت بانگیخت زبان بفراغت کشادند خلاصه تضرع انکه اگر رایت نصرت آیت یکدو منزل مراجعت نماید خیل و حشم و اطفال خود را بالفراغ ایمال و در منازل قرار داده بپای بوس شتابد و جناب مبارزی بحفظ التماس الیشان را بانجاح مقرون گردانیده از در قلعه بخرجت است و تمسان چون از تنگنای محاصره خلاصی یافته بالکراف از جاده استقامت اعراض نمودند و امیر محمد برین مکیده مطلع گشته بمبی را گرد سیلاب حیله شده بودند سیاست فرمود و بواسطه گذارست هوا چون محال توقف و استقامت نبود بدیگر مکان آمد و بعد از چند روز خبر متواتر رسید که خوالان اوغان و جرمان در اطراف ولایت دست بغارت و تاراج برآورده اند و جمعی کثیر از اشرار بالیشان ملحق شده داعیه آن دارند که در موضعی نزدیک آبادانی فرود آیند و استماع این خبر امیر محمد و امرا استشارت نمودند و هر یک از ایشان را خیال آن بود که سر نیزه مخالفان را بی معاونت دیگری بنابزدی قوت برنا بد لقصه جناب مبارزی و امیان ملک بعجیب هر چه تمامتر روانه شدند و در دست طاوان اشکر ا بیکدیگر رسیده صفوف صف آراسته گشت و سخت اشکر مخالف منهزم گشت سپاه مکریان بغارت و جمع غنایم اشتغال نمودند و درین اثنا بیسالت اجتماعی باز گشته مملکه رفتند و از اردو زمین دزمان افتاده و از نهیب این واقعه دلاوران مبارزی که اعدا از پشت کمان الیشان ندیده بودند روی گردان شدند و امیر محمد مظفر فرو آمد و حیدا آبکار از اشغال گشته تا هفت فرسخ راه نیافت و در اثنا کر و فر از سپاه خطا شد و بمضمون بیت فردوسی ؎ بگفته ندیدی که شیر و پلنگ ✦ پیاده بکارند بهنگام جنگ ✦ پیاده بکار بشغول شده و بتکاران این حال بپلوان تاج الدین علی شاه بی که ذکر وفاداری و جان سپاری او بر صفحه روزگار تا القرا من لیل و نهار باقی خواهد بود یاری خاص را در سر کرد بیخبر او در سنگ و بلوی افتاده تا امیر محمد سعید و از مرکب فرود آمده سپ پیش کشید جناب مبارزی فرود آمد من قبل ازین بیست سال در عتبه مقدسه اسد الله الغالب امیر المؤمنین علی بن ابیطالب علیه الصلوات والسلام از جناب بیعت عزشهادت طلبیده ام و اکنون هیچ تمنا در دل ندارم تا مرده تو جوان دلیر و سپه بر سپ خود سوار شو از ین مملکه بیرون خرام پلوان صورت و معنی دران باب الحاح نمود و جناب مبارزی سوار شده از غمزات در یای حسرات بساحل نجات خرامید و مخالفان تیغ در لشکر کریان نهاده هشت صد کس بقتل آورده و بعد از سه روز انجمن بر هم خورد شجاع باو زیر صلاح تدبیر خواجه برهان الدین مشورت کرده بجهت تحقیق اخبار سواران جلبا طراف فرستاده و در وازها بر هم و لیکر هشیار سپرده روز دیگر مژده سلامتی جناب مبارزی استماع افتاد خواجه برهان الدین چند قطار شتر و اسبان و اقمشه و زر خاصه خویش ترتیب نموده باستقبال از شهر بیرون رفت و امیر مبارز الدین بمقتضای الهی راضی و شاکر در مستقر دولت خویش نزول فرمود ذکر اتفاق امیر شیخ ابو اسحق بر نقض قواعد پیمان عهد و میثاق پیش ازین شکست مرتضی سعید صدر الدین مجیبی و ملک نصیر الدین حاکم بر قوه و امیر شیخ ابو اسحق و جناب مبارزی عقد مصالحت بسته بودند و ابواب محبت و مودت کشاده و بعد از مصالحت بین الکمال امیر محمد مظفر از مکارم اخلاق امیر شیخ ابو اسحق چشم آن سیدات که طالعه مصالحه تا بسته دولت چهره نه دیده آرزو کنان الیشان را مشمول حسنات و افضال گردانیده ملتمس بر دو بنیاد بر ین خواهد ساجی دیلم را که بزور عمل و درایت آماسته بود بشیراز فرستاد تا اساس مواالات و مصافات محکم گردانده پیش از دو صول او خود او فانیان و برمانیان رفته بودند و باکرامات و التفاتات مقتضی یافته و بعد کمعاونت و مظاهرت سنبه گشته و چون خواجه بشیر از سیما میر شیخ ازین حرکت ناپسندیده عظیم منفعل و منزجر گشت و بحب رعایت مصلحی مملکت بتوقیف و حبس امرا جرمان مثال داد و مقدم خواجه جاجی را با غراز و اعزم تلقی نموده لشکر گران را میان بر گزیده خواجه حاجی نبی را در یافته روزی در مجلس خاص که امیر شیخ ابو اسحق بر مخن حکایات اشتمال یافته بود یکی از ندیمان سیه کار این بیت بگزارند بیت سلطان پرده دان مسلم

بیاوری سر اندر نیارد و در اثنای این حال چون مکتوبات نفاق آمیز امیر شیخ بمطالعهٔ جناب مبارزی رسید بواسطهٔ تنبیه خواجه حاجی بالهام سماوی حقیقت حال معلوم کرده وجواب فرمود که مقصود از ارسال خواجه حاجی آن بود که از جوانب بر موافقت جانبین عازم گردند و بر مخاصمت طرفین متفق و اگر خاطر امیر شیخ بمعاونت مایل ست پانصد سوار کافیست و چون این خبر بشیراز رسید وتیر اندیشهٔ شیخ ابو اسحق بهدف مقصود نیامد بنقض قاعدهٔ پیمان اقدام نموده امیر سلطان شاه جاندار را با دو هزار سوار بمدد و معاونت اوغانیان فرستاد و خود با سپاه سنگین بصوب تسخیر شهر جنت آیین یزد نهاد و چون در اولا شاه مظفر در کرمان بود خدمتش بی مانعی و منازعی در آن خطه نزول فرموده و بنا بر آنکه فرزندان و متعلقان شاه مظفر در کرمان بود خدمتش بی مانعی و منازعی در آنخطه توطن داشت خبر توجه امیر شیخ ابو اسحق بآنجانب شنیده و عرق حمیت و عصبیت در حرکت آمده بر جناح تعجیل از کرمان بیرون رفت و براهی که ع آنجا مگر شمال ورد با صبا رود روان شدند و بعد از قطع مفاوز و قیافی خود را بمحروسهٔ میبد رسانید و هر چند آنقلعه بمتانت و رصانت و رفعت و مناعت متصف بود و مجدد العمارت نمود مرمت برج و باره فرمان داد و بترتیب اسباب جدال و قتال اشتغال نموده منتظر بایستاد تا از غیب چه روی نماید و مقارن اینحال شاهزاده مذکور امیر شیخ ابو اسحق محمدی و دروازه اصفهانی را با طائفه از انجاد و اجناد بدانه الصوب گردانید و ایشان بیکفرسنگی میبد رسیده فرود آمدند و شاه مظفر پیش از آنکه سلطان نیر فرسیاه زنگ کمین کشاید بر سر مخالفان راند و ایشان را مست خواب غفلت یافته عنان باز کشیده و گفت بر سر مردگان تاختن آئین زنده دلان نیست و بر بالین خفتگان راندن شیوهٔ آزادگان و مردان نیست و چندان توقف نموده که دشمنان بیدار شده بتسویهٔ صفوف اقدام نمودند آنگاه رخصت فرمود تا مبارزان دست بتیر و کمان و سیف و سنان بردند در حملهٔ نخست شاهزاده از اعیان آنطائفه هفتاد کس را بمحنت اسیر مبتلا گردانید و بسیاری از سروران آن طبقه را از سرچشمهٔ تیغ جهانگشای شربت فنا چشانید و چون امیر شیخ ابو اسحق از کماهی حادثه آگاهی یافت با بیست هزار عنان عزیمت بآنصوب تافت و قلعهٔ میبد بسته فصیل و خندق ساخت و عرض آن خندق که بیرون عمارت بود از سه فرسنگ در چون مخالفان بدان رسیدند بزحمت بسیار اندکی از آن مطموس گردانیده باز گشتند و بتصور آنکه قلعه مفتوح شد طبل بشارت زدند شاه مظفر چون از آن صورت خبر یافت از دروازه بیرون تاخت و از صباح تا رواح باستعمال سنه و رماح و آلات حرب و ادوات طعن و ضرب اشتغال نمود تا اعدا را از حوالی قلعه دور ساخت و در آن ایام مخالفان چند نوبت سعیهای مردانه و کوششهای بهادرانه نمودند و چون ابواب مراد و مرام بروی ایشان مفتوح نگشت حلقهٔ مصالحه جنبانیدن گرفته سلسلهٔ مهادنه در حرکت آوردند و امیر کهستقلال شاه و سپاه بود چند نوبت آمد شد کرده و در هر باب کلمات مهر انگیز گفت و سید صدر الدین مجتبی منبر پای در میدان نهاده حکایات منفعت آمیز بزبان آورد تا شاه مظفر در مبداء حال بصلح راضی نگشت عاقبت روزی امیر شیخ ابو اسحق یکه سواره متوجه دروازهٔ قلعه شد و چون نزدیک رسید فرود آمده آواز برکشید و گفت بیت بیا که نوبت صلحست و دوستی و عنایت بشرط آنکه نگوییم از آنچه رفت حکایت و چون شاه مظفر اصرار بر منازعت از شهرستان مروت دور دید از دروازهٔ حصار بیرون آمدند دست در آغوش یکدیگر کردند و بر فور هر یک بمستقر خویش باز گشتند آمدیم بحال کرمان چون اوغانیان بمدد دو هزار سوار شیرازی که بااتفاق امیر سلطان شاه جاندار بود مستظهر گشتند بکرمان رفتند تا چهار فرسنگی شهر رسیده فرود آمدند و امیر مبارز الدین با سپاه جلادت آئین سپر مخالفت در سر کشیده و بازوی مقاومت و مداخلت کشاده بمیگذاشت که آنجماعت یک قدم از معسکر خود پیشتر روند در آن ولا امیر شیخ ابو اسحق از میبد مراجعت نموده بیزد آمد و چون شنید که روزگار امیر سلطان شاه جاندار و اوغانیان در کرمان بحسبان گذرانست فرمود تا سید صدر الدین مجتبی و خواجه عماد الدین محمود که از زمرهٔ اعداء و اضداد مبارزی بوفور شهامت و استعداد محسود حساد بودند و در شیوهٔ تقریر و تحریر مقتدا و پیشوای هر دبیر بدانجانب آشتی که از صورت خشم و نقض پیمان او در آن دیار افروخته بزلال النصیحت منطفی گردانند و ایشان متوجه مقصد گشته بعد از قطع منازل بکرمان رسیدند و در مجلس مبارزی راه یافته خواجه عماد الدین محمود چون تمهید مقدمات دل پذیر کرد و با ظهار ما فی الضمیر مبادرت نمود و امیر محمد از التماس مصالحه ابا کرده گفت بنای عهدی که بادبار سببی نقض پذیرفته چگونه استحکام یابد و آساس مهمی که چند نوبت بموجبی متزلزل گشته بچه کیفیت اتمام پذیرد و چند انچه جناب مبارزی از مصالحه امتناع نمود خواجه عماد الدین محمود باشارت جناب سیادت مآب در تضرع افزود تا مملکت خراب نشود و رعیت پایمال حوادث نگردند آخر الامر امیر محمد شفاعت ایشان قبول فرمود و آن دو بزرگوار بعد از توکید معاهد عهود و توطید معاقد عقود بخلع و تشریفات کرامند اختصاص یافتند و بمرافقت امیر سلطان شاه جاندار بجانب شیراز مراجعت نمودند

ذکر احوال متمردان جرمان و اوغان و اهلان و اعدام بعضی از ایشان و رفتن جناب مبارزی بگرمسیر جهت قلع و قمع بقیهٔ آنجماعت و وصول امیر سلطان شاه بخدمت

چون هزاره جرمان و اوغان ملجاء و ملاذی و قول ایشان را رواج و نفاذی نماند پناه بدرگاه امیر محمد مظفر برده از در تضرع و ابتهال در آمدند و جناب مبارزی معایا آمال آنجماعت را بصنوف عواطف و احسان گرانبار گردانیده در یک روز هزار جامه بایشان بخشید و حکم فرمود تا ادرارات و مرسومات آن قوم را بدستور سابق مجری دارند و در اثنا امیر محمد بیگ و اماد ملک اشرف آهنگ عراق کرده از امیر مبارز الدین استمداد نمودند و جناب مبارزی امرا او غانی و جرمانی را ملازمت رکاب عالی گردانیده از کرمان بیرون رفت و چون بآنخطه رسید امیر اردو بوقا را با طائفه از اعیان جرمان و اوغان بصوب اصفهان فرستاد و اردو بوقا چون بورزنه نزول کرد امراء او غانی اظهار عصیان کرده روی گردان شدند و این خبر مسموع جناب مبارزی گشته نائرهٔ غضب و التهاب یافته و بسیاست امیر شیخ علی اوغانی را با طائفه از جماعت عصات سیاست فرمود و بنفس خویش از عقب آن روز گذشتگان رفت

و همه را گرفته بقتل رسانیده و دستری بگریزان نرسانده و شاه شیخ علی چنانچه گذارش یافته با وجود حداثت سن بحسن تدبیر بسیاری از ایشان را بدست آورده از بای صرآور و جناب سبزواری دیگر را بجانب اصفهان نامزد فرمود تا بقیه اوغانیان را که در لشکرگریزان بودند سیاست کنند و الشخص بر سبیل امیر شیخ علی الاثر سوار شده بر جناب فرود روان شده و چون نزدیک سبزوار امیر ارغو با قریب پانصد سوار اشتافته و التفات بحال چون ست تطاعی و علی ملائکه از امرا بصاحب شوکت بودند گریخته پیش از رفتند و چون زمستان بتوقف بگذشت امیر محمد مظفر شاه شجاع را که در ان حین سن شریفش بشانزده سیده صحیح خویش ساخته بجانب رفت و آن زمین محیم اقبال او گشت و اوغانیان و قلعه سلیمانی متحصن گشتند و احوال ایشان که نهایت تعلیل نتوانستند باخود برد و عمه تاراج گشت و در این اثنا امیر شیخ ابو اسحق بار دیگر داعیه نقض میثاق پیدا کرده خواست که بعد او غانیان که در شیراز ملازمت اوی نمودند بر گرد سیر کردن آستیلا یابد و بنابرین سلطان شاه جانذار ابکرانات و نواحی هرمز فرستاد تا بعد از اخذ تراج متوجه کرمان گردد و چون امیر سلطان شاه جانذار از مهمات خود فارغ گشته روی بکرمان نهاد مکتوب بامیر شیخ با وسیده که قشون مرا از عقب نامزد بسر سند بدانکه بالاتفاق جرانیان و اوغانیان روی تو بجانب امیر محمد مظفر شاه و امیر سلطان شاه بواسطه اخلاصی که بجناب سبزواری دارند مکتوب را بچنین مضمون فرستاده و هنوز هم متحصن قلعه سلیمانی بقطع نسیه بود که رسل و رسائل امیر سلطان شاه متواتر شده مضمون همه انکه چون امیر سبزواری الدین بکرمان رسد بنده احرام ملازمت بسته شرف دستبوس حاصل کند و بفصل ربیع جناب سبزواری متوجه کرمان شده و امیر سلطان شاه بوعده و عهد خانوده با خیل و حشم جلیل و علم و سلک ملازمان امیر محمد انتظام یافته و بصنوف نوازش مخصوص گشت و در اوائل تابستان جناب سبزواری و شاه شجاع روی بسر دسیر کرمان نهادند تا قدمیت بر جانیان و اوغانیان را گسیخته گردانند و چون در آمدند بار اتفاق نزول فرمود انچه شنیده انچنانچه بعد بتقصیر خویش اقرار نمود و جناب سبزواری جرایم جرایدانیان را بر بلال عفو و اغماض گذشته بدار الامان کرمان معاودت فرمود نگارنده بر توجه امیر شیخ ابو اسحق بار دیگر بسیرجان و فرستادن لشکر قیامت اثر بجنگ امیر محمد مظفر و انهزام ارباب خلاف و شقاق و انخطاط مرتبه امیر شیخ ابو اسحق تا کان شکست عمده گذارد انشکست زمانه در روش خاره و در معاصدی خسیس و سیوانه شیخ ابو اسحق با سپاهی انبوه و لشکری گردون شکوه متوجه یزد شد و شاه مظفر الدین واقعه آگاهی یافته شاه نصرة الدین یحیی و متفقان خود را از قلعه سید شهر نیز طلبیده بنخجوانات که اهل و اولاد خود را متوجه حاجی خضاصی و بدر مصفهان و یاران شریک نباشند و باین یک حرکت پسندیده و رای صواب مردم تبریز او نوع تضییع و شرف و امیر و امور بهت بر جنگ و موقع لشکر بگانه مقصود گردانیده نهضت فرمود و بعزیمت کرمان متجاوز و بر میان بست فی الجمله امیر شیخ ابو اسحق در اوائل بهمنان بنظاره خطه یزد نزول کرد و لشکر یانش بر طرف دروازه سعادت که دو تماشا نه مبارزی آنجا و بود حمله آورند و شاه مظفر از تیاه جلادت بیرون آورده و سپر بالحت در روی کشیده ما تند برق خود را بر ایشان زد و در صدمه نخست یکی از امراء قبقه قوشون را که شجاعت موصوف و در نامی معروف بود بقتل رسانید و بقیه مخالفان را بالصرشمشیر جانستان از ان حوالی دور ساخت و در سر حد حال شیر ازیان شکسته دل و کوفته خاطر گشته طول محامد در ضمیر ایشان جا گیر شده و شاه مظفر و افر مردان کاروان هشیار و دلیران شمشیر زن بنیوگیار سپرده در محافظت حصار شهر آثار جبیل بطهوری آورد و از تنعم و خواب اهتزاز و اجتناب نموده در شب یکشنبه سوار و گردفصیل دیوار بگذشت و تمسان بر چند بقیه بخیبوق و تیر و رعد و غیر ذلک از اسباب حیله کشائی توسل جسته سعی در فصل ایشان بر هدف مقصود نیافته گویند که بعد از امر احبت شیار زه تیر عدی بکمان آورد نه کشتری الهوت آتر اکی کشته و چون یوسف دین لقا خورشید مبت و لوء نزول فرود و بر دولت بطلیعت هوا استیلا یافت امیر شیخ ابو اسحق مایوس و میناموس از طاسر نیز و کوچ کرده بجانب شیر ز رفت و مغاران ایخیال لوا سلطنت افراشته اسداد طرق و زیدن قحطی عظیم روی نموده که برادر از گوشت برادر تغذی میساخت و پدر قاصد جان پسر ملکه جسته او میگشت و مادر با چشم گریان فلذ شیر خواره را بریان میکرد و در آن اوقات مضمون یوم اغفر المرء من اخیه و امه و ابیه و صاحبته و بنیه بر وضوح پیوست فی الحال چون امیر شیخ ابو اسحق در شیراز قرار گرفت امیر محمد بکجا را که از امراء معتبر او بود و مدتی شکوه مندانه با فرهنگ یکچند ملازمت ملک اختیار کرده و چندی از عهده شاه مغفور تقدم آمده و مارت لشکر داد و قبای تقدم در بر کشیده و اختیار خویش نهاده و او را با لشکری که از لعان کشیدشان دیده آفتاب غیرتی می یافت و از منبار موکبیان آئینه سپهر تیرگی می پذیرفت بجانب کرمان روان ساخت و حکم فرمود تا برادر زاده اش امیر کیقباد بن کیخسرو ابن محمود شاه ابن مجود سالار امرا رفیع المقدار در ان عرصه هفت نمایند شیراز یان با ساز و بهت تمام و عزیمت وافر بیرون آمده او را و امرا و روی بجانب امیر محمد مظفر نهاده و جناب مبارزی با لشکر بسیر تقام که خسرو خاور از صولت ایشان چاوز طلام در سر کشیدی بطرف فسخوان که سر اله مخالفان بود که حضرت خود و امرا و اتباع با جتماع سائر لشکریان فرمانداده و مردم چاپی و اوغانی را احضار کرده بتشریفات و انعامات خوشحال و مسرور گردانیده و بزبان گوهر افشان گفته اند که دریای سرگرد گردیست که از تفرقس کرام موج زند و آسیائیست که بر خون عزیزان گردد خاصه سخن و بنده مقال انکه در جنگ خاون قریب بهشت صد کس از ملازمان خاصه و بندگان دولت بقتل آمده و نیز در بدو کرمان و سائر ممالک محروسه بحکم تقاصی بوازی آن از جرانی و اوغانی عرصه تیغ خونریز گشته اکنون باید که از جانبین سینها از کینه سابق پاک و دلها از غل و دغشت عاری باشین اتفاق نیازی اهل عناد و شقاق داده آمده و جزای ارباب خلاف و نفاق صیاد گردد و جرانیان و اوغانیان روی تضرع بر خاک سکنت نهاده و گفتند مصرع همه بندگانیم خسرو توئی ✦ همگی همت مایه استرضای خاطر شهریاری مصور است و بر محو شهودی منیر آفتاب اشراق او مقصود و چون صمم بر وفاق قرار یافت عهد نامها بحبل ضمان مشتمل صده و یافت و جناب سبزواری المطلب شاه شجاع فرستاده و بعد از سه روز بار و دی پیدا طی گشت و همان روز شاه مظفر تیمر کب همایون پیوست و بعد از انکه اجتماع عساکر منصور و حاصل

و امیر مبارز الدین محمد بجانب لشکر دشمن ورکرکت آمد و چون بکنار از طرف مستقیم منحرف شده و براه غیر روی بگریختن نهاد تا گوی دولت بچوگان هدایت از میدان سعادت رباید و شیراب بمازندی صورت بگیرد و اشیان معلوم کرده سر براه منحرفان گذارند و در جمیع جایها شکنجه چهاردهم جمادی الاول سنه ثلاث و خمسین و سبعمائة در صحرای بیخ انگشت که چون کفت دست هموار بود لشکرها بهم رسیده صفها راست کردند نمیدانم با وجود شاه مظفر آرایش یافت و شاه شجاع در میسره قرار گرفت و امیر مبارز الدین در قلب مقام ساخت و بیکبار بفرمان امیر شجاع بوا سطه الصفر سرنسیم نیرو و آئین محاربه نماند بادبیان لشکر خود مقرر کرده بود که در روز مصاف بیثبات اجتماعی روی باو آورند و چون عنان عزیمت از میدان محاربه متوجه شد بنیاد بر آن مواضعه دست بسپاه مخالف برده شجاع حمله کرده تا هنگام نماز دیگر بران جماعت مذبوح میکشتند و بیکی از سرداران عنیر از مجاهدان بر سر اسب او زده و لگام و دست و پای افشانده و را مضطرب آمده و شاه شجاع از اسب پیاده شده بکار زار مشغول شد و غیر پیشه ظفر شاه شرف الدین مظفر از میمنه حمله آورده بنیان ثبات و دشمنان را بباد صدمه آتش آهنگ متزلزل گردانیده و رایت نصرت آیت از قلب حرکت کرده منسم فتح و فیروزی بر پرچم طوق ظفر پیکر امیر محمد وزیدن گرفت از صدای دمامها و شیر آوای امیر محمد علی اناتا بگ یکبی کوچک و حسام الدین جاندار با چندین امیر عالی مقدار بقصد اسار و گرفتار گشتن دسته و صفوف دشمن زهم فرو ریخته بیکدیگر افتادند و دشمنان از هیبت سیکی و از نهیب سیاه ظفر پناه بی سیار بدست کسانیان افتاده و چنانچه امیر محمد مظفر بعد از تغییر شیراز باعلاء امر الدین محمد کازرانی حکایت میکرده که از نیک چنان مرصع کیقباد که در میدان جنگ بدست من افتاده بهتاده کمل استخوان باقی را بایران قیاس باید کرد و چون فتحی چنین نامدار از معین موهبت کرد گار جناب مبارزی را میسر شده جهت تجهیز لشکر او غنائی و جریانی عارض جانب یزد گشت تا بعد از کار سازی سپاه آن نواحی متوجه شیراز گردد و در انجا یکبارگی بروی حضرت مقدس نبوی صلوات الله و سلامه علیه بدست او افتد و مفصل این مجمل آنکه مدتی بود که بلطف ایزد متعال و تمشیت امیر شمس الدین علی بن تمغه و امد غضائر منتقل شده بود جناب مبارزی از جنود اموال و عروض لا تحصی موفور سیم گردانیده آن موی عنبر بو جود ارای طالبیه او سروران فرود نیامده و الحق جای آمد شد بیت گفته بکسر مویش بجبانی نرسم ۴ یکسر موی در امد و جهان نیم بیاست ۴ و در اینولا که امیر محمد مظفر بخدایگیم رسید شمس الدین علی حضرت رسالت راصلی الله علیه و آله بخواب دید که بر زبان معجز بیان گوهر فشان که موی محمد را صلی الله علیه و آله و سلم بعبد ابن مظفر دهند و فرزند دیگر را که آن گوهر گرانمایه دران درج بود بمظفر الدین رسانند صورت واقعه را تقریر کرده جناب مبارزی ازین تبشیر و مسرور گشته و بر ارتفاع و مهابت او افزوده پیشکش سدید کرده قبول نمودند و آخر الامر از مال حلال قریه معتبره خریده براولاد او وقف فرمود و ذکر لشکر کشیدن جناب مبارزی بطرف شیراز چون خاطر خطیر امیر مظفر از ترتیب لشکر فارغ و بواقعه سیستان مستظهر گشته بجانب شیراز نهضت فرمود بموضع ریقان رسیده در مجمعی که اعیان و امید خاص خاص لودند فرزند ارشد خود شاه شجاع را بالعطوف تلطف و اعاز اختصاص داده منصب صدری دنیا و دین قاضی هوا وزارتی و اشت و چون آوازه توجه جناب مبارزی در ولایت فارس شائع گشت امیر شیخ ابو اسحق العیار هشتاد و اسخاره مولانا عضد الملة و الدین عبد الرحمن الایجی را که شرح مختصر ابن الحاجب بین مواقف بر کمالات و فضائل انسانی او دو شاهد عدل اند و از شایسته ترجیح مصون بدلالت نیکو خواهان و راه نمونی الیشان جهت تسکین فتنه و تاکید بنیان مصالحت پیش امیر مبارز الدین محمد فرستاد و در وصول آنجناب بسیرجان مقارن رسیدن شاه مظفر از یزد اتفاق افتاد و هر دو امیر موافقت یکدیگر متوجه ابرد و شدند و چون رای انور و بیه و همت پرویه بسیار زی بهر سوی دست یافته بود بتنظیم و احترام عرض باو شاه علما خسرو دانشمندان ، مسالفه تمام منسوب و بسیلغ پنجاه هزار دینار جهت خاطبه بجناب وده هزار دینار دیگر بسم الغام ملازان فرش طراق فرمود و شاهزاده سپهر اقتدار جلال الدین شاه شجاع بتملد و قرابت شیخ مفصل مشغول گشته از جناب مولوی بانواع فوائد مستفید شده فاضی عضد علیه الرحمة و الغفران بعد از انکه از بیخ راه برا سود و در میسه مقدمات صلح و وفاق شروع نمود و جناب مبارزی در جواب فرمود که بر قول شیخ ابو اسحق مطلقا اعتماد نیست هشت نوبت انتقاض عهد ازوی مشاهده رفته و بعد ازین پیغام ما بر گذارش حسام مصور و سلام ما بسفارت سهام مصور است و چنانچه مولانا و دران باب شرائط مسالفه و الحاح بتقدیم رسانیده فرا باز و امتناع از امیر مبارز الدین چیزی دیگر نفرمود و چون رایات نصرت آیات شاه فرخ خادم در حرکت آمد و نیز براه بیزد نیامد نیشابور گذاره گشت و در اثنای طریق بر خاطر شریفش گذر نمود که شاید که بدست یاری ابرام نقاب از چهره عروس مرام توان گشود و بپای مردی الحاح و اقتراح براه یکبی اسعاف دلها بلجاج توان برد و بنا بر این رقعه بجناب مبارزی امتثال فرمود و مصدر باین بیت باستین ملالی بر نمی افشانی ، گمان مبر کز نده مانان تو برامد است ۴ و بعد از ده صول رقعه بارد یگر بعد کر ظفر قرین ملحق شده بر چند عروس مقصود را از اطلس صعبیت جلوه داده فائده بر آن مترتب نگشت ناچار عنان عزیمت بصوب وطن بتافت و امیر محمد چون بنیشابور گذاره رسیده در منزل جناب مولوی نزول فرمود و آنجناب در ترتیب ضیافت چنان مهمانی نوعی قیام نمود که مزید بر آن متصور نبود و جناب مبارزی بعد از انکه مدت سه روز در آنجا متوقف شد بجانب شیراز کوچ کرد بعد تقضای مطابق عزم و قرار واقع رای ، ستاره زیر رکاب سپهر زرنگین ، و در میان اوان امیر شیخ ابو اسحق نامزد اطراف اقالیم لشکری جمع آورده بود که از مشاهد اعیان دیده سپهر بر بن چنین ندیده بگیتی و از عنبار سم سندستان آئینه چرخ برین تیرگی می پذیرفت و با سپاهی چنین از شیراز بیرون آمده در چرخ فرسنگی شهر لشکرگاه ساخت و چون موکب مبارزی نزدیک رسید امیر شیخ ابو اسحق بی انکه جوانان طرفین مشتی بر یکدیگر نهاده دولت ازدوی روی بر گردانیده طپانچه و لوپیش از انکه مبارزان جانبین تیغ انتقام از نیام برکشند و تیر در کمان نهند سپر بیندا خشت

واز غایت رعب وخوف روی بفرار آورده ونشیب از فرازنمی شناخت تا بشیراز درآمده متحصن گشت وجناب مبارزی چون برق وباد از عقب شیر ازیان بشتافت ودر وزدیکی ظاهر شهر را
مضرب خیام دولت واقبال ساخت وبعد از چند روز که لشکر ظفر قرین جلادت آئین در تضییق اهل حصار کوشیده طرق آمدنی ورونده مسدود گردانیدند وآب را داخل بر روی ایشان
فرو بستند وشهر چنین ساختند ودر واژه کشاده چغی نامزد وخلقی نامعدود از سواره وپیاده بیرون آمدند محاربه ومقاتله را مهیا وآماده گشتند واز جانبین چندان کشش وکوشش نمودند
که بهرام نیزه گذار بجای خویش از چشم خونبار ان مقدار سرشک می ریخت که دامن افلاک مانند بحر خضر خاور وتوج آمد ومبارزان سپاه نصرت شعار چند نوبت مخالفان را تا دروازه رانده بیرون ناگاه
معرکه را از گرد وغبار خالی میگذاشتند وچون شغبی از خون گشته ماند مرد ماشقان دامن در خون کشیده وشاه انجم سپاه از کار پیکار ملول گشته روی بزاویه مغرب نهاد ودر سرای سلطانی
مشاعل آتش پیکار را فرو نشاند ترگشت وبعد از کثرت سنیزه آویز شیارزه بلشه در آمده عساکر منصوره در مناتل خویش تحول کردند بیت چون از طلعه شب ازطلعه گیتی سپس ریخت بر طاق نیلوفری
شده ولشکر از بیخ ره سود گی + رسیده بملتی باسودگی + ودر اثنای اوقات محاصره مجد الدین سر زنهای که از اعیان ولایت فارس بود از شهر بیرون خزامیده بمشرف دستبوس جناب مبارزی
استسعاد یافت وبنوازش پادشاه انه مخصوص گشته مجد الدین حضرت ولایت حضرت علاوه گو توالی قلعه سرخ گشت که پیش ازین وشت وقلعه سرخ از غرائب ابنیه جهانست کاین بر قله کوهی کز ازان
وبار سر بزده وسر کاتش از نهایت رفعت بکهکشان بافقار منطقة البروج دست در کمر زده ومجد الدین چون بقلعه رسید شیخ معالم امام ایشان پیش گرفته تعظیم وگفران بر صحافت نمود و
احسان کران کشید وفرمان روا الیه ملک صورته الاتمار تجربی من تحتی گفته باوغرور وپندار بکلاخ دماغ خود راه داد وبا علان کار عصیان مبادرت نموده طبل طغیان فرو کوفت وچون
اینخبر بامیر مبارز مظفر رسید عنان توجه بدان صوب منعطف گردانید ومجد الدین با پسر بزرگتر بجانب شیراز گریخت وامیر مبارز الدین به پیرامون حصار محیط گشته رعب وهیبتی بر خاطر متحصنان بستولا
یافت واز کمال خوف مقالید قلعه تسلیم نمودند وجمیع متعلقان مجد الدین عرصه تیغ فنا گشتند جناب مبارزی کودک هشت ساله او را که در قلعه مانده از غایت قساوت قلب بدست خویش بکشت
وبار دیگر بجوار شیراز رفته بمحاصره اشتغال فرمود ودر این اثنا مزاج من تحتی گفته باوضع صحت تخم گشت وبعد از چند روز باعتدال آمد اما شاه شرف الدین مظفر بنوعی مریض شد که اطبا وحاذقان از
معالجه او عاجز آمدند تا در جمادی الآخر سنه اربع وخمسین وسبعمائة از مجلس العیش بر دشته قدس خرامید ودفنش در ابیوند نقل کرده ودر مدرسه مظفریه مدفون گشت بیست وهشت سال در پادشاهی بر زمانیان
یافت چهار پسر ازو ماند شاه یحیی وشاه منصور شاه حسین شاه علی وجناب مبارزی باد شنان ولیکن نوشته نماند در وقت فرزند ولبند سلطانا اظهار رجوع وفزع نمود بانکه اکثر ایام امین بود
ودر تاکید اسباب محاربه بسابقه نمود وتا بحدی که سیلقت اگر سن پیر مرا بالوت من پیش برید چندان سعی دکوشش نمائید که شهر مسخر ومفتوح گردد وذکر فتح شیراز وفرار امیر شیخ ابو اسحق
واستیلا امیر محمد مظفر بر مملکت فارس وعراق از امارات دولت واقبال جناب مبارزی پیش از تحریر شیراز چند واقعه اتفاق افتاد آن بود که بیوست که دشمن ودوست بر استقبال
امیر شیخ ابو اسحق دستقلال آن دیار جازم شدند یکی آنکه امیر شیخ نیبوجی امیر حاجی ضراب را که از اجله السادات ورب سیف جدید بود بدلبشت وپچنین بتعلل حاجی شمس الدین قاسم کیه شوای محله باغ نو
بود وفرمان داد وهر دو بزرگ در الیصال لفظ وفا نموده حسین حاتم نوشته ودعین رابد واهل شیراز از آینده واقعه که فتنه خاطر او آزرده گشتند ودیگر آنکه مولانا عضد الدین یحیی خود را ازین
معنی بعید دکلو فخر الدین خلاص داده بکوکب مبارزی پیوست دیگر انکه خدمت حاجی قوام الدین حسن کرد فارس ودعاق بجود واحسان عدیل ونظیر نداشت ووفات یافت مولانا شمس الدین محمد
حافظ شیرازی درمج او فرماید بیت دریای افضر فلک کشتی هلال + هستند غرق نعمت حاجی قوام + واو چنان صاحب جود بود که در ایام محاصره روزی امیر شیخ ابو اسحق آنچنان با مخالف ساخته
از مآل حال استفساری نمی نمود خدمتش در جواب فرمود که تا من در قید حیات باشم ساحت این دولت از طرق آفات مصئون ومحروس بود وبنی الواقع چنان بود از پسر حاجی قوام الدین موجود
نگفت روز نوشم از رفوت پدر بجلیس امیر شیخ ابو اسحق در آمد چون مرا دیده بگریست وگفت چه ضایع وخوار گاری وچیزی حاصل عمری که در تحصیل علم تحوم صرف شود من در بتر تربیتی دادی وشم که من با
خواجه ظهیر طوسی دم از مساوات میزدم بیت هر پنج فلک جدول بجدول + باسطرلاب حکمت کرده مدخل + وچون ملامت بلیغ مرا بآن شیوه ملاحظه میکرد در ترغیب تحصیل من بسا حرار تواعدان
علم مبالغه والحاح تمامی نمود من نیز عهد لاکلام مبذول داشته بر حقائق بودقائق آن فن مطلع گشتم ودر اوقات محکومت هرگاه که همه من باندک توجهی روی باجو استقامت خواست آنچه
باخود وی اندیشیده هم شکفتن باید در زید که فلان شخص بطلان تاظر است وفلان سعدا زمعاشر ساقط داهمال هر یک هم ازین ظفر وعقد مصالحت با او چنین بتوسط ملاحظه واضاع فلکی بوده
بیت هر کس از دست وضع علویات دارد خبر + وشر سفلیه طبعت وبواعث گر بهر بود مشترست + ودر تاریخ طغای امسال چنان بنظر رسیده که هر قرنها مائل او سپهر پیاده رو سواری در میدان
جلادت وتعاون نموده عرصه هلاک خواهد آمد در تمیکه پسر بسر رسوخ یافت کم تشخص نخواهد ماند اکنون معلوم شد که باصدق آن مفهوم خواهد قوام الدین بوده وبعد اتفاق او این کلمات امیر
شیخ ابو اسحق این ابیات بر زبان آورد قطعه نیک وبد از ستاره وچون زائده که خود از نیک وبد زبون آید + گر ستاره سعادتی دارد ی وبقا دارد منجمی راوی + ور بکیست کز مرد مستاره
شناس + ره بگنجینه بر د بقیاس + تو دهی کلی میابی آنرا گنج + که نداند ستاره هفت از پنج + هر چه هست از صفحای نجوم + با یکایک نخفت های علوم + بهمدا روی در خداوندی خدا
بر همه تر امید هم + واز معظم علامات نکبت ودولت امیر شیخ ابو اسحق وامیر محمد مظفر آن بود که در ایام تصرف زمان تضییق شیراز بنان امیر شیخ پیوسته بسالها گشته بود بر عزم کاسات مدام

و مصاحبت بتان سیم ساق گل اندام اقدام و زمان عیش و عشرت تا غایتی امتداد یافت که در آنروز که جناب مبارزی باتفاق کلو عمر بشهر در آمد آواز نقاره و طبل او باوج آسمان بر آید امیر شیخ ابو اسحق در غلوای سکر پرسید که این چه آشوبست گفتند صدای کوس محمد مظفر است فرمود که این مردک گران جان ستیزه روی نرفته هنوز اینجاست دیگر از نشانهای انحطاط و ارتفاع والی شیراز و حاکم کرمان آن بود که امیر شیخ ابو اسحق با سرهنگان خویش بنابر سوء ظنی که نسبت بناصر الدین عمر که از کلویان شیراز بود و بزیور شجاعت و زیور شهامت امتیاز داشت پیدا کرده بود مقرر فرمود که چون مشار الیه نزد من آید و من دست بطاقیه بردم شما سرش از تن جدا کنید روزی رئیس عمر بطریق معهود در مجلس شیخ ابو اسحق حاضر بود و یکی از حضار بزم عمر را از آن قضیه آگاهی داد و رئیس عمر از آن کاشانه مانند تیر از خانه کمان بیرون جست و امیر شیخ ابو اسحق تفحص نموده دانست که کار از دست و تیر از شست رفت و مع ذلک باحتمال آنکه شاید که بمواعید مرغوبی او را چاشنی از محبت ابوبی و یعقوبی چشانند بلکه بدروازهٔ عدمش رسانند باحضار وی کسان فرستاد و رئیس عمر جواب همه را بزبان سنان بازداده پنهان گشت و چون ایام محاصره امتدادی یافت و ذات اشرف شاه شجاع بعارضهٔ مرضی ممتحن گشت و دیدهٔ احساس همگنان از مشاهدهٔ جمال مطلوب مکشوف شد کوکب آمال از افق اقبال طلوع یافت و دیدهٔ امید از مطالعهٔ انوار طلعت مرغوب محبوب روشنی پذیرفت تفصیل این اجمال آنکه رئیس ناصر الدین عمر جمعی را از بطانهٔ خویش باستانهٔ جلال الدین شاه شجاع فرستاده پیغام داد که چون اهل محلهٔ موردستان گوش بر فرمان من دارند و من در دروازهٔ جنگ دروازه که مردم محلهٔ مذکوره بمحافظت آن موسوم اند بر روی ملازمان شهریاری بگشایم و شاه شجاع صورت قضیه را بعرض جناب مبارزی رسانیده بنابر مواضعه که داشتند در ثالث شوال سنه اربع و خمسین و سبعمائه عساکر منصوره بیکبار در حرکت آمده از اطراف جنگ در انداختند و رئیس عمر بوعده وفا نموده دروازهٔ موردستان بگشود و امیر محمد مظفر با معدودی چند بشهر در آمد و امیر شیخ ابو اسحق بر اینحادثه مطلع شده جمعی را بفرستاد تا سر راه کوی محلات بر دفع حادثه قیام نمایند اما غبار فتنه چنان بالا گرفته که بشمشیر آبدار فرو نشیند و چون امیر شیخ از مقاومت مایوس گشت با جمعی از اقربا و طائفهٔ از امرا و خاص از شیراز بیرون رفته راه شولستان پیش گرفت و جناب مبارزی بساط رافت و عدالت گسترده هرچند از مجازی حرکات و سکنات اعیان حضرت شیخ ابو اسحق رایحهٔ دولتخواهی و هواداری او استشمام می نمود و طریق عفو و اغماض مسلوک داشته امیر بیکجار و کلو فخر الدین و غیرهما که پیشتر از همه بنفاق موسوم زمان زمان ملحوظ و منظور نظر عاطفت و اشفاق میگردانید و در امر معروف و نهی منکر و دفع فسق و فجور بمثابهٔ جد و اجتهاد میفرمود که اولاد و امجاد جناب مبارزی و ظرفاء شیراز او را محتسب تعبیر میکردند جلال الدین شاه شجاع این رباعی در این اوان گفته رباعی در مجلس دهر ساز مستی پستست + نی چنگ بقانون و نه دف بر دستست + رندان همه ترک می پرستی کردند + جز محتسب شهر که بی می مستست + و در آنوقت که امیر شیخ ابو اسحق از شیراز بیرون میرفت جگر گوشهٔ خود امیر علی سهل را که ده مرحله از مراحل زندگانی طی کرده بود نتوانست که مصحوب خویش گرداند و او را در خانهٔ سید تاج الدین و اعظ پنهان کرد و مفسدان شیراز گفتند که آن کودک کجاست و امیر علی سهل را از زاویهٔ اختفا بیرون کشیده بمجلس جناب مبارزی آوردند و امیر محمد گفت که شنیده ام که خط خوب می نویسی سطری در قلم آر تا ببینم علی سهل این دو بیت نوشت بیت سعادت بخشش الیش داور است + نه در جنگ بازوی زور آور است + چو دولت نبخشد سپهر بلند + نیاید بمردانگی در کمند + امیر محمد گفت بازیچه است و فرمود تا او را با امیر بیکجار و کلو فخر الدین و رئیس تاج الدین مقید ساختند و سیلهتک نهایات امور هم **ذکر بعضی از احوال بادشاه نیک نهاد و استمداد او از حاکم بغداد و رسیدن اثر سخط جناب مبارزی باضداد** و امداد امیر شیخ ابو اسحق از شیراز بشولستان رفت و از آنجا القلعه سفید که شهرت از تعریف مستغنی است متوجه شده در آنجا متحصن گشت ندری چند بیاسود و با آنکه در ایام حکومت با والی بغداد امیر شیخ حسن ایلکانی شیوهٔ معادات میورزید التجا بدرگاه او کرده و مانند شراب زده که علاج خمار بخمر کند از دشمنان دوستی توقع میداشت و چون ملتمس خویش مرة بعد اخری معروض گردانید امیر شیخ حسن سبط خویش اقبوقا را با دو هزار سوار بمدد او فرستاد و امیر شیخ ابو اسحق بمعاونت بغدادیان مستظهر گشته متوجه شیراز شد و امیر مبارز الدین محمد بر این قضیه اطلاع یافته جلال الدین شاه شجاع را بدفع ارباب خلاف نامزد فرمود و معاندان پیش از ملاقات متفرق شده امیر شیخ ابو اسحق عنان یاس و حرمان بجانب اصفهان منعطف گردانید و امیر اقبوقا مراجعت نموده تا بغداد در هیچ مقام آرام نگرفت و شاه شجاع دامن قلعه سفید را مرکز اعلام ظفر گردانیده بیت دری دید با آسمان هم نبرد + نبرده کسی نام آن در نبرد + و بواسطهٔ آنکه دست صولت قلعه کشا بگریبان آن منیر سد و پای پیک تیر زد و هم مساحت خاک زیر آن نمیتوانست نمود جمعی را در حصار گذاشت تا از وقت و ذخیره کسی باندرون نبرد و خود بشیراز آمد جناب مبارزی ایام حکومت کرمان از حد ود کرمان تا ساحل سند در قبضهٔ اقتدار او نهاد و شاه شجاع رخصت یافته عزیمت دار الامان نمود بموجب فرموده علی سهل و بیکجار و کلو فخر الدین و رئیس تاج الدین را همراه خویش گردانید بیکجار را در آب کرمان انداخت تا شعلهٔ حیاتش فرو نشست و رئیس تاج الدین در کرمان نماند و کلو فخر الدین هم در آن ولایت بسیاست رسید در وقتیکه شاه شجاع بجانب اصفهان نهضت فرمود امیرزاده علی سهل را مصحوب خود ساخت و در درود ان رفسنجان آن کودک را بنابر فرمان امیر محمد شهید کرده گفتند که بمرض طبیعی نماند و مقبره اش محل زیارت صادر و وارد و آینده و رونده گشت بیت لبی بر نیاید که بنیاد خود + بکند آنکه بنهاد بنیاد بد + و از استماع واقعهٔ قرة العین المخاطر امیر شیخ ابو اسحق متشاعف گشته دود حیرت بکاخ دماغ او متصاعد شد و آخر الامر دست اعتصام بعروة الوثقی اصطبار زده بقضا رب و ربگار رضا داد **ذکر تسخیر شیراز نوبت دوم بشمشیر شاه شجاع** چون در سنه خمس و خمسین و سبعمائه امیر مبارز الدین محمد بعزم تسخیر عراق پای عزیمت در رکاب آورد بطلب شاه شجاع ایلچی فرستاد و آنجناب لشکر عظیم

ازامرخان وجهان واعراب متشاهم فراهم آورده در ربیع الآخر سال مذکور از کرمان بیرون رفت وچون بشهر بابک رسید امرا وحرمان داوغان بیک بابر برهی گردان شدند شاه شجاع تدارک مهم اهل عصیان موقوف داشته در کوشک زرد بیدبلخی گشت ودر آنجا خبر رسید که امرا بر شیخ ابو اسحق اینجو رکه پهلوانی مقرر و مشهور است ودیشیر ولی معین ودر کوه لرشولستان رفته ودیامیر غیاث الدین منصور داماد ایشیخ که حاکم ناقه فرمان آن دیار است اتفاق افتاده وداعیه تخیر شیراز دارند بنابرین شاه شجاع بالشکر خود عازم شولستان شد وبآنجا خبر رسید که لشکریان مذبوره بامیر غیاث الدین منصور واتابک زوبسیاری از ارکان دولت امیر شیخ ابو اسحق بکارزدن رفته بودند واز آنجا بواسطه موا اضعه که بامولتان در وازه کازرون دوشتند متوجه شیراز شدند وبا الجمله چون مخالفان بشیراز رسیدند هواخواهان امیر شیخ فی الحال دروازه کشاده ایشان را باندرون بردند وشاه سلطان که از قبل جناب بازیزی والی شیراز بود هرچند بهت بدفع این حادثه گماشته مفید نیفتاد وناچار بجانب اردوی شاه شجاع توجه نمود وامرا امیر شیخ ابو اسحق ملکیتی منازع یافته آتش در محله مورد ستان که سلکنان آنجا بدو تخواهی امیر محمد موسوم بود زدند چنانچه شعله آن از یکفرسنگ مشاهده میرفت ودیس ناصر الدین عمر از هیبت این واقعه در بیغوله مختفی گشت وچون شاه شجاع بکرم ورحم مودوم شنید که ایشیخ بدوم دم شوال متوجه شیراز شده اند تجهیل تمام از عقب ایشان روان گشته در اثنای راه شاه سلطان رسیده صورت واقعه معروض گردانید شاه شجاع واشکریان روی توجه بشهر نهادند وچون بدروازه رسیدند مردم دروازه از هیبت آن حال عنان باز کشیده نزد شاه شجاع متوکلا علی الله بشهر در آمد سران سپاه که آن جرئت دیدند یک بار در شهر بکشتند وقیع انتقام بیرون آورده بسیر نشانی مشغول شدند وهمان اثنا خبر آمد که امرا بر وی جمعیت برمقتل امیر آمده دیگر بار بکت برایت اعدا وزیده سائر امرا متواری گشتند وشاه شجاع روی بسیر سلطنت آورد وتا لحظه از تخت راه بیاسایند ناگاه خبر رسید که دروازه کازرون همچنان میران محارب شاه اقبال دارد زیرا که جمعی از بوه از اوباش آن محله با لشکر شول اتفاق نموده بقتال مشتغال می نمایند شاهزاده دانست که ختم مادده فتنه جز بتیغ خونریز او ممکن نیست لاجرم عنان دولت بانصوب تافت ودخول مسجد جامی نمود زمام اعدا بالقتل رسیدند وفوقه گریختند آمده آن شورش وغوغا تسکین یافت وبمین قدوم شاه شجاع چهره امن وامان از حجاب نقاب بکشاد گشت پیش ازان از استماع رتوده بیسامکان شیراز در صبح وشام هیچ سلمانی یارای آن نداشت که از خانه بیرون آید واعتماد ازان درشب وبجور از انوار معدلت او وهر گوشه شمع سلامت افروخته شده وبقاع خیر وابواب بروی دی اجوری اوز دولت شاه وکمال صولت او، زمانه امین وآثار شد بهشت آئین وهمی نمرسد آهوبره بچه ضعیف را همی نبالد تیهو بچنگال شاهین ﴿ذکر توجه خواجه عماد الدین محمود بجانب شیراز وچون خبر این فتح انتشار یافت عماد الدین محمود کرمانی که از وجاه اصحاب وملازمان شیخ ابو اسحق نمرود بود سیاه بیاسود وآسوده نیاسود وبا لجمله چون از استماع این خبر بر مقتضای طبع خود بیدار گشت وبا تفاق امیر سلغر شاه ترکمان خواهرزاده امیر شیخ ورلواحی داراب جرد بموجب مغولان جرمانی داود ندوعازم شوکت لشکری فراهم آورده جانب شیراز شدند وشاه شجاع از شهر بیرون رفته ونزدیک بمنجانان رسیده ایشان بایی نزدیک تحصن نمودند وشاه شجاع چون بکنار رودسیه باسعدودی چند از دوران عبور فرمود امیر سلغر شاه وخواجه عماد الدین محمود بهزیمت غنیمت دانسته جان بکنار بردند وجمعی کثیر گرفتار گشتند شاه شجاع بزلال مرحمت واحسان دست بکشاد وهمان روز جرایم جرام انیشان راشته بهر یکان امان داد وآنجا بطرف شیراز توجه نمود وچون بیک منزلی شبانکاره رسید جناب اتابک دولت پناه مولانا عضد الدین بمقابل فرموده وشاهزاده را بآنجا بشهر شیراز درآمدند ودراین اوقات سلطان محمد قلعه قندز مشغول بود والحق آن قلعه از مهمات قلاع جهان است وچون کوتوال قلعه عضد الدین دست تحریر السنانی یا تضاء آسمانی معاودت نتوانست کرد زبان تضرع بکشاد شاه سلطان کیفیت سال ابرعش شاه شجاع نرسانید وشاهزاده تشفع او قبول کرده مفاتیح ودروب تسلیم افتاد ودر محمد الدین وظاهر شیراز بنصب ودستبوس مشرف گشت شاه شجاع خزاین امیر شیخ ابو اسحق را کدر قلعه بود بمحمد الدین بخشید ذکر توجه جناب شیرازی بجانب اصفهان وبیعت کردن او وبا علی ارغیاسی امیر میانرند الدین محمد بعزم تسخیر اصفهان ودرخیش آمده مردم شهر را وجود کثرت بیرون نیامدند وخدمتش لقریه باردان نزول فرمود ودر آنجا باوکیل خلیفه المتعصد بامحمد عباسی که در مصر خلافت داشت وبا علان دعوی خلافت میپرداخت ملاقات نمود ودرین مسافت بیعت کرد ودرین مسافت ملازمان فارس وکرمان موافقت نمودند ودر کرس منابر وجوه دنانیر اسم خلیفه المتعصد بامحمد عباسی که مستعصی آرایش یافت ومتنی حدیث ان مقاتلی من بیعت لهذه الامامة علی راس کل مائة سنة من یجدد لها وبنابرین بر عالمیان روشن گشت ودراین اثنا ازین اوقات امیر شیخ ابو اسحق بخاطر او رسید که هر کس توسل حج جست از آنجمله امیر سلطان شاه جهانرا پیش ازین بکمال میرسانیده بنابرا اصفهان بوسیله امیر شیخ او را طالبیده بود که اصفهان را بوی تسلیم نماید وده فلعه مرکب محبوس نشانده در مقام عنایت آمد وچون آنگه شنایه که بنابر سوءتدبیری او قدرم بر بیشکاه مراد وامید امیر سلطان شاه راز حبس بیرون آورده وبا پنجه مقدور ومیسور خود فرش کرده وبا لجمله بتقدیم رسانیده وامیر سلطان شاه نیز بمقتضای کمال ورامهم لوامت فی دراهم تاور میان ایشان بود وسلوک جاده نفاق بنابرا لست محبت خود ودراداجای امیر اداو یک نوبت باسپاه امیر محمد نظر دست درکمر زده جنگی سخت کرد چون قوا مدا عنما داستحکام یافت ورا باستعدای لشکر او خانی ورحمانی فرستاده جناب اکبرت آب چون مطلق العنان شهر یار دنیا وشاه شجاع ایلچیان فرستاده بکلمات او استیناس خود اظهار کرد وامیر سلطان شاه روی امید شیراز نهاده مراتب اخبر نمود یافت وچون امارات فصل نمستان لائح گشت امیر مبارز الدین

بدار الملک مراجعت نموده اصفهانیان از تنگنای محاصره خلاصی یافتند و امیر شیخ ابو اسحق از اصفهان عزیمت لرستان نموده و در هنگام ربیع امیر محمد مظفر محاصره اصفهان را برای ورایت شاه شجاع مفوض گردانیده مشار الیه باندک زمانی بران سمت روان شد و جلال الدین میرمیران در انحصار متحصن گشت و در این اثنا خبر رسید که امیر شیخ ابو اسحق و اتابک نور الورد بن سلیمان شاه ابن احمد با یکدیگر اتفاق نموده لشکری در هم کشیده آمد شاه شجاع الیشان هم از مهمات دانسته بجانب کندمان نهضت فرمود و چون حوالی فیروزان مضرب خیام اقبال گشت خبر متواتر شد که جناب مبارزی از اجتماع جبر شیخ اتابک آگاه شد و مانند برق و باد حرکت نموده متوجه است و روز دیگر جناب مبارزی بفیروزان رسیده قران سعدین دست داد و مخالفان برین قضیه اطلاع یافته بتدبیر کار خویش پرداختند امیر شیخ ابو اسحق بشوستر رفت و نور الورد از راه سیلاب برعایت شاه شجاع بمحاصره اصفهانیان معاودت نمود و جناب مبارزی خیمه اقامت در نواحی ماروانان زد تا میان پسر حمید دسیر و دشمنان بمثابه سکندر باشد و چون سید جلال الدین میرمیران خبر افتقار سکنت چاره ندید اظهار عجز و مطاوعت کرده دست در دامان استیمان زد و مبلغی خطیر جهت نقل بها العمل نموده و مشغول سند و ل افتاده رایت فتح آیت بجانب دار الملک مراجعت فرمود **ذکر تسخیر شبانکاره بسعی قطب الدین شاه محمود** چون امیر مبارز الدین بر ممالک فارس استیلا یافت جمعی پای جسارت در میدان مخالفت نهاده اظهار جلادتی میکردند بتخصیص زمره که حصنی و مامنی در تحت تصرف داشتند و در ایج که واسط ملک شبانکاره است قلعه بود که در ولایت ایران نظیر نداشت چنانچه از غایت رفعت سر بعیوق جوزا می کشید و از غایت متانت پهلو بسد سکندر میزد و آن قلعه محتوی بود بر مسجد جامع و آب روان و طاحونه و بازارها چنانکه معمور شهرهای فسیح باشد و در ازمنه سابقه ملوک آنجا با سلاطین عالیمقدار معارضه میکرده اند و در زمانی که جناب مبارزی بر شیراز استیلا یافته ملک اردشیر که از اسلاف ملوک آن دیار بود بشهامت و صرامت مشهور بود و کور در خیال گذرانید که با آل مظفر چنان معاش میتوان کرد که با و اجداد با ملوک پیش برده اند و بنا برین اندیشه باطل انصار و اعوان جمع آورد و به راه عصیان مرتدی شد و پرتو این خبر بر پیشگاه ضمیر انور امیر محمد مظفر یافته قرة العین خویش شاه محمود را که بصفات حمیده آراسته بود و از سمات ذمیمه پیراسته بکفایت مهم اردشیر تعیین فرمود و شاهزاده با طایفه از متجنده که در روز جنگ از شیر و پلنگ روی نگردانیدند آهنگ ولایت شبانکاره کرد و با دلیران شیر شکار بپای قلعه اردشیر راند و بر در قلعه فریقین در یکدیگر آویختند خاک با خون بیامیختند و دلاوران لشکر منصور مستحفظان دروازه را بقتل رسانیدند و قلعه چنان را قهراً و قسراً بگرفتند و بر سر هر کوهی و محله فوجی از عصاة را عرضه تیغ انتقام گردانیدند و ملک اردشیر براهی که از پشت حصار بجانب صحرا بود روی بهزیمت آورد و قطب الدین شاه محمود بدار السلطنت ملوک شبانکاره نزول فرمود و جمعی را که مهیج فتنه و فساد میدانست بتیغ سیاست بگذرانید و بعد از آن رایت نصرت انتما در اهتزاز آمده عازم دار الملک شیراز شد **ذکر تسخیر اصفهان و گرفتاری امیر شیخ ابو اسحق و نهایت کار و مآل حال آن شهریار باستحقاق** بعد از دفع فتنه شهزاده شادی و قلع و قمع سپاه جرمانی و اوغانی که بار دیگر رایت تمرد و عناد برافراخته بودند جناب مبارزی بمحاصره اصفهان مشغول شد و چون هوا مایل ببرودت گشت شاه سلطان بآن مهم خطیر تعیین فرمود خود با شاه شجاع و شاه محمود بقصد تسخیر لرستان و استیصال حاکم آن دیار اتابک نور الورد خویش او کیومرث که آثار عداوت ایشان نسبت بدودمان مظفری یوماً فیوماً سمت تضاعف می پذیرفت بر آن صوب نهضت فرمود و دران زمستان امیر شیخ ابو اسحق و سید جلال الدین میرمیران در تنگنای محاصره اصفهان بشدت و محنت گذرانیدند و چون خسرو انجم به بیت الشرف خویش خرامید لوای حشمت در قلعه کوتوال حصار نجم برافراشت کار اصفهانیان بجان و کارد ایشان باستخوان رسیده فوج فوج از شهر بیرون آمده باردوی شاه سلطان می پیوستند و شاه سلطان نامه را رعایت و دلجویی مینمودند و در تسخیر شهر کما ینبغی جهد و جهاد میفرمود تا هم امیر شیخ ابو اسحق و میرمیران باضطرار رسید و درین اثنا کوتوال قلعه طبرک که باصفهان متصل است بشاه سلطان پیغام داد که اگر درباره مستحفظان قلعه انعامی صادر شود من نوعی سازم که حصار را سپرده همو کب همایون بپیوندم و شاه سلطان ازین خبر مبتهج و مسرور گشته صد هزار دینار تقبل نموده و خزینه قلعه نیز بر آن جماعت مسلم داشت و اهل طبرک بیرون آمده قلعه را بگماشتگان شاه سلطان تسلیم نمودند اصفهانیان صورت حال معلوم کردند زلزله در شهر افتاد و هر کس بخود مشغول گشته میرمیران فرزندان و متعلقان خود را وداع کرده با یک ملازم از دروازه بیرون رفت تا کاشان عنان باز نکشید و بنابر حلول اجل و نزول قضای مبرم ایزد عز و جل و خلاص و مناص امیر شیخ ابو اسحق مسدود شده نتوانست که از آن غرقاب سخت بساحل نجات کشد و دهشت و حیرت بروی استیلا یافته التجا بمولانا امین الدین که شیخ و مقتدای آن دیار بود برد و در خانه او مختفی گشته و چون جمعی که بتکامیشی رفته بودند باز گشتند و امیر شیخ نشان ندادند شاه سلطان دانست که در کنجی خزیده است و دم در کشیده لاجرم جواسیس گماشت تا در محلات تفحص نمایند و امیر شیخ ابو اسحق بواسطه مبرات و احسانی که در ایام سلطنت نسبت بشاه سلطان صادر شده بود چشم آن میداشت که آن نمک بحلال در قضیه حسب جوی اغماض و اهمال فرماید تا از گوشه بسدود جان از آن میان بکنار برد اما انیمعنی از حیز قوت بفعل نیاید تفصیل این اجمال آنکه در سنه خمس و اربعین و سبعمائه سلطان شاه در شهر سید شخصی را بغیر حق بکشت ورثه مقتول استغاثه و فریاد بدرگاه جناب مبارزی بردند و امیر محمد حکم بقصاص فرمود هر چند نادر شاه سلطان که خواهر امیر مبارز الدین بود بدیدن و دلنواز خط نبرد شفاعت کردند بجایی نرسید و جناب مبارزی گفت که اگر وارثان بدیت راضی شوند فبها والا از قصاص چاره نیست آخر الامر جمعی در میان آوردند بمبلغ بیست هزار دینار صلح شد و شاه سلطان از مجلسی که امیر محمد او را در آنجا باز داشته بود رهایی یافته

در کمال بخشش و نهایت آثار قرار بر فرار اختیار کرده بجانب شیراز رفت امیر شیخ ابو اسحق چنانچه مقتضای جبلت او بود باقدم غزا و اکرام و نوازش و احترام پیش آمده طبل و علم درگاه و شعار جهانداری و کرسی صد و سی صد هزار دینار نقد بشاه سلطان ارزانی داشت و بعد از مدتی که در مملکت شیراز اصعد عزت و ناز بسر برد از جانب امیر سبزوار الدین دیهد و مادرش مکتوبات متواتر شد که بوطن مراجعت نماید و شاه سلطان از انجا که وفور تمتک و بوفور گنجینه متوجه گردیده و حاکم فارس همتی از عقب او فرستاده تا او را گرفته و هر دو همان لحظه بنزد پای وی برده آشته موازی اکبر پیش پای او داده بود و درین نوبت الغاص فرمود و از موقف جلال فرمان صادر شد که هر کس که گوید که شاه سلطان بگرفتن بگناه کردن زبان او بست و راست نگفته تا انصافی بوی رساند بعد از آنکه شاه سلطان بحضرت انصاف یافته عنان عزیمت بخطهٔ یزد معطوف ساخت و انصاف آنکه از ان پادشاه حمیده خصال صدور یافت اقتضای آن میکرد که شاه سلطان در برابر طریق مروت و انسانیت مسلوک دارد و از کفران نعمت که شیوهٔ ناکسان و لئیمان ست احتراز و اجتناب نماید بیت منوچ شد مروت و مصدوم شد وفا در هر دو نام ماند چو سیمرغ و کیمیا و چون شاه سلطان را خدمت شاه محمود دینا بچه در محل خود دست گذارش خواهد یافت انشاء الله تعالی میل کشید شاه سلطان گفت که باد ارتان و شاه شیخ ابو اسحق قیام ننمودم لاجرم باین بلیه گرفتار شده در زاویه حرمان بستم فی الجمله چون جاسوسان در طلب امیر شیخ ابو اسحق غایت اهتمام بجای آورده مولانا نظام الدین را معلوم شد که عاقبت پی بمقصود خواهد برد و در خلوتی کیفیت حال از پیش شاه سلطان رسانیدند و او طالقزا گرفتن امیر شیخ فرستاد و گاه و بیگاه امیر شیخ ابو اسحق را بزه گرفتند و امیر شیخ ابو اسحق از بیم انطفاء شعلهٔ حیات و نور مبلغ پنهان گشت و او از انجا بیرون آمده و در خوف و غوغای اصفهانیان بزرگواری را که در جهان بنی گنجید و در غار و کرده پنهان کردند و بقلعهٔ طبرک برند و چون دران اوان امیر محمد مظفر خاطر از مهم استیلای فارغ ساخته مدار الملک خود رفته بود و شاه سلطان بیشتری از فرستادن کیفیت حال باز نمود حکم شد که آنجماعت را بپای سر سلطنت مصیر سایند و شاه سلطان او را باصد کس روانه شیراز گردانیده بنابراندیشه که از هجوم شیرازیان داشتند او را از راه مهجوری میدان دروازه مصلی آورده و در همان موضع که شاه روان عظمت می افراخت افسه سلطنت بر خاک مذلت انداخت امیر محمد مظفر علما و قضات و اعیان فارس را در امکان حاضر بود بضرب شمشیر جلاد از و پر سیدکه امیر حاج ضرب را تو کشتی جواب داد که بحکم تو فرموده او را کشتم حکم بقصاص صدور یافته بپیش شیخ ابو اسحق ان امیر حاج سپرده پسر پسر برگ امیر حاج امیر ناصر الدین گفت که امیر شیخ ابو اسحق سالها تیغ ستم بر امور مملکت تا فیام خود مناسب چنان میداند که دست بخون او نیالاید امیر کوچک پسر قطب الدین بن امیر حاج پای بپیش نهاده بضرب شمشیر سران باد شاه کریم را از بدن جدا ساخت از بدایت آثار نجبت تا غایت رسانیدن بمقدم سیاحت پیوند و پی بمنزل مقصود و نبرد و از آغاز جلوه طلائع همت تا روز رحلت بسی مقدمات تهذیب و ترتیب فرمود تا منتجه این حال خجسته گشت و اینوا قعه عظمی در روز پنجشنبه و انزدهم ذی الحجه سنه ثمان و تسعین و سبعمائة اتفاق افتاد و در وقت قتل امیر شیخ ابو اسحق دو رباعی گفت نظم افسوس کز مرغ عمر ما دانه نماند + امید بهیچ خویش و بیگانه نماند + دریا و در ایکاکه درین مدت عمر + از هر چه بگفتیم خزافسانه نماند + باچرخ سفینه کار ما ستیزد و ببرد + باگردش دهر و رنیا و نیرد و ببرد + یک کاسهٔ زهر ست که گرش خوانند + خوش درکش و چرعه بر جهان نیز و ببرد + از قضیهٔ ان بذیر امیر شیخ ابو اسحق اهالی فارس و عراق محزون و متاثر شاط گشتند و مراثی او شعار با لباس طبیعت گوهر نظم سفتند از انجمله مولانا عبید راکانی در وقوع آن مصیبت و پریشانی فرمود نظم سلطان تاج بخش جهانها را امیر شیخ + کاو را ز هر سخاوت وجود دش جهان گرفت + شاهی چو کیقباد و چو فراسیاب کرد + کشور چو شاه سنجر و شاه سخن وری + در پیش ساز و عادت خسرو نیا نهاد + در عدل رسم و شیوهٔ نوشیروان گرفت + بنگر که روزگار چو خصومت نمود + تکبت چگونه دولت ابرا عنان گرفت + در کار روزگار و ثبات جهان ببین + عبرت هزار بار ازین بیش توان گرفت بیچاره آدمی که ندارد ببیچ حال + فی بر ستاره دست و نه بر آسمان گرفت + ذکر تمرو جرمانیان و اوغانیان و رفتن امیر محمد بجانب اصفهان و توجه او از انجا بطرف آذربایجان و ظفر یافتن بر مخالفان و معاجت کردن از تبریز و وصول او بار دیگر باصفهان چون هزاره جرمانی و اوغانی در دره خدمه شاه شجاع منتظم گشتند و طالقزا مزاحم آن طایفه در رکاب او متوجه عراق شدند چون بکاشکه امیر علی ملک عنان بجانب رود بار رود و او بموجب فرموده روان شد چون بان حدود رسید امیر تقای بادی جهت طفرای سنارعت طاهر کرد و علی ملک عنان تقاگرفته و اتباع علی ملک این لقطای نیز زنده او را هلاک کرد و علی ملک را ملکی بی منازعی مسلم شد و امیر غیاث الدین را که مقدم جرمانیان بود اسیر گردانید و چون امیر شمس الدین برادرش ملازمت شاه شجاع مینمود و علی ملک بقتل غیاث الدین اشارت نمود و او را بند کرده راه کرمان کرد و در اثنای راه امیر غیاث الدین بواسطهٔ غفلت موکلان گریخته بسیان هزاره اوغانیان رفت و جرمانیان چون کیفیت حال از امیر علی ملک آزار دیده خاطر داشتند اتفاق نمود بر سر او رفتند و جمعی کثیر را با خدم و حشم او بتیغ فنا گذرانیدند تمامت اثقال و اموال او را بباد تاراج دادند و بنابر عادت معهود باره بگمراه ضلالت پیش گرفتند و چون بجناب میازنی تسخیر دیار میر نریش نهاد خاطر داشتند در اقتحام عاصیان راطراق نسیان نهاده عازم اصفهان شدند تا در انجا اسباب جهانگیری مرتب گردانده و چون بدان حدود رسید جلال الدین شاه سلطان و محمود بر و سایر و اعیان عراق باستقبال شتافتند و امیر میازنی بجانب دخیلا و تمام بشهر در آمده رحل نزول بدار السلطنت اصفهان کشیده و چون شاه سلطان در عدت ضیافت دخیلا بنیکو بندگی و جان سپاری تقدیم رسانیده اصفهان را قحط فرموده و دوشنبی همچون شیخ ابو اسحق را گرفته بشیراز فرستاده بود توقع آن میدکه بزودی الطاف و عنایات خاصه یابد و بنابر آنکه خواهر بزرگ امیر بزرگ الدین

ونیز خاطر نشان امیر محمد مظفر گردد لبود که شاه سلطان سلیخ هفت صد تومان از مال عراق تصرف کرده است جناب مبارزی باد و گرامیت زندگانی میکرد و ازین جهت سر شیفته و فارغ بال و خواهر زاده بنهایک و قتاشاک نفاق تیرگی پذیرفت و میخ دنگ شاه سلطان طوای سنگین ترتیب داده جناب مبارزی را استدعا کنند و امیر محمد مسافر شده و چون تطرش برا حباب نشیا افتاده تا کرة مسد و غضب در کانون باطن او زباده زدن گرفت و فرزند ناهر چیه شاه سلطان ساخته و پرداخته بود عادت کردند و کلمات و خشت آمیز زبان آورده بی جاست و ازین حرکت ناخوش علاوه عداوت گشت نظم نخوی بجایه میه بزرگی و نگر تا سوئی خوی بر بنگیری و همین دوست هست از جهان خوی خوش + بود و خوی بد دشمن که بکیرش + مدارا خرد را بیارد بود + سکتر همیشه بر آفرید و حضرت حکیم علی الاطلاق در قرآن مجید با سر صدا فاق صلی الله علیه و آله و سلم خطاب میکند که و لو کنت فظا غلیظ القلب لانفضوا من حولک و چون فظاظت و غلظت قلب و درشتی خوی رهبر آن میشود که عباد المسلمین از مجلس سعادت آئین سید المرسلین و خاتم المرسلین مباعدت جویند پیداست که ازین صفت بدیگران چه سرایت و بی تکلف جناب مبارزی شهریاری شجاع نامدار جهانگیری دین پرور شیخ مقدار بود از ملاهی و مناهی احتراز و اجتناب مینمود و در تقویت ملت بیضا و تعظیم سادات و ترتیب علما و فضلا و رعایت رعایا بالتفاتی غایت میکرد شیوه و امور مملکت و مهام سلطنت بالی رزین و فکری متین داشت و در چیستی و چالاکی همتای و قرین نداشت حکایت کنند که روزی با صحبت و شوکت تمام از بازار شیراز میگذشت و بحلی تنگ رسیده بواسطه اگذ بنه تنگ بنه بزم بر سر راه افتاده بود و علاز مان که پیش پیش او میرفتند بیکبار بایستادند تا راه کشاده شود امیر مبارز الدین از سبب توقف پرسید جواب دادند که تنگی چند بزم بر سر راه است جناب مبارزی در غضب رفته و از اسب فرود آمده دامن بر کمر زده و تنگهای بزم بر گرفته بر دکان این نماد در روی کلاز مان کرده گفت بنهٔ کدا نان سپاهی گری نخورید با ملتیش بر شرارت طبع و درشتخویت حلق و قساوت قلب استعمال کرد و از اقدام و اسعاف نسبت بجلایل مجبول بود اگرچه سخت به نیمن شیر گاو دوسه تشنه لبی را پرساخت تا آخر لکدی افتاده خی کنان ظرف بد و پاره گشتی و پاره ازان پریشانی آن متمند آمده جوی خون بر روی او روان گشتی و چون سیاستش بسر حد اقرار رسید بیت فوت ظرف شیت و نبشست قرة العین کرد چشش کور + از مولانا سعید مولانا لطف الله پسر مولانا صدر الدین عراقی که در سفر و حضر ملازم رکاب جناب مبارزی بود و منقول گفت که من بکرات مشاهده کردم که در حین قرآن خواندن بعضی از ارباب جرایم را پیش مبارزی آوردند و ترک قرأت قرآن حمید داده ایشان را بدست خود کشت و همانم نماز آمده و تلاوت مشغول شد از معاد الدین سلطان محمود تقویت یافت اقوام شاه شجاع روزی از امیر مبارز الدین سوال کردند که شما بدست خود هزار آدمی کشته باشید گفت نه ولیکن من سی آنست که مرد انجا عت بشصت رسیده باشد نظم اگر شاه بیداد جویه همه + پر اگنده از گرگ گردد رمه + چنین گیتی ار نکو کوش بود + شبانا بدان سر شریف وش بود + بالجمله دیگر ایشان با وحشت که میان جناب مبارزی و شاه سلطان روی نمود آن بود که در اثنا لای ایلچی جانی بیگ خان از تبریز بنزد اصفهان آمده خبر آورد که خان اشرف فرا که در باره او گفته اند بیت و دیبی که چیره کرد اشرف فرا + او ظلم بر دو جانی بک زد بقتل آورده است و در اطاعت امیر محمد فرستاده که نصیحت و لی نعمتی پدرش میدانسته باود و هند جناب مبارزی در جواب خان نوشت گفته اخبار احبا جات ایلچی را که باسی صد سوار تشریف فرود مه ازانی داشته بود پادشاه سلطان حوالی نموده و خدمتش ازین معنی مینیک بنگ آمده و چون امیر محمد مظفر رسول خان را بالکلمات وحشت آمیز رواه تبریز گردانیده میشتران را باصفهان رسیده مروش گردانیدند که جانی بیگ خان مریض شده از تبریز کوچ کرد و لجه از معاودت بتخت گاه خویش تحمل نتوانست اختیار از کف رفته و پرسش پری بیگ قائم مقام شده بود بواسطه مخالفت خویشان تیغ در ایشان نهاده در آنولایت با نفاق دست و نیز گفتند که بعد از رفتن جانی بیگ خان امیر اغی جوق بلاد آذربایجان را بتصرف آورده و بحکومت اشتغال مینماید و چون امیر مبارز الدین محمد این اخبار استماع نمود بی تکلف بساب یورش مشغول شده ده هزار سوار از لشکر فارس و عراق و ده هزار دیگر از مردم لرستان برگزیده و روی به تبریز نهاد و اغی جوق با سی هزار کس از سوار و پیاده بمقابل آمده در موضع میانه هر دو لشکر بهم رسید مبارز الدین اصفهانی آمد خود با شاه یحیی در طلب بایستاده و میمنه را بشاه شجاع و میسره را بشاه محمود سپرده فرمود که اصحاب تیغ بهر یک سه چوبه تیر بیندازند ناگاه از نشست قضا تیری بر علمدار مخالفان آمده و مردم قلب اغی جوق منفرق گشتند اما پیر اغلان لشکر تبریز جوانغار امیر مبارز را در پس قول رانده جناب مبارز بیاری میان گرفتند و امیر مبارز الدین ملهای پیاپی کرده شاه یحیی با وجود صغر سن داد مردانگی داده و سیاه آذربایجان یکباره هزیمت رفتند و سران لشکر یعنی را قتیل و پیرشی و دستگیر شده نزد او آنجا آوردند و امیر از غایت جناب مبارزی اگر پخته یا رد وی اغی جوق پیوسته بود و با او گفته که کار روان بسیار مال روی جو نهاده منقرض بسیند و بالاتفاق آن و امیر را گرفته پیش امیر محمد آورد و جناب مبارزی با ایشان خطاب کرد که چون ست که نام قافله برده آید و ذکر قافله سالار نکرده ایشان اگفتند هر دو را بدست خویش کشت و شاه شجاع و شاه محمود را زانجا بخوان فرستاد و امیر مبارز الدین رنته در انجا شبانه روز بعیش و عشرت مشغول گشته و چون مراجعت امیر محمد شاه نزدیکان بر السنه گشت و در شناسای نلیظ سنوش خاطر گردانیده و جلد وی نظم در میکده نام شاه یحیی مقرر داشته و کرمادی و جلادت او در نخوتا شرب افتاده مطلقا آلتفات بران دو فرزند نمیا نتند نیکرد و بلکه در خلا و ملا تبریض و تصریح در باره ایشان کلماتی میگفت که مشعلچیان با مثال تلفظ آن شرم دارند بیت دخت توت ازان آمد که دار دیکچه خورد ا نگو نسار + و امیر حسینی و عداوت اولا دا جداد گشت الحصه بطلب امیر مبارز الدین محمد چون خبر اضطراب

منتظم گردانیده بر تخت زرین جلوس فرمود و خطبه خواند و دعای خلیفه عباسی گفت و بعد ازان نزول فرمود و امامت کرد و چون از اقامت دو آنولایت دو ماه بگذشت
خبر رسید که سلطان احمد مظفر و عاصم تبریز شده و نیابت برادر کهتر خود بنام او مقرر گردانیده و خود بجانب تبریز رفته و ترک بلند بالا لاتی عظیم خواهد رسید و آنجناب تملی باین حلیه سلطان اویس
راه السنه و غایت متوهم گشت و گمان برد که مصداق این مقوله شاه شجاع ست فی المجاز تبریز بیرون آمد و تا اصفهان در هیچ مکان توقف ننمود و در اثنای طریق میگفت که بعراق میرویم
تا لشکری سنگین مرتب داشته باشیم و اجمت نمالیم و در راه بعضی ازاولاد خود را بگذاشتن و میل شیعه ان تخویف می نمود تا فرزندان جازم شدند که ایشان را زار بردار آسیب عظیم در پیش ست و ذکر گرفتاری
امیر مبارز الدین محمد مظفر و اتفاق شاه شجاع و شاه محمود با یکدیگر چون جناب مبارزی در اصفهان قرار گرفت فرزند اکبر او بدستور سابق بلکه زیاده ازان بنشستن و کلمات خوش
و حرکات خنک میپرداخته و شاه شجاع را که نظری خوب و شمایلی مرغوب داشت و اقاصی و ادانی بکمالات نفسانی او معترف بودند و از پدر احسان وی مفرقت بکرات مشاهده میکردند و شاه
شجاع و شاه محمود قبل از دهول باصفهان باشتاه سلطان شکاتی از پدر کرده بودند و خدمتش با ایشان گفته بود و لهذا امیر محمد را عیب آمد از اینکه شما را بگیرد و فرزندکوچک خویش ابو بزید را تخت
نشاند و خود با مر لشکرکشی قیام نماید باین صورت موجب آن شد که این سه کس باهم عهد کرده اتفاق نمودند که چون باصفهان رسند جناب مبارزی را گرفته مقید سازند و بعد ازان که بقصد سیستان
و امیر یزدخواست بتندخوئی و درشت گوئی با ایشان زندگانی میکرد نهضت شاه سلطان پیاده با یکی از ملازمان شاه شجاع آمده و خصومت گرگین خاست شاهزاده از سبب آن پرسیده او جواب داد
کهچنین استماع افتاده که امیر مبارز الدین محمد از عهد و پیمان ما آگاهی یافته و اگر این ضمیر اعتباری دارد و فردا یک کس از ما بجان نخواهد برد و شاه شجاع او را تسکین داده مقرر فرمود که صلح
قبل از اقامت خطبه باندیشه بپردازد و بعد از ما دشاه شجاع و شاه سلطان بدرخانه مبارزی رفتند و شاه محمود را در آنجا نیافته و از حال او استفسار نموده معلوم گردانند که در مقامست و
شاه سلطان بجمله رفته حکایت دوش را بگوش او رسانیده و بالاتفاق سوار شده متوجه و شاق امیر محمد شدند و آنجناب بالاخانه مشغول کلام الله شده مشغول می نمود و بغیر از مولانا رکن الدین هروی که
در میان شعراء رکن صاین تخلص دارد هیچ کس از خواص و ندماء پیش او نبود و شاه محمود با بها دران و لشکریان خاصه خویش بر در بیرون نشست و شاه شجاع با جمعی از طرفین در بالای زینه
با شمشیرهای کشیده بایستاد و مسافر ابو واجی را با شش نفر دیگر از ارباب شجاعت ببالاخانه فرستاد و این هفت کس چون ببالاخانه برآمدند جناب مبارزی از ایشان پرسید که قصد چیست گفتند
شاه شجاع خرجی نداره امیر محمد رخصت فرمود تا شمشیر خود را بگردنش بگذارند مبارزی خود را بر بالای او افگند جناب مبارزی از زیر او بیرون آمده با آن هفت نفر بجنگ گشت
مشغول شدند و در اثنای این حال شادی پسر مبارز با قمای امیر محمد بدست گرفته گشید تا با پای خود را فتاده و فی الحال محکم او را فو بسته و بگردنش محفوظ ساختند و چون از هفت نفر سه کس مولانا
رکن الدین خود را از بالاخانه بیرون انداخته زبان بسفاهت گشاده بر شاه شجاع بگذشت و از غایت دهشت شاه را نشناخته همچنان دشنام سیداد شاه شجاع خشمگین بر مولانا رکن الدین زد
که احشای او ظاهر گشت و مولانا افتاده چون شاه شجاع را بشناخت گفت ای شاهزاده از برای خدا ترحمی فرمای شاه شجاع در خشم شد گفت ای مولانا والله این حرکت در وجود آمد از اسعدور
دارد و بموجب فرموده جامان زخم او را ببرد خشنود و دراندک زمان صحت یافته ملازمت شاه شجاع اختیار کرد و در ان اوان که شاه شجاع بنیه صیرفت در کمر و فارود نزول فرموده بود از طرف مطابیه
با مولانا گفت که چند سال دیگر نخواهی که زنده باشی مولانا گفت که دو سال دیگر و در همان لحظه حال او متغیر شد و از خرگاه بادشاه بیرون آمده بخیمه خود آمد و آورده اند که شبی شاه محمود پیش
شاه شجاع کس فرستاد که امیر حسن قورچی را پیش من فرست و حسن ناگرفته بانا آمده تقریر کرد که پدر برادر مرا قصد خواهد کرد و اتفاق تدبیر کار خویش کنند شاه شجاع بازحسن آقا
را پیش شاه محمود فرستاده که این سخن بگوید مگوئی یا مرا امتحان میکنی شاه محمود در تنها پیش برادر آمد و گفت قصه چنین ست و سن تحقیق کرده ام و با شما متفق و بعد از مشورت شاه سلطان کوماد
و خواهر زاده جناب مبارزی بود و اتفاق نمود و در حدث شبانگاه شورشی در اندرون جهان مقرر گردانند که علی الصباح قیامت محمود بلازمت رود و شاه محمود در بیرون باشند و شاه شجاع عدول
رفته بدیگر شاه شجاع صباح در دون رفته خواجه برهان الدین وزیر در دهلیز ایستاده بود و شاه شجاع او را بعتاب ملاطفت آمیز نوکری سپرد و نهاده معمی که بخانه او برود و بیشتر رفته
مسافر ابو واجی گفت ای خواجه او را نیز گرفته بسپرد و نیز تن باندرون رفته شاه شجاع و شاه سلطان تنبه و پهلوان ملازم رمضان اختاجی و امیر علاء الدین ایناق شاه شجاع گفت
گیرید نام بدگویان پیش رفتند گفتند حکم است که شما را دست بسته بنزد امیر سیاه الدین تعالی دهید تا با میدشاه محمود برود و هم او را بگوشت تا با قصه ایشان گذشته تسلیم باید شد قولی ضعیف و روایتی
مرجوح چنین مرحوم مولانا مرحوم این قضیه را از تاریخ حافظ ابرو نقل فرموده و لکن سبب میر محمد از میل کشیدن و بیان حال او تا زمان شرب چشیدن ممات چون بیان نداشتن لازم
آید گفته شود که چون شب جناب مبارزی با بخانه برند و سر شب جمعه نوزدهم رمضان شاه سلطان جهان بن امیر سیاه الدین را میل کشیدند یکی از حضار دین واقعه گوید
بیت
یکی شکوه بیش میل کشید ۰ یکی دید و بیتش چو شد الملال ۰ هم روشنی چشم خود ش میل کشید ۰ ان بنی ذلک لعبرة لاولی الابصار الی تکلف جلال الدین
شاه شجاع ارشد اولاد مبارزی بود و چشم و چراغ دودمان خلفری طبع وفور کیاست و فرست و حکمت عقل و علم از شهریاران جهان شتی و متمازو اخیر کرده تا اسپنده یه عین الکمالی بود که در چهره

روزگار فرخنده آثارش طاهر والیچ گشت آری دیرست کرگفته اند اذا جاء القضا عمی البصیرت قضا چون زگردون فرود هشت پر همه نیکان کور گشتند و کربالفیل اهد ما الشیاء و کیلا بید
ع کس را مجال نیست کز این چون و آن چرا ست و چون جناب مبارزی مکفوف البصر شد فرزندان او و القایمه سفید قارس فرستاده بعد از دو ماه باجمعی اتفاق نمود و کوتوال قلعه را
بگرفت و لیل مخالفت فرو کوفت و در آنجا شخص شیخ و نیابر اگر شاه نادگان از کردار خود پشیمان بودند باستر ضای او مشغول شدند رسل و رسائل متواتر داشته با کدیگر صلح کردند مشروط باانکه
امیر محمد پیش تر آید و خانه زاده بدیع الجمال و فرزند کوچک سلطان ابو یزید را بحضرت او گذارند و ملازمان شاه سه بر ستور سابق ملازمت نمایند و سکه و خطبه بنام امور مملکت باسم و منصور
او باشد و جناب مبارزی باین قرار رضای برادر الملک نداد و شاه شجاع بوعده و فا نمود نه لی رای پدر و پیچ امر دخل نکرد و از صواب دید او مطلقا تجاوز نجایز نمید اشت بیت کمال کامجهان
النقص دون از انکه جهان ۰ بنگرسرا فسر زه داد و خشم نا بینا ۰ و چون چند گاه برین قضیه بگذشت مفسدان بامیر محمد قرار دادند که فرصت نگاه داشته و در زمانیکه شاه شجاع بدیدن برادر آید و را
گرفته هلاک سازند و سلطان ابو یزید را بحضرت فرستاده شاه یحیی لشکر کش باشد یکی از ان طائفه صورت واقعه را مدروض شاه شجاع گردانیدند و از موقف جلال حکم بقتل آنجماعت شد و چون
فرمود امیر مبارز الدین را بقلعه از قلاع گرمسیر فارس برده و جناب مبارزی از عفوت هوا بلکه بتدبیر پادشاه فرار و او دران حصار بخون گشته مدفون شد و تصور انکه شاه که
او باسطر لقب مکان صحبتی روی نماید شاه شجاع فرمود تا او را القاء بهم برده و چون امکان ندارد که تدبیر بر ایشان وقوع تقدیر بر بالی کند و رراه مرض اشتهاء یافته و او اخر سنه خمس و ستین و سبعمائه
امیر سیاز الدین محمد این سرای سپنج و منزل شناوج بریاض انس و حدایق قدس خرامید نش او ابعید بدیده و در مدینه مظفریه بخاکبش سپردند بیت دوام ملک بقای قدیم لایزال راست
خدا را بست بقای قدیم و ملک دوام ۰ و ولادت جناب مبارزی در اواسط جمادی الآخر سنت و سبعمائة اتفاق افتاده و بدو دت چهار سال و شصت ماه و زمانیکه بسریر دولت جهانداری جلوس
ماند شاه شجاع شاه محمود سلطان احمد سلطان ابو یزید ۰ ذکر سلطنت جلال الدین شاه شجاع شهریاری صاحب شوکت و جهانداری عالی همت بود کیاست و شجاعتی بکمال گنجینه
سینه از نقود و جواهر علوم مالا مال داشت بعضی از مآثر و خصایص و مناقب فضایل او عنقریب در بین اوراق مسطور خواهد گشت انشاء الله تعالی فی المجلد چون امیر محمد مظفر مکحول گشت شاه شجاع از ضبط
طاعت و داری بند رده و فرمانگذاری ترقی کرد و از منزل اطاعت پای بر میدان سلطنت نهاد و سر بر سر از کار جمیلش کردن بر افراخت و دو امر که از لقب شیفتگی خنان شده و رعایت خاطر و استمالت
عنمای را نموده از اصفهان عازم شیراز گشت سلطان احمد اکحکومت کرمان نامزد کرده ابرقوه و اصفهان را بشاه محمود داد و بحمد بشاخ و یحیی و قلعه قمشه زامر فرمود و وزارت بخواجه قوام الدین محمد حسب
میان تفویض فت و شاه شجاع جهت استقامه عصاة جرمانی و او غان بکرمان نهضت فرمود و در انجا چند روز توقف نموده در غره محرم سنه ثمانین و سبعمائة متوجه گرمسیر شده و در یم عسکر نصرت شعار
تبع گشته منان غربت جانب چیرفت منعطف گردانید و چون امرا و عاصی خبر یافتند بمنوجان رفته و در ده ترک متحصن شدند فظام منوجان مژده اعلام مظفر انجام شده شاه سلطان یحیی با
لشکر ان خود باستقبال فرستاده و دو سه کس میان ایشان بقتل رسید و بکریان باز گشتند و بنا برین رنجش شاه شجاع استیلا یافته بتعقیب ایشان توجه محاربه عاصیان گشت و شنان بقدم
مصلحت پیش آمده چنین صلاح وقت شده و او غانیان بنهضت داد و جمعی کثیر از ایشان بقتل رسید ند اما چون اکثر ایشان بقدم و فا و اصناف داشت استجابت نموده که بقیه سیف را بضیعف گذارد و
بعهد و میثاق مستظهر گردانید و نقبا را اعاده اقطاع نموده و فرمان یافته بخود و رفتند و رفرد یکر ما جمهر بیوستند آمده از جمیع تا شام حرب کردند شب باز بناه بقلعه جبال رفتند و چون دانستند که بغیر از
تسلیم چاره نیست بیامدند و سلطان احمد ایشان را بخدمت شاه شجاع فرستاد شاه شجاع ایشان را بنواخت و بانعام و احسان مخصوص گردانید و بعد از چند روز ایشان را بحضرت
رخصت انصراف ارزانی داشت و ایشان چون بخود رسیدند بموجب کیفیت لطف و احسان کرار پادشاه مشاهد کرده بودند با بی بیگی تجاوز نجایز راه ضلال پیش گرفته بر خلاف
خود رفتند بعد ازان امرا و اعیان سایر اطراف بدرگاه جهان پناه رفته بخدمت غارت و نهب اموال تمرد ان حاصل کرده بجا رایشان خرمگس تنها نداز اطراف و جوانب کوهی که مقر آمد و شد کشتگان بود
آمده و تفتیش جهت انقاء و اعمالی ایشان نزدند و همی بار دسماه گرفته تتبع استقامه گماشتند و بقدم تضرع و زاری پیش آمده خواجه شمس الدین محمد را گذارده بحضرت
محمود پیوستند و بجناب شیخ الاسلام عبد العزیز بن ابی بکر باسط تشبث شهاب الملة و الدین توریشی بوفور زهد و تقوی امتیاز داشت توسل جست تا شاه شجاع از جرایم و آثام ایشان
در گذشت و ناحیه مذکور را بخاصت داده خوش دل بازگردانید و امرا و اعیان جرمانی و او غانی بتقبیل بساط جلالت مناط شتافته شرف پابوس حاصل کردند بعد ازان رایات اقبال
بجانب شیراز نهضت فرمود و طی میان برادران طریق موافقت و مصادقت مسلوس بود تا بواسطه آنکه فسدان مهم اجتماعات و مخالفت منقضی شد سیف آنگرما شتگان
شاه شجاع مال بر قوه و آنکه تعلق بشاه محمود داشت تصرف نمودند و شاه محمود ازین قضیه مکدر شده در مقام نزاع آمد و چند انچه دو تخواهان در اصلاح جانبین بکوشیدند مجدی
نرسید و عزیمت جناب مولانا معین الدین یزدی که از کوفت تاریخ اصل آل مظفر است شاه شجاع او را برسالت پیش شاه محمود فرستاد و سبی ان بزرگوار عهد نامه محمود بخطوط و سمات کاکیه

قلعی شد اما آخر الامر بوساوس شیاطین انس بنا مصالحه اندام نپذیرفت و شاه محمود لشکری بجلگه یزد برده آنرا بر ایلچیان قوه و درخت ملتجی آورد و خواجه بهاء الدین توجیر ابجا فطنت پرجهاد دانسته خود باصفهان رفت و در ولایت خویش نام شاه شجاع از خطبه بیفکند و خیال سلطنت عراق مستقلال در ضمیر جا بگیر آمد شاه شجاع چون بر کما هی حالات و تردف یافت بالشکر آراسته متوجه اصفهان شد شاه محمود بمقابله و مقاتله استقبال نموده چند روز مجادله و محاربه کرده بالآخره در بیرون متحصن گشت و شاه شجاع در ظاهر اصفهان نزول فرموده در اندک زمانی از سپاه ثبیر از خرابی بسیار صدور یافت روزی شاه محمود جمعی را در کوچه باغها و کمین نشانده خود با غلبا زسوار و پیاده بیرون آمد آنروز شاه شجاع از حسن طالع سوار نشده و شاه سلطان پیشتر فته در میدان اردبیل در گذر و غریب شاه محمود پشت داد و شاه سلطان دلیرانه و مردانه گنیان سابقه متوجه حرب گرم گشت و شاه محمود با گروهی انبوه بازگشته جنگی کرد فقه که صیت سخت نیا یدمرو مردان انگلیس بیرون آمد شاه سلطان را جهت کرد و اصفهانیان او را تعاقب نموده دست گیرش کردند و برادر او مسا زالتیل رسید شیر از بان گرخنیه بقبتول شاه شجاع پیوستند و شاه سلطان را از شرمندی که جناب سبازری چشیده بود چاشنی دادند یکی از فضلا دران باب گوید بیت کرد وست فلک چشیده تا میل کشید + دردات شرنیفت و جهان نقص ندید + کس که بدین چشم تو آسیب سازد + اولیتر اینست که کافاش دید + و بعد از چند روز سفر در میان آمده لبسی ایشان میان برادران صلح تو ذمه شد مقرر آنکه خطبه و سکه باسم شاه شجاع باشد و بادشاه جهان مطاع باشد و یقدر اضی گشته بمسقر دولت معاودت فرمود ما آنشاه محمود از بین غصه رسولی بپایه اورنگ سلطان اویس فرستاده پیغام داد که باوجود آنکه برادرم بشیراز رفته هوس تسخیر اصفهان از دماغ او بیرون نرفته بیت اصفهان چو در چنگ خویش آورد + تمنای تبریز پیش آورد + اگر جناب شهریاری بلشکر مدد فرماید ولایت فارس مسخر گردانده دولت السرمد مقام اطاعت و انقیاد باشم شاه شجاع اتصویرت را معائنه و معلوم نمود و ذکر فتنه شاه نصرت الدین شاه یحیی و بیان بعضی از قضایا که میان او و شاه شجاع بوقوع پیوست و در خلال این احوال شاه یحیی که در قلعه قمشه ثبیر از محبوس بود جمعی را با خود متفق گردانیده خروج کرد و در همان قلعه متحصن گشته و شاه شجاع طائفه را محاصره او تعین فرمود و بعد از انکه چند نوبت محاربه دست داد شاه یحیی از روی اضطراب دست در دامن اعتذار و استحقار زده شفیعان برانگیخته تا جریمه او از سر گناه او در گذشت شاه یحیی امیدوار انحصار بثبیر آمده و بخلعت کرمت و مبلغ و علم مخصوص گشته بالشکر از خوب فرموده متوجه خطه ثبیر گشت چون روزی چند از محاصره گذشت جمعی جاجویان شاه یحیی را از راه کار نر اهسته در داده و شهر بدو تسلیم نمودند و خواجه بهاء الدین ازین حادثه آگاهی یافته بطرف اصفهان گریخت و شاه یحیی در یزد متمکن شد اما با شاه شجاع در مقام مخالفت و فتنه انگیزی می بود و شاه شجاع دران اوان این قطعه انشا فرمود قطعه مرا که هر چه سلیح ست و برگ و ساز نعمه + چه غم نعمه نا بزوان بارغه بیچ و رط مرا پای در گل نرود + نگاه دارم از جمع ممکنات دار نده + مرا تمیز که بر هم زنند باکی نیست + از انکه لطف خداوند هست یا نیده + وگر نیفه که شاه یحیی با دشاهی دلیر مستعد بود اما بحکم او فرزانه نبود اما بپوسته معامله خویش بر مکر و حیله و تزویر بنیاد نهاده و با فتنه می آنگیخت و انصاری میکرد و موید این مقال آنکه روزی شاه یحیی بشکار رفت و از لشکر جدا مانده نهاد صحرا و بیابان میرانند که ناگاه نظرش بر شخصی افتاده که بجد و سعی موفور بامر زراعت اشتغال می نمود این معنی را پسندیده او را دره فرزد و مزارع رفته و از وی پرسیده که دین اوقات عمله و ایران را تو چه ظلم و ست اندازی چیزی بگیرند یا نه آنشخص چون شاه را می شناخت گفت در زمان دولت شاه یحیی چندان قعدی حیف بر رعیت میرود که در هیچ عصر کسی نشان نداده شاه یحیی گفت همین زمان بادشاه در فلان موضع نزول خواهد کرد بر درد رگاه حاضر شو تا من در باب تخفیف مکونات و ویرانی برای تو نشانی حاصل کنم روستائی انما و امتناع نمود شاه هر چند مبالغه فرمود که نرا البته حاضر باید شد آنشخص گفت بلی تردد نخواهم رفت شاه یحیی از موجب آن پرسید روستائی جواب داد که تو جوان نیکی هواد خویش سرو پیش بازنده ست هیچم نرم بزمین اندازد و سخن تو نشنود شاه یحیی در خنده افتاد و گفت مدار در مزاج پادشاه تصرف بسیار ست البته بیائی تا هم چست بخواهد راست شود و مرد مزارع وعده کرد که چنان کنم شاه یحیی چون بگرگاه در آمد شاه یحیی را بشناخت و از غایت خوف بر دی بیفتاد و شاه یحیی گفت که هیچ باک نیست و همان لحظه پانصد دینار باو داده نشانی نیز از زانی فرمود که سر بعد هیچ کس متعرض وی نگردد و گفت هیئت سرو پیش بازنده چشم نرم بزمین بیندا حست و کار تو راست شد روستائی زبان بدعا گشاده خرم و خندان باز گشت فی الجمله چون شاه یحیی در دل مستقلال پیدا کرد دست تمرد از آستین جبل بیرون آورد و شاه شجاع ایمنی را مطلوم کرده بالشکر انبوه از شیراز بیامد و بعد طی از مسافت بابرقوه رسیده در انجا توقف نموده خواجه قوام الدین وزیر را بمحاصره یزد فرستاد و خواجه بمقصد رسیده از جانبین بجدال و قتال اشتغال نمود و بعد از امتداد ایام محاصره شاه یحیی از روی اضطرار رسل و رسائل بجناب ابرقوه متواتر گشت تا خواص و ندما غبار رنجشی که از وی بر خاطر شاه شجاع نشسته بود بر طرف گردانند چون بدین صورت معروض می داشتند گشت ایلچیان را بانتیاز نعمات و خلع گرانمایه مخصوص داشته ملتمس او را بشرف اجابت مقرون ساخته حکم فرمود تا خواجه قوام الدین دست از محاصره باز دارد و فصل بالخیر بایین عبارت برو شته بشاه یحیی فرستاد حقیقت آنکه دولت آنزمین ست که ارکان سریر سلطانه و دیعت خلائق مقرر ست که اگر چه در جبلت و طبیعت این پدر و بدا آن فرزند بجای آورد او اسطه سوگندی که از آفاق افتاده لعون الله در مقسم واقع نشود چرا که ولا تحلفوا الله عرضة لایمانکم صورتی الیمان نیست و هر آفریده که با تکم او دون و پیوسته نشانده و قبح آن بدو تعلق گردد و درین کلمه سبحانه از خرافاتی

قصور نتوانی کرد که الحق ایلچی و چندین هزار پیغمبر علیهم السلام در تمنی متفق اللفظ اند و نیز امید بحضرت عزت میدارم که انچه در ضمیر آن فرزند باشد از قوة بفعل رسد و موج مخدوم بیاد در تلاطم آرد
که خلاف مردی و طریقه مسلمانی بکسر موی ظاهر گردد چه در آن وقت که آن فرزند در قلعه قهندز محبوس بود چند نوبت در خواب شاه دید و افتاد که اشارت بآن فرمود و خلاص آن فرزند بدین وضع که در تصور
هیچ آفریده نمی آمد از معاونت و تعلق خاطر آن دیندار پاک اعتقاد بود زینهار که انچه صلاح دین و دنیای خود بآن متعلق شناسد فرو نگذارد و هر کیفیت که مشروع و معقول تواند بود دعا که این الطاف
از روی شفقت پدر فرزندی مینماید و الا التفات بجهان و مافیها هرگز ننموده **ابیات** تبارک نهت ای روزگار بی حاصل ۰ که من نه مهر تو و کین تو ندارم باک ۰ من آن نیم که ز اقبال تو شوم خرم ۰ من
آن نیم که ز ادبار تو شوم غمناک ۰ به بر و بحر و تر و خشک از چه مینازی ۰ تو ای و قطره از آب خورد مشتی خاک ۰ مرا بس است که ترک کلاه همت او ۰ نخواهد استر الا ز اطلس افلاک ۰ و کیفیت واقعه شاه شجاع
که درین فصل بالجمله ذکر کرده آن بود که او شاه مظفر پادر خود را در خواب دیده بود که میگفت عهد و پیمان کن که در استیصال خاندان من سعی ننمائی و شاه شجاع در خواب عهد کرده بود و بنا بر آن
هر چند از اولاد شاه مظفر ولی او بیا صدور میافت شاه شجاع ذیل عفو و اغماض بر آن میپوشید و در رعایت و تربیت ایشان میکوشید چون خواجه قوام الدین از طارم بر سد مراجعت کرده
شاه شجاع نیز از ابرقوه بشیراز رفت و بعد از دو سه ماه بسبب مخالفت شاه محمود متوجه قیصر زند شد و در اثنای این اوقات خواجه قوام الدین در وزارت بنوعی ترقی کرد که ابواب منافع ارباب
شمشیر و اصحاب قلم فرو بست بلکه شاه شجاع را در ملک و مال دخل جماعتی در مجلس پادشاه بتقبیح حال وزیر مشغول شده گفتند که داعیه عذری دارد و بعد از تفتیش چون صدق مقال ایشان روشن
گشت شاه شجاع متوجه شیراز شد و در منتصف ذیقعده سنه اربع و ستین و سبعمائه بموجب فرمان وزیر را مقید گردانیدند و بعد از شکنجه و تعذیب اورا قطعه قطعه کرده هر قطعه را بولایتی فرستادند **نظم** سرکه
خواهد که بود پیش سلاطین سرپای ۰ چاره چون شمع ندارد ز ثبات قدمی ۰ ادب آنست که گر تیغ نهندش بر سر ۰ باید ش دست زبان گوش ز هر بیش و کمی ۰ بعد از آن کارش اگر زانکه فروغی گیرد ۰
گو مشو غره که تا گه بکشندش بدمی ۰ خدمت خواجه سلمان افاض الله علیه شآبیب الغفران فرماید **شعر** گرفتم آنکه ز دیوان دولت ازلت ۰ نوشته اند بتوقیع لم یزل منشور ۰ ببسیط روی زمین در تصرف
آمده گیر ۰ پس از تصرف آن ساز عقل را دستور ۰ که جمع مظلمه و خرج عمر بیحاصل ۰ چو هست در ورق روزنامه آن مسطور ۰ بحضرت ملک آن باقی محاسبه را ۰ چگونه عرض دهی در حسابگاه نشور ۰ و بعد
از قتل خواجه قوام الدین منصب وزارت بامیر کمال الدین حسین رشیدی مفوض گشت **ذکر وصول لشکر بغداد بقطب الدین شاه محمود و بیان بعضی از قضایا** که بعد از آن روی
نمود چون شاه شجاع معلوم فرمود که شاه محمود از سلطان اویس حاکم بغداد و تبریز استمداد نموده تا بنا جهت تجدید عهد و پیمان مولانا معین الملة والدین یزدی را طابت ثراه روانه اصفهان
گردانید و مقارن وصول آن جناب امیر مبارک شاه اینانق از تبریز بخدمت شاه محمود پیوسته بنوعی در انحراف مزاج او سعی نمود که مولانا مرحوم را مجال نماند و مع ذلک شاه محمود از برادر چند التماس
نمود و ملتمسات او معروض افتاده مجموع بشرف اجابت مقرون گشت و شاه شجاع بار دیگر بنابر مصلحت ملکی یکی از نواب خود را باصفهان فرستاد و او چون امارات و علامات خلاف ظاهر و لایح دید بشیراز
بازگشته معروض رای پادشاه گردانید که در آن آوان که از اصفهان بیرون آمدم خبر رسید که امرای بغداد و تبریز بمعاونت و مظاهرت شاه محمود را وجه همت ساخته بکاشان رسیده اند و بعد
از معاودت فرستاده شاه شجاع چون علما و امرای سلطان اویس مثل اقچه باشی و امیر ساقی بهادر و مبارک شاه ولی و امرای شیخ ابو اسحق که بعد از قتل او بسلطان اویس پناه برده بودند مانند
امیر غیاث الدین شول و امیر سلغر شاه ترکمان در صحبت امیر شیخ علی اینانق که از ارباب دولت بمزید شوکت امتیاز داشت و بر مداخل و مخارج ممالک عراق و فارس صاحب وقوف بود و بکه بود و اصفهان
رسیدند قطب الدین شاه محمود شرایط استقبال بجای آورده خلع گرانمایه و تحف بلند پایه از نفایس اسباب کمر شمشیرهای مرصع و اسبان تازی نژاد پیشکش فرمود و ایشان را در منازل نزه فرود آورده
وجوه اخراجات آن جماعت را از خزانه عامره مقرر گردانید و انچه محتاج الیه بود مرتب ساخته بعد از انقضای یکماه که از تعب سفر و رنج راه برآسودند بهیئت اجتماعی متوجه دار السلطنه شیراز
شدند و سرداران لر کوچک و تمه کاشان و غیر ذلک بایشان ملحق گشتند و رسل بیزد فرستاده شاه یحیی را بتطمیع حکومت ابرقوه از راه بردند تا در قصر زرد با ایشان پیوست و چون آوازه
کثرت سپاه تبریز و بغداد در السنه و افواه افتاد طایفه از ارکان دولت شاه شجاع که از ثمره شجره توکل بی نصیب بودند بشاه محمود مکتوبات فرستاده باظهار اخلاص توسل جستند و شاه شجاع
بعد از تقدیم مشورت نامه ببرادر فرستاد و او را از وخامت مخالفت و التجا بدرگاه سلطان اویس تخویف و تحذیر نمود و شاه محمود باستصواب نزدیکان درگاه و مقربان دربارگاه در جواب نوشت
که بندگی پادشاه بهیچ وجه لشکر باصفهان کشیده آن مملکت را خراب کردند و بنابر توهمی که مبادا بار دیگر معاونت فرمایند از سلطان اویس استعانت نمودم تا از یاس تخت آنحضرت روزی چند
ایمن توانم زیست شاه شجاع ازین پیغام مصراع چو گوش هوش نباشد چه سود حسن مقال ۰ و بعد از تقدیم مشورت باحضار عساکر فرمان داد و در اندک زمانی از ممالک فارس و غیر ذلک
لشکر گردون توان در شیراز مجتمع گشتند و شاه شجاع پسر خود سلطان اویس را بمقابلی روانه کرد و خود از پل تو براه یامین نزدیک بیضا آمد و این قطعه گفته نزد برادر فرستاد **قطعه** ابو الفوارس
دوران منم شجاع زمان ۰ که نعل مرکب من تاج قیصرست و قباد ۰ منم که نوبت آوازه صلابت من ۰ چو صیت همت من در بسیط خاک افتاد ۰ چو مهر تیغ گزار و چو صبح عالم گیر ۰ چو عقل راه نمای
و چو شرع نیک نهاد ۰ کمان صولتم از حیله گسان ایمن ۰ همای همتم از منت خسان آزاد ۰ مبر ز عجز بدرگاه هیچ مخلوقی ۰ که بر بنای [illegible] نهاده ام بنیاد ۰ بهیچکار جهان روز دل نیاورده ام
که آسمان در دولت بروی من بگشاد ۰ تو رسم خوی بد گیر ای برادر من ۰ که شوهرت نیابد دختر دلشاد ۰ مکن مکن که پشیمان شوی در آخر کار ۰ ز لشکر روبه پیروز لشکر بغداد ۰

و شاه شجاع از انجا با سپاه آراسته روی بدشمنان آورد و شاه محمود و امرای بغداد یک منزل بازپس نشستند شهریار کامگار و امرای رفیع مقدار جهت مشورت مجتمع گشتند و سلطان احمد برادر شاه شجاع بر در درگاه آمده او را در انجا لقی محرم ندانستند و خدنش رنجیده در همان شب بشاه محمود پیوست و لشکریان فارس روی بگریز آوردند و با وجود وهنی چنین قدم ثبات و وقار شاه شجاع از جای نرفت و لوازم جدال و قتال پای در رکاب دولت و اقبال آورده در صحرای جالنسپار و سه چاه تلاقی هر دو سپاه اتفاق افتاد و نیران حرب بنوعی اشتعال یافت که کره زمهریر حکم طبقه اثیر گرفت و در آن روز نوبت دلاوران هر دو لشکر متفرق شده شاه شجاع بارکان دولت و اعیان حضرت که چون عرض ملازم جوهر بودند در جوف لیل متوجه شیراز گشته بتصور آنکه مبادا مخالفان بطریق مکر و کمین عازم شهر گردند و بنا بر آنکه بعضی از اعیان و وجوه سپاه شاه محمود نیز متفرق شده بودند چنانچه مرتضی اعظم امیر حسام الدین و پسر امیر شیخ علی ایناق و شاه یحیی گریخته تا اصفهان و کاشان و یزد جای قرار نگرفتند رای شاه محمود بران قرار گرفت که بجانب اصفهان عنان عزیمت منعطف گرداند اما امیر شیخ علی بعرض رسانید که لحظه توقف باید نمود تا معلوم شود که حال لشکر شیراز چیست و درین اثنا سواری رسیده تقریر کرد که شاه شجاع در شب روی گردان شده بشیراز رفته شاه محمود از اندیشه فرار پشیمان گشته همانجا توقف نمود و مسرعان در طلب گریختگان فرستاد و شاه شجاع ظاهر درب فسار الشکرگاه ساخته سلطان شبلی را بکرمان فرستاده و لشکر بغداد و عراق متعاقب رسیده شاه شجاع در شهر تحصن نمود و مدت محاصره دراز کشید **ذکر رفتن ملک محمد و دولت شاه بکرمان و عصیان و طغیان ایشان** شاه شجاع در ایام محاصره شرایط حزم و احتیاط مرعی داشته خواست که توابع خواجه قوام الدین محمد صاحب عیار در شیراز نباشد چه وهم آن بود که با جمعی متفق شده بار دوی شاه محمود ملحق گردند هر یک از ایشان را بهانه از شهر بمهمی نامزد میفرمود و از انجمله ملک محمد و دولت شاه را بتحصیل مال کرمان فرستاد و چون روانه شدند پادشاه صائب تدبیر اندیشید که این دو شخص درین نزدیکی از محنت مصادره و مواخذه خلاص شده اند و عرصه کرمان از حاکم صاحب وجود خالیست مبادا که ایشان چون بان ولایت رسند فتنه و فسادی انگیزند که تدارک آن بسهولت نتوانکرد و خواجه مجد الدین قائم را که مردی امین و کافی بود و در ولایت فارس ضیاع و عقار بسیار داشت فرمود که باتفاق امیر ماکور افغان با دو هزار سوار بدار الامان کرمان رفته آن ولایت را ضبط و محافظت نمایند و دران آوان امیر غیاث الدین حاجی در کرمان حاکم دیوان یارغو بود و امیر بهلول منصب سپهسالاری داشت و پیش از رسیدن ملک محمد و دولت شاه بکرمان سلطان مظفر الدین شبلی ابن شاه شجاع و امیر سیور غتمش اوغانی که بموجب فرمان حد آن ولایت لشکر جمع میکردند که سر کرده بشیراز روند و چون در آن اولاد دولت شاه با سلطان شبلی ملاقات کرد سخن چند بعرض او رسانید که شاهزاده در رفتن بجانب فارس متردد گشت و باین قدر اکتفا نکرده خواجه هلال را که اتابک سلطان شبلی بود بران داشتند که بدلایل معقول توجه فارس را بالکل از خاطر آن مشتری ماهیت بیرون برد و چون دولت شاه دید که احوال مملکت شاه شجاع را مختل دید هوس حکومت در ضمیرش جایگیر آمد بعد از تقدیم مشورت با ملک محمد صلاح دران دانست که پیش از قدوم خواجه مجد الدین باکور و امیر قائم غیاث الدین حاجی امیر آخر و خواجه بدر الدین هلال را از میان بردارند و روز دیگر باتفاق هر دو را طلب داشتند که مکتوبی در خفیه از دار السلطنت هرات رسیده میخواهیم که بخلوت مطالعه کنیم و چون ایشان بدیوانخانه درآمدند بنا بر مواضعه که داشتند نوکران را مجال دخول ندادند و مانند ماه و عطارد که در محاق و احتراق افتند امیر غیاث الدین حاجی و خواجه هلال در دام بوار و هلاک افتادند و سلطان شبلی را در کوشک سنبر محبوس گردانیدند و دولت شاه خزینه مملکت کرمان را بی منازعی متصرف شد امیر بهلول با سیصد سوار از شهر بیرون رفت و دولت شاه شخصی چرب زبان سخندان پیش وی فرستاد و بآن حیله و چاپلوسی او را بازگردانید و ابواب خزائن گشاده صلای عام درداد و در اندک زمانی لشکر بسیار جمع آورد و بترتیب اسباب مقاتله اشتغال نمود و چون کرمان در تحت تصرف دولت شاه آمد همت بر استخلاص سایر ولایات مصروف داشته طرح سلطنت انداخت و بحسب ظاهر خود را باطاعت شاه محمود منسوب ساخته و خطبه و سکه باسم و لقب او موشح گردانید و چون این خبر بشاه شجاع رسید نهال آمالش منحنی شده گل اقبالش بطراوت گشت و فرمان داد تا قرة العین سلطنت و ثمره شجره مملکت سلطان اویس با خال خود امیر سیور غتمش اوغانی متوجه کرمان گردند و ایشان بموجب فرموده روان آنصوب گشتند و بنا بر آنکه دیدند که دست در گردن حمایل نمی توانند کرد به پیشکشی راضی شده بی نیل مطلوب مراجعت نمودند و بعد از معاودت ایشان چتر ملک و دولت شاه خضرتی و نضارتی تمام یافت اما عنقریب از تاب آفتاب حوادث پژمرده گشت **ذکر متحصن شدن شاه شجاع و رفتن او با برقوه از شیراز و محاربه او با دولت شاه** در اثنای مخالفت دولت شاه شاه محمود ظاهر شیراز را مخیم دولت و اقبال ساخته بمحاصره برادر بزرگتر اشتغال نمود چون زبان تحصن شاه شجاع امتداد یافت و مدت یازده ماه برین قضیه گذشت آثار ضعف و انکسار بر وجنات احوال او ظاهر و لایح گشت و هر روز لشکریان فوج فوج روی گردان شده باردوی شاه محمود می پیوستند و از امرا و مقربان غیر معز الدین اصفهان شاه و اختیار الدین حسن و شیخ دردی و علاء الدین ایناق و پهلوان طالب پیش شاه شجاع نماند و درین اثنا جمعی از اکابر بیرون رفته در باب مصالحه سخن گفتند شاه محمود در جواب گفت که بواسطه امرای بیگانه که از بغداد آمده اند زمام اختیار از قبضه اقتدار بیرون رفته است اگر آقام شاه شجاع بطرف ابرقوه رود یکماه در انجا توقف نماید من این جماعت را بخوشنودی باز گردانم و بعد از آن رسم و قاعده خادم و مخدوم ممهد گردد و قسمتی در مملکت بسویت پدید آید و در ذیل این کلمات چند ملتمس مهر و مضد اشت شاه شجاع جواب برادر شنیده این نوشته باز فرستاد برادر اغر فیروز جنگ محمود که انشاء الله قوة الظهر و عضد الیمین باشد ملتمسات نمود علم الله که مادام درین مقام باشد اضعاف آن از قوت بفعل آید تا بحقیقت داند که ع ما همانیم که بودیم و همان خواهد بود + شنیده ام که معاقد سلسله اخوت را چه افتاده که از هم گسسته شد و جاذبه خون در رگ را که العرق نزاع چه واقعه پیش آمد که بدین نوع از

کار زار باز داشت بیت اگر چه دلش بکسی داد یار ما مست نخورد بجان او که دلم بر سر وفاست نخورد ۱۲ آری ع خدای صلحت کار شبه به داند ۱۲ شک نیست که تالیف قلوب و ضمائر آسیائی دگر بهست تا اراوت وقت چگونه و کرا باشد انشاء الله تعالی فرا خیانان کند که فرا دور پای قلعه قندز ملاقات شود و ملتمسات انچه موجب توانند بود و صلاح کلی در ضمن آن مندرج نفقه نره دو السلام چون رقعه شاه شجاع بشاه محمود رسید و جواب سطری چند مناسب نوشته این بیت از همان غزل در ضمن آن مسطور و مندرج گردانید بیت جنایت از طرف آن شکسته پیانست ۱۲ و گر جرم از طرف ما همان صفاست ۱۲ هنوز روز دیگر برپای قلعه قندز ملاقات اتفاق افتاده مقرر بران شد که قلعه سرنه امیر تسلیم شاه شجاع کنند تا ازان راه با برقوه رود و شاه شجاع از پای حصار مراجعت نموده دل بر مفارقت عروس ملک نهاده و در عمل مناسب باخواص اشیراز بیرون آمده چون از موضع ناحیه شهر گذشت بر ضلع خطر نزول کرد بر عمده مخالفان اعتماد نخوانند کرد لاجرم از راه قصر زرد و متوجه برقوه گشت و مقارن عزیمت آنجناب سلطان احمد و شاه یحیی و شیخ علی ایناق تجمیل تمام بر سم نگاهبانی روان گشتند بقصور انکه شاید قدم بر پیشگاه مراد نهند و چون پادشاه از راه مقرر عدول نموده بود مخالفان بلی ادراک مقصود مراجعت کردند و شاه محمود بعد از رفتن برادر بصد گونه عزو ناز در نفس شیراز علم دولت برافراشت و انجا زاین فتح فرخنده آثار بانواع بیعلاکات روانه درگاه اویس ابن دلشاد گردانید و خواجه سلمان در ین باب قصیده گفت و این چند بیت از ان قصیده در ینمقام ثبت افتاد بیت دولت سلطان اویس عز صلابان بر مزید ماه ستخوش سر حد کیوان گرفت ۱۲ انچه را تیش سر فلک بر فراشت ۱۲ شاه بهامی زرد من تاد رکمان گرفت ۱۲ از ظرافی دولتش گردن دیوان بپست ۱۲ فر حبتی لشکرش ملک سلیمان گرفت ۱۲ مجز اقبال شاه او که بیش از دو سال ۱۲ نسخوا آنسر غیب خاط سلمان گرفت ۱۲ و سلمان در آخر این قصیده دو بیت آورد و چنان مشهور شد که این دو بیت در خواب گفته است ابیات بیت چتر همایون بادشاه اویس ۱۲ بسیط روی زمین را زیر سایه گرفت ۱۲ حدود و مملکت فارس تا دیر مز ۱۲ بسال خمسه و ستین و سبعمائه گرفت ۱۲ فی الجمله چون شاه شجاع بحدود ابرقوه رسید خواجه جلال الدین نوران شاه که از قبل او والی آنولایت بود باستقبال شتافته و بادشاه بشهر در آمده خواجه مذکور بترتیب اسباب ضیافت و تنظیم امور دولت کما یجب و ینبغی قیام نمود شاه شجاع روزی چند بعیش طرب گذرانیده بعد ازان در دفع شر و فساد دولت شاه را حوجه همت ساخته و در ماه اسفندارمذ از شهور سنه خمسه و ستین و سبعمائه بعزم تسخیر کرمان باسی صد سوار که بیشتر از افشان جوش داشتند از بارعی ملک اندر ین آئین فلک تاخر و کوه آت ۱۲ نهنگ آسیب و شیر آفت پلنگ آخوب پیل افگن ۱۲ و لیران نگه از گردون بتوک سج سیارد ۱۲ بلوده جوکنجشکان بمقار از زمین ارزن ۱۲ منضت فرمود و بعضی از تواریخ مسطور است که شاه شجاع از ابرقوه بعزم خراسان بیرون آمده و چون در راه امرای عرب با یا بالفصد سوار با و پیوستند و شاه سلمان برادر شاه سلطان شاه دولست و مسلح بهمیه سیاه ظفر پناه ساخت فتح آن عزیمت نمود و یا الجمله چون دولت شاه خبر توجه پادشاه شنید با چهار هزار سوار انبز در سر حد نامبر بیت مقاتلا روان گشت امیر محمود که از امرا ء عرب بود صورت حاد ثه را بسمع پادشاه رسانید و شاه شجاع بی توقف سوار شده از شهر بابک بجانب سیرجان توجه نمود و دولت شاه از ۹ شب بانشتران پیش گیری شهریار کامران شتافت و در آخر روز کر بهنگام غروب آفتاب بدولت مخالفان بود بر سر لشکر بر سیدند شاه شجاع با لشکر کبیار اندک خود را بسیاه آن بدکیش مرکز ده دولت شاه مانند کنجشکی که در مقابل باز بلند پرواز با نیستی روی با نهزام نهاده تا نفس کرمان در پیچ مکان توقف ننمود جمعی از برگشیدگان دولت شاه عنان باز پیچیده در زمان محل بشرف تقبیل رکاب همایون استعداد یافتند شهریار نیکو اخلاق خود را در زمرهٔ العاکفین المغیظ والعافین عن الناس جای داده از فرقه العافین عن الناس مشمرده و اهدیه یحب المحسنین را منظور داشت چون خشم فرو خورده از اسارت ایشان گذشت در باره همه احسان و انعام بسذول فرموده و بعد از انکه سپاه نصرت شعار را از غنایم لشکر اعدا کان لبسیار و بحر استظهار گردانید علم دولت بر افراخته و کشیه جلادت آخته روی بدیگر جانب کرمان نهضت فرمود و چون هنوز نهار سوار ملازم امیر بهاء الدین دولت شاه بود نره علامت حکومت از مذاق او بیرون نرفته بود خدمتش بعد از شکستی چنین بر شیوه مردی و استکبار اصرار کرده و در واز با بمردم جلد بیشیار سپرد و اسباب قلعه داری ساز داد و شاه شجاع آباد را که از انجا تا شهر بابک یک فرسخ بیست عسکر همایون ساخته حکم فرمود که امیر رمضان که از تردیکان پایه سریر اعلی بمزید جلادت و مردانگی و اصابت رای و فرزانگی امتیاز داشت با دولت شاه ملاقات نموده او را بحسب تلطف و لطف تفقد پادشاه امیدوار گردانیده و امیر رمضان بطیب خاطر در آمده و دولت شاه را بالبغو و اغماض انعام و احسان بادشاه نامبر نوید داده و دولت شاه بخیال آنکه مبادا بی آنکه قصد امان خود را باعتماد و اهتمام آنکه رکنی از ارکان دولت شهریار گیتی ستان مستحکم گرداند التماس حضور خواجه جلال الدین نوران شاه کرد خواجه بموجب فرمود پیش او رفت و دولت شاه تذکره مشتمل بر مقاصد و مطالب خویش بوسیلا آن وزیر نیکو تدبیر بعرض رسانید و مجموع ملتمسات برقم انجاح و اضعاف مرقوم گشت دولت شاه مستظهر و مطمئن خاطر گشت و در زود دیگر که سیاره سیار از میم صولت خورشید خنجر گزار سپر مقاومت بمیدان ننهادند دولت شاه با ۱۲ اعیان ملکاء اشرف ولایت دار الامان کرمان بار دوی بادشاه کامیاب و کامران شتافت و شاه شجاع در بارداد و صنوف عاطفت و مرحمت از ارزانی داشته فرمود تا دو دانه دوکر هر یک از ان بخراج مملکتی می ارزید در گوش آن مخفل بیهوش کرده و رخصت مراجعت داد تا شهر را بیارا یه دولت شاه چون روان شد بعضی مرویض داشتند که از وصول مخدیمت آثار نداست بزا صیغه بلد کش طلعت است ولیکن چون بشهر در آید دیگر بیرون نیاید بنا بر این شاه شجاع بر فور سوار شده و حمامت سیاه باشمشیر اجای کشیده در بلاد مت

رکاب عالی او در حرکت آمدند و بلد و دیگر دارالامان کرمان بانوار عدالت و امتنان خسرو صاحب قران اضاءت پذیرفت و خواجه علاء الدین بابک بر حسب این نکته گفت قطعه توان سلطان و دنیا بسر صدق ۰ وگر گوئید بعد از هر تهنیت ۰ اجل ما دست کوته باد یارب ۰ زعطف دامن عمر و دولت ۰ برخوردی باد در ملک سلیمان ۰ سلیمان آصف و محمود بایزت ۰ و چون شاه شجاع دران اوان بگفت گریوش گرسیر و پیش است و ناپیش نکهنده و شهر نوآباد هم بود و دولت شاه را زمام کار کشی و تغیر سروری کم نمیکرد و تغلبه و رعب از کف نمیداد و کوتوالان قلاع را تغیر نمیدادند و با نبود داعیه عذری از تغییر ایشان سر نمیزدند با جمعی از اهل شر و فساد مقرر کرد که شب بیشت گنبدی که خواجگان شاه شجاع است بشکافند و خلعتهای خویش از نو خدمداد و تاریخ و امیر و رستوان صورت سوانح مصر را مسمع پادشاه رسانیدند تا غره غضب آنجناب سمت انجناب یافت و امیر سپهر الدین دولت شاه و جمعی را که با او اتفاق داشتند بشیشه بساست و انتقام بگذرانید و دران باب این سبب انشا فرمود و ابیات امان چون خوست فرمودم آمانش ۰ چو عزم آمد و بخشیدم بگفتش ۰ و گر چون عقد زدول و اشتند نذر ۰ سلغران شوانی ستاین شیشه خونخوار ۰ یکی مکار و دون نیروغلبود ۰ مکافات جفاکاران چنان بود ۰ و در غلال این احوال سپهر بخشش او نمائی در رکاب سلطان قطب الدین اویس ارم مرحوم گاه عالم پناه بلشت بصنوف نوازش اش تقاص یافت و بعد از چند روز رخصت مراجعت کسیورت خویش مراجعت نمود چون رایات نصرت آیات بحوالی شیراز منضمت و نزدیک بدان رسید کار دیده شیران بیشه کار دار در مسلک خدام بهرام انتقام تغرگذرد و ملتمس اجابت اقتران یافته امیر سپهر بخشش بمقصد روان گشت و چون فصل ربیع گذشته هوا بحرارت میل نمود شاه شجاع غرمیت شیراز تصمیم داد و نخست متوجه شیراز شده و دران موضع امیر سپهر بخشش بجنب میعاد با لشکر بشرف پابوس مستسعد یافت و در حوالی نیریز بحالم شباکاره بار دوی همایون پیوست همچنین باشراف اطراف در منازل لحمی میشد تا بیک منزلی شهر زند دل اتفاق افتاد و در مقابل بمخالفت عارضه روی نمود و لشکر او خان و مان و حرما را بقلعه امیر سپهر بخشش روی گردان شده با وطنان مراجعت نمود ند از قوع این حادثه شاه شجاع غیر مساعدت جاده نمیدید لاجرم بکرمان بازگشت و بتهیه اسباب جنگ و مقاتله اشتغال فرمود و لیکن چون آنکه بر صفاهان و عیت حیفی رود و بار دیگر لشکر عظیم مرتب گردانیده متوجه گرسیر گردید ذکر لشکر کشیدن شاه شجاع بجانب ولایت گرسیر و اطاعت شاه یحیی جناب شاه شجاع کرة بعد اخری مهم مملکت کرمان ساخته پرتو التفات براحوال سپاهی و رعیت انداخته جهت قلع و قمع اوغانیان بجانب گرسیر توجه نمود امیر سپهر بخشش در قلعه نرنیزه دلگرد سپاه و جرمان و او غان بکوه باتحصن نمودند و بنگام فرصت و جدال پای در میدان جدال و قتال می نهادند و بسا جسارت و تهور تذلیل اهل شقاق و مناد اسان آسان دست نمیداد و بدو اسطه فات قوت سپاه نصرت انتساب بلندت و محنت روزگار میگذرانیدند چون زمان محاصره امتداد یافت اوغانیان از جانب شاه محمود استمداد نمودند و شاه یحیی و طالقانیان را بمطاهرت امیر سپهر بخشش نامزد فرمود و چون شاه یحیی بتواحی گرسیر رسید از صدادات احوال خود پشیمان گشته در خفیه کتابتی بقلم نزدیکان شاه نوشت که التماس عفو و آمرزش نمود و شاه شجاع بقدر خطا شرایف در جواب آن ارسال نمود و مضمون آنکه تا آن فرزند ریحتی و اخلاص راسخ و برالی باشد و آثار و علامات آن کما بحقه متبین نشناهده رود جلونه از عقل و مودت و شفقت و عصبیت بعهد و فرض نتواند بود لکن مناسب و مرحمت دریغ دارد اما اگر فرزند از میدان حال الی الیوم تسلون نزیسته و ما را در مقام تردد داشته اکنون چون بخواهد که تبدارک مافات قیام نماید جدید عنبار لقرار صحیفه متغیر گردانم و بچشم شفقت و عاطفت در خاطر نقشی دیگر نهاد بدان معانی مستظهر باید بود و اندیشه نیکو بکار می باید آورد و التوفیق من الله و مقارن ایصال چون حرمت در پای ست از دیار یافته مصنف بدان شاه شجاع الضعیف زمان سابق دست داد یکدیگر منزل بازگشت و دشمنان بر گرفته پای مقاومت پیش نهادند و شاه شجاع عنان عزیمت معطوف ساخته درین اثنا ناگاه علی بر سبیل تحفه از جانب مدینه مکرمه حضرت مقدس نبوی صلوات الله و سلامه علیه آورد و بدو شاه نیک اعتقاد دست اعتقاد بذیل آن رایت دراز کرد بهیت فراک اوست عروه وثقی که جبریل ۰ در روی زمین زهر چه هست ۰ و دو سه منزل بیک تاختن طی فرموده ناگاه بخبر رسید که دواد غانی رسیده اند را بمجال نمانده که بعضی التجا کنند لاجرم اکثر امرا و سرداران حلقه اطاعت در گوش کرده غاشیه مطاوعت بر دوش نهادند و امیر سپهر بخشش با پهلوان داود خویش که از شیراز بمدد و معاونت او آمده بود متوجه قلعه سلیمانی شد و شاه شجاع بپای قلعه نزول کرده استمالت نامه بسپهر بخشش فرستاده پهلوان داود را دران ضیق بیرون جسته راه شیراز پیش گرفت و امیر سپهر بخشش با برادران و اتباع و اشیاع از قلعه در آمده و شرف تقبیل بساط همایون حاصل کرد بخلع و تشریفات گرانمایه فیع مقدار بلند پایگشتند و شاه شجاع منظر و منصور کرمان معاودت نموده شاه یحیی با نبیره میعادی که با آنجناب ثابت بود از شاه محمود روی گردان شده متوجه یزد گشت و مبارکشاه اینانج جمعی از امرا را بتعاقب او دستاده تفحص و جد و جهد در خرمیان هر دو فریق مجاهره بوقوع انجامید و امرا شیراز بی ادراک مطلوب مراجعت کردند شاه یحیی در یزد اقرار گرفته رسل و رسائل بکرمان فرستاده با دشاه سلطان دختر بزرگ شاه شجاع را خلعه فرموده و سپهر اقتدار بلتمش شاهزاده دولت یار را مدول داشته قرة العین سلطنت و جلوه نشین تخت عصمت را باسباب تجمل با دنیا با ذربست و دار العباده یزد روانه گردانیدند و کرة توجه با دشاه جهان سلطان علاء الدین شاه شجاع بجانب فتحکاه سلیمان علیه السلام و فتن شاه محمود بعد از محاربه با زردی اضطرار ببلاد اصفهان و چون بار دیگر مملکت کرمان بحسن عنایت ملک منان در حوزه تسخیر و تصرف با دشاه کامران آمد وصیت انتظام امور سلطنت جرسابات در بلاد فارس و عراق منتشر گشت هر دو فریق بسایه چتر همای آسای استظلال نمیدند و هر زمان جوقی روی امید بعتبه علیای نهاده و خواجه صدر الدین انباری که بنده مخلص با دشاه گیتی پناه بود در دیوان شاه محمود و صاحب امتیاز عمده امور و جوب و مرسومات لشکریان را

قلم نزد و آنچنانی را در صورت کفایت بعرض شاه محمود رسانیده تا تجدید از جانب او با یوسف گشته رسمی بخدمت شاه شجاع آورند و نوازند که مدتی زیاده از قطرات امطار در کرمان مجتمع گشتند و درین اثنا اکابر و اعیان شیراز که از حکومت تیز زبان و تغلب بی تسلط سپاه شاه محمود متنفر شده بودند مکتوبی مشتمل بر حسن رای با جانب کرمان گسیل داشتند و با ستماع آنچنان مسرور شده و مستبشر گشته فرامانروا تا جمعی کثیر با استقبال کلوشتا فتند و او را با احترام تمام بارگاه جهان پناه آورده و درباره شاه الیه صنوف نوازش بتقدیم رسانیده و در حق او اعتضاد نموده مکتوبی صورت استمالتهای اصول و اشراف ممالک فارس را مرقوم منشآت و شاه شجاع بعد از تقدیم مشورت عازم مسیر کرمان شده اتا غباروی توجه بشیراز مند از فرزندان کامگار قطب الدین اویس و مظفر الدین شبلی ملازم رکاب پدر بزرگوار گشتند و معز الدین جهانگیر و مجاهد الدین زین العابدین بموجب حکم در کرمان توقف نمودند و چون رایات نصرت آیات در چهارگنبد نزول اجلال فرمود شاه منصور این شاه مظفر از یزد رسیده بشرف دستبوس عم خاکسار مشرف شده و با صناف الطاف و انواع اعطاف اختصاص یافته و درین اثنا شهر ستاد ترشد که شاه محمود بسرحد یاران فرود آمده عزیمت کرمان دارد و چون شهر بلک ضرب خیام شکر ظفر انجام شهر ای عالی اقتضای آنکرد که مخالفان البشت گذاشته ازراه دیگر گردد و شاه محمود از بینی آگاهی یافته بجانب دارالملک عنان عزیمت برتافت و در صدد فارس شد که پهلوان نرم منوچهر اردوی شاه شجاع ست لاجرم فرمانداد که بهادران سپاه در زم مخالفت پیش نهاده سراه بر دی گیرند پهلوان نرم مسرعی بار دوی همایون فرستاده مصورت حادثه را بعرض رسانید و شاه شجاع بنفس خود سوار شده با دو هزار سوار ازراه نگشت و پیش از طلوع آفتاب نزدیک بسر یک رسید آن هنرور سعید مخالفان از اول با هاد با یا بهلوان نرم تلاقی شده آتش کارزار افروخته بود و از کثرت سپاه دشمن پهلوان عاجز و مضطر گشته قریب بآن شده بود کما صابت عین الکمال آفتی بحال او رسد که ناگاه ماهیچولوق ظفر پیکر از افق بیابان طالع گشت و آفتاب دولت اعدا بگجد زوال رسیده حیرت بر ایشان استیلا یافت و از غایت سراسیمگی دانستند و بایان قرار دو میست سوار چون لشکر بر ایشان گزار خود را در رود خانه کمر گیر ایشان بود انداخته غرق شدند و بقیه آن مخذولان خراب حال و پریشان روزگار بسر گوشه رفتند و بعد ازین فتح مبین شاه شجاع بجانب شیراز روان شد و از شنیدن این مضرب بول ضرب اوتاد و سراپرده عزت گشت و شاه محمود ظاهر شهر را لشکرگاه ساخته اندیشه برفع آن حادثه نگاشت و در مدت غیبت شاه محمود از خیل سلطان مکتوبه او در خفیه بر و عالیجناب بن محمود شاه بخوبی ضبط شهری مزود که مزبور خود چنانچه شب و روز گرد برج و باره میگشت روزی از اسب خطا شده سه روز نه انه بهلوی او فروفت و بهمان الحظه بحیران کسر مشغول شده و بار دیگر چنین پوشیده در طواف آمد و چون شاه محمود بخیر از معاودت فرمود از بسیاری سفاهت آن شهزاده و عقرب دم بهشت نهاده با و مجال ملاقات ندا شت فی الجمله در روز شانزدهم ذیقعده سنه سبع و ستین و سبعمائة آن دو باد شاه با هل و پلنگ خونخوار کینه خواه و در برابر هم صف آرا میگشتند زمانه را دل از خست و انده خون شده که چنین دو پادشاه کامگار و دو خسرو عالیمقدار بایستی که بظاهر یکدیگر اعدار دولت را منکوب و دشمنان مملکت را مقهور گردانیدندی در حال آتش حرب زبانه زن گرفت و غبار نا درگاه باوج مهر و ماه پیوست از میسره سپاه ظفر پناه شاه منصور و شیخ زردی حمله آورده سینه مخالفان را نشانه تیر گردانیدند و میسره ایشان بر سینه میسره اکبر نصرت قرین غالب آمده و هر دو لشکر با یکدیگر مختلط شده از کثرت گرد و غبار دیده افلاک تیره گی پذیرفت غالب و منصور از مقهور و ستیز نشینده شاه شجاع در برای معرکه در تموج آمده لوء دلنگر و قاره آرام انداخت و شاه محمود نیز در اندرون موضع کحدان صد امن دولت او دست زده لوء دیای ثبات و استقرار بر فشرده و دلیران هر دو لشکر و مبارزان هر دو کشور با دیگر در سخت رایتان دو پادشاه فرخنده اختر مجتمع گشتند تیغ انتقام از نیام برکشیدند عاقبت کامگاران بشیت داده روی اشپر نهادند و خدمت پادشاه جهان مطلع شاه شجاع بحوالی شیراز نزول فرمود و بعد از سه چهار روز کلویان و طائفه واز سرداران مملکت فارس تمامی با پایه سریر اعلی رسیده پیغام دادند که چون رایت نصرت آیات از اینمنزل حرکت کرده نزدیکتر آید مفاتیح در وب تسلیم نموده شود و چون شاه محمود ازین موافقه آگاهی یافت بتهیه اسباب مجادت اشتغال فرموده در روز شنبه سادس و نیقعده سنه سبع و ستین و سبعمائة تدبیر الیاس کهلی طلام قامت یام برید احمی از خاص و مقربان عزیمت اصفهان فرمود و در اثنای راه سلطان عماد الدین احمد از موالف او تخلف کرده بشاه شجاع پیوست روز دیگر که خسرو سیارگان بر تخت گاه سپهر قرار گرفت شاه خورشید طلعت گردون توان جهانبانی مملکت فارس را بوجود همایون خویش تزئین داد و آفتاب سلطنت از افق مراد شارق گشته کوکب اقبال روی کمال نهاده مژده امن و امان بگوش اقاصی و ادانی رسید زبان خاص و عام و اشراف و لام بدعا گوئی شاه سعادتمند در اقامت جمعه و جماعات و استدامت امر معروف و نهی از منکرات و دفع بدع و سناهی و تیسیر فساق و دفع ملاهی و تشیید مبانی اسلام و قوطید قواعد شرع و احکام و تعمیر مساجد و بقاع خیر و تکثیر اوقات ابواب البر بدیعا نمود و بنفس همایون ملازمت مجالس علماء کرام و فضلای انام اختیار فرمود و پیشوای استاد البشر مولانا قوام الدین عبید الله فقیه شرح مختصر امین الحاجب که از مصنفات عقل حادی عشر قاضی عضد الدین اسعادت لفظ و دقت معنی اشتهار دارد افتتاح کرد و در مصقد قضا رایت شریعت مایه مولانا بهاء الدین عثمان کوبکیولی تفویض نموده وزارت خویش بر خواجه قطب الدین ابن سلیمان شاه ابن خواجه محمود کمال مسلم داشت و در ترقیه احوال رعایا بل کافه برایا سعی بلیغ مبذول فرموده و در سنه سبعین و سبعمائة امیر التجا بر با لعدل محمد بن ابی بکر عباسی بیعت کرده و در این متابعت فضلا و علماء و سالاری نوشتند و چون در مسند سلطنت استقرار یافت بجانب قصر زرد توجه نمود و شاه محمود را اصفهان ایلچیان فرستاده معروضه داشت که من خیر از ابا الطرح نخیته

بی‌کفایت معاصر گفته شجاع اگر اقدام این مهمات بدین سلم دارد اگر کرم او بعینه تماید و متسلم و مندول اتماده شاه شجاع بشنید از سعادت خود و بعد از انقضای فصل عازم یزد شد و چون بآن خطه رسید شاه یحیی هم استقبال نجای آورده شاه شجاع با شهر در آمد و دیده بدیدار قرة العین خویش کرد و هبالله نکاح خلیه یحیی او بود و شش ماهت و چند روز بعیش و عشرت بسر برد و شاه رکن الدین حسن بسر سید سعید الدین اشرف را معصوب خویش ساخت و ذکر فتنه خان سلطان و توجیه شاه شجاع با صفهان بعد اجابت شاه شجاع از یزد خان سلطان خواتون شاه محمود قاصدی را باسوغات و سیلاکات نزد پادشاه جهان مطاع فرستاده پیغام داد که اگر مواکب جاه‌ون بنا بر اصفهان نزول فرماید من شهر سیارم و شاه محمود را گرون بسته بقلعه نمایم و چون خان سلطان مخیر است که انتقام خویش از آل مظفر بکشد هر روز فتنه‌ی انگیخت و سر لطمه شعبده تربیت سیاه و تمیان الیشان بوشت انجا سید او بسرا و خوش فائز گردد و چون مکتوبات خان سلطان بکه مشتمل بود بر تحریک شاه محتوی بر الحاق تعلق و تشویق متواتر شده با دشاه اتفاقه از یزد بیرون آمد. سیرت اصفهان بردان گشت و شاه محمود رسولان متتابع شاه و شاه زاده را گرامی برادر ارجمند اقتضای آن نیکند که مملکت گذاشته بگوشه رود اعلام فرماید و اگر غرض آنست که در سلک سائر ملازمان منخرط گردد تنبیه نماینده تا احرام خدمت ببندد و اگر این زاده بنده ارزانی میدارد ملوکی سازند که خلاف این جمع شود و شاه شجاع بر چنین مضمون بر دیوان شاه محمود روی بارودی شهر یار کامگاران نهاده فرار سعین و داد و عهدی مجدد و پیمانی مؤکد در میان آمد که بعد ازین شاه محمود و سراز خط فرمان برادر بزرگتر نکشید و شاه شجاع چون هر جهت خود بشیراز رسید خواجه قطب الدین سلیمان شاه را گرفته محبوس ساخت و پیش غیاث الدین محمود بیمسکن شیده روانه کرمان گردانید و منصوبات بنا بنا بر کرامین حسن داد و انصاف انکه و شرف نسب او مناسب جمع دانست اما بکثرت عدد و فلم و طبیعت مغرور خود چون کس اشرافت و انسان بل سلطان جهان و ظل عنایت ربانی خود را بر قطب الدین سلیمان شاه ارجحیتی نگفته بر شاه محمود او را بر سند وزارت ننشاند و در دین انشا بار کرنا نه سلطان علیمیان بشیراز متعاقب فرستاده و بنیاد شجاع مکتوبات ارسال نمود و اظهار محبت و دوستی کرده او را بزیخیر اصفهان باحث و محرک گشت و چون سیع عای آن نبود فاز در اعتدال در گرفت شاه شجاع سراپرده بپیغام داد که عاقل روی بدر گاه ما دارد و کیسه که آمد امل و فتنه و زیر خط جبانش تکه دفتر کوچک و عقد شاه متصور عقد شود و دخل بخرج وافی نیست اگر آن برادر سر سال زمال از اصفهان سر دیه کشد و سری نماید شاه محمود جواب داد که چون ممالک فارس و عراق و تصرف ملازمان بخضرت ست و از توجیه شکر او آن بود که بخرج سر بر نیاید و این برادر بخرج سر بر فرو نماند و گفته که الان مزاحم بادشاه باشد چاره نمیشود و تخیر بسیع شاه شجاع بر یزد فرود که پیمان بار برادر بشیراز آن بود که بخرج صرف ابد بدیار جنابت بیرون نرود و اکنون که خلاف عهد و میثاق نماید شکار کنا بیاید کشید و بعد از تجدید و ترتیب سپاه از اصفهان از شیراز منضفت فرمود و چون بحدود عراق رسید میان برفرش شاه محمود رسانیده که ضرار این فتنه و آشوب انگیخته خان سلطان است بعد التفحص تفتیش صدق مقال الیشان بر شاه محمود روشن گشت بقتل آن عورت حیله گر رسانید و پیش برادر فرستاد و پیغام داد که چون مادر و حرمت زنیان بر حمیت اگر برادر شاه بر شکار خانه آید شاید بار دیگر برادران گرگ آشتی کرده حمل این شاه شجاع بشیراز بدین سبب معاودت فرمود و شاه محمود در کشتن خان سلطان الیشان شده شهر شیراز را فراق او نیا لیده و اشتغال آتش غایت و دران محرقه خود را سر انداخته بادراض متضاده بتلا شد ذکر الجی فرستادن شاه شجاع و شاه محمود بجهت خواهنگاری جمله نشیبی سلطان اویس بن امیر شیخ حسن ایلکانی و مراجعت نمودن رسول شاه محمود در نهایت مست و شادمانی فرح و کامرانی چون شاه شجاع شنید که برادرش شاه محمود داعیه آزار او دارد و با دیگر از سلطان اویس اتحاد و اتفاق بهم رسانیده تقدیم مشورت میر اختیار الدین حسن فوجی را مأمور فرمود که به تبریز رفته مخدره از مخدرات خاندان سلطان اویس را خطبه کنند و شاه شجاع را رقعه در نیاب لسلطان نوشته از خود دران کتب بر او تقدیم نمود و چون شاه محمود ازین قضیه آگاه شد خواجه تاج الدین شیر یزدی را که دفتر دیوان و تمرکار بود بسالت تبریز و خواهنگاری و تعریف سلطان اویس اختیار کرد و خواجه تاج الدین بموجب اینده کرد و چون بتبریز رسید سلطان اویس را دیدکه در خون پادشاه شاه شجاع تیغ خلاف در میان دارد صواب آنست که الحال السلطان اویس را بگوئیم و بایده که رقعه شکل بخضوع و خشوع نوشته التماس محسن تدبیر خویش سازد که دست آرزو بگیرد و بقصود حمائل گردد و بعیت ایدوست دست حافظ الغیب بیشم خرست و یا رب که بیغم کنا در گرفته محاصل و شاه محمود مقرر فرمود که هر چه خواجه تاج الدین فرماید بهر شرط و توضیح خواجه مذکور از بابت بادشاه سطری چند در قلم آورد و مصدر باین عبارت که العبد و مانی بره که دان لولاع ما آن توایم و هر چه در ایم و شاه محمود را با بندگی و خدمتکاری موسوم و استه انچه مصلحت وقت دانست رقعه نوشت و با تملیکات عراق و فواخیص و تجلوات وسیلاکات روانه تبریز گشت و از جانب شاه محمود خرص شده که مداد را بجان حقیقی زنان هر چه خواجه ازبان او نویسنده هر گونه خواجه مذکور رساله و هر انچه لائق و سزاوار مقرران داند تسلیم الیشان نماید و خواجه تاج الدین بر تبریز رسیده بکتابات و سیلاکات گوناگون و تقریب خطبه بطلب لسلطان و انکار مودت محکم بر زبان سخن یافت و بدلال مقرون خاطر پادشاه نشانده که مقصود شاه شجاع از تبریز ملکت ست و غرض شاه محمود ازین مراسم خدمتگاری و خدمت سلطان اویس بکابین ازدواج کریمه خاندان سلطنت با اداء و مقرران عزت مشاهدت فرمود که بلکه زمام پیوند سازیم جمع متفق الکلمه شده که شاه شجاع بر جمیع بسیط آلت و عدت بادشاهی و بوسعت مملکت و ادوات شوکت و اهبت بر شاه محمود دست رجحان دارد و اما شاه محمود بر تظاهر اطاعت و مطاوعت و خدمتگاری و جبان سپاری است و دیگر انکه و یا اصفهان بتمامل بنظور است و بین مهابت یکن که تهامت و ولایت عراق و گرجت تصرف بندگان و دولت آید و سلطان اویس این کلمات را بسمع رضا شنیده و بخواهنامه شاه محمود فرمود و خواجه تاج الدین مرخص گشته بازگشت و چون بخواجه پیش آمد آنکاه عقد امیر اختیار الدین حسن لازم

و مصاحب گردانند لازم آنکه کرد که سلطان اویس امیر اختیار الدین حسن را بطلبد و به پرسید که اگر شاه داعیه پرسند و ثبت چه جواب باید گفت بیان کرد که گفتن باید که چون بلیل و ملک زاده بیامد و دیگر باره کرت کتابت مطلقاً از مقام سلطنت تنزل نکرده و این ضعیف را بدو نخواهد گذاشت ضعیف بیچاره آمدی و اسود ملک و حیا نخصان راه یافتی و سن لائق مصاحبت نبده و چار کرده تخته و دفتر پاره نمیدهم فی الجمله خواجه تاج الدین غالب آنچه سلطان اویس پرده نشین سراپرده عصمت را با محل و ایچین و سایر حاصل اصفهان فرستاده و نیز لشکری نامزد بجانب اصفهان کرد تا امیر دولتشاه محمود باشند خواجه سلمان قصیده در مدح شاه محمود چنین بیت این پیش گفته فرستاد بیت

آسمان ساخت و ز اتفاق نکی * سوی بر چه شد اطراف ملک سوی

و چون از آن سو رشد اطراف ملک سوی * چند با سود و سود رکاب نکی

خانه زهره بود جزوی از ان عالی سور * تا بتا عیست سوی قمری را با شمس * اتصالی ست مفرطی را با حور * عهد بلقیس زمان داشته ست از زمانی * بسر پرده جم دولت تشریف حضور * قطب الدین شاه فلک مرتبه محمود که اوست * با چنین سیرت محمود که او هست * در پرده غیب همچو عالم ستور * خواجه تاج الحق والدین محمد الحق * سیما کرد و زینهار نیاب نیابت لشکر دری الجرجیر نگی کیفارت آورد * که چنان در ستوان یافت بالطاف و بهور * سر مرا بود که بر دولت آیم نیاز نه کنم این گوهر بی قلوم ریان در نشور * و چون امرا علیا در اصفهان نزول اجلال فرموده شاه محمود شیخ علیم ترتیب نموده بان گوهر شب افروز مراسم ضیافت بتقدیم رسانیده و چون دفتر سلطان اویس بعقرای و سوگواری شاه محمود را در مفارقت خان سلطان شاهزاده نزول دولت و اورا بالنسبت بکوشش شاهزاده کرد و نیز از همدست بار بعضی از نخبه و خاصان اصفهان در پیش مکان قرار بگرفتند و مردم شاه شجاع بمام نزد بشیراز در آمده و شاه شجاع بالضروره روی بشهر نهاده و در قلعه شاه منصور کار بر عقب گرفتگان رفته بود با غنیمت بسیار شیراز در آمد بار دیگر شاه از مدت حیات پیشمان شده خواست که بار دیگر بجانب شاه محمود توجه فاید شاه منصور بعرض رسانید که استیلای چشم عنبر گوار نیست اگر جمعی صعده معاون ان گردد من همراه رکابت کنم شاه شجاع فرمان داد تا سه هزار مرد آراسته در رکاب شاه منصور روان شدند منش در سبزه میدان طرف خیابان قدامت نزد دشاه محمود در اثنای نظر گرفت در اثنای احیال شاه حسن مکتوبی از زبان خواجه تورن شاه خواجه همام الدین محمود در شاه شجاع رسانیدند آنگه که آن دو کس بشاه محمود نوشته اند مضمون مکتوب انکه هر گاه که ولایت عهد شعار پادشاه کامگار تزیین یافته شهر سد بانگان و دروازه کشاده شیراز بسپاریم و التماس نموده بودند که جواب فحوه مرقوم خاطر آن نوشته شود و شاه محمود بخاطر آن قلمی کرده بود در خلال رقعه مرقوم که پادشاهان شهر خود را بسیار بیند که ایشان با طاعت امید وار باشند شاه شجاع خواجه تورن شاه و خواجه همام الدین را طلب فرموده در موقف عتاب خطاب فرمود که آن دو بی گناه را چرا هلاک نمادید سوگند خوردند که ما زین مکتوب خبر نداریم شاه شجاع پرسید که این رقعه بخط شما هست جواب دادند که آری لیکن ما از نیوا قعه بخبریم پادشاه غضب رفعه گفت که چون اقرار نمایید که این رقعه بخط شما هست چگونه خبر نداشته باشید فی الحال حکم فرمود تا ایشان را بقتل رسانیدند و چون این تقدیم سر زد آنرا فرزند شاه حسن جهت عارضه پای دو خانه مانده مسهل خورده بود شاه شجاع کسی پیش او فرستاده پرسید که این مکتوب بخط کیا بدست تو افتاد شاه حسن پیغام داد که مبلغ دو هزار دینار بدست داد خواجه آن را نشناخت و دام و مکتوب لیعوی شناخت چون بدوات دار رسید گفت که خواجگان را شکنجه چه باید کرد تا بایشان خود اقرار نمایند غلام چگند شاه شجاع گفت که در حضور این قضیه گمراه چه مندرج است این پرسش را شاه که کسی که مکتوب چنین را بغلامی دهد تا دیگر بیشه نخورند و بعد ازان صادر شدکه امیرسن قوچی بیکاند شاه حسن رفته روزی بتبریز تکلیف استقبال نمایند این مکتوب لیکن امیر سید آورده و در حضرت بشاه حسن مقام نشسته در آمد چون خویش مضطر گشت گفت من محمود حاجی ام بشمشیر ایران و شام تا بسیل نظلید رقعه چنین نوشت زیرا که این دو کس پیوسته اند شیانک بودم و نیخواستم که ایشان با کلک تا مسلی شوند و چون خدای تخواسته بود تیر تقدیر من بر هدف مراد نیامد باقی رای عالی حاکم ست بصورت که رشاه حسن بسیج بادشاه رسیده نائره غضب و اشتعال یافته حکم فرمود که جهان و زیر به تدبیر ارائت کرده اطراف نه کمان و این میان برشد نهند و این خبر بسمع معین الدین اشرف که بیدر شاه حسن بود رسیده بمادر خانه اسپ ساز فرستاد و گفت بر کس سخن بدر خود نگشاید و مناسبت چنین خود نکند سزای او این باشد سادات را بکلی حرمتی و عقیده کامل بود ارا بحمت حرمت عالمیان فرستاده از تزلزلی که سبب محنت جانیان باشد بدین طرف متوجه گردد والعلم عند الله و بعد از قتل رکن الدین شاه حسن بن نیابت

بمزاج جلال الدین تورمان شاه مفوض گشت کراوخواجه تاج نفس عادل بنهاد و رعیت پرور بود ارکان دولت و رعایا و مملکت مزدی و شاکر بودند و عدیه او استماع این واقعه غریبه شاه محمود باصفهان هرچت کرده شاه منصور خبر یافته ذکر طغیان پهلوان اسد ابن طغانشاه در کرمان و نهایت حال آن بخت برگشته بسامان پهلوان اسد از پهلوانان خراسان بفرط شهامت و حسن سلطت و مکارم اخلاق و محاسن آثار و اطوار مشار الیه و در امر و نهی متکر سکیم شیره و شاه شجاع بامانت و دیانت مشار الیه اعتقاد تمام و ثقت و حسب فرید عقیدت باو شاه و بار به پهلوان اسد آن شد که صبح گاهی شاه شجاع سوار شده بر کنار جوی سیر رفت و دید که پهلوان اسد به پنج شکستن مشغول ست پادشاه از روی بسیکه که به یکی جواب داد که پیچ شکستم تا تو فرمان پادشاه بجهان فرود باشی و گفت کسی که در دین باین شتاب مجدد و مرداند نباشد تو ان دانست که در دنیا چگونه بود یکی از فضلاء فارس درین باب این دو بیت گفته ابیات اگر یکی که هست شاه شجاع ۰ مهر انیز در دولت سرست ۰ نزد نگه در صلاح وی نه نماز ۰ پیچ شکستست ۰ و دست در کوشست ۰ علی الجمله شاه شجاع در آن آوان که عزم شیراز در سر فرمود تا برادر خود شاه محمود را از مملکت یزد بر کنار مملکت کرمان را بپهلوان اسد تفویض کرد و چون پهلوان در مسند حکومت متمکن گشت باعلان کلمه عصیان سابد رت نمود و چند امر سبب تر داد شد یکی آنکه چون شاه شجاع غیاث الدین محمود پسر خواجه قطب الدین سلمان شاه را میل کشیده بکرمان فرستاد چنانچه گذشت او نیز بحرمت سابق که با پهلوان اسد داشت اساس احتیاط ننهاده در تجاوز افساد و مزاج پهلوان غافل چیده بعد از ان دست و پا گشت و دیگر آنکه امیر سیوستش و غالی که هرگز با شاه شجاع موالات و مصافاتی نداشت باتفاق شاه یحیی هر روز چهار بالش سلطنت را در نظر پهلوان اسد جلوه میداد و از زبان امرای شیراز نامهای فرو نوشته باو میفرستاد بدین مضمون آنکه پهلوان باید که بجانب عزم کما ینبغی رعایت فرماید و مطلقا بر جانب شاه شجاع اعتماد ننماید و الا قدر عدر ان اندیشه و هر چند اینصورت موجب انحراف مزاج پهلوان اسد شد اما بواسطه آنکه مخدوم شاه و اله شاه شجاع در کرمان بود متوانست که دست تردد از آستین عصیان بیرون آرد و در تا کشتی گیری پهلوان شمس چلیک نام از کرمان آمد و در بای قصر با پهلوان شمس کرمانی کشتی گرفت از قضا پهلوان شمس پهلوان محمد و معنی فراوان بکشتی گیر کرمانی داده فرمود تا او را گرد شهر برآورند پهلوان اسد و خراسانیان در مقام غایت پهلوان شمس آمده او نیز سوار ساخته مخدوم شاه این خبر شنیده در غضب رفته و ملازمان را فرمود تا بستر مصلیان کشتی گیر خراسانی رفته اینها نزاد دولت کشیده و بدین سبب میان کرمانیان و خراسانیان فتنه عظیم روی نمود تا کار بجای رسید که مخدوم شاه خود سوار شده تا پهلوان اسد را بالشی بر قصر سر خواجه قطب الدین محمد که با عین عبد از معتبران ممالک کرمان بود جهت تسکین فتنه بعرض مخدوم شاه رسانید که چه احتیاج ست که شما اینهمه ملال بخاطر شریف خود داده و رسید اگر بشارت خود من جا بوبا را بگویم تا قصر بر سر اسد فرو کوبند و بدین سخن بنا بر فتنه تسکین یافته مادّه نزاع منحسم شد اما این کلمه بسمع جوینده جلال خان آن آزاد مرد گشت و بعد از ین چند نوبت والده شاه شجاع که مکتوبات بپشیمانی فرستاد که فکری بحال مملکت بباید کرد که از ما صیه اسد اثر خلاف مشاهده می افتد مطلقا با دشاه قبول نکرد و بعرض محمول افتاد و چون مخدوم شاه در کرمان احساس فتنه میکرد و متوجه سیر جهان شده بعد از غیبت او پهلوان اسد شهر خالی یافت باستحکام قلعه و عمارت بارو اشتغال نمود چند گاهی سنیان این خبر بسمع شاه شجاع میرسانیدند مقبول نمی افتاد و چون پهلوان از عمارت قلاع باز و اخته از خراسان و نواحی کرمان لشکر بسیار جمع ساخت و از متمولان و سلطانان مخدوم شاه مال بسیار گرفت و خواجه قطب الدین محمد را که نایب صلحت بود گفته بود و بعد از انکه بقصد و تقریر و تسلیر او بسند حکم کرد تا او را بکشتند و آتش ظلم و بیداد در کرمان بر افروخت و چون شاه شجاع بپوسته باو بعد او از روی شفقت و نصیحت میگفت که آثار اول و فرزندان ایشان بزرگ بیقانون صلاح خود کسی ملتفت بآن نخواهد شد و اگر از بندگی بازگ ناوه و ظلی نامناسب با قولی نا ملایم در وجود آید زود در اطراف ممالک شهار یا بد و خاصه عام از امثال شما بیاسیات اگر هزار گونه چاکری کنند نبود + چنان بزرگ که اندک جریده سرور + ستانگان همه در گردش بر گردون ۰ و گرفت نیست بر آنها مگر بمرد و خورد و شاهزادگان از غرور و جوانی الفتات بپند پدر نمیکردند و بدین سبب میان پادشاه و اولاد بخشش پیدا شد و عاقبت موجب پیمانی رسید که سلطان قطب الدین اویس پسر بزرگ شاه شجاع تو بجز داده داده از پدر روی گردان شد بهزار و هفتصد و پنجاه و هفت هجری از زبان شاه شجاع پیش پهلوان اسد فرستاده که شهر کرمان را تسلیم فرزند سلطان اویس کنند و خود و ملازم با شد پهلوان در جواب گفت میان من و پادشاه و نشانه بست اگر آن نشانه خاکی گردد در شهر تسلیم نموده آید و چون سلطان اویس این جواب با صواب شنیده با برادران و اخوان خود کرمان آمد و بنیاد آنکه بقین بدولت نکند حصی از پیش میرود از حد کرمان متوجه خدمت عم خود پیش قلعه محمود شده و باصفهان رفت و بدین سبب تخوت و تسکبر پهلوان اسد یکی در هزار شده موجب دلتنگی طغیان او گشت و چون امارات و علامات و خصمیان پهلوان اسد نسبت صد اندان سید شاه شجاع با لشکر با بجانب کرمان متوجه شد بعد از قطع منازل در حظیره نزول فرمود امیر سید الدین حسین لنبان که از قبل پادشاه بود و شد آنجا بود بفیروز پا پیوس شتافته و بعد قضایای کرمانیان را بتفصیل عرض گردانید و پهلوان اسد خبر توجه شاه شجاع شنیده رسل و رسائل متواتر گردانید و التماس داشت که فتوح الفتات نکلمات مسوده و نمونه چون برق خاطف بطرف شهر نفت فرمود و در شهر آباد فرود آمد بهیبت فروش کوس و بانگ نای بر خاست و زمین چون آسمان از بای بر خواست و اهل شهر که جوانان عربده بودند بقتال و مقاتله پیش آمدند شاهزادگان امراء و اعیان سوار شده بکنار شهر رانده و از جانب دروازه ساعوت شاه منصور و سلطان ابو بزید پیاده شده تا کنار پل دروازه آمدند و شکر شهر را با ندرون رانده بگذاشتند که یک نفس پل را برگشاده از باره و بکلک

دروازه تیرسنگ بیران شدند آن دو پهلوان ماننده دو شیر غرنده پای بر پل دروازه نهاده و شاه شجاع از اندیشه اصابت بین الکمال مناقب کنان فرستاده تا ایشان بسلامت مراجعت نمودند و حکم کرمان بر محامد او قرار یافته اهل شهر تنگ آمده بدین اقتا پهلوان اسد شاه یعنی که محرک فتنه بود از کاهی حالات اعلام خود و شاه یعنی که بحسب ظاهر از اعانت اسد عاجز بود و خشیه قاصدی بشیراز پیش پهلوان خرم که باشارت و فرمان شاه شجاع بضبط و ربط امور آن مملکت مشغول بود فرستاده پیغام داد که چون مولد و منشا و توقع تو دیار اسلامست و اجب چنان بنماید که پهلوان اسد را بنوا قعه مدفنی رساند و چندان ازین دو سه افسون بروی خواند که پهلوان خرم قبول کرده تبریک بسباب حرب و زد و سلطین اشتغال نمود و ظاهر اعروض طازمان پایه سریر اعلی گردانید که خلاصی ما عالی از مفارق سالکان خطه شیراز دور افتاده و من از مدد شاه یعنی و فتنه شیرازیان و اتفاق بتر زیان پادشاه محمود امین متیقم و بنا برین بنده کمینه خرم را لازم رعایت احتیاط دانسته چاره جویست سلطان ابوالفوارس میران فرست بود بر نقش لوح ضمیر خرم اطلاع یافته سلطان عماد الدین احمد و شاه زین العابدین را بحاصره تعیین نموده و متوجه فارس شد نفسی خود در وقت مراجعت این باعی انشاد نمود و باعی من بر چه صیقل میکنم فرزانه + وین غصه و هم خورم مرا داده + تو میدانی که عاقبت دو ظلک + روزی ببرد بر کند بیخانه + و از رفتن شاه شجاع بفارس سلطان احمد در محاصره کرمان بود و جهد بلیغ مینمود و در خلال این اوقات رسول از پیش اسد آمده عرضه داشت که پهلوان سیگویه که بنده کمینه از ظلک برگرفته پادشاه است و از جرأت و حمایت قهرمان اسد که سلطان عماد الدین احمد سلک شده از پادشاه درخواست نمایند تا از سر بنده در گذرد و بنده ماکی بخزانه عامره رساند و سکه و خطبه باسم و لقب پادشاه مشرح و مزین گرداند مشروط بآنکه محافظت مملکت و رعایت رعیت خود و مربوط برای باین بنده باشد و چون بنده دیرینه مرتی بینکنامی گذرانیده و از ننگ بحرامی دور بوده میداند که در آخر کار شیطان صفت بلهوس بحقیقت ابدی مطوق گردد و ماناگه وداع حضرت خالق البریا را اندیشیده جاهلانه بگوش هوش سلطان عماد الدین احمد الحی بشیر از فرستاد و صورت واقعه پهلوان اسد را معروض داشی پادشاه گردانیده شاه شجاع در جواب او تعجب از انشاء خود باین عبارت در قلم آورد که باقی کرمان اردشیر بابکان بوده است و بدیشان مانرخ تیغ آبدار و قبضه اقتدار آورده اند و با نفس خود کرته تعلق تسخیر آن کرده ایم و مانات باو سپرده و دادن امانات خیانت کرده از نص قاطع ان اصدیکم کرمان تو دود الامانات الی اهلها غافلنیستیم بیشه رجا صادق و امید واثق است که بایسته وجوه از دست استرداد رود و جزای ناکردن و دادن امانت بازو بینند + بیت اگر بدکنش هر دز خمار خوارد + بگردان روزگارش زهره دارد + زمانه گر دون بنیاد ش + بخوی بدخویش بسپارد ش + و خرد مرد که وقتی این مدخوست نمایند بقبول غرور نیافته بیاور و بسپار آزا فرستاد و قلاع اندرون شهر کرمان را سپاه پهلوان اسد از استماع اینخبر پریشان خاطر گشته چون نیخا کرد استظهار داشت و بمدد آذربایجان و اصفهان امید وار بود در بطنیان العمار کرد و اباجی و جه از شهر بیرون نمی آمد نیز که گاهی ترسیده که لشکر بان بیکبار روی بگریز آورد نبود و نیز چون خرم فرود نیامده گذاشت که بیرون رود و درین اثنا امیر حیدر بیانی با سی صد سوار از ده دروازه بیاسی نار بیرون رفته بسلطان احمد پیوست و بصنوف نوازش او اختصاص یافت و امرا و لشکر دزدی نیز باسی سمت و دیگر روی گردان شده بارد وی همایون ملحق شدند و سلطان عماد الدین احمد از جوین ایلان کوچ کرده بیشکویه که یکفرسخی شهرست نزول فرمود و بجمع تمام بمحاصره مشغول گشت و طرفین دلالت جنان بر بست که یکمن باجی کس بشهر نتوانست برد و در کرمان قحطی و غلای عظیم روی نموده چنانچه خطر صورت نان در وقوه بسیار داده و باین خطاب میگردند تا لالتی که یکنان بشهر نخورند و کار شهریان باضطرار انجامیده حکم شد که عزیز و فقیران و ضعفا و سکینان از کرمان روند و خلایق روی بدیشکویه نهادند و چندنه هزار کس در آن موضع بی نان جان دادند و ناگفتنی الجا بموت رفتن داشتند و باطراف بلاد متفرق گشتند و نوعی که دیگر بازپس نگشتند گویند که در آن اوقات صد و بیست هزار کس از شهر بیرون کرده بود و زنده چون پهلوان اسد از زنده شاه محمود و سلطان الدین یاوس شد جمعی را پرسالت بایلکات فرامون روانه خراسان گردانید ملک غیاث الدین پیر علی حاکم هرات نا بر حقیقتی که باشاه شجاع داشت بلبیان راوقعی ننهاده و ایشان بی نیل مقصود مراجعت نمودند و سلطان احمد در باب محامد طریق خدمتگاری با دشاه مسلوک داشته و قیقه نامرعی نگذاشت و داعیه او آنکه چون کرمان تخلص گردد شاه شجاع حکومت آنرا بپاریا بسلو دارد و دشمنان را چنین وضعی عرضه داشته آثار بادشاه کرده شاه شجاع چون بدین نکته وقوف یافت گفت که جواب نوشت که قضیه جلادت و مردانگی و صفحا و فرزانگی بیاد و غیر معلوم گشت ع همین یکسن که بیاد و ایست مده باد از تو فیقت + صورتی که بواسطه نخادگی اسدی فی جبیه با جبل سن مسدد روی نموده من کل الوجوه حق بجانب الحمیت آثار رسی که بوقایع ظاهر بر جهانیان و دیار اعتقاد دیگر دوده بر آنچه چون از سر استهام امری خطیر با تمام رسانند اعداء انعام و اکرام مقابل و مماثل وارد اگر تقدیر ا منصب حکومت کرمان نباشد ضیافتی گرامند بر بلوک و اقطاع اورد و اداء ی ع مزد انگرفت جان برادر که کار کرد + سلطان احمد از دین جواب در تاب شده در تسخیر کرمان تغافل و اهمال ننمودند گرفت عرضه داشتی دیگر بپایه سریر اعلی ارسال نموده بمضمون انکه بنده از عزیمت آنحضرت بر مقاصد دنیا و مآرب عقبی محبت و پیش زین طاقت مفارقت ندارد امید وارست که از نهضت بدیگری حوالہ رود و بلوک باسم او مسجل داشته سلم فرود تا پهلوان فرخ پهلوان علیشاه مژدنانی و حسین دیگر از امرا ی یکساله مرتب داشته متوجه کرمان گردند و ایشان بموجب فرمود توبه نموده بمقصد رسیدند و سلطان احمد از شهر بیرون شده و ایشان در کرمان قحط عظیم تر رسیده که اکثر مردم پنبه دانه و تخم سبوس و پسته میگزیدند میگزیدند پهلوان فرخ عنی را بشهر فرستاده تا پهلوان اسد را بصلح مستقلانه متینه گردانید چون پهلوان اسد بغیر از مصالحه چاره نه دید بالتماس مضمون پهلوان علی شاه مژدنانی نموده علی شاه بشهر درآمده اسد

اطمینان بدانست خود و گفت سوی عظیم از سن در وجود آمده مدعا آنست که پهلوان تاج الدین خرم بکمال کیاست تدارک آن نماید و اگر تشریف قدوم ارزانی دارد تا بحضور مهم قرار یابد پشایگه علی شاه بازگشته کیفیت مجلس با پهلوان خرم مقرر کرده پذیرم ازنجنی شاه و مان مخنه ردی بوتناق پهلوان نهاد و اسد مراسم طوی و پیشکش بجای آورده ابرکرده و گفته زبان اعتذار بر گشاده و از جانبین در باب مصالحه قیل و قال واقع شد مهم برآن قرار یافت که پهلوان اسد بلده خود را محمد بن طغان شاه به یکی سپر خود ابشیر از فرستد و یکقطعه را تصرف گماشتگان پادشاه گذارد پهلوان خرم قاصدی بفارس روان کرده از کیفیت صلح اعلام خود و پادشاه جواب داد که قلعه کوه را از اسد طلب باید دست تا او تسلیم قلعه مولانا که صریان شهرت راضی شود پهلوان خرم چون فرمود پادشاه التماس قلعه کوه نمود و اسد وسائل و شفعا انگیخته تا خرم تن بآن در داد که قلعه شهر سپارد و بعد از اتمام امر مصالحه مردم شهر و بیرون باهم دمصد و سابعیت آمده انشکبان مکین چوبکر بانیان سیدا بند رود مقابل مکین و سینه میتاد و بهلوان خرم علی شاه مزنیاز اور قلعه شهر نشانده خود با برادر و پهلوان اسد متوجه شیراز شده پادشاه با ندیشه آنکه سپاه اسد بار دیگر فتنه انگیز و مجوهر ملوکات کرانبار کان دولت عنایت فرموده هیچ یک از نوکران او را هیچ ملوک مثیل نماند و خدمتش بغایت بلی اعتبار شد روزی مکدر و شی تیر میگزرانیده گاه سودای آن می پخت که باحال و اثقال عازم خراسان شود و گاهی می اندیشید که متوکلان کرمانرا غارت و تاراج کرده در قلعه متحصن شاید و در بعضی اوقات قوة منکره را بدفع پهلوان علیشاه مزنیانی می گماشت و چون نام امیتاز شهر و قلعه از دست او بیرون رفته بود دفع علی شاه و شجاع میسود در خلال این احوال پهلوان علیشاه از زبان شاه شجاع مکتوبی بخاتون پهلوان اسد و رقعه آورده مضمون آنکه اگر خرم محترم در دفع پهلوان اسد با ملازمان اینجانب اتفاق نماید سن که شاه شجاعم او را در حبالهٔ نکاح آورده مراسم عذرخواهی و دلجوئی بتقدیم رسانم و همچنین نامهٔ دیگر بمولانا جلال الدین اسلام الطیب نوشت که متوسل بطالع مساعد و بلوغ بعضی از مهمات گفته اند که پهلوان خرم اسد را بیاد شاه تطمیع کرده و او را از هنگی تشنه بعرض پادشاه رسانید شاه شجاع رقعه بر بیگی خاتون پهلوان اسد بخط خودش باین عبارت نوشت که کاتب حروف شاه شجاع ابن محمد قول و نذر او عهد میکند و بر خود واجب الزام میداند که چون خواتون منظره زیدت رفتنا تقبلی که نموده بجای آورد و فتحی چنین بر خاندان ما ثابت گرداند او را بانواع کرامت و نوازش مخصوص گردانیم و بعقد رعایت و حرم حمایت خود جای دهیم و از جمله خواتین خاص حرم محترم ما باشد و مهما تماسی که داشته باشد مبذول افتد و خویشان و نزدیکان او را عزیز داریم و ترتیب های بسیار بتقدیم رسانیم چنانچه در جهان عزیز و سرافراز باشد و خدا تعالی و روح انبیا و اولیا را بر خود گواه گرفته مؤکد خط و عهدی فی الجمله چون این حیلها از قوة بفعل آمد پهلوان علیشاه مزنیانی تمام مضی نمود و پهلوان اسد اظهار بشاشت کرده با خود قرار داد که طبیبی را اغوا نماید تا بهم او در بیگ شربت جانگدازی تمام سازد و در این اثنا پهلوان علیشاه کسی پیش اسد فرستاد و کیلی را اظهار اکه صلاح داند بمعالجه فرستد و مولانا جلال الدین اسلام را رخصت داد که بعلاج پهلوان قیام نماید طبیب چون بآمد پهلوان علیشاه مکتوب بادشاه با دو داده خدمتش را بعهود و مواثیق با خویش متفق گردانیده و رقعه خواتون انیز تسلیم او نموده تا بنگام مجال بهان زدن شیر مرد رساند و بحسب اتفاق در همان چند روز خرم پهلوان را علیل گشته بطلب طبیب فرستادند و مولانا جلال الدین اسلام آنچنی را فال نیک دانسته متوجه قصر شده بلطائف الحیل مکتوب بادشاه را بخواتون رسانید و چون پهلوان اسد دران اوقات پیوسته با عیال و اطفال و ملازمان بیگفت که چون کار بجان رسد سن بخست شما را و بعد از ان خود را خواهم کشت خواتون و دیگران نیز از وی تهمی عظیم داشتند و خواتین مکتوبه شجاع را بوسیده و بسر و چشم نهاده قبول شد که مهم شوم را بهر نوع که تواند بتفصیل رساند و دران اوقات پهلوان اسد بغایت بد مزاج و نکو سیده اخلاق شده چنانچ سپاهی و ملازمی نیاب بتنگ آمده بودند و سلسیگل او بآن مرتبه رسیده بود که روزی حلوا گری را طلبیده تا در پیش و حلوا پزد و پیش از آمدن حلوا گر شخصی از ملازمان بعرض رسانید که فلان نوکر شراب خورده پهلوان گفت که آن نوکر را حاضر سازند و درین اثنا ملازمی که بطلب حلوا گر رفته بود بمجلس رامه گفت آورد پهلوان گفت بی تفحص بر هنه اش سازند و آن بیچاره را بر هنه ساخته چندان چوب زدند که بیهوش شد و در مقام ایخال نوکر برآکه شراب خورده بود آور دند پرسید که این چه کسست گفتند فلان که ملازم شماست که بر شراب اقدام نموده است پهلوان گفت پس این کس که چوب خورده است کیست گفتند حلوا گر است پهلوان اسد آهی زد و گفت ندانستم پندا شتم که مرد شکر فروش نیست بعد ازان دو دیست دینار بحلوا گر خرم داده جمعی او را برداشته بخانه بردند و چون خاتون پهلوان اسد بر وقوف شوهر بر خواطر قرار داد با جمعی از محرمان این راز در میان نهاد و اشیان صواب دید که او را زهر دهند و مقداری سم پیدا کرده باهم گفتند که نخست این سم را آزمایش کنیم اگر بی توقف تاثیر کند بکبوتر پهلوان دیسم و بنابرین قدری ازان در جوشیر تعبیه کرده پیش پهلوان علی شاه گریکی از مقربان پهلوان اسد بود فرستادند و علی سنخ آن آشش را خورده بعد از یکشبانه روز وفات یافت و چون پهلوان اسد مردی زیرک و فاضل بود و مولانا سعد الدین شاه و دین یار گفت بهیت زنیسان که گل سنخ فروز کینه زباد + یار ب که گل زند فروز کینه باد + و بعد از فوت پهلوان علی سنخ و شمنان پهلوان اسد انا شنیدند که اگر او را زهر دهند تا القضاء یکشبانه روز مجموع نبیح و ملازمان را هلاک گرداند لهذا جرم ازان تاریخ عدول جستند و در هلاک و اعدام او را سعی دیگر نمودند و هر لحظه بگزارش خلائق شدند مفصل این مجمل آنکه پهلوان اسد در زوزن را جمع مایک و لاک در حمام قصر فوطمی نسبت و از لشکر حمام بجانب قلعه در قدیمی نشسته بودند و دران اوان تبرجی ازان مسدود شده بود و کرامیز نامی از ملازمان پهلوان اسد پیوسته با بیست کس بجا نظت نقب قیام مینمود خاتون مخا فظا نرا بود عدای جمیل با خود متفق گردانیده به پهلوان علی شاه پیغام داد که باید در روز جمعه ازان راه حمله

بر سر پهلوان اسد آمده از مهم او فارغ گردانید و پهلوان علیشاه در روز معهود لقب کشاده پنجاه شصت مرد مسلح را از قلعه شهر که در تحت تصرف داشت بکوشک فرستاده تا جزای کفران نعمت بر کنار پهلوان اسد نهند و آن جماعت بر سر عقب آمده انتهاز فرصت مینمودند و درین اثنا پهلوان اسد خواجه سرائی فرستاده که ببیند که حمام تافته شده است خواجه سرا بجانب حمام روان شده دید که شمشیرهای کشیده بر سر نقب ایستاده اند خواجه سرا بر فور بازگشت تا پهلوان را خبر دهد لیران بتعجیل از عقب او شتافتند و پهلوان اسد کاردی در میان یا دو کس ایستاده بودند ناگاه آن قوم بر سر او رسیده پهلوان لحظه مدافعت قیام نمود در عاقبت بشامت کفران نعمت گرفتار گشت جثه اسد را بر یراند اختند و مردم کوشک او را مانند گوشت گاو قربانی بر بودند بیچارگان کرمان از جور و تعدی وی بجان رسیده بودند خلاصی یافتند و بعد از ان حکومت آن دیار بر امیر اختیار الدین حسن قورچی قرار گرفت و در سیع تاریخی مدیل آن امیر همائی بر قصر حکومت ساخته نیند اخته بود بیمن معدلت او کار ملک و ملت رونق و طراوت پذیرفت و واقعه پهلوان اسد در منتصف رمضان سنه ست و سبعین و سبعمائة اتفاق افتاده **ذکر وفات سلطان اویس و شاه محمود و توجه شاه شجاع بجانب اصفهان و رفتن او از انجا بمملکت آذربایجان و تسخیر آن ممالک بعون عنایت ملک منان** چون خاطر شاه شجاع از مهم کرمان فراغت یافته دو سه روزی از عید فطر گذشت سواری از جانب اقدر رسیده بعرض پادشاه رسانید که سلطان اویس در تبریز وفات یافت شاه شجاع آن سوار را موقوف گردانید تا صدق و کذب او معلوم شود و بعد از چند روز خبر فوت سلطان اویس تحقیق پیوسته شاه شجاع بدان شخص ده هزار دینار و اسپی و خلعتی بخشید و دران اوان پادشاه از شیراز بیرون آمده در باغ اقبال آباد نزول فرموده بود میخواست که بجانب کرمان نهضت فرماید درین اثنا خبر نخوت پهلوان اسد با او کردند و امیر حسن قورچی بجای او منصوب گشت چنانچه گذشت و چون مفارقت اجمال خبر مرض شاه محمود متواتر شد تا در روز چهارشنبه شوال سنه ست و سبعین و سبعمائة منهیان بسمع شاه شجاع رسانیدند که شاه محمود در نهم ماه مذکور بجوار ملک غفور پیوست و این زمان در میان و انکه و چها بود انکه نزاع واقع شده اصفهان بر آن دست چه دو دانکه طالب حکومت قطب الدین اویس بن شاه شجاع اند و چهار دانکه راغب سلطنت پادشاه جهان مطاع و پادشاه ملول و محزون شده بمراسم تعزیت برادر قیام نمود و این رباعی فرمود رباعی محمود برادرم شه شیر کمین میکرد خصومت از پی تاج و نگین بکدیگر کردیم بخش تا بر آساید خلق او زیر زمین گرفت و من روی زمین و بار بلبل طبعش سرائیدن آغاز نها د ابیات بسیار سالها بر خاک ما رود کاین آب چشمه آید و باد صبا رود این چرخ و ده مهلت ایام دادمی بر خاک دیگران تکبر چرا رود ای دوست بر جنازه دشمن چو بگذری شادی مکن که بر تو همین ماجرا رود و بعد از فراغ مراسم عزا پادشاه بر توالنفات بترتیب اسباب یورش اصفهان افگنده در یک روز دو نوکر امیر کمال الدین حسین رشیدی و امیر مظفر الدین سلغر بشیراز رسیده در استعجال شاه شجاع مبالغه نمودند و در ینولا فرستادگان خواجه بهاء الدین قورچی و خواجه صلاح الدین خازن آمده از زبان ایشان معروض داشتند که اکثر امرا و اعیان حضرت شاه محمود با سلطان قطب الدین اویس بیعت کردند و بندگان خزینه او را قفل طرک کرده مضبوط ساخته ایم و امرا و ارکان دولت یکدیگر و نوبت بجنگ پیش آمدند و مایوس بازگشتند شاه شجاع بعد از استماع این اخبار مجال توقف محال شمرده با عدد و عدد تمام و شوکت و هیبت لا کلام بسمت اصفهان نهضت نمود و در هر منزلی از اعیان عراق موکب همایون را استقبال کرده نثار و پیشکش بعرض رسانیدند و در هر مرحله جوقی از اشراف آفاق پابوس استسعاد یافته تحف و هدایا معروض میگردانیدند اصفهانیان بمحاصره قلعه طرک مشغول بودند که ناگاه آوازه وصول شاه شجاع شیوع یافت قطب الدین اویس و جمعی را که با او بیعت کرده بودند مجال فرار و مفر و قرار نماند او کرده خود نادم و پشیمان گشتند عرکه کسی بهاوز دارنا صواب بتعجیل او بعد از تقدیم مشورت سلطان اویس عرضه داشتی نزد پدر فرستاد مضمون آنکه بنده کمینه از صادرات افعال خویش در مقام ندامت و غرامت آمده روی تحمد بزمین استکانت نهاده میگوید که مرا غرور شباب که شعبه ایست از جنون بر آن داشت که سر از ربقه اطاعت و گردن از طوق مطاوعت بپیچیدم و اکنون جزای خود دیدم و کربت غربت کشیده مرارت مهاجرت چشیده اینک با تیغ و کفن بملازمت رسیدم پادشاه را عرق شفقت ابوت در حرکت آمده فرمود که هر چند قرة العین ما از جاده مستقیم اطاعت انحراف جسته اما مهر ذاتی و عطوفت جبلی ذیل مغفرت و حرمیه پوشیده باید که بر طریقه اول دستور معهود متوجه گردد شاهزاده این خبر شنیده مستظهر گشته با اصول و اکابر عراق باردوی همایون توجه نموده ارکان دولت و اعیان حضرت فرموده چند میل استقبال کرده و سلطان اویس بشرف دستبوس شهریار کامگار و پدر بزرگوار مشرف شد و تعیین عنایت و ترتیب ملحوظ گشت و رقم عفو و اغماض بر جرایم او کشیده آمده بکلمه مضی ما مضی بر زبان پادشاه شاهزاده در سلک دیگر ملوک و سلاطین الحرام و انتقام یافت اما راقم حروف در بعضی از تواریخ دیده که همان نزدیکی بموجب فرمان شربت زهر آمیز بخورد سلطان اویس دادند تا ازین مرحله پر غرور بسرای سرور انتقال نمود فی الجمله شاه شجاع در غایت عظمت و شوکت بدار الملک اصفهان نزول فرمود و خواجه بهاء الدین و خواجه صلاح الدین از قلعه طرک بیرون آمده بتقبیل بساط همایون استسعاد یافتند و لوازم خدمت شایسته که از ایشان در وجود آمده بود چنانچه سمت گزارش یافت بصنوف سیور غامیشی اختصاص یافتند و امرای احشام و صحرا نشینان و حاکم جربادقان و عمال قسم و کاشان وری و ساوه و غیر ذلک با طرائف و ارمغانی روی توجه بخدمت نهاده و بشرف تقبیل عتبه علیا مشرف شده بخلعت و نوازش و اکرام و انعام مبتهج و سرفراز گشته محبت و مودت آنجناب در خاطر وضیع و شریف و امیر و مأمور قرار گرفت و چون شاه شجاع در اصفهان متمکن گشت و صیت هیبت و دبدبه صلابت او در بلاد عراق انتشار یافت والی کوچک ملک فخر الدین که بنا بر استیلای امیر شیخ علی ایناق که بیشتر در سلک ملازمان شاه شجاع انتظام داشت بعد از ان بسببی از اسباب پناه بدرگاه سلطان اویس بن شیخ حسن برده بود و با او طریق نفاق زندگانی میکرد درینولا التجا بپارگاه جهان پناه آورده رسولان با مراکب رهوار و تحف و ظرائف افزون از تعداد و شمار بیرون روان ساخت و در ولایت خویش روی دنانیر بالقاب

بادشاه برافروخته پای منابر را باسم همایونش برافراخت و لوای او بدرگاه عالم پناه برآمدند و امیر سویرغتمش اوغانی نیز با دو هزار کس باردوی اعلی پیوست و درین اثنا خبر رسید که اشراف و اعیان ولایت آذربایجان از حرکت ناشایست سلطان حسین پسر سلطان اویس ملول و متنفرند چه پیوسته روزگار باستماع نغمات دلاویز و ترنمات شوق انگیز میگذراند و از مملکت بادشاهی باستیفاء ملاهی قناعت مینماید و شاه شجاع را داعیهٔ تسخیر تبریز پیدا شده دوازده هزار سوار از لشکر عراق و فارس برگزید و بدان صوب نهضت فرمود و بعد از قطع منازل بقزوین رسید اهالی آنجا در مقام تمرد آمدند و پادشاه فرمود لشکریان بیکبار حمله آوردند و همان لحظه قهراً قسراً آن شهر را بگرفتند و دست بغارت و تاراج برآوردند و شاه شجاع بر اهل قزوین ترحم نمود و حکم کرد که هیچ کس متعرض رعایا نگردد و هر که فرمان نشنود کشته گردد کشنده را بازخواست ننمایند مجموع متجنده دست از نهب باز داشته از شهر بیرون رفتند و رایات نصرت شعار بتعجیل تمام بصوب آذربایجان در حرکت آمد و در جرباخواران سلطان حسین با سی هزار سوار بشاه شجاع رسیده صف قتال بیاراست بادشاه میمنهٔ لشکر را بسلطان احمد و سلطان شبلی سپرد و ضبط میسره شاه منصور و سلطان زین العابدین را مقرر فرمود و خود با سلطان ابویزید در قلب بایستاد و شاه منصور حمله آورده دست راست سپاه مخالفان را از جای برداشت باقی لشکر دل شکسته و خاطر خسته شده روی بهزیمت نهادند و شاه منصور عبدالقادر و پهلوان حاجی خربنده را که از امرای عالی مقدار بودند دستگیر کرده و بادشاه ایشانرا مقید ساخته روانهٔ شیراز گردانید و فتحنامها باطراف و جوانب بلاد و امصار ارسال رفته بادشاه متوجه تبریز گشت و چون بدان حدود رسید خواجه شیخ کججانی و تمامت سادات و علما و والی و اکابر و اعیان ولایت آذربایجان باستقبال موکب همایون شتافتند و شرف دستبوس حاصل کرده باعواطف خسروانه اختصاص یافتند و بادشاه بر مسند سلطنت تمکن یافته و آن زمستان بعیش و عشرت اشتغال نموده و خواجه سلمان در آن اوان قصیده در مدح شاه شجاع گفت اینست بیت زهی دولت

کنز اقبال همای چتر سلطانی * همایون فال شد بومی که بودش روی ویرانی *

بادشاه را این مطلع بلکه مجموع ابیات قصیده موافق مزاج نیفتاد اما القصیدهٔ دیگر که مطلعش اینست بیت

سخن وصف تیغش چون زخاطرم سر زد * ز مطلع سخنم آفتاب سر برزد *

بغایت معتقد شده بادشاه آوازهٔ حافظ یوسف شاه شنیده بود او بمجلس آمده بنغمات داودی خاطرها را متأثر ساخته شاه شجاع فرموده که ما آوازهٔ بسی کس از مشاهیر این ولایت شنیده بودیم مخالف احوال مشاهده افتاد سلمان را از آنچه مسموع ما شده بود زیاده یافتیم و خواجه یوسف شاه را استادی خواجه شیخ را تناقص و بالجمله شاه شجاع بساط عشرت و نشاط گسترده شاه منصور را با دو هزار سوار بقراباغ فرستاد و فرخ آقا را بنخجوان روانه گردانید و امیر اصفهان شاه را بمیلان ارسال نمود و امیر سلجوق را فرمود تا در اوجان باشد و چون دو سه ماه ازین قضایا بگذشت حادثه عجیب دست داد که شاه شجاع باوجود وبای و استیلای برودت بر هوا در محفه نشسته روی بدار الملک شیراز نهاد تفصیل این مجمل آنکه از امرای آذربایجان دو امیر که یکی داود بیجلو و دیگری را عمر جوب کشتی میگفتند در کنار آب جغتو بقتو مقام داشتند باهم اتفاق نموده قرار دادند که با جماعتی از دلیران برسم شبخون بر سر اصفهان شاه رفته دست بردی نمایند و امیر اصفهان شاه از مواضعهٔ ایشان آگاهی یافته باوجان آمد تا اگر حادثه روی نماید بمعاونت امیر سلجوق بدفع آن قیام نموده آید و چون امرای مخیل از رفتن او خبر یافتند ایلغار کرده در اوجان ریختند و آوازه در انداختند که سلطان حسین با ده هزار سوار رسید و روی بمنزل امیر اصفهان شاه نهادند و او بگریختند و از نهیب خصم امیر سلجوق خواست که بگریزد از بام بزیر افتاده هر دو ساق پایش بشکست و در آن نزدیکی بهمان سبب متوجه سرای آخرت شد و لشکریان ایشان بعضی کشته شده و برخی برهنه و مفلوک متفرق گشتند

ذکر مراجعت شاه شجاع از تبریز و فرستادن او لشکر یا بزم محاصرهٔ یزد و تزویرات شاه یحیی و توجه بادشاه بنفس همایون

در آن ولا که اصفهان شاه گرفتار گشت مسافر آقا از جانب بغداد بمراغه آمده آوازه انداخت که سلطان حسین بفلان موضع رسید و چون لشکر شیراز در اطراف متفرق شده بودند و شاه شجاع را در وبای دست داده بود چاره جز مراجعت ندید و در تابستان که طبیعت سنه در میان آتش انجماد میافت طبل رحیل فرو کوفت و بحوالی قزوین رسیده نوکران جهت نزل و علوفه بآنجا رفتند و قزوینیان بار دیگر در مقام تمرد آمده جز بتیغ و تیر جواب ندادند قولی آنست که شاه شجاع تعرض بایشان نرسانیده عبور فرمود و روایتی آنکه پادشاه با خواجه مجد الدین قزوینی که ملازم بود گفت که اهل شهر تو عصیان می ورزند اگر میدانستیم براه دیگر رفته متوجه میشدیم اما اگر این زمان متعرض جماعت بعقل بلکه بحسب شجیع ناموس سلطنت را زیان دارد و اکنون بسیاری راضی شده میگذریم خواجه قاسم نزدیک شهر رفته آن جماعت را نصیحت کرد و ایشان یک خواجه را بقتل آورده او بیک پاجان بیرون برد از این حرکت ناپسندیده اثرهٔ غضب بادشاه اشتعال یافته فرمود تا لشکریان جنگ در انداختند و اهل قزوین در برابر شهریار کامگار بر آمده بدفع مشغول شدند و شاه منصور از جانبی یک دیوار قزوین افگنده در شهر تاخت قزوینیان از کمال عقل و فراست گفتند که بادشاه ما را فریب داد و از طرفی بنیاد جنگ نهاد و از طرفی دیگر فرمود تا دیوار شهر انداختند فی الجمله بروایت اخیر شیرازیان آتش نهب و تاراج در قزوین زده روان شدند و بعد از بیست روز و بقول اول شاه منصور و بعضی از امرا که در اطراف بودند باردوی همایون ملحق شده معروض داشتند که خبر توجه سلطان حسین غیر واقع بوده و چون دو ماه برین قضیه گذشت سلطان حسین بتبریز آمده و ایلچی پیش شاه شجاع فرستاده پیغام داد که دو امیر از امرای ما در آن جانب گرفتارند اگر ایشانرا بفرستند ما نیز اصفهان شاه را اطلاق فرمائیم شاه شجاع کارسازی امیر عبدالقادر و پهلوان حاجی خربنده کرده ایشانرا بتبریز فرستاد و سلطان حسین نیز اصفهان شاه را بتجمل تمام روان گردانید و شاه شجاع دختر سلطان اویس را در سلک ازدواج پسر خود زین العابدین آورده اصفهان باو ارزانی داشت و در آن اوان که پهلوان اسد در کرمان گردن از طوق اطاعت شاه شجاع می پیچید شاه یحیی پهلوان غیاث تونی را که خواجه علی مویدسیر بدار بنابر التماس او پهلوان مذکور را با صد سوار بیزد

فرستاده بود و شاه یحیی از اخراجات ایشان تنگ آمده برای مدد پهلوان اسد بکرمان روانه داشت و بعد از آنکه اسد بقتل آمد مکتوبات شاه یحیی که بپهلوان اسد نوشته بود و او را اغوا و اضلال نموده ظاهر گشت و این معنی موجب تجنب خاطر پادشاه شده چون در شیراز قرار گرفت لشکر بمحاصره یزد نامزد فرمود و در آن اولا چند بیت انشا فرموده ابیات ای دشمنی که هست خداوند خصم تو + باگو بهر بلند برزگیست آن زر دست + هرگز بزرده بجهان هیچ صورتی + کان را به هیچ وجه توانگفت کان نکوست + پیوسته ظلم و فتنه و تزویر میکنی + بد بختا این چه سیرت و ناپاک این چه خوست + عهد و شکسته عهد و بلیسو نهاده غرم + هیهات چشمهای تو از سنگ در وز روست + آخر ببین که قدرت یزدان چه میکند + با دوستان دشمن و با دشمنان دوست + و فی الجمله چون لشکریان بیزد رسیدند شاه یحیی بمقابله پیش آمده حربی صعب اتفاق افتاد و بعد از آن در شهر متحصن گشته چون دید که مهم مشکل است بنیاد کار بر مکر و حیله نهاد و یکی را به بیرون فرستاده پیغام داد که شما در جنگ مسارعت منمائید که من ایلچی بشیراز میفرستم بهر چه حکم شود از جانبین بآن عمل نموده آید امرا و لشکریان برین سخن اعتماد نموده خفتان جنگ بیرون کردند و تیغ انتقام در نیام نهاده در خیام خویش بفراغت بنشستند ناگاه شاه یحیی بالشکر آراسته از دروازه بیرون آمده روی بایشان کرده سپاه شیراز سراسیمه شده هزیمت غنیمت دانسته روی بفرار نهادند و غنیمت نامحصور بدست شاه یحیی افتاد و چون کیفیت غدر شاه یحیی برای انور شاه شجاع روشن گشت خواست که بنفس خویش عازم یزد شود شاه منصور بعرض رسانید که احتیاج نیست که جهت جزئی عرضی پادشاه اینهمه زحمت کشند من بروم و یزد را مسخر گردانم و شاه شجاع را این سخن موافق مزاج افتاده فرمان داد تا جمعی از سپاه نصرت پناه در ملازمت او بآن خطه روند و شاه منصور بالشکری مستعد بظاهر یزد نزول کرده شاه یحیی در شهر متحصن گشت و هر روز جوانان از جانبین متصدی حرب شده اکثر اوقات یزدیان منهزم میگشتند عاقبت شاه یحیی والده خود را پیش برادر فرستاد تا او پسر خویش شاه منصور را از این واقعه توبیخ و سرزنش گفت که در مذهب حمیت چگونه روا باشد که تو خواهی که مادر و خواهر خویش و پیوند تو بدست لشکریان اسیر افتند و چندان از این افسون و دمدمه بر شاه منصور دمید که میان برادران بصلح انجامید و لشکرها جوق جوق روی بشیراز نهادند و بجز خاصه شاه منصور کسی با و نماند شاه منصور خواست که بشهر درآید و با برادر متفق گردد شاه یحیی برین قضیه مطلع گشته پیغام داد که یزد موضع تنگ است و محصول آن باخراجات برادر عزیز وفا نماید شما چنان مینماید که آن برادر باستراباد پیش امیر ولی روند و لشکری از و ستانده باین طرف متوجه گردد تا باتفاق دست بردی نمائیم شاه منصور چند التماس کرد که جهت تهیه اسباب سفر دو سه روزی در شهر باشد سودمند نیفتاد و شاه منصور عاجز و مضطر وا از مکر و تزویر برادر آزرده خاطر شده بطرف استراباد توجه نمود و چون شاه شجاع برین مکیدت اطلاع یافت بطرف یزد نهضت فرمود و شاه یحیی دانست که این نوبت تا استیصال نگردد شاه شجاع دست از وی باز ندارد و بنابراین فرمود تا سلطان بادشاه دختر شاه شجاع و خانه زاد خواهر بزرگ بادشاه و سلطان جهانگیر ابن شاه یحیی را با تمامت اقربا بیرون رفتند و بصنوف تضرع و زاری بادشاه را بر سر رضا آوردند اما شاه شجاع سوگند یاد کرد که اگر بار دیگر از شاه یحیی حرکت ناپسندیده ظاهر شود و یزد به تسخیر درآید تا جزای او داده شود و مهم برین نهج مقرر شد شاه شجاع عازم دار الملک شد و بعد از انقضای سه چهار ماه بجانب قصر زرد توجه نمود و در آنجا عالیجناب افادت مآب امیر سید شریف جرجانی تغمده الله بغفرانه مجلس الفقیر شاه شجاع را بنور حضور خویش منور ساخت و کیفیت ملاقات آنجناب با بادشاه چنان بود که روزی که مولانا سعید سعد الدین النسی عزیمت ملازمت شاه شجاع داشت خدمت سید خود را در لباس سپاهیان مولانا نموده گفت که مردی تیر اندازم و عزم از ولایت مازندران بداعیه آن آمده‌ام که چوبه تیر در نظر بادشاه بیندازم توقع چنانست که بهنگام مجال ملتمس من معروض افتد و در رکاب مولانا سعد الدین پیاده تا در بارگاه بادشاه بیاید مولانا گفت تو در همین موضع توقف نموده منتظر رخصت باش که اگر من مجال یابم التماس تو بعرض رسانم و مولانا ببارگاه درآمده شاه شجاع را در کمال انبساط یافت و استیذان دخول جوان تیر انداز غریب حاصل کرده جناب سیادت پناه افادت دستگاه در سلک حضار مجلس انتظام یافت و چون سخن تیر اندازی در میان آمد امیر سید شریف جزوی که از نتایج طبع او مشتمل بود بر اعتراضات امهات تصانیف در صنوف علوم از بغل بیرون آورده بدست شاه شجاع داد و بادشاه بعد از مطالعه چون دانست که خدمتش میر سید شریف است مراسم تعظیم و تکریم بتقدیم رسانیده آنجناب را بصلات گرامند از جامه و نقد و اسب و غیر ذلک مخصوص گردانید و سید را مصحوب خویش بشیراز آورده منصب تدریس دار الشفا که از مستحدثات خاص بود بآو ارزانی داشت ذکر آمدن شاه حسین برادر کوچک شاه یحیی بشیراز و رفتن شاه شجاع بسلطانیه جهت تسکین فتنه شارق عادل که از امرای سلطان حسین بود در سنه ثمانین و سبعمائه شاه حسین بملازمت بادشاه جهان مطاع شاه شجاع استسعاد یافته و بنوازش بیکران مخصوص گشته قایم مقامی شاه منصور باو تفویض رفت و در سنه احدی و ثمانین مسموع شاه شجاع گشت که شارق عادل در سلطانیه تجبر و تکبر آغاز نهاده لشکر جمع میکند و داعیه آن دارد که متعرض ممالک محروسه رساند و بنابر تسکین باده فتنه او بادشاه موید کامگار بالشکر انبوه از دار الملک نهضت فرموده متوجه سلطانیه شد و در راه اعیان و اشراف و سرداران اطراف باردوی همایون ملحق میشدند و چون نواحی سلطانیه مضرب خیام لشکر نصرت انجام گشت شاه شجاع در بیرون خرگاه بر مائده نشسته بود که ناگاه گردی برخاست و بعد از تفحص چنان معلوم شد که غبار سم ستور مخالف است زلزله در لشکرگاه افتاده دلیران از سر خوان برخاستند و تا دشمنان از دره بیرون آمدند سپاه بادشاه جهانستان یاسامیشی کرده بودند چنانچه اعدا انگشت تعجب بدندان گرفته حیران بماندند شاه شجاع میمنه را بسلطان احمد شبلی سپرد و سلطان زین العابدین و شاه حسین را بر میسره گماشت و خود در قلب توقف نمود مخالفان که بیست و چهار هزار سوار آسوده بودند صفها راست کرده رسیدند و حربی واقع شد که زبان تقریر از توصیف آن بعجز و قصور اعتراف نمود

وشیرازیان متفرق گشتند شاه شجاع از اسپ بیفتاد و دشمنان بروی محیط شده پادشاه بضرب شمشیر ایشانرا از خود دور میکرد و درین اثنا ملک بادرجی که یکی از بهادران لشکر ظفر پیکر بود شاه شجاع را
شناخته اسپ خود بنشست و سپر ران او کشید و پادشاه چون از لشکر خود اثری ندید خواست که از معرکه عنان بر تابد اخی کوچک که از دلیران سپاه بمزید جلادت امتیاز داشت مانع آمده گفت اگر تو بگریزی یک کس را
ازین جمع زنده نگذارند شاه شجاع گفت چون یک تن بمردم ما درین معرکه نماند از توقف من چه حاصل اخی کوچک گفت تو باید که باشی دیگر کو بمان هم دهقانان بنیمال چه باز ده کس از دلاوران سپاه
ظفر پناه گرد پادشاه ایستاده بودند ناگاه غباری ساطع شد جمعی گفتند که یاغی هست اخی کوچک اسپ برانگیخت تا حقیقت حال معلوم کند چون نزدیک رسید دید که ملازمان شاه حسین بهادر شاهی
اند که بتوقف و یکجهت از نقاره میگذرند شتابان پیش شاه شجاع آمده گفت کوس بشارت بزنید و چون آواز نقاره بشارت بگوش گریختگان رسید چشم ایشان برایت نصرت آیت افتاد روی
باطراف نهاده مجتمع گشتند و حمله بر دشمنان که بغارت و تاراج مشغول بودند آوردند و اثر ورد تحیر ظاهر ساختند و پای ثبات مقاومت مخالفان متزلزل شده عنان بر تافتند و شاه شجاع شب در معرکه
منزل ساخته روز دیگر در ظاهر سلطانیه نزول فرمود و شارق عادل عامر که با او بودند در قلعه تحصن شده عاقبت القدم عجز وافتقار پیش آمدند و طائفه را بیرون فرستاده التماس صلح کردند پادشاه
از آنجا که مقتضی طینت پاک او بود قلم عفو بر جریده ایشان کشید بمصالحه رضا دادند و شارق عادل از قلعه تنسوقات که راسنده پادشاهانه باردوی همایون روانه ساخت و خود بعزم ملاقات
شاه شجاع تا بیرون آمد و پادشاه نیز با معدودی چند سوار شده پیشتر رفت و شارق عادل شرف دستبوس حاصل کرده بخلعت خاص کمر مرصع اختصاص یافت و شاه شجاع مراجعت کرده حکم کرد
که همان لحظه کوچ کردند و چون بعد از قطع منازل بشیراز رسیده با ارباب حسن و ملاحت بعیش و طرب مشغول گشت و بلبل العشق این بیت مولانا شمس الدین محمد حافظ گویا شد بیت اگر آن ترک شیرازی
بدست آرد دل ما را * بخال هندوش بخشم سمرقند و بخارا را * ذکر چند قضیه که بعد ازین فتح روی نمود اولاً آنکه سلطان زین العابدین بواسطه صغر سن و عنفوان جوانی بغرور رعایا اصفهان
ستیهنید بنابرین شاه شجاع او را از حکومت آنجا معزول گردانید و جهت تادیب چند روز محبوس ساخته بازش بمرتبه عالی رسانید حکومت اصفهان را به پهلوان خرم ارزانی داشت و پهلوان در آن دیار حاکم بود تا
ثانیاً بن امیر شیخ وفات یافت دیگر آنکه پیر علی بادک که بتربیت امیر شیخ یونان از امرا معتبر آذربایجان شده بود بعد از فوت شیخ زاهد عنان آن ولایت قصد او کردند حوش بعضی دست گریخته متوجه
عراق شد و در نواحی جرباذقان پیاده باردوی شاه شجاع رسید و پادشاه فرمود تا چند طویله بارگیر و چهار قطار استر و دو قطار شتر با بارخانه باو دادند و در بعضی از تواریخ مسطور است که پیر علی
در شیراز بشرف پابوس شاه شجاع استسعاد یافت و علی ای التقدیرین پادشاه در صدد تربیت او آمده خدمتش را طبل و علم و نقد و جنس و لشکر جمع و مسرور ساخت و حکم کرد که متوجه ششتر گردد و پیر علی حسب
فرموده بجانب ششتر رفته بآنجا استیلا یافته چهار هزار سوار فراهم آورده و نوکری اسلام نام را بحکومت آن ولایت نصب کرده به بغداد رفته و بر عراق عرب استیلا یافته بنابر اسلام دو نایب را باسم و لقب شاه شجاع
سکه و خطبه زینت ساخت و ایلچی بپایه سریر اعلی روان کرده کماهی حالات معروض داشت و پادشاه جهت او کمر مرصع و استمالت نامه فرستاده شرف اعتماد ارزانی داشت دیگر چون سلطان احمد بن سلطان اویس
ابن امیر شیخ حسن خروج کرده برادر خود سلطان حسین را بکشت و بر تخت تبریز متمکن گشت شاهزاده شیخ علی ابن سلطان اویس و پیر علی بادک لشکری جمع آورده متوجه تبریز گشتند و سلطان احمد استقبال نمود
و میان هر دو فریق محاربه صعب اتفاق افتاد و شاهزاده شیخ علی و پیر علی بادک دران معرکه کشته شدند و بغداد در تحت تصرف سلطان احمد آمد دیگر آنکه شاه منصور بعد از آنکه چندگاه در مازندران سرگردان
بود به سلطانیه رفت و شارق عادل او را گرفته مقید ساخت و جمعی با او متفق شده خدمتش را از بند خلاص ساختند و آنجناب پیش سلطان احمد رفته منظور نظر عاطفت و تربیت گشته و اسلام که در ششتر
قاصدی فرستاده صورت حال بالعرض شاه شجاع رسانید و پادشاه منصور آنکه شاید که سلطان شاه منصور بششتر فرستد پهلوان علیشاه هرندانی را بمدد اسلام ارسال نمود و پهلوان در مقام عند آمده
خواست که اسلام را از میان برگیرد و چون اراده خالق انام به بقای اسلام متعلق شده بود قضیه برعکس واقع شد و بعد از کشته شدن علیشاه شاه منصور بششتر آمده اهل شر و فتنه را از میان برداشت
و در چند روز بجانب لرستان تاختن میکرد و اهالی آن دیار را بغارت و تاراج مصادرت میداشت و اتابک شمس الدین پشنگ والی لرستان از شاه شجاع استمداد نموده متقبل شد که اگر مدد یابد ششتر را
مسخر گرداند و پادشاه میخواست که بنفس خویش عازم ششتر گردد اما درین اثنا ایلچی از پیش سلطان احمد آمده پیغام رسانید که شاه منصور ملول برادر کوچک سلطان بایزید را در سلطانیه بتخت نشانده
پیوسته فتنه انگیز و در مملکت افساد میکند و در رنجش و آزار جانبین سعی مینماید و چون آنحضرت بجای پدر است این فرزند توقع میدارد که همت بر رفع این حادثه معطوف فرماید تا در میان
برادران موافقتی پدید آید شاه شجاع ایلچیان سلطان احمد را بوفور مراحم بازگردانیده و رسول اتابک پشنگ را نیز رخصت انصراف داده وعده فرمود که حالا عزیمت سلطانیه پیش است چون از آنجا
مراجعت نموده شود بایکدیگر در ششتر ملاقات دست خواهد داد انشاء الله تعالی بر رای جهان آرای صیرفیان جواهر سخن و واقفان دقایق نامهای نو و کهن پوشیده نماند که بعضی ازین حکایات که سمت
گذارش یافت با آنچه در تاریخ حافظ ابرو و کمال الدین عبد الرزاق مذکور است مخالفتی دارد و بنابر آنکه کلماتی که درین اوراق مسطور گشت بعقیده راقم حروف اصح بود قلم مشکین رقم در ایراد این روایات
جرأت نمود ذکر میل کشیدن سلطان شبلی و رفتن شاه شجاع بسلطانیه و توجه او از آنجا بلرستان و ششتر طائفه از مفسدان که در تمام ملازم سلطان شبلی بودند با شاهزاده
خوبصورت نیکوسیرت ملک نهاد با کمال اعتقاد او بپدر تخویف مینمودند و بعرض آمدند و تصور آنکه منفعت خویش موافق ملایم خاطر نشان او میکردند و باز همان مفسدان هرچه میتوانستند در خلا
و ملا اصرار می نمودند تا همچنین حرفها بپدر میگذرانیدند تا در میان پدر و پسر مهم بجایی کشید که نگاه امید و شاه شجاع اندیشه مند شد که آنچه از من نسبت به پدر صدور یافت از سلطان شبلی

تیر بنیت بسن طاق شود و چون رایات نصرت آیات ذکر شیر نزد و منزل قلع کرد شاه شجاع قلع صلاح فرموده در جادی سنه خمس و ثمانین و ستمائه بانفاذ سلطان شبلی فرمان روا و حکم فرود که امیر نظر سلغر رشید را گیر نزد و بعد از ان بموجب فرمود سلطان شبلی را بقلعه شیدفارس رسانیده چون برین تقدیر رود سه روز بگذشت شاه شجاع در قلعه و سکر کرد که سلطان شبلی را سیل کشنده امیر سلغر را بکشند امیر عضان ختاجی و خواجه جوهر کرمانی بقلعه اقلید و سرمق رفتند و فی الحال کمالی را بالا برده جهان مین آن قرة العین سلطنت را مکفوف گردانیدند و آن خواجه مردان آن شاه در عبر تبود و فرستادگان را از قتل امیر سلغر مانع آمده و قاصدی را بدو فرستاده و التماس نمود که پادشاه از جزیره ایشان درگذرد شاه شجاع ملتمس او نبذول داشته مسرع بقلعه اقلید و سرمق روان گردانید تا بچشم شاهزاده آمیبی نرساند و پیش از رسیدن او شخص بیک لحظه قضا کار خود کرده بود چنانچه ایلچی بحال رادید که از قلعه بیرون آمده اما امیر سلغر بجان امان یافت و این حرکت بر شاه شجاع مبارک نیامد زیرا که والدة السلطانین مخدوم شاه در همان سال وفات یافت و شاه حسین تیز دران آوان سفر آخرت اختیار کرد و بعد از اندک فترتی پادشاه هم رخ عزلت گزیده روی بسرای بقی آورد و چنانچه غفریب مذکور خواهد گشت انشاء الله تعالی فی المآل چون شاه شجاع بعد از ملخص احوال کبود و سلطانیه مدید شارق مایل از اتفاق هر دو پادشاه و استیصال خویش هر لسان شد و با سلطان بایزید بتزیید دستبوس شاه شجاع از نگاه بیرون آمد و پادشاه اخی دلیفه تعظیم و تبجیل و اعزاز بتقدیم رسانیده ایلچی پیش احمد فرستاده بین اهتمام میان هر دو برادران جهانی مصالح بامیان منعقد تاکید یافت و شاه شجاع بعد از فراغ این مهم شارق عازم خویش گردانیده از راه لر کوچک لازم شمرده چون بحوالی قلعه خرم آبا و سیده توسط کرده یک ملک غرالدین حاکم قلعه فرستاده و دو خروار اخطه فرموده بود جواب گفت که در خزن نارد سلطان احمد بغدادی ست از استماع این خبر آتش خشم شاه شجاع افروخته گشت و از موقف جلال فرمان واجب الذعان دشمن شرف نفاذ یافت که لشکر نصرت قرین در تسخیر قلعه مراسم جهد و اهتمام بکار آرند و با دشاه تلک از دست داده خود سوار شده و سپاه ظفر پناه و سواره روی بجانب حصار آورده ملک غرالدین چون دانست که خلاف و عناد موجب فتنه و فساد دست جهی را بیرون فرستاده اظهار اطاعت و انقیاد نموده و با شاره شاه شجاع مولانا سعد الدین الصفی القلعه رفت عقد مصالحت منعقد گشت و روز دیگر ملک غرالدین محرم پادشاه را با آئین تجمل تمام بمنزل رسانید و بعد از چهار روز رایات نصرت آیات از انجا نهضت فرموده بطرف بزنول و شستر روی حرکت آورده فصل زمستان بود و راه کوهستان لشکر بسیار دشقت و محنت فراوان قطع مسافت کرده در کنار آب شستر فرود آمد نزدیک مقاران این حال قلمرو اسفار ستوار تر شد و چند شبانه روز باران متقطع نگشت و چون هم سپاه با ضطرار انجامید بعنایت الهی هوا صافی گشت و آب بشنگ بحسب عدده بار و وی اعلی بپوست و شاه منصور با هفتصد مرد بکمال ازان طرف آب طاهر گشته بر کنار آب نزول فرمود و چون یکهفته برین تقضیه بگذشت و بواسطه طغیان آب پیکس راه مجال عبور نبود برادر زاده و محرم با یکدیگر گرمت آشتی کرده شاه منصور بکنار رود آمد و شاه شجاع نیز سوار شده و بنا بر آنکه میل و کنار ستعذر هر دو با دشاه از دور هم را دیده باز گشته و شاه شجاع با آب پشنگ قرار داد که بجهاز استقرار در شیراز برادر سلطان ابو یزید او در زمانی مناسب با لشکر با رادانه ایخانب خواهم ساخت باید که چون او برسد باتفاق یکدیگر روی اتحاق شفشتر آورده شود و با شاه اتابک را بالجار بیوج روانه کرده خود از راه کوه کیادیه عازم دار الملک شیراز و بشبستان رسیده در سه روز بساط عشرت و نشاط ممهد دشت و اندک مزاجی بمزاج پادشاه بعد از صحت در حرکت آمده و شهر شیراز با وجود خویش قرین گردانیده و مقاران و حوالی بلده بمجرد آمدن شاه شجاع از اندک تناول نمودن دلال تقاضاه بر طبیعت شریف غالب آمده و مزاج همایون از جاده اعتدال منحرف گشته و قوای حیوانی منیعف شده مطلقا اشتهای طعام نماند و سر سپاه الدین فالوانی نهاده طلعت غرور ای روز تندرستی بلقای شب بحور ستی سپهل گشت نظم چون شد بیمار و گرگشت ناکستر نشین ۰ روزهی تیمار در شیش پدید آید خمار چون نیفته یافت از آشوب عمر او نشان ۰ مجاسه نزد و دنیل پیش از مرگ او شد سوگوار و الاله چون بخشید کو خواهد شمار از گیتی بیرون و برخ بخون شست از نم او صد بیان لاله زار ۰ ہگل چو آگرد شده که آن گلرخ سفر خواهد گزید ۰ جامه بتن کرد چاک و بست از غم کمر در خار ۰ انچه آن تاکنده و شن رو انش را دعاء دست بر سینه شست ماند و دعا گویان چنار ۰ دست لقمه طبیب از دامن معالجه و مراد کوتاه و استعمال ادویه مفرده و مرکبه مطلقا نافع و مانع نیاید بلکه بر عکس مطلوب نتیجه داد بیت از قضا سر کنگبین صفرا فزود ۰ روغن بادام خشکی میفزود ۰ و چون شاه شجاع دانست که زمان ارتحال نزدیک ست اسباب تجهیز و تکفین و تابوت و صندوق در نظر خویش مرتب گردانیده وصایا و حوائج را بامامات که امید سرور و خوشدل گردانیده فرمود تا ملازم باشند و هر بند یک نوبت پنجم قرآن مجید فرقان حمید اشتغال نمایند و در اثنای این اوقات امرا و اعیان متفرق بدو فرقه شدند یعنی با سلطان زین العابدین بیعت کرده و برخی در مقام اطاعت سلطان عماد الدین احمد آمدند و کیفیت این قضیه بسمع شاه شجاع رسیده سلطان زین العابدین را طلب فرموده و کلمات مشفقانه بزبان آورد و ازان جمله این سخن بود که چون دارا ترخم خورده از ملک مال و عدت

و هیبت و جلال و جمال و زینت و تجملات پادشاهانه دل برگرفته بر خاک هلاک افتاده و اسکندر بر بالین او رسیده از اسپ پیاده گشت و سر او را بر کنار گرفته دار القصور کرد که شخصی بر بودن تاج او
آمده چشم باز کرد و گفت ای مرد چندان توقف نمای که نفس من منقطع گردد که این سر هرگز بی تاج نبوده اسکندر در گریه افتاده نام خویش گفت و چون دارا دانست که او کیست گفت ای برادر
نظر کن در ملک ملوک مجروح بر خاک افتاده و از یاران و دوستان و اعوان و انصار جدا مانده و ملک از وی بریده و زمانش فرا رسیده عبرت گیر تحیری که می بینی پیش از آنکه عبرت دیگران
گردی و از ظلمات آخرت بیندیش که روزگار صحیفهٔ زندگانی شماست بکوشید تا نیکوترین اعمال خویش در آنجا بنویسید ای فرزند دعوت حق را لبیک اجابت گفته سپردم قلم آن مردیم کرم
عدم همی آید + کان نیم مرا خوشتر از این نیم آید + جانی دارم من از خدا عاریتی + تسلیم کنم چو وقت تسلیم آید + ای فرزند جهد نمای تا بقیهٔ عمر از حال خود و بندگان خدای با خبر باشی بسمع من
در این ولا رسیده که میخواهی فتنه انگیزی زنهار از این معنی محترز باش بیت دنیی آنقدر ندارد که بدو رشک برند + یا وجود عدمش را غم بیهوده خورند + مادام که در میان شما اتفاق و اتحاد باشد
دشمنان که منتظر روزی چنین بوده اند شماتت نمایند بعد از آن چند وصیت کرده سلطان زین العابدین به وثاق خود رفت و شاه شجاع سلطان احمد را طلبید و چون چشم برادران بر یکدیگر
افتاده بگریستن آمدند و از کثرت گریه مجال سخن گفتن نماند سلطان احمد بیرون آمد تا شاه شجاع ساکن گشت و بعد توقف برادر را اشارت کرد بیرشاه که او کریک دل بود باندرون طلبید و با او گفت که از زبان
من با سلطان احمد بگوی که ای برادر دنیا بیک ماند بسایهٔ ابر و دیدن خواب که نه آن سایه بر جای قرار گیرد و نه بیدار را از خواب چیزی بدست باشد چه این شهر فتنه بسیار می بینم و مقام اصلی
ما دار الامان کرمان است مرا هرگز از تو خاطر ماندگی و آزاری نبوده اکنون که این برادر پای در رکاب سفر آخرت آورده اگر بموجب تهییج فتنه شود خدای عز و علا ناخوشنود و این برادر آزرده خاطر
گردد و مستلزم شماتت اعدا شود و همین ساعت بجانب کرمان توجه نمای و از سر این شهر پر آشوب درگذر و بعد از تقدیم وصایا و رفتن سلطان احمد بجانب کرمان دیگر بار بمبالغه و الحاح تمام آنگاه
زبان بانابه و بیت کشاده ابیات یا رب بعزتت که ببخشای بر گناه + و آنگه بفضل خویش بفرمای رحمتی + مارا چو لطفهای تو گستاخ کرده است + معذور دار اگر بجانب ما رفت زلتی + و سلطان
عماد الدین احمد در همان روز متوجه کرمان شد در تاریخ کرمان مسطور است که شاه شجاع از وصیت برادر باز پرداخته و با کرمان روان ساخت سطری چند بید خویش در قلم آورده بنزد حضرت
صاحبقران گیتی ستان قطب الدنیا و الدین امیر تیمور گورکان انار الله برهانه در اثناء کتابت هر گاه که مرض اشتداد می یافت قلم از دست می نهاد و چون اندک استقامتی در مزاج پیدا می شد
باز بر سر حرف می رفت تا باتمام رسید و مکتوب مذکور در تواریخی که مشتمل بر قضایا و حضرت صاحبقران دین پرور و حالات آل مظفر است باین عبارت تسطیر یافته هو الحی و لا اله الا هو له الحکم و
الیه ترجعون عالی حضرت گردون بسطت مملکت پناه معدلت شعار مکرمت آثار نوئین کامکار را عضد السلاطین گردون اقتدار شهسوار مضمار عدل و احسان اعدل کاسر زمین فرمان المنظور
بانظار عنایة الملک الدیان قطب الحق و الدنیا و الدین امیر تیمور گورکان خلد الله ملکه و سلطانه ملاذ قیاصر گیتی و ملجاء جبابرهٔ چرخ اقتدار باد و در تعظیم اوامر آسمانی و تحری مراضی
سبحانی مؤید و موفق و حق جل و علا آن یگانهٔ جهان را از مقاصد دینی و دنیوی باعلی مدارج مرادات و اقصی مراتب مرامات رساناد و بمنه القدیم و طوله العمیم بعد از تبلیغ ادعیهٔ صالحه و اثنیهٔ
فاتحه که وسیلهٔ مخلصان حقیقی باشد آنها میگرداند که چون برای ارباب الباب روشن و مبرهن است که دار دنیا محل حوادث و مکان صوادف ست و اصحاب عقول بزخارف آن التفات
ننموده اند و نعیم باقی را بر جهان فانی راجح داشته و حقیقت دانسته که فنای هر موجودی از قبیل واجبات ست و بقای هر مخلوقی از مقولهٔ ممتنعات لقبضه این فقیر نحیف داد ند بحسب قدرت
و امکان در اعلاء و اعلام دین و امضاء شرع مبین و اتباع اوامر سید المرسلین صلوات الله و سلامه علیه الی یوم الدین کوشیده استقامت احوال رعایا و زیردستان را خالصا لوجه الله تعالی
مطمح نظر همت خود ساخته بعون عنایت الهی و فیض فضل نامتناهی آنچه مقدور بوده عینت باکافهٔ خلایق پناهی عهد معاونت و عقد مخالصت بروایت خلوص منعقد شده بود فتوح روزگار
دانسته در ابقاء آن راسخ دم و ثابت قدم زیست و چه بسته مکنون خاطر و مکتوم ضمیر آن بود که بیت بقیامت برم آن عهد که بستم با تو + تا در آن روز نگوئی که وفا نیست نبود + و اما آنحضرت
علی التعاقب و التوالی زلال الطاف و سلسال اعطاف چنانچه بر عالمیان مشکور و مستحسن باشد مترشح بوده این معنی را موجب مباهات میدانست و در این وقت که از بارگاه کبریا نسیم دعوت
و الله یدعوا الی دار السلام بمشام جان رسید و بمقتضای و لن یؤخر الله نفسا حلقهٔ طلب بر در دل زد که بیت عرش است نشیمن تو شرمت بادا + کائی و مقیم خطهٔ خاک شوی + و الحمد لله
هیچ نگرانی و حسرت در دل نمانده است و با وجود انواع زلت و تقصیر و اصناف آثام و اجرام که لازمهٔ وجود انسان ست هر آرزو که در مخیلهٔ وجود بشری مرتسم تواند بود از مواهب سما
حضرت منان که فلا تعلم نفس ما اخفی لهم من قرة اعین و در این پنجاه و سه سال که اتفاق نزول این منزل خاک افتاده در کنار مراد نهاده نسبت متی زودت تقصیر است زولی تفضلا کافی +
باستقصیر استوجب الفضلا + با قوافل رجای عمیم رو واصل اهل رحمت و نعیم کریم رحیم احرام لبیک بسته نفس مطمئن را ندای ارجعی الی ربک راضیة مرضیة رسید و بیت بدین مژده گر جان فشانم رواست
که این مژده آسایش جان ماست + با بضاعت تحفهٔ کلمهٔ توحید که در سراچهٔ دنیا بدان زیست اثقال آمال اندوش نهاده بروی تضرع بحضرت آورد ع از دست یک شانه از البسه دیلان +
بمعاد واثق و امل صادق که هر چه از حضرت مفیض الخیرات روی نماید اگر چنین حرمت دانم محض رحمت باشد بیت خهی سلام تو آسایش سکینهٔ روح + زهی کلام تو مفتاح گنجهای فتوح +
و الباقیات الصالحات خیر عند ربک ثوابا و خیر املا بر بقایای عمر و دولت و دوستکامی و بسطت جاه و مملکت آنحضرت سلیمان منقبت سکندر مرتبت برکت باد و سایهٔ معدلتش بر سر خلائق

بیابند بحق الحق و انجه بنابر صدق نیت و خلوص طویت که نسبت با حضرت معدلت پناهی از آن آب بدخشن ترشحات واجب میصورت حال آنها کردم و فرزند اعزّ زین العابدین اطال عمره فی ظلّ
عنایتکم ع کار را بخدا و بخداوند سپردم و دیگر فرزندان اطفال و عباد و راقم بجناب ممالکت پناهی سفارش نمودن احتیاج نمیدانند چه بحقیقت دولتخواهی آن حضرت ذخر اخلاف و انتساب ایشان چنانچه
از حیثیت کریم و الطف عمیم آن یگانه زمان و زمین مبرهن و مضمون ان احسن العهد من الایمان کاربسته بقاعده تمره کار ایشان را با جمیع جوانب مبارک خود مخصوص فرمایند و ظلال اشفاق بر احوال ایشان
گستر انند بوجهی که آثار آن صفا و کمال آن بر منور نگار صفحه روزگار بماند و در افواه باز گویند و حاسدان و قاصدان که بسیار است در انتظار چنین روز بوده مانند مجال شماتت و محل استیلا نیابند و اینمعنی
موجب اذخار ذکر جمیل و اجر جزیل نماید و این دوست مخلص را که میثاق عهد مودت و توفیق غرامت یافت بدعاء خیر فاتحه یاد فرمایند یا من هو اکمل صاحب دولت از فحوای آیه یا لیت قومی
یعلمون بما غفرلی ربی و جعلنی من المکرمین محروم نمانند اما عهد نا الیه و العهدة فی الدارین علیه همواره بتوفیق نشر مبرات از بارگاه واهب العطیات موفق باد و حق تعالی بر عمر او فیض برکت
کناد رب البینی ولک الامجاد و تمام خویش چنین نوشت که مخلص ترین دولتخواهان وفادار امیدوار شاه شجاع و مکتوبی با نعبارت نوشته بسلطان احمد بغدادی فرستاده زندگانی فرزند اعظم
شهسوار عرصه فتح و فیروزی معین الدنیا و الدین سلطان احمد خلد الله ملکه و سلطانه در مراضی حق سبحانه و تعالی بسیار سال پاینده باد معلوم فرموده باشد و بفرماید که در این مدت این امر
بزرگ که بدین ضعیف رفته بود بهیچ نوع معاش کرده بحالتی که اکنون بنا در او از ان چاره نیست رسیدیم و بی حسرت میرویم و سفارش فرزندان بآنجناب میرود تا انچه از حسن اخلاق شهریاری سزد و الثقه
را مخصوص دانسته بخود سخن اعدا و حساد که سالها تا چنین روز را منتظر ند در حق ایشان نشنود و رعایت و مراقبت بفرماید چنانچه در ایران و توران پسندیده باشد اخلاص و دولتخواهی را چون ضمیر
پاک و قنست مکر نیکو بهم ع مگذار شیم تا کرم او چه میکند + المحتاج الی الله شاه شجاع و بعضی تواریخ مسطور است که شاه شجاع بعد از فراغ مکتوبات مصالح تجهیز و تکفین بطریق اهل
صلاح و تقوی مقرر فرمود لباس احرام سفر حرارت از کرباس معین کرده فرمود تا نجاران در حضور او صندوق آرامگاه مرتب گردانیدند و یکی از علما متقی را جهة غسل تعیین نموده بفرمود
تا اختیار الدین حسن قورچی را از کرمان طلبدارند تا صندوق مذکور را بمدینه مکرمه نقل کنند و برای مجاوران حرمین شریفین تحفها کرامند ترتیب داد و در شب یکشنبه بیست و دوم شعبان
سنه ست و ثمانین و سبعمائه از این کلبه بلیت و خارستان اذیت بدامن راحت گلشن استراحت رحلت فرمود کلمه حیف از شاه شجاع مشعر بتاریخ سال وفات اوست و بموجب وصیت در همان شب
کالبد همایونش را در پای کوه چهل مقام دفن کردند تا اختیار الدین حسن بیاید بیت بر داشت زخاک عالمی را + در خاک نهاد روزگارش + هیچ دیده نماند که از این واقعه خونبار نشد و هیچ سینه نماند که
از این حادثه افکار نگشت رئیس و مرئوس صغیر و کبیر و امیر و مامور و فقیر و غنی در این ماتم نوحه زدند باوج علیین رساینده این ابیات ورد زبان ساختند ابیات گر کوه سنگ ز آتش دیده
دارد وی + بر تربت مبارک او خون بباروی + بر روی خویش من هم دیگر براندمی + بر پشت خود فلک خم دیگر در آوردی + گر داندی اجل که بر آن شه فلک چه کرد + تخم امید تا بقیامت نکاردی
شاه شجاع پنجاه و سه سال و دو ماه زندگانی یافت و بیست و پنج سال و دو ماه و بیست و دو روز سلطنت کرده در گذشت افاض الله علیه شآبیب الغفران و اسکنه بحبوحة الجنان و بعد از
فوت آنجناب هرج و مرج و فتنه و خرابی در ممالک روی نموده در هر سری سودائی پدید آمد اصفهانیان بسلطان شاه یحیی فرستادند و او با آن ولایت رفته روزی چند بامر حکومت قیام نمود و سلطان
احمد بکرمان در آمد و حاکم آن دیار شد و سلطان زین العابدین در شیراز قائم مقام پدر گشته بر تخت سلطنت نشست **ذکر بعضی از مناقب شاه شجاع علیه الرحمة و الرضوان** شاه شجاع
بلطف طبع و حسن خلق و وفور فضل و زیور ادب و حلیه تواضع و کمال و مکرمت و طینت پاک و فرط جود و شیمه شجاعت متحلی بود و از جبن و بد دلی و بخل و امساک و سائر افعال ذمیمه و اعمال بد
دنیه متخلی بود در نه سالگی از حفظ کلام الله که حبل متین راه روان دین و اعظم معجزات سید المرسلین خاتم النبیین است صلوات الله و سلامه علیه و علیهم اجمعین فراغت یافت و بعد
از آن بتائید ایزدی و عنایت سرمدی مفردات لغت عرب را بر صحیفه خاطر نگاشت آنگاه بکسب دیگر فضائل و کمالات نفسانی اهتمام نمود و در مبادی حال و اوائل اشتغال بر نیل مشکلات
که اذهان منتهیان از ادراک آن قاصر بود مهتدی گشت و از ارتفاع بدرجه علوم دینیه و معارف یقینیه بدرجه رسید که پیوسته فضلا و ائمه و علماء فضل گستر که بمجلس همایونش راه
مییافتند از لطائف خاطر قدسی صفاتش محظوظ و بهره مند گشته زبان با تعجب و استغراب میگشادند و چون بر غور فکر مشکل گشائی مطلع میگشتند داد انصاف داده ان هذا لشیء عجاب
می گفتند قوة حافظه اش بمثابه بود که هفت هشت بیت عربی را بیک شنیدن یاد میگرفت اشعار تازی و فارسی خوب بسیار یاد داشت و این بیت در وصف منزلی بر سبیل بدیهه فرموده عربی
علیک سلام الله یا خیر منزلی + نزلناه عشا بین ایدی المطالب + و ما سمحت قریحة انار الله برهانه هذه ابیات نظم آنکس که اوج همت من + رفعت چرخ مختصر داند + گر نهد بر سر
سپهر قدم + پایه خویش مختصر داند + هر چه از عقل کل شنفته نماند + شکر ایزد فلک سپر داند + پنجه در پنجه قضا افکند + بر تنه پنجه خود ادانقدر داند + چون بجنبد دو عالم از سر ذوق + حال
هر دو عالم خبر داند + کی بغرور او بدیه دنیا سر + منکه احوال خشک و تر داند + لیک فانی کجا شود مغرور + هر که او قیمت گهر داند + یکچند طریق رهروان گیرم بیش + فرزانه و فهیم یاد نارم
کم و بیش + مروانه ورای این راه بوم پس و پیش + باشد که رسم بآرزوی دل خویش + جان در طلب جمال تو شیدائی شد + دل در خم گیسوی تو سودائی شد + امید وصال تو طلب
تو گرد جهان + بیچاره دلم بگشت و هر جائی شد + ایضا فی الحسن چو باز فکرت من بکشید بال نظر + ببام سدره شدم زین نداق نکند نظر + در آن چنجی بفکنم آتش در + فرقان ... تمام

کرخ نشین بیرم بیگ مشیم و خور، و مغیم و بنی دون را کرنیت مقرر، و بنیزه و الکه کنی بیرول آزاری، و ندر و عشتم و طاوس باغ قدس آری، و جامی همت خود را بهر سرداری، و لشکر کسان نامه چالکم همسر نامه که عهده که گیتی حریم جلالت است، بکس نازیدار صفدار کوه مست، و درون کشور غرلت بیخگاه مرتبت است، و کلاه عزلت باقی مرا سزاوار فیه، مگر فتح آنکه ز سر عهد شاه تا کشمیر، و جان سوز من عهد بیتیغ مالکیم، و حراز کنزمان که بدست قضا شد بیم امیر و بلاد مشرق و مغرب بدست آمده گیرد، همان بیم زد دنیا که بدا سکندر، چو همت ملک جهان قطره ژد یائے، و خلاف عقل بود بیهوا و زمن تائے اگر چو من سخن بیرا آورد صبائے، بهیچ کس چهره امید بیم جائے، که چرخ و هم جا نیکند شبیخون عرش بر گذرانم کلاه که شه جاه، و بفر دولت شاهی و فیض فضل آله، گر سود فرد میرود بآب سیاه، ابدالآباد ساعت کسی نیابد راه، و مگر بیاری توفیق و بخت بلند اختر، و چون غرض کلی و مقصود اصلی تحریر تاریخ بست وقت آن شده که گیت خوشخرام قلم عنان عزیمت بصوب ایراد حکایات برتابد و سن الله بطلوعه و التوفیق و بیان مناقب و مآثر شاه شجاع آورده اند که چون نوبت دوم بیر سریملطنت فارس متمکن گشت، روزی از میدان تیر اندازی مراجعت نموده بخانه تشریف فرما شد و در اثنای راه زبانی عرضه داشتی بدست او داد مضمون آنکه این بیخ خیفه خود بتشیت بیچاره و شوهر ندارد و دود و دختر که او پیش یکی از بنی اسرائیل که در این ایام بشرف اسلام مشرف شده سیلغ چهار صد دینار در کار دست اگر حضرت پادشاه دین پرور التفات نمایند که آن دختران در رشید هر بن الطلاق یابند عند الله ضائع نماند و این بنده مدت الحیوة بر این عنایت و عاطفت پادشاه باشد شاه شجاع بر فحوائے صحیفه اطلاع یافته بلا بیت و گفت فردای قیامت بنگام حساب با یک پرسشد که چونست که در زمان دولت تو دختران اسلامی در بن نو مسلمانی بود ند چه جواب گوئی و از مکسب فرود آمد و بر همان خوان نشست و گفت هر که مراد دست داد و بقدر میسر چیزی بیاورد و از اعیان تا شاگرد پیشگان هر چه تو انستند از نقد و جنس بر رود ست بزمین نهاد و چنانچه قریب بصد هزار دینار بر سر سفره ایوان پادشاه بانصاف گفت که کدام یک زشما بوس داماد می سن دار دو جوانی و ذیه نام از قشون امیر اصفهان شاد زاونده که اول کسی که لاف همت زند منم شاه شجاع او را پرسید که هر سالم بر سوم تو چه سلغ است عرضه داشت که هزار دینار حکم فرمود که هفت ده هزار دیگر ضمیمه آن ساخته و دیگری خسرو شاه نام از قشون امیر علاء الدین ایناق قدمود سیدان عصاهرت نموده مرسوم او کم در رفاهیت قلت بود بر بیست هزار دینار قرار یافت آنگاه فرمود تا چار صد دینار پرده و دختر آزاد ان بر زین خلاص ساخته و بموجب فرمود یکی را بخانه شاهزاده در ملک دو گیری را بولیاق محمد شاه خاتون بر بندو حکم کرد که خاتونی بنجاه هزار دینار تسلیم نماید تا در جهاز دختران و مایحتاج ایشان مصروف دارند و مال موجود را تمام صاحب عقد داشت و اچون اسباب عروسی آماده شد پادشاه باتمام امرا و خواتین و ارکان سور حاضر گشته و باین بیگانه جشن فخر سخاوت حاتم و آل برمک بطاق نسیان نهاد و حکایت کنند که روزی شاه شجاع با جشنه هر چه تمام تر مد شیر از سوار شده بود ناگاه از بامی آوازه عزیزی بگوش او رسید که دختر خواننده و نوکه امیر فاطر خاتون اگر نخچیر اهی که شاه شجاع را بدینی تعجیل بر یام آئی شاه شجاع که این حرف شنید عنان باز کشید امرا و ارکان دولت که ملازم رکاب بودند از سبب توقف پرسیدند پادشاه فرمود که سزاوار نیست که ما زینهار بدی قدمی از این مکان فراتر نهیم و چندان ایستاد و که فاطر خاتون بر کنار بام آمده او را بدید انگاه روان شد نقل است که شاه یحیی شخصی را بجنس فارس فرستاد که معلوم کند که شاه شجاع دران فرستان متوجه نیزد خواهد شد یا نه و آن شخص شیراز رسیده و یکی از شیرازیان که پیش او دینی داشت ملاقات نموده تقاضا کرد که دیگران گفت میدانم که تو بجاسوسی از جانب یزد آمده اکنون میروصه که با پادشاه صورت حال باز نمائی جاسوس بقیت نموده پیش شاه شجاع رفت و زانو زده پادشاه پرسید که تو کیستی و غرض از زانو زدن چیست آن شخص گفت که مرا شاه یحیی فرستاده تا معلوم کنم که آیا سال پادشاه لشکر بجانب یزد خواهد کشید یا نه و چون وثوق بر قول شهریاری زیاده از حد حدیث دیگران بود بخدمت شاه فرمود از زین سوالی کردم شاه شجاع در خنده افتاده گفت واعیا نداشتم که در این اوقات بنیروز دم اما بجهت خاطر تو از سر خشمی که شتم جاسوس بار دیگر زانو زده گفت جزوی وجهی بیش کسے دارم و از دار دان معاملات نمیاید اگر حضرت پادشاه عنایت ارزانی دارد حق بمرکز خویش قرار گیرد شاه شجاع مصحلقین فرمود تا آن وجه را بوصول رسانند چون آن شخص قدم نهاد و کرز مجلس بیرون رود باز گشت و با پادشاه گفت بشارت که قول خویشتن تجاوز نکرده بدیر یزد لشکر کشی و مراشر منده کنی شاه شجاع بغایت منبسط شده او را بنجلت و نوازش مخصوص ساخت اللهم اغفر لوالدیه و ارحمه ذکر سلطنت سلطان مجاهد الدین زین العابدین در ولایت فارس سلطان زین العابدین پادشاه ملک نهاد یک عقاد لبود بشجاعت و سخاوت آراسته و از اطراف مادر شریف زاده بیت یافته بیت او کسیرچ سیادت مهر خرچ سلطنت ۴ حضرت سلطان در خدا زین العابدین ۴ امیر عزالدین اصفهان شاه در بدایت دولت شاهزاده نیابت استیلا یافته و چون بموجب قواعد سلطنت سلطان زین العابدین خدمتش مراد عالی مقدار ثریا رکه او را لمجاد ملاذی نمیدانستند و در این اثنا امیر علاء الدین ایناق و خواجه جلال الدین تورمان شاه را معاتب و منعند ساخته نهان بترتیب ادوات سلطنت از جزم صمع و غیر ذالک می پرداخت و داعیه آن داشت که والده سلطان مهدی بن شاه شجاع را بجبالة نکاح آورده بکرسیر رود و در قلم سلطنت سلطان مهدی کشیده زین العابدین را از میان بر گیرد و بایں سبب استحکاری عظیم بخاطر سلطان زین العابدین راه یافته بهت بر دفع او گماشت خاتون و بعضی از خاص جناب معزز را فرستاده مقرر بران شد که نهر خورد او و هند و امیر عزالدین اصفهان شاه تغیر مزاج پادشاه را در یافته و دران رمضان که در صحنه شهر او بقلاع رسیده بود حد دولت سرای پادشاه حاضر میشد اما قریب بافطار بمنزل خود مراجعت نمود و چیزی نمیخورد و نوبتی از قصر پادشاه بعادت معهود بخانه رفته بود که شربت سیلمانی و شربت دارغلسیب و چون زنگانیش نهایت انجامیده بود امیر ولی خانمی که از سه شربت مسموم را بالجرع نموده در بالش دوشیاه روز بازا استاده و در روز سوم لسلما امارت فرزند بزرگ

بجوار رحمت ایزدی پیوست امرای عراق و فارس و آذربایجان چکس نظیر و مدیل او نبود و نظری خاص و کرام داشت ذکر برفتن شاه نصرت الدین یحیی ابا صفهان و توجه اوان نجا بجانب شیراز بعد از فوت شاه شجاع کما مر باصفهان بطلب شاه یحیی مسرعان فرستاده و ابا و اسعفان شده روی باو نهاد و چون بر آن دیار مستولی گشت باغوا ندیشه کرد که زین العابدین نوجوان و صحت درست است و از عمده دار ائی مملکت و رعایت سپاهی و رعیت نقصی نتواند نمود و از این اندیشه بر ضمیرش استیلا یافت و استمالت نامها بامرا و فارس فرستاد و خود با لشکر باصی ژیده اصفهان از عقب ایشان شد و در راه امرا و شاهزادگان امیر علاء الدین فرخ و امیر زاده عبد الکریم و غیرهما که در اصفهان بودند بنابر میل شاه یحیی و سخاوت سلطان زین العابدین از مولد شاه یحیی جدا شده و براه لرستان روی بشیراز نهاد و شاه یحیی آنها را مستمال گردانیده روی بشیراز نهاد و چون مخالفان شاه یحیی مسموع سلطان زین العابدین گشت دختر این کشاده بقفس ع نبرد گی بابد بخت بخشند کی کن + امرا و ارکان دولت را بجواب بیان مسروده شاه ایشان گردانیده و مبلغ سه هزار تومان بر سبیل لشکریان قسمت ساخته و دختر خود را باو نیز باین محمد مظفر و امیر غیاث الدین منصور در مقدمه روان گردند و سلطان زین العابدین چون پل نوتزول فرمود عریضه باو نیز مشتمل بر تحویش کرده بشاه یحیی پیوست و دیگری نیز از امرا باسی صد سوار بجانب لطان ملحق گشت و لشکر عراق را بدین سبب کمی تمام پیدا شد و سلطان زین العابدین اندیشه منکشت و بخیال منهزم رسید و خبر آورد که امرا از شاه یحیی منحرف شده بودند نزدیک آمدند و با شاه سران سپاه را باستقبال روان گردانید و چون بجماعت رسید و آنرا بسیار بلا بوسد تعدد گشتند بخلبتهای بادشاهانه و کرم و عرصت و اسیان با مون لقب و کوبه کرد و بر ابر هم سر و دشیاه صفهانیا را استدند و چون لشکر اصفهان دور و دانگ مردم فارس نبود فخاثر ندامت بر ناصیه شاه یحیی مشاهده بدبخت و دم آنرو هیچ کس از جانبین دست بتیر و کمان نبرد و سنان بنیزه و شمشیر بر هم نشیده شاه یحیی انتظار و صول شاه منصور میکشید چه او اطراف الامر اتنا ستاد علی او پشان شده طالب صلح شد و سلطان زین العابدین نیز رو مقام صفا آمد و سر در و بادشاه ملاقات کردند بالتماس شاه یحیی شاه ابا در قوه سلطان ابو زید داد عهد و پیمان مستحکم کرده ساخت و هر یک بمسکن خود باز گشتند بعد ازان سلطان زین العابدین متوجه کارزون گشت و شاه منصور نیز اره فرمانبرداری نهاد و در آنولا بکمر دستان در آمده خرابی اینها کرد و از انجا بکارزون رفته و تخم است که بنگام رمت خود را و چون خبر توجه سلطان زین العابدین شنید کارزون را غارت کرده روی بگریزنها د و سلطان زین العابدین بقصد سرپیه اهالی انکار یار استمهال عنایت و احسان گردانیده انگاه در زمان نصرت و اقبال عازم مستقر شرف جلال گشت اعیان فارس باستقبال بوکبا یون شتافتند و در اسم نثار بجای آورده تمنیت این دو فتح گفتند مولانا شمس الدین محمد حافظ شیرازی مقارن این حال چند بیت انشا فرمود ابیات خوش کردیا وری فلک رو در داوری + تا شکر چون کنی و چه شکرانه آمدی + و در کوی عشق شوکت شاهی نمیخرند + اقرار بندگی کن و دعوی چاکری + ساقی نمرد گانی عیش ازدم بدم رسای + تا نگذرم از دولت غم دنیا بدرسی + سلطان فکر لشکر و سواد اسلے گنج و تلج + و در پیش منع طاهر بخش قلندری + و نیل مراد بر سب لنگر و همتست + و از شاه نذ خیر زر توفیق یار دری + یکی صوفیانه بلو یکم اجابت + اهی نور دیده صلح به از جنگ داوری + حاشا عنبار رفق و قناعت نرخ متروی + کاین خاک بتر از عمل کیمیا گری + و کر سلطنت عماد الدین احمد در ولایت کرمان سلطان احمد در مرض موت شاه شجاع متوجه کرمان شده در راه اندیشه مند گشت که مبادا امیر مبارز الدین بسبب قرب جوار بقصد مملکت پیش آید و اگر امیر مذکور در شهر متحصن بگذشت سلطان احمد را محال محاصره نبود و در خلال احمی از ارباب تفویض امیر مذکور را اغوا کرده که چون شهر بخزائن و ذخائر بسیار مشحونست زمام اختیار از دست نهاده او و گوش بسخن بدگویان نباید کرد و او شرائط استقبال بجای آورده خزائن و ذخائر و مفاتیح و رقاع قلاع بسپرده و خواست که بجانب شیراز رود سلطان مانع آمده گفت چندان توقف نمای که نهضت شاه شجاع رسد انگاه با تفاق متوجه آنصوب گردیم و اگر صورت دیگر روی نماید تو ما را بجای بدهی و هیچ چیز از تو دریغ نیست و بعد از دو روز خبر وفات پادشاه رسید مراسم عزا تقدیم رسانیدند و سلطان احمد بسریر حکومت مورثی متمکن گشت و جمیع اهالی آنرا بتفصیل ارباب عمایم خرنوع بحر الانعام و ایادی او گشتند و بصنوف احسان ایشان را در قید رقیت کشیده که الانسان عبید الاحسان در وزات شریفش کرم جبلی و سخای غریزی مکنون بود و باعتقاد پاک و رقت قلب و مکارم اخلاق الصاف داشت تا ماتنک مغرور بر خرجهای متوالی بود و در جزئیات امور مملکت ساده دل و آسان گذار زندو پشان بودی و چون امرای نامزده بخدمت و دستبوس او مشرف شدند امیر تاکور را که قائم مقام امیر سیورغتمش بود گرفته محبوس ساخت و امیر محمد جهانی را تربیت کرده او خانیانرا مفلوک گردانید و ذکر انچه میان سلطان احمد و سیورغتمش رفت داد سلطان زین العابدین چون از هموم عراق خاطر جمع ساخت امیر سیورغتمش را و فانی گذشته آنمانیت بحکم شاه شجاع محبوس مانده اطلاق فرمود ملکه و صد و نیز بقتش تمامه بلوک اطلاع کرمان را که مولد و منشاء خدمش بود با و ارزانی داشت و امیر سیورغتمش چون بجانب مقر خود متوجه کرمان گشت که بعد از مجتمع لشکر مهمت بر تسخیر کرمان گمارد و چون امیر مذکور بکرمسیر رسید او خانیان گردن از طوق مطاوعت سلطان احمد پیچیده با و پیوستند و امیر محمد جهانی صورت حادثه را بعرض حالم کرمان گردانید و سلطان احمد لشکر آراسته بدست گرسیر روان شد و چون بشیز نزدل فرمود جمعی ملاحدان کرا زشیراز از تخریج بود و در آنموضع لحق با و شده بدو آنجنانی استظهار بغربت چهار گنبد مصمم گردانید و سیورغتمش از حرکت لشکر کرمان مفهوم شده چند منزل باز پس شست ما ملکه از دو لوران را فرستاد تا بخبری تحقیق معلوم کنند فرا ولا سلطان احمد از انجا عزمت دیه بیک ملاحدان را بهزیمت کرد و امیر سیورغتمش قلعه

از وفور اعتبار خود امیر چقماق سپهر و خورشید بطارم رفت و در این اثنا بعضی از هواخواهان سلطان احمد مکتوب علی نصر لر که بامیر سیورغمش در قلعه آرده بود و حکومت سیرجان متعلق باو بود گذشت بیاورد و چون آن مکتوب بشکل بدواقعت علی نصر لر بود از موقعت جلال الدین علی نصر لر منشور حکومت سیرجان شد و مجموع متملکات که توال را بحوزت آورده بود سیورغال فرمان غربت بجانب قلعه از دست بتاخت امیر سیورغمش بدعا برگشته و لشکر کرمان بیک حمله خذلان و هزیمت دیدند و چون خبر شکست اقبال او بدربار یوسف نزدیک شد امان خواستند و سلطان احمد او را مقید ساخته بارئوس اهل فتنه که بخالفت عصیان مبدع الیشان تصاعد نموده بود روانه کرمان گردانید و بعد از ان خود نیز عازم مقر عز و مستقر شوکت گشت و مقارن اینحال مولانا قطب الدین صدر از آمدن همایون حضرت صاحبقرانی انار الله برهانه بکرمان آمده بتهنیت و دعا خلافت حضرت پادشاه تاج بخش گیتی ستان او را امیدوار گردانید و سلطان احمد انتهی زاد موجب مباهات و سرفرازی خود و السنه دوران هفتر ئوس منابر و وجوه دنانیر را باسم پادشاه گردون توان امیر تیمور کورکان فاضل ممد شاید المفخر ان مزین و محلی ساخت و الطیفیان را بالصلات کرامند اختصاص داده یکی از معتمدان خود را مصحوب ایشان بپایه سریر اعلی فرستاد و بمزید نوازش مفتخر و متبع گشت و وقوع این احوال امیر سیورغمش را خشیت از استماع نموده پهلوان زین الدین فهرمانی امیر ایماوت او فرستاد و امیر سیورغمش بدو ستظر گشت ستوبه هزار اداو خالی شده و جریانی حرکت نمود که لشکریان اعلام خود را بکرمان مراجعت کرده نفس خویش متوجه گردد و لم اگفته که احتیاج بیان نیست که پادشاه شقاوت کیش جمعی از اولاد زمان را بطرح ستمانیدن فساد سیورغمش قیام نمایند و بعد از هشتاد و نهم اختیار بر پهلوان علی قوچی که سخن ما و استعداد بارسپاه کرمان بود افتاد و او با لشکر جرار حرکت کرده با میر محمد جربانی ملحق شده و مقارن اینحال خبر آورد که امیر سیورغمش با لشکر خیبر از در هزار ده او خان نزدیک رسیده بود و زین بلباشانیش لکرده رب در پیوسته و در مرکز امیر سیورغمش و امیر محمد جربانی در مقابل هم افتاده یکدیگر را نشانه ساختند و سیورغمش نیزه بر امیر محمد زده خنجر کارگر نیفتاد امیر محمود بن بسر اسیر سیورغمش از اسب در افتاد و یکی از نوکران پهلوان علی قوچی از مرکب فرود آمده و سر بریده و سپاه او را که با سلاطین زمان سر پیکار قدرت امتحان جدا کرده و دشمنان چون بچشم خویش دیدند که حال چیست روی بهزیمت آورده و سایر ارتباسپاه کشتگان بکرمان فرستادند و غنائم او را بدست لشکریان بعد از ان بآسانی هزار ده او خان پهلوان علی قوچی منقاد گشتند ذکر فرستادن شاه یحیی سلطان ابو یزید را بجانب ابرقوه و شاه یحیی بعد از مصالحه با سلطان زین العابدین سلطان ابو یزید را با لشکری بجانب ابرقوه فرستاد او را بر سر ریاست آمده یار نصب کنند و امیر سیف الدین رمضان خواجه بطرمود سلطان زین العابدین ملازم سلطان ابو یزید بود تا بر وانه بجانب ابرقوه پهلوان مهذب رسانده که شهر را تسلیم کما تشکان شاه زاده شاه را نماید و امیر رمضان فرمان سلطان پهلوان مهذب رسانید مضمون آنکه رعایت جانب بندگان قدیم و چاکران عبودیت پرجاده بهستقیم مقتضی همت پادشاهانه بزیادت خود و اجب و لازم میدانیم پهلوان مهذب بایه کبلی توقف و تعلل خط بر قوه و قلعه را بسخیر امر عبو ابزید تسلیم کرده متوجه پایه سریر اعلی گردد که رایه نیابت و شحنگی ولایت فارس باو ارزانی خواهیم داشت مهذب در جواب گفت که من بندهٔ قدیم پادشاه کیم و الکنون قصد الحدکه مملکت بکسیب رشد و استحقاق رسیده این ملک را که امانتیست در دست من بکفرت وارث شمی سپارم و در تغلیل این خطه نخواهم کرد و رسالهٔ الکفا نخواهم کرد چه بشنیدن که این خبر طرابن واقع شد با شاه یحیی چون اباو امتناع پهلوان مهذب شنید شاه یحیی که او را مدد نزدیک استعانت قلعه گیری کوشیده هر چند جهد و مجهود نمود فائده بران مترتب نگشت ناچار خاطر جمع ساز بازگشتند و در ملازمت سلطان ابو یزید به اصفهان رفتند و در اثنای این اوقات امیر غیاث الدین شوال آغاز نمود و عصیان بنیاد و نهاد و سبب اینمعنی آنکه سلطان زین العابدین زمام ضبط و ربط مهمات ملکی و رکف کفایت خان خود امیر محمد الدین مظفر نهاد و امیر غیاث الدین را که قدیم و موافق مزاج نارک نیفتاد و در وضعت حاصل کرده عازم شورش شد و چنانچه سمت اجمال اصوال و بعضی مهمات دیگر فصلی در آنولایت وقوف نموده هر چند از شیراز بالهجان طلبید و در فتند در حرکت نیامد عاقبت با جمعی کثیر متوجه اصفهان شده و شاه یحیی را بر آنداشت که نقض پیمان عهود و میثاق را پیش نهاد ضمیر ساخته بار دیگر متعرض مملکت سلطان زین العابدین گشت ذکر مخالفت شاه یحیی با سلطان زین العابدین بار دیگر و محاربه ایشان با یکدیگر و اخراج او و افسانه امیر غیاث الدین چون امیر غیاث الدین باصفهان رسید بشیلت مشغول شده شاه یحیی را بر آنداشت تا بلبلت حوالی فارس درآمد و نیابار آنکه حل شخصت سلطان زین العابدین نکنند و او را بدست نفتند و این باب بر خوری چند تعلق نمود و چون تطاول شاه یحیی بر حوالی عتبات گذشت شاهزاده حمیده خصال با اطلاق رجال اعلام بمقابله و مقاتله بر افراخته از مقر سلطنت نهضت فرموده هر منزل که سلطان زین العابدین قطع میکرد شاه بدو یک مرحله بازپس می نشست تا لشکر هر دو فریق طاهر اصفهان گشت و در بساتین و مراحل طائفهٔ از اعیان سپاه شاه یحیی بارگروی سلطان زین العابدین پیوستند و چون اینمعنی بپهلوان مهذب باهتهار و بالفعه سوار بلباس خاص فیروزه طاهر بپایهٔ سریر سلطنت مصیر آمده تهنیت پیشکش گذرانید و بالصنوف نوازش سرافراز شده ضبط و ربط جوانب سپاه و نصرت شعار بجانب او مفوض گشت و چون شاه یحیی دیده و دیدار سلطان زین العابدین بیست از ظاهر اصفهان او تا خمینه اقامت بر کنده پناه بشهر برد آخر الامر مقرر بران گشت که یکدیگر تهمین مروان لشکر و گردان هر دو لشکر دست در کمر یکدیگر زده گرد گاه بهم شکافته جمع محاربه الطلع رسانند چنانچه آسایش اهل فقر و فناعت ۵ کس نبیند بخانه و رویق و کراج زمین دماغ بده + یا بقلوبش و خصاصی خود + یا بجگر ریش نافع نبه + فی الجمله روز مقرر سلطان زین العابدین بجانب اعتماد و قول سپاه را بجولان صف شکن و دلیران مرد افکن آراسته مانند شیر بیان روی بمیدان نهاده و

شاه یحیی نیز سینه و میسره و قلب جناح ترتیب داده از شهر بیرون خواسته و لشکرهای فارس و عراق باساس و یراق تمام و برابر بایستادند و بر صفحه تیغ تا وقت زوال چکس در حرکت و انتقال نیامد اما نماز پیشین را خروج سود و لشکرها تا نیمه از خضر و جنبش آن نماند و تیغ آفتابی اشتغال ننمود تا هنگام ظلام اسپان در جولان آورده غنبه معرکه را مانند توتیا حجب روشنائی دیده گردانیدند و چون خورشید خنجر گذار از مشاهدهٔ محاربه آمده و پادشاه سپهر اقتدار بلول گشته روی از نظر سنبلگان پنهان کرد و هر یک بمقام و منزل خویش بازگشتند و هر چند رفقا از خلق تافتی مهم بین خلط و لمس بود و چون هوا مائل بیرودت شده و ماه رمضان نزدیک گشت شاه یحیی در دقیقه از امرا و فارس التماس نمود که نوعی سازند که سلطان زین العابدین بمقر عز خود باز گردد و امراء معروض داشتند که کار یان براق زمستان ندارند اولی آنکه بوطن مراجعت نمائیم و در موسم بهار از سر اقتدار با استظهار باز آئیم پادشاه عنان عزیمت بجانب فارس معطوف گردانیده آن زمستان را شیراز بعیش و عشرت گذرانیده ذکر رفتن شاه یحیی و آمدن سلطان زین العابدین بدان دیار و توجه او از آنجانب بطرف نظر جست و دفع سلطان ابو یزید بن محمد ابن مظفر چون شاه یحیی در نهایت بخل و نهایت امساک منگاه میکرد و هر چند چیزهای ایستیده بدار العباده نمیفرستاد چنانچه در هوای عمارت نقش جهان را روانه آنصوب گردانیده اصفهانیان زین حرکات متنفر شده بهت سیر اخراج او مصروف داشتند و در اینولا خواجه عماد الدین که شنیده ای فولایت بود گفت هر کرد رسوی لشکر این سلطان العابدین تیر انداخت و خبر و گفتگا راست و نیز آوازه عدالت و سخاوت سلطان مشار الیه علاوه و متنفر اهل اصفهان گشته ناگاه جمعی شیر از سپاه گان تمام صلاح بر کرد قصر شاه یحیی محیط شده شاه را خبر بیرون فرستاد که اگر از نواب امری نا ملایم صدور یافته ظلم و تعدی کرده اند تدارک آن خواهیم نمود اگر نه ما قصر داریم و دیگر با شه بدل افتد اصفهانیان در جواب گفتند که شاه را بستد عای اندکه بود اکنون خبر مراجعت فرخی نیست شاه یحیی طوعا و کرها رقم اسعاف بر التماس نشان گشته روز سه شنبه بآخر ماه رمضان و منتصف روی به بیرون نهاد و از باب اصفهان امیر علی امیر سران را جهت تبلیغ بشارت بفارس فرستاد و سلطان زین العابدین از استماع این بشارت مبتهج و مسرور گشته امیر علی را بانعامات فاخره و کرم مرصع و انعام لایق مستظهر گردانیده بتعجیل هر چه تمامتر بصوب عراق مرخص فرمود و چون بکبود آذر باد رسید رو با عیان اصفهان مراسم استقبال بجای آورده نثار و پیشکش لایق بر سلیمه نهاد و اطراف مسرت و ابتهاج مجموع الیشان بمرتبه ای رسید که محسود ایام از زمان گشته و سلطان زین العابدین را بی کلفت حرب و مشقت جنگ بدون منازعی مملکت جهان سلم شد و او بر تخت سلطنت اصفهان متمکن گشت گو نوالان مقالید و ردیف نوازش و وفائی حصار ها با مراجعت سپرده و سروران قسم و کلانتران و ساده و غیر فرنگ روی با ستان فرق نشان آورده مستقبل باج و خراج شدند سلطان فخنها به انبیاء فرستاده و حال خود امیر مجد الدین مظفر را به نیابت خویش در اصفهان گذاشت و با پیغام سلطان ابو سعید بدینمضمون که در جنبان عمل گزینخته بشاه یحیی پیوسته بود و چنانچه الیشان عرضه داشت عنان عزیمت بدفع شاه یحیی و ازالهٔ استقلال او معطوف گردانیده بصوب عراق متوجه گشت چون عنان یزید از قبل شاه یحیی در الولاجگاه تمیرود و لشکر شیراز نیز ناگاه بر سر او و سید سلطان ابو یزید راه پیش دوان مجال نشکرد که مطلوب خویش را در لین خود گرداند و یزید روی در بیابان نهاد و بعد از قطع مفاوز و مسالک بحدود لرستان رسیده و یا علام وصول فاصدی پیش از انکه حاکم آنجا فرستاده و تا بک چون تربیت یافته پیش او حقوق سابق منظور داشته مقدم او را باکرام و اعزاز تلقی نمود و سلطان ابو یزید مدتی در لرستان بسر برده بعد از ان عازم کرمان گشت

ذکر ما لفق که میان سلطان ابو یزید و سلطان احمد روی نمود در سنه ثمان و ثمانمین و سبعمائة سلطان احمد فرمان فرمود تا حسن فراش که از جمله ملازمان قدیم او و مستقبل سلطان بایزید بود در ولایت مایحتاج لوکر انشش مرتب وارد و چون سلطان ابو یزید در شهر مایک نزول فرمود لشکریان او که مردم کرمسنه بی سر و پا بودند دست تعدی بمال رعیت دراز کردند و مملکت بهم زدند و اینخبر بسلطان احمد رسیده آزرده خاطر گشت و حکم کرد که برادر با یزید از نواحی کرمان بیرون برد و سلطان با یزید اینخبر شنیده و متوهم رو دوان در فرمان شد و سلطان احمد نیز باد لشکر از استه بر اکفوب حرکت آمده و چون با یزید را مجال مقاومت نبود متوجه یزد شده با شاه یحیی نبود ساخت و هر دو این سال صاحبقران گیتی ستان پرتو انفاذ بر ضبط ممالک عراق عجم انداخته تمام بزرگان و غیر از سلطان زین العابدین و شاه منصور بشرف ملازمت شتافتند چنانچه در دفتر سادس بسبیل التفصیل مرقوم کرامین قلمزن از مساعدت دولت ما مسئول است و چون خبر پریشانی ولایت ماوراء النهر بسمع اشرف عالی رسید در نیت دفع فتنه تو قشمش خان از فارس و عراق عنان برتافته کرمان را بسلطان احمد داود حکومت شیراز را بشاه یحیی مفوض داشت و ایالت سیرجان بسلطان ابو السحق ابن قطب الدین اویس ابن شاه شجاع تفویض فرمود و بر یاست بر قوه به پهلوان مذهب خراسانی از زانی فرمود و در آنزمان که سلطان احمد باشارت حضرت صاحبقرانی جهت تحصیل مال از آن حدود عزیمت آنجانب داشت سلطان ابو یزید بسیرجان آمده تا گر مسیر کرمان و سیع مکان توقف نمود و مهد انجا نهاده اوغانی با و ملحق شدند سلطان احمد با وجود قرابتی که مملکت و برادر گی لشکر خاطر بجنگ نهاده بعد از ادای نماز عصر از مصحف مجید فال گرفته بشارت بر آمد و بمجرد این مصحف کشاده روی بقبله دعا آورد و گفت الهی بحرمت قرآن قدیم تو که بپیغمبر خود مصطفی صلی الله علیه وسلم نازیده بر ما بحرمت من گرفتار گردان تا عوض مرا سانی که از وی بنسبت من صدور یافته چنان نقدیم رسانم و همان لحظه بآن مقدار لشکر که در کرمان بود ندا در شهر بیرون رفت و چون سپاه بین العسکرین سمت تقارب پذیرفت از دو جانب با سامیشی گرده در پیوستند آمدند و محاربه عظیم واقع شده اثر اصابت جلادت بظهور پیوست و چمی از اهل فتنه با سلطان ابو یزید در پنجه نقمه یا سیر و دستگیر شدند و سلطان احمد

بموجب نعذری که فرموده بود از عزت و زلات برادر گذشته سرهای کشتگان را با فتحنامه بکرمان فرستاد و خود با برادر بلعد از دو سه روز عازم دار الملک شد و چند روز بعیش و عشرت گذرانید ایلچیان حضرت صاحبقرانی را با بیلاکات و عرضداشت رخصت انصراف ارزانی داشت و سلطان ابو یزید ابو نجان فرستاد تا آن ولایت در حیطهٔ ضبط آورد و خود نیز بدان صوب متوجه شده اهالی آنجا بناه بقلعه بردند و سلطان ابو یزید بمحاصره مشغول گشته جنگها می مردانه کرد و آخر الامر بقدم عجز و تضرع پیش آمده مبلغی پیشکش بجهت نقل بها بقبل نمودند و سلطان ابو یزید با برادر تمام بخدمت برادر آمد و سلطان احمد بساط عیش و نشاط انداخته این چند بیت انشاء فرمود ابیات باز آمدیم و باز نهادیم اساس عیش ✦ کردیم از آفتاب قدح اقتباس عیش ✦ ساقی بیا که در قدح عشرت نشست خیز ✦ بر عاشقان دل شده پیمانه کاش عیش ✦ بنشین بخرمی که برآریم بیخ غم ✦ از سبزه زار گلشن گردون بداس عیش ✦ بیدار چشم بخت کسی کو زمان گل ✦ داده بجام باده گلرنگ پاس عیش ✦ هر کس قیاس کاری و باری همیکند ✦ کاری نمیکند دل ما جز قیاس عیش ✦ احمد بیلکه نبی دعتی ز لطف دوست ✦ دارد بقدر همت خود التماس عیش ✦ یا رب بفضل خویش که در کارگاه عمر ✦ خالی مدار از قد بختم لباس عیش ✦ **ذکر گرفتاری سلطان زین العابدین بدست شاه منصور و توجه او بجانب شیراز** سلطان زین العابدین که بیجایگاه از ملازمان حضرت صاحبقرانی بیاطن راه داده با امراء خویش بجانب ششتر روان گشت و شاه منصور باستقبال بیرون آمده جهت نزول مهمانی چنان عزیز منزلی منزه تعیین نمود دختر شاه شجاع با فرزندان خویش سلطان غضنفر بدیدن برادر شتافت و شاه منصور طوی سنگین ترتیب نموده سلطان زین العابدین را با ارکان دولت بشهر طلبداشت و چون بمنزل حاضر آمدند سلطان را با تمامت امرا گرفته مقید ساخت و آوازه در انداخت که آنجماعت اندیشهٔ عذر در خاطر داشتند بنابرین حرکتی چنین از من صدور یافته و مقارن اینحال خبر متواتر شد که حضرت صاحبقرانی بما وراء النهر معاودت نمود و شاه یحیی بحکومت شیراز مشغول است شاه منصور سلطان زین العابدین را در قلعه محبوس گردانید و امرا او را بعهد و پیمان متفق ساخته روی بشیراز نهاد و چون شاه یحیی قوت مقاومت نداشت فرار بر قرار اختیار کرده بیزد رفت و شاه منصور را بی منازعی مملکت فارس مسلم گشت امرا آندیار را گرفته از آنجمله امیر غیاث الدین سعدی را میل کشید و در شیراز باستقلال تمام بر مسند سلطنت تکیه زده و شاه یحیی چون بیزد رسید با پهلوانان مهذب از در دوستی در آمد و بحیله و تزویر متمسک شده پهلوان پیغام داد که از حضرت صاحبقرانی قشلاقی رسیده در امضاء نشان بحضور او احتیاج است پهلوان مهذب بخدمت مبادرت نمود و شاه یحیی او را از میان برداشت عروس ملک برتوه در کنار گرفت و خزائن و دفائن پهلوان را که بسالها اندوخته بود متصرف شد و بر سبیل تعاقب ایلچیان بسیرجان فرستاد و سلطان ابو اسحق را بقرابت تا با او در مخالفت سلطان احمد اتفاق نمود ذکر توجه شاه یحیی بکرمان و محاربه با سلطان احمد چون میان شاه یحیی و سلطان ابو اسحق مبانی عهد و میثاق استحکام یافت شاه یحیی متوجه کرمان شد و بآن سرحد در آمده آن ولایت را با خاک یکسان کرد و بهر جا که میرسید نهب و تاراج فرمانمیداد تا بموضع توق نزول فرمود و انجبر بسلطان احمد رسید بتهیهٔ اسباب قتال و جدال اشتغال نمود و باتفاق برادر کامگار سلطان ابو یزید و امرای نامدار و عساکر جرار روی به کارزار نهاد و شاه یحیی چون از توجه تو آگاه شد عازم کارزار گشت و در آنجا سلطان ابو اسحق با لشکر سیرجان بوی پیوست و سلطان احمد نیز بجانب صحرا یافت نهضت نمود و درین اثنا ایلچی از پیش حضرت صاحبقران گیتی ستان بولایت کرمان چون مخالفت اقارب شاهده کرد پای در میدان مصالحت نهاده بمعسکر شاه یحیی رفت و هر چند مقدمات مشفقانه تمهید نمود نتیجه بران مترتب نگشت و ایلچی باز آمده عزم محاربه جزم شد و در روز دوشنبه سابع جمادی الاولی سنه اثنین و تسعین و سبعمائه هر دو فریق را اتفاق ملاقات دست داد سلطان ابو یزید در میمنه سلطان احمد قرار نموده میسره بوجود امرای نامدار استوار شد و شاه یحیی با سامیشی جوانغار را بسلطان ابو اسحق رجوع نموده و میسره را بفرزندان کوچک خویش سلطان جهانگیر مفوض داشت و خود در قلب بایستاد و از طرفین مردان جلادت پیش آمده و میمنه و میسره سلطان احمد منهزم گشت سلطان بایزید بقول پیوست و سلطان احمد بنفس شریف حمله کرده حربی روی نمود که زبان از تقریر و توصیف او قاصر آمده عاقبت لشکر یزد و سیرجان متفرق و پریشان شدند و شاه یحیی با معدودی چند راه یزد پیش گرفته سلطان ابو اسحق باستحکام قلعه مشغول گشت و سلطان احمد فتحنامه بکرمان فرستاد و خود بطرف سیرجان رفت و بپای قلعه نزول فرموده لشکر یا انش حصار را مرکز وار در میان گرفتند و بعد از چند روز سلطان ابو اسحق بسعادت بزم عم خویش مشرف شد و سلطان احمد او را گرفته روانه دار الامان کرمان گردانید و بموجب فرموده خدمتش در کوشک سبز محبوس و مضبوط گشت و بنابرانکه گماشتگان سلطان ابو اسحق از تسلیم قلعه ابا و امتناع نمودند سلطان احمد جمعی را بمحاصره بازداشته عنان عزیمت بجانب دار الملک برتافت و چون بکرمان رسید سلطان ابو اسحق با منظور نظر تربیت و عاطفت گردانیده بسیرجان فرستاد و حکم کرد که لشکریان دست از محاصره بازدارند **ذکر مخلص سلطان زین العابدین از حبس شاه منصور و رفتن او باصفهان و محاربه و منازعت شاه منصور با خویشان** طائفه از موکلان سلطان زین العابدین را از حبس خلاص داده باصفهان بردند و او در عراق استقرار پیدا کرده شاه منصور لشکر بجانب برتوه کشید و بعد از محاربات شهر مستخلص گشته متوجه اصفهان شد و چون سلطان زین العابدین قوت جنگ صحرا نداشت در شهر تحصن نمود و شاه منصور در ولایت عراق خرابی بسیار کرده بشیراز مراجعت نمود و شاه یحیی بتحریک سلطان زین العابدین مینمود که با سلطان احمد موافقت میباید کرد تا باتفاق از شاه منصور انتقام کشیم سلطان زین العابدین ایلچیان فرستاده استمداد نمود و سلطان احمد قاصدان بشیراز ارسال گردانیده از شاه منصور درخواست که متعرض ولایت سلطان زین العابدین نگردد ملتمس او بمنزل قبول نیفتاده و بهر چند گاه شاه منصور بحوالی اصفهان تاختن میکرد و درین اثنا سلطان ابو یزید بن محمد

این مطلع در شهور سنه اثنی وتسعین وسبعمائة مرقوم گشته بعد از چند روز مدت گذشت بادشاه ذیجاه طلعت پسندیده سیرت بود وبانواع کمالات آراسته انزا شعار آبا ش این رباعی در نظم آمد رباعی

زد اتفاقا خبر خواهم کرده واکوا بد ودرت منتظر خواهم کرده باغبان درعشق فرخواهم رفت ۰ باهمه تو سرنه خاک برخواهم کرده ۰ سلطان ابو سعید مدت سی وشش سال در نهایت زندگانی یافت وبعد از تقدیم اسم غزا بایلیان از اصفهان آمده سلطان احمد را بمحاربه بشاه منصور تحریص نمود سلطان احمد ایلیان را بحضرت انصراف داده وعده فرمود که در ماه صفر اگر خدای عزوجل خواهد باشکر در ولایت سیوجان ملاقات شود وتهیه اسباب یورش مشغول شده در عشره اخیر محرم سنه ثلاث وتسعین وسبعمائة از کرمان متوجه سیرجان شد وسلطان زین العابدین در کوتل پرسید سلطان ابو اسحق مراسم تظلم وضیافت بجای آورده یک هفته بعیش وعشرت اشتغال نمودند وهنرزه اوغان بایشان ملحق شدند وشاه منصور در سیاصوت اجتماع خواتین معلوم کرده بالشکری انبوه ودرحرکت آمد وکدا زفرک بگرفت انجیر سلطان احمد رسیده از راه خوش نواز متوجه تبریز شد واز انجا عنان عزیمت بطرف شیراز معطوف ساخت وتا نزدیک سه منزل شهر در هیچ جا توقف ننموده ومقارن اینحال یکی از پیش شاه یحیی رسید وپیغام رسانید که چندان توقف نمائید که من برسم وهرچند امرا گفتند که سخن اورا اعتبار نباید کرد ودر بدر شهر نباید رفت سلطان احمد سخن ایشان نشنید ودو روز در میان منزل توقف ننموده شاه یحیی بو عده وفا نکرد وشاه منصور خود را بشیراز انداخته بر تجهیز لشکر وتهیه اسباب قیام نمود چون انگار بوجهی هرچه تمامتر بیرون آمد ودر نماز پسین روز شنبه هر دو گروه بصفهان رسیده صف کردند وسپاه فارس مانند کوه آهن وفولاد از جانبی جنبیده در حمله اول سلطان زین العابدین سنهزم گشت وکرمانیان نیز بهزیمت رفتند سلطان زین العابدین در قفا واز سلطان احمد جدا شده روی باصفهان نهاد وسلطان ابو اسحق در سیرجان توقف کرد سلطانیان بکرمان رفت ذکر میل کشیدن سلطان زین العابدین وبیان بعضی از قضایا که در آنولا روی نمود شاه منصور بعد از فتح نامه بجانب اصفهان روان شد چون سلطان زین العابدین را مجال مقاومت نبود با جدود چند نفر سپاه دیار خراسان بیرون آمد وشاه منصور بملک عراق استیلا یافته چون سلطان زین العابدین بمملکت رسی رسید حضرت آسایش ودوستی ودرایجا توقف نمود وسی چوکار که تهوری ندارد بود بر سپر او تاخت وچون یاد شاه زاده عالی مقدار را گرفته ومضبوط ساخته پیش شاه منصور فرستاد وشاه منصور در سه روز چشم او را میل کشیده دیده اهالی فارس وعراق ازینواقعه بالکل خون باریدن آغاز نهاد وچون برین حرکت ناپسندیده اقدام نمود لشکر بجانب یزد برده دست غارت وتاراج بسا در وجمعی خویشان وبرادر زادگان از شهر بیرون آمده التماس صلح کردند وگرگ آشتی در میان آمده شاه منصور از انجا روی بدار الامان کرمان آورد وچون میان حمزه سید الهجی نژاد سلطان احمد فرستاده پیغام داد که من از شما کمین نیستم والا باهم نیز گوار مصالحه بود واکنون صلحی کنیم که خویشان در دفع همانی مصالحه وقت حضرت صاحبقرانی کوشیده مراعمال ولشکر مدد دهند تا من بکمک محجون رفته نگذارم که تورانیان از آب عبور نموده بخاطرت آیند ودر الاجنگ آماده باشند سلطان احمد در جواب گفت که این حکایت بنهایت واهیت چه بندگان صاحبقرانی ده هزار چاکر بتر از من وشاه منصور در هر گوشه وامد وبکدام عدد وعدت وشوکت ومهابت امثال ما مفالیکه برابر آن حضرت توانند آمد این حالات سرابت بجای میکشد که آتش شهریار گیتی ستان افروخته گشت تر وخشک این مملکت را بسوزند ودر اینوقت از یاران شامت فکر غلط شاه منصور دیار بنماند دیگر آنکه اگر من فاشیه حضرت خاقانی بر دوش گرفته پیاده ودر رکاب آورده ام دستوران دارم که بمدت فرزندخوانده باد شاهی روی زمین نکنم اگر او طالب جنگ ست گو آماده باش که عنقریب باچه طوق ظفر بیکر باد شاه هفت اقلیم از اطراف این دیار طالع خواهد گشت شاه منصور چون بنهضت کرسلطان احمد یا او سر وفاق ندارد وآتش نفاق غارت در سر حد کرمان زده بشیراز مراجعت نمود وبعد از انقضای فصل ربیع محاصره مرتب وداشت بار دیگر متوجه یزد شد وبنیاد مقاتله نهاد وشاه یحیی در شهر متحصن گشت وهر روز از جانبین آتش محاربه باشتعال می یافت تا کلی از امرا ی منصور شاه گزینن نامفضل رسید وشاه منصور از نخستی ملول ومحزون شده حکم فرمود تا مجموع توابع ومضافات شهر را خراب ساختند وازانجا باز یزد کوچ کرده لشکر بجانب کرمان کشید وتاروان ودشتبان رفته در آنولا از زیادت دهشت واشوب نگذاشتند ومقارن اینحال جمعی کثیر از دیوان لشکر گاه منصور از وی روی گردان شده بکرمان رفتند وسلطان احمد ایشان را بنوازش پذیران مخصوص گردانید شاه منصور انزده لشکر کرد اگر چه پیشتر ده بلیغه سپاه روی بگریز نهادند الجرم از انجا بجانب فارس گشت وچون بشبانکاره رسید سلطان ابو اسحق را بالبدل علم وکرمرصع وزر نقد وخلعت گرانمایه فرستاده وتحریص نمود که بولایت کرمان تاختن کند وسلطان ابو اسحق خود در اصل طبیعت مردی بیقالون سودای مزاج بود چون از جانب شیراز مرکب پر بیم آمد عنان توجه بسوی یزد از استه شد وناگاه ایلغار خود ده بطرف کرمسیر کرمان رفت وغارت وتاراج کرده بجانب سیرجان معاودت نمود وهمچنین مسموع سلطان احمد شده بدفع شتافت کرمان بیرون آمده وراشا ر بورش منیان بعرض رسانید ند که بهلوان قطب الدین حیدر که برگشیده دولت بوده وقائم مقام پادشاه باسلطان ابو اسحق مواضعه وارد وده سلطان اعظم غربت سیرجان موقوف داشته چند روز در یافت جمل قامت انداخت ودر اثنای این اوقات ایلچیان حضرت صاحبقران بسیانت رسیده پیغام رسانیدند که رایت منصور تو متوجه بلاد عراق ست شهریار اعظم سلطان احمد باید که در ولایت رسی با لشکر هائی کرمان بازگردی اهل پیوندد وسلطان احمد از بافت بکرمان رفت وبعد از چند روز سلوان قطب الدین حیدر رسانیده تر تیب اسباب احرام مدگاه عالم پناه مشغول نشد وچون هلال محرم سنه خمس وثمانین وسبعمائة لمع نمود وشاه سلطان با لشکر انبوه بخراسان بگذره ودر کرمان رسید

و سلطان احمد با مجموع اکابر و اعیان ملک استقبال کرده شرائط ضیافت بجای آورده و دران آوان شاه منصور از اصفهان بشیراز رفته بعیش و عشرت و اوطان مداوم اشتغال نموده چهار پنج مدت چهل شبانه روز بغیر از ملازمان مجلس بزم نظر بر کسی نمیکنند ذکر نهضت رایات آیات حضرت صاحبقرانی بجانب پارس و حرکات و جسارت شاه منصور چون حضرت صاحبقران گیتی ستان خاطر از مهمات مملکت ماوراء النهر فارغ ساخت رتبت دوم روی توجه بجانب عراق نهاد و چنانچه در دفتر سادس این تاریخ قضایا بسبیل تفصیل ست گذارش خواهد یافت انشاء الله تعالی اکابر و اصول آن مملکت در سلک خدام عالی مقام منتظم گشتند و آنحضرت باستخلاص ولایت فارس و دفع شاه منصور گماشته از مهران میرزاده محمد سلطان را با دو لشکر گران از راه گرمسیر روانه فرمود مقرر بر آنکه در نواحی جزیره دور قول بر آیات همایون ملحق شود نخست شاهزاده جلادت شعار عمر شیخ بهادر با طائفه از دلاوران بدست قدر داده و ساده فرستاده خطوط با آنکه در ممالک شستر بابر دوی اعلی پیوندد و خود بنفس نفیس و ذات بلی بدیل متوجه شستر شد و چون رود دز حد مضرب اعلام تخت پیکر گشت ملک غرالدین و لیرش کرباسم منازعت سیورزیدند صلح کرده هر یک بطرفی رفتند و ولایت لر کوچک و حوزه تصرف دیوان اعلی آمد و در راه هر جا که احتشام لر کوه گرمسیر و دز بناخت و غارت ایشان حکم تاقدمی شود حضرت صاحبقرانی منازل و مراحل قطع میفرمود تا در نواحی رود قول نزول بافتاد و در آنوقت وضع اعیان و اشراف بدستوس اطلاع دادند که شاه منصور بشوشتر رفته و از آن نواحی عزم گشتن بخوزستان دارد چون خبر وصول موکب اعلی و شستر بطرف یافت استعداد یارو علی کوتوال که از قبل شاه منصور ضبط و ربط آنجا باشتغال مینمودند دگر گونه بشیراز رفتند و چون رایات همایون و شوایع و اکابر آنجا مبادرت نموده ملحوظ انظار عنایت و عاطفت گشتند و چون حضرت صاحبقرانی خواهد که بقرب لشکر منصور و زر با قرب لشکر سیاه دران سرزمین گذاشت ازراه بهبهان بلوث قلعه مفید نهضت فرموده و چون ظاهر قلعه مضرب خیام سپاه سعادت فرجام گشت مقرر سعادت فراش کوتوال بر صامت و متانت حصار مغرور گشته طریق تمرد و عصیان پیمود ن گرفت و الحق قلعه مفید بیت دری بود با آسمان هم لوند و بنردبان چاسوس خیال را اندیشه راه بردن بوی فکر محال و مسرح وهم را تو هم رسیدن در کنگره فلک فرسایش عین زیان و بدیهی بطلان بسبق اقتدار و دست تصرف ابر بعد انداز از شرفات آن کوتاه و محسوب ذخائر سکان بروج فرقدین و فرش سپهر پرین و خرمن ماه و پروین از خوشه چینان آن قلعه میمون برشت ؛ قلعه فرخنده نشسته خشت خشت ؛ کنگر او گشته زبان حیرتین ؛ ماده باماه سعادت سخن ؛ فی الجمله شامیانه و بارگاه فلک شتابان و بر بالای کوتل که متصل قلعه بود باوج مهر برافراشتند و صاحبقران ظفر قرین نزول فرموده و فرمانداد تا لشکریان رایات محاربه برافراخته در دامن کوه الفنج الی الفنج نیران قتال اشتعال یافته شب بهنگام دست از جنگ باز داشتند القصه بطول انجامید و روز سوم صاحبقران گردون مآثر سپهر اقتدار چون مهر بر آمد و در جوش آمد نبرد بر کوی که در آنجا صعود منصور نبود بالا رفتند و در نهایت سعادت بی سعادت را بمجال مقاومت نماند عاجز و منصطر گشت و عساکر ظفر قرین قلعه را سنگ ساخته و بموجب فرموده و مقرر سعادت و ابتاع او القبل آورده و سلطان زین العابدین را که بعد از میل کشیدن بموجب فرمان شاه منصور در ین قلعه محبوس بود بپایه سریر سلطنت میسر آورده ند صاحبقران کامگار او را بنوازش عاطفت سرفراز گردانیده فرمود که بعنایت الله تعالی واثق باشد از شر منصور مستامن و بعد ازان عنان دولت بشیراز منعطف ساخته و در موضع چهار تنرول اجلال فرموده و در اثنای این اوقات هر چند از احوال شاه منصور استفسار مینمود و بعرض میرسانیدند که عقل دل و گریزپاده موقوف است یک خبر تحقیق نیست و فی الواقع جای آن نبود چون خبر توجه صاحبقران کامگار بسمع شاه منصور رسید فرار بر قرار اختیار کرده با لشکر خویش تا یل فساوت و در آنجا وضع جمعی از شیراز یان با وملحق شده از اقبالشان بر سپید کشیر از یان و درشان ما چه میگویند مردم دند استند که اکنون در وقت بیرون آمدن از جمعی شنیدیم که میگفتند آنانکه ترکش هفت دو من و چاق و دو من و شصت اکنون همچون بزنکه از پیش گرگ گریزند و دیگری میگوید غرق حمیت شاه منصور از نیزه بیت و در حرکت آمده و بجهت برعنان گیر او شتابند نه آنکه ۵ هزار لشکر بی بالا ب دریا بنیزه و بجویدنیا شد در دهند مرده ؛ چه دریا بموج اندر آید جای و ندارد و می آنرا بجای دوخشیدن ما چشیدن او بود ؛ که خورشید تابنده پنهان بود ؛ بلخص سخن آنکه برفور باز گشته بشیراز آمده و بترتیب اسباب کار از اشتغال شده مستعد جنگ و پیکار شد و در تاریخ فواتحانی و آل مظفر که لطف آن ملازم سلطان احمد ابن امیر مبارز الدین محمد بوده و سخنانش در این مقام بروایت ظفر نامه مخالفت دارد مسطور است که چون شاه منصور در شیراز شنید که حضرت صاحبقرانی بنزدیک سپیدها سه هزار سوار بدری نیزه دار مکمل قریب سه فرسخ از شهر بیرون رفته هزار سوار بدری نیزه دار مکمل فرسخی فرسخ از شهر بیرون رفته هزار سوار در میمنه فرا داشت و هزار کس بگرد سپه گماشت و خود با هزار سوار دیگر قالب تنگ کام او و چون حضرت صاحبقرانی حرکت و جسارت شاه منصور را بمثابه مقصود مشاهده فرمود در حوالی انظار شاهزاده مظفر پسر محمد بهادر را التعیین فرمود و منضبط بر اقتدار میرزاده محمد سلطان رجوع نموده و معین السلطنه و الدین شاه رخ بهادر و انار الله برهانه با قشون خاصه در پیش تو ق قول موقوف ساخت و چون بهادران عساکر نصرت مآل در حرکت آمدند مردم دست بچپ و دست راست شاه منصور در حرکت آمده روی بهزیمت نهادند و خود منش با هزار سوار فدائی و از خود را بر قلب زده صفها بشکافت و قشون وفادار که حضرت صاحبقرانی دران میان بود از یکدیگر فرو ریخته پیش از پیش کس پیش آنحضرت نتوانند میخضرد و محمد یسا ول و محمد آزاد و نوکل با درجی و عادل و اختاجی دشاه منصور با فدائیان خویش دست از جان شسته و دل بر مرگ نهاده با تنهائی رشید حملها آورد و بنزدیک لصاحبقران کامگار رسیدند قهاری و عادل میان مخالفان و با دشاه تاج بخش گیتی ستان حائل شده و تنی بدست قهاری رسید حضرت صاحبقران چون کوه راسخ پای ثبات و قرار استوار ساخته دل از جای نبرد و از ان تیغ مرد و بغیر از عادل متاجی کسی پیش آنحضرت نماند و او از جان گذشته

وسپهسالاری آنحضرت گشته و شاه منصور بزرگ نشسته میرزا شاه شاهرخ آمده حملهای متواتر کرده علم اتابکی بر دوش او نهاده ملک مرکز خان نقل تقلم ساخته و شاه منصور چون بدانست که نشستن شاهرخی بهی نپیوندد بار دیگر صفا شاه فارس عقب ایشان درآمده و امیرزاده شاهرخ بهادر رعی بدو داده و شاه سلیم بجمعیت تمامیان بازگشته شده و شاه منصور با دو کس نمانده عاقبت آن دو تن نیز از وی جدا شده و خدمتش تیری بر گردن و تیری بر شانه خورده و شمشیر بر فرسارش رسیده روی بشهر نهاده و اتابکان شاه منصور و سپیدهٔ یکی از سیان ایشان و دیگر یا نفس دهه و شاه منصور را بسپرده گشته کلاه خود خویش بزمین افتاده و گفت من آنکسم که شاه میچو عیده و شتری با آب بمن رسیده و مرا زنده بپایه سریر اعلی برسانید ایشان التفات بسخن او نموده و شمشیر بر گردنش زده و سر بریده بحضرت آن مقهور را که با اسکندر دعوی همسری میکرده بار تمام لاف برابری میزد و در بر ابری با حضرت خواجه قدس الله روحه العزیز بر یک سو افتاده و شاه منصور گردیده که شهریاری عمر منصور آنکه او + و در زمین ملک خدم او گشت + ملکه هشت ازوار و دنیا چون برفت + لاجرم تاریخ او شد ملک هشت + و چون قضیهٔ شاه منصور بدینجا رسید بقیه اولاد و محمد ملخص چون عماد الدین سلطان احمد و سلطان مهدی ابن شاه شجاع از جانب کرمان و نصرت الدین شاه یحیی با فرزندان مزاد الدین جهانگیر و سلطان محمد از زینه و سلطان ابو اسحق از طرف سیرجان عازم امر دو گشتند و در ملک صاحب اعظم شتافته و حضرت صاحب قرانی بعد از تقدیم مشورت چنانچه تفصیل این حکایات در وقایع سادس ذکر خواهد گشت بیان خواهد گشت انشاء الله تعالی خرد تا هم آن ملخص را گرفته و قتیکه تمامی ایشان غارتیده مجموع آنطا لکدر را از صغیر و کبیر بقید ساخته و مملکت فارس را بامیرزاده عمر شیخ بهادر سپرد غال خرده امیر کبیر پرداس پرداخته و امیر سیرجان را بحکومت کرمان روانه کرد و بقوریجین بازگشته و چنگی یزد فرستاده و چنگی را بحاصره قلعه سیرجان که غلامی که در زمان از قبل سلطان اویس ابن شاه شجاع کوتوال آنجا بود تعیین نمود و در ریاست ابرقوه بلازاد فرخی ارزانی داشت و بپسران شاه شجاع سلطان زین العابدین را که آن یک کم پدر و این یک از جور شاه منصور ملخص المعروف بلبد بود بسمرقند که جایگاه جهت ایشان سپور غالات مقرر فرموده که اگر چند طلق عالم را دست تاسیایان نیگیرند تا سیایان و دستگیر ایشان شده باقی عمر در ولایت ماوراء النهر فراغت گذرانیدند و چون خاطر صاحبقران کامگار از امثال این مهمات فراغت یافت عنان عزیمت بر صوب اصفهان معطوف ساخت و بعد از قطع دو و از ده منزل در موضع فوشنج با سپاه از موقف جلال فرمان داد تا بقتل آن ملخص مبران یافت و در هفتم روز بجنب خسرو تلتین و سپهاه خرده و بزرگ صغیر و کبیر ایشان را بر باسای سیف بمنزل مناد و بیخ بدار راحت و استراحت نقل فرمود اللهم لا تقدنا لسهم و احرسهم حضرت صاحبقرانی بعد از قطع دو و دمان مظفری تا تمهال گرمسیران و تمردان ولایت تکوان و نواحی اصفهان پرداخت بیت روان با خبر آن پامال حادثه شده + هنوز غمزه خونریز بصعف منسبت + چنانچه تفصیل این حکایت و سائر قضایا را و دیگر وقایع که بیان خواهد گشت اگر اراده ازلی متعلق شده باشد باری سبحانه تعالی ظل ظلیل عنایت خود را ملخص حضرت پناهی اسلام ملاذ الامیدگاهی خداوندگاری را که فاتحه و خاتمه دفاتر سبعه باسم لقب همایونش مزین و محلی شده و خواهد شد تا قیام ساعت بدعا قیام بر عارف عالیجاه ان عموم پاسبان کامران خطهٔ خراسان خصوصاً سپهدار معمور و دارای دوران مخلصان حقیقی حادثة الحیوه از سوانح ایام و حوادث اعوام آنحضرت مبنیا بر الانقطاع و الانحراف متمسع و محظوظ گردانا د و بمنه و فضله و طوله و عونه گفتار در قضایا و آثار اتابکان و چگونگی احوال ایشان ملخص جواهر اخبار روایت کرده اند که بعضی از سلاطین سلجوق فرزندان خود را بامراء اطراف میسپردند و بلفظ اتابک که بمعنی پدر مرد و اند و تا اتابکان چند فرقه شده اند و احوال هر فرقه علی سبیل الاجمال و الاختصار بیان اوراق رقم زده گردد انشاء الله تعالی و چون بخی از اتابکان موصل بهدایت عالیه رسیده بر شام و مصر مستولی شده اند خرد خود بدین تقدیم ابتدا از ایشان فرق دیگر اولی و انسب دانست ذکر عماد الدین زنگی ابن آقسنقر سلطان محمود بن محمد ابن ملکشاه سلجوقی و اولاد او که متصرف ولایت عراق و اذربیجان و دیار بکر و شام و غیرین گشته و دوران امر اواجی دخل و خرج و دستانی و شیرین صاحبه حصل وفات یافت حکومت آنموضع علاوه منصب ایشان گشته با تمامی و بحرکت آمد و بعد از ضبط موصل لشکر بطرف شام کشیده مطلب بالبرقوه در سنه اربع و عشرین بامل فرنگ مملکت شام مدهم ساخت و در سنه تسع و عشرین و ستمایه رحلت فرموده بر کثرت ولایت شام استیلا یافت و در سنه اربع و ثلاثین کرة دیگر مدت دو ماه و شش را محاصره کرد و از انجا مراجعت فرموده و بار بکر و گردستان را مسخر ساخت و در سنه اربع و اربعین و ستمایه چند بن از غلامان او اتفاق نموده آن پادشاه عادل را بکشتند و بعد ازان در ولایت عرب او را آنابک شهید گفتند ذکر نور الدین محمود ابن عماد الدین زنگی نور الدین محمود بعد از شهادت پدر بمطلب و مجلس دعا و اتیقل بها استیلا یافت و در مبدا دولت خویش لشکر بسیار اراسته مسخر گردانید در سنه تسع و اربعین و ستمایه دمشق را بگرفت و معم نور الدین محمود در بلاد شام چنان بقوت شد که عاضد خلیفه که آخر پادشاهان بنی فاطمیه بود در مصر هیبت و قع فرنگ ازوی استماد نموده نور الدین محمود نائب خود اسد الدین شیرکوه را با نامزد مقرر کرده و جیب فرود آمده حصر شده و شر فرنگ از مسلمانان دفع کرد و بشام مراجعت نمود و سال دیگر اسد الدین را با برادرزاده خود صلاح الدین مصر فرستاد تا ملکت را از خلفاء اسمعیلیه بصلاح الدین ابن نجم الدین ایوب منتقل شده و بتمام ملکت مصر و تصرف آل ایوب بماند و صلاح الدین بملک عاضد الدین ملقب گشت و نور الدین محمود در جمادی عشر ستمایه و عشرین و ستمایه رحلت نمود

ذکر ملک صالح بن نور الدین محمود در سنه وفات پدر یازده سال بود اعیان شام با وصیت کردند و صلاح الدین یوسف در مصر سخت خطبه بنام او خواند بنحوی بنام بدیشان خواند و

اما بعد ایشان قصد دمشق کردند ملک صالح مرکز دولت خالی گذاشته بجانب فته و در سنه سبع و عشرین و ستمایه ملک صالح در حلب موت گرفتار گشت و وصیت کرد که ملک حلب تا تسلیم امین الدین

عزالدین مسعود نمایند بعضی از امرا باو گفتند که عمادالدین زنگی هم این عمل تست و خواهر تو در خانهٔ اوست و فتنه‌ش از ممالک بیرون نخواهد رفت و بس که پدر تو بدی داده است و حکم عزالدین مسعود بر خلق که آن کار آب فرات تا همدان عقیم اند عبارتست جواب داد که من انان می‌ترسم که عمادالدین از عهده و رائی مملکت بیرون نتواند آمد و رعایا در زحمت و مشقت افتند و عرض ملک صالح نورالدین محمود بسیار بود مدت هشت سال ذکر سیف‌الدین غازی و قطب‌الدین مودود و برادران نورالدین محمود بعد از فوت عمادالدین قسیم‌الدین سیف‌الدین غازی بصوابدید برادرش نورالدین محمود که اکثر اوقات بغزا و جنگ مشغول بود مملکت دیار بکر و جزیره و بعضی از گرد و ستان را ضبط نمود و در سنهٔ احدی و خمسین و خمسمائة وفات یافته و برادرش قطب‌الدین بجای او نشست و در سنهٔ خمس و ستین و خمسمائة قطب‌الدین روی بسرای آخرت نهاد و پسر خردسال او سیف‌الدین زنگی را ولیعهد کرده اماتاب و امکان و دولتش بایسکه حکم سیف‌الدین غازی بیت و نهم ذکر سیف‌الدین غازی ابن قطب‌الدین مودود بن عمادالدین زنگی و حالات او بعد از مرگ پدر و وصول بسریر حکومت نفست و برادرش عمادالدین زنگی ابن قطب‌الدین گرفته پیش عرش نورالدین محمود بشام رفت و نورالدین مدینهٔ سنجار را بعماد الدین داد و دران اوان که ملک صلاح‌الدین از مصر لشکر بشام کشیده دمشق را گرفت و بحماه و حلب مشغول گشت سیف‌الدین غازی همت بر استقبال برادر خود عمادالدین زنگی گماشته سپاه و سنجار را بسوی او فرستاد و سبب این قضیه آنکه چون صلاح‌الدین یوسف بنجاه‌ر حلب نزول کرده بحماه و ملک صالح مشغول گشت صالح بیش ازین عزم خود سیف‌الدین غازی رسول فرستاده استمداد نمود و لشکری ترتیب داده بسر برادر خود عمادالدین زنگی پیغام داد که بایکه لشکر را سر کرده بامداد ملک صالح بجانب حلب نهضت نماید عمادالدین باین سخن التفات نکرد زیرا که صلاح‌الدین خبر باو فرستاده بود که تو زیرا و دران عزم زیرکی و دین مملکت بجانب ثالث و استحقاق تو بیشتر میرسد و من بحبت هوا خواهی تو از ملک مفتت اسفا نموده ام و چون حمام ملک شام از سنان عزائم تخلص خود نگاه نتوسیرد و سیف‌الدین غازی چون بحماه رسید عمادالدین مشغول شد برادر خود عزالدین مسعود را باطاعهٔ خود و ملک صالح بجانب حلب روان گردد و ملک صالح باستقبال آن جماعت با مصریان محاربه نموده منهزم گشت و مصریان غنیمت فراوان گرفته معاودت نمودند و چون انجر بسیف‌الدین غازی رسید از طی سنجار بخاسته بموصل رفت و در سنهٔ ستین و خمسمائة داعی حق را لبیک اجابت گفته برادرش قائم مقام او شد و ذکر عزالدین مسعود ابن قطب‌الدین مودود بن عمادالدین زنگی مسعود بعد از فوت برادر متصدی حکومت گشت و چون ملک صالح از سفر آخرت دنیتا بنمود بموجب فرموده او حلب نیز متصرف شده و دران اثنا عمادالدین زنگی از عزالدین مسعود التماس کرد که حلب را بوی گذارد و سنجار و عرض آن بگیرد و مسعود نخست اباوا متناع نمود و آخر الامر بمعاونه راضی شد و در سنهٔ ثمان و ستین و خمسمائة ملک ناصر صلاح‌الدین ایوب صاحب مصر با لشکر عظیم از فرات گذشت و بلاد جزیره را غارت کرده متوجه موصل شد و چون از تسخیر موصل مأیوس گشت بسنجار رفته برآنولایت دست یافت و از راه حران بمصر مراجعت کرد و بکیسان دیگر باز لشکر کشیده آمد و گرفت و از انجا بنشام رفته حلب را نیز سخر ساخت و مجاهدالدین قایماز امیر عزالدین مسعود را اسیر گرفته مقید کرد و بعد از آنکه با خود بمصر برد شمس‌الدین پهلوان صاحبیان او کشاده بمصر فرستاده بشفاعت خود ملک ناصر را بدین سخن راضی گردانید و قبول کرده بنداز پای مجاهدالدین برگرفت و در سنهٔ احدی و ثمانین و خمسمائة بار دیگر ملک ناصر صلاح‌الدین لشکر کشیده میافارقین و اخلاط را بگرفت و بنگام بازگشت باغا عزالدین مسعود صلح کرد و در سنهٔ ثمان و ثمانین و خمسمائة صلاح‌الدین صاحب مصر فرمان یافت و انجر مسموع عزالدین مسعود شده از موصل بجانب شام در حرکت آمد و در اثنا راه مراجعت فرمود و در بیست و نهم شعبان سال مذکور رحل رحلت از قفس بدن بر پرواز آمد و بعد ازان در موصل برادرش بجای او نشست ذکر آتابک نورالدین ارسلان شاه میان او و برادرزاده‌اش قطب‌الدین محمد ابن عمادالدین زنگی قریب بسبب منازعت قائم بود و بعد ازان باتفاق یکدیگر لشکر بدین کشیدند و ملک عادل ابو بکر ایوبی صاحب مصر کس فرستاده قطب‌الدین محمد را استمالت و استظهار نمود و قطب‌الدین نیل بجانب ملک عادل کرده از نورالدین جدا شد و در ولایت خویش خطبه بنام صاحب مصر خواند و نورالدین ارسلان شاه از انجهت بجنگ سپاهی نصیبین رسید و آن شهر را از گماشتهٔ قطب‌الدین انتزاع نمود و هنوز قلعه را نگرفته بود که خبر رسید که ملک عادل ملک مالنورالدین حرب کرده و خذلتش را مصریان منهزم گشت و در سنهٔ خمس و ستین و خمسمائة میان ملک عادل و نورالدین صلح شده و عادل دختر او را برای پسر خود مخواست و ملک عادل ملک میان اقرا قسمت کرد و بعضی از بلاد جزیره را بشیخ‌زاده شاه ابن غازی بن مودود داد و برخی از ولایت بقطب‌الدین محمد ابن عمادالدین زنگی تفویض نمود و موصل و اعمال آنرا بنورالدین ارسلان شاه مقرر داشت و در سبع و ستین و خمسمائة نورالدین ارسلان شاه بن مسعود ابن زنگی ابن آقسنقر وفات یافت مدت ملک او نیف و هفت ماه بود و ذکر الملک القاهر عزالدین مسعود ابن نورالدین ارسلان شاه ملک سلطان شاه را در ایام صغر سن بسریر سلطنت نشاند و چند قلعه را در اطراف ولایت به پسر خرد تر عمادالدین داد و عمادالدین او را بجانب فلزندان و تدبیر مهمات ایشان تعیین فرمود و ملک قاهر بعد از مرگ پدر بانداک مدتی وفات یافت و ولایت موصل به عمادالدین او را قرار گرفت مدتی مدید حکومت کرد و آن حال او در بیان قضایا یاد خواهد یافت انشاء الله تعالی وحده العزیز و ذکر حالات اتابکان آذربایجان گفته اند که اول این طبقه ایلدکز است نقلا اخبار گفته اند که در ولایت قفچاق محمود چنان بوده که هرگس که چهل غلام بیک جا بخریدی بهای یک غلام و منع کرده از بهای مشتری الطلبیده ندی و در زمان دولت سلطان مسعود سلجوقی بازرگانی در آنولایت چهل غلام بخرید که یکی ازان جمله ایلدکز بود و چون حساب بی‌نداشته بهای این مشتری نطلبید و بازرگان با طائفه از تجار که همصحبت او بود بازآمدن رفته بود ند از دشت قفچاق بازگشته غلامان را در وعرض بها نشانده ند و دیناری شدت حرارت و آن

در روز نوبت خود بجانب سمنان رفت و چون بسمنان رسید خبر رسانیدند که ایلدگز بصفیر السن بود بنابراین استیلا و خواب دولت از عراقیان نفیرها و مردم تبر خود کرده اورا و عراقیان را نشاندند و چون سلاجقه بمیدان و بازگان بنابر آنکه چنین در بهار ایلدگز صرف نکرده بود و جمالی نیز نداشت ترک او گرفته شب هنگام خود را بازگان رسانیدند و خواجه نظام الملک نیز بخود که با وجود صغر سن آنهمه راه را طی کرده و چون مالک چهل غلام بعیان رسید غلامان سعود بر بود و در نیز نائب خود را فرمود که غلامان را بخرد و نائب دیگر را نیز بخرید و ایلدگز در گریه شده گفت اگر این غلامان نائب و وزیر جهت هوای دل بخریدی بالیستی که مرا از برای رضای پادشاه عادل بخریدی و این سخن او نیز رسانیده و زیرک گردتا او را نیز خریدند و ایلدگز خدمات بسیندیده بجای آورد و چنانچه پیش ذکر یافت اعتماد تمام یافت چون وزیر با خدایان آسمیلی گشتند و مدرکات او متعلق بدیوان سلطان مسعود شد سلطان ایلدگز را با میر نصر سپرد تا نیابت کند و او آداب فراست احالتعلیم دهند و در اندک زمانی ایلدگز در شهامت و صرامت از اماثل و اقران خود در گذشت و بعد ازان او را در شمار امیری استعلام و ادخند که در بلخ سلاطین حاکم بود و در آن وقت از بسیاری گوسفند و کثرت منفعت سلخ سر و سقط گوسفند بش چرب سوده و اسمالی آن بنخواستند و بجهت اتفاق خواستند و بارودی جنبد از درگاه سلطان نیابت اتفاق افتاد و ایلدگز نیز ترتیب آش قیاق نموده فرمود تا سر و سقط گوسفندان بسلخ می آورد نذری الجمله چون خواستار سر مهتر خود بازآمده امثال انصورت از ایلدگز مشاهده کرد و تصور بجا بدین کیفیت او بسلطان رسانیدند و نام ایلدگز بلند شد و خواتون سلطان مسعود او را بارده اوعنایتی تمام پدید آمده هر صفت و سیرت که مطبوع طبع سلطان بود ایلدگز را در آن لباس دریافت سلطان جلوه میداد و یکی از بجملهٔ آنکه امراء و ارکان دولت سلطان بر یکدیگر ترفع می جستند و مهم ایشان در این امر بجایی رسیده بود که چون پایه سریر اعلی حاقر شدند صبر نکرده و بسیار حجاب بزرگ بر یکدیگر بجای خود قرار دهد و در تقدیم و تاخیر باهم نزاع کرده گاهی هم بدست و گریبان می افتادند و ایلدگز بتعلیم خواتون سلطان طاقیه قفزی کوشید و در صف افعال ایستاده از مناقشه و معاودات احتراز مینمود و سلطان را اینمعنی پسندیده می آمد و مادر طغرل پیوسته با سلطان میگفت که ایلدگز را بالکلیه طرفی فرست که هر ولایت که فتح و ضبط آنجا برود یگر امر اشکل باشد او باسانی فتح و ضبط نماید و سلطان نیز اثار مردانگی و فرزانگی در ناصیه ایلدگز مشاهده می فرمود عاقبت سلطان سعود ایلدگز را بالقاب آفاقی از سپاه بجانب ایران فرستاد و در اندک زمانی تمامت ارکان دولت و لکوچه و شیردان و با کوا استیلا یافته با سپاهی و رعیت نوعی از بندگانی کرد که مجموع محبت وی را در دل جامی داد و در چند اندک علو دولت ایلدگز را ارتفاع می یافت اورا تواضع و سر افکندگی بیشتر سبا لغه میفرمود و تغطی را گفتند که اگر دولت نصیب تو گردد چه کنی جواب داد که خود گوید که چون قصه سلطان مسعود در آخر ایام دولت خویش روزی بشکار رفت شیری از بیشه بیرون آمده روی با سلطان نهاد و خود را برابر اسپ او زده سلطان از اسپ بزمین افتاد و با صفهلار اسعد همنای با شیر در آویخته آن سبع صدار ه را بکشت و بنابر آنکه عیاسیان با سلطان صفائی ندا شتند طبیبان را اغوا میکردند که در معالجهٔ چنانچی کنند و روز بروز مرض زیاده میشد و مادر طغرل جهت جودت هوا و آب در اسپهان مژده عافیت سلطان از آن بخ جان نیرد و اکثر ارباب مناصب متفرق شده پلاس پوش بر اغه و شیگیر با سپهر قایا رقیم رفتند و ایلدگز که از جملهٔ ارکان دولت قوی تر بود با تفاق باقی اکابر سلطان طغرل ابن مسعود را از روئین دژ آورده بتخت نشاندند و مادر او را که بر مجموع ممالک مستولیه میدشت نبلی تحکم است و طغرل نیابتی قانع گشته رتق و فتق امور ملک خود و مربوط بحکم ایلدگز ازدی طول گشت چنان صورت تحیر و تحکم را نشما خود ساخته بود و ایلدگز خواست که طغرل را در سلطنت تبلغ کرده بدیر پرش ارسلان دهد اما از خوف مادر طغرل آن رقه بفعل نمی آمد و چون مادر طغرل وفات یافت اتابک ایلدگز طغرل را گرفته لقمه او تقراع فرستاد و ارسلان ابن طغرل را از تکله گرست آورده مادرش تاریخ خواتون را بخوست و عاقبت کار طغرل معلوم نشد و ما رقم حروف گوید که اتابک شمس الدین ایلدگز طغرل را بر سریر سلطنت نشانده بعد از ان او را گرفت مثالها قوال همچو چنانست بلکه آنچه متفق علیه است آنست که ایلدگز مادر سلطان ارسلان ابن طغرل را در حبالهٔ نکاح آورده و ارسلان را بر سر حکومت بنشانده و جهان پهلوان اتابک محمد و قزل ارسلان اورا مادر سلطان ارسلان متولد شده و چون اتابک ایلدگز مادر سلطان ارسلان را بحرمت امرا بر سر حد و اطراف نشنیان سر خط فرمان او نبا و نبود اتابک ایلدگز اکثر اوقات دست در کرده بدیر پیش تخت ارسلان شاه بایستادی و در سلاح تصوف و در هیچ امر شروع نکردی بلکه جزوی و کلی امر ملک بحسن تدبیر او گذاشته بود و خود بحرد اسم سلطنت قانع گشته اتابک ایلدگز خزینه و نوبت و رکاب سلطان شل اتابک پلاس پوشی اینانج و ملوک کرخ مصاف داده همه را منهزم گردانیده بعضی از بوده خان گفته اند که اتابک ایلدگز در یوش گرجستان بخزیده و بائی عظیم در معسکر او افتاده باز گشت و چون بخوان سپید وفات یافت و ملک سلطان ابجاز وی سپهدان رفته آنجا در گذشت در تاریخ گزیده مسطور است که در شهر شان سنه تسع خمسمائة والد ملک سلطان جلت کرد و در سهان ماه اتابک شمس الدین ایلدگز بادی موافقت نمود و قاضی رکن الدین حسینی در نیز واقعه گوید ابیات و در قلعهٔ فانه را ملک خواهی رفت + و از فرد بی او چو شمس الدین شاهی رفت + از گردش چرخ کهن دامت نشان + در پالقصد و اند اچو در ماهی رفت + و هم در تاریخ گزیده مسطور است که در سنه تسع و تسعین و خمسمائة ملک آنجا قصد دیار اسلام کرد و سلطان با برادران مادری خود اتابک محمد و قزل ارسلان بجنگ او رفت و در راه بخزیده باز گشت و بهمدان آمد و بنی فاطمیه بنیت علاء الدوله را در حبالهٔ نکاح آورده و در سنه تسع مجاری الآخر سنه احدی و تسعین خمسمائة در همدان رفت هر چند ذکر ملک ارسلان سابقاً رقم زده

ملک بیان گشته بود و در این هنگام پسر سیوم سنطراو بدیار گشته حال بر تفصیل و روایات ثمانیه ذکر جهان پهلوان اتابک محمد بن اتابک بعد از فوت ملک رسلان عراق پادشاه شده و بلاد خود را قزل ارسلان را بدو زنبیجان فرستاده و در آذربایجان سلطان طغرل این ملک سلجوقی را که هفت سال بود بر تخت نشانده و آساس ملک چنان شیده کرده بلکه ملوک شرق و غرب از حد اگر فتنه و خلیفه بغداد چون بر سریر خلافت تمکن نشست استقرار مملکت خود را موقوف بر بست صلاح الدین حاکم مصر دانسته اول رسولی بمصر فرستاده از صلاح الدین بست خواست و چون خبر اتابک محمد بصلاح الدین رسید که صلاح الدین را خلیفه وصیت بروی تقدیم کرده برگذیده و فرمود تا نام خلیفه را از خطبه اسقاط کردند و بعد از یکسال خلیفه اموال فراوان فرستاده الملک محمد را استمالت نمود بار دیگر فرمود که خطبه بنام او خواندند آمده و چون کوه خان آوازهٔ شوکت و عظمت اتابک محمد شنیده رسولان فرستاد تا بر کیفیت احوال سالمات او اطلاع یابند بدا اتابک فرمود تا رسولان را بشهری و شهر اورده تکریم کسی را بر احوال ایشان اطلاع نیافتا و بنوازش فراوان در بارهٔ آنجماعت بتقدیم رسانیده چنان کردکه قاصدان در حین توجه قریش قاصدی پیش کوهخان فرستاده تا شمه از عظمت اتابک و تنظیم و تکریم او نسبت بایشان دو صول آنجماعت بمقر قریب بموجب فحوای فرموده چون ایلچیان دو سه مرحله قطع کردند اتابک جمعی را در خفیه از عقب آن قوم روان گردانیده تا در جوف لیل بسراچه ایشان رسیده خاک بنهان کردند و چون منزل مذکور بوعد قدوم ایلچیان گذشت کوهخان تصور کرد که ایشان را در راه دزدان کشته اند و اگر از صورت عذر لشکر اتابک خبر یافتی اگر چه سپاه سواران توران زمین روز روشن را بر چشم او تاریک ساخته و همچنین بیکباره فرستاده تا سباع بصحت هزار دینار زر سنجق هر سالار سیم هر سوم سلطان طغرل بر مثال خورستان بغداد اطلاق یافت و همچنین و خترخورا نثیاء ارمن و اداد اتابک محمد فرمود تا المتولی نوشته مزود بر در خانه صلاح الدین اتا قهم روان گردانیده و زبان مکتوب بدا اتابک صلاح الدین رسانیده او از راه بازگشت فی الحال اتابک محمد از راسی و مردی و دقیقه مهمل نگذاشت اما دست فرض ابو بکر با نتوانست کرد از دوام قیای حیات خویش کوتاه گردانید الا جرم در شهور سنه اثنین و ثمانین و ثمانمائة بادم الذات دو اسپه بر سر دی تاخت و منکوحه صاد قتیبه خواتون و دختر امیر ایانج زنی صاحب جمالی بود و چون خواص اتابک خواستند که بعد از مرگ او بموجب وصیتی که کرده بود طغرل را بسلک تشنه تا فرزندان او سالم بمانند قتیبه خاتون نگذاشت از اتابک محمد جهار پسر ماند نداتابک ابو بکر و متعلق ایانج و میر سیران و اوزبک پهلوان ابو بکر او از زمرهٔ مندنگاران و غلامان مشیر و سلطان طغرل خود نشانه پیش نبود و درین اوقات ملوک سنگلابادی کنار بن کشیدگان اتابک محمد بود نهایت متمال و مشهد و از سلوت قزل ارسلان ترسان و هراسان بود و ملازمت طغرل اختیار نموده با او میگفت که سلطنت عراق ارثاً و اکتساباً بتو میرسد و ایلدگز بجهاد و صنعت بر دولت سلجوقیان استیلا یافته بود و از آل سلجوق کسی که اهلیت و استحقاق پادشاهی داشته باشد غیر از تو نیست ملکه پیش از تو این خاندان حمائل تو شهر یاری در خانه زین نشست و بخاطر جهان میرسد که قزل ارسلان عاقبت شمه مردود و نقض پیمان شمار خود و ساخته ترا بقلعه قلاع خواهد فرستاد و الکنون بر تو واجب است که اندیشه کار خویش کنی و اهمال و تغافل که متضمن ضلع شدن نقض نفس است جایز نداری سلطان طغرل چه دید که چاره این کار جز بست ظریف جواب داد که بملک باز نداران التجا نمائی و چون بآن مامن برسی تمی از امراکه از قزل ارسلان نا امید و رنجیده اند بیشک بتو طوعاً خواهند شد و تو با مداد ملک را زندان و معاونت امرا و خاصه ملک مروس را از غزل ارسلان انتزع نمائی سلطان رای ظریف را استحسن داشته روی بازندران نهاد و حسام الدین اردشیر پادشاه آن مملکت در تجیل و توقیر سلطان طغرل غایت مبالغه بجای آورده و درین اثنا قزل ارسلان بجمع سپاه از ندران فرستاده تا میان او و ملک آنجا قاعده میثاق و پیمان محکم گردانده امرا و طغرل متوهم شده با او گفتند که بعد ازین اقامت ما درین دیار مصلحت نیست چاره احتمال قریب کرد که ملک ما زندران مارا بقزل ارسلان سپارد ازین اندیشه و خاطر مجموع بر سوخ یافته سلطان دام ازا زندران بکرد و دامغان رفته و در پای گردکوه خرابی بسیار از نیشان ظهور یافت و در خلال این احوال قزل ارسلان بواسطه وصول لشکر گرج بنواحی اران و آذربایجان متوجه آنصوب شده سلطان بعراق در آمد و بعد ازین میان طغرل و قزل ارسلان وقائع بسیار است داد چنانچ بنده ی اران در تاریخ سلجوقیان بسمت تحریر یافته در آخر عهد قزل ارسلان خلیفه منشور سلطنت باسم او و فرستاد و پیغام داد که پادشاه تولی و حامی تو منم قزل ارسلان بمجرد پندار بکباخ دماغ راه داده و در همان چند روز بدست قدائیان کشته شد ذکر اتابک ابو بکر ابن اتابک محمد بعد از کشته شدن عم خود قزل ارسلان و بتبریز بر مسند حکومت نشست و بعد و قتیبه خاتون پسر قتلغ ایانج مقتدی ایالت عراق گشت و مقارن ایانج سلطان طغرل از قلعه گجوس بود با تفاق بیرون آمده بعراق رفت و قتیبه خاتون را منکوحه خود ساخت و قتلغ ایانج با برادرش نصرة الدین ابو بکر در کار ملک نزاع نموده و بر سر او لشکر کشیده در یکجاه برادران چهار نوبت جنگ کردند و در جمیع معارک اتابک ابو بکر غالب آمد از احوال ابو بکر همین مقدار بیش معلوم نشد عجب نفرمایند ذکر قتلغ ایانج ابن اتابک محمد چون سلطان طغرل مادر خود قتیبه خاتون و پسرش را

نخواست پسر و مادر را تلف کرده بهر دو طعام تعبیه کرده خواستند که بخورد سلطان دهنده شخصی از اینمعنی آگاهی داده چون طعام حاضر ساختند سلطان تکلیف فرموده تا قبیته خاتون آن طعام را تناول کردند چون همان بود و مردن همان و سلطان طغرل سنایخ را محبوس گردانید و بعد از چندگاه بشفاعت بعضی ارکان دولت باطلاق او حکم فرمود او با سلطان مخالفت کرده پیش گرشاسف خان رفت و بعد از کشته شدن سلطان طغرل شامت کفران نعمت شامل حال قتلق اینانج شده یکی از امرای تکش خان و زنی او انگشت بعضی از انتهایا او در مجمل احوال طغرل سلجوقی مرقوم ملک بیان گشته تکرار آن مصلح نشد گفتار در تاریخ سلغریان و اتابکان فارس تاقان اخبار و راویان آثار چنین روایت کرده اند که در زمان پیشین از انقلاب روزگار و تصاریف لیل و نهار دو برادر اصلا از کمر با مقدار پنجاه هزار سوار بوسط ترکستان شدند سود تدبیر یاد شاه خود از وطن بیرون آمده در اطراف عالم متفرق شدند و از آنجمله یکی سلغر بود که با خدم و حشم بسیار ایشان آمده در اطراف آن تاختن میکرد و چون سلجوقیان بر ولایت ایران استیلا یافتند بخدمت ایشان پیوست و بجلابت ایشان موسوم شد و در زمان او و بخلافت طاس رفته و میان آذربایجان و خوزستان و کوه کیلویه که ملکت بزرگ ست رحل اقامت انداخته و مورد دست تغلب و تسلط گردانید و چون سلجوقیان سنیرود او را اولا و خود را بنوبت بخدمت ایشان بیفرستاد و مورخان گفته اند که از آخر ایام دیالمه تا ظهور سلغریان هفت کس از ایشان در فارس حکومت کرده و ازین جمله شش نفر از ملکان سلجوقیان بودند بدین ترتیب که ذکر کرده میشود چون سلطان الب ارسلان مملکت فارس را در حوزه تصرف در آورده بمقاطعه و ضمان بفضلویه شبانکاره داد و بعد از انکه او عصیان نموده خواجه نظام الملک خدمتش را گرفت رکن الدین خمارتگین والی آذربایجان کشته را باطی کرد میان خاوری کرده و او ساخت و اکنون معلوم نیست که اخری ازان قبیله باقی و بعد از ان اتابک جاولی بجای او نصب گشت و قلع و قمع کرشاسان شبانکاره بسعی و اهتمام او میسر شد و پس از جاولی اتابک قراجه حاکم آذربایجان گشت و مدرسه در شیراز ساخته اسباب املاک فراوان بران وقف کرد و در حضرت آباده گنبدی و قبه بر سر تربت خود ساخته است و تا اکنون اثر آن باقیست و وفات قراجه شهرداد بوده و بعد از وی اتابک یکه سر طالی فارس گشت و در چهار مزار امام کلثوم مدرسه بنا کرد و در قلعه اباسحاق خاتون او زیبه فنی عالی همت بود و بعد از وی اتابک بوزابه عضدی حکومت گشت و او حاکمی بود منصف و بصدق و اخلاص متصف و چون بوزابه کشته شد ملکشاه ابن محمد ابن محمود بن سعود ابن ملک شاه ابن الب ارسلان بر ولایت فارس استیلا یافت و چون کیسال از حکومت ملکشاه بگذشت اتابک سنقرین مودود بری خروج کرد

ذکر اتابک مظفر الدین سنقرین مودود سلغری چون دولت آل سلجوق بنهایت رسید اتابک سنقرین ملکشاه ابن محمد خروج کرد و کوکب طالع او بذروهٔ شرف رسیده ملکشاه ازوی منهزم گشت و سنقر امر سلطنت بر سر نهاده با نظام امور مملکت و تشیید مهام سپاه و رعیت مشغول گشت و رسوم عدل و انصاف تازه کرد و یعقوب ابن ارسلان که او را اتابک شول میگفتند بسنقر لشکر کشید و میان او و اتابک سنقر محاربات رفته عاقبت یعقوب بن ارسلان چنان منهزم گشت که دیگر خیال منازعت نکرد و اتابک سنقر در شهر شیراز خانقاه و مسجدی و منارهٔ رفیع بنا کرد و چون مدت سیزده سال از حکومت او منقضی گشت از دار غرور بسرای سرور انتقال فرمود **ذکر اتابک مظفر الدین زنگی ابن مودود** دران آوان که برادرش در گذشت او غائب بود شهر خوزستان را بخان که رباط سابقی در بیضا منسوب باو دست والب سلطان که از جمله سلغریان بود در ملک طمع کرده دست زنگی باز گشته با ایشان جنگ کرد و نسیم نصرت بر رایت او وزیده هر دو را هلاک ساخت اتابک زنگی با رای پیر و بخت جوان آئین داد و رش پیش گرفت آورده اند که خانقاه شیخ ابو عبد الله خفیف قدس سره موسوم بمقبول و او چند گز زمین بران افزود و در تعمیر آن اهتمام فرمود و اسباب مرغوبی بروی وقف کرد و بعد از وی اتابک ابو بکر در تربیت بدان بقعه سعی نمود چون باتابک سعید بعد از یدیکی از شیخ شیراز نماز جمعه را انجا اقامت کرد و بعد از ان متعلق ابن ملک خاتون شیخ ابو اسحق ابن محمود شاه اینجو عمارت اتابکان خراب کرده سه گنبد رفیع متصل یکدیگر بنیاد نهاد فی الجمله اتابک مظفر الدین زنگی چهار ده سال با حرمت حکومت فرمود و در سنه احدی و ستین و خمسمائة وفات یافت **ذکر اتابک مظفر تکله بن زنگی** وارث تاج و تخت بود و ضبط ممالک حفظ مسالک رعیت را بادکرام خویش عمل کرده خواجه ابو الدین محمد گازرونی که حاتم زمان و صلب کرامات بود بوزارت استغال مینمود و آن وزیر صالحت پیر قریب بسی عجوبه خانقاهی و مدرسه ساخت و در ایام حکومت تکله را اتابک پهلوان محمد ابن ایلدگز انتهاز فرصت نموده در سنه خمس و ستین و خمسمائة اتابک تکله را بحرب ملاقات و محاربت رایت تعلقت مندل گردانید و چون مدت بیست سال بام حکومت و عدالت قیام نمود مرغ روحش از قفس قالب بگلزار عرش پرید **ذکر اتابک مظفر الدین بن اتابک سقر** پادشاهی سنیر مند پیر و بود و از زیادهٔ تائیدی مذکوشه چند نوبت بر اتابک تکله خروج کرد و از عراق لشکر آورد و عاقبت تکله او را در جنگ گرفته میل کشید و بعد از ان باتابک وجهی او را بگشت **ذکر اتابک مظفر الدین ابو شجاع بن سعد بن زنگی** او حاتم زمان و رستم روزگار بود و آثار شجاعت و شهامت او در اطراف عالم گشت و انوار سخاوت و سعادت او بمکانات جهان ما گشت و زیر او در اول رکن الدین صلاح کرمانی بود و بعد از وی عمید الدین ابو نصر ابن احمد قائم مقام او گشت و آوازهٔ فضل و کرم او بهره تمام داشت شرف یکو گفتی نوبتی اتابک سعد او را پیش سلطان محمد خوارزم شاه فرستاد و سلطان محمد ابن احمد را منظور نظر عاطفت گردانیده در مجلس بزم حاضر میفرمود روزی سلطان در اثنای سرخوشی این بیت بر دهن رباعی گفت ۵ در رزم چو اهیم در بزم چو موم + بر دوست بباریم و بر دشمن شوم + و باین معما اشارت کرده که بتی دیگر

گویند این معنی بدین گفت که ۵ از حضرت باز بند انصاف بشتاب هنر بهیت باز بند نار یدم هو سلطان محمد این معما استا بیشها کرده آنرا در بساط این تزانه شراب خود دانستی این رباعی را منسوب بسلطان جلال الدین خوارزم شاه کرده اند و اصح قول اول است گویند اتابک سعد پیوسته باطراف و جوانب اراق افکار کشیدی و شیراز را خالی گذاشتی تا در سنه ثلاث و ثلاثین و ستمائة سیلوان بشیراز آمد و بر غارت سواد حرکات شنیعه اقدام نمود و در سنه اثنی و ستمائة سلطان غیاث الدین با لشکری زیاده از سوده و بار آن ولایت رفته و بار از نماند و شیراز یان برآمد و اتابک با چنین قصعه ایمملکت وی پیوست و دو سنهاک بدار الملک دره می یافت بزنگ یاد بر فتار سوار شده هوس جهان نوردی میدشت و اگر چند که وفا نبود چون محور چرخ گرد عالم گشتن آرزو میکرد مصداق این مقال آنکه در سنه اربع و عشرین و ستمائه با سه هفصد سوار تا حدود ری عنان نزیه نرفت و در ان اوان سلطان محمد خوارزم شاه با سپاهی که مناسب هم بسیار بود احصای آن غیر سهل دراید متوجه بغداد بود و اتابک سعد با آن مقدار مرد رکاب دولت را بیت او مجتمع بود و دو عنان سبک رکاب گران کرده خود را بر قلب لشکر سلطان زد و سه صف او خرد لشکر سلطان از صدمه اتابک تفرق و تهزم شدند و اتابک چون شیر جنگی بر اطراف و جوانب حمله میکرد و سوار را بپشت زین بزمین می انداخت و سلطان از مشاهدهٔ این جرأت و حسارت انگشت بدندان گزیده حکم فرمود که پرده لان دست بخون اتابک نیالایند و او را زنده بخدمت آرند لشکریان مرکز او را خدمتش را در میان گرفتند و در این اثنا اتابک از اسپ جدا شد و او را گرفته پیش سلطان بردند خوارزم شاه از وی سوال کرد که سبب این جرأت و حسارت چه بود اتابک من خدمت بوسیده معروض داشت که تا غایت معلوم من نبود که این لشکر متعلق بشهریار عالمیانست حسن سیاست و لطف گفتار اتابک خوارزم شاه را بالغ حمل او شده فرمان داد که در نگاهی طائفه از مردم شیار بحافظت او قیام نمایند ارکان دولت خوارزم شاه بخدمت اتابک تقرب نمودند و اتابک از کمال وقار و خویشتن داری ایشان را تعظیم نمیکرد و مقاران انجمال عرق شفقت و عطوفت خوارزم شاه در حرکت آمده فرمود تا خیمه و بارگاه و اوانی مجالس بزم و فراشخانه و مطبخ و دیگر ما یحتاج که لائق ملوک و شیع مقدار باشد بهمت اتابک مرتب گردانیدند و قبل از انکه چشم الیشان بر ین اشیا افتد همه را بر اعاظم امرا سلطان قسمت کردند و چون کیفیت حال بسمع خوارزم شاه رسید از علو همت اتابک تعجبها نمود و او را در مجلس بزم ردیف و جلیس خویش گردانید حرکات و سکنات سنجیده او بسنده پسند طبع سلیم پادشاه افتاد و بهم دران چند روز ملک سفارش و اسطه شده مقرر بران شد که اتابک سعد دختر خود را ملکه خاتون در سلک ازدواج سلطان جلال الدین بیاورد و بسپرد خود زنگی را بحضرت سلطنت فرستد و هر سال تحف و ارتفاعات فارس را بخزانه عامره رساند و قاعده اصطخر و اسکنون بگماشتگان سلطان سپارد و در بعضی از تواریخ بنظر رسیده که مدت چهار هزار سال ست که صدای کوس پنج نوبت از بام آن دو قلعه بگوش ساکنان هفت آسمان رسیده ست و این بیت فردوسی گفته بیت

بسد گنبدان و اصطخر گزین ۰ بود جای شاهان ایران زمین ۰ اشارت بدین دو قلعه داشته اند و اتابک سعد بدین شروط رخصت انصراف یافته خوارزم شاه او را خلعت پادشاهانه داد و چون ابو بکر اتابک سعد صورت مصالحه و الفت را بمعلوم فرمود قلق و منظر انجام نمود و رای اتابک را در نیاب اصواب شمرده باخواص خویش معاودت کرد و چون بمقبل رکاب آسمان عزت اتابک باخواز میان که مصحوب او جهت تسلیم بچه تقبیل متوجه اند و بستر وی نمانیده و بدین قرار ابو بکر بن سعد از شیراز بیرون آمده و چون میان او و پسر پنج فرسخ تمام میان نماند ابو بکر جمعی را در میان پشته توقیف فرمود و از لشکریان خوارزم هر کدام از ان پشته سنجد رشید بقتل میرسانید تا مقدار صد نفر در عرصه فنا آمدند و چون بقیه خوار ز میان ازین قضیه آگاه گشتند تصور کردند که قصد میان و دنگ میثاق از جانب اتابک ست و فریاد الامان باوج آسمان رسانیدند اتابک سعد الیشان را مشکین داده با فوجی از لشکر روی به پسر نهاد تا از موجب آن قهرا استفسار فرماید و اتابک ابو بکر هنگام ملاقات شمشیر تردار بنیام لارحام بین الملوک کرشمه رضی بر پدر زد و بنا بر ضغامت خنقان و استکام آن زیاده آسیبی باتابک نرسید و چون پدر و پسر عصیان پسر مشاهده کردند بتعجم گرز گاو سوار و بار بزین افگنده بحبس در زندان عناد و در قلعه اصطخر فرمان داد و نفیس شریف متوجه شیراز شده و در سنه عزو ناز متمکن گشت و ملکه را با تحمل تمام گسیل کرد و انچه و عده فرموده بود بوفا رسانید و بعد از مصالحه با خوارزم شاه و شیراز با روی حصین برافراشت و مسجد جامع جدید را چنان عرصه کرامت خود وسیع و با نهایت همت عالی نهضت خویش شیع انگشت و مجمع بناء فرمود و مستغلات فراوان بران وقف کرد و بطغیر الزین نیز عمارات راسخة البنیان باتمام رسانید و چون هر یک را نشانها بحد مقدر بست و هر کدام بقولی بعد از بست و دسال کما بعدل و انصاف گذرانیده بود و از احدی الجمادین سنه ثلاث و عشرین و ستمائه در عوض گوشه تخت سلطنت مفرش خاک را بستر و بالین ساخت بیت جهان را نمانیش چه کار دارنیست + بجد دل سپردن سزاوار نیست + و او را در عمارت آبش دفن کردند و بعد از وفات اتابک سعد ارکان دولت او با پسرش در مقام متابعت آمدند ذکر اتابک مظفر الدین قتلو خان ابو بکر بن اتابک سعد بصفحات فرامین بلغای او بدین آئین بود که وارث ملک سلیمان سلغر سلطان مظفر الدنیا و الدین تهمتن ابو بکر بن اتابک سعد اتابک نگی ناصر امیر المومنین و قوتیش این لفظ که اللهم اکسر ذراع و دودمان سلغر و اسطه فلاوه آن خاندان بود بحکم ارث و استحقاق وارث تاج و تخت گشت حمیت علوشان از مبدا و مشرق تا منتهای مغرب بسعد بادشاهی پاک اعتقاد و صلابت بندیز بود و در الحاد شعار اسلام بدیعا منیع و بجلالت قدر و سنیا همت ذکر از سلاطین جهان امتیاز داشت ولایت فارس که از دو جانب سال باز بواسطهٔ محاربات سلاطین مقتدره با آل بویه و گماشتگان سلجوقیه و قدوم سلطان غیاث الدین پیر بوجون چشم بتان خراب شته بود بدین دولت و حسن معدلت او ما نند روی عروسان آراسته شده و از اطراف و اکناف تاج سکون و اطمینان و اشتران احرام اطراف سر برده بهایون او بسته بود لطف

نسروانه و حوالت پادشاه انعقاد اصل یافته دلسپاری از جزایر و بلوک سیمی چون قلیف و بحرین و غیره بدو مفوض گشت و در بعضی از بلاد و بنادر انتقاب رئیس و خطبه منبر بنام گرداینید و خوانق و معابد و مدارس مساجد خیر ازنکه روی بخرابی نهاده بود معمور ساخت و قری و مزارع و طواحین مستغلات هر غروب بر بقاع خیر وقف کرد و دار الشفائی و بیمارستان آراستگی باتمام رسانید و اطبا و حاذق را بعلوفات آن بقعه نصب فرموده و یاران انعام و اصطناع او سر آمد اقران بزرگ و عباد و صلحا و متصرفه فائض گشت و جانب ایشان را بر علماء و افاضل و ایمه مرجح داشت و چون جنگیز خانیان و لشکر تتار بر اربع عالم استیلا یافتند اتابک ابوبکر از غایت خرم و دور اندیشی بیاد ر خود را استمتن نام باظم الف و منسوقات سخنیت او کنای قاآن فرستاد تا آن مراسم سپیر نامیشی مرعی داشته بر یغی بالقب تبلق خانی ارزانی داشت و ملکانه رس بدین حرکت از تعرض لشکر یگانه مصئون و محروس ماند گویند که اتابک لعی بکر در سلوک طریق احتیاط چنان ضبط بود و جوه مال انگیزی را چنان تحفظ کردکه عمال و خدمی اعمال و اشغال ایجال و متصرفان و کتبه خود تعویض نمودی و مدد و قتیکه محاسبات مفروغ گشتی بفرید نفیر خطیر رسیدی و هیچ در یغ صائب تدبیر دریغ نکردی و بعد از ان نبودی که بدل حسرت نبودی و خدمتش گرچه از شرب خمر محترز و مجتنب بود با امرا و ارباب اسباب عشرت مهیا و مرتب داشته امرا و ارکان دولت اینا قان شراب خورندی و طربان خوش الحان بنغمات دلاوزی مجلس سازمزین و اهل مجلس سازمروج دلشمندی و هر سال بسلخ سی هزار دینار نزدیک محصول اندک و للاتی که از اعمال شیراز جزوی بود از ظالف استرضای خاطر خان ترکستان کردی و بسپرخود را باکلی زیر فرمان آن مال بخدمت قاآن فرستادی و شحنگان مخول که بشیراز می آمدند منزل الیشان در دیر مرغزار شهر بقرین میفرمود و میگذاشت که مجلس از عوام بآن قوم ملاقات کنند تا نود و زود باحوال مملکت اطلاع نیابند و چون هلاکو خان جهت تسخیر ممالک غربی لشکر مان منکوقاآن با اهالی ماوراء النهر سپرد اتابک سلجوق شاه را با جملی سنگین بخدمت حضرت فرستاد و در کنار آمویه بایلدشاه ملاقات کرده سیورغامیشی یافت و چون هلاکو خان قلاع ملاحده را مفتوح گردانید اتابک ابوبکر بسپر خوکیش سعد را بر سریر تمنیت باردوی پادشاه روان ساخت و سعد رحیب وقت فرصت یافت بموطن مالوف مراجعت نموده و دران حین که هلاکو خان عازم بغداد شد اتابک ابوبکر برادر زاده خود محمد شاه را با طائفه از لشکریان روانه اردو گردانید و بعد از فتح بغداد بار دیگر اتابک سعد بموجب فرموده بدرگاه پادشاه رفت و اعزاز و نوازش یافته بازگشت و پیش از وصول مقصد راه متوجه جانب دیگر شد تفصیل این اجمال آنکه چون مدت سی و پنجسال از حکومت اتابک ابوبکر منقضی گشت و اهای عمر او در نوبت و هفتاد و اندی در پنجم جمادی الآخر سنه ثمان و خمسین و ستمائة مشمول رحمت ربانی گشته و بجوار رحمت ایزدی پیوست منشی بقدیر ملک شد و بهار عمری مفوض بدو گشت و بجام عمر انجام دوری یافی می مالد و بسپرش اتابک سعد در سهمال این سال از بغداد مراجعت نموده بود در اثناء راه بغرض مرضی مبتلا گشته و در منزلی از منازل سر بر بستر ناتوانی نهاده بود که ناگاه خبر مرگ پدر و در اشت بخت و جاه پدری رسید بیت و دیار و دلارام مینگام وداع + ماند بجلابی که روز نهرند و انخبر مرگ پدر مرض قرة العین اشتداد یافته در گذشت و فوت اتابک سعد بعد از وفات اتابک ابوبکر بدوازده روز بوقوع انجامید المنح الشیخ سعدی شیرازی رحمة الله معاصر بعضی از اتابکان شیراز بوده و مصنفات او شحونست بمدح اتابک سعد بن زنگی و پسر پش اتابک ابوبکر اغاض الله علیها شابیب الغفران و ذکر اتابک محمد بن اتابک سعد بن اتابک ابوبکر بن اتابک سعد بن اتابک زنگی اتابک سعد چون انجام راه پادشاهی جرعه نوش ناکرده ساغر عقلی مذاق از دست ساقی وفلوذ ان الفراق در گشید پسرش اتابک محمد بجای او بر سریر سلطنت فارس بنشاندند و مادرش ترکان خاتون بشیوه علاء الدوله اتابک یزد کزان رای زنان و با فطنت و فن بود مدبر امور ملک گشته سپاهی و رعیت را در کنف راحت و رفاهیت جا بداده و اطراف بحر و بر از آسیب مفسدان مصئون و مامون گردانید و خزانهای که اتابک ابوبکر در مدت سی سال اندوخته بود بلشکریان و غیرهم از ارباب احتیاج و استحقاق صرف نمود و افتضای خزانه بیچ یک بیچ خزینه و دیگری گنج بر نبود و هر کدام خاتون از کمال خرم و دوربینی خواجه نظام الدین ابوبکر را کفیل بعضی از کارت رسانیده بود باحشمت و برایا و متسوقات بارد وی پادشاه خان فرستاده اظهار اطاعت و انقیاد و ایلخانان جهت ایالت اتابک محمد بدست المجیبان مشهور فرستاد و اهالی شیراز ترکان را بشامت مقدم منسوب گردانیدند یعنی اتابک ابوبکر اواخر پسرخود خطبه کرد ابواب محنت و مشقت و بلیت مفتوح گشت و نیز اواخر بهجت شمس الدین سیاچک که از خواص غلمان و ممالیک اتراک اتابکی بزید فرصت مذکور دلو فور ملاحت موصوف بود مطعون و متهم داشتند و چون مدت دو سال و هفت ماه از زمان دولت اتابک محمد بگذشت از بام قصر سپفید دوازشیخ و سلطنت غرنا چیده و از فرح خوشگوار حکومت قطره نا چشیده بر یاض قدس حدائق الانس رحلت نمود ۵ گل صد برگی بخود بشکفت و بریخت + باباد صبا چکاهی گفت و بریخت + دیدم عمدی دهر بدین کهگل دمده روزه + سر بزند دو صبح کرد و بشگفت و بریخت + ترکان گیسوی مشک رنگ را چون چنگ در بر یای انداخت در بارچ امور کشکش محنت فراق قرین نالهزار شد و بعد از تقدیم مراسم تعزیت چون دید که تغافل و اهمال موجب اختلال ملکست با شرف و اعیان در تعیین کسی که شایسته تاج و تخت باشد مشورت نمود نه فرید اختیار بسلغرشاه افتاد و ذکر محمد شاه بن سلغرشاه بن اتابک سعد بن اتابک زنگی بن مودود و چون محمد شاه پادشاه شد خزائن و عساکر را در عقده ضبط او امر و نواهی آورد و او در مردی و جرات نظیر نداشت و مدتها بعد از طلاع خان بود و الیخان آثار شجاعت و مردانگی از و دیده بود و حرکات و سکنات او را در مجلس بزم و رزم پسندیده داشته چون بسند حکومت نشست تمتک آغاز کرد و بلهو و لعب و شرب خمر و استماع اغانی مشغول

در بام و شام مشغول گشت و در بین الطلوعین برادر بزرگترش که در قلعه اصطخر محبوس بود بشفاعت نامه و رقعه آورد این دو بیت در آن مندرج گردانید بیت در دو غم و اندیشه دارامی دارد عیش و طرب تو سرفرازی دارد هر روز یکی تکیه بدوران فلک و هر پرده هزار گونه بازی دارد و ابیات بجمال الدین مسعود خجندی این دو بیت مضمین آن کردم که اگر شاه از این تنگ بیرون آمد نه من بیا ضیت از این تنگ بیرون آمدم و گوی مگر از تنگ بیرون می آید پروانه از تنگ بیرون آمد نه محمد شاه در جواب سطری چند بعشوه و آتیز نوشت و بلسان مهر اخوت در نوشت و بکار عیش و ارتکاب مناهی مشغول گشت و باین خصلتهای ناپسندیده بر سنگ و ما را قدام منهیه و جنون بیگانگان مانند رمه صمیا بر خاک میریخت و غبار نفرت و عداوت از هر طرف می انگیخت گو اگرچه دختر تکان خاتون را در حبالهٔ نکاح آورده بود لیکن التفات نمیفرمود و بر رسولان و اقدام نمیفرمود و مقاران این حالات خبر رسید که محمد شاه و دختر تکان خاتون باید که بارد وی اعلی حاضر شوند تا بحضور ایشان در تنسیق مملکت فارس مشورت کرده آید محمد شاه روی توجه بجانب اردوی ملا کو خان توقف و تمهل می نمود و در رفتن اهمال و اجمال عائر نمیداشت و چون از صداقت احوال شیخ محمد شاه تکان خاتون ملول و متبرم گشت باعراء شول و ترا که مواضعه کرده انتظار فرصت نمودند و در زمانی که بحرم در آمد همی از دکاسن بیرون جسته آن شاه شیرول را بزه باه بازی تکان آهو چشم در خوابگوش میسر کرد و این مثل در میان گذاشته اند که از دشمن صدق و صفا و از زنان عهد و وفا چشم نتوان داشت و تکان اورا بخدمت ایلچیان فرستاده و عرضه داشت که محمد شاه از عهده ملک داری بیرون نمیتوانست آمد و بر خون بیگناهان که موجب خرابی مملکت ست اقدام مینمود و دیدن مدت بر خلاف سیرت پادشاهان عمل میکرد و این معنی موقع قبول یافته ایلچیان ترکان را در انباب معذور داشت و در نظام التواریخ آورده اند که مدت پادشاهی محمد شاه شش ماه بود و ذکر اتابک سلجوق شاه بن سلغر شاه چون باغرای ترکان خاتون محمد شاه گرفتار گشت جمعی از امراء شول را بقلعهٔ اصطخر فرستاد تا سلجوق شاه را آورده سریر سلطنت را بوجود او مزین گردانند و وصول انجماعت و خلاصی سلجوق شاه مقاران کید گیاه قاد ایلچیان در رکاب او مرجعت نمودند و نسب سلجوق شاه از جانب مادر منتهی بسلاطین سلجوق میشود و او منظری خوب و هیاتی مرغوب داشت و در مسند جلوس طلائعهٔ از امارات که منشاء فتنه و فساد و مبدء آفات از میان برداشت و ترکان خاتون را در سلک ازدواج کشید تا از مکر و فریب او ایمن باشد و خزائن و دفائن را در تحت تصرف آورد و سلجوق شاه نیز بادشاهی عیاش تهتک مسیب بود چون تجانب و الف دماغش از بخار باده ممتلی گشتی بتقویت هر کس اشارت کردی شبی در مجلس بزم نشست بود که ناگاه اندیشه ملامت الایمان در باب ترکان بخواطرش گذشت هر چند مشغوف بلال و شیفته وصال او بود عنان تمالک و تماسک از دست داده و در آن حین نظرش بر زنگی افتاد که مهره چون زر دیران در زم و قامتی چون شب مشتاقان دراز داشت و از کمال غیظ و غرا خشم اشارت کرد که آن دیو سیاه سر ترکان خاتون را که با خوشید ماه لاف همسری زدی از بدن جدا کنند و آن بدنژاد بموجب فرموده عمل نموده و سر حور پریزاد ماه طلعتی نماده پیش سلجوق شاه آورد و او دانه در خوشاب که قیمت هر یک از ان موازی خراج مصر و شام بود آن گل اعذام در گوش داشت سلجوق شاه هر دو گوش او را بدست خویش بریده بالگوشوار ها پیش طرب مجلس انداخته و در آن وقت اغل بیگ و قتلق تکجی بیرلیغ ملا کو خان باسقاقان شیراز بودند چون رفرف دیگر این قضیه نامرضیه خاطر شد باسقاقان بر این حرکت انکار کرده و با انگاه سلجوق شاه بجاذبه و بلند پروازی حضرت خاقانی ابراز دوست خویش مینمودند و پادشاه را بر سر رضا نشانیدند و آورد و اما سکرت غرور از طرفین صوب او را دور افکنده و چون باسقاقان بخدمت آمده دیدند که کیفیت مجلس لغو می دیگر ست تو هم نموده بعزمت برلسان خود سوار شده روی بوقاق نهادند و پادشاه راچون از رفتن امرا خبر شد از سر طیش و خفت با قوی پیرهن و گرزی در دست پای در رکاب آورده از عقب ایشان شتافت اول با غل بیگ رسیده گرزی چنان بر سرش زد که نقش چهره او از لوح وجود سترده شد و فی الحال از مرکب دور گشت جان تسلیم ارواح سپرد و شاه بغضب بالا گرفته زبان داد که لشکریان و عوام الناس با سنگ فلاخن و فخاره و با نفط کرده بمنازل باسقاقان در آمده مساکن ایشان را چون جگر مصیبت زدگان سلجوقیان خسته و قتلق تکجی را نیز با خدم و حشم از عقب ایشان بیگ روان کردند و شمس الدین اورا با ترکان خاتون متهم میداشتند گر نخیته عازم اردوی ملا کو خان گشت و عصیان سلجوق شاه و قتل گماشتگان پادشاه بشنیعتر وجهی مسرو ضبط شد و ایلچیان بعد از استماع خبر محمد شاه را که کبسیور غامیشی مخصوص گردانیده و اجازت انصراف داده بود بسارسانیده و حکم فرمود که التاجو تیمور با لشکر مغول بتیر از روند و آتش فتنه سلجوق شاه را بضرب تیغ آبدار فرو نشانند و از اصفهان و گرد و کران و ایک مرد فرستند التاجو با صفهان رسیده و ایلچی پیش سلجوق شاه فرستاده پیغام داد که ایلچی بیرلیغ پادشاه روی زمین بانگلغا نیوه عازم اند یاریم اگر بجرایم خویش معترف شده در مقام عذر خواهی می آید و از خدمت عصیان و طغیان اندیشه نماید بیاید سر یا اعلی کسان فرستیم تا ایلچیان از سگنا نان او در گذرند و اگر هنوز از غایت ضلالت و رعایت ملک و جان و اموال خود و اسلسلان ان مصلحت نبیند و اندیشه نماید بیاید سر یا اعلی کسان فرستیم تا ایلچیان از سگنا نان او در گذرند و اگر هنوز از غایت ضلالت و رعایت ملک و جان و اموال خود و اسلسلان ان مصلحت نبیند و اندیشه نماید بیاید سر یا اعلی کسان فرستیم تا ایلچیان از سگنا نان او در گذرند و اگر هنوز حاکم کرمان و علاء الدوله اتابک یزد و برادر ترکان خاتون و ملک ایک نظام الدین جنوبه در حرکت آمده بود و چون ایشان سلجوق شاه با خاص لشکر یان روی بجانب سیوهل بحر عمان نهاد و چون التاجو نزدیک بفیروز رسید امیر مغرب الدین مسعود و قضاة ولایت با اکابر هرمز اعیان با اعلام و مصاحف مراسم استقبال بجای آورده و سوادی کشیده از سیلاب تا شط فران بلا بجوی استیمان پیدا بیدند و التاجو اجماعت را استمالت داده و تاراج جازم بود نه ملتفت بپیر و جوان شیر زنان نگردند و

غرمیت سنجل تقسیم داد تا صیدی که براه او بود دنبه آورده و سلجوق شاه بنزدیل بر جنگ شاه و دشمنان عزمیت بجانب بخارا فرمان مخلف گردانید صباحی که از صحبت سیاه سیاه پوش شکوه منهزم شده و کار زون قرینین راه افتادند و بعد از ترتیب مواقف جدال چون هنگامه حرب گرم شد حاکم ایلک بر سپاه کوه پیکری بجانب میدان تاخت سلجوق شاه که در فروهست و شجاعت بود بقدر شیشکی بخست شخص او را از مرکب حیات پیاده ساخت لشکر مغول از آن دست و باز و متحیر شده و چون کوه بر جای خود بجوش آمده یکبار حمله کرده و بر آن روند شکلی بگ که از جمله قهرمانان سلجوق شاه بود تجاعت نموده که بدان رستم بر دی آیه و آن یکا و خواندن گرفت و دلها تنگ گیر و دار مرکب سلجوق شاه مبسر در آمده او بر زمین افتاد و کی از غلامان او بیاده شاه اسپ و جان خویش پیش کشیده و سلجوق شاه سوار شده با شکلی بگ و سائر اعوان خویش عنان برتافت و بناه بمسجد و مرقد قطب الدین شیخ مرشد قدس سره برده و بایستند و از اندرون مسجد برون پیر چون تگرگ و باران بر زمین گشت لشکر مغول بر امون مسجد حلقه کرد را ایستاده بود و نه مؤمن و مشرک با سمان پیوسته و سلجوق شاه بر سر قبر مرشدی آمده و بگ صدر مسند وق تربت بشسته گفت فیحیا کا رتنگ آمده و قام بنگ بسر لگشت و قت مدد و هنگام اعانت و انتینی و کار زون شهر تی دارد که حضرت شیخ مولوی الصدر سنبا یم القدس روحه اجازت داده است که سر گاه که در بن بقعه ساده نازل گردد و قرض مسجد و قبر من کنند تا همت من واقع آن واقعه گردد و روان شیخ در بقعه ساده نازل گردد و قرض دین بلیه موافق تقدیر شده و هیچ مداخلتی نکرد و معاونتی ننمود و مقاتلان بیحال شکلی بگ بتوفیر شامت از مثال و اقران امتیاز دست یافت سلجوق شاه گفت که زیاده این توقف مصلحت نیست و من بعد ستعد منیتم که با چند سوار چند انکه از لقوه میسر شود بر گریم و با دشاه را از این مهلکه جان نجات رسانم و سلجوق شاه و اصحابت همت بقدر بالغ رکوب عزمت و حرکت آمده جواب گفت که اگر بالنسبت خود خلصی تو ان اندیشید حضرت است و نگلی بگ و لیعهش با چند کس از خزانه الجایر لائق حمل بود بر شتند و چون بلنگان جرجت یافته از گوشه بیرون تاخته علاء الدوله و اتابک یزد فارلی الیشان روانه شده و چون نزدیک باتجماعت رسیده و نگلی بگ آواز بر آورد که چنین روزی مردان را از چنین مقامی آسان باز نتوان گردانید و چون علاء الدوله بگر نزد خود مستظهر نبود گفت صید از کمند شیران جان کجا بیرد و نگلی بگ جواب کجو به تیر انخست بکتاد بر سبت علاء الدوله آمده فی الحال باز گشت و چپ چالش چاک شده بدان زخم هلاک شد و نگلی بگ چنان و مال بیرون برده غازم بصوب گشت و از اتجا بصرف دمدت الجیوة و در آنولایت مخزن و محترم بود تی الجمله چون نگلی بگ از سلجوق شاه جدا شده به لشکر از نزل قوت کرد و در مسجد بر نخستند خلقی بسیار از هر دم سلجوق و اهالی کارزون بدرجه شهادت رسانیدند و سلجوق شاه را گرفته بیردن بردند و در پایان قلعه سفید روز روشن پیش چشمش سیاه گشت آفتاب عمرش رابزوال رسانیدند و کمر الپش بهشت اتابک سعد ابن اتابک ابوبکر ابن اتابک سعد ابن زنگی چون سلجوق شاه و شهر سنه اثنی و ستین و ستمائة بیاسا سپید از دودمان و دولتیار و خاندان سعادت آثار غبر الشر خواتون و خواهر شکسی که وارث تاج و تخت باشد نماند حکومت فارس مفوض بالپش گشت و تبع او بخواهرش جهت آن شد که الپش در حبالهٔ منکوتیمور اغل سپهر بلا کوخان بود و چون التجاز موسم سلجوق شاه و فات یافت لشکریش تیمور بالا و گفت که در شیراز قتل عام بایدکرد تا دیگر کسی بر تمرد و عصیان اقدام نماید التماس جویدان رسانند و گفت آنکس که باغی بادشاه بود بجزا و سزای خود رسیده و اهالی شیراز از قدیم الایام بر جبل راست و عقیده درست قدم در دایره خدمتگاری نهاده اند ملکی چنین آسایشه را الی حکم بر لیغ چگونه مراسجاعت الکاء خلائق را امان داده و باسقاق منصب کرده لشکریان اطراف را امهاد نمی الصرف زانی داشت و خود با شکم امیر فارس روی بجانب بلاکوخان آورد و کر خروج قاضی شرف الدین از جمله بلیات که دران اوقات متوجه فارس شد یکی خروج قاضی شرف الدین بر اسبیل تفصیل این اجمال انکه قاضی القضاة قاضی شرف الدین از نخبهٔ سادات عظام ممالک فارس بکمال زهد و طاعت و ده فوز کرم و صلابت اتصاف داشت و مدتی در شیراز سکن اقامت انداخته نزد پدر یامنت علق و مقیداراوت خود آمد و دوم بران از روی کرامات و خوارق عادات فضل بسیار دند و چون از شیراز سکن بوطن مالوف سعادت نمود در راه آغاز دعوت کرد و خلائق را بمثابت تعلق خود خواندن گرفت و بهر شهری و قصبه که میرسید طائفه ملازمت وی اختیار نموده چنان می پنداشتند که مهدی آخر الزمان است و بعضی از جهال بنسبت او این اعتقاد داشتند که دعائی بر گشت سنگ ریزه میخواند و انرا بهر طرفی می افشاند و آن سنگ ریزه ها هر یک سواری جوشن پوش و چون عوام الناس در ضلالت مانند نیک از بد و خطا از صواب نمیشناسند در قبول این نوع گزافات و خرافات خود را سعاف و معذور میدانند القصه بطوعا و کرها جمعی کثیر از مملکت فارس دور و دراز سیه شار ایله بدان واقع شده در سلک ملازمان او منتظم شدند و کوس و اعلام و صوالجه بر کالبد و جبات نواب و فوادر جال و افراد الطال و الحق مجتمع الیه السلطنت او سمت مرتب داشتند و دران حین که حکومت فارس بر آلپش خواتون متعلق شده بود سید بالشکر ای آراسته از شیراز بکاره بجانب غیراز منصفت فرود باسطوه باسقاق خیز از کوهگیر گاشته آلپش با کابر اشراف مشورت فرمود و لشکر مغول و مسلمانان را مجتمع کرده بر جناح استعجال استقبال نمود و نزدیک به پول گوار بهم رو گروه را القاق ملاقات دست داده و چون از انقسام و افراد و تمییز طائفه مبشر پیش بدید رشده او بکره از اثنای غیب طائفه با سید شقاقت که هنگام محاربت و مقاتلت استقبال صفاف اسلام مینمایند و تیر و سپر بر سر لشکر او دست سلاح می برد مغلوب و منهزم شده الارجم تصفیه صفوف نخورده هیچ آفریده از لشکر شیراز در قتال و جدال سابقت ننموده و بعد از زمانی مدید از گوشه دو کس بر سبیل امتحان میان خوف در جا تیری چند انداخته اعضای خود را سالم یافتند و هیچ از معدودی از روی نخورده مردم طیر شدند و چون اشاسیه شرف الدین قاضی بی تحاشی تکیه گویان از قلب حرکت آمده و سپاه و مغول هیئات اجتماعی حمله کرده و ابتدا

ایشان جمعی کثیر از ترکمه که در پشت لشکر جناب قصوری بودند روی از معرکه برتافتند و سواران مغول تیغ در آن جماعت نهاده سید شرف الدین ابراهیم را با اکثر توابع بر خاک هلاک انداختند و این قضیه در رجب سنه ثلاث و ستین و ستمائه بظهور پیوست و چون خبر ظهور قاضی شرف الدین ابراهیم بسمع هلاکو خان رسید التاجو را فرمود که چوب یاساق زنند تا چرا شمشیر از شیرازیان باز گرفت و بقول او کار خود عمل ننمود و حکم کرد تا یک تومان لشکر متوجه فارس شده در آن ولایت بر مجلس القا تمایند و مقارن این حال خبر کشته شدن شرف الدین و اتباع او رسید و نیز عرضه داشتند که اهالی شیراز در آن خروج او مدخل ننموده و آتش خشم پادشاه منطفی شده بتوقیف آن لشکر امر فرمود و در شهور سنه خمس و ستین و ستمائه بحکم اباقا خان شادی بتیکچی و تیمور جهت استخراج اموال ملک بشیراز آمدند و هر سال دیگری برای سرانجام این مهم نامزد میگشت تا امیر انکیانو که سروری عالی تبار بود و آئین حکومت و سیاست نیکو میدانست بایالت آن ولایت نامزد گشت و چون بشیراز رسید کلچه گماشته آبش را ببهانه بگرفت ممالیک اتابک آبش در گرد قصر امیر صف کشیدند انکیانو فرمود تا سر کلچه را از بام قصر بزیر انداختند و اصحاب اتابکی بالقدم جنبیت مراجعت نمودند و امراء آبش انکیانو را باز خواست فرمودند او در جواب گفت که بحکم یرلیغ اباقا خان بر اراقت دم او مبادرت کرده ام و یرلیغ را ظاهر ساخته آن غوغا فرو نشست و بعد از آن از اولاد اتابکان در فارس کسی حکومت نکرد و آبش خاتون در سنه ست و ثمانین و ستمائه بنواحی تبریز وفات یافت و بعد از چندگاه شاهزاده کردوچین نعش او را از آنجا بشیراز برد و در مسجد ثابت اتابک آبش مدرسه بود در کوی طناب بافان شیراز **گفتار در بیان احوال اتابکان لرستان** لران اقوام متعدده اند و ولایت ایشان منقسم بدو قسم است لر بزرگ و لر کوچک و منشاء این قسمت و تسمیه باین دو اسم آنکه دو برادر بوده اند که در دو موضع از آن دو ولایت حکومت کرده اند حاکم یک موضع را بدر نام بود و حاکم موضع دیگر مسمی بابو منصور است تقدم داشت و بدر بعد از مدتی که حکومت کرده بود درگذشت و امر ریاست به شاهزاده او محمد هلال بن بدر رسید و محمد عدالت ورزیده مهمات بمحمد ابن خورشید گشت و در آن اوان بعضی از ولایت لرستان در تصرف شولان بود و در شهور سنه خمسمائه صد خانوار از کرد جبل السماق بنابر آنکه ایشان را با مهتر خود نزاع واقع شده بلرستان آمدند و در خیل احفاد محمد ابن خورشید که راه و رسم وزارت داشتند منتظم شدند و نوبتی احفاد محمد ابن خورشید جمعی را ضیافت کردند و پیش کروان محمد ابن فضلویه در آن میان بود و چون آش کشیدند پیش ابوالحسن کاوی نهادند و او آن را بفال مبارک دانسته با اتباع خود گفت که سردار این قوم خواهیم شد و ابوالحسن را پسری بود علی نام روزی علی بشکار رفته سگی با خود همراه برد جمعی در راه با او باز خورده میان ایشان ماجرائی شد و چندان علی را زدند که بیهوش شد بتصور آنکه مرده است بالش کشیده او را در غاری انداختند و سگ با خصمان علی رفته شب که مردم ایشان در خواب شدند سگ خایه مهتر آن قوم کشیده آن مردک بدان ریح بمرد و سگ بخانه خویش آمده اصحاب علی جوال دهان سگ را بخون ملطخ دیدند دانستند که او را واقعه روی نموده و سگ را نیز در خانه بازگشته ایشان از پی سگ رفتند تا بدان خانه رسیدند که علی افتاده بود و او را بخانه برده علاج کردند تا صحت یافت و در آن وقت سلغریان قوت تمام داشتند اما بمرتبه سلطنت نرسیده بودند و چون علی فوت شد از وی پسری ماند محمد نام و او بواسطه شجاعت پیش سلغریان بغایت معتبر گشت و بعد از وی پسرش ابوطاهر که جوانی شجاع و دلیر بود ملازمت اتابک سنقر اختیار کرده چون اتابک سنقر با حکام شبانکاره خصومت و نزاع میورزید ابوطاهر را با سپاهی گران بجنگ ایشان فرستاد و بعد از محاربه بسیار بر ایشان ظفر یافته دوستکام بفارس مراجعت نمود و اتابک سنقر در مقام نوازش او آمده گفت از من چیزی بخواه ابوطاهر یک سر اسب خاصه التماس نمود و اتابک را در خاطر گذشت که این جوان را هوس سرداری است و ملتمس او مبذول داشته گفت دیگر چیزی بخواه و او داغ اتابکی درخواست آن نیز در محل قبول افتاد گفت چیزی دیگر التماس نمای ابوطاهر گفت اگر رخصت شود با لشکری بلرستان روم و آن دیار را جهت اتابک مستخلص گردانم و اتابک سپاهی مصحوب طاهر گردانیده او را بدان صوب روان فرمود **ذکر حکومت ابوطاهر محمد ابن علی ابن ابوالحسن فضلویه** ابوطاهر چون بمدد و معاونت اتابک سنقر بحدود لرستان رسید بصلح و جنگ و وعد و وعید بر آن دیار استیلا یافت هوس استبداد و استعلا در دماغش جای گرفته حکم کرد که مردم او را اتابک خوانند و فرزندانش سنت او مرعی داشتند و در تعیین ابوطاهر و اولاد او اتابکان جعلی باشند نه واقعی چه اتابکان واقعی جمعی از امراء سرحد بوده اند که آل سلجوق فرزندان خود را بدیشان می سپرده اند و اولاد سلاطین سلجوقی آن جماعت را اتابک میخوانده اند یعنی اتابیک و محققی نماند که ترا کمه بیک را بک میگویند و فی الجمله چون حکومت لرستان بر ابوطاهر قرار گرفت با اتابک سنقر اظهار عصیان نمود و بسبیل استبداد و استقلال چندگاه سلطنت کرده وفات یافت **ذکر اتابک نصرة الدین هزارسپ** از ابوطاهر پنج پسر ماند و بزرگترین اولاد او هزارسپ بود باتفاق امرا و برادران قایم مقام پدر شد عدل ورزید و در زمان او ملک لرستان از روضه خلد حکایت میکرد و آوازه شفقت و نصفت او در جهان شده اقوام و قبایل متعدده از جبل السماق شام بلرستان آمدند و بمدد نصرة الدین و برادرانش بدین سبب قوی شده شولان را که متصرف نصف ولایت لرستان بودند بزخم شمشیر آبدار از آن مملکت بیرون کردند و عاقبت شولستان را نیز مسخر کردند و شولان گریخته بفارس رفتند و هزارسپ و اخوان او تا چهار فرسخی اصفهان در تحت ضبط و تصرف آوردند و چند نوبت اتابک تکله سلغری با لشکر بجنگ ایشان فرستاد و در هر نوبت شیرازیان منهزم پیش او رفتند و بالضرورة اتابک تکله بمصالحه راضی شده نصرة الدین دختر وی را در عقد نکاح در آورد و مرتبه هزارسپ ارتفاع یافته در مواضع مناسب قری عمارت ساخت و خدای تعالی بوی پسری ارزانی داشته بتکله موسوم گردانید و خلیفه بغداد جهت او خلعت و منشور فرستاد و چون پیک اجل در رسید شعله حیات طبیعی او فرو نشست **ذکر اتابک تکله**

بن اتابک هزارسب اتابک تکله از جانب مادر نبیره سلغریان بود و بعد از فوت پدر مقام خاص او شده و اتابک سعد زنگی بواسطه شکست شولان از لران آذاری از تکله دیده اودر خاطر داشت لاجرم جمال الدین ابن عمر را که عم زاده تکله بن هزارسب بود با ده هزار سوار و پیاده گرد و شول و ترکمان بر سر او فرستاد و ایشان در زمانی بتکله رسیده بیش از یکصد سوار با او نبود و تکله طوغاو کرد و بر لشکر شبیر نصف کشید و بعد از ساعتی بنا بر کثرت مخالفان خواست که عنان بگرداند که ناگاه تیری بر مقتل جمال الدین عمر آمده شکست بسپاه فارس افتاد و ایشان تکله را بلند شده تا سه فرسنگ از لشکر از فارس بلرستان می آمدند و شکسته باز میگشت و بعد ازان تکله با لشکر گران متوجه ارکوچک شده و بعد ازان حسام الدین خلیل سپر زاده و شجاع الدین حمید حاکم آنموضع بود میان ایشان محاربات واقع شد عاقبت حسام الدین خلیل عاجز گشت و بعضی از ولایت ارکوچک بدست تکله افتاده و او بوطن مالوف رفت و در نیابت تکله بهاء الدین گلتاب و عماد الدین یونس که سپهدار خلیفه بود و ندلشکر بلرستان فرستادند و ایشان در آن ولایت خرابی بسیار کرده عزم تکله قرار نگرفته بخوزستان مرخص شدند تا ناگاه بعد از مراجعت از ارکوچک لشکر لر بر ایشان برده و عماد الدین یونس کشته شده بهاء الدین گلتاب سپر گشت تکله او انوار بش فرموده بخوزستان فرستاد تا قرار از راز مجلس پیرون آورده بلرستان روان کرد و در سنه خمسه و خمسین و ستمائة چون هلاکو خان عازم مخالفت برادر شد تکله بسیل مطاوعت بخدمت پیوست هلاکو خان او را در توومان کیوو قانو تعین فرموده و بعد از فتح بغداد و مسلم هلاکو خان رسانید که تکله بقتل خلیفه و شکست اهل اسلام تعسری بخود راه داده و از اینجهت رنجیده چون تکله از رنجش او خبر یافت بیخبر بجانب لرستان عنان برتافت و هلاکو خان چون از موسم ییلاق نوئین را با سپاهی گران بگرفتن تکله و مستاصل ساختن او بر دوش اتاب ارغون هزارسب با تکله گفت صلحت در نست که مرا بخدمت هلاکو خان فرستی تا او را ستر ضامن شود و سعی کنم که لشکر مغول مراجعت نمایند بشرط آنکه عمدکنی که پیش از معاودت من با سپاه مغول جنگ نکنی و تکله رای برادر پسندیده داشته بر وجب التماس او پیمان در میان آورد و اتاب ارغون بجانب اردو توجه نموده چون بسر حد لرستان رسید با مراء مغول ملاقات کرده صورت عجز و انکسار خود و سرو صدمت داشته امرا اتباع اتاب ارغون را شدید ساخته او را مقید گردانیدند متوجه لرستان شده اتابک از بیم قتل برادر و در رعایت عهد و میثاق دربرابر امراء مغول تحولت آمدن نا چار در قلعه از قلاع حصین تحصن نموده امرا چند روز عهد و عهد شکنی گفتند مفید نیفتاد تا هلاکو انگشتری خویش فرستاد اتابک را زنهار داد و آن بیچاره بران اعتماد کرده از حصار بیرون آمد و او را به تبریز بردند و بعد از یه غو و ثبوت گناه کله تکله را از بدن جدا کردند و هم اخوان او جسد او را در دیده بلرستان بردند و ذکر اتابک شمس الدین الب ارسلان ابن هزارسب چون برادر ش الشهادت فائز شد و او را بحکومت لرستان نامزد فرمودند اتاب ارغون بیان موضع رسیده ولایتی ویران خراب و رعایا آواره بیچاره یافت بحسن تدبیر غایبان راجع کرده و حاضران را استمالت داده و بعمارت و زراعت ترغیب و تحریص فرموده تا دار ملک لرستان بار دیگر معمور و آبادان گشت و او بهشت حکام عرب آئین سلاطین مغول مضمون رحلة الشتاء و مرعی داشته الزام سیلاق و قشلاق نمودی بلرستان در ایام و سوسی تحمل کردی و هنگام تابستان در جوی سرد و کوه نزدیک منزل نشده و منع رود و خانهای لشتر است بسر بردی و چون مدت پانزده سال از حکومت او منقضی شده مرخص شد بجانب مرکز اصلی در پیوست و از آنجا دو پسر ماند یوسف شاه و عماد الدین ذکر اتابک یوسف شاه ابن شمس الدین الب ارغون بعد از فوت پدر بحوجب حکم پرلیغ حاکم لرستان شد و او پیوسته با دو دست سوار ملازم درگاه اباقاخان بود و التماس نمود که بحکومت لرستان قیام نماید و در هنگام صبور براق خان از امویه یوسف شاه از ولایت خویش لشکر فراوان بیرون آورده و در رکاب اباقاخان بقصد و قمع حکام گیلان بدان حدود رحیل نمود و چون مخالفت از گیل در دره تنگ قصد شاه کرد نزدیک بآن شد که بسر حد ممالک رسد اتابک از سپه پیاده شد مانند پیل سست تیغ بآن مخاذیل نهاد و بقوت فرزین بند درهم شکست و اباقاخان را از ان ورطه خلاصی داد و بدین نیکو بندگی خان مرتبه او را بلند گردانیده ممالک خوزستان و کوه گیلویه و شهر فرودان و حرابادقان باد ارزانی داشت و چون اباقاخان در گذشت نوبت سلطنت باحمد متقل شد میان احمد و ارغون ابن اباقاخان نزاع و خصومت پدید آمد احمد خان از لران استمداد نمود و فرستاد یوسف شاه بنا بر رعایت حق نمک اباقاخان در معاونت احمد کار بود داما چون قوت مخالفت و شوکت او دو هزار سوار و هزار پیاده با جمع پیوست و چون ارغون غالب آمد ایران براه بیابان بلمبس آهنگ سفر کرد تا از انجا خود را بوطن رساند و در ان اثنا بواسطه شدت حرارت هوا و قلت آب لشکر ان بیابان هلاک شدند و بعد از ان یوسف شاه بخدمت ارغون خان رفت و خان او را طلبخانچی شمس الدین صاحب دیوان کرد ران ولایت لرستان رفته بود و فرستاد و او در مصاحبت آن وزیر بی نظیر بدرگاه شتافت و خواجه مذکور در حق خویشتن یوسف شاه داده و چون دستور اعظم ارغون خان بسیاست رسانیدن اتابک یوسف شاه بموجب فرمان بلرستان رفت و از انجا آهنگ کوه گیلویه کرده و در اثنا راه جوانی سنگین دیده مراجعت نموده و در ان چند روز بجوار رحمت ملک غفور پیوست و از وی دو پسر ماند فراسیاب و احمد ذکر اتابک فراسیاب ابن اتابک یوسف شاه بعد از فوت پدر بسعی پوتا حبک امیر الامراء ارغون خان بود و حکومت لرستان بوی داده نوازش یافت و احمد را ملازم ارغون گردانید بدان ولایت رفت و دست ظلم و جور دراز کرده هر یک از نواب اسلاف خویش را گرفته بهانه مواخذه و مصادره نمود و عاقبت الامر بتیغ ستم بگذرانیده و طایفه از اقربا و منتسبان ایشان پناه باصفهان بردند و فراسیاب قزل راکه عمزاده پدرش بود بگرفتن گریختگان بجانب اصفهان روان کرد و در اثنای این اوقات خبر وفات ارغون خان

در اصفهان مشهور یافته و قزل سلغرشاه اتفاق نموده شحنه اصفهان را بکشتند و بر هر ستولی که در جمیع لران بود بدانجا آمده از میان برداشتند و افراسیاب تمکنی را در امارت و دولت خود نیافته اقتیاد خویش را بامارت ولایت عراق از همدان تا کنار دریای فارس نامزد کرد و بلشکر را بالشکری مدبر بنده کرده رود فرستاد و لران در اندک مدتی بعد از ورود بالشکر مغول بازخورده جنگ کردند و شکست بر لشکر ما و مغول افتاده و لران در خانهای ایشان در آمده بغنیمت و خونخواهی مشغول گشتند و مغولان از زاویه غربت و بیمیشی بازگشته و مدارز روزگار آلقوم سیاک بسوگ دشمن گوئیدکه دران جنگ یکتن مغول دو مرد دار را بکشت و چون بخبر بارگاه معظم کیتی تو خان کی از امرا را یاده هزار نفر بدفع فتنهٔ افراسیاب نامزد کرد و افراسیاب چون بهیم جان از قلعهٔ رفت جمعی کثیر از لران علم عصیان برافراشته و هدف تیر قضا گشتند و سپاه ما بجانب او شتافتند و خدمتش را در خویش اظهار نمودند بمتابعت و مطاوعت امده و سردار لشکر ما را بخود بدرگاه کیتی تو خان برده خان بشفاعت پادشاه خاتون کرمانی دودگیر خواتین از سر جرائم او در گذشت و حکومت لرستان بار دیگر بوی تفویض گشت و او برا در خود احمد را ملازم اردوگر دانیده خود و بیارالملک قزل سلغرشاه را بپیشگاه خویشان و ارکان دولت چون قمرالدین یوسف ابن سلج الدین علی کا سیار عقل که از اولاد عقیل بن ابیطالب بود و شمس الدین احمد زنگی و جمال الدین محمود ابو الغوارس و دیگر ایران جماعت که در وه ولایت لرستان صاحب قدرت و شوکت و خداوند اختیار و اعتبار شده بود ندا زمیان برداشت و در تمام ولایت لرستان مطلق العنان شده اما سیاست ملکی و خونهای ناحق عاقبت شامل حال روزگار آن ظالم بد نهاد گشته بنهیب پادشاه جهانیان گرفتار آمد بتفصیل این مجمل آنکه چون سریر سلطنت ایران بوجود سلطان محمود غازان زینت و زینت گرفت افراسیاب بلشرف بساط بوس مشرف گشته بموجود حکومت لرستان با وجوالارفت و چون در سنه خمس و تسعین و ستمائة غازان متوجه بغداد شده بجانب همدان سیر افراسیاب از لرستان آمده بخدمت خاتون مستقر گشت و تربیت و نوازش یافته بموجب فرمان معاودت نموده و راه بامیر ارقداق گرفت از فارس مراجعت کرده بود و از خوزستان و ایر بیرقداق بتکلیف هر چه تمام تر افراسیاب را مصوب خویش گردانیده بار دو برد و چون بیرقداق شرف دستبوس غازان خان حاصل کرده پادشاه احوال ممالک لرستان را از بیرقداق زانوزده و گفت اول حال این تاریک بهم رسانم انگاه جواب خان بگویم و غازان از کیفیت واقعه مستلهم نموده بیرقداق نمود مقصد آنست که در چین توجه فارس گذار ما بلرستان افتاد و اتابک با صفیا فتح نکرد و روی از مادر کشید بیک نفیر خود بیک بار که مساعدت نکرد و چون محصل بگوید بجهت تحصیل مال رفت گماشتگان اتابک غوغا بلسر او برده از زبان اتابک نقل کردند که ما این ولایت را بغیر شمشیر گرفته ایم بسبب این حرکت چیزی حاصل نشود دیگر روز مان کیتی تو خان اضطرابی که در طالع وی بصادر شد اظهر من الشمس و مشهور و اکثوب او این من الامس و چنین شخصی را چگونه رحمت تو ان داد بهر قدر مزاج پادشاه را برای متغیر گردانیده از موقف جلال فرمان واجب الاذعان نفاذ یافت که افراسیاب را بر درباگاه جهان پناه بیاسا رسانیده نوکر ما اتابک نصرة الدین احمد ابن اتابک شمس الدین الب ارسلان چون افراسیاب بموجب فرمودهٔ کیخسرو زمان غازان خان گشته شد منشور حکومت لرستان بنام برادرش اتابک احمد منتقل افتاد و او دران مملکت بر معاش پسندیده اقدام نمود و در ترویج ادامر و نواهی شریعت غرا مساعی جمیله تقدیم رسانیده و ملک قطب الدین بسر عماد الدین پهلوان را نایب و ولیعهد خود گردانیده امارة جیوش بملک خسروشاه پسر ملک شمس الدین عمر تفویض فرمود و در ایام حیات نصرة الدین احمد ولیعهد لوای خاموشان فنا کرد و احمد بعد از وفات ملک قطب الدین بسر خود یوسف شاه را ولایت عهد داد و اتابک احمد مدت سی و هشت سال بحکومت لرستان قیام نمود و در سنه ثلاث و ثلاثین و سبعمائة ایام دولت سلطان ابو سعید خدا بنده داعی حق را لبیک اجابت گفت ذکر اتابک رکن الدین یوسف شاه بعد از وفات نصرة الدین احمد بسر بزرش یوسف شاه تصدی حکومت گشت و او نیز داد و عدل و رزیده بار عایا معاش بنگو کرد و در جمادی الاول سنه اربعین و سبعمائة بر تخت منزل عقبی کشید زمان حیات او چهل و سه سال بود و مدت حکومتش شش سال و او گوشتر وفات یافت تا بوتش را بابریز برده و در مدرسه که بر کنار آباد مرسوم بود مدفون گشت و ذکر مظفر الدین افراسیاب افراسیاب بعد از مرگ پدر بحکم لرستان گشت فرخ بجنبی از حالات او در تاریخ صاحبقرانی از مساعدت وقت مسلوست والسلام گفتار در نسب ملوک غور و شرح بعضی از قضایای ایشان ارباب تواریخ گفته اند که در کوه غور بضحاک تازی نالایک معاصر افریدون ضحاک گریخته پناهی میطلبید نزد ایشان رانیا بند و اگر سیا بند دست نیابند و بعد از تنگ و پوی بسیار بکوهستان بامیان که در میان بلخ و کابل بست در آمدند و انجا بخیال غور رفته مکان موضع قلاع حصین رصین مرتب ساختند و چون فریدون بر حالی بجماعت آگاهی یافت لشکری گران برای قلع و قمع آن طبقه نامزد فرمود و سپاه فریدون بموجب فرمود موضع غور شدند و میان هر دو گروه مدتها حرب و منازعت قائم بود و چون او لاد ضحاک اماکن مستحکم داشتند لشکر فریدون بصلح راضی شدند و ایشان نیز از مقاساة حرب بستوه آمده بود ند باج و خراج قبول کردند بشروط با تنگ بغیر قناعت کرده متوقع دیگر ولایت نشدند و حکومت غور بر قرار خود ضحاک قرار یافته بطاعة ایشان آمدند و بطن بعد بطن آنرا بدست گرفتند و چون سلطنت خراسان و زمین بر محمود بسکتگین آنرا قرار یافت محمود سوری حاکم غور را بگرفت و بسریش نیز بدست آورد و محمد سوری و له خود حسن را گفت که عمر من بپایان رسیده و آنرا میدهم و از روی سن آنست که تو خود را بغیر از فکر ملکی مشاغل نشوند و بالاخاده که ایشان در انجا محبوس بودند غرق بجانب صحرا داشت و از غرقه تا بین سنگ گز مسافت بود و محمد این سوری بر حیله که تو انست خندقها پر شکست و چیزی را که در زیر خود افگنده بود بر بریدند از ان رسنی ساختند و محمد بسر خود را بدان رسن از زیر بکوه فرو گذاشت

وحسن از روی اتفاق بغور رفته بارویگار متصدی امر حکومت گشت چون سلطان از فرار حسن آگاهی یافت محمد سوری را بگشت وحسن بن محمد سوری با یالت غور قیام نموده اورا پسری شد حسین نام کرد وحق تربیت و علاهفت پسر حسین از زنان داشت وچون سلطنت غزنین بر بهرام شاه کما از اولاد محمود سبکتگین و باصناف مهربانی آراسته بود انتظام یافت ومیان او وسلطان سنجر وحشتی واقع شد بهرام شاه با پسران حسین بنیاد مصالحه نهاد و نزدیکترین ایشان را طلبیده گفت میخواهم که با پیش من ملازم باشند تا قواعد محبت استحکام زاید ملک قطب الدین محمد کاسن اولاد حسین بود بلغزنین رفت ومتی بهرام شاه نظر اعتماد واحترام در وی می نگریست اما عاقبت بسببی از اسباب بقتل وفرمان داد و بدین سبب میان حکام غور و بهرام شاه غزنوی مهم برخاست انجامیده قصد ولایت یکدیگر کردند وچند نوبت میان ایشان محاربات روی نمود واقع شد چون هر کس دانند که از مبدا سلطنت سلطان محمود تا زمان بهرام شاه غزنوی چندسال بود یقین شناسد که این روایات که بعضی از مورخان در مصنفات خویش آورده اند وسخن وپسندیده داشته خالی از بعدی نیست وقولی دیگر در این باب آنکه چون سلطان محمود سبکتگین سوری را که حاکم غور بود از میان برداشت نبیره سوری از بیم سلطان بهند وستان گریخت ودر تجانه بسری برد سام مسلمان شد وبه بلی رفت تجارت شعار خویش گشت واز انجا بغور تماش هندستان می آمد ودر سنه وای مذکوره مبلغی گرده بود موسوم بحسین وسام در آخر عمر با موال واولاد از ولایت هند برباد در یا متوجه غور شد وباو مخالفت ورزیدند آمده کشتی غرق شد وحسین ابن سام سوخت ودختنه پاره زده باقی مردم در گرداب فنا فرو رفتند وغیری در کشتی بود سم درست دران چوب پاره مدة حسین با حسین فرخی سه شبانه روز بسر برده چون باد تخته الساحل سیاه تغیر روی در سحر اناده حسین شهری رسیده و شب برده کاچ نخفت عیسی البرقت وی رسید واورا گرفته زندان برد و هفت سال انجا محبوس ماند حاکم شهر بیله شده زنداینان را آزاد کرد نه حسین خلاصی یافته متوجه غزنین گشت وچون بدان حدود رسید جمع از قطاع الطریق بحسین باز خورده اورا جوان خوبصورت توانا یافتند واسپ ولباس وسلاح داده بمصاحبت وی رغبت کردند وبحسب اتفاق درین شب طائفه از لشکر سلطان ابراهیم غزنوی که مدتی در طلب آنجماعت بودند بدیشان نظر افتاد و همه را گرفته پیش سلطان بردند وسلطان بقتل فلان فرمان داد وچون حسین راجلاد پیست حسین گفت میدانم که مرا بقتل خواهند رسانید چون چنست که مرا بگناه بیگناه جلاد از حال وپیچ حسین شبه از سرگذشت خویش باز گفت وحدیث اوسیع سلطان حسین از نشنیدن استفسار فرموده حسین حالات آباء واجداد خویش معروض داشت ابراهیم بهروی رفته آمده واورا بانبوه از خاصه وارده در میان بنشاند گرداینده یکی از اولاد خویش را بزنی وی داد وچون سلطنت بمسعود بن ابراهیم رسید حسین را بحکایت غور سرفراز کرده درجه اش ارتفاع یافت فی الجمله بعد از فوت حسین میان بهرام شاه غزنوی واولاد او چند نوبت صلح وجنگ روی نمود واقعات بنابر آنکه بهرام شاه بفضل اقدام نمود در زندان حسین لشکر انبوه جمع آورده متوجه غزنین شدند وبهرام شاه نیز با سپاه فراوان در مقابل ایشان آمده واز طرفین خلقی کثیر بقتل آمده بهرام شاه منهزم شد وعلاء الدین جهانسوز که ارشد اولاد حسین بود برادر خود سوری را بحکومت غزنین تعیین فرمود خود بلمیر وز کوه مراجعت نمود ودر راه برادر دیگر سام مبلت سرانجام یافته بود فصل نستان که از کثرت نیج غوریان از جای خویش حرکت نمیتوانستند کرد بهرام شاه با لشکر بسیار و قائل بیشمار از هندوستان روی بغزنین نهاد وملک سوری با سه صد کس از مردم غور و یک هزار نفر سوار ان غور وسپاه غزنین از شهر بیرون آمدند و در روز معرکه غزنویان بر بهرام شاه غلبه نمودند وبهرام شاه نیز بلمیر ان پیغام داد که ما را با شما خصومتی نیست شما دشمن ما را بما گذارید تا بجنگ او مشغول شویم و لشکر بهرام شاه سوری را در میان گرفته و سوری که تشنه خون برادر بود بر آمده زدند وبعد از خواری بسیار تمام تر و یا گشت ذکر سلطان علاء الدین ابن جهانسوز بعضی گفته اند که نام او حسن ودنام جد او نیز حسن بوده نه سام و جماعتی که نام او حسین گویند این بیت اورا باستشهاد می آورند ساگر غزنین را بیخ دین بر نکنم من خود حسین ابن حسین حسنم ۰ ورنه در نسب دیگر حسین گفته اند که وحسین ابن حسین ابن سام ابن حسن ابن سوری وعضی اخیر بهیت چنین خوانده که ع من خود حسن ابن حسین حسنم ۰ وبجهت تقویت سخن گفته اند که سلطان علاء الدوله لفظ سام را بنابر ضرورت شعری کرده وطائفه از ارباب تواریخ زا عقیده آنکه علاء الدوله وعیدا از برادر خود سوری یاد نخاه شد وعلی التقدیر چون علاء الدین خبر واقعه سوری شنید لشکر عظیم فراهم آورده بانتقام برادر متوجه غزنین شد بعضی از مورخان گفته اند که پیش از وصول وبلغزنین بهرام شاه مرده بود و پسرش قائم مقام شده و فوقرة از متاخرین این قوم را تشریف نموده در تصانیف خویش آورده اند که چون خبر توجه علاء الدین مسموع بهرام شاه شد انقلاب ممالک خویش باحضار عساکر تحذیه فرمان داد و از غزنین بیرون آمده رسولی پیش علاء الدین جهانسوز فرستاد پیغام داد که صلاح تو درست که باز گردی که چندین هزار مرد و چندین سر فیل بجنگ تو می آورم علاء الدین در جواب گفت که اگر تو فیل می آوری من فرفیل می آورم و هر دو سپاه او و دو کس را از بزرگان غور فیل نام بود و این دو شخص در شجاعت عدیل و نظیر نداشتند و سلطان علاء الدین بایشان گفت که بهرام شاه را چنین جواب داده ام با یدکه شما جهد کنید تا در معرکه فیلان اورا هلاک سازید ایشان زمین خدمت بوسیده عرضه داشتند که تاجان در بدن ماست از خود تقصیر را نمی نمائیم بود و چون هر دو لشکر بکدیگر رسیدند آن دو پهلوان پیاده شده خنجر کشیده بر زیر برگستوان فیلان در رفتند و شکم فیلان دریده یکی ازان دو هلاک شد

و دیگری بسلامت بیرون آمد گویند که در آن روز سلطان علاء الدین قبای اطلس سرخ بر زبر جوشن پوشیده بود یکی از مقربان گفت که حکمت درین چیست گفت اگر تیری بمن رسد و خون ظاهر شود لشکریان بدان اطلاع نیابند که اگر دانند دلشکسته شوند و در آن مصاف دولتشاه پسر بهرام شاه بهادری سرآمد بود با فوجی از مبارزان و یکسر فیل بر قلب لشکر سلطان علاء الدین حمله کرد علاء الدین و پیادگان اگرچه چیزی باگرفته در پیش صف ایستاده بودند فرمود که راه او باز دهید و چون دولتشاه بقلب رسید دید که راه گشاده است بی تحاشی درآمد و پیادگان راه بیرون شد مسدود گردانیده غوریان غزنویه را در میان گرفته و دولتشاه را با اتباع کشته فیل را از پای درآوردند و بهرام شاه از صعوبت این واقعه عنان تمالک از دست داده روی بفرار نهادند و غوریان غزنویان را تعاقب نمودند و بهرامشاه قریب به تکیناباد رسیده توقف کرد و بآن مقدار مردم که مانده بودند صفها بیاراست و سلطان علاء الدین نیز صف کشیده بار دیگر حرب کردند و بهرامشاه شکست یافته علاء الدین همچنان از عقب او میرفت تا بظاهر غزنین رسید و در آنجا جمعی از حشم در حمایت شهر در ظل رایت او مجتمع گشتند و نوبت سوم مصاف داده روی بگریز آورد و سلطان علاء الدین قهراً و قسراً غزنین بگرفت و بقتل و تاراج و کندن و سوختن فرمان داد و خود بر بالای قصر سلاطین آن دیار برآمده بشراب خوردن مشغول شد و مدت هفت روز که وقت کشتن و سوختن بود هوا از کثرت دود چنان مظلم شد که شب میمانست و از شعلهٔ آتش هفت شب مانند روز روشن مینمود و اکثر مردمان غزنین را کشته عیال و اطفال ایشان را اسیر گرفتند و قبور آل سبکتگین را بموجب فرموده بغیر از قبر یمین الدوله محمود دیگرها شکافتند و هر جا استخوانی یافتند بسوختند و بعد از هفت شبانه روز علاء الدین جهانسوز از لبس نجاست و فرمود تا قبر برادرانش ملک الجبال قطب الدین محمد و ملک سوری را پیدا ساخته صندوقها ترتیب دادند و استخوانهای ایشان را بغور روانه گردانید و خود بسمت بلاد داور روان گشت و در راه هر جا عمارتی که منسوب باولاد سبکتگین بود برکندند و بسوختند لاجرم بعد ازین قضیه ملقب بعلاء الدین جهانسوز گشت و بانتقام سید مجد الدین که نایب سوری بود و در وقت صلب سوری سید مشار الیه را نیز بردار کرده بودند علاء الدین فرمود تا سادات غزنین را توبره های خاک برگردن نهاده بفیروزکوه غور بردند و مجموع ایشان را گردن زده فرمود تا آن خاکها را بخون العزیزان گل کردند و در برج قلعه فیروزکوه بکار بردند و چون از شرار انتقام نکته مهمل نگذاشت بعشرت و نشاط مشغول گشت و مطرب و ندیمان را جمع آورده مجلس بزم بوجود ایشان مزین داشت و چون بر سریر سلطنت متمکن گشت برادرزادگان خود غیاث الدین محمد سام و معز الدین محمد سام را که بسلطان شهاب الدین اشتهار یافته در قلعه از قلاع محبوس گردانید و با سلطان سنجر طریق عصیان مسلوک داشته در ارسال تحف و هدایا معهود اهمال و اغفال ورزید و مهم بدان سنجر شد که سنجر لشکری جمع آورده بجانب غور نهضت فرمود و علاء الدین جهانسوز نیز با سپاهی آراسته از ولایت غور بیرون آمده باستقبال درآمد در صحرای هرات هر دو لشکر بهم رسیده جنگ کردند و سلطان سنجر غالب آمده علاء الدین غوری اسیر و دستگیر گشت سلطان فرمود تا بندی گران برپای او نهادند و او بسلطان پیغام داد که متوقع چنانست که پادشاه با من همان عمل کند که من نسبت باو اندیشیده بودم سلطان سنجر از کیفیت آن پرسید علاء الدین گفت که جهت عزت سلطنت بندی از نقره ساخته با خود قرار داده بودم که اگر سلطان بدست من افتد من آن بندها برپای او نهم سلطان سنجر فرمود تا آن بند را پیدا ساخته بر کعبش نهادند و چون لطف طبع و شعر جزل علاء الدین اشتهار تمام داشت سلطان سنجر بعد از چند روز حکم باطلاق او فرموده خدمتش را حریف بزم و ندیم مجلس خاص گردانید روزی پیش سلطان سنجر طبقی مروارید نهاده بود و در آبدار آنرا بعلاء الدین بخشید و او بر بدیهه این رباعی گفت رباعی بگرفت و نکشت شه مرا در صف کین * با آنکه بدم کشتنی از روی یقین * وآنگه بطبق بدیدم در ثمین * بخشایش و بخشش چنان کرد و چنین * گویند که سلطان سنجر نوبتی موزه بیرون کشیده پای خود را دراز کرده پاک میکرد و برکف پای سلطان خالی بود علاء الدین را نظر بران افتاد بعد از رخصت بوسه برکف پای سنجر زد و این رباعی گفت رباعی ای خاک سم مرکب تو افسر من * وی حلقهٔ بندگی تو زیور من * تا خاک کف پای ترا بوسه زدم * اقبال همین بوسه زند بر سر من * بعد از آن سلطان سنجر علاء الدین جهانسوز را ترتیب فرموده غور باز ارزانی داشت و وی بآنجانب رفته بحکومت اشتغال مینمود تا باندک فرصتی متقاضی اجل برسید مخزن بدن او از نقد حیات خالی ماند **ذکر ملک سیف الدین محمد** چون علاء الدین جهانسوز بدحال و تیره روز گشت اعیان ملک و مشاهیر ولایت غور با سیف الدین محمد بیعت کردند و او جوانی صاحب جمال و کریم طبع و عادل و رعیت پرور و بخشنده و دریادل و متواضع و در صفا و دینداری بود و یکی از آثار معدلت او آنکه پسر دو عم زاده خود سلطان غیاث الدین و معز الدین را از حبس رهائی داد و هر ظلم و حیفی که از پدرش صادر شده بود بتدارک آن مشغول شده اما زمان دولتش مانند دوران گل چندان بقائی نداشت و سبب انقراض حیات او آنکه شخصی از سپهسالاران را که اولاد رئیس میگفتند بکشت بواسطه آنکه دست برنجن مرصع حرم او را یکی از سلاطین غور بغصب گرفته بآن سپهسالار بخشیده بود در دست داشت و این تعدی نسبت حرم ملک سیف الدین در آن وقت بوقوع انجامید که علاء الدین جهانسوز بدست ملک سنجر گرفتار گشته ملک ناصر الدین محمد در غور بجای او نشست القصه چون درویش کشته شد برادرش سپهسالار ابو العباس کینه او در دل گرفت و در آن آوان که ملک سیف الدین بجنگ غزان رفت در روز مصاف فرصت نگاهداشته نیزه بر پهلوی ملک سیف الدین زد و او را از اسب بر زمین انداخت و لشکریان سیف الدین محمد وی را برجای گذاشته منهزم گشتند و غزی بسر وقت ملک سیف الدین رسیده جامه و کمر پادشاهانه دید خواست که کمر او بگشاید گشاده نتوانست کاردی بر کمر بند او نهاده زور کرد تا کارد ببرد و سر کارد بر شکم ملک سیف الدین محمد آمده بدان زخم شهید شد مدت سلطنتش یکسال و کسری بود **ذکر سلطان غیاث الدین ابو الفتح بن سام** سلطان غیاث الدین و سلطان معز الدین چون

بموجب فرموده ملک سیف الدین محمد بن علاء الدین حسین جهانسوز از عجز خلاص شده غیاث الدین ملازم سیف الدین شده عز الدین بهامیان پیش عم خود ملک فخر الدین مسعود رفت وچون ابو العباس ملک سیف الدین را از معرکه غزان انزیشت زمین برزمین افگنده چنانچه مسطور شد بغور رفت و با ستصواب اشراف و اعیان آنجا برادر سلطان غیاث الدین را بتخت نشانده وقبل از سلطنت محمد بن سام را شمس الدنیا می گفتند و برادرش را شهاب الدین میخواندند وچون بسریر جهانداری تمکن یافت ملقب بسلطان غیاث الدین گشت و برادرش را معز الدین لقب داده و دنیا بر آنگاه معز الدین در میان ارباب تاج و شهاب الدین اشتهار دارد و ازوی بابن لقب در سیاق کلام بسر خواهد رفت بعد ازانکه شهاب الدین شنید که برادرش غیاث الدین بر سریر سلطنت ارتفاع یافته از بامیان بغزنه کوه رفت وچون بسمسار ابو العباس سلطان غیاث الدین را بر سریر حکومت نشانده بود در کمالی عزت و عظمت زندگانی میکرد و سلطان را و امور ملک را بوده اختیاری نمیداد و شوکت و هیبت او در دل غوریان بیشتر از مهابت سلطان غیاث الدین بود و نیز سرگاه که از کشته شدن ملک سیف الدین بلو میکرد و آتش انتقام دلکانون سینه هر دو برادر مشتعل میگشت لاجرم سلطان غیاث الدین و سلطان شهاب الدین با کید یگر در باب رفع ابو العباس مشورت کرده باهمی از ترکان خلج و بر آن قرار داده بودند که چون ابو العباس ببارگاه در آمده بجای خویش بالیستد و چون شهاب الدین دست بکبلا بر هادر ابو العباس میندازد و چون خدمتش بیارگاه تشریف آورد و سلطان غیاث الدین با او بسخن مشغول شد شهاب الدین دست بطانچه برده و آن ترک بیک ضرب سر ابو العباس بر زمین افگنده گوسفند که چون ابو العباس احساس ششیر کرد دست بکار و بازبد و لفصت کار و از غلاف بیرون کشیده بود کرد دیگر مجال حرکتش نماند و بعد از قتل ابو العباس ملک فخر الدین مسعود طمع در مملکت برادر و نزادگان خود غیاث الدین و سلطان شهاب الدین کرده از احکام برادر امور دولتی بلیغ استمداد نمود و ایشان بسباوغت او در حرکت آمده بپیش از انکه بیکدیگر پیوندند سلطان غیاث الدین لشکر بسر راه اندر کشش که از ره رات و بلخ متوجه شده بود و ند فرستاده و لشکر غور بر دو سردار اگر گشته مظفر و منصور مراجعت نمودند و سلطان غیاث الدین سر بسر فراغ را رکاب ملک فخر الدین فرستاده ملک فخر الدین بورش خود بشیان شده عزم مراجعت کرد و درین اثنا افواج لشکر غور رسیده او را احاطه نمودند و سلطان غیاث الدین و سلطان شهاب الدین نیز متعاقب سپاه خویش آمده چون آنستند که عزم ایشان ملک فخر الدین و ران سیان ست از ایشان پیاده شدند و عزم خود را خدمت کردند و گفتند خداوندا باید با یکدشت و او را به لشکر گاه خویش آورده بخدمت نشاندند و بر هر دو برادر دست درکمر زده پیش او بایستادند و ملک فخر الدین از غایت شرمساری و سراسیمگی با ایشان سخنان درشت گفته از تخت برخاست و گفت شما بنسبت من بتخم و استهزا اسکیدید و آن پادشاه نیکو نهاد متحمل بسیاط معذرت کرده ملک فخر الدین متوجه بامیان شده و ایشان بکمنزل با او موافقت نموده باز گشتند و چون ملک غور بسلطان غیاث الدین قرار گرفت لشکر بزمین داور کوه کشیده آن دیار را مسخر ساخت آنگاه بجانب بامیان شتافته آن جلکه را درنخت و تصرف آورده و بتگاه غرجستان و صلت کرده حکم او نیز در آن سرزمین جاری گشت و در شهور سنه سبع وستین و ستمائة تخت غزنین را از خانان انتزاع نموده برادر خود شهاب الدین را بحکومت آنجا بانضباب فرموده خود بفیروزکوه مراجعت نمود و بعد از دو سال لشکر غور و غزنین راجح آورده سپاه بجهاد با السلطنت هرات تعیین و بهاء الدین طغرل که یکی از بندگان تجربی بود و در ان ایام حاکم هرات شده شهر را بگذاشت و بخوارزم شاه پیوست و سلطان بهرات استیلا یافته و بعد از دو سال دیگر پوشنج را فتح نموده و ملوک سیستان چون دیدند که سلطان بر اکثر بلاد خراسان تسلط غلبه کسان پیش و فرستاده باظهار اطاعت و انقیاد تقرب جستند و کار سلطان غیاث الدین روز بروز ترقی بود تا در شهور سنه سبع وتسعین وستمائة لشکر بعزم شاه و باج کشیدن علی شاه ابن تکش خان در وازها بکرشیده خود با جمعی از شاهزادگان خوارزمی در بروجی قرار گرفت و سلطان غیاث الدین بحکم التجاق در برابر آن برج آمده با خاص خود گفت که این برج بلند سنگین رخنه می توان کرد و از شروه کت او فی الحال آن مقدار دیوار که مشابه کشیده بود بیفتاد و در شه بزرگ پدید آمده شهر سنگر گشت و سلطان از انجا مراجعت کرده سال دیگر مرو بگرفت وچون در تمامت خراسان نافذ فرمان گشت و سنه تسع وتسعین وستمائة بفرمان پادشاهی که هرگز نمیرد و بجانب ملک عجم روان گشت و مدفن او گنبد بیست که در مسجد جامع هرات از برای آسایش احداث فرموده بود زمان حیات او شصت و سه سال و مدت سلطنتش چهل و سه سال بود و غوریان پیشتر از سلطان مذهب کرامیان داشتند و سلطان غیاث الدین شافعی مذهب شد نه را که بر هیزگاری و تتبع احادیث مصطفوی صلی الله علیه وسلم دران پیشتر یافت و مسجد جامع هرات که ساخته و پرداخته است امامت آنرا مخصوص بمذهب شافعی گردانید و ذکر سلطان شهاب الدین و بیان حالات او کپیش از وفات سلطان غیاث الدین و بعد ازان روی نمود سلطان شهاب الدین در سنه سبعین وستمائة بفرمان برادر خود بر سریر سلطنت غزنین نشست و در سنه احدی وسبعین لشکر سیستان کشیده مولتان را بگرفت و بعد ازان بتدریج لشکر میکشید و ولایت هند مسخر میگردانید و چون دهلی را مسخر ساخت قطب الدین ایبک را که از ممالیک خاص او بکومت آن ولایت اختصاص داد قطب الدین ایبک بسیاری از ولایت هندوستان متفرق گردانید چنانچه تاج المآثر مشروح و مسطور است و از ولایت هندوستان هی صد و لوند بگنجینه سلطان شهاب الدین اقتاد و خدمتش مظفر و منصور بغزنین مراجعت نمود و چون خبر بخراسان شد و دران زمان که سلطان غیاث الدین در هرات وفات یافت او بسان طوس و نرسی بود و چون خبر اینواقعه بسمع او رسید متوجه باد غیش گشته ناچار بشر الطاغزا قیام نمود و ممالک خود بر آل سام تست نمود و برین منوال که تخت فیروزکوه و غور بعم زاده خود ملک ضیاء الدین که داماد سلطان غیاث الدین بود و او زمام حکومت بست و فراط

و اسفزار و ارکف کفایت محمود بن سلطان غیاث الدین محمد نماند و ریاست و ایالت هرات بر ناصر الدین قاذی که خواهرزاده او بود مسلم و ثابت و خواجه غزنین مراجعت کرده تهیهٔ اسباب پورش خوارزم مشغول گشت و چون از معرکه سلطان محمد خوارزم شاه روی گردان شده بلد الملک خود رسید فرمان داد تا بقایای لشکر با ستعداد سه سر سه ساله ترکستان فیما بین و دربن الشاهنیان بر پرنیان و رسانیدند که طائفهٔ از ساکنان لوه جود اظهار عصیان کرده اند سلطان عزیمت دیار ترک موقوف داشته بدان طرف رفت و جمعی از ایشان گشته و اسیر گرفته عنان مراجعت بجانب غزنین معطف ساخت و در اثنای راه بمنزل دیمک فدائیان او را شهید گردانیدند در شهادت ملک بحرد بر سیف الدین اکه اتفاق اجماع شمل او نیا مد یک سوم غره شعبان امسال سی صد و دو قضا دره غزنین بمنزل دیمک و چون لشکر سلطان محمود و غیاث الدین ابن محمد سام بعد از فوت عم خود سلطان شهاب الدین محمد بغیر فرو رفته رفت و اعیان آنولایت بلکه مجموع خراسان بطاعت و لشکر بسته و امرا اطراف مثل تاج الدین ملدز حاکم غزنین و قطب الدین ایبک والی دهلی رسل فرستاده اظهار اطاعت و انقیاد کردند و در تمامت ممالک غور غزنین و هندستان خطبه و سکه بنام و القاب و شوکت گشت و عمارت مسجد جامع هرات که ناتمام مانده بود او با تمام رسانید و در ایام دولت او علی شاه ابن تکش خان از براه خرزد سلطان محمد خوارزم شاه بسبب اسباب متوحش گشته رو گردان شده بغیر و زکوه رفت و خوارزم شاه عهد نامه که سلطان شهاب الدین پیش او فرستاده بود بدینی از انکه با دست خوارزم شاه دوست و با دشمن او دشمن باشد بمحمد دار سال کرده پیغام داد که علی شاه با وجود نسب با خوات و دشمن منست باید که او را مأخوذ و مقید گرداند و بنابر این غیاث الدین محمد محمود علاء الدین را اگر فته و قصد باز داشت و علیشاه طائفهٔ از خراسان و عراقیان و غیرهم را که با و اختصاصی داشتند بالجمله بر ده فرسنگی بجلس علیشاه نزدیک رسیدند و چند بیت تبادل او لسلطان پیغام داد که علی شاه و مالک ابتداع او نیم در گاه آورده ایم و در نهاری خود را مأخوذ و مقید گردانیدن مبارک نیست و اگر پادشاه عدری در خاطر دارد و از ناهری صادر خواهر شده که او را زیان دارد و چون اراده او از قتل تعلق بشهادت سلطان شهید داشت بنابر این کلمات متینه نشد تا بعضی از اقوام در شبی از شبها بر کوه آمده در بر ابر خوابگاه سلطان بود بر آمدند و انجا مخفی نشسته موضع سام او را نظر آورده و چون در شب شنبه ثالث ماه صفر سنه سبع و ستمائة بمام قصر آمد و شهاب الدین محمود را شربت شهادت چشانیدند و از راهی که رفته بود باز گشتند و چون روز شد محمود را هم در مان قصر دفن کردند و بعد از ان نعش او را بهرات برده در مکارگاه مدفون ساختند **ذکر سام بن غیاث الدین محمود بن غیاث الدین محمد بن سام امرا غور و ترک** بعد از قتل محمود اتفاق نموده پسر بزرگ ترش سام را بر تخت نشاندند و او در آنوقت چهارده سالگی بود و ارکان دولت بعضی از پادشاهزادگان را که بادی افتنه سید التشتر و کشتند و بستی را مقید گردانیدند و چون ابتداع علیشاه رسیدند که او از مجلس بیرون می آید تدبیر رفتند و دیگر اندیشیده و جمعی را در صحن و قهاشانه خواستند که بهانه بشهر آورند تا مقصود خویش حاصل کنند و یکی از ان میان بخدمت مراآمده بصورت حال باز گفت و ایشان جمعی را فرستاده صحنه و قنادیل بر دهر گرفتند و از غداران چیل و پنج تن بیرون آمد یعنی از ایشان را بر پای پیل انداختند و چندین تن را از کوه بزیر افگندند تدریجا کسی که کشتگان سلطان محمود بودند پاره پاره کردند و چون سام او از حکومت بهاء الدین بگرفت علاء الدین التسترین علاء الدین جهانسوز که دران اوان ملازمت خوارزم شاه مینمود او را قوی لشکر طلبیده که غور را تسخیر سازد و خوارزم شاه او را با سپاهی بجانب غور فرستاد که بگیرد و چون غوریان از توجه التسترین خبر یافتند علی شاه ابن تکش را حبس بیرون آوردند تبصره آنکه شاید یعنی از خوانده میان رغبت بجذبت او نمایند و خدمتش نیز بر عداوت برادر مراسم کوشش بجای آورد و بعد از دو سه روز که هر دو لشکر در اطراف جبال و شهر جنگ کردند در روز جمعه نصف جمادی الاول سنه سبع و ستمائة خوارزمیان خبر دروغ که را بگر فتند و علی شاه بطرف غزنین رفت و بهاء الدین سام و برادر و والده اش با نابوت غیاث الدین محمود بطرف کوچ کردند و چون بهرات رسیدند سلطان محمد ایشان را بطرف خوارزم برد و گویند که سید الوظهر فتنه چنگیز خان بهاء الدین سام را با برادرش شمس الدین محمد چوب فرموده و ماده سلطان محمد خوارزم شاه در آب غرق کردند و لشکر التسترین علاء الدین جهانسوز التسترجون بر فیروز کوه استیلا یافت اعیان غور در متابعت او کمر بستند امامیان او حاکم غزنین تاج الدین یلدز نزاعی پدید آمده هر دو لشکر بسر کردگی بگر کشیده و بعد از محاربه یلدز منهزم گشت و التسترت چهار سال از قبل خوارزم شاه بحکومت غور اشتغال نموده و نوبت دیگر میان او و لشکر غزنین حرب واقع شد التسترمان معرکه شهادت یافت و فرزندانش سر گشته و آواره شدند و بعد از علاء الدین ملک التسترعلاء الدین محمد بولی بن محمود در مملکت غور تگ و پوی نموده در بیست و پنج سنه احدی عشر و ستمائة سلطان محمد او را بجانب طبسیه و وی بدانجانب دفت و یکی از امرا خوارزم شاه بحکومت غور تعین گشت **ذکر ملوک بامیان از بطانهٔ غور یا ملوک الاول منهم فخر الدین مسعود** ملک مسعود عم سلطان غیاث الدین محمد بن سام بود مدتی مدید بحکومت بامیان و بلاد طخارستان قیام مینمود و ملوک غور او را غزنیه میدانستند و او فرزندان شانیست و شت شمس الدین محمد و تاج الدین زنگی و حسام الدین علی و این سه برادر شجاع و مرد میدان بودند و چون ملک فخر الدین فوت شد پسر بسر بزرگتر بجای او نشست و **ذکر ملک شمس الدین محمد مسعود** ملک شمس الدین محمد بعد از فوت پدر حاکم بامیان شد و سلطان غیاث الدین محمد بن سام از برای او منشور لقب و خلعت فرستاد و دوی ممالک طخارستان و بلخ و بقلان و جوزجانیان و بعضی از بدخشانات منضبط گردانید و بدان سبب که سلاطین غور بدفع سلطان شاه ابن ایل ارسلان ابن التسر متوجه مرو الرود و شدند جنگ کردند و ملک

شمس الدین دران سوگ مرد و اگهی یافته بود و چون ملک بهاء الدین طغرل را که از برگشتگان سلطان سنجر بود بگرفت و بکشت سلطان غیاث الدین او را ملقب بلقب سلطان گردانید
ذکر بهاء الدین سام بن شمس الدین محمد بعد از جلست ملک شمس الدین بهاء الدین حاکم شد و بادشاهی عالم عادل عالم پرور عدل گستر ردود مجالست او پیوسته با علماء دین
افضل المتاخرین امام فخر الدین رازی رحمة الله رساله بهائیه بنام وی نوشته مملکت او عریض و بسیط گشت روزی قاضی تاج الدین روزبهی بر سر منبر زبان به ثنای او میگشود
و معنوی مملکت او را میستود و در اثنا و این کلمات گفت چه جلوه گری کند عروس ملکی که بر روی سلطنت او مثل آبگینه و خال بود یکی سلطان غیاث الدین محمد بن سام و دیگری
سلطان معز الدین بن سام و ایشان خلان ملک بهاء الدین سام بودند و بعد از واقعه سلطان معز الدین که شهاب الدین عبارت از دست خورده روز ملک سام بدیگانه گشت
مدت حکومت او چهارده سال بود ذکر ملک جلال الدین بعد از فوت سام مردم متفرق بدو فرقه شدند یعنی دفع از محمت غیاث الدین محمود بن محمد بن سام زدند گروهی
بجلال الدین علی و برادرش میل کردند از غزنین ایشان را استدعا نمودند و ایشان بدان صوب فتنه گونه کز اخبار غزنین بجلال الدین علی دوست و پنجاه و شش اشیاء رسید
رسید و او مجموع را بایشان آورد و دو گیگ لشکر غزنین گشیده گرفتار شده و بعد ازان رهائی یافت و عمش مسعود فصت نگاه داشته در زمان غیبت او ایشان را ضبط نمود و
جلال الدین باندک مدتی در نیگاه خود را مسعود زده و او را گرفته بکشت و صاحب وزیر پدر خویش را پوست کنید و مدت هفت سال حکومت کرده و در ازمان که سلطان محمد
خوارزم شاه بها و را الله بودا بلیغار فرموده بایشان رفته و معاوضه جلال الدین را بدست آورده بکشت و مجموع خزائن او را ضبط نموده بازگشت ذکر جمعی از ممالیک
سلطانان غور که اسم سلطنت یافتند سلطان شهاب الدین غوری بغیر از یک دختر فرزندی نداشت و بخریدن بندگان ترک شوقی تمام داشت و در زمان حیات او چندین
تن از غلامان بمراتب بلند و مناصب ارجمند رسیدند گویند که یکی از متقربان سلطان شهاب الدین روزی جرأت نموده معروض داشت که چه بودی که سلطان بسیران ترکش تا بعد از
حالتی که ناگزیر است ملک بایشان منتقل شدی سلطان لفظ مبارک راند که اگر پادشاهی را فرزند معدود میباشد مرا چندین هزار فرزند هست که بعد از من ممالک بنام من نگاه
خواهند داشت و عاقبت همچنان شد که سلطان گفته بود و گر تاج الدین یلدوز سلطان شهاب الدین او را در آوان صغر سن بخرید و چون آثار رشد و تمیز در ناصیه وی مشاهده فرمود
در مرتبه اش بلند گردانید و بطاد کردمان و سوران که از نواحی سند است باو ارزانی داشت و هر سال سلطان ازان راه ببندستان رفتی و یلدز امرای خاص پادشاه را ضیافت کردی
و یکهزار قبا و یکهزار کلاه بایشان دادی و چون سلطان شهاب الدین شهید گشت یلدوز در غزنین بر سریر حکومت بنشست و شرائط ادب بجا آورده پیش غیاث الدین محمود رسولی
فرستاده پیغام داد که وارث تاج و تخت تو ئی و هر بنده گانیکه محمود تخت غزنین را بیلدوز مسلم داشته جهت او تشریفات فرستاد و یلدوز در غزنین متمکن گشت بعد از چندگاه میان او
و میان قطب الدین ایبک منافی واقع شد و یلدوز نه ماه گشته قطب الدین مدت چهل روز در غزنین بعیش و عشرت گذرانید و بعد ازان بولایت خویش رفته تاج الدین یلدوز بار دیگر
در غزنین متمکن یافت و باطراف و ولایات لشکر کشیده و غالبت و در جنگ سلطان شمس الدین التمش گرفتار گشت و او را بشهر بدایون فرستاده در انجا شهید شد و یلدوز او دختر
بود یکی در عقد قطب الدین ایبک و دیگری در حبالهٔ ناصر الدین قتاج که ایشان هم از ممالیک سلطان شهاب الدین بودند ذکر قطب الدین ایبک بازرگانی قطب الدین را از ترکستان
به نیشاپور آورد و قاضی فخر الدین عبد العزیز کوفی که از اولاد امام اعظم بود و قضای نیشاپور تعلق باو داشت ایبک را بخرید و او در خدمت فرزند قاضی قران بخواند و بعد
ازان تیر اندازی و سواری تعلیم گرفت و دران بازرگانی او را از قاضی بگرفتند و بغزنین برده و بسلطان شهاب الدین گذاشتند هر چند قطب الدین جمالی نداشت
اما با وجود مهارت حیده و اخلاق رضیه متصف بود گویند که شبی سلطان شهاب الدین در مجلس شراب غلامان خود را بانعامات فاخره اختصاص داد و قطب الدین حصه خود را از نقود و جنس
هم دران مجلس بغلامان و دیگیخادمان بخشید و چون یکی بسمع سلطان رسید او را بمزید قربت و عنایت مخصوص گردانید و سایر ممالک را در ظل حمایت سلطانی
تقاعد می نپذیرفت تا امیر آخور شد و همچنان بجای رسید از قبل سلطان شهاب الدین حاکم دهلی گشت و در ایام سلطان شهاب الدین و بعد ازوی در دیار هندوستان بسیار غزوات
و چون نوبت بغیاث الدین محمود بن محمد سام رسید لقب سلطانی و چتر زری ارزانی داشت و مدتی بامر حکومت قیام نمود تا در شهور سنه سبع و ستمائة در میدان چوگان بازی از زین
بر زمین افتاده سر بر داد و آمده و جان بحق تسلیم فرمود و چون حکومت قطب الدین ایبک و دیار هند بیست سال و بوده و چهارده سال دران مملکت خطبه بنام او خواندند
و هر کس که احوال قطب الدین ایبک بتفصیل مرقوم خاطر باید که بکتاب تاج المآثر رجوع نماید ذکر آرام شاه ابن قطب الدین ایبک چون قطب الدین ایبک در گذشت جهت تسکین فتنه و
آرامش رعایا و برایا آرام شاه را بتخت نشانیدند و چون در وی قابلیت پادشاهی ندیدند امرا و اعیان مملکت سلطان شمس الدین التمش را که منظور نظر عاطفت و عنایت ایبک
بود از بدایون استطلاع او طلبا شتافتند و باتفاق خودش را بتخت دهلی بنشاندند و ذکر سلطان شمس الدین عنقریب قرنه کلک بیان خواهد گشت انشاء الله تعالی فی الجمله بعد از
وفات ایبک دهلی با توابع و مضافات در تحت تصرف سلطان شمس الدین التمش آمد خلجان آمد خلجان بر دیار لکنوتی مستولی گشته و اینه و سلطان ناصر الدین قبل از سابق ضبط نموده

دیوان

دودمان دیار آثار سعادت ظاهر گردانیده نذکر ملک ناصر الدین فتاح او بنده او از بندگان سلطان شهاب الدین در عنایت گیاست و فطرت و رزانت و متین و رامور مملکت و قواعد قوانین سواری و لشکر کشی و وقوف تمام داشت چون سلطان شهاب الدین شهید گشت و در ایچه ملتان منقل شده بعضی از مقصبات سند استیلا یافت و چند کرت بلهاوه رفت چون سلطان جلال الدین خوارزم شاه در کنار آب سند از چنگیزخان انهزام یافت و خوارزم شاهیه متفرق شدند و طبیاری از اکابر دیار خراسان پناه بملک ناصر الدین فتاح بردند و او در رباده همگنان را کرم و انعام فرموده در اعزاز و اکرام ایشان و بودباشی ایشان کوشید و جمعی از ملحان که بر بندو ستان خروج کرده بودند مصاف داده ایشان را منکشت و تاجماعت سلطان شمس الدین التمش بر بنشسته و غایت التمش لشکری جمع آورده بسیاب آمده نصیحت فرمود و فتاح از وی نهراسیده گشته و دختر خود بنکاح سلطان شمس الدین و زیر خود نظام الملک ابو سعید را بحباله آورد و تعین کرد و او بعد از دو ماه آنجه را بگرفت و بلند فتح آنجه متوجه قلعه بکر شد ناصر الدین خود ایستاده اتان مخاطب جان بلباس گجات کشد را مادر وقت انهزام عبد از رکوب کشتی مصون و کدان من المزقین وصف حال او آمده و قلعه بکر بتصرف نظام الملک ابو سعید نزدیک سلطان التمش که کتاب جلوس الکاهیات مزین و مجلی باسم و لقب او مشنوع گشت و ذکر ملوک خلج یک قوم بعد از سلطان شهاب الدین غوری در بندو ستان حکومت کرده اند طایفه اند چنین روایت کرده اند که محمد بختیار که از خلج غور بود و نگشت و در ملک ملازمان سلطان شهاب الدین انتظام و اشت و بغایت شجاع و دلیر بود و چون بر بای استادی دو ستمانه و شی از سنر الوتیش مقدار بیست بلگذشتی او یکی از امرا صاحب اختیار سلطان شهاب الدین محمد بختیار را و را بموضع او ده فرستاد و او از انجا مال فراوان بدست آورد و آلات حرب و ادوات لهو و ضرب مرتب داشته اسپان خوب بر طویله است و چند نوبت در مصاف منهزم شده و آثار شجاعت و مردانگی بظهور رسانیده اقطاع سنگین باو ارزانی داشته و آوازه شجاعت و همنوت وی آشتهار یافته اقوام خلج از اطراف بلاد بخدمتش میادرت نمودند و صیت بهادری او و قطب الدین ایبک سنیده از برای وی تشریف و خلعت فرستاد و محمد بختیار بدان نوازش مستظهر شده بمجرد ولایت بهار چندان بثبات نرسیده بود تا ختن کرد و چون بران مملکت استیلا یافت غنائم فراوان از انجا بدست آورد پیش قطب الدین ایبک بدهلی سر دو بعنایت و عاطفت پادشاهانه اختصاص یافته محسود امرا و ارکان دولت گشت و کار بجای رسید که دشمنان بعرض پادشاه رسانیدند که محمد بختیار را عبید دارد که با سپاه جنگ کند و غرض ایشان آن بود که او در دست و پای اسپ هلاک شود و پادشاه فارغ بال شود و آن مکیدت بر او نگذارد که میگفتند مست شب است و فیلبانان ازدی احتراز میکردند و پادشاه حکم فرمود که آن فیل نامبدان آورد و محمد بختیار بستعد جنگ شده نزدیک فیل اسپ دوید چنان گزری بر خرطوم فیل زد که فیل گریزان شد و چون آثار شجاعت محمد بختیار بر نهج مذکور بهمگنان ظاهر گشت سلطان قطب الدین از نقد و جنس چندان باو داد که در حوصله تشریر نگنجید و فرمان روای اقلیم بهار مسلم گردانید و مجمل القصد وسیع در مقام احسان آمد و محمد بختیار را بخاصه خویش اموال بران اضافه کرده بحاضران مجلس تقسیم نمود و خلعت باو آرسی داد و پادشاه او پوشیده با آرسی بمیدان بیرون خرامید و بعد از ان لشکر کشیده را سی الکیر را که بر شرقی طاب بهار مملکت عریض و بسیط دشت و بشتا و سال بحکومت اشتغال نموده بود از ملک مرو وث بیرون کرد و چون تولد رای الکیر نوعی غرابتی داشت از نقل هندوان که چنین روان باب ثبت اعتماد و الصدق علی الراوی چنین گویند که خون مادر رای الکیر آبستن وضع حمل مشاهده کرد و همچنان برهمنان حاضر آورده از سعادت و نحوست زمان استطلاع نمودند و ایشان گفتند که اگر این فرزند در فلان ساعت متولد شود بسلطنت رسد و مدت پادشاهی او امتداد یابد اگر دین ساعت تولد نماید و را دو شقاوت زندگانی کند و از زمان بخس تازمان سعد دو ساعت بود آن زن پسلوان فرمود تا سر دو بای او را برهم بسته سر نگونش بیاویزند و بخنجر بکشند و همچنان را گفت تا شش ساعت نماند و متر صد وقت باشند و چون دو ساعت بگذشت آن زن را فرو گرفتند و رای الکیر متولد شده مادرش همان لحظه وفات یافت و را بدایگان شغل سپرده امرا و نواب بانضباط امور ملک اشتغال نمودند و چون رای الکیر بسن تمیز رسید سلطنت گشت و مدت هشتاد سال رای الکیر فرمان دار هر گز بر ضعف و پیرگی بحرکت نا شایست اقدام ننمود و عطای او و ران آن از یک سنگ که نبودی و از آخر ایام دولت آن رای عدل اندوز ملک رای محمد بختیار و زمانی که پیشوا و دستار خوان گشوده کند و دی سیک نشیند و یک ناگاه بر سرش رسیدند و رای باپای برسنه از پیش قصر گریخته بطرفی رفت و خزائن و ذخائر هشتاد سال رای الکیر بدست محمد بختیار افتاده بر بلاد او متولی گشت و از و ولایت وی گرفته لکهنوتی را در تحت تصرف آورد و دران شهر مرادار الملک ساخت و اطراف آن سرزمین را در زیر نگین آورد و خطبه بنام خویش خواند و بعد از ان باده هزار سوار و سی هزار پیاده از کوهی که میان لکهنوتی و شت است بجرست بسیار بگذشت و چون محمد بختیار بآن دیار رسید بملک تبت در کرده شهری در غایت معموری دید و مردم شهر بیرون آمده بحرب مشغول گشتند و بسیاری از لشکر امیر محمد بختیار عرصه تلف گشت و چون خبر شکست محمد بختیار باو امرا خود مشورت فرمود مجموع گفتند که غلبه ما بین مردم غالب میسر نخواهد شد و توقف ما در دولایت بیگانه بمشکل منجامد طریق صواب منحصر در اعجلت ست و بالتفاق معاودت نمودند و در راه علف زار ها را سوخته قری را خراب ساختند و جمهور سپاه از صعوبت راه و گرسنگی هلاک شدند و محمد بختیار با معدودی چند بهندوستان رسید و از عین کوتاهی بقریه مارشده بعد از چند روز بحباله اقامت در آورد و فات محمد بختیار قائم مقام او شد و چند گاه بسرداری قوم خلج کرده او را با بهندوان که در ان نواحی بودند محاربات واقع شد و در موکه ها زمان معارک شهید گشت و ذکر علاء الدین حسین خلجی بعد از محمد شیران علاء الدین مردان بخت لکهنوتی گشت و دو مروی جلد تیز انداز بود اما از عقل و خرد بهره نداشت و بسیاری از امرا از خلج سابیوجهتی گشتند و در رو نه بار ملک عراق و خراسان را بر باد داد و بقسمت کردن نوتی کمی از بازگانان زر دران دیار مال بسیار تلف شد و بصورت حال آن تاجر سمرقند او بسید سلیمان رسانید و سلیمان بدین سید این مرد از کجاست گفتند از اصفهان گفت حکم

اصفهان نهاد و نبیسید و چون کس را با ری آن نبود که بسیگوئی تا کی از علاء الدین چغل و رساید که این تاج را که حکومت اصفهان با وحواله رفته تا لی چرا پیاید که تجهیز لشکر خویش کند و این سخن در دل آن ابله جا گیر آید و بملک خطیر آن بازگان داده قوم خلج بآن حرکات نامعقول دست و زبانده بود و عاقبت باتفاق خدمتش را زمیان برداشتند و کرسام الدین عوض خلجی البلد قتل علاء الدین مروان بادشاه شد بغایت نیکو سیرت و پسندیده روزگار بود مدتی حکومت شجستان کرد و بر اظهار آثار خیر توفیق یافت چندنوبت شمس الدین التمش همراه او لشکر را فرستاده و عاقبت باهم صلح کردند و حسام الدین عوض سی هشت بخیر فیل و هشتاد لک مال در عوض صلح بالتمش فرستاد و در سنه اربع و عشرین و ستمائة میانی مصالحه ایشان اندیشه یافته سلطان شمس الدین بسر بگرفتن خود ملک ناصر الدین محمود را بلکه منوی روان کرده و او با ظلمان بجنگ کرده حسام الدین عوض در سر کار قتیل رسید مدت حکومت او دو اند سال بود ذکر سلطان شمس الدین التمش او از بزرگان ولایت ترکستان بود و دقتش را سیر کرده و بتجار آورند یکی از اقربا و همدرجهان او را خرید بلنرمین برد و بسلطان شهاب الدین فروخت طائفه گفته اند که چون خواجه التمش او را بلنرمین پیش سلطان شهاب الدین غوری بردند و کلاه سلطان و قرتمش رجوع بحالات آن کرده ایشان گفتند هزار دینار رکنی می ارزد سلطان گفت تا ما بها تسلیم نمایند خواجه التمش گفت که سلطان فرمان داد که دختر تنین بجمیس التمس را بخرند و مرا تو الدانه سوی ما بک بشد و سنان آمده او را بخرید شمس الدین التمش پیش قطب الدین انتها م یافت مرتبه کما و افزون خواست و هر روز در رتبه اوی افزود تا صاحب اشتیار ما گاشت و چون ایبک از سبب خطا شده وفات یافت باتفاق امرا التمش بسریر دهلی نشست و طائفه از اتباعت با و خلاف کردند کار بحاربات انجامید التمش ایشان را از میان برداشت و در مدت بیست و شش سال که حاکم فرمان روا و ولایت و قلاع و دیار هند بتصرف ساخت و در شهور سنه ثلاث و ثلاثین و ستمائة رحلت سوی عقبی نمود

ذکر سلطان فیروز شاه ابن التمش رکن الدین فیروز شاه بادشاه کریم خوبصورت و علم و مردی بکمال داشت و در عطا و بخشش روان حاتم زودی فجالت میبرد و چون بادشاه شد در خزین بگشاد و اقطاعات بامصاحبان و عام سیرد و بعیش و عشرت مشغول گشت و دران باب فراخ نمود و میان بب مهمات ملک مصالح دولت مختل شده و والده او شاه ترکان در امور مملکت دخل آغاز نهاد و بنا بآنکه در ایام دولت شوهر التمش وی را دیگر مرحمت آزار در خاطر داشت انواع مضرت با تباعت سایند و یک سر سلطان شمس الدین که موسوم بقبل البین بود بسبی شاه ترکان کشته شد و بطلم اشغال باختیار کات ناپسندیده خاطر و جمیع رعایا از حکومت ایشان متنفر و متوحش گشت و امرا سر جدا با ملید یگر اتفاق نموده اظهار مخالفت کردند و سلطان فیروز شاه بقصد دفع ایشان از دهلی بیرون آمد گی جهت بدفع مخالفان مقصور گردانیدند در ایام غیبت او میان شاه ترکان و سلطان رضیه دختر دیگر شمس الدین التمش نزاعی واقع شد و شاه ترکان قصد رضیه کرده در روم دهلی خروج نموده و او را بگرفتند و امرا ترک شهر آمده با ضیه بیعت کردند و او سلطان فیروز شاه را بدهلی آورده مقید گردانیدند و دی محبوس بود تا وفات یافت مدت حکومت او هفتاد و نه ماه و زمانی اندک کم آمد

ذکر سلطان رضیة الدین بنت شمس الدین التمش رضیه بادشاه کریم الاخلاق عالم لوا زعدل گستر بود بالصفاتی که ستوده اند و چون بادشاه ان باشد الصاف صفات و چون بود که در صورت نسا مخلوق شده بود و او در زمان پدر فرمانده صاحب جود شده بمرتبه که در پیش ولایت عهد بدوی ارزانی داشت بعضی از مقربان مرو و شدند که با وجود پسران خرد که لایق استحقاق سلطنت دارند چگونه پادشاه دختر را بسند کند التمش جواب داده که این دختر قابلیت ملک داری بیشتر از پسران دارد و او در واقع چنان بود و چون رضیه بکلوت نشست طائفه از امرا که لقب ملکی یافته بودند مخالفت ورزیدند و بعد از محاربات بادی سیجا نه تعالی عنان ایشان منعطف ساخت و فتنها آرام گرفته و امرا و لشکریان نیز القیاد آورده و سلطان رضیه از پرده و لباس عورات بیرون آمده قبا پوشید و تاج بر سر نهاده و در میان خلائق ظاهر شد چنانچه بعد از مدتی دیگر در هیچ هنگام که بوب نیفتاد سیر سیر بود و در ایام دولت خویش لشکر بلهاور گشید و والی آنولایت که در ام ازعصیان نیز و بقدم اطاعت و انقیاد پیرون آمد و رضیه از آنجا بتلنان رفت و در مضافات سنسوی و شامین و ستمائة بدهلی مراجعت نمود و در این اثنا ملک التونیه که از قبل او حاکم هندیه بود باغی شده و سلطان رضیه با لشکر دهلی بدانجانب نهضت فرمود و چون بحدود سرخ سیده امرا از ترک عذر کرده و با التونیه متفق شدند جمال الدین یاقوت حبشی را که امیر لشکر رضیه بود شهید کردند و سلطان رضیه با گرفته و قلعه سرخ محبوس گردانیدند و بعد از آن ملک التونیه صحبا له نکاح خویش آورده و لشکر بطرف دهلی کشیده تا مملکت ضبط کنند و رعیت سلطان معین الدین التمش بر سر سلطنت نشسته بود ذکر سلطان مزالدین بهرام شاه ابن شاه سلطان شمس الدین چون رضیت رضیه کابر و اعیان دهلی بهرام شاه را بحضرت سلطنت نشانده ندا و آوازه و صول رضیه و التونیه در شهر شروع یافته بهرام شاه با لشکر آراسته متوجه ایشان شده و بعد از محاربه شکست بر رضیه و شوهر شرش فتاده ایشان دران هزیمت بدست حبشی از کفار کشته در هر شهادت یافته و از وقایع زمان دولت بهرام شاه یکی آن بود که لشکر تتار از آب سند گذشته لاهور را محاصره کردند و بعد از خجندیز بر زبان شهر استیلا یافته طراسم قتل و اسیر تقدیر سپلنده و سلطان مزالدین بهرام شاه امیر قطب الدین حسن بلهاوی را بدیگر امرا نامزد فرمود که بدفع مخوالان روند و ایشان تا بلهاور رسیده جنگیز خانیان را هزیمت کرده بودند و عدد این اتباعت امیر قطب الدین حسن بلهاوی بیست هزار سوار آمده بود از سلطان مزالدین بهرام شاه متوحشه حیا لانجیخ تا حکومت بهرام شاه بپایان رسید و بعضی از محال آنجا که خواجه مذهب و خطبه عرضه و سکه بنام سلطان فرستاده بعنی استاکه امرا ترک که در ین لشکر اند هر گز بدل راست سلطان راکوچ نخواهند داد اگر حضرت شمالی نافذ شود که قطب الدین حسن و سائر امرا را که با وعنید از میان برگیرم تا مملکت صافی شود و دولت بهرام شاه از سر گیرد شتاب بر انسیوان خیال نوشته چون نوشته بادشاه بدین رسید و بزیر فرا آمد امرا ترک خود امرا در مخالفت بهرام شاه آمده بر زبان او

بالمکه بگرفت کرده و از نیمروز جوش بسیج بهرام شاه سریر شیخ الاسلام دهلی سیوم قطب الدین راحت لشکر فتنه پیش امرا روانه ساخت و شیخ الاسلام بامرا اطلاقات کرده و در تسخیر غوغا سیالکوت نموده بازگشت و امرا از عقب او با لشکر ناشمرده سر بر اسکندر ساختند و بهرام شاه در دهلی متحصن شد و میان سر و گروه جنگ قائم شد و از نوزده هم شعبان تا اوائل لیقعده محاصره استداد یافت و از طرفین خلق بسیار تلف شدند و در اوائل ذیقعده شهر مفتح گشته بهرام شاه فرار شهادت یافت مدت حکومت او دو سال و پنج ماه بود ذکر علاء الدین مسعود بن سلطان رکن الدین فیروز شاه بادشاه تاوه که ریشه سلطنت پاک طینت او بود در هشتم ذیقعده سنه تسع و ثلاثین و ستمائه سریر مملکت دهلی بوجود او مزین و مهذب الدین نظام الملک بمدوحت او مستظر یافت چنانچه بیک زمان امور ملک منتظم شد و امرا اتفاق نموده خدمتش بقبول آوردند و وزارت بدیگری داده و در باغ دولت سعود شاه فتوحات روی نموده ملک و مطاوعت و رونق گرفت و سعود شاه اعمام خود جلال الدین و ناصر الدین را از تنگنای حبس خلاص کرد و خطه توابع ملک جلال الدین ارزانی داشت ملک بهرام ناصر الدین السلطان ناصر الدین تفویض نمود و از هر یک آنها یار آثار پسندیده باقی مانده و در سنه ثلاث و اربعین و ستمائه لشکر تتار از آب جیحون گذشته آهنگ محاصره کرمان نمود و چون خبر بسمع سعود شاه رسید با لشکرای آراسته روان بست و حرکت آمده و لشکر مغول از آوازه وصول او از اجره بخاسته روی بگریزان نهادند و در ان ایام حمی از تیمان و مجلس سلطان علاء الدین سعود شاه راه یافته مزاج او را از جاده اعتدال و صواب منحرف گردانیدند و او خود همیشه بر عشرت و صید و شکار مولع و حریص بود و از افساد ندما رافتی الطبنور نغمه پوشیده بسمع او رسیده بحال ملکت راه یافته و امراء دولت مکتوبات پیش سلطان ناصر الدین فرستاده حضور او التماس نمودند ذکر سلطان ناصر الدین محمود ابن سلطان شمس الدین الیلتمش چون پسر نرینه شمس الدین التمش ناصر الدین که ارشد اولاد او بود وفات یافت الیلتمش اضطرار پسر دیگر خود بعد از چند گاه حبس بطلعت قرة العین و دیگر روشن شده و از نهایت محبتی که با پسر مرحوم خود داشت فرزند کوچک را بنام و لقب و کنیت برادر موسوم گردانید و فی الجمله سلطان ناصر الدین در اوائل سنه اربع و اربعین و ستمائه از مهد عزیمت دهلی باستدعای امرا نهضت فرموده بر سریر سلطنت نشست و سلطان علاء الدین محبوس گشته هم در ان حین وفات یافت و سلطان ناصر الدین در سال چاوش خواجگی جانب بهرائچ و حرکت آمده و چون بحدود بهرائچ رسید لشکر شنافته مهرت مشتمله و ران محمولا بگذرانیدند و بدهلی باز گشته و ملکت اجده و ملتان را تا سرحد لاهور و سامان بالغ داده و در ان ولایت اقوت شده و در سنه سبع و اربعین با لشکرهای آراسته بدهلی آمد و سلطان در نظر او بوسه زمین خدمت بر اظهار کاکیه عصیان صادر ت نمود و رافع خان و همدان جانب ملتان متوجه شده یکسال و ران نواحی گذرانیدند اما ملتان مفتوح نگشت و در سنه تسع و اربعین و ستمائه سلطان رافع خان بالوده و نقند و رای مالوه با پنجاه هزار سوار و دو لک پیاده در مقابل لشکر اسلام آمده و ابتدا بمحاربه نمودند و شهر شده بقیمت فراوان بدست مسلمانان افتاد و القصه بطول انجامید تا بسیل انفراد لشکر با طراف ولایت هندو کشیده و مرآت غزا تقدید و هر سال هندو بر سر ایشان رفته و هر کرا خواهد بتفصیل حالات ناصر الدین اطلاع یابد بکتاب طبقات ناصری که سراج جوزجانی بنام آن پادشاه تالیف کرده رجوع نماید ذکر طایفه از حکام اسلام که مالک ملک نیمروز بوده اند اگر ملوک نیمروز عادل و عاقل و غریب نواز و فاضل دوست بوده اند و اگر چند زیاده بستمداد و استقلال سخن رانده اند اما بطراوت و شهامت ملکات سیستان ضبط میکرده اند و سلاطین خراسان طریقه اخلاص مرعی میداشته و بعضی از افسانه خوانان رومیه و چینیه سیستان و نیمروز چنین گویند که نوبتی سلیمان علیه السلام لشکر بران نواحی افتاد و زمینی که امروز بران ناحیه سیستان نهاده اند در یای بی آب بود و چون آن دریا بنظر سلیمان گذر افتاد ویران و بی آب و گیاه بنظر او در آمد و بنیاد بخشش بگسلان ساز نهاد و بیان آب و گیاه و نهاد اسم نیمروز بران اطلاق یافت الاول طاهر ابن محمد بعد از انقراض دولت خلفا ابن احمد گماشتگان یمین الدوله محمود سیستان را ضبط کردند و چون سلطنت از غزنویان بسلجوقیان رسید و بعد از ان از دیالمه سلطان سنجر نوبت دولت و سعادت اظلیم و طاهر ابن محمد که یعقوبی و اورا از اولاد طاهر ابن خلف احمد پنداشته اند بخی در سلک اعفا و ملوک عجم منتظم و نشانه از سیستان را و تحت تصرف آورد و نسبت بسلطان سنجر مراسم اخلاص و انقیاد و تحقیق بجای رسانید و قواعد ملک داری محمد کرد انید مملکت نیمروز مضبوط و ساخت و رونق بامر حکومت قیام نمود و در گذشت ذکر ملک تاج الدین ابو الفضل بعد از فوت بدیع الزمان سلطان سنجر حاکم سیستان شد و پیش و اعتبار تمام یافت و در مصافها سراسر جیلوانان لشکر سنجر را بلو داد و او در سر کرده غزنین و ران اوان که سلطان بمعسوت منفصت فرموده با مخالفان جنگ کرده مقاتلیت تاج الدین ابو الفضل ملکت نیمروز را مضبوط و محفوظ ساخت بساط عدل و داد گستر و خلق آنرا بمطیع و منقاد او ستردند تا خیر او چند سال در بلاد سیستان باقی ماند و بود آفوقت که سلطان سنجر غزیمت ترکستان کرد تاج الدین ابو الفضل با سپاه سیستان مراقبت کرده و چون سلطان با اهالی خنائی محاربه نمود لشکر ش تهزم گشت ملک ابو الفضل باسلطان گفت اگر خداوند محل ثبات و قرار نیست و سلطان با سی صد سوار نیازی لشکر و دشمن زده باده با نزده کس بیرون رفت و ملک تاج الدین و رقلب بجای سلطان نشیناد و جنگهای صعب کرد چنانچه حتایان تو جیه نموده و عاقبت او را گرفته پیش خان مذکور بلاسغون کسیل ملک الجائت الطرف ارزانی داشت و تاج الدین ابو الفضل

سیستان رفته باز دیگر در صوری مملکت خویش سعی نمود و بعد از چندگاه رعایای بلاد و اعلم و فضل سپاه را دور خود گرد آورده ذکر ملک شمس الدین ملک بالاستقلال و افزونی استعداد و بسط ید او بعد از وی بسر برنهج گفتار شمس الدین محمد بجای مورث خویش نشسته و بیک برادر خود میل کشیده و دیگر آنرا بکشت خلق فراوان از اهالی سیستان بقتل آحده بهیبت او در دلها متمکن گشت و سرای او را دارالسلام ساخته و در ایام دولت سنجری اسفرمش شحنه خراسان و غزنین و کرمان بدست قلدره غزاة افتاده و چند کرت بشهر غزنین و کرمان را غارت کرده و ملک شمس الدین محمد بسر بالغت و دور و کشیده بلکه گشت که زیاده از حزابی در اندک زمانی باجماع شود و او مدتی حکومت کرده آخر الامر مقهور و مغلوب گردد بسر آید تفصیل این اجمال آن که چون ظلم شمس الدین محمد بسر حد افراط رسید عمی از متعدی وجود او بیش خواهر بسر که کمتر تمام و شدت استقامت نموده و گفتند مجموع اهالی این مملکت بجان رسیده اند و دست بدعا برداشته از زوال ملک برادرت را از بارگاه مالک الملک سئوال مینمایند آن عورت با کمال سیستان گفت که شمس الدین محمد پادشاه نباشد کرا پادشاهی باشد تعیین میکنند جواب داده که ملک تاج الدین حرب پسر غرالملک را شمس الدین محمد میل کشیده بود چنانچه ذکر او گذشت نا اهل بود چون خواهر شمس الدین محمد بقلع و قمع آن مشغول و اکابر و اعیان سیستان خروج کرده متوجه شدن با فرزندان آنرا بقتل رسانیدند ذکر ملک تاج الدین حرب و در مکحول خویش عزالملک بادشاه شده باخلق عدل و داد کرد و جمله مردم ملک نیز از رسم ظلم و تعدی باز آمدند و با سلطان غور در مقام مطاوعت بود خطبه بنام ایشان خواندند و غوریان و ران آن جزء سیستان نیز استیلا آورده و ملک تاج الدین حروف احکام و نعوت عزالملک شیده و مساجد و مدارس و خوانق معمور ساخته و مدت شصت سال حکومت کرده پسر خود ناصر الدین عثمان را بعهد گذرانیده و دولی پیش از طول وفات یافت ملک بسر دیگر خویش بهرام شاه را بعهد گذرانید ذکر یمین الدوله بهرام شاه بهرام شاه ملک قاهر و حاکمی ضابط بود و در زمان پدر خویش بشهامت و شجاعت مذکور و مشهور گشت و چون در شهور سنه اثنی عشر و ستمائة ملک تاج الدین حرب فوت شد بهرام شاه متصرف ملک گشت و رسم قدیم سیستان آن بود که قبائل با یکدیگر عداوت میورزیدند و هر گاه که فرصت یافتند یکدیگر را میکشتند و هیچکس در شهر و رساتیق بی سلاح آمد و شدنمی نمود و بهرام شاه جهت دفع این رسم ذمیم از قبائل جهی را بگروستانده در قلاع عقید و محبوس گردانید و در هر محله نوشیله جماعیرا مواخذه فرمودی و آن قاعده نا پسندیده بکسر تدبیر و سیاست امر فرو گذشت و ملک بهرام شاه دو نوبت لشکر بقهستان کشیده با ملاحده حرب کرد و ابوالفرج فراهی را که صاحب دست بیتی چند در هجو او گفت و این چهار بیت از ان ابیات بر سبیل ترک بشت اقتدا و ابیات شانزده و در روز ملکت منجمه سنوار اول بلد او است + درین حرب سگ ندر قهستان نبخ دی + جهانی پر از عدل و الصاف دید است + بمان و جهان تاجهان را طراوت + ز آب و ز آتش تو خاک نه زیاد است + نماند فراموش بر یاد هنر + و شناسای آنرا گر صحیح یاد است + و بنا بر کوکه صنعت و عداوت میان بهرام شاه و ملاحده فهستان روز بروز در تزاید بود و چهار کس از فدائیان اسمعیلی فرصت یافته بقتل رسانیدند و فتیکه او بسجد جامع میرفت و به بانبار از افتش فرو آمد و آن پادشاه بیگناه را بالضربات متوالی شهید گردانیدند ذکر قضیة الدین ابن بهرام شاه بعد از قتل پدرش سیستان بالملک المقهور الدین کداز فوای خیر الامور او سلطانرا زدی حکایت بسکر دست فرو بندو به بسر بهرام شاه رکن الدین را گرفته مقید ساختند و بعد از چندگاه از حکومت نصره طالقه از هوا خواهان رکن الدین او را از حبس بیرون آورده و میان برادران نزاع قائم شده محاربه روی نمود و نصره اخوان مانند بخبز خراسان و غور رفت و از ملک آنجا استمداد نموده عازم و ملک گشت و ملک زیرداران سیستان استیلا یافت و بعد از مدتی لشکر کفار تتار بحدود ملک نیز رو شنیده مرفوجات او اهتمام رسانیده ذکر رکن الدین بهرام شاه شهزاده متملک خوزیر بود و در زمان حیات پدر بر حرکات ناپسندیده اقدام مینمود چنانچه بهرام شاه او را گرفته مقید ساخت لوبجی سلطان محمد خوارزم شاه از سیستان لشکری طلبیده شد بهرام شاه پسر خود رکن الدین را از حبس بیرون آورده با طالقه بیایه سریر اعلی روانه کرده چون بنواحی قوشنج رسیدند ملک رسید محمد ملک رکن الدین در اثنای شرب خود را فرستاده خوارزم شاه را بقتل آورند دیجاسیستان مراجعت نمود بهرام شاه بار دیگر او را مقید نموده و نایب خود را با سپاه به دفع فراوان مملکت خوارزم شاه فرستاده از افعال رکن الدین در خود برایری گرداننده بعد از فوت پدر بسر برادر خود نصره و غالبا کمه و در سیستان خود و ظلم آغاز نهاده و ملک نصره بهمدستی غوریان سیستان رفته رکن الدین را شکست داده چون لشکر جگیر خان در سیستان قتل عام کرده رکن الدین نیز شربت شهادت چشیده ذکر شهاب الدین محمود ابن حرب چون کفار تتار بعد از خرابی بسیار از سیستان باز گشتند ملک شهاب الدین که در گوشه متحفی شده بود دوال آولاد گشت تا بواسطه دیوانی مملکت و قلت مردم حکومت او رونق نیافت و شخصی با خویشان وی شاه عثمان نام از کرمان استمداد نموده بدان جانب عزیمت فرستاده شاه عثمان با شهاب الدین محمود جنگ کرده او را مکبت اما ملک تاج الدین خدمت شاه عثمان را در حکومت بدل نداد ذکر ملک تاج الدین نیا التکین خوارزمی او از ابناء عم سلطان محمد خوارزم شاه است و ران آوان که غوریان شاه باج بگرفتند ملک تاج الدین و لیسر عش السلیمش سیستان افتاده و روزی چند بحکومت ملک کریم الدین که حاکم سوالک بود قیام مینمود و فرصتی جسته ملک کریم الدین را کشتند و چند فیل و اسپ گرفته پیش ناصر الدین قتلغ رفتند و چون سلطان جلال الدین خوارزمشاه از چنگیز خان انهزام یافته بسیستان رفت ملک تاج الدین با او بصلح و در زمانیکه سلطان جلال الدین از دیار هند مراجعت نموده بکرمان آمد تاج الدین ملازم رکاب او بود و چون سلطان بجانب عراق توجه نمود او در کرمان توقف نمود و در چین اثنا شاه عثمان از براق حاجب استمداد نموده و او ملک تاج الدین نیا التکین را بمدد فرستاد و شاه محمود که حاکم سیستان بود با ایشان جنگ کرده کشته شد و نیا التکین سیستان را متصرف شده ابتدا عثمان اتفاقات طبقات ناصری دران کتاب آورده که درین تاریخ

ملک قلب غوری مراد را خضار پیشکش ملک تاج الدین عرستاده پیغام داد که ما بملک صوب مستحکم گرمانیم و بعد از آنکه خبر واقعیت کرم ملک تاج الدین بما رسد باتفاق قستان خصومت افتاده لشکر بدان صوب برند و خرم گشته بسیستان آمده در سنه ثلاث و عشرین قلعه اسفرار تولک بگرفت و لشکر منصور در سنه خمس و عشرین و ستمائه باردیگر بولایت سیستان افتنه قتلغ الدین نیالتگین متقلده محصور بود و قریب بهر وسیل با مر محاصره امتداد یافت و لشکریان غوری و دوالکی و سکری غریم را ادراک باری در قلعه بود ند اگر نه هلاک شده بود ند و تیرے بر چشم ملک آمده نور باصره اش زائل گشت و خواتین خانه را گرفته باقی ماندگان راشکسته روی بانگلین نهادند و بنیا انگلین را بقلعه بسپرده بگشتند و جمعی مانده در قصبه غارت ماندند بمکوت شتغال نمودند لقفار و در نسب ملوک کرت و شمائل و واقعات و اوصاف ایشان و قضایا و حالات آن طبقه علی الترتیب ملک مرحوم و مغفور شمس الدین محمد ابی بکر کرت دختر زاده ملک رکن الدین ست و او از فرزندان غرالحق و الدین عمر غزنی است و مدتها ش از زمان اعمام سلطان غیاث الدین محمد ابن سام و در پرورنعمت و در کنف امیر بوده و بعز الدین عمر بصفات مرضیه و اخلاق حمیده که بدان ثبات یافت و بانهایت فاضل و باذل و مخیر بود و در ایام دولت خویش مدارس و مساجد و خوانق در ولایات هنیا و مرتبا و در عهد او ارباب فضل و دانش فراوان بخاطر زندگانی میکردند و شیخ مرحوم عبد لهم مؤلف تاریخ هرات در مجمع وی قصیده در ۶۱ دارد این چند بیت ازان قصیده در این مقام ثبت افتاد و رجا قوی که بدیار نفتد عیب الفرمایند ۵ ایام شد مساعد و نامی شده غنی ۰ و در عهد عزدین عمر آن شاه مرغنی ۰ فرخنده خسروی که زکمل سخای او ۰ دارد همیشه دیده حاجات روشنی ۰ خورشید با تتر فع دگردون باعلو ۰ باجاه او مقصر و باقدر او دنی ۰ از صفت چو همتش ازحیه بلندتر ۰ هستش صفت تواضع و حلم و فروتنی ۰ در عهد او قضا نکند عزم پر علی ۰ نوبهم او فلک نکند رای تو نسی ۰ در پیش تخت شاه ما ارسد بجز یقین پهلوانی و نام تهتنی ۰ الی بیچ شبهه که بخشش و صاف ۰ او است بیم جانی و رزم شیرنی ۰ و بعضی تواریخ مسطور است که نسب ملوک کرت منتهی بسیستر بن ملک شاه میشود و مؤید این حال انکه رئیس اسپرقاضی قوشیح در بیت ملک فخر الدین گوید ۹ قاعده دوده سجز تو ائی ۰ واسطه ملک سکندر تو ائی ۰ و دیگر هم در شان او فرماید ۹ پر بسیل ملوک سن رؤته سنجر ۰ فنوحی عطاه و بخشی دنده ۰ و مولانا فاضل شرع و مولانا عمد الائمه و در وصف ملک رکن الدین حسن کرت گوید ۹ ابو الفتح سلطان سلاطین کلهم ۰ بمال فخر اکرت بن سنجر ۰ و جناب شیخ الاسلام خواجه سیف الدین جامی که از خواندگان ملوک کرت ست فرماید ۹ گر بتیغم بسیستر و سلوق سکندر هستم شحنه که خواجه و مخدوم سنجرم ۰ و در تاریخ اوصاف مذکور ست که در ان ایام که میان ایلقاخان و برکاخان مناز عت و مجارت دست داد ملک شمس الدین کرت نصف ایلقاخان بیرون تاخته و در سیدان در آمد گفت مغم فوز دیده سنجر ذالی دار الملک اسکندر ۰ و گر ملک رکن الدین و تربیت نمودن ملک شمس الدین او را چون غرالدین غرغنی در ایام حکومت سلطان غیاث الدین محمد سام صاحب ایقتا رشد چو جهان بدار السلطنت هرات رقم انقضا حکم شید و قلعه شنارا به برادر خویش تاج الدین عثمان ارزانی داشت و بعد از تاج الدین عثمان حکومت مفسار و بعضی از بلاد غور بملک رکن الدین غرغنی که جد مادری ملک شمس الدین بود قرار گرفت و ملک رکن الدین بگی همت بر تربیت ملک شمس الدین مصروف گردانیده با او گفت ۹ در اقتنا و معانی و اقتباس هنر بکوش شمس بکر دار عم دیده ۰ هران بسر که شود قانع از پدر بنسبت ۰ حقیقت منتفش آتش ست و خاکستر ۰ و چون لطف جبلی شامل حال ملک شمس الدین بود با ندک زمانی بمفضل و دانش و شجاعت و مخاوت و مکارم اخلاق و محاسن آداب از ابنای زمان مفرد و ممتاز گشت و ملک رکن الدین باهر فطانت و ذکاء تنظیم امور ملک و تنسیق مصالح ملت با او مشورت فرمودی و در سفر و حضر مفارقت او جائز ندانستی و دوران آوان که چنگیز خان بر خراسان استیلا یافت و ملک رکن الدین که حاکم قلعه خشنار و ولایت غور بود با الچیان و تراج خان معاش پسندیده کرد و طریقه اعزاز و احترام مرعی داشت و آنچنی نزد چنگیز خان بغایت مقبول و منتخص افتاده و بر بعضی با سمام او نوشته فرستاد و مضمون آنکه ملک رکن الدین بدانکه میان مخزن اطراف بسمع مبارک ما چنین رسانیده اند که پسر خنه بتا لعبت ملاهی مشغول ست و در وقت ذهاب و ایاب در اثنای عبور دآن حدود دشمن و مدعم و عساکر ما از خدام و متعلقان او امین و سالم بوده اند و آنچنی بحضرت عالی رسانیده اند و دیگر آنکه استماع رفت که بارها خواجه حسن سنه گمان میکند خواسیم که اخلاص و دعاگوئی او بدست نزاید بزید و اضافل عریضه گردد مضاعف گردد و بنابرین پرلیغ واجب الاذعان فرستادیم و حکومت و ولایت غور را مع مضافات و متعلقات و حصونات مفوض بلوگزاشته بدرگاه معتقد و قبض و بسط این شغل را برای و رویت او حواله فرمودیم تا چنانچه از و فور عقل و کفایت و گیاست و سنز و انضباط آن دیار مشغول باشد و بدولت اعتماج مردان مرد و مالت رب و بنزدیک ما گردد و چون بدرگاه رسد و چون بر پنج ستود و بعقل سلوک کند بزیر نوا خت و عاطفت شاهانه مخصوص گردد و چون ملک رکن الدین برخودی پرلیغ اطلاع یافت سجدات شکر بجا آورده مصلمان آمد خوشنود باز گردانید و ملک هرگاه که با ردوی پادشاه رفتی یا مهم جهت غزو در مضاف لشکر گشیدی ملک شمس الدین همراه بردی و ملک شمس الدین بواسطه خردمندی و وقوف بر بسوسان و یاساق نزد امرا از جنگیز خان اعتباری تمام یافته اورا بطایا و هدایا گرانبها ساخته و ذکر ملک شمس الدین محمد ابن ابی بکر کرت در سنه ثلاث و اربعین و ستمائه ملک رکن الدین را عازم ردوی غور و ملک شمس الدین را بصحبت گرده در گذاشت ۰ شهور سنه اربع و اربعین باتفاق امرا و مغول ملک شمس الدین در مضاعت سال از قوئین بجانب سیستان رفت و چون نوا بسال نوئین بواسطه آنکه ملک شمس الدین سمی در مضاعت میکرد و هم ولایت را قرار رسید لود و ایشان ازین سبب بغایت و تبار یج بی بهره میشدند او را پیش سال نوئین غزو سعایت کرد نزد و ملک صلاح در اجعت و یه باز گشت و بعد از قائم

وحالات که امارودی نمود بتفصیل آن موجب تطویل میشود بازدوی ملکوتا آن مدت دو سر مرکه کرمانکوتا آن باشتاد تا فان بحریب مشغول بود و شمگیر کشید و بسیه از مناجاران را بجای ملاک انشانت و مدا اخال نظم پادشاه بدوی افتاده بر سیدکه این سوالکیست جماعتی گفتند که او امی شناختند گفتند که ان شخص را ملک شمس الدین میگویند که اباواجداد او در ولایت هرات و خوالک ایشان پادشاه جهانگیر غیاث الدین خان در باب ایشان سیورغامیشی و عنایتها فرموده و بریغ و بالغه داده پادشاه فرمود که اگر بر دشمنان غالب شوند او را تربیت و عنایت مخصوص گردانم و در دیگر ملکوتا آن مخالفان را سنهم گردانیده امارت هرات و غور و غرجستان و اسفزار و خوات و سیستان را مع توابع و لواحق بملک شمس الدین داد و او را بابریغ و تشریف بالقوب گسیل کرد ملک بجزاسان آمده بکار های عظیم اقدام نمود و انا بجمله حاکم غرجستان ملک سیف الدین را بکشت بسبب انکه ملوکت ملاخان و هروان و ساحرتو لک فیروزلک متابعت ملک شمس الدین کرده ند و ملک سیف الدین ابا نموده و م از استبداد و استقلال نمود و دیگر والی سیستان ملک ضیاء الدین ملی مسعود القتل رسانیده دیگر ظله بکرا کرد و غایت عصامت و متانت بود و از ان نوشیروان تا آن زمان هیچ یگانه بران سیستا لیا نه فتنه برگرفت و کیفیت این حالات در توابع مسبوط نمود که در وقت یافت ملک شمس الدین از سرات باز دوی ابا قا آن رفت و منهوز رخصت انصراف نیافته بود که خبر رسید که برکا قا آن با لشکر گران متوجه ایران و آذربایجان ست و باشارت ابا قا آن متوجه مخالفان گشت و در رفه مرکز ملک شمس الدین بهادر سیاتو و چنا بخه کاخان تعجب کرد و از نام و نسب او مراسم هفتسار بجای آورد و چون ابا قاخان نظر و مصور شده بدار عز مراجعت نمود و ملک شمس الدین بعد از سه ماه با تحف لطرائف گرانمایه ادراک واسلحه مصری و بریغ و بالبسه و طبل و علم اجازت مراجعت فرمود و ملک بحکومت هرات و توابع آن اشتغال نمود و در شهور سنه سبع و ستین و ستمائة شنکر و مراجعت فرمود و برق لزعه استخلاص ایران از ما و را النهر بلاسان لشکر کشیده و ملک شمس الدین کرت با رودی او رفته نوازش یافت و بشت رفته و خدمت براق بود و چون لوار و لشکر شان از جاده صواب تجاوز و دیدیشان شد و رخصت خواست و بجانب خنسار عزیمت افراخته از توجه لطرف اردوی ابا قاخان نیز اعراض نمود و چون ابا قاخان با شاهزاده براق جنگ کرده غالب گشت چنانچه مفصل این قضایا در دفتر هفتم رقم زده رفته و ملک بیان خواهد گشت انشاء الله تعالی بعضی امرا مدخول گفتند که اگر هرات آباد ان نبودی هرگز شاهزاده براق بران لشکر بیخانب کشیدی مصلحت آنست که مردم این شهر را طراف بلاد و مستجیر حمارات را تخلیه کنیم و ابا قاخان تجریب هرات راضی شده شاهزاده قتبین اعلی و خواجه شمس الدین صاحب دیوان و ترتیب کنترین را سی نمود نه و پادشاه را مانع آمدند گفتند صواب جنان نماید که لشکه ضابط و در اسرات نصب کنیم و تبلیغ و آراستگی ملک شمس الدین را بجنگ آوریم و اگر در حق این قوم سیاستی واقع شود از جانب خان نا امید گردند بالکلیه باغی شوند و برین تقدیر لشکر پادشاه و زراسان اقامت نتوانند نمود و چه او مردم قتن و دوبیرست و لشکر کش و فتنه انگیز از اطراف هندوستان و ترکستان لشکرها لور و ارائمر فتنهای قوی ظاهر شود و حالا از هست تسلط بردی نیست زیرا که ولایت غور کوه و بیابای عظیم دارد و قلعهای بیحد حصار خنسار که رجیلی واقع شده که در بلندی و متانت مثل ان کوهی خدا نیافریده چندروزی ملک شمس الدین را مان دهیم و بر وفق احسان و شمائل خدمت پادشاه گردانیم امیدوار نا که بخدمت درگاه آمد انچه مقتضی رای عالی باشد با وعمل نمایند اگر راست او بریغ نوشته شود و بنی بر ملاطفت پادشاهانه از حضرت شاهنشاهی دوبرنی نماید پادشاه با فیضت دولت خواهان سمع رضا اصغا نموده و در سرات تحکمکان که در شهرت نامردم راستمالت دهند و ایشان بامید اقبال حکومت مشغول شدند اما از پاس مصلحت ملک شمس الدین مخالفت نمودند چه بر هر روز عوام الناس آن دوازه می انداختند و ملک بقرب پیر سرود ملک شمس الدین خود را از منتی فارغ دیدند اتفاق خواجه شمس الدین صاحب دیوان رقم زد و فرمان آمد و به پیش ملک شمس الدین بیایات بوست فروغ ملک ملک شمس الدین ممکرست، تو ای کوچک ملک سر بسر جانی داشتی ملک بجهت رسید بدل من ملک آن نرسد فهم السنی و جانی بجهتین که دزهر دو کون در نایند بغبار موکب تو هست محل انسانی، نزرای روشن بار یک بین تو الحق چنان سزد که از بین شوق نامه بزبانی، و نزبادپای بر انگیزی آتش غرست، و بآب خرم غباری که هست پنشانی، چه رنجها رسد بدل غمین ضعیف، اگر تو بیچ بدبنسو قدم بر نجانی، چه فتنها که زدی زمانه بر خیزد، لنفوذ با بد اگر عزم او بگردانی، و چون مکتوب صاحب دیوان ملک شمس الدین رسید در جواب آن نامه قلمی کرد که بعضی از کلمات آن این بود که لعبا نباز و رنده و استاد و دریوزه محب مخلص خواسته نا باز لقا، عزیز صاحب اعظم دستور اعدل اکرم نبارک روی قدم شمس الحق والدین زیده قدره، بمینند عمان نوذ کهین بار گه، فا ما سبا دشمن من چو دوست بسیار شست، با دوست نشاید یم دگر بار شست، پرهیز از ان عمل که بازار شست، بگریز از ان مکس که با مار شست، و این رباعی نوشته بود که رباعی آن بلدکه خرد مند کناری گیرد، یا گوشهٔ قلعه حصاری گیرد، پی نیخ رود لعل جنان میبوسد، تا عالم شوریده قراری گیرد، و مکتوب را بنزیل باین کلمات ساخته که دریں چند روز فرزند محمد سر سیدا نچه صواب باشد با تمام رسانده انشاء الله وحده العزیز ذکر ملک شمس الدین و حال او در شهور سنه اربعه و سبعین و ستمائة ایلچی با نزد و بریغ و خلعت از بیش پادشاه ابا قاخان بگیتار آمد معنمون بریغ انکه ملک معظم شمس الدین کرت بداند که ما را نسبت با و لطفات و دلبستگی تمام ست و افعال و اقوال مرضیهٔ او در حضرت جهان پناه پسندیده محمود بود دیر مخدوم قابل که چیزی عرضه داشت یا به سر بر اعلی گردد اگر تا بحیل قبول و رضا رسانید و اهم و سخن صاحب اغراض و حساد او را اسمع نگذاشته و در خدمت بندگی نوبت بهر او امر و انشین اعلی بریغ فرستاده ایم با تاکید و مبالغه تمام از انواب و عتاب و مطالبه که در دین و دنیا بر دیگران ست رجحان داشته باشد

چیش او فرستاده و در ازان جایگاه متبع و مساکین شیراز و بیشکان و اشیان لرگس و عقاب عبرت استعداد آنکه اکنون می باید که چون احکام مایه شرع باصناف و الطاف شهریاری رسیدن موجب سهرات رود و آن سرحد تا انتهای افغانستان و هندوستان خاطر جمع باشد و شیرخان و آنجوه چنانچه از امارت بی دین و ظلم و ستم و ضبط خانه آباوان ساز و در هفت معمور و سیرت صالحانه الله عن الکافات که مطلع شعاع اقبال و مطلع انوار اجلال است ساکن شود و زیره را که دست تعدی و تحکم بر آورده باشد تقصیر و تحمید دل گرفته و بعد از نوا خت و استمالت فراوان سوگند یاد کرد و بود که هرگز گردندی و مغرفی ازما باو نخواهد رسید و بیچ اول بلطف خسروانه و ترتیب پاوشاهانه مخصوص و محفوظ خواهد گشت در رود و دیگر ملک شمس الدین الجی را باحصول مطالب مآرب باز گردانید و برای آباخان و تشین اعلی و امرا و عظام و صوا حب اکرام تحف و هدایا فرستاد و از قلعه غنسار بیرون آمده بخط سرات نزول فرمود اخراف و ملوک طوایف بخدمت او شتافتند و بار دیگر او متبلا اقبال و کنز اکمال گشت و بعد ازان مکتوب خواجه بهاء الدین و صاحب اعظم خواجه شمس الدین محمد صاحبدیوان و غیره از اعیان باستدعا و استعطاف ملک شمس الدین منتوا تر گشت و خدمتش و عزیمت عراق تصمیم داده از خراسان بجانب اصفهان روان شده و چون بحدود اتوالت رسید خواجه بهاء الدین و قامت اکابر باستقبال او شتافته و چون بهاء الدین ملک را همراه خویش باز و پیش آباخان برد و چون پاوشاه از ملک شمس الدین آزرده خاطر بود زیاده باو التفاتی نکرد و باهر التفات که زمن بعد اصدار از درو سے خویش دور نخواهم کرد و خصوصت الفراط نخواهم داد و چه مرا اعتماد بنیست اگر این نوبت از دست من خلاص یابد دیگر بار پیش من نیاید الغصه ملک رزنی چند در روه بانزد و پسر شمس ملک رکن الدین و برادر او را نیز باسم گروگان بجانب هرند فرستاده و درین اثنا چند نوبت خواجه شمس الدین محمد باتفاق امرا و نواب و خواص سخن ملک پیش پاوشاه گفته شفاعت کرد خدمت مقبول نیفتاد و ملک در تبرز چند گاه میان خوف و رجا بسر برده آخر الامر بحکم پاوشاه زمری جان گزای بخورد او داد و چنین گویند که در حمام هرند از نجا بخورد و همان لحظه دانست که زمانه بسر آمده و اسطه شتابان از عالم فانی بدار باقی جلت نمود خواجه رشید در تاریخ خانانی آورده که چون سمیع آباخان رسانیده ند که ملک شمس الدین درگذشت گفت او مردے محیل بوده که خود را مرده ساخته باشد و یکی از امرا را فرموده تا به تبرز رفته تفحص نماید و مولانا جمیله الدین نسفی در تاریخ او گفته ۷۰ سال بعقیده و هفتاد و شش مشتبان و قضا در مصحف دوران چه نیکو گفت بغال ۷۰ نام صفدر ایران محمد گرت ۶ برآمد آیه والشمس کورت و جال ۶ و تکرر جلیوس شمس الدین بن ملک شمس الدین بن سبده امارت سرات در شهور سنه سبع و ثلاثین و ستمائة تشین علی را گذارده بسرات فرستاده شد چنانچه مذکور و مسطور شد پسر که چرا این شهر چنین افتاده است گفتند تا ملک شمس الدین حاکم این ولایت بود کس را نهره و یارای آن نبود که بزرگتری حیف و ظلم کند و از آنوقت که او این ولایت را گذاشته و رفت بافته این ملک و این شهر بے شهر یار است تشین اعلی گفت از غزنین و اقارب او چکس موجود ست جواب دادند که پسری دارد ساکن ولایت عراق و در آنولا نیز بخدمت آباخان بخراسان در آمده بود تشین اعلی بدو عرض رسانید که سرات بغایت خراب است زیرا که عالمی در مالکی ندارد و اگر فرمان باشد بنغاد انجا مذکر پسر ملک شمس الدین بضبط آن مملکت قیام نماید از آنجا نیز بعدالت بعید نماید و آباخان الیجیان باستحضار ملک رکن الدین مردان فرمود و چون بسایه سریر سلطنت مسیر حاضر گشت بسیورغامیشی مخصوص گشته آباخانان فرمود که او را بلقب پدر خطاب کنند و بموجب فرمان بعد ازان او را ملک شمس الدین گفتند فی الجمله در خدمتش باخلعت فاخره و طبل و علم و نقاره حکومت سرات از امرو دی خان بیرون آمده متوجه آنجا نب گشت و چون بمقصد رسید ابواب عدل و احسان بروی رعایا مفتوح گردانید و جمیع و قیمتزنه قانان ملکے اداے وجیت پروری معمول نگاشت و کافه رعایا در جریم لطف و عاطفت جای داد و در شهور سنه تسع و ثلاثین و ستمائة بطرف ولایت غور رفت و حصون و قلاع آنرا یکایک تولا آن سپانده هیئت سپه و در قلعه غنسار چند گاه ساکن گشته رعایا را بزراعت و عمارت ترغیب و تحریص فرمود و در سنه ثمانین و ستمائة بشکر کشیده اهل آنرا بحصار پناه بند ملک بعد ازان که حیا بره و زر ایشان را محاصره کرد قلعه مفتوح گشت و خدمتش سالها و فاتا مراحبت نمود و چون آباخان وفات یافت بنا بر مصلحت روزگار بسر خود ملک جلال الدین را در هرات نیابت گذاشت خود بقلعه غنسار رفت و در ان اوان هندو نوئین یکی از سخنوران ارغون خان او را گذاشته بناه برد و ملک شمس الدین بعد از آنکه ارغون خان فرستاده پاوشاه جهت این نیکو خدمتی برای ملک غلامت پاوشاهانه و طبل و علم روان کرد او را مراک ملازم پاوشاه و بوند بعضی بواسطه فراغی که با هندو نوئین داشتند و برخی از روی تعصب گفتند که تا زیک راجه آن پاشنه که امیری را مقید کرده نفرستند و با ملک کوفت مزاج پیدا کرده اصلا در مجلس ارغون بانواع شر و بدی نسبت آغاز نهاد و چون این سیاست بسمع ملک رسید با خود قرار داد که مدت اعزاز قلعه غنسار بسیج طرف نرود و درین اثنا ملک علاء الدین حکومت هرات گذاشته بقلعه غنسار رفت و چون عازمان خان بر سر ریاست گشت امیر نوروز بیگی که بر دولت او استیلا داشت مکتوبی بملک شمس الدین نوشته در باب توجه او بجانب هرات مبالغه و الحاح تمام نمود و ملک در جواب امیر نوروز کلماتے مقرر مطابق اعاده کرد و در قبول آن نوشت که بعد از تبلیغ سلام مدتها رعایای هرات و وفا مردم عرض میدارد که بنده این مخلص آنست که من بعد در قلعه غنسار ساکن باشد و از برای خیل و حشم و دنیوی و طلب اموال فانی و حرمت رعایای و دولت بخویزه خاطر پریشان و ضمیر خویش نگرداند و با احدی از کرام این کمینه از حکومت و ملک داری چیزے نخواسته و نجسته و نیافته که او را نیز آن طمع باشد بیکبار پاوشاه زاده ارغون خان هندو نوئین را گرفتند و بدین واسطه از جوانب و اطراف اعادی دسها و بر خواسته اند و همه بر قصد هلاک من نطاق طاقت بر میان

بسنه اگر بدان جانب حرکت کنم تا چار دقاوت برفع شرور و کار ایشان مشغول خواهد شد و چندین سال بدین حرکات باقیست بسعود او تحیلات منوعه بسر آورده ما صول و متوقع از حضرت امیر عاصل آنست که این عجب راز انگلت بهارت و حکومت آن صفحه صندوق دار نذر یاوه چه ابرام نماید و خود مانی که با نیاز جانب باز بسته بود و سوسی این مخلص را اثر دران قوانند بود و فرمایند و عجبا دانان ملک شمس الدین باری صدومن عاطفت و فراغت کشیده عهد گاه بیچ بادشاه نرفت تا وفات یافت ذکر ملوک فخر الدین ابن ملک شمس الدین کرت او از آوان صبی و زمان جوانی بشجاعت موصوف بود و بشجاعت و بهلوانی معروف در بزم و رزم بر حاتم و رستم راجح بیت دست رستم نیست کوشش او و نام سائم بیچ بخشش او و وجه انشاء و اختراع نظم و نثر از ابتاع ملک شمس الدین را خلیفه ملک شمس الدین را و عاطفت بسیایت بود و بعد از چند سال بدرود از جسارتی و ترک اهلی محبوس گردانیده و او با طائفه از خاص خویش مدت هفت سال در ان محبس امیر برزه و قصبه ملک فخر الدین را خلیب توشیح بسر می برد تا سوتونی آورده هر کرا خواهد بر تفصیل این اطلاع یابد بدان کتاب رجوع نماید فی الجمله ملک فخر الدین در شهور سنه ثلاث وتسعین وستمائة بعد از هفت سال بندو عیش شکست و جمعی از کاهبانان خود را کشته لقبله بلاغ حصن شده و بر چند بیرش کسان فرستاده بعنایات و عاطفت نومیدا و از بالا بزیر نیامد و دخول بیدر را عتماد نمود و دین اشارت بمخلص ملک فخر الدین بسمع امیر نوذر و خود سیده الجهان پیش ملک شمس الدین فرستاده و در باب ملک فخر الدین شفاعت کرده و استدعا نمود که او را امان داده پیش ما باید فرستاد و بعد از قیل و قال بسیار ملک فخر الدین بعهد و پیمان از قلعه بیرون آمد و چون ملک شمس الدین سوگند خورد که روی او نه بیند بسر منظور نظر بیدریغ گشت و برادران و اقربا را وداع کرده بهارت رفت و ایشان بجهت امیر نوذر شناخت و چون بمجلس او رسید امیر نوذر او را در کنار گرفت و ببوسید و ابتهاج نمود و در روز دیگر او را بر سر جمیع امرا و وجوه مسکر خراسان نوازش تعظیم داد و علو مکان او را علی اختلاف طبقاتهم مشمول احسان و امتنان گردانید و چندان تبجیل و تکریم بملک نفیدیم داشت که سمت نواب و خاصل امیر نوذر بر ملک فخر الدین حسد بردند و در بهار خرم الجهی پیش پادشاه غازان فرستاده از وصول ملکزاده اعلام دادو در روز بروز مرحمت و عاطفت امیر نوذر در شان ملک فخر الدین سمت ازدیادی پذیرفت تا حکومت بهارت برای و رویت او مفوض گردانیده نزدیک که ملک دران ایام در خواف و فرقة با متمردان امیر نوذر جنگهای مردانه کرده مجموع گردن کشان را مانشی بسلسله اداده بود و چون دو اخان در غیبت خانان بخراسان آمد چنانچه در جلد پنجم مذکور و مشروح خواهد گشت انشاء الله تعالی ملک فخر الدین در خدمت دواخان با یکی از امراء دواخان که مرکز نام داشت و خونیشان او نیز بود ملاقات افتاد و با یکدیگر شراب خورده چندانکه سورت شراب مرکز را مساعدت نمود یافت گفت چون ملک فخر الدین را پیش دواخان بر روز دعوت کرده او را در دستگاه باز گردانم و مرکز دران بزم انواع حکایات پریشان سیگفت و سودای بیحاصل می نخبت و از سرستی با تنگ بر یک میز گاهی شراب خورد و گاهی پیاله میشکست زمانی پای میکوفت و ساعتی رست می افشاند و بر هر برزمین میریخت ۵ چون من ضرابست را در خانه خود به سیدی بلیس می ندانی اینقدر این بلکنم آن بلشکنم تا آخر روز را بشوش و طرب بسر بردند روز دیگر هنگام طلوع آفتاب ملک فخر الدین مرکز را باسی تن از ملازمان او بر گرفت و روساء و زعماء غرجیان را حاضر فرمود و گفت من این طائفه را بتسخیر امیر نوذر خواهم برد و تن این گروهان را در آنجا خواهم گذاشت چون دو روز از رفتن من بگذرد این دو شخص را بگذارید تا بروند و صورت حال را بسمع دواخان رسانند بعد از ان ملک فخر الدین دو کس از زعماء غرجستان را که بدیشان اعتمادی نداشت بقتل رسانیده و چون شب را که با جمله مرود لاد ماننده قضا را امیر الدین عیسی و افتخار الدین عیسی ها ردن سلجوقیان عمر و جلال الدین محمد سال شمس الدین ابو یزید و محمد اسفزاری و دیگر تنگی بر سبیل سرعت روان گشته بسیدان زریر رفت و از انجا بتولک در آمد از تولک بسیاه کوه بالتمام متوجه خواف شدند و از انجا بجانب نیشابور توجه نمودند و چون بدیار سید قریب صد و پنجاه کس از همراه و دواخان بدو باز خورند و بعد از محاربات متواتر ملک فخر الدین مرکز را میان بردند و رو بدیگر بسکام نزدال بنیشابور در آمد و از نیشابور بطوس رفته با امیر نوذر ملاقات کرده بود مدتی خدمت امیر نوذر استحسان فراوان نمود و نوبت خاص حضانت امر ملک فخر الدین را مصور خویش گردانید و بالجمله رفت و مرکز را بدست پیش تخت شاه برده حالات ملک فخر الدین را مرتضمن گشت و غازان خان ملک طلیده و سیورغامیشی فرمود و بر سریر سلطنت و اریکه علو مستریره تمکن خواهد یافت و بعد از ان بسیار دیار و دیار بلاد انعام کرده با امیر نوذر گفت هم اصلاح کردم که تراد دست و بر دیار او بندول دارد ملک فخر الدین تمام متوجه بهارت شود و حکومت مستقل خواهد گشت و در کوهدز ملک فخر الدین یا امیر نوذر خود بطبعی از مقتضا یا ان مملکت مشهور و مرتضمن حکایات اولاد یا دشاه جهانگیر چنگیز خان که در ایران حکومت کرده اند در دو فرسخی سمت کدار کش خواهد یافت انشاء الله و حده العزیز

ذکر خطیب توشیح یکی از زنهای فخر الدین کرت صد لایق خطیب توشیح بود کرسی مخلص کردی و او بکدبت طبیعت و جودت قریحت انصاف داشت اشعار نغز و بسلیقه او در ملک او اغر مروی که حکایات پدر آن و سرگذشت ایشان از جهانگیری و دلاوری و فتوح و بسط و رتق و فتق هر یک از کفایت و شرح حسب و رتبه خداوند و کیفیت بیرون او انجا بسالرا حوال وی از صلح و جنگ با اعادی ملک بر دن شاه نامه رستم کند و بیستی مدت چند سال بساختن و پرداختن ملوک خود اشتغال نموده آنرا بکرت نامه موسوم گردانید و در ان مدت از اصطناع و احسان نسبت بوی ملک و قیقهٔ مهمل تنگذاشت و علاوه بر هزار و هشتصد ملک سید و خطیب بلس مصر و عیاش ذو الفضیل بود و اکثر اوقات بخراب موشاهد گذرانیدی و اصطبل یای ملک قماعت نمودی و تو قعات دیگر فرمودی و مشرب او موافق مشرب بود و نیز او را ملک فخر الدین پیوسته بتبجیل نمودی و بیستی همیشه شراب خوردی

وبنابر تباین مزاج جانبین بیمی از ملک فخرالدین متوحش وخلائف بودی ناگاه بعزیمت متوجه خوستان شده ودر انجا چندگاه بملازمت شاه علی ابن ملک نصیرالدین سیستانی قیام نمود و در مجلس او از ملک فخرالدین شکایت کرد آخر الامر شاه علی در جواب گفت تو حریف مجلس ما نیستی از نیولایت بره ودر باب خاص شاه علی باو گفتند که از ملک عجیب مینماید که ثنا وی چنین کند در عراق وخراسان نظیر خود را در دگاه خود می داند شاه علی در جواب گفت هر چند شعر خوب میگوید ما بیوفا وحق نشناس است چه بعد از ده دوازده سال که ملک فخرالدین او را تربیت کرد و مقرب ومخصوص خویش گردانیده امروز که از و بخبیده پیش من زبان بغیبت او میکشاید فردا که از ما برنجد هر چه خاطرش خواهد بگوید ۵ غازرا بحضرت سلطان که راه داد مورچه تو هیچ تو باید بخنوری ۵ امروز اگر نگوید پیش من گردد پیش تو ۵ فردا نگوید پیش دیگری ۵ فی الجمله خطیب از خستان برفت وانرا بجا خواست که بعراق رود وملک فخرالدین حالات ریسی را شنیده انرا بشیکه اگر وی بجانب عراق آورد ولاحاله در مجالس اعیان واشراف آنجا زبان بحث او کشایند بنابراین مکتوبی بریسی فرستاده اظهار اشتیاق کرده ودعوای جیل وادوریسی ازان نامه فرسنگ شده گفت عربیه تازی کتاب زاد مورده قدری کما جاء وحی الله فی لیلة القدر اما خیفه ۵ توقف دوباب سخن بملت ملک مقرر گشت ودعاقبت رائیش بران قرار گرفت که مکتوبی بحضرت ملک نوشته حال خود عرضه دارد اگر جواب آن بخط یدملک برسد متوجه هرات گردد ودرین باب عرضداشتی در قلم آورد بمضمون یقطع که دانیکه اول واخرش این دو بیت ست ۵ اسلامی که بفقیر ادراک او ۵ بیگانه فطرت کند کمان ۵ جان شهر یاری جهان گر ملوء چه صد سنجر است وچه صد ارد وان ۵ وچون نوشته بملک فخرالدین رسید سر فرسطری چند قلمی کرد مبنی براینکه گر کیان او قصد بیگانه کند ودیگرے را نیز نفرماید واینمعنی مسبوگفته مرکه گردا بنده آن رقعه پیش ریسی فرستاده وخدمتش این دو بیت بر سبیرات آمد وملک اورا بهنگام ملاقات پرسشے گرم فرمود وبه ستر سالی نه ماننا ندیش ریسی تصور کرد که ملک بااو در غایت عنایت ست واز باطنش هیچ خبر ندارد که بهانه قاصد جان او خواهد شد وبجهت اطمینان خاطر ریسی ملک فرمان داد تا جمله فضلا وشعرا ی اسلام او رشتند وبا وجود انکه ملک فخرالدین در تقویت امر وود ونی سنگ بسالها تمام بجای آورده بود وخلائق را از شرب خمر منع سیفرمود وریسی همچنان بر اوطان خود اقدام مینمود ومجلس می آراست تا شبی از شبها جمعی از قرابادیان مبتدع خود را جمع آورد وبشراب خوردن مشغول شدند وچون بخمار شراب بدماغ ایشان رسید وراه یافت ودر گفتگو آمدند وگوای دعوی یعنی دریسیدان نصلت وخوستائی انداختند ۵ یکی گفت من پیل شیر افگنم ۵ یک حمله کوه از زمین برکنم ۵ دگر گفت من چون خروش آورم ۵ زمین وزمان را بجوش آورم ۵ یکی گفت خورشید رای منست ۵ سر آسمان زیر پای منست ۵ دگر گفت که رستم زابلی ۵ که بیند کمند آوران پهلوی ۵ خطیب بعد از لاف دگزاف روی بحضار مجلس آورده فرمود که اسی یاران موافق ودوستان متفق شما که با من بکمال یگانگی عزم شوید باندک روزگاری ولایتی ضبط کنم خلقی را مستاصل ومنقاد خود گردانم ومجموع قوم با تطیب بیعت کرده نوید ریسی ۵ هر یک از حاضران مجلس را نامی نهاده شهریارا عظم سام دیو بند وپهلوان هشت زن ومیمن پنج کش ودوارنشپ از جمله اسامی موضوعه اوست ودر همان مجلس گفت که نامهای شما در کرت نامزد خواهم نوشت تا بعد از مالقرنها بانا گرینه که چنین شاعری بود از قرنها پنج که چندین مرد مبارز یا واتفاق نموده کارهای خطرناک ازایشان صادر شده ریسی تا آخر صحبت امثال این نهاینات برزبان می آورد وچون سوزش شد شاگرد ریسی که گاهی شیر گفتی وازوی رنجش خاطر داشت ببارگاه ملک آمد هر چه از یارانش دیده وشنیده بود معروض داشت ۵ گفت که ریسی وتا بعانش اتفاق کرده اند که فلان قلعه رودند وملک متغیر شد تاج الدین بلدوزهان را بایخاه نفرفرستاد تا ایشان را گرفتند وریسی را با هفتاد تن از یاران ومتعلقان پیش ملک فخرالدین آوردند وملک فرمود تا آنروز هم را در چاه کردند وروز دیگر احضار آنجماعت کرده ازان اتفاق استفسار نمود مجموعه عرضه نکردند الا ریسی که گفت از سرستی امثال این سخنان واقع میشد ملک فرمود تا بعضے ازان قوم را پوست کندند وبرخی را گوش ودینی وابرام بریدند وبگذاشتند وزنده را چوب زدند وفرقه از مردم طیفیانی تعرض را هزدند وریسی را بزندان داده وازان حبس میداد درین حال ملک گفت فرستاده که مزبل باین دو بیت بود ۵ تو همان گیر که این یوم نقوم الروح ست ۵ آخر نیندیشی میان من وتو خصم وحکم ۵ در سپاه تو گر زیم عنوبه بلزا نکه ۵ گوشه دامنت امروز بگیرم مکم ۵ وچون ملک قصیده را خوانده هیچ جواب نداد ریسی مکتوبی بملک ارسال نمود هیچ فائده بران مترتب نشده وچند نوبت قلمنوی در پیش ملک روان کرده بود آن ابیات درین مقام مثبت افتاد قصیده ۵ تاجور تخت گیا نیت هست ۵ دست دول ملک سایت هست ۵ شاه ندارد چو تو گیتی سیاه ۵ شاه ودرای تو بگیتی سواد ۵ قاعده دولت سخن توئی ۵ واسطه ملک سکندر توئی ۵ دولت خود را بخواهد نوید ۵ ملک سکندر تو دارا مید ۵ تاج کیان طرف غلامان تست ۵ چرخ دوان بنده فرمان تست ۵ رای تو سرا پرده شمس ضحی تیغ تو پیرایه فتح وظفر ۵ شمس وقمر رای ترا پیشکار ۵ فتح وظفر تیغ ترا حان سپار ۵ بنده نرمنت هیچ نگوخواه نه ۵ آنمنه عنهای جهان رسته ام ۵ تا بخود وبندتو پیوسته ام ۵ بنده ام آخر چو بنده منی کنی ۵ بنده بیم من که پسنده منی ۵ بنده خود هر چه پسندیده تر ۵ هان ازین بنده بخود برمگرد ۵ ملک ستانا ملکا خسروا ۵ شیر دلا قلعه گشا یگوا ۵ نخوت خسار یکے یاد کن ۵ داد کن از بهر خدا داد کن ۵ تا به ازین در گنف خویش گیر ۵ یا دلی کن کدسر خویش گیر ۵ یا بدودی بخش مبه تو شته نیا چیز گان بمن ارزند نگر ۵ یا چو گریگان زسم در گذر ۵ یا بنعم دار مرا پای بست ۵ یا بکرم دارمرا باز دست ۵ روح پدر پیر مرا شاد کن ۵ بهر خدا بنده آزاد کن ۵ جان حبر شانم که چو نم بنوند ۵

دارم امید هست که بامن بسازد + گر چه گریزد می بابا دمی مرا + جان جوانی نرود وادمی مرا + شاه جهانی بجهان نرنیاز + ایچ نهادمی ستان نرنیاز + حیف بود خون کسی ریختن + گیش نتوان بازبریختن + نامه برات نکته بپایان رسید + ورد طرب باز بعنوان رسید + پس بهرشاه فرستادش + از خود ازنبده فبرداشتش + شاه جهان خسروی همیشه فرو + بر در دانش بیشه نوذر شه + نامه من خواند زسر تا بپای + زهر الصاف بفرهنگ وای + دود ه وقطاس قلم خواست زود + باتبع از نیگونه بیاراست زود + گفت که ای کشتی ناسپاس + سفره دنا کس حق ناشناس + تو کیمان از چه سبب بایستی + هیچ نگوئی که تو خود کیستی + نیست ترا روی ربائی زبند + خواه مکنون گریه کن وخواه خند + پای تو من بعد وخر زندان من + سر نه بری باز زیمان من + منبد سیاه پیش ازین پای تو + چاه بود تا بابرجای تو + زنده سوی گور فرستاده ست + حال همین است خبر دارست + لیکن سخن آنکه ربیعی دران حبس سیاهان رسید و کسان او را و ایجیان هلاک کردند و در شهور سنه خمس وسبعمائة ملک سعید شمس الدین محمد ابن ابی بکر کرت در قلعه خنسار از محنت آباد و بنیاد خت بجنت الماوی کشید و پس ازین هفت روز اخیر ملک فخر الدین رسید و روز دیگر ملک در مسجد جامه بهرات غازی پدر بر داشت و بعد از هفت روز بر سم سلاطین موضع المقدار حشمت کلام سمع نظام ملک حیدر بجای آورد و مولانا حکیم الدین غوری در تاریخ وفات ملک شمس الدین فرماید ساتاریخ روز پنجشنبه از صفر فرود + سال هجرت بسید هفتصد و پنج + شمس دین کرت خسرو آفاق + شد ز غرد و دمس ازین سرای سپنج + داز جمله وقایع کلیه که در ایام حکومت ملک فخر الدین در شهر هرات واقع شد کشته شدن اسیر دانشمند بهاء الدین بود بر دست جمال الدین محمد سال کوتوال قلعه اختیار الدین هم دران قلعه و تفصیل این قضیه در مجلد ثامن از سابعت وقت مامول است و بنگام قدوم دانشمند بهاء الدین بهرات ملک فخر الدین بقلعه امان کوه رفته بود و بعد از قتل دانشمند بهاء الدین او را بخدمت فرستی بعرض طبیعی دران قلعه وفات یافت ذکر ملک غیاث الدین ابن ملک شمس الدین کمین دران اوان که دانشمند بهاء الدین ظاهر هرات را مسکر ساخته بود ملک غیاث الدین بواسطه نزاعی که او را با برادر خود ملک علاء الدین روی نمود بترسم آنکه روی الجا بتوجه سلطان از خود بیرون آمده عازم هرات شده و با دانشمند بهاء الدین ملاقات فرموده و بر ادر دیگر خود ملک فخر الدین را دیده وداع کرده عازم عراق گشت و چون با ردوی سلطان محمد خدابنده که الجایتو سلطان عبارت از وست رسید بلطافت و سیور غامیش مخصوص گشت و حکم شد که ملک غیاث الدین بهرات مراجعت کرده متصدی منصب ایلا و احیاد خود گردد و درین اثنا خبر خلاف ملک فخر الدین و کشته شدن دانشمند بهاء الدین بالتو قاولاغی وسی صدتن از اعیان لشکر یا دشاه جهانگیر چنگیز خان در اردوی اعلی بتواتر پیوست و هر کس در باب ملک غیاث الدین سخنان گفتند و بانیوا سطه ملک غیاث الدین مرتبی در اردو بماند و چون محقق شد که بوجای این دانشمند بهاء الدین بدیخود را کشته و ملک فخر الدین مرتضی شده در گذشت ضمان مملکت پاتنها جهانگیر مقرر و متاصل شد ندو امیر لیسا ول شهر هرات را ضبط نموده بخدمت خود در اولایت نسب کر دالجایتو سلطان مسرور دبیح گشت و فرمان داد که ملک غیاث الدین با حصول امرات و نیل امانی و آداب بر سم ملوک عجم بحکومت خطه هرات روان گردانند و در شهور سنه تسع وسبعمائة ملک غیاث الدین بمنظلت پرچه تمامتر از اردوی با دشاه عادل نزول فرموده و گماشتگان خویش را با مقرر و فره و عنوره غستان تاحد امویه و شط سنار و آن کرده و خطه هرات را بسمار الصاف و الانصاف معمور گردانید و امرا چنگیز خان از آمدن ملک چندان متوهم و مصوم گشتند که پیش از وصول ملک غیاث الدین ایچه و خزاوا ایشان نبود از تعدی و ظلم بر خراسان بتقدیم سیر سانید ند و آخر الامر بوجای و محمد و دلای عرضه داشتی بار دوی اعلی فرستاد و مضمون آنکه ملک غیاث الدین همچو برادر خود ملک فخر الدین باغی خواهد شد چه علامات و امارات آن از استجماع و آلات و ادوات ملعون و ضرب و استحکام حصون و قلاع ظاهر و باهر است و این کلمات در خاطر الجایتوی سلطان جایگیر آمده امیری را بطلب ملک غیاث الدین فرستاد و بحبث و دفع منظنه تهمت ملک فور روان شد و چون بپایه سریر اعلی رسید و پادشاه از حال او استکشاف نمود کیدو غرض حاسدان و ابراء ذمت ملک از ایچه بآن متهم گردانیده بود نه بمنصح بیوست و با وجود این حال ملک مدت چهار سال در اردو بماند خدمت اقراف نیافت و بعد ازان بسفارش یکی از مشایخ وقت دستوری مراجعت حاصل کرد و در رخصت سنه خمس و عشر و سبعمائة بعد از قطع منازل بدار السلطنت هرات نزول اجلال فرموده از اطراف و اکناف اکابر و اشراف بدستبوس شتافتند و ملک در باره هر یک الطاف و اعطافات نهایت ارزانی داشت و در ترویج شریعت غرا کوشیده بتعمیر لقلاع خیرات فرموده و بجمعت علما و فضلا و ارادت تعیین نموده و اوقات شریف بطاعت و عبادت مصروف گردانیده و در ایام خویش باسفار رفته بعد از محاصره و جنگ فراوان ملک قطب الدین والی ناتولایت را بدست آورده و بر اقطاع او خود را در اند یار بکلومت منصب فرمود و در سنه عشرین و سبعمائة مضاربا نوزر اسپاه ملک غیاث الدین فتح کرد نده بعد ازان قلعه بتوتاک نیز در تحت و تصرف گماشتگان او آمده و در شهور سنه احدی و عشرین و سبعمائة ملک شمس الدین پسر خود را ملک غیاث الدین در هرات بنیابت گذاشته بخدمت جج عزمت کرد و با طائفه از اعراء غور و اسفزار و سرات رو دست مرو جلد سپاهی ماوری بهیت الله سناد و بعد از قطع منازل و مفاوز بمکه مکرمه رسیده مناسک حج بجای آورد و آنگاه بمدینه رفته بزیارت روضه منظر و تربت مقدس ستعد گشت و در وقت مراجعت بنشریفات دمیور غال سلطان ابو سعید بهادر خان و امیر چوپان مفتخر و سرفراز آمده و بطالع عجبته و وقت سعد از اردوی سپاهان بیرون آمده روی بسمت غور نهاد و در ساعت شانیه در شهر هرات

تنبه والی اجلال فرمود و چون مدتی بدین تصنیه بگذشت امیر جوبان سبا برسیبه که در دفتر خاص همین خواهد شد از سلطان ابوسعید رودی گردان شده روی بملک غیاث الدین آورد و ملک مراسم عذر بجای آورده امیر جوبان با آنکه مربی او بود بگفتن دامین تقدیا بعد از اراده ازلی مفصلا در جمله مجمع تقریر رد ملک سیان خواهد شد و بعد از قتل امیر جوبان ملک غیاث الدین بار و روی بادشاه رفت و بعد از چند گاه وفات یافت و پسرش در هرات بجای او نشست ذکر ملک شمس الدین ملک غیاث الدین در شهور سنه سبع و عشرین و سبعمائة ملک شمس الدین قایم مقام پدر گشت بغایت خوش محاوره و مردانه و دلیر و فرزانه بود امارو زگارش امتدادی نیافت چه بیاد مان خمر زوی تمام در شست و ملک غیاث الدین از عفاوت همیشه اوراسع میفرمود و بعد از پدر چون صاحب اختیار شد مجلس بزم آراسته بغیر از شراب خونخوار از دست ساقیان سیم عذار چیزی نمیگرفت و بمبالغه او در شرب خمر بحدی رسید که روزی روباه که بحکومت استقبال داشت ده روز هشیار نبود و لفظ خلده تاریخ جلوس او بود ذکر ملک حافظ ابن غیاث الدین بعد از ملک غیاث الدین برادر ملک حافظ بر سریر حکومت هرات نشست جوانی خوش منظر بود خط خوب مینوشتی اما در امر دنیا ده اختیار زیرودی و غوره میان بروی مسلط گشته تکلمات میاورد بنوعی برای اینکه خود معلمات فیصل میدادند تا در شهور سنه اثنین و سبعمائة در هم حصار اوبه القبال آورد ذکر ملک غیاث الدین حسین ابن ملک غیاث الدین بعد از قتل ملک اشراف و اعیان غور با تفاق سالار که صاحب وجود تراز همه بود ملک حسین را با وجود صغر سن بر سریر سلطنت بنشاندند و اولی تکلف روی از زمره و طراز سلطنت گرفت بود و بحسن تدبیر و بخت جوان و رای پیر مزاج طاعت غوریه را که از قانون محبت اخلاص و دو تخوا هی انحراف یافته بود اعتدال پذیرفته بحال اعتدال باز آورد و ارادا هوای اعیان مملکت را که در سلوک مناهج عبودیت متفرق و مختلف شده بود بدین الفات و حسن اهتمام او بصوب جادهٔ استقامت تطبق و متوجه گشت از سوء همت کافو رطبیعت کره اثیر گرفت و از نسیم لطفش خفتگان قبور بسر حد حیات طبیعی رفته مانند سبزه سر از زمین بر آورد و در دور و رونق و رواج شریعت غرا کوشیده و دست اعتصام بحبل ایمه دین و ساکنان طریق زهد و وران ایام فاضل متورع مولانا نظام الدین علیه الرحمة و الرضوان معروف دینی از مشکر بیاغه تمام مینهود و سالار که صاحب اختیار مملکت بود بر تقویت و حشمت جناب سودی و مساعی جمیله بجای می آورد و ملک حسین نیز از صمیم دل بدیه مولانا و مشار الیه تجاوز نمینمود و بوا سطه ضبط و سیاست ملک و الطاح او در تنظیم مهد و قواعد شریعت تبر فرمان سپاهی و رعیت بارگاه و کیوان اساس الطاف اصغار و کبار گشت و چون در شهور سنه ست و ثلاثین و سبعمائة سلطان ابوسعید خلد اسنده از زمین جزیرهٔ ظلمت آئین بفردوس برین خرامید و هرج درج در عراق و خراسان بدید آمد اشراف و اعیان ملبدان بصیت عدل و احسان ملک حسین رودی بدار السلطنه هراة آوردند و ملک عادل همه را در ظل عنایت و عاطفت خویش جای داد و جناح شفقت و مرحمت بر سر مجموع ایشان بگسترانید و بعد از آنکه امرا خراسان طغا تیمور خان را بر سریر حکومت نشاندند ملک مخاند ین حسین ایشان را در مال و معاملات هرات و نواحی بعهد مضافات آن مدخل نداد اما ابواب محبت مفتوح ساخته سلطان خاتون را که دختر طغا تیمور خان با خویش بود در سلک ازدواج کشید و اسباب سلطنت مرتب گردانید و خطبه بنام خویش خواند و در ان اوان سبزوار ان بنا بر آنکه در خراسان بادشاه باستقلال نمانده بود قوی حال گشته ذکر محاربه ملک زین الدین و امیر وجیه الدین مسعود و کشتن شیخ صدری و انهزام مسعود سر بدار و چون طغا تیمور خان بادشاه شد با امیر وجیه الدین سر بدار جنگ کرده منهزم گشت و بعد ازین واقعه جنگ کرت ملک حسین پشین خان فرستاده پیغام داد که لشکر های پراگنده جمع باید کرد تا باتفاق شیخ حسن و مسعود سر بدار را ازمیان برگیریم این حکایت بگوش شیخ حسن و امیر مسعود رسیده گفتند که ملک حسین که دعوی سلمانی میکند و خود را ملک سلام نام نهاده در خرابی ولایت سلمانان سعی نماید ما باید هیچ دشمن ازوی قوی تر نیست بعد ازان شیخ حسن جوری امرا نور الدین حمید و حسن حمد لو را برسالت تعیین کرده بایشان گفت اگر اثر شما پیش ملک حسین رود بیائید زیرا که احتمال دارد که شما را بکشند آن دو عزیز گفتند چه بهتر ازان که ما بمرتبه شهادت فائز شویم شیخ گفت که با ملک بگوئید که حکم شرع اینست که فرزند را دست بر نزند اکنون شما فرزندان دین میباشید که بنقویت شما کار های نا مشروع و اینداء سلمانان و جوه گیرد و اگر ازین افعال ناپسندیده مرتفع نشود بجنگ راآماده باشید و چون ایلچیان بمجلس ملک رسیده پیام او را گزاردند ملک طاقیه بر زمین زده گفت که شیخ جوری ما را نداند بدیه بدوا تر حرب می ترسانده دشمن خود بداند و حریف مولانا نور الدین طاقیه را از زمین برداشته بسر داد و چیتیه نهاده و گفت این تدابیر میترسد که دست بنده خدا باآن رسیده ملک در غضب شده فرمان داد تا مولانا را بقتل رسانیدند و سپاهی جمع آورده مقوجا میر مسعود و شیخ حسن شده در دو فرسنگی زاویه فیروقین با ملاقات انداختند جنگی صعب روی نموده از طرفین خلق بسیار بقتل آمدند لشکر شیخ حسن بخیزار مرد بود و متابعان ملک قریب سی هزار کس بودند و بعد از کشش و کوشش بسیار سپاه ملک منهزم گشتند و خدمتش میخواست که فرار بر قرار اختیار کند اما شیخ الاسلام خواجه معین طاهری که هم خواهر زاده و هم داماد ملک بود عنان او بگرفت و گفت لحظه توقف فرمای و در بن تاتا شخصی نصف اهته چوبی نام بادشاره و جیه الدین مسعود و مقتی صلک بر شیخ حسن زدند و مسعود و با تان نصر را بعد از کشته خزانه بر گرفت و روی بگریز نهاد و ملک بعد از ان که مغلوب گشته بود غالب گشت و شیخ را از مرکز گرفته بسبزه وار بر زدند و بر جوار مزار پیر شیخ خلیفه دفن کردند و بعضی از امور خان گفته اند که چون شیخ حسن جوری

و امیر وجیه الدین مسعود در ولایت نیق متمکن گشته هوای تسخیر هرات بر دماغ ایشان استیلا یافته بران سمت در حرکت آمدند و پیش از وقوع حرب شیخ حسن امیر مسعود را گفت که اگر سن و رین مرکه گشته شوم تو باید که بی توقف روی بر تابی و چون هرود لشکر بیکدیگر رسیدند تیغ رانی و سر افشانی آغاز نهادند تجنده ملک حسین از هیبت سطوت امیر ولد اجل روی بر تافته و ملک تیجر و سراسیمه شده با معدودی چند بر فراز پشته راند و فرمود که اثقال را که فته علما بر پای کوفته و شیخ حسن و امیر مسعود را نظر بران پشته افتاده متوجه انجانب گشتند و ملک مردم خود را که قریب سه صد نفر بودند بحرب تحریص نموده گفت یکبار دگر حمله شاید که لطیفه از غیب روی نماید و درین اثنا شخصی هم از سر برادران نعره بر شیخ حسن زده او را از پای در آورد فال شیخ حسن راست آمده امیر مسعود بنا بر وصیت شیخ حسن راه انهزام پیش گرفته و لشکر ملک از عقب سر برادر به شتافته بسیاری از پای در نورد نده و اوزانه این فتح مبین در انتظار آفاق شائع و منتشر گشته یکی از صلاد داران واقعه گو بدین گونه سرگذشت و گرد بر دلیران تردی و در تیغ بازی گردن افشان تردی و نیز سنان سر بازان تا حشر یک ترک و گخشیر با یران تردی و این حادثه در سنه دهم صفر سنه ثلاث و ار بعین و سبعمائه تردی نمود و دران معرکه امیر فخر الدین محمود مستوفی المشتهر با بن مین با لگر فته پیش ملک معز الدین حسین آورد و نه ملک او را تربیت و نوازش فرمود و این مین قطعه در فقدان دیوان خویش که دران مصاف دست داده بود گفته ذیل بعهد ملک حسین ساخت و این چند بیت از ان قطعه مثبت افتاده گر بدستان ابتدا ز ستم ملک دیوان من ۱ شکر ایزد تا تکه او میساخت دیوان با منست ۲ و ربود از من زمانه ملک او را شاهوار ۱ ز ان چه غم دارم چو طبع گوهر افشان با منست ۳ و ر ز شاخ گلبن فضلم گلی بود و بلبل گشن پرا لاله و نسرین و بیجان با منست ۴ و رتبی شد کم صدف از بو لولا لا تهی پنه خاط گوهری چون بحر عمان با منست ۵ عنایت گر بود گردون دون با من چه باک ۱ و ان عنایت ها ی شاهنشاه ایران با منست ۶ و چون ملک مزالدین حسین از فتح چین روی بنمود و مظفر و منصور بعزم و شرف خویش مراجعت فرمود و بتقضیات الانسان لطبتی ان راه استغنی علم بی نیازی بر افراخت و حقوق رایت ظفر با و ج عبوق مرتفع ساخت و کر تو توجه امیر فرغن بجزایسان و محاصره شهر هرات و مصالحه مراجعت نمودن و رفتن ملک حسین بعد از چند گاه با دار الفخر و زمان حفظ ملک و یان و معاودت فرمودن چون ملک معز الدین حسین بر سر داران ظفر یافته بهرات آمد و مستقبالان و استبد از دن گرفت و برنج و سلطنت و تمکین نوبت جسارت نمود و بقدرت لشکر بطرف ارغنود و شیر غان کشیده آتش نهب و غارت در آقلایت زد و هر اراز الات و ابر دی از طغیان او بجان رسیدند و لشکر ها جمع آورده بجلگه با دغیس در آمدند و ملک نیز با سپاه جرار بحرکت دفع ایشان در حرکت آمد و بعد از ملاقی فریقین ملک حسین چندان از مخالفان بقتل آورد و دور و س ایشان بهرات آورده در کوچه ها بنان بحوالی مزار فائض الانوار امام فخر الدین رازی دو منار در برابر یکدیگر از دو طرف کوچه با وج آسمان رسانیده و چون دران احوال ممالک ما و را النهر بین ضعفت و عدالت امیر قزغن از سقم و اختلال روی بصحت و اعتدال آورد و مشائخ مملکت بیاسم که با ملک حسین قرابت سببی و استصحاب تزیج و تکلم دیگر او موافق مزاج ایشان بنود و پیش امیر قزغن رفته از و شکایت کردند هر ا را رالات و ابر دی انیز که از سهم و سنان ملک مجرح و آزرده خاطر بودند بدو ملحق شدند و امیر قزغن را سنه ۷ گرنسل چنگیز خان بر نخاسته و که کس گوهر شاه نا و بیاد ۱ و چنان غره شد غوری بد گهر ۲ که خود بنا رد کسی ده نظر ۳ لیسه دو دمان کرد از کین خراب بیکبو شسته بود ۴ و از سیاب ۱ امیر قزغن فرمود که تا زیک را چند آن باشد که دعوی پادشاهی کنند و انده زمان ما مسکر شده بقصد تشعیث آبدار بخارا بنه باغ او بیرون کیمن دیسم آبهان شرفات قصر رفعت او را باخاک یکسان سازیم و بعد از تقسیم غنیمت فرمان داد که عساکر قیامت نشان در حدود بلخ و شیر غان حج او رده و چون حکم واجب الاتباع شرف انفاذ یافت امیر قزغن باتفاق امرا و الوس مثل امیر الجایتو و امیر بیان سلدوز و امیر تلمتش و غیرهم از ارکان مملکت و شاهان بدخشان بسمت هرات روان شدند و چون ملک حسین از صورت واقع آگاه شد فرمود که امیر آخور بجر گیری سیان بر نشیند و تا آنجا که تواند بر دو د لشکر با و را د النهر از جیحون محقق شود بر خود مراجعت نماید امیر آخور چون از آب مرغاب گذشت چون بنجر نبوا نرسیده بود که امیر قزغن با سپاهی که نطاق نطق از احاطه آن عاجز آید و سیاح و هم بسر حد آن نرسد از مصر عبور نموده متوجه است فی الحال با ذگشته پیش ملک آمده معروض داشت که قزغن سپهدار ترکان رسیده و ز توران با یران سپاهی کشیده و از الات پیکار و ساز نبرد ۱ و زگرد نه گردون بر آورده گرد ۲ و ملک اشراف و اعیان ملک خود را جمع آورده در باب دفع خصم زبدت با ایشان شور نمود و چون سپاه ما و را النهر در عدد بیشتر و در جنگ صحرا از ایشان دلیر تر بود ند را ایشان قرار گرفت که در ظاهر شهر نشیت بدار و بست کرده روی بجنگ دشمن نهند و ملک حسین فرمان داد که از قرتبه لوی مرغ تا الانک کهدستان دیواری کشیده ند و داخل و خارج شهری هرات مسدود گردد و آینده الات حرب و ادوات طعن و ضرب از شهر بدا نجا نقل کرده و بجا چهار هزار سوار و دوازده هزار پیاده ملک منشور جنگ و پیکار گشت راقم حروف گوید که در هیچ تاریخی بنظر نرسیده که غوریه و گرا طراف شهر را چنان مضبوط ساخته فی الجمله امیر قزغن با سی هزار مرد سوار افگن از براه دره با کهدستان در آمده کهدستان نزول فرمود و روز دیگر بیان قلیغان و امیر قزغن و امیر اولجایتو و سائر امرا و الوس سوار شده دره دامن گاو زگاه بر بالای پشته بلند بر آمده سپاه ملک را بنظر احتیاط در آورده ند و امیر قزغن فرمود که این تازیک شیوه جنگ و محاربه نمیداند این محل را که اختیار کرده زود شکست خواهد یافت از دو حیث یکی آنکه هنگام یورش سپاه او سر بالا باید آمد بعکس لشکر ما دیگر آنکه با مداد که هنگام کوس است آفتاب از مقابل

روی شهریان طاقت نیاورده گذه دادا انکاس نور خورشید بیرا برخود نیارا احتیاط استواده کرده از انجا ملاجعت فرموده بلشکرگاه خود فرود آمدند و دو شب هر دو سردار لشکریان خود را دل داده گفتند که بکوشیم جنگ جویانه وارد مگ جان بکوشش کنیم ستوده دل فدر فرو بکار آوریم جهان بر ده رنگ دیگر آوردیم و در فرصت دیگر سپهدار عرصهٔ کین صفها آراسته وی جلادت بشهر نهاده و چون بهر که رسیده پشته بر آمد که بر سر مرد لشکر شرف بود و سپاه خود را بجنگ امر فرمود و بهادران توران زمین تیغ کین از نیام برکشیده بیکبار حمله کرده و سپاه ملک نیز دست جلادت از آستین محاربت بیرون آورده پای مخالفت بفشرد زخاک آسمان اگرد و غبار و نای پدید شد روی زمین از خون کشتگان چون کلگونه خورشید گفت سپاه ملک بعد از کوشش فراوان روی از معرکه بر تافتند و لشکر توران دمان لاش در دنبال بجرت پای شدند بخالفان عدا احداث کرد نبود و زیسته بوام اجل گشتند و ملک بشهر در آمده ابقای جنود او چون پای خارج از حد تحصیل بلدهٔ فاخرهٔ هرات بود مضبوط ساخته جنگهای مردانه کردند و ترکان را مدد یوار سبت راه نزاد و مدد را استحکام مینج و بارده کوشیده شب و روز مستعد جنگ و پیکار گشتند و بعد ازین همه شکست لشکر ملک اگرچه از دیوار سبت بیرون نمی آمدند اما از بس جهدان و مراسم محافظت شهر و ممانعت خصم از خود هیچگونه عذر و تقصیر را ضی نمیشدند و امیر قرغن بحاصره مشغول شده از صباح تا رواح سیاه ظفر قرین او نائرهٔ قتال و جدال التهاب میدادند و بدیگونه چطل بغدیکار بود و زمین گرد خون و هوا تار بود و چون مردم جانبین از جنگ متبرم گشتند و شهر چنان بتنگ آسان سخر گردد امراء و اعیان بر عرض امیر قرغن رسانیدند که اگر خاطر حضرت امارت پناهی ملتفت تسخیر هرات ست سال دیگر بگاه تر یا یم و بهر نوع که باشد این عقده بگشائیم و امیر قرغن خود بنا بر ستوه باشکنی و ضجرت رعیت از مکث پشیمان شده بود گفت انجا چندین مردم نیک بهوصه تلف آمدند و رعایا پامال لشکر محنت و بلا گشتند و لشکریان صاحب اغراض بهر دو ملک آدیم و مرا با ملک مناقشهٔ قدیم و مخاصمه جدید بود سه بدانش این از دست نشانده حیم و دل از کین ایران بر دا حیم و رعایا و لشکریان بتنگ آمدند و بتنگ آمدند و بتنگ بگاه سنگ آمدند و بکار بست پیکار و خون دیختن گشتند و دو کردن و بختن و بسر قتند چون قند بشتن بجای و بجنگ هرات آمدن بست رای و فی الجمله سفره در میان آمده از طرفین بصلح انجامی شد بشرط آنکه ملک سادری بیرون فرستاده و امیر قرغن مراجعت نماید و سال دیگر ملک عنان عزیمت بطرف امیر قرغن منعطف گردانند یعنی بعهود و مواثیق تاکید یافته ملک تحف و ظرائف ارسال دارد و امیر قرغن بجانب ماوراء النهر مراجعت نماید و بموجب این قوانین در شهور سنه اثنین و خمسین و سبعمائه موافق سنجقان ییل روی نمود و بعد از مراجعت امیر قرغن کار ملک حسین روی بتراجع نهاد و شکوه و لوای اقتدار بر افراخت و امراء و دولت او که اکثر غوری بچه و زبردی مسلط شده بودند و همی بجای سرایت کرد که یعنی ازان طبقه اتفاق نمودند که ملک حسین را گرفته پارهٔ پارهٔ ش ملک با قرار بر سر سریر حکومت بنشانند و ملک اینجی را در یافته پارای دفع اهل عصیان نداشت و خود بالصنت نگاه میداشت و غوریان با یکدیگر چنان قرار داده بودند که چون ملک سوار شود فرصت نگاه داشته او را بگیرند روزی ملک از بستان سرای خود سوار شده بیرون آمد دید که ارباب غدر باهم سگالش دارند بفور بست خطا و راخواهند گرفت و بسبب اتفاق جمعی از با وفیس آسیان آورده بودند و در بازار کرده و غلبه از اصناف خلق جمع شده بجز بدین آنها اشتغال مینمودند و در خیالات نظر ملک بدیشان افتاده گفت اینجماعت را بخارید خود بیان که نام غارت شنیده بودند ازان هم فراموش کرده بتاراج مشغول شدند و ملک فرصت غنیمت دانسته و کوچه غلطی با میشان داده بجانب قلعه امان کوه که با تنگی استشار یافته متوجه شد و آنقلعه را آبا و اجداد او در جلگاه هرات بطرف جنوبی ماثل بغربی ساخته و پرداخته بودند و در آنوقت مسکون نبود خائر بسیار بود و در شهور سنه ثلاث و خمسین و سبعمائه ملک غیاث الدین حسین چرب و عده که با امیر قرغن کرده بود از انتکلیف متوجه اوراء النهر شد و چون بیدان حدود رسید امیر قرغن را باسعد وی چند در شکارگاه یافت و با ملک بنجا کاس بودند و چون چشم امیر قرغن بدیشان افتاد پرسید که چه کسانند مبرو ضد داشتند که ملک هرات ست امیر گفت در عجب محل پیش ما آمد و چون ملک انست که امیر قرغن در میان آن گروه ست با نصوب توجه نمود و چون نزدیک رسید از اسپ فرود آمد و اسلحه خود بیاساخته باد و نوکر پیش رفت و سلام کرده و امیر قرغن ملک را در کنار گرفته بتازه روئی تمام پرسید که دشمنی تو مرا نه بود و دوستی تو هم مرا نه است و گفت که از خدای عزوجل نعمت توفیق نزدانی و اراد ملک را از دست معاندان انتزاع نموده بتو سپارم و روز بروز آثار احسان و اصطناع امیر بر ملک ظاهر تر میشد امراء و لوس که با ملک بد بودند امیر قرغن را بر انخاسته و قصد اوته بیت تخویص مینمودند و امیر ضیائی منیر اینجی را از منهج سروت و صواب دور میدید لاجرم میان حرکت رضا نمیداد و چون امراء لوس گشتند با ملک بد اتفاق کردند که ملک حسین را بالقتل آورند چنانچه خاطر جمع داشتند که بعد ازان واقعه بحکیس ازیشان تقاص بر دست طلب تخواهند و امیر قرغن بر کشید و ملک امراء مطیع شود و حقوق صورت تقضیه را با ملک حسین گفت و مقرر شد که دیگر مرا اختیار نماند مباد که از معاندان گزندی بتو رسد اکنون صلاح تو در انست که هم در ین شب عازم ولایت خویش گردی ملک شرائط خدمت بجای آورده امیر قرغن را وداع کرد و چون نور با صبح از مطالع احسام و مشاهد اشخاص مزول شد و سد ظلمانی میان سیمرات و عین انسانی حائل شد ملک بر سبب سیاه با هون نور بنا و یه بیابانی که همراه داشت سوار شده و بدراندک فرصتی قطع مسافت بسیار کرده بخراسان در آمد چون بخارا الصلت سیرسید بخانهٔ لقاسم رفت و پسند حکومت نشست فرمود تا برادرش ملک باقر را که ملک نخوریان براه و رنگ شاهیش نشانده بودند قتل نمودند و بقلاع غرشاه محبوس گردانیدند ملک باقر بعد از مدتی از حبس مالی یافته بنیشاپور رفت و در انجا بسر بجد تاه وفات یافت و چون باردیگر سر بفرمانی بود چو ملک حسین از ایش یافت

روی تمکین نهاد ملکت نهاده بساط حلوت و معدلت ممهد گردانید و بتفقد احوال ممالک و حفظ مسالک و امانت اولیا و اهانت اعدا اشتغال نمود و تدارک و تلافی خللی چند که در دولت عنیفت او حادث شده بود بجای آورد و دوضع و شرایع ملیه فاخره هرات بل مجموع دیار خراسان بسیاسن ملت و اصناف معدلت و احسان او مانند روضه دار بریعت بلال و مستقی باب زلال فرخناک و مستقیم گشته و نظام و انتظام بحال سپاهی و رعیت راه یافته امور و اوضاع ملک و مهمات بقرار اصل باز رفت ذکر محاربه ملک معز الدین حسین با سلطان شیر ملک و محمد خواجه ابروی و بقتل رسیدن ایشان از غایت نادانی و تیز دستی سلطان شیر ملک بن عبد الله مروالی دیار خاتم قهستان از قهرمانان ملک حسین و مبارزان او نوشته خاکم بلک ماوراء النهر رفته روزی چند بدست امیر قرمش قیام نمود و چون از انجا باز گشت با امیر محمد خواجه ابروی ولایت اندخود و شیر خان که و نیز از محرکات ملک سنجیده بود مصادقت و موالات آغاز نهاده و بسیاهتمام خواجه رضی الدین احرحامی که او هم از ملک خواف ایمنی تاکید یافته ع بناشد دشمن دشمن ملک دوست ، چه بان قرار داد ناس با ایشان پیوسته و تو گویی میان محبت سنی السیار نمود و با یکدیگر بیعت کردند که لشکر و اجمع آورده قمع و استیصال ملک حسین را وجه همت سازند و موعد ملاقات معین گردانیدند بچند بار آمد و دست و در کرد و از نهره رعایا اموال لاتعد و لاتحصی گرفته باغوای یکدیگر از شنیدن زراق سالوس هوس تسخیر بلده هرات در ضمیر او جایگیر شده تفصیل این اجمال انکه صفدر خان و دولت سلطان شیر ملک شخص شیخ محمود نام بجاجا آمده بگوشه نشسته زهد و ورع و طاعتی منسوب بشایبه ریا پیش گرفت روز بروز اعتقاد سلطان شیر ملک و دیگران از زیادتی بتربیت رسید که چون شیخ سوار میشد سلطان شیر ملک عنبر زین بر دست گرفته در رکاب او پیاده میرفت القصه چون سلطان شیر ملک در مخالفت ملک با محمد خواجه ابروی میثاق بسته بجایا بد آمد با شیخ مذکور ان در باب لشکر کشیدن بهرات بمشورت فرمود شیخ گفت امیر مرگاه که تو متوجه حرب ملک حسین شوی من دوازده هزار مرد شمشیر پوش از لشکر غیب بمدد تو فرستم و ازین خط و مدد و افسون چندان بران ترک صادق خواهد که بر فتن هرات جازم شد ۱۲ آه از ین شیخکان ازرق پوش و که ندانند دین و دانش و هوش ، رقص را بچه نسبت بیان بسته ، لوت را بچه مقوله بگوش ، از پی صید در پس زانو نشسته ، متر صد چوگر گبه خاموش ، و فی الجمله سلطان شیر ملک بجرجب وعده که با امرا کرده بود لشکر بجانب ولایت خواف کشید و در انجا امیر محمد خواجه و امیر چوپان با دو پسر خود و قراونا س با دو پسر و با قاق چند قلعه و حصار از دیار خواف و باخرز جام سمنج ساخت گوشید که سلطان شیر ملک روزی در ان یورش بمجلس سلطان نظر الدین سبحانی که از کبار متوجهان بارگاه احدیت بود در آمده تاریزه ای کنند و در حضور سلطان سخنان که مناسب مجلس نبود بر زبان آورد و از انجا گفت که سپر دم که شر از غیر غوری را از سر مسلمانان دفع کنم و این بیت بخواند بیت خربزه باز نیاز یم و الان کنیم ، ملک را بگیریم و بالان کنیم ، و جناب ولایت پناهی را کلمات او نا پسندیده آمده فرمود که آن غوری کافر کش را میگوئی و این بیت بر زبان راند بیت شهریکه در و دشمنه سلطان شیر ملک باشد ، و دانی که در ان شهر خربزه سپر باشد ، امیر سلطان شیر ملک از حضرت شیخ بهم برآمده خواست که تعرض کند بعضی مانع آمدند فی الحال سوار شد گفت این مرد زراتی ست که راه خلق میزند و اینجنی بر دی سبارک سیاه القصه بطلب امیر سلطان شیر ملک و محمد خواجه ابروی و چوپان و قراونا س از خواف بیاخرز رفتند و قلعه کرات را تهر اقسر اگرفتند و از باخرز بجانب دشت زره در حرکت آمده رسل و اقاصنا از ملک معز الدین حسین لشکر با فراهم آورده بطرف ایشان نهضت فرمود و چون قریب بتابباره رسید و مزار شاه شاب مقام کرد و در ذکر کیفیت صحبت مولانا و علامه منبوع مولانا زین الدین ابو بکر تایبادی افاض الله علیه شبابیب الغفران مشرف گشتن استمداد همت نمود و آن دو بتابا جنگجوی پلنگ خوی را در صحرای زره با یکدیگر ملاقات افتاد و از جانبین میمنه و میسره و قلب و جناح آراسته شده پیش از همه امیر سلطان شیر ملک و امیر محمد خواجه با شیشیرهای آخته در میان میدان تاخته نزدیک آنکه تا سر ملک حسین از بدن جدا کنند از میدان بازنگردند و آن دو سردار سر بدار پیوند از حیات بریده و با اجل پیوستگی جسته دو اسپه با استقبال مرگ شتافتند و چون نزدیک قلب ملک رسیدند از نوائب اتفاقات دو تیر تقدیر بر مقتل ان دو امیر آمده از زین عزت بزمین ذلت افتادند و چون امیران بمجلس آسیبی نرسیده بخانه خود بخوش کس آغشته شده ، نه یک مو در زیر پا گذشته شده ، و در کیفیت قتل این دو امیر روایت دیگر وارد شده و بهر تقدیر مصاف ایشان در صحرای زره اتفاق افتاده چنانچ از هر دو سو که بمیدان صف مشاهیر بوده اند استیصاح رفته و در تاریخ که بنام شاه ولی نوشته اند برین نسق مذکور است و در کار نامه شهاب الدین روایت در سلک نظم در آمده پس انگه نقد ذکاک بعضی از مشاهیر تاریخ نویسان شده که موضع پنجوا از اطراف آب مرغاب با فراهزان که در نواحی سرخس بسر میبرند مصاف گاه این دو گروه بوده غیر واقع نمیاید فی الجمله ملک حسین بدان زیادتی شقاقی صبح بهروزی از مطلع فیروزی و میدان گرفت و نسیم سعادت از هب عنایت و روزیدن آمد و سالما و غانما بجانب دار السلطنت هرات معاودت نمود و در تاریخ آن واقعه گفته اند ۸۵۰ زهجرت چه مقصد و پنجاه و نه بود ، بیع الاول آن ماه مجسته که شد فزود و شنبه اول ماه ، سلطان شیر ملک بدست خود کشته ، و ذکر وفات مغز الدین انسنبتین کرت در شهور سنه احدی و ثلثین و سبعمائه بمقتضی انکه سه داد بخویش بیع بستانرا بعقش الله جاود ان ماحه ملک حسین در مرض موت مبتلا گشته و دچار دست طبیبان حاذق الزمان مداوای آن کوتاه گشت و آثار ضعف و علامات اضمحلال در ناصیه احوال خویش مشاهده کرده دانست که فرخ روش از قفس قالب

بلکبگهٔ عرش پرواز خواهد کرد الجرم مشاهیر ملک و اعیان دولت خود را حاضر ساخته گفت اکنون که زمان دولت بالقضا و دوران حشمت بانتها رسید جنان خواهم که وصایا که وداع حضرت خالق البرایا الله ورزحمت و کلفت نفتند و حق و مرکز استحقاق قرار گیرد و در باب ولایت عهد و تفویض ایالت عهد آنچه مرضی که بمقتضی و تقضیه باشد مذکور شود بعد از تمهید این مقدمات ارشد اولاد خود ملک غیاث الدین پیر علی را بعهد گردانید و مشایخ و شرفاء و رئیس درویش و دینی و فقیر و غنی را بملاحظت و ملاطفت اعوام فرموده قبل از عرض عرش ولایت سرخس را به پسر خرد تر ملک محمد که او را امیر خرد میگفتند داد و او را در حین استناد زحمت وصیت کرد که آن ولایت را بقرار سابق بعد گذارد و از آنگاه الفاظ بجانب ملک غیاث الدین کرده گوش اهل بدر بفضایح و مواعظ گرانبار گردانید و در آخر وصایا ۵ بیت گفت ملکی چنین نامدار و کهست از فلک جهان یله کار ۲ بفرزانگی کردم و داوری ۲ و رانگشت نومید انگشتری ۲ و تو نیز این آئین حزم هست و راست ۲ بجای آمد آنرا دیر مانی بجاست ۲ پس مکتوب عرش نجاد اجل مختوم گشت و مرکب حیات التش از مسند حوادث ایام صدمه آمد ۵ سنگ سلطانی که از رفعت نگردون سر کشد ۲ عاقبت از پا در آید گرچه باوج صرصر است ۲ و این واقعه در ثالث و ثلثمائه سال مذکور بظن پیوست ۵ تاریخ وفات شاه اسلام بناد ۲ سلطان جهان مغز الدین ظل الله ۲ و چون برخوانی زنتالت ذلیفه ۲ معلوم شود ذلیب صدشواه ۲ و رگنبد سپهر جامع که بگنبد ملکان اشتهار یافته و مرقد سلطان غیاث الدین محمد سام است مدفون شد سه نوگفتی که آن شاه والانژاد ۲ خود از ماه و مهر نزاد ۲ چنین است آیین گردنده دهر ۲ که تخت بر عبت ستاند ز مهر ۲ و ذکر ملک غیاث الدین و مخالفت برادرش ملک محمد با او بعد از فوت ملک حسین ملک غیاث الدین پیر علی بر سریر سلطنت نشسته بقواعد شرع اسلام موجب وصیت پدر مرحوم بر برادر خود مسلم داشت و رتبهٔ مشرب مهاوفت از مدار دخاشاک مناقشت و منازعت مصفی بود آخر الامر با اسیلاء نفس و مفسدان ملک و مقام عناد و اداده دعوی استقلال و استبداد کرد و تمام ملک غیاث الدین را از خطهٔ بیگند و دشت و فاق را شجرهٔ خلاف مبدل گردانیده ملک غیاث الدین بعد از استماع این خبر لشکر قیامت اثر جمع آورده در اوائل فصل خریف متوجه سرخس شده ملک محمد اسباب مصاوری مهیا ساخته در قلعهٔ متحصن گشت و ملک غیاث الدین نیز مدتی بمحاصرهٔ آن مشغول بود تا آن زمان که لشکر بوقاخان آمده و مهتری عظیم نموده شدت سرما پرتبا به رسید که آفتاب چون راست و پا سر زده خلقی انبوه ملاک شدند و عاقبت سفر امسی منوده برادران گرگ آشتی کردند و ملک محمد از سرخس بیرون آمده پیشوا و برادر بسرحد خود آورده باز گشت و ملک غیاث الدین نیز بجانب دار السلطنت هرات عزیمت فرمود و ذکر لشکر کشیدن ملک غیاث الدین بطرف ولایت خواجه علی محمد سر بدار و صدار اوغرد ولت ملوکرت خواجه علی الگید که آخر حکام ملوک سربدار و خلفای سلطان خاندان وفاداری آن دودمان بود از بسطام تا فراوه رد رکت تعرض و ضبط برداشته فرمود تا در بینولا آیات خطبه بنام او خواندند و خود متش در مذهب تشیع و اظهار محبت اهل بیت علوی نام داشت چنانچه مرتی هر روز هنگام شب از استماع مکیشید که هنگام خروج مهدی و ظهور امام است و والتشتیدان نظامیه در هرات فتوی سید اوند که بر ملک اسلام واجب است دفع این طالشکنده و ملک غیاث الدین بنابر مبالغه و الحاح این طبقه و اظهار تسنن لشکری ساخته بر سر نیشابور در رکت آمد و چون خبر توجه او بسر خواجه علی مؤید رسید فوجی از مردم جلیه خود را از سوار و پیاده بنیشابور فرستاد تا در استحکام شهر مبالغه نمایند و چون ملک غیاث الدین ظاهر شهر نیشابور رسید اهالی شهر نیشابور و یاران او در دوازده بیرون آمده در کوچه باغها جنگ میکردند و بعد از چند روز آثار عجز و انکسار بر وجنات حال خویش دیده از پس دیوار بمبالغه قیام مینمودند و چون مدت محاصره متمادی شد زیاده فائده بران مترتب نشد رواب ملک صلاح دید بازگ بجانب هرات مراجعت نمود و سال دیگر باز گشته قیام نمایند و این رای بحسن یمکنان افتاده ملک غیاث الدین عنان عزیمت بجانب هرات منعطف گردانیده و آن زمستان در مقر عز و شرف خویش بفرح و خوشی بگذرانید و چون بطلب هر بلده رسید محاصران شهر بیرون آمده میزان محاربه اشتعال پذیرفت و بعافیت بنیشابور بازگشته دیوار را چاه ساخته مدت چهل روز از طرفین محاربه استمرار یافت و لشکر ملک باطراف و جوانب رفته دست غارت و آزار بر نهادند الجرم بحکم آنکه این مقدمه بر خلاف فتوای متقدمه نظامیه بود عنید المستند ذلیل آنکه فتحی روی نمایید ملک بجانب هرات باز گشت و سال دیگر بدستور سابق لشکر بی قیاس بنیشابور برد و درین نوبت سپاه ملک بتیز از بیشتر خرابی کرده چنانچه در مظان شهر از بناءات و عمارات اثر نگذاشتند و اکثر کاریزها را میاشتند و دشمن جز رعد سلاح از بیچ و بن بر کنند نه بعضی از تاریخ نویسان در مصنفات خود نوشته اند که ملک غیاث الدین با اهالی نیشابور گفت اسیر مردک نباشی مسلمانی چند بجهت جواب دولگ بجانب ملک برسه خبر غلات بسیار جمع کردند و کاریزها را پاک شتند و دشمن قدیم و جدید را اعتماد ملک غیاث الدین ازین سخن مغفل شده بهرات مراجعت کرد و در آخر سنه سبع و سبعمائة امیر اسکندر شیخی باوا و سیاب جلایری بسبب تسلط امیر قوام الدین بر مازندران بخراسان آمد و بارد و لیش رکن الدین خلیفه شیخ حسن جوری و صدر از موالات زده و خواجه علی محمد بقصد ایشان بیان بسته و صد و لیش رکن الدین متوجه فارس شده بپناه بشاه شجاع برد و امیر اسکندر باهزار لفر روی بهرات آورده در سلک ملازمان ملک غیاث الدین منتظم یافت و ملک مقدم او معزز و محترم داشته و بانکه وی همه روی احسان بمبذول فرمود و مبارزی که از اقران او بسکندر

را صحبو غریش کرد اینده ملازم نیشاپور شده و امیر اسکندر درین یورش چند و چند بسیار خود و همراهان ایشان امیر ولی از ملتزمان لشکر گشیده و منهزم را صحا صوکرد و امیران امیر ولی و ملک غیاث الدین نیشاپور را گرفته اسکندر شیخی را بحکومت آنجا نصب فرموده عنان عزیمت بجانب هرات منعطف گردانیدند و ذکر مصاهرت ملک تاج و پیر محمد ابن ملک غیاث الدین بنسبت بحضرت صاحبقرانی انا اقتد برها قدوة شهریستان و سبین و سیاتا الجی حضرت صاحبقرانی بهرات رسیده مفتون رسالت آنکه میان بادشاه دوستی قدیم است و در تشیید محبت قدیم کوشیدن خود را مروض اغراض آورده ون ست اکنون اراده ما آنست که صداقت بقرابت مقرون گردانیم ملک غیاث الدین در جواب گفت که ما همه خدمتکاران آنحضرتیم که فرزند پیر محمد را بعبودیت قبول فرمایند شاه مدوحون ایلچی مقتضی الالتماس بازگشت حضرت صاحبقرانی سوی قتلق آغار با تجلی و زینتی که چشم بیننده مثل آن ندیده بود بجز اسلان فرستاد و امرای برلاس مثل امیر داؤد و امیر موسی را ملازم او گردانید و چون خبر وصول او بملک غیاث الدین رسید فرمان داد تا اسباب طوی و ما یحتاج عشرت صیا گردانیدند و از سر پل چوی تا سر چهار جو طاقها نصب کردند و در و دیوار شهر را بدیبا های رومی و زربفت چنانچه آئین بستند و چند روز متعاقب بسور و سرور گذرانیدند و ملک هرون بیطرانی و دیگر امرا را طویها شایسته و پیشکشهای بادشاهانه داد و باقی لشکریان و متسلقان را بانعام و تشریفات مخصوص دست سخاوت و چون ایام جشن منقضی شد ایشان را بجوشنها ی تمام روانه سمرقند گردانید - الحمد لله علی نعائه که این دفتر مسرت و خوشدلی تمام با تمام رسید و مآل حال ملک غیاث الدین و سائر اولاد و ملک ابو بکر کرت مذکر قضایای حضرت صاحبقرانی در مجلد ششم از مسامرت وقت ماموال بست راقم حروف گوید که سبب تاخیر و تسویف در ترتیب و تحریر مجلد چهارم آن شد که در زمانی دیر باز و مدتی دور و دراز آن نسخه که در دست بدین اوراق احتیاج تمام بان بود بدرغ در نقاب حجاب کشیده بمقتضای الخلاص محروم هر چند در حصول آن سعی نموده آمد و وصول آن میسر نشده و آخر الامر بطریقی که در خیال نه بود بنسیم عنایت ولی در وزیدن آمده اجتناء ثمرهٔ مقصود و انکشاف جمال مطلوب روی نمود و این امر بیمن جزیته ضمیر آفتاب اشراق خداوندگار باستحقاق هر سه بکرمت واجسان گردون اقتدار فرشته نشان گیهان مکان بهرام صولت زهره سعادت مشتری طلعت بدر سیماء جلالت و لیکن بحیاق عطارد و اکسان فطنت ولی دون از احتراق مریخ اصحاب قلم و شمشیر نظام الملة والدنیا والدین امیر علی مشیر عمارت ایام مصادفه که ممکن قوة تحریر تحمل نیارد بی تکلف و تصلف ازین علی التفتش چندان قضایای عجیبه و غریبه بظهور پیوست که زبان بیان از تقریر آن بعجز و قصور اعتراف مینماید و همیشه چمن امیدش بسحاب شکفته باد و از گلهای مراد عطایش چشمهٔ آرزو در بستر استراحت خفته ۵ من همچو خار و خاک و تو چون آفتاب و باد + گلها دلالها و هم بر تربیت کنی +

خاتمة الطبع جلد چهارم

الحمد لله که جلد چهارم از جمله هفت جلد کتاب نایاب تاریخ روضة الصفا تالیف مولانا خاوند شاه هروی رحمه الله بماه مئی سنه ۱۹۰۱ع مطابق رمضان المبارک سنه ۱۳۱۸ھ

بار سوم بطبع منشی نولکشور واقع لکهنؤ انطباع یافت

اشارات التفسیر فی لطائف التدبر جدید الطبع

یہ تفسیر اس ہندوستان میں آنکھوں دیکھنے کو ہے جسکی قدر علماء اسپاہ در سے پوچھیے جسکا نام علماء کابل وقندھار وبلاد ماوراء النہر سے دریافت کیجیے - درحقیقت یہ تفسیر ان مدارک کا التقاط ہے جو علامہ بحر العلوم فرنگی محل رحمۃ اللہ علیہ کے یہ معروف تفسیر سراسر میں مکنون تھے اور ان جواہر کا انتخاب ہے جو علماء کبار واولیاء عظام کے فیوض علمی وحکمتہائے لاریبی کو امام متقی رحمۃ نے ہر ہر عبارت میں بیان کیا تھا - کسی ذی علم نے آج تک یہ التزام نہیں کیا تھا کہ ہم اس پاک وحی قرآن کے جواہر کو جو کتب میں بلکہ سینہ بسینہ بیان صاحب انقان ودرایہ سے کا اعتراف ہے کہ اس بحر ناپیدا کنار کے علوم واسرار اسی قدر زیادہ کھلتے جاتے ہیں جسقدر آدمی کو تقوی وتجربہ بڑھتا جاتا ہے - اور اسی قدر وہ زیادہ اپنی جہالت کی قدر جانتا ہے جسقدر بحر ناپیدا کنار کا جلوہ نظر آتا ہے - بیشک یہ عجیب تفسیر تصوف وحکمت کے ساتھ جامع ظاہر تفسیر ہے - مطبع کو ایک نسخہ نہایت قدیم وقدیمہ تلاش سے علامیوں کہیے کہ جناب مولانا خیر محمد لشپاوری نے عمدہ نایاب ہدیہ دیا - یہ صرف ایک ہی نسخہ ہم پہونچا اور سنا جاتا ہے کہ بعض کتب خانجات اسرار میں دوسرا نسخہ بھی موجود ہے کیا خوب ہوتا کہ اہل ریاست نیازمند خوبان علوم نایاب کی اشاعت پر توجہ فرماتے - خوب ہوتا کہ اہل دولت ایسے جواہر بیبہا کو خریدہ فرماتے تاکہ انکا نام نامی بھی تا قیامت نسخہ ہستی پر نیک یادگار قائم رہتا اور آخرت کی بشیارنست سے خود سرفراز ہوتے الغرض یہ گوہر گرانمایہ تمام کوشش کے ساتھ کاتب جواہر رقم سے لکھوایا گیا اور پوری محافظت سے بار اول - بمبئی ۱۲۹۱ھ میں طبع ہوا - (۵۳۲) صفحہ بقطع ۱۳ × ۱۰ رائل

سواطع الالہام یعنی بے نقط تفسیر قرآن

اس نادر تفسیر کا تذکرہ حلقہ طلبہ ومجمع علماء مبین عجیب غرابت سے مشہور ہو رہا تھا مدتوں اسکی داستان سننے سے ہر شخص ہمہ تن اشتیاق ہو گیا تھا اگر کسی عالم کے پاس کسی سورہ کی تفسیر بے نقط ہوتی تھی تو اسکو ایک گوہر نایاب کی طرح رکھتے گویا ایک عجیب ترک تھا کہ اسکو کبھی کسی کو نکالکر زیارت کرتے درواقع ایک کان علم اور صنعت اعجاز ہے - شہنشاہ اکبر ہندوستان نے اسکے مؤلف علامہ ابوالفیض فیضی کو اگر تاج کرامت واعزاز سے سرفراز کیا تو مدتوں بجا تھا اور بقول مشہور (دولی راولی می شناسد) ہر عالم ادیب کا اسکے جوہر پر فریفتہ ہونا لائق تھا - بحمداللہ کہ مطبع اودھ اخبار کو اسکا نہایت محفوظ صحیح نسخہ دستیاب ہوا اور نہایت اہتمام سے جواہر رقم کتابت اور نفیس کاغذ پر اسکو طبع کیا بیانہ ۱۲ × ۹ پر (۴۸۷) صفحات بقطع لیتھو کاتبین اور قیمت مقررہ اسکے مقابلہ میں کو یا مفت -

جواہر نبی

یہ اسم بامسمی کتاب دکان نصوص میں نایاب مؤلفہ حضرت سید مظہر علی شاہ اکبر آبادی قدس سرہ ہی عجیب رتبہ کی کتاب ہے حسین ابتداء سے انتہاء تک کا طریق سلوک وعجائب تحقیقات مذکور ہیں جنہوں نے اسکو دیکھا وہ والا شیدا ہیں اور جو عرصہ میں افسوس کریگے یہ کتاب نہایت اہتمام سے چھپی ہے - بیانہ ۱۳ × ۹ پر (۹۰۶) صفحات بقطع دو ورق فرزد کلاں -

مثلیث اللغات

اسمیں اردو لفظ کی آواز ناگری حروف میں بتایا ٹھیک لکھ کر اشارہ کیا کہ اصل کس زبان کا لفظ پھر اسکی فارسی - پھر بھاشا - پھر انگریزی - بہت خوبی سے درج فرمائی جسکی خوبی عالم پر چوشیدہ نہیں ہے جناب ڈائرکٹر ممالک مغربی شمالی داد خاص توجہ بمعاونت منشی چرنجی لال دہندہ بنسی دھر سے تیار ہوئی - مطبوعہ گورنمنٹ پریس الہ

(اربع عناصر)

یہ ناول کتاب چار زبانوں میں لغات بتفصیل وہ خانہ اول میں اردو - خانہ دوم میں فارسی - خانہ سوم میں عربی بخط نسخ - خانہ چہارم میں انگریزی انگریزی - سو لفظ مولوی محمد ناصر علی ضیا چوری - اس نسخہ میں ابواب مفصلہ ذیل درج ہیں -

۱ عناصر ۲ حیوانات - ۳ فضلات حیوانات - ۴ اہل حیوانات - ۵ حیوانات حلال - ۶ حیوانات پرندہ - ۷ حیوانات بے پر حرام - ۸ حیوانات بے پر پرندہ حرام - ۹ اسباب پہنے - ۱۰ آلہ موسیقی - ۱۱ متعلقہ زراعت - ۱۲ غلہ - ۱۳ خورش طعام - ۱۴ صانع طعام - ۱۵ اسمائے ظروف - ۱۶ آب وآتش داشیا - ۱۷ اقسام طعام - ۱۸ لوازمات روشنی - ۱۹ اشیائے نشستنی وخفتنی - ۲۰ متعلقات مکان - ۲۱ اشیائے نوشت وخواند - ۲۲ آرائش وزیورات - ۲۳ اشیائے بوشیدنی - ۲۴ آلات اہل حرفہ - ۲۵ اثمار ومیوہ جات - ۲۶ باغ واشجار - ۲۷ متعلقات آسمان ودریا - ۲۸ بیماری - ۲۹ اعداد - ۳۰ اقسام رنگ - ۳۱ ساز وسرود - ۳۲ متعلقات کشتی وجنگ - ۳۳ ظروف زنان - ۳۴ اسماء روز ہا - ۳۵ افعال داوصاف حسنہ - ۳۶ افعال داوصاف سفلہ - ۳۷ نام ماہ